HVGONIS DE S. CHARO,

S. ROMANÆ ECCLESIÆ TITVLI S. SABINÆ CARDINALIS PRIMI ORDINIS PRÆDICATORVM,

TOMVS SEXTVS

IN

Euangelia secundum { [illegible]

Opus admirabile, omnibus Concionatoribus ac S. Theologiæ Professoribus pernecessarium: in quo declarantur sensus omnes, Literalis scilicet, Allegoricus, Tropologicus, & Anagogicus, maxima cum studentium vtilitate.

NVNC P[illegible]

LVGDVNI,

Sumptibus Societatis Bibliopolarum.

M. DC. XLV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

EPISTOLA
B. HIERONYMI
AD DAMASVM PAPAM,
IN QVATVOR EVANGELISTAS
INCIPIT.

BEATISSIMO Papæ Damaso, Hieronymus. Nouum opus me facere cogis ex veteri, vt post exemplaria Scripturarum toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam, & quia inter se variant, quæ sint illa quæ cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam, & canescentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter, vel indoctus, cum in manus volumen sumpserit, & à saliua, quam semel imbibit, viderit discrepare, quod lectitat, non statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere. Aduersus quam inuidiam duplex causa me consolatur: quòd & Tu qui summus Sacerdos es, fieri iubes: & verum non esse, quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant, quibus: tot sunt exemplaria pene quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem reuertentes, ea, quæ vel à vitiosis interpretibus male reddita, vel à præsumptoribus imperitis emendata peruersiùs, vel a librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata, corrigimus. Neque verò ego de Veteri disputo Testamento, quod à Septuaginta senioribus in Græcam linguam versum tertio gradu ad nos vsque peruenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat, sit illa vera interpretatio, quam Apostoli probauerunt. De Nouo nunc loquor Testamento, quod Græcum esse non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium CHRISTI Hebraicis literis edidit, hoc certè cum in nostro sermone discordat, & in diuersos riuorum tramites ducit, vno de fonte quærendum est. Prætermitto eos codices, quos à Luciano, & Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit peruersa contentio, quibus vtiq; nec in toto Veteri Testamento post Septuaginta Interpretes emendare quid licuit, nec in Nouo profuit emendâsse, cum multarum gentium linguis scriptura ante translata doceat falsa esse, quæ addita sunt. Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorum ordo est iste: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum, quæ nec multum à lectionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo imperauimus, vt his tantùm, quæ sensum videbantur mutare, correctis reliqua manere pateremur, vt fuerant. Canones quoque, quos Eusebius Cæsariensis, Episcopus Alexandrinus secutus Ammonium in decem numeros ordinauit, sicut in Græco habentur, expressimus. Quia si quis de curiosis voluerit nosse, quæ in Euangeliis, vel eadē, vel vicina, vel sola sint, eorum distinctione cognoscet. Magnus siquidem hic in nostris codicibus error inoleuit, dum quod in eadem re alius Euangelista plus dixit, in alio, quia minus putauerint, addiderunt. Vel dum eundem sensum alius aliter expressit, ille, qui vnum è quatuor primum legerat, ad eius exemplum cæteros quoque æstimauerit emendandos. Vnde accidit, vt apud nos mixta sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi. Rursum in Matthæo plura Ioannis, & Marci, & in cæteris reliquorum quæ in aliis propria sunt, inueniantur. Cùm itaque canones legeris qui subiecti sunt, confusionis errore sublato, & similia omnium scies, & singulis sua quæque restitues. In canone primo concordant quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In secundo tres, Matthæus Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In sexto duo, Matthæus, Marcus. In septimo duo, Matthæus, Ioannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Ioannes. In decimo propria vnusquisque, quæ non habentur in aliis, ediderunt. Singulis verò Euangeliis, ab vno incipiens vsque ad finem librorum, dispar numerus accrescit. Hic nigro colore descriptus, sub se habet alium ex minio discolorem numerum, qui ad decem vsque procedens, indicat prior numerus in quo sit canone requirendus. Cum ergo aperto codice (verbi gratia) illud, siue illud capitulum scire volueris, cuius canonis sit, statim ex subiecto numero doceberis, & recurrens ad principia, in quibus canonum est distincta congeries, eodémque statim canone, ex titulo frontis inuento, illum, quem quærebas numerum eiusdem Euangelistæ, qui & ipse est ex inscriptione signatus, inuenies, atque è vicino cæterorum tramitibus inspectis, quos numeros è regione habeant annotabis, & cum scieris recurres ad volumina singulorum, & sine mora repertis numeris, quos

ante ſignaueras, reperies, & loca in quibus vel eadem vel vicioa dixerunt. Opto, vt in Chriſto valeas, & memineris mei Papa Beatiſſime.

Explicit Epiſtola B. Hieronymi ad Damaſum Papam.

INCIPIT PROLOGVS S. HIEronymi ad Euſebium.

PLVRES fuiſſe qui Euangelia ſcripſerunt, & Lucas Euangeliſta teſtatur dicens: Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationẽ rerum, quæ in nobis completæ ſunt ſicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipſi viderunt ſermonem, & miniſtrauerũt ei, & perſeuerantia vſque ad præſens tempus monimenta declarant, quæ à diuerſis auctoribus edita diuerſarum hæreſum fuere principia, vt eſt illud iuxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecim quoque Apoſtolorum, & Baſilidis atque † Apollinis ac reliquorum, quos enumerare longiſſimum eſt, cum hoc tantum impræſentiarum neceſſe ſit dicere, extitiſſe quoſdam qui ſine ſpiritu, & gratia Dei conati ſunt magis ordinare narrationem quàm hiſtoriæ texere veritatem. Quibus iure poteſt illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde ſuo, qui ambulant poſt ſpiritum ſuum, qui dicunt. Hæc dicit Dominus, & Dominus non miſit eos. De quibus & ſaluator in Euangelio Ioannis loquitur: Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & latrones. Qui venerunt, non qui miſſi ſunt. Ipſe enim ait: Veniebant & ego non mittebam eos. In venientibus præſumptio temeritatis, in miſſis obſequium ſeruitutis eſt. Eccleſia autem, quæ Domini voce ſupra petram fundata eſt, quam introduxit Rex in cubiculum ſuum, & ad quam per foramen deſcenſionis occulte miſit manum ſuam, ſimilis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor flumina paradiſi inſtar eructans, quatuor, & angulos & annulos habet, per quos quaſi arca teſtamenti & cuſtos legis Domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus eſt Publicanus, cognomento Leui, qui Euangelium in Iudæa Hebræo ſermone edidit, ob eorum vel maxime cauſam, qui in ſe crediderant ex Iudæis, & nequaquam legis vmbra ſucceſſorte Euangelij veritatem ſeruabant. Secundus Marcus interpres Apoſtoli Petri, & Alexandrinæ Eccleſiæ primus Epiſcopus, qui Dominum quidem Saluatorem ipſe non vidit, ſed ea, quæ audierat magiſtrum prædicantem, iuxta fidem magis geſtorum narrauit quam ordinem. Tertius Lucas Medicus natione Syrus Antiochenſis, cuius laus in Euangelio, qui & ipſe diſcipulus Apoſtoli Pauli in Achaiæ † Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, & vt ipſe in proœmio confitetur, audita magis quàm viſa deſcribens. Vltimus Ioannes Apoſtolus & Euangeliſta quem Ieſus amauit plurimùm, qui ſuper pectus Domini recumbens puriſſima doctrinarum fluenta potauit & qui ſolus de cruce meruit audire. Ecce mater tua. Is cùm eſſet in Aſia, & iam tunc hæreticorum ſemina pullularent Cherinthi, & Ebionis, & cæterorum, qui negant Chriſtum in carne veniſſe, quos & ipſe in epiſtola ſua Antichriſtos vocat, & Apoſtolus Paulus frequenter percutit, coactus eſt ab omnibus pene tunc Aſiæ Epiſcopis, & multarum Eccleſiarum legationibus de diuinitate Saluatoris altiùs ſcribere, & ad ipſum (vt ita dicam) Dei verbum non tã audaci quam felici temeritate prorumpere, vt eccleſiaſtica narrat hiſtoria, cum à fratribus cogeretur, vt ſcriberet, ita facturum ſe reſpondiſſe, ſi indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto reuelatione ſaturatus, in illud proœmium de cælo veniens eructauit. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Hæc igitur quatuor Euangelia multò ante prædicta Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima viſio ita contexitur. Et in medio ſimilitudo quatuor animalium, & vultus eorum: Facies hominis, & facies leonis, & facies vituli & facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæũ ſignificat, qui quaſi de homine exorſus eſt ſcribere: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid filij Abraham. Secunda Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Tertia vituli, quæ Euangeliſtam Lucam à Zacharia ſacerdote ſumpſiſſe initiũ præfigurat. Quarta Ioannem Euangeliſtam, qui aſſumptis pennis aquilæ, & ad altiora feſtinans de verbo Dei diſputat. Cætera quæ ſequuntur in eundem ſenſum proficiunt. Crura eorum recta, & pennati pedes, & quocũque ſpiritus ibat, ibant, & non reuertebantur, & dorſa eorum plena oculis, & ſcintillæ ac lampades in medio diſcurrentes, & rota in rota, & in ſingulis quatuor facies. Vnde & Apocalypſis Ioannis poſt expoſitionem vigintiquatuor ſeniorum, qui tenentes citharas, & phialas adorant Agnum Dei introduxit; fulgura atque tonitrua, & ſeptem ſpiritus diſcurrentes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis, dicens: Animal primum ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo, & tertium ſimile homini, & quartum ſimile aquilæ volanti. Et poſt paululum. Plena inquit, erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Quibus cunctis perſpicuè oſtenditur quatuor debere tantùm Euangelia ſuſcipi, & omne Apocryphorum nenias mortuis magis Hæreticis quàm Eccleſiaſticis viuis canendas.

Al. Apelles. — Ierem. 23. — Ioan. 10. b. — Matth. 7.d. Cant. 1. — al. immobilib. — 1.Cor. 9.d — al. Bithyniæque. — Ioan. 13. e. & 21.f. — Ioan. 19. f. — Ioan. 1. a. — Ezech. 1. — Matth. 1. a. — Marc. 1. a. — Ezech. 1. — Apoc. 4. b.

Explicit Prologus S. Hieronymi ad Euſebium.

SEQVITVR ALIVS PROLOGVS.

MATTHÆVS cum primò prædicaſſet Euangelium in Iudæa, volens tranſire ad gentes prius Euangelium ſcripſit Hebraicè, quod fratribus à quibus ibat ad memoriam reliquit. Sicut enim neceſſe fuit ad confirmationem fidei Euangelium prædicare, ſic contra Hæreticos ſcribi. Cum autem plures Euangelium ſcripſerint, quatuor tantùm habent auctoritatis teſtimonium, quia per quatuor mundi partes fidem nunciant Trinitatis, & ſunt quaſi quatuor rotæ in quadriga Domini, quæ vehit eum per prædicationem Euangelij, & genus humanum quadrifida morte peremptum, eorum erat prædicatione viuificandum, vnde & aliorum Euangelia deciderunt, nec recepta ſunt, quia nolebant præfinitum numerum caſſari propter virtutem Sacramenti. Deſignantur etiam Euangeliſtæ quatuor figuris, quæ non ſunt deceptoriæ, ſed ſecundi myſterij ſibi conſciæ. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatem Chriſti principaliter immoratur. Marcus in Leone, quia agit de Reſurrectione. Lucas in vitulo, agens de ſacerdotio. Ioannes in Aquila ſcribens ſacramenta diuinitatis. Chriſtus verò quem deſcribunt, homo fuit de virgine natus, vitulus in immolatione, leo in reſurrectione, aquila in aſcenſione. Vel homine humanitas, in vitulo ſacerdotium, in leone regnum, in Aquila exprimitur diuinitatis ſacramentum.

Explicit Prolog.

REVEREN

REVERENDISS. IN CHRITO PATRIS DOMINI, DOMINI Hugonis de San[illegible] C[illegible]ro Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, T[illegible] [illegible] Cardinalis pr[illegible] de Ordine [illegible] [illegible]torum, in p[illegible] [illegible] q[illegible] Euang[illegible]

PROLOG[illegible]

QVA[illegible] [illegible] sapientio: a sapi[illegible] ipsi: [illegible] pre[illegible] [illegible] Lepu[illegible] [illegible] petra cubile suum. R[illegible] locusta nō habet,& egreditur vniu[illegible] [illegible] nas: Ste lio manibus nititur, & moratur in do[illegible] R[illegible]m, &c. *Prouerb.* 30.d. Hęc sunt quatuor Euangeli[illegible] [illegible] eorum eloquia, quæ modica, vel nulla reputa[illegible] [illegible] nis, quia & ea audiunt, nō tam[illegible] faciunt, qui sunt au[illegible] [illegible] tum. Contra qu[illegible] *Iacob.* 1. [illegible] state ergo factore[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Et [illegible] angelistæ d[illegible] [illegible] respectu sapientum, de[illegible] [illegible] dam sapientiam sapientum. [illegible] 4. [illegible] pientes su[illegible] [illegible] faciant malum. I[illegible] per sapient[illegible] intellige[illegible] tem[illegible] uos, per sapien[illegible] [illegible]. H[illegible], M[illegible]us, Marcus, Lucas, I[illegible] annes. Per hominem, Matthæus, & sic de cæteris. Matthæus scripsit Hebraicè in Iudæa, [illegible] Græcè in Itali[illegible]: Luc[illegible] Gr[illegible] [illegible] in Asia. Ideo Euange[illegible] nu[illegible] [illegible] quia per doctrinam quatuor Eu[illegible] [illegible] druplici liberamur, scilicet [illegible] [illegible] legis scriptæ, legis Euang[illegible]licæ. [illegible] sunt qu[illegible] [illegible] uthm, & altero ordine [illegible], tamen vnum [illegible] fidei summa, sicut plures [illegible] & linguarum, & tamen vna [illegible] sacramentorum. Solet tamen qu[illegible] [illegible] illoru[illegible] Eua[illegible] [illegible] pta sunt, & n[illegible] al[illegible]tum, vel B. tho[illegible] mæ, T[illegible], & Pauli, & Na[illegible] ræorum. S[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tamen adu[illegible] [illegible] Eu[illegible] q[illegible] est bonum, & An[illegible] [illegible] cet tota [illegible] cra Scriptu[illegible] pot[illegible] di[illegible] nunci[illegible] [illegible] men E[illegible] gelii a histori[illegible], qu[illegible] gestis [illegible] [illegible] maticè dicitur Eua[illegible] [illegible] [illegible] Euange[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] præcedit [illegible] pol[illegible] let prærogatiua d[illegible] [illegible] Materia[illegible] [illegible] tum sunt septe[illegible] [illegible] acula quibu[illegible] [illegible] *Ezech.* 9. a. Inca. nati[illegible] [illegible] P[illegible] ssio [illegible] adtmie[illegible]s, Resu[illegible] [illegible] rentio eorum est [illegible] [illegible] vitam instruere. Item o[illegible] [illegible] nes dicens: Hæc [illegible] omnia [illegible] sunt, [illegible] tam habeati[illegible]. M[illegible] est. Pr[illegible] *Ioan.* 20. g.
mò enim Matt[illegible] de [illegible] natiuitate, & de [illegible] aduentu [illegible], fuga in Ægyptum [illegible] de [illegible] Deind[illegible] [illegible] per mare, & ieiunio, & de [illegible] [illegible] desc[illegible] [illegible] de se[illegible] mone Domini in monte. Deinde gesta [illegible] Christi exponit. Tandem de Passione [illegible] rectione, & Ascensione agit. Et sic terminatur liber [illegible].

Moraliter Potest elici ex ordi[illegible] [illegible] Euangelistarum, & nominum interpreta[illegible] [illegible] primus de humanitate agit, quia pri[illegible] [illegible] esse homi nem aduerte[illegible] & dignita[illegible] [illegible]. Vnde dicit *Marc.* ii.
August. Vtinam homo esses vt M[illegible] [illegible] 6. c. Iodicabo tibi homo, &c. Secun[illegible] [illegible] ne, quia cū cōsiderat homo quis sit, & qualis, & a quo & propter quid, resurgit. *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis, &c. Tertiò Lucas de sacrificio siue de immol[illegible] [illegible] quia cum primò sese cognoscit quas per solicitant sui circumspectionē, & surg[illegible] à vitiis per mentis contritionē & vitio[illegible] detestationē, statim immolat semetipsum per [illegible] operum continuationem. *Psal.* 53. Voluntariè sac[illegible] [illegible] &c. *Leuit.* 2. b. Cùm autem o[illegible] tuleris D[illegible] [illegible] olocaustum ca[illegible] in c[illegible] ano, &c. Quartò, Ioannes de ascensione, quia po[illegible] [illegible] incipit homo eleuari per contemplationem ad

Explicit Prologus Auctoris.

EIVSDEM REVERENDISS. PATRIS, DOMINI HVGONIS CARDInalis Argumenti S. Hieronymi in Euangelium secundùm Matthæum.

E X P O [illegible] I T I O.

a MATTHÆVS, & sanctorum quidem, præcipuè tamen peccatorum Euangelista qui no[illegible] solum sermone, sed & vitæ corre[illegible] [illegible] Euangelium prædicauit, vt dicit [illegible] [illegible] hoc habetur quis[illegible] Ex Iudæa] Ecce vnde, & notatur loci d[illegible]gnitas. *c* Sicut prim[illegible] in ordine] i. in catalogo Euangelistarum ponitur. *d* Ita Euangelium [illegible] Ecce quid. In Iudæa] Ecce vbi. *f* Prim[illegible] scripsit] ante quem nullu[illegible] [illegible] *g* Cui[illegible] voca[illegible] [illegible] Dominū] [illegible] 9. a. *h* Ex publican[illegible], & [illegible] factus discipu[illegible]s, A[illegible] [illegible]ng[illegible] ista [illegible], vt nullus desperet. Publicani dicuntur à Publio, qui [illegible]mus Iudæā fecit tributariam. Vnde dicuntur pu[illegible]licani qui [illegible]cipiūt [illegible] vectigalia. Matthæus autem causa lucri se subiecerat ad ea recipienda. *i* Duorum in generatione. &c.] id est, duos homines quasi principia, Abraham, scilicet & Dauid. Duorum dico. *k* Vnius cuius &c. *Gen.* 17. d. Abraham, scilicet qui fuit præcipuus Patriarcharum. Alterius, &c. [illegible] Dei. *m* electio [illegible] est, qui est electus secundū cor Dei. *1. Reg.* 13. c. Quæsiuit Dominus sibi virū iuxta cor [illegible]ū. *Act.* 13. d. Inueni Dauid filium Iesse virum se[illegible] [illegible] meum. [illegible] enim in ira Dei electus est. *Ose.* 13. c. Dabo tibi regem in furore meo. *n* Ex vtr[illegible] que enim patribus Patriarchis, scilicet & regibus. *o* Christus supple natus est. [illegible] [illegible] [illegible] duobu[illegible] [illegible] pus, Patriarchis, & regi[illegible] [illegible] quasi [illegible] rec p[illegible] est secundùm carnem. *q* Quater[illegible] [illegible] id est, triplicato, i. positus in hac genealogia [illegible] quater[illegible] [illegible]. Pri[illegible] [illegible] generationis. A[illegible] [illegible] Abraha[illegible] qui est fides, & via credendi, [illegible] præcipuè fide commendatur. *t* In electi[illegible]nis tempu[illegible] [illegible], ad tēpus Dauid qui primò electus est à Deo in regem *1. Reg.* 16. c. *u* Porrigens] id est, extendens vnam quaterdenam. Ab Abraham enim incipit prima quaterdena & terminatur in Dauid inclusiuè. *x* Et ex electione] id est à Dauid. *y* Vsque in transmigrationis diem.] *4. Reg.* 24. c. *z* Dirigens] aliam quaterdenam à Dauid enim i. post Dauid incipit quaterdena, & terminatur in transmigratione. *a* Atq; à transmigrationis die [illegible] diem transmigrationi[illegible]. *b* Vsque [illegible] Christum definiens,] i. terminans vsque ad Christum inclusiuè. Decursam i. completam, aduentus Domini ostendit generationem. Decursam dicit, quia descendendo procedit, ad differētiam Lucæ, qui eandem ponit [illegible]cendendo. *d* Vt numero satis[illegible]ciens] quaterdenario, cuius quatuor ad Nouum Testamentum, decem ad Vetus Testamentum [illegible]rtinent. *e* Et tempori triplici, scilicet ante legem, vt Abr[illegible], sub lege, vt Dauid, po[illegible] legem, vt Io[illegible] [illegible] Vt [illegible] esset ostenderet] scilicet, publicanu[illegible], & qua[illegible] faciem ho[illegible] haberet in visione Prophetæ. *Ezech. cap.* [illegible] b. *g* Et Dei [illegible] in [illegible] ostraus,] id est, misericordiam Dei per [illegible] cationem suam [illegible]

Incipit argumentum S. Hieronymi in Euang[illegible] secundum Matthæum.

a MATTHÆVS ex *b* Iudæa *c* sicut in ordine primus ponitur, *d* ita Euangelium in *e* Iudæa primus scripsit, [illegible] cuius vocati[illegible] [illegible] Deum *h* ex publi[illegible] [illegible]bus fuit, *i* duorum in [illegible]neratione Christi principia [illegible] n[illegible] [illegible]nius e[illegible]us prima [illegible] [illegible] sio in carne, *l* alterius cu[illegible] [illegible]undùm cor *m* electio fuit. E[illegible] *n* vtrisque enim patribus [illegible] Christus. *p* Sicq; *q* quaterd[illegible] [illegible] numero triformiter posit[illegible] *r* principiū à credēdi fide, in *t* electioni tēpus *u* porrigēs, [illegible] & e[illegible] electione vsq; in *y* tr[illegible] [illegible]gratiõis diē *z* dirigens, *a* atq; a transmi[illegible]tionis die *b* vsq; in Christū d[illegible]iens, *c* de[illegible]rsā [illegible] nentus Dnī [illegible]dit generationē, vt *d* num[illegible] satisf[illegible] ciēs, *e* & tēpori, vel [illegible] quid esset ost[illegible]deret, & *g* Dei in se opus

a Etiam in his]patribus. b Quorum genus posuit] i. per eos quorum generationem narrauit. c Christi operantis, &c.]i. Christi qui operatur à principio cum patre. *Ioan.5.c.* Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. d Testimonium nō negatet,]id est, asseretet. Liptote est. Omnes enim patres prædicti, vel in ... vel in filiis boni homines fuerūt. e Quarum omniū rerum,]id est, quarum prædictarum generationum. f Tempus quia ponit pa... triū temporu... Primò, po... qui fuerunt ante legem, & sic deinceps. h Numerus ... radecā... duo Quo... sicut filii Israel qu... dragi... fion... mi... fic & n... p... designatas nominibus patrum in gen... positis ant... e pollumus ... i Dispositio vel ratio] id est, rationabilis dispositio secundum mysterium, quia omnes d... patres Christum significant. k Quod fidei necessarium est] id est, quantum fidei ne... Vnde Quod]id est, quātum. l Deus Christus est ... ista, spectant ad Christum. Ad Christum ... re talibus temporibus, quare sic ord... sic dispositi. l Tempus]vt ostendatur, quo... porum ... ante ... sub lege, post legem ... saluandi.

mo... strans, etiā in his quorū gen... Christoperari ... a p... d testimoniū nō negaret. Quorum omnium ... temp... ordo, b n... & ... vel ... quod ... necessar... Deus ... est, qui factus est ... te, fa... us sub lege, m natus ex virgine, pa... in carne, nomina in Cruce fixit, vt ... ipsemet p... te, & patri ... in patrib... filii, & ... patri restitu... in filiis, t sine principio, sine fine, ostendēs vnū n se cum patre esse, x quia ... vnus ... Euangelio ... desideran-tibus Deum, sic a prima, vel

al. tvnū.

g Ordo]v... quod sicut abundauit tempus legis à tempore ante ... & tempus gratiæ ab vtroque: sic superabundant beneficia eius in nobis de die in diem, vt ostendatur, quod nos primò fuimus filii iræ, & quasi ... h Numerus] vt sic ostendatur, quod sicut populus I... per quadraginta duas mansiones ingressi sunt in ... promissionis, sic ... per Christum, qui per quadraginta ... generationes ... descen... ingressus sumus terra ... nationis. r Dispositio ...]quare ... sic ... fit mysteria spectat ad Christum ... qui factus est ex ... factus sub lege. *Galat. 4.* ... Natus ex virgine, passus in carne, ... u Omnia in Cruce fixit, ... destruxit, Crux ... enim sunt hæc quinque ... ro Christi ... phum diabolus, ... vetustas ... x Vt ... id est, de ... semetip... id est, semetipso ... triplex ... tribus supra dictis, id est, nomen pat... bonos. Et ... Filii ... id ... bono ... possint dicere, ... habemus ... Fi vt filii similiter ... dicere, patrem habemus Abraham, cuius fidem tenemus, & imitamur. Et hoc est quod ... filii nomen patri restituens in filius, ... patres bonos ad quos relatiuè dicantur, & ... filio, quasi ad ... onorem fil... Sine principio sine fine ostendens ... Ego sum ... pha, & omega.

y Vnum se cum patre esse. *Ioan.* ... Ego & pater vnum sumus. z Quia vn... Euangelio ... Matthæus ... Deum ... a ... b Ve... allegoricæ. r Vel perfectè ... affectu & intentu attendere. Vel. a ... quæ continentur à principio vsque ad prædica... b Vel ... dicationem & miracula operationem. e Vel perfi... c... nalia Christi, sc. Passionem, & resurrectionem, & ascensionem. e Vel & vocationem Apost... id est, Matthæi ...

f Et opus Euangelii]scilicet, gesta, & doctrinam Christi, in secunda parte historiæ. Vocatio enim Apostoli in prima parte continetur. g Et dilectionem Dei in carne nascentis] in fine scilicet, de Passione legitur. h Per vniuersa ... ntes,] id est, intus legentes. i Intelligant] id est, instruct ... h media vel perfecta cognos-cere... & ... Apo... ... Euang... & dil... ... in carne n... scenti... ve... le... entes i inte... gāt, & atq; id ... in quo ap... hendi sunt, & m apprehendere expetunt, recognoscant. n N... hoc in studio est gu... ti fuit, & fidē p factæ rei tra... & q ope... Dei intelli... g... dit g... te... dispositio... quæ in ... ibus non tace...

... Christo, vel Euangelio. l In quo apprehensi sunt] à Christo. m Et apprehendere expetunt]à Christo, scilicet misericordiam, recognoscant, mi... ricordiam Dei apprehendimus ab eo, & hanc ab ipso habere cu... imus. Vel k In eo Euangelio. l In quo apprehensi sunt, id est, in Christo, ... nos apprehendit ... ndum humanitatem. *Hebr. 2. d.* Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. ... b. Et in Israel ... in Abrahæ ... al. tesse.

Explicit argumentum.

Incipit Euangelium secundum Matthæum.

LIBER ... generatio- CAP. I. A

... apprehendam te. m I... apprehendere expe... ... Christum. *Phil. 3.c.* Sequor quo modo comprehenda... quo & comprehensus sum scilicet, Iesum ...

n ... est in studio,]id est, hæc intentio.

o A... id est, rationis, vel breuis compre... ... logi. Hæc enim ratio sæpè solet significare ... tum ...

... t tradere] id est, de ... notitiam legen... explanare.

... operatio ... Dei, Deus enim pater ... tota Trinitas ... est d quo in Euang... tu ...

... ingenter] per expositionem facilè in... quo fideliter ex... tur.

... positionem quærenti ... tacet, qua nos dispo... in carnem veni... prædi... miracula fa... resurgendo, ascendendo, Spiritum sanctum mittendo, & Apostolos ad prædicādum destinando.

Explicit expositio argumenti in Euangelium ... Matthæum.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS ET DOMINI, DOMINI

Hugonis de Sancto Caro, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ ... tituli Sanctæ Sabinæ Cardinalis primi de Ordine Prædicatorum, in postillam super Euangelium secundum Matthæum.

EXPOSITIO CAP. I.

LIBER generationis, &c. *August.* in principio satis declarat se agere de humanitate Christi, cū incipiat à generatione carnali. Et dicit, eo liber generationis, &c. vt ostēdat concordiā Veteris, & Noui Testamenti. In Veteri enim Testamento, sc. in ... agit de generatione cæli, & aliorū elementorū, in principio Noui de generatione Christi, & aliorum. *Mat. 1.a.* Liber generationis, i. Christi, &c. *Genes. 5.a.* Hic est liber generationis Adam, &c. *1. Corint. 15. f.* Primus Adam de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. *Genes. 2.a.* Iste sunt generationes cæli, & terræ. *Galat. 4. e.* Abraham duos filios habuit, ... duo Testamēta, vnum in seruitutem, &c. Vnde *Glossa*. Plenior sensus esset: Hic est liber generationis ... hic mos est in multis, maximè in propheticis, ... subaudi, hæc est [Liber generationis ... in apotheca diuitis omnis homo, quod desid... sic in isto libro omnis anima quod necesse habet, ... Intellectus

Genes. 1.a.

intellectus enim instruitur doctrinis,& affectus impinguatur sacramentis. Hæc po... parat animæ panem virtutum, qui intificat pan... tamen ... panem Angelorum, ... ficat, *Hieronym.* Generationis dicitur singulariter quamuis ... dinem, quia a viu... andu ... ur propter qua... ducuntur. Item ... parua pars volumi... ham ... nis sit de generatio... ne, ab ea tamen de... Isaac ... nominatur. ... H... bræorum qui volumina ... mina, ... Genesis à suo ... tur *Gen.5.a.* Liber generationis Ad... nerationes ... Notandum ... est generatio Prima dicitur de terra, quia de terra ... est Adam, *Gen.2.b.* Formauit Deus hominem de ... terræ. Secunda de viro, quia de eo ... Eua. In eodem d. Ædificauit Dominus Deus costam ... Adam in mulierẽ. Tertia de viro & muliere, quia ... est Cain. *Gen.4.a.* Adam verò cognouit ... quæ concepit & peperit Cain. Quarta ... sine viro, vt in Virgine quæ concepit Christum. Generationis] *Chrysost.* Quare vocat hunc librum generationis, cum alia multa contineat? R... quoniam ... capitulum ... principium ... bonum ... dem ... tim Deitatis monstrauit natura ... Respon... Græco sermone ... causa gentium quæ non ... Deus haberet filium.

Gen.21. *a.Gen.* *25.e.*

Quadruplex generatio.

A

a Iesu Christi saluatoris, non perdi... Adam, ... sius Græcè, dicitur Messias Hebraicè ... nomine retunditur infidelitas Iudæorum, qui ... est regem suum nondum venisse ... gelista h... robat sic esse Christum, quoniam hic est qui ... patriarcharum & regum stirpe progenitus, de Virgine mirabiliter est editus, sicut eidem longè ante ... missus. Hic est enim ... qui spiritualem ... introduxit in te... promissionis scilicet in cælum.

b Filij Dauid] ... causas Dauid Abrahæ preponitur. Prima est, quia aliter ... genealogia turbaretur. Secunda, quia profundus fuit peccator Dauid, ... ex misericordia ostendat ... natus, Dauid peccat ... Abrahæ iusto preponitur. Et est hoc argumentum quod actiua preponitur contemplatiuæ, & pœnitens innocenti. Tertia, quia firmiter & cum iuramento Dauid promissio facta est. *Psal.* 131. Iurauit Dominus Dauid & non frustrabitur eum, &c. Et aliàs: Semel iuraui ... meo si Dauid mentiar, ... men eius in æternum ... Vnde etiam Iudæi ... gati de Christo, cuius ... a.d. Sed si obijcitur quod ... Dominus ... Zach. 1.g. ... iurauit ad Abraham patrem nostrum, &c. Respon... Zacharias ad maiorem ... Nam igitur quod iurauit Abraham ... ponit *Chrysost.* Prior ponitur Dauid, quia regni ... est maior quàm naturæ. Dauid ... ex ... & propheta.

Quatuor de causis Dauid preponitur Abrahæ.

c Filij Abraham.] *Chrysost.* Quare non sufficit illum dicere solius Abrahæ filium, aut Dauid solius? Quia Christus tres dignitates erat habiturus, Re... Propheta & Sacerdos. Abraham fuit Propheta ... in viro suo quia Propheta est, sacerdos, ... arietem pro filio suo. *Gen.22.*

d Abraham genuit Isaac.] Ab eo autem congruè sic generationis exordium, cui promi... in quo est benedictio omnium. *Matthæus* autem posuit [genuit] & non generatur, vt ostenderet Christum esse terminum generationis. De quo dicitur: Ego hodie genuite. Item Matthæus posuit [genuit] quia naturæ tantùm filios numerauit. *Lucas* verò aliquando legales filios interponit. Filij autem naturales sunt qui secundùm naturam de aliquibus nati sunt, legales qui mortuo sine hærede generati sunt de fratribus suscitantibus semen, & ascribuntur eis qui mortui sunt sine hæredibus. Et in signum ... non potuit dicere ... qui genuit, sed qui fuit. [Abraham genuit Isaac] ... fides, spem. Sed contra. Virtutes à Deo infunduntur, has enim Deus operatur in nobis sine nobis, ergo neu-

Gen-sis. a.

era aliam generat. Præterea, simul sunt, quia qui habet vnam habet omnes. Solutio. Simul sunt & à Deo infunduntur inquantum habitus, actus tamen sine visu virtutum libero subiacet arbitrio. Vnde actus vnius potest generare actum alterius, licet non habitus habitum[Abrahã genuit Isaac.] *Chrysostom.* Isaac, risus, typus est Christi, qui in vltima senectute donatus, non natura filius, sed gratiæ. Sic noster Isaac Christus in extremis temporibus gratis datus est. Oblatus enim est quia ipse voluit. *Isa.53.c.* Et hoc quando venit plenitudo temporis misit Deus, &c. Et alibi: nos sumus in quos fines sæculorum deuenerunt. *Act.4.b.* Angelus ad pastores: Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum &c. Et sicut in ter non cognouit quando Isaac ... latus, sic synagoga non cognouit quando Christus est immolatus. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Item sicut ... dixit, pater liga mihi manus, & pedes, ne quando insurgam in impugnationem, sic Christus Patri nõ ... ad Passionem. Vnde ... fiat voluntas tua. Quod significatũ est in Iona d... Mittite me in mare, &c. *Ion.1.d.*

Gen.29 *& 30* *Gen.f. 38.d.*

f Iacob autem genuit Iudam & fratres eius *g* Iudas autem genuit *h* Phares & Zaram de

Galat 4. a.1.Cor. 10 f.

1.Corint. 2.d.

e Isaac autem genuit Iacob.] *Chrysost.* Esau asper & ... idus. *Gen. ...* Hoc prauum & nequam sæculum significat. Iacob lenis & nitidus, qui tenens plantam ... uitur, ... Et quoniam ... uocatur Iacob, sic filij huius sæculi filios lucis persequuntur. Sicut Iacob euasit manus Esau fugiendo, sic nos eius non resistendo, sed cedendo malo superant. Et sicut Iacob Rebecca mater adiuuit, sic mater nostra diuina gratia nos custod...

Mystic. *Inh.* Aut per istos, virtutes Theologicæ intelliguntur. Per Abraham fides, qui dicitur prima via credendi non quod primus crediderit, vel quod fidem vnus Dei solus habuerit, quòd Noe ante diluuium & Enoch orationem ad vnum Deum direxit, sed hoc dicitur, quia sine omni hæsitatione & murmuratione credidit. Vnde cum filium vnicum haberet, Domino præcipiente immolare patre non dubitauit, ... tamen ... fili ... calcitutum. Credebat enim pro certo quod qui præcipi... mo..., immo etiam poterat suscitare. Item etiam dicitur prima via credendi, quis primus bonum bus ... temporis publicè prædicauit fidem vnius Dei. Per Isaac qui interpretatur risus, spes intelligitur, per quam in tribulationibus ridemus. *Roman. cap.12.c.* Spe gaudentes. Per Iacob, charitas, quæ habetur in via, vnde in visione in patria.

f Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.] *Gen. 29 & 30.* Ponitur autem solus Iudas, ne numerus ... in genealogia extenderetur, & quia de eo ... est descendit Christus. *Chrysost.* Iacob noster duodecim genuit Apostolos, spiritu, non carne, verbo non sanguine ... Iacob ... vt multiplicaretur descendit in Ægyptum, sic Christus cum suis in mundum. Item ille manduca... medullam Ægypti. *Gen.45.c.* & Christus mundi ... enim mundi sunt homines sancti. Sicut enim quamdiu est medulla in arbore sæpe floret; cum autem cum ... tota paulatim marcendo siccatur, sic quamdiu ... stat ille mundus. Nam sicut egredientibus Israelitis ... Ægyptus, sic sanctis cum de isto mundo decesserint, ... eos est mundus.

g Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Nota historiam ... *cap.38.a.* Quod Iudas habuit tres filios, Her, Onam, Sela. Primogenito dedit Thamar, sed mortuus est sine semine. Secundus cum nequam esset, nolens suscitare semen fratri suo, interfectus est à Domino. Quo mortuo dixit Iudas ad Thamar. Sede in domo tua vidua donec adoleuit filius meus Sela. Post aliquot dies videns Thamar quod defraudaret eam, sciens quod nurus erat Iudas ad tonsores, assumpto habitu meretricio se... in biuio, & inuenta à Iuda, pacto inito cognouit eam, & concepit.

h Phares & Zaram de Thamar.] *Chrys.* Reuera neque ex nuru neque ex meretrice. Meretrix enim non erat, cum propter amorem seminis ... finxit meretricem. Nurus enim non erat, quia nullus ... Iudæ habuit eam. Nam cùm Iudas suo experimento exercitus, noluisse fi-

lio ſuo Her accipet vxorem de filiabus Chanaan, ſed dediſſet ei Thamar ex filiabus Aram, mater eius cum eſſet Chananæa hortaretur eum de genere ſuo accipere vxorem, ille conſilio matris vſus non contigit eam, propter quod percuſſit eum Dominus. Alter ſciens non ſibi naſci filios, ſemen fudit in terram, propter quod à Domino percuſſus eſt. Sic factum eſt vt Thamar integra maneret. Hæc ita geſta neſciens Iudas, cum diu lamentaretur, ſtetit ei Angelus & hæc omnia expoſuit ei. Item *Chryſ.* Secundum [illegible] prouidentiam hæc nomina poſita eſſe credimus. Qua autem cauſa vel ratione, ſciunt qui poſuerunt, & Deus. Nota quòd de ipſis interpretationibus nominum poteſt [illegible] ſenſus myſticus & moralis. Iudas confitens, Thamar amaritudo interpretatur, Phares, diuiſio, Zara oriens.

Thamar. *a* Phares autẽ genuit Eſron, *b* Eſron autẽ genuit Arã. *c* Aram autẽ genuit Aminadab. *d* Aminadab autẽ genuit Naaſſõ. *e* Naaſſo autẽ genuit Salmõ. *f* Salmõ autẽ genuit Booz de Rahab.

Myſticè. *Myſticè.* Ergo de Thamar, id eſt, [illegible] amara de ira virga matris Euæ, natus eſt Phares, id eſt, Chriſtus, qui [illegible] ſinè iter ab hœdis diuiſurus *Matt.* 25. Et Zara, id eſt Chriſtus, de quo *Zach.* 6.d. Ecce vir oriens nomen eius.

Moraliter. *Moraliter.* Expoſitio, quia Iudas interpretatur, confeſſio. In confeſſione enim eſt [illegible] & [illegible] amaritudo. Amarum enim eſt & moleſtum [illegible] men ſuum aliis [illegible] cere notum. Confeſſio ergo de amaritudine cordis generat diuiſionem vitiorum, & ortum virtutum.

a Phares autem genuit Eſron. Iſti geniti ſunt in Ægypto. *Matthæus* enim texens genealogiam Chriſti ordiſus eſt eam à tribus principalibus Patriarchis, poſt quos ſtatim deſcendit ad iſtos qui nati ſunt in Ægypto, conſequenter per ordinem ad eos qui nati ſunt in deſerto, & demum ad eos qui nati ſunt in terra promiſſionis. Eſron ſicut alij ſecundum nominis interpretationem ſignificat Chriſtum. Interpretatur enim ſagitta in amorem Dei hominum vulnerans corda. Vnde 4. *Reg.* 13.c. Sagitta ſalutis Domini contra Syriam. *Iſa.* 49.a Poſuit me ſicut ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me, id eſt in nidulo humanitatis. Hæc ſagitta alijs eſt ſalubris, alijs letalis. Eſron etiam interpretatur atrium, & Chriſtus atrium eſt, charitatem dilatans vſque ad dilectionem inimicorum. *Io.* [illegible]

b Eſron autem genuit Aram] in Ægypto. Aram, Chriſtus, electus vel excelſus dicitur. Electus, de quo *Iſa.* 42.a. Ecce puer meus quẽ elegi. Puer à puritate dicitur & ab obedientia. [illegible] Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus id eſt, ex vniuerſa multitudine hominum & Angelorum [illegible] noſt am [illegible] De hoc excelſo [illegible] *Pſal.* [illegible] Excelſus ſuper omnes [illegible] Dominus.

c Aram autẽ genuit Aminadab [illegible] ſimiliter [illegible] Interpretatur autem Aminadab ſpontaneus vel voluntarius, per quem deſignatur Chriſtus, qui dicit. Voluntariè ſacrificabo tibi. *Iſa.* 53.c. Oblatus eſt quia voluit. Aminadab etiam interpretatur [illegible] de [illegible] ta, qui [illegible] que [illegible] qui deſider [illegible] voluntas [illegible] D[illegible] ad [illegible] ſul tenebrarum virtutes. Vnde *Iſa.* 3.b. Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.

d Aminadab autem genuit Naaſon] in [illegible] ſimiliter. Naaſon interpretatur [illegible] augurium in bo[illegible], prætcius [illegible] drum. [illegible] 44.d. An ignoratis quod non ſit [illegible] is mei in [illegible] ſcientia? Hic eſt Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. [illegible] 2.a. Qui nouit præſentia, præterit & [illegible] Item Naaſon interpretatur ſerpentinus, & Chriſtus prudenter inter ſerpentis diaboli & membrorum eius inſidias cauit. *Infra* [illegible] b. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Vnde & *Num.* [illegible] 1.c. ſignificatus eſt per ſerpentem æneum. Chriſtus enim ſerpens per mortalitatem, æneus per diuinitatem *Glo.* In Ægypto Phares genuit Eſron, Eſron Aram, Aram Aminadab & Aminadab Naaſon, & tunc Moyſes eduxit eos de Ægypto. Et hoc ſignificatum eſt *Gen.* 1[illegible] d. vbi dicitur. In quarta generatione reuertentur huc. Naaſon fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, vt dicitur *Num.* 2.a. Sed poſtea forte ſuſpendi iuſſus eſt cum alijs principibus, vt habetur *Numer.* 25 a. & tunc videtur filius eius ei ſubſtitutus. Vel forſan ſi non fuit ſuſpenſus, quia ceſſauit ira Domini propter Phinees, conſtat tamen quod mortuus fuit in deſerto, quia à viginti annis & ſupra nullus intrauit in terram promiſſionis, vt habetur *Numer.* 13 a. *e* Naaſon autem genuit Salmon,] qui interpretatur ſenſibilis, & Chriſtus ſecundum diuinitatem inuiſibilis & incomprehenſibilis, factus eſt pro nobis viſibilis & paſſibilis. *Phil.* 2.a Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu.

f Salmon autem genuit Booz de Rahab,] quæ excepit exploratores Iuſue. Secundum enim *Gloſ.* Salmon princeps tribus Iudæ, Rahab ſibi copulauit, & ſignificat Eccleſiam de gentibus, quæ principi ex Iuda, id eſt, Chriſto copulatur, & ſola cum ſuis ſaluatur, dum Hiericho, id eſt, præſens ſæculum ſeptem vitiorum muris vallatum, ſeptem dierum tempore tubis prædicationum circumuallatur, donec in nouiſſima tuba muri corruat & nouiſſima mors deſtruatur. *1. Cor.* 15. Rahab fames, vel latitudo, vel impetus interpretatur & ſignificat Eccleſiam gentilium eſurientem & ſitientem [illegible] *Am.* [illegible] a. Hæc patiebatur famem audiendi & faciendi verbi Dei. *Amos.* 8.d. Hæc nunc eſt dilatata, ſecundum illud *Iſa.* 54.a. Dilata locum tentorij tui. Impetuoſa etiam fuit in conuerſione. Item [illegible] Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur & [illegible] *Ezech.* 1.c. Ipſa enim rẽ[illegible] ges [illegible] & peritos & magnos philoſophos in breui tempore [illegible]

Booz autem genuit Obed ex Ruth. *g* Booz autẽ genuit Obed ex Ruth. Obed autẽ genuit Ieſſe. *h* Ieſſe autẽ genuit Dauid regem. *k* Dauid autẽ rex genuit Salomonẽ ex ea quę fuit Vriæ. *l* Salomõ autẽ genuit Roboam.

Booz autem genuit Obed ex Ruth. Nota quod Salmon genuit Booz, ille Booz genuit ſecundum Booz, & ille Booz ſecundus genuit tertium, & ita erant tres continui Booz, ſcilicet pater, filius, nepos, tamen quia iſtorum trium vnum erat nomen, Matthæus ſemel poſuit, ſicut *infra* [illegible] ſemel poſitum pro patre & filio. De Booz patre Obed a[illegible] *Ruth.* 4.d De alijs duobus *Ieſue* 6.

Myſticè. [illegible] Ruth Moabitis ſignificat Eccleſiam de gentibus [illegible] eſt de Moab, id eſt, patre diabolo. *Ioan.* 8. f. Et de [illegible] ſtis filios Abrahæ ſuſcitauit, vt habetur *Infra* 3.b. Booz [illegible] interpretatur. Et de Chriſto legitur. Dominus in fortitudine veniet. *Iſa.* 40.c. Et *Pſalm.* 23. Dominus fortis & potens. Chryſoſtom. Qui ſecundum Dei præceptum accipiunt vxores in virtute generant filios in ſeipſis virtutem habentes, qui autem diuitias eligunt, & non mores, pulchritudinem & non fidem, & quod in meretricibus ſolet quæri hoc in coniugibus optant, generant filios non Deo ſubdictus, ſed ſibi & Deo contumaces, vnde filij eorũ non ſunt fructus iuſtæ coniunctionis, ſed pœna condigna irreligioſitatis eorum.

h Obed autem genuit Ieſſe.] Ille Ieſſe fuit binominis. Dicebatur enim Iſai, vt habetur 1. *Reg.* 17.a. Et Ieſſe, vt ſcires eũ veniſſe, de quo *Iſa.* 11.a. Egredietur virga de radice Ieſſe &c. Ieſſe [illegible] atur incendium, & Chriſtus dicit *Luc.* 12 f. Ignem veni mittere in terram.

i Ieſſe autem genuit Dauid regem,] non quod ſolus rex in hac generatione fuit, ſed quia primus Rex de tribu Iuda per quem ordo generationis decurrit vſque ad Chriſtum.

Myſticè. *Myſticè.* Dauid manu fortis, Chriſtus, qui Goliam, id eſt diabolum vicit. 1. *Regum* 17.f. Qui internum ſpoliauit. *Pſalm.* 106. Quia contriuit portas æreas. Ipſe etiam aſpectu deſiderabilis. *Pſalm.* 44. Speciosus forma præ filijs hominum. 1. *Petr.* 1. c. In quem deſiderant angeli proſpicere.

k Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ] vxor, vt legitur. 2. *Regum* 12. f. Nota quod prædictæ mulieres tres nominatæ ſunt, quia ex generationibus ſuis laudari meruerunt, hæc autem Berſabee non nominatur quia peccauit ipſa cum Dauid & Dauid cum ea, & in viro ſuo quem interfici fecit. Berſabee, puteus ſatietatis vel etiam puteus ſeptimus interpretatur, hæc eſt Eccleſia munere ſeptiformis gratiæ Spiritus ſancti ſacrata, à qua hauritur fons aquæ ſalientis in vitam æternam. *Ioan.* cap 4.b. Vrias, lux mea Dei interpretatur, & ſignificat diabolum, qui transformat ſe in angelum lucis & lucem Dei ſe facit. 2. *Corinth.* 11.c. Hic etiam dixit. Similis ero altiſſimo. *Iſa.* 14.d. Cui Eccleſiam coniugatam Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamauit, & pulchram factam ſibi matrimonio copulauit.

l Salumun autẽ genuit Roboam] qui princeps fuit duarũ tribuum

Ruth. 4.d.

2. Reg. 12.f.

alt conuerſatione

Myſticè

tribuuio, vt legitur 3. *Reg.* 12.c. Et interpretatur latitudo populi.

a Roboam autem genuit Abiam,] qui regnauit super Iudam. 4. *Reg.* 15.a. Et interpretatur pater Dominus: Et de Christo dicitur 2. *Reg.* 7.b. Ego ero illi in patrem.

b Abias autem genuit Asa.] 3. *Reg.* 15.b. Et interpretatur attollens: Hic est Christus qui abstulit peccata mundi. *Ioan.* 1.d. Vel attollens humanam naturam ad

B dextram Patris. *Psal.* 109. Sede à dextris meis. *Heb.* 1. b. Sedet ad dextram maiestatis in excelsis. Item *Chrysol.* Asa interpretatur vnguentum floridum, quod est boni odoris, & suo odore delectat & impinguat. Sic Christus in tempore tentationis, & historia scripta de eo legentem delectat & impinguat.

a Roboā autē genuit Abiam, *b* Abias autem genuit *c* Asa, Asa autem genuit Iosaphat. *d* Iosaphat autem genuit Ioram, *e* Ioram autem genuit Oziam. *f* Ozias autem genuit Ioathan, *g* Ioathan autem genuit Achaz. *h* Achaz autē genuit Ezechiam. *i* Ezechias autem genuit Manassen, *k* Manasses autem genuit Amon. *l* Amon autem genuit Iosiam, *m* Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius *n* in trāsmigratione Babylonis. Et *o* post transmigrationē Babylonis, Iechonias genuit Salathiel, *p* Salathiel autē genuit Zorobabel. *q* Zorobabel autē genuit Abiud, *r* Abiud autē genuit Eliacim. *s* Eliacim autem genuit Azor, *t* Azor autē genuit Sadoc. *u* Sadoc autē genuit Achim, *x* Achim autem genuit Eliud. *y* Eliud autem genuit Eleazar, *z* Eleazar autē genuit Mathan *a* Mathan autem genuit Iacob,

eadem inueniantur, iam non erunt quadraginta duo patres. Hoc diuersis modis soluitur. *Hieron.* quod vterque pater, scilicet & filius, Ioachim, scilicet maior & Ioachim minor Iechonias vocatur, & ita habemus vnum in fine præcedētis tesseradecadis, & alterum in principio sequentis, vt cùm dicitur: Iosias genuit Iechoniam, Ioachim scilicet maiorē intelligamus. Cum verò dicitur. Iechonias genuit Salathiel, Ioachim scilicet minorem intelligamus. Ioachim pater scribitur per, *m*, Ioachin, filius per, *n*, August. tamen dicit quod vnus bis numeratur Iechonias qui, & Ioachim dictus est, à quo facta est quædam in exteras gentes deflexio id est prima transmigratio, quando scilicet in Babyloniam transmigratum est. Vbi ergo ordo à rectitudine deflectitur & in diuersa tendit, angulum facit, & id quod in angulo est bis numeratur. Iechonias, præparatio Domini interpretatur, quod Christo conuenit. *Ioan.* 14.a. Vado parare vobis locum, &c. Transmigratio autem in Babyloniam, significat transitum Apostolorum ad gentes. *Act.* 13.g.

c Asa autem genuit Iosaphat,] qui interpretatur iudicans. Et Christus est iudex *Ioan.* 5.d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. *Psal.* 95. & 97. Iudicabis orbem terræ in æquitate.

d Iosaphat autem genuit Ioram qui excelsus interpretatur. Hic est Christus qui ait. Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. *Ioan.* 3.b.

e Ioram autem genuit Oziam.] Nota 4. *Reg.* 8.f. quòd Ioram genuit Ochoziam, Ochozias autem genuit Ioas, Ioas autem genuit Amasiam, Amasias autem genuit Oziam. Hi tres reges sunt prætermissi, vel ideo quia propositum fuit Euangelistæ tres tesseradecades ponere, vel quia Ioram se miscuit generi Iezabel. 4. *Reg.* 8.c. & dictum est per Prophetam. 3. *Reg.* 21.c. in throno regni quempiam non esse sessurum de domo Achab nisi in quarta generatione, ideo memoria eius i[...] fam[...] a generatione tollitur vsque ad tertiam generationem. Purgata verò labe gentilis familiæ in quartam nigo Christi numeratur. Omnes autem quos ponit hic aut boni aut patres bonorum aut filij bonorum fuerunt.

Mystice. Ozias [...] Domini interpretatur. Hic est Christus, de quo [...] 17. Fortitudo mea Dominus.

f Ozias autem genuit Ioathan.] De quo 4. *Reg.* 15.a. Et interpretatur perfectus. *Matt.* 5.g. Estote perfecti sicut, & pater vester perfectus est.

g Ioathan autem genuit Achaz. 4. *Reg.* 16.a. Et interpretatur comprehendens. *Matt.* 11.d. Nemo nouit Patrem nisi filius. *h* Achaz autem genuit Ezechiam.] Iste fuit valde bonus & pius. De quo 4. *Reg.* 18.a. Et interpretatur fortis Dei. *Psal.* 23. Dominus fortis & potens *i* Ezechias autem genuit Manassen.] De quo 4. *Reg.* [...] Et interpretatur obliuiosus. Hic est Christus, qui peccatore conuerso omnium iniquitatum eius non recordatur amplius. *Ezech.* 18.e.

k Manasses autem genuit Amon.] Vterque fuit malus, sicut legitur 4. *Reg.* 21. Amon autem interpretatur nutricius. Hic est Christus. *Osee* 11.a. Ego quasi nutricius Ephraim portabam eos in brachiis meis, &c.

l Amon autem genuit Iosiam.] Iste fuit valde bonus. De quo 4. *Reg.* 22. Iosias salus Domini interpretatur vel incensum. Hic est Christus, qui operatus est salutem in medio terræ. Qui dicit. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

m Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius] De quibus 4. *Reg.* 23. & 24.

n In transmigratione Babylonis] id est, [...] pe transmigrationem. Et ponitur [in] pro ad. q.d. genuit eos vt transmigrarent ad Babylonem, ita vt hæc dictio, vt notet consecutionem, & non causam. Nota quòd Iosias tres habuit filios. Ioachim qui dictus est Iechonias, à filio, secundus Ioachaz qui & Sellum dicitur *Ierem.* 22.c. Tertius Mathathias qui postea dictus est Sedecias. *Rabanus* quærit, quare Iechonias dicitur filius Iosiæ, cum Iosias genuerit Ioachim, & Ioachim genuit Iechoniam. Si autem eundem Iechoniam bis numeremus, in fine scilicet, præcedentis tesseradecadis, & in principio sequentis, ad hoc vt pleniùs tres tesseradecades

o Et post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel] qui interpretatur petitio mea Deus. Quod Christo conuenit, qui dicit *Ioan.* 17.b. Pater serua eos, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut nos.

p Salathiel autem genuit Zorobabel] Hoc legitur in multis locis in Scriptura. *Aggæi cap.* 2.d. In die illa dicit Dominus, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, &c. Et 3. *Esdræ cap.* 5.e. Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius. Tamen 1. *Paralipomenon cap.* 3.c. legitur contrarium. Filij Iechoniæ, Asir, Salathiel, Melchiram & Phadaia & cætera, de Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei. Sed tradūt Hebræi trinomiū fuisse, Asir, Salathiel, & Phadaia. Sed scimus quòd in *libro Paralipom.* multa sunt truncata & vitio scriptorum deprauata. Zorobabel autem magister confusionis interpretatur. Hic est Christus magister exeuntium de confusione peccati & mundi. *Matt.* 23.a. Vnus est magister vester.

q Zorobabel autem genuit Abiud] qui pater meus iste interpretatur, quod Christo conuenit. *Psal.* 88. Ipse inuocabit me, pater meus es tu.

r Abiud autem genuit Eliacim, qui Dominus resuscitans interpretatur. *Ioan.* 6.e. Qui videt filium & credit in eum habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

s Eliacim autem genuit Azor] qui adiutus interpretatur. *Psal.* 53. Ecce enim Deus adiuuat me & dominus susceptor est animæ meæ.

t Azor autem genuit Sadoc,] qui iustus interpretatur. Hic est Christus. *Psal.* 10. Iustus Dominus & iustitias dilexit. *Sap.* 10 b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, &c.

u Sadoc autem genuit Achim,] qui interpretatur frater meus iste. Hic est Christus qui voluit homo fieri vt haberet fratres. De quibus *Psal.* 21. Nunciabo nomen tuum fratribus meis. *Cant.* 8.a. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, &c. *Matt.* 12.d. Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est.

x Achim autē genuit Eliud] qui interpretatur Deus meus. Hic est Christus, qui dicit. *Matt.* 27.f. Deus meus, Deus meus vt quid me dereliquisti. est

y Eliud autem genuit Eleazar] qui interpretatur Deus adiutor meus. Hic est Christus, qui in persona hominis dicit. Deus meus sperabo in eum. *Ierem.* 17.b. Benedictus qui confidit in Domino.

z Eleazar autem genuit Mathan,] qui interpretatur donans vel donatus. Hic est Christus donans dona hominibus. *Ioan.* 3.b. Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret.

a Mathan autē genuit Iacob] qui luctator & supplantator interpretatur. Hic est Christus, qui mundum & diabolum

vincit

vicit. Qui mortem occidit. 1. *Cor.* 15. g. Vbi est mors victoria tua? Qui infernum spoliauit. *Oseæ* 13. d. Ero mors tua ô mors, ero morsus tuus inferne.

a Iacob autem genuit Ioseph] qui interpretatur augmentum. De quo *Ephes. cap.* 5. d. Quia omnia in omnibus adimpletur.

> *a* Iacob autem genuit Ioseph virum *b* Mariæ, *c* de qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Omnes *d*, itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim, & *e* à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, *f* & à transmigratione Babylonis vsque ad Christū, generationes quatuordecim. Christi *g* autem generatio sic erat. Cùm esset *h* desponsata mater Iesu Maria Ioseph, *i* antequam conuenirent *k* inuenta est in *l* vtero habens de Spiritu sancto. *m* Ioseph autem vir ejus cùm esset iustus & nollet eam traducere, *n* voluit occultè dimittere eam. Hæc *o* autem eo cogitante

27. q. c. genuit. *b* Virum Mariæ] quæ interpretatur stella maris, vel amarum mare *Gl.* Quid ad Christum generatio ex Dauid deducta ad Ioseph? Nunquid Christus ex semine Ioseph? Non, supple, sed non est consuetudo Scripturarum vt ordo mulierum in generationibus texatur, ideo non per Mariam sed per Ioseph inducitur, cum de vna tribu Ioseph & Maria fuerint, vnde & eam quasi proximam cogebatur accipere, ne tribus se in aliam confunderet. Vnde *Numer.* 36. c. Omnes viri ducēt vxores & de tribu & de cognatione sua, & cunctæ fœminæ maritos de eadem tribu accipiant vt hæreditas permaneat in familijs. Sed contra hoc. *Exo.* 6. d. Accepit Aaron sororem Naason filiam Aminadab, id est, Elisabeth in vxorem, de qua constat quod erat de tribu Iuda, & Aaron de tribu Leui, vt dicitur *Exo.* 6. d. Item Dauid duxit Michol filiam Saul quæ erat de tribu Beniamin, vt habetur 2. *Reg.* 18. g. Dauid autem de tribu Iuda. Solut. Sola illa mulier nō poterat nubere viro de alia tribu, ad quam deueniebat hæreditas parentum. Vnde cum ad Elisabeth non deueniret hæreditas patris quia habebat fratres priores se, bene potuit nubere viro de alia tribu, quia nulla fiebat permixtio sortium. Idem habetur de alijs. Sed quia Maria fratres non habuit vel sorores, ad eam deuenit hæreditas, vnde habuit necesse secundùm legem nubere viro de cognatione sua. Quod autem ad filias transiret hæreditas, habetur *Num.* 27. b. vbi dicitur. Cùm mortuus fuerit homo sine filio, ad filias transibit hæreditas. Quæritur autem quare *Matthæus* dicat Iacob patrem Ioseph, cum Lucas eum filium Heli nominet & Heli filium Mathat? Sed sciendum quod Mathat qui descendit de Dauid per Mathan, habuit vxorem quæ dicta est Hesta de qua genuit Heli: post mortem verò Mathat, Mathan qui descendit per Salomonem, accepit eandem vxorem, & genuit inde Iacob, ita vterque fratres fuerunt Heli & Iacob, Heli verò duxit vxorem & mortuus est sine semine, Iacob autem duxit eandem vxorem & suscitauit semen fratri suo, & genuit Ioseph. Itaque Ioseph secundùm legem filius Heli secundùm naturam filius Iacob dicitur.

c De qua natus est Iesus qui vocatur Christus,] Christus natus est de patre substantialiter, de matre materialiter, de Spiritu sancto potentialiter, siue virtualiter.

d Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid,] inclusiuè, vt in illa generatione tam Dauid quàm Abraham contineantur, generationes quatuordecim.

e Et à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis,] vt Dauid non sit de illa generatione, sed transmigratio Babylonis, [generationes quatuordecim] Similiter.

f Et à transmigratione Babylonis vsque ad Christum] vt Christus contineatur sub hac generatione, non transmigratio Babylonis [generationes quatuordecim] Ecce in vniuerso quadraginta duæ.

g Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu, &c.] Multa prætermittuntur hic, quæ Lucas narrat. Annunciatio scilicet Domini per Gabrielē, & qualiter facta annunciatione, exurgens Maria abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabeth, & exultauit infans præ gaudio in vtero eius. Et qualiter mansit ibi tribus mēsibus, & reuersa est in domum suam. Post reuersionem autem illam inuenta est habens de Spiritu sancto. Et ab hoc loco incipit *Matthæus* dicens.

h Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph.] Desponsatio enim fiebat per aliquod tempus ante communem cohabitationem, & interim erat [illegible] custodia mariti, & frequenti visitatione donec solen[illegible] arum celebrarentur. Propter multas autem causas [illegible] Christus matrem suam desponsari. *Propter multas causas voluit Christus matrem suam desponsari.* Vnam causam po[illegible] *Chrysostomus*, aliæ extrahuntur à *Glossa*. Prima est, quia futurum erat vt omnes sancti de virgine nascerentur Ecclesia Christo desponsata, vnde Christus de desponsata natus est, ne indignius nasceretur Dominus quàm serui. *27. q. a. c. priusquam & c. inuento, &c. genuit. De ver. fi. c. t.* Secunda, vt per Ioseph genealogia Mariæ texeretur, quia de eadem tribu erant, & per mulieres genealogia non texitur. Tertia, vt Ioseph esset testis castitatis ipsius & defendens eam ab infamia suspicionis. Quarta, ne vt adultera combureretur. *Leuit. cap.* 21. b. De alia tribu lapidabantur. *Deuteronom. cap.* 22. c. Quintam causam dicit *Origenes*, vt virgo viri solatio sustentaretur, & tam puer quàm mater officio viri sustentarentur. Sextam ponit *Beatus Ignatius*, scilicet vt diabolo partus eius occultaretur, qui nequiuit discernere an de virili semine an ex virgine nasceretur. Septima causa, ne fatuis virginibus daretur causa vel occasio se excusandi de infamia, dicendo quòd & mater Christi infamata fuerit.

Octaua causa potest assignari, vt per hoc quod de virgine & desponsata natus esset vterque status approbaretur, scilicet coniugatorum & virginum.

i Antequam conuenirent] communi cohabitatione. Sed non sequitur quod postea conuenerint, sicut non sequitur. Iste non pœnitebit donec mortuus sit, ergo post. Et est similis modus loquendi. *Genes.* 8. a. Coruus non est reuersus donec siccarentur aquæ super terram. Neque enim postea reuersus est. Et in *Psalm.* 108. Donec ponam inimicos tuos, &c. Item. Oculi nostri ad Dominum donec misereatur nostri.

K Inuenta est] à Ioseph sicut à viro curioso circa vxorem. Ipsa dico.

l In vtero habens de Spiritu sancto,] id est, opere Spiritus sancti conceperat. Non quia hoc Ioseph cognouerat, sed ipsa habens in vtero de Spiritu sancto, inuenta est à Ioseph habens in vtero. Vel sic distingue: Inuenta est in vtero habens: & hoc fuit, de Spiritu sancto, id est, de Spiritu sancto erat habens in vtero. *Chrysost.* Confundantur vani inquisitores, quando natus est Christus de Spiritu sancto, cùm nesciant naturam suam explicare. Neque Gabriel, neque Matthæus ampliùs potuerunt dicere, quàm quòd de Spiritu sancto natus est, & tu vis linguam tuam super Gabrielē & Matthæum erigere? *Isa.* 53. e. Generationem eius quis enarrabit? Ecce illud nouum, mulier circumdabit virum. *Ierem.* 31. d.

m Ioseph autem vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere] id est, in damnum suum ducere.

n Voluit occultè dimittere eam.] Nota quòd priusquam Angelus virginem salutasset & priusquam de montanis rediisset, Ioseph eam desponsauerat per verba de præsenti, quod patet per illud *Luc.* 1. c. Missus est Gabriel ad virginē desponsatam Ioseph, & diligenter eam custodiens apprehendit grauidam. Erat ergo in ambiguo, quia poterat res esse bona & poterat esse mala. Credebat enim Ioseph filiū Dei de virgine nasciturum, & poterat esse quod de ista, quod si contigisset reputabat se indignum cohabitatione eius. Si autem aliunde cōcepisset, videretur conscius adulterij & adulterium celare si cohabitaret ei, & ideo eligens viam mediam, voluit occultè dimittere eam. Aliter potest distingui & accipitur, traducere, pro propalare. Et notantur tria circa Iosep, sc. iustitia, pietas, & prudentia. Iustitia notatur in hoc quòd volebat innocentem seruare ab infamia. Pietas, quia nolebat eam traducere, i. propalare, id est, publicè adulteram promulgare. Prudentia, quia volebat eam occultè dimittere. *o* Hæc autem eo cogitante,] quia piè & prudēter præcogitat, cōsolari meretur, & cōsiliū [illegible]

A n.ciatori

Moraliter. *o* Hæc autē eo cogitante, &c.] Quilibet iustus *Moralit.*

debet

a meliori consilio mutatur. a Ecce Angelus, &c.] *Gloss.* Ne vlterius premeret dubietas, quem commendabat æquitas. b Domini] Non ille qui transfigurat se in Angelum lucis 2.*Cor.*11. c. c Apparuit in somnis] scil. corporis, & dubietatis: In sõnis, *Chrysost.* Sicut dormienti Adam creauit mulierem, sic illi dormienti diuinitus consignauit vxorem. Nota quòd dicit, apparuit. Apparere enim propriè dicitur subita, & inuisibilis rei visibilis exhibitio. Et quandoque apparent Angeli inuisibiliter, id est, sine subiecta creatura, vt in somnis, vbi nihil videt homo sed videtur videre. Et eleganter apparuit ei in somnis,

27.q.2.c. si quis desponsauerit, & c. sufficientum, &c. geruntur, &c. prius quam.

D

a ecce Angelus b Domini c apparuit in somnis Ioseph, dicens. d Ioseph fili Dauid, e noli timere f accipere Mariam coniugẽ tuam. g Quod n. in ea natum est, h de Spiritu sancto est. i Pariet autem filiũ, & k vocabis nomen eius Iesum. l Ipse n. saluum faciet m populum suũ n à peccatis eorũ. o Hoc autem totum factũ est, vt p adimpleretur, quod dictũ est à Domino per q prophetã, dicẽtẽ. r Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filiũ, & s vocabitur nomẽ eius Emanuel, quod est interpretatũ nobis cũ Deus. x Exurgẽs autem Ioseph a somno y fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & z accepit coniugem suam, & a non

vt ostenderet eum sopitum quasi somno ambigu[illegible], quodam enim modo dormit animus, cum in a[illegible] fluat. d Dicens: Ioseph fili Dauid.] Notum, & famil[iar]em te ostendit, cum genus, & nomen dicit. *Exod.* 33. c. Ego noui te ex nomine. Filium Dauid vocat, vt reuocet ad memoriam se, & Mariam ex eadem tribu esse, & ideo nullatenus diffidat hanc promissionem posse compleri in Maria. e Noli timere.] Nota quod quater dixit Angelus: Noli timere. Zachariæ. *Luc.* 1. a. Mariæ. *Luc.* 1. c. Ioseph, vt hic. Pastoribus *Luc.* 2. b. f Accipere Mariam coniugem tuam. *Glos.* Coniux erat non cubitu, sed affectu, non commixtione corporis, sed in vnione siue copulatione animorũ. Vnde *Aug.* Hoc exemplo magnificè insinuatur fidelibus cõiugatis seruata pari consensu continentia, posse permanere arct[ius]q; coniugium non mixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. g Quod enim in ea natum est] non de ea. Aliud enim est nasci de ea, & aliud in ea. De ea nasci est in lucem produci, in ea verò nasci est concipi. h De Spiritu sancto est.] Nõ dicit de Patre, vel Filio, quia de sola bonitate Dei fuit, quòd incarnaretur, quod attribuitur Spiritui sancto.

Moralis. • debet habere Mariam coniugem, id est amaritudinem pœnitentiæ. Accipienda enim est pœnitentia in vxorem, quia pulchra, quia diues, quia nobilis, soror enim regis cælestis est. Dolorem enim & miseriam Christus ab vtero habuit. Sed multi dormiunt cum Ioseph. Quibus ait Apostolus. *Ephe.* 5. d. Surge qui dormis, & illuminabit te Christus. Sicut autem non curatur de verbo dormientis, sic non multum ædificantur homines in prædicatione prælati in peccato iacentis. Multi autem timent accipere Mariam quousque timor Domini, quasi Angelus monet eos, dicens. Noli timere fili Dauid, scil. si vis esse imitator Christi qui fuit irrisus, flagellatus, crucifixus. *Iosue.* 1. b. Noli timere, sed confortare, & esto robustus. Hoc matrimonium inchoatur per contritionem. *Osea* 2. d. Sponsabo te mihi in iudicio. Quando enim homo diiudicat se per contritionem, tunc contrahuntur sponsalia. Ratum fit per confessionem. *Ioan.* 1. f. Rabi vbi habitas? venite, & videte, & venerunt, & manserunt apud eum. Consummatur autem per satisfactionem *inf.* 3. b. & 4. b. Facite fructus dignos pœnitẽtiæ. Et tũc quod in ea natũ est de Spiritu sancto est. Tres enim filios genuit pœnitentia. Testimonium conscientiæ 2. *Corint.* 1. c. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Prælibationem iocunditatis æternæ. *Psal.* 33. Gustate & videte. Adeptionem gloriæ. *Psalm.* 30. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine quam abscondisti timentibus te. *Psal.* 127. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Quia ducunt ad epulas satietatis æternæ. Item mater Iesu, id est, salutis, est religio, quæ est amarum mare per pœnitẽtiam, quia non potest in se mortuum pati. Hæc habet in vtero de Spiritu sancto, quando, scil. de inspiratione diuina aliqui intrant. Vterus eius conuentus. Sed hodie habet quosdam similes Iacob, id est, bonos, qui luctantur cum Domino, & habitant in tabernaculis, & ideo obtinent benedictionem. Et Esau habet, id est, malos, hi inuicem colliduntur, vt dicere possit religio. Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? *Genes.* 25. c. Nota monachi, vel claustrales in conuentu, sunt quasi pueri in vtero, quia non sunt curiosi de cibo, & vili cibo vtuntur. Secundò, quia calidi sunt, nec timent frigus. nec videntur, silentium tenent. Tunc nascuntur, quando mittuntur ad Prioratum, vel fiũt Abbates. Sed multi sunt progenies viperarum, tempus nascendi non expectantes. Hinc Rachel periclitatur in ortu Beniamin. Hodie fit cõtentio quis nascatur prior. Sed Esau primò nascitur, quia priùs promouentur mali quã boni *inf.* 27. c. Non hunc sed Barrabam.

i Pariet autem filium,] non filios. *Chrysost.* Non dicit: Pariet tibi filium sicut dicit Zachariæ: *Luc.* 1. a. k Et vocabis nomen eius Iesum in circumcisione, quoniam tunc imponuntur nomina. Vocabis, dicit, non impones, quia ab æterno impositum est, Iesum, id est, saluator. Ista vocatio significata fuit *Gen.* 41. f. vbi legitur de Ioseph: Vocauit eum lingua Ægyptiaca Saluatorem mundi. *Isa.* 7. a.

l Ipse enim saluum faciet.] Causam nominis subdit, quasi dicat, bene dicitur Iesus, quia saluabit, non quoslibet, sed.

m Populum suum] quos, scilicet, prædestinauit. *Rom.* 8. f. Quos prædestinauit hos, & vocauit, & quos vocauit hos, & iustificauit, & quos iustificauit hos, & magnificauit. Et bene dico, saluum faciet, in fide, & spe, non ab hostibus corporalibus sicut Iosue, & Dauid, sed.

n A peccatis eorum,] quod non est hominum, sed solius Dei. *Luc.* 5. d. Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus? *Is.* 43. d Ego sum, ego sum ipse qui iniquitates tuas deleo propter me.

o Hoc autem totum factum est.] Quod prænarrauerat confirmat auctoritate, vt Euangelicæ veritati quasi columnæ basim supponat testimonium Prophetæ. Dicit igitur: Hoc autem totum factum est,] vt scilicet virgo propinquo suo despõsaretur, vt casta seruaretur, vt Angelus per somnium Ioseph loqueretur, vt eam sponsam accipere iuberetur, vt pueri nomen Iesus vocaretur, vt virgo Saluatorem mundi generaret.

p Vt adimpleretur quod dictum est à Domino] Illud, vt, finem connotat, quasi vt finem acciperet prophetia. Vel etiam consecutionem, non causam finalem. Simile habetur *Genes.* 40. d. Suspendit alterum in patibulo, vt veritas coniectoris probaretur.

q Per Prophetam dicentem.] *Isa.* 7. c. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Matthæus autem sensum sequitur Isaiæ, non verba.

r Ecce virgo in vtero habebit.] Vide quòd licet non esset præsens, quod prædicabat Propheta, nec in proximo futurum, sed longè post, vsus est tamen aduerbio demonstratiuo ad oculum pro duobus, tum ad exprimendam admirationẽ pro sibi facta reuelatione, tum pro certa Spiritus sancti demonstratione, qui quasi præsens ei demonstrabat, quod post multa tempora futurum erat.

s Et pariet filium] non filios. *Isa.* vlt. c. Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius, peperit masculum, quis audiuit vnquam tale?

t Et vocabitur nomen eius Emanuel.] Primò ab Angelis psallentibus, deinde ab Apostolis prædicantibus, post hoc verò à credentibus fidelibus.

u Quod est interpretatum nobiscum Deus,] Per naturam. *Psal.* 107. Ephraim susceptio capitis mei. Per cohabitationem. *Baruc.* 3. d. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Per gratiam *inf.* vlt. d. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.

x Exurgens autem Ioseph à somno] dubietatis, dicit *Glossa.*

y Fecit sicut præcepit ei Angelus] non solùm quod præceperat, sed sicut In quo notatur perfecta obedientia. *Prouer.* 21. d. Vir obediens loquitur victorias.

z Et accepit] Mariam coniugem suam, propter prædictas causas. a Et non cognoscebat eam.] In Euangelio Nazaræorum legitur, vt dicit *Chrysost.* quòd Ioseph Mariam videre facie ad faciem nõ poterat, quoniam Spiritus sanctus eam à conceptione penitus impleuerat, ita quod non cognoscebat eam propter splendorem vultus eius. Sicut legitur, quòd discipuli non poterant videre faciem Domini propter splendorem *inf.* 17. a.

b Donec

Psal. 109. a Donec peperit filium suum] non quod postea cognouerit, sed donec, ponitur pro & quasi dicat, non cognouit, & ita peperit. Vel pro æterno. Sicut hic: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et nota similitudinem per contrarium, quasi hic ponitur donec pro nonquam, sicut ibi ponitur pro semper *Genes.* 8.a. Coruus non est reuersus donec siccata est terra. *b* Primogenitum.] *Gloss.* Primogenitum dicitur omne, quod aperit vuluam, siue aliud sequatur siue non. Et hoc habetur *Exod* 13. c. Hic autem dicitur primogenitus ante quem nullus alius genitus, post quem non nullus. Simile *Roma.* 8. f. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. *Hebr.* 1. c. Introduxit primogenitum in orbem terrarum. *Psalm.* 88. Primogenitum ponam illum. *c* Et vocauit nomen eius Iesum] die octaua quo fiebat circumcisio, & nomen imponebatur.

cognoscebat eã donec peperit filium suum *b* primogenitũ, & *c* vocauit nomẽ eius Iesum.

CAP. II.

A Cum *d* ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis regis, *e* ecce Magi *f* ab Oriente *g* venerunt Ierosolymam, *h* dicentes. Vbi est, qui *i* natus est Rex Iudæorum? *k* Vidimus enim stellam eius in Oriente:

EXPOSITIO CAP. II.

d Cum ergo natus esset Iesus, &c. In hoc cap. agitur de natiuitate Christi, de aduentu Magorum, de fuga Ioseph cum puero in Ægyptum, de interfectione Innocentum, de reditu de Ægypto in Nazareth. De circumcisione Matthæus reticet, sed Lucas suppleuit secũdo c. Matthæus de natiuitate transit breuiùs, sed Lucas narrat diffusiùs. Nam Matthæus tribus breuibus verbis natiuitatem insinuauit. Nam in tribus locis verbo natiuitatis vsus est. In fine, scil. genealogiæ vbi ait: De qua natus est Christus. Et paulo post ait. Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est. Et hic. Cum natus esset Iesus, &c. Et ponuntur hic quatuor à Prophetis roborata Natiuitas. *Isaia* 7. c Ecce virgo concipiet. Et 9. b. Paruulus natus est nobis. Nomen cum dicitur [Iesus] *Isaia* 7. c. Vocabitur nomen eius Emanuel. Et 9. b. Vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis, &c. quæ circumloquuntur hoc nomen Iesus. Tertius est locus, cùm dicitur [In Bethlehem Iudæ] ad differentiam illius, quæ est in Galilæa. *Mich.* 5. a. Et tu Bethlehem Iudæ, &c. Tempus [In diebus Herodis] Sed potiùs videretur dicendum, tempore Augusti Imperatoris. A digniori enim fit denominatio. Sed hic ponitur ad ostendendum prophetiam Iacob esse completam. *Gen.* 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Iam ablatum erat sceptrum de Iuda, quia iste Herodes erat alienigena, & ideo patet, quod ille natus erat, qui promissus erat in lege.

e Ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam.] Non magici, vel malefici, vt quidam autumant, hi fuerunt, sed Magi dicuntur, vel quia de stirpe Balaam, secũdum quosdam nati sunt, vel Magi, quia fefellerunt Herodem. Dicunt autem alij, quod Magi per subtractionẽ literæ dicũtur, quasi à magnitudine sapientiæ dicti. Erant enim sapiẽtes, & Philosophi, & reges in terra Persarũ. Et sicut dicitur, distabant à Ierusalem itinere vnius anni, qui venerunt, non post annum, quia tunc non inuenissent puerum in præsepiu, sed in Ægypto, sed secundùm *Hieron.* die natiuitatis iter aggressi sunt, & decimaquarta die eiusdẽ venerũt in dromedariis. Vel potest dici, quod miraculosè venerũt. *Chrys.* dicit, quod aggressi sunt iter per annũ vnũ ante natiuitatem visa stella, & Herodes occidit pueros anno secundo post natiuitatem. Ideo cum sic trãsissent duo anni vsque ad occisionem puerorum, occidit omnes pueros à bimatu, & infra. Et hoc videtur consonare textui sequenti. *Aug.* dicit, quod Christo nato orta est stella, qua visa magi in 13. diebus miraculosè venerũt. Ideo fortè est, quod Armeni in die Epiphaniæ natiuitatem Domini celebrant. Ideo etiam in illa nocte non cantatur. Venite exultemus Domino, quia Magi venerunt non vocati. *h* Dicentes, vbi est qui natus est rex Iudæorum]? Mira res, hi peregrini natiuitatem prædicant, etsi locũ ignorant, Iudæi autem locum scientes natum negant. *i* Vbi est qui natus est rex Iudæorum] q. d. quærimus regem recenter natum, non Herodem iam dudum in solio collocatum. Non est credibile cum isti reges fuerint, quod tres soli venerunt, imò potiùs multis comitibus stipati fuerunt.

Euangelista tamen tantùm de tribus regibus, & muneribus mentionem facit quasi de principalioribus. Vel quia in ternario, numerus mysticus est positus. Per illos enim tres signantes, quæ ex tribus filiis Noe natæ sunt venturæ ad fidẽ præfigurabantur. *k* Vidimus enim stellã eius in Oriente.] Hinc gloriantur Astrologi, & ex hoc loco dicunt, quod lex astrologiæ sit firma. Contra quos *Isidorus.* Idem est tempore stellarũ cursus, qui non idẽ hominis natus. *Idem* iniustus est Deus si ea necessitate stellarum punit. *Idem.* Quæ fuit stella, quæ diluuium adduxit, quæ omnes homines occidit. *Idem.* Ante aduentũ Christi, quæ stella omnes gentes idolis colere compellebat? *Idem Isidorus.* Si stellæ est, quod boni sumus, vel mali, ergo nec bonum nostrũ laudabile, nec malum vituperandum. *Idem.* Si adulter & homicida per stellas fiunt, magna est illarũ iniquitas, maior autẽ illius, qui ad hoc eas creauit. Vidimus stellam eius, i. ab eo creatam ad suæ natiuitatis indicium, & specialiter deputata ad hoc officiũ, & ideo dicit, Stellam eius, quasi per appropriationem, quia & si cæteræ stellæ ab ipso creatæ à mundi principio, hæc specialiter deputata est ad natiuitatis eius ostensionem. Solet autem hæc distingui dupex litera: Vidimus stellam eius, in Iudæa, nobis existentes, in Oriente. Vel, vidimus stellam eius, existentem, in Oriente. Hæc stella, sicut dicit *Fulgent.* differebat ab aliis in situ, quia non erat fixa in cælo, sed vicina terræ. Item in fulgore, quia lucebat de die, quod non alia. Item

Moraliter. Cùm ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iudæ, i. in corde illo quod est domus panis doctrinæ, vel lacrymarum. In tali nascitur Iesus, i. salus. Sed multi possunt dicere illud *Isa.* 3. b. Non sum medicus, & in domo mea nõ est panis. *e* Ecce Magi] à magnitudine. Debet enim homo magna dicere, magna facere, & magna cogitare. Vel magi, quasi magici. Vide *Psalm.* 57. Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium. *Eccl.* 12. c. Quis miserebitur incantatori à serpẽte percusso? Econtra diabolus habet suos Magos, qui significantur per Magos Pharaonis. *Exo.* 8. c. qui deficiũt in tertio signo. Bene enim proponũt & bonum se facturos dicunt, sed in tertio signo deficiunt, quia nihil habẽt in opere. Sed Magi Saluatoris plus habuerũt in opere quàm in sermone. Plus enim non dixerunt, nisi quod veniebant adorare, sed non solũm adorant, sed munera offerunt. Item deficiunt in tertio signo, quoniam ad faciendum bonum habent bene scire, & bene posse, sed nõ habent velle. Sed scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi. *Iacob 4. d.* *f* Ab Oriente venerunt, quæ est calida, & splẽdida regio, & significat intelligentiam, quæ splendet, & charitate ardet. *Bern.* Qui amat ardentiùs, currit velociùs, & peruenit citiùs. Vel, ab Oriente, id est, à gloria parentum, & luce mundanæ prosperitatis, quæ debent relinquere post dorsum. *Ezech.* 8. f. Viri habentes faciẽ ad Orientẽ, & dorsum ad templum. Hi sunt abutentes quinque sensibus, qui habẽt faciem ad ortum suum, sed tergum vertunt Christo. *g* Venerunt Ierosolymam] in religionem. Sed sicut dicitur *Ezech.* 16. a. In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus. Propter hoc perit. *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum. *h* Dicentes vbi est qui natus est rex Iudæorum]? Iste enim solus natus est rex. Nota autem quòd tres quæstiones fiunt de filio Dei, scilicet: Vbi est, vt hic. Vbi pascit. *Cant.* 1. b. Vbi habitet. *Ioan.* 1. e. Et sicut quidam quærunt de rege terreno vbi est, quando scilicet, de nouo regnanti debent facere homagium, sic isti fecerunt Magi. Quidam quærunt vbi pascat, qui sunt de mensa eius. Quidam vbi habitat, qui magis familiares sunt. Sic adapta illa ad regem cœlestem, qui dicit vbi habitat. Vbi duo vel tres *Infrà 18. c.* fuerint congregati in nomine meo, &c. Similiter tres quæstiones fecit Dominus homini. Prima facta fuit ad Adam. Vbi es? *Genes.* 3 b. Hæc pertinet ad spiritum. Secunda Cain quando dixit. Vbi est Abel frater tuus. *Genes.* 4. d. Hæc fit cuilibet homini de proximo suo. Tertia Abraham: *Gen.* 18. b. Vbi est Sara vxor tua, id est, caro tua. Et ille respondet. Ecce post ostium.

K Vidimus enim stellam eius in Oriente, &cæt.] Primò stella est gratia præueniens, quæ ducit ad perfectionem

& con-

h Item in motu, quia aliæ immobiles, hæc autem præcedebat eos, & creata est de nouo, vt nouum hominem nunciaret, expleto autem officio suo, resoluta est in pristinam naturam.

a Et venimus adorare eum.] In hoc insinuant ipsum esse Deum *Deuteron.* 6. d. Dominum Deum tuum adorabis.

& consummationẽ. *Moralit.* Hęc est lucifer, de quo *Iob* 38. d. Nunquid Luciferum producis in tempore suo? Qui bene significat gratiam, quia sicut Lucifer pręcedit diem, sic gratia gloriam. *Ps.* 131. Paraui lucernam Christo meo. *Gen.* 32. f. Dimitte me, iã enim aurora ascendit, dicit *Glo.* Iam habes gratiam. Sed iste ait. Non dimittã te, nisi benedixeris mihi prius. Et statim ortus est ei Sol. Stella etiã illuminat hominem interiorem. *Apoc.* 2 g. Qui vicerit & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi stellam matutinã. *Iob* 36 d In manibus abscondit lucẽ & præcipit ei vt rursus aduematiat, annunciat de ea amico suo quòd possessio eius sit. Itẽ Lucifer per quindecim gradus distat à sole, sic per nouum & vetus testamentũ peruenitur ad Christum. *Eccles.* 11. a. Da partes septem nec non & octo. Vel per illa quindecim quæ enumerat Apostolus 1. *Cor.* 13. b Charitas patiẽs est, benigna est, charitas non æmulatur, non agit perperam, nõ inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, nõ irritatur, nõ cogitat malum, non gaudet super iniquitate, cõgaudet autẽ veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet, omnia sperat. Vnde per quindecim stadia distabat Ierusalẽ à Bethania. Quartò, quia sicut antequam oriatur sol demittitur lux Luciferi, sic ad hoc quod perfecti sumus necesse est nos humiliter sentire de gratia nostra *Eccl.* 18 a. Cũ cõsummauerit homo tunc incipit. *Iob* 11. d. Cùm te consũptum putaueris, orieris vt Lucifer. *Eccl.* 43. a. Luminare quod minuitur in cõsummatione. Videt ergo in Oriẽte stellam, qui recognoscit gratiã, quæ data est ei in principio, & gratias inde agit. Nam sicut dicit *Bern* Ingratitudo est ventus vrens, exiccans fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluẽta gratię.

Mich. 5. c. *Ioan.* 9. f.

a & venimus adorare eũ. *b* Audiẽs autẽ Herodes rex turbatus est, *c* & omnis Ierosolyma cum illo Et *d* congregans *e* omnes principes sacerdotum *f* & scribas populi, *g* sciscitabatur ab eis, vbi *h* Christus nasceretur. At illi *i* dixerunt ei. In *K* Bethlehẽ Iudæ. *l* Sic enim scriptũ est per prophetã. Et *m* tu Bethlehẽ terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex *n* te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. *o* Tunc Herodes clam vocatis Magis, *p* diligenter didicit *q* ab eis *r* tẽpus stellæ, quæ apparuit eis. Et *s* mittens eos in Bethlehem, dixit. *t* Ite, & interrogate diligenter de puero, *u* & cum inueneritis renunciate mihi, vt *x* & ego veniens adorem eum.

a Et venimus adorare] Quomodo autem adorandus sit, dicitur *Ioan.* 4. e. Venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Spiritu, quãtũ ad affectum, veritate, quãtum ad intellectum. Et nota quòd in his tribus verbis continetur summa salutis æternæ. Vidimus, recta fide, & venimus, bona operatione, adorare, mentis deuotione.

b Audiens autem Herodes rex turbatus est.] Audiens scilicet alium regem Iudæorum quàm se quæri. Turbatus enim fuit & propter se, quia timebat exitum regni sui, & propter iram Romanorum quam incurreret si cõsentiret nouo regi, decreuerant enim Romani, ne quis Rex vel Dominus sine consilio eorum diceretur. Turbatus est etiam propter astãtem multitudinem Magos concomitantẽ, quasi erubescens alium quàm se regem quæri. Et nota quòd Herodes rex dicitur, vt ex collatione eius qui quæritur hic extraneus intelligatur. Volebat enim Herodes cùm esset alienigena & de Idumæorũ genere natus, legitimus rex videri, & ob hoc etiam & propter amorem Mariamnea vxoris suæ filiæ Hyrcani sese fecerat circuncidi. Ob hoc etiam codices quibus genealogia texebatur fecit cremari, secundùm quosdã. Itẽ turbatus est timens ne aliquis de semine filiorum quos susceperat de vxore nobili, quæ erat de semine regio & sacerdotali, quos omnes occiderat, aliquis suscitaretur in vltionem sanguinis paterni.

c Et omnis Ierosolyma cum illo.] Sed quare, cum potiùs deberent gaudere de rege nato & regio semine. Dicendum quod in veritate turbati non sunt, sed turbationem simulauerunt, vt Herodis haberent fauorem, qui multum Iudæorũ effuderat sanguinem, & iugum eis imponebat importabile Vnde dicit quidam Sanctus. Solet enim plebecula illorum principum studiosius captare beneuolentiam, quorum importabilem sustinet violentiam. *d* Et congregans] id est simul vocans. Ecce Herodis sollicitudo & formido. Congregans, vt requireret consilium. Ecce sollicitudo. Congregãs, vt ei ferrent testimonium Romanis quod nihil omisisset de contingentibus inuestigando de nouo rege. Ecce formido.

e Omnes principes sacerdotum.] Hi à Dauid instituti fuerunt ad seruiẽdum in tabernaculo. *f* Et scribas populi,] qui in moralibus præceptis populum instruebant. *g* Sciscitabatur ab eis,] palàm quasi ex bono affectu. *h* Vbi Christus nasceretur] Nota diligentiam inquirentis. A Iudæis quærit locum, à Magis tẽpus, vt de vtroq; fiat certus, & sic Magis nocere possit. *i* At illi dixerunt,] prius inter se deliberantes. B

K In Bethlehem Iudę,] ex hoc patet quòd non ex ignorantia, sed ex cordis duritia credere noluerunt. *l* Sic enim scriptum est, &cæt.] *Mich.* 5. a. *m* Et tu Bethlehem terra Iuda, &c.] id est, in excellentia dignitatis principum Iuda. Matthæus ponit veritatem, & sinu verba. Litera Hebræa habet. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. Bethlehem vicus minimus est. *n* Ex te enim exiet Dux,] Christus, qui regat populum meũ Israel. Nota quòd scribæ qui sic de ortu Christi locuti sunt, quia non crediderunt, inexcusabiles sunt. *o* Tunc Herodes clam vocatis Magis] remotis Scribis & Pharisæis siue Sacerdotibus. Timebat enim ne Iudæi quasi ex Dei oraculo promissum occultarent regem, si se cum velle perimere præsentirent.

p. Diligenter] vt non possit falli. *q* Didicit ab eis] scilicet Magis. *r* Tempus Stellæ quæ apparuit eis] Quia locum didicerat, tempus explorat. *s* Et mittens eos in Bethlehem] id. ire permittens vel ire componens dixit. *t* Ite & interrogate diligenter de puero.] Nota cognito loco & tempore, restat cognitio personæ.

u Et cùm inueneritis renunciate mihi.] Ecce præsumptuosa pręceptio. Superbus enim credit quòd omnes ei debeant obtemperare. Vel quasi orando loquitur, & est petitio fraudulenta. Acuit enim interiùs nequitiam, scilicet, cum exteriùs ostendas innocentiam.

x Vt & ego veniens, &c.] *Rabanus.* Finxit se vultu & verbis adorare eum quem inuida mente cogitabat occidere. Adorem eum.] Hoc dicit, vt per ipsum Magi alacriùs redirent, & ne Iudæi, A

Moralit. *b* Audiens autem Herodes Rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.] Per Herodem qui diligenter locum & tempus inquisiuit, & fraudulenter misit, significatur diabolus, qui turbatur quãdo Iesus, id est, salus nascitur in corde hominis. Et diligenter inquirit tempus & locũ, vt occidat adhuc ipsum in infantia, hoc est in principio, ne si salus creuerit in virum, auferat ei regnum suum. *Thren.* 1. b. Facti sunt hostes in capite, id est, in principio. *Moralit.*

d Et congregans omnes principes sacerdotum, &c.] Hoc facit adhuc diabolus. Vnde *Psalm.* 67. Congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento. E contra de bonis prælatis. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham.

i At illi dixerunt in Bethlehẽ Iudæ] id est, in domo panis. Esto igitur domus panis, vt in te nascatur Christus. Si dicis. In domo mea non est panis. *Isa* 3. b. vade ad amicum & dic ei. Amice accommoda mihi tres panes. *Luc.* 11. a.

K In Bethlehem.] Ecce illi bene docent, *Infrà* 23. a. Omnia quæcunque dixerint vobis, facite.

n Ex te enim exiet Dux, &c.] De studio enim debet exire qui eligitur ad prælaturam, vel ad prædicandum, non semper ibi manere. Vnde *Isaia* 28. b. Qui egredientur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Israel. A lucta enim studij debet exire. *Ecclesiast. vlt.* c. Anima mea colluctata est in sapientia, *Inf.* 13. a. Exiit qui seminat seminare semen suum.

t Ite, & interrogate diligenter de puero, & cùm inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum.] Iste significat hypocritas, qui aliud habent in corde, aliud in ore. *Ecclesiast.* 1. d. Noli esse hypocrita in conspectu hominum.

A rent,& ne Iudæi, quia eorum erat Rex futurus, eum ab ipſo abſconderent.

a Qui cùm audiſſent Regem,] vt obedirent, pium æſtimantes, non propter eum tamen,ſed propter Deum.

b Abierunt]in Bethlehem Iudæ,alaciter & velociter.

c Et ecce ſtella, quam viderant in Oriente antecedebat eos,] more viatoris.

a Qui cùm audiſſent regem, b abierunt. Et c ecce ſtella, quam viderant in Oriente antecedebat eos vſque d dum e veniens ſtaret ſupra vbi erat puer. g Videntes autem ſtellam h gauiſi ſunt gaudio magno valde. Et i intrantes domum k inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & l procidentes m adorauerunt eum. Et n apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, &

Chryſoſtom. Si peccanti elementa miniſtrant, quid mirum ſi Chriſto Stella obſequitur.

d Vſque dum.]id eſt donec.

e Veniens ſtaret ſupra,] locum, ſupple, [vbi erat puer. quaſi dicat Stella, hic eſt, quem natum eſſe teſtabar. Hinc apparet, quod ſtella in aere poſita erat.

g Videntes autem ſtellam,] Magi. Quædam *Gloſ.* videtur innuere,quod Magi ingreſſi Iudæam deſeruntur iudicio ſtellæ,vt cogantur Chriſtum ex ipſa lege inquirere,& ita habeant duplex teſtimonium,legis ſcilicet & ſtellæ. Dicit etiam quod ſignum Gentibus datum non debuit apparere domeſticis legis & prophetarum,id eſt,Iudæis,quia ſi Moyſen, & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexit,credent.*Luc.*16.g.

h Gauiſi ſunt gaudio magno valde,]Inuento quod tantum deſiderauerant.

i Et intrantes domum,] diuerſorium illud,de quo dicitur *Luc* 2.a.Non erat locus in diuerſorio.

K Inuenerunt puerum cum Maria matre eius.] Non dicit cum Ioſeph,quia diuina diſpoſitione actum eſt vt illa hora abſens eſſet,nec crederent de ipſo Chriſtum natum. Vnde dicit *Hilarius* ſuper locum iſtum, quod Ioſeph non legitur poſt natiuitatem Chriſti vir Mariæ dictus. In quo innuitur quod ante natiuitatem vir eius dicebatur quaſi nuncius ad officium,ſed poſt natum puerum non eſt dictus vir, vt per hoc inſinuaretur, quòd Chriſto nato poterat ei pueri ſolatium ſufficere.

l Et procidentes.]Hoc fuit ſignum humilitatis.

m Adorauerunt eum,] tam corpore, quàm mente. Tunc adimpletum eſt illud *Iſa.*45.a. Subiiciam ante faciem eius gentes. *Pſalm.*71.Et adorabunt eum omnes reges.

n Et apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.] Nec aperuerunt donec venerunt ad Chriſtum. Deprædari enim deſiderat qui theſaurum publicè in via portat. *Interlin.* Fidem ſuam myſticis profitentur muneribus. Aurum Regi, thus Deo, myrrham mortali. *Iſa.* 60.b. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes. Omnes dicit, quia aliqui de omnibus. Vel ſpiritualiter omnes,quia per ipſos ſignificatur totú genus humanum, quod de tribus filiis Noe eſt procreatum. Quare non nominat [illegible] myrrham? Quia eius mortalitas ſatis [illegible] at aperta & manifeſta, ſed diuinitas,qua pertibus, & regia dignitas, quæ per aurum deſignatur,erant latentia. Vnde per prophetiam *Iſaiæ* contunduntur Iudæi,qui eum purum hominem credunt. Nomina autem trium Magorum Hebraicè ſunt hæc. Appellius,qui interpretatur fidelis, & ſignificat contritionis fidem, quæ [illegible]. Amerus, qui humilis, & ſignificat confeſſionem. [illegible] ſus, qui miſericors, & ſignificat [illegible] ctionem, quæ per opera miſericordiæ fit. Item Græcè Magala[illegible], qui interpretatur nuncius, & ſignificat prædicationem, quæ eſt nuncius Domini. Galgalath, deuotus. Saracbin, gratioſus. Vel Latinè. Gaſpar, *Moralit.*
Balthaſar,Melchior. Et

a Qui cum audiſſent Regem abierunt.] Ecce obedientia. *Pro*[illegible] Vir obediens loquetur victorias. *Cauſa quare alius alium antecedat.*

c Et ecce ſtella, quam viderant in Oriente antecedebat eos.]Tribus de cauſis aliquis antecedit alium, vel vt viã demonſtret, vel viam præparet, vel ad ambulandum alliciat.Sic gratia Dei antecedit nos, vt viã demonſtret.*Pſal vigeſimo* [illegible]. Vias tuas demonſtrat mihi. *Iſa. ſecundo.* a. Docebit nos vias ſuas. Ad præparandum etiam viam Vnde Ioannes, id eſt,gratia parat viam Domini. Præcedit *Ioan.* 1.

etiã nos ad alliciendum.Vnde miſericordia Domini præuenit nos, vt velimus, ſequitur autem nos ne fruſtra velimus.

d Vſque dum veniens ſtaret ſupra vbi erat puer.] Poſtquam enim gratia induxit nos in domum veri Saluatoris, id eſt, in patriam, ibi ſtat, quia tunc in gloria confirmamur. Vel ſupra domum, vbi naſcitur Chriſtus, id eſt, ſalus, ſtat gratia, quando confirmat eam in homine.Vnde.2 *Theſſalon.*3.Fidelis Deus eſt qui confirmabit vos & cuſtodiet à malo.

g Videntes autem ſtellam,]Magi h Gauiſi ſunt gaudio magno valde.] Naturaliter gaudet mens hominis,cum ſuccedunt ei proſpera, ſed gaudio gaudet,cùm æquanimiter ſuſtinet aduerſa,ſed valde magno gaudio gaudet cùm ei cõtumeliæ ſunt gratæ, ſicut *act.*5.g.Ibant Apoſtoli gaudentes,&c.Primum gaudium habuit Iſaac, Deo manens gratus in proſperis. Secundum Iob, qui innocentiam ſuam defendit in aduerſis. Tertium, Laurentius atque Vincentius, qui carnifices irriſerunt in tormentis. Item gaudium eſt in vita naturali, vt per Ezechiam patet. *Iſa. trigeſimo octauo.* d. Morientium enim eſt pœna & triſtitia. Maius autem gaudium eſt in vita gratiæ. Sed maximum gaudium eſt in ſecuritate conſcientiæ. In gaudio enim illius non miſcebitur extraneus. *Prouerb.*14.b.2.*Cor.*1.c. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.Incomparabiliter maius gaudium eſt vita gloriæ. De quo *Ioann.*16.e. Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

i Et intrantes domum,] Eccleſiam. De qua *Iſa.*56.c. Domus mea domus orationis vocabitur.

k Inuenerunt puerum cum Maria matre eius.] Puer miris eſt,facilè iras deponit,& iniurias remittit,& ſua libenter tribuit. Sic illi qui libenter venit ad Eccleſiam,hæc facit Dominus, ſed hoc non ſine Maria, id eſt, ſine amaritudine contritionis.*Iob* 7.c. Confabulabor cum amaritudine meæ. Vel.

i Intrantes domum] id eſt religionem, de qua *Pſalm.*92. Domum tuam decet ſanctitudo Domine.

K Inuenerunt puerum.] Ieſum, vel ſalutem, [cum Maria,] Amaritudine pœnitentiæ, vt habetur 2. *Timoth.*3.c. Qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. Ecce Maria. *Act. decimo quarto* d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Vnde *Exod.*3.a.Moyſes inuenit domum Domini in rubo ardente. Item.

i Intrantes domum] conſcientiam.*Iſa.*26.d.Vade popule meus,intra in cubicula tua,claude oſtia tua ſuper te abſcõdere modicum ad momentum donec pertranſeat indignatio mea.Intrat autem qui perſcrutatur eam.*Thren.*3.e.Scrutemur vias noſtras, & quæramus,& reuertamur ad Dominum.*Aug.* Conſcende ò homo tribunal mentis tuæ,& ſtatue te coram te,ſit ratio iudex, accuſatrix, conſcientia,teſtis,memoria,tortor, timor,&c.

l Et procedentes adorauerunt eum,] In quo notatur humilitas. *Eccleſiaſt.*35.c. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit.

n Et apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.] Prælati aurum offerunt Sapientiæ. *Eccleſiaſt.*28 d. Aurum tuum,& argentum tuum conſla. Coniugati thus, id eſt fragrantiam bonorum operum. *Geneſ. vigeſimo ſeptimo.* Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni cui benedixit Dominus.Continentes ſiue abſtinentes,myrrham. *Cant.*5 b. Manus meæ diſtillauerunt myrrham primam. Vel per aurum, eleemoſyna, quæ ſicut aurum aliis metallis præponderat, ſic ipſa cæteris virtutibus. *Tobiæ quarto*.b. Eleemoſyna à peccato, & à morte liberat. *Lucæ vndecimo.*f. Date eleemoſynam,& ecce omnia munda ſunt vobis. Thus, oratio. Thus debet eſſe redolens, fumigans, & ardens in igne, ſic oratio frequens, humilis,& deuota. Frequens. *Lucæ decimooctauo.*a. Oportet ſemper orare, & nunquam deficere. 1. *Theſſalonicenſium quinto.* d. Sine intermiſſione orate. Humilis. *Eccleſiaſt.*35.c. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit. Deuota.1. *Corinth.*14.c.Pſallam ſpiritu,pſallam & mente.Myrrham carnis mortificationem vt alia ſit myrrha prima,alia electa,alia probatiſſima. Carnis enim mortificatio triplex debet eſſe, vt ſit alia in diſciplinis,alia in ieiunio, alia in vigiliis. De prima. *Hebræorum* 12.b. In diſciplina perſeuerate, tanquam filiis vobis ſe offert Deus. De ſecunda. *Ioel ſecundo.*d.Canite tuba in Sion, ſanctificate ieiunium. De tertia. *Eccleſiaſtici.* 31.a.Vigilia

honeſtatis tabefaciet

a Baltassar, Melchior. a Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem]In dubio enim erat an ad ipsum redirent, & de ortu pueri prænuncìarent. Vnde super hoc certificari volebant, & postulabant à Domino, non vocali sono, sed ardenti desiderio. *Gloss.* autem dicit, quod hæc responsio non fuit per Angelum, sed per ipsum Deũ. Sed quare non dixit eis puer? Ne videretur phantasia. Item ne per ipsum puerum iam loquentem Deum esse cognoscerent, & sic fidei meritum eis diminueretur, quæ non habet meritum cui humana ratio præbet experimentum.

c Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam,]*ad literam.* Dicitur enim quòd Magi intrauerunt in mare in nauibus conductis, & ad patriam suam peruenerunt, quæ naues cum inde recessissent, Herodes putans eos assequi, audito transitu illorum, naues quæ eos asportauerant combussit. De quo solet exponi illud, *Psalm.* 47. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Moralit. * honestatis tabefaciet carnes. a Et responso accepto in
C somnis,] contemplationis. *Cant.* 5. a. Ego dormio & cor meum
7.9.c.c. vigilat. b Ne redirent
aduersitas & ad Herodem] ad diabolũ 2. *Pet.* 2. d. Melius
23.9.3. est viam veritatis non
c.1. agnoscere quàm post agnitionem retrorsum conuerti. Vnde *Ezech.* 1. c. Animalia ibant & non reuertebantur.

c Per aliam viã reuersi sunt in regionẽ suã,] id est, Paradisum. Si enim homo recessit per superbiam, debet redire per humiliationem, si per inobedientiam, per obedientiam, si per luxuriam, per castitatẽ. *Chrysost.* Venisti per viam luxuriæ ad Herodem, ambula de cætero per viam castitatis. Venisti per viã auaritiæ, ambula de cætero per viam eleemosynarum. Si enim per primam viam redieris, iterum sub regnum Herodis vadis *Prouerb.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ & omnes semitæ eius pacificæ. *Cant.* 6. d. Reuertere, reuertere Sunamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

d Qui cùm recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens.]Præterit Matthæus de circuncisione & oblatione pueri in templu, quæ diligẽter prosequitur Lucas. Transit etiam breuiter Magorum reditum, statim subdens de fuga Domini in Ægyptum, quod tamen longè post factum est. Herodes enim videns Magos ad se non redisse, putauit eos delusos, & ideo ad eum noluisse redire præ erubescentia confusos & deceptos, tãquam nihil esset quod quærerent. Sed post tempus oblationis audiens prophetiam Annæ & Simeonis, statim intellexit non esse deceptos, sed se delusum, & cogitabat de morte pueri, audiens quod de eo prophetauerat Symeon. *Luc.* 2. e. Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, &c. Et cùm hoc cogitaret.

e Angelus Domini apparuit.] *Interl.* Impleto priùs tempore purgationis.

f Ioseph] qui hîc non quasi maritus, sed nutritius & custos asciscitur.

g Surge & accipe puerum & matrem eius]*Chrysost.* Non dicit accipe matrem & puerum, sed econuerso. Nõ enim propter matrem iste filius natus est, sed propter filium hũc, illa mater est præparata. Nec pueri erat gloria illã matrem habere, sed illius erat beatitudo istum habere filium. Vnde Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Hilarius.* Non dicit filium tuum, nec dicit coniugem tuam, post natum enim Dominum non legitur vir eius.

h Et fuge in Ægyptum.]Mira humilitas, quod ille, qui est refugium omnium, fugit, vt ostendatur verus homo, quod enim fugit non fuit timoris sed exẽpli, vt doceret suos fugere. Non enim fugit mortem qui moriturus venerat, *Ioan.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitate, fugite in aliam. De hac fuga prædixit *Isa.* 19. a. Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, id est, carnem leuem à peccato, ingredietur que Ægyptum, & commouebuntur simulacra eius. Tradit autem historia, quòd sic Domino procurante factum est, vt in nocte quam egressi sunt filij Israel ex Ægypto. *Exod.* 12. e.

myrrhã. Et a responso accepto in somnis b ne redirent ad Herodem, c per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. d Qui cùm recessissent. Ecce e Angelus Dñi apparuit in somnis f Ioseph dicens: g Surge & accipe puerũ & matrem eius, h & fuge in Ægyptum, i & esto ibi vsq; dum dicam tibi. k Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. l Qui consurgens accepit puerũ, & matrem eius nocte m & secessit in Ægyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, vt n adimpleretur, quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem. Ex Ægypto vocaui filiũ meum. o Tunc Herodes videns p quoniam illusus esset à Magis q iratus est valde, r & mittens

In qualibet domo moreretur primogenitum aliquod, vt homo vel pecus, sic eodem procurante factum est quod Domino in Ægyptum ingrediente, non fuit templum in Ægypto, in quo non corrueret & confringeretur aliquod idolum. Dicitur autem quod in Heliopoli steterit, quæ interpretatur ciuitas Solis.

Nota autem quòd est fuga {
- Prudentiæ 1. *Reg.* 20. a. Fugit Dauid de Naioth, &c. *Ioan.* 10. c. Si vos persecuti fuerint, &c.
- Cautelæ 1. *Corinth.* 6. d. Fugite fornicationem.
- Misericordiæ 4. *Reg.* 19. a. Fugit Elias, & petiit animæ suæ vt moreretur.
- Pusillanimitatis. *Prou.* 28. a. Fugit impius nemine persequente.
- Humilitatis, vt hic. *Chrysost.* Descendit in Ægyptum, non vt mortem fugiens, sed vt

mortifera idola dissiparet. i Et esto ibi vsquedum,] id est, donec dicam tibi. Argumentum quod inter malos possumus habere.

K Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum]*Interl.* Ecce quod fraudes non latent Deum 1. *Reg.* 16. b. Deus autem intuetur cor. *Allegoricè*, iste transitus significat transitum ad gentes, &c. Alle.

Moraliter. e Ecce Angelus, &c.] Loquitur Moraliter.
Angelus in somnis, quia homo nescit vtrum à gratia vel à diabolo inspiretur ei, *Zach* 4. a. Angelus, qui loquebatur in me. Puer, est veritas vitæ. Mater puritas conscientię. Puritas enim conscientiæ generat veritatem vitæ.

h Et fuge in Ægyptum] id est, in Religionem vel in statũ pœnitentiæ. *Isa* 50. b. Induam cælos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum. De hac fuga *Zach.* 2. b. O, o, o, fugite de terra Aquilonis. Dicit autem ter, o, propter tria quæ impediunt fugere de mundo, scilicet timor, pudor amor. k Et futurum est, vt Herodes, &c.]Pharao enim contẽptus surgit in scandala. Hoc significatũ est *Apoc.* 12. a. Draco stetit ante mulierẽ quæ erat paritura, vt cùm peperisset filium eius deuoraret. Vel Herodes vana gloria, quæ persequitur bonum opus, vel bonum propositum. Sed fugiendum est in Ægyptum, in abscondito facere, *Matth.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.

l Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte] Ad liter.
Puerum dicit primò, matrem secundò, quia vnum propter alterum, & non econuerso. Ecce statim mandatum exequitur. In quo arguitur tarditas pigrorum.

m Et secessit in Ægyptum, & erat ibi vsq; ad obitum Herodis]scilicet, septem annis. n Vt adimpleretur quod dictũ est à Domino per Prophetam dicentem, ex Ægypto vocaui filium meum,] *Osee* 11. a. Vel vt quidam volunt *Num.* 24. b. vbi dixit Balaam Deus eduxit illum de Ægypto, &c.

Moralit. l Qui consurgens de nocte, &c.] Hoc est quod Moralit.
occultè debemus fugere de mundo. *Eccl* 37. a. Zelantibus te non reueles consilium, id est, parentibus carnalibus, sicut Iacob nesciente Laban recessit. *Genes.* 31. c. Et expecta obitum Herodis, *Eccl* 7 d. Memorare nouissima tua & in æternum non peccabis.

o Tunc Herodes videns,]post annum & quatuor dies à Adliter.
natiuitate Christi. Tantum enim in pueros desæuire distulit, quod patet ex solennitate eorum, quia intermedio tempore Romam profectus est accusatus à filiis suis Aristobolo & Alexandro, qui erant filij Mariamnes, qui erant nobiles, & de regio genere.

p Quoniam illusus esset à Magis,]quia non redierunt ad eum.

q Iratus est valdè] Accumulatur ira de facili priùs turbato per natiuitatem. E contra dicitur de viro iusto. *Prou.* 12. e. nõ contristabit iustum, quicquid ei acciderit. r Et mittens
Δ occidit, id est, occidere

Moralit. o Tunc Herodes videns quoniam illusus esset.] Moralit.

B 2 * Hoc fit quando

occidit *a* omnes pueros, *b* qui erant in Bethlehē & in omnibus finibus eius *c* a bimatu, & *d* infrà, secundùm tēpus quod exquisierat a Magis. *e* Tunc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem. *f* Vox in Rama audita est *g* ploratus, & *h* vlulatus multus. *i* Rachel plorans filios suos, & *k* noluit consolari, quia non sunt. *l* Defuncto autem Herode, *m* ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, in Ægypto, dicens: *n* Surge, & accipe puerum, & *o* matrem eius, & *p* vade in terram Israel. D

Δ occidit,] id est, occidere fecit. Ille enim facit, cuius auctoritate fit.

a Omnes pueros,] vt qui natus erat non effugeret. *b* Qui erant in Bethlehem & in omnibus finibus eius,] vt in tanta multitudine latere non posset. *c* A bimatu, & infrà secundum tempus quod exquisierat à Magis.] Hæc dictio, *infrà*, quandoque dicit ordinem numeri, quandoque ordinem temporis. Maior pars Sanctorum conuenit in hoc quod hæc dicat ordinem temporis. Et est sensus. Occidit a bimatu & infrà, id est, à biennio vsque ad vnū diem, i. omnes, qui habebant duos annos vel minus. Maiores enim superfuit posteriores tēpore. *Chrysost.* verò vult, quod *infrà* dicat hic ordinem numeri. Et est sensus. Occidit omnes pueros à bimatu & infrà, i. à biennio, & post natos vsque ad quinq; annos. Sed quæritur cum sciret Christū esse anniculum & quatuor dierum, quare non occidit anniculos solos? *Greg.* determinat, & ponit primam causam eius sæuitiam, quia ex effrænata crudelitate excessit numerū annorum. Vel ideo, quia puero nato audierat stellas famulari, & ideo timebat ne staturam suam transmutaret in altā infra vel suprà ætatem. Notandum autem secundum literam, quòd licet innocentes descenderint ad limbum, sicut Moyses, Iob & alij Veteris Testamēti: tamē nō agit Ecclesia festum illorum, sed istorum. Fuerunt enim Martyres licet non propriè. Martyr enim idem est quod testis Christi. Ipsi autē non loquendo, sed moriendo confessi sunt. Fuerunt n Martyres actu, non voluntate. Voluntate autem non actu fuit Martyr Ioannes Euangelista, & hoc magis martyrium. Sed proprijssimè actu, & voluntate, vt Stephanus. Vnde ordinātur festa istorum trium secūdùm maiorem & minorem dignitatem. Quia enim dignius est esse Martyrem actu, & voluntate, quàm volūtate solùm: Ideo antecedit festum beati Stephani festum B. Ioan. Euangelistæ. Quia etiam plus est esse Martyrem volūtate quàm actu, & non voluntate: Ideo præcedit festum Ioannis festum Innocentum. Multis autem de causis fit Martyr. Pro iustitia occisus, vt Abel; pro lege vt Machabæi, pro salute populi, vt Christus; pro fide Christi, vt Laurentius; pro Christo, vt Innocentes; pro libertate Ecclesiæ, vt Thomas Cantuariensis; pro assertione veritatis, vt Ieremias & Isaias; pro argutione peccati, vt Ioannes Baptista.

Hier. 3. g. & 31. c.

Triplex martyrium.

Multis modis fit martyr.

Moralit. • Hoc fit quando diabolo instigante aliquis intrat religionem, vel aliud bonum facit, vt cùm apostauerit peior fiat. Sed si perseuerat, tunc Herodes illuditur, *Iob* 40. d. Nūquid illudes ei quasi aui? [illegible] Draco iste quē formasti ad illudendum [illegible] dicit diabolus [illegible] de [illegible] Pharao contemptus [illegible] scandalo. Et [illegible] potest inuadere perfectos, [illegible] minores, sicut Herodes [illegible] Repleuit ventrem suum teneritudine mea Nabuchodonosor Rex Babylonis, [illegible] Bethlehem autem sunt qui in Ecclesia sunt numero & merito. In finibus autem sunt, qui numero tantùm. Sed [illegible] occidit Herodes.

c A bimatu, id est, [illegible] charitatis implent, vel qui [illegible] & scientia pollent. Sed pauciores [illegible] Plures autem sunt.

d Infrà, [illegible] Brachium eius arefiat siccitate, & oculus dexter eius [illegible] oculus dexter. Per siccitatem brachij, amissio boni operis designatur. Per oculum dextrum vita [illegible] per sinistrum scientia.

e Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem. *Ierem.* 31. c. *Iterel.* Adimpletum dicitur [illegible] fecit, leguntur erat [illegible] Nam quod in litera sonabat, [illegible] occulte promittebar. Non [illegible] prophetia. Legitur *Iud.* 20. quod propter vxorem Leuitæ propter fornicationem [illegible] & secundum numerum Tribuū io duodecim partes diuisam, omnis Israel tribum Beniamin præter sexcentos viros deleuit. Dicitur tamen *in fine eiusdē cap.* quod remanserunt sexcenti viri. Eorum autem qui supe fuerunt ploratus & vlulatus auditus est vsq; Rama, quæ est locus iuxta Gabaa duodecimo milliario à Bethlehē. Audita, exaggerat etiā vt hyperbolicè Rachel iā mortua dolentis affectu filios flere dicatur. Per hoc etiā de Chaldæis historia texitur, quod sicut illi plorauerunt, sic Iudæi interfecto[illegible] à Nabuchodonosor. Sed verius reuelante per Euangelistam Spiritu, prophetia de nece puerorum accipitur. Dicit ergo.

f Vox in Rama audita est.] Rama locus est iuxta Gabaa. [illegible] Rama, in excelso.

g Ploratus] lacrymārum.

h Et vlulatus multus,] singultuum siue planctuū. Nota, quod vlulatus propriè est irrationabilium, in quo notatur dolor excessisse modum.

i Rachel plorans filios suos,] id est, Bethlehem sic dicta propter Rachel ibi sepultā. Sed quare dicitur Rachel plorasse filios suos: cum tribus Iuda, quæ Bethlehē tenebat nō de ea sed de sorore sua Lia fuerit orta? Responsio, quia non tantùm in Bethlehē, sed in omnibus finibus eius pueri occisi sunt. Tribus autem Beniamin quæ de Rachel orta est proxima fuit tribui Iudæ. Vnde credi potest multos de tribu Beniamin fuisse occisos, quos progenies Rachel plorauit. Secundū aut quod de nece puerorū prophetia intelligitur, ideo Rachel plorasse dicitur quia iuxta Bethlehē vno milliario sepulta est, *Gen.* 35. c. Et more prophetico dicitur egisse illa, quæ in illo gerebantur loco. Vel secundum quendam modum loquendi, q.d. tantus fuit dolor, & luctus, vt etiam mortui lugere & compati deberent.

K Et noluit consolari, quia non sunt,] reuocandi supple ad vitam, q.d. quia mortui sunt. *Allegoricè.* *f* Vox in Rama audita est, &c.] Rachel videns principium est Ecclesia, quæ plorat tria genera filiorum. Quosdam miserabiliter passos sed quia scit illos esse beatos, non volt consolari hic, sed omne solatium transmittit ad æternam vitam. Vnde *Ps.* 76. Renuit consolari anima mea. Alios videt præ immensitate suppliciorum apostatasse, & de his non consolatur, sciens ipsos esse damnatos, *Osee* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. Alios vult parere, & nō potest propter eorū malitiam, vnde non consolatur, quia nō sūt. Sūt enim socij eius qui non est, *Iob* 18. c. *Isa.* 37. a. Venerūt filij vsq; ad partū, & nō est virtus pariēdi. *Moraliter.* Rachel prælatus videns qualitatem subditorum. *Prou.* diligenter agnoscere debet vultum pecoris sui. Hic debet flere interfectos populi per mortale, *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei, *Ierem.* 13. c. Educet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini. Dic Regi & dominatrici, id est, Abbati, & Abbatissæ. Humiliamini & sedete, quia corona de capite vestro descendit. Corona sunt subditi.

Allēg.

K Et noluit consolari] *Osee* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet.

l Defuncto autem Herode,] Ascalonita, de quo prædictum est. Defuncto, toto corpore corrupto, & à Domino plaga gehennali percusso, ita vt de carne eius vermes scaturirent: Vnde cum ipsemet præ nimio dolore sibimet manum immitteret, vindicta facta est de Innocentum occisione, & de alijs iniquitatibus eius. *Ad liter.* *Act.* 12. *d.*

m Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.] Quia non distinxit in quam partem ire debeat, intellexit eam quæ dignior est, scilicet Ierusalem.

Δ Defuncti sunt enim

Moraliter. *m* Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph] vt nō quæramus manifestas apparitiones sicut Iudæi. Si tu es Christus dic nobis palam. *Moralit.*

n Surge, & accipe puerum,] id est, purificatum animum. *Ioan.* 10. c.

o Et matrem eius,] id est, conscientiam depuratam. Sicut enim mater puerum errantem castigat, & quid faciendum sit instruit, sic conscientia animum reprehendit, & quid sit faciendum demonstrat.

p Et vade in terram Israel,] id est, in statum perfectorum, exiens de Ægypto, i. de imperfectorum statu. Terra autem • Israel, religio

A a Defuncti: sunt enim qui quærebant animam pueri.] Herodes scilicet, & fautores eius. Scribæ enim & Pharisæi mortem pueri cum Herode meditabantur. Vnde Scribæ mortui sunt, quoad potestatem, quia non audebant istud facere.

Moraliter. • Israel, religio. Israel vir videns Deum vel, Princeps cum Deo, Psalm. 15. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper. Prouerb. 16. d. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium, ecce Princeps. Nota autem, quod modò dicit, Vade, non dicit, fuge sicut suprà, quando [illegible] in Ægyptum, quia ad [illegible] contemplationis non debet festinare, ne fiat præcipitatio. Prouerb. 19. a. Qui festinus est pedibus offendet.

a Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui b consurgens c accepit puerum & matrem eius, & d venit in terram Israel. e Audiens autem quod f Archelaus regnaret in Iudæa g pro Herode patre suo h timuit illò ire, & i admonitus in somnis k secessit in partes Galilææ. Et l veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt m adimpleretur quod dictum est per Prophetas, n quoniam Nazaræus vocabitur.

D

tur cognitio Leonis, & significat diabolum, & hypocritas, qui gloriantur de victoria vitiorum. Greg. Valde timendum est vitium quod nascitur ex victoria vitiorum. Item regnat, quia diabolus est princeps huius mundi.

k Secessit in partes Galilææ, quæ transmigratio vel commutatio interpretatur vt transmigret homo de vitiis ad [illegible]tutes, & commutetur & renouetur per pœnitentiam. Sic terra renouatur tempore Quadragesimæ, in signum quod per pœnitentiam renouat, & commutat. Sic accipiter mutat colorem oculorum. Oculus intentio, Inf. 6. c. Lucerna corporis tui oculus tuus, vt quod fiebat propter inanem gloriam, fiat propter Deum. Cant. 4. a. Oculi tui columbarum. Sicut aquila rostrum mutat, ita detractionê & vaniloquia. Vnde claustralibus fit quasi amputatio linguæ, qui loquuntur per signa. Psal. 16. Vt non loquatur os meum opera hominum. 1. Pet. 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei. Ecce mutatio linguæ. Sic Dominus mutauit linguas Apostolorum. Act. 2. Loquebantur variis linguis Apostoli, magnalia Dei. Omnes etiam [illegible] mutari [illegible] cum [illegible] loquela [illegible] modo. Isa. 19. c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan, [illegible] id est, commutata.

Mutatur etiam aquila in plumis, & significat mutationem exterioris conuersationis, vel mutationem habitus in claustro 1. Reg. 28. b. Mutauit habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis. Psalm. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Mutantur etiam cerui cornua, sic isti superbiam [illegible] in superbiam [illegible]. De qua Isa. 60. c. Ponam te in superbiam sæculorum. Et Prouerb. [illegible] b. Mecum sunt opes superbæ. Debet etiam mutari qui priùs fuit fortis in sæcularibus, vt fortis fiat in spiritualibus, nam qui non poterat ieiunare, vel frigus sustinere in mundo, potens fit ad hæc sustinenda pro Deo fortis. Vnde Isa. 40. g. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. Sed de multis potest dici: Non est illis commutatio, & non timuerunt Deum.

A

IN CAP. III.

IN a diebus autem illis,

Ad liter.

a Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri, scilicet mala cogitationes & mala desideria.

b Qui consurgens [illegible]

c Accepit puerum & matrem eius, [illegible] sedulus & officiosus vtrique.

d Et venit in terram Israel [illegible]

e Audiens autem [illegible]

f Quia Archelaus regnaret in Iudæa, de qua credebat quod fuisset admonitus. Nota autem quod interdum dicitur Iudæa terra promissionis, & tunc dicitur à Iudæis, vt in Psal. 75. Notus in Iudæa Deus. Aliquando pro sola sorte Iudæ, vt 2. Paral. 20. d. Iudæa & Ierusalem nolite timere. Aliquando pro terra duarum tribuum, vt in hoc loco, super quas regnauit Roboam, Ieroboam autem super decem.

g Pro Herode patre suo] non statim patre mortuo regnauit Archelaus, quia à superioribus tracta est in causam, & per quatuor menses ventilata est coram Augusto, & sic post mortem patris potuit trãsire dimidius annus. Tunc factus est Diarchus super Idumæã & Iudæã. Herodes frater eius habuit Galilæã. Philippus, Idumæã & Trachonitidem regionẽ. Erat tamen Monarcha in spe, quia promiserat ei Augustus Monarchiã integram, si crudelitatem patris deponeret, quod non fecit, & ideo nunquã in veritate Monarcha fuit, nisi opinione tãtùm: quia populus putauit eum futurũ Monarcham propter promissionem Augusti. Et sic intelligẽda est illa Gloss. quæ dicit, quod post mortem patris Archelaus totius regni Monarchiam obtinuit, spe, scil. non re. Ipse postea insolescens etiam super iniquitatem patris, à Tyberio Cæsare deiectus est, & in Lugduno siue Vienna secundùm a[illegible]uos relegatus est in exilium.

h Timuit [illegible] ire] vbi Archelaus regnabat.

i Et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ. Interl. Non mutat Angelus præceptum, sed manifestiùs corrigit errorem pietatis. Argumentũ quod peccata erroris faciliùs condonantur, maximè si intuitu pietatis committuntur.

l Et veniẽs habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth] quæ est terra Israel, nam & ipsam populus Israel incolebat. Erat enim in Galilæa sita, vbi est incarnatio per Angelum nunciata, Luc. 1. c. Ab ista ciuitate discipuli primò Christi dicti fuerunt Nazaræi, sed post cathedrationem B. Petri in Antiochia decretum fuit à communi Concilio, ne à nomine ciuitatis modicæ ampliùs denominarentur, sed à nomine capitis. Sicut apud gentiles fieri solet, vt sicut à Platone Platonici, ab Epicuro Epicurei, ita à Christo Christiani dicerentur. Ciuitas erat parua Nazareth & ratò ibi veniebat Rex, ideò securiùs ibi moratus est.

Act. 11. d.

m Vt adimpleretur quod dictum est per Prophetas.] Pluraliter dicit Prophetas, quia non est fixum in scripturis quantum ad verba sed quantum ad sententiam.

n Quoniam Nazaræus vocabitur] Nazareth, interpretatur germen. Et sic dicitur Iere. 23. b. Suscitabo Dauid germẽ iustum. Item Nazareth, flos. Sic dicitur Isa. [illegible] a. Flos de radice eius ascendet. Item Hebræus habet. De radice eius ascendet Nazareus. Item Nazaræus, sanct[illegible] D[illegible] Inungatur sanctus sanctorum. Vel Nazaræus floridus Cant. 2. a. Ego flos campi & lilium conuallium.

l Et veniens habitauit in ciuitate Nazareth.] In claustro habitando hoc dicit contra illos, qui non sunt ibi nisi ad horam. Psalm. 26. Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini. Nazareth virgultum interpretatur. Talis est religio propter disciplinam virgarum. [illegible] 23. b. Noli subtrahere à puero disciplinam.

n Quoniam Nazaræus vocabitur, quod interpretatur separatus. Sic claustrales [illegible] separate mihi Leuitas de medio popullorum Israel ad ministrandum Deo. Sed modò commixti sunt inter gẽtes & didicerunt opera eorum. Item Nazaræus interpretatur vnctus, sic religiosi debent habere vnctionẽ pietatis, & compassionis erga fratres. Si enim nõ habuerint oleum, excludentur cum fatuis Virginibus, Infrà 25. a. Item interpretatur flos, qui redolet, & pulcher est. Sic religiosus debet esse, vt odore suo occidat vermes in aliis, Eccl. 24. c. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, 2. Cor. 2. d. Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Item pulcher debet esse ad videndum Isa. 61. d. Omnes qui viderint eos cognoscent eos, quia sunt isti semen cui benedixit Dominus. Item nota quòd Christus nutritur in Nazareth, id est, in florida conscientia. Cant. 1. Lectulus noster floridus est, &c.

Moralit. Moraliter.] e Audiens autem, &c.] Archelaus interpreta-

EXPOSITIO CAP. III.

IN diebus autem illis, &c.] De his quæ gessit Dominus in pueritia prætereunt Euangelistæ sub silentio, & nihil ab eis ferè traditũ est in Euangelio. Solus Lucas dicit. Cùm esset Iesus duodecim annorum, Luc. 3. f. De puerilibus factis Domini multa quidem tradita sunt in libro, qui inscribitur de infantia Saluatoris, sed apocryphus est, & incertum à quo conditus. His igitur prætermissis transit Matthæus ad [illegible] Ioannis, dicens: In diebus autem illis.

o Non ipsa tempora quibus puero timebatur exprimit, nec dies illos commemorat de quibus suprà, habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth sed omnes annos vsque ad prædicationẽ Ioannis cõprehendit. Lucas significantius tẽpora exprimit, & more historiographi circumstantias apponit cũ dicit: Anno quintodecimo Tyberij Cæsaris, &c. *Luca*.3.

Marc.1.b a. Nota tamen quòd hoc pronomen, illis, simplicem demonstrationem facit.

a Venit Ioannes Baptista] non iam puer,
Isa.40. sed quasi annorum triginta. Tunc enim in-
a. coepit prædicare, tunc
Marci 1. est tempus idoneum
a. Luc.3. prædicandi. Sic Ioseph
a. Ioan. triginta annorum erat
st. Gen. quando constitutus
41.f.2. est Rex Ægypti, siue
Reg.5.a.
Ezech. Rector. Et Dauid eadem ætate regnare coepit. Et Eze-
1.a. chiel in eadem ætate prædicare coepit. Venit, id est, manifestauit se qui priùs latuerat, baptizando & prædicando, viam præparans Christo.

a Venit Ioannes Baptista b prædicans in deserto Iudææ, & dicens: c Pœnitentiam agite. d appropinquabit enim regnũ cælorum. Hic e est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Vox f clamantis in g deserto, h parate viam Domini, i rectas facite semitas eius. k Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, l & zonam pelliceam circa lumbos suos m Esca autẽ eius erat locustæ n & mel siluestre. o Tunc exibat ad eum p Ierosolyma q & omnis Iudæa, r & omnis regio circa Iordanẽ, & s baptizabantur ab eo in t Iordane u confitentes peccata sua. x Videns autem multos pha-

b Prædicans in deserto Iudææ, & dicens,] ad differentiam deserti Ægypti. Qui locus bene conuenit genti Iudæorum, desertæ à Deo. Hoc est contra quosdam qui nolunt prædicare in desertis, sed tantùm in claustris. Per hoc autẽ quod in deserto fit prædicatio pœnitentiæ, notatur desertũ pœnitentibus conuenire. Vnde ad literam sancti Patres solebant in desertis habitare.

c Pœnitentiam agite.] Nota quòd aliud est pœnitere, aliud pœnitentiam agere. Pœnitere est intus dolere & de peccatis cõteri. Et sic solet describi. Pœnitere est ante acta mala deflere, & deflẽda iterum nõ committere. Pœnitentiam agere est exterius pro peccatis condignè satisfacere. *Chrys.* Pœnitentia cor emundat, sensus illuminat, animas sanctificat, & ad susceptionem Christi præparat.

d Appropinquabit enim regnum cœlorum] non vos regno quia per gratiã Dei regnum Dei intra vos est. *Luc*.17.e. Regnum autem cælorum dicuntur decem præcepta: *inf.*21.d. Auferetur à vobis regnum. Item Christus dans regnum æterna beatitudo, Euangelium etiam inuitans ad Regnum. Hic autem suggillantur curiosi prædicatores, qui ponunt in cælum os suum loquentes de linguis Angelorum, & de differentia Hierarchiarum, & huiusmodi. Ille autem eximius prædicator nihil tale prædicauit, sed tantùm quod informabat populum. Quid fugiendum innuit Ioannes per primũ cum dicit. Pœnitentiam agite, fugiendo peccatũ. Quod eligendum cum subiungit Appropinquabit enim Regnum cælorum. Ista enim duo prædicanda sont, declinare à malo, fugiendo peccatum, facere bonum regno Dei appropinquando.

e Hic est enim de quo dictum est per Isaiam Prophetam,] *Isa.*40.a. dicentem, vox clamantis in deserto. *Aug.* dicit, quod non satis elucet an sub persona sua hoc dicat Euãgelium, an sub persona Baptistæ. Secundùm tamen *Hiero.* verba sunt Euangelistæ Ioannes autem dicitur vox, Christus verbum qui in Ioanne clamat. Vox quæ auditur citò trãsit, sic Ioannis fama non multùm durauit. Item Ioannes vox Christi dicitur, Christus verbum, quia sic vox manifestat mentis conceptum, sic Ioannes manifestat Christum.

f Clamantis] dicit, non loquentis tantùm, non prædicantis sed clamantis, vt maiorem affectum mentis exprimat. Clamantis, etiam dicit: quia surdi erant Iudæi. *Isaia* 42 c. Quis surdus nisi seruus meus. Hæc vox excitauit à somno peccatores, arguit delinquentes, inuitauit ad fidem Christi.

g In deserto,] non in palatio. In omnibus Ioannes est forma pœnitentibus, quibus desertus locus est congruus, vbi non molestat hominum intuitus, vbi sedet pœnitens non mollibus vestitus, cuius cibus aridus. Ibi enim apparet Dominus. *Osee.*2.c. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Vnde *Psalm.*62. In terra deserta & inuia & inaquosa: sic in sancto apparui tibi. *Exod.*3.a. Moysi existenti in deserto apparuit Dominus.

h Parare viam Domini,] bene viuendo, praua abiiciendo, verbum Dei libenter audiendo.

i Rectas facite semitas eius,] recta opera faciendo, nõ pro terrennis seruiendo, mores in melius mutando, consilia sequendo. Semitæ Domini sunt strictæ, nudæ, altæ, pacificæ *Prou.*3.c. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ.

k Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum,] ad literã. *Aug.* Non de lana, quia illud austeritatis indicium est, hoc luxuriæ mollities, id est, aliquantulum mollis procurationis.

l Et zonam pelliceam circa lumbos suos,] quæ erat de pelle cruda & pilosa, quia enim prædicauit pœnitentiam, illam etiam prætendebat in vestitu, & victu. B Marc. 1.a.

m Esca autem eius erat locustæ,] quoddam genus magnarum locustarum, quod erat in deserto Iudææ quæ erant incommestibiles.

n Et mel siluestre,] de truncis vel herbis. Mel siluestre inueniebat in truncis, & in arundinibus. Sunt enim quædam arundines plenæ melle naturaliter. Vel sicut dicit *Rabanus in 4. lib. Arnulphi Galliarum Episcopi*, in deserto illo erant arbores habẽtes folia lata & rotunda lactei coloris & mellei saporis, quæ natura fragilia manibus confricantur, & eduntur, & hoc dicitur mel siluestre. Ioannes tenet formam prædicatoris, qui non debet vti pretiosis vestibus. *Ierem.*15.d. Si separaueris pretiosum à vili quasi os meũ eris. *Eccl.*11.a. In vestitu ne glorieris vnquam 1. *Tim.*6.b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, non omemur, his cõtenti simus. 4. *Reg.*1.b. Cuius figuræ & habitus est vir ille qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt. Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renib. Qui ait: Elias Tesbites est, Elias robustus domino, Tesbites conuertens. Illi autem qui pretiosis sunt induti non erogãt panem prædicationis populo, quod figuratur in diuite, qui induebatur purpura & bysso. *Luc.*9.c. & non dabat de micis Lazaro.

m Esca autem eius erat locustæ,] peccatores quos incorporat Ecclesiæ. *Act.*10.b. Macta & manduca. *Greg.* Esca sanctorum collisio est peccatorum.

n Et mel siluestre.] In melle dulcedo prædicationis vel cõtemplationis. *Prou.*25.c. Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi Siluestre est mel, quando recordatur præsentis miseriæ, vel peccatorum præteritorum. Vnde bene hic sequitur.

o Tunc exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa] hic ostenditur in litera, quando, ad quem, qui, quò, quales, ad quid exibant. Euãgelista coepit agere de prędicatione Pręcursoris, sed ad eius commendationem interserit prophetiam Isaiæ, per cuius interpositionem incœptam dimiserat narrationem, qua finita redit ad propositum. Et continuatur ea eo quod dictum est. Venit Ioannes in desertum Iudææ prædicans & dicens. Agite pœnitentiam, &c. Tunc exibat ad eum] audita fama prædicationis.

p Ierosolyma] Illi de tribu Iuda propter nouitatem prædicationis, quia prædicabat nouum modum remissionis, cũ Moyses prædicauerit de victimis Leui, & propter asperitatem vestimenti & alimenti.

q Et omnis Iudæa,] de tribu Beniamin, quia proximi erant illis.

r Et omnis regio circa Iordanem,] scilicet, de terra illa, quæ data est duabus tribubus, & dimidiæ tribui Ephraim.

s Et baptizabantur ab eo in Iordane.] *Hieron.* quia in eo figura Baptismi pręcessit, quando enim filij Israel transierunt sicco pede: *Iosue*,3.d.

u Confitentes peccata sua,] nouo modo, cùm prius hoc facerent per sacrificia. In confessione autem peccata dimittebantur non in baptismo Ioannis.

Moraliter.] Si talis esset prædicator, vt *suprà* dictum est. Moraliter

o Omnis Ierosolyma,] claustrales. q Omnis Iudæa] Clerici.

r Omnis regio,] sæcularium. s Baptizarentur] id est mundarentur.

t In Iordane] in humili prędicatione. u Cõfitentes peccata sua] tã mortalia quã venialia. x Vidẽs autem multos Phariseorũ & Sadduceorũ venientes ad Baptismũ suum nõ cõfitẽtes peccata sua. Nota autẽ quod tres erãt sectæ famosæ

A Iudæorum scilicet secta

c Iudæorum, scilicet secta Pharisæorum, Sadducæorum, & Essæorum. Essæi erant religiosissimi vitæ & longè arctioris quàm Monachi nostri temporis. De quibus tamen in Euangelio non fit mentio. Pharisæi autem arctæ & austeræ vitæ leguntur fuisse, immò superstitiosæ, qui in fimbrus vestimentorum spinas ponebant, ac si per hoc dicerent. Nos punctionibus & aculeis carnem nostram affligimus. In fronte autem, & in brachiis portabant quædā phylacteria & cartulas in quibus erat Decalogus scriptus, vt viderentur mādata Decalogi obseruare. Illi credebant resurrectionem, dogmatizantes animas saluandorum statim post obitum transferri ad corpora meliora, & in eis vsque in diē iudicij permansuras, animas verò reproborum statim descendere ad Infernū. Illi adinuenerunt traditiones pro captando populi fauore quibus determinabant traditionem Moysi, immò totum Decalogum: & præcipuè illud mandatum de honorandis parentibus. Erant itaque diuisi ab aliis vita & doctrina, & ideo Pharisæos, quasi diuisos se vocabant. Sadducæi autem non credebant resurrectionem, ideóque obiiciebant de muliere septem viros habente, dogmatizantes animas cum corporibus interire, docentes nullum Angelum esse. Hi tantùm quinq; libros Moysi recipiebant, & Prophetas respuebant.

[Infr.13.d. Luc.3.b. al. † demonstrabit.] [Inf.22.d.]

Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit a eis: Progenies viperarū, b quis † demonstrauit vobis fugere à ventura ira: c Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et d ne velitis dicere intra vos, e patrem habemus Abraham. f Dico enim vobis, † g quia potens est Deus de h lapidibus istis i suscitare k filios Abrahæ. l Iam enim securis m ad ra-

[al. † quoniam.] C

a Dixit eis, progenies viperarum] *Intell.* venenati filij venenatorum. Illi cum sicut patres eorum bonis inuidebant, & proximos lædebant. Vipera autem dicitur quasi vi pariens. *Gloss. Rab.* Vipera patrem suum occidit, sic Iudæi Prophetas, qui erant patres eorum. Sed quare maledicebat Ioānes patribus eorum, cum in absentia non debeat maledici de aliquo. *Chrys.* soluit, dicens: Laudari debuerant qui ad ipsum de ciuitatibus venerant, quare igitur genitoribus detrahitur? Sol. Quia magna sapiebant in progenitoribus. *Ioan* 8 c. Pater noster Abraham est, &c.

b Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira?] id est, à vindicta sine confessione. De hac ira *Soph.* 1. d. Dies illa, dies iræ. Hanc iram non potest fugere quis nisi prius fugerit diuitias cum Iacob fugiente Laban. *Gen.* 31. c. delicias cū Ioseph fugiente Ægyptiam. *Gen.* 39. c. Honores cum Iesu, qui proposito gaudio regni fugit. *Ioan.* 6. b. Item non effugient iram venturam nisi qui senserunt præsentem. *Mich* 7. b. Iram Domini portabo quia peccaui ei. *Is.* 2. Cum exarserit in breui ira eius. q. d. volumus fugere, dicit.

c Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ] vt sic effugiatis. Non autem dicit, facite pœnitentiam vel opera pœnitentiæ, sed fructum, qui dicitur à fruendo. Ille autē fructus pœnitentiæ facit, qui inūdationes maris, i. pœnitentiæ quasi lac sugit. *Deut.* 33. c. Vel, fructum dignum, id est, fructuosam pœnitentiam, quæ scilicet fit in charitate. Arbor est ipsa pœnitentia, radix contritio cordis, rami opera bona, folia confessio integra, fructus satisfactionis pœna. Ille ergo facit pœnitentiam, sed non dignos fructus, qui dolet tantùm de commissis. Ille verò agit pœnitentiam, & fructus, sed nō dignos, qui & dolet, & in parte satisfacit. Sed ille facit dignos fructus, qui in dolore cordis tantùm affligitur, per pœnā, quantum deliquit per culpam. secundùm illud *Apoc.* 18. b. Quantum se glorificauit & in delicijs fuit, tantum date ei tormentum & luctum. *Deut.* 25. a. Pro mensura peccati erit, & plagarum modus.

d Et ne velitis dicere intra vos] cogitando, scilicet.

e Patrem habemus Abraham] q. d. in semine Abrahæ non confidatis quasi ex hoc sit salus, quia non filij carnis sunt semen Abraham, sed qui filij Dei sunt, i. qui imitantur fidē Christi, *Rom.* 9. b. *Chrysost.* Quid prodest ei quē sordidāt mores generatio clara, aut quid nocet illi generatio vilis quem mores adornant? Quid profuit Cham quod filius fuit Noe. Aurum de terra nascitur, sed non terra est. Et sequitur. Melius est vt in te glorientur parentes, quàm tu glorieris in parentibus.

f Dico enim vobis] quasi dicat nolite gloriari, quia patrem habetis Abraham.

g Quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.] Ostendebat Ioannes lapides quos Iosue de Iordane tran ferri fecit. *Iosue* 4 a. & b. Iosue enim duodecim lapides de alueo Iordanis fecit exportari, & totidē de terra illuc reportari. In quo præfigurata est excæcatio Iudæorū, & illuminatio gentium. Per duodecim enim lapides, qui de medio fluminis extracti sunt significantur gentiles, qui de profundo cæcitatis in qua immerserant, & quasi de tenebris ad lucem prodierunt, quia cùm erant prius in fluxu confusionis, acceperunt gratiam illuminationis. Per duodecim lapides de sicco in medium fluminis deportatos, intellige amissa gratiæ luce excæcatos, & in profandum cæcitatis, vnde gentiles emerserant, immersos. Dicit ergo:

f Dico enim vobis quia potens est Deus.] Deo enim nihil est difficile vel impossibile.

h De lapidibus istis,] id est, de gentilibus significatis per istos lapides.

i Suscitare,] tanquam mortuos in peccato. Vel. [Suscitare,] Quia Abraham, & Moyses mortui erant sine semine, & paucos reliquerant filios, ideò Christus semen suscitauit.

k Filios Abrahæ,] vt sint veri filij Abrahæ. *Romanorum* 9. b. Non filij carnis semen sunt Abrahæ, sed qui filij Dei sunt.

l Iam enim securis] q. d. citò faciatis Iam enim securis, id est sententia.

m Ad radicem arboris posita est.] Arbor dicitur Iudaicus populus, radix appellatur

Moraliter. d Ne velitis dicere patrem habemus Abraham.] Hi sunt qui confidunt in genere suo. *Osea nono* c. Gloria eorum à partu, & ab vtero, & à conceptu. Sed si volunt fugere ab ira, & ad Christum venire, oportet eos venire cum Magis ab Oriente, id est, suum Orientem relinquere. 1. *Corinthior.* 15. f. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. [Moraliter.]

f Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis] id est de peccatoribus, qui sunt duri per obstinationem cordis.

i Suscitare filios Abrahæ,] id est, facere iustos. Iuxta illud, *Ezech.* 11 d. Auferā à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. *Psalm.* 77. Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Quod bene in Paulo impletum est in via Damasci, de quo fluxit torrens doctrinæ. [Ezech. 36. f.]

h De quo *Prouerb.* 18. a. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. *Iob* 28. a Lapis solutus calore, id est, Paulus, vertitur in æs prædicationis.

Vnde significatur per scyphum argenteum qui positus in sacco Beniamin. *Gen.* 44. 2.

Suscitat eos autem ad vocem prædicationis, sicut leo. 1. *Regum* 2. b. Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.

Hos filios suscitatos Dominus pascit. *Psal.* 22. Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Erudit *Isa.* 2. a. Docebit vos vias suas.

Balneat, & vestit. Vnde *Ezech.* 16. b. Laui te aqua & emūdaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo Spiritus sancti, vel oleo lætitiæ, & vestiui te discoloribus, id est, varietate virtutum. Vnde *Psalm.* 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Item per duodecim lapides qui de alueo ponuntur in siccū, significātur religiosi qui de cursu mundanæ voluptatis transeunt ad religionē. Vnde *inf.* 12. d. Cùm immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida. Per alios duodecim significātur illi qui de sicco religionis ad prælaturas assumūtur propter suā sanctitatem. *Isa.* 13. d. Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentū non quærant nec aurū velint, sed sagittis paruulos interficient. Medi, religiosi sunt, qui sunt bene mēsurati & morigerati. Sed modò cōtingit illud *Thren.* 4. a. Quomodo obscuratum est aurū, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides. s. Religiosi in capite omnium plateaū.

l Iam enim securis ad radicē arboris posita est] arbor vnusquisque homo. *Ps.* 1. Et erit tanquam lignū quod plantatum est secus decursus aquarum. *Ierem.* 17. b. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatum est super aquas quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit

A populus, radix appellatur extremitas, quæ fuit captiuata ſub Tito & Veſpaſiano. q.d. ſententia Dei iam eſt ad hoc, vt radicitus extirpet genus Iudæorũ, vel radix, illi iam ab Aſſyrijs capti erant. Vel ſecuris eſt Chriſtus, qui iam ortus erat radix Iudæorum, Ierusalem, arbor cæremoniæ, quæ omnia deſtructa ſunt in captiuitate à Romanis. Hæc eſt ſecuris, de qua 4. *Reg.* 6. a. dicitur: quòd ferrum ſecuris cecidit in aquam. Hæc eſt Chriſti Diuinitas, ſiue anima quæ deſcendit ad Inferos. Lignũ remãſit in manu quia eius humanitas cõprehenſibilis eſt, & remanſit in ſepulchro.

Infra 7. 6.

dicem arborum poſita eſt. Omnis *a* ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, *b* excidetur, & in ignem *c* mittetur. *d* Ego quidem baptizo vos in *e* aqua in *f* pœnitentiam, qui *g* autem poſt me venturus eſt, *h* fortior me eſt, *i* cuius nõ ſum dignus calceamenta portare,

Sed poſtea ferrum ſupernatauit, cùm Dominus eam à mortuis ſuſcitauit. Vel radix Adam, arbor genus humanum, ſecuris præſens calamitas. Hæc ſecuris nõ eſt audita in tẽplo Salomonis. Vnde illud ſatis debet nos terrere, quia iam ſuſtinemus quaſi æternæ damnationis præſagia. *Zach.* 3.c. Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea. *Ezech.* 9. a. Sex viri veniebant à porta Orientali, & vas interitus in manibus eorum. Sex viri, ſex defectus. Fames, ſitis, frigus, æſtus, infirmitas, mors.

3. Reg. 6. a,

Moralit. • Eſtus Et erit folium eius viride, & in tẽpore ſiccitatis nõ erit ſollicitum nec aliquando deſinet facere fructum. Hæc arbor debet in fide radicari, in ſpe erigi, in charitate dilatari, in doctrina verborũ frondoſa, in bonorũ fœcunditate fructuoſa. Securis eſt prædicatio, *Deut.* 19. b. Si abierit vir cũ proximo ſuo ſimpliciter ad ſiluã, ad ligna cędẽda, & ſecuris fugerit manũ ferrũmq; lapſum de manubrio amicum occiderit, ad vnam ſupra dictarum vrbium fugiet. Securis ergo ad radicem poſita eſt, quando homo prædicãdo fidẽ defendit. 1. *Pet.* 3. c. Parati ſẽper ad ſatisfactionẽ omni poſcenti rationem de ea quæ in vobis eſt fide & ſpe. Vel quãdo prædicator arguit, quod nõ ſeruãt fidelitatem Deo. Vel ſecuris, ſententia eſt, & tũc radix eſt cogitatio, locutio, & opus, quia pro his damnabitur. Vel ſi per ſecurim intelligatur prædicatio, tũc ſenſus eſt: Iam enim ſecuris, &c. i. prædicatio ſo promptu eſt ad arguendũ pro peccato cogitationis, locutionis, & operis, *Ezec.* 21. c. Duplicetur gladius ac triplicetur. *a* Omnis ergo arbor quę nõ facit fructũ bonũ excidetur.]Ecce metuẽda concluſio. Nota autẽ ſex in prædicatione Ioannis. Increpatio, ibi [Progenies viperarũ.] Monitio benefaciẽdi, ibi [Facite dignum fructũ. Diſſuaſio gloriandi, ibi [Ne velitis dicere, &c.] Vtriuſque cõfirmatio, ibi [Dico enim vobis, &c.] Cõminatio de præſẽti, ibi [Iã enim ſecuris, &c.] Cõminatio de futuro, ibi [Omnis ergo arbor, &c.] *Beda.* Arbor eſt genus humanũ, cuius rami alij sũt aridi, vt pagani incẽdio apti, alij virides ſed ſine fructu, vt hypocritę exterius nitidi interius vacui, alij sũt fructuoſi ſed venenoſi, vt Hæretici, qui etſi prædicãdo faciũt fructũ, tamẽ reddunt mortiferũ, alij faciunt fructũ, & bonũ, vt Catholici qui catholicè viuunt. Illi excidẽtur ab Eccleſia per excommunicationẽ, maximè Heretici, anima à corpore per mortem, anima & corpus à Deo per Iudicis ſententiã, *Dan.* 13. f. Ecce angelus Dei accepta ſentẽtia ſcindet te mediũ, &c *Moralit.* Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonũ.] Sunt tria genera arborum, de quibus *Iud.* 9. b. Vitis, ficus & oliua. Vitis Prælati, *Eccl.* 24. c Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris, ſuauitatem conſcientiæ, & odorem bonæ famę. Sed modo poteſt dici illud *Ierem.* 2. d. Ego plãtaui te vineam electam, omne ſemen verum, quomodo cõuerſa es in prauum vinea aliena. Per ficum religioſi, qui debent habere dulcedinẽ & in verbis, & in factis. *Cant.* 4. c. Fauus ſtillans labia tua ſponſa *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? ficus bonas, bonas valde, ficus malas, malas valdè. *Hieron.* Sicut nõ inueni meliores quàm eos qui in monaſterio proficiunt, ſic nõ inueni peiores quàm eos qui ibi deficiunt De hac ficulnea *Luc.* 13. b. ecce tres anni sũt ex quo venio quęrens fructum in ficulnea, & non inuenio, ſuccide ergo eam. Hi tres anni ſunt Continentia, obedientia, abrenunciatio proprietatum. Per oliuam laici, qui debent facere opera miſericordiæ. Sed multi ſunt vt ſalices infructuoſæ, oliuæ ſimiles folijs.

Sex notãtur in prædicatione Ioannis.

Moralit. Tria genera arborum.

b Excidetur.] In morte. *c* Et in ignem mittetur.] gehennæ.

Hoc dixit ad differentiam arboris bonæ, quæ ſi exciditur à morte, non tamen in ignem mittitur. Vnde *Iob* 13 b. Lignũ habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſum vireſcit, & rami eius pullulant. Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit & faciet comam quaſi cùm primùm plantatum eſt.

d Ego quidem baptizo vos]Poſt habitum ſermonẽ de ſucciſione arboris, redit ad materiam, & de baptiſmo agens, modum eius exprimens, & illius oſtendit potentiam, a quo commnandi ſumpſerat audaciam. Priùs tamen ſuam manifeſtat impotentiam dicens. Ego quidem baptizo vos, idest, corpora lauo, non poſſum tamen à peccatis ſoluere. *Marc.* 1. *a. Luc.* 3. *c. Ioan.* 1. *d*

e In aqua] tãtùm non ſpiritu. Sed contrarium dicit Lucas, quod Ioannes prædicabat baptiſmũ pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, non ergo ſolùm in aqua. Sol. Intelligẽdum eſt hoc quod Ioannes præuenit ſuo baptiſmo Baptiſmũ Chriſti, qui eſt in remiſſionem peccatorum. Vel dicitur eſſe in remiſſionem peccatorũ propter hoc quod pœnitentiam prædicabat, quæ dat remiſſionem peccatorum. Fiebat autẽ baptiſmus Ioannis duabus de cauſis. Prima propter deuotionem ſuſcipientium. Secunda propter aſſuefactionem ad Baptiſmum Chriſti. *Luc.* 3. *a.*

f In pœnitentiam] id eſt propter pœnitentiam, vel in ſignum pœnitentiæ.

g Qui autem poſt me venturus eſt] ad prædicandum, ad baptizandum, ad moriendum.

h Fortior me eſt] & ſecundũ deitatem & ſecundũ humanitatem. *i* Cuius non ſum dignus calceamenta portare.] Alij dicunt Soluere corrigiam calceamenti eius. *Marc.* 1. a. *Luc* 3. c. *Ioan.* 1 d Et potuit Ioãnes dicere vtrumque vel continuo vel tempore diuerſo. Vel quia modus loquẽdi accipit, vtrumq; ſenſum & non verba. Vnde *Aug.* Vtilis eſt modus, & memoriæ cõmendandus qui dicitur hic & ab alijs Euangeliſtis, cuius non tantùm alia ſunt verba, ſed ſentẽtia, vt ſi pluribus narrantibus eandẽ rem non arguatur mẽdacij, ſi ab altero diſcrepauerit, qui modus poteſt exemplo Euãgeliſtarum defendi. Per calceamentũ ſignificatur Euangeliũ, quia loquitur de pelle mortua, ideſt morte Chriſti. Item quia munit pedes, ſ. affectum & intellectũ. Dicit ergo Cuius non ſum dignus calceamenta portare i. Euangelij ſacra verba circũferre. Se autẽ indignũ dicit, quia non eſt ad hoc deputatus, ſed Apoſtolis eſt commiſſum illud officiũ. Dignus tamen erat ex merito, etſi non ex officio, quia non erat Apoſtolis inferior. Allegoricè, Calceamẽtũ eſt incarnationis myſterium. *Pſ.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum, *Deut.* 33. d. Ferrum & æs calceamẽtum eius. Vnde venit ad nos calceata Diuinitas. Et nota quare dicatur calceamentum. Calceamentũ enim fit de pelle animalis mortui, ideſt, de vetuſtate noſtræ mortalitatis. *Thre.* 3. a. Vetuſtam fecit pellem meam. Corrigia eſt myſterij ligatura. Solea per quã terrena, ideſt, terrenas pœnalitates calcauit, fuit gloria immortalitatis poſt reſurrectionẽ. Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. Filũ quo hæc ſolea aſſuitur calceamento, fuit ipſa Reſurrectio, *Pſal.* 56. Exurge gloria mea, exurge pſalteriũ & cithara, &c. Subula qua facta ſunt foramina, vt poſſet intrare filũ, anguſtia Paſſionis. *Inf.* 19 c. Facilius eſt camelum intrare per foramen acus, &c. Seta per quam intromiſſum eſt filum, potentia diuinitatis per quam quando voluit reſurrexit. Poteſtatem habeo ponendi animã meam & iterum ſumendi eam Cultellus cum quo præciſi ſunt ſuperflua ab hoc calceamento, operatio Spiritus Sancti, qui carnẽ eius ab omni labe mundauit, *Mat.* 1. d. Quod enim in ea natum eſt de Spiritu ſancto eſt Forma ad quã factum eſt illud calceamẽtũ, fuit formatio Adæ. Nam ſicut ille de terra pura, ſic iſte de pura virgine, *Pſal.* 84. Veritas de terra orta eſt. Sutor, Pater, cui Chriſtus obediuit, ſicut ſutor diſponit de ſuo calceamẽto ſecũdũ ſuam voluntatem. *Phil.* 2. a Chriſtus factus eſt patri obediens vſque ad mortem, mortem autẽ crucis. Senſus ergo eſt. *i* Cuius non ſum dignus, &c.] Ideſt, non ſufficio myſterium incarnationis enodare. *Iſa.* 53 c. Generationẽ eius quis enarrabit? Vel hoc dicit *Ioan.* ſe excuſando, q.d. Cuius non ſum dignus, &c. id eſt nomen ſponſi nolo mihi vſurpare, nec ſponſus volo credi, vel dici, ſed amicus ſponſi. *Alleg. ricè. Rom.* 6. *d Ioan.* 10. *c.*

Moraliter. i Cuius nõ ſum dignus, &c.] Calceamenta ſunt tẽporalia Debet ergo dicere prędicator. Nõ cõpetit dignitati meæ portare huiuſmodi calceamẽta *Eccl.* 46. d. aurum vel pecunias & vſque ad calceamẽta ab omni carne nõ accepi, *Moraliter.*

a Mos enim erat

• *Luc.* 10. a. Nolito

A Mos enim erat, vt si quis eam quæ sibi iure propinquitatis cōpeteret in vxorem accipere nollet, ille ei calceamētum solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis accederet. Aliter. Calceamēta sunt exempla patrum Noui & Veteris Testamenti, *Deut.* 33.d. Ferrum, & æs calceamentū eius. Corrigia, concordia vtriusque Testamenti. Est ergo sensus. Non sufficio concordiam vtriusque Testamenti enudare. De his calceamentis *Cant.* 7.a. Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. *Ierem.* 2.c. Prohibe pedem tuum à nuditate.

Moralit. *Luce.* 10.a. Nolite portare sacculum neque peram, neq; calceamenta.

a Ipse] discreti uè.

D

b Vos bapt.] quia à peccatis sāctificat. Baptizat autem Christus in verbo, vel in se vel in forma baptismi, vel in forma prædicationis, vel innocatione Trinitatis.

a ipse b vos baptizabit in Spiritu c sancto d & igni. e Cuius ventilabrum in f manu sua, g & permundabit h aream suam & i congregabit triticum suum in k horreum, l paleas autem m comburet igni n inextinguibili. o Tunc p venit Iesus q à Galilæa in r Iordanem s ad Ioannem, vt t baptizaretur ab eo. u Ioannes autem prohibebat eū x dicens. Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me

c In Spi. & igni] id est in Spiritu sancto qui est ignis in quo fit inflāmatio ad bonum. Vel, in Spiritu sancto, in Baptismo.

d Et igni,] triplici amoris, tribulationis, & purgatorij. De primo, *Luc.* 12.f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi, vt ardeat? De secundo *Ps.* 16. Igne me examinasti. *Thren.* 1.c. De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. De tertio, 1. *Cor.* 3.c. Saluus erit sic tamē quasi per ignem. Vel per spiritum, gratia baptismalis. Per ignem, ignis purgatorii, vbi purgabitur quod hic non purgatur. Aqua necessaria est propter peccata amoris malè accendentis, ignis qui terret propter peccatum timoris malè humiliantis.

e Cuius ventilabrum] id est discretio Iudicij.

f In manu sua] id est in potestate, vel in filio *Ioan.* 5.d. Omne Iudiciū dedit filio, *Ierem.* 15.d. Dispergam eos ventilabro in portis terræ. Ventilabrum est instrumentum in quo grana à paleis excutiuntur.

g Et permundabit] id est perfectè mundabit. Quotidie enim mundat per verbum suum, *Ioan.* 15.a. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Per tribulationes. *Aug.* Quod lima ferreo, quod fornax auro, quod flagellū grano, hoc tribulatio iusto. Per fletum, *Ps.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. Sed non perfectè mundat, sed in futuro Iudicio erit perfecta mundatio, quando separabit malos à bonis. *Thren.* 4.c. Facies Domini diuisit eos.

h Aream suam] Id est Ecclesiam in qua grana sunt cū paleis. Et bene dicit: suam, quia emit eam sanguine suo pretioso, 1. *Cor.* 6.d. Empti estis pretio magno. i Et congregabit, &c.] quod modò est in pluribus locis dispersum, *Ps.* 146. Dispersiones Israel congregabit. Triticum dicuntur boni, quia constātes, & immobiles à fide, spe, & charitate. k In horreum] Id est, in cæleste habitaculum. l Paleas autem.] Id est, malos, qui aūt palea, quia sunt sine fructo bonorum operū, leues spiritu exufflante, id est aliquo verbo malo. Vel qui vento inanis gloriæ capiuntur, & sunt aridæ à deuotione, & compassione *Eccles.* 6.a. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, ne forrè elidatur tua virtus per stultitiā, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in heremo. m Comburet igni inextinguibili] Actiuè, quia non omnino extingui, quos punit, *Ps.* 48. Mors depascet eos. Vel passiuè, quia ille ignis non extinguitur, *Is. vlt.* g. Vermis eorum non morietur, & ignis nō extinguetur Inextinguibili, dicit, ad differentiam illius de quo dicitur: Igne me examinasti, &c. Ille enim præterita tribulatione non sentitur.

Alleg. Allegoricè.] e Cuius ventilabrum,] Id est, excommunicatio, *Ierem.* 25.b. Dispergam eos ventilabro in portis terræ. f In manu sua] id est in opere. Debet enim seruare prælatus excommunicationem suam quam fecit, vt non loquatur cū excommunicatis, *Eccl.* 34.d. Vnus ædificans & alius destruens, quæ vtilis in vtrisque? g Et permundabit aream suam] Id est Ecclesiam à sordibus peccatorum, & meretricibus, & aliis peccatoribus, *Ose.* 13.a. Erunt quasi nubes matutina, & sicut matutinus ros prætereūs, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario, *Mal.* 3.a. Sedebit conflans & emundans argentum suū, & purgabit filios Leui. Dicitur de Prælato. i Et congregabit triticum suum in horreum] id est ad prædicationem in Ecclesiam suam. l Paleas autem cōburet] Id est comburendos præcipiet. n Igni inextinguibili] in Inferno. Item aliter. Area est continētia. Hæc est area Ornam, vel Areuna Iebusæi, id est conculcati per, peccatum 2. *Reg. vlt.* d. Ventilabrum est pœnitentia, *Ps.* 43. In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Triticum, sunt virtutes, *Iob.* 5. Cuius messem famelicus comedet. In eod. d. In abundantia ingredieris sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. Paleæ sunt peccata, *Gen.* 24.g. Paleæ quoque, & fœni plurimū est apud nos. Aliter. Area est Scriptura, in qua Gedeon, id est prælatus excutiebat triticum. *Iud.* 6.b. *Isa.* 30.c. Mixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Ventilabrum studium vel prædicatio. Triticum, moralis, vel mysticus sensus. Palea litera, vel figuræ. *Ose.* 9.a Area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis. Loquitur de Iudæis, *Isa.* 62.c. Si dedero inimicis tuis triticum tuum, id est moralem sensum Iudæis, *inf.* 12.a. Apostoli fricabant spicas, id est spiritualem sensum denodabant à palea literalis intelligētiæ. Item aliter. Area, vterus virginalis, de quo *Iud.* 6.g. Ponam vellus hoc lanæ in area, si ros in vellere solo fuerit, &c. id est, Christus in Virgine. Triticū Christus *Ioan.* 12.d. Nisi granum frumenti cadens in terram, &c. Palea, Mariæ tribulationes, & dolores quos ipse remouit.

o Tunc venit Iesus] quando Ioannes prædicabat, & baptizabat, quando scilicet Iesus erat triginta annorum, & tredecim dies habebat. Anno autem reuoluto eadem die mutauit aquam in vinum. Et sequenti Pascha Ioānes est incarceratus, & in alio anno reuoluto decollatus. Et in Pascha proximo Christus crucifixus. Sic Dominus secundùm Eusebium, & alios Sanctos vixit per triginta duos annos, & dimidium, id est à Natali vsq; ad Pascha. Secundùm *Chrys.* vixit per triginta duos annos, & dimidium. Dicit ergo. Tunc, quando scilicet Ioannes baptizabat, & prædicabat

p Venit Iesus] qui diu latuerat. q De Galilæa,] id est, à Nazareth.

r In Iordanem.] Venit autem vt baptisma Ioannis cōsecraret, vt ei robur, & auctoritatem præberet, vt omnē iustitiā impleret, vt aquas sanctificās in lauacro sancti Spiritus aduentum visibiliter ostenderet, vt nemo quantumcunq; sanctus baptismi gratiam superfluam reputaret. s Ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo,] Dominus à seruo, maior à minore. Nullus ergo dedignetur inferiorem. Dicunt autem quidam quod tunc incœpit sexta ætas, quando scilicet Christus baptizatus est. Alij dicūt quod incœpit ab ipso Ioāne propter illud. Lex & prophetæ vsq; ad Ioannem. Secundùm autem alios ab Incarnatione Domini, vnde computamus annos ab incarnatione. Secundùm alios à Passione, vt tunc amota romphæa simul currant sexta, & septima ætas, quæ tunc primò incœpit. Secundùm *Eusebium* autem cui fere omnes moderni consentiunt, a primo anno Tyberij Cæsaris, s. à 25. anno ætatis Domini. Nota autem, quod est baptismus in verbo. *Ioan.* 15.a. Vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. In aqua, *Ioan.* 3.a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, &c. *Act.* 1.a. Ioannes quidem baptizabat aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. In igne, id est in præsenti tribulatione, *Isa.* 4.b. si abstulerit Dominus sordes filiarum Siō in spiritu iudicii, & spiritu ardoris. In morte. *Luc.* 12.f. Baptisma habeo baptizari, &c. Multiplex baptismus.

Moraliter.] Christus proximo prædicaturus venit ad baptismum, sic quilibet debet se prius lauare lacrymis pœnitentiæ, & tunc prædicare A Nazareth Galilææ venit, sic prædicatur florem mundi debet relinquere, qui bene dicitur Galilææ, quia deciduus est, *Ierem.* 48.b. Date florem Moab. r In Iordanem] fluuium Iudicij, vt quilibet iudicet seipsum per pœnitentiam. *Ps.* 118 Feci iudicium, & iustitiam, &c. s Ad Ioannem] Id est ad gratiam Dei. t Vt baptizaretur ab eo,] Per baptismum Christi contemplatio, per baptismum Ioānis actiua designatur. Vterq; vult ab alio baptizari, quia vna alia indiget. Sed baptizati à Ioanne rebaptizabantur, quia actiua per contemplatiuam mundatur. u Ioannes autem prohibebat eum,] præ humilitate. x Dicens, ego à te debeo baptizari.] id est, ab Originali mundari. Sed contra. circumcisus fuit, & in vtero sanctificatus. Solut. Secundùm illos, qui dicunt: quod idem est Originale & fomes, sic intelligitur ab Originali mundari, quia magis, & magis

a fomes credendus est

a fomes credẽdus est ab homine debilitari. Vel ab Originali mundari, quo ad pœnam debitã. Originali scilicet carentiã visionis Dei. Vel ab Originali munda: quoad actionem Ianuæ, quia descẽdit ad limbum. Vel licet sit mundus, & dignus, reputat se indignũ causa humilitatis. Respõdens, &c. idest permitte impleri id ad quod veni, scilicet, me baptizari.

b Sic enim decet nos, idest me & te. c Implere omnem iustitiam] idest perfectam humilitatem secundũm tres sui gradus. Primus est subdere se maiori, & non se præferre æquali, hic dicitur sufficiens, & omni iusto necessarius. Secundus est, subdere se æquali nec præferre se minori, & hic dicitur abundans. Tertius est subdere se minori, in quo est omnis iustitia. Hunc impleuit Christus: Et hic dicitur superabundãs. Vnde dicit: Sic enim &c. Id est supremũ gradum humilitatis. Beatus autem Bernardus ponit tredecim gradus humilitatis. Primus est corde, & opere humilitatẽ prætendere defixis in terra oculis, siue obiectibus Secundus, pauca & rationabilia loqui. Tertius est non esse facile in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere communem regulam monasterij. Sextus, credere, & pronũciare omnibus se viliorem esse. Septimus, ad omnia se indignum, & inutilem confiteri, & credere. Octauus, humilis confessio peccatorum, quãdo debet & cui debet. Nonus, in duris tacitis obedientia. Decimus in asperis hilaris patientia. Vndecimus, cum omni obedientia subdi omnibus Duodecimus, propriam non habere voluntatem, vel non amare. Tredecimus, se omni tempore custodire ab omni peccato timore Domini. d Tunc dimisit eũ,] idest consensit. e Baptizatus autem Iesus confestim, sine mora. f Ascẽdit de aqua. In hoc apparet, quod non in alio liquore quàm in aqua debeat fieri baptismus. Sed obijciũt Hæretici, si gratia Spiritus sancti mundat interius, quid necesse est aquæ tinctio? Sol. Quia homo ex duobus constat, corpore scilicet & anima & vtrunque contaminatum est per peccatum, vnde anima Spiritu sancto, & corpus aqua debet lauari.

Moraliter. Sic homo post baptismum prædictionis vel lacrymarum statim debet ad cultum virtutum conscendere Qui enim in illis & remissos est in operibus suis, fatetur, sua opera displicentia: Prou. 18.b. Vel confestim de aqua voluptatum debet pedem retrahere. Et hoc est confestim conscendere de aqua. g Et ecce aperti sunt ei cæli, ad litteram quidam fulgor resplẽduit super Christum, & dicitur quãdam vox diuina. Aperitur autem cælum justis, ecce cum reuelationem, vt Stephano, Paulo, Ioanni, & caput eorum a litus, vt in Ascensione, per splendorem vt h...

Mysticè. Mysticè autem quando ..., per ad te ... & vidit Spiritum ... & Baptista ... Descendentem ... & ... columbæ ... columba Spiritus [illegible] apparuit [illegible] ... sed ... quã dam [illegible] percu... nec per mansuetudinem tolerat...

Moraliter. Moraliter a qui baptizatur [illegible] vel per lacrymas [illegible] ... lectam [illegible] ... lædit ... aquam [illegible] ... bus [illegible] ... cce ab... [illegible] ... suos foues, & nutrit: [illegible] ... a ... ecce vox non vt [illegible] ... proficiat. [illegible] ... pater in voce, ita [illegible] ... demõstratiue ... Hic [illegible] ... discretionem importat ... hic & non alius. n Est filius meus] consubstantialis. ... quia vnicus, quia per animam bonus. p In quo mihi complacui] idest beneplacitum meum constitui, idest per quem voluntatem meam impleri ..., salutẽ scilicet humani generis. Priũs enim in Adã mihi displicuit Gen. 6.b. pœnitet me fecisse hominem. Loquitur autem metaphoricè ad similitudinem pictoris, qui cum videt picturã suam bonam, & pulchrã placet ei. In Euangelio Nazaræorum legitur hæc vox fuisse. Expectabam te sili mi in portis, vt in te spiritus meus requiesceret.

Moraliter.] Postquam homo est baptizatus in lacrymis, vel in verbo, tunc potest ei dicere Dominus. l Hic est filius] per fidem. n Meus,] per spem. o Dilectus per charitatem. p In quo mihi complacui] Isa. 42.a. Ecce seruus meus suscipiam eũ, electus meus complacuit in illo anima mea ibidem 62.b. Vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur, quia complacuit Domino habitare in te. 1. Cor. 7. f. Quæ sine vxore est, quæ Domini sunt cogitat, quomodo placeat Deo, &c.

a Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modò: sic b enim decet nos c implere omnem iustitiam. d Tunc dimisit eum. e Baptizatus autem Iesus confestim f ascendit de aqua. g Et ecce aperti sunt ei cæli, h & vidit Spiritũ Dei i descẽdentẽ sicut columbam, & venientem super se. Et k ecce vox de cœlis dicens: l Hic est m filius n meus o dilectus, in p quo mihi complacui.

CAP. IV.

TVnc Iesus r ductus est in desertum à spiritu, vt tentaretur

EXPOSITIO. CAP. IV.

TVnc Iesus, &c.] Post baptismũ Christi subiungit Euãgelista de tentatione eius, vt rectum ordinẽ cõuersãdi nobis ostendat. Nam post acceptam gratiam Spiritus sãcti docens se diabolus derelictũ acrius insurgit. Vnde Eccl. 2.a. Fili accedẽs ad seruitutem Dei, &c. Agitur autẽ in hoc cap. Primò de ieiunio, & de tentatione Christi. Secundò, de ... suo in Capharnaum audita incarceratione Ioannis. Tertiò, de vocatione Petri, & Andreæ, Iacobi, & Ioannis. Quartò, de curatione multorũ & circuitu Galilææ. Prætermittit autem Matthæus multa, & non prosequitur rectum ordinem .... Nota tamẽ quod secundũm rectum ordinem post tentationẽ quadam die dixit Ioannes videns Iesum ambulantẽ. Ecce agnus Dei, & secuti sunt eum Andreas, & quidam alius discipulus Ioannis. Postea Andreas duxit fratrẽ suum Simonem ad Iesum. In crastinum tediẽs Iesus in Galilæam vocauit Philippum. Philippus autem adduxit ad Iesum fratrem suum Nathanaelem. Hucusque idem est ordo historiæ apud omnes, sed deinceps variatur. Quidam enim sic vt Ammonius, & Alexandrinus, & Eusebius, & Theophylus Antiochenus dicunt Dominum post tentationem statim prædicasse apertè, & discipulos congregasse. Sed communior opinio est quã tenet Ecclesia, quod Dominus post Baptismum suum, anno reuoluto eodem die conuertit aquam in vinũ in nuptijs architriclini, & in Pascha sequenti post miracula ascendit in Ierusalem, & eiecit ementes, & vendentes de templo, Ioan. 2.b. Et tunc venit ad eum Nicodemus. Deinde rediens in Galilæã vocauit quosdam discipulos & docuit, & miracula quędam fecit, sed non ita publicè: nõdum enim erat Ioannes incarceratus, sed baptizauit in Enno, vt dicit Ioan. 3.c. Sed paulò post in carceratus est Ioãnes, & tunc cœpit Iesus publicè prædicare. Et ambulans secus stagnum vocauit Petrum & Andream, Iacobum, & Ioãnem. Et hæc fuit secunda vocatio de qua agitur Luc. 5.b. Triplex enim fuit vocatio Apostolorũ. Prima fuit in cognitionem, secunda fuit in familiaritatem, tertia in discipulatum, de qua agit Mat. inf. eod. d. & Marc. 3.b. & Luc. 5.b. In Pascha sequenti fuit Ioannes decollatus, & in alio Pascha Dominus crucifixus. Et hic est verus ordo Euangelicæ historiæ. Dicit ergo. q Tunc] statim post baptismum. r Ductus est Iesus] ductus non coactus. Marc. 1.b. dicit expulit, Luc. 4.a. Agebatur spiritu. Matt. dicit hic, ductus est. In quo ostenditur, quod indiuisa sunt opera Trinitatis. Christus enim est potestate patris, ductus sapiẽtia filij, agebatur benignitate Spiritus sancti. In desertum, ad literam. In illud quod est inter Ierusalem, & Iericho, vbi ille incidit in latrones. Luc. 10. e. s A Spiritu] sancto. t Vt tentaretur à diabolo. Non dicit, vt diabolus tentaret. Malus enim Angelus homini datur ad exercitium, vt exerceatur homo, non vt diabolus exerceat. Tentatio enim passiua placet Deo, vt scilicet, homo exerceatur. [Moraliter.] Hic est ordo rectæ conuersationis, vt post acceptam Spiritus sancti gratiam sæculum deserentes, in desertum claustri veniamus, quia quamuis dicatur desertum à mundo: tamen ... natura est paradisus, & hortus deliciarum. Isaiæ. 51. Ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini.

* tum Domini. *Hieron.* Oppidum mihi carcer est, solitudo paradisus. In deserto autem solent quæri tria, flores, arbores, bestiæ. Flores sunt virtutum, & bonorum operũ fragrãtiæ in claustro. *Eccl.* 24.c. Flores mei fructus honoris. *Eccl.* 39.b. Obaudite me diuini fructus, quasi rosæ plantatæ super riuos aquarum fructificate, quasi libanus suauitatem odoris habete, florete flores, quasi lilium, & date odorem, & frondete in gratiam. Arbores aliæ sunt viri excellentissimæ vitæ. *Eccle.* 24 b. Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Sed nota quòd arbores quæ sunt secus viam, damnificantur in folijs, & fructibus. *Ps.* 79. Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. Bestiæ sunt viri claustrales. Primò quia venantur. *Eccl.* 13.c. Venatio leonis onager in eremo. Secundò, quia est indomabilis, sic & religiosus non curat de adulatione mundana. Item fugit homines. Fuga autem tria bona facit, s. sa[...] Domini, libenter vident ipsum homines, pulchriorem conuersationẽ habet. Tertiò, quia corpus negligit, nõ curat bestia vbi iaceat. Quartò, pulchram pellem habet, id est conuersationem, 1. *Pet.* 2.c. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam. *Cant.* 7.a. Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. Qui iam aut[...] in hoc desertũ compelluntur intrare timore mortis, vel [...], quidã ducuntur propria voluntate bonum p[ro]posi[...] sequentes, quidam spiritu Dei aguntur, qui de die [...] crescunt in virtutibus. *a* Vt tentaretur] permisit au[tem] hominẽ Deus tentari propter maius exercitium, & cau[tela]m. *Ps.* 54. Contristatus sum in exercitatione mea. Secu[ndò], vt dur[a]m seruitutem diaboli expauescat, quam quodammodo in tẽtatione præsentit. *Ierem.* 16.c. Seruietis dijs alienis, qui nõ dabunt vobis requiem. Tertiò, vt diabolus victus cõfundatur. *Ps.* 103. Draco iste quẽ formasti ad illudendũ ei. Nota autẽ quod tentatio erudit. *Iud.* 3.a. Hæ sunt gentes quas reliquit Dominus, vt in his erudiret Is[r]ael. Item humiliat. *Greg.* Dũ vitia nos tentant proficientes virtute humiliant. Tertiò, negligentia repellit *Gl.* super illud Proba me Domine, & tẽta me; quia nisi tentares negligentes essemus. Quartò fort[em] reddit. *Greg.* Multũ adijcit sibi virtus lacessita. Quinto, hominẽ custodit. *Gl.* super *Ps.* 25. Nisi p[...] tribulatio [...] me [...] seruari nosset, non dixisset. Proba me Domine, & tẽta me. *Os.* 2.b. Sepiam viam tuam [...] Vbi [...] est [...] dirĩpaetur poss[...] 10. Sext[ò] purgat. *Aug.* Quod flagel[lum] granũ, &c. Se[ptim]o Deum glorific[at]. *Ps.* 4[9]. Eruam te, & honorificabis me. Octauò coronat. *Iac.* 1.b. Beatus vir qui suffert tentationem, &c. *Sap.* 10.c. Certamen forte dedit illi, vt vinceret. Nõ coronabitur nisi qui legitimè certauerit. 2. *Tim.* 2.a. *b* Et cum, &c.] Nota quòd Moyses, & [Elias] triumphauerunt, non ex virtute, vt Christus, sed Moyses sustẽtabatur eloquio Dei. *Exod.* 33 b. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loquitur homo cum amico suo. Nec hoc mirũ, cum fabulæ hominem delectent, & aliquando obliuisci faciunt. Elias autem in fortitudine ci[bi] ieiunauit. 3. *Reg.* 19. b. Nec dicuntur illi esurijsse, sed Christus vt homo esu[riuit]. *c* Et quadraginta noctibus, [h]oc addit ne in nocte comedisse putet. Si enim plus ieiunasset: cum diabolus nõ tẽta[sset] qui super hominem cognosceret. Nec minus ne Hæretici purũ hominẽ asserent, dicẽtes: Nec hoc egit quod purus homo egit, s. Moyses vel Eliás. Item vt ostenderet conuenientiam legis, Prophetarũ, & Euangelij. In ieiunio enim quadragĩta dierũ conuenit legi, quæ intelligitur per Moysen; & Prophetijs qui per Eliam, hoc est contra Manichæos qui dicũt Vetus testamentum à diabolo. Dominus autem ieiunat ante mortem quadraginta diebus cibo indigẽs, vt nos instruat, in tẽpore agonis à carnalib. desiderijs abstinere, post mortem autẽ, s. post resurrectionẽ comedit quadraginta diebus cibo non indigens, q.d. ego vobis sum consolatio, & cibus omnibus diebus. *Ios. vlt.* d. nota autem quod quinq; de causis commendatur ieiunium. Primo à tali institutione in statu innocentiæ in paradiso. *Gen.* 2.c. De fructu ligni vitæ ne comedatis. Secundò à ieiunantium auctoritate. Moyse, & Elia, & Christo. Tertiò ab ordine quem habet in bello spirituali. In bello enim agitur cõtra gulã, quia nisi hæc prius [...]retur, frustra contra alia laboratur. Quartò ab hoste quem deuincit, s. diabolum, & carnem. *Hieron.* Nihil vilius quàm à carne vinci, nihil gloriosius quam carnem vincere. Quinto à multiplici eius effectu. Fugat enim diabolum, sicut fames lupum de nemore. Et multa alia quæ infrà dicentur. *d* Et accedens tentator,] idest diabolus cuius officiũ est tentare. Habet etiam vsum tentandi. Vnde *Chrys.* Tentatus autem est Christus suggestione tantùm, non consensu, vel delectatione. Vnde *Prou.* 30.c. Tria sunt mihi difficilia, &c. via colubri supra petram, idest, Christum. *d* Et accedens] in specie humana. *e* Dixit ei, si filius Dei es.] Tentabat ad deijciendum, & explorabat ad sciendum. Nouerat autem venisse in mundum per concentum Angelorum, per aduentum Magorum, per Ioannis testimonium, & per Patris vocem in baptismo, sed fastu superbiæ discredit cum eius infirmitatem cernit. *g* Dic vt lapides isti panes fiant.] Nota quod diabolus suadet releuare esuriem, nõ quod curet [s]alutem, sed vt cognoscat virtutem. *Chrysost.* O cæcitas diaboli, post quadraginta dies sentit esuriẽtem, & quadraginta diebus ieiunantem non intellexit. Nam sicut esurire hominis est, sic per quadraginta dies ieiunare & nõ esurire hominis non est.

Evangelium: Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. *d* Et accedens tentator, dixit ei: Si *f* filius Dei es: dic vt *g* lapides isti panes fiant. Qui *h* respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, *k* sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

Moraliter. Diabolus persuadet prædicatori vt doceat lapides idest comminationes emollire propter tẽporale emolumentum. *Prou.* 20.c. Suauis est homini panis mendacij. Modo enim versi sũt in panes, nec inuenitur lapis quo percutiatur peccator. Si lex adducitur, cæremonialia sunt iam cessauerunt. Si prophetia, ad pœnam obligat, non ad culpã. Si Euangelium, consilium est, non præceptum. *Iob* 41.c. Versi sunt ei lapides fundæ in stipulam. Vel lapides sũt austeritas pœnitẽtiæ. Diabolus dicit ad religiosum, satis fuisti in conuentu, si filius Dei es, vade in infirmariam ad recreandum. Tunc Libanus conuertitur in Carmel, & Carmel in saltum. Carmel mollities vel deliciæ, per saltum sterilitas. Vnde filij Israel concupierunt carnes in deserto, & delicias in religione. Vel in bono.

f Si filius Dei es, &c.] Lapides in panes vertunt, qui austeritatem pœnitentiæ sustinent hilariter. *Ecclef.* 35.b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. 2. *Cor.* 9.b. Hilarem datorem diligit Deus. Item lapides in panem vertit, qui dura verba patienter implet, vt habetur *Thren.* 3.d. Saturabitur opprobrijs. Quando infirmus non potest sumere panem, tunc timetur de morte: Sed non est modò qui emolliat multitudines lapidum, idest, qui consolentur per verba Sacræ Scripturæ illos quibus detrahitur. *Eccl.* 11.a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas. Masticatur iste panis, quando docetur quid tenendum, quid faciendum. In ventrẽ traijcitur quando tenetur memoriter. Decoquitur: quando per feruorem charitatis digeritur. *Eccl.* 3.c. Quæ præcepit Dominus, cogita illa semper. Assimilatur, per sanctorum imitationem. Tertio lapides in panes vertit, qui lapides domorũ mutat in eleemosynas. *h* Qui respondens dixit, &c. *Deut.* 8.a. *k* Non in solo, &c.] Intentio Moysi in hoc verbo fuit, quia Iudæi credebant quòd Dominus non posset eos saturare, nisi pane materiali. Sed Moyses dicit, quod in solo verbo potest Dominus procurare eis alimẽta. Nota autẽ quòd Dominus non vtitur potestate, sed scripturarum auctoritate, docens nos magis doctrina quàm miraculis pugnare.

k Sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei,] id est, de filio, vel in beneplacito Domini, quod manifestatur per scripturas, quæ sunt os per quod Dominus loquitur. Dominus autem noluit mutare lapides in panes propter tres causas. Prima est, vt diabolũ lateret eius diuinitas, quia si cognouissent, nunquã Dominum gloriæ crucifixissent. 1. *Corin.* 2.b. Secunda, vt doceret nos opera bona, malis & maximè talibus, qui nihil inde proficiunt abscõdere. *Io.* 7. Non sunt margaritæ proijciendæ ante porcos. Tertia est, vt nihil ad imperium diaboli faciamus.

Moraliter. *k* Sed in omni verbo, &c.] Os Dei prædicator. *Ierem.* 15 d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Triplex verbum debet exire de ore eius, scilicet, verbum confessionis peccatorum, & laudis. De hac duplici confessione. *Psalm.* 74. Confitebimur tibi Deus, confitebimur. Secundum est verbum orationis. Vnde sequitur: Et inuocabimus nomen tuum. Tertium est verbum correctionis: Vnde sequitur: Narrabimus mirabilia tua, idest, vindictas alijs comminando. Dicitur autem os Domini verbum patris.

A *Cant.* 1.a. Osculetur

a *Cant.1.a.* Osculetur me osculo oris sui. Scriptura sacra. *Isa.* 30..a. Os meum non interrogastis. Prædicator. *Ierem.* 15.d. si separaueris pretiosum à vili quasi os meum erit.
a Tunc] post primam tentationem, licet non statim. Hæc enim tentatio vltima fuit historialiter, vt narrat *Luca.*4.b. Matth enim narrat secundum congruentiã ad tentationes Adæ. Prima tentatio fuit in deserto inter Ierusalem, & Iericho iuxta aquas sanatas ab Eliseo, secunda duobus milliarijs prope illum locum, tertia in Ierusalem. Nescitur tamen vtrum in eadem die In deserto autem vbi non sunt cibi, quasi non posset aliquid habere, tentauit eum de gula, & iuxta fontem, vt biberet Item supra montem tentatio fuit de auaritia, quia pecunia superbire facit. Tertia fuit super pinnaculum templi vbi sacerdotes prædicabant, quia sæpe inanis gloria surgit de prædicatione.

a Tunc b assumpsit eum c diabolus in d sanctam ciuitatem, e & statuit eum f supra pinnaculum templi, g & dixit ei: Si h filius Dei es mitte te deorsum. k Scriptũ est enim: l quia Angelis suis mandauit de te, m & in manibus tollent te, ne fortè n offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi o Iesus rursum: Scriptum est: p Non tentabis Dominum Deum tuum. q Iterum assumpsit eum diabolus in r montem excelsum valde, s & ostẽdit ei omnia regna mundi, t & gloriam eorũ, u & dixit ei. Hæc omnia tibi dabo, si cadẽs adoraueris y me.

b Assumpsit eum] brachijs suis. Alij dicunt quod duxit eũ per manum. Diabolus enim incertus remanens in prima tẽtatione, Domino cautè respondente, transijt ad secundam.
c Diabolus] in forma hominis, hoc fuit ex permissione non ex imbecillitate.
d In sanctam ciuitatem] idest Ierusalem, quam ideo sanctam dicit, quia templum Domini in ea fuit, & cultus ipsius in ea viguit *Dan* 9.f. Super populum tuum, & super vrbem tuam sanctam, &c.
e Et statuit eum] idest suggessit vt iret, Dominus tamen non suggestione eius, sed Spiritusancto ductus ascendit
f Supra pinnaculum templi,] idest super deambulatoria tẽpli, in quo erant quædam appodiatoria vbi prædicabãt sacerdotes, vel domus erant planę secundùm morem terræ. *Deut.*22.b. Cum ædificaueris domum nouam facies murum tecti per circuitum, &c Sed nunquid videbat Christum populus. Respondit *Chrys.* Diabolus forsitan sic assumpsit eum vidẽs, vt ab hominibus videretur, Christus autem ipso nesciente sic agebat, vt à nemine videretur.
g Et dixit ei,] sed quomodo loquebatur diabolus? *Aug.* dicit: quòd in forma hominis erat.
h Si filius Dei es] ad explorandum dixit hoc. i Mitte te deorsum.] Non poterat eum præcipitare neque nocere ei. In quo notatur debilis virtus inimici. *Hiero.* Debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentẽ. Sed nunquid prius tentasset de vana gloria, si dixisset, si filius Dei es, ascende in cælum? Sed ita affligitur diabolus in exaltatione hominis, vt nec tentando ascensum velit persuadere cælestem. *Eccl.* 36,b. Extolle aduersarium & affige inimicũ. Omnes enim cadere inimicus optat, vt saltem aliquando posset dicere: Præualui aduersus eum.
K Scriptum est enim] *Interl.* Scripturis vtitur, non vt virtutes instituat, sed vt errores ingerat, sic & sui faciunt, idest hæretici. Nota calliditatem inimici, auctoritatẽ Scripturæ sumebat, quia *sup.* à Dominus auctoritate vsus est.
l Quia Angelis, &c.] vt custodirent te quasi aliquid mali habentem.
m Et in manibus, &c.] Hoc dicit, quia per hinc dubitare se ostendebat vtrum esset Deus.
n Offendas ad, &c] vt nihil mali habeas. Nota quòd diabolus partem Scripturæ quæ pro se videtur, inducit & quæ contra se omittit: Tacet enim: Super aspidem, & Basiliscum, &c Nota autem quòd ille Psalmus partim conuenit membris, partim capiti.
Moralit. Moraliter] hoc conuenit viris sanctis, quorum pedes sunt affectus, lapis offendiculum tentationis, In qua vt sancti custodiuntur ab Angelis.
o Ait illi Iesus rursum, Scriptum est: *Deut.*6. A quo profert omnia testimonia, vt secundùm legis sacramenta confirmaret.
p Non tentabis Dominum Deum tuum,] q.d. tu suggeris mihi, vt tentem Deum, sed non acquiesco, quia homo sum. Et homini dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum: *Eccl.*18.e. Noli esse quasi homo qui tentat Deum.
q Iterũ assumpsit eum diabolus.] Hæc tentatio ordine præcessit, sed præposterè narratur. Nota impudentiam diaboli, qui etsi victus est, non tamen cessat, quia tamen non potest de vno vitio tentare, saltem tentat de alio. r In monte excelsum valde] Locus tentationi conuenit, & vitio, de quo tentat. quia auaritia & ambitio semper alta petunt. 1. *Tim.* 6.d. Præcipe diuitibus non alta sapere. [Moraliter,] Nota, quòd multi tulerunt Iesum. Maria, & Ioseph tulerunt eũ in Ægyptum, quando prædicatores vadunt prædicare nomen filij Dei. Idem Spiritus sanctus, fert, vel ducit in claustrum Iesum, idest, spiritum hominis in claustrum. Item asinus fert Iesum in Ierusalem, quando ille, qui fuit asinus, id est, peccator, & stolidus fit Domini iumentum, & permittit se domari dicens: Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecũ. Item diabolus fert Iesum super pinnaculum templi vbi erat cathedra scribarum, & illorũ, qui docebant populum, quando aliquis sublimatur in magistrũ vt vocetur ab hominibus Rabbi, & vt habeat primos recubitos in cœna, & salutationes in foro *Inf.* 23.a. Super cathedram Moysi, &c. De talibus dictum est: Tulerũt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Item diabolus fert super montem excelsum. Mons excelsus, episcopatus, vel alia magna dignitas, vbi diabolus defert Iesum, cũ ambitio honoris, vel dominandi, & gloriandi fert hominem, vel spiritum hominis in speculam dignitatis Alij portant in vtero cum Maria, qui humiliati per fidem habent humilitatẽ interiorem & exteriorem, facientes amaram pœnitentiam. Item alij portant in brachijs eum Simeone, qui faciũt opera misericordiæ. s Et ostendit ei omnia regna mundi] sicut Moysi ostendit Dominus in momento totam terram promissionis. *Deut. vlt.* a. Vel ostendit ei in terram depingendo, vt faciunt Geometrici, vel verbaliter ostendit ei loquẽdo, omnia regna mundi, & omnia concupiscibilia, & ostendit ei quomodo dominaretur per totum mundum. *Chrys.* tamẽ dicit quod solas partes terræ in quibus vnũquodque regnum positum erat ostendit. Sicut si aliquis super montem dicat, Ecce tibi Roma, non ipsam ostendendo, sed partem terræ in qua posita est. Similiter Franciam, Lombardiam, & alias terras.
t Et gloriam eorum] diuitias, delicias, & honores. u Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo] non veretur mentiri pater mẽdacij. q.d. regem te faciam, nõ quòd hoc possit, sed de arrogantia hoc dicit. *Chrys.* Et si alij mentiebatur omnia esse sua apud se tamen sciebat quòd non. x Si cadens adoraueris me.] Notabiliter dicit cadens: non enim potest adorari sine casu. y Me] vt superiorem. Hic nititur sibi diabolus diuinum cultum vsurpare, qui ab initio se volebat similem Deo facere. *Isa.*14.d. Ero similis Altissimo. In tentatione autem Christi nostra tẽtatio signatur, quia triplici gladio nos impugnat diabolus. Gula, auaritia, superbia. *Chrysost.* Diabolus habet apud se tria retia, de quibus se iactat. Hæc expansa sunt super omnem terram: vt quicquid euaserit de retibus gula, incidat in retia inanis gloriæ, & quicquid euaserit de retibus inanis gloriæ, incidat in retia auaritiæ: *Isa.* 24.c Et erit, qui fugerit à facie formidinis cadet in fouea, & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Iste est ille ternarius infaustus, qui transijt coram Elia. 3. *Regum.*19. b. In quorum nullo fuit Dominus, vbi ita dicitur: Ecce Dominus transijt, & spiritus fortis, & grãdis subuertens montes, & conterens petras, in quo honor mundi notatur, non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio, gulæ, vel luxuriæ. Venter enim & genitalia sibi sunt vicina, vt dicit *Hieronym.* Non in commotione Dominus, & post commotionem ignis, auaritiæ. Non in igne Dominus. *Iob.*28.b Non inuenitur in terra suauiter viuentium, ecce gula, vel luxuria. Abyssus dicit, nõ est in me, idest, auaritia, mare loquitur, non est mecum Mare est tumultuosa cogitatio superborum, quę fluctus elationem ebullit. Hæc sunt tria media inter nos, & Deum, ne Deum, videamus, scilicet. Sartago. *Ezech.* 4.a. Murus Dauid, de quo *Psalm.*17. In Deo meo transgrediar murum. Nubes Ieremiæ, de qua *Thren.*3 e. Opposui sibi nubem ne transeat oratio. Per sartaginem, in qua carnes frixantur, gula.

A Mutus fit

a Murus fit de terra tenaci, ecce auaritia. Nubes in altum volat, & euanescit, ecce superbia. Contra hunc triplicem gladium debemus [illegible] scutum triangulatum. Ieiuniū contra gulā [illegible] contra superbiam: Eleemosynam contra auaritiam. In his tribus exercetur militia Christiana, [illegible] in quadragesima. Tunc dixit ei Iesus, vade,] .i. recede retrò [Sathana] quia aduersarius saluti. Non est dictum. Vade post me, sicut Petro *Matt.*16.d. quia Petrus ex amo-

a Tunc dixit ei Iesus: Vade Satana. b Scriptum est n. c Dominum d Deū e tuū adorabis: f & illi soli seruies. g Tunc h reliquit eū i diabolus, k & ecce Angeli l accesserunt m & ministrabant

re aduersabatur ad tempus, diabolus verò ex inuidia semper, & quantum potest: ideo non addit, vade ante, vel post. Nota autem quod audita blasphemia in Deum, quasi indignabundus respondit Dominus, & durè aliquantulum. Vnde *Chrysost.* In duabus tentationibus mitis permansit Dominus, in tertia exasperatus est, & quasi iratus dixit. Vade retro Satana. Hoc exemplo discamus nostras magnanimiter sustinere iniurias, Dei autem iniurias neque ad auditum sufferre, quoniam in propriis iniuriis esse quempiam patientem laudabile est, iniurias autem Dei dissimulare impium est. b Scriptum est enim] *Deuter.*6.b. & 10.d. secundùm aliam translationem. c Dominum Deum tuum adorabis.] Quædam *Gloss.* dicit, quod potest sermo ille ad diabolum dirigi, licet hoc nō ex deuotione sit impleturus, sed vi Ecclesiæ contra quam ipse nolebat, esse scriptum ostendatur, quòd non ipse sed Deus sit adorandus. Vel potest in generali sermo intelligi de homine dici, cui soli de Deo adorando datum est præceptum in lege Moysi. In his autē exprimitur Trinitas personarum. Dominum]Ecce pater. d Deum]ecce filius. e Tuum]ecce Spiritus sanctus. f Et illi soli seruies,] Gloss. dicit hic, quod λατρεία latria Græcè, Latinè dicitur seruitus. Seruitus autem communis quæ Deo, & homini, & cuicunque Græcè dicitur δουλεία, dulia. illa verò quæ soli Deo λατρεία, latria dicitur, vnde idololatria, quæ quod soli Deo debet dat idolis.

g Tūc]iā nō inueniēs quid ageret. h Reliquit eū ad tempus per Iudæos postea pugnaturus vsque ad diem Passionis rediens, & putās ipsum deiicere timore mortis. i Diabolus] Lucifer. k Et ecce Angeli accesserunt, non quod tunc primùm adeuntes, sed quasi ad agonem Domini procul aspicientes, ne videatur eorum præsidio eguisse, vel vicisse.

l Accesserunt,]vt dignitas Christi ostenderetur. Item vt gloria tētatorū noteiur: ita enim faciūt victoribus. m Et ministrabant ei,]non dicit adiuuabant *Hebr.*1. d. Omnes enim sūt ad ministratorij spiritus in ministerium missi, &c. *Dan.* [illegible] Millia millium ministrabant ei, &c *Chryso.* Quoniam ministrabant Angeli, scimus, in quibus autem ministrabant [illegible] non possumus. n Cùm autem audisset Iesus.] Quamdiu seruus prædicabat, expectabat eum Dominus, posito autem eo in vinculis incepit publicè prædicare. Reliqua autem fecerat priuatim, quia non locutus fuerat ad turbas, sed quasi in occulto. Tres Euangelistæ incipiunt à publica prædicatione Christi ex quo captus est Ioannes. Ioannes vero Euangelista refert multa, quæ prætermissa fuerant ab aliis, quæ facta sunt antequam Ioannes traditus esset. Ioannes refert *cap.*1. quòd post reuersionem de deserto erat Christus iuxta Iordanem vbi Ioānes baptizabat, tūc dixit Ioannes. Ecce Agnus Dei Et in crastinum similiter ibidem dixit iterum Ioannes Ecce Agnus Dei, & secuti sūt Iesum Andreas, & alius discipulus. In crastino, vel eadem die venit Petrus ad Iesum. In crastinum iuit Iesus in Bethsaida, & inuenit Philippum. In crastino Philippus adduxit Nathanaelem. His vocatis mansit in Galilæa. Anno reuoluto mutauit aquam in vinum. Reuoluto iterum anno iuit in Capharnaum cū matre, & cum his discipulis. In Pascha sequente ascendit in Ierusalem, & eiecit vendentes, & ementes. Iesus autem remansit in Iudæa, & baptizabat ibi per discipulos, non per se, hoc audierunt discipuli Ioānis, & dixerunt Ioanni inuidentes Iesu. Tunc Dominus aliquātulum cessauit, & mansit vsque circa Maium in Iudæa, & tunc captus, & incarceratus est Ioannes, & venerunt discipuli Ioannis, & narrauerunt Iesu Tunc rediit Dominus in Galilæam, & intrauit Synagogam in Nazareth, *Luc.*4.c. & legit in *Isaia.* Spiritus Domini super me, &c. Tunc prædicauit apertè Et tunc voluerunt eum sacerdotes præcipitare: Et iuit in Capharnaum, & in via illa vocauit Petrum, & alios: *Luc.*5. Tertiò vocauit eos binos. De prima vocatione loquitur Ioannes, de secunda solus *Luc.*5. de tertia *Matth.* hic, & *Marc.*1.b. Ioannes verò probato Euangelio aliorum, de veritate dictorum vidit aliqua deesse, & maximè quæ primo anno prædicationis gesserat Iesus, pro quibus à fratribus rogatus scripsit Euangelium quod alij prætermiserant. Hæc fuit vna causa quare scripsit Ioannes. Alia causa fuit propter quasdam subortas hæreses. Dicit ergo: [Cùm autem audisset Iesus] à discipulis Ioannis, vel à fama populari quę citò volat o Audisset.] More hominum loquitur: Nihil enim latebat eum, quia homo Deus. *Hebr.*4.d. Omnia nuda & aperta oculis eius. p Quod Ioannes traditus esset.] Hoc fuit prima die Maij post Pascha anni tricesimi Domini, & occisus imminente Pascha sequente Nam audita morte ipsius Dominus fecit miraculum quinque panum, vt habetur *Ioan.*6 a. vbi subditur: Erat enim proximum Pascha. Idem *Marc.*6 c.

ei. n Cùm autem o audisset Iesus quòd p Ioānes q traditus esset, r secessit in Galilæā, & s relicta ciuitate Nazareth; t venit & u habitauit in Capharn. x maritima in y finibus Zabulō, & Nephtali

q Traditus] captus propter Euangelium dicit *Gloss.* Imò verius propter prædicationem legis Moysi, quam obiiciebat Herodi, qui receperat circumcisionem. Quod ergo in *Gloss.* dicitur, ad etymologiam nominis refertur, propter Euangelium, id est, propter bonum nuncium, vel bonam nunciationem *infr.*19 b. Qui dimissam duxerit mœchatur.

r Secessit in Galilæam]quasi fugiens à Pharisæis sibi insidiantibus. Tum quia maior erat Ioanne, tum quia ementes, & vēdentes eiecerat de templo. Hoc idem fecit hostibus parcendo, discipulis prouidendo, proximum instruendo, vt fugiat pro affectu aliorum. *Ezech.*12.a. Fac tibi vasa trāsmigrationis. Nota quod duæ sunt Galilææ. Vna Iudæorum in qua erat Nazareth vbi secessit, & mansit Iesus, altera gentium propter inhabitationem gentium, quam partem dedit Salomon regi Tyri, qui gentes ibi posuit, quam terram ipse Chabul vocauit. 3.*Reg.*9 c. *Isa.*9.a. Trans Iordanem Galilææ gentium

s Et relicta ciuitate Nazareth]ad literam.

t Venit, & habitauit in Capharnaum.] Capharnaum oppidum est in Galilæa gentium iuxta stagnum Genesareth.

x Maritima]iuxta mare positam, ad literam. Capharnaum dico situm.

y In finibus Zabulon, & Nephtalim.] Isti fuerunt filij Iacob, à quibus dictæ fuerunt regiones quas inhabitauerunt. Capharnaum autem erat in confinio Zabulon, & Nephtalim. Erat autem Nephtalim in Galilæa gentium, & in parte data Hiram. Zabulon ex parte Ierusalem, & vocabatur Galilæa Iudæorum. Et in confinio illo incepit Dominus prædicare, vt Iudæi, & gentiles confluerent ad prædicationem suam propter mysterium vocationis gentium, & Iudæorum. Item quia prima fuit ibi captiuitas. 4. *Reg.*15.f. Vnde incepit ibi reparatio Theglathphalasar enim duas tribus, & dimidiam quæ ibi habitabant captiuauit, & tantum de aliis quod possent facere dimidiam tribum. Vnde quandoque legitur duas tribus captiuasse quandoque tres. Postea venit Salmanasar tempore Osee, qui totam terram captiuauit. 4. *Reg.*17.a. Ibi ergo fuit legis obliuio, prima fuit Euangelij prędicatio.

Moraliter. s Relicta ciuitate Nazareth.] Sic prædicator florem mundi debet derelinquere. De quo *Ierem.*48. b. Date florem Moab. Florem iuuentutis, reputans eam marcidam. De qua *Sap.*2.b, Non prætereat nos flos temporis. Item florem pulchritudinis temporalis. *Isa.*40 b. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos. Item florem diuitiarum Væ flori decidenti. *Moralit.*

u Et habitauit in Capharnaum,] villa pulcherrima, Ecclesia, quæ est [maritima,]quia contunditur fluctibus mundi Vel religio. *Cant.*5.d. Quo abijt dilectus tuus ò pulcherrima mulierum.

y In finibus Zabulō, & Nephtalim.] Zabulon, habitaculum fortitudinis, Nephtalim dilatio charitatis. *Deuter.*33.c. Lætare Zabulō in exitu tuo. i. religiosè in exitu à mūdo quoniam facta est Iudæa. i. cōfessio, sanctificatio tua, & Israel. i.

a contemplatio, potestas tua, populos ad montem vocabis. *a* Vt ad impleretur.] Vt non causaliter ponitur, sed consecutiuè, quasi dicat, vt euentus rei probaret quod dixerat Propheta. *b* Quod dictum, &c.] huius rei seriem præuidentem, & dicentem. *Isa. 9. a.* *c* Terra Zabulon, &c.] Principium il-
C
lius auctoritatis, scilicet. Primo tempore alleuiata est, & quod in medio, scilicet, & nouissima aggrauata est, omittit Euangelista, quasi non curans, quod pertinet ad prophetiam euersionis, quia ostendere intendit initium prædicationis Christi iam præteritæ captiuitatis: & ideo quod mysticum est tangit. Dicit enim In primo tempore per Theglatphalasar, alleuiata est à pessimis habitatoribus [Terra Zabulon, & terra Nephtalim.] Et nouissimo, id est, in captiuitatis consummatione, reliquum decem tribuum per Sennacherib captiuatum est. Et terra quæ ad literam dicitur [illegible]

vt *a* adimpleretur quod *b* dictum est per Isaiã prophetam. *c* Terra Zabulõ, & terra Nephtalim: *d* via maris *e* trans Iordanẽ *f* Galilææ gẽtiũ, *g* populus *h* qui ambulabat in tenebris *i* vidit *k* lucem magnam *l* & sedentibus in regione vmbræ mortis *m* lux orta est eis. *n* Exinde cœpit Iesus prædicare, & *o* dicere: Pœnitẽtiã *p* agite: *q* Appropinquauit n. regnum cælorum. *r* Ambulãs autẽ Iesus iuxta mare *s* Galilææ, *t* vidit *u* duos *x* fratres, *y* Simonẽ qui vocatur Petrus, & Andreã fratrẽ eius *z* mittẽtes rete in mare. *a* Erãt n. piscatores. Et *b* ait illis, venite post me, *c* faciam vos fieri

d Via maris] quia iuxta mare, & plaga illa dicta est maritima per quam fit transitus in mare, aggrauata est ab Assyriis. *e* Trans Iordanem] ad literam, id est, iuxta Iordanem, & erat trans Iordanem existenti in Ierusalem.

f Galilææ gentium] ad differentiam Galilææ Iudæorum, Primo tempore, scilicet, prædicationis Christi, alleuiata est *b* Terra Zabulon, &c.] ab onere peccatorum. Et nouissimo aggrauata est fides plurimis permanentibus Iudæis in errore. *d* Via maris,] id est, regio eadem iuxta mare existens. *e* Trans Iordanem] existenti in Ierusalem.

f Galilææ gentium.] Non quia Dominus in illa sola prædicauerit, sed hoc dicitur propter mysterium, quia plures vocandi erant de gentibus, quàm de Iudæis.

g Populus] Iudæorum, & gentium. *h* Qui ambulabat, &c.] ignorantiæ, & vitiorum. *i* Vidit lucem magnam,] id est, Christi doctrinam, vel eius miracula. Vel, [Vidit,] id est, credidit. *k* Lucem magnam,] id est, Christum vel Ioannis, & Apostolorum prædicationem. *l* Et sedentibus, &c.] id est, in peccatis Peccata dicuntur, vmbra mortis, quia sicut vmbra ducit ad corpus, sic peccata ad mortem æternã. Vel quia sine corpore non est vmbra, sic nec peccata sine morte æterna. Qui ergo vult fugere mortem, euitet hanc vmbram. Item vmbra reddit putridum, & ignorantem *Psalm. 37* Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ.

m Lux orta est eis,] id est, agnitio veritatis, id est, prædicatio Christi, & Apostolorum.

n Exinde, &c.] Postquam baptizatus est, & tentatus. [Exinde,] id est, ex tunc, scilicet, Ioanne, quia lege desinente, sequitur Euangelium, vt Sol auroram. In hoc autem quod Dominus non prædicauit ante traditionem Ioannis, innuitur quod sermo inferioris non debet contemni, 1. *Cor.* 14. f. Si cui reuelatum fuerit sedenti, id est, minori taceat prior.

Triplex curialitas Iesu. *o* Et dicere: Pœnitentiam agite.] Triplex notatur curialitas circa Iesum, qui nõ prædicauit aperte nisi prius Ioanne incarcerato, nolens impedire fructum prædicationis eius. Secundò, quia non est dedignatus ab eodem inchoare prædicationem à quo & Ioannes *Num.* 2. c. Via publica gradiemur. Tertio, quia quando venerunt discipuli ad eum quod Ioannes plures baptizabat, recessit in Galilæam nolens [illegible] famam eius.

Actio pœnitentiæ multis de causis. *p* [illegible] agite] non dicit [illegible] contra illos, qui nolunt facere aliquid, sed dicere placentia. Contra illos etiã qui volunt facere per vicarium. Est enim agenda pœnitentia. Primo, vt hic æternam damnationem euitet. *Luc.* 13. a. quando nunciatum est de Galilæis, dixit Iesus Nisi pœnitentiam egeritis, & vos similiter peribitis. Secundo, vt proximum ædificet. Tertio vt Angelum lætificet. *Luc.* 15. b. Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente &c. Quarto, vt regnum cælorum appropinquet, vt hic dicitur. Quintò, vt Deum honorificet. *Prouerb.* 14. d. In multitudine populi gloria regis. Agere ergo pœnitentiam, tristicia est peccatum, pensimo fructuosum: Angelo gaudium, Deo honorificum.

Septem impediunt pœnitentiam agere. Sunt autem septem quæ impediunt pœnitentiam agere. Ignorantia, timor, mala societas, fiducia viuendi, sanitas, amor carnalis, larga Dei misericordia. Ignorantia quam Dominus detestatur. Legitur enim pro ignorantia fleuisse, & non pro aliis peccatis. Fleuit enim per Lazarum, *Ioan.* 11. c. Et hoc fuit ideo, quia reuocandus erat ad miserias. Fleuit & super ciuitatem, dicẽs. Si cognouisses & tu, sub audi, fleres. Secundum est timor, qui est quadruplex. *Psal.* 9. Nõ timebis à timore nocturno, &c. Tertium est mala societas. Vnde *Matth.* 16. d. dixit Iesus Petro qui volebat eum impedire. Vade retro Satana. Quartum est fiducia viuendi. *Luc. cap.* 12. c. Anima mea multa habes bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. *Eccl.* 29. c. Repromissio nequissima multos perdidit. Quintum est sanitas. Vnde *Luc.* 17. d. Nonne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena, id est, simplex laicus. Sextum est amor carnis. *Augustinus* Maior sum & ad maiora natus quàm vt sim mancipium corporis mei. Septimum est larga Dei misericordia. *Eccles.* 5. b Ne dicas, miseratio Dei magna est multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim & ira citò ab illo proximant, & in peccatores respicit ira illius.
D

q Appropinquauit enim regnum cælorum,] id est, Christus qui dat regnũ cælorum, quasi propter hoc debetis facere pœnitentiam non propter bursam. *Hieron.* Amaritudinem radicis dulcedo pomi compensat, pericula maris spes delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat, qui desiderat nucleum nucem frangat, similiter ille, qui vult adhærere Deo pœnitentiam agat.

r Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ] quod dicitur stagnum Genesareth, mare Tyberiadis, lacus Salinarum. Sic prædicatores per sollicitudinem, & compassionem prope mundanos debent esse. *Psal* 1. Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, non in via peccatorum. *s* Galilææ,] id est, mundi: Qui dicitur mare, quia proijcit mortuos id est, religiosos. 1. *Cor.* 4. c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc. Item tumescit per superbiam *Iona* 1. c. Mare ibat, & intumescebat super eos, *Ezech.* 30. b. Generatio cuius excelsi sunt oculi. Item amarum est. *Isa.* 47 d Cor impij quasi mare feruens quod quiescere nõ potest. *Act.* 8. d. In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. Item turbidum. *Eccles.* 30. d. Tristitiam repelle à te. Item mare non est locus mansionis sed motionis. *Hebr.* 13. c. Non habemus hic manentem ciuitatem. *Mundus dicitur mare.*

r Ambulans, &c.] prædicatores enim vocat ad ambulandum. Non vos me elegistis sed ego elegi vos, posui vos vt eatis, &c. *t* Vidit duos fratres.] In hac vocatione videntur tres Euangelistæ dissentire, tempore, loco, modo. Matthæus post aduentum Capharnaum, Ioannes ante, Matthæus, Marcus, & Lucas in Galilæa: Ioannes iuxta Iordanem. Matthæus dicit vocatos binos: Lucas simul illos quatuor. De contrarietate temporis vero: solutio qua distinguuntur diuersæ vocationes: Vna vocatio ad discipulatum, & est secunda, vt hic. Prima vocatio ad familiaritatem: *Ioan.* 1. Tertia fuit ad Apostolatum, *infrà* 10. a.

x Fratres] quia vocat ad charitatem.

u Duos] propter duo præcepta.

t Vidit *Chrysostom.* Vidit] non ad facies eorum, sed ad corda respiciens: Sicut artifex si viderit gemmas pretiosas & non dolatas, eligit illas, non quod sunt sed quod fieri possunt *y* Simonem qui vocatur Petrus.] Hic vocatus est quando Andreas duxit eum ad Iesum: *Ioan.* 1. f. Et Andream fratrem eius. [Moraliter: Simon, obediẽs interpretatur. Andreas virilis. Obedientes enim & viriliter operantes vult Dominus habere. *Moralit.*

z Mittentes rete in mare] ad acquirendum victum: erant enim pauperes.

a Erant enim piscatores] ad literam. *b* Et ait, &c.] non tam pedibus corporis quam imitatione, & affectu mentis. *c* Faciam vos fieri,] non dicit, esse: innuens quòd debet homo laborare ad hoc quod sciat prædicare.

A Piscatores hominum:

A a Piscatores hominum] nō præbendarum, non rerum temporalium. 2. *Cor.* 12. e. Non quærimus vestra sed vos. *Isaiæ* 13. d Ecce ego suscitabo super vos; Medos qui argentum non quærant nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient. De istis piscatoribus *Ierem.* 16. d. Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur eos. *Habac.* 1. a. Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentes ducem. b At illi continuò.] *Ambros.* Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *Act.* 2. a. Factus est repente de cælo sonus. c Relictis retibus.] Ecce perfecta obedientia. Illi reliquerunt retia, & si postea resumpserint, non ex cupiditate sed ex necessitate vitæ hoc fecerunt.

D

a piscatores hominum. At illi b continuò relictis retibus d secuti sunt eum. Et e procedens inde vidit f alios duos fratres, g Iacobū Zebedæi, & h Ioannē fratrē eius i in naui cum k Zebedæo patre eorum, l reficientes retia sua, & m vocauit eos. Illi n autem statim relictis retibus, & patre o secuti sunt eum. Et p circuibat Iesus totā Galilæā, q docēs in r synagogis eorū & s prædicans t euangeliū regni & u sanans omnem languorem x & omnem infirmitatem in y populo. Et z abijt opinio eius in totam Syriam, & a obtulerunt ei omnes male habentes

d Secuti sunt eum.] *Ecclef.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum.

e Et procedens inde] à loco illo ad alium locum.

f Vidit alios duos fratres] à prædictis.

h Iacobum Zebedæi] filium Ex vsu enim loquendi ponitur genitiuus, sicut cum dicitur: Marcia Catonis, Dalila Samsonis, vxor sua vel filia.

h Et Ioannem fratrem eius] Iacobi. i In naui] ad litteram. k Cum Zebedæo patre eorum] secundùm carnem. Ipse erat senex & tenebat remum.

l Reficientes retia sua] vt piscarentur.

m Et vocauit eos.] Sciendum tamen quòd in ista vocatione vocauit duodecim, sed tamen de his solùm facit mentionem, quia per istos dat intelligi cæteros.

Moralit. Moraliter. Zebedæus, interpretatur fugitiuus & significat mundum, qui continuè deficit, & in interitum tendit. *Hebr.* 8. d. Omne quod antiquatur, & senescit prope interitum est. *Ezech.* 16 a. Pater tuus Amorrhæus. Duo fratres, intellectus & affectus, qui fugiunt mundum. Intellectus fugit, cùm tendit in verum, sciens mundum esse falsum, & vanum. *Ecclef.* 11. b. Si enim secutus fueris non apprehendes, quia vmbra est & fugit insequentes. Affectus fugit & odit, quia mundus malus. 1. *Ioan.* 5. d. Totus mundus in maligno positus est. l Reficientes] retia cupiditatis. Maculæ huius retis, diuersi modi acquirendi temporalia. Retia cupiditatis reficiunt, qui Iericho iterum construunt. Vel in bono. [Reficientes retia sua.] Rete prædicatio, quæ debet refici contemplatione, studio, & confessione. Ieremias autem reficiebat, cum post prædicationē peccata populi flebat. *Ierem.* 9. a Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum, &c. 2 *Machab.* 15. c. Hic est fratrum amator, & populi Israel: Hic est qui multum orat pro populo. Vnde *Luc.* 5. a. dicit Piscatores descenderant, & lauabant retia. Lauare retia vestra à fauore, scilicet, populi & quæstu. *Prouerb.* 25. a. Aufer rubiginem de argento & egredietur vas purissimum. Reliquerunt patrem, carnalem affectionem, rete, appetitum honoris; nauem, cupiditatis.

Mundus dicitur mare.

n Illi autem statim relictis retibus & patre] reliquerunt retia sua & patrem, sic contemplatiuus.

o Secuti sunt eum.] *Chrysost.* Relinquentes retia sua Apostoli, nos docuerunt, quia nemo potest terrena possidere & ad cælestia perfectè properare Inter cælum, & terram medius est aer, vt ostendatur quod inter cælestia, & terrena nulla coniunctio potest esse. Cælestia spiritalia sunt & leuia, & semper sursum tendunt, terrena grauia, & deorsum descendunt. Si cælestia tenueris, sursum te ducunt, si terrena, deorsum te deprimunt [Secuti sunt eum.] *Chrysost.* Sciebant quàm pretiosa est anima, quàm grata apud Deum salus ipsius, quanta marces hominem ædificare secundùm Deum. Concupierunt & secuti sunt, tu autem non concupiscis talia hæc: Quomodo enim desideras alium posse saluare, qui teipsum saluare non curas?

Moralit.

p Et circuibat Iesus totam Galilæam] ad litteram. Vocatis enim coadiutoribus prædicationi insistit Dominus docens impigrum esse doctorem, & non acceptorem personarum. Debet enim circuire totam Galilæam, id est, Ecclesiam, non solùm prædicare in vno loco *Psalm* 58. Famem patientur, vt canes & circuibunt ciuitatem. *Iob.* 1. a. Consurgens diluculo offerebat holocausta per singulos. Sic prædicator pro quolibet orare debet *Cant.* 5. b. Inuenerunt me vigiles qui circuibant ciuitatē, contra insidias diaboli, qui circuit quærens quem deuoret. 1. *Pet. vlt.* b Debet autem prædicator, & quilibet alius bonus circuire beneficia Dei, vt bona naturalia, gratuita, consilia mandata, & pro his laudare Deum. *Eccl.* 24. a. Gyrum cæli circuiui sola. Item conscientiam propriam, ne quid lateat inhonestum. Quod significatum est *Iudic.* 6. b. vbi Gedeon purgabat triticum. Gedeon, circumiens in vtero interpretatur. Item opera sua per circumspectionem, ne per illicitum tradat se diabolo. *Isa.* 23. d. Sume tibi citharam, circui ciuitatem. Item Ecclesiam Dei, vt hic.

q Docens in Synagogis eorum] vbi plures conueniebant.

s Et prædicans Euangelium regni] per quod, scilicet, docemur regnare in præsenti, & in futuro. Argumentum est hic, quòd potiùs prædicandum est vbi sunt plures quàm vbi sunt pauciores. Sic prædicator debet prædicare.

r In Synagogis.] *Gloss.* Synagoga est congregatio irrationabilium, id est, peccatorum, quia non est opus valentibus medico, sed malè habentibus, *infrà.* 9. b. *Psalm.* 39. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.

t Euangelium regni] non fabulas. *Hierony.* Omne quod non est ad ædificationem, in periculum vertitur audientium. *Iob*, 13 b. Nunquid indiget Deus vestro mendacio? 2. *Tim.* 4. a. A veritate auditum auertent, & ad fabulas conuertentur.

u Et sanans omnem languorem] corporum. Languor est morbus inueteratus.

x Et omnem infirmitatem] aliam, quàm inueteratam.

y In populo] in numero pauperum, insinuans quod specialiter pauperum medicus est. *Psalm.* 9. Tibi derelictus est pauper. Sunt autem septem infirmitates. Prima est infirmitas naturæ. *Gen.* 3. d. Puluis es & in puluerem reuerteris. Secunda pœnæ. *Psal.* 37. Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. *Iob* 6. a. Sagittæ Domini in me sunt quarum indignatio ebibit spiritum meum. Tertia est culpæ. *Psal.* 6. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Quarta prauæ consuetudinis. *Psal.* 30. Infirmata est in paupertate virtus mea. Quinta fidei. *Rom.* 14. a. Qui infirmus est olus manducet. Sexta gratiæ. 2. *Cor.* 11 g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Septima conscientiæ turbatæ. *Psalm.* 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est. Has sanat Dominus. Vnde *Psal.* 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas. Item nota quòd septem sunt quæ sanant infirmitates. Primum est baptismus. *Ioan.* 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Secundum est Eleemosyna. *Ecclef.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua & Eleemosyna resistit peccatis. Tertium est martyrium. *Aug.* Omnia falce martyrij resecantur. Quartum est conuersio fratris errantis. *Iacob.* 5. d. Si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, saluabit animam suam, *Ierem.* 15. d Si conuerteris, conuertam te. Quintum est remittere in se peccanti. *Luc.* 6 f. Dimittite & dimittetur vobis Sextum est fletus, & satisfactio, *infrà* 5. a. Beati qui lugent, &c. Septimum est perceptio corporis Christi. *Ioan.* 6. e. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum.

Septem infirmitates.

Septem sunt quæ sanant infirmitates.

z Et abijt opinio eius,] id est, fama, [in totam Syriam,] quam Iudæi offuscant. Syria est omnis regio ab Euphrate vsque ad mare magnum à Cappadocia vsque in Ægyptum, continens inter alias prouincias Palæstinam in qua Iudæi habitant. Quandoque autem strictiùs sumitur. Vnde *Isa.* 7. b. Caput Syriæ Damascus. Et sic non comprehendit Iudæam. Sic prædicatores bona famam debent appetere. 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus, &c. *Ecclef.* 41. e. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm multi thesauri.

a Et obtulerunt ei omnes malè habentes.] *Interlin.* Curat corpora, vt paratiùs sudiant inuisibilia.

a Varijs languoribus] naturalibus, scilicet, contractis ab inæqualibus humoribus. b Et tormentis comprehensos.] Tormẽta sunt acutæ passiones non diuturnæ. c Et qui, &c.] Ad literam qui vexabantur à dæmonibus. d Et lunaticos.] Lunaticos dicit illos quorum morbus in ascensione lunæ crescit, non quod hæc insania fit per lunam, sed diabolus qui insaniam facit, lunaria tempora obseruat, vt infamet creaturam in creatoris blasphemiã. e Et paralyticos.] Paralytici sunt membris contracti, vel dissoluti. f Et curauit eos,] id est, valetudini corporali restituit.

a varijs lãgoribus & b tormentis comprehensos, c & qui dæmonia habebant & d lunaticos & e paralyticos, & f curauit eos. Et g secutæ sunt eũ turbæ multæ de h Galilæa, & Decapoli & de i Ierosolymis & de Iudæa & de k trans Iordane.

Moralis. Moraliter. a Varijs languoribus] peccatis carnis. b Et tormentis] peccatis spiritualibus, quæ valde torquent propter vermem conscientiæ. c Dæmonia] Dæmon interpretatur sufficiens iniquitas, hæc est superbia. *Iob* 31.c. Si osculatus sum manum meam ore meo, quod est iniquitas maxima. d Lunaticos] auaros qui crescunt & decrescunt secũdùm res suas, quando domus combusta est, dicit se combustum, quando crescit fructus, dicit se creuisse. *Eccle.* 43.a. Luminare quod minuitur in consummatione. e Paralyticos.] Paralysis est dissolutio membrorum. Hi sunt luxuriosi. g Et secutæ, &c.] ad instructionem discipuli, ad curationem infirmi, ad eius obseruationem inuidi, ad refectionem famelici, propter miraculorum operationem curiosi. h De Galilæa & Decapoli.] Decapolis est regio decem vrbium, quarum homines secuti sunt eum. i Et de Ierosolymis, & Iudæa,] id est, illi de tribu Iuda, qui specialiter habent loca illa. k Et de trans Iordane,] id est, de duabus tribubus, & dimidia. Nota quod quinque generibus sequẽtium respondent hæc quinque loca. De Galilæa, id est, rota, veniunt curiosi, quibus dicitur *Act.* 1.b. Viri Galilæi quid statis, &c. De Decapoli veniunt infirmi, vt per obseruãtiam decem mandatorum curentur, quibus dicitur *infrà* 19.c. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. De Hierosolymis, inuidi & obseruantes *infrà* 23.d. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, &c. De Iudæa, famelici, vt confitendo peccata sua, & laudes Deo reddendo, quinque panibus, id est, doctrina legis Moysi, & duobus piscibus, id est, doctrina Euangelij Christi satientur. De quibus dicitur *Osee.* 10.d Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos Iacob. De trans Iordane veniunt discipuli, vt instruantur à Iesu & postea instruant. Vnde Naaman dicitur vade, & lauare septies in Iordane, id est, in doctrina Apostolorum, & mundaberis à lepra peccati.

EXPOSITIO CAP. V.

VIdens autem, &c.] In hoc cap. instruit Dominus discipulos suos quos missurus erat in prædicationẽ. Primò ostendens quales debeant esse, scilicet, pauperes, mites, lugentes, iusti, misericordes, mundi, pacifici, patientes. Hic pauper, mitis, flens, esuriens, misericors, mundus, pacificus, patiens tibi Christe eliens est, & quid præmij pro huiusmodi sunt habituri, scilicet, beatitudinem, quæ etsi diuersimodè nominetur, tamen vna est. Et procedit Dominus descendendo, sicut videbitis in lectione. Videtur autem quod Matthæus, & Lucas dissonent in relatione huius sermonis in quatuor In loco sermonis, in statu prædicantis, in numero populi audientis, & in quantitate sermonis. *Lucas* enim 6.c. dicit Dominum hunc fecisse sermonem in campo, siue in loco campestri, Matthæus in monte. Item Lucas dicit Dominum stando prædicasse, Matthæus sedendo. Itẽ Lucas dicit fecisse Dominum hunc sermonem ad turbas, Matthæus ad discipulos. Item Matthæus plura ponit quàm Lucas. Ad hoc dicunt quidam, quod Dominus duos sermones fecit. Vnum solis discipulis in cacumine montis sedẽdo, & hunc narrat Matthæus hic. Postea alium in campo, siue in planitie montis ad omnes, & discipulos, & turbas, in quo multa de alio sermone interseruit, & hoc fecit stando, sicut narrat Lucas, & ita nulla est contrarietas. Alij dicunt quibus videtur consentire *Augustinus*, quod vnus sermo fuit. Turbis enim irruentibus ascendit Dominus in supercilium montis, & erat ibi pernoctãs in oratione. Et cum dies esset factus vocauit ad se discipulos, & elegit ex illis duodecim, quos & Apostolos nominauit, in hoc insinuans quòd non est facienda electio ex improuiso, & oratio debet præcedere. Vnde in electionibus inuocatur Spiritus sãctus. *Apocal.* 12.a. Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & clamabat inuocando Spiritum sanctum parturiens vt pareret. Descendit deinde cum illis in quandam montis planitiem & tunc stetit ibi donec ad eum congregatæ fuerunt turbæ, quod totum tacet Matthæus. Et postea sedit, quod tacet Lucas. Et cum sedisset accesserunt propinquiùs discipuli quasi familiares, & tunc fecit sermonem suum ad discipulos principaliter coram omnibus turbis, ad quas secundariò erat sermo. Et ita vnum eundemque sermonem narrant Matthæus, & Lucas diuerso ordine, sed eadem rerum veritate. Antequam accedamus ad litteram breuiter præhibemus. Sicut Dominus dedit legem Moysi in decem præceptis, quæ postea Moyses latiùs explicauit, ita hic dedit Apostolis nouum Testamentum in septem virtutibus, quæ postea ipsi latiùs explicarunt. Notandum enim quòd de singulis septem virtutibus prouenit beatitudo, vt patebit inferiùs. Inter has autem virtutes, primò ponitur paupertas spiritus, quæ consistit in animi humiliatione, in rerum abdicatione, & in subiectione. Huic redditur regnum cælorum: Iustum est enim vt qui terram propter Deum deserit, habeat cælum, & qui se humiliat in terra, sublimetur in cælo. Hanc paupertatem spiritus operatur in nobis donum timoris, quod illa petitione impetratur. Sed libera nos à malo, & exufflatur spiritus superbiæ. De paupertate nascitur mititas, siue mansuetudo, quæ nec iniurijs nec contumelijs commouetur. Verus enim pauper, sicut nec habita amauit, ita nec de amissione dolet. Hanc operatur spiritus pietatis, qui impetratur illa petitione. Et ne nos inducas in tentationem, & exufflatur spiritus inuidiæ qui pietatem excludit. Has duas virtutes sequitur luctus. Quamuis enim omnes res abdicaueris & de contumelijs, vel de iniurijs non doleas, tamen quia septies in die cadit iustus, necessarius est luctus, qui semper abluit, quia semper peccatur. Hunc luctum operatur in nobis spiritus scientiæ, quando cognoscit homo miserias in quibus est, quod impetratur illa petitione. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & exufflatur spiritus iræ, qui conturbat sicut scientia illuminat. Hæ tres virtutes a sæculo nequam educunt. Paupertas diuitias abijcit, mansuetudo iniurias non sentit, luctus commissa diluit. Quatuor quæ sequuntur ad cælum erigunt, quarum prima est iustitia cuius est vnicuique quod suum est reddere, Deo, sibi, & proximo. Deo cultum debitum, sibi, creationem Dei seruare in se per victum, & vestitum necessarium, carnem spiritui subiugando, proximo, vt ei facias quod tu ab illo tibi vis fieri. Sed hæc iustitia in se non dicitur iustitia, sed esuries siue desiderium iustitiæ, quia in præsenti perfecta iustitia non potest haberi donec in patriam veniamus, vbi erit Deus omnia in omnibus. Sic Pythagoras sapientiam rerum nõ sophiam, sed Philosophiam vocauit. Hanc iustitiam operatur in nobis spiritus fortitudinis quem impetratur illa petitio: Panẽ nostrũ quotidianum da nobis hodie & exufflatur spiritus acediæ. Fortitudinis enim donum est ille panis in cuius fortitudine iuit Elias quadraginta diebus vsq; ad montem Dei Horeb. Sed quia iustitia sine misericordia crudelitas est sequitur misericordia. Cuius tres sũt partes. dare, dimittere, cõsulere. Hãc operatur in nobis spiritus cõsilij dicẽs nobis: Estote misericordes sicut & pater vester misericors est, quod impetrat illa petitio. Fiat volũtas tua sicut in cælo, & in terra. i. vt simus misericordes alijs, sicut cælestes sũt misericordes, & exufflatur spiritus auaritiæ. Sexto loco ponitur mũditia cordis, quã homo ad imaginẽ Dei conditus sexta die perdidit, quã Christus ætate sexta reparauit. Hãc mũditiã operatur spiritus intellectus, qui impetrat illa petitio: Adueniat regnũ tuũ. i. da nobis spiritũ intelligẽtiæ quo mũdatur cor, vt videamus te regnare in nobis, & exufflatur vitiũ gulæ. Septimo loco ponitur pax, quæ in sabato septimæ ætatis dabitur habẽtibus virtutes supradictas. Hãc operatur spiritus sapiẽtiæ quẽ impetrat illa petitio: Sanctificetur nomẽ tuũ. i. detur nobis sapientia, qua & filij tui nominemur & simus & exufflatur spiritus luxuriæ. Hæ septem virtutes beatum faciunt. Octaua verò communis est omnibus.

CAP. V.

VIDENS l autem Iesus

A Nihil enim est nisi

a turbas, ascendit in montē, & cum sedisset, accesserunt ad eū discipuli eius, Et d aperiens os suum docebat eos, e dicens, f Beati g pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnum cælorum.

Δ Nihil enim est nisi probatio supradictarum. Verus enim pauper, verus mitis, verus lugens, verus misericors, verus iustus, verus mundus, verus pacificus tribulatione probatur, & purior & fortior efficitur, sicut aurum in fornace. Et inde sicut accensus est in virtutibus, sic & in remunerationibus. Pauperibus datur regnum cælorum, quia minus non potest habere quàm id quod est commune omnibus bonis, & omnium præmium generale. Differenter tamen habent regnum prima & octaua virtus. Prima habet in spe, octaua in re. Qui enim pro Christo terrena abiiciunt, non statim cùm moriuntur euolant, sed quandoque igne purgantur, qui verò pro Christo moriuntur, statim ascendunt in cælum, quia falce martyrij resecatur quicquid purgandum inuenitur. Mitibus qui se hic rectè possederunt, congruit possidere regnum quod plus est quàm habere. Multa enim habere dicimur quæ non possidemus, quia statim amittimus, vel quia nostra non sunt. Lugenti promittitur consolatio, quod plus est quàm possidere regnum. Plus enim est gaudere in regno, quàm possidere, multi enim multa cum dolore & timore possident. Esurienti iustitiam, promittitur saturitas, & hoc etiam plus est, quia maius est saturari in palatio quàm gaudere in eo. Misericordi promittitur misericordia, vt plus recipiat in præmio quàm habuit in merito, & hoc plus est. Vltra enim saturitatem dabitur misericordi gloria, sicut dicitur *infra* 25. c. Habenti dabitur & abundabit. Mundo corde promittitur visio Dei, vt qui mundum habet oculum mentis, clarè videat Deum. Et hoc omnibus præcedentibus maius est, sicut ille qui in curia regis prandet & saturatur dignior iudicatur, quia facie ad faciē videt regem. Sed inter omnes & summus & maximus iudicatur, qui regis filius nominatur, quam dignitatem habent pacifici. Item tria prima exuunt veterem hominem, ne sit homo filius iræ: quatuor sequentia induunt hominem vt sit filius Dei. Quæ quatuor vltima respondent quatuor corporis elementis. Vt homo ex fortitudine sit stabilis. *Eccles.* 1. a. Terra in æternum stat. Et misericordia fœcundet aridam sicut aqua. Vnde eleemosyna dicitur aqua. *Eccles.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua & eleemosyna resistit peccatis. Aereus fit propter spiritualem intellectum. Igneus fit per cognitionem & ardorem sapientię, vnitus spiritu Deo, qui ignis est, *Deuter.* 4. Dominus Deus tuus ignis consumens est. Dicit ergo.

a Videns autem, &c.] vitans multitudinem. *Oseæ* 11. d. In medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem. *Hieronym.* Mons ille fuit mons Thabor vel alius in Galilæa. Et quærit *Chrysost.* Nunquid non poterat ibi docere vbi iam erat populus? Sed vt impleret prophetiam *Isaiæ* 40. b. Super montem excelsum, &c. Ascendit autem Christus in desertum, vt tentaretur à diabolo, *supra* 4. a. Item in montem, vt doceret & intelligeretur, sicut hic. Item in montem Thabor, vt transfiguraretur, *inf.* 17. Item asinam, vt humilis & mansuetus inueniretur, *inf.* 21. a. Item montem Oliueti, vt oraret antequam pateretur. *Luc.* 22. d. Item crucem, vt exaltaretur, *inf.* 27. d. Item in cælum, vt eleuaretur. *Luc. vlt.* g. Sic prædicator debet priùs ascendere in eminentia vitæ, quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio cōtemnatur *Nahum* 1. d. Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem, id est, affectus prædicatoris sit in alto sanctæ conuersationis. *Gregorius.* Qui corporalibus actibus adhuc inhærat, aliorum vitam spiritualiter necesse est erubescat. *Exod.* 19. Moyses ascendit in montem vt daret legem populo. Et hoc meretur, cum ipsa prædicatione prædicator ad maiora proficit, dum sensus audientium ad Dei desiderium prouehit. Hoc super illud *Ezech.* 3. d. Spiritus Domini eleuauit me & assumpsit me. Dicit *Nahum.* Super montes, quasi ad comprimendum, ne eleuetur inde.

b Et cum sedisset.] Ex hoc loco tenetur quod quando sermo fit laicis stat prædicator, quando contemplatiuis, sedet. Vnde *Luc.* 10. g. Martha stat, Maria autem sedet. *Act.* 2. b. Stans autem Petrus.

b Et cùm sedisset] tanquam magister. *August.* Sedere pertinet ad dignitatem magistri.

a Accesserunt, &c.] Vocati discipuli, significant fideles in Christum incarnatum credentes, qui prius idum staret tantum Deus, in eum non crediderunt. Sedit enim Christus per incarnationem, & tunc accesserunt, quod ante non audebant. Sicut dicit Apostolus ad *Hebr.* 12. f. Non enim portabant quod dicebatur, & si bestia tetigerit montem lapidabitur, & ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit, exterritus sum & tremebundus. Sed postquam præparatus est mons, fluxerunt ad eum omnes gentes. Vnde postquam dixit. Descendet sicut pluuia in vellus, post sequitur. Et adorabunt eum omnes reges. Sic prædicator sedeat per humilitatem, ostendendo se subiectum simili fragilitati. *Ezech.* 3. d. Sedi vbi illi sedebant. 1. *Timoth.* 1. c. Fui Blasphemus & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum.

b Et cum sedisset, &c.] *Chrysost.* In altitudine spiritualium virtutum consistere debet qui docet iustitiam pariter & qui audit. Nemo potest in valle stare & de monte loqui, sed vbi stas inde loquere, aut vnde loqueris ibi sta. Si in terra est animus tuus, vt quid de cælo loqueris. Si de cælo loqueris, in cælo consiste. Si iustitiam facere non vis, vt quid prædicatorem iustitiæ audis? Quare magistrum vocas, cuius non vis esse discipulus? Et *infra.* Nunc autem populus seipsum non videt, quod primum videre debet, sed semper sedens iudicat de moribus sacerdotum. Ergo hęc Scriptura docet, vt tam doctor quàm populus super montem ascendant.

d Et aperiens os suum docebat eos.] Aperuit os quasi magna dicturus. *Iob* 3. a. Aperuit Iob os suum. *Act.* 10. e. Aperiens Petrus os suum. Item significat apertionem secretorum. *Eccles.* 43. b. Aperti sunt thesauri & euolauerunt nebulæ, id est secreta aperta sunt, sed quasi nebulæ, quia videmus per speculum in ænigmate. 1. *Cor.* 13. d. Præterea supra proximo sermo breuis præmittitur, hic prolixior subiungitur. Vnde & Dominus os aperire dicitur. Pœnitentia enim facit homines beatos beatitudine quadam imperfecta quæ tamen in spe perficitur. Notatur hic etiam in apertione oris profunditas dicendorum, apertio doctrinæ, reseratio secretorum, longitudo sermonis, exemplum instructionis.

e Dicens.] *Chrysostom.* Non solùm ad Apostolos dicta sunt hæc, sed scripta sunt ad nos Non enim dixit. Beati vos pauperes. Nota in candelabo erant septem brachia, septem lucernæ, septem infusoria, & hęc sibi inuicem subseruientia. Sic hic distinguuntur tria, scilicet, septem petitiones orationis Dominicæ, septem dona, septem beatitudines, quæ dicuntur virtutes quibus deuenitur ad beatitudines. Et hæc sibi adaptantur. Per petitiones venitur ad dona, per dona ad virtutes. Nec tamen in hoc faciamus vim quòd per vnam petitionem petitur vnum tantùm, immò & omnia, sed familiarius vnum. Sed hęc retrogadè debent adaptari, vltima petitio & vltimum donum primæ beatitudini sic. Sed libera nos à malo, id est, da nobis timorem qui nos expediat à sæculari desiderio, & hoc est à malo. Et qui habet timorem habet paupertatem spiritus, qui consistit in animi humiliatione & rerum abdicatione. Lex neminem duxit ad perfectum, ideo Christus addit perfectionem meriti & præmij.

f Beati pauperes spiritu, &c.] Omnis miseria est propter præsentiam disconuenientis rei, & nocentis, vel propter absentiam conuenientis & perficientis, sic beatitudo ex absentia mali & præsentia boni. Docens igitur summus Magister viam ad perfectam beatitudinem, septem ponit virtutes, quarum primæ tres hominem interiorem mundant à malo, quatuor sequentes mundatum ordinant & informāt. Paupertas enim purgat concupiscibilem, mitiras siue mansuetudo quietat irascibilem, luctus autem ex scientia vim rationabilem illuminante deriuatur. Item esuries iustitiæ vim cōcupiscibilem ordinat & informat, misericordia irascibilem compatiendo miseris, mundicia cordis per donū intellectus rationabilem illustrat, pax, id est, sapientia omnes quietat & pacificat. Vnde *Psalm.* 147. Qui posuit fines tuos pacem. Tres primæ exuunt veterem hominem, quatuor sequentes induunt nouum, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. *Col.* 3. b. g Pauperes. *Isa.* 14. g. Pascentur primogenita pauperum & pauper fiducialiter requiescet. b Spiritu] i. spiritualiter. i. animi reputatione & volūtate. Paupertas enim spiritus vno modò dicitur sācta timoratio siue diffidētia de seipso, quæ ex timo-

a re procedit. Vnde vulgariter dicitur, pauper, corde timidus, qui beatum efficit, quia quantò magis quis de seipso diffidit & insufficientem se reputat, tantò ampliùs in Deo abundat. Et ita diffidentia sui primus gradus est ascendendi ad regnum cæli. *Prouerbiorum* 28.c. Beatus homo qui semper est pauidus. Item *Prouerbiorum* 34. d. In timore Domini fiducia fortitudinis *Psalm.* 111. Beatus vir qui timet Dominum, *Lucæ cap. duodecimo*, d. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Alio modo dicitur paupertas ipsa virtus humilitatis, quæ proprium subiectum euacuat, vel extenuat in nihilum, faciens pulchrū. De quo dicitur *Iob cap.* 26.b. Qui extendit aquilonem, id est diabolum super vacuum, id est hypocrisim, & appendit terram id est Ecclesiam super nihilum, id est super humilitatem. Et est istud nihilum magnificatio & extensio & firmitas terræ id est Ecclesiæ, *Psalm.* 103. Qui firmauit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Ista sola capax est Dei, qui est plenissima beatitudo, quia plenitudo nihil recipit nisi quod nihil est. Ideo superbia quæ sui reputatione aliquid est, cælo nō potuit capi, quia illud impleuerat iam gloria Domini. Sed nec in terra locum inuenit, quia & illam impleuerat gloria Domini. Vnde *Ieremiæ* 23.c. Cælum & terram ego impleo. Et *Isaiæ* 6.b. Plena est omnis terra gloria eius. Non ergo restat locus superbiæ nisi infernus. Vnde *Isaiæ cap.* 14 e. dicitur de superbo lucifero: Detracta est ad inferos superbia tua. Cedit ergo plenitudini diuinæ gloriæ humilitas, dans ei in seipsa locū amplissimum, quā superbia tumore suo à seipsa expellit, quia plenitudo in pleno capi non potest. Prima ergo causa qua humilitas regnum cælorum suum facit, est eius capacitas, id est, veritas. Secunda est eius fidelitas, quia de bonis Domini suis manibus nihil adhærere permittit, sicut dicit *Beatus Bernardus*, sed totum Deo attribuit, censum debitum laudum & gratiarum actiones fideliter persoluens. Hic enim est census qui Deo pro omni feudo suorum beneficiorum debetur. Vide quòd omnia bona gratiarum, superbum quasi furem Domini fugiunt. Tertia causa est iusta vicissitudo. Dignum enim & iustum est vt diuina maiestas in se recipiat humilitatem quæ se euacuauit, & annihilauit, vt toto sinu suæ capacitatis eam reciperet. Vnde *Isaiæ cap.* 66.a. Ad quem adspiciam: nisi ad pauperculum & contritū spiritu. Tertio modo dicitur paupertas spiritus mēdicitas spiritualis, qua pauperes spirituales improbos se exhibent diuitibus spiritualibus pro eleemosynis spiritualibus obtinendis, nunc panem doctrinæ nunc aquam sapientiæ flagitant, nunc ad ignem orationum calefieri postulant. Illorum est regnum cælorum ipso iure paupertatis. Omnis enim domus Dei vbicumque sit pauperum est, & omnia bona eius. Item omnia quæ sunt in regno cœlorum possidet pietas, etiam ipsum Regē cælorum. Quod inde apparet, quia ipsum vendidit pro redemptione captiuorum, ipsum spoliauit pro indutione nudorum, ipsum in cruce assauit pro refectione egenorum. Quicquid autem pietas possidet pauperum est. Patet ergo regnum cælorum pauperum esse. Et ideo beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Quarto modo dicitur paupertas spiritus, ipsa temporalis, volūtaria, & amata, & electa. Vnde *Glos.* dicit: Spiritu, id est voluntate. Illorum pauperum est regnum cœlorum titulo emptionis ex pretio iam soluto, *Matth.* 19 d. Omnis qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Isti sunt beati, quia eis ad votum succedit quod amant, id est paupertas, ipsam habent quantum volunt, & quamdiu volunt, securè & pacificè possidentes. Hic est thesaurus pretiosissimus, quo sapientissimus mercator Iesus Christus regnum cælorum venaliter exposuit. Quinto modo dicitur paupertas spiritu, id est animo, qui omnino nihil habere se reputant, ne seipsos siue corpus siue animam, siue membra, sed omnia commodata habent & quasi alienis vtuntur. Hæc est vera paupertas, quæ neque linguam, neque oculos, neque pedes, neque sensum, neque voluntatem, & ideo nihil ei molestum est. Solus iste verus est monachus in claustro Domini, si tamen claustrum est regnum cælorum. Manifestum est regnum cælorum huiusmodi pauperum esse, & hi beati, quia securi. *Seneca*: Paupertas est bonum sine calumnia. Adaptatur autem paupertas spiritus dono timoris, quia paupertas semper timida est, inopem, indefensam, inimunitam, omnibus odiosam se semper existimans. Item timor custodit & humilitas abscondit. Item habent quodāmodo beatitudinem quæ consistit in dotibus corporis & animæ. Sunt enim impassibiles, quia non sentiunt dolorem pro amissione mobilium vel immobilium, nec etiam carnalium amicorum.

a Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Greg. Qui non in mundo habet quod diligit, nihil in mundo est quod pertimescat. *Prouerb.* 12.c Non contristabit iustū quicquid ei acciderit. Item agiles sunt per eorundēm depositionem, quia non habent pondus terrenum, sed pondus spirituale quod sursum eleuat, sicut dicit *Beatus Bern. Isaia.* Abiicite auri & argenti pondera. Item sunt subtiles per potestatum & dignitatum abrenunciationem. Ille enim qui magna pompa famulorum & sociorum stipatus est, per arctum foramen intrare non potest. Arcta enim est via quæ ducit ad vitam, *Matt.* 7.b. Illi sunt lucidi per curæ abrenunciationem. Ex cura enim & interiori sollicitudine fiūt homines nigri, ad literam, quod patet in mercatoribus. Vel lucidi sunt per bonam opinionem. Item habent arrhas animæ lucē s. in rationabili, pacē, in irascibili: saturitatem, in concupiscibili. a Beati mites, &c.] Mitias & rabies opposita sūt. Sed cōstat quod in corde humano rabies miseria est, ergo & mititas beatitudo. Secūdum *Philosophū*, mitis est qui patitur & nō deiicitur. i. læsiones non sētit. Hæc est in lecto cōscientiæ hominis culcitra mollis, vbi molliter & suauiter anima requiescit, quæ etiā lapides contumeliarū, detractionū & iniuriarū quarumcūq; inflictos sibi amplexatur leuiter & sine sui læsione recipit. Hæc est armatura fortissima, quæ nec lædi nec vulnerari patitur deferentem. Hæc est virtus quæ propriè facit hominē sui dominū & possidere seipsū. Plato vēditus, maior emente se fuit, sicut legitur in prologo Bibliæ. Hæc est quæ ab omni liberat perturbationū incursu, sicut dicit Poeta: Nobile vincendi genus est patiētia, vincit, Qui patitur, si vis vincere, disce pati. Vnde hæc rectè facit beatū, quia verè beatus est qui ab omni malo liber est. Per hāc terrā liberi arbitrij quietè & pacificè rationi subiicimus, per hāc etiā terrenā substantiam pacificа & magnifica dominatione possidemus, quia per hanc pro amissione temporalis substantiæ non dolemus neque turbamur. Vnde hic *Glo*, [Beati mites] sine asperitate mentis & sine liuore. Qui enim amissionem huius pertimescūt, verius se possideri quàm possidere fatentur. Amor enim amatum possessorem facit amantis. Beati] ergo [mites,] quia mititas lapides vituperationis conuertit in panes suauissimæ refectionis, plagas in medicinam. Hæc est virtus quæ terræ viuentium suos efficit possessores. *Augustinus.* Nullius erit Deus possessio nisi illius qui ipse possederit. Mites autem ipse quietè & pacificè possidet, ideóque lege vicissitudinis dominum possidebunt & habitationem terræ viuentiū. De qua *Ierem.* 2. b. Induxi vos in terram Carmeli vt comederetis fructus eius. Item merito stabilitatis & quietis placidæ mentis, mites possidebunt stabilem terram viuentium. Iustum enim est vt merito præmium respondeat, id est, gratia gloriæ *Ioan.* 1 b. Gratiam pro gratia. *Zach.* 4.c. Adæquabit gratiam, id est, gloriam gratiæ eius. Item [terram,] id est, seipsos. Iracundi enim seipsos nō possident. *Genes.* 3.d. Terra es & in terram ibis. Item [terram] ad literam *Eccl.* 10.b. Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. *Psal.* 36. Mansueti autē hæreditabunt terram. Nam multi per tyrannidem suam, ad literam, eiecti sunt à regno. Aptatur autem hæc virtus spiritui pietatis, sicut suum contrarium, id est, rabies crudelitati. Si autē hic accipitur pro theosebia, quæ est cultus diuinus & veneratio sanctorum, meritò ei aptatur mititas siue mansuetudo, quoniam cultus Dei nihil aliud est quàm subiici iugo Christi, cui hæc virtus gratis & gaudenter se subiicit sicut animal mansuetum. Adaptatur etiam illi petitioni. Et ne nos inducas in tentationem, id est, da nobis spiritum pietatis per quem vitemus tentationes, & sic erimus mites. Mansueti autem, vt dicit *Cassiodorus. Psalm.* 24. dicuntur manu consueti, hoc est tolerantes iniurias, non reddentes malum pro malo. Mites verò sunt qui nulla furoris accensione turbantur, sed in animi lenitate iugiter perseuerant. Secundum hoc, mitis in affectu, mansuetus in effectu sonat. Vnde quidam Sanctus. Mitis est quem mentis asperitas. i. impatientia siue amaritudo non afficit, sed simplicitas

a Beati qui lugēt, b quoniā ipsi cōsolabūtur. c Beati qui esuriunt & sitiūt iustitiā, quoniā ipsi saturabūtur. e Beati misericordes,

Mititas commendatur pluribus modis. Luc.6.e. De pun. dist. . c. fleat. De pœn.d.8. a.c. quarundam. De consf. d . . . . acceperunt.

a fidei ad omnē iniorsā sustinēdā patiēter instituit. Cōmendatur autē hæc virtus. Primò, quia eius magisteriū sicut & humilitatis Dominus sibi re . . uit specialiter. Vnde infra. 11.d. Discite à me, quia mit . . sum & humilis corde, quod nō faceret nisi . ū na perfectionis esset schola in terris, cuius est cathedra in cælis. Secundò, quia placet Deo. Eccl.1.d. Beneplacitum est Deo fid . . & m . suetudo. Te . . . . quia facit homini d . . . . . c . la. . . in māsuetudine opera tua pfice, & sup er nomine glori . . d . igeris. Quartò, quoniā ipsa est via & præp . . . io a . suscipiēdū verbū Dei. Iac.1.d. In māsuetudine suscipite . . . . verbū quod potest saluare animas vestras. Quinto, quia de hac singulariter laudatur Moyses. Num.12.a. Erat Moyses mitissimus omniū hominū qui in terra morabātur. Sextò, quia facit hominē sui memorem. Ps.131. Memento Domine Dauid & omnis māsuetudinis eius. Septimò, quia facit illud cuius est facere sanctum. Eccl.45.a. In fide & lenitate sanctum fecit illum. Octauò, quia hæreditas terræ ei promittitur, vt hic. Et in Ps.36. Mansueti autem hæreditabūt terrā. Et Beda. Si cælorū regnum pauperibus & terra mitibus compromittitur, quid ergo superbis & contentiosis nisi infernus. Nonò, quia dignitas quæ superbis aufertur mitibus confertur. Eccl.10 b. Sedes ducū superborū destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Nota autem profectum in mercede. Plus n. est regnū cælorū possidere quā habere. Possūt n. aliqua nostra esse ad tēpus & momentaneè, non tamē possidemus. a Beati qui lugent.] Post pacificationem mansuetudinis, rectè sequitur donum luctus. Homo enim vacans & videns se, quid aliud habere potest nisi lugere seipsum, cū nihil in se inueniat nisi mortē & abyssum peccatorū. Luctus n. est Ecclesiæ spiritualis i. mētis humanæ baptisterium. Quid est n. aliud lauacrum lacrymarum nisi secundus baptismus? Greg. super Iob. Mens lacrymis baptizata in contemplatione videt limpidiùs. Hic est labium siue mare æneum templi vel tabernaculi in quo lauantur sacerdotes hostias oblaturi. Exod.30.c. Hic est claustri spiritualis lauatorium, palatij regalis balnearium, horti voluptatis siue Paradisi irrigatoriū. Hic est cisterna Bethlehē, cuius aquas desiderat verus Dauid 2.Reg.23.c. Hæc omnia quæ diximus est mens humana s. Ecclesia spiritualis, tēplū, tabernaculum, & regale palatium. Ipsa est hortus voluptatis. De quo Cant.5.a. Veniat dilectus meus in hortū suum vt comedat fructus pomorum suorum. Donum vero luctus est fons illius horti. Vnde. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, &c. Hoc est natatorium Siluæ vbi missus cæcus visum recipit. Io.9.b. Hic est Iordanis in quo Naaman septies baptizatus mundatur 4.Reg.5.d. Hæc est cella vinaria in qua vinum contritionis, compunctionis & deuotionis cæterorumque vinorum genera propinantur. Cant. 2.a. Introduxit me rex in cella vinariam. Et vmbilicus sponsæ sicut crater tornatilis nunquam indigens poculis. Cant. 7. a. Hoc est mare rubrum in quo Pharao i. diabolus cum toto exercitu suo submergitur. Exod.15.a. Hæ sunt aquę, de quibus Ps.73. Contribulasti caput draconis in aquis. Hoc est omnium sacrificiorum impinguatorium. Greg. super Ezech. Holocaustum aridum est bonum opus, quod orationis lacrymæ non infundunt. Hæc est probatica piscina in qua lauatur hostia antequam Domino offeratur quinque porticus habens Ioa.5.a. Harum quinq; sunt genera. Primæ sunt pro incolatu huius miseriæ. Psalm.119. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Hæ potant animam sitientem. Ps.79. Potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Secundæ sunt pro commissione culpæ propriæ, & hæ lauant & mundant. Ps.6. Lauabo per singulas noctes lectum meum. Tertiæ sunt pro horrore gehennæ. Psalm.114. Eripuit animam meam de morte oculos meos à lacrymis. Quartæ sunt pro desiderio patriæ. Ps.136. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Hæc rigant & fœcundant. Psalm.6. Lacrymis meis stratum meum rigabo. Quintæ sunt pro peccatis & miseriis proximorum. Ezech.3. d. Mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorum. Hæ charitatem animę demonstrant. Ierem.9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, vt plorem die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Triplex est autem lacrymarum efficacia in Deum. Prima, quia Deum inebriant. Vnde. Isa. 43. d. Adipe lacrymarum tuarum non inebriasti me, id est, deuotione lacrymarum. Secunda quia Deum pungunt. Vnde Glossa super Tob. Oratio Deum leuit, lacryma pungit. Tertia quia Deo quasi molestiam faciunt. August. super illud Psalm.38.

Lacrymarum quinque genera.

Triplex efficacia lacrymarum in Deum.

Auribus percipe lacrymas meas, dicit, quia violētiæ sunt in precibus. Adaptur autem hæc virtus dono scientiæ, sicut dicit Aug. in prima de doctrina Christiana. Quia scientia facit hominem intus lamētantem & foris lætantem. Et hoc ostendit per illud Eccl.1.d. Qui addit scientiam addit & dolorem. Non potest scire vbi sit & quid sit, si non sit in fletu & lacrymis. Adaptor etiam petitioni illi. Dimitte nobis debita nostra, id est, da nobis donum scientiæ quo lugeamus peccata nostra vt tūc dimittas illa. Quid autem saporis, quid suauitatis habent lacrymæ, nouit ille qui gustauit. Sed sicut dicitur vulgariter, rusticus nō gustat, inde Prou.14.b. Cor quod nouit amaritudinem animæ tuæ in gaudio eius nō miscebitur extraneus. b Quoniā ipsi, &c.] Vnde Isa.66.d. Quomodo si cui mater blādiatur, ita ego consolabor vos, videbitis & gaudebit cor vestrū. Cōtra fletū n. alienorū peccatorū cōsolatur profectus fratrū. 2.Cor.8.d. Cōsolatus sū pro Tito. Cōtra fletū dilationis patriæ cōsolatur adeptio gloriæ. Vnde Apoc.21.a. Absterget Deus omnē lacrymā ab oculis sāctorū. Vbi Bern. Fœlix lacryma quæ pia manu cōditoris meretur abstergi. Contra fletum criminum propriorum cōsolatur plena remissio. Ps.93. Secundū multitudinem dolorū meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Contra fletū gehennæ euasio pœnæ. Vnde Isa.40.a. Consolamini consolamini popule meus, dicit Deus vester. Contra fletū tribulationum consolabitur depressio inimicorum. Vnde Ps.57. Lætabitur iustus cum viderit vindictā. Et Isa.66.g. Et erunt vsq; ad satietatē visionis omni carni. Econtra verò mali non habebunt consolationem. Vnde Luc.16.g. Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, Lazarus similiter mala, nunc verò hic consolatur, tu verò cruciaris. Et Thren.1.c. Deposita est vehementer non habens consolatorem. Vide autē profectum & augmentum respectu præcedentium. Magis enim est consolari Ierusalem quam ipsam possidere. [Beati]ergo[qui lugent, quoniā ipsi consolabuntur.]Sequitur. c Beati qui esuriunt, &c.] maiorem. s. & perfectam cum habeant imperfectam. De his esurientibus dicitur Eccl.24.c. Qui edunt me adhuc esurient. Io.4.c. Meus cibus est: vt faciā voluntatem eius qui misit me vt perficiatur opus eius. Non autē dicit. Beati qui esuriunt prudentiā vel temperantiā vel fortitudinē sed iustitiā, quia iustitia est virtus cōmunis ad omnes alias, quæ tribuit cuilibet quod suū est. Deo n. tria debemus. Reuerētiā cultus inquantū Dominus, timorē inquātū iudex: amorē inquantū homo incarnatus. Proximis similiter tria. Paribus auxiliū, maioribus obediētiā, inferioribus cōsiliū. Nobis tria. Cordis mūditiā, carnis substantiā, vtriq; sollicitudinem. [Beati]ergo[qui esuriūt & sitiūt iustitiā]. i. qui se reputāt sēper insufficiētes, sicut Dauid qui dicebat. Ecce dixi nūc cœpi. Eccl.18.a. Cum cōsumauerit homo tūc incipiet. Et Ierem.3.f. Post me ingredi non cessabis. d Quoniam ipsi saturabuntur,]quādo super mensā Domini sedētes intellectū corū lux diuinæ veritatis implebit, & affectū lex diuinæ bonitatis, vt dicit B. Bern. Dominus enim ebrios nō potat nec cibatos cibat. Vnde Isa.65.c. Serui mei comedēt & vos esurietis, serui mei bibent & vos sitietis. Et Lu.1.c. Esuriētes impleuit bonis. 1.Reg.1.a. Famelici saturati sunt. Isa.55. a. Omnes sitientes venite ad aquas. Aptatur autē hæc virtus dono fortitudinis. Ad refectionē enim bonorum operū sequitur fortitudo virtutum. Vel sicut ex fortitudine bellica oritur fames certaminū, sic ex fortitudine iustitiæ fames & sitis bonorum operum, quę sunt spiritualia certamina. Iob. 7.a Militia est vita hominis super terrā. Sed videtur potiùs esse aptāda sapiētiæ, in qua est delectatio quàm dono fortitudinis. Sol. In cibo aliud quærit gula, aliud natura, aliud voluptas, aliud necessitas. Natura quærit sustētari, gula delitiari. Hæc igitur virtus cibū bonorū operū appetit inquantū nutrit & sustētat, quod est secūdū opus fortitudinis, sapiētia autē appetit cibaria inquātū delectāt. Seneca. Palatum tuum fames excitet non sapores quasi dicat in cibo quære sustentationem, non delectationem gulæ. Aptatur etiam illi petitioni. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. q.d. da nobis spiritū fortitudinis quo possimus expectare beatitudinem & non deficere propter dilationē. Iste enim est panis in cuius fortitudine iuit Elias vsque ad montem Dei Oreb. Nota profectum. Plus enim est in palatio satiari quàm à luctu consolari. Sequitur e Beati misericordes.] Misericordia est miseria cordis

Deo tria debemus. Proximis debemus etiam tria: Nobis debemus tria.

3 Reg. 19.b.

A de malo alieno, sed ita ordinata vt primò misereatur de suo proprio malo, postea de aliis. Hæc facit modò lugētes & miseros de malis aliorū, sed in futuro beatos faciet de bonis propriis & omniū. Pro eo enim quod viri misericordes miserias alienas tollūt vel mitigāt vel saltem per compassionem portāt, iure vicissitudinis immunes erunt à propriis. Commendatur autem hęc virtus. Primò, quia

Misericordia à multis commendatur.

duplicem mercedē sui obsequij obtinet s. promissionē vitæ quæ nūc est & futuræ 1. *Tim* 4.c. Secundò, quia domina est in regno cælorū. Quod patet, quia ipsū regē cælorū tāquam suū propriū vendidit pro redemptione captiuorum. Quæ maior dignitas quàm filium Dei habere suum? Adeo n. misericordia regni cęlorū est domina, quę sicut dicitur in vulgari, ipsū fecit cubare de cælo in vtero virginis, de vtero in præsepe, de præsepe in Ægyptū, in desertū, in Crucē, in sepulchrum, in infernum. Tertiò, quia in foro iudiciario Domini locū superiorē obtinet. *Iac* 2.c. Misericordia superexaltat iudicium. Et ideo à foro iustitiæ licitū est appellare ad forum misericordiæ, & necesse habet iustitia deferre appellationē tanquā legitimè, imò etiā necesse est vt sententiā suam si quā tulit iustitia retractet misericordia. In hoc foro nō feruntur nisi sententiæ absolutionis, vnde solum refugiū reorū. Quartò, quia ipsa est ostiaria Paradisi. Quod patet ex eius officio. Officium enim ostiarij est vnicuiq; facere locū & distribuere mansionē. Et hoc facit ipsa *Eccl* 16. b. Omnis misericordia faciet vnicuiq; locū secundum intellectum peregrinationis ipsius & secundū meritum operum suorū. Hæc est illa ostiaria quæ in die parasceues ostiū Paradisi fregit, & in duo frusta volare fecit, vt vulgò dicitur, nos introducēs. Hoc ostiū est Christus. *Ioan*. 10.b. Ego sum ostium, &c. Duo frusta corpus & anima, quorū alterum in sepulchro, alterū s. anima fuit in inferno. Hæc ostiaria nulli negat cæleste ostiū, imò omnes trāseūtes intrare cōpellit. Vnde *Luc*. 14.c. Exi citò in vicos & plateas ciuitatis & cōpelle intrare. Hæc sepit vias ne aliquis aliò valeat declinare. Vnde *Osee* 2.b. Sepiā viā tuā spinis. Hæc est quæ de cælo Deum deposuit & carnem induit, vt dicit *Aug*. quia omniū onera vt sua portat, & ideo sola implet legem Christi. Vnde *Galat*. 6.a. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Omnium enim damnis & perditis cōmunicat, & in omnibus lucris est socia & particeps. Nihil potest facere cū diuitibus. Quintò, quia omnes agri steriles & aridi illi fructificāt. In illis enim sua semina spargit *Luc*. 14.c. dicit Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuere tibi valeant, retribuetur enim tibi in resurrectione iustorū. In agris pinguibus, illius semina suffocantur. Sextò, quia Deum debitorē, imò seruum facit omnium miserentiū. *Prouer*. 19.c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Sed qui recipit mutuum, seruus est fœnerantis, vt dicitur *Prou*. 22.a. Ergo Deus seruus est omnium miserentium, cum ipse mutuū accipiat, sicut ipsemet dicit *inf*. 25.d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Septimò, quia potest dicere Domino: Libera me ab omnibus tormentis, quia omni genere tormentorum punita sum. Quia sicut dicebat Apostolus 2. *Cor* 11.g Quis infirmatur & ego non infirmor, quis scandalizatur & ego non vror? Sic ista potest dicere: Quis affligitur & ego non torqueor, quis patitur & ego nō patior. Octauò, quia ipsa assecurata est habendæ promissionis. Per hoc enim quòd omnia dimisit, certa est quòd quicquid debuit dimittetur [illegible]. De hoc enim habet literas Euāgelij patētes, [illegible] f. Dimittite & dimittetur vobis. Nonò, quia in ipsa est prudentia negotiandi. Nam pro luto tēporaliū quod dat, recipit æternas diuitias. Decimò, quia ipsa omnes miserias & angustias vult s. leuare, quod si nō potest facere, sociam se exhibet vt sic [illegible] Item patienter cōsolētur. Leuius enim fertur quod cum alio fertur. Est autem hominis triplex misericordia. Propria, fraterna, paterna. Propria est hominis ad seipsum per contritionem *Eccles*. 30.d. Miserere animæ tuæ placens Deo. Fraterna est fratris ad proximum per compassionem. De qua *Luc*. 10. f. Videns eum Samaritanus misericordia motus est super eum. Paterna est patris ad filiū per correctionem. Hæc dimittit reatum. *Luc*. 15.d. Cum adhuc lōgè esset vidit eum pater suus & misericordia motus est. Mitigat iratum Deum. *Habacus*. 3 a. Cum iratus fueris misericordię recordaberis. Item consolatur amaricatum. *Luc*. 7.b. Cum vidisset Iesus mulierem flentem, misericordia motus est super eam & dixit. Noli flere. Item misericordia Prælati in subditos triplex est. In cōpassione cordis, in consolatione verbi, adiuuando in opere. Vnde *Luc*. 7.f. Maria Magdalena pedes Domini lacrymis lauit, ecce compassio. Et vnguento vnxit, ecce verbi consolatio, & capillis tersit, hoc est subsidium in opere.

Triplex hominis misericordia.

Triplex misericordia prælati in subditos.

a quoniam ipsi misericordiam consequentur. b Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. c Beati pacifici,

Item misericordia Dei triplex est. Prima in iustificatione peccatoris quæ à culpa liberat, & dicitur spatiosa, quia hominem qui in carcere peccati iacebat liberas ampliat & dilatat vsque ad cælum. De qua *Psalm*. 35. Misericordia Domini plena est terra. Secunda in tribulatione liberans à pœna, & dicitur speciosa, quia animam liberans à pœna efficit speciosam. De hac *Eccl* 35.d. Speciosa est misericordia Dei in tempore tribulationis sicut nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Tertia erit in resurrectione liberans ab omni miseria, & dicitur pretiosa. De qua *Psalm*. 88. Misericordia ædificabitur in cælis. Qui triplicē misericordiā hominis habuit in via, triplicem Dei misericordiam habebit in patria. Et hoc est quod sequitur. a Quoniam ipsi misericordiam, &c.] Hæc aptatur dono consilij. Bene enim sibi cōsulit qui miseretur proximo. Adaptatur etiam illi petitioni. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Voluntas enim Domini est vt misereamur pauperum. Nota profectū. Saturabuntur esurientes iustitiam quasi satisfaciendo necessitati, sed isti habebunt supra, quia habebunt fercula ad superabūdantiā, vltra enim saturitatem dabitur misericordi gloria, sicut dicitur *infrà* 25 c. Habenti dabitur & abundabit. b Beati mundo corde.] Hæc virtus in duobus consistit s. in munditia intellectus, & in munditia affectus. Mūditia intellectus est puritas à tribus s. à curiositate inquisitionis, ab inutilitate cogitationis, à falsitate opinionis vel erroris. Hæc enim tria inquinant intellectū. Munditia affectus est puritas à tribus, à primo motu prauæ delectationis, à consensu noxiæ delectationis, ab amore carnalis affectionis. Mundandum autem est cor hominis, vt vas, vt speculum, vt oculus. Vt vas ad recipiendum pretiosum liquorem *Isa*. 52.d. Mundamini qui fertis vasa Domini. Vt speculum, vt Deo inspectori faciē tuā exhibeat intuendam. Vnde *Cat*. 2.d. Ostēde mihi faciem tuam. Mundatur autem speculum abstersione, defricatione, ablutione. Abstersio est puritas confessionis & orationis, defricatio est disciplinæ austeritas, ablutio lacrymarum, & eleemosynarū largitas. Item vt oculus mundādum est cor à puluere terrenæ cupiditatis, à macula carnalis voluptatis, ab albugine mūdanę dignitatis. Mūditia oculi & speculi Dei facit visionē, munditia vasis impletionē operū. Bene ergo dicitur. a Beati mundo corde, &c. Vnde *Isa*. 33.c. Regē in decore suo videbūt. *Heb*. 12.d. Pacē sequimini cū omnibus & sanctimoniā, sine qua nemo videbit Deū. Itē *Chrysost*. Secundū quod quis ereptus erit se à malis & fecerit Bona, secūdū hoc & Deū videt aut turbulentè, aut mūdè, aut modicè, aut ampliùs, aut interdum, aut sēper. Qui autē male agit aut cogitat, diabolū videt, quia diabolus in omni opere malo figuratur. Hęc virtus aptatur dono intellectus. Mūditia enim cordis intellectui conuenit, sicut puritas pupillæ oculi visioni, & mūditia speculi speculationi. Adaptatur etiā illi petitioni. Adueniat regnum tuum i. da nobis spiritū intellectus quo mūdatur cor, vt sc. videamus te regnare in nobis. Profectus patet, quia longè maior est omnib. aliis, sicut ille qui in curia regis prādet & saturatur, dignior iudicatur, quia facie ad faciem regē videt. Quia hæc est vita æterna vt cognoscant te solum Deū & quē misisti Iesum Christū. Hæc sexto loco ponitur, quia per ipsā homo ad Dei imaginē reparatur quē sexta die cōdidit, perditū, sexta ætate recuperauit. Sequitur. c Beati pacifici.] Nō dicit placati animo, hoc n. pertinet ad secundam beatitudinē, quæ est. Beati mites, sed dicit [pacifici,] quia s. paci faciēdæ & reformādæ & reseruādæ siue in se siue in aliis vigilāt. Pax autē quinq; habet contraria. Bella, lites, tumultus, inquietudinē, molestiam. Pacifici ergo sunt qui in bellis sopiendis, litibus dirimendis, tumultibus sedandis, inquietudinibus quietandis, molestiis mitigandis vigilant & insistunt. Hæc sunt officia quæ pro nobis Dei filius exequenda suscepit. De illo enim scriptum est in *Psal*. 75. Ibi i. in mundo vel in carne, confregit potentias arcuum, scutum, gladium & bellum. Quinq; dicit prædictis

23. q. 1. c. noli. Triplex misericordia Dei.

Munditia intellectus.

Munditia affectus.

Mundandum est cor.

Ioan. 17. a.

Pax quinque habet contraria.

a quinque respon-

A quinq; respondentia: & imò ipse non solum pacificus, sed & pax ipsa nominatur. *Eph.* 2 c. Ipse est pax nostra qui fecit vtraq; vnu. Bella quæ in mundo erant, ipse venies sopiuit. Vnde propter ipsu u dictum est. *Isa.* 2. b. Conflabunt gladios suos in vomeres & lanceas suas in falces. Item lite quæ erat inter nos & Deu Patre ipse diremit. *Eccl* 4. b. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorũ, & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis

1. Pet. 3. c. 43. dist. c. fortiter. 23. q. 5. c. ad fidem 24. q. 1. c. Arc. De renun. verum.

a quoniam filij Dei vocabuntur. b Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam c ipsorum est regnũ cælorum. d Beati estis cum e maledixerint vobis homines

quàm mater De vtroq; i. de bello sopiendo & lite dirimenda, dicit ipse *Isa.* 63 a. Ego sum qui loquor iustitiã, ecce litis direptio, & propugnator sum ad saluandũ, ecce bellorum sopitio. Item tumultus ipse sedauit, verbo, facto & exẽplo. Exemplo, quia corã tondente se nõ aperuit os suũ. *Isa* 53. c. Et coram Herode nihil omnino respondit, *Luc* 23 u. Itẽ facto *Mat.* 9. c. Cũ venisset Iesus in domu principis, & audisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, & eiecta turba, intrauit, Verbo. *Isa.* 30. d. In silentio & spe erit fortitudo vestra. Et 32 d Erit opus iustitiæ pax & cultus iustitiæ silentium. Item inquietudine quietare venit. *Ioan.* 15. a. Manete in me & ego in vobis Et quater Quia in mũdo pressurã, in me autẽ pacẽ habebitis: [illegible]. 16. g. In [illegible] soeni n est vera quies, vt dicit *Aug. in 1. lib. Confess.* Inquietũ est cor meũ in me, donec quiescat in te Domine. Itẽ molestias tã corporales, quã spirituales mitigare venit Dominus. Propter quod Crucis signũ oleo fit in baptizatis & cõfirmatis, & ordinatis, & in principib. honore regio sublimatis, ad monuẽdũ quod omnes cruciatus per suã Passione mitigãtur, & dulcorãtur. Vnde *B. Bern.* Multi vident nostras pũctiones, sed non vident nostras vnctiones. Qui igitur in his quinq; faciẽdis in se & in alijs vigilãt, pacifici meritò ac per hoc filij Dei vocabũtur, quia sunt similes patri suo. Hi sũt cubicularij Domini,

Psalm 4.

qui pparãt ei lectũ. Mẽs n. pacata lectus est Domini. Vnde *Ps.* 75. In pace factus est locus eius. Et alibi. In pace in idipsũ dormiã & requiescã [illegible] Beati pacifici [illegible] facientes pacẽ inter carnẽ, & spiritũ suũ vel alienum. *Gen.* 16. c. Reuertere Agar ad dominã tuã. Itẽ in proprio corde inter cogitationes & desideria, quæ dicitur pax pectoris. In corde n. iusti misericordia & veritas obuiauerũt sibi, iustitia & pax osculatæ sũt enim. Itẽ inter se & Deũ. [illegible] 27. b. Pacẽ faciet mihi, nisi per

Psal. 84.

pœnitẽtiã. Itẽ inter Deũ, & peccatores. *Ps* 121. Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacẽ de te. Et 1. *Re.* 25. f. Abigail pacificauit verba Dauid. Itẽ inter hominẽ & hominẽ. *Ps.* 33. Inquire pacẽ & persequere eam. *Ro.* 12. d Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus pacẽ habentes. Et tunc tales erũt filij Dei qui venit in terrã vt pacẽ faceret. a Quoniam filij Dei vocabuntur i. similes, quia his nihil repugnat, quia similes patri suo sunt in quo summa quies est. Hæc virtus aptatur dono sapiẽtiæ. Cordi enim pacifico reuelat Dominus sacra sua. *Ps.* 33. Gustate, & videte quoniã suauis est Dominus. *Eccl.* 38. c Sapientia scribe in tẽpore vacuitatis, & qui minoratur actu percipiet eam. Et *Eccl.* 9. d. Verba sapientum audiuntur cum silentio. Aptatur etiam illi petitioni: Sanctificetur nomen tuum. q. d. da nobis spiritum sapientiæ i. saporem de æternis per quem confirmetur nomen tuum. Iudas autẽ fuit filius Dei, sed non fuit in ipso nomen eius confirmatum. Nota profectum: Inter omnia enim præcedentia maximum iudicatur filius Dei vocari. Bene autem ponitur septimo loco, quia sabbatizat, & septima ætate dabitur habentibus virtutes [illegible] dictas. Sequitur. b Beati qui persecutionẽ, &c.] Non est hæc octaua beatitudo solùm, sed præcedentiũ illumi[illegible]tio, & ad singulas referenda. Sic beati pauperes spiritu si persecutionẽ patiuntur propter iustitiam, beati mites si persecutionem patiuntur propter iustitiã, & sic de alijs. Non enim omnis qui persecutionem patitur beatus est, nec transit ad cælum, sed qui propter Deum. Dicit ergo: [Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam.] Patitur autem quis aut a se, aut ab alio. A se, quando nouus homo i. ratio per gratiã innouata cruciat suum veterem hominẽ, quod facit vel subtrahendo quæ placent, & hoc facit per spiritualem paupertatem, vel inferẽdo quæ displicent, & hoc facit per luctus disciplinã. Vel ab alio patitur, & hoc cum mansuetudine & mentis lenitate, esuriendo iustitiam & fortiter tolerando. Item propter iustitiam conseruandam, defendendam, propugnandã, vt Ioannes Baptista, non propter scelera, vt malefici. Hæretici, latrones. Vnde 1. *Pet.* 3 c. Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati. Et iterum 4 d. Nemo autem vestrũm patiatur quasi homicida aut fur. Sicut faciebant illi duo latrones qui suspensi sunt cum Iesu. *Luc.* 23. f. Et nos quidẽ iustè, nam digna factis suscipimus Et latro à Pharaone suspenditur. *Gen.* 40. d. *Dan.* 12. d Eligentur & dealbabuntur multi Et supponit causam. Et quasi ignis probabuntur.

c Quoniam ipsorum, &c.] per successionem, quia si filij & hæredes. Item per dationem. *Luc* 12. Nolite timere pusillus grex, quia cõplacuit patri vestro dare vobis regnum. Item ratione emptionis. Isti enim vt vulgò dicitur, bene & legaliter emerũt, *Mat.* 13. f. Præ gaudio illius vadit & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. *Aug.* Venale habeo. Quid Domine? Regnũ cælorũ. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, ignominia gloria, morte vita. Itẽ per direptionẽ *Mat.* 11. b. Regnum cælorũ vim patitur & violẽti rapiunt illud. Isti enim qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiã sunt qui cum Christo comedunt in via panẽ doloris & bibunt aquam tribulationis. [illegible] 30. e. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem. Vnde cum eo comedent pinguia in die solemnitatis. *Isa* 25. c. Faciet Dominus Deus exercituũ omnibus populis in monte hoc i. in Paradiso conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum vindemiæ defæcatæ. Isti sunt socij passionum Christi in via: vnde erunt socij consolationis in gloria 2. [illegible] 1. b. Scientes quoniã sicut socij passionum estis, ita eritis & cõsolationum. Isti cum Christo permanent in paupertate: & ideo permanebunt cũ eo in hæreditate. [illegible] 22. c. Vos estis qui permansistis mecũ in tẽtatione mea, & ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Octo hic tanguntur quæ faciunt conuiuium iocundum. Primum est nobilitas vel dignitas ministrantiũ, quod tangitur ibi: Ego s. qui sum filius regis sum minister, nec solùm ego, sed & Angeli mei mecum. Secundum ordo ferculorum, ibi: Dispono. Tertium bonitas cõuiuarũ, vnde dicit: Vobis, qui amici mei estis, & ita boni. Quartum hilaritas, ibi: Sicut disposuit mihi Pater, qui mihi dat hilariter & lætanter, sic ego vobis. Quintum pretiositas epularum, ibi: Regnum. Sextum abundantia, ibi: Vt edatis, & bibatis, scil. vsq; ad satietatem. Septimum est honestas, vnde: Super mẽsam meam. Octauum est securitas, vnde: In regno meo, qui potens sum vos defendere. Vnde dicit *Eccl.* 6 a. Si possides amicum in tentatione posside illum. Item isti sunt qui onus pro cælesti hæreditate in præsenti ferunt: & ideo habebunt emolumentum in futuro. Isti ergo meritò sunt beati qui in die iudicij iustitiã patronã & aduocatam sunt habituri, pro qua hic aduocati fuerũt & patroni. Iustitia enim non potest esse iniusta sicut nec albedo nigra, ideo iure vicissitudinis stabit pro aduocatis & propugnatoribus suis & nõ poterit iudicari contra eam: quia tunc erit forum iustitiæ, quod modò est misericordiæ. Notãdum autem quòd eadem promissio fit paupertati quæ est minima virtus, & patiẽtiæ quæ est maxima hac ratione, quia tantum gaudebit quilibet de alterius bono in patria sicut de suo. Differt autem hæc beatitudo à prima. Prima enim regnum Dei habet in spe, hæc autem in re. Bene autem ponitur octauo loco, quia significat generalem resurrectionem, vt dicit *Augustinus*, quæ per octauas etiam designatur. Vnde & propriæ non fiunt octauæ nisi in festis quæ fiunt de morte. Vnde octauæ natiuitatis & resurrectionis Domini quæ sunt ad decorẽ nõ habent proprium officium nisi officium octauarum. d Beati estis, &c.] Sicut Moyses propositis decem mandatis Decalogi explanationem subdidit breuiatim. Sic Christus post præfatum sermonem subdit prolixiorem eius expositionem, & inchoat ab explicatione octauæ beatitudinis, sicut etiam solet fieri in disciplinis mechanicis, quod vltimum in compositione, primum est in resolutione. Et quia breuiter sub quadam generalitate dixerat: Beati qui persecutionem patiuntur,] distinguit species persecutionis. Et cum primò communiter ad omnes tunc specialiter sermonem dirigit ad Apostolos, quia cõgruum erat vt eos ad tolerantiam persecutionum animaret & armaret, quos velut agnos inter lupos missurus erat vt mundum ab idololatria reuocare. Dicit ergo. d Beati estis,] quasi bene apti, siue magnificati. e Cum maledixerint vobis homines,] quia peccatores. In hoc enim peccant homines, quia maledicũt, & hoc est signum quod illi quibus maledicunt sũt boni & beati. Peccatores enim laudant sibi similes. *Ps.* 9. Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.

Rõ. 8. c. (beside the paragraph "Quoniam ipsorum")

Octo in auctoritate Luca tanguntur quæ faciunt conuiuiũ iocundũ.

A Et persecuti

A a Et persecuti vos fuerint.] *Interl.* Persequi est vim inferre vel insidiis appetere. Et potest distingui triplex persecutio: Cordis, oris, & operis. Cordis, ibi: [Cũ maledixerint.] Maledicta enim ex odio cordis procedunt. Operis, ibi [Et persecuti vos fuerint.] Oris, ibi [Aduersũ vos mentiẽtes.] *Isa.* 51. c. Nolite timere opprobriũ hominũ, & blasphemiã eorũ ne timeatis. Factis autẽ dupliciter. Aut in præsẽtia, aut in absẽtia. Si in præsẽtia, tũc ex violẽtia manifesta, si in absentia tũc insidiis. Di-

B

& a persecuti vos fuerint, & b dixerint omne malum aduersum vos mẽtiẽtes propter me. d Gaudete & e exultate, quoniã f merces vestra g copiosa est in cælis. Sic enim h persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos. k Vos estis sal terræ. Quod si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilũ m valet vltra nisi vt mittatur foras, & n cõculcetur ab hominib. o Vos estis p lux q mundi.

ctis etiã dupliciter. In præsentia, tũc in cõtumeliis, in absẽtia, tũc detractionibus. b Et dixerint omne, &c.] *Interl.* Omnia genera verborũ malignãtiũ. *Chrysost.* Qui gloriã cæli cõcupiscit opprob. iũ non timet in terra. Et *infr.* Et quantũ quis de laude hominum lætatur, tantundem de eorum opprobrio tristatur. Nam quem laus extollit, vituperatio deprimit. Vbi quis quærit gloriam, ibi timet confusionem, sed qui gloriam quærit tantùm apud Deum non timet confundi in conspectu hominum. c Mentientes propter me,] quasi non propter peccata, non propter terrena, non propter fauorem hominum. *Chrysostom.* Qui mendaciter blasphemantur, & propter Deum beatus est, sed si alterum deest, non est merces beatitudinis. *Philo.* Si non quæris gloriam, non dolebis inglorius. Translatio antiqua habet. Cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum & expulerint. Idem tamen sensus est in nostra.

d Gaudete.] Ecce additur nouum & inauditum. Iusti enim olim persecutiones passi sunt, sed fortè in habitu gaudii nõ sunt [Gaudete.] noẽte in illa die qua tribulationi patiemini. Illa dicit, quasi desiderabili, & iocunda. e Et exultate,] corpore, propter exẽplũ gaudiu exterius ostendite. Sic Apostoli *Act.* 5. g. Ibãt Apostoli gaudentes à conspectu cõcilij, &c. *Rom.* 12. e. Spe gaudentes in tribulatione patientes. 1. *Pet.* 4. Communicantes Christi passionibus gaudete. *Heb.* 12. a. Ideo & nos tantam habẽtes impositam nubem testiũ, deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatũ per patiẽtiã curramus ad propositum nobis certamẽ, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum. f Quoniã merces vestra] i. iocunditas æterna: De qua *Genes.* 15. a. Ego sum merces tua magna nimis. Vel merces est aureola vel aurea 1. *Cor.* 3. b. Vnusquisq; secundùm laborem mercedem accipiet. g Copiosa est.] Magna est merces prò patientia in tribulatione, sed longè maior pro exultatione Vnde dicit *Interl.* Tantò merces vberior, quantò gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. Vel, [Copiosa,] quia secũ suam dat in plenitudine. h In cælis] i. in cælo empyreo. *Rab.* Nõ hic cælos puto dici superiores partes aeris, sed de quibus lucifer est eiectus. De quibus Apostolus. Nostra conuersatio in cælis est. *Phil.* 3. d. Dicitur tamen pluraliter [cælis,] propter multitudinẽ gaudiorum. *Rab.* Nescio quis nostrũm hoc implere possit, vt laceretur opprobriis fama nostra, & nos in Domino exultemus, hoc qui vana sectatur gloriã, implere nõ potest. Sed ad hæc sustinenda proponit eis exẽplum Prophetas. Vnde sequitur. Sic enim persecuti sũt, &c.] q. d. nõ est nouũ si vos qui serui mei estis patiamini, quia & prophetæ mei propter eadẽ causã passi sũt, priùs. Et si illi libẽter passi sunt propter me, qui nõ habuerũt exẽplũ neque me viderunt, & vos libentiùs deberetis pati qui habetis exemplum meipsũ & Prophetas, quorũ exempla vos inuitãt & verba informãt, quorũ prophetias in me impletas videtis, cur ergo quod illi sine exemplo potuerunt, non potestis? *Aug. super Ps.* 119. Ad Dominũ cum tribularer clamaui, dicit. Incipit tibi dicere Deus: Tu nõ potes, quare ille potest, quare alte potuit? Nunquid tu delicatior illo Senatore? Nunquid tu infirmior illo, aut illo inualido? Nũquid tu imbeciliores fœminis? Fœminæ potuerunt, viri non possunt, delicati potuerunt & diuites, pauperes non possũt? 1. *Pet.* 2. d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum vt sequamini vestigia eius. Vnde 1. *Mach.* 6. d. ostenditur elephãtibus sanguis vuæ i. exempla Martyrum, & sanguis mori i. exempla aliorum qui nõ fuerunt Martyres Fructus mori, primò cãdidus, deinde rubicundus. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus. Vltimò niger. *Cant.* 1. b. Nigra sum sed formosa. Sic illic sancti candidi per munditiam vitæ, rubei charitatis igne, nigri dura, & assidua persecutione, vel carnis maceratione. k Vos estis sal terræ.]

Hæc est secũda pars huius cap. Dominus more boni exhortatoris exhortatione sua miscet læta tristibus, & tristia lætis. Quia igitur prædixerat eis de pœna persecutionũ quæ poterat esse causa desolationũ, subdit remediũ cõsolationũ. q. d. nõ debetis in tribulationib. deficere, q̃a defectus vestri multis essent occasio ruinæ, quia vos estis sal terræ, vnde verbo & exemplo alios debetis cõdire, & ad tolerantiam persecutionum animare. Vos enim habetis totius orbis legationem, vos estis condimentum vniuersæ carnis, videte ergo ne in aliquo periculo vel incommodo deficiatis. k Vos estis sal terræ] id est, humanæ naturæ, quæ per vos sapientia verbi debet condiri. Apostoli autem & prædicatores dicuntur sal, quia debent verbo fluxum peccati exsiccare & vermes vitiorum abigere. *Marc.* 9. g. Omnis victima sale cõditur. Vnde significantur per saphirũ qui stringit fluxum *Isa.* 54. c. Fundabo te in saphiris. Itẽ sal reddit terrã sterilem Imperatores n. solebant seminare vrbes sale, ne quod in eis germẽ oriretur. Vnde *Ps.* 106 Terra fructiferã in salsuginem, &c Sic Apostoli destructo regno peccati germen vitiorũ compescebãt. Item cibus non est aptus nisi sit sale cõditus, sic nec vtilis sermo sine Apostolica doctrina dictus. Ideo *Leuit.* 2. d. dicitur. Quicquid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui à sacrificio tuo. Item sal maris solis calore fit. Hi sunt Apostoli & primitiui Martyres, qui inundatione a maris quasi lac suxerunt Sal ex aqua & igne fit per lõgam decoctionem. Hi sunt prælati & prædicatores qui igne tribulationis & charitatis decocti debent alios cõdire. l Quod si sal, &c.] i. si doctor vel prædicator errauerit, aut in tribulatione defecerit, per quẽ populus infirmus cõfirmabitur? Similiter *Eccl.* 12. c. Quis miserebitur vel miserebitur incantatori à serpente percusso? Et 34. a Ab immũdo quis mundabitur? Euanescit autẽ per tribulationẽ. Ante n. videbatur aliquid esse: sed tũc patet quòd nihil sit. *Iob* 4 a. Venit super te plaga & defecisti. Item [euanuerit,] per inanẽ gloria. *Osee* 10. b. Transire fecit Samaria regẽ suũ quasi spumã super faciẽ aquæ, quæ citò euanescit per ventu. Item [euanuerit,] timore malẽ humiliante, vel amore malẽ inflãmante: *Ps.* 79. Incensa igni & suffossa, &c. Itẽ, [euanuerit,] errando à veritate, vt heretici. *Sap.* 5. a. Errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. m Ad nihil valet, &c.] ab officio prædicandi & ab Ecclesia per excõmunicationẽ si est publicus peccator vel Hæreticus, vel merito extra sit, si occultus *Isa.* 22 d. Expellam te de statione tua, hoc est de Ecclesia, & de ministerio tuo deponã te i. de officio tuo. Hoc n. est commune Hæreticis, et qui cedit tribulationi, quod vterq; eiicitur, ille ne alios corrũpat, iste autẽ quia eius prædicatio cõtẽnitur. *Eccl.* 26. d. Qui transgreditur à iustitia ad peccatũ, parauit eũ Deus ad rõphæa n Et conculcetur, &c.] i. simul cũ subditis calcetur, vel subtus omnes alios in profundo inferni proiiciatur. *Malac.* 4 a. Calcabitis impios cũ fuerint cinis sub plãta pedum vestrorum, *Inf.* 15 b. Si cæcus cæcum ducat ambo in foueam, cadunt. Dux n. qui præcedit priùs cadit, & alius eũ deprimit. Calcatur autem anima primò in inferno, conculcabitur aut. corpus cum anima. Boni autẽ calcãtur per pressuras & tribulationes, sed nõ cõculcantur: licet n. quis in corpore multa sustineat in terra, mẽte tamẽ fixus est in cælo. o Vos estis, &c.] Prædicta particula s. [vos estis sal terræ,] sicut pertinet ad septimã beatitudinẽ per donũ sapiẽtiæ, sic ista, [Vos estis lux mũdi,] ad sextã beatitudinẽ pertinet per donũ intellectus. Dicit ergo: [Vos estis lux mundi.] *Interl.* percipientes in Christo lumẽ veritatis, per quos omnes illuminãtur à tenebris ignorantiæ. *Ioan.* 8. b. dicit Dominus: Ego sum lux mundi. q. d. Dominus, ego sum lux primitiua, vos autẽ estis quasi lumina à me deriuata, & quasi radij ad illuminandum & calefaciẽdum. *Phil.* 2. c. Inter quos lucetis tanquam luminaria in firmamento. Isti duodecim discipuli possunt diei duodecim horæ diei. *Ioan.* 11. b. Nunquid horæ duodecim sunt diei? *Seneca.* Nõ licet principi plus latere quàm soli. p Lux.] Secunda causa, quare non debẽt deficere, quia illuminantur à Christo quocunq; fuerint illati. Vnde *Ps.* 31. In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. Vnde sicut sal, quia debent corruptionẽ pellere, sic quia lux, debent tenebras effugare. q Mundi. Nomine mundi vel

Marc. 9. g. *Luc.* 14 g. 9. *dist. c. sacerdotes.* 2. q. 7. c. *non omnes* & 3. q. 7. c. *fin.* 24. q. 1. c. *quoniam* *Apost.* & *prædicatores dicuntur sal.*

Deut. 33. c.

mundi vel vniuersi vel qui sunt de mundo electi accipiütur, &maximè illi qui per eorum doctrinā sunt mundati. *Chrysost.* Sal potest carnem seruare incorruptā, potestāq autē mundare non potest. Ité bona conuersatio sacerdotū est cōdimentum populi, propter hoc sunt sal, sed propter verbum doctrinæ sunt lux. Prius sal, postea lux, quia oportet prius bene viuere quā bene docere. Nam per bonā conuersationem acceditur ad scientiam sine dubio, per scientiā autē nescio si ad bonā omnino conuersationē venitur. Propter hoc

Marc.4. Luc.11. 8. Act 11.

Ia.c.a.c. quater.

a Nun potest ciuitas abscondi supra mōtē posita. b Neq; accēdunt lucernam & c ponunt eam sub modio, d sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in f domo sunt. Sic g luceat lux vestra h corā hominibus vt videāt

scientes multos sine timore Dei videmus, timentes autem Deum sine scientia nullos videmus. *Ps.118.* A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnē viā iniquitatis. Et *alibi.* Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. *Iac.10 d.* Abscondisti hæc à sapiētibus & reuelasti ea paruulis. *Ps.110.* Initiū sapiētiæ timor Domini. *Iob 28.d.* Timor Domini ipse est sapientia & recedere à malo intelligētia. a Nō potest ciuitas, &c]q.d. aspicite quid sitis & vbi & ad quid positi sitis, ac si dicere velit. Vos estis ciuitas in protectionē & defensionē aliorum, pro quibus debetis vos opponere tāquam murum. Et talis ciuitas non potest, imo non debet abscondi. Hæc enim est sanitatis expositio huius verbi potest sc. mans restari in regimine exul... in ciuitate & irreprehensione & fortis impugnantium. *Ierem.* ...d. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitā. Hæc ciuitas regenda est interius per donū cōsilij, & defendēda exterius per donū fortitudinis. Sed quid est quod Apostoli dicūtor ciuitas, cùm nō sint ciuitas sed fundamentum ciuitatis. Siquidem Ecclesia est ciuitas est. De qua dicitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Apostoli verò eius fūdamenta. Vnde: Fundamenta eius in montib. ... Apostolis. Sed intelligas nomine totius partē, nomine sc. ciuitatis fundamentū. Mons super quē ponitur hæc ciuitas, Christus. De quo *Isa.* 2. a. Erit præparatus mons domus Domini in vertice montiū. Vel eminentia virtutum dicitur mōs vel culmen doctrinarum. b Neque accendunt lucernam]Idē quod prius astruit per similitudinum lucernæ. i. quod non debent lucem doctrinæ abscondere, quia sicut lucerna in eminenti ponitur vt lumen circumquaq; mundat & lucis vsum præbeat, sic & ipsi positi sunt vt doctrina eorum luceat, &c. *Vt ille,* Christus lucerna accendit, dum testam humanæ naturæ, diuinitatis luce flamma impleuit, quam nec credentibus abscondit, nec ... super modium litteræ, ... sub ... super cādelabrum i super Ecclesiam fide in sua incarnationis affixit, vt omnes possint intueri qui in domo i. in Ecclesia vel in mundo sunt. ... eam sub modio] ... Hinc est enim cont... Docet nos domesticis exemplis, vt communicent lucem præd... ...ctio n. auarum dedignatur possessorē, & disp... recipit incremētū, & ideo venerabilis est thesaurus. *f* Sed super cādelabrum.] *Ioen.* Candelabru n est Ecclesia quæ verbum vitæ prætēsius baiulat, quā sicut lucerna ... verbum illumi... Lucerna ettā dicitur Christus, crux ... super qua erat lucernadus. *e* Vt luceat o... ... superb quàm diuitibus fine acceptione personarum. Malia tamen ... ondita est lux. De quib. *Ps.113.* Oculos habent & non vi... *Ioan.*1 a Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et ideo dicit. *f* Qui in domo sunt i. in Ecclesia Catholica. Hæretici enim, Iudæis & gentilibus, quia ex ... omum sunt, absconditus est Dominus. De qu... ipse ait ... 31.c Abscondam faciem meam ab eis & considerabo nouissima eorum. *Zach.*4. a. Vidi & ecce cādelabrum aureum totum, hæc est Ecclesia, & lampas eius super caput ipsius, ... Christus. Corporis n. Ecclesiæ caput est Christus, & septem lucernæ i. vniuersitas doctorum super illud, & septem infu... lucernis erant, septem dona Spiritus S. *Exod.25.d.* Facias candelabrum ductile ex auro purissimo, faciēs & lucernas septē & pones eas super candelabrum vt luceant ex aduerso i. peccatorib. qui aduersi sunt à Deo. *Soph.* 1.c. Scrutabor ... in lucernis. Commendatis Apostolis ... doctrina, ab vnitate, ibi Non potest ciuitas, ... subdit. *g* Sic luceat lux vestra,]sic fopp... est in exemplis euidentibus. *h* Coram hom... tur tam vita quàm doctrina. Doctrina enim ... lucerna est sine oleo, ignis euanescēs in fumum, vita detumescēs in

Mystice.

acino. *i* Vt videant opera vestra bona]Bonum n. opus, bona doctrina est. *Interl.* Bene docet qui facit quod docet. [Bona] bono animo facta. Vel [bona] Deo grata, vel bona visibilia. Charitas n. ab vtili opere nō vacat. *K* Et glorificēt]in vobis, nō vos. *l* Patrē vestrū, &c.]cui soli est gloria. *Isa* 42.b. Gloriā meā alteri non dabo. q. d. Dominus. Et bona agatis, & finem in laudibus hominū nō constituatis. Opus n. à Domino requiritur vt doctrina cōfirmetur. *Bern.* Lingua magniloqua, manus otiosa, doctrina lucida, vita tenebrosa

opera vestra bona, & k glorificēt l patrē vestrum qui in cælis est. m Nolite putare n quoniā veni soluere legē aut prophetas. o Nō veni soluere, sed adimplere. Amē q quippe dico vobis, r donec transeat cælum & terra,

De consec. dist. 4. c. proprie. Luc.16.c

est res mōstruosa. m Nolite putare] Ostenso quales & quāti sunt Apostoli, quia sal terræ, lux mundi, ciuitas & lucerna, in hac tertia parte huius capituli instruit eos de modo prædicandi, ostendens quid debēt prædicare, quia no totum Euangeliū, sed etiam legē Mosaicā. Vnde dicit. Nolite putare.]Anthypophora est, respōsio ad tacitā obiectionem quā nouerat iā Dominus inmētib. eorum cōceptā, quia audierūt Dominū quædā noua præcipientem, cœperunt dubitare, vtrū vellet legē soluere & aliā legē introducere. Et quia hæc dubitatio voluebatur in cordibus eorū, præuidens hoc Dominus præoccupauit eos ponēs solutionē, dicēs: Nolite putare] ne in errorē incidatis. Quoniā veni legē soluere] i ne fiat impedita, sed sui reā quæ spiritualiter facere vetat. *Interl.* Christus est legis & prophetarū virtus per quem omnia spiritualiter adimplentur. Nō veni soluere i. cassare legē. *Ps.88.* Neque prophanabo testamētū meū, & quæ procedunt à labiis meis nō faciam irrita. *Isa.*55 d Verbū quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuū. *p* Sed adimplere, i perfectē implere in meipso & in aliis docēdo, vt [ad]impleatur[?] intensiuè. [Adimplere] præfigurata veritate exhibēdo, cōsilia superaddēdo vel quæ occulta erāt explanādo. *Isa* 10 f. Verbū abbreuiatū faciet Dominus super terrā i. Euāgeliū. *Isa.28.f.* Cōsummationē & abbreuiationem audiui à Domino. Nota quōd in lege erant quædā mortalia quæ cōdienda erāt sapore charitatis, vt ex dilectione fierent. Vnde enumeratis præceptis legis concludit Apostolus *Rom.* 13. c. Plenitudo legis est dilectio. Et hoc potest respōdere illi quod supra dixit: Vos estis sal terræ. Sal n. interiora cōdit & conseruat, non solùm exteriora. Sic doctrina Euangelica cohibet à malo, non solū manum, sed etiā animū, & vtrumq; cōdit & informat ad bonū. Item in lege & Prophetis sunt figuræ & prophetiæ, quæ adimplentur per amotionē velaminis, & exhibitionē interioris veritatis, quod fit per intellectū fidei corda mundātis, vt videatur Deus qui absconditus erat in figuris sacramētorum, & in vmbra prophetarū. Et potest respondere ei quod supra dixit: Vos estis lux mundi. Item in lege promissa & comminationes. Promissa fidei & de Ecclesia, quæ docet ia partim impleta, & omnimodo implenda in patria, quorū impletio ex misericordia Et ad hoc respondet spiritus cōsilij, & cōsilium est in eli... Et potest hoc respicere ad id quod supra dixit. Nun potest abscōdi ciuitas ... in cōsilio suo regendi & aduersarij fugādi. Itē in lege sunt iudicialia, quæ docet Christus implete prout valent ad perfectionē & professionem familiæ domus Dei, quæ habet donū scientiæ, quo docemur conuersari in medio prauæ & peruersæ nationis. Et respicit ad hoc quod supra dixerat Neq; accendūt lucernā, &c. *q* Amē quippe, &c.] Amē nec Græcū est nec Latinū, sed Hebræum, & interpretatur verum. Sed ideo nec Græcus nec Latinus ausus est interpretari, ne vilesceret nudatum. Amen quandoque ponitur nominaliter. *Apoc.*3.c Hæc dicit amen testis fidelis i. veritas. Quandoque ponitur verbaliter pro fiat, vt in orationibus. Sed sæpiùs ponitur aduerbialiter, vt hic. Sed quæstio est quare solus Ioannes geminat, amen, amen. Solutio secundum *Hieron.* Amen interpretatur verè vel fideliter vel fiat. Ioannes autem compleuit Euangelium ad supplementum & munimentum cōtra Hæreticos, & ideo dicitur bis, amē, quasi verè ad fidelium instructionē & ad Hæreticorū expulsionē. Itē quia ... confessē & cōiūctim loquitur de Christo secun dū duas naturas, qui verus est in promittendo, fidelis in reddēdo. *r* Donec trāseat cælum, &c.]i. donec elementa mutabili forma in immutabilem, non enim transibunt secundum substantias, sed species immutabuntur. *Lu.* 21. f. Cælum & terra transibunt a. *Petr.* 3.c. Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cæli cum magno impetu transient, elementa verò calore soluentur

Amen tripliciter ponitur.

A Iota vnum.

a Iota vnum.] q.d. verè implebitur lex, quia non præteribit à lege, non dico vnum verbum quin fiat tempore suo, sed nec vnum Iota aut vnus apex. Iota litera Græca est. Iod verò, Hebræa. Et licet Euangelista scripserit Hebraicè, non tamen Iod sed Iota nominauit. Et huius ratio est, quia Iota apud Græcos decima litera est, & significat decem, & ita per Iota intelligitur Decalogus: Dicit ergo: [Non præteribit vnum Iota,] idem est ac si diceret, non præteribit vnum de decem mandatis, b Aut vnus apex] id est, minimum significatum legis.

C

Iac.2.d.

> a iota vnū, b aut vnus apex non c præteribit a lege, d donec omnia fiāt. e Qui ergo soluerit vnum de mādatis istis f minimis, & g docuerit sic homines, minimus h vocabitur in regno cælorum, i qui autē fecerit & docuerit, k hic magnus m vocabitur in regno cælorū. n Dico autē o vobis, p quia nisi abundauerit iustitia vestra q plus quam Scribarū & Pharisæorū r non intrabitis in regnū cælorum. s Audistis quia dictū est t antiquis. u Non occides:

Apex enim non est litera sed distinctio literæ. Hebræi enim diuersa elementa signant eadem figura. Verbi gratia. Per Aleph repræsentant a & e, sed per quosdam punctos infra vel supra positos distinguunt, puncti illi dicuntur apices. Igitur neque apex neque Iota præteribit à lege: id est, nec minimum præceptum nec pars præcepti euacuabitur quin compleatur, vel in capite, vel in corpore tempore suo. Non omnia impleta fuerunt in primo aduentu Domini, sed adhuc quotidie implentur & in fine omnia implebuntur.

c Non præteribit à lege] quin spiritualiter impleantur, aut imperfecta perficiantur. d Donec omnia fiant in consummatione sæculi sc. tunc cessabit fieri omnino, vt Deut. 32.e. Adesse festinant tempora. Nota quod ad Iota referunt moralia, ad apicem mystica. Sicut enim allegoria locum altiorem tenet, ita apex tenet in figurarum distinctionibus. Qui ergo soluerit, &c.] Ostendit Dominus se nolle soluere legem, modò determinat sententiam contra illos qui soluunt.

Lex soluitur tripliciter. Soluitur autem tripliciter. Non agendo, non credendo, alios in errorem trahendo. Soluit simpliciter non implens, non simpliciter docēs, soluit nullum figurale esse putans vel docens. Transgressor qui tantum soluit, malus, qui soluit & soluere docet, deterior. Facit tantum bonus, facit & facere docet melior. f Minimis,] vt sunt moralia vel legalia aliqua. Augustinus. Minima præcepta loquuntur aduersùs vitia, qualia sunt. Non occides, non mœchaberis. Vel minima

Exod. 20.c.

possunt dici illa mandata legis quibus significatur crux & Passio Christi, quæ minima sunt quantum ad signum. Vel minima possunt dici, quia quod paruum fuit & infirmum in Christo significabant sc. pati, mori, crucifigi. Vel possunt dici minima i. contemptibilia quò ad infideles, quia Iudæis scandalum, gentibus stultitiam 1. Cor. 1. d. g Et docuerit sic homines] i. male docendo peruerterit. h Minimus vocabitur, &c.] Glos. despectissimus in Ecclesia sanctorum, vel ab illis qui sunt in Ecclesia sanctorum. Psal. 51. Super eum ridebunt & dicent, ecce homo, &c. Vocabitur] dicit, non quòd ibi sit vbi nō sunt nisi magni, sed ab illis vel inter illos iudicabitur vilissimus & despectissimus illic vbi est. Quia autem in cœlo non sint nisi magni, significat piscatio Petri post resurrectionem, vbi recte legitur impletum centū quinquaginta magnis piscibus, Ioan. 21. c. [illegible]. Qui maiora negligens docere præsumpserit, consequens est vt nec iam minimus in cœlo sed in gehennæ supplicio maximus habeatur. Et ideo cauendum vt qui peritiam disputādi ac sermonis affluentiam consecuti sunt spiritualem scientiam habere credantur. Item Chrysost. Mandata Moysi in actu facilia

Exod. 20.c.

sunt. Non occides, non adulterabis, & ideo in remuneratione modica, in peccato autē magna. Mandata verò Christi i. non irascaris, neque concupiscas, in ipso actu difficilia sunt & ideo in remuneratione magna, in peccato autem minima videntur. Et Glos. Qui ergo doctor est si ab omnibus se abstinuerit magnus est, si autem vel leuia hæc peccauerit, nihil ei prodest sacerdotalis dignitas. Aliter potest intelligi quod dicit: [Docuerit autem sic] i. qui non egerit & tamen bene docuerit. De illis Deut. 28.b. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui vt facias, maledictus eris in ciuitate i. in Ecclesia triumphante, & maledictus in agro i. in Ecclesia militante. i Qui autem fecerit, &c.] Nota ordinem, priùs dicit facere, deinde docere. Eccl. 20. d. Quæ in manu habes ciba cæteros. Act. 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. Hæc duo significātur per duos lapides onychinos in quibus scribebātur veritas & doctrina. Hæc sunt malogranata & tintinnabula. Exod. 28. f. k Hic singulariter, & demonstratiuè, in quo excellentia significatur, m Vocabitur] & erit, non tantùm nomine sed re. l Magnus in regno cælorum] laudabilis & reuerendus, quod magnum est vbi soli magni sunt. Augustinus. Magnus vocabitur & erit, licet in præsenti abiectus sit. Psalm. Elegi abiectus esse in domo Dei, &c.

n Dico autem vobis] Dixerat Dominus se venisse implere legem, quod & discipulis faciendum prædixit, vt scilicet habeant abundantiorem iustitiam quam Scribæ & Pharisæi, qui non solum præcepta Moysi, sed etiam superadditas traditiones implere se ostendebant. Sed contra hoc videtur esse illud, Act. 15. c. Hoc est onus, &c. Item alibi dicitur, quòd manus Moysi erant graues. Dicimus quod manus Moysi dicuntur esse graues propter tria, Propter pœnæ crudelitatem, propter cærimonialium multiplicitatē, propter spiritualis intelligentiæ obscuritatem. Dicimus etiam quod eadem legis sit & Euangelij substantialis perfectio. Sicut enim Euangelium prohibet manum & animum, ita, & lex. Sed dicitur non cohibere animum, quia in lege non infligebatur pœna pro peccato animi, quia lator eius purus homo fuit non potens videre corda, lator verò Euangelij Christus corda videt, & ideo punit vtraque peccata, cordis sc. & operis. Debet autem iustitia nostra in duobus abundare à Scribis & Pharisæis sc. in omnium præceptorum exteriorū obseruatione, & interiorum, quorū neutrum ipsi tenebant, vt patebit in litera. Dicit ergo: Dico autem vobis Certificauit priùs de implenda lege, de implentium mercede, de transgressorum indignitate. Nunc certificat de modo implendi & qualitate, ostendens quod non soluit, imo magis superaddit. Glos. Dum ait [dico,] magnam vim & profundā intelligentiam cogitandi incussit, ostendit quomodo superaddit, & non quæ prius mandauerat absoluit. Plus enim est non cupere quàm non adulterari, non irasci quàm non occidere. Dico autem.] q.d. ego cuius verba mentiri non possunt, hæc prædico. Et ideo magis attendite & cauete. o Vobis.] quasi in partē sollicitudinis specialiter vocatis. p Quia nisi abundauerit, &c. Chrysost. Iustitiam hic vocat omnē sine vniuersalem virtutem. q Plus quàm Scribarum, &c. quorum iustitia semiplena erat. Erant enim tanquā abecedarij, quos Dominus tanquam rudes grossa & rudi doctrina erudiuit, in qua ipsi pertinaces doctrinæ veritatis, scil. Christo neglecto vlteriùs procedere noluerunt. Item signa exteriora amplectebantur. Vnde in materialis templi ædificatione & ornatu tota eorum intentio consistebat, quod non fuit nisi signum, & pictura veri templi Dei, scilicet, fidelis animæ, de cuius ornatu non curabant. Erant ergo similes sicut imaginem Crucifixi honoranti, ipsum verò corpus Dominicum conculcanti. Tales sunt, & hodie multi Christiani, qui bene procurant asinum suum sc. corpus suum, de anima verò non curant. Item habebant exteriùs speciem pietatis, veritatem eius abnegantes. Vnde erant falsarij, vt falsum argentum dicitur, quod cum videtur esse argentum, veritatem argenti non habet. Christianus autem non debet esse contentus his iustitijs, sed totus debet esse fons iustitiæ ex omni parte fluens & reddens virtutum opera. Quælibet enim virtus fons est, opera sunt riuuli de fontibus emanantes. Debet ergo in nobis abundare virtus & gratia intantum quod omnia obstacula diaboli dirumpat. Ponit enim inimicitias, malefacta & iniurias quasi obstaculū amori, ne in proximū à nobis effluat. Diuitias ponit quasi murum, quæ cor auari detinent, ne amor aut beneficium ad proximū effluat. Ponit etiam superbiam tanquam montes à Deo, & à proximo nos diuidentes, & gratiam à Deo ad nos, vel amorem à nobis in proximum defluere non sinentes. Hæc omnia obstacula debemus dirumpere. Prouer. 15. a. In abundanti iustitia virtus maxima est. r Non intrabitis in regnum cælorum] i. in Ecclesiam triumphantem. s Audistis quia dictum, &c.] Ecce perfectionem quam venit supplere incipit explanare, ostendens primò, quomodo iustitia eorum debet superabundare. t Antiquis quibus data est lex. u Non occides.] Exod. 20. c. Hilarius. Pulchro ingressu opus legis cœpit excedere non dissoluere. Nota autem quod est homicidium voluntatis, vt odij 1. Ioan. 3. c. Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Item oris. Quidam enim interficiuntur in ore gladij, vt Amalecitæ. Exod. 17. d. Prouerb. 5. a. Lingua eius acuta quasi gladius

Exod. 17.c. De consec. dist. 4. c. Non dubito.

2. Tim. 3. d.

Multiplex homicidium.

a quasi gladius biceps, hoc de Hæreticis. De adulatoribus *Pro.* 30. b. Est generatio quæ pro dentibus gladios habet. *Iob* 5. c. Saluum faciet Dominus egenum de gladio oris eorum. Item operis, vt qui faciunt aliquid propter quod non viuat, vt Onan; *Gen.* 38. b. Vel qui procurant venena vt occidát infantes. *Amos* 1. d. Dissecuerit prægnátes Galaad, vel alio modo iniusto occidunt.

33. dist. c. fin. De hæretic. c. tum ex inth. 8. Itẽ est homicidiũ exẽpli. *Osee* 5. a. Audite hęc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis auscultate, quia vobis iudiciũ est, quia laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansũ super Thabor. Item scandali. 1. *Cor.* 8. d. Peribit infirmus in tua conscientia frater propter quẽ Christus mortuus est, sic autem peccantes in fratres, & percutientes cõscientiam eorũ infirmam, in Christo peccatis. Item negligentiæ 3. *Reg.* 3. c. de illa quæ dormiens nocte oppressit filiũ suũ. *Iob* 39 b. Derelinquit oua sua in terra. Et *infrà*: Obliuiscitur quod pes cõculcet ea, aut bestia agri conterat, duratur ad filios suos quasi non sint sui. Item taciturnitatis. *Ezech.* 33. b. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: Audiens ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, impie morte morieris, non fueris locutus vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Item fraudis. *Prou.* 26. c. Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortẽ, ita vir qui fraudulenter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicet, ludens feci. Item auaritiæ. *Aug.* Pasce fame morientem, si non paueris occidisti. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis. Item incautæ reprehensionis. *Deut.* 19. b. Qui percusserit proximum suum nesciens, &c. si in succisione lignorũ securis effugerit manũ ferrũque elapsum de manubrio amicũ eius percusserit, & occiderit, hic ad vnã supra dictarũ vrbiũ confugiat. a Qui autẽ occiderit, &c. *Iudex.* Accusatione legis vt iudicio puniatur legis. b Ego autem dico vobis] plus impono s. *Gloss.* Superadditio Christi, nõ irasci, nõ concupiscere, à quibus difficile est abstinere. Concupiscentiæ n. nobis contẽporaneę sunt & innatæ, & ideo laboriosũ est eas expugnare. *Eccl.* 18. d. Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Ex hoc arguunt quidam quod manus Christi grauiores sunt quàm Moysi. Sed nõ est sic, quia charitas adiuuat sacramenta, Euãgelica doctrina aperta & magna promissa etiã & data, quia antiquis promittebantur & dabantur tẽporalia, Christianis autẽ æterna. c Quia omnis qui irascitur, &c.] i. dignus accusatione. Nota autẽ quod est ira per zelum, vt Phinees cõtra coeũtes. *Num.* 25. b. Arrepto pugione ingressus est post virũ Israelitẽ in lupanar & perfodit ambos simul. Et *inf.* 21. b. De Christo, qui eiecit emẽtes & vẽdẽtes de tẽplo. Zelus autẽ, quia immunditias non sustinet comparatur potest mari quod proiicit cadauera. Item patellæ S. Germani de Pratis quæ proiicit oua putrida. Itẽ est ira quæ est veniale peccatum. *Ps.* 4. Irascimini & nolite peccare. Et est quasi spuma quæ statim transit. Item est ira quæ est peccatũ mortale, & hæc aufert hominis rationẽ. Vnde ira impedit animũ ne possit cernere verum. Item senescere facit. *Prou.* 17. d. Animus gaudẽs ætatẽ floridã facit, spiritus tristis exsiccat ossa. Et comparatur furioso qui portat clauam. Item aeri turbinoso. Item tempestati maris. Item ira hominem interficit. *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia. Item infatuat. *Eccl.* 7. b. Ira in sinu stulti requiescet. Item societatem aufert. *Prou.* 22. d. Noli esse amicus homini iracundo. Item excæcat. *Eph.* 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. Item concordiam extinguit. *Prou.* 29. d. 2. Vir iracundus prouocat rixas. Item spiritum extinguit. *Isa. vlt.* a. Super quem requiescet spiritus meus, &c. *Psalm.* 75. In pace factus est locus eius. d Qui autem dixerit, &c.] i. qui de motu in vocem damnationis prorumpit. Racha enim interiectio est, indignationem significans proferentis. e Reus erit concilio] consensu iudicum de danda sapientia in eum. f Qui autem dixerit fatue] i. qui vsque ad specialia cõuitia processerit cõtra fratrem quem Deus salem vocat *suprà eod.* b. Vos estis sal terræ. *Gloss.* non modicus furor est quem Deus sapientiæ sale condiuit infatuatũ dicere & sapienti derogare. g Reus erit gehennæ ignis,] infernalis. s. Nota quod iudicium, concilium, gehennæ, pœnam significant infernalem. Sed quia secundum qualitatem culpæ variatur qualitas pœnæ, voluit Dominus nominũ varietate, varietatẽ pœnę significare. Minus est enim ira cordis, plus est Racha. i. affectua iræ in vocẽ prorũpẽs, plus etiã est fatue. i. certa expressio conuitij propter quã redditur aliquis infamis, primo iudiciũ, secũdò cõcíliũ, tertiò debetur gehẽna. Iudiciũ est quãdo cũ reo agitur & adhuc locus defẽsioni cõceditur. Cõciliũ dicitur quãdo de sciẽtia dãda agitur inter iudices. Gehenna dicitur illatio pœnæ. Graue est de culpa agere, grauius est sententiã dare, grauissimũ est pœnã irreuocabiliter infligere. Racha interiectio est, & significat affectũ iræ in vocẽ confusam prorumpẽtẽ. Gehenna dicitur à ge, quòd est terra, & hennon quasi terra. Hẽnõ locus erat iuxta Ierusalẽ valde delectabilis vbi Iudæi idolis immolabãt, sed tẽpore captiuitatis repletus est locus ille cadauerib. mortuorũ, secundũ vaticiniũ. *Iere.* 19. b. & versus est in fœtorẽ maximũ, cui Dominus cõparat ignẽ gehẽnalẽ vocando ipsum gehẽnã. Hanc vallẽ Hennon legitur Iosias contaminasse. 4. *Reg.* 23. c. Itẽ secũdũ quosdã dictio est Hebraica, & interpretatur vacuus latinẽ, & cenos Gręcẽ quod dicimus sine cerebro, quod est magna cõtumelia. Vnde *Hilarius.* Qui fratri credenti in Deũ dixerit fatue seu vacue, impius est in religione. Qui ergo quẽ Dominus salẽ nuncupat vitio infatuati sensus lacessierit pabulũ est ignis æterni nisi pœnitẽtiã egerit. Nota autẽ quod cõtumelia cõparatur ollæ bulliẽti. *Pro.* 15. a. Os fatuorũ ebullit stultitiã. Itẽ apostemati quod maturũ per se nõ cõtinet saniẽ. Item musto feruẽti. Itẽ serrato quod vectẽ nõ habẽt & repagula frangit.

Qui autem a occiderit, reus erit iudicio. b Ego autem dico vobis, quia omnis c qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio d Qui autem dixerit fratri suo Racha, e reus erit cõcilio. f Qui autem dixerit fatue, g reus erit gehennæ ignis. Si h ergo i offers k munus tuum ad altare & ibi m recordatus fueris, quia n frater tuus o habet aliquid aduersum te, p relinque ibi

Contumelia multis comparatur.

h Si ergo offers.] Primò prohibuit propter homicidiũ irã latẽtẽ in corde. & irã prorũpẽtẽ in cõtumeliã, & hoc dupliciter vel generaliter vel speciali. His tribus solet addi quartũ, quod ex his solet nasci, odiũ s. quod est ira inueterata, sicut stupor in carnibus nascitur qui solet dici à medicis tumor siue rãcor ex vetustate, itẽ ex vetustate iræ quidã rãcor in anima nascitur, qui dicitur odiũ. Et primo agit de odio tollẽdo à fratre quẽ læsimus, post ab inimico à quo læsionẽ accepimus. Dicit ergo. h Si ergo] Cõcludit Dominus quasi à maiori. Si. n. nõ licet fratri irasci, multò fortius nõ licet in animo tenere quod possit in odiũ conuerti. i Offers] i. offerre proposueris. k Munus tuũ] boni operis. l Ad altare] ad literã, si præsẽs est & cõpetẽter fieri possit debet petere veniã. Vel sicut dicit *Interl.* in fide, vel ad Christũ ad quẽ, nisi per fidẽ attingat nemo indignẽ offert. *Heb.* 11. Sine fide impossibile est Deo placere. Notãdũ autẽ quod vnusquisq; prius se debet offerre Deo quàm sua, nec placet Deo si sua offert & se Deo subtrahat, quod fit per irã. *Heb.* 10. g. Si se subtraxerit nõ placebit animæ meæ. Vnde videtur esse irrisio siue subsãnatio. Vnde *Eccl.* 34. e. Nõ sũt beneplacitæ corã Deu subsãnationes impiorũ. Hic ordo notatur *Gen.* 4. a. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius, ad Cain verò & ad munera eius non respexit. Vnde dicit *Psa.* Lauabo inter innocẽtes manus meas, ne oblatio fiat de raptu, vel mala intẽtione. *Exod.* 30. c. Filij Arõ lauabãt manus & pedes quãdo ingrediebãtur tabernaculũ ad offerẽdũ in altari Pro mari æneo habemus cõfessionẽ. Est autẽ altare materiale. De quo *Ps.* 25. Lauabo inter innocẽtes manus meas, & circũdabo altare tuum Domine.

Multiplex altare. Itẽ Christus. *Thren.* 2. c. Repulit Dominus altare suũ Christum. s. in Passione. Vnde. Deus meus vt quid dereliquisti me. Item fides. *Ps.* 50. Tunc imponent super altare tuum vitulos. *Isa.* 1. d. Ne offeratis vltra sacrificium frustra scilicet quia infideles estis. Itẽ cordis deuotio. Hoc altare significatur per altare thymiamatis. *Exod.* 30. a. In hoc hymni, cantus spirituales offeruntur. *Col.* 3. c. Cõmonentes vosmet ipsos in hymnis & psalmis & canticis spiritualibus cantantes in cordibus vestris Domino. Item bona actio, & significatur per altare holocaustorum, de quo *Exod.* 38. a. In hoc offertur mortificatio carnis, vigiliæ, ieiunia, & huiusmodi. *Isa.* 58. a. Ecce in diebus ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Et post. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem hominem affligere animam suam, &c. *Matt.* 27. f. m Et ibi recordatus fueris] i. si in mente & notitia tibi venerit. n Quia frater tuus] quem tu læsisti. o Habet aliquid, &c.] pro contumeliæ affectione, pro corporali læsione, pro famæ denigratione detrahendo, pro animæ læsione adulando, pro temporalium subtractione rapiendo, furando. p Relinque ibi] coram altari siue coram Deo. Munus

D

De ira triplici cui comparatur & eius effectu. *Cato.*

a Deo. a Munus tuum ante altare,] non alienum munus. *Tob.*4.b. De tua substantia fac eleemosynam. *Eccles.*34.d. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Et *Isa.*58.b. Frange esurienti panem tuum: Non dicit alienum.

b Et vade prius,] non pedibus corporis, si absens est, sed motibus animi prius quam offeras.

Luc.12. f.

a Munus tuum ante altare, & b vade prius c reconciliari fratri tuo, & d tunc veniens e offeres munus tuum. f Esto consentiens g aduersario tuo h citò i dum es in via cum eo, k ne fortè tradat te l aduersarius m iudici, & n iudex o tradat te ministro, & in p carcerem mittaris. q Amen dico tibi, non r exies inde donec s reddas nouissimum quadrantem. t Audistis quia dictum est antiquis, non u mœchaberis. x Ego autem dico vobis, y quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, z iam mœchatus est eam in corde

c Reconciliari fratri tuo,] petendo ab eo veniam, vel si læserit te, dimittendo ei rancorem cordis. Ad quod etiam tenetur imperfectus, siue reus petat siue non petat veniam; perfectus autem tenetur ei dicere, Aue: & si necesse est temporalia ministrare, imperfectus autem tenetur nullum eorum facere nisi in extrema necessitate.

d Et tunc veniens] quasi primò Domino placens, quia dona iniquorum non probat Altissimus. *Eccl.*34.c.

e Offeres munus tuum] tunc enim est tempus opportunum.

f Esto consentiens.] Dixerat Dominus quòd concordia cum fratribus est habenda, & non tantùm cum illis imò etiam cum aduersariis, quia potest aduersarius nobis nocere dum sumus cum eo in via huius sæculi. Vnde *Eccl.*8.d. Cum audace non eas in via, ne fortè grauet mala sua in te. Dicit ergo: [Esto consentiens] id est, benignus vel beneuolus.

g Aduersario tuo] homini, ad literam. Vnde: Diligite inimicos vestros.

h Citò] sine mora.

Ro.8.b. i Dum es in via cum eo,] id est, dum vadis ad iudicium cũ iniuria, consenti aduersario tuo.

k Ne fortè tradat te aduersarius] qui habet iustã causam.

m Iudici] sæculari. Vel aduersarius est sermo diuinus voluntati carnis contrarius. 2.*Reg.*11.c. De Vria qui portauit literas mortis suæ. *Zach.*5.a. Ecce volumen volans in quo iudicium, id est condemnatio. *Ioan.*5.g. Est qui accusat vos Moyses. Cõsentiat ergo aduersario in spe promissi: in timore supplicij, in opere præcepti: in declinatione prohibiti. Hæc innuuntur. 2. *Tim.*3.d. Omnis enim Scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docẽdum quid facere debeamus, ad arguendum pro declinatione prohibiti, ad corrigendum ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne bonum instructus.

h Citò.] *Eccles.*5.b. Ne tardes conuerti ad Dominum. Vel aduersarius Christus. *Ierem.*29.f. Ego sum iudex & testis dicit Dominus. Item aduersarius, conscientia remordens. Conscientia enim cuiuscunque intantum est fidelis, quod etiam contra se stat pro aduersario suo. Vnde *Ps.*49. Arguam te & statuam contra faciem tuam. Vnde pacem animi habere non potest qui lædit animum, quia conscientiam habet quæ semper contra eum interpellat. Vnde *Rom.*2.c. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum & inter se inuicem cogitationum accusantium.

i Dum es in via cum eo] innocentiæ. De qua *Psalm.*100. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Item *Psal.*118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. *Prouer.*3.c. Viæ eius viæ pulchræ. Item, in via, pœnitentiæ. *Isa.*30.e. Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram. *Psalm.*31. In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. *Exod.*8.g. Viam trium dierum pergemus in solitudinem, &c. Item [in via] sacræ Scripturæ. *Psalm.*24. Vias tuas Domine demonstra mihi. Item *Psalm.*106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Item Errare fecit eos in inuio & non in via. Item [Dum es in via] sapientiæ, quæ est Christus. *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas & vita. Item [in via] mundi. *Prouer.* 14. Est via quæ videtur homini recta, & nouissima illius ad inferna deducunt. *Osee* 2.b. Sepiam viam tuam spinis. *Eccles.*21. b. Via peccantium complantata est lapidibus. Item [Dum es in via] inferni, *supra* 7.b. Lata est via quæ ducit ad perditionem, & multi ingrediuntur per eam. *Sap.*5.b. Ambulauimus vias difficiles: Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.

k Ne fortè tradat te] occasionaliter, id est ne sit causa quare tradaris.

l Aduersarius] sermo diuinus, Christus, conscientia remordens. m Iudici] Christo: Cui pater dedit omne iudicium. *Ioan.*5.d. Sed quare dicit [forte?] Ne si simpliciter dixisset, [Tradat te aduersarius iudici,] putare posset aliquis quod postquam homo peccauit, postea non posset assequi misericordiam.

n Et iudex,] id est, Christus: qui iudicabit fines terræ 1. *Reg.* 2.b. Id est illos iudicabit qui ponunt finem in terrenis. *Exod. 20.c. Psalm. 109.*

E

o Tradat te ministro,] id est, exactori diabolo. *32.q.5. c sicut enim & c. si Paulus. &c. qui viderit.*

p Et in carcerem mittaris] id est, in infernum, qui dicitur carcer, quia ibi inclusi ligabuntur, in tenebris erunt, fœtorem habebunt, vermium corrosionem, pœnarum angustiam. *Isa.*24.d. Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcerem.

q Amen dico tibi] id est verè.

r Non exies inde donec:] id est nunquam. Vel, [donec] Id est semper: sicut ibi: Donec ponam inimicos tuos. q.d. semper sedebis. *Augustinus.* Donec non significat hic finem pœnæ, sed continuationem miseriæ, q.d. semper solues, nunquam persolues.

s Reddas nouissimum quadrantem.] Quadrans genus nummi habens duo minuta. Vnde *Luc.*21.a. dicit paupérculam misisse duo minuta in corbonam. *Marc.*12.d. dicit quadrantem, quod idem est. In nouissimo ergo quadrante intelligitur nihil remanere impunitum, sicut dicitur, vsque ad fæces. *Sap.*4.d. Dirumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur. Vel per quadrantem voluit intelligi terrena peccata. Primus quadrans mundi est ignis, quo charitas significatur. Secundus aër qui spiratur à nobis, quo vitæ gratia significatur per quam viuimus. Tertius aqua qua renascimur, & significat baptismalem innocentiam. Nouissimus terra, per quam carnalis vita. Vnde *Genes.*3.d. *secundum aliam translationem*: Terra es & in terram ibis, q.d. lues, quia noluisti igneus esse per charitatẽ, aereus per boni operis strenuitatem, aqueus per baptismalem innocentiam, sed fuisti terrenus inhærendo terrenis. *Psal.*43. Humiliata est in puluere anima nostra: conglutinatus est in terra venter noster.

t Audistis quia dictum est antiquis.] Transit Dominus ad ampliorem manifestationem superadditionis, ostendens non tantum esse prohibitum actum mœchiæ, sed etiam voluntatem. Et exponitur hoc de mœchia spirituali, & etiam de mœchia generali. Interdum enim nomine mœchiæ solus actus exterior accipitur, interdum voluntas interior, interdum generalis mœchia animæ quæ mœchatur à Christo sponso. Dicit ergo. [Audistis quia dictum est antiquis,] Iudæis sub præceptis legis degentibus.

u Non mœchaberis,] quasi dicat, hoc in actu non facies. Nam quod præcepit lex *Exod.* 20. c. Non concupisces vxorem proximi tui, putabant implere Iudæi: dum alienam non non raperent vxorem.

x Ego autem dico vobis.] Ego cui credendum est, qui mentiri non possum.

y Quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam] id est, si aspexerit vt eam concupiscat, & si facultas detur in ea satietur.

z Iam mœchatus est eam in corde suo] id est, mœchiæ reus est in corde suo. *Threnor.* 3. f. Oculus meus deprædatus est animam meam. *Genes.* 3. b. Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu eius & comedit. Ideo *Iob* 31. a. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. *Gregorius.* Non licet intueri quod non licet concupisci. *Chrysostomus.* Quid si videro & concupiero nec plus fecero? Cum adulteris eris. Item si semel & bis & ter videres, fortassis poteris continere, si autem continuè hoc feceris, capieris omnino, non enim extra humanam naturam es. Quemadmodum si viderimus puerum gladium tenentem etsi non percutientem, flagellamus, & prohibemus tenere,

Δ inus tenere,

a mus tenere, ita Deus visum incontinentem aut actum ne labatur. Qui enim flāmam accendit etiam absente muliere visa plasmat apud semetipsum continuè idola flagitiosarum actionum. Et postea subiungit: Ne adulteraueris oculis, & non adulterabis mente. Item mulier si se decorauerit & vocauerit ad se oculos hominum, etiamsi plagam non intulerit, vindictam dabit extremam, venenum enim obtulit, & si nullus qui bibat inuentus sit. Vnde & ad has loquitur. *Isa.3.c.* Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion & ambulauerūt extento collo & nutibus oculorum ibant, & plaudebant & ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. a Quia si oculus tuus dexter scādalizat te] q.d. Dominus, supra prohibui vobis mœchiam & voluntatem mœchandi. Et quid plus? Per omnia prohibeo vobis omnem malam voluntatem, quæ per oculum significatur, & actionem, quæ per manum. *Chrys.* Si de membris dixisset, non tantum de dextro dixisset, sed de vtroque. In *ecclesiast. ca historia* legitur, vbi arguitur quidam qui oculum sibi exemit ex hac causa. Et *Origenes* reprehensibilis fuit, eo quod genitalia sibi abscidit. Primus oculus amicus consiliarius iter demonstrans: secundus mentis sensus: tertius vita contemplatiua: quartus cognatus vel parentes. b Scandalizat te] in hæresim trahere volendo, vel illicita concupiscendo, vel in tædium vel arrogantiá vertēdo, vel vitæ sanctitatem impediendo. c Erue eum] reprobando malum visum, frangendo, dimittendo, resistendo. d Et proiice abs te] manifestè contradicendo, ex toto annihilando, ad actiuam transeundo, à te separādo. e Expedit enim tibi,] q.d. magis necesse vel minus inutile est tibi. f Vt pereat vnum membrorum tuorum] id est, consiliarius aliquis vel familiaris. *Iere.12.b.* Fratres tui & domus patris tui ipsi pugnauerunt aduersum te, & clamauerunt aduersum te plena voce, ne credas eis cum locuti tibi fuerint bona.

g Quam totum corpus, &c.] id est, & tu ipse. Nota quòd *Exod.4.f.* Moyses penè occisus est à Domino, quia ducebat secum vxorem & filios. *Hieronymus* autem quendam iuuenem qui impediebatur à patre ne intraret claustrum alloquitur dicens: Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem, gladium tenet, &c. *Mich. vlt.b.* Inimici hominis domestici eius. h Et si dextera manus tua scandalizat te.] Dextera, familiaris in spiritualibus operatio exterior actiua vel sanguine coniunctus. Si hæc manus scandalum tibi est, vt prædictum est de oculo. i Abscinde eam,] dimittendo, fugiendo. k Et proiice abs te] longè abs te ex toto relinquendo. l Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum,] id est, vel familiaris vel operatio exterior vel actiua vel sanguine coniunctus. m Quam totum corpus tuum eat in gehennam,] ita cum illis supradictis, *infra 10.d.* Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus *Deut.33.a.* Qui dixerit patri suo aut matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum. *Chrysostomus* autem sic exponit: Dextera manus voluntas animæ, sinistra voluntas corporis. Hæc autem corporea manus organum est illius manus. Si dextera scandalizat, sinistra quid facit? Et infra verbi gratia: Erat mulier religiosa, respexi & dixi, debeo visitare eam assiduè vt instruam illam & confirmem in bono? Bonus est iste respectus & oculus dexter. Sed dum assiduè visito, decidi in laqueum desiderii eius, & ille bonus respectus & dexter factus est mihi in scandalum: Eiiciam ergo illum bonum respectum qui generaturus est malum.

n Dictum est autem] Adhuc prosequitur Dominus de additionibus Euangelij: sed distat inter additionem quam hic subdit, & alias additiones præmissas, quoniam præmissæ additiones factæ sunt circa prohibitionem, hæc autem facta circa promissionem. Non enim præcepit Moyses vxores dimittere dato libello repudij, sed propter ipsorum duritiam permisit timens ne fortè vxores quæ displicerent eis occiderent si eas inuiti haberent. Sed videtur hoc potius subtractio quā additio, quia cum multis causis in lege determinatis permissum sit Iudæis diuortium, Dominus eliminat omnes præter solam causam fornicationis, quæ erat vna de causis in lege determinatis: Non igitur videtur additio, sed subtractio. Propriè enim additio est, quādo quod præceptum est in lege permanet quasi non subtractum & remanente superadditur aliud. Vnde si remanentibus causis determinatis in lege, Dominus aliam superadderet, tunc verè additio esset. Vide ergo cum Dominus omnes causas excludit præter causam fornicationis, eo ipso addit ad cumulum perfectionis. Et ita cum videatur subtractio magna, tamen est additio, quia longe perfectius est non dimittere vxorem nisi sola causa fornicationis, quam dimittere propter quaslibet causas. Dicit ergo: Dictum est autem: Non dicit à quo vel cui, innuens quasi alienos à Deo & ignotos, quibus hoc dictum est. *Deut.24.a.*

Ioſu.18. b.14.9. 3.c.illud.

E suo. Quia si a oculus tuus dexter b scandalizat te, c erue eum & d proiice abs te. e Expedit enim tibi vt f pereat vnum membrorum tuorum quā g totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si h dextra manus tua scandalizat te, i abscinde eam & k proiice abs te: l Expedit enim tibi vt pereat vnum mēbrorū tuorū quā m totū corpus tuū eat in gehēnā. Dictū n est autē, o quicūq; dimiserit vxorem suā, p det illi libellū repudij. q Ego autē dico vobis, quia r omnis qui s dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis t facit eam mœchari, & qui u dimissam duxerit, adulterat. x Iterum audistis quia dictum est antiquis,

Deut.24. a.infrà. 19. b. Marc.1. a. Luc. 16. d.

o Quicunq; dimiserit, &c.] idest dimittere voluerit. *Chrysostom.* Qui secundum legem dimittit, quatuor committit iniquitates, quia quātum ad Deum existit homicida. Item quia dimittit non fornicantem: Item quia facit eam adulterari. Item quia accipientem eam facit adulterari. p Det illi libellum repudij] hoc est præceptum, sed dimittere permissio est. *Marc.10.a.* Permisit Moyses, non præcepit. Vnde nota quòd est permissio concessionis, quando licita conceduntur. Dispensationis, quando non licita fiunt licita, vt quado abbas permittit monachum comedere carnes. Item tolerantiæ, quando illicita permittuntur, vt hic. Item sustinentiæ, vt Deus permittit mala fieri. Quid autem scriptum esset in libello repudij non inuenitur in biblia. Sed dicunt quod in eo scripta erat causa diuortij, & dos quā dabat ei, & licentia nubendi alij. q Ego autem dico vobis: aliter illud Moysi explano, quia illud mandatum Moysi nunquam fuit concessum, sed à Moyse ne maius malum fieret toleratum. Et ita probat Iudæos errasse & trāsgressores, quia aliter intelligebant & agebant. r Quia omnis,] nullo excepto. s Qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis,] supple mulieris vel viri, & supple corporalis vel spiritualis fornicationis. t Facit eam mœchari] *Chrysost.* Omnis res secundum quas causas nascitur per eas absoluitur. Matrimonium enim non facit coitus sed voluntas, & ideo non soluit illud separatio corporis, sed separatio voluntatis. Non qui dimittit mœchatur, sed qui alteram ducit. Sicut autem crudelis est qui dimittit castam, sic fatuus est qui retinet meretricem. Nam patronus est turpitudinis qui crimen celat vxoris. Sic Dominus agit cum Ecclesia. *Isaiæ 50.a.* Quis est hic liber repudij matris vestræ quo dimisi eam. *Eccles.7.c.* Mulier si est tibi secundum animam tuam ne proijcias illam, & odibili ne credas te in toto corde tuo. *Prou.18.d.* Qui expellit mulierem bonam expellit bonum, qui autem tenet adulteram stultus est & insipiens, Et nota quod adultera quatuor peccata committit. Exhæredat filios, fidem violat, virum dimittit, fornicatur siue adulteratur. *Eccl.23.d.* Omnis mulier relinquens virum suum peccauit, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primo enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virū suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi.

u Et qui dimissam, &c.] quia debet habere innupta vel reconciliari viro suo, sicut dicitur. *1. Cor. 7. b.*

x Iterum audistis, &c.] Adhuc ostendit Dominus se non soluere legem sed adimplere. Moyses quidem periurium prohibuit. *Leui.19.c.* Non periurabis in nomine meo. Causa huius est, quia illum per quem iurant homines in reuerentia habent, ideo ne creaturas adorarent vt Deos, præcepit iurare per solum Deum. *Deuter. 6 b.* Dominum tuum timebis, & per nomē illius iurabis. Dominus autē plus facit, omino iurare prohibet. Iuramentum autē in se nec bonum nec malum, sed sicut cohabitatio mulierum prohibetur propter suspicionem, ita iuramentum prohibetur propter periurium quod sæpe iurantes incurrunt. Vnde *Chrysost.*

A Nemo est qoi frequenter iurat qoi noo aliquando periuret. *Ecc*. 23. b. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Permittitur autẽ iurare propter incredulitatem hominum, ne peccent male suspicando de nobis, quia crudelitas est contemnere famam in qua credulitas occiditur.

Conceditur autem iurare.
- Pro veritate confirmanda 2. *Cor*. 1. d Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos nnn est in illo, est & non, sed in illo, est.
- Pro pace reformanda, vt Iacob iurauit Laban, *Genes*. 31. g.
- Pro amicitia contrahenda. *Gen*. 26. f. dixerunt viri Geraræ ad Isaac: Sit iuramentum inter nos.
- Pro veritate declaranda. *Deut*. 19 d. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum.
- Pro calumnia sopienda. *Heb*. 6. c. Omnis controuersiæ finis est ad confirmationẽ iuramentorũ.
- Pro fidelitate seruanda, vt princeps regi 2. *Reg*. 5. a. Venerunt seniores de Israel ad regem, & percussit cum eis Dauid fœdus.
- Pro subiectionis recognitione, vt Abbates Episcopis. *Iud*. 11. d. Dominus qui hæc audit mediator ac testis est, quia promissa nostra faciemus.
- Pro purgatione. *Deut*. 21. a. Quando inuentum fuit cadauer, &c.
- Pro consuetudine Ecclesiæ seruanda, vt canonici.

F *Exod*. 24. b. Data lege omnes Filij Israel iurauerunt se seruaturos iuramentum. Dicit ergo: Iterum audistis, quia dictum est antiquis. *Leuit*. 19. c. Non periurabis in nomine meo nec polluas nomen Dei tui, ego Dominus.

Leuit. 19. c. 22. q. 1. c. habemus &c. si peccatis.

a Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. b Ego autem dico vobis, non iurare omnino, c neq; per cælum, quia d thronus Dei est, e neq; per terram, quia scabellum pedum eius est, f neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni regis, g neque per caput tuũ iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit h autem sermo vester, i est est, k non non, quod l autem his abundantius est à malo est. m Audistis qoia dictũ est: oculum pro oculo, dentem pro dente: n Ego autem dico vobis, non o resistere malo:

a Non periurabis: reddes autẽ Domino] non idolo, nòn creaturæ, iuramenta tua. *Chrysost*. Qui non reddit Deo iuramenta tua, sed elementis, dupliciter peccat. Primò, quia non reddit Deo ius suum, Secundò, quia deificat per quod iurat. Cælum & terram creauit Deus ad ministerium sibi non ad iurandum hominibus.

b Ego autem dico vobis, &c. *Alex*. Istud præceptum est Apostolis solis cum primitiuam ædificarent Ecclesiam. Si enim tunc iurasset, tunc scandalum oriretur, quia reputarentur Apostoli non tam perfecti. Apostolus autem tempore debito iurauit. *Rom*. 8. a. Vel, omoino, id est, sine causa legitima, vel non apparente. Prohibet autem Dominus iuramentum, ne quis quasi bonum appetat iurare. Item ne quis labatur in periurium. *Eccl*. 23. b. Vir multum iosans implebitur iniquitate, & non recedet à domo eius plaga, scil. periurij. Item ne fiat pro nihilo iuramentum. *Exod*. 20. b. Nõ assumes nomen Dei tui in vanum. c Neque per cælum,] credens aliquid numinis inesse, vel ex huiusmodi iuramento non nasci obligationem. Cælum, supple cum contentis. *Chrysost*. Qoi per cælum iurat, cælum deificat, & ideò similiter qoi iurat per terram non vitat idololatriam. d Quia thronus Dei est] *Isa. vlt*. a. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. *Psal*. 10. Dominus in cælo sedes eius. e Neque per terram, &c.] *Rab* Considera quod saluator non per Deum iurare prohibuerit, sed per cælum & terram & Ierosolymam & per caput tuum. Et hoc quasi paruulis fuit concessum. f Neque per Ierosolymam, &c.] Iuxta consuetudinem Hebræorum loquitur, qui iurabãt per ciuitatem Ierusalem, & religionem templi & sanctuarij. Regis magni. *Psal*. 76. Quis Deus magnus sicut Deus noster. g Neqoe per caput tuom iuraueris, &c.] Sed obiicitur de obfuscantibus capillos suos. Sol Hoc intelligitur de albedine siue nigredine naturali. h Sit autem sermo vester] supple quando necesse est loqui. i Est est] de re, scil. quæ est. Bis ponitur, est, propter veritatem existentis rei, & propter veritatem conscientiæ. k Non non] de re, scil. quæ non est. Vnde ipsa geminatio pondus habet. q.d. quod dicis verbo, dic opere ipso, & quod negas verbo, noli confirmare facto 2. *Cor*. 1. d. Sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est & non.

l Quod autem his abundantius est, à malo est] ex infirmitate compellentis iurare. Nota quod omne iuramentum debet habere tres comites, sicut dicitur *Ierem*. 4. a. Et iurabis, viuit Dominus in veritate, in iudicio & iustitia. Sed esi veritas rei & est veritas conscientiæ. Si verum sit & conscientia sic dictat, vere iurat, iustum iurat, qui licitum iurat, in iudicio, qui pro causa sufficiente. *Omne iuramentum debet habere tres comites.*

m Audistis quia dictum est, &c.] Adhuc docet abundantem iustitiam Dominus discipulos suos, quæ fuerit iustitia antiquorum circa iniurias tolerandas. Moyses quidem temerarios ab iniuria & læsos à vindictis retrahere volẽs, nec valens, pœnam saltem vindictæ temperauit, ne super iniuriam sibi illatã aliquis se vindicaret, sed & plus pro pari parem redderet talionem. Solent enim iniuriam passi se grauius vindicare. Christus autem qui non venit legem soluere, sed adimplere, perfectiorem iustitiam docens, monet omnino non resistere malo, sed humiliter pati. Et ponit tres species iniuriæ quas omnes sustinere hortatur. Prima est personæ læsio. Secunda rerum ablatio. Tertia angaria seruitutis. De prima agit vbi dicit. Sed si quis percusserit te in maxillam dexteram, &c. De secunda vbi dicit. Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, &c. De tertia vbi dicit: Et quicunque te angariauerit, &c. Sciendum autem quod non prohibetur iustitia † iudicandi. David enim qui dixit: Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c. multos legitur puniuisse, sed non vt homo, sed vt iudex. Sunt enim sæculares potestates in terra quasi vicarij Domini, quæ vice Domini puniunt reos, & bonos defendunt. Vnde Apostolus. *Rom*. 13. b. dicit de potestate sæculari: Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est vindex in iram ei qoi malum facit. Illis ergo licitum est iniurias vindicare ad pacem bonorum & terrorem malorum, non liuore vindictæ, sed amore iustitiæ. Cæteris autem omnibus vindictam accipere prohibetur, & maxime læsis, qui non amore iustitiæ, sed odio vel liuore iniurias suas vindicare solent. Omnium ergo vindictam vult sibi Dominus vel suo vicario reseruari. Vnde *Ezech*. 9. a. Secundum aliam editionem: Mihi vindictam & ego retribuam. Et *Deuter*. 32. e. Mea est vltio, &c. *Eccles*. 28. a. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam. *Roman*. 12. d. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Item: Noli vinci à malo, sed vince in bono malum, id est, in patientia. Iste solus vincitur impatiens inuenitur. Quamuis autem non absurdum sit *ad litteram* accipere quod dicit: Si qois percusserit te, &c. vt legitur de quodam eremita, tamen quia Dominus non legitur hoc fecisse, sed potius percussus in maxillam dixit: Si malè locutus sum testimonium perhibe de me, si autem bene, quid me cædis? Et Apostoli hoc fecisse leguntur. Et ideo exponitur aliter: Et per maxillam dexteram intelligitur læsio aperta in re digna. Per maxillam enim quæ omnibus patet, aperta, per dexteram, res digna intelligitur. Vnde sensus est, Si quis improperauerit quod Christianus es vel religiosus & pauper aut stultus, quia non sequeris alios, aut aliquid huiusmodi, percussio est in maxilla dextera, & tu præbe ei & alteram, non quidem sinistram, sed alteram dexteram, id est, patere libenter, vel paratus sis aliam pati læsionem pro dextro opere, vt si improperat qood es papellardus, paratus sis iterum pati, si vocet te hypocritam aut furiosum aut stultum, quia dimisisti redditus tuos aut dignitates. Et hoc est.

el. † vindicandi. Psal. 7. Iac. 5. c. 23. q. 5. c. rea ergo, &c. si peccatum & q. 5. c. si. De elect. in. significasti. De sentent. c. & si Christus Exod. 21. c. Deut. 19. d. Ioan. 18. d.

m Audistis quia dictum est: (*Exod*. 21. c. *Deut*. 19 d.) Oculum pro oculo, dentem pro dente.] Nota quod hoc est præceptũ iudici permissum tamen iniuriato, scil. vt agat cum iniuriãte si venit ad pœnam talionis. Sed nõ videtur quod fiat hic aliqua additio à Domino, quia dicitur *Leuit*. 19. d. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Ad hoc potest dici quòd additio est respectu interpretationis Iudæorum qui putabant vlcisci se posse, sicut adhuc carnales Christiani, & Iudæi.

n Ego autem, &c.] quasi dicendo sic vos doceo o Nõ resistere malo.] Non dicit peccato, cui vsque ad mortẽ est resistendum. *Glo*.

Malum temporale tribus modis fit. dum. *Gl.* Malum temporale, dicit Quod tribus modis fit. Cruciatu corporum, infra: Si quis te percusserit, &c. Damno rerum. Vnde *inf.* ā: Ei qui vult tecum in iudicio, &c. Angarijs operum. Vnde ait, & quicunque, &c.] Ecce iubet non resistere patiens, & misericors Dominus qui hoc fecit. Vnde *Thre.* 3.d. Dabit percutienti se maxillam. *Isa.* 50.c. Cor-
Luc.6.e. pus meum dedit percu-
53.q.1.c.t. tientibus, & genas meas vellentib. *Chrys.* Si incipimus secundùm
14.q.1.c.1. legis mandatum omnibus reddere mala pro malis, omnes efficimur mali, & solutum est propositũ legis, quæ dum malos voluit facere bonos, bonos fecit malos. Iracũdia enim per iracundiam non compescitur. *Prou.* 25.c. Si esurierit inimicus tuus ciba illum, si sitit, da illi potum aquę; prunas enim congregabis super caput eius, &
Triplex iniuria. Dominus reddet tibi. Item nota quòd est iniuria triplex. Cordis, oris, & operis Cordis quod est odium. Contra quam est dilectio iniuriantium. Vnde *inf.* g. dicitur: Diligite inimicos vestros Oris scil. detractio, & huiusmodi. Cõtra quã est benedictio. Vnde. Benedicite male dicẽtibus vobis. Operis. Cõtra quam est beneficiom. Vnde. Benefacite persequentibos vos.
Iniuria operis triplex. Iniuria operis triplex. Corporis. Contra quam est. Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei, & alteram Indebitum seruitium exigendo. Contra quam est. Est quicunque te angariauerit, &c. Rebus proprijs spoliando. Contra quam est. Et ei qui vult tecum in iudicio cõtendere, &c. Vnde sequitur *a* Sed si quis, &c. dexterã maxillam] ad literã. *b* Prębe ei, & alterã] Hoc cõgruit solis perfectis illius temporis. Dominus n. pro tẽpore loquebatur, quia in vniuersũ mũdum missurus erat Apostolos tãquã spirituales medicos, sciẽs quod inuenirẽt ęgros phreneticos, præcepit eis vt patiẽter sustinerent læsiones corporibus inflictas. Hoc enim cõgruit bono medico, vt patienter sustineat ab ægro phrenetico læsiones. Vnde quia Ecclesiam in sanguine suo erant fundaturi, & debebant sustinere primos impetus persecutorum, congruum erat, vt in bono humilitatis vincerent rabiem tyrannorum, qui videntes inopinabilem mentis eorum patientiam, & mansuetudinem, sæpe conuersi sunt ad fidem. Nunc autem modernis non congruit homini patiẽtia in læsione corporũ, nec habẽt locũ hodie, imo si ita sustinerent afflictiones corporum abuterẽtur Pagani patientia eorũ, & ita quod primo voluit dicere ad Ecclesiæ fundamentum, nunc esset ad Ecclesiæ detrimentum. *l* Præbe, & alteram] *Rab.* Non tantùm non repercutias, sed si vult alteram ferire patienter feras. *Chrys.* Qui mandatum legis implet, non simul implet & Christi, qui autem Christi simul implet & legis. Nam qui repercutit, legis implet mandatum, non Christi. Sed dicis, dignus est ille repercuti. Etiam, sed tu non es dignus repercutere, quia illius es discipulus, qui cùm malediceretur non maledicebat. 1. *Pet.* 3 d. Si oculum alterius eruis, nunquid tuum recuperasti? Non, sed cum membro etiam patientiam perdidisti. Diabolus vulnera corporum propter vulnera animarum procurat Si tu non repercusseris, ab homine quidem victus videris, diabolum autem vicisti.

Moraliter. Mor. liter. Maxilla est auctoritas sacræ Scripturæ. *Cant.* 4 a. Sicut fragmen malipunici ita genæ tuæ, sic auctoritates expositæ albæ per misericordiam, rubeæ per iustitiam. Et *Iudic.* 15 d. De Samsone, qui maxilla asini occidit mille viros. Qui ergo percutit in dexteram maxillam, i. in aliqua auctoritate sacræ Scripturæ, vt Hæreticus. *b* Præbe illi, & alteram reddendo, & soluendo ei per aliam auctoritatem. *c* Et ei, qui vult tecum in iudicio contendere,] id est, contentiosè agere, quòd omnibus prohibetur, allegare autem imperfectis licitum est. *d* Et tunicam tuam tollere, i. vestes viliores, quæ sũt camisia, pellicea, & huiusmodi corpori proxima *e* Dimitte ei, & pallium,] i. vestes exteriores, sicut capam, supertunicale, & homini exteriora Et est summa. Si quis vult tibi auferre vestes interiores, prius quàm contentiosè agas, dimitte ei vestes exteriores. Apostolus enim contentionem vituperat in cunctis. 1. *Cor.* 6.b. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? *Chrysost.* Indigna res est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis sæcularis fidelis, vel infidelis. Qui enim te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem, siue indignitatem

a Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, *b* præbe illi, & alteram. Et *c* ei qui vult tecum in iudicio contendere *d* & tunicam tuam tollere, *e* dimitte ei & palliũ. Et quicunque *f* te angariauerit *g* mille passus, *h* vade cum illo & alia duo. *i* Qui petit à te, *k* da ei, *l* & volẽti † mutuare à te ne auertatis.

causæ, & perdis dignitatem Christi propter negotium mundi. Omne iudicium irritatio cordis est, si semel iudicium ingressus fueris, iam non cogitas vt veritas causæ appareat, sed vt quocunque modo victor existas. Hęc Deus illis mandat qui magis diligunt Deũ quã mundum. Nam qui lucrum animę magnum æstimat, damnum rei modicum putat. Difficile est rem dimittere, sed difficilius est
23.q.1.c.t. sine peccato de iudicio exire. Nota autem quod perfectis licet sua
G
repetere sine lite sine iudicio, sed non con-
al. † mutuari. uenit inde mouere causam coram iudice. Infirmis verò licet sua repetere, mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem, sed non contentiosè, vel fraudulenter. Vnde versus. Expedit infirmis licet absque dolo, sine lite: Prælatis licet hoc, non expedit Anachoritæ, Non licet vt per eum res sint in iure petitæ. *f* Et quicunq; te angariauerit] i. officio, & inhonesto seruitio, sine peccato tamen seruire coegerit, in proprio corpore supple, *inf.* 27.d. Angariauerũt Simonem Cyreneum. Angariæ propriè dicuntur coactio seruitij corporalis in persona alicuius propria. Perãgariæ verò in rebus alijs, vt in equo, vel in asino, vel in aliquo tali. Angaria dicitur cõpulsio, vel iniusta exactio. Vel secundùm Papiam: Angaria, publica officia dicũtur. *g* Mille passus] quod est iter sabbati. q.d. sicut hoc non est contra sabbatum legis, ita & in his quę non sunt contra sabbatum pectoris angarias sustine. *h* Vade cum illo, & alia duo] s. millia, i. patienter feras si ire te oporteat alia duo. Nota autẽ quòd in hoc hortatur nos ad perfectionem cùm dicit, mille passus, quia millenarius est numerus perfectionis. Itẽ nota per hoc quod Dominus millenario addit alia duo, significat quòd in his tribus consistit perfectio patiẽtię, s. corpore, voluntate, & ratione. Vt si hortaris, vel cogeris alicui impẽdere corporale officiũ, sit rationabile, sit voluntarium. Vnde *Rom.* 12 a. Rationabile sit obsequium vestrum. De hoc triplici millenario perfectæ patientiæ, habetur *Iob.* 1.a. Erant Iob tria millia camelorum. Camelus vngulam findit, in hoc discretio: Oneribus imponẽdis se voluntariè submittit, in hoc opus, & voluntas.

i Qui petit à te, da ei.] Quia poterat quis dicere, nonne omnia quæ petierit, debeo ei dare? Respondet *Gloss.* Quæ honestè, & iustè possunt dari, si deest facultas, da ei affectum verbo, vel obsequio. *August.* Ita da, vt nec datum tibi noceat nec alij, pensanda enim est iustitia. Ita enim omni petenti dabis, etsi non id quod petat, sed melius cum iniustè petentem correxeris. Qui petit à te, da ei. Debemus dare de corde compassionem. *Gregor.* Plus est compati ex corde quàm dare, quia qui compatitur, de seipso dat lacrymas, scil. sanguinem, quia de pecunia, de alieno. Item debemus dare de ore verbum. *Eccl.* 18.b. In omni dato non des tristitiam verbi mali. De manu substantiam temporalem. *Deut.* 15.c. Præcipio tibi, aperias manum tuam fratri tuo egeno: *Tob.* 4.b. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum, etiam exiguum libenter impertiri stude. Hæc sunt illa tria, quæ dedit Maria Magdalena pedibus Christi, idest pauperibus, Capillos, idest bona temporalia, & lacrymas, compassionis, & vnguentũ, dulcis verbi. *k* Da ei] non vende: Quond facit qui multas preces expectat. Contra quod dicitur *Cant.* 5.d. Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Manus tornatilis de leui voluitur. Item vendit qui beneficium procrastinat: Contra quod *Eccl.* 4.a. Non protrahas datum angustianti. Item qui improperat pauperi. *Eccl.* 29.b. Datio insipientis non erit tibi vtilis, oculi enim illius septemplices sunt: Exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius inflammatio est. Item vendit qui dat tristi vultu. Contra quod *Eccl.* 31.c. Splendidum in epulis benedicent labia multorum. Item vendit qui aliud beneficium expectat.

l Et volenti mutuare à te ne auertaris,] id est, volenti accommodare à te. *Eccl.* 4.a. Oculos tuos ne auertas à paupere. *Rom.* 12.c. In tribulatione patientes, necessitatibus sanctorum communicantes. *Luc.* 6.e. Mutuum date, nihil inde sperantes. Et volenti mutuare. *Chrysostom.* Iubet mutuum dare, non tamen sub vsuris Qui dat sub vsura videtur prima facie dare, sed reuera nõ dat sua, sed aliena tollit. Videtur succurrere necessitati, sed in maiorem immittit. Soluit ab vno vinculo, sed pluribus ligat. Similis est pecunia

a vsuraria morsui aspidis. Percussus ab aspide quasi delectatus vadit in somnum, & per suauitatē soporis moritur, veneoum latenter per omnia membra discorrit. Si qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed vsura per omnes facultates eius discurrit & conuertit totom in debitum. Et sicut fermentum totam massam corrumpit & in se conuertit, ita cùm vsura domum alicuius intrauerit, totam substantiam conuertit in debitum.

a Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, b & odio habebis inimicum tuum. c Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, d benefacite his qui oderunt vos e & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, f vt sitis filij patris vestri qui in g cælis est, qui h solem suum oriri facit super bonos & malos, & i pluit super iustos & iniustos. Si enim

a Audistis quia di. est, &c.] Supra satis executus est Dominus de additamento iustitiæ, quæ multipliciter fit, vt dictum est, nunc exequitur de additamento charitatis quæ totius cumulus est perfectionis. *Gal* 5. c. Omnis lex in vno sermone completur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. *Rom.* 13. c. Plenitudo legis est dilectio. Dicit ergo, Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum. *Leui.* 19. d. b Et odio habebis inimicum.] In toto corpore legis non est scriptum hoc. Vide ergo quia nomine legis hic intelligitur traditio scribarum qui totam legem exposuerunt. In quorum traditionibus dictum est. Odio habebitis inimicum, quod ideo visum est eis addendum, quia Dominus præcepit inimicos persequi. Præcepit enim filijs Israël vt delerent Amalec de sub cælo. Et Saul habita victoria de Amalecitis, quia reseruauit regem ad vitam, & quædā pecora de præda, punitus à Domino, translatumque est regnū ab eo. Videntes igitur Dominū offensū quia parcebatur inimicis, putabāt odio habendos inimicos, ideoq; cùm in lege præceptū esset. Dilige proximum, in traditionibus suis addiderunt odio habebis inimicum. c Ego autē di. vo. dil. ini ve.] ad literam, consulendo, auxiliando, beneficia largiēdo. Diligēdi autē sunt propter Deū, propter nos, propter ipsos, quia omnia dilecti diligenda sunt, non solùm & agri & segetes, sed & spinæ & sepes. Item quia filij Dei sunt licet insani, & fratres nostri licet ægroti. Item quia Deus faber, & ipsi mallei & limæ. Propter nos, quia vtiles nobis, qui ducunt nos ad portum, quia debita nostra persoluunt, & rubiginem remouent & huiusmodi. Propter se, quia magis indigent. *Deut.* 23. b. Nō abominaberis Idumæū, &c. d Benefacite his qui ode. vos] propter duas causas. Propter naturæ conformitatem, quia homines sunt. *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, Cùm videris nudum operi illum, & carnem tuam ne despexeris. Ecce naturæ conformitas. Et propter charitatem. 1. *Ioan.* 3. a. Qui viderit fratrē suum, &c. *Rom.* 12. c. Benedicite persequentibus vos. *Chrysost.* Si benefeceris inimico tuo tibi amplius fecisti. *Hiero.* Noli negare quod Deus nulli negat, quamuis sit blasphemos & impijs. e Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos] idest, falsò criminantibus 1. *Cor.* 4. c. Maledicimur & benedicimus. *Greg.* Ille suas preces multum inualescere facit, qui eas pro inimicis effundit. *Idem* Iusti quod quisque petit adispicitur, cum eius animus nec in petitione odio inimici fuscatur. Nota quòd Ecclesia tribus modis impugnatur. Odio, verbis, & cruciatu corporis Ecclesia econuerso diligit, orat, & benefacit. f Vt sitis filij patris vestri qui in cælis est:] Filij debemus esse imitatione. Imitari enim debemus patrem nostrum Deum qui diligit inimicos suos. 1. *Cor.* 4. d. & 11. a. Imitatores mei estote. Si autem filij & hæredes. *Rom.* 8. c. *Chrysost.* Filij carnales frequenter sunt similes patribus in facie vel loquela vel risu, aut in aliquo corporis signo, filij autem spirituales in sanctitate. Et illi quidem si similes fuerint, nullam laudem merentur, si dissimiles nullum vituperium quia non est in potestate hominis quam qualitatem corporis accipiat. Filij autem Dei si similes fuerint, laudandi sunt, si dissimiles nimis vituperandi, quia in potestate cuiuslibet est mensura iustitiæ faciendæ. g Qui in cæl. est] In cælis dicitur esse Deus, quia ibi maximè relucet eius potentia, sapientia, bonitas. Potentia in magnitudine, sapientia in pulchritudine, bonitas in motus vniformitate. h Qui solem suum oriri facit super bonos & malos] Ad literam, de sole materiali verum est, vbi notatur beneficium Dei. i Et pluit soper iust. & iniu.] Ad literam

Leuit. 19. d. *Deut.* 23. b.

Luc. 6. d. 23. q. 4. c. cu in lege & c. ea vindicta.

28. dist. c. fin. De pæ. dis. 3. c. interrogum. De con. dist. 4. nec quæ quam.

Exod. 17. d. 1. *Reg.* 15.

Inimici diligēdi sunt propter tria

Ecclesia tribus modis impugnatur.

Vel pluit imbrē doctrinæ, vt fructificet. *Ps.* 84. Etenim Dominus dabit benignitatē & terra nostra dabit fructū suū. *Hebr.* 6. b. Terra sæpe venientē super se bibens imbrē & germinās herbam opportunā illis à quibus colitur accipit benedictionem à Deo, proferens autē spinas ac tribulos reproba est & maledictioni proxima. k Si enim diligi. eos qui vos di. quam mer. habe.] Amare amātē naturæ est, inimicum amare charitatis est. Ideo dicit. l Quam mer. habe.] Hanc scilicet de qua. *inf.* 6. a. Recepistis inquit mercedē vestrā. *Chrysost.* Qui amicos diligit propter se diligit, qui autē inimicos diligit, nō propter se, sed propter illū diligit.

k diligitis eos qui vos diligunt l quam mercedem habebitis? m Nonne & Publicani hoc faciunt? Et si n salutaueritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt. o Estote ergo vos perfecti p sicut & q pater vester cælestis perfectus est.

CAP VI.

r Attendite ne iustitiam

m Nōne & publicani hoc faciunt] q. d. non est hoc magnū. Publicani sunt, dicit *Glossa* qui publica vectigalia exigunt, vel publica sæculi negotia vel lucra sectantur. Et dicūtur isti traxisse nomen à Publio Romano rege qui prius eos instituit. n Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis] *Interl.* Salutatio est quædā species orationis q. d si tātùm oraueritis pro his qui aliqua affinitate vobis coniūcti sunt, quid amplius habet beneficiū vestrū beneficio infideliū? si diligēter inspicias, tria in hac serie respondēt tribus prædictis. Ei enim quod dictum est Benefacite his q oderūt vos, respōdet id quod dictū est. Vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est q. d. benefacite amicis & inimicis, quia pater vester beneficus est tā bonis amicis quàm malis. Ei autem quod dictū est: Diligite inimicos vestros, respōdet quod prius dictū est. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, &c. q. d diligite inimicos Quā enim mercedē putatis habere si diligitis amicos? Ei autem quod dictū est Orate pro persequentibus vos, respondet quod hic subditur: Et si salutaueritis fratres vestros, quid amplius facitis? Nōne & Ethnici hoc faciunt] q. d. Dominus, quid plus facitis in hoc quàm gentes ex humano affecto hoc facientes. Ethnos Græcè, gēs latinè, inde Ethnici à gētib geniti. o Estote er. per.] Sed obiicitur. Ergo tenemur omnes esse perfecti, quia est in præcepto vt videtur. Ad hoc dicēdum quod multiplex est perfectio? Prima est sufficientiæ, ad quam tenentur omnes, vt hîc, & *Luc.* 6. e. Ad pœnitentiam enim tenentur omnes. Secunda comparationis, vt clerici respectu laicorum. *Genes.* 6. b. Noë erat perfectus in generationibus suis. Tertia est perfectio ordinis, vt munditia carnis in Eunuchis. *Isa.* 3. d. Mundamini qui fertis vasa Domini. Quarta est perfectio professionis siue religionis. *Inf.* 19. c. Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes. Quinta est perfectio prælationis, cuius est pro subditis animas ponere. *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. Sexta est perfectio tranquillitatis, cuius est habere mortem in desiderio & vitam in patientia 1. *Ioan.* 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. *Phil.* 1. d. Cupio dissolui & esse cum Christo. Vnde *versus*: Sufficit ordo refert claustrum prælatio tutum. Sicut imitationem notat, non æqualitatem. p Et pa. ve. cele. per. est, q. d. ita faciatis vt mereamini effici filij patris cælestis per gratiam adoptionis, &c.

Luc. 6. c.

23. q. 1. c. 6.

A

Multiplex est perfectio.

EXPOSITIO CAP. VI.

r Attendite ne iustitiam vestram, &c.] Determinauit supra de operibus iustitiæ & de operibus misericordiæ, in quibus debent vltra Scribas & Pharisæos abūdare. Opera enim misericordiæ sunt, inimicis benefacere, & pro eis orare. Nunc autem determinat de ipsorum operum fine. Et quia horum operum finis est duplex, vnus malus, vt in hypocritis, alius bonus, vt in sanctis, vtitur agricola animorum nostrorum more prudentis agricolæ qui prius extirpat nociua quàm plantet & superseminet vtilia, sic prius Dominus tangit de fine vitando & consequenter de fine appetendo. De fine vitando hic cum dicit: Attendite, &c. De fine appetendo. *inf.* cùm dicit: Tu autem cum oraueris intra in cubiculū tuum, &c. Nota quòd prauum finē tollit à tribus, eleemosyna, s. ieiunio & oratione, quasi secundum triplicē rationem ad triplicem vim animæ. Ad proximum enim fit eleemosyna ex compassione vis irascibilis Ad Deum fit oratio ex deuotione vis rationabilis. Ad seipsum ieiunium ex conti-

ex continentia concupiſcibilia. Et hæc facimus ſecundum triplex bonum noſtrum, quòd circa nos, de quo eleemoſyna, quo nos ſumus, in quo oratio, quòd infra nos eſt, in quo ieiunium. Et per hæc tria opera intelliguntur omnia opera bona. Dicit ergo *r* Attendite ne iuſtitiam veſtram] Per iuſtitiam intellige ieiunium, eleemoſynam, orationem. Ieiunium contra concupiſcentiā carnis, eleemoſynam contra concupiſcentiā oculorum, orationem contra ſuperbiam vitæ, attendite, quaſi dicat eſtote attenti, & cauti. Superbia enim bonis operibus inſidiatur, vt pereant. Ideo dicebat *Iob* 9.d. Verebar omnia opera mea. *a* Faciatis coram hominibus,] id eſt ne finem iuſtitiæ ponatis in hominum laude. Et ne ſimpliciter crederetur debere abſcondi ab hominibus, ſubdit. *b* Vt videamini ab eis,] appetendo ſupple laudem eorum. *Rab.* Qui ſua bona opera faciunt coram hominibus, ſimiles ſunt virginibus fatuis. *Aggæi* 1.b. Qui congregauit mercedes, miſit eas in ſaccum pertuſum. Propter autem exemplum dandum aliis debemus opera noſtra manifeſtare. *Chryſoſt.* Sicut lampas abſcondi nō poteſt, ſic nec opus iuſtitiæ celari. *c* Alioquin] niſi ita feceritis. *d* Mercedem non habebitis, &c.] cuius amore non feciſtis. q.d. hoc reputatur pro mercede quod gloriati eſtis in laude. *Hier.* Non virtus, ſed cauſa virtutis apud Deum mercedem habet. *e* Cum ergo facis eleemoſynam. Docuerat Dominus ſupra vitare finem malum in operibus iuſtitiæ in generali. Nunc autem ſpecificat de operibus ſingulariter. Vnde dicit *Gloſſa.* quædam. A toto in partes deſcendit, vt exponat quæ bona non ſint pro hominum laude facienda. Et primò determinat hic de eleemoſyna, quæ eſt pars iuſtitiæ, ſicut dicit *Interl.* Sed contra. Eleemoſyna eſt pars miſericordiæ, non ergo iuſtitiæ, diuerſarum enim virtutum diuerſæ ſunt ſpecies. Sol. Iuſtitia eſt hic generale nomen ad virtutes. Nota autem quod octo ornant eleemoſynam.

Octo ornāt eleemoſynam.

- Primum eſt compaſſio cordis. *Iſa.* 58. Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua.
- Secundum eſt dulcedo ſermonis. *Eccl.* 18.b. Nonne ardorem refrigerabit ros, ſic verbum melius quam datum.
- Tertium facultatis quantitas. *Tob.* 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue.
- Quartum hilaritas dantis. *Eccl.* 35.b. In omni dato hilarem fac vultum tuum.
- Quintum humilitas dantis. *Eccl.* 4. a. Fili eleemoſynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne tranſuertas à paupere.
- Sextum diſcretio. *Eccl.* 12.a. Si benefeceris, ſcito cui benefeceris, & erit gratia in bonis tuis multa.
- Septimum velocitas. *Pro.* 3.d. Ne dicas amico tuo vade, & reuertere, & cras dabo tibi cum ſtatim poſſis dare.
- Octauum intentio recta, *inf. eod.* Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera.

f Noli tuba canere.] i. noli innoteſcere ad gloriā tuam. *g* Ante te] vt glorieris in laude tua. *Gl.* Ante ſe tuba canit, qui ante alios vult laudari, vt appareat maior illis. *Chryſoſt.* Tuba eſt omnis actus, vel ſermo per quē operis iactantia demonſtratur. Aliquādo enim ipſa abſcōſio tuba eſt. *h* Sicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & in vicis] *Aug.* Hypocrita eſt qui ſimulat quod non eſt, repræſentator alterius perſonæ. *Iob* 39.b. Pēna ſtruthionis ſimilis eſt pēnis herodij. Iſtos cōparat *Rab.* fatuis virginibus dicens. *Matt.* 25. a. Virgines fatuæ lampades habent, non oleum, gloriam foris nō intus. Hypocrita autē dicitur ab hypos quod eſt ſub & criſis quod eſt aurum, quaſi extra aurati interius lutei. *i* Vt honorificentur ab hominibus] Eo n. fine per vicos, & ſynagogas vocant cōcilium, vt ſi quid boni faciunt ſit hominibus ſpectaculū. *Chryſoſt.* Non eſt ingrata Deo eleemoſyna quæ viſa fuerit, ſed quæ ideo facta eſt vt viſa ſit. Qui enim propter Deū facit eleemoſyna, neminem videt in corde ſuo, niſi Deū propter quē facit, ideo etſi præſētibus aliquibus faciat, tamen animus eius nō videt illos, & ſi videtur ab eis. Poteſt tamen & econuerſo fieri vt nemo ſit, tamen ille in corde ſuo gerit perſonas quibus deſiderat oſtentare. *k* Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam,] quaſi dicat, Dominus, ſine dubitatione ſciatis quod merces ſua laus humana eſt. De his dicitur *Apocal.* 3.a. Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas & mortuus es. *l* Te autem faciente eleemoſynam.] Poſſet aliquis dicere: Ego non faciam tantum eleemoſynam pro fauore humano, ſed mixtim pro commodo terreno, & pro præmio æterno. Ad hoc obuiat dominus dicens, quòd non ſic faciendum eſt. *Interlin.* Quia ſunt aliqui qui fauorem aliquem quærunt cum mercede æterna. Ideo dicit: *De pæ dis.3.c. cinuendum.*

veſtram *a* faciatis corā hominibus, vt *b* videamini ab eis: *c* alioqui *d* mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cælis eſt. *e* Cùm ergo facis eleemoſynam *f* noli tuba canere *g* ante te, *h* ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & in vicis, vt *i* honorificētur ab hominibus. *k* Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. *l* Te autem faciente eleemoſynam, *m* neſciat ſiniſtra tua quid *n* faciat dextera tua, *o* vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito, & *p* pater tuus qui videt in abſcondito, *q* reddet tibi. Et cum *r* oratis,

m Neſciat ſiniſtra tua,] id eſt, praua intentio, vel appetitus temporalium: *Leuit.* 19.e. Poma quæ germinauit, immunda erunt vobis, nec comedetis ex eis, quarto autem anno omnia fructus eorum ſanctificabitur, laudabilis Domino, quinto autem anno comedetis fructus. Primus annus adoleſcentia, ſecundus iuuentus, tertius ſenectus, quartus finis, & tunc debet ſanctificari Domino, quintus poſt mortem. Ibi *Gregorius.* Nec debet hoc paſcere animum operantis, ne dum laus ſuauiter capitur, fructus operis intempeſtiuè comedatur.

n Quid faciat dextera tua.] Dextera eſt bonum opus. q.d. cum facis opus virtutis, caue ne me admiſceat puluis inaniа gloriæ, vel ineptæ lætitiæ, vel elationis.

o Vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito] id eſt, in ſecreto cōſcientiæ. *Eccl.* 29.c Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & ipſa exorabit pro te ab omni peccato. Vnde comparatur ſemini quod occultatur in terra.

p Et pater tuus qui videt in abſcondito.] *Hebr.* 4.d. 1. *Reg.* 16.b. Homo videt ea quæ patent, ſolus autem Deus intuetur cor. *Chryſoſt.* Impoſſibile eſt, vt bonum opus in abſcondito dimittat Deus, quia gloria eius eſt. Si vis ergo omnes tuas directiones videri, vel donationes, abſconde eas. Si ſtudueris nunc latere, tunc te Deus famosè prædicabit orbe terrarum præſente.

q Reddet tibi,] & ſi non nunc, tamen tempore opportuno. *Eccleſiaſt.* 5.b. Altiſſimus enim eſt patiens redditor. *Sapientiæ* 10.d. Reddet Deus mercedem laborum ſanctorum ſuorum. Nota quòd duodecim ſunt fructus, ſiue effectus eleemoſynæ.

Eleemoſyna enim

- De peccatis præteritis veniam impetrat. *Eccl.* 3.b. Eleemoſyna patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, & ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua.
- Peccata præſentia purgat. | Æternum ſuppliciū vitat. | De his duobus dicitur *Tobiæ* 4. b. Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animas ire in tenebras.
- Fomitis ardorem mitigat. *Eccl.* 3 d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis.
- Animam reficit | Gratiam cōſeruat | Et de his dicitur *Eccl.* 17.c. Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit.
- Impugnat diabolum. *Eccl.* 29.c. Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam aduerſus inimicum tuum pugnabit.
- Abſoluit à pœna peccati. *Daniel.* 4.e. Redime peccata tua eleemoſynis. *Lucæ* 11. f. Date eleemoſynam, ecce omnia munda ſunt vobis.
- Interceſſores multiplicat. *Act.* 9.g. Circumſteterunt illum omnes viduæ flentes, & oſtendentes tunicas quas faciebant eis dorcas.
- Prolongat vitam præſentē. | Meretur vitam æternam. | 1. *Tim.* 4.c. Pietas ad omnia valet promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ.
- Inimicos mitigat. *Rom.* 12.d. Si eſurierit inimicus tuus, &c.

r Et cū oratis &c.] Hic docet de prauo fine vitādo in orōne.

a In medio autē ponit de oratione,quia eleemosyna&ieiunium sunt quasi alæ orationis.Vnde Tob.12.b. Bona est oratio cum eleemosyna & ieiunio. Sunt autem multi fructus orationis & effectus.

Oratio enim

- Desiderium accendit. Vnde 4. Reg.1.c.& 3. Reg.18. f. Descendit ignis ad orationem Eliæ.
- Cor serenat. Vnde quādo malignus spiritus agitabat Saul, Dauid canebat in cithara,& bene erat ei 1. Reg 16.d.
- Casū euitat. Isa.48.b. Laude mea infrænabo te ne intereas.
- Diabolum fugat 1. Mach 4.b. Tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda & congressi sunt , & contritę sunt gentes & fugerūt in campum,nouissimi autē ceciderūt in gladio.
- Torporem animi excitat. Eccl. 18.c. Ne impediaris orare semper.
- Veniam peccati impetrat 2. Reg.12.d.de Dauid,postquam orauit,audiuit:Translatum est peccatum tuum à te.
- Vitam ad pœnitentiam faciendam prolongat. Sicut legitur 4. Reg. 20.b.De Ezechia,cui facta oratione , additi sunt quindecim anni vitæ eius.
- Sanitatem corporis impetrat. Eccl 38.a.Fili in tua infirmitate nę despicias teipsum sed ora Deum,& ipse curabit te Iacob vlt.e.Oratio fidei curabit infirmum.
- Deum iratum mitigat. Vnde super Tob.3. ibi: In oratione persistens , dicit Gloss.Oratio Deum lenit.
- Gratiam impetrat. Vnde Zacharias orando Ioannem impetrabat. Luc. 1.a.
- Sapientiam & scientiam impetrat 3.Reg.3.b.de Salomone Iac.1.a.Si quis indiget sapientia,&c.
- A carcere peccati liberat. Vnde Ionas postquam orauit euomuit eum cetus. Ion. 2.d.
- Temporalia multiplicat bona, & aufert mala. Vnde 3. Reg. 17. a. Elias oratione orauit & clausum est cælum. Et iterum orauit & apertum est 3 Reg.18.g.
- Confortat & audaciam præstat. Vt Iudith.9.d.
- Opprobrium tollit. Tob 3.d.de Anna filia Raguelis.
- Pacē & quietem conseruat 1.Tim 2.a. Obsecro primò omnium fieri obsecrationes , orationes , postulationes , gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sont , vt quietam & tranquillam vitam agamus.
- Docet quid agēdū 2.Paral.20.c.Cū ignoremus quid agere

debeamus,hoc solū residui habemus vt oculos nostros dirigamus ad te.Dicit ergo Et cū oratis,affectu mētis.Chrys.Solā orationē quasi spirituale tributū anima offert Deo de suis viscerib. b Nō erit si.hypoc.]foris lucētes,intus fætētes,quia pleni omni spurcitia.inf.23.e Exod.30.d.Talē cōpositionē nō facietis in vsus vestros,quia sāctū est Domino,homo quicūque fecerit simile vt odore illius perfruatur , peribit de populo suo.Et loquitur de thymiamate q̃ significat orationem quā in vsū nostrū cōuertimus,quādo eā pro inani gloria damus.Et nota quod fiebat ex quatuor,stacte.i.gutta myrrhæ. quæ seruat corpus à putredine,hoc est ad salutē,galbano,qa fugat odore serpētes,hoc est in fide,onycha similis vngui,in quo persecutio,& thure lucidissimo, quod dicitur masculū, eò quod fit ad modum testiculi,& in hoc significatur vt generet orationem pro se. b Qui amant in synagogis] vt melius videri possint. c Et in angu. pla.]In hoc quod in angulis, notatur abscōdite,in hoc pro dicitur pla earū,manifestatio. q d. abscōdunt se vt appareant,sicut perdix quę abscōdit caput sub alno,corpus pnnis in aperto. d Stantes orare.]Notat morem Iudæorū,qui stantes,orant,quia legē stātes acceperunt. Exod.19.e.Steterunt ad radicē montis. e hyp . Quærunt se abscodere vt dupliciter laudentur.Primò quia orant , secundò quia absconse orant. e Vt videantur ab hominib.] In hoc est finis orationis. Chrysost. Non intendunt exaudiri sed videri Dan.6.e.quia orauit apertis fenestris, missus est in lacū leonum.Itē Chrysost. De hypocrita quid vis vt videaris orans? Nonne quia laudabilis res est orare,vt quod nō vis esse laudabilis qui vis velaudari. O insania vanitatis,esse nolūt quod desiderant apparere. Mendaciter orant cum nō orent, & mendaciter laudantur cum non sint laudabiles , speciem vacuā religionis vēdunt,& verbum vanum laudis emunt,finito verbo finitur bonum quod positum erat in verbo. Item Chrys. Orans nihil nouum faciat quod aspiciant homines, nec voce clamet nec manus expandat,nec impudenter oculos tollat ad ex,vt notabilis fiat. f Amen dico vobis receperunt mercedem suam] s.laudem,hominum,tandem recipient merced.pœnam inferni. g Tu autem cum oraueris] Amotis malo fine ab oratione, docet quomodo orandum, qui prius docuerat quomodo eleemosynandum.Dicit ergo:

Tu autem cum oraueris , intra in cubiculum tuum] in loco secreto,ad literam,vt Iudith.9. Act.10.b de Petro.Tob.3.b. de vxore Tobiæ,quæ intrauit cubiculum.Vel, In cubiculū,i.in secreto conscientiæ.Psal.4.Et in cubilibus vestris cōpungimini.2. Paral.20.a. Iosaphat timore perterritus totū se cōtulit ad orandū,vt totus homo interior colligatur in se,qui Deo debet offerri in oratione , vt vis rationabilis cōtēpletur Dei sapientiā , vis irascibilis magnitudinē , vis concupiscibilis bonitatē. h Et clauso ostio] i. sēsibus extrinsecis . Vnde 2. Reg.4.b. Isboseth fuit occisus ostiaria dormiente. i Ora patrem tuum in abscond.] qui adoratur in spiritu & veritate. Ioan.4.c. Phil. 4.a. Petitiones vestræ innotescāt apud Deū. Isid. Longe est à Deo animus, qui in cogitationibus sæculari fuerit occupatus. k Et pater tuus qui videt in abscon.] Hebr.4.d.Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.

non a eritis sicut hypocritæ , b qui amant in synagogis & in c angulis platearum d stātes orare,vt e videantur ab hominibus. f Amen dico vobis receperunt mercedem suam. g Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum , h & clauso ostio i ora patrem tuum in abscōdito, k & pater tuus qui videt in abscōdito l reddet tibi m Orātes autem nolite multum loqui n sicut Ethnici faciunt, o Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. p Nolite ergo assimilari eis : Scit q n. pater vester quid opus vobis sit r antequā

De pe. dis.3.c. cauendum.

et quæ 7 3.c.aaui.

B

l Reddet tibi] fructum orationis. Reddet , quia pater est,quia beneficus , quia dignus,quia iustus. m Orātes autē,&c] Ostenso vbi sit orandū,quia in abscōdito,& qua intentione siue quo fine , quia non vanæ laudis gratia,vt hypocritæ faciūt,docet quomodo sit orandū.Et primò remouet malum modū orandi:Deinde docet bonum modum orandi , vbi dicit:Sic ergo orabitis:Pater noster qui es in cælis,&c. Quia vero modus orādi gentilium malus erat,& quasi iam ab omnibus & maximè a scribis & pharisæis tenebatur , ideo primò remouet modum & intētionem eorum ab oratione nostra. Gentiles vero qui seruiebant dæmoniis & idola adorabant, orabant in multiloquio confidentes.Et hoc triplici de causa.Primò, vt Deos absentes vel aliud facientes ad se reuocarent:Sicut legitur.3. Reg.18.e.de sacerdotibus Baal , quibus cum orassent diu,dixit Elias:Clamate voce maiore , Deus enim vester est , & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit vt excitetur. Secundò,vt per multiloquium,intentionem & desiderium ipsis dæmonibus indicarent. Non enim intelligunt cogitationes hominum aut desideria nisi signis exterioribus.Tertiò , vt verborum compositione & multiplicatione Deos suos ad miserendum & compatiendum sibi inclinarent. Hoc ergo remouet Dominus ab oratione nostra, non multiplicationem orationis, quia & ipse legitur in oratione pernoctasse, Luc.6.e. Et imminente passione prolixius orasse. inf.eo.26.d.Luc.22. e. Et Apostolus hoc idem docet.1. Thess.vlt.d.Sine intermissione orate. Sed hac intentione fieri longas orationes qua Ethnici faciebant, prohibet dominus dicens : Orantes autem nolite multum loqui,id est,ne confidatis de multiloquio.

Gentiles orabant in multiloquio confidētes triplici de causa.

n Sicut Ethnici faciunt]tribus de causis,vt dictum est.

o Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur ,] sicut iudex sæcularis quandoque verbis persuasibilibus & petentibus flectitur. p Nolite ergo assimilari eis ,] in multiloquio,vt putetis Deum nescire quid petituri estis,sicut dæmones nesciunt.

q Scit enim,&c.]Obiiciūt Hæretici:Cur igitur scienti loquitur & precamur?Soluit Gloss.Nō vt faciamus nostræ indiciū voluntatis,sed vt excitemus obsequiū piæ deuotionis. Hieron.tamen respōdet ad hoc Nō narratores esse volumus sed rogatores.Multæ sunt aliæ causæ propter quod orādū,quia in oratione cor accēditur,deuotio augetur, animus in præcibus seruatur & etiam illuminatur. Scit enim pater vester quid opus vobis sit.Ergo nō verbis multiplicibus petendū est,sed deuotione cordis. Isid.Non in multiloquio exaudiūtur homines quasi plurimis verbis conentur Deum inflectere,Aug. Ipsa intentio orationis cor serenat, capaciusq; efficit ad accipiēdū diuina munera.Et hæc potest esse vna causa quare orandum. r Antequam petatis eum.] Interl. Ergo docendi estis quid petatis,& ideo non est opus multū narrare sed obsecrare. Hieronym. Aliud est narrare nescienti, aliud rogare

alid rogare sciencem. In illo iudicium, hic autem obsequium. Sic ergo orabitis, &c.] Reprobata hypocritarū ostentatione, & ethnicorum multiloquio, & infidelitate, tradit Dominus discipulis suis rectam formam orandi breuem, & vtilem & nouam. Et hoc propter septem. Primum est, vt Deus honoretur *Malach*.1.b. Si ego pater vbi est honor meus? Secundum est, vt ab ipso solo quod necessariū est postuletur. Vnde 4. *Reg*.1.b. Nunquid non est Deus in Israël vt eatis ad consulendum Beelzebub? Tertium est, vt rogatus quod petitur largiatur. Vnde *infrà* 7.a. Petite, & dabitur vobis. Ibi dicit: Non denegat se petentibus, qui sponte obtulit se non petentibus. Quartum est, vt quid petendum sit instruat. Nam quid oremus sicut oportet nescimus. *Rom*. 8.e. Quintum est, vt humiliemur. Omnis enim petens ei quem petit se humiliat. *Eccl*.35.c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Psalm*. 85. Exaudi me Domine quoniam inops, & pauper sum ego. Sextum est, vt noua petamus. Nam nouis superuenientibus vetera proijcietis. *Leuit*. 26. b. Septimum est, vt cultus Dei ostendatur dissimilis cultui idolorum. *Exod*. 20.a. Non habebis Deos alienos coram me. Commendatur autem hæc oratio, & præcellit in tribus scil. in dignitate, breuitate, fœcunditate. In dignitate, quia ab ipso Deo qui oratur edita est, & edocta. In breuitate, vt cito sciatur, & facilius memoriæ commendetur, vt frequentius dicatur, vt tædium non faciat, vt de ignorantia eius nemo se excusare valeat, vt cito Deum exaudire innuat. In fœcunditate etiam cōmendatur, quia omnia petenda continet. Vnde septem tantum ibi sunt petitiones, septimus enim numerus est vniuersitatis. Et sunt distinctæ istæ septem petitiones secundum duas vitas, id est temporalem, & cœlestem. De temporali enim fit transitus ad cœlestem si bene vtitur temporali viator. Tres primæ petitiones pertinent ad vitam cœlestem. Ibi enim consummabuntur, & dabuntur plenarie, sed hic inchoantur. Tres vltimæ pertinent ad vitam temporalem. Media quasi confinium est vtrarumque, consortans, & diuidens transeuntem in terrena vita ad cælestem. Sufficientia autem petitionum sic patet. Omnis petitio aut est de bonis adipiscendis, & dicitur oratio, aut de malis amouendis, & dicitur deprecatio. Omne autem bonum aut est cæleste, aut spirituale, aut temporale. Cæleste petitur, ibi: Adueniat regnum tuum: Spirituale, ibi: Fiat voluntas tua: Temporale, ibi: Panem nostrum supersubstātialem da nobis hodie. Et ita in hac oratione petitur omne bonum. Item omne malum, aut est præteritum, aut præsens, aut futurum. Amotio præteriti petitur, ibi: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitimus debitoribus nostris. Cautela futuri petitur, ibi: Et ne nos inducas in tentationem. Liberatio à præsenti petitur, ibi: Sed libera nos à malo. Septima petitio, scil. sanctificetur nomen tuum, est quasi omnium confirmatio. Quidam tamen dicunt quod est quasi proœmium, non ponentes nisi sex petitiones. Sed hoc est contra Glossas quæ ponunt septem petitiones, sicut septem dona, & septem virtutes prius numeratas in principio sermonis Domini. Per septem enim petitiones impetrantur septem dona, & per septem dona venitur ad septem virtutes, vt dicunt Sancti. Sed quomodo hoc fit, disputationi relinquimus. Antequam Dominus veniat ad petitiones, more boni oratoris præmittit quasi breue proœmium, in quo captatur beneuolentia: Primò, à persona rogata, cum dicitur, pater. Secundò, à persona rogantis, cum dicitur, noster. Tertiò, à persona assessoris, cum dicitur: Qui es in cælis: Inducitur autem vnusquique orans, vt non sibi sed omnibus oret vt charitas, & vnitas Ecclesiæ designetur, in qua nihil proprium esse debet, sed omnia communia, sicut in primitiua Ecclesia. Sicut legitur *Act*. 4 f. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid esse suum dicebat, sed erant illis omnia communia. Ponit autem Dominus in principio orationis suæ. *b* Pater] non Dominus, quia amari appetit, non timeri. Vnde *Iere*.3.b. Ergo saltem amodo voca me pater meus; dux virginitatis meæ tu es. Item vt daret oranti fiduciam impetrandi. Vnde *B. Bern*. Oratio quæ patris dulcescit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum fiduciam mihi præstat. Vnde *Isa*. 49.d. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum vt non misereatur filio vteri? Item vt vocans eum patrem, se monstret filium eius per imitationem, nō degenerans à tali, & tanto patre, qui affectu, & beneuolentia pater est. Vnde. *Isa*.51.a. Attendite ad patrem vnde excisi estis, per creationē, s. & ad ad cauernā laci, de qua præcisi estis, per recreationē. Vnde sequitur: Attēdite ad Abrahā patrē vestrum, ad Christum, & ad Saram quæ peperit vos, id est ad Ecclesiam. Item vt sic excitet ad orandum, & honorādū se. Vnde *Eccl*.3.b. Gloria hominis ex honore patris sui. Item vt ostēdat sic orantes iam non seruos, sed filios esse, qui non mobilia cum Ismaele, sed immobilia cum Isaac percipere petunt. Vnde *Ioan*.15.b. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcūq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Item *c* Noster] dicit, non meus, vt ostendat quod non vnius, sed multorum pater est. Prius erat pater vnius, s. Christi per naturam, sed & tempore factus est pater multorum per gratiā. Quam differentiam innuit Dominus *Ioan*. 20.d. vbi dicit: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Item per hoc inuitat nos ad humilitatem, vt nemo applaudat sibi de nobilitate generis. Omnes enim filij Dei sumus. Vnde *Malac*. 2.c. Nunquid non pater vnus omnium nostrûm? nunquid non Deus vnus creauit nos. Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum? Item per hoc inuitat nos ad fraternitatis amorem, vt quilibet pro aliu quasi pro se oret. *Iacob.vlt*.d. Orate pro inuicē, vt saluemini. Item per hoc innuit Dominus, quod oratio quantò est communior, tātò est acceptior, Vnde *sup*.5.g. præcepit eam extendi vsque ad inimicos: Vnde dixit: Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Item per hoc inuitat nos ad pacis concordiam. Non enim debet esse iurgium, vel contentio inter fratres. Vnde *Gen*. 13.b. Quæso ne iurgium sit inter me, & te, & pastores meos, & pastores tuos, fratres enim sumus. Item per hoc inuitat nos ad mutuum honorem qui debet esse inter fratres *Roman*.12.c Honore inuicem prænenientes. 1. *Timoth*.6.a. Qui fideles habent Dominos non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant. Item per hoc inuitat nos ad mutuum auxilium quod debet esse maximè inter fratres. *Prouerb*. 18.d. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Item per hoc innuit Dominus se esse fratrē nostrum: Alioquin non vere dixisset. Pater noster. Et in hoc subleuat, & & confortat spem nostram, vt tantæ simus nobilitatis quod sumus fratres filij Dei. Vnde *Gen*. 45.b. Ego sum Ioseph frater vester, *infr.vlt*.b. Ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. *Heb* 2.c. Qui sanctificat, & qui sanctificatur ex vno omnes, propter quam causam non confunditur vocare eos fratres, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis.

Dominus tradit discipulis formam orandi propter multa.

Oratio ista commendatur & præcellit in tribus.

Luc.11.a. De pœ. dis.3.c. de quotidianis.

b Pater noster d qui es in cælis.

d Qui es in cælis.] Per hoc innuit Dominus, quòd potens est dare quicquid petitur, sicut pater existēs in cellario pleno, & referto omnium bonorum affluentia. Vnde cum dicimus: Qui es in cælis, idem est ac si diceremus: Da nobis quod petimus, quia potens es in cellario tuo vbi omne bonum redundat, & affluit. Vnde 1. *Tim*.6.e. Beatus, & solus potēs, rex regū, & Dominus dominantiū, qui solus habet immortalitatem.

b Pater noster, &c.] Modò breuiter petitiones percutiamus, secundùm quod descendendo ordinantur. Ille enim qui petit, quia illum à quo petit, vocauerat patrem, ideo illam petitionem præmittit quæ patri vicinior est, quæ scilicet est de pace, qua homines filij Dei efficiuntur. Vnde dicit: Pater noster qui es in cælis.

Aliter.

a Sanctificetur

Secundum Chrysost.

b Pater noster, &c. Nunc breuiter qualiter *Chrysost*. exponat hanc orationem dominicam videamus, vt melius appareat difficultas literæ, & Glossarum. [Pater noster.] Patrem magis se voluit dici, quam Dominum, vt nobis fiduciam daret impetrandi, quia serui non semper impetrant. Si filium Dei te credis, illa pete quæ tibi expediunt accipere, & illum decet dare. Si terrena petas, quomodo illa tibi libenter præstat, quæ etsi habeas, præcipit vt contemnas? *c* Noster] dixit, nō meus. Libenter exaudit Deus, quando Christianus non solum pro se, sed pro altero orat. Pro se orare, naturæ est, pro altero gratiæ. Pro se orare cogit necessitas, pro altero charitas. Dulcior autē est ante Deum oratio, quam non necessitas mittit, sed charitas fraternitatis commendat. *d* Qui es in cælis.] Erubescant se terrenis substernere, scientes se patrem habere cælestem. Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris

ã immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem. *Rom.* 10.c. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Vnde cum sponsa dixisset. *Cant.* 1.a. In odorem vnguentorum tuorum currimus, ad se peruenisse congratulans dicit. Introduxit me rex in cellaria sua exultabimus & lætabimur in te. Item. *Cant.* 2.a. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem, vi- dena abundantiam sua-

a Sanctificetur nomen tuum.

uitatis cellarij, dicit. Fulcite me floribus. Et cum sit vbique Deus, dicit tamen [Qui es in cœlis] In cælis dicit propter quinque.

Deus dicitur in cælis propter quinque

Primò vt oretur in spiritu sancto & mundo. Vnde *Ioan.* 4.d. Spiritus est Deus, & omnes qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

Secundò vt ad cælestia tendatur, vt cum eo sis in cælo. *Cant.* 1.a. Trahe me post te.

Tertiò vt spiritualia petas non terrena. *Ioan.* 16.c. Vsque modò non petistis quicquam in nomine meo, petite & accipietis vt gaudium vestrum sit plenum.

Quartò vt confidas in altissimo, cui assistunt Angeli & ministrant *Psal.* 124. Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: non commouebitur qui habitat in Ierusalem.

Quintò vt sanctum imiteris. *Leuit.* 19.a. Sancti estote quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Ecce hoc est procemium in quo docemur captare beneuolentiam Dei. Inde subiungit petitiones sed alio ordine quam in nobis impleantur. Præmittuntur enim illæ petitiones quæ in futuro consummabuntur, eo quod digniores sunt, & ideo priores in intentione. Similiter fecit Isaias, qui dona digniora præmisit, descendens de sapientia ad timorem. *Isa.* 11.a. Sic etiam fecit Moyses, mãdata de Deo diligendo præponens mandatis de proximo honorando. *Exod.* 20.a. Vt autem melius videamus dignitatem petitionum, quomodo vna ex alia quodammodo nascitur, naturalem ordinem secundum quẽ in nobis implentur prius exequemur, & postea ad illum ordinem reuertemur breuiter exponendo. Prima petitio quæ hic vltimò ponitur est: [Libera nos à malo] Hæc prima est, quia homo volens ascendere post patrem suum, videns quòd non potest ascendere nisi prius liberetur à malis huius mundi, clamat [Libera nos a malo] id est, à peccato originali & actuali & amore mundi, & à proprio sensu & propria voluntate, quibus depositis fit homo pauper spiritu, quod totum fit per spiritum timoris. Vnde cum dicis [Libera nos à malo] rogas tibi *dari* spiritum timoris, per quem factus spiritu pauper liberatus es à malo. Et ita hæc petitio petit donum quod efficit virtutem & complet ipsam petitionem. Abdicatis autem his omnibus, tunc fortiores insurgunt tentationes, quia Pharao contemptus surgit in scandala, vt dicit [illegible] *Exod.* 5. Propter quod dicit [illegible] 2. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in timore, &c. Ideo necessaria est mansuetudo, quæ nec irritat nec irritatur nec aliquibus iniurijs lacessitur. Vnde secundò dicitur [Et ne nos inducas in tentationem,] scilicet ne permittendo succumbat homo, id est, da nobis spiritum pietatis per quem mites effecti, iniurias contemnentes nullis tentationibus succumbamus. Nec orat vt non veniant tentationes, sed ne inducatur in tentationem, quod est succumbere tentationi. Sed quamuis homo sit liberatus à malo nec frangatur tentationibus, adhuc in multis offendit, quia nemo est qui non peccet, vt dicit Salomon 4. *Reg.* 8. c. & *Eccl.* 7. c. & ideo necessarius est luctus, quo peccata quotidiana & etiam præterita abluantur. Vnde tertiò petitur: [Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,] quod fit, per spiritum scientiæ. Scientia enim facit cognoscere quantæ sint miseriæ præsentis vitæ, quibus cognitis facit lugere & clamare [Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris] id est, da nobis donum scientiæ quo peccata nostra atque miserias cognoscamus, & cognita lugeamus, & sic lugentibus dimittantur. Debitores nostri sunt qui debent nobis pecuniam, vel qui fecerunt nobis iniuriam. Si debetur tibi pecunia & perfectus es, dimitte, si imperfectus es, [illegible] requirere potes, si ille habeat vnde reddat, si non [illegible]bet, dimittere debes. Si facit iniuriam tibi & veniam petit, dimitte. Si non petit, in corde dimitte, paratus dimittere etiam ei cum locus fuerit. Hæ tres petitiones ad vitam temporalem pertinent, quia liberatio à malo, non frangi aduersis, lugere pro peccatis, separant à mundo. Sequentes autem ad cælum. Vnde in primis petitur panis cælestis quo in via confortatur viator ne deficiat.

g Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.] Et hic de cælo datur, sed in terra comeditur. Et ideo petitio illa confinium est & conueniens transeunti de temporali vita ad æternam, quia res cælestis petitur vt hic habeatur.

b Adueniat c regnum tuum.

Et hic panis Deus est, qui pascit Angelos. Et sicut panis qui à matre comeditur in lac in ea vertitur vt puer illo fruatur, sic Deus quo integro, vt ita dixero, Angeli fruuntur, versus est nobis in lac vt illo frui possimus. Assumpsit enim formam visibilem vt homines erudiret. Comeditur autem hic panis in scriptura per cognitionem, in sacramento per fidem, in contemplatione per dilectionem. Et dicitur supersubstantialis hic panis, quia super omnes substantias, & etiam super humanam intelligentiam est, & quia de cælo est. Vnde *Ioan.* 6.e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. *Lucas* dicit. Panem quotidianum quia quotidie comedimus illum aliquo supradictorum modorum [Hodie] autem vocat vitam præsentem, sicut in *Psalm.* 94. Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra. In Græco dicitur epiusion. In Hebræo dicitur sogolla, quod est egregius vel peculiaris Egregius, hoc est supersubstantialis, peculiaris, hoc est quotidianus. Per istum panem esurimus iustitiam futuram. Habebitur autem panis iste per spiritum fortitudinis. Vnde sensus est.

g Panem nostrum] id est, nobis necessarium.

h Da nobis hodie,] id est, da nobis spiritum fortitudinis quo tuam iustitiam esuriamus, & esurientes eadem reficiamur & roboremur quousque esuries nostræ iustitiæ satietur.

a Fiat voluntas tua.] Istæ tres petitiones quæ sequuntur non possunt impleri in terra, possunt tamen inchoari. Pastus enim homo illo pane supersubstantiali, sentiens dulcedinem bonæ voluntatis diuinæ, petit vt voluntas Dei fiat in terra sicut in cælo, id est, sicut in ciuibus cæli, sic in ciuibus terræ. Hoc est. Sicut Angeli conformant voluntatem suam voluntati Dei, sic faciant & homines. Vel, [Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra,] id est,

ã sicut in

A a Sanctificetur nomen tuum] id est, da nobis vt sanctum tuum nomen sit firmum in nobis, vt in cælo tecum maneamus in pace, & filij tui efficiamur. Quod vt fiat. *Aliter.*

b Adueniat regnum tuum] id est, Ecclesia militans vniatur triumphanti Vel aliter. a Sanctificetur nomen tuum,] id est, sanctum appareat in nobis per triplicem notitiam. Quarum prima est, credere quod Deus est *Heb.* 11. b Oportet accedentem ad Deum credere quia est. Secundum est scire quid non est Deus. *Aug.* Si non comprehendis quid sit Deus, multum comprehendis si comprehendis quid nõ sit Deus. Tertia est scire quid sit & quomodo sit, quod erit quando cognoscimus eum sicut & cogniti sumus 1. *Cor.* 13. d. Prima liberat ab insipientia, quæ dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Secunda liberat ab idololatria. Tertia à miseria. Et hoc erit in patria. Vnde 1. *Ioan.* 3.a Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Sed non potest regnum venire ad regnum nisi omnino consentiamus voluntati diuinæ. Et ideo.

A Fiat voluntas

ô sic & Christianus iniustus ad blasphemiã pertinet Dei iniusti. Nã sicut per bonos Deus glorificatur, sic per malos blasphematur. *Rom.* 2 d. Nomen Dei per vos blasphematur inter gẽtes. a Sanctificetur nomen tuũ.] Quomodo Sãctificetur ab homine qui sanctificat omnes? Aut quod sanctũ est quomodo sanctificatur? Sed in se quidẽ sanctũ est, hoc autem quæritur vt sanctificetur in nobis, id est, vt cum nos illũ sanctificauerimus in nobis, tũc ille sanctificet nos in se. Nã qui non sanctificat Deũ, nõ sanctificatur à Deo Sanctificamus autem Deum in nobis, quando scientes cũ sanctũ timemus & sollicitè vigilamus ne forte violemus sanctitatem nominis eius in nobis per opera mala. Sicut qui præclara veste indutus est fugit omnẽ rem sordidam ne perdat gratiã cãdoris eius, sic qui ipsum induit. *Gal.* 3.d. [illegible] tus esse debet ne cõtaminet eum. Ipse quidem incõtaminabilis manet, tamen contaminationis iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu. *Secundũ Chrysost.*

b Adueniat regnum tuum,] Regnum Dei dicitur retributio iustorũ pro iustitia, & peccatorũ pro culpa. Item regnũ dicitur sancti. Vnde *inf.* 13.f. Colliget zizania de regno eius, id

ô est de

a sicut in Christo, ita in Ecclesia. Vel, e Sicut in cælo] in anima iusti, sic f Et in terra] idest, in carne, vt scilicet caro consentiat spiritui. Vel, e Sicut in cælo] id est, in viris sanctis sic, f Et in terra,] id est, in peccatoribus. Vel per cælom gratia, per terram liberum arbitrium intelligitur. Et est sensus.

De conf. dis. 2. c. 16 sa. cit. d Fiat voluntas tua] scilicet in cælo & in terra, id est, fac vt liberum arbitrium gratiæ cōsentiat, quod totum sit per spiritum consilij qui consulit nobis, vt si volumus misericordiam consequi simus misericordes. Vnde sensus est. [Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra,] id est da nobis spiritum consilij quo misericordes effecti, tuam voluntatem in terra impleamus pro modulo viæ; sicut impletur in cælo pro modo patriæ. Postquam verò homo iam misericordiam consecutus est & se totum subijcit voluntati Domini, statim ad altiora suspirat, vt, scilicet illum videat, cuius voluntati obtemperat remotis omnibus nebulis phantasmatum, quod non implebitur nisi in futuro. Hæc petitio sexto loco ponitur, quia homo sexta die conditus, sexta die diuina visione se priuauit: Sed Dominus sexta ætate & sexta die ad suā visionem reformauit: & ideo sexto loco postulat visionem quam sexta die amisit, quòd fit per cordis munditiam, quam spiritus intellectus operatur in nobis. Vnde sensus est.

d Fiat voluntas tua, e sicut in cælo & in f terra. g Panem nostrum supersubstantialem h da nobis hodie,

b Adueniat regnum tuum,] id est, da nobis spiritum intellectus, quo mundo corde facti c Regnum tuum] id est, te regnantem in sanctis tuis videamus. Visionem autem Dei & regnum eius sequitur pax & quies & delectatio summa, quæ fit per spiritum sapientiæ quam in cognitis cælestibus delectamur, qui spiritus sapientiæ postulatur cum dicitur.

a Sanctificetur nomen tuum] in nobis, scilicet vt pater noster dicaris & nos filij tui in æternum Hoc est: Da nobis spiritum sapientiæ quo pacati mente filij Dei nominemur & simus. Et ecce ascenditur de terra in cælum. Et hoc ordine complentur in nobis hæ septem petitiones, secundum quod dicit *Psalm.* 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit.

Aliter. A d Fiat voluntas sua, sicut in cælo & in terra] vt expositum est. Sed quia voluntati tuæ per omnia obedire non possemus nisi viaticum haberemus: Ideo. g Panem nostrum,] supersubstantialem. h Da nobis hodie] quamdiu sumus in hac vita præsenti. Sed quia hoc pane sumus indigni quamdiu sumus peccatorum sordibus inquinati: Ideo.

A Et dimitte no-

Secundū Chrysost. e est de populo Christiano. Item regnum dicitur Sacra Scriptura. Vnde *inf.* à 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius. De omnibus vnus est intellectus. Aliud est regem esse & aliud regnare. Ecce Deus naturaliter rex est, sed non in omnibus regnat, nec omnes homines sunt regnum eius, quia nec faciunt omnes voluntatem eius. Nam in omnibus iniquis, non Deus, sed diabolus regnat, qui faciunt eius voluntatem. Vnde *Ephes.* 6. b. Rectores mundi tenebrarum harum. Non dicit mundi tantùm, sed addidit tenebrarum. Tenebræ autem dicuntur iniqui, lux sancti. *Ephes.* 5. b. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, quia sicut per sanctos Deus ostenditur in hoc mundo, sic per iniquos obscuratur. diabolus & mali homines sunt in potestate Dei, tamen nolunt esse sub Deo, non sunt regnum Dei. Nam iustum regnum est quando & rex vult habere homines sub se, & illi volunt esse sub eo, quando autem rex cogit per violentiam esse sub se, illud quantum ad veritatem non est regnum sed tyrannis. Ideo Deus quamuis habeat omnes in potestate, tamen volentes tantum recipit, vt non sit tyrannus, sed rex. Diabolus plane Tyrannus est, qui etiam nolentes suam compellit facere voluntatem. Quid est ergo quod dicit quod interim duo sunt regna in mundo, Dei & diaboli, id est iusti & iniqui, & hic quæritur vt tollatur de medio regnum diaboli, id est, iniqui vt veniat tantummodo regnum Dei, idest iusti. Quod tunc fiet quando omnes iniqui cum principe suo mittentur in stagnum inferni, omnes autem sancti resurgent & euntes obuiam Domino in aere semper cum ipso erunt. 1. *Thess.* 4. d. Sic etiam intelligendum est de iustitia. Modò enim & iustitia & iniquitas regnant, tunc extincta iniquitate sola iustitia regnabit.

d Fiat voluntas tua.] Nunquid non facit Dominus vbique quod vult? *Psal.* 113. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Sed hoc quæritur vt in nobis fiat voluntas Dei, id est, vt eā nos faciamus. Quamdiu ergo eius regnum mixtum est in terra, fit quidem voluntas Dei, sed non sicut in cælo. In cælo enim Angeli faciunt voluntatem solius Dei. Non sic est in terra, sed hoc fit in fine. Communiter autem accipi debet quod ait. e Sicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum, sicut in cælo & in terra. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.] Et vide quam cautè locutus est. Non dixit: Pater sanctifica nomen tuum in nobis, adduc regnum tuum super nos, fac voluntatem tuam in nobis, ne seipsum videatur Deus in hominibus sanctificare, aut regnum suum super quos vult adducere, aut voluntatem suam in quibus vult facere; & per hoc inueniretur Deus personarum acceptor. Nec iterum dixit: Sanctificemus nomen tuum, suscipiamus regnum tuum, faciamus voluntatem tuam sicut in cælo & in terra, ne hominum tantummodo videatur esse quod sanctificant Deum, aut quod suscipiunt regnum eius, aut quod faciant voluntatem eius, sed mediè dixit & impersonaliter: Sanctificetur, adueniat, fiat, vt vtriusque opus necessarium demonstraret, quia & homo Deum necessarium habet, vt Deus hominem ad iustitiam faciendam. Nam sicut homo non potest facere bonum nisi habeat Dei adiutorium, ita nec Deus operatur bonum in homine nisi homo voluerit. Sicut nec semen sine terra, nec terra sine semine fructificat, sic nec homo sine Deo, nec Deus sine homine iustitiam operatur in homine. g Panem nostrum quotidianum da nobis hodiè.] Videtur quod qui petit quotidianum, non habeat in crastinum: Quomodo enim petit quotidianum vel diurnum, qui habet præparatum in quinque vel decem dies? Illud enim petitur quod non habetur. Quod si est, oratio ista paucis potest conuenire aut forsitan nulli. Quis enim tam fidelis vt cum possit amplius habere tantum amplius sibi non seruat nisi quotidianum? Forsitan solum conueniebat Apostolis, qui omni tempore vagabantur, vt ipsa vagatio amplius quotidiano victu possidere non poterat. Sed ita debemus aptare Christi doctrinam vt omnes in ea proficiant. Ne fortè communis medicina dum paucis aut nulli prodest, inueniatur superflua, quæ ad omnium salutem est præparata. Ergo non ideo oramus panem vt habeamus quod manducemus, sed vt quod manducamus de manu Domini accipiamus. Nam habere ad manducandum cōmmune est inter iustos & iniustos, & frequentius habent peccatores quam iusti, de manu autem Dei accipere panem non est commune, sed tantùm sanctorum. Præparare ergo non vetant hæc verba, sed cum peccato præparare. Nam qui cum iustitia panes præparat, illi Deus dat panem quem manducat, qui autem cum peccato, non illi dat Deus, sed diabolus. Nam omnia quidem à Deo † dantur, non tamen omnia à Deo subministrantur. Vel ita, vt dum à Deo datur sanctificatus accipiatur. Et ideo non dixit, panem quotidianum da nobis, sed addit nostrum, id est, quem iam habemus paratum apud nos, illum da nobis, vt dum à te datur sanctificetur: Vtpote, laicus offert sacerdoti panem, vt benedicat & porrigat illi; quod panis est, offerentis est, quod sanctificatus est, beneficium sacerdotis. Nunquid non sufficit dicere: Panem nostrum, da nobis hodie, quare addit quotidianum? Vt luxuriosos cibos compescat, vt tantum quis manducet, quantum natura exigit, non quorum lasciuia carnis impellit. Si enim tu in vno conuiuio tantum expendas, quantum sufficere poterat centum hominibus moderatè viuentibus, aut tibiipsi centum diebus disciplinatè viuenti, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum. Christianus si possibile est pane quotidiano non plus habeat, quod possibile non est quantum ad possibilitatem humanam. Item quare dixit, [nostrum?] Propter duas rationes. Primò, quia omnia quæ dat nobis Deus siue orantibus, siue militantibus, non nobis solis dat, sed etiam aliis per nos. Qui ergo de laboribus suis indigentibus non præstat, non potest dicere, panem meum da mihi, nec enim tantum suum panem manducat, sed & alienum. Deinde quis iustè acquisitum panem manducat, suum panem manducat, qui autem cum peccato, alienum h Da nobis hodie] vt non pro crastino simus solliciti. Cum enim ignores si viues cras, qua de causa ita sollicitus es? Accinctos & alatos nos vult esse tantum cedentes naturæ non luxui vel auaritiæ.

a. † creantur.

o Et dimitte

Aliter. A *a* Et dimitte nobis debita nostra] id est, peccata nostra. *b* Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris] id est, da vt nos dimittamus alijs quod in nos peccauerunt, & tu dimitte nobis quod in te peccauimus. Sed quia per nos stare & resistere hosti non sufficimus, petimus.

c Et ne nos inducas in tentationem,] id est, induci permittas. Et non tantùm hoc facias nobis.

Et *a* dimitte nobis debita nostra, *b* sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et *c* ne nos inducas in tentationem, *d* sed libera nos à malo. *e* Amen. Si *f* enim dimiseritis *g* hominibus peccata eorum, *h* dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si *i* autem non dimiseritis hominibus, *k* nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Cùm *l* autem ieiunatis,

De pœ. dis. 1. c. tres sūt, & dis. 2. c. si enim, & dis. . c. de quotidianis, & c. . d. hac. De conse. 2. c. iteratur Marc 11. d. Secundum Chrysost.

d Sed libera nos à malo] id est à mundo vel à peccato & à purgatorio.

e Amen] id est, verè, vel fideliter. Verè, quo ad intellectum, fideliter, quo ad affectum. Et ideo Dominus in fine posuit, [Amen] quia hæc oratio potissime ex intellectu & affectu dicenda est.

a Et dimitte nobis, &c.] Cum qua spe orat qui inimicitiam seruat etiam aduersus lædentem? *Eccl.* 28. a. Homo homini seruat iram, & à Deo quærit medelam. Si ergo qui læsus est frustra orat nisi indulserit, quomodo putas orat qui læsus non est si ipse per iniustitiam alios lædit & grauat? Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in se fugiunt hanc orationem. Sed [illegible] quia non sic orant vt docuit Christus, nec sunt Christi. Secundo, quia nec pater exaudit orationem quam filius non dictauit. Cognoscit enim pater filij sui sensum, & verba non suscipit, quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Non dixit: Sicut & nos dimittemus, sed dimittimus, vt prius dimittamus & postea petamus [illegible]. Remunerat hic peccatorum vt humiliet, iniuriam remittere vt conscientiam purget, promittit veniam [illegible], & te facit dominum tuum: Sicut decreueris [illegible] de eo, & ego de te decernam, tu conseruo dimiseris, ego [illegible] tuo, tu obnoxius peccato, ego sine peccato. Sed dices: Iniustè passus sum. Hæc sunt peccata. Si enim [illegible], peccata non sunt, & tu talium vetus accepturus remissionem. Poterat quidem Deus sine hoc dimittere, sed vult fa[s]titatem nostram expellere, & philotropiæ occasiones studet dare.

c Et ne nos inducas in tentationem.] Quia multa magnifica supra posuit, nunc addit humilitatis doctrinam, vt dum dicit, [Ne nos inducas in tentationem,] cognoscant se esse infirmos, & consideratio infirmitatis causam gloriationis extinguat. Duo ergo petimus, vt nos non inducat, & vt inductos nos liberet de periculo tentationis. Nam si secundū veritatem iustitiæ homines examinaret, nullus poterit fieri saluus, ideo aut difficile tentat, aut si tentat non tamdiu tentat donec nos vincamus tentationem, sed quamdiu nos vincere velle ostenderimus, non virtutem nostram tentat, sed voluntatem. 1. *Cor.* 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, &c. Volens autem glorificare hominem tentat eum, non vt eum magno iudicio glorificet, sed ne sine causa glorificet, docet humi[liter] [illegible] fugere, agones non [illegible]. *d* [Libera] nos à malo] pernici[o]so [illegible] vitiosum diabolū vocat, iubens nos ad ipsum implacabile habere [illegible]. Et monstr[at] quod nō natura talis est, sed propter superabundantiā malitiæ sic vocatur, & quia à nobis nihil passus nos persequitur. Et nō dixit, à malis [libera], sed à malo, vt non odiamus proximos, cū ab ipsis mala passi fuerimus, sed ab illis ad illum transponamus inimicitias sicut ad causam malorum. *Chr.* Tuum est regnum & v[irtus] & g[loria] in sæcula sæculorum. Amen. [illegible] quæ prius dixit introducit. Quoniam dixerat: Adueniat regnum tuum, Ac si dicat quis: Non habet Deus [illegible] respondet: Tuum est regnum. [illegible] potest Deus [illegible] quod oratis: Fiat voluntas tua &c. Respon[det] [illegible] est virtus &c. Itē dicit, Gloria est si dimitt[itis] [illegible]. Si enim dimiseritis hominibus. [P]ostpositam orationem subdit Dominus ipsius cōmend[a]tionem per [illegible] Dominus, iusta est hæc cōditio vt dimitt[entibus] [illegible] dimittatur, & nō dimittentibus nō dimittatur. [illegible] ite pro [illegible] tiri te, & tūc deprecati [illegible] peccata [illegible]tur. Et [illegible] Homo homini [illegible] & à Deo quærit medel[am]. Dicit ergo: Si enim dimiseritis homin[ibus]. Nota quod [illegible] autē vns homines dimiseritis homi[nibus] [illegible] simpliciter, dimiseritis, nō ad[illegible] hoc ipso inuicē cōdonātes iniurias, benefacie[ntes] [illegible] orātes pro eis quodammodo esse supra homines, quia peccare in fratrē humanū est, sed rancorem odij dimittere & pro iniurijs beneficia reddere quasi diuinū est. Vnde dicit Israel. Vos qui estis ast[illegible] .81. Ego dixi dij estis. Et *Exod.* 7. a. Constitui te Deū Pharaonis. Hæc sunt opera quæ propriè operatur in nobis Dominus. *Isa.* 27. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine, &c. Omnia, id est perfecta vel excelsa. *g* Hominibus peccata eorū,] quia in hoc quod peccant homines sunt. *Gen.* 6. a. Non permanebit spiritus meus in homine quia caro est. Homo enim ab humo est. *h* Dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra,] Ecce magna fiducia. 2. *Reg.* 19. d. Dauid de facili dimittit Semei ei maledicenti. Item 1. *Reg.* 25. f. ad petitionem Abigail dimittit iniurias illatas à Nabal. Et ideo ei Dominus facilè dimisit triplex peccatum contra Vriam commissum. 2. *Reg.* 12. d. *Lu.* . f. Dimittite & dimittetur vobis. *i* Si autem non dimiseritis hominibus.] Procedit conditio quasi ab oppositis. q. d. sicut ad dimissionem vestram dimittitur vobis, ita ad non dimissionem vestram non dimittitur vobis. *K* Nec pater vester dimittet vobis peccata vestra,] vt sit negatio extinctiua totum negans. q. d. nec peccata vestra vobis dimittet, nec pater vester eā. Bene dicit [vestra] quia hæc est sola possessio & operatio hominis. In bonum enim per se non potest sed in malum potest. *Iac.* 2. c. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam.

De pœ. di. 41. c. vnus Dominus. De conse. di. 2. c. pœnitentia. In fra. 18. d.

l Cum autem ieiunatis.] Supra admonuit Dominus de eleemosyna & oratione vt recta intentione fierent, non humanæ laudis appetitu, nunc idem admonet de ieiunio. De quo non remouet Dominus tristitiam omnimodam, sed tristitiam hypocritarum, quæ non solum meritum non habet, sed supplicium promeretur. Notandum autem quod ieiunium aliud est spirituale, aliud corporale. Spirituale est quod abstinet à peccato. De quo *Is.* 58. b. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis. Ieiunium corporale est abstinere à cibo corporis tempore certo. Quod multa bona efficit cum rectè fit. Primò pauperem reficit. Tūc enim est rectū ieiuniū, quādo quod ventri subtrahitur pauperi datur. Vnde *Is.* 58. c. postquam monuit ad ieiunium subiungit. Frange esurienti panem tuum. Item intellectum subtiliat. *Dan.* 1. d. Malasar qui interpretatur despectio angustiarū, tollebat cibaria & vinū potus eorū dabatque eis legumina, pueris autē dedit Deus scientiā & disciplinā in omni libro & in omni scientia, Danieli autē intelligentiā omniū visionū. Itē gratiā docēdi impetrat. Vnde *Exo.* 24. d. legitur quod Moyses ieiunauit quadraginta diebus, & tunc suscepit legē quā doceret populū. Item reuelationes secretorum meretur. Vnde *Dan.* 9. f. Post ieiunium audiuit ab Angelo Tu ergo animaduerte sermonē & intellige visionē. Itē ad visionē Dei perducit Vnde 3. *Reg.* 19. b. legitur de Elia qui ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus & venit ad montē Dei Horeb, vbi vidit Deū. Item auctoritatē & gratiam apud homines cōsert. Vnde *Io.* 3. b. legitur de Ioāne Baptista, quod omnes exibāt ad eū propter vitæ austeritatē & ieiuniū durū. Itē pœnā euitat. Vnde *Ion.* 3 d Ieiunio misertus est Dominus Niniuitis. Itē carnis lasciuiā domat. Vnde *Hier.* Oratione sanantur pestes mentis. ieiunio pestes corporis. *Mar.* 9. e. Hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione & ieiunio. Item hominē cum Deo seruat. *Isa.* 30. c. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem, & non faciet auolare à te doctorem tuum. Item sanitatē corporis conseruat. *Eccl.* 31. c. Vigilia & cholera & tortura viro infrunito, somnus sanitatis in homine parco. Item tentationem dæmonis eliminat Vnde *Iudi.* 13. b. post ieiunium amputauit caput Holofernis, id est suggestionem dæmonis. Item liberationem à morte pro alijs impetrat. Vnde Esth. 7. b. post ieiunium impetrauit apud regem liberationem Iudæorum, de quibus data erat sententia mortis. Item gratiam vel augmentum gratiæ impetrat. Vnde *Act.* 2. a. post ieiuniū quadraginta dierum datus est Apostolis spiritus sanctus. Item exēplo informat. Et ideo ieiunauit Dominus in deserto. *Sup.* 4. a. Dicit ergo [Cum autem ieiunatis in tempore certo & determinato. Non n. semper est ieiunandum, quia omnia tēpus habent. *Chrys.* Eleemosyna præcepit quasi mercatrix vt locum habeat oratio. Ieiunium sequitur orationem, quia non oratio ieiunij adiutorium est, sed ieiunium orationis

Duplex ieiuniū.

Ieiuniū corporale multa bona efficit.

e Nolite fie-

a No[l]ite fieri ſicut hypocritæ.] Non ſolum prohibet facere, ſed velle. ... In voluntate enim prima radix me... les,] In apparentia. Ipſa enim vu... , q. d. nolite ieiunare ... pro ieiunij ſuſtentatione perr... , i. extra terminos proprios ponunt ... neque ex... neque ... de... dicent C... num. d Facies ſuas non b...chia, ſed facies in quibus magis apparent. Vt ap. hominibus ieiu. qui non vident niſi exteriora. Sed Dominus intuetur cor 1. *Reg.* 16. b. *Eccle.* 1. b.

Quia.

C

Vt facta vnctione, cap. vnico.

a Nolite fieri ſicut hypocritæ b triſtes. c Extermināt n. d facies ſuas, vt e pateant hominibus ieiunantes. f Amen g dico vobis, h receperunt mercedem ſuam. i Tu autē cū ieiunas, l vnge caput tuum, & m faciem tuā laua, n ne videaris hominibus ieiunās, ſed patri tuo o p qui eſt in abſcondito, & pater q tuus qui videt in abſcondito r reddet tibi. s Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi t ærugo & u tinea demolitur, x & vbi y fures effodiūt & furātur. z Theſaurizate autē vobis a theſauros in cælo

Noli fieri hypocrita in conſpectu hominum. *Chryſoſt.* Si deſtructio faciei eſt ad vanam gloriam, vbi idem apparet, quid dicemus de mulieribus, quæ coloribus & fuſcationibus faciem corrumpunt in periculum incontinentium iuuenū? Illi enim ſibi ſoli nocent, iſtæ autem & ſibi, & videntibus. *Bern.* Non tutum eſt labiis hominum committere gloriam ſuam, arca vtiq; ſine ſera & ſine claue. Nam ſi ponitur in os meum non iam in ſua poteſtate, ſed in mea eſt poteſtate, cū meo libito poſſum laudare te, vel derogare tibi. b Nolite fie. ſi. hyp. tri. *Chryſoſt.* Sciens Dominus quod non poteſt eſſe hilaris qui ieiunat, non dixit: Nolite eſſe triſtes, ſed nolite fieri. Aliud enim eſt eſſe, aliud fieri. Aſſiduum ieiunium naturaliter facit eſſe triſtem, qui autem per impoſturā vel hypocriſim pallentes apparent, non ſunt triſtes, ſed fiunt. Si ergo qui ieiunat & triſtem ſe facit hypocrita eſt, quanto iniquior eſt qui non ieiunat, ſed in facie ſua argumentis quibuſdam pingit venalem pallorem? f Amen, id eſt verè. g Dico vo.] amicis meis. h Receperunt mer. ſuam,] laudem ſ. ſuam quam intendebant. Hoc ieiunium pernicioſum eſt, & Deo contrarium. *Iſa.* 58. b. Nunquid hoc eſt ieiunium quod elegi? *Greg.* ſuper *Amos* 4. Incaſſum enim caro atteritur, ſi à prauis voluptatibus non refrænatur. *Iſid.* Qui cibis abſtinent, & mala agunt, dæmones imitantur, quibus non eſca, ſed nequitia ſemper adeſt. i Tu autem, &c.] ex quo remouit remouēdum, docet quid faciendum. Dicit ergo: Tu autē, Iſte enim dignus eſt demonſtratione alius non. Propter hoc dictum eſt in plurali ſupra. Cum autem ieiunatis. Mali enim ſunt in pluralitate. k Cum ieiunas] *Verſus.* Abſtinet æger, egens, cupidus, gula, ſimia, virtus. l Vnge caput tuum,] oleo. Metaphora eſt à Palæſtinis ſumpta. Iſti enim in feſtis caput ſuum vngebant. Senſus eſt. Vnge caput tuum oleo, id eſt feſtiuum & hilarem te exhibe, 2. *Cor.* 9. b. Hilarem datorem diligit Deus, *Eccl.* 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Vel. Vnge caput tuum, id eſt, mentem tuam oleo gratiæ. Caput, id eſt, mens inungitur, ne diabolus per capillos, id eſt, cogitationes reuocet, *Iſa.* 10. f Computreſcet iugum à facie olei. Item oleo ſpiritualis lætitiæ cōtra triſtitiam ſæculi. *Pſ.* 44 Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, &c. Item oleo miſericordiæ, contra auaritiam, *Luc.* 10. f. Samaritanus vulneribus ſauciati infudit oleum. Item oleo nitidæ & mūdæ conſcientiæ contra negligentiam. Hoc caruerunt fatuæ virgines, *Inf.* 25. a. Item carnem vnguentum, id eſt, mortificatione carnis, *Iudith.* 10. a. Vnxit ſe myrrho optimo. *Ioan.* 12. domus repleta eſt ex odore vnguenti. m Et faciem tuam laua] *Chryſoſt.* Facies animæ cōſcientia eſt. Fronte... e ſo... auaritiæ, periurij ſtercora, malitiæ put... em, & tunc ſi faciem aqua prophetica, *Iſa.* 1. c. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum. Caput tuum Chriſtus eſt. Eſurientem ciba, ſitientem pota, & ſic caput tuum vnxiſti pretioſo myrto, id eſt, Chriſtum oleo miſericordiæ, qui clamat in Euangelio. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. *Iac.* 25. d. Item iuſtitia in duobus, ne facias malum, vt facias bonum. Ad illud pertinet, laua ... aliud, vnge. Non dicit: laua caput. Caput enim tuum lotionem neceſſariam non habet, noſtra autem conſcientia ſemper ſordida eſt in peccatis quamdiu ſumus in hoc corpore. Laua faciem tuam, id eſt, intellectum à curioſitate, affectum ab illicito amore. In hac autem facie inſpiratur homini ... vitæ ... itens.

n Ne videaris hominibus ieiunans.] Non prohibet ſimpliciter videri, ſed velle videri & inde laudari.

Magnum Card. Tom. VI.

o Sed patri tuo]per creationem, per recreationem, per conſeruationem. p Qui eſt in abſcon.] *Iſa.* 45. e. Verè tu es Deus abſconditus. q Et pa. tuus qui vi. in abſcon.] Ideſt in humili & pura conſcientia, quæ cælum dicitur: *Iſa. vlt.* a. Cælum mihi ſedes eſt. r Redder.] *Sap.* 10. d. Reddet Deus mercedem laborum ſanctorum ſuorum. s Nolite theſaur. &c.]Supra prohibuit Dominus ieiunium pro humano fauore captando, & adhuc idem prohibet fieri pro lucro temporali acquirendo. Sunt enim quidam auarè ieiunantes vt parcant rebus ſuis, & multiplicent ſibi theſauros, & tale ieiunium prohibet Deus. Vel poteſt ſic continuari, vt ſit ſumma & breuis concluſio omnium prædictorum, q. d. nolite dare eleemoſynam, ieiunare, orare pro commodo terreno, & quid dicerem per ſingula, nolite theſaurizare, &c. i. aliqua opera miſericordiæ, vel de genere bonorum agere vobis in terra, i. pro emolumento terreno. Dicit ergo: Nolite theſaurizare vobis in terra,] i. ſpem vobis collocare in terrenis, diuitias reputando. t Vbi ærugo & tinea demolitur]ad literam, ideſt conſumit & deſtruit, *Iac.* 5. a. Argentum veſtrum, & aurum æruginauit. x Et vbi fures effodiunt & furantur]ad literam ſæpè. Vnde *Eccl.* 29 b. Non abſcondas eam, id eſt, pecuniam ſub lapide in perditionem, ſicut fecit quidam ſubſcribens lapidi, hic ſunt, & alter veniens & accipiens, ſubſcripſit, hic non ſunt, & mortuus eſt ille qui abſconderat præ dolore. Alius eſt theſaurus ſcientiæ. De quo *Eccl.* 20. d. Sapientia abſconſa & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? *Prou.* 11. d. Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis. Item gratiæ, *Prou.* 21. c. Theſaurus deſiderabilis & oleum in habitaculo iuſti. Et malus Theſaurus culpæ. *Rom.* 2. a. Secundum duritiam tuam, & cor impœnitens theſaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. t Vbi ærugo.]

Moralit.

Moraliter. Omnis theſaurus, aut eſt de metallis, aut de veſtibus, aut de lapidibus pretioſis. Primum demolitur ærugo, ſecundum tinea, tertium fures. Quod ergo dicit Dominus, hic de his theſauris, præcipuè tangit clericos: *Eccl.* 5. a. Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas, nihil enim proderunt tibi in die vindictæ & obductionis. In his prædictis tribus triplex notatur tentatio mundi, carnis, & diaboli. Hæc ſunt tria iacula diaboli. Ærugo quæ in auro eſt & argēto, concupiſcentia mundi, *Iob.* 20. b. Diuitias quas deuorauit per cupiditatem ſuam euomet per amiſſionem, *Prou.* 23. a. Ne erigas oculos tuos ad diuitias quas habere non potes. Tinea quæ naſcitur de veſte plicata & in quiete, gula eſt, & luxuria in carne. Fures ſūt ſuperbia & dæmones, quæ omnes virtutes furātur. Inter quos occiditur deſcēdēs à Ieruſalem in Iericho, *Luc.* 10. Notabiliter autem dicit: effodiunt, primò, & furantur, ſecundò. Effodiunt enim per oſtentationem vt demum furentur cum appetit humanum fauorem, *Iohel.* 1. b. Ficum meam decorticauit. *Greg.* Deprædari deſiderat, qui theſaurum in via publicè portat.

Allegoricè.

Allegoricè. u Tinea ſignificat inuidiam, quia tinea latenter veſtes conſumit. t Ærugo ſuperbiā quæ omnē decorē virtutū offoſcat. y Fures] Hæretici vel dæmones, qui ſemper ad hoc tēdunt vt ſpiritualibus ſpoliēt. z Theſaurizate autē vobis.] Non dicit mihi, Nihil enim prodeſt ſibi, ſed vobis, *Iob.* 22. a. Quid prodeſt Deo ſi iuſtus fueris, aut quid conferes ei ſi immaculata fuerit vita tua? *Pſalm.* 15. Bonorum meorum non eges. a Theſauros in cælo,] quaſi in proprio loco. *Ciril.* Ibi ſubſtantiam tuam colloca, vbi patriā habes. In cælo dicit, q. d. Incorruptibiles ſunt diuitiæ ſanctorū, & in cælo vbi nihil corrūpitur ſūt quærēdæ & poſſedæ, *Eccl.* 14. c. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operabitur ibit cum ipſo. *Chryſ.* Quæ ſtultitia eſt illic relinquere vnde exiturus es, & illuc nō præmittere quò iturus es? Quicquid pro anima tua feceris, hoc tuū eſt, quod autē reliqueris perdidiſti. Nā quod corporaliter cōgregatur, ſpiritualiter diſperſū videtur & perditū, quod autē corporaliter diſpergitur, benè ſpiritualiter cōgregatur in cælo. Qui collocat theſauros in terra, nō habet quod ſperet in cælo. Nequid reſpiciat in cælum, vbi nihil habet repoſitū. Vnde *Pſal.* 72. Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?

Δ a Vbi neque ærugo neq; tinea demolitur]ad literam, quia nihil mali admittitur, &c.

Moralit. *Moraliter.* Per æruginem superbia, quæ de bono oritur, sicut ærugo de metallo. Per tineam inuidia, quia sicut tinea sine sono in vestem corrumpit, sic inuidia virtutes. Fures sunt Hæretici, qui furantur veritatem fac. *a* Scripturæ, vel dæmones, qui effodiunt in tentatione, furantur in consensu. *Luc.* 11.c. *Iac.* 5.a. Agite nunc diuites, plorate vlulantes. Agite dicit contra æruginem, plorate contra tineam, vlulate, contra fures, qui sunt contra quos vlulandum est.

vbi *a* nec ærugo nec tinea demolitur, *b* & vbi fures non effodiunt nec furãtur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *d* Lucerna corporis tui est *e* oculus tuus. Si fuerit *f* oculus tuus *g* simplex, *h* totum corpus tuum *i* lucidum erit.

k Si autem oculus tuus nequam *l* fuerit, *m* totum corpus tuum tenebrosum erit. *n* Si ergo lumen quod in *o* te est, *p* tenebræ sunt, ipsæ *q* tenebræ, quantæ erunt? *r* Nemo potest *s* duobus Dominis seruire. *t* Aut enim vnum odio habebit

b Et vbi fures non effodiunt, nec furantur.] *Chrysostomus.* Omnia bona mundi triplex interitus tollit, aut ex se ipsis veterascunt, aut dominorum luxu consumuntur, aut extraneis dolo, vi vel calumnia dissipantur, quia omnes fures dicuntur, qui per iniquitatem festinant aliena facere sua. Vel. vbi fures, &c. quia ibi aduersus electos Dei nulla fraus præualebit. *Nahum.* 1.d. Celebra Iuda festiuitates tuas, non adiciet vltra, vt pertranseat in te Belial vniuersus interiit.

c Vbi enim est thesaurus tuus,] q.d. caue vbi thesaurizas. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, id est, cordis meditatio. *Eccl.* 10.a Cor sapientis in dextera eius, id est in æternis, & cor stulti in sinistra, id est, in transitoriis. *Deut.* 33.d. Oculus Iacob in terra frumenti, id est, in cælo. *Prouer.* 17.d. Oculi stultorum in finibus terræ. *Eccles.* 2.c. Oculi sapientis in capite eius. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Hieron.* Cor habet gulosus in ventre, lasciuus in ludicris, amator in libidine, auarus in pecunia. Qui vult thesaurizare tria sibi sunt necessaria. Prouidentia in reponendo, discretio in congregando, diligentia in seruando. Prouidentia, vt prouideat vt reponat in locum tutum, id est in cælum, & arcam fortem. s. Christum vel beatam Virginem. Cor vestrum mala area, quia omnia putrescunt ibi. Aliquando diabolus vult auferre thesaurum illum per violentiam, s. tentationem. Quod significatur. 2. *Machab.* 3.c. quod Heliodorus qui diabolum significat voluit spoliare templum. Sed quid faciendum est, docetur ibi optimè. Tria sunt quæ in eius debitant Oratio, timor, & dolor. De oratione dicitur ibi. Inuocabant de cælo eum qui de depositis legem posuit, vt his qui deposuerant ea salua custodiret. Si ita fiet, veniet ille sedens super equum, habens vt videbatur arma aurea scilicet Christus paratus ad pugnandum, quem sequuntur duo iuuenes optimi decore, scilicet, Angeli missi à Deo, scilicet, timor de pœna futura, & dolor de præterita culpa. Discretio etiam necessaria est. *Rom.* 12.a. Rationabile sit obsequium vestrum.

Thesaurizanti sunt tria necessaria.

d Lucerna corporis tui.] Dixerat vbi thesaurus tuus est, ibi & cor tuum, ideò cauendum est in reponendo thesaurum. Sed quia cautela ab intentione incipit: Ideò determinat intentionem, vt non vertatur ad inanem gloriam, vel lucrum temporale. *Chrysostomus.* Post eleemosynas conuenienter docet mentem habere ad Deum. Qui enim cor habet ad Deum, illius oculus lucidus est. *Vide supra.* 5 a. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Eccl.* 11. c. Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem. Vocans ergo intentionem oculum, comparat eam lucernæ: sicut enim oculus membra ad operandum dirigit, & lucerna gressus ambulantis, sic intentio congeriem operationis. Et sicut nomine oculi duo accipiuntur, vt dicit *Gl.* scilicet intentio, & lux fidei, sic nomine corporis duo similiter, scilicet, congeries operum exteriorum, & congeries operum interiorum, siue virtutum. Primo oculo respondet primum corpus, & secundo secundum. Lucerna igitur intentio recta vel fides formata, opera dirigunt & informant. Dicit ergo: Lucerna corporis tui Corpus dicit congeriem operum exteriorum & interiorum.

e Est oculus tuus, &c.] id est, fides, vel intentio, vt non ad lucernam hominum iudices opera, sed propriæ conscientiæ. *Apocalypseos.* 21.g. Lucerna eius est agnus. Quia ergo simplex, significat rectam intentionem & simplicitatem.

f Si fuerit oculus tuus.] Per hoc, quod dicit, oculus, singulariter, significat quod intentio debet esse ad vnum. quarto *Regum vltimo.* b. Sedechias excæcatus est in Reblatha. Similiter fides debet dirigi ad Deum. *Cant.* 4.c. Vulnerasti me soror mea in vno oculorum tuorum.

g Simplex,] sine errore ad fidem, sine praua delectatione, ex charitate informate. Vel, simplex, sine duplicitate.

h Totum corpus tuum,] id est, congeries bonorum operum interiorum, & exteriorum. *Luc.* 16. *c.* 25. *dist.* *c.* *sententias* 61.*q.* 1. *c.* 1.

i Lucidum erit,] à tenebris peccati remotum. *De pæ. dist.* 5. *c.* 1.

k Si autem oculus tuus,] id est intentio tua.

l Nequam fuerit,] id est, peruersa.

m Totum corpus tuum tenebrosum erit,] Id opus demeritorium erit. *Chrysost.* Sicut qui graues habet oculos, si ponas eum in loco tenebroso, melius videt, si autem ponas in sole, nihil videt, quia oculus non sufferat solis candorem: Sic & homo mundialis, qui oculum, id est, mentem terrenis desideriis sordidam habet, & turbulentam, si ponas eum in rebus mundialibus sapit, & astutus est, si autem trahas eum ad res spirituales nihil sapit, quia mens eius terrenis desideriis corrupta iustitiæ bonum non sentit, dico non nescit, scit enim quod non sensit.

n Si ergò lumen,] id est intentio, quæ debet esse lumen operum.

o Quod in te est,] In libero arbitrio.

p Tenebræ sunt,] mala intentione facta, quia tunc mala.

q Ipsæ tenebræ] id est, ea quæ per se mala sunt, quantæ erunt? Et est sensus in summa. Si bona quæ agis, quia mala intentione fiunt, tenebræ sunt, ea quia per se mala sunt, & mala etiam intentione fiunt maiores tenebræ sunt. Vel secundum *August.* Lumen est intentio praua, dictum vel factum dicuntur tenebræ. Vnus est sensus. Si intententio corrupta est tenebræ, multò magis dictũ vel factum procedens ex illa intentione. *Hier.* Non eligeres aurum, & sericas vestes vt oculis orbareris quia nulla reliquæ vitæ tibi esset vtilitas, ita in anima custodi intellectum.

r Nemo potest duobus Dominis seruire.] adhuc vtitur Dominus quasi quadã anthypophora. Posset enim dicere aliquis: si propter intentionem tẽporalium, & huiusmodi mala fiũt quæ sunt bona, ego faciã bona simul & propter cælestia, & propter temporalia. Et potest hoc respicere tria quæ prædicta sunt, s. nemo potest seruire pro tẽporalibus simul, & æternis. Vel simul thesaurizare in cælo & in terra. Vel Nemo potest simplici oculo & nequam facere aliqua. *s* Duobus dominis] contrariis. Non enim potest quis exercere opus diaboli & placere Deo. 3. *Reg.* 18.d. Vsquequo claudicatis in duas partes? Duo Domini sunt virtutes & vitia, cælestia & terrena, Deus & diabolus, vana gloria & vera gloria. *t* Aut enim] subiungit causam prædictorũ. *u* Vnum odio habebit] diabolũ tanquam singulariter malum, non creaturam sed vitium.

r Nemo potest, &c.] scilicet, Deo, & diabolo seruire]

Diabolus significatur per Pharaonẽ qui facit seruire suos in luto luxuriæ latere cupiditatis, palea vanitatis. Et muniat ad ædificãdũ tres ciuitates in Ægypto. Phyton, Ramesse, Heliopolis. De duabus primis, *Exo.* 1.b. De tertia Isaiæ decimonono. c. In die illa erunt quinque ciuitates, in terra Ægypti, ciuitas Solis vocabitur vna. Phyton, interpretatur os abyssi, vel cupiditas. Prouerbiorum 30.c.

Tria sunt insatiabilia: Infernus, os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua, quartũ verò, scilicet, ignis nũquã dicit sufficit.

Ramesse, interpretatur malum detinẽs: Hæc est luxuria. *Prouerb. secundò* d. Omnes qui ingrediũtur ad eã non reuertentur.

Heliopolis, ciuitas Solis, superba. *Iob* 31. c. si vidi solẽ cũ fulgeret & lunã incedẽtẽ clarè, lætatũ est in abscõdito cor meũ. Solẽ videre cũ fulget est lætari de honore tẽporali, & vani nominis claritate. Lunã videre incedẽtẽ clarè, est exultare de mundi prosperitate. Item seruientes diabolo in panib. sunt detractores:

Δ Et alterum

1 Vnde Pro-

a Et alterum diliget,] s. Deum b Aut vnum sustinebit,] s. diabolum, iugum eius portando c Et alterum contemnet] s. Deum, opera eius delicijs & concupiscentiis postponendo. Et nota quod dicit, contemnet, non odiet. In omni enim peccato mortali contemptus est. Nota quod nulla creatura Deum odit affectu, etsi effectu. Nec etiam diabolus odit Deum inquantum Deus est, sed inquantum punitus est. Sicut latro non odit iudicem quia homo, sed quia iustus & vindex. d Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Manifestatio eius est quod dixerat. Non potestis duobus Dominis seruire. Non dicit habere, quod fieri licet, vt bene dispenset. Abraham enim diuitias habuit, & Iob, sed nô eis seruierunt. Seruire enim diuitiis auari est. Nota autem quod Syra

&a alterum diliget, b aut vnum sustinebit, & c alterum contemnet. Non d potestis Deo seruire & mammonæ. Ideo e dico vobis, ne f solliciti sitis animæ vestræ quid g manducetis, h neque corpori vestro quid induamini. i Nonne anima plus est quam esca, & k corpus plus quàm vestimentum? l Respicite volatilia cæli, quoniam non m serunt n neque metunt, o neq; congregant in p horrea, & q pater vester cælestis pascit illa. Nonne r vos magis pluris estis illis? s Quis autem vestrûm cogitans potest t adiicere u ad staturam suam cubitum vnum? Et de x vestimentis, quid solliciti estis? y Considerate z lilia agri quomodo crescunt, a non laborant neque nent.

D

lingua, mammonæ diuitiæ dicuntur. Secundum quosdam dicitur nomen dæmonis, qui præest diuitiis, non quòd in eius ditione sint, sed quia laqueis diuitiarum vtitur ad decipiendum. Chrys. Non solû in hoc nocent diuitiæ, quia latrones armant contra nos, & intellectum obtenebrant, sed quia seruitute Dei nos expellunt in suâ captiuitatem. Ideo qui vult Deû amare, necesse est vt odiat diuitias, & qui vult mandata auaritiæ facere necesse est, vt contemnat Dei mandata. e Ideò dico vobis] quia s. Deo & mammonæ non potestis seruire: Ideò dico vobis. Quia possent fortè dicere: Tu prohibes diuitias, sed saltem indigemus cibis, & possumus sollicitiesse de illis habendis. Hoc præuenit & remouet cum dicit. f Ne solliciti sitis animæ vestræ] id est vitæ vestræ. Multiplex est solicitudo. Est enim quædam prouidêtiæ spiritualis: Et hæc præcipitur Prou. 6.a. Vade ad formicâ ô piger & disce sapientiam. Est & solicitudo temporalis necessitatis quæ est tolerabilis. De qua Gen 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Est etiam solicitudo superfluitatis & curiositatis: Hæc prouenit ex amore inordinato terrenorû & diffidentia æternorum. De hac Prou. 11.a. Expectatio solicitorum peribit. De hac etiâ dicit Luc. 8.b. super illum locum. Semê est verbum Dei. Glo. Solicitudo huius sæculi suffocat verbum Dei. Ibi Bern. Circumit sedulus explorator, sequitur, obsequitur, simulat, dissimulat pedibus ac manibus repens, si quo modo se possit ingerere in patrimonium crucifixi. Chrys. Solicitudo desperationis filia. Prima solicitudo est commendabilis,

Multiplex solicitudo.

Phil.3.d. secunda tolerabilis, tertia vituperabilis. g Quid manducetis. Hic sugillantur gulosi quorum Deus venter est: sicut de guloso Esau dicitur, Gen. 25.d. Aug. Pascebat continentê se, & non pascit obsequentem. Chrys. Escam etsi solicitus non fueris habebis, iustitiam verò nisi solicitus fueris non habebis. Quæ ergò sapientia de hoc solicitum esse, quod sine solicitudine etiam apprehendes, & non esse solicitum de eo quod nisi solicitus fueris perdes? Phil. 4.a. Gaudete in Domino semper. h Neq; corpori vest. quid induam.] De duobus loquitur de quibus est maxima solicitudo, s. cibo, & vestit. 1. Tim. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. De his duobus sollicitus erat qui induebatur purpura, & bysso, & quotidie epulabatur splendide, Luc. 16. c. Habentes igitur victum & quibus tegamur his contenti simus. Hiero.

Vt Prou. 20.c. Suauis est homini panis mendacij & postea os eius implebitur calculo. In potu, prædicatores falsi in lecto luxuriæ. Iob. 40.c. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. In vtroque, isti qui ventri deseruiût. Phil. 3. d. Quorû Deus venter est. Iste Dominus grauis exactor est, iurgiosus, crudelis, infidelis. Grauis exactor operû & seruitiorû. Exod. 5. b. Præfecti operû instabât dicentes: côplete opus vestrû quotidie vt prius facere solebatis. Itê iurgiosus est. Prou. 17. b. Semper iurgia quærit malus. Crudelis est qui nec parcere, nec misereri potest. Prou. 5 b. Ne des alienis honorê tuû, & annos tuos crudeli. Infidelis est, quia seductor & mendax. Ioan. 8. f. Ipse mêdax est, & pater eius, &c.

Ornatus pariter & sordes fugienda sunt, alterum enim gloriam, alterum ignominiam sapit. i Nonne anima plus est, quàm esca, &c.] q. d. qui dedit animam quæ magis est, dabit & escam quæ minus est. Quantum ad escam dat exemplum de volatilibus, quantum ad vestimentum de liliis. Nonne anima plus est quâ esca, id est, vita vestra. Simile Io. 12. d. Qui amat animam suam, perdet eam, id est, vitam. q. d. Dominus, ne timeatis, qui dedit animam, dabit escam. k Et corpus plusquam vestimentum] q. d. sic & longè maius, quia hoc propter illud est datû vel factû. Chrysost. Anima non moratur, nisi in corpore cibato. Multi tamen de anima sunt solicitii parum quid manducent. Et maximè theologi qui cibum animæ ori apponunt, nec inde comedunt, dum quòd in scholis audiunt non faciunt, sed pro laude, aut temporali mercede vendunt. l Respicite volatilia cæli] quæ non perpetuò erunt & ideò minora & indigniora sunt. Chrysost. Confirmat primò ab anima, vt à maiori, deinde à minori, vt à volatili. m Quoniam non serunt] ad victum suum curandum. n Neque metunt] laborando. o Neque congregant] laborum solicitudinem addendo. In primo sugillantur timidi, in secundo auari, & inquieti, in tertio raptores & tyranni. p In horrea] quod fecit ille diues stultus. Luc. 12. c. dicens: Quid faciam qui non habeo quo congregem fructus meos, hoc faciam, destruam horrea mea & maiora faciam illa, &c. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te. Chrysost. Animalia omnia fecit Deus propter hominem, hominem aut propter seipsum. Si ergò animalibus ministrat propter hominem, quomodo hominibus nô ministrabit propter seipsum? q Et pater vester cæ. pascit.] non Deus meus, sed pater vester, vt illis consideratis multò magis vos pascat qui estis filii. Ps. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum. Iob 38. d. Quis præparat coruo escam? Rab. Quis Rex deuotis militibus debitam nô procurat alimoniâ? Quis Dominus seruis suis nô ministrat cibaria? Quis pater non dat filiis? Noli homo exacerbare Deum pro te taliter cogitando. Dato regno suspiras pane, indutus immortalitatis gloria, plangis corporis vestimentû? Aug. & Rab. hæc ad literam intelligunt. Verisimiliter tamen possunt exponi de religiosis, qui nec serunt, nec metunt & nihil in terra quærunt, & ab omni mundana solicitudine semoti, sola contemplatione in cælo degunt. De quibus. Isa. 60. b. Qui sunt hi qui vt nubes volant & quasi columbæ ad fenestras suas. r Nonne vos magis pluris estis illis] Modus loquendi est, respondens translationi, q. d. maioris enim pretij estis. Si igitur de illis curat, & de vobis. s Quis autem vestrûm cogitans,] solicitudine, & studio animæ.

Luc. 12.d.

t Potest adiicere] corporali sagacitate & labore.

u Ad staturam suam cubitum vnum?] q. d. nullus, q. d. qui dedit corpori augmentum, dabit & vestimentum. Alia litera dicit: Ad ætatem suam. Et sic probat Dominus per rationem augmenti, quod de cibo non debent esse soliciti, quia si cibus est ad augmentum vel nutrimentum, Deus autem vtrumque operatur, ad quid igitur cibus cum tanta solicitudine acquiritur? Chrysost. Sicut solicitudo corpori non potest apponere, ita nec cibum congregare.

x Et de vestimentis quid solicitii estis] q. d. si corpori addere non potestis, de vestibus non curetis, quia in his & in aliis prouidebit eis qui ea fecit.

y Considerate lilia agri quomodo crescunt?] quasi scilicet tam coloribus pretiosis induta sût.

a Non laborant] coloribus se ornando.

b Neque nent.] Indumenta sibi conficiendo. Chrysostomus. Quod dicit: Laborant, ad viros pertinet, quod dicit nent, ad fœminas. Item cur non dicit pauonem & cygnum? propter vilitatem maiorem: Et ideò & lilia fœnum vocat.

z Lilia agri,] Virgines. Cantic. 2. a. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

A Dico autem.

Moraliter. Per lilia actiuos, per volatilia contemplatiuos, per fœnum intellige præscitos. Morali.

A a Dico autem vobis] ego, s. de cuius verbis dubitare non debetis. b Quoniam nec Salomon] qui præ aliis hominibus floruit, qui dicit: Eccl. 2. b. Supergressus sum operibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem. c In omni gloria sua] triplici: Diuitiarum, scientiarum, potentiarum. Alia littera. In omni regno suo. d Coopertus est sicut vnum ex istis] id est tam pulchrè. Vel quia in Salomone fuerunt vestes alienæ, in lilio verò propriæ vestes quas natura dedit ei. Chrysost. Salomoni homines ministrabant vestes, istis autem Deus. e Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur,] id est, in fornacem, vel in aceruum factum ad modum clibani. Cras autem pro futuro ponitur. Simile Gen. 30. e. Respondebit mihi cras iustitia mea. h Deus sic vestit,] id est, tam pulchre ornat, q.d. si ista quæ tantum ad vsum temporis sunt, & tam citò decidua sunt, vt ipsa cras cremabuntur, à Domino tam venustè ornantur. i Quantò magis vos] supple vestiet. k Modicæ fidei,] qui de promissione Dei dubitatis. Interl. Quicunq; in aliqua promissione dubitat modicus est fide, & quantò plus dubitat, minus inuenit a pro quibus solicitus fuit, &c. l Noli[te] ergò soliciti esse] Supra d[ixit] quòd solicitudo curiositatis remouenda est, quia cum maiora dederit, minora dabit. Et posuerat tria exempla. Inde concludit Nolite ergo soliciti esse, quia in voluntate vestra est. m Dicentes] quia maior est solicitudo, quando procedit in sermonem quia tunc datur in exemplum. Thren. 2. d. Matribus suis dixerunt: vbi est triticum & vinum cùm deficerent. n Quid manducabimus] Num. 11. b. Quis dabit nobis carnes ad vescendum, recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres & pepones, porri, cæpe, & al[lia]. o Aut quod bibemus,] ec[ce] solicitudo stulta. Prouisa enim sunt hæc omnia ab eo qui nouit hæc in vita esse necessaria. Eccl. 31. d. Sanit[as] animæ & corporis sobrius potus. Seneca. Natura minimis est conten[ta]. p Aut quo operiemur] Hæc cura Deo relinquenda est. q Hæc enim omnia quæ sup[ra] d[icta] sunt. Gentes inqu[irunt]] qu[i infide]les sunt, & qui de futurorum bonorum promissione non confidunt. Rom. 8. a. Qui secundùm carnem sunt quæ carnis sunt sapiunt, qui vero secundùm spiritum sunt, quæ spiritus sunt sentiunt. Aug. Scit enim cælestis medicus quid vobis daturus est ad consolationem, quid vobis subtracturus ad exercitationem. Non enim homo iumento suo sine causa cibaria detrahit.

> a Dico autē vobis quoniā b nec Salomon in c omni gloria sua d coopertus est sicut vnū ex istis. Si enim e fœnū agri quod hodie est, & f cras in g clibanū mittitur, h Deus sic vestit, i quanto magis vos k modicæ fidei? l Nolite ergo soliciti esse, m dicentes: quid n manducabimus, o aut quid bibemus, p aut quo operiemur?

d Coopertus est sicut vnū ex istis] Ornamentum corporis purpura & byssus. Munditia autem & patientia sunt quasi duæ puellæ, quæ vestiunt animā purpura & bysso. Byssus ad munditiam pertinet, purpura ad patientiā. Prou. cap. 31. c. Purpura, & Byssus indumentum eius, &c. e Fœnum] diuites Iac. 1. b. Diues sicut flos fœni transibit, exortus est Sol cum ardore & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit, sic & diues in itineribus suis marcescet. Cras] i. fu[turo] vel instanti die iudicii. g In clibanum gehennæ. h Deus sic vestit. Gen. 5. g. Qui solem suum facit oriri super bonos, & malos. De hoc fœno [...] vestito, & postea [...] anū pro[iecto ...] Luc. 16. e. Homo quidam erat diues, & induebatur purpura, & Bysso. Ecce vestimentum, & postea sepultus est in infernum, ecce clibanos, &c.

f Scit enim pater vester, &c. Quia ergò pater diligit vos filios, & quia indigetis procurabit vobis hæc. Hucusq; prohibuit Dominus solicitudinem propter multas causas. Prima est, quia verbum Dei suffocat. Luc. 13. c. Solicitudo huius sæculi, & fallacia diuitiarum suffocat verbum. Secūda est, quia fructificationem bonorum operum exterminat. Ierem. 4. a. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas. Tertiò, homines [ill]aqueat 1. Timot. vlt. b. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Cantic. 5. b. Expoliaui me tunica mea. Dicit Beda. Recepta solicitudine temporalium subsidiorum quamlibet eximius prædicator difficile mittit peccatum. Quartò, à spiritualibus retrahit. Greg. Amor temporalium, æternarum viscus est pœnarum. Quintò inebriat. Thren. 3. b. Inebriauit me absinthio, id est, solicitudine pungitiua & amaricante animam. Sextò, animam affligit & quò spectabatur non inducit. Eccl. 1. c. Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem spiritus. Septimò, dormire nō permittit. Eccles. 31. c. Vigilia, & tortura, & cholera viro infrunito, id est, cupido. Octauò, vigilando somniare facit. Eccles. 5. a. Multas curas sequuntur somnia. Et nota quod sicut somnianti videtur quòd multa faciat: ita soliciti multa cogitant, & pauca faciunt. Nonò animā excæcat. Vnde Ierem. vlt. b. & 4. Reg. 25. b. habetur de Sedecia qui excæcatus fuit in Reblatha, quæ interpretatur multa hæc. Decimò euacuat pœnitentiam. Gen. 4. d. Cain, id est, possessio temporalium, postquam eduxit Abel, i. luctum, in agrum solicitudinis, sc. occidit eum. t Quærite ergò primum regnum Dei. Nota quòd tria sunt genera bonorum. Æternum, spirituale, temporale. Primum est maximum bonum, secundum minus, tertium minimum. Dicit ergo: Quærite primùm id est primò vel principaliter. Vel. Primum, quod est inter alia primum. u Regnum Dei.] Hoc vnum & solum cum solicitudine est quærendum. Et ideò dicit: Quærite, id est, ad quærendum attendite. Quærite, quia tempus breue. Deut. 32. e. Adesse festinant tempora. Ezech. 7. a. finis venit, venit finis. Item quia longæuum. Psalm. 144. Regnum tuum regnum omnium sæculorum. Item quia iucundum. Psalm. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. Isa. 21. c. si quæritis quærite. Quærite, oratione & opere. Item quia gloriosum & copiosum. Prouer. 8. b. Mecum sunt diuitiæ & gloria, &c. x Et iustitiam eius] Ecce bonum spirituale, quod est via ad regnum. Chrysost. Iustitia est via pietatis per quam itur ad regnum. y Et hæc omnia] Ecce de bonis temporalibus, quæ vltima sunt & minima. z Adiicientur vobis] nō dicit dabuntur, ne putentur æquiparanda regno, vel virtutibus. Et non dicit quærenda esse, ne putentur terminus esse humanæ viæ. Adiicientur, adiectiuo modo, non substantiuo. Væ autem illis qui faciunt de adiectiuo substantiuum & econuerso. Aug. Væ autem illis qui relinquunt te Domine, & aberrant in vestigiis, & tuos pro te nutus amant, & obliuiscuntur quid innuant. Nutus tui sunt omne genus creaturarum. Chrysost. Non dixit: dabuntur, quia quasi nihil sunt, & ita quære futura, & accipies præsentia. Sed ais: Nonne iussit panem petere? Ita: sed addit, supersubstantialem & hodie. Et ideò bene sequitur: a Nolite ergò soliciti esse in crastinum.] Supra prohibuit solicitudinem rerum temporalium præsentium, modò autem prohibet sollicitudinem futurorum. In crastinum, dicit: quasi vltra annū, in quo semel metimus, & vindemiamus. Hieron. Gratis suscipientes curam futurorum, quæ incerta est Deo relinquamus. Chrysost. Qui ad fontem vadit, non est solicitus de bibendo, nec qui ad prandium copiosum, quid times stulte? Dei prouidentia largior est fonte. Et in fid. Non enim propter hoc nati sumus vt comedamus, sed vt Deo placeamus.

> Hæc enim omnia r gentes inquirūt. Scit s enim pater vester, quia his omnibus indigetis. t Quærite ergò primum u regnū Dei x & iustitiam eius, y & hæc omnia z adiicientur vobis. a Nolite ergo soliciti esse in crastinum. b Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. c Sufficit diei malitia sua.

b Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi.] Nota quòd in supradictis hoc nomen solicitus significat anxietatem: hic verò prouidentiam quam futurum affert secum. Chrysost. Si dixeris, oportet me solicitum esse quia necessaria sunt. Contrarium ego aio, quia propter hoc quòd necessaria sunt ne sis solicitus. Item quia necessaria sunt, non oportet dubitare. Qualis enim pater est qui non necessaria tribuit pueris maximè cùm nec ignoret nec egeat?

c Sufficit enim diei malitia sua,] id est, solicitudo sua, q.d. Pro se suam habebit solicitudinem: Vnde non expedit alteri addere in præsenti. Chrysostomus. Malitiam afflictionem appellat solicitudinum & laborum præsentium, non sicut Manichæi debent malam ipsam creaturam. Gen. 47. b. Dies peregrinationis vitæ meæ super terram centum triginta anni parui & mali. Ephes. 5. d. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

Dominus prohibet solicitudinem, propter multas causas.

Luc. 12. d.

12. q. 1. c. habebat.

Tria genera bonorum.

Nolite

EXPOSITIO. CAP. VII.

A

CAP. VII.

NOlite *a* iudicare, &*b* non iudicabimini, *c* nolite condemnare & non condemnabimini. In quo enim iudicio *d* iudicaueritis, iudicabimini, & in *e* qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. *f* Quid autem vides festucam in *g* oculo fratris tui, & *h* trabē in *i* oculo tuo *k* non vides? *l* Aut quomodo dicis *m* fratri tuo, *n* frater *o* sine eiiciam festucā de oculo tuo, & *p* ecce † trabes est in oculo tuo? *q* Hypocrita, eiice primū trabem de oculo tuo, & *r* tunc videbis *s* eiicere *t* festucam de oculo fratris tui.

NOlite iudicare, &c.] *Supra* prohibuit Dominus solicitudinem tēporalium curiosam, ex qua iudicia temeraria, & suspiciones prauæ ac inordinatæ correctiones oriuntur. Qui enim terrena diligit, videns aliquem iustum vel religiosum ad vsum suū vel suorum temporalia reseruare ad tempus, vocat eum auarum vel hypocritam, & à se abiicit, atque de sua conscientia iudicat fratrem suum. Nam qualis est, putat alios esse. Ista iudicia temeraria prohibet Dominus. Ad intelligentiam autem dicendorum notandum, quòd est iudicium Dei, & iudicium hominis. Dei multiplex est, scilicet, iudicium auctoritatis, *Isa.*3.c. Stat ad iudicandum Dominus. Examinationis, *Dan.*7.c. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Dominationis, *Ioan.*3.c. Qui non credit, iam iudicatus est, &c. Adiudicationis *Psalm.*9. Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meā, &c. Officij, *Ioan.*5.d. Omne iudicium dedit filio. Probationis, 1.*Pet.*4.d. Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei. Retributionis, *Ioan.*9.g. Ego in iudicium veni in mundum. Iudicium autem hominis multiplex, scilicet iudicium discretionis, 1.*Cor.*11.g Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Item confessionis, *Psalm.*42. Iudica me Deus, & discerne causam meam. Item comparationis, *inf.*12.d. Regina austri surget in iudicio cum gente ista, & condemnabit eam. Item approbationis, *inf.*c.19.d. Sedebitis & vos super sedes duodecim, &c. Item certitudinis, quod est Prælatorum. Item suspicionis. *Rom.*14.a. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Item temeritatis, 1.*Cor.*4.a. Nolite ante tempus iudicare. Item notandum, quòd iudicium suspicionis ex fragilitate prouenit, & est veniale, quando, scilicet, aliquis suspicatur malum de alio in incertis, non tamen consentiendo, sed potiùs dubitando. Et est hæc tentatio humana. De qua 1. *Cor.*10.c. Tentatio non vos apprehendat, nisi humana. Iudicium temeritatis triplex. Diffinitionis, argutionis, assertionis, quæ omnia prohibentur hic. Iudicium diffinitionis est, quādo de incertis quasi de certis quis firmat sententiam, id est, quando de malo desperat, quod non possit corrigi. Et hoc dupliciter fit. De persona, & de re, *Ioan.*9 c. Non est homo à Deo, ecce persona, qui sabbatum non custodit, ecce res. Iudicium argutionis est, quando quis iudicat de alio arguēdo quod malus sit cùm ad eum non pertineat. Iudicium assertionis est, quando aliquis vt appareat bonus iudicat alios esse malos in eo, in quo ipse malus est. Et hoc est pessimum. Vnde *Roman.*2.a. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. *Gloss.* Qui te non obseruas ab his vnde alios reprehēdis. Diuiditur autem istud cap. in septem partes. In prima agitur de cautela habenda in iudiciis & correctionibus faciendis. In secunda agitur de cautela habenda in dispensatione verbi diuini, ibi [Nolite sanctum dare canibus.] In tertia docet Dominus necessaria postulare, ibi [Petite & dabitur vobis.] quarta de iustitia naturali, quæ est via apta veniendi ad Deum, ibi [Omnia ergò quæcunque vultis, &c.] In quinta agitur de impedimentis huius viæ, ibi [Attēdite à falsis Prophetis. In sexta, & vltima ostendit Dominus, quòd qui fecerit prædicta assimilabitur Christo, qui autem non fecerit assimilabitur diabolo, ibi. Omnis ergò qui audit verba hæc.] Dicit ergò.

a Nolite iudicare.] De malis iudiciis planum est, scilicet, de incertis rebus & personis. *Gloss* verò vna exponit de iudicio bono, vt sit sensus. O vos prælati nolite appetere iudicare, id est, iudicādo condemnare, sed quando oportet iudicare ex officio, compatimini iudicandis, sicut dicitur *Isa.*1.f. Heu consolabor ego super hostibus meis.

b Et non iudicabimini] à Deo pro peccatis vestrīs. *Chrys.* Hoc peccatum est sicut in peccatorum dimissione, *supra.* Dimittite & dimittetur vobis. *c* Nolite condemnare & non condemnabimini. In quo enim iudicio,] id est, pro quali iusto vel iniusto.

d Iudicaueritis,] alios. Iudicabimini. Largius autem hic accipitur iudicium quàm ante, vt comprehendat voluntates, & opera, q. d. In qua volūtate benefeceris, in ea liberaberis, & in qua mala, in eadem punieris, *Iud.* 1.b. sicut feci sic reddidit mihi Deus. Item Esther 7.d. Suspensus est Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo. Item 3. *Reg.*21.f. In quo loco linxerunt canes sanguinem Naboth & tuum lambent. Et 2. *Reg.*12.c. Quia dormiuisti cum vxore proximi tui, proximus dormiet cum vxore tua, *Zach.*4.c. Exæquabit gratia gratiæ.

e Et in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis,] id est secundum quantitatem culpæ quam habuisti iudicando, erit quantitas pœnæ, quando iudicaberis à Deo. Si parum peccasti, parum punieris, si parum meruisti, parum remuneraberis, si multū, multum. *Isa.*27.b. In mensura contra mensuram cùm abiecta fuerit iudicabit eam, *Prou.*11.a. Statera dolosa abominatio est apud Deum, *Apoc.*18.b. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date ei tormentum & luctum.

f Quid autem vides festucam, &c.] Quoniam ex temerario iudicio sæpe oritur illicita correctio, ideò sicut ab omnibus iudicium temerarium, sic ab omnibus hic remouet illicitam correctionem. Illicita autem correctio est quando nō amore iustitiæ sed vindictæ vel odij, vel simulationis fit, vt iustus videatur qui corrigit malum. Vel quando qui corrigit æquè vel plus reprehensibilis est quàm ille qui corrigitur. Qui enim amore iustitiæ aliū corrigit, priùs in se corrigat quod malū est, & post in fratre cū lenitate & dilectione personæ, & odio vitij, & puritate intentionis. Dicit ergo.

f Quid autem vides festucam] id est minimum vel leue peccatum. Quid] Id est quomodo. *g* In oculo fratris tui] id est in intentione. *h* Et trabem] id est magnum peccatum. *i* In oculo tuo,] in intentione tua. *k* Non vides,] q. d. cur habes oculum apertum ad iudicādum alia crimina, & clausum ad iudicandum tua maiora? *Isa.*23.a. Erubesce Sidon, ait mare. Retorquendum enim est os ad ascellas, *Leu.*1.d. vt ad se oculis cordis conuersis priùs se corrigat. *Chrys.* Qualiter in alienis vides tam parua, & in tuis tam magna transcurris? Si te magis diligis quàm proximum, quare ipsum procuras & nō magis teipsum? si autem teipsum contemnas, manifestum est quòd non est procuratio quod ipsum iudicas. Sicut hydropicus corripit eum cui digitus tumet, & ipse sui ventris immemor est. *l* Aut quomodo,] id est qua conscientia, siue qua fronte.

m Dicis fratri tuo] minus peccanti vel fortè innocenti.

n Frater,] simulatoriè loquendo. *o* Sine eiiciam festucam, negligentiam, vel aliam huiusmodi culpam minimā de oculo tuo. Vide quòd alium accusat vt se extollat. *Chrysost.* Videre festucam & eiicere non est omnium, sed doctorum.

p Et ecce trabs est in oculo tuo,] id est magnum aliquod peccatum. Nota quòd festuca citò transit in combustione, trabs magis durat. Quidam auctor dicit: quod Prælatus qui est in peccato mortali non debet corripere, quòd si corripit, peccat mortaliter, *Psalm.*49 Peccatori autē dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas. Alij dicunt quòd non peccat eo quòd corripit, sed eo quòd prælaturam non deponit, aut de peccato non satisfacit.

q Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo.] Hic est ordo. Mundamini & mundate alios, *Ioan.*8.a. Qui sine peccato est vestrûm, primus in illā lapidē mittat, *Rom.*2.e. Confidis teipsum ducem cæcorum esse, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, qui ergo alium doces teipsum non doces, 1. *Machab.*4. dicitur: quòd Sacerdotes prius seipsos purificarent, 1. *Paral.*22. Non ædificabis mihi domum, quia multum sanguinem fudisti. *Gregor.* Superiectas sordes manus tergere non valent, quæ luctum tenent. Mundus enim in te debet esse qui curat aliena corrigere, 4. *Reg.*2.d. legitur de Eliseo quòd posuit sal in vase nouo, id est mundato, & post hoc dulcoratæ sunt aquæ, id est homines fluxibiles.

r Et tunc videbis,] quia ante hoc cæcus es nube & caligine peccati pressus. *s* Eiicere,] id est, ad eiiciendum. *t* Fe-

*Luc.*6.*f.* 2.*q.*1.*c.* *Deus* *Rom.*2.*a.* *Marc.*4.*c.* *De accu.c. qualiter.*

t. Duplex iudiciū.

Iudiciū Dei est multiplex

Iudiciū hominis est multiplex.

*Luc.*6.*f.* 1.*q.*1.*c.* *multis.* *q.*7.§. *itē testa-tur.*

al. † *trabs*

32.*q.*6. *in pr. nis.*

a stucam de oculo fratris tui.] *Interl.* Non enim est prius idoneot doctor alius medeti, nisi prius se sanauerit, *Luc.* 4. d. Medice cura teipsum.

a Nolite sanctum dare canibus.] Dicto de cautela habéda in iudicando & corrigendo, subiungit de cautela habenda in prædicando vel docendo, q. d. munda debent mundare, sed non indifferenter, quia non omnibus omnia sunt dicenda. Et hoc est.

43. dist. c. 1. 11. q. 3. c. nolite. Inf. &c. quando. 23. q. 4. c. quida 24. q. 1. c. quia ex sola. De pœ. dist. 1. c. nonnullis. al. teanes Luc. 11. b. Ioan. 16. f.

a Nolite sanctum,] Sacræ scripturæ. Alia littera habet, Agios id est sine terra, *Ps.* Eloquia Domini, eloquia casta, &c. b Dare,] non dicit: non dare sed nolite dare. Aliquando enim oportet indignis dare sanctum sed nunquam ex voluntate. Vel, sanctum, vocat Ecclesiastica sacramenta. Dare, id est, prædicare vel credere mysteria publicando, dispensando. c Canibus] Hæreticis oblatrantibus, *Eccl.* 19. b. Sagitta infixa in femore canis, sic verbum in corde stulti. Vel, canibus, detractoribus, *Prou.* 9. b. Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit, & qui arguit impium, sibi maculam generat. Vel, canibus, prius cōuersis, & postea reuertentibus vel huiusmodi. 2. *Pet.* 4. d. Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. d Neque mittatis margaritas vestras. Idem vocat sanctum & margaritam, & canes & porcos. Sicut enim margaritæ inueniuntur in conchis, quæ politæ pretiosæ sunt, ita mysteria scripturarum de figuris sumpta, & bene exposita pretiosa sunt, nec communicanda canibus, vel porcis, id est indignis. e Ante porcos.] Id est cōtemptores verbi Dei, licet fideles, qui eo ipso quod audiunt, fiunt detractores. Vel porcos, id est nondum cōuersos, sed in luto vitiorum adhuc manentes. Vel porcos, id est, luxuriosos, *Ecc.* 21. c. Verbum sapiens quodcunque audierit scius laudabit, & ad se adiiciet, audiuit luxuriosus & displicebit illi, & proiiciet illud post dorsum suum.

a No lite sanctum b dare canibus, d neq; mittatis margaritas vestras e ante porcos, f ne forte cōculcent eas pedibus suis, & † g conuersi h dirūpant vos. i Petite, & dabitur vobis, k quærite & l inuenietis, m pulsate & n aperietur vobis, Omnis o enim qui petit accipit, & p qui quærit inuenit, & q pulsanti aperietur. r Aut quis est ex vobis homo, s quem si petierit filius suus panem, t nunquid lapidem porriget ei?

f Ne fortè conculcent eas, &c.] affectum fastidiendo siue despiciendo verbum. *Prou.* 23. b. In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloquij tui.

g Et conuersi,] ad vomitum. Vel [conuersi] ab eo quod audierunt a vobis. Vel [conuersi] ad audiendum vos.

h Dirumpant vos] id est fidei simplicitatem impugnando. Vel Hæretici. *Ps.* 21. Erue à framea Deus animam meā [Vos] dicit, non arcana Dei quæ incorruptibilia sunt. *Psalm.* 32. Consilium Domini in æternum manet. i Petite & dabitur vobis, docuerat Dominus nō omnibus omnia prædicare, sed quia non est ab homine quod prædicet, ostendit vbi inuenitur, & qualiter quod valeat prædicari: inuenitur in Domino, in quo omnis sapientia. Inuenitur autem oratione. *Iacob.* 1. a. Si quis indiget sapientia, &c. Tria verò innuit Dominus esse petenda per tria verba quæ ponit. Peccati remissionem, bene operandi facultatem, & intelligentiam qua venitur ad æternam beatitudinem. Et hoc est. i Petite] peccati remissionem, quia in malevolam animam non introibit sapientia *Sap.* 1. a. k Quærite] facultatem bene operandi, quia intellectus bonus omnibus facientibus eum. m Pulsate,] veritatis gustu experientiæ in contemplatione. Petite,] pertinet ad incipientes. [Quærite] ad proficientes. [Pulsate] ad perfectos, qui iam veniunt vsque ad ostium. Vel sic. i Petite intellectu. k Quærite affectu

Dominus tria innuit esse petenda.

m Pulsate,] lacrymis. De primo *Phil.* 4. a. Petitiones vestræ innotescant apud Deum. De primo & secundo. *Eph.* 6. c. Orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis. De tertio super illud *Tobiæ* 3. a. Ingemuit Tobias cum lacrymis dicit *Glos.* Oratio Deum lenit, lacryma cogit, hæc vngit, illa pungit. Item petite orando. Quærite eleemosynando. Pulsate ieiunando. Item Petite. Coniugati. *Esther.* 5. b. Quæ est petitio tua Esther. Quærite, Virgines. Quæ sequuntur agnum quocunque ierit. Pulsate, martyres. Quibus inter martyrium & ingressum nihil est medium. Petite. Nota quid petitores tria consueuerunt facere vt exaudiantur. Ostendunt enim manus & pedes & alia membra nuda & infirma. Sic nos in confessione debemus ostendere pedes nostros, id est affectus [illegible], & manus, id est, operationes. Item petentes [illegible] xenia his à quibus petere volunt, & postea veniunt cum [illegible] fiducia impetrādi. Sic nos oratio-

Apoc. 14. a.

Petitores tria faciunt vt exaudiantur.

nes, ieiunia, vigilias, & opera misericordiæ. Alij solent mittere amicos & familiares eorum à quibus petunt ad eos, vt ipsi orent pro eis. Sic nos sanctos & sāctas. *Iob* 5. a. Et ad aliquem sanctorum conuertere. i Petite.] *Chrys.* Omnem creaturam sensibilem Deus armatam & munitam creauit. Alias veloci pedum cursu, alias vnguibus, alias pennis velocibus hominē solum sic disposuit, vt virtus illius sit Deus ipse. Et in eo quòd infirmiorem eum fecit, in ipso fortiorē esse voluit in se, vt infirmitatis necessitate coactus semper necessarium habeat dominum suū. Vel sic. k Quærite] viam. *Psal.* 24. Vias tuas Domine demonstra mihi. l Et inuenietis] vitam, *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. B

m Pulsate] charitate. n Et aperietur vobis.] Charitas enim Deo proximum facit. 1. *Ioan.* 4. d. Deus Charitas est.

o Omnis qui petit accipit.] Dat confidentiam petendi, omnis qui petit accipit, non dicit accipit illud quod petit, sed vel illud vel æquale. Omnis enim, &c. *Chrys.* Non dicit iustus tantum, sed & peccator nō dubitet petere, nō negligat quærere, non cesset pulsare Et *infra*. Si enim tantum bonos audit Deus, dicamus de eo, sicut dicit de nobis. Si diligitis diligētes vos quam mercedem habebitis, nonne Gentiles hoc faciunt? Si Deus tantum iustos, & amicos exaudit quam laudē bonitatis meretur, nonne & mali hoc faciunt? Ipse Solē suū facit oriri super iustos & iniustos.

p Et qui quærit inuenit] etiam in præsenti. Sed contra. *Cant.* 3. a. Quæsiui & non inueni illum Solu. Illud Canticorum dicitur de intentione plenæ cognitionis.

q Et pulsanti aperietur] quando sponsa traducetur, cùm dicetur. Percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi, *Infr.* 25 Nota propter hæc tria dicitur *Cant* 4. b. Veni de Libano spōsa, veni de Libano, veni coronaberis. Nota autem quòd petit bonus bene & bonum, vt Christus, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. *Luc.* 23. c. Malus, malum, malè. Vt Balaam qui voluit maledicere populo Israel, & mente malè petiit. *Num.* 22. f. Sanctus malum bene. Vt Paulus bene postulās sibi auferre stimulum carnis. 2. *Cor.* 12. c. Pessimus bonum malè. Vt satan permissus tentare Iob quod fuit ad eius probationem, *Iob* 1. c. Illud bonum fuit Iob, sed diabolo malum, quia petiit ex inuidia. Itē nota hæc tria. Recipietis, inuenietis, aperietur vobis. Aperitur nobis per cognitionem, inuenitur per dilectionem. Vnde *Cant.* 3. b. Paululum cùm pertransissem eos inueni quem diligit anima mea.

Accipitur per fruitionem, quando immediatè possidebitur, & videbitur facie ad faciem.

r Aut quis est ex vobis homo.] Ostendit per simile, quòd qui petit accipit, quia quod minus est, sic est in patre carnali; quia cum pater carnalis non det peius quam petitum, sic & pater cælestis, qui multò magis diligit. [Aut.] Ponitur pro vt.

Vel sic continua. Supra docuit quærere regnum Dei, cùm dixit:

Primùm quærite regnum Dei. Postea hortatus est ad instantiam petitionis, ibi [Petite, quærite, pulsate.]

Subdit etiam impetrandi fiduciam, ibi. Omnis qui petit accipit. Quibus etiam petendum sit, scilicet fide, spe, charitate. In his enim petendum est regnum, quia per hæc venitur ad regnum. In hoc autem loco docet petitionem istorum. Dicit ergo:

Aut quis est ex vobis homo] q. d. si vos qui estis homines carnales ignorantes.

s Quem si petierit filius suus panem,] id est, charitatem, quæ dicitur panis, quia facit fortem, & firmum *Psalm.* 103. Panis cor hominis confirmat. *Cant. vltimo* b. Fortis est, vt mors dilectio. Sine pane mensa inops est, sic sine charitate cætera vacua sunt, 1. *Corinth.* 13. a. Si linguis hominum loquar & Angelorum. Et *infra* parum. Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Panis materialis reficit & satiat, sic charitas. *Psalm.* 147. Ex adipe frumenti satiat te.

t Nunquid lapidem porriget ei,] Id est, cordis duritiam, quæ contraria est charitati: quasi dicat, non *supra*

b 3. b. Potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

a Aut si piscem petierit,] id est, fidem. Sicut enim piscis in aqua nutritur, sic fides in Baptismo. *b* Nunquid serpentem porriget ei [venenum hæreseos vel perfidiæ, quæ se non compatiuntur cum fide ? q. d. non. *Chrys.*] Si præstat nociua petenti, non est pater, sed inimicus.

a Aut si piscē petierit, *b* nūquid serpentem porriget ei ? Si ergo vos *d* cum sitis mali, *e* nostis bona *f* data *g* dare filiis vestris, *h* quanto magis pater vester qui in cælis est *i* dabit bona *k* petentibus se. *l* Omnia ergo quæcunq; vultis vt *m* faciant vobis homines, & *n* vos facite illis.

c Si ergo vos] Dirigit sermonem ad illos qui erant in sermone. *d* Cum sitis mali] comparatione Dei, mali consuetudine, vel corruptione naturæ. Omni enim creatura aliquo modo malitiæ siue defectui subiecta est vt in se est. Vnde *Iob* 4. d. In Angelis suis reperit prauitatem, multò fortius in aliis, *Rom.* 7. c. Non habitat in me, id est, in carne mea bonum. *Isa.* 64. b. Omnes iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ. *e* Nostis bona] id est, vtilia. *f* Data] vobis à Deo. *g* Dare filiis vestris] carnalibus. *h* Quantò magis pater vester qui in cælis est,] qui veriùs filios suos diligit, & ab alio non recipit. *i* Dabit bona] temporalia, spiritualia & æterna. De primo bono dicitur *Isa.* 1. e. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. De secundo bono. *Psalm* 118. Bonum mihi Domine, quia humiliasti me. De tertio. *Exod.* 33. d. Ostendam tibi omne bonum. *k* Petentibus se,] non sua, id est, temporalia. *l* Omnia ergo, &c.] q. d. si vultis vobis dari petita & inuenire quæsita, & vultis vobis aperiri: facite ergo aliis quæ vultis vobis fieri ab illis. *Interlin.* sic continuat. Quia regnum cælorum quærendum est & iustitia. *l* Omnia ergò quæcunq; vultis] id est, quæ debetis velle volūtate rationali. Latro enim tenetur velle de iure quod iudex suspendat. *Seneca.* Ab alio expecta, quod alteri facis. *Tob.* 4. c. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu alteri aliquando facias. *m* Vt faciant vobis homines.] *Interl.* Ad vtilitatem vestram, quia si quis petat indiscretè, negandum est ei. *n* Et vos facite illis] eadem bona quæ vultis accipere ab illis.

Tob. 4. c. *Luc.* 6. c. 1. *dist.* in *princ.* 50. *dist.* c. *ponderet.* 10. q. 1. c. *placuit.*

o Hæc est enim lex & Prophetæ] id est, in hoc est completio legis & Prophetarum *Rom.* 13. c. Qui diligit proximū legem impleuit. Dilectio enim proximi cōprehēditur sub dilectione Dei, & econuerso, 1. *Ioan.* 4. d. Si quis dixerit, diligo Deū & fratrem suum oderit, mendax est. *Chryso.* Lex & Prophetæ in hoc comprehenduntur sub compendioso mandato, quia innumerabiles rami in vna radice. *p* Intrate per angustam portam. Postquam pulsatur & pulsanti aperitur, non restat nisi quod ingrediatur. Cùm ergò suprà docuerit pulsare, hic docet intrare. Vel sic continua: Dixi vt omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & hoc videtur angustum & graue, sed si vultis duci ad vitam, intrate per angustam portam. Dicit ergò. *p* Intrate] faciendo bona opera meritoria, in fide & charitate, faciendo proximo quòd velletis fieri ab eo. Sic enim pulsatur & aperitur, & inde intratur. Sed cùm suprà dixerit: Pulsate & aperietur nō autē aperitur; quomodo ergò dicit: Intrate, in Præsenti, scilicet. Ergo quia introitus per meritum, & per præsentem iustitiam præcedit introitū in gloriam. Hic enim introitus incipitur, qui per inceptionē gloriæ terminatur. Vnde *Eccl.* 1. a. Ingressus sapientiæ mādata æterna. Ille introitus angustus in principio, arctus in medio, sed amplior est in fine. *Ps.* 17. Dilatasti gressus meos subtus me, *Prou.* 4. b. Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui. In *eodem* c. Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.

q Per angustam portam] id est, Christum, *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium. *Chrysost.* Porta perditionis est diabolus, porta vitæ Christus. Lata porta diabolus, non magnitudine potestatis, sed effrænatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta angusta Christus, non paruitate potestatis, sed ratione humilitatis collectus. Item latus dicitur diabolus, quia apud ipsum sine lege sunt omnia. Angustus Christus, quia apud Christum sub legis ratione omnia consistunt. Vel angusta porta est charitas, quia facit diligere inimicos, quod angustum est, & facit diligere Deum, quod est latum in fine. Item angusta Porta dicuntur Sacramenta, quorum fidès angusta est, sed præmium latum, quia fluxerunt de angusta porta, id est, de latere Christi.

r Quia lata porta,] est errantium via vel sæculi voluptas perniciosa.

s Et spatiosa via est.] *Chrysost.* Spatiosa est via, quia omnia quæ sunt, vxor, filij, amici, aurum, honores, & quicquid in hoc sæculo est, quod sensus delectat, via perditionis sunt. *Luc.* 13. c.

Hæc est enim lex & Prophetæ. *p* Intrate per *q* angustam portam, *r* quia lata porta & *s* spatiosa via est *t* quæ ducit ad perditionem, & *u* multi sunt qui intrant per eam. Quàm *x* angusta porta & *y* arcta via quæ *z* ducit ad vitam, & *a* pauci sunt qui inueniūt eā. *b* Attendite *c* à falsis prophetis

t Quæ ducit ad perditionem,] id est, ad infernum. *Ecclesi.* 21. b. Via peccantium complantata est lapidibus & in finem illorum inferi & tenebræ, & pœnæ. C

u Et multi sunt qui intrant per eam.] *Eccl.* 1. d. Stultorum infinitus est numerus.

x Quia angusta porta] scilicet in ingressu.

y Et arcta via] in processu.

z Quæ ducit ad vitam] æternam. *Chrysost.* Si qui viam laboriosam æstimant, suæ desidiæ est accusatio. Si enim tempestas pelagi nautis, vulnera militibus, frigora & glacies agricultoribus leuia & portabilia sunt propter spem præmij tēporalis, multò magis cùm cælum placet nullum debet sentire periculum. Maximè labores mitigat in benignum finem venire. Ne aspicias inquit quòd aspera est via, sed quò ducit nec aliam quæ lata est, sed vbi desinit.

a Et pauci sunt qui inueniunt eam,] quia non est in quærendo sedulitas, quia in quærentibus est rationis cæcitas, concupiscibilis peruersitas, diaboli fallentis subtilitas, in nobis cadendi pronitas, resurgendi difficultas, resistendi debilitas, retrahentium à via multiplicitas. *Mich.* 7. a. Væ mihi quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non est botrus ad comedendum. *Isa.* 24. c. Quomodo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt de oleo excutiantur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Et tamen mirum est, quòd quilibet credit esse de ista paucitate. Sequitur:

b Attendite à falsis Prophetis.] *Supra* dixit Dominus de angusta via. Hìc autem dicit de præcipuis eius impedimentis. Quæ quatuor sunt. Aperta, scilicet, persecutio tyrannorum, deceptio Hæreticorum, simulatio falsorum fratrum, astutia Antichristi & suorum. Hæc quatuor significata sunt. *Apoc.* 6. a. Vbi loquitur de apertione sigillorum. Ecce equus albus id est, Hæretici, & qui sedebat super eum habebat arcum. Alius equus rufus, & qui sedebat super eum datum est ei, vt sumeret pacem de terra, & datus est ei gladius magnus. Hi sunt persecutores. Tertius niger, & qui sedebat super eum, habebat stateram venditionis, & dolositatis in manu sua. Hi sunt falsi fratres *Osea* 12. b. Chanaan, in manu eius statera dolosa. Quartus erat pallidus, & qui sedebat super illum nomen eius mors, & infernus sequebatur eum. Hic est Antichristus & sui *Psalm* 90. Non timebis à timore nocturno, id est, de tribulatione persecutorum, à sagitta volante in die, id est, ab hæresi, à negotio perambulante in tenebris, id est, à falsis fratribus, ab incursu & dæmonio Meridiano, id est, à persecutione antichristi. Primum autem fuit magis ad Ecclesiæ augmentum, quàm impedimentum. Occiso enim vno capite, id est, vno martyre, surgebant multa, & ideò de primo omittit, & de aliis tribus dicit. Et sunt significata hæc tria in libro Regum, per tria bella Dauid, cōtra Philisthæum, contra Salem, contra Absalonem. Primò ergò docet quomodo cauendi sunt Hæretici, secundò quomodo falsi fratres, tertiò quomodo Antichristus & sui. Dicit ergò.

b Attendite] q. d. quòd arcta est via & pauci inueniunt eam, sed quia multi volunt retroire ab ea, dico.

b Attendite] cum diligentia, id est, attentè cauete.

c A falsis Prophetis] id est, Hæreticis dolosis. Vnde dicuntur vulpes. *Iud.* 15. a. De vulpibus Samsonis. *Cant.* 2. d. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

b Attendite.] Ecce vigilantia in cognoscendo, & cautela, quia vt dicit *Chrysostomus*: Magna virtus boni est cognoscere malum, & firma tutela salutis scire quem fugias.

c A falsis Prophetis] i. falsis prædicatoribus. vel hæreticis 1. *Ioan.* 4. a. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudo prophetæ exierunt in mundum, 2. *Pet.*

A in mundum, 2. *Pet.* 2. a. Fuerunt pseudoprophetæ in populo, scilicet, Iudæorum, sic & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis. Illi comparantur falsatoribus literarum, sigillorum, monetarum, clauium.

a qui veniunt ad vos in b vestimentis ouium, c intrinsecus autem sunt d lupi rapaces. A e fructibus eorum cognoscetis eos. f Nunquid colligunt de spinis vuas aut de tribulis ficus?

Literarũ, quia prædicant nouas doctrinas, & nouas traditiones, *Iob* 13. a. Ostendam vos fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum. Falsatores literarum, sigillorum, & monetarum in occulto fabricant, sic isti in occulto prædicant. *Prou.* .d. Aquæ furtiuæ dulces sunt, & panis absconditus suauior.

De reg. iuris 6. 5.

Falsatores sigillorum sunt quantum ad habitum. *Zachar.* 13. b Non operientur pallio saccino, vt mentiantur.

Vel sigillorum, id est, Sacramentorum, quia nuptiis detrahunt, 1. *Timoth.* 4. a. In nouissimis temporibus decendent quidam à fide &c. prohibentium nubere.

Moneta sunt bona opera, quibus emitur regnum cælorum, quæ falsa sunt in eis, licet aurea videatur.

Vnde hypocrisis subauratto, *Dan.* 14. b. Ne erres mi Rex. Iste enim est intrinsecus luteus & foris secus æneus. Moneta autem sunt, ieiunium, eleemosyna, oratio. Et hæc dicuntur moneta Regis nostri Christi, quia in his inuenitur imago eius secundùm tres substantias in ipso, carnem, animam, naturam verbi. Ieiunium, in quo est mortificatio carnis, cum Christi carne conformitatem habet, quæ morti tradita est, *Galat.* 6. d. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, 2. *Cor.* 4 c. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.

Hæc moneta percutitur in afflictione carnis. Eleemosyna ad animam pertinet, quam quasi in eleemosynam dedit & in pretium redemptionis nostræ, *Isa.* 53. d. Tradidit in mortem animam suam.

Hæc gerit imaginem Christi ad inferos descendentis, vt de miseria educeret miseros & captiuos. Eleemosyna autem dicitur ab eleos quod est miserere, *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Oratio pertinet ad verbum, ratio & ipsa est verbum mentis. Et de verbo dicitur 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et oratio est aduocatus noster ad Deum. *Luc.* 1. a. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est oratio tua.

Hæc gerit imaginem Christi ad cælum ascendentis.

Quid enim est orare nisi mente cælum conscendere? *Ecclesiast.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat.

Hanc triplicem monetam falsant hypocritæ. Vnde *sup.* 6. a. de eleemosyna. Cùm facies eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, & in vicis, vt honorentur ab hominibus.

De oratione post. Cùm oraueritis non eritis sicut hypocritæ tristes, &c. De ieiunio post orationem. Cum ieiunaueritis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim facies suas vt appareant hominibus ieiunantes. Falsatores etiam sunt clauium, quia non intrant per ostium, *Ioan.* 10. b. Quotquot venerunt fures sunt & latrones. Clauium etiam confessionis, quia licet non sint sacerdotes, tamen audiunt confessiones.

a Qui veniunt ad vos] *Ioan.* 10. b. Quotquot venerunt fures sunt & latrones.

b In vestimentis ouium.] Ecce quales exterius.

c Intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ecce quales interius, *Chrysost.* Quæ sunt vestimenta ouium? Species simulatæ religionis. Ouis dum viuit sua pelle contegitur, mortua autem oue alius contegitur. Ouis vera veri innocens, qui propria pelle, id est, bona conuersatione ornatur, sed innocentia huiusmodi iustitia in se occisis.

e A fructibus eorum cognoscetis eos,] quando, scilicet, sunt in dignitatibus, tunc ex fructu apparet qui res prius exciterunt, verum hypocrita. Vnde cum quidam dixisset: Honores mutant mores. Alius exit, immò monstrant mores. Vnde Dominus indutus est in clamyde coccinea, *Mat.* 27. c. vel purpurea *Marc.* 15 b. Coronam de spinis habens in capite & arundinem in dextra, vt ibidem, quod fit, quando per hypocritam assumitur in prælatum. Clamys coccinea, Pontificalis infula, corona spinea, sollicitudo, vel cura officij, baculus arundineus, transitoria potestas baculi pastoralis.

Vel. [A fructibus eorum cognoscetis eos,] id est, a filiis: Hi significantur per Loth, qui filias suas corrupit, & ea eis filios genuit *Genes* 19. g. Hi comparantur scorpionibus, *Apoc.* 9. a. Quia in facie, id est, in principio blandiuntur, cauda, id est, in fine pungunt, *Ioan.* 2. b. Omnis homo primum bonum vinum ponit. *Prouerb.* 7. d. Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Falsis, quia impunitatem promittunt peccatoribus, *Ierem.* 6. d. Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: pax, pax, & non erat pax.

a Qui veniunt ad vos,] Io præsenti, q.d. etsi non eatis ad eos, ipsi ibunt ad vos.

b In vestimentis ouium,] *ad literam*, quia habent simplicem vestem, 2. *Timoth.* 3. a. Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos deuita. Vel vestimenta ouium vocat blanda verba innocentum, & alia signa religionis. Vnde *Augustinus*. Vestimenta ouium sunt blanda verba innocentum, cæteráq; religionis signa. Pluraliter autem dicit: vestimentis, quia multas habẽt varietates.

c Intrinsecus autem] id est, in intentione.

d Sunt lupi rapaces] quia volunt vos rapere de ouili Domini. De his dicitur *Act.* 20. f. Scio quòd intrabunt post discessum meum lupi rapaces non parcentes gregi, id est, hæretici, *Habac.* 1. b. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis. Notat eorum famem de peruertendis Christianis. Vespertini dicit, quia aduesperascente fide maximè prædicant. *Chrysostomus*. Lupus tectus pelle ouina per vocem cognoscitur, & per actum. Ouis balat inclinata deorsum, lupus vlulat contra cœlum. Hoc superbiæ, illud humilitatis signum. Ouis herbam manducat, lupus carnem. Qui ergo sanguine gaudet & bellis, est lupus.

e A fructibus eorum cognoscetis eos,] id est, ab operibus, Sed nũquid multa bona opera faciunt quæ sunt fructus eorum? Ergo reputandi sunt boni. Solut. Hic Hæretici habent duo genera operum. Occulta & manifesta. Manifesta non sunt fructus eorum, sed vestimenta sunt ouium. Occulta autem sunt fructus eorum, quia eos intendunt generare in aliis, *Prou.* 27. Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus, *Eccl.* 11. d. In filiis suis agnoscetur vir.

f Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?] q.d. Non, sic neque bona opera ab Hæreticis debent expectari, quia si aliquando ornatu verborum vngunt, in fine tamen pungunt. *Iacob.* 3. c. Nunquid potest, fratres mei, ficus vuas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam. Tamen sicut vitis aliquando exuberat super spinas & facit ibi vuas, sic Hæretici quandoq; bona opera. Vnde, sicut colligimus vuas intactis spinis, sic opera hæreticorum, & consilia aliquando debemus assumere, si nobis sunt vtilia: nihil tamen de spinositate hæresis: sicut *Exod.* 18. d Muyses fecit consilium Iethrò qui erat Gentilis, *infrà* 23. a. Quæ dicunt facite, &c. *Chrysost.* Sub spinis nullum animal requiescit nisi serpentes, ita iuxta malos homines nemo potest pacem habere, sed dæmones habent ibi cubilia. Dicuntur autem spinæ & tribuli Hæretici, quia sauciant animas per verborum blanditias. *Moraliter.* f Nunq; col. de spin. vuas.] Tria sunt genera spinarũ de quib. non colligũtur vuæ, & duo genera de quib. colligũtur. Primũ genus sunt peccata. Secundũ ipsi peccantes. Tertiũ diuitiæ. Quartum tribulationes. Quintũ spinæ quas Christus habuit in capite. De vltimis colliguntur vuæ. De primo *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per viã viri stulti, & ecce totũ repleuerãt vrticæ, operuerãt superficiẽ eius spinæ. Dicũtur autẽ peccata spinæ, quia pungunt, & adhærent, quia esca sunt ignis & ædificatio sepis. Peccata enim pungunt vsq; ad mortem. *Prou.* 23. d. In nouissimo mordebit vt coluber. Leuiter adhærent. Leuiter. n. cõmittuntur, & difficile dimittuntur, *Ierem.* 13. d. Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas. Ignem conscientiæ accendunt, Osee 7. Posuerunt cor suum vt clibanum ignis. Ædificatur sepes, ne possit aliquod bonum opus transire ad eos. *Eccles.* 10. b. Qui dissipat sepem, id est, oblinationem peccati mordebit eum coluber, id est, detractor. De his spinis non colligitur nisi vua acerba, *Ierem.* 31 c.

Moralit. Nota quinque genera spinarum.

Peccata dicuntur spinæ.

a Omnis homo qui

a Omnis homo qui comederit vuam acerbam obstupescent dentes eius. Secundo per spinas significantur peccatores. 2. Regum. 23. a.

Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur. Isti pungunt bonos. Cant. 2. a. Sicut lilium inter spinas. Facile adhærent temporalibus. Psal. 118. Adhæsit pauimento anima mea. Materia sunt ignis. 2. Regum 23. Igneque succensæ comburentur vsque ad nihilum. Et Isa. 33. b. Spinæ congregatæ, igni comburentur. Ædificatur sepes ædificatoribus, id est, obstinata malorum congregatio.

Sic a omnis arbor bona fructus bonos facit, b mala autem arbor fructus malos facit. Non

Luc. 6. g.

Vnde Nahum 3. d. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarum, quæ consident in sepibus in die frigoris. Quærit ergo Dominus. Nunquid ex istis spinis vua colligitur, id est, eligitur aliquis bonus? q. d. non.

Vua enim vocatur iustus. Osee. 9. c. Quasi vuas in deserto inueni Israel. Tertio diuitiæ vocantur spinæ. Marc. 4. b. Hæ spinæ pungunt per curiositatem, adhærent per amorem.

Materia sunt ignis, scilicet, cupiditatis. Sicut enim ligna augent ignem, sic diuitiæ cupiditatem. Prou. 26. c. Cùm defecerint ligna extinguetur ignis. Ædificatio sunt sepis, id est fragilis firmitatis.

Nunquid de istis spinis colligitur vua, id est, iocunditas? Non, nisi illa, de qua Deut. 32. c. Vua eorum vua fellis, scilicet, inebriatio iniquitatum, quæ sequitur ex diuitijs.

Quartum genus spinarum sunt tribulationes. Osee 2. b. Sepiam viam tuam spinis. Hæ spinæ pungunt sua afflictione, sed tamen ad salutem. Eccl. 22. c. Pungens oculum deducet lacrymas, & qui pungit cor profert sensum. Vnde vir iustus vocatur hic erinacius, Psalm. 103. Petra refugium erinacijs. Adhærent. Vnde pœnitentia dicitur quasi pœna tenax. Iob. 27. a. Iustificationem meam quam cœpi tenere non deseram. Accendunt ignem amoris, Leu. 6. b. Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet Sacerdos subijciens ligna. Ex his ædificatur sepes, id est, defensio religionis & bonæ conuersationis. Eccles. 36. d. Vbi non est sepes diripietur possessio. Ex his spinis colligitur vua spiritualis iocunditatis. 2. Corinth. 12. c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Psalm. 93. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Similiter prosequere de quintis spinis, scilicet, de corona spinea Christi, & facile est inuenire.

a Sic omnis arbor bona fructus bonos facit,] Id est, sicut de arboribus malis prædictis, vel herbis non expectantur boni fructus, sic ab arbore bona expectantur boni fructus. Arbor bona vir bonus est, siue voluntas bona, Ierem. 17. b. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit, cùm venerit æstus, & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet fructum facere. Radices sunt cogitationes, aquæ fluenta gratiæ, folia verba bona, fructus opera, terra plantationes ecclesiæ.

b Mala autem arbor fructus malos facit] Id est, malos homo, infrà 12. c. Bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala, Sapient. 4. b. Fructus eorum inutiles, & acerbi ad manducandum.

Vel arbor mala, mala voluntas est. Ideo hæretici mala opera faciunt, quia mala volunt. Ambros. Affectus tuus nomen operi tuo imponit.

Nota autem quod quidam fructus sunt quorum medulla comeditur & cortex eijcitur, vt nuces & castaneæ, isti sunt pœnitentes. Quidam quorum cortex comeditur & medulla eijcitur, vt sunt pruna, & dactyli, isti sunt hypocritæ. Quidam sunt quorum cortex & medulla totum comeditur, vt sunt ficus, isti sunt martyres, quorum animæ glorificantur in cælis & reliquiæ venerantur in terris. Quidam quorum nec cortex nec medulla comeditur vt sunt glandes, quæ cibi sunt porcorum, isti sunt vsurarij.

Fructus iustitiæ in præsenti sunt duodecim.

c Non potest arbor bona,] Id est, iustus homo vel bona voluntas.

d Fructus malos facere,] Coniunctim intellige manens bona, scilicet, fructus bonos, fructus iustitiæ, Iacob. 3. d. Fructus iustitiæ in pace seminatur. Fructus autem iustitiæ in præsenti sunt duodecim, & in patria similiter duodecim. In præsenti bonorum temporalium multiplicatio, Isa. 1. c. Si hæc feceritis bona terræ comedetis, Prou. 13. d. Custoditur iusto substantia peccatoris.

Secundus, vsus omnium ad salutem tam in aduersis quàm in prosperis, 1. Cor. 4. c. Maledicimur & benedicimus. Tertius, continuum crementum spiritualium bonorum. Prou. 4. c. Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectum diem, Psalm. 33. Timentes Dominum non minuentur omni bono.

c potest arbor bona fructus d malos facere, e neque arbor mala f fructus bonos facere.

Quartus radicatio eorundem, Ephes. 3. d. In charitate radicati. Quintus consolationum spiritualium multiplicatio, Isa. vlt. d. Ecce ego consolabor vos, 2. Cor. 1. a. Deus totius consolationis, Psal. 93. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, &c. Sextus secretorum reuelatio, Ioan. 15. b. Quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis Amos. 3. b. Non faciet Dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas.

Septimus fructus est iocunditas in bene operando, Psal. 18. In custodiendis illis retributio multa. Eccles. 25. b. Homo qui iocundatur in filijs. Octauus gaudium de diabolo victo Iacob. 4. b. Resistite diabolo & fugiet à vobis, Psalm. 12. Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eum. Nonus debilitatio fomitis. Hoc fuit significatum, Iosue 11. b. vbi præcepit Dominus Iosue vt equos subneruaret. Decimus experientiæ eruditio, Eccl. 34. b. Qui non est expertus, qualia scit? Vndecimus cognitionis Dei prælibatio per contemplationem, Gen. 32. g. Vidi Dominum facie ad faciem. Duodecimus perfectio in charitate & confirmatio in spe, Psalm. 36. Delectare in Domino & dabit tibi petitiones cordis tui. Gregorius. Tantò spes in Dominum solidior surgit, quanto quis pro eo grauiora sustulit. Fructus iustitiæ in patria, de quibus Sap. 3. c. Habebit fructum in respectione animarum sanctarum: sunt duodecim.

Fructus iustitiæ in patria duodecim.

Primus est gaudium de exilij egressione. Psalm. 119. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, Ierem. 31. b. In misericordia reducam eos. Secundus de carceris corporis absolutione. Psal. 141. Educ de carcere animam meam, Rom. 7. d. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore, &c. Tertius de laqueorum idest, tentationum euasione, Psalm. 123. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est. Quartus de vinculorum absolutione, vt sunt fames, sitis, frigus, calor, lassitudo, ægritudo, necessitas moriendi, Isa. 25. c. Præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, Psal. 115. Dirupisti Domine vincula mea. Quintus de diaboli deiectione, 1. Cor. 15. g. Vbi est mors victoria tua? Roman. 16. c. Deus autem pacis conterat Satanam. Sextus de pœnæ æternæ euasione, Psalm. 57. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam.

Septimus plena libertas, quia modò in seruitute est omnibus indigens, Roman. 8. d. In libertatem gloriæ filiorum Dei. Octauus desiderata satietas, infrà. 8. b. Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraam, & cæt. Nonus consummata charitas. Tunc enim ex toto corde diligemus, 1. Corinth. 13. c.

Cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quòd ex parte est. Decimus desideratissima Christi fraternitas, Cant. 8. a. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deosculer te & iam me nemo despiciat. Vndecimus omnimoda pacis tranquillitas, Psal. 4. In pace in id ipsum. Et alibi. Ps. 147. Qui posuit fines tuos pacem. Duodecimus cófirmata securitas, Ps. 90. Non timebis à timore nocturno.

c Non potest arbor bona fructus malos facere,] Id est, voluntas bona, cuius fructus dicit Apostolus Galat. quinto. d. Fructus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex.

e Neq; arbor mala,] Id est mala voluntas. f Fructus bonos facere, permanens mala. Malæ autem arboris fructus, sunt operæ carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ,

Malæ arboris fructus.

homicidia, ebrietates,

a homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.

a Omnis arbor quæ non facit fructum bonum.] Hæc ſunt verba Ioannis Baptiſtæ *ſup.* 3.c. Hîc ſugillantur prædieſtores qui dicta aliorum dedignantur dicere.

Sup. 3.c. *De deci-mis,* c. *quamuis* b Excidetur,] de numero fidelium, inter quos computatur in Eccleſia militante, in qua non eſt merito ſed numero. *Sup.* 3.c. Iam ſecutis ad radicem arborum poſita eſt. *Luc.* 6.g. Vel. Excidetur, per excommunicationem, per mortem, per Iudicij examinationem, *Eccl.* 9.b. In quocunque loco ceciderit ibi erit.

Omnis a arbor, quæ non facit fructum bonum b excidetur, c & in ignem mittetur. Igitur d ex fructibus eorum cognoſcetis eos. e Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine f intrabit in regnum cælorum, ſed g qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, h ipſe intrabit in regnum cælorum. i Multi dicent mihi in k illa die, l Domine Domine, m nonne in nomine tuo prophetauimus, n & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in o nomine tuo virtutes multas fecimus, p & tunc confitebor illis, q quia nunquam noui vos.

c Et in ignem mittetur,] qui paratus eſt diabolo & angelis eius, [illegible] 25.d. *Chryſoſt.* Duæ ſunt pœnæ, excidi, & in ignem mitti. Qui enim comburitur, etiam à regno exciditur. Multi gehennam horrent, ego autem caſum illius gloriæ multo maiorem gehennæ pœnam eſſe [illegible]. Intolerabilis [illegible] gehenna, verum etiam [illegible] milia aliquis ponat gehennas, [illegible] tale dicet quale eſt à beata gloria illa excid[illegible] o[illegible]io Chriſti haberi, audire, non noui vos. Etenim decem millia ſuſtinere fulmina melius eſt, quàm faciem manſuetam vi[illegible]re auerſam à nobis, & tranquillum i[illegible]um oculum non ferentem videre nos.

d Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos.] Infert hoc Dominus ex prædictis, ſcilicet, quia mala arbor non poteſt fructus bonos fac[illegible]e, &c. No[illegible] quod circa fructum attenduntur multa, per quæ cognoſcitur qualis eſt fructus. Primò requiritur in bono [illegible]ctu vtilitas: vnde arbores ſteriles ſolent appellari ſalices, [illegible]gi, quercus, quia eorũ fructus inutilis. Quod eſt contra o[illegible]ſos, qui [illegible]neſcunt & vagantur per campos licentiæ, & ni[illegible]il acquirunt ſibi vtile. De talibus dicitur *Ierem.* 22.g. Sc[illegible]ibe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis n[illegible]n pr[illegible]ſperabitur. [illegible] 33.d. Multam enim malitiam [illegible] [illegible]oſitas. *Prouer.* 24.d. Per agrum hominis pigri t[illegible], per vineam viri ſtulti, & ecce totum repleuerant v[illegible]ticæ, [illegible]æ ſunt herbæ ſteriles & nociuæ. Itē debet eſſe fructus in[illegible]: Si enim interius eſt putridus, extra nitidus, non eſt bo[illegible] fructus. Quod eſt cōtra hypocritas, quorum [illegible] ius vita eſt pulchra, interius autem eſt vermiculoſa eũ [illegible] & plena nequitia. *Luc.* 23.e. Væ vobis Sc[illegible] & Pha[illegible] qui ſi[illegible]es eſtis ſepulchris dealbatis, quæ [illegible] foris ap[illegible]arent hom[illegible] ſpecioſ[illegible] interius autem plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpu[illegible]. Debe[illegible] etiam fructus eſſe ſapidus, [illegible] eſt, o[illegible] [illegible], & [illegible] tione. Quod e[illegible] [illegible] acidioſos, qui[illegible] [illegible] ſunt [illegible], & ipſ[illegible] onus al[illegible]. Contra quid Sa[illegible] 8.c. No[illegible] habet amaritudinem conuerſatio illi[illegible], nec tædium conuictus [illegible] T[illegible] [illegible] tuæ & non [illegible] temere [illegible] in c[illegible] tu[illegible] De[illegible] et [illegible] fructus eſſe [illegible] effectiuè, vt [illegible] d[illegible], nihil agas, quòd non ſit ad [illegible] Dei & inſt[illegible] proximi. Quod eſt cōtra di[illegible] & int[illegible], qui [illegible] Dei & ne[illegible] omnia agu[illegible] omnia ope[illegible], quod non pa[illegible] [illegible]uenti. [illegible] 11.b. Poſuiſti in neruo pedem meum, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meo[illegible] n conſiderâſti. Contra [illegible] dicit [illegible] In i[illegible] tu, tal[illegible] tu, & in omn[illegible] motibus veſtris nihil fiat quod cuiuſquam offen[illegible] aſ[illegible]tum. Item debet fructus bonus eſſe durabilis, vt non tantùm duret per hiemem. Quod eſt contra luxurioſ[illegible], qui nunc florent cras ardebunt, *ſu.* [illegible] *ſexto*.d. Si enim fœnum a[illegible] qu[illegible] od: eſt & cras in clibanum mittitur. Iſti ſunt, qui [illegible], *Sap. ſecundo*.b. V[illegible] fruamur bon[illegible], quæ ſunt, coronemus nos roſis, nullum pr[illegible] tum ſit quo[illegible] pertranſeat [illegible] noſtra, [illegible] 14.c. Om[illegible] [illegible]pus [illegible]uptibile in fine deficiet, [illegible] qui facit illud ibit cum illo *Hebræorum.* 13.a. Fornicatores & adulteros iudicabit Dominus.

e Non omnis, qui dicit [illegible] Domine Domine.] Ponit vnum impedimentum ad [illegible] vitæ, [illegible], hæreticos, cōſequenter ſubiungit de falſis fr[illegible]ibus, qui D[illegible] ore confitentur, factis autem negant. *Tit.* 1.d. 1. *Cor.* 12.a. Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. Dicit ergo.

[Non omnis qui dicit mihi Domine Domine.] Nota, quòd ſemel dicit: [Domine,] Qui eum habet tantum in ore, bis, qui in ore & opere, ter, qui corde, ore, & opere. Sed multi deficiunt in tertio ſigno, vt magi Pharaonis. *Exod.* octauo e. Ore, & opere tantum dicunt hypocritæ. In quorũ perſona dicitur *Malach.* 3. d. Vanus eſt, qui ſeruit Deo, & quòd emolumentum quia cuſtodiuimus præcepta eius, & ambulauimus triſtes coram Deo? 1.q.1.c. *prophetauit.*

Hoc ſupple dicunt quando non adipiſcuntur ea quæ intendunt. Alij ore tantum. Vnde *Iſa.* 29.d.

Appropinquat populus iſte ſuo ore, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longè eſt à me. Hi comparantur ficui tantum folia habenti. *Marc.* vndecim .b. *Inf.* 21.b. *Exod.* 28.e. præcipitur quòd rationale coniunctum ſit ſuperhumerali.

f Intrabit in regnum cælorum.] Contra *Ioel. ſecundo*.g. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Solut. Qui inuocauerit, vtdictum eſt tripliciter, corde, ore, opere, vel fide, ſpe, & charitate. Inuocatio enim parum prodeſt, quæ tantum eſt in verbis. *Beda.* Quid foliar[illegible] confeſſionis iactatis, qui bonos fructus non oſtenditis?

g Sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt.] Ille ſupple intrabit. Voluntas autem Dei eſt veſtra ſanctificatio, vt dicitur primo *Theſſalon. quarto*.a *Pſalm.* 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, &c. Qui ingreditur ſine macula.

h Ipſe (non alius) intrabit in regnum cælorum.]

i Multi dicent mihi in illa die. Ponit tertium impedimentum, ſ. alios falſos qui bene prædicant. Et potiſſimè hoc retorquendum eſt ad diſcipulos antichriſti qui miracula facient non meritis ſuis, ſed inuocatione diuini nominis ad damnationem ſuam, & ad Dei gloriam.

k In illa die notabili, *Sophon.* 1.d. Dies illa dies iræ. *Chryſoſt.* In qua die Quando opera loquentur, & ora tacebunt, quando non perſona interrogatur, ſed conſcientia diſcutitur & perſona confunditur. Vbi non erunt teſtes adulatores, homines, ſed Angeli veraces.

l Dicent] quia videbuntur habere confidentiam in miraculis quæ fecerunt. Vel ſub hypocriſi ſi dicerent.

l Domine Domine] ore & exteriori opere tantum.

m Nonne in nomine tuo prophetauimus?] 1. *Corinth.* 14. d. Linguæ in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus. *Hieronymus.* Saul Balam, & Caiphas prophetauerunt, neſcientes quid dicerent: Balaam *Num.* 23.d. & 24.e. Caiphas *Ioann.* 11. g. Saul 1. *Regum* 10.c. Nonne Saul inter prophetas? 1. *Reg.* 19.d.

n Et in tuo nomine dæmonia eiecimus] ſicut *Luc.* 9.f. Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, qui non ſequitur nos & prohibuimus eũ. Et ait Ieſus. Nolite prohibere eũ, qui nō eſt aduerſus vos pro vobis eſt. *Luc.* 10.c. Nolite gaudere, quia ſpiritus immundi ſubijciuntur vobis *Act.* 19.c. Erant autem ſcenæ cuidam principi ſacerdotum ſeptem filij qui hoc faciebant. o Et in tuo nomine virtutes multas fecimus] non eſt magnũ ſine charitate facere miracula virtutum, quia exorciſtæ hoc faciebant exorciſmis Salomonis, & virtute quarundam herbarum. 1. *Cor.* 13.a. ſi habuero fidē ita vt montes transferam, charitatem autem nõ habuero, &c *Ibidem*. Ecce non eſt magnum virtutes operari. *Aug.* Magi Ægyptiorum Moyſi reſiſtentes multa fecerunt miracula. *Exod.* 7.b. Si nōn etiam Magus de quo *in libro* [illegible], & multi a[illegible]j. Antechriſtus etiam multa miracula faciet. Ab his ergo maximè cauendum eſt.

p Et tunc confitebor illis,] Id eſt faciam ac ſi confiterer, q.d. modò diſſimulo. *Sapient.* 11.d. Diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam. *Iſa.* 42.e. Tacui, ſemper ſilui, patiens fui, ſicut parturiens loquar. q Quia nunquam noui eos,] Id eſt, in nulla te approbaui, ſicut illud. Requiem quam ſemper optauerunt pijs ſupplicationibus

a conſequantur. Optat

a consequantur. Optat qui si... liter optat, *Psalm.* 100. Declinantem à me malignum no... scie... bam.

Vel, nunquam noui vos, ... pr... baui approbatione prædestinationis, vel electionis.

Augustinus. Nonnosit eos ap... quos fidei ... ux, & dilectionis characterem non 'nuenit.

Multis modis aliquis non cognoscitur ab alio. Nota quod non co... oscitur aliquis ab alio, quia diu, & longe fuit: bec sic peccator non cognoscitur à Deo, quia diu fuit in regione d... imilitudinis.

Item non cognoscitur, quando mutatus est. *Threnorum* 4.a.

Quomodo mutatus est color optimus.

Item quando est extra sensum. *Oseæ* 7.b. Cœperunt principes ... rere quasi à vin...

Item qui ... *Psalm.* 18. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. *Sap.* 5.a. Lumen iustitiæ non illuxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. *Isaiæ* 25. a. Amen dico vo... bis, non noui vos ... b ... *d.* Si absorbuerit ... de loco suo, negabit eum, & dicet: No... Se leontra de bonis, *Exod.* 33. d. Et te... *Timoth.* 2. c. Cognouit Dominus ... sunt ...

D *a* Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Omnis *b* ergo qui ... udit *d* verba mea

a Discedite à me om... es qui o... Tunc enim non facient, qu... modo er... icit. O... Quia affectus malus adhuc remanet cum eis.

Vnde qui operamini, ... affectu interio... Non dicit, qui operati estis, ne locum pœ... it... x... t... mo, qui non peccet, ... 7. c. ... N... dicit: Discedite à me qui operati est... quia iniqui post mortem non desin... esse ... quia etsi peccare non possunt, peccandi t... luntatem non amittunt.

b Omnis ergo, &c.] Emit... mone commendat eum, vt inuitet ad implendum. Et ... tium, & de pœna contemnent... Frequenter mitamur, quia homines aut p... nebus flexi, aut terroribus fracti, aut persuasionibus f... o um d... orum circumuenti relinquunt fidei veritatem, & ad mendacium in fidelitatis transmigrant, quod si vel hanc vnam Christi sententiam cautè intelligeremus, & ... nunquam de perditione talium hominum stupe... Quomodo enim permaneat apud Deum qui nu... in stetit in Christo, aut quomodo illum teneat veri... unquam tenuit veritatem, aut quomodo seruet eum ... a, qui iustitiam non seruauit? Dicit ergo.

b Omnis ergo] vt nemo excludatur generalis.

c Qui audit] auditu interiori. *Psalm.* ... auditu auris obediuit mihi.

d Verba mea quæ locutus sum] ... Hæc] digna demonstratione. Simile, *Apoc. vlt.* b. Beatus, qui custodit verba prophetiæ libri huius.

e Et facit ea, ... affectu et ... non ... intuitu.

f Assimilabitur.] Non dicit, ... nondum apparet quid erimus.

g Viro sapienti] prouido, vel prædica...

h Qui ædificauit domum suam,] id ... vel Ecclesiam.

i Supra petram, ... *primæ Corin...* b. Petra autem erat Christus, ... a refugium erinacius, *Prouerbiorum* ... culus ple is inualida, qui collocat in p... ra cu... Vel per virum sapientem intelligitur Christus, ... hendent septem mulieres virum vnum ... *primo* d. Nouum faciet Dominus supe... icunda- bit virum. Domus eius est Ecclesia, ... a. Sapientia ædificauit sibi domum. Huius ... id est, Ecclesiæ fundator Deus est, qui ab æte... quasi eruderauit eam. *Ephesiorum primo* ... ante constitutionem mundi. Nonne erud... quando dicebat: Vocabo non plebem meam, & ... cordiam consecutam, misericordiam consecutam? ... d. In structuram ordinauit in tempore ... *Romanorum octauo:* Quos prædestinauit, hos & ... & quos vocauit, hos & iustificauit. Quasi quos prius eruderauit, id est, purgauit, postea ordinauit.

hæc & facit ea, assimilabitur *g* viro sapienti *h* qui ædificauit domum suam *i* supra petram:

Nonne ordinauit in structura lapides eruderatos, quando ambulans iuxta mare Galilææ, videns duos fratres Simonem, & Andream, & Iacobum, & Ioannem vocauit eos? *Supra quarto* e. Immò & quando elegit duodecim, quos & Apostolos nominauit. *Luc.* 6. c.

Deinde incepit structura domus, quando vna die conuersi sunt tria millia. *Actuum secundo.* g. Et alia die quinque millia, *Act.* 4. a.

Huius domus fundamentum est Christus, *primæ Corinthiorum tertio.* c. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Nonne fundamentum ponebat ipse Iesus quando dicebat: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam? *Infrà decimosexto* c. Posuit, & Paulus *primæ Corinthiorum tertio.* b. Vt sapiens architectus fundamentum posui. Fundamenta etiam huius domus dicuntur Apostoli. *Psalm.* 86. Fundamenta eius in montibus sanctis, *Eph. secundo.* d. Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Quasi ergo duodecim ... menta huius fuerunt duodecim Apostoli, & quasi vnic... fundamentum fuit Christus.

V... *Ap...* p. 21. d. Vi... Ioannes ciuitatem habentem fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum, & agni. Huius domus parietes sunt duo populi. Gentiles, scilicet, & Iudæi. Vel actiui, & contemplatiui. *Ioan.* ... Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, ... s oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Murus à parte posteriori, fuerunt antiqui patres, qui dum lucem veram apertè videre n... poterant, quasi ad Occidentalem plagam positi erant. *Lucæ* ... d. Multi Reges, & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Nonne in Occidentali parte erant illi, de quibus dicitur: 1. *Corinth. decimo.* a. Patres nostri omnes sub nube fuerunt? Murus anterior fuerunt Patres Noui Testamenti, qui dum radios veri solis susceperunt, quasi in Oriente steterunt. *Lucæ vlt.* g.

Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas. Tectum quotidie impletur in muro fidelium, qui cùm impletus fuerit, erit domus perfecta, *Apocalyp. sexto.* c. Dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur con... eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi. *Lucæ* 14. e. Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Quatuor anguli huius domus, fuerunt quatuor Euangelistæ. Primus angulus Matthæus, secundus Marcus, tertius Lucas, quartus Ioannes. *Iob* ... d. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus. Columnæ domus sunt P... *...* 5. d. Columnæ eius marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases argenteas. Ostium huius domus est Christus. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium, per quod qui ... intrat in ouile, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Fenestræ sunt doctores, per quos illuminatur Ecclesia. Has fenestras fecit in templo Salomon obliquas, & intrinsecus lato es 3. ... 6. ... Cortinæ quibus ornatur domus sunt decem præcepta, quibus sancti intrinsecus ornantur. *Exod.* 20. Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura coccoque bis tincto variatas opere plumario facies.

Mensa in hac domo, est sacra Scriptura. *Exod.* 25. c. Facies & mensam de ... is Sethim. *Psalm.* 22. Parasti in conspectu meo mensam. Cibus mensæ, quatuor sensus sacræ Scripturæ, historicus, allegoricus, tropologicus, anagogicus. *Prouerbiorum* 25. c. Si esurierit inimicus tuus ciba illum. Lectus in hac domo est claustrum, siue religio. *Cant.* 1. d. Lectulus noster floridus. Minister, prælatus, familia, omnes iusti. *Lucæ* 12. e.

Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus, supra familiam suam? Nonne hæc est familia Sancti Iob, de qua dicitur. *Iob* 1. a. Et erat ei familia multa nimis? Sunt, & vasa in hac domo. Quædam in honorem, boni prædicatores: quædam in contumeliam, falsi prædicatores, ... *...* *secundo.* ... In magna autem domo sunt, non solum vasa aurea, & argentes, sed & lignea, & fictilia, alia quidem in honorem, alia verò in contumeliam.

A Et descendit

A *a* Et descendit pluuia,] id est, aëriæ potestatis impugnatio, vt dicit *Interl.* Intentiu enim diaboli semper est, vt descendamus.

b Et venerunt flumina] potentum persecutio.

c Et flauerunt venti] minæ, siue blanditiæ, vel detractiones.

d Et irruerunt] quantacunque potuerunt violentia. Simile *Iob.* 1. d. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti. Irruerunt, id est simul ruerunt, vel cum impetu.

e In domum illam] supra ædificium virtutum, vel in Ecclesiam.

f Et non cecidit] *Prouerb.* 10. d. Iustus quasi fundamentum sempiternum. [illegible] 26. d. Fundamenta sempi[illegible] na supra petram [illegible] sanctæ *Chrysost.* Christum [illegible] nulla [illegible] à charitate Christi [illegible]

a Et descendit pluuia, & *b* venerunt flumina, & *c* flauerunt venti, & irruerunt in *d* domum illam, *f* & non cecidit. *g* Fundata enim erat supra petram. Et *h* omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, *k* similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & *m* descendit pluuia, &

n venerunt flumina, & *o* flauerunt venti *p* & irruerunt in domum illam, & *q* cecidit, & *r* fuit ruina eius magna. Et *s* factum est, cum *t* consummasset Iesus verba hæc, *u* admirabantur turbæ *x* super doctrina eius. *y* Erat enim docens eos *z* sicut potestatem habens, & *a* non sicut Scribæ, & Pharisæi.

g Fundata enim [illegible] petram, [illegible] Christum.

Moraliter. [Moralis [illegible] diaboli habitantis in hoc [illegible] & mollit terram, peccata [illegible] tur, sed firmitur [illegible] Adducet Dominus [illegible] tas. De secundo [illegible] à vento, & celat se à [illegible] blanditur, comminatur [illegible] tur *Ezech.* 2. Ventus [illegible] ab Aquilone. De secundo *Amos* 4. c. Percussi vos in vento [illegible] id est adulatione. De vento contemptus [illegible] d. Ventus vehemens [illegible] 4. c. Ventus [illegible] in [illegible] *Chrysost.* Pluuiam, flumina, ventos, humanas [illegible] tes, puta calumnias [illegible] vocat stabilitatem suæ doctrinæ: Etenim petra fortior ista sunt præcepta.

h Et omnis qui audit.] Ponit sententiam contrariam superiori dicens. Et omnis qui audit verba mea hæc [illegible] quæ loquor, & supra locutus [illegible] d. Non venerunt [illegible] & locutus [illegible] autem excusationem non habent de peccato [illegible] *rum secundo.* Propterea ab [illegible] re ea quæ [illegible] per Ang [illegible] nis gratia [illegible] quomodo non effugiemus [illegible] tem.

i Et non facit [illegible] lens [illegible]

k Similis [illegible] qui didicit [illegible] nus ab Africa deuictæ. Similis erit [illegible] culpa.

Qui ædificauit [illegible] oa, quæ [illegible] res, *Apoc.* [illegible] ra munita est, grana [illegible] nes, qui sub diabolo sunt [illegible] piunt, se [illegible] per opiniones [illegible] sophorum docent, quæ [illegible] retici nunquam [illegible] lis est, ita ædi [illegible] electi.

m Et descendit [illegible]] concupiscentia, [illegible] netur, & [illegible]

n Et venerunt flumina [illegible] abundantia tempo[illegible] *Ierem.* [illegible] flumen [illegible] tu[illegible] frequentia. *o* Et flauerunt venti [illegible] adulatio, vel minarum. *Chrysost.* Fluuiæ proprium est emollire, ecce blanditiæ, ventorum proprium vrgere, ecce minæ. Item flumina sunt ex mala parte verbosi, vt Philosophi, & Oratores, & huiusmodi cæteri scientiæ professores, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Ex parte bona sunt Euangelistæ, & Doctores, de quorum ventre flumina fluunt aquæ viuæ. *Ioan.* 7. f. *p* Et irruerunt, &c.] subito cum impetu.

q Et cecidit, quia in puncto ad inferna descendunt *Iob* 21 b. & 22. c. Viri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum *Iob* 8. c. Innitetur super domum suam, & non stabit *Psalm.* 36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani, & transiui, & ecce non erat. &c.

r Et [illegible] magna] quia sciens & prudens malè egit [illegible] viam veritatis non agnoscere, *2. Petri* 2. d. quam [illegible] retrorsum conuerti. Item magna, quia loquitur [illegible] id est de Prælato, immo quanto gradus altior, [illegible] *Aug.* Quanto in loco altiore, tanto in periculo [illegible] *Gre.* Sciant Prælati, quoniam tot mortibus digni sunt, quot ad posteros per iniquitatis exempla transmittunt [illegible] contra prouerbium vulgare: Non possunt mori nisi vna morte.

s Et factum est. Duobus modis potest accipi sententia huius literæ. [illegible] diximus eundem esse sermonem quem Matthæus & Lucas referunt, tunc euidens est littera, cum consummasset Iesus verba hæc admirabantur turbæ super doctrina eius, quia interfuerunt huic sermoni turbæ. Si autem intelliguntur fuisse duos sermones, tūc dicendum est ad solos discipulos Iesum in cacumine montis sermonem habuisse, & postea ad locum cāpestrem, qui erat in latere montis descendisse, & ibi eundem sermonem recapitulasse populo, quædam tamen intermiscendo, & quædam iam dicta prætermittendo. Et hunc vltimum sermonem Matthæus prætermittit, & tamen quasi quodammodo innuit, cum dicit.

t Cum consummasset, &c.] q. d. cum hæc discipulis semel protulisset, & ea [illegible] endo, in secundo sermone consumma[illegible], quæ consummatio secundùm Lucam in loco campestri facta est.

u Admirabantur turbæ] vel aliqui in turba, vel potius omnes de excellentia sapientiæ. *Chrys.* Quicquid dignè laudare non possumus admiramur. *x* Super doctrina eius] quæ à suis dissimilis erat, & prius inaudita. Item *Luc.* 4. c. *Marc.* 1. c. *Ioan.* 7. g. Nunquam sic locutus est homo. *Chrysost.* consequens erat eos dolere, & torpere ad tam alta, & onerosa: sed tanta erat virtus docentis, vt etiam caperet multos, & etiam totum [illegible] cuium est de cendentem. Mens beneuoli facile [illegible] à sermonibus veritatis. *y* Erat enim, &c.] potest [illegible] addendi vel mutandi, sicut Imperator qui addit, & mutat quæ vult. Vel. *z* Sicut potestatem habens] explanandi figuras, commutandi scripturas, perscrutandi leges [illegible] & soluendi. Et hæc præfigurata sunt per [illegible] Reginæ Saba: De quibus 3. *Reg. decimo.* a. Et [illegible] leo de tribu Iuda, qui aperuit librum, quem nullus [illegible] aperire potuit: *Apoc.* 5. b. Vel, sicut potestatem habens [illegible] *Ps.* 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Sic debet esse [illegible] prædicatoris, & doctoris, & Prælati. *Beda.* [illegible] doctrina potestate fit, cum ea quæ docet operatur. *Genes.* 47. f. Salus nostra in manu tua est, id est, in opere. *Beda.* Monstruosa res est lingua magniloqua, & manus otiosa.

a Et non sicut Scribæ, & Pharisæi] qui dicunt, & non faciunt [illegible] Scribæ, & omnis doctor seruus est legis, quia nec [illegible] addere potest, nec subtrahere. Nec enim potest [illegible] humani [illegible] sapientia diuina dictatur. *Hieron.* Scribæ, qui tantum [illegible] quæ sunt in lege infirmis ad instructionem data [illegible] Pharisæi, qui tantùm literam corrodebant carnaliter. Hæc autem duo respondent illis, quæ supra dixit: Audit, & facit. Scribæ enim docent superficialiter: Pharisæi [illegible] ebant opera exterius bona, non habentia charitatem, &c.

A Cum autem descen

EXPOSITIO. CAP. VIII.

CVm autem descendisset Iesus, &c.] Præterit Matthæus [illegible] curandi & prædicandi [illegible] discipulis post sermonem habitum in monte. Postponit etiam vocationem suam: Præcessit enim vocatio [illegible] miracula, quæ [illegible]:

CAP. VIII.

A CVm *a* autem descendisset Iesus de monte, *b* secutæ sunt eum turbæ multæ, & *c* ecce leprosus veniens *d* adorabat eum dicens:

Nam electus [illegible] cum aliis vndecim in monte vt esset vnus de duodecim. Hoc autem fecit Matthæus, quia [illegible] dispo[illegible] miracula Christi narrare post sermonem Domini. Vel [illegible] Euangel[illegible] prophetæ: [illegible] seruauit ordine [illegible] scribendo, [illegible], & dicta Christi [illegible] eius, secundum [illegible] quod spiritus sanctus mentibus eorum inspirabat scribebant. Quod notauit Salomon [illegible] b. vbi dicit: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Diuiditur autem hoc [illegible] in quatuor partes. In prima agit de curatione [illegible], & serui Centurionis, & socrus Petri, & multorum dæmoniacorum. In secunda agit de scriba qui dixit Domino: Sequar te, & non est secutus. Et de alio qui dixit: Permitte me sepelire pa[illegible], & postea sequar te, & statim iussus est [illegible] autem Iesus turbas.] In tertia agit de [illegible] discipulorum, & eius dormitione in nauicula, & saluatione eorum, ibi: Et ecce motus magnus factus est in ma[illegible] In quarta agit de curatione duorum dæmoni[illegible], & de legione intrante in porcos, & præcipitante [illegible] mari, ibi: Et cum venisset, &c. Rectè ergo post sermonem [illegible] narrat Matthæus, quia [illegible] acula [illegible] confirmatur, sicut dicitur Marc. vlt. [illegible] profecti prædicauerunt vbique Domino co[illegible], & [illegible] confirmante sequentibus signis. Vnde [illegible]. A [illegible] lis transit ad sermonem, iterum à sermone transit ad [illegible] cula, vt qui [illegible] potestatem habens docuit quasi potestatem habens curet. Curat autem [illegible] tres. Primo, le[illegible]: secundo, seruum paralyticum: tertiò, socrum Petri [illegible] citantem, non sine magno mysterio. Primo, enim [illegible] profum, secundò seruum gentilem. Tertiò socrum Petri. Quia primi credentes fuerunt de Iudæis, post gentiles, in fine vero reliquiæ Israel saluæ fient. Hoc [illegible] tatur in fine Missæ, quia officium incipit in dextro, & [illegible] ad sinistrum, & redit ad dextrum. Vel quia lepra hæresis contra fidem, acidia paralysis contra spem, calor materialis [illegible] crus [illegible] tantis per libidinosum amorem [illegible] caritatem: Et ideo sanat secundum ordinem virtutum. [illegible] sanatur tactu, & verbo, secundum [illegible] tius tactu, quia gentes quasi [illegible] ferunt. Vnde [illegible] 17. Populus quem non [illegible] seruiuit [illegible] mihi. Vnde [illegible] phanta. [illegible] dicitur, non cantando, sicut in aliis festis, quando [illegible] vocatio Iudæorum.

a Cùm autem &c. [illegible] de loco campestri, qui erat in latere montis.

b Secutæ sunt eum [illegible].] Alii [illegible] tatem, vt Apostoli, alij sequebantur [illegible], alij propter admirationem, vt curi[illegible] curus est homo, sicut hic lo[illegible] Turbæ [illegible] principes [illegible] tum [illegible] in Euan[illegible] cosesse afflictos. Turba [illegible] vt calumniarentur. *c* Et ecce leprosus ven[illegible], & fi[illegible]. *d* Adorabat eum [illegible].] Non [illegible]. Hic [illegible] prosus ad altiora montis non pote[illegible], nec cum [illegible] pra tam alta poterat audire [illegible] forte diceret populis apud se. Verb[illegible] re granditer non est multum, [illegible] ideo excitauit leprosum, vt munda[illegible] præcedentibus auctoritatem præstet, [illegible] mirabilis mirabilior esset in opere. Sed quare igitur [illegible] scendit in montem? Psalm. 23. Quis ascendet in montem Domini, &c. Innocens manibus, & mundo corde, [illegible] animā [illegible] Domine. Nota se[illegible]

Moralit. *Moralitaer*] *c* Et ecce leprosus veniens. [illegible] 3. f. dicit Dauid ad Ioab, quod de domo [illegible] non deficiet leprosus. Ioab interpretatur inimic[illegible] de domo diaboli non deficiet peccator. In lepra [illegible] notantur multa. Lepra per totum cor[illegible] diffundi[illegible] peccatum per totum hominem ad modum cancri, vel morbi qui dicitur lupus. Num. cap. 12. d. dicit Aaron ad Muysen de Maria quæ propter murmurationem percussa est lepra: [illegible] medium carnis eius deuoratum est. Ideo Thren. cap. tertio, c. Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti. Item lepra contagiosa est, alios inficiendo, sic peccatum. Eccle. 13. a. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Ideo prohibuit Dominus familiaritatem Iudæis cum Heuæis Hethæis, & Iebusæis, &c. Deuteronom. 7. a. Psalm. 105. Commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, &c. Item leprosus habet anhelitum fœtidum, & inficientem, sic peccator est fœtidus, per verba scurrilitatis, detractionis, adulationis. De fœditate, Eccles. 12. c. Sicut æramentum æruginat nequitia [illegible] ius. Prouerbiorum. [illegible] a. Cor stultorum ebullit stultitiam. 1. Corinthiorum 15. c. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Ecclesiast. 9. b. Colloquium eius exardescit quasi ignis. Item leprosus sitim patitur. Isa. 5. d. Multitudo eorum siti exaruit. Nunquam enim est satietas in pecca[illegible] to. Prouerbiorum 23. d. Vet[illegible] piorum insatiabilis. Hieronymus. Libido famem patitur [illegible]. Item abominabilis est sanis, sic peccator bonis inquantum [illegible]. Psalm. 118. Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. Ecclesiastici 9. b. Mulier fornicaria quasi stercus in via ab omnibus conculcabitur. Osea 9. [illegible]. Intrauerunt ad Be[illegible] hegor, id est, ad peccatum luxuriæ, & abalienati sunt [illegible] confusione peccatorum, & facti sunt abominabiles. Item leprosus fœtet, & peccator per infamiam. Iob 20. [illegible]. Quasi sterquilinium in fi[illegible] perdetur. Deuteronom. 32. a. Peccauerunt & non filij eius in sordibus. Item amittit pedes, & manus, & peccator affectiones, & bonas operationes. Quod significatur Iudicum 1. [illegible]. Adonibezech qui interpretatur doctor egestatis, vel Dominus flagitans, vel diabolus fulgurans suos per pœnam æternam, & ducens etiam eos in præsenti ad egestatem spiritualem, amputauit septuaginta regibus summitates pedum, & manuum. Et 2. Reg. 19. c. habetur de Miphiboseth: qui claudus vtroque pede noluit venire ad Dauid: Sic peccator ad Christum. Et ideo dixit quod Siqui interpretatur egressus vehemens, quod est mors, condiuideret hæreditatem secum. Mors enim sic diuidit delicias peccatoribus, quod in præsenti paucas eis dimittit, etiam in futuro penitus aufert. Item lepra aufert oculos, sic lepra peccati peccatori [illegible] us. Psalm. [illegible] 7. Super cecidit ignis, & non viderunt Solem iustitiæ, scilicet, Christum. Item amittit aures, ne legem Dei audiat, vel mandatis obediat, & nares ne odorem Christi, & Paradisi sentiat. Ezech. 23. d. Nasum tuum & aures tuas præcident tibi. De odore Christi: Eccl. [illegible] 24. b. Ego quasi Libanus non incisus euaporaui habitationem meam. Cant. 1. a. In odorem vnguentorum tuorum currimus. Item barbam amittit. Et peccator virilitatem bene agendi, vel operandi. Psalm. 51. Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Isaiæ 7. d. In die illa radet Dominus in nouacula acuta caput, & barbam, [illegible] est, cogitationes, & vi[illegible]les operationes. Item maculatur leprosus per varietates vitiorum. Leuit. 22. c. de hostia quæ offerri debet in sacrificio. Omnis macula non erit in ea: Si cæcum fuerit per indiscretionem, si fractum per duplicitatem, si [illegible] cicatricem habuit per antiquæ consuetudinis saporem, si papulas habuit per contemptum & superbiam, si scabiosum per incorrigibilitatem, si impetiginem per obstinationem. Item lepra mutat colorem. Threnorum 4. a. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Item lepra est morbus incurabilis, sic peccatum quantum in se est. Ieremiæ 30. b. Insanabilis est fractura tua. Vnde sicut lepra non curatur nisi per miraculum, sic neque peccatum. Isaiæ 43 d. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Augustinus. Maius est de impio facere pium, quàm de nihilo cælum & terram. Dicit ergo.

Plura notantur in lepra.

a Cum autem, &c.] Paradi[illegible]. De quo Isa. 25. c. Faciet Dominus exe[illegible] uium omnibus popu[illegible] in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medull[illegible] rum vindemiæ defæcatæ.

b [illegible] cutæ sunt [illegible] bæ m[illegible]tæ,] id est, peccatores. 1. Reg. 22. a. Conuenerunt ad Dauid in speluncam, qui erant in angu[illegible]stitia. Et ecce leprosus veniens] passibus pœnitentiæ & fidei. *d* Adorabat eum dicens.

a Domine.] Notat se esse obedientem. b Si vis potes me mundare.] q.d. de potestate non dubito, sed de tua voluntate: non quia tu non misericors, sed quia ego indignus: & ideo peto misericordiam tuam, vt tu velis præter merita mea. *Chrysostomus.* De voluntate Christi parata ad omne hominum non dubitat sed de iudicio voluntatis. Non enim expedit omnibus corporalis integritas, & ita Christus cum sit bonus, nociua non vult præstare etiamsi rogetur. Po[illegible] q[illegible] si d[illegible] credo te esse Deum, & sic [illegible] potentem. *Iob* [illegible] c. Anima eius q[illegible] que voluit hoc fecit. *Ambr.* Verecundia confessionem non reprehendit, ostendit vultus [illegible] medium postulantis, & ipsa religionis fides plena est [illegible] Et exten[illegible] eus, &c. Nota quod pre[illegible] d[illegible] mater cordiæ affectum. Primo, [illegible] poralis manus ext[illegible] [illegible] ndo vo[illegible] tertio operes[illegible] qua curatis eum tetigit. Dicit ergo. [Et extendens Iesus manum. *[illegible]* 31. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas e[illegible] pauperem. d Tetigit eum.] Tetigit propter duo. Ad[illegible] quod non erat sub lege. *Leuit.* 13. f. prohibentur leprosi & eiici extra castra videntur, & immundus est qui tangit leprosum. Et vt ostenderet nobis quod nullum debemus [illegible] leprosum, [illegible] Vide *Ier.* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis. Exemplum de sacerdote lep[illegible] qui [illegible] cerat murum [illegible] & leprosos, & in muro [illegible] eorum quod audicbat confessiones eorum, & porta[illegible] Domini. Et accidit, vt narrat [illegible] quidam te quam veterem[illegible] manente [illegible] [illegible] lotam. Et quidam seruus abhorreba[illegible] vt nec tantum in eis Eleemosynam velle portare [illegible] actus [illegible] lepro[illegible] 4 *Reg.* 5. c. Eliseus noluit v[illegible] Naaman, legem obseruans, tetigit autem Christus quia [illegible] non [illegible] erat, quia omnia munda mundis, nec manus [illegible] munda, sed corpus à manu sancta sit mundum.

e Dicens, volo. Contra Photinum, qui dicebat quod voluntas Christi erat inefficax, sequendo illud Philosophi: Propter nostrum dicere aut velle nihil io[illegible] mutatur.

f Mundare, id est, mundus esto: Contra Arrium qui dicebat Christum tantum Deum adoptiuum, & nihil posse imperando sed orando. Contra Manichæum dicit, tetigit] qui ponebat Chri[illegible] um tantum h[illegible] rpus phantasticum.

g Et confestim, &c. [illegible] lepra. Simile, [illegible] [illegible] vestra [illegible] cinum, quasi [illegible] de[illegible] buntur. *Gen.* [illegible] Nunquid Deo quicquam est difficile? [illegible] Omnipotens [illegible] Domine [illegible] [illegible] non d[illegible] equi, sed [illegible] natura cum maiori velo [illegible] [illegible] Vide nemini d[illegible] [illegible] No[illegible] [illegible] tur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] loqui [illegible] est, imperaba[illegible] tur [illegible] que [illegible] præceptum suo præcepti forma, non est [illegible] hic.

Dominus præcepit leproso ut ostenderet se sacerdotibus multis de causis.

Sed v[illegible] de [illegible] [illegible] ost [illegible] [illegible] [illegible] dentes nec credentes [illegible] Item [illegible] ritatem [illegible] ngere [illegible] Item [illegible] den[illegible] iestatem, vt [illegible] [illegible] ciamus. n Et offer, &c. [illegible] [illegible] Lo testim[illegible] [illegible] [illegible] salutis [illegible] damnatio [illegible]

a Domine si vis potes me mundare:] Ecce humilis deprecatio & confidentia. Confidit enim quod possit eum munda[illegible] vul[illegible]

c Et extendens Iesus manum] gratiæ: De qua *Ezech.* 1. a. Facta est super me manus Domini. Sed *Prouerb.* 1. c. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret me.

d Tetigit eum.] *Psal.* 143. Tange montes, & fumigabunt.

e Dicens: volo, mundare.] Ecce quia humiliter petiit, obtinuit. *Eccles.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Iudith.* 9. d. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

g Et confestim mundata est lepra eius.] Postquam enim Dominus tangit peccatorem per gratiam gratum facientem, statim recedit lepra peccati.

h Et ait illi Iesus: Vide nemini dixeris.] In hoc docet nos fugere iactantiam.

i S[illegible] vade] per contritionem.

K Ostende te] per confessionem. *Prou.* 28. b. Qui abscondit peccata sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea misericordiam consequetur. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atque transierat. Apertio pessuli [illegible] oppositum confiten[illegible] Ostium [illegible] natur pessulo, quia plu[illegible] aperire ostium quam tollere pe[illegible] hoc est, dum [illegible] confessionem a[illegible] [illegible] apertione pessuli Christus declinat in corde ho[illegible] quiescendum. Vide [illegible] 31. Dixi confitebor & tu [illegible] non alios, [illegible] peccata [illegible] alienis [illegible] plurimus co[illegible] quia plures erubescentes [illegible]. Vel quia quod videt vnus non videt alius. Nota autem quod

Confessio debet esse

- Voluntaria. *Psalm.* 53. Voluntariè sacrificabo tibi.
- Dese eta in circumstantiis exprimendis. *Leuit.* 2. d. In omni sacrificio [illegible] offertur sal.
- Dulcis & deuota. *Cant.* [illegible] Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora.
- Nuda & aperta. *Isaia* 47. a. Denuda turpitudinem tuam.
- Integra. *Isa.* 14. c. Perdam Babylonis nomen & reliquias, & germen, & progeniem.
- Humilis. *Gen.* 24. g. Rebecca visa Isaac, id est, Christo per fidem, & contritionem descendit de camelo, de gibbositate vitiorum.
- Verecunda. *Eccles.* 4. c. Est confusio adducens gl[illegible] iam. Sed *Ierem.* 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluisti erubescere.
- Detestatoria, & indignatiua, [illegible] c. Attendi & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, quid feci? *Psal.* 4. Irascimini contra peccata, & nolite peccare. *Psal.* 37. Rugiebam à gemitu cordis mei.
- Amara. *Isaia* 38. c. Recogitabo tibi omnes annos meos.
- [illegible] *Psalm.* [illegible] Lauabo per singulas no[illegible] lectum meum. *Threnor.* 2. f. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem, & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.
- Accusatoria. *Psalm.* 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.
- [illegible] estina. *Eccl.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum. Se[illegible] *Eccl.* V[illegible] cantantis in fenestra.
- Vniuersalis. *Psalm.* 8. & 110. & 136. Confitebor tibi in [illegible] toto corde meo.
- Frequens. [illegible] Sume citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita, bene cane, frequenta [illegible] vt memoria tui fit.

[illegible] ura ab hypocri[illegible] c. Cum ieiunatis nolite fieri [illegible] hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, v[illegible] ieiunantes. n Et offer, &[illegible] quod [illegible] a Offerat [illegible] duos passeres viuos quibus [illegible] vermiculum [illegible] hyssopu[illegible] Duo pa[illegible] & anima. Corpus [illegible] mortific[illegible] per pœnitentiam [illegible] c. Mortificatos qui [illegible] Anima autem [illegible] contemplationem [illegible] Quis [illegible] mihi pennas, sicut columbæ, & [illegible] [illegible]

Moralit. significetur [illegible] or bonæ oientis ad proximum. Per vermiculum feruor charitatis ad [illegible] illum. Per hyssopum humilitas ad seipsum. *Tit.* 2. d. Sobriè, iustè & piè viuamus in hoc sæculo. Postea sequitur *in Leuit.* quod debet radere pilos corporis sui, & lauare se aqua, & septima die radere capillos capitis, & barbæ, & supercilia, & pilos totius corporis, & post offerre duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, & tres decimas similæ conspersas oleo. Pilos radere est superfluitates temporalium resecare. Lauare se aqua est flere peccata. Radere pilos capitis, & barbæ, est cogitationes superfluas, & [illegible] cussiones vanas à se mouere ratione confessionis. *Isa.* 7. [illegible]. Radet Dominus in nouacula acuta. Caput, id est, cogitationes superfluas, pilos pedum, affectiones vanas, & barbam vniuersam, id est, locutiones ociosas. Duo agni sunt duplex innocentiæ, [illegible] nullum miserum faciat, & vt [illegible] non deficiat. Ouis autem significat [illegible]tudinem. Tres decimæ similæ, tres compassiones, cordis, oris, & operis. Simila farina est immaculata, & mundata à furfure, id est, inani gloria. Hæc debent conspergi oleo hilaritatis. *Psal.* 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. 2. *Cor.* 9. b. Hilarem datorem diligit Deus. *Rom.* 12. c. Qui miseretur in hilaritate.

Cùm *a* autem introisset Capharnaum, *b* accessit ad eum Centurio, *c* rogans eum *d* & dicens: *e* Domine, *f* puer meus *h* iacet in domo *k* paralyticus *l* & male torquetur. *m* Et ait illi Iesus: *n* Ego veniam, *o* & curabo eum. Et *p* respondens Centurio, ait. *q* Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum:

a Cum autem, &c.] Post miraculum de curatione leprosi, subiungit de miraculo serui Centurionis. Matthæus autem non sequitur ordinem historiæ sed mysterium sicut dicit *August. in libr.* [illegible] *Euangelistarum*. Mysterium autem dictum est *suprà*. Dicit ergo: Cum autem, &c. [illegible] princeps eorum militum. *Luc.* 7. a. refert quòd Centurio non venit ad Iesum, sed misit seniores Iudæorum, quia gentilis diffidebat per se. Et ideo dixerunt seniores Iudæorum: Multa bona fecit genti nostræ, & Synagogam nobis constituit. Sed Matthæus per fidem eum accessisse dicit. Vel, [accessit] per amicos: Qui enim per amicos accedit, satis dicitur accessisse. Vel hoc dicit, quia corpore venit, sed familiares Iudæi intercesserunt pro eo. Iste Centurio fuit gentilis alienigena, rogans eum per nuncios, vt dicunt aliqui. Alij dicunt quòd in propria persona interfuit, sed verbum commisit senioribus rogans scilicet, pro seruo [illegible], quod fuit humilitatis, & [illegible]. Post Iudæos venit ad gentes. Centurio primus fructus ex gentibus [illegible] Accessit alienigena [illegible] corde [illegible] ratione, sed [illegible] fide, [illegible] Angelorum. Et dixit. *e* Domine. [illegible] hoc [illegible] P[illegible], id est, [illegible] In hoc humilitas, & [illegible]. *Eze.* [illegible] 3. d. Si est tibi [illegible] fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem, sic eum tracta. *g* meus. Ecce compa[illegible] orbus est meus. 2 *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & [illegible] vnde non potest venire. q.d. non [illegible] Pa[illegible] quod peius est. *i* In domo.] Con[illegible] os qui statim famulos ægros eijciunt & ad hospitale [illegible] torquetur] [illegible] grauiter affligitur. [illegible] Quare non adduxit eum, vel fecit portari, sicut [illegible] paralyticum per tectum [illegible] Maior [illegible] huius quam il[illegible] Credidit enim quod absens [illegible] re. *m* Et ait illi Iesus [illegible] saluator [illegible] veniam, &c. Domini enim est salus, vt dicit [illegible] In[illegible] autem magna confusio medicorum, quia ta[illegible] cus descendit ad pauperem seruum non [illegible] quantitate. Nostri autem medici ad paup[illegible] præ[illegible] pretio descendunt, & ad diuites non [illegible] offerunt. *Chrys.* Omnes medici [illegible] ille solus oratione p[illegible] catur. *Beda*. A [illegible] regulis venire noluit Dominus [illegible] g[illegible] ne videatur diuitias honorare, & seruilem co[illegible] spernere. *p* Et respondens Centurio, ait [illegible] per internuncios, vt dictum est dum Dominus esset in itinere [illegible] longè à domo. *Chrys.* Quidam dicunt quòd non est ille de quo Lucas agit. Et hoc habet [illegible] coniectura [illegible] volentem ire prohibere, à Iudæis blandientibus, & [illegible]: Nos eum adducemus [illegible] eum post [illegible] cas non dicit, Matthæus dicit. *q* Domine non [illegible] &c.] Hoc dicit: quia forsan erant in domo eius idola, & timebat eum offendere, quia credebat Deum esse, & omnia scire. *Aug.* Dicendo se indignum, præstitit se dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intrat. [Sub tectum] non dicit palatium cum esset Centurio. Item non dicit tecta sed tectum, vt notetur singularitas, & simplicitas. *Chrysost.* Hoc audiamus quicunque sumus Christum suscepturi: Non dicit: sub palatium sed sub tectum, cum tamen esset Centurio. *Eccl.* 26. d. Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. *Ierem.* 22. d. Væ qui ædificant domum suam in iniustitia, & cænacula sua non in iudicio. Qui dicit, ædificabo mihi domum latam, & cænacula speciosa, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina: pingitque synopide, id est, sanguine Christi. *a* Sed tantùm

a Cum autem introisset Caphárnaum, &c.] Capharnaum interpretatur villa consolationis, vel ager pinguedinis. Vnde potest significare eos, qui de pinguedine temporalium consolantur hic. In Capharnaum iacet paralyticus, quia in pinguedine, & consolatione gloriæ temporalis accipit paralysis animam gloriantem, prosternens eam. Vnde *Ierem.* 2. d. In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso prosternabaris meretrix. Ad animam superbientis ex abundantia diuitiarum loquitur. Per collem sublimem superbia: vnde signanter dicit in colle, & non supra collem. Humilis enim supra superbiam sedet, superbus in ea prosternitur. Per lignum frondosum pinguedo, siue superabundantia temporalis, sub qua & non suprà prosternitur amator diuitiarum. Et nota quòd dicitur lignum frondosum: Lignum enim non dicitur nisi cùm iam præcisum est, & non recipit iam beneficium humoris vnde fructus nascatur, cùm frondes adhuc retinet sed citò cadent, sic abundans in temporalibus humorem charitatis non sentit: Nam qui videt fratrem necessitatem habentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo 1. *Ioan.* 3. e. Et citò cadent diuitiæ *Psalm.* 89. Mane sicut herba transeat, &c. *Hieron.* Amœna, & excelsa semper idolis consecrantur. Igitur appetitus temporalium est animæ paralysis, sicut dicitur *Prouerb.* 21. d. Desideria occidunt pigrum. Ingreditur autem Dominus Capharnaum cum timorem incutit. Et nota quòd Iesu ingresso in Capharnaum, Centurio rogat eum pro seruo suo sanando. Iste Centurio cuius seruus, id est, caro infirmatur, iacens in domo, qui centum milites habet sub se, significat prælatum cuius caro debet infirmari, & in seruitutem redigi 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meum, &c. Qui debet habere centum sub se, id est, quinque sensus Deo militantes sub se, vt ad imperium rationis omnes quiescant vel operentur: Vt si iubeat ratio, claudatur oculus ne videat vana, si iubeat aperiatur, vt videat bona. Dicit ergo.

a Cùm autem introisset.] Non apponitur hîc Iesus, quia quando nondum timor Dei est in anima, nec est ibi salus.
b Accessit ad eum Centurio] fide. *c* Rogans eum] opere.
d Et dicens] in corde per deuotionem & charitatis ardorem. *e* Domine,] ecce fides qua Dominum vocat. *f* Puer meus,] id est, caro mea quæ à me habetur, iacet & torquetur: ideo dico [meus.] De hoc seruo *Eccl.* 33. d. Cibaria, & virga, & onus asino, panis, opus, & disciplina seruo. *h* Iacet in domo,] id est, in conuersatione sæculari. De qua domo, *Amos* 3. d. Percutiam domum hyemalem, id est, aduersa, cum domo æstiuali, id est, prospera, & peribunt domus eburneæ, id est, religiones. *k* Paralyticus] non potens aliquid operari. *l* Et malè torquetur] ieiuniis, vigiliis & orationibus. *Eccles.* 33. d. Seruo maleuolo tortura & compedes.
m Et ait illi Iesus.] Hic dicitur Iesus, quia post accessum fidei statim adest salus. *n* Ego veniam] in die iudicij. *Apoc. vlt.* d. Ecce venio cito.
o Et curabo eum] cum mortale hoc induet immortalitatem. Et nota quod dicitur, [Ego] personaliter, non per vicarium, quod est contra quosdam sacerdotes qui personaliter ad ægros suos parochianos ire etiam ad communicandum dedignantur, sed si diues esset, & vellet condere testamentum, tunc libenter irent. Et hoc est signum, quod plus curant de lacte, & lana quàm de oue, à qua recipiunt, & lac & lanam. Item [veniam] dicit, non ibo, quia ire in malo sonat, venire in bono, *infrà* 25. c. Venite benedicti. Ite maledicti.
p Et respondens Centurio, ait illi: Domine, non sum dignus, vt intres sub tectum meum.] Sic debent quilibet sacerdotes se reputare indignos accipiendi corpus Christi.

a Sed tantum, &c.] *Chryſoſt.* Omnis ſermo eius viuus eſt viua. b Nam & ego, &c.] Probat à minori, quod ſolo verbo poteſt Dominus ſeruum curare, quia ſi ipſe qui homo purus eſt poteſt militibus imperare, & ſeruis ſuis, multò magis cùm ipſe ſit Deus poteſt Angelis ſuis imperare, vt eorum miniſterio curetur. [Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus.] Ecce non dedignatur habere ſuperiorem. c Habens ſub me milites] ad literam. *Roman.* 13. a. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Nota autem quòd habebat centum milites, & erat ſolicitus pro ſeruo ægro, quid ergo de illis qui non habent centum milites, & non curant de ſeruis ſuis?

B

a Sed tãtùm dic verbo, & ſanabitur puer meus: Nã b & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus c habẽs ſub me milites, & d dico huic vade, & e vadit, & f alij veni & h venit, & i ſeruo meo: K fac hoc, & l facit. m Audiẽs autẽ Ieſus n miratus eſt, & o ſequentibus ſe dixit: Amen dico vobis, non inueni tantã fidẽ in Iſrael. p Dico autem vobis, quòd q multi ab Oriente. & r Occidẽte venient, & s recumbent cum t Abraham & Iſaac, & Iacob in regno cælorum, filij u autẽ regni eijcientur in tenebras exteriores: Ibi y erit fletus & ſtridor dentium. Et dixit a Ieſus Centurioni, b vade & ſicut credidiſti fiat tibi. Et c ſanatus eſt puer ex illa hora.

d Et dico, &c.] ad literam. f Et alio] antiqua eſt grammatica. g Veni] eſto, ſcilicet, paratos venire.

q Et venit,] quaſi [illegible], obedit. i Et ſeruo meo, [illegible] minoribus quaſi de [illegible]a.

K Fac hoc & facit,] id eſt, adimplet opere quod dicitur ei, quaſi dicat, ſic Angeli tibi ſeruiunt, ſic ire & venire ad præceptum tuum parati ſunt.

m Audiens autem] hoc [Ieſus] ſcilicet, quod ſub velamento carnis agnouit excellentiſsimi maieſtatis.

n Miratus eſt,] id eſt, animum mirantis prætendit.

o Et ſequentibus, & cæt.] Contra. Nonne maiorem fidem inuenerat in Beata Virgine, & in Apoſtolis? Solutio. Maiorem dicit [illegible]oc, quia à nullo doctus. Vnde dicitur primitiæ gentium, quia primus credidit ſine exteriori documento, quia edocti per libros Balaam, & per iudicium nouæ ſtellæ. [Vel tantum, dicit, excludens ad quos loquebatur, ſicut dicimus: Nemo eſt in hac domo, excludendo eos ad quos loquitur. *Chryſoſt.* Quare leproſus laudatus non eſt, qui non dixit, dic verbo [illegible] ſi velis tantum? Solutio. Non erat æquale Iudæum credere, & gentilem. Quod non erat Iudæus, patet, quia Centurio. Et quia ſequitur [Non inueni, &c.]

p Dico autem vobis] & ſi non alijs, quia vobis ſecreta reuelaui *Ioan.* 15. b. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis.

q Quod multi, &c] *Origen.* dicit. Ex omni parte venient ad fidem. In omnem terram exiuit ſonus eorum. *Malach.* 1. c. A ſolis ortu vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus & in omni loco, & offertur nomini meo oblatio munda. r Et recumbent,] id eſt, requieſcent fœliciter, non ſolùm iſte Centurio.

t Cum A[illegible]m, &c.] quia iſtis ſpecialiter facta eſt promiſſio de [illegible] carnandu[illegible] ideo principaliter ab iſtis incipit. *Chry*[illegible]. Patriarchas laudat contra Manichæos, & hoc ipſum mordet Iudæos. Ideo hoc prophetans dixit de gentibus [illegible] rant ibi ſequentes de Galilæa gentium. Sed quare [illegible] gentes dicit, ſed Orientem nominat, & Occidentem [illegible]. Qui non credis ſanitati ſerui, crede prophetiæ, quam vides cumpletam hodie: ideo non ſtatim ſeruum curauit, vt [illegible] perſcrutaretur.

u Fi[illegible]] id eſt, Iudæi in quibus ante regnabat Dominus, id eſt, quorum Deus erat per cultum [illegible].

x N[illegible] Deus. a Eijcientur in ten[illegible] as exteriores, quia quam citò quis peccat, habet tenebras exteriores. De his te[illegible].

y Ibi erit fletus] [illegible] effectu mentis anguſtiato. Et ſtridor dentium [illegible] corpori extrinſeco. V[illegible]] propter ca[illegible] propter frigus. *Iob.* 24. c. Ad nimium cal[illegible] aquis niuium.

a Et dixit Ie[illegible],] id eſt, ſuis rogatoribus, vel [illegible] ſi perſona[illegible] bi.

b Vade & ſicut c[illegible] fiat tibi,] id eſt, ſeruo tuo per te: Ec[illegible] quan[illegible] *[illegible]* 17. c. Si [illegible] fidem ſient gran[illegible], &c. [illegible] Nihil [illegible] vo[illegible]. Omnia poſſi[illegible] credenti.

c E[illegible] eſt puer ex illa hora] ad literam, quia rogabit [illegible] de & deuotione.

Myſtic. o a [illegible] tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus in futuro: quia in [illegible] fomes extingui non poteſt.

Deus hoc faceret, ſicut in Beata Virgine. *Pſalm.* 67. Dabit voci ſuæ, in die iudicij, ſcilicet, vocem virtutis, vt ſaluentur corpora.

b Nam & ego, &c.] Sic prælatus debet confiteri ſe eſſe ſub altero. Nec quærit exemptionem, quia non timet poteſtatem. Et reuera non eſt timenda poteſtas, quæ facit bene, ſicut dicitur *Roman.* 13. a. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Et ſi non oſtendat, tamen laudabit te. *Rom.* 13. a. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &c. Item dicit [conſtitutus.] Sic prælatus, ſicut Dauid: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. *Seneca.* Sic cum inferiore viuas, quemadmodum cum ſuperiore te vis viuere.

c Habens ſub me milites] bonos, & ſanctos qui militant Chriſto. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo ſe implicat negotijs ſæcularibus. Attendant hic ſacerdotes, & clerici qui tot habent animas ad curandum, in quibus ferè vix eſt vnica ſana, & ita ſolliciti ſint, vt iſte Centurio, qui cẽtum milites habens ſub ſe, & propter vnum ſeruum ægrum ſollicitè tam deuotè rogabat Ieſum, vt veniret, & ſanaret eum: Sic debent & ipſi facere, rogare aliquos, vel aliquem vt veniret, & verbo prędicationis ſanaret ægros ſuos. Et hoc ſiquidem facerent ſi ei eſſent pretioſi, ſicut Centurioni erat pretioſus ſeruus, vt dicitur *Luc.* 7. a.

d Et dico huic vade,] id eſt, declina à malo.

e Et vadit,] id eſt, declinat f Et alij veni, fide & affectu. h Et venit,] id eſt, obedit. Vel [vade ad actiuam [veni] ad contemplatiuam. *Prouerb.* 30. d. Stellio manibus nititur & in domibus regum habitat, ecce contemplatiua. Sic ſunt parochiales obedientes bono prælato.

i Et ſeruo meo, fac hoc] opus purum, & demonſtrabile.

l Et facit,] id eſt, obedit. p Dico autem, &c.] vt confeſſores. r Et Occidente] vt Martyres.

s Venient, & recumbent, &c.] Per hos tres ſignificantur omnes ſaluandi, qui habent fidem, ſpem, & charitatem. Per Abraham enim fides, per Iſaac ſpes, per Iacob charitas.

u Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores.] Nota quod eſt quadruplex regnum. Regnum triumphantis Ecclesiæ, regnum militantis, regnum diaboli, regnum mundi. Triumphans, tres habet prouincias, ſcilicet, tres Angelorum hierarchias. In prima habitant Seraphin, Cherubin, Throni. In ſecunda, Principatus, Poteſtates, Dominationes. In tertia, Virtutes, Archangeli, Angeli. Militans ſimiliter habet tres prouincias, ſcilicet, prouinciam coniugatorum, cõtinentium, virginum. Hi ſunt, Iob, Daniel, & Noe, de quibus *Ezech.* 14. c. Pro his orat Eccleſia, dicens: Manifeſtare coram Ephraim, Beniamin, & Manaſſe. Ephraim, fructifer, coniugati, qui fructus huius vitæ congregant propter neceſſitatem familiæ. Vnde 1. *Cor.* 7. f. Qui habet vxorem diuiſus eſt, & cogitat ea quæ mundi ſunt. Beniamin, filius dexteræ, continentes, qui in terris vitam ducunt Angelicam, & de ſiniſtra præſentis vitæ iam quodammodo tranſierunt ad dexteram beatorum. In carne enim præter carnem viuere, Angelicum eſt, non humanum. Manaſſe, obliuio, Virgines, quæ obliuiſcuntur carnis ſuæ, & domus patris ſui. *Pſal.* 44. Audi filia, & vide, &c. Regnum diaboli ſimiliter tres habet prouincias: Superbiam, auaritiam, luxuriam, quæ ferè totum regnum occupant. 1. *Ioan.* 2. c. Omne quod eſt in mundo, &c. Regnum mundi ſimiliter, ſcilicet, diuitias, delicias, & honores. Et ſunt valde propinqua hæc vltima regna, vt de facili fiat tranſitus de regno mundi ad regnum diaboli. Facilè enim de honoribus tranſit homo ad ſuperbiam, de delicijs ad luxuriam, de diuitijs ad auaritiam. Filij [illegible] quer[illegible] ſunt c[illegible]ci, & religioſi. De primis duobus regnis ſunt filij nominaliter. Vnde & ipſi dicunt: Dominus pars hæreditatis meæ. De duobus vltimis ſunt filij realiter. Abundant enim in diuitijs, delicijs [illegible] honoribus. Sunt etiam luxurioſi, ſuperbi, & auari: Et ideo eijcientur in tenebras exteriores,] in infernum.

Quadruplex regnum.

A a Et cùm venisset Iesus in domum Petri.] Ista miracula, quæ sequuntur facta sunt ante ser nonē Domini in mōte. Sicut Luc.4 g. refert Mar. 1.c. Sed Matthæus mysteriū sequitur.

c Vidit] oculo misericordiæ. d Socrum eius iacentem, & febricitantem] ad literam.

> Et a cùm venisset Iesus in domum b Petri, c vidit d socrum eius e iacentem, & f febricitantem, & g tetigit manum eius, & dimisit eam febris, h & surrexit & ministrabat eis. i Vespere autē facto, k obtulerunt ei l multos dæmonia habentes, & m eiiciebat spiritus verbo, & n omnes male habētes curauit, vt adimpleretur quod p dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: q Ipse infirmitates nostras r accepit, & s ægrotationes nostras

g Et tetigit manum eius, & dimisit eam febris.] Chrys. Nunquid tetigit pulsum? fortè sic, & refrigerauit cor.

Matth.1.c. Luc.4.f. Quare nun caput? quia leuauit eam.

h Et surrexit, & ministrabat eis] ad literam. Chrysost. Ministratio signum est ægritudinis mulieris. Idem. Quia ægritudo vilis erat, in modo curationis virtutem ostendit & subito eam fortem fecit. Sic & in mari subitò tranquillum fecit, quod solet etiam ventis cessantibus vsque ad tumultum.

Moralit. Moraliter. a Cum venisset Iesus,] id est, vt Saluator gratiam infundens Dominus.

b In domum Petri,] id est, in conscientiam agnoscentis peccatum suum. Tunc enim venit Iesus, quando quis peccatum suum agnoscit.

c Vidit socrum eius,] id est, carnem suam.

d Iacentem] per torporem. Caro enim est mater vxoris Petri, est, carnalis concupiscentiæ.

e Vidit] i. videri fecit. Hæc est magna gratia quam Deus dat homini, vt videat, & agnoscat fragilitatem carnis suæ.

f Et febricitantem, id est, frequenter ad luxuriam incitantem, vel iam igne multiplici luxuriæ exustam. Vel febris potest dici auaritia, quæ facit non solùm ferventem, sed febricitantē, i. frequenter trementem timore quem habet auarus ne minuantur diuitiæ, & post calescentem nimio ardore acquirendi, & augendi diuitias. Hæc febris curatur per tactum manus, quādo Dominus, scilicet, manū tangit, i. quando facie auarum manum pauperi porrigere eleemosynam largiendo. Vnde Eccl. 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleēmosyna resistit peccatis. Item sanatur febris luxuriæ si Iesus tangit manum, id est, otiantem facit operari, quia.

Otia si tollas periere cupidinis arcus.

Ouidius de remedio amoris. h Et surrexit, & ministrabat eis.] Sic caro si mundata sit febre seruit spiritui, & ministrat ei obedientiam ad vigilandum, & ieiunandum. Nota autem quòd primò sanauit leprosum extra ciuitatem, secundò seruum in ciuitate, tertiò socrum Simonis in domo, vt nullus locus, nulla conditio, nullus sexus sit immunis à misericordia Dei, & quia omnis homo peccat in Deum nunc, vel in propriam familiam, vel in seipsum. Debet enim homo viuere pie ad Deum, & sic est sanatus à lepra hæresis, iustè ad proximum in ciuitate, sobriè ad socrum febricitantem in domo.

i Vespere autem facto,] & ipso nihilominus stante cum populo.

K Obtulerunt ei multos dæmonia habentes. Chrysost. Vide fidem, nec tempore impellente recedere patiebantur, nec intemporaneum æstimabant in vespere infirmos adducere.

Mystice. Mysticè. i Vespere autem facto,] id est, Christo in cruce moriente.

K Obtulerunt ei] discipuli.

l Multos dæmonia habentes] id est, multos conuerterunt ad fidem. Vel.

Moralit. Moraliter i Vespere autem facto, eiecit Iesus dæmonia, quia cùm prosperitas temporalium in mente deficit quod iam temporalia non iam delectant, tunce Iesus est in mente, & necesse est dæmones eiici. Vnde Luc. 24. e. Mane nobiscum Domine quoniam aduesperascit, & inclinata est dies.

m Et eiiciebat spiritus verbo,] prædicationis. Non dicit verbis, quia omnia verba prædicatoris in Verbo vno virtutem eiiciendi dæmonia habent. Inde est quod plerique nostrûm in suis prædicationibus non eiiciunt dæmonia, quia non prædicant verbo, sed verbis exquisitis, & politis. Ideo Dominus dicebat Apostolis. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid

Ioh.10.b. loquamini. Ideo nos sumus, sicut canes muti non valentes latrare, id est, latratu fures, id est, dæmones effugare, sicut habetur Isa. 56. d. Sed dicet aliquis. Nemo modò languidus, quia Dominus omnes sanauit. Ideo sequitur.

n Et omnes malè habentes curauit,] i. malum suum cognoscentes, & manifestantes. Sed pauci sunt tales. Vnde Isa. 1. b. Omne caput languidum, & omne cor mœrens: A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. o Vt adimpleretur] consecutiuè.

p Quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem:] Isa. 53. b. secūdùm aliam translationem: q Ipse infirmitates nostras,] i. pœnalitatū miserias: r Accepit] spōte. s Et ægrotationes nostras portauit,] i. peccata nostra quæ fecerunt eum ægrotantem in Cruce, vbi sanguinis guttas sudauit 1. Pet. 1. d. Peccata nostra in corpore suo super lignū portauit. Exod. 28. f. Aaron iniquitates eorum portabit qui obtulerunt, & sanctificauerunt Domino quæ obtulerunt, scilicet, hostiam viuam, sanctam, Deo placentem. Ipse enim est agnus qui tollit peccata mundi, Ioan. 1. d. Nota quod per quatuor prædictas curationes monstratur apertè perfecta curatio peccati. Neminem enim curat Iesus quem perfectè non curet. Vnde Isa. 14. e. Perdam Babylonis nomen, id est, ipsam peccati infamiam, & reliquias, id est, impedimenta ad bene agendum, & germen, id est, prauam voluntatem, & progeniem, id est, opera praua: Nomen perdidit, quando lepram curauit, reliquias, quando paralyticum, germen, quando socrum, progeniem, quando dæmoniacos curauit. Isa.53.b. Hb.10.a.

t Vespere autem facto, &c.] Nota versus. Versus.

Vespere stella micat, cælum rutilat, reditque dies, Sol,
Noctis aues volitant, cantant, reticéntque diurnæ:
Fur, lupus exit, ouis, homo tecta petit, canis anceps.
Litera parua latet, & adulter, bestia piscis.

Stella micat, id est, Sancti qui latebant, ostendent se Antichristo, ad contradicendum ei. Iudicum 5. c. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Baruch. 3. d. Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt, & & dixerunt: adsumus, & luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas, Cælum rutilat in Occidente, quia in Francia, & Anglia viget fides, & ibi erunt multi Martyres eo tempore. Apocal. 13. b. Datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos. Ceditque dies, id est, lux fidei 1. Thessalon. 5. a. Omnes vos filij lucis estis, & filij diei. Luca cap. 18. b. Filius hominis veniet, putas inueniet fidem in terra? Sol, id est, ordo Prælatorum non erit. Ioelis 2 g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Sol, id est, ordo Prælatorum, & Luna, id est, Ecclesia maturabitur. Noctis aues voluant, cantant. Ioan. 3. c. Omnis qui malè agit odit lucem. Bubo videtur habere magnum caput, & non est ibi nisi pluma, sicut hypocryta. Reticéntque diurnæ, id est, clerici tunc non cantabunt. Amos 6. c. Finis est, & dicet ei: Tace, & non recorderis nominis Domini. Fur, lupus exit, id est, diabolus qui prius latuit. Iob 24 c. Mane, id est, in primitiua Ecclesia, primo consurgit homicida, & interficit egenum, & pauperem, per noctem verò, id est, in fine mundi erit quasi fur. Lupus est Hæreticus. Habacuc cap. 1. c. Equi eius velociores lupis vespertinis, quia famelici sunt, quia volunt interficere corpus, vt deuorent animas. Ouis, homo tecta petit, id est, rationalis, & innocens intrabit religionem. Isaiæ cap. trigesimosecundo, a. Erit sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate persecutionis. Vel ad literam speluncas, ibi homines vbi non timetor ventus. Canis anceps, id est, dubius qui sit lupus. Canis est prædicator, qui tunc dubitatur cùm credatur quod est non, licet vlulent Hæretici, infrà 24. b. Ecce si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus apud Anabaptistas, aut illic, id est, Valenses, nolite credere. Litera parua latet, quia tunc nolent audire subtilem expositionem de Christo, & de Sanctis. Et adulter. Daniel 11 . . Et erit in concupiscentiis fœminarum, & nullum Deorum curabit, id est, nullum Deum adurabit. Bestia, id est, Vasti. Iob cap. 40. c. Omnes bestiæ agri ludent ibi. Piscis, Antichristus. Isa. 27. a. Occidet cetum qui in mari est.

A *a* Videns autem Iesus turbas multas, &cæt.] Ex quo ostendit se potentem in terra, ostendit se potentem in mari. Vnde dicit : [Videns autem Iesus turbas multas circum se.] Hoc factum est tertia die à curatione socrus Simonis. Nam in die secunda iuit in desertum, sicut dicitur. *Marc. cap. primo*, d.

C Et *Lucæ cap. quarto*, g. Postea in alia die cùm eum illuc secutæ essent turbæ iussit discipulos ire trans fretum. Sed quod iuit in desertum, tacet Matthæus.

a portauit. Videns autem Iesus turbas multas *b* circum se, *c* iussit discipulos ire trans fretum. Et *d* accedens vnus Scriba, *e* ait illi : Magister sequar te quocunque ieris. *f* Et dicit ei Iesus : *g* Vulpes foueas habent, *h* & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi

Luc. 9. g. *c* Iussit discipulos ire trans fretum] vt à turbis se & discipulos expediret. *Psal.* 54. Ecce elongaui fugiens & mansi in solitudine. *Chrysostomus*. Quare non abegit turbas? vt non offenderet. Argumentum contra baculatores Episcopos [illegible].

Moralit. *Moraliter*. *a* Videns autem Iesus turbas.] Turbæ sunt multitudo curarum temporalium, quæ turbant animam ex omni parte, vnde sequitur.

b Circum se.] Solicitudo enim temporalis turbat à parte anteriori, vt non quærat æterna quæ sunt anteriora, sicut dixit Apostolus. Anteriorum oblitus ad anteriora me extendo *Philip. tertio*, c. A parte posteriori, vt non recogitet [illegible] præteritam pro qua dolere deberet quia male vixit. A parte dextera, ne cogitet de gaudiis cæli. A parte sinistra, ne [illegible] de pœnis inferni. Turbam docet Dominus declinare. [illegible] quinto, b. Iesus autem declinauit a turba [illegible] in loco. Hæc turba non sinit videre [illegible] *Lucæ* [illegible], a. Zachæus quærebat videre Iesum qui esset & non poterat præ turba de qua [illegible] c. dicitur. Cùm eiecta esset turba intrauit Iesus & tenuit manum puellæ, & dixit. Puella surge. Et surrexit puella.

c Iussit discipulos ire trans fretum] vt turbas fugeret. Seneca Quoties inter homines fui, minus homo redii.

d Et [illegible] vnus Scriba, id est, legisperitus.

e Ait illi, magister sequar te quocunque ieris. Hoc dixit, non voluntate imitandi vel obediendi, sed cupiditate, vt scilicet, disceret quomodo faceret miracula vt posset lucrari, quod patet per hoc quod dicit : [Magister sequar te] ac si diceret. Sequar te vt discam à te magistro facere miracula.

f Et dicit ei Iesus, vulpes foueas habent & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.] [illegible] quasi dicat, Dominus, cur me propter diuitias & lucra sequi desideras, cum tamen sim pauper, ita vt nec habeam hospitium. Nota autem quod in tribus locis exprimitur paupertas Christi, hic. Et quando misit Petrum vt mitteret hamum in mare ad habendum staterem [illegible] d. Et *Matt. cap.* 11. b. cùm [illegible] [illegible] vt [illegible] aliquis [illegible] Item nota quod Christus pauper [illegible] in progressu, pauperrimus in [illegible]

Moralit. *Moraliter*. Iste [illegible] G [illegible] *Iesu* [illegible] videntes [illegible] [illegible] [illegible] Hoiusmodi sunt hypocritæ, qui [illegible] veteres, [illegible] dolos, & [illegible] d, est, [illegible] [illegible] sunt [illegible]

g Vulpes foueas habent & volucres [illegible] qui de caelo [illegible] non [illegible] Vulpes foueas habent [illegible] dent, & super [illegible] & [illegible] tunt [illegible] de terra [illegible] alba in gutture [illegible] & laudatæ sunt & blando [illegible] dunt, & de [illegible] foueas [illegible] 23. c. [illegible] funda fouea est meretrix, & puteus angustus aliena. Vel foueæ sunt secturæ occulti, quæ [illegible] eas.

b Et volucres cæli nidos.] Per volucres clerici significantur, qui pennis meditationis debent volare ad cælum. De quibus dicit quod nidos debent non nidum, id est, plures redditus, cùm deberet vnus redditus sufficere, sicut Iob qui dicebat. In nidulo meo moriar. 29. c. Nota autem cùm Iesus sit filius Dei & filius hominis, non se filium Dei dicit sed filium hominis, quod est valde contra nos, qui semper à maiori generis nostri nos [illegible] licet [illegible] Vnde quidam dixit cuidam Episcopo, qui cum diceret se esse de de-

caput suum reclinet. *i* Alius autem de discipulis eius, ait illi. *k* Domine *l* permitte me primùm ire & sepelire patrem meum. *m* Iesus autem ait illi. *n* Sequere me, *o* & dimitte mortuos *p* sepelire mortuos suos. Et *q* ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli

cem regibus qui fuerunt in genere suo, & non posset inueniri nisi septem, respondit bene [illegible] quia tres desunt, scilicet, tres reges Coloniæ. Sicut [illegible] ciebat Iob, qui cùm esset de genere [illegible] ego dicebat. Putredini dixi, pater meus es, mater mea & soror mea vermibus. *Iob* [illegible] *m*, d. Et [illegible] 2. b. dicitur quod noluit indicare & populum & patriam suam. *Ecclesiast*. 10. b. Quid superbis terra & cinis?

i Aliis autem de discipulis eius] supple futuris, quia nondum erat discipulus [Ait illi] Bene dicit alius] non tantùm corpore sed moribus alius à primo.

k Domine] honorem conceptum in mente exprimendo non tantùm Magister vt alius.

l Permitte me primum ire & sepelire patrem meum] qui defunctus erat volens ei honorem extremum exhibere.

m Iesus autem ait illi] animo corripiendi

n Sequere me] non obstante prædicta occasione. *Chrysostomus*. Alius inuerecundè dixit. Sequar te, hic, & sanctam rem petens, non finitur recedere, quia alii erant qui sepelirent, & hunc à magis necessariis recedere oportebat.

o Et dimitte mortuos] in culpa.

p Sepelire mortuos suos] morte naturali. Suos] natura cognationis vinculo vel affinitatis sibi coniunctos. Iste non cupiditate sed obedientia Iesum volebat sequi. Nota autem quod [illegible] getentem se Dominus repulit, illum autem sequi differentem monuit, vtriusque animum recognoscens vt Deus. *Psal.* 7. Scrutans corda & renes Deus. 1. *Reg*. 16. b. Deus autem intuetur cor.

Moralit. *Moraliter*. Iste tenet typum quorundam qui differunt claustrum intrare propter parentes, vnde eos prius sepelire, id est, prius esse mortuos quam intrent. Contra quod *Deuteron*. 33. c. Qui dixit patri suo & matri suæ nescio vos & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos; hi custodierunt eloquium tuum & pactum tuum seruauerunt, &c. [illegible].44. Ob sufficere populum tuum & domum patris tui. Mirabile est de multis, qui multis annis conceptum boni propositi [illegible] portant, & parere non possunt, quia nolunt. Ce[illegible] multi qui duobus annis vel pluribus portauerunt [illegible] monachum vnum. De his dicit *Isaia* 37. a. Venerunt filii vsque ad partum, & non erat virtus pariendi. Fratres [illegible] diligenter attenderent verba Domini, *ipsa* 24. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Sed [illegible] magis mirabile est quod quidam ante partum de mo[illegible] nondum nato, sed concepto tantum, faciunt canonicum sacrificium.

q Et ascendente eo in nauiculam.] Post miracula facta in terra, ponit Euangelista miracula facta in mari, vt sic ostendat Iesum potentem in terra & in mari. Dicit ergo, quod eo cum discipulis ascendente in nauim & ipso dormiente, factus est motus magnus [illegible] vt ferè nauis mergeretur, sed discipuli eum suscitauerunt, & facta est tranquillitas magna.

Moralit. Mo aliter. Per nauem significatur anima, *Prouerb. vlt*. b. Facta est quasi [illegible] nauis mediocriter onerata securius incedit, [illegible] onerata à vento tollitur. Onus est pœnitentiæ [illegible] iugum meum suaue, & onus meum leue. Nauis modico foramine perit. Ideo dicit Salomon *Prouerb*. 4. c. Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. *Ecclesiast*. 28. d. Sepi aures tuas spinis & noli

& noli audire linguam nequam, & uri m facitu ostia. *Psal.* 118. Auerte oculos meos ne v ne vanitatem. *Iob. cap.* 31. a. Pepigi fœdus cum ocu ci, vt o cogitarem quidē de virgine. Hæc est nauis Salomonis quæ afferebat de Tharsis aurum, & argentum, & dentes Elephantorum, & Simias, & Pauos, vt dicitur 3. *Regum* *decimo*, d. Aurum lucidum est, & figni ca m Agorem bonorum operum. Supra *ap versu*, b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Item aurum rubeum est per verecundiam *Ecclesiast. cap.* 26. c. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. *Threnor. ca.* 4. b. Rubicundiores ebore, antiquo. Item aurum non corrumpitur, propter ignem, in quo significatur patientia. *Luca. cap.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Sed *Ezechielis, cap.* 22 d. Versa est domus Israel in scoriam. Omnes isti æs, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis, scoria argenti facti sunt. Æs sonat, quia in er is solum est rel gio. Stannum habet speciem argenti & mentitur se argentum, & non est, per quod hypocrisis significatur. Ferrum lædit, plumbum maculat. Argentum autem quod afferebat nauis, significat cordis, & corporis munditiam. Per dentes Elephantorum significantur verba casta, & munda. *Psalm.* 11. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, &c. *Ephes.* 4. g. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Simiæ volunt imitari quod vident, si Sancti. 1. *Corinth. cap.* 4. d. Rogo vos fratres imitatores mei estote sicut & ego Christi. *Exod. cap.* 25. d. Fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. Pauus oc latus est, & significat prouisionem. Vnde *Ezech. cap.* 1. c. Animalia plena erant oculis ante, & retro, *infra* 10. b. Estote prudentes sicut serpentes. Hæc debet afferre de Tharsis, quia debet considerare cælestia, vt secundum ea viuat. *Iob trigesimooctauo*, d. Nunquid nosti ordinem cœli? Gubernaculum huius nauis, sapientia. *Prouerbiorum quarto decimo*, d. Qui patiens est multa gubernatur sapientia. Remi, opera præceptorum. *Ezech. cap. vigesimo septimo*, a. Quercus de Basan dolauerunt in remos tuos. Velum, castitas. *Ezech. cap. vigesimo septimo*, b. Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velum, vt poneretur in malo. Chordæ, vel funiculi tribulatio. *Osee cap. vndecimo*, b. In funiculis Adam traham eos. Ilai itorium, confessio. In hanc nauim ascendit Iesus per gratiam cum discipulis, id est cogitationibus, & affectionibus. Et tunc veniunt tentationes. *Ecclesiast. cap.* a Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Sed tunc euigilandus est Iesus precibus, & bonis operibus. *Prouerbior cap. sexto*, a. Suscita amicum tuum, qui aliquando in nobis dormit per torporem, & statim fiet tranquillitas, quia Iesus, aut tollit, aut dat cum tentatione prouentum, id est, fortitudinem resistendi, sicut dicitur 1 *Corinth.* 10. c. Aut etiam tentationem sedat. *Isaiæ quadragesimo tertio*, a. Cùm transieris per aquas tecum ero. *Apoc.* 4

Mystice. Per nauiculam intelligitur Ecclesia, quia sicut nauis in principio, & in fine arcta est, & in medio lata, sic & Ecclesia in principio arcta fuit pauci crediderunt, & in fine similiter cum refrigescet charitas multorum, sed in medio, id est, nunc plures credunt. Hæc nauis fluctibus, id est, Hæreticorum insultibus sæpe concutitur, sed nunquam demergitur, quia Iesus precibus sanctorum suscitatur. Hanc nauiculam ascendit Iesus cum apostolis suo. Baptismus enim est ianua Ecclesiæ. Item per nauiculam significatur Crux, qua mare huius mundi, sine periculo pertransitur. Vnde *Sapientiæ quarto decimo* a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Hæc nauis, scilicet, crux, stricta fuit in summo, quia Iesus non habuit vbi caput suum reclinaret, & in imo similiter, habens pedem super idem. Lata fuit in medio, quia ibi expandit manus suas. Malus Deitas. *Canticorum cap.* 2. a. Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Velum humanitas. Ventus persecutio Iudæorum. *Ezech. cap.* 1. a. Ecce ventus turbinis veniebat ab

Mystice.

Aliter.

Et a ecce motus magnus b factus est in mari, c ita vt nauicula operiretur fluctibus. d Ipse verò dormiebat. Et e accesserunt ad eu discipuli eius & f suscitauerunt eu, g dicentes: Domine, h salua nos, perimus. Et dicit i eis Iesus: k Quid timidi estis modicæ fidei? Tūc surgens, imperauit ventis, & mari,

Aquilone. Iste ventus quinque locis perforauit velum, & duxit ad litus mortis. Hanc nauem ascendit Iesus in Parasceue cum discipulis, non quod tunc ipsi ascenderint cum eo, sed postea. Tunc enim ostendit exemplum ascendendi. Vnde 1. *Pet.* 2. d. Christus passus est pro nobis, &c. Hanc nauiculam ascendente Iesu, & in ea dormiente, id est, moriente, sed citius surrecturo, factus est motus magnus, quia omnia elementa contra naturam suam mota sunt, sicut habetur *infra* 27 f. De hac dormitione, siue somno dicitur *Ionæ* 1 b. Descendit Ionas ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui, quia nullus somnus, nulla mors tam ignominiosa, tam dolore plena. Vnde *Threnorum* 1. d. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Excitauit autem gubernator nauis Ionam, sicut ibi dicitur: & Deus pater qui est Ecclesiæ suæ gubernator, excitauit Iesum à mortuis, & sedatum est mare, id est, dolor, & amaritudo passionis Iesu in discipulis, propter gaudium resurrectionis. Item per nauiculam Beata Virgo, quæ parua fuit per humilitatem. Hanc nauiculam ascendit Iesus in Nazareth, quando ipsa dixit: Ecce ancilla Domini, *Luc.* 1. d. In hac naui dormiuit Iesus mensibus nouem, sed ipso excitato, id est, nato, facta est tranquillitas magna, quia tanta fuit vbique pax, vt etiam tunc fieret descriptio vniuersi orbis. Et quod Beata Virgo nauis dicatur, dicitur *Prouerb. vlt.* b. Facta est quasi nauis institoris, id est, Christi, qui nos in hoc mari venit de longe emere sanguine suo, de longe portans panem suum, id est, seipsum, qui est panis noster quotidianus, *sup.* 6. b. Vide ergo literam. *Marc.* 4. d. *Luc.* 8. d. *Aliter.*

Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius] ad literam.

a Et ecce motus magnus,] qui non naturaliter ortus est, sed ad imperium Christi.

b Factus est in mari.] *Psalm.* 64. Qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Ideo autem voluit Dominus hanc tempestatem fieri in mari, vt rogarent eum discipuli, & rogantibus ostenderet potestatem.

c Ita vt nauicula operiretur fluctibus,] supple, ferè, vel quia fluctus transibant nauem.

d Ipse verò dormiebat. *Hieron.* Hic homo verus ostenditur. *Marc.* 4. d. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiēs.

e Et accesserunt ad eum discipuli eius.] Similiter gubernator nauis accessit ad Ionam: *Ionæ cap.* 1. b. Quasi adhuc paruuli dicit *Interlin.* Hoc est in fide minus firmi, quia dubitabant eum esse potentem in mari. Nondum enim confirmauerat eos Spiritus sanctus.

f Et suscitauerunt eum,] vt rogarent eum. *Interlin.* Vult enim Dominus semper rogari. Et hoc quia vult habere occasionem dandi, quia largissimus, quia ditissimus, *sup* 7. a. Petite, & dabitur vobis.

g Dicentes, Domine salua nos, perimus,] id est, perire timemus. *Chrysost.* Typus erat futurarum tentationum, postea enim permisit in difficiliores hyemes incidere.

h Salua nos.] Ecce confidentia. *Chrysostom.* Confidere oportet, & si magnæ surgant procellæ, quoniam vtiliter omnia dispensat.

Moraliter. Nota quod in tempestate tentationis tria facienda sunt. Debet exonerari nauis, sicut Ionæ 1. b. Miserunt vasa quæ erant in naui in mare Hoc est exonerare conscientiam, scil. per confessionem. Secundò velum dimittendum est. i. amor terrenorum. Tertiò ancora figenda est. i. spes. *Hebr.* 6. d. Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vsq; ad interiora velaminis. Hæc facit stare nauem. i. animam in loco suo. *Ecclesi.* 11. c. Confide in Deo, & mane in loco tuo. *Eccl.* 10. a. Si spiritus potestatem habentis, ascenderit super te locum tuum ne dimiseris. *Moralit.*

i Et dicit eis Iesus,] more arguentis. K Quid timidi estis modicæ fidei.] Ecce quod dubitabant eum potentē in mari. *Chrysost.* Ecce eos increpat prius quàm mare. Nam hunc timorem non operatur t onum inductio, sed mentis imbecillitas. Sed obiicit ide: Quod enim excitauerunt eū, nonne fuit fidei? Ille respondet. Non. Credebant enim quod posset saluare vigilando, & non dormiendo. *Marc.* 4. d. Quid timidi estis? nondum fidem habetis? l Tunc surgens imperauit ven-

A tis & mari,]id est, fecit ac si impetrasset. Obediuit enim mare ac si sentiret.

a Et facta est tranquillitas magna.] *Origen.* Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas. *Psalm.88.* Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. *Nahum* 1.a. Dominus in turbine, & tempestate veniet increpans mare & exiccans illud. *Eccles* 43. e. In sermone eius siluit ventus cogitatione sua placauit Abyssum & plantauit illum Dominus Iesus. *Tob.*3.d. Post tempestatem tranquillum facis.

*Marc.*5. a. *Luc.*8. d.

b Porrò homines mirati sunt.] Homines vocat discipulos adhuc mortem carnalem timentes. *Hieron.* si quis contentiosè voluerit eos qui mirabantur fuisse discipulos, respondebimus rectè fuisse homines appellatos, quia nec dum potentiam nouerant saluatoris. Vel homines vocat existentes in litore maris vel nautas.

c Dicentes, qualis est hic quia venti & mare obediunt ei.] *Chrysostomus.* Somnus hominem monstrabat, tranquillitas Deum. Ideo dicunt [qualis est hic,] quasi dicat, Moyses virgam tendebat & manum, & nihilominus orabat, hic autem tantum præcipit.

d Et cum venisset Iesus trans fretum in regione Gerasenorum. Gerasa est vrbs Arabiæ trans Iordanem iuncta monti Galaad, in quo Laban comprehendit Iacob. *Genes.* 31.c. non longè à stagnu Tyberiadis, in quo porci præcipitati sunt. *Luc.*8.c.

e Occurrerunt ei duo habentes dæmonia.] *Marcus* 5. a. & *Lucas* 8. d. dicunt vnum occurrisse. Et hoc quia vnus eorum fuit clarior & famosior, pro quo maximè dolebat illa regio [Dæmonia, scilicet, legionem. *Marc.*5.a. Quod tibi nomen est, Legio. Item *Luc.*8 c.

f Exeuntes de monumentis] ad literam.

g Sæui nimis] sibi & alijs, & in seipsis sęuientes & alijs execrabiles, vnde subdit.

h Ita vt nemo posset transire per viam illam.] *Lucas cap. octauo*, c. dicit. Ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. De illis expressè dicitur in *Psalm.*67. Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant qui habitant in sepulchris.

Moralit. *Moraliter.* Per monumenta, claustra significantur, in quibus mortui mundo debent viuere Deo. *Colossens. cap. tertio*, a. Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Dæmon interpretatur sciens. Vnde per istos duos habentes dæmonia significantur qui iam religiosi, qui cum inter alios videntur esse sapientiores, nunquam in claustris sunt, sed semper in causis omnibus alijs peiores. Vnde & hic dicitur Sæui nimis.] Omnes enim alios trahunt in causam, & magis placitant quam laici. Vnde de his conqueritur Dominus per *Michæam* 2.c. Populus meus in aduersarium consurrexit, desuper tunicam, pallium sustulistis, & eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum. Vnde volunt habere omnem campum qui coniungitur eis. Vnde maledictionem incurrunt. *Isa.* 5.c. Væ qui coniungitis domum ad domum & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ [illegible] uribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. Dicuntur autem duo, quia diuisi sunt voluntate & opere.

i Et ecce clamauerunt] ipsi dæmones in illis Dei virtutem sentientes.

k Dicentes quid nobis & tibi Iesu fili Dei,] quasi dicat, nihil est commune. Tu enim venis saluare, nos perdere. Inter [illegible] Ne ergo dicat quis quod in principe dæmoniorum [illegible] dæmonia. 2. *Cor.*6.c. Quæ conuentio Christi ad Ecclesi[illegible]

a & facta est tranquillitas magna. b Porrò homines mirati sunt, c dicentes: Qualis est hic, quis venti & mare obediunt ei. Et d cùm venisset Iesus trans fretum in regionem Gerasenorum, e occurrerunt ei duo habentes dæmonia exeuntes de f monumentis, g sæui nimis, h ita vt nemo posset transire per viam illam. Et i ecce clamauerunt, k dicentes. Quid nobis & tibi Iesu l fili Dei? m Venisti huc ante tempus torquere nos? n Erat autem non longè ab illis grex porcorum multorum pascens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et o ait illis: Ite. At illi p exeuntes abierunt in porcos. Et r ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in s mare, t & mortui sunt in aquis. u Pastores autem fugerunt, & venientes in ciuitatem nunciauerunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerant. Et x ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, y & viso eo rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

l Fili Dei.] Diabolus Iesum nominat filium Dei, ipse autem Iesus nominat se filium hominis propter humilitatem. Sed nunquid sciebant dæmones ipsum esse Deum? Hoc non videtur, quia primæ *Corinth. cap. secundo*, b. Si cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi permisissent. Responsio. Quando videbant eum miracula operantem credebant eum esse Deum, quando videbant eum famem patientem comedere & bibere, credebant eum esse purum hominem.

*Marc.*5. b. *Luc.*8 c.

m Venisti huc ante tēpus torquere nos.] Sed nonne semper torquentur dæmones? Sic, sed hoc erat eis læsio quod ab obsessis exire cogebantur. Vel fortè ex præsentia Domini aliquam læsionem sustinebant. Ita etiam præsentia boni tormentum est malo. *Sap.*2.c. Grauis est nobis etiam ad videndum.

n Erat autem non longè ab eis grex porcorum multorum pascens, dæmones autem rogabant eum, dicentes, si eijcis nos hinc mitte nos in gregem porcorum.] Ecce quod, dæmones sua potestate non possunt nocere hominibus cum nec etiam porcis.

o Et ait illis, ite.] Permissiuè dicitur, non imperatiuè.

p At illi exeuntes]de corporibus obsessorum.

q Abierunt in porcos.] *Chrysostomus.* Quare fecit quod rogauerunt dæmones? Propter tria, non tamen persuasus ab eis. Vnum vt doceantur curati ab eis, magnitudinem iacturæ, id est quam nocentes fuerunt qui insidiabantur eis. Aliud, vt discant omnes quod neque aduersus porcos possunt etiam nisi permissi. Tertium, quia difficilius affixissent homines quos plus habent odio quam porcos si licuisset, quia te qui porcis non parcebant, nec vno momento, multo magis hominibus hoc operaturi essent quos per solitudines agebant, & ita Deus non communiter sed singulariter prouidet vnicuique.

r Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps,] id est, valde præceps.

s In mare]propinquum.

t Et mortui sunt in aquis] ad literam. Sic porcini homines gulæ deditì & luxuriæ. Vnde etiam dicitur de hoc grege quod pascebant, i ruente hora mortis præcipitantur in infernum. *Iob.*21.b. Ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt.

u Pastores autem fugerunt & venientes in ciuitatem] Gerasenorum)nunciauerunt omnia. & de his qui habuerunt dæmonia] quomodo, scilicet, curati erant. Sic boni prælati debent annunciare supplicia damnatorum, vt caueantur, & curationem bonorum, vt alios ad bonum inuitent.

x Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu,]scilicet, vt viderent quod factum est, sicut dicitur *Luc.*8.c.

y Et viso eo rogabant vt transiret à finibus eorum.] Pro damno enim quod sustinuerant, volebant eum amouere ab eis. Vel potest dici quod hoc non faciebant ex superbia sed conscij fragilitatis suæ, præsentia Domini se videbant indignos. Et propter peccata sua potius credebant præsentiam tanti viri eos grauare quam iuuare. Sicut mulier quæ propter Eliam quem hospitata fuerat credebat, Deum peccata sua rememorasse, & ideo filium suum amisisse. Quæ inquit. Quid mihi & tibi vir Dei ingressus es ad me vt rememorentur iniquitates meæ, & interficeret filium meum. 3. *Regum cap. decimo septimo*, c. Similiter Petrus. *Luc. cap. quint*, b. dixit ei. Exi à me Domine quia homo peccator sum. Sed quare non petebant porcorum restitutionem? Fortassis ne dæmonia rehaberent. Sed quæritur quare damnificauit porcorum Dominos. *Chrysostom.* sic soluit. Dominus dedit, Dominus abstulit.

a *Iob.*1.d.

Iob 1.d. Itẽ ad melioratione eorũ hoc fieri, Dominus permisit, 2. Pet. 2.d. Pascũtur dæmones fœtore criminũ, squalore vitiorũ. Sciant ergo porcorum amissores quomodo quærũt mortes hominũ, qui sic porcos, vt sic perderent quæ fierunt, &c.

EXPOSITIO CAP. IX.

A Et ascendens Iesus in nauiculã.] Diuiditur autem hoc cap. in quinque partes. In prima agitur de sanatione paralytici. In secunda de euocatione Matthæi ibi [Et cum transiret, &c.] In tertia de conquestione discipulorum Ioannis, & responsione Domini, ibi, ¶ Tunc accesserunt ad eum, &c.] In quarta de curatione Hemorrhoissæ, & suscitatione filiæ Iairi, ibi [hæc illo loquente, &c.] In quinta de illuminatione duorum cæcorum, & curatione vnius dæmoniaci surdi, & muti, ibi & transeunte inde, &c.] Dicit ergo: a Et ascendens Iesus in nauiculam transfretauit] quia in fine redibit Dominus per fidem ad Iudæos, sicut secundum carnem *Cant.* 8. a. Apprehendam eum, nec dimittam, & ducam in domum matris meæ. Primò, ostendit potestatem suam in terra secundum omne genus locorum, sanans leprosum foris, paralyticum in ciuitate, socrum Petri in domo, post in mari, & aere imperando ventis, & mari, post in aereis. s. dæmonibus qui habitant in hoc caliginoso aere eiiciendo eos ab hominib. & permittendo intrare porcos. Hic ostendit diuinam potestatem. s. dimittere peccata quod solius Dei est, vt dicitur *Marc.* 2. a. *Luc.* 5. d. Et in re spirituali, s. anima. Vnde primù sanauit ab internis fecis postea ab illatis, vnde *Ps.* 18. Ab occultis meis mũda me Domine, &c. Hic sanat à culpa & pœna qui dicitur omnis creatura. b Et venit in ciuitatẽ suã.] Capharnaũ Metropolim patriæ suæ in qua nutritus fuit. *Aug.* Quis dubitet Capharnaum fuisse ciuitatẽ Domini, quam non nascendo, sed miraculis illustrando suam fecerit? Deniq; in comparatione cæterarum regionum rectè diceretur quodcunq; oppidum Galileæ ciuitas Domini nedũ Capharnaũ quæ ita excellebat in Galilæa, vt tanquam Metropolis haberetur, vel si non liceret ciuitatẽ suam aliam dicere quàm Nazareth, diceremus hic Matthæum repetere quod prætermisisset de paralytico, qui antequã veniret Nazareth sanatus est in Capharnaũ. d Paralytico]

Primò { Medicus humores / Agricola frutices / Christus peccata } tollit

Marc. 2. a. Luc. 5. d. Ioan. 5. a.

c Et ecce offerebant] prælati pro subditis orando, vt *Dan.* 9. e. Exaudi Domine, placare Domine, attende, & fac. Et eorum miserias ei offerendo. *Threnorum* 5. a. Recordare Domine quod acciderit nobis, & respice opprobrium nostrum. Paralyticus, id est luxuriosus, & desidiosus. *Ierem.* 31. d Vsquequo deliciis dissolueris filia vaga? *Hebr.* 12. d. Manus remissas, & genua debilia erigite. *Hieronym.* Paralyticum sanauit non sua fide cum sensu careret, sed pro fide offerentium. Vocauit filium, quia dimissa sunt ei peccata sua.

CAP. IX.

Et a ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, & b venit in ciuitatem suã. Et c ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum dixit d paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. e Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic f blasphemat. Et cùm vidisset Iesus cogitationes eorũ dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? g Quid est facilius dicere, h dimittuntur tibi peccata tua, an dicere surge, & ambula. Vt i autem sciatis, quoniam filius hominis habet potestatẽ in terra dimittẽdi peccata, tunc k ait paralytico: l Surge m tolle lectũ tuum, & n vade in

e Peccata.] *Aug.* Potuit quidem ita dici: Confide homo, dimittuntur tibi peccata tua fili, [illegible] è conuerso, more periti medici causam morbi priùs expellit. [illegible] Quid est facilius dicere &c.] Iob probat, Ioel [illegible] manifestat. In cæco, purgátque Mariam, punit Herodem. h Dimittuntur tibi peccata] quæ septem modis dimittuntur.

Peccata dimittuntur {
- Primò, Baptismo. *Marc.* 16. d. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit.
- Secundò, martyrio *Apoc.* 7. d. Hi sunt qui venerunt
- Tertiò, eleemosyna. *Eccl.* 3. d. Sicut aqua extinguit ignẽ, &c.
- Quartò, abundantia charitatis. 1. *Petr.* 4. b. Charitas operit multitudinem peccatorum.
- Quintò, in conuertendo hominem ab errore viæ suæ. *Iacob.* 5. d. Qui conuerti fecerit hominem ab errore, &c.
- Sextò, in remittẽdo hominibus. Si dimiseritis, &c. *supra* 6. b
- Septimò, cùm affligimus nos vigiliis, ieiuniis, & orationibus, &c.
}

Chrysost. Quanto anima est corpore potentior, sic curatio animæ plus quam corporis. Sed quia illud occultum est, addit quod manifestum est, id est, vtrum leuius est verbo dimittere peccata, an curare infirmitatem.

i Vt autem sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem dimittendi peccata in terra.] Si sunt verba Domini † interpositio est: [Tunc ait paralytico.] Si est verbum Euangelistæ, supplendum est, dico. Vel est suppletio. Et est sensus: O vos posteri.

al. † increpatio. Marc. 2. b. Luc. 5. c.

i Vt autem sciatis, &c. Tunc ait paralytico,] & sanauit eum.

k Tunc ait,] id est, dicto efficit quod surgeret, per visibile probans inuisibile, quod visibile mirabilius est quoad nos non tamen maius, quæ duo paria sunt quoad Deum.

l Surge tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.] *Mich.* 2. e. Surgite per bona desideria, & ite per bona opera, quia non habetis hic requiem, sursum corda.

f Hic blasphemat.] *Ecclesiast. decimotertio*, d. Pauper locutus est, & dicunt, quis est hic? Et si offenderit subuertent illum. Ita hi qui offendebantur in Domini verbo, interpretabantur in malam partem. Item de Isaia dixerunt? Hic homo blasphemus est, & quia dixerat se Deum vidisse. Blasphemare autem est Deo iniuriam irrogare, quod fit cum Deo attribuitur quod ei non conuenit, & cum homo sibi quod Dei est, proprium tribuit, & cum à Deo remouetur quod ei conuenit.

m Tolle lectum,] id est, carnem. *Amos.* 3. d. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, id est, molle, sic eruentur filij Israël qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato, quia luxuriosi vix possunt accipi ad hoc, vt aliquando bene agant, vel saltem, vt in extremis Deo obediant, vel velint audire etiam quæ mollia sunt de prædicatione. [Tolle.] *Iob* 7. e. Suspendium elegit anima mea, id est, animalitas, & mortem ossa mea. *Psal.* 40. Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. [Tolle lectum tuum, & vade in domum tuum.]

Multiplex est lectus {
- Caro, vt hic.
- Abundantia temporalium. *Cant.* 3. e. En lectulum Salomonis, &c.
- Anima fidelis. *Cant.* 1. d. Lectulus noster floridus.
- Abundantia, vel quies. Vnde *Psal.* 40. Dominus ferat opem illi super lectum doloris.
- Sensualitas. *Psalm.* 40. Et in cubilibus vestris compungimini.
- Conscientia. *Psalm.* 6. Stratum meum lacrymis meis rigabo.
- Contemplatio, *infra* 24. d. Duo in lecto, &c.
- Beatitudo æterna. Vnde *Luc.* 11. a. Ecce ego, & pueri mei mecum sunt in cubili.
- Pœna æterna. *Isaiæ* 14. e. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.
}

m Tolle lectum] i. ostensionem sanitatis, ad literam, &c.

n Vade in domum tuam] vtilitate corporis considerãdo. *Nahum vlt.* e. Intra in lutum, & calca, & subigens tene laterẽ. Vel conscientiam per sollicitam discussionem. *Isaiæ* 38. c. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. *Ps.* 100. Perambulabã in innocẽtia cordis mei in medio domus meæ. Vel in cælum per iugem meditationem. Vnde *Ps.* 76. Annos æternos in mente habui, *Prou.* 1. b. Frustra iacitur rete ante oculos pẽnatorũ. Ibi *Beda.* Facile vitat laqueos [illegible] quisemper habet oculos

n Vade in domum tuam] per quatuor vias it Elias in paradisum. Prima in Bethel, domus Dei, religiosè viuere. Secunda in Iericho, defectus, frequentare confessionem. Tertia ad Iordanem, humilis descensus, humiliter viuere. Quartò rapitur in curru igneo, feruenter

A los in cælis Vel sacerdos ad parochiam, vel canonicus ad canoniam, sed non redeunt donec fuerint coacti, vt accipiet quando deficiuntur carnes. *Prouerbiorum cap. decimo*, c. Non est vir in domo sua, abiit via longissima: Saculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ lunæ reuersurus est in domum suam.

hæc vis esse dicitur, vt anulos & stipulam & festucas sibi copulet, quantò magis Dominus rerum omnium ad se trahere poterat quos volebat.

e Vidit] vocationem suam prætermissam. Hic recordatur, quod *Luc.* 6. c. duodecim Apostoli in monte electi sunt.

D a Et surrexit & abiit in domum suam, videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.] *Ethor cap. octauo*, d. dicitur quod aliquæ gentes videntes Iudæos liberatos timuerunt & conuersi sunt ad Iudaismum. *Gloss. interlin.* In Nazareth, in quo Christus nutriebatur à tempore reditus de Ægypto, vt sit occasio supple porcos ire in mare per interfectionem hoc miraculo conuersorum: Et sic damnum porcorum profuit suis possessoribus. Vidisti Ecce porci in abditis, quia non audent esse idololatræ palam. Fides propria: Sic in Baptismo valet pueris si des aliena, non tamen fide aliena sanatus est, sed propria quæ est ei infusa merito alienæ. Sanatet, non tamen fine propria. Homines per causam. Prophetis multis per † sententiam, sed ea hæc verba *Ifaie quadragesimo quarto*, d. Ego sum qui deleo iniquitates tuas. Ciuitatibus constitutum, in ciuitatem, sicut collectio Ecclesiarum dicitur vna ciuitas, & collectio duodecim tribuum domus Israël. *Rab.* Sicut populus in tot ciuitatibus constitutus dicitur Israel, ita Galilæa dicitur. *Ioan cap. octauo*, a. Proiectus est vitulus Samariæ, Ciuitas Metropolis. Hic videtur assignari alia ratio quare dicitur sua, quia Metropolis dicitur esse ciuitas omnium quæ pertinent ad eius iurisdictionem. *Augustinus.* [Confide fili.] Nota ordinem. Lucas dicit homo. *Luca cap. quinto*, d. Quorum fidem vt vidit dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua. Notat [illegible], vt salus restituatur. Argumentum quod medicus hortari debet ægrum ad pœnitentiam & confessionem, ne per peccatum irritetur medicinæ effectus, vel per pœnitentiam augeantur iustis merita, vt *Iob cap. primo & secundo*. Et Tobias & Martyres. Tamen Iob pro peccato vel talis punitus fuit. Vnde qui primo dicit, non peccaui, alibi dicit: Supple ergo vt Iob plus punitur quàm meruit, duplici, id est, pœna duplicis temporis ante mortem & post. Contra. *Nahum cap. primo*, c. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Solutio, supple sufficienter. Non surget duplex tribulatio. Solut. sup. le vnaest eiusdem [illegible].

al. sequentiâ.

domum tuam. Et *a* surrexit & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus. Et *b* cùm transiret inde Iesus, *c* vidit hominem sedentem *d* in Telonio, Matthæum nomine: Et ait illi, *e* Sequere me. Et *f* surgens *g* secutus est eum. Et *h* factum est discumbente eo in *i* domo, ecce multi *k* publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et videntes Pharisæi dicebat discipulis eius, Quare cum publicanis, & *l* peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens, ait, *m* Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autē discite quid est, *n* misericordiā volo

[Vidit.] *Sap.* 4. c. Respectus eius in electos suos. *Luc.* 22. g. Conuersus Dominus respexit Petrum. *Ps.* 13. Dominus de cælo respexit super filios hominum vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. *Matt.* 2. c *Luc.* 5. f.

d In Telonio,] Telonium, domus in qua soluebantur tributa, vel vectigalia. Telon enim species vectigalis fuit imposita pro mercimoniis contractis. [Telonio.] Hic est Sacerdos qui recipit tributum animarum, sedens per terrena desideria vel ocium *Prouerb.* 6. a. Fili mi si spoponderis pro amico tuo defixisti apud extraneum manum tuam, & discurre festina. *Thren.* 2. c. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion.

e Sequere. Matthæus, populus gentium. De quo *Psalm.* 17. In auditu auris obediuit mihi. *Osee* 2. d. Dicam non populo meo populus meus es tu. Matthæus, Donatus. Et pater dicit filio. *Psalm.* 2. Postula à me & dabo tibi gentes, &c. *Act.* 10. b. Petro offeruntur immunda animalia, gentes vt mactet & manducet, id est, Ecclesiæ incorporet. *g.* dis vultis sedere, priùs bibite calicem Domini. Monachi diabolis priùs sedent quàm bibant. *Ierem.* 35. c. Rex Sesach bibet post eos. *Iob* 23. c. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ex ea. *h* Et factum est vt discumbente eo, &c.] *Iob* 1. a. Faciebant conuiuia per domus vnusquisque in die suo, & mittentes vocabant tres sorores, scilicet, infirmoa, cogitatione, verbo & opere, vt comederent & biberent cum eis. *Luc.* 14. c. Cum facis conuiuium voca pauperes & debiles, cæcos & claudos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi. *Ethor.* 9. c. Quartodecimo vero die adimplêtes Decalogum & Euangelium celebrauerunt conuiuia cum gaudio, partes sibi inuicem mittentes maiores mmortuus. *Exod.* 26. Cortina cortinam trahit.

l Et peccatoribus.] *Genes.* 27. b. Affer mihi duos hædos optimos vt faciam escas patri tuo quibus libēter vescitur, &c. *m* Non est opus] Hoc addit vt superbos iudicet, id est, de valetudine præsumentes exponit. [Non est opus,] i. non est vtile, quia ipsi non crederent, sed resisterent reputantes se sanos esse. *Eccles.* 38. a. Honora medicum propter necessitatem, etenim illū creauit altissimus. *Iere.* 8. g. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? *n* Misericordiam volo & non sacrificium.] *Prouerb.* 21. a. Facere misericordiam & iustitiam, plus placet Deo quàm sacrificium victimarum. Vnde *Psal.* 39 Holocaustum & pro peccato non postulasti. Iterum *Psal.* 50. Vtique holocaustis non delectaberis. Item *Psal.* 49 Nunquid manducabo carnes taurorum. Erant autem sacrificia legis instituta, vt essent signa & accessus ad sacrificiū Crucis, in quo salus mundi, & vt populū Dei reuocaret ab idololatria. Dæmonum namque

† 5. f *Marcus* 2. b. non appellant cum vulgato nomine, i. Matthæum propter verecundiam, sed Leui. Binomius enim fuit. Ipse autem publicanū se nominat. *Ios.* 10. a. Accusator sui. *Prou.* 18. c. Iustus in principio sermonis accusator est sui: Et nequis etiam à salute desperet. [Et surgens] *Luc.* 5. plenius dicit. Relictis omnibus, non reddens rationem vectigalium. Sed contra, *infra* 22. c. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Responsio. Si debes præposito, & reddis regi absolutus es. Sed estne hodie sic? Non quia hoc speciale. *g* Secutus.] *Ambros.* Reliquit propria, qui rapere solebat aliena.

i In domo] sua, vt dicitur *Luca* 5. f. Publicani templo eius conuersi. *Apocalyps.* 22. d. Et qui audit dicat veni, &c. *Exod.* 26. Cortina cortinam trahit.

K Publicani, &c.] Tertullianus dicit hos fuisse Ethnicos, propter illud enim a. *Paralippom.* 8. b. Nullus [illegible]

† sequenter viuere. 4. *Reg. cap. secundo*, b. Debet homo primo misereri sibi. *Ecclesiast. cap. tricesimo*, d. Miserere animæ tuæ. Magna crudelitas esset qui vilit ce pauperem nudum, & cæcum, vulneratum, & non compateretur. Talis est anima tua. Esuriit ad Deum fontem suum, da ergo ei potum lacrymarum. Item nuda vt nutibus, & non vis eam induere. Iam ne hospitio, & eam neque paradiso vis collocare. Item in carcere peccati, & [illegible] non vis visitare. *Iob* 5. d. Visitans speciem [illegible] non peccabis. [illegible] mater, & [illegible] non vis eam visitare. [illegible] tua per peccatum eam non vis [illegible] lire, ne [illegible] pro alio [illegible] &c. *e* Vidit hominem [illegible] de [illegible] Matthæum nomine. [illegible]

Secunda pars. [illegible] Arguit [illegible] rius & [illegible] Augustus hæreticus [illegible] tiam historici [illegible] vel stultitiam eorum qui [illegible] torem qui si [illegible] vocantem quem hominem sint secuti. Sed [illegible] tantaque signa præcesserunt, quæ Apostoli viderunt antequam crederent. Certè fulgor ipse & maiestas diuinitatis occultæ quæ etiam in humana facie relucebat ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide

niis uamque si non Deo victimas immolarent. Vel sic, [misericordiam volo] peccata condonando.

a Et non sacrificium, [id est], punit onem peccatorum.

b Sed peccatores. [illegible] d. Quod petierat requiram, & quod abiectum fuerat, reducam.

c Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes.] Tertia pars, [illegible] nos, & Pharisæi.] Sicut prius apud discipulos, ita Dominum [illegible] e contrario arguunt. *d* Discipuli [illegible] tuum [illegible] ieiunij.

Ieiuniũ:
- Corporale:
  - [illegible] stiorum [illegible] arum, vel cursorum, [illegible] in die ieiunij vestri inuenitur [illegible] vestra, & omnes debitores vestros repetitis.
  - Commendabile [illegible] vitæ veteris, quod consistit in macer[atione] carnis pro ab[sentia] sponsi corpor[ali]. [S]ic ieiunabant antiqui [p]atres expectantes primum aduentum Christi. Sic Apostoli post Ascensionem. [S]ic ieiunat Ecclesia expectans iudicem venturum in [illegible] præsentia, vel spirituali [illegible] peccati. Vtrumque [illegible] neutrum sit eis necessarium.
- Spirituale:
  - Commendabile ex [illegible] vitæ pro desiderio vitæ æte[rnæ]. Et consistit in abstinentia cibi corp[oralis]. Sic [ieiunat] Ecclesia post Pentecosten in quatuor Temporibus. Vnde & tunc canit alleluia in Missa quod non [illegible] is ieiunium, ve[l] amo[re] [illegible] temporalis [illegible] in contemptu mundi. Sed in his idu[illegible] Apost[oli] [illegible] sic inhiarent cælestibus, & desiderio cælestium abstinerent à [corpor]alibus.
- Detestabile à bonis [illegible] malibus. [illegible] Serui mei comedent, & vos [illegible] ietis, &c.

Et ait illis Iesus, nunquid p[ossunt] filij sponsi lugere, &cætera.] Respondet verbis Ioannis magistri eorum. *Ioan.* 3.d. Qui habet sponsam sponsus est, vt eos faciliùs conuincat. *Esaie* 61. d. Quasi sponsam decorauit me corona. Item *Psal.* 18. Dominus tanquam sponsus procedens de thalamo suo. *f* Filij spon[si] [illegible] 66. Nunquid qui alius parere facio, ipse non pariam dicit Dominus? Si ego qui generationem, aliis tribuo, sterilis ero? Hoc ideo, quia per legem & Euangelium sibi filios generauit. H[illegible]. Qui lugere non possunt quamdiu sponsum in thalamo vident, cuius præsentia longè plus proficit quàm temporalis abstinentia.

g [illegible] id est, ieiunio luctus ieiuna[re] [illegible] sup[illegible] compelli. Vnde *Luc.* 5. Non [illegible] filios sponsi potestis facere ieiunare du[m] sponsus cum illis est.

h Venient. [illegible]. Plange quasi virgo accincta [sac]co super virum pubertatis [illegible] dicitur ad animam fidel[em] [illegible] *Ruth.* N[olite] vocare me Noemi, quod est pulchra, sed vocate me Mara, quod est amara. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus. Anima enim sine Deo vacua [est], quia animam Dei capacem nihil imp[let] quo Deo minus est. Hoc [illegible], [illegible] erat virum Elimelech [illegible] interpretatur Deus meus rex. V[illegible] de Christi morte [illegible] Apostoli. Vnde D[auid] [illegible] lugubre composuit de Saule mortuo, & Ionata, id est, de Ch[risto] [illegible]

[Pub]l erat ex Israel in ponderè recipiens vectigal. Sed *Hieronymus* hic improbat. Primò, quia ex hoc sequeretur quod Matthæus non fuisset Iudæus, nec ille qui ascendit in templum. *Luc.* 18. b. Quod non licebat gentibus. Secundò per illud *Lucæ* 7. c. Omnis populus audiens & publicani iustificauerunt, id est glorificauerunt Deum quod non gentiles, &cætera. Tertiò, quia [illegible] prohibuerat discipulis, *infra* 10. a. In viam gentium ne abieritis. Vnde intelligenda est auctoritas, recipiens, id est, reddens quasi si seruirent Deo nulli tributum darent, sed pec[illegible]

Allegoricè.

a & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed *b* peccatores. *c* Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes. Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, *d* discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus. Nunquid possunt filij *f* sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? *h* Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc *i* ieiunabunt. *k* Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: *l* Tollit enim plenitudinem eius à vestimento, & *m* peior scissura fit. *n* Neque mittunt vinum nouum

Marc. 2.e. *Luc.* 5.f.

i Et tunc ieiunabunt.] ieiunio mœroris. *k* Nemo autem, &c.] Hic probat quod non debent ieiunare ieiunio exultationis. Et primò quod non debet eis indici pars huius ieiunij, postea quod nec totum. Hinc docuit *Montanus*, post Pentecosten fieri Quadragesimam, non ante. Alij ante, scilicet, post Pascha. Ecclesiæ autem consuetudo per humilitatem carnis ad resurrectionem venit. [Nemo autem, &c.] discretè operans. Ex hoc textu & *Gloss.* videtur quod neophytis non sit iniungendum ieiunium à cibis, neque ieiunium mœroris. Sed con[tra] [illegible] 17.c *Marc.* 9. d. Hoc genus non potest eijci, nisi ieiunio, & oratione. *Gloss.* Ieiunio sanantur pestes corporis. Sol. Ieiunium particulare, vt à cibis, vel à [v]ino potest neophytis aliquando indici, sed [h]ic intelligit de ieiunio vniuersali quod est abstinentia ab omni sensualitatis delectatione, vt potu, cibo, vestitu, &c. sicut fit in claustris quod ligat ad semper. Vnde signatur in *Marc.* [illegible] 2.d. per assumentum quod est quasi assutum. De hoc ieiunio habetur [*Luc*]. 2.c. quod Anna non d[is]cedebat de templo ieiuniis, & obsecrationibus seruiens. I[ud]*ith.* 8.a. quod ieiun[a]bat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, & Neomenias, & festa domus Israel [illegible]nda pars huius ieiunij ad interiora refertur, vt dicit [G]*loss.* ibi: Distat inter nouum, &c. Discipuli autem Ioannis ieiunauere, sed non semper. Sed de integro ieiunio dicitur. *Esaie* 58. b. Nunne hoc magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne [o]nus dirumpe: Frange esurienti panem tuum, &c. *Zachariæ*. 8.d. Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium, & lætitiam, & in solemnitates præclaras: Sed Pharisæus *Luc.* 1[8].b. dicit Ieiuno bis in sabbato. Nemo autem, &c. Hoc contra quosdam claustrales, qui statim recipiunt quoscunque: Vnde *infra.* 23 b. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo, quàm vos, &cæt. Item hoc contra rigorem, & austeritatem prælatorum erga subditos infirmos. *Ezech.* 34.a. Quod infirmum erat non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, & quod fractum non alligastis, & quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Et dispersæ sunt oues meæ, &c. Item hoc contra duplices, qui vestem exterioris conuersationis habent multicolorem. *Deuter.* 22. a. Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fœminea: abominabilis enim est apud Deum qui facit hoc.

[pec]catores. De hac misericordia tres parabolæ adducuntur, *Lucæ cap.* 15. de oue, & drachma, & duobus filiis. *Lucæ.* 5. f. Istos in pœnitentia ducit, &c.

l Tollit enim, &c.] id est, latè dirumpit illud.

m Et peior scissura fit,] id est damnabilior, quia & particula panni rudis, id est, noui damnosa, à reliqua massa scinditur, & in veteri panno fit maius foramen, quàm prius esset ex dissimilitudine noui, & veteris.

n Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres.] Hic probat quod ieiunium gaudij non sit discipulis indicendum. Adhuc enim erant carnales, & ideo quasi vtres veteres, quod patet ex Petri negatione, & filiorum Zebedæi petitione. Sic ergo indicto hoc ieiunio infirmi efficerent, & iniunctum ieiunium caderet in irritum, cùm nondum perfectè cælestibus inhiarent. Vnde Petrus de qualitate præmij dubitans, dicit *infra* 19. d. Quid erit nobis? Et alij sperabant in regno mundi dominaturum. Prius e[r]go men[s] ad æterna est dirigenda, & p[ost] [illegible] iniungendum alioquin onus iniunctum [illegible] deficeret. Et est [illegible] b[onum], quod Christo p[illegible] [illegible] glor[iam] [illegible] [illegible]

p Vinum nouum. [H]ic contra [e]os qui dicunt pec[cator]ibus Pax pax, [illegible] est pax: *Ezech. cap.* [illegible], &

A ipsi

A ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis. Item contra eos qui habentes vinum diuinæ scientiæ ducunt vitam veteris hominis, & fit pe[illegible]os vinum audito[illegible]ibus reprobum, quia vulgo dicitur, vinum est [illegible]scatum & sapit vas. [illegible]s.b. Feci mihi, dicit Salomo[illegible] cyphos & vrceolos ad

C vina fundenda. [Nouum] calidum per charitatem. *Cant.* [illegible]c. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Mouet se per exercitium [illegible] inebriat per temporalium obliuionem. Vnde *Apost. ad Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus in anteriora me extendens. a In

Marc. 5. a. *Luc* 8. f.

In a vtres veteres: A[illegible] rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pe[illegible]ut. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, b & ambo conseruantur. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps [illegible] & adorabat eum dicens: Domine filia mea modò d defuncta est,

vtres veteres.] Vtres veteres Apostolos adhuc carnales, vel Scribas & [illegible]. *Ps.* 118. Factus sum sicut vter in pruina. *Ios.* 9. Gabaonitæ tulerunt vtres vinarios veteres consutos, [illegible] nouum prætenderunt. G[illegible]æ, valles mœstitiæ, vel [illegible] iniquitatis. [illegible] a. b. Abraham dedit Agar vtrem aquæ. Agar, aduena vel conuertens. [illegible] Abigail mittit Dauid vtres vini. Abigail, [illegible] exultans. Prius sanatur [illegible]. Curam corporis, id est, non [illegible] egisse, vel [illegible] quam indiscretus [illegible] rationem [illegible], temporales pœnas [illegible] corporis sic deflebat, vt æternas pœnas [illegible] animæ nô deflere, grauior [illegible] vitam quam [illegible]. Plus [illegible] non [illegible] charitatem, sed [illegible] anima nec dimittuntur peccata. Solus. Li plus tenetur nominaliter & adiectiue. [illegible]tulit [illegible] gratias quousque se Deum dilectorum [illegible], scilicet, sanitatem corporis. Vel quod hic d[illegible] desiderauit, refertur ad tempus ante curationem animæ. [illegible] plus desiderat, id est, plus mouetur ad [illegible] andum [illegible] tanquam qui nouit in se morbum spiritualem sicut corporalem. Vel plus, id est, feruentius propter dolores quos sentit non tamen intensius. *R. b.* Ex vobis intelligite qui paralyticus ille consequetur. Quid est facilius inter facere & dicere magna distantia, vt [illegible] peccata dimissa [illegible] solus nouit. Surge & ambula, tam [illegible] qui surgebat quàm [illegible]. Item [illegible] Erant [illegible] qui C[illegible] dicunt esse & peccata posse dimittere dicunt & [illegible] Christum negant. Dementi [illegible] Arriani, qui Christum [illegible] peccata dimittere dicunt, Deum autem negant. Qu[illegible] facilius. Secundum Manducatorem, vtrum facilius videtur vobis vel solo verbo dimittere peccata vel opere efficere vt infirmus surgat, Dicit *August.* Maius est facere [illegible] quam creare cælum & terram, quia in primo est contradictio hominis repugnantis, & rigoris diuinæ iustitiæ derogatio, in secundo non, vel quo ad Deum æqualia. Sed primum dicitur maius, quia nobis [illegible] & in maiori re, quia in anima qua nulla creatura est maior. Vidit hominem. [illegible]. Prætermi[illegible] per recapitulationem, Cùm duodecim, id est, qui elegit [illegible]os. *Au.* Donatus, id est, [illegible]. Munus [illegible] de [illegible] tactus est discipulus, de discipulo Apostolus, de [illegible], Euangelista. Electio [illegible] pe[illegible]. In domo *Ambros.* [illegible] Lucam Reliquit [illegible] aperte [illegible] Quia [illegible] vectigalium imperfectas reliquit. Contra [illegible] Redde ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari. Se[illegible] po[illegible] & [illegible] regi, absolutus sum [illegible] Sed deinde [illegible] Non [illegible] non [illegible] vel [illegible] fieri, sed [illegible] velle quod sic vocaretur [illegible] tantum sunt [illegible] & ipse Do[illegible] [illegible] Si [illegible] mandata [illegible] Hæc [illegible] ad eos [illegible] accessit [illegible] Sed [illegible] D[illegible] ab [illegible] D[illegible] Sed qu[illegible] D[illegible] mor[illegible] ad domum [illegible] cogitabat enim quod [illegible] bis debemus inspicere nisi voluntatem cu[illegible]

nec mentiri quemquam si illis verbis dixerit quod ille voluerit cuius verba non dicit, ne miseri aucupites apicibus dummodo literarum putant ligandam esse veritatem, cum vtique non in verbis tantùm, sed in cæteris signis omnibus animorum non sit nisi animus requirendus. Sed veni.] Similiter *Ioan.* 4. g. vbi dicit regulus. Descende priusquam moriatur filius meus. Et sicut [illegible] arguitur regulus vt minus fidelis, sic iste princeps videtur [illegible]. Impone manum tuam super eam & viuet. Hæc manus est potentiæ vel misericordiæ, vt

e sed veni f impone manum tuam super eam & viuet. Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius. Et g ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro & tetigit fimbriam vestimenti eius. m Dicebat enim intra se. Si tetigero tantùm vestimentum eius.

5 dist. c. ad eius. lic pa. [illegible] 3. c. [illegible] hæc hir[illegible] cam. i.

dicit *Interlin.* e. Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius.] [illegible] d. Multum valet oratio iusti assidua. [illegible] Vidit [illegible] qua domo exiuit, scilicet, publicanus, & [illegible] quod curatur mulier [illegible] curat. Ecce mulier. De hac mu[illegible], quod postquam sanata est [illegible] imaginem Christi [illegible], quæ vestem & [illegible] habere videbat Christum habere, & hanc habebat in magna reuerentia. Contigit enim quod subtus imaginem crescentes herbæ [illegible] virtutis ante, cùm ad fimbriam [illegible] tantæ virtutis erant [illegible] infirmi inde [illegible] Christus [illegible] sanguinis fluxum sicca[illegible] Martha, d[illegible] de Maria. g Quæ sanguinis fluxum patiebatur [illegible] fi dicitur hanc mulierem omnem substantiam in medicos erogasse, nec tamen potuit curari. Filia [illegible] occulte peccans, Hemorrhoissa apertè, qui [illegible] de Ecclesia & est in via. *Prouer.* 1. b. Pedes eorum ad malum currunt & festinant vt effundant sanguinem. Peccatum in aperto, sanguis est effusus. Et tunc potest maculare alios. [illegible] g. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Vel [illegible] & Hemorrhoissa, id est, [illegible] peccans cor[illegible], post [illegible] Duodecima hora est [illegible]. Hoc est [illegible] peccator [illegible] ad [illegible] *Is.* 46 b. Vsque ad senectam [illegible] & vsque [illegible] ego portabo. Hoc est quod dicitur hic duodecim anni. h Accessit retro [illegible] Magdalena. Et tetigit fimbriam vestimenti eius.] *Is.* [illegible] A[illegible] vestigia pedum tuorum [illegible] gentiles, Apostolos. *Moral. ter.* In hoc [illegible], humilitas. Vel fimbria [illegible] Apostoli, vestimentum, caro. I[illegible]. Quis est iste qui venit de Edom, id est terrenis, tinctis vestibus de Bosra, id est, munita, ideo non mirum si san[illegible]. Vel vestimenti fimbriam [illegible], si aliquod manda[illegible] minimum implere. *Zach.* [illegible] d. A[illegible] fimbriam viri Iudæi di[illegible] vobiscum, audiuimus quòd Dominus vobiscum [illegible]. Hinc est quod tintinnabula quæ pendent de extremis [illegible] sunt sacerdotis. [illegible] confessionem, & [illegible] voluntatem martyrij significant, & virtutum decorem. Fluxus sanguinis [illegible] Vnde [illegible] Ecclesiam [illegible] 54. a. [illegible] quæ non paris. [illegible] sanguis [illegible] peccari, id est, primor[illegible] nascitur. Et [illegible] non [illegible] sed etiam cogitationum nequam adscem. [illegible] fimbriæ vestis sunt [illegible] dependentia [illegible] qua [illegible] est necessitas. m Dicebat enim [illegible] *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam.

l Et tetigit fimbriam, & exi[illegible] Quidam tangunt vestimenta solum, dicentes Do[illegible] plures [illegible] tunicas. Sed videant miseri quòd non legitur nisi in passione [illegible] habuisse plures tunicas, & tunc ad illum nem. Alij tangunt solam carnes dicentes. Comedamus & [illegible] bibamus. Vnde potatores vini dicebant. Alij tangunt ossa, id est, opera fortia & rem[illegible] fecunt. Ad tactum ossium Helisæi in sepulchro resuscitatus est mortuus. Sepulchrum [illegible]. 3. Regum 13. g. Cum mortuus fuero sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est, [illegible] vel [illegible] intrare religionem.

Moralit. Isa. 22. d.

4. Reg. 13. d.

n Si tetigero tantùm vestimentum eius.] 4. *Reg.* 2. c. Leuauit

a uit Eliseus pallium Eliæ. Vestimentum, q.d. si possem aliquod bonum facere. a Salua ero.] Nota, credidit, dixit, tetigit: quia his tribus, fide, verbo, opere omnis salus acquiritur. Rom.10.b. Corde creditur ad iustitiam.

b Confide filia] idest, habe spem. Psalm.26. Viriliter age & confortetur cor tuum.

c Fides tua.] Ideo filia quia, fide tua te saluam fecit.

a salua ero. At Iesus conuersus & videns eam dixit: b Confide filia: c fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cùm venisset Iesus in domum principis, & vidisset d tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: e Recedite, non est enim mortua puella, f sed dormit. Et g deridebant eum. Et cum eiecta esset h turba, intrauit & i tenuit manū eius, & dixit k Puella surge. Et l surrexit puella, & m exiit fama hæc in vniuersam terrā illam. Et n transeunte inde Iesu, secuti sunt eum o duo cæci p clamātes q & dicētes: Miserere nostri fili Dauid. Cùm r autē venisset domum, accesserunt ad eum cæci, & dicit eis Iesus: s Creditis quia hoc possum facere vobis? t Dicunt ei: Vtique Domine. Tunc v tetigit oculos eorum dicens: Secundū x fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est illis Iesus, dicens: y Videte ne quis sciat. Illi z autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa. a Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem.

Moralit. Moraliter. Princeps superior pars rationis, filia caro. Eccli.13.b. Super filiam luxuriosam confirma custodiam (Marc.5.c.) Iudic.11.g. Iephte immolauit filiam suam. (Marc.5.d.) Mulier hemorrhoissa est inferior pars rationis, cuius sanatio natura præcedit sanationem carnis Prouer.14.d. Vita carnium sanitas cordis. Vel princeps ratio, domus conscientia, gratia veniens eijcit turbas, id est cogitationes & affectiones inordinatas clamantes Iob 39.a. Onager clamorem exactoris non audit, scil. carnis vel diaboli. Sed de clamore sanctorum desideriorum. Isa.19.d. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis.

d Tibicines.] Tibicines sunt carmen lugubre canentes. Isti sunt dæmones carmen lugubre canentes, i. tentationes & delectationes suggerentes, quæ in luctu terminantur. Prouerb.14.b. Extrema gaudij luctus occupat. Vel tibicines mundi tentationes. Hier. Nos ad patriam tendentes, mortiferos Sirenarum cantus surda aure prætereamus. Vel tibicines sunt adulatores & detractores. Isa.5.c. Cithara & lyra, & tympanum, & vinum in conuiuijs vestris. Ezech.13.b. Ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant eum, &c. Boetius. Quis inquit has scenicas meretriculas ad hunc ægrū permisit accedere? Sunt enim hæ quæ infructuosis affectuum spinis vberē fructibus segete rationis necant. Ber. Ad puellā pergens à turba comprimitur, quia Iudæā visitans à noxia carnaliū cōsuetudine grauatur. Itē quē turbæ cōprimūt, vna Ecclesia tetigit, quia Dominus diuersis hæresibus comprimitur, sed solo fideli corde tangitur. Multi tāgētes non tangūt, sicut vidētes non vidēt, audiētes nō audiūt. e Et turbā tumultuantem] Turba amicorū carnaliū. Itē cogitationū immūdarū vel solicitudo curarū. Itē affectionū libidinosarū. Item hæresū. Itē turba dæmonū vel reproborū. Iuuenal. Maxima quæq; domus seruis est plena superbis. Seneca. Multi [illegible] sequuntur, mel muscæ sequuntur, cadauera lupi. f Sed dormit] ita de facili possū eā suscitare vt à somno. Similiter. Io.11.b. Lazarus amicus noster dormit sed vado vt a somno excitem eum. g Et deridebant eum.] Ierem.20.b. Factus sum in derisum, omnes subsannabant me, &c. Sic seculares contēnunt prædicatores. Nota licet Dominus derideatur, non desistit à proposito. k Puella surge] Argumētum quod prius dimittitur peccatū, & post intrat gratia. Sed nūquid dixerat primò quòd venit in domū, ergo iam intrauerat. Sed nōdum in locum vbi iacebat mortua.

Moraliter. Primò venit Dominus pulsando, prædicando, inspirando per gratiam gratis datam, & homine cessante à malis actibus & se præparante, intrat per gratiam iustificantem. Itē primò dicit: Recedite, post: Cum eiecta esset turba, quia quædā leuiùs recedunt, quædam autem vi eijci oportet. 2.Reg.5.b. Nō ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos. Et ita præposuerat Dauid præmium qui percussisset Iebusæum & tetigisses domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos odientes animā Dauid. Iebusæus præsepe, vel conculcatio, vel adunator. l Et surrexit puella.] Marc.5.d. Et ambulabat, vt & à sceleribus surgat & bonis operibus proficiat. (Infr.20.d.) Vnde Ps.14. Qui ingreditur sine macula, &c. Raba. Quartum mortuum iam suscitauit, quia qui pro eius suscitatione deprecarentur viui defuerunt. m Et exiit fama, &c.] Corā autem turbis nō suscitauit, quia sup.7.a. Nolite sanctum date (Marc.7.d.) canibus. n Et transeunte inde Iesu.] Inde i. de domo principis in Nazareth scil. o Secuti sunt eum, &c.] De istis duobus cæcis & de muto dæmoniaco solus Matthæus ponit. (Luc.13.b) Nec sunt illi duo cæci de quibus. Marc.10.g. de vno quem dicit Barthimeum in Iericho. Luc.18.f. de altero in ingressu in Iericho. (De pæ. dist.3.c. sunt plures.) p Clamantes.] August. Quid est clamare ad Dominum nisi gratiæ eius bonis operibus congruere? Clamat ad Christum, qui spernit seculi voluptates. q Et dicentes, miserere nostri fili Dauid.] Hi duo cæci sunt, ex quibus excæcati sūt oculi cognitionis & affectionis. Quidam habent tantum vnum oculum excæcatum. Num 24.c. Dixit homo cuius obscuratus est oculus, dixit auditor sermonum Dei. Et post Et cadens apertos habet oculos, quia tales descendunt in infernum viuentes. 1.Reg.11.a. In hoc vobiscum feriam pactum vt eruam omnium vestrûm oculos dexteros ponamque vos opprobriū in vniuerso Israel. r Cū autē venisset domum.] Chrys. Quare protrahit eos? quia prope erat domus, nolebat eos extra multitudinē curare, docēs vitare gloriā. In domo sūt cæci, i. in Ecclesia. Isa.42.c. Quis cæcus nisi seruus meus? Hi sunt Lamech bigamus qui dixit: Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorē meum. Gen 4.d. Lamech, percutiens, hic est prælatus exemplo suo alios scandalizans, cum debeat esse non percussor 1.Tim.3.a. Leu.21.d. prohibet ne sacerdos cæcus offert hostias Domino. Deut.34.c. Non caligauit oculus Moysi, nec dentes eius moti sunt, s. ad ruminandum sacram Scripturā. s Creditis, quia hoc possum facere vobis?] Quærit vt pluribus salutis exēplum daretur. t Dicūt ei, vtiq; Domine] Chrys. Non modò vocat filium Dauid sed Dñm. Corde creditur in iustitiā, &c. (Rom.10.b.) v Tūc teti. ocu. eorū] Tāgere oculos est per prædicatores mētes eorū diuinis verbis illuminare. x Secūdū fidē vestrā fiat vobis, &c.] vt sicut erāt illuminati interiùs per fidē quæ est collyriū, ita exteriùs essēt illuminati. y Videte ne quis sciat] dās nobis exēplū iactantiæ fugiendæ. Horat. Neq; vt miretur turba labores. z Illi autē exeuntes diffam. eū in to. ter. illa.] Nota quod nō fuit eis præceptū ne dicerēt, sed sub forma prohibitionis datū. Vel prius fuit prohibitū & postea reuocatū. Vel exponatur, i. nolite me credere vanā gloriā ex vestra quærere reuelatione. Similiter expositio sup.8.a. a Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem.] Ideo mutus, quia dæmoniacus.

b Confide filia.] Chrys. Formidans erat mulier, ideo dicit Confide. Et filiam vocat: Fides enim filiam fecit. Ioan.1.b. Dedit eis potestatem filios Dei fieri.

c Fides tua te saluam fecit] q.d. quia credidisti, sanitatē accepisti. Chrys. Ex hoc patet quod illam voluit glorificare, non se, non enim eam vocasset ab eis, his priuatam laudibus, &c.

Iuuen.5. Saty. h Turba.] Tria sunt quæ turbant seruus superbiæ oculos mentis, terra arenosa infructuosa mare, humor lutosus [illegible]. Hæc sunt illa tria. 1.Ioan.2.c. Quicquid est in mundo.

i Et tenuit manum eius, &c.] Manus potentiæ & misericordiæ. Iob.26.d. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. Moral. Diligere se, suscitat Lazarū, quia aufert consuetudinē. Diligere proximū, suscitat iuuenem. Rab. Non est ante portam qui aufert actum ne lædatur proximus. Diligere Deum, puellam in domo suscitat, quia aufert peccata in voluntate. Ad puellam resuscitandam, Christus introducit secum Ioannem, gratiā præparantē, & Petrū, i. fidem cooperātem patrem, & matrē, i. paternæ seueritatis increpationē, & maternæ pietatis consolationem. o Duo cæci] qui non vident gaudia dextro oculo, & pœnas æternas sinistro, &c.

A *Cant.* 2.d. Sonet vox tua in auribus meis: Naturaliter ſurdus & mutus. *I.* 33.c. Vbi eſt legis verba ponderans, vbi eſt doctor paruulorum? Item 41.g. Non eſt annuncians neque prædicans, neque audiens ſermones veſtros. Item 42.c. Surdi audite &c. Item 43. b. Educ foras populum cæcum & oculos habentem, ſurdum & aures ei ſunt. Mutus, cuius intellectus non loquitur, & affectus bonum. Vulgò dicitur: *Le cœur me diſoit bien,* cor mihi bene dicebat.

a Et eiecto dæmonio locutus eſt mutus.] Nota ordinem. *Cant.* 4. d. Surge aquilo, & veni auſter, &c. Hic im-
Luc.13.c. pletur illud *Iſa.* 35. c. Aperta erit lingua mutorum, quia ſciſſæ ſunt in deſerto petræ. *Eccl.* 15.c. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.

b Nunquam apparuit
Marc.6.c ſic in Iſrael] q.d. talia miracula non ſunt viſa inter Iudæos. *c* In principe dæmoniorum] id eſt, in virtute principis.

d Eiicit dæmones.] Quod vult facere, qui vnum vitium vult expellere, vnum attrahit non expellit aliud. *Pſalm.* 41. Abyſſus abyſſum inuocat.

e Et circumibat Ieſus ciuitates omnes.] In hoc ſtrenuitas ſine acceptione perſonarum: Non enim ſolùm nobilibus prædicabat, ſed æqualiter villis & vrbibus. *f* Et caſtella docens in ſynagogis eorum,] frequentans ſabbatum in quo conueniebant populi. *g* Et prædicans Euangelium regni] id eſt, ducens ad regnum. *h* Et curans.] In hoc vtilitas & benignitas. De hoc *ſupra* 4.d. Simile *Marc. vlt.* d. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante & ſermonem confirmante. Sequitur.

i Omnem languorem,] morbum diuturniorem. Languorem, maiorem.

k Et omnem infirmitatem,] minorem. *l* Videns autem turbas] oculo miſericordiæ.

m Miſertus eſt eis,] viam veritatis aperiendo & moleſtias corporales auferendo. Miſertus eſt eis, id eſt, compaſſus eſt e[i]s. *n* Quia erant vexati] propter labores. *o* Et iacentes] id eſt v[ana] ſecuritate torpentes. Pſeudo enim operibus torpebant. *Hier.* ſuper hunc locum. Quoties euenerit vexatio ouium, culpa eſt paſtorum, vitium eſt magiſtrorum. De m[al]is paſtoribus. *Ezech.* 33. & 34. *p* Sicut oues non habentes paſtorem.] 1. *Pet.* 2. d. Eratis ſicut oues ſine paſtore, nunc autem conuerſi eſtis ad Paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarum. *I[ſa.]* 53. b. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit. *Eze.* 34 b. Factæ ſunt oues [me]æ in deuorationem omnium beſtiarum agri eo quòd non eſſet paſtor. 3. *Reg.* 22.c. Michæas ait: Vidi cunctum Iſrael ſicut oues non habentes paſtorem. *Luc.* 15. a. Ouis centeſima errónea humeris paſtoris reportatur.

q Meſſis quidem multa] quia multi ſunt quos poteſtis metere, & in aream Domini congregare, tandem in horreis. *Ioan.* 4. c. Videte regiones quoniam albæ ſunt iam ad meſſem. *Ioel.* 3.c. Mittite falces quoniam maturauit meſſis. *Apoc.* 14 d. Mitte falcem tuam & mete, quoniam maturauit meſſis terræ.

r Operarij autem pauci.] *Chry[ſ].* Quos vocat operarios duodecim Apoſtolos, dicens paucos eſſe, quare non adiecit eis adducere voluit, quare dixit rogate Sol. Duodecim exiſtentes multos [fecit], non numero adiiciens, ſed virtutem largiens, & quia pauci.

s Rogate ergo Dominum meſſis vt mittat operarios.] Meſſores ſunt A[poſtoli] qui meſſ[uer]unt completa quæ Prophetæ ſemina[uerunt], [i]d eſt [im]plenda prædixerunt. Item meſſores ſunt An[geli] [m]eſſis e[le]cti cum palea in aduentu primo, [...] in aduentu ſecundo *Infr.* 13.e.

t [...] Latenter ſe Dominum oſtendit. S[...] mittere [...] ſuſſit, manifeſtum eſt quod non aliena, ſed quæ p[er] Prophetas ſeminauerat, &c.

monium habentem *a* & eiecto dæmonio locutus eſt mutus, & miratæ ſunt turbæ dicentes: *b* Nunquam apparuit ſic in Iſrael. Phariſæi autem dicebant: In *c* principe dæmoniorum eiicit *d* dæmones. Et *e* circumibat Ieſus omnes ciuitates & *f* caſtella, docens in ſynagogis eorum, *g* & prædicans Euangelium regni, *h* & curans *i* omnem languorem, & *k* omnem infirmitatem. *l* Videns autem turbas *m* miſertus eſt eis, *n* quia erant vexati *o* & iacentes, *p* ſicut oues non habentes paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis: *q* Meſſis quidem multa, *r* operarij autem pauci: *s* Rogate ergo Dominum meſſis vt mittat operarios in *t* meſſem ſuam.

A

CAP. X.

ET *u* conuocatis duodecim diſcipulis ſuis, *x* dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, *y* & curarent omnem languorem *z* & omnem infirmitatem. *a* Duodecim autem † diſcipulorum *b* nomina ſunt hæc. *c* Primus *d* Simon qui dicitur Petrus,

al. † Apoſtolorum.

EXPOSITIO CAP. X.

u ET conuocatis duodecim diſcipulis ſuis, &c.] Diuiditur autem hoc cap. in ſex partes. In prima agit de data poteſtate duodecim Apoſtolis, & nominatione eorum. In ſecunda agitur de miſſione eorũ in prædicationem, ibi [Hos duodecim miſit Ieſus] &c.] In tertia docet eos Dominus quales eſſe debeant, ibi [Nolite poſſidere aurũ, &c.] In quarta prædicit eis Dominus inſtantiam tribulationum quas paſſuri erat, ibi [Ecce ego mitto vos, &c.] In quinta conſolatur eos, dicens tyrannos non eſſe timendos qui tantùm corpus affligere poſſunt, ibi [Ne ergo timeatis.] In ſexta remouet carnalẽ affectum ab Apoſtolis, & quoad ſe & quoad amicos ſuos, qui multos impedit ab imitatione Chriſti, ibi [Nolite arbitrari &c.] Legitur *Apoc.* 21.d. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum & agni. Supra executus eſt Matthæus duodecim miracula Chriſti ſ. de ſanato leproſo, ſeruo Cẽturionis, ſocru Petri, & veſpere ſanatis omnibus, imperauit vẽto & mari, de duob. dæmoniacis, de paralytico iacẽte in lecto, de vocatione Matthæi, de Hemorrhoiſſa, de filia principis, de duobus cæcis, de muto dæmoniaco. Per horũ igitur ſanationes intelligi poſſũt duodecim virtutes, quæ etiã per duodecim Apoſtolorũ nomina intelligi poſsũt. Primũ hominis peccatũ fuit inobediẽtia, quæ eiecit eũ vt leproſũ de paradiſo, ſicut [d]icitur. Primus Simõ i. firma obediẽtia. *Pro.* 21.d. Vir obediens loquitur victorias. *Sen.* Qui ſe vincit cõtra omnia fortis eſt. Et ideo frater Petri eſt *e* Andreas, viri-

Luc.10.a 21. diſt. cap. in nono.
Marc.1.b Luc.9.a
Marc.3.b Luc.6.c. 21. diſt. §.1.

u Et conuocatis duodecim, &c.] *Rem.* Vocauit quos voluit quia non illorum ſtudij, ſed diuinæ gratiæ vt in Apoſtolatum vocarentur. *Chryſ.* Non ab initio miſit eos, ſed poſtquam viderunt paralyticum curatum, mortuum, ſuſcitatum. *x* Dedit eis poteſtatẽ ſpirituum immundorũ vt eiicerent eos. Pleniùs dedit poteſtatem, quia priùs dederat. *Hieron.* Deus poteſtatiuè fugabat lãguores, diſcipuli vero in nomine eius. *y* Et curarent omnem languorem] maiorem. *z* Et omnem infirmitatem] minorem. *Chryſ.* Velut quoſdam pullos molles ad volandum adducens, primùm medicos corporum facit. *a* Duodecim autẽ diſcipulorum,] præter Paulum, qui Chriſti vocatione, & Barnabam qui Eccleſiæ ordinatione facti ſunt Apoſtoli. *Act.* 13. a. Segregate mihi Paulum & Barnabam. Duodecim diſcipulorum, duplex perfectio, in opere. ſ. & ſermone Item ter quatuor faciunt duodecim, hi gradus quibus aſcenditur in thronum Salomonis: Hæ ſeptem columnæ quibus ſapientia ædificat domum. *b* Nomina ſunt hæc.] Hic ponitur catalogus Apoſtolorum. Catalogus eſt breuis enumeratio aliquorum ſingulos nominatim exprimens. Et ponuntur hic nomina eorum, vt præter hos pſeudo qui futuri erant excludãtur. Vnde *P[ſ.]* 68. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis nõn ſcribantur. Secunda ratio eſt, vt tam nomina eorum quam eis credentium in libro vitæ ſcripta eſſe ſignificẽtur, per hoc quod nomina eorum in Euangelio ſcribuntur. Hæc de cauſa [...] ponuntur hic nomina filiorũ Iſrael. *Phil.* 4.a. Quorũ nomina ſũt in libro vitæ. *c* Primus dignitate non vocatione. *d* Simon qui dicitur Petrus] binominis fuit. *Gen.* 32.f. Iacub dicitur Iſrael. [S]ic nomen Abrahæ mutatũ eſt. Et Vicario Petri, i. Papæ mutatur ab Eccleſi[a] [no]men. Per facilem eius nominis mutationem notatur ſt[re]nuitas & facilitas officij eius. Gen.17.a
Hier. Violenter quidam Lat[ino], vel Græco nomine Hebræã quærentes etymologiã, dicunt Petrũ diſſoluentẽ, vel diſcalceantẽ, vel agnoſcentem interpretari, cum Hebræa lingua p. non habeat. Dicit autẽ *Gloſ. ſuper Geneſ.* Tantũ [tres] legũtur nomina mutata à domino, ſcilicet Abrahæ, Iacob & Petro.

e Et Andreas

a Andreas] virilis vel reſpondens pabulo. Hoc contra paralyſim ſerui Centurionis quanon poterat deſeruire panem ſuum. Sed Andreas non ſolùm obedit præceptis, ſed viriliter ſupererogat. ... 18.d. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore. Pſalm 26. Item. Viriliter age, &c.

b Philippus] os lampadis vel os manuum. Iſte poſt Andream, qui à mandatis eius intelleɣi. Et hic prædicare poteſt verbo & exemplo. Hoc contra ſocrum Petri, cuius manum Dominus tetigit vt miniſtraret, vel contra mutum.

& a Andreas frater eius, b Philippus & c Bartholomæus, d Iacobus Zebedæi & e Ioannes frater eius, f Thomas & g Matthæus publicanus, & h Iacobus i Alphæi & k Thadæus, l Simon m Chananæus & n Iudas o Scariothis, qui & tradidit eum. p Hos duodecim miſit q Ieſus r præcipiens eis & dicens: In s viam gentium t ne abieritis:

c Bartholomæus] filius ſuſpendentis aquas, Iob 7. c. Suſpendium elegit anima mea. Ioſue 8.f. Suſpendit regē Hai, id eſt, vita vallium, vel quæſtio vitæ. Hoc contra carnis cōcupiſcentias, ſcil. incontinentias, quæ maximè reprimuntur ex deſiderio æterno ..., quia guſtatu ſpiritu deſipit omnis caro. Et hoc eſt quaſi primum & principale in ieiunio gaudij. Reliquum eſt luctari contra carnem, diſciplina & afflictione eius, vnde ſequitur.

d Iacobus] id eſt, luctator, quæ lucta ſuſcipitur per memoriam dominicæ paſſionis. Vnde 1. Pet. 4. a. Chriſto igitur in carne paſſo & vos eadem cogitatione armamini, & ſic eſt filius Zebedæi, & ſic eſt vas mundum & dignum in quo ſit gratia. Vnde.

e Ioannes] in quo gratia, frater eius. Sed quia Eleazar cecidit ſub beſtia quam deuicit, licet eſſet frater Ioannis, vt dicitur 1. Machab. 6.f. Quia ex victoria carnis ſæpè ſurrepit ſuperbia vel torpens ſecuritas. Sequitur.

f Thomas] id eſt, timor qui naſcitur ex incertitudine iudiciorum Dei ... 35. Quia iudicia Dei abyſſus multa. Thomas, abyſſus interpretatur. Sed quia timor ſolus in deſperatione deficit, ideo ſequitur.

g Matthæus] id eſt, ſpes quæ ex larga benignitate Dei habetur, quæ vocauit Matthæum publicanum, & fecit Apoſtolum & Euangeliſtam. Vnde & Matthæus, donum feſtinationis interpretatur. Hæ ſunt duæ molæ non ſeparandæ ſecundum legem, ne ſpes ſine timore fiat præſumptio, & ne ſpes nimis eleuet. Sequitur

h Iacobus Alphæi,] qui interpretatur milleſimus vel doctus. Hæc eſt humilitas quæ ſe reputat vltimam, & per hoc fit docta, quia Dominus intellectum dat paruulis. Hæc eſt lucta Iacob contra Angelum quaſi contra ſpirituales nequitias in cæleſtibus. Vnde bene ſequitur.

k Et Thadæus] qui interpretatur attendens principem ſcilicet, huius mundi. Sic Aman appenditur in ligno quod parauerat Mardochæo. Eſther 7. d. Sed ne humilitas ſit puſillanimis, ei coniungitur Thadæus, qui dicitur corculus quaſi colens cor. Sed cultura cordis maximè eſt in clauſtrali obedientia, vnde ſequitur. l Simon] obediens. m Chananæus] i. Zelotes, vel ſcil. commutatus eſt, qui ſcil. ex amore commutat mores ſuos in melius, ſicut promiſit in profeſſione ordinis. Vltimus eſt. n Iudas] ſ. confeſſio laudis. Confeſſio enim domeſtica eſt in clauſtralibus, & vltimum officium rationalis creaturæ ad creatorē erit confiteri & laudare. Sicut dicitur. Iſa. 51. b. In ea erit gratiarū actio & vox laudis. o Scarioth] i. memoria mortis, ſcil. Chriſti. Vnde ſemper iacent in ſuo deſiderio & viuunt quaſi mortui. Rectè ergo quaſi poſt duodecim miracula ordinatur vocatio duodecim Apoſtolorum.

a (Andreas frater eius] primò ſe illuminat. Roman. 2. c. Qui ergo alium doces cur teipſum non doces. 1. Cor. 10. g. Non quæro quod vtile eſt mihi ſed quod multis. Habac. 2. a. Scribe viſum & explana eum ſuper tabulas vt percurrat qui legerit eum.

b Philippus] Rab. Ita ordinat textum. Iacobus Zebedæi & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus. Huoc ordinem tenet Marcus, Lucas & Hieronym. [Philippus] os lampadis, ſ. ſuſcipientis vel prædicantis lumen vel miniſtrantis.

c Et Bartholomæus.] Amos 9. b. Qui vocat aquas maris & effundit eas ſuper faciem terræ, & Dominus nomen eius.

d Iacobus Zebedæi] Zebedæus, memoria vel ſacrificium Domini vel fluens iſte, vt ſit lucta cō... ...em, ſicut Iacob contra fratrem in vtero matris. Et Ioannes frater eius.

f Thomas] Abyſſus De quo Greg. Plus mihi profuit dubitatio Thomæ quam credulitas Mariæ.

g Matthæus] Alij Euāgeliſtæ præponūt Matthæum Thomæ quaſi dignioré, ſed prę humilitate ſe poſtponit. h Et Iacobus] De quo Heſychius hiſtoricus. De vtero matris ſanctus vocatus fuit, vinū & ſicerā non bibit, nullā carnē comedit, nunquam aſceſſus fuit nec vnctus vnguēto neq; balneo, huic ſoli licebat intrare ſācta ſāctorū, veſtibus lineis nō vtebatur, ſed laneis, ſoluſque ingrediebatur templū, & flexis genibus pro populo deprecabatur, intātum vt in camelorū duritiē eius genua cederentur, qui dicitur frater Domini. i Alphęi] iſte enim Iacob. doctus fuit & filius docti, vnde & poſt conſtitutus eſt Epiſcopus Ieroſolymorū [Alphæus] doctus fugitiuus vel milleſimus, qui docet hominē ſciētiā. Col. 2. a. In quo ſūt omnes theſauri ſapiētiæ, & ſciētiæ abſcōditi. Et vel milleſimi. i. perfectiſſimi Et debet ſociari corculo, i. diſcretioni. k Thadæus] corculus, i. cordis cultor. Et Thadæus, idē ſecūdùm Aug Iudas qui cōfitēs, Thadæus, qui appēdens, Iebuſæus, qui corculus. l Simon Chananæus] à Chana vico Galilææ, vbi Dominus cōuertit aquā in vinū. Io. 2. b. n Et Iudas Scariothis,] i. confitens, cui ſucceſſit Matthias, i. donatio Domini prouidi.

Qui & tradidit eū: Simon obediētia cui aſſociatur Andreas, i. virilitas, & fit vnum iugū Domini in aratro Euāgelij. Secundū iugū eſt Philippus, os lāpadis, & Bartholomęus aquarū ſuſpenſio, i. deuota oratio & contēplatio. Tertiū iugum eſt Iacob. & Ioannes, i. ſupplātatio vitiorum & gratia Dei Quartū iugū eſt Thomas & Matthæus i. admiratio iudiciorū Dei, & gratiarum actio de donatione peccatorū. Quintū iugū eſt Iacob. Alphæi & Thadæus, i. lucta in ſtudio & intellectu non errās. Sextū iugū eſt Simon Chananæus & Iudas Scarioth, i. zelus animarum & confeſſio laudis. Hęc ſola cecidit, quia aliū zelum habuit ſcil. pecuniæ. Erat enim loculos habēs & ea quæ mittebātur aſportabat 2. Cor. 6. c. Nolite iugū ducere cū infidelib. p Hos duo. mi. Ie.] prædicare. Secūda pars. In hac prima miſſione his duodecim pręcipit duodecim reſpōdētia duodecim nominib. Apoſtolorū. Primū eſt. s In viā gent. ne abieritis] Hoc eſt quod ſupr. c. 7. dicitur Nolite ſanctū dare canib. quia Iudæi reputabant gentes pro canibus. Hoc cōuenit Simoni, quia prima obedientia eſt. Declina à malo. Et Petro qui ... inci-

Item nota quod ea quæ ibi dicuntur ſeptē donis ſpiritus ſancti reſpōdēt, quod enim dicitur. s In viā gētium, &c.

p Hos duodecim,] principaliter.

q Miſit Ieſus] prædicare. Hæc miſſio differt ab illa quæ poſt reſurrectionem facta eſt, in duobus, quia hic tantùm mittit ad oues, &c. ibi ad omnes gentes. Vnde inf. vlt. d. Ite docere omnes gentes. Item hic prohibet ne tollant neceſſaria, quia ipſe corporaliter præſens corporaliter eis prouidet, in ſecunda permiſit. r Præcipiens eis & di. in viam gen. &c.] Ecce vbi nō debēt ire. Notat quò eāt, ad Iſrael, quo non eant, in viam gentium, quid faciant, curate, quomodo faciant, gratis. Item determinat perſonas dum dic. oues, &c. locū dū dicit Iudæā, officium dum dicit prædicate, officij vtilitatem dum dicit, curare. t Ne abieritis.]

p Hos duodecim miſit, &c.] Illi ſūt duodecim filij Iaco. Gē. 30. & 31. ſpiritualē populum Dei generādo. Itē duodecim principes. Nu. 1. pręcepta ſalutaria pnūciādo. Ex. 15. in nobis per exemplū ſuum ignē & ſitim cupiditatis extinguendo. Itē duodecim lapides in veſte ſacerdotis. Ex. 28. c. virtutes & miracula faciēdo. Duodecim panes ppoſitionis. Leuit. 24. a. Nos pane verbi Dei reficiēdo. Io. 13. d. Duodecim exploratores. Nu. 13. a. viā veritatis oſtēdēdo. Duodecim lapides altaris Ioſue 8 f. orationes & opera noſtra Deo præſentādo. Duodecim lapides de Iordane eleuati. Ioſue 4. a. redēptionem noſtram & ſalutem reſtituēdo. Duodecim boues ſub mari æneo. 3. Reg. 7. d. Baptiſmum per vniuerſum orbē prædicādo. Duodecim ſtellę in corona ſponſæ. Apoc. 12. a. morū honeſtate Eccleſiam decorando. Duodecim fundamēta. Apoc. 21. f. Eccleſiam plantātes & ... de martyrium patiēdo. Duodecim portę ciuitatis. Apoc. 21. d. poteſtate ſibi tradita cæli regnū aperiēdo, & bona exēpla hominibus proponendo.

o interpretatur dissoluens vt dissoluat se à prauorum imitatione. Vnde & *in primo Psal.* dicitur. Beatus vir qui non abiit, &c. Signum autem fuit hoc, quod Petrus principaliter præficeretur concisis ex circumcisione, secundum quod dicitur *Gal.* 2. b. Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis. Secundum est.

> & in a ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed b potiùs ite ad oues quæ perierunt domus Israël. c Euntes autem d prædicate, e dicentes: Quia appropinquabit regnum f cælorum. g Infirmos curate, h mortuos suscitate, i leprosos mundate, k dæmones eiicite. l Gratis accepistis, m gratis date.

a Et in ciuitates Samaritanorum non intraueritis.] Hoc est quod *sup.* 7. a. dicitur. Neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Porcus vngulam findit sicut munda animalia, sed non

Marc. 6. b. Luc. 9. a. & 10. b. ruminat, ideo immundus. Sic Samaritani in parte conueniebant cum Iudæis. Vnde & Pentateuchum recipiebant, in multis autem dissentiebant. Hi sunt Hæretici, vel hypocritæ qui exteriùs vngulam findunt, sanctitatem exterioris conuersationis præferentes, sed intus non ruminant, vitæ spiritualis dulcedinem minimè sentientes. Vnde bene Samaritani dicuntur, qui interpretatur lana Domini vel custos, quia de oue lanam solam custodiunt. Vnde *sup.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. Contra hos Andreas, qui interpretatur respondens pabulo, vel decorus in statione, hypocrita autem decorus est sedendo sicut claudus. Tertium est.

b Sed potiùs ite ad oues quæ perierunt domus Israel.] Hoc est quod *sup.* 9. dicitur. Videns turbas misertus est eis, &c. Nota in hac prima missione dicit: Ite ad oues, sed in secunda post resurrectionem missi sunt sicut oues in medio luporum, quia priùs non erant adhuc confirmati sicut post. Item vt primo poneret columnam Euangelij super basim legis, vt sint tabulæ auratæ super bases argenteas in tabernaculo. *Exod.* 36. c. Nondum enim positus erat lapis angularis in angulo parietum, qui per fidem resurrectionis suæ fecit vtraque vnum. Huic tertio respondet Philippus, quia lampas in domo poni debet, vt sic sit Israel, id est Deum videns. Quartum est.

c Euntes autem prædicate dicentes quia appropinquabit regnum cælorum.] In veteri testamento terrena, sed nunc cælestia promittuntur. Et hoc conuenit Bartholomæo, vt aquæ quæ prius erant sub firmamento suspendantur supra per spem. Quintum est.

g Infirmos curate.] Hoc Iacobus, qui motus infirmitatis suæ carnis & delectationis reprimit. *Genes. cap.* 32. f. Sextum est.

h Mortuos suscitate.] Hoc Ioannes, id est sola Dei gratia. Septimum.

i Leprosos mundate] id est aperta operis peccata. Hoc Thomas, qui timorem significat, vt supra dictum est, quia timor Domini expellit peccatum. *Eccl.* 1. c. Vel leprosi sunt Hæretici, quos mundat Thomas tangendo Christum tactu fidei. Vnde *Ioan.* 20. dicit Dominus meus, & Deus meus. Octauum.

k Dæmones eiicite id est, peccata consuetudinis, quia humanum est peccare, diabolicum autem perseuerare. Hos eiicit Matthæus, quia de publicano factus est Apostolus, qui etiam sanctus fuit interius in spiritu, magis credens consilio Christi vocantis quàm scientiæ propriæ. Vnde Matthæus interpretatur donatus consilij. Nonum est.

l Gratis accepistis gratis date.] Hoc Iacobus Alphæi. Iacobus, interpretatur populos victus. Iustitia autem est dare vnicuique quod suum est, non vendere.

o Decimum

A tium, &c. ad domum timoris pertinet quo scil. fugitur malum. Quod dicit: Ite ad oues, &c. ad pietatem: Prædicate, ad scientiam: Dæmones eiicite, ad fortitudinem; Gratis date, ad spiritum consilij, qui consulit spernere temporalia pro

Inf. 28. d. æternis. Intrantes rogate quis in ea dignus sit, &c.] ad intellectum quo conuersamur in cælis cum sanctis Angelis; [Pax huic domui, ad sapientiam quæ pacificat totum hominem interius.

[illegible] id est, ne prædicatis *supra* 7. b. Spatiosa est via quæ ducit ad mortem. [illegible] Erant de Iudæa tunc qui vocati [illegible], de gentibus nondum, sed post resurrectionem dicitur: docete omnes gentes. *Hieron.* Primum quidem oportebat euangelizare Iudæis, ne haberent excusationem se gentibus relictus. *Ioan.* 15. d. *Hilarius.* Iuxta tropologiam ab-

stinere à viis gentium, est abstinere ab opere, & vita gentilis ignorantiæ. Non intrare ciuitates Samaritanorum, non adire Ecclesias Hæreticorum.

a Et ciuitates Samaritanorum ne intraueritis,] quibus non coutebantur Iudæi, *Ioan. cap.* 4. b. Non erant de filiis Abrahæ qui legem & non prophetas receperunt. 2. *Corinthior.* 6. c. Nolite iugum ducere cum infidelibus.

b Sed priùs ite ad oues quæ perierunt domus Israel.] Ecce vbi. *Isaiæ capit.* 61. a. Ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde & prædicarem captiuis indulgentiam & clausis apertionem. *Ezech. cap.* 3. b. Non enim ad populum profundi sermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris.

c Euntes autem.] *Gregorius.* Si mundus cadit ad similitudinem domus ruentis, & nos eum amando complectimur opprimi volumus potiùs quàm habitare, quia nulla nos ratio illius separat, quos eius passionibus amor ligat.

d Prædicate] Ecce quid facere.

e Dicentes quia appropinquabit regnum cælorum] id est prope est vt homines fiant tales vt in eis regnet Christus per fidem. Vel, Appropinquabit, id est, prope est vt aperiatur ianua cæli imminente, scilicet mea passione *supra* 8. a. Ioannes sic inchoat: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnũ cælorum, id est, Christus dans regnum, vel Euangelium inuitans ad regnum, vel ipsa beatitudo æterna. Idem *supra* 4. e. dicit Dominus. Hic verò dicitur regnum quælibet anima, quæ per iustificationem facta est regnum, in qua regnant tres personæ per fidem. g Infirmos curate] *Hieron.* Ne hominibus rusticanis & absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnũ cælorum, dat potestatem miracula faciendi vt magnitudinem promissorum probaret. Infirmos, per delectationem. h Mortuos] per consensum suscitate. *Beda.* Infirmos curat, cum per sacerdotes suos oleo sacrato infirmitates perungit in nomine Domini simul & orationes pro eis fũdis ad Deum vt recipiant sanitatem. Necnon & cætera turba fidelium facere idem solet, cum quoslibet à statu boni operis infirmari conspicit, & pia exhortatione atque exemplo ad statum pristinũ reparare satagit. i Leprosos,] per actum qui iam apparet, mundate k Dæmones eiicite,] i. consuetudinem peccandi, quia humanum est peccare, sed diabolicum perseuerare. l Gratis accepistis] à me, gratis date. Ecce qualiter ne si sit venalis, contemnatur. Vnde Petrus Simoni Mago dixit, *Actor.* 8 d. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam domum Dei existimasti pecunia possideri. *Gregor.* Sunt nonnulli qui nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, sed pro humana gratia sacros ordines largiuntur. Hi numerum non gratis dant, qui nimium fauoris capetunt. Vnde propheta describit iustũ esse qui excutit manus suas ab omni munere. Et bene adiungit, ab omni, quia aliud munus est ab obsequio, scilicet à subiectione indebitè expẽsa, aliud à manu quod est pecunia, aliud à lingua quod est fauor,

f Regnum cælorum.] In regno Dei tres sunt ciuitates. Prima, iustitia. In hac habitant peccatores pœnitentis punienda peccata sua 1. *Corint.* 11. g. Si nosmetipsos iudicaremus non vtique iudicaremur. A ciuitate in qua seruatur iustitia fugiunt latrones, & in qua non fiet iustitia abundaor, *Isaiæ* 26. d. Quia iustitiam non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. Boni homines libenter habitant, & securi in ciuitatibus iustitiæ: Sic bonæ cogitationes & boni motus in iusto homine. De ciuitate iustitiæ ad ciuitatem pacis peruenitur. In hac habitat Deus. *Psalm.* 75. Et factus est in pace locus eius. Istæ duæ ciuitates propinquæ sunt. *Psalm.* 84. Iustitia & pax osculatæ sunt. De ciuitate pacis peruenitur ad ciuitatem gaudij, &c.

l Gratis accepistis.] 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti. m Gratis date.] *Isa.* 55. a. Venite emite absq; argẽto, & absq; vlla commutatione. Neque pecuniam 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Isa. 33 c

A Nolite

a Nolite possidere b aurum c neque argentum, d neque pecuniam in e zonis vestris: Non f peram in via, g neque duas tunicas, h neque calceamenta, i neque virgam. Dignus est k enim operarius cibo suo. In l quamcunque ciuitatem aut castellum intraueritis m interrogate n quis in ea dignus sit, o & ibi manete p donec exeatis. q Intrantes autē in domum, r saluta-

o Decimum est. a Nolite possidere aurum.] Hoc Thadæus, qui interpretatur insignis, vel appendens principem. De primo. Eccles.31. a. Beatus vir qui post aurum non abiit nec sperauit in pecuniæ thesauris: Quis est hic & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua. De secundo, quia princeps huius mundi non habet per quid teneat ipsum. Temporalia enim quasi vestimenta sunt hominis, vt dicit Gregorius.

o Vndecimum. A a Nolite possidere aurum.] Qui enim ad hos ad contemptum diuitiarum excitant, pauperes esse debent, ne dicatur eis illud: Rom.2.d. Qui alium doces teipsum non doces, qui prædicas non furandum, furaris. Hæc est tertia pars, vbi docet discipulos quales esse debent. Docet autem ne sint cupidi præsentium. Nolite possidere aurum. Item ne sint soliciti futurorū vitæ necessariorum. Non peram. Item à quibus sumant necessaria. Dignus est enim operarius cibo suo. Item de electione hospitum. Interrogate, &c. Item de electione hospitādi. Manete. Item de modo intrandi. [Intrantes.] Item de salute recipientium. [Et siquidem.] Item de contestatione non recipientium. [Exeuntes.] Hæc sunt octo in quibus eos instruit.

Al vc.A.b Luc.9.a. & 10. a. 20 qua l. 3. e.pra- fin.

a Nolite possidere aurum.] Sed heu hodie nihil aliud quærunt. Esa. 1. d. Principes tui infideles socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Nolite portare. Tot cophinos portant, tot summarios dicunt, &c.

c Neque argentum.] Act. 20. g. Aurum & argentum aut vestem nullius concupiui sicut ipsi scitis. Sed modo auferunt, & accepta præda fugiunt sicut aues rapaces quæ capiunt mures.

a Nolite possidere aurum.] Bern. Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo vt præsentis vitæ sumptus non ferat.

b Aurum id est, sapientiam. Hieron. Prius mittuntur piscatores, id est illiterati, vt fides in virtute Dei esse credatur non in eloquentia. Esa. 13.d. Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non quærant nec aurum velint. Hieronymus. Aurum, &c. Hæc historicè. Secundùm anagogen aurum pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce sæpe inuenitur, quæ à Domino data possidere debemus, & non suscipere cū disciplina Hæreticorum. Hoc præceptum ad literam impleuit Petrus. Act.3.a. Argentum & aurum non est mihi. Nunc verò verum aurum, & vera signa ab Ecclesia recesserunt, quia in potestate succeditur Petro, non in paupertate, & tamen paupertati promittitur regnum cælorum, non potestati.

d Neque pecuniam] appensam, scilicet. e In zonis vestris] ad emendum necessaria.

f Non peram in via.] Hoc in prima tantùm non in altera. Vnde Luc.22. d. Qui habet sacculum tollat & peram, q.d. prius ego prouidi, nunc vos scilicet post resurrectionem cum absens ero corpore prouideatis vobis.

g Neque duas tunicas.] Hieron. Hoc non dicit in Scythiæ frigore, vt quis vna tunica contentus esse debeat, sed quod in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestitu aliud nobis futurorum timore reseruemus. 1. Tim.vlt.b. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.

h Neque calceamenta] ad literam. Hieron. Et Plato præcipit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis. Cùm hæc enim habuerint firmitatem cætera robustiora sunt. Tamen necessarium fuit Apostolis ligare soleas sub plantis, quia Palæstina terra arenosa est, & nimis calida in æstate. Nota curam prohibet, quia ideo portanda cogitantur ne desint.

i Neque virgam.] August. Ideo posuit, neque virgam, ostendens à fidelibus omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. Exod.3.b. Solue calceamenta de pedibus tuis. Idem Iosue 5.d. Sumitur tamen in bono calceamenta, scilicet pro bonis mortuorum exemplis. Exod.12.b. vbi præcipitur agnus comedi pedibus calceatis. Et Cant.7. a. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. Neque virgam. Esa.31 a. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes. Sed illi sunt virgam vnde verberantur. Ierem. 17. [illegible] mo qui

confidit in homine, & ponit carnem brachium suum: Qui fert virgam, facit de manu dextra quasi pedem. Ecce quod minimorum solicitudinem tollit eis Dominus. Luc.10.a. dicit similiter. Neque virgam. Marc. cap 6.b. Non nisi virgam. Luc.3.b. Qui habet duas tunicas det vnam non habenti. Augustinus. Non est præter tunicam qua indutus est alia portanda. Proinde Diacono deferenti Euangelium altus fert puluinar quod supponitur. Cant.2 b. Leua eius sub capite meo. 1. Corinth 9. b. ordinauit Dominus his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. Galat.vlt. b. Communicet is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis. Deuter.25. a. Non alligabis os bouis triturantis.

k Dignus est enim operarius cibo suo] id est, potestatem habet à Deo vt sumat necessaria ab his quibus prædicat. 1. Corinth eodem cap 9.b. Dominus ordinauit his qui Euangeliū annunciant de Euangelio viuere. Philip 4. c. Scitis vos ex debito dati & accepti. [Dignus enim est.] Hieron. Tantum accipite quantum est necessarium in victu & vestitu. 1. Timoth.5.c. Presbyteri qui benè præsunt, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant verbo & doctrina. 2. Tim 2.b. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Hoc est quod Diaconus à Presbytero procedit ad pulpitum quasi missus à Domino ad prædicandum. Cui fert Subdiaconus puluinar quo liber sustentatur, quia alij debent prædicatorem sustentare. 1. Corinth.9.b. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edūt: Et qui altario deseruiunt cum altario participantur. Item Hieronymus. Considerandum quod vni operi nostro duplex merces debetur: Vna in via, alia in patria. Vna quæ nos in labore sustentat, alia quæ nos in resurrectione remunerat. Bern. Hic merces prædicationis inchoat & in cælo perficitur. Cantic. 2.b. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Deuter.25.2. Galat.vlt.b 1. Corinth 9.b.

l Cibo suo] quia qui non laborat, nec manducet. Et hoc est quod dicit, operarius cibo suo, non delitiis, vel carne. Abac.3. c. Qui deuorant pauperem in abscondito, id est, claustrales. Item: Psal. 78. Quia comederunt Iacob & locum eius desolauerunt, faciendo sicut bruchus, quia vna nocte substantiam vnius anni deuorant: Hi faciunt de aliena cute corrigias largas. Isti sunt vaccæ quæ impinguantur ad mortem. Sed timendum est, ne diabolus eos occidat sicut filios Iob, Iob 1.d. Item dignus est operarius, id est prædicator cibo suo. Primus cibus, contritio. Psalm. 79. Cibabis nos pane lacrymarum. De hoc comedit Magdalena. Secundus est bona opera. Ioan. 6. c. Operamini cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, &c. Item Ioan. 4 c. Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei. Primus cibus purgatorius, secundus autem tentatorius. Tertius verbum Dei oratio, vel meditatio: Et iste consolatorius. Apocalyps.10. d. Cùm Ioannes deuorasset librum factus est in ore eius sicut mel dulcis. Quartus cibus patientia. Iste est probatiuus. Iob cap. 10. c. l Si iustus

l In quamcunque ciuitatem, aut castellū intraueritis.] Hîc instruit Dominus discipulos de iure hospitandi, & prohibet inconstantiam per inconstantiam in hospitio, à parte per totum.

m Interrogate.] 1. Timoth.cap.3 b. Oportet Diaconum & Episcopū testimonium habere ab his, qui foris sunt.

n Quis in ea dignus sit,] aduentu vestro & mora. Hieron. Fama populi & testimonio vicinorum eligendus est hospes, ne in eius infamia prædicatio lædatur: Ergo multò magis socius.

o Et ibi manete.] Bern. Alienū est à prædicatore per domus cursitare & hospitium mutare. Eccles.29. d. Vita nequam hospitandi de domo in domum.

p Donec exeatis] supple de ciuitate vel castello.

q Intrantes autē in domū.] Hîc instruit in modo intrandi hospitiū. Prou.15.a. Responsio mollis frangit iram. r Salutate eā, id est, familiam,

o Vndecimum est de cauteIæ hospitandi. Vnde dicentes.
a Pax huic domui.] Hoc Simon Chananæus, id est, obedientia ex amore. Vnde *Augustinus*. Pax domus est ordinata concordia imperandi atque obediendi. Duodecimum est.
g Excutite puluerem de pedibus vestris] per humilitatem.

ego, Deus. k Mitto vos] homines, sicut oues in medio luporum. Simile. *Ioannis. cap. 17.d.* Sicut misit me pater, ad passiones, & ego mitto vos. *Exod. 3.c* ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos.
l Estote ergo prudentes sicut serpentes. *Genes. 4.a.* Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. *Prouerb. 19.b.* Doctrina viri per patientiam noscitur. *Luc. 21.d.* In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Psalm 91.* Bene patientes erunt, vt annuncient. — *t. q. c. nisi cum pro ... 11. Luc. 10.b. — Luc. 10. 4.*
m Et simplices sicut columbæ. *Cant. 5. c.* Oculi eius columbarum super riuos aquarum quæ lacte sunt lotæ, id est, doctrina Christi. Vnde *Ioan. 15.a.* Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. *Isa. 60.b.* Qui sunt isti qui vt nubes volant & quasi columbæ ad fenestras suas, id est, ad Ecclesias in quibus pullos genuerunt. Item dicit, Ecce. In hoc notatur celeritas officij. *Isa. 6.c.* Ecce ego, mitte me. Quia ecce nunc tempus acceptabile *1. Reg. 3.a.* dicit Samuel: Ecce ego quia vocasti me. Dominus enim est in lite contra nos, ideo nuncius eius non debet quærere inducias. — *36. dist. c. qui ecclesiasticus.*

Hoc Scaioth in bono scilicet confessio venialium cum memoria mortis, vt supra. In malo autem ipse Iudas quasi puluis inutilis fuit ab Apostolis qui sunt pedes Domini, excussus & diuisus. — *Marc. 6. b. Luc. 9. a.*
A miliam, vt sit lata relatio, quia antecedens pro continente, relatiuum pro contentis, a Dicentes, pax huic domui] id est, familiæ. *Hieronymus*. Occultè salutationem Hebræi ac Syri sermonis expressit, quod enim Græcè dicitur chere, Latinè aue, hoc Hebraico Syroque sermone Salomlach siue Salamalach, id est, pax tecum.
b Et si quidem fuerit domus illa digna] id est si fuerint ibi prædestinati ad vitam, id est, si fuerit familia eius prædestinata ad vitam.

te eam, a dicentes: b Pax huic domui: & si quidem fuerit domus illa digna, c veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna, pax vestra d ad vos reuertetur. Et e quicunque non receperit vos, f neq; audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, g excutite puluerem de pedibus vestris. h Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij quam illi ciuitati. Ecce i ego k mitto vos sicut oues in medio luporum. l Estote ergo prudentes sicut serpentes, m & simplices sicut columbæ.

† Si iustus fuero non lauabo caput saturatus afflictione & miseria *Deuteron. 3.d.* Saturabitur opprobrijs. Quintus est lætificatiuus, conuersio peccatorum ad Deum. Vnde & Dominus in Cruce dixit Sitio. *Ioan. 19. f.* Non tam cibum corporalem quàm vestram conuersionem *Act. 10.b.* Macta & manduca. Sextus, corpus Christi *Ioann. cap. 6.f.* Caro mea vere est cibus. Hic confirmatiuus. *Psal. 103.* Panis cor hominis confirmet Septimus, quo Dominus ministrabit super mensam suam.
a Pax huic domui,] Sed hodie tumultus vbi iacebit dominus noster, quid comedet, quod vinum bibet, &c. Isti sunt canes immundi qui dispergentur ad manducandum si verò non fuerint saturati, & murmurabunt.
c Pax vestra] Sed hi turbant eam, ducunt quod non valet obolum. Sed Deus non irridetur.
d Ad vos reuertetur. Sed non potest ad eos reuerti, quia non possunt pace, sed odium, vt habeant carnis primum suum. Puluis est sterilis, dispergibilis, informabilis, inquinat & cæcat, &c.

c Veniet pax vestra super eam, si autem nõ fuerit digna, pax vestra ad vos reuertetur id est, merces optatæ pacis. Vel pax vestra quasi merces prædicationis vobis à Deo recompensabitur, vt dicit Gl.
e Et quicunque nõ receperit vos] in hospitio. Hic agit de pœna repellentium eos.
f Neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris] Opera Iudæorum signa erant, & ideo hæc præcipit in signum. Hoc enim signum erat quod nihil de terrenis operibus eorũ quærerent, qui suas spirituales non quærebant. *Hieronymus*. In testimonium quod prædicatio vsque ad illam ciuitatem peruenit, signum puluis in pedibus, laboris excussio, laboris inutilitatem, quia inutilia solent abijci & excuti. Item.
g Excutite puluerem,] id est, minima terrenis, & laboris quam pro illis sustinuistis exponite, & annunciate, quia occasio erunt maioris damnationis nisi receperint vos, vel maioris amoris si audire voluerint.
h Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij quàm illi ciuitati.] Sodomitæ inhospitales erant, sed non ibi tales quales erãt Apostoli & prophetæ erãt hospites. Vnde cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Item Sodomitæ non frangebant nisi legem naturæ, isti verò legem naturæ, & legem scriptam & dicta prophetarũ & Apostolorum.
i Ecce ego mitto vos.] Quarta pars. Post refocillatione temporali, ne nimia aduersitas frangat, hic præmittit militantiam passionũ, ne continua prosperitas emolliat, quia sæcula prauitia minus lædunt. Ideo etiam, ne de potestate sibi data superbiant. Dicit ergo, Ecce

l Ecce ego] Deus.
K Mitto vos. *Rom. 10.e.* Quomodo prædicabunt nisi mittantur? A solo Iesu mittendi, & semel sufficit mitti. *Ioan. 7.e.* Miserunt principes & pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum. *Ierem. 23.d.* Nõ mittebã prophetas & ipsi currebant. Si habet quis quæ prædicat Dominus instruendo, dignus est, vt sit missus Domini. Mitto vos, vt cursores. Cursor debet habere pixidem depictam insignis mittentis. Pixis est cor. *Osea 4.c.* Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor. Tales dimittunt pixidem in vadio in taberna mundi. *Sap. 6 c.* Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuũ. Multi depingũt arma diaboli in pixide, per quod ostendunt se esse nuncios eius. Multi volunt mitti sine literis, vel ferunt litteras Vriæ *2. Reg 11.c.* Sigillum est charitas. Hęc est impressio Spiritus sãcti. *Ephes. 4.g.* Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis. *Ioan. 13.d.* In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Ideo *Cap. eod. a.* dicitur: Conuocatis duodecim, &c. Ideo dicit, Vos, scil. conuocatos. Item mittit vt milites Omnis autem pugna vnanimiter aggressa parit victoriã, vt dicit [illegible] Item mittit vt aduocatos ad defendendum causam ecclesiæ suæ sponsæ. *Isa. 1.c.* Defendite viduam. Item vt testes. *Actor. 1.a.* Et eritis mihi testes. Item sicut oues. *Cant. 6.b* Dẽtes tui sicut greges ouiũ quæ ascẽderunt de lauacro. Oues, quia ... secunda per bona opera. Oues si bene custodiãtur pariũt ferè per totam vitam suam *Isa. 60 b.* Arietes Nabaioth ministrabunt tibi

m Et simplices sicut columbæ id est, fideles osculum amicitiæ porrigentes, quasi prudentes astutiæ ad intelligendas fraudes, simplices ad ignoscendum, mitius Simplices sicut columbæ. Septẽ sunt simplicitates. — *2. Cor. 6. a. Septẽ sunt simplicitates.*
Prima fidei *2. Corinth. 11.a.* Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, corrumpantur sensus vestri & excidant à simplicitate quæ est in Christo, id est, in fide Christi. *Gloss.* à paradiso simplicis fidei, &c.
Secunda intentionis. *Ephes. 6.a.* Obedite Et post: In simplicitate cordis vestri. *Sap. 1.a.* In simplicitate cordis quærite illum. Tertia innocentiæ. *Prouerb. 2. b.* Protegit gradientes simpliciter, id est innocẽter, vt vulgariter dicitur de huiusmodi homine. Quarta mansuetudinis *Prouerb. 2. d.* Et simplices permanebunt in ea, id est oues qui terram possidebunt. Quinta est paupertatis. *Prouerb. 28.a.* Melior est pauper ambulans in simplicitate. Sexta est obedientiæ. *Ios. 2.c.* Adhuc iu[illegible] nes in simplicitate sua, id est, [illegible] Septima [illegible] simpli[illegible] cius [illegible]

a Nabaioth, prophetia, id eſt, filia prophetarum, arietes alios fœcundantes. Ouis manſu[illegible] patiens, humilis, innocens dat lac doctrinæ, la[illegible] quia nos defendit oratione, carnes, quia pro nobis paſſi ſunt Apoſtoli, fimum per bonum exemplu[m]. [In] medio luporum. Contra eos qui volunt intrare in medio ouilium. *Iſaia cap. 65. d.* Lupus & agnus paſcentur ſimul. In medio luporum, vt patientia eorum [illegible] fit quaſi [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible]. Item [illegible] decitur, ca[illegible] ſualit ecit. Ante, cum dicitur, tendit [illegible] temporalem. A dextris, cùm dicitur, hæc facit vt [illegible] oueat. A ſiniſtris, cùm dicitur, oc[illegible] In medio,] vt omnibus communis ſit. V[illegible] *[illegible] capitulo [illegible]* b. Facti ſumus [illegible] medio veſtrûm tanquam ſi nutrix foueat [illegible] amnes vos cupidè, volebamus tradere [illegible], non ſolum Euangelium Dei, ſed etiam animas [illegible] *capitulo 3* a. Iudices eius lupi veſpere, [illegible] in mane. *Gloſ.* alius non [illegible] poſſet rapere. Tamen Lupus valde timet ignem prædicationis. Mirabilis [illegible] Chriſtus, qui oues mittit ad capiendum lupos. Vnde *[Gene]ſis cap. 35* [illegible]. Rachel, id eſt, ouis, parit Beniamin. De quo *Geneſis cap. 49.* d. Beniamin, lupus rapax. [Eſ]tote ergo prudentes,] contra ſapientiam mundi. [Simplices,] contra concupiſcentiam temporalium. *Chryſoſtomus.* [Eſtote prudentes ſicut ſerpentes] ad intelligendas fraudes [illegible] Simplices ſicut columbæ,] ad ignoſcendas iniurias. Noto ſemper columbas eſſe, ne propter ſimplicitatem [illegible] in laqueum incurratis, nec ſemper ſerpentes, ne aliquando venena infundatis, ſed ſecundum tempus & perſonas & mores immutetis. Item eſtote ſerpentes, ne comprehendamini, ſed ſi comprehenſi fueritis: eſtote columbæ vt non mordeatis. Item. [Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.] Aſtutia ſerpentis in bono commendatur, qui pro capite corpus exponit, & ad deponendum [illegible] pellem in arcto ſe exponit, ſic & nos corpus pro fide capitis noſtri qui eſt Chriſtus exponere debemus, & in arcto pœnitentiæ ad exeundum veterem hominem peccati ponere. Vnde *Epheſ. capitulo quarto* e. Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem. Iſti ſignificantur per ſerpentem Moyſi, qui deuorauit ſerpentes magorum, *Exod. cap. 7.* b quia aſtutia ſpiritus deuorat aſtutiam & ſapientiam mundi. *Pſalm. 106.* Omnis ſapientia eorum deuorata eſt. *1. Cor. capitulo primo* c. [Perdam] ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Nota quod ſerpens multum timet hominem nudum, & mali illos qui omnia pro Chriſto reliquerunt. *Geneſis capitulo primo* d. Dominamini piſcibus maris & [volatilibus] cœli & beſtiis terræ dicitur ad primos parentes antequam haberent veſtes. Deponit pellem & non venenum, & homo in ægritudine totus depilatus vitium non deponit, cùm tamen dicatur *Epheſ. cap. quarto* e. Deponite vos ſecundùm priſtinam conuerſationem veterem hominem. Item caudam non curat, nos natiuitatem noſtram & mortem non curamus. *Eccleſiaſtici cap. 7.* d. [Memorare] nouiſſima tua. Item habet oculos à dextris & à ſiniſtris & non ante, ſic nos conſideramus aduerſa vt caueamus, proſpera vt habeamus, ſed non conſideramus iudicium, infernum, nec premium bonorum, cùm tamen dicatur *[Deuteronomium] capitulo quarto* d. Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Item venenum non reputat eſſe venenum, & nos peccata noſtra non reputamus eſſe aliquid, & [illegible] reprehendamur, *Prouerbiorum capitulo duodecimo*, Qui odit increpationes inſipiens eſt. Item habet linguam biſurcatam, ita habent homines bilingues. *Pſalmo 139.* Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes. Item pectore & ventre recipit, & nos adhæremus terrenis voluntate & opere. *[Pſalmo] 118.* Adhæſit pauimento anima mea. Item puluerem terræ lingit. *Iſaia capitulo 65.* d. Serpenti puluis panis eius. *Pſalmo 71.* Inimici eius terram lingent. Item arbuſtis inſidiatur, ſicut malus homo prædicatoribus. *Threnorum capitulo primo* c. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorſum. Item multum [illegible] hominis [illegible], ſic mali verba boni hominis [illegible]. *[illegible] capitulo* 22. b. Et ſi expueris ſuper illam extinguetur. Sequitur. [Et ſimplices ſicut columbæ.] *Chryſoſtom[us]*. Quid proficeret columba tantis inſidiantibus accipitribus? Idem. Nec ſimplicem ſolùm præcipit eſſe vt ruſticum, nec prudentem, ſed vtrumque commiſcuit. [Sicut columbæ.] Quando creſcunt pullis plumæ fugit maſculus terram falſam, & quod fugit ponit in ore pullorum, vt aſſueſcant cibo. Felle caret, circa fluenta reſidet, roſtro non lædit, cadaueribus non inſidet, potiora grana eligit. *Iſa. cap. 60.* Qui ſunt iſti qui vt nubes volant & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas, id eſt, Eccleſias vt ibi generent pullos ſpirituales.

Marc. 13. Luc. 21. c.

Proprietates ſerpentis.

Proprietates columbæ.

a Cauete autem ab hominibus: b Tradent enim vos in c conciliis, d & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, e & ad reges, f & ad præſides g ducemini h propter me i in teſtimonium illis K & gẽtibus.

a Cauete autem ab hominibus] id eſt, cauti eſtote. In hoc ſitis ſerpentes, id eſt, aſtuti ab hominibus fraudulenter perſuadentibus. *Prouerb. 12. c.* Dolus in corde cogitantium mala. *Ibidem.* Qui autem diſſimulat iniuriam callidus eſt. *Chryſoſtomus.* Suffecerat dicere, attendite vobis, ſed addit ab hominibus, quia præ hominibus malis homo eſt peſſimum malum. Vnaquæque enim beſtia vnum & huic proprium malum, homo autem omnia. Denique homo malus, peior eſt quàm diabolus. Diabolus enim ſi videt iuſtum non audet accedere, homo malus illum nõ timet, ſed contemnit. *Inf.* Sicut homo ſine armis non poteſt aliquid contra hoſtes, ſic diabolus ſine homine non poteſt aliquid contra ſanctos.

a Cauete autẽ, &c.] *Chryſoſtom.* Proprium eſt ſerpenti ab hominibus cautè proſpicere. *Geneſis 3.* a. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat dominus Deus. *Cant. 5.* c. Oculi eius columbarum ſuper riuos aquarum quæ lacte ſunt lotæ, id eſt, doctrina Chriſti. Vnde *Ioan. 15.* a. Iam vos mundi eſtis, &c.

b Tradent enim vos. In hoc ſitis columbæ, non ad mordendum ſed manſuetè ſuſtinendum, quia in patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. *Luc. 21. d*

c In conciliis.] Conſuetudo erat Iudæorũ vt ſi quis faceret contra eos vocabant in concilium ſuum, & niſi vellet ſe corrigere flagellabant eum, quod ſi flagellare non poterãt ad præſidem ducebant. De his conciliis dicit *Pſalm. 34.* Dominus diſſipat concilia gentium, id eſt, Iudæorum gentiliter viuentium. *Actor. cap. 5.* g. Si ex hominibus concilium, hoc autem opus diſſoluetur, ſi verò ex Deo eſt non poteritis diſſoluere. Et ſequitur ibi: Conuocantes Apoſtolos, cæſis denunciauerunt eis ne ampliùs loquerentur in nomine Ieſu. Vnde ſequitur.

d Et in ſynagogis ſuis flagellabunt vos] ſub ſpecie correctionis. Ibi enim erat correctionis locus. *Chryſoſtomus.* Vbi orationes & ſacrificia offerebant, quaſi ſacrificium offerebant flagitium. Reuera ſacrificium erat, non ad coronam Iudæorum, ſed ſuam.

e Et ad reges & ad præſides ducemini,] propter me. Litera ita reſpicit ordinem & proceſſum in corripiendo. Primò enim in conciliis conueniebant pro enormi exceſſu, & niſi ſe corrigere voluiſſent flagellabant, & tunc niſi corrigerentur ad præſidem trahebant. Et hoc eſt quod ſequitur.

e Et ad reges] id eſt, ad regnorum dominatores.

f Et ad præſides,] minores principes ſiue eorum balliuos.

g Ducemini:] Sicut factum eſt de Iacobo *ad literam, Actor. cap. 12.* a. qui ductus eſt ad Herodem, & ab ipſo interfectus.

h Propter me] non peccata veſtra, ſicut nec ego paſſurus ſum pro peccatis meis. *Pet. 4.* d. Nemo igitur veſtrum patiatur quaſi homicida aut ſicut fur, aut maledicus aut alienorum appetitor. Magna eſt gloria à Deo pati, vt dicit *Iob cap. ſexto* b. Hæc ſit conſolatio mea vt affligens me dolore non parcat. Ergo magna eſt gratia pati pro Deo. *Philippens. cap. primo* d. Et hoc ideo, quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiam pro ipſo patiamini.

i In teſtimonium illis] in ſuam damnationem.

K Et gentibus] ad eorum vtilitatem, vt inde electi exemplum capiant, vnde peruerſi ſine excuſatione pereant. *Beda.* Hæc in teſtimonium ſunt illis gentibus de peruerſitate, ſcilicet Iudæorum, & de correctione gentium. Mors quippe ſanctorum bonis in adiutorium eſt, malis in teſtimonium, vt inde peruerſi ſine excuſatione pereant, vnde electi exemplum capiant & viuant.

A *a* Cum autem tradēt vos, nolite cogitare.] Ecce prædicit triſtia, ne euaneſcant, ſed cùm irruerit aduerſitas, tolerabiliùs ſuſtineant, iacula enim præuiſa minùs lædunt.

b Nolite] ergo, ſed omnem ſollicitudinem in Deum proijcite.

c Cogitare] *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino.

C *d* Quomodo] ornatè vel inornatè. Non enim attendit Deus ad ornatum verborum. *Iob* 41. a. Non parcam ei verbis potentibus & ad deprecandum compoſitis.

e Aut quid loquamini, q.d. nec materia ſermonis ſoliciti ſitis, quia Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa, vnde ſequitur.

a Cùm autem tradent vos, *b* nolite *c* cogitare *d* quomodo *e* aut quid loquamini. *f* Dabitur enim vobis in illa hora *g* quid loquamini. *h* Non enim vos eſtis qui loquimini, *i* ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.

f Dabitur enim vobis in illa hora] à patre luminum, à quo omne datum optimum eſt. *Iacob.* 1. c. quid loquamini in illa hora, dicit, quia neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. *Iob* 7. d. Viſitas eum diluculo & ſubitò probas illum. Hoc adimpletum eſt: *Actor.* 2. a. Factus eſt repente de cælo ſonus aduenientis ſpiritus vehementis, &c. *Luc.* 21. c. Ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. *Pſal.* 32. Verbo Domini cæli firmati ſunt, id eſt Apoſtoli. Hoc impletum eſt etiam in Beato Stephano. *Actor.* .c. Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur. Exemplum etiam de Beata Catharina, cui non poterant oratores reſiſtere. *Exod.* 4. c. Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum? Nonne ego? Perge igitur, ego ero in ore tuo & docebo quid loquaris. *Eccle.* 15. c. Sapientiæ Dei aſtabit laus, & in ore fideli abundabit. *Chryſoſtomus.* Ædificator poteſt præuidere quibus lignis indigeat, ſed tu neſcis qualis interrogatio futura ſit, præſertim cum diabolus in iudicibus loquatur. Ita ſi ex vobis loquamini, ſecundùm verba reſpondebitis, ſi autem ex ſpiritu ſecundùm cogitatum. Item *Chryſoſtomus.* Qui ſollicitus eſt quid loquatur, in ſua confidit ſapientia, quæ eſt prima cauſa ruinæ.

g Quid loquamini] *Pſal.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. *Zachar.* 1. b. Dixit ad me Angelus qui loquebatur in me. Nec mirum igitur ſi non ſitis ſolliciti de ſermone.

h Non enim vos eſtis qui loquimini] id eſt, non vos ex induſtria veſtra loquimini. *Hieronymus.* Vos ad certamen acceditis, ſed ego prælior, vos verba traditis, ſed ego ſum qui loquor.

i Sed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis] velut in organis, dicit *Interlin.* Et eſt modus loquendi, quia ſicut organa emittunt modulationes ad nutum temperantis, ita homo loquitur ad voluntatem patris inſpirantis. *Roman.* 9. c. Non eſt volentis aut currentis ſed Dei miſerentis. Nec mirum ſi Apoſtoli loquantur a ſpiritu patris, cum ipſe Ieſus teſtatur. *Ioan.* 8. d. Et ego quæ audiui à patre, hæc loquor in mundo. Et *poſtea.* A meipſo facio nihil ſed ſicut docuit me pater.

k Tradet autem frater fratrem in mortem.] Ecce aggrauatio perſecutionis diſcipulorum ſpecificata, ſcilicet quod à domeſticis eſſent paſſuri. Vnde *Pſal.* 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Item Homo pacis meæ in quo ſperaui, &c. *Michææ* vii. b. Filius contumeliam faciet patri, filia cõſurget aduerſus matrē ſuam, nurus contra ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Sed tantò creſcit merces operis, quantò eis virtutum lucrum ex aliena proficit damno charitatis. *Ierem.* 9. b. Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam. *Mich.* 7. a. Omnes ſanguini inſidiantur, & vir fratrem ſuum venatur ad mortē. *Chryſoſt.* Cain interfecit fratrem, ſed quid quod pater filium nulla iniuria exiſtē te perimit? Ecce fortior eſt conflictio inimici quam virtus naturæ. Corruptibilis eſt enim omnis carnis delectatio, mendax eſt ſecularis amicitia, quæ timoris diuini vinculo non eſt ligata. Non eſt fides in ſeruis diaboli. Diabolus enim nec generat nec generatur, nec ſcit ſeruare iura propinquitatis. O ineſtimabile diabolici furoris incendium. Idem. Nemo ſperet in patronis & amicis.

l Et pater filium] ad literam. *Moraliter*, hoc hodie fit inter prælatos & ſubditos. Alter excommunicat, & alter appellat, & mutuò Romam vadunt & redeunt, & mutuò de ſuis locis ſe expellunt. *Zachar.* 13. b. Dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum, non viues, quia mendacium locutus es.

k Tradet autē frater fratrem in mortē & *l* pater filiū, & *m* inſurgēt filij in parētes & *n* morte eos afficient, & *o* eritis odio omnibus hominibus propter nomē meū. *p* Qui autem *q* perſeuerauerit *r* vſq; in finem, hic *s* ſaluus erit.

m Et inſurgent filij in parentes,] id eſt, contra.

n Et morte eos afficient.] Hoc totum contigit ad litteram. Quia autem in tertia perſona loquitur, ſignificat quod non tantum intelligit de Apoſtolis, ſed & de poſtea miſſis, ſcilicet de Martyribus. *Chryſoſt.* Si in natura deficit amicitia, quomodo inuenietur extra naturam? Ouid. — *Mich. 7.b.*

Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et paulò ante. — *Ouid. 1. metamor.*

Fratrum quoque gratia rara eſt.

o Et eritis odio omnibus hominibus propter nomē meum.] *Ioan.* 15. c. Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si enim de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. *Iac* 4. a. Quicunque voluerit eſſe amicus huius mundi, inimicus Dei conſtituitur.

p Qui autem perſeuerauerit vſq; in finem hic ſaluus erit.] *Chryſoſt.* Aſſueuerunt multi in initio feruentes eſſe, in fine remiſſi & diſſoluti: Quæ vtilitas eſt ſeminum primò florentium, poſtea autem tabeſcentium? Et poſt. Ne quis dicat, omnia Deus fecit & mirabile nihil factum eſt, & ſi ſunt tales non eſt mirum. Ideo dicit Qui autem perſeuerauerit. In hoc notatur animi fortitudo. *Ezech.* 9. c. Omnem autem ſuper quem videritis Tau, ne occidatis. Tau eſt vltima litera in alphabeto Hebræo, quæ habet formam crucis, & ſignificat perſeuerantiam in pœnitentia. *Geneſ.* 37. a. Iacob fecit Ioſeph tunicam polymitam. *Alia tranſlatio* dicit talarem, & ſignificat perſeuerantiam. Item *Exod.* 28. b. Sacerdos induebatur podere, & ſacerdos noſter nunc induitur alba. *Apoc.* 1. c. Ioannes vidit veſtitum podere. *Leuit.* 22. c. Bouem & ouem aure & cauda amputatis voluntariè offerre poteſt, votum autem ex his ſolui non poteſt, id eſt, peccatum baptiſmale. — *Sap. 18.d.*

r Vſque in finem hic ſaluus erit.] *Chryſoſtomus.* Incipere multorum, finire paucorum. Semper in principio delectatio eſt, in fine probatio, quod propter Deum fit æternum eſt, ſicut Deus æternè eſt. Sed nunquid perſeuerantia eſt in præcepto? Si ſic: Ergo nullus reprobus habet gratiam in præſenti, quia tranſgreſſor eſt præcepti obedientiæ. Ad hoc dicunt quod duplex eſt perſeuerantia. Vna eſt continuatio in bonis operibus, ad hanc nullus tenetur. Et eſt perſeuerantia propoſitum ſiue voluntas bene agendi, & hæc eſt in præcepto, & de hac fit hic mentio. Et de hac dicitur *Lucæ capitulo* 21. d. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. *Gloſſ.* dicit: Dum nobis dominari diſcimus, hoc ipſum incipimus poſſidere quod ſumus. Mali quidem corda, id eſt, animas quarum vſum non habent, amiſerunt. *Oſeæ capitulo* 7. e. Ephraim factus eſt quaſi columba ſeducta non habens cor. *Iſaiæ capitulo* 46. e. Redite præuaricatores ad cor. *Beda.* Perſeuerantia ſola meretur viribus gloriam, coronam virtutibus. Prorſus abſque perſeuerantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur, vigor virium, virtutum eſt conſummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, ſoror eſt patientiæ, conſtantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, ſanctitatis propugnaculum. Perſeuerantiam tolle, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, ſed qui perſeuerauerit, ſaluus erit. Saul cùm eſſet paruulus in oculis ſuis, Rex eſt ſuper Iſrael conſtitutus: Non perſeuerans in humilitate & regnum amiſit & vitam. Si cautela Samſon, ſi Salomon deuotio perſeuerantiam retinuiſſent, nec hic ſapientia priuaretur, nec ille viribus. — *1.Reg.15.*

p Qui autem] Ecce conſolatio.

q Perſeuerauerit.] In hoc fortitudo.

r Vſque in finem] vitæ. *Chryſ.* Dicens, in finem, ſignificat omnem vitam, non duos annos vel tres.

s Hic ſaluus erit.] Idem *infrà* 24. b.

Cùm autem

A a Cum autem persequentur, &c.] Supra *eodem* dixerat dominus discipulis, cum mitteret eos: In viam gentium ne abieritis, sed potiùs ite ad oues quæ perierūt domus Israël, postea mala quæ passuri erant in mundo prædixit, nunc autem quid debeant in persecutione facere ostendit, dicens, quòd non debent desistere, sed ad tempus declinare. Et hoc est, a Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista.] *Interlin.* Non debetis desistere, sed ad tempus declinare, vt alijs [illegible] tis prodesse. *Philosophus*: Dum furor in cursu est, currenti cedendum erit.

> a Cum auté persequētur vos in ciuitate ista, b fugite in aliam. c Amen dico vobis, d non consummabitis ciuitates Israël, e donec veniat filius hominis. f Non est discipulus super magistrum, g nec seruus super dominum suum. h Sufficit i discipulo vt sit sicut magister eius, & † k seruus sicut Dominus eius. Si l patremfamilias Beelzebub m vocauerunt, quanto n magis domesticos eius. Ne o ergo timueritis eos. Nihil enim p opertum quod non reueletur, & q occultum quod non sciatur. Quod dico r vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate t super tecta. Et u nolite timere eos qui occidunt corpus, animā x autem non possunt oc-

Luc.6.f. Ioa.13.b.

al.† serno

b Fugite in aliam,] vt ampliùs nomen meum publicetur, & vestra prædicatio cognoscatur. *Gen.* 28. b. Iacob fugit Esau. Et 31.c. Idem fugit à facie Laban. 1. *Reg.* 20. a. Dauid fugit Saul 3. *Reg.* 19. a. Elias fugit Iezabel. Fugere debemus duo, vt parcamus hostibus, quia magis peccarent nobis nocendo, & vt alijs proficiamus. Hoc autem scil. fugere præceptum fuit, tum quia Apostoli tunc erāt rudes & tenelli, tum quia personalis eorum fuga futura a torū erat persecutio. Cum verò quæritur grex, debet pastor se opponere. *Ioan.* 10. b. Bonus pastor animam suam dat, &c. Vel mystice, ciuitates Iudæ debent inhabitari vt domus refugij. Vnde 1. *Reg.* 24. a. Dauid fugit ad tutissima loca Engaddi.

c Amen dico vobis.] Respondet Dominus ad ipsorum authypophoram, quasi dicat supra dixisti, ne excederemus fines Iudææ, [illegible]. In viam gentium ne abieritis, nunc autem dicis fugite de ciuitate in ciuitatem, fortassis numerus earum quia paucus, non sufficit nobis fugientibus. Ad hoc respondet

d Non consummabitis ciuitates Israel donec veniat filius hominis. Non consummabitis] prædicando fidem.

e Donec veniat resuscitatus. Veniat inquam resuscitatus, dicit *Interlin.* quasi dicat, consummatio prædicationis fidei nō fiet donec filius hominis resuscitatus veniat ad succurrendum vobis. [illegible] 10. c. Fidelis est Deus qui non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Vel hoc intelligi potest de consummatione finali, quæ non nisi in secundo erit aduentu, quia omnia hæc tormenta quæ supra dixit, non omnia sunt Apostolis audita, sed in eis pro parte, & pro parte eorum sequacibus, qui eodem modo fugerunt & consimilia frequenter passi sunt. *Chrysost.* Ad mansuetiora ducit sermonem, nec iubet aggredi certaminis, sed fugere. Sed quid ait si de alia & alijs ciuitate expulsantur? Respondet. Non explebitis ciuitates Israel. [illegible] non soluit mala, sed abstrahit à periculis. Similiter nec eos simpliciter iussit fugere, sed cum abigerentur, secedere.

f Non est discipulus super magistrum.] Consolatur eos per exemplum suum, inuitans eos ad patientiam, quasi dicat, non debetis vim facere de sustinendo, quia ego qui magister vester sum, ampliora sustinebo. *Augustinus.* Magna consolatio membris ex capite *infrà* 23. a. Vnus est magister vester.

g Nec seruus super Dominum suum. *Isa.* 42. b. Ego Dominus, hoc est nomen meum. *Ioan.* 13. b. Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis. Sum etenim. Et sequitur. Exemplum dedit vobis vt quemadmodum ego feci & vos faciatis. Vnde subdit

h sufficit] id est, sufficere debet.

i Discipulo vt sit sicut magister eius] leniter sustinens iniuriam. *Roman. cap.* 12. d. Nulli malum pro malo reddentes. Vel non quærens vindictam. *Deuter.* 32. e. Mea est vltio. Vel, Sicut magister, prius faciens quam docens. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere, supra 5. c. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur. *Luc. vlt.* c. Vir propheta potens opere & sermone. *Exod.* 28. præponitur superhumerale rationali.

k Et seruus sicut Dominus eius.] Apostolos & imitatores eorum vsque ad finem sæculi dicit discipulum, & seruum, se autem magistrum, & Dominum. *Beda.* Si magister non suas, vult vindicare iniurias, qui Deus est, sed ipsos magis vult insecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est discipuli qui puri homines sunt regulam sequantur. *Ioan.* 15. c. Ego dixi vobis: Non est maior seruus domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur. Sequitur.

l Si patremfamilias] id est, me qui pater vester sum, qui de vobis paternam gero solicitudinem.

m Beelzebub vocauerunt] idest operari in Beelzebub *Infrà.* 12. b. Hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.

n Quantò magis domesticos eius.] *Chrysost.* Non dixit, quanto magis seruos, sed domesticos. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos.

Marc.9. e. Luc.8. c. & 12. a. 11.q.3. c. nolite. a. De bare. ca. eli ex initi-lio.

D

11.q.3.c. nolite.2. 53.q.6. in princ.

o Ne ergo timueritis eos.] Ex prædictis infert, ex quo domestici estis magni patris, ne timeatis ab inimicis fragilib. *Is.* 51. c. Nolite timere opprobriū hominum, & blasphemias eorum ne metuatis, sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis. Et *eod.* d. Quis tu vt timeas ab homine mortali & à filio hominis, qui quasi fœnum sic arescet, & oblitus es Domini creatoris tui. 1. *Machab.* 2. g. A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est, hodie extollitur & cras non inuenietur.

p Nihil enim opertum quod non reueletur.] Hoc ad bonos pertinet, dicit *Glo. Hieron.* Sensus est. Nolite timere persecutorum sæuitiam, neque æmulemini simulatores, quia veniet dies iudicij, in quo & vestra virtus, & eorum nequitia demonstrabitur.

q Et occultum quod non sciatur.] Hoc ad malos, dicit *Interlin.* Et potest opertum referri ad cogitationes, occultum ad opera. 1. *Cor* 4. a. Nolite ante tempus iudicare quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium *Psal.* 75. Cogitatio hominis confitebitur tibi, &c. *Malach. vlt.* a. Dies Domini non relinquet in eis neq; radicem neq; germē, id est, nec impunitam relinquet cogitationem nec opus. *Daniel.* 7. c. Iudicium sedit & libri aperti sunt. r Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine,] id est, quod dico vobis obscurè, & sub ænigmate, prædicate apertè Ad hoc enim misi vos inter lupos, vt per apertam prędicationē faciatis agnos. *Chrys.* Non solùm ille proditor est veritatis qui mendacium pro veritate loquitur, sed etiam qui non liberè pronunciat veritatem quam pronunciare oportet, aut non liberè defendit veritatem quam defendere oportet. Istud sacerdotum est, illud autem laicorum. Item tacere veritatem coram infidelibus multi nō putāt peccatum. s Et quod in aure auditis] id est priuatim, & solitariè. t Prædicate super tecta] id est, palam, & publicè. Mos enim erat in Palestina quod ibi nō sunt tecta cacuminata, sed desuper plana, & inde habere solent prædicatores sermonem ad populum. Et secundū horum morē loquitur Dominus. *Chrys.* Non erant tenebræ cùm hoc dicebat, neque in aure loquebatur, sed quia eis solum & in angulo Palestinæ loquebatur, hoc tenebras vocat respectu propalationis futuræ. Et *inf.* Hoc non tantùm iniungentis est, sed etiam prędicatio est. u Et nolite timere, &c.] quod infidelium est. *Ierem.* 10. a. Nolite metuere, quæ timent gentes. *Seneca.* Mors, exilium, luctus non sunt supplicia, sed tributa viuendi, quod debeo soluere paratus sum, vbi me fœnerator appellauerit. *Eccl.* 29. a. In tempore redditionis postulabit tempus. Strenuus miles non timet mortem equi vt faciat ingens factum vel pulchrum ictum, maximè cum est de familia, & scit meliorem equum sibi retribuendum pro amisso in bello Domini sui. Vnde *cap.* 2. *Machab.* 7. c. Tertius linguam postulatus citò protulit & manos constanter extendit, & cum fiducia ait. E cœlo ista possideo, sed propter leges Dei ista despicio, quia ab ipso me ea recepturum spero. x Animam autem, &c.] *Seneca.* In mores fortuna ius non habet. *Augustinus.* Nihil fortius anima habente charitatem, quæ facit se vinci cum vincitur. *Beda.* Duo sunt genera persecutorum. Vnum palam sæuientium, & aliud fictè blandientium, quod pertinet ad

A hypocrisim

A hypocrisim Pharisæorum. Vtrumque præcipit Dominus non timeri, quia non habent potestatem in animas iustorum. *Sapien.3.a.* Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.

a Sed potiùs timete eum qui potest corpus & animã mittere in gehennam] *Ierem.10.a.* Quis non timebit te o rex gentium ? *Hieronymus.*

Duplicem gehennam ignis & frigoris in Iob plenissimè legimus 24. c. Ad nimium calorem transibunt ab aquis niuium, &c. *Chrysost.* Cum qui potest animam perdere non timemus, eum qui potest corpus non perdere, sed interficere timemus. *Prou.* 29. d. Qui timet hominem citò corruet, qui sperat in Domino sublevabitur. Sequitur.

Marc.8.d *Luc.9.c.* *& 12.b.* *De pæn. dis.3.c.* *adhuc perfidi.*

cidere, sed *a* potius timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. *b* Nonne duo passeres *c* asse væneunt? Et *d* vnus ex illis nõ cadet *e* super terrã *f* sine patre vestro. *g* Vestri autẽ capilli capitis omnes *h* numerati sũt. *i* Nolite ergo timere, *k* multis passeribus meliores estis vos. Omnis *l* ergo qui cõfitebitur me corã hominibus cõfitebor & ego eũ corã patre meo *m* qui est in cælis. *n* Qui autẽ negauerit me coram hominibus *o* negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. *p* Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non *q* veni pacem mittere, sed gladiũ. *r* Veni enim separare hominẽ aduersus patrem suum, *s* & filiam aduersus matrem suã, *t* & nurũ aduersùs socrum suam, *u* & inimici hominis domestici eius. *x* Qui amat patrem aut matrem plusquã me, nõ est me dignus.

b Nonne duo passeres asse væneunt, &c.] Remouit ab eis quod timore humano, vel humano non debent à prædicatione diuini nominis cessare, nunc idem ostendit eis per exemplum, & quasi à minori procedit, q.d. si passeres non venduntur, aut moriuntur sine prouidentia patris vestri, multò fortius nec aliquid sine eius prouidentia fiet vobis. Dicit ergo.

b Non ne duo passeres] aues & quasi pro nihilo morientes.

c Asse væneunt] i. venduntur. As pondus est indiuiduum, non ratione quantitatis, sed in distinctione ponderum. Et potest esse as in ponderibus, quod vnitas in numeris. *Hugo.* Pondus communiter pro libra accipitur & completur duodecim vnciis. *Luc.* 12. a. dicit. Nonne quinque passeres væneunt dipondio. Nec multum distat dicere, duo, asse, & quinque, dipondio. Dipondius enim est ex duobus assibus. Et simile est, si pro vno denario tantum dentur quinque oua, & pro obolo duo.

d Et vnus ex illis] scil. passeribus. *e* Non cadet super terram] i. non moritur. *f* Sine patre vestro] i. sine prouidentia Patris vestri, in quo sunt omnia. *Sap.6.b.* Pusillum & magnũ ipse fecit, & æqualiter est ei cura de omnibus. Ponit autem exemplum de passeribus, quia sunt aues notæ & circumspectæ, & multatenses. *g* Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.] Numerare duo importat, notitiam & conseruationem. Vnde dicit *Gloss.*

h Numerati sunt,] non actu computationis, sed facultate cognitionis, à similitudine pecuniæ quæ numeratur vt seruetur. Vnde dicit *Interl.* Vt taceam de massa corporis etiam minimæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. Secundùm *Augustinum & Bedam*, materia capilli redibit in totum corpus in eandem partem vel aliam, sicut in statua quando refunditur.

i Nolite ergo timere imo proiicite omnem curam in eum apud quem nec capillus perit. *1. Petr. vlt.b.* Omnem solicitudinem proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. *Chrys.* Timidorum est mortem formidare. Mors enim munus est necessarium naturæ iam corruptæ, quæ non est fugienda, sed tanquam malorum terminus amplectenda. *Cato* Ne timeas mortem quæ vitæ est vltima finis. *Chrys.* Fiat voluntarium quòd futurum est necessarium. Offeramus Deo pro munere, quod pro delicto redditur.

Caro.

k Multis passeribus meliores estis vos, quoad statum naturæ, quia ratione ditati, quoad statum gratiæ per adoptionem filij Dei, in futuro in statu gloriæ beatificandi. Vnde sequitur.

l Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est.] Cõtinuatio nec est. Ex quo nõ sunt tortores timendi, quia nihil sciunt nec facere possunt sine permissione & prouidentia Dei. Ergo qui confitebitur, &c. ore & opere. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem. Sed adhuc relinquitur tertium, quia fides sine operibus mortua est. *Iac.2.c.* Et hic est funiculus triplex qui difficile rumpitur. *Eccl.4.c.* *Chrys.* Si sufficeret Christo, quia cognoscis eum, etiã non confessus fueris coram hominibus, ergo & tibi sufficit quòd cognoscit te Christus etsi nõ confiteatur te coram Deo. *Idem.* Si sufficeret fides tantùm cordis, tantùm cor tibi creasset Deus & non os.

m Qui in cælis est] in cõsortio sanctorum. *Sup.6.b.* Pater noster qui es in cælis. *Ps.122.* Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis. *n* Qui autem negauerit me coram hominibus. *Luc.9.d.* Qui erubuerit me, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua. *o* Negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. *Hier.* Vbi maximè prudesse debet mei nominis cõfessio, eũ dicetur. Ite maledicti. *Infra.25.d.* *Chrys.* Prius dicit, præmiũ, post, pœnam, quia misericors Deus paratior est ad remunerandum quã ad puniendum. Item: Si magnum est esse testem Christi, quantò magis est testem habere Christum? Sequitur.

Luc.12.b.

Luc.14 f.

p Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram] Hic remouet tertium impedimentum, scil. carnalem affectũ. q.d. Dominus, nõ tamẽ volo vt timore mortis nõ cesseris à cõfessione nominis mei, sed etiã volo vt propter amorem mei omnẽ affectũ amicorũ carnalium contemnatis. Sed obiicitur *in Ps.71.* Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Et *Ephes.2.c.* Ipse est pax nostra, & ibi loquitur de pace spirituali, hic de corporali quam vult separare ab Apostolis. *q* Non veni pacem mittere sed gladium verbi Dei, de quo *Heb.4.c.* Viuus sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. *Ierem.48.b.* Male dictus qui prohibet gladium suum à sanguine. *Cant.3.c.* En lectulum Salomonis, i. Ecclesiam vel cõscientiam sexaginta fortes ambiunt, &c super femur vt s. omnis fecius carnis abscindatur. Rusticus non super latus gladiũ fert sed retrosum post humerum *Psal. 49.* Proiecisti sermonem meum retrorsum. Histrio autem fert in ore, vt inde ludat & lucretur *Psal.58.* Et gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit. Mercator autem fert gladios inuolutos, no vt pugnet, sed vt vendat. Sic multi scholares & presbyteri verbum Dei habẽt inuolutum in cistis suis & quaternis, qui significantur per Abimelec. *1. Reg.21.c.* qui habebat gladium Goliæ inuolutum. Sed timendum est eis, quia gladius ille fuit ei occasio mortis. *r* Veni enim separare hominem aduersus patrem suum] ad literam. *s* Et filiam aduersus matrem suam,] illa scil. Christiana affecta, illa manente incredula.

Moraliter. Pater diabolus, mater concupiscentia. *Psalm. 26.* Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, &c. *Ezech.16.a.* Pater tuus Amorrhæus, id est amaricans, & mater tua Cethæa, id est gulosa, scil. caro qua semper conqueritur de insufficientia ciborum & vestium.

Moralit.

Mysticè. Filiam aduersus matrem] Ecclesiam à synagoga.

Mysticè

Moraliter Hodie in multis locis filia separatur à matre, id est Abbatia ab Episcopatu, vt sit exempta, & huiusmodi.

Moralit.

t Et nurum aduersus socrum suam] Secundùm *Bedam*, quæ mater est filij, socrus est vxoris eius, & sic eadem contra aliam & contra nurum est diuisa. *Isa.19.a.* Concurrere faciã Ægyptios aduersus Ægyptios, &c.

Moraliter. Nurus ratio est, hua sensualitas, cuius sponsus & rector debet esse spiritus. In his beneplacitum est Deo si concordant. *Eccles.25.a.* Vir & mulier sibi bene consentientes.

Moralit.

u Et inimici hominis domestici eius] De his omnibus expressè dicitur. *Mich.7.b.* Filia consurget aduersùs matrem, & nurus aduersùs socrum, & inimici hominis domestici eius. *Chrys.* Non dicit separare filium à patre, sed aduersùs patrẽ, quia non corporalem iubet separationem sed spiritualem. Qui enim corporaliter separatur à patre, separatur contra patrem, qui autem spiritualiter separatur, corpore quidem cum patre est, fide autem aduersus patrem. Non enim credibile est vt corporaliter iubeat relinquere patrem, qui dixit. Honora patrem, &c. *Exod.20.b.* Sequitur.

x Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, &c.] scil. vt

A propter eos di[illegible] venire ad fidem, vt acceptam dimittat. *Deut.* 33.c. Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos &c. *Gen.* 22. c. Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito tuo [illegible] me benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum [illegible] as cæli. [illegible] Christum inter filios [illegible] esse primogenitus.

nisi sunt efficiant meliores, sicut Iob. Sed multi hos Apostolos non credunt: & licet credant, tamen nolunt recipere, aut cum murmure recipiunt. Quod legitur *Prouer.* 1.c. Despexisti omne consilium meum, &c.

i Et qui me recipit eum qui me misit] quia, ego & pater vnum sumus. *Ioan.* 10.f. Vnum dico, per identitatem essentiæ, non personæ.

Infrà 16. *d. Marc.* 8. *d. Luc.* 9. *c. &* 17. *g.* *c* Et [illegible] aut [illegible] me, non [illegible]. Ad literam vero [illegible]. Sub De[illegible], & propter Deum quęquid [illegible] an n est.

Luc. 10. *Marc.* 9. *c. Ioan.* 13. *c.* *b* Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus] quia solæ priuationes non saluant, *Cay tribui non ... sollitur.* hic imitat ad bene agendum. Nota autem quod tribus modis crux tollitur. Aut cùm propter fidem Christi martyrium sustinetur, aut cum pœnitentiæ onus assumitur, aut quando quis proximis compatitur. Primum pertinet ad Martyres, secundum ad Confessores, & claustrales siue prædicatores, tertium ad coniugatos fideles, qualis fuit Tobi[illegible] quia Gabelo indigenti miserius & pecuniam sub Chirogr[illegible] co[illegible] tit. *Tob.* 1.e. De pœnitentibus dicitur *Ezech.* 9.c. Super quem videritis Tau ne occidatis, &c. Tau [illegible] c.rau, & significat pœnitentiam. Et est fig[illegible] q[illegible] cenigens erratist contra Deum. Suam,] dicit, nota[illegible] mensuram non nimiam, non remissam, sed [illegible]. Vnde *Luc.* 2.d. Simeon accepit puerum in vl[illegible].

c Et [illegible] quia Dominus antecedit ponens se exemplum sicut Gedeon. *Iudic.* 7.c. Et sequitur. Non bene sequitur q[illegible] ui us facit rem, vt Simon Cyreneus. Aut murmurando [illegible] aël. Aut propter lucrum temporale, vt [illegible] Vel propter inanem gloriam, vt Simon Magus.

d Qui inuenit animam suam perdit eam.] Nomine animæ vita præsens significatur. Res quæ inuenitur, quasi pro nihilo & quasi sine l[illegible] re habetur, sic ab impijs in hac miseria cum delec[illegible] ne viuitur. De quibus. *Psal.* 72. in labore hominum non su[illegible], &c. Hi sunt qui dicunt. *Sap.* 2.a. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam si non fu[illegible]us. Et *infrà.* b. Venite igitur & fruamur bonis quæ su[illegible] &c. non attendentes, quod dicitur: Risus dolore miscebitur, [illegible] ema gaudij luctus occupat: *Prouer.* b. 14 b. B[illegible] ergo [illegible]

d [illegible] m.] idest, qui re inuenta abutitur, perdet i[illegible] quando Cum irruerit repentina calamitas & inte[illegible] tempestas ingruerit. *Prouer.* 1.d. Qui ducunt in [illegible] dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. *Iob.* [illegible]

e Et qui perdi[illegible] animam suam] id est, vitam hanc abiecerit. Et loquitur Dominus more illorum carnalium qui statim q[illegible] ndo homo religiosè viuit, aut de mundo exit, dicunt i[illegible] [illegible] idit se. Quod legitur *Sap.* 5. a. Hi sunt quos al[illegible] ndo [illegible] mus in derisum, &c. Et de Christo paupe[illegible] *Isa.* [illegible].b. Vnde nec reputauimus eum.

f Propter me,] non propter se, vel propter inanem gloriam, sicut le[illegible], de Diogene, qui nudus manens in dolio vitam d[illegible] at austerissimam. Bene ergo dicit, propter me, non pr[illegible] luxuriam aut au[illegible] m, aut superbiam, & huiusmod[illegible] quia martyrem non f[illegible] t pœna, sed causa.

g Inuenit eam] in vita scil. æterna De qua inuentione dicit [illegible] Ibunt in adinuenti[illegible] s suis. *Eccl.* 29. b. Et quasi inu[illegible] onem reputabit i[illegible] ud.

h Qui r[illegible] pit vos, me recipit.] Hic Dominus austeritatem mandatorum temperat s[illegible] promissorum. q.d. Dominus non erit susceptio vestra, quia ego sum qui suscipior in vobis. In quo notantur duo & dignitas Apostolorum, & meritum recipientium. *Hebr.* 13.a. Hospitalitatem nolite obliuisci, propter hoc e[illegible] quidam [illegible] acuerunt Angelis hospitio recepti.

Moraliter. *Moraliter.* A[illegible] possunt dici inf[illegible] ates corporales, flagella, tribul[illegible] quas mittit Do[illegible] us quasi correctores, vt ab error[illegible] reuocent homines [illegible] os qui bo[illegible]

Et qui *a* amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non *b* accipit crucem suã, & sequitur me, non est me dignus. *d* Qui inuenit animã suã perdet illam, *e* & qui perdiderit animam suam *f* propter me, *g* inueniet eã *h* Qui recipit vos me recipit, & *i* qui me recipit recipit eum qui me misit. *k* Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, *l* mercedem Prophetæ accipiet: & *m* qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: *n* & quicũque potum dederit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli, *o* Amen dico vobis, *p* non perdet mercedem suam.

Moraliter. Qui recipit Christum in altari, recipit patrem & Spiritum sanctum. Præparet ergo vnusquisque mundæ conscientię domum. *Io.* 14.c. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Sequitur. *73. dist. c. in nomine patris.*

Marc. 9. *k* Qui recipit prophetam in nomine prophetæ] Quod præcipit Apostolus. *Gal* 6. Communicet autem is, qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis. Et respondet antypophoræ. Posset enim dicere, qua ratione vos recipiemi, ideo subdit, nomine Prophetæ. q.d. eo quod nominatur Propheta. Sed ne hoc videatur onerosum, subdit præmiũ dicens.

l Mercedem Prophetæ accipiet. Abdias quia pauit centũ prophetas in tempore Achab & Iezabel, meruit habere spiritum prophetiæ 3. *Reg.* 18.c. Rahab quia recepit exploratores, meruit communicari populo Dei *Iosue.* 2.c. *Bern.* Laicus vnum vel duos suscipiendo hospitalitatis beneficium impleuit. Episcopus si nõ omnes recipit, inhumanus est. Ideo docebat Apostolus 1. *Tim.* 3.a. Episcopum esse hospitalem. Sed quia non omnes sunt Apostoli, aut Prophetæ consequenter amplìat illud quod primò dixerat.

K Qui recipit prophetam; &c.] *Chrys.* i. quasi quasi prophetam. Item. Quid est mercede prophetæ accipiet, i. qualẽ mercedẽ ille habet qui propter Deũ peregrinatur talẽ habet & ille qui suscipit peregrinãtẽ. Et sunt ambo æquales, & qui propter Deũ refrigerat, & qui propter Deum laborat.

m Et qui recipit, &c.] quando dominus vnicuique secundum propria merita retribuet. *Isa.* 3. b. Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum comedit. *Chrysost.* Prophetæ, doctores intelliguntur, nomine iusti omnes cæteri Christiani. *Ioan.* 1 c. Nos debemus suscipere huiusmodi, vt simus cooperatores veritatis. Sed quæritur, quomodo aliquis Pseudoprophetam vel Pseudo-Apostolum ignoranter suscipiens Christũ in eo suscipiat, cum Christus in eo non sit? Est enim membrum Diaboli & longè ab eo est Christus. Responsio. Dicendum quod quamuis in illo membro Diaboli non recipiatur Christus, tamen in receptione illa, qua pius ille recipit impium, & Christum recipit, non tamen in ipso Christum recipit, & mercede non priuatur, quia in eo quod non recipit personam, sed nomen recipit, scil. quia Propheta, iustus, Apostolus, vel discipulus nominatur.

n Et quicunque potum dederit vni ex istis minimis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli.] Ne quis paupertatem causaretur, vt per eam ab hospitalitate impediretur, addit Dominus id quod facilius habetur. Ab aqua enim habenda nullus arcetur. Dicit enim *Philosophus*: Communis est vsus aquarum. Et ideo fortassè dicit, frigidæ, ne si dixisset calidæ, ignis & ligna quærerentur. *Chry.* Minimi sunt qui modicæ iustitiæ, vel fidei modicæ sunt.

o Amen dico vobis] id est, verè. *p* Non perdet mercedem suam,] imò bene conseruabit, non in saccum pertusum, vt dicit *Aggæus* 1.b. Exemplum de muliere Sareptana. 3. *Reg.* 17. quæ quia dedit bucellam panis Prophetæ, meruit cum filio à fame liberari. *Chrys.* Qui aquæ frigidæ mercedem constituit, puto quod, & sine opere, bona voluntati reddet mercedem. Ex hoc loco satis potest retundi sumptuositas prædicatorum, cum potum ponit aquæ suis prædicatoribus apponi. Timeant ergo Archidiaconi, & illi qui nimis lautè volunt recipi, ne sint prædicatores Bel. Plures autem sunt modo prædicatores Bel. *Dan.* 14.a. Nonne tibi videtur, Bel Deus viuens?

EXPOSITIO CAP.

ET factum est cùm consummasser, &c.] Istud cap. diuiditur in quatuor partes. In prima agitur de interrogatione Ioannis per discipulos suos,& commendatione Ioanis. In secunda agitur de exprobratione Iudæorum, qui nec Ioannis prædicatione

A nec Christi moti sunt ad pœnitentiam, ibi. Cum autem similem,

Luc.7.c. &c. In tertia agitur de exprobratione ciuitatum Iudæ, in quibus multa miracula fecerat Dominus, nec tamen crediderunt,

CAP. XI.

ET a factum est cùm cõsummasset Iesus, b præcipiens duodecim discipolis suis c transiit inde vt d doceret & e prædicaret in f ciuitatibus eorum. g Ioánes autem cùm audisset in vinculis h opera Christi, i mittens duos de discipulis suis,

ibi. Tunc cœpit exprobrare, &c. In quarta de commendatione humilium & exhortatione discipulorum ad mansuetudinem & humilitatem, ibi. In illo tempore respondens Iesus,&c. Dicit ergo.

a Et factum est cùm consummasset Iesus] sermones. Simile Iosp. 7. d. Et factum est cùm consummasset Iesus verba,&c.

b Præcipiens] prædicta, duodecim discipulis suis transiit inde vt doceret. Et sic retorsit os turturis ad ascellas. Leuit. 1.d. id est, sermonem ad opera. Et superhumerali rationale coniunxit, id est, opus sermoni, per catenas aureas, id est, duo

Mystice. præcepta charitatis. Exod. 28. c. [Mystice. c Transiit inde] id est, per eos venit in cognitione populorum. Act. 9.c. Vas electionis mihi est iste vt portet, &c. [Moralit. transit] in nobis de timore in amorem, vt de statu seruorum transeamus in statum amicorum. Ioan. 15. b. Iam non dicam vos

Moralit. seruos sed amicos, quia seruus,&c.

d Vt doceret] quæ sunt fidei.

e Et prædicaret] quæ sunt moralia. Ambrosius. Per fidem scientia assumitur, per scientiam disciplina.

f In ciuitatibus eorum.] Ciuitates discipulorum dicit, in quibus erant vel nati vel eruditi.

g Ioannes autem cum audisset,&c.] Ioannes sciens se in proximo moriturum, volens omnem dubitationem amouere à cordibus discipulorum suorum de Christo, mittit eos ad Christum vt sic ædificentur. De hoc autem Euangelio diuersi auctores diuersimodè sentiunt. Hilarius Pictauiensis dicit Ioannem non dubitasse sibi, sed discipulorum ignorantiæ consuluisse. Neq; enim credi debet Spiritus sancti gratiam posito in carcere defuisse. Et ille qui dixerat. Ioan. 1. d. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et iterum.

Ioan.3.d. Non sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti. Itē & illud Illum oportet crescere, me autem minui. Sed vidēs proximam mortem suam, voluit discipulos suos Christo coniungere antequam decederet. Et quia discipuli sui adhuc dubitabant eum, s. Christum esse Messiam, cui tamen testimonium perhibuerat Ioánes, mittit eos ad Iesum quasi sub specie sua, vt interrogarent eis, non sibi. Duos mittit, quia sub ore duorum testium stat omne verbum. Deut. 19. d. Mittit ergo discipulos, quasi discipulis diceret Si vos dubitatis illum esse Messiam, cui testimonium perhibui, ite ad eum & quærite sub nomine meo. Tu es, &c. Gregorius refert Ioannem dubitasse, quamuis non dubitaret in propria persóna & in mundum venisse, & baptizatu esse, alijs prædicasse, tamen ignorabat vtrum esset moriturus & ad inferos descensurus. Cùm ergo Ioannes mortem sibi imminere videret, & ad inferos descensurum cognosceret, voluit scire aduentum ad inferos, vt qui præcursor fuerat natiuitatis eius, eius fieret nunciator ad inferos descensionis. Quærit ergo Ioannes per discipulos. Tu qui venisti in mundum nascendo, tu ad inferos venturus moriendo, an alium expectamus demonstrãtes in terris. Dicit ergo. Ioannes autem. Continuatio, quasi transiit vt prædicaret & dum prædicaret Ioan[illegible] quæ faciebat. Et hoc est. g Ioannes autem cum audisset in vinculis] positus scilicet ab Herode ad instantiam [illegible]dis.

h Opera C[illegible] id est, miracula. i Mittens duos de discipulis sui[illegible] est, discipulis. Vel, illi, id est, Iesu. Et quid [illegible] hoc, scilicet.

K [illegible] es qui venturus es] i. prædictus esse venturus Messias in leg[illegible] missus. Simile. Ioan. 3. d. Ipse est qui post me venturus est, &c. l An alium expectamus.] Chrysost. Ostendit duos esse venturos. Christum & Antichristum. Ioan. 5. d. Ego veni in nomine Patris mei & non recepistis me, alius veniet in nomine suo & illum recipietis.

Moralit. Moraliter. g Ioannes in vinculis] [illegible], est gratia Christi gratis data, quæ vinculis peccatorum retinetur ne prosiliat. Roman. 1. b. Qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Vel in vinculis, carnis non potest ita purè accedere ad Iesum Sapient. 9. c. Corpus quod corrompitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Vel, in vinculis, tribulationum.

ait † illi: Tu k es qui venturus es, l an alium expectamus? Et m respondens Iesus, ait illis: n Euntes renunciante Ioanni quæ audistis & vidistis. o Cæci vident, claudi ambulant, p leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, q pauperes euangelizãtur:

al. † illis.

Act. 16. c. Paulus & Silas incarcerati, & pedibus illorum in ligno strictis laudabant Deum. Genes. 22. b. Isaac in vinculis offertur Domino, id est, risus, & gaudium in tribulationibus. De his vinculis Iob 36. a. Si fuerint in catenis & vinciantur funibus paupertatis indicabit eis opera eorum & scelera eorum. Vel, in vinculis, religionis. De quibus Iob 39. a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cùm audisset. Isa. 28. e. Sola vexatio dat intellectum auditui. Eccl. 6. c. Inijce pedem tuum, in compedes illius, id est, sapientiæ, pedes affectus, & in torques illius, id est, doctrinam, collum tuum, id est, loquelam subijce humerum tuum & porta illam, & non acidieris in vinculis illius, id est audit Iesum in vinculis, qui intelligit ipsa disciplinæ vincula esse Christi opera. Vel ipsa Christi opera esse nobis vincula ad eum amandum & obediendum ei & adhærendum. Osee 11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.

i Mittens duos de discipulis suis] Intellectum & affectum ad Christum qui est Magister & Dominus. Ioan. 13.

K Tu es, &c.] In deserto aperto confessus veritatem de Christo, in vinculis Herodis dicit quasi dubitans. Tu es, &c. Sic quidam scholares dum sunt in deserto paupertatis veritatem profitentur in moribus, sed iam ditati, mutant opinionem, & iam dubitant vel negant quod prius asserebant. Roman. 1. c. Qui mutauerunt veritatem Dei in mendacium. Et sic alligatum est in eis verbum Domini. Contra quos 2. Tim. 2. b. Verbum Dei non est alligatum in me. Ephes. vlt. d. Legatione fungor in catena ista. Qui autem in vinculis Herodis sunt, id est, mundi, non eunt, sed mittunt alios ad Iesum.

K Tu es,&c. i. tu es venturus in salutem nostram, si aliud non expectamus. Psal 39. Expectans expectaui Dominum & intendit mihi. Thren. 3. c. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei m Et respondens Iesus ait illis] non statim, sed visis miraculis. Ambrosius. Dominus respondet potiùs factis quàm dictis. Vtique visa miracula plenum testimonium dant quòd sit filius Dei.

n Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis.] Hæc omnia quæ hic dicuntur de Ioanne Luc. 7. ponit, sed non eo ordine. Sed quis ordinem rei gestæ teneat, non apparet, & tamen Lucas magis sequendus est, qui magis præparatus erat in scribendo Euangelij historias. Vnde historia Actuum authentica est.

o Cæci vident.] Hæc autem ante Euangelium rara vel nulla fuerunt. Vnde Tob. 11. c. oculos recepit, & hæc fuit Angeli, non hominis medicina. Elias 3. Reg. 17 d. mortuum suscitauit, ipse tamen rogauit & fleuit. Eliseus 4. Reg. 5. d. leprosum mundari fecit. Non tamen hoc valuit præcepti auctoritas, sed mysterij figura. Dicit ergo. Cæci vident, claudi ambulant. Hoc prophetauerunt Isa. 35. c. Tunc saltet sicut ceruus claudus.

p Leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.] Hæc sunt signa & miracula quæ petebat. Eccl. 36. a. dicens, innoua signa, immuta miracula, glorifica manum, & brachium dexterum.

q Pauperes Euangelizantur,] id est, Euangelio instruuntur passiuè. Isa. 61. a. Ad annunciandum mansuetis misit me. Vel, Euangelizantur, vt dicit Hieronymus, id est, Euangelio attrahuntur, & ad fidem conuertuntur. Vel actiuè, id est, Euangelizant. Vnde Hieron. Et quod his non minus

a est, pauperes

A est, pauperes euangelizantes commemorat.

a Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.] *Hilarius*. Beati quorum affert fidei crux, mors, & sepultura. *Beda*. Nuncios Ioannis qui cum esse Christum credebant, à perfidiæ scandalo castigat. *Gregor.* visis tot signis, & virtutibus, fidelis non potuit de morte eius dubitare, sed admirari, sed infidelium mens scandalum in illo pertulit, cum & post miracula mori vidit. Vnde 1. *Corinth.* 1.d. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Mira faciebat Dominus, sed tamen mori non dedignatur. [Scandalizatus,] dubitando, scilicet, de mea Deitate, quod vos fuistis. *Iob* 5.d. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.

& *a* beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis *b* autem abeuntibus, cœpit Iesus *c* dicere ad turbas de Ioanne. *d* Quid existis in desertum *e* videre arundinem vento agitatam? *f* Sed quid existis videre *g* hominem mollibus vestitum? *h* Ecce qui *i* mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. *k* Sed quid existis videre, Prophetam? Etiam *l* dico vobis, & plus quàm Prophetam. Hic *m* est enim de quo scriptum est. *n* Ecce ego mitto Angelum meum *o* ante faciem tuam, *p* qui præparabit viam tuam ante te. *q* Amen dico vobis *l* non *r* surrexit inter natos mulierum *s* maior Ioanne Baptista. *t* Qui autem minor est in regno cælorum, *u* maior est illo.

b Illis autem abeuntibus] scilicet discipulis.

c Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne.] *Hieronymus*. Quia turba circunstans mysterium interrogationis nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, vt intelligeret Ioannem non sibi, sed discipulis suis interrogasse, inquit illud ad laudem Ioannis. Sicut voluit Ioannes discipulos suos de magistro certificare, ita magister certificare voluit turbas de suo discipulo, scilicet, Ioanne. *Chrysostomus*. Certificati iam sunt discipuli Ioannis, modò oportet saluari plebem. Discipuli enim nihil suspicati sunt de magistro, sed turba. Et quare non arguit turbam & discipulos Ioannis, sed Iudæos *suprà* 9.a. Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quia non ex malitia, sed ex ignorantia quærebant.

d Quid existis in desertum videre] quia quidam audierant quæstionem à discipulis Ioannis, putabant Ioannem incōstantem esse, qui Christum solebat commendare, modò aliter sentire. Alij putabant quòd inuidus esset, & cùm sciret ipsum esse Messiam ex inuidia quæreret tanquam nesciret. Alij dicebant eum adulatorem, quia eum præsentem commendaret, absenti detraheret. Huiusmodi falsas opiniones à Ioanne remouet Christus. Dicit ergò. Quid existis in desertum, vbi Ioannes prædicabat & baptizabat. Vnde & ipse dicitur vox clamantis in deserto. *Marc.* 1.a.

e Videre arundinem vento agitatam,] id est, hominem inconstantem qui prius me commendauit, modò autem videtur contradicere sibi.

f Sed quid existis videre hominem mollibus vestitum,] id est, adulatorem.

h Ecce] quasi in præsenti est non in futuro. *i* Qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt,] id est, potentum, vel diuitum. *Psalm.* 104. Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.

Moralit. *Moraliter*. *d* Quid existis in desertum videre arundinem, vento agitatam,] id est, magnum literatum. Arundine enim scribitur sed agitatus vento inanis gloriæ. *Iob* 40.c. Sub vmbra dormit in secreto calami & in [illegible] humentibus. *Hilarius*. Per arundinem designat animum cogitatione Dei vacuum & ad immundorum spirituum flatum vagantem, quē nec habebat Ioannes, qui nec prosperis erigebatur, nec aduersis declinari nouerat. Commendatur autem Ioannes à seueritate vitæ, carnem domando, à mentis rigore, minas Principum non timendo. Item arund[o] significat hypocritam, qui extra nitet, intus est vacuus. *Iob* 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami. Omni vento tentationis agitetur, sicut dicitur *Eph.* 4.c. In luto crescit. *Iob* 8.b. Nunquid virescere potest scirpus sine humore, aut crescere carectum sine aqua: Dulcem sonum reddit, facilè confringitur. *Iob* 8.c. Innitetur super domum suam & non stabit, fulciet eam, & non consurget. *Sap.* 5. c. Spes impij quasi lanugo est quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur, & tanquam fumus qui à vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis.

g Hominem mollibus vestitum.] Contra eos, qui detrahunt claustralibus & exemplum sumunt in prauis. *Eccl* 36. b. Qui pessimant plebem tuam inuenient perditionē. *Greg.* Ioannes non fuit mollibus vestitus, quia vitam peccantium non blandimentis fouit, sed asperè increpauit. *Eccles.* 12.d. Verba sapientum quasi stimuli & quasi claui in altum defixi. Vel delicias carnis quærentem, & ideò adulantem. *Exod.* 10.d. Locustæ omnem virorem Ægypti consumunt, id est, adulatores omne residuum virtutis quas adducit Auster, id est, prosperitas. *Osea.* 12.a. Ephraim in Ægyptum oleum deferebat [Hominem mollibus vestitum.] *Greg.* Nemo existimet in studio pretiosarum vestium peccatū deesse. Vnde 1. *Pet.* 3.a. Non in veste pretiosa. Petrus in atrio Præsidis mollis effectus, flexit se ad vocem ancillæ. *k* Sed quid existis videre.] Illa duo, sed, leguntur pro &, & repetit vt addat, Prophetam, quia eum venturum prædixit, & in hoc fuit Propheta.

Malach. 3.a. Marci. 1.a.

Luc. 7.c.

l Etiam dico vobis, & plus quàm Prophetam,] quia Christū digito demonstrauit, & in hoc fuit plus quàm Propheta. *Io.* 1.d. *m* Hic est enim de quo scriptum est.] *Malac.* 3 a. Commendatur autem hic Ioannes, primò à testimonio scripturæ, ibi [De quo scriptum est] secundò, à testimonio Prophetæ, ibi [Ecce ego mitto Angelum meum.] Tertiò à testimonio Christi, ibi [Amen dico vobis, &c.] Item cōmēdatur à triplici collatione, scilicet cum omnibus generaliter, & nulli postposito, ibi [Non surrexit inter natos.] Specialiter autem Eliæ parificando. Item à commoditate temporis commendatur, ibi [A diebus autem Ioannis,] q.d. venit tempore gratiæ, in quo primus regnum cælorum prædicauit. Dicit ergò:

n Ecce ego mitto Angelum meum] Verba sunt Patris ad filium, & commendatur à Patre. *Chrys.* Puto si non est audacter dicere, quòd gloriosior est Ioannes, quia fuit homo, & quia propter meritum virtutis Angelus est vocatus, quam si nomine Angelus, & natura fuisset. Angelus enim quod Angelus est, non est tantum virtutis præmium, sed proprietas naturæ, iste obtinuit per gratiam quod habuit per naturam.

o Ante faciem tuam,] id est præsentiam ô tu fili.

p Qui præparabit viam tuam ante te,] Prædicando, baptizando.

Moraliter. *n* Ecce ego mitto Angelum meum, &c.] *Greg.* Omnes etiam qui sacerdotij nomine censentur, Angeli vocantur. *Malac.* 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam quia Angelus Domini exercituum est. Necnon vnusquisque fidelis si à prauitate proximum reuocat, & ad bonum exhortatur, si regnum æternum vel supplicium erranti denunciat: Profectò Angelus, id est, nuncius Domini existit cum hoc facit. Esto igitur Angelus Dei, vt videas faciem Patris qui in cælis est *Inf.* 18.b. *q* Amen dico vobis.] Hæc est tertia commendatio Ioannis à Christo. Moralit.

r Non surrexit inter natos mulierum.] Mulier notat hic corruptionem quia Christus eo maior fuit. *s* Maior Ioanne Baptista.] in hoc tamen nō præfertur Patriarchis, & cūctis hominibus, sed æqualis cæteris sanctis ostēditur. *t* Qui autem minor est in regno cælorum] Id est Christus qui minor fuit tempore, vel multorum opinione. Et secūdum hoc regnum cælorum est Ecclesia militans. *u* Maior est illo] dignitate. Item qui minor in regno cælorum, vt Angelus cæli nouissimus, & secundum hoc regnum cælorum est ecclesia triumphans. Maior est illo, quantum ad charitatem. *Isa.* 31. c. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion & caminus in Ierusalem. Item *Glo.* id est, omnis sanctus, qui iā cum Deo est &c. Sed quomodo hoc dicitur, cum adhuc nullus esset cum Deo? Si dicas, quod hoc dicat de Angelis, ergo malè dicitur in alia *Glo.* Vel nouissimus. Sic intelligendū est de sanctis existentibus in sinu Abrahæ, qui propter certitudinem spei & carentiam pœnæ dicuntur esse in regno cælorū. Vel loquitur *Hieronymus* in respectu sui temporis. Maior est illo id est securior quantum ad statum. Est enim in certa expectatione carne exutus, alius in lubrico carnis, & statu

A pœnali. *a* A diebus autem Ioannis Baptiſtæ. Hic commendatur à commoditate temporis. In quo notatur, quòd tempus aduentus eius commodum fuit humano generi. A diebus, id eſt, poſtquam Ioannes cœpit prædicare. Et commendatur hic ab officio prædicationis.

b Vſque nunc,] id eſt tempus gratiæ. Et ſumitur, nunc, incluſiuè. 2. *Corin.* 6. a. Ecce nunc tempus acceptabile, &c.

c Regnum cælorum,] Id eſt, eccleſia militans, vel triumphans.

al. † *diripiunt.* *Luc.* 16. *d.*

d Vim patitur,] & violenti rapiunt illud] Gradis enim violentia eſt, vt dicit *Gloſſ. Hieronymi*, in terra naſci & cælum capere, & habere per virtutem, quod per naturam non poſſumus.

De pæ. diſt. 2. *c. ſi enim. verſic. paulisper.*

e Omnes enim Prophetæ, &c.] Dixi quod erat plus quàm Propheta, & verè. Omnes enim prophetæ & lex vſq; ad Ioannem prophetauerunt, vel prædicauerunt. *Deut.* 18. d. dicit Moyſes: Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus, id eſt Chriſtum.

f Et ſi vultis recipere, id eſt credere verbo meo. *g* Ipſe eſt Elias qui venturus eſt quia venit in ſpiritu & virtute Eliæ, & ambo in eremo vixerunt. Contra *Ioan.* 1. c. Non ſum Elias. Sol. Verum eſt perſonalis ſed myſticus. Item ibi. Non ſũ Propheta. Sol. id eſt, nõ annuncio futura ſed præſẽtia.

h Qui habet aures audiendi,] id eſt, audiendum, id eſt, ad intelligendum quod dico.

i Audiat] quia hoc myſticè intelligendum eſt. *Seneca.* Sine aures aſſueſcere ſenioribus verbis. *Ezech.* 23. d. Naſum tuum & aures tuas præcident tibi. Quidam abortiuntur, id eſt adulterãt verbum Dei, ſicut dicitur 2. *Cor.* 2. d. *Iſa.* 43. b. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem, ſurdũ & aures ſunt ei. *Greg.* Dum aures exterius aperit, interiùs obſurdeſcit.

Moralit. Moraliter. *a* A diebus Ioannis, &c.] Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudiũ in ſpiritu ſancto *Rom.* 14. c. *Gl.* ſi non potes vel rapere vel emere, ſaltẽ vim patere & ingredere vel compulſus. Ab Oriente portæ tres cõparãtibus regnũ cælorum, per opera miſericordiæ, per officia iuſtitiæ, per ſtudia ſapiẽtiæ. Ab Occidẽte portæ tres furantibus, per occultas afflictiones, per humiles confeſſiones, per ſecretas orationes. *Prou.* 20. c. Malum eſt, malũ eſt, dicit omnis emptor, & cùm receſſerit tunc gloriabitur. Ab Aquilone portæ tres patiẽtibus, cum ſubtrahitur, quod delectat, imponitur quod affligat, quod terreat intentatur. Ab auſtro portæ tres compulſis, dum prauitas voluntatis, longinquitas conſuetudinis, naturæ fragilitas fugatur. Patet itaque regnum cælorum. Et ſibi homines infernum metuentes, rapiunt, furantur, & compelluntur intrare. Puſillanimitas cogitur, intemperans animoſitas rapit, iniquitas comparat, furatur fatuitas oleo carens.

c Regnum cælorum vim patitur] Id eſt vim pati videtur. Et eſt dictũ per ſimile, ſicut ſi regnum aliquod daretur extraneis, & filiis Regis auferretur, videretur eſſe violentia, ſic Phariſæi & ſcribæ iuſti apparebant hominibus, & filij regni videbantur, Publicani, & meretrices, & cæteri peccatores extranei videbantur. Regnum ergò cælorum vim patitur, cum Publicani, & peccatores regnum Dei rapiunt, & ſcribæ, & Phariſæi eiiciuntur, *ſup.* 8. b Multi ab Oriente, & Occidẽte venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorum, filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores, *inf.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur gẽti facienti fructus eius. Item cum terrigenæ cælum rapiunt, vnde Angeli ceciderunt, regnum cælorum vim pati videtur. Quaſi enim rapere eſt, vbi nullum ius habemus, & quod Angelorum eſt acquirere. Nota quidam rapiunt, vt perfecti vita & ſigno, quidam furantur, vt qui carnem latenter affligunt, & ſub mollibus os aſperis induuntur, quidam emunt per eleemoſynam, *Iſa.* 55. . Qui non habetis argentum properate, emite. De rapientibus, *Gen.* penult. b. Catulus leonis Iuda, ad prædam aſcendiſti fili mi. Ibidẽ d. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, reficiendo ſe in hac vita bonis operibus, & veſpere diuidet ſpolia. Super *Tob.* . *Gl.* . Oratio Deum lenit, lachryma cogit, hæc vngit, illa pungit. Terra promiſſionis per violentiam occupatur, in Ioſue. Et Ieruſalem, 2. *Reg.* 5. b. Obſideamus ergo cælum & intremus obſidionem, iam ſumpſimus litteras, & primum eius baltuum, ſcilicet Eccleſiæ ſacramenta. *Gregorius.* Machinantis vis amoris, lapides, id eſt, opera miſericordiæ, ſtipendiarios ciues nobis aſſociet. *Hebræorum* 12. a. Deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatũ per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & cõſummatorẽ Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio crucem ſuſtinuit confuſione contempta. *Iob.* 7. a. Militia eſt vita hominis ſuper terram. Vncti ſumus in Reges. *Inf.* 25. c. Percipite regnum acquiſitum, ſcilicet, per opera miſericordiæ.

A *a* diebus autem Ioannis Baptiſtæ *b* vſque nunc *c* regnum cælorum vim *d* patitur, & violenti † rapiunt illud. *e* Omnes enim Prophetæ & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt, *f* & ſi vultis recipere, *g* ipſe eſt Elias qui venturus eſt. *h* Qui habet aures audiendi *i* audiat. *k* Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? *l* Similis eſt pueris *m* ſedentibus in foro, *n* qui clamantes coæqualibus,

Luc. 7. *c.*

Item *Bern.* Quatuor ſunt genera hominum regnum cælorum poſſidentium. Alij violenter rapiunt, alij mercantur, alij furantur, alij compelluntur ad illud. Qui relinquunt omnia, & Chriſtum ſequuntur, violenter rapiunt. Vnde *ſup.* 5. a. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Mercantur, qui dant in præſenti temporalia pauperibus, vt in futuro recipiãtur ab eis in æterna tabernacula, quæ non niſi per eos merentur habere, *Luc.* 16. c. Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Neceſſe eſt enim omnes qui in iudicio futuro examinandi ſunt, vel eſſe iudicis amicos, vel apud iudicem amicos habere interceſſores. Habent ergò primum locum beatitudinis, qui intercedunt, habent & hi pro quibus intercedunt, ſecundum. Furantur, qui bona occultè faciunt, laudem hominum vitantes, ſolo diuino teſtimonio contenti. Hic eſt latro, qui pendet cum Domino à dexteris, cui dicitur. *Quatuor genera hominũ cælum poſſidentium.*

Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiſo. Compelluntur intrare pauperes neceſſarij, quos hic ignis paupertatis Domino diſpenſante probat, vt in futuro ignis iudicij damnabiliter non puniat. Hi nimirum varijs neceſſitatibus & oppreſſionibus afflicti compelluntur intrare. Vnde *Luc.* 14. c. Exi in vicos & plateas ciuitatis, & pauperes, & debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Et ait ſeruus. Domine, factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait Dominus ſeruo. Exi citò in vias & ſepes & cõpelle intrare vt impleatur domus mea. *Hilarius.* Regnum cælorum vim patitur, quia gloria domus Iſrael Patribus debita, à Prophetis nunciata, Chriſto oblata, fide gentium occupatur, & rapitur, dum per pœnitentiam, quam Ioannes prædicauit, reuiuiſcunt, ad patriam cæleſtem, quaſi in alienum locum penetrantes. *Auguſtinus.* Simplices, & indocti regnum cælorum diripiunt, nos autem cum litteris noſtris deſcendimus ad inferna. *Luc.* 23. *f.*

k Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam?] Aptatur ſimilitudo nõ in parte negotij ſed in toto, quia ſicut in illo continentur arguentes & arguti, ita & in hoc. Itẽ quia negotium contra generationem tempore prophetarũ factum eſt, nunc tempore Chriſti ſimile eſt negotio, quod contra pueros vel fit vel fieri poteſt, ita quòd totũ toti cõparetur, alioquin magis cõparanda eſſet generatio illa argutis quàm arguentibus. Si etiam pars parti incongruum eſſet, quia pueri ſumuntur hic in bono, vt patet ex *Gloſ.*

l Similis eſt pueris *m* ſedentibus in foro.] Comparat negotium negotio, non perſonas perſonis.

n Qui pueri clamantes coæqualibus dicunt] Potuit enim eſſe quòd pueri haberent cantica lætitiæ vel lamentationes & dicerent aliis pueris in hunc modum. Cecinimus, &c. q. d. malè facitis quod ludentibus non colluditis, & dolentibus nõ condoletis. Ioannes prædicabat lamentationes pœnitentiæ, Ieſus verò exultationes in Deo, quia comedebat cum illis & comedentium eſt exultare.

l *Moraliter.* Similis eſt pueris,] De quibus *Iſa.* 8. d. Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus in ſignum, & portentum.

m Sedentibus in foro,] *Prou.* vlt. b. Facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longè portans panem ſuum.

n Qui clamantes coæqualibus, vt prædicatio ſecundũ facultatem auditorum temperetur, *Pſalm.* 10. Æquitatem vidit vultus eius.

A Dicunt.

A a Dicunt Cecinimus vobis, & non saltastis. *Isa.62.a.* Ecis corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. *Hilarius.* Quoniam ad cātantiū voces saltātiū modus officio corporis aptatur, dictum est: Cecinimus vobis & non saltastis, hoc est, ad confessionem psallendo prouocauimus, & non obedistis captando & conformando vus doctrinæ. Item Cecinimus, promittendo bona. *Osee 11.* b. In funiculis Adam traham eos, id est, alliciam per prospera, & aduersa. Item, Cecinimus vobis nuptiale carmen, vt verbo Dei anima, & spiritui caro nuberet. b Et non saltastis,] id est non estis applausi. *Greg.* Saltant animæ quæ pennulis virtutum fultæ per cæleste desiderium saliunt ad contemplationem, quamuis in se relabantur per carnis fragilitatem. Item, Non saltastis. Ad literam, in veteri Testamento in laudibus Dei solebant viri quibusdā gestibus corporis, vt Dauid saltabat totis viribus. *2. Reg. 6. c. Angel.* Non saluationis verbo, non histrionis motibus corporis rotaris, sed impigri cordis deuotio, & religiosa membrorum designatur agilitas. c Lamentauimus, &c.] *Ierem.8.g.* Super contritione filiæ populi mei contritus sum, & contristatus, stupor obtinuit me. *Iœl.2.a.* Canite tuba in Sion. Per canite, cecinimus, per tuba quod est signum belli, lamentauimus. Moyses cecinit benedictiones adimplentium legem, lamentatus est maledictiones transgredientium *Deut.28.a.&.b. Ezech.2.d.* Expandit librum coram me qui erat scriptus intus & foris, & scriptæ erant in eo lamentationes carmen & væ. Summa autē totius est, quòd generatio ista, neq; plorat cum Ioanne plorante, neq; gaudet cum Christo gaudente. Contra quos *Roman.12.* Flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus.

35.dist. c.6.

C

Luc.10.c.

d Venit enim Ioannes, &c.] Exponit præmissam similitudinem dicens: Venit enim Ioannes neque manducans, neq; bibens, quasi vnus puerorum lamentantium, id est Prophetarum ad pœnitentiam prouocantium & comminantium.

e Et dicunt dæmonium habet.] Idem dixerunt Iudæi de Domino *Ioan.8.f. 1. Reg.21.d.* Achis [illegible] ex Dauid furiosum dixit, quia impingebat in ostia.

f Venit filius hominis] quasi vnus puerorum gaudentium id est Prophetarum læta promittentium.

g Manducans & bibens] *sup. 9.b.* Quia cum Publicanis, & peccatoribus manducabat.

h Et dicunt: Ecce homo vorax, &c.] q. d. quicquid de me putetis, ego tamen Dei virtus & Dei sapientia, vt dicitur *1. Cor.1.d.* iustè intelligor facere ab Apostolis. *Hieron.* Dispensatio atque doctrina à fidelibus comprobata, quæ superbis resistit, & humilibus dat gratiam.

i Tūc cœpit exprobrare ciuitatibus, [illegible] speciali, quas prius exprobauit in generali.

K In quibus factæ sunt, &c.] *Cassiodorus super Psal.40.* Exprobrare est in faciem maledicere, [illegible] ve [illegible] in absentem dolosè mordere. l Væ tibi Corozaim] erit. m Væ tibi Bethsaida erit.

n Quia si in Tyro & Sidone, &c.] Corozaim, Bethsaida caput erant Iudæorum. In his fecit D[ominus] multa miracula, quia sicut legitur. *Sup.9.d.* quòd [Iesus] [illegible] circuibat omnes ciuitates, & curabat omnem languorem, & omnem infirmitatem, præter quas fuerunt hæ ciuitates Tyrus & Sidō, gentium ciuitates sunt, quarum c[o]mparatione illæ pessimæ ostenduntur. Vnde & eis væ dicitur, quòd æternam pœnam innuit. Benè autem coniunguntur Tyrus & Sidon, angustia & venatio, quia dicitur *1. Tim.* [6.] c. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in [la]queos [di]aboli. Nota tamen quòd non dicit eis coniunctim væ [illegible], væ tibi, &c. quia singulis sua propria pœna redd[i]tur. *Infr.13.d.* Colligite zizania & alligate in fasciculos ad comburendum.

dicunt. a Cecinimus vobis, b & non saltastis, lamentauimus & non c planxistis. d Venit enim Ioannes neq; manducans neq; bibens, e & dicunt dæmonium habet. f Venit filius hominis g manducans & bibens h & dicunt, ecce homo vorax & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis. i Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in k quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. l Væ tibi Corozaim, væ tibi m Bethsaida: quia si in n Tyro & Sydone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, o olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. p Veruntamē dico vobis, Tyro & Sidon remissius erit in die iudicij quàm vobis. Et q tu Capharnaum, r nunquid vsque in cælum exaltaberis? Vsque in s infernum descendes. t Quia si in Sodomis factæ fuissēt virtutes quæ factæ sūt in te, fortè mansissēt vsq; in hāc diē. u Veruntamē dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij quàm tibi.

Isa.24.d. Visitabit Dominus super militiam cæli in excelso & super Reges terræ qui sunt super terrā, & congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum. Præferuntur autem Tirus & Sydon, quia tantum legem naturalem habuerunt. o Olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.] Cinis & cilicium sunt ad memorandum peccata, ad puniendum, ad cauendum, *Iob vlt. a.* Nunc oculus meus videt te, idcirco me ipse reprehendo & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere. *Iudith.9.a.* Induit se cilicio, & posuit puluerem super caput suum. *Hieron.* Cinis & cilicium arma sunt pœnitentium *Gen.3.d.* Terra es, & in terram ibis. *Psalm. 103.* Et in puluerem suum reuertentur.

p Veruntamē dico vobis, &c.] quia minus peccauerunt: Non enim habuerunt legem scriptam neque prædicatores qui monerent eas quæ habuerunt istæ ciuitates. *Ioan.15.d.* Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. *2. Petr.2.d.* Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

1.q.1.c. nonne.

Allegoricè. p Veruntamen, &c. *Iac.4.d.* Scienti bonum facere, & non facienti peccatum est illi. *Luc.12.f.* Seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis.

q Et tu Capharnaum] q. d. non solum Corozaim & Bethsaida væ erit, sed & tibi Capharnaum. r Nūquid vsque in cælū exaltaberis? Vsq; in infernum descēdes,] sicut & caput tuū diabolus. *Isa.14.c.* Quomodo cecidisti de cælo Lucifer qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In cælum cōscendam, super astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubiū, similis ero altissimo: Veruntamen ad infernum detraheris in profundū laci. t Quia si in Sodomis factæ fuissent, &c.] fortè mansissent vsque in hanc diem, id est, subuersæ non fuissent. Fortè notat dubitationem quæ possit in aliis esse, non quæ esset in Deo, vel arbitrij libertatem.

D

u Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij quàm tibi] quia minùs peccauit, vt suprà *Thren.4.a.* Maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento. *Ezech. 16.f.* Iustificata est Sodoma soror tua ex te, i. ex [tui com]paratione. [*Allegoricè*] q Et tu Capharnaum, &c.] Per Corozaim Betsaida, & Capharnaum possunt intelligi reprobi gentiles, qui legem naturalem, & falsi Iudæi, qui legem Dei & falsi Christiani, qui legem Euangelij habuerunt. Væ primis, væ aliis magis, maximè autem væ Christianis, in eodem genere peccati. [*Moraliter.*] Corozaim, hoc secretum mihi interpretatur, contra clericos qui secretarij, & de consilio Domini sunt, & eum vendunt cum Iuda, *Ierem.5.b.* Ibo ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognoscunt viam Domini, & iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Bethsaida, domus vēctorum, contra aduocatos vel cupidos. Capharnaum, villa pulcherrima, hoc ad milites, vel superbos. r Vsque in cælum exaltaberis] *Iob. 20. a.* Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. *Ierem.49.d.* Si exaltaueris, quasi aquila nidum tuum, inde detraham te dicit Dominus. *Amos 9.a.* Si ascenderint vsque in cælum, inde detraham eos. *Abdiæ 1.a.* Si exaltatus fueris, vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde [d]etraham te dicit Dominus. [Exaltaberis] bona operatione per famam mei hospitis tui, & per famam signorum meorum. Sed.

Alleg.

Moralit.

s Vsque in infernum descendes,] i. vsque ad summam pœnarum miseriam. [Descendes] secundum *Hieron.* remissiuè, secundum *Rab.* interrogatiuè, quia quantò plus elata, tantò

A ta, tantò plus humiliata. *a* In illo tempore,] scilicet, cùm ita exprobrasset Iudæis.

b Respondens, Iesus,] tacitæ obiectioni, vel cogitationi, quam velut interrogantem vidit, quare nó prædicauit credituris, & prædicauit non credituris: Huic cogitationi, vel obiectioni respódens Iesus dixit: Confiteor tibi pater Domine cæli, &c.] Contra Manichæum. Est autem confessio fidei. *Roman.* 10.b. Corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salutem, Confessio peccatorum. *Iacob. vlt.*d. Confitemini alterutrum peccata vestra. Item confessio laudis, & gratiarum actionis, sicut hic Et in *Psalm.* 106. & 117. Confitemini Domino quoniam bonus, &c.

Triplex confeßio.

Luc. 10. *d.*

In *a* illo tempore *b* respondens Iesus dixit: Confiteor tibi pater Domine cæli, & terræ, quia *c* abscondisti hæc à sapientibus & *d* prudentibus, & *e* reuelasti ea *f* paruulis. *g* Ita pater quoniam sic fuit placitum ante te. *h* Omnia mihi tradita sût à patre meo: Et *i* nemo nouit filium nisi *K* pater, *l* neq; patrem quis nouit nisi filius, & *m* cui filius voluerit reuelare. *n* Venite ad me omnes, *o* qui laboratis & *p* onerati estis, & *q* ego reficiam vos. *r* Tollite iugum meum super vos, & *s* discite à me, quia mitis *t* sum, & *u* humilis corde, & *x* inuenietis

c Quia abscondisti hæc,] supra dicta, id est, illa secreta, quæ in meo sunt aduentu impleta.

d A sapientibus & prudentibus,] Id est, à Scribis & Pharisæis, & qui sibi sapientes videntur. *Iob* 5.c. Qui comprehendit sapientes in astutia eorum. *Eccl.* 4.b. Puteus scilicet, scripturæ altus est, nec habes in quo haurias, scilicet, humilitatem, quia intellectum dat paruulis. *Eccl.* ...c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei vt intelligas. *Isa.* ...32 ... Cor stultorum intelliget sapientiam, & lingua balborum loquetur velociter & plane.

e Et reuelasti ea,] Per me. *Isa.* ...d. Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum, & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, dicetusq; ei, Lege, & respondebit, Nescio literas. Nemo enim poterat soluere septem signacula, præterquam leo de tribu Iuda. *Apoc.* 5.b.

f Paruulis,] id est, humilibus. 1. *Cor.* 1.d. Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. *Iacob.* 4.b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Psal.* 118. Intellectum dat paruulis. *Beda.* Humilitas enim clauis est scientiæ *Luc.* 11.g. Tulistis clauem scientiæ, idest humilitatem fidei Christi qua ad Deitatis eius cognitionem potetatis peruenire.

g Ita pater quoniam sic placitum fuit ante te.] In quo notatur quod secreta Dei discutere non præsumamus. Non enim rationem reddit quare hos elegit & illos reprobauit, sed sic Deo placitum esse dixit, ostendens quod iniustum esse non potest, quod Deo placet. *Prouerb.* 1... a. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. *Gloss.* id est secundum voluntatem.

h Omnia mihi tradita sunt à patre meo] Id est omne præ... natiuitate erudiendi. Et est accomodata distributio. Et continuatur ... textui. Reuelasti, &cæt. & illis ... Et hoc per me. Item [Omnia] Idest, omnes creaturæ: Et ... lis distributio, & continuatur primæ parti ... Gratias ago, q.d. cui æqualis, quia omnia mihi tradita sunt ... omnia quicquid habet pater & ego habeo. Et continuatur secundæ parti illius, gratias ago, vbi sequitur, in te exul... Dicitur autem, [omnia] propter diuersas nominum rationes, quæ de Patre dicuntur. Item [Omnia] Id est omnium potestas non ... cæli & terræ, sed hominum ... per me habent ac... ad patrem *Ioan* 14. Nemo ... patrem, nisi per me, Item, [Omnia,] Id est omnium no... m. Quæcunque enim nota sunt patri & mihi.

q Omnia mihi.] Hic aperit quomodo humilibus reuelauerit quæ superbis abscondit, Et ... imò ostendit quo ... possit, ibi [Omnia,] &c. [Item qu... ... ibi [Nemo nouit.] Reliquit autem quòd vult, cùm dicit [Venite.] *Beda* Ideò cófiteor patri, quia omnia mihi ... addidit pater. Nota autem quod Christus in eo quod homo est confitetur, id est, gratias agit Trinitati. In hoc quod Deus, nulli ... gratias, licet omnia à Patre habeat, quia per naturam ...

i Et nemo nouit filium nisi pater:] Non ... personá sed naturam. Et est q.d. nulla natura nouit Patrem, nisi filij natura, ... Spiritus & filij natura est eadem, & ideo non remouetur ... à cognitione Patris. Si... de cognitione filij, & spiritussancti. Cótinuatio. q.d. ... adi-

ta, quòd tamen & nota mihi, & Patri. Dicit ergò:

i Et nemo nouit filium,] supple substantialiter, & naturaliter & plenè.

K Nisi Pater.] Ideò hic permutatur ordo, vt ostédatur nullos gradus esse in Trinitate, nihil prius aut posterius, aut maius, aut minus, &c. Vnde 2. *Cor. vlt.* d. Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. *l* Neque patrem &c.] hoc intelligitur de notitia increata, qua nouit Pater filiú suum consubstantialem, & ... *m* Et cui filius voluerit reuelare. Vnde *Ioann.* 15.b. Omnia quæ cumque audiui à Patre meo nota feci vobis. Et hæc notitia est gratiæ. De gratia enim filij est, si quis habet notitiam patris notitia creata. Et hoc est contra ... qui volebat ex hoc textu eandem esse nobis Trinitatis notitiam, quæ patri & filio. *n* Venite ad me omnes,] passibus mentis. *o* Qui laboratis] in peccatis. *Ierem.* 9.b. Vt inique agerent laborauerunt. *p* Et onerati estis] peccatis vel iugo legis. De quo *Psal.* 37. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sút super me. De quo *Act.* 15.c. Hoc est onus quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus. *q* Et ego reficiam vos] *Eccl.* 24.c. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. *r* Tollite iugum meum super vos,] id est, Euangelium, quod duas gentes coniungit. *s* Et Discite à me,] *Ioan.* 13.b. Exemplum dedi vobis

2.q.6.c. quis scit

Hier.6.d.

t Quia mitis sum,] exterius. *u* Et humilis corde,] Interius. *x* Et inuenietis requiem animabus vestris,] hic per Δ spem, tandem per

n Venite ad me.] 1. *Reg.* 22.a. Conuenerunt ad Dauid omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo. *Cant.* 6.d. Reuertere, reuertere, &c.

o Omnes qui laboratis,] *Isa* 57.d. Impij quasi mare feruens quod quiescere nón potest. *Apoc.* 14 c. Non habebant requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam. *Ierem.* 5.b. Lassati sumus in via perditionis, ambulauimus vias difficiles. Sed de bonis. *Sapien.* 17.c. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens. *Glo.* Quantò magis Christum sequeris, tantò minus laboras.

p Et onerati estis,] peccatis, quæ significantur per vndecim onera *Isaiæ. P.* 37. Sicut onus graue grauatæ ... super me. *Heb.* 12.a. Deponentes omne pondus & ... nos peccatú per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.

q Et ego reficiam vos.] *Ezech.* 34.d. Ego pascam oues meas & ego accubare faciam eas dicit Dominus Deus. Quod perierat requiram, quod abiectum fuerat reducam quod confractú fuerat alligabo, & quod infirmum cósolidabo, quod pingue & forte custodiam, & pascam illas in iudicio. *Ps.* 22. Dominus regit me & nihil mihi deerit, &c. *Prou.* 9.a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam. *r* Tollite.] quantum ad exteriorem conuersationem. [Iugum meum super vos,] tanquam vobis dominans & vobis dignum. *Eccl.* 13.a. Pondus super se tollit, qui honestiori communicat. Vel [super vos] Id est in vestro superiore, quod est ratio, quasi rationabile sit obsequium. *Rom.* 12.a. *Zach.* 13.c. Homo agricola ego sum quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. *Eccl. vlt.* d. Cóparate vobis sine argento sapientiam, & collum vestrum subiicite iugo eius.

u Et discite à me, quia mitis sum, & humilis corde,] quia nullum delicio. *Beda* ... arduum, humilibus, nihil asperum mitibus, & facilè præcepta veniunt in affectum, quando & gratia præcedit auxilium. *Psalm.* 144. Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Et verus, quia non fictus, *Ecclesiast.* 19 d. Est qui nequiter humiliat, & interiora eius plena sunt dolo *Ecclesiast.* 24.c. Spiritus meus super mel dulcis. *x* Et in

θ uenietis requiem

a spem, tandem per rem. Vnde *Apocal.* 14. c. Iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis.

a Iugum enim meum suaue est.] Sed contra *supra.* 7. b. Arcta est via, quæ ducit ad vitam. Solut. Grauat in principio, quia graue est consuetudinem deserere. Sic etiam in stupore dentium grauat primò comedere, sed post delectat: sic processu temporis ineffabilis delectationis dulcedine fit suaue, & dilatatur. Vnde *Prou.* 4. b. Ducam te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui. Et onus meum leue.

requiem animabus vestris. a Iugum enim meum suaue est, & b onus meum leue.

Matt. 1. *d. Luc.* 6. *a.*

CAP. XII.

IN c illo tempore d abiit Iesus per sata sabba-

Aliter.

e uenietis requiem animabus vestris.] *Ierem.* 6. d. Inuenietis refrigerium animabus vestris. *Ecclesiast. vlt.* d. Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. *Sap.* 3. a. In paucis vexati, in multis bene disponentur.

a Iugum enim meum suaue est.] 2. *Corinth.* 6. c. Nolite iugum ducere cum infidelibus. *Exod.* 17. c. Manus Moysi graues erant. *Threno.* 3. d. Bonum est viro cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. *Bernardus.* Multi vident nostras punctiones sed non vident nostras vnctiones. Et leue fit quando bene defertur onus. *Ecclesiast.* 40. a. Iugum graue super filios Adam. *Isa.* 10. f. Auferetur onus eius de humero tuo, & computrescet iugum à facie olei, id est, à præsentia gratiæ.

Onus Domini dicitur multipliciter.

b Et onus meum leue.] Quia dat gratiam, & magna promittit. Nota autem quòd onus Domini leue dicitur multipliciter. A facultate implendi, respectu multitudinis, & oneris legalium: De quo *Actorum* 15. c. Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus? *Galat.* 5. b. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum enim est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus his quæ sunt scripta in libro legis, vt faciat ea. *Deut.* 27 d. Item in Euangelio sufficit voluntas quod non in lege, cùm facultas non suppetebat. Item natura sectandi leue est per Sacramentorum susceptionem, quia ibi circunciduntur pueri, hic lauantur saluandi. Ibi adulterium punitur per dilapidationem, hic purgatur per pœnitentiam. *Ecclesiast.* 38. a. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. Item leue amanti. *August.* Quod iumentum per se non veheret, vehit in biga. *Genes.* 29. c. Videbantur Iacob dies pauci, quibus seruiuit pro Rachele, præ amoris magnitudine. *Beda.* Sicut auicula sine plumis, & sine alis seipsam ferre non potest, pondere autem plumarum & alarum addito volat sine labore: Sic & panis durus qui per se non potest transgluriri, adiectione lactis, vel alterius liquoris collabilis fit in gutture. Item leue adiutorio Sacramentorum, quia nostra conferunt gratiam, illa non. *Ezech.* 36. c. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Item explicatione doctrinæ Euangelij, & legis. *Prou.* 11. b. Salus vbi multa consilia: Item iocundus comes quasi vehiculum in via: Item imitatione Dominicæ Passionis. *Heb.* 12. a. Aspicientes in auctorem fidei, &c. Item exemplo Sanctorum qui prius portauerunt. 1. *Machab.* 2 f. Memento operum Patrum quæ fecerunt in generationibus suis. *Greg.* Si facta præcedentium recolamus, difficilia non erunt quæ toleramus: Item coadiutorum pluralitate. 4. *Regum* 6. d. Plures nobiscum sunt quàm cum illis. *Num.* 14. b. Recessit ab illis omne præsidium, Dominus nobiscũ est nolite timere: Item aduersariorum debilitatione, numero, & potentia, quia Christus deleuit chyrographum decreti. *Gloss.* 2. c. Et deuicit Principatus, & potestates dæmonum, & multi in infernum sunt retrusi, victi, & aboliti, vt dicit *Origen.* Item promissorum, & præmiorum maioritate. *Roman.* 8. d. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis. 2. *Cor.* 4. d. Id enim quod in præsẽti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ põdus operatur in nobis. Olim enim terrena, modò æterna sunt in promisso, &c.

Alæ confessionis.
- Veritas
- Orationis deuotio
- Satisfactio
- Puritas mentis
- Carnis munditia
- Dilectio Dei
- Dilectio proximi

Hæ sunt
- Integritas, firmitas, humilitas, simplicitas.
- Eleemosynarum largitio, carnis maceratio, lacrymarum effusio, peccati abrenuntiatio.
- Affectus sinceri.
- Rectitudo mentis, in Domino delectatio, munda & ordinata delectatio, voluntatis sanctitudo, simplex, & pura intentio.
- Visus pudicitia, auditus castimonia, olfactus modestia, gustus temperantia, tactus sanctimonia.
- Nulli nocere, omnibus prodesse, rerũ detrimenta non sentire, animam pro fratre ponere, in his perseuerare.
- Aliena non concupiscere, sua distribuere, nihil sibi reseruare, seipsum abnegare, in his perseuerare.

EXPOSITIO. CAP. XII.

IN illo tempore abiit Iesus, &c.] In cap. præcedenti egit de miraculis ante mortem Ioãnis à Christo factis, hic de post factis. Et quia in hoc cap. agitur de mutatione sabbati literalis in spiritnale, dicit: [In illo tempore,] quia tempus est mensura motus. Diuiditur autem istud cap. in sex partes. In quarum prima agitur de argutione Pharisæorum contra discipulos Domini, qui die sabbati spicas vellebant, & manibus confricabant. In secunda agitur de curatione manus aridæ, & cuiusdam dæmoniaci muti, & cæci, ibi [Et cum inde transisset] In tertia agitur de inuectione Domini in Pharisæos, qui in eum blasphemias dixerunt propter infirmorum sanationem ibi [Iesus autem sciens cogitationes, &c.] In quarta de exprobratione Scribarũ & Pharisæorum super petitione signorum, ibi [Tunc responderunt ei quidam] In quinta de spiritu immundo qui eiectus reuertitur cum septem spiritibus nequioribus se in mentem vacãtem, in quo docet nos otium fugere, ibi [Cum autem immundus spiritus, &c.] In sexta agitur de matre Domini & Ioseph, qui eum quærebant, ibi [Adhuc eo loquente, &c.] Dicit ergò:

c In illo tempore.] Nota quòd statim post iugum & onus subiicit de fructu. Vnde *Gen.* 1. a. Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum pomiferum iuxta genus suum. *Psalm.* 18. In custodiendis illis retributio multa. *Prou.* 13. 2. De fructu oris sui homo satiabitur bonis. *Ioan.* 4. e. Alius est qui seminat, alius qui metit.

d Abiit Iesus per sata sabbator.] Sciendum est quod Ioannes prius occisus fuit quàm discipuli hoc fecissent. Sed vt continuet disputationes Christi hoc præmisit.

a Discipuli autem

f Abiit Iesus per sata.] *Mysticè.* Sacra scriptura sata sunt, semen literalis intelligentiæ. Per hæc sata Christus abiit, dum scripturam spiritualiter exposuit & hoc in sabbato pectoris. *August.* Israel sabbatum accepit in numere. Ægyptus repletur muscarum multitudine. Discipuli euellunt spicas, dum sententias inde potiores eligunt. Grana verò comedunt, dum opere complent quod corde tenent. *Mysticè*

Moraliter.] Sata sunt auditorum corda. De hac messe, *suprà nono.* 2. *Ioann. quarto.* c. Fructus, opera bona reficiunt peccatores esurientes ea. Discipuli vellunt verbis, fricant exemplis, traiiciunt Sacramentis. *Leuit. secundo.* d. Tor- *Moralit.*

a d Diſcipuli autem eius eſurientes] quia vt *Marc.* 3. c. dicitur, non habebant locum veſcendi præ turbis propter nimiam importunitatem.

d Cœperunt vellere ſpicas & manducare.] *Luc.* 6. a. addit quòd confricabant manibus. Nota autem quòd Apoſtoli literam ſabbati deſtruunt, non ſolùm Paulus quem tanquã legis deſtructorẽ deſpiciunt Ebionitæ.

Myſtic. *6.q.3.c.* *ſcriptum* *25.q.1.c.* *Ideo.* *1.Reg.* *21.b.*

[...] rebis primitias frugum igne, & confringes in morem farris, id eſt, primitiua opera tua bona charitate informabis vel incipientes, quos ad fidem conuerteris, & confringes, id eſt, mola timoris conteres, vt palea inanis gloriæ & cõcupiſcentiæ exſilletur, de mola ſpei & timoris. *Deut.* 24. b. *Cant.* 6. d. Deſcendi in hortum nucum id eſt, Eccleſiã, vt viderem poma conuallium, id eſt, Confeſſores, & inſpicerem, ſi floruiſſent vineæ, id eſt, Prædicatores, & germinaſſent mala punica, id eſt, Martyres. *Oſea* 6.c.

a to, diſcipuli b autem eius c eſurientes d cœperunt vellere ſpicas & manducare. e Phariſæi autem videntes dixerunt ei. Ecce diſcipuli tui faciunt, quod non licet eis facere ſabbatis: f ille dixit eis. Non legiſtis quid fecerit Dauid quando g eſuriit & qui cum eo erant, quomodo intrauit in h domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant niſi ſolis ſacerdotibus? i Aut non legiſtis in k lege, l quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant m & ſine crimine ſunt? n Dico autem vobis, quia templo maior eſt hic. Si o autem ſciretis p quid eſt, q miſericordiam volo, & non ſacrificium, r nunquam condemnaſſetis innocentes. Dominus enim s eſt filius hominis etiam ſabbati. Et t cùm inde tranſiſſet, u venit in ſynagogam eorum. Et x ecce homo manum habens aridam, & y interrogabant eum, dicentes: Si licet ſabbatis curare, vt accuſarent eum. z Ipſe autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam? Quantò magis melior eſt homo oue. a Itaque licet ſabbatis benefacere. Tunc ait homini. Extende manum tuam.

a Sabbato.] *Eccl.* 38. c. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu ſapientiam percipiet.

c Eſurientes] *Prouerb.* 27. a. Anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.

d Cœperunt vellere ſpicas.] Sic eleuantur à terra. *Leu.* 23. b. Feretis manipulos ſpicarũ primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotes, qui eleuabunt faſciculum coram Domino. Ruth collegit ſpicas in agro Booz poſt meſſores, id eſt, in agro ſacræ Scripturæ, 1. *Cor.* 3. b. Neq; qui plantat neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. *Ruth.* 2. *a.*

e Phariſæi autem videntes, &c.] De vinea, vel fruge licet edere, ſed falce non metere neque foras efferre. *Deut.* 23. d.

Moralit. *Moraliter.* Hi ſunt qui Prælatos reprehendunt, quod nimis ſoliciti ſint circa gregem ſuum, dicentes.

Ouidius in epiſtolis. *Quod caret alterna requie, durabile non eſt.*

Vnde 2. *Reg.* 11. b. Dauid dicit Vriæ. Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Vel qui reprehendunt eos qui exponunt ſacram Scripturam.

f At ille dixit eis. Non legiſtis quid fecerit Dauid.] 1. *Reg.* 21. b.

g Quando eſuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit,] id eſt, Achimelech pro eo, quia ipſe non legitur intraſſe.

h In domum Dei & panes propoſitionis comedit quos nõ licebat ei edere, neque his qui cum eo erãt niſi ſolis ſacerdotibus.] *Leu.* 24. b. Eruntq; Aaron & filiorũ eius vt comedant eos in loco ſancto, quia ſanctum ſanctorum eſt. Item 22. b. Qui comederit de ſanctificatis per ignorantiam addet quintam partem cum eo, quod comedit, & dabit ſacerdoti in ſanctuario. Quidam dicunt quod Achimelech diſpenſauit qui ſummus erat Sacerdos, & neceſſitas per ſe nõ excuſat ſine diſpẽſatione. Idem dicitur de Matathia, qui pugnauit in ſabbato, 1. *Mac.* 2. e. Sed contra dicit *Beda ſuper Marcum* 2. quod occiſo Achimelech à Saule Abiathar filius eius poſtea regnante Dauid, ſummi ſacerdotij gradum accepit maioris excellentiæ quam pater eius. Item *Beda ſuper Marcum* 3. Ita ſabbatum, &c. *Leo Papa.* Vbi neceſſitas fuerit ad vtilitatem Eccleſiæ, qui poteſtatem habet, ea diſpenſet. *Beda.* Iniquum eſſet ſi ſtatuta pro charitate contra charitatem tenerentur. *Verſus.*

Hæc ſua cuique facit in promittendo voluntas.

Hæc præcipientis auctoritas, vt non occidas, & cæt. Hæc præcepti dignitas vt quæ in ſermone in monte. Nota autem, quæ primæ neceſſitatis ſunt, diſpenſationem ſolum recipiunt ab eo, qui præeſt, quæ ſecundæ à Deo tantùm, quæ vero tertiæ à nullo mutari poſſunt. *Bern.* de conſideratione. Non ſum tam tardus vt ignorem vos diſpenſatores eſſe poſitos, ſed in ædificationem, non in deſtructionem, vbi neceſſitas vrget, excuſabilis eſt diſpenſatio, vbi vtilitas prouocat diſpenſationem, laudabilis eſt diſpenſatio. Vtilitas dico communis, non propria. Vbi nihil horum eſt, non eſt diſpẽſatio, ſed crudelis diſſipatio. Sẽſus ergo literalis expoſitionis, quòd ſi Dauid & Abimelec non reprehenduntur de trangreſſione mandati propter neceſſitatem, ſic nec Apoſtoli debent reprehendi. Super menſam enim propoſitionis ponebantur duodecim panes, & aliis ſubſtitutis tollebantur. *Num.* 28. a. *Leu.* 23. b. *De conſ.* *diſt.* 1.c. *Marc.* 2. *d. Luc.* *6. a.*

Et quando Dauid comedit erat dies Neomeniæ.

i Aut non legiſtis] Secunda excuſatio.

K In lege] *Num.* 28. d. *Leu.* 23. a.

l Quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant,] id eſt, non obſeruant, ita quòd violare videntur.

m Et ſine crimine ſunt] hoc faciendo.

n Dico autem vobis, quia templo maior eſt hic,] id eſt, in loco illo, quia Ieſus Chriſtus qui erat Dominus templi.

Marc. 3. *a. Luc.* *6. b.*

o Si autem ſciretis.] Tertia excuſatio per miſericordiæ prælectionem.

p Quid eſt.] id eſt quid ſignificetur hac auctoritate.

q Miſericordiam volo, & non ſacrificium. *Oſea* 6. c. *ſuprà* 9. Euntes autem diſcite quid eſt miſericordiam volo & non ſacrificium.

r Nunquam condemnaſſetis innocentes,] id eſt, Apoſtolos. *Beda.* *Marc* 2. d. Sabbatum propter hominem factũ eſt, & non homo propter ſabbatum, ideò maior cura adhibẽda eſt ſaluti hominum quàm cuſtodiæ ſabbati. Sic enim mandatum eſt ſabbatum cuſtodiri, vt ſi neceſſitas eſſet non fieret reus qui ſolueret, hodie ſi quis æger corruperit ieiunium non tenetur reus. s Dominus enim filius eſt hominis, etiam ſabbati.] Quarta excuſatio per Domini diſpenſationẽ. Vnde cum Dominus ſit, poteſt mutare quod inſtituit. t Et cum inde tranſiſſet] id eſt, à ſatis, alioquin videretur eſſe factum eodem ſabbato. Vnde *Luc.* 6. b. Factum eſt autem, & in alio ſabbato, vt intraret in ſynagogam. u Venit in ſynagogam eorum] In altero ſabbato, vt ait *Lucas* 6 b.

x Et ecce homo habens manum aridam,] ſupple erat ibi, vel aduenit. *Hieronymus* ſuper hunc locum. In Euangelio quo vtuntur Nazaræi, hæc vox precantis. Cementarius eram manibus victum quærens, precor te Ieſu vt mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos. y Et interrogabant eum dicentes: ſi licet ſabbatis curare, vt accuſarent eum?] *Marc.* 3. a. & *Luc.* 6. b. dicunt illos interrogatos eſſe à Domino. Vnde *Lucas.* Interrogo vos ſi licet ſabbato benefacere, an male? Sed, dic quòd illi prius interrogauerũt à Domino. Intelligens autem Dominus cogitationes, & accuſationes eorum conſtituit in medio ſanandum, & tunc quæſiuit quod *Lucas*, & *Marcus* aiſt. Et tunc illis tacentibus propoſuit ſimilitudinem de oue, & concluſit quòd licet ſabbato benefacere. Deinde enim circũſpectis illis cum ira, vt dicit *Marcus*, ſpecia iter prætendens vultuoſitatem quandam ad modum irati, quia *Iſa.* 42. a. Non erit triſtis neque turbulentus. Dixit. Extende. z Ipſe autem dixit illis. Quis erit ex vobis homo, qui habeat vnam ouem, &c. Quantò magis melior eſt homo oue.] Locus à maiori. *Gloſſ.* Competenti exemplo ſoluit quæſtionem eorum, vt eos oſtendat ſabbatum violare in opere cupiditatis, quod eſt res minima, qui eum violare arguunt in opere charitatis, quæ eſt res maxima.

a Itaque licet ſabbatis benefacere Tunc ait homini, &c.] *Eccl.* 4. d. Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum & ad dandum collecta. Vnde *Gloſſ.* Hic fruſtra pro peccatis rogaturus manus

A turris manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro posse non extendit. Vide Prouerb. 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur.

a Et extendit] Hic est auarus. 3. b. Regum. 13. b. Ieroboam contra Addo, qui eum reprehendit de idololatria, extendit manum, vt apprehenderet illum, & aruit manus eius. Ieroboam, causa populi interpretatur. Auarus enim causatur à toto populo, quia dona Dei, communia sibi appropriat. Et auaritia idololatria est, quia idolorum seruitus. Ad do, seruiens ei, Synderesis. Sed dum vult eam capere, & subiugare, eius manus arescit à bono opere.

Ephes. 5. b. B

Marc. 3. a. Ioan. 10. d.

b Et restituta est sanitati sicut altera.] Planum est.

c Exeuntes autem Pharisæi concilium faciebant, &c.] Isti sunt noctuæ diaboli. Ioannis tertio. e. lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. Psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini.

Isa. 41. a.

Et *a* extendit, & *b* restituta est sanitati, sicut altera. *c* Exeuntes autem Pharisæi concilium faciebant aduersùs eum quomodo perderent eum. *d* Iesus autem sciens recessit inde, & *e* secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes, & *f* præcepit eis, ne manifestum eum facerent, vt *g* adimpleretur, quod dictum per *h* Isaiam Prophetam, dicentem: *i* Ecce puer meus, *k* quem elegi *l* dilectus meus, in *m* quo bene complacuit animæ meæ: *n* ponam spiritum meum super eum, & *o* iudicium *p* gentibus nunciabit. *q* Non contendet, neque clamabit, *r* neque audiet quis in plateis vocem eius, *s* arundinem quassatam non confringet, *t* & † linum fumigans non extinguet, *u* donec eiiciat ad victoriam iudicium, *x* & in nomine eius gentes sperabunt. *y* Tunc oblatus est ei dæmonium habens *z* cæcus, & *a* mutus, & *b* curauit eum, *c* ita vt loqueretur, & *d* videret. Et *e* stupebant omnes turbæ, & dicebant. Nunquid hic est filius Dauid? *f* Pharisæi autem audientes dixerunt: Hic *g* non eiicit dæmones, nisi in Beelzebub Principe dæmoniorum. *h* Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis:

al. † lignum

d Iesus autem sciens, Insidias eorum, recessit inde, propter exemplum, propter humilitatis iudicium, propter etiā miseris parcendum. Recessit enim vt homo, quia hoc erat verum signum humanitatis. Luc. 6. e. Ipse benignus est super ingratos.

e Et secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes.] Nota simplices sequuntur, docti verò persequuntur.

f Et præcepit eis ne manifestum eum facerent.] Hilarius Iubendo secretum Dominus glorandi de se iactantiam declinat, & per hanc tacendi voluntatem dictorum Isaiæ effectus impletur.

g Vt adimpleretur, causatiuè vel consecutiuè. Sic pepercit eis, ne inuidia trucidarentur, vt impleretur illud Isaiæ: [Arundinem, &c.] Et secundum hoc præeuntia in hac auctoritate ex abundanti inducta sunt.

h Quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem.] Isa. 42. a. Ibi est litera aliter.

i Ecce puer meus.] Vox Patris loquentis de filio. Puer, id est seruus. Phil. 2. a. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens electus.

k Quem elegi.] Cant. 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex millibus.

l Dilectus meus.] Cant. 5. c. Qualis est dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima mulierum? Glo. ex dilecto, ex Patre.

m In quo bene complacuit animæ meæ,] nihil in eo videns quod displiceret. Simile sup. 3. d. & [illegible] 17. a.

n Ponam spiritum meum super eum] Isa. 11. a. Requiescet super eum spiritus Domini. Et 61. a. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me: Et hoc inquantum homo.

o Et iudicium] futurum. *p* Gentibus nunciabit] per prædicationem suam.

q Non contendet neq; clamabit.] contra: Ioan. 7. f. Stabat Iesus & clamabat, dicēs: si quis sitit veniat [illegible] & bibat. Solut. Non clamabit, id est non clamosus erit. Sed in secundo aduentu: Isa. 42. c. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar.

r Neque audiet aliquis in plateis vocem eius,] 1. Pet. 2. d. Cùm malediceretur non maledixit, cum pateretur non cōminabatur. Ierem. 11. d. Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Isa. 53. c. sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum.

s Arudinem quassatam non confringet,] id est Iudæos omni vento tentationis vel doctrinæ cedentes: vt dicitur Ephes. 4. b. non statim damnabit. Per arundinem hypocritæ, vt supra proxime.

t Et linum fumigans non extinguet,] Per linum, qui quædam bona agunt, quædam mala, vtrosque expectat Dominus. Item per arundinem gentes vento vanitatis agitatæ, & in peccatis quassatæ, & in salutem per Christum reseruatæ. Linum fumigans, id est, exiguum spiritum ex reliquiis veteris gratiæ, & quia resumendi iotius in tempore pœnitentiæ sit facultas. Lignum, vel linum, de quo facta est vestis Domini. Chrys. Facile erit ei, omnes illos sicut arundinem frangere & sicut linum inflāmatum extinguere illorum furorem.

u Donec eiiciat ad victoriam Iudicium] Actiuè vt iudicet vel passiuè vt iudicetur. Ad victoriam dicit quia idipsum quod iudicatum est cessit ei ad victoriam. Ioann. 12. c. Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Vel iudiciū inter se & diabolum. Vel iudicium adhuc hominibus occultum quod vicit moriendo.

Sup. 9. d. Luc. 11. b. De pæ. dist. 3. c. sunt plures.

Marc. 3. c. Luc. 11. b.

x Et in nomine eius gentes sperabunt] quia non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat saluari: Act. 4. c.

y Tunc oblatus est ei] vnus, dæmonium habens cæcus & mutus. Tria signa simul facta sunt in isto.

Moraliter. y Tunc oblatus. Oblatio partim erat sacerdotis, partim afferentis. Sic partim sumus nostri quoad quærenda necessaria, sed principaliter Dei. 1. Cor. 6. d An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quis in vobis est quem habetis à Deo, & non estis vestri? *Moralit.*

z Cæcus.] 1. Regum 11. a dixit Naas obsessis Iabes Galaad. In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrûm oculos dextros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Naas, serpens. Psalm. 57. Super cecidit ignis, & non viderunt solem.

a Et mutus,] à confessione peccati. Psalm. 31 Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Ecce cæcus. In chamo & fræno maxillas eorum constringe, permissiuè, qui non approximant ad te, Per confessionem, vel à confessione laudis. Psalm 49. Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. Item, humiliauerunt in compedibus pedes eius, donec veniret verbum eius, scilicet, confessionis.

b Et curauit eum.] Hoc refertur ad illud: Donec eiiciat ad victoriam iudicium. Curauit enim, eiiciendo dæmonem.

c Ita vt loqueretur.] Hoc refertur ad illud supra. Arundinem quassatam, &c.

d Et videret.] Hoc ad illud, linum fumigans, &c. Nota autem ordinem. Grego. Principium illuminationis, est humilitas veræ confessionis.

e Et stupebant omnes turbæ & dicebant: Nunquid hic est filius Dauid?] Mansuetus contra dæmonium, desiderabilis aspectu, contra cæcum, manu fortis contra mutum. Filius Dauid, qui misericors, & beneficus fuit.

f Pharisæi autem audientes dixerunt] in corde.

g Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub Principe dæmoniorum,] quasi participium & familiaritatem habet cū Principe dæmoniorum, & ita ex consensu & auctoritate eiicit minores dæmones, sicut secretarius Regis, auctoritate multis nocet.

h Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis.] Hieronymus. Ad cogitationes Pharisæorum respondet, vt vel sic compellerentur credere potentiæ eius, qui cordis videbat occulta. Ierem 17. b Ego Dominus scrutans corda, & probans renes.

a Omne regnum † contra se diuisum desolabitur, & *b* omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se non stabit. *c* Et si Satanas Satanam eijcit, aduersùs se diuisus est, quomodo ergo stabit regnum eius? Et si *d* ego in Beelzebub eijcio dæmones, filij *e* vestri in quo eijciunt? *f* Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si *g* autem ego in spiritu Dei *h* eijcio dæmones, igitur peruenit in vos regnum Dei. *i* Aut quomodo potest quisquam intrare in *k* domum fortis, & *l* vasa eius diripere, nisi *m* priùs alligauerit fortem? Et *n* tunc domum illius diripiet. *o* Qui non est mecum contra me est: & *p* qui non congregat mecum, spargit. *q* Ideo dico vobis: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, *r* spiritus autem † blasphemiæ non remittetur.

A *a* Omne regnum contra se deuisum desolabitur.] Regnum solidum & firmum, si per partes diuiditur, & alij ab alijs perimuntur, vel opprimuntur, in solitudinem redigitur, vacuatum ab habitatoribus. Infirmat Dominus quod de eo dixerant Pharisæi: Primò indirectè dupliciter, per synœresim, vel hypozeusim sumpto quod dixerant, & ex hoc deducens eos ad inconueniens, & secundùm ordinem literæ, licet *Magister in Postillis* hoc modo permuter textum, vt sit propositio maior: Et si Satanas. Assumptio: Omne regnum. Omnis ciuitas, assumptionis probatio. Vel, domus, probationis supprobatio. Quomodo ergo, hoc conclusio, quasi nullo modo stare potest. De hoc plenius. *Marc.* 3. d. Dicit ergo. *a* Omne regnum contra se diuisum desolabitur.] *Hierony.* Concordia namque res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Nota regnum Christus, dans regnum, Euangelium, inuitans ad regnum, æterna beatitudo, ipsum regnum.

al. † In. *Marc.* 3. 6. *Marc.* 11. c. 25. q. 2. c. si ei.

C

b Et omnis ciuitas vel domus,] idest, familia, diuisa contra se non stabit.

c Et si Satanas, &c. quomodo ergo stabit regnum eius?] q.d. nullo modo potest stare.

d Et si ego in Beelzebub eijcio dæmones, filij vestri in quo eijciunt.] Exorcistæ Iudæorum ad nominis Dei inuocationem eiiciebant dæmones. Vnde si filijs vestris non ascribitis quòd in Beelzebub eiciant dæmonia, quare hoc mihi imponitis?

f Ideo ipsi Iudices vestri erunt,] comparationes melioris facti, quia Deo ascribunt, quòd vos Beelzebub. Vel. *e* Filij vestri.] idest, Apostoli qui erant de Iudæis.

f Ideo ipsi Iudices vestri erunt.] *Inf.* 19. d. Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel.

g Si autem ego, &c.] Altera pars complexionis. Et infert ex proposito, cum reliqua pars sit falsa, & est probatio directa. Dicite ergo: si ego in spiritu Dei. *Luca.* 11. c. ait. In digito Dei.

h Eijcio dæmones, igitur peruenit in vos regnum Dei.] *August.* Regnum Dei idem est quod potestas, qua damnantur impij, & à fidelibus secernuntur.

i Aut quomodo, &c.] Quod probauerant indirectè, vult probare directè, q.d. si ego non in spiritu Dei eijcio dæmonia, sed in Beelzebub, quomodo potest quisquam intrare in domum fortis. *Iob.* 41. d. Non est potestas super terram, quæ ei comparetur. *Chriso.* Diabolum fortem facit nostra negligentia, non illius potentia.

k Domum] hypocritæ maximè. *Iob* 40. c. Vmbræ, id est, hypocritæ protegunt vmbram eius.] Idest, peccatum zelant, in quo apparet imago diaboli. *Ierem.* 31. Liberabit eum de manu potentioris.

l Et vasa eius diripere.] Id est arma eius, scilicet homines. *Isa.* 10. f. Apud Maginas commendabit vasa sua. Maginas interpretatur motus, & in tactu maxima est delectatio, quæ custodit peccatorem diabolo. *Roman.* 6. d. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vasa, in quibus habitat, & quibus quasi ministris vtitur.

m Nisi priùs alligauerit fortem,] quia tunc minorem vim tentandi sanctos habuit intrinsecus per fomitem, etsi fortè maiorem extrinsecus. Diabolus enim est religatus in inferno, & manus impellens debilitata est. Manus trahens abscissa quia non trahit simul bonos & malos.

p Et tunc domum illius diripiet,] id est ad diuersos ordines, rapiet. *Eph.* 4. c. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos quosdam Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores & doctores.

o Qui non est mecum contra me est] idest qui dissimilia meis opera facit, mihi contrarius est. *p* Et qui non congregat mecum dispergit] q.d. opera mea non possunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego, ille dispergit.

Nota opus Christi est congregare ad cultum vnius Dei, & ad vnitatem fidei, & ad vnum singulare bonum. De quo *Psalm.* 26. Vnam petij à Domino. Ad dilectionem Dei, & proximi. Vnde *Isaiæ* 11. c. Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Disperguntur quidam per nobilitatem, hæc est Oriens. Quida per timorem mortis, hic est Occidens. Alij per prosperitatem, hæc est Auster. Alij per aduersitatem, hæc est Aquilo: Hos congregat Dominus. *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Opus autem diaboli est dispegere monstra dæmoniorum, varietates hæresum, vanitates terrenorum, discordias fratrum.

Marci 3. *d. Luc.* 12. *b.*

al. † Blasphemia

q Ideò dico vobis,] Qoia dicitis me eijcere dæmonia in Beelzebub Principe dæmoniorum. [Ideo dico vobis, omne peccatum, & blasphemia remittetur hominibus.] Hoc contra Nouatianum, qui lapsis in martyrio veniam negabant.

r Spiritus autem blasphemiæ non remittetur.] Hoc est contra Origenem, qui dicit omnes veniam consecuturos, Post vniuersale iudicium transactis multis sæculis. Dicitur autem illud peccatum irremissibile octo de causis, sicut potest colligi ex *Gloss.* super *Matth.* 5. & in hoc loco, & alijs dictis sanctorum.

Peccatum irremissibile dicitur octo de causis.

Primò, quia aduersatur fonti remissionis. Vnde *Augustinus super Matth.* 5. Peccatum ad mortem est, cùm post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersùs gratiam Dei qua reconciliatus est Deo, inuidiæ facibus agitatur, qood fortasse est peccatum in Spiritum sanctum.

Secundò, quia non habet colorem excusationis. Vnde *Richardus de sancto Victore.* Quædam peccata hominum pertinent specialiter ad corruptelam propriam, vt ebrietas & stupra, quædam specialiter ad iniuriam proximi, vt homicidia, furta, quædam specialiter ad diuinam contumeliá vt blasphemia. Sed quidam blasphemát ex coactione, & hi peccant in patrem, alij ex deceptione, & hi peccant in filiú, alij ex sola malignitate, & hæc est pessima species, in Spiritum sanctum. Est autem & hoc in genere sceleratissimum, & in quo malitia creuit vsque ad summum, quando quis in Dei vituperijs delectatur & gloriatur. Quid ergo videtur aliud spiritus blasphemiæ, quàm affectatio & desiderium vituperationis diuinæ? Spiritus blasphemiæ spirat ad odium Dei, Spiritus sanctus spirat ad amorem Dei. Eo igitur quòd hoc malum nihil habet in se excusationis, non meretur habere excusationem remissionis. Tertiò, quia talis vix potest se humiliare ad veniam petendam vel ad bonum. Vnde *Augustinus super Matth. cap.* 5. g. Ibi. Orate pro persequentibus vos. Tanta est labes illius peccati, vt deprecandi humilitatem habere non possit, & si peccatum suum mala conscientia recognoscere, & enunciare cogatur, vt Iudas cùm dixit: Peccaui, faciliùs desperans cucurit ad laqueum, quàm humilitatis veniam petijt, quod propter magnitudiné peccati iam ex dánatione peccati talis habere credendum est. Et huic pœnitentiæ non ignoscit Deus, cum & se peccasse fateantur, & fecisse mala vehementer eos pœniteat, tamen huiuscemodi affectionem mentis habent, vt se non humilient ad petendam veniam. Quartò, quia paucis, & raro remittitur, vt dicit *Glo. Rom.* 2. a. super illud. Secundum duritiá tuam & cor impœnitens, &c. Quintò, quia nunquam legitur remissum, imò legitur contrarium in *hoc.* 12. c. & *Marc.* 3. d. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctom non habebit remissiuné in æternum. Ibi *Interl.* quia ipse æternùm delinquit qui nunquam pœnitet. Et *Luc.* 12. b. Qui in Spiritum sanctum blasphemauerit nunquam remittetur ei. *Gl.* Hic blasphemus

A exigentibus

exigentibus malis meritis suis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad pœnitentiam perventurus est.

Sextò, quia æternus punitur, quasi nihil de pœna debita dimittetur. Vnde *Richardus de sancto Victore*. Peccatum diaboli inexpiabile est, quia nullo remedio expiari potest. Illud autem irremissibile est, cui pœnæ nulla relaxatio fit, quæ in peccatis actualiter similibus fieri consueuit.

Septimo, quia meretur talis non pœnitere. Vnde *Matt.* 3. d. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum non habebit remissionem. *Glossa*. Ideo, quia non meretur pœnitentiam agere, vt recipiatur. Octauò, quia etiam post mortem remanet, etiam quoad actum, sicut charitas.

Vnde *Richardus de sancto Victore*. Sicut nunquam excidit amor Dei, ita nunquam excidit odium Dei. Et tamen charitas potest amitti, sic & odium Dei in præsenti admitti. Sicut autem fides, & spes cessabunt, sic sunt quædam mala, quæ locum habent solum in hac vita, vt ... futura, quædam verò in hac vita simul & in futura. Nam qui cum odio Dei ex hac vita discedit, sub eodem ... in æternum tabescit, & sic in æternum delinquit, & sine cessatione delinquendo meretur, vt sine cessatione puniatur. Qui ergo reus est diuini odij, reus est æterni iudicij. Sed blasphemia, quæ est in Spiritum sanctum, nunquam est præter odium Dei.

De hoc etiam *Fulgentius super Iudit.* c. 10. & 24. Hoc sancti patres irremissibile peccatum, & blasphemiam in Spiritum sanctum dixerunt, in sceleribus vsque ad finem vitæ perseuerare, de salute sua desperare, de misericordia, & potentia redemptoris diffidere.

Item *Augustinus in Enchirid.* Qui in Ecclesia non credens peccata dimitti, contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac mentis obstinatione diem claudit extremum, reus est ille irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit.

Aduersum patrum vix quod non legis vnquam — Versus.
Plenè punitur remanet non punitur vnquam.

Peccatur autem in Spiritum sanctum isto peccato sex modis. Duobus modis in Deum, duobus in proximum, duobus in seipsum.

In Deum, desperando, præsumendo.

In proximum, impugnatio agnitæ veritatis, & fraternæ charitatis. Duplex enim est effectus bonitatis diuinæ in homine. Vnus quoad intellectus perfectionem, & quo ad hoc est impugnatio agnitæ veritatis.

Alius quoad perfectionem affectus, & quoad hoc est impugnatio fraternæ charitatis.

In seipsum finalis impœnitentia, & quando pœnitet de pœnitentia.

Item nota ad hoc, quòd aliquid sit peccatum in Spiritum sanctum tria exiguuntur, scilicet, quòd sit ex certa malitia, quòd diuinam bonitatem oppugnet, & quod sit cum finali pertinacia mentis indurate in malitia. ... autem blasphemiæ non remittetur.]

Augustinus. Blasphemia est per quam de Deo falsa dicuntur. Et ideò peius est blasphemare, quàm periurare, quia periurando falsæ adhibetur testis Deus, blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur.

a Et quicunque verbum dixerit contra filium hominis remittetur ei,] id est, ad remittendum facile est, si pœnitet, quia ignoranter hoc dixit.

b Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum,] verbum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro, vt expositum est.

c Aut faciet,] id est, dicite, sicut vulgariter dicitur Iste facit se bonum, id est, dicit. Arborem bonam, & fructum eius bonum.

d Aut facite,] id est, dicite. Arborem malam, & fructum eius malum,] quasi dicat, Secundùm naturam iudicate, & dicite de arbore bona, scilicet me, quòd faciat bonum fructum, aut de arbore mala, scilicet diabolo, quòd fructum malum faciat, *Sup.* 7. c. Non potest arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere. Quod autem Christus dicatur arbor, habetur *Cant.* 2. a. Sicut malus inter ligna siluarum, sic amicus meus inter filios. Sic diabolus. *Iud.* 9. d. Ligna agri constituerūt Rhāmnum super se. *Hieron.* Christus seipsum dicit arborem, suum opus, fructum.

Et a quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: b qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro. Aut c facite arborem bonam, & fructum eius bonum, d aut facite arborem malam, & fructum eius malum. e Siquidem ex fructu arbor cognoscitur: f Progenies viperarum, g quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex h abundantia enim cordis os loquitur. i Bonus homo de bono thesauro k profert bona: l malus homo de malo thesauro m profert mala. n Dico autem vobis:

e Siquidem ex fructu cognoscitur arbor,] *supra* 7. c. A fructibus eorum cognoscetis eos. *Eccl.* 27. a. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis. — *Luc.* 6. g.

f Progenies viperarum,] quia occiderunt Christum patrem, sic mali Christiani occidunt Ecclesiam matrem. *Isidorus*. Sicut vipera à filiis in vtero positis perimitur lacerata, ita nos cogitationes nostræ intra nos positæ occidunt, quas ... quasi fœtus diaboli lactamus, & papillam facimus delectando.

g Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali?] quasi nō potestis bonum fructum facere, cum sitis arbor mala. h Ex abundantia enim cordis os loquitur,] sicut olla ex plenitudine redundat. *Iob* 41. d. Feruescere faciet, quasi ollam profundum maris, & ponet, quasi cum vnguenta bulliunt. *Prou.* 15. a. Os stultorum ebullit stultitiam.

i Bonus homo de bono thesauro.] Continuatio. Verè ex abundantia cordis os loquitur, quia bonus homo de thesauro bono, id est, de bona intentione. k Profert bona] verba. l Et malus homo de malo thesauro,] id est, peruersa intentione. m Profert mala] verba *Prouerb.* 18. d. Mors, & vita in manibus linguæ. *Infra*. 15. b. Quæ procedunt de ore, de corde, exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. Nota autem, quòd est triplex thesaurus bonus. Doctrinæ, gratiæ, & gloriæ. Primus admirabilis, secundus desiderabilis, tertius inæstimabilis. De primo *Isa.* 45. a. Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorū, id est, sacræ Scripturæ vt scias quia ego Dominus. Hoc dicitur Cyro, qui interpretatur hæres, clericus, qui dicit: Dominus pars hæreditatis meæ. De secundo, *Prou.* 21. c. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. 2. *Cor.* 4. b. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. De tertio. *Deuter.* 28. a. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt pluuiam tribuat terræ in tempore suo, benedicétque cunctis operibus manuum tuarum. Hos tres thesauros aperit Dominus. De primo dicitur. *Luc.* 21. d. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri *Psalm.* 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. De aliis duobus. *Psalm.* 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus. Similiter est triplex thesaurus malus. Cupiditatis, iniquitatis, & pœnæ gehennalis. Primus contemptibilis, quia de stercoribus. Secundus miserabilis, quia *Prouer.* 14. d. Miseros facit populos peccatum. Tertius intolerabilis. De primo dicitur *Heb.* 11. e. fide Moyses grandis effectus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cū populo Dei, quàm tēporalis peccati habere iocunditatē, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi. *Eccl.* 31. a. Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum nō abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. *Prou.* 21. b Qui congregat thesauros lingua mendacij vanus, & excors est. De secundo, *Mich.* 6. c. Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Iste thesaurus fit de subtilioribus, pretiosioribus, & durabilioribus, sicut alij thesauri, id est, de subtilioribus peccatis scilicet spiritualib. quæ pretiosa sunt diabolo, quia maioris sunt culpæ, quàm carnalia. *Gregorius*. Carnalia peccata minoris sunt culpæ, sed maioris infamiæ, & eo durabiliora, quia occultiora, quia tunc non possunt reprehendi. De tertio dicitur *Rom.* 2. a. secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

Thesaurus bonus triplex. — *Psal.* 15. — *Thesaurus malus triplex.*

n Dico autem vobis.] Anthypophora est. Ne paruipenderent

v uipenderent verbum blasphemiæ.

a Quoniam de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die iudicii.] Sed quare non similiter de opere? Responsio. Quia verbum ex ratione oritur, quod non omne opus. Item omne verbum comprimere possumus, non omne aliud opus. Et hoc notat Dominus, cum dicit: reddent rationem.]

22.q.5.c. quotiēs. Quid autem sit otiosum verbum, dicit

Marc. 8. b. Luc. 11.b. Gregorius super Iacob. ult. Verbum otiosum est, quod caret ratione iustæ necessitatis, & intentione piæ vtilitatis. Hieronymus super Leuit. 21.] Quicquid non ædificat audientes, in periculum vertitur eloquentium. Item qui scurrilitatem replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi sermonis, sed criminosi reus tenebitur.

a quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die iudicij. Ex b verbis enim tuis iustificaberis, & c ex verbis tuis condemnaberis. Tunc d responderunt ei quidam de Scribis, & Pharisæis, dicentes; e Magister volumus à te signum videre. f Qui respondens, ait illis: Generatio mala, & g adultera, h signum quærit, i & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. k Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic l erit filius hominis in corde terræ

Item in verborum pondere, probatio existit humanæ vitæ. Origen. super Numer. 12. Inanis est omnis sermo in quo non est intrinsecus aliquid de Deo, vel Dei mandato. Gloss. hic. Quod sine vtilitate loquentis dicitur, aut audientis. Verba enim instructionis, & correctionis vtilia sunt animę, verba recreationis, vel consolationis sunt corpori, hæc tamen indifferentia sunt, nisi fiant eo fine, vt mediante corpore prosint animæ.

b Ex verbis enim tuis iustificaberis,] id est, mereberis, vt iustus remuneraberis.

In locutione quinque sunt inquirenda. c Et ex verbis tuis, [si mala sunt,] condemnaberis.] Vnde Prouerb. 18.d. Mors, & vita in manibus linguæ. Nota in locutione quinque sunt inquirenda. Quid dicatur: cui dicatur, vbi quid dicatur, quando quid dicatur, & qualitas, id est, modus loquendi. Quid dicatur, determinat Apostolus. Colossenssium quarto a. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, id est, semper sit gratus, & vtilis sine vlla otiositate. Otiosa sunt omnia, quæ sunt nociua, aut inhonesta, aut inutilia. Inutilia sunt quæ nec audientibus, nec loquentibus prosunt. Inhonesta sunt, quæ non conueniunt dignitati illius, qui loquitur, vel illius cui loquitur, vel illius de quo loquitur. Nociua sunt, quæ suis suasionibus animos auditorum, siue ad errorem, siue ad prauitatem ducunt.

Senes itaque loqui debent de discretione bene consulendi, iuuenes de instantia benefaciendi, sapientes de mysteriis Scripturarum, simplices de exemplo bonorum operum, hi qui quietam vitam ducunt, de disciplina mo li recte viuendi, hi qui exteriora tractant negotia, de industria acquirendi, Prælati de promissione, subditi de obedientia præceptorum, & vnusquisque, qui loquitur, secundum qualitatem personæ, siue materiæ inquirat congruam de qua loquatur materiam. Secundum est, cui quid dicatur,

Prou. 9.b. Ecclesiast. 22. b. Cum stulto ne multum loquaris, quia qui arguit impium generat maculam sibi. Qui ergo cum alio loquitur, primo consideret si pro se, aut propter alium loquatur. Si propter suam vtilitatem loquatur, vi[deat] vtrum ille sit talis de cuius colloquio vtilitas ei p[rouen]ire possit. Si propter alium loquatur, caueat ne talis sit ille, quòd vel sua exhortatione non indigeat, vel ita in malo obstinatus sit, vt correctione alterius se corrigi non permittat. Alioquin, & sapientes velle docere superbia est, & obstinatos corrigere insipientiæ est.

Exhortentur igitur ad [illegible] tionem timidos, ad temperantiam prodigos, ad [hu]manitatem parcos, ad consilium temerarios, ad silenti[um] verbosos, ad alacritatem segnes, ad mansuetudinem impatientes, ad iustitiam negligentes, ad timorem superbos, ad liberalitatem auaros, ad parcitatem gulosos, ad seruorem tepidos, ad verbum exhortationis nimis tacitos, ad indulgentiam crudeles, ad quietem præcipites, ad prudentiam incautos, ad modestiam [ve]recundos, ad solicitudinem obliuiosos.

T[ertium] est vbi quid dicatur. Est enim locus vbi perpetuum seruandum est silentium, vt sanctuarium, dormitorium. Quartum est, quando quid dicatur. Est enim tempus tacendi, scilicet, si alius loqui cœperit: Eccl. 3. b. Iob 29. d.

Qui me audiebant expectabant sententiam meam. Est autem tacendum propter infirmitatem auditorum. Ioan. 16.c. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Item propter præcipitationem vitandam. Prou. 18. Qui prius respondet, quam audiat, stultum se esse demonstrat. Item Eccl. 5. d. Si est tibi intellectus responde proximo tuo, sin autem manus tua sit super os tuum. Item propter reuerentiam personæ. Eccles. 11. a. Prius quàm, interroges, non vituperes quemquam, & cum interrogaueris corripe iuste. Item propter malitiam auditorum. Eccl. 22. a. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicet, quis est hic? Prouerbiorum. 23.b. In auribus insipientium ne multum loquaris, supra 7.a. Nolite spargere margaritas ante porcos. Item qualitas, id est, modos loquendi in tribus consistit. Hoc est, quo gestu, quo sono, quia significatione, quid dicatur. Sit ergo gestus modestus, humilis, sonus mitis, & suauis, quia de Christo dicitur in hoc cap. Non contendet, neque clamabit, neque aliquis in plateis audiet vocem eius. Significatio verax, & dulcis, quia falsus testis non erit impunitus, & qui mendacium loquitur non effugiet. Dulcis, quia sermo dulcis multiplicat amicos. Isti sunt quinque digiti linguæ.

Tacendū est propter multa. Luc.11.d. D Ionæ 2. b. Modus loquendi in tribus consistit. Prou.19. c. Eccl.6.a.

d Tunc responderunt ei quidam de Scribis, & Pharisæis, dicentes] Confusi Pharisæi in calumnia tam verborum quā factorum conuertunt se ad figmenta. Promptuaria enim eorum plena, eructoantia ex hoc in illud, quasi tu eijcis dæmones inuisibiliter, exhibe nobis aliquod signum visibile.

Psal.14.

e Magister volumus à te signum videre] Luc. 11.b. dicit, alij tentantes, signum de cælo quærebant. 1. Cor. 1. d. Iudæi signa quærunt. Græci sapientiam. Signum, vt tonitruum tempore Samuelis. 1. Reg. 7.c. Ignem tempore Eliæ. 3. Reg. 18 f. Adhuc autem Scribæ, & Pharisæi nostri signum petunt de cælo, idest signum sublimitatis volunt habere in se, & in alijs venantur, sed signa paupertatis, & humilitatis contemnunt. Vnde Luc. 2.e. Positus est hic in ruinā, & in signum cui cōtradicetur. Item ibidem b. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem positum in præsepio pannis inuolutum. Iam signa hęc non sunt multis credibilia, sed suspecta, vnde eis detrahunt.

f Qui respondens ait illis. Generatio mala,] per inuidam. Iob 28. a. Terra de qua oriebatur panis idest doctrina, in loco suo igne subuersa est, idest, per inuidiam.

g Et adultera,] cum idolis. Ezech. 16. c. Multiplicasti fornicationem ad irritandum me. Eodem c. Iudicabo te iudicio adulterarū. Ierem. 3. a: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & ego suscipiam te.

h Signum quærit] de cælo.

i Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.] Contra. Nonne signum fuit Lazari suscitatio? Ioann. 11. f. Item Ioann. 12. c. Vox de cælo audita est, quasi tonitruum. Et Sol obscuratus est, Infra 27. e. Solutio. Id est dabitur eis signum mortis, non potentiæ, vt resurrectionis, & ascensionis, quia resurgentem non viderunt, neque ascendentem in cælum. [Signum,] id est, partem signi. Absorptio enim Ionæ mortem Christi figurabat, quæ visibiliter exhibita fuit Iudæis. Euomitio resurrectionem, quæ non fuit eis exhibita, sed Apostolis solum. In suscitatione Lazari dedit Dominus signum potentiæ, sed in terra. Signa autem mortis illius, quæ erant de humana natura, data sunt eis tam de cælo, quàm de terra. Vt petrarum scissio & velum templi, & monumentorū apertio, de terra. Solis obscuratio, de cælo. Vel exponatur, [ei] id est ad vtilitatem eius quo scilicet signo conuertatur, & credat. K Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ.] Idest, in sepulchro,

m a Tribus diebus

Moraliter. [Sic erit filius hominis in corde terræ,] Id est, Christus, idest, fides eius in corde eorum, qui per amo-

rem sunt in centro

A a Tribus diebus, & tribus noctibus.] Nota, ab initio mundi vsque ad Resurrectionem Christi præcessit dies, *ad literam*, & *Mysticè*, quia tam Angelus, quàm homo cecidit à luce in tenebras. Sed de Christi Resurrectione nox præcessit, in cuius figura Sabbatum in lege seruabatur à vespera vsque in vesperam, secundum quosdam. Sic Christus fuit in sepulchro sexta feria, pro parte, & nocte illa, quæ tunc erat sexta diei, & in Sabbato, & en sequenti ... quæ tunc ... p... diei Dominicæ, & tunc nox præcedens Christo resurgente ... dies ... pro duabus ... merito, quia simpl... nostra sua, ... plam nostrâ absum... & ita nox illa fuit, quasi angularis. Quidam, tenebras à sexta vsque ad nonam ... nt pro vna nocte, sed tunc non solum ... de te ... fuit, in sepolchro.

Jonæ 3. b. Luc. 11. d. 3. Reg. 10. a. 2. Paral. 9. a. 8. q. 1. c. veitor.

a tribus diebus, & tribus noctibus. Viri b Niniuitæ resurgent in iudicio c cum generatione ista, & d condemnabunt eam, e quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et f ecce, plus quàm Ionas hic. g Regina Austri h surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, i quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce, plus quàm Salomon hic. k Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine, l ambulat per loca arida, m quærens requiem, & non inuenit. n Tunc dicit. Reuertar in domum meam vnde exiui. Et o veniens inuenit eam vacantem p scopis mundatam, & q ornatam. Tunc r vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se,

Hieronymus. Tribus diebus, & tribus noctibus, vt à parte totum intelligas, id est, infra t... spatium, quæ constant ex tribus diebus, & tribus noctibus D... fuit in sepulchro quasi in corde terræ

... sunt in centru terræ. Læso quoque membro cor læditur, sic læsa quacunque particip... eius ... læditur. *Ezechiel.* ... 2. Ad T... um. In ... de maris sita est, id est, amari... 15. H... Chr... mortuus est.

Aleralit.

a Tribus diebus, & tribus noctibus,] id est, inf... tia, pueritia, adolescentia. Iuuentute, senectute, senio. Vel. Tribus diebus, in prosperitate, qui offertur ill... æquales, superiores, & inferiores.

a Et tribus noctibus,] id est, in aduersitate deprimitur sub omnibus. *Ierem.* 36. g. Cadauer eius proiicietur ad æstum per diem, & gelu per noctem. Primum elationis, secundum corporis.

b Viri Niniuitæ resurgent in Iudicio generali.

c Cùm generatione ista,] 1. *Cor.* 15. g. Omnes quidem resurgemus.

d Et condemnabunt eam] comparatione.

e Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ] qui solis tribus diebus prædicauit, nec etiam viderunt signa à Iona, fuit etiam minor Christo.

f ecce plus quàm Ionas hic] Secundum *Hieronymum*, hic, aduerbium est. *Hieronymus.* Ionas ... prædicauit, nihil signorum fecit, acceptus est peregrinus. Christus vero prædicauit multo tempore, fecit tot & tanta, reprobatus est tandem à suis.

g Regina Austri, id est, Sibylla, *secundo Paral. nono* a. venit cum magnis opibus & ... mellis, qui portabant aromata, & auri plurimum gemmásque ... otas.

Idem 3. *Regum* 10. a. Notab... Regina. Sexus fragilis de remotis cum difficultate relicto Imperio cum muneribus ad purum hominem ... fama cognitum venit, econtra Pharisæi dominum negl... vt ... præsentem, gratis oblatum sui generis beneficium, Deum, & hominem miraculis approbatum.

h Surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam. *Chrysostomus.* Regina Austri v... à finibus terræ, & Christiani nolunt de plate... agitur venire ad audiendum Christum. Multi e... Ecclesia exeunt, & Christum solum relinquunt.

i Quia venit a finibus terræ au... sapientiam Salomonis. Ecce plus quàm Salomon hic,] ... fitom est.

K Cùm autem immundus, &c.] O... quibus non sunt similes, ostendit quibus sunt similes. Dicit ergo.

[Cum autem immundus spiritus exierit ab homine.] Io baptismo.

Vnde dicitur: Exi immunde spiritus

l Ambulat per loca arida,] quia quærit male humectare eos, quos Dominus siccauit.

Vnde 1. *Paral. quarto.* b. Erat Iabes inclytus præ fratribus suis. Iabes interpretatur exiccans, hic est Christus, *Psalm.* 142. Factus sum, sicut terra sine aqua tibi.

Vnde Dominus desiccauit rubrum mare. *Ezechiel.* 29. a. Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti Draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Castrum in terra arida positum non potest obsideri.

m Quærens requiem & non inuenit.] Vnde *Iob* 3. b. Qui parati sunt suscitare Leuiathan. Nota diabolus in quibusdam, quasi in priuatis domicilijs, scilicet quasi balneat, ... ventosatur, & cum magnis luminaribus & tripudio deducunt eum, quasi Dominum suum per villã, & obuiam ei procedunt tyrocinando, hastas frangendo, & huiusmodi. *Iob quadragesimo.* c. Sub vmbra dormit in secreto calami lo locis humentibus.

Luc. 11. c.

De pœn. dist. 4. c. ventrtar.

n Tunc dicit. Reuertar in domum meam, vnde exiui.] Hinc timeant ... incipientes, & nouitij, quia facilius recidiuant. Vnde *Iud. sexto.* b. Madianitæ castrametati sunt in valle Iezrael, id est, semen Dei. Madian, fluxus, vel iniquitas. *Isa. trigesimo ... mo.* g. Per viam qua venit Sennacherib per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur,

o Et veniens inuenit eam vacantem.] Domus vacans est, vbi non fit ignis charitatis, & homines, id est, motus rationales non habitant. Hæc ruinosa fit, & habitaculum ... anum, & immunditiarum, sicut legitur de templo, 1. *Machab.* 4. c. Item 2. *Regum* 11. a. de Dauid otioso. *Ezech.* 16. f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, sororis tuæ Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius. *Prou.* 23. c. Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur. *Actuum* 17. c. Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Vel in bono.

o Vacantem] orationi, contemplationi, & lectioni. De ea *prima Corinth.* 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. De secundo. *Ps.* 33. Vacate, & videte quoniam suauis est Dominus. De tertio. *Eccles.* 39. a. Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens, & in Prophetis vacabit.

p Scopis mundatam] *Ezech.* 16. b Laui te aqua, & emundaui. Vel. Scopis, id est, doctoribus, iuxta illud *Ierem.* 17. a. Erit quasi myrica in deserto. *Isa.* 14. f. Scopabo eam in scopis. Vel. Scopis confessionis, *Psalm.* 76. Exercitabar, & scopebam spiritum meum. Vel. Scopis instructionis, & correctionis, vel virtutum apparentium.

q Et ornatam] cortina alba, id est, munditia. Cortina viridi, id est, fide. *Habacuc* 2. a. Iustus in fide sua viuet. Cortina coccinea, id est, verecundia. Cortina hyacinthina, id est, spe. *Ezech.* 16. b. Ornaui te ornamento. *Eccl.* 32. a. Ornamentum gratiæ accipias. Item ornamentum est doctrina. *Eccl.* 12. d. Ornamentum aureum prudenti doctrina. Item virtutes, *Eccles.* 50. b. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. Vel. Ornatam, simulata virtute. *Psal.* 143. Filiæ eorum compositæ.

r Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se.] Non quia nequiores sint diabolo, sed ab effectu, quia homo eos habẽs efficitur nequior. *Beda.* Quæ merito dicuntur nequiora diabolo comparatione prioris inhabitationis. Septẽ, quia *Isa.* 4. a. Apprehẽdent septem mulieres virum vnum, id est, septiformis Spiritus sanctus, qui dicitur propter septẽ operationes septiformis. Prima, quia generat ... tem, id est, certitudinem spei, & certitudinem de æternis dicitur spiritus sapientiæ. Secunda, quia certificatam mentem vitijs expul... dicitur spiritus intellectus. Tertia, spiritus consilij dicitur, quia mentem ne præceps fit ... tione replet. Quarta, spiritu fortitudinis, dum formidanti ... confid... iam ... Quinta, spiritus scientiæ,

a duo à nesciente

a dum à nesciente cæcitatem ignorantiæ expellit. Sexta spiritus pietatis, dum separata impietate, operibus misericordiæ fœcundat. Septima spiritus timoris, dum premens mentem ne de præsentibus eleuetur, spe illa futurorum cõfortat. Spiritus etiam nequam septiformis dicitur in malo. Hinc est, quòd septem dæmonia de Maria Magdalena Dominum eiecisse scriptura testatur. Sunt autem vitia, in quibus apertè velut † sponte spiritus malus bono resistit. Sunt alia deteriora, quæ velut ad laterata. De his Gregorius super Iob 39. c. Procul odoratur bellum exhortatione Ducum, & cæt. Septem verò quos secum assumit deteriores Dominus dicit: quia sub mentita specie veritatis imprudentes illaqueant. Videmus ergò malos bonis oppositos aliquos, quia deteriores, qui inuisibili fraude seducunt. Spiritus bonus sanctus sapientiæ, cui opponitur spiritus insipientiæ. Alter peior, scilicet, simulatio sapientiæ per hypocrisim. Spiritus bonus intelligentiæ, spiritus malus oppositus, scilicet, stultitiæ. Alter peior, scilicet simulatio disciplinæ. Spiritus bonus, scilicet, consilij, malus, scilicet, impudentiæ. Alter peior, scilicet, simulatio prudentiæ. Spiritus bonus, scilicet, fortitudinis, cui opponitur malus apertæ ignauiæ. Alter peior, scilicet, infirmitas fallens obumbratione virtutis mansuetudinis. Spiritus bonus, scilicet, scientiæ, malus ignorantiæ. Alter peior, scilicet, vsurpatio scientiæ. Spiritus bonus, scilicet, pietatis, malus impietatis. Alter peior, falsæ pietatis obtentus. Spiritus bonus, scilicet timoris, cui contrarius est spiritus temeritatis. Alter peior, dolus fictæ religiositatis, Ecclesiast. 1. b. Timor Domini scientiæ religiositas.

al. sponte.
Marc. 3. d. Luc. 8. c.

& a intrantes habitant ibi, & b fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic c erit & generationi huic pessimæ. d Adhuc eo loquente ad turbas ecce mater eius, & fratres stabant foris quærentes loqui ei. Dixit e autem ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te. At f ipse respondens dicenti sibi, ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei g Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, h ipse meus frater, & soror, & i mater est.

CAP. XIII.

IN k illo die l exiens Iesus de domo m sedebat secus mare. Et n congregatæ sunt ad eum turbæ multæ,

a Et intrantes habitant ibi.] In quo notatur mora eorum.

b Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. vnde *secunda Pet. secundo* d. Melius est, idest, minus malum, viam veritatis non agnoscere, quam post agnitam retrorsum conuerti.

c Sic erit, & generationi huic pessimæ.] Immundus enim spiritus exiuit à Iudæis, quando legem receperunt, & ambulauit ad gentes, quæ cum crederent reuersus est immundus spiritus ad Iudæos, spiritus, inquam, blasphemiæ. Sed quare toties dicit generatio? Sensus est *Eccl.* 1. a.

Generatio præterit, & generatio aduenit, &c. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus. Primus spiritus est ingratitudo veniæ. Secundus ruptura fœderis, quod non peccaret mortaliter, nec Dominus puniret æternaliter. Tertius subsannatio misericordiæ, quia agit cum misericordia, quasi cum meretrice. Quartus contumelia Sacramenti confessionis, & matrimonij inter se, & Deum.

Quintus iniquitas retributionis eijciens Dominum. Sextus iteratio passionis: quia acerbior fuit consummatio passionis, idest, peccatum. Septimus dolus, quia reddit diabolo castrum Domini.

d Adhuc eo loquente ad turbas. Ecce mater eius, & fratres stabant foris quærentes loqui ei.] Hic ostendit cui bona generatio debet esse similis.

Chrysostomus. Vidit diabolus, quia persuadebat Christus populo, quòd esset filius Dei, dicens: Ecce plus quàm Salomon hic & plus quàm Ionas, timens ne derelinquatur, ad impediendus sermones eius introduxit parentes eius carnales, vt per illorum contemplationem diuinitatis eius obscuraret verba. Ideò venit aliquis, quasi diaboli aduocatus, qui humano ore verba diabolica loqueretur. Ecce mater tua, & cæt.] q. d. quid gloriaris in cælo, qui radicem habes in terra? Non potest esse filius Dei quem homines genuerunt. Tunc Iesus, quasi ad homines aspiciens, sed verè diabolo loquebatur. Quæ est mater mea, &c. non spernens carnalem generationem, sed volens spiritualem præponi carnali. Et hoc est. e Dixit autem ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te.] *Hieronym.* Quidam sequentes delyramenta Apocryphorum, suspicantur fratres Domini esse filios Ioseph de quadam muliercula. Fratres autem hic vocantur consobrini Domini. Quidam volens eum seducere per carnalem affectum, sed dominus, nec opere spirituali cessat, nec locum calumniæ dat. Nota quæritur Dominus, & per fidem inuenitur, *Ioan.* 1. f. Inuenimus Messiam. Item inuenitur per bonam operationem, *Isa.* 55. b. Quærite Dominum dum inueniri potest. Dum tempus est operandi. Item per rationem, vt Philosophi. *Actuum* 17. f. Quærere Deum, si fortè attractent eum aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum. *Sap. nono.* d. Quæ in prospectu sunt, id est, cursus siderum, inuenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Item per charitatem, vel cultum, secundo *Para.* 15. d. In tota voluntate sua quæsierunt Deum, & inuenerunt. Item inuenitur per vigiliam, *Prou. octauo* b. Qui mane vigilauerit ad me inueniet me *Sap.* 6. c. Qui de luce vigilauerit ad illam non laborabit, assidentem enim foribus suis inueniet. Item per disciplinam. *Cant.* 3. b. Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Item per peregrinationem. *Baruc.* 3. d. Quis transfretauit mare, & inuenit illam, id est, sapientiam. Item per introitum religionis. *Supra secundo.* b. Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius.

Dominus quæritur, & inuenitur multis modis.

A

Marc. 4. a. Luc. 8. a.

f At ipse respondens dicenti sibi, ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei.] *Hieronym.* Non negat matrem, quasi de phantasmate natus, vt volunt Marciani, & Manichæi, sed insidianti respondet.

g Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est.] Hæc est enim voluntas Dei Sanctificatio vestra.

h Ipse meus frater, & soror] geniti à Deo spiritualiter, vt ego naturaliter. Ponit autem sexum fœmineum ne videatur excludi.

1. Thess. 4. a.

i Et mater est] quia in cordibus credentium me generant verbo, & exemplo.

EXPOSITIO CAP. XIII.

IN illo die exiens Iesus, &c. In *præcedenti cap.* transijt Dominus per sata corporaliter. hic transit spiritualiter, agens in parabolis de spirituali semine verbi Dei. Dixerat ergò Scribas, & Pharisæos cõtemptores verbi sui, quasi à septem spiritibus immundis possideri, hic autem doctrinam Euangelicam comparat septem rebus in septẽ parabolis: Primò, semini cadenti in viam, petram, terram bonam. Secundò, bono semini, & sic deinceps, vt sic innuat bonos auditores donis Spiritus sancti septemplicis erudiri. Primo autẽ agit de semine, quod habet impedimentũ ex parte recipientiũ. Secundò, de eo, quod habet exterius detrimentum. Tertiò de non impedimento. Et post receptionem Iudæorum non videntium, neq; audientium spiritualiter commendat Apostolos videntes & audientes. Diuiditur autem cap. hoc in septem partes secundum numerum septem parabolarum. Et sunt sex rationes quare Dominus loquitur parabolicè. Prima vt studiosi exerceantur, secunda vt ieiunent desidiosi ante cibum, tertia vt per cognita trahat ad incognita, quarta vt seruet morem Palestinæ vbi prædicabat, quinta vt meliorem memoriam ponat. Hanc assignat *Chrysost.* Sexta, vt veritas indignis celetur. Dicit ergò. k In illo die] post sermonem in domo. l Exiens Iesus de domo.

Allegoricè. a Iudæam. *Ierem.* 12. b. Reliqui domum meam. m Sedebat secus mare] gentium. n Et congregatæ

Alleg.

A sunt ad eum turbæ multæ, id est, multitudo gentium ad prædicationem Apostolorum.

a Ita vt nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in littore, Litera plena est.

Moralit. *Moraliter.* Nauis est qui libet iustus, in quem Deus ascendit. Nauis enim in principio, & in fine arcta est, sed in medio lata, sic principium hominis, & finis arctus est, medium vero latum. Malus in hac naui est spes per quam eleuatur. *Col.* 3.a. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapire. Velum, charitas est, quæ ante per desiderium futurorum, dexterum per amorem fidelium, sinistrorum infidelium extenditur. Duo li[illegible] vnum [illegible] est, reliquum inferius, [illegible] fe[illegible]licitatem [illegible]ficant. Charitas enim [illegible] et fir[illegible] pe[illegible] & immobiliter tenere interius [illegible] non [illegible] ueri, per sensualitatem enim deb[illegible] na o[illegible] exe[illegible]ere. Chordæ sunt virtutes, humilitas, patientia, [illegible] modestia, mansuetudo, bonitas, prudentia, fortitudo, iustitia, temperantia. Hæ extendantur pe[illegible] m, [illegible] malus vacillando declinet, & naue[illegible] du[illegible] ad n[illegible]. Habeat remos per bonorum op[illegible] em qui in aquis emittuntur, quia ad omne [illegible] d[illegible] tur à bonis. Beue autem dicuntur hum[illegible] riuntur per natiuitatem, fluunt p[illegible] sæcul[illegible] effluunt per mortem. A dextris, & [illegible] extenduntur. Sap.5.g. Inimicis extenduntur, iuxta illud. Bene[illegible] te [illegible] qui [illegible] derunt vos Amicis etiam, iuxta lege o Mo[illegible]. Gub[illegible]lum est discretio, quæ non finit nos d[illegible] per prospera, nec ad sinistram per adu[illegible] d[illegible] directum ducit. Anchora est humilitas, qua ad ima dimit[illegible], ne nauis vento suggestionum diaboli [illegible], v[illegible] malarum cogitationum concuti[illegible], fir[illegible]. Hauritorium confessio. Ecce ve[illegible] in[illegible].

al. sin
al. Anon habet semen suum
Luc.8.a.

a ita, vt † nauiculam ascendens sederet & omnis turba stabat in litore, & *b* locutus est eis multa in parabolis, *c* dicens: Ecce exiit, *d* qui seminat seminare semen suum. Et *e* dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & *f* venerunt volucres cæli, & *g* comederunt ea. *h* Alia autem ceciderunt in petrosa vbi non habebant terram multam, & *i* continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem *k* terræ. *l* Sole autem orto *m* æstuauerunt, & *n* quia nó habebant radicem *o* aruerunt. *p* Alia autem ceciderunt in spinas, & *q* creuerunt spinæ, & *r* suffocauerunt ea. *s* Alia verò ceciderunt in terram bonam,

b Et locutus est eis multa in par[illegible] *Hieronym.* Parabola est rerum in natura discordantium sub aliqua similitudine facta comparatio.

c Dicens. Ecce exiit.] compara[illegible] hic persona [illegible] & negocium negotio, quod fuit, vel esse[illegible] [illegible] de sinu patris in mundo, id est, de inuisib[illegible] te p[illegible] s, visibilis apparuit. *Ioan. cap. decimo sex* [illegible] f. Exiui [illegible] patre, & veni in mundum. *Genesis duo*[illegible] Egredere de terra tua, & de cognatione tua, [illegible] p[illegible], & veni in terram, quam monst[illegible] *Hiere.* [illegible] *decimo quarto*, h. Quare, quasi colonus [illegible] te[illegible], & quasi viator declinans ad manendum. Qua[illegible] vagus, & fortis, qui non [illegible] Apo[illegible] *Isaia vigesimo septimo*, b[illegible] Iacob, florebit, & germinabit [illegible] & implebunt faciem orbis semin[illegible].

d Qui seminat seminare semen [illegible] Seminauerunt agros, & plantauerunt [illegible] & [illegible] Natiuitatis. Item, [exiit, &c.] [illegible] ad humiliora descendere, vt semin[illegible] D[illegible], v[illegible] ad extraneos. *Genes. vigesimo sexto*, a. Exiit [illegible] in Gerara, id est, aduena. vel ruminans, Item [illegible] terato[illegible] studio. *Mich. quarto*, a. De Sio[illegible] g[illegible] rbu[illegible] Domini de Ierusalem. Et con[illegible] nt[illegible] d[illegible] putationum, in vomeres, præ[illegible]icationum [illegible] ralitatum. [Qui seminat, qui habet [illegible] & scien[illegible] seminandi. *Ioan. decimo octauo*, g. [illegible] quid est veritas, statim exiit, non expectans [illegible] m. Ne[illegible] tis est quærere. Semen suum, per i[illegible], & affectum *Genes.* 1.a. Germinet terra herbam vi[illegible] & facientem semen, cuius semen sit in semet i[illegible] so. *Ecclesiast.* 11.c. Mane semina semen tuum & v[illegible] spere n[illegible] cesset [illegible] Vel semen est Christus, scilicet, granum [illegible] Ioan. duodecimo, d. Quod seminatum est in fac[illegible] Scriptura, & inde creuit messis intelligentiæ. *Ierem.* 4. d. Non seres agrú diuerso semine, quod facit, qui bene prædicat, & ma-

lum exemplum dat. *Act.* 17.d. Quid vult seminiverbius iste dicere? De Paulo Qui [illegible] minat palcam de grano, voces sine vtilitate enun[illegible].

e Et dum semina, quædam,] seminat [ceciderunt secus viam.] *Isaia cap.* 51.g. Posuisti corpus tuum, vt terram, & quasi viam transeuntibus vt meretrix, & propter [illegible] tes [illegible] pere *Iob,* 9. b. Venerunt latrones & fecerunt sibi viam per me.

f Et venerunt volucres cæli, & comederunt ea.] *Ezech.* 39. Feris, & auibus omnique volatili, & bestiis terræ dedi te ad deuorandum. *Deuteron.* 32. d. Deuorabunt eos aues morsu amarissimo, id est, prædicatores in præsenti, vel dæ[illegible]ones in futuro.

g Et comederunt ea. *Iudic.* [illegible].a. Cum seminasset Israël, ascendebat Madian, & Amalech, & cæteri orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant. *Oseæ.* 8.b. Culmus stans, non est in eo germen non faciet farinam. Quod, & si fecerit, alieni comedent eam. *Psalm.* 79. Vindemiauerunt eam omnes, qui prætergrediuntur viam.

h Alia autem ceciderunt in petrosa vbi non habebant [illegible] multam, id est, dura corda. *Ezech. cap. trigesimo sexto*, f. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum Item. 26.e. Dabo te in limpidissimam petram. Et loquitur Tyro.

i Et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem,] id est, profunditatem.

k Terræ,] id est, patientiæ. De qua *Ecclesiast. cap. primo* a. Generatio præterit, generatio aduenit, terra autem in æternum stat.

l Sole autem orto, id est, feruore persecutionis. *Iacob.* 1. b. Exortus est sol cum ardore.

m Æstuauerunt, per impatientiam.

n Et qui non habebant radicem,] charitatem firmam. *Ephe.* [illegible].d. In charitate radicati, & fundati. Item radicem timo[illegible]. *Ecclesiast.* 1. e. Radix sapientiæ timere Deum. Hæ radices radicantur in iustis. *Ecclesiast.* 24.b. In electis meis mitte radices.

o Aruerunt *Luc.* 8.b. Et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *Isaiæ* 15.c. Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. *Iob* 30.d Ossa mea aruerunt præ caumate.

p Alia autem ceciderunt in spinas, id est, in corda ambitione diuitiarum sollicita *Iob cap. trigesimo*, b. Esse sub sentibus delitias computabant, filij stultorum, & ignobilium. *Ierem.* 4.a. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas.

q Et creuerunt spinæ,] id est, sollicitudines temporales.

r Et suffocauerunt ea,] quia pluribus intentus minor est ad singula sensus.

s Alia verò ceciderunt in terram bonam.] De qua, Versus

Nigra, rotunda, capax, medians, circundata, fœta,
Integra, stans humilis, cibat, omnia, continet aurum.

Sic sanctus animo. Nigra *Cant. primo*, b. Nigra sum, sed formosa. Rotunda. *Canticorum sexto*, b. Vna est columba mea perfecta mea. Capax, in visceribus charitatis per compassionem Si compatimur, & conregnabimus. Quis infirmatur & ego non infirmor? Medians, reconciliando discordes. Vnde Apostoli & sancti dicuntur nubes, quæ sunt inter [illegible] nos, & cœlum. *Isaiæ quinquagesimo*, b. Qui sunt isti, qui vt nubes volant. Circundata, Oceano, id est, tribulationibus. *Psal.* 17. & 114. Circundederunt me dolores mortis. Fœta, [illegible] bona opera. *Genes. primo*, a. Germinet terram herbam virentem. & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, Integra, quia non patitur sectionem. Iacobus cap. primo. a. Vt sitis perfecti, & integri in nullo deficientes. Stans. *Ecclesiast.* primo, a. Terra autem in æternum stat. Qui stat videat ne cadat. Humilis, *supra* 11.d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

2. Tim. 2.
2. Cor. 11. g.
1. Cor. 10. 6.

a humilis corde. Cibat omnia, ver..., e... plo, & subsidio. Ideo pasce, pa ce, pa... ,ter ... um est l... o. Isa. 21. e. Continet aurum, diuinæ ...pientiæ. ...4. ...uàm pulchra es amic... mea, quam pulchra es, ocu... tui c...lumbarum, absque eo, quod intrinsecus latet, quasi dicat, pulchrior es intus, ... am

tum. Tertia expositio hæc, & specialis de Apostolis. Aliter.
n Qui habet enim,] gratiam.
o Dabitur ei, & abundabit,] scilicet, gloria. Iso. 30 e. Miser...ns miserebitur tui. Psalm. 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus Item. n Qui habet,] desiderium audiendi.

al. † fructus — extra. Tali... c... ...ra bona.
a Et d... b... ...t ...o... ...um ...i... ...ce... ...num,] id est ...v... i...ibus.
B — Genes... ...uit Isaac i... ...r... ...a, & inuenit i... ...an-
Matt. 4 b. Luc. 8. b. — no centuplum. Iob 42. c. Dominus au... be...dixit nouissimis Io... ...quàm principio ...us
b Aliud sexagesimum, ...n vi... ...is.
al. † quod hoc — c Aliud tricesimu...

& ... ...
† fructum, aliud centesim... b ...liud sexagesimum c ...liud t...cesimu... d Qu... ...bet aures ...u... en...i audiat. Et e ac...dentes d...cipuli f di...erunt ei: g Qu...re in para... h loqueris ei...? i Qui respondens, ...it illis: k Quia vobis datum est nosse l mysteria regni cælorum: illis m autem non est datum. n Qui enim habet o dabitur ei, & abundabit; q... p autem non habet, † id quo... videtur habere auferetur ab eo. q Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes r non vident, & ...audientes t non audiunt, u neque intelligunt, vt x adimpleatur in eis prophetia I...aiæ, dicentis. y Auditu audietis, & non intelligetis, & z videntes a videbitis b & nó videbitis. c incrassatum est n. cor populi huius, & d auribus grauiter audierũt, & e oculos suos clau...erunt ne f quando oculis

d Dabitur ei,] intellectus. Eccles. 6. e. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conserua vias eius, inuestiga illam, & manifestabitur tibi. Item.
n Qui habet,] fidem
o Dabitur ei,] visio manifesta. 1. Corinth. 13. d. Videmus nunc per speculum in ænigmate tunc autem facie ad faciem. Item. — Isa. 6. c. Ioan. 12. Act. 28. g.
n Qui habet, voluntatem. Dab...tur, ...opus. ...b. Deus est, qui operatur in no...is ve..., & perficere. Item.
n Qui habet, ...opus.
o D...bitur, ...te...l...gentia. Psal. 118. A mandatis tuis intellexi. Et al...i. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. — Psal. 110.
Chrysostomus. Si aliquis desiderium habuerit, & studium, dabuntur ei virtute..., quę à Deo sunt.
p Qui aut...m nu... ...bet, id quod videtur habere auferetur ab e...] ...mus Benedicit, [quod videtur habere.] Neque e... ...hoc ...ipsum habet. Idem. Quomodo procedit. Si en... tol...tur ab eo, quomodo non habuit. Et si non habuit, quom...d... tollitur ab eo? Sed ita procedit. Qui habet aliquem intellectum, & non facit eum ...ilio iustitiam pertinentem ad gl...riam Dei, sed econtra circa res terrenas occupat eum, habens non videtur habere, quia quantum ad Deum nihil habet, qui Deo nihil facit. Sicut homo cuius oculi iniquitate ...vident, quantum ad Deum videns dic...tur cæcus esse. Vnde infra. 15. b. Cæci sunt & duces cæcorum. Et sic peccatis viuens, mortuus dicitur, quia ille ta...li d...bol... non Deo viuit. Sic qui habet intellectum, & n...n ope...tur bonum quantum ad Deum, nec habet intellectum, & ideo tol...tur ab eo, & ipsum, quod habet, vt nec int...l..., quod est bonum, & ideo vt cæcus ducitur à dæmo... ...er omnia opera mala.
q I... ...parab...lis loquor eis, quia videntes.] foris miracula
r Non ...ident,] intus me Deum. Isaiæ vigesimo sexto, b. In terra sanctorum iniqua egit, ideo non videbit gloriam Dei.
s Et audientes,] ...is.
t N... audiunt,] ...intus.
u Neque intelligunt,] legem Moysi, & prophetas, licet exp...... ...is.
x Et adi... ...tur in eis prophetia Esaiæ, dicentis,] 6. c.
y Au... ...ud...tis.] Hieronymus, prædicationem Christi, [& no... ...te...ligetis.]
z Et vi... ...tes.] oculo corporis.
a V... ...tis.] Hieronymus, miracula Christi.
b E... ...idebis,] oculo interiori.
c ...ncr...s...t...m est enim cor populi huius,] id est, Iudæorum. Psal. ...a. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Deut. 3... ...Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit.
d Et ...uribus grauiter audierunt.] Grauiter audiunt, qui ea, quæ audiunt contemnunt, & ideo sunt molesta eis. Sap. 2. c Grauis est etiam nobis ad videndum. Ioan. 6. g. Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?
e Et ocul...s suos clauserunt,] Interlinearis. Intuitum menti... pe... ...diam au...terũ... Hieronymus. Ideo oculos suos clausisse dicuntur, ne arbitremur culpam naturæ esse, non voluntatis. Cum enim ...ossent cogitare, & intelligere, auerte...unt. f Nequando ...culis videant,] id est, nunquam, id est, non aliquando, & ad totum sequens retorquetur expositio ista. It... ...ne...quando,] nunquam quo ad hæc verba, videant, audiant, intelligant. Vel, nequando,] id est, aliquando, quo ad hæc verba, conuertantur, & sanẽ. Simile 2. Tim. 2. d. Corripientem eos, qui resistunt veritati, nequando Deus det illis pœnitentiam ade... ...sc...dam

in coniuga.... Qu... ...abet aures audiendi audiat,] quasi dicat ...e mysti... ...st.
f Et accedentes ...i... ...puli dixerunt ei. ...oleores Apostoli, quia ...opulus n... ...te...igeb...t, & quia tal... ...n verborum ædificatione f... d... ...tur, noti charitat..., quæ non solum fu...m fe... ...am alu...em quæ... ...t, vt poteũ, scientes, quod non sine ca... ...t... ...loqueretur, & a ...a in corde suo haber..., quærunt ...i aperte ostendi. Primòrespondit Dominus, vt sic ostenderet eis se esse Deum, & non sine causa, ita ...qui popolo. Et in ...oc facto inuitat nos di...sc...ul... ...e de... ...rum salute plus, quã de nostra simus sol...i..., quia vt d... ...mant, perfecta gratia charitatis est, quæ am... ...s testi...at a...s ...ti...s, & lucrosa esse, quã sibi. In hoc etiam instruit nos Dominus, vt indignis mysteri... sc...ip...... ...andantur. Vnde supra. 7. a. N... ...te sanctũ da...c can...us, ...ne... ...is margaritas ante porcos. Dicit... ...go
e Et accedentes discipuli, ...ad literam, v...l mente. Psal. 33 Accedit... ...ea... ...eum, & illuminamini.
f Dixerunt e... ...lomas. Cupientes di...cere, oportet interrogare.
g Qu... ...in parabo...,] id ...st, per ænigmata, ...est, & obscuram allegoriam.
h ...que is eis, ...supple dicentes etia... cor... ...nob... non p... ...teo, sed ...perte.
Qui ...pondens ait illis,] p... mo eorum quæsti... ... ...ei-te respondens.
k Quia vobis datum est nosse mysteri... regni ...orum. Beda illis, qu... ...o...s ...unt, vt M...cus 4. b. fe...it in parabolis omnia fiunt. Fo... is quidem ..., non solu... il...os, qu... ...on curabant intrare nauem, neque cogno cere ...e tratem, sed etiam omnes i... similes co... ...ot...is ien...um tam... ...n sequentes, vt nihil s...ritualit... intel...igant. I...li enim ...igni ...ant auri... mysteria in in... ...enetr...li sapientiæ, qui remotis cogitationum tumultibus ... ...dme ...i... ...t...m permanebant. Hoc aut...m, ...uod di... ...is,] ...tificat eos præsentes esse in n... ni. Pe... hoc, quod dicit, [...t...is, significat nó esse præsentes, f... ...s. N... ...4. . Cumque inuolut... A...a...on, & fil... ...nctuar...um, & o... ...ia vasa eius in commotione castr...rum, tunc intrabunt filij Caath, vt portet inuoluta. Aa...on... ...us, hi sunt maio... ...n ecclesia. Caath ...œmitcati..., ...i sunt minores,
l Mysteria regni cæl...rum, ...id est, abdi... scripturarum. Hinc est, quod codex euangelicus ...cerdote deosculatur ape...tus, & ...b... ... ...ausus.
m ...llis autem n...n datum,] quasi dicat vo...is reuelanda sunt ...ysteria regni Dei, & abdi... scriptura...um p...denda, qui ex am... ...auditis, & fid... ...d... ...ad... ... ...vero credere nolunt, & ideo indig... ...fi...t, v... ...is m... ...ia ...quele...tur. It...m, ...llis,] quasi ...lo... ...osit... s... ...in si...l ...uia...u loco.
n Qu... ...n nab... ... ...t nat...alem co...g...one...n, secundum p... ... ...ex... ...on ...n, & genera... ...l per ... ...elt... ...pi... ...sci... ...ces, con...di... ... ...undum expositionem secundam, & minu... ...tem
n Qui h... ...em.
o Dabitur ei, & abundabit:] quo ad augmentum virtu-

a [illegible] autem. *a* Et auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, [illegible] eos, [illegible] medicus, sanans omnem languorem, & om[illegible].

c Vestri autem beati [illegible] interiores, & exteriores.

d Qui videos, [illegible]

[illegible] videant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos. Vestri autem beati oculi [illegible] audent [illegible] aures vestræ [illegible] Amen quippe dico vobis, quia multi [illegible] prophetæ & iusti cupierunt [illegible], quæ videtis, & [illegible] non [illegible] & audire, quæ auditis & non audierunt. *k* Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis, qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit, quod seminatum est in corde eius. Hic est, qui [illegible] seminatus est, [illegible] [illegible] sipatus est, hic est, qui

Luc. 10. *b.* *al.* quia *al.* quia

C

Mar. 4. *b.* *Luc.* 8. *b.*

verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud. Non habet autem in se radicem, sed *r* est temporalis. *s* Facta autem tribulatione, *t* & persecutione *u* propter verbum *x* continuò scandalizatur. *y* Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit, & sollicitudo sæculi istius, & *z* fallacia diuitiarum *a* suffocat verbum, *b* & sine fructu efficitur. *d* Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, & intelligit, & *e* fructum affert, & *f* facit aliud quidem centesimum, aliud autem [illegible] [illegible] aliud trice[illegible].

s Et persecutione,] de loco ad locum, *u* Propter verbū,] [illegible] *y* Continuo scandalizatur,] cadens [illegible] restitutionis,] Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum Dei audit, & sollicitudo sæculi istius,] id est, qui semen recepit in corde angustiato sollicitudinibus mundanis. Et nota, quod est sollicitudo laboris in acquirendo, timoris in possidendo, doloris in amittendo.

z Et fallacia diuitiarum,] quia promittunt, & non soluunt. *Tobie.* 13.a. Qui nituntur mendaciis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes. *Is.* 34.a. Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. *Is.* Fallax equus ad salutem. *Boetius.* Quid aliud fortuna fallax, quàm [illegible] futuræ ca[illegible] itatis.

a Suffocat verbum] [illegible] si sub faucibus occat, vel necat, vim spiritus præcludit. [illegible] in sine fructu,] [illegible] cet, boni operis. *e* Efficitur,] [illegible] fficet. Qui verò in terram bonam seminatus est, & [illegible] intelligit, id est ad opus perducit, *e* Et fructum affert,] bonarum cogitationum, & affectionum, bonorum verborum, & sanctorum operum. De primo. *Isa.* 3. Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet. *Gal.* 4.d. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. De fructu oris. *Hebr.* 13.c. Offeramus hostiam laudis Deo semper, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. De tertio. *Cant.* 5. De fructu operum suorum satiabitur terra. *Ierem.* 17. b. Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitū, nec aliquādo desinet facere fructum. *Origen.* Actus nostri sunt seminum fructus. *f* facit aliud quidem centesimum. Nota, centesimus fructus, triplex est perfectio: Contemplatiua, virginitas, Martyrium. *g* Aliud autem sexagesimum. Sexagesimus, triplex est perfectio Actiua vita, vidualis, virginitas, & P[illegible] alius tricesimum. Tricesimus duplex, fides Trinitatis, vita coniugalis. *h* Vos ergo audite parabolam seminantis, &c. Seminantis iteratio est ratione sementis quadruplicis, quam seminauit. Primum seminauit in cælo empyreo, Angelos, quod cecidit secus viam, Christum, cum appetiit esse similis ei in natura, & claritate, quod notatur *Is.* 14.d. In cælum conscendam, supra astra cæli exaltabo solium meum. In potestate. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. In scientia. Ascendam super altitudinē nubium, & similis ero Altissimo, in plenitudine donorum, & gratiarum. Sed cecidit. *Luc.* 10.c. Videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem. Et conculcatum est a Saulis. *Is.* 14.d. In montibus meis conculcetur eum. *4. Reg.* 14.c. Loas rescripsit Amasiæ regi Iudæ. Carduus, id est, diabolus petiit filiam Cedri, id est, aequalitatem diuinitatis, & bestiæ saltus, id est, sancti ipsum mundum vastantes, conculcauerunt carduum. Et volucres cæli, id est, prædicatores, & contempl[illegible] comederunt illud. *Iob* 40.d. Concident eum amici, diuident illum negotiatores. Secundum semen Adam, quod in Parad iso seminauit, quod cecidit supra petram Christum, otto [illegible] tentationis diaboli aruit, quia non habuit [illegible] dicem timoris Dei. Tertium semen, Iudæi. *I* [illegible] semen Abrahæ semen eius. Hoc seminatum est in terra promissionis, [illegible] gentiles suffocauerunt, captiuos [illegible] montes Caspios, & per totum mundum dispergendo. *Hier.* 4. Nolite serere super spinas. Quartum semen, seipsum seminauit in terra Virginis. Itē in *a* terra Crucis

Aliter. De quadruplici semine.

munisiones sed à longe eas aspicientes, & salutantes, &c. *A* [illegible] [illegible] exultauit, vt videret diē meum, vidit, & [illegible] 8.g. Item Moyses per rubum ardentem & incombustum praui[illegible] partum Vi[illegible] [illegible] tur aqua. Et audire [illegible] [illegible] non audierunt. *Ps.* 43.a. Auditu, aure audiui te, [illegible] oculus meus videt te. *k* Vos ergo audite [illegible] seminantis. Non singula verba, sed summam sententiæ. Non omnia in exponit, vt habeas in quo desudare possis more nutricum, quæ nucem aliquantis portans, mitenibus frangit, & nucleum ostendit. *l* Omnis, qui audit verbum Dei, id est, [illegible] quod promittitur regnum. Nota autem, quod est verbum cæli, verbum Christi, verbum terræ, verbum Iustitiæ, & Gratiæ, verbum carnis, verbum Galenis.

m Et non intelligit,] id est, ad opus non perducit. Hoc enim est fideliter intelligere. *Vnde* [illegible] dicitur [illegible] quod per eam fiant dicta. *n* Venit malus,] id est, diabolus.

o Et [illegible],] id est, [illegible] nem habeat, nec incipiat bene agere.

p Quod seminatum est in corde eius.] [illegible] Dei, & seminant semen ca[illegible] *Galat.* 6. Qui seminat carne sua, de carne & [illegible] corruptionē. Aggei 1.b. Seminastis multum [illegible] Dominus Ioseph Christus in Iudæa, & Apollo in [illegible], de quo agitur hic. Item [illegible] virtus. Hoc Deus in nobis [illegible], de quo in secunda parabola. Item cooperatur [illegible] cratia ad bonorum operum [illegible], de quo in tertia. Quartum apponit [illegible] bonum propositum, quod dicit bonum [illegible]. Item est semen datum, [illegible] miniat, parcè, & metet. Item seminatio [illegible] minant in lacrymis in exultatione metent. Item semen est quicquid unum feceris. *Galat.* 6.c. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. *Eccl.* 11.c. Mane semina semen tuum, & [illegible] non cesset manus tua. Item semen Christus, [illegible] Deus [illegible] Virginis, quem seminant [illegible] catores in [illegible] Ecclesia [illegible] *Ge* [illegible] 22.d. In semine tuo bene[illegible] omnes gentes. Nota, quod melius seminant iusti [illegible] reges. [Hic est, qui secus viam seminatus est.]

Semen multiplex.

q Non habet autem in se radicem,] [illegible] radicatæ, & timoris. vt supra,

r Sed est temporalis.] *Iob* 15.d. Non mittet in terra radicem, & auferetur spiritu oris sui fructum, per verbum iactantiæ. *Osee* 8.b. Ventum seminabunt [illegible] culmus stans nō est in eo germen, non faciet farinam, quod si fecerit, alieni comedent eam.

Facta autem tribulatione,] in loco suo. De qua *f.* p. 10.c

a terra Crucis fuit seminatum, in terra deserta, vbi latrones, inuia, quia ibi habuit vnum pedem super aliud, inaquosa quia sitijt. Item seminatum fuit per Apostolos in cordibus fidelium. In prima seminatione fecit fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum. Nam Beata Virgo fuit coniugata, vidua, & virgo. Vel in prima seminatione fecit tricesimum, quia ex coniugata natum Sexagesimum in Cruce, quia

Marc. 4. c. Ite ele. c. licet de vidua. tunc vidua. In tertia autem seminatione centesimum in prædicatoribus, Martiribus, virginibus. Item

D semen est qui [illegible] et homo, qui seipsum debet seminare, sicut Christus seipsum. Sed illud secus viam cadit, cum aliquis alterius exemplo, maxime Prælati, peccat Is. 3. a. Corruet populus vir ad virum. Item supra petram Christum cadit, qui de eius misericordia præsumit. Eccl. 40. c. Nepotes impiorum, id est, imitatores dæmonum, non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petræ sonant. Cacumen petræ Christi misericordia quæ superexaltat iu[dicium], super hác radices immundæ, scilicet co[gitationes] [illegible] de miseri-

Luc. 8. c. cordia præsumendo. Isti non [illegible] radic[em] [t]imoris Domini, ideo orto sole tentationis æstu[a]nt, & arescunt. Inter spinas cadit quando in mala soc[ie]tate in[seri]tur. N[a]hum. 1. c. Sicut spinæ se inuicem complectuntur, sic conuiuium eorum pariter potantium, quia quil[ib]et alium pungit, & excitat ad malum. Sed quandoque est aliquis inter tales, sicut

Cant. 2. c. lilium inter spinas. Item in terram bonam cadit, qui religionem intrat, vel quando pœnitentiæ humilitatem amplectitur, 1. Cor. 15. f. Seminatur in corruptione laborum passibilitatis, surget in incorruptione impassibilitatis, seminatur in ignobilitate vilitatis, surget, & in gloria claritatis; seminatur in infirmitate tentationum, surget in virtute stabilitatis, seminatur corpus animale in statu bestiali, surget spirituale in agilitate. a Aliam parabolam, &c.] adhuc sedens in naui. Prouerb. 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam. Sic Dominus proposuit hic septem parabolas. Psalm. 77. Aperiam in parabolis os

Psal. 88. meum, loquar propositiones ab initio Assumptio enim in iudicio, quia Domini est assumptio nostra. Conclusio cum retributione. Ezech. 7. f. Fac conclusionem. b Simile factum est, &c.] Exposita parabola supertoti solis Apostolis, iterum Dominus istam parabolam, & alias sequentes dixit ad turbas, quod notatur [illegible], vbi dicitur: Hæc omnia locutus est Iesus ad turbas in parabolis. In hac autem secunda parabola suadet Dominus nobis bonam voluntatem, quæ sola remuneratur cautelam, patientiam, discretionem, longanimitatem, iustitiam, vt dicit hic Glossa. Docet bonam voluntatem, ibi: Bonum semen. Cautelam, ibi Cum autem dormirent. Patientiam, ibi Inimicus homo, non [illegible] exarsit in iram. Discretionem, ibi Ne forte. Longanimitatem, ibi Sinite. Iustitiam, ibi [Et in tempore messis. Item, Simile] est hic de semine inspirato. Hic autem non comparatur personæ persona, cum regnum cælorum sit Ecclesia, & Christus seminans bonum semen, sed negotium comparatur negotio, quod factum fuit, vel fieri potuit. c Factum est.] Hoc dicit in hac parabola sola, quia ipse est semen bonum, scilicet, granum frumenti. Ioan. 12. d. & hoc secundum humanitatem, secundum quam factum est, quia secundum diuinitatem infactus erat. Vel qui inspirato fit homo iustus, & habet regnum cælorum. d Regnum cælorum,] id est, Ecclesia. e Homini, qui seminauit bonum semen in agro suo.] Genes. 24. g. Eo tempore deambulabat Isaac, id est, Christus ad meditandum in agro per viam, id est, humilitatem, quæ ducit ad puteum, id est, profunditatem Scripturæ, cuius nomen est videntis, & viuentis, id est, qui cognoscitur & viuitur. Vel, In agro,] id est, in mundo inclinato iam die, id est, sexta ætate. [Agro suo.] Hoc suprà non dixit, quia semen seminatum [illegible] exterior communis est bonis, & malis, sed inspiratum tantum bonis, qui sunt ager Domini. f Cum autem dormirent homines,] id est, praui prælati. Prouerb. 6. b. Vsquequo piger dormis? Amos 6. a. Væ, qui opulenti estis in Sion. Et sequitur post. Qui dormitis in lectis eburneis, id est, mundi delectationibus, quæ nitent, & infrigidant, tamen duræ, & asperæ sunt. Vnde Deut. 3. b. legitur lectus Og fuisse ferreus. Og interpretatur congregans. Luc. 2. b. Pastores erant in eadem regione vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Apoc. 3. a. Esto vigilans, & confirma reliqua, quæ moritura erant. g Venit inimicus eius,] id est, diabolus. h Et superseminauit zizania,] id est, hæreses.

a Aliam parabolam proposuit illis dicens: b Simile c factum est d regnum cælorum e homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. f Cum autem dormirent homines, g venit inimicus eius, & h superseminauit zizania in i medio tritici, & abiit. Cum k autem creuisset herba, l & fructum fecisset, m tunc apparuerunt, & zizania. Accedentes n autem serui patrisfamilias, o dixerunt ei: Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et p ait illis: Inimicus homo hoc fecit. q Serui autem dixerunt ei. Vis, imus, & r colligimus ea? Et s ait. Non. t Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis, & triticum. u Sinite vtraque cresce-

Moraliter. Seminante triticum, id est, seipsum, vel virtutes in agro, id est, in corde hominum diabolus superseminat zizania, id est, venialia cum virtutibus charitate informatis, vel mortalia cum virtutibus informibus, vel hæreses super semen verbi Dei 1. Pet. 5. c. Sobrij estote, & vigilate, &c. Inf. 26. d. Vigilate, & orate ne intretis in tentationem. i In medio tritici, & abiit.] Nota, quòd zizania in singulari producit penultimam, in plurali verò corripit. Zizanium nomen est cuiusdam specialis herbæ, hic ponitur pro quali[b]et immunditia segetum, Genes. 3. c. Inimicitias ponam inter te, & mulierem & semen tuum, & semen illius. k Cùm autem creuisset herba.] Psalm. 146. Qui producit in montibus fœnum, & herbam, seruituti hominum, id est, sententiam. Vel, [herba,] fancti. Crescit cùm proficit. l Et fructum fecisset] i. bona opera ostenderet. m Tune apparuerunt, & zizania,] i. Hæreticorum dogmata. n Accedentes autem serui patrisfamilias,] qui custodiebant messem illam. o Dixerunt ei. Domine nunne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?] Zizania, & lolium idem est. Genes. 25. c. Dedit Dominus conceptum Rebeccæ, id est, Ecclesiæ in principio, sed collidebantur in vtero paruuli, id est, fideles, & Hæretici. Quæ ait, si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? p Et ait illis. Inimicus homo hoc fecit] id est, diabolus, qui dicitur homo ab homine deuicto, sicut Scipio Africanus ab Africa deuicta. Hieron. Diabolus ideo inimicus homo dicitur, quia Deus esse desiit. Vnde in Psalm 9. scriptum est de eo. Exurge Domine, non confortetur homo. Gene. 3. c. Inimicitias ponam inter te, & mulierem. Vel quia primas inimicitias voce significatiua, quæ solius hominis naturaliter est exercuit, ideo dicitur, inimicus homo. Vel quia sub similitudine rationis humanæ decepit. q Serui autem dixerunt ei. Vis, imus] i. vt eamus. r Et colligimus ea,] excommunicando, vel eos de medio tollendo. Eodem sermone hoc dicunt serui, quo Petrus amputauit auriculam Malchi. Marc. 14. e. Item Luc. 9.

24. q. 3. c. nullaub. d. g. Vis dicamus, vt descendat ignis de cælo, & consumat illos? Et respondit Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. s Et ait. Non.] Ecce discretio. t Ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis, & triticum.] Ita

Inf. 20. b erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Deuter. 28 d. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Gen. 18. e. Absit à te, vt tu hàc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus, sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Nota autem, quod perhibetur hic festinata, damnosa, suspiciosa eradicatio. Festinata, quia priùs debet corrigi. Damnosa, vt cùm multitudo fit in causa, vel princeps, nisi fuerit manifesta, & redundans in iniuriam Ecclesiæ. Vnde August. super illud, 2. Cor. 6. d. Propter quod exite de medio eorum, dicit. Exire, est facere, quod pertinet ad correctionem malorum quantum licet pro gradu cuiusque salua pace, quia aliquando tolerandi sunt mali pro pace Ecclesiæ. Suspiciosa, quando latet Hæretici, vel deceptum infidelitate dubium est, excludendi non sunt, sed cum contumaces sunt, in cuius figura iudicij non propter suspicionem, sed propter causam manifestam damnabit. u Sinite vtraque crescere.] Ecce longanimitas, quæ est in expectando, patientia autem in tolerando. Ordinante enim Deo fit quædam mirabilis translatio, vt electorum peccata transeant ad detrimenta, & confusionem reproborum, & reproborum bona transeant ad honorem & gloriam electorum. Vnde 2. Regum duodecimo, d.

a cum Dauid diceret

a cum Dauid diceret: Peccaui Domino, respondit Nathan: Transtulit Dominus peccatum tuum à te. In Genes. 1. cum sola secúda dies careat benedictione, in tertia di duplicatur: Et hoc innuitur Vidit Deus, quod esset bonum, &c. [Vtraque.] Vtrixe proxima tépórosa est, Iacob & Esau fratres vterini sunt.

Sed videtur dici contrarium huic sententiæ, illud 1. Cor. 5. d. Auferte ma u ex vobisipsis, id est, fornicationem. Sed litera se exponit, vel antecedens, vbi dicitur Si is qui frater nominatur inter vos fornicator, aut auarus, &c. cum huiusmodi, nec cibum sumere, nominatus per notitiam, vel infamiæ notam, vel sententiam. Vnde Gl . A postolos hu di e e manifesto, vel vulente perseuerat in malo.

Marc. 4. c. Luc. 13. d.

te vsque ad a messem, b & in tempore messis, c dicam messoribus. d Colligite primum zizania, & e alligate ea in f fasciculos g ad comburendum, triticum h autem i congregate in horreum meum. Aliam k parabolam proposuit eis, dicens. Simile est regnum cælorum l grano sinapis, m quod accipiés homo n seminauit in agro suo, o quod minimum quidem est omnibus seminibus. Cú p autem creuerit maius est omnibus oleribus, q & fit arbor, ita vt volucres cæli veniant & s habitent in ramis eius. t Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, u quod acceptum mulier x abscondit in farinæ satis tribus, y donec fermentatum est totum.

a Vsque ad messem,] iudicij. Apocal. 14. d. Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit messis terræ.

b Et in tempore messis,] iudici

c Dicam messoribus,] id Ange co 34. d. Ipse, id est, Dominus congregabit ea, id est, u id est, peccatores, & ipse mittet eis sortem, & manus eius diuisit eam illis. Idem 33. b. Spinæ congregatæ igni co

d Colligite primum zizania.] Contra 25. primis dicitur, id est, agnis: Venite benedicti ædis. Ite maledicti. Solutio. ibi subiungitur: Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti aut in vitam æternam.

e Et alligate ea.] Isidorus. Simil culpæ reos, consimilis cruciatus constringet.

f In fasciculos.] Interlin. no vnum fasc , quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur. Contra. I , 24. d. In die illa visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, & super reges terræ qui sunt super terrá, & congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum. Interl. Vnde Dominus: Colligite primum, &c. Solutio. Et vnus, & plures erunt fasciculi, quia communiter omnes reprobi damnabuntur. Licet diuersitas sit in pœnis, omnium tamen vna erit pœna damni, scilicet, visionis Dei carentia, pro criminum autem diuersitate, diuersæ erunt actuales pœnæ.

g Ad comburendum,] igne inextinguibili.

h Triticum autem,] id est, bonos.

i Congregate in horreum meum,] id est, in cælestem gloriam, supra 3. c. Triticum congregabit in horreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili.

k Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cælorum, &c. Supra de ædificatione, & profectu Ecclesiæ, hic de dilatatione agit. Nota dicitur regnum cælorum iustorum vita, infrà eod. c. Simile est regnum cælorum fermento charitatis, quæ fermento comparatur. Doctrina Euangelij, vel fides cundú item Ecclesia, vt suprà eod. c. Simile est regnum cælo omini, &c. Dicit ergo: [Simile est regnum cælorum,] id est, prædicatio Euangelij: De qua inf. 21. Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius.

l Grano sinapis.] Huic non tantùm grano, sed toti huic negocio. Grano autem sinapis comparatur prædicatio propter feruorem. Sed nota, quod vulpes abscondit se in sabulo, & extrahit linguam rubeam, & ita decipit aues: Sic hypocrita abscondit se in exercitio pœnitentiæ, & trahit verba prædicationis quasi flammantia, vt aliquod emolumentum in se recipiat. Rab. Granum sinapis corpus Christi seminatum in agro, sepultum in horto, cuius resurgendo, ramos expandit cum prædicatores per mundum dispersit. Vel granum sinapis charitas, quæ calefacit, venenum peccati expellit, purgat caput, id est, mentem doctrina euangelica. Item granum sinapis notitia Scripturarum, secundum Hieronymum. Christus incarnatus, secundùm Bedam. Vnde dicit: Potest in grano sinapis humilitas Dominicæ Incarnationis intelligi, quo accepto misit in hortum suum homo, quia corpus Crucifixi Saluatoris accipiens Ioseph, in horto sepeliuit: Ioan. 19. g. Expandit ramos in quibus volucres cæli requiescerent, quia prædicatores dispersit in mundum, in quorum dictis, & consolationibus fideles ab huius mundi fatigatione respirarent. Et factum est in arborem, quia surrexit, & ascendit in cælum.

m Quod accipiens homo,] id est, cuius signum est, scilicet, doctrinam Euangelij.

n Seminauit in agro suo,] id est, in mundo.

o Quod minimum quidem est omnibus seminibus.] Theologia in principio nulla videtur, sed post apparet difficillima. Et etiam quia non habet colorem rhetorici eloquij, sicut vetus alicubi, & quia prædicat ea quæ sunt vilia mundo.

E

Luc. 13. c.

p Cum autem creuerit maius est omnibus oleribus, & fit arbor.] Illud & id quod sequitur non potest intelligi ad literam. Vnde dicit Beda per Lucam sup. 13. d. Crescit, non sicut herbæ, quæ citò arescunt, & corruunt, sed sicut arbor, quæ longa annositate, & optima fertilitate gaudet, &c. Exponitur autem sic.

q Et fit ,] id est, arbo

r Ita t volucres cæli v iant,] id est, viri spirituales. Hieronymus, animæ credentium. Prouerb. 1. b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.

s Et habitent in ramis us.] Rami diuersitates dogmatum, vt pro varietate morborum varia sit medicina. Ezech. 47. c. Erit fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. Psalm. 103. Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt. Ibidem. Super ea volucres cæli habitabunt. Eccles. 14. d. Statuet prælatus, scilicet, filios suos sub tegmine illius, scilicet, sapientiæ, & in ramis illius morabuntur. Protegetur sub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requiescet.

t Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento.] Nota fermentum sumitur in malo. Exod. 12. b. De agno Paschali. Azymum, quia fermento est contrarium, dicit Gloss. hic, quia corrumperet fermentum à feruore. Zyma Græcè, acredo Latinè. Item in bono, quia fermentum pastam eleuat, sic charitas mentem. Gregorius: Machina mentis vis amoris, & ideo igni comparatur cuius est ascendere. Item reddit sapidam, sic charitas. Vnde. Leue fit, quod bene fertur onus. Deuter. 33. c. inundationes maris quasi lac sugent. Item trahit ad suum saporem, sicut ignis ad suum calorem, quia est forma virtutum. Item fermentum in bono sumitur hic: Et Exod. 34. c. Alia Glossa, id est, feruor charitatis. Item in malo sumitur, 1. Cor. 5. c. Non in fermento malitiæ, & nequitiæ. Galat. 5. b. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Item Leuit. 2. c. Omnis oblatio absque fermento fiet. Luc. 12. a. Attendite à fermento Pharisæorum.

u Quod acceptum mulier,] id est, diuina sapientia, vel gratia.

x Abscondit in farinæ satis tribus.] Satum ad literam est genus mensuræ, iuxta morem Palæstinorum, modium, & dimidium capiens.

y Donec fermentatum est totum.] Tria sata sunt spiritus, & anima, & corpus. In his tribus satis miscuit diuina sapiétia, vel gratia, charitatem, vt anima, & corpus seruiant spiritui. Vel tria sata sunt tres vires animæ, in quibus Dominus miscet charitaté, vt in vnum consonent. Item tria sata, triplex genus hominum, qui per Noe, Iob, & Danielem significantur, Ezech. 14. c. Item, lex, Prophetæ, & Euangelium secundum Hilarium, secundum Bedam, vel Hieronymum: Diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Hilarius. Fermentum de farina est quod acervo sui generis virtutem acceptam reddit. Huic se Dominus comparauit. Quem accepium mulier, scilicet, Synagoga, per iudicium mortis abscondit arguens legem, & Prophetas Euangelio dissolui. Ipse autem farinæ mensuris tribus, id legis, prophetarú, & Euangelij æqualitate coopertus omnia facit vnum, vt quod lex constituit prophetæ nunciauerunt ad ipsum Euágelij profectibus explicatur. Fiunt namq; omnia

per Dei spiritum

a per Dei spiritum eiusdem virtutis, & sensus. Item *Hieronymus*. Farina, Deitas, tria sata, tres personæ, quia mensuraliter de eis loquendum est. Item farina, sacra Scriptura, quia reficit, secundùm *Hilarium*. Item populus, quia e di-uersis, secundùm *Hieronymum*, qui molitur spei, & timoris mollis. Item secundùm *Hilarium*, tria
Marc. 4. d. sata, genus humanum est ex tribus filiis Noe reparatum. Cui sapientia Dei fidem, dilec nem, sanam doct in m n-mendat, donec totum fermentetur, id est, donec in fine mundi fideles ad g riā perfectæ refutte i is veniant.

Hæc a omnia b locutus est Iesus in parabolis ad turbas & c sine parabolis non loquebatur eis, vt d im leretur, e quod dict um est per Pro tam, dicentem. Ap riam in parabolis os meum, eructa o abscondita à constitutione mundi. f Tunc dimissis turbis venit in domum, & acc sserunt ad eum discipuli eius dicentes. g Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. h Qui respondens ait. Qui seminat bonum semen est filius hominis. Ager autem est mundus. i Bonum vero semen hi sunt filij re . Zizania autem filii sunt n quam. Inimicus q u mauit ea, est diab lus. Messis vero consummatio sæculi est. k Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo zizania colliguntur, & igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet l filius hominis Angelos suos, & m colligent de regno eius n omnia scandala, o & eos qui faciunt iniquitatem, p & mittent eos in caminum ignis. Ibi q erit fletus, & stridor dentium. Tunc r iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris eorum. s Qui habet aures audiendi audiat. t Simile est regnum cælorum thesauro u abscondito in x agro, y quem qui inuenit homo z abscondit, & præ a gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illū.

a Hæc omnia,] supra dicta.
b Locutus est Iesus, &c.] dis ipulis apertè loquebatur. c Et sine pa bolis non loqueba r eis.] *Chry om.* tunc.
d Vt adimpleretur] Vt consecutiuum est.
e Quod dictum , &c.] in *Psal.* 7. dicentem: Aperiam in parabo is os meum, eru nabo ab condita à constitutione mundi.] *Coloss.* 1 d. M erium quod absconditum fuit à sæculis, & generation us, nunc autem manifestum est sanctis eius.
f Tunc dimissis turbis venit in dumum &c.] tanquam familiares, & .
g Dicentes: Edissere nobis p bolam zizaniorum agri.] *Chrysostomus*. Considerant quod dictum fuerat ad illos: Vobis datum est, &c.
Suprà b. h Qui respondens: Qui seminat bonum semen est filius hominis: Ager autem est mundus. *Ioan.* 1. a. Mundus per ipsum factus est.
i Bonum vero semen hi sunt filij regni. Zizania autem filij sunt nequam, &c. Messis verò consummatio sæculi. In primo aduentu Dominus per discipulos messuit zizania cum tritico. De quo *sup.* 9. d. Rogate Dominum messi vt mittat operari s in messem suam. In s cundo aduentu per Angelos messores separabit loco, ea quæ separa erant merito hic. Quæ s io erit quædam ventilatio: De qua *Apoc.* 14. d. Mit tuam, & mete quoni m venit hora, vt metereatur.
k Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo zizania colliguntur, & igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi, id est, in fine mundi. Cum igne enim qui comburet faciem mundi conclud ntur impij in infernum.
l Mittet filius hominis angelos, scilicet, bonos per quos exerce itur hæc vin cta. m Et colligent de regno eius,] id est, de Ecclesia. n Omnia scandala,] idem est quod zizania, id est, mal s, Vnde exponit se cum subdit: o Et,] id est, [eos qui faciun iniquitatem,] non qui fecerunt. p Et mittent eos in c minum ignis,] id est, in infernum. q Ibi erit fletus, & strid r dentium.] Pœna caloris est fletus, pœna frigoris est stridor, vt transeat ab aquis nimium ad calorem nimium. *Iob* 24. c. r Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, id est, in Paradiso. In Sole autem quatuor dotes corpor glorificati intelliguntur. In claritate lucidiṭas. Item quia oriens ab Oriente statim apparet in Occidente, & in hoc a it s. In hoc quod transit per vitrum subtilitas. hoc, quod radius eius armis non læditur, impassibilit *Sap.* 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. *Eccli.* 27. b. Homo sensatus in sapientia sua manet, sicut sol. s Qui habet aures audiendi audiat.] *Ezech.* 12. a. Oculos habent ad videndum, & non vident, aures ad audiendum, & non audiunt, quia domus exasperans est. t Simile est regnum cælorum thesauro.] Thesaurus scientia Christi. *Gen.* 27. d. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. u Abscondito.] *Col.* 2. a. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. *Iob* 38. c. Nunc ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis asp isti? Scriptura nix est, vbi promittit, grando, vbi comminatur. Ager. Scriptura, quia agendo, & laborando acquiritur scientia. *Iob* 28. c. Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Latet enim Christus in cortice literæ, vt Moyses in fiscella stupea. *Exod.* 2. a. vel thesaurus est vita æterna. *Iob* 3. c. Expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum, gaudentq; vehementer cum inuenerint sepulchrum. Et loquitur de illis, qui mortem habent in desiderio, & vitam in patientia. F
u Abscondito.] *Is.* 74. b. Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.
x In agro,] id est, in cælo, quem debemus emere. *Prouerb.* 31. b. Considerauit agrum, & emit illum. Et hic est argumentum, quod possumus mere i vitam æternam ex condigno creatam, non increatam, quia non emit thesaurum, sed agrum. *Ierem.* 32. b. Emi agrum de Ananehel filio patrui mei qui est in Anathot, & appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos. Ananehel donum, vel gratia Dei, quia quicquid habes meriti præueniens gratia donat, quæ est filius patrui, id est, Christi qui fuit frater patris nostri Adam. In Anath t, id est, obedientia. Septem stateres sunt septem opera misericordiæ. Decem argentei, obseruatio decalogi. Thesauro.] *Hilarius*. Quem inuenisse gratuitum est. Sed quia cælestes diuitiæ non nisi damno sæculi possidentur, qui inuenit contemnere sæcularia debet. [In agro.] *Gregorius*. Quem venditis omnibus comparat, qui voluptatibus carnis renunciat, & terrena desideria per cælestis disciplinæ custodiam calcat, vt liberius se applicet studio intelligentiæ. Item thesaurus cæleste desiderium, secundum *Gregorium*, ager disciplina studij cælestis. Item thesaurus Christus, ager caro, vel Scriptura, secundùm *Hieronymum*. Item thesaurus vtrumque testamentum, secundùm Ambrosium, ager tota Ecclesia. De hoc dicit *Gloss. ista*. Thesaurus potest accipi, &c. Et *Interlin.* Illa. Thesaurus cæleste, &c. y Quem qui inuenit homo. Quem thesaurum. Nota autem, quod solet quæri, & inueniri res abscondita, res perd ta, res proiecta. Absconditus fuit Christus per humilitatem. *Isa.* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Perditus per carnis mortificationem. Qui amat animam suam perdet eam. Abiectus per paupertatem. *Psal.* 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei. *Luc.* 2. b. Inuenietis infantem positum in præsepio pannis inuolutum. *Ioā.* 12. d.
z Abscondit:] Quia sicut dicit *Gregorius*, deprædari desiderat, qui thesaurum in via publicè portat. Vnde *Isa.* 39. & 4. *Reg.* 20. Ezechias thesauros templi amisit, quia nunciis regis Babylonis reuelauit.
a Et præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illum.] Hoc maximè faciunt claustrales. *Luc. cap. decimooctauo*, d. Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. *Ezech. cap. septimo*, d. Qui vendit ad id quod vendidit non reuertetur. *Augustinus* in persona Domini. Venale habeo. Quid? Regnum cælorum, & cæt. Item de virginibus potest exponi. Thesaurus absconditus est virginitas abscondita per humilitatem in agro carnis. *Iob cap. trigesimooctauo*, c. Nunquid ingressus es thesauros niuis, id est, virginitatis? Quæ nix dicitur propter candorem, & frigiditatem. Aut thesauros grandinis aspexisti, propter motus carnis quos frequenter habent isti. *Hieronymus*. Libido honestas mentes libentiùs persequitur. *Aliter.*

A De hoc

a Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori b quærenti bonas margaritas: c Inuenta autem vna preciosa, margarita, d abiit, & vendidit omnia, quæ habuit, & e emit eam. f Iterum simile est regnũ cœlorum sagenæ g missæ in mare, h & ex omni genere pisciũ congreganti. Quam i cum impleta esset educentes, K & secus litus l sedentes m elegerunt bonos in vasa [sua], n malos autem foras miserunt. Sic o erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & p mittent eos in caminum

A De hoc etiam thesauro. *Prouerb.21.c.* Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Dicitur autem thesaurus, quia de raris sit, & non omnes capiunt hoc verbum. Item de pretiosis. *Ecclesiast. 26.c.* Omnis. ponderatio non est digna continentis animæ. Item de durabilibus. Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei. Virgines autem propriè sunt sponsæ Christi & ideo reginæ, quarum est, habere coronam. De qua *Apocal. 12. a.* Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. Prima stella dicitur difformitas. *Cyprianus.* Quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, sic portemus imaginem eius qui de cælo est. Hanc imaginem portat virginitas, non luxuria, quæ limosa est. Secunda Angelorum conformitas. *Hieronymus.* In carne præter carnem viuere angelica est vita, non humana, *infra cap.22.c.* Neque nubent, neque nubentur, sed erunt, sicut Angeli Dei. Tertia, integritas *Cyprianus.* Virginitas est opus integrum atque incorruptum, imago Dei respondens ad sanctimoniam Domini. Quarta mundicia. *Apoc.14.a.* Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Quinta, fragrantia. *Cyprianus.* Virginitas est flos propter odorem suum. *Cant. 2.a.* Sicut lilium inter spinas, &c. Sexta est raritas, *1.Corinth.7.e.* De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Septima pretiositas *Ecclesi.27. c.* Omnis ponderatio non est digna continentis animæ. Octaua solitudinis amotio, *1. Corinth.7.* Quæ innupta est cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu. Nona est obseruandi eam difficultas. *Hieronymus.* Libido in virginibus maiorem parit famem, dulcius æstimatur, quod nescitur. Decima remuneratio. *Esa.56.a.* Hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus. Vndecima est eius significatio, quia significat ecclesiam triumphantem. Vnde non potest consecrari, nisi virgo, licet Episcopus corruptus consecretur qui significat militantem. Duodecima est, quia est sponsa Christi, *2.Cor.11.a.* Despondi enim vos vni Viro virginem castam exhibere Christo. Hæc sunt duodecim laudabilia, duodecim stellæ in virgine.

Infra.23. c.

a Iterum simile est regnum cælorum homini negociatori, qui negotiando laborat, vt ditetur [operibus] sanctis vigiliis, orationibus, & bonis operibus. *Prouerb. 31 c.* Gustauit & vidit quia bona est negotiatio eius. De malis: *Apocal. cap.18 c.* Negotiatores eius amare flebunt. *Psal. 70.* Quoniam non cognoui negotiationem. *Ezech.cap.7.d.* Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat. Ementibus temporalia pro cælestibus lugendum est. E contrario vero gaudendum. *Luc.cap.19.b.* Negociamini dum venio. *Isa. cap. 55.a* Venite emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.

b Quærenti bonas margaritas, Nota quòd margarita est dulcedo vitæ cælestis, secundum *Gregorium.* Speciale præceptum charitatis, secundum *Augustinum.* Intellectus de incarnatione Christi, vel Christus habitus, secundum eundem. Lex & prophetæ, secundum *Hieronymum.* Sacramentum passionis, & resurrectionis, secundum eundem. *Apoc.21.f.* Singulæ portæ ex singulis margaritis erant.

c Inuenta autem vna preciosa margarita,] id est Christo. *Ephes.5.a.* Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Semetipsum hoc est, quod hic dicitur Abiit, vendidit, emit. Abrenunciando omnibus suis. quasi abiit homo à se, & à mundo. Quando verò propriæ voluntati, tunc vendidit se, & sua. Quando verò propriæ rationi, tunc emit quasi suam rationem Dominus dans aliam. Margarita in conchis reperitur. Sic Christus in eis qui clauso ostio in cubiculo orant patrem. Vnde & Christus natus est in diuersorio: *Luc. cap.2.a.* Et Dominus super antiquis apparuit in caligine. Fertur etiam, quod Margarita nascitur ex rore cæli in concham maris se aperientem: Sic Christus de Spiritu sancto in Beatam virginem verbis angeli consentientem. *Isaiæ, cap.45.b.* Aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Item dicitur, quod margarita valet contra morbum caducum, sic Christi gratia contra mortale peccatum.

d Abiit & vendidit omnia quæ habuit.] *Augustinus.* Venditis rebus nostris nihil magis earum accipimus, quam nosipsos, quia talibus implicati nostri non erimus. Rursum nos proprios pro illa margarita demus, non quia tantum valeat, sed quia plus dare non possumus.

23.q.7.c. 1.c.24.q. 1.c.quisquis. *al. non habet sua:* G

e Et emit eam.] *Prouerb. 20.c.* Malum est, malum est dicit omnis emptor, & cum recesserit tunc gloriabitur. Nota in septem parabolis per ordinem, ædificationem Ecclesiæ, profectum, dilatationem, feruorem, operum conseruationem, solicitudinem amoris, solicitudinem timoris.

f Iterum simile est regnum cælorum sagenæ.] Sagena est prædicatio Euangelica. Hanc sagenam traxerunt Apostoli & Apostolici viri. Vnde. *3.Reg.cap.7.c.* dicitur, quod capitella columnarum vestibuli, id est, Ecclesiæ militantis erãt ærea, & erant [quasi] reticula sibi perposita. *Hierem.cap. decimo sexto, d.* Mittam piscatores multos dicit Dominus, & piscabuntur eos. *supra. cap.4.* Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. De sagena autem diaboli dicitur *Habacuc cap.1.d.* Totum in hamo suo subleuauit, traxit illud in sagena sua. *Ecclesiast.cap.7 d.* Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, sagena cor eius. Sagenæ dico.

g Missæ in mare,] id est, in mundum.

h Et ex omni genere piscium congreganti.] Vnde *Act.10. b.* In disco Petri erant animalia munda, & immunda. Similiter in arca Noe: *Genes.cap.7.a.* Moyses non tantùm homines ducit secum, sed & iumenta. *Exod.12.f.* Circa templum etiam non tantùm erat atrium mundorum, sed immundorum. Et sicut non est acceptor personarum Deus, ita nec doctrina euangelica.

i Quam cùm impleta esset educentes.] Hoc erit in fine sæculi. *Prouerb.cap.7.* Non est vir in domo, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die Lunæ plenæ reuersurus.

K Et secus litus] litus vt dicit *Gloss.* est finis sæculi. *Genes. 49.b.* Zabulon in litore maris habitabit, & [in] statione nauium, id est, ecclesiarum pertingens vsque ad Sidonem, quia tunc spolia diuidet.

l Sedentes,] id est, iudicantes *Remigius.* Angeli officio sibi iniuncto quodammodo iudicabunt, quod per sedere intelligitur.

m Elegerunt bonos in vasa sua,] id est, in æterna tabernacula. n Malos autem foras miserunt.] *Apoc.22.c.* Foris canes, & venefici. o Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum.] Filiis Israel transeuntibus diuisum est mare à mari.

p Et mittent eos in caminum ignis,] id est, in infernum. *Exod.14. c.* *Genes.15.d.* Cum ergo occubuisset sol facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. *Psal.20.* Pones eos, vt clibanum ignis. *Malach.4.a.* Ecce dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes iniquitatem stipula. Nota autem, quod est triplex caminus bonus. Tribulationis, contra luxuriam, paupertatis, contra auaritiam, humiliationis, contra superbiam. De primo: *Prou.17. a.* Sicut igne probatur argentum, & aurum camino, ita corda probat Deus. Hic est caminus in quo positi fuerũt tres pueri, nec tamen læsi: *Daniel.3. c.* De secundo: *Eccles.2.a.* Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum, & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. De tertio: *Isa. cap.48.b.* Elegi te in camino paupertatis. Qui autẽ in hoc triplici camino

Caminus bonus triplex.

a fuerint bene purgati, ponentur in camino cælestis patriæ: De quo *Isaiæ* 31. d. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem.

a Ibi erit fletus, & stridor dentium,] id est, in pœna gehennali non erit in camino stridor dentium, sed ex frigore, vel indignatione.

Ios. 12. b. *b* Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam. Et ait illis. Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum,] id est, in Ecclesia.

c Similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo,] id est, de scientia sua. *Prouerb.* capitulo vigesimo primo. Secundum aliam translationem: Thesaurus desiderabilis quiescet in ore sapientis.

ignis: ibi *a* erit fletus, & stridor dentium. *b* Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei. Etiam. Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias *c* qui profert de thesauro suo *d* noua, & vetera. Et *e* factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transijt inde. Et veniens in patriam suam *f* docebat eos in *g* synagogis eorum, *h* ita vt mirarentur, & dicerent. Vnde huic sapientia hæc, & virtutes?

i Nonne hic est fabri filius? *k* Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas, & sorores eius nonne omnes apud nos sunt? *l* Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. *m* Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine *n* honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non *o* fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

CAP. XIV.

In illo tempore

d Noua & vetera,] id est, authoritates noui, & veteris testamenti. Vnde *Cant.* Marc. 6. a. *cap. septimo*, d. Omnia poma noua, & vetera collecta mi seruaui tibi. Vel, Noua & vetera,] id est, præmia, & minas. *Apoca. cap. quarto*, b. De throno Dei [illegible] tonitrua, & voces. Vel arguit vitia, monet [illegible] *cap. tertio*, b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & inducentes nouum cum qui renouatur in agnitionem Dei. Nota autem, quod in istis tribus vltimis parabolis tria genera perfectorum significantur, scilicet, virgines, martyres, prædicatores. Virginitas enim est thesaurus absconditus. Secunda quæ est de margarita, qui est lapis pretiosus, & per multas tunsiones fit pretiosus, Martyres significantur. Tertia de sagena, quæ est instrumentum piscatorum, significat prædicatores. Hi tres habebunt aureolam, quod significatur in coronula arcæ altari thymiamatis, & mensæ. Prima significat aureolam virginum. Virginitas enim est arca. *Exo. cap. tricesimo septimo*, a. Secunda, lex Euangelij approbatur. Lauda floribus, quæ non pereunt, & decantat laudem, & hymnum, quæ non parietibus, quoniam multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum: *Esaiæ cap. quinquagesimo quarto*, a. In lege enim maledictus erat sterilis. Item virga disciplinæ qua castigat corpus suum & castum agit. Item tabulæ, vt fiat vna de nobis prudentum, non fatuæ. Item manna, dulcis conuersationis. Ista significantur per illos qui dixerunt ad Ismael, *Ierem. cap. quadragesimo primo*, b. Habemus thesaurum in agro frumenti, [illegible] hordei, quod ad secundum, propter [illegible] olei lucentis, quod ad tertium, mellis, quod ad [illegible] Secunda corona alta is [illegible] amarijs significat aureolam Martyrum, qui se obtulerunt Deo in odorem suauitatis. Tertia [illegible] pradicatorum, qui debent esse mensa habens panes propositionis calidos, positos in sabbato, & in Dominica familia Domini distribuant. Sed multorum panes sunt iam frigidi, & mucidi, sicut Gabaonitarum. Hos autem infrigidat ventus triplex, scilicet, sollicitudo temporalium. [illegible] *cap. quarto*, a. Quasi qui apprehendit ventum, & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Secundus ventus est verborum. *Iob* [illegible]. Quid inflaris, quid irasceris ad flatum vnius venti? *Iob* 15. a. Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens? Tertius ventus est superbia. *Prouerb.* 25. d. Ventus aquilo dissipat pluuias, prædicationis quas pluunt nubes.

Triplex ventus infrigidans.

e Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transijt inde. Et veniens in patriam suam,] scilicet, Nazareth.

f Docebat eos,] non per parabolas, vt prius.

g In synagogis eorum, vt [illegible] antur.

h Ita vt mirarentur, & dicerent: Vnde huic sapientia hæc & virtutes,] id est, miracula, 1. *Reg.* 10. Num & Saul inter prophetas? *Ioan. cap.* 7. g. Nunquam sic locutus est homo. *Ecc.* [illegible] d. Pauper locutus est sensate, & non est ei datus locus.

i Nonne hic est fabri filius?] *Marcus cap.* [illegible] a. Dicit: Nonne hic est faber? Hic dicitur: Fabri filius. Vtrumque potuit dici. Bernardus, quod erat filius fabri, credebatur esse faber, sed in eorum errore veritas latet. *Hieronymus.* Verè enim erat filius fabri, qui per ipsum in principio omnia fecit cooperante Spiritu sancto, & igne, qui fabricatus est Auroram & Solem, Ecclesiam primitiuam, & sequentem. *Psal.* 73. Tu fabricatus es Auroram, & Solem.

k Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas, & sorores eius nonne omnes apud nos sunt?] Fratres & sorores dicuntur hic consanguinei, more Scripturæ. Vnde *Genes. cap. vigesimo*, a. dixit Sara de Abraham, frater meus est. Et *Genes. cap. decimotertio*, h. Ne quæso sit iurgium inter me & te, inter pastores tuos, & pastores meos, fratres enim sumus. A

l Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo.] *Hilarius.* Huic magna, huic humilia cernens veritatem iudicij non recipit, sed scandalizatur, quod est impediri mentis arbitrium.

m Iesus autem dixit eis: Non est propheta,] id est, ego, de quo *Deuteronom. cap.* 18. c. Prophetam suscitabit Dominus vobis de fratribus vestris: Vel propheta dicitur quilibet alius. Genes. 37. Genes. 41.

n Sine honore nisi in patria sua, & in domo sua.] *Iosephus* in patria à fratribus affligitur, sed in Ægypto ab extraneo sublimatur. Et *Genes.* 12. a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, &c. *Num.* 12. a. Locuti sunt Maria, & Aaron contra Moysen propter vxorem eius Æthiopissimam. *Num. cap.* 16. a. Chore & alij de genere Leui surrexerunt contra Moysen, quia cognati eius. Nota de illo qui noluit adorare imaginem crucifixi, quia facta fuerat de piro sua. *Hilar.* Inhonoratur Deus à suis quamquam, & docendi, & prudentia, & operandi virtus admirationem admoneret.

o Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.] Facit tamen aliquas, sed non multas. Pauca enim fecit miracula de misericordia, ne increduli amplius damnarentur. Aliqua tamen fecit de iustitia, vt inexcusabiles iustè damnaret.

EXPOSITIO CAP. XIV.

In illo tempore audiuit, &cæt.] In *cap. præcedenti* egit Euangelista de septem parabolis, quibus quasi septem panibus spiritualibus Dominus pauit turbas: In hoc capitulo agit de quinque panibus, & duobus piscibus quibus corporaliter pauit eas. In quo ostendit Dominus, quod non solum pane spirituali tenetur prælatus pascere subditos, sed etiam materiali, præcipue tamen de spirituali. Vnde & de tali prius actum est. Diuiditur autem istud capitulum in quatuor partes. In primo agit de conuiuio Herodis, vbi Ioannes occiditur, vbi quinque panes diaboli & duo pisces conuiuis apponuntur. Et hi sunt: Primus superstitio, luxus, & petulantia saltatricis, secundus, illicitum iuramentum, tertius, fictio vel hypocrisis, quartus, innocentis homicidium, quintus, duo pisces, vanitas & voluptas. In secunda parte agit de discessu Iesu in desertum audita morte Ioannis, & de pastu quinque millium hominum de quinque panibus, & duobus piscibus, ibi: [Quod cùm audisset Iesus:] In tertia agitur de ambulatione Domini super mare, ibi:

[Et statim compulit discipulos.] In quarta agitur de curatione multorum qui ad solum tactum fimbriæ eius curabantur, ibi:

[Et cùm transfretassent.] Dicit ergo. *p* In illo tempore.] Hoc factum est in vltimo anno prædicationis Dominicæ. Sed hoc interserit Matthæus, vt de incarnatione

A Ioannis

a Ioannis agat quam prætermiserat. a Audiuit Herodes Tetrarcha famam de Iesu.] Nota quòd Herodes Ascalonita totum regnum obtinuit dolo. Tres enim erant Herodes. Ascalonita, sub quo pueri occisi sunt. Antipas, sub quo Christus passus est, & Ioannes decollatus. Agrippa, à quo Iacobus occisus. *Marc.6. b. Luc. 9. a.*

> a audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & b ait pueris suis: Hic est c Ioannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & d ideo virtutes operantur in eo. e Herodes enim tenuit Ioannem, & f alligauit eum, & g posuit in carcerem propter h Herodiadem vxorem fratris sui. i Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi k habere eam. Et l volens eum occidere m timuit populum, quia n sicut Prophetam eum habebant. o Die autem Natalis Herodis, p saltauit filia Herodiadis in

Iste Herodes varietatem fortunæ sæpè expertus, tandem quartam tetrarchiam habuit. *Iob* 9. c. Terra data est in manus impij. Tetrarcha, qui regnat in delicijs, vel quadraturis, scilicet, carnis. Vel hipocrita, qui tantùm domat carnem, & non tres virtutes animæ. Antipas paupertatis transitio, significat auaritiam, quæ facit transire paupertatem: Vel superbiam, quæ transit pauperes, 1. *Mach.* 6. a. Exiuit rex Antiochus ab Antiochia, & perambulabat superiores regiones. Antiochus paupertas silens. Fama autem quam audiuit de Iesu, sunt miracula, & doctrina.

b Et ait pueris suis.] *Chrysostomus.* Non est ausus foras dicere, sed famulis suis.

c Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis.] Hinc potest perpendi malitia Iudæorum. Hunc enim alienigena resurrexisse dicit, quamuis nullum miraculum coram eo fecisse legatur, Iudæi verò qui Iesum tot miraculis coruscate viderunt, resurrexisse negarunt.

d Et ideo virtutes operantur in eo,] quia, scilicet, est maioris virtutis, quàm non resuscitatus. *Chrysostom.* Quàm magnum quid est virtus, quoniam, & defunctum Ioannem formidat, & præ timore de resurrectione mortuorum prophetatur. Virtus etiam apud malos admiratione, & laudibus digna est. [Operantur, passiuè, vel actiuè. Et est hypallage, id est, nunc operatur virtutes, sicut dicitur: Iste magister habet bonos quaternos, & ideo bene legit.

e Herodes enim, &c.] Redit ad historiam. Continua: Herodes opinatus est Ioannem resurrexisse, quoniam iam mortuus erat. [Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem fratris sui.] Sicut dicit *Gloss.* Herodias ista fuit filia Aretæ regis. Vnde 2. *Corinth.* 11. g. Damasci præpositus gentis Aretæ regis, &c. Pater autem eius abstulit eam Philippo, & ad augendum dolorem eius dedit eam Herodi, qui erat inimicus illius, scilicet, fratris sui. *Egesippus* autem longè aliter narrat secundùm *Iosephum.* Dicit enim: Herodias fuit filia Aristoboli soror Agrippæ. Herodes autem iste, & Philippus fuerunt filij Herodis Ascalonitæ, sub quo Dominus fugit in Ægyptum. arguebat autem eum Ioannes, quia forsitan legem Iudæorum seruabat, & ideo eum redarguebat de adulterio.

i Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi,] conuerso ad legem Iudæorum.

k Habere eam,] fratre adhuc viuente, quia lex prohibet hoc *Leuit. cap. vigesimooctauo,* c. Sed frater superstes debebat suscitare semen fratri suo defuncto sine semine: *Deuteron.* 25. b. *Leuit. cap.* 18. c. Turpitudinem vxuris fratris tui non reuelabis. *Eod.* 20. d. Qui duxerit vxorem fratris sui rem illicitam facit, turbitudinem fratris sui reuelauit, absque liberis erit.

Moralit. *Moraliter.* e Herodes enim tenuit Ioannem.] Herodes pelliceus, id est, dolosus. *Lucæ cap.* 13. Ite dicite vulpi illi. Hic est hæreticus. Philippus os lampadis, Christus. *Isaiæ cap.* 40. b. Os Domini locutum est. *Cantic. cap.* 1. a. Osculetur me osculo oris sui. Herodias gloria, quæ debet esse vxor solius Dei. *Isaiæ cap.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. *Prouerb. cap.* 12. a. Gloria viri vxor eius. Hic incarcerat Ioannem, quia dona gratiæ, quæ habet ad terrena inflectit. *Romanor. cap.* 1. b. Qui detinent veritatem in iniustitia. Aufert ei caput, cum putat eam à se habere, non à Deo. Vel Herodes pellibus glorians, superbus est literatus, & confidens in libris suis vt præsumat. Aufert vxorem Philippi, cum bene dicta bonorum prædicatorum sua facit inuenta. Vnde *Ierem. cap.* 23. f. Ecce ego ad Prophetas dicit Dominus, qui furantur verba mea vnusquisque a proximo suo. Incarcerat Ioannem, cum malis exemplis prædicationis, vel doctrinæ gratiam offuscat. Vel Herodes, cupidus, fraudulentus, superbus ex temporalibus. *Ecclesiast. cap.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. Herodias carnis concupiscentia. Ista sibi facit pelliceum ad dentes, sicut Eua per pomi comestionem. Vnde *Gen. cap. tertio,* d. Fecit eis Dominus tunicas pelliceas. Filia eius est petulantia, quæ aufert caput Ioannis, id est, gratiam incipientium, *Ecclesiast. capit. nono,* a. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam ne forte pereas in efficacia illius. *26. dist. c. Vnd.*

f Et alligauit eum] *infra cap vigesimotertio,* a. Alligant onera grauia, & importabilia & imponunt in humeris hominum, digito autem suo nolunt ea mouere [Alligauit] Sic malus prælatus bonos alligat oneri obedientiæ.

h Propter Herodiadem,] id est, detractionem, vel adulationem prauorum. Vel hoc facit qui Iesum flagellat, & Barrabam dimittit. Item Ioannem incarcerat, qui talentum abscondit, qui libros includit, qui bonis prædicatoribus silentium imponit.

g Et posuit ipsum [in carcerem.] *Chrysostomus.* Considerata primum lasciuia, & ebrietate, secundo inspectores corruptos, & Dominum conuiuis omnibus nequiorem, tertio puellam postquam nuptiæ iniquæ erant, & occultari oportebat propter conuiuium matris, sed & meretricem separauit virgo, quarto tempus Natalis, scilicet, quando ligatos soluere oportebat, tunc vinculis addecit occisionem.

h Propter Herodiadem vxorem fratris sui.] Frater vester diabolus. *Iob cap. quadragesimo,* b. Ecce Behemoth quem feci tecum. Vxor eius superbia. *Isaiæ cap.* 14. c. Quomodo cecidisti, &c.

i Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam,] id est, vxorem fratris tui.

Moraliter. Caro & spiritus fratres sunt. Vxor carnis concupiscentia. Hanc non debet sibi ducere spiritus. Filia concupiscentiæ delectatio. *Leuit.* 18. c. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis. *Eodem* 20. d. qui duxerit vxorem fratris sui rem illicitam facit, turpitudinem fratris sui reuelauit, absque liberis erit, id est, filij non hæreditabunt. Sic opera talia non sunt meritoria. Item Ioannes Synderesis. Hanc tenemus captiuam, cum contemnimus peccare. Vnde *Hieronymus super Ezech.* 1. Hanc conscientiam, sicut dicitur *Prouerb.* 18. a. Impius cum venerit in profundum peccatorum contemnit, &c. sæpe præcipitari videmus, & suum locum dimittere, cum quidam sine pudore peccant. *Iudic.* 16. c. Dalila, situla, scilicet, concupiscentia, per tonsorem diabolum rasit septem crines, id est, septem dona Spiritus sancti, quæ ornant caput rationis Samsonis, scilicet, Solis eorum, scilicet, Synderesis, & clauserunt eum Philistæi in carcerem, id est consuetudinem peccandi. *Moralit.*

l Et volens eum occidere.] *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. *Prouerb. cap.* 9. b. Noli arguere derisorem ne oderit te. *Ierem. cap.* 38 b. Siquidem homo iste non quærit populo pacem, sed malum. Et dixit rex Sedechias: Ecce ipse in manibus vestris est, neque enim est fas regem quicquam vobis negare. Tulerunt ergo Ieremiam, & proiecerunt eum in lacum, &c. *Sap.* 2. c. Circumueniamus iustum quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, & improperat nobis peccata legis.

m Timuit populum.] Ad literam mali timent bonos, vt Nero Senecam. *Genes.* 9. a. Terror, et tremor vester sit super cuncta animantia terræ, & super omnes volucres cæli, id est, superbos. n Quia sicut prophetam eum habebant:] Non solum populus, sed Herodes.

o Die autem Natalis Herodis.] *Hierony.* Nullum alium inuenimus obseruasse diem Natalis sui, nisi Herodem, & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset & vna solennitas. *Rab.* Qui mundi voluptate excæcati tenentur de futuris non cogitant, & ob hoc, nec præsentia bene ordinant, quod bene in luxuria conuiuiorum suorum Herodes demonstrauit. p Saltauit filia Herodiadis.] *Chrysostom.* Vbi est saltatio ibi est diablus. Neque enim Deus dedit nobis ad hoc pedes, vt cum Camelis saltemus: Etenim &

A illi indelectabiles sunt saltantes, sed vt cum Angelis choream faciamus. In talibus saltant dæmones, in talibus lætantur dæmonum ministri,

a In medio,] vt omnes. Vel, quia ... mediatrix est ... infernum, Vel quia saltatio eius fuit medium ad habendum

a medio, & b placuit Herodi. c Vnde cum iuramento pollicitus est ... dare quodcumque postulasset ab eo. At d illa præmonita a matre sua da mihi, inquit hic in disco caput Ioannis Baptistæ. e Et contristatus est rex ... propter iusiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque g & decollauit Ioannem in carcere. Et h allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ. Et i accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, k & venientes l nunciauerunt Iesu. Quod m cùm audisset Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum. Et n cùm audissent turbæ secutæ sunt eum o pedestres de ciuitatibus. Et p exiens vidit turbam multam, & q misertus est eis, & curauit languidos eorum. r Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: s Desertus est locus, & t hora iam præteriit,

caput Ioannis in disco. b Et placuit Herodi.] *Chrysostom.* Duplex inculatio, & quia saltauit, & quia placuit.

22. q. 4. c. 1 etiā, & vnusquisque, &c. alt. &c.

c Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo] *Glossa.* Ad hoc fortè iurauit vt occasionem pareret, qua videretur facere inuitus, quod facie at sponte tamen : Non enim hoc iurasset de aliquo amico, vel filio, vel consanguineo, quod impleuit de propheta, quod & ante ... si excusabiliter posset. d At illa præmonita à matre sua, da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. Discus dicitur scutella ... capacitatis in superiori parte ... Dicitur etiam ... in triclinio, & dicitur mensula superpositum mensæ. Vnde & Petro. *Act. cap. decimo*, b. oblata sunt animalia in disco. Dicitur etiam asses ad supportandum ... scilicet, ... Hic supponit pro scutella.

Matt. 6. d.

B

Moralit. *Moraliter.* Natalis dies Herodis est creatio male prælati. *Iob cap. tertio*, a. ... quanatus sum. Idem *Ierem. cap.* ... d. Tunc saltant histriones, & huiusmodi, qui dicuntur filia Herodiadis, id est, inanis gloriæ, recipiuntur enim propter famam, & sic inflatur ... vt pellis muris, qua inflata cantant fistulæ. *Eccles. 7.* a. melior est dies mortis die natiuitatis, &c.

e Et contristatus est rex,] simul fortè cum lætaretur in mente.

al. ... *pro te.*

f Propter iusiurandum autem, & eos qui pariter discumbebant, iussit dari. Excusat sceleus sub specie occasionis per iuramentum, cum tamen non esset obseruandum, quia illicitum. Vnde *primo Regum ca. vicesimoquinto*, d. iurauit David, quod occideret Nabal, nec tamen occidit, & bene fecit.

h Misitque & decollauit Ioannem in carcere. Ioannes apud Sebasten est occisus, apud Macheronta sepultus. Sebaste quondam Samaria dicebatur, vbi Herodes fecit domum regiam. Macheruntа oppidum est vltra Iordanem in regno duarum tribuum, & dimidiæ. Hæc G... concordare cum Iosepho, & obliqui historiæ Euangelicæ, & Chronic... vbi dicitur: Ioannes in ... occisus, in Sebaste sepultus. De capite non est dubium, quin fuit translatum in Ierusalem, & sepultum inter Eliam, & Abdiam.

h Et allatum est caput eius, Ioannis, in disco & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ. *Beda.* In ... conuiuio cruentæ ... puræ deferuntur.

Alleg. *Allegoricè. Hieronymus.* Caput Ioannis est caput legis, quod est Christus. Abscinditur ... pro ... id est, populo Iudaico, & ... puellæ de gentibus, id est, Romanæ Ecclesiæ, & puella dat matri suæ adulteræ, id est, synagogæ in fine credituræ.

i Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud.] Corpus ... sepelitur, sed caput in disco ... quia ... qui humo tegitur, sed spiritus in altum honoratur, ...

Moralit. *Moraliter* Sic diabolus decollat claustralem in carcere, cum aufert ei gratiam, qua ... caput autem mulieris est, ... id est, spiritus. *Corinth. cap. vndecimo* a. Et tamen remanet corpus in conseruatione claustrali exterius, vel in carcere pœnitentiæ exterioris *Iob 1.* ... boues, & asinos Iob & pueros occiderunt. Non tamen asinos, quia ... ablata ... omnia alia sua esse. Hoc caput, id est, ... ad ... con-

dum per mortale peccatum, in disco ponitur per peccati manifestationem,

k Et venientes,] discipuli, scilicet, Ioannis.

l Nunciauerunt Iesu,] passionem, scilicet, Ioannis.

m Quod cum audisset: Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum.] Secessit autem triplici de causa. Prima vt parceret inimicis, ne homicidium ipsius Domini iungerent homicidio Ioannis. Secunda vt daret exemplum vitandæ temeritatis, ... *cap. de ...*, Si vos persecuti fuerint, &c. Tertia vt propter ad bene crederent qui eum sequebantur. Vnde.

Triplex de causa secessit Dominus.

Luc. 9. b. Ioan. 6. a.

n Et cum audissent turbæ secutæ sunt eum &c. *Allegoricè.* in hoc significatur transitus à Iudæis ad gentes. *Isaiæ cap. 54.* a. Lætare sterilis, quæ non paris, &c. Idem *Galat. 4. d.* Secessit inde.] *Chrysostomus.* Quando traditus est Ioannes secessit Iesus. *supra cap. 4. b.* Et quando interrogatus est Ioannes recedit Iesus. Et quando audierunt Pharisæi, quod plures discipulos facit, in desertum abiit, & nauigio, vt nullus sequeretur: Cur non recessit antequam sibi nunciarent ... veritatem, & vt doceat in locum desertum fugere.

Alleg.

Matt. 6. c. Luc. 9. b. Ioan. 6. a.

n Et cum audissent turbæ secutæ sunt eum.] Glossa magna sequi Dominum.

o Pedestres de ciuitatibus,] ostendentes ardorem mentis. *Prouerbiorum capitulo sexto*, d. Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant.

Ecclesi. 23. d.

p Et exiens vidit turbam multam. Sic prædicator exire debet de contemplatiua ad actiuam, de situ... ad turbas. *Mich. 4. a.* De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Vel per compassionem.

q Et misertus est eis, Iesus,] & curauit languidos eorum ... ecce retributio laboris eorum.

r Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Desertus est locus, & hora,] ... iam præteriit, &c.] Sic carnales mundi tempore caristiæ duriores se exhibent pauperibus. His verbis *Marcus cap. sexto*, c. & *Lucas cap. nono*, b. consentiunt. Tamen Matthæus dicit: Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire. *Ioannes ca. 6.* a Dicit, prospectis autem turbis, Dominum quæsisse à Philippo tentando: Vnde ememus panes, vt manducent hi. Hoc solus Ioannes dicit.

Mystic. *Mystice.* r Vespere autem facto, id est, circa finem sæculi, vel peracto mysterio passionis, quando verus sol per mortem occubuit, transiuit Christus per Apostolos de Iudæis ad gentes. Idem dictum est supra, vbi audita morte Ioannis secessit in locum desertum, id est, ad gentes à Deo desertas. Nunc autem vespere facto, id est, peracta Domini passione accedunt discipuli, dicentes.

t Desertus est locus,] id est, prædicatores Ecclesiæ primitiuæ, de conuersione gentium desperantes, dicunt: Gentilis sine lege est, & sine Dei cognitione.

t Et ideo iam hora præteriit,] quia vsque in finem sæculi in infidelitate permansit.

A Dimitte

Moralit. *Moraliter.* r Vespere autem facto,] id est, transacto die culpæ, qui potius nox est. Vnde *Iob capitulo tertio*, a. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo. *Ierem. cap. vicesimo*, d. Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea non sit benedicta. *Leuit. cap. decimo quinto*, d. immundus ex contactu menstruatæ morabatur extra castra ad vesperum. His postea in deserto pœnitentiæ constitutus dandi sunt panes verbi Dei. Vnde *Exod. cap. decimosexto*, c. Pluit Dominus manna filiis Israel. Et 3. *Reg. cap. decimoseptimo*, a. Elias eguit pane in deserto.

* Dimitte

A a Dimitte turbas,] id est, noli incassum ad eas conuertendas laborare.

b Vt eant in castella,] id est, ad Philosophorum suorum rationes. c emant sibi,] studio, & labore.

d Escas,] à suis Philosophis, id est, aliàs scientias quarum pastu delectentur, & potius inflentur, quam reficiantur, sicut filius prodigus qui comedit siliquas porcorum. Luc. 15. c.

e Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire,] id est, non est eis necesse alios quærere cibos, & me panem cælestem dimittere:

f Date illis vos manducare,] id est, scripturarum intelligentiam aperite. g Responderunt ei: Non habemus hic, nisi quinq; panes, & duos pisces,] id est, quinque libros Moysi, & psalmos, & Prophetas. Totum vetus testamentum in his comprehenditur, id est, lege, psalmis, & prophetis. Vnde Dominus post resurrectionem dixit: Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me: Luc. 24 f.

h Qui ait eis: Afferte mihi illos huc,] id est, [illegible] iam legis, psalmorum, & prophetarum, & doctrinam me vos habere, cognoscite, & propter me alios instruite.

i Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum, docens calcandam carnem studio abstinentiæ [illegible] 40. Omnis caro fœnum, Nahum 3. e. intra in lutum & calca, subigens tene laterem.

l Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum.] In hoc instruit [illegible] habere [illegible] Ioan. cap. 5. d. pater diligit filium, & omnia ei demonstrat, quæ ipse facit.

o Benedixit & fregit,] quod est, quia non [illegible] a, quam quæ dicta erant prædicauit.

p Et dedit discipulis suis panes.] Iacob. [illegible]. c. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens, &c.

q Discipuli autem dederunt turbis,] id est, in [illegible] gentiam scripturarum exposuerunt.

r Et manducauerunt omnes,] id est, intellexerunt & sibi incorporauerunt. Apostolorum enim ministerio intellexerunt.

s Et saturati sunt.] Psalm. 21. Edent pauperes, & saturabuntur.

t Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos,] id est, secretiora Scripturæ, quæ non potuit populus capere, Apostoli sibi retinuerunt.

x Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum exceptis mulieribus, & paruulis,] id est, omnes actiui minores, & maiores quinque [illegible] us bene vtentes. Nota autem de litera, quod hoc [illegible] panum, circa Pascha factum, & sequenti anno in [illegible] Pascha Christum crucifixum fuisse.

Moralit. a Dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas.] Discipuli qui dicunt hoc, [illegible] significant prælatos negligentes, qui non docentes [illegible] subditis p[illegible] re ad prauam doctrinam, vel praua exempla vel sæcularia spectacula, & vanitates.

e Iesus autem dixit eis. Non habent necesse ire, date illis vos manducare,] 1. Pet. vltim. [illegible] pascite qui in vobis est gregem Domini. Ioan. vltim. c. dicitur Petro ter: Pasce. Sed contra fit. Vnde Ezech. cap. 34. a Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos: Nonne greges a pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, &c. Zachar. cap. 11. a. pasce pecora occisionis, quæ qui possederant occidebant, & non dolebant, & vendebant ea, dicentes, benedictus Dominus, diuites facti sumus. [Vesper, &c.] Hilarius. Nota ordinem mysterij. Post defectum legis, Euangelicus cibus incipit, sed prius per remissionem peccatorum, vulneribus medicina tribuitur, & postea mensæ cælestis alimonia expenditur.

K Super fœnum,] scilicet, temporalium.

a dimitte turbas, vt b euntes in castella c emant sibi d escas. e Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire, f date illis vos manducare. g Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. h Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Et i cum iussisset turbam discumbere K super fœnum, acceptis l quinque panibus, & m duobus piscibus, n aspiciens in cælum o benedixit, & fregit & p dedit discipulis suis panes, q discipuli autem dederunt turbis. Et r manducauerunt omnes & s saturati sunt: & t tulerunt reliquias u duodecim cophinos fragmentorum plenos. x Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & paruulis.

l Acceptis quinque panibus.] Dat quinque panes, refectionem quinque sensuum. Eccles. 1. b. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Dat ergo Dominus præsentia, vt panem, saturatur visus, aspiciens omnia esse vana. Eccles. 1. c. Vidi cuncta, quæ fiebant sub Sole, & ecce omnia vana. Vnde Dauid quasi saturatus dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Saturatur auditus per præterita. Vnde Psalm. 77. Quanta audiuimus, & cognouimus ea. Olfactus per futura. Iob 39. c. procul odoratur bellum exhortationem ducum, & vlulatum exercitus, id est, diem iudicij. Os prædicatione, & confessione. Cantic. 4. c. Mel & lac sub lingua tua: Ecce prædicatio. Iob 10. a. Loquar in amaritudine animæ meæ: Ecce confessio. Tactus per flagellum. Cant. 5. b. Venter meus, id est, conscientia, contremuit ad tactum eius, id est, ad flagellum, reputans hoc esse pro [illegible] to meo.

m Et duobus piscibus:] Duo pisces, cognitio illuminans intellectum, & dilectio inflammans affectum. Cognitione enim præsentia vana esse conspicimus, per præterita quasi per quædam præsagia de futuris conijcimus. Dilectione inflammati, dilecto nostro reconciliamur per confessionem, & eius laudes [illegible] s, & libenter pro eo sustinemus.

l Quinque panibus. Hilarius. Quinque panes sunt quinque libri Moysi, quia in [illegible] us legis tanquam ex pane erat vita. Per legem enim diuinæ æternitatis cognitio, mundi creatio, cursus labentis sæculi, & vbique Deo seruiendi religio humano generi innotuit. Aliter satis distinguuntur isti panes, & pisces: Marc. 6. c.

n Aspiciens in cælum.] Hilarius. Honorem patris à quo erat confessus, vt quia adessent intelligentia quo tantæ virtutis sumpsissent effectum dirigentes, & illuc ipsi oculos mentis. [In cælum,] quia omne datum optimum, & omne donum perfectum est desursum descendens à patre luminum. Iacob 1. c. Ioel 1. [illegible]. Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad [illegible]: Ecce enim benedictio mensæ. In principio enim cibus sanctificatur per verbum & orationem 1. Timoth. 4. b. Thren. cap. 3. c. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. Ierem. 3 a. Leua oculos tuos in directum. Thren. 3. a. paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

o Benedixit, & fregit,] quia oratione impetratur Scripturæ expositio. Iacob. cap. 1. a. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, &c. Esther 14. c. Tribue Domine sermonem compositum in ore meo Coloss. 4. a. Orationi instate, &c. orantes simul, & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi Item [benedixit,] quod facit qui prius fecit bona & post prædicat. [Fregit.] Hieronymus. Integri nisi in frusta discerpti non alerent tantam turbam, sic & lex si non aperiretur non pasceret multos, quos aperta pascit. I[sai]. 58. b. Frange esurienti panem tuum.

q Discipuli autem dederunt,] non vendiderunt, suprà 10. a. Gratis accepistis gratis date. Ita Dominus legem dedit Moysi, & Moyses plebi. Psal. 71. Suscipiant montes pacem populo, &c Alibi. Psal. [illegible] Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.

r Et saturati sunt.] Hoc non facit scientia sæcularis. Aggæi 1. b. Comedistis & non estis saturati, bibistis, & non estis inebriati. Econtra: Psalm. 131 Pauperes saturabo panibus In hoc apparet largitas Domini. Prouerb. 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis.

t Et tulerunt reliquias.] Ex[od]. cap. 12. a. Si quid residuum fuerit igne comburetis. Hæ sunt micæ quæ cadunt de mensa, quas catelli, id est, humiles comedunt, Infrà 15. c. Prouerb. 11. a. Vbi humilitas ibi sapientia.

u Duodecim cophinos.] Duplex senarius, duplex perfectio, actiuæ, & contemplatiuæ, & post præmij sui corporis, & animæ, vel cognitionis, & dilectionis.

Et ᵃ statim † compulit Iesus discipulos [illegible] in nauiculam, & ᵇ [illegible] transfretum donec dimitteret turbas. Et e dimissa turba ᵈ [illegible] in montem solus [illegible] e ᵇ Vespere autem facto solus erat ibi: ⁱ nauicula autem in ᵏ medio mari iactabatur fluctibus: ˡ erat enim contrarius ventus. ᵐ Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ⁿ ambulans supra mare. Et ᵒ videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt, ᵖ [illegible] tes, quia phantasma est. Et præ ᵍ timore clamauerunt, ʳ statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum, ˢ nolite timere. Respondens ᵗ autem Petrus dixit: Domine si ᵘ tu es, iube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni.

A ᵃ Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam.] Hic docet nos fugere honores. [illegible] 34. b. Qui dicit regi, apostata. Ibi *Gregorius*. Super [illegible] ctor toties ad culpam apostasiæ dilabitur, quoties hominibus præesse delectatur. *Ecclesiast. capitulo septimo*, a. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. *Lucæ capit. duodecimo*, d. Nolite in sublime tolli. Perfecti verò peregrinum [illegible] tur, vt Deo deuotius viuant. *Prouer* [illegible] *rum* 23. c. Noli esse in conuiuio potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. *Gl ss.* Potibus v[illegible] cane qui de opprobrio alienæ vitæ se nobriant. Symbolum dare est co[illegible] ulationibus verba [illegible] f[illegible] unt de verbis der[illegible] ctionis inter ferculum, sicut dicitur in vulgo. Comp[illegible] uasi [illegible] quia imbecillis est natura ad conte[illegible] nendum [illegible], vt [illegible] cit *Tullius*.

al. iussit.

Luc. 5. c. & c. 6. *Ioh.* 6. b.

ᵇ Et præcedere eum [illegible] an[illegible] n do[illegible] tteret turbas.] *Marcus* [illegible] *p. sexto*, [illegible] cit, quod [illegible] u Bethsaidam. [Præcede [illegible] eum.] [illegible] ico. [illegible] i præueniret, & sequit[illegible] *Ex* [illegible] 3. d. Legitur quod Dominus præcessit [illegible] os [illegible] in c[illegible] lumna nu[illegible]. Et [illegible] 14. c. Quod secutus est. N[illegible] hyt[illegible], vt à p[illegible] ribus hostibus defendat præcéd[illegible] vi[illegible] c[illegible] pulum exeuntem de Ægypto dicitur præc[illegible] e. Pe[illegible] tor[illegible] s ve[illegible] o sequitur, vt [illegible] ucet à dæmonum tenta[illegible] ni[illegible] Vnde quasi anter[illegible] a Iob exposuit, posteriore [illegible] Dominus. Ecce o[illegible] quæ habet in manu tua [illegible] [illegible] uam [illegible] us. E conuerso 3. [illegible] *illo ac* [illegible], 2. [illegible] it Dominus ad Basa: Suscitaui te de puluere, & ambulasti [illegible] viam Ieroboam [illegible] ecce ego [illegible] a post [illegible] Boam [illegible] tralt[illegible].

Iob 2. b.

ᶜ [illegible] ascendit in montem solus orare. Non [illegible] ascendit C[illegible] in montem, vt doc[illegible] 1. 5. 2. Ascende & tu in montem [illegible] onuersati[illegible] e valeas. *Isaiæ* 40. b. Ascende in montem [illegible] Sion. Item ascenditin m[illegible] em, vt oraret, vt [illegible] Ascende & tu in mo[illegible] co[illegible] tionis, vt [illegible] *Luca* [illegible] *cap.* 2. a. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit [illegible] vias suas, & [illegible] ascendit in montem, vt [illegible] transfigu[illegible] *infrà cap.* 17. a. Ascende & tu in montem per [illegible], vt transfiguratus glorio[illegible] us ap[illegible] eas. Item [illegible] & tu[illegible] tuum, vt [illegible] tu[illegible] ab[illegible] 4. a. [illegible] & tu in claustro [illegible] vincas. It[illegible] am ascendit, vt [illegible] & ma[illegible] ctus vi[illegible] tur. [illegible] a. Ascende & [illegible] plic[illegible], vt h[illegible] ap[illegible] argas, & stultus [illegible] C[illegible] illu[illegible] & [illegible] ang[illegible] d. Qui vul[illegible] e[illegible] stu tu[illegible] fap[illegible]. Item ascendit in mo[illegible] eorat ta[illegible] tur, *infrà cap.* 24. [illegible] A[illegible] de[illegible] inc[illegible] iuum nisen[illegible] gentibus subuct[illegible] *Luc. cap.* [illegible] fiote n[illegible] cut & pat[illegible] veste[illegible] ic[illegible] est. Item in[illegible] cc[illegible] nd[illegible], vt exaltaretur, [illegible] d. Et tu crucem ascende [illegible] nitiæ, vt etiam post [illegible] ascendas. *Iu* [illegible] 9. c [illegible] ui [illegible] post me venire abneget [illegible] & tollat [illegible] n, &c. Item cælum [illegible] ificaretur. [illegible] g. Ascende & tu in cælum [illegible] um, vt [illegible] peruenias mente, & corpore.

Domi nus ascē dit in montem multis de cau sis.

ᵈ Ascendit.] *August.* [illegible] exemplum [illegible] gloriæ, & insinuans, q[illegible] ia non [illegible] gl. *Ioan.* 6. Dicite, quid tu[illegible] ant cum [illegible] tanquam non pot[illegible] sub[illegible] c.

ᶠ Solus ponsa, scil. adhuc [illegible] a 2. C[illegible] 5 b. Quamdiu sumus in hoc cor[illegible] peregrinamur à Domino.

ᵍ Orare [illegible] *interlin.* Non pu[illegible], id est, non [illegible] cessi[illegible] c, vel tempore [illegible] ia sua, sed no[illegible]: Non quasi infirmus, sed quasi pius. [illegible] or nem homini [illegible] primeret.

ᵉ In montem,] id est, in cælum, vt oret pro nobis, 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

ᵇ Vespere autem facto solus erat ibi:] In hoc informans hominem ad orandum.

ⁱ Nauicula autem,] id est, Ecclesia in principio, id est, tempore Martyrum arcta, & in fine, id est, tempore Antichristi, in medio ampla. *Sap.* 13. a. Transeuntes mare per ratem liberati sunt. *Matt.* 8. g.

ᵏ In medio mari iactabatur fluctibus.] Ex vna parte impugnant Hæretici, ex alia tyranni, ex alia falsi fratres. Primi fidem, secundi substan[illegible] rerum, cæteri mores auferre conantur.

In [illegible] b. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. [illegible] 7. c. F[illegible] um est diluuium, & multiplicatæ sunt aquæ, & [illegible] uc[illegible] arcam in [illegible] me [illegible] *Psal.* 92. Eleuauerunt flumina, id est, tyranni, fluctus suos, id est, persecutiones, à vocibus aquarum multarum], à suggestionibus populorum.

ˡ Erat e[illegible] contrarius ventus, [illegible] 15. Ventus, id est, diabolus. *Ierem.* 4. c. Ventus vrens in vijs, quæ sunt in deserto. [illegible] luct[illegible] uteni qui de aqua, homines sunt mali, per quos alios in[illegible] at.

ᵐ Quarta autem vigilia noctis venit ad eos.] *Marc.* 6. g. dicie[illegible] us præterire eos, [illegible] est, vultum prætendens.

ⁿ Am[illegible] a mare, [illegible] mundum. Mundus enim dicitur [illegible] c[illegible] as per superbiam, fremens per inuidiam, tentans pe[illegible] diam. *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens, quod quie[illegible] on potest. Submergens per acediam, scandens p[illegible] auaritiam, absorbens per gastrimargiam, spumans per lu[illegible] u[illegible] m.

ᵒ Et videntes eum supra mare ambulantem turbati sunt.] Tunc [illegible] ple[illegible] um est illud. *Psal.* 92. Mirabiles elationes maris, &c.

ᵖ Dic[illegible] tes, quia phantasma est.] Sic quidam audientes dea[illegible] io qu[illegible] calcauerit illecebras carnis, dicunt hoc nihil esse.

ᵍ [illegible] timore clamauerunt.] Clamor enim indicium [illegible].

ʳ [illegible] Iesus locutus est eis dicens: Habete fiduciam, [illegible]. Non dicit enim quis. Ex voce enim sibi nota [illegible] eum [illegible] gnoscere. *Chrysostomus.* A visu non co[illegible] unt eum, propter noctem, & hyemem, & mirabilem incessum, sed à voce.

ˢ Nolite timere.] *Ioan.* 16. g. Confidite, ego vici mundum. *Isa.* 43. a. Cum [illegible] sieris per aquas tecum ero. *Ierem.* 1. b. Ne timeas à facie eorum, [illegible] ego tecum sum.

ᵗ Respondens autem Petrus dixit.] *Chrysostomus.* Petrus vbique [illegible] callidus, & semper alios [illegible] ueniebat.

ᵘ Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas.] *Chrysostomus.* N[illegible] icit si [illegible] licuerit, iube me venire, vel ire super aq[illegible], sed addit, ad te, propter amorem, scilicet, non propter ostensionem faciens. [At ipse ait: Veni.]

A Et descen-

Allegoricè. ᵇ Vespere autem facto,] id est, ingruente tri[illegible] [illegible] cclesia fluctibus tunditur post ascensum Christi in montem, id est, in cælum. [illegible] 10. b. Tradent enim vos, &c. *Ioan.* 16. d. plorabitis & flebitis vos. *Prouerb.* 3. b. quem diligit Dominus cor[illegible] *Isaiæ* 21. e. venit mane, & nox, si [illegible] quæritè, conuertimini, & venite. *Alleg.*

ᵐ Quarta autem vigilia, &c.] Prima vigilia est persecutio tyra[illegible] a, secunda hæretica, tertia falsorum fratrum, quarta Antichristi, ex tribus primis conflata, post quam veniet Dominus Ecclesiam plene liberaturus. De his autem vigilijs plenius habetur, [illegible] 6. g.

[illegible] *aliter.* Prima [illegible] tentatio infidelitatis. *Psalm.* 136. Exinanite, exinanite [illegible] fundamentum in ea. Secunda, tentatio carnis. Tertia, concupiscentia oculorum. Quarta, superbia vitæ. [illegible] Dominus ambulat supra [illegible], quia omnes mundi tribulationes voluntati eius subiectæ sunt. *Ps.* 32. Congregans sicut in vtrem aquas maris. *Isa.* 43. a. Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non op[illegible] ent te. *Moral.*

ᵃ Et de-

a Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquas. Non sub, quia in diluuio aquarum multarum ad
Psalm. 13. eum non approximabunt.
b Vt veniret ad Iesum.] In hoc confunduntur Manichæi, qui credunt Iesum ob hoc habuisse phantasticum corpus, quia ambulauit super aquas. Sed hoc patet esse
D falsum, cum etiam hoc idem fecit Petrus.

ad aquam c Videns verò ventum validum timuit. *Chrysost.* Tale quid est humana natura, multoties, quæ sunt magna dirigens, in minoribus redarguitur. 3. *Re*. 19. a. Elias fugit Iezabel. *Exod*.2.c. Moyses fugit Pharaonem. 2.*Reg*.15.d. Dauid Absalon. Petrus super aquas non timuit, ventum timet.

Marc.6. 8. d Et cùm cœpisset mergi clamauit dicens: Domine saluum me fac] *Chrys*. Cùm quæ nobis sunt defecerint, quæ Dei sunt stant. 2.*Paralip*.20. Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus vt oculos nostros dirigamus ad te.

Et *a* descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquas vt *b* veniret ad Iesum. *c* Videns verò ventum validum timuit. Et *d* cùm cœpisset mergi clamauit dicens Domine saluum me fac. Et *e* continuò Iesus extendens manum apprehendit eum. Et ait illi. Modicæ fidei, quare dubitasti? Et *f* cùm ascendisset in nauiculam, cessauit ventus. Qui *g* autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es. Et cùm transfretassent venerunt in terram Genesar. Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habẽtes, & rogabãt eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

e Et continuo Iesus extendens manum apprehendit eum. Sicut auis pullum de nido casurum ad nidum educit, sic Christus fecit. *Isa*.30.e. Ad vocem clamoris tui statim vt audierit, respondebit tibi. Et ait illi, modicæ fidei quare dubitasti.

Moralis. a Et descendens Petrus de nauicula, &c. Nota quod Moyses cum suis ambulauit inter vndas maris & euasit submersis Ægyptiis. *Exod*.14 c. Hi sunt imperfecti, qui abutuntur temporalibus quibus abundant. Petrus ambulans super aquas cœpit mergi, quia saltem venialiter peccant perfecti. Solus Christus ambulans super aquas non mergitur, quia nec dolus in eo inuenitur. 1.*Petr*.2. d. Item Petrus, agnoscens, vir religiosus calcat aquas, id est, diuitias temporales, sed tamen timet & clamat & liberatur. Moyses cum calcauit aquas, sed per medium transiens habuit erupto muro à dextris & à sinistris. *Exod*.14.c. Ideo volunt prælati nostri diuitias habere, quia dicunt quod aliter ecclesia non posset stare. Vnde *Eccles*.7.b. Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autem plus habet erudi- tio & sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo. Item *Prouerbiorum* 18. b. Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quasi murus validus circumstans eum. Sed fortè murus iste magis attrahit latrones quàm arceat, sicut impletio fossatorum, vt liberum accessum habeant hostes. Ideo dicunt boni. *Isaiæ cap*.26. a. Vrbs fortitudinis nostræ Sion: Saluator ponetur in ea murus & antemurale. *Iob* 31. c. Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea. *Ecclesiastes cap* 5. b. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.

f Et cum ascendisset in nauiculam cessauit ventus. *Ioan. cap*. 6. c. Voluerunt eum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad littus. *Psalm*.75. In pace factus est locus eius. *Suprà* 8.c. Imperauit ventis & mari, & dixerunt. Qualis est hic, &c. g Qui autem in nauicula erant, &c. Littera plana est.

EXPOSITIO CAP. XV.

TVnc accesserunt ad eum, &c.] In præcedenti cap. egit Matthæus de conuiuio Herodis, id est, peccatoris, vbi natale Herodis celebratur & Ioannes occiditur, vbi quinque panes diaboli sumuntur, de quibus ibi dictum est, & duo pisces similiter, qui dicti sunt ibi vanitas & voluptas, & ideo, quia piscis in aqua melior apparet quàm sit, & de nocte lucet squamis, in hoc vanitas. Piscis etiam non viuit nisi in aquis & maximè appetit dulces, in hoc voluptas. Quoniam autem primus gradus redeundi

ad eum est, declinare à malo, ideo Dominus audito euentu prædicti conuiuij recessit in locum desertum, & ibi pauit suos contrariis cibis. *Iob. cap*.6.b. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Hi panes fuerunt fidei religio, quæ est de non apparentibus, carnis castigatio, oratio, intentionis simplicitas, pietas. Duo pisces veritas & charitas. Sed quia panes hordeacei seruorum sunt, qui in domo non manent in æternum, vt dicitur *Ioan*. 8. d. post hunc pastum transit Dominus. Vnde *Galat*. 4. d. Eiice ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ, quia de statu timoris, qui seruus est sicut Ismael, transeundum est ad statum amoris vbi filius Isaac. Vnde & in hoc capitulo quintodecimo transit ad refectionem filiorum. Quod cap. diuiditur in quatuor partes. In prima docet quæ munditia exigitur a reficiendis & quæ non. In secunda qui sint digni hac refectione & qui non, ibi, Non est bonum, &c. In tertia quomodo non digni fiant digni, scilicet si spiritualiter sanentur, ibi, Et accesserunt ad eum turbæ, &c. In quarta de refectione. Dicit ergo:

CAP. XV.

A Marc.7. b. TVnc *h* accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribæ & *i* Pharisæi, *k* dicentes. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cùm panem manducant. Ipse *l* autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam *m* Deus dixit. Honora patrem

Exod.20. Deuter.5. b. Eccles. 3. b.

h Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribæ & Pharisæi. *Chrysost*. Tunc quando tactu fimbriæ sanauerat. Ideo ostendit Euangelista tempus vt eorum malitiam ostendat inexcusabilem.

i Pharisæi, &c. Pharisæi vocantur nobiliores & doctiores Iudæi.

k Dicentes, quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum, &c.] Seniores tradiderãt quasdam traditiones, scil. de se & vasis abluendis, intelligentes carnaliter illud *Isa*.1.c. Lauamini, mundi estote, & huiusmodi. *Leuit*. 15, vbi præcipitur quod lauetur, qui legalem contraxit immunditiam. *Chrys*. Ab ipsa interrogatione capiuntur. Non enim dicunt legem Moysi transgrediuntur, sed traditiones quas Moyses sic. prohibuit. *Deut*.12.d. Quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam nec minuas. Terribiliores esse volebant, quia & ipsi legislatores erant, vlciscebantur sua, quæ Dei erant non curantes. Simile *supra*.b. Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant, dicunt discipuli Ioannis. Illi quærebant sicut isti, volentes culpam refundere discipulorum in magistrum. Sic & hi sunt qui magis offenduntur ... si transgrediatur homo constitutiones mundanas quam si mandata Dei. *Inf*.23.c. Duces cæci excolentes culicem, & deglutientes camelum. *l* Ipse autem respondens ait illis, quare & vos transgredimini, &c.] Non directe respondet illis ... inquisitiuam obiicit interrogationem ... ostendens ipsos potius esse arguendos quam discipulos quod non oportet manus corporis aqua ... lauari, sed manus cordis eleemosynis. Vnde *Luc*.11.f. Date eleemosynam, &c. Sic lauant post prandium manus, dantes fragmenta. Arguit itaque eos sic de auaritia. *Hieron*. ... ratum Iudæorum turca rationis obtundit, Moysi & Isaiæ auctoritatibus. Quare, &c. Ad eos enim pertinet peccata arguere, qui nec æquali nec inæquali nec maiori inuoluti sunt crimine. *Ioan*. 8.a. Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Lapidem obiurgationis & reprehensionis. *Eccl*.22.a. In lapide luteo lapidabitur piger, id est arguetur pro amore terrenorum & sordida vita. Quare & vos, &c. *August*. Hoc etiam contra illos qui corporalia peccata quasi grauissima detestantur, spiritualia autem non.

m Nam Deus dixit, honora patrem & matrem.] *Exod*.20.b. & *Eccle*.3.b. Honora patrem tuum. Nota quod grues dicuntur

h

fouere parentes

fouere parentes in senectute. Honorant autem in duobus necessaria dando & reuerentiam exhibendo. Quæ duo Paulus vocat honorem debitum senibus, scilicet presbyteris. 1. *Tim.* 5. c. Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habentur. *Hieron.* Honor in Scripturis non tam in salutationibus & officiis deferendis quàm in eleemosyna & munerum collatione sentitur. Vnde. 1. *Tim.* 5. a. Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt,

a Et qui maledixerit patri vel matri morte moriatur] *Leuit.* 5. b. *Eccl.* 3. b. Maledictio matris eradicat fundamenta.

i Propter traditionem vestram,] scilicet leges humanas vel decretales. *Isa.* 29. d. Timuerunt f me mandato hominum, & doctrinis: ideo ecce ego addam vt admirationem, id est, pœnam mirabilem, faciam populo. *Isaiæ*

Isa. 29. d.

& matrem. Et a qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos b autem dicitis, c quicunque dixerit d patri vel matri e munus quodcunque est f ex me tibi g proderit, & h non honorificabit patrem suum aut matrē suam & irritum fecistis mandatum Dei i propter traditionem vestram. k Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Isaias dicens: Popul[us] hic labiis me honorat, co[r] a[utem] eorū lōge est à me. Si[ne] m ca[usa] a[u]tē c[o]lunt me, d[ocent]es doctrinas & mandata h[om]inum. Et

24. a. Dissipauerunt vel mutaue[runt] [illegible] fœdus s[empi]ternum, transgressi [illegible] em P[illegible] [illegible] vel [illegible] am. Consimilis fraus fit hodie [illegible], [illegible] *super Matc. in psalt[er]ium.* Item hi sunt qui colant culicem, & camelum glutiunt. T[illegible] luti sunt in sanguine, id est peccato, cùm non possent in [illegible] te[ti]gerunt [illegible] [illegible] id est, vnus tenoit alium [illegible] intra[illegible] polluti clamauerunt eis, recedite, abite, id est alios pol[lutos] [illegible] .Eg[res]sa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, [illegible]

Infra. 23. c.

23. c. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis & parapsidis, [in]t[us] autem pleni estis rapina & immunditia. Sic Archidiaconi quasi clerici[illegible] tantùm inquirunt si lintea & vestimenta [a]ltaris alba sint, & similia, & magis puniunt transgressorem syno[d]alium præceptorum quàm Dei.

b Vos autem dicitis, quasi quisque dicat, vos [illegible] instruitis ad dicendum.

c Quicunque dixerit patri vel matri munus quod[cu]nque est ex me tibi proderit] q. d. munus [illegible] [illegible] victum & vestitum proderit [illegible] ad saluandam animam [illegible]: nime, quia non curas nisi de corp[ore]. V[illegible]

g Prode it tibi. Aposiopesis est, id est, defect[us] locu[tionis], quasi hi [illegible] non [illegible] [illegible] V[illegible] [illegible] Aposiopesis. Quicum[que] id est, vn[us]quis[que].

d Dixerit id est [illegible]

e Munus quod[cunque] [illegible] id est, quodcunque [illegible] tibi [illegible] ob[illegible] esset, qui [illegible] esse [illegible] tes. Vel [illegible] it,] quasi ego vou[e]o [illegible] D[eo] [illegible] ui, [illegible] prode[r]it [illegible] & [illegible] bi-

f Ex me [illegible] o. Sic [illegible] specie religi[onis] [illegible] in [illegible] subueni[illegible]. Neque Deo offerebant, & pa[rentes] [illegible] omine [illegible] ub[illegible] nt, genitores [illegible] D[illegible] D[illegible] genitores. h Et [non h]onori[ficabit] [illegible] rem suam & [illegible] ma[illegible] [illegible] bus sustentat[illegible] q.d. [illegible] aliquid à patre suo & [ma]tre, & dic[illegible] [illegible] peccatum, particeps homicidæ est.

Isa. 29. d. k Hy[po]critæ bene pro[phetauit] [de] vobis I[sa]ias dicens Populus hic labiis m[e] [honorat] [cor] autem [eorum] longè est à me.] Nostra litera habet Pro eo quod appropinquat populus iste ore suo & [labiis] [suis] [glor]ificat me, cor autem eius longè est à me, &c. Hon[or]at [illegible] [illegible] iacialiter custodiens.

m Sine causa autem colunt me, &c.] Sine causa dicit, quia inde non habebunt mercedem.

n Et conuocatis [ad] se turbis dixit eis.] Simplicibus loquitur [illegible] *Prou.* 3. d. Cum simplicibus sermocinatio eius.

o A[udite] [mand]ata Dei, non traditiones hominum.

p Et intel[li]git[e].] *Apoca[ly]p.* 2. c. & 3. b. Qui habet au[res] [illegible].

diendi audiat, id est, intelligat. q Non quod intrat in os coinquinat hominem, q. d. non solum non lotis manibus manducare non coinquinat hominem, sed nec cibus quisque, quia citò cessabunt legalia. Et apertè hic habetur, quia Dominus omnes legales obseruantias eliminat, quia tollit discretionem ciborum quæ erat in lege melior religio, & ita à parte intelligitur totum, vt dicit *Gal.* *Tit.* 1. d. Omnia munda mundis. B

conuocatis n ad se turbis, dixit eis. o Audite & p intelligite Nō q quod intrat in os coinquinat hominem, sed r quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. Tunc s accedentes discipuli eius dixerunt ei. Scis quia Pharisæi audito verbo hoc t scandalizati sunt. At ille v respondens ait. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis eradicabitur. x Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum. Cæcus y autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. z Respondens

r Sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem.] August. Hæc sententia si tota de ore corporis accipiatur, absurda est, neque enim quem non coinquinat cibus, coinquinat vomitus, sed procul dubio priora verba pertinent ad os carnis, posteriora ad os cordis. *Chrys.* Videmus multos vt intrent ad Ecclesiam lauantes manus & os, qualiter autem mundam Deo præsentent animam nullam curam facientes. Sordes manuum sunt rapina, homicidium, sordes oris maledi[ctio], [blasp]hemia, contumelia. Stercus in manibus tenens [non] auderes orare, & nimirum hoc nulla iactura est, quid [illegible] ter ir[illegible] gas linguam perniciosam circumferens stercus Si quis stercore manus implens tuos teneret pedes supplicans, non solùm non audires, sed pedibus conculcares. Qualiter igitur audes ad Dominum accedere? Est enim manus in lingua orantium, & per eā detinemus genua Dei. *Isa.* 1. d. Cùm multiplicaueritis orationes vestras non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.

11 q. 3. c. inter verba renunc. c. insi § pro gradu. De voto. c. magna.

Luc. c. 5. 37. dist. § fin. c. 38. dist. c. qua ipsi. De renunc. c. post translationem

s Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei, scis quia Pharisæi audito verbo hoc,] quod est contra discretionem ciborum.

t Scandalizati sunt.] *Isaiæ.* 59. b. Impegerunt in meridie. *Ioan.* 6. f. Multi ex discipulis eius audientes dixerunt, &c. *A[ug]* [illegible]. Oculis ægris odiosa est lux quæ sanis est amabilis. Scandalon Græcè, vel scandalum, est obex pedis.

v At ille respondens ait, omnis plantatio, &c.] Quia plantationes dicit mandata & doctrinas hominum quæ à Deo non sunt, quasi pro scandalo nō est omittenda veritas, quæ fit ad ædificationem aliorum, quia obstinati sunt & de terra eradicandi. Quia omnis plantatio, &c. *Iob.* 15. d. Non dilatabitur neque perseuerabit substantia eius nec mittet in terra radicem suam. *Sapient* 4. a. Adulterinæ plantationes non dabunt r[ad]i[ces] altas, nec stabile fundamentum collocabunt. Hæ [sunt] [ta]nquam quasi superciementa arborum, quæ non sunt d[e] [ver]bo [Dei], [sem]per virent, & nunquam fructificant. *Isa.* 51. [d.] Posui ve[rba] [me]a in ore tuo, & sub vmbra manus meæ protexi te, vt [planta]res cælos, & fundes terram. *Eccles.* 24. d. Ri[g]abo hortum plantationum mearum. *Psal.* 79. Eiecisti populos & [pla]ntasti eos. A[nd] ibi. *Psal.* 93. Qui plantauit autem non audiet? Quærit ex plantis fructum. *Iudæ.* 1. Arbores autumnales [infru]ctuosæ, eradicatæ, bis mortuæ.

x S[inite] i[l]los, cæci sunt & duces cæcorum.] *Isa.* 56. d. Speculatores [ei]us cæci omnes. Et 42. c. Quis cæcus nisi seruus Domini? *Eccl.* 10. a. Qualis rector ciuitatis, tales & inhabitantes [in] ea.

y Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam] peccati in fe[rnum] [ue] cadunt. *Is.* 24. c. Formido & fouea & laqueus super te qui habitator es terræ. 2. *Reg.* 5. b. Non ingredieris [h]uc nisi abstuleris cæcos & claudos. Sic mali ponunt cæcos su[os] [mi]nistros ad se defendendum, vt non arguantur ab eis. *Gr[eg].* Cum passo per abrupta graditur necesse est vt gre[x] in [pr]æcipitiu[m] du[ca]tu[r].

z R[espon]dens autem P[etrus] vnus pro omnibus, [dixit ei. Edissere nobis parab[ola]m istam.] Hoc videtur quærere Petrus vt idiota. Vel [for]tè cùm præcepisset Dominus discretionem ciborum, videbatur quòd parabolicè loqueretur renouans eundem. Per hoc significantur illi, qui legem conditioni suæ contrariam peruersè exponunt vel interpretantur, dicentes

vel interpretantur, dicentes allegoricè vel parabolicè dictũ quod ad literam intelligendum est.
a At ille dixit, adhuc & vos sine intellectu estis,] quia putatis mysticè dictum, quod propriè est dictum.
b Non intelligitis quia omne quod in os intra in ventrem vadit & in secessum emittitur] *Hieron.* Omnium Euangeliorum loca apud Hæreticos & peruersos plena sunt obiectionibus & scandalis. Ex hac enim sententiola calumniantur quidam quod Dominus physicæ disputationis ignarus putet omnes cibos in ventrem ire & in secessum digeri, cum statim infusæ escæ per artus & venas ac medullas neruosque diffundantur. *Marc.* 7.c. Non intelligitis quia omne intrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare, &c. Ibi *Beda* dicit, quod secessus hic appellatur omnis euacuatio per quoscunque meatus corporis fiat. Nota autem tres digestiones. Prima in stomacho, secunda in hepate, tertia in membris. Secundùm *Auicen.* autem quatuor. Prima in ore, & postea tres aliæ.
c Quæ autem procedunt de ore] vt verba turpia & nociua. *Ephes.* 4.g. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat.
d [Co]inquinant hominem.] Inquinatum enim cogitatione magis inquinant sordidæ locutiones.
e De corde enim exeunt cogitationes malæ,] contra seipsum.
f Homicidia] contra proximum. 1. *Ioan* 3.c. Qui odit fratrem suum homicida est.
g Adulteria,] in idololatria. *h* Fornicationes,] in traditionibus. *i* Furta] in auaritia. *k* Falsa testimonia] in falsa doctrina. *Prouerb.* 19.a. Falsus testis non erit impunitus. &c. *l* Blasphemiæ] contra Deum. Nota autem quòd hic ponuntur septem panes diabolici, quos habebant Pharisæi. Distinctiones autem horum patent. *Marc.* 7.c.
m Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem] q.d. ex quo nullus cibus coinquinat hominem, ergo à maiori non lotis manibus, &c. *n* Et egressus inde Iesus,] secundùm carnem de Iudæis vt nos saluaret, quòd est huius nominis Iesus. *o* Secessit] voluntate. *p* In partes Tyri & Sidonis.] Tyrus fortitudo vel tribulatio. Sidon venatio mœroris. Venit enim fortis in tribulationibus venari in siluam nostram pœnam & huiusmodi. Vnde. Tribulationem & dolorem inueni. Vel [Egressus] de obseruantia legalium venit ad angustiatos. Venit enim quærere quod
Luc. 19.b perierat. Sic prædicator debet egredi vt Domino venetur peccatores *Gen.* 27. a. Egredere foras, cumque venatu aliquid acceperis fac mihi pulmentum, &c. *Ezech.* 3. f. Egredere in campum. *Ioan.* 15. e. Posui vos vt eatis, &c. *Ierem.* 16.d. Mittam venatores & venabuntur vos, non bursas vestras. In Tyro autem venatur Dominus, quia angustia est tantum vbi tristes, vbi capiuntur pœnitentes *Oseæ* 2.b. Sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria & semitas suas non inueniet. *Baruch* 3.a. Anima in angustiis & spiritus anxius clamat ad te. Vnde sequitur. *r* Et ecce mulier Chananæa.] *Marc.* 7.c. addit quod Iesus erat in domo.
s A finibus illis egressa,] non tantùm à ciuitatibus *Genes.* 12.a. Egredere de terra tua, &c. Loth. *Genes.* 18.d. Ne stes in omni circa regione. 1. *Reg.* 22.a. Abijt inde Dauid & fugit in speluncam Odollam, quod cum audissent fratres eius & omnis domus patris eius descenderunt ad eum illuc, & conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia. *u* Clamauit dicens ei. *Hieron.* Quia Chananæa, id est commutata, & verba misericordiæ proferens non clamans. Vnde *Nehemiæ* 9.c. In tempore tribulationis clamauerunt ad te, & tu de cælo exaudisti eos. Et 8.d. Egredimini in montem & afferte frondes oliuæ & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti & ramos palmarum & frondes ligni nemorosi vt fiant tabernacula.
x Miserere mei.] Magnus affectus, quia malum filiæ dicit esse suum. Et in hoc notatur compassio. 2. *Cor.* 11.g. Quis infirmatur & ego non infirmor? *y* Fili Dauid. Confitetur eũ esse Messiam promissum in lege, qui nasciturus erat ex Dauid. *z* Filia mea malè à dæmonio vexatur.] Vulnera medico detegit, & qualitatem & magnitudinem morbi ostendit, cum dicit, malè vexatur. Qualitatem, cum subiungit, à dæmonio. *d* Qui non respondit ei verbum.] Nota differt ei Dominus curationem ne opus doctrinæ contradiceret, *supra* 10. a. In viam gentium ne abieritis, vt fidem orantis probaret, & vt suos in orando perseuerare doceret. Item. *r* Et ecce mulier Chananæa, &c.] Ioseph de carcere eductus, mutatoriis indutus est. *Gen.* 41. b. Vestis sordida vestimenta auferuntur, & mutatoriis induitur. *Zach.* 3.b. *Isa.* 19.c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chananæa. *Mich.* 1.c. Non est egressa quæ habitat in exitu. *Isa.* 24.c. Cùm glorificatus fuerit Dominus, hinnitis de mari, supple egressi. *Isa.* 48.d. Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis in voce exultationis, quia tales possunt orare pro aliis, alij non. Quia cùm is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

C

t Egressa Chananæa.] Vterque egreditur Iesus & mulier, & sic colloquuntur & recipit mulier sanitatem. *Isa.* 64.a. Vtinam dirumperes cælos & descenderes, à facie tua montes defluerent. *Cant.* 7. d. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum. *u* Clamauit] *Iob* 35.c. Clamabunt & non exaudiet. *Cant.* 5. b. Vocaui & non respondit mihi. *Greg.* Quo voces medicus ægri audire dissimulat, eo finem ægritudinis procurat. Vnde. Clamabo per diem & non exaudies. Differt enim vt homo desideret, & etiam, quia facilitas veniæ incentiuum parit delinquendi. *Isa.* 26.b. Misereamur impio, & non discet facere iustitiam.

Moraliter. *r* Mulier Chananæa,] id est, anima negotiatrix, vendens cælum pro peccato. *Apocal.* 18. e. Negotiatores terræ flebunt. Hæc est negotiatio pilatum, vnde hæc est in finibus Tyri, id est angustiæ. *Ezech.* 27. e. In corde maris & in aquis multis adduxerunt te remiges tui. *q* Et Sidonis] id est, venationis. *Threnor.* 3. f. Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis, s. dæmones, qui significantur per Nemrod robustum venatorem, *Gen.* 10.b. De his finibus egreditur anima, cùm detestatur peccatum suum, & sic sentit languorem filiæ, id est carnis. *Eccl.* 42. b. Super filiam luxuriosam firma custodiam. *e* Et accedentes discipuli eius rogabant eum. Moralit.

Item. *r* Mulier Chananæa] Ecclesia, quæ dicitur mulier propter viri sui, i. Christi fœcundationẽ, seminis, i. sancti propositi conceptionẽ, prolis, i. boni operis educationẽ, domus Dei, i. cõscientiæ humanę prouisionẽ. Hæc mulier commutata est, quia habet in oculis pudicitiã, in auribus obedientiã, in narib. prudentiã, in palato temperantiã, in ore sapientiam, in corde munditiã, in manib. innocentiam, in pedib. prouidentiã. Mystice.
s A finibus.] Tyrus peccatũ quod angustat hominẽ propter castri sui occupationem, propter patrisfamilias incarcerationẽ, propter familiæ interfectionẽ, propter rerũ omnium dissipationem. Fines autem peccati sunt voluptuosa recogitatio, damnosa cohabitatio, contagiosa petitio vel recitatio, illecebrosa recidiuatio. *u* Clamauit] confidenter, ibi Miserere mei. Compatienter, ibi. Filia mea, &c. Infatigabiliter, ibi. At illa venit. Humiliter, ibi. Nam & catelli edũt &c.] *z* Filia mea] i. peccatrix anima, quæ dicitur filia propter subiectionem, subministrationem, dilectionem, imitationem. *a* Male] propter diaboli subsannationem, ipsius incompassionem, mentalem afflictionem, bonorum damnificationem, Dei prouocationem, cælestis curiæ offensionem. *b* A dæmonio] qui sciens interpretatur. Diabolus enim scit cogitationes mentium per exterius indicium, vires herbarum propter antiquum exercitium, cultum vel statum supercælestium propter pristinam societatem. *c* Vexatur.] Est vexatio cursosa in diuitiis acquirendis, laboriosa Multiplex vexatio.

a eius rogabant eum. Ignorabant enim myſterium, vel miſericordia mouebantur, vel importunitate eius carere cupientes.

a Dicentes, dimitte eã, quia clamat poſt nos.] Nota quod hæc mulier primo venit in domum & ibi rogauit Ieſum, &
Supra 10.a. in domo nolens reſpõdere, ne obiiceretur ei quod prohibuerat. In viam gentium ne abieritis. Poſt
3.9.7.c. teſtes. quam vero Ieſus egreſſus eſt de domo, clamauit, & ſancti inſtante matre pro filia, id eſt carne rogant pro ea.

b Ipſe autem reſpondens ait non ſum miſſus] corporali miſſione
Marc.7.c. Niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael, id eſt, Iudæos. Vnde ipſi dicunt. Iſa.53 b. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit. At illa venit & adorauit eum] vt Deum, ſupra 4.b. Dominum Deum tuum adorabis. [Dicens, Domine] adiuua me. Supra humanitatem confeſſa eſt, [ibi Fili Dauid] hic Deitatem confitetur.

f Qui reſpondens ait, non eſt bonum ſumere panem filiorum id eſt, Iudæorum qui erant filij Dei. Exo. 4.f. Primogenitus meus Iſrael. Panem hic vocat operationem miraculorum quam quærebat.

h Et mittere canibus id eſt, gentibus immundis. Sup.7.a. Nolite ſanctum dare canibus ne euomant. Quia melius eſt viam veritatis non agnoſcere quam poſt agnitam retrorſum conuerti.
Nota proprietates canis. Nota canis vomit & vomitum recomedit, 2. Petr.2.d. Canis reuerſus ad vomitum. Item non patitur parem. Vnde Phi.3.a. Videte canes, videte conciſionem. Item lingit poſteriora ſua. Pſal.71. Inimici eius terram lingent. Item rabioſus fit luna plena. Apoc.vlt.c. Foris canes & venefici. Item ante mordet & latrat, retrò applaudit cauda. Item guloſus eſt luxurioſus, & mingit ad parietem.

g Panem filiorum.] Vulgaris omnis, panis dicitur hominum vel canum. Primus de ſimilagine, & ſignificat ſpiritualia Secundus de furfure, quod exterius eſt & vanum, & ſignificat temporalia,

i At illa dixit, etiam Domine,] id eſt, verum eſt.

k Nam & catelli edunt de micis, &c. [illegible] Non oues, nõ filios [illegible] canes vocat, quid igitur mulier complicat ab ipſis [illegible] eius opitulationem [illegible] canis ſum ait, non ſum aliena, quòd neceſſarius eſt cibus filijs nouit: vnde nec ego canis prohibeor. Propter hoc tardabat Chriſtus. Sciebat enim eam eſſe hoc dicturam, quod in Centu-
Supra 8.a. rione fecit. Ego veniam, [illegible] & curabo eum, vt audiamus. Non ſum dignus, &c. [illegible] Fac me ſicut vnum de ſeruis tuis. [illegible] inter cruſtas latet, manus fragmentum fugit, [illegible] paruulorum. Item nota quod dominum dicit. Non eſt bonum, &c. eſt ad tempus [illegible] immundæ [illegible] cani panem gratiæ ſuæ denegare [illegible] comparans per humilitatem, id eſt cogitatione [illegible] ſuæ immunditiæ, ſi non poteſt habere panem integrum [illegible] gratiam gratum facientem, petat [illegible] gratis datam, qua ſaltem [illegible] ne peccandi [illegible] & nondum à reatu. [illegible] 27.b. Leo [illegible] ſemper, ſic peccatum operantibus iniquitatem. Ec 13.c. Venatio leonis onager in heremo [illegible] diuitum ſunt pauperes.
Myſtice. [illegible] in voluptatibus [illegible] fruſtratoria in honoribus ambiendis, conſola[illegible] bus amplectendis, delitioſa in pecca[illegible] dæmonibus ſuſtinendis. Item [illegible]
Aliter. ſuis egreditur, quando [illegible] Ezech.[illegible] e. Cum [illegible] ſtuæ polluiſti ſanctificationem tuam. [illegible] Mali ſunt negotiatores & vendentes vniuerſa venalia foris Ieruſalem.

l Tunc reſpondens Ieſus ait [illegible] Primo [illegible] reſpondit, poſtea reſpondit, quaſi negando quod petebat dilatione ſic excitans deſiderium.

bant eum, a dicentes. Dimitte eam, quia clamat poſt nos. b Ipſe autem reſpondens ait. Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. At illa, e venit & adorauit eum e dicens. Domine adiuua me. f Qui reſpondens ait. Nõ eſt bonum ſumere g panem filiorũ & h mittere canibus. At illa i dixit, Etiam domine. Nam & k catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc l reſpondẽs Ieſus, ait illi. O mulier magna eſt fides tua, m fiat tibi ſicut vis Et ſanata eſt filia eius in illa hora. Et n cũ o tranſiſſet inde Ieſus venit ſecus mare Galilææ, & p aſcendẽs in montẽ ſedebat ibi. Et q acceſſerunt ad eũ turbæ multæ, r habentes ſecũ mutos, s claudos, cæcos, t debiles, & alios multos, & proiecerũt eos u ad pedes eius & x curauit eos, ita vt turbæ mirarẽtur, y videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes, & z ma-

m O mulier magna eſt fides tua] Ierem.3.b. Amodo voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es, &c. Fides dicitur magna, ſcientia potens contra omnem altitudinem extollentem ſe, 2. Corinth.10.b. Fiducia potens miracula facere, infra.17.c. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, &c. Item deuotione potens lacrymas producere, Hebr. 11.e. Fide Moyſes grandis effectus. Item conſtantia potẽs vincere omnia mundi blanda & aduerſa. 1. Ioan.5.a. Hæc eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra.

n Fiat tibi ſicut vis, &c.] Luc.11. b. Et ille ſi perſeuerauerit pulſans dico vobis & ſi non ſurrexerit eo quod amicus eius ſit, propter improbitatem tamen eius ſurget Chryſoſt. Quantum quid eſt inſtantia orationis, quod Apoſtoli non obtinuerũt, ipſa perfecit. Etenim pro noſtris noxis magis vult à nobis rogari quam ab alijs pro nobis, quamuis magis liberam præſentiam habeant. Nota autem quòd hic datur exemplum catechizandi & baptizandi infantes qui nec facere nec ſapere poſſunt & in hoc ſunt quaſi abſentes, per fidem autem patrinorum liberantur.

o Et cum tranſiſſet inde Ieſus venit ſecus mare Galilææ] Marc.7.d. dicit. Inter medios fines decapoleos & adducunt ei ſurdum & mutum. p Et aſcendens in montẽ ſedebat ibi.] Per hoc docens nos aſcendere in altitudinem vitæ. Geneſ. 19.d. In monte ſaluum te fac. Iudic.20.g. Illi ſoli de Beniamin ſaluati ſunt, qui aſcenderunt petram Remmon, quod interpretatur ſublimia. Occiderunt enim vxorem Leuitæ, id eſt animam Deo deſponſatam. [Et aſcendens in montem &c.] Deuteron.vlti.a. Aſcendit ergo Moyſes de campeſtribus Moab, id eſt de campo licentiæ & mortuus eſt ibi. Item in ſeſſione notatur quies & delectatio. Pſalm.67. Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo, id eſt, facit vt nobis placeat habitare in monte. Item qui ſedet ſe humiliat. q Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ.] Propter tria, vt ſcilicet eius pœnitentia gauderent, vt miracula viderent, vt doctrinam audirent.

r Habentes ſecum mutos &c.] Mutos] à laude Dei & peccatorum confeſſione. s Claudos, cæcos] 2. Reg.5.a. Non intrabis huc niſi abſtuleris cæcos & claudos. 2. Reg.5.b. Cæcus & claudus non intrabunt in templum. Mutilat diabolus multos dextrum pedem, & facit eos loripedes, quando quis beneficiarius procurat per ſeipſum ſua tẽporalia, & per vicarium ſpiritualia. Leuit.21.d Claudus vel fracto pede non offeret panes Deo ſuo. t Debiles.] In Græco habetur cyllos, id eſt debiles manibus. Luc.14.c. Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles, & claudos, & cæcos, & beatus eris.

u Ad pedes eius,] id eſt doctores. Iſa.52.b. Quam pulchri ſunt ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, Deut.33.a. Qui appropinquant ad pedes eius accipient doctrinam.

x Et curauit eos &c.] Eccle.38.a. Vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis & vnctiones conficiet ſanitatis.

y Videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.] Iſa.35.b. Deus ipſe veniet & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Et 29.f. eiuſdem. Audient in die illa ſurdi.

z Et magnificabant Deũ Iſrael,] [illegible] ius magnitudinem prædicãdo Pſ.33 Magnificate Dominũ mecum. Seipſos humiliãdo. Pſal.[illegible]3. Accedet homo ad cor altũ & exaltabitur Deus. Eius magnitudinẽ admirãdo [illegible] 1.e. Magnificat anima mea Dominum. [illegible] Mulierem cum tarditate, hos cito ſed [illegible] curauit, quia fidelior illa fuit. Item. Quantò maius beneficium quis accipit

nescium quis accipit, tantò magis pœnæ obnoxius est ingratus existens. Propter hoc & diuites magis puniuntur quàm pauperes mali existentes, quia neque in copia facti sunt mansueti. Et non dicas, dederunt eleemosynam. Si enim secundùm dignitatem substantiæ non dederunt, non effugient.

a Iesus autem conuocatis discipulis suis
D dixit] In hoc instruens eos, dicit *Gl.os.* quòd maiores minoribus debent communicare cõsilia sua. Vnde *Eccles.* 32.d. Fili, sine consilio nihil facias.

b Misereor turbæ.] Sic innuit eos debere compati subiectis. Vnde *Psal.* 91. Senectus mea in misericordia vberi. 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmatur & ego : In hoc quod miseretur, ostendit se esse verum hominem.

gnificabant Deum Israel. *a* Iesus autem conuocatis discipulis suis, dixit. Misereor *b* turbæ, quia *c* triduo iam perseuerant mecum, & *d* non habent quod manducent, & dimittere *e* eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et *f* dicunt ei discipuli. Vnde ergo nobis in deserto panes tantos vt saturemus turbam tantam ? Et *g* ait illis Iesus. Quot panes habetis ? At illi *h* dixerunt, septem, & *i* paucos pisciculos. Et præcepit *k* turbæ vt discumberent super terram.

c Quia triduo iam perseuerant mecum,] in deserto pœnitentiæ. Triduum, ieiunium, oratio, & eleemosyna. *Tob.* 12. b. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. His dat Dominus panes Catholicæ doctrinæ, *Isa.* 21. d. Cum panibus occurrite fugienti à triplici hoste. Pisciculi, triplex spiritualis intelligentia. Dominus gratias agit, quia pro his gratias agere debemus. Fregit, quia *Apoc.* 5. b. Vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius. Item triduo, contritionis, pœnitentiæ, iustitiæ. *Num.* 33. a. Profecti ergo de Ramesse, id est tinea, mense primo castrametati sunt in Socoth, id est tentoria, & de Socoth in Etham, id est ascendens, vel robustus gratiæ, scil. per contemplationem, *Gen.* 40. c. Tres adhuc dies sunt post quos recordabitur Pharao ministerij tui, &c. *Exod.* 5. a Deus Hebræorum vocauit nos vt eamus viam trium dierum in solitudinem. Item triduum, cogitatio, locutio, opus.

d Et non habent quod manducent.] Quare non petebant cibum à Domino ? *Chrysost.* Ob medicinam turbæ venerant, cibum vel panes petere non audebant, sine indigentia non fecisset Dominus mira. Et ne dicerent Apostoli viaticula portant, ait tres dies, &c. quasi, si quid habuerunt consumptum est. *e* Et dimittere eos ieiunos nolo ne deficiant in via.] *Actor.* 9. c. Saulus illuminatus cum accepisset cibum confortatus est, 3. *Reg.* 19. a. Surge comede, grandis enim tibi restat via, *f* Et dicunt ei discipuli, vnde ergo nobis in deserto panes tantos vt saturemus turbam tantam] *Isa.* 3. b. Non sum medicus & in domo mea non est panis neque vestimentum. *Ierem.* *vlt.* b. Obtinuit fames ciuitatem & non erant alimenta populo terræ, & dirupta est ciuitas. *Thren.* 1. b. Facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua. *Chrys.* Ne putes quòd prope esset castellum, nominatus est locus, id est desertum. Vnde dicit. In deserto. Item *Chrys.* supra dixerunt discipuli. Dimitte turbas, hic post tres dies, nec hoc dicunt. *g* Et ait illis Iesus, quot panes habetis ? Ignorat panes, *Genes.* 39. b. Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquam est quod non sit in mea potestate, præter te quæ vxor eius es.

supra 14 b

h At illi dixerunt, septem.] Septem panes, septem spicæ in culmo vno, id est Christo, quæ reddunt vberem Ægyptum, *Gen.* 41. c. Item septem panes sunt septem pœnitentiæ partes, quas enumerat Apostolus, 2. *Corinth.* 7. c. dicens. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. Item primus panis est malæ vitæ sollicita emendatio. Secundus veræ & humilis confessionis accusatio. Tertius pro commisso excessu iugis indignatio. Quartus timor anxius relabendi. Quintus desiderium amplius proficiendi. Sextus sanctorum virorum imitatio. Septimus suorum malorum & aliorum punitio digna. Ideo dicit *Eccles.* 20. b. Est qui multa redimat modico pretio &

restituens in ea septuplum. Hi sunt septem gradus in scala per quam in cælum ascenditur, septem mortalium culpa diluitur, septiformis spiritus gratia infunditur, septenarius virtutum coalitur, septem graduum templum ascenditur. *Ezech.* 40. d. Septima die requies acquiritur, septem spirituum societas tribuitur.

Et *l* accipiens septem panes & pisces & gratias *m* agens fregit & *n* dedit discipulis suis, & *o* discipuli dederunt populo, & *p* comederunt omnes & saturati sunt. Et quod *q* superfuit de fragmentis *r* tulerunt septem sportas plenas. Erant *s* autem qui manducauerunt quatuor millia † hominum, extra *t* paruulos & mulieres. Et dimissa *u* turba ascendit in nauiculam, & *x* venit in fines Magedan.

CAP. XVI.

ET *y* accesserunt ad eum Pharisæi &

i Et paucos pisciculos] scilicet timorem & amorem. Primus capitur in aquis inferni. De quibus *Iob* 24. c. Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Secundus in flumine Paradisi. De quo *Apocal.* 22. a. Ostendit mihi fluuium aquæ viuæ splendidum tanquam cristallum procedentem de sede Dei & agni. Dicitur autem timor pisciculus, quia humiliat hominem. Amor etiam dicitur pisciculus, quia paruus est in præsenti statu respectu futuri status. *Isaiæ* 31. d. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem.

al. † virorum.

A

Marc. 8.b. Isa. 6.d.

K Et præcepit turbæ vt discumberent super terram,] vt notetur constantia in contemptu mundi.

l Et accipiens septem panes & pisces.] Primò enim faciebat, & post docebat. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. 2. *Thess.* 3 b. Vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum. *Glos. Amb.* Magis suadent opera quàm verba.

m Et gratias agens fregit,] aperiendo sacram Scripturam. *Apoc.* 5. b. Vicit leo de tribu Iuda, &c.

n Et dedit discipulis suis. *Ierem.* 1. b. Ecce dedi verba in ore tuo.

o Et discipuli dederunt populo,] non vendiderunt.

p Et comederunt omnes & saturati sunt,] vt supra *Ioel.* 2. f. Implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo.

q Et quod superfuit de fragmentis.] Fragmenta sunt consilia, quæ catelli, id est, humiles edunt. Vel subtiles sententiæ.

r Tulerunt septem sportas plenas.] *Chrysostom.* Quare supra cophini duodecim superfuerunt vbi plures manducauerunt ? Fortè sportæ cophinis sunt maiores. Item differentia memoriam erigit, vt recordentur & illius miraculi & istius, ideo tunc discipulos æquales cophinis facit, nunc autem panibus sportas.

s Erant autem qui manducauerunt quatuor millia hominum,] propter quatuor virtutes principales, propter quatuor Euangelia quibus creditur, propter quatuor partes mũdi. *t* Extra paruulos & mulieres,] id est, exceptis paruulis & mulieribus. *Ambros.* Non otiosis non in ciuitate synagogæ vel sæcularis dignitatis residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus cælestis gratiæ alimonia impertitur. *u* Et dimissa turba ascendit in nauiculam,] *Chrysost.* Ita post refectionem intrauit nauigium, tyrannidis fugit suspitionem. *Ioan* 6. b. *x* Et venit in fines Magedan.] *Ioan.* 18. a. Egressus est Iesus trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, id est, tristis mœror.

EXPOSITIO CAP. XVI.

ET accesserunt ad eum Pharisæi, &c.] Post refectionem populi agit de refectione populorum. Sunt autem huius capituli quatuor partes. Primò, confutat Pharisæos quærẽtes signũ de cœlo, occasione prioris miraculi ductos. Secundò, instruit discipulos cauere sibi ab hæresi. Tertiò, fide diuinitatis suæ pascit eos. Quartò, fide passionis, & quia in hac fide fundatur Ecclesia, interserit de fundatione ipsius & clauibus. Dicit ergo.

y Et accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi.] Nota quòd accedit Dominus ad hominem tribus modis, & similiter homo ad Deum. Accedit enim Dominus, inspirando.

Dominus accedit ad hominem tribus modis, & e contra.

& Saducæi *a* tentantes, & *b* rogauerunt eum, vt ſignum de cælo oſtenderet eis. At ille *c* reſpondens, ait eis. *d* Facto veſpere, dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cælum, & mane, *e* hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli dijudicare noſtis, ſigna *f* autem temporum non poteſtis ſcire. Generatio *g* mala & *h* adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei niſi ſignum *i* Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cum veniſſent diſcipuli eius trans fretum, *k* obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis. Intuemini & *l* cauete à fermento Phariſæorum & Saducæorum. At illi *m* cogitabant inter ſe, dicentes, quia panes non accepimus. *n* Sciens autem Ieſus, dixit *o* eis. Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? *p* Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque milia hominum & quot cophinos ſumpſiſtis? Neque ſeptem panum in quatuor milia hominum, quot ſportas ſumpſiſtis. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis, cauete à fermento Phariſæorum & Saducæorum. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cauendum à fermento panum, ſed à doctrina Phariſæorum & Saducæorum. Venit *q* autem Ieſus in *r* partes Cæſareæ Philippi, *s* & interrogabat...

a Iob 9. b. Si venerit vel acceſſerit ad me non videbo eum, & ſi abierit non intelligam. Ioan. 3. a. Spiritus vbi vult ſpirat & neſcis vnde veniat vel quo vadat. Sic acceſſit ad Ioannem in vtero matris, ſcilicet quando audita ſalutatione Mariæ, exultauit infans in vtero Elizabeth. Luc. 1. c. Item accedit Deus ad hominem eius capacitate condeſcendendo, Pſal. 134. Inclina cælos tuos & deſcende. Sic acceſſit ad Danielem, eius ſpiritum ſuſcitando vt Suſannam de morte liberaret. Dan. 13. e. Item accedit à periculo liberando, 4. Reg. 4. e. Surrexit Eliſeus & ſecutus eſt eam, &c. Sic acceſſit dominus ad ſuſcitandum filiam Archiſynagogi. Luc. 8. f. Item homo accedit ad Deum eius inſpirationi acquieſcẽdo, credendo & operando, Pſal. 33. Accedite ad eum & illuminamini. Sic acceſſit Nathanael ad Ieſum. Ioan. 1. g. vel Nicodemus. Ioan. 3. Item accedit per intelligentiam & contemplationem aſcendẽdo, Pſal. 63. Accedet homo ad cor altum. Sic acceſſit Paulus ad Deum in raptu, 2. Cor. 12. Item accedit pro ſua & aliorum liberatione orando, ſupra 15. c. Acceſſerunt ad eum turbæ multæ habentes mutos, &c. Sic acceſſit Sunamitis ad pedes Eliſei orans pro filio, 4. Reg. 4. c. In primo acceſſu Hemorrhoiſſa, id eſt Eccleſia ſanatur ſiue peccatrix anima, Luc. 8. f. In ſecunda cæcus illuminatur, Ioan. 9. b. In tertio ouis perdita reportatur, Luc. 15. a. Item in primo populus Iſrael de Ægypto egreditur. Exod. 12. e. In ſecundo lex ſuſcipitur. Exod. 20. b. In tertio terram promiſſionis ingreditur, Ioſue 3. c. In primo incipit homo, in ſecundo proficit: in tertio perficitur, 1. Cor. 15. b. Gratia Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit.

a Tentantes] contra legem, Deuteronom. 6. c. Non tentabis, &c. Et Eccleſ. 18. c. Noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum.

b Et rogauerunt eum, vt ſignum de cælo oſtenderet eis] vt fulgura, vel pluuiat, vel huiuſmodi.

c At ille reſpondens ait eis.] Quamuis eſſet ira digna hæc interrogatio: tamen Philanthropos, id eſt amator hominis non iraſcitur, ſed miſeretur & miſeros vocat. Non enim quærebant vt crederent, ſed vt reprehenderent, alioquin enim dediſſet.

d Facto veſpere dicitis ſerenum erit: rubicundum eſt enim cælum, & mane] facto, ſcilicet dicitis.

e Hodie tempeſtas] erit, rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli dijudicare noſtis,] id eſt, qualitates futuras per præſentes.

f Signa autem temporum non poteſtis ſcire.] Primus & ſecundus aduentus ſunt duo tempora. Verbum enim Græcum qualitatem notat, q.d. ex ſignis ordinatis in elementis dierum qualitates cognoſcitis, ſed ſigna aduentus mei ignoratis, cum lex & Prophetæ aduentus mei indicia per opera, quæ gero teſtimonium perhibeant.

Alleg. *Allegoricè. d* Facto, veſpere.] Per veſperum, in quo cælum rubicundum eſt, paſſio Chriſti ſignificatur proprio ſanguine rubicundati. Cant. 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus. Matutina ſerenitas ſignificat gaudium reſurrectionis. Pſalm. 29. Ad veſperum demorabitur fletus, &c. In tempeſtate ſequente mane, ſignificatur ſanctorum perſecutio. In triſti rutilatione, futurum iudicium deſignatur.

Moralis. *Moraliter.* Veſpera eſt ſenectus hominis, mane iuuentus. Iſa. 38. c. De mane vſque ad veſperam finies me. Rubor eſt feruor charitatis. Serenitas, tranquillitas. Quando vero in mane iuuentutis rubet, ſignum eſt futuræ tribulationis, ſed poſt tempeſtatem tribulationis ſequitur ſerenitas conſolationis. Tob. 3. d. Non delectaris in perditionibus noſtris, quia poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt lacrymationem & fletum exultationem infundis. Ioan. 16. d. Mundus gaudebit, vos autem, &c. Eccl. 3. a. Eſt tempus flendi, &c. Chryſo. Neque ſuauia durabilia ſunt neque triſtia. Sicut n. quandoque eſt nox, quandoque dies, quandoque hyems, quandoque æſtas; ita & nobis quandoque eſt lætitia, quandoque triſtitia, quandoque ſanitas, quandoque ægritudo. Impoſſibile eſt aliquem continuò in triſtia eſſe, neque enim ſufficit natura. Sed quia in lætitia volumus ſemper eſſe, propter hoc æſtimamus in triſtitijs ſemper eſſe. Et quia bonorum confeſtim obliuiſcimur, triſtium autem ſemper rememoremur. B

d Facto veſpere, &c.] q.d. ruborem cæli ſerotinum ſignum futuræ ſerenitatis & matutinum ſignum eſſe dicitis tempeſtatis, cum de his non ſitis edocti, ſigna autem aduentus mei de quibus edocti eſtis non attenditis. Ideo hoc exemplo eos arguit, quos tamen de ſua Paſſione & reſurrectione inſtruit. Marc. 8. b.

g Generatio mala,] quia non credit mihi.

h Et adultera.] quia errori gentium adhæret. Ierem. 2. c. Duo mala fecit populus meus, &c. *i* Niſi ſignum Ionæ] id eſt, quod ſignificatum eſt in Iona, ſcilicet mors Chriſti, & non eius reſurrectio. Idem ſuprà 12. c.

k Obliti ſunt panes accipere,] dulcedine veri panis illecti. Phil. 3. c. Poſteriorum oblitus, &c.

l Et cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum.] Fermentum Phariſæorum eſt legem Dei traditionibus hominum poſtponere. Prædicare legem verbis & factis impugnare. Dominum tentare, nec operibus vel dictis eius credere. Fermentum Herodis eſt adulterium, homicidium, temeritas iurandi, ſimulatio religionis. Chryſoſtom. Quare non dicit manifeſte à doctrina? Nouerat eos oblitos eſſe, & vult rememorari factorum.

m At illi cogitabant inter ſe dicentes, quia panes non accepimus,] quaſi hoc ideo dicit, quia panes non accepimus,] nec vult quod de pane Phariſæorum accipiamus.

n Sciens autem Ieſus,] cogitationes eorum. Ierem. 17. b. Ego Dominus ſcrutans cor, &c.

o Dixit eis, quid cogitatis modicæ fidei, &c.] Modicæ fidei dicit, quia ſpiritualis intellectus de facto miraculo fidem nõ habuerunt. Vel quia timebant de materialis panis inopia.

p Nondum intelligitis] ſpiritualiter miraculum.

q Venit autem Ieſus,] vt Dominus ad ſeruum liberandum, vt magiſter ad diſcipulum erudiendum, vt ſponſus ad ſponſam fœcundandam.

r In partes Cæſareæ Philippi.] Hæc primo dicta eſt Dan: in qua vitulum aureum poſuit Ieroboam, 3. Regum 12. g. Interlin. Quam in honorem Tiberij Cæſaris Philippus frater Herodis extruxit. Iſte locus eſt vbi Iordanis oritur ad radicem Libani ex Ior & Dan & duobus fontibus, vt dicit Gloſſ. Nota tamen quòd dicit Hieronymus qui fuit in terra illa, & ſitum nouit, dicit, quòd Dan eſt nomen oppidi trans Iordanem, & Ior nomen fontis iuxta illud oppidum, vt ſint duæ dictiones Iordanis. Ioſephus dicit eſſe quendam locum remotum à radice montis Libani & in modum phialæ rotundum & abſorbetur à terra & poſtea emergit ad radicem montis Libani, quod inde compertum eſt, quia abſorbetur à terra, poſitæ ſunt paleæ ſignatæ, & poſt ad radicem montis vbi emerſerant inuentæ.

s Et interrogabat diſcipulos ſuos dicẽs, &c.] In hoc innuit quod Prælati de fide interrogati debent reſpõdere. 1. Petr. 3. c. Eſtote parati omni poſcẽti vos reddere ratione de ea quæ in vobis eſt fide

Luc. 12. g. · Marc. 8. b. Luc. 11. d. · Marc. 8. b. Luc. 12. a.

.. n vobit est fide & spe. *Malach.* 2.b. Labia sacerdotis custo.. .ut scientiā.1.Ico habet Episcopus quasi duas lingulas in mit. a, vt sciat, scilicet nouum & vetus testamentū. a Quē dicut homines] de Christo carnaliter loquētes quasi de puro ho mine. b Filiū hominis] *Genes.* 15.c. In quarta generatione reuertētur huc *sup.* 11.d. Dicite āme. c At illi, &c.] sicut Herodes *sup.* 14.a. & *Marc.* 6.b. Ioanem quem ego decollauī surrexit à mortuis.

d Alij autē Eliam] De quo *Malac.* 4.b. e Alij vero Ieremiam] *Ioan.* 7.b. Murmur multus erat de illo in turba: quidam enim dicebant, quia bonus est: alij verò dicebant non sed seducit turbas. *Ierem.* 15.c. Væ mihi mater mea, quarē genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? f Aut vnum, &c.] id est, Eliseum, quia sicut Elias Iordanem transiuit sicco vestigio in signum vestigij, & Ioannes baptizauit, & audierunt Messiam baptizatum.

rogabat discipulos suos, dicens. Quem a dicunt homines esse b filiū hominis? At illi dixerunt c: Alij Ioannem Baptistam, d Alij autem Eliam e alij vero Hieremiā, f aut vnum ex prophetis. Dicit illis Iesus: g Vos autem h quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu ies Christus filius Dei viui. Respondens k autem Iesus dixit ei. l Beatus es Simō bariona, quia m caro & sanguis non reuelauit tibi, sed n pater meus qui in cælis est Et ego o dico tibi, quia tu es Petr q & p super hanc petram ædificabo Ecclesiā meam, & q portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi r dabo claues regni cælorū. Et quodcūq; s ligaueris super terram, u erit ligatū & in cælis, & x quodcumq; y solueris super terrā erit z solutū & in cælis

g Dicit illis, &c.] discreti, & non de mundo.

h Quem me esse dicitis? &c.] *Chrys.* *a.sup.* 14.d. in nauicula dixerunt. Verè filius Dei es, & tamen non sunt beatificati, non enim talem confessi sunt filiationem. Item *Ioan* 1.g dixit Nathanael Rabi tu es filius Dei, & non solum non est beatificatus, sed etiam redarguitur. Ille beatificatur, quia propric eum cōnfessus est. Et ne putes Petrum adulari, pater traducitur reuelator. i Tu es Christus filius Dei viui. Ecce cognitionem fidei sequitur confessio. *Rom.* 10.b. Corde creditur, &c. ideo autē vnus respondet, & vni reli ōdetur vt vnitas in omnibus obseruetur. [Viui dicit ad differentiam falsorum deorum qui non viuunt. k Respondens autem Iesus dixit ei.] In Petro omnibus respondet.

l Beatus es Simon Bariona.] Filius columbæ, Syriacè: quæ lingua affinis est Hebrææ.

m Quia caro & sanguis non reuelauit tibi] 1. *Cor.* 15 f. Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt. *Ec.* 18.d. Quid nequius quam quid excogitauit caro & sanguis? o sed pater, &c. *Phil.* 3.c. Si quid autem sapitis & hoc Deus vobis reuelauit. o Et ego dico tibi, quia tu es Petrus] non vocaberis sed es. Et hoc est argumētum pro eis, qui dicūt quòd modò imponitur, sed melius dicitur, quod innouat. Vnde *Marc.* 3.b. Et impōsuit Simoni nomen Petrus. Ibi enim imponit, hîc confirmat. Sed contra *Hieronymus*. Hic ex confessione sortitur vocabulum. Responsio, id est, vocabuli confirmationem *supr.* 10.a. Qui dicitur Petrus. *Gloss.* primus scribitur. *Hieronymus* in fine illius dicit. Idem est Latinè, & Græcè Petrus, quod syriacè Cephas, nomen petra deriuatum quæ est Christus. Item *Hieronymus super Epistolam ad Galat.* Hebræi, & Græci Cepham vocant Petrum.

p Et super hanc petram,] id est super hoc fundamentum. 1. *Cor.* 10.a. Petra autem erat Christus. *Eiusdem.* 3.c. Fundamentum aliud nemo potest pōnere præter id quòd positum est, quod est Christus Iesus. [Super hanc petram] id est fidei firmitatem. *Isa.* 28.d, Ecce mittam in fundamentis. Sic lapidem, lapidem probatum, &c.

q Et portæ inferi, &c.] Portæ pluraliter, quia varia peccata: Portæ cæli de cælo, portæ inferi de inferno. *Thren.* 2.c. Defixæ sunt in terra portæ eius. Dominus infernum fecit & murum ex mandatis, & laboribus & sumptibus, & aliis difficultatibus ad peccandum, sed peccator facit portam. *Oseæ* 2.b. Septam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, cum multo labore, & expensis, & hæret quandoque portæ diu, quasi infernus ei sit refrigerij domus, nec patitur inde se tolli. Hæ portæ lapidibus bonorum operum & cemento charitatum, & spinis asperæ pœnitentiæ sunt obstruēdæ. Sed quidam obstruunt festucis. *Iosue.* 10.d. Voluite saxa ingentia ad os speluncæ. *Habacuc.* 1.c Ipse super omnem munitionem ridebit. *Hieronymus.* Sed & praua infidelium opera inepraque colloquia portæ vtique sunt inferi in quantum suis, vel auctoribus, vel sequacibus iter perditionis ostendunt.

r Et tibi dabo claues regni cælorum.] Claues sunt potentia, & scientia discernendi, qua dignos recipere, & indignos excludere debet à regno. Et idem habetur *Ioan.* 20. e. Quorum remiseritis peccata, &c. *Gloss.* duabus clauibus, id est, discretionis, & potestatis. Hæ sunt significatæ per claues ostiariorum templi, qui immundos abiiciebant.

s Et quodcunque ligaueris, &c.] Sensus est [Quodcunque super terram] id est, dum viuit.

t Ligaueris] eliminando ab Ecclesia.

u Ligatum erit & in cælis] id est, vniuersæ Ecclesiæ quibus notum erit, vitabunt eum. Vel [ligatum erit in cælis] id est, cælestis sententia confirmabit quod eum præsens Ecclesia vitet.

x Et quodcunque super terram] dum vixeris.

y Solueris] ab excommunicatione reconciliando.

z Erit solutum, & in cælis,] id est, Ecclesiæ quæ hoc scient communicabunt ei. Vel [Solutum erit, & in cælis] quia cælestis sententia confirmabit, vt à præsenti Ecclesia recipiatur. Nota autem quod est multiplex vinculum peccati. Et sumitur hæc distinctio *ex tractatu Magistri Hugonis.* Est enim quoddam vinculum culpæ, & est quoddam vinculum pœnæ. Primum est vinculum captiuitatis quo quis tenetur, vt fugere non possit, prout dicitur, quod homo est spiritus vadens, & non rediens. Secundum est vinculum seruitutis, quæ compellitur reddere vsuras diabolo. De quibus. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum. Tertium est vinculum æternæ damnationis. Quartum est vinculum expiationis. Quintum est vinculum perpetuæ detestationis. Sextum est vinculum pronitatis ad malè operandum, vel difficultatis ad bene operandum. Dicitur ergo quod Dominus cùm dimittit culpam in contritione, soluit à vinculo captiuitatis & seruitutis absolute, sed à vinculo æternæ damnationis conditionaliter, vt scilicet digne confiteatur si facultatem habet, aliter non absoluit ab illo vinculo. Cum autem absoluit ab illo vinculo æternæ damnationis, tenetur tamen ad vinculum expiationis per pœnitentiam sibi iniunctam. Vnde dicit *Magister Hugo*, quod Deus & sacerdotes obligant, & vterque soluit. Sed in opere Dei absolutio est causa obligationis, in opere sacerdotis econuerso. Hinc est quod cum ad Petrum dicitur. Quodcunque solueris super terram præmittitur, quodcunque ligaueris. Præterea pœnitens de mortali peccato ligatur ad vinculum detestationis perpetuæ, absoluitur autem à vinculo pronitatis ad male operandum, vel difficultatis ad bene operandum per exercitium operis gratiæ in quo confertur virtus consuetudinalis. Per iam dicta patet, quod dimissio reatus pœnæ æternæ est à Deo, sed propter vinculum expiationis ad quod tenetur, siue confessionis à quo absoluitur suscepta pœnitētia ex vi clauium, à sacerdote dicitur dimitti à Deo per ministrum. Et hæc est causa quare quidam dixerunt quod Deus per sacerdotes dimittit reatum pœnæ æternæ, non quin reatus pœnæ æterna esset simpliciter, sed à Deo dimissus. Item triplici modo membrum Christi esse solemus. Prædestinatione, præparatione, compagione. Prædestinatione, quando aliquis ad vitam diuinitus prædestinatur. Præparatione, quando paganus, vel falsus Christianus veraciter compungitur, & ad veritatem, & ad charitatem imbuitur. Compagione, quando ille per corporis absolutionem, iste per sacerdotis absolutionem Ecclesiæ Christi consociatur.

Multiplex vinculū peccati.

Primum agitur proposito diuinæ voluntatis. Secundum proposito propriæ deliberationis. Tertium officio sacerdotis. Sic de silua lignum eligitur, vt in ædificio ponatur, postea dolatur, & ad modum formamque propriam dolādo præparatur, ad vltimum ædificationi connectitur. Item, Quodcunque ligaueris. Tripliciter exponitur secundum triplex genus ligationis. Ligatur enim peccator vinculo culpæ, quando peccat. Ligatur etiam vinculo pœnæ, cuius

 & debitor efficitur.

debitor efficitur. Poſtea ligatur iniuncta ſatisfactione vinculo pœnitentiæ. Vinculo culpæ & pœnæ debitæ non poteſt eum ſacerdos ligare, vel ſoluere, ſed tantùm ligatū, vel abſolutum oſtendere. Sicut Sacerdos Leuiticus non faciebat vel mundabat leproſum, ſed tamen infectum, vel mundum oſtendebat. Ligatum oſtendit ad pœnitentiam nō admittendo, ſolutum ſatisfactionem iniungēdo, & ſic ligando ſolutum oſtendit. Item Sacerdos poteſt ligare & ſoluere pœnitentiā iniungendo grandem relaxandō. Item Sacerdos poteſt ligare & ſoluere excommunicando, & ab eadem excōmunicatione abſoluendo. Vna *Gloſſ.* exponit de oſtenſione, alia de pœnæ iniunctione, tertia de excommunicatione.

Tūc præcepit diſcipulis *a* ſuis vt *b* nemini dicerent, quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde *c* cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia *d* oporteret eum ire Ieroſolymā, & *e* multa pati à *f* ſenioribus, & ſcribis, & principib. Sacerdotum, & *g* occidi, & tertia die reſurgere. Et *h* aſſumens eum Petrus, cœpit *i* increpare illum, *k* dicens: Abſit à te Domine! *l* non erit tibi hoc. Qui *m* conuerſus dixit Petro: vade poſt me ſathana, *n* ſcandalum es mihi, quia non *o* ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominū. Tunc *p* Ieſus dixit diſcipulis ſuis. Si quis *q* vult poſt me venire *r* abneget ſemetipſum, & *s* tollat crucē ſuā & *t* ſequatur me. Qui *u* n. voluerit animam ſuā ſaluam facere, *x* perdet eā.

a Tunc præcepit diſcipulis ſuis] ſcilicet in fide, & contra tribulationem confirmatis.

b Vt nemini, &c.] *Ambroſ.* Iubet taceri, quod ſit filius Dei, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiam, & vt doceat humilitatem, & ne adhuc rudes, & imperfecti diſcipuli maioris prædicationis mole opprimerentur.

c Exinde cœpit, &c.] non omnibus ſed perfectioribus, quia non infirmis qui [illegible] bierūt retro, nec fortè Iudæ. *d* Quia oporteret, &c.] vt melius tenerent diſcipuli præceptum Domini. Cœpit enim Ieſus oſtendere Paſſionis articulum, & gloriam Reſurrectionis, ne horreant mortis periculum. *Auguſt.* Sapientia Dei hominem ad exemplum quo rectè viueremus ſuſcepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non ſunt metuenda non metuere, mors autem non eſt metuenda. Oportuit ergo idipſum hominis quod Dei ſapientia ſuſcepit mori. Sunt autem homines qui quamuis mortē ipſam non metuant, genus tamen aliquod mortis horreſcunt. Nihilominus tamen vt ipſa mors, ita nullum genus mortis bono, & rectè viuenti eſt metuendum. Nihilominus ergo hoc quoque illius hominis fuit: nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & formidoloſius. Ideoque venit Dominus in carne, vt ſpem reſurgendi nobis oſtenderet: quod autem non poterat fieri niſi carnem indueret mortalem, Deus enim mori nō poterat. *e* Et multa pati:] Ecce via eundi ad Ieruſalem. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes, &c. *Luc. vlt.* d. Nonne oportuit Chriſtum pati. *Pſal.* 109 De torrente in via bibet. q.d. deberis clauem habere in humo, ſicut ego, qui pro vobis ponere volo animam meam. *Iſai.* 22. f Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius Hoc autem eis dicit ne de poteſtate ſuperbiant. q.d. ibi eſt honor, ſed & onus. *f* A ſenioribus, & ſcribis, & principibus ſacerdotum] *Ierem.* 5. a. Ibo ad optimates & loquar eis. Ipſi [illegible]im cognouerunt viam Domini & iudicium Dei ſui. Et [illegible]ce magis hi confregerunt iugum, ruperunt vincula. *Ierem* 12. b. Fact[illegible] eſt mihi [illegible]æreditas mea quaſi leo in ſilua, d[illegible]it contra me vocem.

g Et oc[illegible]idi, & tertia die reſurgere.] *Oſeæ* 6. a. Viuificabit no[illegible] [illegible]ſt duos dies, & tertia die ſuſcitabi[illegible] nos, & viuemus in co[illegible]ſpectu eius. Primus dies quo Ieſus interficitur, eſt dies culpæ. [illegible]ecundus quo ſepelitur eſt dies placentiæ. Tertius dies quo reſurrexit, eſt dies pœnitentiæ. *Chryſoſt.* Si in prælijs ſenſibilibus qui præparatus eſt ad occiſionem, ſtrenuior eſt vel probior & hoſtibus terribilior, quamuis eum [illegible]ex non poſſit ſuſcitare poſt mortem ſub quo militat, multō magis in his prælijs quando, & reſurrectionis tanta [illegible]es eſt.

h Et aſſumens eum Petrus] ſeparatim, ne coram alijs magiſtrum arguat. *i* Cœpit increpare illum] ex amore.

k Dicens, abſit à te Domine.] Tullius de amicitia Nec enim vt ad fabulas redeam, Troiam Neoptolemus capere potuiſſet, ſi Lycomedem apud quem [illegible]tus fuerat multis cum lacrymis iter ſuum impedire[illegible] [illegible]tem audire voluiſſet. Hoc eſt conſilium Dauid ad Vri[illegible]m. 2. *Reg* 11. b. Vade in domum tuam, & laua pedes tuos.

l Non erit tibi hoc[illegible] vt patiari[illegible]. *Hieronymus* d[illegible]it, quòd in Græco habetur Propitius ſis tibi Domine[illegible] qu[illegible] melius eſt.

m Qui conuerſus dixit Petro, vade poſt me Satana.] *Hieronym.* Multi putant, quòd Petrus non ſit correptus ſed malignus ſpiritus qui hæc dicere Apoſtolum ſuggerebat: Sed mihi hic error Apoſtolicus de pietatis affectu veniens nunquam incentiuum diaboli videbitur. Hoc ſatis etiam poteſt perpendi per verba cum dicit Dominus: Vade poſt me: Hoc enim non dixiſſet diabolo. Dixit autem hæc verba Petrus ex nimio feruore, quia non poterat de paſſione eius audire. Vel fortè hoc dixit ex perturbatione mentis, ſicut amicus audito grandi malo amici dicit: Nunquid hoc erit? Item *Chryſoſt.* Qui reuelationem accepit, qui beatificatus eſt, ita cito cecidit, quod filius Dei eſt didicerat, quod crucis eſt, & reſurrectionis non nouerat. Si Petrus Satanas vocatus eſt, quid patientur qui poſtea infirmi ſunt in myſterio crucis? Et non dixit, ſatanas locutus eſt per te: Etenim deſiderium diaboli erat non pati Chriſtum. q.d. tu æſtimas indignum eſſe pati, ego dico conſilium eſſe non pati.

n Scandalum es mihi] id eſt, cauſa offenſionis. Et dicitur hic Petrus Satanas, quia aduerſatur Domino, ſed ex amore, & zelo. Diabolus *ſup.* 4. b. quia aduerſatur Domino, & ſuis ex malitia, & odio. Et Nota quod non ideo repellitur Petrus, ſed ſequi iubetur.

o Quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum,] carnalium. Contra illud *Coloſ.* 3. a. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.

p Tunc Ieſus, &c.] *Chryſ.* Tunc quando Petrus audierat: vade, q.d. non ſolum noli prohibere paſſiones: quia etiam oportet te eas ſubire ſi vis ſaluari. Vnde ſubiungit.

q Sed qui vult poſt me venire.] *Chryſ.* Si quis aurum daret aut theſaurum præponeret non vocaret eum violentia, ſed omnes currerent homines, multo magis quæ ſunt promouentia in cælum. Si enim natura non perſuadet tibi currere, neque dignus es accipere, ideo non rogo, ſed ſi quis vult venire, hunc voco.

r Abneget ſemetipſum] ſenſum, affectum & intellectum. 1. *Corin.* 10. *Chryſ.* Non dixit neget, ſed abneget, parua hac adiectione multam oſtendens ſuperabundantiam. Vſque ad quantum oportet abnegare ſe? Vſque ad mortē exprobrabiliſsimam, tollas crucem. *Chryſ.* Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam vt coronam. Etenim omnia quæ ſecundum nos ſunt per crucem perficientur: regum cōſecratio, propter hoc in domo, in ianuis & in fronte ſcribamos eam. Quando igitur ſugillaris, excogita cauſam & conditionem crucis. 1. *Cor.* 6. d. Empti eſtis pretio magno. Precium crucē dixit: Nec ſimpliciter eam digito inſignire oportet, ſed prius cum multa fide. Si ita inſignieris viſui tuo, nullus prope ſtare poterit dæmonum, vidēs enſem in quo plagam accepit. Si enim loca horreſcimus in quibus inciduntur damnati, excogitare debemus qualiter vidēs diabolus arma quibus caput eius abſcidit. Crux dæmones non terribiles, ſed cōtemptibiles facit. *s* Et tollat crucem ſuam] non meam, ne putes Chriſti crucem ſufficere ſinē tua. *Greg.* Crux tollitur, vel cum per abſtinentiam corpus, vel tum per compaſſionem proximi animus affligitur. tum cum ſanguis effunditur.

t Et ſequatur me.] *Chryſoſt.* Latrones & ſepulchrorum violatores multa difficilia patiuntur: ideo cauſam adducit vt propter eum ſuſtineas. Item vt alias virtutes adducas: ideo dicit, ſequatur me, vt non ſolum fortitudinem quæ eſt in malis, ſed & ſobrietatem & manſuetudinem, & omnem oſtendat prophetiam. Hoc enim eſt ſequi vt oportet. Sunt enim qui diabolum ſequuntur, & animas tradūt propter ipſum, vos autem propter Chriſtū magis aut propter vos. *u* Qui enim voluerit anim[illegible] ſuā] id eſt vitam ſuam præſentem, ſiue ſenſualitatem [illegible]uam facere. *x* Perdet eam] id eſt, vitam vel animam propter. Et eſt ſimplex relatio. Vel ſic: Perdet] id eſt, perditioni exponet, & perſecutioni. *Actor.* 14. d. Per multas tribulationes oportet, &c.

Qui autem perdiderit

a Qui autem perdiderit animam suam]hic. b Propter me] non propter aliud.

c Inueniet eam]in futuro, vel etiam in præsenti. Tempore enim persecutionis inuenit cor suum, 2. *Reg.* 7. d. Inuenit seruus tuus cor suum vt adoraret te. d Quid enim, &c.] emolumentum per prospera? e Aut quam dabit, &c.]hic commutatio retributionis, & commutatio redemptionis. Pro anima saluata *Ps.* 115. Calicem salutaris accipiã. Pro animis damnata, nihil id est, quam retributionẽ potest soluendo dare pro anima sua redempta? Certè non sunt cõdignæ passiones, &c. *Rom.* 8. d. Aut pro anima perdita in inferno: Si enim daretur pro ea totus mundus non liberaretur. *Ra an.* Quasi non aliam dabit commutationem quam prædictum est, scilicet vt ponat animam. Calicem salutaris accipiam. Vel nihil terrenum poterit homo pro anima dare, *Prouerbiorum* 11. a. Non proderunt diuitiæ in die vltionis. f Filius enim hominis. *Hieron.* Nolite timere quia tristibus læta succedunt, q. d. times mortem, audi gloriam triumphantis.

a Qui autem perdiderit animam suam b propter me, c inueniet eam. d Quid enim prodest homini si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? e Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? f Filius enim hominis g venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis: h & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. i Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, k donec videãt filium hominis venientem in regno suo.

g Venturus est in gloria, &c.] qui priùs venit humilis, ostendens signa humilitatis, & infirmitatis. *Chrysostomus.* Ego semper horresco hoc audiens h Et tunc, &c. *Apocal.* 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos, *Sapie.* 6. a. Virtus a Altissimo interrogabit opera nostra, & cogitationes scrutabitur. i Amen dico vobis.] Quia dixerat nullam cõmutationem posse dari pro anima, subdit consolationem. Consolatur enim contra timorem passionis, ibi [Tunc reddet. Contra tædium dilationis, ibi [Amen dico vobis sunt quidam, &c.] scilicet temporalium quæ est quasi quidam gustus respectu æternæ.

k Donec videant, &c.]id est, in claritate quam habiturus est in regno, quia statim ostendit eis eam in transfiguratione. Vel hoc dixit quantum ad Ioannem, qui plus aliis vixit, & vidit ecclesiam dilatatam. Vnde in regno, id est, in Ecclesia dilatata regnantem. Nota quòd est regnum, cælum, vita æterna, præsens Ecclesia, claritas quam habiturus erat Christus.

EXPOSITIO CAP. XVII.

ET post dies sex, &c.] In hoc cap. agitur de fide, & effectu fidei. Et primo de transitu passionis ad gloriam innuit. Secundò, infidelitatis ad fidem vel culpæ in gratiã. Tertio, mortis in resurrectionem. Quarto, scandali aliorum ad pacem. Dicit ergo. l Et post dies sex.] Idem dicit *Marc.* 9 a. Sed *Lucas* 9. d. ponit octo dies. Sed Lucas ponit primum in quo promisit, & extremum quo compleuit. Matthæus, & Marcus, medios.

m Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius.] Contra. *Ambr.* super *Lucam* 9. Qui primus inter Apostolos solium sacerdotale accepit. Et ita fuit Iacobus Alphæi idem videtur sentire *Augustinus* ... ad ... Solut. Qui primus inter Apostolos, hoc dicit ad ... n Stephani. Solium sacerdotale, id est, solium ... scilicet ... lum in quo ... Christus sacerdos in ... ans pro no ... Quod autem dicit ... opinio est. ... Quare isto ... præ cæteris elegit? Propter præeminentiam quam habebant. Item non ... inuidus Matthæus qui illos scripsit sibi prælatos, qui ... inter illos ... gloriam ... gebat.

n Et duxit illos in montem excelsum,]id est, vitam æternam, *Exod.* 15. c. Introduces eos & plantabis eos in monte hæreditatis tuæ.

o Seorsum] à strepitu mundi *sup.* 13. e. dimissis turbis, Apostolis parabolas aperit.

p Et transfiguratus est ante eos] *Ioan.* 14. c. Qui diligit me diligetur à patre meo, & manifestabo illi meipsum.

q Et resplenduit facies eius,]id est, diuinitas, *Exod.* 33. d. Videbis posteriora mea, id est humanitatem meam, faciem autem meam videre non poteris, id est, diuinitatem. r Sicut sol.] *Chrysost.* Tantũ splendoris adaperuit, quantum poterãt ferre. s Vestimenta autem, &c.] Vestimenta, humanitas Christi quibus indutus Iacob benedicitur à patre. Et sicut solis splendor in infinitum splendorem niuis excedit, ita splendor deitatis splendorem humanitatis. *Bernard.* Qui vestitus in terra despectus, in monte refulget. Nota autem, quod in hac transfiguratione significatur transfiguratio corporis mystici. Facies sunt clerici, quia sicut per faciem cognoscitur homo, sic per clericos debet cognosci Christus. Præterea in nulla parte corporis ita indecens est macula, sicut in facie, *Leuit.* 21. d. Qui

CAP. XVII.

ET post dies sex m assumpsit Iesus Petrum & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, n & eduxit illos in montem excelsum o seorsum: & p transfiguratus est ante eos: Et q resplenduit facies eius r sicut sol, s vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

A

habuerit maculam non offerat panes Deo suo. Hæc facies debet transfigurari in solem. Vnde *Apoc.* 1. d. Facies eius, sicut sol lucet in veritate sua, i. in meridie quando calet & lucet. Sic debent lucere per scientiã, ardere per amorẽ. *Eccl.* 13. d. Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala. *Prou.* 15. b. Cor gaudens exhilarat faciem. Per vestimenta laici, *Isa.* 49 e. Viuo ego dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. Et debent consui vnitate fidei & charitatis. Quicunq; ergo se, vel alium separat à Deo, dilacerat vestem suam. Hæc vestis debet se coaptare Christo per imitationẽ, *Ephes.* 5. a. Imitatores Dei estote sicut filij charissimi. Sufficit huic tunicæ quod sit alba in se, & mũda, sed hoc non sufficit facie, imo oportet, vt alios illuminet, sicut sol. Sed *Isa.* 13. b. Obtenebratus est sol in ortu suo. Item quando sol patitur eclypsim, cætera discolorata apparent. Quidam autem sunt qui transfigurari non possunt vel alterari. De quibus *Ierem.* 13. d. Nunquid potest Æthiops mutare pellem suam, &c. *Amos vlt.* b. Nunquid non vt filij Æthiopum estis vos? Item nota quod quidam se figurant, alij desigurant, alij transfigurant. Figurant se mulieres, quæ se pingunt. Talibus dicitur *Isa.* 57. b. Ornasti te regio vnguento. Tales volunt Domino contradicere dicenti, *suprà* 5. f Non vnum capillum album facere neque nigrum. Desigurant se hypocritæ & trutanni *supra* 6. b. Exterminant facies suas. Et alij se transfigurant, modo de vna forma in aliam. Hi sunt inaniter gloriantes, qui sunt sicut cameleon. Sic transfigurari non est bonum, sed sicut transfiguratus est Dominus. Quod fit post sex dies, qui sunt figurati per opera sex dierum, & per sex personas quæ interfuerũt trãsfigurationi. Prima dies lux facta est, quæ significat cognitionem vt homo cognoscat se, *Psalm.* 81. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Huic operationi adaptatur Petrus, qui agnoscens interpretatur. In secunda die factum est firmamentum, & diuisæ sunt aquæ ab aquis. Hoc fit quando homo separat cor suum à delitiis carnis. Per firmamentum cor quod debet esse firmum. Per aquas quæ sub firmamento, deliciæ carnis. Per aquas quæ sub firmamento, spirituales deliciæ intelliguntur. Huic Iacobus respondet, qui luctator dicitur: ad hoc enim faciendum magna lucta indigemus. Tertia die protulit terra herbam virentem facientem semen. Hæc est bona operatio, ad quam homo post cognitionem sui & delectationum carnalium refrenationem se accingit. Huic respondet Ioannes. Sicut enim terra sine semine fructificare non potest, sic nec cor sine gratia. Quarta die facta sunt luminaria, vt præsint diei, & nocti. Hoc est quod cor humanum illustratur sapientia de diuinis quæ per solem designatur, & scientia de terrenis quæ per Lunam, & stellas. Postquam enim homo seipsum cognouit, & à delectationibus se separauit, & in bonis operibus exercitatus est, cum his duobus donis ordinatur. Vnde *Isa* 28. c. Quem docebit Dominus scientiam & quem intelligere faciet auditũ? Ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus. Huic respondet Elias, *Eccles.* 48. a. Surrexit Elias propheta quasi ignis, hoc quantum ad cogitionem de diuinis quæ inflammat, & illuminat, & trahit ad superiora, &

ad superiora, verbum ipsius quasi facula ardehat, quantum ad scientiam de interioribus: Quinta die fiunt pisces & aues de aqua, quia habita cognitione prædicta homo fallidit tépoi alia & desiderat æterna. Auis nunquā descendit ad terram nisi propter necessitaté. Huic operationi respondet Moyses, qui sumptus ab aquis, sexta die homo factus est ad imaginem & similitudinem Dei. In hoc significatur quod omnia præcecetia secundum ratione debent fieri. In hoc enim homo est similis Deo, qui omnia fecit in numero, pondere, & mensura. Huic respondet Iesus, quia in filio æqualitas, vt dicit *Hilarius & August.* Si homo habeat illa sex, rectè transfiguratur, & facies eius erit sicut sol. Per faciem homo interior: Si enim facies hominis turpis, & ipse totus turpis. Per faciem enim cognoscitur homo. *Psal.* 44. Omnis gloria eius filiæ regis. Et vestimenta eius erunt candida, sicut nix, id est, corpus. *Ecclesiast.* 9. b. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Vel vestimenta sunt opera quæ calefaciunt, turpitudinem tegunt & ornant, sicut vestes. Præterea vestes non debent multum elongari in hyeme, ne lutum contrahant, sic opera nostra non debent elongari, vt videantur.

a Et Ecce, &c. Super *Num.* dicit *Origen.* quod in hac apparitione orauit Moyses pro populo suo. Iterum *Ioannes Scotus.* Elias non in suo corpore, non in aliqua materia aliunde assumpta apparuit, sed quadam ineffabili virtute soli Deo cognita inuisibilis spiritus per se visibilis factus est. *Hieron.* Dat signum de cælo, Elia inde descendente quo & ascenderat, & Moyse ab inferis resurgente. Vnde *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à Domino Deo tuo, siue in profundum Inferni, siue in excelsum supra. Ideo auté viuus & mortuus apparent, vt significent Christum moriturum, & iterum victurum. Et vt nos simus viui Deo, mortui mundo. *Col.* 3. a. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Loquebantur autem Moyses, & Elias cum Domino de passione eius, & resurrectione. Vnde *Lucas* 9. d. dicit: dicebant excessum eius quem completurus erat in Ierusalem. Excessum vocat mortem in qua eius humilitas omnem excessit, vel ipse omnem hominem per humilitatem.

b Respondens autem, &c.] *Marcus* 9. a. *Luc.* 9. d. dicunt: Nesciebat quid diceret. Si stella compellebat eum ita dicere, quid ergo erit de abyssali plenitudine? *Eccles.* 24. d. Consilium illius in abysso multa. 1. *Cor.* 2. c. Oculus non vidit, &c. Stola enim corporis non gustat nisi superflua quædam stolæ animæ.

c Si vis.] *Chrys. Remus.* Timens increpari, sicut suprà, præmittit, si vis. Idem. Si voluerimus, videbimus, & nos Christum multo splendidius quam tunc illi. Tunc venit cum Moyse & Elia, post veniet cum millibus Angelorum, & plebium non nube super caput eius, sed cælo contracto, sicut vela iudicis retrahuntur, vt possit audiri tempore causæ.

d Faciamus hic tria, &c.] Hæc in lege, in prophetis, & in Euangelio contemplabimur. *Hieron.* Vnum tabernaculum est Euangelij, si tria quæris, fac vnum quasi tria, patrem, & filium, & Spiritum sanctum, nequaquam conferens seruos Domino. *Rem.* Adhuc hodie notatur, quicunque legi, Prophetis & Euangelio tria facere tabernacula cupit, cum hæc nequaquam valeant ab inuicem separari.

e Adhuc eo loquente ecce nubes lucida obumbrauit eos,] & ex luciditate obumbratur sicut lupus ex radiis solis.

f Et ecce vox de nube dicens.] Vox de nube, vox gratiæ pulsantis, & loquentis in corde. *Cantic. cap.* 2. d. Sonet vox tua, &c.

g Hic est filius meus.] *Gilibert.* Certè si filius aliud esset quam pater non posset pater in filio sibi complacere. Quid est dicere, complacui mihi, nisi sicut placui mihi in meipso, ita placui in filio.

Et *a* ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. *b* Respondens autem Petrus dixit ad Iesū. Domine, bonum est nos hic esse, si vis, *d* faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum. *e* Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & *f* ecce vox de nube, dicēs: Hic *g* est filius meus *h* dilectus in *i* quo mihi bene cōplacui *k* ipsū audite. Et *l* audiētes discipuli ceciderūt in faciem suam: *m* & timuerunt valde. Et *n* accessit Iesus *o* & tetigit eos *p* dixitq; eis. Surgite, nolite timere. *q* Leuantes auté oculos suos neminé viderūt nisi solū Iesum. Et *r* descēdentibus illis de mōte præcepit Iesus, dicēs: *s* Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis *u* à mortuis resurgat.

h Dilectus.] *Cantic.* 2. d. Dilectus meus mihi, & ego illi.

i In quo mihi complacui.] Sic notatur identitas essentiæ, & diuersitas personarum, quasi, quomodo complacet patri in filio, sic in filio complacet spiritui sancto. Econuerso Adam sibi displicuit. Vnde *Gen.* 6. b. Pœnitet me fecisse hominem.

k Ipsum audite.] Hoc idem præcepit Moyses. *Deut.* 18. c. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audite.

l Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam.] Tum præ fulgoris magnitudine, tum præ voce. *Chrysost. Supra* 3. d. nullus cecidit, tamen eadem vox est. Et *Ioan.* 12. c. quando tonitruū factum esse dicebant, quia altitudo montis, & solitudo, & silentium & transfiguratio plena erant horrore hic, & audiētes discipuli ceciderunt in faciem suam, quia discipuli debent humiliari intellectu & affectu. *Prou.* 5. a. Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. *Ezech.* 1. a. Vidi, & cecidi in faciem meam. *Greg.* In quantam miseriam cecidimus qui ipsum bonum ferre non possumus ad quod creati sumus. *Dan.* 10. b. Vidi visionem hanc grandem, & non remansit in me fortitudo. *Hieron.* Quanto quis ampliora quæsierit, tanto magis ad infima collabitur si ignorauerit mensuram suam. *Iob* 26. d. Cum vix audierimus vnam stillam sermonis eius quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? *Dan.* 8. c. Pauens corrui in faciem meam. *Iudith.* 13. d. Achior præ pauore cecidit in faciem suam super terram. *Tob.* 12. c. Ceciderunt super terram in faciem suam. Isti in faciem. Econtra Heli retro cecidit 1. *Reg.* 4. c.

m Et timuerunt valde.] *Chrysost.* Non solum timentes sed adorantes.

n Et accessit Iesus. *Ioan.* 14. a. Nemo venit ad patrem nisi per me.

o Et tetigit eos.] *Dan.* 10. b. Manus tetigit me, & erexit me super genua. *Ezech.* 2. a. Statuit me super pedes meos. *Gen.* 27. c. Accede huc & tangam te fili mi. *p* Dixitque eis, surgite, nolite timere. Ecce consolatio.

q Leuantes autem, &c.] Si enim Moyses & Elias perseuerassent cum Iesu, vox patris videretur esse incerta cui dedisset testimonium, an Moysi, an Eliæ, an Christo.

Allegoricè. Ablata nube vident Iesum, & Moysen, & Eliam euanuisse, quia postquam legis, & prophetarum vmbra discessit, quæ velamento suo Apostolus tegebat, Apostoli enim Iudæi fuerunt, & eis fuit velata Scriptura. Vnde. Operuit cedros vmbra Dei. *Luc. vlt.* g. Aperuit eis sensum notum lumen in Euangelio reperitur. *Alleg.*

r Et descendentibus, &c. visionem] hanc. Prima causa fuit, ne incredibilis esset gloria futuri regni quam illis ostēderat propter ignominias passionis quas in proximo erat passurus. Secunda causa ne apud rudes crux sequēs scandalum faceret, scil. maiores culpæ. 1. *Pet.* 2. d. Melius erat illis, &c.

t Donec filius hominis à mortuis resurgat:] Tunc erit tēpus narrandi. *Eccl.* 8. a. Omni negocio tempus est, & opportunitas. *Eccl.* 11. d. Ne laudes hominem in vita sua. *Luc* 12. e. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam vt det illi in tempore tritici mensuram. *Prou.* 25. b. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.

Moraliter. *r* Et descendentibus illis.] *Psal.* 103. Ascendunt montes, & descendunt campi, de cōtemplatiua ad actiuam & hoc cum Iesu. *Moralit.*

s Nemini dixeritis] quasi non prædicent transfigurationem qui non fuerunt transfigurati. 1. *Cor.* 15. f. Qualis cælestis, tales & cælestes. Et hi dicunt Christi visionem, quia ostendunt in se ad videndum, quod prædicant auditoribus *Habacuc* 2. a. Scribe visum, & explana eum super tabulas, vt percurrat, qui legerit eum.

u A mortuis.] Sic prædicator debet resurgere à mortuis, vt nouus sit in anima, & exteriori conuersatione. Hæc est perfecta transfiguratio, vt splendeat facies mentis Deo, & vestimenta proximo.

Et interrogauerunt

a Et interrogauerũt, &c.] id eſt, legis interpretes, & docto-res. b Dicunt quod Eliam oportet primum venire ?] Credebant Apoſtoli hanc transfigurationem eſſe vltimam reſurrectionem, & quærunt quare ſi iam venit in gloria, quo modo præcurſor eius Elias diſparuit ?

c At ille, &c.] in propria perſona ante ſecundum aduentum. Sed tamen iam venit Elias, id eſt, imitator Eliæ, in auſteritate viuendi, in aduentu Domini, in fortitudine animi qua eſt [illegible] Herodi, ſcilicet Ioannes.

d Et reſtituet omnia. Chryſoſt. Elias reſtaurabit omnia, non tantùm quia nouus eſt, ſed quia protelat vſque ad diem illam. Multum enim prædicatus eſt Christus ante [illegible] & ideo facilius ipſe ſuadebit. e Dico autem vobis, quia Elias iam venit, ſcilicet Ioannes. Luc. 1. b. Ipſe præcedet ante illum in ſpiritu, & virtute Eliæ. f Et non cognouerunt id eſt, deſpexerunt Herodes, & hi quorum conſilio decollatus eſt ſuprà 14. a. Sed fecerunt in eo non in eum, id eſt, contra eum.

Et a interrogauerunt eum diſcipuli, dicentes: Quid ergo ſcribæ b dicunt quod Eliam oporteat primum venire? At ille c reſpondens, ait illis: Elias quidem venturus eſt & d reſtituet omnia. Dico e autem vobis, quia Elias iam venit, & f non cognouerunt eum, ſed g fecerunt in eo h quæcunque voluerunt. Sic & filius hominis i paſſurus eſt ab eis. Tunc k intellexerunt diſcipuli, quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis. Et l cùm veniſſet ad turbam: m acceſſit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, n dicens: Domine miſerere filio meo quia o lunaticus eſt, & male patitur:

h Quæcunque voluerunt.] In hoc notatur Ioannis humilis patientia. Chryſoſtomus. A paſſione Ioannis rememorat paſſionem ſuam mitigans exemplo. i Sic & filius hominis paſſurus eſt ab eis,] ſcilicet à Iudæis Herode conſentiente. Luc. [illegible] b. quando illuſerunt ei in veſte alba.

k Tunc intellexerunt diſcipuli quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis] quia videbant hoc impletum in eo quod dixerat. l Cùm veniſſet ad turbam.] In actiua eſt turbatio. Luc. [illegible] g. Martha Martha ſollicita es, &c. Cant. 7. d Egrediamur in agrum. Pſalm. 143. Inclina cælos tuos & deſcende. Iſa. 64. a. Vtinam dirumperes cælos, & deſcenderes.

m Acceſſit ad eum homo genibus prouolutus ante eum.] Eccl. 32. a. Rectorem te poſuerunt noli extolli.

n Dicens: Domine miſerere, &c.] exponit incommoda. Chryſoſtom. Infirmus valde erat hic homo, vt patet ex multis. Marc. 9. c Attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum. In hoc autem ſurdo, ſecundùm Marcum ſignificatur quod populus Iudaicus fuit ſurdus, id eſt, inobediens Deo. Iſa. 42. c Quis ſurdus niſi ad quem nuncios meos miſi. Et mutus. Iſa. [illegible] d. Vniuerſi canes muti non valentes latrare. Vnde comparat eos Sodomæ, quæ interpretatur muta, & Gomorrhæ quæ interpretatur aſpera & diſtorta, & inobediens, & ſurda.

Moralit. Moraliter. o Quia lunaticus.] Inſtabilis eſt lunaticus, vel ex delicijs, ſiue diuitijs furioſus. Ceſſante Luna mare creſcit. Eccl. 43. b. Menſis, id eſt, defectus ſecundum nomen eius, id eſt, Lunæ. Bene dicitur nomen, quia ſi nominatur diues, oportet vt multa expendat. Eccl. 27. a. Stultus vt Luna mutatur. Luna quolibet menſe æſtatem facit & hyemem, ſed ſtultus quolibet die.

p In ignem] cupiditatis.

q Sæpe, & crebrò in aquam] luxuriæ. Nota ordinem. Poſt ignem cupiditatis aquam luxuriæ. r Et obtuli eum diſcipulis tuis] his qui interfuerunt transfigurationi. 2. Cor. 3. d. Nos autem reuelata facie gloriam Dei ſpeculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu.

s Et non potuerunt eum curare.] Chryſoſt. Diſcipuli infirmati ſunt, ſed non omnes. Columnæ enim iſtæ non aderant, ideo dicit. Non potuerunt.

t Reſpondens autem Ieſus ait] non tædio affectus Dominus, nec iratus homini ſed vitio.

u O generatio incredula] dictis & factis meis.

x Et peruerſa] id eſt, in peiorem partem verſa. Hæc ſunt ergo duo peccata incredula & peruerſa. Oſeæ 10. c, Corripientur propter duas iniquitates ſuas.

y Quouſque ero vobiſcum,] per corporalem præſentiam, per miraculorum efficaciam, per neceſſariorum prouidentiam, per infirmitatis veſtræ patientiam.

z Vſquequo patiar vos,] id eſt, veſtram ſuſtinebo obſtinationem.

a Afferte huc illum ad me.] Hieronymus. Propter peccatum ſuum à ſalute longè poſitum vel factum, & ob hoc dæmonio traditum. Chryſoſt. Si infidelitas patris fuit cauſa quare non exiit dæmon, quare accuſat diſcipulos?

Nam ſæpè cadit in p ignem, & crebrò q in aquam. Et r obtuli eum diſcipulis tuis, & s non potuerunt eũ curare. Reſpondens t autem Ieſus ait, O generatio u incredula x & peruerſa y quouſque ero vobiſcũ. z Vſquequo patiar vos: a Afferte huc illum ad me. Et b increpauit illum Ieſus, c & exiit ab eo dæmonium, d & curatus eſt puer ex illa hora. Tunc e acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum f ſecretò & g dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illũ. Dicit illis Ieſus: propter incredulitatẽ veſtrã. Amẽ h quippe dico vobis, ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic tranſi hinc, & tranſibit:

Quia impoſſibile eſt eis, ſine eis, qui offeruntur cum fide in multis locis curare. Ab Eliſeo nullo credente mortuus ſuſcitatus eſt 4. Regum 13. d.

b Et increpauit illum Ieſus. Luca 9. videtur in Gloſſa quod non puer vim patiens, ſed diabolus vim inferens, increpetur, vel ipſe puer vt vult Rab. Nota autem quòd Dominus increpat per flagella. Virga enim diuinum eſt mare, quia malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ. Eccleſiaſt. 11. d. Item per minas. Pſalm. 76. Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ. Super montes etiam contemplatiuos quandoque ſtabunt aquæ luxuriæ. Pſal. 103. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.

c Et exiit ab eo dæmonium,] clamans & diſcerpens, ægro priùs conturbato, & in terram eliſo. Marc. 9.

d Et curatus eſt puer ex illa hora.] Hieron. Puer, id eſt, purus, quia curatus. Coloſ. 3. b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum hominem, qui renouatur in agnitionem ſecundùm imaginem eius qui creauit eum. Eccleſ. 38. a. Honora medicum propter neceſſitatem. Ierem. 8. g. Nunquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt ibi, &c. e Tunc acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum. Poſt increpationem accedunt, & non fugiunt arguentem. Iob 5 c. Increpationem Domini ne reprobes, quia ipſe vulnerat, & medetur, percutit & manus eius ſanabunt. Prouerbiorum capitulo 15. a. Stultus irridet diſciplinam patris, qui autem cuſtodit increpationes aſtutior fiet. f Secretò.] Chryſoſtomus. Fortè timebant ne gratiam perdidiſſent miraculorum quam acceperant. ſupra 10. a. Ideo ſecretò interrogabant non propter verecundiam.

g Et dixerunt quare nos non potuimus eiicere illum? Dicit illis Ieſus propter incredulitatem veſtram,] id eſt, propter fidei modicitatem. Hilarius. Domino in monte demorante, & cum turba reſidentibus fides tepuerat.

h Amen quippe dico vobis ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti tranſi huc, & tranſibit.] Hinc inſultant quidam Hæretici fidelibus, quaſi ſi fidem haberetis hoc poſſetis, quia ergo non poteſtis, ſignum eſt quod fidem non habetis. Sed mons dicitur hic diabolus. Item arguunt quidam Apoſtolos fuiſſe infideles, penitus male intelligentes. Dicunt enim. [Si habueritis fidem, ſicut granum ſinapis,] id eſt, quàm modicam, quaſi dicat, Dominus, vos nullam fidem habetis. Sed Dominus grano ſinapis fidem comparauit propter humilitatem, & feruorem, quaſi dicat, ſi habueritis fidem humilem ad alios, & feruentem apud vos, tunc poteſtis hoc facere 1. Corinthiorum cap. 13 a. Si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Nota autem quòd ad literam ſancti leguntur feciſſe hoc, quamuis Dominus intelligat de monte diabolo. Legitur enim quod ad preces Beati Bernardi lapis quidam tranſlatus eſt qui impediebat eius hortum. Et ad petitionem Gregorij Cæſarienſis reſtrictus eſt mons magnus, vt dilataretur eius Eccleſia.

Et nihil impoſſibile

a Et nihil impossibile erit vobis. *Marc.9.d.* Omnia possibilia sunt credenti. *Psalm. 45.* Transferentur montes in cor maris.

b Hoc autem genus]id est, peccata quibus impugnat hoc genus dæmonij, scilicet luxuria & cupiditas.

c Non ejicitur nisi per orationem & ieiunium.] Contra.

D *Luc. 11. f.* date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis.

Marc.9. e. Luc.9. e. Solut. Omnia quæ in prandiu excessimus, scil. in modicis. Vel omnia per orationem impetrantium vobis gratiam. Vel in eleemosyna ordinatæ est ieiunium. *To. 12. b.* Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna. *Hier. super Marc. 9.* Ieiunio passiones corporis, oratione sanantur pestes mentis. *Chrys.* Nihil est homine potentius sobrio & orante. Qui orat cum ieiunio, duplices alas habet neque oscitat, neque torpet.

& *a* nihil impossibile erit vobis. Hoc *b* autem genus non *c* ejicitur nisi per orationem, & ieiunium. Conuersantibus *d* autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & *e* tertia die resurget. Et *f* contristati sunt vehementer. Et cùm venissent Capharnaum, accesserunt qui *g* didrachmam accipiebant *h* ad Petrum, & dixerunt ei: *i* Magister vester non soluit didrachmam. Ait: *k* Etiam. Et *l* cùm intrasset in domum p[...] uenit eū Iesus, dicens: *m* Quid

d Conuersantibus autem, &c.] *Bern.* Conuersantibus Galilæa ostendit transmigrationem suam. Galilæa enim interpretatur transmigratio.

e Et tertia die resurget. Læta tristibus miscet.

f Et contristati sunt vehementer. *Chrys.* Neque Moyses neque Elias, neque vox patris, neque resurrectio prænunciata & post paucos tres dies poterat eos cohibere à tristitia. *g* Et cùm venisset Capharnaum, accesserunt qui didracmam accipiebant,] ad opus Augusti Cæsaris. Per Augustum enim Cæsarem, Iudæa facta est tributaria, prius tamen per Pompeium, & omnes censi capite tenebantur. Vnde. *Luc.2.a.* Ioseph cum Maria profectus est in Bethlehem vt profiteretur. Pompeius autem quamuis eam fecisset tributariam, tamen non redegit eam ad tributum capitale, sed reddebant singula ciuitates summam pecuniæ. Didrachma autem dicebatur censi caput, scilicet denarius qui soluebatur pro capite. *Beda* dicit, quod drachma drachmæ nummus est certæ quantitatis habens inscriptam regis imaginem & superscriptionem, & valebat decem nummos vsuales. Drachma drachmatis nomen est ponderis, & continet didrachmata, scilicet quatuor stateres. *Mamotrectus.* Drachma drachmæ, moneta vt prædictum est secundùm *Bedam* de quo *Luc. 15. b.* Drachma drachmatis, vel indeclinabile secundùm *Raban.* genus est ponderis, scilicet quarta pars stateris vel septem vnciæ. Item dragma dragmatis, genus est carminis, scilicet canticum Persarum, quo eo apposita sunt cantica secundum carmen amoris. Vnde [...] catos [...] pytillus. Mallem audire quàm docere quomodo declinetur quod dicitur, dulcia cantica dragmatis vel dragmis. Item aliter. Dragma dragmæ nomen est ponderis, scilicet septima pars vnciæ, vel cantus qui in choro cantatur, cum scilicet alij præcinunt & alij respondent. Dragma dragmatis idem quod interrogatio. Vnde dragmaticum genus loquendi, quod fit per interrogationem & responsionem. Item nota stater est siclus habens obolos viginti. Drachma quarta pars stateris habens obolos quinque. Didrachma duo drachmata habens obolos decem. Iesus autem libertatem dat. *Ioan. 8. c.* Si filius liberauerit vos, verè liberi eritis.

h Ad Petrum. Præ signo uis multitudine non audent ipsum aggredi, sed Petrum. Quærebant enim fideliter vel maliciosè, volentes scire an Cæsari contradiceret, & vt caperent denegantem.

i Et dixerunt ei, magister vester non soluit didrachmam] In Capharnaum, id est, in agro pinguedinis petitur tributum à Domino: Ideo dicit *Luc.6.f.* Væ vobis diuitibus, qui habetis hic, &c.

K Ait: etiam] quasi non. Simile *supra* 15.c Etiam Domine, id est verum est.

l Et cum intrasset, &c.] Præuenit Iesus interrogationem Petri, ne discipuli scandalizarentur ad postulationem tributi, cum videant eum scire quæ eo absente gesta erant.

m Dicens: quid tibi, &c.] idest, redditus de capite.

n A filijs suis an ab alienis.] Iudex mundi iudicium quærit Petri, vt nullus contemnat alterius hominis sententiam si bona est. Hoc autem est contra multos qui damnant, quicquid ab alio dicitur.

tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributū vel censum, à *n* filijs suis an ab alienis: At ille *o* dixit, ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt *p* autē non scandalizemus eos, vade *q* ad mare & *r* mitte hamū, & *s* eū piscē qui primus ascēderit tolle. Et *t* aperto ore eius inuenies staterē: illum *u* sumens da eis pro me & te.

o At ille, &c.] ergo multò magis Dominus regum, & eius filij. *Apoca. 19. c.* Habet in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. 11.q.1.c. magnū, & q.3.c. inter verba 53.q.vlt. c.tributum.

p Vt autem non scandalizemus eos.] Tamen *supra* 15. b. vbi dixit. Omnis plantatio, &c. Non vitauit scandalum. *Marc.9. e.Luc. 9.f.*

CAP. XVIII.

q Vade ad mare.] contritionis.

I N illa *x* hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno cælorum? Et *y* ad- A

r Et mitte hamum] compunctionis. Vel hamus Christus, ferrum Deitas, esca caro, linea generatio Christi secundum carnem. *Iob 40.c.* An extrahere poteris Leuiathan hamo?

s Et eum piscem qui primus ascenderit tolle,]id est, Christum qui primus voluit ascendere.

t Et aperto, &c. Os oris aperitur, cum intentio persuasionis eius, per confessionem reuelatur. *Iob 41. a.* In medium oris eius quis intrabit? Stater est confessio de commissis, & omissis contra decalogum. Hoc pretio redimitur Iesus, id est, gratia recuperatur salutis & peccator liberatur.

u Illum sumens, da eis pro me & pro te] *Chrys.* Cur non ex reconditis iubet dare tributum? Vt se ostendat etiam Dominum maris, Magnum enim erat prædicere, quoniam incidet pisci is qui tributum soluet. *Origenes.* Si ille qui nihil in se obtinuit, Cæsaris soluit tamen tributum cum liber esset ex omnibus, quanto magis est necessarium nos tributa carnis expendere, & negotiationis nostræ vectigalia pensitare. *Sene.* Mors, & exilium, luctus dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. *Romano. cap. 13. b.* Cui tributum, tributum: *infrà* 22. c. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari.

EXPOSITIO CAP. XVIII.

I N illa hora accesserunt, &c. Supra egit Matthæus de ascensu, & descensu discipulorum de monte cum Iesu, hic determinat qualia debent esse opera descendentium de monte contemplationis ad actiuam prædicationis, vbi sunt maximè cauenda scandala. Vnde prædixit: Vt autem non scandalizemus eos, &c. Primò ergo dicit in hoc capitulo quis possit intrare in regnum, sine scandalo, scil. verè humilis: Vnde[Nisi conuersi fueritis, &c.] Secundò ne scandalizemus. ibi Qui autem scandalizauerit, &c.] Tertiò ne scandalizemur, ibi[Si autem manus, &c.] Quartò, vt caueamus ne ab alijs scandalizemur, ibi Videte ne contemnatis vnum, &c. Quintò, vt scandalizatos, id est lapsos quantum in nobis est relcuemos, ibi [Si autem peccauerit, &c.] Sextò, de reliquijs scandalis à nobis amouēdis, ibi[Domine quoties, &c.]Dicit ergo:

x In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, quis putas maior est in regno cælorum?] Putabant enim Apostoli Petrum esse prælatum omnibus. *Chrys.* Vide quia de primatibus terrenis non contendunt, nos neque ad infirmitatem eorum peruenimus: Non enim quærimus quis maior est in regno cælorum, sed quis maior in regno terræ, quis potentior, quis copiosior.

y Et aduocans Iesus paruulum quem secundùm Marcum complexus est. *Marc cap. 9. o.* Paruulus dicitur respectu paruulus, qui humilis est etiam sine respectu aliorum. Tales vocat quasi sibi similes. *Isaie cap. 9. b.* Paruulus natus est nobis. *Senec.* Pueri hos amant cum quibus ludere

A consueuerunt. *Eccl.*

consueuerunt. *Eccl.* 13. c. Omnis homo simili sui sociabitur. *Luc* 14. b. Recumbe in nouissimo loco: ecce paruulus. Amice ascende: ecce aduocatio.

a Statuit eum in medio eorum,] quia vera humilitas stabilis est vt terra, & ipsa est centrum aliarum virtutum: Imò humilitas virtus est, cuius centrum vbique est, circumferentia nusquam. Vbicunque enim sit humilis semper se corde tenet, imò nunquam reputat se in summo. *Philip.* 3. c. Ego non arbitror me comprehendisse.

b In medio,] id est, in corde quod in medio est. Vnde *suprà* 11. d. Discite à me, & cæt. Nota quòd est puer bonus & malus. De bono: *Versus*: credulus, incultus, simplex, placabilis, insons. castus, ouans, plorans, humilis, retinens, citò credit. De malo: Nare toruo, tinea sordens, paruus peris esca: Debilis insipiens sine dente, pilo, ratione.

c Et dixit, amen dico vobis, nisi conuersi fueritis] à vestra elatione, q. d. vos altercamini de primatibus: ego autem nõ ingressu regni dignum inquio nisi valde humilem. Nisi conuersi, &c. *Ps.* 113. Iordanis conuersus est retrorsum. *Iosue* 3. d. Steterunt aquæ Iordanis descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescentes. Quia qui se humiliat exaltabitur. *d* Et efficiamini sicut paruuli,] id est, humiles. *e* Non intrabitis in regnum cælorum,] Per ostium Ecclesiæ, id est, Christum. *Ioan.* 10. b.

Luc. 14. c.

f Quicunq; ergò humiliauerit se] q. d. Paruuli intrant, sed qui intrant sunt magni, ergò quantò minor, tantũ maior in regno cælorum.

g Sicut paruulus iste] vt talis fiat per gratiam, qualis puer est per naturam.

h Hic est maior,] id est, erit, vel est habens causam quæ facit eum maiorem. Maior aliis, non sic se habentibus. *Luc.* 18. c. Omnis qui se exaltat humiliabitur. *Prouerb.* 29. d. Humilem spiritu suscipiet gratia.

i In regno cælorum] dupliciter, Ecclesiastica vel euangelica doctrina. *Chrys.* Momentaneæ inuidiæ Apostolorum occasio, æternum mundo humilitatis præstat refrigerium.

k Et qui susceperit, &c.] In honore, q. d. non solum hic maior, sed etiam suscipiens eum remunerandus, & scandalizans puniendus, *sup.* 10. d. Qui recipit iustum, &c.

l Me suscipit] *sup.* 10. d. Qui recipit vos, me recipit. *m* Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis his,] id est humilibus, & tamen infirmis. Magnus enim non potest moueri de facili. *Prou.* 12. c. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.

n Qui in me credunt] Per quod notatur, quòd habent fidem & charitatem, & possunt ita scandalizari in via fidei & charitatis. Et hoc patet quod peius est scandalizare stantem, quàm iam lapsum. *o* Expedit ei,] id est, multò vtilius est, vel minus malum.

p Vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.] Loquitur secundum ritum Palestinæ, vbi est ista pœna maiorum criminum. Et est congruus ordo, vt pœnæ respondeant culpæ, vt qui fuit aliis pœna scandali in via, puniatur in lapide suspenso ne viam occupet.

Marc. 9.

Moraliter. sicut habetur *super Marc.* Per molam asinariam significatur pœna scandalizanti debita. Mola autem asinaria multis aliis proficit per laborem asini, sic talis multum debet aliis proficere per exemplum bonæ conuersationis & opera misericordiæ, vt sic peccatum eius per pœnitentiam deleatur. Hoc autem est demergi in profundum maris. *Iud.* 9. g. Mulier fragmen molę desuper iaciens occidit Abimelech. *Apoc.* 18. f. Vnus Angelus fortis sustulit lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, &c. Item mola asinaria habet motum violentum à motu asini voluntario. *Eccl.* 18. d. Post concupiscentias tuas non eas. Item asinus crucem habet super se, vt omnia fiant in fide crucifixi. *Heb.* 11. a. sine fide impossibile est placere Deo. *q* Væ mundo à scandalis] quasi cum ita [illegible]r graue peccatum scandalizare, sicut patet

uocans Iesus paruulum *a* statuit eum in *b* medio eorum, & dixit: *c* Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & *d* efficiamini, sicut paruuli, *e* non intrabitis in regnum cælorum. *f* Quicunque ergo humiliauerit se *g* sicut paruulus iste, hic *h* est maior in *i* regno cælorum. Et *k* qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, *l* me suscipit. *m* Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis his, *n* qui in me credunt, *o* expedit ei, vt *p* suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ *q* mundo à scandalis. *r* Necesse est enim, vt veniant scandala: *s* Veruntamen, væ homini per quem scandalum ve-

per comminationem pœnę: ergo, væ mundo, &c. id est, damnatio gehennæ, & tamen non erit quin veniant scandala.

r Necesse est enim vt veniant scandala] 1. *Cor.* 11. d. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiãt in vobis. *Hieron.* Sicut necesse est ignem calere, niuémq; frigere: Ita necesse est vt iniquitas mundi erroribus pleni scandala pariat, perfectorum verò charitas pietatis operibus luceat. Veruntamen, quia nulla necessitas cogit humana corda esse iniqua, quæ tamen quia iniqua sunt scandala mouent. Ideo væ illi cuius vitio veniunt. *Leu.* 19. c. Non ponas coram cæco offendiculum. *s* Veruntamen væ homini illi per quem scãdalum venit] Sed si latro furetur cappam meã & videam illum scandalizari de repetitione, debeone repetere vel huiusmodi? Ad hoc nota quòd quatuor modis potest fieri repetitio suarum rerum. Primo modo simplici postulatione facta ei qui abstulit. Secundo modo simplici denunciatione facta Presbytero vel Iudici. Tertio modo in foro iudiciali. Quarto modo cum iurgio & bello. Primo modo & secũdo repetere sua licet omnibus. Tertio modo licet imperfectis, religiosis non. Quarto modo nulli licet. Item nota, quòd est duplex scandalum, actiuum & passiuum. Actiuum est dictum vel factum minus rectum quo aliquis alium scandalizat dans ei occasionem ruinæ. Passiuum dicitur dupliciter. Vno modo actualiter quo ruit in peccatum exemplo alterius, & dicitur passiuum, non quia passio, seu quia ab actione illatum. Alio modo dicitur scandalum passiuum ipsa læsio intuentis: Verbi gratia: cum comedo carnes, alius murmurat & iudicat vel malè dicit, & sic amittitur vel remittitur charitas eius, ipsa murmuratio vel iudicium vel maledictio, vel irritatio sunt scandalum, vel amissio vel læsio charitatis est scandalum, vtrumque passiuum, sed & aliter, quia primum dicitur passiuum, quia illatum ab actione, secundũ dicitur passiuũ, quia passio est illata, vel ipsa comestio, qua tu offẽderis dicitur scandalũ actiuũ quo ego te scandalizo. Nota ergo, quod cum scandalo actiuo omnino nihil faciendum est, pro scandalo verò passiuo aliquãdo bonũ dimittẽdum est, aliquando non. Triplex est veritas, s. vitæ, iustitiæ, doctrinæ, quæ nunquam dimittenda est pro vitando scandalo. Vnde. *Versus*: Vitæ, iustitiæ, doctrinæ, scandala cedunt. alia verò bona aliquando dimittenda sunt, aliquando non. Quando enim alicuius boni omissio nulli præiudicat, neque personæ, neque reipublicæ, tunc dimittẽdum est bonum. Vnde si repetitio rerum mearum scandalizat aliquem, & possum dimittere sine repetitione, & præiudicio personæ, & reipublicæ, salua triplici veritate debeo cessare à repetitione. Sunt autem sex causæ quibus licet repetere, sua etiam cum scãdalo passiuo. Prima est refrenatio malorum. Si enim boni non repeterent sua sed dimitterẽt propter scãdalum, mali semper prætenderent signa scandali, & ita boni amitterent omnia bona sua, & mali semper fierent deteriores, vnde in hoc casu consulitur etiam malis. Secunda causa est conseruatio vnitatis, & pacis Ecclesiæ, quia nisi liceret repetere sua furtum & rapina dissiparent pacem Ecclesiæ, & vnitatẽ. Tertia causa est consolatio infirmorũ quibus data sunt tẽporalia non solum ad sustentationem sed etiã ad consolationẽ, quibus nisi liceret repetere sua præ nimia tristia desperarent. Quarta causa est zelus iustitiæ. Iustũ enim est, vt quilibet sua habeat, & hoc zelo potest quis repetere sua, sed non ea cupiditate vel odio. Quinta causa est ignorãtia probabilis. Nescitur enim verũ ille à quo fit repetitio scandalizetur & præsumendum quòd non. Sexta causa est sublatio acidiæ. Omnes enim vacarent otio & fierent acidiosi. Cum scãdalo autẽ actiuo nunquã licet repetere. Vnde 1. *Cor.* 8. d si esca mea scandalizat fratrem meum, id est, si ego scãdalizando comedero, non manducabo carnem in æternum. Item nota quòd scãdalũ dicitur obex vel positio obicis, vel casus, vel impactio pedis. Obex in via morũ omne dictũ vel factum minus rectum ad quod offendi potest spiritualis pes proximi. Positio obicis est scandalizantis operatio, quæ dicitur scanda-

Marc. 9. f. Luc. 17. b.

De ve-nie. c. ni. §. pra grani.

De nou. ope. nunc c. a.

Nota quatuor modis fit repetitio.

Nota duplex scandalum.

Nota sex modis licet sua repetere etiã cum scandalo passiuo.

lum actiuum. Impactio pedis, operatio mala vel affectio mentis. Caſus eſt impletio peccati, quæ dicitur ſcandalum paſſiuum. *a* Si autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te.] De hoc *ſup.* 5. e. Suprà docuerat ne ſcandalizaremus infirmos, hîc autem docet vt caueamus illos qui ſcandalizare nos poſſunt. *b* Abſcide eum & proiice abs te.] Cum caſtigatus non vult reſipiſcere. *Eccleſiaſt.* 19. c.

Sup. 5. e. *Marci* 9. f. 28. q. 1. c. uxor. corripe amicum tuum: ne fortè non intellexerit, & dicat non feci, aut ſi fecerit, ne iterum addat facere. Hoc quia non fecit Roboam amiſit maximam partem regni ſui 3. *Reg.* 12. d. *Prou.* 22. d. Noli eſſe amicus

B homini irato, neque ambules cum viro

Marc. 9. g. furioſo, ne fortè diſcas ſemitas illius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ. *Seneca.* Qui non curat quid de ſe alius dicat vel ſentiat, aut flagitioſus eſt, aut diſſolutus. Docet ergo hîc fugere prauam ſocietatem. *c* Bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.] q. d. melius eſt tibi eſſe ſine huiuſmodi amicis, & eſſe in Paradiſo, quam habere huiuſmodi amicos, & eſſe in inferno. *d* Et ſi oculus tuus,] id eſt, aliquis prouiſor in conſiliis. *e* Scandalizat te] volens te inducere in peccatum. *f* Erue eum & proiice abs te.] De hoc oculo *Thren.* 3. f. Oculus meus deprædatus eſt animam meam. *Iob* 29. c. Oculus fui cæco, & pes claudo. *Prouerb.* 30. c. Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodient eum corui de torrentibus.

g Bonum tibi eſt cum vno oculo. *Cantic.* 4. c. Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa in vno oculorum tuorum. *h* In vitam intrare,] æternam [quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.] *i* Videte ne contemnatis, &c.] Hic agit de ſcandalo vitando, poſt amouendo iam facto, id eſt, de fratre corripiendo, ibi [Si autem peccauerit.] Poſt de concordia ſeruanda, ibi [Iterum dico vobis.] Dicit ergò] Videte ne contemnatis] *Chryſoſt.* Nihil ita eſt aduerſum charitati vt elatio. *Iſa.* 33. a. Væ qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? *k* Vnum ex his.] De quibus *ſup.* vt non ſcandalizetis, ſicut & non ſcandalizamini. *l* Puſillis.] *Chryſoſt.* Qualiter paruus eſt qui toto mundo dignus eſt adæquari? Qualiter paruus eſt qui Dei amicus eſt? ſed opinione multorum ſunt.

m Dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis qui ſunt eis deputati ad cuſtodiã [ſemper vidẽt faciẽ patris mei qui in cælis eſt] q. d. ſi contemnitis vnum de puſillis, Angeli vident, & pater meus vlciſcetur. *Chryſoſt.* Ne dicas, ille faber eſt, ille ſutor, ille inſipiens agricola, ab angelis quibus commiſſi ſunt viles venerabiles facit. Qualiter tu contemnis, quæ Deo tam ſtudioſa ſunt, cùm docet & animam perdere pro vno de puſillis bis? Studioſiſſimum quid eſt anima Deo pro qua proprio filio nõ pepercit. Nullũ ergo ſufficiat propria ſalus. Sicut enim in prælis qui ſe cupit ſaluare fugiendo pericula, & ſibi officit & alios perdit, ita & hic. Et ſicut miles virilis qui pro aliis pugnat ſe & alios ſaluat, ita & hic. *n* Faciem patris.] Faciem more humano ponit pro manifeſtatione, ſiue pro manifeſta viſione ſiue cognitione. *o* Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat.] *Ezech.* 34 d. Quod perierat requiram, & quod abiectum erat reducam, & quod cõfractum fuerat alligabo, & quod infirmum fuerat conſolidabo. *p* quid vobis videtur: ſi fuerint centum oues alicui, & errauerit vna ex eis.] Ouis centeſima eſt humana natura, ſiue contritus de peccatis præteritis quicunq; peccator per humilitatem quoquo modo reconciliatus.

q Nonne relinquet nonagintanouem in mõtibus.] Pro oues nonagintanouẽ, ſtatus angelicus cui aliquid defuit ad perfectionem, mediocriter boni, vel ſuperbi & elati. *r* Relinquet.] Impœnitentes relinquet, quia nonagintanouem non perueniunt ad perfectionem centenarij. *s* Et vadet quærere eam quæ errauit.] Non dicit, ſi errauerit, ſtatim excommunica, vel expelle, vel abiice: ſed potius, vade & te quire. *Ezech.* 34. a. Quod infirmum fuerat non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis, quod fractum eſt nõn alligaſtis, & quod abiectum eſt non reduxiſtis, quod perierat non quæſiſtis, ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Exemplum de Abbate, qui ſecurus eſt monachum fugitiuum & reduxit. *Sapient.* 11. d. Parcis omnibus, quia tua ſunt omnia qui amas animas. Quod patet quia non ſolum dedit Angelos cuſtodes, ſed etiam filium Redemptorem & reductorem, & præterea quemlibet alteri cuſtodem deputauit. *Eccleſiaſt.* 17. b. Mandauit illis vnicuique de ſuo proximo. Sed multi dicunt: Cum Cain, *Geneſ.* 4. b. Nunquid cuſtos fratris mei ſum, 1. *Ioan.* 4. d. Qui diligit Deum diligit fratrem ſuum.

nit. Si *a* autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, *b* abſcide eum, & proiice abs te. *c* Bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem, vel clandum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et ſi *d* oculus tuus *e* ſcandalizat te, *f* erue eum & proiice abs te. *g* Bonum tibi eſt cum vno oculo in *h* vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. *i* Videte ne contemnatis vnum *k* ex his *l* puſillis. *m* Dico enim vobis: quia Angeli eorum in cælis ſemper vident *n* faciem patris mei qui in cælis eſt. *o* Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. *p* Quid vobis videtur. Si fuerint alicui centum oues & errauerit vna ex eis, *q* nonne † *r* relinquet nonagintanouem in montibus & *s* vadet quærere eam quæ errauit: Et ſi *t* contigerit, vt inueniat eam: Amen dico vobis, quia gaudebit ſuper eam magis, quàm ſuper nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic *u* non eſt voluntas ante patrem veſtrum qui in cælis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. Si *x* autem peccauerit in *y* te *z* frater tuus, *a* vade & *b* corripe eum

Luc. 19. b. *Luc.* 15. a.

al. † Relinquit.

50. *diſt.* c. *quia ſanctitas.*

Luc. 17. a 45. *diſt.* *ſed illud.* 2. q. 1. c. *peccauerit.*

t Et ſi contigerit vt inueniat eam, &c. magis quàm ſuper nonagintanouem quæ non errauerunt,] id eſt, magis & pluribus argumentis ſe gaudere oſtendet, de reparatione generis humani, quàm de eorum ſtabilitate. Vel id eſt, magis gaudere nos facit. Item poteſt hoc intelligi de feruente pœnitente, & iuſto torpente. Vnde *Eccleſiaſt.* 9. b. Melior eſt canis viuus leone mortuo. Vel quia maius eſt de iniuſto iuſtum facere, quàm iuſtum in iuſtitia conſeruare. *Num.* 28. a. Oblationem meam, & panes, & incenſum odoris ſuauiſſimi, &c. Ibi *Gloſſa Origenis.* Per ſingulos qui conuertuntur ad Deum, & in fide proficiunt, feſtiuitas oritur Deo. Lætificat eum impudicus ſi ſit caſtus, & iniuſtus cum iuſtitiam colit. Agit feſtum Chriſtus, qui pro ſalute noſtra ſanguinem ſuum fudit, cum videt prodeſſe, quòd ſe humiliauit, factus obediens vſque ad mortem. Agit feſta Spiritus ſanctus cum in his qui conuertuntur videt ſibi templa parari. Lætantur Angeli ad quorum feſtiuitatem accedunt conuerſi.

u Sic non eſt voluntas ante Patrem veſtrum qui in cælis eſt vt pereat vnus de puſillis iſtis. *Ezech.* 18. c. Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij dicit Dominus? Ergò multò fortius nec de puſillis.

x Si autem peccauerit in te frater tuus.] ſecundùm *Hieron.* ſic continuatur. Monuit de puſillis recipiendis & defendendis, prohibuit ne quis ſcandalizaret, nec ſcandalizaretur, adhuc volens præſcindere effectum ſcandali, docet vitare cauſam illius, ſcilicet, offenſam dicens. [Si peccauerit in te,] id eſt, te ſciente. Ita exponitur, 1. *Timot.* 5. d. vbi quæritur, quid eſt fratrem in te peccare. Et reſpondet. Te ſciente. Et ſic [te] eſt ablatiui caſus. Vel poteſt eſſe accuſatiui caſus. Et exponitur duobus modis.

y In te,] id eſt, contra te iniuriis & contumeliis afficiendo. Vel [In te] id eſt, contra te, ſcilicet malo ſuo exẽplo, & corrumpendo quantum in ſe eſt. *z* Frater tuus] qui poſſit tibi materiam ſcandali miniſtrare ne ſcãdalizeris, quod eſt peccare. *a* Vade] non ſolùm per ſeipſum corripe. Quia vt dicit *Hieronymus*, neſcio quid latentis energiæ viuæ vocis actus habet. Energia eſt vis efficacia effectus. *Ambroſ.* ſuper *Pſalm.* 118. Qui timent te videbunt me & lætabuntur. Pleriſque iuſti aſpectus admonitio correctionis eſt, perfectioribus verò lætitia eſt. Item [vade] vt nouerit te compati ſibi & ſolicitudinem habere erga ſe. *Ezech.* 2. b. fili hominis vade ad domum Iſrael, &c.

b Et corripe eum.] *Eccl.* 19. c. Corripe amicum tuum, ne fortè nõ intellexerit & dicat, non feci, aut ſi fecerit ne iterum addat. *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. *Exod.* 23. a.

Si occur-

Si occurreris boui erranti, vel aſino inimici tui, reduc ad eum.

a Inter te,& ipſum ſolum.]Sed contra. Aut hoc intelligitur de peccato occulto, aut de manifeſto. Si de manifeſto, ergò manifeſtè corripiendus eſt. 1.*Tim* 5.d. Peccantes corā omnibus argue: Non ergo inter te, & ipſum ſolum. Si de occulto, quomodo adhibebit vnum vel duos teſtes, cùm ipſe ſolus ſciat & quomodo teſtificabuntur illi, qui neſciunt? Solut. Hoc intelligitur de occulto, & manifeſto peccato, id eſt, aliquibus noto, vt poſtea oſtendetur.

a inter te & ipſum ſolum. Si *b* te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si *c* autem te non audierit, *d* adhibe tecum vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi *e* nō audierit eos dic *f* Eccleſiæ. Si *g* autem Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut *h* Ethnicus, & Publicanus.

b Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum,] id eſt, reuocatio eius tibi cedet lucrum 1.*Corinth*.9.c. Omnium me ſeruum feci, vt omnes lucrifacerem *Ierem.cap*. 15.d. Si conuerteris conuertam te.

c Si autem te non audierit]paratus ſatisfacere.

d Adhibe tecum vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum.] Contrà. *Deut*.19.d. Non ſtabit teſtis vnus contra aliquem, ſed in ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum: Non ergo vnus teſtis ſufficit. Solut. Duobus modis poteſt quis agere contra proximum, ſcilicet, per modum denuntiationis, vel per modum accuſationis. In denuntiatione ſufficit vnus teſtis, in accuſatione oportet, quòd ad minus ſint duo: Et ſic intelligitur illud *Deuteron*.

e Quod ſi non audierit eos,] corripientes, & monentes.

f Dic Eccleſiæ.]Si priuata perſona corripit, ſic exponendum eſt. [Dic Eccleſiæ,]id eſt, coram prælato Eccleſiæ eum conuince per teſtes, quos prius audire noluit corripientes. Si verò Prælatus corripit, ſenſus eſt. [Dic Eccleſiæ.] id eſt, coram Eccleſia illum excommunica, id eſt, coram congregatione fidelium.

g Si autem Eccleſiam non audierit,]vt ſe corrigat.

h Sit tibi ſicut Ethnicus,& Publicanus,] ſupple ſolet haberi apud Iudæos, qui eis quaſi immundis non communicabant. *Ioan. cap*. 4.b. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. *Deut*. 7.a. Non inibis fœdus cum eis, quaſi dicat, excōmunica eum ſi Prælatus es, alioquin eum vita in occulto, vel in manifeſto, maximè ſi excommunicatus eſt. Nota autem, quòd corripere fratrem homini eſt præceptum, & ad hoc non tenentur omnes ſemper, ſed pro loco & tempore, quando, ſcilicet, vacat, & licet, & credit, quod ſua correctio ſit vtilis ei qui corripitur. Veruntamē nota, quòd quinque ſunt caſus in quibus non obligatur aliquis hoc præcepto. Primus eſt, cum non eſt ſpes correctionis. Vnde *Hieron. ad Saluſtium*. Fruſtra niti, & nihil aliud, quàm odium quærere, extremæ dementiæ eſt. Et *Prou*.9.b. Noli arguere deriſorem, ne fortè te oderit.

In quinque caſibus non tenetur quis corripere fratrem.

Secundus eſt cum timetur defectus probationis, & criminaliter agitur, vbi, ſcilicet, obligatur actor ad talionem, ſi deficiat in probatione. Tertius eſt, cùm prælato tanquam Iudici notum eſt factum, quia notorium, vel ille conuictus eſt, vel confeſſus.

Quartus cum meliori operi, vel ad minus æquè bono vocat aliquis.

Quintus eſt, cum multitudo, vel poteſtas eſt in culpa, vbi correctio plus noceret, quàm prodeſſet Eccleſiæ. Quatuor enim debent attendi in correctione fraterna, ſcilicet, diſcretio, lenitas, charitas, vtilitas, vnde quatuor modis cōtingit malè corripere. Primò per indiſcretionem, vt ſi aliquis manifeſtaret crimen alterius ſine præmonitione, vel, quod probare non poſſet, vel quod poſſet eo cum replicari. *Rom*. 2.c. Qui prædicas non furandum furaris. Qui alium doces, teipſum non doces. Et *ſuprà* 7.a. Quomodo dicis fratri tuo, frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Tales ſignificantur per Oziam, qui cum tacuiſſet nocte cum vxore ſua præſumpſit extendere manum ſuam ad arcā cadentem 2. *Reg*.6.b.& ideo percuſſus eſt à Deo. Vel, quia non portabat eam propriis humeris, ſicut præcipitur. *Num*.

Quatuor attēdēda ſunt in correctione, vnde quatuor modis cōtingit malè corripere.

7.a. Secundò peccat co[illegible] per aſperā obiurgatioē. V[illegible] patus fuerit homo in aliq[illegible] ſpiri[illegible] leſeſtis huiuſmodi inſtruite i[illegible]. *Num*. [illegible] e. Aperuit Dominus os aſinæ, & locuta eſt. Ibi *Hieron*. ſic poteſt Prælatus à ſubdito corripi, non manifeſt[illegible] neq; aſperè. Ideo Maria percuſſa eſt lepra, quia non leniter corripuit Moyſen. *Nū*.12.c. Tertiò peccat corripiēs, ſi nō ex charitate, & compaſſione corripiat: ſed malitioſè, & deriſoriè. Sicut Cham. *Gen*. 9. d. Quarto modo peccat corripiens ſi inutil[iter] corripiat, quod fit quando ſcienter corripit incorrigibilem, vel multitudinem, vel poteſtatem, vbi magis nocet, quàm proſit correctio. Vnde *Prouer*.9.b. Qui arguit impium, ipſe ſibi maculam generat. 2.*Cor*. 6. d. Propter quod exite de medio eorum. Ibi *Aug*. Exire de medio eorum eſt facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiuſq; ſalua pace. Quātum licet dicitur, quia facta correctione in priuato licet correctus nō corrigatur, ſuſtinendū eſt quādoq; pro gradu cuiuſque quia correptor debet attēdere qualis eſt, qui corripi debet, & vtrū vtilis ſit ei ſua correptio. Salua pace dicitur, quia quādoq; tolerādi ſunt mali, & eſt diſſimulanda correptio pro pace Eccleſiæ, vt dicit *Aug*. Quidam tamen dicunt, quòd Prælati tenētur corripere corrigibilem, & incorrigibilem, quia habent officium. Priuata perſona tātùm illum de quo ſperat correptionem. Et hoc verum eſt de publica correptione, quæ pertinet ad officiū prælati vbi ſperatur aliorū correctio: In priuato enim non tenetur prælatus corripere ſubditum ſi ſcit incorrigibilē, & ſine diſcretione, ſed ſapienter diſſimulare debet, ſicut Dominus Iudam nō corripuit. Item nota ordinem correptionis. Primò enim debet reuocari amore, & ideo primò ſingulariter admoneri debet. Poſt timore, & ideò ſecundò dicūtur adhiberi teſtes quos timeat. Et tandem pudore, & ideo ad vltimum dicit, vt vitetur ſicut Ethnicus & Publicanus. Vnde prima correptio eſt amoris, ſecunda timoris, tertia pudoris. Et hunc ordinem debet ſeruare quicunque vult corripere hoc modo: ſi tu ſcis peccatum illius, debes ipſum primò corripere inter te, & ipſum ſolū amicabiliter, ſi te audierit, lucratus es illū, ſi autē te nō audierit, ſiſte ibi donec habeas aliam viam procedendi. Poteſt autem haberi alia via dupliciter, quia illud peccatum, aut eſt iterabile, aut nō. Si eſt iterabile debes aliquibus bonis dicere, qui cum deprehenderint tecum corripiant eum. Si verò peccatum non eſt iterabile, nihilominus debes dicere alicui, vel aliquibus qui poſſunt prodeſſe, & non obeſſe, & coram illis corripe illum. Si te audierit bene eſt, ſi autem non audierit, nuncia Prælato eius, vt admoneat eum, & ſic liberabis animam tuam, nec proditor criminis ſi hoc modo reueles. Vnde ſuper illud *Leu*.5.a. Si peccauerit anima, dicit *Gloſ.Aug*. Videtur mihi, quòd à tali peccato ſe exuit, qui talibus indicat, qui magis prodeſſe, quàm obeſſe poſſunt conuincendo, vel eiiciendo. Si verò aliqui alij ſciunt peccatum, quod tu via corripere, ſimiliter debes eum primò in ſecreto corripere, ne publicè correptus verecundiam perdat, qua perdita remaneat in peccato. Si te non audierit, adhibe tecum vnum, vel duos de illis qui ſciunt, vt qui vnius vocem audire noluit, multorum admonitione corrigatur. Si autem tunc non audierit, multis eſt dicendum, vt qui pudore ſaluari noluit, ſaluetur opprobriis plurimorum, vt dicit *Gloſ*. Si autem nec te ſic audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, vt ſequeſtrationis pudore emendetur. Si verò peccatum manifeſtum eſt omnibus coram omnibus eſt co[rr]ipiendus, ſicut docet Apoſtolus 1.*Tim*.5.d. Sic facere debes ſi es priuata perſona. Si verò Prælatus es & ſcis per viſum, eo ordine procedere debes. Si verò per famam, debes eum corripere ſecretè Si te non audierit, debes adhibere vnum, vel duos ad corripiendum, vt plurium admonitione conuincatur. Si verò nec illos audierit, ſed iurgauerit, debes de officio tuo inquirere, vtrum ita ſit, vt fama dicitur, & ſi inueneris ſic ſe habere, debes punire. Et ſi ille nō vult emendare ſe, debes dicere Eccleſiæ, id eſt, coram Eccleſia excommunicare, vt ſic tanquam hæreticus euitetur. Si verò non potes inuenire teſtes ad procedēdum in inquiſitione, potes ei indicere purgationem. Intelligitur autem hoc præceptum nō ſolum cùm iam factum fuerit, ſed etiam quando eſt in promptu vt fiat. Obſeruari autem debet iſte modus in criminalibus, non in venialibus. Quod ſi prætermiſerit quis ex ſimplicitate, & zelo nō credo, quòd peccet mortaliter. Si verò prætermiſerit ex malitia, peccat mortaliter.

Nota ordinē correptionis.

C

a Amen dico vobis.] Aduenit correctio fraterna secundum processum in littera vsque ad sententiam Ecclesiæ: Ne autem huiusmodi sententiam aliqui contemnant tanquam ab homine factam, ostendit non esse contemnendam, quia robur habet, & firmitatem à Deo confirmante in cælo, quod minister eius facit in terra: Et hoc est. [Amen dico vobis, &c] Iustè, & discretè. Si tamen iniustè ligat Prælatus, id est, excommunicat, sententia ligat, quo ad Ecclesiam, etsi non fortè quo ad [illegible]um. Vnde super [illegible]id *Isai.* 24. b. Ecce autem egressus, &c. [illegible]. Interdum foras quis mittitur, & [illegible]us [illegible]. Alia est ligatio iniustæ satisfactionis, quæ sæpè indiscretè fit, de qua, *infra.* 23. a. Super cathedram Moysi, &c.

b Erunt ligata, & in cælo, &c.] Hoc expositum est, vt [illegible] pr[illegible]. [Iterum dico vobis.] Confortat per præmium, & [illegible] hoc vtramque clausulam præmissam.

d [illegible] si duo ex vobis. [illegible] .Vbi sunt qui ecclesiæ conuent[illegible] contemnere, & venerandæ congrega[illegible] preces [illegible] antefert [illegible] duobus, vel tribus simul posi[illegible] Iesus [illegible] se futurum, & omnia promittit, quæ postulatus fuerit [illegible] facturum, quid non dabit pluribus? Exemplum de [illegible]

e Consens[illegible] de corrigendis peccatoribus vel excommunica[illegible] [illegible]ocilibus, vel per charitatis concordiam in qua [illegible]

f De omni [illegible] quamcumque petierint,] Piè, perseueranter pro se, & ad [illegible]tem.

g Fiet [illegible] à Patre meo, qui in cælis est] Habebunt enim illud, vel æquale tunc, vel quando expedierit.

h Vbi enim sunt duo, vel tres congregati, &c] id est ad salutem propriam, vel ad alterum quærendam, vel gloriam nominis eius manifestandam.

i Ibi sum in medio eorum.] *Petrus Raban.* Amat medium mediator Dei, & hominum, qui in medio doctorum inuentus est. *Lu.* 2. g. Medius stetit ad baptismum [illegible] d. Medius pependit in C[illegible]ce. *Io.* 19. d. Resurgens quoque stetit In medio discipulorum *Io.* 20. e. Medius etiam ad iudicium veniens segregabit hœdos ab agnis. [illegible] c. Sunt duo, vel tres, sed non congregati, qui contra te [illegible] inueh[illegible]ur, [illegible] mordent, & ab inuicem consumuntur. Sunt con[illegible]ti, sed non in nomine Domini, quorum con[illegible] in malitia, in vanitate, in augendis diu[illegible] & in p[illegible]cinijs, & iniurijs suis vlciscen[illegible] congregati sunt, qui ipsius gloriam æmula[illegible] ipsum in omnibus & per omnia fidei ocul[illegible] & mundo corde non desinunt intueri. Ibi pro[illegible]us in medio est, se omnibus offerens, omnes attrahens & [illegible] impertiens vniuersis. Vnde *Ioan.* 20. e. Cùm fores [illegible] clausæ, stetit Iesus in medio. Item in medio quasi [illegible] adiut[illegible] *Gen.* 2. b. Lignum vitæ plantatum est in medio Paradisi.

K [illegible] accedens Petrus.] Dixe[illegible] Videte ne contemnatis vnum ex istis pusi[illegible] si peccauerit, corripe, & præmium p[illegible] si duo ex [illegible] &c. prouocatus ergo Petrus quærit quoties di[illegible] Dicit ergo: Tunc accedens Petrus, [illegible] mentis magis, quàm motu corporis. Vnde dicitur [illegible] prouoc[illegible], ideo bene dicitur hic Petrus, id est, cognoscens.

l Ad eum dixit, Domine quoties peccabit in me frater meus,] id est, contra me, vel in secreto, vel publicè, quia omne peccatum pu[illegible] in totam Ecclesiam est, & dimittam ei? E[illegible] qui[illegible] quod satis erat dimittere septies, dicit i[illegible].

m Vsque septies? Dicit illi Iesus, non dico tibi vsque septies, [illegible] septuagies septies.] Hyperbole est, id est, quoties[illegible] inque peccauerit, id est, semper. *Augustinus* accipit septuagies septies, id est, septuaginta septem vicibus. Septuagies septies: *Gen.* 4. d. Septuplum dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies. Cain possessio, vel lamentatio, Lamech disciplinatio cordis, vel cor, vel humiliatus. Cain peccauit in fratrem corde, ore, opere. Corde, quia inuidit ei, ore, quia seduxit, opere, quia occidit. Et beneficium ei subtraxit, cum dixit: Nunquid custos fratris mei sum ego? Item quia malè tulit, & quia mentitus est. Domine nescio. Et quia desperauit: Maior est iniquitas mea. &c Et ita septies peccauit. Inuidendo, seducendo, occidendo, mentiendo, debitum subtrahendo, malè offerendo, & in desperando, & tamen si pœnituisset, dimissum ei fuisset. Sic quis peccat contra fratrem septempliciter, id est, in animam, intellectum seducendo, affectum corrumpendo, corpus affligendo, necessaria auferendo, sua non conferendo, famam eius lædendo, & malum exemplum præbendo. Sic & Lamech, id est, humiliatu dimittendum, quoties Deus dimittit, qui fit nobis disciplina cordis. *Isa.* 28. c. Sola vexatio intellectum dabit auditui. Et quia seruit nobis dans patientiæ nostræ materiam, & misericordiæ *Genes. cap.* 25. c. Maior seruiet minori. *Prou. cap.* 11. d. Qui stultus fuerit seruiet sapienti.

a Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terram, *b* erunt ligata & in cælo, & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Iterum *c* dico vobis, *d* quia si duo ex vobis *e* consenserint super terram *f* de omni re quamcunq; petierint, *g* fiet illis à patre meo qui in cælis est. Vbi *h* enim sunt duo, vel tres congregati In nomine meo, ibi *i* sum in medio eorum. Tunc *k* accedens Petrus *l* ad eum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque *m* septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. *n* Ideo *o* assimilatum est regnum cælorum *p* homini regi, qui *q* voluit rationem ponere cum seruis suis. Et *r* cùm cœpisset rationem ponere, *s* oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. *t* Cùm autem non haberet vnde redderet, *u* iussit eum Dominus

n Ideo] id est, propter hoc, & in hoc.

o Assimilatum est regnum cælorum] id est, vita iustorum vel Ecclesia militans. Adaptat negotium negotio, non omnes circumstantias omnibus circumstantiis. Dominus enim reuocat dimissa sicut & hic, & ideo expedit dimittere. *Chrysost.* Ne videatur onerosum toties dimittere, adiecit parabulam, & comparationem serui. Quantum enim gutta aquæ ad pelagus, imò in infinitum multò plus deficit amor hominum ad infinitam charitatem Dei.

p Homini Regi qui voluit rationem ponere cum seruis suis.] *Remigius.* Christus meritorum examinator iam per scripturam rationem cum seruis ponit. Allegoria patet ex *Glossa.*

Moraliter autem docemur in hoc adinuicem condonare, alioquin nec Deus in quem quotidie peccamus condonabit nobis. *Eccl. cap.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & à Deo quærit medelam? *Chrysost.* Audite hoc qui pro pecuniis hoc facitis. Si enim pro peccatis hoc facere oportet, multò magis pro pecuniis. *Moralit.*

n Ideo] scilicet, vt sciatis fratribus esse condonandum.

o Assimilatum est regnum cælorum homini Regi,] id est, omnia mansuetè regenti. *Sap. cap.* 8. a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: *Ead.* 12. c. Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Quod est contra austeros, & immisericordes prælatos. De quibus *Ezech. cap.* 34. a. Quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. *q* Qui voluit rationem ponere cum seruis suis. [illegible] Qui merita examinat scilicet in iudicio. *Lucæ cap.* 16. a. Redde rationem villicationis tuæ. In præsenti ponit rationem Dominus cum seruis suis per Scripturas, per creaturas, per doctores, per confessores, per illuminationem propriæ conscientiæ. In quo etiam docentur Prælati, vt non sint negligentes inquirere de statu subditorum suorum. *Prouerb. cap.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c.

r Et cùm cœpisset rationem ponere.] *Interl.* examinare, scilicet intus in conscientia, vel exemplum per alium, vel doctorem, vel confessorem.

s Oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talentorum.] *Interl.* Populus Iudaicus, qui Decalogo instructus multarum transgressionum erat reus.

t Cùm autem non haberet vnde redderet,] Potest enim homo per se ruere in peccatum, sed non resurgere.

u Iussit eum Dominus venundari.] *Ioan. cap.* 8. d. Qui facit peccatum seruus est peccati. 2. *Pet.* 2. d. A quo quis conuincitur, huius, & seruus est.

Nota autem

a Nota autem, quòd est venundatio duplex, scilicet, spiritualis in seruitutem peccati, vel pœnæ in seruitutem corporalem.

a Et vxorem eius] cupiditatem, vel Prælatos Iudæorum. *Remigius.* Pretium quippe venditi, supplicium damnat intelligo. *Isa.* 50.a. In iniquitatibus vestris venundati estis. 4. *Regum.* 4.a. Ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.

b Et filios,] opera, vel subditos.

c Et omnia quæ habebat & reddi] *Chrysost.* Terrere vult, vt per minas ad supplicationem ducat. Vnde subditur.

d Procidens autem B
seruus ille,] quasi coacta.

e Rogabat eum dicens, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi,] sic multi antequam infirmitate, vel necessitate cogãtur, nolunt incipere pœnitentiã, & cum iã non possint aliud facere, tunc primò incipiunt pœnitere. Tarda est ista pœnitentia, non tamen cõtemnenda. *Psalm.* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. *Isa.* 26.b Cùm feceris iudicia tua in terra iustitiam discent habitatores orbis. Misereamur impio, & non discet facere iustitiam. Timere debent illi, qui peccata fecerunt, & nondum pœnitẽtiam inceperunt, quia quantò diutiùs expectantur ad pœnitentiam, tantò grauiùs punientur in gehenna. *Eccl.* 5.b. Ne dixeris Peccaui, & quid accidit mihi triste? Altissimus enim patiens redditor est, de propitiato peccato noli esse sine metu, neque adiicias peccatum super peccatum.

f Misertus autem Dominus serui illius dimisit eum, & debitum dimisit ei.] *Chrys.* Quare ante ratiocinationem non dimisit ei debitum? Vt ad conseruum mansuetior fiat. [Misertus, &c.] Ecce quantum valet humilis oratio, veniam impetrare, & vitæ prolongationem, vt satisfacere possit. *Eccle.* 35.c. Oratio humiliantis se nubes penetrat.

g Dimisit eum.] *Ioan.* 11.f. Soluite eum, & dimittite.

h Egressus autem seruus ille,] id est, de captiuitate liberatus.

i Inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, &c. *Remigius.* Centum denariorum debitor erat, quem de aliquibus commissis in fratrem satisfacere oportebat. Conseruum autem suffocare, in fratrem est vindictam exercere.

K Et procidens conseruus eius rogabat eum dicens, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi:] Emendabo consilio, vel iudicio Ecclesiæ quæ deliqui.

l Ille autem noluit] seipsum considerare vt misericorditer ageret.

m Sed abiit] à bono gratiæ quod conceperat.

n Et misit eum in carcerem.] diræ tribulationis.

o Donec rederet debitum,] id est, vt debitum peccati solueret ne quid in futuro grauius vlciscendum remaneret. Nota vtile est qui mortem meruit, vt promptus sit ad redemptionem, & datur ei redemptio. *Prou.* 13.b. Redemptio animæ viri diuitiæ suæ. *Chrysostomus.* Famulus petit dilationem, & accipit dimissionem. Volebat enim à principio dare, sed nolebat suum donum esse solum, sed huius serui supplicationem vt non incoronatus ascendat.

p Videntes autem conserui eius quæ fiebant.] Conserui sunt Angeli qui nunciant gesta hominum. *Tob.* 12.c. Vel Iudæi boni, & gentiles.

q Contristati sunt valde.] *Chrys.* Non solùm Deo, sed & hominibus displicebat valde.

r Et venerunt & narrauerunt Domino suo omnia, quæ facta fuerant.] Narrant enim ei Angeli, & sancti quæ fiunt in terris conquerendo de persecutoribus, vel orando pro eis.

s Tunc vocauit illum Dominus suus.] *Remigius.* Vocatio hæc intus in conscientia est cum quis in desperationem incidit.

venundari, a & vxorem eius b & filios, c & omnia quæ habebat & reddi. d Procidens autem seruus ille, e rogabat eum dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. f Misertus autem Dominus serui illius dimisit g eum, & debitum dimisit ei, h Egressus autem seruus ille, i inuenit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum dicens: Redde quod debes. Et k procidens conseruus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. l Ille autem noluit, sed m abiit, n & misit eum in carcerem o donec redderet debitum. p Videntes autem cõserui eius quæ fiebant, q contristati sunt valde, & r venerunt & narrauerunt Domino suo omnia quæ facta fuerant. s Tunc vocauit illum Dominus suus, & t ait illi: Serue u nequam, x omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: y nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui z sicut & ego tui misertus sum. Et a iratus Dominus eius tradidit eũ tortoribus, b quoadusque redderet vniuersum debitum. Sic & c pater meus cælestis faciet vobis, si d non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.

C A P. X I X.

Et factum est, cùm consummasset Iesus sermones istos, f migrauit à Ga-

t Et ait illi, serue nequam.] quasi non æquus in misericordia facti exhibenda quæ tibi priùs exhibita est. Vnde *super: Deus vltionum Glo.* Noli misericordiæ pontem subuertere quem transisti. Psalm. 93.

u Nequam,] *Chrys.* Quando decem milia talentorum debebat, non vocauit eum nequam nec conuitiatus est, quando autem ingratus factus est, tunc dicit, serue nequam. Audiamus auari, quantus ad nos sermo factus est, audiamus & immisericordes, quoniam non aliis sumus crudeles, sed nobisipsis. Vis te memorare malorum, tibi ipsi rememoraris non alii. Sup. 6.b. Marc. 11.d. A Mar c. 10.a.

x Omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me.] Orationes, ieiunia, eleemosynæ, & similia, cum sint directè quærentibus summum bonum remedia peccatorum, sed de vaga fluctuatione mentis vertuntur, in falsæ spei securitatem, & in peccati fomitem. Hinc est illud. Et oratio eius fiat in peccatũ. *Chrys.* Duo quærit à nobis Dominus. Et nostram partem recognoscere, & aliis dimittere. Qui enim sua intelligit, facilius conseruo dimittit. Quantò maiora iniusta tibi fecit, tantò maiorum peccatorum dimissionis causa tibi existit. Si diabolus factus est Iob, & aliis sanctis occasio coronarum, cur ô homo & tu formidas inimicum?

y Nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui.] *Tob.* 4.c. Quod ab alio oderis, &c. *Eccl.* 28.a Homo homini seruat iram, &c. *Luc.* 6.f. Dimittite, & dimittemini. *Iac.* 2.c. Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiã. *Eccl.* 31.b. Intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso. *Iob.* 5.d. Visitans speciem tuam non peccabis.

z Sicut, & ego tui misertus sum.] *Chrysost.* Et si graue videtur damnum, oportebat aspicere lucrum, quod factum est. Si graue videtur præceptum, cogita præmium. Et si graue est reconciliari ei qui contristauit, hoc est grauius incidere in gehennam.

a Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus.] Romanis. Vel tartareis ministris.

b Quoadusque redderet vniuersum debitum.] Vniuersum debitum quidam dicunt non illud quod iam condonatum est, sed potiùs misericordiam quam aliis impendere debuit pro eo quòd misericordiam acceperat.

c Sic, & pater meus cælestis faciet vobis.] id est, repetet à vobis dimissa. d Si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.] non solum de ore.

EXPOSITIO CAP. XIX.

Et factum est cum consummasset, &c.] Postquam docuit discipulos in fide, & moribus, nunc migrat ad passionẽ docens quæ sunt necessaria singulis in suo statu. Primò quid coniugatis, ibi [Quod ergò coniunxit, &c.] Secundò quid omnibus quoniam munditia ibi [Sunt enim Eunuchi, &c.] Tertiò, quid perfectis ibi [Si autem vis ad vitam ingredi, &c.] Vltimò subdit præmium perfectorum, ibi [Amen dico vobis, quod vos, &c.] Dicit ergo: e Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos,] quia fecit quod docuit: *Act.* 1.a. f Migrauit à Galilæa] In hoc docet prædicatores fugere mundum, & mundi curam 2. *Timoth.* cap. 2.a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. *Luc.* 9.g.

latibus. *Luc.* 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratrum, &c. *Luc.* 40. b. Super montem excelsum ascende. *Ioan.* 15. c. De mundo non estis.

a Et venit in fines Iudææ.] Confessio laudis in contemplatiuis, confessio fidei in prædicatoribus, initium Iudææ, confessio peccatorum in pœnitentibus. *b* Trans Iordanem,] quia tales non timent iudicij riuum. De quo *Dan. cap.* 7. c. Fluuius igneus rapidúsque egrediebatur è facie eius.

c Et secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. *Raban.* Hic conueniunt ex pietate, vt doceantur & infirmi sanentur. Hos deuotio pietatis, illos stimulus adduxit. *d* Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum,] vt deciperent.

Gen. 1. d. *Gen.* 2. d. *Ephes.* 5. g. 1. *Cor.* 6. d.

e Et dicentes: si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa] supple, & viuente ea aliam ducere. Plus enim delinquunt in subintelligentia, quàm in superficie sermonis. *Eadem infrà.* Qui dimiserit vxorem suam, & qui aliam duxerit mœchatur. Si diceret, quòd dimittenda esset, contra prædicationem faceret, si diceret, quòd non, contra legem Moysi faceret.

lilæa, *a* & venit in fines Iudææ *b* trans Iordanem, *c* & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et *d* accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, *e* & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa? *f* Qui respondens, ait illis: Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum, & fœminam fecit eos. Et dixit: *g* Propter hoc *h* dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, *i* & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi: *k* Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij *l* & dimittere? Et *m* ait illis. Quoniam Moyses *n* ad duritiam cordis vestri *o* permisit vobis dimittere vxores vestras, *p* ab initio autem non fuit sic: *q* Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem, *r* & aliam duxerit, mœchatur. Et *s* qui dimissam duxerit, mœchatur. *t* Dicunt ei discipuli. Si ita est causa hominis cum vxore, *u* non expedit nubere. *x* Qui dixit illis, *y* Non omnes capiunt verbum istud, *z* sed quibus datum est. Sunt *a* enim eunuchi *b* qui de matris vtero sic

f Qui respondens ait illis, non legistis, quia qui fecit ab initio, &c. & dixit Per Adam, scilicet in persona Dei.

g Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ,] inseparabiliter, id est, ad aliam non transibit ea viuente.

h Dimittet patrem, & matrem] quia cum his personis tantum contrahere prohibitum est à Domino.

i Et erunt duo in carne vna] procreanda, Vel quia efficitur cum vxore vna caro.

k Quid ergo Moyses mādauit dari libellum repudij. *Deut.* 24. a. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudi, & dabit in manu eius, & dimittet eam de domo sua. Libellus repudij continebat repudij ... repudiantis, causam repudiata sufficienter assignatam, & quod nunquam cognouerit eam.

l Et dimittere. ... Repudium malum est, tamen cum ratione licitum est ... quadem meretricem dimittat, aliàs autem malè ... tam castiget, & teneat, ... ibus modis ... docendo secundum Deum, si timorem Dei non sentit, improperando, vt ... sic erubescat, si nec pudorem sentit frequenter cont...s, faciat quod dicit Salomon: Cor durum bacul... percute.

m Et ait illis, quoniam Moyses, non Dominus.

n Ad duritiam cordis vestri. ... In ips... caput ... peccatum, & hic & semper quando accusant.

o Permisit vobis dimittere vxo... vestras id est, quasi iubet di...ttendi modum, non dimittionem

p Ab initio autem non fuit sic q.d. ... sic ... lex naturalis. ... Si filius Dei ... inquiunt, quare continuas ministrum ... homo putas es, quare reprehendis tuum auctore... malum est, quare præcepit ... vero bonu, quare destruis Responde... propter duritiam vestram, sic hodie multis propter duritiam e...um ... mittitur dimittere ecclesias de quibus vix ... A... autē non sic fuit quia antiquitus to ebant acce... propt... zel... animarū, & præ... propter zelum Dei ... *cap.* 21. d. Qui ipsi ... animas sapie... Nūc autē non propter animas ... Eccl... sed ... propter diuitias: Cuius signum est, quod propter diuitem dimittitur pauper. *Iere.* ... *cap.* 2. b. Induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius & optima illius, & ingressi contaminastis terram meam.

q Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem.] Ob fornicationem enim corporalem, vt spiritualem debet se diuidere.

r Et aliam duxerit,] dimissa viua, mœchatur. *Ambrosius, super primam Epistolam ad Corinth.* Non permittitur mulieri, vt nubat si virum suum causa fornicationis dimiserit. Item Non subiecit de viro, sicut de muliere Dominus, quòd si dimiserit manere sic, quia viro licet ducere vxorem, si dimiserit suam peccantem, quia non ita lege constringitur vir, vt mulier, caput enim mulieris est vir. *Raban.* Verba sunt Ambrosij operti non vtere, eadem enim lege tenetur vir, & vxor, & quo ad hoc pares sunt.

1. *Cor.* 7. b. *Deut.* 24. a. *Sup.* 5. a. *Marc.* 10. a.

B

Marc. 10. b. *Luc.* 16. d.

s Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Præter eum, qui dimisit eam. Idem. Viuente viro. Et hoc totam subintelligendum est quæstione supra dicta.

t Dicunt ei discipuli, si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.] Hoc dupliciter legitur. [Si ita est causa, id est, si tanta est occasio manendi cum vxore, vt nullo modo sit dimittenda, nisi pro fornicatione, non expedit nubere. Vel, id est, si vna est causa tantum pro qua dimittitur vxor, scilicet fornicatio, non expedit nubere. Hoc vult *Glossa Augustini.*

u Non expedit nubere.] Leuius est præliari ad concupiscentiam naturæ, quàm ad mulierem perniciosam. *Hieronymus.* Si fuerit iracunda, si malis moribus, luxuriosa, gulosa, vaga, ebriosa, iurgatrix, & maledica, seu quolibet huiusmodi, velimus, nolimus sustinenda est. Cum enim liberi essemus voluntate subiecimus nos seruituti. Vnde 1. *Corinth.* 7. a. Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.

x Qui dixit illis, non omnes capiunt verbum istud,] scilicet vt contineant, quasi acceptum non habent continere 1. *Cor.* 7. b. Melius est nubere quàm vri.

y Non omnes capiunt] vt impatientes libidinis naturaliter frigidi, vel sine instrumentis nati, quibus non est meritorium continere.

z Sed quibus datum,] ex gratia.

a Sunt enim eunuchi:] Quorum sunt multa genera. Quidam sunt sine instrumentis nati, hi propriè castrati dicuntur, quasi castinati, horum nullum est meritum, vel demeritum. *Multa genera eunuchorum.*

Item f... cti propter captiuitatem, vel propter matronum delicias, sci licet spadones à spatha genere ferri. *Eccl. cap.* 30. c. Bona ... abscondita in ore clauso, sic spado complectens virginem, & suspirans. Et *cap.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam.

Item ... gidæ naturæ, vel senes, vel pueri.

Item a... tinentes tantùm propter pollicitam iustitiam, vel culturam idolorum, vel detestantes omnem concubitum, vt quidam hæretici 1. *Thessalon. cap.* 4. a. In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, doctrinis dæmoniorum in hypocrysi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit. Et abstinentes etiam tantum pro fauore humano.

Item continentes solo intuitu mercedis æternæ, quasi bene vincentes. Eunuchus enim dicitur ab eu bonum, & nichos victoria. *Isaiæ cap. tale.* 56. b. Non dicat eunuchus, ego lignum aridum, & cæt. Ibidem. Hæc dicit Dominus eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegerint, quod volui, dabo eis in domo mea, & in muris locum & nomen melius à filiis, & à filiabus. *b* Qui de matris vtero sic nati sunt] id est, castrati propriè, i. casti nati: Et cū his

a computan-

A computantur senes, & pueri. *a* Et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus] *ad literam*, id est, fauore hominum abstinentes, & continentes, vt hypocritæ, qui licet contineant, non tamen propter Deum. Hi sunt claustrales, & obedientiarij mundi, & inanis gloriæ. *Hieronymus*. Qui persuasione hæretica simulant castitatem, vt mentiantur veritatis religionem. Hi ab hominibus propriè dicuntur spadones à spatha quasi spathones.

Matt. 10.c. Luc. 18.d. *b* Et sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt, &c.] Hi dicuntur eunuchi, ab eo quod est bonum, & nichos, quod est victoria, quasi boni victores. *Chrysost.* Maledictioni sobnoxius est, qui abscindit membrum. Abscindere enim membrum dæmoniacæ actionis est & diabolicarum insidiarum à principio opus fuit, vt Dei operibus detrahant, vt homini noceant, vt naturæ imputetur vitium non electioni, vt dupliciter noceant, & membra abscindantur, & naturalia putent peccata. Si mens sobria fuerit nat[...]ium motuum nocumentum nullum erit. Argumentum quod primi motus non sunt peccata.

C

nati sunt, *a* & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, *b* & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. *c* Qui potest capere, capiat. *d* Tunc *e* oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. *f* Discipuli autem increpabant eos. *g* Iesus verò ait illis: Sinite paruulos & nolite eos prohibere ad me venire, *h* talium n. est *i* regnum cælorum. Et *k* cùm imposuisset eis manus, abiit inde. Et *l* ecce vnus accedens, ait illi: *m* Magister bone quid boni faciam vt habeam vitam æternam? *n* Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus. Si *o* autem vis ad vitam ingredi serua mandata. Dicit illi; *p* Quæ? *q* Iesus autem dixit. Non homicidium facies, non adulterabis; Non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum, & matrem, & diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dicit illi *r* adolescens Omnia hæc custodiui à iuuentute mea, *s* quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes *t* & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, *x* & veni sequere me. *y* Cùm audisset autem adolescens verbum, *z* abiit tristis: erat enim habens multas possessiones. *a* Iesus autem dixit discipulis suis. Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum.

c Qui potest capere capiat, scilicet, vt sit castus, vel intelligat quæ dico.

d Tunc.] *Rab.* Quando de castitate faciebat sermonem.

e Oblati sunt ei paruuli vt manus eis imponeret, & oraret, id est, voce benediceret.

f Discipuli autem increpabant eos] *Hieronymus*. Non quòd nollent eis Saluatoris & manu, & voce benedici, sed quod needum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

g Iesus verò ait illis, sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad venire] *Prou.* 3.d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales, & ipse benefac. *Beda* Herodiana credulitas, & Ægyptiaca malitia est nascentem prosequi saluatorem, & allidere paruulos Israel.

h Talium enim] id est, simplicium non superborum. *Iacob* 4.b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

i Est regnum cælorum,] id est, vita æterna.

k Et cùm imposuisset eis manus abiit inde.] *Hilarius* Munus enim, & donū Spiritus sancti per impositionem manus & prædicationem, cessante legis opere dandum erat gentibus. Vnde infantes gentis forma sunt, quibus per fidem, & auditum salus redditur, regnum Dei, id est, doctrinam Euangelij sicut pueri accipiamus, quia nec puer in discendo contradicit auctoribus: nec ponit rationes aduersus eos sed fideliter suscipit, obtemperat, & acquiescit. Vnde *suprà cap.* 18.a. Nisi conuersi fueritis, &c.

l Et ecce vnus accedens ait illi. *Marc.* 10 c. dicitur quòd iste habebat multas possessiones. Et *Luca* 18.b. Contristatus est, quia diues erat valdè.

m Magister bone quid boni faciam, vt habeam vitam æternam. *Ioan.* 7 c. Quid faciemus vt operemur opera Dei.

n Qui dixit ei, quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus] essentialiter, alij participatione.

o Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata,] pertinentia ad dilectionem proximi, quod est certum signum dilectionis Dei 1. *Ioan. cap.* 4.e. Si diligimus inuicem Deus in nobis manet. *Roman.* 14. c. Qui diligit proximum, legem impleuit.

p Dicit illi, quæ.] Tentando quærit: quasi non legerit, vel ne possit iubere contraria.

q Iesus autem dixit, non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, &cæt.] *Leu. cap.* 19. d. Diliges amicum tuum sicut teipsum. *Interl.* *Septuaginta* proximum. *Hieronymus super Epistolam, Ephes. capitulo* 5. g. Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat. Quæ est ergò differentia inter proximi & vxoris dilectionem? Solut. In proximo, sicut est aduerbium similitudinis, in vxore autem approbationem, & confirmationem cum pondere quodam sonat. Sicut dicitur: Iste fecit sicut vir. Et illud. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Nota autem secundùm *Hieronymum* iste malus fuit, quia iuxta *Lucam*, 18 d. Non animo discentis, sed tentantis accessit, quod colligitur ex eo quòd fuit Iudæus & Princeps, & decalogo legis instructus. *Iob.1.b.* Sciens etiam, quod illius obseruantia sufficiebat ad salutem, & ad vitæ æternæ merita. Videtur etiam fuisse auarus, quia audito Domini consilio, abiit tristis tanquam molestè sustinens sua dare. Cuius etiam occasione Dominus statim subdit de auaro, dicēs, quod difficilius, &c. *Beda* aliter sentit de eo, adhærens verbo. *Marc* 10.c. dicentis: Intuitus Iesus eum dilexit eum. Sed intelligas prius accessisse animo tentandi, & post contritus animo discendi. Vel non est curandum, si dissonent expositores in huiusmodi quæ sunt de articulis fidei, nec semper tangit Spiritus sanctus corda expositorum.

r Dicit illi adolescens, omnia ad hæc custodiui à iuuentute mea.]

Hieronymus. Mentitur. Si enim diligere proximum suum sicut seipsum, id est, opere complesset, non esset tristis cum sua dare pauperiqus iuberetur.

s Quid adhuc mihi deest, ait illi Iesus. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes] non partem.

t Et da pauperibus,] Non diuitibus. *Psalm.* 111. Dispersit dedit pauperibus.

u Et habebis thesaurum in cælo.] Id est, retributionem multam.

x Et veni sequere me.] *Chrysostomus* & *Hilarius* exponunt de populo Iudaico, qui adolescens erat, non ætate, sed leuitate, moribus immaturis non annis: Cuius natiuitas fuit à tempore Abrahæ vsque ad exitum de Ægypto, vsque tunc quasi infans fuit. Iuuentus à tempore Moysi vsque ad reges. Virilitas autem vsque ad transmigrationem Babylonis. Senectus autem vsque ad Christum Iesus tamen intuebatur eum, vt reliquiæ saluæ fiant. Hic vendere confidentiam legis, & sacrificiorum quibus carnaliter vtebatur relinquere iubetur, & admonetur. Omnia enim mandantur fœlici commercio mutari, vt illa deinceps gentibus spiritualiter pauperibus sub ipsius veritate corporis sint diuidenda. Sed Iudaicus populus his auditis tristis abscessit.

y Cùm audisset autem adolescens verba hæc.] *Chrysost.* Hæc sunt verba quæ contemptum mundi in vniuerso mundo, & voluntariam persuasere paupertatem. Iste adolescens tum significat populum Iudæorum, tum laudatores aliorum aut imitatores. In quorum persona dicit Balaam, *Numer.* 23.b. Moriatur anima mea morte iustorum. Tum etiam eos, qui quærunt consilia, & contristantur si sibi non placent. *Prouerb.* 18. a. Non recipit stultus verba prudentiæ nisi ea dixeris quæ versatur in corde suo. Vel iterum eos, qui volunt meliùs per viam mandatorum ire onerati, quàm leuiùs, & expeditiùs currere per viam consiliorum. *z* Abiit tristis.] Et quare? Erat enim habens multas possessiones] quæ suffocant verbum Domini *suprà cap.* 13.c.

a Iesus autem dixit discipulis suis: amē dico vobis, quia diues diffi-

ues difficile intrabit in regnum cælorum.] *Luc.* 18. e. Quàm difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt. *Marci* 10. c. Quam difficile est confidentes in pecuniis introire in regnum Dei.

a Et iterum dico vobis, facilius est,] id est, minus impossibile est, quia hoc non repugnat Dei iustitiæ, & potentiæ, sed diuitem intrare in regnum cælorum magis repugnat. *Marc.* 10. c. *Luc.* 18. e.

D

c Camelum per foraman acus transire] Porta erat in Ierusalem quæ acus dicebatur, per cuius foramen non nisi exonerati transire poterant, sic non nisi depositis diuitiarum curis intrant in regnum cælorum. Nota quòd habere, & amare diuitias malum est, & hoc est auari. Non habere, & amare deterius, hoc ærumnosi. Habere & non amare bonum, sicut Abraham. Nec habere nec amare melius, vt Paul perfecti.

e Quàm diuitem.] Diues populus Iudaicus. Item diuitiis mundi oneratus, & inflatus.

b Facilius est camelum,] id est, quemcunque peccatis onustum. Camelus licet magnum sit animal, tamé quasi adhuc vellet esse maius, habet gibbum in dorso, in hoc superbia. Item super camelo sine ligamine iacet sarcina, sic super peccatores sarcina peccatorum. Item facile ad terram inclinatur, & sursum non potest caput erigere propter gibbum. Oculi stultorum in finibus terræ. *Prou.* 17. d.

d Per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum cælorum.] Per foramen acus, id est, fidem vulnerum Christi, qui in aduentu primò perforatus est, & in secundo perforauit ad modum acus. *Cant.* 2. g. Veni columba mea in foraminibus petræ. *Is.* 2. c. Ingredere in petram & absconderere in fossa humo à facie timoris Domini, &c. De hac acu, *Exod.* 26. a. Vbi cortinæ tabernaculi leguntur factæ ab opere plumario acuali, scilicet, Prælati protegentes, & ornantes Ecclesiam, facti sunt boni opere acus Christi. *Prou.* 11. d. Qui confidit in diuitiis suis corruet & 28. c. Qui festinat ditari non erit innocens.

f Auditis autem his discipuli mirabantur valde.] ex Dei responsione, quod seruantibus mandata ingressus in cælum, facientibus consilia thesaurus in cælo promittitur. Hæc enim mira videntur, & quod, scilicet sequentes Christum iudicabunt.

g Dicentes, quis ergò poterit saluus esse,] cum pauci sint qui non habeant, vel non ament diuitias.

h Aspiciens autem Iesus,] id est, radios gratiæ suæ ad eos transmittens contra tentationem cupiditatis. Videt enim Dominus extramittendo. *Sap.* 4. c. Respectus eius in electos illius.

i Dixit illis apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.] *Luc.* 1. c. Non erit impossibile apud Deum omne verbum. *Gene.* 18. b. Nunquid Deo quicquam est difficile.

k Tunc respondens Petrus dixit ei.] Audito præmio mandata seruantium, & omnia vendentium, prouocatus audite vult omnia, & etiam voluntatem habendi relinquentium præmia, si tamen etiam sequantur Dominum.

l Ecce nos reliquimus omnia.] *Interl.* id est, voluntatem habendi.

m Et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?] q. d. quod præmium inde consequemur?

n Iesus autem dixit illis, amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me] Non dicit qui reliquistis omnia, sed cum duo dixisset, Petrus alterum sumit. Notatur autem in hac serie thesaurus, & thesauri locus.

o In regeneratione,] id est in resurrectione.

p Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis, & vos super sedes duodecim.] *Chrysost.* De sede Dei adi Prophetam: Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. *Psal.* 46. Omnes credentes sunt sedes maiestatis eius. Vnde quia non hic de tèpore futuri iudicij dicit, sed de vocatione omnium gentium, non tantum dixit. Cum venerit filius hominis sedens, sed cùm sederit. Ex eo cœpit sedere in sede maiestatis, ex quo credere in eú cœperunt gentes. Ex etiam tempore Apostoli sederunt super duodecim Thronos: id est, in omnib Christianis secundùm diuersitates animarum. Suscipientes verbum Petri, Thronus eius fuerunt, & sic de aliis. Apostoli sedes Dei, fideles homines sedes Apostolorum. Doctrinis itaque & exemplis condemnantur quotidie nolentes credere de duodecim tribubus Israel. Tribus autem Leui quæ duodecima est, subintelligitur in duodecim, quæ est in diuisione terræ promissionis, nó accipiès partem, diuersa est per duodecim tribus quarum decimas & oblationes retinuit. *Marc.* 10. *Luc.* 15. f.

Et *a* iterum dico vobis: *b* Facilius est *c* camelum *d* per foramen acus transire, quàm *e* diuitem intrare in regnum cælorum. *f* Auditis autem his discipuli mirabantur valde, *g* dicentes: Quis ergò poterit saluus esse? *h* Aspiciens autem Iesus dixit illis: *i* Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. k Tunc respondens Petrus, dixit ei: *l* Ecce nos reliquimus omnia, & *m* sequuti sumus te: Quid ergo erit nobis: *n* Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quòd vos qui sequuti estis me in *o* regeneratione, *p* cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim *q* iudicantes duodecim *r* tribus Israel. Et *s* omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, *t* centuplum accipiet, *u* & vitam æternam possidebit. *x* Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

q Iudicantes duodecim tribus Israel] contra. *Ioan* 3. b. Qui non credit iam iudicatus est. Item secundùm *Aug.* Infideles nec iudicabunt nec iudicabuntur. Solui. Duplex est credere, & tunc duplex iudicium, scilicet discussionis & códemnationis. *r* Tribus Israel] id est, reprobos de duodecim tribubus.

s Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum,] id est, nominis mihi exaltationem. Vel id est, honorem meum. *t* Centuplum accipiet,] in præsenti pro vno fratre carnali centum spirituales, quia omnes bonos. *Psal.* 118. Particeps ego sum omnium timentium te. Vel gratiam, quod in centuplum valet.

u Et vitam æternam possidebit] tanquam hæreditatem.

x Multi auté erunt primi nouissimi, & nouissimi primi,] id est, multi qui erant in primo statu, & eminentiori omnia propter Deum relinquentes, erût in statu nouissimo, & inferiori, scilicet à priori descendentes, & econuerso. Vel, primi id est, qui prius fuerunt in charitate habètes reperiuntur in peruersitate, & econuerso Quia ita sit, patet per sequentem parabolam. Non tamen vsquequaque est expressa similitudo, in parabola enim ponuntur primi, & nouissimi.

EXPOSITIO CAP. XVII.

SImilem est regnum cælorum, &c.] Illud cap. diuitur in tres partes. In prima ostendit parabolam quam in proximo dixerat supra, scil. quod erunt primi nouissimi, &c. In quo docet fugere otium, inuitans nos ad laborem. In secunda prædicit discipulis imminere, scilicet passioné redarguens ibidem filios Zebedæi, in quo inuitat nos ad humilitatem, ibi [Et ascendens Iesus Ierosolymam, &c.] In tertia igitur de curatione duorum cæcorum, vbi exhortamur ipso facto ad constantiam orationis, ibi: Et egredientibus, &c.

Mysticè. Paterfamilias est Deus, operarij ab eo conducti in vineá sunt creditores ad Ecclesiam excolendam cóstituti, quæ nomine vineæ solent intelligi. *Isa. cap.* 5. b. Vinea Domini Sabbaoth domus Israel est. Mane, hora tertia, sexta, nona, intelliguntur anteactæ ætates in quibus vocatus est populus Iudaicus, vndecima verò ætas, in qua, & gentilis, & Iudaicus populus vocatus est. Et exponitur de ætatibus Macrocosmi, & etiam microcosmi. Et exponitur primo mane, id est, prima ætate mundi, vel intelligentiæ humanæ, quæ in primis fuit modica ad cognoscendum Deum. *Mysticè.*

c Exiit primo mane, &c.] id est, vocauit prædicatores, vt eos qui adhuc in ætate tenella sunt vocarent de macrocosmo. Secundùm *Hieron.* Mane vsque ad diluuij inundationem, operarij Adam, & alij Patriarchæ. Hora tertia vsque ad circumcisionem, operarij Noë, &c. Hora sexta vsque ad

legis dationem

legis dationem, operarij Moyſes, & cæteri. Hora nona vſq; ad Regum vnctionem, operarij Dauid, & cæteri Prophetæ. Vndecima vſque ad Christi, & Apoſtolorum prædicationē, operarij Christus, & Apoſtoli, & cæteri prædicatores Dicit ergo. a Simile eſt, &c.] id eſt, præſens Eccleſia, id eſt negotium quod fit in Eccleſia præſenti, negotio, quod ab homine patreſamilias fit, vel fieri potuit.

A

C A P. X X.

Simile eſt regnum cœlorum *b* homini patrifamilias, qui *c* exiit primo mane *d* conducere *e* operarios in *f* vineam ſuam. *g* Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, miſit *h* eos in vineam ſuam. Et *i* egreſſus circa horam tertiam, vidit alios ſtantes in foro otioſos, & *k* dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam, & nonam horam, & fecit ſimiliter. *l* Circa vndecimam verò horam exiit, & *m* inuenit alios ſtantes, & dixit illis: *n* Quid hic *o* ſtatis *p* tota *q* die otioſi? Dicunt *r* ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: *s* Ite & vos in vineā meā. Cum *t* ſero autem factum eſſet, dicit *u* Dominus vineæ *x* procuratori ſuo: *y* Voca operarios & redde *z* illis mercedem, *a* incipiens à nouiſſimis vſque

b Hominis patrifamilias.] *l.* Paterfamilias Chriſtus eſt, cuius domus eſt cælum, & terra. Familia omnis creatura. *Phil.* 2.b. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. Qui quaſi triſtegam ædificauit. *Gen.* 6.c. Vt ſuper terrā eſſent certantes. *Iob* 8. a. Militia eſt vita hominis ſuper terram. In inferno victi, in cælo victores. Vtrumque dedit nobis quaſi modicum guſtum, noctem de inferno, lucem de cælo. Vinea iuſtitia eſt, vites, caſtitas, manſuetudo, patientia, & ſimilia. Adam poſitus eſt ad colendum, non coluit, & proiectus eſt. Nos poſiti ſumus ad colendum iuſtitiam, ſi neglexerimus, proiiciemur, ſicut & Iudæi proiecti ſunt. Ruina præcedētiū admonitio debet eſſe ſequentium. Minus digni venia erunt ſecundi, quàm primi. Secundùm *Greg.* exponitur de Microcoſmo. Mane eſt intelligentia puerorum, quæ parum claret vt lux matutina. Hora tertia, intelligentia adoleſcentiū, quæ proficit in calore charitatis, & ſplendore cognitionis. Hora ſexta, intelligentia iuuenum. Nona intelligentia ſenectutis quando ſol id eſt calor ætatis deſcendit. Vndecima, intelligentia ætatis decrepitæ. *c* Qui exiit, &c.] *Chry.* Quando non cognoſcitur in ſecreto eſt, ſed quādo cognoſcitur exit conducere operarios, ex occulto progrediens ad notitiam. *d* Conducere operarios] *Iſa.* 61.b. Filij peregrinorum agricolæ, & vinitores veſtri erunt. *f* In vineam ſuam] *Iere.* 2. d. Ego te plantaui vineam electam. *e* Operarios.] *Chryſ.* Mercenarij ſumus. Mercenarius ſine opere eſſe non poteſt. Opera autem noſtra ſunt opera iuſtitię, non vt agros colamus, & vineas, non vt diuitias acquiramus, & honores congregemus. Et quamuis hoc ſine peccato facere poſſumus, tamen non ſunt opera noſtra, ſed diæta noſtra. Sicut ergo nemo conducit operarium, vt hoc ſolum faciat quod manducat, ſic nos non ideò vocati ſumus, vt hoc ſolum operemur, quæ ad noſtrum pertinet vſum ſed ad gloriam Dei. Et ſicut mercenarius totum diem impendit circa opus, modicam horam circa cibum, ſic & nos debemus omne tempus impendere circa gloriam Dei & modicā partē circa terrenos vſus. Et ſi mercenarius ea die qua opus non fecerit erubeſcit intrare domum, & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare Eccleſia, & ſtare in conſpectu Dei, quādo nihil boni geſſiſti. *g* Conuentione, &c.] Ille denarius valebat decem nummos vſuales.

a Denarius autem ſignificat vitam æternam. *h* Miſit eos, &c.] vt ſ. eam colerent, & cuſtodirent. *Gen.* 2.c. Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum. *Cant.* 1. Poſuerunt me cuſtodem in vineis. *Chryſ.* Mercenarius poſitus eſt in vinea, ſi neglexerit, non ſolum mercedem perdit, ſed & defertæ vineæ damnum exigitur ab eo. Vinea Domini non extra nos eſt, ſed in nobis plātata eſt. Qui peccatum facit diſſipat eam, qui bona facit, colit. *i* Et egreſſus, &c.] *Chryſoſt.* Peccatores mortui ſunt, nō otioſi. Qui diabolo ſeruit, mortuus eſt, qui Dei opus non operatur, otioſus eſt. Qui aliena tollit, mortuus eſt, qui ſua non dat, otioſus eſt. Coluiſti vitem miſericordiæ, ſi das, & ieiunij, ſi ieiunas. Si inuides meliori, mortuus es, ſi nec inuides, nec congaudes otioſus es.

K Et dixit illis: Ite &c.] Vnicuiq; enim reddetur ſecūdùm quod meruit. *Ioan.* 14 a. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Illi autem abierunt. *l* Circa vndecimam verò horam exiit.] *Chryſ.* Iam nos in nouiſſima mundi margine ſtamus. 1. *Ioan.* 2.c. Filioli nouiſſima hora eſt. Duodecima hora non eſt iam integra. Vnde putas, quia candor iuſtitiæ iā receſſit de mundo, & ſol gratiarum radios reuocauit, & totam terrā nigredo mendaciorum, & iniquitatum quaſi nox fuſca cooperuit, niſi quia iam duodecima hora finitur? Vbique tenebras vides, & dubitas diē trāſire? Prius in vallibus fit obſcuritas die declinante, ſic prius in laicis, & ſæcularibus incipit obſcuritas, nūc autē quādo vides quod ſacerdotes poſitos in ſummo vertice dignitatum, qui montes dicuntur apprehēdit iniquitas tenebroſa, quomodo dubiteris, quia finis mundi eſt? *m* Et inuenit alios ſtantes: & dixit illis: quid hic ſtatis.] Hic, id eſt in hoc loco tam periculoſo, laborioſo, tam monſtruoſo, ſuſpicioſo, lutoſo. *n* Quid] cum habetis conductores collaboratores, temporis opportunitatem, laboris ſuauitatem, mercedis ſaturitatem. *o* Statis mandatorum Dei obliti, rugitu leonis ſtupefacti, carnis illecebris confracti. *p* Tota die,] id eſt, tota vita.

q Otioſi vobis nihil proficientes, proximis non ſubuenientes. Deo non ſeruientes, hoſtibus non reſiſtentes, pœnitentiam non agentes, in poſterum non prouidentes. *r* Dicunt ei, quia nemo nos conduxit.] Conductores ſunt prædicatores, qui debent operarios congregare, ipſos de mercede certificare, vineam primò intrare. *Chryſ.* Neſcitis quia qui non operatur in hoc ſeculo non manducat in futuro. Dies iſte dies operationis, dies qui ſequitur feriatum eſt. *ſ* Dicit illis: Ite & vos in vineam meam.] *Chryſ.* Qui vocati ſunt in prima, & tertia, & ſexta, & nona non dicunt hoc quod iſti, quia omnes iſti conducti ſunt, & ſciuerunt Dei promiſſa, gentes verò non. *Idem.* Certum pactum ex denario non fecit niſi cum primis. Cum Adam enim pepigit, cum cæteris poſt eius lapſum non, quia tantum paratus eſt tribuere quātum mercenarij recipere non ſperabant. *t* Cum ſerò autem factum eſſet] *Chryſ.* Conſidera, quod ſerò reddit mercedem non, manè. *Pſ.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. *Prou. cap.* 20.c. Hæreditas ad quā feſtinatur in principio, &c Lucifer mane voluit habere mercedem, antequam laboraſſet. *Iſa. cap.* 14.c. Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, &c. Aſcendam in cœlū, &c. Serò autem, eſt mors hominis, propter obſcuritatem, frigiditatem, obliuionem, retributionem, completorium. *u* Dicit Dominus vineæ] Pater.

x Procuratori ſuo] Id eſt filio, qui propitius curat à ſpirituali miſeria, propinus curat in temporali anguſtia, pro nihilo curat, id eſt ſaluat in gloria *y* Voca operarios,] id eſt fideles qui operantur inſtanter, ne tempus pereat, lætanter vt opus Deo placeat, perſeueranter vt præmiū æternum accipiant. *Iob.* 14.c. Vocabis me, & ego reſpōdebo tibi. Hos vocat Dominus quatuor modis, ſ. per ſanctorum prædicationem, per beneficiorum largitionem, per internam inſpirationem, per flagellorum correctionē, *Prou.* 1.e. Vocaui, & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret, deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Operarios autem ideò vocari præcipit, quia non poteſt fodi, vel putari vinea verbis, ſed factis. Vel ideò vocat operarios, vt tu facias eodem modo. *z* Et redde illis mercedem] 2. *Tim.* 4 b. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus Iudex. 1. *Cor.* 3.b. Vnuſquiſq; mercedem ſuam accipiet ſecundùm ſuum laborem. *a* Incipiens à nouiſſimis vſq; ad primos,] id eſt prius remunerans eos, qui tardius vocati ſunt, vel, i. non poſterius remunerans nouiſſimis. *Chryſ.* A nouiſſimis incepit, quia qui ante Chriſti aduētū fuerunt quaſi ex operibus ſuis facti ſūt ſancti, gentes autem ex miſericordia Reddens ergò prioribus iuſtus apparuit, nouiſsimis apparet miſericors, miſericordia ergò incipit à nouiſsimis. Vnde *Rom. c.* 15. b. Gentes ſuper miſericordia honorare. 1. *Theſſ. cap.* 4.d.

Fideles vocat Dominus quatuor modis.

Mortui

Mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Iustitia verò incipit è maximis. *Ezech.* 19.c. A sanctuario meo incipite. *1. Pet.* 4.d. tempus est, vt iudicium incipiat à domo Dei. Item. *Chrysost.* Nimia misericordia ordinem non aspexit.

a Ad primos.] *Augustinus* de concordia Euangelistarum. Quamuis fœlicitatem resurrectionis omnes simul accepturi sint, tamen quia alij accipient post vnam horam, alij post multas, illi dicuntur priores accipere, qui

B post modicum temporis accipient. Itaque nouissimi in labore erunt primi in præmio.

a ad primos. *b* Cùm venissent ergò qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. *c* Venientes autem, & primi, *d* arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, acceperunt autem, & ipsi singulos denarios. Et accipientes *f* murmurabant aduersùs patremfamilias, dicentes: Hi *g* nouissimi vna hora fecerunt, & *h* pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus. A-

b Cùm venissent ergo, qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.] Denarius est vita æterna, quæ sine cruce nō tribuitur, in qua litera tua imprimitur, vbi Regis imago cognoscitur. *De magistris cap. fin.* *c* Venientes autem, & primi] Id est, Iudæi. *d* Arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, acceperunt autem, & ipsi singulos denarios,] id est singula merita. *Ioan.* 14.a. In domo patris mei mansiones multæ sunt.

e Et accipientes murmurabant aduersùs Patrem familias dicentes] quidam, scilicet, ex eis murmurabant, vt primitiui illi fideles quorum erat cor vnum, & anima vna in Deū qui audientes Apostolos transisse ad gentes, vsquedum sic ordinatum à Deo esse didicerunt. Murmurabant Iudæi, scilicet ab initio Ecclesiæ nascentis ad fidem conuersi, quorū murmuratio causa fuit quare Apostolus epistolam scripsit ad Romanos, sed à murmure post destiterunt, aliis manentibus in murmure. Alij verò ex eis acceperunt, alij murmurauerunt, iuxta regulam Ticonij, secundùm quam fit sermo secundùm alios, & alios de eadem multitudine non mutata voce. Sic *in Psalm.* 77. Cùm occideret eos, quærebant eum. Vel potest dici, quòd in præsenti murmurant tāquam in futuro accepturi. Vel per Synchesim, id est, spontaneam confessionem, quasi, esto, quòd sic murmurabant, tamen paterfamilias in nullo iniustè egit. Vel in iudicio quasi murmur, & oculus nequam erit, quasi admiratio Iudæorum de gloria gentium, vel diuturna antiquorum bonorū à visione Dei cum desiderio quod habebant, suspensio potest intelligi quædam murmuratio, id est, admiratio.

f Murmurabant.] *Chrysostomus*. Non ex inuidia gratiæ murmurant, sed ex ignorantia secretorum, quasi quæ: apt nouissimi, cum temporalia nostra nō habuerunt, quare dispari vocationi par datur præmium? Dicentes:

g Hi nouissimi vna hora fecerunt.] Synchesis est, quasi dicat, concedatur, quod sic di[x]erint, tamen sic posset eis responderi, vt subiungitur. Dici etiam potest, quòd hæc dictio est quædam admiratio.

h Et pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus.] *Chrysostomus*. Pondus significat opus iustitiæ, æstus concupiscentiam sæculi. Hoc ideo dicitur, quia olim omnibus bonis mundus prosperabatur, & ideo qui tunc fuerunt cum maiori difficultate iustitiam seruauerunt, quia fœlicitas mundi impedimentum est animæ. Multum ergò tunc erat bonus, qui iustus poterat esse. Multum verò malos, qui non fuit ad Deum, cum plurimis aduersitatibus premi videat mūdus. Pondus etiam dici possunt onerosa præcepta, propter quæ, & alibi Dominus hortatur Iudæos, & dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego vobis requiē dabo. Æstus verò vrens calor tentationum, quam conflabant maligni spiritus in antiquos ad æmulationem gentium eos irritantes.

Item *Chrysostomus*. Si in homine est quando nascatur priùs, aut postea, iusta ratione primam habebit mercedem, qui priùs nasci voluit, secundam qui postea venit ad vitam. Nunc autem cùm Dei sit potestatis quando hominem producat in mundum, nec ille sibi priorem honorem defēdere debet, qui prius natus est, nec ille contemptibilior esse, qui postea.

[*Moralit.*] Isti murmurantes figuram tenent quorundam claustralium, qui eò quòd diutius fuerunt in claustro murmurant, quod sibi præponuntur iuniores, vel pacificantur.

i At ille respondens vni eorum dixit.] Similiter, *Mar. cap.* 13.d. Quod vobis dico, omnibus dico.

k Amice,] Per fidem, non amice per operationem. Simile. *Matth.* 26.e. Amice, ad quid venisti?

i ille respondens vni eorum, dixit: *k* Amice, *l* non facio tibi iniuriam. *m* Nonne ex denario conuenisti mecum? *n* Tolle quod tuum est, & *o* vade. *p* Volo autem, & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic *q* erūt nouissimi primi, & primi nouissimi. *r* Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et *s* ascendens Iesus Ierosolymam

l Non facio tibi iniuriam.] *Chrysostomus*. De dato eius nemo murmurat iustè qui amplius dat, quàm omnis homo desiderat.

m Nonne ex denario diurno conuenisti mecum.] quasi sic.

n Tolle quod tuum est.] Dirigitur sermo ad murmurantes, & C exponitur totum in malo, id est, tollens, quod tuum est, scilicet pœnam æternam quam meruisti. *o* Et vade,] idest, vades in ignem æternum. Sic vult alia *translatio*. Reddo tibi, &c. Vel sit sermo ad [e]os, qui no fuerūt in murmuratione pertinaces, & exponitur totum in bono: Ac si dicat Dominus: Paratus sum tibi reddere mercedem tuam, scilicet vitam æternam. [Et vade, id est, vades in regnum Dei. Vel primum referatur ad murmurantes, secundum ad denarium re[cip]ientes. *Hieronymus*. Vade, id est, persèuera in adepta iustitia.

p Volo autem, & huic nouissimo dare, sicut & tibi, aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?] vt *sup.* 6.c. si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. *Eccl. cap.* 35.b. In bono oculo adinuentionem facito manuū tuarum, quoniam retribuens est Dominus, & septies tantum reddet tibi.

q Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.] *Chrysostomus*. Sicut in corona, nec initium est, nec finis, ita inter sanctos, quantum ad tempus in illo sæculo nemo nouissimus dicitur, nemo primus.

r Multi enim sunt vocati pauci verò electi.] *Chrysostom.* Tandem sententiam repetit vt doceat quare introducta est parabola. *Remigius*. Quòd tam multi, & tam nouissimi, quàm primi reprobentur, terribilis sententia subditur. [Multi enim sunt vocati, &c.

Moralit. Multi enim sunt vocati.] Omnes canonici vocantur ad electionem, sed tantùm vnus eligitur in Episcopum. *1. Cor.* 9.d. Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. In vniuerso ergo quinq; modis exponitur. De primo murmure, vel per Synchesim, vel per regulam Ticonij, de præsenti, de murmuratione admirationis, de gemitu patrum in limbo.

s Et ascendens Iesus Ierosolymam,] secundùm situm loci. [Et ascendens, &cæt.] Inceperat Matthæus narrare ea, quæ Dominus fecerat in Iudæa. Narratis ergo his, quæ fecerat vltra Iordanem, accedit hic ad ea, quæ fecit citra.

Moralit. [Et ascendens] sex saltibus. De cœlo in vterum virginis, de vtero in mundum, de mundo in patibulum, de patibulo in infernum, de inferno in mundum, de mundo in cœlum, *Cant. cap.* 2.b. Ecce iste venit saliens in montibus, & transiliens colles. *Ps.* 18. Exultauit vt gigas ad currendā viam, à summo cælo egressio eius. Primum saltum, & secūdum humilitas fecit. *Cant. cap.* 1.d. Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea, id est, humilitas, dicit ecclesia, dedit odorem suum, qui traxit filium de sinu patris. *Luca. cap.* 1.e. Qui[a] respexit humilitatem ancillæ suæ. Tertium, & quartum fecit charitas. *Ioan. cap.* 15.b. Maiorem charitatem nemo habet, &cæt. Quintum, & sextum fecit veritas, siue deitas. Humilitas enim eduxit de cœlo, & induxit in mundum, charitas deduxit ad patibulum, & vsque ad infernum. veritas verò reduxit ad mundum, & de mundo in cælum. *Ioann.*

Exmi

a assumpsit duodecim discipulos *b* secretò, *c* & ait illis: *d* Ecce ascendimus Ierosolymam, & *e* filius hominis *f* tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & *g* condemnabunt eum morte, & *h* tradent eum *i* gentibus ad *K* deludendum, & *l* flagellandum & crucifigendum, & tertia die resurget. *m* Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans, & petens aliquid ab eo. *n* Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi. Dic vt *u* sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. *p* Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis *q* quid petatis: *r* Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? *s* Dicunt ei: Possumus. Ait illis: *t* Calicem quidem meum *u* bibetis, *x* sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram *y* non est meum dare vobis, sed *z* quibus paratum est à patre meo. Et *a* audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. *b* Iesus autem vocauit eos ad se, & ait:

exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem, *Psalm.*42. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam.

a Assumpsit duodecim discipulos suos.] Discipuli autem Domini sunt, qui eius audiunt lectiones. Quarum prima est humilitatis, secunda mansuetudinis, vt *suprà* 11.d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Tertia charitatis, *Ioan.cap.*13.d. In hoc scient omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem.

b Secretò] Hoc contra hypocritas, qui quando vadunt ad crucem pœnitentiæ, non secretò dicunt hoc, sed publicè, vt *sup.*6.a. Cum oratis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Ad litteram, secretò, quia noluit adhuc omnibus indicare suam passionem ne scandalizarentur. Item [secretò] Propter exemplum, vt tu veniens ad claustrum non multis manifestes. *Genes.cap.*31.e. Non salutauit Laban, sed eo ignorante fugit Iacob. Hîc in hoc instruimur, quòd reuelandum est consilium antiquoribus, & bonis. Reuelandum est enim consilium, vt elatio caueatur, vt veritas magis discutiatur, vt Scripturæ sanctæ obediatur, vt auctoritas rei præbeatur. Antiquoribus autē reuelandum est consilium, vt senectus honoretur, vt iuuentus non inflectur, vt sententia non præcipitetur, vt homo nō infametur. Et bonis reuelandum est, quia hi magis vera loquuntur, scripturæ consilio vtuntur, bona quæque amplectuntur, vix aut nunquam decipiuntur.

c Et ait illis: ecce ascendimus Ierosolymam.] *Chrysost.* q.d. nemo me vocat, nemo compellit. Igitur cùm videritis me in Cruce pendentem ne æstimetis purum hominem: Nā etsi posse mori est hominis, tamen velle mori non est hominis. *Isa cap.*53.c. Oblatus est, quia ipse voluit.

d Ecce ascendimus] Per scalam Iacob. *Gen. cap.*28. id est crucem. *Chrysostomus.* Prædicit passionem suam, quia omnis aduersitas, quæ subitò venit nimis grauis est, quam verò prænoscimus, & expectamus, leuior inuenitur. Item prædicit, vt ex præscientia intelligatur Deitas vera.

e Et filius hominis] non hominum.

f Tradetur Principibus sacerdotum, & Scribis,] cooperante filij obedientia, diaboli nequitia, Iudæ auaritia, Iudæorum [illegible]udia, Gentilium sæuitia.

g Et condemnabunt eum morte.] *Sap. cap.*2.d.

h Morte turpissima condemnemus eum.

h Et tradent eum] Iudæi, scilicet.

i Gentibus,] Pilato, scilicet, & ministris Romanorum.

k Ad deludendum,] *Inf.*27.d. Aue Rex Iudæorum. *Chrysost.* Et nunc traditur Christus ad deludendum. Christus enim est verbum veritatis, &c.

l Et flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.] Ecce subiunxit causam consolationis.

m Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis adorans, & petens aliquid ab eo.]

Chrysostomus. Hæc est Salome, vel pacifica, quæ filios genuit pacis. Magna laus est huius mulieris: Nam relicto viro, secuta est Christum, quia ille temporalis maritus erat, iste autem perfectus sponsus. Ætate perfecta Christum sequebatur, quia si nunquam Deus senescit, & religio fatigationem non sentit.

Chrysostomus. Inter tempus vocationis Apostolorum, & passionem Domini, mortuus est Zebedæus, & sic illa secuta est Christum.

Item qui Adam spoliauit per mulierem, istos separare volebat per matrem. Sed iam non poterat perditio intrare per mulierem, ex quo de muliere salus nostra processerat. Nota autem quare petiit. Audierat enim resurrectionem Domini, & statim credidit eum regnaturum, vnde auiditate fœminea hoc petit.

n Qui dixit ei: quid vis?] Non quia ignorat quærit hoc.

u Ait illi: dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.] *Chrysostomus.* Alij filiis suis militias prouident, alij honores, nemo salutē filiis suis prouidet, perditionem illorum magno pretio comparant, salutem autem illorum, nec dono accipere volunt. Si viderint illos pauperes tristantur, si viderint potentes, nemo tristatur, vt ostendant, quia corporum sunt parentes, non animarum.

p Respondens autem Iesus dixit: Nescitis, quid petatis.] *Chrysostomus.* Ego vocaui vos de sinistra ad dextram, & vos curritis ad sinistram.

q Quid,] id est quale petatis, id est, petere debeatis. *r* Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?] Per calicem ferè vbique intelligitur passio quia quasi mensuratur, cum non permittit hominem tentari supra id quod potest. 1.*Cor.*10.c. Vnde *Psal.* 79. Potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Item quia delectat. *Rom.cap.*12.c. In tribulatione patientes, spe gaudentes.

s Dicunt ei: possumus:] Credebant hoc dici sibi de calice materiali.

t Ait illis: calicem quidem meum bibetis.] *Cassiodorus super Psalm.*10. Calix dicitur à calida potione, qua vtuntur conuiuantes. Item *Psalm.*115. calix dicitur passio, & martyrium, quia cum mensura bibitur.

u Bibetis] *Ierem.cap.*25.f. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua, vt bibant, dices ad eos, hæc dicit Dominus exercituum: Bibentes bibetis, quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incepi affligere, & vos quasi innocentes, & immunes eritis: Non eritis immunes. Bibetis tamen dissimiliter. Alter enim martyrium sustinendo, scilicet Iacobus ab Herode truncatus. *Act. cap.*12.a. Alter crucem, scilicet tollendo. Alter actu, alter ab affectu *Augustinus de bono coniugali.* Sicut enim non est impar meritum patientiæ in Petro, qui passus est, & in Ioanne, qui passus non est, sic nec est impar meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham, qui filios generauit.

x Sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis,] quia consanguineis, sed quia bonis: Vel.

y Non est meum dare vobis] talibus scilicet superbis, & terrena petentibus, & non ad cælestia festinantibus, *Chrys.* Si non impetraueris, grauiter ferre non debes, nec desperare, quia nec istorum facta est fidentia. Item *Chrys.* Non dixit, non sedebitis, ne illos confunderet, nec dixit, sedebitis ne alios irritaret. Item velle esse super omnes, vituperabile, sustinere autem alium super se nimis gloriosum. *Isidorus in originali.Gen. cap.*49 a. Simeon, & Leui fratres, &c. Mos est sacræ scripturæ, dum de adhærentibus sibi loquitur, ea quæ non omnibus, sed quibusdā solent euenire, generaliter prædicere, vnde duobus fratribus Dominus prædixit: Calicem quidem meum bibetis, non tamen Ioannes sanguinem fundendo calicem bibit. *z* Sed quibus paratū est à patre meo] scilicet victoribus, & humilibus. *Ps.*67. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. *a* Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.] *Chryso.* Si nos petimus, forsitan dum duobus prouidere volumus, inter fratres scandalum excitamus, nam & sancti sunt, tamen homines sunt. *b* Iesus autem vocauit eos ad se, & ait.] Si turbati sunt Apostoli, quia illi sunt ausi hoc per matrem petere, quantò magis turbarentur si petitio exaudita, vel suscepta fuisset? Item neque dixit, sedebitis, ne illos, &c.

Sed

Sed tanquam benignos pater, sic respondit, vt inter fratres concordia non rumperetur, & omnes sperarent: Nam quod vni, aut duobus specialiter non promittitur, à cunctis speratur.

a Scitis, quia Principes gentium,] id est, qui inter gentes habent principatum.

Scitis, a quia principes gentium b dominantur eorum, & c qui maiores sunt, potestatem exercent in eos: Non ita erit d inter vos. Sed e quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & f qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: g Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & h dare animam suam i redemptionem pro multis. Et k egredientibus illis ab Ierico, l secuta est eum m turba multa. Et n ecce duo cæci sedentes secus viam o audierunt, quia Iesus transiret, & p clamauerunt dicentes: Domine miserere nostri, fili Dauid. q Turba autem increpabat eos, vt tacerent. At illi r magis clamabant, s dicentes: Domine miserere nostri, fili Dauid. Et t stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: Quid vultis vt faciam vobis? u Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi nostri. x Misertus autem eorum Iesus, y tetigit oculos eorum, & z confestim viderunt, & a secuti sunt eum.

b Dominantur eorum,] id est, populorum, gentium. Et fit relatio ad intellectũ.

c Et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos? Non ita erit inter vos.]

Chrysost. Frequenter Dominus patitur discipulos nec rectè dicere, nec rectè petere, vt ex illorum culpa occasiones inueniat docendi, & exponendi regulam pietatis: Nec est error periculosus præsente magistro. *Idem* O error salutis, qui totius mundi soluit errorem. Si illi non errassent, vnde scire poteramus, quòd non omne quod videtur bonum, bonum est desiderare?

d Inter vos., Non solum Apostolos demonstrat, sed omnes ecclesiæ Prælatos. *Eccl. cap. 32* a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. *Chrysost.* Quòd in hoc sæculo differentia dignitatis facta est inter sanctos, vt vnus sit Episcopus, alter minister, contumacia carnis coegit, & peruersitas mundi, & operatio inimici. Honores videntur esse honores, sed reuera non sunt, imò ministeria, sicut oculus, quòd illuminat corpus, non est honor, sed ministerium & actus eius.

e Sed quicũque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister.] Quasi nullus erit maior nisi fuerit humilior.

Chrysostomus, quasi dicat. Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrem. Non qui maior fuerit in honore ille iustior est, sed qui fuerit iustior ille maior est.

f Et quicunque voluerit inter vos primus esse erit vester seruus,] non ex conditione, sed ex charitate.

g Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.] *Eccl. 10.* a. Secundum Iudicem populi, sic & ministri eius. *Prouer. cap. 29.* d. Humilem spiritu suscipiet gloria. *Iob. 22.* d. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. *Chrysost.* Bonum opus est desiderare bonum, primatum autem honoris concupiscere vanitas est. Primatus fugientem se desiderat, desiderantē quoque se horret. Qui humilis est corde omnibus se inferiorem arbitratur. Sed tamen qualiter potuit hoc esse in Christo, qui falsum non potuit arbitrari?

h Et dare animam suam. *Hierem. cap. 12.* b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum. *Apoc. cap. 1.* b. Dilexit nos, & lauit nos.

i Redemptionem pro multis.] *Interl.* Non omnibus, sed pro prædestinatis. Sed contrà. *Rom. cap. 8.* f. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Solut. Sufficienter, non efficienter.

k Et egredientibus illis ab Ierichо.] Ierico mundus, qui deficit in sano consilio, in præsenti subsidio, in futuro auxilio, in spirituali gaudio, in vero amore, in intimo decore. Prætermittit ingressum in Ierico, & transitum per eam, quando Zachæus ascendens super arborem vidit eum. *Luc. cap. 19* a. Iericho vrbs est quam transgresso Iordane subuertit Iosue Rege illius interfecto Pro qua extruxit aliam aram de Bethel ex tribu Ephraim, quam Dominus, ac Saluator sua præsẽtia illustrare dignatus est. Sed & hæc eo tẽpore quo Ierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta, atque destructa est, pro qua ædificator dicta ciuitas, quæ adhuc hodie permanet, & vtriusque nobis ostenduntur vestigia vsque in præsentem diem. Ad literam, Dominus de Iericho ascendit in Ierusalem, qui mysticè de Ierusalem descenderat in Iericho, alioquin non sequerentur eum turbæ multæ. *Hieronymus.* Multi latrones erant in Iericho, qui descendentes de Ierusalem in Ierico interficere, & vulnerare consueuerant: ideo Dominus venit illuc, vt vulneratos liberaret, & multam turbam secum traheret.

l Secuta est eum turba multa.] *Chrys.* Amor spiritualis fatigationem non sentit. Verè non habet super terram quod amet, qui bonum cæleste in veritate gustauerit. Qui semel de dulcedine Christi gustauerit, terrenorum bonorum de cætero non multum sentit saporem. *Gregor.* Gustato spiritu desipit omnis caro.

m Turba multa,] *Chrysostomus.* Testimonium studiosi agricolæ est messis fœcunda, assidui doctoris signum est ecclesia plena. *Prou. 14.* a. Vbi non sunt boues præsepe vacuum est, vbi autem apparent plurimæ segetes ibi manifesta est fortitudo bouis.

n Et ecce duo cæci sedentes secus viam.] Coniunguntur hic duo propter mysterium.

o Audierunt, quia Iesus transiret.] *Chrysostom.* Rosa antequam videatur sentitur, cæci antequam viderent, senserunt Deitatis fragrantiam. *Eccl. 24.* b. Quasi plantatio rosæ in Iericho.

p Et clamauerunt, dicentes: Domine miserere nostri fili Dauid.] Ac si dicerent: Tu qui es Deus humanatus miserere nostri. *Chrys.* Nihil solutum habebant nisi vocem, ideo qui pedibus non possunt, voce sequuntur.

q Turba autem increpabat eos, vt tacerent.] *Chrys.* Videbant sordidas vestes, non considerabant conscientiæ claritatem.

r At illi magis clamabant.] *Chrysos.* Talis est natura fidei, quantò magis vetatur, tantò magis accenditur. Virtus fidei in periculis secura est, in securitate periclitatur. Quid enim aliud sic laxat vigorem fidei, sicut longa tranquillitas?

s Dicentes: Domine miserere nostri fili Dauid.] *Chrysos.* Abusiuè dicuntur homines Domini, verè autem nemo dicitur nisi Deus.

t Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: quid vultis vt faciam vobis? *Chrysostomus.* Quasi, filius Dauid cæcos illuminare non potest, filius autem Dei potest, & ideo interrogo quid vultis. Tunc illi iam non dixerunt: fili Dauid, sed Domine, &c. Quamdiu dixerunt: fili Dauid, suspensa est sanitas, mox vt dixerunt tantum Domine, sanitas infusa est. Ad hoc etiam interrogat, vt cor ad orationem exciret. Vel ideo requirit, vt credamus non nisi confitentes posse saluari.

y Tetigit oculos eorum] carnaliter non verbo, quia Dauid filium eum dixerunt, sanauit vt Deus, quia crediderunt. Item *Chrysostomus.* O Domine quid interrogas quod oculis vides? Infirmitas clamat, vt quid vocem perquiris? Nõ quæro propter passionem, sed propter fidem. Filius Dauid cæcos illuminare non potest, &c. Item. *Rab.* Oportebat tamdiu clamare eos, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseueranter intendere orando, & pulsando, quousque cõsuetudinem carnalium desideriorum, quæ tãquam turbæ obstrepunt cogitationi lucem veritatis æternæ videre conanti, vel ipsam hominum carnalium turbam studia impedientem spiritualia, fortissima intentione superarent.

u Dicunt illi: Dòmine vt aperiantur oculi nostri,] Ad te contemplandum, ad nos cognoscendum, & ad proximum. *Tit. cap. 2.* d. Sobriè, iustè & piè viuamus in hoc sæculo.

x Misertus autem eorum tetigit oculos eorum. *Chrysostomus.* Misericors est, & tetigit, vt filius Dauid, & sanauit vt Deus.

z Et confestim viderunt,] id est, cognouerunt Deum, se, & proximum.

a Et secuti sunt eum.] *Chrysostomus.* Non resilierunt post beneficia, quod multi faciunt ingrati. *Gregorius.*

Videe

Videt & sequitur præsentem Iesum, qui bonum quod intelligit, quantociùs operatur, hic talis etiam, & proficit, & ad Dei laudem alios accendit.

EXPOSITIO CAP. XXI.

CAP. XXI.

ET a cum appropinquasset Ierosolymis, & venisset Bethphage ad montem b Oliueti, tunc c Iesus misit duos discipulos, d dicens eis: Ite in e castellũ f quod contra vos est,

A ET cum appropinquasset, &c.] Diuiditur hoc capitulum in sex partes. In prima agitur de pullo, & asino & aduentu Domini in Ierusalem. In secunda de eiectione ementium, & vendentium in templo, ibi Et intrauit Iesus in templum Dei.] In tertia de maledictione, & arefactione ficus, ibi [Mane autem reuertens in ciuitatem, &c.] In quarta de quæstione potestatis suæ facta sibi à Pharisæis, & de baptismo Ioannis, ibi [Et cùm venisset in templum, &c.] In quinta de parabola duorum filiorum, ibi. [Homo quidam habebat duos filios, &c.] In sexta de parabola cultoris vineæ, qui nuncios patrisfamilias, tandem filium occiderunt, ibi [Homo erat paterfamilias, &c.] Dicit ergo.

a Cum appropinquasset Ierosolymis, & venisset Bethphage ad montem Oliueti.] Bethphage erat viculus sacerdotum in monte Oliueti vbi alebant pecora sua, non enim habuerunt portionem hæreditariam in terra promissionis. *Num. cap. trigesimoquinto*, a. Bethphage domus buccæ interpretatur. Et ex compositum ex Hebræo, & Græco. Beth enim est Hebræum, & sonat domus. Phagè Græcum est, & interpretatur comedere. De hoc *Marc.* 11. a. *Luc.* 19. e. *Ioan.* 12. b.

Alleg. *Allegoricè*. Bethphage, Beata Virgo in deuota responsione. *Lucæ capitulo primo*, e. Magnificat anima mea Dominum. *Prouerbiorum cap. decimoquinto*, a. Responsio mollis frangit iram. Item in blanda conquestione. *Lucæ capitulo secundo*, g. Fili quid fecisti nobis sic? Item in supplici obsecratione. *Ioan. cap.* 2. a. Fili, vinum non habent. Item Bethphage confessio in qua debet bucca nostra moram facere, intrare cautè, & exire, spirituales epulas sumere, se ab inimicis defendere, filios, id est, bona opera procreare, procreatos hæreditare, ventos, & procellas declinare, somnum vitæ præsentis degustare.

Dominus misit duos discipulos multa de cau- Tunc Iesus misit duos discipulos.] Duos misit propter fraternam charitatem. *Lucæ capitulo decimo*, a. Misit illos binos, & binos. *Ecclesiast. capitulo quarto*, c. Melius est duos esse, quam vnum. Propter verbi auctoritatem. *Ioan. cap. octauo*, c. Duorum hominum testimonium verum est Item propter duplicem humilitatem, vt *suprà* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Item propter geminam charitatem, *infrà* 22. d. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.

d Dicens eis: ite.] *Isa. cap.* 18. a. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam ad populum terribilem post quem non est alius, gentem expectantem, & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius. Ecce instanter eundum. [Ite] religiosè, vt *suprà* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus. Item *Ecclesiast.* 36. d. Si est lingua curationis, est & mitigationis, & misericordiæ. Item libenter. *Rom.* 12. e. Qui miseretur in hilaritate 1. *Pet.* 5. a. Prouidentes non coactè, sed spontaneè, secundum Deum *Zach.* 9 b. Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi euntes, & reuertentes.

e In castellum,] id est, mundum diminutum, quia diminutæ sunt veritates à filiis hominum, scilicet, veritas vitæ, iustitiæ, doctrinæ. Vitæ. Vnde *Apocalyp. cap. tertio*, a. Nomen habes, quod viuas, & mortuus es. Doctrinæ, *infrà vigesimoquarto*, a. Multi Pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. *Threnor. cap. secundo*, e. Prophetæ tui viderunt tibi falsa, & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Veritas etiam iustitiæ. *Ecclesiast. capitulo tertio*, c. Vidi sub sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatem. Item dicitur castrum mundus, quia impugnat Deum erroribus. Vnde *Romanor. cap. primo*, c. Qui cùm cognouissent Deum non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Item impugnat fictionibus, 2. *Timoth. cap. tertio*, a. Habentes quidem speciem veritatis, virtutem autem eius abnegantes. Item voluptatibus. 2. *Timoth. cap.* 3. a. Voluptatum amatores magis, quam Dei, &c.

Luc. 2. e. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur.

f Quod contra vos est.] Dissimili conuersatione, vt *suprà* 14. c. Videntes eum suprà mare ambulantem putauerunt esse phantasma. *Sapientiæ capitulo decimoquinto*, c. Æstimauerunt lusum vitam nostram. Item pudibunda obiurgatione. *Isa. cap.* 30. b. Qui dicunt videntibus nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, vt *suprà* 8. d. Quid nobis, & tibi Iesu fili Dei? Item tumida mentis obiuratione. 2. *Timoth.* 4. a. Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt. *Psalm.* 57. Furor illis secundùm similitudinem serpentis, &c. Item.

c Misit duos.] *Moraliter* Isti sunt timor, & amor. Timor soluit asinam, & pullum. Nam timor Domini expellit peccatum. *Ecclesiast.* 1. b. Amor veniam impetrat, & sic ad Iesum adducit. *Luc.* 7. g. Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Isti sunt quibus Dominus apparuit euntibus in Emaus. *Luc.* 24. c. Moralit.

e Castellum] *Moraliter* cor peccatoris est, excusationibus quasi muris, & propugnaculis munitum *Psalm.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam? Ad quod prædicti discipuli mittuntur, vt soluant asinam, & pullum, & adducant ad Iesum. Asina est caro lasciua, pigra, stolida, onerifera. Pullus, carnalis affectus. Vterque ligatur, id est, voluptatum illecebris irretitur. *Prouer.* 7. c. dicit mulier lasciua: Intexui funibus lectulum meum, straui tapetibus pictis ex Ægypto. Et *infrà* Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit eum. Lectulus meretricis est voluptas, funes qui retinent, & illaqueant sunt lasciuia, iuuentus, sanitas corporalis, prosperitas mundialis, funiculus triplex qui difficilè rumpitur. *Ecclesiast.* 4. c. Si à prædictis funibus soluti fuerint asina, & pullus, poterit eis Dominus insidere, vestimentis virtutum superpositis, & turbarum vestibus in via stratis, id est, Sanctorum Martyrum exemplis consideratis. Sicut dicitur *Iacob.* v. b. Exemplum accipite exitus mali, & longanimitatis, id est, diuturnæ expectationis, & laboris, & patientiæ tribulationum prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Et sic Dominus cum asina, & pullo ingredietur supernam Ierusalem.

a Nota autem

Moraliter. a Et cum appropinquasset Ierosolymis.] Moralit. Dominus Ierosolymam appropinquauit, cum genus humanum quod à dæmonibus fuerat conculcatum misericorditer visitauit. *Lucæ cap. primo*, g. Visitauit nos oriens ex alto. Visitauit, inquam, vt videret Angelum pacis, id est, ipsum Dei filium. De quo *Isaia capitulo vigesimoseptimo*, a. Quis dabit me spinam, & veprem? In prælio gradiar super eam, succendam eam pariter, an potiùs tenebo fortitudinem meam? quasi dicat, quis dabit me misericordem, & impium crudelem, & asperum? quasi dicat, iniquitas vestra de misericorde faciet crudelem, in prælio duræ correctionis, gradiar super eam deiiciendam, succendam eam igne vltionis, an potius tenebo fortitudinem meam? quasi dicat, teneho, & mittam angelum meum, qui faciet mihi pacem cum vinea mea. Vnde *Iob trigesimotertio*, c. Si fuerit Angelus pro eo loquens vnum de similibus, vt annũciet hominis æquitatem, miserebitur eius, quasi dicat, si Angelus magni consilij vnus de tribus fuerit locutus Deo patri pro homine supplicando, vt annuncient hominis æquitatem, id est, in se veræ naturæ humanæ veram conformitatem ostendat, miserebitur eius pater. Venit autem Bethphage, quod interpretatur domus buccæ, & significat confessionem, vt supra. In qua debemus esse mansionarij, non hospites vnius noctis prætereuntes, & sic ad nos venit Iesus. Nam veritati confessionis occurrit pax reconciliationis. *Psalm.* 84. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Nam si in ore peccatoris fuerit veritas confessionis, occurrit ei misericordia Domini peccata remittentis, & ira iustitia condemnans, & accusans peccata, & pax remittens, & reconcilians seinuicem osculantur. *Isaiæ cap. quinquagesimaseptima*, d. Creaui fructum labiorum pacem, pace mei qui longè est, & qui propè est. De multis tamen potest dicere Dominus: O Iuda filium hominis osculo tradis? *Luc.* 22. e. b Ad montem Oliueti.]

Δ Nota autem quantum ad literam, quod Domino veniente in Ierusalem à Iericho, prætermittit Matthæus quomodo venerit in Bethaniam,& parata sibi cœna in domo Simonis leprosi, & ministrante Martha, Maria vnxit pedes eius, quod factum est in sabbato ante ramos palmarum. In crastino vero de Bethania per Bethphage venit in Ierusalem. Et cum esset in via misit duos, &c. Castellum *ad literam* vocat Ierusalem despectiuè.

& *a* statim inuenietis asinam *b* alligatam, & *c* pullum cum ea *d* soluite, & adducite mihi. Et si quis *e* vobis aliquid dixerit: *f* dicite, *g* quia Dominus his opus habet, & *h* confestim dimittet eos. *i* Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, *k* dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus *l* sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Euntes autem discipoli, fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. *m* Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur !, clamabant, dicentes: Osanna *n* filio Dauid, *o* benedictus qui venit in nomine Domini: *p* Osanna in altissimis. Et cùm intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, *r* dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Iesus Propheta à *s* Nazareth Galilææ. *t* Et intrauit Iesus in templū Dei, *u* & eiiciebat

a Et statim inuenietis asinam.] *Ad literam*, in Ierusalem erat asina communis, siue deputata communibus vsibus, pauperes enim non poterant habere iumenta, & erat ante domum alicuius ligata, & qui ea indigebat die qua habuit vsum eius pabulum ei dabat. Secundùm *Rabanum*, & *Chrysostomum* asinus animal immundum est, & præ cæteris iumentis magis irrationabile,& stultum,& infirmum,& ignobile,& magis onerisferum,sic fuerunt homines ante Christi aduentum, idololatræ, passionibus diuersis immundi, & irrationales,verbi ratione carentes,quantum ad Deum stultis

b Alligatam.] *Chrysostomus.* Liberum est nobis antequam peccemus, sequi diaboli voluntatem, aut non,sed si semel peccantes obligauerimus nos ei, iam nostra virtute euadere non possumus. Sicut nauis fracto gubernaculo ducitur vbi vult tempestas, sic & homo perdito Dei auxilio non quod vult agit,sed quod diabolus: Et nisi Deus soluerit eum,in vinculis vsque ad mortem permanebit. Sicut videmus in istis mundialibus regnis. Nemo potest facere seipsum regem,sed populus creat ipsum,&cum fuerit rex factus jam habet potestatem in homines, & non potest populus iugum de ceruice sua repellere,sic prima voluntas in necessitatem conuertitur, postquam homines posuerunt thronum diaboli in cordibus suis,iam nemo potest eos eripere nisi solus Deus.

c Et pullum cum ea.] Habuerat enim asina pullum.

d Soluite, & adducite mihi.] Dominus hic exprimit potestatem quam discipulis tradidit, *suprà cap. decimosexto, & decimooctauo*, c.

Moralit. * Oliua signum est pacis. Vnde columba ad arcam rediens in signum pacis, & reconciliationis ramum Oliuæ portauit. *Genes. cap. octauo*, b. Mons autem Oliueti est excellentia, vel cumulus pacis, quæ offertur confitenti, & perseueranti reseruatur. *Ioan. capitulo decimoquarto*, d. Pacem relinquo vobis,pacem meam do vobis,&c. Pacem cumulauit Dominus, quia iniuriam passus, pacem oblatam non solum non renuit, sed iniurianti eam humiliter obtulit, & ad eum personaliter venit,& quod maius est de iniuria sibi facta pacem comparauit. *Isaiæ capitulo quinquagesimotertio*, b. Vulneratus est propter iniquitates nostras,attritus propter scelera nostra,disciplina pacis nostræ super eum.Vt autem veraciter nos Deo patri reconciliaret, sororem nostram sibi matrimonio copulauit. Item per montem Oliueti significatur cumulus medicinæ: Nam oleum lenitiuum est & medicinale. Laudabilis est infirmis medicus, qui sanat infirmum sumptibus suis, laudabilior qui propriis,superlaudabilis vero qui de seipso facit medicinam.Sic fecit Dominus, qui quasi theriacam carnem suā nobis consolit. De qua medicina. *Ecclesiast. capitulo quadragesimotertio*, c. Medicina omnium in festinatione nebulæ, & ros obuians ab ardore venienti. Nebula ardorem solis temperat, refrigerium præstat,terram fœcundat, solem inuisibilem facit, sic Christi humanitas. Item per montem Oliueti significatur cumulus misericordiæ. Magna quidem misericordia est peccatorem non punire, vindictam differre, peccatorem expectare, reuertentem clementer recipere. Maior verò est offensam in reconciliationem offendentis, & exaltationem conuertere. Cumulata est misericordia offendenti semper dimittere, & sua dare. Sic fecit Dominus, quia similitudinem Dei quam homo perdidit peccando, assumendo carnem reddidit, & sic offensam in exaltationem ipsi offendenti conuertit, ipsas iniurias relaxauit, & inimicum secum in gloria sublimauit. Vnde *Ecclesiast. capitulo trigesimosexto*, a. Glorifica manum, & brachium dextrum, extolle aduersarium, & affige inimicum. De prima misericordia. *Threnor. cap. tertio*, c. Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. De secunda. *Ps.* 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. De tertia. *ibidem*. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, &c. B

e Et si quis vobis aliquid dixerit,] id est, in prædicatione aliquod impedimentum fecerit.

f Dicite] prædicando.

g Quia Dominus his,]id est,peccatoribus[opus habet,] vt impleatur sedes Paradisi.

h Et confestim dimittet eos.]Hoc est quod dicitur de viro iusto: Et folium eius,id est,verbum non defluet. Non sic Pharao, qui noluit dimittere populum Domini. *Exod.* 5. a.

i Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam.]*Zach.* 9. b.

k Dicentem, dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus.] Tibi acquisitiuè, vel diasyrticè,scilicet,tibi venit,vel tibi mansuetus.

l Sedens super asinam, & pullum] successiuè[filium subiugalis. Euntes autem discipuli fecerunt,sicut præcepit illis Iesus, &c.] *Chrysostomus.* Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo pretiosa purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, & litis, qui gloriæ iactantia pectus habet repletum, qui de longè odoratur bellum,& gaudet ad vocem tubæ,& cùm viderit sanguineam pugnam, vel turbam dicit in corde suo, bene factum est, sed sedet super asinam tranquillitatis, & pacis amicam. Non autem vides in circuitu eius splendentes gladios,aut cætera ornamenta armorum terribilium.Sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis.Venit ergo mansuetus, non vt propter potentiam timeretur, sed vt propter mansuetudinem amaretur.

m Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via, alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via,&c.Osanna]Hebræum est,id est,salua obsecro.*Isidorus.* Osanna interiectio deprecantis est.

n Filio Dauid.] Ita exponitur secundum quod ablatiuè ponitur.[Filio,]id est,à filio vel per filium.

o Benedictus qui venit in nomine Domini,] id est, ad honorem eius.

p Osanna in altissimis,]id est,salua in altissimis, qui prius saluabis ab inferis.

q Et cum intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas.]*Interlin.* Mirans frequentiam,nesciens veritatem. *Ps.* 59. Sana contritiones eius.

r Dicens quis est hic? Populi autem dicebant: hic est Iesus Propheta.]*Deut.* 18. c. Prophetam suscitabit Dominus,&c.

s A Nazareth Galilææ.]*Chrysost.* Pueri laudem loquebantur vt in insaniam.

t Et intrauit Iesus in templum Dei.] Ingressus in vrbem primò adiit templum, dans formam religionis, vt quoquò imus primò domum orationis adeamus, si ibi est. *u* Et eiiciebat omnes vendentes, & ementes in templo.] Eiecit alia vice,sicut dicit solus Ioannes. *Ioan.* 2. c. Sed de hac vltima eiectione dicit *Marcus cap.* 11. b. *Lucas capitulo* 19. g.

Δ Et mensas

A *a* Et menſas nummulariorum.] Illa *Gloſſ.* Menſes nummulariorum, &c. exponit literam. *Hieron.* Secundùm myſticos ſenſus quotidie Ieſus ingreditur templum patris, & eiicit omnes, tam Epiſcopos, quam Presbyteros, & tã Diaconos, quam laicos, & vniuerſam turbam de Eccleſia ſua, & vnius criminis habet

omnes vẽdentes, & ementes in templo, & *a* menſas nummulariorum, & *b* cathedras vendentium columbas euertit, & *c* dicit eis: Scriptum eſt: domus mea domus orationis vocabitur, *d* vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et *e* acceſſerunt ad eum cæci, & claudi in templo, & ſanauit eos. *f* Videntes autem principes ſacerdotum, & ſcribæ mirabilia, quæ fecit, & *g* pueros clamantes in templo, & dicentes: Oſanna filio Dauid, *h* indignati ſunt, & dixerunt ei: Audis quid iſti dicunt? *i* Ieſus autem dixit eis. Vtiq; Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem? Et *k* relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique manſit. *l* Mane autem *m* reuertens in ciuitatem eſuriit. Et *n* videns fici arborem vnam *o* ſecus viam *p* venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantùm, & *q* ait illi: Nunquã ex te fructus naſcatur in ſempiternũ: Et *r* arefacta eſt cõtinuò ficulnea. Et *s* videntes diſcipuli

vendentes pariter, & ementes: Scriptum enim eſt: Gratis accepiſtis, &c. vt *ſup.* 10. a. Menſam quoque nummulariorum ſubuertit] propter auaritiam ſacerdotum. Altare Dei menſas nummulariorum appellari oſtendit in templo, quia prædicta ruina maximè ex culpa ſacerdotum fuit, & inde proceſſit radix perditionis. Vnde *Ezech.* 9. c. A ſanctuario meo incipietur. *Gloſ.* i. à ſacerdotibus. Qui enim in populo fuerunt cauſa peccati, præmeruerunt ſupplicia. Item *Chryſo.* Cor & ſtomachus Eccleſiæ ſacerdotes, qui ſi peccauerint, totus populus conuertitur ad peccandũ. Vnoſquiſq; enim Chriſtianus pro ſuo peccato reddet rationem, ſacerdotes autem non tantum pro ſuis, ſed etiam pro omnium ſubditorum peccatis. Quemadmodum videns arborem pallentibus ſoliis marcidam intelligis, quod aliquã cauſam habet circa radicem, ita cùm videris populum indiſciplinatum, ſine dubio cognoſce, quia ſacerdotium eius non eſt ſanum. *a* Menſas nũmulariorum] id eſt Scripturas. Nouo enim teſtamento ſuccedente priori euerſæ ſunt ſcripturæ eorum. *b* Et cathedras, &c.] *Zachar.* vlt. d. Non erit vltra mercator in domo Domini. *Eccleſ.* 26. d. Duæ ſpecies difficiles, & periculoſæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians à negligentia ſua. *Chryſ.* Qui voluerit eſſe mercator, proiiciatur de Eccleſia, dicente Propheta: Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini, 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis. Sicut qui ambulat inter duos inimicos volens ambobus placere, ſine maliloquio eſſe non poteſt, quia neceſſe eſt, vt illi de iſto, vel iſti de illo malè loquatur, ſic qui emit, vel vẽdit ſine periurio eſſe non poteſt. Sed nec ſtabilis eſt eorum ſubſtantia, aut enim ipſis viuentibus peritura eſt, aut à malis hæredibus diſſipanda, aut ad extraneos, & inimicos ventura. Non poteſt ad bonum proficere, quod congregatur de malo. Sicut cum cribratur triticum, tandem nihil remanet in cribro niſi puluis, & ſtercus, ſic ſubſtantia negotiatorum inter emptionem, & venditionem perit, & nihil remanet niſi peccatum. Vnde *Eccleſiaſt.* 27. a. Sicut in percuſſura cribri permanet puluis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. Antiqui artificia laudauerunt, Apoſtoli piſcatores fuerunt, Paulus ſutor tabernaculorum. Ego oſtendam, qui non ſunt negotiatores, vt intelligas omnes alios eſſe negotiatores. Quicunque rem comparat non vt integram, & immutatam vendat, ſed vt opus faciat ex ea, ille non eſt negociator, quia non tantum vendit rem, ſed artificium: Vt faber non vendit ferrum, ſed artificium. Super omnes negotiatores plus maledictus eſt vſurarius, propter cauſas multas, de quibus alibi.

Verſus. *Qui ſacrum vendunt, vel pro ſacris pretium dant:*
Hos procul expello facto de fune flagello.

c Et dicit eis: ſcriptum eſt, &c.] *Iſa.* 56. c. *d* Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.] *Ierem.* 7. b. Nunquid ſpelunca latronum facta eſt domus iſta in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris? *e* Et acceſſerunt ad eum cæci, &c.] *Ioan.* 9. g. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. *Iſa.* 42. c. Quis cæcus niſi ſeruus meus? *f* Videntes autem principes, &c. quæ fecit.] Ieſus, maximè in eiectione hominum per ſe ſolum. *g* Et pueros clamantes in templo, & dicentes: Oſanna filio Dauid.] *Chryſoſtomus.* Si voces clamantium mentiuntur, interrogate ô ſacerdotes ſanitates ægrotantium. *h* Indignati ſunt, & dixerunt ei: audis quid iſti dicunt?] quaſi dicat, ſi iuſtus eſſes talem famam declinares. *i* Ieſus autem dixit eis, vtique: Nunquam legiſtis, &cæt.] Non reſpondet vnde calumniari poſſent: Non enim dicit, faciunt bene, quia me laudant, vel errant, quia pueri ſunt, ſed modeſtè reſpondet, & verba puerorum teſtimonio ſacræ Scripturæ confirmat. *k* Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique manſit.] Quidam libri non habent extra ciuitatem, ſed *Raban.* ponit. *l* Mane autem.] *Marc.* 11. b. narrat hoc factum ante eiectionem vendentium de templo. Sed *Gloſſ. ſuper Exod. cap.* 12. videtur velle quod eiecit bis, ipſa, ſcilicet die palmatum, & ſequenti. Dicit ergo. [Mane autem] ſecundæ feriæ. *m* Reuertens in ciuitatem eſuriit.] *Raban.* Ieſus oſtendens veritatem carnis: Vel eſuriit ſalutem credentium. Item *Chryſoſtomus.* Eſuriit non quaſi homo cibum, ſed quaſi Deus ſalutem humanam. Mane eſurit, quia ſemper eſurit etiam in Cruce. *Ioan.* 19 e.

l Mane autem, &c.] *Eccleſiaſt.* 11. e. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua. *Pſalm.* 54. Veſpere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo. *Chryſoſtomus.* Vide mutationes huius mundi per ſingula ſæcula, & mane inuenies, & veſpere. Ecce factum eſt mane ſuper Adam, quando dedit ei Deus præcepta iuſtitiæ quaſi lucem, poſt creſcente iniquitate, iuſtitia quaſi lux receſſit. Item mane ſub Noë, ſub Abraham, Moyſe, Eſdra, & Zorobabel, & lux teſtamentum. Tandem ſexto mane Chriſtus, & iam Chriſtianorum iniquitate creſcente auſert Deus gratiam quaſi ſol radios. *Luc.* 18 b. Putas cum venerit filius hominis inueniet fidem in terram? Septimo mane daturus eſt gaudium. *Pſal.* 29. Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Ergo per iſtos ſex dies laborauit, ſeptimo requieſcet. ſententia eſt *Chryſoſtomus.* quamuis non verba omnino. *n* Et videns fici arborem vnam.] *Hilarius.* Arbori fici primus flos in pomis eſt, quæ communiter groſſi nuncupantur poſtea internæ fœcunditatis virtute exuberante, eiuſdem formæ poma prorumpunt, & vſque ad maturitatem fructuum prouehuntur, quibus prorumpentibus priora decidunt ſolutis eorum radicibus, ſi tamen acciderit, vt in ſummitate virgularum hærentes non decidant à radicibus poma cætera maturitatem præueniunt. Igitur propria eſt ſynagogæ ſimilitudo. Primos enim fructus quos ab exordio protulerat groſſorum exemplo amiſit, quia plebem eius inutilem, plebs fidelis, & vſque ad conſummationem temporum manens protraxit. Verumtamen primi credentes ex Iſraël, ſcilicet, Apoſtoli inter legem, & Euangelium groſſorum more inhærentea, cæteros reſurrectionis gloria, & tempore anteibunt. Item *Chryſoſtomus.* Arbor fici ſynagoga eſt, quia multa grana ſub vno cortice. *Pſalm.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. Folia fici viridia ſunt, & ad ſimilitudinem manus formata. *Iob cap.* 39. b. Penna ſtruthionis, &c. *o* Secus viam] & ideo non in via, quæ eſt Chriſtus. *p* Venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantum,] id eſt, verba.

Eſt ficus ſterilis hypocrita, vel balanita: *Verſus*
Qui proferre ſolet bona verba bona ſine vita.

De bonis folijs. *Ezechiel.* 47. c. Et folia eius ad medicinam. *q* Et ait illi: nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.] Neſcitur an hæc maledictio fuerit die ſequente. Non autem incongrue loquitur fico, per hoc innuens, quod in ſignum Iudeæ hoc faciebat pro maiori parte ſynagogæ quã ſciebat non cõuertendam. [Fructus] quaſi nullus iuſtus delectetur in fructu ſuo. Vnde *Marc.* 11. b. Iam non ampliùs in æternum ex te, &c. *r* Et areſacta eſt continuo ficulnea.] *Chryſoſt.* Sermo eius quaſi flamma deſcendit ad radices eius. *s* Et videntes diſcipuli mirati ſunt.] *Chryſoſt.* Mirati ſunt, quia inconſuetum erat ei punire quod nunc primo oſtendit, & non in alia planta, ſed omnium abundantiſſima.

a Dicentea quomodo continuò aruit] post maledictionem. *b* Respondens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis.] *Iacob.1.a.* Postulet in fide nihil hæsitans, vt *suprà.* 17.c. Si habueritis fidem, &c. *c* Non solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis tolle
C te, & iacta te in mare, fiet.] *Apocal.8.c.* Secundus Angelus toba cecinit, & ecce mons magnus igne ardens missus est in mare. *Hieronymus.* Credimus Apostolos hoc fecisse, sed ideo scriptum non esse, ne infidelibus maior daretur contradicendi occasio, quandoquidem minoribus signis, quæ scripta sunt non crediderunt.

d Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes,] non hæsitantes [accipietis.] Hoc continuatur ad id quod dicitur *Lucæ* 17.b. Domine adauge nobis fidem. Et dixit Iesus, omnia, &c. *Iosue.1.a.* Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri vobis tradam. Vt igitur innitamur fortiùs, vt pes aliter eneruetur quo mens ad terrena graditur, iuxta quod Angelus benedicens Iacob fecisse legitur. *Genes.32.f.*

e Et cùm venisset in templum,] vt oraret, & doceret, & exemplum nobis daret, sicut dixit superius illa *Gloss.* Et intrauit &c.

f Accesserunt ad eum docentem,] non vt doceantur cum populo, sed vt docentem caperent in sermone: Vnde interrogant tentando.

g Principes sacerdotum, & seniores populi.] *Ierem.* 23.c. A prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Daniel.*13.a Egressa est iniquitas à Babylone, à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Chrysostomus* Cogitabant sacerdotes in dolore apud se: Nos fueramus columnæ templi, & ecce super eum recumbit tota Ecclesia. Nos fuimus tacentium Scripturarum quasi lingua visibilis, & ecce ille resonat in medio templi, & nos contempti tacemus, quasi cithara dissipata. Nos fuimus patres populi, modò ille generat filios, & nos steriles sumus.

h Dicentes: in qua potestate hæc facis,] quasi non Dei, sed diaboli, vt *suprà.*12.b. In Beelzebub principe demoniorum, &c. *Ioan.*2.d. Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?

i Et quis tibi dedit hanc potestatem.] *Hieronymus.* Diuersis verbis eandem calumniam struunt, quam, vt *sup.*12.b. Hic non eiicit dæmonia, &c. *Iacob.*1.c. Omne datum optimum &c.

K Respondens autem Iesus, dixit illis: interrogabo vos, & ego vnum sermonem, &c. Baptismus Ioannis vnde erat, è cælo,] id est, à Deo.

l An ex hominibus,] id est, ex fictione hominum? *Chrysostomus.* Proposuit eis quæstionem vndique catenatam, non vt respondentes audiret, sed vt impediti non interrogarent. Vnde, vt *suprà.*7.a. Nolite sanctum dare canibus. Et non decebat, vt ipse transgrederetur præceptum quod ipse dederat.

m At illi cogitabant inter se, dicentes: si dixerimus à cælo, dicet: quare ergo non credidistis illi.] Et reuera ipsi non crediderunt ei. Vnde, vt *sup.*11.c. Venit Ioannes, neq; manducans, neque bibens, & dixerunt: dæmonium habet. Et *infrà eodem.* Non credidistis illi.

n Si autem dixerimus ex hominibus timemus turbam, omnes enim habebant Ioannem, sicut Prophetam] præter sacerdotes, & seniores populi, qui omnes bonos persequebantur.

mirati sunt, *a* dicentes: Quomodo continuò aruit? *b* Respondens autem Iesus, ait eis. Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non *c* solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet. Et *d* omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et *e* cùm venisset in templum, *f* accesserunt ad eum docentem, *g* principes sacerdotum, & seniores populi, *h* dicentes: In qua potestate hæc facis? Et *i* quis tibi dedit hanc potestatem? *k* Respondens autem Iesus, dixit eis: Interrogabo vos, & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismum Ioannis vnde erat, è cælo *l* an ex hominibus? At illi *m* cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus è cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si *n* autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam: Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et *o* respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & *p* ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. *q* Quid autem vobis videtur? *r* Homo quidam *s* habebat duos filios, & *t* accedens ad primum dixit: Fili, *u* vade hodie operare in vineam meam. *x* Ille autem respondens ait: Nolo. *y* Postea autem pœnitentia motus abiit. *z* Accedens autem ad alterum dixit similiter. At ille

o Et respondentes Iesu, dixerunt: nescimus.] *Chrysost.* Mendacia si non habent quos decipiant, ipsa sibi mentiuntur. *p* Ait illis, & ipse, neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio,] quasi dicat, postquam non vultis dicere, quæ scitis, nec ego dico vobis, quæ scio. *q* Quid autem vobis videtur.] *Chrysostomus.* Quis reos proponit in causa, & ipsos iudices petit? Magna fiducia est iustitiæ vbi aduersario causa committitur.

r Homo quidã habebat, &c.] Ad idem proponitur hæc parabola ad quod illa, vt *suprà,* 20.a. Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane, &c. In vtraque enim insinuat Dominus Iudæos elatos, & superbos, à fide Catholica eiectos, & exclusos, gentiles verò humiles, & pœnitentes admissos. Sub parabola ergo arguit eos Dominus ostendens regnum ab his auferendum, qui apertæ veritati obuiant. Et exponitur parabola de populo gentium, id est, intelligitur per primum filium, qui fuit de Noe, & de populo Iudæorum, qui per secundum, qui fuit de Abraham. Exponitur etiam de iustis, & peccatoribus. Secundùm hoc expositio procedit, *Chrysost. Raban.* Vel primus filius populus sæculariter viuens, alter clerici, qui videntur cum constituuntur præesse aliis promittere se vineam colere. Sed melior est laicus, qui in prima facie profitetur vitam sæcularem, reuera autem plus studet in spirituali, quam sacerdos, qui in prima facie profitetur vitam spiritualem, & reuera complectitur vitam carnalem. Quis aliquando videt clericũ citò pœnitentiam agentem, & si reprehensus humiliauerit se, non ideo dolet, quia peccauerit, sed confunditur, quia perdidit gloriam suam. Citiùs conuertuntur, qui desiderium in mundialibus, & voluptatibus carnalibus seipsos mancipauerunt. Item *Chrysost.* Melius est apud Deum non promittere, & facere, quàm non facere, & promittere. *Ecclesi.* 5.a. Si quid vouisti Deo ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis, & stulta promissio. Duo filij sunt laicorum cõditio, & ordo sacerdotum. Prior filius populus, deinde sacerdotes, alioquin ante creati sunt rectores, quam regerent. Non enim populus propter sacerdotes creatus est, sed sacerdotes propter populum: Nam & mundus prius factus est, deinde rector homo. Dicit ergo. [Homo quidam.] *Chrysost.* Nemo existimet Christum ideo habuisse humanam naturam tantum, nam & pater dictus est homo, vt sic liberaretur filius ab Hæreticorum blasphemiis. Item. *Chrysost.* In parabolis significat personas eorum, vt ipsi aduersùs se sententiam dicerent: Sicut Dauid. 2. *Reg.*12.b.

s Habebat duos filios] populum gentilem, & Iudaicum.

t Et accedens ad primum.] *Intellig.* gentilem, qui à Noe. Sed contra. *Exod.*4.f. Primogenitus meus Israel. Responsio. Gentilis est primus tempore, origine, multitudine: Iudæus dignitate, fide, familiaritate. Vnde *Chrysost.* Gentiles erant ex tempore Noe, Iudæi ex Abraham.

v Dixit: fili vade hodie operare in vineam meam. *Chrysost.* Quid est operari in vinea? Iustitiam facere.

x Ille autem respondens, ait: Nolo.] Cum naturali legi non obediuit, & liberi arbitrij diuitiis abusus est.

y Postea autem pœnitentia motus abiit,] in aduentu Christi. *z* Accedens autem ad alterum dixit similiter.] *Iob. cap.*19.c. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi, ore proprio deprecatus sum illum, halitum meum exhorruit vxor mea. *a* At ille respondens, ait: eo Domine.] *Exod. cap. decimo*, b. & 24.a. Omnia quæcunque

locutus est

locutus est faciemus. *a* Et non iuit: Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus.] *Chrysostomus.* Aduersùs se sententiam ferunt, quam & ipse confirmat dicens: Amen, &c.

b Dicit illis Iesus: Amen dico vobis, quia publicani.] vt Matthæus *suprà 9.* a.

respondens ait: Eo Domine, & *a* non iuit: Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis *b* Iesus: Amen dico vobis, quia publicani & *c* meretrices *d* præcedunt vos in *e* regnum Dei. Venit *f* enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, *g* & non credidistis ei. *h* Publicani autem & meretrices crediderunt ei, *i* vos autem videntes, k nec pœnitentiam habuistis postea vt crederetis ei. *l* Aliam parabolam audite. *m* Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam, & *n* sepem circondedit ei, *o* & fodit in ea torcular, *p* & ædificauit turrim, & *q* locauit eam agricolis, & *r* peregre profectus est. *s* Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et *t* agricolæ *u* apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, *x* alium occiderunt, *y* alium verò lapidauerunt. *z* Iterum misit alios seruos plures prioribus, *a* & fecerunt illis similiter. *b* Nouissimè autem misit ad eos filium suum, *c* dicens: Verebuntur forsitan filium meum. *d* Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum, & *e* habebimus hæreditatem eius. Et *f* apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. *g* Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? *h* Aiunt illi: Malos malè perdet *i* & vineam suam locabit aliis

c Et meretrices,] vt Magdalena: *Luc. 7.* g.

d Præcedunt vos.] De præsenti dicit, quia vbi aliquis præcedit, videtur esse qui sequitur. Sic ergo innuitur quod Iudæi quandoque ingressuri, & credituri sunt. al. regno.

e In regnum Dei,] cælorum ad Ecclesiam.

f Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, id est, in præceptis Dei.

D

g Et non credidistis ei.] *Chrysost.* Vos sacerdotes quasi iudices non personarum sed rerum, debueratis ei credere, etsi non quasi iusto, tamen quasi iusta dicenti. Quid enim pertinet ad auditorem vita prædicatoris? Si enim malè viuit ipsius solius damnum est, si autem bene docet, omnium est lucrum. *Marc. 12.a. Luc. 20.b.*

h Publicani autem & meretrices crediderunt ei.] *Chrysostomus.* Puto ex persona omnium peccatorum publicanus, & ex persona omnium meretricum meretrix ponitur. Et quamuis multa peccata sint in vtroque sexu: tamen auaritia præcipuè abundat in viris, fornicatio in mulieribus. Potest etiam in publicanis & meretricibus intelligi gentium populus.

i Vos autem videntes,] viam iustitiæ quam prædicabat Ioannes.

k Nec pœnitentiam habuistis postea vt crederetis ei,] vt sic salui essetis.

l Aliam parabolam audite.] Hic improperat eis mortem suam, quasi non solum rei estis, nec ideo à vobis solum auferetur regnum, quia non credidistis Ioanni, sed quia rei estis sanguinis quod peius est.

m Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam.] De qua *Isa 5.* b. Vinea Domini Sabaoth domus Israel est. *Ierem.* 2.a. Plantasti eos, & radicem miserunt.

n Et sepem circundedit ei,] id est, Angelorum custodiam qui pro eis pugnabant, & ab alienigenis vt à Philistæis defendebant. *Ierem.* 51. a. Curauimus Babylonem. *Glossa.* Auditæ sunt voces Angelorum in aere. Migremus ab his sedibus. Vel sepes fuerunt reges qui eos defendebant.

o Et fodit in ea torcular,] altare holocaustorum,

p Et ædificauit turrim,] in medio eius, id est, templum.

q Et locauit eam agricolis,] qui *suprà* 20.a. dicuntur operarij in vinea.

r Et peregre profectus est,] Iudæos propter eorum superbiam, suo arbitrio relinquens.

s Cum autem tempus fructuum appropinquasset: misit seruos, &c.] *Psalm.* 105 Irritauerunt Moysen in castris: Aaron sanctum Domini: Et vexatus est Moyses propter eos, &c. Hic seruus, scilicet, Moyses de fructu huius vineæ dicit: Vua eorum vua fellis, &c. *Deut.* 32. e.

t Et agricolæ, id est, legis custodes.

u Apprehensis seruis eius, aliom ceciderunt,] vt Ieremiam. *Ierem.* 38. a.

x Alium occiderunt,] vt Isaiam.

y Alium vero lapidauerunt,] vt Zachariam 2. *Paral.* 24. f. Et Neboth. 3. *Reg.* 21. d.

z Iterum misit alios seruos plures prioribus,] id est, prophetas, Dauid & alios.

a Et fecerunt illis similiter,] sicut & aliis.

b Nouissimè autem misit ad eos filium suum,] Christum.

c Dicens verebuntur forsitan filium meum.] Forsitan dicit, quia in eorum arbitrio est vt reuereantur vel non.

d Agricolæ autem videntes, &c.] *Genes.* 37. d. Ecce somniator venit. *Ierem.* 11. d. Mittamus lignum in panem eius. *Sap.* 2.c. Circumueniamus iustum, quia inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris. *e* Et habebimus hæreditatem eis.] Vide *Ioan.* 11 f. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent locum nostrum & gentem.

f Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam,] quia extra portam passus. Vnde *Hebræ.* 13. b. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. In signum autem huius statuit Moyses altare holocausti in quo fundebatur sanguis in vestibulo tabernaculi: *Exod. vltimo*, c. Hoc totum exponit *Chrysostomus.* Paterfamilias cui cælum, & terra vna domus est, qui Angelorum, & hominum natura Dominus est, beneuolentia pater, plantauit vineam quam de Ægypto transtulit. De qua *Isaiæ* 5. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israël est, id est, Ecclesia. Quomodo plantauit? Sicut studiosus vinitor, primum in circuitu eius excidit infructuosas arbores, ne fortè lasciuientes tenerum adhuc suffocarent malleolum. Sic Deus exterminauit Amorrhæos, & plantauit Israel nouitiom. Sepes, Angeli custodes: vt *suprà* 18.b. 1. *Cor.* 11.b. *Act.* 12.b. Torcular, verbum Dei, in quo torquetur carnalis natura timore iudicij, vel crux. Turris, fides: quæ hostes facile conterit & parum timet ruptionem.

Allegoricè. Sepes, merita patrum. Torcular vnde multum eliquatur, Prophetæ. Turris lex, de turre speculabantur sacerdotes Christum venturum. Coloni, qui curam populi susceperunt ad magnam gloriam, & magnum periculum. Ad gloriam si diligenter, ad periculum si negligenter. Si enim ille qui procurationem suscipit terrenarum rerum de manu alicuius hominis potentis, debet pro negligentia timere periculum, quanto magis qui de manu Dei susceperunt animas sanctas. Non enim sacerdotes præstant Deo ducentes populum eius, sed Deus sacerdotibus committendo eis populum. Mercedem enim doctrinæ acquirere non poteramus, nisi procuratio populi nobis commissa fuisset. Colonus habet ferrum quo duram terram emollit, eradicat herbas, &c. Sicut colonus quantumuis de suis obruerit munera, non sic placat Dominum suum sicut si de vinea sua reditus offerat, ita Sacerdos non tantum placet Deo propter suam iustitiam, quomodo si populum Dei sanctitatem docuerit. De hoc *Isaiæ cap.* 5. a. Plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas. Alleg.

g Cum ergo venerit, & Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?] Non quia ignoret quærit, sed vt sua responsione eos condemnet.

h Aiunt illi: Malos malè perdet.] Hoc fuit per Titum, & Vespasianum.

i Et vineam suam locabit aliis agricolis qui reddent ei fructum temporibus suis.] Fructum, scilicet, cordis, oris, & operis. *Psalm.* 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Fructus cordis, contritio, diuinæ legis medi-

tatio, beneficiorum Dei recordatio, mortis memoratio, proximi compassio. Fructus oris, confessio, prædicatio, gratiarum actio, consilium. Fructus operis, pœnitentia, eleemosyna, obedientia, obsequiorum diligentia, difficilium tolerantia. *Lucas* autem 20. c. dicit: Quo audito dixerunt illi: Absit. *Marcus* autem 12. a. dicit: Veniet & perdet colonos, & dabit vineam suam aliis. *Chrysost.*
Psal. 117. Secundùm *Lucam* 20.
Marc. 12. sacerdotes contradi-
a. Luc. cunt sententiæ Chri-
20. c. sti: Secundùm *Marcum* confirmant. Sed ille responsiones eorum exposuit, ille autē
13. 9. 7. responsiones cordis.
c. 2. *a* Dicit illis Iesus, Numquam legistis in scripturis, &c.] Hic explanat per effectum quis sit ille lapis.
Marc. *b* Regnum] sacra Scri-
11. c. 12. a. ptura,
Luc. 19. *c* Et dabitur genti
g. & 20. facienti fructus eius,]
d. & 22. id est, opera.
a. Iob. 7. *e* Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur, &c.]
d. & g. *Chrysost.* Quod cadit fortiter, cadit propter duas causas. Aut propter pondus suum, aut propter altitudinem. Christiani cadunt super lapidem peccando, nec tamen conteruntur quantum potest eos conterere Christus, sed secundùm peccata sua, aut propter magnitudinem peccati criminalis, aut propter altitudinem dignitatis, vt clerici, monachi, viduæ, virgines. Lapis verò, id est, Christus cadit super non credentes, qui non secundùm opera sua pereunt, neque secundùm suas personas, sed tantùm pereunt quantum potest eos perdere Christus qui non credunt in eum. De quibus *Psalm.* 1. Non sic impij, &c. *d* Et cùm audissent principes sacerdotum, &c.] illas parabolas.

e Quærentes eum timuerunt turbas, qui non timebant Deum, quoniam sicut prophetam eum habebant.]

agricolis qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: ideo dico vobis, quia auferetur à vobis *a* regnum Dei, & *b* dabitur genti facienti fructus eius. Et qui *c* ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem vero ceciderit, conteret eum. Et cum *d* audissent principes sacerdotum & Pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de ipsis diceret, & *e* quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.

CAP. XXII.

ET *f* respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: *g* Simile factum est regnum cælorum *h* homini regi qui *i* fecit nuptias filio suo. Et misit *k* seruos suos *l* vocare inuitatos ad nuptias, & *m* nolebant venire. *n* Iterum misit alios seruos, *o* dicens. Dicite inuitatis, *p* ecce prādium meum paraui, *p* tauri mei & *q* altilia *r* occisa sūt, & *s* omnia parata, *t* venite ad

n Iterum misit alios seruos,] Apostolos & prædicatores. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur?
o Dicens: Dicite inuitatis, &c.] *Prouerb.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas miscuit vinum & posuit mensam suam: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem & mœnia ciuitatis *Isa.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium A
pinguium medullatorum, vindemiæ de- Ier. 14. d.
fæcatæ. *Chrysostomus.* Prandium est doctrina iustitiæ, multas enim proprietates habet sermo ad escam. Sicut enim qui non masticat cibum non sentit eius saporem, ita verbum quod audimus nisi masticauerimus tractantes, non intelligimus verbi virtutem. Ideo manna interpretatur, quid est hoc, vt quotiescunq; audimus, quæramus quid est hoc. Item quod masticatum est mittitur in stomachum, id est, memoriam, aliter non prodest. *Leuit.* 11. d. Animal quod non ruminat immundum est, & ille homo immundus est apud Deum qui nō recordatur aliquando nec tractat quod audit. Item *Chrysost.* Conuiuium paratur ex tempore Moysi, scilicet, lex. *Exod.* 20. ex decem speciebus, id est, ferculis. Ex eo tempore exierunt inuitatores, id est, Prophetæ, quando misit seruos suos iam inuitati erant.
p Tauri mei,] id est, patres veteris testamenti, tauris comparabiles, quia in modum taurorum ventilabant cornibus inimicos. *q* Et altilia.] *Gregorius.* Altilia saginata dicuntur. Ab eo enim quod est alere, altilia, quasi aletilia vocamus, scilicet, ab alendo Altilia ergo sunt patres noui Testamenti, pinguedine charitatis saginati, pennis virtutum alati, & ad superna mente erecti.
r Occisa sunt.] *Chrysost.* Pro salute populi occiduntur sancti 2. *Corinth.* 12. Libenter ego impendam & superimpendar pro animabus vestris. *Psalm.* 65. Holocausta medullata offeram tibi, &c. *Chrysost.* Sicut nullius animalis viuentis viscera manducantur, ita viuentium Prophetarum sermones nemo suscipit, sed post mortem eorum.
s Et omnia parata.] *Chrysost.* in Scripturis. Ibi enim inuenit ignorans quid discat, contumax quid timeat, laborans præmia, pusillanimis mediocris iustitiæ cibos, qui etsi pinguem non faciunt animam, tamen mori non permittunt. Qui magni animi est inuenit ibi spirituales escas, cōtinentioris vitæ, quæ perducant eum prope ad Angelorum naturam, qui vulneratus est à diabolo, inuenit ibi spirituales medicinas, vel cibos medicinales & salutem per pœnitentiam. [Et omnia parata,] cibus, locus, vestimenta. De primo. *Psalm.* 67. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. De secundo. *Ioan.* 14. a. Vado parare vobis locum. *Hebr.* 11. d. Parauit illis ciuitatem. De tertio. *Exod.* 28. g. Filiis Aaron tunicas lineas parabis, & balteos ac tiaras in gloriam, & honorem.
t Venite ad nuptias,] credendo, operando. Vocat Dominus voce propria in Euangelio vel prædicatore. *Ierem.* 15. *Dominus vocat multipliciter.*
d. Si separaueris pretiosum à vili, &c. Item tuba, id est, minis, sicut solent vocari milites ad pugnam. *Isa.* 58. a. Quasi tuba exalta vocē tuam. Item sibilo, & grandibus promissionibus aut consolationibus, sicut solent vocari aues. *Cant.* 2. d. Sonet vox tua in auribus meis. Item reclamatorio, id est, corpore suo cruentato, sic solent vocari aues nobiles. *Prouerb.* 1. c. Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Item intersigno, vt solent vocari claustrales, & latrones à latronibus, vt velatione pallij, vel huiusmodi exterior eius conuersatio, & sanctorum suorum. *Isa.* 8. d. Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & portentum Israel. Item exhibitione temporalis beneficij, vt gallina pane.

EXPOSITIO CAP. XXII.

ET respondens Iesus, dixit iterum, &c.] Hic addit quartam parabolam, quæ sicut tertia spectat ad Iudæorum improperium, vt de hoc sint similiter duæ, sicut & de exclusione Iudæorum & introductione gentium. Veruntamen in hoc est differentia, quia in tertia improperat eis mortem propriam, in hac verò mortem Apostolorum. Huius autem continentia consistit in tribus. Quia primò agitur de Apostolorum morte: de Iudæorum futura captiuitate, & de eorum æterna damnatione. Consequenter, ibi [Tunc abeuntes pharisæi, &c.] determinat tres quæstiones. Primam de censu reddendo Cæsari, secundam de resurrectione, tertiam de maximo mandato legis. Tertiò de Deitate Christi, ibi [Congregatis autem Pharisæis.] Dicit ergo.
f Et respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis dicens.] Obscurè loquebatur vt non intelligerent qui apertæ veritati obloquebantur.
g Simile factum est regnum cælorum,] id est, præsens Ecclesia, id est, negotium Ecclesiæ, simile est negotio, quod saltem potuit esse. *Chrysostomus.* Suprà dixit, Dabitur genti facienti fructus eius, hic dicit, cui genti.
Sup. 21. d. *h* Homini regi.] *Chrysostomus.* Homo rex, Deus pater, quia nomen hominis præiudicium non facit diuinæ naturæ.
i Qui fecit nuptias filio suo,] id est, Christo. *Apoc.* 19. b. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit de bysso splendenti & candido. Byssinum sunt iustificationes sanctorum. Et dixit mihi: Scribe beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.
k Et misit seruos suos,] id est, Prophetas.
l Vocare inuitatos ad nuptias.] *Chrysost.* Quare nuptias vocat? Vt nihil sit triste, nihil calamitosum
m Et nolebant venire,] credendo, operando.

na pane, & aues carne vocari solent. *Prouerb.* 1. c. Extendi manum meam, &c. *a* Illi autem neglexerunt, *Chrysostomus.* Non dicit, malignati sunt, sed [neglexerunt,] quia quidam non odio, non inuidia, sed mundi negotiis impediti non venerunt ad Christum. *b* Et abierunt, alius, in villam suam.] *Chrys.* Honestum quidem est villæ cultura. *Eccles.* 7. b. Non oderis laboriosa opera. Honesta res est negotiatio, siue dignitatis, siue militiæ, si impedimentum religionis non facit. Villa non est peccatum, si impedit fit peccatum. Non ergo ipsa cultura peccatum est, sed tu facis ipsam peccatum, præferendo eam Deo. *Idem.* Villa mundus, negotiatio auarorum prædicatio sacerdotum. Ergo per villam populares homines separantur à Deo, per negotiationem sacerdotes. Illos mundi delectatio, hos lucri ambitus separauit. *Ezech.* 28. e. In iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam. Item *idem.* Villa mundus. Miserrimus mundus, & miseri qui sequuntur eum. Item *Chrysost.* In villa intelligitur omne opus terrenorum, siue in agro, siue in vinea, siue in ligno, siue in ferro, & quicquid manuum labore fit, quod autem non labore manuum, sed aliis lucris consequimur, vt in honoribus permanere, aut in militia, aut in mercatione, omne hoc negotiatio appellatur. Nota autem quod prætermittit hic *Matthæus* excusationes illorum, quas *Luc.* 14. d. ponit. *c* Alius vero ad negotiationem suam.] *Eccles.* 26. d. Difficile exuitur negotians à negligentia, &c. *Osea.* 12. d. Circundedit me Ephraim in negotiatione sua. *d* Reliqui vero tenuerunt, &c.] *Chrysost.* De morte sua tacet, quia in priori parabola dixerat. *Hieronymus.* Magni criminis rei arguuntur qui seruos regis occiderunt. Item *Chrys.* Quare misit ad eos quos sciebat iniuriam facturos? Docens nos omnia complere quæ ad nos pertinent, etsi nullus aliquid lucratus sit. *e* Rex autem cùm audisset iratus est.] Non in textu apponitur determinatio eius, quod audiuit, ex quo innuitur, quod manifesta non indigent probatione. Supplet tamen *Interlin.* vocem sanguinis, quod sumitur ab illo *Genes.* 4. b. Vox sanguinis fratris tui Abel, &c. *Heb.* 12. f. Accessistis ad Sion montem ciuitatem Dei, &c. Et postea. Et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. *f* Et missis exercitibus suis] sub Tito & Vespasiano. *g* Perdidit homicidas illos] captiuitate, & æterna damnatione. *Luc.* 19. d. Inimicos meos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. *h* Et ciuitatem illorum] scilicet, Ierusalem [succendit.] Vnde *Thren.* 2. a. Succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro. *i* Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt.] Nota historiã Assueri. *k* Sed qui inuitati erant] Iudæi, scilicet, per legem & prophetas. *l* Non fuerunt digni,] *Sap.* 6. c. Qui vigilauerit propter illam citò securus erit, quoniã dignos se circuit ipsa quærens, & in viis suis ostendet se esse hilariter. *m* Ite ergo ad exitus viarum,] id est, transite ad gentes per diuersos errores vagantes. Vel, id est, ad pauperes, quibus deficit quid agant. [Ad exitus.] *Chrys.* Christus est via generalis, puto, quod & sancti qui ducunt ad Christum viæ sunt. *Thren.* 1. b. Viæ Sion lugent. Item diabolus publica via est ad mortem, & viæ sunt professiones huius mundi, professio malitiæ, professio luxuriæ, professio ludorum, quæ omnes ducunt ad diabolum viã perditionis. Dicit ergo. [Ite ad exitus viarum,] id est, cuiuslibet conditionis homines vocate ad fidem. Item castitas via est ad Christum, fornicatio via est ad diabolum. Item omnia opera nostra sunt via, siue ad cælum, siue ad infernum. *Iob.* 31. a. Nonne ipse considerat vias meas & cunctos gressus meos dinumerat? *n* Et quoscunq; inueneritis, vocate ad nuptias,] quia non est acceptio personarum apud Deum. *Rom.* 2. b. *Act.* 10. c. *o* Et egressi, &cæt.] *Isa.* 27. b. Qui egredientur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. *p* In vias,] id est, in diuersos errores gentium.

nuptias. Illi *a* autem neglexerunt & *b* abierunt, alius in villam suam, *c* alius vero ad negotiationem suam. *d* Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumelia affectos occiderunt. *e* Rex autem cum audisset iratus est, *f* & missis exercitibus suis *g* perdidit homicidas illos, & *h* ciuitatem illorum succendit. *i* Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt, *k* sed qui inuitati erant non *l* fuerunt digni. *m* Ite ergo ad exitus viarũ, & *n* quoscunque inueneritis vocate ad nuptias. Et *o* egressi serui eius in *p* vias *q* congregauerunt omnes, quos inuenerunt malos, & bonos, & *r* impletæ sunt nuptiæ discumbentium. *s* Intrauit autẽ rex vt *t* videret discũbentes *u* & vidit ibi *x* hominem non *y* vestitum veste nuptiali, & *z* ait illi. Amice, quomodo huc intrasti *a* nõ habens vestẽ nuptialem? At *b* ille

q Congregauerunt omnes, &cæt.] qui modò simul sunt in Ecclesia, quia media est inter cælum, vbi boni, & infernum, vbi mali. *Gregorius.* Mali miscentur bonis, quia nunquam perduceretur ferrum animæ ad subtilitatem acuminis si hoc non eraderit lima alienæ prauitatis. In horreo sunt grana cum paleis. In arca Noe animalia immitia cum mitibus. *Gen.* 7. c. *r* Et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.] Hoc erit in fine sæculi. *Prouerb.* 7. c. Vir non est in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ lunæ reuersurus est in domum suam. B *s* Intrauit autem rex] *Chrysostomus.* Rex, id est, Deus intrauit, non quin vbique sit, sed vbi vult aspicere, ibi dicitur præsens esse, vbi nõ vult, ibi absens videtur. *t* Vt videret discumbentes,] id est, videri faceret. Simile *Genes.* 22. c. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, dicit Dominus ad Abraham. *u* Et vidit,] id est, videri fecit. *Dan.* 7. c. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. 1. *Cor.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare quoadusq; veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit cõsilia cordium. *x* Ibi hominem.] Singulariter dicit, significans, quod multi colligentur, sicut vulpes Samsonis. *Iudic.* 15. a. *y* Non vestitum veste, &c.] id est, operibus, licet fide, cum tamẽ fides sine operibus mortua sit. *Iacob* 2. d. Et *Gal.* 5. b. Fides, quæ per dilectionem operatur. Item nõ vestitum charitate, quæ operit multitudinem peccatorum. 1. *Pet.* 4 b. *z* Et ait illi, &c.] Nota tres quæstiones quas faciet Dominus in die iudicij omnibus Prælatis. Prima erit quæstio: O homo quomodo in prælationem intrasti, id est, quis introduxit te, nummus vel Deus. Et ad quid, ad onus, vel ad honores. Et per quam portam siue ostium, quia ego sum ostiũ. *Ioan.* 10. b. & bene scirem si transisses per me. *b* At ille obmutuit,] quia non cogitauerat de ista quæstione respondere in tantis scholis non promisus. Ideo: Iocundus homo qui miseretur, & commodat, &c. Secunda quæstio erit, quomodo vixisti, sicut Episcopus aut sicut rusticus, vel sicut homo vel sicut equus, sicut pastor, aut sicut pecus. Hanc quæstionem recitat *Isa.* 22. e. Quid tu hic, aut quasi quis hic? *Zach.* 11. d. O pastor, & idolum derelinquens gregem, vel potius, ò pastus, &c. *Ezech.* 33. a. Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum est occidebatis, &c. Tertia quæstio erit, quomodo rexisti, in quibus pascuis pauisti gregem meum, quomodo a lupis, & latronibus custodisti, quantas vigilias, & quantos labores pro grege meo sustinuisti? *Genes.* 31. e. dixit Iacob ad Laban. Viginti annis tecum fui, oues tuæ, & capræ tuæ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi, ego omne damnum reddebam, quicquid furtim peribat à me exigebas, die noctúque vrgebar æstu & gelu, fugiebátque somnus ab oculis meis. Sed estne quæstio hæc in biblia sacta? *Ierem.* 13. d. Vbi est grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quæret enim Dominus gregem, & secundum numerum, & secundum qualitatem. *Ierem.* 33. c. Adhuc transibunt greges ad manus numerantis, ait Dominus. Et ne credas, quod Dominus intelligat de grege pecudum, & non potius hominum, dicit *Ezech.* 34. c. Vos greges mei, hæc dicit Dominus Deus. Has tres quæstiones simul habemus *Iudic.* 18. a. vbi exploratores de Dan dicunt sacerdoti Michæ. Quis te huc adduxit? Quid hic agis? Quam ob causam huc venire voluisti? Et satis competit responsio eius prælatis nostri temporis. Hoc & hoc præstitit mihi Michas, & mercede me conduxit vt sim ei Sacerdos. Pauci enim hodie gratis Deo seruiunt in prælatione. Vnde *Malach.* 1. c. Quis est in vobis qui claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum.

Tres quæstiones faciet Dominus Prælatis in die iudicij. Ps. 111.

a Non habens vestem nuptialem.] *Chrysostomus.* Vestimentum nuptiale est fides vera, & iustitia. *Eph.* 4. f. Induite nouum

a te nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Quod dicit, in iustitia, ad conuersationem pertinet, quod dicit, & sanctitate veritatis, d fideio. Vestimenta veteris hominis pannosa & sordida, id est, opera carnis immunda. Si aliquis cum nigra veste inueniatur in nuptiis, sordidat nuptiarum gloriam, ita, qui habet opera tenebrosa inter Christianos, ipse Christianitati facit iniuriam. Homo igitur aut secundùm locum eligat vestem, aut secundum vestem eligat locum, id est, aut secundum opera eligat professionem, aut secundum professionem faciat opera. Alioquin audiet: Amice quomodo, &cæt.] Hic celamus nunc corda nostra, in illa verò die cælum, & terra, aquę, sol, & luna, dies, & noctes, & totus mundus stabit aduersùs nos in testimonium peccatorum nostrorum. Et si omnia taceant, ipsæ cogitationes nostræ, & ipsa opera nostra specialiter stabunt ante oculos nostros accusantes nos coram domino, dicente Apostolo. Cogitationibus inuicem se accusantibus aut etiam defendentibus in die, cùm iudicauerit Dominus occulta hominum. *Roman. ap. secundo*, c. Audite mulieres, non opus est aureis indumentis, dum hic viuimus de facili illa circumponere, & conuenit simul ornare animam, & corpus domum animæ, id est, corpus ornas aureis velis, illam autem dimittis sedere in ciliciis. Nescis, quia regem magis oportet ornare quàm ciuitatem, id est, intellectum quam carnem, cuius est purpura vel diadema regis Monachi induti ciliciis præ cæteris habent hæc indumenta nuptiarum. Vestem.] *Isaia. cap. 9.* a. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. *Sophon. 1.* b. Visitabo super eos qui induti sunt veste peregrina. *Eccles. 9.* b. Omni tempore vestimenta tua sint candida. *Apocal. 16.* c. Beatus qui custodit vestimenta sua ne nudus ambulet.

Infr. 25. c. 35. c. dist. c. ecclesia. Sup. 20. e.

a At ille obmutuit.] *Gregorius.* Omnino obmutescemus qui nunc operis mali excusationem prætendimus Nec dabitur nobis locus audientiæ, vbi nos arguunt propriæ conscientiæ. Item *Rab.* Omne argumentum cessat excusationi, quippe quia ille foris increpat qui testes conscientiæ intusque animam accusat.

b Tunc dixit rex ministris.] *Ierem. 59.* f. Ego sum iudex, &

c Ligatis pedibus eius & manibus.] Hoc de iustitia factum est. *Sap. cap. vndecimo*, e. Per quæ peccat quis per hæc & torquetur. Pedes enim fuerunt veloces ad effundendum sanguinem. *Psalm. 13.* Veloces pedes eorum. Item manus non extendit ad pauperes. *Ecclesiast. cap. quarto*, d. Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta. *Roman. cap. sexto*, d. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Item nota, ligati erunt pedes, & manus omnium reproborum in inferno, quia non potuerunt benefacere nec bene velle. *Ecclesiast. cap. nono*, c. Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia nec sapientia erunt apud inferos quo tu properas. *Gregorius*, Pedes qui visitare ægrum negligunt, manus, quæ nihil indigentibus, tribuunt à bonu opere iam ex voluntate ligati sunt. Quæ ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligabuntur inuitè. *Prouerb. cap. quinto*, d. Funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur.

d Mittite eum in tenebras exteriores,] quia hic habuit interiores. *Psal. 48* Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen.

e Ibi erit fletus, & stridor dentium.] In fletu calor, in stridore frigus notatur. *Iob. cap. vigesimo quarto*, c. Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. [Ibi erit fletus, & stridor dentium.] Hoc verbum in septem locis in euangelio legitur, & maxime contra prælatos. Considerata enim in quolibet loco litera præcedenti, redditur causa, quare subiungatur. Prima causa, quia malè intrant, vt hic. Secunda, quia malè vixerunt. Vnde *supra cap. decimo tertio*, g. de sagena. Malos foras miserunt. Et subditur. Ibi erit fletus, &c. Tertia, quia alios scandalizauerunt, *suprà decimo tertio*, f. in parabola zizaniorum. Colligent de regno eius omnia scandala. Et subditur. Ibi erit fletus & stridor dentium. Quarta causa, quia inutiles in docendo fuerunt. Vnde *infra. cap. 25.* c. de illo qui talentum abscondit, dicitur. Inutilem seruum proiicite in tenebras esteriores. Et subditur. Ibi erit fletus, &c. Quinta causa est, quia subditos oppresserunt, Vnde *infra. cap. 24* d. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo, moram facit Dominus, &c. ibi subiungitur: Ibi erit fletus & stridor dentium. Sexta causa est, quia in his omnibus præsumpserunt. Vnde. *Luc. cap. 13* f. dicent mali: Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis. Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Vltima causa impœnitentia. *Vnde supra cap. septimo*, b. dicitur de Centurione: Non inueni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cælorum, filij autē regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentium, &c.

a obmutuit b Tūc dixit rex ministris: c Ligatis pedibus eius & manib. d mittite eū in tenebras exteriores, ibi e erit fletus & stridor dentium. f Multi autē sunt vocati, pauci verò electi. Tunc g abeūtes pharisæi cōsiliū inierunt vt caperēt eū in sermone: & h mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, i dicentes: Magister scimus, quia verax es, & k viam Dei in veritatę doces,

Marc. 12. a. Luc. 10. d.

f Multi autem sunt vocati, pauci verò electi.] *Origenes super Num. 4.* Timendum est Christianis ne eo modo introeant in regnum cælorum, quo filij Israel in terram promissionis, scilicet, duo tantùm, præter sacerdotes. *1. Cor. 19.* d. Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium.

g Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt, vt caperent eum in sermone.] *Chrysostomus.* Quò abeuntes? Ad Herodianos. Nec dicit consiliati sunt, sed consilium inierunt. Nam qui habet consilium, nullius consilio indiget nisi Dei Colonus Dei consilium non quærit diaboli, colonus autem diaboli etsi Dei auxilium quærat, non inuenit. Vide furem euntem ad sortum orantem, vt prosperetur, & fornicator signum Crucis sibi facit, vt non comprehendatur, & tantò citius capitur, quia nescit iustum Dei iudicium patrocinium criminibus dare. Consilium tale, quales consiliatores.

h Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis.] Tunc Herodes erat in Ierusalem. *Chrysostomus.* Vt si respondisset pro Herodianis, illi accusarent, si pro Pharisæis econuerso. Isti discipuli magistris suis erant ætate iuniores, sed malitia pares. Nam pulli serpentum natura breuiores sunt, sed virus æquale habent. Catuli luporum etsi prædam adhuc capere non possunt, tamen, & sanguine gaudent, & morsibus ludunt. *Lucæ. cap. vigesimo*, d. Obseruantes Pharisæi miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, vt caperent eum in sermone. *Marc. cap. duodecimo*, a. Et mittunt ad eum, quosdam ex Pharisæis & Herodianis, vt eum caperent in verbo. Stulti qui eum volunt capere in verbo, cum non possit verbum errare in verbo. *Prouerbiorum cap. primo*, b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.

i Dicentes. Magister scimus, quia verax es.] *Prouerb. 27.* c. Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis erit.

K Et viam Dei in veritate doces.] Hæc via pœnitentia est. Hæc via munda est per temperantiam. *Prouerbiorum. cap. tertio*, c. Viæ eius viæ pulchræ. Luminosa est, & splendens per prudentiam. *Prouerbiorum. cap. quarto*. c. Iustorum semita, quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem. Recta per iustitiam. *Isa. cap. 40.* a. Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Plana per fortitudinem. Isaiæ. 40. a. Erunt praua in directa; & aspera in vias planas. In hac autem via sunt quatuor necessaria. Primum est viaticum, id est, corpus Christi. 3. *Reg. 19.* b. Iuit Elias in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb. Secundum est baculus sustentationis vel virga, id est, memoria Crucis, & beatæ Virginis. *Psalm. 22.* Virga tua & baculus tuus. Tertium est pera, id est, eleemosyna. *Ecclesiast. 29.* c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit. Quartum est cantilena ad consola-

A tionem viæ, id est, oratio & psalmodia. *Psalm.* 118. Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Et alibi. *Psalm.* 137. Et cantent in viis Domini quoniam magna est gloria Domini.

a Et non est, &c.] imò de omnibus in esse conseruando. *Sap. cap.* 6. b. Cui cura est de omnibus. Vel de rationalibus disciplinando, non de aliis, vt 1. *Corinth. cap.* 9. b. Nunquid de bobus cura est Deo?

b Non enim, &c.] *Roman. cap.* 2. b. Non est personarum acceptio apud Deum. *Galat.* 2. b. Deus personam hominis non accipit. *Act.* 10. e. In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus. *Gregorius in moralibus* personam hominis suscipere, est hominem, non quia homo, sed propter aliquid quod circa ipsum est honorare.

Mar. 12. b.

C

Rom. 13. b. 23. q. 2. c. militare &c. quid culpatur & q. fu. c. si merite, & c. conuenior. De elect. c. iug. c. ex parte.

c Dic ergo nobis quid tibi videtur,] *Chrysostomus*. Non dicunt, quid est bonum vel quid expediens, sed, [quid tibi videtur.] *d* Licet censum dari Cæsari an non? *Raban. & Hieronymus*. Omnes reges Romani à primo Caio Cæsare qui Imperium arripuerat, Cæsares appellati sunt.

Mart. 12. b. Luc. 20. c. Act. 23. b.

e Cognita autem Iesus nequitia eorum.] id est, dolositate, [ait.] *Chrysostomus*. Sicut non potest ligna mittendo in ignem extinguere, ita non potest fieri vt secundùm rationem placeas homini malo. *Eccles.* 19. b. Amico & inimico noli narrare sensum tuum.

f Quid me tentatis hypocritæ.] *Hieronymus*. Hypocrita est qui aliud agit, & aliud simulat, id est, aliud intendit in corde, & aliud agit in opere. *Eccles.* 1. d. Noli esse hypocrita in conspectu hominum.

g Ostendite mihi numisma census, nummum qui pro censu soluitur. Propriè autem ponitur numisma pro ipso nummo. Numisma enim propriè dicitur ipsa exaratio scripturæ facta, scilicet, inscriptio imaginis regiæ, & superscriptio in regis nomine.

h At illi obtulerunt ei denarium.] Iste denarius valebat decem nummos vsuales: qui scribebatur pro censu capite vel pro censu capitis.

i Et ait illis Iesus: Cuius est imago hæc & superscriptio?] Hanc quæstionem attendant qui putant Dominum aliquid ex ignorantia interrogasse: Nam cum nummum inspiceret palam, satis patet quod non dubitauit cuius imago illa esset, sed interrogat, vt ad sermonem eorum competenter respondeat.

k Dicunt ei Cæsaris,] Tyberij, sub quo passus est Dominus. *l* Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari,] id est, tributum, pecuniam.

m Et quæ sunt Dei Deo,] id est, decimas & victimas. *Roman.* 13. b. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

n Et audientes mirati sunt.] *Luc.* 20. d. Mirati in responso eius tacuerunt. *Luc.* 4. d. Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius.

o Et relicto eo abierunt,] quasi recedentes mente, quod innuitur ex recessu in corpore.

p In illo die,] scilicet, secunda feria, in qua iuxta prosecutionem Matthæi arefacta est ficulnea.

q Accesserunt ad eum Sadducæi qui dicunt non esse resurrectionem.] Credebât enim Sadducæi animam simul interire cum corpore: Pharisæi autem credebant corporis & animæ resurrectionem. *r* Et interrogauerunt eum, dicentes: Magister Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo.] Hoc habetur in *Deuteron.* 25. b. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis defunctus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui.

& non *a* est tibi cura de aliquo. *b* Non enim respicis personam hominum. Dic *c* ergo nobis, quid tibi videtur: *d* Licet censum dari Cæsari aut non? Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait *f* Quid me tentatis hypocritæ? *g* Ostendite mihi numisma census. At illi *h* obtulerunt ei denarium. Et *i* ait illis Iesus: Cuius est imago hæc & superscriptio? *k* Dicunt ei: Cæsaris. *l* Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & *m* quæ sunt Dei Deo. Et *n* audientes mirati sunt, & *o* relicto eo abierunt. In *p* illo die *q* accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & *r* interrogauerunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit: si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. *s* Erant autem apud nos septem fratres: & primus vxore ducta, defunctus est, & non habens semen, reliquit vxorem suam fratri suo: similiter secundus, & tertius vsque ad septimum. Nouissimè autem omnium & mulier defuncta est. In resurrectione ergo cuius erit de septem vxor? Omnes enim habuerunt eam. *t* Respondens autem Iesus ait illis: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In *u* resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo. De *x* resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est à Deo, dicente vobis: Ego sum *y* Deus

s Erant autem apud nos septem fratres, & primus vxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit vxorem suam fratri suo. Similiter secundus & tertius vsque, &cæt. Omnes enim habuerunt eam.] Hoc finxerunt Sadducæi, vel ita esse potuit. 31. q. 2. c. fin.

t Respondens autem Iesus ait illis: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.] *Chrysostomus*. Sapienter primo arguit stultitiam eorum, quia non legebant. Secundò ignorantiam: quia Deum non cognoscebant, quia ex diligentia lectionum nascitur scientia Dei: ignorantia autem negligentiæ filia est. Si enim non omnes qui legunt cognoscunt Dominum quomodo cognoscet qui non legit? Qui enim legens de Deo vult inuenire Deum, festinet viuere dignè Deo, & ipsa bona conuersatio fit ei lampas luminis ante oculos cordis eius viam veritatis aperiens. Qui autem legit scientiam Dei ad gloriam vanam, & si semper legat nunquam inueniet. Talis est scriptura nolenti viuere secundùm Deum, sicut si quis agricolæ nolenti pugnare exponat bellicam disciplinam, vel militi agriculturam nolenti colere terram. Neuter enim proficit, quia non habet desiderium illius disciplinæ. Vbicumque enim fuerit desiderium hominis: illuc sensus illius dirigitur.

Exod. 3. b. Marc. 12. c.

u In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo,] id est, cælestes. *Philipens. cap. tertio*, d. Nostra conuersatio in cælis est. *Chrysostomus*, in hoc sæculo ideo morimur, quia nascimur, ideo ducimus vxores, vt quod moriendo minuitur, nascendo suppleatur. Tolle moriendi necessitatem & nascendi vtilitatem, & ducendi causa soluta est. Et *infra*. Sicut anima in hoc mundo est peregrina, ita caro in illo extranea est. Hîc anima carni subiecta est, quoad passiones, ibi caro animæ. Vnaquæque res fortior est in sua patria, & dominatur. Hîc modicum quod anima sapit in hoc sæculo nimia potestas animæ sibi vendicat, sicut diues hospes in domo pauperis, & si non potest iubere quod vult quia hospes, magnam tamen fiduciam sumit quia potens. Et econuerso pauper peregrinus nihil sibi potest defendere. Hoc diximus secundùm rationem moralem, alioquin in resurrectione mutanda est carnis natura, vt nihil habeat in se carnis nisi formam 1. *Corinthior.* 15. f. Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale.

x De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis.] *Chrysostomus*. Calumniatoribus in quæstione aliqua, primo oportet auctoritatem aliquam afferre, postea rationem, & non econuerso, quare ergo hic Christus facit econuerso? Solutio. Interrogantibus prius dicenda est ratio, deinde auctoritas, quia calumniatores oportet conuincere, interrogantes verò docere.

y Ego sum Deus Abraham, &c.] Hos nominat, quia his facta fuit promissio de incarnatione filij, & de vita æterna ha-

A benda

a benda specialiter. *Exod. cap.3.* d. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, misit me ad vos.

a Non est] autem [Deus mortuorum sed viuentium.] Si ergo animæ æternæ sunt, constat per consequens, quod corpora eorum resurgent. *Ezech. cap. 37.* b. Ossa arida audite verbum Domin. *Dan. cap. 12.* a. Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere enigilabunt, alij in vitam

D

Mort. 21.c. æternam, alij in opprobrium vt videant semper. *Iob cap. 19.* d. De terra surrecturus sum. *Isaiæ cap. 26.* d. Viuent mortui tui & interfecti mei resurgent.

b Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius] quod ita prudenter responderet. c Pharisæi au-

Deut. 6.a. tem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis. *Prouerb.26.b.* Qui imponit stulto silentium mitigat iras.

d Conuenerunt in vnum.] Hoc conuenticulum malorum significatum est. 1. *Reg. 17.b.* Vbi dicitur, quod Philistiim conuenerunt in Socoth Iudæ. Item *Iudic.15.a.* Per vulpes Samsonis colligatas. *Chrysost.* A veritate se esse nudos professi sunt, qui se multitudine armauerunt.

e Et interrogauit eum vnus ex eis legis doctor tentans eũ.] *Chrysost.* Interrogauit tentans a principio, ex responsione verò vtilitatem capiens laudatus est. *Marc.12.c.*

f Magister quod est mandatum magnum in lege?] *Chrysost.* De magno mandato interrogat, qui nec minimum obseruat. Ille debet interrogare de maiore iustitia, qui iam minorem compleuit. Et ita si interroget aliquis quæ pars est melior in domo, dicis, fundamentum, sed tamen fundamentum non est nisi domus fuerit subsecuta, sic, & caput dignius est, quam membra, tamen nec membra sine capite, nec caput sine membris, ita hoc mandatum dignius est, tamen vtilitas vna, quia sibi cohærent.

g Ait illi Iesus. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.] *Chrysostomus*, quasi dicat, non sicut tu qui deuotionem ostendis in ore, & fraudem meditaris in corde. Et ita diliges, inquit, non timebis, quia diligere maius est quàm timere. Inchoatio enim culturæ Dei habet timorem, perfectio autem dilectionem. 1. *Ioan.3.* d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et ita timor sub necessitate est, dilectio in libertate. Item *chrysostomus*. Non dicit. Cognosces Deum, sed [diliges,] quia cognoscere Deum vnum, proprium est humanæ naturæ, diligere autem eum religiosi cordis & recti. Item *Chrysostomus*. Quid est diligere Deum ex toto corde? Vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis sit inclinatum quam Dei, nec delecteris in specie mundi amplius quam in Deo, non in honoribus, non in auro, non in amicis, &c. sed præ his omnibus Deum ames. Si autem in aliquo horum occupatus fuerit amor cordis tui, iam non ex toto corde Deum amas. Pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad aliam rem, pro tanta parte minus est ad Deum. Exemplum de vxore bona.

h Et in toto anima tua.] *Chrysostomus*. Quid est diligere in tota anima? Certissimum animum habere in veritate, & firmum esse in fide. Alius est amor cordis, alius est amor animæ. Amor cordis quodammodo carnalis est, vt etiam carnaliter Deum amemus, quod facere non possumus nisi recesserimus ab amore mundalium, & ita amor cordis non intelligitur sed sentitur in corde. Amor animæ intelligitur, non sentitur, quia amor animæ iudicium eius est, puta intelligis vnum Deum, sed si cœperis dubitare, iam non ex tota anima diligis Deum.

i Et in tota mente tua.] *Chrysostomus*. Quid est in tota mente? Vt omnes sensus tui Deó vacent, intellectus, sapientia, cogitatio, memoria. Qui ergo occupat aliquod eorum circa temporalia, iam non tota mente diligit Deum. *Augustinus*. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, id est, intellectu sine errore, ex tota anima, id est, voluntate sine contradictione, ex tota mente, id est, memoria sine obliuione. *Bernard.* Ex corde, sapienter, ex anima,

Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. a Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Et b audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. c Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, d conuenerunt in vnum, & interrogauit e eum vnus ex eis legis doctor tentans eum: f Magister quod est mandatum magnum in lege? Ait illi g Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, h & in tota anima tua, & i in tota mente tua, k hoc est maximum l & primum mandatum. m Secundum autem simile est huic: n Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mãdatis vniuersa lex pẽdet & Prophetæ. p Congregatis autem Pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? q Dicunt ei. Dauid. Ait illis. r Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum,

dulciter, mente, perseueranter, totis viribus, fortiter. *Hugo.* Corde, deuotione, hoc ad Virgines, anima, discretione, hoc ad Confessores, mente, perseuerantia, hoc ad Martyres.

k Hoc est maximum] dignitate. l Et primum] ordine [mandatum.] Item *Bernardus*. Disce Christiane quomodo Christum diligas. Dilige dulciter, prudenter, fortiter. Dulciter ne illectus, prudenter *Leuit. 19.d.* ne deceptus, fortiter ne depressus ab amore Dei auertaris. *Marc.12. c.* Dulciter amandus est *Rom. 13. c.* sponsus in remissione peccatorum. *Psalm. 144.* Suauis Dominus vniuersis. *Lucæ capitulo decimo*, g. Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Item dulciter in recordatione beneficiorum Dei. *Psalm. 144.* Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt. Item dulciter in prægustatione æternorum bonorum. *Psalmo 33.* Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Item amandus est prudenter, insidias diaboli præuidendo, 2. *Corinthiorum capitulo secundo*, c. Vt non circumueniamur à Satana, non enim ignoramus cogitationes eius. Item præuisas insidias præcauendo. *Prouerbiorum cap. vigesimo*, b. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum. Item prudenter in præuidendo & præcauendo strenuiter & fortiter perseuerare. *Sapient. cap. octauo*, a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter. Item amandus est fortiter, expellendo omnem timorem. 1. *Joan. cap.4.* d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Item in appetendo laborem. *Psalm.37.* Quoniam ego in flagella paratus sum. Item amandus est fortiter, in non fugiendo opprobrium, & mortem. cap. *Lucæ cap. 9.* c. Qui me erubu . *Psalm. 68.* Quoniam propter te sustinui opprobrium. Item amandus est sponsus, quia de nobili stirpe. *Prouer. ... vlt.* c. Nobilis in portis vir eius. Item quia sapiens. *Coloss. cap. secundo*, a. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. *Iob cap. nono*, a. Sapiens corde est. Item quia fortis. *Psal. 23.* Dominus fortis & potens. Item quia diues. *Rom. cap. decimo* c. Diues in omnes, qui inuocant illum. *Ioan.17.b.* Omnia tua mea sunt. Item quia largus. *Iacob 1.a.* Qui dat omnibus affluenter. Item quia pulcher. *Psal.44* Speciosus forma præ filiis hominum. Item quia benignus. *Tit.3.b.* Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri.

m Secundum autem simile est huic,] quia de re simili, id est, homine, quia ad imaginem, & similitudinem Dei factus. Item quia de dilectione. Item simile quia de eo sicut de alio pendet lex.

n Diliges proximum tuum sicut teipsum.] *Chrysostomus*. Proximus, Christus homo factus. *Lucæ cap. 10.* c. Quis est meus proximus? Vel proximus, omnis fidelis. Et ita sicut rex in imagine sua honoratur, sic Deus in homine diligitur vel oditur. Non potest hominem odire qui Deum amat, nec potest Deum amare, qui hominem odit. *infrà Ioan. 4.* d. Qui dicit se Deum diligere, & fratrem suum oderit, mendax est. Et in fine volens Dominus ostendere Pharisęis, quia non sufficit solius patris cognitio, requisitus de vno mandato, respondit de duobus. Item *Chrysost.* Qui diligit proximum non occidit eum, non mentitur ei, non vxorem inuadit, &c.

o In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ.] *Glossa.* Ideo duæ tabulæ legis datæ sunt. *Deut.10.a.* in quibus erant decem præcepta, tria in vna, quæ ad Deum, septem in altera, quæ ad proximum. Secundùm quosdam sunt quinq; in vna, & quinque in alia. *Rom. 13.* c. Plenitudo legis dilectio. *Galat. 5.c.* Omnis lex in vno sermone completur. Diliges proximum tuum sicut teipsum.

p Congregatis autem Pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est] secundum carnem?

q Dicunt ei. Dauid. Ait illis] Iesus. r Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eũ Dominũ?] In directa ratiocinatione cõfutat eos,

fuiat eos, oſtendens ex conceſſo ſequi Dauid falſum dixiſſe, quod eſt inconueniens, & Spiritum ſanctum quod eſt impoſſibile. Eſt autem hæc quæſtio Domini cum pondere intelligenda. Vos putatis Chriſtum filium Dauid & hominem purum, ergo perperam locutus eſt Dauid vocans eum Dominum, cum pater filium hominem purum non conſueuerit appellare Dominum.

Pſal. 109. Marc. 12. d. Luc. 20. g.

a Dicens: Dixit Dominus,] pater.

b Domino meo,] id eſt, Chriſto.

c Sede à dextris meis,] id eſt, in potioribus bonis. *Heb.* 1. d. Cui Angelorum aliquando dixit: Sede à dextris meis?

A

d Donec ponam,] excluſiuè.

e Inimicos tuos, &c.] *Iſaiæ* 60. c. Locum pedum meorum glorificabo. 1. *Corinth.* 15. d. Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. *Hebr.* 10. c. Sedet in dextera Dei de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius.

19. diſt. c. ſecundum.

f Si ergo Dauid, &c.] cum filius propter propagationem ſoleat in ſubiectionem, & maximè ſecundum vſum antiquorum patrum.

g Et nemo poterat ei, &c.] quia confutauerat eos verbis.

a dicens: Dixit Dominus b Domino meo c ſede à dextris meis, d donec ponam e inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum? Si f ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt? Et g nemo poterat ei reſpondere verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare.

CAP. XXIII.

TVNC h Ieſus i locutus eſt ad turbas & ad diſcipulos ſuos, dicens: k Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. l Omnia ergo m quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite, ſecundùm opera vero eorum nolite facere: n dicunt enim & non faciunt. o Alligant autem onera grauia & importabilia, & p imponunt in humeros hominum, digito q autem ſuo r nolunt ea mouere. Omnia verò opera ſua faciũt, vt videantur ab hominibus. s Dilatant enim philacteria ſua

EXPOSITIO CAP. XXIII.

TVnc Ieſus locutus eſt ad turbas, &c.] docens populũ. Primò arguit Scribas & Phariſæos de ſuperbia, & ſuos prouocat ad humilitaté. Secundò arguit eoſdem de hypocriſi multipliciter, ſicut patet in litera. Imprecatur autem eis octies væ æternum, ibi [Væ autem vobis Scribæ & Phariſæi. Tertiò rationem damnationis eorum innuit, ſcilicet, occiſionem iuſtorum, ibi [Itaque teſtimonio eſtis.] Prima pars capituli eſt contra Prælatos: ſecunda contra magiſtros: tertia contra hypocritas, in qua etiam mors Domini prophetatur. Dicit ergo.

h Tunc,] ſcilicet, impoſito illis ſilentio: Sicut Dominus eiectis turbis & tibicinibus, ſanauit puellam. *Marc.* 5. d. Sic Iſaias, mortuo leproſo Ozia vidit Dominum in ſolio excelſo, & dixit: Væ mihi quia tacui. *Iſa.* 6. b. vbi dicit *Gloſſ.* Dum rex leproſus, id eſt, diabolus regnat in nobis, nec Deum in ſua maieſtate videre, nec myſteria Trinitatis poſſumus agnoſcere. Sic filij Iſrael mortuo Pharaone potuerunt ad Deum clamare. *Exod.* 3. c. Sic Ezechiel mortuo impio principe Pheltia, excelſa voce clamauit ad Dominum. *Ezech.* 11. b.

i Ieſus locutus eſt ad turbas & ad diſcipulos ſuos.] *Chryſoſtomus.* Ideo Dominus ad ſuos conuertit ſermonem, vt confuſio Scribarum, & Phariſæorum illorum fieret diſciplina. Infructuoſum namq; eſt verbum in quo ſic alter confunditur, vt alter non erudiatur. Nam & Dominus non propter malos caſtigationem ſuper terram tranſmittit, ſed propter bonos. Scit enim quia malos flagella non corrigunt, ſed malos caſtigat vt bonos corrigat, quia bonus niſi fuerit admonitus, per negligentiam euaneſcit: Sic & Chriſtus nunquam potuit eorum interrogationes contemnere, ſed voluit indignos digne docere, vt dignos digne doceret.

K Dicens: Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi.] *Chryſoſtomus*, quaſi dicat, multi ſederunt ſacerdotes, multi in nomine, pauci in opere. Videte ergo quomodo ſedeatis ſuper eam, quia non cathedra facit ſacerdotem, & ſacerdos cathedram. Non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum. Non omnis ſacerdos ſanctus eſt, ſed omnis ſanctus eſt ſacerdos. Et ita qui malè ſederit, iniuriam cathedræ facit. *Prouerb.* 25. a. In loco magnorum ne ſteteris. Item *Chryſoſtomus.* In iudicio ſedens ſi bene vixeris & bene docueris omnium iudex eris, ſi male vixeris & bene docueris, tui ſolius: Nam bene docendo oſtendis quomodo populus debeat viuere, malè viuendo Deum inſtruis quomodo debeas condemnari.

l Omnia ergo.] *Chryſoſtomus.* Omnia dicit quæ corrigunt mores. m Quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite, &c.] *Chryſoſtomus.* Accipite quod veſtrum eſt, nolite diſcutere quod alienum eſt. Item *Chryſoſt.* Sicut ſacerdotes etiam docent infideles propter fideles, ne bonos negligant propter malos, ſic & vos etiam malos ſacerdotes honorare propter bonos, ne propter malos etiam bonos contemnatis. Melius eſt malis iniuſta præſtare, quam bonis iuſta ſubtrahere. Frequenter enim de malo bona doctrina procedit. Ecce enim & terra vilis, pretioſum aurum producit. Nunquid propter vilem terram pretioſum aurum cõtemnitur? Sed ſicut aurũ eligitur & terra contemnitur, ſic & vos doctrinam accipite, & mores relinquite. Nam & apibus herbæ neceſſariæ non ſunt, ſed flores: ideo flores colligunt & herbas relinquunt. Et ita bene dicere omnium eſt, bene facere autem paucorum.

1. q. 1. c. omnia. & c. ſignificaſtis. & c. nõ quales. 3. q. 7. §. fin.

Luc. 11. f. 16. q. 7. c. alligant. De conſecr. diſt. 4. c. baptiſmus.

n Dicunt enim & non faciunt.] Hi ſunt ficus in qua Dominus non inuenit niſi folia, *ſuprà.* 21. b. & ideo maledicti. *Auguſt. in libro Proſperi.* Bene dicere & male viuere, nihil eſt aliud quam ſe ſua lingua damnare. Nota quod Dominus arguit eos hic de dolo, & duplicitate. Hi enim habent pondus, & põdus, aliud in ore, aliud in opere. Contra quos *Prouerb.* 20. b. Pondus & pondus, menſura & menſura vtrumque abominabile eſt apud Deum. *Leuit.* 19. g. Statera iuſta, & æqua ſint pondera.

o Alligant enim onera grauia & importabilia.] Circa vitam tuam eſto auſterus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem & grauia facientem. Item *Chryſoſtomus.* Si erramus aliquando modicam pœnitentiam iniungendo, nonne melius eſt de miſericordia rationem reddere quam de crudelitate? Vbi paterfamiliâs largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus eſt benignus, vt quid Sacerdos eſt auſterus? Item *Rab.* Hæc generaliter contra omnes magiſtros qui grandia docent, & faciunt minora. Similiter ſacerdotes qui grande pondus venientibus ad confeſſionem imponunt, & ſic dum pœna præſentis peccati confringitur, pœna futuri contemnitur. Si enim faſcem ſuper humerum adoleſcentis, quem non poteſt baiulare poſueris, nec eſſe habet aut vt faſcem reiiciat, aut ſub pondere confringatur. Sic ille cui graue pœnitentiæ pondus impoſueris, neceſſe eſt aut pœnitentiam reiiciat, aut ſuſcipiens deferre non poteſt ſcandalizatus amplius peccet. Deinde ſi erramus modicam pœnitentiam imponentes, nonne melius eſt propter miſericordiam dare rationem quam propter crudelitatem deficere pœnitentem? [Alligant.] Contra quos, *ſuprà* 15. a. Quare tranſgredimini mandata Dei propter traditiones hominum? Tot enim conſtituunt quod dimidium ſuſtinere non poſſunt. *Act.* 15. c. Hoc eſt onus quod nec nos nec patres noſtri portare potuimus, Imò tota die per conſuetudinem abrogantur. De his *Prouer.* 19. a. Melior eſt pauper qui ambulat in ſimplicitate quam diues torquens labia ſua.

p Et imponunt in humeros hominum.] Hi ſignificantur per regem Roboam dicentem, 3. *Reg.* 12. d. Pater meus cecidit vos flagellis, ego aut cædam vos ſcorpionibus.

q Digito autem ſuo].i. leui motu. r Nolunt ea mouere. Omnia vero opera ſua faciunt vt videantur ab hominibus.] Tales recipiunt hic mercedem ſuam, vt *ſup.* 6. a. Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam. *Hieron.* Quicunq; quodlibet facit vt videatur ab hominibus, Scriba & Phariſæus eſt. s Dilatant enim philacteria ſua.] Philacteria vocat chartulas pro ſimulatione fronti eorum & ſiniſtræ manui impoſitas: in quibus erat ſcriptus Decalogus. Propter illud *Deuter.* 6. b. Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua. Secundum quoſdam verò, ſed non auctenticè, philacteriæ dicuntur capſulæ in quibus reſeruantur extremitates ſanctorum, id eſt, articuli manuum & pedum, à thorat quod eſt extremitas

mitas. Alio modo dicuntur philacteria à philaac, quod est seruare, & thorat, lex, quasi custodia legis. Tempore Hieronymi, vt ipse refert, aliquid de superstitione Iudæorum retinuerunt homines, erantque mulierculæ chartulas ferentes in quibus scripta erant breuia Euangelia. Multi adhuc hodie deferunt chartulas in quibus scripta est epistula quam detulit Angelus Domini Agaro regi.

Matt. 12. d. Luc. 11. f. & 20. g.

& *a* magnificant fimbrias. *b* Amant autem primos recubitus in *c* cœnis, & *d* primas cathedras in synagogis, & *e* salutationes in foro, & *f* vocari ab hominibus Rabbi. *g* Vos autem nolite vocari Rabbi. Vnus *h* est enim magister vester *i* omnes autem vos fratres estis. Et *k* patrem nolite vocare vobis super terram, *l* vnus est enim pater vester *m* qui in cælis est. *n* Nec vocemini magistri, *o* quia magister vester vnus est Christus *p* Qui maior est vestrûm erit minister vester. *q* Qui autem se exaltauerit, *r* humiliabitur, & *s* qui se humiliauerit, exaltabitur. Væ *t* autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, *u* qui clauditis regnum cælorum ante homines;

a Et magnificant fimbrias.] *Num. cap. decimoquinto*, d. & *Deuteron. cap.* 22. b. iussit Moyses vt in quatuor angulis palliorum facerent fimbrias, vt per hoc discernerentur ab alijs populis in habitu exteriori, sicut erant natione discreti. Illi autem faciebant fimbrias magnas, & in eis ligabant spinas pungentes, vt eundo, vel sedendo quandoque pungerentur, vt sic commoniti recolerent beneficia Dei. Propter huiusmodi autem fimbrias dicitur cognouisse Samaritana, quod Dominus Iudæus esset.

b Amant autem primos recubitus.] *Luc.* 14. a. Dicebat autem ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos. Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, &c.

c In cœnis.] Hic arguit eos de gula. *Philip.* 3. d. Quorum Deus venter est.

d Et primas cathedras in synagogis.] Hic de ambitione. *Eccles.* 7. a. Noli quærere ab hominibus ducatum, neque à rege cathedram honoris.

e Et salutationes in foro.] *Raban.* Quamuis, & hæc culpa non careat, si ijdem in foro litibus interessent, qui in cathedra Moysi synagogæ magistri cupiunt appellari.

f Et vocari ab hominibus Rabbi.] *Chrysostomus.* Vocari volunt, non esse, nomen appetunt, officium negligunt. *Isa.* 41. g. Adducit magistratum quasi lutum.

g Vos autem nolite vocari Rabbi.] Dominus hic ambitionem, quæ fuit causa vitiorum propter quæ arguebat Pharisæos extirpat à discipulis suis. Sufficit enim causam extirpare, qua cessante cessat effectus. Exponitur autem illud dupliciter. De ambitione magisterij, quam prohibet Dominus, non autem honorem, vel nomen inhibet, sed ne quis indebitum sibi nomen magisterij velit vsurpare per ambitionem. Exponitur autem de auctoritate sciendi, & suppletur. [Vos autem, &c.] nec alios vocare, id est, nolite vobis ascribere, vel alijs attribuere, auctoritatem scientiæ. Homo enim magister est in ministerio doctrinæ, quia solus Deus animam illuminat lumine sapientiæ, sicut homo pater est in ministerio geniture, solus Deus auctoritate naturæ. *Exod. cap.* 20. b. Non assumes nomen Dei tui in vanum.

h Vnus est enim magister vester] auctoritate, qui docet interius. *Osea.* 2. c. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.

i Omnes autem vos fratres estis,] quia ab vno patre, & vnam hæreditatem expectamus. *Malach. cap. secundo*, b. Nunquid non vnus pater omnium nostrûm? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum.

k Et patrem nolite vocare, vobis super terram,] id est, alij non ascribatis auctoritatè sciendi, vel etiam generandi.

l Vnus est enim pater vester] auctoritate.

m Qui in cælis est] Vnde, *suprà* 6. b. Pater noster qui es in cælis.

n Nec vocemini magistri.] *Iacob.* 3. a. Nolite plures magistri fieri.

o Quia magister vester vnus est Christus.] *Ioan. cap.* 13. b Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis. Sum etenim.

p Qui maior est vestrûm, erit minister vester.] *Genes.* 25. c. Maior seruiet minori.

q Qui autem se exaltauerit] incaute se eleuando. *Prouer.* 16. c. Ante ruinam exaltabitur spiritus.

r Humiliabitur,] id est, minimus reputabitur. *Prouerb. cap.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. *Eccles.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius.

s Et qui se humiliauerit exaltabitur.] *Prouerb.* 18. c. Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur. Iacob. 3. a. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. Nota autem quod illud verbum ter ponitur in Euangelio, vt hic, & *Luc.* 14. c. & 18. c. ad denotandum triplicem humilitatem. Luc. 14. c. & 18. c. B Cordis, oris & operis. De humilitate cordis, *suprà* 11. a. Discite à me quia mitis sum & humilis corde, *Iudith* 8. b. Humiliemus illi animas nostras, & in spiritu contrito & humiliato seruiamus illi. De humilitate oris *Iudith* 9. d. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et *Ecclesiast. cap.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat. De humilitate operis. *Ecclesiast. cap.* 19. d. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. *Phil.* 3. d. Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. *Ephes.* 4. a. Obsecro vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate, scilicet, cordis, oris, operis. Humilitatem autem custodiunt, assiduitas subiectionis, quam non habuit Adam, comparatio melioris, quam non habebit Antichristus.

t Væ autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.] De peruersa doctrina, quantum ad dissonantiam oris, & operis arguit eos Dominus *suprà* vbi dixit. Dicunt enim & non faciunt. Nunc arguit de iniquitate, quia cum æqualitas deberetur proximo, ipsi iniquè agebant erga proximum, cui doctrina qua negabant aduentum Christi per quem aperitur aditus cæli, claudebant auditum regni. Vnde dicitur eis à Domino, [Væ, &c.] quia iam patimini tenebras interiores finaliter passuri exteriores. Et nota, quòd Matthæus ponit octo væ, quæ respondent quasi per contrarium octo beatitudinibus, *suprà cap. quinto*, a. positis, à quibus priuati sunt propter, scilicet, octo peccata de quibus reprehendit eos Dominus per ordinem. Primum est exempli pernicies. Secundum gastrimargia siue spoliatio subditorum sub prætextu prolixæ orationis. Tertium peruersitas doctrinæ. Quartum assertio falsitatis. Quintum vitium cupiditatis, Sextum & septimum simulatio sanctitatis. Octauum est pietas simulata. *Lucæ cap. sexto*, d. ponit quatuor beatitudines, & quatuor væ illis respondentia, 11. f. ponit quinque væ.

u Qui clauditis regnum cælorum ante homines.] Arguit hic à malo exemplo. Error enim sapientis facilè trahitur in exemplum. Hoc autem est inæquilitas ad proximum. *Chrysostomus.* Clauicularij sunt sacerdotes. Clauis est verbum scientiæ Scripturarum per quam aperitur hominibus ianua veritatis. Apertio est vera interpretatio. Vide ergo, quia non dixit. Væ vobis, quia non aperitis regnum cælorum, sed quia clauditis. Ergo non sunt scripturæ clausæ sed obscuræ, sicut dixit Petrus, 2. *Pet.* 1. d. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, id est, non sicut voluit homo locutus est spiritus, sed sicut voluit spiritus locutus est homo. Ratio autem obscuritatis multiplex est, sed duas dicimus. Primum, quia Deus voluit alios esse doctores, alios discipulos. Si enim omnes scirent, doctor necessarius non esset, & ideo tunc ordo confusus. *Deut.* 32. a. Interroga presbyteros & annunciabunt tibi. Et ita sicut sacerdos dabit rationem in die iudicij si non docuerit, vt dicitur *Ezech. cap. tertio*, e. sic populus si non didicerit. *Prouerb. primo*, c. Extendebam sermones meos & non audiebatis, ideo in perditione vestra ridebo. Sicut paterfamilias non omnibus exponit cellarium suum aut vestiarium suum, sed habet in domo sua aliquos, qui dant, alios qui acci-

piunt; ita

piunt ita in domo Dei, aliqui sunt qui docent, alij qui discunt. Item obscura est, ne sit contemptibilis. Contemptibilis enim est si ab illis intelligitur à quibus non amatur: Igitur non clausa est, sed obscura. Qui quærunt inueniunt ad suam gloriam, quia quæsierunt, qui non quærunt inueniunt ad suam condemnationem quia nō quæsierunt. Nec potest esse eis excusatio veritatis, quibus fuit inueniendi facultas si fuisset quærendi voluntas: Quomodo claudebāt Scripturas sacerdotes, aliud pro alio interpretantes. *Chrysostomus.* Personæ Pharisæorum recesserunt de mundo, non mores. Quidā nomina Hebraica, quidam patrem Euangelij scribunt & alligant circa collum. Dic Sacerdos insipiens, nonne Euangelium quotidie legitur in Ecclesia? Cui ergo Euangelia in auribus posita non prosunt, quomodo collo suspensa sanabūt? Deinde vbi est virtus Euangelij? In figuris literarum, an intellectu sensuum? Si in figuris, benè ergo suspendis in collo, si autem in sensu intellectus, ergo melius prosunt in corde posita quam circa collum suspensa. Clauditis regnum cælorum, mysteria sacræ Scripturæ non aperiendo. *Eccl.* 2. d. Homini bono in cōspectu suo dedit Deus sapientiam, & scientiam, & intelligentiam, peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, &c. *Chrysost.* Regnum cælorum dicuntur Scripturæ, quia illis insertum est.

Antiqui libri non habent istud. † Væ vobis, &c. vsque ad proximū. Væ, &c.

a Vos enim non intratis, *b* nec introeuntes sinitis *c* intrare. † Væ *d* vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ *e* qui comeditis domos viduarum, *f* orationes longas orantes, *g* propter hoc amplius accipietis iudiciū. Væ *h* vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ *i* qui circuitis mare & *k* aridam, vt *l* faciatis vnum proselytum, & *m* cum fuerit factus, *n* facitis eum filium gehennæ *o* duplo quam vos. Væ *p* vobis duces cæci, qui dicitis, *q* quicunque iurauerit per templum nihil est, *r* qui autem iurauerit in auro templi debitor est. *s* Stulti & cæci, *t* quid enim maius est, aurum an templum quod sanctificat aurum? Et *u* quicunque iurauerit in altari nihil est, *x* quicunque autem iurauerit in dono *y* quod est super illud, debet. Cæci, *z* quid enim maius est donum, an altare quod sanctificat donum? *a* Qui ergo iurat in altari iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt: Et quicunque iurauerit in templo, iurauit in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et *b* qui iurat in cælo, iurat in

a Vos enim non intratis.] *Suprà* 18. a. Nisi conuersi fueritis.

b Nec introeuntes,] id est, volentes intrare.

c Sinitis intrare, sed impenditis. Contra quod *Prouerb.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefacere.

d Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.] Hic arguit eos de simulatione sanctitatis propter lucrum vel gastrimargia.

e Qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes.] *Chrysostomus.* Orationibus quasi magnis retibus facultates viduarum piscatis. Væ igitur vobis primum, quia estis iniqui. Alterum, quia figmentum assumitis sanctitatis. Item *Chrysostomus.* Qui auaritiam vestram religionis colore depingitis, quasi diabolo arma Christi præstatis, vt armetur iniquitas, dum pietas æstimatur. *Oseæ* 4. b. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem sublcuabunt animas eorum. Contra tales pastores, *Ezech.* 34. a. Væ pastoribus Israël qui pascebant semetipsos, &c. Sexus muliebris facilis ad decipiendum.

f Orationes longas orantes,] supple & sic mulierculas decipientes.

g Propter hoc amplius accipietis iudicium] id est, maiorem damnationem. *Sap.* 6. a. Iudicium durissimum his qui præsunt, fiet.

h Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ.] Hic arguit eos de falsitate doctrinæ vel peruersitate. Scribæ sunt Prælati, qui deberent esse scripti intus & foris. Pharisæi clerici diuisi à se, quia volunt videri quod sint in tonsura, & veste & similibus.

i Qui circuitis mare] *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens.

K Et aridam.] *Gen.* 1. a. Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum, & appareat arida. Circuitis, prædicando legalia.

l Vt faciatis vnum proselytum.] Proselytus dicebatur qui de gentilitate ad Iudaismum conuertebatur.

m Et cum fuerit factus] scilicet proselytus.

n Facitis eum filium gehennæ,] propter opera quæ facit, quæ sunt vestris operibus similia, & patris gehennalis. Vnde *Ioan.* 8. f. Vos ex patre diabolo estis. Simili modo dicitur Antichristus filius perditionis, 2. *Thess.* 2. a. *Gal.* 5. a. Testi-

ficator omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.

o Duplo quàm vos] quia visa prauitate vestra resipiscit, & tanquam canis ad vomitum redit. Vnde 2. *Petr.* 2. d. Melius est viam veritatis non agnoscere quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

p Væ vobis duces cæci] Hic arguit eos de assertione falsitatis, vel fraudulentia. Pharisæi enim alliciebant homines ad faciendas oblationes, dicentes non esse reum periurij qui falsum iuraret per templum, nec ad executionem iuramenti astrictum, sed qui per oblationes factas in templo iuraret, & non exequeretur, reus periurij fieret, quia iuramento constrictus erat. Quos confutat Dominus, quia accidit oblationibus sanctificatio potiùs ex eo quòd oblatæ sunt in templo quàm econuerso. Dicit ergo. Væ vobis duces cæci, *supra* 15. b. Si cæcus cæco ducatum præstet, &c.

q Qui dicitis, quicunque, &c.] Dei, nihil est, quasi diciti eum non esse reum periurij, & astrictum per iuramentum suum. *r* Qui antea iurauerit, &c.] id est, in pecunia oblata sacerdotibus. *s* Stulti, & cæci.] *Isa.* 42. c. Quis cæcus nisi qui venundatus est, & quis cæcus nisi seruus Domini. 1. *Reg.* 11. a. In hoc feriam vobiscum pactum. *t* Quid enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum,] id est, causa cuius Dominus sanctificat aurum? q. d. quod est maius, sanctificatum an sanctificans? *u* Et] dicitis repente, quicunque iurauerit in altari nihil est, id est, non est reus periurij vestri reputatione. *x* Qui autem iurauerit in dono,] id est, in oblationibus, vt victimis, & cæteris quæ offerebantur. *Sopho.* 1. b. Iurant in Deo, & iurant in Melchon, quod interpretatur rex mœroris. *Isa.* 65. c. Qui iurat in terra iurabit in Deo amen, &c. *Ierem.* 4. a. Iurabis, viuit Dominus in veritate, & iudicio, & iustitia. *Hieronymus ibi.* Hos tres comites habet iuramentum, qui si defuerint periurium est.

y Quod est super illud, debet] id est, tenetur ad id quod iurauit.

z Cæci, quid enim maius est, donum an altare, quod sanctificat donum?] quasi, quid est maius, sanctificatum, an sanctificans, 2. *Machab.* 5. c. Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit.

r Qui autem iurauerit in auro, &c.] *Chrysostomus.* Iudæi aurum quo ipsi delectabantur, & dona quibus pascebantur sanctiora dicebat esse quam ipsum templum, & altare, vt homines promptiores fierent ad offerendum dona quā preces fūdēdas in templo. Multi etiam nūc Christiani sic insipiēter intelligant. Et *infrà.* Modicum videtur facere, qui iurat per Deum qui autem iurat per Euangeliū, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicēdum est. O stulti, Scripturæ propter Deum sunt, nō Deus propter scripturas. Maior est, qui sanctificat Euangelium, quam qui sanctificatur ab eo.

a Qui ergo iurat in altari iurat in eo, & in omnibus, quæ super illud sunt, &c.] Occasione erroris, quam introducebant Pharisæi addit amplius de iuramento Dominus, quia æquè se astringit iuramento iurans per vnam sicut per aliā creaturam, quia qui iurat per creaturam, iurat per creaturæ auctorem. *Augustinus.* Quanto sanctius est illud per quod iuratur, tanto pœnalius est periurium. Ergo pœnalius est iurare per Deum, quam per oculos Dei. Solutio. Loquitur *Augustinus*, paribus aliis, sed iurans per oculos Dei ingratus est Deo, de eo, quod factus est homo, præterea Deum contemnit, & membrum Dei.

b Et qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum] id est, in Deo. *Isaiæ cap.* 66. a. Cælum mihi

 sedes est.

sedes est. s Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ.]Quintū væ, vbi Dominus arguit specialiter scribas & Pharisæos de auaritia & superstitione. Nam occasione decimarum quas Dominus Leuitis dari iusserat, etiam minutissima decimabant, vel dando, vel recipiendo Erant enim inter eos quidā populares, & quidam Leuitæ, vel sacerdotes, illi decimas dabant, isti re-
Luc. 11.f. cipiebāt etiam de minutis, vtique autem maxima præcepta negligebant. Propter quod reprehendit eos Dominus, magis attēdens temporà moderna quàm illa. Nunc enim omne ferè tam Prælati, quàm docto-
Luc. 11.c. res, & Ecclesiastici Iudices contemptis operibus charitatis student ambitioni, & auaritiæ & cupiditati. Vnde *Isai.* 56.d. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam,
al, † sūt. omnes in viam suam declinauerunt: vnusquisque ad auaritiam suam à summo vsque ad nouissimum. *Ierem.* 6. c. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à Propheta vsque ad sacerdotes cuncti faciunt dolum.

throno Dei, & in eo qui sedet super eum. Væ a vobis scribæ & Pharisæi b hypocritæ, c qui decimatis d mentham & anethum & cyminum, & e reliquistis quæ grauiora sunt legis, f iudicium & g misericordiam & fidem: h Hæc i oportuit facere, & K illa non omittere. l Duces cæci excolantes culicem, m camelum autem glutientes. Væ n vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, o qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem pleni † estis rapina & immunditia. p Pharisæe cæce q munda prius quod intus est calicis & paropsidis vt fiat & id quod deforis est mundum. Væ r vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia s similes estis sepulchris t dealbatis, quæ u à foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia: Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Væ x vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, y qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & z ornatis monumenta iustorū:

b Hypocritæ.] De hypocritis. *Luc.* 12. g. *Iob* 15.d.17.b.& 20.a. c Qui decimatis,] id est, decima datis vel exigitis. Sensus dubius est.

d Mentham & anethum & cyminum] ista vilia. e Et reliquistis,]id est, incorrecta relinquitis: quæ grauiora sunt legis. f Iudicium.] *Isa.* 59. c. Conuersum est iudicium retrorsum. *Iob* 29. c. Causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam. *Ierem.* 5. a. Quærite in plateis Ierusalem an inueniatis virum facientē iudicium, &c. Et *infrà ibid.* g. Magnificati sunt & ditati, incrassati sunt & impinguati, & præterierunt sermones meos pessimè. Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt. *Isa.* 1.f. Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad eos. *Mich.* 6. c. Indicabo tibi ò homo quid Dominus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo. g Et misericordiam & fidem.] *Prouerb.* 15.d. Misericordia & fide purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis à malo.

h Hæc maiora] scilicet. i Oportuit]vos vel alios, facere. Hoc addit, ne videretur eleemosynas fructuum terræ respuere. k Et illa non omittere.] Argumentum quòd decimæ dandæ sunt de omnibus etiam de minutis Sol. Sic tunc quando non solùm ad substantiam decimæ tenebantur, sed etiam ad taxationem, cum taxata esset tribus, cui decimæ soluebantur, sed non sic modo, sicut in Concilio habetur constitutione in aliquibus regionibus illæ decimæ sunt necessario soluendæ quæ debentur ex lege diuina, vel loci cōsuetudine approbata. Sed obiiciunt Hæretici oportuit, dicunt, non oportet, quia tunc oportuit, sed non modò. Item obiiciunt, cur nō dant Leuitæ decimas decimarum summo sacerdoti? Responsio, quia non est modò vnicus pontifex nec vnicum templum, sed plura loca sacrificiorum, & præsules multi qui accipiunt. l Duces cæci excolantes culicē] id est, minora disquirentes. m Camelum autem glutientes]id est, subticētes maiora. *Chrysost.* Omnes sacerdotes qui propter decimas corripiunt, & minora peccata vidētes tacent, docent populum colare culicem & glutire camelum, id est, à modico abstinere, & maiora committere. Item *B. Bern.* Sic Prælati nostri temporis culicem eliquant & camelum degluriunt, dum maiora prætermittentes, minora discutiunt, optimi scilicet rerum æstimatores, qui magnam in minimis, paruam aut nullam in maximis adhibent diligentiam, quod facile liquet in exemplis. Sic etiam est hodie in claustris: Plus punitur aliquis pro omissione vel transgressione vnius adinuentæ constitutionis, quam ipsius regulæ. Vnde *sup.* 15.a. arguuntur tales: Quare transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras, &c. n Væ vobis, &c.] Quia Pharisæi faciebant quæque simulatoriè, repetit de eorum simulatione & mendacio siue hypocrisi, de qua diffusiùs agens arguit eos metaphoricè, comparans calici & paropsidi super eo quòd religionis superficiem prætendebant exteriùs cum interiùs spurcitiam conscientiæ celarent. Arguit itaque eos in tribus. In exteriori munditia, in-
teriori immunditia, Luc. 11.f.
& apparenti misericordia.

o Qui mundatis, &c.] *Chrysost.* Tales & multi sunt nunc, decorati quidem exteriùs, interiùs iniquitate pleni. Itē *Chrysost.* Nūc exteriorum purgationum multa est cura: interiorum verò nulla. Et si quis conscientias scinderet, multos vermes, Luc. 11.f.
multam saniem inueniret 2. *Cor.* 4. a. Abdicamus occulta dedecoris. *Ephes* 5.c. Quæ in occulto fiunt ab ipsis turpe est dicere. *Ezech.* 8. c. Fili hominis fode parietem, & vide abominationes quas isti faciunt *suprà* 7.c. Attendite à falsis prophetis, &c.

p Pharisæe cæce.] Mutat Dominus numerum, innuens ex hoc à quolibet esse intelligendum illud ad ipsum esse dictum. In quibusdam tamen codicibus *Hieronymi* repetitur in plurali, Pharisæi, &c.

q Munda prius quod intus est calicis & paropsidis, &c.] q.d. vtrumque mundari oportet & corpus, & animam, sed mundatio hæc debet incipere ab interiori. *Luc.* 11.f. Stulte: nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit?

r Væ vobis scribæ, &c.] *Chrysost.* Dic hypocrita, vt quid non vis esse quod vis apparere. Nam quod turpe est apparere turpius est esse. Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

s Quia similes estis sepulchris.] *Chrysost.* Corpora iustorum templa dicuntur Dei, corpora autem peccatorum sepulchra, quia anima mortua est in corpore peccatoris. Neque enim viuens putanda est quæ nihil viuum, nihil spirituale agit in corpore. *Chrysost.* Si idolum pertransiret mortuū circumferens, nonne omnes fugerent, nonne omnes resilirent? Nota autem quòd sepulchrum dicitur quasi semipulchrum, sic Prælati & magistri nostri temporis exteriùs nitidi, interiùs fœtidi. Vnde patet quòd non sunt filij sponsæ Christi, quæ dicit. *Cant.* 1. b. Nigra sum, sed formosa. *Psal.* 44. Omnis gloria filiæ regis abintus, &c. *Psal.* Sepulchrum patens, &c. Sepulchrum non solet fieri in ciuitate, vt dicit *Chrysost.* Vnde certum est si sepulchrum es, non poteris esse in ciuitate superiori, vbi nullus mortuus sed omnes viui, vnde & dicitur terra viuentium. t Dealbatis.] *Act.* 23.a. Percutiet te Deus paries dealbate.

u Quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò, &c.] propter prædictas similitudines, hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Vnde isti significantur per Bel, qui extra æreus, intus luteus erat. *Daniel.* 14. b. *Psal.* 143. Filiæ eorum compositæ circumornatæ, vt similitudo templi.

x Væ vobis scribæ, &c.] Pharisæi hypocritæ. Hîc de simulatione pietatis arguit eos.

y Qui ædificatis sepulchra Prophetarum.] Sepulchra ędificant, quando in se corrupti corrumpunt alios vel mortificant detrahendo. Corpora iustorum templa dicuntur, peccatorum verò sepulchra, vt dicit *Chrysost.* Quid est ergo ædificare sepulchra aliqua, nisi corrumpere ea vel eis detrahere, quod propriè est hypocritarum, & postea ornant es, quoniam postquam detraxerunt, dicunt aliqua bona de eis vt videantur non causa detractionis, sed compassionis animo & affectu hoc dixisse? z Et ornatis monumenta iustorum,] id est, honoratis. Simulabant se quidem ob fauorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam,

diam monumenta Prophetarum qui ab eis occisi sunt magnificè ornando, sed ipso opere testificantur, quantum paternæ consentiant nequitiæ. Ideo frustra Sanctos honorat, qui Sanctorum semper sanctitatem contemnit. *a* Et dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum.] *Chrysostomus.*

D Semper Iudæi fuerunt præteritorum Sanctorum cultores, præsentium contemptores, quia non sustinebant increpationes Prophetarum, sed occidebant eos. *Luc.11.g.*

b Non essemus socij, &c.] *Chrys.* Quæ ista iustitia, sanctos colere, & contemnere sanctitatem? Primus gradus pietatis est, sanctitatem diligere, deinde Sanctos, quia non sancti ante sanctitatem fuerunt, sed sanctitas ante sanctos.

c Itaque testimonio estis vobismetipsis.] *Hieron.* id est, contra vosipsos testes. Opere enim vos esse imitatores patrum vestrorum testificamini, quorum facinora detestamini verbo, & ideo peiores, quia homicidæ, & simulatores. *August.* Simolata æquitas, non est æquitas, sed duplex iniquitas.

d Quia filij estis eorum.] *Chrys.* Regula naturæ est, vt de bonis boni nascantur, de malis mali, sicut regula naturæ est, vt homo nascatur habens duos oculos, & quinos digitos, aliquando tamen Dominus, sed rarò aliter facit, vt ostendat potentiam suam, & ita si de iustis parentibus iusti nascantur, perhibent testimonium, quia sunt filij eorum. Item *Chrys.* Quæ sit arbor ex fructu cognoscitur, & fructus per arborem demonstratur. *Psalm.*111. Generatio rectorum benedicetur.

e Qui Prophetas occiderunt.] Et nunc quidem multi occidunt, non permittentes eis dicere veritatem. *Isa* 30. c. Filij nolentes audire verba Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre, aspicientibus nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores.

f Et vos implete mensuram patrum vestrorum] id est, implebitis, non præcipit, sed prædicit. *Ioan.*2.d. Soluite, id est, soluetis templum hoc. 1. *Thess.*2.d. Prohibentes nos gentibus loqui vt salui fiant, vt impleant peccata sua semper.

Conditio serpenti. *g* Serpentes, genimina viperarum.] *Chrys.* Serpentes astuti sunt, sed in malo tantum. Semper aspiciunt quomodo mordeant, & cum momorderint quomodo se occultent, sic hypocritæ cum aliquem læserint, ita simpliciter ambulant, ac si nulli nocuerint. *Eccl.*10.c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Item serpentes varij sunt, & hypocritæ variores, quia nunquam os consonat cordi. Ideo enim dicuntur hypocritæ, quia aliud habent in ore, aliud in corde, vt dicit *Hieronymus.* Huic serpenti dicitur *Gen.*3.c. Pectore, & ventre repes, quia hypocritæ omnia faciunt propter ventrem & inanem gloriam, quod est super pectus repere. *Phil.*3. d. Quorum Deus, venter est. Sed & eidem dicitur Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, quia hypocritæ nihil aliud quam terrena concupiscunt. Item serpentes venenum portant in lingua, sic omnes hypocritæ detractores sunt. Item serpentes colunt vmbras, vnde & coluber dicuntur. *Iob* 40.c. Sub vmbra dormit. Sic hypocritæ ocium & latibula diligunt, quia qui malè agit odit lucem. *Ioan.*3.c. Item viperarum filij rumpunt ventrem matris, & hoc idem patiuntur à filiis suis, & ita viperæ parentes comedunt, & comeduntur à pullis. Sic hypocritæ condemnant & condemnantur ab aliis. Item vipera dicitur quasi vi pariens, & hypocritæ vi, id est, cum magna cordis & remorsionis angustia pariunt bona opera. Item *Rab.* Sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis homicidæ? *Chrys.* Regula naturæ est, vt de bonis boni nascantur, & de malis mali.

h Quomodo fugietis à iudicio gehennæ.] *Chrys.* An forsitan nomen vacuum liberabit vos? q.d. non, quia ibi secundum ea, quæ intus sunt iudicabitur. *Apoc.*20.d. Libri aperti sunt, & alius liber apertus qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris.

a & dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, *b* non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum. *c* Itaque testimonio estis vobismetipsis, *d* quia filij estis eorum *e* qui Prophetas occiderunt, & *f* vos implete mensuram patrum vestrorum. *g* Serpentes, genimina viperarum *h* quomodo fugietis à iudicio gehennæ? *i* Ideo ecce *k* ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes & scribas, & *l* ex illis occideris & crucifigetis, & *m* ex eis flagellabitis in *n* synagogis vestris, & *o* persequimini de ciuitate in ciuitatem, vt *p* veniat super vos *q* omnis sanguis iustus, qui *r* effusus est super terram, *s* à sanguine Abel iusti vsque *t* ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum, & altare. *u* Amen dico vobis, venient hæc omnia *x* super generationem istam. *y* Ierusalem, Ierusalem *z* quæ occidis Prophetas *a* & lapidas eos *b* qui ad te missi *c* sunt, quoties *d* volui congregare filios tuos

i Ideo] potest esse consecutiuum tantùm, vel causatiuum, id est, propter prærogatiuam vitæ eorum benè meritorum & vestram exaggeratam malitiam.

K Ecce ego mitto ad vos, &c.] Hinc dicitur *Act.*5.g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Vel ideo, quia dicitis: Non essemus socij eorum, &c. Ideo, ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas] Apostoli & Prophetæ erant & sapientes & scribæ.

l Et ex illis occidetis, & crucifigetis.] *Hebr.* 11.g. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, q.d. patres vestri occiderunt eos, qui annunciauerunt Christum venturum, & vos eos, qui annunciant Christum venisse] Et ex eis flagellabitis, vt legitur de Apostolis. *Act.*22.f. *2. Paral. 24.f.*

n In synagogis vestris.] *Apoc.*2.c. Blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed synagoga Satanæ.

o Et persequimini de ciuitate in ciuitaté.] *sup.*10.c. Cum vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem fugite in aliam.

p Vt veniat super vos,] i. super omnem congregationem malorum. Illud [vt] effectiuū est, quasi hoc effectum est, & inde consecutiuum, non autem effectiuum, quia non eo effectu omnes occiderunt, vt iudicarentur in eos.

q Omnis sanguis iustus] i. pœna pro effusione sanguinis iustorum. *r* Qui effusus, &c.] *Chrys.* Quantū ad homines multæ sunt generationes, quantum ad Deum duæ scil. bonorum & malorum. Bonis promisit Deus per singulas generationes Christum venturum, præstitit autem nouissimis Sanctis, ita per singulas generationes comminatus est malis, reddidit autem generationi nouissimæ. Nunquam ab initio mundi talis gratia data est hominibus qualis in Christo, & talis interitus venit super impios, sicut super Iudæos repulso Christo. *s* A sanguine Abel iusti.] Non dicitur Zachariæ iusti, sed [Abel] quia Abel iustitia euidentius meruit à Deo apertè approbata, à Deo scilicet quod Deus inter manus Abel munera eius inflammauit. De isto *Gen.*4.a. *t* Vsque ad sanguinem, &c.] Iste non potest accipi duodecimus Prophetarum qui natus est in transmigratione post templi euersionem, nec de morte Zachariæ patris Ioannis hoc legitur, sed dicit historia, quod iste fuit filius Ioiadæ & Barachiæ, quod idem est ratione interpretationis. Sed. 4. *Reg.* 12. videtur, quòd non fuerit sic occisus. *Solut.* 2. *Paral.* 24. *in Gloss.* *u* Amen dico vobis, venient hæc omnia] scelera.

x Super generationem istam.] *Psal.*77. Generatio praua, & exasperans, generatio, quæ non direxit cor suum, &c.

y Ierusalem Ierusalem.] Metonymia est. Geminatur autem, quia dupliciter Sanctos lapidat, corporaliter, & spiritualiter, & duplicem pœnam meretur, corporis & animæ, vel sensus & damni, vel præsentem, & futuram. Plangit autem affectu pietatis. *z* Quæ occidis prophetas.] Apostolos & alios qui viam veritatis tibi ostendebant. *a* Et lapidas eos,] vt de Stephano legitur. *Act.*7.g. *Chrys.* Non dicit, quæ occidisti, & lapidasti, sed quæ occidis, & lapidas. q.d. naturalem consuetudinē habes. *b* Qui ad te] instruendam, castigandam. *c* Missi sunt] à me. Vnde *sup.*10.b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Adhuc etiam quotidie lapidantur Prophetæ à Ierusalem, non solùm lapidibus detractionum qui sunt durissimi lapides, sed etiam lapidibus offensionum, & quod peius est lapidibus stercorum, id est, temporalium diuitiarum. *Eccl.*22. a. In lapide luteo lapidabitur piger, & omnes loquentur super aspernatione illius. De stercore boum lapidatus est piger, & omnis qui tetigerit eum excutiet manus.

d Quoties volui congregare filios tuos.] Domini est congregare, diaboli autem dispergere. *Gen.*1. a. Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum. *Isa.*52. d. Congregabit vos Deus Israel. *Psal.*146. Dispersiones Israël congregabit. *Exod.* 5. b. Dispersus est omnis populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas.

a Quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alaa & noluiſti.] Metaphoricè exprimit affectum ſuum in colligendo filios Ieruſalem. Hæc enim auis circa pullos ſuoa cæteris ſolicitior eſt, & affectuoſior. *Hieron.* Pulchrè qui Herodem de morte ſua tractante vulpem vocauerat. *Luc.* 13.g. ſeipſum gallinæ comparat. Fraudulenta enim vulpea ſemper inſidias auibus tendere non ceſſat.

b Sub alas,] id eſt, protectione. *Pſal.* 35. In tegmine alarum tuarum ſperabunt.

c Et noluiſti.] *Act.* 7. f. Dura ceruice, & incircumciſis cordibus, & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto teſtitiſtis, ſicut patres veſtri, ita, & vos. Item: Quemadmodum gallina, &c. *Chryſoſtomus.* Eccleſia gallinæ tenet ſimilitudinem multis rationibus.

a quemadmodum gallina congregat pullos ſuos b ſub alas, & c noluiſti. d Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. e Dico enim vobis, non me videbitis à modò f donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIV.

ET g egreſſus Ieſus, de templo ibat. Et h acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderent ei ædificationes templi. Ipſe i autem reſpondens, dixit illis: Videtis hæc omnia: Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. k Sedente autē eo ſuper montē Oliueti, l acceſſerunt ad eum diſcipuli m ſecretò dicentes: Dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum aduentus tui & conſummationis ſæculi? Et n reſpondens Ieſus dixit eis: o videte ne quis vos ſeducat. p Multi enim q venient

A

Marc. 13. a. Luc. 19. g. & 21. b. Eccleſia gallina tenet ſimilitudinem multis rationibus.

Primò vagantes pullos propter cibum cōgregat, ſic Eccleſia errantes *Iſa.* 45.d. Congregamini, & venite, & accedite ſimul, qui ſaluati eſtis ex gentibus. Item *Iſa.* 40.c. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & ſinu ſuo leuabit, fœtaa ipſe portabit. Item nunquam ceſſat vocare pullos, ſic Eccleſia nunquam debet ceſſare à doctrina. *Iſa.* 65. a. Super muros tuos Ieruſalem conſtitui cuſtodes tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Item cuiuſlibet auis pullos quaſi proprioa diligit, ſic Eccleſia alienos ſibi ſuppoſitos fidei calore viuificat, & magna charitate diligit. *ſup.* 11.d. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Itē ſic afficitur gallina ad pullos ſuos vt ipſis infirmantibus infirmetur, ſic Eccleſia compaſſionis affectu infirmitates ſuorum ſuas reputat. 2. *Cor.* 1. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Item alis pullos protegit, & cum illis cōtra miluum pugnat, ſic Eccleſia alis ſuis verbi, & exempli filios ſuos defendit, & pro ipſis contra diabolum pugnat. *Apoc.* 12.d. Datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum locum ſuum. Item gallina hiſpida eſt, ſic Eccleſia hiſpida vilis. *Thren.* 1.d. Vide Domine, & conſidera, quoniam facta ſum vilis. Item gallina præ clamore raueſcit, ſic & Eccleſia. *Pſal.* 68. Laboraui, clamans raucæ factæ ſunt fauces meæ. Item ſcalpendo quærit grana, ſic Eccleſia reiiciendo temporalia, ſpiritualia quærit, & ſub litera ſenſum ſpiritualem inuenit. *Philip.* 3.b. Omnia detrimentum feci, & arbitror, vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. Item in alto de nocte quieſcit: ſic Eccleſia mente habitat in cælo, dum corpore in terra verſatur. *Phil.* 3.d. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. Item in puluere volutatur, ſic Eccleſia puluere pœnitentiæ & humilitatis ſe inuoluit. *Iſa* 47. a. Deſcende ſede in puluere filia Babylonis. Item *Iſa.* 52. a. Excutere de puluere, conſurge, ſede Ieruſalem. *Verſus.* Hiſpida, raueſcit, ſcalpit, ſuper alta quieſcit. Affectu plena, dolet, ova fouens aliena. In miluos mota, macra, eloſcida, puluere plena.

d Ecce relinquetur vobis domus veſtra, templum veſtrū vel ciuitas, deſerta.] *Chryſoſt.* Sicut ante mortem præcedit inſanabiles infirmitas, ſic & ante ruinam aut hominis aut loci aut ciuitatis inemendabilia præcedunt peccata. Item *Chryſoſtomus.* Quia pulli non audierunt matrem vocantem, venit rex Romanus, & partem Iudæorum quaſi accipiter comedit, & partem gladio diſperſit per prouincias. Item *Chryſoſtomus.* Sicut corpus anima recedente prius frigeſcit & ſoluitur, deinde putreſcit, ſic templum veſtrum Dei ſpiritu recedente prius ſeditionibus replebitur, deinde veniet ad ruinam.

e Dico enim vobis, non me videbitis amodo,] quaſi verè deſeram vos, quia poſt Paſſionem non videbitis me donec videatis venientem ad iudicium. *Ioan.* 16.d. Modicum, & iam non videbitis me, &c.

f Donec dicatis. Benedictus, qui venit in nomine Domini.] id eſt, donec confiteamini Chriſtum veniſſe in carnem. *Iſa.* 30. f. Ecce nomen Domini de longinquo venit, &c.

EXPOSITIO CAP. XXIV.

g ET egreſſus Ieſus de templo ibat.] Sufficiſſet fortè dixiſſe, egreſſus, ſed addidit, ibat, quaſi offenſus ibat, ſicut aliquis qui quod ſeparabat non inuenit.

h Et acceſſerunt diſcipuli eius vt oſtenderent ei ædificationes templi.] *Iacob. lux.* Non ignotas, ſed tanquam admirandas. Ac ſi tacite dicerent. Ædificia ſolida dirui non poterunt.

i Ipſe autem reſpondens, ait illis. Videtis hæc omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.] Hoc factum eſt in parte quadrageſimo ſecundo anno poſt paſſionem Domini à Romanis, poſtea es toto per Ælium Adrianum. *Chryſoſtomus.* Si ciuitas aliqua regi terreno facta fuerit rebellis, nonne mittit milites vt fiat deſerta? Vt quia poteſtatem regis ſui non cognouit in bono cognoſcat in malo. Hoc eſt contra illos qui pulchra faciunt ædificia, maxime de patrimonio Crucifixi. *Ierem* 22. d. Væ qui ædificat domum ſuam non in iuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio. Qui dicit, ædificabo mihi domu latam & cœnacula ſpacioſa, qui aperit ſibi feneſtras, & facit laquearia cedrina pingitq; ſynopide, id eſt, ſanguine Chriſti. Ad quid ergo tam magna & ſūptuoſa ædificia poſtquam deſtruentur? *Eccl.* 14.c. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur ibit cum illo. *Habac.* 2.c. Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt reſpondebit. *Marc.* 13. a. *Luc.* 21. b *Epheſ.* 5. b. *Coloſſ.* 2. d.

K Sedente autem eo ſuper montem Oliueti.] Locus in quo ſedit, vt habetur ſuper *Marc.* 13.a. dicebatur locus offenſionis, & erat è regione contra templum, vt ipſo corporis ſitu oſtenderet ruinam ciuitatis & templi, ſcilicet eo ipſo quod erat oppoſitus templo.

l Acceſſerunt ad eum diſcipuli.] *Marc.* 13.a. dicit. Petrus & Iacobus, & Ioannes, & Andreas.

m Secretò dicentes, dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum aduentus tui, & conſummationis ſeculi?] Nota, quòd idem ſit tempus iudicij, & conſummationis ſæculi, quia tunc tranſibit mundus, & gloria eius, nihilominus ipſi adhuc tanquam indiſcreti tria proponunt. Videntur enim quærere ſigna euerſionis ciuitatis, & aduentus iudicij, & conſummationis ſæculi. *Chryſoſtomus.* Illud primum interrogant propter ſe, ſed ſecundum propter nos. Nobis enim expedit ſcire ſigna conſummationis. Omnibus enim laborantibus dulcis eſt finis. Viator libenter interrogat, vbi ſit manſio. Mercenarius frequenter computat quando annus completur. Agricola ſemper tempora meſſis expectat. Mulier prægnans de decimo menſe ſemper cogitat. Et ſerui Dei libenter de conſummatione requirunt. Quia vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt, & cor tuum. *ſup.* 6.c.

n Et reſpondens Ieſus, dixit illis.] Reſpondet tanquam ſuperrogans magiſter præmuniens diſcipulos ne ſeducantur ab Hæreticis præſentibus vel futuris, creſcente fide vel tepeſcente.

o Videte ne, quis, &c.] *Epheſ* 5.b. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. 2. *Tim.* 3.d. Mali autem homines, & ſeductores proficiunt in peius errantes, & in errorem mittentes. *Col.* 2.b. Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanē fallaciam ſecundùm traditionem hominum. *Ierem.* 29 b. Non vos ſeducant Prophetæ veſtri, qui ſunt in medio veſtri, & diuini veſtri.

p Multi enim.] Vocatur in vnum multitudo, & mutua eorū contrarietas. Vnde ſignificatur per vulpes Samſonis quæ facies habēt diuerſas, ſed caudas colligatas. q Venient] ſua auctoritate. *Ioan.* 10.b. Quotquot venerunt fures ſunt, & latrones. *ſup.* 7. b. Attendite à falſis prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouiū, intrinſecus autē ſunt lupi rapaces. *Iudic.* 15. a.

A In nomine

A a In nomine meo,] id eſt, nomen meum ſibi vſurpantes. b Dicentes:Ego ſum Chriſtus.] Sic fecit Simon Magus, cui in Samaria omnes auſcultabāt dicentes:Hic eſt virtus Dei magna: *Act.*8.b.Et ſicut dicit *Gloſ.* Imminente excidio Ieruſalem,multi principes dicebant ſe eſſe Chriſtos,& tēpus liberationis, à tributo Romanorum prope eſſe, &c. c Et multos ſeducent.] *chryſ.* Sicut cum domus comprehenditur incendio omnes latrones ſurgunt quærentes quilibet, quod rapiant,ſic quādo caſus Iudæorum ſpecialiter, Chriſtianorum generaliter fieri cœpit, omnes dæmones inſurrexerunt per miniſtros ſuos quærentes quid perdant.Vnde *Pſal.*103. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox,&c.Item homo circa mortem phantaſias videt, ſic & mundus in exitu ſuo multa patietur errores.Vnde 2.*Theſſ.*2.a.Rogamus vos fratres per aduentum Domini, vt non moueamini citò à ſenſu veſtro, neque terreamini,neq; per ſpiritum,neque per epiſtolam tanquā per nos miſſam quaſi inſtet dies Domini,ne quis ſeducat vos vllo modo.Nota autem,quòd ſunt tria genera hoſtium. Seductores Hæretici, auferentes fidem Eccleſiæ, prælati tyranni, auferentes ſubſtantiam Eccleſiæ, corruptores domeſtici, id eſt, falſi fratres corrumpentes mores. *Thren.*1.d. Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius,quia vidit gentes ingreſſas ſanctuarium tuum.

*Marc.*13. a. *Luc.* 21. b.

in a nomine meo, b dicentes: Ego ſum Chriſtus,& c multos ſeducent. d Audituri enim eſtis e prælia,& opiniones præliorum, f videte ne turbemini. g Oportet enim hæc fieri,ſed h nōdum eſt finis. i Conſurget n. gens contra gentem,& regnum in regnū,& k erunt peſtilentiæ, & l fames,& terræmotus per loca.Hæc m autem omnia initia ſunt dolorū.n Tūc o tradent vos in tribulationem, & p occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter q nomen meū. Et tunc r ſcandalizabuntur multi, s & inuicem tradent, & t odio habebunt inuicem Et u multi pſeudo prophetæ ſurgent,x & ſeducent multos, & y quoniam abundabit iniquitas, z refrigeſcet charitas multorum. a Qui autē perſeuerauerit vſq; in finem,hic ſaluus erit.

Nota quod ſunt tria genera hoſtium.

a Audituri enim eſtis]ante excidium.

e Prælia & opiniones præliorum. *Chryſ.* Si volumus hæc ſigna tantùm corporaliter intelligere, non proficiunt ad manifeſtationem conſummationis mundi, nam bella corporalia ſemper fuerunt,& erunt, & fames, & terræmotus. Nec poteſt eſſe ſignum rei futuræ,quod ſemper eſt in viſu, ſed quod nouum fit, illud dicitur ſignū. Sicut ergo fuit Ieruſalem corporalis,quæ iam expugnata eſt,& altera ſpiritualis,id eſt Eccleſia Chriſti,quæ tentatur, & in fine tentabitur,ſic & ſigna quæ Dominus dicit,& ſpiritualiter intelligenda ſunt,& carnaliter,ergo ad vtrumque porrige mentem qui audis.

f Videte ne turbemini.] *Chryſ.*In auditione, ſiue corporalium,ſiue ſpiritualium præliorum ſancti inuiolabiles manent,quia ea quæ ſiunt in mundo nō poſſunt nocere eis qui ſunt extra mundum,ſicut qui eſt in tabernaculo ſonum tempeſtatis audit,& vexationes ſiluarum videt,ipſe autem flatum non ſentit. Vnde.*Prou.*28.a. Fugit impius nemine perſequente, iuſtus autē quaſi leo confidens.Et 12.c.Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit.

g Oportet enim hæc fieri.]1. *Corinth.*11.d. Neceſſe eſt,vt veniant hæreſes.

h Sed nondum eſt finis,]id eſt, orbis deſolatio finalis, vel dies iudicij.

i Conſurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum.] *Iſa.*19.a. Pugnabit vir contra fratrem ſuum, & vir contra amicum ſuum,ciuitas aduerſus ciuitatem, & regnū aduerſus regnum.*Chryſ.* Spiritualiter hæreſis contra hæreſim,Epiſcopatus contra Epiſcopatum: Et hoc eſt ſignum expugnationis Eccleſiæ,ſicut tunc fuit ciuitatis Ieruſalem

k Et erunt peſtilentiæ.]Peſtis dicitur quæcunque, quæ latè depaſcit homines, propriè peſtis à paſtu herbę nociuæ proueniens, quaſi peſtilentia.

l Et fames,& terræmotus per loca.]*Chryſoſt.* Quales fames, & quales terræ motus præceſſerunt captiuitatem Iudææ, ſcire poteſt qui *Ioſephum* legit: Spiritualiter autem in Eccleſia peſtilētiæ carnalium vitiorum,fames verbi Dei, terræ motus tribulationum.Si hęc non eſſent, non eſſent ſchiſmata noſtra.Et *inf.* Initia parturitionum ſunt hęc, ſed oppreſſio Eccleſiæ.

m Hæc autem omnia initia ſunt dolorum.] *Chryſ.* Alia litera, parturitionis.

n Tunc.] *Chryſ.* Exiſtimo quòd hic iam defecit expoſitio carnalis,quia dicit[Tunc, &c.] Non enim tunc cœperunt pati Apoſtoli quando ciuitas eſt deſtructa,ſed ab aſcenſione Domini,ſicut dicitur *Act.*4.5.6.Spiritualiter planè conuenit. o Tradent vos in tribulationem] *Iob.*5.d.In ſex tribulationibus liberabit te in ſeptima autem non tanget te malum.p Et occident vos,& eritis ,&c.] humana ſapientibus.Primò, quia corripitis eos.*Prou.*15.b. Non amat peſtilens eum qui ſe corripit,nec ad ſapientes graditur.Secūdo,quia difficiles eis. *Exod.*1.c. Oderant filios Iſrael Ægyptij, & affligebant illudētes, & inuidentes atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum. Tertiam rationem aſſignat *Auguſt.* Oculis ægris odioſa eſt lux,quæ puris eſt amabilis. *Sap.*2.c. Grauis eſt nobis etiam ad videndum. *Gen.*27.g.Oderat ſuper Eſau Iacob pro benedictione qua benedixit ei pater.q Propter nomen meum] non propter delicta veſtra. *Luc.* 6.d. Beati eritis cum vos oderint homines,& cū ſeparauerint vos,& exprobrauerint, & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filiū hominis. r Et tunc ſcandalizabuntur multi.] *Luc.*12. Diuidentur duo in tres, & tres in duo. *Chryſ.* Quando pauci erant Chriſtiani,non ſcandalizabantur,nec inuicem tradebant,ſed erant vnum cor: *Act.*4.f. Sed nunc odiunt ſe adinuicem,ita vt nec in duobus ſinceram inuenias charitatem ne dicam in multis. Item. *Chry.* Facientes perſecutiones, quomodo hæc legere non erubeſcunt? s Et inuicē tradēt.] Frater infidelis fratrem fidelem.Vnde *Ierem.*9.b.Omnis frater ſupplantans ſupplantabitur.Et 12.b.Fratres tui,& domus patris tui etiam ipſi pugnabunt contra te.t Et odio habebunt inuicem.]*Luc.*12.g. Diuidentur duo in tres,& tres in duos.u Et multi pſeudoprophetæ ſurgent]qui prius quaſi mortui erant. *Mar.*13.c.Exurgent pſeudo Chriſti & pſeudo prophetæ,& dabunt ſigna,& portenta ad ſeducendos ſi fieri poteſt etiā electos. *Chryſ.* Prophetæ dicuntur doctores,1.*Cor.*14.f. Prophetæ autem duo, aut tres dicant,& cæteri diiudicent. Ergo pſeudoprophetæ, pſeudodoctores.

B

1.q.3.c. Saluator. *De rebus eccle. non alie. c. fin. Supra.10.c. Marc.13. b.7.q.1. c. ſuggeſtum De pæ.diſt. 2.c. non venerte-bantur. &c. Apoſtolos.*

x Et ſeducent multos,]per miracula,& falſam doctrinam. Vnde *Chryſoſt.* Quem ex parte non moueat Antichriſtus faciens ſigna Chriſti,mouēt,& Antichriſtiani officia Chriſtianorum explentes, niſi forte conſiderantem, quòd ipſe ſathanas transfigurat ſe in angelum lucis.2. *Corinth.*11.c. & miniſtri eius, &c. quorum finis eſt ſecundum opera eorum, non ſecundum ſchemata, *ſupra.*7.b. Attendite à falſis prophetis, &c. Dicit autem, multos, non omnes. Vnde *Chryſo.* Non omnes quia non eſt ſeducentium virtus, ſed negligentia ſeductorum, alioquin omnes ſeducerent, & ita mendacium,nec rationem,nec virtutem habet *Chryſoſt.* Videte triplex prælium,à ſeductoribus, ab inimicis, à pſeudofratribus.

y Et quoniam abundabit iniquitas.]*Oſea.*4.a. Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.z Refrigeſcet charitas multorum.] Argumentum, quod charitas poteſt remitti.Solutio. Feruor remittitur, de quo *Apocal.*3 c.Vtinam frigidus eſſes,aut calidus, ſed quia tepidus es incipiā te euomere ex ore meo.

a Qui autem perſeuerauerit vſque in finem,hic ſaluus erit.] *Chryſoſtomus.* Sicut non ſanis, ſed ægris datur medicina,ſic conſolatio non periculum facientibus, ſed periclitantibus datur. Eſt autem commendabilis perſeuerantia exemplis ſanctorum,teſtimoniis ſcripturæ,ſui cōtrarij deteſtatione, quarto per hoc, quòd diabolus inſidiatur ei, quinto à multiplici ſuo effectu. De primo *inf.*28.e.Si filius Dei eſt,deſcēdat de cruce,& credimus ei.Chriſtus tūc prætulit perſeuerantiam muneri fidei, quod Iudæi offerebant, cum tamen fides placeat Deo.*Eccleſ.*1.d. Quod beneplacitum eſt Deo fides, & manſuetudo. De teſtimonio ſcripturæ ſufficiat,quod dicitur hic:Qui perſeuerauerit, &c. Tertio commendabilis eſt ſui contrarij deteſtatione,quod eſt deſiſtere ab opere inchoato,& non conſummato.Hoc autē plenum eſt erubeſcentia, & valde nociuum.De primo. Iſte incepit ædificare, & non potuit conſummare: *Luca.*14.f.

Perſeuerantia commendabilis multis modis.

a De secundo, *Prouer.* 18.b. Qoi mollis est, & dissolutos in opere suo, frater est opeia dissipantis. Quartò, commendabilis est per hoc, quod diabolus insidiatur ei. Vnde *Gen.* 3.c Tu insidiaberis calcaneo eius. Quintò, commendabilis est à multiplici suo effectu. Primus est, quod in oratione impetrat, quod vult à Deo. *Luc.* 15.b Et si ille perseuerauit pulsãs, &c. Secũdus est, quod succursum meretur à Domino. *Psal.* 24. Vniuersi qui te expectant non confundentur. Tertiò, quia meretur consolationem. *supr. cap.* 15. d. Misereor turbæ, quia iam triduo perseuerãt mecum. Quartò, quia meretur vitam æternam. *Apoc.* 2. c. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Quintò, virtus est, quòd bona acquisita custodit. Econtrario desistere ab opere inchoato, bonum inchoatum destruit. Vnde. *Pet. cap* 2.d. Melius erat illis viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retrorsum conuerti. Et post. Contingit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad vomitum suum? & sus lota in volutabro luti. Sextò, quia perseuerantia difficilia, & aspera ad suauitatem conuertit *Seneca.* Optima forma viuendi eligenda est, quam iocundã reddit assuescendo. Septimò, quia nihil ei resistit. *Seneca.* Non despero, induratum nihil est, quod non impugnet pertinax. Quid aqua mollius, quid lapide durius? & tamen gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cauendo. Octauò, quia perseuerantia quasi nihil imperfectum relinquit. Attende, ex quam modica nuce, quã magnam arborem natura perficiat. In multis aliis exemplis idẽ inuenies. Nonò, quia perseuerantia ad cumulum sapientiæ perducit. Vnde *Bernardus.* Summa sapientia est perseuerantia, summa stultitia eius oppositio. Tria autem impediunt perseuerantiam. Leuitas, remissio, & pusillanimitas. De primo *Bernard.* Quid tantæ leuitati, & æternitati? De secundo *Prouerb.* 12.d. Manus remissa tributis seruiet. Item. *Prouerb.* 10.a. Egestatem operata est manus remissa. De tertio. *Prouerb.* 18.b. Pigrum deiicit timor.

Effectus perseuerãtia multiplices. — *Daniel.* 9.g. *Marc.* 13. b. *Luc.* 21.d. — *Prou.* 26. b. — *Tria autem impediunt perseuerantiam.*

Et a prædicabitur hoc b Euangelium regni in vniuerso c orbe in testimonium d omnibus gentibus, & tunc e veniet consummatio. Cùm f ergo videritis abominationem desolationis, quæ g dicta est à h Daniele propheta i stantẽ in loco sancto, k qui legit intelligat. Tunc l qui in m Iudæa sunt n fugiant ad montes: Et qui o in tecto nõ descendat tollere aliquid de p domo sua, & qui in q agro, non r reuertatur tollere tunicam suã. Væ s autem prægnãtib. & nutrientib. in illis dieb. t Orate autẽ, vt non fiat fuga vestra hyeme, vel u sabbato. Erit x enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modò, neque fiet.

a Et prædicabitur.] Hoc factum fuit per Apostolos.

b Hoc Euangelium regni,] id est, Ecclesiæ, vel ducens ad regnum.

c In vniuerso orbe] *Chrysost.* Ante captionem Ierosolymis dicit Paulus: Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: *Rom. cap.* 10.d. *Col. cap.* 1.a. Peruenit ad vos Euangelium sicut, & vniuerso mundo: Nunc autem ante faciem mundi prædicatur vbique.

d In testimonium omnibus gentibus,] id est, gentiliter viuentibus. *Chrysost.* id est in redargutionem, quia qui crediderunt condemnabunt incredulos.

e Et tunc veniet consummatio,] ciuitatis, vel mundi. *Isa. cap.* 18. scil. Consummationem, & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum super vniuersam terram.

f Cum ergo videritis abominationem desolationis] s. finalem, quæ facta est ab Ælio Hadriano. Primo enim vastata est ciuitas à Tito & Vespasiano, postea suscitatæ sunt ruinæ eius, & qui prius aufugerant, & latuerant in montibus, & speluncis, reuersis Romanis habitauerunt, in parietinis ciuitatis. Deinde Ælios Hadrianus imaginem suam posuit in muris templi i. in loco vbi fuerat templum, vt adorarent eam, quam Iudæi confregerunt, nolentes tantam sustinere. Ex quo indignatus Ælius, funditus euertit ciuitatem, & ibi iuxta ædificauit ciuitatem modicam, quam nomine suo vocauit Æliam, fortè nunc ibi ciuitas sita est, & edictum dedit, ne quis Iudæus habitaret vltra mare. *Hieronymus.* Abominatio secundũ veterem scripturam idolũ nuncupatur: Et idcirco additur [desolationis,] quia in templo desolato atque deserto idolum positum est, vt dicit illa. *Gloss.* Abominationem, &c. Vel abominationem vocat antichristum abominabilem, qui stabit in templo extollens se, &c. De quo *Zach.* 11.d. O pastor & idolum. Non est maior abominatio, quã idolũ, in quo erit maxima potestas diaboli stante in tẽplo sãcto Dei. 2. *Cor.* 6.c. Quæ communicatio templi ad idolũ? *Dan.* 8.g. Dolus in manu eius dirigetur Contrariũ dicitur de Christo. *Isa.* 53.d. Voluntas Domini in manu eius dirigetur. Christus plenus gratiæ, & veritatis, Antichristus cupiditatis, & falsitatis. Credo quod hæc sint verba *Chrysostomi. Moraliter.* Abominatio desolationis malus Prælatus. *Prouerb.* 16.b. Abominabiles regi qui agunt impiè. Et 11.c. abominabile Domino cor prauum. Et etiã vita eorũ, & oblationes eorũ. *Prou.* 15. b. Abominatio est domino vita impiorum. Et in eodem b. Victimæ impiorum abominabiles, id est, in loco sancto] id est in Ecclesia. *Eccl.* 10.b. Est & malum, quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi.

Moralis. — *Marc.* 13 b. *Luc.* 21.d.

g Quæ dicta est] id est prædicta. h. A Daniele propheta] 9.g.

i Stantem in loco sancto] id est, in templo Dei. Tunc. k Qui legit intelligat] prophetiam impletã. l Tunc] Tempore obsidionis, vel Antichristi. m Qui in Iudæa sunt, &c.] *Hieron.* Ad literam tanta erit vrbis obsidio, quod nulli erit tutũ se permittere includi in ciuitatem propter aliqua occupationem. Vnde subdit. o Et qui in tecto non descendat, &c.] i. non reuertatur, vt recipiat aliquid de domo sua. [Et qui in tecto.] *Prouer.* 19.b. Tecta perstillantia mulier litigiosa. Et 27.c. Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur p De domo sua.] *Gen.* 12.a. Egredere de terra tua &c. q Et qui in agro] scilicet ecclesiastico, vel prędicator cuius est officium ipsum excolere, malas herbas exstirpare, & bonas plantare. *Ierem.* 1.b. Ecce constitui te super gẽtes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Sed *Prou.* 24 d. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ.

r Non reuertatur tollere, &c.] Et rẽ sęcularẽ qua se exuit, vt nudus sequeretur Christum, vt dicit *Interlin.* De hac tunica *Cant.* 5.b. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? *Luca.* 9.g. Nemo mittit manum suam ad aratrum, & respiciẽs retro aptus est regno Dei. n Fugiãt.] *Prou.* 6.a. Eruere quasi damula, & quasi auis de insidijs aucupis. *Isai.* 13. Et erit quasi damula fugiẽs *Zach.* 2 b. Ooo fugite de terra Aquilonis, &c. s Vę autẽ prægnantibus, & nutrientib. in illis dieb.] *Chrysost.* Pecunias contemnere facilè est facere, & de tunica prouidere, sed quæ sunt à natura quis effugiet. Qualiter prægnans fiat leuis, qualiter despiciat nutrix quem lactat? Item] Væ prægnantibus. *August.* Quadruplex est charitas. Incipiens quę nascitur, proficiens quæ nutritur, perfecta quæ roboratur, perfectissima quæ mortem desiderat Vę æternum erit duobus primis, quia imperfectis, & ideo stare non potentibus. Prægnantibus autem sunt qui bonum concipiunt. *Isa.* 26.d. A facie tua Domine concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis.

Quadruplex charitas.

t Orate autem, vt non fiat fuga vestra hyeme,] quia tunc non possetis fugere propter aeris intemperiem.

u Vel sabbato,] quia ex statuto legis non licebat eis die sabbati vltra mille passus ire.

Moraliter. Orate autem, vt non fiat fuga vestra hyeme,] id est, in peccato. *Prouerbiorum. capit.* 20. a. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & nõ dabitur ei. In hyeme est ventus, id est, superbia, obscuritas, hæc est inuidia, sit ignis. hæc est ira, frigus, tristitia, gelu, auaritia, tunc magis solet consumi gula, tunc est via lutosa, luxuria.

Moralit.

u Vel sabbato.] De quo *Thren. cap.* 1. c. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

x Erit enim tũc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modò neque fiet.] *Chrys.* Mira virtus Christi, & fortitudo Apostolorum, quia gentibus habebantur odio, vt Iudæi, vel seditiosi à Cæsare abigebantur, Iudæis lapidabantur quasi legis inimici, contra Apostolos omnes præliabãtur, princeps, dux, idiota, plebs, infinita millia Iudæorum, tunc ceperunt Romani, & duodecim viros inermes non superauerunt. Duo sunt necessaria docenti, vt scilicet sit fide dignus, vt diligatur ab his quos docet, & vt liberũ tempus sit à tumultu.

A Omnia

Et nisi *a* breuiati fuissent dies illi, non *b* fieret salua omnis caro, sed propter *c* electos breuiabuntur dies illi. Tunc si *d* quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, *e* aut illic, *f* nolite credere. *g* Surgent n. pseudo-Christi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, *h* ita vt in errorem inducantur *i* si fieri potest etiam electi. Ecce prædixi *k* vobis. Si *l* ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. *m* Sicut n. fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem, *n* ita erit aduentus filij *o* hominis. Vbicunque *p* fuerit corpus, *q* illuc congregabuntur, & aquilæ. *r* Statim autem post tribulationem dierum illorum, *s* Sol obscurabitur, & *t* Luna non dabit lumen suum & *u* Stellæ cadent de cælo, *x* & virtutes cælorum commouebuntur. Et *y* tunc parebit signum filij hominis in cælo, *z* & tunc plangent omnes tribus terræ,

a Omnia autem tunc contraria erunt. *Apoc.* 12.c. Væ terræ, & mari, quia descēdit ad vos diabolus habens iram magnā sciens, quòd modicum tempus habet. *a* Et nisi breuiati fuissent, &c.] quia antichristus non regnabit, nisi per tres annos, & dimidium. Vel sicut dicitur *Gen.* 29.e. videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. *b* Non fieret salua

Marc. 13.c. omnis caro,] quia in illa tribulatione caderent. Nota autem, quod ille qui metu

Marc.13. c.Luc.17. c. mortis, vel alterius tribulationis Deum deserit valde insipiēter agit. Primò, quia regem in porta regni deserit. Porta regni est tribulatio. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Luc.vlt.* d. Nonne oportuit Christū pati, & sic intrare in gloriam suam? Non vt regnum cælorum velle intrare, qui regem cælorum in porta regni relinquit. Secundò insipienter agit, quia cum cælestis succursus ei mittitur, tunc primò de bello fugit. Cælestis succursus missus ad spiritum contra carnis tribulationem. *Prouerb.* 28.a. Fugit impius nemine persequente. Tertiò infideliter, & insipienter, & proditiosè agit, quia Dominum legitimum relinquit *Eccl.* 22.d. Fidem posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis illius læteris In tēpore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohæres sis. Quartò, insipienter agit, quia vult vitam seruare, quam relinquit. *Ioan.* 14.a. Ego sum via, veritas & vita. Quintò, quia ciuitatem refugij, & fortitudinis in aduentu hostium suorum relinquit. *Isa.* 26.a. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale. *Psal.* 30. Dominus fortitudo mea, & refugium meum. Sextò, quia ad hostem crudelissimum, & implacabilem vadit *Ierem.* 6.f. Crudelis est, & non miserebitur. *Greg.* Stultum est seruire diabolo offenso qui nullo placabitur officio. Septimò, quia fugiens virgam, vadit ad gladium. *Iob.* 19.d. Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatis est gladius. *c* Sed propter electos, &c.] *Rab.* Talis tribulatio tunc erit in circuitu areæ Domini, vbi omnibus paleis velut cribro examinationis ad purū sequestratis, solum frumentum colligendum in horreum Domini remaneat. Cuius tēporis præcios ac cautos quia Dominus nos esse voluit, protinus addidit. *d* Tunc] i. in illa pressura, & tribulatione, si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, apud Donatistas. *e* Aut illic] apud Arrianos, & huiusmodi. *f* Nolite credere.]. 1. *Ioan.* 4 a. Nolite credere omni spiritui. *g* Surgent enim pseudo Christi, & pseudo prophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia.] *Apoc.* 13 c. Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius. Et post parum. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum. *h* Ita vt in errorem inducantur] i. in errorem finaliter ducantur. *i* Si fieri potest, &c.] *Gregor. in homil.* 9. *super Ezechielem.* Per hoc, quod dicitur: Si fieri potest, exprimitur quod electi in corde terrabuntur: Nutant enim sed non cadunt. Dicitur ergo. Si fieri potest, id est trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque sermonis à domino in electis exprimit trepidationem mentis, quos & electos nominat, quia cernit, quod in fide, & in bonis moribus persistunt. *Iob.* 41.d. Sub ipso erūt radij Solis, & sternet aurum quasi lotum. *k* Ecce prædixi vobis] & ideo minus debebat lædere vos, quia *Gregor.* teste, iacula præuisa minus læduor. Si ergo dixerit vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere.] *Prouerb.* 26.d. Quando submiserit vocem suam ne credideris ei, quia septem nequitiæ sunt in corde illius. *m* Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis] quasi dicat temporibus Antichristi, s. aduentu iudicis imminente, nolite credere Hæreticis, vel aliis de Christo sentiētibus vt prædictum est, quia eius aduentus erit, ita manifestus, & euidens, quod omnibus innotescet in cunctis partibus orbis. *Chryso.* Dixit qualiter veniet antichrystus, nūc dicit qualiter veniet Christus. Fulguri autem comparatur secundus aduentus propter manifestationem. *Isa.* 52.d. Videbit omnis caro salutare Dei Propter subitationem 1. *Thess.* 5. a. Cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Item quia nulli parcet. *Sap.* 6. b. Non subtrahet personam cuiusquam Deus qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinē cuiusquam. *Luc.17. c.* Item quia scindet, id est separabit: *Mat.* 25.e. Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues ab hœdis *n* Ita erit aduentus] i. prædicari debet. q. d. sicut magnifestè veniet, ita & manifeste prædicādus est eius aduentus primus, & secundus. *o* Filij hominis] idest, ita veniet, idest homo verum corpus habens, non phantasticū. Et loquitur Dominus emphaticè ad expressionem humanæ naturæ, in qua iudicaturus est in extrema die. *p* Vbicunque fuerit corpus] i. Christus homo, emphaticè. *q* Illuc cōgregabūtur, & aquilę] idest, sancti qui prius obuiā Christo in aëre rapti cum eo venient ad locum iudicij, qui peracto iudicio subleuabuntur ad eum in cælum Empyreum. Nota autem, quòd aquila, vel vultur sentit odorē cadaueris trāsmarini, & adoolat. Irreuerberatis oculis suis Solem in rota sua cōspicit, & plenè intuetur. In senectute rostrum allidit petræ, & iuuenescit, ita homo in præsenti vetustatem culpæ deponens, & in futuro pœnæ veniens ad iudicium renouabitur in gloria Dei. *Psal.* 102. Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Item. *p* Vbi fuerit corpus] id est, Christus suo sacramento altaris. *q* Illuc cōgregabuntur, & aquilæ] id est, sancti. Vel de peccatore, & prædicatoribus.

Emphasis est expressio loquenti, & fit cùm volentes exprimere aliquod accidens, vtimur nomine substantiuo pro adiectiuo significante illud accidens ad maiorem expressionem, vt hîc ponitur, filij hominis, pro humanæ naturæ. Et si ponatur scelus pro scelerato, virtus pro virtuoso.

C

r Statim autem post tribulationem dierum illorum] idest, post aduentum antichristi, & mortem eius. Hæc præpositio [post] notat tribulationem inchoatam, nondum tamen finitam, quia mortuo Antichristo, & terminata eius graui persecutione, & alia iudicij signa. Vt autem fertur: *Hieron.* ponit quindecim signa, quæ Dominus breuiter transit. *s* Sol obscurabitur] ad literam, nō ecclypsi naturali, sed per accidens, vt accidit in passione Domini. *Ioel* 2.g. Sol conuertetur in tenebras, &c. *t* Et Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.] *Chrys.* Patrefamilias moriente, domus eius turbatur, familia plangit, & nigris se vestimentis induit, sic humano genere, propter quod facta sunt omnia, circa finem constituto, totus destruitur mundus, cæli ministeria lugent, & pro candore tenebris induuntur.

Mystice. *s* Sol obscurabitur] idest, notitia Christi silebit. *Mistice.* *t* Et Luna non dabit lumen suum] i. Ecclesia sanctitatis suæ lumen non demonstrabit. *u* Et stellæ cadent de cælo] i. cęlesti conuersatione. *x* Et virtutes cælorum commouebuntur] i. angeli. *Chrys.* Si quando rex terrenus exit in expeditionem, tota ciuitas feruet, exercitus excitatur, quanto magis rege cælesti exurgente iudicare viuos, & mortuos virtutes angelicæ commouentur? *y* Et tūc apparebit signum filij hominis in cælo] i. Crux in aere. Vnde *Chrysost.* Crux apparebit Sole luculētior existens, & non est necessitas accusationis, cum viderint crucem. Item *Chrys.* Quidā putant crucem Christi ostendendam esse in cælo. Verius autē ipsum Christū habentē in corpore suo testimonia Passionis .i. vulnerū lanceæ, & clauorum, vt impleatur illud *Zachar.* 12. b. Videbunt in quem pupugerunt. *z* Et tunc plangent omnes

a tribus terræ]id est, decedẽtes cum terrena voluptate, qui in terra scripti sunt. *Ierem.* 17.b. Recedẽtes à te in terra scribentur. De hoc planctu: *Sap.* 5.a. nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, &c. *Apoc.* 18.c. Plangent se super illam omnes reges terræ, *Rom.* 2.b. tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. *Chrysost.* Plangent Iudæi, plangent Gentiles, plangent Christiani qui magis
Marc. 13.c. dilexerunt mundum, quam Christum. Econtra, tribus cæli laudabant Deum. *Psalm.* 83. Beati qui habitant in
Marc. 13. c. Luc. 17.f. domo tua Domine.
a Et videbunt filium, &c.]ad literam, vt sicut ascendit, sic veniet *Act.* 1.b. quemadmodũ vidistis eum, &c. Vel b In nubibus] i. cum sanctis, *Isa.* 3.c. Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui. *Prou.* vlt. c. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cũ senatoribus terræ. c Cum virtute multa, & maiestate,] qui priusquasi infirmus, & humilis iudicatus est. d Et mittet Angelos suos cum tuba.]*Chrysost.* Per Angelos vocat honorans eos. *Chrysost.* Terribiles ministri terribilẽ Dominum præcedentes, Cherubin, & Seraphin præparatur ad sedem vnius, & rationabilis thronus, nec enim potest esse res mortua quæ baiulat vitã. Ante ipsum pro candelabris fulgura viua procedunt, & pro tuba horrenda tonitrua. Qualis rex, talis & præparatio eius. e Cum tuba] 1. *Corinth.* 15 g. Canet enim tuba, &c. 1. *Thess.* 4.d. Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. *Hieron.* Siue mãducem, siue bibam, &c. f Et voce magna]*Chrysost.* Verè magna vox tubæ terribilis, cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, portas æreas conterit, vincula mortis dirumpit, & de profundo abyssi animas liberatas corporibus suis assignat. Hæc omnia citiùs consũmat in opere, quã sagitta transit in aere, dicente Apostolo 1. *Cor.* 15. g. In momẽto, in ictu oculi. In illa voce mare discutitur, vt si quid apud se retinet de humanis ossibus sine cõtradictione restituat. *Ioan.* 5. d. Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierunt viuent. g Et congregabunt, &c *Chrysost.* Congregabunt Angeli, & congregatos rapient nubes. h A quatuor ventis] cæli. Ergo in figura Crucis, q.d. qui in figura Crucis fuerint cõgregabuntur. *Ezech.* 37 c A quatuor ventis veni spiritus. i A summis cælorum] i. ab extremis terræ finibus per directum. k Vsque ad terminos eorum,] vltimos, vbi circulus videtur terræ adhærere, q.d. ab omnibus finibus terræ congregabuntur. l Ab arbore autem fici, &c.]Inuitat eos parabolicè, vt signis his apparentibus sciant aduentum Domini imminere, quia sicut arboris floritio, & foliorum productio est signum proximæ æstatis, ita prædictorum signorum exhibitio erit indicium iudicij imminentis.

Mysticè. *Mysticè.* Per ficum hanc intelligitur peruersa Iudæorum ariditas quæ fuit tempore Christi. Hæc enim est sterilis illa ficulnea cui maledixit Dominus, & statim exaruit, & adhuc in eadem ariditate manet. De hoc *sup.* 21.b. *Chrys.* Quare plus de ficu, quã de alia arbore ponit similitudinem? Quia penè post omnes arbores vernat, & difficile frigus post ficũ vernantẽ venit. Itẽ *Chrysost.* Ecclesia per ficum significatur, quia sub vno cortice multa grana inter viscera dulcedinis habet inclusa. m Cũ iã ramus eius tener fuerit.]Rami proximo adhærentes stipiti, sunt Prælati. Isti modò teneri sunt, & ideo nihil possunt pati, quia delicati, vt pueri, & fœminæ. *Isa.* 3.a Dabo pueros principes eorũ, & effœminati dominabuntur eis. n Et folia nata.]Folia sunt doctores, & prædicatores: Modò sunt multa folia, quia multa verba. Sed nota, quòd quãto plura sunt folia in arbore, tãto minus fructificat. *Osee* 10.a. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. o Scitis quia prope est æstas]i. feruẽs persecutio. *Ion.* 4.c. percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat. Vel in bono.
m Cum iam ramus eius tener fuerit,] per compassionem.
n Et folia nata]in oratione, prædicatione, & exhortatione

& a videbunt filium hominis venientem in b nubibus cæli cum c virtute multa, & maiestate: Et d mittet Angelos suos cum e tuba, & f voce magna, & g congregabunt electos eius à h quatuor ventis i à summis cælorum vsque k ad terminos eorum. Ab l arbore autem fici discite parabolam, cum m iam ramus eius tener fuerit, & n folia nata, scitis o quia prope est æstas: p Ita & vos cùm videritis hæc omnia, scitote, quia prope est in ianuis. q Amen dico vobis r quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Cælũ s & terra transibunt, verba autẽ mea nõ præteribũt. t De die autem illa, & u hora nemo scit, x neque Angeli cælorum, nisi y solus pater. z Sicut autẽ in diebus Noë, ita erit, & aduentus filij hominis. a Sicut enim erãt in diebus ante diluuiũ comedentes, & bibẽtes, b nubẽtes, & nuptui tradẽtes vsq; c ad eũ diẽ quo intrauit in arcam Noë, & nõ cognouerunt d donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit, & aduentus filij hominis. e Tunc f duo erunt in agro,

o Scitis quia prope est æstas]feruor deuotionis. *Psalm.* 73. Æstatem & ver tu plasmasti ea. Vel, æstas æternitatis. De qua *Prouerb.* 20.a. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. p Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est] Christus, in ianuis. *Iacob.* 5. b. Ecce iudex ante ianuam assistit. q Amen dico vobis:] Hoc subdit ad verborũ suorum confirmationem, vt eis fides adhibeatur. Et nota, quòd alio verbo ad hoc vtitur Dominus in Veteri Testamẽto s. viuit Dominus & hoc ad sugillationẽ gentiũ idola colentiũ. *Ierem.* 4.a. Iurabis, viuit Dominus. r Quia non præteribit, &c.] *Chrys.* Non illos homines dicit, qui in illo tempore fuerant nati, sed familiam gentis illius. Hæc est generatio, aut facientium tentationem, aut patientium, quæ vtraque non desinet donec dicetur: Ite maledicti. Vel generationẽ Christianorũ dicit quæ non trãsibit ad immortalitatẽ donec fuerit consummata. *sup.* 5.b. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. s Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.] *Rab.* Transibunt per commutationem innouationis, sed verba Domini sine effectu completionis nullo modo transibunt. t De die autem illa]tam nominabili 2. *Tim.* 4. b. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iustus iudex. *Soph.* 1.d. Dies illa dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ, &c. u Et hora nemo scit]id est, nihil aliud, vt sit essentialis non personalis. [Scit] scientia acquisita, quæ propriè dicitur scientia, sed fortè reuelatione, id est, scientiæ dono. [Scit.] *Chrysost.* quasi dicat inopinatè veniet. Idem dicit Apostolus, 1. *Thess.* 5. a. Repentinus superueniet interitus quasi dolor parturientis.

35.c.10. c.1.

D

Luc. 17.f.

Gen. 7.c.

Inf. 25.d.

Luc. 17.g.

x Neque Angeli cælorum]nisi reuelatione fortè, non scientia acquisita. y Nisi solus pater,] in quo filius, & Spiritus sanctus intelligitur: *Act.* 1.a. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, &c. 1. *Thess.* 5.a. De temporibus autem, & momentis fratres non indigetis, vt scribamus vobis: Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte ita veniet.

z Sicut autem in diebus Noe, ita erit, & aduentus filij hominis] id est, ita repentinè veniet. Vnde 1. *Thess.* 5.a. Cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis. *Chrysost.* Non dixit, cum pax erit, & securitas, sed cum dixerint, quia lasciuia erit, & non pax his qui sensibiliter sunt dispositi. Nota autem, quòd suprà aduentus Domini fulgori comparatur, quia ad iudicium manifestè veniet, hic verò ostenditur, quòd repentè. Completis enim quadragintaquinq; diebus electis ad pœnitentiam concessis, reprobis, iuxta Apostolum, sibi pacem, & securitatem pollicentibus, repente superueniet iudicij tempus, sicut in diebus Noe cùm fabricaret arcam, malis eũ deridentibus subito diluuij aquæ superuenerunt.

a Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes]id est, gulæ, & ebrietati dediti. b Nubentes & nuptui tradẽtes]& in his toti dediti, & iudicia Dei contemnentes perstiterunt in hoc.

c Vsque ad eum diem quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt]id est, cognoscere noluerunt, tanquam attẽdente mundi fœlicitate, dicẽtibus impiis, pax & securitas. d Donec venit diluuium, & tulit omnes, Ita erit, & aduentus filij hominis]id est, tam subito.

e Tunc]id est in aduentu Domini. f Duo erunt in agro.] Præmisso de signis antecedentibus ad iudiciũ, adiungit hic de sequentibus, & hoc, vt præmuniat degentes in præsenti.

a Vnua

f Duo erunt in agro, &c. *Mysticè.* Per laborantes in agro intelliguntur Ecclesiastici, & actiui agentes eandem *Mysticè.*

o speciem

A a Vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ] erunt, molentes in mola, vna assumetur, &c. q. d. de omni genere, aliqui saluabuntur, & aliqui damnabuntur. *Osee*. 13 d. consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. *Chrys.* Et serui & Domini assumentur, & qui in otio, & qui in labore, quia dixerat, quod diuites difficilè saluabuntur, monstrat, quia non omnino pereunt, neque pauperes vniuersi saluantur. *Exod.* 12. d. Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum Pharaonis qui sedebat in solio eius vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere.

al. † *vnus* — *al.* † *vna.* — *al.* † *vnus* — *Marc.* 13. *d. Luc.* 12. *c.*

vnus a assumetur, & † alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & † altera relinquetur. Duo in lecto vnus assumetur, & b alter relinquetur. b Vigilate ergo, c quia nescitis quà hora Dominus vester venturus sit. d Illud autem scitote, quoniam si e sciret f paterfamilias qua g hora fur venturus esset, h vigilaret vtique i & non sineret perfodi domū suam. Ideo & k vos estote parati, quia l nescitis qua hora filius hominis venturus est. m Quis putas est n fidelis o seruus, & p prudens

oculis meis, &c. i Et non sineret perfodi domum suam.] *Chrys.* Non repelleret homo † furem suum, si non perfoderetur sententia, sed vocaretur quasi paratus ad exitus. Quādo animæ peccatrices delectantur in corpore, veniens cum sententia Dei angelus mortis perfodit corpus, & animam violenter diuellit ab eo. Animæ autem iustæ, quæ non delectantur in corpore, sed quasi in exilio sunt, veniente sententia non perfodiuntur molentes, sed vocantur gaudentes. k Ideo & vos estote parati,] sicut sponsus circa sponsam. Item nota, quod homo debet esse paratus ad pugnandum contra diabolū. *Prou.* 21. d. Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit. Item debet esse paratus ad reddendum rationem de fide cōtra Hæreticos 1. *Pet.* 3. c. parati sēper ad satisfactionē omni poscēti vos rationem de ea, quæ in vobis est fide, & spe. Itē ad bene operandum contra detractores. *Tit.* 3. a. admone illos principibus, & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Item parati ad prædicandum contra mundum. *Ierem.* 50. c. præparamini contra Babylonē per circuitum, omnes qui intenditis arcum debellate eam, non parcatis iaculis, quia Domino peccauit, clamate aduersus eam, vbique dedit manum. Item paratus debet esse ad recipiendum Christum in corde suo, sicut *Psal.* 107. Paratum cor meum Deus. 1. *Reg.* 7. a. præparate corda vestra Domino. Item in flagella. *Psal.* 37. Quoniam ego in flagella paratus sum.

al. † *furem.* — *Luc.* 12. — *De pa. di.* 1. §. *si sacerdos.* — *Homo debet esse paratus ad multa.*

Mystice. o speciem negotiationis. Per molentes actiui sæculares in rota fortunæ & super volubilitate cōuersantes. Per iacentes in lecto, in otio contemplationis manentes. b Vigilate ergo.] Hortatur Dominus omnes ad vigilandum, & maximè Prælatos ad vigilantiam, & diligentiam, quos non tantùm vult esse vigilantes, sed etiam vigiles, quasi super se, & super gregem suum curam habentes. Et quasi subditur quare vigilare teneantur. c Quia nescitis qua hora, &c.] ad iudicium particulare, vel generale. *Eccl.* 9 c. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines tempore malo. *Chrys.* Si noscerent homines, quando morerentur, omnino circa illam horam studerent, vt igitur non solum circa illā studeāt, non dicit, nec eam, quæ communis est, nec eam quæ singulorum. Nota autem, quod ea quæ dicuntur vsque ad finē cap. debent nobis incutere memoriā mortis, quæ multum valet ad fugandum exercitum vitiorum, vel saltem terrendum. Sicut enim timent latrones iudicis aduentū, sic vitia mortē. Terribilis est ei locus iste quasi porta inferni. *Thren* 1. c. Sordes eius in pedibus eius, & non est recordata finis sui. *Eccl.* 7. d. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Itē valet ad regendum se in ista vita præsenti. Sicut aues cauda regunt se per aera, & pisces natādo per aquā, sic gubernator nauem. Stultus esset gubernator si esset in principio nauis, quando debet eam regere. b Vigilate.] Quatuor sunt quæ faciant hominem vigilare. Galli cantus, i. prædicatio diuini Verbi: Solis ortus, i. Christi gratia: Timor furis, i. consideratio mortis: Sollicitudo rei familiaris, i. desiderium regni cælestis. d Illud autem scitote.] Probat quod debent vigilare. e Quoniam si sciret.] *Chrys* Hic confundit desides, qui nō tātum studium faciunt pro anima quantum illi pro pecunia qui fures expectant. Illi enim vigilant, vos autē non vigilatis, vt parati hinc auferamini. f Paterfamilias] quicumque tenetur solicitus esse in custodia domus suæ, sic homo domicilium mentis suæ debet cautius custodire. g Qua hora fur venturus esset] hæreticus, vel diabolus. *Ioan.* 10 b. Fur nō venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat. h Vigilaret vtique.] Nota autē, quod si homo dormiat tribus modis potest excitari. Virga scilicet diuinæ iustitiæ: De qua *Ierem.* 1. c. Virgā vigilantem ego video. Hæc virga est pœna præsens inflicta pro peccato primi parentis, vel pœna purgatorij, vel etiam inferni. Secundò, excitari potest clamore prædicationis. *Isa.* 58. a. Clama ne cesses. Tertiò, excitari potest quis cōsideratione periculorum. Vnde *inf.* 26. d. Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Tria genera periculorum solent hominem excitare à somno, scilicet latrones, ignis & aquæ. Aquæ malæ cogitationes, quæ multoties operiunt caput rationis, ignis concupiscentiarum, latrones sensus nostri qui deberent nos custodire. *Thren.* 3. f. Oculus meus deprædatus est animam meam. Item nota, quòd hoc exponit *Chrysost.* d Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias] dicens. Paterfamilias anima, domus corpus, ianua os, & aures, fenestra oculi, fur diabolus. Per fenestras, & ianuas apertas citò fur ingreditur, & spoliat. Vnde *Ierem.* 9. f. Ascēdit mors per fenestras vestras. Si vis ergo securus esse, pone seram ori suo, id est, legi diuini timoris, vt dicas cum *Psal.* 38. Posui ori meo custodiam, *Eccles.* 28 d. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo facito ostia. Et quia fragiles sunt seræ nostræ sine Domino, oremus cū *Psal.* 140. Pone Domine custodiā ori meo. *Iob* 31. a. Pepigi fœdus cum

Quatuor faciunt hominē vigilare. — *Dormiēs tribus modis potest excitari.*

l Quia nescitis qua hora filius hominis venturus est] ad iudicium generale, vel particulare. m Quis putas.] *Chrys.* Quis raritatem notat. Quantò autem rarior inuenitur, tantò beatior est qui inuenitur. n Est fidelis.] *Prou.* 20. d. Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? o Seruus] 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi. *Ibidem* Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. p Et prudens.] *Prou.* 14. d. Acceptus est regi minister intelligens. *Chrys.* Fidelis est qui nihil domini suum facit, nec inaniter consumit: Prudens, qui venit ad id quod oportet dispensare. Si alterum abfuerit, alterum claudicat. *Phil.* 2. c. Omnes quærunt quæ sua sunt. 1. *Cor.* 13. b. Charitas non quærit quæ sua sunt *Bernard.* Fidelis est seruus qui diligit, prudens qui intelligit. Seruus Domini est qui desiderat eius voluntatem habere, audire, & satagit facere. Ista fidelitas primò attenditur, in hoc, quod sibi iura non vendicet, quæ Dominus retinuit in terra sua, scilicet gloriam, & vindictam. Secundò, attenditur in hoc, quod tradita sibi ad dispensandum non faciat sua proditoriè, quæ facit ille cui sola administratio tradita est, cùm transit ab administratione ad dominium. 2. *Cor.* 6. a. In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros. Tertiò, consistit in hoc, vt in deprædationibus, aut tentationibus, castrum Domini nostri non reddamus diabolo: Cùm dicat Apostolus, 1. *Cor.* 10 c. Fidelis Deus qui non permittit vos tentari vltra, id quod potestis. Quartò, consistit in hoc, quod seruus strenuè operetur, & opus suum non destruat postea *Prouerb.* 18. b. Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Mollis est qui duris cedit, qui cum occurrit aliquid difficultatis, opus inchoatum imperfectum relinquit. Dissolutus est qui non est ligatus ad opus amore. Item destruit opus, malè viuens, & benè docens. *Eccl.* 34 d. Vnus ædificans, & alter destruens, quid prodest eis, nisi labor? Nota autem, quòd seruus infidelis multum displicet Domino. Vnde *Prouerb.* 25. c. Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ. Dies angustiæ præsens tempus, in quo sancti pressuras patiuntur. Seruus in quo sperare potest est clerus, qui cum infidelis inuenitur est dens putridus qui dolorem infert, & fœtorem, & sicut dicitur: Non est dolor, sicut dolor dentium. Os etiam Ecclesiæ reddit fœtidum, quòd multum displicet in ore sponsæ. Est etiam pes lassus. Multum affligitur aliquis cum vult peruenire ad aliquem locum, & præ lassitudine pedis non potest, sic clericorum lassitudo impedit ne Christi nomen deferatur per mundum. Vnde ipse dicit in *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam?

Fidelitas serui in pluribus attenditur.

a Quem ,

A a Quem constituit Dominus]non ipse se. *Psal.* 2. Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius. *Ierem.* 1.b. Ecce cōstitui te super gentes, & regna,&c. Christus autem dicitur antonomasticè Dominus, quia nos redemit sanguine suo. *Isa.* 42. b. Ego Dominus, hoc est nomen meum. b Super familiam suam]id est, Ecclesiam. c Vt det illis] non vendat.

a quem cōstituit Dominus b super familiam suam, vt c det illis d cibum in e tēpore. f Beatus ille seruus g quē cum venerit Dominus eius h inuenerit sic facientē. i Amen dico vobis, quoniā super omnia bona sua constituet eū. Si k autem dixerit malus seruus ille in corde suo, l moram facit Dominus meus venire, m & cœperit percutere conseruos suos, n manducet autem, & bibat cum ebriosis, o veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum p partémque eius q ponet cum hypocritis. Illic erit r fletus, s & stridor dentium.

CAP. XXV.

t TVnc u simile erit regnum cælorum x decem virginibus, quæ accipientes lampades suas y exierunt obuiā sponso, & z sponsæ. Quinque a autē ex eis erant fatuæ, & b quinque prudentes. c Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, d non sumpserunt oleum secum. e Prudentes verò acceperunt oleum in f vasis suis cum lampadibus.

Thren. 5. a. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparauimus.

Luc. 12.c. d Cibum.] *Chrysost.* Cibos spirituales, & corporales. Item Christus. In persecutionibus, quando naturalis intellectus timore deficit, necessarius est sermo doctoris, sicut naui gubernator in tempestate maxima. e In tempore,] id est, habita temporis opportunitate. Hæc enim est prudentia, vt in tempore suo quilibet loquatur. *Eccl.* 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabola, nō enim dicit illā in tēpore suo. *Psal.* 1. Et erit tanquā lignum quod plantatū est secus decursus aquarū quod fructuum suum dabit in tēpore suo. Esca autem extra tempus oblata nocet. f Beatus ille seruus.]Beneuolum reddit & attentum, assignando vtilitatem. Nihil enim est, quod adeo moueat filios Adæ, vt propria vtilitas. g Quem cùm venerit Dominus eius]id est, Christus. h Inuenerit sic facientem]id est, prudenter, & fideliter. *Chrysost.* Hæc dicta sunt de sermone, de virtute, de pecuniis, & de omni dispensatione, quæ vnicuiq; commissa est. Vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet, siue sapientia, siue principatu, siue diuitiis, non ad nocumentum conseruorum. i Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua cōstituet eum.]*Chrys. ubi s.* Quid huic honori æquale? Cælorum rex omnia habens, hominem cōstituit super omnia. Super omnia bona, quia habebunt ex propriis meritis auream, & ex acquisitione aureolam subditorum. Primum, quia benè vixerunt, secundùm, quia alios benè viuere fecerunt. *Chrysost.* Omnium bonorum magna est, super omnes autē maxima est sacerdotalis dignitas, si quis eam immaculatè custodiat. Nam si super omnia opera sua pretiosiores æstimat Deus animas, credibile est, vt super omnia bona sit, qui offert Deo lucrum animarū. Dominus autem non solum bonis suis, sed etiam suæ impassibilitati præposuit salutem animarum. K Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo.]Explanat præcedens per antithesim mali serui. l Moram facit Dominus meus &c.]ad iudicium. m Et cœperit percutere, &c.]id est, affligere minores. Vel percutere verbis falsorum præceptorum, vel exemplo prauæ vitæ. n Manducet autem, & bibat, &c] id est, sicut ebriosi. Non enim iubet nos Scriptura personas malorum abominari, sed voluntates. Nam & Christus cum Publicanis comedit. *suprà* 9.b. sed non quomodo Publicani. *Deut.* 23. b. non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptū, quia aduena fuisti in terra eius. Hæc sunt duo propria talium, scilicet oppressio minorū, & castrimargia. o Veniet Dominus serui illius, &c.]illa, qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, à cōsortio fideliū. *Iob* 28.a. lapidem caliginis, & vmbram mortis diuidet torrens à populo peregrinante. p Partemque eius.] *Rab.* Partem suam duplicem. q Ponet cum hypocritis. *Rab.* Quia aduentum desperauit, quia præsentibus studuit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam fame, siti, cæde vexauit. Et si insipiens ponetur cum hypocritis, vbi ponetur qui nunquam cessauit? r Illic erit fletus] præ calore. s Et stridor dentium]præ frigore. *Iob* 24.c. Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Idem *suprà* 13.g. & 22.b. &c.

EXPOSITIO CAP. XXV.

TVnc simile erit regnum cælorum, &c.]In fine præcedētis capituli exhortatus est Dominus Prælatos, & pastores ad vigilias super greges suos, & quēlibet super seipsū, tria distinguens hominum genera, rectores, continentes, coniugatos, quorum omnium aliquos dixit saluandos, aliquos damnādos: Nunc idem ostendit parabola decem virginum, quarum quinque intrauerunt cum sponso ad nuptias, quæ significant omnes bonos, aliæ quinque exclusæ remanserunt, quæ significant omnes malos. Secundò ostendit idem per parabolam seruorū. Tertiò, ponitur disceptatio Domini cum verisque. Et ita hoc capitulum diuiditur in tres partes. In prima ostendit quosdā hominum saluandos, & quosdam damnandos per parabolam decem virginū. A
In secunda ostendit 1.q.1.c.
hoc idem per parabo- quod
lam de seruis qui ac- quid 32.
ceperunt pecuniam q.5.c. si
Domini sui, vt in ea paulus.
vigilarent ibi: Sicut De sacra
enim homo peregrè vnc. c.
proficiscens. In tertia vnico.
ponitur disceptatio Domini cum verisque, & malorum condemnatio, & bonorum electio, ibi[Cum autem venerit filius, &c.]Dicit ergo: t Tunc]id est, in die iudicij.

u Simile erit regnum cælorum] id est, Ecclesia.

x Decem virginibus, quæ accipientes lampades suas]id est opera, quæ secundùm continentiā fiunt. *Luc.* 12.e. Sint lumbi vbi præcincti, ecce virgines, & lucernæ ardentes, ecce lampades. *Chrysost.* Decē virgines sunt omnes homines quorū vita decē sensibus sustentatur quinque carnalibus, & quinque spiritualibus: Nam omnes homines, aut sunt peccatores aut iusti, peccatores secundum carnales sensus, iusti secundum spirituales ambulant. Et ita non possunt Iudæi, vel Hæretici Virgines appellari, sed soli Christiani. Illi etsi oleum operū habeant, lampadē tamen fidei non habēt. Itē *Chrysost.* Lāpas est fides, quia sicut lampas illuminat domū, ita fides animam. Accenditur autem hæc lampas igne verbi Dei: De quo *Luc.* 12.f. Ignē veni mittere in terram. Hanc lampadem venientes ad Christū in baptismo per sacerdotes accipiūt. y Exierunt obuiam sponso]id est, Christo. z Et sponsæ]id est, Ecclesiæ, quæ modò desponsata est Christo, & nupta, sed nondum ad amplexum sponsi traducta. a Quinque autem ex eis erant fatuæ.]In tribus fatuæ, quia in præsenti operantur ad laudem, in aduentu sponsi quærunt testimonium laudis à prudentibus, sic putantes intrare ad nuptias, & post clausam ianuam quærunt intrare, dicentes: Domine Domine aperi nobis. Dicuntur autem quinque, quia vanitati quinque sensuum seruierunt. b Et quinque prudentes]quia seruientes Deo mente, & corpore. Et dicūtur quinque, quia abstinent à voluptate, quæ consistit in quinque sensibus. c Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus]id est ostensione bonorum operum. d Non sumpserunt oleum secum,]id est, lætitiam bonorum operum in corde. De quo oleo. *Psal.* 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, *sup.* 6.c. Vnge caput tuum oleo. *Eccl.* 9.b. Oleum de capite tuo non deficiat. Vel oleum significat charitatem, quæ est super omnes virtutes, sicut oleum supernatat 1. *Corinth.* 12.d. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Oleum pietatis, puritatis, intentionis, iocunditatis mentis. e Prudentes vero acceperunt oleum,] gaudij, vel charitatis. f In vasis suis]id est, in conscientiis.

g Cum lampadibus,]id est, cum bonis operibus, quasi dicat ex ebrietate seruabant corpora sua caste, & gaudenter operabantur. *Chrysost.* Virgo est quæ, nec habet virum, nec habere desiderat. Quia si voluntatem quidem nubendi habet, corpore quidem virgo est, animo autem nupta, quia corpus sordidatur opere, anima voluntate. Verè fatua, quæ per carnis solam virginitatem putat placere Deo. Sed ne desperare faciamus bonas Virgines, sciendum est, quòd aliud est concupiscere, aliud velle concupiscere. Concupiscere passionis est, velle arbitrij. Frequenter enim concupiscimus, quod nolumus. Si ergo non consentit voluntas, concupiscentia sola non damnat, magis autem gloriosiorem facit virginitatis coronam.

A Moram

a Moram autem faciente sponso, b dormitauerunt omnes, & c dormierunt. d Media autem nocte e clamor factus est, f Ecce sponsus venit, g exite obuiã ei. Tunc h surrexerunt omnes i virgines illæ, & k ornauerunt lãpades suas. l Fatuæ autẽ sapientib. m dixerunt: n Date nobis de oleo vestro, quia o lampades nostræ extinguuntur. Responderũt p prudentes, dicentes: Ne fortè non sufficiat nobis, & vobis, q ite potiùs ad vendentes, & emite vobis. Dum r autem irent emere, s venit sponsus & t quæ paratæ erãt u intrauerũt cũ eo ad nuptias, & x clausa est ianua. y Nouissimè verò veniunt, & reliquæ virgines, z dicentes: Domine Domine, aperi nobis. At a ille respondens ait: Amen dico vobis: Nescio vos. b Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. c Sicut enim homo peregrè d proficiscens e vocauit f seruos suos, & g tradidit illis bona sua. Et vni h dedit quinque talenta, i alij autem duo, k alij verò vnum, l vnicuique secundùm propriam virtutem, & profectus est statim. Abiit m autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque.

A a Moram autem faciente sponso]id est, Christo differente extremum iudicium. Sed Habac.2.a. Si moram fecerit expecta eum. b Dormitauerunt omnes,] id est, infirmitatibus ante mortem languerunt. c Et dormierunt,] somno mortis. Dan.12.a. Multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobriũ, vt videant semper. Vel b Dormitauerunt omnes, &c.] id est, in peccatis inuoluti sunt. Dicit autem, omnes, pro maiori parte. Vnde chrys. Tardante consummatione sæculi, non solum peccatores, sed etiam iusti spirituales ad negligentiam sunt deuoluendi, sua virtute relicta, & ad carnalia delectamenta transituri, vt impleatur illud Psal. 11. Saluum me fac Domine quoniam defecit sanctus, quoniã diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Et Luc.18.b. cùm venerit filiushominis, putas inueniet fidem in terra? d Media autem nocte,] id est, subitò, nullo sciente. 1. Thess.5.a. dies domini sicut fur ita in nocte veniet. Apoc.16.c. Ecce venio, sicut fur. Vel, Media nocte, cunctis quasi securis quiescentibus, & ebrietati vacantibus. Vnde. 1. Thess.5.a cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Iudic.18.g. Venerunt in Lachis sexcenti viri ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladij, vrbemque incendio tradiderunt e Clamor factus est] turbantium Angelorum. 1. Thes.4.d. In voce Archangeli, & in tuba Dei, &c.

f Ecce sponsus venit,] ad sociandam sibi perpetuo sponsam. Et qualis erit clamor ille? Talis. g exite obuiam ei.] occurrite ei in aere. 1. Thess.4.d. Rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera. [Exite] non de domibus, sed de sepulchris. Modò necesse est exire de mundo, de carne, de peccato. Ierem.50.b. Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini. h Tunc surrexerunt] id est surgent. i Omnes virgines illæ] id est boni. & mali. 1. Cor.15. g. Omnes quidem resurgemus. k Et ornauerunt, &c.] id est, ornabunt, id est diligenter cogitabunt, & numerabunt opera sua pro quibus numerationem expectant. l Fatuæ autem sapientibus, &c.] Chrysost. q.d. sanctis vestra iustitia sufficiens est vos glorificare, & nos excusare. l Fatuæ autem, &c.] Introducuntur ac si faceret. m Dixerunt] in corde suo. n Date nobis, &c.] id est, feratis nobis testimonium de operibus, quæ vidistis, id est, merita vestra suffragentur nobis. Quare? o Quia lampades nostræ] id est, opera nostra [extinguuntur.] Hieronym. Quæ lampades suas conqueruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere, tamen non habent lumen indeficiens, ne opera perpetua. Si quis ergo habeat animam virginalem, & amator est pudicitiæ, non debet mediocribus esse contentus quæ cito exolescunt, & orto caumate arescunt, sed perfectas virtutes sequatur, vt lumen sempiternum habeat. p Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis, & vobis.] Hieronym. Hoc non de auaritia, sed de timore respondent. Vnusquisque enim pro operibus suis mercedem accipiet, neque possunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia subleuare. Et quomodo tempore Babylonicæ captiuitatis Ieremias peccatores adiuuare non potuit, & dicitur ad eum, ne oraueris pro populo isto, sic formidolosa erit dies illa, cum vnusquisque pro semetipso solicitus erit.

q Ite potius ad vendentes, & emite vobis] Chrysost. Venditores olei sunt sacerdotes, qui vendunt doctrinam pro fide populorum, indulgentiam pro pœnitentia confessionis. Alius dicit, venditores, pauperes, quia per eos oleum, id est misericordiæ merces acquiritur.

r Dum autem irent emere] id est, dum vellent facere pœnitentiam. s Venit sponsus, &c.] Vnde Chrys. Cùm non sit docendi licentia nec tempus faciendæ iustitiæ, vel agendæ pœnitentiæ, festinatio vacua erit. Hoc quotidie videmus, Sacerdotes clamant, finis adest, mors venit, & nemo audit. Cùm autem ægrotant ad mortem, vocant Sacerdotes, pœnitentiam volunt agere, quando iam locus non est, & vadunt vacui, quia non propter odium peccati, sed propter mortis timorem volunt pœnitentiam agere. s Venit sponsus] Greg. O si sapere possent in palato cordis quid admirationis habet, quod dicitur, venit sponsus, quid dulcedinis, intrauerunt cum eo, quid amaritudinis, & clausa est ianua. t Et quæ paratæ erant] id est, quæ habebant testimonium bonæ conscientiæ. Luc.13 c Marc.13. d.

B

u Intrauerunt cum eo ad nuptias.] De his nuptiis, & apparatu dicitur Apocalyps. 19. b. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, & candido. x Et clausa est ianua,] misericordiæ, scilicet nullis precibus aperienda, adeo vt eius misericordia ineffabilis tunc videatur inexorabilis. Aug. Non enim post iudicium patet precum, aut meritorum locus. Apoc 3.b. Qui habet clauem Dauid claudit, & nemo aperit. y Nouissimè verò veniunt, & reliquæ virgines.] Nec Hieron. nec Rab. ponit [verò] vel [autem.] Nouissimè veniunt, qui tardant pœnitentiam agere, & prius nolunt. Contra illud Eccl.5.b. ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. chrysost. Nihil prodest ex necessitate repetita confessio eius qui ex voluntate, nec confessus est semel: Nam voluntaria confessio etiam modica sufficit Deo, ex necessitate autem, nec magna. z Dicentes: Domine Domine, &c.] Tertium Domine deest, de quo Apostolus: Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto 1. Cor.12.a. a At ille respondens ait: Amen dico vobis nescio vos] i. non agnosco. Chrys. Hoc verbum gehenna difficilius est. Vbi sunt qui dicunt circa finem dabo, quæ habeo. b Vigilate itaque quia nescitis diem neque horam] i. de aduentu iudicis, & obitu vestro incerti estis. [Vigilate.] Propter hoc verbum totam parabolam dixit. Luc.19.b

c Sicut enim homo, &c.] Alia parabola de eodem. Continua: Quasi verè nescitis horam neque diem, sicut peregrè proficiscens, & seruis suis talenta distribuens, incertum est de sui reditus tempore: Et hoc est. c Sicut enim homo] id est Christus.

d Peregrè proficiscens] ad patriam cælestem. Vnde Prou. 7.c. Non est vir in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, &c.

e Vocauit] inspirando, prædicando, promouendo. f Seruos suos] Doctores, Prædicatores, Prælatos, vt seruirent sibi, & suis. g Et tradidit illis bona sua.] Bona fortunæ, bona naturæ, bona gratiæ ad dispensandum, tandem traditurus bona gloriæ ad fruendum. h Et vni dedit quinque talenta.] Quinque talenta data Prælatis, sunt officium instructionis, coertionis, institutionis, interpellationis, sacramentationis. Dedit etiam quinque talenta, naturam in operationem, gratiam in cooperationem, Scripturas in eruditionem, figuras in educationem, exempla Sanctorum in imitationem. Item quinque talenta sunt paupertas, infirmitas, contumelia, iniuria, mors. i Alij autem duo.] Duo data sunt minoribus, officium interpellationis, & sacramentationis.

K Alij verò vnum.] Vnum datum omnibus, cura suiipsius. l Vnicuique secundùm propriam virtutem.] Ephes.4.b. Vnicuique enim nostrûm data est gratia secundùm mensuram donatiois Christi Secundum propriam virtutem. Chryso. Ne supra virtutem opus iniungens, ipse causa ruinæ existeret. Et profectus est statim. m Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus, &c.] Primi talenti, i. paupertatis sunt quinque lucra, scilicet munditia,

a secu-

a Similiter qui duo acceperat lucratus est alia duo. Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & b abscondit pecuniam domini sui. c Post multum vero temporis d venit dominus seruorum illorum, & e posuit rationem cũ eis. Et f accedens qui quinque talẽta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine quinq; talẽta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus g eius: Euge serue bone, & fidelis, quia h super pauca fuisti fidelis i supra multa te cõstituam. K intra in gaudiũ domini tui. l Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine duo talẽta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge serue bone, & fidelis, quia m super pauca fuisti fidelis, n supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui. o Accedens autem, & qui vnum talentum acceperat, & ait: Domine scio, quia homo durus es, p metis vbi non seminasti, & q congregas vbi non sparsisti, r & timens s abij, & t abscondi talentum tuum in terra. Ecce habes, quod tuum est. u Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serue male, x & piger y sciebas, quia meto vbi non semino, & z congrego vbi non sparsi: a oportuit ergo te pecuniam meam b committere nummulariis, & c veniens ego recepissem vtique, quod meum est cum vsura. d Tollite itaque ab eo talentum, & e date ei qui habet decem talenta: Omni f enim g habenti h dabitur, & i abundabit:

A securitas, pax, humilitas, expeditio. Secundi talenti, id est infirmitatis, sunt quatuor lucra: Sui cognitio, fratris compassio, carnis humiliatio, spiritus exaltatio. Tertij talenti, id est, cõtumeliæ sunt tria lucra, scilicet superbiæ repressorium, patientiæ aspersorium, culpæ extersorium. Quarti talenti, id est, iniuriæ duo sunt lucra, scilicet curarum alleuiatio, cordis coadunatio. Quinti talenti scil. mortis, vnum est lucrũ scil. timor Dei.

Luc.19. e. Similiter qui duo acceperat, lucratus est alia duo. b Qui autem vnum acceperat

Multi fodiunt. &c.] Nota quod fodit piger prædicator, sicut hic dicitur, Item felicitas. Ps.93. Donec fodiatur peccatori fouea. Gl. dicit Felicitas fouea est. Item luxuriosus. Prou. 23. c. Fouea profunda est meretrix Item fur. Iob.24. e. Perfodiunt in tenebris domos Item auarus. Psal. Incensa igni, & suffossa. Isaiæ 34 d. Ibi habuit foueam ericius. Item mortis. Lu. 12. e. si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique & non sineret perfodi domum suam. Item diabolus. Isa.37.c. Ego fodi, & bibi aquam, dicit diabolus. Item Iudæi. Psal.21. Foderunt manus meas. Item qui addiscunt prudentiam sæculi. Exod. 7. d. foderunt Ægyptij per circuitum fluminis aquam, vt biberent Item adulator. Tob.8.b. Accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo, vt foderent sepulchrum. Tobias interpretatur bonus, serui Raguelis adulatores. Item stultus. Prou.26.d. Vir insipiens fodit malum. Item in bono Deus fodit. Isa.5.b. Non putabitur, & non fodietur. Item prædicator ferro increpationis. Luc.13.b. Dimitte illam, & hoc anno vsque dum fodiam circa illam. Eccles.48.c. fodit ferro rupem dicitur de Ezechia, id est durũ cor. Item scholaris scrutinio. Gen.26. d. foderunt in torrente, & repererunt aquam viuam. Torrens sacra Scriptura. Sed Luc.16.a. fodere non valeo, dicit malus seruus Item confessor inquisitione. Gen 35.a. dederunt ei omnes deos alienos, & inaures, quæ habebãt in auribus eorum, at ille fodit eos sub terebintho, quia peccator dicit sacerdoti peccata sua, & ipse in nomine Christi fodit sub terebintho Crucis. Item sacerdos ferro compunctionis. 3. Reg.18 f. fossa aquæ ductus repleta est Item claustralis sepulchrum Iob.11.d. Defossus securus dormies. Et eiusd.3.d. Quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer cum inuenerint sepulchrum. Item expositor. Num 21.d. puteus quem foderunt principes.

b Et abscondit pecuniam domini sui.] Contra illud Eccle. 20.d. & 41.c. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Item Exod.16.c. manna seruatum computruit. c Post multum verò temporis] quod est ab ascensione Domini vsque ad iudicium. d Venit dominus seruorum illorum,] ad iudicium. e Et posuit rationem cum eis] Luc.16.a. redde rationem villicationis tuæ. f Et accedens qui quinque talenta acceperat, &c.] Chrysost. Confitentur gratificè, & totum ei reportant, quoniam ab ipso sumpserunt, quasi dicat nec modicam iustitiam facere potuissemus, nisi fuisset gratia tua nobiscum 1. Cor.15 b. plus omnibus laboraui: Non autem ego, sed gratia Dei mecum.

g Ait illi Dominus eius: Euge serue bone, & fidelis.] Hoc est contra illos qui etiam post benefacta prouocant seruientes suos. Contra quos supra.14.d. Quis putas, &c. Isa. 70. d. Minimi. erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam. Euge. Chrysost. id est bonum sit ibi h Quia super pauca fuisti fidelis. Ecce quod Dominus vocat, & dicit parua, quæ dat homini, licet sint magna. i Supra multa te constituam. Isa.64.b. Quod oculus non vidit, &c. K Intra in gaudium Domini tui,] vt ex omni parte sit gaudium. Sursum visio Dei, deorsum visio inferni, intus gloria conscientiæ, exterius decor omnis creaturæ. Chrysost. Non dixit, intra ad gaudium, sed in gaudium, vt possessor sit gaudij non spectator, iam non minister in gaudio, sed particeps gaudiorum. Ioan.12.d. Volo vt vbi ego sũ, illic sit & minister meus.

l Accessit autem, & qui duo talenta acceperat, &c. Euge serue bone, & fidelis.] Est euge exultatorium Ezech. 25.a. Pro eo quod dixisti, euge auge super sanctuarium meũ &c. Irrisoriu. Ps. 34. Dilatauerũt super me os suum, dixerunt euge euge. Adulatoriũ. Psal.39. Ferant cõfestim confusionem suam qui dicunt mihi euge euge. Nec dicat deuorauimus eũ.

m Quia super pauca fuisti fidelis.] 2 Cor. 4.d. Id quod in præsenti est momentaneum, & leue, &c Rom. 8 d. Non sunt condignæ passiones, &c.

Supra. 13.b. n Supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.] Similiter gaudiũ habent qui de quinque, Marc.4. c. Luc.8. c. & duobus lucrum fecerunt, quia retributor non considerat lucri magnitudinem, sed studij voluntatem. o Accedens autem & qui vnum talentum, &c] quia ardua est via quæ ducit ad vitam, suprà 7.b.

p Metis vbi non seminasti] præcidens falce iudicij eos quibus legem non commisisti.

q Et congregas vbi non sparsisti,] id est, cõgregas in regno tuo Gentiles, quibus non sparsisti margaritas Scripturarũ, sicut Iudæis per te scilicet. r Et timens] duritiam tuam. s Abij] per liberum arbitrium. t Abscondi talentum, &c.] Chrys. Et si talentum non perdidit, tamen reus est damni, sicut qui causa seminandi semen accipiens tempore seminationis no seminauerit Domino suo damnum facit, & si semen nõ perdiderit, quantum poterat lucrum facere si opportuno tempore seminasset. u Respondens autẽ Dominus, &c.] Chrys. Verè malus, qui largitatem vocat violentiam.

x Et piger. Prou.6.b. Vsquequo piger dormies? Quando cõsurges de somno tuo? y Sciebas quia meto vbi non semino] multò fortius vbi semino. z Et congrego vbi non sparsi.] Interl. Quia ab his exigo quibus non commisi ad erogãdum. a Oportuit ergo te pecuniam meam,] id est, sermonem meum.

b Committere nummulariis] id est, auditoribus qui quod audiunt operantur. c Et veniens ego recepissem vtique quod meum est cũ vsura,] id est te, & illos quos acquisisses. Prouer.19.c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. Eccl.29.a. Qui facit misericordiam fænerator proximo suo. Ierem.15.e. Non fœneraui, nec fœnerauit mihi quisquam.

d Tollite itaque, &c.] Posita duplici culpa serui inutilis, scilicet torpore in exequẽdo, & superbia in excusando, subdit de eius duplici pœna. Vna in præsenti, quia talẽtum intelligentiæ ei aufertur, id est, pro eius abusu infatuatur, vel id est ex intelligentia scientiæ nullam percipit conscientiæ iocunditatem, non habens sapientiam à sapore. Alia in futuro, quando patietur tenebras exteriores. Dicit ergo: Tollite itaque talentum ab eo, id est intellectum.

e Et date ei qui habet decem talenta.] Prou.20.c. Tolle pignus ab eo qui spopondit pro extraneo. f Omni enim habenti dabitur,] solicitudinem ministrandi verbum Dei. Vel. g Habenti] charitatem. h Dabitur] gratia, vel augmentum charitatis. i Et abundabit] i. post augmẽtum, perfectionẽ charitatis habebit. Eo etiam, quod dicitur: Habẽti dabitur, & abundabit,] notantur tria, scilicet habitus cha-

ritatis,

A ritatis, & eius augmentum, & perfectio. Charitas enim sine merito habetur, habita augeri meretur, aucta perficietur. *a* Et autem, qui non habet] solicitudinem ministrandi verbum Dei. Vel. [Qui nõ habet] charitatem. *b* Et quod videtur habere auferetur ab eo.] *Hieron.* Eleganter etiam quòd videtur, inquit, habere auferetur ab eo. Quisquis enim sine fide Christi est, ei debet imputari, quod malè eo vsus est. *c* Et inutilem, &c.] Idem *sup.* à 8. b. 13. f. & g. 22. b. 24. d.

d Cùm autem venerit.] Dicto quid ante iudicium, dicit quid in iudicio. Dicit ergò. Cùm autem venerit filius hominis.] Nota, quòd venit filius Dei in mundum per carnis assumptionem ad saluandum. Vnde *Ioan.* 12. g. Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem mundum. Item in mẽtem per gratiæ infusionem ad iustificandum. *Iob* 9. b. Si venerit ad me non videbo eũ. Item ad iudicium ad disceptandum. *Ioan.* 16. b. Cùm venerit ille arguet mundum.

e In maiestate sua.] Id est, in Diuinitate sua, qua iudicabit qui prius venit in humilitate.

D *f* Et omnes Angeli eius cum eo.] *Isa.* 3. c. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius. *g* Tunc sedebit super sedem, &c.] id est, super Ecclesiam, in qua tunc apparebit omnipotẽtia eius. *Isa.* 66. a. Cælum sedes mea est, & terra scabellum pedum meorum. *h* Et congregabuntur] per angelos, scilicet. *i* Ante eum omnes gẽtes] Vnde *Ioel.* 3. a. Cõgregabo omnes gẽtes, & deducam eas in valle Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis super populo meo, & hæreditate mea Israel. *Roman.* 14. b. Omnes stabimus ante tribunal Christi. 1. *Cor.* 15. g. Omnes quidem resurgemus. 2. *Cor.* 5. b. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, &c. *k* Et separabit eos, &c.] merita omnium discernendo, loca varia assignando. Nam hos à dextris, illos à sinistris ponet, diuersis appellationibus nominando. Nam istos oues, illos hœdos vocabit. Illos damnando in inferno, istos glorificando in Paradiso. *Osea* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. *Prouer.* 16. b. Iudicium determinat causas. *l* Sicut Pastor segregat, &c.] id est, bonos à malis. Ipse enim est Pastor. *Ioan.* 10. b. *m* Et statuet oues quidem,] id est, fœtosas, id est, operibus fœcundos, & simplices sine malo, *supra* 10. b. Ecce ego mitto vos, sicut oues inter lupos. *n* A dextris] suis *Chrysost.* A dextris sunt qui quærunt æterna, à sinistris, qui quærunt præsentia. Nam per dexteram significantur æterna, per sinistrã temporalia. *Cant.* 2. b. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. *o* Hœdos autem à sinistris] sic notat, quòd gloriam temporalium habuerunt. *p* Tunc dicet Rex Regum. *Apoc.* 19. c. Rex Regum, & Dominus dominantium. *q* His, qui à dextris eius erunt. Venite benedicti patris mei.] *Prou.* 22. b. Qui pronus est ad misericordiam benedicetur, de quibus enim suis dedit pauperi. *r* Possidete.] Hæc possessio sequitur benedictionem. Sed *Gen.* 4. b. Cain possessionem sequitur maledictio. Maledictus eris super terram. *s* Paratum vobis regnum.] Ergò omnes boni erunt Reges? Verum est,

Ei *a* autem, qui non habet, & quod *b* videtur habere auferetur ab eo. Et inutilem *c* seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium. Cùm *d* autem venerit filius hominis in *e* maiestate sua & *f* omnes Angeli eius cum eo, tunc *g* sedebit super sedem maiestatis suæ, & *h* congregabuntur *i* ante eum omnes gentes, & *k* separabit eos ab inuicem, sicut *l* pastor segregat oues ab hœdis. Et *m* statuet oues quidem à *n* dextris suis, *o* hœdos autem à sinistris. Tunc *p* dicet Rex his *q* qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, *r* possidete *s* paratum vobis regnum à *t* constitutione mundi. Esuriui *u* enim, & *x* dedistis mihi manducare. *y* Sitiui, & *z* dedistis mihi bibere. *a* Hospes eram, & collegistis me. *b* Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & visitastis me. In *c* carcere eram, & *d* venistis *e* ad me. Tunc *f* respondebunt ei iusti, dicentes: Domine quando te vidimus esurientem? & pauimus, sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te, aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens rex dicet illis. Amen dico vobis quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis mihi *g* fecistis. Tunc *h* dicet rex, & his, qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui *i* paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non operuistis me. Infirmus, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei, & ipsi dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, vel in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quandiu non fecistis vni *k* de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

Apocal. 1. b. Princeps Regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Reges, & sacerdotes. 1. *Pet.* 2. b. Vos estis genus electum regale sacerdotium.

t A constitutione mundi.] *Eph.* 1. a. Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. *u* Esuriui enim.] Esuriui in me salutem hominum, *Ioan.* 19. f. Sitio. *x* Et dedistis mihi manducare] vosipsos, credendo, operando. *Actor.* 10. c. Manda, & manduca. Item. *u* Esuriui,] In meis iustitiam *sup.* 5. a. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *x* Et dedistis mihi manducare] eos adiuuando, inuitando, congratulando. Item *u* Esuriui.] in meis panem doctrinæ. *Amos octauo.* d. Mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ sed audiẽdi verbũ Dei. *x* Et dedistis mihi manducare,] eos erudiendo. *Prou.* 25. c. Si esurit inimicus tuus ciba illum. Item. *u* Esuriui] in meis panem materialẽ. *x* Et dedistis mihi manducare,] pauperes reficiendo. *y* Sitiui.] In meis potum sapientiæ. *z* Et dedistis mihi bibere.] *Eccl.* 15. a. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum.

Sup. 7. d.
Luc. 13. f.
Ioan. 5. c.

a Hospes eram, & collegistis me.] *Eccl.* 29. d. Transi hospes, & orna mensam, & quæ in manu tua habes ciba cæteros.

b Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & visitastis me.] *Eccl.* 7. d. Non te pigeat visitare infirmum. *Iacob.* 1. d. Religio munda, & immaculata apud Deum & patrem, hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum. *c* In carcere eram] miseriæ, culpæ. *d* Et venistis] mente, & corpore.

e Ad me] consolandum, liberandum. Sex autem opera misericordiæ hic tanguntur scilicet visitare infirmos, potare sitibundos, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, recipere peregrinos. Septima est *Tob.* 2. a. Sepelire mortuos Vnde: *Versus.*

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

f Et tunc respondebunt ei, &c.] Vsque ibi, de his fratribus meis minimis. Hoc dicit, quia non omnes minimi sunt fratres eius. *Eccl.* 19. d. Est, qui nequiter se humiliat, *supr.* 12. d. Quicunq; fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. *g* Mihi fecistis] *Isa.* 28. c. Hæc requies mea, reficere lassum, & hoc est refrigeriũ meum. *h* Tunc dicet Rex, &c.] *Rab.* Si sterilitas in ignem mittitur, rapacitas quid meretur? Et si iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam, quale iudicium erit ei, qui fecit rapinam? Aut quid recipiet, qui aliena tulit, si semper ardebit, qui sua non dedit? In ignem æternum *Hieron.* Prudens lector intende, quòd supplicia æterna sunt: & quòd vita æterna non habet ruinam. *i* Qui paratus est diabolo & angelis eius. *Isa.* 30. g. Ab heri præparata est Topher, à Rege præparata. *k* Vni de minoribus his.] *Chrys.* Quid dicis? Fratres tui sunt, & eos minimos vocas? Propter hoc enim fratres sunt, quia humiles, quia abiecti.

EXPOSITIO CAP. XXVI.

ET factum eſt,&c.]Eleganter poſtquam præmiſit de aduentu ſuo in maieſtate, ſubdit de Paſſione, quam ſuſtinuit. ex ſumma humilitate, coniungens gloriam æternitatis merito paſſionis, vt effectum cauſæ. Paſſionis enim

A effectus, vel cauſa finalis, eſt gloria æter-

Marc.14. a.Luc. 22.a.Ioan. nitatis. Dicit ergò. *a* Et factum eſt, cùm cōſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes quos de conſummatione mundi, vel de diſcretione iudicij proferebat. Vel omnes ſermones ab initio Euangelij vſq; ad

CAP. XXVI.

ET *a* factum eſt cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit *b* diſcipulis ſuis: Scitis, *c* quia poſt biduum Paſcha fiet, *d* & filius hominis *e* tradetur, vt *f* crucifigatur.

tempus paſſionis ſuæ,docendo, vel exhortando, ſeu etiam futura prædicendo in auditu diſcipulorum, aut turbarum conſummauerat, hoc eſt faciendo, & prædicando compleuerat.

b Dixit diſcipulis ſuis,] hæc ſcilicet quæ ſequuntur. *c* Scitis,quia poſt biduū Paſcha fiet.&c.]ſic dicit *Ioan.*12.a.quod in ſabbato ante ramos Palmarum venit Ieſus in Bethaniam vbi Maria vnxit eum. In craſtino venit Ieruſalem, ſedens ſuper aſinam, *Sup.*21.b. Feria ſecunda geruntur ea, quæ narrantur poſt hunc aduentum Ieroſolymis acta, vel geſta. Tertia feria ante Paſcha dixit Dominus hoc: Scitis, quia poſt biduum, &c. Littera plana eſt.

Moralit. *Moraliter.*Chriſtus in Paſſione ſua Typū gerit peccatoris & pœnitentis.De vtroq; dicitur:Scitis,quia poſt biduū Paſcha fiet.Biduum peccatoris eſt mala cogitatio, & delectatio noxia.Poſt quod biduum fit Paſcha, id eſt, tranſitus de terra virtutum, & æternæ promiſſionis in Ægyptum peccantium,& æternæ reprobationis, fit etiam immolatio hœdi per conſenſum peccati.

d Et,] ſic filius hominis peccator,qui à ſeipſo generatur in peccato,illa miſera natiuitate,de qua *Iob* 3.a.Pereat dies in qua natus ſum,nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Idem, *Ierem.* 20. d.

e Tradetur]diabolo. *f* Vt crucifigatur,]In patibulo infernali.

g Tunc.] In quarta feria ante Paſcha. *h* Congregati ſunt Principes ſacerdotum] id eſt vitia, vel peccata in nobis Chriſtum perſequentia, quæ quaſi ſacerdotes infernales immolant nos diabolo.

i Et Seniores populi.]Principes ſacerdotum dicuntur tria capitalia peccata, ſ.concupiſcentia carnis,concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ Seniores populi dicuntur ſeptem criminalia. Populus, cæterorum turba vitiorum. Hæc congregantur.

k In atrium Principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas] qui interpretatur ore vomens,& ſignificat peccatorem,qui omnia bona tam naturæ, quam gratiæ à ſe, quaſi vomens peccando eijcit.Huius atrium,id eſt domus ſornicecca vbi vitia congregantur eſt caro vnde fomes oritur.

l Et conſilium fecerunt, vt Ieſum]id eſt hominem ad ſalutem creatum. *m* Dolo tenerent]quia vitia ſe palliant veſtimento virtutum,alioquin nunquam reciperentur *Inf.* 7. b. Attendite a falſis Prophetis,&c. Tenerent.dicit,quia poſtquam quis illaqueatus eſt vinculis peccatorum,via euadit. *Prou.*6 c.Iniquitates ſuæ capiunt impium, & vinculis peccatorum ſuorum cōſtringitur. *n* Et occiderent] morte duplici. Primò morte culpæ, ſecundò morte gehennæ,quæ eſt ſecunda mors. *Apoc.* 20.b. Beatus, & ſanctus,qui habet partem in reſurrectione prima. In his non habet poteſtatem ſecunda mors. *o* Dicebāt autem.Nó in die feſto,&c.]dies feſtus peccatoria eſt gaudium peccati,clamor vitiorū.In hoc feſto eſt mutua aduocatio vnius ad alterū. Luxuria quidem aduocat auaritiā,vt ab ea paſcatur, auaritia aduocat ſuperbiā, vt per eam extollatur *Iſa.*34. c.Occurrent dæmonia onocētaurus & piloſus clamabit alter ad alterū. In hoc feſto concinnunt ſimul comeſſatio,& ebrietas, triplicat cantum renum voluptas.*Hieron.* Venter & genitalia,&c. *Prou.* 37.b.Duæ ſunt filiæ ſanguiſugæ, quæ ſemper clamat,affer,affer.Affer cibos,affer vina,& ſtatim adulſcet ſe renum voluptas,vt diximus,quæ triplicat cantum, quadruplicat exterior laſciuia,organizat garrula iactātia.Quæ organizatio multum diſplicet Deo.*Iſa.*1.d.Iniqui ſunt cœtus veſtri.Calendas veſtras, & ſolennitates veſtras odiuit anima mea.In hoc feſto legunt lectiones, garrulitas, & vaniloquium, quaſi ranæ Ægypti. Reſponſoria, cantat coruus,& porcus,id eſt,procraſtinatio pœnitentiæ,& delectatio peccati. *Soph.*2.d.Vox cātātis in feneſtra coruus in ſuperliminari. Inuitatoriū cantant mendaciū,& adulatio.*Soph.*2.a.Conuenite congregamini gens nō amabilis.Thuribulum portat detractio tumum peccatorum aliorum circumferens,& naribus omnium ſuffumigans vbiq; diffundens per totam eccleſiā malignantium. *Iſa. primo.*d. Incenſum abominatio eſt mihi. Cereos portant ſimulatio & diſſimulatio hypochriſis. Simulatio falſi boni, & diſſimulatio veri mali. Crucem eleuatam portat ambitio, ſicut dicit *B.Bernard* O ambitio ambitioſorū crux, quomodo omnibus places quæ omnes torques: Aquam maledictam portat oppreſſio prælatorū, quæ lachrymis dolorum aſpergit facies ſubditorum. *Eccl.*35.c. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſuper deducentem eas? *Iob.*24.b.De ciuitatib.viros gemere fecerunt,& animæ vulneratorum clamabunt,& Deus inultum abire non patitur. Librum ante ſacerdotē portat oſtentatio,quæ omnia bona ſiqua habeat oſtendit alijs,vt laudentur.Maledicamus Domino,dicunt rixa,& contentio.Hoc eſt feſtum ſtultorum,vbi omnia præpoſterè, & inuersè fiūt.Vbi quātò quis inordinatius ſe habet,tātò melius ſolennizat.Ibi enim pro ſericis, & pallijs virtutum induūt ſe ſaccis,& notis peccatorum.*Iſa.*3.d. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum,& lunulas, & torques, &c. Et pro ſuaui odore fœtor, ecce Thus, & pro Zona funiculus,ecce Balteus,& pro criſpāti crine caluitium,ecce mitra epiſcopi.. Scitis, quia poſt biduum Paſcha fiet.] Secunda expoſitio de pœnitente.Hoc biduū eſt bona cogitatio, & bonum propoſitum. Paſcha tranſitus de Ægypto vitiorum in terram virtutum, per deſertum pœnitentiæ,vbi fit immolatio agni per carnis macerationem. *Secunda expoſitio.*

g Tunc *h* congregati ſunt principes ſacerdotum, & *i* ſeniores populi in *k* atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas, *l* & conſilium fecerunt, vt Ieſum *m* dolo tenerent. & *n* occiderent. *o* Dicebant autem: Non in die feſto,

p Non in die feſto.] Non timent ſcādalum populi, ſed timent ne tollatur ab eorum manibus in impetu populi. Hæc ſunt verba Matthæi ſecundùm quoſdam.

d Et]ſic,filius hominis, id eſt rationis eū cum gratia generantis in lucem,id eſt in ſui,& Dei cognitionem. *e* Tradetur] Prætori cæleſtis Imperatoris,id eſt ſacerdoti. *f* Vt crucifigatur]id eſt cruci pœnitentiæ affligatur. De qua *Gal.*6. Abſit mihi gloriari,niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti &c. Et *Luc.*9.c.Si quis vult poſt me venire,abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam. &c. *g* Tunc congregati ſunt Principes ſacerdotum,]id eſt virtutes nos Deo immolātes. *i* Et ſeniores populi]qui dant conſilia,id eſt, prudentia, fides, ſapientia,& donum conſilij, quæ conſulunt, vt vetus homo crucifigatur.

k In atrium Principis ſacerdotum,qui dicebatur Caiphas] ore vomens,id eſt in corde pœnitētis,per confeſſionē omnia peccata vomentis.*Eccl.*31.c Si coactus fueris in edēdo multum,ſurge è medio, & vome,& refrigerabit te.

l Et conſilium fecerunt,vt Ieſum,] id eſt à peccatis iā pœnitentem ſaluatum. *m* Dolo tenerent]captum, & ligatum vinculis præceptorum.

n Et occiderent]peccato, & mundo. Dolus virtum eſt aſtutia earum, per quam pœnitentem occultant intra ſe ne aliqua occaſione redeat ad peccata. De hac congregatione virtutū ad veterem hominem crucifigendum dicitur. *Iſa.*16. a.Ini conſilium,coge concilium,pone quaſi noctem vmbrā tuam in meridie. *o* Dicebant autem: virtutes, quarum dictio eſt bona affectio, vel bona cogitatio.

p Non in die feſto.] Dies feſtus virtutum, eſt dies feſtus verorum Iudæorum,id eſt, vere confitentium peccata, & laudes Deo. In hoc feſto habet vnaquæque virtus diem ſuum,id eſt,illuminationem, & confectionem propriam,vt dicit *Gregorius ſuper Iob.* 1.In hoc feſto [illegible] induta intexta carbunculis, quaſi ſummus Pon[illegible] ſucilat charitas, byſſo

a bysso induta, & margaritis ornata refulget castitas, in albis incedit innocentia, quæ dicitur puritas, hyacintho vestitur patientia, violis decorata procedit humilitas, fides, & spes charitati assistunt, cæteros portant sapientia, & scientia, aquam benedictam portat luctus, Crucem portat disciplinæ correctio, thuribulum portat deuotio, librum donum intel- *Marc. 14. a.*
lectus, præcinunt autem spes veniæ, spes gratiæ, spes gloriæ, succinunt timor pœnæ, timor offensæ, timor reuerentiæ, decantant confessio, & oratio, inuitatorium cantat benignitas, & patientia prædicantium, lectiones legunt prudentia, & consiliũ. Psalmos cantant pietas, & fortitudo, & misericordia in choro vno, in alio choro cõtinentia & abstinentia, & modestia, chorũ regit tẽperantia, quæ obseruat: Nequid nimis, vel parum organizet: benedicamus Domino, dicunt gratiarum actio, & vox laudis. Hoc festum ter agitur in anno benignitatis, id est, in contritione, in oratione, contemplatione. Vnde *Exod.* 23.b. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. In his tribus diebus consilium est vitiorum, & dæmonum, vt quæratur nouus homo ad occidendum. *a* Ne fortè tumultus fieret, &c.] virtutum, id est, concentus omnium virtutum quem dæmones, vel vitia sustinere non possunt, sed potius, quasi lupi, vel latrones eo exterrentur. Imminente enim tentatione vnaquæq; virtus tumultum facit, & clamat. Cogitatio enim mala fur est, affectio noxia ignis est. Tunc vna virtus clamat, ad arma, ad arma, sc. disciplina, alia clamat, latronem, latronem, sc. timor, alia clamat, aquã, aquam, s. luctus, & dolor, alia inuocat auxilium, s. oratio. Et sic fit tumultus in corpore pœnitẽtis, velut in ciuitate cum in eam hostes irruerint, vel ignis immissus apparuerit. Hoc tumultu eripitur homo à manibus inimicorum eius. Vel tumultus in populo virtutum est turbatio concentus spiritualis, quem faciunt virtutes in oratione, vel contemplatione. Et est consilium virtutum, vt quæratur Iesus, id est, pœnitẽs ad crucifigendum, ne per tristitiam afflictionis turbetur cõcentus, & gaudium contemplationis. *Nehemiæ* 8.c. Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere, ite comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes eis, qui nõ præparauerunt sibi, id est, iustitiæ, vel dolori, quia dies sanctus est Domino, & nolite cõtristari. Gaudium enim Domini est fortitudo vestra. Recapitulatio est vsq; ad illud. [Tunc abiit vnus.] Quia illud factum est sabbato ante ramos Palmarum, vt dicit *Ioan.* 12. a. *b* Cùm autem esset Iesus, &c.

Mystice. *Mystice.* Simõ leprosus, peccator conuersus est. & obediẽs ponẽs sibi tristitiam de peccatis suis. *Ierem.* 31.d. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines. Qui, & auditor mœroris interpretatur. *Eccl.* 7.a. Melius est ire ad domũ luctus quàm ad domum conuiuij. In domo huius recumbens Dominus, tot ferculis pascitur, quot motus virtutũ in ipsa cõuersione peccatoris ei offerimus. Et tot generibus vini inebriatur, quot sunt genera lacrymarum. *Cant.* 7.c. Guttur tuũ, sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum. Mulier quæ vnguentum effudit, est anima pœnitentis. Vnguentum est oratio. *Apoc.* 5 c. Et phialas aureas plenas odoramẽtorũ, quæ sunt orationes Sanctorum. *Eccl.* 10.a. Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Hoc vnguento mulier vngit caput Iesu orans, & adorans eius diuinitatem Vngit & pedes eius, vt dicit *Luc.* 7.f. eiusdem humanitatẽ fideliter credens. Vel prædicatores eius, & pauperes pietatis operibus reficiens. Alabastrum in quo vnguentum, est ipsum cor pœnitentis, quo fracto vnguentum effunditur. Et tota domus impleta est ex odore vnguenti, vt dicitur. *Marc.* 14.a. *Eccles.* 24. b. Quasi Libanus non incisus vaporaui habitationem meam, & quasi balsamum non mixtum odor meus. *Apoc.* 8. a. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, de manu Angeli coram Deo. Frangitur autem alabastrum, quia cor in oratione comminuendum est, si larga sit effusio vnguenti. Vnde *Thren.* 2. f. Effunde, sicut aquam cor tuum,

a Ne fortè tumultus fieret in populo. *b* Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, *c* accessit ad eum *d* mulier habens alabastrum vnguenti *e* pretiosi, & *f* effudit super caput ipsius recumbentis. *g* Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes. Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. *h* Sciens autem Iesus, ait illis. *i* Quid molesti estis huic mulieri? *k* Opus enim bonum operata est in me. *l* Nam semper pauperes habetis vobiscum, *m* me autem non semper habebitis. Mittens *n* enim hæc vnguentum hoc in *o* corpus meum *p* ad sepeliendum me fecit. *q* Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in memoriam eius.

ante cõspectum Domini, vt sic in corde nihil remaneat diabolici liquoris, id est, peccati. Vel, vt totũ cor redigatur in puluerem aromaticum, vt benè redoleat coram Deo. *Cant.* 3.c. Quæ est ista, oratio s. quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? Bethania interpretatur domus obe- *Marc.*
dientiæ, vel domus glorificans Dominum vel, domus Do- *14. a.*
mini. Hæc est anima in omnibus Deo obediens, & in omnibus Deum glorificans. Ibi est Iesus, id est, salus, quia in domo inobedientiæ est perditio. *Psal.* 29 Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Dicit ergò. *Ioan. 12. b.* *Marc. 14. a.*
b Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi] non modò sed prius id est, in corde peccatoris obedientis, & peccatum agnoscentis. *c* Accessit ad eum.] mentis deuotione.

d Mulier habens alabastrum vnguenti,] Id est, ipsa anima pœnitentis habens suauitatem orationis. Alabastrum, i. huius generis vas plenum vnguenti, sicut dicitur vas vini, vel olei. Et dicit *Bern.* quòd in hoc genere marmoris vnguenta seruantur illibata.

e Pretiosi.] Id est, de speciebus pretiosis factum. *f* Et effudit super caput ipsius recumbentis] id est, diuinitatem eius orat, & adorauit.

g Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicẽtes. Vt quid perditio, &c.] sic multi, & maximè magni, quasi perditum reputant, quòd datur orationi, & cõtemplationi. Et hoc dicunt, non quia multum curant de pauperibus, sed magis fauentes propriis cupiditatibus. Vnde *Ioan.* 12.a. Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus repleta est ex odore vnguẽti. Dicebat ergò vnus ex discipulis eius Iudas Scariothis, qui eum erat traditurus, quare hoc vnguentum non venit trecẽtis denariis, & datum est egenis? Dicebat hoc, non quia ad eum pertinebat de egenis, sed quia fur erat, & loculos habens, & ea quæ mittebantur, portabat. Sic etiam Martha Mariam à contemplatiua solicitat. *Luc.* 10.g. Domine non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergò illi, vt me adiuuet.

h Sciens autem Iesus, ait illis,] id est, Iudæ, & Marthæ volentibus excitare Mariam contemplationi vacantem.

i Quid molesti estis huic mulieri] quæ me suis orationibus ac suspiriis mollit?

k Opus enim bonum operata est in me] deuotionis, & pietatis qua suiipsius miserta est primò. *Eccl.* 30.d. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate.

l Nam pauperes semper habebitis vobiscum.] *Deut.* 15.b. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. *m* Me autem non semper habebitis] præsentia corporali præsentem. In contemplatione Dominus quæritur, & tardè inuenitur, & citò amittitur. *Bern.* Fœlix hora, sed breuis mora. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atq; transierat. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est, quæsiui, & non inueni illum, vocaui, & non respõdit mihi. *n* Mittens enim hæc] mulier, vnguentum, sanctissimæ deuotionis. *o* In corpus meum,] discutiendo passiones, & angustias quas pro illa in corpore meo sustinui *p* Ad sepeliẽdum me fecit] in corde suo. Mens enim deuota nihil aliud est, quàm sepulchrum Iesu. *Iob* 3.d. Gaudent vehementer cùm inuenerint sepulchrum. Item *Iob* 5.d. Ingredieris in abundantia sepulchrum. *Gen.* 49.d. dicit Iacob, id est, Christus. Sepelite me in spelunca duplici, propter intellectum, & affectum, vel propter diuinitatem, & humanitatem, quæ debent ibi sepeliri. *q* Amen dico vobis vbicunq; prædicatũ, &c. quòd hæc fecit in memoriã eius,] Id est, obsequiũ hoc, quod mihi fecit. Inde enim gloriam acquisiuit per totum mundum, quia ex officio sedulæ contemplationis acquiritur, non solùm gloria apud Deum, sed etiam bona fama per

totum mundũ. Quandiu claustrales clausi steterunt in claustris suis vacantes orationi, & contemplationi, habuerunt gratiam Dei, & hominum, exeuntes ad publicum, verumq; amiserunt. 3. *Reg.* 2. f. Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi & non egredieris inde huc atq; illuc, quocũque autem die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiẽdũ.

B *Marc. 14. b. Luc. 22. a. 11. q. 3. c. alit. Iudas.*

a Tunc abiit *b* vnus de duodecim, *c* qui dicebatur Iudas Scariot, *d* ad Principes Sacerdotũ, & *e* ait illis. *f* Quid vultis mihi dare, & *g* ego vobis eum tradã?

a Tunc abiit, &c.] finita recapitulatione, redit ad continuandũ historiam. *a* Tunc abiit] spontaneus. *b* Vnus de duodecim Apostolis. In hoc notatur, quod nemo in se confidat quantumcunque bonus sit. *a* Tunc abiit, &c.] Iudas statim post consiliũ factum abiit ad Principes sacerdotum. Audierunt enim Principes sacerdotum Dominum supra in proximo dicentem. Nõ me videbitis amodò, &c. Putantes ergò, quòd quæreret manibus eorum elabi, congregati sunt, vt inirent cõsilium quomodo Iesum dolo traderent. Quos audiens Iudas congregatos venit ad eos. Qui enim audierat in proximo Dominum de se dicentem. Filius hominis tradetur, vt crucifigatur, voluit magistrum tradẽdo recompensare, quod in vnguẽti pretiosi effusione super caput ipsius sustinuerat incommodum.

a Tunc] id est feria quarta. Die enim qua cõgregatio Principũ fuit facta, vẽditus est Dominus à proditore Iuda quod cõsuetudo probat ecclesiastica. Quarta enim feria ante passione legitur prophetia de *Isa.* 62. d. Ecce merces eius cum eo, &c. quod prophetatum est de Iuda. Hinc etiam in ieiuniis secundum locum post sextam ferià qua Dominus crucifixus est obtinet quarta feria in qua vẽditus est. Iudas autem gerit hîc typum Simoniacorum, qui de vẽdendo Christo, & gratia eius laborant. Qui dicunt. Quid vultis, &c. gerit etiam typum Prælatorũ, qui Christum spiritualiter tradunt in mortem, quia subitorum peccata comedunt, sed non curant, sed vel blanditiis palpant, vel accepto quouis pretio dissimulant. *Osea.* 4. b Peccata populi mei comedunt & ad iniquitatem sublcuabuntur animas eorum. Gerit etiã typum Iudicum qui Christum in innocentibus tradunt obtentu pecuniæ. Principes sacerdotum ad quos vadit Iudas, Dominum traditurus sunt dæmones, vel peccata. Principes sacerdotes minores, sunt alia peccata, quæ animas peccatorum immolant dæmoniis, & non Deo.

e Et ait illis] Iudas, dæmoniis, vel peccatis.

f Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam.] occidendum.

h At illi constituerunt ei triginta argenteos,] id est, omnimodam voluptatem, quæ argento potest haberi, secundum spiritum, secundum animam, secundum corpus. Vel corde, ore, & opere.

i Et exinde quærebat] Proditor scilicet. *k* Oportunitatem] loci, & temporis, & societatis. *l* Vt eum traderet] Multa enim de Christo tradendo fiunt consilia. *Ioan.* 11. f. Collegerunt Pontifices & Pharisæi consilium aduersus Iesum.

Moralit. *Moraliter* Iudas, id est peccator pœnitens. *b* Vnus ex duodecim] id est vnus ex numerosa vniuersitate peccatorum. In quo notatur paucitas pœnitentium, & multitudo impœnitentium. *c* Qui dicebatur Iudas] id est cõfitens. *d* Ad Principes sacerdotum] id est ad principales sacerdotes id est in potestate iudiciaria vitaq; & sciẽtia præminẽtes. *e* Et ait illis] accusans suum veterem hominem in iudicio pœnitẽtiali. *f* Quid vultis mihi dare] id est quantam pœnitentiam iniungetis mihi, & quid vtilitatis mihi inde consequar, & quod adiutorium mihi dabitis? *g* Et ego eum vobis tradã] id est latronem crucifigẽdum pro vestro arbitrio. Sacerdotes enim sunt iudices, & crucifixores latronum spiritualiũ id est peccatorum, & seipsos accusantium. *h* At illi constituerunt ei triginta argenteos,] id est promiserunt ei æternã remunerationem, quæ pro denario mandatorum debetur, & triplex reddetur in tribus, s. viribus animæ, vel in corpore, anima & spiritu. Et præter hoc addũt cõsolationem, quæ in argento significatur. *i* Et exinde quærebat] Iudas *k* Oportunitatem. vt eum,] id est veterem hominem. *m* Traderet,] id est voluntati sacerdotum crucifigẽdum exponeret.

Oportunitas tradendi veterem cõsistit in multis. Hæc autem oportunitas, s. tradendi suum veterem hominẽ consistit in multis. Primò enim in idoneitate confessoris, vt sit affabilis, discretus, expertus, compatiẽs humanæ fragilitatis gnarus, & expertus, quia qui non est tẽtatus quid scit? Vir autem expertus in multis cogitabit multa. *Eccles.* 34. b. Deinde patiens sit ad omnes, cõsolans pusillanimes, vir dolorum, & sciens infirmitatem, sicut legitur de Christo. *Isaiæ* 53. a. Deinde vngat suauiter, vt bonus medicus vulnera peccatorum blandis exhortationibus. Liget ea suauiter vinculis facilium, & vtilium præceptorum.

At illi *h* constituerunt ei triginta argenteos. Et *i* exinde quærebat *k* oportunitatem, vt *l* eum *m* traderet. *n* Prima autẽ die Azymorum *o* accesserunt discipuli

Peccatores enim sunt, quasi vasa argentea fracta quæ traduntur Confessori religanda. Vnde, *Isa.* 22. f. Vocabo Eliachim seruum meũ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo illum, & potestatem tuam dabo in manus illius, & erit, quasi pater habitantibus in Ierusalem, & domui Iuda, & dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat, claudet, & nõ erit qui aperiat, & figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domus patris eius, vasorum diuersa genera. Blandis ergò consolationibus, & exhortationibus velut quibusdam filis argenteis religadi sũt. Sed sacerdotes impatientes, & inexperti hæc Domini vasa, quæ sibi religãnda traduntur malleis increpationum omnia conterunt, & confringunt, & fit scissura deterior. Itẽ sacerdotes paruulos Christi ad petram suæ duritiæ crudelissimè allidunt. Pro pane charitatiuæ consolationis, porrigũt lapidem durissimæ obiurgationis. Pro pisce exhortationis, porrigunt serpentem duræ increpationis. Pro ouo suauis correctionis, porrigunt scorpionem venenantis percussionis Vnde Dominus *sup.* 7. b. & *Luca* 11. b. Quis est ex vobis homo quem si petierit filius eius panem, nũquid lapidẽ porriget ei, &c. q. d. qui talis est, non est homo, quia nihil humanitatis habet. Secundò quærẽda est oportunitas in bona præparatione confitẽtis, quam faciũt, recogitatio peccatorum, & abominatio eorundem, pudor de commisso, dolor de amisso, timor iudicij, amor Dei, conceptio boni propositi. *Ps.* 37. Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. *Iob* 7. c. Non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Multi verò veniunt ad confessionem in nullo prædictorum præparati, qui veniunt potius ad ludendum, & ad Deum prouocandum contra se, quam inuocandum pro se. Tertiò etiã exquirẽda est oportunitas loci & tẽporis propter hoc differri potest salubriter confessio, quæ nihil aliud est quã veteris hominis, siue latronis accusatio & traditio, si nõ est Sacerdos qualẽ præscripsimus, deest Iudex cui tradendus est latro. Si deest notitia peccatorũ, deest accusatio & testes accusationis. *n* Prima autẽ die Azymorũ] nõ quintadecima Luna Aprilis, quando fiebat magnũ festũ, sed hic dicitur vespera quartadecima Lunæ, quando comedebatur Azyma secundum mandatum Domini. *Exod.* 12. c. Erant autem septem dies in quibus non licebat comedere fermentatum, vt dicitur *Exod.* 12. c. *Leu* 23 a. *Num.* 28. c. *Deut.* 16. a.

Moraliter.] Septem dies Azymorum sunt septem virtutes, quarum operationes sunt veteris hominis afflictiones, & noui hominis reparationes. Vel dies est timor. In hac cõfigitur vetus homo. Vnde *Psalm.* 118. Confige timore tuo carnes meas. *Eccles.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. Secunda est iustitia qua tentationi peccator resistit. *Eccles.* 2. a. Fili accedens ad seruitutem Dei, &c. Tertia est magnificentia, qua contraria assumuntur, quasi ad medicinam. *Ps.* 95. Sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius. Quarta est odium vitiorum quo peccata derelicta non resumuntur, sed potius abominantur. *Psalm.* 118. Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. In his quatuor diebus omninò occiditur vetus homo. Quinta dies est cognitio fidei, in qua incipit viuere nouus homo. *Habac.* 2. a. Iustus ex fide sua viuit. Sexta est donum scientiæ, in qua pascitur nouus homo pane lachrymarum & dolorum. *Eccles.* 1. d. Qui addit scientiã, addit & dolorem. *Augustinus in libro de doctrina Christiana.* Scientia non facit hominem iactantem, sed interius lamentantem. Septima est spes veniæ, in qua roboratur, & cõfortatur nouus homo in suis tribulationibus. *Rom.* 12. c. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Benè ergò dicit.

n Prima autem die Azymorum] hoc est in die timoris.

o Accesserunt discipuli] alij boni, non Iudas, id est, timoratæ mentis cogitationes.

a Ad Iesum dicentes

ad *a* Iesum dicentes. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? At *b* Iesus dixit. Ite in ciuitatem *c* ad quendam, *d* & dicite ei. Magister dicit, *e* tempus meum *f* prope est, *g* apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et *h* fecerunt discipuli, sicut † præcepit illis Iesus, & *i* parauerunt Pascha: *k* Vespere autem facto *l* discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et *m* edentibus illis dixit. *n* Amen dico vobis, quia vnus vestrûm *o* me *p* traditurus est. Et *q* contristati valde *r* cœperunt singuli dicere. Nunquid ego sum domine? At *s* ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. *t* Filius quidem hominis *u* vadit, *x* sicut scriptum est de illo. Væ *y* autē *z* homini illi per quē filius hominis *a* tradetur. *b* Bonum erat ei si natus nō *c* fuisset homo ille. *d* Respōdens autē Iudas, qui tradidit eum, dixit. Nūquid *e* ego sum Rabbi? Ait illi. *f* Tu dixisti. Cœnantibus *g* autem eis, *h* accepit Iesus panē, *i* & benedixit *k* ac fregit, *l* deditq; discipulis *m* suis & *n* ait. Accipite, & *o* comedite,

a Ad Iesum dicentes, &c.] Benè quærunt discipuli, vbi vis, quia duo loca sunt in anima, in quorum vtroque Dominus potest habitare, s. intellectus, & affectus. Sed intellectus locus tumultuosus est, velut publicum consistorium iudiciorum, vbi omnes causæ, & omnia iudicia ventilantur, & ideò non est locus aptus refectioni. Peccata ibi volant passim. Muscæ morientes, id est, immundæ cogitationes, quæ cibum maculant. *Eccles.* 10. a. Muscæ morientes, &c. Ibi non comeduntur nisi folia volantium cogitationum, ideò affectus est aptus refectioni Domini. Vnde (al. i cōstituit.) bene dicitur discipulis missis à Domino. *Lucæ*. 22. b. Magister dicit. Vbi est diuersoriū, (Mat. 14. b.) id est, affectus secretorum, vbi Pascha cum (Luc. 22. c) discipulis meis manducem, (Ioan. 13. c) id est cum sanctis desideriis, quæ sunt aliquando discipuli Domini. Hunc idē quærit sponsa. *Cant.* 1. b. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie. Item *Deut.* 16. b. Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarum, sed in loco quem elegerit Dominus. *Psal.* 131. Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam. 2. *Par.* 7. c, Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Idem est locus sacrificij, & diuersorium, & refectorium animæ, s. affectus. Vnde *Mar.* 14. b. quærūnt discipuli missi. Magister dicit. Vbi est refectio mea, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Dominus autem nobiscum comedit Pascha duobus modis, s. de nostra pœnitentia gaudendo, & nos sibi incorporando. Nos verò comedimus cum eo tribus modis. Primò, hœdum veteris hominis consumendo. Secundò, agnum noui hominis, in nostram reparationem assumendo. Tertiò, agnum immaculatum in Sacramento Altaris accipiendo. *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostiū, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

b At Iesus dixit. Ite in ciuitatem] id est, in Ecclesiam, extra quam Dominus Pascha non facit. In hanc nesciunt ire stulti. *Eccl.* 10. c. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere. *Psal.* 106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

c Ad quendam] indeterminatè, quia nullus est ad quē Dominus aliquando discipulos suos non mittat. *Iob* 37. b. Nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitū quocunque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne, quod præceperit illis super faciem orbis terrarum, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri. *d* Et dicite ei. Magister dicit,] singulis, & authenticè *suprà* 23. a Vnus est magister vester. *e* Tempus meum] passionis, s. quod suum specialiter dicit, & suorum. *f* Prope est] mihi & meis. *g* Apud te facio Pascha cum discipulis meis] *Luc.* 19. a. Zachæe festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. *h* Et fecerunt discipuli sicut præcepit illis Iesus.] Nō solum, quod, sed sicut præceperat, qui nihil præcipit, nisi salubre. Ideò faciendum est, sicut præcipit, festinanter, lætanter, & perseueranter. Festinanter, quia tempus breue est. Lætanter, quia merces magna est. Perseueranter, quia sola perseuerantia remunerari digna est *sup.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit. *i* Et parauerunt Pascha] id est transitum, vel mortem veteris hominis, vel transitum de mundo ad cælum. *k* Vespere autem facto] i. lege veteri deficiente, vel vero sole ad occasum mortis appropinquante, vel sæculi consummatione iam instante. *l* Discumbebat cum duodecim discipulis suis,] i. cum vniuersitate electorum, vel virtutum, vel sanctarum cogitationum, & piorum desideriorum. *m* Et edentibus illis] cum Iesu, id est de veteris hominis crucifixione gaudentibus. *n* Dixit. Amen dico vobis, quia vnus vestrûm] scilicet Iudas, id est, confessor. *o* Me] veterem hominem.

p Traditurus est] blanditiis ad crucifigendum cruce pœnitentiæ. *q* Et contristati valde] omnes discipuli, qui Iesu parauerunt Pascha, id est, omnes cogitationes de duritia pœnitentiæ. Bona est hæc tristitia. 2. *Cor.* 7. c. Contristati estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundùm Deum est tristitia, pœnitentiam operatur stabilem in salutem. *r* Cœperunt singuli dicere. Nunquid ego sum domine] traditor, & proditor veteris hominis? *s* At ipse respondens, ait. Qui intingit mecū in paropside, hic me tradet.] Bene dicit. Confessor enim cum pœnitente in eadem paropside miseriæ manum tingere debet, i. per humanæ fragilitatis experientiam similem peccatoribus se reputare, & per compassionis affectum miseriæ eius sibi partem assumere, & tunc potest salubriter tradere, & prodere confitentem, quia tali confessori libenter crederetur. *Greg.* Inclinare se debet, qui vult erigere iacentem. 1. *Cor.* 9. d. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. *t* Filius quidem hominis.] qui iam ab humana natura non degenerat, sicut prius. *u* Vadit,] per viam pœnitentiæ. *x* Sicut scriptum est de illo,] id est sicut mandatum est ei à confessore. Quicquid enim confessor præcipit confitentibus, debet scriptum esse in corde ipsius, vt non negligat per obliuionem. *Deut.* 8. c. Obserua, & caue ne quando obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius. *y* Væ autem] doloris, & laboris erit in præsenti. *z* Homini illi per quem filius hominis tradetur] Iudici cœlestis curiæ, id est confessori crucifigendus. Vel aliter. *y* Væ autem,] æternæ damnationis. *z* Homini illi per quem filius hominis] id est pœnitens.

C (Matt. 14. c.) (Luc. 22. b)

a Tradetur] bestiis infernalibus deuorandus, id est peccatis vel dæmonibus. *b* Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille,] natiuitate regenerationis, qua homo senex nascitur à seipso. De qua dicitur *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum. *Ierem.* 20. d. Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea non sit benedicta. Vel sic. *b* Bonum erat ei; &c.] q. d. bonum erat ei si Christus non fuisset natus per notionem, quia meliùs est viam veritatis non agnoscere, quam post agnitionem retrorsum conuerti. 2. *Pet.* 2. d. *c* Respondens autem Iudas] i. confessio. *d* Qui tradidit eum] confessori. *e* Dixit. Nunquid ego sum Rabbi?] Ipsa responsione sua crimen prodit. Quippe ipsa confessio nihil aliud est, quàm criminis proditio. Vnde competenter sequitur. *f* Ait illi. Tu dixisti] Ipse enim peccator sua peccata debet dicere, & proprio ore confiteri, non scripto, vel nuncio, si potest, *supr.* 12. c. Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

g Cœnantibus autem eis] In triplici cœna Domini, id est, sacræ Scripturæ, Eucharistiæ, beatæ vitæ. Quarum prima vita fit in consummatione Veteris Testamenti, secunda in occasu veri solis, tertia in consummatione sæculi, post quam non est alia. *h* Accepit Iesus panem] Angelorum, i. proprium corpus. *i* Benedixit] non solum sanctificando,] sed etiam virtutem sanctificandi sumentibus tribuendo. *k* Ac fregit] id est frangendum in cruce signauit. *l* Deditque] non vendidit. *m* Discipulis suis] Aliter ius edendi non habent de illo, nisi qui scholas suas intrant, scilicet humilitatis, mansuetudinis, & charitatis. Duo primò docuit verbo. *sup.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et exemplo. *Ioann.* 13. a. Lauando pedes discipulorum. Charitatem docuit verbo. *Ioann.* 13. d. In hoc scient omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Tertiò in cruce pro nobis moriendo. *Ioann.* 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c.

n Et ait accipite] corde credendo, ore confitendo, manu vicem reddendo. *o* Et comedite] vos ei per amorem, & vnitionem iungendo.

A a Huc eſt corpos meum] quod vobis do in cibum. b Et accipiens calicem gratias egit]pro liberatione generis humani per mortem. ſ. & agendas eſſe in omni tribulatione oſtendit. c Et dedit illis, dicens Bibite ex hoc omnes,] quia pro omnibus effundetur. d Hic eſt enim ſanguis meus,] quem ego do vobis in potum. *Ioan.6.f.* Caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus. Sanguis dico dedicator. e Noui teſtamenti,] Vtrunque enim teſtamentum ſanguinis effuſione confirmatum eſt. *Heb. 9. e.* Teſtamentum in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondum valet dum viuit, qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem dedicatum eſt ſine ſanguine. f Qui pro multis effūdetur.]Pro omnibus ſufficienter pro multis efficienter. g In remiſſionem peccatorum.] *Hebræorum.9.f.* Omnia pæne in ſanguine ſecúdùm legem mundantur,& ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio peccatorum. *Apoc. 1.b.* Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. h Dico autem vobis,non bibam amodo de hoc genimine vitis.]Vitis eſt pleba Iudaica; genimina, eius cæremoniæ. *Ierem.2.e.* Quomodo conuerſa es mihi in prauum vitis aliena? i Vſq; in diem illum cum illud bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei,]id eſt, in Eccleſia militante. Illud vinum nouum crudelitas eſt gentium. Vel vitis, eſt humana natura; genimina eius, mortalitatis, & legis vetuſtas nouum genimen immortalitatis. K Et hymno dicto.] Fortè aliquo Pſalmi verſiculo ad gratiarum actionem, vel ſermone Domini in cœna completo. *Chryſ.* Audiant quiq; velut porci manducantes, ſimpliciter calcitrāt menſam ſenſibilé, cum deceret gratias agere. Audiant, & qui vltimam orationem in miſſa non expectāt. Hoc enim illius orationis ſymbolum eſt, id eſt ſignum. Hymnum dixit, vt nos idipſum faciamus. *1. Theſſ.5.d.* In omnibus gratias agite. l Exierunt] Ideò exit proceſſio de refectorio poſt prandiū in oratorium gratias agens. m In montem Oliueti.] *Chryſ.* Venit in montem manifeſtum, ſe dans ad capiendum, venit in locum Iudæ notum. In montem Oliueti. Hic oſtenditur virtus huius ſacramenti, quo in altitudinem internæ vnctionis aſcenditur. Ad literam verò poſt Sacramētorum ſuſceptioné, poſt laudum diuinarum decantationem, ad opera miſericordiæ exire oportet, vt docuit *Pſ.41.* In dīe mādauit Dominus miſericordiā ſuam, & nocte canticū eius. *Ioan.18.a.* Hæc cùm dixiſſet Ieſus, id eſt ſermonem feciſſet, egreſſus eſt trās torrentem Cedron, vbi erat hortus. n Tunc dicit illis Ieſus.] Talibus enim qui cum Domino aſcendunt in montem internæ vnctionis, & vacant operibus miſericordiæ, & cum Domino ſe Paſſioni pro fratribus exponere non formidant, reuelat Dominus ſecreta ſua. *Ioan.14.b.* Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audiui à patre meo nota feci vobis. o Omnes vos ſcandalū patiemini in me in iſta nocte], q. d. bona facere incepiſtis, præparate vos ad tentationē *Eccl. 2.a.* Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Et dicit (Omnes) Ita, quòd quicunq; de fratribus læſus fuerit, ſuū reputent. *2.Cor 11.g.* Quis infirmatur, &c. Omnes vos, &c. Ibi erat mater eius. Nunquid ipſa? Non. In iſta nocte, dicit, id eſt in præſēti vita, in qua omnes electi ſcandalū tribulationis & perſecutionis patiuntur pro Chriſto. *2. Tim.3.c.* Omnes, qui piè volūt viuere in Chriſto perſecutioné patietur. Vel in nocte tētationis, & lapſus, omnes virtutes ſcandalū patientur. *Iacob.2.b.* Qui in vno offēdit omnium factus eſt reus. Et econtra, in nocte pœnitentiæ, omnia moriuntur vitia *ſup.18. u.* Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe enim eſt, vt veniant ſcandala. *Iſai.21.c.* Venit mane, & nox, ſi quæritis quærite. p Scriptum eſt enim.] Quare? *Chryſ.* Docet nos Scripturis attendere ſemper. Item intra ſe non alienum à veteri Teſtamēto. Item oſtendit, quòd vetus eſt conſilium de crucifixione ſua. Item docet noſſe quales fuerūt diſcipuli ante Paſſioné,

Marc. 14.f. Luc.22. b.1.Cor. 11.f.

Marc.14. e.44.dist cap.quando.1.de conſ.diſt. 2.c.de Hymnis.

a Hoc eſt corpus meum. Et b accipiens calicem, gratias egit, & c dedit illis, dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic d eſt enim ſanguis meus e noui teſtamenti, qui pro f multis effundetur in g remiſſionem peccatorum. h Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis vſque in i diem illum, cum illud bibam vobiſcum nouum in regno patris mei. Et K hymno dicto l exierunt in m montē Oliueti. n Tunc dicit illis Ieſus. o Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. p Scriptum eſt enim. q Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. r Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. s Reſpondens autem Petrus, ait illi. Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor. Ait illi t Ieſus. Amen dico tibi, quia in hac nocte u antequam gallus cantet, ter me negabis.

& quales poſt. q Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis.] Litera noſtra habet *Zach.13.c.* Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærērem mihi dicit Dominus exercituum. Percute paſtorem, & diſpergentur oues. *Septuaginta* ſic habēt. Percute paſtorē, & eripe oues.

Moralis. Percuſſo Prælato ſpirituali, id eſt, morte peccati, diſperguntur ſubditi, & lupis infernalibus exponuntur. Ideò Prælatis maximè inſidiantur *1. Reg. vl. a.* Totum pondus prælij verſum eſt in Saul. Vel Paſtorum, liberum arbitrium, quo percuſſo gladio diabolicæ ſuggeſtionis, diſperguntur virtutes & dona. r Poſtquam autem ſurrexero, præcedam vos in Galilæam.] Sic quilibet iuſtus ſurgens in prælationem, & ſurgens in eminentia vitæ, debet ſubditos præcedere in tranſmigratione de Iudæa ad cælum per contemptum mundi, & deſiderium cæli. *Io.10.a.* Bonus paſtor cum proprias oues miſerit, ante eas vadit, & oues illum ſequuntur.

Moralis. Marc. 14.c. Zach.13. c. Marc. 14.c. Ioan.13. d.

s Reſpondens autem Petrus] *Chryſ.* Triplex eſt Petri incuſatio, quia Chriſto cōtradicit, quia aliis ſe prætulit, quia totum ſibi impoſuit. Petrus hic gerit typum quorundam, qui inexperti tribulationem petrinæ fortitudinis ſe eſſe præſumunt, ſed tentationis præſentia quales ſint manifeſtat. *Eccl. 27.a.* Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tētatio tribulationis. Item *Eccl.34.b.* Qui non eſt tentatus, qualia ſcit? Docemur autem hic non plus ſentire de nobis, quā de aliis. Permiſit autem Dominus cadere Petrū multiplici de cauſa, vt dicit *Chryſ.* Primò vt confundatur Marciō Hæreticus. Secūdò, vt nemo de ſe præſumat. Tertiò, vt plus Chriſto, quàm ſibi credat. Vnde dicit *Chryſ.* Quid autem ô Petre Propheta prædixit, Chriſtus certificat, & tu dicis, nequaquā? Nō ſufficit, quòd increpatus es *ſup.16.d.* Abſit à te Domine, nō erit tibi hoc Propter hoc permiſit te cadere, docēs in omnibus credere Chriſto, & propria conſciētia credibiliorē æſtimare illius pronunciationē? Quarto, vt Cūprimatur audacia. Quintò, vt Petrus conuinceretur. Sextò, vt alij inſtruerētur. Septimò, vt ſciret Petrus qualiter aliis miſereretur. Vnde *Greg.* Omnipotēs Dominus ipsū Apoſtolorum Principé permiſit cadere, vt in ſua culpa diſceret, quātum aliis miſereri deberet. *Eccl.31.b* Intellige, qui ſunt proximi tui ex teipſo. *Iob.5.d.* Viſitans ſpeciem tuam non peccabis.

Dominus Petrum permiſit cadere multiplici de cauſa.

Moraliter Petrus eſt confidentia ſpei, quæ ante tētationum inſultus præſumit de perſeuerātia, in tribulatione verò nulla virtus facilius ſuccūbit. Vnde & rariſſimos atq; debiliſſimos ſpei motus ſētiunt in ſe, etiam illi quos perfectos reputamus, non ſolum in morte, ſe etiam in qualibet tribulatione. Sequitur. t Ait illi Ieſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte] præſentis tribulationis. u antequam gallus cantet, ter me negabis.] Gallus eſt prædicator, vel doctor populi propter galli proprietates, quæ doctori, vel prædicatori cōueniunt. Pugnax eſt, calcaria habet in pedibus, & barbam, & criſtam rubeam in capite, alis ſe percutit, vt cantet, ſcalpit terram, vt grana inueniat, horas noctis determinat, in ſenectute facit oua vnde naſcitur baſiliſcus, ſuper crucem ponitur, vertit roſtrum ad ventum, caudā eleuat. Vnde verſus. Pugnax, calcar habet, barbam criſtamque rubentem. Se ferit vt cantet, ſcalpit, noctis docet horas. Decrepitus facit oua quibus baſiliſce foueris. Inſidet eccleſiis, & roſtrū torquet in auras. Caudam ſubtollit, habet iſta notāda magiſter. Habet, & alias, quas diximus ſuper illud *Iob.38. d.* Quis dabit gallo intelligentiam. Item *Prouerbiorum.30.d.* Gallus ſuccinctus lumbos. Ante cantum huius galli, id eſt, ante prædicationis ſonitum, quid eſt in homine, niſi negatio Chriſti? Et hoc propter tria, id eſt, propter triplicis potentiæ auerſionem à Deo. Vel tres negationes Chriſti ſunt erronea cogitatio, peruerſa affectio, ſiue operatio. ad *Titum. 1. d.* Factis Deum negant cum ſint abominabiles affectionibus, & incredibiles cogitationibus, & ad omne

Moralis.

Proprietates galli.

Δ opus bonum reprobi. *a* Ait illi Petrus. Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo.] *Rom.* 8. g. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?

Moralit. *Moraliter.* Petrus typum gerit ſpei, & confidentiæ, quæ ante tentationes de ſtatu, & perſeuerãria præſumunt de facili. In tribulatione verò nulla virtus faciliùs ſuccumbit, nullius virtutis caſus facilior, & nullius virtutis ſtatus debilior. Vnde etiam motus rariſſimos, & debiliſſimos etiam in viris perfectiſſimis habet ſpes.

D

Ait illi *a* Petrus. Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. *b* Similiter, & omnes diſcipuli dixerunt. *c* Tunc venit Ieſus cum illis in villam, quæ dicitur † Geſſemani. Et dixit *d* diſcipulis ſuis. Sedete hic donec vadã illuc, & orem, & aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe. Tunc *e* ait illis: Triſtis eſt *f* anima mea vſque *g* ad mortem: *h* ſuſtinete hic, & *i* vigilate *k* mecum. Et *l* progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam *m* orans, & *n* dicens: *o* Pater mi, ſi *p* poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte. *q* Veruntamen non, ſicut ego volo, ſed ſicut tu.

Marc. 14. d. Luc. 22. d. al. † Gethſemani.

b Similiter, & omnes diſcipuli dixerunt, id eſt, omnes virtutes ad tentationes perſeuerantiam promiſerunt. Sed aduemente cohorte tentationum, ſæpiſſimè fugam arripiunt omnes. Vnde *ſuprà eod.* f. Tunc relicto Domino, omnes diſcipuli fugerunt.

c Tunc venit Ieſus cum illis in villã, quæ dicitur Geſſemani.] Hæc erat villa in radice montis Oliueti, iuxta cãpum, qui ſic dicebatur. Et ideò ſic vocata, quia fertilis valde vallis eſt, & illa villa. *Ioannes* autem 18. ſcribit. Egreſſus eſt Ieſus trans torrentem Cedron. Vetus quidem homo ſemper foris eſt, & ſemper egreditur, vnde homo exterior appellatur, quia per viſibilia euagatur. Et econuerſo homo nouus ſemper intus eſt, & ſemper ingreditur vnde homo interior appellatur. *Ierem.* 3. ſ. Patrem vocabis me, & poſt me ingredi nõ ceſſabis. *Pſ.* 37. Tota die contriſtatus ingrediebar. Sed Vetus homo iſtum educere ſemper conatur. Geneſ. 34. a. *Gen.* 4. b. Dixitq; Cain ad Abel fratrem ſuum. Egrediamur foras. Cúmq; eſſent in agro, Abel occiſus eſt. Sic etiam Dina egreſſa, oppreſſa eſt, & corrupta. Item 3. *Reg.* 2. f. dixit Salomon ad Semei. Quacunq; die egreſſus fueris, & tranſieris torrentem Cedron, ſcito te interficiendum. Torrens Cedrõ præſens eſt tribulatio, quam ſemper tranſire contendit vetus homo, non curat de eo bibere. Econuerſo de nouo dicitur. Pſ. 109. De torrẽte in via bibet, propterea exaltabit caput. Geſſemani interpretatur villa pinguedinis. Hæc eſt hæreditas diuitiarum atq; deliciarum, ad quam venit verus homo per deſiderium. Sed ibi miſer peccator catena vitiorum comprehẽditur, & ligatur in horto voluptatis, vt dicitur *Ioan.* 18. b.

Moralit. *Moraliter.* Villa Geſſemani eſt pœnitentia. Interpretatur enim torcular, quia ſicut in torculari compreſſis vinaciis, vinum exprimitur, ſic in pœnitentia compreſſis peccatis intus corde per contritionem vinum compũctionis exteriùs per oculos eliquatur. In hanc venit Ieſus cum diſcipulis, quia ſicut fugatur per peccatum de corde hominis peccatoris, cum turba virtutum, ſic redit per pœnitentiam in corde pœnitentis cum eadem turba virtutum, quia pœnitentia omnia ablata reſtituit.

Moralit. *d* Et dixit diſcipulis ſuis. Sedete hic donec vadam illuc, & orem. Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe.] In hoc facto docemur, *Moraliter*, tempore orationis à turba recedere, & ſecretum quærere, quod ipſemet Dominus docet *ſup.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & claude oſtium, & ora ad patrem tuum in abſcondito. Quod autem ſecum aſſumpſit Petrum, Iacobum, & Ioannem tempore tentationis, ſignificat tribus virtutibus maximè innitendum. Per Petrum enim, qui agnoſcens dicitur, ſignificatur prudentia. Per Iacobum qui luctator, vel ſupplantator dicitur patientia, & humilitas, quæ ſolæ luctandi, & ſupplantandi diabolum aſtutiam habent. Per Ioannem charitas deſignatur. Aliis virtutibus dicitur. Sedete hic, tempore paſſionis. Vel. Sedete hic, id eſt, fungatur vnaquæq; officio ſuo. Maximè autem tempore orationis debent ſedere virtutes in ſuis gradibus. Sicut ſacerdote accedente ad altare, vt oret cum paucis, ſedet conuentus in ſtallis ſuis. Et hoc inſinuat nobis cùm dicit. [Sedete hic donec vadam illuc, & orem.]

e Tunc ait illis. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem.] q. d. vltra mortem non extendetur triſtitia paſſionis, ſed cum morte morietur. *Eccl.* 38. b. Conſolare propter triſtitiam, & fac luctum ſecundùm meritum eius, &c. *Ioan.* d. Triſtitia veſtra vertetur in gaudiũ. Econuerſo gaudium huius mundi cum morte moritur, & finitur. *Luc.* 6. d. Væ vobis diuitibus, qui habetis hic conſolationem veſtram. *Prou.* 14. b. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Vel aliter. Marc.

f Triſtis eſt anima mea] dolore compaſſionis, qui mundo compatior. 14. d. Ioan. 15.

g Vſque ad mortem,] i. quouſq; pro ipſo ſuſtineam mortem. In quo quid pœnitens debeat facere demõſtratur. Debet enim eſſe triſtis vſque ad mortem veteris hominis. Hoc eſt contra eos, qui tantum ad mutilationem eius contriſtantur, quales ſunt illi, qui à peccato ceſſant, ſed emendare non curant. d De cel. miſſ. in quadã. Marc. 14. d. Luc. 21. f.

h Suſtinete hic,] id eſt, in hac vita Dominum, quantumcunque grauem, & põderoſum ſe exhibeat in tribulationibus. *Eccl.* 2. a. Suſtine ſuſtentationes Domini, & coniungere illi, ex corde. Item [ſuſtinete hic] faſculum tribulationum, & tentationum verborum & neceſſitatum, quia ſuſtinet ſuſtinentes ſe. Vnde ſponſa. *Cant.* 1. d. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. *Amos* 9. b. Faſciculum ſuum ſuper terram fundauit, id eſt, ſuper Eccleſiam. Suſtinete ergò hic me, dicit Dominus, & onera vobis impoſita. Etiam ſuſtinete onera fratrum *Gal.* 6. a. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.

i Et vigilate] Benè ſequitur, quia diabolus ſemper inſidiatur laborantibus. 1. *Pet.* 5. b. Sobrij eſtote, & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus, &c. *Iob* 30. c. Qui me comedunt, nõ dormiunt. Vigilãdum eſt ergò, ſicut lepores, id eſt, apertis oculis per timorem, vel ſicut leones, apertis oculis propter fortitudinem. *Cant.* 5. a. Ego dormio, & cor meum vigilat. Corpus ergò dormiat, & cor vigilet. Sed quidam toti dormiunt & corde, & corpore, quibus dicitur *Prou.* 6. b. vſquequo piger dormies? Alij corde dormiũt, ſed corpore vigilant, qui torpẽt in ſpiritualibus, ſolliciti de temporalibus quibus dicitur *Iſaiæ quinquageſimoprimo.* b. Leuate in cælum oculos veſtros

K Mecum.] Contra eos, qui cum diabolo vigilant ad facienda peccata De quibus *Iob* 24. c Si ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis, & ſic in tenebris, quaſi in luce ambulant.

l Et progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam.] Progreſſus iſte eſt tentationum profectus. Quem progreſſum ſentiens eſſe profectum, dicit *Iacobus* 1. a Omne gaudium exiſtimate fratres mei cùm in tentationes incideritis. Quippe tentatio eſt vita gratiæ, *Iob* 7. a. Tentatio eſt vita hominis ſuper terram, non in terram Signanter autem dicit. *Luc.* 25. e. Auulſus eſt ab eis quantum eſt iactus lapidis. Ibi enim in oratione iaculantur dæmones lapides tentationum. In faciem autem ſuam procidere, eſt in anteriora ſe extẽdere per ſanctum deſiderium. Vnde *Phil.* 3. e. Poſteriorum oblitus in ea, quæ ante ſunt meipſum extendens. Vel in faciem ſuam procidere eſt in ſui cognitione humiliari, & ſeipſum ante oculos præſentem habere Et benè ſequitur.

m Orans,] docens orationem in humilitate eſſe faciendam. *Eccleſiaſt.* 35. e. Oratio humiliantis ſe nubes penetrat.

n Et dicens.] Orans corde, & dicens ore.

o Pater mi] qui ſolus adorandus, & orandus es.

p Si poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.] Non orat, vt non veniat, ſed vt tranſeat, ita quòd in diſcipulis ſuis tranſeat, non remaneat per timorem.

q Veruntamen non, ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis.] Hic docet nos Dominus in omnibus voluntatem noſtram ſubiicere voluntati diuinæ. Hæc enim eſt pax, & gloria voluntatis noſtræ, vt ſit per omnia conformis voluntati diuinæ. Vnde *Pſal.* 145. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Tranſeat.] *Beatus Bernardus.* Agnoſco vocem ægroti in medico, conſidero charitatem, ſtupeo miſerationem, expaueſco dignationem. *Chryſoſt.* In dicendo [tranſeat,] monſtrat, quòd humanum eſt. In dicendo, [Veruntamen,] edocuit virtuoſum. Et *Philoſophus.* Erudit etiam natura reluctante ſequi Deum.

A *a* Et venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos dormientes.] Iuxta literam planum eſt. Aduentus enim eius ad diſcipulos, ſignificat aduentum quo ſuos viſitat in tribulationibus. Quod autem ter viſitat dormientes, & nunc increpat, nunc quietem indulget, ſignificat tria beneficia, quæ viſitãdo tribulatos operatur in eis. Primum eſt admonitio doctrinæ, quæ per ſe inſpirando, vel per hominem admonendo illuminat. Secundum eſt ſtimulatio tribulationis qua torpentes & negligentes excitat, quòd inſinuat increpatio diſcipulorum. Tertium eſt conſolatio, qua tentatos & tribulatos refouet, & hæc eſt quies, quam durmientibus indulget. In hoc autẽ, quod ſemper inuenit dormientes, demonſtrat quòd omnes in tentatione dormiunt per torporem, vel vt nihil videant ſpiritualiter. Poteſt iam iſta trina viſitatio ad tres vires animæ referri Rationabilem enim in nocte viſitat, dum bonis cogitationibus in tentatione illuminat. Concupiſcibilem verò viſitat, dum moleſtiis, vt excitetur pulſat. Iraſcibilem etiam viſitat, dum promiſſionibus conſolatur ne cadat. Et hoc eſt, quod dicit. *Iob* 33.d. Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per ſingulos vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet in lucem viuentium.

Marc.14. d.

Luc.22.c.

Et *a* venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos dormientes, *b* & dicit Petro ſic, non *c* potuiſti vna hora vigilare mecum? *d* Vigilate, & orate, vt *e* non intretis in tentationem. *f* Spiritus quidem promptus, *g* caro autem infirma. *h* Iterum ſecundò abiit, & orauit, dicens. Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua. Et *i* venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et *k* relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò eundem ſermonem, dicens. *l* Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis: Dormite iam, & requieſcite: *m* ecce † appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. *n* Surgite *o* eamus. *p* Ecce appropinquauit, qui me tradet. *q* Adhuc eo loquente, *r* ecce Iudas vnus de duodecim venit, & *s* cum eo turba

Myſticè. *Myſticè*, autem quòd Apoſtoli ad regnum, & cuſtodiam præordinati in ipſo diſcrimine Paſſionis dormiunt, ſignificat nimiam negligentiam Prælatorum, qui ad vigilandum ſuper gregem Domini ab ipſo Domino ſunt conſtituti, & tamen in medio tribulationum, & periculorum in ſentina carnalium deliciarum dormire non formidant. Vnde *Ionæ* 1.a. Facta eſt tempeſtas in mari, & nauis periclitabatur conteri, & timuerunt nautæ, &c. & Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui.

Moralit. *Moraliter* autem, refertur hoc ad virtutes, ad quas excitandas peccatorum trina viſitatione debet attendere. Primò, ſolicitans eos ſuppliciorum comminatione. Secundò, conſolans præmiorum pollicitatione. Tertiò, pulſans pudore ſuccumbendi, dicens ironicè: Dormite iam, & requieſcite, q.d. non eſt tempus modò dormiendi, & requieſcendi, ſed potiùs laborandi, & vigilandi.

b Et dicit Petro, ſic] *Chryſoſt.* Vniuerſi dormiunt, & Petrum increpat.

c Non potuiſti vna hora vigilare mecum] hoc dixit Petro, quia dixerat. Et ſi oportuerit me mori tecum nõ te negabo.

Moralit. *Moraliter.* Bene dicit, vna hora, quia breuis eſt moleſtia tentationis reſpectu remunerationis. 2.*Cor.*4. d. Id quod eſt in præſenti momentaneum, & leue tribulationis noſtræ ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. *Tullius* Omnia, quæ ſunt breuia tolerabilia debent eſſe, etiam ſi magna ſint. *v* Vigilate, & orate.] *Chryſoſt.* Qui cum mori elegerant, neque contriſtari, neque vigilare poterant.

Moralit. *Moraliter. d* Vigil. & or.] q.d. fures inſidiantur, ſed vigiliatum ſolicitudine, & orationis clamore in fugam vertentur. Vnde *ſup.*24.d. Si ſciret paterfamilias qua hora fur venturus eſſet, &c. Qui ergò in tentatione non clamat orando, ſe ſocium furum, & Domini proditorem demonſtrat. Qui furtum videt, Domino ſuo denunciat, vt cuſtodiat domum ſuam. *e* Vt non intretis in tentationem,] per conſenſum. In id enim intramus, in quod voluntariè conſentimus. Foris ergò remanendum eſt per diſſenſum, & orando. Vnde *Exod.* 17.d. Moyſes orando deuicit Amalech. Et *Dan.*3. Tres pueri liberati ſunt per orationem. Per hoc autem, quod dicit, vigilate, notatur quòd vigilantia, id eſt diſcretio debet eſſe in oratione. Vnde *Pſal.*46. Pſallite Regi noſtro pſallite, &c. pſallite ſapienter. *f* Spiritus quidem promptus eſt] ad reſiſtendum tentationi.

Moralit. *Moraliter f* Spiritus quidem,] id eſt, ſpiritualis homo, promptus eſt ad bonum faciendum, ad malum ſuſtinendum, Vnde *Pſ.*56. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. *g* Caro autem infirma,] i. carnalis homo carnalibus deliciis aſſuetus. Quod autem Dominus tertiò orauit, ad ipſam Trinitatem orationes noſtras dirigendas eſſe monſtrauit. Aut tres vires animæ eſſe attentas. Aut tria in oratione eſſe petenda, ſcilicet culpæ remiſſionem, gratiæ collationẽ, gloriæ adeptionem. Vel tria, quæ orationem dignam exauditione efficiunt commendauit, ſcilicet, quòd ſit charitate feruida, humilitate deuota, ſpei ſecuritate firma.

h Iterũ ſecundò abiit, & orauit, dicens: Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua,] vt priùs. *al.* † appropinquabit.

E

i Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati,] longitudine vigiliarum. *Marc.*14. *c.* *Luc.*22.*c* *Ioan.* 18. *a.* Grauantur etiam fumo vanarum cogitationum. Item longa lucis abſentia, vt patet in captiuis. Item nimia lucis vehementia, vt patet in aſpicientibus ſolem. Item lippitudinis ægritudine. *k* Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò eundem ſermonem, dicens:] eundem ſenſum, ſ. in oratione. Per hoc, quòd tertiò orauit eundem ſermonem, oſtẽdit non eſſe nugatoriam, vel faſtidioſam repetitionem eiuſdem orationis coram Domino, quia nihil ſonat dulcius in aure Dei *Cant.*2.d. Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis. *l* Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis. Dormite iam, & requieſcite.] Per aliquantulam moram receſſerat ab eis, ſed ſciens quoniam appropinquabat, qui eum debebat capere, venit ad eos, dicens.

m Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.] Hic docet nos Dominus omnem horam tentationis tanquam proximam expectare, & ideò ſemper nos deberemus eſſe parati. Vnde *Eccl.*2.a. fili accedẽs ad ſeruitutem Dei, &c. Qui ergò pigri ſunt ad præparandum ſe aut pacem ſe habere cum tentatore æſtimant, aut quòd lõgè ſit tentator putant, aut de ſalute ſua non curant, hi ſunt, qui nolunt ſe armare antequam ſint vulnerati, cùm tamen eis dicatur *Eccl.*18. c. Ante languorem adhibe medicinam. Hi ſunt, ſicut ſtulti aduocati, qui nolunt parare allegationes ſuas, niſi poſt latam ſententiam, cum etiam eis dicatur. *Eccleſ.*18 c. Ante iudicium para iuſtitiam. Hi ſunt, qui amiſſo equo ſerant ſtabulum, quibus dicitur.

Cum iam damna feras oſtia ſeru feras. *Verſus.*

n Surgite] de ſomno ad literam. *o* Eamus,] obuiam proditori, & perſecutoribus. In quo, quòd ſponte accederet ad mortem demonſtrauit.

Moralit. *Moraliter* autẽ in tentationibus ſurgendũ eſſe demonſtrauit, quia ſtando nõ iacendo pugnatur. Vnde & Stephanus in ſua lapidatione Ieſum ſtãtem, quaſi cum eo pugnare paratũ vidit. *Act.*7.g. Eundẽ eſt obuiã ipſis tentationibus repellẽdis, & declinãdis. Quod autẽ dicit indiſtinctè Eamus, docuit, quib. tentationibus è directo debemus occurrere, vt ſunt tẽtationes de iræ, inuidia, ſuperbia, auaritia, & generaliter omnes illæ, quæ moleſtiã habent. Aliæ verò declinandæ & fugiẽdæ ſunt, quia ſola declinatione fugæ vincuntur, qualis eſt tẽtatio carnis. Vnde 1.*Cor.*6.d. Fugite fornicationẽ. Quando ergò ſpiritus fornicationis tentat, tranſeundũ eſt ſtatim ad alias occupationes. Vel. *n* Surg. eam.] in cælum per conſiderationẽ præmiorũ, *Iac.*1.a. Omne gaudium exiſtimate, &c. In Infernum per conſiderationẽ tormentorum. *Pſ.*106. Aſcendunt vſque ad cælos, & deſcendunt vſque ad abyſſos. Hæc ſunt refugia in quibus eundũ eſt in tentationibus. Bene autẽ dicit, eamus, quia tentatio ſtimulus eſt, qui debet accelerare greſſum *p* Ecce appropinquauit, qui me tradet,] dæmonibus vel vitiis. *q* Adhuc eo loquente,] id eſt deliberante, & præparante armari contra hoſtem. *r* Ecce Iudas vnus de duodecim] id eſt diabolus, vel vitium, in quo notatur repẽtinus aduentus hoſtis. Ideò enim eo loquente, vt nunquam nimis celerem putes præparationem tuam, & vt ſcias quãtum abhorret diabolus conſilium ſalutis. *s* Venit, & cum eo tur-

A ba multa] vi-

ba multa.] vitiorum, *suprà* 12.d. Assumit secum septem spiritus nequiores se.

n Cum gladiis,] qui sunt tres concupiscibiles. Vnde *Hieronymus*. Gladius flammeus, spiritus mulieris. Vel gladij sunt verba detractionum, & adulationum. *Psal.*56. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. *Prou.*25.c. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.

multa *a* cum gladiis, & *b* fustibus missi à *c* Principibus sacerdotum, & senioribus populi. *d* Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, dicens. Quemcunque osculatus fuero, ipse est tenete eum. Et *e* confestim accedens ad Iesum, dixit. Aue Rabbi. Et *f* osculatus est eum. Dicitque illi *g* Iesus. Amice ad quid venisti? *h* Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in eum, & *i* tenuerunt eum. Et k ecce vnos ex his qui erant cum Iesu, *l* extendens manum exemit gladium suum, & *m* percutiens seruum Principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc *n* ait illi Iesus: Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium *o* gladio peribunt. An *p* putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum? *q* Quomodo ergo implebuntur scripturæ, *r* quia sic oportet fieri. In *s* illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me, *t* quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. *u* Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. *x* Tunc di-

Marc.14. c. *b* Et fustibus,] id est, terroribus.

c Missi à Principibus sacerdotum, & senioribus populi,] id est à dæmonibus maioribus.

Marc.14. c. Luc.22.c. Ioan.18. b. *d* Qui autem tradidit eum dedit eis signum dicens, quemcunque osculatus fuero ipse est, tenere eum.] Os diaboli suggestio est noxia. *Iob* 41. b. de ore eius lampades procedunt, sicot tædæ ignis. Os nostrum affectus. Os ergò suum diaboli ori peccatoria coniungit, dum peccator suggestioni eius consentit. Istud osculum tanquam excommunicatum, & adulterinum sponsa Dei, id est anima debet cauere. *Marcus* autem 14.c. addit. Et ducite cautè. In quo notatur quòd astutè ducit diabolus peccatorem ad patibulum inferni. *Exod.*1.b. Venite, sapienter opprimamus eum Iuxta autem literalem sensum, dedit eis signum osculi, ne loco illius caperetur Iacobus Alphei, qui simillimus erat Domino, & inde dictus est frater Domini. Vel quia nox erat. Vnde & qoi per diem noscerent Iesom, non tamen tunc per noctem.

23.q.3.c. pro membris, & q.fin.c.2. & 14. q. 2.c.fi Petrum.

e Et confestim accedens ad Iesum, dixit. Aue Rabbi] ecce quomodo blandè suggerit diabolus. *Prou.*27. c. Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis erit. 2. *Reg.*20.c. Dixit Ioab ad Amasan. Salue mi frater, & tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum.

f Et osculatus est eum.] Consuetudo erat Iudæorum osculari, ad significandum quòd ingressus erat pacificus. Vnde 2. *Corinth.vlt.* d. Salutate inuicem in osculo pacis. Et propter hoc institutum est quòd Sacerdos osculetur librum accedēs ad altare. Sed plerumque ingressus eius non est pacificus, quia est in mortali. Quando autem traditus fuit Dominus in die Iouis in cœna dicitur versus ille.

Agnus cantatur, in cœna, pàxque negatur.

g Dicitque illi Iesus. Amice ad quid venisti?] Amicum dicit ironicè. In hoc autem moraliter instruitur homo, vt consideret finem aduentus tentationis, id est finem peccati, qui est mors æterna. *Rom.*6. d. Nam finis illorum mors est. Et per hanc considerationem liberatur homo. *Ecclesiast. cap.*7.d. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

h Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum,] *Iob* 9.c. Terra data est in manus impij.

i Et tenuerunt eum,] In hoc adimpletum est illud *Threnorum* 4.d. Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris: quasi propter latrocinium nostrum. *Sapient.*12.c. dixeront impij Iudæi. Comprehendamus virum iustum.

k Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum Principis,] id

Ioan. 18. b. est, cœtus Prælatorom, qui per Petrum significatur. Vnde dicit *Ioannes* Simon Petrus habens gladium, &c.

l Extendens manum exemit gladium suum,] id est, verbum Dei de vagina venusti eloquij. *Eccl.*4. d. Non abscondas sapientiam in decore ipsius. De hoc gladio dicitur *Hebræorum cap.*4.c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Qui sine hoc gladio incedunt, ostendunt se uolle nocere hostibus. Mirum etiam qua temeritate ad præliandum accedunt. Memores esse debent, quia bellatores conductitij, quando Principibus se offerunt ad agenda bella, & conueniunt cum eis de stipendijs, armatos se offerunt, vnusquisque in illis armis, in quibus habet vsum, & peritiam.

m Et percutiens seruum Principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.] Nota, quòd Petrus non aliam partem corporis perdidit, vel percussit quam aurem: Verbum enim primò, & maximè percutit aurem. Aurem itaque percutere, est prædicare ad aures subditorum. *Lucas* verò 22. c. dicit: Domine, si percutimus in gladio? Per hoc significatur, quòd nullus debet prædicare, nisi auctoritate superioris. 23.q.1.§. c.& q.fin. §.1. Gen.9.a. Apoc.13. c. Marc.14. c. Luc.22.f.

F

n Tunc ait illi Iesus, conuerte gladium tuũ in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium,] verbi Dei ad defendendum errores suos, vel gladium excommunicationis propter iram, vel odium, vel gladium vindictæ. Marc.14. c.

o Gladio peribunt] id est sententia diuina. De qua *Iob* 19. d. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum est gladius. Et *Apoc.*1.d. Ex ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.

p An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò, plus quàm duodecim legiones Angelorum] quasi dicat, stultè per gladium passionem meam conaris auertere, pro qua declinanda, nec preces volo ad patrem effundere. Legio continet sex millia, sexcentoa, sexagintasex. *Chrys.* Si vnus Angelus interfecit centum octoginta quinque millia armatos, quid facerent duodecim legiones?

Moralit. *Moraliter* autem in hoc arguuntur qui ad vindictam proni sunt, ad patiendum verò tardi.

q Quomodo ergò implebuntur scripturæ] Prophetarum, per qoas pax, & reconciliatio generi humano per mortem meam promissa est?

r Quia sic oportet fieri] vt patiar. *Luc.vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?

s In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, & fustibus comprehendere me.] Nec mirum, quia omnia habebat latronis insignia. Vestem, id est, carnem.

Vnde *Rom.*8. a. Misit Deus filium suum in mundum, in similitudinem carnis. Post sacco etiam indutus est, vt ribaldi. *Psal.*29. Concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.

Cauterium etiam latronis habuit, id est, signum circumcisionis.

Habebat etiam alia insignia latrocinij, scilicet, pœnalitates toto generi humano pro latrocinio Adæ, & Euæ inflictas, velut quædam latrocinij cauteria, & ideò quasi meritò inter latrones pependit, & cum sceleratis reputatus est, vt dicitur *Isa.*53.d.

t Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.]

In hoc instruit prædicatores prædicare in Ecclesiis, non in cauernis, vt Hæretici faciunt. *Ps.*67. In Ecclesiis benedicite Domino Deo de fontibus Israel.

u Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ Prophetarum,] de salute generis homani. Totom itaque quod factum est circa Dominum, factum est, vt salus promissa generi humano in scripturis Prophetarom impleretur.

x Tunc discipuli omnes relicto eo fugeront.] Tunc impletum est illud *Iob* 19. b. Obsederunt in gyro tabernaculum

a lum meum,fratres meos longè fecit à me. Ista fuga Apostolorum in denudatione altarium significatur. Altare Christus,altaris ornamenta Apostoli, qui Christi quodāmodo prima vestimenta fuerunt. Significatur etiam in extinctione lucernarum in matutinis horis. Ps.37. Dereliquit
Mart. 14.e. me virtus mea,& lumen oculorum meorum, &c.Oculi,Apostoli. Genes.49. b. Pulchriores sunt oculi eius vino. Lumen oculorum, fides apostolorum.

Moralit. *Moraliter* autem per fugam Apostolorum insinuatur quòd Dominus paucos socios
Marc. 14.f. Luc. 22.f. Ioan.18. c. habet ad compatiendum, etsi multos habeat ad conregnandum, non attendentes, quòd non est regressus ad lignum vitæ, nisi per gladium
Marc. 54.f. Luc.52. g. flammeum atque versatilem. Gen.3.d. Neque est transitus in cellarium nisi per torcularis pressuram. Nec grana recipiuntur in horrea nisi per ventilationem & trituram.
Marc. 54.f. Ioan.2. a. Act.14.d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Quomodo ergò intrabunt qui segni introitum fugiunt, id est,tribulationes? Hi sunt qui ciuitatem refugij fugiūt tempore guerræ. De qua Isa.26.a. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, saluator ponetur in ea murus, & antemurale. Hi sunt dimidij amici Dei. De talibus dicitur Eccl.6.a. Est amicus secundùm tempus & non permanebit in die tribulationis. Psalm.87. Elongasti à me amicum, & proximum,& notos meos à miseria id est, propter miseriam. Item, per discipulos intelligūtur virtutes,quæ fugiunt quando homo in tentatione cadit in mortale,

b At illi tenentes Iesum,duxerunt eum ad Caipham Principem sacerdotum,vbi scribæ & seniores conuenerant]nota sicut dicitur.1.Paral.25. Dauid constituit vigintiquatuor sacerdotes,& vnum summum, sed postea destructum fuit totum. Sed Esdras restituit,& durauerunt vsque ad Hero-
Quatuor genera hominū persequentiū Christū. dem, qui vidēs dignitates magnas sacerdotij,& oblationū vendidit illud duobus Annæ & Caiphæ. Ioan.18.b.dicitur, quòd primò ductus est ad Annam. Quatuor genera hominum persequuntur Christum. Principes sacerdotum,id est, episcopi. Scribæ,id est,doctores legis.Pharisæi,id est,claustrales separati.Seniores,id est,aduocati,qui dant consilia.

c Petrus autem sequebatur, &c.] Ideò sequebatur à longè ne videretur esse de suis.

Moralit. *Moraliter* autem per Petrum significantur clerici & monachi, qui eum à longè sequuntur tam in conuersatione quàm in habitu,cum tamen dicat: Eccl.53.d. Gloria magna est sequi Dominum.

d Et ingressus intrò sedebat cum ministris] Ioan.18.c. dicit,quòd quidam notus Pontifici introduxit eum, vt videret finem.

e Principes autem sacerdotum, & omne consilium quærebant falsum testimoniū contra Iesum, vt eum morti traderent,&c.] Hic adimpletur illud Prou.21.b. Anima impij desiderat malum, & non miserebitur proximo suo.

f Nouissimè autem venerunt duo falsi testes.] Hic adimpletum est illud. Psalm.56. Insurrexerunt in me testes iniqui.

g Et dixerunt,hic dixit,possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud]Mentiuntur.Non dixit hoc Dominus,Sed dixit.Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ioan.cap.2.d. Osee.cap.7.d. Ego redemi eos,& ipsi locuti sunt contra me mendacia.

h Et surgens Princeps sacerdotum ait illi, nihil respondes

seipsi omnes relicto eo fugerunt. At illi b tenentes Iesum, duxerunt ad Caipham Principem sacerdotum, vbi Scribæ, & seniores conuenerant. c Petrus autem sequebatur eum à longè vsque in atrium Principis sacerdotum. Et d ingressus intrò, sedebat cum ministris, vt videret finem. e Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent. Et non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. f Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & g dixerunt: Hoc dixit. Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Et h surgens Princeps sacerdotum, ait illi. Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? i Iesus autem tacebat. Et princeps k sacerdotum ait illi. Adiuro te per Deum viuum vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei. Dicit illi l Iesus. Tu dixisti. m Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei & venientem n in nubibus cæli. o Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicēs, p blasphemauit. q Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. r Quid vobis videtur? At illi s respondentes, dixerunt: Reus est mortis. t Tunc expuerunt in faciem eius, & u colaphis eum ceciderunt. Alij x autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes. Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? y Petrus verò sedebat

ad es,&c.] Greg. Motus exterior indicat quòd nulla stabilitate animus subsistat. Eccles.19.d. Amictus corporis,& risus dentium, & incessus hominis enunciant de illo.

i Iesus autem tacebat.] Hic adimpletum est illud, Isa.53. e. Quasi agnus coram tondente se obmutuit,& non aperuit os suum. Psalm.37. Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

k Et Princeps sacerdotum ait illi, adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei] Prouocat ad respondendum, vt qualibet occasione locum accusandi inueniat. *Hieronymus.* Quid adiuras impijssime Sacerdotum, vt accuses an vt credas? Si vt accuses, arguit te condemnare tacentem. Si vt credas, quare confitenti credere noluisti? Mar. 14.f.Luc. 22.g. G Matt. 14.g. Luc.22. g.

l Dicit illi Iesus, tu dixisti,] id est, didicisti in lege, vt dicit Interl.cap.18.c. Mar. 14.f.Luc. 22.g.

m Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei] q.d. licet ignominiosè me tractatis, adhuc tamen me iudicem vestrum videbitis. Zach.12.e. Et aspicient ad me quem confixerunt.

n Et venientem in nubibus cæli] Ad iudicium. Dan.7.d. ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.

o Tunc Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens blasphemauit.] Mos erat Iudæorum, quando horribile factum vel blasphemiam audierunt, scindere vestimenta sua, in signum,quòd † corda eorum similiter scindebantur.

p Blasphemauit.] Blasphemia fit dupliciter. Vel quando id, quod Dei est attribuitur creaturæ, sic videbatur facere cum dixit. Videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli. Vel quando quod est creaturæ tantum,attribuitur Deo al. sacerdotum.

q Quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam.] Iob.16.b. Suscitatur falsiloquus contra faciem meam contradicens mihi.

r Quid vobis videtur,] Nota postquam pronunciauit, consilium quærit, & ita vel stultè, vel iniquè pronunciauit.

s At illi respondentes dixerunt,reus est mortis.]Hic adimpletum est illud Isa.5.b. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas,& iustitia,& ecce clamor.

t Tunc expuerunt in faciem eius.] Isa.50.c. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Iob.30. b. Faciem meam conspuere non verentur.

u Et colaphis eum ceciderunt]Isa.50.c. Corpus meum dedi percutientibus,& genas meas vellentibus. Psal.34. Congregata sunt super me flagella & ignoraui,causam.s.id est, peccata, Psalm 37. Quoniam ego in flagella paratus sum. Colaphizare est percutere in collo.

x Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes, prophetiza nobis Christe,quis est qui te percussit.]Hic impletum est illud Thren.3.d. Dabit percutienti se maxillam, judicis,s.Israel. Iob.16. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. Prouerb.17.d. Non est bonum, damnum inferre iusto,nec percutere Principem, qui recta iudicat. Et nota in hac serie triplicem ignominiam Christi,scilicet,quod conspuebant in faciem eius,& Colaphis eum cædebant,& palmas in faciem dabant Vnde fecerunt cōtra illud præceptum. Exod.20.b. Honora patrem tuum. Malach. cap. 1. b. Si ego pater sum, vbi honor meus? y Petrus verò sedebat foris in atrio.] Recapitulatio est vsque ibi.[Mane autem facto,&c.

Δ ſacto, &c.] Sequitur. *a* Et acceſſit ad eum vna, &c. neſcio] *Ambroſ.* id eſt non approbo, quid dicis: Nota quòd Petrus ſemel intrauit curiam, & ibi vigorem animi perdidit & Chriſtum negauit, quid ſi diu permanſiſſet in curia? Etiam non ibi, ſed foris pœnituit. Vnde. *Ioh. eod.* Et egreſſus foras, fleuit amarè. Quid eſt Petrus agnoſcens niſi clericus? *Sup. 2.*

foris in atrio. Et *a* acceſſit ad eum vna ancilla, dicens. Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens. Neſcio quid dicis. *b* Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et *c* poſt puſillum acceſſerunt qui ſtabant, & *d* dixerunt Petro? Vere & tu ex illis es. *e* Nam & loquela tua te manifeſtum facit. *f* Tunc cœpit deteſtari, & † iurare, *g* quia non nouiſſet hominem. Et *h* continuò gallus cantauit.

a. Stella diſparuit regibus ingreſſis ad regem. Sed Petrus id eſt agnoſcens clericus Chriſtum ſequitur de prope ad beneficia ſed ad paſſionem de longè. *Pſalm. 72.* Qui elongant ſe à te peribunt *Iob 6.c.* Neceſſarij mei receſſerunt à me.

Matt. 14. Ioan. 11. ſ. Ioan. 12. (margin)

b Exeunte autem illo ianuam, &c. *Iud. 9.c.* Vbi eſt nunc os tuum, quo loquebaris, quis eſt Abimelech, vt ſeruiamus ei? *2. Reg. 17.* b Fortiſſimus quiſque cuius eſt cor quaſi leonis, pauore ſoluetur. Prima oſtiaria quæ facit Petrum Chriſtum negare in curia Principis, eſt caro. Caro enim ancilla debet eſſe de iure ſpiritui. De has *Prou. 30.c.* Per tria mouetur terra, & quartum quod non poteſt ſuſtinere. Per ſeruū cùm regnauerit, per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo, & per odioſam mulierem cum matrimonio fuerit aſſumpta, & per ancillam cùm fuerit hæres Dominæ ſuæ. Oſtiaria autem dicitur, quia oſtia quinque ſenſuum continet, & per ipſam Deus & diabolus ad ſpiritum ingrediuntur. Secunda ancilla eſt ſpes obtinendi aliquid à Domino. Sed *Gen. a.* b. Eijce ancillam, & filium eius. Tertij qui faciunt Chriſtum negare in curijs ſunt miniſtri. De quibus dicitur.

22. q. 4. c. adiuuat. al. † exprobare (margin)

c Et poſt puſillum acceſſerunt qui ſtabant,] ſcilicet ad ſeruiendum.

d Et dixerunt Petro, verè & tu ex illis es,] quaſi dicat, papelardus es.

e Nam & loquela tua te manifeſtum facit,] quia loqueris de Deo. Sed nonne Hebræus erat, & Galilæus quæ Galilæa erat in terra Hebræorum? Verius eſt quòd Hebræus erat, ſed tamen Galilæa in pronunciatione differebat à Ieroſolymitis.

f Tunc cœpit deteſtari, & exprobrare] Id eſt iurare. Deteſtari enim eſt obligare ſe iuramento *Amos. 6.c.* Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, id eſt præſumptionem Petri. *Prou. 8 b.* Os bilingue deteſtor. *Prou. 17. c.* Qui vertit linguam ſuam, in malum incidet.

g Quia non nouiſſet hominem.] *Prouer. 17. c.* Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtijs comprobatur. Nota autem quod primò dixit, neſcio quid dicis, ſecundò cum iuramento negauit, tertiò cœpit deteſtari & iurare, quia non nouiſſet hominem. Hoc eſt quod dicitur *Prou. 18. a.* Peccator cùm in profundum peccatorum venerit cōtemnit. *Chryſoſt.* Cadit Petrus, vt confundantur Marcion, vt non præſumat de ſe, vt Chriſto in omnibus credat, vt reliqui caueant, & Chriſto credant, vt comprimatur audacia, & conuincatur, vt ſciat qualiter alijs parcat. *Ezech c'. 7. g.* ſeptem cauſæ.

h Et continuò gallus cantauit.] Poſt Petri negationem ſtatim gallus cantat, quia in gallo Prædicator ſignificatur, ſicut dicitur *Prouerb. 30. d.* Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit fæliciter Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum Gallus ſuccinctus lūbos. Nulla igitur mora debet eſſe inter peccatum, & prædicans exhortationem, quaſi vel intus à conſcientia ſua reprehenditur, & exhortatur foris à Prædicatoribus. Ter verò gallus cantaſſe dicitur, quia de tribus eſt omnis prædicatio, ſcilicet de malis culpæ vitandis, de malis pœnæ fugiendis, de bonis gloriæ acquirendis. Et hoc eſt quod dicitur *Iob 33. d.* Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per ſingulos, vt vocet animas à corruptione, & illuminet in luce viuentium. *Prou. 22. c.* Ecce de ſcripſi eam tibi tripliciter.

i Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu quod dixerat, priuſquàm gallus cantet ter me negabis, & egreſſus foras fleuit amarè,] Id eſt ex amaritudine cordis. Lucas dicit quòd Dominus reſpexit Petrum. Et quærit *Aug.* quomodo hoc potuit eſſe, quia iam exierat foras, & Dominus erat intus, & etiam velatos habebat oculos. Et ſoluit. Quia reſpexit oculo miſericordiæ non materiali. *Luc. 22. g. Marc. 14. g. Luc. 22. g.*

Et *i* recordatus eſt Petrus verbi Ieſu, quod dixerat, priuſquàm gallus cantet ter me negabis. Et egreſſus foras, fleuit amarè.

CAP. XXVII.

M*k*Ane autem facto † *l* conſilium inierunt omnes principes ſacerdotum, *m* & ſeniores populi *n* aduerſus Ieſum, vt *o* eum morti traderent. Et *p* vinctum adduxerunt eū, & *q* tradiderunt Pontiu Pilato præſidi. *r* Tunc vidēs Iudas, qui eū tradidit, quod *s* damnatus eſſet, *t* pœnitentia

al. † cōſilium. Matt. 25. e. Ioan. 18. d.

EXPOSITIO CAP. XXVII.

A

MAne autem facto conſilium, &c.] Capitulum iſtud diuiditur in nouem partes. Prima eſt de exitu, & fine Iudæ proditoris. Secunda de accuſationibus Chriſti ibi [Ieſus autem ſtetit, &c] Tertia de electione Barrabæ latronis, ibi [Per diem autē ſolennem.] Quarta de ſentētia, & illuſionibus Chriſti, ibi [Videns autem Pilatus.] Quinta de baiulatione Crucis, & aceto, & veſtibus ſortitis, ibi [Exeuntes autem inuenerunt, &c.] Sexta de blaſphemiis latronum, & Iudæorū, ibi [Tunc crucifixi ſunt.] Septima de tenebris, & ſignis, & de morte Chriſti, ibi [A ſexta autē hora.] Octaua de ſepultura Domini, & officio Ioſeph, & Nicodemi, ibi [Cum ſerò autem factum eſſet.] Nona de cuſtodia ſepulchri, ibi [Altera autem die quæ eſt poſt Paraſceuen.] Dicit ergo:

k Mane autem facto.] Redit ad ſeriem narrationis. Et continuatur illi ſupra: Quis eſt qui te percuſſit?

l Conſilium] vel conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotum. Ergo nullus bonus in eis *Iſa. 56. d.* Omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſq; ad auaritiam ſuam à ſummo vſq; ad nouiſſimum. De hoc conſilio *Gen 49. a.* Simeon & Leui vaſa iniquitatis bellantia, in conſilium eorum non veniat anima mea.

m Et ſeniores populi aduerſus Ieſum, vt eum morti traderent.] De his *Dan. 13. a.* Iniquitas egreſſa eſt à ſenioribus, qui videbantur regere populum. *Ierem. 23. d.* A Prophetis Ieruſalem egreſſa eſt pollutio ſuper omnem terram.

p Et vinctum adduxerunt eum.] *Aug.* Ligatur qui ſoluit compeditos.

q Et tradiderunt Pontio Pilato Præſidi.] Mos erat Iudæorum, vt quem morti adiudicaſſent, ligatum iudici traderent. Quia autem mane adductus fuit ad Pilatum, vt iudicaretur, ideo cantatur in Prima *Pſalm.* iſte: Deus in nomine tuo ſaluum me fac, &c. *Pſal. 53.*

Moraliter. Ieſus pœnitens, vel cōfitens. Dicit ergo. k Mane autem facto] gratiæ *Pſ. 5.* Mane aſtabo tibi, &c. *l* Conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotū, &c.] id eſt Prælati Eccleſiæ. *n* Aduerſus Ieſum] pœnitentem ſcilicet. *o* Vt eum morti traderent,] id eſt mortificationē carnis. De qua mortificatione dicitur *Coloſſ. 3. a.* Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. *Pſ. 115.* Pretioſa eſt in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.

p Et vinctum adduxerunt] vinculis peccatorum Dei quibus *Prou. 5. d* Funibus peccatorum ſuorum vnuſquiſq; conſtringitur. *2. Tim. 2. d.* Ne reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.

q Et tradiderunt Pontio Pilato Præſidi,] Id eſt confeſſori. Pilatus, os malleatoris, confeſſor eſt, qui ore debet contundere peccatores conuitiis, & obiurgationibus, & etiam cōſolationibus *r* Tunc videns Iudas, qui eum tradidit,] Iudas confitens, qui peccando tradidit, quia de hoſpitio ſuo id eſt de corde ſuo, vbi per gratiā habitabat proditioſè expulit, & aduerſarium eius ibidem receptauit. Hic videns, *s* Quòd damnatus eſſet,] id eſt, merito peccati æterna dānatione dignus. *t* Pœnitentia ductus retulit triginta argenteos,] Id eſt cōfeſſionem triplicis tranſgreſſionis decalogi,

ductus, retulit triginta argenteos principibus a sacerdotum & senioribus, dicens: b Peccaui, c tradens d sanguinem iustum. At illi e dixerunt: Quid ad nos? f Tu videris. Et g proiectis argenteis in templo recessit, & h abiens laqueo se suspendit. i Principes autem Sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: k Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. l Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in m sepulturam peregrinorum, propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est, ager sanguinis vsque in hodiernum diem. Tunc n impletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, pretium o appretiati p quem q appretiauerunt à filiis Israel, r & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi.

Δ Vel pretium mortis suæ, id est peccatum. a Principibus sacer. & senio,] id est illis qui habent clauium potestatem ad iudicandum, & puniendum, secũdum eorum discretionem. In quo arguuntur qui proprio arbitrio propria peccata emendari & iudicari volunt non secundum arbitrium confessorum. b Dicens. Pec.] in me, diabolo me tradendo, in Deum rem suam, id est, meipsum ei auferendo, in proximũ, malo exemplo corrũpendo. c Tradens] diabolo, scilicet. d Sanguinem iustũ.] id est, pretium sanguinis iusti, id est, meipsũ pro quo effusus est sanguis. *Heb. 6. a.* Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei & ostẽtui habẽtes. Nota autẽ ad literam, quòd Iudas pœnitentia ductus non propter amorem Dei, sed magis propter factum enorme. Item nota, quòd si Iudas resignat pecuniã malè acquisitam, qua fronte simoniacus retinet præbendam, vel vsurarius vsurã? e At illi dixe. quid ad nos] q. d. nihil. Immò ad te pertinet. f Tu vide,] i. tu vidisti quid faceres eum tradendo, & pretium tibi propositum approbasti. Et est præteritum subiunctiui, id est, tu videbis quid inde tibi continget. *Chrys. ost.* Accusatio sacerdotum est in hoc, quòd pœnitentiam non egerunt etiam Iuda pœnitente. g Et pro argen. in tem. recess. & abiens laq. se suspen.] Verũ autem ipsa die crucifixionis Dominicæ statim s. ex quo recessit à Principibus sacerdotũ, vel in crastinum non est expressum. Quod autem ante Resurrectionem Domini se suspenderit, planum est ex *Hieronymo* dicente, quòd post suspendium Iudæ Dominus resurrexit. *Chrysost.* Vide veritatem Iudæ, quia sufficientem traditor aduersus semetipsum fert sententiam, & eorum, qui condemnauerant pra opilat. Item *Chrysost.* Cognoscere delictum. proiicere argenteos, non vereri Iudæos, omnia hæc laudabilia fuerunt: suffocari non hoc ignoscibile & dæmonis fuit opus. Simile 2. *Reg.* 17. f. de Achitofel. Ideò autem suspensus est laqueo, ad innuendum quòd erat socius dæmonum qui erant in aëre, & propter hoc vt arteriæ quæ vocem proditionis emiserunt punirentur.

Moraliter. h Et proiectis, &c. Benè dicit proiectis, quia proiicienda sunt peccata à corde velut stercora, & sicut mulieres ... à domo, non velut thesauri absc... Quod faciunt illi qui peccata sua non relinquere, ... dem ... deri volunt fideles, thesauri diaboli. *Eccl.* 29. b. Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas illa sub lapide in perditionem. Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Proiicienda sunt peccata velut onera grauissima, quæ ... tamen nimis grauant, & comprimunt, sicut dicit *Ps.* 31. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. *Isa.* 58. b. Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Et proiicienda sunt velut præda à prædonibus vel furtum à furibus proiicitur, ne fugam eorum retardet cum hostes eos subsequuntur. *Ecc.* ... b. Leo venationi insidiatur semper, sic peccata operantibus iniquitatem. Proiicienda sunt peccata velut sentina quæ nimis onerat nauem periculo imminente. *Prou.* ... 27. a. Graue est saxum, & onerosa arena, sed ira stulti vtroque grauior. Item proiicienda sunt peccata velut viperæ manibus adhærentes. Sicut Paulus fecit. *Act.* 28. a. Rectè autem dicitur. Proiectis ... templo, quia in Ecclesia, non in cameris facienda est confessio peccatorum. Vel in Ecclesia, in fide Sacramẽtorũ, in spe suffragiorum Ecclesiæ, & in cõs... clauium, quæ soli Ecclesiæ traditæ sunt ... 16. c. h Et abiens laqueo se suspendit. ... ostendit quid faciendum sit ... debet ad confessorem & recedere à peccat... Qui abscondit scelera sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea misericordiam consequetur. Et in patibulo pœnitentiæ se suspendere. De quo suspendio dicit *Iob* ... Suspendium elegit anima mea & mortem ossa mea. Patibulum illud ex tribus lignis fit s. ex spe veniæ, ex spe gratiæ, ex spe gloriæ. Et funiculus quo ligatur pœnitens patibulo suspendendus, ex tribus restibus fit, id est, desiderio recuperandi gratiam, desiderio custodiendi, benè vtendi ea. De quo funiculo. *Eccles.* 4. c. Funiculus triplex difficile rumpitur. i Principes au. sacerd. acceptis argen. dixe.] Accipere debent grataniter Principes sacerdotũ, id est, Prælati & confessores, triginta argenteos, id est, lucidã & sonoram confessionẽ peccatorum. Abominantur autem quod sequitur. k Non lic. eos mit. in corb. Quia pre. sang. est] Figurat eos qui peccata adeò abominantur, vt auditũ confessionis peccatorum, pollutionem aurium reputant, & in corde suo reponere dedignantur. Corbona enim est arca in qua dona siue oblatio sacerdotum reponebatur, vbi debent reponi peccata confitentium, quæ quotidie debet confessor Deo offerre. Item. Non licet eos mittere in corbonam. 1 *Reg.* 15. b. Victimæ impiorum abominabiles Domino. *Eccl.* 34. c. dona impiorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationibus impiorum. Corbonam, vt *sup.* 4. *Reg.* 16. dicitur, erat gazophylacium in quo reponebãtur sacerdotum oblationes & Leuitarum Musach erat gazophylacium in quo oblationes Regis & Principis tribuum reponebãtur. Gazophylacium appropriato vocabulo erat illud in quo oblationes peregrinorũ & transeuntium ponebantur. De primo sumptum est pretium. l Cõsilio autẽ ini. eme. ex il. agrum figuli] figuli potest esse proprium nomen. Vel ad literam figulus erat. m In sepulturam pere. pro. hoc voc. est ager ille] lingua eorũ Acheldemach, hoc est ager sãguinis vsq; in hodiernũ diem] figulus iste Deus est, fictor & formator omnium, sicut dicit *Isa.* 64. c. Et nunc Domine pater noster es tu, nos verò lutũ &c. *Ierem.* 18. a. Sicut lutum in manu figuli, sic omnes vos in manu mea domus Israel. Ager huius figuli est Christus, secundùm quod homo, sicut dicit Isaac de Iacob. *Gen.* 27. d. Ecce odor filij mei sicut odor agri, pleni, cui benedixit Dominus. De fructibus & frugibus huius agri pascũtur in præsenti omnes electi per fidẽ & spem, in futuro pascentur per rem & speciem. Ille enim ager est terra illa, de qua dicit *Isa.* 4. a. Et erit fructus terræ illius sublimis. Istum agrum emũt quotidie Principes sacerdotum triginta argenteis i. emptum & emendum ostendunt confessione triplicis trãsgressionis Decalogi in sepulturam peregrinorum, id est, omniũ electorũ qui se reputant peregrinos & aduenas De quibus dicitur *Iob* 28. a. Lapidem caliginis & vmbrã mortis, i. reprobos, diuidit torrens gratiæ vel pœnitentiæ, vel sententiæ diuinæ, à populo peregrinante, qui est populus cruce signatus, per mare huius mundi ad cælestem Ierusalem tendens. In hoc agro quasi in cœmeterio benedicto sepeliuntur & requiescunt solũmodo mortui mundo. Extra hoc cœmeterium non est sepultura, nisi excommunicatorum, qui sepultura asini sepeliũtur, vt dicitur *Ierem.* 22. c. auibus, & bestiis inferni ... deuorãdi. Ager iste vocatur Acheldemach, i. ager sãguinis, quia proprio sanguine irrigatus. Vel ager figuli est Ecclesia in qua duas sepulturas eligit suo cadaueri, qui duas cupiẽs habere prębẽdas, vbi nõ sepelitur viuus sed mortuus, nõ ciuis sed peregrinus. *Col.* 3. a. Mortui estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo in Deo. 2. *Cor.* 5. b. Dum sumus in hoc corpore, &c. Tũc implet. est quod dict. est per Ierẽ. Prophetã dicentem. Et acceperunt triginta argenteos] Principes sacerdotũ de gazophylacio. o Pret. appre.] i. Christi qui velut vile mã ... ipsi appretiauerũt. p Quẽ,] Christum. q Appretiauerũt à filiis Israel i. à Iuda, & à complicibus suis. Et dederunt eos in agrum figuli sicut constituit mihi Dominus,] id est, constitutum reuelauit. Nota autem quod *Hieron.* in ... *Matthæum* dicit de vitio scriptoris hoc introductũ, subdens: quòd quidã Latini codices habent per Abacuch Prophetã, quòd Latini scriptores nõ intelligentes emendauerunt ponentes per Isaiam, alij per Ieremiam

Margin notes: *De pœn. dist. 6. c. 1. & infr. 3. c. inter hæc. 1. & c. Iudas &c. nihil vnde. &c. sequent. 1. q. 1. c. quid fluctuet. 23. q. 5. c. si nõ licet.* — *Moraliter. Proiicienda sunt peccata.* — *Act. 1. d.* — *Zac. 18.*

Ieremiam, alij simpliciter per prophetam. Veruntamen addit ibidem, se verbo ad verbum hoc legisse in quodã libro Ieremiæ, sed Apocrypho, & sibi potius videri de Zacharia sumptum sensu etsi non verbis. In Zach.n.11.c. ita habetur. Appenderunt mercedem meam triginta argenteis & ita pretium decorum ironice quò appretiatus sum. Vel potest dici quod suas

B prophetias Spiritu sãcto reuelante in vnam coniunxit. Est autem hæc littera Ierem. 32.b. Venit ad me Anancheel filius patrui mei secundum verbum Domini ad vestibulum carceris, & ait ad me. Posside agrum meum qui est in Anathot qui in terra Beniamin, quia tibi competit hæreditas, & tu propinquior es, vt possideas. Intellexi autem quod verbum Domini esset, & emi agrũ ab Ananehel filio patrui mei qui est in Anathot. Et appendi ei argentum septem stateres., & decem argenteos, &c. In hac igitur emptione agri Matthæus intelligens præfiguratam esse emptionem agri à principibus sacerdotum factam. posuit per Ieremiam prophetam.

Marc.15.a.Luc.23.a.Ioan.18.f.

Marc.15.a.Luc.23.a.Ioan.18.f.

Dominus. *a* Iesus autem stetit ante Præsidem, *b* & interrogauit eum Præses dicens. Tu es rex Iudæorum? Dicit illi *c* Iesus. Tu dicis. Et *d* cùm accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi *e* Pilatus. Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer. *f* Per diem autem solemnem consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum quem voluissent. *g* Habebat autem tunc vnum vinctum *h* insignem qui *i* dicebatur Barrabas. k Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? *l* Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. *m* Sedente autem illo pro *n* tribunali, misit *o* ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, & iusto illi: Multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

a Iesus autem stetit ante Præsidem] docens suos stare securos ante tyrannos, non cadere per timorem, supra.10 c. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Tribulatio enim & persecutio, & mors nõ cõtra nos electos, sed pro eis à Deo immittitur, velut succursus contra amorem præsentis vitæ, & velut nuncius gratissimus de præsenti miseria vocans ad fœlicitatem æternam. Ideo standum est securè.

b Et interrogauit eum præses, dicens, tu es rex Iudæorum. Luc.23.a. dicit quod duo obiecerant, quod prohibebat tributum dari Cæsari, & quod dixerat se regem. De regno ergo interrogauit Pilatus, quia nesciebat an esset, secundam quæstionem non interrogauit, quia habuit eam pro nihilo. Audierat igitur eum respondisse. Reddite quæ sunt Cęsaris Cæsari, supra.22.c.

c Dicit illi Iesus, tu dicis] non ego. Vel verum est quod dicis. Hieron. Sic temperat responsum, vt sermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat.

Moralit. *Moraliter.* *b* Et interrogauit eum præses;] Quod tam crebro Iesum interrogat præses, vt causam eius diligenter examinet, & ne iniquam sententiam in eum ferat, omnes confessores, & iudices instruit, vt causas quas nesciunt diligenter inuestigent. Quod autem Dominus respondet, tu dicis, insinuat quod confitens sacerdoti interroganti debet confiteri simpliciter veritatem.

d Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, &cæt.] *Chrysost.* Quia corruptum iudicium erat, *Isa.* 53 e Quasi agnus coram tondente se obmutuit. *Thren.* 3.e. Ex ore Altissimi non egredientur, neque bona, neque mala. Ex hoc accipitur consuetudo religiosorum, quod quando proclamantur in capitulis suis non respondent. *Luc.*23 a. dicit quod accusabat eum de doctrina, de destructione templi, de blasphemia, quia dicebat se esse filium Dei. Præterit autem hîc Matthæus quod Pilatus audito quod Galilæus esset, eum remisit ad Herodem, ne in consulto Tetrarcha suo Galilæum iudicaret, Herodes verò remisit illum cum veste alba.

e Tunc dicit illi Pilatus, non audis quanta aduersum te dicunt testimonia, &c.] *Chrysost.* Etenim admiratione dignum erat videre silentem qui tot habebat dicere. In hoc autem docet accusationes, & criminationes etiam falsas silenter, & patienter esse audiendas. Hoc enim patientiam sanctorum reddit mirabilem magis quam defensio. Vnde dicitur [& non respondit, &c.]

f Per diem autem solemnem consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, &c.] In signum, & memoriam eductionis suæ de Ægypto.

g Habebat autem tunc vnum vinctum] propter seditionem, & homicidium, vt *Marc.*15.a.

h Insignem.] *Chrysostom.* diffamatum in malitia.

i Qui dicebatur Barrabas.] Quidam libri habent Barnabas, quod dupliciter potest componi, à Bar, quod est filius, & Abbas quod est pater, vel Rabbi, quod est magister.

Moraliter. *h* Insignem,] id est, signatum charactere bestiæ: *Apocal.*13.d. Non signo Tau: *Ezech.*9.b. Moralit.

k Congregatis ergo illis dixit Pilatus, quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus?] Hoc dicitur propter assertionem per anticipationem, quia priùs quam sic quæreret, audiuit consilium vxoris suæ: Quid tibi, & iusto illi. Et nota, quod magis flagitiosum præponit eis, vt eum petere erubescant.

Moraliter: Barrabas, vetus homo, filius patris, id est, diaboli. *Ioan.* 8.f. Vos ex patre diabolo estis. *Ezech.* 16.a. Pater tuus Amorrhæus. Iesus nouus homo. Vterque ligatus est: Ille vinculis peccatorum, iste vinculis præceptorum. Bonus pręses debet absoluere, & dimittere liberum nouum hominem, sed populus clamat pro veteri dimittendo. Et quis est ille populus qui nouum condemnari, & veterem hominem petit absolui? Peccatoris infirmitas, erubescentia, iuuentus, nobilitas, timor pœnitentiæ, societas, confusio mundi, carnis voluptas. Et ex parte præsidis, id est, confessoris, similis voluptas, cupiditas, ignorantia, amor carnalis. *Exod.*23.a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiescas. Moralit

l Sciebat enim quod per inuidiã tradidissent eum.] Quare ergo non liberabat eum? *Chrysost.* Si dicis, non erat ei tutum dimittere illum cui imponebatur quod faciebat se esse regem, esto, oportebat ergo demonstrationes quærere, & coniecturas, puta si exercitum colligebat, si pecunias, si arma [Per inuidiam.] *Genes.*37.g. Fera pessima deuorauit filium meum Ioseph. *Gloss.* ibi. Fera pessima, id est, inuidia. Et dicitur fera, quia facit hominem crudelem.

m Sedente autem illo] Pilato.

n Pro tribunali,] id est, in tribunali.

o Misit ad eum vxor eius, dicens, nihil tibi, & iusto illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum.] Diabolus forsitan per gaudium animarum, quæ erant in limbo applaudentium, coniecturauit Christum ad inferos descẽsurum, & propter magnam patientiam quam non viderat in alio homine, & quia prædictum erat, *Isa.*53.e. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente, &c. timens amittere dominium quod habebat super homines, & animas, considerauit quod multipliciter crudelitatem viri posset emollire: Vnde immisit phantasiam aliquã vxori Pilati, vt peteret Christum non occidi. *Chrysostom.* 1. Cuius gratia Pilatus non videt? Quoniam illa digna erat. Vel forte ipse non dixisset, nec simpliciter videt, & si patitur, vt vir eius compellatur, &c.

Moraliter. Vxor Præsidis pœnitentialis est iustitia, cui toto amore debet coniungi. Vnde *Sapien.*1.a. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Ex hac vxore debet iudex pœnitentialis generare filios rectorum iudiciorum. De quibus *Psalm.* 111. Generatio rectorum benedicetur. Hæc vxor mittit ad præsidium per nuncium, id est, rectam cogitationem pro Iesu liberando, dicens: [Multa passa sum hodie per visum propter eum.] Omnes enim iniquæ allegationes, & iniqua iudicia quæ fiunt homini in causis iacula sunt, quibus iustitia perfoditur vsque ad mortem. Et omnia patitur per visum, quia omnia illa manifestè fiunt, & nullus est qui clamorem iustitiæ exaudiat, nec etiam præses. *Isaia*, 59.e. Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longè stetit, quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi, & facta est veritas in obliuionem. Spadones verò, vel fornicatores reputandi sunt præsides, qui hanc vxorem non habent, qui non sobolem rectorum iudiciorum quærunt, sed voluntatem. *Ecclesiast.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. Moralit.

Marc. 15. a. Luc. 23. c. Ioan. 18. g.

a Principes autem ſacerdotum & ſeniores *b* perſuaſerunt populis vt peterent Barrabam, *c* Ieſum verò perderet. *d* Reſpondens autem præſes, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? *e* At illi dixetunt, Barrabam. Dicit illis *f* Pilatus: Quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? *g* Dicunt omnes, crucifigatur. Ait illis præſes: *h* Quid enim mali fecit? At illi *i* magis clamabant dicentes. *k* Crucifigatur. *l* Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, *m* dicens. Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti, *n* vos videretis. Et *o* reſpondens vniuerſus populus, dixit: *p* Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.

Marc. 15. b. Luc. 23. c.

A *a* Principes autem ſacerdotum & ſeniores.] *Dan.* 13. a. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus.

b Perſuaſerunt populis vt peterent Bartabam.] *Ierem.* 50. a. Grex perditus factus eſt populus meus, paſtores eorum ſeduxerunt eos. *c* Ieſum verò perderent.] Iuſta literam iſti populis præerant vt eos ab iniquitate auerterent & iuſtitiam ſuaderent, & ipſi vt ſalutem abijciant & perditionem expectent perſuadent. Quorum nequitiam multi Prælatorum noſtri temporis imitantur, qui ſubditos ſuos

C vel ſuggeſtionibus vel exemplis à veritate & à vita ſimul auertunt, De quibus dicitur *Daniel.* 13. a. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus qui videbantur regere populum.

d Reſpondens autem præſes ait illis. Quem vultis vobis de duobus dimitti.] *Eccl.* 15. d. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod voluerit dabitur ei.

e At illi dixerunt, Barrabam.] *Prouerb.* 17. c. Et qui iuſtificat impium & qui condemnat iuſtum abominabilis eſt vterq; apud Deum. [At illi dixerũt, Barrabam.] Sic eſt forma electionis in multis capitulis, quia aliqui eligunt magis ſeditioſum, crudelem, clamoſum. Et huius facti iudex eſt Pilatus, os malleatoris, id eſt, os litigantis in capitulis, cum tamen dicatur, 3. *Reg.* 6. a. quod in ædificatione templi non ſit auditus ſonitus mallei. Similiter in electione Epiſcopi qui debet ædificare templum, non debet audiri aliquod litigium. Hi ſunt qui non intendunt eligere in epiſcopum niſi aliquem qui poſſit conculcare & domare omnes, bonum autem recuſant. Sed ad vltimum accidit, quod vxor Pilati, id eſt, conſcientia remordet eum dicens, quare fui contra iuſtum probum? Quid enim mali fecit? Nam bene videt quod propter inuidiam noluerũt eligere illum qui bonus eſt. Si autem quæritur, quid fiet de illo bono homine quem aliqui elegerunt? Reſpondent. Crucifigatur, id eſt, agat pœnitentiam. Magis deberent dicere quod pœnitentiam ageret Barrabas quem elegerũt. Qui dicitur Chriſtus, quaſi dicat, non eſt, vt ſic bonitatem eius diminuant. Qui autem talem ſeditioſum eligunt, nunquam poſtea ſine ſeditione ſunt, imò plus perſequitur eos quàm alios. In hoc eſt quod habetur *Iudic.* 9. b. quia relinquente oliuæ pinguedine, &c. *f* Dicit illis Pilatus, quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus?] Vtinam hoc dicerent iudices noſtri qui innocentes condemnant. Quid faciam de Ieſu qui in ſuis iudicari, & condemnari teſtatur, *ſup.* 25. d. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. *Act.* 9. a. Saule quid me perſequeris? *g* Dicunt omnes, crucifigatur, Ieſum crucifigis, quandocunque mortaliter peccas. *Hebr.* 6. a. Rurſum crucifigentes ſemetipſis filium Dei. Et hoc dicit tota multitudo prauarum ſuggeſtionum, vitiorum, & dæmonum, vt Chriſtus crucifigatur.

h Quid enim mali fecit?] *Ioan.* 18. g. dicit Pilatus. Ego nullam in eo inuenio cauſam. Quibus verbis manifeſtè Dominum Ieſum abſoluit.

i At illi magis clamabant, dicentes, crucifigatur. Hic eſt clamor, de quo *Iſa.* 5. b. Expectaui vt faceret iudicium, iudicans melius eſſe dimitti Ieſum quam Barrabam, & vt faceret iuſtitiam, Chriſtum omnino liberando, & ecce clamor. *k* Crucifigatur.] *Thren.* 3. a. Aperuerunt ſuper me os ſuum omnes inimici mei, *Ierem.* 12. c. Facta eſt hæreditas mea quaſi leo in ſilua, dedit contra me vocem ſuam.

l Videns autem Pilatus quia nihil proficeret ſed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo] oſtendens hoc ſigno innocẽtiam, ſicut aqua operatur munditiam. In hoc autem inſinuat Pilatus iudicibus vt manus ſuas aqua pœnitudinis & lachrymarum lauent, & innocentes à ſanguine Chriſti ſe efficiant. Cuius quidem rei ſunt, dum iuſtitiam & veritatem non defendunt pro quibus ſanguis Chriſti effuſus eſt, dum Eccleſiam aut opprimunt aut opprimi patiuntur, quæ pretium eſt ſanguinis Chriſti. Sacerdotes in fine Miſſæ manus lauant, aqua, hoc ipſo facto dicens. Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius. Sed in multis aqua illa reatum non tollit de manibus eorum, ſicut nec de manibus Pilati tulit. Vnde dicitur eis *Iſa.* 1. d. Cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Rectè etiam in hoc facto confeſſores manus ſuas lauare docentur, quia ſunt rectæ, etiam quia officium vix ſine aliqua pollutione peragitur, vix enim mundis manibus attrectantur immunditiæ, vix rumores ſanioſi & vulnera ſanguinolẽta premuntur abſque pollutione prementium. Sed propter hoc bonus medicus non dimittit officium. In lege etiam ſacerdotes qui mundabant eo ipſo immundi fiebant. 1. q. 4. c. eccl. *m* Dicens, innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti.] Non ſatisfecit, debuit enim reſiſtere contra eos. *Eccl.* 4. b. Libera eum qui iniuriam patitur. *Iob. cap.* 29. c. Conterebam malos iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

n Vos videritis,] id eſt, vos videatis quid faciatis, quaſi dicat, ſummi miniſtri legis attendite qualem mihi traditis occidendum, vobis tantum imputetur. Si confeſſores debent dicere confitentibus. [Vos videritis,] id eſt, videte quid dicatis, quia ex dictis veſtris oportet vobis conſuli. Sic iudices debent dicere litigantibus. Vos videritis, id eſt, videte qualia in iudicium deduxeritis, quia ex teſtimonijs veſtris non ex conſcientijs oportet proferre ſententiam.

o Et reſpondens vniuerſus populus dixit, ſanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.] *Hieronymus.* Optimam hæreditatem dimiſerunt filijs ſuis, dicentes. Sanguis eius, &c. Verbum autem optimum & ſaluriferum reſponderunt Iudæi, ſed intentione peſſima & mortifera, ſicut ſæpè accidit quod malè bonum dicitur & fit. Intellexerunt enim. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, id eſt, culpa & pœna effuſionis ſanguinis eius veniat ſuper nos. Optandum quidem erat immundis, vt ſanguis ille mundiſſimus ſuper illos veniret ad emundationem. Sicut legitur *Hebr.* 9. d. Si ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos, ſanctificat, quando magis ſanguis Chriſti qui per Spiritum ſanctum ſeipſum obtulit immaculatum Deo, emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis. *Apocal.* 1. b. Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Hoc eſt quod dixit Iacob *Geneſ.* 49. b. Lauabit Iudas, id eſt, Chriſtus in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum; Stola & pallium Chriſti eſt eccleſia, quæ lota eſt vino & ſanguine vuæ, id eſt, ſanguine Chriſti eliquato in torculari crucis. Hoc eſt quod legitur *Apocal.* 19. c. Vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis & verax & cum iuſtitia iudicat & pugnat. Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine, & vocabatur nomen eius verbum Dei. Eccleſia veſtis Chriſti eſt, quæ ideo aſperſa eſt ſanguine muricis, vt veſtis regalis eſſet. Sanguis aſperſus eſt ſuper totam Eccleſiam in ablutionem, in ſanctificationem, in tinctionem. Sed Iudæi nec in ablutionem cùm eſſent immundi, nec in ſanctificationem cùm eſſent peccatores peſſimi, nec in tinctionem vt eſſent veſtis regis, ſanguinem ſuper ſe venire petierunt, ſed quaſi beluæ ſanguinem eius ſitierunt. Vnde Dominus leónes & canes vocat eos in *Pſalm.* 21. Quid eſt petitio ſanguinis niſi rugitus leonis ſanguinem ſitientis? *Ierem.* 12. b. Facta eſt hæreditas mea quaſi leo in ſilua, dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Poteſt autem hæc vox eſſe vere pœnitentium. *p* Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros,] id eſt, maius eſt pretium ſanguinis Chriſti quem pro nobis obtulit in ara crucis, quam debitum noſtrum & aliorum qui poſt nos venient. *Iob.* 6. a. Vtinam appenderentur peccata mea, id eſt, meorum quibus iram merui, & calamitas quam patior in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret. Et ita fuit quia poſitus in ſtatera crucis, lanx ſuæ calamitatis præponderauit & extulit lancẽ omniũ peccatorũ totius mundi, propter quod dicitur agnus Dei qui tollit,

id eſt

a Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum verò flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc b milites præsidis suscipientes Iesū in prætorio, cōgregauerut ad eum vniuersam cohortē, & exuētes eum, c clamydē coccineam circundederunt eum. Et d plectētes coronam de spinis e posuerunt super caput eius, & f arundinem in dextera eius, & g genuflexo ante eū illudebant ei dicentes: Aue rex Iudæorum. Et h expuentes in eum, accéperunt arundinem, & i percutiebant caput eius Et k postquam illuserunt ei, exuerūt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis eius, & l duxerunt eū, vt crucifigerēt. m Exeūtes autē inuenerunt hominē Cyrenæū, nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret Crucem eius. Et n venerūt in locū qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et o dederunt ei vinū bi-

id est, extollit peccata mundi, sicut maius pondus extollit minus positum in altera lance. a Tunc dimisit illis Barrabam, &c.] Flagellatus autem fuit manibus ministrorum, & militum, vt flagellis mitigaretur rabies eorum, & pietate super flagellatum mouerentur. Vel secundùm Romanorum morem, crucifigendi enim prius flagellabantur, vt sic extorqueretur ab ei si quis esset socius in scelere.

Matt.15. d. Luc. 23.d. Ioan.19. a.

Mysticè. *Mysticè.* Flagellatur Christus in se, & in mēbris suis blasphemiis iniquorum. *Prouerb.* 14. a. Virga superbiæ in ore stulti. *Iob* 5.d. A flagello linguæ absconderis. In pœnitentibus. Flagella sunt pœnitētiæ.

al. ei

D

Marc.15. b. Quod autem ligatus ad columnam creditur, & in Ecclesiis pingitur, significat quod pœnitens debet alligari ad columnam quæ est Ecclesia vinculis charitatis. De qua columna. 1. *Tim.* 3.d. Vt scias, inquit, quomodo te oporteat in domo Dei conuersari quæ est Ecclesia Dei viui columna, & firmamentum veritatis. b Tunc milites, &c.] propriis vestibus. Tunc adimpletum est illud *Genes.* 37.c. Exuerunt Ioseph tunica polymita. c Clamydem coccineam circundederunt eum] in contumeliam, quia dixerat se esse regem. Hæc enim erat vestis regia, &c.

Moralit. *Moraliter.* Milites Pilati, sunt mali prælati qui militant per auaritiam, & rapinam. Hi veste sua Christum exuunt, id est, cætum fidelium quos suggestionibus, & exemplis peruertunt. Clamys coccinea qua Christum induunt est multitodo nepotum, & consanguineorum quos in Ecclesia instituunt ad eius illusionem, & contumeliam. Vnde *Mich.* 3. c. Audite hæc principes domus Iacob, iudices domus Israel qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus. i. in consanguineis.

d Et plectentes coronā de spinis]. i. iuncis quibusdā asperis, & pungitiuis, vt spinæ. e Posuerunt super caput eius.] *Cant.* 3.d. Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem In diademate suo, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordia eius. *B. Bernard.* Non decet sub spinato capite membrum esse delicatum, quare ergo clerici serta de floribus in capite suo portant: *Isa.* 28. Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos decidens. f Et arundinem in dextera eius] pro sceptro. g Et genuflexo ante eum illudebant ei, &c. Ter fuit Dominus illusus. Primò quādo sputis, & colaphis eum ante Pontificem verberauerunt, vt *supra* 26.g. Secundò coram Herode, vt dicit Lucas, quando indutus fuit veste alba. Tertiò autem quando indutus fuit clamyde coccinea, vt hîc. Ad quam triplicem illusionem à cordibus fidelium extirpandam antequā discooperiatur Crux repræsentatur
Luc.23.f. triplex glorificatio, cantando: Agios: sanctos Deus, lingua Græca, & Latina, non Hebræa quæ adhuc silet à laude Dei. Et contra genuflexiones illusorias, facimus nos recompensantes genuflexiones cum orationibus, sed ad orationem pro Iudæis non facimus.

Moralit. *Moraliter.* d Et plectentes coronam de spinia, posuerunt super caput eius,] id est, multitudinem auarorum ambitiosorum, & aliorum peccatorum plus quam spinæ pungentium in ecclesiastica dignitate instituunt. Tot spinas enim in coronam Christi plectunt Prælati, quot malos in Ecclesiastica dignitate instituunt. Quod autem mali spinæ dicantur, patet. 2. *Reg.* 23. a. Præuaricatores, inquit, Dauid quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tollentur manibus. *Isa* 33.b. Spinæ congregatæ igni comburentur. f Et arundinem in dextera eius] posuerunt, ad maiorem illusionem, id est, literatos intùs vacuos, & exteriùs nitentes omni vento credentes etiam in regimine Ecclesiæ constituerunt. g Et genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes. [Aue rex Iudæorum.] Sic illudunt omnes qui ore laudant & opere vituperant. De quibus *Isa.* 29.d. Eo quòd populus iste appropinquat ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eorum longè est à me, & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis, ideo ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo: Peribit enim sapientia à sapientibus eius. h Et expuentes in eum, acceperunt arundinem.] Hic impleta est illa prophetia: Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Isa.50.b

Marc. 14.b. i Et percutiebant caput eius.] In quo significatum fuit quod Hæretici auctoritate Scripturæ eius diuinitatem erant impugnaturi. k Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde coccinea, & induerunt eum vestimentis eius.] Chlamys Christi coccinea, cœtus Apostolorum, quomodo Christum exuerunt Iudæi, quando Apostolos a morte Christi deterritos fugere compulerunt, sed iterum vestibus suis indutus ad Crucē ducitur, quia reuersi ad fidē Apostoli cū eo Crucis martyrio affiguntur. Vnde sequitur: Marc.15. b. Luc. 23.d. Marc.15. b. Luc. 23.c. Ioan. 9.d.

l Et duxerunt eum, vt crucifigerent.] *Chrysost.* Quæ nobis cura contumeliæ, postquam Christus passus est? Etenim vltimus terminus contumeliæ erat quod fiebat ei: Neque enim vna particula, sed vniuersum corpus per totum iniurias patiebatur. Caput per coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies inspuebatur, genæ vellebantur.

m Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret Crucem eius,] vt citiùs irent ad crucifigendum Christum. Angariare est aliquod seruitium rusticis imponere, vt quod debent colere agrum Domini sui, vel aliquid huiusmodi.

Moraliter. Simon, obediens claustralis, qui venit de villa, i. mundo, quem relinquendo debet portare in angaria i. ex debito, Crucem eius i. pro eo. Omnes enim debemus ex debito portare Crucem eius. *Heb. vlt.* c. Exeamus ad eum extra castra. Solus autem Christus sine angaria tulit, quia non fuit debitor alicuius peccati. Crux autē claustralis cōstat ex tribus brachiis, sicut & ad literā Crux Domini, quæ sunt abdicatio proprietatis, continentia, obedientia. Claui quibus affigitur sunt votum, & promissiones. Hæc tria euidenter habitus eorum designat. Continentiam sc. stamina quæ carni mortificandæ è proximo iunguntur. Paupertatē cuculla, quæ manicis caret, vt eo ipso se manus non habere, quibus temporalia tractantur, ostendat, nec ad largiēdum, nec ad recipiendūm. Fluctus obedientiam apertè figurat, eo enim ipso quòd caputio caret obedientiam quæ caput in se non habet, ostendit. Sed alium caput habet, quia obedientia alienum magistrum, siue caput debet habere. Crux verò omniū pœnitentium est contritio, confessio, satisfactio. Væ illis quorum sola vestis in Cruce pendet, vt sunt vestes monachorum, qui in Cruce sunt per similitudinem, & figuram. Moralit.

n Et venerūt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus.] Golgotha Syrum est, & interpretatur Caluariæ. Syra lingua erat affinis Hebrææ. Et dicitur Caluariæ, quia decaluata capita damnatorum, & decollatorum ibi videbantur, &c. *Moraliter.* Autem mundus dicitur Caluariæ locus, vbi corda malorū decaluata sunt, i. ornatu rectarum cogitationum, & affectionum nudata. Hæc capita sunt amputata gladio tentationis. In mūdo itaq; Dominus Iesus in mēbris suis crucifigitur. Vnde *Apoc.* 11.b. Iacebūt corpora eorū in plateis ciuitatis quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus illorū crucifixus est, *sup.* 25.d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Item nota quòd Dominus crucifixus est in Caluaria, sic qui cū eo volūt crucifigi, debēt crucifigi in Caluaria, i. in pauperibus religionibus, non in diuitibus. Sed multi nolunt intrare, nisi capillatas. Caluus ab anteriori parte nō habet capillos, sed à posteriori. Posteriorū, inquit, Apostolus *Phil.* 3.c. Oblitus ad anteriora me extendo. 2. *Cor.* 6.b. Tanquam nihil habentes de temporalibus, & omnia possidētes spiritualia. Temporalia enim debent esse à posteriori, vt sint in obliuionem.

o Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum.] *Psalm.* 68. Dederunt in escam meam fel. *Threnor.* 3. c. Recordare

A paupertatis & transgressionis meæ, absinthiæ & fellis. *Habac.* 5.c. Væ qui dat potum amico suo fel miscens suũ, & inebrians vt videat nuditatem eios. *a* Et cum gustasset,] id est, ad os apposuisset. *b* Noluit bibere.] Nam sicut *Job* 6.a.ait. Bibet quis quod gostatum affert mortem *c* Post-

E quam autem crucifixerunteum diuiserunt vestimeuta eius, &c.] *Ioan.* 19.d. dicitor quod fecerunt quatuor partes. *d* Et super vestem meam miserunt sortem.] Videtur planè quòd Dominus habuit quinque vestimẽta, quia *Ioan.* 19.d. dicitur: Milites ergo cũ crucifixissent eum, ac-

Marc. 15. c. *Luc.* 23. e. *Ioan.* 19.d. *al.* Nazarenus ceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem & tunicam. Nullo enim modo videri potest palliom in quatuor partes diuisum, eo quòd qoælibet pars huius esset inutilis partientibus. Quia tamen super hoc textus nihil determinat, nec sancti super hoc alicubi, nihil temerè diffinire præsumimus. *Moraliter. d* Et super vestem meam,] id est, ec-

Moralit. clesiaoi [miserunt sortem.] Sic enim modò in electionibus Prælatorum, sicut faciũt ludeotes ad taxillos, qui plura potest iactare, id est, plura testimonia, lucratur Episcopatum. *e* Et sedentes seruabant eum,] id est, obseruabãt, sicut post in sepulchro positum. *f* Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam,] scilicet, pro qua causa Iudæi eum Pilato tradiderunt *Isa.* 19.c. Erit altare in medio Ægypti, & titulus Domini iuxta terminũ eius, id est, caput. *g* Hic est Iesus Nazarenus rex Iudæorum.] Hic est titulus, de quo in *Psal.* Ne corrumpas tituli inscriptionem. Iste titulus est quasi sigillum, in quo habet reformari imago hominis. Sed nota quod in hoc sigillo transuersæ sunt literæ. Nam ibi scribitur Iesus, id est, Saluator, ergo perdi non debuit, perditur tamen hic, ergo transuersa litera est. Item Nazarenus, id est, flos, ergo deturpari non debuit. Rex Iudæorum, non ergo debuit crucifigi à Iodæis. Si autẽ te ponas in cruce, rectas inuenies literas, quia inuenies te perditum per peccatum, sterilem sine flore, & sine fructu bonorum operum, & ideo debere de terra absciodi. Item seruum diaboli, & ideo

Moralit. debitum ad patibulum inferni. *Moraliter* autem, Pilatus est os malleatoris, id est, confessor, super caput pœnitentis, id est, intentionem debet titulum scribere, hunc, scilicet, [Iesus rex Iudæorum] vt, scilicet, per pœnitentiam intẽdat pœnitens sibi præstari carnis munditiám & regnum æternum. Causam ipsius, debet scribere, id est, peccata quæ sunt causa crucifixionis eius siue pœnitentiæ, vt legat ea crebra memoratione. Sicut Dauid, qui dicebat. Peccatum meum contra me est semper. Et hoc tribus linguis, quia in corde eius debet esse causa scripta per memoriam, in ore per cõfessionem, in spe per lugubracitatem. Siue in tribus viribus. In rationabili per memorationem, in cõcupiscibili per dolorem & lamẽtationeio, in irascibili per iram & detestationem. In his enim tribus quasi triplici scriptura peccata euidenter leguntur. i. cognoscuntur. Vnã autem tãtum lingua causam suam scriptam, habet, qui eam recolit, sed non luget, vel detestatur. *h* Tunc crucifixi sunt com eo duo latrones, vnus à dextris & vnus à sinistris.] *Isa.* 53.d. Et cum iniquis reputatos est. Hi duo significãtur per illos duoi qui cum Ioseph fuerunt in carcere. *Gen.* 40.a. Et isti cum ve-

Mysticè. ro Ioseph in cruce. Mysticè. Duo latrones, duo populi, qui seipsos furati fuerũt Deo, inter quos medius Iesos crucifigitur, sicut dicitur *Ioan.* 19.d. quia pro salute vtriusque crucem pertulit Sed alter in cruce pœnitet & cõfitetur, id est, gentes, alter adhuc blasphemus existit, vt Iudæi. Totum ergo humaoum genus in cruce præsentis miseriæ positũ, sed altera pars, à dextris crucifixa est, quæ pro æternis patitur, altera à sinistris, quæ pro terrenis. *supra.* 54.d. Duo erunt in agro, vnus assumetur & alter relinquetur. [Tunc

Moralit. crucifixi sunt, &c.] *Moraliter*, quod Dominus in medio crucifixorum crucifixus est, significat & docet quod io me-

bere cum felle mixtum. *a* Et cùm gustasset, *b* noluit bibere. *c* Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diuiserunt sibi vestimenta mea, *d* & super vestem meam miserunt sortem. Et *e* sedentes seruabant eum. Et *f* imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic *g* est Iesus rex Iudæorum. Tunc *h* crucifixi sunt cum eo duo latrones vnus à dextris & vnus à sinistris. *i* Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua & dicentes. *k* Vah qui destruis templum Dei, & in *l* triduo illud reædificas. Salua temetipsum. Si filius *m* Dei es, descende de cruce. *n* Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex

dio pœnitentium est agenda pœnitẽtia, inter disciplinatos disciplina seruanda. Aliter enim læsionem & scandalum aliorum & periculum proprium non effugies. Vnde *Seneca.* Nihil tã fugiendum quàm dissimilium societas. *Ecclesi.* 13.c. Omnis caro ad similem sui cooiungitur, & omnis homo simili sibi sociabitur. *Eccl.* 27. b. Volatilia ad sibi similia congregantur. Quòd autem duo latrones cũ Domino sunt crucifixi, *Marc.* 15. c. insinuat quod nobis debemus duos latrones. i. mundum & carnem crucifigere. Sicut dicit Apostolus de carne. *Marc.* 15. c. *Gal.* 6.c. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Caro à dextris, quia ei spiritus eum ea crucifixus per compassionem salutem promittit dicens. Hodie mecum eris in paradiso. Latro sinister mundus est, qui Christo Domino *Luc.* 23. c. insultare non cessat, & Crucem eius irridere. quia crucem pœnitentiæ ad imitationem Christi portantibus exprobra- *Triplex crux.* re non cessat. Tres igitur cruces sunt. Crux carnis, crux mundi, & in medio crux spiritus. Crux carnis est disciplina coius quatuor ligna, sunt quatuor partes disciplinæ, vigiliæ, abstinentiæ, labor manuum, disciplinæ. Crux mundi, est contemptus eius, cujus sunt brachia quatuor. Primum est cogitatio breuitatis, & vanitatis eius, & est brachium illud ramus præcisus de ligno scientiæ. Secundũ est & dextrum desiderium æternorum, quod super omnia in nobis mortificat amorem mundi, desiderium & meditatio æternorum. Tertium brachium est & sinistrum aspernatio temporalium. Quartum quod est principale est assidua mortis meditatio. *Hieron.* Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Crux spiritus est imitatio Christi. Cuius quatuor brachia sunt. Superius obedientia ad superiores, inferiùs est humilitas ad inferiores, dextrum benignitas in prosperitate, sinistrum est patiẽtia in aduersitate De qua cruce dicitur. *Eph.* 3 d. Vt possitis comprehendere, &c. Item nota quod Dominus in Cruce faciẽ habuit ad Occidẽtem, in signum qood Ecclesia Occidentalis debebat permanere. Tunc etiam erat meridies. Vnde signum Crucis ipsius cadebat super latronem qui fuit saluatus, ad innuẽdum quod patientes pro se & pœnitẽtes saluat, & refrigerat æstum tribulatioonm eorum. *i* Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua.] *Psalm.* 21. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Et *alibi*: Ego factus sum opprobrium illis, videbant me & mouerunt capita sua. In hac autem serie dicitur tripliciter improperium Christi. A prætereuntibus, à latronibus, à sacerdotibus. Vnde. *Psalm.* 68. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Vel ex circumstantiis improperantium notatur eorum triplex inconstantia. Operis, ibi, Prætereuntes] Cordis, ibi, [Mouentes capita sua] Oris, ibi, [Et dicentes.] *k* Vah qui destruis templum: Dei.] Vah interiectio derisoria est. *Iob.* 39.c. Cùm audierit sonitum buccinæ, dicit vah. *Isa.* 44.c. Saturatus est & calefactus est & dicit, Vah, calefactus sum, vidi focum. *l* Et in triduo illud reædificas, salua temetipsum.] *Ierem. cap.* 14. b. Quare furorus es vt fortis qui non potest saluare? Verum quidem est quod subsannabant, quia proprium corpus destruebat, destructionem & dissolutionem voluntariè suscipiendo, & tertia die resurrectionis gloriosum effecit. *m* Si filius Dei es descende de cruce.] Nunc escam mordere cœperat diabolus humanæ naturæ in Christo, & iam hamum quo capiebatur sentiebat, & ideo fauces retrahere volens, mare rubrum, id est, sanguinem Christi super se inundans videbat, etiam imminere in proximo sibi submersionem, & ideo vocationem eius suadebat, in certamine illo se inferiorem concipiens per blasphemos de pace tractabat. *Isa.* 25.d. Humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. *n* Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis &

bis & ſenioribus dicebant, alios ſaluos fecit ſeipſum non poteſt ſaluum facere, ſi rex Iſraël eſt, deſcendat nunc de cruce & credimus ei.] Ecce quomodo moliebatur diabolus per ora detractorũ & blaſphemantiũ, vt non ſolueretur pretium redemptionis noſtræ, vt captiuos non redimeret, vt in ſempiternum nos detineret. Nolebat offerri ſacrificium noſtræ reconciliationis, vt nos ei ſemper ſeruire liceret. Nolebat quod biberet calicẽ paſſionis & antidoti, quo omne venenum eius expurgandum erat. Mirabiliter autem allegabat diabolus contrà ſe dicens: [Si rex Iſraël eſt deſcendat nunc de Cruce.] Mira ſtultitia, ſi rex Iſraël eſt deſiſtat certare pro Iſrael, & cedat hoſtibus ſuis, vt ſit eis Iſrael in captiuitatem. Si rex eſt, ſceptrum dimittat quod vtique Crux eſt. *Iſa.* 9.b. Factus eſt principatus ſuper humerum eius. Si rex eſt, dimittat bacolum in quo pro Iſraele pugnat valde propugnator ad ſaluandum.

a. Deo — Marc.15.c. Luc.23.f. — F — Marc.15.e.

Iſraël eſt, deſcendat nunc de cruce & credimus ei. *a* Confidit in † Deum, liberet eum nunc ſi vult: Dixit *b* enim, quia filius Dei ſum. *c* Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. A *d* ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam. Et *e* circa horam nonam *f* clamauit Ieſus voce magna, dicens: Eli Eli *g* lammazabatani: Hoc eſt: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? *h* Quidam autem illic ſtantes & audientes dicebant: Eliam vocat iſte. Et *i* continuò currens vnus ex eis *k* acceptam ſpongiam impleuit aceto, & *l* impoſuit arundini *m* & dabat ei bibere. *n* Cæteri verò dicebant: Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum.

a Confidis in Deum, liberet eum nunc ſi vult.] *Pſalm.* 21. Sperauit in Domino, eripiat eum, ſaluum faciat eum quoniam vult eum.

b Dixit enim, quia filius Dei ſum.] Hoc patet in *Ioanne.*

Luc.23.f. *c* Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei.] Hoc videtur falſum, quia in ſeruitium diaboli quaſi latro bonus dixit: Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Ad hoc dicitur, quod hic ponitur plurale pro ſingulari. Vel poteſt dici & melius, quod primo conuitiatus eſt cum alio latrone, ſed Chriſto Domino miſerante viſitatus eſt & pœnituit.

d A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam.] *Origen.* dicit quod ſolummodo in terra Iudæorum tenebræ factæ ſunt, ſicut per triduum factæ ſunt tenebræ per vniuerſam terram Ægyptiorum, niſi in terram Geſſen vbi erant Hebræi, ſic per ſpacium trium horarum in Iudæa. Et hoc viſum eſt ei, quia ſi in terra gentilium aliquid tam mirandum contigiſſet, illud in eorum ſcriptis relictum fuiſſet. Verumtamen vt *in hiſtoriis* habetur, Athenienſes viſis tenebris his, dixerunt Deum naturæ pati, & aram ei conſtruxerunt. Hoc prophetatum fuit *Amos* 8.c. Occidet ſol in meridie & obtenebreſcere faciam terram in die luminis. *Iob* 5.c. Per diem incurrent tenebras & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie. Meritò autem ſexta hora crucifigi voluit Dominus, quia venerat legem perficere, *ſuprà*.5.b. Et ideo tempus perfectionis elegit, quæ per ſenarium deſignatur. Sexta ætate venit, ſexto menſe poſt Ioannem. *Luc.*1.d. hic menſis ſextus eſt illi, &c. Sexta hora crucifigitur, & ſexta feria.

Moralit. *Moraliter.* Tenebræ fiunt ſuper vniuerſam terram cordis pœnitentis crucifixi, dum tenebras ſuas agnoſcit, & hæc eſt nona plaga qua percutitur nobis Ægyptus iuxta *Origenem ſuper Exod.* Tenebris enim tenebras noſtras percutimus, dum ignorantię noſtrę tenebras in nobis agnoſcimus & condemnamus. Sol in nobis obſcuratur, dum mũdi gloria à nobis deſpicitur. *Iob.*31.c. Si vidi ſolem cum fulgeret. *Pſal.*120. Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.

d A ſexta autem hora, &c.] Nota quod Sole naturali patiente eclipſim, omnes res ſuum mutant colorem: Sic verò Sole eclipſato omnes mutare debemus colorem compatiendo & dolendo. 2. *Reg.*1.d. Filiæ Iſrael ſuper Saul flete qui veſtiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro, id eſt, ſacramenta charitate plena. Item debemus mutare colorem, ad ſimilitudinem eius patiendo. *Galat.*6.d. Stigmata Domini Ieſu in corpore meo porto. Item debemus mutare colorem erubeſcendo, conſiderando quod cùm inimici eius eſſemus, ipſe tot & tanta eſt pro nobis paſſus, & nos pro eo nihil. *Iſa.* 24.d. Erubeſcet luna & confundetur ſol, id eſt, ſancti in die iudicij, videntes quæ paſſus eſt pro eis. His modis facta tenebroſa ſponſa dicit. *Cant.*1.b. Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decolorauit me ſol. Item nota quod Dominus paſſus eſt pro nobis maximo feruore diei, ad innuendum quod ex maximo feruore charitatis patiebatur, & quod per hoc maximè accendi debebat terra cordium noſtrorum.

e Et circa horam nonam.] Quia per eius mortem nouem ordines Angelorum reparantur.

f Clamauit Ieſus voce magna dicens.] *Hebr.*5.e. Cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Marc.15.c. Ioan.19.f.

g Eli Eli lammazabathani, hoc eſt, Deus meus, Deus meus vt quid dereliquiſti me,] id eſt, pœnis exponi permiſiſti. *Iſaia cap. quinquageſimo quarto*, c. Ad punctum in modico dereliqui te. *Iſa. cap.*60.c. In indignatione mea percuſſi te & in reconciliatione mea miſertus ſum tui. Quidam dicunt quod Dominus in Cruce dixit centum quinquaginta verſus pſalterij, à viceſimoprimo Pſalmo: Deus Deus meus, vſque ad hunc verſum: In manus tuas commendo ſpiritum meum, & hoc in commendationem pſalmorum, qui tot ſunt. Quia ibi geminat, Deus meus, Deus meus, congruit ei, quia ipſe erat filius eius per naturam & per gratiam. Marc.15.r.

h Quidam autem illic ſtantes & audientes dicebant, Eliam vocat iſte.] Fortè ibi erant aliqui Romani, qui non intelligebant Hebræum, & audierant aliquando loqui de Elia, ideo crediderunt quod tunc ad literam vocaret Eliam in auxilium. Vel etiam ipſi Iudæi potuerunt hoc dicere, non intelligentes quid diceret propter tumultum.

Moraliter. Sic multi audita peruersè recitant. *Eccleſ.* 11.d. Bona in mala conuertens inſidiatur, & in electis ponit maculam. Moralit.

i Et continuò currens vnus ex eis.] *Prouerb.*1.b. Pedes eorum ad malum currunt.

k Acceptam ſpongiam impleuit aceto.] Sed quid concordat hoc ad præcedentia? Dicendum eſt ſicut habetur in alio Euangelio, quod dixit: Sitio. Vel tædebat eos ibi tantum morari, vnde vt citiùs moreretur dederant ei acetum in ſpongia vt ſugeret. Dicitur enim quod acetum propinatum pendentibus in Cruce facit eos citiùs mori. Vel forte crucifixores detulerunt ſecum vinum ad bibendum, quod ex calore factum acidum ei propinauerunt. Ioan.19.f.

l Et impoſuit arundini] vt poſſet ei porrigere, quia Chriſtus eleuatus erat à terra.

m Et dabat ei bibere.] *Pſalm.*68. In ſiti mea potauerunt me aceto.

Moraliter: Sic iuſtis pendentibus in Cruce pœnitentiæ, obiurgationes & maledicta propinant, quæ ſunt quaſi potus amarus & acidus. Moralit.

n Cæteri verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum, Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum.] *Ioan. cap.* 10.d. Ego pono animam meam & iterum ſumo eam, nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à meipſo. *Lucas* dicit 24.f. Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Hoc exemplo edocens quid faciendum ſit ſuis in omni periculo tentationis, & in ipſo diſcrimine mortis. Tunc enim pater vocandus eſt, tunc ei filiali amore medullitus adhærendum eſt, tunc potiſſimùm eſt ei ſpiritus commendandus, quia tunc dæmones circa nos aſſiſtunt tanquam leones præparati ad eſcam. In manus Dei Patris commendat ſpiritum ſuum, qui ſe totum ponit in voluntate eius. Sic clauſtrales in profeſſione ſpiritum, id eſt, voluntatem ſuam commendent in manibus Prælati, nec debent reſumere vſque in diem reſurrectionis, ſicut Ieſus. Clauſtralis igitur qui ſuam facit voluntatem, aut nunquam depoſuit, aut Chriſti reſurrectionem præuenit. *Sap. cap.* 3.a. Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis: Viſi ſunt clauſtrales in oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace.

A a Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque deorſum.] Illud velú quod erat inter ſancta ſáctorum,& etiam illud quod erat ante faciem templi,&c.

Myſticè. *Myſticè.* Velum templi ſciſſum eſt in morte Chriſti , quia per morté eius aperta eſt nobis intelligentia Scipturę quę prius erat clauſa Iudæis. Vnde.1. *Cor.*3. d. Vſque in hordiernum diem cùm legitur Moyſes, velamen *Mar.*16.15. *d.Luc.*23. f. *Apocal.* 6,c. poſitum eſt ſuper cor eorum. *Pſal.* 28. Reuelabit códenſa Seripturæ,& ideo in templo eius omnes dicét gloriam. b In duas partes] quia tunc apeiuit qualiter Nouum Teſtamentum erat in veteri , & econuerſo. c A ſummo vſque deorſum] quia magna & parua Sacraméta ſunt manifeſtata. Item velum peccati diuiditur in culpam , dum culpa tollitur per pœnitentiam,& pœna pœnitentialis tenetur. Item velum diuiditur,cum totum malum quod in nobis eſt,nobis attribuimus,& Deo totum bonum quod habemus.

d Et terra mota eſt.] *Pſalm.*17. Commota eſt & contremuit terra. e Et petræ ſciſſæ ſunt] Ad huc apparent ſciſſuræ & in eis deponunt peregrini Cruces ſuas. f Et monumenta aperta ſunt,& multa corpora Sanctorum qui dormierát ſurrexerunt]Hoc dicitur per anticipationem, quia Chriſtus prius reſurrexit. Vnde ſequitur. g Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem , & apparuerunt multis.] Dicitur *in Euangelio Nazaræorum* , quòd duo qui fuerunt mortui ante circiter annos quadraginta,boni & ſancti viri , venerunt in templum poſt reſurrectionem Domini, & non loquentes petientes Pergamentum & incauſtum & ſcripſerunt,qu omodo illi qui erant in limbo exultauerunt in deſcenſu Domini ad inferus & dæmones triſtabantur.

Moralit. *Moraliter.* d Et terra mota eſt, &c.] Terræ motus ſignificat terrenorum cordium mutationem de feudo diaboli in feudum Chriſti, vt mutaretur de malo in bonum. *Pſal.*76. Hæc mutatio dexteræ excelſi. Et alib. *Pſalm.*67. Terra mota eſt, etenim cæli diſtillauerunt,&c. Item. *Pſalm.*59. Sana Domine contritiones eius quia commota eſt. Item terræmotus,terreni populi, id eſt, Iudaici motum ſignificat, qui monendus & diſpergendus erat inter gentes: Sicut dicitur *Iſa.*24.a. Ecce Dominus nudabit terram & diſſipabit eam, & affliget faciem eius & diſperget habitatores eius. e Et petræ ſciſſæ ſunt,] id eſt, corda obſtinatione obdurata ad pœnitentiam ſciſſa De quo *Ioel.*2.c. Scindite corda veſtra & non veſtimenta. f Et monumenta aperta ſunt ,] id eſt, corda ſiue vita gratiæ,quæ oratione & confeſſione debent aperiri vt inde prodeant mortui in reſurrectione vitæ. Nota ordinem. Terra,id eſt,cor peccatoris mouetur per timorem,petra ſcinditur per contritionem , monumenta aperiuntur per confeſſionem,corpora Sanctorum qui dormierunt reſurrexerunt,id eſt, congeries ſanctorum operum & totus cœtus virtutum,quæ omnia per peccatum dormierát per ſatisfactionem iterum reuixerunt. Et venerunt in ſanctam ciuitatem,id eſt,in animam ſanctificatam vnde exierant. Item ibi ipſi peccatores mortui fuerunt per peccatum reſuſcitati per pœnitentiam, venerunt in ſanctam ciuitaté, id eſt, eccleſiam. Et tunc debent apparere multis , vt ſicut multos per malum exemplum corruperant , ſic multos per bonum exemplum ædificent. h Centurio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum,&c.] *Chryſ.* Centurio maximè credit propter hoc,quia cum poteſtate mortuus eſt, id eſt, clamans. Centurio eſt,qui habet ſub ſe centú milites,hoic tradita erat executio crucifixionis. Marcus ſic dicit: Cen-
*Marc.*15. *d.Luc.* 23.g. tio autem qui ex ad uerſo ſtabat videns quod ſic clamans expiraſſet,ait : Verè hic homo filius Dei erat. Lucas autem ſic : Videns autem Centurio quod factum erat, glorificauit Deum dicens : Verè hic homo iuſtus erat. Rectè autem dicunt,videns vel viſo , quia myſteria Dominicæ paſſionis, videntibus,id eſt,intelligentibus timorem incutiunt & ad glorificandum Deum inducunt. Vnde. *Iſaiæ.*19.c. Erit terra Iuda,id eſt,corpus Domini, Ægypto , id eſt , peccatoribus in pauorem. Et *Habac.*3.a. Domine audiui auditum tuum & timui,in medio duorum animalium,id eſt , duorum latronum. Cæci ergo ſunt & ſurdi qui ex lectione Dominicę paſſionis nec timorem concipiunt nec glorificationem: *Iſaiæ.*42.c. Surdi audite & cæci intuemini ad videndū: Quis cæcus niſi ſeruus meus, & quis ſurdus niſi ad quem niſi nuncium meum ? i Erant autem ibi mulieres multæ à longè quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilæa miniſtrantes ei.] *Marc.*15. *d.Luc.* 23.g. *Chryſoſt.* Diſcipuli fugerunt, iſtæ aſſuetunt & omnia conſiderauerunt qualiter clamauit , qualiter expirauit ,qualiter petræ ſciſſæ ſunt. *Iob* 19.c. Pelli meæ , id eſt mulieribus quæ exteriora miniſtrabant,conſumptis carnibus,id eſt,Apoſtolis fugientibus, adhæſit os meum , id eſt Chriſtus ſuſtentamentum Eccleſiæ,ſicut os carnis & pellis. Vnde *verſus.* Os Chriſtus , caro diſcipuli , pellis mulieres. Os remanet,caro diſparet,tu pellis adhæres. k Inter quas erat Maria Magdalenæ ,] De qua *Lucas* 7.f. Et *Marc. vlt.* l Et Maria Iacobi,] id eſt,mater Iacobi minoris , ſcilicet. m Et Ioſeph mater,& mater filiorum Zebedęi ,] ſcilicet. Iacobi & Ioannis. Moraliter autem illæ mulieres quæ Chriſtum ſunt ſecutæ & ei miniſtrabant, ſignificant Prælatos,qui in ſacra Scriptura mulieres dicuntur, quia matrum & nutricum ſpiritualium debent habere affectum & ſollicitudinem.1. *Theſſ.*2.c. Facti ſumus paruuli in medio veſtrûm tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Debent etiam miniſtri eſſe totius Eccleſiæ Dei.1. *Cor.*4 a. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti , & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Debent etiam ſequi Ieſum euntem ad paſſionem per imitationem & compaſſionem, *ſuprà.*4. Venite poſt me faciam vos fieri piſcatores hominum. Bene autem à Galilæa dicuntur ſecutæ, hoc eſt à rota,vel reuolutione, vel tranſmigratione,quia tales aſſumendi ſunt Prælati qui reuelatos oculus habent ad ſpiritualia contemplanda , & tranſmigrauerunt de veteri conuerſatione ad nouam , & mundi circuitus atq; pericula ſunt experti. *Eccleſiaſt.* 34. b. Vir in multis expertus cogitabit multa,& qui didicit multa enarrabit intellectū. Inter quas prima nominatur Maria Magdalenæ. Maria illuminata & illuminatrix & ſtella maris & amarum mare. Primum enim oportet eſſe illuminatos,deinde illuminatores. Primò doctos , poſtea doctores. Deinde oportet eſſe ſtellas maris,id eſt,in cælo fixos per amorem & deſiderium, & contemplationem,& per humilitatem paruos videri,longè à terra per contemptum terrenorum, lucidos per doctrinam , portum & patriam huius mundi venientibus & nauigantibus oſtendentes Deinde mare oportet eſſe Prælatos.i. congregationem aquarum,vt omnia fluenta gratiarum doctrinarum in ipſos fluant , & ipſi non redundent per ſuperbiam vel inanem gloriam: Sicut legitur *Eccleſiaſt.*1.b. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Omnia etiam flumina tentationum & tribulationum debent in ipſos intrare,ita tamen vt ipſi non redundent per impatientiam. Omnia flumina aliorum peccatorum debent intrare in ipſos per alueos confeſſionis,ita vt ipſi non redundent per contemptum & aſpernationem confitentium, Magdalena interpretatur magnifica,vel præmunita vel turrenſis defenſibilis , quæ omnia bene congruunt Prælatis. Debent enim eſſe magnifici,id eſt, magna facientes,non tantum magnidici , id eſt , magna dicentes. Debent etiam eſſe præmuniti.i. præ aliis muniti munitione virtutum. Debent etiam eſſe turrenſes.i. in turre ſpeculationis & prouiſionis & vitæ eminentia exiſtentes. *Iſa.* 40. b. Super montem excelſum aſcende tu qui euangelizas Siō. Secunda eſt Maria Iacobi & Ioſeph mater. Iacobus interpretatur luctator vel ſupplantator conſilij : Sic prælatus debet eſſe mater omnium luctantium , contra mundum, carnem,& diabolum , & ſupplantium eos , hoc eſt verè pœnitentium,qui cum carne luctantur ieiuniis,cum mundo eleemoſynis, cum diabolo orationibus. Et ſic ſupplantatur feſtinans,id eſt,diabolus.i. deiicitur & eius conſilium diſſipatur:

Moral.

Et a ecce velum templi ſciſſum eſt in b duas partes c à ſummo vſque deorſum. Et d terra mota eſt, e & petræ ſciſſæ ſút, & f monumenta aperta ſunt , & multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt. Et g exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem , & apparuerunt multis. h Centurio autem & qui cum eo erant cuſtodiētes Ieſum , viſo terræmotu & his quæ fiebant , timuerunt valde , dicentes : Verè filius Dei erat iſte. i Erant autem ibi mulieres multæ à longè , quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilæa miniſtrantes ei ; k Inter quas erat Maria Magdalenæ,& l Maria Iacobi,& m Ioſeph mater , & mater filiorum Zebedæi.

dissipatur: Sicut legitur 2. *Reg.* 17. e. Domini noto dissipatum est consilium Achirophel. Debet etiam Prælatos esse mater Ioseph, id est, omnium qui in seipsis spiritualibus dimensionibus crescunt, vel aliorum generatione, sicut sunt B doctores & prædicatores. Tertia fuit mater filiorum Zebedæi, qui interpretatur donatio, vel donatus, & significat claustrales, qui specialiter donati sunt Deo. Vnde de Leuitis dicitur *Nũ.* 8. e. Dono donati sunt mihi. Horum igitur omnium, pœnitentium, doctorum, prædicatorũ, & claustralium, debet esse mater Prælatus & eos souere & nutrire. Hoc etiam aduertendum est quòd Maria bis dicitur, vt duplex amaritudo insinuetur quæ debet esse in prælatis. Prima est amaritudo zeli: De qua *Psalm.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. Secunda est amaritudo compassionis. De qua 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non scandalizor? Similiter mater bis dicitur propter duplicem solicitudinem quam debent gerere de subditis, spiritualem, scilicet, & temporalem. Vel propter duplex officium, pariendi, scilicet, & educandi, quod debet esse in Prælatis. *Galat.* 4. c. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. 1. *Cor.* 3. a. Lac dedi vobis potum non escam. *a* Cùm serò autem factum esset venit quidam homo diues ab Arimathia] quæ Ramatha dicitur, 1. *Reg.* 1. e. *b* Nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu, hic accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu] quia nõ licebat deponere suspensos, sicut nec modo, nisi de licentia. Nota quod datũ fuit isti Ioseph qui erat nobilis, vt dicit. *Marc.* 15. d. vt deponeret Christum de cruce. Et ideo inoleuit consuetudo, vt noui milites habeant ius deponendi primum suspensum. Quia autem iste erat diues & bonus, non sunt damnandi diuites, quia non res in vitium sed malefacta cadunt. Dicitur *in Euangelio Nazaræorum*, quod Iudæi istum Ioseph in carcere posuerunt, alligantes eum ad columnam eo quod ita honorificè sepelisset eum: Et quod prius post resurrectionem apparuit ei in carcere quàm Mariæ Magdalenæ, & liberauit eum de carcere.

Marc. 15.d. Luc. 23.g. Ioan. 19.d.

De cons. dist. 1. c. consulto. Marc. 15.d.

Moralit. *Moraliter.* *Marc.* 15. g. dicit: Nobilis Decurio, id est, de curia. Quæ autem sit nobilitas, quæve diuitiæ eius, dicit *Lucas* 23. g. Qui erat decurio vir bonus & iustus qui non consenserat consilio & actibus eorum: Hic accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu. Corpus Iesu est Ecclesia, *Coloss.* 1. c. quæ pendet in cruce miseriæ & pœnitẽtiæ. Ioseph prælatus, qui debet esse crescens duobus modis, quos diximus, in se & in aliis. Et debet esse nobilis decurio, id est, nobilis, in decalogi intelligentia & obseruantia. Debet etiam esse diues auro cœlestis sapientiæ, & argento sacræ eloquentiæ & margaritis bonorum operum. Debet esse discipulus Iesu, id est, de schola eius mitis & humilis corde. Debet etiam esse ab Arimathia, quæ interpretatur vigilia donationis, id est, vigilans circa subditos sibi datos ad custodiam. Hic petiit corpus Iesu à Pilato, id est, à tyrannis Ecclesiam quam multis afflictionibus affligunt. Idem est ergo accedere ad Pilatum & petere corpus Iesu, quod ingredi ad Pharaonem, & dicere: Dimitte populum, vt sacrificet mihi in deserto. *c* Tunc Pilatus iussit reddi corpus.] Peiores sunt principes & tyranni nostri temporis quam Pilatus, quia ille iussit reddi corpus Iesu, isti autem incessanter affligunt Ecclesiam. *d* Et accepto corpore Ioseph posuit illud in monumento suo,] id est, præparato sibi, [nouo.] Hinc est quod corpus debet poni in pixide immediate quæ non sit ad alios vsus constituta. *f* Quod exciderat in petra.] *Isa.* 22. e. Excidisti memoriale in excelso, diligenter tibi in petra tabernaculum. *g* Et aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti & abiit.] *Thren.* 3. f. Lapsa est in lacum,

Exod. 5.a.

Cùm serò *a* autem factum esset venit quidam homo diues ab Arimathia *b* nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. *c* Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et *d* accepto corpore Ioseph, inuoluit illud in sindone munda, & *e* posuit illud in monumento suo nouo, quod *f* exciderat in petra. Et *g* aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti: & abiit. Erant *h* autem ibi Maria Magdalenæ, & altera Maria sedentes contra sepulchrum. *i* Altera autem die quæ est post Parasceuen, *k* conuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum dicentes. Domine *l* recordati sumus quia seductor ille dixit, *m* adhuc viuens, post tres dies resurgam. *n* Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis *o* Pilatus: Habetis custodiam, ite custodite sicut scitis. Illi *p* autem abeuntes, munierunt sepulchrum, *q* signantes lapidem cum custodibus.

id est, in limbum vita mea. Et anima lapsa dicitur, quia voluntariè ibi descendit. Posuerunt lapidem super me. De hoc sepulchro dicitur *Isa.* 11. e. Quem gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.

b Erant autem ibi Maria Magdalenæ, &c.] aspicientes vbi poneretur corpus Iesu. Propter hoc dicunt quidam quod tantum duæ Mariæ venerunt ad monumentum. Sed contra eos est consuetudo Ecclesiæ, quæ repræsentat tres in die Paschæ. Præterea *in Marco* habetur de tribus. Maria Magdalenæ, & Iacobi, & Salomæ. Potest autem dici quod in principio non fuerunt, nisi duæ sed in resurrectione fuerunt tres.

Marc. 16.a.

Moralit. *Moraliter*, autem insinuatur hic qualiter recipi debeat corpus Christi in Pascha. Per hoc autem quod posuit eum Ioseph in sindone munda, notatur quòd debet poni in munda conscientia. De qua sindone dicitur *Prouerb ult.* c. Sindonem fecit & vendidit & cingulum tradidit Chananæo. Netur autem hæc sindon cogitando, deliberando, consiliando orditur operando, texitur retractando & decorando. *e* Et posuit illud in monumento suo nouo,] id est, in corde innouato per pœnitentiam. *Ephes.* 4. f. Renouamini spiritu mentis vestræ. *f* Quod exciderat in petra,] id est, in Christo. *Isa.* 22 e. Excidisti memoriale in excelso diligenter in petra tabernaculum tibi. *Isa* 51. a. Attendite ad petram de qua excisi estis. Saxum autem magnum quod aduoluitur ad ostium monumenti, est magna pœnitentia quæ tenet in nobis Iesum per gratiam. *Isa.* 30. e. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem & non faciet vltra auolare à te doctorem tuum. Duæ Mariæ sunt duæ amaritudines pro irriguo inferiori & superiori. Vel pro malè gestis & bonis non factis. *i* Altera autem die quæ est post Parasceuen,] id est, post sextam feriam, id est in die sabbati. *K* Conuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum dicentes, Domine.] Nunc primum vocant Dominum. *l* Recordati sumus, quia seductor ille] Inuidia non patitur proprium nomen dicere, sed ille.

m Dixit, adhuc viuens, post tres dies resurgam.] Nota quod vocant eum seductorem. Tunc adimpletum est illud *Ierem.* 12. b. Facta est hæreditas mea quasi linea, secundum aliam literam, quæ sæuit in mortuis.

n Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, &c.] In hoc adimpletum est illud *Ierem.* 11. d. Eradamus eum de terra viuentium, &c.

o Ait illis Pilatus, habetis custodiam, ite custodite sicut scitis,] quasi dicat, nõ tractabo de hoc faciendo, vos si vultis hoc tractetis. *p* Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum signantes lapidem cum custodibus.] Sed nonne erat sabbatum? Potest dici quod non fuit opus seruile signare vel sigillare lapidem sicut nec sigillare literas. *q* Signantes lapidem] annulis suis. *Moraliter.* Attendenda sunt tria Moralit. diligenter quæ custodiæ Dominici corporis apposita sunt, scilicet, lapis de quo iam diximus, signaculum siue sigillũ cuius fractura ostendit Dominici corporis sublationem, tertio custodes. Et hoc in omni sepultura spirituali obseruat Ecclesia spiritualiter. Primum in Baptismo vbi est veteris hominis sepultura, vnde & interrogatur baptizandus vtrum abrenunciet diabolo & omnibus pompis eius. Lapis ad ostium monumenti est firmitas propositi de non relabendo. Secundò imprimitur sigillum i. character. Tertiò custodes, scilicet, patrini. Quod autem baptismus sit sepultura & dominicæ mortis figura, testatur Apostolus. *Ro.* 6. a. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Sic & in sepultura pœnitentiæ. In contritionem enim moritur vetus homo. Lapidis auolutio est firmũ propositum perseuerandi. Signaculum est confessio. Ratione

P 4 com

enim confessionis pœnitentia maximè est sacramentum, id est, sacrum signum. Custodes sunt Confessores & doctores per exhortationes & consilia sua. Sic etiam in sepultura religionis, prima traditione quam facit in manus abbatis, seipsum sepelit quasi monumentum ingrediens, obligatio autē voti est lapidis aduolutio ad ostiū monumēti, signaculū tōsuræ & habitus, custodea magister nouitiorū & abbas vel prior.

A Mark. 16. a. Luc. 24. a. Ioan. 20. a.

CAP. XXVIII.

a Vespere autē sabbati quæ lucescit in prima sabbati, b venit Maria Magdalenæ & altera Maria c videre sepulchrū. Et d ecce terræmotus factus est magnus, e Angelus enim Domini descendit f de cælo, & g accedens h reuoluit lapidē, i & sedebat super eū. k Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimēta eius sicut nix.

EXPOSITIO CAP. XXVIII.

Vespere autem sabbati, &cæt.] Hoc capitulum diuiditur in quatuor partes. In prima parte agitur de aduentu mulierum ad monumentum & apparitione Angeli qui misit eas ad Apostolos resurrectionem Domini nunciare. In secunda agitur de apparitione Domini ad mulieres iussum Angeli peragentes, ibi [Et exierunt cito de monumento.] In tertia agitur de fraudulentia principum sacerdotum, qui pretio dato corruperunt custodes vt dicerent Iesum furatum à discipulis ipsis dormientibus, ibi [Quæ cum abiissent, &c.] In quarta agitur de apparitione Domini ad vndecim discipulos in Galilæam, ibi [Vndecim autem discipuli abierunt.] Dicit ergo. a Vespere autem sabbati.] Nota quod postquam Dominus fuit sepultus sabbatum erat, & ideò non potuerunt eum mulieres inungere, sed stellis incipientibus apparere, quia tūc licebat eis operari, sicut econuerso, sexta feria stellis apparentibus nō licebat eos cibos amplius præparare. Stellis ergo apparentibus in sabbato præparauerunt se & vnguenta emerunt, sed quia nox erat distulerunt vsq; in mane. Dixit ergo, [Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati,] id est, in parte noctis sabbati, id est, in initio siue prima parte noctis Dominicæ. Vnde accipitur hic vespera nō pro prima parte noctis sed pro vltima. Prima autem sabbati secundum Hebræos dicitur dies Dominica, id est, prima dies post sabbatum, & secunda sabbati, & tertia sabbati, &c. b Venit maria Magdalenæ & altera Maria videre sepulchrum: [Et ecce terræmotus factus est magnus.] Similiter in crucifixione factus est. e Angelus enim Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem.] Ergo remouit eum à monumentu. *Augustinus*. Quia Angelus aduenit, obsequium suæ seruitutis quod Domino debebat impendit. i Et sedebat super eum] Ergo non erat intus sed extra. Contrarium tamen est in Marco. Responsio. Potest dici quod ibi erāt duo Angeli, vnus extra & alius intra. Vel potest de eodem angelo intelligi, sed Matthæus vocat hic monumentum ipsum sepulchrum, & sic patet quod sedebat extra: Marcus autem vocat monumentum totam illam cameram in qua erat sepulchrū, & sic sedebat Angelus intra monumentum. Sepulchrum enim Domini erat factum ad modum cameræ per excisionē in petra. In hoc autem quod sedebat Christū regnantē indicat. Sedere enim regnātis est. k Erat autē aspectus eius sicut fulgur & vestimenta eius sicut nix] candida. In quo significatur quod Dominus in cōmuni resurrectione terrorē incutiet reprobis, & blādus erit electis. Vnde *Ps.* 24. Dulcis & rectus Dominus. *Malach.* 3. a. Quis poterit cogitare diem aduētus eius, & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum.

△ Præ timore

Moralit. *Moraliter.* a Vespere autem sabbati, &c.] quando licebat primò operari, id est, in iuuentute. *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. *Prouer.* 22. a. Prouerbium est, adolescens iuxta viam suam, &c. b Venit Maria Magdalenæ & altera Maria,] id est, peccator habens dolorem pro commissis & omissis, vel pro stimulo duplici. c Videre sepulchrum,] id est, religionem. De hoc sepulchro dicitur. 4. *Reg.* 13. d. Quidam sepelientes hominem, viderunt latrunculos & proiecerunt in sepulchrum Elisei, & ad tactum ossium eius suscitatus est. Homo mortuus peccator, latrunculi dæmones, sepulchrum vero Elisei, id est, Dei nostri Saluatoris, id est, Christi est claustrum. Ossa Christi tangere, est fortia opera imitari vt quod ieiunauit quadraginta diebus, quod pauper fuit & huiusmodi. Sed quidam nolunt tangere ossa, sed carnem, dicentes contra abstinentiam, Dominus bene comedebat, quia potator vini dicebatur. Alij tanquam vestimenta dicentes: Dominus habuit plures tunicas. Sed videant quod nō legitur habuisse plures vestes nisi in passione & hoc ad illusionem. Tangat ergo peccator ossa si vult resuscitari. Et tunc stabit super pedes suos, id est, dominabitur affectibus conculcans. De hoc sepulchro etiam dicitur. 3. *Regum.* 13. g. de Addo facto Propheta. Cùm mortuus fuero inquit, sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est. Sic aliqui quando mortui sunt vel per infirmitatem vel per senectutem volunt intrare religionem. Sed nota quòd in hoc sepulchro multi suscitantur à phytonissis, vt dicitur de Samuele. 1. *Reg.* 28. b. Phyton vētriloquus vel Abyssus, & significat aliquos claustrales, qui largi sunt in epulis, qui etiam habent abyssum pecuniæ, per quæ suscitantur in prælationes. Quidam veniunt videre sicut exploratores quibus potest dici illud *Genes.* 42. c. quod dixit Ioseph fratribus suis. Per salutem Pharaonis exploratores estis. Alij autem veniunt videre vt intrent. Et hi boni sunt de quibus dic dicitur. *Ioan.* 1. f. Magister vbi habitas, veni & vide.

d Et ecce terræmotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo.] Hoc est postquam intrauit claustrum & videt quantitatem suorum peccatorum, & pœnarum quas meruerat pro illis, tunc mouetur cor eius, & hoc quia Angelus Domini, id est gratia descendit de cælo, *Iacob.* 1. c. Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, &c. Et hoc est quod dicit. *Psalm* 113. A facie Domini mota est terra. *Exod.* 19. c Totus mons, id est, cor hominis prius elatum per superbiam, cœpit fumigare, id est, resolui in compunctionem & lacrymas. *Psal.* 143. Tange montes & fumigabunt. *Ioan* 5. a. Angelus Domini descendebat in piscinam & mouebatur aqua.

g Et accedens reuoluit lapidem,] id est, duritiam claustri vt possit eam sustinere. Hoc facit gratia. *Iob* 28. a Lapidem caliginis, id est, duritiam claustri & vmbram mortis, quia tentatis de austeritate claustri videtur quod claustrum sit quasi mors, diuidit torrens, id est, gratia à populo peregrinante, id est, à claustralibus qui non reputant se habere hic manentem ciuitatem in gratia inebriat, vt non sentiant aliquam duritiam in claustro. *Psalm.* 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ.

i Et sedebat super eum.] Lassus sedet & quiescit, sic gratia facit hominem sedere & quiescere in duritia claustri. *Iob* 6. d. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

k Erat autem aspectus eius sicut fulgur & vestimenta eius sicut nix] candida. Tangit duplicem effectum gratiæ, quia mundat, quod notatur cum dicit [vestimenta eius, &c.] Item accendit, & inflammat. Vnde dicit, [Erat aspectus eius sicut fulgur.] Hic est spiritus duplex Elisei quem petiit fieri in se. 4 *Reg.* 2. b. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio, eius ecce munditia, in spiritu iudicij & spiritu ardoris, ecce inflammatio. *Isa.* 4. g. *Aliter.*

e Angelus enim Domini descendit de cælo.] Angelus prædicator, qui debet descendere per compassionem & corporalem visitationem ad peccatores qui sunt in mundo.

f De cælo,] id est, de altitudine contemplationis & sanctæ conuersationis. g Et accedens] ad monumentum, id est, peccatores per mansuetudinem & affabilitatem. *Eccle.* 4. a. Congregationi pauperum affabilem te facito. h Reuoluit lapidem,] id est, velamen Scripturæ & duritiam à cordibus peccatorum per consolationem & remissionem veniæ, & gloriæ. Deinde sedere super lapidem, id est, cum peccatoribus moram facere quousque plenius informentur in bono. k Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.] Debet enim prædicator luminositate scientiæ esse coruscans & ardore zeli flammeus, puritate autem conuersationis niueus. Item fulgor fulget, vrit, findit, & fœtet. Sic prædicator debet esse fulgens, vrens, findens, & fœtens. De doctrina fulgeat, exemplo vrat, discretione findat, sibi fœteat memoria peccatorum. Debet etiam habere vestitum niueum, id est, candidum per innocentiam, frigidum per continentiam. Et tunc fiet quod sequitur.

Præ timo-

A *a* Præ timore autem eius exterriti sunt custodes & facti sunt velut mortui.] Ecce quod terribi is malis. *b* Respondens autẽ Angelus dixit mulieribus, nolite timere vos] discretiuè. q. d. vos estote securæ non custodes. *d* Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, non est hic,] per præsentiam carnis.

Præ *a* timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. *b* Respondens autem Angelus dixit mulieribus: *c* Nolite timere vos: *d* scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quæritis: *e* non est hic: *f* surrexit enim, sicut dixit. *g* Venite & *h* videte *i* locum vbi positus erat Dominus. Et *k* citò euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam: ibi *l* eum videbitis, ecce prædixi vobis. Et *m* exierunt citò de monumẽto cũ *n* timore & *o* gaudio magno *p* currentes nunciare discipulis eius. Et *q* ecce Iesus occurrit illis, *r* dicens: Auete. Illæ autem accesserunt & *s* tenuerunt pedes eius, & *t* adorauerunt eum. Tunc *u* ait illis Iesus: Nolite timere. *x* Ite nunciate fratribus meis vt *y* eant in Galilæam, ibi *z* me videbunt. *a* Quæ cùm abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem & nunciauerunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et *b* congregati cum senioribus consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes:

f Surrexit enim sicut dixit.] *Hieron.* dicit, quod media nocte resurrexit. Quod probat duabus rationibus. Vna est, quia
Marc. 16.b. resurrectio significata
Luc. 24.a. est *Iudic.* 16.a. per Sansonem, qui tulit media
B nocte portas Gazæ, quæ Munita interpretatur, i. corpus Christi, quod fuit castrũ munitum contra diabolum, in supercilio montis portauit, i. in gloria Resurrectionis. Hoc etiam probat
Marc. 16.b. ex institutione Apo-
Luc. 24.a. stolorũ, qui instituerũt in primitiua Ecclesia Missam decantandã in Pascha media nocte, in signũ Resurrectionis Dñi, vnde & nos in sancto sabbato Paschæ in missa quæ tardè cantatur facimus memoriam de illa nocte, & in benedictione cerei. *Aug* autẽ dicit quòd surrexit diluculo. Quod probat, quia quadraginta horis fuit in sepulchro, in die Parasceue per quatuor horas & tota nocte sequenti, & die, ecce vigintiocto horæ, & tota nocte sabbati per duodecim horas, quæ cũ prædictis faciũt quadraginta. *Ps.* 56. Exurge gloria mea exurgam diluculo. *g* Venite & videte locum vbi positus erat Dominus.] De resurrectione Domini hoc aduertendũ est, quod nec visa est nec scita nisi ex post facto testimonio Angelorum vacuitate monumenti in signis linteaminum, tandem ipsius Domini testimonio confirmata, miraculis vero tribus glorificata. Primum fuit quod clauso monumento & integro signaculo exiuit. Secundum terrifica Angelorum apparitio. Tertium terræmotus. K Et citò euntes dicite discipulis eius quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, &c.] In monte Thabor eum viderunt qui est in Galilæa.

Moralit. *a* Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, &c.] Milites custodes Pilati sunt principes & tyranni. Omnes n. aduentũ boni prædicatoris terrẽtur, & fiunt velut mortui. *Ro.* 13.a. Vis non timere potestatẽ? Bonũ fac, &c. *b* Respondẽs autem angelus dixit mulieribus] i. pœnitentibus. *c* Nolite timere vos,] *Luc.* 12. d. Nolite timere pusillus grex. *d* Scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quæritis.] Crucifixum quærit, qui per pœnitentiã Iesum quærit, non purpuratũ, ve quidam. Contra quos *Bernar.* Nimis delicatus est miles qui vult gaudere cum mũdo & regnare cum Christo. Sic etiam debẽt prædicatores vel claustrales volẽtibus intrare claustrũ: Scio quia vos crucifixum quæritis. *Aug. in lib. 4. de symbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera? Quæritur à quibusdam, sed non inuenitur quia vbi non est quæritur. *Osee* 5.b. In gregibus suis & in armentis suis vadẽt ad quærendum Dominũ, & non inuenient. Quid mirum? Nõ est ipse custos porcorum vel boum. 1. *Cor.* 9. b. Nunquid de bobus cura est Deo? *Luc.* 24.a. dicit: Quid quæritis viuentem cum mortuis? id est, vitam in loco mortis s. in sepulchro: Quod potest referri ad illos qui in claustro quod est monumẽtum vel locus mortuorum, delicias mundi quærunt. Hoc enim in claustro quærere est vitam in morte quærere. *e* Non est hic, surrexit enim sicut dixit.] Hoc veraciter de multis claustralibus potest dici, quod surrexit Dominus & abiit & non est ibi, tamen locus & habitus est ibi. Et hoc est quod sequitur. *g* Venite] operando. *h* Et videte] intelligendo. *Psal* 118. A mandatis tuis intellexi. Et alibi. *Psal.* 111. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Vel. *g* Venite,] credendo. *h* Et videte] intelligendo. *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. *i* Locum vbi positus erat Dominus.] *Ioan.* 20.b. dicit, corpus autẽ Iesu non inuenerunt, sed tantũ sudarium & linteamina quæ erant signa quod ibi fuerat. Sic est in multis claustralibus, sudarium & linteamina i. habitum monachalem, qui est sudarium monachorũ, quia in eo sepeliuntur, & claustrum, i. locum ipsum qualem cunq; posses reperire, sed Iesum nõ reperies, quia surrexit non est hîc. 1. *Reg.* 19. c. Porro Dauid abiit & aufugit & saluatus est, tulit autem Michol statuam & posuit eam super lectum & pellem pilosam caprarum ad caput eius & operuit eam vestimentis, cùmque venissent nuncij Saul, inuentum est simulacrum super lectum & pelles caprarum. *k* Et citò euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam] i. in reuelationem pœnitentiæ vel æternæ gloriæ. Talis enim debet esse finis prædicationis. *l* Ibi eum videbitis sicut prædixit vobis.] Ibi n. Dominus reuelabitur. 1. *Cor.* 13. d. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Isa.* 60. a. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuũ. Similiter videtur in mõte Thabor in pœnitentia. *m* Et exierũt citò de monumento.] s. Maria Magdalenæ & altera Maria: Sic claustrales nõ debẽt esse prompti ad exeũdum de claustro quod est monumentum, sed ad vocem gratiæ vel prælati debent exire. *Cant.* 5. a. Vox dilecti mei pulsantis, &c. *n* Cum timore] ne eleuetur quãdo exhibetur ei honor. *o* Et gaudio] ne deprimatur per cõtemptum. Machabæi præliabantur prælia Domini cũ lætitia. Ecce duo molæ, timor & gaudiũ, de quibus *Deut.* 24. b. *Psalm.* 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. *p* Currentes nunciate discipulis] qui pigros significat qui torpent Pastius. *Prou.* 6. b. Vsquequo piger dormies. *Prouerb.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare nõ cesses. Si dixeris vires non suppetunt, qui inspector est cordis ipse intelligit, & saluatorem animæ tuæ nihil fallit. *q* Et ecce Iesus occurrit simul.] Occurrentes mutuò se vident. *Isa.* 64. b. Occurristi lætanti & facienti iustitiam. Facile potest currere cum quo via currit & cui illa occurrit. *Amos.* 6. d. Nunquid currere queunt in petris equi? [Dicens, auete,] Sic Booz ait messoribus, i. prædicatoribus qui colligunt frumentum Domini, Idest, animas sanctas. *s* Et tenuerunt pedes eius.] In quo notatur esse verus homo. *t* Et adorauerunt eum.] In quo ostenditur esse verus Deus, *suprà* 4. b. Dominum Deum tuum adorabis, &c. *Moraliter.* Pedes Domini sunt prædicatores, *Deuteron.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius Moralit.
accipient de doctrina eius. *Chrysost.* Vellet aliquis vestrûm esse secundum illas mulieres, potest nunc non solum pedes tenere, sed & manus & pedes. *u* Tunc ait illis Iesus, nolite timere.] *Prouerb. vlt.* d. Lex clementiæ in ore eius. *x* Ite nunciate fratribus meis.] De quibus *Psalm.* 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis. *y* Vt eant in Galilæam] quæ interpretatur transmigratio, scilicet, vt transeant de vitiis ad virtutes. Galilæa ergo est pœnitentia. *z* Ibi me videbunt.] Hoc est quod Dominus videtur in rubo ardente, scilicet, in pœnitentia. *Exod.* 3. a. *a* Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, &c.] Custodes boni Prælati, qui vidẽtes sanctitatem claustri nunciant in ciuitatem mundi, vt per exemplum suum reuocentur ab immunditiis suis. De hac ciuitatate *Nahum* 3. a. Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena. Sed nota quod nũciauerũt principibus sacerdotum, non turbis. Si enim nunciassent turbis, non diuertissent eos à veritate, & ipsi mansissent in bono vnde in principio non est prædicãdum magnatibus sed minoribus. *Ps.* 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Salices per superbiam erecti sunt, qui habẽt humorem temporalium & infructuositatem bonorum operum, qui sunt in fluxu deliciarum. *b* Et congregati cum senioribus consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes.] Supra emerunt veritatem ad perdendum, modò redimunt falsitatem ad perdendum: Nec dicitur pro quãto.

C

Dicite quia

a Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc *b* auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, *c* & securos vos faciemus. At illi *d* accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et *e* diuulgatum est verbũ istud apud Iudæos vsq; in hodiernũ diem. *f* Vndecim autem discipuli abierunt in *g* Galilæã in montem vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eum *h* adorauerunt, quidã *i* autẽ dubitauerunt. *k* Et accedens Iesus *l* locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in *m* cœlo & in terra. *n* Euntes ergo docete *o* omnes, *p* baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti: *q* docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et *r* ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.

Explicit Euangelium secundum Matthæum.

a Dicite quia discip. eius no. vene. & furati sunt eum nobis dorm. Si vellent furari, nondum custodito sepulchro hoc fecissent in prima nocte, quia tunc nullus assuit sepulchro. Quid autẽ volunt sudaria myrrhæ affixa, non solum iniuriã fecissent ei nudantes corpus, sed & periculo se nomisissent tardantes, quia glutenum tenax est myrrha. *Chrys.* Neque firmam mẽdacij habebat quod dicebant qualiter furarẽtur homines pauperes & idiotæ neque apparere audentes. *Chrys.* Ad minus consortientur quod non erat ibi corpus. *Moraliter*, per incuriam Prælatorum multoties furatur diabolus animas subditorum. *Esa.* 56. d. Dormientes & amantes somnia, 3. *Reg.* 3. c. Mortuus est filius mulieris huius nocte, dormiens quippe oppressit eum. Nota autem quod Dominum aliqui furantur, alij emunt, alij rapiunt violentia, alijs gratis datur. Furatur Dominum qui occultã pœnitentiam agit sub habitu sæculari & pulchritudine vestium. De hoc furto, 4. *Reg.* 11. a. Tollens autẽ Iosaba Ioas, furatus est eum. Ioas memoria Domini interpretatur, hic est Christus qui infixit in cordibus nostris memoriam Dei patris. Iosaba, securitas, & signat paupertatem, qua est præ... filius Dei patris. Illud pretiosissimũ furtum emunt qui aperte pœnitent. *Esa.* 55. a. Venite, emite absque argento vinum & lac, i. Christum & regnum cælorum, absq; vlla cõmutatione, quia incomparabile est præmium gloriæ pretio pecuniæ. Violenti rapiunt, qui inæstimabiles faciunt pecunias. Hi signantur per Iacob qui luctatus est cũ Angelo, & noluit eo dimittere antequam habuisset benedictionem. *Gen.* 32. *Sup.* 11. b. A diebus Ioannis Baptistæ regnum cælorũ vim patitur & violenti rapiunt illud. Datur pusillis gratis, qui moriuntur post baptismum qui nunquã aliquid meruerunt. *Luc.* 12. d. Nolite timere pusillus grex, complacuit enim patri vestro dare vobis regnum. *b* Et si hoc aud. fue. præsi. nos suade. ei ne quicquam à vobis exigat. *c* Et secu. vos facie.] quia eritis absq; periculo. *d* At il acce. pecu. fe. ce. sicut erant edocti. *Chrys.* Non mireris si pecuniæ milites superauerunt quæ apud discipulum tantam ostenderunt ... *Eccle.* 10. b. Pecuniæ obediunt omnia. *Eccl.* 10. b. Nihil iniquius quam amare pecuniam. *Moraliter.* Sicut dona fecerunt illos custodes à veritate obmutescere, sic pluries de prædicatoribus accidit. Quod signatũ est *Dan. vlt.* e. quod Daniel posuit adipem & pilos in ore draconis, & sic eum occidit. Os draconis, os prædicatoris qui flatu suo debet omnes accendere. In ore cuius aliquando ponitur adeps, id est, possessionum dilatatio ... qui renascuntur sunt redditus annui, & sic mutus fit à prædicatione. Pix tenax est pecunia, quæ adhæret super omnia. Tales non possunt sonare sicut nec chordæ vnctæ. *e* Et diuulgatum est verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem.] Adhuc modo dicunt Iudæi quod discipuli furati sunt Dominum, & dixerunt eum resurrexisse à mortuis. *Ierem.* 5. Apprehenderunt me ... & ... luctuque tenerunt. *f* Vndecim autem discipuli abierunt de Ierusalem. *g* In Galilæam in montem vbi constituerat illis Iesus, & videntes eum viuum *h* adorauerunt. *Eccl.* 35. c. Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur.

Moraliter. *f* Vndecim autem discipuli, &c. Vndenarius numerus est transgressionis & imperfectionis. Transgressionis, quia denarium transit. Imperfectionis, quia ad duodenarium numerum non peruenit. Per quod duo notantur, scilicet, commissio & omissio, quæ sunt in discipulis Domini, i. in Prælatis & Doctoribus. *Esdr.* 8. a. Manus principum & magistratuum in hac transgressione prima fuit. Et tamen ipsi laborant vt videant Christum in monte cũm pondum abierint in Galilæam ... migrationem, ideo non vident eum gloriosum, sed sicut Aegyptij paruulum & profugum. *Supra* 2. c. Claustrales in Galilæa transmigrauerunt de mundo non tamen ... reditum. Ascendant igitur in montem contemplationis & videbunt Dominum gloriosum. *i* Quidam autem dubitauerunt,] putantes eum esse spiritum quem videbant, vt dicit *Luc.* 24. f. Vel sicut alij putabant phantasma esse, quia ambulabat super aquas, *sup.* 14. c. Nota autem quòd est dubitatio tarditatis, sic Thomas dubitauit. *Ioan.* 20. f. Thomas qui dicitur Dydimus. Item admirationis, sic omnes. *Luc. vlt.* f. illis autem non credentibus & admirantibus præ gaudio. Itẽ ratiocinationis, sic Maria, *Luc.* 1. d. quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. Item erroris, sic Iudæi. *Ioan.* 10. c. Si tu es Christus dic nobis palam. Item pietatis, sic Ioannes Baptista, *sup.* 11. a. Tu es qui venturus es, an alium expectamus. *k* Et accedens Iesus, &c.] Non solum corporaliter sed magis spiritualiter. *Gen.* 27. d. Accede ad me & da mihi osculum. *Iac.* 4. a. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. *l* Locutus est eis di. da. est mi. om. pot. &c.] *Ioan.* 16. c. Omnia quæcunque habet pater mea sunt, *sup.* 11. d. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Quare non dicit omnis sapientia vel charitas? Nunquid melior est potestas quam charitas? Non: Sed de illa magis dubitant. *Sap.* 12. c. Subest tibi cum volueris posse. *m* In cœlo & in ter. &c.] *Chrys.* Cur non dicit, & in inferno? Quia planum erat. *Phil.* 2. b. Vt in nomine Iesu omne genu flect. &c. *Apoc.* 1. d. Qui habet claues mortis & inferni. *n* Euntes er. do. om. gen. Reuocat hoc quod *sup.* 10. a. præcepit: In viam gentium ne abieritis. Dicit ergo, [Euntes ergo docete:] Contra ignauos qui officium prædicationis assumunt. Quid docebunt? Non computate in annos, sed *o* Omnes gentes] contra acceptores personarum. *p* Baptizantes eos in nomine patris, &c.] Hic datur forma baptizãdi. *q* Docentes eos ser. omnia quæcun. manda. vo.] Omnia dicit, fidem, spem, & charitatem. *Ioan.* 14. c. Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui me diligit. *Leuit.* 18. a. Facietis iudicia mea & præcepta seruabitis. *r* Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus.] *Chrys.* Quia magna iniunxerat confortans ait: Et ecce ego vobiscum sum. *Isa.* 7. c. Ecce virgo concipiet & pariet, &c. *Prouer.* 8. d. Deliciæ meæ sunt esse cum filijs hominum. *Chrys.* Moysi dicit Dominus: Ego ero tecum. *Exod.* 3. c. Et Ieremiæ: Ego sum tecum. *Ier.* 1. b. ... similiter 2. c. Illi ad vnam gentem missi sunt, & tamen multoties recusabant, nihil tale loquuntur transmissi in orbem terrarum. Nonne vna tunica induti & calceati circumeunt & omnes superati sunt? Vsque ad consummationem sæculi.] Non dicit, vsque ad finem vitæ, sed vsque ad consummationem sæculi, in quo omnes sequaces eorum connumerat. *Chrys.* Rememorat eis consummationem, ne præsentia solum inspiciant quæ simul cum præsenti vita dissoluuntur, siue tristia siue iucunda, sed futura bona sine fallacia mensura. Non meminit Iudæorum, non improperauit Petro negationem, nec cæteris. *Leuit.* 19. d. Non memor eris iniuriæ ciuium tuorum. *Gen. vlt.* e. Pater tuus antequam moreretur, præcepit nobis, vt hæc tibi verba illius diceremus: Obsecro vt obliuiscaris scelerum fratrum tuorum & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te.

Decem Christi apparitiones.
- Prima Mariæ Magdalenæ, *Ioan.* 20. c.
- Secunda eidem cum alia, *hic vlt.* b.
- Tertia Petro, *Luc. vlt.*
- Quarta duobus discipulis euntibus in Emaus, *Luc. vlt.* e.
- Quinta ipsis reuersis in Ierusalem. *Luc. vlt.* f. & decem Apostolis absente Thoma, *Ioan.* 20. e. Hæ quinque apparitiones fuerunt in die resurrectionis.
- Sexta post octo dies in Ierusalem omnibus Apostolis præsente Thoma, *Ioan.* 20. f.
- Septima ad mare Tyberiadis, *Ioan.* 21. b.
- Octaua omnibus vndecim in Galilæa. *hic vlt.* d.
- Nona in cœnaculo ipsis cœnantibus. *Marc. vlt.* c.
- Decima in monte Oliueti, *Act.* 1. a.

Explicit Postilla Domini Hugonis Cardinalis super Matthæum.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS, & Domini, Domini Hugonis, &c. Cardinalis.

In Postillam super Marcum Prologus.

Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. *Isa.* 10.f. Ad literam, quia quæ Matthæus profusius dicit iste colligit in sūma. Allegoricè: Itē hæc consummatio est filius Dei, qui abbreuiatus in carne consummauit Scripturas in sua Passione dicēdo: Consummatum est, *Ioan.* 19.f. Inundauit iustitiam in Resurrectione, & quando sanctos Patres eduxit in sanguine testamenti, vt dicit *Zachar.* 9.c. Alibi: Eripuit à seruiture. Ad huiusmodi similitudinem liber iste qui de eo scriptus est consummatio abbreuiata dicitur. Agit igitur de eius incarnatione, licet perpauca, quod patet, quia dicitur *in Prologo*: Non solum verbum carnem factum esse, &c. Latius tamē de Passione & Resurrectione. Huius libri abbreuiatio designata est, *Dan.* 9.f. vbi dicitur: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & supple septuaginta hebdomades super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas & adducatur iustitia sempiterna. In qua auctoritate breuiter notatur continētia huius libri & diuisio. Septuaginta hebdomades, septem, vt ita dicam propter denominationes sunt, duo septenarij super populum, & duo super vrbem, & sic tertio sequitur finis in Passione Christi. Habet itaq; tres partes liber iste. In prima ponit quatuordecim beneficia siue miracula vsque ad decimum capitulum, & hæc per modum abbreuiationis breuiter pertransit vsq; ad tricesimum annum Christi, & hoc super populum, quia pertinent ad confirmationem propter Deum. In secunda parte ponuntur quatuordecim ad institutionem ciuitatis Ierusalem pertinentia, & hoc à decimo capitulo vsq; ad quindecimum. Hi sunt duo septenarij super vrbē. In tertia parte agitur de Passione Christi & resurrectione. In quorum primo, scilicet, Passione consummatur præuaricatio in Iudæis reprobis, & peccatum finem accepit in electis. In secundo, scilicet, in Resurrectione adducit iustitiam sempiternam. Causa efficiens est ipse Marcus, vel gratia Dei, vel rogatus discipulorum Petri, ad quorum petitionem scripsit Euangelium, quod & Petrus confirmauit. Vnde *in secundo libro Ecclesiasticæ historiæ*, Petrus vt per Spiritum sanctum religiosè spoliatum se comperit, furto delectatus est, fidem eorum per hoc deuotionēmq; considerās factúmq; cōfirmauit & in perpetuam legendā scripturam Ecclesiis tradidit. Sic dicit *Clemens in 6. disputationem lib.* Causa materialis est Christus & opera eius. Causa formalis, modus agēdi, multos enim est in sētētiis, sed paucus in verbis. Causa finalis assumitur *Ioan.* 20.g vbi dicitur: Hæc autem scripta sūt vt credatis, & vt credendo vitā habeatis.

Explicit Prologus Auctoris.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS, & Domini, Domini Hugonis, &c. Cardinalis.

Prologi Sancti Hieronymi in Euang. secundum Marcum

EXPOSITIO.

Marcus Euangelista Dei, &c.] Huic autem operi præmittitur Prologus, qui diuiditur in quinq; partes. In prima parte commendatur auctoritas. In secunda locus ostenditur vbi scripsit, ibi [In Italia, &c.] In tertia, quomodo scripsit, ibi [Ostēdēs in eo, &c.] In quarta, qua de causa, [Denique cum perfecti Euangelij, &c.] In quinta redit ad commendationem auctoritatis, ibi [Deniq; amputasse, &c.] In prima parte commendatur à quinque. Primò, à dignitate, ibi [Euangelista.] Secundò, à professione, ibi [Et Petri in baptismate filius.] Vnde 1. *Pet. vlt.* d. Salutat vos Marcus filius meus. Tertiò, à statu ante fidē, ibi, [Sacerdotium in Israel.] Quartò, à genere, ibi [Secūdùm carnē Leuita.] Quintò, à fide, ibi [Conuersus ad fidē Christi.] Et notandū quòd hic procedit secūdùm ordinē artificialem, in quo magis dignum præponitur minus digno. E conuerso secundum ordinem naturalem, &c. Dicit ergo. *a* Marcus] quod interpretatur excelsus mandato. Et est commendatio à nomine. *b* Euangelista Dei] à dignitate officij in fide. *c* Electus] nō se ingerens. *Heb.* 5. a. Nemo sibi assumat, &c. *d* Et Petri in baptismate filius] à professione. 1. *Pet.* 5. d. Salutat vos Marcus. *e* Discipulus] ab auctoritate magistri. *g* Sacerdotium in Israel agens] à dignitate prioris officij vel ab ordine. *g* Secundùm carnem Leuita.] Hoc à genere, quia Leuiticus fuit. *h* Conuersus] à fidei professione. *i* Euangelium] ab officio ministerij. *k* In Italia] Ecce secunda pars, quæ ostendit vbi scripsit, Græcè, secundùm quosdam, cuius signū est, quia diuersas habet trāslationes. *l* Ostendens in eo.] Ecce tertia pars. *m* Quid & generi suo deberet & Christo.] Quid generi suo s. reuerentiam, quia ab Isaia incipit *inf.* 1. Supple quod ex genere debeat Christo, hoc s. Euangeliū scribere, & eius vtramq; naturam aperire, credentibus, Vel generi, i. Prophetis, quorū prophetias debet exponere & aliis prædicare. *n* Nam initiū] quod propriè est tituli & incipit ibi [Initiū, &c. Principij] quod propriè est nationis, & incipit ibi. [Fuit Ioannes.] Vnde sic exponendum est. [Initium principij] i. initiale præmissum principio. Et loquitur metaphoricè: Sicut semen quādiu latet sub terra dicitur initiū, quādo emergit principiū, quādo per articulos distinguitur exordiū. Vel per Endiadim [Initiū principij] i. initiale principiū vel principale initiū. Vel, [Initiū principij] quia ad confirmādū principiū narrationis sunt prophetiæ præmissæ summa expositionis. Et hoc, [Initium principij in voce propheticæ exclamationis instituens] i. à testimoniis prophetarum incipiens, quibus tāquā præconibus conuenit clamare quasi in modum tubæ. *o* Ordinem Leuiticæ electionis] i. dignitatē tribus Leuiticæ in ministerium suum à Deo electæ. Vel] Ordinem Leuiticæ electionis] i. electæ, Leuitici ordinis, de quo ordine, sc. Prophetæ electi sunt, & præcursor Domini. *p* Ostēdit] hoc ipso. *q* Vt prædicans prædestinatum Ioan. fil. Zach.] i. sola Dei gratia creatum, sicut prædestinatio est ex sola Dei gratia. *r* In voce contra vsum & legem naturæ, quia vterq; parentum processit in diebus suis, *Luc.* 1. a. *s* Angeli] Gabrielis sc. *t* Annunciantis emissum] i. edictum vel promissum. Angeli dico annunciantis, quia eius natiuitas vel promissio prænunciata est ab angelo. Et hæc eadem per duas prophetias ostenditur s. Ecce ego mitto. Et vox clamantis in deserto. *u* Non solum verbum carnem factum] hoc, scil. Et respicit hoc quod sequitur, sc. *x* Sed & corpus Domini] materiale, quod de virgine sumpsit & in virgine. *y* In omnia] sc. charismata i. omni charismate Spiritus sancti repletum. *Coloss.* 2. b. In quo inhabitat plenitudo Diuinitatis corporaliter. De cuius plenitudine omnes accepimus, *Ioan.* 1. b. *z* Per verbum,] id est, filium hominis assumptio, initium qui est [verbum diuinæ vocis,] id est, Ioannis, qui est vox diuina. Christus enim verbum etiam vocis, Ioannes vox verbi, id est, declarans verbum. Vel. *x* Corpus Domini,] scil. mysticum, vnde intelligi debet Christi vel Ecclesiæ animatum & etiam non animatum, quia Ecclesia per filium incarnatum omni munere Spiritus sancti est repleta, in singula habens singula & non omnia. Et hoc est per verbum Dei, &c. id est, per verbum Ioannes. Vel, *z* Per verbum diuinæ vocis] Christi. *Matth.* 3. b. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Per hanc enim animatum corpus spirituale Domini, id est, mysticum, ad hoc vt sit idoneum ad percipiādum omnia charismata Spiritus sancti. Vel. *q* Vt prædicans] ostendit i. vt Marcus prædicans Ioannem prædestinatum filium Zachariæ. *r* In voce Angeli] i. in nomine Angeli, [emissum] ad prædicandum. *Malach. cap.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum. Ostendens, [non solùm verbum carnem factum,] id est, nō solùm

Malach. 3.a. Isa. 40.a.

INCIPIT PROLOGVS S. HIERONYMI, *In Euangelium secundum Marcum.*

Marcus *b* Euangelista Dei *c* electus & *d* Petri in baptismate filius atque *in* diuino sermone *e* discipulus, *f* sacerdotium in Israël agens, secundùm *g* carnem Leuita, *h* conuersus ad fidem Christi *i* Euangelium in *k* Italia scripsit, *l* ostendens in eo *m* quid & generi suo deberet & Christo. *n* Nam initium principij in voce propheticæ exclamationis, instituens, *o* ordinem Leuiticæ electionis *p* ostendit, vt *q* prædicans prædestinatum Ioānem filium Zachariæ in *r* voce *s* Angeli *t* annunciātis emissū. *u* Non solùm verbū carnem factū, *x* sed & corpus Domini in *y* omnia *z* per verbū

diuinam na-

a diuinæ vocis *b* animatum *c* initio Euangelicæ prædicationis ostenderet, vt *d* qui hæc † legens sciret *e* cui *f* initium carnis in *g* Domino, & *h* Iesu aduenientis habitaculum *i* caro *k* deberet agnoscere, *l* atq; in se *m* verbum vocis quod in *n* consonantibus perdiderat *o* inueniret. *p* Denique cùm perfecti Euangelij opus *q* intrasset, à baptismo Domini prædicare Deum inchoans, non laborauit *r* natiuitatem carnis *s* quam in prioribus viderat dicere, sed totius exprimens *t* expositionem deserti, *u* ieiunium numeri, *x* tentationem diaboli, *y* congregationem bestiarum & ministerium protulit *z* Angelorum, vt *a* instituens nos *b* ad intelligendum *c* singula in breui compingens, ne auctoritatem factæ rei demeret, *d* & perficiendi operis plenitudinem *e* non negaret. *f* Denique *g* amputasse sibi *h* post fidem *i* pollicem dicitur, vt sacerdotio reprobus haberetur, *k* sed tantùm consentiens fidei prædestinata potuit electio, vt *l* nec sic in opere *m* verbi perderet, quod priùs *n* meruerat in *o* genere. *p* Nam Alexãdriæ Episcopus fuit. *q* Cuius per singula *r* opus fuit scire

† al. legeret.

diuina naturam. [Sed & corpus Domini,] id est, humanam naturam. [Per verbum diuinæ vocis,] id est, per prædicationem Ioannis. Verbum dico animatum in anima, quia Ioannes nulli pepercit, nec militi, nec Herodi, nec sacerdotibus. *a* Diuinæ vocis.] *Interlin.* id est, Ioannis, qui fuit vox Verbi.

b Animatum.] *Interlin.* id est, charismatum donis impletum.

c Initio Euangelicæ prædicationis ostenderet.] Ferè in initio quia præmisso de Præcursore, statim subdit de mediatore.

d Vt qui, id est, quicunque [hæc legens] supple esset, vel [legeret sciret,] scilicet, quis esset ille.

e Cui.] *Interl.* scilicet, Ioanni.

f Initium carnis.] *Interlin.* id est, principium carnis.

g In Domino] in virtute Domini & operatione, quia etsi omnes habeant initium carnis à Domino, specialiter tamen Ioannes, qui contra vsum & legem naturæ miraculosè conceptus est. Et hoc consonat ei quod dictum est suprà. Prædestinatum Ioannem. Vel, [In Domino,] id est, ad honorem Domini, vt adhuc existens in vtero testimonium perhibuit cum de aduentu matris eius exultauit. *Luc.* 1. d. Vel hoc dicitur de Ioanne, quia sanctificatus fuit de vtero.

h Et Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere.] Hoc multipliciter exponitur. Secundùm *Interlin.* recipere. Vt qui hæc legeret, sciret quod.

i Caro,] id est, homo [deberet agnoscere] se esse habitaculum Iesu aduenientis per gratiam.

k Atque in se verbum vocis,] id est, Christum Dei filium.

n Quod in consonantibus perdiderat inueniret] quia eo ipso quod aduenient inhabitauit carnem, potuit caro, id est, quilibet iustus agnoscere se esse habitaculum eius. Vnde, 1. *Cor.* 3. d. Templum Dei sanctum est. Vel aduenient per vnionem Deitatis ad humanitatem, quia per hoc quod Deus fuit, miraculosè initium conceptionis, caro, id est, homo posset agnoscere quod & ipse Iesus conciperetur, etsi caro inueniret verbum, id est, Dei filium, vocis, id quod secutum est vocem, id est, Ioannem. [Quod] scilicet, verbum [perdiderat in consonantibus,] id est, in primis parentibus peccato consentientibus. Vel.

i Caro,] id est, Ioannes ostendit habitaculum per gratiam. [Et] sic [inueniret in se,] scilicet, Ioanne nato. [Verbum vocis] in Zacharia patre suo, cui cum natus est Ioannes, loquela reddita est. [Quod verbum,] id est, loquelam [perdiderat] Zacharias, vel Ioannes in Zacharia [in consonantibus] quas proferre nõ poterat, sine quibus non est verbum. Muti enim etsi vocales possint proferre, non tamen consonantes. Vel, [Caro,] id est, carnalis intelligentia legis, vel carnalis intelligens legem. [Deberet agnoscere] se esse habitaculum Christi spiritualiter, id est, in eius aduentu fuit hoc declaratum. [Et sic inueniret verbum vocis,] id est, Christum Dei filium. [Quod in consonantibus perdiderat,] id est, quod significatum fuit in amissione consonantis, id est, vocis Zachariæ. Inueniret, inquam, quod facit in paucis credentibus in exitu gratiæ, quod significatum est in hoc quod in ortu Ioannis vox reddita est Zachariæ.

K Deberent agnoscere. *Interlin.* id est, præparare se.

l In se.] *Interlin.* Zacharia.

m Verbum vocis.] *Interlin.* id est, Ioannis, imò.

n Quod in consonantibus perdiderat] consentiendo diabolo. *o* Inueniret.] *Interlin.* id est, recuperaret in Christo. *p* Denique, &c] Ostendit vsquehuc vbi & quomodo scripsit. Hic ostendit qua de causa. Et est tertia pars [Deniq; cum perfecti Euangelij opus] Matthæi, vel quo ad affectum. *q* Intrasset,] id est, inchoasset ab ipso Ioanne qui fuit à Domino. Vel, [Deniq;] id est, post baptismum Ioannis. Et sic planum quod sequitur. *r* Natiuitatem carnis,] id est, Christi secundùm carnem. *s* Quam in prioribus viderat,] scilicet, in Matthæo, & in multis aliis qui scripserũt Euangelia, quæ fortè auctoritatem habuerunt sed indiscretionem habuerunt. *t* Expositionem deserti] historiam.

u Ieiunium numeri.] Hypallage, id est, numerum ieiunij, vel pensandum ex numero, qui numerus magnum continet mysterium, scilicet, sacratum. *x* Tentationem diaboli.] *Matt.* 4. a. *y* Congregationem bestiarũ] quæ in deserto venerunt ad Christum, & tamen expressè non legitur. *z* Angelorum] victo tentatore Christo ministrãtium. *Matth.* 4. b. Et *Psalm.* 90. Angelis suis mandauit de te, &c.

a Vt instruens nos.] Athypophora est, q. d. quis, cur dicta à *Matth.* præterit? Et respondet, vt si omnia dimitteret, videretur modo detrahere, si autem sua propria non apponeret, perfectum vel plenum opus non esset. *b* Ad intelligendum] Euangelium Matthæi. *c* Singula in breui compingens, ne auctoritatem factæ rei demeret] ea, scilicet, penitus destituendo. *d* Et perficiendi operis plenitudinem,] id est, præmissi ab eo suppleret. *e* Non negaret] propria addendo. *f* Denique.] Quinta pars vbi redit ad commendationem auctoris *Hieronymus*. Et commendat eum præcipuè in humilitate dicens: [Denique.] Vt demum ostendat humilitatem, narrat quod sequitur. *g* Amputasse sibi. &c.] Hoc ex humilitate & timore, considerans gradus altitudinem & casus grauitatem, vnde dictus est in cælo bodactilus amputasse. Simile dicit *Paschasius* in libro qui dicitur Paradisus, de Antonio Anachoreta, quem cum vellent quidam ciues vi rapere vt facerent ipsum Episcopum suum, cum ille videret, sibi non pepercit, sed cunctis videntibus aurem sibi sinistram ferro secuit, dicens: Iubet lex diuina nullum aure præcisa optare fieri sacerdotem. Qui cum Timotheo Episcopo ista dixissent, respondit ille, à Iudæis lex ista seruetur, ego autem si dederitis mihi aliquem truncatum naribus, sed moribus probum, non eum Episcopum constituere dubitabo. Hoc audito redibant ad Antonium post preces non acquiescens, vim ei inferre tentantes: Quibus iurans ille respondit, si me vlterius cogere volueritis, & linguam meam, quia propter illam mihi molesti estis abscindam, & reliquerunt eum. *h* Post fidem,] id est, conuersus ad fidem. *i* Pollicem] Videtur quod peccauit, [vt sacerdotio reprobus haberetur] quia secundum canones non promouentur ad sacros ordines mutilati. Sed contra. Iste postea fuit Episcopus Alexandriæ, vt statim patet in litera. Responsio, quia fortè nõ fuit læsio enormis, & sic fuit cum ipso dispensatum, & potuit fieri propter deuotionem populi: Et tunc aliquid licuit quod modò non liceret, erat enim suauiter lactanda & blandienda adhuc tenera & recens Ecclesia. Contra *Leuit.* 21. d. Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis non accedat offerre hostiam, &c. Responsio. Hoc fuit cæremoniale, vnde benè potuit dispensari cum isto.

K Sed tantùm consentiens fidei prædestinata potuit electio.] Hoc facit, quia tantum potuit, &c.

l Vt nec sic in opere.] *Interlin.* id est, in ministerio.

m Verbi] prædicandi.

n Meruerat,] scilicet, vt esset Sacerdos.

o In genere,] id est, ei congruebat.

p Nam Alexandriæ Episcopus fuit,] scilicet, primus.

q Cuius per singula dicta, id est, singulorum dictorum intelligere veritatem.

r Opus,] id est, propositum.

s Scire] dona, [Euangelij in se.] Et sic dicta est nomẽ. Vel, [Dicta] i. intelligentia, & sic habet vim participij. Est ergo sensus: Eusu-

ſeoſus eſt. *a* Euangelij in ſe dicta diſponere] i. ſimpliciter ea mores inſorioare ſuos. *b* In ſe] i. in vita ſua legis ſimpliciter intellectæ. *c* Et diſciplinam in ſe legis agnoſcere, id eſt obſeruare. *d* Et diuinam in carne, Domini intelligere naturã] id eſt, intelligere & credere duas naturas in Chriſto. *e* Quæ in nos,] ſtudium eius fuit hæc omnia ſcire, [quæ & in nos, &c.] in eum, vt prius faciamus opera bona quàm doceamus. *f* Volomus,] id eſt velle debemus, [agnoſci] ab aliis per
1.Cor.3. b. nos, vt qui audit, dicat veni. *g* Habentes mercedem,] ſi alıis prædicauerimus libenter. 1. Cor.9.c. Si autem volens hoc ago mercedẽ habeo. Hæc merces eſt aureola, quæ prædicatori debetur. *h* Exhortationis] id eſt, miniſterij & laboris quem exercemus exhortando, curæ ſcilicet non curationis, quia ſolus Dominus dat gratiam curando. *i* Quoniam qui plantat] id eſt, prædicat. *k* Et qui rigat] id eſt baptizat. *l* Vnum ſunt] id eſt in hoc indifferentes, quia neuter gratiam præſtat, ſed vterque miniſtrat. *m* Qui autem incrementum præſtat,] gratiæ in præſenti & gloriæ in futuro. [Deus eſt.] *Hieronymus in iſta Gloſſ.* Marcum penè intactum, &c. ponit canones Euangeliorum. De hoc *Iſidorus ſexto Etymologiarum.* Ammonius Alexandriæ Epiſcopus primus excogitauit, quem poſtea Euſebius Cæſarienſis ſecutus plenius explanauit. Eſt autem canon regularis collectio, quibus communiter omnes vel aliqui Euangeliſtarum conueniunt, proprium ſingulorum minus propriè dicitur canon, quia canon eſt regularis collectio capitulorum. Secundò dicitur propriè plurium in aliquo conuenientia. Sic autem ordinantur canones. Primus eſt in quo quattuor conueniunt, ſcilicet Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In ſecundo tres, ſcilic. Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In ſexto duo, ſcilicet Matthæus, Marcus. In ſeptimo duo, Matthæus, Ioannes. In octauo duo, Marcus, & Lucas. In nono duo, Lucas, & Ioannes. In decimo quilibet ſolus. Marcus, Lucas, Ioannes, nullum ternarium faciunt. Marcus & Ioannes nullum binarium. Vnde

Verſus.

Eſt quatuor primus, primis tribus alter opime
Marce tribus terno, Luca canone ſede quaterno.
Quinto vir mugit, ſexto vir canone rugit.
Septimus eſt vir, auis. octauus bos leo mauis.
Bos volat in nono. decimo ſua cuique repono.

Explicit expoſitio Prologi Sancti Hieronymi.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS & Domini, Domini Hugonis, &c. Cardinalis.

Poſtilla ſuper Euangelium ſecundum Marcum incipit.

EXPOSITIO.

INITIVM Euangelij, &c.] Diuiditur hoc capitulum in duas partes. Prima pars agit de præcurſore Chriſti. Secunda de Chriſto. In prima parte commendatur Ioannes per prophetiam de eo prænunciatam: Secundò per opera, ibi [Fuit Ioannes, &c.] Tertiò per victum & veſtitum, ibi [Et erat Ioannes.] Quartò per humilitatem ſuæ profeſsionis, ibi [Venit fortior.] Marcus in hoc libro vt operi ſuo gratiam præberet & auctoritatẽ, præmittit teſtimonia prophetarum quod illa doctrina Euangelica non eſt vana. *n* Initium Euangelij] id eſt, conſecratio vel confirmatio. *Exod.*29.b. Poſtquam initiaueris, &c.
o Euangelij.] Euangelium bona annunciatio dicitur, quod

a euãgelij in ſe *b* dicta diſponere, *c* & diſciplinam in ſe legis agnoſcere, *d* & diuinam in carne Domini intelligere naturam. *e* Quæ in nos primum oportet requiri, de hinc inquiſita *f* volumus agnoſci, *g* habẽtes mercedẽ *h* exhortationis, *i* quoniam qui plantat *k* & qui rigat *l* vnũ ſunt, qui *m* autẽ incrementum præſtat, Deus eſt.

Explicit Prologus.

INCIPIT EVANGElium ſecundum Marcum.

CAP. I.

n INitium *o* Euangelij *p* Ieſu Chriſti *q* filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia *r* Propheta. Ecce *s* mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui *t* præparabit viam tuam ante te. *u* Vox *x* clamantis in deſerto, *y* Parate *z* viam Domini, *a* recta facite ſemitas eius. Fuit Ioannes in *b* deſerto *c* baptizans & prædicans *d* baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Et egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio, & Hieroſolymitæ vniuerſi, & baptizabãtur ab illo in †*e* Iordanis flumine, confitentes peccata ſua. Et *f* erat Ioannes veſtitus pilis came-

proprie ad regnum Dei & remiſſionem peccatorum pertinet. Vnde. Pœnitemini & credite Euangelio, & appropinquabit regnum cœlorum. *n* Initium.] Hoc eſt, ibi eſt. Fuit Ioannes. *p* Ieſu.] *Gloſſ. Hiero.* Ieſus Hebraicè, ſoter Græce, Saluator Latinè. *q* Chriſti.] *Gloſ. Hieron.* Chriſtus Græcè, meſſias Hebraice, & vnctus Latine, id eſt, rex & ſacerdos dicitur de genere Dauid regis & Leuitico. *r* In Iſaia.] Exclamat Porphyrius Hæreticus, quod veritas non ſubeſt Euangeliſtis, cum Marcus dicat hanc auctoritatem eſſe Iſaiæ quæ eſt Malachiæ. Sed ſolutio duplex, quia Iſaias idem dicit, licet aliis verbis, & etiam eiſdem ab hoc loco. Vox clamantis, &c. Secunda quia omnes Prophetæ idem dixerunt, licet vnus expreſſe & alius implicite. *Hieron.* tamen dicit *ſuper. Pſal.* hoc ex vitio ſcriptoris accidiſſe. Ponuntur autem hæc duo teſtimonia propter Iudæos, nec dicant euangelium eſſe nouam adinuentionem. Et propter Gentiles, ne putent vetus teſtamentum reprobarum eſſe. *s* Ecce mitto Angelum] 1. *Cor.* 11.b. Mulier velet caput ſuum propter angelos. *Malach.*2.b. Angelus enim Domini eſt. *t* Qui præparabit viam. *Iſa.*30.c. Hæc eſt via. *u* Vox clamantis in deſerto] id eſt vox excitantis à ſomno infidelitatis, arguentis de malitia manifeſta, inuitantis ad verbum audiendum. [Vox.] Vox tranſit ſicut Ioannes, verbum manet ſicut Chriſtus. Hæc vox quaſi naturaliter Chriſtum ſignificauit, cum exultauit in vtero obuiam ei. Item generaliter. Parate viam Domini. Item ſpiritaliter. Ecce agnus Dei. Item diſcretè. Hic eſt qui baptizat, digito ſuo ipſum oſtendens. *Aug.* Vox. Item duo verba medium animæ incorporale & oris corporale, ſic Ioannes venit inter natiuitatem Chriſti diuinam & humanam. [Vox.] ſicut legitur *in libro Augu. de conſtitutionibus Eccleſiæ*: & non elucet an ſub perſona ſua dicat hæc Euangeliſta, an ſub perſona Ioannis Baptiſtæ. Sed ſecundùm *Hieron.* verba ſunt ipſius Euangeliſtæ.

Moraliter. u Vox prædicatorum vocans ad pœnitentiam vita & doctrina. *x* Clamantis in deſerto] i. peccatorib. per ipſã vocẽ, qui lõgè sũt & ſurdi ſunt, & ideo clamore indigẽt. *y* Parate] in vobis. *z* Viã Domini] i. vitã cõiugatorũ, vitã virginũ, vitã rectorũ peccata remouendo. *Ierem.*50.d. Tollite de via, &c. *Prou.*4.c. Via impiorum, &c. Viã domini. *Hiero.* Hæc referũtur ad ſtatus Eccleſiæ, via ad ſtatũ pœnitẽtiæ, ſemita ad ſtatũ iuſtitiæ qui eſt in cõſilus, tertius erit gloriæ. *a* Rectas facite ſemitas eius,] i. vitam religioſorũ, quæ debet eſſe breuis, recta, ſecura. *Prou.*3.c. Viæ eius viæ pulchræ, &c. *Pſ.*24. Viãs tuas, &c. *b* In deſerto.] Deſertum dicitur Iudæa. *Mat.*23.d. Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. *Oſea* 3.b. Dies multos, &c. Cælũ. *Luc.*15.a. Reliquit nonaginta nouẽ in deſerto. Paradiſus terreſtris à quo primi parentes expulſi sũt. Totus mundus. *Cant.*8.b. Quæ eſt iſta, &c. *y* Parate.] Paratur via ab homine firmiter credẽdo, vel ad hoc ſe præparãdo, peccata abiiciendo, verbũ Dei libẽter audiẽdo. *a* Rectas facite, &c.] Rectas facit ſemitas, bene viuendo, recta opera faciẽdo, non pro terrenis ſeruiẽdo, mores in melius cõmittẽdo, cõſilia ſequẽdo. *c* Baptizãs & prædicãs baptiſmũ pœnitentiæ] quæ pœnitẽtia eſt in relinquendo peccatũ, vel in baptizãdo dãs baptiſmũ pœnitẽtiæ, i baptiſmũ ſuum qui pœnitẽtibus ſolis dabatur, ideo baptiſmus pœnitẽtiæ dicitur. Vel. *d* Baptiſmũ pœnitẽtiæ,] i. qui dicitur pœnitẽtiæ. Vel ad literã, quia ſolis pœnitẽtibus adultis prodeſt hic. Vel pœnitẽtiã prædicat per quã eſt reditus ab errore poſt vitiorũ pudorẽ deſinẽdi profeſsio. *e* In Iordanis flumine,] Iordanis cõponitur ex Ior, quod interpretatur riuus, & dã quod interpretatur iudicium, quia in cõfeſsione debet eſſe riuus lachrymarũ & iudiciũ ſacerdotis. *f* Erat Ioannes.] Hic datur forma prędicatoribus, ne precioſis ſe induant. *Iudic.cap.*8.f.

Q Fecit ex eo

Infra, eod.b.
Malach. 23.a. Matth. 11.b.Luc. 7.d.
Iſa.4.a. Matt.3. a.Ioan. 1.c.
Matth. 3.b.Luc. 3.a. Ioan.3.c.
al. †Iordane.
Matth. 3.a.

Fecit ex eo, scilicet auro Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra, &c. Gedeon, circumiés in vtero, hic est prædicator, qui debet vêtrem, id est debiles & infirmos circumire. Ephod, superindumentum. Ephra, videns. Excessus enim prælatorum quasi in propatulo sunt. Et factum est ei
Matth 3. c. Luc. 3. c. hoc in ruinam. *Isa.* 20. e. Vade inquit Dominus ad prophetam, solue saccum de lumbis tuis. In quo patet quòd Isaias sacco
Joan. 1. d. indutus erat qui tamen nobilissimus erat. Et 4. *Reg.* 1. b. dicitur de Elia. Vir pilosus & accinctus zona pellicea. Et airrex: Elias Thesbytes est. Elias robustus dominator, Thesbytes, conuertens. Quando enim quis prælatum suum tam asperam videt ducere vitam conuertitur. *Zach.* 13. b. In die illa condetur, &c. Qui enim paupertatem prædicat, mentitur nisi vt pauper induatur. Et 4. *Reg.* 6. Si ex Israel circumiés, &c. Beda. Pilos cameli deponis vt vestias Ioannem, debueras magis deponere gibbum. Et dicit hoc contra diuites qui pauperes vestiunt & peccata non dimittunt.

li *a* & zona pellicea *b* circa lumbos eius, & *c* locustas & mel siluestre edebat, & prædicabat dicens: *d* Venit fortior me post me, *f* cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Ego *h* baptizaui vos aqua, *i* ille verò baptizabit vos Spiritu sancto. Et *k* factum est in diebus illis, venit Iesus *l* à Nazareth Galilææ, & baptizatus est in *m* Iordane à Ioanne. Et statim ascendens de aqua, vidit apertos cælos, & Spiritum tanquã columbam descendentem & manentem in ipso. Et vox facta est de cælis. *n* Tu es filius meus dilectus, in *o* te cõplacui.

a Et zona pellicea.] Humile quidem est indicium austeritatis, non luxuriæ. 4. *Reg.* 1. b. Vir pilosus zona pellicea accinctus. *Hiero.* Ad luxuriam mortificandam. *Hilarius.* Ad zonæ præcinctionem monet, vt ad omne ministerium voluntatis Christi simus accincti.

b Circa lumbos eius.] *Luc.* 12. e Sint lumbi vestri præcincti, &c.

c Et locustas & mel siluestre edebat.] Locustæ serras habent inter crura quibus herbas secant, vnde serratæ dicuntur, & capite amputato esibiles fiunt, & cum rege careant bene se regunt. Quæ locustæ in lege non erant prohibitæ. *Leuit.* 11. Hic datur prædicatoribus in cibis forma. *Hieron.* Non refert seruo Dei de quam preciosis cibis stercora conficiat. Idem. Non decet buccis rubentibus ieiunia prędicare. *Psal.* 101. Panem tanquam cinerem manducabam, id est, nigrum sicut cinerem. *Ezech.* 4. c. Cibus tuus erit, &c. Vbi tria notat. Vilitatem cibi de faba, modicitatem in pondere, & charitatem de tempore ad tempus comede illud scilicet semel in die. Similiter de potu innuit ibid. *Dan.* 10. a. Panem desiderabilem, &c. *Isa.* 30. e. Dabit tibi Dominus panem, &c. Contra *Ier.* 10. b. Comedentes & bibentes quæ apud illos sunt. Præterea, omnis Christi actio nostra est instructio. Ipse autem bona comedebat. *Matt.* 11. e. Venit filius hominis manducans & bibens, &c. Responsio. Ioannes peccatores inuitabat ad pœnitentiam, & ideo signa pœnitentiæ ostendebat. Christus verò & illi quos mittebat principaliter inuitabant ad fidem, vnde ne terrerentur homines ex vitæ asperitate omnia manducabant. Prædicatio ergo Ioannis lamentatio erat: Christi verò cantus. *Hilarius.* Locustæ fugaces & in esum electæ, significant nos qui prius quasi quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi, operibus inutiles, ab esu queruli, sedium peregrini: nunc autem sumus sanctorum alimonia & societas Prophetarum electi simul Israel cum melle siluestri, quia dulcissimum cibum præbituri sumus, non ex aluearijs legis, sed ex verbis velut ex truncis siluestrium arborum gentilitatis. Et erat Ioannes. Versus. Baptistæ domus humilis, sunt esca Lo-
Versus. custæ. Pellis zona pilis sunt toga, potus aqua. Per hæc quatuor circa Ioannem distincta, id est, pilos cameli, zonam pelliceam, locustas, & mel siluestre, significantur quatuor genera hominum ad fidei gratiam venientium scilicet diuites, pauperes, sapientes, & idiotæ. Propter istorum quatuor conuersationem, dicitur quater reuertere. *Canticorum.* 6. d.

d Veniet fortior] *Luc.* 11. c. Cum fortis armatus custodit atrium suum, &c. Per Ioannem significatur hic gratia baptismi, per Christum gratia pœnitentiæ quæ fortior dicitur, quia sæpe peccata dimittit, alia semel tantum.

e Post me Ioannes præcessit nascendo, baptizando, prędicando, moriendo, sed non resurgendo.

f Cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam.] Venit ad nos calceata deitas, dicit auctoritas, ex qua videtur quòd deitas incarnata sit, & ita si filius Dei incarnatus fuit, videtur quod inquantum est homo non sit, quid ergo? ne aliquid, quod est contra Alexandrum. Responsio, quod non est omnimoda similitudo calceamêti ad humanitatem, sed in hoc, quia sicut calceamentum vel vestis non mutat hominem quem vestit, sed ab eo potius mutatur sicut habitus, sic humanitas non mutauit filium Dei, sed potius econuerso. Præterea vero calceamentum fit de pelle mortui animalis, per quod significatur mortalis caro quam Christus assumpsit. *Matth. 3. d. Luc. 3. c.*

g Calceamentorum eius.] *Glos.* Mos fuit apud veteres, vt si quis eam quæ sibi competeret accipere vxorem nollet, ille ei calceamenta solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret.

h Baptizaui vos aqua.] *Gloss.* Nondum Ioannes dicit Deum aut Dei filium esse apertè, quia rudes erant auditores, sed paulatim per glorificatam humanitatem, ad fidem deitatis ducit dicens. Ille verò vos baptizabit Spiritu sancto. Postea vêro cum capaciores iã videret, Dei filium apertè prædicat, dicens. Testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

i Ille verò baptizabit vos Spiritu sancto.] Multiplex est ba- *Multiplex baptismus.*
ptismus. Lotio exterior. *Eccl.* 34. d. Qui baptizatur à mortuo &c. Christi Passio. *Isa.* 10. f. Potestis baptizari baptismo quo ego baptizor? Item exterior figuratiua ablutio. *Ioan.* 1. d. Ego baptizo in aqua. *Matth. vlt.* d. Baptizantes eos in nomine patris, &c. Item interior sanctificatio. *Ioan.* 1. d. Hic est qui baptizat, &c. Item augmentum gratiæ. *Act.* 1. a. Vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Est & alia littera: Vos autem genuit Spiritus sanctus. Itẽ perfecta purgatio. *Luca* 3. c. Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni, id est, igne purgatorij.

k Et factum est.] In hac secunda parte agit specialiter de Christo. Et, primò, commendat eum de tribus, scilicet in visione cæli aperti, à Spiritu sancto super ipsum descendente, à voce patris ipsum commendante. Secundò, ducitur in desertum quasi diabolum impugnaturus, ibi. Et statim spiritus.

Mystice. Per hoc factum significatum est quod potentes *Mystice.*
de volubili foro sæculi transituri essent ad gratiam baptismi. Et hoc considerat etiam *Gloss. Interlin.* *Moraliter*

Moraliter. *l* A Nazareth.] Qui vult baptizari, id est, de peccatis mundari veniat de Nazareth, id est, de flore mundi exeat. *Ierem.* 48. b. Date florem Moab. *Isaiæ cap.* 28. a. Væ flori, &c.

m In Iordane.] *Gamfredus.* Iordanis interpretatur descensus, quia descendit Christus, vt nos descendamus. *Isa.* 2. a. Fluent ad eum omnes gentes. *Idem.* Nec simulata nec indeuota & tristis Humilitas habet gratiam apud Deum. Ipse est veritas, nec complacere ei potest vt verbum super eo quod non placet nobis tanquam expressiuum est veritatis. Ipse enim fuit vera columba. Aliqua columba sumitur in malo, quia auis stolida est *Osea* 7. c. Factus est Ephraim quasi columba seducta, &c. *Ierem.* 25. g. Facta est terra eorum in desolationem, &c. In bono vero sæpiùs propter illas proprietates.

Grex, visus, palli, gemitus, fel, basia, pugna.
Immunis amans mundus partus cibus vnda.

In baptismate tria sunt visibilia, sacerdos, baptizãdus, aqua. Et tria inuisibilia eis respondentia, spiritus scilicet interior, ablutio, & fides. *Gloss.* Non quod nesciebat docetur, sed nobis quid credere debeamus ostenditur, ipsum scilicet quia homo cum aliis ad baptismum venit.

n Tu es filius] non Ioannes.

o In te complacui,] id est, placitum redemptionis humanæ in te complacere decreui. *Lucæ cap.* 3. e. In te complacuit mihi. *Psalm.* 109. Iurauit Dominus & non pœnitenbit eum. *Augustinus de concordia Euangelistarum.* Intelligas Euangelistas qui non eandem locutionem retulerant, eandem retulisse sententiam, quæ diuersitas locutionum ad hoc etiam vtilis est, ne vno modo dictum minus intelligatur, & aliter quam se res habet interpretetur.

Expulit eum in desertum

a Expulit eum in desertum.] Non sonat in modi violentiam, sed in amoris vehementiam. *Math* 3.a. dicit. Ductus est. *Luc.* 4.a. Agebatur in deserto, ad denotandum, quod indiuisa sunt opera Trinitatis. Expellere potestatis est, ducere sapientiæ, agere benignitatis.

Moraliter. *Moraliter* autem desertum claustrum est. Sed dubium est à quo spiritu aliqui ducantur in claustrum. Alij enim à spiritu pythonico, vt qui propter pastum intrant. Python enim ventriloquus dicitur. *Isa.* 29.b. Et erit vox pythonis. Alij à spiritu Baal, qui ideo intrant vt maiores fiant, vel propter inanem gloriam. Baal enim superior interpretatur. Alij à Spiritu sancto, qui quosdam impellit, vt qui propter infirmitates & necessitates temporales coguntur intrare. Vnde *Bernard.* Fœlix necessitas quæ ad meliora compellit. Et *Math.* 22.a. compelluntur quidam intrare ad nuptias. Et *Luc.* 14.e. dicitur Exi in vicos, &c. Aliquos ducit qui solo amore intrant vt fruantur dulcibus sponsi amplexibus. *Cantic.* 1.a. In odorem vnguentorum tuorum currimus. *Psalm.* 54. Quis dabit mihi pennas, &c. Alios agitat, vt qui de bono in melius proficiunt. Sed multi sicut filij Israel propinquiores sunt terræ promissionis primo anno egressionis. *Num.* 1.a. Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Vulgus quippe promiscuum quod ascenderat cum eis æstuabat desiderio carnis sedens & flens.

B

Matth. 4.a. *Luc.* 4.a.

Matth. 4.c. *Act.* 3.d.

cui. Et statim spiritus a expulit eum in desertum. Et b erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & c tentabatur à Satana. Eratque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi. d Postquam autem e traditus est Ioannes, venit Iesus in f Galilæam prædicans Euangelium regni Dei, & dicens: Quoniam impletum est tempus, g & appropinquabit regnum Dei. Pœnitemini & credite Euangelio. Et h præteriens secus i mare Galilææ, k vidit Simonem & Andream fratrem eius, l mittentes retia in mare: erant enim m piscatores. Et dixit eis Iesus: Venite post me & faciã vos fieri piscatores n hominũ. Et o protinus p relictis retibus q secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipsos componentes retia in naui, & statim vocauit illos: & relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. Et r ingrediuntur Capharnaum, & s statim sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos. Et

b Et erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus.] Vita claustralium tota debet esse in pœnitentia. Sed quidam sunt quadraginta diebus, sed non quadraginta noctibus, qui scilicet diebus morantur in claustro, sed noctibus vagantur ad prauitates suas. Et potest fieri hic quadrimembris diuisio.

c Et tentabatur.] Similiter filij Israel in deserto multas sustinuerunt tribulationes & tentationes. *Exod.* 17. De bellis eorum. *Num.* 21. & 31. *Gregorius.* Illos pulsare negligit, quos quieto iure possidere se sentit. *Deuteron.* 1. g. Super montes persecuti sunt vos. [Quadraginta diebus.] Contra illos qui dedignantur cum turbis & cum malis habitare. *Deuter.* 23.b. Non abominaberis Idumæum, &c. Et quia superatus est Iob in laude dicit. 30.d. Frater fui draconum & socius struthionum. *Ezech.* 2.c. dicit Dominus, &c. Increduli & subuersores sunt tecum, &c. *Gen.* 31. Postquam venit Iacob, &c.

d Postquam autem traditus est.] *Gloss.* Nemo putet traditum Ioannem statim post tentationem quadraginta dierum & ieiunium Domini. Inuenitur enim in Euangelio Dominum ante multa docuisse & miracula fecisse. Postquam, &c. Iesus annorum triginta & tredecim dierum baptizatus est, & post illum annum totum occultè prædicauit, vt non prædicatio diceretur. Anno reuoluto mutauit aquam in vinum, post adhuc per menses tres occultè prædicauit & discipulos conuocauit. Recursis autem tribus mensibus circa Pascha decollatus est Ioannes. Post etiam toto anno Iesus apertè prædicauit, & anno reuoluto in Pascha passus est. Tres igitur primi Euangelistæ gesta secundi anni, qui incepit ab incarceratione Ioannis, sufficienter prosecuti sunt, sed gesta primi anni trium mensium post baptismum omnia prætermiserunt, & vltimi anni quædam maiora, vt sermonem ad Nicodemum, & illum quem in cœna fecit, qui superfluit. Ioannes vero acta secundi anni ab eis diligenter perscrutatus, penitus dimisit. Si ergo reperis Iesum tribus annis & dimidio prædicasse, dic quod tres menses pro dimidio anno computentur.

f In Galilæam.] *Rabanus.* Prædicauit in finibus Zabulon & Nepthalim, vbi primo captiuitas fuerat ab Assyriis inchoata. Terram Zabulon intellige Galilæam quæ est circa mare Tyberiadis & stagnum Genesareth. Terra verò in qua tribus Nephtalim vicina Tyriis, terra Galilæa gentium dicta est, postquam Salomon in ea viginti ciuitates dedit regi Tyri de sorte tribus Nephtalim.

e Traditus est Ioannes.] Tradito Ioanne, id est, gratia Dei incarcerata, in alia regione surgere debent prædicatores. Non enim egent qui sani sunt medico. *Lucæ capitulo* 5.f. Vbicunque fuerit corpus, &c. *Matthæi cap.* 24.c. Corpus mortuum peccatores, aquilæ prædicatores.

Matth. 4.d. *Luc.* 5.b.

g Et appropinquabit regnum Dei,] id est, apertio ianuæ principio Euangelij cognitio Christi.

h Et præteriens.] Marcus & Matthæus videntur in electione discipulorum dissentire ab aliis in tempore, in loco, in modo. In tempore, quia dicunt vocatos post incarcerationem Ioannis. In loco, quia ambulante Iesu iuxta mare Galilææ *Lucæ cap.* 5. a. quia in magna piscium captura cum sederet Iesus in nauicula Petri. In modo, quia isti dicunt binos & binos vocatos. Lucas verò simul. Solut. Tres sunt vocationes Prima ad notificationem, de qua *Ioan. capitulo primo* f. Secunda ad familiaritatem. *Lucæ cap.* 5. Tertia ad discipulatum, de qua *Matth. cap.* 4. & hic. Similiter agit hic de vocatione maiorum & primitiuorum. Non enim omnium Apostolorum vocatio exprimitur in Euangelio, sed tantùm istorum de quibus hic agitur, & aliorum trium discipulorum, scilicet, Philippi & Nathanael. *Ioan. cap.* 1. & *Matthæi* 9.a. *Luc.* 4.c.

i Mare Galilææ.] *Oseæ capitulo* 11.c. Disperdam Ephraim, &c.

K Vidit] intuitu misericordiæ.

l Mittentes retia.] Ecclesiam pro naue tego, tria climata mundi sunt mare: scripturæ, terra, piscis, homo.

m Piscatores.] *Hilarius.* Ex eorum arte opus eorum futurum proditur, vt quemadmodum pisces è mari, ita homines è sæculo in superiorem locum, id est, in locum cælestis habitaculi protrahendi sunt.

n Hominum,] non ranarum & præbendarùm vel temporalium dignitatum.

o Et protinus.] *Act.* 2.a. Factus est repente de cælo sonus. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *August.* Obediens, &c Exemplum de marito.

p Relictis retibus.] In tertia vocatione non solum retia, sed etiam omnia reliquerunt.

q Secuti sunt eum.] *Hilarius* In his docemur Christum sequi & ad sæcularis vitæ solicitudinem ac paternæ domus consuetudinem non retrahi. *Glossa in Matthæum.* Non irrationabiliter vt arguit *Porphyrius:* & *Iulianus.* *Augustinus.* Apostoli statim secuti sunt Saluatorem, sed creduntur plura signa vidisse antequam crederent. Maiestas quoque diuinitatis occultæ quæ est in humana facie relucebat, ex quo aspectu poterat ad se trahere quos volebat, sicut vis est in magnete, vt ferrum sibi copulet.

r Ingrediuntur.] *Glossa. Hieron.* Marcus dicta Euangelij in semetipso disponens, ordinem historiæ non secutus mysteriorum ordinem seruat. Vnde in sabbatis primam virtutem narrat dicens. Ingrediuntur, &c. s Et statim,] *Ambros.* super Lucam. Quia nescit tarda, &c. vt in actum ingrediuntur, multa tanquam ceruus transiliens. Marcus nihil agit de sermone in monte, sed transit ad miracula, nec seruat ordinem historiæ. Primò de arreptione in Synagoga sanata loquitur. Secundò, de socru Petri. Tertiò, de leproso, cum econtrario factum sit. Sed hæc ad nostram instructionem fecit, vt ait *Beda*, quia hæc tria significant peccatum in consensu & opere & consuetudine, quod est quasi

lepra incurabilis. *a* Potestatem habens. *Eccl.* 8.a. Sapientia hominis lucet in vultu eius, &c. *Matth.* 23.a. Dicunt enim & non faciunt.

b In Synagoga.] Hic subdit opus pietatis. Primo posuit Marcus opus pietatis in vocatione discipulorum: postea opus sapientiæ in prædicatione & doctrina, nunc opus potentiæ ponit in miraculorum operatione.

est instructio. Mane igitur nobis surgendum est ad bene operandum. Vnde. Non sit vobis vanum, &c. *Psalm.* 87. Et mane oratio mea præueniet te. *Isa.* 26.b. Anima mea desiderauit te in nocte. *Sapient.* 16.d. Oportet namque Solem præuenire, &c. *Moralit.*

s Abiit in desertum.] Determinato tempore, determinat locum. *Exod.* 5.a. Dimitte populum meum vt sacrificet mihi in deserto. *Iob.* 39. a. de onagro. Cui dedi in solitudine domum &c. Dominus turbas reficit in deserto. *Luca cap.* 9. b de quinque panibus. *Exod.* 16.d. Filij Israel manducauerunt Manna in deserto. *Ierem.* 31.a. Inuenit gratiam in deserto populus, &c. D *Luc.4.g.*

Moraliter. Desertum est pœnitentia, quia sicut in deserto non inueniuntur delitiæ carnis, sic nec in vera pœnitentia. Item quia à paucis inhabitatur, & pœnitentia à paucis suscipitur. *Ierem. cap.* 8. c. Non est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, quid feci. *Moralis.*

Matth. 7.d. *c* In spiritu immundo,] detentus scil.

d Quid nobis & tibi Iesu Nazarene. 2. *Corint.* 6.d. Quæ conuentio Christi ad Belial? *Eccl.* 13.c. Quæ communicatio sancto homini ad canem?

e Venisti] *Beda.* Præsentia Iesu tormenta dæmonum sunt, 2. *Pet.* 2.a, Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, &c.

f Perdere nos] *Hieron.* Magnum tormentum est ei à læsione hominis cessare, quia tanto grauius dimittit, quanto diutius possedit.

g Scio,] id est, opinor.

Matth. 8.b. Luc. 4.f. *h* Obmutesce.] Et si aliquid vtile dixerint dæmones, ne eis intendas. *Eccle.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris.

i Et exi de homine] *Eccl.* 13.c. Sicut communicabit lupus agno, sic peccator iusto

stupebant super doctrina eius. Erat enim docens eos quasi *a* potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in *b* Synagoga eorum homo in *c* spiritu immundo, & exclamauit, dicens: *d* Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? *e* Venisti *f* perdere nos? *g* Scio quia sis sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens: *h* Obmutesce, & *i* exi de homine. Et *k* discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita vt conquirerent inter se, dicentes. *l* Quidnam est hoc? Quænam doctrina hæc noua? Quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et processit *m* rumor eius statim in omnem regionem Galilææ. Et protinus egredientes de Synagoga, venerunt in *n* domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. *o* Recumbebat autem socrus Simonis febricitans, & statim dicunt ei die illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuò dimisit eam febris & ministrabat eis. *p* Vespere autem facto cum occidisset Sol, afferebant ad eum omnes malè habentes & dæmonia habentes. Et erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus. Et dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat loqui ea, quoniam *q* sciebant eum. Et *r* diluculo valde surgens, *s* egressus abiit in desertum locum, ibíque orabat. Et *t* prosecutus est eum Simon *u* & qui cum illo erant. Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, quia *x* omnes quærunt te, Et ait illis: *y* Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicerem: ad *z* hoc enim veni. Et *a* erat prædicans in Synagogis eorum & omni Galilæa, & dæmonia eiiciens. Et *b* venit ad eum leprosus deprecans eum, & genuflexo dixit: *c* Si vis *d* potes

k Et discerpens, &c.] Quia diabolus discerpit in exitu, vehementem dolorem diabolo ostendit. Signum autem, vt dicit *Gregorius*, quòd tentatio grauior in fine. Vnde *Apoc.* 12.c. Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam.

l Quidnam est hoc, &c.] Duo quærunt, de facto & doctrina.

m Et processit rumor eius] 1. *Timoth.* 3. b. Episcopus oportet habere bonum testimonium, &c. *Eccles.* 41. c. Curam habe de bono nomine. 2. *Corinth.* 2. d. Christi bonus odor sumus, &c.

n Venerunt in domum Simonis.] *Ioan. cap.* 1. f. dicitur, Petrum fuisse de Bethsaida, quod quamuis verum sit, poterat habere domum in Capharnaum ex parte vxoris suæ.

o Recumbebat autem socrus Simonis.] *Rabanus.* Allegorice, domus Petri circumcisio eius est Apostolatui commissa. Socrus est Synagoga, quæ quodammodo mater est Ecclesiæ Petro commissæ. Hæc febricitat, quia inuidiæ æstibus laborat persequens Ecclesiam. Socrus cuius manum tangit Dominus, quando carnalia eius opera in spiritualem vsum conuertit Ecclesia erecta ministratur in spiritu.

p Vespere autem facto.] *Malach. cap.* 3. c. Orietur vobis timentibus Sol iustitiæ, &c. *Ecclesiast. cap.* 15. c. Non est speciosa laus in ore eius. *Psalm.* 49. Peccatori autem dixit Deus, &c.

q Quoniam sciebant eum.] *Philip. capit.* 1. c. Siue per veritatem siue per occasionem, &c. Item *Luca. cap. nono.* Domine vidimus quendam, &c. Et ait Iesus. Nolite prohibere, qui non est aduersùm vos pro vobis est. Et Apostolus & Dominus loquitur de mercenariis, qui malè viuunt & bene docent, qui non sunt arcendi, nec tamen amplectendi. Alij verò malè viuunt & malè docent vbique, nam etiam hi sunt fures cauendi & prohibendi. In quo figuratè Dominus hæc dæmonia loqui prohibet.

r Et diluculo.] *Moraliter.* Omnis Christi actio, nostra

t Et prosecutus est eum Simon,] id est, obediens. Tales apti sunt sequi Dominum. *Matth. 8.a. Luc. 5.c.*

u Et qui cum illo erant,] scilicet Andreas frater eius, Ioannes & Iacobus, id est, virilia, obediens, & simplicitas, & gratia.

x Omnes quærunt te.] Surgentes à somno cordia peccatri. *Ephes.* d Surge qui dormis. *Prouerb.* 6.d. Vsquequo piger dormis, quando consurges à somno?

s Egressus.] Egredi docens à carne per contemptum delitiarum, à mundo per abiectionem diuitiarum, à diabolo per odium dignitatum. *Isa.* 55.d. In lætitia egrediminí, & in pace deducemini.

x Omnes quærunt te,] quia tu es omne bonum. *Exod.* 33. d. Ostendam tibi omne bonum, &c. Omnes quæ sua sunt quærunt, sed non omnes bene quærunt, & ideo non inueniunt. *Osea.* 5.b. In gregibus & armentis suis vadent ad quærendum Dominum & non inuenit. *Ioan.* 6.c. Quæritis me, &c. *Phil.2.*

y Eamus, &c.] *Cantic.* 7.d. Egrediamur in agrum, &c. Per villas quæ absque omni munimine sunt, intelliguntur peccatores, qui absque diuina defensione expositi sunt dæmonibus. *Isaia. cap.* 5. a. de vinea mala, &c. Idem etiam significatur per agros. Debent ergo egredi prædicatores & commorati, quod est contra illos qui statim redeunt. 1. *Machab. cap.* 3. a. Iudas perambulauit, &c. *Psalm.* 67. Benedicite de fontibus Israel, id est aquas adbibendum attrahite. Vos potate de fontibus, id est, doctrinis Scripturarum.

z Ad hoc enim veni.] *Isa. cap.* 61.a. Spiritus Domini super me.

b Et venit ad eum leprosus.] Hoc idem dicitur *Matth.* 8. a. *Luca. cap.* 5.c. Lepra est error. *Leuit.* 13. Est superbia. 2. *Paralipomen.* 26.d. De Ozia Rege, qui percussus est lepra. Et 4. *Regum. cap.* 5.a. de Naaman. Erat Naaman diues & fortis sed leprosus. Per lepram significatur cupiditas. *Num. cap.* 12.c. de lepra Mariæ. Et. 3. *Regum. cap.* 5.g. de lepra Giezi, &c.

a Et erat,] quod refert *Matth.* 4. d. [Si vis.] Breuis oratio sed magna fides.

d Potes me mundare] id est, Ecclesiæ conformare.

In hoc enim se

]o hoc enim ſe immundom iudicat. *Boëtius.* Si medicum expectas oportet vt vulnus detegas. Mali econuerſo vulnera ſua tegunt & defendunt. *Iob* 41.a. Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia,&c. Sed Dominus ſcuta eius comburet.

Pſal. 45. *a* Ieſus autem miſertus eius extendit manum.] *Pſal.* 144. Aperis tu manum tuam.

b Et tangens eum,] qui tangebatur fide illius. 1. *Cor.* 6. d. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt.

c Ait illi, volo mundare.] Ecce pietas, quæ fides excommunicat.

a Ieſus autem miſertus eſt,] tangendo. Tactus leproſi Chriſtum non eſſe ſubiectum legi oſtendit, ad humilitatem & opera miſericordiæ prouocat, errorem Manichæi confutat.

d Et comminatus eſt ei.] *Beda.* Vbi leproſus mundatur, certus non exprimitur locus, vt oſtendatur non vnum populum ſpecialiter alicuius ciuitatis

D

ſed multos populos fuiſſe ſanatos.

e Et dicit ei, vide] id eſt, conſidera quomodo curatus es, nec eſt opus dici quod exclamat ei natura rei, *infrà* 5. b. dicitur. & *Luca* 8. f. Narra quanta tibi fecerit Deus. *Origenes.* Non iubet ſupertacere principibus Iſrael, qui videm leproſum mundatum, ſanantur à lepra peccatorum & offerent ſe Deo ſi credunt, aut ſi non credunt, inexcuſabiles ſunt. Vel ita munus quod præcepit Moyſes illis, id eſt, ſacerdotibus offerri in teſtimonium, id eſt, in ſignum ſpiritualis prohibitionis, ſicut curatio lepræ conteſtatur curationi peccati, illius inquam munus offerant, non ſolum in ſigno ſed in re vt turpem, à ſacerdotibus peccati mundatus in ſacrificium Dei tranſeat. Moyſes enim præcepit. *f* Nemini dixeris.] *Hieron.* Nunc humilitas iuſſit latere. Solet tamen ſic exponi. Ita euidenter curatus es quòd non oportet dicere alicui. Vnde *Hieron.* Nocerat vt ſermonem iactaret, quòd corpore præferebat. *Hilarius.* Iactantia inuitata facit ne lepra tranſire poſſit in medicum.

g Quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis,] ſcil. duos paſſeres. Vnum in ſacrificium, alterum in agrum. *h* Ita vt iam non poſſet manifeſtè introire in ciuitatem.] *Oſeæ.* 11.d. Ego Dominus & ciuitatem non ingredior.

me mundare. *a* Ieſus autem miſertus eius, extendit manum ſuam, & *b* tangens eum, ait illi. *c* Volo, mundare. Et cùm dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt. Et *d* comminatus eſt ei, ſtatimque eiecit illum, & dicit ei. *e* Vide *f* nemini dixeris, ſed vade oſtende te principi ſacerdotum, & offer pro emũdatione tua *g* quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis. At ille egreſſus cœpit prædicare & diffamare ſermonem, ita vt iam non poſſet manifeſtè in ciuitatem *h* introire, ſed foris in deſertis locis eſſe, & conueniebant ad eum vndique.

CAP. II.

ET *i* iterum intrauit Capharnaum poſt dies octo, & auditum eſt quòd in domo eſſet, & conuenerunt multi, *k* ita vt non caperet neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ferentes ad eum *l* paralyticum, *m* qui à quatuor portabatur. Et *n* cùm non poſſent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectũ vbi erat, & patefacientes ſubmiſerunt grabatum in quo paralyticus iacebat. *o* Cùm autem vidiſſet Ieſus fidem illorum, ait paralytico: Fili *p* dimittuntur tibi peccata. Erant autem illic quidam de Scribis ſedentes & cogitantes in cordibus ſuis. *q* Quid hic ſic loquitur? *r* Blaſphemat. Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Quo ſtatim *s* cognito Ieſu ſpiritu ſuo, quia ſic cogitarent intra ſe, dicit illis: Quid iſta cogitatis

EXPOSITIO. CAP. II.

ET iterum intrauit Capharnaum.] *Suprà* egit de his, quæ myſticè congruunt ordini reſtaurationis humanæ i. de increpatione dæmonis, de ſanatione mulieris, de curatione leproſi hominis. In hoc ſecundo cap. iterum agitur de manifeſtatione poteſtatis, ſapientiæ & bonitatis ipſius Chriſti. Et diuiditur in quatuor partes. In prima ſanat paralyticum. In ſecunda vocat Matthæum, ibi [Et egreſſus.] Tertiò, reſpondet accuſantibus diſcipulos de ieiunio, ibi [Et erant diſcipuli.] Quartò, reſpõdet arguentibus diſcipulos ſuper apparenti tranſgreſſione ſabbati, ibi [Et factum eſt iterum. In prima potentia. In ſecunda, ſapientia. In tertia, ſapientia & bonitas. In quarta bonitas & poteſtas declarantur. Dicit ergo.

i Et iterum intrauit Capharnaum, &c.] *Apoc.* 3. d. Ego ſto ad oſtium & pulſo. *Cant.* 5. a. Vox dilecti mei pulſantis, aperi mihi ſoror mea, ſpõſa mea, amica mea, immaculata mea.

k Ita vt non caperet,] id eſt, capi non poſſet, quia nec etiam omnes tangere poterant ianuam domus, qui ſignificãt quod Domino prædicante in Iudæa, nec ad ianuam intrauerunt, id eſt, ad potentiam.

l Et venerunt ferentes ad eum paralyticum.] Paralyticus auarus, quia tremulus. *Dan.* 5. b. Compages renum eius, id eſt, Balthaſar, abſorbens diuitias, diſſoluebantur, & genua eius ad ſe collidebantur. Item quia inſenſibilis. *Ierem.* 5. a. Percuſſiſti eos & non doluerunt, attriuiſti eos & renuerunt diſciplinam accipere. Item quia diſſolutus. *Iſa.* 35. b. Confortate manus diſſolutas & genua debilia roborate. Item quia piger. *Prouerbiorum* 21. d. Deſideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. *Prouerbiorum* 19. c. Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet. *Lucæ* 16. c. Dediuite. Item quia ineloquens. *Iſa.* 29. a. Erit quaſi pythonis de terra vox tua, & de humo muſſitabit eloquium tuũ. *Matth.* 9.a. *Luc.* 5.d. *Ioan.* 5.d.

m Qui à quatuor portabatur.] *Moraliter.* Quatuor portatores, ſunt cognitio criminis, memoria mortis, timor ſupplicij, ſpes præmij. Iſti quatuor dicuntur ſuper *Pſalm.* In te Domine ſperaui, &c. Vel quatuor portatores ſunt, *Luc.* 5.d. *Moralit.*

B

bona operatio, eleemoſyna, venia aliis facta, oratio ſanctorum, quatuor baculi. Bona operatio. *Gregorius.* Iterum fac, &c. Eleemoſyna. *Dan.* 4. e. Peccata eleemoſynis redime. Venia aliis conceſſa. *Matth.* 6. b. Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter qui in cælis eſt. Sanctorum oratio. 1. *Reg.* 55. f. Peccaui, ſed nunc porta quæſo peccatum meum. Lectus quo paralyticus defertur eſt Dei patientia. *Iſa.* 46. b. Vſque ad canos ego portabo.

n Et cum non poſſent offerre eum illi præ turba.] De impedimento turbæ, quare ſuper *Luc.* 5. a.

o Cùm autem vidiſſet Ieſus fidem illorum.] *Gloſſ.* Multum valet apud Deum fides propria, vbi tantùm valuit aliena, vt homo interiùs & exteriùs ſanatus repentè exurgeret, aliorumque meritis ſua ei relaxarentur peccata.

p Ait paralytico, fili dimittuntur tibi peccata.] Ex textu litteræ patet quòd ex merito fidei illorum inſpirauit illi paralytico, fidem, qua infuſa dimiſſa ſunt illi peccata. Subtracta autem cauſa morbi, ſtatim ſanatus eſt. Et nota quòd fides non dicitur prima gratia, quia ſemper ſine meritis infunditur, ſed quia ſine propriis meritis. Vnde *Hieron.* Paralyticum ſanauit non pro ſua fide cum ſenſu careret, ſed pro fide offerentium. Item videtur per *Interlin.* quod infirmitas quæ venit propter peccata, non ſanatur niſi dimiſſo peccato, ergo furioſus qui propter peccata in furiam incidit nũquam ſanabitur cum nõ poſſit pœnitere niſi à furia liberatus. Contra *Dan.* 4. g. Sic Nabuchodonoſor redditus eſt ſenſus eius. Solut. Habebat lucida interualla, & tunc poterat pœnitere. Et nota vt dicitur. Eleuaui ego Nabuchodonoſor oculos ad cælum & ſenſus meus redditus eſt mihi. Ita per merita aliorum poſſet talis curari.

q Erant autem illic quidam de ſcribis ſedentes & cogitantes in cordibus ſuis, quid hic loquitur.] *Eccleſ.* 13. d. Pauper locutus eſt, & dicitur quis eſt hic?

r Blaſphemat, quis poteſt dimittere peccata, &c.] Hoc dicendo, id eſt, quod ſolius Dei eſt ſibi vſurpat. *Iſa.* 43. d. Ego ſum, qui deleo iniquitates, &c.

s Quo ſtatim cognito Ieſus ſpiritu ſuo, &c.] *Heb.* 4. b. omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, &c. 1. *Paralip.* 28. b. Omnia corda ſcrutatur Dominus & vniuerſas mentium cogitationes intelligit. Cum tamen *Ierem.* dicat 17. b. Profũdum eſt cor hominis & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? Cognitio, &c. 1. *Reg.* 16. b. Homo videt in facie ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. *Prouerb.* 16. a.

in cordibus vestris? a Quid est facilius dicere paralytico, dimittuntur tibi peccata, an b dicere, surge tolle grabatum tuum & ambula? Vt c autem sciatis quia potestatem d habet e filius f hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi g dico, h surge, i tolle grabatum tuũ, k & vade in domum tuam. Et l statim ille surrexit, & sublato grabato abijt coram omnibus, ita vt mirarẽtur omnes & † honorificarent Deum, dicẽtes: Quia nunquam sic vidimus. Et m egressus est rursus n ad mare o omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et p cùm præteriret vidit Leui q Alphæi r sedentem ad telonium, s & ait illi: Sequere me. Vt t surgens secutus est eum. Et u factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant x cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus dicebant discipulis eius: y Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus, ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. z Non enim veni

Al. † glorificarent.

Omnes viæ hominum patent oculis eius. a Quid est facilius dicere, &c.] id est dicto sanare paralyticum in anima. b An dicere surge, &c.] id est, dicto facere vt surgat & sanetur in corpore. c Vt autem sciatis, &c.] Possunt esse verba Euangelistæ ad nos legentes & audientes. [Ait] scilicet Christus. Vel possunt esse verba Christi ad Iudæos inuidos, Scribas & Pharisæos. Loquitur autẽ de se in tertia persona vitando arrogantiam. Et tunc conuertit ad paralyticum sermonẽ, vnde interponit Euangelista. Ait paralytico, quasi prædicta dixit ad Iudæos hæc scil. Vt autem sciatis, &c. sed hoc dixit paralytico. Surge, tolle, &c. Secundùm hoc videtur quod probatio Domini nulla sit, quia maius est sanare animam quam corpus. Sol. Sicut dicit Beda, æqualis potentiæ est vtrunque, sed sanatio corporis omnibus notior est, vnde ipsum hoc posse, poterant scire quod illud poterat. d Habet] non dicit accepit, sed habet. e Filius] id est, Christus.

Matt. 9. a. Luc. 5. e. *Matth. 9. a. Luc. 5. e. Ioan. 5. b.* *Matth. 5. a. Luc. 5. f.*

f Hominis] id est, virginis non hominum. g Tibi dico surge.] *Interlin.* A carnalibus desiderijs. 1. *Pet.* 2 b. Obsecro vos tanquam aduenas, &c. *Eph.* 5. d. Surge qui dormis. i Tolle grabatum tuum.] *Hieronym.* Vt quod fuit testimonium infirmitatis, fit probatio sanitatis. h Surge tolle grabatum tuum,] id est lectum, à graba quod est caput, lectus, scilicet pauperum, vbi scilicet nihil sternitur nisi caput.

Moralit. Moraliter] Primum est surgere peccatum dimittere. Secundum lectum tollere, est delectationem peccati sibi in onus pœnitentiæ conuertere. Tertium est vt hoc non agat pro laude vel lucro temporali, sed spe cœlestium. Hoc est. k Et vade in domum tuam,] id est, sursum ad patriam cælestem, quæ est domus tua per fruitionem & affectionem tuam. Hæc tria signantur *Matth.* 16. d. Qui vult venire post me abneget semetipsum, id est, veterem hominem, id est, peccata, hoc primum, vt dicat. Viuo ego, iam non ego, & tollat crucem suam, ecce secundum scilicet pœnitentia, & sequatur me, ecce tertium scilicet intentio recta. Quidam lectum suum dimittunt, qui scilicet de corpore suo nullam curam gerunt. Contra quod dicitur hic. Tolle lectum tuum. Et *Nahum* 3. c. Intra in lutum & calca subigens tene laterem. *Ephes.* 5. f. Nemo vnquam suam carnem odio habuit. Illi autem lectum secum tollunt, qui corpus suum trahunt ad seruitium Spiritus. *Iob.* 7. c. Si dixero, consolabitur me lectulus meus, & reuelabor meum loquens in strato meo, terrebis me per somnia. *Cant.* 3 a. In lectulo meo per noctem quæsiui quem diligit anima mea.

Galat. 3. d.

k Et vade in domum tuam,] id est, discute conscientiam. *Isa.* 38. c. Recogitabo tibi omnes annos meos, &c. *Psal.* 110. Perambulabam in innocẽtia cordis mei, in medio domus meæ. Vel [Vade in domum tuam] id est, cogita de sepulchro tuo. *Psal.* 48. Sepulchra eorum domus illorum in æternum. *Eccl.* 12. Ibit homo in domum æternitatis suæ. Item, Vade in domum tuam,] id est, considera fragilitatem tuam & vilitatem. *Nahum.* 3 c. Intra in lutum, &c. In primam domum debes ire, id est in Paradisum, vt spes erigatur. In secũdam, id est conscientiam, vt totum quod turpe est eijciatur. In tertiam, id est, sepulchri, vt ad peccata præterita reditus timeatur. In quartam, id est vtilitas, vt humilitas cordis custos virtutum augeatur. l Et statim ille surrexit, & sublato grabato abi[illegible] omnibus, ita vt mirarentur omnes, &c.] *Luc.* 5. c. Et stupor apprehendit omnes. *Ambr.* Malunt timere quam credere. Ergo non credebant, quomodo ergo dicitur hic quòd honorificabant Deum? Solut. Non credebant auctoritati facientis, scil. quod Christus esset Deus, tamen credebant factum & reuerebantur, & Deum magnificabant. m Et egressus est rursus] post curationem paralytici in Capharnaum.

n Ad mare] egreditur, quia non solum ciues, sed & maris habitatores instruit, & fluctuantis mundi motus fidei firmitate contemnere docet.

o Omnisque turba veniebat ad eum, &c.] sicut ad Ioannem in desertum egrediebantur omnes.

p Et cum præteriret.] *Matthæus* au. g. Stetit Iesus. *Gloss.* Præteriens audit, vt homo, stans illuminat vt Deus.

Matt. 9. b. Luc. 5. f.

q Vidit Leui Alphæi] scil filium.

r Sedentem ad telonium.] Telonium domus, in qua soluuntur tributa vel vectigalia. Vis est in visu, quia & caladrius visu sanat, & struthio visu fouet oua. Vnde *Ambrosius super Psalm.* 118. Plerisque iusti aspectus admonitio correctionis est. *Sapientia cap.* 4. c. Respectus eius in electos illius. *Luc.* 22. g. Conuersus Dominus respexit Petrum. *Psal.* 13. & 52. Dominus de cælo prospexit vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Sedentem ad telonium. Leui sedens ad telonium vt recipiat tributa, est sacerdos recipiens tributa animarum, & sedens per otium & torporem, cui dicitur, sequere me. *Prouerb.* 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum. *Threnor.* 2. a. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion.

Matt. 9. b. Luc. 5. f.

s Et ait illi, sequere me.] *Iob* 28. a. Ferrum de terra tollitur, id est, Matthæus de telonio *Roman.* 5. d. Vbi abundauit delictum, &c.

t Et surgens secutus est eum.] 3. *Reg.* 19. q. Cum venisset Elias ad Eliseum, misit pallium suum super eum, qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam. *Iob* 23 c. Vestigia eius secutus est pes meus.

u Et factum est cum accumberet in domo illius. &c.] 1. *Cor.* 5. d. Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator, dolosus aut auarus, cum huiusmodi nec cibum sumere. Sed iste erat raptor, & auarus. *Ambros.* Reliquit propria qui recipiebat aliena. Solut. Iam pœnitens erat excommunicatus, vnde nec vitandus. 1. *Corint.* 5. *Glos.* Nos à communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo iudicio ecclesiastico vel sæculari nominatum atque conuictum. Item *ibid.* b. Modicum fermentum, &c. *Gloss.* Iudicis non est sine accusatore damnare, vt nec Christus Iudam abiecit. Item *Psal.* 100. Superbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam. *Gloss.* communicando in peccato. *Hieron.* Discumbentes viderunt publicanum à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id non desperant de salute, præsertim illi qui iam pœnitentes sequebantur.

x Cum Iesu & discipulis eius.] *Iob.* 1. a. Faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die sua, & mittentes vocabant tres sorores suas, id est infirmos cogitatione, verbo & opere vt comederent & biberent cum eis. *Luc.* 14. c. Cum facis conuiuium voca pauperes & debiles, cæcos & claudos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuant tibi. *Hester. vlt.* q. Tertia decima die mensis, &c. id est, post impletionem decalogi & Euangelij, celebrauerunt conuiuia cum gaudio, partes sibi inuicem mittentes, maiores minoribus. *Exo.* 26. Cortina cortinam trahit. *Apoc. vlt.* d. Et qui audit dicat veni.

y Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?] Vadit ad conuiuium peccatorum, vt occasionem docendi plures haberet. Item vt cibos spirituales daret. Item vt humilitatem doceret. Item vt potentiam suam ostenderet. z Non enim veni vocare iustos, id est falsò se iustificantes, dum tales sunt. *Ioan.* 6. g. Quia dicit videmus, peccatum vestrum

videmus, peccatum vestrum manet in ærernum. *a* Sed peccarores] id est, peccata sua agnoscenres. *Ezech.* 34. d. Quod perierat requiram, & quod abiectum fuerar reducam. *b* Et erant discipuli Ioaonis.] *Glossa.* Alij Euangelistæ. *Matth.* 9. b. *Luc.* 5. f. dicunt Pharisæos & discipulos Ioannis hoc quæsiisse. Sed hic viderur dicere quod alij quæsierunt quos eiusdem rei cora monisset. Vnde colligitur hoe à pluribus fuisse obiectum, à Pharisæis, à discipulis Ioànnis, à conuiuis, & à quibuslibet aliis. [Et erant discipuli Ioannis, & Pharisæi ieiunantes, &c.] *Glossa* super Matthæum. Iu tribus erant reprehendendi discipuli Ioannis. Primò, quia de

D ieiunio se iactabant. Secundò, quia Christum, quem Ioannes laudauerat calumniabantur, volentes obliquare in eum culpam aliorum. Tertiò, quia erant familiares Pharisæis quos Ioannes condemnauerat. *Matth.* 3. b. Progenies viperarum.

c Quare discipoli, &c.] Ieiunar hypocrita, vr appareat, pauper cùm egeat, fastidiosus vt appetat, bonus vt proficiat, ægrotus vt valear, auarus vr petear.

Versus. *Falsus, inops, plenus, bonus, abstinet, æger, auarus.*

d Et ait, &c.] Nora quòd isti arguentes discipulos Christi de ieiunio, tacitò crimen obliquabanr in magistrum, ideo excusando discipulos excusat pariter seipsum, ostēdens eis per partes ieiunij quod non debent ieiunare, quia nec ieiunio mœroris, nec ieiunio esultationis debent ieiunare, ergo nollo. Est enim ieiunium duplex, sc. mœroris, & exultationis. Ieiunium mœroris est in duobus, scil. in abstinentia cibi, & à vitiis. Secundum quosdam & pro absentia sponsi corporalis, & pro eiusdem absentia spirituali, quæ fit per peccarum. Ieiunium autem exultationis est in duobus, & pro vno, id est, in abstinenria ab alimonia ciborum, & ab amore mundanorum, & pro desiderio cælestis patriæ. Vtrūque repræsentat Ecclesia. Primum sc. mœroris in quadragesima cum ieiunat, & cantica lætitiæ subticet sc. Alleluia. Ieiunium exultationis in septimana Pentecostes, cum ieiunar & canrica lætitiæ frequentat. Tunc enim cantarur Alleluia. Primum ergo probar Dominus quod nō debēt ieiunare ieiunio mœroris dicēs. *e* Nūquid possunt, &c.] i. debent, q. d. non, qoia non habēt absentiam sponsi corporalē neque spiritualē. Postea per duas similitudines ostēdit, vel probat, quod nō debēt ieiunare ieiunio gaudij, nec est eis iniungēdū simpliciter illud ieiuniū, quod ostendit per similitudinē de vino nouo. Nec etiam particula est eis iniūgenda, quod ostēdit per similitudinē de panno nouo. Per vinū enim nouum simpliciter ieiunium gaudij significarur, per pannum nouum eios pars, s. abstinētia à cibis. Si enim iniungeretur eis ieiunium exultationis, vel quo ab abstinentia cibi vel mūdi amoris possent cito recedere à fide sicut quidam fecerunt. *Ioan.* 6. g. *f* Et factum est, &c.] De hoc *Matth.* 12. a.

Mysticè. *Luc.* 6. a. [*Mystice.*] in sabbaro, quia in otio, & quiete. *Ecclesi.* 38 c. Sapientiā scribe in tēpore vacuitatis, &c. Et factū est, &c. Sata sunt codices sacræ Scripturæ. Semen est spiritualis intelligentia. Spicæ sunt auctoritates siue sententiæ. Per hæc sata Christus abiit dū Scripturā spiritualiter exposuit. Et nos similiter si volumos esse discipuli eius debemus frequentet ire per hæc sata, studendo, meditando, & colligere spicas, id est, auctoritates quibus populus reficiarur. *Isa.* 17.

Moralit. b. Brachium eius spicas leget. *Moralit.*] Sata mundus qui seminatus est triplici semine, id est, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ. 1. *Ioan.* 2. c. Omne quod est in mundo, &c. Vel certè tot habet semina, quot

voeare iustos, sed *a* peccatores. Et *b* erant discipuli Ioannis, & Pharisæi ieiunantes, & veniunt: & dicunt illi *c* Quare discipuli Ioaonis, & Pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? Et *d* ait illis Iesus. *e* Nunquid possunt filij nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum non possunt ieiunate. Venient autem dies cum auferetur ab eis spoosus, & tunc ieiunabont in illis diebus. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri, alioquin aufert supplementum nouum à vetere, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres, alioquin dirūpet vinū vtres, & vinum effundetur & vtres peribunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet. Et *f* factum est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperunt prægredi, & vellere *g* spicas. Pharisæi autem dicebant ei: *h* Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod nun licet. Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit *i* Dauid quando necessitatem habuit, & *k* esuriit ipse, & qui cū eo erant, *l* quomodo iotroiuir in domū Dei sub *m* Abiathar principe Sacerdotū, & *n* panes propositionis mādueauit, quus non licebat manducare nisi sacerdotibus, *o* & dedit eis qui cum eo erant? Et *p* dicebat eis: Sabbatum propter homines factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.

sunt hominum genera *Matth.* 13. a. Exiit qui seminat seminare semen suum: Per quod debent ire discipuli: Spicæ, homines, quos debent auellere à terra, id est, ab amore terrenorum per prædicationem, & manibus confricare per boni exempli informationem, & manducare, id est, in corpus Ecclesiæ traiicere per Sacramentorum exhibitionem. De hac messe. *Ioan.* 4. e. Leuate oculos vestros, & videte regiooes quia albæ sunt iam ad messem. *Luc.* 10. a. Messis quidem multa, operarij vero pauci, rogate Dominum messis, vt mittat operarios iu messem suam. Item.

g Spicas.] *Luc.* 6. a. Et manibus confricantes manducabant. Non quærebant isti Episcopi alimentorum delicias, ferculorum varietates, spicæ satæ erant cum sapore Claræuallensi. *Prouerbior.* 27. a. Anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

h Ecce quid faciont, &c.] Non de cibo accusant, sed de tèmpore, quia de venia, & fruge licet edere, sed non falcem mittere. Vnde *Deuter.* 23. d. Si intraueris segetem amici tui, franges spicas & manibus cōteres, falce autem oon metes. Hi sunt reprehēsores fratrum studentium, qui nimis sunt intenti circa studium scripturarum. Dicunt morales, non est bonum in Theologia tot quæstiones implicare. Dicunt quæstionistæ, non est bonum tot moralitates fingere, & quilibet reprehēdit quod nescit. Dicunt alij, oon licet in sabbatis, id est, diebus festiuis studere. *Apoc.* 1. c. Ego Ioannes fui in spiritu in dominica die.

i Dauid] fugiens Saulem. 1. *Reg.* 21. b.

K Esuriit, &c.] Quatuor modis excusat Dominus discipulos. Primò, per famis necessitarem, exemplo Dauid. 1. *Reg.* 21. b. Secundò, per officij dignitatem, exemplo sacerdotum. *Leuit.* 23. b. Tertiò, per misericordiæ prælectionem, auctoritate *Oseæ* 6. b. Quia misericordiam volui, &c. Quartò, per Domini dispensationem.

Mysticè. Dauid Christus est qui esuriit salutem nostram. Mysticè.
Et qui cum eo sunt quasi omnes boni esuriūt salutem aliorum. 1. *Timoth.* 2. b. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire. *Ioan.* 19. f. Sitio. *Matth.* 25. c. Esuriui, & dedistis mihi manducare. *l* Quomodo introiuit] Abimelech pro eo. *m* Sub Abiathar, &c.] *Glos.* dicit super *Matth.* 12. quod hoc factum est sub Abimelech patre Abiathar. *Chrysost.* soluit, quod binomius erat. *Beda* dicit quod ambo tunc aderant Abimelech pater, & Abiathar filius, sed quia Abiathar maioris dignitatis erat sub Dauid quam pater eius constitutus sub Saule, ideo iam Dominus mentionem facit de eo. *n* Et panes propositionis, &c.] *Exod.* 25. c. Pones super mensam meam panes propositionis in conspectu meo semper.

o Et dedit eis, &c.] Nota quòd Abimelech vrgente necessitate dispensauit cum Dauid, vt posset comedere de sacris panibus, quos aliter non liceret ei comedere nisi cum dispensatione, nec Abimelech, qui erat summus sacerdos posset aliter dispensare nisi ex necessitate vel vtilitate. Vnde S. *Bern.* Non sum tam rudis, vt ignorem vos dispositores esse positos, sed in ædificationem non in destructionem. Vbi necessitas vrget, excusabilis est dispensatio, vbi vtilitas prouocat dispensationem, laudabilis est dispensatio. Vtilitas dico communis, non propria. Vbi nihil horum, est oon dispensatio sed potiùs crudelis dissipatio est. *Leo Papa.* Vbi necessitas fuerit ad vtilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet ea dispenset.

p Et dicebat eis, sabbatum propter, &c.] Secunda excusatio. Alias duas dimittit, quæ sunt in *Matth.* 12.

EXPOSITIO CAP. III

ET introiuit iterum, &c.] In cap. præcedenti egit Euangel. de ostensione potentiæ, sapientiæ, & bonitatis Christi, vt dictum est. Hic agit iterum de eisdem. Nam per hoc ostenditur præcipuè eius deitas, quod maximè intendit Marcus. Vnde in principio dixit: Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei.

Primò agit de sanatione manus aridæ. Secundò de vocatione discipulorum, ibi.
Matth. 12.a. [Et ascendẽs in montem] in quo sapientia. Tertiò de mansuetudine & zelo eius in qua bonitas, ibi [Et conuocatis.] Dicit ergo.
Matth. 12.c. Luc. 6.b. a Et introiuit, &c.] Tangit in hoc maximè sacerdotes, & Prælatos quos nimis tenet domina auaritia. *Ierem.* 6. c. A minore vsque ad maiorem omnes student auaritiæ, *Zach.* 11. d. Brachium eius ariditate siccabitur.

b Habens manum aridam.] *Amb.* & *Orig.* superintroducũt eum sic clamantem Domine artamẽtarius eram arte, & manu victum quærebam.

c Et obseruabant, &c.] *Glos.* Quia discipulos probabiliter excusauerat, ipsum obseruant, vt si in sabbato curet, transgressionis, si non curet, credulitatis aut imbecillitatis arguant. d Et dicit, &c.] *Gloss.* Arguit eos qui legis præcepta praua intentione violabant, æstimantes in sabbato a bono feriandum esse, cum dicat lex: Omne opus seruile nõ faciet in eo, i. peccatũ, &c. *Gloss.* Itaque si Dauid rex, & sacerdotes secundum aliũ Euãgelistã propter tẽpli ministeriũ sabbatũ violantes crimine carent, quãto magis filius hominis verus rex & sacerdos & ideo Dominus sabbati in sabbato vulsarũ spicarũ crimine nõ tenetur reus. Item alia *Gloss.* Ita sabbatũ custodiri præceptũ est, vt si necessitas fuerit, non sit reus qui violauerit. Sabbato circuncidere nõ est prohibitũ, quia necessarium. Iosue muros Iericho septẽ diebus circuiuit. *Iosue* 6. b. Et Machabæi in sabbatu pugnauerunt. 1. *Machab.* 2. c. Quod non est licitum in lege, necessitas licitum facit. Sic & hodie in ieiuniis, si quis ieiuniũ fregerit ægrotus, non tenetur reus. f Contristatus, &c. *Luc.* 19. f Vidit Iesus ciuitatem Ierusalem fleuit super illam. *Io.* 6. c Excæca cor populi huius. g Et extendit] *Prou.* 31. c. Manum suam aperuit inopi & palmas suas extendit ad pauperes. h Exeuntes autem, &c.] *Interlin.* Similis similem quærit *Eccl.* 13. c. Omne animal sibi simile diligit, sic & omnis homo proximum suum. Item *Eccl.* 27. b. Volatilia ad sibi similia conueniunt. *Gloss.* Matthæus dicit illos interrogasse, Marcus & Lucas interrogatos fuisse. Sed illi priùs interrogauerunt, & Iesus cognita nequitia eorum statuit in medio sanandum, & interrogauit, quod Marcus, & Lucas dicunt, & tunc illis tacentibus proposuit similitudinem de oue, & conclusit quod licet sabbatis bene facere. Et sic circumspiciens, &c. e Perdere.] *Gloss.* Non quod summè priùs quemquam possit perdere, sed eius non saluare est perdere, sicut dicitur cor Pharaonis indurasse, non quod obdurauit, sed quo obduratum non emolliuit. i Quomodo eum perderent.] *Gloss.* Magnum studium nequitiæ, in crimen reputant quod ad verbum illius manus sanata est. Nec in sabbato potest conuinci laborasse, qui dixit, & facta sunt, cum ipsi in sabbatis cibos portent, calices porrigant, & cætera victus necessaria. k Et Iesus cum discipulis suis.] Ostendit facto quod docuit verbo. *Matth.* 10. c. Si persecuti vos fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. l Secessit] *Luc.* 13. g. Non capit prophetam perire extra Ierusalem.

CAP. III.

ET a introiuit iterum in Synagogam, & erat ibi homo b habens manum aridam, & c obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et d dicit eis: Licet sabbatis bene facere an malè: animam saluam facere an e perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, f contristatus super cæcitatem cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et g extendit, & restituta est manus illi. h Exeuntes autem statim Pharisæi, cum Herodianis consilium faciebant aduersùs eum i quomodo eum perderent. Et k Iesus cum discipulis suis l secessit ad mare, & multa turba à Galilæa, & Iudæa m secuta est eum, & ab Ierosolymis, & ab n Idumæa & trans Iordanem, & qui circa o Tyrum, & Sidonem multitudo magna audientes quæ faciebat venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbam ne p comprimerent eum. Multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent quotquot habebant plagas. Et spiritus immundi cùm illum videbant procidebant ei & clamabant dicentes: Tu es filius Dei, q & vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum, r & ascendentes in s montem t vocauit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. Et v fecit vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi x infirmitates, & eiiciendi y dæmonia. Et z imposuit Simoni nomen Pe-

m Secuta est] *Rabanus.*

Sequuntur dominum alij propter:
- Cœleste mysterium, discipuli.
- Sanationem, infirmi.
- Nouitatem miraculorum, curiosi.
- Inuidiam: Pharisæi.

Mysticè. Hoc significat quod à Iudæis ad gentes transiturum erat regnum. Vnde *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. *Actor.* 13. g. Quia vos repellitis verbum Dei, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ: ecce conuertimur ad gentes. *Mysticè.* B

Moraliter] instruit nos Dominus vt in omni tribulatione, & persecutione conuertamur ad pœnitentiã. Mare enim amaritudinem pœnitentiæ significat Sic faciebat *Psal.* 34. Ego autem cum mihi molesti essent induebar cilicio, ecce vestis asperitas: humiliabam in ieiunio animam meam, ecce cibi ariditas. In his duobus consistit pœnitentia. Et significantur septem quæ sunt in vera pœnitentia. Peccati detestatio Galilæa, peccati confessio, Iudæa, satisfactio Ierusalem, id est, pacifica, fragilitatis, & vtilitatis consideratio, Idumæa. i. sanguinea, humiliatio, Iordanis, i. riuus iudicij, timor supplicij Tyrus, i. angustia, desideriũ regni, Sidon id est venatio. *Moraliter.* *Septem sunt in vera pœnitentia.* n Idumæa] sanguisuga. *Oseæ* 4. a Sanguis sanguinem tetigit. o Tyrum] angustiam *Prou.* 11. b. Iustus de angustia liberatus est, &c. p Ne com.] *Luc.* 8. g. Præceptor: turbæ comprimunt te. q Et vehementer, &c.] Moraliter.] Instruit nos ne velimus laudari à turpibus. *Psal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Sen.* Tantũdem est laudari à turpibus & ob turpia, nec curãda est laus hominis quia opera in fine manifestant qualis quisque fuerit. Vnde *Eccl.* 11. d. Ante mortẽ ne laudes hominẽ quemquã, quoniã in filiis suis cognoscitur vir. r Et ascẽdens, &c.] Vbi primò, & principaliter agit de Apostolorum electione Secundò, de zelo suo ab illis cognito, ibi: Et venerũt, &c. Tertiò, de calumnia Pharisæorum in ipsum, ibi. Et scribæ, &c.

Ascendit Christus in:
- Desertum vt tentaretur, *Matt.* 4. a.
- Montem vt doceret: *Matt.* 5. a.
- Montem Thabor vt transfiguraretur: *Matt.* 17. a.
- Asinam, vt humilis videretur. *Matt.* 21. a.
- Montem Oliueti, vt oraret. *Matt.* 26. d.
- Crucem vt exaltaretur. *Matt.* 27. d.
- Cœlum vt glorificaretur. *Luc. vlt.* g.

s In mõtem.]

Mons est Christus propter tria:
- Mons solidus est Christus firmamentum. *Col.* 2. a.
- Mons radios solis recipit primò sic Christus gratiam Spiritus sancti. *Ioan.* 3. d. Non ei datur ad mensuram.
- De monte fluunt aquæ, sic de Christo ad nos omnes gratiæ. Vnde *Ioan.* 2. b. Et de plenitudine, &c.

Hieronym. Mons iste est mons Thabor, vel alius mons in Galilæa.

t Vocauit, &c.] *Heb.* 5. a. Hi non assumpserunt sibi honorem, sed vocati à Deo tanquam Aaron.

v Et fecit, vt essent duodecim cum illo.] Duplex perfectio in vita & scientia. Item ter quatuor septem columnæ quibus sapientia ædificat sibi domum. *Prouer.* 9. a. *Apoc. vlt* d. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, &c. x Infirmitates] tam corporales quam spirituales. y Dæmonia] id est, dæmones, peccata.

z Et imposuit Simoni, &c.] *Genes.* 17. a. c. immutatur nomen Abrahæ qui primũ dicebatur Abrã, postea dictus est Abraham. Et quæ priùs dicebatur Sarai, postea Sara vocata est.

Item *Gen.* 32. f.

Item *Geneſ.* 32. f. Iacob prius, poſtea Iſraël appellatus eſt. Similiter hic prius Simon, poſtea Petrus. Similiter in canonizatione Papæ proprium mutatur nomen. Ad quid? Vt nominis mutatio vitæ mutationem & officij oſtendat celeritatem. Et nota quòd Dominus illis tribus diſcipulis, qui ſecum fuerant in transfiguratione in puellæ ſuſcitatione, in oratione, id eſt, Petro, Iacobo, Ioanni nomina mutauit, in quibus tota ſubſtantia religionis conſiſtit. Simon obedientia, Ioannes gràtia, Iacobus continentia, quia plantam à terris leuat, abdicatio, proprietatis. De Simone fecit Petrum, id eſt, de obediente agnoſcentem. Ioannem, & Iacobum vocauit Boanerges, id eſt filios tonitrui. Vnde *Pſal.* 76. Vox tonitrui tui in rota, id eſt in nouo teſtamento tonuit, *Ioannes* 1.

tetus, & *a* Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & impoſuit eis nomina Boanerges quod eſt filij *b* tonitrui. et Andreã & Philippum & Bartholomæum & *c* Matthæum, & *d* Thomam, & *e* Iacobum Alphæi & *f* Thadæũ & *g* Simonem Chananæũ, & *h* Iudã Scarioth qui & tradidit illum. Et *i* veniunt ad domum, *k* & conuenit iterum turba ita vt non poſſent neque *l* panem manducare, & *m* & cùm audiſſent ſui exierunt *n* tenere eum: Dicebant enim quoniam in furorem verſus eſt. Et ſcribæ, qui ab Ieroſolymis deſcenderant dicebant, quoniam *o* Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo poteſt Satanas Satanam eijcere? Et ſi regnum in ſe diuidatur, non poteſt ſtare regnum illud. Et ſi domus ſuper ſemetipſam diſpertiatur non poteſt domus illa ſtare. Et ſi Satanas conſurrexerit in ſemetipſum, diſpertitus eſt,

a. In principio erat verbum Tonat Iacobus modò, per fratres ſancti Iacobi tonat. *Iſa* 27. b. Qui egrediuntur impetu à Iacob implebunt faciem orbis ſemine. Et nota quod Petrum, id eſt, agnoſcentem occidit Nero, id eſt lucens, id eſt, inanis gloria, vel lucida ſermonis. Vnde *Eccleſiaſt.* 4. c. Non abſcondas ſapientiam in decore ſuo. Iacobum, id eſt, ſcholarem in ſtudio luctantem, occidit Herodes, id eſt gloria pellis Omnia enim quæ audit ponit in pelle, & nihil in corde. Quaternos implet, & cor vacuum remanet. *Iob.* 24. b. Inter aceruos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt. Ioannem autem nullus interficit, quia qui gratiæ habendæ cauſa ſtudent, ſaluantur, & ſaluant Tamen in exilio mittitur, quia tales hodie contemnuntur, nec libenter audiuntur, & in exilio videt Apocalypſim, id eſt reuelationem. Boanerges, vnum nomen dat duobus, vt inuicem vniantur rerum, & cordium inter fratres. *Act.* 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum.

b Tonitrui] quod eſt in nubibus, id eſt, Apoſtolis. *Iſa.* 60. b. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant.

c Et Matthæum] Hic oſtenditur qualis debet eſſe prælatus. Matthæus, id eſt, donatus, id eſt, gratia electus Dei, non ſe gerens. *Hebr.* 5. a. Nemo ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Vel donatus, vt non ſit ſuus ſed ſubditorum. 1. *Corinth.* 9. c. Cùm eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci. *Rom.* 1. b. Sapientibus, & inſipientibus debitor ſum.

d Et Thomam.] Thomas abyſſus profunda intelligens, peccatorum ſe cognoſcens ſine candore veſtium, *Habac* 3 c. Dedit abyſſus vocem ſuam.

e Et Iacobum Alphæi.] Iacobus luctator cum diabolo. *Geneſ.* 32. f. *Eccl. vlt.* c. Colluctata eſt anima mea cum ſapientia. [Alphæus] doctus. *Iſa.* 28. c. Quem docebit ſcientiam, &c.

f Thadæum.] *Gloſſ.* cuſtos cordis. Hunc Lucas in Euangelio, & in actibus Apoſtolorum Iudam Iacobi nominat, quia frater Iacobi fratris Domini eſt, inde frater Domini dicitur. Vnde dicitur filius Mariæ matris Iacobi, & Ioſeph, & Iudæ, & Simonis, ad differentiam Simonis Petri [Thadæus] cuſtos cordis. *Prou.* 4. d. Fili omni cuſtodia ſerua cor tuum, &c. *Oſea*, 7. e. Ephraim, &c.

g Simon zelotes] id eſt, zelo domus Dei ponens ſibi teſtimonia *Rom.* 9. a. Optabam anathema eſſe pro fratribus, &c. [Iudas] glorificans Deum, non ſe habens memoriam mortis ante oculos, ne quando ſuperbiat. Vnde ante Papam comburitur ſtupa.

u Iacobum Zebedæi.] *Gloſ.* qui & frater dicitur Domini quia Maria Alphæi fuit ſoror matris Domini, quam Ioannes Mariam Cleophæ dicit, fortaſſe quia idem Alphæus, & Cleophas. Vel defuncto Alphæo poſt natũ Iacobum Cleophæ nupſit, qui merito filius Alphæi dicitur, id eſt, docti. Simonem. *Gloſſ* Simon Chananæus qui Zelotes dicitur à Chana vico Galilææ.

h Iudas Scarioth.] *Gloſſ.* à vico in quo ortus eſt, aut à tribu Iſachar. Iſachar interpretatur merces vel pretium, ſcilicet proditionis Scarioth, à memoria mortis, quia non repente ſed præmeditatus Dominum tradidit.

i Et veniunt ad domum.] *Moraliter.* Poſt laborem actiuæ vitæ ducuit ad quietem contemplatiuæ Iacob: Sic enim de amplexibus Liæ tranſit ad amplexus Rachel, &c. *Geneſ.* 29. e. *Ezech.* 3. f. dicitur: Egredere in campum. Et poſtea ſubditur. Ingredere & includere in medio domus tuæ. Docet etiam poſt promotionem redire ad ſui conſiderationem, ne ſuperbia ſurrepat cum dignitate. *Ezech.* 3. d. Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſraël, q d. attende quod filius hominis es, quamuis ſpeculator, &c. *k* Et conuenit iterum turba. Moraliter.

Turba impedit:
- Languidum ne Ieſum agnoſcat. *Ioan.* 5. a.
- Cæcum increpando vt taceat. *Math.* 20. d.
- Zachæum obſtans ne videat Deum. *Luc.* 19. a.
- Ferentes paralyticum ne ante Dominum veniat, *ſup.* 1. a.
- Retardans parentes adire Ieſum, *infra eod.* d.
- Differens ſuſcitationem mortuæ. *Matt.* 9. e.
- Prorogans illuminationem cæci, *infra*, 8. e.
- Volens Ieſum regem rapere. *Ioan.* 6. b.
- Ieſum comprimens & affligens. *Luc.* 8 g.
- Apoſtolos manducare prohibens. Vt hic.

l Neque panem.] In hoc docet Prælatos & doctores propter cibum ſpiritualem debere dimitere corporalem. *Ioan.* 4. d. Rabbi manduca. Ille autem dixit eis. Cibum habeo manducare quem vos neſcitis.

m Et cum, &c.] Vtinam eſſent ſui diſcipuli qui eum tenerent precibus ne vltio eius in furorem verteretur. *Iſa. cap.* 64. c Non eſt qui inuocet nomen tuum qui conſurgat, vt teneat te. Placet enim Domino ſic teneri. Vnde *Ezech. cap.* 12. g. Quæſiui de eis virum qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra ne diſſiparem eam, *Exod. cap.* 32. e Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos.

Sui:
- Creatione.
- Reparatione. *Ioan.* 1. a. Sui eum non receperunt.
- Origine. Salus ex Iudæis eſt. *Ioan.* 4. e.
- Electione. *Deut.* 7. a. Te elegit Dominus Deus tuus.
- Legatione. *Matth.* 15. e.
- Familiaritate. *Iſa.* 5. b. Quid vltra debui facere.

n Tenere eum] tanquam furioſum dicit *Bern.* [Quoniam in furorem verſus eſt.] Ita etiam hodie fit quando parentes vident aliquem ſuorum audire Theologiam, dicunt quod inſanit, & ſtultus eſt, vellent enim potiùs quod audiret lucratiuas ſcientias, nec curaret ſi animam perderet dum ditaret parentes. *Eccl.* 39. b. Adhuc conſiliabor, vt enarrem, &c. Nota quidam dicunt Dominum furioſum, vt hi. Alij phantaſma *Matth.* 14. c. Et videntes eum ſuper mare ambulantem turbati ſunt dicentes, quia phantaſma eſt. Alij potatorem vini & deuoratorem. *Matth* 11. e. Venit filius hominis manducãs, & bibens, & dicunt, ecce homo vorax, & potator vini. Alij ſeducentem turbas. Alij filium fabri. *Luc.* 4. d. Nonne hic eſt filius Ioſeph. Alij hortulanum. *Ioan.* 20. d. Illa exiſtimans quod hortulanus eſſet, &c. Alij ſpiritum. *Luc. vlt.* f. Conturbati vero, & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre. Sic, & nos ipſum dicimus furioſum, cum eius famulum bene facientem, & bene prædicantem ſtultum reputamus. *Luca* 10. e. Qui vos ſpernit me ſpernit. *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. De hoc dicitur. 1. *Reg.* 21. d. Defluebant Dauid ſaliuæ in barbam, in quo prædicationis abundantia ſignificatur. Et dixit Achis ad ſeruos ſuos. Vidiſtis hominem inſanũ? Et 4. *Reg* 9. e. Quid venit inſanus iſte ad te? Illi verò reputant phãtaſma, qui abſtinentẽ quaſi non ſit

quasi non sit homo admittuntur, & irrident. *Matth.* 11.b. venit Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet. Illi verò voratorem dicunt, qui viros religiosos quos vident, dicunt in oculto vacare delicijs. *Iob.* 30.a. Esse sub sentibus delicicias reputabant. Illi reputant Dominum seductorem, qui monentes ad introitum religionis dicunt seductores. *Ioan.* 7. g. Nunquid, & vos seducti estis? Et bona seductio ista. *Ierem.* 20. b. Seduxisti me Domine & seductos sum, fortior me fuisti & inualuisti, factus sum in derisum tota die. Illi dicunt filium hominis filium fabri, qui propter generis ignobilitatem contemnunt alios, & promouere nolunt 1. *Reg.* 10. c. Nunquid Saul inter prophetas, & quis pater eius? Item 2. *Reg.* 20. a. Non est pars nobis in Dauid neque hæreditas in filio Isai. Illi hortulanum æstimāt, qui propter laborem magnum, quem in religione habent, negotiationes adducunt. *Ioan.* 2. c Nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Illi spiritum dicunt, qui propter diuinum opus, vel sermonem aliquem spiritualem reputant. *Act.* 12.b. Videntibus autem illis nihil mali fieri in eo conijcientes dicebant esse Deum.

& *a* non poterit stare, sed finem habet. Nemo potest *b* vasa fortis ingressus in domum diripere nisi priùs fortem alliget, & tunc domum eius *c* diripiet. *d* Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemauerunt. Qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum non *e* habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti, quoniam dicebant Spiritum immundum habet. Et veniunt mater eius, & fratres, *f* & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. Et sedebat circa eum turba, & dicunt ei: Ecce mater tua, & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait. *g* Quæ est mater mea & *h* fratres mei? Et circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. *i* Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea & mater est.

CAP. IV.

ET *k* iterū *l* cœpit *m* Iesus *n* docere ad *o* mare, & cōgregata est ad

a Et non poterit stare.] *Isa.* 43. b. Post me non erit, &c.]
b Vasa fortis.] *Is.* 49. g. Nunquid tolletur à forti præda? *Iob.* 40. b. Non est potestas super terram, &c.
c Diripiet.] *Chrysostomus.* Non dicit rapiet sed diripiet.
d Amen dico vobis,] De hoc *Luc.* 12. b. *Matt.* 12. c.
e Non habet remissionem.] Nonne statim ante dixerat, quod blasphemiæ in Deum dimittuntur? Item nonne dicit auctoritas de nemine desperandum esse dum viuit? Item alia peccata dimittuntur peccatoribus si pœniteant, eodem modo, & hoc peccatum, aut immisericordia esset in Deum si pœniteret, nec alia peccata dimittuntur, sicut nec illud. Nota ergo quod peccatum in Spiritum sanctum est peccatum ex certa malitia, sed non est tale, scilicet quod ex certa malitia peccatum non in Spiritum sanctum, scilicet, vt si forte quis scienter se prouocat ad fornicandum, sed peccatum in Spiritum sanctum determinat, hoc importat in se duo, scilicet obstinationem, & impugnationem. Et obstinatio in duobus consistit, in præsumptione, & desperatione. Præsumptio, cum quis dicit neminem damnandum: sic enim euacuat misericordiam Dei. Impugnatio etiam quæ est peccatum in Spiritum sanctum duplex est scilicet veritatis agnitæ, vt in hæreticis, qui cum in Ecclesia Dei veritatem audierint, eam impugnant. Et inuidentia gratiæ, vt in Pharisæis, qui dicebant quod Dominus in principe dæmoniorum eijceret dæmonia, cùm non possent operi detrahere, modo operandi detrahebant, sciebant enim quod non posset tanta signa facere nisi esset à Deo, vt dicitur *Ioan.* 9. circa finem & tamen dicebant opera Beelzebub. Sol. Ego dico quod istud peccatum etiam dimittitur si digne pœniteat, sed quia aut vix aut nunquam pœnitet, quia Dominus non visitat talem, dicitur non habere remissionem, aut vix, siue difficile habere. Vel dic quod accidentale est peccato quod sit peccatum in Spiritum sanctū, secundum enim quod importat impœnitentiā est peccatum in Spiritum sanctum, & sic nullo modo habet remissionem. In vniuerso quinque partitum est peccatum in Spiritum sanctum desperatio, præsumptio, impugnatio veritatis agnitæ, impugnatio fraternæ charitatis, propositum non pœnitendi, siue finalis impœnitentia. Dicitur autem irremissibile quia aduersatur fonti remissionis. Item quia non habet colorem excusationis. Item quia vix potest parari talis ad pœnitentiam. Item quia rarò dimittitur hoc peccatum. Item quia non legitur alicui, esse remissum. Item quia meretur talis non pœnitere. Item quia nihil de pœna diuiditur. Vnde *versus.* Aduersùs purum vix rarò non legis vsquam: Plenè punitur non pœnituisse meretur.

f Et foris stantis.] Ecce vide quod pater, & mater vellent nos foris stare, & sæcularibus intendere.

g Quæ est mater mea.] Hoc debent dicere clerici, & maximè Prælati: quæ est mater mea, & fratres mei,] sicut & Leuitæ dixerunt. *Deut.* 33. a. Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos, &c.

h Et fratres mei.] His enim qui foris erunt dicet: Nunquā noui vos. *Matt.* 7. d. Amen dico vobis nescio vos. *Matt.* 25. a.

i Qui enim fecerit voluntatem Dei.] Voluntas Dei est hominum sanctificatio 1. *Tessal.* 4. a. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Veritatis agnitio. 1. *Tim.* 2. b. Qui vult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem suæ veritatis venire. Credentium saluatio. *Ioan.* 6. d. Hæc est voluntas patris mei, &c. Discipulorum secum habitatio. *Ioan.* 17. d. Volo pater, vt vbi sum ego, &c. Filij Passio. *Matth.* 26. d. Non sicut ego volo sed sicut tu. Præceptorum impletio. *Matth.* 6. b. Fiat voluntas tua, id est, gloriosa voluntas Dei præceptorum impletio.

EXPOSITIO. CAP. IV.

ET iterū cœpit Iesus, &c.] Suprà egit de electione discipulorum quos elegerat ad prædicādum. In hoc quarto cap. docet eos officium suum verbo, & exemplo, vt illud exequendo, mereantur spiritualiter mater vel soror vel frater Christi vocari. Et diuiditur hoc cap. in quatuor partes. In prima agit de diuersitate auditorum verbi Dei. In secunda agit de modo fructificandi verbi. In tertia de fertili humilitate cibi. In quarta placato mari, discipulis timorem excutit. Vel In prima docet eos discretionem fidei. In secunda rectitudinem, & erectionem spei. In tertia feruorem charitatis. In quarta constantiam securitatis. In prima parte primo dicitur, vbi docentur. In secunda quomodo ibi [In parabolis.] Tertiò, quid ibi: [Audite] Quartò, exponit parabolam ibi: [Vobis datum.] Quintò, dicit cur Apostolis exposuerat, ibi: Et dicebat. Sextò, hortatur ad impletionem verbi in opere, ibi [Si quis habet.] Dicit ergo: *k* Et iterum, &c.] quia semper iteranda est prædicationis doctrina. Sapientia enim clamitat, vt dicitur *Prouerbior.* 8. c. *l* Cœpit] non puduit Dei sapientiam quasi alphabetum, &c.

Moraliter. *n* Docere] simplices rudimenta timoris Domini quod est principium sapientiæ. *Prouer.* 1. a. *Moralit.*

m Iesus] in quo notatur recta intentio prædicationis, quia prædicabat ad salutem animarum. *Iac.* 1. c. Cum mansuetudine suscipite insitum verbum, &c. Timor enim laborat, sicut bonus miles Iesu Christi.

n Docere ad mare] id est, peccatores, non Angelos. *Psalm.* 50. Docebo iniquos vias tuas, &c. Et *Psal.* Dixit iniquis, &c. Ecce profectus simplicia prædicationis. *Eccl.* 4. a. Congregationi pauperum affabilem te facito. In nauim ascendens, vt exemplo operis doceret eos ascendere. *Nehem.* 8. a. Stetit Esdras super gradum, &c. Vel:

o Ad mare] quia dicitur *Eccles.* 43. c. Qui nauigant mare enarrant pericula eius, id est mundi.

o Ad mare.] Mare mundus. Vnde *Psal.* 103. Hoc mare magnum & spaciosum.

Moraliter. Mare, eos significat qui sunt in amaritudine peccati. Isti multum pauperes suos, vnde talibus est prædicandum. Et hoc est quod dicitur *Matt.* 11. a. Pauperes Euangelizantur. Et *Prouer.* 31. a. Date siceram mœrentibus, & vinum his qui amaro sunt animo. *Moralit.*

Turba multa. Qui

a Turba multa.] Quia multi sunt peccatores, *Eccles.* 1.d. Stultorum infinitus est numerus.

b In mari.] Sic prædicator dum prædicat peccatoribus sedere debet in amaritudine cordis per compassionem, 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor? *Glossa.* Parabola est rerum natura discrepantium sibi sub aliqua similitudine facta comparatio.

c In parabolis.] Parabola alia metaphoricè quæ scilicet in verbis est, vt cum de aliquo dicimus, Perteus est. Allegoricè quæ in facto, quando per vnum factum docemus aliud & vtroq; modo docet Dominus in parabolis. Sic enim sapientes, sermones suos incorporant, vt sensibiles auditores ex fidei voce ad spiritualium notitiam valeant manu duci. *Eccles.* 39. a. Sapiens in absconditis parabolarum cõuersabitur.

al. † circa.

cum *a* turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in *b* mari, & omnis turba circa mare super terram erat, & docebat illos in *c* parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua. *d* Audite. Ecce exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat, *e* aliud cecidit † secus viam, & *f* venerunt volucres & comederunt illud. Aliud verò cecidit *g* super petrosa vbi *h* non habuit terram multam, & *i* statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ, *k* & quando exortus est Sol, exæstuauit, & eo quod non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in *l* spinas, & ascenderunt spinæ & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in *m* terram bonam, & dabat fructum *n* ascendentem & *o* crescentem & afferebat vnum triginta, & vnum sexaginta, & vnum *p* centum. Et dicebat: Qui habet *q* aures audiendi, audiat. Et cùm esset *r* singularis, interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim parabolam. Et dicebat eis. Vobis datum est † *s* nosse mysterium regni Dei: *t* illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt, vt *u* videntes videāt,

B

al. † scite.

d Audite, ecce, &c.] *suprà* 1. d. Eamus in proximas ciuitates, vt ibi prædicem. Ad hoc enim veni.

e Aliud cecidit secus viam] i. in illos qui se viam dæmonibus, & malis cogitationibus retinent, qui nec prædicatione compunguntur nec benè agere incipiunt. *Isa.* 51. g. Posuisti corpus tuum, vt terram & quasi viam transeuntibus: *Iob* 20. d. Vadent & venient super eum horribiles.

f Et venerunt volucres.] *Iudic.* 6. a. Cùm seminasset Israel, ascendebat Madian, & Amalech, & cæteri Orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant. *Osee* 8. b. Culmus stans non est in eo germen non facient farinam, quod si fecerit alieni comedent eam. *Aggæi* 1. b. Seminastis multum, & intulistis parum *Ezec.* 39. a. Feris auibus omnique volatili cæli & bestiis terræ dedi te ad deuorandum. *Deut.* 32. d. Deuorabunt eos aues morsu amarissimo, &c.

g Super petrosa, &c.] *Moraliter.* Per viam, & petrosa, per spinas, & terram bonam, quatuor genera hominum intelliguntur. Per via, luxuriosi. *Eccles.* 9. b. Omnis mulier fornicaria quasi stercus conculcabitur in via. *Isa.* 15. g. Posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Per petrosa superbi, qui dùri sunt, sicut diabolus. *Iob* 40. c. Cor eius indurabitur quasi lapis. Et illud franget Deus, id est, omnem superbum. Per spinas significantur auari. De quibus. *Iob* 30. a. Esse sub sentibus delicias computabant. *Ierem.* 4. a. Nolite serere super spinas. Patet, quia pungunt multipliciter. In acquisitione, conseruatione, diminutione. Cum labore enim acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore dimittuntur, vel amittuntur: Per terram bonam, boni: quibus dicitur *Iacob.* 1. c. Suscipite in mansuetudine insitum verbum, &c. De qua terra. *Hebr.* 6. b. Terra sæpè super se venientem bibens imbrem, germinans herbam opportunam his à quibus colitur accipit benedictionem à Deo, proferens autem spinas & tribulos reproba est, & maledicto proxima. cuius consummatio in combustionem veniet. Et de hoc notatur similiter suprà *Matth.* 13. c. Semen est verbum Dei. Seminans prædicator. *Actor.* 17. d. Quid vult seminiuerbus hic dicere? Hic debet exire ab amore mundi. & ab amore parentum, & ab amore sui. *Gen.* 12. a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui & veni in terram quam monstrauero tibi. Hoc est contra illos qui nolunt exire ad extraneos, vt ibi seminent verbum Dei. *Gen.* 26. c. Seminauit Isaac in Geraris, id est, aduena. Item contra inueteratos mulos in studio parisius. *Mich.* 4. a. De Sion egredietur lex & verbum Domini de Ierusalem. Et concident gladios, id est, subtiles disputationes, in vomeres, id est, grossas moralitates. Est autem semen multiplex. Semen seminatum, id est, verbum Dei. Hoc est Christus in Iudæa, & Apostoli in mundo seminauerunt. *Isaiæ* 27. b. Qui egrediuntur impetu à Iacob, florebit & germinabit Israël, & implebunt orbem semine. *Leuit.* 19. d. Non seres agrum tuum diuerso semine. Quod facit qui bonum prædicat, & malum exemplum dat. Item est semen inspiratum, id est, virtus. Hoc seminat solus Deus in corde hominis. *Genes.* 22. d. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Item semen cooperatum, seruor charitatis cooperante gratia, & bonorum operum multiplicatio 2. *Corinthiorum* 9. b. Qui parcè seminat, parce & metet. Item semen datum, Eleemosyna. *Ecclesiast.* 11. c. Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua. Item semen oratio. Qui seminat in lacrymis, &c. Item semen carnalis concupiscentiæ. *Galat.* 6. b. Qui seminat in carne, de carne & metet corruptionem. Fructus verò triplex, centesimus sexagesimus, tricesimus. Centesimus triplex, scilicet, perfectio contemplationis, integritas virginitatis, palma martyrij. Item sexagesimus duplex, scilicet perfectio actiuæ, vita vidualis. Tricesimus duplex, fides Trinitatis, vita coniugalis.

h Vbi non habuit.] *Ezech.* 36. f. Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri. *Amos cap.* 6. d. Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis? *Exod.* 32. d. Iratus Moyses proiecit tabulas lapideas ad radicem montis.

i Et statim exortum est.] Hoc modo est contra similitudinem facti, quibus vbi sunt petræ ibi est ariditas, vbi non statim oriuntur segetes. Abundantia enim humiditatis facit citiùs exoriri. Sol. In principio Veris quando humor abundat, citius oriuntur segetes in terra petrosa, sed statim deficiunt, quia humor statim deficit. Vnde dicit: Quoniam non habebat altitudinem terræ.

K Et quando exortus est sol.] *Ionæ vlt.* c. Percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat. *Psalm.* 18. In sole posuit tabernaculum suum.

l In spinas.] *Ierem.* 4. a. Nolite serere super spinas.

m In terram bonam.] Ecce tres partes seminis pereunt, & sola quarta fructificat. In quo docemur non debere desistere à prædicatione, etsi pauci proficiant.

n Ascendentem.] *Psal.* 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, &c. Et ibunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus deorum in Sion.

o Et crescentem,] *Gen.* 26. c. Seminauit Isaac in terra illa, & inuenit in illo anno centuplum. Vnde secundum diuersitatem terrarum magis, vel minus multiplicatur seges.

p Centum] in virginibus. Ex hoc videtur quod maius præmium habeant Virgines quam coniugati. Contradicit auctoritas quæ dicit quod cœlibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ. Dicitur ergo quod se habent vt excedētia, & excessa quoad essentiam meriti, & quoad essentiam præmij, non status.

q Aures audiendi.] *Iob* 42. a. Auditu auris audiui te.

r Singularis.] *Eccl.* 38. c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, i. actione, id est, non multum est occupatus, sapientiam percipiet, *Isa.* 8. c. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.

s Nosse,] vel [scite.] *Psalm.* 2. Et nunc reges intelligite. Et *Sapient.* 6. a. Audite reges, & intelligite, discite iudices finium terræ, præbete aures vos, qui continetis multitudines.

t Illis,] id est, cæteris.

u Vt videntes videant.] *Isa.* 6. c. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum.

Et non videant. *Hieron*

& *a* non videant, & audientes audiant, & non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui *b* seminat, verbum *c* seminat. Hi autem sunt qui circa viam vbi seminatur verbum, & cum audierint, confestim venit Satanas, & aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur, qui cum audierint verbum: statim cum gaudio accipiunt illud, & *d* non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione, & persecutione propter *e* verbum confestim scandalizantur. Et alij sunt qui in spinis seminantur, hi sunt qui verbum audiunt & ærumnæ sæculi & *f* deceptio diuitiarum & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum & sine *g* fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt, & fructificant, vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat *h* illis: nunquid venit *i* lucerna vt sub *k* modio *l* ponatur, aut sub lecto? Nonne vt super candelabrum *m* ponatur? Non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur, nec factum est occultum sed vt in *n* palam veniat: Si quis *o* habet aures audiendi, audiat: Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua *p* mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adijcietur vobis. Qui enim habet dabitur illi, & qui non habet etiam quod habet auferetur ab eo. Et dicebat *q*: Sic est regnum Dei quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & *r* semen germinet & increscat dum *s* nescit ille. Vltrò enim terra fructificat primùm herbam: deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica: Et cum ex se produxerit fructus statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et *t* dicebat:

a Et non videant.] *Hieronymus.* Ingenio præsumentes se videre priuentur spirituali intellectu. *c* Verbum.] Semen est verbum Dei. *Luc.* 8. b. De quo *Isa. infrà* d. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus. *b* Qui seminat,] id est, *Corinth.* 9. b. Si nos vobis spiritualia seminamus. *d* Et non, &c.] *Iob.* 15. d. Non mittet in terram radicem auferetur spiritus oris sui, id est, verbum iactantiæ. *e* Propter verbum. *Matth* 5. a. Beati qui persecutionem patiuntur, &c. *f* Deceptio, &c. *August.* Pes animæ timor est, qui si rectus sit, dicitur charitas, si non vel tortuosus est, concupiscentia est. *g* Et sine, &c.] Deceptio diuitiarum, id est, falsæ, & fallentes diuitiæ, quia falsæ nõ sunt veræ diuitiæ quæ remanent in æternum. *Prou.* 10. a. Qui nititur mendacijs hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes fallentes, quia promittunt satietatem & pariũt famem. *Eccl.* 5. b. Auarus non implebitur pecunia. Item promittunt voluptatẽ, & pariunt anxietatem. *Eccl.* 5. c. Saturitas diuitis non sinit eum dormire. Item promittunt securitatem, & pariunt timiditatem. *Iob* 15. c. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit semper insidias suspicatur. Item promittunt firmitatem & pariunt formidinem *Ps.* 88. Posuisti firmamentũ eius formidinẽ. Item dominium & pariunt seruitutẽ, *Thren.* 5. b. Ægypto dedimus manum id est, homagium fecimus diabolo huic mundo. 1. *Timoth.* vlt b. Qui volunt diuites fieri incidunt in laqueum diaboli. Item promittunt refrigerium, & pariunt æstum. *Eccl.* 34. a. Quasi qui apprehẽdit vmbram & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia: Propter hoc dicit *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. *h* Et dicebat illis, &c.] Suprà dixit Marcus, quomodo omnibus posuit parabola, & Apostolis exposuit sensum. Hîc verò dicit quare eis exposuit, vt s. per eos alijs innotescat, per hoc innuens, quod ipsis quasi secretarijs suis aperienda erant abdita Scripturarum, & cõmittenda secreta mysteriorũ, quia & ipsi futuri erant seminatores verbi Dei. Per hoc etiã instruit eos & nos, vt sicut ipse propter malos, qui aderant nõ desinit ab eorum instructione, ita nec nos. *i* Nunquid venit lucerna.] *Ps.* 110. Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c. Et *Prou.* 6. c. Mandatum Dei lucerna est, & lex lux. *k* Vt sub modio.] *Luc.* 8. c. & 11. c. *Matth.* 5. b. Nemo accendit lucernam. *Matth.* 6. c. Lucerna corporis tui est oculus *l* Ponatur] 2. *Corinth.* 4. a. Si opertum est Euangelium nostrum in his qui pereunt est opertum. *Prou.* 11. c. Qui abscondit frumentum, &c. *m* Candelabrum.] Hoc est quod *Matth.* 10. d. dicitur: Quod in aure auditis prædicate super tecta. *Eccles.* 20. c. Melior est qui celat insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam, *Eccl.* 30. c. Bona absconsa in ore clauso quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. *Zach.* 4. a. Vidi & ecce candelabrum aureum totum, & lampas super caput eius, & septẽ lucernæ super illud. *Isaiæ* 62. a. Saluator eius, vt lampas accendatur. *n* In palam veniat,] *Hieron.* Nolite timere persecutionem eorum, neque æmulemini simulatores, quia veniet dies iudicij in quo & virtus vestra, & eorum demonstrabitur nequitia. Vnde 1. *Corinth.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. *Malach. vlt.* a. Dies Domini non relinquet in eis radicem neque germen, id est, cogitationem vel opus impunitum. *Sapient.* 6. a. Data est à Domino potestas vobis & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra & cogitationes vestras scrutabitur. *o* Si quis, &c.] Hic hortatur sextò ad impletionem, & receptionem verbi. C

p In qua mensura, &c.] Sed culpa est temporalis: ergo & pœna. Solu. In contractu fit temporalis actio & ius perpetuum emptorum. Item vulneratio momentanea dat mortem. Item casus in foueam tẽporalis detentio perpetua. Item ius diuinum perpetuã acquirit seruitutem. Item *Augustinus de ciuitate Dei lib.* 21. octo genera pœnarum esse in legibus scripsit. Dãnum, vincula, verbera, talionẽ, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est quod durius vindicet quam commissum sit præter talionem? Item præterea, peccans offendit infinitum bonum. Item *Augustinus.* Fatuus est, & malo dignus æterno, qui in se peremit bonum quod poterat esse æternum. Item *Sapient.* 14. b. Factum cum illo qui fecit tormenta patietur Sed æterna erit macula quæ non poterit tolli, ergo & pœna. Vnde *Isaiæ* 14. c. Operimentum tuum vermes Sicut enim quamdiu humor est in cadauere vermes nascuntur ex putredine, sic ex ipsa materia peccatorum supplicia gignuntur. Item *Augustinus.* Vel, Qua mensura mensi, &c.] In voluntate quippe propria meretur bonus homo bona opera, in eis remetietur ei beatitudo. Item in voluntate propria meritur malus mala opera, in eis metietur ei miseria. Igitur in eadem quærunt non æternorum malorum æterna supplicia mercantur. Et quia voluit æternam habere peccatorum seruitutem, æternam inueniet, & vindictæ seueritatem. *q* Et dicebat] Secunda parabola de semine in quo comparatur nõ persona personę, sed negotium negotio, vbi Ecclesia dicitur regnũ Dei, quia in ea Dominus regnat & per eã regit homines, & vitia calcat. Semen verò dicitur verbũ Dei sicut prius. Et est sensus. Ita procedit status Ecclesiæ quemadmodum si homo iaciat semen suum, & dormiat, & eo nesciente semen crescat, primo nascitur, deinde crescat, deinde maturescit, & tandẽ colligitur, & reponitur in horreum. Ita Ecclesia primò seminatur semine verbi Dei: deinde nascitur in herbã per timorem, deinde crescit in spicam per amorem, tandem colligitur, & reponitur in horreum Domini. Vnde *Matt.* 3. c. Permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autẽ comburet inextinguibili igni. Homo semen iaciens est filius Dei, qui corda hominum seminauit prædicando, deinde dormiuit moriendo. Post somnum eius, id est, post obitum eius, semen surrexit & creuit ipso nesciente, id est, scire nos non faciente. Dicit ergo, Et dicebat, &c.] *r* Et semen germinet] *Eccl.* 15. d. Ante hominẽ vita, & mors: bonum & malum, quod placuerit dabitur ei. Et modicum ante. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum. *s* Nescit.] *Eccles.* 9. a. Nescit homo an amore an odio dignus sit. *t* Et dicebat.] Hic tertiò agit de humili fructificatione verbi Dei.

Matth. 5. b. *Luc.* 8. c. & 11. c. *Matth.* 10. d. *Luc.* 8. c. *Matth.* 7. a. *Luc.* 6. f. *Matth.* 25. b. & 25. c. *Luc.* 8. c. & 19. d. *Matth.* 13. c. De parab. a. 1. eam fant.

a Cui assimilabimus

a Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus.] Tertia parabola est in qua Dominus verbum cõparat grano sinapis. In prima quidem comparauit verbum semini, quia facit affectum. Io secunda lucernæ, quia illuminat intellectum. In hac tertia grano sinapis, quia castificat sensum. Et fit hæc comparatio sicut aliæ secundùm progressum Ecclesię, qoia sicut granum sinapis iactum in terram minimum est omnium seminum, deinde excrescit in arborẽ magnam, vt omnium arborum excedat magnitudinem, ita verbum Dei in priocipio nascentis Ecclesię minimum erat repuratione, sed tandẽ creuit, quia disseminatum est per Apostolos in omni terra, & factum est maius omnibos herbis: id est, doctrinis Philosophorum, quæ tanquam olera herbarum citò decident, quia quantò magis crescunt: tãtò magis vilescunt. Diuersæ igitur scientiæ diuersa semioa. *Leu.* 19. d. Non seminabis agrum tuũ diuerso seminc. Inter omnes alias scientias Theologica congruẽtius comparatur grano sinapis, quia in superficie apparet vilissima, sed si conteratur dente disputatioois, tunc sentirur acuioen sobtilitatis atque difficultatis. Comparatur etiam spiritualiter, &c.

Matth. 13. d. *Luc.* 13. d.

D *Matth.* 13. e.

Matth. 8. d. *Luc.* 8. d.

b Sicut granom sinapis, &c.] Granom sinapis prædicatio Euangelij est, ex qua charitas, quæ est maior omnibus, quia omnia reputat stercora, vt patet in Apostolu. *Phil.* 3. b. Et per haoc parabolam dat iotelligere, quòd prædicatores debent esse humiles. Vnde Dominus docuit eos dicere, quod habetur *Luc.* 17. c. Serui inutiles sumus, &c. Et per prædicationem crescunt in arborem magnam. Qui enim fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum, vt dicitur. *Mat.* 5. c. Et huius arboris, id est, prædicatioois fructus est in cibum & folia in medicinam, vt dicitur *Ezech.* 47. c.

Granum sinapis verbum Euangelij {
- Paruum in humilitate.
- Soppurpureum io patientia.
- Siccum in abstinentia.
- Soluit paralysim linguæ in prædicatione.
- Dissoluit duritiam cordis compassione.
- Attrahit exemplo.
- Extinguit carnem domando.
- Multiplicatuto est semen in spirituali prole.
- Contritum dilatat odorem per bonam famam.

c Et fit maius omnibus oleribus,] id est, aliis scientiis. 3. *Reg.* 12. a Locutus est Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam vt faciam mihi hortum olerum. Sic multi Theologiam vertunt in alias scientias.

d Et facit ramos magnos.] 1. *Corinth.* 13. b. Charitas patiens est, benigna est, charitas non æmulatur, &c. Ibi quindecim rami sunt charitatis.

e Ita vt possint sub vmbra eius aues cæli habitare,] id est, contemplariui, qoorum conuersatio in cælis. *Dan.* 4. b. Ecce arbor in medio terrę, & altitudo eius nimia, magna arbor & fortis & proceritas eius vsque ad cælum attingens, aspectus eius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ, folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea, subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius volucres cæli conuersabantur, & ex ea vescebatur omnis caro.

a Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus illud? b Sicut granum sinapis, quòd cùm semioatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra, & cùm natum fuerit ascendit in arborem, & fit c maius omnibus oleribus, & d facit ramos magnos, ita vt e possint sub vmbra eius aues cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: Sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsom autem discipulis sois disserebat omnia. Et ait illis in die illa cùm serò esset factum. f Transeamus cootra: Et dimittentes turbam g assumunt eum, ita vt erat in naui, & aliæ h naues erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & i fluctos mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat k ipse io puppi super ceruical dormiens. Et excitant eum, & dicunt illi: Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce. Et l cessauit ventus, & facta est traquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem. Et m timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei.

C A P. V.

ET n venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. Et † o exeunti ei de naui, statim occurrit de monumeotis p homo in spiritu immundo qui domicilium habebat in monumentis. Et q neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sæpè compedibus, & catenis, vinctus dirupisset catenas, & r compedes comminuisset, & s nemo poterat eum do-

f Transeamus cootra,] id est, ad ripam oppositam.

g Assumunt eum:] Nautæ vel Apostoli.

h Et aliæ naues.] Naues incipientium, proficientium, peruenientium. i Et fluctus mittebat in nauim.] *Isa.* 51. e. Ego Dominus Deus tuus qui conturbo mare & intumescunt fluctus eius, & sic posuisti profundum maris viam.

k Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens.] Hæc est causa procellæ & tempestatis *Ionæ.* 1. a. Facta est tempestas magna io mari, & nauis periclitabatur conteri, &c. Sic continua, quia Ionas dormiebat sopore graui, scilicet sopor naturalis mors eius, tepor fidei. *Matth.* 8. c. *Luc.* 8. b.

l Et cessauit ventus, & facta est traoquillitas magna.] *Nahum.* 1. a. Dominus in turbine, & tempestate viæ eius increpans mare, & exsiccans illud. *Tob.* 3. d. Post tempestatem tranqoillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis.

A *Matth.* 8. d. *Luc.* 8. d. al. † eunte eo.

m Et timuerunt timore magno.] *Hieronymus.* Non discipuli, sed nautæ & cæteri, qui in naui erant. Si autem quis contentiosè voluerit eos qoi mirabantur fuisse Apostolos: respondebimus homines rectè fuisse appellatos, quia necdum potentiam nouerant Saluatoris.

E X P O S I T I O C A P. V.

n ET venerunt trans fretum maris, &c.] Quintom capitulum in quo prosequitur Marcus de miraculis Christi, per quæ eius diuinitas demonstratur, quod maximè intendit. Vnde diuiditur hoc capitulum io tres partes, propter tria miracula, de quibus agit in hoc capitulo. Primò, de sanatione dæmoniaci, à quo eiecit legionem. Secundò, de curatione Hemorroissæ, ibi. [Et cùm transcendisset Iesus.] Tertiò, de suscitatione filiæ Archisynagogi, ibi. [Adhuc eo loquente, &c.]

o Et exeunti ei, &c.] *Luc.* 8. d. *Matt.* 8. d.

p Homo in spiritu immundo.] *Matth.* 8. d. dicit quòd occurrerunt ei duo habentes dæmonia. *Luc.* 8. dicit quòd vnus, sicut Marcus. Et reuera duo occurreruot, vt dicit *Mat.* sed vnus eorum clarior erat & famosior pro quo maximè dolebat illa regio, & quo sanato fama latior exijt, & ideò de illo faciunt mentioocm Marcus & Lucas. Præterea per duos idem significatur quòd per vnum scilicet gentilis, de duobus filijs Noe oatus. Ita dicit *Aug.*

Moraliter] autem per illum dæmoniacum qoi neminem per viam transire sinebat, vt dicitur *Mat.* 8. d. significatur cœtus aduocatorum, qui omnes simpliciter gradientes conuertunt in bellum & lites. Vnde *Mich.* 2. c. Populus meus in aduersarium consurrexit, desuper tunicam pallium sustulistis eò quòd illos qui simpliciter transibant conuertistis in bellom. *Psal.* 67. Dissipa gentes quæ bella volũt.

q Et neque catenis, &c. *Ierem.* 5. b. Ibo ad optimates, & loquar eis: Ipsi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei sui: Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, & ruperunt vincula. r Et compedes.] De quibus. *Ecclesiastici cap.* 6. e. Inijce pedem tuum in compedes illius. s Et nemo puterat

mo poterat eum domare]eò quod erat sine timore Dei, *Iac.* 3. b. Linguam autem nullus hominum domare potest, est enim inquietum malum, *Eccl.* 28.b. Lingua tertia multos commouit & dispersit illos de gente in gentem. a Nocte,] aduersis. b Ac die]Prosperis. c In monumentis,] In fœditate operum. d Et in montibus erat] In fastibus superbiæ.

e Clamans,]per verba durissima infidelitatis / et cōcidēs se lapidibus,] superbi enim duri sunt, frangi possunt, flecti nequeunt. Hi sunt de quibus *Ecc.* 21.b, Via peccantium complanata lapidib. Hi sunt etiam qui dicunt: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, ambulauimus vias difficiles, *Sap.* 5.a.g Quid mihi, &c,] *Hieron.* Non est voluntaris illa cōfessio, sed necessitatis extorsio: Item ridiculosè, putant quidam dęmonia nosse filiu Dei, & diabolum ignorare, eò quod minoris malitiæ sint satellites quàm ipse sed tam dæmones, quàm diabolus magis suspicātur filiu n Dei esse quàm noscant. *Glo.* in *moralib.* Aliquando sciebant ipsum esse filium Dei,

al. t sū-mi. *De pæ. dist. 3. c. sunt plures.* B *Matth. 8. d.* *Luc. 8. d.*

mare. Et semper a nocte b ac die in c monumentis d & in montibus erat e clamans, & f concidens se lapidibus. Videns autem Iesum à longè cucurrit, & adorauit eum, & clamans voce magna, dixit: Quid mihi g & tibi Iesu fili Dei † altissimi ? Adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi Spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat eum: Quod tibi h nomen est ? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia i multi sumus. Et deprecabantur eum multùm ne se expelleret extra regionem. k Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: l Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus. Et m exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos, & n magno impetu grex præcipitatus est in o mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et p egressi sunt videre, quid esset factum, & veniunt ad Iesum, & vident illum, qui à dæmonio vexabatur sedentem q vestitum, & sanæ mentis, r & timuerunt. Et s narrauerunt illis qui viderant qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et t rogare cœperunt eum, vt discederet de finibus eorum. Cumque u ascenderet nauim, cœpit illum deprecari qui x à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum illo, & y non admisit eum, sed ait illi: z Vade in domum tuam, ad tuos, & annuncia illis, a quanta tibi Dominus fecerit, &

vt audientes vocem in baptismo, & transfiguratione, aliquando reuocabant in dubium, memores eius infirmitatis. h Quod tibi nomen est?] Vult Dominus vt nomen peccati in confessione exprimatur. *Isa.* 14. c. Perdam nomen Babylonis, *Zach.* 13. a. Disperdam nomina eorum. i Quia multi sumus] Quorum vnum peccatum non est sine altero. Qui enim in vno offendit, factus est omnium reus, *Iac.* 3.b. Sicut enim vna virtus non est sine alia, quia filius Dei solus non est cum sit nubilis, sic diabulus cum sit nobilis solus non venit. Ipse enim est Rex super omnes superbos, *Iob.* 41. d. Ita peccatum quod est filius diaboli cum se nobilem reputet, solum non venit, si diu maneat. Peccatum enim suo pondere ad aliud trahit, nisi citò pœnitentia diluatur, *Isa.* 14. d. Illic congregati sunt milui alter ad alterum. k Erat autē ibi, &c.]Ecce quod hic tria genera hominum significantur. Per montem, superbi, in quibus habet diabolus potestatem. *Iob.* 40.c. Huic montes herbas ferunt. Per illud: Pascens in agris auari. De quibus *Luc.* 14.d. Iuga buū emi quinque. Per porcos luxuriosi, 2. *Pet.* 2.d. Sus lota in volutabro luti. Et de his tribus simul, *Iob.* 40.c. Huic montes herbas ferunt, ecce superbi omnes bestiæ agri ludēt ibi, ecce auari, sub vmbra dormit in secreto calami, ecce luxuriosi: In locis humentibus, i. in luxuriosis dormit, in aridis requiem non inueniens. l Mitte nos in porcos, &c.]sic dicit aduocatus: Non amplius aduocabo, sed inuocabo amicos: Alius dicit: Nō ero Sodomita sed habebo focariam, *Isa.* 24.c. Qui fugerit à facie formidinis, id est auaritiæ, cadet in foueam luxuriæ, & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo superbiæ, quæ suspendit homines superbos. m Et exeuntes spiritus immūdi, &c.]Sed quomodo concessit eis Dominus, vt intrarent porcos, cum sit peccatum, & Dominus nemini præcipiat vel mandet malè agere siue impiè, vt dicitur, *Eccl.* 15.d. Item nōne sic damnificati sunt Domini porcorum? Sed dic intrare in gregem, non est peccatum, licet diabolo peccatum esset. Itē Christus est maior Dominus rerum quàm possessores, vnde eis nō fecit iniuriā, cum porci essent sua creatura. n Et magno impetu, &c.] *Apoc.* 18.g. Hoc impetu mittetur Babylō illa magna ciuitas, & vltra non inuenietur. o In mari ad duo milia,]id est iuxta duo millia. p Et egressi sunt videre, &c.]In hoc egressu significatur mysticè cooperatio liberi arbitrij. Vnde *Beda super Luc.* Occurrerunt per liberū arbitrium credētes.

M *aliter* autem significatur, quòd non potest quis videre Iesum, vel facta eius, nisi prius fuerit egressus à carne, à mūdo, ab amore parentum. Vnde *Gen.* 12.a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi. q Vestitum & sanæ mentis,] *Luc.* 10.c. Homo quidam descendebat, &c. r Et timuerunt] timore mundano, propter damnum porcorum. Vel potius timore reuerentiæ, propter miraculum sanitatis, non tamen secuti sunt Iesum. Vnde significāt illos qui videntes alios pœnitentes, & pœnitentiā facientes admirantur Dei gratiam, & illorum pœnitentiam nō assumūt quibus dicitur *Isa.* 58.b. Dissolue colligationes impietatis solue fasciculos deprimentes. s Et narrauerunt illis, &c.] Id est, custodes per quos significantur doctores, & prædicatores, qui peccatoribus narrant facta Domini: & vsque ad Iesum videndum adducunt, qui tamen non curant. Vnde possunt dicere illud *Ierem.* 51. a. Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus ergò eam, & eamus vnusquisque in terram suam. t Et rogare, &c.] *Hieron. super Mat.* 8. Non ex superbia, sed ex humilitate iudicantes se indignos eius præsentia, sicut Petrus *Luc.* 5.b. Exi à me Domine, quia homo peccator sū. 3. *Reg.* 18. Nunquid venisti ad me vt rememorarentur iniquitates meæ, & occideres filium meum? *Mat.* 8.a. Non sum dignus, vt intres sub tectum meum. *Aug.* dicendo se indignum, præstitit se dignum, non intus parentes, sed intus cor Christus verteret. Hoc est contra multos quod licet immundi, Christi & Sacramentorum eius præsentiam non verentur, qui significantur per Ozan, qui indignus arcam tetigit, & percussus à Domino interijt, 2. *Reg.* 6. b. Significantur etiam per Bethsamitas, qui videntes arcam nudam, interierunt percussi à Dn̄o septuaginta viri, & quinquaginta millia plebis, 1. *Reg.* 6. d, 1. *Cor.* 11. g. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit nō diiudicans Corpus Dn̄o. Ideò inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiūt multi. Hoc est etiam contra multos qui ex tumore superbiæ expellunt à se pauperes, & humiles, in quibus, & Christus expellitur. De quibus *Iob.* 21. a. Quare impij viuunt qui dixerunt Deo. Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. *Prou.* 29, d. Abominantur impij eos, qui in recta via sunt. u Cumque ascen. nau.]Nauis Ecclesia. *Gen.* 6. c. Fac tibi arcam, &c. Nauis Crux *Sap.* 14. a exiguo ligno committunt homines animas suas, & trāseūtes mare per ratē liberati sūt. Nauis virgo Maria, *Mat.* 9. a Ascēdēs Iesus in nauiculā, venit in ciuitatē suā, *Prou. vlt.* b. facta est quasi nauis institoris. Nauis religio, *Iob.* 9. d. pertransierunt quasi naues poma portantes. In hac naui Iesu rogat esse liberatus à dæmone, sed non præmittit, ne propter secretum contemplationis impediat officium prædicationis, *Vnde Gloss. Bedæ.* Quisque potest remissionem, &c.

Luc. 8. f. *Multiplex nauis.*

x Qui à dæm &c.]Vexatus doctor, vel quilibet qui lōgo tēpore in studio fuit, & laborauit, aptus prædicationi & regimini animarū, *Phil.* 1. d. Cupio dissolui & esse cum Christo. y Et nō admisit eū] *Cant.* 7. d. Egrediamur in agrū. z Vade in dō. &c.]Domus cōscientia, *Sap.* 8. c. Intrans in domū meā cōquiescam cum illa. *Eccl.* 32. c. Præcurre prius in domum tuam, & tunc aduocare & illic lude, & age conceptiones tuas. Debet quilibet scrutari conscientiam suam, quia delicta quis intelliget, vt dicit *Psal.* 18. Non enim quis de facili potest intelligere peccata sua, quia diabolus tortuosus est. Vnde *Isa.* 27. a. In die illa visitabit Dominus super Leuiathā serpentem tortuosum, *Iob.* 26. d. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. a Quanta tibi Dominus, &c.]

In se

In se prædicat, qui in se haurit quod alijs effundit, *Prou.5.c.* Bibe aquam de cisterna tua, & post deriuentur fontes tui foras.

a Et abiit & cœpit prædicare, &c.] Decapolis est regio cótinens decé ciuitates, & significat Ecclesiam decé præceptis legis imbutá, & decario, id est regis imagine in Baptismo insignitam. In qua

C debet fieri omnis prædicatio, non in occultis locis, sicut hæretici faciunt. *Ioann.7.* a. Nemo in occulto aliquid facit, & quærit in palam esse. *Ioan.18.* d. Ego semper docui in synagoga, & in téplo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. *b* Et venit quidam, &c.] qui interpretatur illuminans, vel illuminatus, & est Prælatus. Vnde: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Montes æterni sunt, Prælati per hoc quod dicit. *c* Et videns eum &c.] duo notátur, quæ debent esse in Prælato, scientia, & humilitas, id est bona vita, prouidés sciétia. Procidit. Bona vita. Hoc est quod *in Ps.98.* dicitur Moyses, id est, lex vel scientia, & Aaron montanus, id est, excelsus per opera, in sacerdotibus eius, &c.

al. Illú Matth. 8.c.Luc. 8.f.

Matth. 9.c.Luc. 8.f.

e Quoniam filia mea in extremis est.] Anima quæ laborat in extremis quasi in turpitudine temporalium quæ extrema, id est vilia sunt, *Phil.3.b.* Omnia hæc detrimentum feci & arbitror vt stercora.

d Et deprecabatur eum multum] *Mat.6.b.* Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: Putant enim quòd multiloquio suo exaudiantur.

f In extremis] scilicet laborat, quia in acquisitione temporalium est labor, in conseruatione timor, in amissione vel dimissione dolor. Hoc est quod habetur *Ioan.16.g* In mundo pressuras, in me pacem habebitis. In extremis, *Luc.8.f.* dicitur: Et hæc moriebatur, *Mat.9.c.* Modò defuncta est, & *Marcus* hic: In extremis est. *Aug.* de concordia euangelistarum. Nihil in cuiusquam verbis debemus inspicere nisi voluntatem, cui debent verba seruire: nec mentiri quenquam si aliis verbis dixerit quòd ille voluerit cuius verba non dixit, ne miseri aucupes vocum apicibus quodammodo literarú putent esse ligandam veritatem, cum vtiq; non verbis tantum sed etiam in cæteris omnibus signis amicorum non sit nisi animus ipse requirédus. q.d. Illi tres euangelistæ etsi diuersa verba protulerint, tamen eodem sensu, in extremis erat quãdo Iairus venit ad Christum, vt dicit Marcus & moriebatur, vt dicit Lucas: & postea mortua est, vt dicit Matthæus.

g Veni impone manú, &c.] simile *Ioan.4.g.* vbi dicit Regulus Descende priusquã moriatur filius meus. Et sicut ibi in *Gloss.* redarguitur Regulus vt minus fidelis, sic ille Princeps videtur arguendus. Sed Centurio commendatur qui dixit. Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantùm dic verbo, &c. *Matth.8.b.*

h Et abiit] quia missus est ad oues quæ perierunt domus Israel. *Matth.15.c.*

i Cum illo, &c.] *Ezech.1.d.* Rota in medio rotæ. *K* Et comprimebant eum] turba vexat Deum, s. turba peccátium. Vnde *Isa.1.d.* Laboraui sustinens, & 43.d. Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. *Amos.2.d.* Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno.

l Et mulier quæ erat, &c.] Id est de peccatu in peccatum, *Osee.4.a.* Sanguis sanguiné tetigit. *Ambros.* in tractatu de Salomone. Dominus largum sanguinis fluxú siccauit in Martha. *Hieron. in historia tripertita, lib.9.c.41.* dicit, quòd cùm Iulianus Apostata cognouisset in Cæsarea Philippi Christi esse simulacrum, quod sanguinis liberata profluuio fœmina construxerat, eo deposito suã ibi imaginem collocauit, quæ fulminis ictu fracta est. Statuã verò Christi nunc quidam paganorum trahentes confregerunt, post Christiani collegerunt & in Ecclesia condiderunt. Quod simulachrum, vt refert Eusebius, omnium ægritudinum noscitur esse medicaméntum, iuxta quod quædam herba germinauit omnibus medicinalis. Ista mulier

Mysticè,] est Ecclesia de gentibus fluxu sanguinis continuo, scilicet, peccato idololatriæ maculata. Filia Iairi synagoga, ad quã sanandam Iesus ibat, quia non fuit missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. *Matth.15.c.* Sed illa primò sanatur, quia gétilitas primò credidit. *Ps.67.* Æthiopia præueniet manus eius Deo, &c. D

Mysticè.

Matth. 8.c.Luc. 9.g.

Moralit. Per puellam mortuam in domo significatur peccator occultus. Per sanguinariam peccator apertus, *Thren.1.g.* Foris interficit gladius, & domi mors similis. Illa prius sanatur, quia peccata aperta citius sanátur. *Psalm.92.* Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine, *Mich.4.c.* Venies vsque ad Babylonem & ibi liberaberis Duodecima hora est vltima hora diei, hoc est peccatum vsque ad senium, quod etiam sanat Dominus, *Isa.46.b.* Vsq; ad senectam ego ipse & vsq; ad canos ego portabo, *Gen.7.c.* In articulo diei illius ingressus est Noe & filij eius in arcam. *l* Duodecim.] *Beda.* Quia transgressi sunt Decalogum, pactum baptismale & legem naturalem. De quibus *Isa.24.a.* Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt pactum sempiternum. *m* Venit in turba retrò.] Post Dñm eundum est. Vnde *Ps.126.* Vanum est vobis ante lucé surgere. Vnde Petro volenti ire ante Dominú, s. cum Petrus increparet eum ne pateretur, ait Dominus, *Matth.16.d.* Vade post me Satana. *n* Et tetigit vestimentum eius] Tactus vestimenti fides incarnationis. Saluatur per fidem quicúque saluatur. Non est enim aliud nomen sub cælo in quo oporteat nos saluos fieri, vt *Act.4.b.* Vestimentum: de quo *Esa.63.a.* Quare ergò rubrum est indumentum tuum? *o* venit & procidit ante eum, &c.] *Esther 8.a.* Esther procidit ad pedes Assueri. *p* Adhuc eo loquente, &c.] Isti nuncij moraliter significant eos qui peccatores contemnunt, sicut Pharisæi. *Mat.9.b.* Quare cú peccatoribus & Publicanis mãducat magister vester? Et *Luc.7.f.* Hic si esset Propheta sciret vtique quæ & qualis, &c. *Eccl.8.b.* Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei, meméto quoniam in corruptione omnes sumus. *q* Tantummodo crede,] fides enim mirabilia fecit, vt patet ad *Heb.11.* per totú. Sed si fides sufficit quare dicitur *Inf.vlt.d.* Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Dicit ergò. Tantummodo crede, id est, non contémnas sacramenta. Sufficit enim ei qui credit si non contemnat, si talis decedat nec copiam habeat vt baptizetur bene saluabitur. Crede. Sic est in nobis si credimus, Dominus suscitat nos. Si enim potés credere, omnia possibilia sunt credenti, *Inf.9.d.* De nemine enim desperandum est dum viuit.

misertus sit tui. Et *a* abiit & cœpit prædicare in Decapoli quãta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et cùm transcendisset Iesus in naui rursus trãs fretú conuenit turba multa ad † eum, & erat circa mare. Et *b* venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus & *c* videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: quoniam filia mea in *f* extremis est, *g* veni impone manum tuam super eam, vt salua sit, & viuat. Et *h* abiit *i* cum illo, & sequebatur eum turba multa, & *K* comprimebant eum. Et *l* mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat, cùm audisset de Iesu, *m* venit in turba retrò, & *n* tetigit vestimentum eius: dicebat enim: Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius & sensit corpore quod sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conuersus ad turbam aiebat. Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. Mulier autem timens & tremens, sciens quod factum esset in se, *o* venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit: Filia fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua. Adhuc *p* eo loquente veniunt nuncij ad Archisynagogum, dicentes, quia filia tua mortua est, quid vltra vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archisynagogo: Noli timere, *q* tantummodò crede. Et non admisit quemquam sequi se, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archi-

a Et vidit tumultum & flentes & eiulãtes multum] 1.Theſſ. 4.d. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent. Eccl.22.b. Modicum plora ſuper mortuum.

b Quid turbamini, &c. ſed dormit] Vnde eos eiicit, quia in conſortibus dormit. Simile Ioan.11.c. Lazarus amicus noſter dormit. Et hoc eſt verũ licet mortuus quoad nos, non tamen quo ad Deum, aut facile eſt eum vel eã ſuſcitare ac ſi dormiret.

Matth. 9.c.

c Et irridebant eum] vnde eos eiicit, quia irriſoribus non ſunt communicanda myſteria, Mat.7.a. Nolite ſanctum dare canibus, Prou.22.b. Eiice deriſorem & exibit cum eo iurgium, & Prou.3.d. Abominatio Domini eſt omnis illuſor. Irridebant,] Ierem.20. Factus ſum id deriſum tota die, omnes ſubſannabant me. Sed licet Dominus derideretur, nõ deſtitit à propoſito bono. e Surge.] Eph.5.d. Surge qui dormis, &c. d Puella, Sap. 16 b. Tu Domine vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis & reducis.

al. Idixit dari.

A

Matth. 13.f. Luc.4.c.

ſynagogi. Et videt a tumultum & flentes, & eiulantes multũ, & ingreſſus, ait illis: b Quid turbamini & ploratis? Puella non eſt mortua, ſed c dormit. Et c irridebant eum, ipſe verò eiectis omnibus aſſumit patrem, & matrem puellæ, & qui ſecum erant, & ingrediuntur, vbi puella erat iacens, & tenens manum puellæ, ait illi: Talitha cumi, quod eſt interpretatum: d Puella tibi dico e ſurge. Et cõfeſtim ſurrexit puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim, & obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis vehementer, vt nemo id ſciret, & †iuſſit f dare illi manducare.

C A P. VI.

ET g egreſſus inde abiit in patriam ſuam, & ſequebantur eum diſcipuli ſui. Et facto Sabbato, cœpit in ſynagoga docere, & h multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Vnde huic hæc omnia? Et quæ i eſt ſapientia quæ data eſt illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? k Nonne hic eſt l faber, filius m Mariæ, frater Iacobi, & Ioſeph, & Iudæ, & Simonis? Nonne & ſorores eius hic nobiſcum ſunt? Et n ſcandalizabantur in illo. Et o dicebat eis Ieſus, p quia non eſt propheta ſine honore niſi in q patria ſua, & in domo ſua, & in cognatione ſua. Et r non poterat ibi s virtutem vllam facere, niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum. Et t circuibat u caſtella in circuitu docens. Et conuocauit duodecim & cœpit eos mittere x binos & y dabat illis po-

f Iuſsit dare illi] In ſignum veræ reſurrectionis, vt tãgitur in Gloſſ. ſuper alios Euangeliſtas. Quando enim in quadrageſima homo confitetur, & dimittit peccatum, & poſt ambulat proficiendo, & ſic in Paſcha datur ei cibus cœleſtis.

EXPOSITIO CAP. VI.

g ET egreſſus inde abiit in patriam ſuam, &c.] Exod 39.d In extrema parte tunicæ ſacerdotis intertexta erat mala punica & tintinnabula. Sic & hic, poſt miracula intexit ſe Chriſti doctrina. Et diuiditur hoc cap. in ſeptem partes. In prima agitur de dignitate prædicationis, & indignitate ſiue ingratitudine auditorum. Secundò, de miſsione diſcipulorum, ibi [Et conuocauit.] Tertiò de morte Ioãnis Baptiſtæ, ibi [Et audiuit.] Quartò, de reditu diſcipulorum de prædicatione ad ipsũ, ibi [Et conuenientes] Quintò, de refectione ſpirituali, & corporali quinq; millium hominum, ibi, [Et aſcendẽtes.] Sextò, de liberatione diſcipulorum à tempeſtate maris, ibi [Et ſtatim coegit.] Septimò, de communi ſanatione ægrorum ipſum contingentium, ibi [Cum tranſfretaſſent.]

h Et multi audientes, &c.] Ioan 7.g Nunquam ſic locutus eſt homo.

i Et quæ eſt ſapientia, &c.] 1.Reg.10 c. Num & Saul inter Prophetas, & quis pater eius? k Nonne hic, de peſsimè dicunt, ſicut & Ioan.8.a. Quid hic loquitur: & Ecc 13.d. Diues locutus eſt & omnes tacuerunt, & verbum eius vſque ad nubes perducet, pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic? l Faber] Malach.3.a. Sedebit conflans & emundans argẽtũ. m Mariæ] Notatur qualis debet eſſe prædicator. Filius Mariæ, per carnis mortificationem. 1.Cor.9.d. Caſtigo corpus meum, &c. Et faber] ædificãdo virtuoſis operibus, & alios exemplis & ſermonibus, Prou.24.d. Præpara foris opus tuũ & diligenter exerce agrum tuum, & poſtea ædifices domũ tuam, ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum. Idem ordo, Eccl 38 c Qui tenet aratrum &c. & ſic omnis faber, & architectus, &c. Ergo oportet vt habeant quatuor fratres id eſt virtutes illis nominibus deſignatas, ſ. ſit Iacobus per fortitudinem, vt luctetur contra tentationes, & tribulationes. Doctrina viri per patẽtiam cognoſcitur & gloria eius eſt iniqua prætergredi, Prouer.19.b. Item ſit Ioſeph, addens ſupererogationem conſiliorum impletioni præceptorum, Prou. 8.b. Ego ſapientia habito in conſilio, 1. Reg. 10.d. Saul altior fuit vniuerſo populo ab humero, & ſurſum. Item ſit Iudas, glorificans Deum per humilitatis confeſsionem, Eccl. 3.c. Deus, ab humilibus honoratur. Item ſit Simon audiens mœrorem per compaſsionem, 1.Mach.14. a. Simon quæſiuit bona gentis ſuæ. Sint ſorores, ſcilicet ſapientia, intelligentia.

n Et ſcandalizabãtur in illo.] Hinc magna hinc humilia cernens, veritatem iudicij non recipit, ſed ſcandalizatur, quod eſt impedire mentis arbitriũ. o Et dicebat illis, &c.] Hilar. Inhonoratur Dominus à ſuis quamquam & docendi prudentia, id eſt operandi virtus admirationẽ moueat. In patria ſua affligitur à fratribus: in Ægypto ab extraneis ſublimatur, Num. 12.a. Maria & Aaron Moyſi obiurgant propter vxorem Æthiopiſſam. Item Num.16. a Chore, Nadab, & Abiu, cæteri Leuitæ contra Aarõ, & Moyſen ſurrexerunt. Abraham in Chaldæa affligitur: Ideò dicitur ei: Egredere de terra, &c. Gen.12.a. Nota de ruſtico qui nolebat adorare Crucifixum, quia factus erat de piro ſua.

Matth. 13.g. Luc. 4.d Ioa. 6.g.

p Non eſt Propheta, &c.] Id eſt, rarò contingit. q In patria ſua, &c. Mich. 7. b. Inimici hominis domeſtici eius. r Et non poterat] de iuſtitia, quia digni non erant. Vel [Non poterat] de miſericordia, quia ſi plura faceret contemnerẽt, & plus delinquerent, & ita plus punirentur. s Virtutem vllam facere] id eſt miracula.

t Et circuibat] Rabanus, vt doceret doctorem eſſe expeditum, & non acceptorem perſonarum. Debet autem eſſe doctor commendabilis in ſtrenuitate, impiger inſtruendo. Ad hanc inuitat per hoc, quod dicit: [Circuibat.] In vtilitate commundus, ad hoc inuitat per hoc quod dicit: [Docens] In charitate compatiens, ad quod inuitat per hoc quod dicit. [Et conuocauit, &c.] Pſalm.58. Et famem patientur, vt canes, &c. Iob.1.a. Conſurgens diluculo offerebat holocauſta per ſingulos.

Greg. in paſtorali. Nos qui ſumus vnius regionis paſtores ſingulos populi paſsionum ſpecies circuire debemus. Studioſus medicus circuit grauiter ægrotantes. His qui auaritia laborant, de malo auaritiæ faciamus ſermonem ad medicamentum ſanitatis illius. His qui etiam ardentibus febribus libidinis æſtuant, aliquod remedium de apotheca materiali Apoſtoli proferamus. 1.Cor.3.d. Omne peccatum quodcumque fecerit homo, &c. Alteri medicamentum eſt increpatio, alteri conſolatio. Cant.5. b. Inuenerunt me cuſtodes, qui circuierunt ciuitatem, percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum, &c. Act. 2. b. Nonne omnes iſti qui loquuntur Galilæi ſunt? Pſalm.79. Vox tonitrui tui in rota, Prou.6.a. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum.

u Caſtella in circuitu docens:] Non tantum ciuitates magnas. Matth. 21.a. Ite in caſtellum, quod contra vos eſt.

x Binos] charitate concordes, Eccleſiaſt.4 c. Melius eſt duos ſimul eſſe quàm vnum: Habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ, ſi vnus ceciderit, ab alio fulcietur: Væ ſoli, quia ſi ceciderit, &cæt. y Dabat illis poteſtatem.] Sed aut increatam, quod eſſe non poteſt, cùm idem ſit, quod Deus. Aut creatam, quod iterum non videtur, quia contra Luc. cap. 24.ſ. dicitur in Gloſſ. ſuper illud: Stetit Ieſus, & cæt. Tranſiens audit, ſtans illuminat, quia per humanitatẽ miſertus,

mise. tus, per æternitatem, quæ non mouetur lumen reddit. Et ita diuinitas per quam facit miracula immobilis, & ita nulli ... Dicit ergo: Et dabat illis potestatem spirituum immundorum id est dabat eis quod ad preces, & inuocationem nominis Christi eiicerentur dæmonia. *a* Et præcepit eis ne, &c.] Virga po-

B testas accipiendi necessaria, ita hic. Item auxilium sustentationis, incitamentum virgarum, instrumentum vltionum. Sic prohibetur. *Matth.* 10. c. *Isa.* 31. a. Qui descendunt in Ægyptum in equis sperantes. *Ierem.* 15. a. Maledictus, qui confidit in homine. *Beda.* Item in aliis euangeliis contradicit. Sed illa *Gloss.* Soluit. Matthæus, & Lucas memorant Dominum discipulis dixisse, vt nec virgā ferrēt. Marcus ... quid tollerent ... virgam tantùm. Sed ... realiter virgā accipiunt. Marcus per virgam potestatē accipiendi necessaria à subditis intelligit. *b* Non peram. Contra. *Luc.* 22. d. Qui habet ... lum tollat similiter & peram. Sed di... ue tempora, & co... dabit Scriptura ... si certi sunt, quòd ... deficiat eis illo tempore, non debent ferre, alio tempore possunt.

Matth. 10. *Luc.* 10. *e.*

Matth. 14. *a.* *Luc.* 9. *c.*

c Neque in zona æs.] *Hieron.* Si possiderent aurum Apostoli crederentur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare.

d Et ne induerentur duabus tunicis) Prohibetur duplicitas, *Iacob.* 1. b. Vir duplex animo, *Eccl.* 2. c. Væ duplici corde & labiis scelestis.

e Quocunque introieritis in domum, illic manete, &c.] *Hieron.* Hospes fama eligendus est, ne prædicatio suscipientis infamia deturpetur. 1. *Timoth.* 3. b. Oportet Episcopum testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt.

f Excutite puluerem de pedibus vestris, id est, temporalia, quasi volunt in spiritualibus vobis credere, temporalia ab eis non recipiatis, cum aliunde viuere possitis.

g In testimonium illis] id est, etiam minima itineris, & laboris vestri quem pro illis sustinuistis exponite, & annunciate, quæ occasio erunt eis maioris damnationis.

h Et vngebant oleo multos ægros, & sanabantur.] Ex hoc & ex illo. *Iac. vlt.* c. Infirmatur quis in vobis, &c. traxit originem extrema vnctio.

i Et audiuit Rex Herodes,] Non re, sed spe. Vel [Rex] id est filius Regis.

k Et dicebat. *Matth* 14. a. Notatur de hoc. *l* Et propterea virtutes operantur in illo.] Quod negare non potest ex inuidia minuit. *Sap* 4. Fascinatio nugacitatis obfuscat bona. Herodes] Ascalonita occidit pueros, *Matt.* 2. c. Antipas decollauit Iuannem. *Matt.* 14. a. Agrippa Iacobum occidit, *Act.* 12. a. Herodes interpretatur pelliceus, id est deceptorius, vel pelliceus id est glorians in pellibus, & significat scholarē, vel magistrum de libris suis confidentē, & glorіantem. Cui dicitur *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. Antipas dicitur transitio paupertatis, quod ei bene cōuenit, quia talis quantum potest videtur transire paupertatem, 1. *Mach.* 6. a. Exiuit Antiochus, id est silentium paupertatis ab Antiochia, & perambulabat superiores regiones, & audiuit esse ciuitatem nobilissimam, & copiosam in auro, & argento in Perside, téplúmque in ea locuples valde, & venit, & quærebat ea prædari. Tetrarcha est talis, qui regit, & domat tantum in carne ... & non tres vires animæ. Philippus frater eius,

testatem spirituum immundorum. Et præcepit *a* eis ne quid tollerent in via nisi virgam tantum, *b* non peram, non panem *c* neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, & *d* ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis. *e* Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. Et quicunque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, *f* excutite puluerem de pedibus vestris in *g* testimonium illis. Et exeuntes prædicabant, vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & *h* vngebant oleo multos ægros, & sanabantur. Et *i* audiuit Rex Herodes, manifestum enim factum est nomen eius *k*, & dicebat: Quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis, & *l* propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, quia Elias est, alij verò dicebant, quia propheta est, quasi vnus ex prophetis. Quo audito Herodes ait. Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim Ioannes Herodi. *m* Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, & volebat occidere eum nec poterat. *n* Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum, & sanctum, & custodiebat eum. Et audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et *o* cùm dies opportunus accidisset, Herodes *p* natalis sui cœnam fecit Principibus, & Tribunis, & primis Galilææ. Cúmque *q* introisset filia ipsius Herodiadis & saltasset, & *r* placuisset Herodi, simulque recumbenti-

os lampadis, Christus est, *Isa.* 40. h. Os Domini locutum est. Vxor eius Herodias, gloria quæ solius Dei, *Prou.* 11. c. Mulier gratiosa inueniet gloriam, & 12. a. Mulier diligens corona est viro suo. *Isa.* 42. h. Gloriam meam alteri non dabo. Herodes igitur vxorem suam aufert Philippo, cum aliquis de sua scientia gloriatur 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti, &c. Item quando bene dicta alterius sua inuenta facit, *Ierem.* 23. f. Ecce ego ad Prophetas dicit Dominus, qui furantur verba mea, vnusquisque à proximo suo. Hic Herodes alligat, & incarcerat Ioannē, quia dona gratiæ, quæ habet ad se inflectit, *Rom.* 1. b. Qui detinent veritatē Dei in iniustitia. Postea decollat eum, cùm non à Christo sed à se putat habere, quid habet. Item, Herodes est Princeps malus & dicitur Ioānes prædicator veritatis, quē quia redarguit occidit Herodes, quia Ioannes corripiebat eum, & viros eius. *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, *Ierem.* 38. b. Homo ille nō quærit populo pacem sed malum. Et dixit Rex Sedecias. Ecce ipse in manibus vestris est, neque enim fas est Regem vobis negare quicquam. Tulerunt ergò Ieremiā & proiecerunt eum in lacum. *Prou.* 9. h. Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit, & qui arguit impium, sibi maculam generat. *m* Non licet tibi, &c. *Leuit.* 20. d. Qui duxerit vxorem fratris sui rem facit illicitam, &c. *Gloss.* Ibi determinat contrarietatē, quæ videtur esse *Deut.* 25. a. Accipiet frater vxorem fratris sui, scilicet, cùm mortuus est. Dicit textus, & *Gloss.* Non accipiat vxorē fratris sui nescientis. Vel ita expone vt moraliter conueniat. Ioannes interpretatur gratia quæ suadet, & dicit Herodi, id est cuilibet fideli ne ducat vxorē fratris sui. Frater noster diabolus est. Vnde *Iob* 40. h. Ecce Behemoth quē feci tecum. Sed diaboli vxor superbia est, quia ab initio duxit eā, cum dixit *Isa.* 14. d. Ascendam in cœlum, &c. Hanc dicit nobis gratia, vt nō ducamus *n* Herodes autem metuebat Ioannem, &c. *Isa.* 19. c. In die illa erit terra Iuda Ægypto in pauorem. Omnis de Ægypto qui recordatus fuerit illius pauebit. *Rom.* 13. a. Vis non timere, &c. *o* Et cum dies opportunus accidisset, &c.] *Hieron.* Nullū alium legimus obseruasse diem natalis sui nisi Herodem & Pharaonem, vt quorum erat vna impietas, esset vna solennitas. *p* Herodes natalis sui, &c.] Diuites huius sæculi diuitibus faciunt cœnā. Hoc est quod dicitur *Isa.* 34. c. Occurrent dæmonia onocentauro, & pilosus clamabunt alter ad alterum. Sed Dominus nō diuites, sed pauperes dicit vocari, vt *Luc.* 14. c. Cùm facis conuiuium, &c. Vnde diuites sese inuitantes Herodiani sunt, qui de sua natiuitate festum faciunt, non de morte sanctorum, quia per illam intrarent in gaudium, sed per natiuitatē temporalem in pœnam, & miseriam. *Sap.* 7. a. Ego natus accepi cōmunem aerē, & in similiter factā decidi terrā, & primam vocē similē omnibus emisi plorans. Tamē esse sub sentibus delitias reputabāt. *Iob* 30. a. Natalis Herodis creatio mali prælati, vbi histriones, & saltatrices ad literam saltant, & Ioannes occiditur. Vnde *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum, *Eccl.* 7. a. Melior est dies mortis die natiuitatis. *q* Cûmq; introisset filia ipsius Herodiadis, &c.] *Theophyl.* Vbi est saltatio, ibi est diabolus. Neq; enim Deus ad hoc dedit nobis pedes, vt cū camelis saltemus, sed vt cū Angelis chorū faciamus. *r* Et placuisset Hero.] *Seneca.* Prius vidēdū est cū quibus comedas, quā quid

C

Matth. 14. *a.* *Luc.* 3. *d.*

comedas. *a* At illa dixit.] Per hoc conſilium impiorum ſignificatur, cum ipſa quærit, quid petam. De quo *Prou.*1.b. Abſcondamus tendiculas contra innocentem fruſtrà. *b* Caput Ioannis Baptiſtæ.] *Hieron.* Optabat in poteſtate linguam habere, quæ illicitas nuptias arguebat. *c* Volo vt protinus des mihi.] Per hoc ſignificatur quòd quædam mala cum impetu fiunt, vt *ſup.*5.b. Grex cum magno impetu præcipitatus eſt in mare. Et *Ierem.*8.e. Omnes cõuerſi ſunt

D ad curſum ſuum quaſi equus vadens impetu ad prælium. *d* In diſco caput Ioannis.] Diſcus quãdoquè vas quod dicitur vulgò

*Act.*10.b. *Grael.* Item menſa illa in triclinio, quæ vulgò dicitur *Chou.* Item mappa, quæ ponitur ſuper menſam: Vnde Petro oblata ſunt animalia diuerſa in diſco. *a* At illa dixit. Caput Ioannis Baptiſtæ.] Hic moraliter

*Matth.*14.b. inſtruimur vitare ſaltationes, & conuiuia luxurioſa, *Iſa.*5.c. cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis veſtris, & opus Domini non reſpicitis. Item inſtruimur ne cum ſaltatrice aſſidui ſimus, ne caput Ioannis, id eſt gratiæ, Chriſtum ſ. amittamus, *Eccl.*9.a. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, nec audias eam, ne fortè pereas in efficacia illius. *Iob* 31.a. Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne cogitarem de virgine. Quam enim partẽ haberet in me Deus? q.d. nullam. Qui enim adhæret meretrici vnum corpus cum ea efficitur, 1.*Cor.*6.d. Et ita nihil cum eo habet Deus. *e* Et contriſtatus eſt Rex,] id eſt ad modum contriſtati ſe habet. *f* Et decollauit, &c.] *Hieron.* Legimus in Romana hiſtoria Flaminium ducem Romanum, quod accubanti iuxta ſe meretriculæ, quæ nunquam ſe vidiſſe diceret hominem decollatum, aſſenſus ſit vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, à Cenſoribus pulſum curia, quod epulas ſanguinis miſcuerit, & mortem quamuis noxij hominis in alterius delitias præſtiterit, vt libido, & homicidium pariter miſcerentur. *g* Renunciauerunt illi omnia.] Argumentum quod minores doctores, & prædicatores debent dicere ſuis maioribus, quomodo prædicauerunt, & docuerunt, *Gal.*2.a. Contuli cum illis, qui videbantur eſſe aliquid, euangelium, quod prædico, &c. ſed ſi iſte edoctus tantùm timuit, quid & nos? *h* Quæ egerant, &c. Primò egerant, poſtea docuerunt. *Matth.*5.c. Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. *i* Venite ſeorſum, &c.] ne malis conſentiatis.

Moraliter. *Moraliter.*] Poſt actiuam redeundũ eſt ad contemplatiuam.

Myſticè. *Myſticè.*] Reliquit Iudæã, & rediit ad gentes, vt tangit *Gloſſ.* *k* Erant enim qui veniebant, & redibant multi;] ſicut patet de his, qui ibant, & redibant, *Ioan.*6.g. *l* Et pedeſtres.] In terra Syriæ venientem vnum ſolum Prophetam inuenimus equitaſſe, & à leone deuoratum fuiſſe, 3.*Reg.*13.c. Balaam equitauit, & ei mors imminebat. *Num.* 22.f. Item [Pedeſtres,] non in curribus, & equis. Ecce, quod notat magnum deſiderium ſcilicet, quòd pedeſtres, quòd currebant, quòd ad locũ deſertum. *m* De omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, &c. Ciuitas quandoque in malo accipitur. Vnde *Oſee* 11.d. Ciuitatem non ingrediar, *Ierem.*48.e. Relinquite ciuitates & habitate in petra. *n* Et exiens, &c.] ſic debet prædicator

bus, rex ait puellæ: Pete à me, quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exiſſet, dixit matri ſuæ: Quid petam? At *a* illa dixit. *b* Caput Ioannis Baptiſtæ. Cúmque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem petiuit, dicens. *c* Volo vt protinus des mihi in *d* diſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et *e* contriſtatus eſt rex, propter iuſiurandum, & propter ſimul recumbentes noluit eam contriſtare, ſed miſſo ſpiculatore præcepit afferri caput eius in diſco, & *f* decollauit eum in carcere: Et attulit caput eius in diſco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri ſuæ. Quo audito diſcipuli eius, venerunt & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in monumento. Et conuenientes Apoſtoli ad Ieſum, *g* renunciauerunt illi omnia *h* quæ egerant & docuerant. Et ait illis: *i* Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum. Erant *k* enim qui veniebant, & redibant multi. Et nec ſpatium manducandi habebant. Et aſcendentes in nauim abierunt in deſertum locum ſeorſum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi, & *l* pedeſtres *m* de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenerunt eos? Et *n* exiens vidit turbam multam Ieſus, & miſertus eſt ſuper eos, quia *o* erant ſicut oues non habentes paſtorem, & cœpit illos docere multa. Et cum iam *p* hora multa fieret, acceſſerunt diſcipuli eius, dicentes. Deſertus eſt locus hic, & iam *q* hora præteriit, dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos emant ſibi cibos quos manducẽt. Et reſpondens *r* ait illis: Date illis manducare. Et dixerunt ei. *ſ* Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis. Quot panes habetis? Ite & videte. Et cùm cognouiſſent dicunt, Quinque, & duos piſces. Et præcepit illis, vt accumbere facerent omnes ſecundùm *t* contubernia, *v* ſuper viride fœnum. Et *x* diſcubuerunt in partes per centenos, & quinquagenos. Et *y* acceptis quin-

exire de ſtudio ad turbas, mente ad compatiendum. *Mich.*4.a. De Sion exibit lex, & verbũ Domini de Ieruſalem. *o* Quia erat, &c.] 3.*Reg.*22.c. Vidi cunctum Iſraël in montibus diſperſum quaſi oues errantes non habentes paſtorem. Verba ſunt, 1.*Pet.*2.d. Eratis aliquando ſicut oues errantes, ſed conuerſi, &c. *r* Et reſpondens ait, &c.] *Act.*20.f. Attendite vobis, & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere eccleſiam Dei. Et 1.*Pet.* 5.a. Paſcite qui in vobis eſt, gregem. *Ioann. vlt.* d. Ter dictum eſt, paſce. Paſce, verbo, paſce, exemplo, paſce, temporali præſidio ſcilicet, ſi opus eſt. *Ezech.* 34.b. Paſtores nõ quæſierũt gregem meum, ſed paſcebant ſemet ipſos, & gregem meũ non paſcebant. *p* Et cum iam, &c.] Iã hora præteriit, quia vſque in finem ſæculi gentiles in cæcitate perſtiterunt. Hora fieret id eſt, veſpere facto ſicut dicit *Matthæus* 14.b. In quo ſignificatur, quòd poſt occubitum ſolis mundanæ proſperitatis in deſerto pœnitentiæ apponendus eſt ipſe panis doctrinæ, & Euchariſtiæ. Vnde Iudæis poſt tranſitum maris rubri in deſerto conſtitutis dicitur. *Exod.*16.a. Ecce pluam vobis panes de cælo: & 3.*Reg.*19.a. Elias in deſerto inuenit ad caput ſuum panem, & aquam. Cui dixit Angelus, vt ſurgens comederet. *q* Etiam hora præteriit] comedendi, neſcientes quid dicerent, videntur loqui ſicut Petrus, cùm dixit. *Luc.*5.b. Exi à me Domine, quia homo peccator ſum. Ex quo enim locus deſertus erat, oportebat quòd eos paſceret. *ſ* Euntes, &c.] *Ioan.*6.a. dicunt. Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt his, quid ergò dicitur hic.] euntes emamus ducentis denariis panes & dabimus illis. Sed hic, quaſi non ſufficiant emamus tamen panes, & demus.

E

Matth. 9.d

Matth. 14. *Luc.* *Ioan.* 6.

Myſt. [*Myſticè.*] hi quinque panes, ſunt quinque libri Moyſi, quia in operibus legis tanquam ex pane erat vita. *Augu. in-nut.* Quinque panes lex, quinque libros Moyſi continens. Et duo piſces, Pſalmi, & Prophetæ fortiſſimum legis ſaporem temperantes. *Bern.* Quinque panes, vilitas veſtium, maturitas ſenſuum, temperantia gulæ, cuſtodia linguæ, labor manuum. Duo piſces, fides, & pœnitentia. *Aug.* Quinque panes contritio, confeſſio, ſatisfactio, perſeuerantia. Duo piſces, exempla confeſſorum, & exempla Martyrum. Primus elixus, ſecundus aſſus. *Aug.* Quinque panes, cognitio ſui, pudor commiſſi, dolor amiſſi, timor inferni, deſiderium cæli. Duo piſces, fides, & ſpes.

t Et præcepit illis, &c.] Contubernia intellige diuerſas hominum ſocietates, quia de diuerſis villis venerant. Iuxta quod milites in eodem tabernaculo ſocietatem habentes, contubernales ſolent dici.

v Super viride fœnum.] Per hoc patet, quod proximo erat Paſcha. *Ioan.*6.a. Quia ſolent herbæ tunc vireſcere.

x Et diſcubuerunt in partes per centenos, &c.] *Sapient.* 1.a. In maleuolam animam, &c. *Eccl.* 38.c. Sapientiam ſcribe, &c.

y Et acceptis quinque panibus, &c. Intuens in cælũ.] *Hilar.* In cælũ Dominus reſpexit, honorẽ Patris à quo erat ipſe cõfeſſus, vt qui adeſſent intelligerẽt à quo tãtæ virtutis accepiſſent officium.

piſlent officium, dirigentes & ipsi oculos mentis illuc. Sic & nos facere debemus, quoniam omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum &c. *Iac.* 1. c. *Thren.* 3. c. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. *Ioel.* 1. d. Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te. *a* Benedixit, & fregit panes,]

que panibus & duobus piscibus intuens in cælum *a* benedixit & fregit panes, & *b* dedit discipulis *c* suis vt ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et *d* manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et *e* sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos & de piscibus. Erant autem, qui manducauerunt quinque millia virorum. Et *f* statim *g* coëgit discipulos suos ascendere nauim, vt *h* præcederent eum transfretum *i* ad Bethsaidam, *k* dum ipse dimitteret populum: Et cum dimisisset eos, *l* abiit in montem orare. Et cùm serò esset, *m* erat nauis in medio *n* mari, & *o* ipse solus in terra. Et videns *p* eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis. Et *q* circa quartam vigiliam *r* noctis *s* venit ad eos ambulans *t* supra mare, & *u* volebat præterire eos. At illi vt *x* viderunt eum ambulantem supra mare, *y* putauerunt phan-

Isa. 58. c. Frange esurienti panem tuũ &c. Quia nisi sacra Scriptura frangatur minores parum inde ædificantur, *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. *b.* Et dedit] sic dedit legem Moysi, vt daret populo *Ps.* 71. Suscipiant montes pacem populo. *c* Discipulis suis] qui sunt dispensatores verbi, [*Matt. 14. c. Ioan. 6. b.*] 1. *Cor.* 4. a Sic nos existimet homo, &c. Vnde & in signum huius missus est Ananias ad Paulum, &c. *Act.* 9. c. *d* Et manducauerunt omnes. &c. Verbum

G Dei seu scientia theologica expellit famẽ, & sitim. Vnde *Ioa.* 4. b. Qui biberit ex hac aqua non sitiet in æternum. Sed aliæ scientiæ non satiant, sicut nec siliquæ filium prodigum: *Luc.* 15. c. *Aggæi* 1. Comedistis, & non estis saturati, bibistis, & non estis inebriati, [*Matth. 14. c.*] *Prou.* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis est. *Psalm.* 131. Pauperes eius saturabo panibus. *e.* Et sustulerunt reliquias, &c.] Hæc sunt vasa vilia, s. Apostoli. Vnde dicit Apostolus 1. *Cor.* 4. c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc. Sed tamen ipsis reuelantur Dei secreta, vt *supra* 4. b. Vobis datum est nosse, &c. *Matt.* 13. b. *f* Et statim, &c.] Hic docet nos fugere laudes hominum, & honores mundi *Ioan.* 5. g. Charitatem ab hominibus non accipio. Item. *Ioan.* 6. b. Cum vidisset Iesus, quia venturi essent vt raperent eũ & facerent eum Regem, fugit Ibi *Chrys.* Christus fugit erudiens [*Zach. 9. c*] nos mundanas cõtemnere dignitates. Quare ergò dicit propheta: Ecce Rex tuus venit? Responsio. Quia regnum dicit quod in cœlis est. Discamus igitur honores mundi contemnere, quia sicut diuitiæ ad illos sunt inopia, & vita ad illam mors, sic honor ille ad honorem æternum est derisio & contumelia. *Iob.* 34 b. Qui dicit Regi apostata. Ibi *Greg.* Superbus rector toties ad culpam apostasiæ labitur, quoties præesse hominibus delectatur, *Isa.* 3. b. Nolite constituere me Principem populi, *Eccl.* 7. a. Noli quærere fieri iudex, &c. *g* Coegit discipulos suos &c.] quasi vi, quia imbecillis est natura hominis ad contemnendum potestatem, vt dicit *Tullius.* *h* Vt præcederent eum trans fretum] Misericordia præcedit nos nos protegendo, prouectos sequitur adiuuando. Vnde *Exod.* 14. c. Tollẽs se Angelus Dei qui præcedebat castra Israël, abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis priora dimittens, post tergum stetit inter castra Ægyptiorũ & castra Israel. *i* Ad Bethsaidam.] Contra dicit *Ioan.* 6 b. Cum ascendissent nauem venerunt trãs mare Capharnaum. Sed non est contra, quia de vna ciuitate ad aliã venit. Bethsaida domus venationis. Per hoc quod ad domum venationis mittit, ostendit quod pastores debent venari peccatores sciẽtia & doctrina, *Ierem.* 3. c. Dabo vobis pastores iuxta cor meũ, & pascent vos scientia & doctrina. *Ierem.* 16. c. Mittam eis multos venatores, & venabũtur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum. *k* dum,] id est, donec. *l* Abiit in montem orare] Insinuans quod qui vult orare, debet ad superna mentem leuare. *n* Mari, quia post Ascensionem Domini in cælum, ingruente tribulatione, Ecclesia multis tribulationibus est afflicta. *m* Et cum sero esset, &c.] Ex vna parte impugnant hæretici, ex alia tyranni, ex alia falsi fratres, ex alia dæmones. Primi fidem: secundi substantiam: tertij mores: quarti animas auferre nituntur. *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporũ. *o* Et ipse solus in terra] quia solus sine timore casus, siue submersionis. *p* Et videns eos, &c.] Quia difficile est regere Ecclesiam, propter quod excusans se dicebat *Ierem.* 1. b. A a a Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses. *Exod.* 4. c. Obsecro Domine non sum eloquens. *q* Et circa quartam vigiliam.]

- Quatuor sunt vigiliæ:
  - Conticinium: sero.
  - Intempestum. Idẽ *inf.* 13. An media nocte
  - Gallicinium: gallicantus.
  - Antelucanum, mane.
- Matutinum:
  - Hæreticorum
  - Falsorum fratrum.
  - Antichristi.
  - (Funiculus triplex, qui difficile rũpitur, sed tamẽ rũpitur. *Exod.* 14 f. Iã aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus, &c. *Ps.* In matutino interficiebã omnes peccatores terræ. [*Psal. 100.*])
- Vigilant:
  - Adolescentes.
  - Iuuenes.
  - Senes.
- Quatuor vigiliæ:
  - Prima suggestio dæmonum.
  - Secunda tentatio carnis.
  - Tertia concupiscentia oculorum.
  - Quarta superbia vitæ.
- Quatuor vigiliæ:
  - Scrutinium peccati *Thre.* 3. c. Scrutemur vias nostras. *Soph.* 1. c. Scrutabor Ierusalem, &c.
  - Detestatio peccati. 2. *Reg.* 13. e. Maius erat odium quo oderat Amnon Thamar.
  - Propositum pœnitendi. *Psal.* 31. Dixi confitebor, &c. Idem concupiscit anima mea, &c.
  - Actus pœnitentiæ: hic.

s Venit Dominus] ad eos ambulans supra mare. Ad has vigilias tenetur communis status hominum.

- Quatuor vigiliæ:
  - Contemptus temporalium 1. *Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum neque eã quæ in mundo sunt. Huius vigiliæ sunt tres horæ: Contemptus diuitiarum: contemptus dignitatum, contemptus deliciarum.
  - Mortificatio carnis. *Col.* 3. a. Mortificate membra vestra, &c. Huius vigiliæ sunt tres horæ: Victus tenuitas, vestitus asperitas, laborum diuturnitas.
  - Appetitus virtutũ Huius vigiliæ sunt tres horæ: Largitio eleemosynarum, effusio lacrymarum: instantia orationum. *Tob.* 12. c. Quando orabas, &c.
  - Desiderium æternorum. Huius vigiliæ sunt tres horæ. Obliuio temporalium, contemplatio cælestium. *Phil.* 3. c. Ea quæ retrò sunt, &c. studium scripturarũ.

Ad has tenetur perfectus status hominũ. Vnde notandum quod duo sunt status hominum qui vigilare debent. Primus cõmunis: secundus perfectus. *q* Circa quartam vigiliam] Quatuor vigiliæ distinguuntur hic & sup. *Mat.* 14. c. Prima conticinium: Secunda intẽpestũ: Tertia gallicantus: Quarta antelucanum. Et aliis nominibus nominantur, *Inf.* 13. d. Serò, an media nocte, an gallicantu, an mane. In quarta vigilia, s. mane interficit Dñs peccatores quoad peccatũ *Ps.* 100. In matutino interficiebã omnes peccatores terræ. *Exod.* 14 f Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis & interfecit exercitum eorum. *r.* Noctis

- *Hilarius.* Vigilia:
  - Prima legis.
  - Secunda Prophetarum.
  - Tertia corporis aduentus.
  - Quarta in reditu claritatis.

t Supra mare] *Ps.* 92. Mirabiles elationes maris, &c. *Isa.* 63. a. Torcular calcaui solus. *u* Et volebat præterire eos] id est, ad modum volentis se habebat. Sic & *Luc.* 24. d. finxit se lõgius ire, id est, ad modũ fingentis se habuit, non tamen duplex erat quia faciendum erat, vt ita compellerent eum ad hospitium. *Augustin.* de concordia Euangelistarum. Quomodo intellexerũt Apostoli Dominũ velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat, quod ad eliciendum illum clamorem volebat cui subueniri oportebat. *x* At illi, &c. supra mare.] Ex hoc voluit quidam dicere, quod ad tempus sumpsit agilitatem. Sed non est ita, quia non esset miraculum.

y Putauerunt phantasma] Sic multi cum vident aliquem benefacere, dicunt, phantasma est, non facit nisi propter

hypocrisim. Omnes enim viderunt eum & conturbati sunt. Hieron. Magni timoris indicium est confusus clamor & in-
Psalm. 33. certa vox: & statim iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. h Clamauit ad me & ego exaudiam eum, Isa 30.c.
Psalm. 90. Ad vocem clamoris sui statim, vt audierit respondebit tibi.

Et statim locutus est, &c. Confidite Ioan. 16. g. Confidite, quia ego vici mundum. Ierem. 1. b. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum, Isa. 43. a. Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te. c Ego sum, nolite timere, Hieron.
Matt. 14. d. Non subiungit quis esset, quia ex nosa voce poterant eum intelligere. d Et ascendit, &c. & cessauit ventus.] Eccl. 43. c. In sermone eius siluit ventus. e Non enim intellexerunt de panibus.] Prou. 20. b. Aperi oculos tuos, & saturare panibus. f Erat enim cor eorum obcæcatum] quia non intelligebant deitatē. Eccl. 43. a. Sol refulgēs radiis suis, id est, miraculis, obcæcat oculos. g Et applicuerunt] post trasfretationem præsentis maris. h Cumque egressi essent de naui,] militantis ecclesiæ electi cognoscēt Christum. Vnde Baruch. 3. d. Quis transfretauit mare, & inuenit illā?

tasma esse, & exclamauerunt: Omnes a enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et b statim locutus est cum eis, & dixit illis; Confidite: c egô sum nolite timere. Et d ascendit ad illos in nauim & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebant. e Non enim intellexerunt de panibus, f erat enim cor eorum obcæcatum. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth, & g applicuerunt. Cumque h egressi essent de naui, i continuò cognouerunt eum, & k procurrentes vniuersam regionem illam cœperunt in grabatis eos qui se m male habebant circumferre, vbi audiebant eum esse. Et quocumque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in n plateis ponebant infirmos: & o deprecabantur eum vt fimbriam vestimenti eius tangerent, & p quotquot tangebant eū salui fiebant.

CAP. VII.

ET q conueniunt ad eum Pharisæi, & r quidam de Scribis venientes ab Ierosolymis. Et cùm vidissent quosdam ex discipulis eius communibus s manibus, i. non lotis manducare panes, t vituperauerunt. Pharisæi enim & omnes Iudæi nisi crebrò lauent x manus non manducant tenentes traditiones seniorum. Et y à foro nisi z baptizentur non comedunt & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, a baptismata calicum & vrceorum & æramentorum & lectorum. Et interrogabant eum Pharisæi & Scribæ: b Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis: sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, & præcepta hominum: Relinquentes enim mandatum Dei tenetis traditiones hominum, c baptismata vrceorum & calicum & alia d similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruetis.

i Continuò cognouerunt] 1. Cor. 13. d. Tunc cognoscam sicut cognitus sum. k Et percurrentes, &c.] sic deberent Prælati & prædicatores discurrere, & infirmos ad Christum adducere. Prou. 6. a. Discurre festina, suscita amicum tuum, sic fecit Iosaphat. 2. Paral. 17. b. Docebant populum in Iuda habētes librum legis Domini, & circuibant omnes vrbes Iuda atque erudiebant populum, illi, s. quos misit Iosaphat. Cœperunt in grabatis eos] Isa. 66. f. Afferent donum Domino in equis, & quadrigis & lectis, &c. m Qui se malè habebant] infirmos. n In plateis ponebant infirmos] sicut Act. 5. c. In plateis ponebantur infirmi vt venïente Petro saltem vmbra illius obumbraret quemquam illorum & liberarentur. o Et deprecabantur, &c. Vestimentum Christi est caro eius. Isa. 63. a. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? Fimbria vltima pars vestis, passio Christi. Ad tactum eius, id est fidem, & imitationem liberantur omnes infirmi. Matt. 9. c. Si tetigero tantum vestimentum eius salua ero. Zach. 8. d. Apprehendent fimbriam viri Iudæi dicentes. Ibimus vobiscum, audiuimus enim, &c. Et quotquot tangebant eum, salui fiebant] Ioan. vlt. d. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.

EXPOSITIO CAP. VII.

q ET conueniunt, &c.] Eccl. 32. c. Qui quærit legē replebitur ab ea, & qui insidiosè agit scādalizabitur ab ea. Sic & Pharisæi de odore vitæ faciūt sibi odorē mortis contra quos Eccl. 11. d. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponet maculam. In hoc igitur cap. agitur de trasactione beneficiorum Christi à Pharisæis & Scribis, quibus missus fuerat ad gentiles humiles. Et diuiditur hoc capitulum in tres partes. In prima agitur de accusatione coram eodem facta à Deo. In secunda de sanatione filiæ mulieris Chananeæ ibi. Et inde surgens. In tertia de sanatione surdi, & muti quiete ad de finibus Decapoleos, ibi. Et iterum exiēs. r Et conueniunt, & in hoc concordes sunt, vt Christum, & discipulos arguant. Act. 4. e. Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. r Et quidam de Scribis, &c.] quasi recedentes à pace. Sic Gen. 11. a. Proficiscētes ab oriente conati sunt facere turrim contra Deum. Beda.

Non verbum audiendum, non quasi medicum, sed quasi ad quæstionum pugnas cucurrerunt. t Vituperauerunt] Contra quod Eccl. 11. a. Priusquam interroges, non vituperes, Matt 15. a. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Sic hodie multi magis mouentur, si quis transgrediatur humanas traditiones, quam mandata Dei. De quibus Matt. 23. c. Cæci colantes culicem, & glutientes camelum. B
Matth. 15. a
s Communibus manibus, &c.] Hoc dicit, quia illos dicebāt immundos qui cibis cōmunibus vescebātur & non distinguebant s. gētiles. Iudæi enim distinguebant: vt patet Leu. 11. per totum. x Pharisæi.] Aug. de verbis Domini. Pharisæi vocantur nobiliores atque doctiores Iudæi. x Lauent manus suas. In quorum persona dicitur Iob. 9. d. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me. y Et à foro] redeuntes. z Nisi baptizētur], id est, lauentur, Eccl. 43. d. Qui baptizatur à mortuo. & iterum tangit mortuum, quid prodest lauatio eius, &c. Baptizentur. Multi extra lauantur, & immundi sunt interius, Matth 23. c. Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui mundatis quod deforis est, intus autem pleni estis rapina, & immūdicia. Ipsi enim intelligebant carnaliter, quod dicitur, Isa. 1. c. Lauamini mundi estote. Et quod Isa. 52. d. Mundamini, qui fertis vasa Domini, de exteriori lauatione, cum Dominus de interiori lauatione intelligat. Vnde statim post illud, Isa. 1. Lauamini, &c. dicitur. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Vel Pharisæi spiritualia verba carnaliter intelligentes: Lauamini & mundi estote, non rectè accipiebant hanc munditiam. a Baptismata.] Hebr. 9. c. In variis baptismatibus & iustitiis carnis vsque ad tempus correctionis impositis.
b Quare discipuli, &c. seniorum.] Tota querimonia est de seniorum transgressione, de transgressione mandatorū Dei, nullus conqueritur, Isa. 29. d. Timuerunt me mandato hominum, & doctrinis, & ecce ego admirationem faciam populo huic. Item Isa. 24. a. Mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum, transgressi sunt leges. c Baptismata vrceorum & calicum.] Beda. Calix est vas vitreum, vrceus fictile de terra.
d Et alia similia his facitis, vel, [fecistis, vt traditionem vestram seruetis.] Luc. 11. e. Rogauit Iesum quidam Pharisæus vt pranderet apud se, reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini mundatis, quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Stulti: nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? Verumtamen quod superest date eleemosynam & omnia munda sunt vobis. Sic docet Dominus lauare manus post prandium, dando fragmenta pauperibus.

Moyses

a Moyſes enim dixit. Honora patrem tuum & matrem tuam, *b* & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis. Si *c* dixerit homo patri, aut matri, *d* Corban, quod eſt donum quodcunque ex me tibi profuerit, & vltra non dimittitis eum quicquam facere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum Dei per traditionem veſtram quam tradidiſtis, & ſimilia huiuſmodi multa facitis. Et *e* aduocans iterum turbas dicebat illis: *f* Audite me omnes & intelligite: Nihil *g* eſt extra hominem introiens in eum quod poſſit eum coinquinare, *h* ſed quæ de homine procedunt illa ſunt quæ † coinquinant hominem. Si quis habet aures audiendi audiat. Et cùm introiſſet in domum à turba, *i* interrogabant eum diſcipuli eius *k* parabolam. Et ait illis: Sic *l* & vos imprudentes eſtis. Non intelligitis, quia *m* omne extrinſecus *n* introiens in hominem, non poteſt eum communicare, quia non intrat in *o* cor eius, ſed in ventrem vadit, & in *p* ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas. Dicebat autem quoniam, quæ de homine exeunt illa † communicant hominem. Ab *q* intus enim de corde hominum cogitationes *r* malæ procedunt, *s* adulteria, *t* fornicationes, *u* homicidia, *x* furta, auaritiæ, *y* nequitiæ, *z* dolus, *a* impudicitia, *b* oculus malus, blaſphemia *c* ſuperbia, *d* ſtultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & communicant hominem. Et *e* inde ſurgens abiit in fines Tyri, & Sidonis, *f* & ingreſſus domum neminem voluit ſcire & *g* non potuit latere. Mulier enim ſtatim, vt audiuit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundum intrauit, & procidit ad pedes eius.

al. † coinquinant.

al. † cõmunicant.

a Moyſes enim dixit: Honora patrem tuum, &c.] *Exod.* 20. b. *Eccl.* 3. a. Qui honorat patrem ſuum iocundabitur in filiis. *Tob.* 4. a. Honorem habebis matri tuæ. *b* Et qui maledixerit patri, &c.] *Leu.* 20. b. *Exod.* 21. b. *Prou.* 30. c. Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant eum corui de torrentibus. *c* Si dixerit homo patri, &c.] cõſimilis fraus fit hodie à ſacerdotibus. Iniungũt eum pœnitentibus pro ſatiſfactione, Miſſarum multitudinem, monent ad Eccleſiæ fabricationẽ non ad compaſſionem pauperum, non ad eleemoſynas indigentium, *Mich.* 3. b. Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas, qui ſeducunt populum meum, qui mordent dentibus ſuis & prædicant pacem. Et ſi quis non dederit in ore eorũ quippiam ſanctificãt ſuper eum prælium. Similiter canonici ſuos cõcanonicos morientes monent omnia ſua dimittere Eccleſiæ ſuæ eò quòd malè deſeruiunt, *Iſa.* 1. f. Principes tui infideles, ſocij furum. Omnes enim diligunt munera, ſequuntur retributiones.

Exod. 20. b. *Deut.* 5. b. *Leu.* 20. b.

C

Matth. 15. b.

d Corban, &c.] Corban videtur propriè arca in qua oblationes ponuntur, niſi aliud dicatur, corbam, & corbonam. De quo *Matth.* 27. a. Non licet eos mittere in corbonam, &c. *e* Et aduocans iterum turbas dicebat illis] quæ mandata Dei ſiuebant, non traditiones hominum. *f* Audite me omnes & intelligite,] non traditiones Phariſæorum. *g* Nihil eſt extra hominem introiens, &c.] Hoc falſum videtur, quia pomum vetitũ nonne coinquinauit Adam, & quoad corpus, & quoad animã, vt *Gen.* 3. b. patet. Item cum Dominus hoc dixit, adhuc durabãt legalia, ergò adhuc diſcretio ciborum. Ergò ſi Iudæus carnẽ porcinã comederet, coinquinatus eſſet. Sed dic, quod non poſſunt coinquinare ſecũdum ſe, ſed propter trãſgreſſionem prohibitionis dicitur. Vnde & Adã & Iudæi ſic potuerunt coinquinari, 1. *Tim.* 4. b. Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendũ eſt, &c. *Tit.* 1. d. Omnia munda mundis. *h* Sed quæ de homine procedunt. &c.] Propter hoc dicit Apoſtolus *Eph.* g. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, &c. *i* Interrogabant eum diſcipuli eius.] *Eccl.* 6. d. ſi videris ſenſatum euigila ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus. *k* Parabolam,] id eſt, interpretationẽ verbi, quod credebãt parabolam. Per quos ſignificantur illi qui ſcripturas peruerſè exponũt. Vnde *Beda*, vitioſum auditorem eſſe dicit qui obſcura manifeſtè, aut manifeſtè dicta obſcura vult intelligere. *l* Sic & vos imprudentes eſtis] qui tanto tempore fuiſtis mecum, & iam deberetis eſſe magiſtri, *Heb.* 5. c. Imbecilles facti eſtis ad audiendum, etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tẽpus, rurſum indigetis, vt doceamini, *Ioan.* 14. b. Tantò tempore vobiſcum ſum & non cognouiſtis me. *m* Quia omne intrinſecus, &cæt.] Duæ ſunt opiniones, vt videtur in *Gloſ.* de hac materia, quia dicũt quidam, quod nihil de cibis tranſit in veritatem humanæ naturæ, ſed in ſanguinem, & virtutem, quæ non ſunt de veritate naturæ, vnde creſcat homo ſecundum multiplicationem naturæ ſuæ, ſicut panes creuerunt. *Ioan.* 6. b. Sed ſi ſic ineſſet homini, fieret incrementũ miraculosè, & creſceret ſicut panes creuerũt miraculosè. Ob hoc dicunt aliqui, quòd aliquid de cibis tranſit in veritatem humanæ naturæ. Vnde dicit omne introiens in ſeceſſum exit, ſed non totum. Vnde dicit: Omne, id eſt, àliquid de omni vel dè quolibet aliquid. *Auguſt. de ciuitate lib.* 22. c. 20. Si quiſpiam confectus fame atq; compulſus veſcatur cadaueribus hominum, non quiſquam contendat totum fuiſſe digeſtum per imos meatus nihilque inde in eius carnem mutatum, atque conuerſum, cùm ipſa macies quæ fuit, & non eſt ſatis indicet, quæ illis eſcis detrimenta ſuppleta ſint. *n* Introiens in hominem.

Moraliter.] Cibus qui vadit in ventrem, non coinquinat hominem, ſed nutrit. *o* In cor eius.] Si enim non eſt voluntarium, non eſt peccatum, vt ait *Auguſt.* *p* In ſeceſſum] Secundùm *Auicennam*, prima digeſtio fit in ore, ſecunda in ſtomacho, tertia in epate, quarta in mẽbris. *q* Ab intus enim de corde hominum,] *Iob* 37. b. Ab interioribus progredietur tempeſtas. *r* Malæ cogitationes procedunt,] *Matth.* 12. e. Ex abundãtia cordis os loquitur. *s* Adulteria] Adulterari eſt thorum alterius violare. *t* Fornicationes] Fornicatio eſt amor à legitimo connubio ſolutus, & vagus explendæ libidinis ſectando † illicita. Dicitur autem fornicatio à fornicibus in quibus pagani turpitudinem exercebant. *u* Homicidia,] id eſt, *Ioan.* 3. c Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. *x* Furta,] Furtum eſt omne quod alterius damno acquiritur.

Matth. 15. b.

al. † licentia.

y Nequitiæ] Nequitia eſt defectua boni quod nequam ſeruus dicit ſe facere nequire. *Aug.* Nequitia eſt intemperantia ſiue dolus. *z* Dolus] eſt occulta malitia, blandis verbis adornata. *Aug.* Dolus eſt quando quis machinatur damnum alteri.

a Impudicitia.] *Aug.* Impudicitia eſt impudicè viuere. Item impudicitia eſt omnis continentia ad libidinem pertinens, velut illicitus carnis tactus, & turpia verba, & turpis cogitatio. *b* Oculus malus] eſt inuidia, quod eſt aliena felicitate torqueri. *c* Superbiæ] ſpecies ſunt velle præeſſe, nolle ſubeſſe, velle poteſtatem habere. *Aug.* Superbia eſt amor propriæ excellentiæ. *d* Stultitia] Inſipiens eſt qui Dei ſapientia priuatur, ſtultus verò nec in temporalibus aſtutiam habet.

a Impudicitia] *Eccleſ.* 19. d. Amictus corporis, & riſus dentium & ingreſſus hominis annunciant de eo. Et *Matth.* 26. g. Loquela tua manifeſtum te facit. Et *Auguſt.* in regula. Impudicus oculus impudici cordis eſt nuncius. *b* Oculus] *Eccleſ.* 11. b. Nequam eſt oculus inuidi & auertens faciem, & deſpiciens animam ſuam. *e* Et inde ſurgens abiit.] ſecunda pars. In fines Tyri, & Sidonis. Sed nonne facit contra hoc, quod præceperat *Matth.* 10. In viam gentium ne abieritis? Iſtæ autem ciuitates gentium erant. Sed dic. Non intrauit ciuitates eorum, ſed in fines eorum iuit vbi Iudæi erant. *f* Et ingreſſus domum neminem voluit ſcire, id eſt, ad modum non volentis ſe habuit, vt exemplum nobis daret.

g Et non potuit latere,] de miſericordia. Sicut dicitur de homine largo, qui non poteſt comedere ſolus, quia largitas ſua quodammodo compellit eum quærere commenſales, *Iob.* 31. b. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea, &c. [*Moraliter.*] *e* Et inde ſurgens, &cæt.] Tyrus interpretatur anguſtia, Sidon venatio. Eſt autem anguſtia bona, ſ. pœnitentiæ. De qua *Iſa.* 26. c. Domine in anguſtia requiſierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Eſt & anguſtia mala, ſcilicet auaritiæ, quæ cor hominis nimis anguſtat. De qua *Iſaiæ* 49. f. Anguſtus eſt mihi lo

mihi loſt

Matth. 15.c. D

a Erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere. Et b rogabat eum, vt dæmonium eiiceret c de filia eius. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non d est enim bonum sumere panem filiorum & mittere canibus. At e illa respondit, f & dixit ei: Vtique Domine: g nam & h catelli sub mensa comedunt de micis puerorũ. Et ait illi: i Propter hunc sermonem vade, exiit k dæmoniũ à filia tua. Et cùm abiisset domum, inuenit puellam iacentem supra lectum, & dæmoniũ exiisse. Et l iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem m ad mare Galilææ inter medios fines Decapuleos, & adducunt ei surdum & mutum: & n deprecabantur eum, vt o imponat illi manum. Et p apprehendens eum de turba seorsum, misit q digitos suos in auriculas eius, & r expuens tetigit linguã eius, & s suspiciens in cælum t ingemuit, & ait illi. u Ephphetha, quod est adaperire. Et x statim apertæ sunt aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & y loquebatur rectè. Et præcepit illis ne cui dicerent. z Quantò autem eis præcipiebat, tantò magis plus prædicabant, & eò amplius admirabantur, dicentes: Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

CAP. VIII.

IN illis a diebus iterum cùm turba multa esset † cum Iesu, b nec haberent, quod manducarent, c conuocatis d discipulis, ait illis:

A al. au habe. † cum Iesu.

mihi locus, fac mihi spacium vt habitem. Item est venatio bona, scilicet prædicationis, *Ierem.* 6.d Mittã eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum. Item est venatio mala, scilicet, cupiditatis, *Eccles.* 3.c. Venatio leonis onager in eremo, sic pascua diuitibus pauperes. Iesus venit in finibus Tyri & Sidonis, id est, in illos, in quibus finitur mala angustia, & mala venatio per bonã angustiam, & bonam venationem. a Erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere.] Contra: Immò erat Chananæa, vt *Matth.* 15. c. Ergò erat de terra promissionis. Sol. *Hil.* Chananæi in terras, in quibus Iudæa est incoluerunt, qui vel bello consumpti, vel in loca vicina dispersi vel in seruitutem conditione deuictorum subiecti, nomen tantum sine patria circũferunt. Ex illa ergò dispersione inter exteta contigit, quòd hæc Chananæa est Syrophœnissa genere, hoc est ex Syris, & Phœnicibus orta, etsi Iudæis admixta proselytorũ formam præferebat. Meritò namque existimabatur ex lege cognouisse quòd Christum, & Dominum, & Dauid filium confitetur. b Et rogabat, &c.] Fides, patientia, & humilitas in hac muliere commendantur, vt patet in *Glossa.*

Moralit. Moralit.] c De filia eius,] Mater ratio rogat pro filia sensualitate, vt concupiscentiis liberetur, *Ecclesi.* 18.d. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Item *Eccl.* 42. d. Super filiam luxuriosam confirma custodiam, &c. d Non est enim bonum, &c.] Sed contra. Non petebat panem, sed sanitatẽ filiæ, ad quid ergò Dominus de pane loquitur? Sed Dominus verbum Dei panem vocat, quia sicut panis corpus, ita verbum Dei animam sustentat, & verbum Dei peccata sanat. Vnde *Sap.* 16.b. Neque herba neq; malagma sanauit eos, sed omnipotẽs sermo tuus Domine qui sanat omnia. Et ideo, quia sanitatem petebat de verbo, respondit per panẽ. e At illa respõdit] Nota quod hæc mulier erat Syrophœnissa, id est, Tyrophœnissa, id est, in angustia, & ob hoc veniebat ad verum Dauid, i. pacificum Christum, s. sicut omnes, qui erant in angustia veniebant ad Dauid, 1. *Reg.* 22. a. f Et dixit ei. Vtique Domine,] Quasi verum est quod dicis, sed ideò nõ desisto precari tuã misericordiam, quoniam mihi similitudinem canis & panis conuenienter facere potes. g Nam &] pro etiam, id est, certè. h Catelli comedunt, &c.] ergò si sum indigna cui integrum panem tribuas, saltem mihi filiæ meæ sanitatem, quasi vnicam comparatam multorum miraculorum quæ fecisti, tribue. i Propter hunc sermonem, &c.] Quia Dominus puerum Cẽturionis, & filiã Chananææ non veniens ad eos, sanat, significat gentes ad quas non venit per præsentiã corporis saluandas per verbum suum. k Vade, exiit dæmonium à filia tua, sicut ista saluatur in fide matris, sic paruuli in fide parentum. l Et iterum exiens, &c.] Tertia pars in qua agitur de sanatione surdi & muti, per manus impositionẽ. Surdus & mutus mysticè est genus humanum, quod in Adã est surdum per inobedientiam, & mutum à confessione laudis diuinæ, quia non est speciosa laus in ore peccatoris, vt dicitur *Eccl.* 15.c. Vnde dicit *Ps.* 49. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. Specialiter surdi sunt clerici, quia verbum Dei audire nolunt. Et muti, quia prædicare nolunt, nec in Ecclesia cantare. Et hi etiam cæci sunt, non videntes vnde veniunt, vbi sunt, & quo vadunt, *Isa.* 42. c. Quis cæcos nisi seruus meus, & quis surdus, nisi ad quem misi nuncios meos? Item *Isa.* 43.b. Educ foras populum cæcum & oculos habentẽ: surdũ & aures ei sũt. Et nota quòd omnis surdus naturaliter est mutus, quia qui non audit, nõ potest loqui, *Ierem.* 8.c. Nemo quod bonum est loquitur. m Ad mare Galilææ, &c.] *Isa.* 57.d. Impij quasi mare feruens, &c. n Et deprecabantur eum] *Matth.* 21.a. Euntes discipuli fecerunt sicut præceperat illis, & adduxerunt ei asinã, & pullum. o Vt imponat illi manum.] Et hoc est quod dicitur in *Ps.* 118. Fiat manus tua, id est, Christus, vt saluet me. p Et apprehendens eum de turba seorsum,] Qui vult sanari à peccatis debet tumultum mundi euitare, quia corrumpunt bonos mores, colloquia mala, vt dicitur 1. *Corinthior.* 15. d. q Misit digitos suos in auriculas eius] *Isa.* 50. b. Dominus Deus aperuit mihi aurem. r Et expuens tetigit linguam eius,] *Isa.* 50. b. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Linguam *Hieron.* Bona lingua est, quæ nunquam nisi de diuinis nouit constituere sermonem. s Et suspiciens in cælum] Omnis enim sapientia à Domino Deo est vt *Eccl.* 1.a. *Iacob.* 1.c. Omne datũ optimum, &c. desursum est, &c. Si quis vestrũm indiget sapiẽtia postulet à Deo, &c. t Ingemuit] *Iud.* 1.c. Axa cùm suspirasset, &c. u Et ait illi. Ephphetha] *Prou.* 20.b. aurem audientem, s. sacram Scripturã, & oculum videntem, id est, docentem, sc. si quis illuminat, vtrumq; fecit Deus. x Et statim apertæ sunt aures eius, &c.] *Isa.* 35. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. y Et loquebatur rectè] Prius audit, post loquitur, sic faciendum est, quia prius respondet quàm audiat stultum se esse demonstrat, *Prou.* 18.c. *Iac.* 3. a. Nolite plures magistri fieri fratres mei. z Quantò autem eis præcipiebat tantò magis plus prædicabant.] Quantò enim minus quis appetit gloriam tantò magis habet, & quantò magis quis appetit, tantò magis fugit. Vt de pecunia. Quantò enim quis magis eam secutus fuerit tantò minus apprehendet, & si peruccurrerit, non effugiet, *Eccl.* 11.b.

EXPOSITIO CAP. VIII.

a IN illis diebus cum turba, &c.] *Suprà* in vltima parte de sanatione duorum sensuum, scil. surdi & muti, hic de tribus aliis agit quæ pertinent ad tres sensus spirituales. Vnde hoc cap. diuiditur in tres partes. Primò de his quæ pertinent ad gustum. Secundò, quæ ad visum, ibi [Et veniũt Bethsaida.] Tertiò, de his quæ ad odoratum, id est, famam, ibi [Et egressus.] In primo prædicit reficiendorum indigentiã. Secundò refecturi misericordiam, ibi [Conuocatis] Tertiò, rationem miserendi, ibi [Quia ecce,] Quartò, est responsio humanæ insufficientiæ ad reficiendum, ibi [Et responderunt.] Quintò, præparatio ad reficiendum, [Et præcepit.] Sextò, viatici dispensatio, primò per se, post per discipulos, ibi: [& accipiens] Septimò, fragmentorum reseruatio, ibi [Et sustulerunt. Octauò arguit eos, qui indigentes lacte solidum cibum quærebãt, id est, signum de cælo, ibi [Et statim] Nono docet, à quo cibo abstinendum, ibi: [Et præcipiebat] Decimo arguit discipulos de diffidentia pro cibo, ibi [Et cogitabant.]

b Nec haberent quod manducarent] & quare non quærebant cibum à Domino? *Chrysost.* Ob medicinam veteran turbæ, cibum vel panes petere non audebant.

c Conuocatis] *Hieron.* Conuocat discipulos vt doceat. Vel ideò vt ex collocutione intelligant signi magnitudinem. d Discipulis] scilicet suis.

Misereur,

a Misereur.] Ecce pius pater misericordia motus est, sicut pater super filio prodigo. *Luc.* 15.d. 2. *Cor.* 11.g. Quis infirmatur, &c.]

b Super turbam, &c.] Illi enim nouitij qui dicunt. *Exod.* 3. b. Ibimus viam trium dierum in solitudinem, videlicet, qui pœnitent à peccato, scilicet, cogitationis, locutionis, & operis, dum nouiter conuersi sunt, non debent dimitti ieiuni à verbo Dei, sed sæpè est eis prædicandum, cum enim cibum accipiunt confortantur, vt Paulus cum tribus diebus non manducasset, accipiens cibũ confortatus est, vt habetur *Act.* 6.c. Et ob hoc etiam Dominus filiæ Archisynagogi, *supra.* 5. d. iussit dari manducare. Et nota quòd tunc scitur, si quis bene pœnitet, s. si sitit in audiẽdo verbum Dei, sicut scitur de eo qui accipit medicinam corporalem quia talis multum sitit. Non tamen multum onerandi sunt tales, quia soror nostra adhuc paruula est, vt *Cant. vlt.* c. In signum huius inter Pascha, & Pentecosten paruum † seruitium cantatur octauo die Paschæ, quod habetur. 1. *Pet.* 2. a. Quasi modo geniti, &c.

Matth. 15.d.

al. † officium.

c Quia ecce iam triduo, &c.]

Triduum:
- Contritionis, confessionis, satisfactionis. *Exod.* 5. a. Deus Hebræorum, &c.
- Ieiunium, oratio, eleemosyna. *Tob.* 12. b. Bona est oratio cum ieiuniu, & eleemosyna, &c.
- Cogitatio, locutio, operatio. *Genes.* 40. c. Tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur, &c.
- Cogitatio veri, amor boni, detestatio mali. *Ionæ* 2. b. secundum aliam literam. Adhuc tres, & Niniue subuertetur, &c.
- Confessio, prædicatio, contemplatio. *Luc.* 13. g. ecce eiicio dæmonia, &c.
- Passio Christi, Scriptura Christi, resurrectio Christi *Oseæ* 2. Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos.

d Et si dimisero eos, &c.] *Thren.* 1. b. Facti sunt Principes eius velut arietes non inuenientes pascua, & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

e In via] pœnitentiæ. *Isa.* 30. e. Hæc est via, ambulate in ea. *Isa.* 21. d. Cum panibus occurrite fugienti.

f Quidam enim ex eis, &c.] Longè enim à peccatoribus salus. *Ps.* 118. Beati immaculati, &c. *Isa.* 60. a. Filij tui de longè veniẽt, &c. Et hoc est quod dicit *Isa.* 43. a. Affer filios meos de lõginquo, & filias meas ab extremis terræ. *Eph.* 2. c. Nunc autem in Christo Iesu, qui aliquando eratis longè facti estis prope in sanguine Christi. g Vnde istos, &c.] *Mysticè* prædicatores immittentes profectum Ecclesiæ, dicunt: Vnde nobis tanta facundia, vt tot millibus tanquam auidis auditoribus sufficere possimus in huius sæculi deserto? *Isa.* 3. b. Non sum medicus, & in domo mea non est panis.

h In solitudine.] *Amb. super Lucam lib.* 6. c. 37. Non otiosis, nõ in ciuitate quasi in synagoga, vel sæculari dignitate residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus cælestis gratiæ alimonia impertitur. Itẽ immo melius videtur, quod dicitur *Oseæ* 2. c. Ducam eam in solitudinẽ, & loquar ad cor eius. *Eccl* 38. c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Et *Act.* 8. f. Eunuchus edoctus est à Philippo in deserto. Et *in Prologo illo: Frater Ambrosius.* Plus in deserto Ecclesiæ quam in aurato synagogæ templo repperit. i Quot panes habetis.] Ignorat Deus panes? *Gen.* 39. b. Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat, quid habeat in domo sua, nec quicquam est, quod non sit in potestate mea vel non tradiderit mihi præter te, quæ vxor eius es. Illam nulli vult dare Dominus. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Propter hoc mortuus est Ioannes, quia dicebat Herodi. Non licet tibi, &c. *Matth.* 14. a. k Qui dixerunt. Septem.

a Misereor b super turbam, quia c ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent & si d dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in e via: f quidam enim ex eis de longè venerunt. Et responderunt ei discipuli sui. Vnde g istos, quis poterit hic saturare panibus in h solitudine? Et interrogauit eos, i Quot panes habetis? k Qui dixerunt. Septem. Et l præcepit turbæ discumbere super terram. Et m accipiens septem panes gratias agens, n fregit, & o dabat discipulis suis vt p apponerent, & apposuerunt turbæ, Et q habebant pisciculos paucos, & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et r manducauerunt, & f saturati sunt, & t sustulerunt quod superauerat de fragmentis septem sportas. u Erant autem, qui manducauerant, quasi quatuor millia, & dimisit eos. Et x statim ascendens nauim cum discipulis suis, y venit in partes Dalmanuta. Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo

Mysticè.] Septem dona Spiritus sancti, quæ sunt septem mulieres. *Isa.* 4. a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum. Hæc sunt septem lucernæ super candelabrum. *Zach.* 4. a. Septem lucernæ sunt super caput candelabri aurei id est Ecclesiæ. Hi sunt filij Iob filiæque. Et pisciculi, ecce filiæ. *Moraliter.*] Primus panis spiritualis paupertas, quæ necessariis contenta est. *Gen.* 39. b. Ioseph non quicquid aliud nouerat, nisi panem, quo vescebatur. Secundus panis est pœnitentiæ dolor. *Ps* 41. Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, &c. Tertius obediẽtiæ facilitas. *Ioan.* 4. c. Meus cibus est vt faciã voluntatem patris mei. Quartus, misericordiæ largitas. *Isa* 58. c. Frange esurienti panem tuum. Quintus, abstinentia. *Psal.* 36. In diebus famis saturabuntur. Sextus, doctrina. *Eccl.* 31 c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Septimus, Eucharistia *Ioan.* 6. e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Hæ sunt septem spicæ vberes, quæ Ægyptum à famis periculo liberant. *Gen.* 41. d. Discipuli sunt triplex intelligentia spiritualis, quæ latet in aquis scripturæ, allegoria, tropologia, anagoge. Anagogice septem panes, tres dotes animæ, & quatuor corporis. Pisciculi, gaudia particularia beatorum. l Et præcepit turbæ, &c.] nudam. In quo notatur constantia in contemptu mundi.

Mysticè.

Iob 1. b.

Moralit.

Matth. 16.a.

Ioan. 6. d.

m Et accipiens, &c.] Ecce panatarius fuit Iesus hic, & *sup.* 6. e. Vinatarius semel. *Ioan.* 2. b. Piscator pluries, carnifex nũquam. Septem panes accipiens, id est in se capiens. Primò faciens, & postea docens. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere, &c.

n Fregit.] Aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas, *Luc.* 24. g. *Apoc* 5. b. Leo de tribu Iuda aperuit librum. o Et dabat discipulis suis] non vendebat, vt ipsi similiter faciãt. *Matth.* 10. a. *Augustinus de doctrina Christiana.* Omnes res, quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habetur quomodo habenda est. Illi quinque panes erant, & isti septem antequam inciperent dari, quod vbi fieri cœpit, duodecim cophinos, & septem sportas impleuerunt. *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt aliena & semper in egestate sunt.

p Vt apponerent, &c.] Quia non licet abscondere frumentum necessitatis tempore, vt dicitur *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Vnde *Lucæ* 19. b. Negotiamini dum venio.

q Et habebãt pisciculos paucos] bona opera & squamas id est pœnitentiam, hi possunt comedi. r Et manducauerunt.] *Beda.* Comedimus attentè audiendo & exempla intuendo, saturamur memoriæ recondendo, & operando. f Et saturati sunt] *Ioël.* 1. f. Implebuntur areæ frumento & redundabũt torcularia vino & oleo. *Prou.* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam. t Et sustulerunt, quod superauerat de fragmẽtis septem sportas] *sup.* 6. f. habetur, quòd duodecim cophinos, *Ambros. super Lucam.* Cur quinque millibus hominũ plus redundat, quatuor minus. Quia quatuor millia ista triduo cũ Christo fuerunt, & ideò amplius cælestis pabuli receperũt. u Erant autẽ qui, &c.] In prima refectione dicitur cophinos, qui sunt vasa stercoraria, quæ pertinẽt ad statum pœnitentiæ, hic sportas, quæ sunt vasa panum propter statum iustitiæ. De septem panibus septem sportæ quia præmium respondebit merito. *Matt.* 7. a. In qua mensura mensi fueritis, &c *Gen.* 30. e. Respondebit mihi cras iustitia mea.

x Et statim ascendens nauim, &c.] *Chrys.* Post aliam refectionem intrauit nauigium, tyrannidis fugiẽs suspicionem, *Ioan.* 6. b. y Venit in partes Dalmanuta] *Mat.* 15. d. Magedan. Dalmanuta, id est paupertas requiescens, *Isa.* 66 a. ad quem respiciam nisi ad pauperculum. Magedan annunciatio gratiæ, *Isa.* 61. a. Ad annunciandum mansuetis misit me.

Tentantes

a tentantes eum. Et ingemiscens spiritu ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si b dabitur generationi signum. Et dimittens eos ascendit iterum nauim, abiit trans fretum. Et c obliti sunt sumere d panes, & nisi vnum panem non habebant secum in naui. Et præcipiebat eis, dicens. e Videte & f cauete à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrũ dicentes, quia g panes non habemus. h Quo cognito, Iesus ait illis, Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis. i Nec recordamini, quando quinque panes fregi in quinque millia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Quando & septem panes in quatuor millia, quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis. k Quomodo nondum intelligitis? Et l veniunt Bethsaidam & m adducunt ei cæcum, & n rogabant eum, vt illum tangeret. Et apprehensa o manu cæci, eduxit eum extra vicum, & p expuens in oculus eius, q impositis manibus suis,

a Tentantes eum.] Facientes contra legem. Deut.6.c. Non tentabis Dominum Deum tuum. Eccle.18.c. Noli esse quasi homo qui tentat Deum suum. Si enim quæsiuissent ad credendum, vtique dedisset eis signum de cælo, sed quærebant ad reprehendendũ, vt dicit Chrys. & ideò non dedit parcens eis. Nota verò quòd Moyses accepit signum de terra, ranas, locustas, & sciniphes Exod.8. Ionas verò de abysso, & mortis faucibus liberatus, signũ de inferno, & dedit & accepit. Ioan 2. Ezechias accepit signum de cælo, quando Sol decem lineis est reuersus 4. Reg. 10. b. Iosue similiter accepit signum de cælo, sole stante in Gabaõ. Iosue 10.c Achaz verò nec de cælo, nec de inferno vult accipere signum Isa.7.b. Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et dixit Achaz. Non petam. Et de terra fortè petiisset. Interpretatur autẽ apprehendens temporalia. 1. Corinth.1.d. Iudæi signa petunt. Et non cum ipsis signum petamus de inferno. Primò id est timorem pœnæ, vt à peccato reuocemur. Psal.64. Turbabũtur gentes & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis. Petamus etiam signum de cælo, scilicet spem gloriæ, vt prouocemur ad bonum. Psal.85. Fac mecum signum in bonum. Lucæ 21.e. Erunt signa in sole, & luna, & in terris pressura gentiũ. Ambitiosi quærunt signum de cælo, id est sublimitatem honorum, & datur eis. Luc.10.c. Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Isa.14.c. Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris. Auari de terra petũt signum diuitiarum abundantiam, & datur eis. Luc.6.d. Væ vobis diuitibus. Et Apoc.8.d. Væ væ væ habitantibus in terra. Boni petunt signum amoris, & datur eis. Ioann.15.b. Maiorem hac dilectionẽ nemo habet. Et signum timoris, & datur eis. Luc. 23.e. Si in viridi hæc faciũt, in arido quid fiet? Et statim. Post miraculum quinque panum, fugit Dominus ne fieret Rex. Ioan.cap.6.a. Hic similiter facto miraculo septem panum fugit, docens nos de bene factis nostris nõ debere quærere gloriam hominum. Per hoc etiam, quòd fugit in Dalmanuta, docet prædicatores ministrato verbo turbis, intra cubiculum cordis suis pomis virtutum debere refici. Dalmanuta enim interpretatur poma vel nuncia, & significat hortũ, i. Ecclesiam siue animã. De quo dicitur. Cant.4.c. Hortus conclusus. Gen.30.d. Iustum est vt aliquando prouideam domui meæ. Dan.13.b. Dixit Susanna: Claudite ostium pomarij vt lauer. Susanna interpretatur labium vel lætitia responsionis, id est prædicator. Sap.8.c. Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Sic Ezechiel post egressum in campum ingreditur domum. Ezech.3.g. Sic Ruben egressus in agrum, quando messis erat, inuentis mandragoris reuertitur in domum suam: dans matri mandragoras suas, vnde Rachel fœcundatur, sic B. Bern. vt dicitur semper post prædicationem disciplinabat se Et gallus post cantum verberat se. De quo Iob 39 d. Quis dedit gallo intelligentiam. 1. Cor.9.d. Castigo corpus meum, &c.

Matt.12.c. Luc.11.d. Matth.15.b. Luc. 11.a. Gen,30,b.

b Si dabitur generationi isti signum,] id est, non dabitur. Simile in Psal 88 Si Dauid mentiar, &c. Sed contrarium videtur. Matt.27.e vbi dicitur, quòd à sexta hora tenebræ factæ sunt super totam terram vsque ad horam nonam. Et ita patet, quòd sol obscuratus est. Sed dicitur, quòd non fuit de cælo sicut ipsi quærebant. Vel dic, non dabitur modò Petentibus, quia male quærebant. Iacob.4.a. Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis.

c Et obliti sunt] dulcedine veri panis illecti.

d Sumere panes.] Psal.101. Oblitus sum comedere panem meum. Ne[illegible].9.c. Panem de cælo dedisti eis in fame eorũ.

e Videte] Phil.3.a. Videte canes. f Et cauete à fermento.] quia modicum fermentum totam massam corrumpit, Gal.4. Osee 7.b. Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti donec fermẽtaretur totum. 1. Cor.5.b. Expurgate vetus fermentum, quòd est hypocrisis. Fermentum quidem pastam eleuat, & modicam facit videre magnã, sic hypocrisis opera sua facit videri maiora quam sint, Osee 7.b. Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti donec fermentaretur totum, sic hypocritæ quiescunt à malis exẽplis donec totum corrumpatur intus. Exod.12.c. Septem diebus azyma comedetis. In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Quicunque comederit fermentum peribit anima eius de cœtu Israel. g Quia panes non habemus] doctrinæ. De quibus dicitur. Isaiæ 21. Qui habitatis terram austri cum panibus occurrite fugienti. Deut. 23.a. Ammonites, & Moabites non intrabunt Ecclesiam Dei, etiam post decimam generationem in æternum, quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto.

Sap.6.c. Ioan. 6. b. Matth. 14.c. Luc.9.b. Matth. 15.d. C

h Quo cognito, &c.] Ierem.17.b. Ego Dominus scrutans corda. 1. Reg.16.b. Homo videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor.

i Nec recordamini, &c.] In hoc miraculo conueniunt omnes Euangelistæ. Matt.14.b. sup.6.c. Luc.9.b. Ioan.6.a.

k Quomodo, nondum intelligitis] Sap.6.a. Audite ergò reges, & intelligite. Matt.16.b. Et non intellexerunt, quia non dixerat eis cauendum à fermẽto panũ, sed à doctrina Pharisæorum, & Saducæorum. Vnde Chrys. Quantum valet increpatio, dormientem mentem erexit, à Iudaicis abduxit, attentiores fecit, à modicitate fidei eruit, vt nõ formidarẽt, si panes quandoque videantur non habere. Psal.103. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.

l Et veniunt Bethsaida] id est domus venatorum. Ierem.16. c. Mittam eis multos venatores, &c.

m Et adducunt] verbo & exemplo. Matth.21.a. Soluite & adducite.

n Et rogabant eum] Leu.26.g. Ipsi scilicet Prælati rogabunt pro peccatis suis, id est subditorum. o Et apprehensa manu cæci, &c.] Act.9.g. Dans illi manum erexit eam, &c. m Et adducunt ei cæcum.] Tobias excæcatus fuit stercoribus hirundinum, id est amore tẽporalium, quæ sancti viri vt stercora reputant. Phil 3.b. Omnia arbitror, vt stercora. Rectè autem viri sancti hirundines dicuntur, quia nigri sunt per pœnitentiam, sed candidi per innocentiam. Cant.1.b. Nigra sum sed formosa filiæ Ierusalem, &c. Item hyeme præsentis vitæ latent, sed æstate futura sancti apparebunt. Isa.16.a. Habitabunt apud te profugi mei Moab esto latibulum eorum. Item hirundines citissimè volant, nec capi possunt ab auibus rapacibus, sic viri sancti velocissimè volant per contemplationem. Isa.40.g. Assument pennas sicut aquilæ. Et ideò non timent dæmones. Prou.1.b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Legitur Gen.4.d. quòd Lamech cæcus occidit Cain & puerum, quia cæcitas spiritualis sine discretione bonos & malos interficit. Ierem vlt.b. Sedechias excæcatur in Rebblatha, quod interpretatur multa, id est, sollicitudo mundana. Psal.109. Conquassabit capita in terra multorum.

Sancti viri cõparantur hirundinibus.

o Manu cæci eduxit] Isa 43 b. Educ foras populum cæcum. Act.12.b. Exeuntes processerunt vicum vnum, scilicet ignorantiæ. Et Petrus ad se reuersus dixit, &c.

p Et expuens in oculos eius,] per exprobrationem peccati Ecclesiast.28.b. Si expueris super illam extinguetur, id est, prauam linguam. q Impositis manibus suis,] misericordiæ. Act.8 c. Imponebat manus super illos, & accipiebant

Spiritum sanctum

a interrogauit eum si aliquid videret. Et aspiciens ait. *b* Video homines velut arbores ambulantes. *c* Deinde iterum imposuit manus super oculos eius & cœpit videre, & restitutus est, *d* ita vt clarè videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens: *e* Vade in domum tuam, *f* & si in vicum introieris nemini dixeris. Et *g* egressus est Iesus. & discipuli eius in castella Cæsareæ Philippi, & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis. *h* Quem me dicunt esse homines? Qui *i* responderunt illi, dicentes. Ioannem Baptistam, *k* alij Eliam, *l* alij verò quasi vnum de Prophetis. Tunc dicit illis: *m* Vos verò quem me esse dicitis. Respondens Petrus, ait ei: *n* Tu es Christus. Et *o* comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere illos, quoniam oportet filium hominis multa pati & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus *p* & Scribis & occidi, *q* & post tres dies *r* resurgere. Et *s* palam verbum *t* loquebatur. *u* Et apprehendens eum Petrus cœpit *x* increpare eum. Qui conuersus & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens. *y* Vade

Spiritum sanctum. *a* Interrogauit eum si aliquid videret. *Sap.* 6. a. Altissimus interrogabit opera. *Ecclesiast.* 33. a. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum Interrogat autem eum Dominus, vt paratus sit reddere rationem de eis quæ sunt in fide & spe, 1. *Pet.* 3. c. Quod maximè requiritur à sacerdotibus. *Malac.* 2 d. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent. Item *Hier.* Sacerdotes requirantur de lege, errantes instruant, rebelles conuincant, alioquin sibi frustra iactant dignitatem cuius non exhibent operationem. *Aggæ.* 2. b. Interroga Sacerdotes legem.

Matth. 16. b. Luc. 9. c.

b Video homines velut arbores ambulantes.] Quomodo non sanauit cæcum sicut socrum Petri, vt *sup.* 1. e. quæ statim ministrauit? Sed dic, fortè noluit, designans impeditionem ex parte hominis. Difficile enim surgit quem moles prauæ consuetudinis premit, vt dicit *Gloss. Ioan.* 11. f. *super illud.* Voce magna clamauit. Et incipit *Glo.* Fremuit.

c Deinde iterum imposuit manus, &c.] Per hoc quod bis imposuit manus seu bis illuminauit: secundò verius, significat hîc videmus & Deum cognoscimus in ænigmate, tunc autem veriùs facie ad faciem & cognoscemus sicut & cogniti sumus, vt 1. *Cor.* 13. d. Bonus motus nec interior potest in nobis esse sine eo. Vnde *Philip.* 2. b. Deus in nobis operatur & velle & perficere pro bona voluntate. *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potestis facere.

d Ita vt clarè videret omnia.] Hæc est perfecta sapientia de omnibus, secundùm valorē propriū existimare & secundùm saporē proprium saporare. *e* Vade, &c.] Pater enim tuus qui videt in abscōdito reddet tibi. *Matth.* 6. a. *Eccles.* 32. c. Præcurre prior in domum tuā, &c. *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam, &c. *f* Et si in vicum introieris,] ciuitatis mūdi. *Eccl.* 9. b. Noli circumspicere in vicis ciuitatis. Vnde sponsa non inuenit amicum suum per vicos & plateas. *Cant.* 5. b.

g Et egressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ Philippi.] Philippus, os lampadis, Cæsarea possessio principalis. Fides enim primam & principalem de anima facit Deo possessionem. Vnde & ibi fit interrogatio de principali fundamento fidei.

h Quem me dicunt esse homines:] 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. *i* Qui responderunt illi, dicentes, Ioannem baptistam, &c.] Omnes, dicit *Boëtius in lib. consolat.* quærunt beatitudinem, sed diuersimodè, vnus in diuitiis, qui putat summam fœlicitatem esse diuitias, alius in deliciis, vt Epicurus, alius in honoribus, vt ambitiosus. *Osea* 10. a. Secundum vbertatem terræ suæ Ephraim exuberauit simulacris. *Sap.* 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei, & de his quæ videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est, nec operibus attendentes agnouerunt qui esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut Solem aut Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Ignem ponunt Deum auari, qui in diuitiis quærunt beatitudinem. *Ecclesiast.* 23. c. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat. Spiritum ponunt Deum superbi, qui de potestate gloriantur. *Osea.* 4. d. Nolite ingredi in Galgala neque ascendatis in Bethauen, quod interpretatur domus idoli, id est, prælatio. Aerem citatum ponunt Deum, qui de vento laudis humanæ gloriantur. *Osea.* 12. d. Ephraim pascit ventum. Gyrum stellarum ponunt Deum Prælati, qui de multitudine subditorum gloriantur. *Ecclesiast.* 19. a. Non iocunderis in filiis impiis si multiplicentur, nec oblecteris super ipsos. Solem faciunt Deum, qui de generis claritate gloriantur. *Isa.* 19. c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chananæa & iurantes per Dominum exercituum. Ciuitas Solis, id est, nobilitas generis, vocabitur vna, aliæ sunt quatuor prædictæ. Lunam faciunt Deum hypocritæ, qui portant fasciculum spinarum sicut rusticus qui est in Luna, sed non pungit, sicut Hæreticus qui habet spinas exteriùs interiùs nullas. 2. *Regum* 23. a. Præuaricatores quasi spinæ euellentur, & si quis eas tangere voluerit armabitur ferro. *k* Alij Eliam.] *Ierem.* 15. c. Væ mihi mater mea, quare me genuisti virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra. *Hieronym.* Quærenti quare hæc opinio fuerit de Ioanne, vel Ieremia, respondetur. Alieni erroris non est nostrûm rationem reddere. *l* Alij verò quasi vnum de prophetis.] *Ioan.* 8. b. Murmur multus erat de eo in turba, quidam enim dicebant, quia bonus est, alij autem, non, sed seducit turbas. *m* Vos verò quem me esse dicitis?] *Ioan.* 15. c. De mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo. *n* Tu es Christus.] *Hilarius.* Fides Petri non filium, sed hominem videns, vtrumque complectitur. *o* Et comminatus est eis ne cui dicerent de illo.] Et huius triplex est ratio. Prima, humilitatis exemplum. Secunda, ne differatur passionis beneficium. Tertia, ne rudes discipuli maiori prædicationis mole premerentur. Quarta etiam ratio est, ne si modò conuerterentur aliqui, postea videntes eum crucifigi scandalizarentur in eo & peiores efficerentur. Iuxta illud, 2. *Pet.* 2. d. Melius erat illis non agnoscere, &c. De tribus primis rationibus dicit *Ambrosius.* Iubet taceri quod sit filius Dei, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiam, doceat humilitatem, & ne adhuc rudes & imperfecti discipuli maioris prædicationis mole premerentur. *Hieronymus.* Completo autem passionis sacramento opportuno opportunius dicitur Apostolis. Ite docete omnes gentes, &c. *Matth. vlt.* d. *Eccl.* 8. a. Omni negotio tempus est & opportunitas. *Ecclesiast.* 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. *p* Et Scribis.] *Ierem.* 12. b. Facta est hæreditas mea mihi, quasi leo in silua dedit contra me vocem. *Ierem.* 5. b. Ibo ad optimates & loquar eis: & ecce ipsi magis confregerunt iugum, &c. *q* Et post tres dies.] Post tristitiam passionis, gaudium resurrectionis adiunxit. *Luc. sup.* 10. f. Samaritanus infundens vinum & oleum. *r* Resurgere.] *Osea* 6. a. Viuificabit nos post duos dies & tertia die suscitabit nos. *s* Et palam.] *Ecclesiast.* 4. c. Non abscondas sapientiam in decore suo. *t* Verbum loquebatur,] solis discipulis.

D

Matth. 16. c. Luc. 9. c.

u Vt apprehendens eum Petrus,] seorsum. In hoc docet subditos non debere publicè reprehendere vel arguere facta Prælatorum, sicut Cham. *Genes.* 9. d. Cùm vidisset Cham pater Chanaan verenda patris esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras, ideo autem maledictus seruus effectus est. *x* Cœpit increpare eum.] *Hieron.* Sciat pius lector Petro hanc beatitudinem. Quodcunque ligaueris, &c. in futuro promissam: nam si statim data esset, nunquam in eo prauæ confessionis error locum inuenisset. *y* Vade retro Satanas.] Ecce quod hîc reprehensus fuit. Similiter *Ioan.* 18. b. Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Hic videtur facere Dominus contra doctrinam suam quam dedit *Matth.* 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Et *suprà cap.* 5. d. *in Gloss.* quæ incipit. *Moraliter,* quod Christus tres mortuos suscitauit, dicitur. Publica noxa publico eget remedio: leuia autem & secreta possunt deleri pœnitentia leui & secreta. Et ita Dominus qui eum arguit coram discipulis de occulto peccato videtur contra se facere. Sed hic Dominus fecit sicut paterfamilias, qui filium suum vult coram omnibus aliis filiis corripere vt alij castigentur, quia multa loquebatur & non intelligens, ideo reprehensus est. Non enim

obſeruabat illud *Eccleſ.*5.d. Si eſt tibi intellectus reſponde proximo, &c. *a* Quoniam non ſapis quæ Dei ſunt,] cuius voluntas eſt vitam corporalem exponere pro ſpirituali. *b* Sed quæ ſunt hominum,] quorum ſapientia eſt ſeruare vitam corporalem. *c* Et conuocata turba, &c.] Poſtquam de paſſione ſua diſcipulos docuit, omnes ad ſui imitationem inuitat, dicens generaliter quid faciendum tempore pacis, quia caro refrænanda, quid tempore belli, quia morti pro fide exponenda eſt.

Matth. 16. *Luc.* 17. g.

d Si quis vult.] Quidam recedunt, quidam antecedunt, quidam cum eo vadunt, quidam poſt eum. Recedunt qui via oppoſita currunt ad inferos, id eſt, per delitias, diuitias & honores. *Ierem.* 2. f. Verterunt ad me tergum.

retrò me Satana, quoniam *a* non ſapis quæ Dei ſunt, ſed *b* quæ ſunt hominum. Et *c* conuocata turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis. Si *d* quis vult *e* me *f* ſequi, *g* deneget *h* ſemetipſum & *i* tollat *k* crucem ſuam & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam ſuam propter me & Euangelium, ſaluam eam faciet. *l* Quid enim proderit homini, ſi lucretur mundum totum & detrimentum faciat animæ ſuæ? *m* Aut quid dabit homo commutationis *n* pro anima ſua? *o* Qui enim me † confeſſus fuerit, & *p* verba mea in generatione iſta adultera & peccatrice, & filius *q* hominis † confitebitur eum cùm *r* venerit in gloria patris ſui cum Angelis ſanctis.

al.† cõfuſus. al.† cõfundetur.

Antecedunt qui propriæ voluntati & ſenſui proprio innituntur, *ſuprà eodem.* Vade retrò me Satana, non ſapis ea quæ Dei ſunt ſed quæ hominum. *Prouerb.*3.a. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Cum eo vadunt, qui de ſalute ſua & aliorum ſolliciti ſunt. *Michææ* 6.c. Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere miſericordiam & ſollicitè ambulare cum Deo tuo. Sequuntur Ieſum verè obedientes. *Matth.*26.f. Simon Petrus ſequebatur eum à longè. [Si quis.] Nota quidam angariantur ſequi Chriſtum, quidam conducuntur, quidam voluntariè ſequuntur. Angariantur qui timore ſeruiunt. *Matth.*27.d. Exeuntes inuenerunt hominem Cyrenæum venientem de villa, hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius. Et tulit, ſed non fuit crucifixus in ea, quia tales per ſuam crucem non retardantur à malis ſuis. 1.*Petr.*4.d. Nemo veſtrum patiatur quaſi fur aut homicida. Conducuntur hypocritæ, qui minimo laudis humanæ, vel commodi temporalis pœnitentiæ crucem portant, qui ſignificantur per latronem crucifixum à ſiniſtris, qui in cruce Dominum blaſphemauit. *Luc.*23.e. quia vita hypocritarum eſt blaſphemia. Voluntariè ſequuntur, qui cum gaudio propter Deum pœnitentiam agunt. De quibus *Iudic.*5.a. Qui ſponte obtuliſtis animas veſtras, benedicite Domino.

e Me,] non mea, vt ambitioſi. *f* Sequi,] non præcedere, vt ſuperbi, [Sequi,] eandem via. *Pſalm.* In via eius.

g Deneget.] Adam cecidit per peccatum à libertate, quia à ſol poteſtate effectus eſt ſeruus peccati. *Ioan.* 8.d. Qui facit peccatum, &c. Item à fœlicitate recedendo à Deo, ad cuius ſimilitudinem factus erat. Sed homo cum in honore eſſet non intellexit, &c. Item à dignitate, quia ſi ſtetiſſet, mox comes angelorum futurus erat. Ideo Dominus hic triplicem caſum reparari docet. Libertatem docet poſſe recuperari per ſpontaneam ſui & ſuorum abnegationem, ibi. [Deneget ſemetipſum.] Fœlicitatem per voluntariam carnis afflictionem, ibi. [Tollat crucem ſuam.] Dignitatem propter rectam intentionem, ibi [Et ſequatur me.] Vnde *Beda.* Niſi quis à ſemetipſo deficiat, ad Deum, qui ſupra ipſum eſt non appropinquat, & non valet apprehendere quod vltra ipſum eſt ſi neſcierit mactare quod eſt. *Iudic.*5. b. Qui aſcenditis ſuper nitentes aſinos & ſedetis ſuprà in iudicio & ambulatis in via loquimini.

*Pſal.*48.

h Semetipſum,] id eſt, ſe, ſuos & ſua. De primo. *Iſa.*58.d. Si glorificaueris eum dum non facis vias tuas & non inuenitur voluntas tua vt loquaris ſermonem. De ſecundo, *Deut.* 33.a. Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro illos, &c. De tertio, *Matth* 19.c. Si vis perfectus eſſe vade & vende omnia quæ habes, &c.

i Et tollat,] ſupra ſe non trahat poſt ſe. *Matth.*11.d. Tollite iugum meum ſuper vos. *k* Crucem ſuam,] non alienam. *Matth* 23.a. Super cathedram Moyſi, &c.

Crux { Mortificationis. in pace. / Compaſſionis. / Paſſionis. in perſecutione. }

l Quid enim proderit homini ſi lucretur mundum totum, &c.] *Prouerb.*11.a. Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte. Mirum eſt quod homo dat animam ſuam pro rebus, cum econtra facere debeat. *Prouerb* 13.b. Redemptio animæ viri diuitiæ propriæ. *Eccleſ.* 10.b. Nihil eſt iniquius quàm amare pecuniam, hic enim & animam ſuam venalem habet.

m Aut quid dabit homo commutationis.] *Iob* 2.b. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima ſua. *Eccleſ.* 26.c. Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.

n Pro anima ſua,] ſaluata. *Pſal.* Quid retribuam Domino, &c. Vel ſaluanda. *Rom.*8.d. Non ſunt condignæ paſſiones, &c. Vel damnata? nihil, quia ſi pro ea daretur totus mundus non liberaretur.

C A P. I X.

ET *s* dicebat illis: *t* Amen dicò vobis, *u* quia ſunt quidam de hic ſtantibus, *x* qui non guſtabunt mortem *y* donec videant regnum Dei venientem in virtute. Et *z* poſt dies

A *Matth.* 16.d. *Luc.* 9.d.

o Qui enim me confeſſus fuerit,] corde, ore, opere. *Matt.* 5.c. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

p Et verba mea in generatione iſta adultera, &c.] *Deut.* 32.a. Generatio praua atque peruerſa.

q Et filius hominis confitebitur eum,] 1.*Cor.*9.c. Sic euãgelizauero non eſt mihi gloria, neceſſitas enim mihi incumbit. Sed ſi filius hominis confitetur in gloria Dei patris, gloria eſt, & ita contra hoc eſt. Sed dic. Non eſt mihi gloria, id eſt, facio quod debeo, ſed non ſupererogo, quia ſapientibus & inſipientibus debitor ſum, vt *Rom.*1.b. ſed quod temporalia non capiebat ſupererogatio erat. Vnde ſequitur *ibidem.* Si volens hoc ago mercedem habeo. 1. *Cor.*9.c.

r Cum venerit in gloria, &c.] id eſt, in ſtatu ſine omni miſeria. *Philip.*2.b. Chriſtus in gloria eſt Dei patris, &c.

E X P O S I T I O C A P. I X.

ET dicebat illis.] Prædixerat de paſſione & Reſurrectione ſua. Hic agit de iudicio gloriæ ſuæ in ſe, & expoſitione eius in nubis per merita. Et diuiditur hoc cap. in tres partes. In prima agit de oſtẽſione gloriæ ſuæ. In ſecunda de ieiunij & orationis efficacia, ibi [Et reſpondens vnus, &c.] Tertiò, de humilitate diſcreta & pacifica. Dicit ergo.

s Et dicebat illis.] q.d. nec durum videatur vobis pati hic. Quia non ſunt condignæ paſſiones, &c. *Rom.* 8.d. *t* Amen dico vobis] Conſolatoria promiſſio. *Moraliter* etiam in iſtis tribulationibus dat Deus arrhas gaudij. Vnde *Pſal.*18. In cuſtodiendis illis retributio multa ſ. in guſtaodo æterna. Item *Pſalm.* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam. 2.*Cor.*1.a. Sicut abundat paſſio Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. *u* Quia ſunt quidam de hic ſtantibus,] diſcipulis. *x* Qui non guſtabunt mortem,] temporalem. Mors quidem temporalis quidam modicus guſtus eſt reſpectu æternæ. *Eccl.*41.a. O mors quàm amara eſt memoria tua. *y* Donec videant regnum Dei, &c.]

Regnum Dei { Vita æterna. / Charitas Chriſti. / Eccleſia præſens. }

z Et poſt dies ſex, &c.] Ab illo quo dixerat. Sunt quidam de hic ſtantibus. *Chryſoſtomus.* Quare expectat poſt ſex dies? Vt vehementiùs deſiderarent oſtenſionem, quæ licet corporalis, tamen concupiſcentiam habebat. Primus cognitio ſui, tunc creatur cahos confuſionis. Secundus attritio cordis, tunc fit firmamentum, & diuiduntur aquæ ab aquis. Tertius eſt conſideratio ſtatus, tunc congregantur aquæ in vnum locum, & vocantur maria. Quartus confeſſio, tunc fiunt in cælo luminaria. Quintus ſatisfactio, tunc de aquis fiunt aues & piſces. Sextus contemplatio, tunc fit homo, & in hoc tria ſignificantur. Dominus vero in ſeptimo requieſcet. [Et poſt dies ſex.] *Richardus de S.Victore.* Sex dies, ſunt ſex genera contemplationum, in quorum ſeptimo videtur Dominus transfiguratus. Primus eſt in imaginatione

in imaginatione ſecandùm imaginem, quando, ſcilicet, viſibilium imago conſideratur cum admiratione & creatoris veneratione. Secundus eſt in imaginatione ſecundùm rationem, quando, ſcilicet, mens imaginatione ſenſus rationem quærit & cum imaginatione inuenit. Tertius eſt in ratione ſecundùm imaginationem, quando, ſcilicet, mens per rerum viſibilium ſimilitudinem, in rerum inuiſibilium ſpeculationem ſubleuatur. Quartus eſt in ratione ſecundùm rationem, quando, ſcilicet, mens in viſibilibus per experientiam vocis alia & alia inuiſibilia colligit quæ per experientiam non nouit. Quintus eſt ſupra rationem, non tamen præter rationem, quando animus per mentis ſubleuationem ita ſubleuatur, quod metas capacitatis tranſcendit, & quod per intelligentiæ aciem ratio ei ſua atteſtatione alludit. Sextus eſt ſupra rationem & præter rationem ſeu etiam contra rationem, in huc animus veraciter exultat atque tripudiat, quando illa ſublimia ex diuini muneris irradiatione agnoſcit, quibus omnis humana ratio reclamat. Talia ſunt omnia quæ de perſonarum. Trinitate credere iubemur. In hoc genere transfiguratur Ieſus in mõte, ſed cum atteſtatione Moyſi & Eliæ, id eſt, Scripturarum, ſine quibus ſuſpecta eſſet huiuſmodi reuelatio. Hic ad tonitruum diuinæ vocis auditor cadit, id eſt, humana ratio deficit. Et per caſum trium diſcipulorum, ſenſus memoriæ, rationis defectus oſtenditur. Ibi moritur Rachel in partu Beniamin. *Gen.* 35.e. Rachel viſio, id eſt, ratio videns: Beniamin, filius dexteræ. Septimus gradus contemplationis, cum filius ad dexteram patris videtur, Domino loquente, nubes lucida obumbrat, ſed nubes propter mentis reuerberationem, lucida propter intelligentiæ illuſtrationem. Et poſt dies ſex.] *Gloſſ.* Poſt comminationem crucis, gloria reſurrectionis oſtenditur. Vnde ſequitur. [Et poſt dies, &c.] vt non timerent opprobria Crucis, qui oculis ſuis viſuri erant gloriam reſurrectionis futuræ.

Matth. 17.a. Luc. 9.d.

ſex aſſumpſit *a* Ieſus Petrū & *b* Iacobum & *c* Ioannē, & *d* ducit illus in mõtē excelſum ſeorsū ſolos, & *e* transfiguratus eſt coram ipſis. Et *f* veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia & cādida nimis velut nix, *g* qualia fullo ſuper terrā *h* nõ poteſt cādida facere. Et *i* apparuit illis *k* Elias cū Moyſe, & erāt loquentes cū

a Aſſumpſit Ieſus Petrum, &c.] Per quod ſignificatur quod nullus intrabit in regnum cælorum niſi qui fuerit de ordine alicuius iſtorum. Per Ioannem Virgines ſignificantur, per Daniel ſimiliter. Per Petrum coniugati, ſimiliter per Iob. Per Iacobum rectores Eccleſiæ, ſimiliter per Noe. De iſtis tribus *Ezech.* 14.e. Si fuerint iſti tres viri in medio eius, Noë, Daniel, & Iob ipſi liberabunt animas ſuas. Alij non intrabunt in montem excelſum, ſcilicet, in gloriam Dei, niſi qui fuerint de iſtis.

b Iacobum.] *Gloſſ. ſuper epiſtolam ad Coloſſ.* 1.d. Alium Apoſtolorum, &c. Ibi. Nunc videndum vt dicitur, videtur velle quod iſte fuerit Epiſcopus Ieroſolymitanus. Sed dic quod *Gloſſ.* ſolum propter nominis conuenientiam hoc dicunt, quia allegoria largas habet habenas.

c Et Ioannem.] *Hieronym.* In tribus vocatis Apoſtolis oſtenditur priuilegium dignitatis eorum *Bernard.* Tres ſecum ducit Dominus; vt tribus idoneis mundus credat. *Deut.* 19.d. Et propter fidem Trinitatis.

d Et ducit illos in montem, &c.] Similiter duxit Dominus Ezechielem in montem excelſum nimis, vt *Ezech.* 40.a. quia Dominus bonos prædicatores ducit ad excellentiam vitæ & ad excellentiam ſcientiæ. *Moraliter* enim per montem vitæ eminentia ſignificatur, per hoc quod dicit, excelſum, eminentia ſcientiæ. Hæc duo debet habere prædicator & prælatus. *Iſa.* 40.b. Super montem excelſum aſcende tu qui Euangelizas Sion. Hi ſunt Prælati Domini. Et ſimiliter diabolus facit ſuos malos ignaros, vt Nabuzardan principem cocorum, id eſt, luxurioſum & guloſum, qui ignorantes ſunt, quia fornicatio & vinum auferunt cor, vt dicitur *Oſeæ* 4. c. Sic & Nabuchodonoſor quia diabolum ſignificat, Holofernem, qui interpretatur infirmans vitulum, vt patet *Iudith* 2.a. Sic Prælati mali ſunt qui omnia deuorant. De quibus *Amos* 6.b. Qui comeditis agnum de grege & vitulos de medio armenti. *Moralit.*

e Et transfiguratus eſt, &c.] Voluit dicere quidam quod Dominus omnes dotes ab initio accepit. In natiuitate ſubtilitatem, quia exiuit clauſo vtero. Vnde *Matth.* 1. d. Ecce Virgo concipiet in vtero & pariet filium, &c. Agilitatem, quando ambulauit ſupra mare, vt *Matth* 14.c. Claritatem in transfiguratione, vt hîc, & ſuprà *Matth.* 17.a. *Luc.* 9.d. Impaſſibilitatem in cœna. Dixerunt enim quidam, quod Chriſtus naturaliter fuit impaſſibilis & immortalis & ſplēdens, quod hîc oſtendit, vtcunque factum eſt. Aliis dicunt quod ſplendor iſte fuit in aere circumfuſo. Alij quod in corpore ſuo mortali factu. Vnde *Hieronymus in originali.* Transfiguratus Saluator non ſubſtantiam veræ carnis amiſit, nec aereum corpus aſſumpſit, ſed gloriam creaturæ ſuæ veræ reſurrectionis oſtendit.

f Et veſtimenta eius facta ſunt, &c.] Veſtimenta Domini ſplendentia, ſunt omnes electi glorificati, quibus in futuro quaſi veſtimento pulcherrimo veſtietur. *Iob.* 40.a. In ſublime erigere, & eſto glorioſus & ſpecioſis induere veſtibus.

e Et transfiguratus.] *Beda in Gloſſ.* Non veram ſubſtantiam carnis amiſit, ſed gloriam futuræ ſuæ vel noſtræ reſurrectionis oſtendit, & talis poſt iudicium cunctis apparebit electis. In iudicio in forma ſerui bonis & malis, vt impij quem ſpreuere, Iudæi quem negauere, milites quem crucifixere, Pilatus & Herodes quem iudicauere, queant iudicem agnoſcere. Contra. *Matth.* 24.c. Ita erit & aduentus filij hominis, ſecundus non in humilitate vt primus, ſed in gloria Dei manifeſtabitur. Item *Apocalyp.* 1. b. Videbunt in quem pupugerunt. *Gloſſ.* Cum videbunt Iudæi Chriſtum regnantem in ſua & patris claritate, dolebunt. Idem *Auguſtinus de Trinitate.* 13. Ergo mali videbunt iudicem in claritate in qua iudicabit, non in humiliate, in qua iudicatus eſt. Item *Auguſtinus ſuper Ioannem.* Cum forma ſerui clarificata iudicantem viderint boni & mali, tolletur impius vt non videat Dei claritatem. Item *Iob* 6.c. Venerunt vſque ad me. *Gloſſ.* In iudicio mali ad bonos perueniunt, quia eorum gloriam videbunt vt grauius doleant videntes quod perdiderunt. Ergo & gloriam Chriſti. Solut. In iudicio non apparebit in forma ſerui, id eſt, vt ſeruus, qui, ſcilicet, vt malè tractetur.

g Qualia fullo.] *Iob.* 15.b. Homo vt immaculatus ſit & vt iuſtus appareat natus de muliere. Fullo, Deus, prædicator, perſecutor, quilibet iuſtus.

h Non poteſt, &c.] id eſt, non decet eum.

i Et apparuit illis Elias cum Moyſe, &c.] Tres loquuntur, Moyſes, Elias, Ieſus, id eſt, lex, prophetia, Euangelium. Et tres audiunt, Petrus, Iacobus & Ioannes, id eſt, fides, ſpes charitas.

K Elias.] *Moraliter.* Per Eliam qui vir piloſus erat, zona pellicea accinctus renibus, 4. *Reg.* 1.b. Pœnitentes ſignificantur. Per Moyſen autem qui de aqua ſumptus eſt, vt *Exod.* 2.a. Baptizati ſignificantur, & vtrique ſaluabuntur. De pœnitentibus, *Ezech.* 18 e. Si impius egerit pœnitentiam de omnibus peccatis quæ operatus eſt, & cuſtodierit mandata mea, omnium iniquitatum eius non recordabor. De baptizatis, *Infrà. vlt.* d. Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. *Chryſoſtom.* Quia dixerat. Si quis vult me ſequi tollat crucem ſuam, Moyſen & Eliam qui pro plebe ſe tradiderant, in medium ducit. Etenim ad tyrannos vterque liberam præſentiam habuit, & pro ingratis hominibus, & vterque idiota & vterque renuncians poſſeſſionibus. Item quia turbæ dicebant, alij Eliam, alij Ioannem Baptiſtam, *Matth. cap.* 16.b. Item vt appareat ſeruorum & Domini differentia. Item quia dicebant ipſum tranſgreſſorem legis, quaſi inimicum Moyſi, ideo inducitur quaſi amicus. Elias etiam zelator fuit gloriæ. Si ergo nõ eſſet æqualis Deo non obediſſet ſicut Elias. Item vt diſcant quia mortis & vitæ habet poteſtatem, ideo Moyſen mortuum & Eliam viuum inducit. Item vt mitigaret gloria, crucis ſcandalum in Apoſtolis. Item quia volebat Apoſtolos fieri manſuetos ſecundum Moyſen, & zelantes ſecundum Eliam. Item quia vterque orabat pro peccatoribus. Moyſes, *Num. cap.* 16.a. Elias, 3. *Regum. cap.* 18.a. Item quia Moyſes & Elias ſignificant omnes qui regnaturi ſunt. Moyſes mortuus ſignificat illos qui mortui reperientur. Elias viuus, illos qui viui inuenientur. Item quia ſignificant duas generationes. Moyſes aquaticus primam quæ eſt in Baptiſmo: Elias ſecundam quæ erat in futuro, quando omnes electi fulgebunt ſicut Sol. *Matth. cap.* 13.f. Item in hoc docuit Prælatos quales ſocios habere debeant, ſicut Moyſes *Moralit.* *Sup.* 8.d.

Iesu. Et *a* respondens Petrus *b* ait Iesu. Rabbi, *c* bonū est nos hic esse, *d* & faciamus tria tabernacula, tibi vnū, & Moysi vnum & *e* Eliæ vnum. *f* Non.n. sciebat quid diceret *g* Erant.n. timore exterriti. Et facta est nubes obumbrans eos, *h* & venit *i* vox *k* de nube dicens. Hic est filius meus charissimus, audite illum. Et statim circumspicientes, *l* neminem amplius viderunt nisi Iesum tantùm secum. Et *m* descendentibus illis de monte, *n* præcepit illis ne cui quæ vidissent *o* narrarent, nisi *p* cum filius hominis à mortuis resurrexerit. Et *q* verbum continuerūt apud se, *r* conquirentes quid esset, cum à mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes. *s* Quid ergo dicūt Pharisæi & Scribæ, *t* quia Eliam oportet venire primum? Qui respondens ait illis: *u* Elias cum venerit primò restituet omnia, & *x* quomodo scriptum est in filium hominis vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis, quia & Elias venit, & fecerunt illi quæcunque voluerunt, *y* sicut scriptum est de eo. Et *z* veniens *a* ad discipulos suos, vidit

& Elias. *a* Et respondens Petrus,] stupefactus tanta claritate effulsit Petrus loco, statu, ædificio.

b Ait.] *Chrysost.* Caue ne requiras quam indiscretus, sed quam ardens erat Petrus, qui audierat eum moriturum in Ierusalem, dixit. *c* Bonum est nos hîc esse.] Non enim audebant dicere manifestè. Propitius esto tibi Domine. [Bonū.] *Bernard.* Fœlix hora sed breuis mora. *Numer.* 35 b. Ruben & Gad volunt remanere citra Iordanem, sed Moyses respōdens eis. Nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam & vos sedebitis in otio contemplationis?

d Et faciamus tria tabernacula.] Tria tabernacula faciebat Arrius, tres gradus
B ponens in Trinitate.
Matth. 17.b Vnde prius in Ecclesia diceretur, gloria Patri, gloria Filio, gloria Spiritui sancto. [Tabernacula.] *Hieronym.* Qui Deo vult facere tabernaculum, præparet ei penetralia cordis sui. Tria tabernacula sunt tres animæ vires. *August.* Quid dicis stulte Petre, mundus perit, & tu secretum quæris, vides tenebras mundi & tu lumen abscondis. *Matth.* 5.b. Nemo accendit lucernam.

e Et Eliæ vnum.] Ecce largitas Petri. Vnam solam guttam vini acceperat & tres tabernas volebat facere. *Cant.* 2. a. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.

f Non enim sciebat, &c.] *Matth.* 20.e. Nescitis quid petatis.

g Erant enim timore exterriti.] *Matth.* 5.d. nullus perterritus fuit quando vox audita est. Et *Ioan.* 12.e. quando tonitruum factum esse dicebant. *Chrysost.* Altitudo montis & solitudo & silentium transfiguratio horrore plena erant.

h Et venit.] *Interlin.* Patris pro filio respondentis.

i Vox,] quod significat, quia nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, 1. *Corinth.* 13.d. Vt tunc possimus vere dicere. Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.

k De nube.] Nubes lucida est gratia, quæ mentem illuminat & refrigerat. *Luc.* 1.d. Virtus altissimi obumbrabit tibi. Hæc nubes obumbrat, dum Deus loquitur intus in corde per inspirationem, vel exterius in corpore per flagellationem, vel in aure per prædicationem. De prima dicitur *Iob.* 4.c. Porro ad me factum est verbum absconditum. De secunda, 2. *Cor.* 4.c. Mors operatur in nobis, &c. Et licet is quis de foris est, &c. De tertia, *Cant.* 2. d. Sonet vox tua in auribus meis, &c.

l Neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum,] quia ipse solus est de quo lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & quia ipse est sufficentia omnium. 1. *Cor.* 15.d. Est Deus omnia in omnibus. Et ne vox patris ad alterum illorum facta putaretur.

m Et descendentibus illis.] *Psal.* 103. Ascendunt montes & descendunt campi. Ascendunt ad contemplationem, & postea descendunt ad prædicationem.

n Præcepit illis ne cui quæ vidissent narrarent.] Ne mole prædicationis altissimæ grauarentur, ne incredibile præ rei magnitudine videretur, ne apud rudes post tantam gloriam crux sequens scandalum generaret, vt exemplum humilitatis non quærendi propriam gloriam daret, vt tempus prædicationis quærere doceret, vt arcana celanda indicibus demonstraret, vt non citò quemquam laudandum esse ostenderet, quia discipuli nondum transfigurati, transfigurationis rationem prædicare non debebant. 1. *Corinth. cap.*
Multiplex transfiguratio. 15.f. Qualis cælestis, tales & cælestes. Est autem multiplex transfiguratio, qua debent transfigurari discipuli Domini antequam sint apti prædicare Domini transfigurationē. Prima est in baptismo, vt de filiis iræ transfigurentur in filios gratiæ. *Sap. cap.* 16.d. Omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebant. Secunda est in confessione, vt de filiis diaboli fiant filij Dei. *Philip. cap.* 3.c. Configurati morti eius, si quo modo occurramus ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Tertia est in profectu doctrinæ, vt de idiotis fiant doctores. *Matth. cap.* 4. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominū. Quarta est in contemptu terrenorum, vbi deponitur onus ad bene currendum. *Matt. cap. decimonono*, d. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Et tunc primo sunt apti ad prædicandum transfigurationem Domini, quasi facti impassibiles.

Moraliter. *o* Narrarent.] Est tempus loquendi & tempus Moralit.
tacendi. *Ecclesiast.* 3. b. Vnde *Dan. cap.* 15. d. Clausi sunt sermones & signati vsque ad tempus præfinitum. Tu Daniel claude sermones, signa librum, &c. *Moraliter* instruit nos ne denudemus arcana. De talibus Eccles. Ibid.b.
27.c. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Et *infra.* Denudare amici mysteria desperatio est animæ infœlicis.

p Nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit.] Tunc est tempus narrandi. *Eccles. cap.* 8.a. Omni negotio tempus est & opportunitas. *Ecclesiast. cap.* 11. Non laudes quemquam in specie sua, neque spernas pauperem in visu suo.

q Et verbum continuerunt, &c.] nemini dicentes.

r Conquirentes quid esset,] hoc scilicet.

s Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ,] legisdoctores.

t Quia Eliam oportet venire.] *Gloss.* Tradunt Scribæ & Pharisæi secundum Malachiam vlt. quod Elias veniat ante aduentum Christi Saluatoris, & reducat corda patrum ad filios & filiorum ad patres, & restituat omnia in antiquum statum. Æstimabant ergo discipuli hanc aduentus gloriam esse quam viderunt in monte. De hoc dicit *Augustinus vigesimo, de ciuitate Dei.* Sic cor patrum Cap.39.
conuerteretur ad filios, cum intelligentia patrum perduceretur ad intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum in id quod senserunt illi consentiant & isti. *Malachia vltimo*, b. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Semper occidit paruulos inuidia, & magnos percutiunt fulgura.

- Paruulos.
  - Pauperes, Vermis pauperum inuidia.
  - Pusillanimes.
  - Humiles spiritu, quibus inuident mali.
- Magnos.
  - Hæreticos.
  - Diuites.
  - Superbos.
  - Hæreticos.
  - Prælatos.
- Fulgura.
  - Ignis inuidiæ.
  - Terribilis iudicis sententia.
  - Altitudo sacræ Scripturæ.
  - Fastus & arrogantia Hæreticorum.

u Helias cum venerit.] *Eccles.* 48.b. Qui raptus es in turbine ignis in curru equorum igneorum, qui inscriptus es in iudiciis lenire iracundiam Domini & conciliare cor patris ad filium & restituere tribus Iacob.

x Et quomodo scriptum est in filium,] id est, de filio. Vel In filium,] id est, contra filium.

y Sicut scriptum est de eo.] *Chrysost.* A passione Ioannis regnauit vsque ad passionem suam, exemplo mitigans eos.

z Et veniens,] de monte.

a Ad discipulos suos,] qui non interfuerunt transfigurationi. Nō.n. omnes secum duxit Dominus. Exemplum quod

non omnibus

turbam magnam circa eos, & Scribas a conquirentes b cum illis. Et confestim omnis populus videns † Iesum c stupefactus est & d expauerunt, & accurrentes salutabant eum. Et interrogauit eos. Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus de turba, dixit. e Magister attuli filium meum ad te f habentem spiritum mutum, qui vbicunque eum apprehenderit, g allidit illum, h & spumat & stridet i dentibus k & arescit. Et dixi discipulis tuis vt l eiicerent illum & m nō potuerunt. Qui respondens eis, dixit. O generatio incredula, quandiu apud vos ero, n quādiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum, o statim spiritus conturbauit eum, & p elisus in terra q volutabatur spumans. Et r interrogauit patrem eius. Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait. Ab s infantia: & frequenter eum in t ignem & in u aquam misit, vt eum x perderet. y Sed si quid potes, z adiuua nos misertus nostri. Iesus autem ait illi. Si potes credere, a omnia possibilia sunt b credenti. Et c continuò exclamans pater pueri d cum lachrymis, aiebat: e Credo Domine, adiuua incredulitatē meam. Et cùm vidisset Iesus concurrentem turbam

al. † eum

Matth. 17.c. Luc.9.c.

non omnibus reuelanda sunt secreta. Eccles.6.a. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius tibi sit vnus ex mille.

b Cum illis,] cum discipulis, quos malos reputabant, quia lunaticum non poterant sanare.

a Conquirentes,] id est, disputantes. Gloss. Quid conquirerent Euangelista nō dicit, sed potest C intelligi de hoc quæstionem motam fuisse, quare discipuli dæmoniacum qui in medio erat non possent liberare. Hoc enim ex sequentibus potest conici.

c Stupefactus,] quasi stultus. d Et expauerūt,] quasi serui timore nō charitate. e Magister attuli, &c.] quasi per se non poterat venirē vel ire. f Habētem spiritum mutū,] vnde non potest clamare, & significat peccatorem, qui mutus est à laude Dei Eccles. 15.c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et dicit Matt. 17.c. quod erat lunaticus, id est, mutabilis. Ecclesiast.27.b. Stultus vt Luna mutatur. Crescente Luna crescit mare. Talem quia indefensum apprehendit diabolus spiritu suggestionis & delectationis. Prouer.7.c. Apprehensum deosculatur iuuenem.

g Allidit illum, per consensum & opus. Isa.13.c. Infantes eorum allidentur in oculis eorum. h Et spumat,] per peccati instantiam. Iudæ 1.d. Despumantes suas confusiones.

i Et stridet dentibus,] per impatientiam, & iram. Act.7.g. Dissecabantur cordibus suis & stridebant dentibus in eum.

k Et arescit,] per obstinationem & simulationem. Eccles. 37.a. O præsumptio nequissima vnde creata es cooperire aridam malitia & dolositate illius. Hæc est mala ariditas, scilicet, ab humore gratiæ. Vnde. Nahum.1.a. Increpans mare & exsiccans illud & omnia flumina ad desertum deducens. Est & alia ariditas bona ab humore peccati. Luc.11.c. Ambulans per loca inaquosa quærit requiem & non inuenit. Vel per hæc quatuor, significātur quatuor genera peccatorum, quibus totus mundus immergitur. Per allisionem ambitio. Ideo enim diabolus eleuat peccatorem vt grauius ruat sicut ipse. Psalm.101. A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me. Iob.24.d. Eleuati sunt ad modicum & non subsistent & humiliabuntur sicut omnia. Iob.30.c. Eleuasti me & quasi super ventum ponens elisisti me. Per spumam significatur luxuria. Hieron. Venter mero æstuans citò despumat in libidinem. Osee.10.c. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Per stridorem inuidia Psalm.36. Obseruabit peccator iustum & stridebit. Per arescentiam, auaritia. Ioel.1.c. Omnia ligna agri aruerunt: quoniam confusum est gaudium à filiis hominum.

h Spumat.] Et de hac spuma, Sapient.5.c. Transierunt tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur.

l Vt eiicerent illum & non potuerunt.] Contra. Luc.9.a. Dedit illis potestatem super omnia dæmonia. Solut. In eis qui digni erant vel non indigni curari, infidelitas autem potentum fuit impedimentum curandi. Vnde subditur. Lucæ.9.e. O generatio infidelis. Item modicitas fidei Apostolorum. Vnde Matth.17.c. Si habueritis fidem. Item difficultas morbi. Vnde hic subditur. Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Item culpa sanandi. Vnde Gloss. Puerum non dæmonem, vt ostendat illum dæmoni traditum propter peccatum suum vel parentum. Item violenta diaboli vexatio. Vnde super Lucam.9.c. Non puer vim patiens sed diabolus vim inferens, &c. Eædem sunt causæ increpationis Domini.

m Et non potuerunt,] quia interfuerunt transfigurationi. n Quamdiu vos patiar.] Isa.46. Vsque ad senectam ego ipse & vsque ad canos ego portabo. Rom.2.a. An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?

Isa.1.d. Laboraui sustinens. Et.43.d. Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Iob.33. Oculi eius super via Domini. Sed cum Dominus sciat quòd isti reprobi peiores efficientur, quare tantum expectat? Solut. Eccles.8.c. Peccator ex eo quod centies facit malum & per patientiam sustentatur, ego cognoui quod erit bonum timentibus Deum.

o Statim spiritus conturbauit eum.] Gloss. Quia dum post peccatum ad Deum conuerti volumus, magis à diabolo impugnamur, vt vel excutiat virtutem vel vindicet suam expulsionem. De impugnatione diaboli dicitur Iob.3.b. Qui parati D sunt suscitare Leuiathan, scil. iusti. Gloss. In aliis quos securè possidet dormit. Item, Iob.40.c. Sub vmbra dormit. Gloss. Illos inquietare negligit, quos iure quieto possidere se cernit. Eccles. 2.a. Fili accedens ad seruitutem Dei. Matt. 12.d. Cùm immundus spiritus Glos. Cum anima verbo Dei se sociat, patitur inimicos statim quos ante habuerat amicos. Iosu.10.a. Audito quod Gabaonitæ confœderati essent cum Iosue, insurgunt contra eos omnes reges Amorrhæorum. Contra. Ioan.16.g. In mundo pressuras, in me autem pacem habebitis. Solut. Iusti plures habent tentationes exteriores, sed pauciores intus, vel si habent vincunt spei fortitudine & præmij consideratione. Item.2. Timoth. 3.d. Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Et dicit auctoritas. Pharao contemptus surgit in scandala. Hieronym. Appropinquantes ad salutem discerpit diabolus, quos in ventrem suum velut escam sibi dilectam trahere desiderat per terrores & damna Habac.1.d. Incrassata est pars eius & cibus eius electus. Iob.40.c. Absorbebit fluuium. p Et elisus,] in sensibus. Nahum.3.c. Paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum.

q Volutabatur spumans,] tentatione carnis. 2. Pet.2.d. Sus lota in volutabro luti. s Ab insantia.] Mala quæ nescit de Deo sari, lacte illecebrarum allidit, magna contemnit, inutilia & nociua elidit. Prouerb.1.c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient?

r Et interrogauit, &c.] Non quia ignorans interrogat, sed vt diuturnitas infirmitatis curationem gratiorem faciat.

s Ab insantia.] Psalm.50. Et in peccatis meis concepit me mater mea. Ephes.2.a. Eramus natura filij iræ.

t In ignem,] horroris, iræ vel libidinis. De qua Iob.31.b. Ignis vsque ad consumptionem, &c.

x Vt perderet.] Prouerb.6.d. Qui adulter est propter cordis inopiam perdet animam suam. y Sed si quod potes.] Matth.8.a. leprosus dixit. Si vis potes me mundare. Et ideo Dominus dixit. Volo, mundare. Iste dicit. Si potes. Ideo respondetur ei. Si potes credere.] q.d. & tu poteris curari si credideris. z Adiuua nos.] Eccles 34.c. Adiutorium casus exaltans animam. u Et in aquam,] cupiditatis. De qua Psalm.68. Saluum me fac, &c.

a Omnia possibilia sunt credenti,] quæ in nomine Iesu postulantur, quæ ad salutem pertinent. Matth.21.c. Si habueritis fidem & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed etsi dixeritis monti, id est, diabolo, dicit Gloss. tolle te & mitte te in mare, & fiet.

b Credenti,] 1. Ioan.5.a. Hæc est victoria, &c. c Et continuò exclamans, &c.] Tob.3.b. In oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum. Gl. Oratio vngit, lacryma pungit. Osee.12.a. Inualuit Iacob ad Angelum & confortatus est, fleuit & rogauit eum & in Bethel inuenit eum.

d Cum lacrymis aiebat. Vnde dicere potest Exaudiuit Dominus vocem fletus mei. e Credo Domine adiuua, &c.] Credebat, & in comparatione fidei consummatæ incredulum se dicebat. Psalm. 6.

dulum ſe dicebat. *a* Cóminatus eſt,&c.] Ecce ad vnam cóminationē Domini diabolus obedit, nos nec ad multas. *Iſa.* 30.g. Terorē brachij ſui oſtendet in comminatione furoris, à voce enim Domini pauebit Aſſur. *b* Surde,&c.]ab effectu, quia hæc eſt tota intētio diaboli, vt homini auditū verbum Dei & cóſeſſionis loquelam auferat. *c* Ego tibi præcipio.] Cuius præcipere eſt facere, ergo Dominus fecit exitū illū,ſed ille exitus fuit peccarū, ergo fecit peccatum. *d* Et amplius ne introeas.] *Moraliter* formam pœnitendi dat nobis, ſcilicet propoſitum nunquam poſtea peccādi. *Moralit.* *e* Diſcerpens eum.] Idem *ſup.* 1.c. *f* Mortuus] eſt, mundo *Coloſſ.* 3.s. Mortui eſtis mundo & vita veſtra, &c. *Matth.* 17.a. *g* Ieſus autem tenens manum, &c.] Quem non poterant curare diſcipuli Saluator curauit, quia virorumque incredulitas impediuit ſalutem.

a comminatus ſpiritui immundo,dicens illi: *b* Surde & mute ſpiritus, *c* ego tibi præcipio,exi ab eo, & *d* amplius ne introeas in eum. Et clamans & multum *e* diſcerpens eum,exiit ab eo & factus eſt ſicut mortuus vt multi dicerent quia *f* mortuus eſt, *g* Ieſus autem tenens manū eius *h* eleuauit eū, & ſurrexit. Et cū introiſſet in domū, diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum. Quare nos non potuimus eiicere eum? Et dixit illis. *i* Hoc genus in nullu poteſt exire, niſi in *k* oratione & *l* ieiunio. Et *m* inde profecti prætergrediebantur Galilæā, *n* nec volebat quēquam ſcire. Docebat autē diſcipulos ſuos & dicebat illis: quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & *o* occidēt eū,& occiſus tertia die *p* reſurget. At illi *q* ignorabāt verbū,& timebant eum interrogare. Et *r* venerunt Capharnaum. Qui cū domi eſſent interrogabat eos. *s* Quid in via *t* tractabatis? At illi tacebant. Siquidē in via inter ſe *u* diſputauerant, *x* quis eorum maior eſſet. Et *y* reſidēs vocauit duodecim, & ait illis. Si quis *z* vult *a* primus eſſe, *b* erit omnium nouiſſimus, & *c* omnium miniſter: Et accipiēs *e* puerū ſtatuit eū in medio eorū: *f* quē cū cóplexus eſſet, ait illis: *g* Quiſquis vnum ex huiuſmodi

E

h Eleuauit eum.] *Zach.* 9.a. Lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram. *e* Ieſus autem tenens.] Hoc morale eſt, quia prius excludit Dominus diabolum, poſtmodū tenet manum. Prius enim à peccato defendit & puſt oritur lux, quod ſignificatum fuit *Gen.* 38.g. Primo natus eſt Phares i. diuiſio, poſt Zars. id eſt Oriens *Pſal.* 72. Tenuiſti manum dexteram meam, &c. *i* Hoc genus in nullo poteſt exire.] Sed quæro, an hoc intelligatur de exitu culpæ vel pœnæ. Si de exitu culpæ, hoc falſum eſt, quia ſola gratia expellit culpam. Si de exitu pœnæ, hoc falſum eſt, quia per contritionem pœna deletur, imo tanta poteſt eſſe contritio quod deletur & culpa & pœna. Dicit ergo. [Non poteſt] i. vix poteſt. Et intelligitur de exitu pœnæ. *k* Niſi in oratione.] Oratio eſt pius affectus mentis in Deum pro ſalute & his quæ ad ſalute ex nimietate ſui in vocē minorē prorumpens. Ieiunium eſt abſtinentia à cibo & potu pro ſalute animæ. *Tob.* 3. Sara in ieiunio & oratione meruit exaudiri vt dæmoniū Aſmodeus à ſuis nuptiis amoueretur. *l* Et ieiunio]*Chryſ.* Si ieiunare non potes, non laſciuire potes, nō parum eſt hoc neque multū diſtat à ieiunio. Non illi dæmuni aliquid ita amicū eſt vt eſt ebrietas & laſciuia, quia magis omniū morborū in rationalibus irrationabiliores ſunt ſufficientiæ terminos excedētes. Aſinus enim & equus terminum ſufficientiæ nouit, & quāuis cogatur, non ſuſtinet vltra bibere vel manducare. Iumentis tuis caues vnde nō noceat eis ſuperfluitas cibi vel potus, quare teipſum illis æſtimas viliorem? *m* Et inde profecti,&c.] Ne dicant qua de cauſa conuerſamur hic, continuè dicit eis de paſſione ſua, quod audientes diſcipuli neque videbant Ieſum. *n* Nec volebat quemquam ſcire. Tunc docens aliquando latere, aliquando in publicum prodire. Et occident eum,&c.] *Gl. Hieron.* Proſperis miſcet triſtia, vt cum venerint non impræmeditatis ferantur animis. Si contriſtat eos, quia occidendus eſt, debet lætificare, quia die tertia reſurrecturus eſt, *Ioan.* 16.d. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. *Prou.* 14.b. Riſus dolore miſcebitur. *p* Tertia die reſurget;] *Oſea* 8.a. Die tertia ſuſcitabis nos. *q* At illi ignorabant verbum.] *Beda.* Quia per figuras ſæpè loquebatur eis, putabant hoc figuratiuè dictum. *r* Et venerunt Capharnaum.] Ad Capharnaū pertinebat Nazareth, in qua Dominus fuit nutritus, vnde Nazarenus appellatur. *ſ* Quid in via.] *Prou.* 25.b. Cauſam tuam tracta cum amico tuo *Eccl.* 8.d. Hæc omnia tractaui in corde meo. *Eccl.* 9.d. Cum prudentibus tracta. *t* Tractabaris.] *Gloſſ.* In via tractabant de principatu, ſimilis tractatio loco. Principatus enim vt ingreditur ſic deſeritur, & dum tenetur labitur, & incertum eſt in qua manſione. i. in qua die finiatur. Vnde dicit, Qui vult eſſe primus. *Eccl.* 7.a. Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua. *x* Quis eorum maior eſſet.] *Beda.* Hæc vera videtur diſputatio, quia videbant Petrum & Iacobum & Ioannem ſeorſum ductos in montem & aliquid ſecretum ibi creditum eſſe eis. *u* Siquidem in via inter ſe diſputauerant.] *Eccleſ.* 6.d. Verba plurima ſunt multam in diſputando vanitatem habentia. *Luc.* 9.f. Intrauit cogitatio cor eorum, quis eorum eſſet maior. *Marcus* hic. Diſputauerant. *Luc.* 22.c. Facta eſt contentio inter ipſos quis eorum eſſe videretur maior. *Pſal.* 106. Orta eſt contentio inter principes & errare fecit eos in inuio & non in via. *Matth.* 18. a. In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes. Quis putas maior eſt in regno cælorum. *Chryſoſt.* Paſſi ſunt aliquod humanum diſcipuli, id eſt, inuidiam. *Hier.* dicit. In illa hora quando, ſcilicet, præhonoratus erat hic i. Petrus. [*y* Et reſideus, &c.] *Prou.* 20. b. Rex qui ſedet in ſolio ſuo intuitu

Matth. 17.d. *Luc.* 9.f. *ſup.* 8.d. & *Infra* 10.c.

Matth. 18.a. *Luc.* 9.f.

Matth. 20.d. *Matth.* 18.a. *Luc.* 9.f.

ſub diſſipat omne malum. *z* Si quis vult,&c.]Ergo peccabant. Quare ergo non arguit eos vel priuatè ſecundum regulam *Matt.* 18.b. Si peccauerit in te frater tuus,&c. Vel publicè ſecundum illud, 1. *Tim.* 5.d. Peccantem coram omnibus argue. Sol. Sciebat plus prodeſſe eis doctrinā quā correctionem. Vnde *Matt.* 20.d. ſuper illud. Vocauit eos ad ſe, &c. ait *Gloſſ.* Humilis magiſter & pius & mitis nec immodicæ cupiditatis arguit duos, nec decem indignationis increpat & liuoris, ſed conuenienti exemplo ducet, &c. *Beda.* Rectorem ſubditis præbet pietas & patrem exhibet diſciplina. *a* Primus eſſe.] *Bernard.* Eia nunc ſequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Epiſcopatum aſpira, paulatim aſcendis, ſed non paulatim deſcendis. Videbam, inquit, Dominus ſatanam tanquam fulgur deſcendentem de cœlo. *Luc.* 10.c. *a* Erit omnium nouiſſimus.] *Eccleſ.* 4.c. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Et 32.a. Rectorem te poſuerunt. *c* Et omnium miniſter.] *Num.* 8.d. Erunt Leuitæ miniſtri fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis *Matth.* 20.d. Filius hominis non venit miniſtrari ſed miniſtrare. Hîc ſercula gratiæ, in futuro ſercula gloriæ. *Luc.* 12. e. Beati ſunt ſerui illi. *d* Et accipiens puerum ſtatuit,&c.] Quia vera humilitas ſtabilis eſt ſicut terra quæ eſt infimum elementorum & viliſſimum & tamen ſtabiliſſimum. Vnde. Qui firmauit terram ſuper ſtabilitatem eius non inclinabitur in ſæculum ſæculi. *Eccle.* 1.a. Generatio præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum ſtat, ſic humilitas centrum eſt virtutum. In medio autem ſtatuitur puer, vel quia ſedes humilitatis eſt in corde quod eſt in medio. Vnde *Matth.* 11.d. Diſcite à me, &c. Vel quia humilitas centrum eſt omnium virtutum vt terra elementorum, ſicut dictum eſt. Vel quia omnibus ſe conformat quantum poteſt ſine peccato. Vnde ſic ſtetit Ieſus in medio diſcipulorum. *Ioan.* 20.c. Sic Paulus in medio ſubditorum, 1. *Theſſ.* 2.b. Facti ſumus ſicut paruuli in medio veſtrûm. *e* Puerum,] ætate & innocentiæ puritate & cordis humilitate, qui dicitur fuiſſe Martialis. Hunc ſtatuit in medio, id eſt, in exemplum Apoſtolis propoſuit. Vel, [Puerum,] id eſt, ſeipſum ſtatuit in medio, id eſt, poſuit ſe in exemplum dicens. *Matth.* 20.d. Filius hominis non venit miniſtrari ſed miniſtrare. *Ioan.* 13.b. Exemplum dedi vobis, &c. *Matth.* 11.d. Diſcite à me,&c. Vel, [Puerum,] ſtatuit in medio, id eſt, Spiritum ſanctum puritatis auctorem poſuit in corde eorum vt humilitate ſuperbiam commutarent. *Pſal.* 103.

f Quem cum complexus eſſet.] *Beda.* Significans humiles dignos ſuo complexu & familiaritate. Pueri enim cū pueris libenter ſunt & ludunt. *Seneca.* Pueri hos amāt cum quibus ludere conſueuerunt. Si perſonatos videant expaueſcunt. *Eccl.* 13.c. Omnis homo ſibi ſimili ſociabitur. *g* Quiſquis vnū ex huiuſmodi pueris,&c.] qui mihi ſunt ſimiles in innocentia & humilitate. Sunt autem decē & octo quæ bonis pueris conueniūt

Decem & octo ſunt quæ locuti pueris conueniunt.

pueris receperit in nomine meo, me recipit. Et quicunq; me susceperit, non me suscipit, sed eum qui me misit. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia qui nō sequitur nos, & prohibuimus eum. Iesus autem ait: *b* Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, *c* & possit citò malè loqui de me. *d* Qui enim non est aduersùm vos, pro vobis est. Quisquis *e* enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis non *f* perdet *g* mercedem *h* suam. Et *i* quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis *k* credentibus in me, *l* bonum est ei magis si circūdaretur mola asinaria collo eius & in mare mitteretur. Et si *m* scandalizauerit te manus tua, *n* abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in *o* ignem inextinguibilem,

pueris conueniunt & Christo assimilant. Primum est, quia innocentes sunt. Secundum, quia paruo contenti sunt. Tertium, quia in puluere sedent. Quartum, quia motus carnis non sentiunt. Quintum, quia largi sunt etiam canibus. Sextum, quia obediūnt parentibus. Septimum, quia amant se mutuò. Octauum, quia non confidunt in se. Nonum, quia clamorem de iniuriis sibi factis ab aliis referunt ad parentes.

F

Luc.9.f. Decimum, quia non sunt solliciti de aliquo. Vndecimū, quia citò & de modico placantur. Duodecimum, quia homines personatos expauescunt & fugiunt. Tertiumdecimum, quia 1.Cor. 12.a. verecundi sunt. Quartumdecimum, quia veraces sunt. Quintumdecimum, quia inculti sunt. Sextumdecimum, quia simplices sunt & sine dolo. Decimumseptimum, quia libenter plorant & libenter rident. Decimumoctauum, quia plorando nascuntur. De primo dicitur, 1. *Cor.* 14. d. Malitia paruuli estote non sensu. De secundo, *Eccles.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua & panis & vestimentum, & domus protegens turpitudinē, 1 *Tim.* 6. b. Habentes alimenta, &c. De tertio, *Isa.* 47. a. Descende, sede in puluere virgo filia Babylon. De quarto dicitur. Castitas facit approximare Deo. Et *Sap.* 6. c. Custodia legum consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum Deo. De quinto dicitur *Prouer.* 22. b. Victoriam & honorem acquiret qui libenter dat munera, *suprà* 7. d. Catelli edunt de micis puerorum. De sexto dicitur *Eccles.* 3. a. Filij sapientiæ Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia & dilectio, 1. *Pet.* 1. c. Quasi filij obedientiæ non configurati prioribus, &c. De septimo dicitur *Eccles.* 13. c. Omne animal diligit simile sibi. De octauo dicitur *Ierem.* 17. c. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. De nono dicitur in *Psalm.* 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, &c. De decimo dicitur *Matth.* 6. d. Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. De vndecimo dicitur *Ephes.* 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. De duodecimo dicit *Sen.* Pueri hos amant cum quibus ludere consueuerunt, si personatos videant expauescunt. Et *Eccles.* 9. c. Longè esto ab homine potestatem occidendi habente, & non suspicaberis timorem mortis. De tertiodecimo dicit *Sen.* Verecundia bonum est in adolescente signum. Et alius Philosophus, cum vidisset iuuenem exeuntem de lupanari, erubuisse ad ipsum, dixit. Erubuit, salua res est. *Eccles.* 6. c. Verecundiæ illius super aurum. De quartodecimo dicitur *Ephes.* 4. f. Deponentes mendacium, vnusquisque loquimini veritatem cum proximo suo. Hi sūt quatuordecim anni pueritiæ. Alia quæ sequuntur pertinent ad adolescentiam. De quintodecimo dicitur *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. De sextodecimo dicitur 1. *Pet.* 2. a. Sicut modò geniti infantes sine dolo, *Matth.* 10. b. Estote prudentes sicut serpentes. De decimoseptimo dicitur *Ioan.* 16. a. Amen amen dico vobis quia plorabitis & flebitis vos, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. De decimooctauo dicitur *Sap.* 7. a. Primam vocem similem omnibus emisi plorans. Superadditur & decimumnonum, quia non pudet eos mendicare panem. De hoc dicitur *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem. *a* Qui non sequitur nos] i. non imitatur moribus & vita. Quomodo ergo miraculum faciebat? Responsio. Propter salutem aliorum permittitur & ipsam confusionem. *Matth.* 7. c. Multi dicent mihi in die illa, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. *Iob* 8. d. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum & dicet, non noui te. *b* Nolite prohibere eum.] *Prouerb.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest. *c* Et possit citò malè loqui.] Contra Antichristus multa miracula faciet in nomine eius, & tamen mala de Christo dicet, vt dicit *Ambros.* Responsio. Ipse homo non dicet sed diabolus quo repletus erit. Vel dic quod non faciet miracula in nomine Christi.

d Qui enim non est aduersùm vos.] Contra. *Matth.* 12. Qui non est mecum, contra me est. Solut. *Augustinus* de concordia Euangelistarum. Inquantum est cum illo, inquantum est aduersus illum, non est inquantum cum illo. *e* Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ, &cæt.] *Isa.* 21. d. Occurrentes sitienti ferte aquam. *f* Non perdet,] quia nullum bonum irremuneratum.

G

Matth. 5. a. & 8. a.

g Mercedem.] Exemplum habemus. 3. *Reg.* *cap.* 18. a. Abdias quia pauit centum Prophetas Domini tempore Achab & Iezabel, hinc meruit spiritum prophetiæ. Itē Abdemelech quia liberauit Ieremiam, liberatus est à Chaldæis, sicut dicitur *Ierem.* 39. Item Rahab meretrix, quia recepit nuncios Iosue & abscondit, meruit recipi in populo Dei. *Iosue.* *Isa.* 66. g. *h* Suam.] Exemplum habemus. 3. *Reg.* 17. c. de muliere in Sarepta quę pro bucella panis quā dedit Eliæ liberata est à periculo famis & filius eius. *i* Et quisquis scandalizauerit, &c.] *Gloss.* Quia quam hoc generale sit, potest tamen secundum consequentiam sermonis contrā Apostolos dici, qui de primatu disputabant, & eos qui ad fidem vocabant exemplo suo perdere poterant. *k* Credentibus in me,] quod iniquius est quā incredulum scādalizare. *l* Bonum est ei magis si circumdaretur, &c.] *Hieron.* Secundùm morem prouinciæ. Hæc enim pœna maiorum criminum erat. Et reuera melius est innoxium pœna atrocissima temporaliter finire vitam corporalem, quam lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam. *m* Et si scandalizauerit te manus tua.] Oculus amicus, consiliarius iter demonstrans, necessaria prouidens, sensus mentis, voluntas propria & proprium consilium, vita contemplatiua vel actiua, cognati siue consanguinei siue parentes.

Scandalizat { In hæresim vel in peccata trahere volendo. / Illicita concupiscendo vel cogitando. / In tædium vel arrogantiam vel tristitiam. / Vitæ sanctitatem impediendo. }

Erue { Reprobando. / Contradicendo. / Comminando. / Expellendo. } Proiice à te omnia separando.

Chrysost. Dextera manus, voluntas animæ, sinistra, voluntas corporis. Hæc verò corporea manus organum est manus illius. Si dextera scandalizat, vt dicitur *Matth.* 6. a. Nesciat sinistra quid faciat dextera. Similiter de oculo. Verbi gratia. Erat mulier religiosa, respexi & dixi. Debeo illam visitare assiduè, vt instruam illam & confirmem in bono? Bonus est iste respectus & oculus dexter est. Sed dum assiduè visito, decidi in laqueum desiderij eius, & ille respectus dexter factus est mihi in scandalum. Eiiciam ergo illum bonum respectum qui generatus est malum. Item vidi orphanam; dixi, educabo eam donec veniat tempus nubendi. Bona est ministratio ista & manus dextera est. Sed dum educo, concupisco & vertitur opus in scandalum. Eiiciam ergo illam, omne enim opus bonum quod nos vel alios scandalizat præscindere debemus. Nam quale est istud bonum ex quo nascitur malum? [Si scādalizauerit te, &c.] *Glossa.* Quia suprà docuit ne scandalizemus eos qui credunt in eum, admonet quantum debeamus eos cauere qui scandalizant. *n* Abscide illam.] *Matth.* 5. e.

o In ignem inextinguibilem.] Omnis ignis, qui in præsenti vita est, absumit cuncta quæ recipit. Ignis verò æternus quos susceperit semper cruciat & pœnæ suæ integros seruat. Propterea enim & inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos quos susceperit extinguet. Ignis ille sicut naturam non consumendi habet, ita nec illuminandi, sed est ignis obscurus & flamma tenebrosa

a vbi vermis eorum non moritur, b & ignis c non extinguitur. Et si d pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non e extinguitur. Quòd si f oculus tuus scandalizat te, g eiice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur & ignis non extinguitur. Omnis h n. i igne k salietur, & l omnis victima sale salietur. m Bonum est sal: Quòd si n sal o insulsum fuerit in quo illud condietis? p Habete in vobis sal, q & pacem habete inter vos.

CAP. X.

ET r inde exurgens venit in fines Iudææ s vltra Iordanem, t & conueniunt iterum

ma tenebrosa. a Vbi vermis eorum non moritur,] conscientia t fera, scilicet, dolor interiùs accusans eos.
al. t sæua.
b Et ignis,] pœna exteriùs sæuiens inconsumpta.
c Non extinguitur.] *Judith*.16.c. Dabit ignem & vermes in carnes eorum vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum. *Ecclesiast*. 7. b. Vindicta carnis impij ignis & vermis. *Iob*. 21. e. In puluere dormient & vermes operient eos. *Isa*. 14. c. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum vermes.
d Et si pes, &cæt.] *Gloss*. Amicus necessarius cuius tibi quotidianus vsus seruit. Scandalon, Græcè, offendiculum vel ruina vel impactio pedis, vt alij, scrupulus. Ille ergo scandalizat fratrem, qui ei dicto vel facto occasionem ruinæ præbet.
Matth. 18.
Isa.50.d. e Non extinguitur,] pœna inconsumpta. Vnde Propheta. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis vobis.
f Quia si oculus &c.] *Thren*.3. f. Oculus meus deprædatus est animam meam. Melior est vnus oculus Aquilæ quam duo oculi noctuæ, & tamē volunt prælati magis habere secum oculos noctuarum quæ non vident nisi in nocte, quam oculos Aquilarum quæ vident Solem in rota. Per Aquilam significatur sapiens in spiritualibus, qui videt escam suam vltra mare. *Iob* 39. d. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum, in petris manet in præruptis silicibus commoratur, inde contemplatur escam, de longè oculi eius prospiciunt. Per noctuam quæ non videt nisi de nocte, significantur sapientes huius mundi, qui de spiritualibus nihil sciunt, & inde plus diliguntur. *Luc*. 16.b. Filij tenebrarum sapientiores sunt filiis lucis in generatione sua. *Ioan*. 3. c. Magis dilexerunt homines tenebras quam lucem. [Quia si oculus tuus scandalizat te.] *Zachar*.11. d. Gladius super brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur.
g Eiice eum.] *Eccles*. 9.a. Virginem ne conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius.
h Omnis enim, &c.] Tertiò mentionem fecit ignis & vermis, ostendit quomodo vtrumque valeamus vitare. [Omnis, &c.] Dixit quod amputanda sunt membra scandalizantia, quod est magna seueritas & asperitas, tamen necessaria est. [Omnis enim, &c.] id est, omnis homo ad hoc quod sit hostia Deo grata.
k Salietur,] id est, per sapientiam à vitiis conseruabitur amputando membrum scandalizans.
i Igne salietur,] tribulationis. *Eccl*. 27. a. Vasa figuli probat fornax & homines iustos tentatio tribulationis.
l Et omnis victima sale salietur.] *Matth*. 5. b. dicitur de Apostolis. Vos estis sal terræ. Bis ponitur sal, vt notetur quod caro sale continentiæ, & anima sale sapientiæ saliri debent, & propter duplicem continentiam, corporis scilicet, & animæ, quam significat byssus retorta, *Exod*. 26. a.

Sal { Continentia, vt in illa *Gloss*. Hœtot. | Sapientia, vt in illa *Gloss*. Mire. | Prædicator, vt in illa *Glossa*. Bonum est, &c. | Correptio, vt in illa *Glossa*. Sal correctionis.

Ignis { Gratia Spiritus sancti, in illa *Glossa*. Mire. | Tribulatio. | Ignis purgatorius, vt *Interlin*. | Abnegatio carnis, amicorum. *Gloss*. Mire, &c.

Victimam salsam diligit Dominus. Vnde *Iob* 6. a. An poterit comedi insulsum quod non est sale conditum? Caro mortua salitur, aliter non saluatur, sic caro nostra mortua est propter peccatum, vt *Roman*. 8. b. debet saliri amaritudine pœnitentiæ sale timoris.
m Bonum est sal.] Ne discipuli declinarent effectum saliendi, & ne viderentur immunes à pœna, commendat officium prædicandi, post addit de diligēti cautela in hoc adhibenda, scilicet, in prædicando vel administrando.
n Quia si sal,] id est, prædicator, [fuerit insulsum,] vel euanescit secundùm *Matth*.5.b. cupiditate effluens, timore succumbens, errore subuersus, tribulatione victus vel territus, prosperis elatus, aduersis depressus, sal correctionis insulsum est, quia sine humilitate est. *Galat*.6. a. Fratres si præoccupatus fuerit, &c. Sal sapientiæ fit insulsum, quando nimis inuestigat. *Roman*. cap. 12. a. Non plus sapere, &c. Sal continentiæ fit insulsum, quando non propter Deum sed propter mundum continet quis, vt fatuæ virgines quæ aptatas lampades habuerunt sine oleo charitatis *Matth*.25. a.
Matth. 5. b. Luc. 14. g.
A
Matth. 19. a.
o Insulsum fuerit, &c.] Quæstus, amor, timor mundanus, caro, mundus. Quem sal insulsum faciunt ab amore repellunt.
p Habete in vobis sal.] *Colloss*. 4. a. Sermo vester in gratia sale sit conditus. Sal terram facit sterilem. *Sophon*. 2. c. Siccitas spinarum & aceruus salis & desertum vsque in æternum. Sal hæc duo designat, *Galat* vlt.a. Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite, hoc ad sal pertinet, in spiritu lenitatis, hoc ad pacem, considerans teipsum ne & tu tenteris. Vel sal & pacem, id est, scientiam & charitatem, ne scientia inflet si sine charitate sit. Scientia enim inflat, charitas ædificat. 1. *Cor* 8. a.
q Et pacem, &c.] *Ephes*.4.a. Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, &c.

EXPOSITIO CAP. X.

ET inde exurgens, &c.] Sal tria facit. Carnes conseruat à corruptione, saporem suum condiendo communicat, & terram sterilem facit. Docet ergo in hoc cap. quomodo habeatur sal spirituale in tribus. Vnde hoc cap. diuiditur in tres partes. In prima agit de duplici castitate, coniugali & virginali. In secunda de misericordi temporalium distributione, ibi. [Et cum ingressus esset, &cæt.] In tertia de humilitate suæ passionis. cuius humilitatis vox est, *Luc*. 17.c. Serui inutiles sumus. Hæc pars incipit hic. [Et assumens, &c.] Dicit ergo.
r Et inde exurgens,] id est, extra surgens, scilicet, in aliquorum eruditionibus & profectibus. *Psal*. 43. Exurge Domine. Item. Tu exurgens misereberis Sion. Psalm. 101.
s Vltra, &c. Quia primò notus in Iudæa, sed modò in Israël magnum nomen eius. Psalm. 75.
t Et conueniunt iterum turbæ,] 1. *Machab*.3. a. Iudas nominatus est vsq; ad nouissimum terræ; & congregauit pereuntes. In hoc docet prædicatores non semper in eodem loco stare, sed discurrendo prædicare vbicunq; proficere possunt. *Luc*. 4.g. Detinebant eum ne discederet ab eis. Quibus ille ait. Quia & aliis ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. *Prouerb*.6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum. *Gloss*. sic continuat. Hucusq; ea quæ in Galilæa fecit & docuit, hinc narrat quæ in Iudæa fecit & docuit & passus est. Et primò quæ trans Iordanem ad Orientem, deinde quæ cis Iordanem, quando venit Iericho, & Bethaniam & Ierusalem.

Iudæa { Tota terra. *Psal*. 75. Notus in Iudæa Deus. | Sors Iudæ tantùm, vt 2. *Paral*.20.d. O Iuda & Ierusalem. | Sors duarum tribuum Iudæ & Beniamin. *Matth*. 2 d. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudea. Sic sumitur hic. [Et conueniunt.

Quidā se que bātur. { Ad vitæ informationem, vt discipuli. | Ad morborum curationem, vt infirmi. | Ad obseruationem fidei, vt Pharisæi. | Ad corporalem refectionem, vt egeni. | Ad nouorū miraculorū consideratione, vt curiosi

Et sicut consueuerant

a Et sicut consueuerat.] Beati erant illi. *Psalm.* 93. Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. In bono dicto occupatos fuerat, non in otiosis, vel malis. Vnde *Ephes.* 4. g. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est.

b Iterum docebat illos.] *Iob* 27. b. Docebo vos per manum Dei, quasi dicat, docebo per opera.

c Et accedentes Pharisæi.] *Ecclesiast.* 13. c. Ex multa loquela tentabit te & subridens interrogabit te de absconditus tuis, &cæt.

Deut. 24. a.

d Interrogabant] tentantes[eũ,] sicut dicit *Matth.* 19. a. & Marcus hic. Semper cum bonis aliqui mali. *Iob cap.* 1. b. Quadam die cum conuenissent filij Dei vt assisterent coram Domino affuit inter eos, & Satan. *Ioan.* 6. g. Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?

Matth. 5. c. & 19. a.

Genes. 2. d. Matt. 19. a. Ephes. 5. g. 1. Cor. 6. d.

turbæ ad eum: a & sicut consueuerat b iterum docebat illos. Et c accedentes Pharisæi d interrogabant eum. Si e licet viro vxorem dimittere, tentantes eum. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt: f Moyses permisit libellum repudij scribere & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait. Ad g duritiam cordis vestri scripsit h vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ, i masculum, & fœminam fecit eos Deus. k Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem & adhærebit ad vxorem suam, l & erunt duo in carne m vna. Itaque iam n non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis: Quicunque dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit o mœchatur. Et offerebant illi p paruulos vt q tangeret illos: discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cùm videret Iesus, r indignè tulit. Et ait illis: Sinite paruulos venire ad me, & ne s prohibueritis eos. t Talium enim est u regnũ Dei. Amen dico vobis: quisquis non receperit x regnum Dei

e Si licet, &c.] Hanc quæstionem sæpè faciunt nostri Pharisæi, & soluunt eam sicut volunt, quando scilicet, offertur pinguior præbenda, vel parochia, tunc oportet priori dare libellum repudij, cui obtulit florem virginitatis. Et cùm dicût se hoc facere propter maiorum vtilitatem Ecclesiæ Dei, sæpè faciunt propter cupiditatem sui. Vnde rectè potest dici eis illud, *Daniel.* 13. f. Semen Chanaam, & non Iuda, species decepit te. *Ecclesiast.* 7. c. Noli discedere à muliere sensata & bona quam sortitus es in timore Dei, 1. *Corinth.* 7. c. Alligatus es vxori, noli quærere solutionem. *Prouerb.* 19. b. Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens. Igitur quod Deus coniunxit homo non separet. *Matth.* 5. a. Qui dimiserit vxorem suam facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

f Moyses permisit libellum repudij.] *Deuteronom.* 24. a. [Si licet viro vxorem dimittere.] *Glossa litteralis.* Cornuto syllogismo tentant, & quicquid respondeat capere putant. Si dicit, dimittendam, & aliam ducendam, pudicitiæ prædicator sibi videtur contraire. Si dimittendam, reus sacrilegij & contra doctrinam Moysi, & per Moysen contra doctrinam Dei facere. Igitur sic Dominus responsum temperauit, vt transeat decipulam, Scripturam sanè intellectam in testimonium adducens & naturalem legem primamque Deo sententiam secundæ legi componens, quæ non voluntate Dei, sed peccatum necessitate concessa est.

g Ad duritiam cordis vestri.] *Deut.* 31. g. Scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam. *Exod.* 32. c. Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit. *Act.* 7. f. Dura ceruice, & incircumcisi cordibus, & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.

h Scripsit vobis.] Hæc repudiatio concessa à Moysi fuit concausa repudiationis qua Dominus erat repudiaturus Synagogam. De qua *Isaia* 50. a. Quis est liber hic repudij matris vestræ quo dimisi eam?

i Masculum, & fœminam fecit eos.] Modo masculom, & fœminam fecit eos, quia & vnus habet plures potestate.

k Propter hoc relinquet, &c.]

Propter hoc { Coniugium, & est simplex demonstratio. / Vxorem, & est simplex demonstratio. / Prolem de vxore susceptam. }

Relinquet { Contrahendi facultate. / Cohabitatione. / Affectione. }

Chrysostomus, Fratres, & sorores de vno vtero exeunt, sed vir & vxor non. Sed fortior est Dei constitutio quam virtus naturæ.

l Et erunt duo in carne vna.] Sed nonne in fornicario coitu eodem modò fiunt coeuntes vna caro? Constat quod sic. Vnde 1. *Corinthiorum capitulo sexto*, d. Qui adhæret meretrici vnum corpus efficitur. In fornicario coitu vnum carnem effici peccatum est, sed in matrimonio præmium est, id est, præmium meritorium cum fine debito fit.

m Vna,] id est, in vno carnali opere, vel carnali delectatione, vt vterque alteri prouideat, vel faciendo vnam carnem, scilicet, prolem, vel quia vna lege astringuntur ad carnis debitum soluendum, vel quia mulier ex viro. *Hieronymus.* Propter hoc quia ex viro. *Chrysostomus.* Sicut animæ multorum, quia spiritualiter se intelligunt, quasi vna dicuntur: *Act.* 4. f. Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna: Sic vir & vxor quia carnaliter se diligunt, vna caro dicuntur.

Matth. 5. c. & 19. b. Luc. 16. c.

n Itaque iam non sunt duo sed vna caro.] *Chrysost.* Vna fœmina non putet masculum factum in hoc sæculo præter vnum, & vnus masculus non putet fœminam esse factum præter vnam: non enim duas costas, vel tres tulit Deus de latere viri, & duas aut tres fecit mulieres.

o Mœchatur.] *Prouerbiorum capitulo secundo*, c. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos, & relinquet ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est.

q Vt tangeret.] *Hieron.* id est, vt manu, & voce benediceret eis. Nota tangit Dominus flagellando. *Iob* 19. c. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Tangit consolando. *Daniel.* 8. e. Cum loqueretur ad me, lapsus sum pronus in terram, & tetigit me & statuit me in gradu meo. Tangit beneficia conferendo. *Genes.* 27. e. Accede fili mi vt tangam te. Tangitur autem fide *Luc.* 8. g. Tetigit me aliquis. Tangitur oratione. *Isaia* 64. c. Non est qui inuocet nomen tuum qui consurgat, & teneat te. Vulneratur charitate. *Cant.* 4. c. Vulnerasti cor meum, &c.

q Paruulos.] *Chrysost.* Infantes, & pueros castitate mundos obtulerunt, putabant enim vt corpore tantum mundos laudaret, & non voluntate.

r Indignè tulit,] id est, vultum indignantis ostendit, quia ipsi malum faciebant.

s Et ne prohibueritis eos.] *Chrysostomus* Si sancti futuri sunt, quid vetatis ad patres filios venire? Si peccatores futuri sunt: vt quid sententiam condemnationis profertis antequam culpam videatis? Quales modò sunt, meum: quales futuri, ipsorum, quod meum est honorate, quod ipsorum erit miseremini.

t Talium enim est,] quia angusta est via quæ ducit ad vitam. *Matth.* 7. b.

u Regnum Dei.] Quod regnum Dei, regnum cælorum dicitur, sensus est. Talium, id est, paruulorum, id est, spiritu humilium est regnum Dei. Vnde *Matthæus capitulo quinto*, a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Vnde *Matthæus capitulo vndecimo*, a. Pauperes id est, mansueti, regnum cælorum, Euangelizantur, quod patet. *Isaia cap. sexagesimoprimo*, a. Ad annunciandum mansuetis misit me. Vnde *Iacob capitulo primo*, c. In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. *Matthæi decimooctauo*, a. Nisi conuersi fueritis & efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.

x Regnũ Dei.] Illud malè intelligũt, qui pueros in Ecclesiis introducunt & Ecclesiis

Introducunt, & Ecclesiis præficiunt. *a* Velut paruulus.]

Paruulus.
- Purus corde, à malitia. 1. *Cor.* 14. d. Malitia paruuli estote. *Sap.* 1. a. In maleuolam animam non introibit sapientia.
- Simplex. *Prou.* 3. d. Cum simplicibus sermocinatio eius. *Sap.* 1. a. In simplicitate cordis quærite illũ.
- Innocens. *Iob* 22. d. Saluabitur innocens in mũditia manuũ suarum. *Eccl.* 1. d. Fili concupiscens.
- Verecundus. Philosophus. Erubuit, salua res est, Dei sapientia lucet in vultu eius.
- Nihil habet pudendum. *Sap.* 4. a. Quam pulchra est casta generatio, &c. *Osee* 2. c. Deducam eam, &c.
- Non perseuerat in ira. *Ephes.* 4. f. Sol non occidat, &c.
- Largus. *Galat.* 2. d Tradidit seipsum pro me.
- Verax. *Apoc.* 14. a. In ore ipsorum non est inuentum mendacium, &c.
- Castus 1. *Tim.* 5. d. Teipsum castum custodi. *Matth.* 19. b. Sunt eunuchi, qui castrauerunt se, &c.
- Obtemperat *Prouerb.* 9. d. Quis est paruulus declinet ad me. *Ephes.* 6. a. Filij obedite parentibus vestris.
- Promissio hilarescit. *Num.* 14. e. Paruulos introducam in terram, quæ displicet vobis, &c.
- Obediens. *Hebr.* 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere, &c

b Et complexans eos.] *Cant. vlt.* a. Læua eius sub capite meo, &c Et imponens, &c.] Manus impositio, gratiæ operãdi collatio, oris benedictio, orãdi & prædicandi gratiæ collatio. Quæ duo dat Dominus paruulis i. humilibus: *Iacob.* 4. b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Luc.* 10. d. Confiteor tibi pater, &c. *d* Et cum, &c.] De hoc *Matth.* 19. c. *Luc.* 18 d. *e* Procurrens, &c.] 2. *Paral.* 36. Nunc flecto genua cordis mei peccans ad te bonitatem Domine. *f* Magister benè, &c.] Benè quærit iste adolescens, quia faciendo, non loquendo tantum acquiritur regnum Dei. *Matth.* 19. b. Magister bone quid boni faciã vt habeam vitam æternam *Luc.* 10. e. Magister quid faciendo vitam æternam possidebo. Item *Luc.* 18. d. Magister quid faciens vitam æternam, &c. *Ioan.* 6. d. Quid faciemus vt operemur opera Dei bona. Sed in hoc errat, quia non Deum vel Dei filium vocat, sed magistrum tantum, quia in principio plus volebat donum quã iustificari. *g* Quid me dicis bonum.] Quare bonũ me dicis. q. d. non sum ita bonus vt putas. Vel, [quid] i. cur me dicis bonum, cũ me non credis esse Deum? Ita enim nõ arguit eum, quia dicit magistrum, vel bonum, sed quia non credit Deum. *Aug.* de concordia Euangelistarum. Quid me dicis bonum Et secundum *Matth.* 19. b. Quid me interrogas de bono, vt alterũ referatur ad illud quæreris. Quid boni faciam, alterum ad illud. Magister bone, &c. [Quid me dicis bonum.] Ideo redarguit eum, vt inducat ad cognitionẽ Deitatis. *Iob* 4. d. Nunquid homo comparatione Dei iustificabitur? *Idem* 25. a. Item *Psal.* 142. Non iustificabitur in cõspectu tuo, vel ex se vel ex affectione, quia solus Deus dat omnia bona. *h* Nemo bonus, &c.] *Isa.* 1. e. Bona terræ comedetis. *Iob* 25. b. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo & filius hominis vermis. *Psal.* Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *Isa.* 64. b. Facti sumus vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. *i* Præcepta nosti, &c.] Hoc fac & viues, vt *Luc.* 10. e. Quia præcepta Dei vita sunt inuenientibus ea. & vniuersæ carni sanitas, vt *Prou.* 4. c. *k* Ne fraudes.] ... 22. b. *m* Dilexit eum] i. signa beneuolentiæ ostendit. *l* Iesus aute, &c. arcana cordis eius oculis misericordiæ, quibus dignatus est impiũ iustificare, quibus respexit Petrum flentẽ amare. *Luc.* 22. g. Itẽ dilexit in eo nõ quod prius erat per superbiam, sed quod cœpit esse per gratiã. *n* Vnde quæcunq; &c.] omnia omnino, nõ in parte, sicut Ananias *Act.* 5. a. *Glo.* Magister omnia hæc, &c. Nõ putandus est voto tẽtãtis, vt quidã putãt, Dominũ interrogasse, & de sua vita mentitũ esse, cũ se legis mandata custodisse dixerit. *Hiero.* super *Matth.* 19. Mentitur: si enim diligeret proximum sicut seipsum i. opere complesset, nõ esset tristis cũ sua pauperibus dare iuberetur. *Chrys.* Adolescens hic populus Iudaicus, qui adolescens nõ ætate, sed leuitate, immaturus moribus non annis, considera quia non interrogat quid credat, sed quid faciẽdo vitam æternam possideat, quia Iudæus omnino spem habet in operibus sine fide. *Hilar.* In eo quod bona sua vedere vel dare pauperibus ad perfectionẽ iubetur, confidentiam legis, & sacrificiorum quibus carnaliter vtebatur relinquere admonetur, omnia mandantur fœlici commercio mutare, & vt meminerit vmbram veritatis in eis esse, vt deinceps gentibus spiritualiter pauperibus sit sub ipsius veritate corporis diuidenda, hoc autem neminem efficere posse indicat nisi qui sequi cœperit Christum: Sed Iudaicus populus auditis his tristis recessit, multam enim opulẽtiæ fiduciam habebat ex lege.

velut *a* paruulus, non intrabit in illud. Et *b* complexans eos, & *c* imponẽs manus super illos benedicebat eos. Et cum *d* egressus esset in via *e* procurrens quidam genuflexo ante eum, rogabat eũ dicens: Magister *f* bone quid faciam, vt vitam æternã percipiam? Iesus autem dixit ei: *g* Quid me dicis bonum? *h* Nemo bonus nisi vnus Deus. *i* Præcepta nosti: Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, *k* ne fraudẽ feceris, honora patrem tuum & matrem. At ille respondens ait illi: Magister omnia hæc obseruaui à iuuentute mea. *l* Iesus autem intuitus eũ, *m* dilexit eum, & dixit ei: Vnum tibi deest: *n* Vade, quæcunq; habes vende, & da pauperibus, & *o* habebis thesaurũ in cælo, & *p* veni, *q* sequere me. *r* Qui contristatus in *s* verbo, *t* abiit mœrens: erat n. habẽs multas possessiones. Et *u* circumspiciens Iesus ait discipulis suis: Quã *x* difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. *y* Discipuli autem obstupebãt in verbis eius. At Iesus rursus respõdẽs ait illis: *z* Filioli, quã difficile est *a* confidentes in pecuniis, in *b* regnum Dei introire.

o Et habebis, &c.] *Ecclef.* 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, id est, pauperes, & post multa tempora inuenies illum. Vnde *Eccl.* 29. c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, pecuniæ, scilicet, quam defert secum maritus in die plenæ Lunæ reuersurus, vt *Prouerb.* 7. c. C

p Et veni,] quia hoc solum non sufficit.

q Sequere me] imitando, sicut ego ambulo. *r* Qui contristatus in verbo,] *Hilarius.* Hæc est tristitia quæ adducit mortem. Causáq; tristitiæ redditur, quia erat habens multas diuitias, D siue possessiones, id est, spinas & tribulos, quæ spiritum diuinum suffocant. *s* In verbo.] Hoc est verbum quod contemptum mundi io vniuerso mundo, & voluntariam omnibus persuasit paupertatem. *t* Abiit mœrẽs.] Ergo nec habebat gratiam, vel occiderat, quare ergo dicitur, quod Dominus intuitus arcana cordis sui dilexit eum? Solut. secundùm *Hieron.* & *Chrysost.* In illa vota intuitus. Secundùm *Bedam*: Multi diuitias amore Dei relinquunt, dolẽles tamẽ & flẽtes, Deũ sibi præferunt. Sic & martyres carnẽ suam nimirum quam diligunt, inuiti martyrio traduot, sed tamen propter Deum tradere non dubitant. Vnde *Psalm.* Euntes ibant, & flebãt, mittentes semina sua. *u* Et circonspiciens.] id est, radios solis suæ gratiæ ad discipulos suos dirigens cõtra tentationẽ cupiditatis. *x* Quam difficile, &c.] *Matth.* 19. c. Diues difficile intrabit in regnum cælorum. *Luc.* 18. e. Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt. *y* Discipuli autem, &c.] Quia si hoc dicebat de habentibus diuitias, sciebant Abraham, & Iob, & Dauid, & multos alios diuites fuisse, & iustos. Si de amantibus adhuc mirabantur, quia omnes ferè illas amant. *z* Filioli quam difficile est.] *Gloss.* Non ait impossibile, quod enim impossibile est omnino fieri non potest, quod difficile, cum labore iuuante Dei gratia. Vel pecunias habentes, vel etiam in eis confidentes exutis philargyriæ retinaculis, intrare possunt regnum Dei. *a* Confidentes, &c.] 1. *Timothei* 6. d. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, &c.

b In regnum, &c.] *B. Bernard.* Excusant se aliqui dicentes: Abraham, Isaac, & Iacob terrenas diuitias habuerunt, sufficit esse, sicut illi fuerunt, quid respondebimus nouis imitatoribus sanctorum Patrum? Veniant, Imponant vitulos super altare, & hircos immolent, si Abraham fecit, & patres quibus meliores non sumus. Sed dicunt, vbi veritas reuelata est, ista transiere. Quid si ipsas diuitias temporales vmbram fuisse dixerimus futurorum, denique quid nisi terrena possident, quibus sola terrena promissa fuit?

Facilius: verè difficile

D

a Facilios eſt b camelū per foramé acus tranſire, quā diuité intrare in regnū Dei: e qui magis admirabātur dicētes, ad ſemetipſos: & f quis poteſt ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus ait: Apud homines impoſſibile eſt: ſed nō g apud Deum. Omnia n. poſſibilia ſunt apud Deū. Et cœpit Petrus dicere. h Ecce nos dimiſimus omnia i & ſecuti ſumus te. Reſpōdēs Ieſus ait: Amē dico vobis nemo eſt qui reliquerit domū aut fratres, aut ſorores, aut patrē, aut filios, aut agros, propter me aut propter k Euangeliū, qui nō accipiet l centies tantū nunc in tēpore hoc, domos, & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros cum perſecutionibus, & in ſæculo futuro vitam æternam. m Multi autem erunt primi n nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Erant o autē in via aſcendentes p Ieroſolymā, q & præcedebat illos Ieſus, & r ſtupebāt, & ſequentes s timebāt. Et t aſſumens u iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ eſſent ei ventura. Quia x ecce aſcendimus Ieroſolymam: & y filius hominis tradetur z principibus ſacerdotum, & ſcribis & ſenioribus, & damnabunt eum morte: Et tradent eum gentibus & illudent ei, & conſpuent eum & flagellabunt eum & interficient eum, & tertia die reſurget.

a Facilius.] Verè difficile, quia [facilius, &c.] Hic facilius non ponitur comparatiuè, nec electiuè: tunc enim remoueret ab vno è multis, & poneret in alio, ſed dic [facilius,] id eſt, minùs impoſſibile. [Facilius.] *Gloſſ.* Quomodo ergo in Euangelio, *Matth.* 9. a. & Matth. & Zachæus, *Luc.* 19. a. & Ioſeph ab Arimathia, & in veteri teſtamento, quam plurimi diuites intrauere? Fortè quia diuitias pro nihilo habuere, vel ex toto didicerunt contemnere. Vnde Dauid: Vnicus & pauper ſum ego. Et idem. Diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere. b Camelum per foramen.] *B. Bernardus.* Camelus vnum pondum habet, ſed diues duo, vnum terrenarum poſſeſſionum, aliud peccatorum. Illud deponitur, illud remouetur. [Foramen.] *Chryſoſt.* Facilius eſt gentes tortuoſas animo intrare per anguſtum oſtium regni cæleſtis, quā Iudæos diuites viſos in lege & prophetis. Ideo acus eſt filius Dei cuius vna pars ſubtilis & acuta, & non perforata, ſignificat diuinitatem quæ impaſſibilis eſt, alia pars quæ perforata eſt ſignificat humanitatē, quæ paſſa eſt ab eo conſuta in mortis tunica, quæ conciſſa erat in Adam, hæc acus cōſuit ſpiritum carni & Iudaicum populū gētili, & copulauit diruptam amicitiam angelorum & hominum, &c. c Tranſire] vel [intrare diuitem] diuitias amantem. d In regnum Dei] quod eſt pauperum. *Matth* 5. a. e Qui magis, &c.] quam ante, quia idem repetendo confirmauit. f Et quis poteſt ſaluus fieri,] cum penè omnes cupiāt fieri diuites.

Acus { Ad literam. / Porta Ieruſalem. / Paſſio Chriſti. / Anguſta via. / Chriſtus. }

Camelus { Ad literam. / Chriſtus. / Peccator. / Populus gentilis. }

g Apud Deum] quia non eſt impoſſibile apud Deū omne verbum. *Luc.* 1. d. Sed quæro, aut confidentē in diuitiis coniunctum intelligas, Dominus poteſt ſaluum facere. Conſtat quod non. Aliud diuiſim poſſibile eſt apud Deum. Et ſi ſic, hoc etiam poſſibile apud homines, id eſt, vt ille qui modò confidit intret. Sed dic quod ſolus Deus hoc poteſt. Cum enim homo ſit ſpiritus vadens, & nō rediens, maculam peccati per ſe expellere non poteſt nec reſurgere, &c. h Ecce nos dimiſimus omnia.] Quæ omnia? Nauem & retia. Vnde ergo iactat ſe Petrus? *Greg.* quia voluntate habendi omnia reſignauit. Vnde *Hieron.* Grandis fiducia Petrus piſcator erat, diues non fuerat, victū manu, & arte quærebat, & tamen confidenter dicit. Ecce nos reliquimus omnia. *Bern.* Rectè Petre, vel quia ſequi currentem non poteras oneratus, qui exultat vt gigas ad currendam viam. *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. i Et ſecuti ſumus te.] *Gloſſ.* Quia non ſufficit ſic dimittere, iungit quod perfectum eſt. [Et ſecuti ſumus te,] quaſi fecimus quod iuſſiſti, quid ergo dabitur nobis præmij? [Secuti ſumus te] *Bernar.* Non enim ſequi poterat Petrus oneratus, ſed nec inutilis commutatio pro eo qui ſuper omnia eſt omnia reliquiſſe, nam cum eo donantur omnia, & vbi apprehendis eum erit vnus ipſe omnia in omnibus. Pro eo omnia reliquerunt Apoſtoli, omnia inquam, non tantum poſſeſſiones ſed etiam cupiditates, &, eas maximè, plus enim mundi concupiſcentia quā ſubſtantia nocet. & hoc fugiendarum diuitiarum cauſa præcipua quod aut vix aut nunquam abſque auaritia licuit poſſideri, limoſa ſiquidem & glutinoſa nimis, nō modo exterior, verum etiam interior ſubſtantia noſtra videtur, & facile cor humanum omnibus quæ frequētat adhæret. Fœlices ergo liquet eſſe, qui exonerati ſunt, & ſequuntur expediti, arctiſſimum enim foramen nos expectat & ſi ea quæ ſequimur conſequi volumus, per anguſtam portā ingredi neceſſe eſt, quid tu camele gibbum, quid pecunioſè proditoris loculos tollis? non ſic impie, non ſic ingredieris, foramen acus huius ſarcinas non admittit. Et *infra.* Noli, inquit, præcipitanter agere, diu conſidera, diligenter intuere, magnum eſt quod proponis, & habes opus magna deliberatione, experire quid poſſis amicos conſule, ne poſt facta pœnitere cōtingat. Hæc eſt ſapientia mundialis, terrena, diabolica, inimica ſalutis, ſuffocatrix vitæ, mater cupiditatis, eius quæ Deo ſolet vomitum prouocare ſed cum Domini verbum eſſe non dubites, quid opus eſt deliberatione, vocat magni conſilij Angelus Quid ergo alieua conſilia præſtolaris, quis fidelior aut ſapientior illo. A pœnis gehennæ eripior, & conſilium petam? Amicos conſulat, qui non legit inimici hominis domeſtici eius. k Euangelium] prædicandum. E *Matth.* 19. d. *Luc.* 13. f.

l Centies tantum] in præſenti pro vno fratre carnali, centum ſpirituales, id eſt, omnes bonos, *Pſal.* 118. Particeps ego ſum omnium timentium te. *Geneſ.* 12. a. Egredere de terra tua & de cognatione tua, & creſcere te faciam in gentem magnam in præſenti, per gaudiorum cæleſtium prægustationē quæ excedit omnia temporalia bonitate. *Pſal.* 33. Guſtate & videte, &c. *Geneſ.* 14. g. Creſcere me fecit in terra paupertatis meæ, in futuro præmium multo magis merito *Iob vlt.* c. Omnia ei duplicata fuerunt. *Luc.* 6. f. Menſuram bonam & confertam, & coagitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. 2. *Cor.* 4. d. Quæ videntur temporalia ſunt, &c. m Multi autē erunt, &c.] Multi prius feruent & poſtea torpent, multi prius frigidi, inardeſcunt poſtea. Aliter. Multi in ſæculo deſpecti, in futuro sūt glorificādi. Apud homines alij glorioſi, in futuro damnandi. Vel gentiles qui diu ſine lege vixerant, ad fidem ſunt vocandi, & Iudæi excæcandi. *Deuter.* 28. d. Aduena aſcendet ſuper te, eritq; ſublimior, tu autem deſcēdes & eris inferior, ipſe erit in caput, & tu eris in caudam. n Primi nouiſ.] *Gen.* 48. d. Ipſe quidem erit in populos & multiplicabitur, ſed frater eius minor maior eo erit. 1. *Reg.* 16. c. Dauid vltimus fratrum ſuorū factus eſt rex. *Eccl.* 11. a. Multi tyranni ſederūt in throno, & inſuſpicabilis portauit diadema. o Erant autem, &c.] Potionem primo bibit medicus, vt eā non abhorreret ægrotus. *Michæa* 2. d. Aſcendet pandens iter ante eos. p Ieroſolymam.] In Ægyptum deſcenditur. Vnde *Iſaiæ capitulo* 52. b. In Ægyptum deſcendit populus meus vt colonus eſſet ibi. q Et præcedebat] ſicut caput membra, ſicut paſtor oues, ſicut dux exercitum. *Michæa* 2. d. Aſcendet pandens iter ante eos. r Et ſtupebant.] Ideo ſ. quia meminerant quod ſe paſſurū multa à ſummis ſacerdotibus, & ſcribis prædixerat, & occidendū, metuebant ergo ne vel ipſi cum eo occiderētur, vel ille cuius vita & magiſterio gaudebant occideretur. s Timebant.] *Pſal.* 13. Trepidauerunt timore vbi non erat timor. *B. Bernar.* Timuerunt quæ non oportet, amarunt quæ non decet, dolent vanè, gaudentq; vanius. t Et aſſumens.] *Gloſſ.* Præuidens diſcipulorum animos ex paſſione ſua conturbādos, lōgè ante & paſſionis pœnam & reſurrectionis gloriā prædicit, vt cum morientem viderit reſurrecturum non dubitet. u Iterum, &c.] Iterum dicit, quia de eodem docuerat Apoſtolos, *ſup.* 9. e. *Matth.* 20. c. x Ecce aſcendimus.] *Chryſoſt.* q. d. nemo nos compellit. *Iſaiæ* 53. c. Oblatus eſt quia voluit. y Et filius hominis tradetur principibus, &c.] *Chryſoſt.* Chriſtus verbum veritatis eſt, quando igitur vides ſcripturas Prophetarum & Euangelij traditas eſſe in manibus falſorum ſacerdotum, & ſcribarum, non intelligis, quia verbum veritatis traditum eſt principibus iniquis, & ſcribis? *Thren.* 3. b. Factus ſum in deriſum omni populo, canticum eorum tota die. z Principibus ſacerdotum, &c.] *Geneſ. cap.* 37. f. tradiderunt Ioſeph Iſmaëlitis.

Iudit. 8. c.

Iudic. 16, c. vxor Samſonis i. Synagoga tradidit eum allophylis. *a* Et accedunt ad eum] qui putabant eum futurum regem in mundo. Sic faciunt multi. *Exod.* 3. quamdiu fuit Moyſes in Ægypto in vilitate, nunquam Iethro, & cognati eius venerunt ad eum, ſed quando eſt magnificatus, ſubmerſo Pharaone & hoſtibus. *Iſa. vlt.* e. Nunquid parturiet terra in die, &c. Tot enim ſunt parentes clerici alicuius. *Prouerb.* 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt illum, inſuper & amici procul receſſerunt ab eo. Et parum *ſuprà.* Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem, & hi quos habuit ſeparantur. *Iud.* 11. a. dicit Iephte fratribus ſuis: Nonne eiecistis me de domo patris mei, & odiſtis, & nunc veniſtis ad me? [Et accedunt.] Continuat *Gloſſ.* Audita reſurrectione immemores ſecundi aduêtus putant eum more hominum regnare. *b* Filij Zebedæi] Matthæus dicit matrem poſtulaſſe, ſed Marcus dicit ipſos deſiderium eorum volês aperire, quorum conſilio mater petebat. Et in vtroque Euangeliſta Matthæo & Marco,
F Dominus non matri ſed ipſis reſpondit.
c Zebedæi] vel donati vel dotati. *Pſalm.* 25. Dextera eorum repleta eſt muneribus.
d Facies nobis,] qui ſumus cognati tui.
e Vt vnus ad dexteram]id eſt, decanus.
f Et alius] cantor in Eccleſia tua [ad ſiniſtram tuam, &c.] Illi ſunt de genere Luciferi, qui prius voluit ſedere in monte Prælationis quam laboraſſet in valle ſubiectionis. *Iſaiæ* 14. d. Exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo, verum tamen ad infernum detraheris in profundum laci. *g* In gloria tua.] *Chryſoſtom.* Quis athleta idoneus ante certamen de præmio pactum facit? Vadens ad prælium, & de præda victoriæ cogitans difficile vincit; qui autem vadit quaſi ad mortem faciſè ſuperat: Sic & nos non debemus cogitare qualem gloriam conſequamur ſed qualiter euadamus minus peccati. Qui autem de gloria cogitat, & non timet magis de caſu, ille nec infirmitatem cognoſcit carnis ſuæ: nec verſutias diaboli conſiderat, nec intelligit quod dicit Apoſtolus: Non eſt nobis colluctatio, &c. Super illam *Gloſſ.* Latro in cruce.

Paradiſus:
- Terreſtris. *Gen.* 2. b. Plantauerat Dominus, &c.
- Cælum empyreum. *Ezech.* 2 . c. In delicijs Paradiſi.
- Eccleſia militans *Cant.* 4. d. Emiſſiones tuæ.
- Expectatio ſanctorum patrum. *Eccleſiaſt.* 44. c. Henoch tranſlatus.
- Gratia. *Eccleſ.* 40. c. Gratia ſicut Paradiſus.
- Tertium genus viſionis. 2. *Corint.* 12. Raptus ſuprà.
- Pater. *Eccleſ.* 24 d. Ego quaſi aquæductus.
- Eccleſia triumphans. *Apocal.* 2. b Dabo edere.

h Neſcitis.] Honores enim excæcant. *Pſalm.* 48. Homo cum in honore eſſet non intellexit. Item honores, & diuitiæ præſtant occaſionem peccandi. *Ierem.* 5. g. Incraſſati impinguati. Item momentanei ſunt. *Eccleſiaſt.* 10. b. Rex hodie eſt & cras morietur. Item ærumnoſi ſunt. Salomon cum ſuit in optima pace, Dominus ſuſcitauit ei tres inimicos, vt 3. *Reg.* 11. Primus eſt remorſus conſcientiæ. Secundus cura & ſolicitudo circa ſuos & ſua. Tertius eſt caſus emergens. *i* Quid petatis,] quaſi dicat, illud quod petitis, non eſt quid. *Iacob.* 4. a. Petitis & non accipitis, eo quod malè petatis. *Chryſoſt.* Ego vocaui vos de ſiniſtra ad dexteram, & vos curritis ad ſiniſtram. *Prouerb.* 4. b. In ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.
k Calicem] 2. *Cor.* 1. b. Sicut ſocij paſſionum eſtis, *Luc.* 22. e. Vos eſtis qui permanſiſtis, &c.

Et calix:
- Eruditionis, Sacra ſcriptura. *Pſalm.* 22. Et calix meus inebrians.
- Benedictionis, Euchariſtia. 1. *Cor.* 10. d. Calix benedictionis.
- Saluationis, pœnitentia. *Pſal.* 115. Calicem ſalutaris accipiam.
- Paſſionis, mortis anguſtia. *Matth.* 25. d. Pater ſi fieri poteſt, &c.
- Mundanæ voluptatis. *Ierem.* 51. a. Calix aureus Babylon.
- Iudiciariæ poteſtatis, iuſtitia. *Pſal.* 54. Calix in manu, &c.
- Ebrietatis. *Prou.* 23. d. Cui ſuffoſſio oculorum? Nonne, &c.

[Calicem,] *Interlin.* Vnde appropinquante paſſione. *Matt.* 26. d. Pater ſi fieri poteſt, &c. *l* Baptiſmo,] id eſt, tinctura paſſionis. *m* Quo ego baptizor.] *Interlin.* Idem quod calix. Vnde alibi de paſſione ſua dicit. *Luc.* 12. f. Baptiſmo habeo baptizari, &c. *n* Poſſumus.] *Chryſoſt.* Non expertis leuius videtur quod experti timeſcunt. *Eccleſ.* 24. b. Qui non eſt expertus qualia ſcit? *o* Calicem quidem, &c.] ſecundùm alios libros [baptizabimini.] *Hieron.* in maiori breuiario. Monachi debent habere poteſtatem martyrum, ſiquidem & ipſi martyres ſunt: quod enim faciunt Angeli in cœlis pſallentes nocte, & die, iſti faciunt in terris. *p* Vobis] poteſt notare ætatem, dignitatem, qualitatem.

Et *a* accedūt ad eum *b* Iacobus & Ioannes filij *c* Zebedæi, dicentes: Magiſter volumus vt quodcunque petierimus *d* facias nobis. At ille dixit eis. Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt. Da nobis vt vnus ad *e* dexteram, *f* & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus in *g* gloria tua. Ieſus autem ait eis. *h* Neſcitis *i* quid petatis: Poteſtis bibere *k* calicem quem ego bibo, aut *l* baptiſmo *m* quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: *n* Poſſumus. Ieſus autem ait eis. Calicem *o* quidē meum † bibetis, & baptiſmo quo ego baptizor baptizabimini, ſedere autem ad dexteram meam vel ad ſiniſtram non eſt meum dare *p* vobis, ſed quibus *q* paratum eſt. Et audientes decem † *r* indignati ſunt de Iacobo & Ioanne. Ieſus autem vocans eos, ait illis? Scitis *s* quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum. *ſ* Non ita eſt autem in *t* vobis, ſed quicunque voluerit fieri *u* maior, erit veſter miniſter, *x* & quicunque voluerit in vobis primus eſſe, *y* erit omniū ſeruus. *z* Nā & filius hominis nō venit vt miniſtraretur ei, *a* ſed vt miniſtraret, & daret animam ſuā redemptionē pro *b* multis.

al. † quē ego bibo.

Matth. 20. d. al. † cœperunt indignari.

G

q Paratum eſt] humilibus. *Luc.* 12. d. Nolite timere puſillus grex, quia complacuit patri veſtro vobis dare regnum.
r Indignati ſunt.] Quemadmodum illi carnaliter petierunt, ita iſti conturbati ſunt carnaliter.

Chryſoſt. Eſt baptiſmus:
- In verbo. *Ioan.* 15. a. Vos mundi eſtis, &c.
- In aqua tantum. *Matth.* 3. c. Ego quidem, &c.
- In aqua & ſpiritu. *Ioan.* 3. a. Niſi quis renatus, &c.
- In ſpiritu tantum. *Act.* 11. a. Ioannes quidē, &c.
- In igne præſentis tribulationis. *Iſaiæ* 4. b. Si abluerit Dominus ſordem filiarum Sion.
- In morte. *Luc.* 12. ſ. Baptiſmo habeo baptizari.

ſ Non ita eſt,] 1. *Pet.* 5. a. Neque vt dominantes in clero. *Iudic.* 8. c. Dominare nobis quia liberaſti nos. Quibus ille ait. Non dominabor vobis ſed Deus dominabitur vobis. *Chryſoſt.* Principes Eccleſiæ ſiunt, vt ſeruiant minoribus, vt ſuas vtilitates negligant & illorum procurent. Primatum ſecularem appetere etſi ratio non eſt, vel cauſa eſt, primatum autem Eccleſiaſticum concupiſcere, neque ratio eſt neque cauſa, quia neque iuſtum neque vtile. Quis enim vir ſapiens feſtinet ſe ſubiicere ſeruituti, & tanto periculo, niſi fortè qui non credit Dei iudicium neque timet.
t In vobis,] id eſt, inter vos.
u Maior] in cœlo, minor in terra. *x* Et] pro id eſt.
y Erit omnium ſeruus.] *Luc.* 14. c. Qui ſe humiliat exaltabitur. *Prou.* 15. d. Gloriam præcedit humilitas. *Eccleſ.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria.
z Nam & filius hominis, &c.] *Hieron.* exemplum ponit de ſe, vt ſi verbis non credunt, erubeſcant ad opera. *Ioan.* 10. g. ſi mihi non vultis credere, operibus credite. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis. *Eccleſ.* 10. a. Secundum iudicem populi, & miniſtri eius.
a Sed vt miniſtraret,] in tantum, vt [& daret:] *Ioan.* 10. [animam ſuam redemptionem.] *Ierem.* 12. b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. *b* Pro multis] non pro omnibus, ſed his qui credere voluerunt.

Contra. 1. *Ioan.* 2.

Contra 3. *Ioan*. 2. a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Ergo pro omnibus quoad sufficientiam, non pro omnibus quoad iustitiam. *a* Et veniunt Iericho,] quod interpretatur Luna, & significat mondum. Vnde sic transeamus per bona temporalia. *Ierem*. 48. d. Relinquite ciuitates, &c. *Eccl*. 43. a. Luna est lumen, quod minuit in consummatione, sic auarus quantò abundat magis, tantò magis videtur sibi pauper. *Ecc*. 31. a. Qui sequitur consummationem replebitur ex ea.

Et *a* veniunt Iericho. Et *b* proficiscente eo de Iericho, & discipulis eius, *c* & plurima multitudine, filius Timæi *d* Bartimæus cæcus sedebat *e* iuxta viá *f* mendicans. Qui cùm *g* audisset quia Iesus Nazarenus esset, cœpit *h* clamare, & dicere: Fili Dauid *i* Iesu miserere mei. *k* Et comminabantur illi multi, vt taceret. At *l* ille multò magis clamabat, fili Dauid miserere mei. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum: dicentes ei: Animæquior esto: surge vocat te. Qui proiecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi. Quid vis tibi faciam? Cæcus *m* autem dixit ei: Rabboni vt videam. *n* Iesus autem dixit ei: Vade: Fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

b Et proficiscente, &c.] In introitu Iericho virum cæcû illuminauit quod Marcus transit, *Luc*. 18. f. supplet. Item prætermittit Marcus transitû per Iericho, quando Zachæus de ficu vidit eum, quod iterum *Luc*. 19. a. supplet. *c* Et plur. multi.] *Apoc*. 7. c. Post hæc vidi turbam magnam. Sic Christo incarnato & passo, multi secuti sunt eum. *d* Filius Thi. Bart.] Bartimæus filius floridi. Timæus floridus. Floridi in temporalibus sedent, & cæci sunt. *e* Iuxtá viam] i. bonam voluntatem habens. *f* Mendicans] quia semper auarus eget. Permultis indigent, qui permulta possidet. Vel [Per viam] Sacra Scriptura, quæ est via eundi ad Dominum. *Isa*. 35. c. Hæc erit vobis recta via, ita vt stulti non errent per eam. Sed multi iuxta eam cæci sunt. *Isa*. 29. d. Cum dederit scienti literas, dicit, nescio literas. Mendicans, quia non impinguatur pinguedine deuotionis, sicut ipsi non errant theologi. *Eccl*. 6. a. Nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat. *g* Qui cum, &c.] vel, est. *Matt*. 20. d. dicit, quia Iesus transiret *infra vlt*. b. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. *h* Cœpit clamare] per fidem. *i* Fili Dauid Iesu miserere mei] peccatoris. *k* Et comminabantur, &c.] *Prou*. 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefac. Per istos significatur tumultus cogitationum, quæ retardant hominem à bono, turba diuitiarum, turba carnalium amicorum. *l* At ille, &c.] *Gloss*. Conueniens ordo salutis, audimus primo, deinde clamamus per fidem, vocamur per Apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. *m* Cæcus autem, &c.] *Beda*. Paruipendit enim extra lucem cæcus aliquid quærere, quia etsi habere cæcus quodlibet potest sine luce, non potest videre quod habet. *Hieron*. Considerans autem Iesus promptam voluntatem, completione desiderij remunerat. *Origen. super Marcum*. Dignius autem est dicere. Rabboni, vel sicut in alis dicitur Domine, quam fili Dauid. Vnde propter illud quod filius Dauid, non præstitit ei sanitatem, sed propter hoc quod dicit, Rabboni. Vnde sequitur. *n* Iesus autem, &c.] *Chrys*. Grata enim est anima cæci in eo quod sanus effectus Iesum non reliquit, sed secutus est eum. *Beda*. [*Mysticè*] autem Iericho, quæ interpretari dicitur Luna, defectû nostræ mutabilitatis designat. Appropinquãs Dominus Iericho, lumen cæco reddidit, quia veniens in carne & passioni appropinquans, non multos ad fidem adduxit: Non enim primis incarnationis suæ temporibus, sed paucis antequam pateretur annis mysterium verbi mundo exhibuit. *Hieron*. Cæcitas etiam ex parte facta Iudæis illustrabitur in fine, quando eis mittet Eliam & Henoch. *Beda*. Quod autem appropinquans Iericho, vnum illuminauit, ac proficiscẽs de Iericho duos, hoc intimauit, quod ante passionem suam vni tantum populo Iudæorum prædicauit, post resurrectionem verò atque ascensionem suam per Apostolos & Iudæis & gentibus diuinitatis, & humanitatis suæ arcana patefecit. Quia verò Marcus vnû illuminatum scribit, ad gentium salutem respicit, vt eorum quos instituebat ad fidem saluationi figura congrueret. Matthæus vero qui credentibus ex Hebræis suum scribebat Euangelium, quod in gentium quoque notitiam erat peruenturum, rectè duos dicit illuminatos, vt ad vtrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiscente igitur Domino & discipulis eius, & plurima multitudine de Iericho, cæcus sedebat iuxta viam mendicans. *Beda*. Quia ascendente ad cælos Domino, & multis fidelium sequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis vna cum illo ianuam regni cœlestis ingredientibus, mox gentium populos cœpit suæ illuminationis spem habere. Qui mendicabat iuxta viam sedens, quia nec dum iter veritatis agnoscens, ad hoc peruenire contendit. *Hieron*. Populus etiam Iudæorum qui Scripturam cõseruat, nec cõplet iuxta mẽsuram mendicãs esurit. Clamat autem, fili Dauid miserere mei, quia per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur. *Matth*. 20. d. *Luc*. 18. g.
Comminantur autẽ ei multi vt taceat, quia peccata & dæmonia compescunt clamorem pauperis. Sed ille magis clamabat, quia ingrauescẽte bello vitiorum, manus ad lapidem adiutorij: hoc est ad Iesum Nazarenum cum clamore leuandæ sunt. *Beda*. Populus etiam gentium agnita fama nominis Christi, particeps eius fieri quærebat. Cui contradicebant multi. Primò Iudæi, deinde etiam gentiles, ne illuminandus mundus Christum inuocaret, nec tamen impugnantium furor eos qui ad vitam erant præordinati valebat salute priuare. Clamantem autem cæcum transiens audiuit per humanitatem suam, misertus est, qui stando, per diuinitatis potentiam mentis nostræ tenebras exclusit. Quod enim propter nos natus & passus est, quasi transiit Iesus, quia hæc actio temporalis est: Stare autem Dei est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem cæcum Dominus vocat, cum populo gentium per prædicatores verbum fidei mittit. Qui vocantes cæcum animæquiorem esse & surgere atque ad Dominum venire præcipiunt, cum prædicando indoctis, spem eos salutis habere, ac de torpore vitiorum erigi atque ad virtutum studia se accingere iubent. Proiecto autem vestimento exilit, qui abiectis mundi curis expedito mentis gressu, ad largitorem æternæ lucis properat. *Hier*. Venit etiam Iudaicus populus, exiliens nudus veteri homine, vt hinnulus saliens super montes, quia segniciem deponens Prophetas, & Apostolos in altis considerans ad superna se extendit. Quam conueniens autem est ordo salutis. Audiuimus primò, per Prophetas: deinde clamamus per fidem, postea vocamur per Apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. Cæcus autem interrogatus hoc requirit, vt videat voluntatem Domini. *Beda*. Imitemur ergo & nos eum: non diuitias, non terrena bona, non honores à Domino, sed lucem quæramus, quam videre cum solis Angelis possumus, ad quam via fides est. Vnde & cæco respondetur. Fides tua te saluum fecit. Videt autem & sequitur, qui bonum intelligit & operatur. Iesum enim sequitur qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur, qui prosperari in hoc mundo noluit, opprobria, irrisiones tolerauit. Et quia rerum corporalium delectatione à gaudio interno recedimus, cum qua amaritudine illic redeatur ostendit cum dicitur. Et secutus est Dominum in via, scil. in hac vita, quia post hanc excluduntur omnes qui hic eum non sequuntur ad operanda mandata eius. *Hieron*. Vel via ista est, qui dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc est via angusta quæ docit ad ardua Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Oliuarum, qui est mons luminis, & consolationis. Vt videam. *Psalm*. 26. Vnam petij à Domino, &c. Reliqua verba textus exposita sunt superius. *Matt*. 20.

EXPOSITIO CAP. XI.

Et cum appropinquarent, &c.] In capitulo præcedenti narrauit Marcus qualiter Dñs in exitu de Iericho veniens Ierusalem, sanauit cæcum. In hoc capitulo qualiter venit Ierusalem, & quid ibi fecerit. Et, diuiditur hoc capitulum in quatuor partes. In prima parte narrat qualiter duo discipuli missi à Domino pullũ, & asinam adduxerunt ei. In secunda narrat qualiter Dñs veniens in Ierusalem non inuenit qui reciperet eum hospitio, iam facto vespere rediit cum duodecim

redit cum duodecim in Bethaniam, ibi. [Et introiuit,&c.] In tertia parte narrat qualiter in crastino rediens in Ierusalem maledixit ficum in via vt statim aruit, propter quod Apostolos admirantes instruxit in fide & oratione, ibi. Et alia,&c. In quarta agit de conquestione Pharisæorum & baptismo Ioannis ibi: Et veniunt rursus. Istud Euangeliũ duabus Dominicis seruit secundum Matthæum s. Dñicę iamotũ quantũ ad sensum historicũ,& primæ Dominicæ Aduentus quantũ ad allegoricum. Nã per aductum Christi in Ierusalem significatur aduẽtus eius in carnem. Et nota quod illa die intrauit Dominus tres domos. s. Bethaniã, Bethphage, templũ Domini. Hæc sola domus Domini, hæc est Ecclesia. In hac vltima inuenit Dominus ementes & vendentes & nummularios. *Luc.* 19. g. Domus mea domus orationis est, vos autem fecistis eã speluncam latronum. Vel certe Bethania est capitulum, Bethphage est refectorium, domus Dñi oratorium. Dicit ergo. a Et cũ, &c.] Narrat quomodo ante passionem venit in Ierusale. Sed Ioannes alio modo narrat, quia Magdalena ad eum libram vnguẽti portauit,&c. b Et Bethaniæ,&c.] *Gloss.* Bethania villa est, siue ciuitas in latere montis Oliueti, quæ stadijs duodecim distat à Ierusalem, vbi Lazarus suscitatus est *Ioan.* 11. f. c Mittit duos] charitate iunctos propter dilectionem Dei & proximi. *Gloss.* Bini vocantur. *Matt.* 4. c. Bini mittũtur. *Matt.* 10. a. *Luc.* 10. a. Quia charitas non in vno, s. consistit. Vnde Væ soli &c. *Eccl.* 4. c. d Ex discipulis suis,] qui eius lectiones erudiunt, quarum prima fuit octo versuum. *Matt.* 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. Secunda duorum. *Matt.* 11. d. Discite à me, &c. Tertia vnius *Ioan.* 13. ñ. In hoc cognoscent omnes,&c. e Ite in castel. Ierusalem, quia murata. Vel hoc dicit despectiue, vt *Isa.* 22. a. appellatur vallis visionis. M[illegible] mundum Christo, & eius discipulis oppositum, ad quem mittit Dominus duos discipulos suos, i. prædicatores, vita & scientia decoros charitatis vinculo coniunctos, geminam charitatem habentes. Vel duos prædicatores, duos populos ad Christum vocaturos. Sed nota vnde missi fuerint: Certè de monte Oliueti. Oliua signum est pacis. Vnde columba ad arcam rediens in signum pacis & reconciliationis ramum Oliuæ portauit: *Gen.* 8. b. Mons igitur Oliueti est excellentia, vel cumulus pacis, quam habere in se & in aliis nunciare debent prædicatores. *Isa.* 57. d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem his qui longe, & pacem his qui prope, & sanaui eum. *Ioan.* 14. d. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Pacis cumulum fecit Dominus, qui iniuriam passus pacem de suo sanguine comparauit. *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum, cuius liuore sanati sumus. Item per montem Oliueti significatur cumulus medicinæ, nam oleum medicinale est. Laudabilis est medicus qui gratis sanat. Sed laudabilior, qui inimicum suum proprijs sumptibus sanat. Superlaudabilis est, qui de suo sanguine medicinam facit. Ita fecit in festinatione nebulæ. Item per montem Oliueti significatur cumulus pietatis, quem debent habere nuncij Domini & alijs prædicare. *Luc.* 6. f. Estote misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est. Vel certè duo discipuli quos præmittit Dominus sunt timor & amor. Primus soluit asinum. *Ecc.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. Secundus adducit ad Iesum. *Luc.* 7. g. Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Isti sunt illi duo discipuli quibus euntibus in Emaus apparuit Dominus: *Luc. cap. vlt.* b. Castellum illud est cor peccatoris rationibus, & excusationibus quasi muris & propugnaculis munitum. Vnde *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam? Et hoc est. [Ite, &c.] f Et statim introeuntes illuc. *Isa.* 40. a. Loquimini ad cor Ierusalem. g Inuenietis pul.] Reuera, vt in Matthæo habetur, primo super pullum, sed quia recalcitrabat, postea super asinam.

CAP. XI.

ET cùm a appropinquarent Ierosolymæ & b Bethaniæ ad montem Oliuarum, mittit c duos d ex discipulis suis, & ait illis. e Ite in castellum quod contra vos est, & f statim introeuntes illuc g inuenietis pullum h ligatum, i super quem nemo adhuc hominum sedit K soluite illum & l adducite. Et si quis vobis dixerit quid facitis, dicite quia Domino m necessarius est, & continuò illum dimittet huc. Et n abeuntes inuenerunt pullum ligatum o ante ianuam foris in p biuio, q & soluunt eum. Et r quidam de illic stantib. dicebant illis: Quid facitis soluentes pullum? s Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus, & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum t & imponunt illi vestimenta sua u & sedit super eum. x Multi autem vestimenta sua strauerunt in via. Alij y autem frondes cædebant de arborib. & sternebant in via. Et z qui præibant, & qui sequebantur clamabant dicentes: Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit

h Ligatum] Pullus carnalis affectus, triplici vinculo ligatus est, quod est lasciuia iuuentutis, sanitas corporalis, prosperitas mundalis. *Eccl.* 4. c. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Tamen duo dicti discipuli soluunt, scil. timor. i Super quẽ, &c.] Quidam asini sunt in aliquibus locis, super quos nullus hominum vnquam ascendit, sed tantum super eos desertur aqua & huiusmodi, & significãt inobedientes, qui nolũt recipere disciplinam. *Iob.* 11. c. Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquã pullum onagri se liberũ natum putat. K Soluite illum] corrigendo. l Et adducite] prædicando. Vel k Soluite] comminando. *Iob.* 39. a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius, quis soluit? *Matt.* 18. c. Quodcunque solueritis super terram, erit solutum & in cælis.

l Et adducite] consolando. *Iob.* 39. b Nunquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo? m Necessarius est.] *Iob.* 22. a. Quid prodest Deo si iustus fueris *Iob.* 35. b. Si iuste egeris quid donabis ei? n Et abeuntes] prompta obedientia prædicatorum. *Iob.* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt & reuertentia dicent tibi: adsumus? o Ante ianuam.] Ianua, Christus. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium. Ianua fides. *Ioan.* 20. c. Maria stabat ad monumentum foris plorans.

p In biuio] id est, in libertate arbitrij. *Eccl.* 15. d. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, & quod placuerit dabitur illi. q Et soluunt eum.] *Psal.* 115. Dirupisti Domine vincula mea. r Et quidam, &c.] Hi sunt otiosi, qui nihil boni faciunt, sed alios iudicant & condemnant. *Prouer.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, &c. s Qui dixerunt,&c.] 2. *Tim.* 4. a. Prædica verbum, insta opportunè. t Et imponunt,&c.] id est, virtutum ornamenta, quibus ipsos vestierat Dominus. *Mat.* 5. a. paupertate, mãsuetudine, luctu, iustitia, misericordia, iudicio, pace, patientia. *Iob.* 37. c. Nunquid vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? u Et sedit super eum,] prius appositis vestimentis *Isa. vlt.* a. secundum aliam litteram. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & contritum & trementem sermones meos? Multi autem vestimenta sua,] id est, sua corpora per abstinentiam humiliauerunt in vita sua. *Apoc.* 16. c. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua ne nudus ambulet. Vel vestimenta sua sternere, est exempla bona sequentibus relinquere. 2. *Mach.* 6. f. Vitam excedendo senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus exemplum forte relinquam. 4. *Reg.* 2. c. Elias pallium suum reliquit, id est, suæ charitatis exemplum. *Ecclesiast.* 8. b. Omni tempore vestimenta tua sint candida, id est, exempla clara & imitatione digna. y Alij autem,&c.] id est, sententias veritatis, vel exempla virtutis de libris patrum. Arbor est sacra Scriptura cuius fructus cibus animarum, & folia medicina. *Ezech.* 47. c. *Apoc. vlt.* a. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim.

z Et qui præibant & qui sequebantur, &c.] *Numer.* 13. c. Duo portant botrum, vnus præcedit alter vero sequitur.

Moralit.] autem Iesum venturum in Ierusalem, id est ad animam pœnitentem, præcedunt synderesis, fides, beneficia Christi: quæ clamant, Osanna, id est, salua obsecro. Sequuntur, spes, charitas, patientia, longanimitas: quæ similiter clamant Osanna. Moralit.

a In nomine Domini,&c.] scilicet filij. In nomine patris addit, quod promissum est Patri nostro Dauid, cuius regnum sit benedictum, scilicet regnum in Ecclesia in nomine patris, quod est filius. *Ioan.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei, & non accipitis, si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Item [In nomine Domini,] id est, in honore patris mei. *Ioan.* 8. f. Ego honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me, & ego gloriam meam non quæro.

Item. In nomine Domini

Item. In nomine Domini, quod est seruus. *Isa* 49.b. Parum est tibi, vt sis mihi seruus. *a* Regnum patris, id est, regnum futurum. *Matt*.6.b. Adueniat regnum tuum. *Ioan*.18 g. Regnum meum non est hinc. Regnum huius mundi non est benedictum, sed maledictum: ideo cum quæreretur à turba, vt fieret rex, fugit. *Ioan*.6.b. Hic autem cum passurus erat non respuit rex vocari. *b* Osanna in excelsis] id est inter excelsos Angelos. In excelsis, non tantum in terra Dominus Christus salutaris fuit, sed internalibus & cælestibus.

c Et introiuit, &c.] *Beda*. Templum Dei in ciuitate, vita religiosa in plebe.

Moraliter. *Moraliter*. Dominus intrauit in Ierusalem per Bethaniam, & montem Oliueti. Ierusalem significat supernā ciuitatem vbi videbitur iste qui est pax. *Eph*.2.c. Ipse est pax nostra *Ga*.4.d. Mater nostra Ierusalem. Bethania, obedientia, hæc est via ad paradisum. 1.*Reg*.15.e. Melior est obedientia quàm victimæ. 4. *Reg*.5.d. Naaman non potuit curari donec obediens fuit Elisæo. Sed nullus in Ierusalem vadit nisi curatus. Per oleum oliuatum intelligitur misericordia & pietas. *d* Et circumspectis, &c.] Dicit enim: Cùm iam vespera esset: In vespera mundi visitat nos Dominus. *e* Et alia, &c.] salutem hominum æstuans ad incredulitatem Israel. *Ioan*.19.f. Sitio. *Ioan*.4.d. Cibum habeo manducare quem vos nescitis. Et nota quod statim, vt exiit de Bethania esuriit, quia sola obedientia pascit eum.

a regnū patris nostri David: Osanna in *b* excelsis. Et *c* introiuit Ierosolymā in tēplum, *d* & circumspectis omnibus cùm iam vespere esset hora, exiit in Bethaniam cū duodecim. Et *e* alia die cum exirent à Bethania esuriit. Cumque *f* vidisset à lōgè ficum habentem folia, venit si quid forte inueniret in ea. Et cùm venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. *g* Nō enim erat tempus ficorum. Et respōdens dixit ei: *h* Iam nō amplius in æternū quisquam ex te fructum manducet. Et audiebant discipuli eius, & veniunt Ierosolymam. Et cùm *i* introisset in templum, cœpit *k* eiicere vendentes, & ementes in templo: *l* & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas *m* euertit. Et *n* non sinebat vt quisquam transferret vas per templum, & docebat dicens eis: *o* Nonne scriptum est, quia *p* domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus? *q* Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito, principes sacerdotum, & scribæ quærebant quomodo eum perderent: *r* Timebant enim eum.

f Cumque vidisset, &c.] Sed nunquam dubitauit Dominus vtrum ficus fructum haberet? Non, sed qui secum erant poterant dubitare, libertatem arbitrij eorum, qui per ficum significantur notauit per (fortè.) *g* Non enim erat tempus ficorum.] Quare ergo maledixit ficum? item nonne fecit iniuriam Domino ficus? Respondeo.

Mystica fuit maledictio, nec iniuriam fecit alicui, quia re sua suo arbitrio ad aliorum vtilitatem vsus est. Ideo tamen maledixit, quia folia sine fructu inuenit. *Chrysost*. Non quia maledixit arborem, ideo fructum non dedit, sed quia non dabat fructum, ideo maledixit. Nec ideo Iudæi perdiderūt iustitiam, quia dereliquit eos Dominus, sed ideo dereliquit, quia perdiderunt iustitiam. [*Mysticè*] Ficus est sy-

Mysticè. nagoga vel Ecclesia, vel claustrum, quia sicut ficus sub vna cortice multa grana cōtinet, sic Synagoga, vel Ecclesia, vel claustrū sub vno iure viuendi multos homines habet. Vnde *Psal*.67. Qui habitare facit vnius moris in domo. Item folia ficus similitudinem manus habent, & verba Synagogæ Ecclesiæ, claustri debent de bonis operibus informari. Sed folia sine fructu sunt verba sine operibus. *Matt*.23.a. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, qui dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt q.d. folia habent sine fructu. *Ierem*.8.e. Non est vua in vitibus, & non est ficus in ficulnea. Ficus vbi bona est, optima est, vbi mala, pessima est, sic de viris Ecclesiasticis, & maximè claustralibus. *Ierem*.24.b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi, ficus bonas, bonas valde, & malas, malas valde, quæ comedi non possunt eo quod malæ sunt. *Mich*. 7.a. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Item flores ficus fructus sunt, & desideria operibus adæquantur. *Osea* 10.a. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. *Cant*.2. e. Ficus protulit grossos suos. Item ficus iuxta viam plantata nunquam maturos facit fructus, sic homo in mundo radicatus nunquam bona opera facit. *Chrys*. Sicut impossibile est arborem iuxta viam fructus vsque ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuentem iustitiam immaculatam vsque ad finem tenere.

h Iam non amplius, &c.] id est, intellectus iustus in suo opere de cætero delectetur. *i* Et cum, &c.] *Matt*.21.b. narrat maledictionem ficus post eiectionem vendentium de templo. Marcus econtrario. Quare? Solut. *Exod*.12. *Gloss*. quidam innuit quod Dominus bis eiecit, ipso die palmarum quod fuit ante maledictionem ficus, & hoc narrat *Matt*. & sequenti die post maledictionem ficus, & hoc narrat *Marcus*. *k* Cœpit eiicere, &c.] ardore spiritus concitatus. *Psal*. 68. Zelus domus tuæ comedit me. *Gloss*. *Beda*. *Isa*. scilicet quæ qui de longinquo venerant ab indigenis offerenda emebant. Si ergo hoc prohibet, quantò magis risum & vaniloquium, & huiusmodi. *l* Et mensas, &c.] qui honores vendunt & gradus emunt. Per vendentes, & ementes columbas in templo, significantur simoniaci, qui emunt, vel vendunt sacramenta & beneficia Ecclesiastica. Per nūmularios significantur clerici mercatores. Vtrique ab Ecclesia expelluntur & simoniaci, & mercatores. *Chrysost*. Qui voluerit Matth. 21.b. Ioann. 2.c. C

esse mercator proiiciatur de Ecclesia dicente propheta. Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini, id est, in prælationem. *Eccl*. *a*. *Timot*.2.a. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. *Zach*. *vlt*.d. Non erit mercator vltra in domo Domini. *Isa*.43.b. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem.

Qui sacra vendunt, vel pro sacris pretium dant, Versus.
Hos procul expello fusti, de fune flagello.

Super *Ioan*.4. dicitur. Illos quoque pariter Dominus intra sanctam Ecclesiam detestatur qui per sacros ordines ad eū propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt. August. Ita damnabilis negotiatio in clerico, sicut vsura in laico. *Christus*. Sicut cum cribratur triticum, tandem nihil remanet in cribro nisi puluis, & stercus, sic substantia negociatorum inter emptionem, & venditionem petit, & nihil remanet nisi peccatum. Vnde *Eccl* 27.a. Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. *Item*.26. a. Duæ species difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt, difficile exuitur negotians à negligentia sua, &c.

m Euertit.] Hoc figuratum fuit. 1. *Machab*.4.e. vbi legitur Elegit Iudas sacerdotes sine macula, &c. Euertit. Hoc alia vice fecerat in Pascha sequente post baptismum, quod solus Ioannes narrat.

n Et non, &c.] Vas immundum, cor immundum, clericus immundus, quod transferri non permittit Dominus, quantò magis nec manere. *Isa* 22.g. Figam illum paxillū in loco fideli, & suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera 2. *Tim*.2.c. In magna domo non solùm sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. *Thren* 4.a Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea.

o Nonne scriptum est.] *Isa*.56.c. *p* Quia domus, &c.] *Isa*. 51.b. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. *q* Vos autē fecistis eam, &c.] *Ierem*.7.b. Nūquid spelunca latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum? Speluncam latronum. *Greg*. Latro est qui lucra sectatur, qui & non dantes corporaliter persequitur. Vnde *Mich*.3.b. Si quis non dederit in ore eorū quippiam, sanctificant super eum prælium, i. secum prælium faciunt. i. excommunicant. *Hieron*. Latro est & templum Dei in latronum conuertit speluncam, qui lucra de religione sectatur, cultusque non tam causa Dei quam negociationis causa est. *r* Timebant enim eum; &c.] *Rab*. Mirabile est, vt flagello vnius, & vilis tot eiicit, mensas euertit, quo nihil egit mirabilius, igneum, & sidereum aliquid radiabat ex eius oculis, & lucebat in facie maiestas diuinitatis. *Hieron*. Plerique dicunt maximum signorum, quod Lazarus suscitatus, quod cæcus ex vtero lucem accepit, & transfiguratus est, mihi inter alia signa mirabilius hoc videtur.

quoniam *a* vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et *b* cùm vespera esset facta egrediebatur de ciuitate. Et cum *c* mane transirent viderunt ficum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei. Rabbi, *d* ecce ficus cui maledixisti aruit. Et respondens Iesus ait illis. *e* Habete fidem Dei. *f* Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti tollere & mittere in *g* mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat, *h* fiet ei. Propterea dico vobis, *i* omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis & *k* venient vobis: Et cum *l* stabitis ad orandum, *m* dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & *n* pater vester qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis; nec pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cùm ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribæ & seniores, & dicunt illi: In *o* qua potestate

a Quoniam vniuersa, &c.] quia docebat vera & vtilia, non solum verbo sed & facto. *Matt.* 7.d. Erat autem docens eos, sicut potestatē habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi. *b* Et cum vespera, &c.] Primo fit vespera, i. peccatū in ciuitate, i. in anima, & sic egreditur Sol ortus, & fit nox obscura in media die. Vnde *Amos* 8.c. Occidet Sol in Meridie & obtenebrescere faciam terram in die luminis. *Isa.*

Matth. 21.b. 59. b. Impegimus in Meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Sol materialis occidens facit vesperam, sed vespera spiritualis primo facta facit occidere solem spiritualem, quia nisi peccatū Christum expelleret, nunquam ab anima exiret. Et hoc est quod dicitur: *Osea* 11.d. Deus ego, & non homo, in medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem. *c* Et cum &c. Arefacta est ficus, quia synagoga à primis patribus suis cœpit arescere. Cain radix arida, & sic de aliis. Item [A radicibus] arefacta est, quia totaliter exiccata est ab humore gratiæ. Non enim pars modo viuit, modo arida est, sed tota arida marcescit in infidelitate. Item, A radicibus, arida est quia irreparabiliter exiccata est. Item, A radicibus, arida est facta, quia non in conspectu hominum qui exterius videt, sed in conspectu Dei qui interius videt exiccata est. Perdidit enim gratiam Dei, & gratiam hominum: & etiam terram suam. Radices Ecclesiæ sunt Prælati & doctores, à quibus debet procedere humor fidei, morum & intelligentiæ ad ramos, per quos debet totum corpus Ecclesiæ viuificari, & in terram viuentium radicari: Sed heu ficus arefacta est à radicibus, & à radicibus ascendit vsque ad ramos. *Ierem.* 23.c. A prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Dan.* 13.a. Iniquitas egressa est à Babylone à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum. *Osea* 9.d. Percussus est Ephraim, radix eorum exiccata est, nequaquam fructum facient. *Psal* 51. Euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. *Sap* 4.a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. *Chrys.* Cor & stomachus Ecclesiæ sunt sacerdotes, qui si peccauerint, totus populus conuertitur ad peccandum. Vnusquisque enim Christianus pro suo peccato reddet rationem, sacerdotes autem non tantum pro suis, sed pro omnium subditorum peccatis. Quemadmodum videns arboreo pallentibus foliis marcidam, intelligis quod aliquam causam habet circa radicem, ita cum videris popolū indisciplinatum, sine dubio cognoscis quod eius sacerdotium non est sanum. *Osee* 4.b. Et erit sicut populus, sic sacerdos. *d* Ecce ficus, &c.] *Chrysost.* Sermo eius quasi flamma descendit ad radicem eius. *Psalm.* 101. Defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea, sicut cremiū aruerunt. [Aruit] *Gloss.* Hoc fuit factum, quando dixeruut Apostoli: Digne transferimur ad gentes, quia vos indignos iudicatis: *Actor.* 13.g. *e* Habete fidem Dei] q.d. miramini quia ficus maledicta aruit, sed dico vobis si fidem habueritis maiora facietis. *Ioan.* 14.b. Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. *f* Amen dico vobis, &c.] De hoc opponunt nobis Hæretici, quod non habemus fidē, quia non facimus miracula: Constat enim quod verbū Domini verum est. Sed idem replicatur in eos, quia nec ipsi faciunt miracula. Præterea ipsi mentiuntur, quia legitur quod

al. † neocæsariæ. *Greg.* † neocæsariensis Episcopus volens ædificare Ecclesiam, sed spatium habens angustum, quia ex vna parte mons, & ex alia parte arctabat mare, venit nocte ad locū, admonuit Dominum illius promissionis, & flexis genibus orauit ad Dominum, & mane inuentus est mons tantum spacium reliquisse, quantum necessarium erat. Præterea Dominus loquitur hic secundum statum primitiuæ Ecclesiæ, in quo fides sanctorum indigebat miraculis propter infidelium cōuersionem, modo autem non indiget, quia multi sunt conuersi. Et fortè si modò prædicarent credentes Sarracenis, credo quod facerent miracula, quia signa data sunt infidelibus non fidelibus, vt dicitur 1. *Cor.* 14.d. [*Mysticè*] autem per montem significatur diabolus. Vnde *Hieron.* Nos montem intelligimus diabolum, qui de anima hominis possessa, ab Apostolis & eorum similibus trāsferri potest in mare, i. in loca amata. *Psal.* 45. Non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Dicitur autem diabolus mons propter sex rationes, vt dicit *Chrysost.* Primò propter altitudinem superbiæ. Vnde *Isa.* 14.d. dicit: Sedebo in mōte testamenti in lateribus Aquilonis, ascēdam super altitudinem nubium & similis ero Altissimo. Secūdò propter immobilitatem malitiæ, quia obstinatus est in malo. Vnde *Iob* 41.c. Cor eius indurabitur quasi lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. Tertiò, propter asperitatem & inæqualitatem: quia nulla planities est in eo ad quietem. *Ierem.* 6.f. Crudelis est & non miserebitur. Quartò, quia arbores infructuosas producit, i. superbos qui crescunt in hoc monte. *Isa.* 2.c. Dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur, & super omnes cedros Libani sublimes, & erectas, & super omnes quercus Basan. Quintò, propter præcipitij impellentiam. *Matth* 8.d. Dæmones rogabant eum dicentes, si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos, & ecce magno impetu abiit grex per præceps in mare. *Isa.* 9.e. Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati. Sextò, propter foueas sæuarum bestiarum, quæ ibi habitant. *Isa.* 34.d. Ibi habuit foueas Ericius, ibi congregati sunt milui alter ad alterum. *g* In mare.] *Psal.* 76. In mari via tua. *h* Fiet ei] *infra vlt.* d. Signa eos qui crediderint hæc sequentur, in nomine meo dæmonia eiicient.

Mysticè. Matth. 11.c. Ioann. 14.b.

i Omnia quæcunque, &c.] *Iac.* 5.a. Si quis vestrûm. *Matth.* 7.a. Omnis qui petit accipit. *k* Et venient vobis.] Propter hoc dicit *Eccles.* 18.c. Ne impediaris orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces domini manet in æternum. *l* Et cum, &c.] recti corde, stabiles fide. 1. *Cor.* 15.g. Stabiles estote & immobiles. *m* Dimittite si quid habetis, &c.] Hæc est præparatio orationis, dimittere iniurias sibi factas. *Matth.* 5.d. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris: &c. *Eccles.* 28.a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini, &c.

n Vt & pater vester, &c.] *Malach.* 2.b. Nunquid non pater vnum omnium nostrûm?

Deus pater est { Omnium per creationem generaliter. / Iustorum per adoptionem specialiter. / Christi per generationem singulariter. }

Dicendo pater, roborat fidem, dicendo, vester dilatat charitatem, dicendo, qui in cælis est, eleuat spem. Per pater significatur spes obtinendi petitum. *Isa.* 49.d. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, &c. Item cautela à peccato, vt si non ei degeneres. *Isa.* 51.a. Attendite ad petram vnde excisi estis. Item amor. *Malach.* 1.b. Si ego pater vbi amor meus? Per vester, inuitat nos ad humilitatem. *Malach.* 2.b. Nunquid non Deus vnus creauit nos, quare ergo despicit, &c. Item ad mutuam charitatem. *Genes.* 13.b. Ne quæso sit iurgium inter me & te, &c. Item ad mutuum honorem. *Rom.* 12.c. Honore inuicem præuenientes. Item ad mutuum auxilium. *Prouer.* 18.d. Frater qui iuuatur à fratre quasi ciuitas firma *o* In qua potestate,] quasi in Beelzebub eiicis dæmonia. *Chrysost.* Omnis homo secundum se æstimat alterum, nec potest minus sentire de alio quam sentit de seipso. Fornicarius neminem æstimat castum, castus de fornicario non de facili suspicatur, superbus neminem putat humilem, humilis neminem superbum, sic qui

non est ex Deo

A non eſt ex Deo ſacerdos, nullius ſacerdotium putat eſſe ex Deo. a Hæc facis.] *Gloſſ.* De Dei dubitant poteſtate, & volunt ſubintelligi diaboli eſſe, quod facit. *Ioan.* 2.d. Quod ſignum oſtendis nobis, quia hoc facis? c Et quis dedit tibi, &c.] *Gloſſ.* Apertè Dei filium negant, quem putant non ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. *Chryſ.* q.d. de ſacerdotis familia non es, ſenatus non conceſſit tibi, Cæſar non donauit tibi. Si autē credidiſſent, quod omnis poteſtas à Deo eſt, nunquam interrogaſſent, quis dedit tibi hanc poteſtatem.

c Interrogabo vos] Poterat aperta reſpōſione calumniam tētatorum confutare, ſed prudenter interrogat, vt vel ſilentio ſuo, vel ſententia cōdemnētur.

d Vnū verbum] *Amb.* Noluit Dominus ſecretū ſuum iudiciū reuelare. Vnde *Iſ.* 24.c. Secretū meū mihi. Sed eos arguit peruersè reſpondendo. *Prou.* 26.a. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam ne ſibi ſapiens videatur.

al. timebāt.

al. lei.

hæc a facis, b & quis dedit tibi hanc poteſtatem vt iſta facias? Ieſus autem reſpondens, ait illis. c Interrogabo vos, & ego vnum d verbum, & reſpondete mihi, & dicam vobis in qua poteſtate hæc faciam: Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. At illi cogitabant ſecum, dicentes. Si dixerimus de cælo, dicet nobis. Quare ergo non credidiſtis ei? Si dixerimus ex hominibus, † e timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia verè Propheta eſſet. Et reſpondentes dicunt † Ieſu: Neſcimus. Et reſpondens. Ieſus ait illis: f Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc faciam.

e Timemus] vel, timebant. Ieſu, vel, ei, neſcimus. *Gl.* Duabus de cauſis ſcientia veritatis occultatur quærentibus cùm aut is, qui quærit minus intelligit, id eſt minus capax eſt, aut odio, aut contemptu veritatis indignus eſt cui debeat aperiri. Propter alterum dicitur. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare modò. *Ioan.* 16.c. Propter alterū dicitur. Nolite ſanctum dare canibus. *Matt.* 7.a. f Neque ego.] *Hiero.* Hic cum peruerſo peruertitur Deus. *Eccleſ.* 26.a. Reſponde ſtulto iuxta iuſtitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur.

EXPOSITIO CAP. XII.

ET cœpit illis.] In *cap. præced.* narrauit Euangeliſta qualiter appropinquante tempore paſſionis, appropinquauit Dominus loco paſſionis. In hoc cap. agit de malitia Iudæorū in Chriſti paſſione cōſūmata, quā paſſionē ipſemet Chriſti prædicit eis, ne ignarus ad paſſionē accedere videretur, loquēs parabolicè illis, quia iuſtū erat, vt obſcure eis loqueretur, quia veritati manifeſte obuiabāt. Diuiditur autem hoc cap. in ſeptē partes. In prima pārte arguit Iudæos, maximè Scribas & Phariſæos de morte ſua, & ſuorū ſub metaphora cultoris vineæ, qui ſeruos patrisfamilias, & tandē, & ipſū filiū occiderūt. In ſecūda agit de dolo, & faſtu Phariſæorū, qui miſſi erāt cū Herodianis, vt Ieſū caperēt in ſermone, ibi [Et mittūt ad eū.] In tertia parte agit de ſubdola quæſtione Sadducæorū quā volebāt oſtēdere reſurrectionē mortuorū nō fore, ibi [Et venerūt.] In quarta parte agit de alia quæſtione, quā fecit vnus de ſcribis Domino qui audiuit illū bene reſpōdiſſe aliis Phariſæis & Sadducæis, ibi [Et acceſſit vnus.] In quinta palā ſe dominū oſtēdit Dñs, vt inexcuſabiles ſint Iudæi, ibi [Et reſpōdēs Ieſus.] In ſexta docet turbam, & diſcipulos cauere à ſcribis, & Phariſæis, ibi [Et multa turba.] In ſeptima agit de cōmēdatione viduæ, quæ duo minuta poſuit in Gazophylaciū, & plus omnib. teſte Domino dicitur poſuiſſe, ibi [Et ſedēs.] Agitur autem de hoc *Mat.* 21.d. *Luc.* 20.b. g Et cœpit illis, &c.] vel, parabolicè loqui. *Greg.* Qui non apertè volebāt reſpondere, in parabolis capiuntur.

b Vineā] i. Synagogā, vel certe eccleſiā. De qua *Iſa.* 5.a. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei, & ſepiuit illā, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineā electā, & ædificauit turrim in medio eius, torcular extruxit in ea, & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruſcas. *Ierem.* 2.d. Ego te plantaui vineā electā, omne ſemē verū, quomodo cōuerſa es mihi in prauum vinea aliena? i Paſtinauit] i. plantauit. Vel ſecūdū alios. Paſtinauit, i. paſtū dedit. Tunc enim paſtinatur propriè vinea, cùm foditur circa vites, & ſtercora apponuntur, ſic paſtinauit Deus pater vineā ſuam, i. Eccleſiam, quia primū fodit eam foſſorio prædicationis, deinde ſtercora multa appoſuit, i. multas diuitias temporales contulit. Vineam, i. domum Iſrael. *Iſ.* 5.b. Vinea domini Sabaoth, domus Iſrael eſt. k Homo.] *Chryſ.* Nemo æſtimet Chriſtū habuiſſe humanā naturā tātùm, quia dictus eſt homo. Nā, & pater dictus eſt homo, vt ſic liberaretur filius ab hæreticorū blaſphemiis.

l Et circūdedit ſepē.] Sepes, quæ fit ex ſpinis eſt congeries tribulationum, quibus ſepitur Eccleſia, ne ſuperbia extollatur, & humilis cuſtodiatur. *Eccl.* 10.b. Qui diſſipat ſepem mordebit eum coluber, i. diabolus. m Et fodit lacum] i. legem. Lex dicitur lacus ſiue torcular, quia torquebat tranſgreſſores. *Heb.* 10.e. Irritam faciens legem Moyſi, &c. Vel propter multitudinem & duritiam præceptorum, quibus Iudæi premebantur, ſicut vuæ in torculari, dans liberum arbitrium operandi non mutatione loci, quia vbique Deus, & omnia complet. *Sap.* 1 b. Lacus, ſiue torcular eſt crux, ſiue tribulatio. *Iſ.* 63.a. Torcular calcaui ſolus. Turris, prælatio quæ debet eſſe munimentum Eccleſiæ. *Mich.* 4.c. Et tu turris nebuloſa filia Sion vſque ad te veniet. n Et miſit ad agricolas in tempore ſeruum] id eſt prophetas, Moyſen, & Aaron.

CAP. XII.

ET cœpit illis in g parabolis loqui. b Vineam i paſtinauit k homo, & l circumdedit ſepē & m fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregrè profectus eſt. Et miſit n ad agricolas in tempore ſeruum, vt o ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehenſum eum cæciderunt p & dimiſerunt vacuū. Et iterū miſit ad illos aliū ſeruū, & illū in capite vulnerauerūt, & contumeliis affecerunt. Et rurſum alium miſit, & illū occiderūt, & plures alios quoſdam cædentes q alios verò occidentes. r Adhuc ergo vnum habens filium chariſſimum, & illum miſit ad eos nouiſſimū, dicens, quia † verebuntur

al. treuerebuntur

o Vt ab agricolis, &c.] Agricolæ ſunt prælati, qui agrum Eccleſiæ debent excolere, & à ſpinis, & tribulis peccatorum mundare, & bonis ſeminibus ſeminare. Vnde *Aug. in libro contra quinque hæreſes.* Vbi eſtis ò boni agricolæ, quid agitis, quare vacatis, videtis quo malo plena ſit terra, hinc ſpinæ, hinc tribuli, hinc fœnū ſurgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum ſiccate, ſemina bona ſpargite. Sed quibus hoc dico? O vbi eſtis fontes lacrymarum? Quibus agricolis loquar? Alij ſunt mortui, alij ſunt fugati, terra tradita eſt in manus impij. *Prou.* 24.d. Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam viri ſtulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerunt ſuperficiem eius ſpinæ. p Qui apprehenſum eum cæciderunt, & dimiſerunt vacuum.] Per iſtum ſeruum, & ſecundum, & tertium, ſignificatur bona cogitatio, bonum propoſitum, ſanctum deſiderium, quod dominus ſæpe immittit, & bonis, & malis, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Sed iſti ſerui occiduntur, cum per contraria ſuffocantur, vel contumeliis afficiuntur, cum dæmonū ſuggeſtionibus, vel detractionum obiurgationibus retardantur. Vel ſicut dicit *Beda* tres ſerui ſunt, lex, pſalmodia, prophetia, quæ ad bonum admonent quaſi contumeliis afficiuntur. Vel cæſi eiiciuntur, cum ſermo auditus, vel contemnitur, vel vituperatur. Filius autem, qui vltimo mittitur, & occiditur, eſt gratia, quæ à Deo mittitur, & occiditur, cū peccatū admittitur. *Ier.* 11.d. Mittamus lignum in panē eius, & eradamus eum de terra viuentium. q Alios verò occidentes. *Heb.* 11.g. Alij ludibria, & verbera experti inſuper, & vincula, & carceres, lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt, &c. r Adhuc ergo vnum habens filium chariſſimum] id eſt, Chriſtum. *Gl.* Probat Iudæorum principes non per ignorantiam Chriſtum crucifixiſſe, quia intellexerunt eum eſſe, de quo dicitur. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. Sed contra. *Act.* 3.c. Nunc ſcio fratres, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut, & principes veſtri. Item. 1 *Cor.* 1.b. Si cognouiſſent nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Sol. Ibi innuit Gloſſ. quod maiores bene ſciebāt, quòd ipſe erat Meſſias in lege promiſſus, non tamen credebant, quòd eſſet Deus, vel Dei filios naturalis, minores autem neſciebant, quòd eſſet Meſſias. Fortè, *Mat.* 21.d. & *Luc.* 20.b. habēt forſitā. Marcus non habet, forte nec forſitan.

ſ Quia verebuntur, &c.] *Gloſſ.* Interrogemus Arrium & Eunomium,

A & Eunomium, qui dicebant Christum puram creaturam Pater dicitur ignorare, & sententiam temperat cum dicit. Fortè, & quantum in nobis est, id est quantum ad ea, quæ videtur nobis secundùm illorũ sententiam, dicitur esse mentius, quicquid pro patre respõderint, hoc intelligant pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. *a* Coloni autẽ, &c.] i.

Matt. 21. d. Iudæi maiores, qui verè sciebãt quod Messias erat promissus in lege. Ioan. 7. d. Et me scitis, & vnde sim scitis. *b* Venite occidamus eum.] Gen. 37 d. Ecce somniator venit, venite occidamus eũ.

Psalm. 117. Matt. 21. d. Luc. 20. c. Sap. 2. c. Circumueniamos virum iustũ, quoniã inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. *c* Et nostra erit hæreditas.]

Matt. 21. d. Luc. 19. g. Psal. 126. Ecce hæreditas Domini merces fructus ventris. *d* Et apprehendentes, &c.] Gl. Notat pertinaciam eorum, qui nec crucifixo, nec resuscitato Domino ad prædicationem Apostolorum credere voluerunt, sed quasi vile cadauer proiecerunt, quia quantum in se erat, à suis finibus excludentes gentibus suscipiendũ dederunt. *e* Extra vineã] ad literam, extra Ierusalem. Heb. 13. b. Propter quod & Iesus, vt sanctificaret populum per suũ sanguinẽ extra portam passus est. Exeamus igitur extra castra improperiũ eius portantes. In figurã huius statuit Moyses extra sub dio altare holocaustorum, vbi sanguis animalium fundebatur, vt dicitur Exod. vlt. c. *f* Quid ergo faciet, &c.] Hiero. Non ignorans quærit, sed vt ex responsione sua eos condemnet. *g* Veniet, & perdet, &c.] Mat. 21. d. habetur, quod ipsi scribæ quibus Dominus loquebatur, dixerunt hoc. Malos malè perdet, & vineã suam locabit alijs. Luc. 20. c. dicitur quod scribæ hoc audito dixerunt. Absit, Aug. de cõcordia Euangelistarum. Hoc dixit Dominus primò, & quidã audiẽtes hoc dictũ, cõtra se dixerũt, Absit, vt dicit Luc. Alij nõ intelligẽtes dixerũt. Malos malè perdet, vt dicit Matt. Chrys. aliter soluit. Dicit. n. quod ore responderunt absit, sicut dicit Luc. sed in corde habebant, quod ita fieret, sicut dicit Matt. *h* Lapidem, &c.] Hoc dicit prophetice. Non. n. ædificauit tẽplum, neq; tẽpore suo fuit ædificatum, sed cùm ædificaretur à Salumone fuit allatus lapis magnus à loco vbi lapides ponebantur, nec inuentus est ei locus in toto ædificio & ideo quasi reprobatus ab ædificantibus dicitur. Sed tandem in summo inuẽtus est locus idoneus inter duos parietes, & ideo angularis dicitur. ita per illum lapidẽ significatur Christus, duos populos, & duo testamenta, quasi duos parietes in se coniungens, sicut dicitur Eph. 2. c. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et rectè per illum lapidẽ in summo positũ significatur Christus. Cum. n. in ædificio corporali fundamẽtum sit in imo, & ideo talis ædificatio sẽper ascẽdat ad summũ. De hoc lapide dicitur Iob. 38. a. Quis demisit lapidem angularem, probatum pretiosum in fundamento fundatum.

Isa. 28. d. 1 Pet. 2. b. Isa. 8 c. Et erit in sanctificationem in lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel. *i* Quoniam ad eos, i. propter eos. *k* Et mittunt ad eũ quosdã ex Pharisæis. Per Pharisæos, & Herodianos, qui mittuntur ad seducendum Iesum, significantur duo genera tentationum, siue cogitationum, quas diabolus sæpe immittit, vt capiat Iesum, id est, salutem auferat. Pharisæi interpretantur diuisi, & significant tentationes, siue cogitationes singularitatis, quas sæpe immittit diabolus, vt homo à cõmunitate se separet, vel plus, vel minus alijs faciendo, vtrobique singularitas, & vtrobique periculum. Exod. 9. g. Linum, & hordeum læsa sunt eo, quòd hordeum esset virens, & linum folliculos germinaret, triticum autem, & far non sunt læsa, quia serotina erant. Deut. 25. d. Memento, quæ fecerit tibi Amalech in via quando egrediebaris de Ægypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant occiderit. 1. Reg. 17. a. dicit Goliath Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. Herodiani, gloriantes in pellibus, scil. motus inanis gloriæ, qui de pelle macerata insurgunt, vel de habitu vili, qui & Iesu, id est, saluti insidiantur. Isa. 50. d Omnes quasi vestimentum conterentur, & tinea comedet eos, id est inanis gloria, de vestimentis nascens. Eccl. 42. c. De vestimentis procedit tinea. Act. 28. Cùm congregasset Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset adhæsit manui eius.

buntur filium meum. *a* Coloni autem dixerunt adinuicem: Hic est hæres: *b* venite occidamus eum, *c* & nostra erit hæreditas. Et *d* apprehẽdẽtes eum occiderunt, & eiecerunt *e* extra vineã: *f* Quid ergo faciet Dñs vineæ? *g* Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam alijs. Nec scripturam hanc legistis: *h* Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerũt enim quoniam *i* ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. Et mittunt *k* ad eum quosdam ex Pharisæis, *l* & Herodianis, vt *m* eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: *n* Magister scimus, quia verax es, *o* & non curas quemquam. *p* Nec enim vides in faciẽ hominũ, sed in veritate *q* viã Dei doces. Licet *r* dari † tributum Cæsari, an nõ dabimus? Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis?

l Et Herodianis.] Secundum Iosephum Herodiani dicuntur ducenti milites quos Cleopatra Regina Ægypti dedit Herodi, quorum aliqui forte erant Ierusalem cum Herode, qui venerat tunc in Ierusalem, vt purificaretur, & purificatus interesset solennitati Paschæ, quæ instabat. Quoa Pharisæi cum suis ad Dominum miserunt quærentes an Iudæi deberent reddere tributum Cæsari, quod si negaret caperetur ab Herodianis, si concederet, legi contrarius esset. Beda. & Hiero. Herodianos vocant omnes milites Herodis, qui cum eo erant. Tamen Hiero. Alibi dicit. Herodianos vocant illos Iudæos, qui dicebant, quod tributa erant Cæsari tribuenda.

B Matth. 22. b. Luc. 20. g. al. † censũ.

m Vt eum caperent in verbo.] Stulti sunt, qui volunt capere verbũ in verbo. Prou. 1. b. Frustra iacitur rete, &c. Verbo, vbi de facili capitur homo. Iac. 3. a. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. *n* Magister scimus, &c.] Chrys. Hæc est prima hypocritarum potentia, simulata laudatio. Qui taurum non potest viribus subiugare, mollibus manibus fricat caput eius, vt per blandimenta comprehendat. Et completur prophetia Iacob de Leui, de quo erant extituri sacerdotes. Gen. 49. a. In ira sua occiderunt hominem, & in furore suo subneruauerunt taurum. Psalm. 54. Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Prouer. 27. a. Qui benedicit voce grandi proximo suo de nocte consurgens, maledicenti similis erit.

o Et non curas quemquam.] Imo de omnibus curat. Sap. 6. b. Cui cura est de omnibus. Sed ipsi volunt dicere, non accipis personam hominis.

p Nec enim vides in faciem hominum,] id est, non secundum faciem exteriorem iudicas, sed secundum veritatem. Nec enim nobilitas generis, nec diuitiæ, &c. 1. Reg. 16. b. Non respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniam, &c. *q* Viam Dei doces.

Via { Virtutes. Pro. 3 c. Viæ eius, &c.
Mandata. Psal. 118. Viam mandatorum, &c.
Pœnitentia. Isa. 30. c. Hæc est via ambulate in ea. }

Primam docuit Matth. 5. a. Aperiens Iesus os suum docebat. Secundam Matth. 19. c. Serua mandata. Tertiam Matt. 4. a. Iesus cœpit prædicare, & dicere. Pœnitentiam agite.

r Licet dari tributũ Cæsari, &c.] Cæsar interpretatur possessor principatus, vel possidens principes. Iuxta primam interpretationem significat diabolum, qui principatum, quasi Deus voluit possidere. Isa. 14. d. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. Iuxta secundam, significat mundum, vel mundi gloriã, quæ omnes ferè principes hodie possidet, quasi seruos Habac. 1 c. Ipse de regibus triumphabit, & Tyranni ridiculi eius erunt. Huic triplici Cæsari multi soluunt tributum. Primò de feudo superbiæ quod tenent ab eo, reddunt triplex tributum, arrogantiam, iactantiam, indignationem. Secundò, de feudo auaritiæ, quod tenẽt ab eo, reddunt triplex tributum, proditionem, inquietudinem, impietatẽ. Tertiò, de feudo luxuriæ, & gulæ, quod tenent ab eo reddunt quadruplex tributum, ineptam, lætitiam, scurrilitatem, inconstantiam, præcipitationem. Thren. 1. a. Princeps prouinciarũ facta est sub tributo. Sed ab hoc tributo liberauit nos Dominus. A primo per exemplum humilitatis, à secundo per effectum charitatis, à tertio per munditiam castitatis. A primo nascendo humiliter, à secundo prædicando vtiliter, à tertio prædicando viriliter: 2. Regum. 8. a. Tulit Dauid frænum tributi de

Moralit.

A manu

a Afferte mihi denarium, vt videam. Ait illi attulerunt ei. Et ait illis: *b* Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei? Cæsaris. Respondens autem Iesus dixit illis. *c* Reddite igitur, quæ sunt Cæsaris Cæsari, *d* & quæ sunt Dei Deo. Et mirabantur super eo. Et *e* venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt *f* resurrectionem non esse, & interrogabant eum, dicentes: Magister *g* Moyses nobis scripsit, vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius vxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. *h* Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eam, & mortuus est, & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defuncta est & mulier. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam † vxorem. Et respondens Iesus, ait illis. *i* Nonne ideo erratis non *k* scientes Scripturas, neque virtutem Dei? *l* Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neq; nubentur, sed *m* sunt, *n* sicut Angeli Dei in cælis. De mortuis autem, quod resurgant non legistis in libro Moysi super rubum, quomodo dixerit illi Deus inquiens, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum sed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et *o* accessit vnus

al. † nō habet vxorē.

Exod.3.b

Matt.22.c.

a manu Philistiim *Isa.* 14. c. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum, contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos. Licet, &c.] *Gloss.* Blanda, & fraudulenta interrogatio ad hoc prouocat respódentem, vt magis Deum, quam Cæsarem timeat vt dicat nó debere tributa solui, vt audientes Herodiani, vel Romani seditionis contra Romanos auctorem teneant. *a* Afferte mihi, &c.] In denario sunt quatuor, scil. veritas materiæ, grauitas pōderis, imago regis, littera circumscriptionis. Sic in anima sunt quatuor. Materia, pōdus, imago, superscriptio. Materia animæ est nihilu, sicut dicit *Aug. in li. conf.* Pondus est affectio mētis. Imago bona naturalia. Superscriptio bona gratuita. Ex primo habet anima humilitatem. Ex secundo mutabilitatem. *B. Bernard.* Timent, quæ non oportet, amant, quæ non decet, dolent vane, gaudentque vanius. Ex tertio habet operandi potestatem. Ex quarto proficiendi facultatem. Et sicut denarius, licet habeat tria prima, sine quarto tamen non cognoscitur, similiter, & anima si non habeat quartum in die iudicij non cognoscetur, sed dicetur. Cuius est imago hæc, & superscriptio. Si superbus es, vel auarus, vel luxuriosus, necesse habes respondere, Cæsaris, sicut dictum est, & statim datur sententia irreuocabilis. Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari & quæ sunt Dei Deo.

Matt.22.c. Luc.20.d Rō.13.b. Matth.22.c. Ioā.20.a. Deut.25.

b Cuius est imago hæc, &c.] *Gloss.* Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse, nó dispensationem ex hoc quòd dixit. Quid me tentaris, discant, quod potuit scire cuius imago esset, sed interrogat, vt ad quæstionem illorum competenter respondeat.

c Reddite igitur, &c.] Hoc ipse fecit pro se, & pro Petro soluendo tributa.

d Et quæ sunt Dei Deo,] *Romanorum cap.*13. b. Reddite omnibus debita, cui tributū, tributū, cui vectigal, vectigal, &c.

e Et venerunt, &c.] Pharisæi, & Sadducæi significant duo genera hominum Ecclesiæ, scilicet apertos, & occultos. Quidam enim aperte impugnant Ecclesiam, vt hæretici, qui sunt extra ecclesiā. Alij sunt occulti, vt falsi Christiani, qui sunt intra Ecclesiam. Illi fidem, isti mores Ecclesiæ auferre nituntur. Isti sunt domestici, & ideo magis nociui, sicut dicit *Gloss.* 2. *Cor.* 7. Nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. *Mich.* 7. b. Inimici hominis domestici eius. *Ierem.* 9. b. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in fratre suo non habeat fiduciam. Pharisæi interpretantur diuisi, & significant hæreticos ab Ecclesia diuisos. Sadducæi interpretantur iusti, & significant falsos Christianos, qui se simulant iustos. De his dicitur *Deuter.* 32. d. Foris vastabit gladius, & intus pauor. *Ierē.* 14. d Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio, si introiero ciuitatem, ecce attenuati fame, *Ezech.* 7. d. Gladius foris, pestis, & fames intrinsecus. 2. *Cor.* 7. b. Foris pugnæ, intus timores. *Thre.* 1. g. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Et venerunt. *Gloss.* Duæ hæreses erant in Iudæis, Pharisæorum, & Sadducæorum. Pharisæi traditionum, & obseruationum quas illi vocant deuterosis iustitiam præferebant. *Rom.* 10. a. Vnde, & diuisi vocantur à populo. Sadducæi autē, id est, iusti, corporis & animæ resurrectionem negant. *Act.* 23. b. *f* Qui dicunt, &c.] Pharisæi credebant resurrectionem, tamen errabant circa ipsam, quia putabant post resurrectionem se habituros vxores, & liberos, & vineas, & agros, & Ierusalem auream de cælo venturam, & mille annis duraturam & post illos mille annos dicunt se in cælum transferendos. Et hinc habuit ortum quæstio Sadducæorum, cui quæstioni Pharisæi nesciebant respondere. *g* Magister, &c.] *Deut.* 25. b. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex illis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubat alteri, sed accipiat eam frater eius. Frater omnium nostrûm est Christus. Vnde *Cant. vlt.* a. Qois mihi det fratrem meum sugentē vbera matris meæ. Vxor eius Ecclesia. *Cant.* 4. c. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea, sponsa mea. Hic frater mortuus fuit, & reliquit vxorem sine liberis, & ideo, qui frater est, tenetur ei ex ea filios suscitare alioquin frater non est. *Oseæ* 1. a. Vade sume tibi vxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis. *Gen.* 38. Fornicata est Thamar, quia frater sui defuncti non volebat intrare ad ipsam. *h* Septem ergo fratres erant.] Septem fratres, sunt septem dona Spiritus sancti. Vxor est anima sterilis infœcunda, quæ amisso Spiritu septiformi, quasi septem viris suis mortuis, moritur, & ipsa morte spirituali, quia hoc ipso separatur à viro. Vxor est Ecclesia, sicut dictū est. Septem fratres sunt vniuersitas prælatorum qui quasi nullos filios relinquunt Domino morientes, & ideo moritur paulatim, & ipsa Ecclesia. Necesse est enim citò deficere, ex quo nulli filij ex Dūo generātur. Spadones, vt videtur sunt omnes filij Ecclesiæ, & ideo corrūpere possunt, sed generare nō possunt. Sicut dicitur *Ecc.* 10. 2. Cōcupiscētia spadonis deuirginauit iuuenculā. *Deut.* 23. a. Non intrabit Eunuchus attritis, vel amputatis testiculis, & absciso veretro Ecclesiā Dñi. Sunt autē aliqui, qui generare possūt, sed fundunt semē suū in terrā, quia totā scientiam suā terrenis applicant *Gen.* 38. b. Dixit Iudas ad Onam filiū suū: Ingredere ad vxorē fratris tui, & sociare illi, vt suscites semen fratri tuo. Ille sciēs non sibi nasci filios introiens ad vxorē fratris sui fundebat semen in terrā, ne liberi nomine fratris nascerentur. *i* Nonne ideo erratis.] *Chrys.* Primò arguit stultitiā eorū quia nó legabant, Secundò ignorantiā quia nō cognoscebāt Deū, quia ex diligentia lectionū nascitur scientia, ignorantia, autē negligentiæ est filia *K* Non scientes Scripturas, neq; virtutem Dei.] *Ioan.* 5. f. Scrutamini Scripturas in quib. vos putatis vitā habere, ipsæ.n. loquuntur de me. *l* Cum enim, &c. *Gl.* Græco idiomati latina consuetudo non respondet Nubere enim proprie mulieres dicūtur, & viri ducere Sed nos simpliciter dictū intelligamus neq; nubent viri, neq; nubentur mulieres. *m* Sed sunt sicut Angeli, &c.] *Gloss.* Nemo ibi moritur, nemo nascitur, nec infans, nec senex ibi. *Chrys.* In hoc sæculo quia morimur ideo nascimur, & quia nascimur vxores ducimus, vt qui moriendo minuitur nascendo suppleatur. Tolle moriendi necessitatē, & nascendi vtilitatē, & ducendi causa sublata est. *n* Sicut Angeli,] i. corruptibiles, & ingenerabiles. *Ierem.* Sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. *Rab.* Spiritualis nobis promittitur cōuersatio. Sunt.n. angeli in cælis, qui gloria resurrectionis innouati, absq; vllo mortis metu, absq; vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu perpetua Dei visione fruuntur, ad quā necesse est Angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat, minimis fratribus pie agendo condescendat. Angeli sunt alati, in quo notatur velocitas obedientiæ. *Heb.* 1. c. Omnes angeli Dei. Item sunt, & ingenerabiles, in quo munditia vitæ. *Isa.* 52. d. Mundamini. Item semper vident faciem Dei, in quo rectitudo intentionis. *Matth.* 18. b. Angeli eorum. *Psal.* 103. Qui facit Angelos, &c. *o* Et accessit vnus, &c.] Consu-

Mystice.

C

Matt.d. Moralit.

a tatis

a tatis Sadducæis in sua ficta fallaci quæstione, & prius Pharisæis in deuarij ostensione, iterum conuenerunt Pharisæi ad tentandum Dñm, maleuolentia, & liuore incitati, vnus pro omnibus loquens, vt dicitur *Matt.*22. d. Tamen ex responsione Domini videtur, quod nō tentando, sed discere volendo quæsierit, & potuit esse, vt, qui tentans aduenit responso Dñi sit correctus. Vel tentatio illa nō fuit mala, quia nō animo decipiendi, sed animo addiscēdi quæsiuit. Fuit autem occasio dubitationis suæ, quia præcepta aliter ordinantur in prima traditione. *Exod.*20. & *Leu.*19. aliter in recapitulatione. *Deuter.*6. a Qui audierat illos] Sadducæos, vel Pharisæos. b Interrogauit Iesum] Cōmēdabilis est ista quando in duobus, prudētia, quia in bono magistro fit. In materiæ vtilitate, quia de mandato legis fit. *Aggæi.*2. b. Interroga sacerdotes legē. *Mal.*2. a. b. Labia sacerdotis custodiunt scientiā, & legem ex ore eius requirunt. c Quod esset primum omnium mandatum] cū in diuersis libris diuersè ordinentur. Primum, dignitate, primum ratione, quia in prima tabula scriptum erat, vbi erant scripta tria mandata quæ pertinent ad dilectionem Dei, & hoc erat primum inter illa. d Audi Israel, &c.] *Deut.*6. a *Rom.*10. d. Ex auditu fides. e Et diliges Dominum Deum tuum.] De his duobus vberibus, id est, de mandatis, quæ traduntur in Exodo, & Leuitico, quæ directè dicuntur vbera, quia de illis vbertas lactis, id est, doctrinæ emanat leuatis super pectora sponsæ, id est, super doctores Ecclesiæ, qui dicuntur pectora Ecclesiæ, quia in pectore est sapientia. Et aliter de his duobus vberibus, id est fide, & charitate, ibi. Audi Israël. Et charitate quæ tangitur, ibi. Et diliges, leuatis super pectora sponsæ, id est, super Doctores Ecclesiæ in quibus præ omnibus aliis debent esse fides, & charitas, quia debent in his alios informare. 1. *Pet.*3. c. Parati omni poscenti, &c. Diliges. Fidem coniungit, & charitatem, quia fides sine charitate nihil valet. 1. *Cor.*13. a. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, &c. f Ex toto, &c.

Hugo de sancto victore. { Toto corde, i. deuotione, hoc ad Virgines.
Tota anima, hoc ad Confessores.
Tota mente, i. perseuerantia hoc ad Martyres.

B. Bernard. { Toto corde, sapienter.
Tota anima, dulciter.
Tota mente, fortiter.

Aug. { Toto corde, id est, intellectu sine errore.
Tota anima, id est, voluntate sine contrarietate.
Tota mente, id est, memoria sine obliuione.

Chrys. { Toto corde, vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis inclinatum sit quam Dei.
Tota anima, vt certissimum animum habeas in veritate, & firmissimum in fide.
Tota mente, vt omnes sensus tui Deo vacent. Intellectus, cognitio, memoria.

Qui igitur aliquid horum circa temporalia occupat, non tota mente diligit Deum.

Alius. { Toto corde, vt omnes cogitationes tuas in Deum reflectas.
Tota anima, vt omnes affectiones in Deum habeas.
Tota mente, vel virtute, vt omnia opera tua in Deum referas.

Greg. { Ex toto corde.
Ex tota anima, quasi super omnia, & est inculcatio verborum, quæ signant excellentiam amoris.
Ex tota mente.

g Et ex tota virtute tua,] i. perseuerantia tua. Hoc refertur ad tria prima. h Secundum autē simile est illi] quia de homine est facto ad imaginem, & similitudinem Dei, vel quia

Io. † çum. de Scribis, qui a audierat illos cōquirentes, & videns quoniam bene illis responderit, b interrogauit † Iesum, quod c esset primum omnium mandatum. Iesus autem respondit ei, quia primum omnium mandatum est. d Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Et e diliges Dominum Deum tuum f ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota g virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum h autem simile est illi. i Diliges proximum tuum † sicut teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et k ait illi Scriba: Bene magister in veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est l alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquam seipsum m maius est omnibus holocaustomatibus, & n sacrificiis. Iesus autem videns, quòd sapienter respondisset, dixit illi. o Non es longè à regno Dei. Et p nemo iam audebat eum q interrogare. Et respondens Iesus dicebat r docens in s templo. t Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in Spiritu sancto. Dixit u Dominus x Domino meo y sede à dextris meis, z donec ponam inimicos tuos

Deuter. 6. c. Mat. 22. b. Luc. 10. c. Luc.19.1. al. † tāquam.

est de simili, i. de dilectione in qua cōsistit lex. *Rom.*13. c. Plenitudo legis est dilectio. *Gal.*5. c. Omnis lex in vno sermone completur, diliges proximum tuum, &c. i Diliges, &c.] i. ad id, quod teipsum, i. ad gloriam, & gratiam, vel sine respectu retributionis, vel citra Deum, & super creaturas, & supra corpus tuum. Vel, Sicut teipsum i. quomodo teipsū, i. opere, & veritate, nō verbo, & signo Itē. Sicut teipsū, i. nō quia frater, non quia cognatus tibi est, sed quia homo: nemo enim diligit se, quia frater vel cognatus sibi est, sed quia homo est imago Dei Vel. Sicut teipsum, i. omni tēpore. *Prou.*17. d. omni tēpore diligit, qui amicus est. Vel. Sicut teipsū, i. propter Deum. Vel Sicut teipsū, i. ad id & in quo teipsū. Primum conuenit militantib. secūdū triumphātib. Vnde sic solet diuidi, militās diligit militantē, & triumphans triumphantē, & permutatim militans triumphantē, & triūphans militantem. Militans diligit militantē ad id ad quod se, i. ad id, vt quandoq; fruatur Deo. Triūphās diligit triumphantē in eo in quo se. Et alternatim militans diligit triūphantē in eo, ad quod se, & triūphans militantē ad id in quo se. k Et ait illi Scriba.] *Gl.* Ostēdit Scriba hac respūsione inter Scribas, & Pharisæos grauē quæstionē diu versatā esse, quod esset primū mandatū, & maximum in lege. Alij n hostias, & sacrificia laudabant Alij fidei, & dilectionis opera præferebant, &c. l Et non est alius, &c.] *Is.* 44. a. Ego sum primus, & nouissimus, & absque me non est Deus. m Maius est omnib. &c.] *Gloss.* Matthæus dicit, quia tētādo quærebat, cui secundū Marcum, dicitur. Non es lōgè à regno Dei, cū scriptura dicat *Sap.*1. a. In simplicitate cordis quærite illum, quoniā inuenitur ab his, qui nō tētāt illū. Sed fortè audito respōso Domini, mox ad pietatis gratiā redijt, &c. n Et sacrificiis] 1. *Reg.*15. c. Melior est obediētia, quā victimæ. *Ps.*39. Sacrificiū, & oblationē noluisti, aures autē perfecisti mihi. o Non es lōgè, &c. *Gl.* Quāuis ad tētādū venerit, lōgior nāq; est ignorātia, quā scientia, vt Sadducæis dicitur. Erratis nesciētes Scripturas, neq; virtutē Dei. Nō lōgè es. *Chrys.* Dicēs, non longè, mōstrat adhuc deterstantē. p Et nemo, &c.] *Gl.* Quia in sermonib. cōfutantur vltra nō interrogāt, sed apertè cōprehēsum Romanæ potestati tradunt. *Matt.*15. a. Vnde patet venena inuidiæ superari posse, sed difficile quiescere. q Interrogate. *Ioan.*16. e. In illa die nō interrogabitis quicquā. r Docēs] s. palā de se loquitur, vt inexcusabiles sint. s In tēplo] *Isa.*45. d. Non in abscōdito locutus sum, &c. t Quomodo, &c.] Marcus causa breuitatis prætermittit de ipsa perfectione locutionis quæ *Mat.*22. d. vbi præmittit. Congregatis Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens. Quid vobis videtur de Christo cuius filius est, & dicūt ei: Dauid. Ait illis Iesus. Quomodo ergo, &c. Vnde illud cōtinuatur ei, quod prætermittit Marcus, quod ponitur in Matthæo. *Gl.* Scribæ nō reprehēdūtur, quia filiū Dauid dicūt, sed quia filiū Dei esse nō credūt. u Dixit Dñs, &c.] *Aug.* Illud dicere est æqualē patri filiū ponere. y Sede à dextris mei] Tria notat verbū sedere. Post laborē quiescere, post seruitiū cōregnare, in occulto nō esse Sedere tūc decēs est, ante indecens est. Sed ante voluit sedere Lucifer. *Isa.*14. d Supra astra cæli exaltabo solium meū, sedebo in monte testamenti, &c. *B. Bernardus.* O impudens, & imprudens, millia millium ministrabant ei, & decies millies, centena millia assistebant ei, & tu aliis stantibus & ministrantibus solus sedere præsumis? z Donec ponam] Non in hoc infirmitatē filij, sed quia alter in altero operatur. Nam & filius subiicit inimicos patris, & patrē glorificat super terram. Donec. Hunc versum cantauit Eliezer seruus Abrahæ reuertenti à cæde quatuor regū, secūdum Hebræos, sed fabula est. z Domino] Eiusdē nominis repetitio notat pluralitatem personarum, & a essentiæ

Matt. 22. d. Luc. 20. D Psalm. 109. Genes. 14.

Δ essentiæ vnitatem. a Scabellum pedum,]i. donec subiiciã. tibi omnes rebelles Bona subiectione, vt credant tuã deitatem, & obediãt. Vel mala subiectione, vt in die iudicij puniantur, & credãt inuiti tuam diuinitatẽ. Per pedes enim significatur diuinitas, quæ portat omnia & sustẽtat. *Heb.* 1. b Portãs omnia verbo virtutis suæ. *Isa.* 63. a. Cælũ mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorũ. 1. *Cor.* 15. d. Oportet illũ regnare donec ponat inimicos sub pedibus eius. Pedes etiã Domini sunt prædicatores, qui portant eum per mundum *Nahum* 1. d. Ecce super montẽ pedes Euangelizantis, & annunciantis pacẽ. His pedibus subiicit Dominus omnia mundana. Vnde *Ps.* 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Sed plenius subiiciet in futuro, quando erunt cum eo iudices Tyrannorum qui modò persequuntur eos. *Malac. vlt.* a. Egredie- mini, & salietis, sicut vitulus de armento, & calcabitis super impios, cũ fuerint cinis sub planta pedũ vestrorũ. b Ipse ergo Dauid, &c.] tantum, & nõ Deus: quia nõ est cõsuetum patrẽ filium Dominũ appellare, maximè regẽ qualis erat Dauid, & ita, vel Dauid malè dixit, quod est inconuenies, vel Spiritus sanctus malè eũ docuit, quod est impossibile, vel scribæ malè dicunt ipsum esse purum hominẽ, & Dauid tantùm filiũ, & non Dei quod est verũ, & sic Christus est Deus, & ita probauit eis Dominus suam deitatẽ. c Et multa turba,]i. minores libẽter audiũt eum, sed principes, & maiores dedignantur, vel indignantur audire. *Ioan.* 7. g. Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Responderũt sic Pharisæi, nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem maledicti sunt. d Et dicebat eis] non aliena. Et qualis est doctrina Iesu, nisi doctrina salutis? *Iac.* 3. d. Quæ desursum est sapiẽtia, primũ quidẽ pudica est, deinde pacifica, modesta, &c. *Is.* 26. c. Domine in tribulatione murmuris, &c. *Prou.* 19. b. Doctrina viri, id est, Christi per patientiam prædicatoris noscitur. e Cauete.] *Matth.* 7. c. Attendite à falsis prophetis. *Luc.* 20. g Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis primis. *Matth.* 23. a. Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro. f Et salutari.] g Et primos discubitus in cœnis.] *Luc.* 14. b. Dicebat autem Iesus ad inuitatos parabolam intendens quomodo eligerent primos recubitus dicens. Cùm inuitatus fueris ad nuptias, non recumbas in primo loco. *Chrys.* Quidam in nouissimo loco recumbunt, qui videntur sibi mentis elatione cornu recumbere, sed sine causa se loco humiliat, qui se præfert corde. *Mat.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. h Sub obtentu prolixæ orationis.] *Matt.* 6. a. Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Orationis. Modò deuorant sub obtentu nullius orationis, sed violẽtia apertæ prædationis. *Mich.* 3. a. Audite principes Iacob, & duces domus Israel, qui violenter tollitis pelles desuper eos. *Isa.* 3. c. Vos depasti estis vineã meam, & rapina pauperis in domo vestra. Contra tales pastores dicitur *Ezech.* 34. b. Non quærebant pastores greges meos, sed pascebant semetipsos, & greges meos non pascebant. *Zach.* 11. c. Pastores, eorum non parcebant eis, & ego non parcam vltra super habitantes terram pastoribus illis. 2. *Machab* 4. c. Sacerdotes iam non circa altaris officia dediti erant, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis festinabant participes fieri palestræ.

Primò { Tempore, & ordine. / Altiori voce. / Inclinato capite.

i Hi accipient prolixius iudicium.] *Glos.* quam qui amant in angulis stantes. *Matth.* 6. a orare. Hi enim non solùm laudem hominum, verum etiam pecuniam quærunt. k Et sedens.] *Glos.* Si cut appetitores primatus, & vanæ gloriæ cauendos esse dixit, & simulatoriè orantibus prolixius iudicium prædixit, sic etiam offerentes iusto examine discernit, vt retribuat singulis secundùm cor, & opera, quod & hodie in Ecclesia. k Et sedens Iesus.] De hoc *Luc.* 21. a. m Contra Gazophylacium.] *Gl.* Philaxè Græcè, seruare Latinè. Gazophylacium locus vbi diuitiæ seruantur, & arca, sc. in qua populi donaria congregabantur ad vsus templi. Vnde 4. *Reg.* 12. b. Tulit Ioiada Pontifex Gazophylacium vnum, aperuitque foramen desuper. Item dicitur porticus, in quibus seruabantur, vnde hæc verba Dominus locutus est in Gazophylacio, &c. n Cũ venisset autem, &c.] *Glos.* Quadrantem vocãt calculatores quartam partem cuiuslibet rei, sc. loci, temporis pecuniæ. Forsitan ergo hic quartam partem sicli, i. quinque obolos significat. o Omnes enim, &c.] *Tob.* 4. b. Quomodo potueris, ita esto misericors, si multum tibi fuerit abondanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. *Hieron.* Non quantum, sed ex quanto desiderio dederis considerat Dominus. *Gen.* 4. a. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. p Victum suum.] *Chrysost.* Nullus dicat non possum facere. Potes quidem, non es illa vidua pauperior, non es illa iustior.

Matt. 13. a. Luc. 11. f. & 20. g.

a scabellũ pedũ tuorũ. b Ipse ergo Dauid dicit eũ Dominũ, & vnde est filius eius? Et c multa turba eum libenter audiuit. Et d dicebat eis in doctrina sua: e Cauete à scribis, & qui volunt in stolis ambulare, & f salutari in foro, & in primis cathedris sedere in Synagogis, & g primos discubitus in cœnis, qui deuorant domos viduarum sub h obtentu prolixæ orationis, hi i accipient prolixius iudicium. Et k sedẽs Iesus cõtra m Gazophylaciũ aspiciebat quomodo turba iactaret æs in Gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. Cùm n venisset autem vna vidua † pauper misit duo minuta, quod est quadrans. Et conuocans discipulos suos, ait illis. Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in Gazophylacium. Omnes o enim ex eo, quod abundabat illis miserunt, hæc verò de penuria sua omnia, quæ habuit misit totum victum p suum.

Luc. 21. a. al. † paupercula.

CAP. XIII.

A

Marc. 14. a. Luc. 21. b.

ET cùm q egrederetur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis. Magister r aspice quales lapides, & s quales structuræ. t Et respondens Iesus ait illi. Vides has omnes magnas ædificationes? Non t relinquetur lapis super lapidem, qui non u destruatur. Et cùm x sederet in monte Oli-

EXPOSITIO CAP. XIII.

ET cũ egrederetur de tẽplo.] Egresso Domino de tẽplo, & prædicante de euersione Ierusalem, & de aduentu suo ad iudicium, quærunt discipuli signa tam euersionis, quàm aduentus. Sed Dominus antequam respondeat præmunit eos monens, vt caueant sibi à pseudoprophetis quos prædicit multos esse futuros, tempus iudicij imminere dicturos, postea quæstioni discipulorum respondet, primò ponens signa omnia euersioni & aduentui, deinde propria vtriusque. Diuiditur autem istud cap. in quinque partes. In prima ponit Euangelista signa communia euersioni, & aduentui ad iudicium. In secunda propria aduentus ad iudiciũ, ibi [Et respondens Iesus.] In tertia ponit signa propria euersionis Ierusalẽ, ibi [Cum autẽ videritis.] In quarta agit de persecutione sanctorum, quæ erit tẽpore antichristi, ibi [Orate verò.] In quinta ostẽdit nullũ certũ tẽpus aduentus ad iudiciũ, licet signa præcedentia sciantur, qua visis signis non statim necesse est diẽ iudicij imminere, ibi [De die autẽ illa.] Dicit ergo: q Et cum egrederetur,] &c. *Ezech.* 10. d. Egressa est gloria Domini à limine tẽpli. Benè dicit à limine, quia ædificiũ stabat, quod erexerant homines, sed sanctitas ceciderat, quã constituerat Dominus. *Heb.* 7. b. Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. r Magister aspice quales lapides]i. quàm fortes, & quã magni, quasi tacite dicerent, dirui non poterunt. s Et quales structuræ.] Sic in cœnobiis lapides congregantur, sed melius esset eis de lapidibus suis facere filios Abrahæ pauperibus largiendo. De quibus dicitur *Ierem.* 22. d. Ædificabo domũ latam, &c. *Bern.* Ita Dominus ordinauit, vt hi, qui Euangelizãt de Euangelio viuãt, viuant inquit non inflentur, non ditentur, non ampla palatia fabricent. t Non relinquetur.] *Habac.* 2 c. Lapis de pariete clamabit, & lignum, quod est inter iuncturas ædificiorum respondebit. u Qui non destruatur,] ad literam, quia fere totum fuit destructum à Tito, & Vespasiano, sed postea ab Ælio Hadriano, quia eius imaginem, quam in templo posuerat, confregerunt Iudæi. x Et cum sederet in monte, &c.] Sessio Domini in monte.

Mysticè. { Pacifica Domini in humilibus mansio. / Superborum, & arrogantium depressio. / Ecclesiæ fructiferæ altitudo.

Δ In monte sedet,

a In monte sedet,significans per montem Olíueti,quorum viscera fluunt pietate,& misericordia. *Cant.*1.b. Indica mihi vbi cubas in meridie. Et 5.a.Veniat dilectus meus in hortum,&c. a Contra templum.] *Gloss.*de ruina templi , & excidio gentis disputans. *Gloss.* Ipse situs corporis congruit verbis. b Interrogabant, &c.] quia prædixerat omnia esse destruenda discipuli secreto tempus , & signa destructionis quærunt. Et cum sederet
Matth. 24.a. Luc.21. b.Ephes. 5. b. &c. c Et Andreas.] Hic significantur duo genera hominum Domino familiarium.Petrus agnoscens, Iacobus luctator. Hi sunt scholares boni qui in studio luctantur cum sapientia , vt agnoscentes fiant. *Eccl.* 51. c. Colluctata est anima mea cum sapientia,& in faciendo illam confirmatus sum, tangit aliam interpretationē Petri,id est,firmus & Iacobus supplantans, quia nisi firmi sint in studio, & vitia supplanrēt,sapientiam non acquirent.*Sap.*1.a. In maleuolam animam, &c.Ioan.In quo est gratia.Andreas,virilis, in quo sunt boni actiui,qui viriliter insistunt operibus pietatis,& sic respondent parabolæ. d Dico vobis,&c.]q.d.dic nobis tempus euersionis, & signum aduentus tui ad iudicium. Tempus enim iudicij non audent quærere,sed signa tātū,quia audierāt ab eo.Nō est vestrū nosse tēpora,vel momēta,quæ pater posuit in sua potestate *Chrys.*Omnibus laborantibus dulcis est finis.*Eccl.*5. e.Dulcis est somnus operanti,siue parum, siue multum comedat. Viator interrogat libenter vbi sit mansio. Mercenarius frequēter computat quādo annus cōpletur *Iob* 7.a.Sicut ceruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finē operis sui &c.Agricola sēper tēpore messis expectat pretiosum fructū terræ.Mulier prægnans semper de decimo mense cogitat. *Ioan.*16.e.Mulier cum parit tristitiā habet,&c.Sic serui Dei libenter de consummatione requirūt.Quia vbi est Thesaurus tuus,ibi,& cor tuum.*Matth.*6.c. e Et respondens Iesus.]*Chrysost.*Duo respōdet,de futuro præmonet,quasi præscius Deus,de præsenti monet,quasi benignus magister. f Videte ne quis , &c.] *Col.*2.b. Videte ne quis vos decipiat. g Multi enim, &c.] Primus fuit Simon Magus in primitiua Ecclesia præcipuus, sicut in finali antichristus est maximus, Vnde hæresis Simoniaca inter hæreses primò ponitur in catalogo hæresum. Qui vt dicit *Hier.* se magnam dicebat Dei virtutem,hoc quoque inter cætera in suis voluminibus scriptum dimittens. Ego sum speciosus, ego sum paracletus, ego sum omnipotens, ego sum anima Dei , ego sum sermo Dei.*Ioan.* 4.a. Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. *Sap.* 4.a. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas. Et nota,quod dicit , multos seducent. Simon enim,id est,Simonia multos seducit,quia pauci sunt hodie, qui beneficia Ecclesiastica non accipiant,vel conferant Simoniacè,quia vel præce carnali vel seruitio tēporali,vel amore sanguinis,vel amore pecuniæ. *Act.*8. c. Cū vidisset Simō,quod per manus impositionē Apostolorū daretur Spiritus sanctus,obtulit eis pecuniā dicens.Date mihi hanc potestatē. Et pauci sunt,qui non amēt pecuniā.*Eccl.*10 d.Pecuniæ obediūt omnia.Itē antichristus,multos seduxit iā.Quis n.est antichristus , nisi Christo contrarius, i.amor dignitatū?Christus quādo quærebatur,vt fieret rex fugit *Ioan* 6. b. Quādo quærebatur,vt crucifigeretur,obtulit se:*Ioan.* 18. b. Modò fit ecōtrario.Christus in vna persona duas habuit naturas, modo multi in vna substātia plures habēt personas. Multi tales sunt,ideo dicitur.1.*Io.*2.c.Nūc antichristi multi sunt.h Venient]sua auctoritate nō missi.*Io.*10.b. quotquot venerūt,&c.*Matt.*7.c.Attendite à falsis prophetis.*Ierem.*23. d.Nō mittebā eos,& ipsi currebant 1. *Ioan.* c.Et sicut audistis,quia antichristus venit,nunc antichristi multi sunt, i In nomine meo]nomen meum sibi vsurpantes.K Cùm audieritis,&c.]Duo genera tentationum tāgit hic. Bella sunt persecutiones Tyrānorum,opiniones, bellorum, impugnationes hæreticorū. Per primū probatur patientia sāctorū,per secūdū sapiētia.Hæ n.sūt duæ alæ Ecclesiæ quib. volat, & fugit ante diabolum.*Apoc.*12.d Postquam Draco vidit,quia proiectus esset in terram , persecutus mulierē, quæ peperit masculum, & datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ , s. Christi,vt volaret in desertum locum suum.1.*Pet.*2. d. Cum malediceretur non maledicebat,cum pateretur nō cōminabatur.l Ne timueritis.]*Matth.*10.d.Nolite timere , &c. *Luc.* 10.d.Nolite timere pusillus grex. *Prou.*28. a. Fugit impius nemine persequente,iustus autem quasi leo confidēs absque terrore erit. *Prou.*12.c. Non contristabit iustum quicquid acciderit ei. m Oportet enim hæc fieri] 1. *Cor.*10. d. Necesse est vt veniant hæreses. *Matth.* 18. a. Necesse est , vt veniant scandala. n Exurget enim gens , &c.] *Isa.* 19. a. Pugnabit vir contra fratrē suum,& vir contra amicū suum, ciuitas aduersus ciuitatē,regnum aduersus regnum , & destruetur spiritus Ægypti. *Isa* 9 d. Vnusquisq; carnem brachij sui vorabit,Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, & simul ipsi contra Iudam. Ita fit in capitulis. *Isa.*3. a. Tumultuabitur puer contra senem , & ignobilis contra nobilem. o Et erunt terræmotus,&c.] *Luc.*21.c.*Gloss.* A tempore Dominicæ Passionis in populo Iudæorū,qui latronem seditiosum elegerunt , & Christū saluatorē abiecerunt,nec bella hostiū,nec seditiones ciuium cessauerūt.Sed Apostoli ne his aduenientibus terreantur, & ne Ierosolymam Iudæāque deserant, admonentur, quia nō statim finis.In quadragesimo n.secūdo anno desolatio prouinciæ,& vltimū vrbis ac tēpli excidium protelatum est.p Initium dolorum hæc.] Qualis ergo , & quanta consummatio doloris reproborum erit? Dolebunt siquidem de magnitudine tormentorum ad quæ vadent.*Matt.*25.d.Ite maledicti.Itē dolebunt de amissa societate sanctorū à quibus descendēt.*Matt.*25.e.Separabit eos, sicut pastor segregat oues ab hœdis.Item dolebunt de perpetua societate dæmonum.*Iob* 18.c. Habitēt in tabernaculo illius socij eius , qui non est.Itē dolebunt de bonis omissis,quæ facere debuerūt.*Sap.*5.a. Dicēt intra se pœnitētiā agētes,& præ angustia spiritus gemētes: Hi sūt quos aliquādo habuimus in derisū.Et quicquid est materia doloris ministrabit eis.*Sap* 5.d.Pugnabit cū eo orbis terrarum contra insensatos.q Videte autē vosmetipsos.]*Glo.*Quare hæc omnia eis inferantur dicit,videte,&c.Ea enim vel sola,vel maxima causa est excidij,quia post occisionē Domini , nominis quoq; ad fidei præcones simul, & cōfessores impia crudelitate vexabant. Videte,&c.Nō solùm Apostolis,sed omnibus dicitur.Hæc est n.vera sapientia,s.cognitio sui. Vnde *Macrobius* Sapiētia est suiipsius cognitio.*Aug.*Breuis,& perfecta oratio.Domine nouerim me,nouerim te.Philosophus. De cælo descēdit γνῶθι σεαυτόν , i. cognosce teipsum. *Eccl.* 51.c. Multa in meipso inueni sapientiam,& multum profeci in ea.*Iob* 5.d.Visitās speciē tuam nō peccabis.*Eccl.*31.b. Intellige,quæ sunt proximi tui ex teipso. *Cant.*1.Si ignoras te ô pulcherrima mulierū,egredere,& abi post vestigia gregum tuorum.r Tradent n. vos in conciliis,&c.]Litera ista respicit ordinem in corripiendo. Primo enim conueniebatur reus in cōciliis vbi admonebatur,quod si nollet resipiscere, deinde data sentētia contra ipsum ducebatur in Synagoga, vbi est locus correctionis,& ibi flagellabatur,& ita in conciliis ducebantur Apostoli iudicandi , & in Synagogis flagellandi.s Et ante præsides,& reges stabitis propter me,] id est, amore mei,vel vice mei,vel pretio mei.*Luc.*6.d.Beati eritis cùm vos oderint homines , &c.t In testimonium illis] id est, testificantes me illis. *Act.*1. a. Eritis mihi testes , &c. *Isa.*43.b. Vos testes mei dicit Dominus. Vel, in testimoniū, malitiæ & damnationis.Illis, id est,contra illos.Vel in testimonium vestri laboris,quia ipsi noluerunt recipere vestram prædicationem. Vel in testimonium charitatis meæ, & vestræ solicitudinis,qui misi vos ad illos vocandos, & adducendos ad me. *Luc.*14.d.Homo quidam fecit cœnā magnā, & vocauit multos,& misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis,vt venirent.*Prou.*9.a.Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septē, immolauit victimas suas, a miscuit vinum,& proposuit

---

narum a contra templum b interrogabant eum separatim Petrus , & Iacobus, & Ioānes,& c Andreas. Dic d nobis quando ista fient , & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari.Et e respondens Iesus cœpit dicere illis: f Videte ne quis vos seducat.g Multi n.h venient in i nomine meo dicentes,quia ego sum, & multos seducent.Cum k audieritis autem bella, & opiniones bellorū l ne timueritis. m Oportet enim hæc fieri , sed nondum finis. n Exurget enim gēs super gentē, & regnū super regnum, o & erūt terræmotus per loca , & fames. Initium p dolorū hæc.q Videte autem vosmetipsos. Tradent n. vos in conciliis , & in Synagogis vapulabitis , & r ante præsides,& s reges stabitis propter me in t testimonium illis.

Luc. 21.c. B

Matth. 10.b. & 24.c. Luc. 21. b.

Et in *a* omnes *b* gentes primum oportet prædicari Euangelium. Et cum *c* duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini, sed quod *d* datum vobis fuerit in illa hora id loquimini. *e* Non n. vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. *f* Tradet autē frater fratrē in mortē, & pater filiū, & consurgēt filij in parentes, & morte afficiēt eos. Et *g* eritis odio omnibus propter nomen meū. Qui *h* autē sustinuerit in finem, hic saluus erit. Cū *i* autē videritis *k* abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui *l* legit *m* intelligat. Tunc, qui in *n* Iudæa sunt *o* fugiant in montes, & qui *p* super tectum non descendat in domum, nec introeat, vt tollat quid de domo sua, & qui in *q* agro erit nō *r* reuertatur retrò tollere vestimentū suū. Væ *s* autē prægnantibus, & nutrientibus in illis *t* diebus. *u* Orate verò, vt hyeme non fiant. Erunt *x* n. dies illi tribulationis tales, quales nō fuerunt ab initio creaturæ quā condidit Deus vsque nunc,

A miscuit vinum, & proposuit mensam suam, misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem. *a* Et in omnes gentes.] *Gloss.* Quia nouerat Dominus corda discipulorum de perditione suæ gentis esse tristanda, hoc modo consolatur, vt sciant amissis Iudæis se socios regni cælestis ex toto orbe habituros. *b* Gentes.] Hic ponit signum commune euersionis, & aduentus. Ante enim excidium Iudææ omnes Apostoli ad prædicandum per totum orbē missi fuerunt præter duos Iacobos, quorū alterū occiderat Herodes, alter erat Episcopos Ierosolymitanus. *c* Et cū duxerint, &c.] vt non sitis tristes subornati à sēsu mundi, vel carnis. 2. *Cor.* 3 b. Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. *d* Sed quod datum est, &c.] *Luc.* 21. c. Dabo vobis os, & sapientiā quib. nō potuerunt contradicere omnes aduersarij vestri. *e* Non enim vos estis, &c.] *Beda.* Voluntatē vestrā pro Christo offerte, & ipse loquetur pro se. *Psa.* 48. Audiam quid loquatur in me Dominus. *Exod.* 14. d. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Vos ad certamē accedetis sed ego prælior, vos verba editis, sed ego sū qui loquor. 2. *Cor. vlt.* a. An experimentū quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Sicut enim organum modulationē emittit secūdum, quod tēperatur ab artifice, sic prædicator loquitur secūdum, quod tēperatur à Christo. Vnde. *Isa.* 16. c. Venter meus ad Moab, quasi cithara sonabit. Cithara enim nūquā sonaret, nisi moueretur. *f* Tradet autē, &c.] *Ierem.* 9. b. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciā, quia omnis frater supplantans supplantabit. *Mich.* 7. a. Omnes sanguini insidiātur, & vir fratrē suum venatur ad mortem. *g* Eritis odio omnibus] hominibus, i. humum sapientibus. Omnes enim amatores mūdi, inimici sunt Dei, & seruorum eius. *Iaco.* 4. a. Quicunque voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur. *h* Qui autem sustinuerit, &c.] *Ezech.* 9. c. Omnem super quem videritis Tau, ne occidatis. Tau est vltima litera in alphabeto, & formam crucis habet, vnde significat finalem pœnitentiā quæ sola saluat. Hæc est talaris vestis, quam fecit Iacob filio suo charissimo Ioseph, vt dicit Aquila. *Gen.* 37. a. Et *Apoc.* 1. e. Vidi similem filio hominis vestitum podere. *Matt.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Matt. 24. b.
Matt. 10. c. Luc. 21. c.
Luc. 21. c.
Matt. 10. c. & 24.
e Mat. 24. b.
Dan. 9. g.

i Cū autē videritis, &c.] Antichristum, qui aduersatur, & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. 2. *Thess.* 2. a. *k* Abominationem, &c.] i. imaginem Hadriani, vel Cæsaris, qui fuit principale signum euersionis Ierusalem. Et quid est idolum abominationis in templo, nisi puer aut prælatus mutus, & inutilis in Ecclesia, qui reuera est principale signum destructionis Ecclesiæ *Isa.* 3. a. Ecce dominator dominus exercituū auferet à Ierusalē, & à Iuda validum, & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici, & dabo pueros principes eorum. *Eccl.* 9. b. Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. *l* Qui legit.] *Gl.* in prophetis, qui hoc prædixerunt. *Dan.* 9. g. *m* Intelligat] qui legit hanc prophetiam in *Dan.* 9. intelligat esse impletam. Vel, qui legit impletam intelligat sequentia esse implenda, quia rerum præteritarum exhibitio est futurarum probatio. *n* Tunc] id est, tempore euersionis, vel vltimæ persecutionis.

n Qui in Iudæa sunt] id est, in Ecclesia vbi fit confessio veritatis. *o* Fugiant in montes] i. ad culmen virtutum ascendant, vt ibi saluentur. *Gen.* 19. d. Non stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac. *Isa.* 2. a. Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob, id est ad religionem. *n* Tunc, qui in Iudæa.] *Gloss.* Hæc facta sunt cum appropinquāte Romano bello, & Iudææ exterminio, qui in prouincia erant Christiani admoniti oraculo, vt ecclesiastica narrat historia, trans Iordanem secedentes sub Agrippæ regno manebant ad tempus in Pella ciuitate, qui cum ea, quæ sibi obtemperare voluit parte Iudæorum semper patebat imperio Romanorum. *p* Et qui super tectum.] *Mysticè*, per tectum significatur caro qua tegitur anima. *Prou.* 19. b. Tecta iugiter perstillantia litigiosa mulier. Super tectum est, qui carnem spiritui subiicit. Talis non debet descendere in domum, id est, ad curam carnis, vel mundi sollicitudinem inclinari. Christus enim noluit descendere de Cruce. 2. *Timoth.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. *Cant.* 5. b. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?

Mysticè.
Luc. 21. d.
C
Matt. 24. b. Luc. 21. d.

q Et qui in agro erit] id est, in Ecclesia. De quo *Prou. vlt.* b. Considerauit agrum, & emit eum. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ.

r Non reuertatur retro tollere vestimentum suum.] *Hier.* Ad literam tanta fuit vrbis obsidio, & tam arcta, quod nulli erat licitum intrare ciuitatē, vel exire aliqua necessitate. *s* Væ autem prægnantibus, &c.] *Gl.* Quia, vel vteri pondere, vel filiorum sarcina grauatæ fugere non potuerunt.

Prægnantib.
- Terrenas diuitias concupiscētes, nō habētes.
- Pōdere peccatorū graues, superbia turgētes.
- Propositum bonum habentes, sed nondum perficientes.

Nutrientes
- Diuitias habitas auarè custodientes.
- Peccata sua publicantes, excusantes, defendentes.
- Propositi exitum differentes omnibus.

t In illis diebus.] 4. *Reg.* 15. d. Percussit Manahen Thersam & omnes, qui erāt in ea, noluerūt enim ei aperire, & interfecit omnes prægnātes ejus, & scidit eas. Manahen consulens vel cōsolatio Christus Thersa pulchra, vel placens mūdus. *Ierē.* 31. b. Congregabo eos inter quos erūt cæcus, & claudus & prægnās, & pariens simul. Nullū animal vltra 9. mensea portat in vtero fœtum, nisi miser homo. *Isa.* 37 a. Filij venerunt vsque ad partum. *u* Orate vero, &c.] *Matt.* 24. b. Orate ne fuga vestra fiat hyeme, vel sabbato, i. quod nō sit tāta necessitas, quod oporteat vos fugere hyeme, vel sabbato, quia frigus, & nix, & pluuia, & aeris intēperies prohibet fugere in hyeme, & in mōtib. latitare, secūdum quod ipse prædixerat supra eod. Tūc, qui in Iudæa sunt fugiāt in mōtes. In sabbato vero prohibet fugere lex, secundū quā non licet ire vltra mille passus, &c. [*Mysticè*] Per hyemem significatur finis pœnitentiæ fructuosæ, quia in hyeme finitur fructus. Per sabbatum significatur finis temporis, quia sabbatum est finis dierum. Vnde sensus est secundum *Hieron.* Orate, vt non fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato, id est, ne fructus vestrorum operum cum tempore finiantur, vt non dicatur de vobis. Amen dico vobis receperunt mercedem suam: *Matt.* 6. a. Et *Luc.* 16 g. Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua. Item Iudæi consueuerunt affluere deliciis in sabbato. Hyems verò tristitiam generat. Vnde sensus est. Orate ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato, id est, inuigilate orationi, & sobrietati ne grauati crapula, vel ebrietate, vel tristitia sæculi, fugere non valeatis tribulationem futuram. *Luc.* 21. f. aperit illum sensum. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa. Mysticè.

x Erunt enim dies illi tribulationis tales, &c.] Triplex fuit persecutio in Ecclesia. Prima Tyrannorum, qui Martyres occiderunt. De qua *Matth. decimo.* c. Cum persecuti vos fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. Secunda fuit Hæreticorum, qui confessores impugnauerunt. De qua *Matth.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, &c. Tertia fuit, & est ad huc falsorum fratrum Christi, & ideo omnibus maior erit. Vnde *Gregor.* Vltima tribulatio multis tri-

A bulationibus præuenitur.

A tribulationibus præuenitur. De qua dicitur *Is.19.c.* Pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum, & dirūpetur spiritus Ægypti. Hæ sunt quatuor venti, & quatuor bestiæ, de quibus dicitur *Dan.7.a.* Videbam in visione mea *Matt.24.6.* nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in magno mari, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima quasi leæna, secunda similis vrso, tertia quasi pardus, hi *Matt. 24.b.* sunt hypocritæ, quarta terribilis atque mi- *Luc.17.* rabilis & fortis nimis, *d.Matt. 24.b.* dētes ferreos habens cæteris dissimilis, hic est Antichristus. *a* Et nisi breuiasset.] Cōsolatur dominus breuitate tēporis hos quos terruerat acerbitate tribulationis. *c* Sed propter electos, &c.] i. potentiam persequentium continuit, ne tamē nocere possent, quātum vellent. Iob 38.b Circumdedi illud, s. mare terminis meis, & posui vectē, & ostia, & dixi, vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Ibi *Gl.Greg.* Dum electus quilibet tentaturā vitiis, & tamē facere malè suggesta renititur, quasi mare clausum tenetur, quod etsi intus tumultuosis cogitationū fluctib. percutit mentē, statura tamē bene viuēdi litora nō excedit. Vnde *Prou.8.d.* Circumdabat mari terminum suū. *Ier.5.e.* Posui arenam terminum mari præceptum sempiternū, quod nō præteribit, & cōmouebuntur, & nō poterunt & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. Itē dies breuiauit, i. iustos de medio tulit ne malitia immutaret cor eorum. Secundum, quod dicitur *Sap.4.c.* Placens Deo factus dilectus, & viuēs inter peccatores trāslatus est, raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius. *a* Et nisi breuiasset.] *Gl.* Hæc tribulatio quāto cæteris grauior, tāto breuitate moderatior: tribus annis s. tantū & dimidio, quantū ex Daniele, & Apocalypsi Ioānis colligi potest, ecclesiā per orbē impugnatura est. Omnis caro] i. nullus, vel rarus. *e* Et tunc si quis.] *Gl.* Quidam ad captiuitatem Iudaicā hoc referunt quando multi Christos se esse dicēres, populū post se deceptū trahebant. Sed nullus ibi erat fidelis quem Deus exhortaretur ne peruersos magistros sequeretur. Omnes, & obsidētes, & obsessi alieni à Christo obdurabāt. Vnde melius de hæreticis accipiēdū est, qui cōtra Ecclesiam veniētes se Christos esse mētiuntur, quorū primus Simō magus, extremus Antichristus *Act.8.d* & *2.Thess.a.e.* *e* Ecce illic ne credideris,] quod Christus sit hic, vel illic. vt Donatistæ dicūt ipsū esse in Aphrica tantū, & Iudæi. Notus in Iudæa Deus, quia in omnē terrā exiuit sonus eorū. *f* Exurgēt. n. &c.] Pseudo-Christi sūt Hæretici, qui se Christos esse mētiuntur. Pseudoprophetæ sunt schismatici, qui sēper mala prophetizāt de aliis. Primi *Psalm. 75.* diuidunt fidei vnitatem, contra quos dicit Apostolus *Eph.4.* *Psalm. 48.* b. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Secūdi diuidūt charitatis vnitatē, de quibus dicitur *Pro.6.c.* Sex sūt, quæ odit Deus, & septimū detestatur anima eius, &c. & eū, qui seminat discordias inter fratres. Itē pseudo-Christi sunt mali prælati. Christus. n. idē est, quod vnctus. Vnde *Ps.104.* Nolite tāgere Christos meos. Pseudo-Prophetæ sunt mali prædicatores. Vnde sequitur in *Psal.* Et in Prophetis meis nolite malignari. Tales hucusque venerunt, & veniunt multi. *Matt.7.c.* Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. *Ierem.5.g.* Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebunt manibus suis, & populus meus dilexit talia.
g Portenta.] *Sern.* Prodigia putatiua. *h* Ad seducendos.] *Ierem 5.f.* Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes, quasi aucupes, ponentes laqueos, & pedicas ad capiendos viros.
i Etiam electos.] *Iob.41.d.* Sub ipso erunt radij solis, & sternet sibi aurū, quasi lutum *K* Ecce prædixi vobis omnia] quia vt dicit *Greg.* iacula, quæ præuidentur minus feriunt. *l* Sol contenebrabitur.] Nota illam *Gl.Beda* Sidera in iudicio, &c. Nomine Solis, & Lunæ significatur Ecclesia, quæ illuminat in prælatis, & illuminatur in subditis. Vnde *Cant.6.* Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens

neque fient. Et nisi *a* breuiasset Dominus dies, nō fuisset salua *b* omnis caro. Sed propter electos quos elegit *c* breuiauit dies. Et *d* tūc si quis vobis dixerit. Ecce hic est Christus *e* ecce illic ne credideritis. *f* Exurgent enim pseudo-Christi, & pseudo-prophetæ, & dabūt signa, & *g* portēta *h* ad seducendos si fieri potest etiam *i* electos. Vos ergo videte. *K* Ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationē illā *l* sol cōtenebrabitur, & luna nō dabit splēdorem suū & stellæ cæli erūt decidētes, & *m* virtutes, quę sūt in cælis mouebūtur. Et tūc *n* videbūt filium hominis *o* venientē in *p* nubib. cū virtute multa, *q* & gloria. Et tūc mittet Angelos suos, *r* & cōgregabit electos suos *s* à quatuor *t* ventis, à sūmo terræ vsque ad sūmū cæli. A *u* ficu autē discite

pulchra vt Luna, electa vt Sol. Sol igitur est cætus prælatorū, Luna cōgregatio subditorū, stellæ, quæ de nocte illumināt sūt prædicatores, de quibus dicitur *Iud.5.c.* Stellæ manētes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Tūc Sol luxit, Luna resplēduit, & stellę nocte illuminauerūt, sed nūc obtenebratus est Sol tenebris ignorātiæ, & ideo *Ioel.3.e.* Luna versa est in sanguinē antequā veniat *Matt. 24.e.* dies Domini. *Ioel.3.c.* Sol, & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suū. *Isa.13.b.* Obtene- *Matt. 24.e.* bratus est Sol in ortu suo, & Luna nō splen- *Luc.21. e.* debit in lumine suo. Item *Isa.24 d.* Erubescet Luna, & confundetur Sol cum regnauerit Dominus. *Apoc. 6. d.* Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & Luna tota *Matt. 24.e.* facta est, sicut sanguis, & Stellæ ceciderunt de cælo super *Luc.21. f.* terram. *m* Et virtutes, &c.] *Ambr.* Tremebunt angeli, quanto magis homines. Vnde *Iob.25.b.* Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo. Sed quid est hoc, nunquid angeli sunt confirmati, quomodo ergo tremebunt? Responsio, ad modum trementium se habebunt, quia pro nullo tunc rogabunt, Christi iustitiā inflexibilem scientes, vel timor, & pauor eorum dicitur admiratio nouitatis. *Iob.26.c* Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. *Beda.* Quid patietur virgula deserti vbi concutietur cedrus Libani? *n* Et tunc videbunt.] *Gloss.* Quid mirum tremere homines cum aspectu iudicij tremant angelicæ potestates? *Iob 26 c.* Columnæ cæli, &c. Videbunt, quem non videre volunt. *Sap. 2.c.* Grauius est nobis ad videndum. *Isa.53.a.* Vidimus eum, & non erat ei aspectus, neque decor. Sed tunc videbunt decorum. *Isa.33.c.* Regem in decore suo videbunt. *o* Venientem.] *Gl.* ad iram vindictæ quando mittentur à filio hominis veniente in nubibus cæli cum virtute, qui prius, sicut pluuia descendit cum humilitate. *p* In nubibus.] Ad literam, sicut ascendit, sic descendet, sic dicitur *Act 1 b.* Item, in nubibus, id est cum sanctis. *Isa.3.e.* Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui, & principibus eius. *Deut.33.a.* Apparuit Dominus de monte Pharan, & cum eo sanctorū millia. Et dicuntur nubes, quia pluunt doctrinis. Vnde *Isa.5.b.* Mandabo nubibus meis, vt pluant imbrem super eam. Item tonant minis. *Is.45.b.* Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, i. iustitiam. Coruscant miraculis, & altè volant per contemplationem. *Isa.40.b.* Qui sunt hi, qui vt nubes volant. Item aquis gratiarum pleni sunt. *Eccl.11.a.* Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. *Prou.3.c.* Sapientia illius eruperunt abyssi, & nubes rore concrescunt. *q* Et gloria] qui in primo aduentu venit cum humilitate, & ignominia. *Isa. 53 a.* Vidimus eum, & non erat aspectus, desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum. *Psal.9.* Cognoscetur Dominus iudicia faciens. *B.Bernard.* qui non fuit agnitus iniuriam patiens. *r* Et congregabit electos suos.] *Hiero.* Sicut triticum in horreum de area totius terræ ventilatum. Vnde *Rab.* Talis tribulatio tunc erit in circuitu areæ domini, vt omnibus paleis velut cribro examinationis sequestratis à grano, solum frumentum in horreum Domini colligendum remaneat. Vnde *Matth.3.c.* Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & triticum congregabit in horreum suum, paleas autem comburet igni extinguibili.
s A quatuor.] *Gloss.* Ab oriente, & Occidente, Aquilone, & austro, & non tantùm ab his, sed à summo terræ vsque ad summum cœli, i. ab extremis finibus terræ per directum vsque ad vltimos terminos eius, vbi longè aspicientib. circulus cæli terræ videtur insidere. *t* Ventis.] Aug. i. à quatuor climatibus terræ, quibus præsunt angeli, vel à quibus oriūtur quatuor venti. *Ezech.37.c.* A quatuor ventis veni spiritus & insuffla super interfectos istos, &c. *Moraliter.* Quatuor *Moralit.* venti, quadruplex consideratio sui, nascentis, morientis, in prosperitate, & aduersitate existentis. *u* A ficu autē discite, &c.] Multa signa ponit supra Dñs de die iudicij, hîc adaptat per similitudinem ficus, vt his signis visis sciant omnes diem

A iudicij imminere,

A iudicij imminere, quia sicut arborum floritio & soliorum productio certũ est signum proximæ æstatis, ita prædictorum signorum exhibitio erit certũ indiciom imminentis iudicij. Tamen *Hiero.* dicit quod sub exemplo arborum docet de aduentu consummationis. De ficu autem potiùs ponit similitudinem, quam de alia arbore, quia ferè inter omnes arbores
D vltimò vernat, & postquam fructificare cœperit, vsq; ad hyemem fructificare nõ cessat: & sub vno cortice multa grana continet, vt dicit *Chryf.* sic Ecclesia, quam mysticè significat ficus, sub vno iure viuendi multos habet filios, & ita finis ipse cœpit, licet vsque ad finem sæculi nõ cessabit, sicut dicitur *Mat. vlt.* d. Vobiscũ sum omnib. diebus vs- *Matt. 24.c Luc. 21.f.*

parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint *a* folia cognoscitis, quia in proximo sit æstas. Sic & *b* vos cùm videritis hoc fieri, scitote, quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis, quoniam non *c* transibit generatio hæc *d* donec omnia ista fiant. Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. *e* De die autem illa, vel hora *f* nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque filius nisi pater.

que ad consummationem sæculi. Spiritualiter autem per ficum significatur magister Theologos, cuius fructus, id est, opera debẽt esse in cibũ aliorũ, & folia, i. verba in medicinã, *Ezech.* 47. c. erunt fructus eius in cibum, & folia in medicinam. Sed de multis timẽdum est, ne sit illa ficus maledicta, & sterilis, quã Dominus sine fructu foliatã inuenit. De qua dicitur *Jap.* 11. b. Cùm exiret Iesus de Bethania esuriit, cũq; vidisset à lõgè ficum folia habentẽ venit, si quid fortè inueniret in ea, & cũ venisset ad eã nihil inuenit in ea præter folia. Ficus vbi bona optima est, vbi mala, pessima, sic Theologus, *Ierẽ.* 24 b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi ficus bonas bonas valde, & malas, malas valde. Bona ficus noluit promoueri super ligna siluarũ. Vnde *Iud.* 9. b. Dixerũt ligna ad arborẽ ficũ: Veni & super nos regnũ accipe. Quæ respõdit: Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructusq; suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? sic bonus Theologus non debet deserere dulcissimos fructus doctrinæ s. vt promoueatur in mũdo. Et tales Theologos quærit Dominus, *Mich.* 7. a. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Sed certè de foliis ficus texerũt Adã & Eua pudibũda sua: sicut dicitur *Gen.* 3. b. Cùm cognouisset se esse nudos cõsuerũt folia ficus, & fecerũt sibi perizomata. Sic multi nudi virtutib. & operibus bonis, verbis tegunt turpitudinẽ suam. Ab hac igitur discite parabolã, quia cum florere & fructificare cœperit scitote, quoniã prope est æstas. *a* Cũ ramus eius, &c.] Primò ramus boni operis, & postea nata folia sermonis. *Os.* 10. a. Vitis frõdosa Israel fructus adæquatus est ei. *b* Sic & vos cũ videritis, &c.] quasi nõdũ est, sed prope est, sicut qui in ostio domus stat, nõdũ est in domo, sed prope est, vt sit in domo, *Luc. vlt.* b. Ecce Iudex ante ianuã, *Soph.* 1. c. Iuxta dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis. *c* Quoniã nõ trãsibit, &c.] vel omne genus hominũ, vel specialiter Iudæorũ. *d* Donec omnia ista fiãt.] *Hieron.* quæ scripta vel dicta à Domino. *Mat.* 5. b. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiãt. *e* De die autẽ illa] quasi signa illius diei prænũtia dixi. *f* Nemo scit, &c.] *Hieron.* ostendit non de vnigenito, sed de adoptiuo filio hoc dixisse: Nulli enim sanctorum hominũ huius diei notitiam concessum est habere, quod solus pater, & filius, & spiritus sanctus hoc, est vnus Deus in sua sciẽtia habet, aliis incognitũ. Vnde *Col.* 2 a. In quo sũt omnes thesauri sapiẽtiæ, & scientiæ abscõditi. Non enim expedit nobis scire. Vnde *Act.* 1. a. non est vestrũ scire tẽpora, vel momenta, &c. *Hil.* Filius & Spiritus sãctus, quia nõ sunt à se, de die illa nesciunt à se, Pater, autem quia à se est, scit à se. *g* Videte, vigilate, & orate] In his tribus significatur officium totius hominis Interioris. Videte quod officiũ est rationabilis, vigilate irascibilis, orate cõcupiscibilis, quia oratio est pius affectus mẽtis in Deũ tẽdens. Visio operatur vigiliã, & orationẽ, vigilia excitat visionẽ & orationẽ, oratio impetrat vigiliã & visionem. Sed nec vacat mysterio, quod Dñs in hoc capitulo instãte tempore passionis quater dixit discipulis, videte. Primò dixit: Videte ne quis vos seducat. Secũdò dixit. Videte vosmetipsos. Tertiò dixit: Videte, ecce prædixi vobis omnia. Quartò: videte, vigilate, orate. Primò ponit, videte, ad cauẽdũ malorum seductionem, secundò ad sui cognitionẽ, tertiò ad pœnitentium considerationẽ, quartò ad futurorũ considerationẽ. Videte præterita, videre præsentia, videre futura, omnia vana sunt. *Eccl.* 1. a. Vanitas vanitatum. Videte sursum gaudia Paradisi, videte deorsum supplicia inferni, videte retrò, qualiter vixistis, videte ante, qualiter viuatis, videte à dextris falsas delicias, videte à sinistris crebras & veras miserias: videte interius modicum, vel nullum profectum, videte exterius continuum defectum. *Apoc.* 4. c. Animalia erãt plena oculis ante, & retro. Dicit ergo. *Mystice. 25.b. Luc. 92. b.* *Ezech. 5.c.*

g Videte, *h* vigilate, & *i* orate: Nescitis enim, quando tempus sit. Sicut homo qui peregrè profectus reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit, vt vigilet. *k* Vigilate ergo: Nescitis enim, quando Dominus domus veniat, serò an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cùm venerit repentè inueniat vos dormientes. Quod autem vobis *l* dico, omnibus dico, vigilate.

h Vigilate] vt pastores *Luc.* 2. Pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Vigilate, vt custudes castrorum *Cant.* 2. a. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem *Isa.* 62. b. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, die ac nocte non tacebunt. Vigilate vt faber in fabrica. *Eccl.* 38. c. Faber ferrarius sedens iuxta incudem, & considerans opus ferri. Vigilandum est autem propter tria. Propter latrones qui insidiãtur, vt interficiant, & furẽtur. *Ioan.* 10. b. Fur nõ venit nisi vt furẽtur & mactet & perdat. Vnde *Matt.* 24. d. si sciret paterfamilias, &c. Secũdò quia iuxta nos sunt serpentes. Vnde *Hieron.* Nõ est securũ inter serpẽtes dormire, i. in cœtu adulatorũ qui sibilãt, vel detractorũ qui venenant, *Eccl.* 10. c. Si mordeat serpẽs in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Vel certè per latrones, & serpẽtes significãtur dæmones & peccata quæ iuxta nos sunt. *Eccl.* 2. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa suscipiẽt te. Tertiò propter longitudinẽ viæ, & tẽporis breuitatẽ. Vnde Eliæ dormiẽti dixit Angelus 3. *Reg.* 19. b. Surge comede, grãdis enim tibi restat via. Sunt autẽ quinque causæ speciales quare prælati debeãt vigilare. Prima est, quia sunt vigiles obsessorũ. Secũda quia custodiũt tabernaculũ. Tertia, quia ducũt nauem Domini per mare procellosum. Quarta quia pascunt gregẽ Domini in medio luporũ. Quinta, quia custodiunt lectulum Salomonis. De primo dicitur *Isa.* 21. b. Vade & pone speculatorẽ, & quodcunq; viderit annũciet, & vidit currũ duorum equitũ, ascensorẽ asini, & ascensorẽ cameli, & contẽplatus est diligenter multo intuitu, & clamauit, vt leo. Et *inf.* Super specula Domini ego sum stans iugiter per diẽ, & super custodiam meã ego sum stans totis noctibus. *Cant.* 3. a. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatẽ. Sed quid fiet de speculatore si per eius somnolentiã, & negligentiam ciuitas Domini capiatur, ostendit *Ezech.* 33. b. si speculator viderit gladiũ venientẽ, & nõ insonuerit buccina, & populus se non custodierit venitque gladius, & tulerit de eis animã, ille quidẽ in iniquitate sua captus est, sanguinẽ autẽ eius de manu speculatoris requirã, nõ populus certè, sed ego. De secundo dicitur *Num.* 1. g. Excubabũt. s. Leuitæ in custodiis tabernaculi testimonij. Item 2. *Paral.* 5. c. Ianitores in diuisionibus suis per portã, & portã. Sed dicitur *Isa.* 56. d. Speculatores cæci omnes, nescierũt vniuersi, canes muti nõ valẽtes latrare, videntes vana dormientes, & amãtes somnia. De tertio dicitur *in Ps.* 103. Qui descendũt mare in nauibus facientes operationẽ in aquis multis. Mare mũdus, nauis generalis Ecclesia, naues particulares Ecclesiæ. Rector primæ nauis est Dominus Papa, rectores verò aliarum sunt alij Prælati. Sed heu iam pluribus competit, quod dicitur *Prou.* 23. d. Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, & dices, verberauerũt me, sed nõ dolui, traxerũt me & nõ sensi, quãdo euigilabo? De quãdo dicitur *Gen.* 31. f. Fugiebat somnus ab oculis meis, &c. De quinto dicitur *Cant* 3. c. En lectulũ Salomonis. &c. *Iob* 24. Quasi onagri in deserto egrediũtur ad opus suũ, vigilãtésq; ad prædã præparãt panẽ liberis, i. subditis. Dicit ergo. *g* Videte] fide. *h* Vigilate spe. *i* Et orate] charitate. *k* Vigilate, &c.] *Gloss.* Præmisso patrisfamil. exẽplo cur cõsũmationis diẽ reticeat? Dicit. [Vigilate ergò, &c.] *l* Quod autẽ vobis, &c.] Nõ solum rectores Ecclesiæ, sed omnes vigilare *Matth. 24.d. & 25.a.*

præcipimur, ianuas cordium custodientes, ne antiqui hostis mala suggestio subintret, ne nos Dominus dormientes inueniat. Vnde *Paul.1.Cor.15.e.* Euigilate iusti, & nolite peccare. *Alia Gloss.* Hoc fine concludit sermonem, vt commune omnium præceptum nouissimi per primos audiant.

CAP. XIV.

Erat *a* autē Pascha, & *b* Azyma post biduū, *c* & quærebāt summi Sacerdotes, & scribę quomodo eū dolo tenerent, & occideret. Dicebāt enim non in die festo, *d* ne fortè tumultus fieret in populo. Et cùm *e* esset † Bethaniæ in domo Simonis *f* leprosi, & recumberet, *g* venit mulier habens *h* alabastrum vngoenti *i* nardi spicati pretiosi, & fracto alabastro effudit super caput eius. Erant *k* autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes: Vt *l* quid perditio ista vnguenti facta est? *m* Poterat enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis,

EXPOSITIO CAP. XIV.

A Matth. 26.a. Luc. 22.a. Ioann. 12.a. Matth. 26.a. al. † Iesus.

Erat autē Pascha, & Azyma, &c.] In fine capituli præcedētis egit Euangelista de aduentu Domini ad iudicium, qui erit in gloria, & maiestate omnibus manifestus, cum priùs fuerit in humilitate, & multis occultus: In hoc autem cap. adiungit de Domini Passione, quid sustinuit ex summa charitate coniungens gloriam majestatis merito Passionis, per hoc ostēdens quæ sit via ad gloriam, s. angustia Passionis. Vnde *Luc. vlt.d.* Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam? quantum magis ergo oportet nos peccatores pati si volumus intrare in gloriam alienam. Vnde *Act.14.d.* Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Diuiditur autem hoc capitulum in quatuor partes. In prima parte agitur de refectione Domini in domo Simonis in Bethania, & vnctione Mariæ. In secunda de agni paschalis manducatione in Ierusalém, ibi. [Ite in ciuitatem] In tertia de Domini oratione, & discipulorum dormitione, ibi. [Et veniunt in prædium.] In quarta agitur de Domini captione, & illusione, ibi. [Adhuc eo loquente.]

Allegoricè. *Allegoricè* autem post consummationem duorum testamentorum, quæ per biduum significantur, quæ Dominus in morte cōtinuauit, celebrato Paschæ typo consequenter instituit Eucharistiæ sacramentum tropol. ostendens per hoc post illuminationem, quæ est ex duobus testamentis, & non ante edendum agnum Paschalē, id est corpus Domini, dicit ergo. Erat autem Pascha.] Erat enim Pascha vespera quartadecima Lunæ. *Mat. 26.a.* Scitis quia post biduum Pascha fiet. Agnus immolatus. *Luc.22.a.* Vbi vis paremus tibi comedere Pascha. Prima dies Azymorum, quintadecima luna Aprilis, *Ioan.13.a.* Ante diem festū Paschæ. Azyma *Ioan.18.e.* Quando non introierunt prætorium ne contaminarentur sed manducarent Pascha. Christus *1.Cor.5.b.* Pascha nostrum immolatus est Christus. Est autem Pascha sed *Aug.* Hebraicum & phase similiter, & vtrunque interpretatur transitus. Secundum *Ambr.* Phase Hebraicū est, & interpretatur transitus. Pascha verò Græcum est, & interpretatur passio. *b* Et Azyma] i. dies in quo primo Azyma comedebatur, id est decima quarta Luna ad vesperam, tunc enim comedi percipitur agnus Paschalis, qui hic dicitur Pascha cum Azymis, & lactucis agrestibus, *Exod.12.b.* erat ergo quando hoc dixit Dominus tertia feria post Dominicam Palmarū, sicut dicit *Aug.* quia sexta die ante Pascha, id est sabbato antę Dominicam Palmarum venit Iesus in Bethaniam, & fecit ei Simon hoc conuiuium, vbi Maria lauit pedes eius lacrymis, & vnguento vnxit, sicut dicitur *Ioan.12.a.* Inde venit Ierusalem in Dominicam palmarum super asinam, vt dicit Ioannes *in eod. cap.* Et ex sabbato vsque ad diem quo hoc dixit, consummatum est quaterduum, vt dicit *Aug.* Vnde patet, quòd hoc dixit die Martis, post ramos palmarum. *c* Et quærebant summi sacerdotes, & scribæ quomodo eum dolo tenerent, &c.] id est, ad occidendum tenerent: Non sicut sponsa tenet. *Cant.3.b.* Tenui eum nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ. *d* Non in die festo, &c.] Non ponit bonam causam, scilicet, vitationem scandali, sed timebat ne fortè tolleretur à manibus eorum impetu populi. *e* Et cùm esset Bethaniæ, &c.

Mysticè. *Mysticè.*] Domus Simonis est domus obedientiæ, in quam venit antequam pateretur, per hoc ostendens, quòd per obedientiam erat mundum redēpturus, & ad gloriam transiturus. Vnde *Phil. 2.b.* Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum. *Eccles.11.a.* Sapiētia humilitatis exaltabit illum. Ibi recumbit Dominus, ibi reficitur, ibique peccatrici propitiatur. Ideo qui vult eū proprium habere, necesse est vt in domo obedientiæ eum quærat. Ibi eum inuenit recumbentem, ibi enim varijs ferculis reficitur, id est gemitibus orationū, suspitiis meditationum, gaudiis contemplationum, ibi inebriatur lacrymis plorantium. Mulier quæ effudit vnguentum, est anima pœnitentis: Vnguētū autē est deuotio orationis. Vnde *Apoc. 5.c.* Et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorū. *Eccl. 10.a.* Muscæ morientes perdunt suauitatē vnguenti. Hoc vnguento pœnitens vngit caput Iesu, quando orat, & adorat eius diuinitatem. Pedes verò eius vngit quando fideliter credit eius humanitatē, vel quādo pauperes reficit operibus pietatis. Alabastrū in quo vnguentum est cor pœnitentis, quo fracto per contritionem verum effunditur vnguentum deuotæ orationis, & impletur tota domus Paradisi ex odore vnguenti, vt dicit *Ioan.12.a.* Vnde *Eccl.24.b.* Quasi Libanus non incisus vaporaui habitationē meam, & quasi balsamum non mixtum odor meus, *Apoc. 8. a.* Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli corā Deo. Maximè autem in oratione, & meditatione frangendum est alabastrum, id est cor, vt larga sit effusio, & perfundatur tota domus Paradisi. Vnde *Thren.2.f.* Effunde quasi aquam cor tuum ante conspectum Domini. Talis oratio ascendit liberè corā Deo, imo quasi miraris facit. Vnde *Cant.3.c.* Quæ est illa quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij. Leprosi.] *Gloss.* Nomen pristinū manet, vt virtus curationis appareat, leprosus enim fuerat, sed à Domino curatus erat. *g* Venit mulier] *Gloss.* Maria Magdalena soror Lazari quem suscitauit Dominus: *Ioan. 11.f.* Hoc Ioānes. 12.a. Dicit esse factum ante sex dies Paschæ pridie, quam asino sedens venit Ierusalem. Ipsa est enim non alia, quæ quondam adhuc peccatrix, & *Luc.7.f.* Scribitur, pedes Domini lacrymis rigauit, & vnguento vnxit, nunc iustificata, & familiaris facta, nō tantū pedes, vt Ioānes dicit, sed & caput, vt Matthæus 26.a. & Marcus perhibent, oleo sancto perfudit. *h* Habens alabastrum.] *Gloss.* Alabastrum marmor candidum varijs guttis distinctum, vnguenta incorrupta seruat. *i* Nardi spicati, &c.] Spicata nardus dicitur mixta, quia nō solùm de radice, sed de spicis & foliis cōpositum erat, quod est pretiosius. *k* Erant autē quidam indignè, &c.] Per Synecdochen plurale pro singulari posuit. Ioānnes, Iudā hoc dixisse dicit, quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Forsitan & alij discipuli aut senserunt hoc, aut Iuda dicēte persuasi sunt, & omnium voluntatem Matthæus, & Marcus verbis expresserunt, sed Iudas, quia fur, & alij propter curam pauperum: Ioānes autē illum solum cōmemorare voluit, cuius hac de causa furandi consuetudinem intimare curauit. *l* Vt quid perditio ista vnguenti, &c.] Perditus de salute perditionem inuenit, vt in ficu fructifera mortis laqueum nanciscęretur. *m* Poterat enim vnguentum istud venondari, &c.] *Gloss.* Sub prætextu auaritiæ mysterium loquitur fidei. Etenim fides nostra trecentis emitur denariis. Fides nostra id est res fidei, s. vita æterna, trecentis emitur denariis id est trecentis obseruantiis, quæ ideò denarij dicuntur, quia in obseruantibus eas nomē & imago summi regis reformatur, vt à Christo Christiani, & à Deo dij dicantur. Decē autē sensus sunt, quinq; interiores, & quinq; exteriores. Per istos decē sensus impletur decalogus mandatorum, per quorum impletionē triplicatam, s. per corpus & animam, & spiritū, per decē sensus emitur fides nostra, id est, vita æterna. Vnde si quis vult emere vitam æternam, impleat decem mādata. Oportet autem, vt ad impletionem cuiuslibet decem mandatorum applicentur omnes decem sensus, & ita ad impletionem decem mandatorū decem sensus decies replicantur, & sic fiunt centum, quia decies decem sensus semel replicati ad singula mandata fiū centum denarij, secundò replicati ducenti, tertiò replicati trecenti, replicantur secundùm corpus, animam, & spiritum, hoc modo oportet, vt quicunque vult habere vitam æternam, quam credimus ad impletionem Decalogi, ita ea impleat, applicet decem sensus, scilicet corporis, id est, ipsa corporis administratione volūtatis, & desiderij, & secundum spi

dum ſpiritum, id eſt, iudicio rationis. Tunc.n. perfectè implentur mandata, quando decem ſenſus ita applicantur, & corpus miniſtrat, voluntas deſiderat, & ſpiritus iudicando comprobat. *a* Et dari pauperibus.] *Ioan.* 12.a. Dicit ſolum Iudā hoc dixiſſe. Vnde habetur ibi: Dixit ergo vnus ex diſcipulis eius Iudas Scariotis qui eum erat traditurus, quare
Matt.16. a. Ioan. 12. b. hoc vnguentum non venditur trecētis denariis & datum eſt egenis? Ad hoc dicit *Rab.* quod omnes diſcipuli dixerunt hoc diuerſis cauſis. Iudas cauſa cupiditatis, alij gratia pietatis. *Beda* dicit quod ſynecdochicè dicit hoc Marcus, attribuens dictū vnius pluribus. Vel certè potuit eſſe, quod quidā corū qui ibi erant verbis Iudæ perſuaſi dixerunt, vel corde, vel ore, & quia dixerat Iudas, quod poterat trecentis denariis vendi, ideo triginta argenteis vendidit ipſum Deum, qui valent trecentos denarios vſuales. In hoc facto ſignificantur multi qui tempus perditum reputant, quod impenditur orationi, aut contemplationi. Sic & Martha *Luc.* 10. g. Domine non eſt tibi curæ, quòd ſoror mea relinquit me ſolā miniſtrare? *b* Bonū opus, &c.] deuotionis, pietatis, qua primò miſerta ſui vacat orationi, quod valde placet Deo, *Eccl.* 30.b. Miſerere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in ſanctitate eius. *c* Semper enim pauperes, &c.] *Deut.* 15.b. non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Ex hoc enim diſpenſare facit miſericors Dominus, vt pauperes qui hic inediam patiuntur à diuitibus bona præſentia recipiant quibus ſuſtententur, & diuites, qui hic abundant bona ſua pauperibus cōmunicent, vt per ea bona æterna inueniant. *Luc.* 16.c. facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. *d* Me autem non ſuper habebitis] præſentem præſentia corporali. Nec autem in orationib. ſuper præſens eſt nec in contemplatione, imo diu quæritur, & rarò inuenitur, & inuentus citò amittitur. *B. Bern.* Fælix hora, ſed breuis mora, *Can.* 5.b. Peſſulū oſtij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atq; tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt quæſiui, & non inueni illum, vocaui, & nō reſpondit mihi. *e* Quod habuit] in corde [hoc fecit] id eſt, exhibuit in opere non vt multi ſemper prægnantes, & nunquam parientes. *Iſa.* 38. a. Venerunt filij vſq; ad partum, & non erat virtus pariendi, *Matt.* 24. b. væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. *f* Præuenit vngere, &c. [id eſt, ante diem ſepulturæ meæ parauit ſibi vnguentum, vt tunc vngeret me. Vnde *Ioan.* b. Sinite eam, vt in diem ſepulturæ meæ ſeruet illud. Vel. [Præuenit vngere corpus meum in ſepulturam] id eſt, vnxit me dum potuit, timens ne tunc non poſſet propter Iudæos.
Myſticè. *Myſticè. g.* In ſepulturam. [Sepulchrum Ieſu eſt mens deuota vbi Ieſus multum deſiderat ſepeliri. Vnde *Geneſ.* 49. d. dicit Iacob filiis ſuis, id eſt, Chriſtus. Sepelite me in ſpelūca duplici, in intellectu, ſ. & affectu Spelunca ſuperior eſt affectus, inferior intellectus. Multi cum mulieribus ſepeliunt eum in ſpelunca inferiori per ſolam cognitionem, habentes eum in ſpelūca cordis ſui, ſed vult etiā ſepeliri in ſuperiori per nimiam dilectionem, ibi enim viri ſepeliuntur. *h* Narrabitur in memoriam eius] celebrandam. *Prou.* 10.b. memoria iuſti cum laudibus. *Pſ.* 111. In memoria æterna erit iuſtus. Et certè ex officio contemplationis non ſolum acquiritur gloria apud Deum, ſed etiam bona famā per totum mundū. Quandiu clauſtrales ſteterunt clauſi in clauſtris ſuis vacātes contemplationi, & orationi, habuerunt gratiam coram Deo, & coram hominibus, exeuntes ad publicū & frequentes curas, amiſerunt vtrunq; 3. *Reg.* 2.f. Dicit Salomon Semei Ædifica tibi domum in Ieruſalem, & habita ibi, & nō egredieris inde huc atque illuc, quo autem die egreſſus fueris & tranſieris torrentem Cedron, ſcito te interficiendū. *k.* Et Iudas Scariotis, &c.] Hoc fuit in quarta feria. Tunc enim Scribæ & ſacerdotes intrauerunt conſiliū quomodo Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Quos audiēs Iudas congregatos, venit ad eos, & vendidit illis Ieſum triginta argenteis, recompenſans incommodum, quod ſibi factum putauit in effuſione vnguenti. Et hoc approbat conſuetudo Eccleſiaſtica. Quarta enim feria ante cœnam ante epiſtolam legitur propheta, *Iſa.* 62.d. quæ dicit, ecce merces eius cum eo. Et prophetauit Iſaias de Iuda. Hinc etiam ſecundum locum poſt ſextam feriam, qua Dominus crucifixus eſt obtinet quarta feria in ieiuniis, & afflictionibus celebrandis, quia in ea fuit Dominus venditus. *Moral.*] Iudas eſt peccator pœnitens, confiteri volēs, mortis memoriam, vel ſuam futurā vel Chriſti præteritā præ oculis habēs, hæc n. maximè operatur voluntatē confitendi peccata. *k* Vnus de duodecim abiit,] ſpōte. *l* Ad ſummos ſacerdotes.] i. in poteſtate iudiciaria vitaq; & ſcientia præminētes. *m* Vt prodeτet eum illis,] i. Ieſum, quem in corde ſuo gerit occiſum. *n* Qui.] ſ. ſacerdotes. *o* Audiētes] verā peccatoris confeſſionem. *p* Gauiſi ſunt] de ſalute confitentis. *Luc.* 15.b Gaudium eſt Angelis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. *q* Et permiſerūt ei, &c.] i. abſolutionis beneficiū & orationis ſuffragium, & etiāſi neceſſe fuerit temporale ſubſidium. Tunc bene vadit res, quando peccator dicit ſacerdoti peccata ſua, & ſacerdos dat ei ſi opus fuerit vitæ neceſſaria. Modò fit econtrario, ſacerdotes accipiunt pecuniā à pauperibus, & peccata eorum comedunt, & occidunt per malū exemplū *Oſ.* 4.b. Peccata populi mei comedunt ſacerdotes, & ad iniquitates ſubleuabunt animas eorum. *r* Pecuniam] triginta argenteos, vt dicitur *Mat.* 26.b. qui valēt trecentos denarios vſuales. *ſ* Et quærebat quomodo illum. &c.] ſic peccator confiteri volēs debet quærere opportunitatem tradendi ſacerdotibus ſuū veterem hominem, quaſi latronē pro eorū arbitrio torquendū. Iſta enim opportunitas conſiſtit in tribus. In confeſſoris ſufficientia, in confitentis obedientia, in loci & tēporis conuenientia. Eſt autē confeſſor ſufficiens, ſi ſit diſcretus, expertus, compatiens, vt vngat ſuauiter, ſicut bonus medicus blandis exhortationib. vlnera peccatorū, & liget ea vinculis vtilium præceptorū, & inuoluat panniculis i. exemplis ſanctorū, infundatq; oleum blandæ conſolationis & vinum aſperæ increpationis, ſicut Samaritanus: *Luc.* 10.f. Sunt enim peccatores quaſi vaſa argentea fracta, quæ tradūtur cōfeſſorib. religanda, quæ ſacerdotes debent blandis cōſolationibus & excitationib. quaſi quibuſdam filis argēteis religare. Sed multi ſunt indocti, & inexperti, qui Dñi vaſa, quæ ſibi tradita ſunt religanda, malleis increpationum, & obiurgationum omninò conterunt, & cōfringunt, & fit ſciſſura deterior. Confitentis obedientia tunc erit, quando cōfitens paratus eſt in omnib. obedire confeſſori ſuo, vt verè dicat, detis pecuniam, & ego tradam veterem hominem puniēdum. Sic dixit Paulus, *Act* 9.a. Domine quid me vis facere? Loci & temporis conuenientia quærenda eſt in confeſſione, quia nec in omni loco, nec in omni tēpore cōfitendū eſt. *t* Et prima die, &c.] Prima dies Azymorum poteſt dici dupliciter. Vno modo dicitur dies Azymorum, quando primū Azyma comedebatur, hoc eſt quartadecima Luna ad veſperā, ſic accipitur hic. Vnde aliquando primā diem Azymorū dicunt eā quæ ante Azyma eſt: Aſſueuerāt .n. à veſpera numerare diē. Alio modo dicitur prima dies Azymorū, dies in quo primò nō erat fermētarū in domib. eorū, hoc eſt, quintadecima Lunæ. A quartadecima vſq; ad veſperā licebat comedere fermentatum, ſed in veſpere eijciebatur ab omnibus vſq; ad viceſimū primum diem. *Exod.* 12.c. Prima die, &c.
Moral.] Septē dies Azymorū ſunt ſeptē virtutes quibus vetus homo exuitur, & nouus induitur: ſicut præcepit Apoſt. *Moralit.*
Col. 3.b. expoliātes vos veterē hominē cū actib. ſuis, & induētes nouū eum qui renouatur in agnitionē Dei. Prima dies eſt timor. In hac die configitur vetus homo. Vnde *Pſ.* 118. Cōfige timore tuo carnes meas. Secūda eſt iuſtitia qua peccato reſiſtitur. Peccat enim confixū adhuc palpitat. *Eccl.* 2.a. fili accedēs ad ſeruitutem, &c. Tertia eſt magnificentia, qua contraria aſſumuntur quaſi ad medicinam. *Pſ.* 95. Sanctimonia & magnificentia in ſanctificatione eius. Quarta eſt odiū vitiorum, quo peccata ſemel relicta nō reſumuntur, ſed potius abominantur *Pſ.* 118. Iniquitatem odio habui, & abominatus

& *a* dari pauperibus. Et fremebant in eam. Ieſus autem dixit: Sinite eam. Quid illi moleſti eſtis? *b* Bonum opus operata eſt in me: Semper enim *c* pauperes habetis vobiſcum, & cùm volueritis poteſtis illis benefacere, me *d* autem non ſemper habebitis. Quod *e* habuit † hoc fecit, *f* præuenit vngere corpus meū in *g* ſepulturam. Amen dico vobis, vbicunquè prædicatum fuerit Euangelium iſtud in vniuerſo mundo, & quod fecit hæc narrabitur in *h* memoriam eius. Et *i* Iudas Scariotis vnus de *k* duodecim, abiit *l* ad ſummos ſacerdotes, vt proderet eum *m* illis. *n* Qui *o* audientes *p* gauiſi ſunt, & *q* promiſerunt ei pecuniā ſe *r* daturos. Et *ſ* quærebat quomodo illum opportunè traderet. Et *t* prima die Azymorum quando Paſchā immolabant

Margin: *al.* † hæc · *Morali.* · *Matt.* 26. d. · *Luc.* 22. a. · B

minatus sum. In his quatuor diebus perfectè occiditur vetus homo. In aliis trib. reuiuiscit nouus. Quorum primus est cognitio fidei, in hoc incipit viuere nouus homo. *Habac.* 2.a. Iustus autem ex fide sua viuet. Secundus est donum scientiæ in quo pascitur nouus homo adhuc infans pane doloris, & potatur aqua lachrymarũ. *Eccl.* 1.d. Qui addit scientiam, addit & laborẽ. De quo *Isa.* 30.e. Dabit tibi Dñs panem arctum, & aquam breuem. Tertius dies est spes veniæ, in quo nouus homo iam grandiusculus factus in suis tribulationib. cõfortatur *Rom.* 12. c. Spe gaudentes, in tribulatione patiẽtes. Bene ergo dicit: Prima die Azymorum hoc est in die timoris, quãdo Pascha immolatur, quia tunc factum occiditur, *Eccl.* 1 c. Timor Dñi expellit peccatum. *a* Dicunt ei discipuli i. timoratæ mẽtis cogitationes. *b* Quò vis eamus, &c. Valde bene quærunt discipuli, quia duo loca sunt

Matth. 26.a. Luc. 22.a. Dicũt *a* ei discipuli. *b* Quò vis eamus, & paremus tibi, vt manduces pascha: Et mittit *c* duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in *d* ciuitatẽ, & occurret vobis homo *e* lagenã aquę baiulãs: Sequimini eum, & quocunque introierit *f* dicite Domino domus, quia magister dicit: Vbi est refectio *g* mea, vbi pascha cũ discipulis meis manducem? Et ipse vobis *h* demonstrabit cœnaculum *i* grande *k* stratum, & illic parate nobis. Et *l* abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & *m* parauerunt pascha. *n* Vespere autẽ facto, *o* venit cum duodecim. *p* Et discumbentibus eis, & *q* manducantib. ait Iesus: *r* Amen dico vobis, quia vnus *s* ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari, & *t* dicere sigillatim. Nunquid *u* ego? Qui ait illis: vnus ex duodecim, qui intingit manum mecum in catino. Et filius quidem *x* hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. *y* Bonum erat ei, si non esset *z* natus homo ille. Et *a* manducantibus illis, accepit *b* Iesus panem, & benedicens *c* fregit, & *d* dedit *e* eis, & ait: *f* Sumite, hoc *g* est corpus meum.

in anima, in quorum vtroq; Dominus habitare potest, s. intellectus & affectus, sed affectus magis quietus est, magis secretus, & magis idoneus refectioni Domini. De quo *Psal.* 131. Hæc requies mea in sæculum seculi hic habitario, quoniã elegi eam, 2. *Par.* 7.c. Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Prudẽter autẽ quęrunt discipuli. Quò vis eamus, & paremus tibi comedere Pascha. Hoc idẽ quærit sponsa. *Cant.* 1.b. Indica mihi vbi cubas, vbi pascis in meridie. Item. *Deut.* 16.b. Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarũ, sed in loco quem elegit Dominus Deus tuus. *c* Et mittit, &c.] Duos sc. timorem, & amorem. Hi sunt qui adduxerunt asinum, *sup.* 11. a. *d* Ite in ciuitatem, &c.] i. spiritus rationalis. *e* Lagenam aquæ baiulans,] i. conscientiã aquis lachrymarum plenam. *f* Dicite Domino domus,] rationi, *Prou.* 20.b. rex qui sedet, &c. *g* Vbi est refectio, &c.] id est, cum sanctis desideriis, quæ sunt aliquando discipuli Iesu. *h* Et ipse vobis, &c.] Cœnaculum est superior pars domus. Domus enim significat legem, pars superior est spiritualis intellectus, pars inferior literalis, quæ arctior est, illa latior. *i* Grãde] affectu. Grande, quia potest accipere Dominum cum familia sua tota. *k* Stratum] virtutibus. Discipuli timor, & amor. *l* Et abierunt, &c.] id est, animã rationalem. *m* Et parauerunt] timor parauit lactucas agrestes, id est, amaritudinem peccatorum. Amor verò parauit agnum & Azyma, i. mentis mansuetudinem, & sanctitatem meritorum. *n* Vespere autem facto] non tantùm temporali, sed etiam spirituali, quia vetus sol iam appropinquauerat ad occasum: Qui duplex est, s. occasus mortis, & peccati. Primum sciuit, quia mortem sustinuit, secundum nesciuit. quia peccatum non fecit nec facere potuit. De hoc sole dicitur *Malac. vlt.* a. orietur vobis nomen meum timentibus sol iustitiæ Vespere autem facto, i. sole iustitiæ ad occasum mortis appropinquãte, vel lege veteri deficiente, vel veteris hominis meritu imminente, vel sæculi consummatione iam instare, secundum quod dicitur 1. *Ioan.* 2. c. filioli nouissima hora est. *o* Venit cum duodecim.] Per quos vniuersitas electorum significatur, quia denarius numerus est perfectus. *p* Et discumbentibus eis] *Chrys.* Qualiter discumbebant si Pascha manducabant? quia dicitur *Exod.* 12. b. sic comedetis illum, renes vestros accingetis, & calceamẽta habebitis in pedibus vestris tenentes baculos in manibus & festinanter comederis. Sol. Post recubuerunt Discumbentibus, in domo aliena. quia filius hominis non habet vbi caput suum reclinet: *Matth.* 8.c. *q* Et manducantibus,] id est, de veteris hominis consummatione, & noui reparatione gaudentibus, vel manducantibus panem Angelorum. De quo *Luc.* 14.d. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *r* Amen dico vobis] *Glos.* sicut de passione prædixerat, ita de proditore prædixit, dans locum pœnitendi, vt cum intellexisset cogitationes suas præsciri à Deo pœniteret eum facti sui. Non tamen ex nomine eum designat, ne apertè redargutus impudentior fiat. Mittit crimen in numerum, vt conscius pœnitentiã agat. *s* Vnus ex vobis, &c.] Dũ falsitas arguitur, veritas cõprobatur, & impletur: Tu verò vnanimis, dux meus, &c. *t* dicere sigillatim] *Chrys.* Elegit certè vniuersos, vt vnum saluaret. *u* Nunquid ego?] *Glos.* Sciunt vndecim Apostoli, quia nihil mali contra Dominum cogitauerant, sed plus credũt magistro, quam sibi, & timentes fragilitatem suam tristes de peccato interrogant, cuius conscientiã non habebant. *x* Et filius quidem, &c.] Per viã rectam in ciuitatem habitationis, i. per tribulationes in gloriam. *z* Si natus:] simpliciter dictum est, i. vulgariter, quia ei qui nõ est, nec benè, nec malè esse potest. *y* Bonum erat ei] i. nullum malum. *Hieron.* Multò melius esset omninò non esse, quã malè esse. Vel bonum erat ei si non esset natus ex vtero. Quia dicit *Aug.* Melius est sic esse, quàm non esse. Loquitur de paruulis. Item[Bonum erat ei si non esset natus] natiuitate regenerationis, qua senex nascitur à diabolo, & seipso. *Ioan.* 8.e. Vos ex parte diabolo estis. De hac natiuitate dicitur *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum. *Hier.* 20.d. maledicta dies in qua natus sum. Vel[bonum erat ei] i. minus malum erat ei, si natus non fuisset Christo per notionem. 2. *Pet.* 2.d. Melius est viã veritatis non agnoscere, &c. Vel[bonum erat ei] i. Iudæ. *z* Si natus non fuisset homo ille, &c.] i. Christus non fuisset incarnatus, id est, minus malum *a* Et manducantibus illis] vetus Pascha terminantibus, nouum inchoantibus, & ideo post cibum non ante. *b* Accepit Iesus panem, &c.] sicut dicit *Beda*, ipse ordo verborum conuenit mysterio, corpus n. suum per panem significatum in cõceptione benedixit, i. virtutum & diuinitatis plenitudine impleuit, quia in ipso corporaliter habitat plenitudo diuinitatis *Col.* 2.b. Et postea. *c* Fregit] i. sponte sua frangendũ, & crucifigendum exposuit *Isa.* 53. c. Oblatus est, quia ipse voluit. *Ioan.* 10.d. Potestatem habeo. Et etiam idem corpus quod induit. *Ps.* 92. Dominus regnauit decorem indutus est. *d* Et dedit] i. non vendidit. *e* Eis] i. discipulis. Alij non habent ius edendi de illo pane, nisi soli discipuli, qui eius scholas intrant, & lectiones eius ruminant, humilitatis, mansuetudinis, charitatis. *Mat.* 11. d. Discite à me, &c. *Ioan.* 13.d. In hoc scient omnes. *f* Sumite,] edite credendo, ore confitendo. *Rom.* 10.b. Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ fit confessio ad salutem 1. *Reg.* 22.b. Non est qui vicem meam doleat. *g* Hoc est corpus meum.] Hic solet quæri quibus verbis Dominus panem transubstantiauit in corpus suum, & quando, verum, s. ante fractionem aut post. Si dicatur quod his verbis confecit Dominus: [hoc est corpus meum] secũdũ hoc videtur, quod confecit post fractionem, quia hæc verba sequuntur verbum fractionis, & ita Ecclesia non tenet formã Domini. Si dicatur, quod aliis verbis cõfecit, ex hoc iterum habetur, quod Ecclesia non tenet formã Domini in conficiendo quod videtur incõueniẽs. Sol Super hac quæstione quadruplex opinio est. Nã quidã dicũt, quod Dominus bis dixit hæc verba [Hoc est corpus meũ.] Primò secretè, & tũc per illa verba secreta prolata confecit, postea eadem verba iterauit apertè, formam cõficiendi tradẽs Apostolis. Et secũdũ hoc sic construitur litera. Iesus accepit panẽ & benedicẽs secretò, dixit hoc est corpus meũ & fregit, & dedit eis, & ait super hoc altè, hoc est corpus meũ. Secũdi dicũt, quod Dñs tãtũ semel dixit illa verba, & simul cõfecit, & tradidit formã cõficiẽdi. Et secundũ hos sic debet fieri cõstructio: Iesus accepit panẽ, & benedicẽs aliquo signo expresso super panem sicut modo fit, & fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meũ, & hoc dicẽdo, simul cõfecit, & tradidit formã cõficiẽdi. Secundum hãc opinionem fractio panis præcessit cõfectionẽ. Tertij dicunt, quod Dominus virtute diuina prius confecit sine aliquibus verbis, & postea tradidit Apostolis formam conficiendi

al. † spiritualis.

Ioan. 13.c.

C

ficiendi,& virtutem verbis. Secundùm hos ordo literæ planus est: Accepit Iesus panem conficiens sola voluntate sine verbis, fregit & dedit eis, postea dicens: Sumite,&c. Quarti dicunt, quod Dominus tantum semel dixit illa verba: Hoe est corpus meum,& quòd simol confecit,& tradidit formã conficiendi,& tradidit virtutem verbis,& quòd cõsecratio

Et *a* accepto calice gratias agẽs *b* dedit eis. Et *c* biberunt ex illo omnes,& ait illis: Hic est *d* sanguis meus Noui Testamẽti, qui pro multis effundetur. Amen *e* dico vobis, quod iam non bibam de hoc genimine vitis vsque in *f* diem illum cùm *g* illud bibam nouum in regno Dei. Et *h* hymno dicto, *i* exierunt in

Matth. 26.c. panis præcessit fractionem, & omninò sic fecit Dominus, vt facit Ecclesia,& fit cõstructio hoc modo: Accepit Iesus panẽ,& benedicens ait: Hoc est corpus meũ,& fregit, & dedit eis. *a* Et accepto calice,] salutari. De quo *Psalm.* 22. Calix meus inebrians, &c. *q* Dedit] de officij sui consummatione, de humani generis saluatione, de hostis deiectione. *c* Et biberunt ex illo omnes] quia pro omnibus est effusus. *Glos.* Ebrietas fœlix, salutaris satietas, quæ quantò copiosiùs sumitur tantò sobrietatem mentibus donare dignatur. *d* Hic est sanguis meus] quem do vobis in potum, sicut corpus in cibum, *Ioan.* 6.d. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Sed Iudas & ei similes non satiantur hoc cibo, nec sitis eorum sedatur: *Eccl.* 14.b. Sanguis dico Noui Testamenti dedicator. Vtrumq; enim testamentum sanguinis effusione confirmatum est: *Heb.* 9. c. *e* Amen dico vobis, &c.] Hoc exponitur multis modis. Primo modo ad literam sic. Dedit Dominus discipulis suis bibere,& possent ei dicere, vel fortè dixerunt: Dedisti nobis bibere, & tu quare non bibis? Et respondens Dominus ait: Amen dico vobis, quòd non bibam amodo de hoc genimine vitis, id est, de vino. *f* Vsque diem illum] s. post resurrectionem. *g* Cum illud bibam nouum in regno Dei,] id est, innouatus in gloria immortalitatis post resurrectionem, quando comedit, & bibit cum discipulis. Et hoc Euangelium non dicit, quòd Dominus biberit tunc, tamen hoc dicit quædam *Glossa in Act.* Secundo modo sic.

Mystice. *Mysticè* secundum quem modum, vitis est Synagoga. Vnde *Isa.* 5. d. Vinea Domini exercituum domus Israel est. *Ierem.* 2.d. Quomodo cõuersa es mihi in prauum vitis aliena. Genimina vitis, sunt cæremonialia legis. Et est sensus. Hucusq; bibi de genimine huius vitis, i. delectatus sum in sacrificiis,& cæremoniis Synagogæ, in qua erant multi boni. Sed amodò nõ bibam, i. non erit mihi accepta, nec delectabor in eis vsq; in diem illum cùm illud bibam nouum in regno Dei, id est, donec eodem populo fonte baptismatis innouato, & eius cæremoniis spiritualiter innouatis delecter in illis. Tertio modo secundùm *Ambr.* Vitis est humana natura, genimen vitis, mortalitas. Genimen huius vitis bibit quando corpus mortale assumpsit. Et est sensus: Non bibam amodo,&c. id est, post Passionem cum corpus deposuero, id est, ab anima separauero, nõ assumam illud, quod modo est mortale, donec resumam illud immortalitatis,& impassibilitatis gloria innouatum. Et vobiscum dicit, secundò Matthæi, significãs ipsos discipulos sua corpora immortalia resumpturos, licet non eodem tempore. Per hoc autem, quod dicit: De hoc genimine, notat eadem corpora resurrectura, substantia quidem eadem manẽtia, sed qualitas mutabitur. Quarto modo exponitur sic: Vitis est populus Iudaicus, genimen est inueterata malitia illius. De qua bibit Dominus ante calicem Passionis, postea verò bibet de eodem in fine gaudium de eius conuersione. Vnde sensus est: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, id est, de malitia Iudæorum non bibam amplius calicẽ Passionis, sed postea in fine mundi bibam de eodem conuerso calicẽ exultationis. *h* Et hymno dicto.] Fortè aliquo psalmo pro gratiarũ actionibus dicto, sicut modo dicitur: Miserere mei Deus. In quo reprehẽdũtur multi, qui tanquam bruta, nec ante cibum, nec postea gratias agunt. Vnde *Chrys.* Audiant quicunque velut porci manducantes, simpliciter calcitrant mensam sensibilem, cũ deceret gratias agere. Audiãt & qui vltimam orationem in missa non expectant. Hoc enim illius orationis symbolum est, id est, signum. Hymnum dicit, vt nos idipsum faciamus. Vnde 1. *Thess.* 5.d. In omnibus gratias agite. 1. *Tim.* 4. b. Nihil reiiciendum, quod cum gratiarũ actione percipitur, san-

ctificatur enim per verbum Dei, & orationem. exemplũ de lactuca. Vel hymnum vocat sermonem illum, quem recitat *Ioan.* 13.14. 15. Quo consummato exijt in montem. Hoc exemplo processio fit de refectorio ad Ecclesiam cantando post refectionem. *i* exierunt in montem Oliuarum.

montem Oliuarum. Et *k* ait eis Iesus. Omnes *l* scandalizabimini in *m* me in *n* nocte ista, *o* quia scriptum est: *p* Percutiam pastorem, & *q* dispergentur oues. Sed *r* postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. *s* Petrus autem ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus:

Moraliter. Post cœnam, & hymnum ascendit in montem Oliueti, significans, quod pes sacramenti Dominici susceptione, & orationis deuotionem ascenditur ad eminentiã donorũ Spiritus sancti, quæ per oleum significantur. Et per hoc etiam innuens quod merito orationis, & virtute Sacramẽti ascẽditur ad laudes glorificati corporis, quæ per oleum designãtur, quia oleũ superenatat, in hoc agilitas. Item penetrat, in hoc subtilitas. Item sanat, in hoc impassibilitas. Item illuminat, in hoc claritas. Vnde *Isa.* 61. a. Dabo eis coronam pro cinere, id est, gloriam ęternã pro carnis mortificatione, oleum gaudij pro luctu, i. dotes corporis pro luctu pœnitentiæ. *k* Et ait eis Iesus,] qui cum eo exierunt in montem. Talibus n. qui cum Domino exeunt, vel ascendunt in montẽ cõtẽplationis,& se cum Domino passioni, vel morti pro fratribus nõ formidant exponere, reuelat Dominus secreta sua. Vnde *Ioan.* 15.c. Vos autem dixi amicos, quia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. *l* Omnes scandalizabimini] Post egressum ad montem Oliueti, post dominici corporis, & sanguinis susceptionem prædicitur eis casus eorũ quasi per hoc diceret nobis qui eius discipuli sumus, bona facere incepistis, ideò præparate vos ad tentationẽ. Vnde *Eccl.* 2.a. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & timore,& præpara animam tuã ad tentationem. Illud etiã notat, quod nemo quantumcunq; bonum faciat, securus est in hac vita. Vnde 1. *Cor.* 10. c. Qui se existimat stare videat ne cadat. Omnes, dicit, quia omnes boni casũ cuiuslibet reputant suũ 2. *Cor.* 11.g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? *n* In nocte ista] dicit, id est, in vita præsẽti, in qua omnes qui piè volunt viuere in Christo persecutionem patiũtur. *m* In me,] id est, ad me quasi ad lapidem offendetis, *Isa.* 8.c. Erit autem in lapidem offensionis,& in petram scandali duabus domibus Israël. *Matt.* 18. a. Væ mundo à scandalis. *o* Quia scriptum est] *Zach.* 13.d. Sed aliter: Ibi enim dicitur: Percute pastorem ex persona Prophetæ, immò omnium antiquorum desiderantium Domini passionẽ, q.d. Deo patri, mitte filium in carnem, vt percutiatur, & genus humanum ex morte eius saluetur. Pater autem exaudit eorum orationem, respõdens, cuius responsionem ponit Euangelista. *p* Percutiam pastorem] id est, mittam filium,& percutioni exponam. Sed eo percusso.

Zach. 13. d.

Matth. 29.d.

q Dispergentur oues] id est, Apostoli ab vnitate fidei dissoluentur. *Septuaginta* habent. Percute pastorem & eripe oues quod satis cõuenienter peti posset modò, quia ipsi pastores deuorant, & dispergunt oues suas, *Ezechiel.* 34. b. Dispersæ sunt oues meæ, eò quòd non esset pastor. Sed multi sunt qui pascuntur, *Zach. vndecimo*, d. Sume tibi vasa pastoris stulti, quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret,& contritum non sanabit,& id quod stat nõ enutriet,& carnes pinguiũ comedet.

Moraliter.] Percusso Prælato morte peccati, dispergun- *Moralit.*
tur subditi, & ideò dæmones maximè insidiantur Prælatis, 1. *Reg. vlt.* a. Totum pódus prælij versum fuit in Saul. Et ipso mortuo dispersus est populus meus 3. *Reg.* 22. e. Rex Syriæ præceperat Principibus curruũ dicens: Non pugnabitis,&c. *o* Scriptũ,&c.] *Chrys.* In hoc nos docet Scripturis intendere Item monstrat se non esse alienum à veteri testamento. Item ostendit, quod vetus est cõsiliũ de crucifixione sua. Itẽ docet quales fuerũt Apostoli ante passionem, & quales post. *r* Sed postquã resurrexero præcedam,&c.] sic bonus pastor surgẽs à terrenorũ amore, resurgẽs etiam in eminentia vitæ debet subditos præcedere & trãsuehere de mũdo ad cœlũ, *Ioan* 10.b. Bonus pastor animam suam ponit pro ouib. suis: Et cum emiserit oues ante eas vadit,& oues eum sequuntur. *s* Petrus autem ait illi,& si omnes, &c.] *Chrysost.* O Petre modò timebas ne esses traditor & cogebas Ioannem inter-

rogare quis esset, nunc Christo clamante toties contradicis. Vnde hoc? A multo amore. Et in hoc loco gerit Petrus typum multorum, qui inexperti tentationum, vel tribulationum, petrinæ fortitudinis esse præsumunt, sed tentatio adueniens quales sunt manifestat. Vnde *Eccl.* 27. a. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.

D

Matt. 26. *d.* *Luc.* 22. *c.* Amē dico tibi, quia tu hodie in hac nocte *a* priusquā bis gallus vocem dederit ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur: Et si *b* oportuerit me simul commori † tibi, non te negabo. *c* Similiter autem, & omnes dicebant. Et *d* veniunt in prædiū cui nomen † Gethsemani, & ait discipulis suis: *e* Sedete hic *f* donec orem. Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secum, & cœpit pauere, & tædere. Et ait illis: Tristis est *g* anima mea vsque ad mortem. *h* Sustinete hic, & *i* vigilate † mecum. Et cùm *k* processisset paululum procidit *l* super terram, & *m* orabat, vt si fieri posset transiret ab eo hora, & dixit: Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, *n* transfer calicem hunc *o* à me, sed non quod ego volo, *p* sed quod tu. Et *q* venit, & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon

al. † tecum.

al. † Gessemani.

Matth. 26. *d.*

al. non habet † mecum.

Item 34. b. Qui non est expertus, pauca recognoscit. *a* Priusquam bis, &c.] Matthæus, Lucas, & Ioānes simpliciter dicunt: Antequam gallus cantet, ter me negabis, nō ponētes bis vel ter: solus Marcus dicit. Priusquā bis vocem dederit, per quod innuitur quod trina negatio fuit incepta ante primū gallicātū, quod tres prædicti attendentes dixerunt simpliciter: Antequam gallus cantet, ter me negabis, id est, trinam negationem inchoabis, & ante secundum fuit consummata, quod attendens Marcus ait: Priusquam bis gallus vocem dederit, ter me negabis, id est, tertiam negationem consummabis. Gallus est prædicator, vel doctor populi propter galli proprietates quæ prædicatori, vel doctori conueniunt. De quibus *Mat.* 26. c. super illud: Antequam cantet, &c. Et super illud *Iob* 38. d. Quis dedit gallo intelligentiam. Ante cantum huius galli quid est in nomine nisi trina negatio, id est, triplicis vis aucrsio? *f* Et si oportuerit, &c.

Moralit. *Moralit.*] Petrus typum gerit spei, & confidentiæ, quæ ante tentationes de statu, & perseuerantia facile præsumit, in tribulatione verò nulla virtus facilius cadit, vnde motus tarissimos, & debillimos habet etiam in viris perfectissimis. *c* Similiter autem. &c.] Omnes virtutes ante tentationē perseuerantiam promiserunt, sed adueniente nocte tentationum & tribulationum fugam accipiunt sæpè. Vnde *Matth.* 26. f. Tunc relicto eo omnes discipuli fugerunt.

d Et veniunt in prædium, &c.] Hoc est, quòd Ioannes dicit 18. a. Egressus est Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron vbi erat hortus. Interpretatur autem Gethsemani, torcular, quia sicut in torculari cōpressis vuis vinum exprimitur, ita in pœnitentia compressis peccatis intus in corde per puram contritionem vinum compunctionis exterius per oculos eliquatur. In hanc venit Iesus cum discipulis suis quia sicut fugatur à corde peccatoris per peccatū cum omni turba virtutum, sic redit per pœnitentiā cum eadem turba, quia pœnitentia omnia oblata restituit. Gethsemani. *Gloss.* id est, vallis pinguium, vbi tauri pingues obsederunt illum, & vituli multi circundederunt eum.

e Sedete hic donec orem,] hic docemur tempore orationis secretum quærere, & tumultum fugere. Vnde *Matt.* 6. a. cum oraueris intra in cubiculum, & claude ostium, & ora patrem tuum in abscondito. Quia autem secum assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, significat tempore orationis tribus virtutibus maximè innitendum esse, id est, prudentiæ, patientiæ, charitati. Petrus agnoscens interpretatur, & significat prudentiam, quæ docet quid petendum prout oportet. Iacobus luctator, & significat patientiam, quæ sustinet hostis impugnationes in oratione. Ioannes gratia, & significat charitatem, quæ orationem informat.

f Donec orem] contra. *Isa* 42. a. non erit tristis, neq; turbulentus. Sol. Duplex est tristitia, passionis, & compassionis.

g Tristis est anima mea, &c.] exclusiuè. q. d. vltra mortem non extendetur tristitia mea, & mœror, sed in morte morietur. Vnde *Ioan.* 16. c. Tristitia vestra vertetur in gaudium. Econuerso gaudium huius mundi in morte morietur. Vnde *Prou.* 14. b. Risus dolore miscebitur. Aliter.

g Tristis est anima mea vsq; ad mortem.] tristitia cōpassionis, qua etiam eis compatior vsq; ad mortem, hoc est contra multos qui tātum vsque ad mutilationem veteris hominis tristantur, quales sunt illi qui de vno peccato dolent, vel si de omnibus, cessant tamen, & emendare non curant. *h* Sustinete hic] id est, in hac vita præsenti Dominū quantùncunque grauem & ponderosum se exhibeat in tribulationibus. Item[sustinete hic] fasciculum tribulationum, & tentationum quantumcunq; graues sint, & quantò grauior tribulatio, tantò copiosior erit postea consolatio. Vnde *Ps.* 93. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. *Tob.* 3. d. Hoc habet pro certo omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur, si autem in tribulatione fuerit liberabitur, quia post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem, & fletum exultationem infundis. ideo dicit spōsa *Cant.* 1. d. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, &c. *Amos.* 9. b. Fasciculum suum super terram fundauit Dominus, id est, super Ecclesiam. Vel[Sustinete,] hic, onera fratrum. *Gal.* 6. a. Alter alterius onera portate. *i* Et vigilate mecum.] Mecum dicit, non cū diabolo, sicut illi qui vigilant ad peccata, *Iob* 24. c. sic in tenebris quasi in luce ambulant.

Matth. 26. *d.* *Luc.* 22. *c.*

k Et cùm processisset paululum] separans se à discipulis suis docens secretum quærere ad orandum Vnde *Mat.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum, &c. Item docens fugere laudes hominum. *Matth.* 6. a. Attendite ne iustitiam vestram, &c. *Chrysost.* Consuetudo erat ei sine eis orare, hoc autem faciebat docens secretum quærere in oratione.

l Procidit super terram] *Matth* 26. d dicit: Et procidit in faciem suam. In quo notantur duo. Extensio mentis in anteriora per sanctum desiderium. *Phil.* 3. c. Quæ retrò sunt obliuiscens in ea quæ ante sunt meipsum extendens. Et humiliatio mentis in sui cognitione. Vnde & benè sequitur.

m Et orabat,] docens orationem in humilitate esse faciendam. *Eccl.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat.

n Trāsfer calicem hunc à me.] In hoc verbo exprimitur infirmitas humanæ naturæ in Christo, & datur nobis forma orandi, & exemplum, vt quantum possumus cum Deo mortem vitemus, si non possumus voluntatem nostram diuinæ subiiciamus. Exponitur autem multis modis. Primò sic. Transfer calicem hunc, id est, Passionem hanc.

o A me] vt scilicet non bibam illum. Et est ista petitio naturæ infirmæ, sed expressio rationis ad nostram eruditionem. Secundò sic.

n Transfer calicem hunc à me] non vt non veniat, sed vt citò transeat. Tertiò sic. Transfer calicem hunc à me,] id est, à meis, sc. discipulis, vt scilicet non remaneat, sed transeat scandalum passionis. Quartò sic [Transfer calicem hunc,] id est, timorem mortis.

o A me,] id est, à meis discipulis, vt non timeant mori pro nomine meo. Quintò modo sic.

n Transfer calicem hunc,] id est, dolorem mortis.

o A me,] id est, muta in gaudium immortalitatis, quod factum est in die resurrectionis, Sexto modo.

n Transfer calicem hunc] id est, peccatum illatæ passionis.

o A me,] à meis, s. Iudæis, vt non remaneat in eis finaliter, sed pœniteant, & reuertantur ad me. Idem orauit in Cruce. Dicitur autem passio, vel tentatio, vel tribulatio quælibet temporalis, calix, quia mensuratè datur à Deo. *B. Bern.* Agnosco vocem ægroti in medico, considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. *Chrys.* In dicendo [transfer] monstrat, quod humanum est. In dicendo [non quod ego volo] edocuit quod virtuosum. Et *Phylosophus* Erudit etiam natura reluctante sequi Deum. *Eccl.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum. *p* Sed quod tu.] Ecce vera obedientia. *Act.* 8. a. Domine quid me vis facere. *q* Et venit. & inuenit eos dormientes] non solum corpore, sed magis mente, nam torpores, & timores, & tristitiæ mentem eorum occupauerant, & oculos cordis opprimebant.

Moralit. autē aduētus Christi corporalis ad discipulos dormientes, significat aduentum eius spiritualem, quo suos visitat in tribulatione. Quia autē ter visitat, & primò, & secūdò inquirit, tertiò quietē indulget, significat tria beneficia, quę Dominus visitādo tribulatos operatur in eis. Primum illumina- *Moralit.*

dormis. Non *a* potuisti vna hora vigilare *b* mecum? †*c* Vigilate, & *d* orate, vt non intretis in tentationem: Spiritus *e* quidem promptus est, *f* caro verò infirma. Et iterum abiens orauit, eundem sermonem dicens. Et reuersus denuò inuenit eos dormientes. Erant enim *g* oculi eorum grauati, & *h* ignorabant quid responderent ei. Et *i* venit tertiò, & ait illis: Dormite iam, & requiescite. Sufficit: Venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. *k* Surgite *l* eamus. *m* Ecce qui me tradet prope est. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Scarioth vnus ex duodecim, & cum eo turba multa cum *n* gladiis, & lignis missi *o* à summis Sacerdotibus, & Scribis, & Senioribus. *p* Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum,

Matth. 26.d.

al. † nō habet mecum

minatio mentis ad cognoscendum. *Isaia* 28.e. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditui, *Psal.* 138. Et nox illuminatio mea. Secundum est corporis exinanitio. Vnde dixit Petro: Non potuisti vna hora, &c. Et de hoc duplici beneficio dicitur. *Act.* 12.a. In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus, & ecce Angelus Domini astitit & lumen refulsit in habitaculo, percussóque latere Petri excitauit eum dicens: Surge velociter. Tertium beneficium, consolatio qua Deus tentatos & tribulatos refouet in ipsa tentatione. *Tob.* 3. d. post tentationem tranquillum facis, &c. Et hæc est requies, quam dormientibus indulsit dicens, dormite iam, & requiescite. In hoc autem, quod semper inuenit eos dormientes, ostenditur, quòd etiam fortissimi in tentatione quasi nihil vident. Refertur autem hæc triplex Domini visitatio ad tres vires animæ. In nocte enim tribulationis visitat Dominus rationabilem, bonas cogitationes inspirando, concupiscibilem, sancta desideria inflammãdo, irascibilem zelum excitando. Et hoc est, quod dicit *Iob* 33.d. Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.

Mysticè. *Mysticè.* Dormitatio Apostolorum significat negligentiam & somnolentiã Prælatorũ, quos Dominus ad vigilãdũ trina visitatione hortatur. Primò sollicitans eos suppliciorũ cõminatione. Secũdò consolans præmiorũ pollicitatione. Tertiò pulsans succumbendi pudore, dicens ironicè: Dormite iã, & requiescite, q.d. nõ modo tẽpus est dormiẽdi, aut quiescendi, sed potius vigilandi & laborandi. *Eccl.* 3.b. Tempus belli, & tẽpus pacis. In hoc etiam quod dicit: Dormis, eadem quæstio fit Ionæ, i. prælato: quid tu sopore deprimeris, surge & inuoca Deũ tuum. *Ionæ* 1.b. *Prou.* 6.b. Vsquequo piger dormis, quãdo cõsurges è somno suo. *a* Nõ potuisti vna hora, &c.] Vna dicit, quia breuis est molestia tribulationis quæ est in tẽtatione respectu iocũditatis, quæ erit in æterna remuneratione 2. *Cor.* 4.d. Id quod est in præsenti momentaneũ, & leue tribulationis nostræ supra modũ in sublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis. *b* Vigilare mecũ,] non cum diabolo. *Iob* 24.c. Mane primò cõsurgit homicida, &c. *c* Vigilate] 1. *Pet.* 5.b. sobrij estote, & vigilate, &c. *d* Et orate, &c.] Clamore orationis fur perterritus fugit, & vicini succurrũt, i. S. Angeli. Qui igitur in tẽtatione non clamat orãdo, sociũ furis, & Domini sui proditorẽ se esse demonstrat, quia fures videt, & insidias, quæ parãtur castro Domini sui, & nõ denunciat ei, vt custodiat castrũ suum 1. *Reg.* 11.a. dixerunt seniores Iabes Galaad concede nobis septem dies, vt mittamus nuntios ad vniuersas terras Israël, & si nõ fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te. *e* Spiritus quidẽ, &c.] Hic agit Dominus Apostolorũ præsumptuosas promissiones, q.d. vos dicebatis vos prõptos ad moriendũ pro me, quia fuit facile quia spiritus prõptus ad promittẽdum, sed dormitio indiciũ est vestræ fragilitatis, quia caro est infirma. Vnde ideo, quãtũ de ardore spiritus cõfidimus, tãtum de carnis fragilitate timeamus. Itẽ *Hieron.* Hoc cõtra Enticianos qui dicunt tantũ vnã voluntatẽ, & operationẽ fuisse in Christo. Cum enim dicit: Spiritus quidẽ prõptus, caro autẽ infirma, duas volũtates ostẽdit: Vnã humanã, quæ est carnis, & aliã diuinã, quæ est deitatis, vbi humana propter carnis infirmitatẽ recusat passionẽ, diuina promptissima est, quia formidare in passione fragilitatis est, perficere autẽ dispensationem diuinæ volũtatis atque virtutis est.

Mysticè. *Mysticè.* *e* Spiritus] id est homo spiritualis prõptus ad bona facienda, & ad mala pro Domino sustinenda. *Ps.* 107. Paratũ cor meum Deus, paratũ cor meum. *f* Caro verò infirma] id est homo carnalis infirmus ad vtrunque. *Gen.* 6.a. Nõ permanebat spiritus meus in homine. *g* Erant oculi eorum grauati.] Interiores timore, exteriores vigiliarum longitudine. *h* Et ignorabant quid responderent ei] erubescentes, quia non poterant modicum vigilare eum eo pro quo se mori paratos iactauerant. Vnde *Chrys.* Qui commori elegerant, neque simul tristari, neque vigilare poterant. *Iob* 9.a. si voluerit cõtendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. *i* Et venit tertiò.] *Rab.* Tribus vicibus orauit Dominus, vt nos à peccatis præteritis veniam, & à malis præsentibus tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus. Itẽ vt omnem orationem nostram ad tres personas, id est patrem & filium, & Spiritũ sanctum dirigamus. Item vt cõtra triplicis peccati tentationem, id est, cõcupiscentiæ carnis, concupiscentiæ oculorum, ambitionis sæculi clypeum orationis opponamus. Itẽ vt orationis virtute triplicem timorem, s. mortis, vilitatis † doloris abiiciamus. Item propter trinam tentationem passionis: Caiphæ, Pilati, Herodis. Item vt tres vires animæ in oratione attentas esse debere doceret, vt rationabilis accensa sit in meditando, concupiscibilis feruida in desiderando, irascibilis fortis peccata sua abominando. Item vt tria in oratione esse petenda monstraret, s. peccatorum remissionem, virtutum conseruationem, gloriæ adeptionem. Item vt tria genera hominum orare doceret, s. Noe, Daniel, Iob, id est Prælatos, continentes, coniugatos. Omnibus enim necessaria est oratio, &c. Sequitur. *k* Surgite eamus.] Hic docet in tentatione surgendum esse, quia stando non iacendo pugnatur. Vnde & Stephanus in sui lapidatione vidit Iesum stantem: *Act.* c. 7. g. Eundum est etiam obuiam tentationibus. Quia autem indistinctè dicit: [Eamus,] docet quibus tentationibus è directo occurrere, vt sunt tentationes spirituales. Vnde *Iac.* 4. b. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Aliæ sunt fugiendæ, vt carnales. Vnde 1. *Cor.* 6. d. Fugite fornicationem.

Quare ter orauit Dominus.

Matth. 26.c. *Luc. 22. c.* *Ioann. 18.a.*

Matth. 26.c.

al. † rerum.

l Eamus] *Gloss.* Postquam tertiò orauit, & Apostolorum timorem pœnitentia corrigendum docuit, securus ad passionem pergit dicens: Surgite eamus, &c. quasi non nos inueniant timentes, sed vltro eamus obuiam, vt passuri gaudium & confidentiam videant.

m Ecce qui me tradet prope est.] Prope Dominum sunt qui tradunt eum, id est, clerici, supra eodem d. Qui intingit mecum, &c. *Ierem.* 11.e. Quid est, quòd dilectus meus in domo mea, &c.

Ephes. 6.c.

n Cum gladiis, &c.] Nõ dicit cum gladio spiritus, quod est verbum Dei, quod reuera decet Apostolũ, sed cum gladiis id est lingua nequam, & corde maleuolo. De primo, *Psal.* 56. Lingua eorum gladius acutus. *Ierem.* 9.c. Sagitta vulnerãs, lingua eorum dolum locuta est, in ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. De secundo dicitur *Prou. cap.* 12.c. Est qui promittit, & quasi gladio pũgitur conscientiæ. In reprehensione Iudæ dicitur: Et cum illo turba multa. Et certè si hoc in Iuda proditore reprehenditur, in Episcopis qui illius locum tenent, non commendatur.: Sed sicut dicit *Seneca*: Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, turba hæc prædam sequitur non hominem. *Amos* 6.a. Væ vobis qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israël.

o Missi à summis sacerdotibus, & scribis, & senioribus,] Ab istis mittitur turba contra Iesum, qui exemplo istorum id est, Prælatorum, doctorum, consiliariorum populi occidunt in se Iesum, id est salutem. *Ierem.* 23.d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram, 1. *Esdræ* 9.a. Manus Principum, & magistratuum fuit in transmigratione hac prima.

p Dederat autem traditor eis signum.] *Chrys.* Cur signum dedit? Timebat ne sicut alia vice per medium illorum transiret: *Luc.* 4.b. quod fecisset si voluisset: Vnde & excæcauit eos quamuis haberent lucernas, ita vt quæreret ipse: Quem quæritis? *Ioan.* 18.b. signum, dedit, osculum. Tale est osculum mundi: Illum enim solum decipit, & procidit quem osculatur. *Prouer.* 27.a. Meliora sunt vulnera diligentis Longini, quàm fraudulenta oscula odientis, id est, Iudæ.

a & ducite cautè. Et cum venisset statim accedens ad eum, ait: b Aue Rabbi. Et c osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in eum, d & tenuerunt. Vnus e autem quidam de circumstantibus educens gladium percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, & lignis comprehendere me: f Quotidie eram apud vos in templo docens, & g non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ.

Tunc discipuli eius relinquentes eum, h omnes fugerunt. i Adolescens autem quidam sequebatur eum, k amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille † l relicta sindone, nudus profugit ab eis. Et m adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem. Et n conuenerunt omnes Sacerdotes, & Scribæ, & Seniores. o Petrus autem à longè p secutus est eum vsque intrò in q atrium Summi Sacerdotis, r & sedebat cum ministris, & s calefaciebat se.

Matth. 26.f. — †al. reiecta. — F — Matth. 26.f. Luc. 22.f. Ioann. 18.b.

a Et ducite cautè] *Chrys.* Timebat ne sicut in môte se transformauerat, tali modo nunc de eorum manibus laberetur. Sed quid est hoc, nunquid putabat eum alicui latere, nunquid credebat eum esse Dei filium? discipulus quidem eius erat, & miracula eius viderat, quæ solus Deus facit. *Chrys.* respondet. Putabat signa, quæ viderat non diuinitus sed magicè facta. b Aue Rabbi.] *Matth.* 26.e. Aue Rabbi, &c. Vbi *Chrysost.*

Matth. 26.e. Luc. 22. e. Ioann. 18.b.

Quantam nequitiam demonstrauit animo proditionis? Talis est ista salutatio iniquæ, dolosa. 2. *Reg.* 20.c. Salue mi frater, dixit Ioab, & tenuit manu dextera mentum Amasæ quasi osculans eum qui percussit eû, *Prou.* 27.c. Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis est. c Et osculatus, &c.] Quare suscepit Dominus osculum proditoris, & permisit os pollutum contingere labia sua? *Hieron.* Non vt doceat nos simulare proditionem sed ne proditionê fugere videatur, & vt prophetiã impleret quæ dicit: *Ps.* 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Et alibi: *Ps.* 40. Qui edebat panes meos, &c. d At illi manus iniecerunt, &c.] sicut dixerat eis proditor, vt dicit *Aug.* ligatus qui soluit compeditos. Significata fuit ista captio, & ligatio Iesu in Ioseph qui captus, & ligatus à fratribus suis: *Gen.* 37.d. e Vnus autem quidam, &c.] Hic fuit Petrus, qui ardore mêtis quo cætera zelatus est, Malchi auriculam amputauit, sicut Phinees, qui eum Madianitide coëuntem pugione percussit: *Num.* 25.b. significat autê auris dexteræ amputatio, spiritualem legis intelligentiã à Iudæis auferêdam. Vnde *Matt.* 21.d. Auferetur à vobis regnum Dei. Restitutio autê significat spiritualis intelligêtiæ reuocationem, quæ ablato legis velamine in primitiua Ecclesia facta est, in quibusdã, & fiet plenius in fine, quãdo Elias cõuertet corda patrum ad filios: *Malac. vlt.* b. f Quotidie eram apud &c.] Stultitiam, & malitiam eorum arguit, qui semper præsentem eum habuerunt, & modò quasi fugitiuum quærunt, & de nocte capiût, cum omni die doceret apud eos. Sed factum eorum tempori consonat, & personis, quia ipsis tenebrosis in têpore tenebroso factum faciunt tenebrosum. Vnde *Ioan.* 3.c. Dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, erant enim eorum mala opera. Qui enim male agit, odit lucem, *Luc.* 25.f. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. g In templo docens, &c.] In templo secutus fuit Dominus, in horto fuit captus, modo & in horto, & in têplo crucifigitur, id est, inter clericos, & rusticos, *Ierem.* 15.c. Quid est, quòd dilectus meus, &c. *Ierem.* 15.c. Omnes maledicunt mihi dicit Dominus. h Tunc discipuli eius relinquentes eum, &c.] qui prius simpliciter promittebât se cum eo morituros. Et impletum est verbum Domini, quod dixerat *sup. eodem*: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista. Impleta est, & prophetia: Elongasti à me amicum, & proxi-

Psal. 17. mum, &c. Et *Iob* 19.b. simul venerunt latrones eius, & fecerunt viam per me, fratres meos longè fecerunt à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me. *Prou.* 19.a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici eius procul recesserunt ab eo. Significant autem discipuli in hoc loco illos qui tempore pacis se fortes ad omnia credût, & in tempore tentationis, vel etiam ante, solo timore fugiunt: De quibus *Luc.* 8.b. Hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Qui etiam fugendo docent fugere illos qui se minus idoneos sentiunt ad supplicia sustinenda, quibus tutius est latere, quàm se discrimini opponere, vt dicit *Hieron.* Vnde & eis dicitur *Luca vlt.* g. Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Alius verò discipulus qui relicta sindone aufugit, significat illos qui mûdum, & omnia quæ mundi sunt à se abiiciunt, & nudi nudû sequûtur Dominû. Vnde sequitur. i Adolescens autê quidã sequebatur eum amictus sindone super nudo,] id est, nihil indumenti habens nisi solam sindonem, id est, sola necessaria vitæ, nulla superflua, & etiam tenuerunt eum. Sed ille relicta sindone nudus profugit ad eis, ostendens temporalia omnia etiam necessariã tutius dimittere, & nihil habere, quam in mundo aliqua possidere. Vnde illi adolescenti quî omnia mandata à iuuentute seruauerat, & dixerat, qui adhuc mihi deest, respôdet Dominus: si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &c. *Matt.* 19.c. Et hic est adolescens, id est, in bono crescens, qui à multitudine separatus sequitur mente, & corpore. k Amictus sindone,] idest sola vitæ necessaria in mûdo habens, quæ per sindonem, quæ est vestis simplex designatur. De qua *Prouer. vlt.* c. Sindonem fecit fortis mulier, id est anima fortis, & vendidit ad literam, dedit pauperibus, & secuta est Saluatorem. l At ille relicta, &c.] Iuxta exemplû Ioseph qui relicto adulteræ pallio suo maluit nudus Deo, quàm indutus meretricis cupiditatibus seruire: *Gen.* 39.c. At ille, &c. *Gloss.* Quis iste fuerit Euangelista non dicit, quia verò plus cæteris Dominum amauerit res ipsa indicauit. Contra. Immò Petrus, vt dicit *Aug.* Sol. Fortè omnes æqualiter amauerunt Iesum, sed Petrus ardentius, & iste, id est Ioannes, vel Iacobus secundum quosdam naturaliua vt ita dicam, quia cognati eius erant. Vel Ioannes plus amasse Dominum dicitur, quia familiarior omnibus ei fuit, & Dominus eû plus dilexisse dicitur, quia maiora signa familiarioris amoris ostendit. Sequitur. m Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, &c.] sed prius ad Annam dicit *Ioan.* 18.b. quia domus eius primò occurrit eis, & quia socer erat Caiphæ Pontificis. Isti duo à Romanis emerât sibi sacerdotiû in quo sibi vicissim succedebant. Postea adduxerunt ad domum Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius, & in sacerdotio ministrabat in illo anno.

n Et conuenerunt omnes sacerdotes, & scribæ, &c.] Ad quid? Certè vt tractarent de morte Iesu. Adhuc sæpè cõueniunt hæc tria genera hominum, scilicet, sacerdotes legis, doctores, & abbates tractantes de morte Iesu. *Iob cap.* 15.d. Congregatio hypocritæ sterilis. *Eccl. cap.* 21. Stupa collecta synagoga peccantiû, & consummatio eorum flamma ignis, *Psal* 67. Congregatio taurorum in vaccis populorum, &c. o Petrus autem à longè] *Gloss.* Quia negationi proximus, si Christo proximus fuisset, non negasset. In hoc tamen admirandus est, quòd Dominum non reliquit, etsi timeat. Quia timere naturæ est, quòd sequitur deuotionis, quòd negat obiectionis, quòd pœnitet fidei. p Secutus est eum, &c.] Quia secutus est fuit amoris, quod autê à lôgè timoris. Inter has duas molas terebatur, vt granû, amor trahebat, timor retrahebat, quod autê timuit, fuit fragilitatis, quod secutus est, fuit feruoris, quod negauit obreptionis. quod pœnituit misericordiæ. Itê quod sequitur à lôgè significat Ecclesiã imitantem Christi passionem, sed longe differunt, quia Ecclesia pro se patitur, Christus autem non pro se, sed pro Ecclesia. q Vsque intrò in atriû, &c.] vbi Christû negauit, & tamen valde modicû fuit ibi, quid ergo fecisset si diu permãsisset? Quid est domus Caiphæ, nisi curia principû? Quid Petrus, i. agnoscens nisi clericus? *Matt.* 2.a. Stella disparuit magis ingressis ad Herodê. Ad literã: Atriû summi sacerdotis est curia Romana, quã Petrus primus Papa habitauit. r Et sedebat cum ministris:] Petrus expectans quid Pôtifex iudicaret de Iesu, vel amore discipuli, vel humana curiositate. s Et calefaciebat se ad ignem] *Beda.* Est ignis charitatis, de quo *Luc.* 12.f. Ignem veni mittere, &c. Qui descendês super Apostolos, eorum ignorantiam illuminauit, eorum peccata cremauit, eorum tepiditatê inflammauit, eorum fragilitatê solidauit. Hæc enim quatuor facit ignis: Illuminat, purgat, inflãmat, solidat. Est ignis cupiditatis, de quo *Ps.* 17. Super-

cecidit

ad ignẽ. Summi verò *a* ſacerdotes,& omne cõcilium *b* quærebant aduerſùs Ieſum teſtimonium, vt eum morti traderent, nec inueniebant. *c* Multi n. teſtimonium falſum dicebant aduerſus eũ, & *d* conuenientia teſtimonia non erant. Et quidam *e* ſurgentes falſum teſtimonium ferebant aduerſùs eũ, dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem: *f* Ego diſſoluam templum hoc manufactum, & poſt triduum aliud non manufactũ ædificabo. Et nõ erat cõueniens teſtimoniũ illorum. Et *g* exurgens ſummus ſacerdos in mediũ interrogauit Ieſum, dicens: Non reſpondes quidquã ad ea quæ tibi obiiciũtur ab his? Ille *h* autẽ tacebat,& nihil reſpondit. *i* Rurſum ſummus ſacerdos interrogabat eum,& dixit ei: *k* Tu es Chriſtus filius Dei benedicti? Ieſus *l* autẽ dixit illi: Ego ſũ, & *m* videbitis filiũ *n* hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & *o* venientem cum nubib. cæli.

cecidit ignis,& nõ viderunt ſolem. Hic ardet in domo Caiphæ Pontificis. Ad hunc ſe calefaciunt miniſtri Pontificia imo ardet in eis. *Iob.*15.e. Ignis deuorabit,&c. *Mich.*6.c. Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis. Ad hunc ignẽ ſedit Petrus cum miniſtris, quando negauit Dominum. Hic ignes multa mala facit Petro, & ſociis eius, qui etiam multorum domos combuſſerit, id eſt conſcientias. Ad minus quindecim mala facit. Primò ſolicitudinem parit, *Eccl.* 5.c. Saturitas diuitis non ſinit eum dormire: Cunctis dieb. vitæ ſuæ comedit in tenebris, & curis multis, & in ærumna, atque triſtitia. Secundò turbationem mentis facit. *Prou.*15.e. Conturbat domum ſuã, quia ſectatur auaritiã, qui autem odit munera viuet. Tertiò perditionem animæ inducit. *Prou.*1.d. Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet eos. Quartò grauedinem mẽtis operatur, *Gen.*13.a. Vbi nos habemus: Abraham deſcẽdit de Ægypto diues valde, alia litera habet, grauatus vehementer. Quintò inquinationem mentis facit, *Eccl.* 13.a. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea, *Habac.*2.b. Væ qui congregat non ſua, vſquequo aggrauat denſum lutum. Sextò facit inflationem, *Iob.*20.d. Cùm ſaturatus fuerit arctabitur, & æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum. *Aug.* Diues extra plenus eſt, intus vacuus, Carne crepat, corde mendicat. Septimò facit præcipitium, *Iob.*18.b. Arctabuntur greſſus virtutis eius,& præcipitabit eum cõſilium ſuum, immiſit enim in rete pedes ſuos. Octauò mentem lacerat ſicut ſpina. Vnde Dominus *Matth.* 13.c. *Luc.*8.b. diuitias appellat ſpinas. Vbi *Greg.* Profectò ſpinæ ſunt, quia cogitationum ſuarum aculeis mentem pungunt. Vnde *Iob.*30.a. Sub ſentibus delicias computabant. *Prou.*14.d. Per agrum pigri hominis,&c. Nonò mentem excæcat. Vnde *Tob.* 2.c. excæcatus eſt ſtercore hirundinum, id eſt amore tẽporalium. Et Sedechias in Reblatha, quod interpretatur multa. 4. *Reg.*25.b. *Pſ.* Mane aſtabo tibi,& videbo. *Glo.* Non videt Deum, qui terrenis adhæret, *Gen.*20.d. Saræ autem dixit Abimelech: ecce dedi fratri tuo,&c. Decimò ſpoliat virtutibus, *Iob.*26.b. Nudus eſt coram eo infernus, id eſt auarus, *Luc.*12.c. Qui ſibi theſaurizat in Deo, diues non eſt, *Apoc.*3.d. Dicis, quia diues ſum, &c. Vndecimò mentem euacuat omni bono *Luc.*1.&. Eſurientes impleuit bonis, *Iſa.*29.e. Sicut ſomniat eſuriens. Duodecimò ligat hominem, vt non poſſit rectè ambulare, 1. *Tim.*6. b. Qui volunt diuites fieri,&c. *Iob.*6.c. Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum, ambulabunt in vacuum, & peribunt. Tertiodecimò afflictionem,& dolorem generat, *Eccl.*5.c. Eſt & alia infirmitas quam vidi ſub ſole, diuitiæ conſeruatæ in malum Domini ſui, pereunt enim in afflictione peſſima. Item *Eccl.*10.c. Labor ſtultorum, id eſt amatorum mundi, affligit eos. Quartòdecimò inuiſcat pennas animæ, ne poſſit volare in cœlum per contemplationem, *Pſ.*121. Lætatus ſum in his, &c. *Glo.* Amor terrenarum rerum multis eſt inuiſcatio pennarum ſpiritualium, *Gen.*14.b. Vallis ſilueſtris, id eſt, mundus multos habet puteos bituminis. Quintodecimò, multa ſcandala, ſiue obſtacula ponit in via Domini. *Sen.* Munera quæ fortunæ imputantur inſidiæ ſunt, *Iob.*18 b. Abſcondita eſt terra pedica eius, & decipula eius ſuper ſemitam. Hæc quindecim mala facit ignis auaritiæ. Vnde *Verſus*:

Sollicitat, turbat, damnat, grauat, inquinat, inflat,
Præcipitat, lacerat, excæcat, nudat euacuat.
Alligat, affligit, inuiſcat, ſcandala tendit.

a Summi verò,&c.] *Chryſ.* Quis poſſet credere, quòd tot ſacerdotes,& tot religioſi viri, & Phariſæi poſſent concordare in vnum peccatum mortale?

b Quærebant aduerſus,&c.] *Gloſſ.* Falſus eſt qui non eodem ſenſu dicta intelligit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis ſui, ſed in ipſis verbis calumniãtur, paucis additis, vel mutatis.

c Multi enim,&c.] Idem cõtra Naboth, de quo 3. *Reg.*21.e. facite ſedere Naboth inter primos populi,& ſubmittite duos viros filios Belial contra eũ,& falſum teſtimoniũ dicant. Sed verè falſus teſtis nõ eſt impunitus,& qui loquitur mẽdacia peribit, *Prou.*19.b. *Aug.* Teſtis falſidicus tribus perſonis obnoxius eſt. Primò Deo, cuius præſentiam contemnit Secundò iudici, quem mentiendo fallit. Poſtremò innocẽti, quem falſo teſtimonio lædit vel dicendo falſitatem, vel tacendo veritatem. Vterque enim reus eſt, qui dicit falſitatẽ, & qui tacet veritatem: Ille quia vult nocere, iſte quia non vult prodeſſe. *d* Et conuen.&c.] quia varia, quod autem variatur, incertũ eſt, vt dicit *Hieron.* Sic teſtimonia ſacerdotum cõtra Suſannam non erant conuenientia, *Dan.* 13. f. Sic etiam teſtimonium adulteræ contra Ioſeph non fuit conueniens, *Gen.*39.d. Quatuor requiruntur ad verum teſtimonium, ſ. quod teſtes ſint rogati, iurati, volentes, ſcientes deponant. Iſti etiam nec rogati, ſed ſponte ſe offerentes, nec iurati, nec volentes, ſed conducti, nec ſcientes, ſed fingentes depoſuerunt,& ideò non erant conuenientia eorum teſtimonia.

e Et quidam,&c.] Propter tria, propter mutationem, propter additionem, propter diſcuſſionem. Propter mutationem quia Dominus non dixit: ſoluam, ſed ſoluite, nec ædificabo ſed ſuſcitabo, quod tantum templo viuenti, non materiali conuenit. Propter additionem, quia addiderunt manufactũ quod Dominus non dixerat Propter diſcuſſionem, quia non eodem ſenſu quo Dominus dixerat retulerunt. *f* Ego diſſoluam,&c.] *Glo.* Hoc addunt, vt propriè de templo Iudaico videatur dixiſſe. *g* Et exurgens,&c.] *Gloſſ.* Iratus, quia nõ inuenit locum calumniæ, motu corporis inſaniam mentis demonſtrat. *h* Ille autem,&c.] Propter tria. Primò vt ſua taciturnitate apologiam Adæ ſolueret, hæc fuit ſapientia. Secundò ne calumniando per eius reſponſionem peiores fierent, hæc fuit miſericordia. Tertiò, vt indignos ſua allocutione oſtenderet, hæc fuit iuſtitia, *Iſa.*53.c. Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet,& non aperiet os ſuum, *Pſ.*38. Obmutui & humiliatus ſum, & ſilui. *i* Rurſum ſummus, &c.] *Hieron.* Quid interroga impiiſſime ſacerdotum, an vt accuſes, an vt credas? Si vt accuſes, arguitte condemnare tacentem. Si vt credas, quare confitenti credere noluiſti? *k* Tu es Chriſtus, &c.] ſacerdos iſte adhuc Chriſtum longè futurum expectabãt, quem iuxta ſe videbat, ſed non cognoſcebat, ſic populus. *l* Ieſus autem dixit,&c.] vt inexcuſabiles ſint, *Ioan.* 15. d. Si non veniſſem,& locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent, nunc autem excuſationem non habent. Ego ſum,] *Gloſſ.* Marcus. Ego ſum. Matthæus: Tu dixiſti, quod idem eſt *m* Et videbitis, &c.] *Gloſſ.* Sacerdos interrogat filium Dei Ieſus reſpondit filium hominis, ne quaternitatem faciamus in Trinitate, ſed homo in Deo, & Deus in homine ſit. *n* Filium hominis,&c.] *Dan.*7.b. Ecce filius hominis cùm nubibus cœli veniebat, id eſt, cum ſanctis ſignificatis per nubes, quia eleuati à terra,& ſuſpenſi in cælum per contemplationem, *Iſa.*60.b. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volãt. Itẽ quia pleni pluuia, id eſt, gratia,& doctrina, terram, id eſt, Eccleſiam fœcũdant, *Eccl.*11.a. Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Item, quia pluunt doctrinis, *Iſa.*5.b. Mandabo nubibus meis, ne pluant imbrem ſuper terram. Item quia coruſcant miraculis, & tonant minis: Vnde fulgura, & tonitrua appellantur, *Iob* 38.d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt,& reuertentia dicent, adſumus?

o Et venientem,&c.] q.d. licet me modò ita tractetis viliter, adhuc tamen me videbitis in maieſtate mundum iudicantem. Vnde *Zachar.* 12.e. Videbunt in quem pupugerunt. Et vide, ſacerdos interrogauit de filio Dei, & Dominus reſpondit de filio hominis. Quare hoc? triplici ratione. Primò ad oſtendendam identitatem, vt intelligamus eũdem eſſe filium hominis,& filium Dei. Secundò ad informandũ nos in humilitate,

homilitate, vt noo erubeſcamus inſeriores noſtri generis: Ipſe enim cũ doplex genus habeat, vnum ex parte patris, & aliud ex parte matris, ſerè vbiq; ſerè nominat ex parte inſeriori. Tertiò ad oſtendẽdũ humanæ naturæ dignitatem, quæ talis eſt, vt ab ea filius Dei filius hominis nominetur. *a* Sum-

G mus autem ſacerdos ſcindens. veſtimenta ſua.] *Hieron.* Qoem de ſolio ſacerdotali furor excoſſerat eum rabies ad ſcindendas veſtes prouocat. Erat autem mos Iodæorum vt audita aliqua blaſphemia in Deum ſcinderent veſtimenta ſua. Vnde etiam Paulus, & Barnabas cum in Licaonia quaſi dij odorarentur, ſciderunt veſtimenta ſua, *Act.* 14.c.

Summus autem ſacerdos ſcindens veſtimenta ſua, ait: *b* Quid adhuc deſideramus teſtes? *c* Audiſtis blaſphemiam, quid *d* vobis videtur? *e* Qui omnes condemnauerunt eum eſſe reum mortis. Et *f* cœperunt quidam conſpuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere, & dicere ei, *g* Prophetiza. Et miniſtri alapis eum cædebant. Et *h* cùm eſſet Petrus in atrio deorſum, *i* venit vna ex ancillis ſummi ſacerdotis, & cùm vidiſſet Petrum calefacientem ſe, aſpiciens illum ait: Et tu cum Ieſu Nazareno eras. At ille negauit, dicens: *k* Neq; ſcio, neqoe noui quid dicas.

Myſti.ð. *Myſticè*] aotem in ſciſſione veſtis Summi ſacerdotis, figurata eſt amiſſio ſacerdotalis dignitatis, ſicut in diuiſione pallij Samuelis fuit figurata amiſſio regiæ poteſtatis. 1. *Reg.* 15. f. Et quòd milites, qui Dominum crucifixerunt non ſciderint tunicam eius, ſignificat, quod vnitas Ecclesiæ in ſæculum integra permanet. Vnde *Cant.* 6. c. Vna eſt columba mea. Item veſtimenta ſunt virtutes, vel opera virtutum. Vnde *Eccleſ.* 9. b. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida. *Apoc.* 16. c. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua ne nudus ambulet. Hæc veſtimenta ſcidit, quia virtutes in Chriſtum peccando amiſit.

a Quid adhuc deſideramus teſtes?] q. d. ſua confeſſio damnat eum, qui blaſphemauit ſe dicendo filium Dei: Et in lege ſcriptum eſt: Quicunque blaſphemat moriatur, *Leu.* 24. c. Qui blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur.

c Audiſtis blaſphemiam.] Blaſphemia eſt attribuere homini quod ſoli Deo conuenit.

d Quid vobis videtur.] Ecce nequitia, & iniquitas, ſacerdotes contra Dominum iam pronuntiauerunt, & poſtea quærunt conſilium.

e Qui omnes, &c.] quia blaſphemum putauerunt, ſequentes arbitrium Principis ſacerdotum. *Oſ.* 7. d. Ego redemi eos id eſt redimere veni, & ipſi locuti ſunt contra me mendacia *Iob* 16 b. Rugæ meæ, id eſt viri dophees, teſtimonium dicunt contra me, & ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam contradicens mihi. *Ierem.* 12. c. Facta eſt hæreditas mea quaſi leo in ſilua, dedit contra me vocem, ideò odiui eam.

f Et cœperunt, &c.] Hoc fecerunt iniqui Iudæi in contemptum Chriſti ſcientes, ſed noſtram ſalutem, & ſuam damnationem neſcientes. Ipſe autem omnia ſuſtinuit patienter, dans nobis exemplum, ſicut dicitur *Iſa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meã non áuerti ab increpantibus, & conſpuentibus in me. Alia editio habet: Dorſum meum dedi ad verbera, & maxillas meas ad alapas. *Thren.* 3. d. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis. *Mich.* 5. a. In virga percutient maxillam Iudicis Iſrael. *Iob.* 16. b. Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſaturati ſunt pœnis meis. *Hieron.* Conſpui voluit Dominus, vt nos lauaret, velari voluit, vt velamen culpæ, & ignorantiæ à cordibus noſtris auferret. In capite voluit percuti, vt caput noſtrum, id eſt Adam reſtitueret ſanitati. Alapis voluit cædi, & verbis derideri, vt nos ei labiis, & manibus id eſt verbis & operibus applaudamus. Vnde *Pſal.* 46. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis.

Myſticè. autem, colaphi, & ſputa Iudæorum, ſignificãt blaſphemias, & oppro[...] falſorum Chriſtianorum qoibus frequenter Dominum inhonorant. Vnde dicit *Beda.* Qui tunc cæſus eſt colaphis Iudæorum, nunc cæditur blaphemiis falſorum Chriſtianorum, & qui conſputus eſt ſaliuis infidelium, nunc veſanis opprobriis fidelium exhonoratur. Vnde *Iob.* 30. b. A[...]minantur me, & longè fugiunt à me & faciem meam cooſpuere oon verentur. *Prou.* 17. d. Non eſt bonum damnum inferre iuſto, & percutere Principem qui rectè iudicat. Secundùm *Auguſtinum.* Cooſpuentes ſignificant falſos Chriſtianos, Chriſti gratiam reſpuentes. Colaphizantes ſignificant ambitioſos, honores ſoos Chriſto præponentes. Velantes eius faciem, ſignificant Hæreticos Chriſtum negãtes, vel diuidentes. Vnde *Ambr.* Error Hæreticorum de Chriſto tribus generibus annumeratur, quia eius diuinitatem denegant, aut humanitatem, aut eas ſeparant.

g Prophetiza] *Mat.* 26. g. Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit? Et hoc faciebant Iudæi in Chriſti contumeliam, & irriſionem, quia pſeudo-prophetam dicebant. *Aug.* Noo minus peccant, qui nunc blaſphemant Chriſtum regnantem in cælis, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris.

h Et cùm eſſet, &c.] id eſt, remotus à Ieſu non appropinquans ei, ne à miniſtris aliqua ſuſpicione quod eſſet eius diſcipulus crederetur.

i Venit vna, &c.] Quærit *Beda*: Quare ancilla primò prodidit Petrum, cum viri magis poſſent eum cognoſcere, & prodere? Et reſpondet, vt oſtendatur in necem Domini, & ſexũ fœmineũ peccaſſe, & per eius paſſionem redemptum eſſe à morte, contra quoſdam Hæreticos, qui dicunt beneficium paſſionis Chriſti fœminis nõ profuiſſe. Propter quod etiam Dominus poſt reſurrectionem primò apparuit mulieribus, vt oſtenderet veterem præuaricationem Euæ abolitam in eius paſſione. Item rectè Principem Eccleſiæ primò compulit ad Chriſti negationem fœmina, quæ humani generis propagatorem cõpulit ad tranſgreſſionem. Secundò & prodidit Petrum alia ancilla, vt dicit *Mat.* 26 g. Et tertiò viri.

Myſticè.] Prima ancilla, eſt titubatio mentis, ſecunda conſenſio, viri ſunt opera mala. Aut prima ancilla ſummi ſacerdotis, eſt cupiditas in acquirendo, ſecunda, auaritia in retinendo. Vtràque facit negare Ieſum. Hæ duæ ancillæ in domo ſummi ſacerdotis famulantur, vel potius expulſa domina domus, id eſt charitate dominantur, & imperant. *Gen.* 16. b. dixit Sarai id eſt cupiditas, Abrahã, id eſt ſummo ſacerdoti, inique agis contra me, ego dedi ancillam meam in ſinu tuo, id eſt, conceſsi prouidentiam acquirendi, & conſeruandi neceſſaria vitæ vſque ad tempus, quæ videns, quòd concepit filium, id eſt multam pecuniam, deſpectui me habet, iudicet Dominus inter me, & te. *Prou.* 30. c. Per tria mouetur terra, & quartum quod non poteſt ſuſtinere, per ſeruum cum regnauerit, per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo, per odioſam mulierem cum in matrimonium fuerit aſſumpta: Hæc eſt ſuperbia, quæ eſt odibilis Deo, & hominibus, vt dicitur *Eccl.* 10. a. Et per ancillam cum fuerit hæres dominæ ſuæ, id eſt ſucceſſerit dominæ ſuæ: Hæc eſt cupiditas, quæ ſæpe ſuccedit charitati. Quòd autem hæ ancillæ habitent in domo ſummi ſacerdotis, id eſt cupiditas, & auaritia, dicitur *Ierem.* 6. c. A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent, & à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum, malè acquirendo: Hoc enim docet ſecunda ancilla. Viri qui tertiò faciunt Petrum Apoſtolorum Principem negare Ieſum ſunt adulatores, quorum magna multitudo habitat in domo ſummi ſacerdotis. *Matth.* 11. a. Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt. Vnde dicit *Hieronymus.* Ecce qui ponunt puluinaria ſub omni cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt, habitant in domibus Regum, ſed vita rigida, & prædicatio vera debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti. *Gregorius.* Ioannes Baptiſta non fuit mollibos veſtitus, quia vitam peccantium blandimentis non fouit, ſed aſperè increpauit, & ideo in deſertis habitauit. *Prouerbiarum vigeſimonono.* b. Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. *Ezech.* 13. c. Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ carnis. *Eccl.* 20. b. Fatuo, id eſt Prælato tali, non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edunt panem illius falſæ linguæ ſunt. Myſtid.

K Neque ſcio, &c.] Secundum *Ambroſ.* Neſcio quid dicat, id eſt non approbo. Sed non oportet excuſare Petrum, quia apertè negauit Chriſtum, quia vt dicit *Beda*, vere negat Chriſtum, qui ſe negat eius diſcipulum eſſe. Et dicit *Chryſ.* Triplex eſt incuſatio Petri. Prima, quia Domino contrãdixit: Secunda, quia aliis ſe prætulit. Tertia, quia ſibi totum impoſuit, & poſtea negauit. Sed quare permiſit Dominus Petrum negare, qui tantum diligebat eum? *Chryſoſto.* Vt cõfundatur Marcion vt de ſe nemo præſumat, vt Chriſto

in om-

in omnibus credat, vt alij ſibi caueãt, & Chriſto credant, vt comprimatur eius audacia, id eſt, ſuperbia, vt ſciat qualiter alios inſtruat. Vnde *Eccl.* 31. b. Intell ige quæ ſũs proximi tu ex teipſo. *Gal.* 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, conſiderãs teipſum ne & tu tenteris. *a* Et exiit foras ante atrium, &c.] hic fuit primus galli cantus, de quo omnes alij Euangeliſtæ tacent, ante quem fuit inchoata trina negatio Petri, & ante ſecundum conſummata, vt dicit *Hieron.* Marcus ponit primum ante quẽ fuit inchoata trina negatio, omnes alij ponunt tantum ſecundum ante quem fuit conſummata. Et nota quòd ſicut ſancti de tempore negationis Petri diuerſimodè ſentiunt, licet veritas ſit, vt dictum eſt, quod ante primum galli cantum fuit inchoata, & ante ſecundum conſummata, ita & de loco diſſentiunt. *Aug. in lib. de concord. Euangeliſtarum* videtur velle, quòd omnes tres negationes fuerint in atrio Annæ. *Hieron.* & *Beda* volunt, quòd ſemel negauit Petrus in domo Annæ, & bis in domo Caiphæ: Et hoc videtur ſecundum ſeriem literæ. *Ioan.* 18. Sed intellige *Aug* dixiſſe præoccupando, alios recapitulando.

b Rurſus autem cum vidiſſet illum ancilla, &c.] cum quibus calefaciebat ſe Petrus, vt dicit *Aug.*

c At ille iterum negauit] inquiſitus ab illis. *Aug.* Quàm noxia ſunt colloquia prauorum, quæ cogunt Petrum negare Deum, vel hominem ſe non noſſe quem inter diſcipulos confeſſus fuerat Dei filium. Vnde 1. *Cor.* 15. e. Corrumpunt bonos mores, &c.

d Et poſt puſillum.] In hoc puſillo exiuit Petrus, & reuerſus ſtans ad locum, vt dicitur *Ioan.* 18. e. Iterum negauit. Lucas ait, quòd facto interuallo vnius horæ.

e Ille autem cœpit anathematizare.] Non eſt iſta vox vt illa: Etſi omnes ſcandalizati fuerint, ſed nõ ego, *Iud.* 9. e. Vbi eſt nunc os tuum quo loquebaris, vbi eſt Abimelech, vt ſeruiamus ei? Item 1. *Reg.* 17. b. Fortiſſimus quiſq; cuius cor eſt quaſi leonis pauore ſoluetur. *Amos* 6. c. Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, id eſt, præſumptionem Petri, *Prou.* 8. b. Os bilingue deteſtor. *Prou.* 17. c. Qui inuertit linguam ſuam incidet in malum. Et nota proceſſum Petri. Primò dixit: Non ſcio, neq; noui quid dicas. Secundò cum iuramento negauit, vt dicit *Mat.* 26. g. Tertiò cœpit anathematizare, & iurare, neſcio hominem. *Remigius.* Quia immorari in peccato dat incrementum ſcelerum, & qui ſpernit modica paulatim decidet. *Gregor.* Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox pondere ſuo ad aliud trahit. *f* Et cœpit flere.] Sic ad prædicatoris vocem peccator peccati ſui reminiſcitur, &c.

Et *a* exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. *b* Rurſus autem cùm vidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circũſtantibus, quia hic ex illis eſt. At *c* ille iterum negauit. Et *d* poſt puſillum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro: Verè ex illis es, nam & Galilæus es. *e* Ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quia neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et ſtatim iterum gallus cantauit. Et recordatus eſt Petrus verbi, quod dixerat ei Ieſus. Priuſquam gallus cantet bis, ter me negabis: Et *f* cœpit flere.

CAP. XV.

ET *g* cõfeſtim mane *h* cõſiliũ facientes ſummi ſacerdotes cũ *i* ſenioribus & ſcribis, & vniuerſo cõcilio *k* vinciẽtes Ieſum duxerunt, & tradiderunt *l* Pilato. Et *m* interrogauit eum Pilatus: Tu es rex Iudæorũ? At ille reſpondens, ait illi: *n* Tu dicis.

Non dormiunt niſi cum male fecerint, & non capitur ſomnus ab eis niſi ſupplantauerint.

g Et confeſtim mane.] Hoc idem mane dicitur *Eccl.* c. 10. e. Væ tibi terra cuius rex puer eſt, & cuius Principes mane comedunt. *Iſa.* 5. c. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem. Illi autem iam ebrij erant. *Iob* c. 24. c. Mane primo conſurgit homicida.

h Conſilium facientes] de quo dicit Iacob *Gen.* 49. a. Simeõ & Leui vaſa iniquitatis, in conſilium eorũ nõ veniat anima mea.

i Cum ſenioribus, & ſcribis.] de quib. *Dan.* 13. a. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus qui videbantur regere populum. A

K Vincientes Ieſum] Iſta vinculatio Chriſti figurata fuit, *Iud.* 16. c. In Samſone vincto à Dalila, & tradito Philiſtæis occidendum. Dalila enim ſitula interpretatur, & ſignificat Synagogam quæ ad modum ſitulæ purum liquorem nõ retinet, ſed quiſquilias tantum, *Eccl cap.* 21. c. Cor fatui quaſi vas confractũ & omnem ſapientiam non tenebit. Et 27. a. Sicut in percuſſura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. Samſon interpretatur ſol eorum: Hic eſt Chriſtus, qui eſt verus ſol omnium electorum. *Malach. vlt.* a. Vobis timentibus Deũ orietur ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Samſon maxilla aſini mille Philiſtæos proſtrauit, & de eadẽ fõte aquæ viuæ produxit, ita Chriſtus ſimplici prædicatione ſua, & Apoſtolorũ, dæmones, & Iudæos conuicit, & ſitienti populo fontem doctrinę aperuit. Hic tamen ligatus à Dalila traditur Philiſtæis, id eſt, Chriſtus ligatus à Synagoga traditur gentilibus.

l Pilato.] Pilatus os malleatoris interpretatur, & ſignificat hæreticos, per quos diabolus malleat Eccleſiam. De quo *Ierem.* 50. d. Confractus eſt, & contritus malleus vniuerſæ terræ. Herodes interpretatur glorians in pellibus, & ſignificat Iudæos qui in lege ſcripta gloriantur: ſicut dicit Apoſtolus *Rom.* 2. d. Qui gloriaris in lege, per legis præuaricationem Deum inhonoras. Vterq; Ieſum illuſerunt, & illuditur adhuc in membris. Et vtriſque ſummi ſacerdores illudendum tradiderunt, quia ipſi ſunt in cauſa vtriuſque illuſionis, propter malum exemplum. *Rom.* c. 2. d. Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes, &c.

m Et interrogauit eum Pilatus, &c.] *Ioan.* c. 18. e. legitur, quòd Pilatus Ieſum ſibi traditum introduxit in domum ſuã Iudæis non intrantibus prætorium, ne contaminarentur. Cui ſecretò tunc locutus eſt Pilatus, & poſtea exiuit ad Iudæos ad oſtium domus Domino intus remanente, & dixit eis Pilatus. Quam accuſationem habetent aduersùs hominem iſtum, qui dixerunt, niſi malefactor eſſet, non tradidiſſemus eum tibi. Introiuit ergò Pilatus ad Ieſum, & ibi locutus eſt cum eo, & egrediens iterum ad Iudæos adduxit Ieſum foras, & coram Iudæis dixit: Tu es Rex Iudæorum? Nullum crimen imponens ei, ſicut ſacerdotes qui etiam falſos teſtes contra eum conduxerunt. Quod autem tantum verbo interrogat præſes Ieſum fecit vt cauſam ipſius diligenter examinaret, ſicut dicit *Iob* 19. c. De ſeipſo: Cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam.

K Vincientes] *Gloſſ.* Mos erat Iudæis, vt quem morti adiudicaſſent vinctum iudici traderent. Et notandum, quòd non tunc primò ligauerunt, ſed mox comprehenſum nocte in horto, vt *Ioan.* 18. b. dicit, & ſic adduxerunt eum ad Annam primum.

n Tu dicis.] Non dicit: Ego ſum, ne calumniando occaſionẽ daret. Nec dicit: Nõ ſum, quia falſum diceret, ſed ſic tẽperat reſponſum, vt vtraq; pars elici poſſit, ſcilicet tu dicis, quaſi dicat, ego non dico, ſed tu, & ego non nego. Et nota, ſacerdoti reſpondens, dixit: Tu dixiſti, vt dicit *Matth.* 26. f. hic Pilato reſpondens, ait. [Tu dicis:] Quare hoc? *Hilarius.* Quia Sacerdos legem viderat, quæ Chriſtum futurum prædixerat: Pilatus ſignificat gentilitatem, quæ legis ignara

EXPOSITIO CAP. XV.

ET conſeſtim mane conſilium facientes, &c.] Iſtud cap. diuiditur in quinque partes. In prima agitur de Chriſti ligatione, & traditione, & accuſatione, quia vinctũ tradiderunt præſidi in multis accuſantes eum. In ſecunda agitur de Chriſti adiudicatione ad mortem, & multiplici eius illuſione, ibi [Pilatus autẽ volens ſatisfacere.] In tertia agitur de Chriſti crucifixione, & latronum ac Iudæorum multiplici irriſione, ibi [Et poſtquam illuſerunt ei.] In quarta agitur de Chriſti expiratione, & ſolis obſcuratione, ibi [Ieſus autẽ emiſſa voce.] In quinta & vltima agitur de officio ſepulturæ, ibi [Et cũ iam ſero eſſet factum.] Narrata ergo ſe... negatione Petri, redit Marcus ad narrationem Dominicæ paſſionis, & cõtinuatur ſuperiori facto, ibi. [Et cœperũt quidam conſpuere eum.] Et ſic per totam noctem illuſerũt & verberauerũt, & etiam ſine ſomno in quo oſtenditur immenſitas malitiæ eorum, qui per totam noctem vigilauerũt ad illudendum & verberandum. Et mane facto ad idem, & peius conueniunt. *Ierem.* 9. b. Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, vt iniquè agerent laborauerunt, *Prou* 4. c.

Et *a* accusabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogauit eum dicens: Non respondes quicquam? *b* Vide in quantis te accusant. *c* Iesus autem amplius nihil respondit, *d* ita vt miraretur *e* Pilatus. Per diem autem festum dimittere solebat illis vnum ex vinctis quemcunque petissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cum seditiosis erat vinctus qui in seditione fecerat homicidium. Et cùm *f* ascendisset turba, cœpit rogare sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? *g* Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam, vt magis Barrabam dimitteret eis. *h* Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergò vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis. Quid enim mali fecit? *i* At illi magis clamabant: *k* Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam, & tradidit *l* Iesum flagellis cæsum, vt crucifigeretur. *m* Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & *n* imponunt ei plectentes spineam coronam,

ignara per fidem præsentem cõsecuta est salutem. *a* Et accusabant eum, &c.] Hoc supplet *Luc.* 23. a. quomodo eum accusabant de doctrina dicentes: Commouit vniuersam gentem, incipiens à Galilæa, &c. Et quomodo Pilatus audito, quòd Galilæus esset, misit eum ad Herodem Tetrarcham Galilææ, ne inconsulto eo Galilæum hominem iudicaret. Herodes autem remisit eum veste alba indutum, quod est secunda illusio. Prima enim fuit, quando operientes faciem eius, & percutiẽtes eum dicebant: Prophetiza Christe quis te percussit? *b* Vide in quantis te accusant.] In tribus maximè accusabant eum. Primò quia se filium Dei faciebat, vnde & secundum legem eorum debebat mori. Secundò quia dicebat se esse Regem, & omnis talis Cæsari contradicit. Tertiò, quia prohibebat tributum dari Cæsari, hoc tamẽ, quasi apertum mendacium neglexit Pilatus, quia audierat eum respondisse: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, *Matth* 22.c. Sed tantum de regno eum quæsiuit, dicens: Tu es Rex Iudæorum? *c* Iesus autem amplius, &c.] *Glossa.* Ne crimen diluens à præside dimitteretur, & crucis vtilitas differretur. Secundo, vt sic ostenderet eos indignos sua collocutione. Tertiò, vt suos doceret criminationes, & accusationes falsas magis tacendo, quàm defendendo esse superandas, *Thre.* 3.e. Ex ore Altissimi non egredientur, neque bona, neque mala, *Rom.* 12.d. Non defendentes charissimi, sed date locum iræ.

d Ita vt miraretur.] *Chrys.* Etenim admiratione dignum erat videre silentem eum, qui tot habebat dicere.

e Pilatus,] Triplici ratione noluit ei Dominus respondere. Prima fuit, quia ea in quibus accusabant ipsum erant manifestè falsa, & ideò responsione indigna. Secunda ratio fuit, quia volebat adimplere scripturã, quia de eo erat prophetatum, *Isa.* 53.c. Sicut agnus coram tondente se obmutescet & non aperiet os suum. Tertiò, quia noluit impedire suam passionem, vt prædictum est.

f Et cum ascendisset, &c.] *Hieron.* Idem nomen propter cõuenientiam soni reputatur Barrabas, & Barrabas & tamen Barrabas interpretatur filius magistri, à bar quod est filius, & rabi quod est magister. Barrabas verò filius patris, à bar, quod est filius, & abba quod est pater, & significat antichristum quem Iudæi Christo prætulerunt. Vnde *Ioan.* 8. f. Vos ex patre diabolo estis, & voluntatem patris vestri vultis facere.

Moral.] Barrabas est vetus homo, Iesus nouus homo. Vterq; ligatus est. Sed ille vinculis peccatorum, *Prou.* 5. d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisq; constringitur. Iste verò ligatus est vinculis præceptorum. Vnde *Eccles.* 6. d. Decor vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutis. Bonus præses laborat soluere nouũ & dimittere liberum, sed turba clamat pro veteri dimittendo, & nouo condemnando. Quæ est ista turba? Certè mala societas, carnis voluptas, mundi vanitas, dæmonis iniquitas, propria fatuitas, parentum carnalitas, *Exod.* 23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum sententiæ acquiesces.

g Scicbat enim, &c.] *Chrys.* Quare ergò non liberabat eum? Si dicis, non erat ei tutum dimittere illum, cui imponebatur quòd se regem faciebat Filio, oportebat ergò opportunitates quærere, & coniecturas, puta si exercitum colligebat, si pecunias, si arma.

h Pilatus a[illegible], &c.] *Hieron.* Multas quærit Pilatus occasione, vt [illegible] eum beneuolentia populi liberaret. Ad minus pronuntiat [illegible] ad literam. Prima est collatio Barrabæ. Secunda est dilatio sententiæ. Tertia remotio culpæ. Primò enim contulit Barrabam latronem Christo innocenti, vt ex ipsa collatione ostẽderet Christum potius esse dimittendũ. Secundò quasi de sententia hæsitans, ait: Qoid vultis, vt faciam regi Iudæorum? Tertiò culpam ab eo remouet dicens: Quid enim mali fecit? q.d. nihil. Vtinam hoc dicerent Iudices nostri, qui reos absoluunt, & innocentes condemnant. *Prou.* 17. c. Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. B

i At illi magis clamabant] *Gl.* Insaniæ suæ satisfacientes, non interrogationi respondentes præsidiis.

k Crucifige eũ] similiter clamas tu quoties peccas mortaliter, *Heb.* 6. a. Rursum crucifigentes in semetipsis filium Dei. Hic est clamor, de quo. *Isa.* 5. b. expectaui, vt facerer iudiciũ, & ecce clamor, & iniquitas. *l* Et tradidit, &c.] *Chrysost.* Quare flagellis cæsum? Respondet. Vel gratiam facere volebat, vel iudicij stẽma componere, vel Romanis legibus seruire, quæ crucifigẽdos iubent prius flagellari, vt sic extorqueatur ab eis, si quos in scelere socios habuissent, vel vt Iudæi pœnis illius satiati mortem illius vltra non sitirẽt. Ipse autem Christus flagellari voluit, vt nos à flagellis liberaret. Vnde *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum.

m Milites autem, &c.] *Hieron.* dicit, quod obiiciebant Domino, quòd vsurpasset imperium in populo Iudæorum. *Hieron.* Coram omni populo illusionibus Dominum exponunt exuentes eum vestibus suis, & induentes eum chlamyde coccinea qua reges vtuntur, pro diademate imponẽtes eius capiti coronam spineam, pro sceptro regali calamum siue arundinem in manu eius dederũt, & deinde quasi Regi flectentes genua dicebant: Aue Rex Iudæorum, & percutiebãt caput eius arundine, & conspuebant in eum. Et post multas illusiones exuerunt eum chlamyde coccinea, & induentes eum vestibus suis, duxerunt eum ad locum crucifixionis.

Mystice.] Milites Pilati sũt dæmones, qui spoliauerunt Iesum vestibus suis, id est, Iudæis, & induerunt occasionaliter eũ chlamyde coccinea, id est, gentili Ecclesia, fide passionis rubricata. Rursus ea exuitur, & veste sua induitur, quia in fine temporum gentilitate recedente Iudæa conuertetur. Et hoc est quod dicitur *Romanorum* 11. d. Cæcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Myſ

Moraliter verò milites Pilati sunt mali Prælati, qui Pilato, id est, diabolo militant per auaritiam & rapinam. Hi veste sua Christũ exuũt, i. cœtum fidelium, quos exẽplis malis ei auferunt. Chlamys coccinea qua Christum induunt est cœtus consanguineorũ quos in Ecclesia instituunt ad eius illusionẽ & cõtumeliã. Vnde *Mich.* 3. c. Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Israël qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, id est Ecclesiam de consanguineis. Sed hoc mirum est, quia eunte ad crucem exuunt eum chlamyde coccinea, quia tales Domini passionibus communicare non volunt, sed de bonis eius ditari, & delectari volunt, sicut dicitur. *Amos* 6. b. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Mor

n Et imponunt ei plectentes spineam coronam, &c.] id est, sicut per chlamydem coccineam cœtus consanguineorum intelligitur, quibus Prælati Christum induunt, eos in Ecclesia instituentes, sic per coronam spineam cœtus ambitiosorum, & aliorum peccatorum, plus quàm spinæ cõgregatæ pungentium accipitur. Vnde 2. *Reg.* 23. a. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi. *Isa.* 33. b.

Spinæ

Spinæ congregatæ igne comburentur. Caput Christi est Ecclesiastica dignitas, id est, locus superior in corpore Christi quod est Ecclesia. Quid ergo est corona spinea in Christi capite, nisi ambitiosi, & auari in Ecclesiastica dignitate? Et certè tot spinas ponunt Prælati in corona Domini, quot malos cōstituunt in Ecclesiastica dignitate. Vnde sponsa Christi admirans, & dolens de tali corona sponsi sui, dicit *Cant. cap.* 3. d. Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua. *Beat. Bernard.* Non decet sub spinato capite membrum esse delicatum, quare ergo clerici in capite suo serta de floribus portant in contumeliam Saluatoris? *Isa.* 28. a. Væ coronæ superbiæ ebriis Ephraim flori decidenti.

& *a* cœperunt salutare eum: Aue rex Iudæorum: Et *b* percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum, & ponentes genua adorabant eum. Et *c* postquam illuserunt ei exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis, & *d* educunt illum, vt crucifigerent eum. Et *e* angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, *f* patrem Alexandri, & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et *g* perducunt eum in Golgotha locum, quod est interpretatum Caluariæ locus. Et *h* dabāt ei bibere myrrhatū vinum,

a Et cœperunt salutare eum.] Ista salutatio derisio est. Sic multi eum salutando, id est, horas cantando derident, id est, blasphemant: Sicut dicit *Augustinus.* Lingua laudant, vita blasphemant. *Eccles.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Sapientiæ enim Dei astabit laus in ore fideli. Nunquid derisio esset salutare regem, dorso verso ad eum, & facie auersa ab eo? Sic salutatur, id est, laudatur Christus à multis. Dorsum habent ad Christum, sed faciem cordis habent adoersam, aliud cogitantes, & aliud intendentes. *Isa.* 29. d. Populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me. *Ezech.*8 f. Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum, & altare vigintiquinque viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum Solis.

Mysticè. *b* Et percutiebant caput eius arundine.] *Mysticè.* Caput Christi Deus est, vt dicitur. 1. *Corinth.* 11. a. Arundo autem est sacra Scriptura, quia arundine scribitur. Christi ergo caput arundine percutiunt hæretici, qui Christi diuinitatem negantes, errorem suum auctoritate sacræ Scripturæ defendunt. In faciem eius conspuunt, qui verba contumeliosa de corde maligno in eum, vel in membra eius enomunt. Et irrident hypocritæ, qui corde superbo, & doloso ante Christum se humiliant: De quibus dicitur *Ecclesiast.* 19. d. Est qui nequiter se humiliat, & plena sunt interiora eius dolo. Propter hanc genuflexionem Iudæorum qua Dominum irriserunt, non facit Ecclesia in die Parasceues genuflexionem pro ipsis, cum tamen facit pro Hæreticis, & paganis. Et hæc fuit tertia illusio Christi. Prima siquidem fuit in domo Caiphæ summi sacerdotis, quando in eius faciem exspuentes, & velantes, & alapas inferentes dicebant: Prophetiza Christe quis est, qui te percussit? Secunda fuit in domo Herodis, quando induerunt eum veste alba. Tertia fuit hic, scilicet, in prætorio iudicis, quando indutus est chlamyde coccinea. Pro hac triplici illusione à fidelibus recompensanda, triplex honor in die Parasceues Domino exhibetur, trina genuflexione, & laudum decantatione, & hoc in lingua Latina, & Græca: Tertia enim lingua, id est, Hebraica silebit à laudibus Christi vsque in finem sæculi, & tunc primo soluetur. De qua dicitur, *Ecclesiast. cap.* 28. b. Lingua tertia multos commouit. Verba Græca, quæ dicit Ecclesia Deum laudando, & genuflectendo sunt ἅγιος Agios ὁ Θεὸς ὁ Theos, ἰσχυρὸς Ischyros. Verba latina sūt: Sanctus Deus, Sāctus fortis, Sanctus & immortalis. Significat autem hæc triplex illusio Christi triplicem illusionem qua illuditur. Primò à clericis, hæc fuit in domo pontificis. Secundo à laicis Christianis, hæc fuit in domo Herodis principis sæcularis. Tertia ab Hæreticis, & infidelibus, hæc fuit in prætorio iudicis infidelis. *Iob.* 30. a. Nūc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei, quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indignū, hoc ad hæreticos. Egestate & fame steriles, hoc ad laicos. Et *infra.* Filij stultorum, & ignobilium, & in terra penitus non parentes, nunc autem in eorum canticum versus sum, hoc ad clericos.

c Et Postquam illuserunt ei, &c.] Ecce in prætorio indutus chlamyde coccinea Christus illuditur, vadens ad crucem suis vestimentis induitur, & quid hoc significat nisi quia nobiles, & diuites Dominum in prosperitate, & percipiendis eius beneficiis, quasi boni comites vndique circumstant, sed in tribulatione, & passione dimittunt? Vnde ipsemet dicit in *Psalm.* 16. Proiicientes me nunc circundederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis. *Ecclesiast. cap.* 6. a. Est amicus secundùm tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Econtrario dum fuit in prætorio cautus fuit vestibus suis, sed vadens ad crucem reindutus est illis, & quid, nisi quia sancti, qui sunt vestes Domini curias principum, & dignitates, & delicias fugiunt, sed Dominum crucis martyrio comitantur. In veste aliena illuditur Christus, sed in propria ad crucem ducitur: Et certè quòd hîc factum est ad literam, fit hodie spiritualiter. *Chrysostomus.* Quæ nobis est cura contumeliæ postquam Christus passus est? Etenim vltimus terminus contumeliæ erat quod fiebat ei: Neque enim vna particula, sed vniuersum corpus per totum iniurias patiebatur, caput per coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies conspuebatur, genæ vellebantur.

d Et educunt illum, &c.] extra ciuitatem. *Hebr.* 13, c. Exeamos ad eum, &c.

e Et angariauerunt, &c.] *Mysticè.* Per istum Simonem, qui portat crucem Domini in angaria, significantur hypocritæ, qui labores multos sustinent in hoc mundo pro laude humana: Sicut dicit Dominus *Matth.* 6. b. Cùm ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes: Amen dico vobis acceperunt mercedem suam. *Beatus Bernardus.* Væ portantibus crucem, non sicut saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus, alienam. *Amos cap.* 9. b. Nunquid non ascendere feci Syros de Cyrene? Crucem igitur alienam portant omnes, qui in hoc mundo non pro Christo, sed pro mundo laborant. Suam portant crucem, qui pro Christo laborant, & pro suis excessibus diluendis. Vnde *Luc. cap.* 9. c. Si quis vult venire post me tollat crucem suam, non alienam, & sequatur me. Secundùm *Hieronym.* Per Simonem significatur Gentilis populus, tum quia Gentilis fuit, & quia obediens interpretatur. Et de illo populo dicitur: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Simon igitur crucem Domini portat, quia populus Gentilis fide passionis suscepta passionem pro Christo sustinuit. Et bene dicitur *Cyrenæus*, quod interpretatur, quia obediendo hæres Dei, & cohæres Christi effectus est: Sicut dicitur *Rom.* 8. c. Si filij sumus, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. *Ephes.* 2. d. Iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. *Mysticè.*

f Patrem Alexandri, & Rufi] magnæ opinionis.

g Et perducunt eum in Golgotha locum.] Golgotha nomen Syrum est, & interpretatur Caluariæ, vt dicit *Hieronymus.* Non propter caluitium Adæ, quod quidam dicunt ibi sepultum, sed propter decapitationem damnatorum. Adam enim iuxta Hebron sepultus est, vt dicitur *Ios.* 24. Caluaria autem propriè dicitur os capitis carne, & capillis nudatum, quod solet inueniri in sepulchris mortuorum: Sed quia frequenter homines ibi decollabantur, & remanebant ibi capita, ideo locus dicebatur Caluaria. Fuit autem significata ista eductio Christi in Golgotha, in lege, & ante legem, sicut dicit *Hieronymus.* Primo per Abel quem eduxit Cain in agrum vbi occidit eum. *Genes. cap.* 4. b. Secundo per Isaac portantem ligna super quibus immolatus est aries. *Genes. cap.* 22. a. Tertio per Ioseph, cuius tunica tincta sanguine hædi reportatur ad patrem ipso remanente viuo. *Genes.* 37. f. Quarto per serpentem æneum suspensum in palo in deserto: *Num. cap.* 21. c. *h* Et dabant ei bibere myrrhatum vinum.] *Matth.* 27. d. dicitur, cum felle mixtum. Augustinus de concordia quatuor Euangelistarum. Fel posuit Matthæus pro amaritudine, & Marcus myrrhatum similiter, vtrumque enim amarum est, & fel, & mirrha. Vel potuit esse, vt vtrumque miscuissent, & fel, & mirrhā, vt amarissi-

amariſſimum putum ei darent, quod fuit ſignum maximæ malitiæ. Etiam dicitur; quod ob huc portauerunt ſecum tale vinum, vt pendentes in cruce inde potarent, vt citius morerentur. Vel forte viuum quod ſecum tulerunt milites crucifixures, propter calorem acuetat, & illud dederunt ei quando dixit: Sitio.

Et ſignificat illud vinum amaritudinem malitiæ Iudæorũ qua potauerunt eum in cruce ſitientem ſalutem eorum. Vnde Beda. Amara vitis, amarum

& a non accepit. Et b crucifigentes eum diuiſerunt veſtimenta eius, mittentes ſortem ſuper eis quis quid tolleret. c Erat autem

vinũ propinat Ieſu Et ſumit hoc de Ierem.2.d. Quomudo conuerſa es mihi in prauum vinea aliena. Pſalm.68. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Adhuc multi Chriſto ſitienti vinum charitatis, propinant vinum iniquitatis, de quo dicitur Prouer.4. Panem impietatis comedunt, & vinum iniquitatis bibunt. Et ideo potabuntur ab ipſo in fine vino iræ & indignationis, ſicut dicitur Apocal.14.b. Hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero io calice iræ ipſius. Item Apocal.16.d. Date illi calicem vini indignationis iræ eius. a Et non accepit,] vt biberet. Accepit quidem in ore, ſed noluit bibere. Vnde Mat. 27 d. Cùm guſtaſſet noluit bibere. In quo ſignificatur myſtice, quod amaritudinẽ mortis guſtauerit, ſed cito, id eſt, die tertia reſurrexit. Vnde Pſalm. 109. Da torrente in via bibet, id eſt, in tranſitu. Significat etiam in hoc, quod non acceperit, quia peccatum pro quo punitus eſt non fecit. Vnde Pſal.68. Quæ non rapui exoluebam, &c. b Et crucifigentes eum, &c.] Ioan.19.d. expreſſius, & plenius narrat hanc hiſtoriam. Dicit enim quod ſecundum numerum militum diuiſerunt ſibi veſtimenta Domini, vt vnuſquiſque haberet ſuam partem, præter tunicam inconſutilem, quæ non fuit diuiſa, ſed ſortita cuius eſſet. Secundum Bedam, veſtis Domini quadripartita eſt Eccleſia per quatuor partes diffuſa, Chriſti nuditate induta, Chriſti paupertate ditata, Chriſti morte viuificata. Vnde Ezech.37.c. A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant. Quod autem tunica inconſutilis non eſt diuiſa, ſed integra ſortita, ſignificat, quod vnitas Eccleſiaſtica erit vſque in finem ſæculi duratura, & ita, & indiuiſa, & quadripartita eſt corpore. Quod autem Eccleſia dicatur veſtis Chriſti, dicitur Iſaiæ 49.c. Viuit Dominus, quia his omnibus velut ornamento veſtieris Secundum Hieron. Veſtimenta Chriſti ſunt mandata Dei, quibus tegitur corpus eius quod eſt Eccleſia. Vnde Iob.29.c. Iuſtitia indutus ſum, & veſtiui me ſicut veſtimento. Quatuor milites quibus veſtimenta diſtribuuntur, ſunt quatuor genera hominum, quibus præcepta dominica dantur, ſcilicet, coniugati, viduati, prælati, ſeparati, id eſt, religioſi, quia Chriſto, vel diabolo militant, quia vita hominis eſt militia ſuper terram. Iob 7.a. Vnde, 1. Tim.2.a. dicit Apoſtolus: Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Et poſtea docet qualiter, & in quibus debeamus militare: Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis. Iob. 25.c. Nunquid eſt numerus militum eius? Per tunicam inconſutilem indiuiſam, ſignificatur vnitas charitatis, de qua Ephe.4.a. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Quæ rectè ſorte datur, id eſt, occultè, & ſine perſonarum acceptione. Ioan. 3.a. Spiritus vbi vult ſpirat, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Prouerb. 16.d. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur. c Erat autem hora tertia, &c.] Ioan. 19.c. Erat autem hora quaſi ſexta, quomodo ergo dicit Marcus, quod erat hora tertia? Ad quod dicit Beda, quod vtraque hora crucifixus eſt Dominus, hora tertia linguis Iudæorum, qui peiores, & priores in Domini crucifixione, & hoc narrat Marcus. Hora ſexta fuit crucifixus manibus militum, quod narrat Ioannes. Sed opponit Hieron. contra hanc ſolutionem, quia videtur, quod non poſſit ſtare, quia hora ſexta factæ ſunt tenebræ vſque ad horam nonam, quia cum non poſſent milites videre qualiter eum crucifigerent, neque Iudæi illuſiones facere quas ei faciebant: Vnde non videtur probabile, quod tunc fuerit crucifixus. Ad hoc poteſt dici, quod Dominus fuit crucifixus inter tertiam, & ſextam à militibus, & à Iudæis, & poteſt ab vtroque extremorum in diuerſis reſpectibus nominari. Verbi gratia, Si aliqua ſeditio fieret in ciuitate inter tertiam, & ſextam, ſi quæreretur ab aliquo, qui interſuit principio, quando fuit facta hæc ſeditio, reſponderet, hora tertia, alius qui interfuiſſet fini, diceret hora ſexta, & vterque verum diceret: Ita eſt hîc, & hoc innuit Ioannes, qui non dicit præciſe hora ſexta, ſed hora quaſi ſexta. Et quod Mateus ſimpliciter dicit, hora tertia, debet intelligi quaſi tertia, tamen dicit tertia ſimpliciter, quia crucifixionem linguarum Iudæorum voluit comprehendere ſimul. Inde eſt, quod in Eccleſiis cathedralibus Miſſa maior de Domini paſſione celebratur inter tertiam, & ſextam, & ſi forte aliquo caſu præueniatur hora, debet dici tertia ante Miſſam.

hora tertia, & crucifixerunt eum. Et d erat titulus cauſæ eius inſcriptus, rex Iudæorum. Et e cum eo crucifigunt duos la-

Sequitur. d Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus, rex Iudæorum.] Titulus dicitur, quia continet cauſam crucifixionis eius, id eſt, rex Iudæorum. Hæc enim fuit præcipua cauſa crucifixionis eius, quia dicebat ſe regem Iudæorum. Alius etiam dicitur titulus eſſe, qui, ſcilicet, indicat triumphum Chriſti, & cauſam triumphi. Per hoc enim quod dicitur: Rex Iudæorum, oſtenditur, quod nec in morte perdidit regnum, & dominium Iudæorum, imò magis acquiſiuit. Vnde & dicitur titulus triumphalis. Hieron. enim ſuper illum. Pſal.58. Eripe me Domine de inimicis meis, &c. diſtinguit triplicem titulum, ſcilicet, memorialem, præconialem, triumphalem. Memorialis eſt, vt epitaphia, quæ fiunt ſuper tumulos mortuorum. Et dicitur memorialis, quia fit in memoriam eorum, vt oretur pro eis. Præconialis titulus eſt, qui ſolet ſcribi in portis ciuitatum, vel in liminibus domorum in laudem, & præconium ciuitatum, vel domorum, vt ciuitas ſolis. Iſa.19.c. vt domus Iulij, & huiuſmodi. Titulus triumphalis eſt, qui continet cauſam, & ordinem triumphi, qui ſolet deſcribi in arcubus quod antiquitus ſolebat fieri, & deſcribebatur cauſa, & ordo triumphi, & illa ſcriptura dicebatur titulus triumphalis. Talis fuit ille titulus, de quo prophetauit Iſa.19.c. Erit altare in medio Ægypti, id eſt, crux in medio mundi, & titulus Domini iuxta terminum eius. Erat autem ſcriptus tribus linguis, ſcilicet, Latina, Græca, & Hebraica, quia hæ tres ſuper alias excellebant. Græca propter ſapientiam Græcorum: Latina propter potentiam Romanorum: Hebraica propter religionem, & clementiam Iudæorum, & vt omnes, qui erant tunc ſimul poſſent legere, & vt pro omnibus pati, & omnibus dominari oſtenderetur. Vnde Pilatus dixit: Quod ſcripſi, ſcripſi, id eſt, indelebilem titulum appoſui, quia indelebilis eſt memoria eius. Prouer. 10.b. Memoria iuſti cum laudibus. e Et cum eo. &c.] Myſticè. Duo latrones, ſunt duo populi, qui ſeipſos Deo furati ſunt, inter quos Ieſus crucifigitur, quia pro ſalute vtriuſque populi mortuus eſt Chriſtus. Sed alter in cruce pœnitet, & confitetur, id eſt, populus Gentilis, alter adhuc blaſphemus remanet, & incredulus, id eſt, populus Iudaicus. Vnde Habac.3.a. In medio duorũ animaliũ cognoſceris, id eſt, in medio duorum latronum. Vel ſecundùm Aug. per duos latrones ſignificatur genus humanum in cruce præſentis miſeriæ poſitum. Sed alter eſt à dextris, & alter à ſiniſtris, quia altera pars hominum pro temporalibus patitur, altera pro æternis. Vnde Matt. 24.d. Duo erunt in agro, id eſt, in labore mundi, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Prouerb.4.d. Vias quæ à dextris ſunt nouit Dominus, peruerſæ autẽ quæ à ſiniſtris ſunt. [Moraliter] autẽ quod Dominus in medio crucifixorũ eſt crucifixus, ſignificat, quod in medio pœnitentiũ eſt agẽda pœnitẽtia, inter diſciplinatos diſciplina ſeruãda: Aliter enim læſionẽ, & ſcandalum aliorum, & periculũ propriũ non effugiemus. Vnde Sen. Nihil tã fugiẽdum quã diſſimiliũ ſocietas. Eccl.27.b. Volatilia ad ſibi ſimilia cõueniũt, & veritas ad eos, qui operantur eã reuertetur. Quod autem duo crucifixi ſunt cũ Domino, ſignificat, quod nobiſcũ debemus duos latrones crucifigere. i. mundũ, & carnẽ: Sicut docet Apoſt. Gal. 5.d. Qui Chriſti ſunt carnẽ ſuam crucifixerunt cũ vitiis mũdi, & cõcupiſcentiis carnis. Latro dexter caro eſt, cui ſpiritus crucifixus cũ ea cõpatiendo. i. cõſolãdo ſalutẽ promittit dicẽs: Hodie mecum eris in Paradiſo. i. citò trãſibit paſſio tua, & pro ea æternaliter remuneraberis in cælo, 2.Cor.4.d. Id quod in præsẽti eſt momẽtaneũ, &c. Latro ſiniſter eſt mundus, qui Chriſto crucifixo. i. membris eius Chriſti crucem portantibus inſultare non ceſſat Sicut dicitur Iob.12.a. Deridetur iuſti ſimplicitas. Igitur tres cruces hic inſinuãtur. Crux carnis, crux mundi, crux ſpiritus in mediu eſt. Crux carnis eſt pœnitentialis diſciplina: Cuius quatuor ſunt brachia:

Myſticè.

Moraliter.

Veſtia

a Vestis asperitas, victus tenuitas, vigiliarum instantia, disciplinarum frequentia. Crux mundi, est contemptus mundi: Cuius quatuor sunt brachia Primum assidua mortis cogitatio. *Hieron.* Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Secundum cogitatio breuitatis, & vanitatis deliciarum mundi. *Nahum.* 3. b. Qui viderit te, resiliet à te. Tertium est consideratio miseriarum & ærumnarum mundi. *Hieronymus* Cũ mundus tot calamitates ingeminat quid aliud nisi vt fugiatur clamat? Quartom est contemplatio æternitatis, vel tormentorum, vel gaudiorum, quod super omnia mortificat amorem mundi. Vnde Paulus postquam: aptus fuit ad tertium cælum dixit: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Crux spiritus, est bona conuersatio: Cuius quatuor brachia sunt. Obedientia ad superiores, charitas ad inferiores, humilitas in prosperitate, patientia in aduersitate, de qua dicitur *Ephes.* 3. d. In charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehendere eum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.

trones, vnum à dextris, & alium à sinistris eius: Et *a* impleta est scriptura, quæ dicit: Et cũ iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eũ mouentes capita sua, & dicentes: *b* Vah qoi *c* destruis tẽplum Dei & *d* in tribus diebus reædificas. *e* Saluũ fac teipsum descẽdens de Cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrom cum Scribis dicebant: *f* Alios saluos fecit, *g* seipsum nõ potest saluum facere. *h* Christus rex Israël descendat nũc de cruce, vt videamus & credamus. Et *i* qui cũ eo crucifixi erãt conuitiabantur ei. Et *k* facta hora sexta *l* tenebræ factæ sũt per *m* totã terrã vsq; in horã nonam.

a Et impleta est scriptura.] *Isaiæ.* 53. d. Et cum iniquis reputatus est. *b* Vah] interiectio insultantis, & exultantis. *Iob.* 39. c. Cum audierit sonitum buccinæ dicit vah. *Ierem.* 5. b. Saturaui eos, & mœchati sunt.

c Qui destruis templum,] 1. *Cor.* 3. d. Si quis violauerit templum Dei disperdet illum Deus, templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. *d* Et in tribus diebus reædificas.] Tres dies reædificationis templi spiritualis, sunt tres partes pœnitentiæ: Contritio, confessio, satisfactio, de quibus *Luc.* 13. g. Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor. [Templum] *Hieronym.* Fatuus populus concordat voci falsorum testium: De quibus *Matth.* 26. f. Nouissimè venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dicit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Notatur àutem in hac serie triplex Christi improperium: Et à tribus. A prætereuntibus, à latronibus, & à sacerdotibus, id est, à laicis, & clericis, & Prælatis, qui latrones dicuntur, *Isa.* 1. f. Principes tui infideles socij furum. De omnibus his dicitur *in Psalm.* 68. Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Et ex circumstantiis eorum triplex inconstantia notatur, id est, operis, cordis, & oris. Operis, ibi. [Prætereuntes.] Cordis, ibi [Mouentes capita.] Oris, ibi [Et dicentes.] *Chrysost.* Super hoc legamus, multum enim locrum est, & magna vtilitas. *e* Saluum fac teipsum descendens de Cruce.] Credo, quod à diabolo suggestum est eis, vt hoc modo illuderent ei, & irriderent eum, vt sic per eorum illusionem de cruce descenderet, nec tamen saluaretur genus humanum. Cognouerat enim iam crucis mysterium, quod prius fuit ei occultum quando mortem Christi persuasit. Sed Dominus non acquieuit eorum illusiooi, neque de cruce descendit, docens in tribulatione perseuerantiam. [De cruce.] *B. Bernardus.* Imò si rex Israel est titulum regni non deserat.

f Alios saluos fecit.] Hoc verum dicont nolentes tamen, quia multos saluos fecit à culpa, & à pœna, quia adhoc venerat, & ob hoc nomen habet Iesus, id est, Saluator. *Matth.* 1. d. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

g Seipsum non potest saluum facere.] Si de salute à culpa intelligunt, verum dicunt, quia qui peccare non potuit saluari à peccato non potuit. Si de salute à pœna intelligunt, plane mentiuntur, quia qui de morte se suscitauit, ne pateretur facere potuit. *Ioan.* 10. d. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo, &c.

h Christus rex Israël descendat nunc de Cruce, vt videamus, & credamus.] *Beda* dicit: Fraudolenta promissio, màius fecit surgens de sepulchrò, nec tamen credunt.

i Et qui eum eo crucifixi erant, &c.] *Luc.* 23. f. dicit, quod vnus latro blasphemabat, dicens: Si tu es Christus, salua teipsum, & oos. Alter verò eum redarguit, & dicit: Domine, memento mei dum veoeris in regnum tuum. Pooit ergo Marcus plurale pro singulari, vt dicit *Hieronymus.* Vel forte vterque primo blasphemauit, vel corde, vel ore, sed visis signis alter pœnituit. Dominus autem non respondit sinistro latroni, dicenti: Si tu es Christus, salua teipsum, & oos, dextro vero dicenti: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum, respoodit, dicens: Hodie mecum eris in Paradiso. Sic hodie omnes in Cruce sumus, id est, in miseriis, & ærumnis, & infirmitatibus. Sæpe à quibusdam rogant, & volunt qoidam saluari, vt in præsenti gaudeant, hi dicunt cum latrone sinistro: Si tu es Christos salua teipsum, & nos: Non dicunt in futuro, sed modò. Sed quid factum est illi lartoni? Certè nec à cruce præsenti liberatus est, & crucem æternam inuenit post mortem. Ita & hi. *Iacob.* 5. a. Agite nunc diuites, plorate, & vlulate in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Bonus latro, qui se non petit à præsenti tribulatione liberari, & ideo salutem æternam inuenit. *August.* Domine hîc vre, hic seca, dummodo in futuro parcas.

k Et facta hora sexta, &c.] Notandum, quòd sol ad meridiem ascendit, deinde vsq; ad vesperam descendit. Quod ergo Dominus mortuus est, & crucifixus in declinatione, ostendit, quia mortuus est pro declinatione, id est, pro peccato ad quod declinauerat homo. Quod autem diluculo resurrexit, ostendit, qood propter iustificationem nostram, & quod nos mane, id est, statim à peccato resurgere debemus. Vnde Apostol. *Romen.* 4. d. Mortuus est propter peccata oostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Item illa hora peccauit Adam, id est, post meridiem. *Genes. cap.* 3. b. Cum audisset vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso post meridiem, abscondit se Adam, & vxor eius à facie Domine. Iustum ergo fuit, vt eodem tempore ianua Paradisi reseraretur Domino moriente quo fuerat clausa Adam præuaricante. Et meritò sexta hora tenebræ fiunt, quia cum homo venerit ad vitæ perfectiooem, quæ per senarium designatur, tunc ei omnia temporalia, quæ priùs lucida apparebant, tenebrescunt. Vnde *Amos.* 8. c. Occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.

l Tenebræ factæ suot.] *Hieron.* Hic adest Noè inebriatus, ac nudatus cælo, ac terra tenebroso pallio tectus, & ab homine irrisus, hic stillauit de ligno sanguis. Hîc *Glo.* quatuor facta circa nos adaptat alius quatuor, quæ sunt facta circa Christum. Inebriatus est, & nudatus, & irrisus, & pallio filiorum coopertus. Inebriatio fit ex multiplici potione & ideo significat Christi passionum multiplicitatem. Vnde cum dicit: Adest Noe inebriatus, id est, Christus multipliciter flagellatus. Nudatio Noè io qua eius pudenda apparuerunt, significat euidentiam ignominiosæ mortis Christi. Non enim in terra, neq; in cælo occisus, sed inter cælum, & terram, id est, in aère, vt omnibus appareret opprobrium mortis eius. Et hoc est, quod dicit: Nudatus cælo, & terra, id est, nec in cælo, nec in terra, sed in medio crucifixus. Item duo filij eius cooperuerunt pudenda Noe pallio, & duo elementa, id est, sol, & luna retrahentes radios suos, operuerũt ignominiam mortis. Et hoc est, quod dicit: Tenebroso pallio tectus, id est, sicut Noè pallio filiorum est tectus, ita Christus solis, & lunæ tenebris obuolutus. Item Noè fuit irrisus à filio suo Cham & Christus à Iudæis. Vnde Cham ridet dum membra videt detecta parentis: Iudæi risere Dei pœnam patientis. Hic, id est, in cruce stillauit de ligno, id est, de latere Christi, qui est lignum vitæ. *Prouerb.* 3. c. Sanguinis. *Ioan.* 19. f. nostri redemptoris. *m* Per totam terram] supple Iudæorum, id est, per totam Iudæam. *Origen. super Exod.* vbi adaptat plagas Ægypti operibus recreatioois dicit, quod sicut per triduum factæ sunt tenebræ per totam terram Ægypti, noo tamen in terra Gessen vbi erãt Hebræi, sic per spatium trium horarum factæ sunt tenebræ per totam Iudæam, & non alibi. Hoc ita visum est Origeni, quia si in terra gentilium tam mirandum aliquid contigisset,

Et a hora nona b exclamauit Iesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi, lammazabacthani, quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, vt c quid dereliquisti me. Et quidam de circunstantibus audientes, dicebant: d Eccè Eliam vocat. e Currens autē vnus, & implens spongiam aceto, circūponensque calamo potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. f Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et g velū tēpli scissum est in duo, à summo vsque deorsū.

illud in eorum scriptis, relictum fuisset. Sed *in historiis* dicitur contrarium, quia Athenienses visis tenebris quæsierunt causam: Et respondit Dionysius, quia aut elementa patiebantur, aut Deus naturæ vim patiebatur, vnde aram ignoto Deo construxerunt. Tunc enim non potuit fieri eclipsis, quia luna plena erat, & eclipsis non fit nisi in ortu lunæ. Præterea eclipsis non durat tantum. Vnde *Chrysost.* Non erat eclipsis, tribus enim horis permansit eclipsis tantùm in vna temporis raptione. Vnde *Hieron.* Nulli dubium est lunam .fuisse plenissimam Paschæ tempore, & ne fortè videretur vmbra terræ, vel orbis lunæ soli fuisse oppositus, & breues, [& ferrugineas fecisse tenebras, trium horarum spatium ponitur, vt omnis causantium occasio tolleretur. Et dicit *Hieronymus.* Compatiuntur elementa conditori suo, refugit sol, quia non potest videre mortem Christi, collaborat laboranti, & blasphemantibus suæ lucis beneficium subtrahit. Omnis creatura compatitur Christo morienti, sol obscuratur, terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur in duas partes, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur. *Amos* 6. b. Et nihil compatiebantur super contritione Ioseph. De his tenebris dicit *Iob.* 5. c. Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. *Ioel. vlt.* c. Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum. *Amos.* 8. c. Occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Sequitur.

a Et hora nona exclamauit Iesus voce magna.] *Hieron.* Hora nona mori voluit, vt ostenderet per mortem suam nouem Angelorum ordines reparari. b Exclamauit] præ dolore magno, in quo & veritas humanitatis, & virtus ostenditur diuinitatis. Si enim esset purus homo in morte fortiter clamare non posset. *Hebr.* 5. b. Cum clamore valido, &, & lacrymis exauditus est. Et est forma pœnitētis, qui moritur peccato per contritionem, clamat per confessionem, & plorat per satisfactionem, & sic exauditur. *Osea* 12. c. Directus est Iacob cum Angelo, &c. c Vt quid dereliquisti me,] id est, passioni, & morti exposuisti? Vel, [quid dereliquisti me,] id est, cur meos, id est, Apostolos me relinquere permisisti: Et exprimit hîc Dominus statum, & mentem tentati, & tribulati, qui dum est in tribulatione putat se à Deo derelictum, cum tamen Dominus propior sit homini quem videt in tribulatione. Vnde *Psal.* 90. Cum ipso sum in tribulatione. *Isa.* 43. a. Cùm transieris per aquas flumina non operient te. Derelinquit autē Dominus amicos suos, id est tribulationibus exponit ad tempus, vt in æternum misereatur: Sicut dicitur *Isa.* 54. b Ad punctum in momento dereliqui te, & in miserationibus multis congregabo te. Item *Isa.* 40. c. In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui. q. d iustè exposui, sed misericorditer liberaui. Dicitur autem, quod Dominus in cruce antequā moreretur dixit centum quinquaginta versus psalterij, i. à vicesimoprimo psalmo. s. Deus Deus meus respice in me, &c. vsq; ad illum versum: In manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc in commendationem psalmorum, qui hoc numero continentur. Sequitur. d Ecce Eliam vocat,] *Hier.* Non omnes, sed quosdam arbitror fuisse de Romanis militibus, qui nescientes proprietatem idiomatis Hebraici putauerūt, quod vocaret in auxilium Eliam. Vel forte Iudæi more solito verbum Domini peruertentes imposuerunt ei, quod Eliam vocaret in auxilium, quasi minor ipso. Et significat quamplures in Ecclesia nomine existentes, qui audita peruerse recitant: De quibus dicit *Eccl.* 11. d. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponit maculam. e Currens autem vnus, &c.] *Ioan.* 19 f. plenius narrat hoc. Dicit enim sic: Postea sciens Iesus, quia omnia cōsummata sunt, vt consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum, ad illud cucurrit vnus de militibus audito, quod dixerat: Sitio. Et quia in alto erat Dominus nec poterat ei miles ille propinare in manu, ideo accepit arundinem, & in summitate ligauit hyssopum, & hyssopo circumposuit spōgiam aceto plenam, & sic propinauit ei. Est autē spōgia mollis, & cauernosa mūda arrepta. Vnde *Martialis.* Tonsorem capiti non est adhibere necesse: Radere te melius spongia sola potest. Significat autem arreptus cœtum malorum, qui festinant currere in infernū malè viuendo. Vnde *Prou.* 1. b. Prohibe pedem tuū à semitis peccatorum, pedes enim illorum ad malū currunt, & festinant, vt effundant sanguinem. Per spongiam cauernosam significantur corda malorum iniqua, & dolosa: Per hyssopum quæ est herba humilis, & purgat pectus, significatur Christi humilitas Vnde *Psal.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. Rectè igitur hyssopo spongia circumponitur, quia dolosis, & cauernosis hominibus Christus humilis vndiq; & vbiq; circundatur. Vnde *Psal.* 21. dicit. Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per hoc autem, quod arundini vtrumq; apponitur. i. spongia, & hyssopus, significatur, quod sacra Scriptura, quæ nomine arundinis designatur vtrumq; continet, & Christi humilitatem, & iniquorum circumuentione. *Sap.* 2. c. Circumueniamus virū iustū, quoniā inutilis est nobis. Significatur etiā per hoc quod spongiam arundini apponūt, quod multi ad sanctā Scripturā, falsā apponunt. Vnde *Isa.* 1. f. Caupones tui miscent aquā vino. *Aug. in lib. de quatuor virtutibus.* Ligno suspenditur, qui erigit elisos, aceto potatur fons vitæ, disciplina cæditur, vita moritur, ad tempus vita morti traditur, vt mors in æterna vita moriatur. Et hoc est quod dicitur, 1. *Cor.* 15. g. Absorpta est mors in victoria. *Osea* 13. d. Ero mors tua ò mors *Versus.* Sputa, flagella, minæ, crux, claui, lancea, spinæ: Fœlici fine, nostræ fuit meta ruinæ. Sequitur. f Iesus autem, &c.] *Luc.* 23. f. dicit, quæ fuerit illa vox magna: Hæc, scilicet, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Hoc dicto, inclinato capite tradidit spiritum, vt dicitur *Ioan.* 19. f.

Quatuor meruit Christus morte sua:
- Incorruptionem suæ carnis.
- Declarationem sui nominis.
- Accelerationem suæ rationis.
- Dignitatem iudicandi.

Et reuera magna fuit vox illa, quia magna ostendit. In hoc enim quid faciendum sit nobis in omni periculo tentationis, & in ipso articulo mortis edocuit bonus magister. Tunc enim pater vocandus est, tunc ei filiali amore medullitus adhærendum est, tunc potissimum ei spiritus commendandus est, quia tunc maxime dæmones circa nos tanquam leones rugientes circumeunt præparati ad escam, sicut dicitur. *Eccl.* 51. a. Sed quomodo tunc patrem vocabit, qui nunquam vixit vt filius? Nec tamen adhuc respuit audire, imò monet clamare *Ierem.* 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, erubescere noluisti. s. in vita tua, ergo saltem amodò voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es. In manus Dei commēdat spiritum suum, qui se totum ponit in voluntate eius. Sic claustrales spiritum suum. i. voluntatem, & sensum suum ponunt, & commendant in manus Prælati quando profitētur, nec debent sumere vsque in diem resurrectionis, exemplo Domini. *Sap.* 3. a. Sanctorum animæ in manu Dei sunt, & nō tāget illos tormentū mortis, visi sunt oculis insipiētium mori, illi autem sunt in pace. Claustrales ergo qui volūt facere suam voluntatem, & sequi suum sensum, aut nunquam deposuerunt spiritum suum, & mendaces inueniuntur, aut Christi præueniunt resurrectionem, & Antichristi sunt. g Et velum templi, &c.] Ad literā, velum exterius quod appēsū erat in introitu templi, scissum fuit Domino moriēte, vt dicit *Remigius.* Itē velum Interius quod erat appensum inter sancta, & sanctasanctorū similiter fuit scissum, vt dicit *Hier.* [*Mystice.*] Veli exterioris scissio intelligitur ænigmaticæ cognitionis euacuatio, quæ erit quando facies Dei nūc velata nobis reuelabitur. Vnde. 1. *Cor.* 13. c. Cū venerit quod perfe- *Mystice.*
ctum est, euacuabitur quod ex parte est. Interius verò veli scissio est Iudaicæ excæcationis terminatio, quæ in parte facta est post resurrectionē per Apost. prædicationē, & plenius fiet in fine per Eliā, & Enoch. Itē duo vela, duo sūt testamēta. Vtrumq; diuisū est in duas partes. i. in sensum literalē, & spiritualem, qui prius permixti fuerāt, sed post per Christū, & Apostolos, & alios sanctos expositores discreti fuerunt.

Prius

a Videns autẽ Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait, *b* Verè homo hic filius Dei erat. Erãt autem & mulieres de longè aspicientes, inter quas erat Maria Magdalenæ, & *d* Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, *e* & Sãlome: Et cum esset *f* in Galilęa sequebantur eũ, & ministrabãt ei, & aliæ multæ quæ simul cũ eo ascenderant Ierosolymã. Et cũ *g* iã serò esset factũ, quia erat parasceue quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis Decurio, qui & ipse erat

Prius enim erat calix sacræ Scripturæ in manu Domini plenus mixto. i. litera, & spiritu, sed post passionem inclinauit ex hoc in hoc. i. ex veteri expressit nouum sicut mel ex fauo, fæx autem quæ non est exinanita, remansit Iudæis, quam bibunt adhuc, & nos bibimus vinum merum. Item duo vela, duorum peccatorũ genera sunt, spiritualia & carnalia. Velum interius significat peccata spiritualia, velũ exterius, peccata carnalia, quorum vtrumque velat in nobis faciem animæ, vt non possit videre veritatẽ. Vnde clamat *Psal.* Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Vtrumque velum diuiditur in culpam, & pœnam, dum culpa tollitur per gratiam, & pœna deletur per pœnitentiam. Item velum vtrumque diuiditur, cum totum malum quod in nobis est, nobis attribuimus, & totum bonum quod habemus Deo attribuimus. Terræ motus significat terreni populi. i. Iudaici motũ, qui mouendus, & dispergendus erat inter gentes: Sicut dicitur *Isa.* 24. a. Ecce Dominus nudabit terram, & dissipabit eam, euertet & affliget eius faciẽ, & disperget habitatores eius. Petræ scissæ sunt. i. corda dura ad pœnitentiam scissa: De quo *Ioel.* 2. c. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Monumenta aperta sunt. i. peccata in confessione reuelata. *a* Videns autem Centurio.] Centurio est miles habens centum in potestate, & significat peccatorem, qui videns tormentum Dominicæ Passionis, compungitur ad timorem, & Dei glorificationem. Vnde *Isa.* 19. c. Erit terra Iuda. i. Christus, Ægypto in pauorem. i. peccatori. *Thren.* 3. c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. *b*. Verè homo, &c.] Hominem & Deum confitetur Centurio audito clamore Iesu. *Habac.* 3. a. Domine auditum tuum audiui, & timui, in medio duorum animalium. i. duorum latronum cognosceris. Valde ergo est surdus, qui audita lectione Dominicæ Passionis, nec timorẽ concipit, nec glorificationẽ. *Isa.* 42. d. Surdi audite, & cęci intuemini, & quis cęcus nisi seruus meus, & quis surdus nisi ad quem misi nũcios meos? *c* Erant autem, &c.] *Ioan.* 19. e. dicit mulieres iuxta Crucem Domini stetisse. *Matth.* 27. f. & *Luc.* 23. g. & *Marcus* hîc, dicunt eas à longè stetisse. Ad hoc dicit *Aug.* Tanto interuallo aberant, vt & iuxta dici possent, quia præsto erat in conspectu eorum, & longè in comparatione turbæ propinquioris. Vel fortè primo fuerunt prope cum B. Virgine existentes quando Dominus commendauit eam Ioanni, & postea longiùs recesserunt à turba, vt meliùs possent videre, quæ fiebant Iesu. *Chrysost.* Discipuli fugerunt, istæ affuerunt, & omnia considerauerunt, qualiter clamauit, qualiter expirauit, qualiter petræ scissæ sunt. *d* Et Maria Iacobi minoris, &c.] ad differentiam Iacobi Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est, & electus à Domino. *e* Et Salome.] Maria Salome dicitur filia Salome, mater Ioannis, & Iacobi. Maria Iacobi, & Ioseph mater, est Maria Cleophæ, id est, filia Cleophæ. Vnde *Versus.* Ex Ioachim Cleophæ Salome tres Anna Marias: Quas iunxerat Ioseph Alphæo Zebedęo. Hęc vnius mater est, hæc quatuor illa duorum. *f* Et cùm esset, &c.] *Gloss.* Mos erat, vt mulieres præceptoribus de substantia sua ministrarent. [*Moraliter.*] Mulieres istæ, quæ Christum secutæ sunt, & ei necessaria ministrabant, significant Prælatos, qui ideo mulieres dicuntur in sacra Scriptura, quia matrum, & nutricum spiritualium debent habere officium, & affectum, atque sollicitudinem, sicut ille, qui dicit: Facti sumus paruuli in medio vestrûm tanquam si nutrix foueat filios suos. 1. *Thess.* 2. b. Debent etiam esse ministri totius Ecclesiæ Christi. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi. Debent etiam sequi Iesum euntem ad passionem per compassionem, & imitationem. *Matth.* 4. d. Venite post me, &c. Bene autem dicuntur eum secutæ à Galilæa, id est, à mundi volubilitate quam debent corde relinquere, qui volunt Christum sequi. Inter has mulieres prima nominatur Maria Magdalenæ. Maria interpretatur illuminata, vel illuminatrix, vel stella maris, vel amarum mare, quia primum oportet eos esse illuminatos, deinde illuminatores: Primò doctos, deinde doctores: Tandem stellas maris, id est, in cœlo fixos, per mare huius mundi

nauigantibus, portum & patriam ostendentes. Ad vltimum debent esse amarum mare, id est, tales, vt in ipsos omnia flumina gratiarum, & scientiarum influant, nec ipsi redundent per superbiam: Sicut dicit *Ecclesiast.* 1. b. Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat. Omnia etiam flumina tentationum, & tribulationum debent in ipsos intrare, ita tamen quod ipsi non redundent per impatientiam. Item omnia flumina peccatorum aliorum debent in ipsos intrare per alueum confessionis, ita vt ipsi non redundent per aspernationem confitentium. Magdalena, interpretatur magnifica, præmunita, turrensis, defensibilis, quæ omnia bene conueniunt prælatis. Debent enim esse magnifici, id est, magna facientes, non tantum magnidici, id est, magna dicentes. Debent etiam esse præmuniti, id est, præ aliis muniti munitione virtutum. Item debent esse turrenses, id est, in turre contemplationis, & prouisionis, & conuersationis existentes. *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion. Secunda Maria est mater Iacobi, & Ioseph. Iacobus interpretatur luctator, supplantator, supplantans festinantem, supplantator consilij: Sic Pręlatus debet esse mater omnium luctantium contra carnem, mundum & diabolũ, & eos supplantãtium, hoc est omnium verè pœnitentium, qui contra carnem luctantur ieiuniis, contra mundum eleemosynis, contra diabolum orationibus, & sic festinans, id est, diabolus deijcitur, & supplantatur, & eius consilium dissipatur: Sicut legitur 2. *Reg.* 17. c. Domini nutu dissipatum est consilium Achitophel. Debet etiam Prælatus esse mater Ioseph, id est, omnium qui in seipsis spiritualibus dimensionibus crescunt, vel aliorum generatione, vt sunt doctores, & prædicatores. Tertia fuit Maria Salome, quod interpretatur pacificans eum, vel retributio eius, & significat eos, qui omnia dimittentes pacem fecerunt cum Domino, id est, claustrales. Horum omnium, id est, pœnitentium, doctorum, prædicatorum, claustralium debet mater esse quicunque est Prælatus, & eos defendere, & nutrire. Hoc etiam aduertendum est, quod Maria bis nominatur hîc, vt duplex amaritudo insinuetur, quæ debet esse in Prælatis. Prima est amaritudo cæli, de qua *Psal.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. Secunda est amaritudo compassionis, de qua 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? *g* Et cum iam sero, &c.] Post mortem Domini subditur de officio sepulturæ eius. Secundum enim legem non decebat in patibulis remanere corpora dãnatorum in sabbato: Ideo facto vespere Ioseph Christi discipulus, sed occultus, diues, & nobilis decurio, id est, officio curiæ administrans, intrauit ad præsidem, & postulauit corpus Dominicum sibi dari, quo obtento diligenter sepeliuit in sepulchro nouo, quod sibi exciderat in horto suo hora vespertina Parasceue. Est autem Parasceue nomen Græcum, & interpretatur præparatio. Vnde sextam feriam sic appellabant Iudæi, quia ea, quæ sabbato erant necessaria præparabant, secundùm quod de manna dicitur. *Exod.* 16. e. In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est, duó gomór per singulos hómines, &c. Sexta die Dominus est crucifixus, & mortuus, & septima requieuit sepultus, sexta die perfecit Deus mundi creationem, & septima die requieuit ab omni opere quod patrarat. Parasceue ergo vitam præsentem significat, in qua præparari debent necessaria vitæ futuræ. Vnde *Prouerb.* 6. a. Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Item *Prouerb.* 10. b. Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem stertit æstate, filius confusionis est. Et notandum, quod sexta feria Dominus crucifixus est, septima sepultus, octaua resurrexit in gloria: Sic & nos necesse est in hac vita in Cruce pœnitentiæ, crucifigi, & in septima ætate, id est, post hanc vitam corpus in sepulchris, animas in cœlo quiescere, & gaudere, vt tandem octaua ætate simul in corpore, & anima, coniunctis accipiamus coronam, & incorruptionem hæreditatis æternæ.

a Et audacter, &c.] *Chrysost.* Qui præmitus occultabatur, nunc denique aliquid magnum ausus est. In mortem enim seipsum tradidit hostilitatem omnium suscipiens.

a Et audacter.] *Mystice* Ioseph ab Arimathia est populus
Mystice. Iudaicus deponens pristinam conuersationem, qui in fine temporum accedet ad Pilatum, id est, ad populum qui ore suo calicis malleum miscet, & petit corpus Iesu, id est, viaticum salutare. *Is.* 10. e. Si fuerit populus tuus Israël quasi arena maris reliquiæ, &c.

expectans regnum Dei. Et a audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. b Pilatus autem mirabatur si iam obiisset, & accersito Centurione interrogauit eum si iam mortuus esset, & cum cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. c Ioseph autem d mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone, e & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. f Maria autem Magdalenæ, & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur. *Matth. 27. g.* A

CAP. XVI.

ET cum transisset Sabbatum, Maria Magdalenæ, & h Maria Iacobi, & i Salome k emerunt a-

Moralit. *Moraliter.* Ioseph est prælatus quilibet
Matth. 27. g. crescens in virtutibus quantum ad se & quan-
Luc. 23. g. tum ad alios. Nobilis
Ioa. 19. g. Decurio, id est, nobilis Decalogi obseruantia, & intelligentia expectans regnum Dei, gratia & meritis suffultus. Hic audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu vt sepeliret, spiritualiter vt liberaret. Pauci sunt qui ita faciunt, id est, qui se opponunt principibus & tyrannis pro Ecclesia quæ est corpus Iesu. Vnde *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto Prophetæ tui Israel erant, non ascendisti ex aduerso nec opposuisti te murum pro domo Israel. b Pilatus autem, &c.] Adhuc sunt multi Pilati, qui mirantur quando aliquis moritur mundo, cum tamen magis mirandum sit quod aliquis viuit mundo, cuius amicitia est inimicitia Dei, sicut dicitur *Iacob.* 4. a. Nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo: Quicunque ergo voluerit esse amicus huius mundi, inimicus Dei constituitur. Sic certè quicunque mundo vult viuere, Deo qui est vita moritur. c Ioseph] Noluit enim ei negare Pilatus, quia ille diues erat & nobilis, & notus. Ignotus enim aut pauper nec accessum posset habere ad præsidem, nec corpus Dominicum asportare, & quia iustus erat dignus fuit reponere in sepulchro. d Mercatus] nimirum veræ humilitatis. Vnde *Psal.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. e Et posuit, &c.] nouum, vt dicit *Matth.* 27. g. Quia si in veteri vbi alius positus fuisset, non ipse Christus, sed alius diceretur resurrexisse. In petra fuit excisum, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset suffosso tumuli fundamento ablatus furtim putaretur. Lapidem magnum aduoluit ad ostium monumenti, ne posset aperiri sepulchrum sine auxilio multorum testium. Erat autem monumentum Domini quasi domus rotunda in rupe quadam excisa tantæ altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab Oriente, in parte autem Aquilonari erat locus sepulti corporis de ipsa petra factus, septem pedes habens longitudinis tribus palmis è terra eminens, à parte meridiana omnino patens, vnde corpus inserebatur. Marmor autem in quo monumentum erat excisum, erat colore rubeo & albo permixtum, quod satis bene congruit, quia ipse Dominus & candidus fuit per innocentiam & rubicundus per patientiam. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, &c. Monumenti sepulturæ Domini interfuit Nicodemus, vt dicit *Ioan.* 19. g ferens mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum, & sicut dicitur linteamina quibus inuolutum fuit corpus Iesu in sepulchro, alia à sindone quam emit Ioseph, vt dicit Marcus. Qui se-
al. Ruboletis. cundum *Hier.* dicitur l Bobotes, id est, consiliarius, id est, homo magni consilij, quia non acquieuit prauo consilio Iudæorum. Traditur etiam licet non sit authenticum, quod Iudæi audita honorificentia sepulturæ Domini detinuerunt eum in carcere vbi Domini resurrectionis primus habere meruit visionem. Hic commendatur à duobus, scilicet, quia nobilis, & quia expectans regnum Dei. Significat autem quemlibet iustum qui Christum inuoluit in sindone munda, id est, in conscientia pura, & ponit in monumento lapidem, id est, liberum arbitrium quod est cordis ostium, spei constantia & fidei firmitate obfirmat.

Moralit. *Moraliter.* Per hoc quod in sola sindone fuit inuolutum corpus Dominicum, damnatur diues, & preciosa sepultura diuitum. Vnde *Hieron.* In simplici sepultura Domini, condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent. *Isa.* 22. c. Quid tu hic aut quasi quis hic, quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelso memoriale tuum in petra diligenter. f Maria autem Madalenæ, &c.] Marcus breuiloquus multa præterit quæ alij Euangelistæ interserunt, scilicet, de corpore Domini de Cruce deposito, & in sepulchro reposito. Ferè omnes ad propria redierunt, solæ mulieres quæ cæteris artius Dominum diligebant remanserunt, inspicientes vbi corpus poneretur, vt tempore congruo ei possent impendere officium sepulturæ. Et significant istæ mulieres, sicut dicit *Beda*, animas humiles & deuotas, quæ quantò amplius suam recognoscunt fragilitatem quæ per sexum muliebrem designatur, tantò feruentiùs adhærent Domino, & ordinem Passionis eius sedula intentione perquirunt & pia diligentia pro suo modulo imitantur in parasceue, id est, in vita præsenti quæ est præparatio ad futuram, &c.

EXPOSITIO CAP. XVI.

ET cum transisset sabbatum, &c.] Finita narratione Passionis, & sepulturæ Dominicæ, subiungit Euangelista de eius gloriosa resurrectione. De qua hoc ordine agit. Primò narrat aduentum trium mulierum ad sepulchrum. Secundò de Angelo, qui apparuit eis & misit eas ad Apostolus narrare Domini resurrectionem, ibi, Et respicientes.] Tertiò de triplici apparitione Domini subiungit. Primò ostendit quomodo apparuit Mariæ Magdalenæ, deinde duobus discipulis euntibus in Emaus, vt dicit Lucas, postea vndecim recumbentibus, quæ fuit in die Ascensionis, ibi [Surgens autem Iesus.] Quartò & vltimo agit de missione Apostolorum in prædicationem, ibi [Et dixit eis.] Et nota quod resurrectio Domini nulli nota fuit nisi post factum, per quod designatur, quod nostra resurrectio spiritualis qua resurgimus à morte peccati, nulli nota est nisi soli Deo. Vnde *Eccles.* 9. a Nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit. Item nota, quod resurrectio Domini tribus miraculis confirmata est. Primum fuit, quod clauso sepulchro, & integro signaculo exiuit. Secundum, quod Angelus terrificus apparuit. Tertium, quod in aduentu Angeli terra tremuit, & quieuit, sicut dicit *Psalm.* 54. Terra tremuit cum exurgeret in iudicium Deus, &c. Quod autem Dominus clauso sepulchro exiuit, significat quod natus fuit de virgineo vtero inuiolato, & clauso. Vnde *August. in lib. de Symbolo.* Castitas vteri virginalis ornatur ex conuenientia inuiolabilis sepulchri. Terræ motus in aduentu Angeli, significat quod totus mundus mouendus erat ex nouitate doctrinæ Christianæ. Angeli vultus fulgurans & habitus niueus ostendit quales debent esse nuncij Dominicæ resurrectionis, scilicet, lumine doctrinæ, & ardore cæli fulgurei. sanctitate conuersationis niuei, malis terribiles, quod notatur in fulgure, & bonis mansueti, quod notatur in niue. Quod autem Marcus de vno solo Angelo loquitur, & Ioànes de duobus significat quod prædicatores Domini debent esse vnus per fidei vnitatem, & duo per geminam charitatem. Dicit ergo. [Et cum transisset sabbatum, &c.] b Maria Iacobi] quæ Maria Cleophæ dicitur. *Ioan.* 19. e. Mater Iacobi minoris, & Ioseph, & Simonis, & Iudæ. i Et Salome.] Salome secundùm *Chrysost.* est nominatiui casus & nomen mulieris. Secundum alios sanctos est genitiui casus. Et est sensus. Maria Salome, id est, filia Salome, scilicet, mater Iacobi, & Ioannis. k Emerunt.] *Luc.* 23. a dicitur, quòd mulieres reuertentes à monumento parauerunt vnguentum vsq; ad solis occasum, & postea Sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, quia mandatum erat in lege vt Sabbatum à vespera vsque in vesperam seruaretur. *Leuit.* 23. a. Et tunc recuperata licentia operandi iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant quæ habebant, & tota nocte illa parauerunt, vt venientes mane ad sepulchrum vngerent corpus Iesu. Et licet parare vnguenta ad opus mortui non esset opus seruile, tamen religiosæ mulieres ab hoc opere siluerunt in Sabbato.

Moraliter. Tres Mariæ sunt mens, lingua, manus. Et habet quælibet vnguenta sua. Vnguenta mentis, contritio, *Moralit.*
compassio, deuotio. Vnguentum contritionis conficitur de

speciebus

speciebus vilissimis, id est, de peccatis propriis, quæ crescunt in horto nostro. Vnguentum compassionis conficitur de speciebus amarissimis, id est, de omnibus miseriis proximorum, quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur de speciebus pretiosissimis, id est, de omnibus beneficiis Dei, quæ crescunt in horto Dominico: Vnguenta linguæ sunt discreta locutio, deuota oratio, integra confessio. Herbæ vnde primum conficitur, sunt necessitas loquentis, & audientis vtilitas, veritas dicendorum. Herbæ vnde secundum conficitur, sed recta intentio, firma attentio, pia affectio. Herbæ vnde tertium est, sunt pudor culpæ, dolor offensæ, spes veniæ. Vnguenta tertiæ mulieris, scilicet, manus, sunt septem opera misericordiæ.

Versus. *Colligo, poto, cibo, redimo, tego, visito, condo.*

a Vt venientes vngerent Iesum.] Sed quomodo vngere poterant, quia lapis immanissimus erat appositus ad ostium monumenti? Contra, vis amoris non sinebat de huiusmodi cogitare. Secundùm *Gregorium.* Mulieres sunt animæ fideles, quæ debent offerre Domino tria vnguenta, id est, odorem virtutum, opinionem bonorum operum, suauitatem sanctarum orationum.

b Et valde mane.] *Psalm.* 5. Mane astabo tibi, & videbo. *Ecclesiast.* 11.c. Mane semina semen tuum. [Et valde mane, &c.] *Matth.* 28.a. dicit: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalenæ, & altera Maria videre sepulchrum. *Lucas* autem 23.a. dicit sic. Vna sabbates valde diluculo venerunt ad monumentum portantes aromata. *Ioan.* 20 a. dicit sic: Vna sabbati Maria Magdalenæ venit ad monumentum cum adhuc tenebræ essent. Inter quos videtur multiplex contrarietas. Prima inter Matthæum, & Marcum, quia Matthæus dicit, quod vespere venerunt mulieres ad monumentum, & Marcus dicit, valde mane. Secunda inter Ioannem, & Marcum, quia Ioannes dicit, cum adhuc tenebræ essent, Marcus dicit, orto iam sole. Tertia inter Ioannem, & alios tres, quia Ioannes solam Mariam Magdalenam dicit venisse, alij dicunt plures. Quarta inter Lucam, & Marcum, quia Lucas dicit, valde diluculo, & Marcus dicit, orto iam sole. Has contrarietates sic determinat *Augustinus.* Matthæus à parte noctis prima, id est, à vespera noctem significat, cuius fine venerunt mulieres ad monumentum: Ideo autem sic nominat, quia ab ipsa vespera sabbati cœperunt venire, id est, vnguenta parare, & mane lucente peruenerunt, sic determinat primam contrarietatem. Et secunda soluitur, quod mulieres cum adhuc essent tenebræ cœperunt venire, sed orto sole peruenerunt. Similiter soluitur quarta cum dicit *Augustinus*, quod diluculum valde erat, & tamen sol iam erat ortus, sed nondum super terram apparebat. Tertia contrarietas soluitur, quia etsi Ioannes nõ dicat venisse nisi Mariam Magdalenam, tamen non negat alias venisse. Dicitur autem Dominica dies vna sabbati, & prima sabbati, & vna sabbatorum. Vna sabbati, id est, prima post sabbatum, similiter prima sabbati, id est, prima à sabbato, similiter vna sabbatorum, id est, prima post sabbatum. Sed pluraliter dicitur, propter plures requietiones, quæ in sabbato seruabantur. Vnde dicitur vna sabbati antonomasticè, id est, vna dies septimanæ, similiter prima, scilicet Dominica, similiter vna sabbatorum, id est, vna dierum septimanæ, similiter prima sabbati, id est, præcipua dies septimanæ, quæ à nomine sabbati denominatur.

c Venerunt ad monumentum.] *Mysticè.* Monumentum est sacra Scriptura, in qua latebat olim Christus quasi mortuus, & sepultus. Ostium eius, id est, Christus per quem solùm intratur in ipsam. *Ioan.* 10.b. Ego sum ostium, per me si quis introierit ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Lapis est velamen litteræ, ac figurarum, quibus Christus in scriptura celabatur. Et bene per lapidem litera legis, & figuræ designantur, quia lex dura erat, & nemini parcebat. Vnde & in lapide scripta fuit. *Exod.* 32.d. Mulieres sunt scholares ad studium venientes, qui videntes Scripturæ difficultatem, & obscuritatem, atque ingenij sui tenuitatem, dicunt. *d* Quis reuoluet nobis,] id est, ad nostram vtilitatem. *e* Lapidem ab ostio monumenti,] id est, obscuritatem, & difficultatem à Scriptura. *Thren.* 4.a. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Contra præsumentes, qui nolunt doceri. *Act.* 8.b. Quomodo possum intelligere si non aliquis ostenderit mihi? *Ecclesiast.* 3.b. Est tempus tacendi, & tempus loquendi, &c. Ibi *Gloss.* Docemus in Ecclesiis quod nescimus, omnes artes absque doctore non discimus, sola hæc tam vilis est, tam facilis est, vt præceptore non egeat. B

romata, vt *a* venientes vngerent Iesum. Et *b* valde mane vna sabbatorũ *c* veniunt ad monumẽtũ orto iã sole, & dicebant ad inuicẽ: Quis *d* reuoluet nobis *e* lapidem ab ostio monumenti? Et *f* respiciẽtes viderũt reuolutũ lapidem. *g* Erat quippe magnus valde. Et *h* introeuntes in monumẽtũ *i* viderũt iuuenẽ sedẽtẽ in dextris coopertũ stola cãdida & *k* obstupuerũt. *l* Qui dicit illis:

f Et respicientes,] id est, iterum, & iterum aspicientes forma studendi. *Prouerb.* 2.a. Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies.

g Erat quippe magnus valde.] *Ioan.* 4.b. Puteus altus est. *Psal.* 17. Tenebrosa aqua in nubibus aëris.

h Et introeuntes in monumentum, &c.] *Mysticè*, per monumentum significatur Ecclesia militans, intra quam sepulchrum Christi continetur, quia fides passionis ibi prædicatur, & veneratur. De quo *Genes.* 23.a. Nullus te prohibere poterit, quin in monumento eius sepelias mortuum tuum. Per tres mulieres significantur omnes fideles, fide sanctæ Trinitatis insignes, monumentum intrantes, id est, passionem Domini pro modulo suo imitantes. Per iuuenem sedentem in dextris, & coopertum stola candida significatur doctor, vel Prælatus Ecclesiasticus, qui debet esse iuuenis, non puer per simplicitatem, quia væ terræ cuius rex puer est. *Ecclesiast.* 10.c. Non senex per imbecillitatem, quia omne quod antiquatur, & senescit prope interitum est. *Hebr.* 8.d. Sed iuuenis, id est, fortis, & robustus ad portanda onera subditorum. Vnde Iosue cum fieret dux populi, dictum est ei à Domino: Confortare, & esto robustus valde, vt custodias, & facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses seruus meus, id est, Christus. Et quæ est illa lex? *Gal.* 6.a. Alter alterius onera portate, &c. Ideo dicit *Eccles.* 7.a. Noli quærere fieri iudex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Debet etiam esse hilaris, quia iuuenes semper sunt hilares. Vnde *Eccles.* 11.d. Lætare iuuenis in adolescentia tua, & in bonis sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ. Item debet esse audax, vt audacter se opponat hostibus Ecclesiæ: Sicut dicitur *Iob* 39.c. Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio. Debet autem esse iuuenis, non discurrens, sicut ille de quo dicitur *Prouerb.* 7.b. Considero vecordem iuuenem, qui transit per plateas iuxta angulum: Sed sedens, vt doctur, vt iudex, vt rex. Vnde *Prouerb.* 20.b. Rex qui sedet in solio iudicij intuitu suo dissipat omne malum. Sed vir sedens à dextris, non à sinistris. Per sinistram significantur temporalia, per dexteram spiritualia. Vnde *Cantic.* 2.b. & 8.a. Læua eius sub capite meo, & dextera eius amplexabitur me. Quid est ergo, quod Angelus sedet in dextris, nisi quod Prælatus Ecclesiæ iudex, & rector factus est spiritualiũ: Vnde *Psal.* 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, id est, Prælato, sede à dextris meis non à sinistris. *Exod.* 18.c. Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent. Item sedere debet in dextris, id est, se, & alios regere in prosperis. 2. *Reg.* 23.a. Dauid sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus. Debet etiam stola candida esse coopertus, id est, vita innocente, & perseuerante esse ornatus. *Prouerb. vlt.* c. Stragulatam vestem fecit sibi, byssus & purpura indumentum eius, & ita sindonem fecit, & vendit, & cingulum tradidit Chananæo: Si talem viderent homines Prælatum obstupescerent.

i Viderunt iuuenem sedentem in dextris.] *Matth.* 28.a. dicit, quod Angelus sedebat super lapidem quem reuoluerat ipse ab ostio monumenti: Non ergo intus sedebat. *Augustinus* dicit ad hoc, quod duo fuerunt Angeli, vnus qui reuoluit lapidem, qui erat foris, de quo loquitur Matthæus. Et alius qui erat intus, de quo loquitur Marcus. Et eadem dixerunt mulieribus.

k Et obstupuerunt.] *Psal.* 118. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

l Qui dicit illis.] *B. Bernard.* Sicut in sepulchro astiterunt Angeli, ita & corpori consecrato quotidie assistũt in altari.

X 4 *a* Nolite

a Nolite expauefcete : b Ieſum quæritis Nazarenum crucifixum, ſurrexit non eſt hîc. c Ecce locus vbi poſuerunt eum. Sed ite dicite diſcipulis eius, & Petro, quia d præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis ſicut dixit vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento : inuaſerat enim eas tremor & pauor, & e nemini quicquam dixerunt : timebant enim. f Surgens autem Ieſus mane prima ſabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ de qua g eiecerat ſeptem dæmonia. h Illa vadens nunciauit his qui cum eo fuerant i lugentibus & flentibus, & illi audientes quia viueret, & viſus eſſet ab ea, non k crediderunt. Poſt hæc autem duobus ex eis ambulantibus oſtenſus eſt in l alia effigie euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illi crediderunt.

a Nolite expaueſcere.] *Luc.*12.d. Nolite timere puſillus grex. b Ieſum quæritis.] Ideo timere non debetis. Et bene quæritis eum, quia quæritis Nazarenum, & crucifixum. Multi enim quærunt tantùm Ieſum Nazarenum, id eſt, ſalutem floridam : Volunt enim hîc gaudere cum mundo, & in futuro regnare cum Chriſto. Sed non in-*Matth.* 28.a. uenitur Nazarenus ſine crucifixo. *Act.* *Luc.*24.a. 14. d. Per multas tribulationes, &c. *Cant.* 7.c. Aſcendam in palmam & apprehendam fructus eius. *Galat.*6.d. Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. *Aug. in* 4. *lib. de ſymbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera? c Ecce locus vbi poſuerunt eum]

Ioann. 20.b. qui erat in ſignum, quod ibi fuerat Dominus. Et linteamina, & ſudarium inuenerũt in loco, in ſignum quod ibi fuerit Dominus. Sic eſt in multis clauſtris, & in multis Eccleſiis, ſudarium & linteamina, id eſt, habitum exteriorem, qui eſt ſudarium clauſtralium, qui in eo ſepeliuntur, & locum qualemcunque poſſes inuenire, ſed Ieſum nõ reperies, ſurrexit non eſt hic. Ideo Angelus dicit mulieribus vt eant & dicant diſcipulis eius, & Petro, id eſt, Cardinalibus, & Papæ, vt apponant conſilium. Satis bene ſignificatum fuit hoc 1.*Reg.*19.c. Abiit Dauid & aufugit atque ſaluatus eſt, tulit autem Michol ſtatuam, & operuit eam veſtimentis, & poſuit eam ſuper lectum, & pellem piloſam caprarum ad caput eius, &c. d Quia præcedet vos in Galilæam.] Quare non conſtituit eis Angelus diem certum ſicut locum? Quia non erat cauſa ventilanda, vt contumax puniretur. Vel ideo locum determinat, & nõ tempus, quia corpus glorificatum extra tempus eſt, ſed non extra locum. Tempus enim peribit, ſed non locos. Vnde *Apoc.*10.c. Tempus non erit amplius. *Myſticè.* Myſticè, autem in Galilæa Dominum videndum prædicit Angelus, id eſt, in patria poſt tranſmigrationem à mũdo iſto. Galilæa enim tranſmigratio vel reuelatio interpretatur, quia illis qui tranſmigrant à vitiis ad virtutes ſe reuelat Dominus. e Et nemini quicquã dixerunt :] Imò nunciauerunt omnia vndecim diſcipulis, & aliis, qui erant cum illis, ſicut dicit *Luc.vlt* a. Sed dic quòd nemini quicquam dixerunt, id eſt, nemini Angelorum quid reſponderunt præ gaudio. Vel nemini cuſtodum quos iacentes viderunt quid dixerunt præ timore, & ita gaudium trahebat eas, & timor fugabat. Vnde *Hier.* Duplex affectus erat eis, ſcilicet, timoris & gaudij: timor fugabat, gaudium trahebat, & vterque gradum fæmineum concitabat. f Surgens autem Ieſus mane prima ſabbati apparuit primo Mariæ Magdalenæ.] Sed *Dominus primò apparuit Mariæ Magdalenæ quinque rationibus.* quare primò Mariæ Magdalenæ quinque rationibus patet: Primò, quia ardentius diligebat. *Luc.*6. g. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundò, vt oſtenderet quod pro ſaluandis peccatoribus venerat in hũc mundum. *Matth.*9.b. Non veni vocare iuſtos ſed peccatores ad pœnitentiam. Tertiò, vt oſtenderet quod meretrices præcederent ſapientes in regno cælorum. *Matth.*21.e. Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Deo. Quartò, vt ſicut mulier fuerat nuncia noſtræ perditionis, ita mulier ſimiliter eſſet nuncia noſtræ ſalutis. Quintò, vt vbi abundauit peccatum, abundare gratia monſtraretur, & nulli de cætero peccatori deſperationis locus relinqueretur. Et hæc fuit prima apparitio Domini, quam *Ioan.*20.c. plenius narrat. Sciendum autem quod Dominus ipſa die reſurrectionis quinquies apparuit & poſtea pluries. Sed in vniuerſo decem leguntur eius apparitiones in euangelio : Prima Mariæ Magdalenæ : *Ioan.*20.c. Secunda eidem cum aliis mulieribus in via : *Matth.vlt.*b. Tertia Petro : *Luc.vlt.* ſed neſcitur vbi. Quarta duobus diſcipulis euntibus in Emaus : *Luc.vlt.*c. Quinta omnibus diſcipulis abſque Thoma in Ieruſalem : *Ioan.* 20. e. Et iſtas quinque apparitiones repræſentat ſacerdos in Miſſa, quia quinquies vertit ſe ad populum, & oſtendit eis faciem ſuam: Et tertio vertit ſe cum ſilentio, quia illa verſio ſignificat apparitionem Petri quæ neſcitur vbi fuerit. Et fuerũt illæ quinque apparitiones ipſa die reſurrectionis. Sexta fuit poſt octo dies in Ieruſalem omnibus diſcipulis præſente Thoma. *Ioan.*20.f. Septima ad mare Tyberiadis ſeptem diſcipulis, ſcilicet, Petro, Thomæ, Nathanaeli, Ioanni & Iacobo & aliis duobus qui non nominantur. *Ioan.*21.a. Octaua in Galilæa : *Matth. vlt.* d. Nona in cœnaculo in Ieruſalem ipſis cœnantibus, infra eod. Et *Actor.* 1.a. Decima fuit in monte Oliueti in die Aſcenſionis. *Luc. vlt.* g. Et C *Act.* 1. a. Bene credo quod matri ſuæ ſæpiſſime apparuit, ſed tamen non legitur. Sed *Luc.*24.b. quare? Vt carnalem affectum in his qui ſunt mundo mortui & Deo viui, mortuum oſtenderet. Vnde *Deuteron.*33.a. Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum. Decima apparuit, & vndecima die poſt Aſcenſionem miſit Spiritum ſanctum in linguis igneis, vt myſtice oſtenderet ſe ad hoc veniſſe in mundum & Apoſtolos miſiſſe, vt ordo decimus ex hominibus per eius aduentũ & Apoſtolorũ prædicationem reparandus eſſet. *Moraliter*, etiam in hoc oſtendit quod per obſeruan- *Moralit.* tiam decalogi perueniatur ad eius viſionem. Vnde *Matth.* 19.c. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. g De qua eiecerat ſeptem dæmonia.] *Luc.*8.a. Septem dæmonia ſunt ſeptem peccata mortalia, per quæ dicuntur dæmones inhabitare corda hominum, ſicut Spiritus ſanctus dicitur per gratiam inhabitare corda fidelium. Dæmon qui præeſt ſuperbiæ inhabitat per ſuperbiam, dæmon inuidiæ per inuidiam. Inhabitat autem non per ſubſtantiam, ſed per effectum. Spiritus ſanctus verò inhabitat & per eſſentiam & per effectum, id eſt, per gratiam.

h Illa vadens nunciauit his qui cum eo fuerant] ſicut dixerant ei Angeli, & facta eſt Apoſtola Apoſtolorum quæ prius erat fouea peccatorum. i Lugentibus & flentibus.] Duplicem fletum vel duplicem cauſam fletus oſtendit Marcus fuiſſe in diſcipulis. Dolor de morte Domini erat vna cauſa fletus, timor Iudæorum erat alia. Vnde *Ioan.*16.d. Amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos. Similiter in nobis eſt duplex cauſa flendi : Culpa & miſeria, prolongatio vitæ & elõgatio patriæ. k Non crediderunt] præ nimio deſiderio & amore ipſius. Nec tamen diſcrediderunt, quod patet per hoc quod Petrus & Ioannes hoc audito cucurrerunt ad monumentum, vt dicitur *Ioan.*20.a. In quo docemur quod narrantibus noua licet bona & placentia, non tamen cito ſunt credenda, nec tamen omnino diſcredenda, licet magna ſint & mira quæ narrantur, ſed primò probãda. Vnde 1.*Ioan.*4 a. Nolite credere omni ſpiritui, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint. *Eccleſ.*19.a. Qui citò credit leuis eſt corde & minorabitur. *Seneca.* Omni & nulli credere vtrumque vitium eſt. l In alia effigie] non in natura ſua. Sed quæritur, quid erat illa effigies, & vbi erat? Et dicunt quidam quod erat quædam forma non glorificata, quam ad tempus aſſumpſerat vt videri poſſet, & erat in aere circumfuſo, quia ſi eſſet in corpore Domini tunc corpus Domini ſimul eſſet obſcurum & clarum. Præterea ſi eſſet in corpore, ergo in eo eſſet ne diſcipuli eum agnoſcerent, & ita pro nihilo diceret oculos eorum teneri ne eum agnoſcerent. Sed contra *Auguſtinus ad Valentinianum Epiſcopum.* Cùm ex duobus cognoſcatur homo, ſcilicet, lineamentis & colore, miror quod multos mouet quod Dominus poſt reſurrectionem lineamenta & claritatem ſuam in formam omnibus viſibilem mutauerit, & multos non mouet quod ante reſurrectionem in tantam excellentiam lucis & ſplendoris lineamenta ſua & colorem mutauerit. Et hac auctoritate patet quod illa effigies fuit in corpore Domini & claritas ſimiliter transfigurationis. Si enim eſſet in aere circumfuſo, nulla immutatio fuiſſet facta in corpore Domini. Item ſi eſſet in aere, non videretur Dominus ſub illa forma ſed aer, quia aer non oſtendit ſubiectum niſi illud in quo eſt. Item ſi videretur ſub illa effigie ſicut Sol ſub nube, ergo

cum

sum sol videatur in natura sua, similiter corpus Domini, quod est contra Glossam hic, quæ dicit. In alia effigie, non in natura sua. Solut. Quidam dicunt, quod Dominus quandam formam hominis non glorificati assumpsit in corpore suo. Alij dicunt quod in aere fecit illam. Mihi videtur sine præiudicio tamé quod nullam formam aliam à sua assumpsit nec in suo corpore, nec in aere, sed habitum peregrini habuit, propter quem videbatur alius, nec cognoscebatur, quia percussi erant aurisia, sicut dicit Lucas. Et quod

D

dicit *Glossa*, quod apparuit in alia effigie non in natura sua, intelligitur quoad istos quibus apparebat alia non sua forma. Vel fortè aër circumfusus condensatus erat, vt non videretur in sua claritate. Et quod dicit *Augustinus*, quòd sua lineamenta, & suam claritatem mutauerit in formam visibilem, intelligitur visibilem per aeris immutationem. Nulla enim mutatio erat in eo post resurrectionem, sicut probant *Greg.* & *August.* quia alteratio quædam mors. De ipso etiam scriptum est. Mors illi vltra non dominabitur. *a* Nouissimè autem, &c.] Meritò nouissimè apparuit vndecim. Vndenarius enim numerus est transgressionis, & imperfectionis. Transgresionis, quia denarium transcendit, & imperfectionis, quia ad duodenarium non peruenit, vndecim ergo sunt omnes illi qui per singularitatem alios excedere volunt, aut per ignauiam vltimi sunt. Vtrumque vitium est, & alios excedere per singularitatem, & vltimum esse per ignauiæ tarditatem, extrema tenere, virtus autem in medio est. Cùm recumbentibus ad mensam sacræ lectionis, vel deuotæ orationis apparet, exprobrans eorum incredulitatem, quantum ad singulares, & duritiam cordis, quantum ad ignauos, quia nec hi, nec illi credere volunt illis qui Dominum viderunt, id est, senioribus, & expertis. *Luc. vlt.* d. O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ. *b* Euntes in mundum vniuersum.] Quinque sunt hîc notanda. Primò, quòd dicit [euntes] non enim equos, aut palefrædos dedit eis, ad equitandum, sed pedes ad ambulandum. *Ioan.* 15.c. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis; & fructus vester maneat. *Eccles.* 10.b. Vidi seruos in equis & principes ambulantes quasi seruos super terram. De idolis dicitur *in Psal.* 113. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, nec clamabunt in gutture suo. Si fortè aliquando clamant, clamant in gutture alieno. Secundò quod dicit [in mundum vniuersum.] Totum enim mundum creauerat, totum redemerat, & ideo totum doceri volebat, quia totus in ignauia iacebat, & adhuc iacet, & tamé pauci volunt ire, non dico in vniuersum mundum, sed nec etiam in parochiam, vel diœcæsim suam. *Act.* 1.a. Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, in ordinatione, & eritis mihi testes, in prædicatione, in Ierusalem, id est, in claustris, & in omni Iudæa, id est, in omni Ecclesia, & Samaria, id est, propria parochia, vel diœcesi, & vsque ad vltimum terræ. Tertiò, quod dicit [prædicate Euangelium] nó Philosophorum vanitates, aut certè proprias fictiones. *Ierem.* 23.c. Vsquequò istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetátium seductiones cordis sui, qui volunt facere, vt obliuiscatur populus meus nominis mei propter somnia eorum quæ narrant, vnusquisque ad proximum suum. Propheta qui habet somnium narret somnium, & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum verè. *Rom.* 1. b. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credéti. Quartò, quod dicit [omni creaturæ,] id est, omni generi hominum, sine acceptione personarum. *Rom.* 1. b. Græcis; & Barbaris, sapientibus, & insipientibus debitor sum. Dicitur autē homo omnis creatura, quia finis est omnis creaturæ, quia commune aliquid habet cum omni creatura. Esse cū lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum pecoribus, intelligere cum Angelis. Quintò, quando prædixit illos ituros, & omni generi prædicaturos, scilicet, post acceptioné Spiritus sancti. Ante enim dixerat. In viam gentium ne abieritis. *Matth.* 10.a. quia fragiles erant, nec possent sustinere tot molestias, quot oportet sustinere gétiles prædicatores, sed accepto Spiritu

Rō.6.b.

Notandæ sunt quinque

a Nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderunt. Et dixit eis. *b* Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. *c* Qui crediderit, & *d* baptizatus fuerit, *e* saluus erit: qui *f* verò non crediderit condemnabitur. *g* Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In *h* nomine meo dæmonia eiicient, *i* linguis loquentur nouis:

sancto confirmati sunt, sicut vasa fictilia confirmantur per ignem. *Luc. vlt.* g. Ego mitto, id est, citò mittam promissum patris mei in vos, vos autē sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto. *c* Qui crediderit] fide formata per se, vt adulti, vel per alium, vt paruuli. Et *d* baptizatus fuerit], baptismo flaminis, vel fluminis, vel sanguinis. *e* Saluus erit] supple si perseuerauerit, quod notatur in [credidit] quo amplectitur præteritú, & futurum. *f* Qui verò non crediderit] i. habitum non credendi habuerit, vel qui in fide non perseuerauerit [condemnabitur.] *g* Signa autem, &c.] Primò assignauit credentium æternam remunerationem, cùm dixit: [Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.] Et infidelium damnationem, cū dixit: [Qui verò non, &c.] Et ita per promissionem, & comminationé inuitat ad fidem: Nunc vt facilius homines cóuertantur ad fidem, inter æternam remunerationem assignat mercedem temporalem multiplicem, scilicet, miraculorum operationé, quæ in exordio Ecclesię necessaria fuerunt, vt fides miraculis nutriretur. Modò nó sunt necessaria, quia fides Ecclesiæ confirmata est, sed loco signorum debent esse bona opera, quæ non tátùm sequi prædicationem, sed etiam præcedere debent. *h* In nomine meo, &c.] id est, in virtute nominis mei, vel in inuocatione nominis mei, vel in potestate mea nominabili. Hæc omnia ad literam impleta sunt. Sæpè enim Apostoli dæmones eiecerunt. Paulus à puella: *Act.* 16. d. Linguis nouis locuti sunt: *Act.* 2. a. Serpentes tulit Paulus. *Act.* 28. a. Viperam quæ manui suæ adhæserat, proiecit in ignem: venenum Ioannes bibit, nec aliquod malum inde habuit. Multos ægros sanauerunt: *Act. ferè per totam.*

Mysticè: Nihilominus impletæ sunt, & implentur quotidie in Ecclesia. Nam in virtute nominis Christi quotidie dæmones ab obsessis corporibus expellūtur, & per exorcismum virtus eorum ab infantibus exufflatur. Linguis nouis loquitur, quando verba sæcularia dimittit, & laudibus diuinis prædicandis insistit: Serpentes tollit, dum fraudulentas suggestiones dæmonum docendo elidit. Mortiferum bibit, nec nocet ei, dū persuasiones pestiferas audit, sed ad opus, vel consensum non perducit. Super ægros manus imponit, & benè habebunt, dum per bona exempla maiorum, minores instruuntur. Dæmonium interpretatur scientia. Dæmonium ergo in nomine Iesu eiecit, qui sciētiam de corde suo docendo, vel prædicando ad honorem Dei, & salutem proximi eiicit. Sed certè de multis potest, dici illud, *Matth.* 12. b. Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum, id est, propter ambitionem. Baal enim superior, vel deuorator interpretatur. Sūt autem tria dæmonia quæ omnino sunt eiicienda, dæmonium immundum, dæmonium mutum, dæmonium meridianum. Dæmonium immundum est sapientia animalis, dæmonium mutum, sapientia terrena, dæmonium meridianum, sapientia diabolica. De primo dicitur *Luc.* 4.e. In Synagoga erat homo habens dæmonium immundum De secundo dicitur *Luc.* 11.b. Erat Iesus eiiciēs dæmonium, & illud erat mutum. De tertio dicitur *in Ps.* 90. Nó timebis à timore nocturno, &c. *i* Linguis nouis, &c.] Tres sunt linguæ veteres, quibus multi loquuntur, & tres linguæ nouæ, quibus pauci loquuntur. Prima vetus est lingua diaboli, quæ ab initio locuta est falsitatem, quádo dixit primæ mulieri, *Gen.* 3.a. Nequaquam moriemini. Secunda est lingua mūdi, quæ loquitur vanitatem, de qua dicitur *Prou.* 17. a. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labijs mēdacibus. Tertia est lingua carnis, quæ loquitur voluptatem, de qua dicitur *Eccles.* 28. b. Lingua tertia multos commouit. *Prou.* 5. a. Fauus distillans labia meretricis, & lingua eius acuta quasi gladius. Prima noua cótraria linguæ diaboli, est lingua Dei, quæ locuta est veritatem, quando dixit *Genes.* 2. c. Quacunque hora comederitis, morte moriemini. Secunda lingua † noua contraria linguæ mundi, quæ loquitur pacem, sicut dicitur *Prouerbiorum cap.* 15. a. Lingua placabilis lingua vitæ. Tertia est lingua Angeli, quæ loquitur curationem, de qua dicitur *Ecclesiast.* 36. d. Si est lingua curationis, est & mitigationis. Linguis igitur loquuntur nouis, qui veritatem vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, & pacem

Mysticè.

al.† Christ.

serpentes *a* tollent, & si *b* mortiferum quid biberint, non eis nocebit, *c* super ægros manus imponent, & benè habebunt. Et Dominus quidem Iesus postquā locutus est eis, *d* assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. Illi *e* autem profecti *f* prædicauerūt vbique *g* Domino cooperante & sermonem confirmante *h* sequentibus signis.

Explicit Euangelium secundum Marcum.

& pacē tēporis & pectoris & æternitatis, & curationē culpæ, pœnæ & miseriæ docent & prædicant. *b* Et si mortiferum quid biberint.] Potus mortiferus est detractio, adulatio, peruersa doctrina. Hunc potū bibunt, qui audiunt, sed non eis nocet si non consentiunt nec applaudunt. Sed nimis difficile est, vel impossibile sine damno talia audire. Ideo dicit Salomon *Prouerb.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes conferunt ad vescendum, quia vacantes potibus & dantes symbola cōsumentur. *a* Serpentes tollent] i. suggestiones dæmonum à cordibus suis & aliorum fumo orationis, lectionis & bonæ operationis expelient. *Iob* 26. b. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. *Isa.* 11. b. Super foramina aspidis & in cauerna Reguli qui ablactatus fuerit manū suā mittet. *c* Super ægros manus imponēt.] *Act.* 8. e. Tunc imponebant manus super illos, &c. *d* Assumptus est in cælum] vnde venerat. Sic prædicator postquam locutus est populo, debet redire in cælū sacræ Scripturæ & conscientiæ propriæ, & sedere ibi à dextris Dei, seipsum iudicans, postea iudicaturus alios. *Ioan.* 3. b Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. *e* Illi autem profecti] virtute confirmati, sapientia eruditi, igne zeli inflammati, eloquentia præditi, à superiore missi *f* prædicauerunt vbique.] Aliter enim nō possent, quia sine virtute essent infirmi, sine sapientia stulti, sine zelo tepidi, sine missione præsumptuosi. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? *g* Domino cooperante.] *Isa.* 26. a. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potestis facere. *h* Sequentibus signis.] Tria signa debent sequi prædicationem. Primum est compunctio auditorum. Secundum conuersio peccatorum. Tertium confirmatio iustorum.

Explicit Postilla Domini Hugonis Cardinalis super Euangelium secundum Marcum.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS, DOMINI, HVGONIS, ETC. CARD.

In Postillam super Lucam Prologus.

Vidi & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes illi montes ærei. Hanc visionem reuelauit Dominus *Zach. cap.* 6. a. Et fuit visio imaginaria cōgruēs illis tēporibus, secundùm quod exposuit Zachariæ Angelus latens inter fruteta, inquiens per quatuor quadrigas significari quatuor regna, à quibus passus est & oppressus populus Iudæorū, s. regnum Assyriorum, regnum Medorum, Græcorū, & Romanorū. Coloribus enim equorū satis congruunt idiomata populorum, vt dicit quædam *Glossa super xij Prophetas*. Per hæc ergo quæ ventura erāt tēpore illo populo Iudaico, reuelauit Dominus Zachariæ, & non tantum hæc, sed per eadem etiam ostendit Dominus illi quæ futura erant Ecclesiæ tempore gratiæ reuelatæ. Duo igitur montes duo tēstamenta sunt, propter eminentiā spiritualis intelligentia, & veritatis immobilitatem montibus comparata. Iuxta quod dicitur *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascēde tu qui Euāgelizas Sion. Dicuntur autē ærei, tum propter sonoritatē, tum propter soliditatem. Æs enim sonorum metallum est & solidum. & per resonantiam duorum testamentorū, solidamur in lubrico huius mūdi. Quatuor autem quadrigæ egredientes de medio duorum montium, sunt quatuor Euangelistæ, quorum doctrina emanat quasi de medio duorum testamentorum, fluens & irrigans quatuor partes mūdi. Prima quadriga trahebatur equis rufis siue rubeis, secunda equis nigris, tertia equis albis, quarta equis variis. Per ruborem significatur sanguis Dominicæ passionis de qua Lucas principaliter agit, & ideo rectè per primam quadrigam præfiguratus est, quæ equis rubeis trahebatur. Per nigredinem quam obscuritas comitatur, significatur diuinitas humanata, quam non nisi obscurè & ænigmate contēplamur, de qua Ioannes principaliter agit, & ideo cōgruè per secundam quadrigam figuratur. Marcus verò quia principaliter agit de resurrectione, per tertiam, præfiguratus est, quæ trahebatur equis albis. Per claritatem namq; albedinis, fulgor exprimitur resurrectionis. Vnde & in resurrectione Angeli albis induti vestibus apparuerunt. Matthæus verò qui duas in Christo asserit naturas, & varia eius miracula diffusiùs narrat, eleganter per quartam quadrigam præfiguratus est, quæ equis variis trahebatur. Nam varietas equorum varietatem exprimit naturarum in Christo. Sic ergo & numerus quadrigarum & color equorum, eleganter cōgruit significationi quatuor Euangelistarum, & merito per quadrigas præfigurati sūt, quia per eorū doctrinam quasi per quandā quadrigā, per quatuor orbis climata fama Christi delata est, & quia per eorum doctrinā quadramur in præsenti quadratura virtutū, vt in futuro efficiamur rotundi æternitate fruitionis. Siquidē in quadriga est quadratura & rotunditas, & quadratura soliditatē, rotunditas vero æternitatem designat. Quadratū enim stabile est quocunq; vertatur, & rotūdo nec finis nec principiū assignatur. Quadratura cōgruit luctantibus, rotunditas triūphantibus. Nobis siquidē in lubrico huius vitę contra carnem & sāguinē, pariterq; aduersus aëreas potestates colluctātibus necessariū est robur soliditatis, præcipuè cōtra quatuor affectiones quæ mentē hominis cōcutiūt & deiiciunt in hac vita s. spes de adipiscēdis, gaudiū de adeptis, timor de amittēdis, dolor de amissis. Pulchrè ergo per quadrigas præfigurati sunt, per quorum doctrinā quadramur & rotundi efficimur i. in præsenti virtutibus roboramur, vt deinde æternitate perfruamur. Pręfigurati sūt etiam quatuor Euangelistæ per quatuor annulos arcæ Mosaycæ. Per duos enim à dextris, figurati sūt illi duo qui Dño iā immortali facto adhęserūt i. Lucas & Marcus. Per alios duos à sinistris, figurati sunt alij duo, qui Domino adhuc mortali adhæserūt sc. Matthæus & Ioānes. Secūdū quod Paulus qui post ascēsionem Domino adhæsit, ponitur à dextris in bulla Papæ, & Petrus qui mortali adhęsit ponitur à sinistris. Præfigurati etiā sunt per quatuor animalia in visione Ezechielis, & in reuelatione Ioannis, secundū *Hier.* Per hominem Matthæus, qui de Christi humanitate principalius agit & ab ea incipit. *August.* dicit Matthæū præfiguratū in Leone, quia ostēdit Christū esse de regia tribu. Et variæ sūt opiniones de præfiguratione Euāgelistarū, sed nos sequimur *Hier.* Per vitulū Lucas, qui plenius eius passionem ostendit, & à sacerdotio inchoauit. Per Leonē Marcus, qui de resurrectione principalius agit, & à rugitu clamātis in deserto suū Euāgelium inchoauit. Per aquilā Ioānes qui præ cæteris Christi diuinitatē altius intuitus ab ipsa inchoauit. Ordinata sūt autē Euāgelia, nō secūdū ordinē dignitatis, sed secūdū tēporis rationē. Matthæus primò, quia primus scripsit in Iudæa. Marcus secundò, quia secundò scripsit Euangeliū suum in Italia, tempore Claudij Cæsaris. Tertiò, Lucas, quia tertiò scripsit in Achaia. Quartò Ioannes, quia vltimò scripsit in Asia. Et licet ita distincti sunt Euangelistæ, tamen communem habent materiam & intētionem & finē. Vnde Ezechiel vnam faciē vidit in quatuor rotis. Materia igitur omnium Euangelistarū est vtraque natura Christi & facta eius. Intentio omnium, est Christum verum Deum & verum hominem demonstrare. Finē autem omnium ostendit *Ioan.* 20. g. vbi dicit. Hæc autem scripta sunt vt credamus quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam æternam habeamus in nomine eius. Modus verò agendi cuilibet est specialis. De Matthæo & Marco iam vidimus: nunc de Luca breuiter videamus. Qui fuit natione Syrus, patria Antiochenus, arte medicus, Pauli discipulus in sacro eloquio, & eiusdem filius in baptismo, historiographus optimus, vnde ei traditi sunt actus Apostolici describendi. Qui & Euangelium scribere voluit, vt errores à Iudæis seminatos narratione veridica extirparet, & etiam quædam ab aliis prætermissa suppleret, & hæc fuit ei causa scribendi Euāgelium. Modus autē scribendi talis est. Primò, præmittit toti operi suo prologū, quod alij Euangelistæ nō faciunt, in quo modum propheticum imitatur. Postea incipit Euangelium suum à cōceptione & natiuitate præcursoris, deinde subiungit de conceptione & natiuitate Saluatoris. Tertiò, agit de prædicatione eius & miraculorum admiratione. Quartò, de passione & morte & resurrectione & ascensione eius. Ad vltimum terminat Euangelium Apostolorum expectatione expectantium S. Spiritus aduentum.

Explicit Prologus Auctoris.

REVE-

REVERENDIS. INCHRITO PATRIS DOMINI, HUGONIS, ETC. CARD.

Prologi S. Hieronymi in Euangelium secundum Lucam

EXPOSITIO.

Incipit Prologus Sancti Hieronymi in Euangelium secundum Lucam.

LVCAS *a* Syrus *b* natione & † *c* Antiochenus, *d* arte medicus, *e* discipulus Apostolorũ, *f* postea Paulũ secutus vsq; *g* ad confessionẽ eius *h* seruiens Dño sine crimine. Nam *i* neque vxorem vnquam habens neque filius, K septuagintaquatuor annorum *l* obiit in Bithynia plenus Spiritu S. *m* Qui *n* cũ iã *o* scripta essent *p* Euangelia per Matthæũ quidem in Iudæa per *q* Marcum autem in Italia, sancto *r* instigãte Spiritu in Achaię partib. hoc scripsit *s* Euangeliũ, significãs etiã *t* ipse in principio *v* ante † hoc *x* alia esse *y* descripta. *z* Cui *a* extra ea quæ ordo euangelicæ dispositionis exposcit, *b* ea maximè necessitas laboris fuit, *c* vt primum *d* Græcis fidelibus omni prophetatione *e* venturi in carnem Dei Christi manifesta *f* esset humanitas, *g* ne *h* Iudaicis fabulis attenti, in *i* solo legis desiderio tenerentur, k vel ne hæreticis fabulis, & stultis sollicitationibus seducti exciderent à veritate, *l* elaboraret. *m* Dehinc vt in principio Euangelij Ioannis natiuitate *n* præsumpta, cui Euangelium scriberet, & in quo † *o* electus scriberet *p* indicaret, *q* cõtestans in se *r* cõpleta *s* esse, *t* quæ *v* essent ab aliis inchoata.

al. † Antiochẽsis.

al. consummationem.

al. † suũ

al. † telectis.

LVCAS Syrus.] Præmittit autẽ *Hieron.* huic Euãgelio procemium in quo ostendit quis & qualis fuit auctor, & vbi scripsit, & quare. Quis fuit auctor? *Lucas.* Qualis? Medicus. Et vbi scripsit? In Achaia. Quare? Vt errores Iudæorum extirparet, & minus explanata elucidaret. Commendat autem eum *Hieron.* à tribus, scilicet, ab officio, à conuictu, à virtute. Ab officio, & ante fidem, & post fidem. Ante fidem fuit medicus, post fidem Euangelista, vt qui fuerat medicus corporum, fieret medicus animarum. A conuictu, quia diu fuit in cõsortio Apostolorũ, tandè secutus est Paulũ vsq; ad mortem. A virtute, quia fuit virgo. Deinde ostendit *Hieron.* triplicem causam, quare post alios scripsit Euãgelium Lucas, scilicet, ad ordinem, ad cautelam, ad completionem. Ad ordinem, vt seriatim disponeret quæ alij dixerant quodammodo confusè. Ad cautelam Græcis, siue Achaicis, vt à fabulis Iudæorum, & erroribus pseudoapostolorum cauerent. Iam enim intantum seducti erant, vt crederent sola legalia sine fide Euãgelij sufficere ad salutem. Ad completionem, quia quædam ab aliis fuerant inchoata, sed non plenè consummata, quædam etiã prætermissa quæ Lucas apposuit. Sed quia rursus Lucas videtur confundere ordinem rei, & temporis. Computat enim genealogiam Christi ascendendo, in quo videtur confundere ordinem rei, cum genealogiæ descendendo soleant computari, sicut Matthæus computat. Et temporis, quia genealogiam Christi computat post baptismum, ideo subdit causam *Hieronym.* quare Lucas ascendendo, & post baptismum texuerit Christi genealogiam. Hoc enim pro significatione fecit, vt scilicet, per hoc mysticè mõstraretur, quod in baptismo dantur pennæ quibus ascenditur in cælum. Dicit ergo. *a* Lucas] supple fuit. *b* Syrus natione,] id est, natus in Syria. *c* Et Antiochenus,] id est, natus in Antiochia Syriæ. Et hoc dicitur ad differentiã alterius Antiochiæ quæ non est in Syria, imò in Perside. *d* Arte medicus,] Hic cõmendatur ab officio ante fidem. *e* Discipulus Apostolorũ.] Hic à cõuictu, & intellige Petri, & Pauli per excellentiam. Eos enim antonomasticè Apostolos intelligere consueuimus, vt cum dicitur. Disposuimus visitare limina Apostolorum. Sed maximè tamen adhæsit Paulo, vnde dicit. *f* Postea Paulum secutus.] *Act.* 16. *g* Vsque ad confessionem eius,] id est, vsq; ad martyrium quod pro confessione nominis Christi sustinuit. Vel, [Vsque ad confessionem,] id est, eius fidem, & confessionem per omnia imitando. *h* Seruiens Domino] fuit [sine crimine] mortali supple, id est, sine culpa. Et hoc probat subdens. *i* Nam neque vxorem, &c.] Hic commendatur à virtute. K Septuagintaquatuor annorum] existens supple. *l* Obiit in Bithynia plenus Spiritu sancto,] id est, gratia Spiritus sancti. *m* Qui cum iam scripta.] Hic ostendit vbi scripsit Euangelium. Sic construe [Qui] scilicet, Lucas. *r* Sancto instigante spiritu,] id est, inspirante, & ideo non superflue. *s* Scripsit hoc Euangeliũ in partibus Achaiæ,] id est, Græciæ, & hoc Græco sermone, siue Græcè. *n* Cum] pro quamuis. *o* Iam scripta essent Euãgelia] tam à pseudo quam à veris Euangelistis. *p* Per Matthæum quidem in Iudæa] & hoc Hebraico sermone, siue Hebraicè. *q* Per Marcum autem in Italia] & hoc supple Latinè. *t* Ipse] dico [etiam significans in principio,] id est, in procemio suo, illo, scil. Quoniam quidem, &c. quod dicit [suum]] ad differentiam huius quod est *Hieronymi* Illud enim est procemium Lucæ, istud non est procemium Lucæ, sed in Lucam. *x* Alia] .i. aliorum Euangelia. *y* Esse descripta] non solum Matthæi, & Marci, sed etiam quorundam pseudo-euangelistarum, quos in procemio suo tangit. *v* Ante hoc] .i. antequam ipse scriberet istud Euangelium. Quidam habent [ante] & non [hoc] & est idem sensus. *z* Cui, &c.] Subdit causas quare scripserit, ne superfluè videretur scripsisse post alios. Vnde dicit:] Cui] s. Lucæ. *a* Extra ea quæ ordo euangelicæ dispositionis exposcit] .i. præter eam causam quæ est, vt euangelicam ordinaret historiam. Vel, [extra ea,] quæ s. sunt veritas, vtilitas, compendium, & ordo. *b* Ea maximè necessitas laboris fuit,] id est, ea maxima fuit, & necessaria causa sui laboris. *c* Vt humanitas Christi Dei,] id est, filij. *e* Venturi in carnem omni prophetatione,] id est, de quo omnibus modis prophetarum erat, quod venturus esset in carnem, non tunc venturi quando Lucas scripsit, sed quantum ad prophetas. [*f* Esset manifesta] .i. vt Christi humanitatem aperiret. *d* Græcis primum] .i. principaliter: Et maximè [fidelibus.] Pro fidelibus enim solummodo scripsit illud. Vel, [Primum esset manifesta] .i. apprime, id est, solide, & perfectè. Vel primum Græcis esset per Lucam manifestata, quam aliis per eum, i. per eius scriptũ: Scripsit enim Græcè. *g* Ne Iudaicis fabulis attenti, &c.] Ecce cautela. k Vel ne hæreticis fabulis, &c.] Hic ostendit quare voluit eis manifestare. Sic construe: *l* Vt elaboraret,] id est, labore suo hoc efficeret. *g* Ne] ipsi fideles Græci. *h* Iudaicis fabulis attenti:] Sumptum est de 2. *Timot.* 2. & *ad Timot.* 1. *i* In solo legis desiderio tenerentur,] id est, crederent sola legalia ad salutem posse sufficere, quod eis prædicabant pseudo. Vel, [Ne exciderẽt à veritate.] Illi dico [seducti hæreticis fabulis, &c.] Inculcatio verborum est. *m* Dehinc vt in principio Euangelij, &c.] Ecce tertia causa quare scripsit Euangelium, scilicet, ad completionem, vt quæ ab aliis minus dicta fuerant, suppleret. Vnde dicit: [De hinc,] id est, ideo scripsit, vt: *n* Præsumpta,] id est, præmissa [natiuitate Ioannis in principio Euangelij] sui, scil. *p* Indicaret cui,] id est, ad honorem cuius, scilicet, Christi, [scriberet Euangelium.] Per hoc enim quod in principio Euangelij sui agit de natiuitate præcursoris Christi, scilicet, Ioannis, qui erat eius vox, vel præco, ostendit se ad honorem Christi scribere. *o* Et] indicaret etiam [in quo,] id est, in cuius animalis figura: [electus scriberet.] Per hoc enim quod à Zacharia sacerdote incœpit, cuius erat officium immolare, innuebat se Lucas per vitulum significari, qui solet immolari. Vel. [In quo,] id est, ad quid, & ad quod opus esset electus, scilicet, ad euangelizandum verbo, & scripto. Vel secundum aliam literam: [In quo electis scriberet,] scilicet, Theophilo, cui scribit hic, & in eo omnibus electis. Alia non mutantur.

o Et] indicaret [in quo,] id est, ad quid scriberet, scilicet, vt quæ ab aliis prætermissa fuerant, compleret. Ipse dico:

p Contestans] in prologo suo, vel etiam in ipso opere.

r Completa,] id est, plene scripta.

s Esse in se,] id est, in libro suo. *t* Quæ ab aliis Euangelistis. *v* Essent inchoata,] & non consummata. Nota quod ab hoc loco. [Dehinc] vsque [contestans,] quasi interpositio est, nec est de tertia causa quam incipit assignare, vbi dicit: [Constans in se completa.] Et hoc contestatur in prologo suo, dicens, Quoniam quidem multi conati sunt, &c. Et nota quod non ait, à se, sed [in se:] Non enim attribuit sibi, sed Deo. Vnde non ait [completa] à se, sed à

Deo

a Cui b ideo c poſt baptiſmum filij Dei d à perfectione generationis in e Chriſto † f impletæ, & g repetendæ a h principio natiuitatis humanæ poteſtas permiſſa eſt, vt i requirentibus k demonſtraret l in quo apprehendens m erat per n Nathan filium † Dauid o introitu p recurrentis in Deum q generationis admiſſo, r inſeparabilis † Dei, vt prædicans s hominibus Chriſtum ſuum, t opus perfecti hominis u redire in ſe per x filium y faceret, z qui per Dauid a patrem venientibus iter b præbebat in c Chriſto. d Cui Lucæ non immeritò etiam ſcribendorum actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur, vt e Deo in Deum f pleno & g filio perditionis extincto, oratione ab ipſis Apoſtolis facta ſorte † h dominicæ electionis i numerus compleretur. Sicque k Paulus l conſummationem Apoſtolicis actibus daret, quamdiu contra ſtimulum recalcitrantem Dominus elegiſ-

Deo in ſe. a Cui ideo,&c.]Quia dixerat Lucam ideo ſcripſiſſe, vt euangelicam hiſtoriam ordinaret, ipſe autem videtur ordinem confundere, quia genealogiam Chriſti retrogradè computat, aſcendendo à Ioſeph vſque ad Deum. Ideo ſubdit cauſam *Hieron.* quare hoc faciat, ſcilicet, pro myſterio. Ideo enim genealogiam Chriſti computat poſt baptiſmum & aſcendendo, vt per hoc myſticè monſtretur quod poſt baptiſmum datur facultas baptizatis aſcēdendi ad Deum. Et hoc eſt quod dicitur hic, [Cui ideo, &c.] Sic ordina conſtructionem. a Cui] ſcilicet Lucæ. b Ideo permiſ. poteſtas eſt] ſupple incipiendi. d A perfect.gener.filij Dei] i. à perfecta generatione filij Dei quam perfectè deſcribit, ponens ſeptuagintaſeptem generationes, & ita perfectè computat generationem Chriſti, incipiendo, inquam, poſt baptiſmum. Generationis dico. f Impletæ,] id eſt, conſummatæ. e In Chriſto] ſecundum Matthæum, quia vltra Chriſtū non protenditur ſeries genealogiæ, quia Chriſtus neminem genuit ſecundùm carnē. Vſque ad Chriſtum vero filij ſuccedunt patribus in genealogia ſecundum Matthæum. Vltra Chriſtum enim non proceſſit Matthæus, à quo incipit Lucas finiens in Deum. g Et repetendæ]quaſi permiſſa eſt ei poteſtas incipiendi poſt baptiſmum texere generationem Chriſti quam texuit Matthæus ante, & ita mutare ordinem temporis. Item permiſſum eſt ei, vt aſcendendo generationem eius computaret, quam Matthæus deſcendendo computauit, & ita mutare ordinem rei. [Et]hæc ei permiſſa poteſtas [repetendæ] id eſt, reuoluendæ, id eſt, ordine præpoſtero narrandæ. Et bene ait: [repetendæ] quia Matthæus genealogiam texuerat recto ordine, & iſte repetiit, id eſt, retrograde petiit. Repetendæ inquam. h A principio humanæ natiuitatis,] id eſt, retrograde incipienda à Ioſeph qui reputabatur principium natiuitatis humanæ in Chriſto, quia putabatur pater eius. Vel [Repetendæ à principiu,] id eſt, vſque ad principium, quia aſcendit à Ioſeph vſque ad Deum, qui eſt primum principium. Vnde in fine genealogiæ dicitur, qui ſunt Dei. Vel [Repetendæ à principio,] id eſt, à Deo, quia non computat deſcendendo, tamen ex eo ipſo quod aſcendit à Ioſeph & vſque ad Deum, & ibi terminat, oſtendit ad Ioſeph deductam à Deo: Vel aliter, & parum mutatur. a Cui per eſt po.ge.imple in Chriſt. & repe.à prin.] id eſt, retrograde narrandæ incipiendo. c Poſt bapt.filij Dei à perfect.] id eſt à primo, ſcilicet, Chriſto vel Ioſeph, vſque ad vltimum, ſcilicet, Deum. Alia non mutantur. i Vt requirentibus, &c.] Quaſi ideo inchoat poſt baptiſmum & computat aſcendendo. k Vt demonſtraret requirentibus,]id eſt, ſcire volentibus. l In quo, id eſt, per quem ipſe Lucas & quilibet alius. m Erat apprehendens.] id eſt, poterat apprehendere Deum, ſcilicet, per Chriſtum à quo in genealogia aſcendit vſque ad Deum. Et eſt ſenſus, q.d. non poſt baptiſmum & aſcendendo texuit Chriſti generationem, vt per hoc oſtendat quia in baptiſmo datur facultas aſcendendi vſque ad Deum per Chriſtū, ſicut in genealogia à Chriſto eſt aſcenſus ad Deum. n Per Nathan filium Dauid, &c.] quaſi vt demonſtraret hoc modo, ſcil. o Introitu,] id eſt, principio. q Generationis admiſſo inſeparabilis Dei, [id eſt, filij Dei qui eſt vnū cum patre. Vel, r Indiſparabilis.] i. non diſparabilis.i. filij qui eſt Deus, par patri ſiue qui æqualis eſt patri. Generationis dico. p Recurrentis in Deum].i. retrogradè procedentes vſq; ad Deū. q Admiſſo].i. deducto. Et hoc [Per Nathan filium Dauid.] Infra dicit Dauid patrem] vide, quia Matthæus & Lucas conueniunt in patribus ab Abrahā vſque ad Dauid. Deinde diſſentiunt, quia Matthæus texuit genealogiam à Dauid per Salomonem, Lucas à Dauid per Nathan filium eius adoptiuum. Legitur enim quod mortuo Sama fratre Dauid, cuius filius, fuit Nathan, Ieſſe pater Dauid adoptauit nepotem. Item mortuo Ieſſe, Dauid adoptauit Nathan. Item, 1. *Paral.*3. d. dicitur Nathan filius Dauid de Berſabee. Sama & Sobab & Nathan & Salomon quatuor de Berſabee. Alij dicunt eum filium fuiſſe Dauid. Hoc autem non vacat à myſterio quod genealogiam computat aſcēdendo per Nathan à Dauid, & ſic vſque ad Deum, ſed per hoc myſterium inſtruit, quod potes, aſcendere ad Deum, per Nathan, & Dauid id eſt, per opera prophetæ ſi pro modulo tuo imiteris ea & per humilitatem in qua præminebat Dauid. Nathan etiam interpretatur donans vel donatus gratiæ. Et talis debet eſſe qui vult ad Deum aſcendere. t Vt prædicans hominibus, &c.] Illud quod dixerat explicat, quaſi ideo permiſſa eſt prædicta poteſtas, ſiue ideo Lucas hoc fecit [vt prædicans hominibus Chriſtum] Chriſtum dico [ſuum] Lucæ ſcilicet, id eſt, ſibi conceſſum ad prædicandum, quia eius fidem prædicat & ſeruat. Vel, [ſuum] hominem, id eſt, eis datum ad ſaluandum eos *Iſa.*9.b. Filius datus eſt nobis. y Faceret] Lucas ſupple, id eſt, oſtenderet fieri. t Opus perfecti hominis,] id eſt, hominem, id eſt, Adam ſiue humanum genus, quod eſt opus perfectum, id eſt, in finali operum conſummatione conditum. In homine enim perfecta ſunt opera ſex dierum. u Redire in ſe,]id eſt, ad ſtatum perfectionis ſuæ vnde ceciderat. Vel [in ſe,] id eſt, in Deum. x Per filium]ſupple Dei. Vel [per filium] Dauid, id eſt, per Nathan. Et hoc myſticè intelligendum. z Qui,] ſcilicet Lucas. b Præbebat iter,] id eſt præberi oſtendebat. c In Chriſto,]id eſt, per Chriſtum iter aſcendendi in † Deum, Et quibus? a Venientibus per Dauid] i. per humilitatem Dauid dico. z Patrem] Chriſti vel Nathan. Vel, [Præbebat iter in Chriſto].i. ad Chriſtum, qui eſt terminus generationis ſecundum Matthæum, & principiū ſecundum Lucam [Venientibus per Dauid,] id eſt, deſcendentibus ſecundum Matthæum. d Cui Lucæ, &c.] Subdit ad commendationem Lucæ, quod dati ſunt ei ad ſcribendum actus Apoſtolici. Vnde dicit:] Cui Lucæ non immeritò etiam ſcribendorum actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur,]id eſt, vt ſit miniſter illius operis. Et hoc merito, quia bene deſcripſerat euangelicā hiſtoriam. e Vt Deo in Deum, &c.] Quaſi ideo data eſt ei poteſtas deſcribendi actus Apoſtolorum [Vt Deo,]id eſt, Chriſto oſtenſo eſſe. f Pleno Deo in Deum].i. eſſe plenum Deum.i. expoſita Chriſti Aſcenſione, per quam euidenter innotuit plenus Deus qui in incarnatione ſeruus apparuerat. Et nota quod per hāc præpoſitionem [in] intelliguntur iſti termini [Deo] & [Deum] poni hîc perſonaliter. Significat enim tranſitum qui eſt diuerſitatis. Oportet ergo quod ſit hic diuerſitas perſonarum. Et erit ſenſus [Deo,]id eſt, filio, reuerſo ſupple [in Deum].i. ad patrem. Et per hoc [pleno] quia in aſcenſione ſiue reuerſione ad patrem oſtendebatur eſſe plenus Deus. De hoc *Act.*1.a. g Et filio perditionis extincto,] id eſt, expoſita morte Iudæ qui dicitur filius perditionis. *Ioan.*17.c. Patri quos dediſti mihi custodiui & nemo periit niſi filius perditionis. i Numerus Dominicæ electionis compleretur,] id eſt, oſtenderetur quomodo numerus Apoſtolorum qui à Domino electi ſunt duodecim completus eſt Matthia ſubſtituto, qui fuerat imminutus in Iuda. Compleretur, inquam. h Sorte]primo [oratione ab ipſis Apoſtolis facta] *Act.*1.d. Elegerunt namque duos, ſcilicet, Ioſeph qui cognominatus eſt Barſabas & Matthiam. Deinde ſorte proiecta, omnes proſtrati ſunt ad orationem, & cecidit ſors ſuper Matthiam. k Sicque Paulus conſummationem Apoſtolicis actibus daret, &c.] Et eſt ſenſus [Sicque,] id eſt, executis omnibus illis. ſ. expoſita Aſcenſione, morte Iudæ, ſubſtitutione Matthiæ, & reliquis. l Paulus conſummationem Apoſt. actibus daret].i. liber actuum Apoſtolorum terminaretur, in Paulo. ſ. in prædicatione eius Romæ, quia Dominus eū tandē per multas Eccleſiæ perſecutiones conſummauit in bono. Et hoc eſt quod dicit [Quādiu, &c.]

al. † cōpletæ

al. non habet † Dauid

al. † indiſparabilis

al. † Dei prædicans in hominibus.

Lucas ipſe elegans vel conſurgēs, quia leuat genealogiam vltra Adam in Deū.

Filij Dauid ſex, quatuor, nouem, abſque filiis concubinarum.

Sed quid docuit Lucā medium tot patrū in genealogia niſi Dominum.

al. † Domini

al. † cælum.

Quod &

a Quod & legentibus,&c.]Sic construe.[Quod]i. quare Dominus Iudam destitui, & Matthiam substitui, vel Paulum recalcitrantem numero Apostolico apponi voluerit. c Et si]id est,quamuis,vtile fuerat expediri à nobis per singula] i.singillatim. b Et legentibus, &c.]i.hæc scire volentibus. d Tamen] ego, sciens quod oporteat agricolam operantem] i.quemlibet pro instructione aliorum laborantem. e Edere primum de fructibus suis,] i. de labore suo fructũ percipere quod fit cum auditores ex eius doctrina proficiunt.
f Vitauimus] i. vitaui mihi,& aliis. g Publicam curiositatem,] i. superfluam verborum multiplicitatem, vel ostensionem. Et exquisitè dictum est [Publicam curiositatem] i. communem. Hoc est enim in quo omnes publicè, i. cõmuniter ferè peccant. Maximè enim sunt curiosi,sic vt verba multiplicent,& inculcent, vt ex agmine verborum videantur scientes.
h Ne non tam volentibus, &c.] q. d. ideo non per singula hæc expediuimus[ne] pro vt. i Non videremur demonstrare Deum,] i. Dei notitiam tradere, vel Dei scientiam. l Volentibus Deum]supple videre, id est, ad Dei peruenire visionem, & quærere quæ prosunt ad salutẽ, ly[Deum] est diasyrticum ibi. K Tam]id est intantum. m Quam] id est inquantum videremus prodesse, i.satisfacere. n Fastidientibus]id est curiosis,subtilia, & inutilia, & noua quærentibus, non quæ sunt ad ædificationem. Aliqui libri habent: Prodidisse, id est, ministrare, siue demonstrare quod quærebant. Et est summa, q. d. Hieronym. Licet vtile esset propter volentes requirere Deum,singula explanare, tamen ne fructum amitterem in fastidientibus volui breuitate sermonis potius perstringere.

al. † prodidisse.

set. a Quod b & legentibus, ac quærentibus Deum, c etsi per singula expediri à nobis vtile fuerat, sciens d tamen quod operantem agricolam oporteat primum de fructibus suis e edere, f vitauimus g publicam curiositatem, h ne i non tum l volentibus Deum demonstrare videremur m quam n fastidientibus † prodesse.

Finis prologi.

Procemium S. Lucæ in Euangelium suum incipit.

Explicit expositio Prologi S. Hieronymi in Euangelium secundum Lucam.

EIVSDEM REVERENDISSIMI PATRIS, DOMINI HVGONIS CARdinalis, & Procemij Sanct. Lucæ.

EXPOSITIO CAP. XVI.

Quoniam quidem multi,&c.] Impingua oblationem, & da locum medico. Eccl. 38. b.Hoc fit cum oratio, siue lectio conditur charitatis affectu. Sic enim effectum habet medicina, & tunc datur locus medico,i.Lucæ. Lucas enim medicus de corporibus ad animas, de herbis transiuit ad verba, quæ sicut aromata trita,meliorem consequuntur effectum. Sed quoniam præparatio medicinam iuuat, suo operi præponit ipse Lucas procemium,scribens Theophylo, qui potentissimus erat in Achaia, vel potius cuilibet amanti Deum. Hoc enim nomen Theophyli dicit. Hunc tenens ordinem. Primò ostẽdit quibus de causis scripserit Euangelium, ne fortè videretur superfluè scripsisse post alios, scil.propter pseudo-Euangelistas,qui pullulauerant, & sub nomine Thomæ, & Matthiæ multa scripserant, errores multos continentia.Et cum ipse Lucas peritus esset historiographus, voluit tradere historiam, vt falsas eorum traditiones eliminaret,& excluderet ab eis errores seminatos: Secundò ostendit modum tractandi, quo scilicet modo sit tractaturus Euangelicam historiam. Tertiò ostendit quo fine scripserit. Dicit ergo, quoniam quidem, &c. Sed primo notandum, quod sicut per figuras quatuor animaliũ figuratus est Christus, ita & per nomina eorum. Est enim Matthæus, id est donatus in natiuitate. Isa. 9. b. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Marcus, id est excelsus mandatus in passione, quia ad mandatum patris exaltari in cruce non dubitauit. Phil. 2.a Factus est obediens, &c. Lucas,id est,ipse consurgens in resurrectione.Ioannes, in quo est gratia in Ascensione, & sancti Spiritus missione.
o Quoniam quidem multi.] Constructio literæ dupliciter potest ordinari. Primò ita & prætermittens. Quoniam, ad tempus. p Multi conati sunt ordinare narrationẽ iterum,] Euangelij,scilicet:Quæ in nobis sunt completæ.] Completæ sunt inquam, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Modò sume, quoniam. Et quoniam conati sunt, id est, inutiliter aggressi, vt in læuam partem interpretetur hoc quod dico [conati, visum est, & mihi assecuto omnia à principio scribere tibi optime Theophyle] & hoc diligenter ex ordine id est ordinatè. Ecce aperit modum tractandi, subsequenter finem.
y Diligenter ex ordine] per hoc notat prolixitatem tractatus. Nemo enim potest commodè seruare diligentiam in breuitate nimia. Vnde Gloss. Prolixiorem, &c. Finem notat dicens: b Vt cognoscas veritatem,] id est ordinem. c Eorum verborum, de quibus eruditus] id est Euangelicæ historiæ quam sciebat, sed ordinem ignorabat. Aliter potest ordinari, vt construas ita.

o Quoniam quidem p multi q conati sunt ordinare † narrationem quæ in r nobis † completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri t fuerunt sermonis, visum u est, & mihi x assecuto à principio omnia y diligenter ex ordine tibi z scribere a optime Theophyle, b vt cognoscas c eorum verborum, de quibus eruditus es veritatem.

al. † narrationes.
al. † redundant.

u Visum est, & mihi assecuto à principio omnia scribere tibi diligenter ex ordine optime Theophyle.]Scribere inquam ea ordine: Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Visum est inquam mihi: Modò resume à principio.
o Quoniam quidem multi, &c.] Mali multi sunt, econtrario boni pauci sunt. Matth. 20.b.Multi vocati,pauci verò electi. Eccl. 1.d. Stultorum infinitus est numerus. 1. Cor. 9.b. Omnes currunt, sed vnus accipit brauium.
q Conati sunt] Mali conantur propria virtute, ideo elaborant,& sine fructu,nec perficiunt.Ierem. 9. b.Vt iniquè agerent,laborauerũt.Econtrario boni facile agunt,& fructuose, & consummant. Num. 23. d.Non est lassitudo in Iacob, & dolor in Israel:Alia littera,vbi nostra habet: Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. Sancti enim sine dolore luctantur, & sine lassitudine contemplantur. Isaiæ 40.g.Current, & non laborabunt. Quod spiritu Dei incipitur leuiter fit, & bene perficitur:Deus enim operando non laborat, quia dixit & facta sunt: Et quod incipit consummat, quia Dei perfecta sunt opera.
r Quæ in nobis completæ sunt] vel[redundant.] Eccl. 1.b. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, id est non augetur, neque affluit. Sic auarus pecuniæ, scientiæ, librorum multitudine non redundat. Res illæ,id est Christi mysteria in Apostolis abundabant, & ideo redundabant, per manus eleemosynæ, per oculos lacrymæ, per ora preces, & instructiones. Psal.62. Sicut adipe,& pinguedine repletur anima mea, &c. Nota quod non ait à nobis,sed [in nobis,] Deo attribuens non sibi:Ac si diceret.Non à nobis impletæ sunt, sed à Deo in nobis. In nobis redundant, dicit,id est, per nos,siue per officium nostrum per vniuersum orbem more vndarum fluentium mentes fidelium irrigunt.
s Ipsi viderunt] intelligendo. t Et ministri fuerunt] opere exequendo, quasi non solum intellexerunt, sed etiam ministerio,id est, opere impleuerunt.Et benè iungit visionem, & ministerium. Ierem. 31.d. Postquam ostendisti mihi percussi femur meum, q.d.sicut vidi sic feci.Isa. 42. d. Qui vides multa nonne custodies? x Assecuto à principio,] ideo potest esse testis idoneus. Ioan. 15.d. Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis.
z Scribere.]Vetula melius scribit Euangelium quandoque quam Doctor, quia opere exequitur, & aliis præbet exemplum. Isa. 44. a. Iste dicet, Domini ego sum, & hic scribet manu sua Domino. Ioan. 8. a. Digito scribebat in terram.
a Optime Theophyle]scribitur Theophylo, quia amicis consilia reuelantur.Prouerb. 25. b. Causam tuam cum amico tuo tracta.
b Vt cognoscas]quia amanti datur cognitio. 1.Ioan. 2. d. Vnctio eius docebit vos de omnibus.

Explicit Expositio Procemij S. Lucæ.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS DOMINI, DOMINI Hugonis, &c. Cardinalis, Postilla super Euangelium secundum Lucam incipit.

INCIPIT EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAP. I.

FVIT in *a* diebus Herodis regis Iudææ *b* sacerdos quidam nomine *c* Zacharias *d* de vice Abia, *e* & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth. Etant *f* autem

EXPOSITIO. CAP. I.

FVit in diebus &c.] *Iob* 38. d. Nunquid producis luciferum in tempore suo? Ioannes Baptista est lucifer, qui præcessit ortum solis. Sed absconsus est orto sole, quia non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine, *Ioan.* 1. a Hunc Lucas produxit, id est, productum ostendit in tempore suo, id est, tempore opportuno, scilicet diebus Herodis regis. Tempus enim luciferi est pars noctis extrema cum instante luce sequentis diei, & tunc quandoque sunt tenebræ densiores: Sic nato Ioanne, & instante Christi natiuitate fuit cæcitas in populo Iudæorum, ita vt ipsum luciferum solem esse putarent. Sed confessus est Ioannes, quia nō sum ego Christus, & quis illum oportet crescere, me autem minui. *Ioan.* 3. d. Ideo Lucas volens texere historiam de natiuitate Domini, præmittit de natiuitate militis, id est, Ioannis, ostendens quando & de quibus parentibus natus fuerit, & regionē & regē cuius tempore natus fuerit: Vnde sequitur conuenienter morē historiographi, has determinādo circumstantias, sicut dicit *Gloss.* Impleuit, &c. Dicit ergo. *a* Fuit in diebus Herodis regis Iudææ.] Iste Herodes fuit Ascalonita qui fuit alienigena, qui primò finito regno Iudæorum regnauit in Iudæa, secundum quod prophetatum fuerat à Iacob. *Gen.* 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Iam etiam sacerdotium vendebatur à Romanis, & ita quodammodo iam cessabat vnctio sacerdotij. *b* Sacerdos quidā nomine Zacharias.] Nota etiam quod Ioannes primo commendatur à patre, secundo à matre. Sed ad solū patrem mittitur Angelus, quia vir caput est mulieris. 1. *Cor.* 11. a. Christus econtrario primo cōmendatur à matre, & deinde à patre putatiuo, i. Ioseph. Sed ad solam matrem mittitur Angelus, quia de illa sola sine patre natus est Christus: Et in hoc plenissime respōdet veritas vmbræ. Duorum quidem in veteri testamento conceptio & natiuitas fuit per Angelum nunciata, i. Isaac & Samsonis. Et duorū in nouo, i. Ioannis & Christi. Isaac, qui interpretatur risus figura fuit Ioānis, de quo scriptū est. *inf. eod.* Et multi in natiuitate eius gaudebunt. Et in eius, i. Isaac cōceptione nuncianda mittitur Angelus tantum ad patrem. Samson, qui interpretatur sol eorū, figura fuit Christi, quia & Samsonis conceptio per Angelū fuit soli mulieri nunciata. Tres Herodes fuerūt, Ascalonita, Antipas, Agrippa. Ascalonita necat pueros, Antipas Ioanné, Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrū. *d* De vice Abia] i. de octaua. 1. *Paral.* 24. b. vt sit indeclinabile Abia. Vel de vice Abiæ, vt dicatur, Abias Abiæ. Quid hoc sit, plenius dicetur inferius. *e* Et vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth.] In commendatione aliorum prophetarū, vt Isaiæ, Ieremiæ, Oseæ, & aliorum non præponuntur nisi nomina patrum, hic autem præponitur nomen patris & matris, quia vterque propheta fuit. Elias autem præco secundi aduentus introducitur subito sine patre & matre. 3. *Reg.* 17. a. ideo fit, quia Ioannes præcursor fuit in testimonium carnalis generationis: Elias præcursor erit in secundo aduentu, vbi carnalis generatio locum penitus non habebit, sed spiritualis: De qua dicitur *Matt.* 19. d. In regeneratione cum sederit filius hominis, &c.

f Erant autem ambo iusti ante Deum] qui non fallitur vt homines

Moralit. *Moraliter.* *a* Fuit in diebus Herodis, &c.] Dies Herodis suo sole illuminatur. Dies eius est prosperitas spiritualis, quæ facit duos dies, potentiam opprimentem, sapientiā decipientē. *Ierem.* 17. Diē hominis non desideraui. Herodes interpretatur glorians in pellibus, & significat diabolum qui gloriatur in hypocritis, qui pellibus ouium sunt induti, intrinsecus autē sunt lupi rapaces. *Matt.* 7. c. Qui & rex dicitur quia regnat super omnes filios superbiæ *Iob.* 41. d. In diebus eius fuit Zacharias, quia sēper Dominus malis regnantibus aliquos bonos suscitat ad eorum malitiam reprimendā. Sic Elias tempore Achab. Non enim abijcit Dñs omnino populum suum, quia etsi malus sit princeps, tamē si sacerdos bonus est, potest esse vt Ioānes, i. gratia Dei nascatur in populo. *Ierem.* 31. c. Inebriabo animas sacerdotum pinguedine, & popolus meus adimplebitur bonis. Tunc est tēpus pessimū, & abiectus populus, quādo princeps malus est & sacerdos. Sic fuit tempore passionis Domini, & forte est modò *Ierem.* 2. e. Confusi sunt domus Israël, ipsi & reges eorū, principes & sacerdotes & prophetæ eorum. *c* Zacharias.] Zacharias interpretatur memor Domini, quia propriam gloriam non quærit. 2. *Cor.* 10. d. Qui gloriatur in Dño glorietur. Magna laus est sacerdotis, qui in diebus Herodis, i. prosperitatis spiritualis, Dñi tenet memoriam. Pincerna enim liberatus à carcere & ministerio suo restitutus, oblitus est Ioseph. *Gen.* 40. d *Ierem.* 5. b. Ambulauerunt post vanitatem suam & vani facti sunt, & nō dixerunt, vbi est Dñs. Debet autē sacerdos, i. Episcopus esse memor Dñi in triplici statu, i. patientis, iudicantis regnātis. Patientis vt imitetur. 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meum, &c. Iudicātis, vt timeat, & sic iuste iudicet subditos. *Sap.* 6. Audite reges & intelligite, discite iudices finium terræ: Iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Regnantis vt desideret contemplando. *Cant.* 1. a. Trahe me post te. *Tit.* 2. d. Sobriè & piè & iuste viuamus in hoc sæculo. In tribus autem maximè debet esse memor, scil. in regiminis susceptione, vt intret per ostium, id est, per Christum. In beneficiorum collatione, vt exeat per ostium propter Christum beneficia conferendo. In temporalium dispensatione, vt ea distribuat pauperibus propter Christum, & sic iterum exeat per ostium. *Ioan.* 10 b. Ego sum ostium, si quis per me introierit ingredietur & egredietur. Et ideo dicitur introeuntibus in *Psal.* 120. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum. *d* De vice Abia] Hoc dicitur, quia Episcopus debet attendere cuius vicem gerat. s. patris Dñi, vt se amabilem exhibeat & reuerendum. Sed primo patrem amabilem, deinde Dñm reuerendum. Sic Moyses *Exod.* 32. primo vt pater pro populo supplicauit, deinde vt Dñs populū iudicauit. *Iob.* 29. d. Cum sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen merentiū consolator. Non est ergo [de vice Abia] prælatus. i. non gerit vicē Christi qui tamen pater est, vel qui tamen Dñs est, sed pater & Dñs simul esse debet. *Isa.* 22. f. Potestatē tuā dabo in manu eius, & erit quasi pater habitantibus Ierusalem. In patre cōmmendatur ætatis maturitas, sapientiæ dignitas, morū grauitas, charitatis affectus. In Domino iustitiæ zelus, animi fortitudo, vt neminem timeat, sed timeatur, & largitatis virtus. Itē [de vice Abia] i. de vice octaua debet esse, vt omnia fiant pro æternis. *Eccl.* 11. a. Da partes septem necnon & octo. *e* Et vxor illi de filiabus Aaron, &c.] Aaron interpretatur mōtanus, i. Christus *Isa.* 2. a. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini. Filiæ Aaron omnes scientiæ. *Eccl.* 1. a. Omnis sapientia à Domino Deo est, Elisabeth vna de filiabus Aaron est sciētia sacræ Scripturæ. Interpretatur enim Dei mei saturitas, quia aliæ scientiæ inflant. 1. *Cor.* 8. a. *Aggai.* 1. b. Comedistis & non estis saturati, bibistis & non estis inebriati. Sed hæc sciētia & satiat & inebriat. *Psal.* 21. Edent pauperes & saturabūtur. *Prou.* 13. d. Iustus comedit & replet animā suam, venter autē impiorum insaturabilis. Hæc debet esse vxor & Episcopi, & aliæ debent esse vt famulæ. *Sap.* 8. a. Exquisiui sapientiam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Sed dicitur *infra eodem*, quod nō erat illis filius eo quod esset Elisabeth sterilis quia nondum præceperat Angelus Zachariæ accedere ad eā, sine cuius mandato non debet aliquis accedere ad hanc vxorē. Sæpe tamen accesserat Zacharias ad eam, sed frustra, quia Angelus nondū præceperat. Sed vbi venit mandatū Angeli concipit Elisabeth & nascitur Ioānes, & multi gaudebunt. *Prou.* 5. b. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ, ceruа charissima & gratissimus hinnulus, vbera eius inebriēt te omni tēpore. Interpretatur etiā Elisabeth Deus meus cognouit. i. fecit cognoscere. Ante Ioannem. i. gratiā, cognitio Dei sterilis est in clerico, & memoria. i. Zacharia muto à laude. *f* Erāt autem ambo

b vt homines. Hoc ideo determinat, quia coram hominibus non videbatur iusta Elisabeth, quia erat sterilis, & omnis sterilis maledicta fuit in lege. *Exod.* 23. d. Non erit infœcunda, &c. *Deut.* 7. c. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. *Osea* 9. d. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis & vbera arentia.

ambo iusti ante Deū, *a* incedentes in *b* omnibus mandatis *c* & iustificationibus Dñi *d* sine querela. Et non *e* erat illis filius, eo quòd esset Elisabeth sterilis, *f* & ambo *g* processissent in diebus suis. *h* Factum est autē cū sacerdotio fungeretur † Zacharias

a Incedentes in omnibus mandatis] id est obedientes mandatis Dei & facientes ea. *c* Et] incedentes in [iustificationibus Domini], id est, in iustitia Dei. *d* Sine querela] proximorum. Iusti, quoad Deum, sine querela, quoad proximum, quia discretus erat Zacharias in iudicus. *Phil.* 3. b. Secundum iustitiam quæ ex lege est conuersatus sine querela. Quia nec aliquis de ipso, nec ipse de aliquo conquerebatur. Ecce multiplieiter commendat parentes Ioannis. Et comprehendit quædam *Gloss.* commendationem in quinque. Commendatur enim à genere, vbi dicitur quod Zacharias fuit, [de vice Abia,] & Elisabeth [de filiabus Aaron] Ab æquitate, vbi dicitur [iusti.] Iustus enim est, qui seruat æquitatem qui reddit sibi quod suum est, & Deo, & proximo. Ab officio, vbi dicitur [Sacerdos.] A facto, vbi dicitur [incedentes in mandatis] A iudicio, id est, à discretione inter causam, & causam, vel inter bonum & malum, vbi dicitur [in iustificationibus & sine querela.] Sequitur.

e Et non erat illis filius eo quod esset Elisabeth sterilis] vt concipere non valeret. *August.* Vt vacare amplexibus non deceret. *Gen.* 18. b. Postquam senui & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?

f Et ambo processissent in diebus suis] Duæ causæ tanguntur hic quare nō haberet prolem, scilicet quia erat sterilis, & annosa, & hoc ideo, vt maior appareret virtus. Hoc enim diuinitus & miraculosè factum est, vt & parentes gratiores essent, & cæteri ex miraculosa Ioannis natiuitate eum tanquā prophetam audirēt. Vnde, *inf. eod.* f. Quis putas, id est, quantus erit puer iste? Procuratum est etiam à Domino, vt Ioannes esset vnigenitus & primogenitus sicut Christus, vt nūcius similis sit Domino, quia secundū iudicem populi, sic & ministri eius. *Eccl.* 10. a. Vterque sanctus & in vtero matris, sed Ioannes sanctificatos, Christus vero sanctus natus. *Ierem.* 23. b. Suscitabo Dauid germen iustum, &c.

Moralit. * autem ambo iusti ante Deum] Intensam & occultam & sinceram notat iustitiam: [Iusti enim ante Deum,] id est, quos Deus iustos reputabat, qui in angelis suis reperit prauitatem. *Iob* 4. d. In hoc intensio. Item [ante Deum,] id est, in abscondito, vbi Deus videt, non corā hominibus. *Matth.* 6. a. Sit eleemosyna tua in abscondito & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. *Prou.* 16. a. Reuela Domino opera tua & dirigentur cogitationes tuæ. Ecce occultatio. Itē [ante Deum] qui verus est arbiter operis & intentionis. *Prou.* 16 a. Omnes viæ hominum, i. omnia opera hominum patent oculis eius, spirituum, id est, intentionū ponderator est Dominus. *Deut.* 16. d. Iuste quod iustum est exequeris.

a Incedentes] Rectè postquam dixit [iusti] dicit [incedentes] in quo profectus est operis. Sic *Psal.* 118. Beati immaculati in via, &c. Sponsus enim non tam sessionem aut studiū commendat in sponsa quam incessum. *Cantic.* 2. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis.

b In omnibus mandatis] incedit, qui singulas virtutes in exercitio habet, Mandata possunt intelligi moralia, iustificationes cæremonialia, hoc magis ad literam pertinet. Vel secundùm *Amb.* Mandata sunt præcepta Dei, iustificationes iudicia. Et bonus ordo, prius mandata, postea iudicia. *Eccl.* 18. c. Ante iudicium para iustitiam. *c* Et iustificationibus Domini] non hominum. Iudicium Domini est verum sine personarum & munerum acceptione. *Deuter.* 1. c. Quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille siue peregrinus, nulla erit distantia personarum, quia Dei iudicium est. In huiusmodi ergo, i. in iudiciis, in confessionibus, in beneficiis Ecclesiasticis cōferendis, deponit homo personam hominis & induit personam Dei, & ideo in his nulla debet esse acceptio personarum. *g* Processissent in diebus suis.] Senes fuerunt antequam generarent. Oportet enim primò senescere in diuina lege quàm officium docendi vel prædicandi assumere. Et tūc primò promittit Angelus fructum & consulit concubitum & non ante. Vnde *Cant.* 2. primò dicitur sponsa amore languescere, in quo notatur diuturnitas & senectus, & postea dicitur ei: Surge, propera amica mea.

h Factum est autem, &c.] Nota tēpore Dauid multiplicatus est Dei populus, & ideo voluit etiā ipse cultū Dei ampliare. Prius erat tantùm vnus summus Sacerdos, qui tunc non poterat sufficere propter multitudinem populi, & ideo cōstituit Dauid vigintiquatuor summos sacerdotes, sedecim de genere Eleazar, octo de genere Ithamar. 1. *Paral.* 24. a. Hi vicissim ministrabant in templo per septimanas. Sed quia vna septimana plus valebat quam alia, ne esset contentio inter sacerdotes, ex præcepto Dauid proiecta est sors & diuisæ sunt septimanæ, & cuius sors primò cecidit, primò administrauit, & eo defuncto filij eius per successionem. Similiter cuius sors secundò cecidit, administrauit in seconda septimana, & filius eius per successionem, quia non nisi semel proiecta est sors. Contigit ergo quod octaua septimana de sorte contigit Abiæ, de cuius genere fuit Zacharias. Vnde & ei successit in octaua vice, ideo suprà dictū est de vice Abia, quia huiusmodi vicariæ administrationes dicebantur vices, vt sicut Abias fuit octauus, sic & Zacharias, & quicunque ei succederet, octauā ageret septimanam. Tunc ergo erat fortè vltima dies octauæ septimanæ, & decima dies Septēbris in qua triplex solēnitas cōcurrebat, vnde & tribus nominibus censebatur. Dicebatur enim festū afflictionis, festū expiationis, festum propitiationis. Afflictionis, quia illa die se affligebant omnes vsque ad pueros septennes, ieiunādo vsq; ad noctē. Expiationis, quia Sacerdos illa die intrās in sanctasanctorum aspergebat parietes & vtensilia templi sanguine vitulæ rufæ, quæ aspersio erat quædam expiatio figuralis. Fiebant etiam illa die cineres de vitula rufa cremata. Vnde per totum fiebat aqua expiationis. Item propitiationis, quia illa diē propitiatus est Dñs populo super peccato vituli, & Sacerdos hanc propitiationem illa die populo nonciauit. Intrabat autem singulis diebus Sacerdos in templum bis, sc. in sacrificio matutino, & sacrificio vespertino, in cuius consummatione ponebat sacerdos incensum super altare. Postea intrabat in sācta sanctorū cum puluere thymiamatis quem ponebat in thuribulo aureo quod deferebat in manibus plenum prunis, vt sic caligo fumi oculos eius inuolueret, ne sursum aspiciens posset intueri duo Cherubim, ne si fortè gloria Domini inter duos Cherubim appareret, & ex ipsa visione statim expiraret. Factum est autē cū Zacharias posuisset incēsum super altare incensorum, & egressus esset de sanctis sāctorū & staret à dextris altaris incensorū quod erat in sanctis, vt dicit *Iosephus* & *Beda* & *Hier.* & omnes sancti præter *Aug.* apparuit ei Angelus qui exauditam eius orationem quam pro populo faciebat & Ioannem nasciturum nunciauit. Et hoc est quod dicitur hīc: Factū est autē, &c. Hic autem notāda est duplex opinio. Quidā enim dicunt quod vnus erat super illos vigintiquatuor summos sacerdotes, quos cōstituit Dauid, qui dicebatur princeps sacerdotum, quo decedēte antequā sepeliretur eligebatur sorte alius de eadem tribu. Alij dicunt quòd nullus erat suprà illos vigintiquatuor sacerdotes, sed ille in cuius hebdomada incidebat decima dies Septembris, per totū illū annum erat summus Sacerdos siue princeps sacerdotū, quod tūc contigit Zachariæ. In secundo n. tabernaculo non intraret nisi summus Sacerdos semel in anno cum sanguine. Post Zachariā facti sūt duo sūmi sacerdotes per ambitionē, qui sibi annuatim succedebant. Hæc opinio secunda magis concordat glossis. *Mystice.* Per ingressum Zachariæ in sancta, significatur ingressus Christi in Mariam, & per ingressum Zachariæ in sanctasanctorum, significatur ingressus Christi in cælum. Sicut n. summus Sacerdos intrabat in sanctasanctorum vt interpellaret pro populo foris stante, sic Christus impletis omnibus introiuit in cælum, vt interpellet pro nobis patrem adhuc stantibus foris. Vnde *Heb.* 9. f. Non in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat nunc pro nobis vultui Dei. Et dicit hic *Gloss.* quod pulchrè ea die descensio eius, id est, Christi per Angelum nunciatur, qua eius per legem ascensio figurabatur, & cave, quia illa die non fuit nunciatus aduentus Christi, sed tamen tantum aduētus præcursoris, in quo quodāmodo intimatus fuit aduentus Saluatoris. Quare dicit, per legem, intel-

al. Anna habet Zacharias.

Mystice.

Intellige, id est, per introitū sacerdotis legalis in sancta sanctorum. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias, id est, officium sacerdotis exequeretur. Simile *Ecc.* 45. c. Fungi sacerdotio. *Moraliter.* Fungi sacerdotio, id est, exercere officium sacerdotis, quod consistit in quinque, sc. in oratione, prædicatione, Missarum celebratione, confessionum auditione, vasorum templi conseruatione. Hæc enim sunt quinque talenta quæ tradidit Dominus seruis suis. *Matt.* 25. b. Sunt autem multi qui adhuc nesciunt officium suum, qui tamen dignitate & nomine sacerdotij gloriantur. 1. *Reg.* 2. c. Porro filij Heli filij Belial nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum. 2 *Mach.* 4. c. Sacerdotes non iam circa altaris officium dediti erant, sed templo contempto & sacrificiis neglectis festinabant participes fieri palæstræ & præbitionis eius iniustè.

Officium sacerdotum consistit in quinque.

in *a* ordine vicis suæ *b* ante Deū, secundum *c* consuetudinem sacerdotij, *d* sorte *e* exijt vt *f* incensum poneret. *g* Ingressus in templum Domini, & omnis *h* multitudo populi erat foris orans hora incensi. *i* Apparuit autem illi *k* Angelus Dñi stans à dextris *l* altaris incēsi. Et *m* Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. Ait *n* autē ad illū Angelus: Ne timeas *o* Zacharia, quoniā *p* exaudita est † *q* oratio tua. Et *r* vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem.

a In ordine vicis suæ] i. secundum ordinem & vicem suam 1. *Cor.* 14. g. Omnia honestè & secundum ordinem fiant.

b Ante Deum] id est gratis, non pro gloria, neque pro lucro *Malac.* 1. c. Quis est ex vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuitò?

c Secundùm consuetudinem sacerdotij] sicut de consuetudine pertinebat ad sacerdotes.

d Sorte.] Non quod tunc mittebatur sors quando incensum erat adolendum, sed in sorte quæ primo posita fuit, successit Abiæ. Vnde sicut Abias fuit octauus in ordine per sortè electus, sic Zacharias & omnis successor eius. Et hoc est quod dicitur hic: Sorte, id est diuina gratia. *Prou.* 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

e Exijt] de sanctis sanctorum, rediens ad altare incensi. Vel à turba quam foris reliquit, sic caper portans peccata populi in desertum fugiebat. *Leu.* 16. b. *Matt.* 13. a. Exiit qui seminat. *f* Vt incensum poneret] super altare incēsi. Ipse dico.

g Ingressus in templum Domini, & omnis multitudo populi erat foris orans hora incensi,] i. quando ponebatur incensum. Dicitur autem singulariter [hora incensi] vt specialiter intelligatur hora illa decimæ diei Septembris, quando sacerdos intrabat sancta sanctorū cum sanguine vitulæ rufæ & hirci, & ponebat incensum, & tunc orabat vniuersus populus. Singulis namq; diebus erant duæ horæ in quibus ponebatur, nec tamen conueniebat populus ad orationem sicut ad sacrificium vespertinum, an cuius consummatione ponebat Sacerdos incensum super altare, & postea intrabat in sancta sanctorum, sicut dictum est *supra*.

Moralit. *Moraliter.* Incensum est deuota oratio. *Ps.* 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: Quæ non dici, sed poni dicitur, quia sine dubio non valet oratio quæ manu non ponitur ante Deum, i. quæ operibus non iuuatur. *Thre.* 3. *e* Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælos. *Apoc.* 8. a. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorū de manu Angeli coram Deo. *g* Ingressus,] mente & corpore, quod debet fieri cum reuerentia & timore. Vnde *B. Bern.* Quid aliud cogitare debet qui intrat ad orationē, quàm illud quod dicitur in *Ps.* 41. Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Cum quanta ergo reuerentia & timore ascendere debet de palude sua progrediens ranuncula, miser homuncio. *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis in Sion & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domū Domini. *h* Multitudo foris,] de tēporalibus solicita, sed Prælatus intus vacans spiritualibus. *Matt.* 6. d. Ne soliciti sitis, &c. *i* Apparuit autem illi] exequenti personaliter officium suum, ab amplexibus abstinenti, pro populo oranti, à turba separato. *k* Angelus Domini stans à dextris altaris incēsi.] Nota quod in tēplo & iuxta altare & à dextris altaris apparuit Angelus. In tēplo quidē, quia nunciabat aduētum veri sacerdotis. Iuxta altare, quia nunciabat mysterium ab vniuersali Ecclesia celebrandum. A dextris, quia gaudiū æternæ beatitudinis nunciabat. *l* Altaris incensi,] non altaris holocaustorum vbi animalia immolabantur, quia sacrificijs [illegible] frequentius exhibetur [illegible] cælestis visitatio internæ deuotioni, quàm corporali afflictioni. *Ier.* 4. c. Exercitatio corporis ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est. Sed tamen prius occurrit altare holocaustorum, quia primò oportet carnem mactare, quàm mentis deuotio possit haberi, vt quasi post sextam feriam ad sabbatum veniamus. *Prou.* 24. d. Præpara foris opus tuum & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Prius enim nascitur homo exterior ad laborem, & postea homo interior auis efficitur ad volandum. *Iob* 5. b. A dextris apparet Angelus qui dat consolationes spirituales, à sinistris qui dat temporales. *Prou.* 4. d. Vias quæ à dextris sunt nouit Dominus peruersæ verò sunt quæ à sinistris.

al. deprecatio.

m Et Zacharias turbatus est videns.] Talis turbatio intelligitur quædam alienatio mentis, quam patitur homo ex improuiso alicuius incursu, & tūc quodammodo perstringitur homo, id est, quandam angustiam patitur. Vnd dicit: Et timor irruit super eum. Boni autē Angeli de sui visione pauescentibus consolationis remedio timorem excutiunt, dæmones timorem amplius incutiunt. *Gregor.* In quantam miseriam cecidimus, qui ad bonorum Angelorum præsentiam formidamus. *Ezech.* 3. f. Ecce gloria Domini stabat quasi gloria quam videram iuxta fluuium Chobar, & vidi & cecidi in faciem meam.

n Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia] quia timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. 1. *Ioan.* 4. d.

o Zacharia] qui es memor Domini. *Marc. vlt.* b. Nolite expauescere, Iesum quæritis.

p Quoniam exaudita est oratio.] *Gloss.* Facta pro populi redemptione, non pro sobole quam desperabat se posse habere. Nunquid enim Zacharias orauit pro suscipienda sobole? Non, imo pro populi liberatione, quia tunc erat populus tributarius Romanis. Quid est ergo quod dicit Angelus: Exaudita est oratio tua, tanquam hoc petisset? Ideo sic expone.

q Exaudita] id est, extra quā peteres audita, quasi amplius quam petieris dabitur tibi. Petebas liberationem plebis, & præter hoc dabitur susceptio prolis.

r Et vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem.] Nota quod duorum tantùm in nouo testamento prædicta sunt nomina ante conceptionem, scilicet Ioannis Baptistæ & Iesu. In veteri, sex, Ismael, Isaac, Samson, Iosias, Cyrus, & Agag. *Genes.* 16. c. Ismaele, & 37. c. *Iudic.* 13. a. de Samsone, secundum aliam translationem. 3. *Regum* 13. a. de Iosia. *Isa.* 45. a. de Cyro. *Num.* 24. b. de Agag. *Beda* autem dicit hic quod quoties alicui à Deo nomen imponitur ante conceptionem vel mutatur, ex ipsa mutatione vel impositione, singulare eius meritum indicatur, vt qui primò dicebatur Abram, postea diceretur Abraham, ab Aba quod est pater, & Rama quod interpretatur excelsum, vt ipsa mutatio nominis indicaret excellentiam meriti. Vnde & nomen Ioannis hic prædictum est, ob singulare meritum ipsius. Et meritò interpretatur, in quo est gratia, quia multipliciter in ipso assignatur gratia. Fuit enim prænominatus à Domino. *Isa.* 49. a. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Item nunciatus ab Angelo, vt hic.

Item sanctificatus in vtero. *Ierem.* 1. b. Priusquam te formarem in vtero noui te, &c. Item gestiens in vtero. *Infra eod.* d. Exultauit infans in vtero eius.

Item virgo, & in vtero sanctificatus. Item martyr. *Marc.* 6. d. Et decollauit eum in carcere. Item lucerna. *Ioan.* 5. f. Ille erat lucerna ardens & lucens. Item vox verbi. *Ioan.* 1. c. Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, &c. Item testis. *Ioan.* 1. a. Hic venit in testimonium, &c. Item Baptista Domini. *Matth.* 3. d Venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretur ab eo. Item plusquā propheta. *Matth.* 11. b. Etiam dico vobis & plusquam prophetæ. Item eremita. *Marc.* 1. a. Fuit Ioannes in deserto, &c. Item Angelus. *Mal.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meū. Item lucifer *Ps.* 109. Ante luciferū genui te. Item præcursor *Infra eod.* b. Ipse præcedet ante illū, &c. Item paranymphus. *Ioan.* 3. d.

Qui ha-

Δ Qui habet sponsam, &c. Item sagitta. *Isa.* 49. a. Posuit me quasi sagittam electam. Ecce in quot priuilegiatis. Item in ipso gratia data est parentibus: Mater videlicet soluta est à maledictione sterilitatis, & patri reddita est loquela.

a Et erit gaudium tibi & exultatio.] Præmissi nominis causam assignat hic Euangelista: Meritò enim dicitur Ioannes, quia in ipso gratia data est sterilibus & peccatoribus, quorum corda conuertit ad Dominum. Vnde dicitur: Et erit gaudiū, interiùs mentis.

B

Et a erit gaudium tibi & b exultatio, c & multi in d natiuitate eius gaudebunt. Erit e enim magnus f coram Domino. Vinum & g siceram non bibet, h & Spiritu sancto replebitur adhuc i ex vtero matris suæ, & k multos filiorum Israël conuertet ad Dominū Deum ipsorū. Et l ipse præcedet ante illū in spiritu m & n virtute Eliæ, vt o cōuertat p corda patrū in q filios,

b Et exultatio] exteriùs corporis.

c Et multi] quia iusti & peccatores.

d In natiuitate eius gaudebunt] quia per eius prædicationem gaudebunt in æternum. Nato præcursore multi gaudebunt, de quo *Malac.* 3. a Ecce ego mitto Angelum meum & præparabit viam ante faciem meam. *Ierem.* 33. b. Erit mihi in nomen & in gaudium & in laudem & exultationem cunctis gentibus.

Moralit. *Moraliter.* Magnum & multum gaudium debet esse, quando vnus bonus homo nascitur in Ecclesia Dei. *Ioan.* 16 e. Mulier id est, Ecclesia cùm parit laborando in peccatoribus conuertendis, tristitiam habet, quia venit hora eius, & adhuc peperit, cum autem peperit iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. *inf. à* 15. b. Congratulamini mihi, quia inueni ouem quæ perierat, dico enim vobis, quia gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Tunc enim nascitur Ioannes, cum peccator pœnitentiam agit. Concipitur autem Ioannes, quando peccator conteritur. *infrà* 15. g. Epulari & gaudere oportebat, &c. *Prouerb.* 23. c. Exultat gaudio pater iusti, qui sapientem genuit lætabitur in eo. Et nota quod dicit, Multi gaudebunt. Vulgus enim gaudet de promotione iustorum, vbi sæpè maiores inuident & tristātur. *Prouer.* 28. b. In exultatione iustorum multa gloria est, regnantibus impiis ruinæ hominum. *Prouer.* 26. a. In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus. Item nota quod dicit in natiuitate, non in conceptione quæ soli Deo nota est, sicut à solo Deo facta est. Loquor enim de conceptione spirituali, quæ fit per gratiam contritionis. 2. *Macb.* 7. d. Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam donaui vobis, sed mundi creator qui formauit hominis natiuitatem.

e Erit enim magnus coram Domino,] quia magnæ vitæ & altæ fuit, in deserto prædicauit, & pœnitentiam prædicauit quam magis ipse impleuit. Vnde sequitur. g Vinum & siceram non bibet.] Sicera sicut dicit *Glossa* interpretatur ebrietas, & designat hic omnē potum qui inebriare potest. Vnde de omni tali abstinuit Ioannes. h Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ] id est, magnus in vtero matris suæ. Cuius signum fuit quod ad aduentum matris Saluatoris in vtero exultauit. Vnde licet nondum esset ei spiritus vitæ, id est, licet nōdū produisset in lucem per quod cognosceretur habere vitam, tamen erat ei spiritus gratiæ.
k Et multos filiorum Israel cōuertet ad Dominum Deum ipsorum.] Sed non conuertit nisi ad Christum: Ipsum enim prædicauit, dicens: Qui post me venit, &c. Ergo Christus est Deus eorum.

l Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.] Præcedit illum nascendo, prædicando, baptizando, moriēdo, ad inferos descendendo, sed non resurgendo nec ascendendo. *Mich.* 2. d. Ascendet pandens iter ante eos, diuidet & transibunt portam, egredientur per eam, & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.

m In spiritu.] *Gloss.* sancto. n Et virtute.] *Gloss.* signorum. Contra *Ioan.* 10. g. Signum fecit nullum.

p Eliæ] quia in multis assimilatur Eliæ. Sicut enim Elias futurus erit præco iudicis, sic Ioānes præcursor fuit redemptoris. Item ambo in deserto. 3. *Reg.* 19. b. *Matt.* 1. a. Ambo victu parci, vestitu inculti, ambo regum insaniam tolerant. 3. *Reg.* 19. a. *Matth.* 14. a. Ille Iordanem diuisit tangens pallio suo. 4. *Reg.* 2. b. hic ad lauacrum, id est, ad baptismum homines conuertit. Item Ioannes cum Domino conuersabatur in terris, & Elias visus est cum eo in transfiguratione. *Matth.* 17. a.

p Vt conuertat corda patrum,] id est, fidē cordis patrum, id est. Patriarcharum. q In filios] in successores Iudæos, i. conuertet eos ad fidem Patriarcharum. *Malac. vlt.* b. Ecce ego mittam vobis Eliam, & conuertet corda pātrum ad filios. Vnde sicut prædicabit Elias, sic prædicauit Ioannes. Vnde hoc verbum Malachiæ satis benè de vtroque dicitur Δ Et in-

Moraliter. e Erit enim magnus.] *Glossa.* Non virtute corporis, sed animi magnitudine. Hanc magnitudinem triplex dimensio spiritualis operatur. Prima longitudo longanimitatis, per quam animus futura bona expectat & præsentia non curat. *Psal.* 26. Expecta Dominum viriliter age & confortetur cor tuum. Per hanc se extendit animus semper interius. *Phil.* 3. d. Quæ retrò sunt obliuiscens ad ea quæ sunt priora extendēs meipsum. Secunda est latitudo charitatis, per quam animus se extendit ad dexteram & ad sinistram, id est, ad amicos & ad inimicos. *Matth.* 5. g. Dictum est antiquis, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum, ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros. 2. *Cor.* 6. c. Os nostrū patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Tertia est profundum humilitatis, per quam animus descendit infrà se & coram se. *Infrà* 14. c. Qui se humiliat exaltabitur. In his tribus est magnitudo animi de qua dicit *Seneca.* Magnus animus est cui magno nihil est magnum. Moralit.

f Coram Domino] non coram sæculo. *Psal.* 44 Omnis gloria eius filiæ regis ab intus.

g Vinum & siceram non bibet.] Vinum inanis gloriæ, & siceram ineptæ lætitiæ. Ab istis abstinet filius Zachariæ, id est qui Domini patientis, iudicantis, regnantis memoriam tenet. Tunc enim nec apud se ineptè lætatur, nec foris inaniter gloriatur. *Genes.* 39. b. &c. bis impetit adultera Ioseph. Primò palam, secondo clam & sine arbitris. *Thren.* 3. c. Memoria memor ero & tabescet in me anima mea. Hoc vinum non bibunt Rechabitæ, id est, viri religiosi. *Ierem.* 35. b. Non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens, non bibetis vinum vos & filij vestri vsque in sempiternum. *Num.* 6. a. Vir siue mulier cum fecerit votum, &c. *Prouerb.* 36. a. Noli regibus ô Lamuel noli regibus dare vinum. *Iob* 1. d. Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente irruit ventus vehemens à regione deserti & concussit quatuor angulos domus quæ corruens oppressit eos. Est autem vinum bonum, scilicet bona gloria, & sicera bona, scilicet moderata lætitia, de quibus *Prouerb.* 31. a. Date siceram mœrentibus & vinum his qui amaro sunt animo.

h Et Spiritu sancto replebitur,] quia vacuus fuit à spiritu suo. 4. *Reg* 4. a. Elisæus repleuit vasa vacua. Sic Maria omni gratia fuit plena, quia omni culpa fuit vacua. *inf. à cod.* c. Aue gratia plena. *Beda.* Cui vini ebrietas tollitur, spiritus gratia cumulatur.

i Ex vtero matris.] Mater Ioannis est sapientia Dei, vterus eius in quo concipitur est Ecclesia. Manens in vtero matris replebitur Spiritu sancto. *Act.* 2. a Erant omnes discipuli pariter, &c. *Iudic.* 6. g. Spiritus Domini repleuit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer. Et hoc est quod sequitur hic.

K Et multos filiorum Israel, &c.] Sic Ioannes cùm nascitur ex vtero matris, id est, cum promouetur in Ecclesia, multos conuertet ad Dominum.

Et ipse præcedet ante illum.] Sic prædicator aut prælatus debet præcedere Iesum ad peccatores prædicando. Vnde *infrà* 10. a. Misit illos binos ante faciem suam. Debet etiam præcedere peccatores ad Iesum orando. Vnde *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues eum sequuntur. Vtrobique.

m In spiritu & virtute Eliæ] in spiritu prophetandi, & virtute operandi.

p Vt conuertat] verbo & exemplo. 1. *Petr.* 3. a. Si qui non credunt verbo per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant considerantes in timore sanctam conuersationem vestram. q In filios.] *Beda.* Cor patrum in filios conuertit, qui sanctorum antiquorum spiritualem intelligentiam populis, prædicando infundit.

A a Et incredulos ad prudentiam iustorum,] supple conuertet. Prudentia iustorum est non de legis operibus præsumere, sed ex fide salutem quærere. *Rom.* 10.b. Et præcedet supple.

c Parare Domino plebem perfectam.] Nam ex prædicatione eius multi ad perfectionem se præparabant.

a & † incredulos ad prudentiam b iustorum c parare d Domino e plebem perfectam. Et dixit f Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam? g Ego enim sum senex, h & vxor mea processit in diebus suis. Et i respondens Angelus dixit ei: k Ego sum Gabriel qui asto ante Deū, & l missus sum m loqui ad te, & hæc tibi Euangelizare. Et n ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem o quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo.

Moralit. a Et incredulos ad prudentiam iustorū] Non carnis, quia prudentia carnis mors est. *Rom.* 8.b. Non mundi nam stultam fecit Deus sapientiam huius mundi 1. *Cor.* 1.c. Sed. b Iustorum] quæ in mundo stultitia reputatur. *B. Bern.* Sapientia sanctorum est in præsenti cruciari, & in æternum gloriari. Qui ergo vult esse sapiens, stultus fiat vt sit sapiens. 1. *Corinth.* 3.d. Sic fecit Salomon. *Prouerb.* 30.a. Stultissimus sum virorum & sapientia hominum non est mecum. Non didici sapientiam mundi, scilicet & noui scientiam sanctorum.

al.† incredibiles

Genes. 18.b.

c Parare] increpando, docendo, exhortando.

d Domino] non sibi.

e Plebem perfectam] sicut paratur thalamus regi ad inhabitandum. Vnde. Adorna thalamum tuum Sion, &c. Item sicut paratur equus militi ad pugnandum. *Iob* 39.c. Nūquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Item sicut paratur virgo sponso suo. *Ierem.* 31. Virgo Israel adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. 2. *Cor.* 11. a. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.

f Et dixit Zacharias ad Angelum.] Promisit Angelus Zachariæ filium nasciturū, multa futura circa puerum cōgessit, vt in cōceptione tanti filij pater exultaret. Ille autem cōsiderans se minus idoneum ad generandum. Considerans etiam quòd vxor sua infœcunda esset, & iam processisset in diebus suis, credidit impossibile quòd ab Angelo promittebatur, vnde sequitur: Et dixit Zacharias ad Angelum vnde hoc sciam. Quasi propone signum euidens vt acquiescam. Consuetudo namque Iudæorum est petere signa 1. *Cor.* 1.d. *Gen.* 15.b. Abraham petiit signum. Vnde, inquit, scire possum quod possessuros sum eam? *Iudic.* 6.d. Gedeon. 4. *Reg.* 20.b. Ezechias *Isa.* 7.b. Pete tibi signum, &c. ad Achaz dixit. *Exod.* 4.a. Quid est quòd tenes in manu? Arguuntur autem in istis Zacharias & æmulatores signorum ex curiositate vel pusillanimitate vel incredulitate. *Matth.* 12.c. Generatio praua & adultera signum quærit, &c. Solet autem fieri vel causari huiusmodi dubitatio propter magnitudinem promissorum, vt *Gen.* 15.b. Domine Deus &c. Item propter difficultatem acquirendi promissa. *Num.* 13.d. Dubitauerunt imò desperauerunt de promissione Domini, quia exploratores terruerunt eos, ciuitates muratas & habitatores gigantes esse dicentes. Item propter considerationem fragilitatis suæ. *Iudic.* 6.c. Obsecro domine in quo liberabo Israël? Ecce familia mea infima est in Manasse & ego minimus in domo patris mei. Item ex consideratione inhabilitatis. *Gen.* 18.b. Postquam ego senui & Dominus meus, &c. Et hic similiter. Vnde dicit.

Dubitatio solet fieri multipliciter.

g Ego enim sum senex.] Ecce causa dubitationis. q.d. impossibile est quod dicis, quia ego sum senex. Sed quia senex potest gignere de iuuencula, subdit.

h Et vxor mea processit in diebus suis] id est, procul cessit à tempore conceptionis.

i Et respondens Angelus dixit ei, ego sum Gabriel qui asto ante Deum.] Quomodo ergo missus? Respondet Beda in *Gloss.* dicens. Cùm ad nos veniūt Angeli sic exterius implent ministerium, vt tamen ante Deum interiùs per contemplationem assistant, quia etsi Angelus spiritus circumscriptus est, id est, ita ens in vno loco quod non in alio circumscriptus, id est, loci termino clausus, & interpositione sui faciens aëris ad aëra distantiam, summus tamen spiritus qui Deus est incircumscriptus est, intra quem currit Angelus quocūque moueatur vel mittatur, quia vbi que inuenit eius præsentiam. Item nota quòd idem Angelus scilicet Gabriel nūciauit conceptionem præcursoris & conceptionem saluatoris, Gabriel, id est fortitudo annunciat † humilitatē Christi & Ioannis. *Daniel.* 8.c. & 9.f. Gabriel fac intelligere, &c.

al.† humanitatem.

Per hoc etiam quòd annunciauit Christum, significatur quòd Christus in fortitudine venturus esset ad debellandum diabolum.

l Et missus sum,] de cælo empyreo. Aliquando enim sunt Angeli in cælo, aliquando nobiscū in terra, sed vbique Deo assistunt per contemplationem, nec minuitur eorum contemplatio vel gaudiū propter loci mutationem. m Loqui ad te, & hoc tibi Euangel. Et ecce eris ta. & non pot. lo. vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo,] q.d. tu petis signum, sed deberet tibi sufficere pro signo quod ego qui sum Angelus Dei loquor tibi, & quia non acquiescis verbis meis, pœna dubitationis, scilicet taciturnitas infligetur tibi. Vnde dat ei Angelus signum, nō tamen Zacharias tale petebat. Sed quare punitur magis quam Abraham, vel Gedeon, & multi alij qui signum quæsierunt, & tamen non fuerunt puniti? *Beda* dicit quia discredendo locutus est, ideo silentio plectitur, vt tacendo credere discat. Sed non videtur solutio sufficiens, quia non tenebatur credere. Vnde 1. *Ioan.* 4. a. Nolite omni spiritui credere, &c. Iudæi dicunt quòd quando Angelus dicit, ego sum Angelus Domini, tenetur credere ille cui loquitur, quia malus non habet potestatem dicere hoc. Sed hoc videtur falsum, quia potest dicere, ego sum Christus, vt dicit *B. Antonius*. Potest dici quod peccauit, apertè loquenti non credidit. Vnde dicit *Beda* quòd sola Angeli visio & allocutio debuerat ei sufficere, vnde diffidentiæ merito, pœnam luit tacendo. Sic autem punitur vt maius miraculum monstraretur in natiuitate Ioannis, qui tūc recuperauit loquelam. Vocem autem ideo amisit, quia vox nascebatur, & quia legi silentium imponebatur.

Moraliter. g Ego enim sum senex, &c.] Duo sunt quæ Zachariam, id est, Prælatum solent mittere in desperationē fructus scil. propria infirmitas, & vxoris sterilitas diuturna id est, plebis subiectæ inueterata malitia. Dies autem vxoris sunt vanitas & voluptas, in quibus cū processerit plebs, semen verbi Dei nō capit in ea, & ideo desperat Prælatus, dicens. Ego senex sum, id est, diu laboraui in vxore mea. *Morali.*

h Et vxor mea pro. in die. suis] i. in vanitate & voluptate diu permansit. Sed nec sic cessandum est prælato, sed magis insistendum. 2. *Tim.* 4. a. Prædica verbum, insta opportunè, importunè. Nota *Ierem* 1.b. se excusat, quia puer est & nescit loqui nec punitur, quia iusta est excusatio. Zachariæ verò, quia senex est, & aptus prædicationi, non recipitur excusatio sed punitur. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis. *Hebr.* 5. d. Cùm deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis vt vos doceamini. Sicut Zacharias qui senem se fatetur & tamē dicit. g Vnde hoc sciam] *Eccl.* 25. a. Tres species odiuit anima mea, &c.

K Ego sum Gabriel.] Gabriel interpretatur fortitudo Domini. q.d. confide, non de tuis viribus, sed de Domini fortitudine. 1. *Cor.* 15. Non ego sed gratia Dei mecum. *Ioël* 3. c. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Infirmus in se, fortis in Domino. In hoc etiam apparet vna prærogatiua Ioannis, quia idem Angelus eius conceptionem & Domini nunciauit, Gabriel scil. i. fortitudo Dei, quia vterque fortiter acturus, non sibi sed Deo attribuit. l Missus sum loqui] Aliter non debet loqui qui missus non est. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? n Et ec. eris ta. &c.] *Moraliter* in hoc innuitur quod pusillanimi indicendum est silentium à prædicatione. *Deut.* 20. b. Quis est homo formidolosus & corde pauido, vadat & reuertatur in domum suam. *Eccl.* 7. a. Noli quærere fieri iudex, &c. Similiter nimis audax temeritas nocet exercitui. *Prou.* 22. d. Noli esse cum his qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Inter hæc igitur opus est discretione. Vnde *Prou.* 24. a. Cum dispositione itur ad bellum.

o Vsque in diem quo hæc fiant] hoc est quod aliquis prius timens, postea nato Ioanne, id est, gratia, prædicat, quando videt aliquem conuerti ad Dominum. 1. *Reg.* 14. b. Ascendit Ionathas manibus & pedibus repens, & armiger sequebatur eum, &c.

Et erat

Moralit. a Et erat plebs expectana Zachariam.] Litera patet.

Moraliter. b Zachariam,] id est, Prælatum vt renuncier eis voluntatem Dei. *Iob* 29. d. Qui me audiebant expectabant senteotiam meam. c Et mirabantur quòd tardaret ipse in templo] id est, in cōtemplatione cùm curam animarum habebat. *Exod.* 32. a. Cernens populus quòd moram faceret desceodendi de monte Moyses, congregatus aduersùs Aaron dixit. Surge fac nobis Deos qui noa præcedant: Moysi enim huic viro quinos eduxit de terra Ægypti ignoramua quid acciderit. *Prou.* 6. a. Fili si spopondisti pro amico tuo ne dederis somnum oculis tuis. d Egressus autem non poterat loqoi ad illos] Sic Paulus. 2. *Cor.* 12. a. Scio hominem siue in corpore siue extra corpos, nescio, Deus scit quoniam raptus est in paradisum, &c. *Exod.* 4. c. Ex qoo locutos es ad seruum tuum impeditioria & tardioris linguæ sum. e Et] per hoc scilicet quod nō poterat loqui, cognocrunt quod visionem vidisset in tēplo. Taciturnitas enim certum signum est visionis, quia etiam stultus si tacuerit sapiens reputabitur, & si oppresserit labia sua intelligens. *Prou.* 17. d. f Et ipse erat innuens illis,] id est, quibusdam nutibus sine voce suos actus eis exprimere voleos, nec tameo valens voluntatem suam exprimere. Ex hoc etiam potest haberi quod surdus fuerit, quia *infrà eod.* f. Innuebant ei, id est, nutibus loquebantur. Innnés, manu. Vbi enim deficit vox, debet loqui factum: efficacius enim est verbum operis quam oris. *Aggæi* 1. a. Factum est verbum Domini in manu ad popnlum, & magno silentio facto allocutus est.

Et a erat plebs expectans b Zachariam & c mirabantur quòd tardaret ipse in templo. d Egressus autem noo poterat loqui ad illos. Et e cognouerunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse f erat innuens illis, g & permansit mutus. Et h factū est vt impleti sunt dies i officij eiua, k abiit in domum suam. l Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius, & m occultabat se mēsibus quinque dicēs: n Quia sic fecit mihi Dominos in diebus quibus respexit auferre opptobtium meum p inter

g Et permansit mutus,] post visionem sapienter visa reseruans, non iactanter aut inaniter recitans *Isa.* 42. d. Qui vides multa, nonne custodies, id est, celabis? Paulus celat per quatuordecim annos, & tunc reuelat inuitus. 2. *Cor.* 12. a. Si gloriari oportet non expedit quidem, veniam ad visiones & reuelationes Dei, &c. Sic B. Virgo nec etiam Angeli salutationē & cætera secreta legitur reuelasse, sed conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. *inf.* 2. c. *Prou.* 25. a. Gloria Dei est celare verbum. Inde patet non esse visiones quæ tam citò publicantur. *Eccl.* 33. a. Præcordia fatui quasi rota carri, quæ non potest tacere. *Iob* 32. d. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. *Eccles.* 34. a. Somnia extollunt imprudentes.

h Et factum est vt impleti sunt dies officij eius] id est, dies administrationis eius, id est, finita septimana.

K Abiit in domum suam] quia eo tempore quo erant diuinis officiia mancipati, vacabant ab vxoriis amplexibus, nec in propriis domibus habitabant, sed habebant thalamos in templo in superiori parte ad Orientem, qui dicuntur exedræ vel pastophoria.

l Post boa autem dies,] scilicet officij Zachariæ, concepit Elisabetb vxor eius. m Et occultabat se mensibus quioque.] *Gloss.* Occultabat se propter † prudentiam, id est, scienter, & ex industria, noleos subitò reuelare conceptum. Falluntur enim sæpè mulieres putantes se concepisse, cum noo conceperint, & ideo prius probare volebat verum verum esset eam concepisse. Item vt dicit *Ambrosius*, occultabat se, quia partus sui erubescebat ætatem, id est, erubescebat in tali ætate parere, ne videretur in senectute operam dare luxuriæ, cui etiam in iuuentute non est vacandum, intellige principaliter. Potest etiam causa vitandi casum vel reddendi debitum. Occultabat se ergo, quia in senectute concipere qoodammodo erat opprobrium apud homines, quia videretur luxuriæ operam dare.

al. † pudicitiā.

a Dicens, quia sic fecit mihi Dominus.] Pleonasmus est, abundat enim, quia. Et est idioma Hebræorum. Vel ita vt oon sit pleonasmus, dicens, mirum est, quia sic mihi fecit Dominus. Vel meritò me occulto, quia sic mihi fecit Dominus, vt respiciat ad hoc quod dicit *Gloss.* Occultabat se, quia erubescit in tali ætate parere.

o In diebus quibus respexit auferre opprobrium meum,] scilicet sterilitatis, inter homines. *Beda.* Gesta sunt hæc inquit *Ioannes Chrysostomus* mense Septembri octauo Kalend. Octobris, luna vndecima quando celebratur ieiunium scenopegiæ in æquinoctio Autumnali, quando incipit nox crescete, i. incipit esse productior dies, quia ille, &c. Minorata autē fuerat lux à tenebris, &c. id est, minor erat lux quam oox, adhuc quando Ioannes conceptus est, tunc cœpit nox crescere & diea minui. Sed de hoc dubitatur quod dicit, vndecima luna, &c. Ex hoc elicitur quòd decima diea Septembris, fuit vltima dies administrationia Zachariæ, qua complera in ipsa vespera decimæ diei rediit Zacharias ia domum suam, & in ipsa nocte iacuit cum vxore sua, & ita vndecima luna conceptus est Ioannes Baptista io ieiunio scenopegiæ. Nam decimaquinta die Septembris incipiebat festum scenopegiæ, in quo Iudæi ieiunabant, & decima die Septembria erat festum propitiationis, & ita inter illa duo festa erāt quatuor dies qui dicebantur ieiunium scenopegiæ, sicut noa modò præmittimus ieiunia vigiliarum solennitatibus. Sed quis instituerit illud ieiunium, non habetur expressum in lege. Erat etiā tunc æquinoctium, sicut dicit *Chrysost.* & 8. Calen. Octobris: Quod videtur falsum, quia secundum hoc September noo haberet nisi † viginti nouem dies. Sed dicendum quod *Ioannes Chrysostomus* complectitur in hoc loco diuersas mensium comparationes, nostram scilicet & Iudæorum, vt dicatur Ioannes conceptus vndecima luna Septembria legalis, id est, secundum legem computati, id est, secūdum quod computāt Iudæi, scilicet secundum lunationem, & hoc potuit esse 8. Calend. Octobris vsualis, i. nostri, i. secundū nostram computationem, qui non computamus secundum lunationes. Impossibile est enim qood vndecima luna Septembris legalis sit. 8. Calend. Octobris legalis, & ita poterit esse vt referatur ad diuersas computatiooes quod dicitur Septembris & Octobris.

al. † vigintiseptem.

Moraliter. i Dies officij eius, &c.] Diea officij sacerdotis, cootemplatio & lectio. Reditos in domum suam, custodia sui. *Gen.* 30. d. Iustum est vt aliquando prouideam etiam domui meæ. Post illos duoa diea & post reditom in domum suam, impregnat Sacerdos vxorem suam, quia tunc primò i post contemplationem, lectionem, sui custodiam, proficit sacerdos in plebe sua, & generat io ea Ioannem, i. gratiam, non quidem auctoritate sed ministerio. Vnde non dicitur qood Zacharias impregnauerit vxorem, sed quod ipsa cōcepit, quia totum gratiæ attribuendum est. 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei sum id quod sum. Hoc autem notabile est hîc quòd Sacerdos mutus impregnat vxorem & generat Ioannem, sed non mancus, ad significādum quod Sacerdos magis exemplo quam verbo ædificat plebem suam. In hoc etiam significatur quod non ex virtute verbi vel doctrinæ eius est profectus subditorum, sed ex gratia Spiritus sancti. *Mat.* 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, &c.

m Occultabat se meosibus quinque.] *Exod.* 2. a. occultatur Moyses oatus, hic occultatur Ioannes conceptus, in sigoum vt & opus & propositum bonum abscondas, interim vacās scrutinio legis, vt soli Deo pateant non hominibus. *Prou.* 16. a. Reuela Dño opera tua, nō mundo, & cogitationes tuæ dirigentur. *Thren.* 2. f. Effunde sicot aquam cor tuum ante conspectum Domini, leoa ad eum manus tuas. Occultatur autem conceptus Ioannes quinque mensibus vsque dum sexto mense qui est numerus perfectus, Iesus concipitur, quia nemo statim gratiam sibi datam profert io publicum donec post longam pœnitentiam oriatur spes salutis. Vnde *Ioan.* 11. f. noo dicitur: Lazare veni foras, nisi post tres dies sepulturæ, qui sunt dolor, timor, labor. Dolor offensæ, timor gehennæ, labor pœnitentiæ. Benè quinque mensibus dicitur occultari Ioannes. Mensis eoim dicitur à mene quòd est defectus, & propter defectus quinq; sensuum, occultandum est bonū propositum cordis. Sæpè enim per sensos abortit conceptus boni propositi. *Ierem.* 9. f. Ascendit mors per fenestras vestras, & ingressa est domus vestras disperdere paruulos deforis. n Sic fecit mihi Dñs,] non maritus, quia gratiæ Dei attribuēdum est totum vt oon dicatur: Ego sum Cephæ, ego sum Pauli, sed cum *Isa.* 26. b. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Hæc omnia quæ dicta sunt allegoricè possunt exponi, secundum quòd patet in illa *Glossa.* Per Zachariam sacerdotem sacerdotium Iudæorum, &c.

1. *Cor.* 3. e.

a In mense anté,&c.]Narrata serie conceptionis præcursoris,incipit Lucas narrare seriem conceptionis & natiuitatis saluatoris,propter qué & de præcursore præmisit.More boni historiographi diligenter prosequens omnia , tempus & locum conceptionis exprimens , nuncium conceptionis ex nomine manifestans, mittentem etiam & genus & nomen illius ad quam missus est nuncius describés, nihil penitus prætermittens. In quo innuitat nos Lucas ad diligentem inquisitionem mysterioru'n incarnationis & Passionis Dominicæ quæ hic incipiunt. Vnde *Exod.* 12.a Caput cum pedibus vorabitis, id est, incarnationis & passionis mysterium diligenter inquiretis. Magdalena enim caput & pedes Domini vngit,id est Ecclesia incarnationis & passionis mysteriú deuote colit. Quæ non in capitis sed pedum vnctione lacrymas dicitur effudisse , quia passio Christi compassionis affectum exigit. Incarnatio vero magis habet gaudium. Vnde *inf.* 2. b. Nuncio vobis gaudium magnum quod erit omni populo. Et *Gen.* 21.a. dicit Sara in persona B.Virginis,Risum fecit mihi Dominus, in incarnatione scilicet. Sed pro tépore Passionis,dicitur *inf.* 2. e. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Prius autem lauit & vnxit Magdalena Iesum, quam sedens secus pedes eius audiret verbum illius , quia non est dignus inuestigare mysterium incarnationis & passionis,qui non prius effuderit super pedes & caput Domini lacrymas & vnguentum , i. deuotionem & compassionem Plus autem super pedes flendum est, & magis immorandú, quia non ad capitis táctú,sed fimbriæ sanatur Hemorrhoissa. *Matth.* 9. c. Nam contra carnis lubricum,plus valet memoria passionis Licet enim vnguenta à capite descendant in barbam,in fimbria tamen vestimenti,id est,in vltima parte vitæ Christi plenitudo decurrit. Vnde *Zach.* 8. d. In diebus illis decem homines ex omnibus linguis gentium apprehendent fimbriam viri Iudæi, i. Christi, non caput,quia plus passio Christi quam vita trahit ad ipsú. Vndé *B. Bern.* Hoc est quod plus me mouet,plus veget, plus accendit,calix tuus Domine quem bibisti, opus nostræ redemptionis, Caput & pedes simul lauat & vngit Lucas , idem tempus determinans conceptionis quod & passionis,scilicet sextú mensem. In eodem enim tempore scilicet in vere,in eodem mense scilicet in Martio,in eodem die scilicet in sexta feria conceptus est & passus Dominus , & forte in eadem hora, quod innuens Lucas ait. a In mense autem,&c.] *Deut.* 14.c. *Exod.* 23. c. & 14. d. Non coques hœdum lacte matris suæ. Hoc præceptum transgressi sunt , qui Christum tempore † conceptionis occiderunt.Concipi autem in vere voluit Dominus , quia eo tempore conceptionis causa, i. peccatum. Adæ com missum est. Solent enim eo tempore potissimùm adhiberi remedia, quo vulnera sunt inflicta 1. *Ma.b.*4. f.Secundum tempus & dié in qua contaminauerunt illud gentes, in ipsa renouatum est.Ité in vere incipit renouatio terræ nascentium, ideo in vere debuit concipi, qui est principium & auctor renouationis hominum. *Apoc.* 21. b. Ecce noua facio omnia. Item in Martio concipi voluit , quia in Martio factus est mundus, & ideo congruú fuit , vt recreatio mundi in eodem inciperet, Item in mense nouorum cōcipi voluit , quia nouum creauit Dominus super terrá,fœmina circundabit virum. *Ierem.*31.d.Item tunc spicæ cúfricátur, cum Saluator concipitur,quia incepit tempus vt homines excussis paleis temporaliú consecrarentur Domino. Item sexta die concipi voluit quia sexta die hominé creauit, pro cuius reparatione homo fieri voluit. Bene dicit, in sexto mense,quia perfectus homo cōcipitur. *Isa.*4. a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum. In mense autem sexto. Hoc videtur falsum,quia Dominus nunciatus fuit in Martio vigesimaquinta die , vt dicit *Beda.* Martius verò septimus est à Septembri. Vnde dicitur September, quasi septimus imber à Martio. Solut Mos Scripturæ est nō curare minutias.Vnde non cōputátur octo dies finales Septembris , & ita illis non cōputatis patet quod à conceptione Ioannis Martius est sextus mensis,&c. b Missus est Angelus,&c.]i.nuncius. De quo *Prou.* 25.d.Aqua frigida animæ sitienti,nuntius bonus de terra longinqua,i.de terra viuentium,quę valde longè est à terra morientiú.Et verè nuncius iste fuit aqua frigida animæ sitienti,quia sitientib.fonté vitæ nunciauit adesse,de quo plus accepit,quæ plus sitiebat,i. B.Virg.Vnde *B.Bern.* Vehementia desiderii , feruore deuotionis,puritate orationis fōté attigit pietatis, vt hauriret super Angelos quā refunderet hominibus aquá viuá. Propterea n.táto tépore flueta gratiæ defuerút,quia nōdú intercesserat aquæ ductus.De quo *Eccl.*24.d. Ego quasi fluuius Dorix,& sicut aquæductus exiui de paradiso. In tribus autem hic Mariæ dignitas commendatur. Primò , quia Angelus mittitur à Deo ad eam Secúdò in eo quòd eá salutauit ex nomine. Tertiò in eo quòd ei loquitur in cōclaui.Et bene ad Mariá missus est Angelus,quia ipsa prima angelicá vitá ducere proposuit in terris.Ité vt sicut Eua fuit à diabolo præuenta,sic Maria ab Angelo se præuentam valeat gloriari, vt possit verè dicere:Ab alio amatore præuenta sum qui nimio amore custodit corpus meum. Nota,duæ personæ.s.mulier & angelus, dederunt occasionem perditionis mundo. Vnde congruum fuit vt eædem personæ darent ei occasioné salutis, ne mundus haberet occasionem minus amandi vel honorandi personas istas. Vnde *Gloss.* Mulier à diabolo seducta morté intulit,contra mulier ab angelo edocta saluté edidit.Bene auté missus est Gabriel , quia ista vel sola vel prima fortis mulier inuenta est. Ante enim dicitur *Prou.*31. b.Mulierem fortem quis inueniet ? Et respódet Salomō pro se.*Eccl.*7. Virum de mille vnum reperi , mulieré ex omnibus nō inueni.Quin potius dicit *ibidem.supra.*Inueni amariorem morte mulierem.Missus est etiam Gabriel , quia fortiorem contra fortem pugnaturú núciabat.De quo *inf.*11.Cùm fortis armatus, &c. *Ierem.*46.c. Fortis impegit in fortem , & ambo, &c. c A Deo] *B. Bernar.* Hoc determinat Lucas , ne forte vt assolet ab aliquo excellentiori angelo missus putaretur.Fortè enim fuit Gabriel de supremo ordine, vel si fuit de inferiori ordine , propter duas causas. Prima vt nomine suo demonstraret ad quid veniret Dominus quem pronunciabat.Interpretatur enim Gabriel , vno modo,confortauit me Dominus, quia ad hoc veniebat Dominus, vt dissolutum populú confortaret. *Isa.*61.a. Spiritus Domini super me eo quod vnxerit me,&c.Secúda,vt ostéderet quòd se maiorib. occultaret,& minoribus reuelaret *Matt.*11.d. Confiteor tibi pater,&c. d In ciui.] Ciuitas est collectio hominú sub vno iure,& loco vno viuentium.Vnde dicitur ciuitas quasi ciuium vnitas.Rectè ergo in ciuitate voluit concipi Dominus, quia omnes homines ad vnitatem Ecclesiæ reducere veniebat , vt vnam faceret ciuitatem,sicut dicitur *Ioan.*10.c.Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili & illas oportet me adducere,& fiet vnum ouile. *Matt.*8.b. Multi venient ab Oriente & Occidente & recumbent cum Abrahá Isaac & Iacob in regno cœlorum,id est in Ecclesia,vbi omnes sub vno iure viuunt, sicut dicitur *Act.*4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum,&c. Vnde rectè ciuitas dicitur.*Isa.*1.g.Vocaberis ciuitas iusti vrbs fidelis. e Galilææ] non Iudææ. In quo significatur quod ad gentes erat transiturus. Galilæa enim transmigratio facta interpretatur, vel reuelatio , siue rota , quod totum conuenit gentilitati. Hoc præuiderat Dauid quando dixit.Vox tonitrui tui in rota, id est,tua annunciatio & tua prædicatio in Galilæa. Vnde ad vocem tonitrui turbata est Maria , sicut dicitur *Infra eodem.* Nota quòd Ioannes conceptus est in Iudæa & passus in Galilæa, Christus econtrario. Iudæa quidem locus est eminentior quam Galilæa , & Ioannes dicit. Me oportet minui, illum autem crescere. *Ioan.*3.d. Nec voluit Dominus Galilæam, id est,gentes suo sanguine pollui, sed missus ad Herodem, reductus est ad Iudæos, vt super ipsos esset & super filios ipsorum,sanguis eius,sicut ipsi dixerunt.*Matth.*27 c. Ságuis eius super nos , &c. f Cui nomen Nazareth] quod bene ei congruit , quia prophetatum erat. Nazaræus vocabitur id est sanctus sanctorum:Nazareth enim interpretatur flos, vel germen vel sanctitas.Et secundum vltimam interpretationem dicitur Sanctú sanctorú.Cui nomé Nazareth.Ad litteram ita dicitur de ignotis & humilibus locis. Loca verò nobilia prima fronte nominantur,vt, missus est in Ierusalé. Fortasse erant multæ ciuitates nobiles quas poterat si vellet Dńs elegisse, sed propter hoc à regalibus sedibus venit. Reuera ecclesiæ dictú est in aduentu Domini. Adorna Sion thalamú tuum,sed nō tapetibus pretiosis Ægypti, sed paupertate,humilitate,charitate. In hoc enim quod Dominus locum humilem elegit, humilitatem commendauit, & nos edocuit,vt nos illa loca eligamus , quæ possint de nobis magis quàm nos de ipsis gloriari. *B.Bernardus.* Iniuria quædam est superiorum, de inferioribus gloriari. Et qui se humiliat exaltabitur. *infrà* 14.c. *Cant. cap.*3.d. Egredimini filiæ

homines. In a mense autem sexto, b missus est Angelus Gabriel à c Deo in d ciuitatem e Galilææ , cui f nomen Naza-

al. † *passionis.*

Quo tempore Dominus concipi voluit.

Mariæ dignitas in tribus commendatur.

filiæ Sion, de magna ciuitate Ierusalem, & videte regem Salomonem in diademate, id est, in sancta carne, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis, id est conceptionis. Oportet enim quod exeant de magnis palatiis, qui volunt videre Iesum in loco humili, id est, in Nazareth coronatum. Reges terreni magnas eligunt ciuitates in quibus coronantur, sed Rex cæli elegit ciuitatem humilem Nazareth, in qua scilic. forte à Nazareth potest aliquid boni esse. *Ioan.* 1.g. In Nazareth ergo Rex cæli coronatus est in carne tanquam regali diademate, sed in Bethlehem pannis inuolutus quasi purpura. Et hæc fuerunt prima insignia regni eius. *Apoc.* 19.c. Habebat in vestimento & in femore suo scriptum, rex regum & Dominus dominantium. Vestimentum eius panni, femur, caro. In vtroque exuerunt Iudæi regno priuare volentes, quia & vestimenta abstulerunt, & carnem cruci affixerunt. Sed in hoc magis cōsummatum est regnum eius, quia additū est sceptrum regni, id est crux, ideo dixit ibi. Consummatum est. *Hebr.* 2.c. Videmus Iesum per passionem consummari. *B. Bernar.* Quod dicunt Iudæi. Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, nihil consequentiæ habet, immo si rex Israel est, sceptrum non deserat regni. Amœnitas Nazareth adhuc nos transire non patitur. Nazareth enim interpretatur flos. Congruum ergo fuit florem cum flore, & in flore concipi, & de flore nasci, & in flore nutriri, & in tempore florum, id est in vere nunciari. *Cant.* 2. a. Ego flos campi. In hoc verbo commendatur filij charitas, & mentis integritas. Nam flos campi omnibus est communis, & sine fossione nascitur. *Matth.* 11.d. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. & ego reficiam vos, hic odore floris, in patria satiabo sapore & gustu. *Psal.* 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item Nazareth interpretatur sanctus. Congruum ergo fuit, vt in ea conciperetur, de quo dicitur *Dan.* 19. Cum venerit sanctus sanctorum, &c. Item interpretatur mundum, siue mundicia, ideo iustum fuit, vt in ea conciperetur, qui solus sine omni immundicia conceptus est. Item Iesus in Nazareth ciuitate parua concipitur, & nutritur, in Ierusalem ciuitate solemni patitur, & crucifigitur. Et quid hoc, nisi quia salus in humilitate custoditur, in sublimitate periclitatur. Flos enim in alto ventis expositus non durat. 2. *Reg.* 1.c. Considera Israel pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati, inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt. Montes, & excelsa Israel, sunt prælationes Ecclesiæ, in quibus multi nobiles mortui sunt. Nota Maria in Nazareth concepit Iesum, in Ierusalem amisit Iesum. *inf.* 2.f. *B. Bern.* Amat florigeram patriam flos de radice Iesse. Florem te reputat, & ad te diuertit sicut ad Nazareth, si tibi vel honestas conuersationis tanquam floris species, vel odor bonæ opinionis tanquam fragrantia floris, vel intentio æternæ retributionis tanquam spes fructus non desit. Hæc enim tria sunt in flore, fragrantia, species & spes fructus, id est honestas conuersationis, odor bonæ opinionis, intentio æternæ retributionis.

Matth. 2.f. — *Ioan.* 19.d. — *Matth.* 27.d.

reth, a ad virginem desponsatam b viro cui nomen erat Ioseph de c domo Dauid, & d nomen Virginis Maria.

a Ad virginem desponsatam.] Non dicit, ad desponsatam virginem, sed ad virginem desponsatam. Virgo enim præmittitur, vt ostendatur virginitas nuptiis præferenda. Desponsata subiungitur, ne per electionem virginitatis nuptiæ damnari videantur. Sed quare de fœmina, quare de fœmina virgine, quare de fœmina virgine desponsata nasci voluit? Non caret ratione. *B. Bernar.* Cælesti rore Dominus terram rigaturus, cum de viro produxisset fœminam in perniciem, de fœmina virum producere voluit in salutem, & quæ principium fuerat humanæ damnationis, principium esset humanæ reparationis. *Ierem.* 31.d. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. De virgine autē nasci voluit. Primò, vt sicut primus Adam de terra virgine factus fuerat, ita secundus Adam de virgine homo fieret. Item sicut per Euam virginē facta fuit humani generis perditio, ita per Mariam virginem fieret eiusdem reparatio. Vnde cantat Ecclesia: Paradisi porta per Euam cunctis clausa est, & per Mariam virginem iterū patefacta est. Item vt qui in cælis habebat patrem sine matre, haberet in terris matrem sine patre, vt sic quasi duobus testibus probaretur Christi † diuinitas, id est, matris virginitate, & patris diuinitate. Item, vt prophetiæ veritas responderet. *Isa.* 7.c. Ecce virgo concipiet, &c. Quare autem de desponsata nasci voluit, plures causæ siue rationes assignantur in *Gloss.* Prima est, vt per virum generationis ordo texeretur. Secunda, ne innupta prægnans quasi adultera lapidaretur, secundum, quod dicitur *Leu.* 21.b. Sed ibi dicitur de filia sacerdotis. Et in hoc est argumentum, quod beata virgo fuit de tribu Leui. Item *Deut.* 22.d. de qualibet virgine. Tertia, ne impudicis virginibus occasio fornicandi daretur. Quarta vt Mariæ infamia vitaretur. Quinta, vt virgo viri solatium, & testimonium suæ integritatis haberet. Ioseph enim sibi testimonium perhibere poterat, qui eam virginem desponsauerat, & à tempore desponsationis diligenti eam custodia seruauerat. Sponsa enim à tempore desponsationis in manu sponsi est. Sexta, vt diabolus partus Christi mysterium ignoraret. Septima, vt Mariæ verbis maior fides adhiberetur, & omnis mentiendi suspicio tolleretur. Videretur enim mentiri innupta prægnās, neque crederetur ei si diceret se esse virginem. Sed causam mentiendi non habuit desponsata, cum coniugij præmium partus sit fœminarum. Octaua ratio assignatur, vt matrimonium commendaret propter Hæreticos futuros. Nona ratio mystica est. In typum enim Ecclesiæ factum est hoc, quæ virgo, & mater est carens macula, & ruga, quæ copulatur Ioseph, id est Christo. Vnde Apostolus. 2. *Cor.* 11.a. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: item de desponsata virgine nasci voluit, vt sicut prædixerat *Eccl.* 24.c. esset fructus honoris, & honestatis. Honoris, quia filius virginis, honestatis, quia filius desponsatæ. Item de fœmina virgine desponsata nasci voluit, vt ab omni gradu mulierum opprobrium tolleretur, id est à coniugatis, à viduis, à virginibus. Sequitur.

Natiuitas. Vera quare Dominum de desponsata nasci voluit.

b Viro cui nomen erat Ioseph.] Non sine ratione magna exprimit Lucas nomen viri. Magnum siquidem latet in hoc nomine mysterium. *B. Bern.* Quatuor sunt huius nominis sancti celebres in scriptura. Filius Iacob, vir Mariæ, Ioseph ab Arimathia, Ioseph iustus in actibus Apostolorum. Primus in figuram Christi præcessit, secundus curam paruulo exhibuit, tertius mortuo sepulturam, quartus testimonium perhibuit suscitato. In primo commendatur prudētia, quia somnia veraciter exposuit. In secundo temperantia, quia vir cum vxore continuit. In tertio fortitudo, quia audacter ad Pilatum introiuit, vt peteret corpus Iesu. In quarto iustitia, quia iustus etiam nominatur. Hi sunt quatuor fabri, qui deterrent quatuor cornua gentium, id est quatuor genera vitiorum. *Zach.* 1.d. Item in primo commendatur prouidentia, contra mala imminentia. In secundo, custodia paruulorum, id est matris, & pueri, nam ad præferendas molestias, ætas paruulorum infirmior, & ad illecebras sexus muliebris procliuior est. In tertio compassio mortuorum, quia mortuum Iesum sepeliuit. In quarto congratulatio, & testimonium veritatis, quia ille testimonium perhibuit suscitato. Ad hæc quatuor tenetur Ioseph spiritualis, id est prælatus, scilicet ad prouidentiam futurorum, ad curam infirmorum, ad luctum mortuorum, ad testimonium suscitatorum, id est vere pœnitentium. Sequitur.

De quatuor Ioseph.

c De domo Dauid.] Quid necesse fuit Euangelistam Ioseph iustum virum Mariæ de domo Dauid adulteri, & homicidæ fuisse dicere? Tres sunt ad hoc rationes. Prima, vt ostendat, quod Dominus peccatores non respuit, sed recipit pœnitentes. *Matt.* 9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Secunda, vt ostendat quod promissio cuilibet est implenda. Displicet enim Deo stulta promissio. *Eccles.* 5.a. Tertia, vt ostendat Mariæ nobilitatem non carnis, sed magis animi. Maria enim hæres fuit humilitatis Dauid. Dicit enim Dauid. Ego sum vermis & non homo. Dicit Maria. Ecce ancilla Domini. Quid ergo vobis videtur de Christo cuius filius est. Responderunt Dauid. Verè quia *Isaias* attestatur. 9.b. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit. Sic prælatus debet esse de domo Dauid, id est de familia Dauid, id est humilis & mansuetus. *Eccl.* 10.a. Secundum iudicem populi, &c. d Et nomen virginis Maria,] stella, domina, amarum mare. Stella fuit in filij natiuitate. Tunc enim emisit radium totum mundum illuminantem. De quo dicit *B. Bern.* Nec sideris radius suam minuit claritati, nec virginis filius suam integritatem. Item propter alia quatuor stellæ assimilatur: Primo, quia cùm magna esset ad modum stellæ, modica apparebat per humilitatem. Secūdò, quia sicut stella de nocte lucet, sic beata virgo his lucet, qui sunt in tenebris

Psal. 21. *Matth.* 23.d.

Maria virgo assimilatur stellæ.

ſunt in tenebris peccatorum. Tertiò in hoc quòd naufragãtes hoius mundi ad portum ſalutis dirigit. Vnde ipſa dicit Eccl.24.c. In me omnis ſpes vitæ, & virtutis. Quartò, quia ad modum ſtellæ radios ex ſe profert, ſed bonorum exemplorum. Et in præſenti Euangelio poſſumus ſex radios reperire. Primus eſt amor ſolitudinis, qui habetur ex hoc verbo. [Ingreſſus Angelus, &c.] Secundus eſt timor vel erubeſcentia virginalis, quæ

gia. Et a ingreſſus Angelus ad eam dixit: b Aue c gratiâ plena,

inſinuatur ibi. [Turbata eſt.] Et item. Ne timeas. Bernar. Solent virgines ſemper eſſe pauidæ, & vt caueant timenda, etiam tuta pertimeſcere. Tertius radius eſt, prudentia, quæ inſinuatur ibi. [Cogitabat, &c.] Prudens enim eſt, qui cauet ne fallatur. Quartus eſt amor caſtitatis, ibi. [Quomodo fiet iſtud, &c. Quintus humilitas, ibi. [Ecce ancilla Domini, &c.] Sextus obedientia, qui inſinuatur, ibi. [Fiat mihi ſecũdum verbum tuum.] Bernard. Quia tu dignus non eras cui filius Dei daretur, datus eſt, & Mariæ, vt per eam acciperes quicquid haberes. Item domina eſt in filij oblatione, amarum mare in eiuſdem paſſione. Item ſtella eſt, quia illuminat, de qua Numer. 24.c. Orietur ſtella ex Iacob. Domina, quia protegit. Prouerb.18.b. Turris fortiſſima nomen Domini, dicamus Dominæ, id eſt Mariæ, ad ipſã currit iuſtus, & exaltabitur. Amarum mare eſt, quia aqua eius ſalſa eſt, & ſitim prouocat. Eccleſiaſt.24.e. Qui bibunt me adhuc ſitient. Roganda eſt ergo Maria, vt nomen ſuum interpretetur in nobis, vt ſtella illuminet tenebras noſtras, vt domina comprimat, & compeſcat aduerſarios noſtros, vt mare amarum amarificet noxias delitias noſtras. B. Bernardus. Si inſurgunt venti tentationum, ſi incurris ſcopulos tribulationum, reſpice ſtellam, voca Mariam, ſi iactaris ſuperbiæ vndis, ſi ambitionis, ſi detractionis, ſi æmulationis, reſpice ſtellam, voca Mariam, in periculis, in anguſtiis, in rebus dubiis, Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat à corde, non recedat ab ore, vt impetres orationis eius auxilium, ne deſeras conuerſationis exemplum, ipſam ſequens non deuias, ipſam rogans non deſperas, ipſam cogitans non erras, ipſa tenente non corruis, ipſa protegente non metuis, ipſa duce non fatigaris, ipſa propitia peruenis, & ſic in temetipſo experieris quam meritò dictum ſit. Et nomen virginis Maria. Sequitur.

a Et ingreſſus Angelus ad eam, &c.] Quòd miſſus fuerat Angelus ad Mariam dixit Euangeliſta. Nunc autem vbi ipſam inuenit demonſtrat. Non foris in plateis ciuitatis vagabundam, ſed intus in domo ſolitariam. Illi enim qui foris ſunt, id eſt, in publico, non merentur à Deo, per Angelum ſalutari. Iudas dicit Domino. Aue Rabbi, non in domo, ſed in agro foris. Matt.26.e. Et ſimiliter Iudæi foris dixerunt. Aue rex Iudæorum. Dominus autem non foris in publico, ſed intus in domo præcepit ſalutari. Luc.10.a. Neminem in via ſalutaueritis. Qui igitur foris ſunt, diuinæ ſalutationis expertes ſunt. Vnde Eſau venator dum eſſet foris, Iſaac benedictionem amiſit. Geneſ.27. Iacob autem benedictionem recepit, quia domi reſidebat, ſicut dicitur Gen. 25.d. Factus eſt Eſau vir gnarus venandi, Iacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis. Venator eſt, qui temporalia toto orbe fugientia corde vel corpore ſequitur. Et talis non meretur ab Angelo ſalutari. Amos 5. e. In omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris ſunt dicitur, væ væ. Sed Mariæ in conclaui dicitur. Aue. Gene.34.a. Egreſſa eſt Dina filia Liæ vt videret mulieres regionis illius, quas cùm vidiſſet, &c. Ecce foris perdidit Dina virginitatem; intus manens virgo recepit Angeli ſalutationem. Oſee 2 c. Ducam eam in ſolitudinem, &c. Nota etiam quod ſolus Angelus dicitur ingreſſus ad virginem, & hoc ſemel. In quo innuitur, quod qui non fuerit Angelicæ conuerſationis, fruſtra vel temere præſumit ad eam ingredi ſalutãdam vel videndam. Quomodo enim luxurioſus virginem, vel ſuperbus humilem ſalutabit? Et ſi fortè ſalutauerit, non reſalutabitur, quia indignus eſt. Vnde dicit Iſa.29.d. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Matth. 15.a. Heſther 2.c. erat formoſa valde, & incredibili pulchritudine, omniumque oculis gratioſa, & amabilis videbatur, ducta eſt itaque ad cubiculum regis Aſſueri. Heſther enim interpretatur abſcondita. Cant.4.c. dicitur de beata Virgine. Hortus concluſus ſoror mea. Et ideo non patuit ad eam ingreſſus, niſi nuncio deſuper, id eſt de cælo venienti. Bernar. Suſpicandum non eſt quod apertum inuenerit Angelus oſtium, cum nimirum in propoſito erat hominum fugere frequentias, vitare colloquia, ne vel orantis turbaretur ſilentium, vel continentis caſtitas turbaretur. Et Gloſſ. Beda. Solam ſine comite Angelus repperit, ne quo de genere hominis deprauaretur affatu. Multũ timent illi qui habent abundantiam gratiæ colloquia mala. Vnde B. Ioannes Baptiſta deſerta petiit, ne leui ſaltem maculare vitã famine poſſet. Sed quare ſine Angeli miniſterio noluit Dei filius incarnari? Multiplex eſt ſuper hoc ratio. Vna eſt, vt modus noſtræ reparationis reſponderet modo perditionis. Malus Angelus aſſumpto corpore Euã ſermocinando decepit. Sic bonus Angelus aſſumpto corpore Mariam ſalutando edocuit. Eccleſ 33.b. Contra malum bonum eſt, & contra vitam mors. Prouer.18.d. Mors & vita in manibus linguæ. In manu, id eſt in miniſterio linguæ ſerpentis mors. In manu, id eſt in miniſterio linguæ Gabrieli vita 2.Cor.11.a. Timeo ne ſicut ſerpens decepit Euam aſtutia ſua, ita corrumpãtur ſenſus veſtri. Eua voluit fieri Dea, & facta eſt ancilla: Maria voluit fieri ancilla, & facta eſt mater Dei. Secunda ratio eſt, vt inter homines, & Angelos pax reformaretur, factis ambobus ſeruis vnius domini, i. Christi. Apoc.19.b. Vide ne feceris, dixit Angelus ad Ioannẽ, conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Tertia ratio eſt, vt oſtenderetur dignitas pueri naſcituri, cui Angelus famulatur. Malac.3.a. Ecce ego mitto Angelum meum ante te, &c. Quarta ratio eſt, quia cæleſtem regem cæleſtis nuncius debuit præuenire, qui regem mandaret venturum. Non enim decuit tantum Dominum venire ſine magno præcurſore, & euidenti, qui ei hoſpitium faceret præparari. Primò quidem præmiſit Patriarchas ante legem, qui factis ſuis regem venturum ſignificauerunt. Secundò Moyſen, & Prophetas, qui verbis regẽ venturum clamauerunt. Tertio, præmiſit Gabrielem, qui eum iam venturum prædixit, & dominam hoſpitij ex parte Domini ſalutauit, dicẽs. b Aue gratia plena.] Et vere plena gratia, quia iam habebis in vtero plenũ gratiæ, & veritatis. Huius ſalutationis forma, tanto pręcioſior eſt, quãto rarior. Nuſquam enim in ſcripturis inuenitur antea nec ab alio, quam ab Angelo, nec alij, quam Mariæ debebatur hæc ſalutatio. In omni enim ſalutatione fiebat prius aut vitæ imprecatio, vt Dan.2.a. Rex in æternum viue. Aut ſalutis, vt 2.Re. 18.e. Salue rex. Aut benedictionis, vt meſſores ad Boos. Benedicat tibi Dominus, qui prius ſalutando dixerat eis. Dominus vobiſcum. Ruth 2.a. Duas vero ſalutationes delatas ab Angelo viris. Iudic.6. Dominus tecum virorum fortiſſime. Et Tob 5.c. Gaudium ſit tibi ſemper. Hæc ſalutatio beatæ Virginis ex omnibus eſt conflata, & ideo eſt dignior. Aue ſine væ, id eſt ſine dolore. Ecce ſalutatio Tobiæ. Gaudium ſit tibi. c Gratia plena.] Hic notatur ſalutatio Apoſtolorum, qui ſemper in ſuis epiſtolis ſalutando præmittunt. Gratia vobis & pax. Dominus tecum. Hæc ſalutatio ad Gedeonem facta, & Booz ad Ruth. [Benedicta tu] à Domino. Ecce ſalutatio Booz ad Ruth 3.b. Bene autem præmittitur Aue, quia prius erat væ omnibus habitantibus in terra, nec ſalus locum habere poterat, niſi prius ſublato væ. Nec benedictio, niſi prius ſublata maledictione. Vnde Gedeon audiens ſalutationem Angeli dixit. Si Dominus nobiſcum, quare apprehẽderunt nos tot mala? Et Tobias. Quale gaudiũ erit mihi qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video? Meritò inuenerunt eos tunc mala, quia nondũ venerat, quæ gratiam inueniſſet. Vnde B. Bern. Fluenta gratiarum multo tẽpore defuerũt, quia nondũ interceſſerat aquæ ductus. Vnde nõdũ recte Dominus Emmanuel dicebatur. i. nobiſcũ Deus. In hoc nomine Aue, fit nominis, Euæ conuerſio. Triplicẽ quidẽ habuit Eua maledictionem. Corruptionis in cõceptu, grauitatis poſt cõceptũ, doloris in partu. E cõtrario Maria triplicem in hac ſalutatione recepit benedictionẽ. Fuit enim ſine corruptione fœcũda, ſine grauedine grauida, ſine dolore puerpera. Hoc eſt Aue ſine væ triplici corruptionis, grauitatis, doloris, quod incurrit Eua per peccatũ, quod ab ea omnes mulieres præter Mariã quaſi iure hæreditario contraxerunt. Gen 3.c. Mulieri dixit. Multiplicabo ærumnas tuas, & cõceptus tuos, in dolore paries filios tuos. Et eſt aliud triplex væ, de quo dicitur Apoc.8.d. Væ væ væ habitãtibus in terra. ſ. væ concupiſcentiæ, væ culpæ, væ pœnæ æternæ. Primum eſt in carne, ſecundum in ſpiritu, tertium in vtroque. De primo dicitur Eccl.10.c. Væ tibi terra, i. caro, cuius

Damianus. Angeli miniſterio voluit incarnari multis rationibus.

caro, cuius rex, id eſt animus, puer eſt. *Gene.*3.c. Maledicta terra in opere tuo, ſpinas, & tribulos, id eſt carnales motus germinabit tibi. De ſecundo *Oſea* 7.d. Væ eis quoniam receſſerunt à me: de tertio dicitur *Oſea* 9.c. Væ eis cum receſſero ab eis. Hoc erit cum in inferno detruſi fuerint. Nam modo quantumcunque malus fuerit peccator, tamen nunquam omnino recedit ab eo Deus, imo gratiam offert omnibus. *Apoc.*3.d. Ego ſto ad oſtium & pulſo. Sine hoc triplici væ fuit virgo glorioſa. Quippe habuit triplex bonum huic triplici væ è contrario, id eſt bonum continentiæ, bonum gratiæ, bonum perſeuerantiæ. Primo excludit concupiſcentiam, ſecundum culpam, tertium pœnam æternam, quia qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. *Mat.* 10.c. Item eſt aliud triplex væ ſcilicet væ mundi, væ carnis, væ diaboli, de quo dicitur *Apoc.*18.c. Væ væ væ ciuitas illa magna Babylon. Sine quo fuit omnino. Maria fuit enim pauper, cōtra primū, virgo, contra ſecundum, humilis, contra tertium. Ideo digna eſt ſalutari, non ſolum ab Angelo, ſed etiam ab homine magis, qui per ſe perditus per eam ſalutem inuenit. Inuitant autem nos ad ſalutationem Mariæ Gabrielis exēplū, qui eā primitus ſalutauit, etiam antequā eſſet mater Domini. Ioannis tripudium, & reſalutationis lucrum. Nam ſi eam ſalutauerimus, non eſt tam ruſtica, vt nos ſine reſalutatione dimittat. *Eccl.*41.d. Erubeſce a ſalutantibus de ſilentio. Quod ſi fecerit exultabit in gaudio infans, id eſt gaudium ineffabile in vtero mentis noſtræ, vt vere poſſimus dicere. Ecce vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit infans in vtero meo, &c. Hinc dicit Apoſtolus *Rom.*16.a. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis. Pro vobis orando, in Ægyptum fugiendo, paupertatem ſuſtinendo. Sed qualiter ſalutabis? Frequenter, fideliter, ſapienter. Frequenter, quia tota pulchra eſt. *Cant.*4.a. *Iſa.*23.d. Bene cane, frequenta canticum vt memoria tui fit. Fideliter, vt corde, ore, opere ſalutetur, ne merito poſſit dicere beata virgo illud: *Iſa.*29.d. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. Sapienter, vt recta intentione ſalutetur. Quidam enim ſalutant nobiles puellas, vt de illarum familiaritate iactare ſe poſſint. Sic multi ſalutant frequenter Mariam, vt eam diligere videantur. Sed tales non reſalutat, quia ipſa nouit abſcondita cordis, ſicut dicit ipſa *Eccl.*24.d. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes. Nota, non ſunt digni ſalutari à nobis. Excommunicatus, homo alterius legis, hoſtis. Diabolus excommunicatus eſt, quia falſificat bullam ſummi pontificis, id eſt formam ſuam, qui erat ſignaculum ſimilitudinis Dei, vt dicitur *Ezech.* 28.c. Item incendiarius fuit ſacrorum locorum, id eſt, illorum duorum templorum, quæ fecerat Deus ſcilicet Adam, & Euæ. Omnes enim iuſti templa ſunt Dei, vt dicitur. 1. *Cor.* 3.d. & 6.d. Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos. Item manus violentas iniecit in clericum, immo in ipſum Papam, id eſt Chriſtum. Et quia non habet ſuperiorem à quo petat abſolutionem, & ab illo non vult, ideo non poteſt abſolui. 1. *Reg.*2.e. Si peccauerit vir in virum placari ei poteſt Deus, ſi autem in Deum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Ille excommunicatus ſalutat nos, dum peccata ſpiritualia ſuggerit, vt interficiat. Sic Ioab Amaſam ſalutando occidit. 2. *Reg.*20.c. Hunc reſalutat, qui eius ſuggeſtioni conſenſum præſtat, & fit excommunicatus. *Rom.*1.d. Non ſolum, qui faciunt, ſed qui eis conſentiunt digni ſunt morte. Non eſt igitur ſalutandus vel reſalutandus excommunicatus. 2. *Ioan.*1.c Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, &c. Homo alterius legis eſt caro, cuius lex contraria eſt legi ſpiritus. *Rohar.* 7.d. Video aliam legem, &c. Horum autem qui ſunt alterius legis, quidam ſunt gentiles idola colentes, ſcilicet motus luxuriæ, qui in corde ſuo faciunt maſculinas imagines, & fœmininas, ſicut dicitur *Ezech.*16.b. Feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Alij ſunt Iudæi, qui ſacrificia ad legem carnaliter ſeruant, id eſt motus gulæ. Alij Hæretici latenter corrumpentes, id eſt motus ſub virtutis vel neceſſitatis ſpecie ad peccatum inclinantes. Primi, id eſt pagani ſunt occidendi gladio abſtinentiæ. *Pſalm.*44. Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Iudæi non ſunt occidendi, ſed fame, & miſeria cruciandi. Hæretici verò ſunt comburendi igne, quia ſpiritui ſancto committendum eſt, vt reuelet in talibus verum ſpiritus ſint ex Deo. Hic homo alterius legis ſalutat, dum caro voluptatem ſuggerit. Hunc reſalutat, qui conſentit, & excommunicatus efficitur. *Eccl.* 9.a. Cum ſaltatrice ne ſis aſſiduus nec audias illam. Hoſtis eſt mundus. Vnde *Iacob.*4.a. Quicunque voluerit eſſe amicus mundi huius inimicus Dei conſtituitur. Hic ſalutat, dum diuitias ſuggerit vel honores, dicens cum Iuda. Aue Rabbi, & oſculatur eum & prodit ſimul. Sed non eſt reſalutandus per cōſenſum. Vnde *Pſalm* 61. Diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere. Horum trium ſalutationes non recepit Maria, quia humilis, & pauper, & virgo fuit, vt dictum eſt, & ideo merito dixit ei Angelus. [Aue] id eſt ſine omni væ. Gratia plena. Forſitan nomen Mariæ tacet Angelus, vt oſtendat ſe ei nouum nomen imponere ſcilicet, [gratia plena.] *Iſa.*62.a. Vocabitur tibi nomen nouū, quod os Domini nominauit, per Angelum ſcil. Tamen poſtea nomen Mariæ expreſſit Angelus, quando dixit. [Ne timeas Maria.] Et rectè primò [gratia plena] dicitur, & poſtea [Maria] quia hoc habet ex gratia, vt Mariæ nomen, id eſt illuminatrix interpretetur in nobis. Et vide quòd in ſalutatione virginis Angelus primò appoſuit. [Aue gratia plena,] Eccleſia addit. [Maria] Eliſabeth ſubiunxit. [Et benedictus fructus ventris tui.] Et quid ſignificat hoc, niſi quòd in ſalutatione virginis Mariæ, conueniunt Eccleſia triumphans, & militans, & ſynagoga, quæ per Eliſabeth deſignatur? Et ideo, gratia plena, ad Deum per humilitatem, ad Angelos, per virginitatem, ad homines, per fœcunditatem. *Prouerb.* 11.c. Mulier gratioſa, id eſt gratia plena, inueniet gloriam illam ſcilicet de qua dicitur *Prouerb.* 10.a. Gloria patris filius ſapiens. Et vere hanc gloriam inuenit Maria, quia eundem filium cum Deo patre communicauit, quod fuit ſingularis gratiæ plenitudo. In hoc autem quod dicit [plena] interior non exterior gratia commendatur. Exterior enim vana eſt, vt eſt pulchritudo, nobilitas & huiuſmodi. Vnde *Prouerb. vlt.* d. Fallax gratia, &c. Hæc plenitudo gratiæ eſt fomitis extinctio, veritatis agnitio, virtutis dilectio.

Qualiter ſit ſalutanda beata virgo.

Qui non ſunt à nobis ſalutandi.

Primum eſt fuga vitiorum, & parat animum, ſecundùm perficit intellectum, tertium conſummat affectum. Et ideo gratia plena, ſed magis quàm Stephanus, de quo dicitur *Act.*6. Stephanus plenus gratia & fortitudine, &c. Et minus, quam Chriſtus, de quo dicitur *Ioan.*1.b. Plenum gratiæ & veritatis. Stat igitur in medio virgo Maria. Vnde dicit *Eccleſ.*24. In me gratia omnia viæ & veritatis. Hoc cum Chriſto communicat. In me omnis ſpes vitæ, & virtutis. Hoc cum Stephano. Stephanus fuit plenus plenitudine capta. Chriſtus plenitudine cumulata. Maria medium eligēs, fuit plena plenitudine æqua. Prima ſufficit, ſecunda affluit. Vnde *Ioan.*1.b. De plenitudine eius omnes accepimus, tertia perfecta eſt. Iſta plenitudo gratiæ, refertur ad quattuor virtutes, quibus nihil melius eſt mortalibus in hac vita, vt dicitur *Sapient.*8.b. Quæ ſunt temperantia, prudentia iuſtitia, fortitudo. Quas ſicut ait quidam ſanctus ſingulas inuenimus tripliciter in Maria. Ex temperantia habuit carnis pudicitiam, ſermonis modeſtiam, cordis & corporis munditiam. Ex prudentia ſiluit turbata, intellexit audita, reſpondit ſapienter ad propoſita. Ex iuſtitia reddidit omnibus quod debebat. Duris corde, geſſit morem in ſua deſponſatione, in filij circumciſione, in legali purificatione. Afflictis exhibuit compaſſionem. *Ioan.*2.a. Fili vinum non habent. Sanctis reddidit communionem, quia erat cum mulieribus, & diſcipulis in oratione perſeuerans. *Act.*1.b. Ex fortitudine propoſitum virginitatis aſſumpſit, aſſumptam tenuit, rei tam immenſæ fidem exhibuit. Fiat inquit mihi ſecundum verbum tuum. Hæ ſunt duodecim ſtellæ in corona, de quibus dicitur *Apoc.*12. a. Mulier amicta ſole & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim ſtellarū. Has tamen duodecim ſtellas dicit *B. Bernardus* duodecim prærogatiuas virginis, propter quas etiam dicitur gratia plena. Quattuor ſunt cæli, quattuor carnis, quattuor cordis. Fulſerunt enim quaſi ſtellæ de cœlo, Mariæ generatio, Angelica ſalutatio, [illegible]itus ſancti ſuperuentio, filij Dei venerabilis concep[illegible] Fulſerunt in carne quattuor, quod fuit virginitas primiceria, ſine corruptione fœcunda, ſine grauitate grauida, ſine dolore puerpera. Fulſerunt in corde quattuor, deuotio humilitatis, reuerentia pudoris, magnitudo crudelitatis, martyrium cordis. Propter primas dicitur [dominus tecum] propter ſecundas [benedicta tu inter mulieres] propter tertias [gratia plena.] Propter omnes dicitur. *Prouer. vlt.*d. Multæ filiæ congregauerūt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas. Itē in hoc quod dicitur [gratia plena] notatur ſpecialiter Mariæ virginitas, charitas, & humilitas. Gratia enim balſamum, &

ideo purum,

a ideo purum,solidum & profundum vas requirit. Et quid purius Mariæ virginitate? Fuit enim virgo ante partum,virgo in partu,virgo post partum. Quid solidius Mariæ charitate? Dilexit enim continuè & perseueranter, toto corde, tota anima, tota virtute. Quid profundius Mariæ humilitate? Habuit enim illos quatuor gradus, qui tanguntur in *versibus Beati Malachiæ.* Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese, Spernere se sperni,

Dñs a tecū b bñdicta tu in c mulieribus. d Quæ cū audisset, turba- e

quatuor hæc bona sunt. Primū pertinet,ad beati pauperes spiritu. Secundum,ad beati mites. Tertium,ad beati, qui lugent. Qui enim nihil nisi lugenda considerat in se,de facili spernit se. Quartum pertinet,ad beati qui esuriunt,& sitiunt iustitiam. Qui enim verè sitit, & amat iustitiam,haberi contemptui sustinet patienter. Propter hæc tria dicitur *Cant.*4.b. Tota pulchra es amica mea, interius per humilitatem,exterius per virginitatem, & macula non est in te,propter perfectam charitatem. Si vis ergo ad virginē ingredi,& eam salutare,oportet te esse Angelum. Angelum autem te faciunt potissimè puritas, charitas, humilitas. Puritas in carnis munditia. Vnde Hieron. In carne præter carnem viuere Angelicum est non humanum. Charitas in communione vitæ probatur,quia supernæ ‡ ciuitatis participatio est eius in idipsum. Humilitas Angelica probatur in obedientia,& ministerio. Et in his tribus claustralis religio formam Angelicam repræsentat, quia per hæc tria de mundo exitur. Puritas abiicit concupiscentiam carnis, charitas concupiscentiam oculorum, humilitas superbiam vitæ. Et qui hæc abiecit,iam ingressus ad virginem in cellam vinariam, securè potest dicere.] Aue gratia plena.]Sequitur.

Quæ faciunt hominē Angelū.

al. ‡ charitatis.

a Dominus tecum.] Præmisit Dominus Gabrielem, sed præuenit ad virginem. Vnde sponsa *Cant.*2.a Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. Quod attendens Gabriel,non dixit,Dominus meus venit, præpara ei hospitium,sicut alij nuncij solent dicere,sed hospitium præparatum inueniens,& Dominum præuenisse eum, dixit [Dominus tecum]in mente[tecum] in ventre [tecum]vbique. De aliis sanctis dicitur,quod sint cum domino. *Genes.* 5.c. Ambulauit Henoch cum Deo,quia obediuit eius voluntati. Sed Dominus dicitur esse cū Maria, quia eius fuit subditus voluntati. Vnde *inf.*2.b. Et erat subditus illis. *B. Bern.* Quis? quibus? Deus,hominibus. Ecce duo, quæ dicit Angelus de Maria. Gratia plena, & Dominus tecum. Primum metuit humilitas Mariæ. Humilitas enim quasi vas vacuum est, & ideo impleri metuit,maximè cum esset mundum, quia virginitas socia fuit humilitatis. Sic Helisæus impleri fecit vasa vacua 4. *Reg.*4.a. Solitudo metuit secum habere Dominum,quia væ soli. *Eccl.*4.c. Sic igitur gratia plena] propter humilitatem, [Dominus tecum] propter solitudinem. Sequitur.

b Benedicta tu] propter virginitatem. Et hoc meritò, quia amore virginitatis maledictum ligni contempsit. Sic Dominus vacuos replet, solitarios comitatur, eis qui maledicta hominum vilipendunt, reddit benedictionem pro maledictione. E cōtrario plenos euacuabit. *Iob.*20.b. Diuitias quas deuorauit euomet,& de ventre eius extrahet eas Deus. *inf.*1.f. Esurientes impleuit bonis,&c. Comitatos à turbis solitarios facit *Sap.*6.a. Discite iudices finium terræ,&c. Illos qui quærūt hominum benedictionem, maledicit. *inf.* 6.d. Væ vobis,cū benedixerint vobis homines. Contra hæc tria elegit sibi Dauid solitudinem, vacuitatem, maledictionem. Vnde *Psal.*24. Respice in me & miserere mei, quoniam vnicus,& pauper sum ego. Vnicus, id est solitarius, pauper,id est vacuus. De tertio dicitur alibi. Maledicent illi, & tu benedices.q.d. solitarium comitare,vacuum reple, & benedic maledictum. In his tribus tria nobis æmulanda præponit Angelus. Primum [illegible] placeamus Domino, secundum vt diligamur ab eo, [illegible] vt vtiles simus proximo. Bene autem [Dominus tecum] ponitur in medio,quia gratiam conseruat ad Deum,& fructificare facit ad proximum.

Psal. 108.

c In mulieribus]id est supra mulieres,quia omnes aliæ maledictæ fuerunt in matre sua Eua. *Gen.*3.c. Tu sola in mulieribus benedicta. *Iudic.*5.d. Benedicta inter mulieres Iael, id est super mulieres, quia opera meliora fuerunt in te quā in aliis. Virgo peperisti, patrem tuum genuisti, portantem te portasti,nutrientem lactasti, vacua & plena, humilis, & sublimis,pauper & diues in vnum fuisti, quod ante in nulla muliere potuit inueniri. *Prouerb. vlt.*d. Multæ filiæ congregauerunt diuitias,&c. Vel in mulieribus,id est inter mulieres,sicut dicit infra eodem d. Elisabeth, vt inter,dicat medium participatione. Quædam enim mulieres sunt benedictæ, & virgines,sed infœcundæ, quædam benedictæ, & fœcundæ, sed non virgines,sola Maria benedicta virgo, & fœcunda, & ideo inter mulieres benedicta. *Eccles.*10. g. Inter benedictos benedicetur. *infra.* 14.a. Maria optimam partem elegit, id est virginitatem,& fœcunditatem, quæ nunc pacem habuerunt, nunc in virgine concordauerunt. Vnde quidam. Partus, & integritas discordes tempore longo. Virginis in gremio fœdera pacis habent. Sciebat beata virgo omnes maledictas esse in matre sua Eua, ideo audiens se in mulieribus benedici, turbata cogitabat,qualis esset illa salutatio, quæ mulierem dicebat, & benedictam. Hucusque durat Angeli salutatio, decem dictionibus consummata. Et meritò, quia per illam erat Angelorum ordo decimus reparandus,& homo habens drachmas decem,& si perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lumen, & euertit domum, & quærit diligenter,donec inueniat?

Versus.

d Quæ cum audisset turbata est in sermone eius,] pro insolita, & vsque tunc inaudita salutatione. Audierat enim Angelos frequenter locutos mulieribus, & viris. Audierat etiam benedictiones legis in *Deut.* 28.a. Sed talem salutationem, talem benedictionem nusquam audiuit, ideo turbata est,sed non est locuta,vt pote filia, & imitatrix Dauid, qui dicit. Turbatus sum,& non sum locutus. Et nota ordinem. Primò salutatur,& secundo audit, tertio turbatur, & tamen silet. Quia salutatur, diuinæ est dignationis. Quia audit,virtus est mansuetudinis. Iuxta illud *Iac.*1.c. In mansuetudine suscipite insitum verbum. Quia turbatur, virginei est pudoris, quæ non modica gratia est. *Eccl.*26. c. Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata. Quia autem tacuit,sapientiæ fuit, quia etiam stultus si tacuerit sapiens reputabitur. *Prouerb.* 17.d. *Eccl.*32.b. Audi tacens simul & quærens. Vnde & beata virgo postquam audiens tacuit, & tacens audiuit,quæsiuit Quomodo fiet istud. Sed ne fatua reputaretur eius quæstio, subiunxit rationem dubitationis suæ. Quoniam virum non cognosco, id est me non cogniturum proposui, & in proposito perseuero. Et notantur in hac serie verborū beatæ virginis,sex virtutes, quæ in beata virgine singulariter emicuerunt. Verecundia,cum turbatur, prudentia,cū tacens cogitat,quid dicatur aut quid respondeat. Istæ duæ coniunguntur, quoniam vna sine altera sæpe,& multis occasio fuit mali. Sunt enim aliqui ex verecundia indiscreti,vt audita minus discutiant, & ideo indiscrete respondent. Alij ex prudentia præsumentes, & inuerecundi odiosi efficiuntur. Beata virgo vtrunque seruauit.

Infra.15.b.

Psal.96

Nota sex virtutes singulariter in beata virgine emicuerunt.

Tertia virtus est modestia sermonis, quæ notatur ibi [Quomodo fiet istud]Satis enim modesta fuit hæc quæstio. Et rectè post prudentiam sequitur modestia, quia imprudentia properos facit ad loquendum,& prolixos.

Quarta virtus est immobile propositum castitatis,quæ notatur ibi[Quoniam virum non cognosco]

Quinta est humilitas, quæ notatur ibi[Ecce ancilla Domini.]

Sexta fidei magnanimitas, quæ notatur ibi [Fiat mihi secundum verbum tuum]Et istæ duæ similiter rectè iunguntur,quia sæpe humilitas pusillanimes consueuit facere, vel magnanimitas arrogantes. Istas virtutes Mariæ significauit Salomon 3. *Reg.*10.c. vbi dicitur. Fecit rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus. Anima iusti sedes sapientiæ. Sed beata virgo quodam singulari priuilegio thronus id est sedes regia dicitur,quæ regum regem concepit in vtero, & portauit,& peperit. Ex ebore fecit, quia in virginis castitate sibi complacuit. Ebur enim est os elephantis candidum carne,& cutè carens, sic beata virgo cute inanis gloriæ, & carne carnalis concupiscentiæ carens,tota candida fuit per omnimodam castitatem. Grandem apud Deum, licet apud se modicam. Et vestiuit eum auro fuluo nimis, id est charitate eximia decorauit. Quæ habebat sex gradus,id est sex prædictas virtutes: Verecundiam, prudentiam, modestiam, immobile propositum castitatis, humilitatē, fidei magnanimitatem Quatuor primas tangit. *Eccles.*26.c. Mulier sensata,& tacita,non est immutatio eruditæ animæ,gratia super gratiam,mulier sancta,& pudorata. Sensata fuit beata virgo in d teussio-

virgo in discussione salurationis, tacita in dilatione, & breuitate responsionis, sancta, id est, firma, & munda in proposito castitatis, pudorata in motu turbationis. Hic locuta inuenitur virgo Maria. Sed nunquam inuenis, & reuolue libros ipsam locutam nisi Angelo, & Elisabeth cognatæ suæ & filio suo, & ministris nuptiarum. *Ioan.* 2. a. Neque enim cum Ioseph viro suo vnqoam inuenies fuisse locutam. In quo notatur, qoòd puella iuuenis, vel sanctimonalis, vel quælibet clsustralis rarissimè debet loqui, & tunc cum Deo in oratione & lectione, aut cum Angelo, id est, cum sacerdote Angelicæ coouersationis in cófessione, aut cum Elisabeth vetula, id est, cum matura, & sancta muliere mutus, sed rara consolatione, aut cum ministris in necessariorum postulatione. *Eccles.* 32. b. Adolescens loquere in tua causa vix cum necesse fuerit, &c. Ideò turbata est Maria, quia silentium diligebat. Sed quia silentium prudens cogitatio comitatur vel comitari debet, ne sit cor otiosum ore tacente, ideò sequitur.

Isa. 7. c.

ta est in sermone eius, & *a* cogitabat qualis esset ista salotatio. Et ait Angelus ei. *b* Ne timeas Maria, *c* inuenisti enim gratiam apud Deum. *d* Ecce concipies in *e* vtero, & *f* paries filium, & *g* vocabis nomen eius Iesum: Hic *h* erit magnus, & *i* filius Altissimi vocabitur. Et k dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius:

a Et cogitabat qualis esset ista salutatio.] Et meritò cogitabat. Sciebat enim virgo prudentissima, quòd Angelus Sathanæ sæpè transfigurat se in Angelum lucis, 2. *Corinth.* 11. c. Et quia nimium simplex, & homilis erat, nihil tale penitus sperabat, & ideò cogitabat qualis esset ista salutatio, quam venerabilis, quàm admirabilis, quàm sublimis, quàm salutaris, per eam enim totus sanatus est mundus, in quo non erat à planta pedis vsque ad verticem sanitas. *Isa.* 1. b. Intuitus Angelus virginem dubiam, & pauidam deprehendens, consolatus est pauidam, coofirmauit dubiam, ac familiariter vocans ex nomine ait.

b Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum] quam nemo ante te potuit inuenire. Inuenisti, quòd Eua amiserat, inuenisti, quia quæsiuisti, vbi erat, scilicet, apud Deum, qui est locus gratiarum, non apud mundum, cuius gratia, gratia est satuorum. De qua *Eccl.* 20. b. Gratiæ fatuorum effundentur. Sed quam gratiam inuenit beata Virgo? *B. Bern.* Dei, & hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem. Nec dicit Angelus habes gratiam apud Deum, sed inuenisti, quia res habita vt propria custoditur, res inuenta restituitur illis, qoi amiserant. Quia igitur non sibi soli retentura erat, gratiam, sed omnibus, qui eam amiserant restitura, ideò dixit Angelus [inuenisti,] q. d. nó debes tibi abscondere, quia oon est tua, sed in aperto in communi ponere, vt cuiuscunque fuerit rem suam possideat sicut iustum est. Ideò plena gratia dicta est suprà, quia gratiam omnium inuenit. Currát igitur peccatores ad virginem, qui gratiam amiserunt peccando, & eam inuenient apud eá humiliter salurando, & securè dicant. Redde nobis rem nostram quam inuenisti. Nec negare poterit se inuenisse, quia hoc Angelus attestatur. Ait enim.

c Inuenisti, &c.] Non meruisti, non emisti, quia iam non esset gratia, sed gratis accepisti, & ideò gratiam inuenisti. Alij aurum & argentum inueniunt fodiétes in terra, sicut dicitur *Baruch* 3. b. Qui argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines, &c. sed Maria gratiam inuenit, quam quæsiuit in cælo. Sed ne dubia permaneret virgo Angelicæ † propositionis signum certissimum, & propinquissimum dat ei Angelus, dicens.

al. † Promissionis.

d Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum,] id est, omnium Saluatorem. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *Matt.* 1. d. [Ecce] aduerbium est demonstrandi, quia demonstrat indemonstrabilem, inuisibilem, lucem habitantem inaccessibilem, sed iam factum visibilem, & demonstrabilé. Quia verbum caro factum est in vtero virginali. Dicés igitur [Ecce] incitat nos ad intuendum aliquid nouú, & mirabile. Quod diu ante intuitus *Ieremias* 31. d. dixit. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina, &c. *Eccl. cap.* 36. b. Innoua signa, immuta mirabilia. Immutata sunt mirabilia. Homo voluit fieri Deus, & Deus factus est homo. De viro facta est mulier, nunc de muliere factus est vir. Nunquid non hæc mirabilia immutata, id est, in melius motata? Sed & signa sunt innouata. Olim virga floruit, modò virgo peperit. Olim serpens æneus in palo fixus aspicientes sanabat, nunc Christus in Cruce affixus credentes sanat.

e In vtero,] dicit, id est, ex causa intrinseca, non sicut aliæ mulieres, quæ recipiunt ab extrinseco, vnde concipiunt.

f Et paries filium, sine parturitione media. In aliis mulieribus parturitio media est inter conceptum, & partum. In virgine verò conceptum sequitur partus immediatè. *Isaiæ vlt.* c. Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius peperit masculum, quis audiuit vnquam tale, aut quis vidit huic simile?

g Et vocabis nomen eius Iesum.] Hoc enim est nomen nouum, quod os Domini nominauit. *Isa.* 66. a. In istius Iesu typo duos legimus præcessisse Iesus, quorum vnus populum Israel de Babylone edoxit, alius in terrá promissionis introduxit. Vterque populum suum ab hostibus defendit, sed neuter à peccatis saluauit. Hic autem Iesus, & de Babylone educit, & in terram viuentium introducit, & à peccatis saluat populum suum, quod magnum est. Et ideò sequitur.

h Hic erit magnus.] Et quàm magnus? Ita magnus, quod. *i* Filius Altissimi vocabitur,] id est, Dei patris. An non magnus, cuius magnitudinis non est finis? Et quis tam magnus sicut Deus noster: Et benè dixit: [Hic erit magnus,] quia ille idem qui erat Deus magnus, futurus erat homo magnus. Benè ergò, [erit magnus,] magnus Deus, magnus homo, magnus doctor, magnus Propheta, magnus Sacerdos, magnus erit, magna faciet, quia potens est, & sanctum nomen eius. Et verè sanctum, quia filius Altissimi vocabitur. Vel ideò dicit. [Erit magnus,] quia primò factus est paruus, sicut dicitur. *Isa.* 9. b. Paruulus natus est nobis vt nos magnos efficeret. Et in hoc qualiter possimus magni fieri ostendit scilicet, si primò fiamus paruuli sicut ipse quia qui se humiliat, exaltabitur. *Inf.* 14. e.

K Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius,] *Beatus Bern.* Quomodo dedit Deus sedem Daoid patris sui cum regnauerit in Ierusalem? Quinimò turbis volentibus eum constituere Regem aufugit. *Ioan.* 6. b. Et ante Pilatum dixit. Regnum meum non est de hoc mundo. *Ioan.* 18. g. Sed nouimus aliam Ierusalem multò nobiliorem, multò ditiorem, in qua regnauit Iesus. De qua dicitur *Gal.* 4. d. Illa, quæ sursum est Ierusalem: quæ est mater nostra. Illam puto hic significatam, illo vsu loquendi quo solet poni significans pro significato. Sedes ergò Dauid, non figuratiua, sed vera, non temporalis, sed æterna, non terrena, sed cælestis est Ecclesia militans, & triumphás, quæ vtraque dicitur sedes Dauid, quia significata per illam. Primam sedem dedit ei Deus in gentium, & Iudæorum conuersione. Vnde & in Matthæo, & Luca super pullum, & asinam, legitur sedisse. Secundam sedem dedit ei in ascensione. De prima dicitur *in Psal. centesimo trigesimoprimo* de fructu ventris tui ponam super sedem

Matth. 21. a. *Infrà* 19. f.

Moraliter.] Exprimitur hic ordo, & progressus hominis à statu culpæ vsque ad statum gloriæ. Primò dicitur Mariæ, id est, animæ peccatrici.

Moralit.

d Ecce concipies in vtero] per contritionem.

f Et paries filium] per confessionem.

g Et vocabis nomen eius Iesum] per satisfactionem. Non enim nomen Iesu habere potest nisi per opera satisfactionis quibus se & alios saluat.

h Hic erit magnus,] per famam, & bonam opinionem, 1. *Timoth.* 3. b.

Oportet eum bonum testimonium habere ab his, qui foris sunt.

i Et filius Altissimi vocabitur,] Per discordantium pacificationem, per odientium dilectionem, per indigentium subuentionem.

In his enim tribus nomen filij Altissimi obtinetur. In pacificatione discordantium.

Vnde *Matth.* 5. a. Beati pacifici, &c. In amore odientium. Vnde *Matth. quinto* g. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est. In subuentione oppressorum. Vnde *Ecclesiast.* 3. b. In iudicando esto pupillis misericors, vt pater, & eris velut filius Altissimi. Et post hæc benè sequitur.

k Et dabit illi Dominus Deus sedem, &c.] Quia nisi prædicta habuerit

poſtam ſuper ſedem tuam. De ſecunda dicitur *Iſa.* 9. b. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit. Sed quare potius dicitur Eccleſia ſedes Dauid, quã Abrahã vel Iſaac vel Iacob, & Chriſtus filius Dauid potius quàm Abrahã vel Iſaac, vel Iacob? Credo propter tria quæ fuerunt in Dauid,

Mich. 4.c. in quibus potiſsimè Chriſtum repræſentat. Primum eſt pietas, qua ſuſcepit inopes, 1. *Reg.* 22. a. Conuenerunt ad Dauid

D omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſsi ære alieno, & amaro animo, & factus eſt eorũ princeps. Sic Chriſtus. *Pſal.* 9. Tibi derelictus eſt, pauper, &c. Secundum eſt humilitas 1. *Reg.* 24. c. Quem perſequeris Rex Iſrael, &c. Et Chriſtus, *Pſ.* 21. Ego ſum vermis & non homo. Tertium eſt manſuetudo qua ſuſtinuit patienter contumelias Semei. 2. *Reg.* 16. b Et Dominus contumelias, & blaſphemias Iudæorum. *Mat.* 12. b. In Beelzebub, &c. *Ioan.* 8. f. Nonne benè dicimus nos, &c. Quartum eſt quod Dauid Rex, & Propheta ſic Chriſtus, quod non alij.

a & regnabit in domo Iacob, in *b* æternum, & *c* regni eius non erit finis. Dixit *d* autem Maria ad Angelum. *e* Quomodo fiet iſtud, quoniã virũ *f* non

a Et regnabit in domo Iacob,] id eſt, in familia Iacob, quæ eſt congregatio electorum, in quibus regnat hic per gratiam, in futuro per gloriam. Per hoc etiam quod dicitur [in domo] notatur paucitas, quia multi vocati, pauci verò electi, ſed tamen regnum eius manebit in æternum.

b Et regni eius non erit finis] *Iſa.* 9. b. Pacis eius non erit finis. *Dan.* 7. d. Poteſtas eius poteſtas æterna. *B. Bern.* Beati in quibus regnabit Ieſus, quia & ipſi cum eo regnabunt, & regni eorum nõ erit finis. O quàm glorioſum eſt regnũ illud, in quo reges congregati conuenerunt in vnum ad laudandum, & glorificandum eum, qui ſuper omnes eſt, Rex Regum & Dominus dominantium, de eius ſplendidiſsima contemplatione fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. *Matth.* 13. f.

Moralit. *n* dicta habuerit quis, non debet in prælationem promoueri. Sicut illi de quibus *Oſee* 8. a. Regnauerũt, & nõ ex me.

a Et regnabit in domo Iacob in æternum] non ſupra domũ 1. *Pet.* 5. a. Non quaſi dominantes in clero. *Eccl.* 32. a. Rectorem te poſuerunt, &c. Sed quomodo dicit [in æternum] cum omnis prælatio ſit ceſſatura in futuro. Vnde 1. *Cor.* 15. c. Deinde finis cũ tradiderit regnum Deo, & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Sed in prælatione duo ſunt, honor & onus. Bonis Prælatis qui onus æmulantur non honorem, tolletur onus, & remanebit honor æternus. E contrario malis qui æmulantur honorem, & non onus, tolletur honor & remanebit onus. Vnde *Ezech.* 21. f. Prophane impiè dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita, hæc dicit Dominus Deus, aufer Cidarim, tolle coronam. Et ita etiam ceſſabit, & remanebit prælatio, & bonis & malis. Propter hoc dicit Salomon *Prou.* 27. b. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, &c. Non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona tribuetur tibi in generatione & generationem. Si bonus fuiſti, corona gloriæ, honoris, de qua *Eccl.* 32. a. Rectorem te poſuerunt, & cæt. Et *inf.* Curam illorum habe, vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipies, coronam, & dignitatem conſequaris congregationis. Si malus fuiſti, coronam ignominiæ & tribulationis, de qua *Iſa.* 22. c. Coronans coronabit te tribulatione, &c. Sequitur.

c Et regni eius non erit finis.] Hic eſt fructus, & finis fidelis adminiſtrationis, vt in perpetuum regnet cum Domino qui ſibi fideliter miniſtrauit. *Ioan.* 11. d. Si quis mihi, non ſibi miniſtrauerit, me ſequatur, & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Et notãtur hic quatuor circa bonum prælatum. Canonica electio, ibi [Et dabit illi Dominus] Electi humilitas, ibi [Sedem Dauid.] Regiminis dignitas, ibi. [Et regnabit in domo Iacob.] laboris vtilitas, ibi [Et regni eius non erit finis.]

d Dixit autem Maria ad Angelum.] ſicut dicit auctoritas *Beda* verecundia ſoror eſt cõtinẽtiæ, & adeò fideles ſorores ſunt vt plerumq; malit vtralibet damnum proprium incurrere quam ſororis ſuæ incommodum ſuſtinere. Semper tamen verecundia cedit continentiæ. Vnde Suſanna timens continentis periculum, verecundia cedente clamauit. *Dan.* 13. c. Sic & virgo Maria audito virginitatis periculo, i. quod aliter deberet fieri, rupto verecundiæ fræno præmeditata diu nec modum reperiens quomodo hoc poſſet fieri ſaluo virginitatis propoſito, non de re dubitans, ſed de modo dixit ad Angelum.

e Quomodo fiet iſtud.] *Gloſſ.* vt concipiam, & pariam, quæ permanere in virginitate diſpoſui. Vnde dicit.

f Quoniam virum non cognoſco.] *Gloſſ.* Liquet ergò quod faciendum credit, quæ quomodo fieret quærit. Nec dubitabat virginem parituram. Legerat enim *Iſa.* 7. c. Ecce virgo concipiet, &c. Sciebat quoq; quòd impleri oportebat, quod ab angelo audierat, ſed quomodo fieret non legerat, nec ab angelo audierat quo ordine impleri debeat, non requirit, quia hoc myſteriũ à ſæculis abſcõditũ, à prophetis nõ prædictum, Angelo eſt reuerſatum. Et ideò dicit ad Angelum. Quomodo fiet iſtud. In quo verbo ſatis ſeruauit verecundiã ſi quis aduertat cui, quid, vbi, quantum, quoties, quando & quomodo ſit locuta. Cui? Non cuilibet, ſed Angelo. Vbi? In conclaui. Non enim debet mulier in publico loqui, ſed tacere & domi virum interrogare. 1. *Cor.* 14. g. Quoties? Septies. Quantum? Breuiter. Bis locuta eſt Angelo, & vtrobique breuiter. Quomodo fiet iſtud. Et ecce ancilla Domini, &c. Bis Eliſabeth. Primò ſalutando, poſtea in laudem domini prorumpendo. Magnificat anima mea dominum, &c. Bis filio. Semel in templo. Fili quid feciſti, &c. Semel in nuptiis. Vinum non habent. Septimò locuta eſt miniſtris. Facite quæcunq; dixerit vobis: In nullo verbo dicitur effluxiſſe niſi in cãtico. Sic mulier rarò, & domi breuiter loquatur, niſi in oratione, & diuinæ laudis confeſſione. Tẽpus locutionis inuenies ſi aduertis, tarde, bis interrogata, diu præmeditata reſpondit. Quam inuite præueniret virũ loquendo, vel iret ad eum loqui, quæ ne Angelo venienti ad ſe & ſalutanti, & bona promittẽti, & ideò bis allocuto eam vix acquieuit loqui vnum verbũ. In quo quies & taciturnitas proponitur mulieribus æmulãda. *Eccl.* 32. b. Audi tacẽs & pro reuerẽtia accedet tibi bona gratia. Erubeſcat igitur mulier Salomonis, & ei ſimiles. Garrula, & vaga, &c. *Prou.* 7. b. In modo etiã loquẽdi ſeruanda eſt verecundia, vt tacite non clamoſe loquatur mulier, ſiue reſpondens ſiue quærens. 1. *Tim.* 2. d. Docere autẽ mulieri non permitto. &c. Tolerabile eſt autẽ verecundiæ detrimentum, tum propter caſtitatis periculum, tum propter deuotionis affectum, tũ propter diuini amoris augmentum. Ex quo Maria iam amplius non valens ſilere. Dixit ad Angelum, quomodo fiet iſtud. Et nota, infirmus ſic ſolet ad laudes proprias extolli, ſicut pauo, ſic ad magnas promiſſiones inani lætitia diſſolui, vt Sara. *Gen* 18. b. Vel ſuæ infirmitatis cõſcius, de promiſſionis magnitudine dubitare, vt Zacharias. Maria verò ſuper omnes eſt, quia nec ad laudẽ elata eſt, ſed turbata, nec ad magnã promiſſionẽ inaniter riſit, nec infideliter hæſitauit, ſed modum, & ordinem prudenter interrogauit. *Eccl.* 32. b. Audi tacens ſimul & quærens. Audire fidei eſt, quia ex auditu fides, *Rom.* 10. c. Tacere ſpei *Iſ.* 30. d. In ſilẽtio & in ſpe erit fortitudo veſtra. Quærere charitatis, quia garrula res amor eſt. Sed quia prudens erat virgo, non ſolũ quid loqueretur attendit, ſed cui, & quid deceret eam loqui conſiderauit. Ideò bene dicitur. *d* Dixit autẽ Maria ad Angelũ] non illa vel illi, q. d. vt Maria, & vt ad angelum locuta eſt. Decebat enim Mariã breuiter & tacitè loqui, & propoſitã continentiam proteſtari, maximè vbi eius periculum videbatur imminere. Item vt ad Angelum quẽ interrogari breuiter quaſi ſapientem oportebat. *Eccl.* 6. d. ſi videris ſenſatum, euigila ad eum. Sic mulier Samaritana ſciens Ieſum eſſe prophetam quæſiuit. *Ioan* 14. c Et Maria ſciens eſſe Angelum Domini dixit [Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco] *Eccleſ.* 19. a. Qui citò credit leuis eſt corde. Eua leuis fuit corde, quia citò credidit, nec verbũ nec loquentẽ diſcutiens facile conſẽſit. Quippe duplici funiculo trahebatur, quia promittebatur ſublimitas, ſuadebatur voluptas, ad quæ homines facile inclinãtur. Sed Maria neutrum voluit, quia humilis & virgo fuit, ſed vtilitatem nõ ſolũ propriam, ſed communem deſiderans prudẽter quæſiuit, [quomodo fiet iſtud] quod ro dicis vt virgo cõcipiam, & pariam filium. *Interl.* Ecce tãgit, quod ipſa vouerat caſtitatẽ, &c. Quoniã virũ non cognoſco, i. me nõ cogniturã propoſui & in propoſito perſeuero. Felix propoſitũ iſtud, in quo firmitas conuenit puritati. Nam quãtũlibet pura fuerit deliberatio, minus habet ſi defuerit fortitudo, & conſilij firmitas. Vbi non eſt puritas, nõ virtutis obtinet gratiam, ſed obſtinationis incurrit offenſam. Sed beata virgo vtrumq; habuit & propoſiti puritatem, & conſilij firmitatem. *Prou. vlt.* d. Fortitudo & decor indumentum eius. Decor in propoſito continentiæ, fortitudo in conſilij firmitate. *Cant.* 7.

mitate. *Cant.* 7.b. collum tuum sicut turris eburnea. Collum Ecclesię, caput iungens corpori, est beata Virgo, turris propter firmitatem, eburnea propter castitatem. Nota B. Virgo oonin proptio studio commentata est, quomodo fieret mater Dei, sed eredens, quod omnia possibilia sunt apud Deū,
Gt.8.d. quærit modum, *Prou.* 12. a. Qui confidit in cogitationibus suis impiè agit.

cognosco. Et *a* respondens Angelus, dixit ei: *b* Spiritus sanctus *c* superueniet in te, & *d* virtus Altissimi *e* obumbrabit tibi. Ideóque, & quod *f* nascetur *g* ex te *h* sanctum, vocabitur *i* filius Dei. Et *K* ecce Elisabeth

Item 28.d. Qui confidit in corde suo stultus est. Sicut enim proni sunt sensus hominis in malum, ita cogitationes in errorem. *Prou.* 25.a. Gloria Regis est inuestigare sermonem, id est, interrogare non commentari. Exemplum de Eremita, qui iuit vt interrogaret, & habuit Angelum obuium, qui docuit eum, quòd primò per se non potuit inuenire, *Eccl.* 8.b. Non te prætereat narratio seniorum &c. Nota hic tria circa Mariam matrem Iesu, quæ debét esse in Prælato, qui & debet Iesū primò concipere in se benè viuendo, & postea parere aliis prædicando. *Galat.* 4.c. Filioli mei quos iterū parturio donec Christus formetur in vobis. Primum est magnanimitas fidei in credulitate promissi, secundum prudentia in interrogatione modi, tertium stabilitas in firmitate propositi, *Mat.* 24 d Quia putas est fidelis seruus, & prudens, &c. 1. *Paral.* 12.b. Viri fortissimi, & optimi pugnatores tenentes clypeum & hastam, facies eorum quasi facies leonis, & velociores quasi capreæ in montibus. In leone magnanimitas, in caprea prudentia, per fortissimi stabilitas designatur. Igitur nec paruuli, id est, insipientes, nec senes, id est, pusillanimes, nec mulieres, id est, instabiles sunt apti ad bellum Domini, id est, ad prælationē. De primo dicitur *Ezech.* 1.e. Sancta animalia erant animalia erant plena oculis ante & retrò. De secundò *Eccl.* 7.a. Noli quærere fieri
Apoc. Iudex nisi, &c. id est, nisi sis magnanimus. De tertio, 2. *Paral.*
4.*b.* 20.d. Confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos Qui ergò paruulus vel senex vel mulier fuerit, si vocetur ad hoc vt fiat mater Iesu, id est, ad prælationem, vel ministerium, dicat securè. Quomodo fiet istud, quoniam virū non cognosco id est, viri proprietates non habeo, s. magnanimitatem, prudentiam, stabilitatem. *Isa.* 3.b. Non sum medicus, & in domo mea non est panis neq; vestimentum, nolite me constituere Principem populi. Sequitur. *a* Et respondēs Angelus dixit ei.] Dixerat Angelus virginem pariturā filium quæ sui propositi cōscia, & diuinæ potestatis nō ignara, rem non dubitans, sed modum nesciens, dixit. [Quomodo, &c.] *a* respondens Angelus de modo certificauit, & hoc est. [Respondens, &c.] *b* Spiritus sanctus,] id est, gratia Spiritus sancti. Et idē intelligitur per hoc quod sequitur Et virtus Altissimi: &c. Vnde dicit *Gloss.* Spiritus nomē est omnis gratia quæ à Deo inspiratur. Ideò meritò quærit *B. Bern.* Superiùs dicta est, gratia plena, & nunc quomodo dicitur. Spiritus sanctus superueniet in te. Núquid potuit impleri gratia, & nondum habere spiritum sanctum, cùm sit ipse dator gratiarū? Si autē iam inerat, quomodo superuenturus nouiter repromittitur? An fortè ideò nō dixit simpliciter [veniet] sed addit [super] quia & prius quidē inerat per multam gratiam, sed nunc superuenturus nūciatur propter abundantioris gratiæ plenitudinem quā effusurus est super illam? Sed cum plena iam sit, quomodo illud amplius capere poterit? Sed prior gratia mentem eius tantum repleuerat, etiam ventrem repleuit. *b* Spiritus sanctus.] *Chrysost.* exponit de filio Dei. *Ioan* 4.d. Deus spiritus est, *Thren.* 4. d. Spiritus oris nostri, &c. *c* Superueniet in te.] Hoc dicitur ad differētiam mali spiritus, qui venit desubter. *Iosu. vlt.* f. Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? *Isa.* 45. b. Rorate cæli desuper. *d* Et virtus Altissimi] id est, Spiritus sanctus, siue gratia Spiritus sancti. *e* Obumbrabit tibi,] i. refrigerabit te somitem extinguendo. Vnde *Gloss.* Superueniens spiritus, in virginem & mentem illius à sorde vitiorū castificauit. Et nota, quòd potest esse intransitio, vbi dictum est, à sorde vitiorum, id est, à vitiis quæ sunt sordes, vel trāsitio, vt sit sensus, à sorde, id est, à fomite vitiorum. Vnde dicit *Interl.* contra omnia incentiua vitiorum. Item [Obumbrabit] contra omnem tribulationem protegendo. Vnde *Gl.* Abscondet te in Ægyptum fugiendo. Et non est adhærendum verbu quasi eam tātū in Ægypto protexerit, quia positū est pro exēplo, & est metaphora, quia sicut vmbraculo tegitur aliquis à calore solis ne ei noceat, sic gratia Spiritus sancti Virginem protexit ab omni infestatione. Vnde *Interl.* Dabit tibi vmbram contra omnem tribulationem. Item [Obumbrabit tibi] non lædendo, sicut vmbra nec lædit, nec grauat, sed refrigerium præstat. *Beda.* Virtus vegetās vmbra refrigerans, Spiritus eam fœcundauit, virtus à corruptione seruauit. Itē [obumbrabit tibi], i. de carne tua corpus quasi Isa.6.a.
vmbraculum sibi contemperabit. Item [Obumbrabit tibi,] id est te vel carnem sumptam in te in vmbraculum ecclesiæ præparabit. Itē [Obumbrabit tibi] id est secretā hanc generationem te sola conscia operabitur. Vnde *B. Bern.* Illi soli datū est nosse, cui soli datum est experiri. Dicatur igitur. *d* Et virtus Altissimi obumbrabit tibi] .i. illum modum quo de Spiritu sancto cōcipiet, Dei virtus, & Dei sapiētia Christus sic in suo secretissimo consilio obumbrando conteget, & occultabit, quatenus sibi tantum notus habeatur, & tibi. Item [Obumbrabit tibi] id est obiectione carnis vmbrā faciet tibi, vt possis sustinere lumen diuinitatis. *Gloss.* Virtus altissimi obūbrabit tibi, dū incorporea lux diuinitatis corpus in ea suscepit humanitatis, vt sic posset Deum pati, q.d. aliter non posse. Vnde nota, quòd vmbra corporis solet fieri aliquo corpore interposito luminoso, veluti cum aliquod corpus obiicitur corpori luminoso. Sic caro de Virgine assumpta obiecta est quasi nubes luci diuinæ, & hæc obiectio facta est opere Spiritus sancti, & ita obumbrabit virginem, quia sine hac obumbratione nō posset eum sustinere. Vnde *Isa* 33.b. quis poterit habitare de vobis cum igne deuorāte, aut, quis habitabit ex vobis cū ardoribus sempiternis? *Heb.* 4.d. *Deu.* 12.g. Deus noster ignis cōsomens est, *Matt.* 17.a. Pater in nube apparuit, quæ habet vmbrā contra splendorem, refrigeriū contra ardorē. Sequitur. *f* Ideóque & quod nascetur] vtraque natiuitate, s. in vtero in conceptu, & ex vtero, s. in partu. *g* Ex te] sola. *Ierem.* 31.d. Nouū creauit Dominus super terram, &c. *h* Sanctū [*Gloss.* Quia non per virilē coitum. Item [sanctum] ad differentiam aliorum, quia omnes nascuntur non sancti, sed filij iræ. *Eph.* 2.a. *Isa.* 1.b. Blasphemauerunt sanctum Israel, *Isa.* 47.a. Redemptor noster Dominus exercituum nomen illius sanctum vel sanctus Israel, *Ierem.* 13.a. Suscitabo Dauid germen iustū. Omnes tibi immundi sunt in germine. *B. Bernard.* Attende quam reuerenter dixerit Angelus, quod nascetur ex te sanctū. Vt quid enim ita simpliciter dixit, sanctum, absque additamento: Credo quia non habuit quid propriè dignéve nominaret illud eximium, illud magnificum, illud reuerendum, quod de purissima virginis carne cum sua anima vnigenito patris erat vniendū. Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, vel sanctus infans, quicquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergò indefinitè, sanctum, quia quicquid illud sit quod virgo genuit, sanctum proculdubio ac singulariter sanctum fuit, & per Spiritus sanctificationem, & per verbi assumptionē, & per aliorū sanctificationē. *i* Vocabitur filius Dei] & filius tuus, vt non sint duo filij, sed vnus amborum filius. Et hæc est singularis prærogatiua Mariæ, quòd eundē filiū habere meruit cum Deo patre cōmunem, vt dicit *B. Bern.* *Isa.* 7.c. Ecce virgo concipiet, &c. Sequitur *K* Et ecce Elisabeth] Dixerat Angelus virgini, quòd conciperet & pareret, & modum pariendi expresserat. Sed ne virgo de partu, id est de modo pariēdi desperaret, accipit exē- Beda.
plum sterilis, & anus parituræ, vt discat omnia Deo possibilia quæ ordini naturæ videntur cōtraria. Et hoc est quod dicit [Ecce Elisabeth, &c.] ecce notat tria, admirationem, festinationem, manifestationem. Et quærit *B. Bern.* Quare conceptus Elisabeth virgini nunciatur, nunquid vt dubiam adhuc & incredulam oraculo, recentiori confirmaret miraculo? Absit, sed ideò conceptus sterilis virgini nuntiatur, vt dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur. Et hæc eadē ratio est *B. Ambrosij in Gloss.* Dicit enim: Credenti quæ audierat ampliora replicat miracula, &c. Et tenetur hic ampliora additiuè comparatiuè. Secunda ratio, est quia decebat vt verbū mox diuulgandum vbique prius sciret virgo per Angelum quàm audiret ab homine, ne mater Dei à cōsiliis filij videretur amota, si eorū quæ tam propè gererentur in terris remansisset ignara. *Genes.* 18.e. Num celare potero Abraham, &c. *Amos* 3.b. Non faciet Dominus Deus verbum nisi prius reuelauerit secretū suum ad seruos suos Prophetas, multò fortius matri suæ. Tertia ratio est, vt dum nunc Saluatoris nunc præcursoris edocetur aduentum rerum, tempus, & ordinem tenens, ipsa melius postmodum

scriptoribus, & prædicatoribus Euangelij referet veritatē. Vnde *inf.* 2. c. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Quarta ratio est, vt audiens cognatam vetulam grauidam, iuuencula cogitet de obsequio ei impendendo in hoc etiam instruit nos Angelus, quòd bonū vnius debet alteri nunciari, vt communiter gratias agant, & communiter gaudeant & mutuò se iouēt. *Prou.* 18. d. Frater, qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Quinta ratio est, vt non dedignetur maior à minori doceri. Vnde 1. *Corinth.* 14. f. Si aliquid reuelatum fuerit sedēti, id est minori, prior taceat. Sexta ratio *Beda* est, vt magis confirmaretur exemplo nouo, & hoc tangitur *in glossa illa.* Ne virgo desperet de partu, &c.

a cognata tua, *b* & ipsa concepit filium in senectute sua. Et hic *c* mensis est *d* sextus illi, quæ *e* vocatur sterilis, quia non *f* erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit *g* autem Maria: *h* Ecce *i* ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum.

a Cognata tua.] Sed quomodo cognata, cum Maria sit de tribu Iuda, & Elisabeth sit vxor sacerdotis? Et ita videtur quod fuerit de tribu Leui, quia *Num. vlt.* c. prohibetur tribuum commixtio. Sol. Hæc prohibitio fuit propter possessionum confusionē, sed Leui non habuit possessionem, ideò poterat contrahere matrimonium cum alijs tribubus. Vnde etiam sicut dicit *Gloss. Beda*, legimus *Exod.* 6. d. Quod Aaron qui erat de tribu Leui accepit vxorem de tribu Iuda. Elisabeth filiam Aminadab sororem Naason. Et 2. *Paralip.* 21. d. Iosabeth erat filia Regis Ioram vxor Ioiadæ pontificis. *Moralit.*] Elisabeth cognata Mariæ, id est, timor fidei, *Eccl.* 1. d. Qui addit scientiam, addit & dolorem.

Moralit.

b Et ipsa concepit filium in senectute sua,] quę non tam numero dierum quàm maturitate virtutum computatur, *Sap.* 4. b. Senectus venerabilis est non diuturna, neque numero annorum computata. Cani autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. *c* Et hic mensis,] id est, Martius. *d* Est sextus illi] scilicet à conceptione illius.

e Quæ vocatur sterilis.] Suprà videtur contrarium, & ibi solutum est.

f Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum,] Id est, nullum verbum erit impossibile apud Deum, id est, nulla res digna verbo. Simile *Isa.* 39. b. Non fuit res, quam non ostenderim eis in thesauris meis. Quare ergo non dixit Angelus. Non erit impossibile apud Deum omne factum. *Beatus Bern.* vt ostenderet, quia soli Deo idem est facere quod loqui, idem loqui, quod velle. Vnde *Psal.* 148. Ipse dixit: & facta sunt. Quale igitur verbum poterit impossibile esse ei, qui omnia creauit in verbo? *Psal.* 32. Verbo Domini cæli firmati sunt, &c. Meritò non erit impossibile apud Deū omne verbum. *Beatus Bern.* Quia apud eum nec verbum dissidat ab intentione, quia veritas est, nec modus à facto, quia sapientia est, ac per hoc non erit impossibile apud Deum omne verbum, *Gen.* 18. b. Nunquid Deo quicquam est difficile? *Ierem.* 32. e. Nunquid mihi difficile erit omne verbum. Vel ideò dixit: [Omne verbum] & non omnis res, quia non solū res aliqua, quæ fit non est ei impossibilis, sed etiam nec aliqua quæ possit verbo significari.

g Dixit autem Maria] ad Angelum. Hucusque audiuit virgo factum, audiuit, & modum, vtrunq; mirum, vtrunque iocundum, propter quod dicitur ei *Soph.* 3. c. Lauda filia Sion, iubila filia Ierusalem. *B. Bern.* Quoniam auditui tuo datum est gaudium, & lætitia, audiamus, & nos responsum tuum, quod desideramus, vt iam exultent ossa humiliata. Expectat Angelus responsum tuum, tempus enim est, vt reuertatur ad Deum, qui misit eum. Expectamus, & nos ò domina verbum miserationis, quos miserabiliter premit sententia damnationis. Et ecce offertur tibi pretium nostræ salutis, statim liberabimur, si cōsentis in sempiterno Dei verbo, facti sumus omnes, & ecce morimur, in tuo breui responso sumus reficiendi, vt ad vitam reuocemur. Hoc supplicat ad te, ò pia virgo flebilis Adam cum misera sobole sua, exul de paradiso, hoc Abrahā, hoc Dauid, hoc cæteri flagitant sancti patres tui, qui & ipsi habitant in regione vmbræ mortis, hoc totus mundus tuis genibus prouolutus expectat, hoc Angelorum chori. Vnde *Cant.* 8. d. Quæ habitas in hortis, amici auscultant te, fac me audire vocem tuam. Nec immeritò, quoniam ex ore tuo pendet consolatio miserorū, redemptio captiuorum, liberatio damnatorum, salus denique vniuersorum filiorū Adam. Da virgo responsum festinanter, ò domina responde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectāt & superi: Ipseque omnium Rex & Dominus, quantum concupiuit decorem tuum, tantum desiderat & responsionis assensum, in qua nimirum præposuit saluare mundum, & cui placuisti in silentio iam magis placebis in verbo, cum ipse clamet è cælo. O pulcherrima inter mulieres, fac me audire vocem tuam. Si ergo tu eum facias audire vocem tuam, ipse te faciet videre salutem tuam.

Nunquid non est hoc quod quærebas, quod gemebas, quod diebus ac noctibus orando suspirabas? Quid igitur? tu es cui hoc promissum est, an aliam expectamus? Imò tu ipsa es, non alia, tu, inquā illa promissa, illa expectata, illa desiderata, ex qua sāctus pater tuus Iacob morti appropinquans, vitam sperabat æternam, cum dicebat. Expectabo salutare tuū Domine. *Gen.* 49. e. Quid ab alia speras quod tibi offertur? Responde verbum, & suscipe verbum, profer tuum, & concipe diuinum, emitte transitorium, & amplectere sempiternum. Quid tardas? quid trepidas? Crede, confitere, & suscipe. Sumat humilitas audaciam, verecundia fiduciam. Nullatenus cōuenit nunc vt virginalis simplicitas obliuiscatur prudentiam. In hac solare ne timeas prudens virgo præsumptionem, quia etsi grata in silentio verecundia fuit, magis tamen nunc in verbo pietas necessaria est. Aperi ergo B. virgo cor fidei, labia confessioni, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus foris pulsat ad ostium. O si te immorante pertransierit, & rursus incipias dolens quærere quem desiderat anima tua. Surge igitur, curre, aperi. Surge per fidem, curre per deuotionem, aperi per confessionem. Ecce inquit ancilla tua, fiat mihi secundū verbum tuum. Ecce humilitas respōdet, vt sedes gratię pręparētur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, *Iac.* 4. b.

h Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum] *Isa.* c. 45. b. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, aperiatur terra, & germinet saluatorē. Ros inuisibilis est gratia, quæ ante Angeli missionem Mariam illustrauit. Sed nubes iustum pluit, quando Angelus incarnandum filium nūciauit. Terra se aperuit, quādo Maria consensit. Et saluatorem germinauit, quando concepit. In hoc, quod dicit: Ecce, notatur prompta obedientia. [Ancilla] verò perfectæ humilitatis nota est. Quæ enim maior humilitas, quàm quæ mater Dei eligitur, ipsa se ancillam nominat? *B. Bern.* Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus, & rara virtus humilitas honorata *Eccl.* 43. a. Luminare quod minuitur in consummatione. Nota quatuor sunt in bona ancilla, quæ fuerunt in beata virgine. Prompta, humilis, obediens, prudens. Prompta fuit virgo beata, vnde dixit [Ecce] In quo reprehēditur tarditas nostra, quia tota die audimus verbū Angeli, id est, prædicatoris, & nunquam dicimus [Ecce] *1. Reg.* 3. a. Vocauit Dominus Samuel, qui respondēs ait, ecce ego. Item humilis fuit, vnde dixit. [Ancilla Domini] In quo reprehenditur superbia multorū qui de gratia sibi data superbiunt & inflantur. *Iudæ* 1. b. Impij Dei nostri gratiā transferentes in luxuriam. Item obediens fuit. Vnde dixit. [Fiat mihi secundum, &c.] non meum. In quo multorum inobedientia reprehenditur, qui in eis, quæ sibi placēt obediūt, in alijs murmurant, quibus oportet dicere sicut Dominus dixit cæco. Quid tibi vis faciam? Itē prudens fuit, quod notatur per tria. Primò, quia cognouit de verbis Angelli illud, quod melius erat, scilicet, Dominus tecum. Vnde dixit. Fiat mihi secundùm verbum tuum, non meum. Secundò, quia sciuit quid inde sequebatur, s. sua beatificatio. Vnde. Ecce enim ex hoc beatam me dicent, &c. Tertiò, quia præuidit in se totum mundum gauisurum. Vnde. Omnes generationes, non vna tantum. 1. *Reg.* 25. g. Misit Dauid, & locutus est ad Ad Abigail vt acciperet eam sibi in vxorem, quæ cōsurgens adorauit prona in terrā, & ait. Ecce famula tua sit in ancillam. [Fiat mihi secundum verbum tuum] cum magna deuotione Angelis promissum optat impleri. *Aug. In libro de virginitate.* Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. *B. Bern.* Fiat mihi secundùm verbum tuum, non secundum meum desiderium. Nō enim auderet hæc virgo petere, vt fieret mater Dei. Fiat mihi, inquit, non ad me. Multifariè quippe multisque modis olim Deus locutus est patribus, & alijs quidē in aure, alijs in ore, alijs etiam in manu verbum Domini factum fuisse memoratur. Mariæ autem etiam factū est in aure per Angelicā salutationem, in corde, per fidem, in ore, per confessionem, in manu, per contrectationem, in ventre, per incarnationem

Quatuor sunt in bona ancilla.

Matt. 10. g. *Inf.* 12. g.

in

in gremio, per sustentationem, in brachiis, per oblationem. Ideò dicit: [Fiat mihi secundum verbum tuum,] non declamatoriè prædicatum, aut † figuraliter figuratū, aut imaginariè somniatum, sed simpliciter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuisceratum. Fiat quidem generaliter: omni mundo: sed specialiter fiat mihi secundum verbum tuū. Vnde B. Bern. Fiat, verbum est orationis: Nemo quippe orat, nisi quod credit & sperat. Vult autē à se requiri Deus etiā quod pollicetur: & ideo fortè multa quæ dari disposuit priùs pollicetur, vt ex promissione deuotio excitetur: sic patet vt quod gratis daturus erat, deuota oratio promereatur. Item B. Bern. Fiat obsecro mihi verbum, non prolatum, quod transeat, sed conceptum vt maneat carne indutum, non aëre formatum. Fiat inquam mihi verbum, non tantùm audibile auribus, sed etiam visibile oculis, & palpabile manibus, & gestabile humeris. Sequitur. a Et discessit Angelus ab illa] consummato officio sibi iniuncto. In quo constantiam nobis commendáuit Angelus, & perseuerantiam, Mat. 10. c. Qui perseuerauerit vsq; in finem, &c. Sequitur. b Exurgens autem Maria, &c.] quibus conceperat Iesum, & audierat cognatæ conceptum. & intellecto, quare ei Angelus nunciauerat conceptum Elisabeth.

al. † singulariter.

butū tuū: Et a discessit Angelus ab illa. b Exurgens autem Maria in c dieb. illis, d abiit in mōtana cum f festinatione in g ciuitatem Iuda, & h intrauit in domum Zachariæ i & salutauit Elisabeth. Et k factum est vt audiuit salutationē Mariæ Elisabeth exultauit infans in vtero eius. Et l repleta est Spiritu sancto Elisabeth & m exclamauit voce magna & n dixit: o Benedicta tu † inter mulieres & benedictus fructus ventris tui.

al. † In mulieribus.

d Abiit in montana] pluraliter, quia Ierusalem est in montanis. Nec retardat eam asperitas itineris.

e Cum festinatione] Gloss. Propter gaudiū. Vel quia nō gaudet diu in publico videri. Vnde satis patet quòd nō gaudet de diuturna frequentia, quia sola festinabat in montana.

g In ciuitatē Iuda,] id est, in Ierusalē, sicut vult Beda in Gloss. super illud: Cum factus esset Iesus annorum duodecim, &c. Inf. 2. f. vbi dicit sic: Merito Lucas, &c. Et inf. Mariam cōcepto Domino Ierosolymā mittit ad domum Pōtificis, id est, Zachariæ, &c. h Et intrauit, &c.] Gloss. Vt grandæuæ prægnanti iuuencula deseruiret. i Et salutauit Elisabeth] quasi congratulans de dono, quod eam accepisse didicerat.

Moralit. Moralit.] Maria concipit Iesum, cum anima pœnitens, & dolens concipit bonū propositum & salubre. Isa. 26. d. A facie tua concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis. b Exurgens] à peccato, à tempore, Isa. 52. a. Consurge cōsurge, Eph. 5. d. Surge qui dormis; & exurge à mortuis, Prou. 6. c. Vsquequò piger dormis, quando consurges è somno tuo? c In diebus illis] statim post salubris propositi cōceptionē, Inf. 21. d. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

d Abiit] propositum in opus perducendo, Ioan. 5. b. Surge tolle grabatum tuum & ambula. f Cum festinatione,] Prou. 4. b. currens non habebis offendiculum, &c. Eccles. 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum, Gen. 18. a. dicitur Saræ. Accelera, tria sata similæ commisce: Et inf. Ipse cucurrit, & tulit, &c. Et puer festinauit & coxit. Origenes. Non est piger in domo sapientis.

e In montana] ad vitæ altitudinem, Gen. 19. d. Ne stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac.

g In ciuitatem Iuda] id est, in claustrum, quod est ciuitas confitentium peccata, & laudes Domino, Eccl. 10. c. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere.

h Et intrauit in domum Zachariæ,] vt seruiret Elisabeth, mater Regis matri militis: In quo dedit nobis humilitatis exemplum, Mat. 10. d. Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. 1. Cor. 9. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Ob hoc Papa vocat se seruum seruorum Dei. Item domus Zachariæ senis & muti, est domus infirmorum, ad quam debent ire fortiores, & sani fratres, vt in infirmis ministrent, Isa. 40. c. Fœtas ipse portabit.

i Et salutauit Elisabeth] bono proposito alterius aggaudendo, Eccl. 41. d. Erubesce à salutantibus de silentio. Glossa. Hinc discant sanctæ mulieres, quam sedulitatem prægnantibus debeant exhibere cognatis. Væ ergo illis, qui prægnātes spiritualiter faciunt abortiri, & prauis consiliis suffocāt partum in vtero, Amos 1. d. Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad. Exod. 21. c. Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnātem, & abortiuum fecerit, ipsa autem superuixerit, subiacebit damno quantum maritus eius expetierit.

Item [Salutauit] intus in domo. Nam qui extra vagantur indigni sunt salutatione Mariæ, Inf. 10. a. Neminem in via salutaueritis. Amos. 5. c. In cunctis, quæ foris sunt dicetur væ væ. Ambitiosi amant salutationes forenses. Vnde Matth. 23. a. Amant salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Esau, quia foris erat amisit benedictionem paternam. Genes. cap. 25. d. Sequitur.

K Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius.] Gloss. Quia sensit aduentum Domini. Quia sicut illa Mariæ, sic iste aduentum Domini sensit. Et quia lingua non poterat, animo exultante salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Vnde sic satis apparet, quod Angelus dixerat de ipso. Spiritusancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.

Moraliter.] Notatur in hoc, quod solet dici: Virtus laudata crescit. Quando enim aliquis habet bonum propositum, & commendatur ab aliquo, ipsum propositum roboratur. Infans enim in vtero, est bonum propositum in animo, qui exultat, quando ab alio commendatur. Supra eod. b. Moralit.

l Et repleta est Spiritusancto Elisabeth,] ad vocem salutationis Mariæ: Ideo salutanda est frequenter, vt in eius salutatione gratia repleamur. De ipsa enim specialiter dictum est: Diffusa est gratia in labiis tuis. Vnde gratia ex labiis eius fluit. Ps. 44.

m Et exclamauit voce magna.] Gloss. Non tam clamosa, quàm deuota. Deuotio clamor est: Nam Exod. 14. d. Moyses: & Dan. 13. e. Susanna, & 1. Regum 1. b. Anna sine voce clamauerunt. Vnde non clamor, sed amor clamat in aure Dei. [Exclamauit,] autem, id est, ex pleno clamauit. Repleta enim tacere non potuit. Matth. 12. e. Ex abundantia cordis os loquitur.

n Et dixit] quæ sequuntur.

o Benedicta tu in mulieribus] id est, inter mulieres, & super mulieres. Inter, quia mulier sexus fragilitate, Ioan. 2. a. Quid mihi, & tibi est mulier? Et 19. d. Mulier ecce filius tuus. Super, quia virgo cum fœcunditate, & mater cum virginitate. Item non solum benedicta inter mulieres, quia hoc parum videtur, sed inter benedictas maiori benedictione insignis, Eccl. 24. a. In multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur.

· Item [Benedicta tu] singulariter, quia præ omnibus prolis nobilitate glorificata, quia filium Dei genuit, & multitudine prolis fœcundata, quia in vnico filio suo mater effecta est specialiter omnium electorum: quorum primogenitus Christus. Vnde inf. 2. a. Peperit filium suum primogenitum. Tria verò fuerunt in ea, propter quæ specialiter benedicta. Primum est humilitas: quia se vacuam ostendit, & ideò impleri meruit. Vnde dictum est ei: Aue gratia plena. Secundum est solitudo, quia frequentiam hominum fugit, propter quod Dominum comitem habere meruit. Vnde dictum est: Dominus tecum. Tertium est virginitas, cuius amore hominum maledicta contempsit: & ideò dicitur suprà, & hîc [Benedicta.] Benedicitur ab Angelo, quia triumphantem Ecclesiam reparauit. Benedicitur ab Elisabeth, quia Ecclesiam militantem iam ferè mortuam suscitauit. Nos etiam si volumus à Domino benedici hæc tria custodiamus: Humilitatem, vt gratia repleamur. Inf. eodem e. Esurientes impleuit bonis.

Item solitudinem, vt Dominum comitem habeamus: Exod. 3. a. legitur quod Moyses solus erat quando Dominus apparuit ei: Et Agar Gen. 16. b. Et Elias. 3. Regum 19. a.

Item castitatem, cuius amore debemus contemnere maledicta hominum, vt à Domino benedicamur. 3. Ps. 108. Maledicent illi & tu benedices.

p Et benedictus fructus ventris tui.] De quo Ps. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et alibi. Ps. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra, id est, Maria, dabit fructum suum, id est, sibi congruum, scilicet, benedicta, benedictum, sicut terra maledicta in opere Adam fructus

ctus parturit maledictos. *Gen.* 3.c. Maledicta inquit terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi. Et maledicti sunt qui fructus huiuscemodi maledictos præponūt fructui benedicto. Econtrario benedicti sunt illi qui aliā mercedē non quærunt nisi esum huius fructus. Vnde *Psalm.* 126. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij merces fructus vētris.

Et *a* vnde *b* hoc mihi, vt *c* veniat mater Domini mei *d* ad me? *e* Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Et beata quæ *f* credidisti, quoniam *g* perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. Et *h* ait Maria: *i* Magnificat anima mea *k* Dominum,

Beatus Bernardus. Non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus vētris tui: Sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Et verè benedictus fructus ventris tui: In quo benedictæ sunt omnes gentes. Dicitur benedictus vir, benedictus panis, benedicta mulier, benedicta terra, vel si quid tale in creaturis benedictum esse memoratur: Sed singulariter benedictus fructus vētris tui: cum sit super omnia benedictus Deus in sæcula, *Rō.* 9.a. Benedictus ergo fructus ventris tui: Benedictus in odore, benedictus in valore, benedictus in sapore, benedictus in specie. Et certè huius fructus odoriferi fragrantiam sentiebat Isaac cum dicebat: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus: *Genes.* 27.d. Valorem huius fructus nouerat Dauid cum dixit: *Ps.* 126. Filij merces fructus ventris. De sapore gustauerat, & ipse cum dixit: *Psalm.* 33. gustate & vidate quoniam suauis est Dominus. Et alibi: *Psalm.* 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, &c. Et Petrus 1. *Pet.* 2. a. Si tamen gustastis quoniam suauis est Dominus. Et ipse fructus inuitans ad se, de se ait: Qui edunt me adhuc esurient, &c. *Ecclesi.* 24. c. Vtique propter saporis dulcedinem hoc dicebat: qui gustatus semel magis excitat appetitum. Bonus fructus est qui animarum esurientium, & sitientium iustitiam & esca & potus est. Audiuimus de odore, & valore, & sapore fructus audiamus, & de specie, *Psalm.* 49. Ex Sion species decoris eius. Et alibi: *Psal.* 44. Speciosus forma præ filiis hominum. Nota, salutationem beatæ Virginis pro maiori parte Angelus, pro minori Elisabeth fecit, quia acceptior est illi laus castorum, quàm coniugatorum, & etiam ipsi filio, *Apocal.* 14.a. Et nemo poterat dicere canticum istud, nisi illa cētum quadragintaquatuor millia qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati. Sequitur.

a Et vnde,] id est, qua mea iustitia, vel quibus meis meritis accidit.

b Hoc mihi] sterili, seni, maledictæ.

c Vt veniat mater Domini mei] virgo fœcunda, iuuenis, benedicta.

d Ad me.] Non ego ad ipsam, mater Regia ad matrem militis?

e Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo:] quia sicut dicit *Gloss. Beda*: Ipso momento quo vox intrat in aures corporis, virtus spiritualis cor intrat audientis, & nō solū matrem, sed etiam sobolem amore aduenientis accendit Et reuelante spiritu quo impleta erat, intelligit, quid exultatio infantis significet, scilicet venisse matrem illius cuius præcursor erat futurus. Sequitur.

f Et beata quæ credidisti,] sicut dicit *Beda*, & *Ambrosius*. *Gloss.* Apparet Mariam non dubitasse, sed credidisse, & ideo fructum consequutam esse. Apparet etiam Elisabeth ipsa verba Angeli ad Mariam dicta per spiritum intellexisse.

g Quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.] *Num.* 23.c. Dixit ergo: & non faciet, locutus est, & non implebit? *Psalm.* 88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

Moralis. *Moraliter.*] Non solum Maria sed etiam beati omnes qui crediderunt, *Ioan.* 20. g. Beati qui non viderunt & crediderunt. Qooniam adhuc perficientur in eis, quæ iam audiunt & credunt, *Psalm.* 47. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum: Immo plus. 3. *Reg.* 10.a. Non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit, *Isa.* 64.b. Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Sequitur: *h* Et ait Maria.] Veniens Maria in domum Zachariæ, prior salutauit Elisabeth, quam resalutauit Elisabeth beatam prædicando, matrem Domini appellando, de fidei fortitudine commendādo, beneficium sibi impensum ad eius salutationem humiliter confirendo. Audita igitur responsione cognatæ suæ beata virgo, nō amplius potens reticere dona Dei iam percepta, quę vsq; tunc pudore virginali celauerat, iam congruo tempore patefecit & inde Domino canticum decantauit. Vnde dicit. *Beda*, & *Ambrosius*, & *Gloss.* Congruè ante Ioannem, id est, eius natiuitatem, Elisabeth, & ante Domini generationem prophetat Maria, id est, laudes decantat: [Simile. 1. *Reg.* 10.b. Insiliit Spiritus Domini in Saul, & prophetauit in medio eorum,] vt sicut peccatum in initio à muliere cœpit, ita in initio salutis bona à muliere inchoarent. Diuiditur autem cāticum istud in tres partes. In prima cōfitetur beneficia Dei sibi specialiter collata. In secunda commemorat beneficia Dei communiter toti humano generi collata, vt beneficia etiam appelles flagella quibus corripit superbos, ibi: Et misericordia eius. In tertia tāgit singulare & inenarrabile donum Dei, quo dignatus est in mundum venire, ibi: [Suscepit Israel, &c.] Dicit ergo:

i Magnificat anima mea Dominum,] non addendo aliquid ad eius magnitudinem, quia immensa est, nec augeri potest, vel minui. Vnde *Ecclesiast.* 18. a. Quis inuestigabit magnitudinem eius? Non est minuere nec addere, nec inuenire magnalia Dei. [Magnificat,] autem anima mea Dominum.

Multiplicirer.
- Seipsam humiliando. Vnde *Ps.* 63. Accedet homo ad cor altum, &c. *Ioan.* 3.d. Me oportet minui, illum autem crescere.
- Eum omnibus præponendo, *Psalm.* 144. Exaltabo te Deus meus Rex.
- Eius magnitudinem nunciando, *Ps.* 33. Magnificate Dominum mecum.
- Corpus eius mysticum augmentando. *Isa.* 33.a. Magnificatus est Dominus quoniam habitauit in excelso, repleuit Sion iudicio & iustitia.
- Ipsum laudando, *Ps.* 68. Magnificabo eum in laude, *Isa.* 24.c. Cum glorificatus fuerit Dominus, hinniet de mari, *Ecclesiast.* 43. d. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude, & quis magnificabit sicut est ab initio?
- Gratias referendo, *Eccl. vlt.* c. danti mihi sapientiam dabo gloriam.
- Eius inimicos expugnando, *Exod.* 15. a. Cātemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, 3. *Reg.* 10.d. 2. *Paral.* 9. c.

Magnificatus est ergo Rex Salomon, id est, pacificus super omnes Reges terræ.

Contemptores autem paruificant Deum, id est, parui pretij reputant eum; anima auari magnificat aurum, gulosi, & ebriosi vinum, luxuriosi scortum: Sed anima casta virum proprium.

Item possumus dicere de Christo, quia paruificatus est, quando puer factus est. *Beatus Bernardus.* Non laudatur hic magnus Dominus, & laudabilis nimis, sed paruus Dominus & amabilis nimis.

Item nota quod dicit, [anima,] quia lingua non sufficit. *Gloss.* Quia tanto munere Dominus me sublimauit vt nullo linguæ officio explicare possim, sed totum animi interioris affectum in agendis gratiarum laudibus offero, &c.

k Dominum.] Cui debetur timor. *Malach.* 1.b. Si ego Dominus, vbi est timor meus? Nota, quod dicit *Ambrosius in Gloss.* Magnificatur Dominus, non quòd humana vox ei aliquid adiungat, sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra, quæ ad imaginem Dei est creata per iustitiam se Christo conformat, qui est imago patris, & sic dum ipsum Christum imitando magnificat, quadam participatione magnitudinis eius sublimior fit, vt illam imaginem splendido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificatur ergo Deus, non in se, sed in nobis: sicut dicitur sanctificari, non in se, sed in nobis. Vnde: Sanctificetur nomen tuum. Sequitur:

a Et exulta-

Matth. *63.* a Et exultauit spiritus, &c.] Magnificationem Dei sequitur necessariò mentis eleuatio. Noo enim potest quis magnificare Deum, quin mente exultet. Vnde cùm dixisset beata virgo. [Magnificat anima mea Dominum,] subiunxit.

a Et exultauit spiritus meus,&c.]id est anima & spiritus, sed anima dicitur inquantum animat, & viuificat corpus: Vnde hæc bene viuendo magnificat Deum qui fecit eam: Spiritus autem dicitur inquantom supercælestia cootemplatur:cuius propriè est exultate in Deo. Et hæc exultatio multum displicet diabolo. Vnde 1. *Reg.* 4. b. Philistiim ingemuerunt dicentes væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius: væ oobis, quis nos saluabit de manibus sublimium Deorum istorum? Bis dicitur væ nobis quia duplex est exultatio quæ displicet eis. Vna contra tristitiam sæculi: De qua dicitur 2.*Corinth.*7.c. Tristitia sæculi mortem operatur.

> Et a exultauit spiritus meus in b Deo salutari meo. c. Qoia respexit humilitatem ancillæ suæ: d ecce eoim e ex hoc f beatam me dicent g omnes generationes. h Quia fecit mihi magna qui i potens est:

Alia contra tristitiam carnis, quæ spiritum deiicit: de qua *Prouer.*15.b. In mœrore aoimi, id est animæ deiicitur spiritus. Propter hoc dicitur *Phil.*4.a. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Hæc exultatio siue hoc gaudium quod est in Deo; est contra gaudiom diaboli, contra gaudium mundi, contra gaudium carnis. Gaudium enim diaboli est impietas contra Deum, *Prouer.*2.c. Lætantur cum malefecerint, &c. Gaudium mundi, vanitas contra proximum I*ob* 21.b. Gaudent ad sonitum organi. Gaudium carnis est voluptas contra seipsum. *Prouer.*14.b. Extrema gaudij luctus occupat, & in bis non gaudebat beata virgo, sed io Deo: Vnde dicit. [Et exultauit spiritus meus:] In qua nulla simulatio.

b In Deo salutari meo,] id est filio Saluatore, non in mūdi bonore, non in carnis voluptate, oon in generis nobilitate, non in corporis pulchritudine, non in mundi prosperitate, sed in Deo salutari meo, *Psal.*83. Cor meum & caro mea, exultauerunt iu Deum viuum, 1. *Regum* 2.a. Exultauit cor meum in Dooino, & exaltatum est cor meum in Deo Iesu meo. Secundùm *Augu.* exultat in Deo qui terrena non curat, quem prosperitas non emollit, quem aduersitas temporalis non frangit, quem sola Dei memoria delectat, *Thren.* 3.c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea, id est, animalitas mea, *Psalm.*70. Memorabor iustitiæ tuæ solius. Potest & sic distingui. [Et exultauit spiritus meus in Deo salutari.] Deo dico, [meo,] id est, à me secundum carnem concepto. Vnde ipsa sola & specialiter poterat dicere eum suum. Sequitur.

c Quia respexit,&c.] id est, me humilem ancillam suam, id est quia ei placuit humilitas ancillæ suæ, cui displicebat superbia Euæ: Vt sicut per superbiam Euæ mors intrauit in mundum, sic per humilitatem Mariæ vitæ pandatur introitus. *Cant.*1.d. Cum esset Rex in accubitu suo,&c. *Gen.*29.g. dicit Lia: Vidit Dominus bumilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Habuit autem humilitatem beata virgo à Patre suo Dauid, qui dixit, 2. *Reg.*6.d. Ludam, & vilior fiam, plusquam factus sum, & ero bumilis in oculis meis: & cum ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo.

Item à filio, *Matth.*11.d. Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.

Moralit. Multipliciter respicit Deus hominē. *Moraliter.*] Nota multipliciter respicit Deus hominem. Primò peccata dimittendo: sic respexit Petrum, *Infra* 22.g. Respexit Dominus Petrū, & egressus Petrus fleuit amarè. Nec mirū si ex respectu Domini Petrus fleuit amarè, quia oculi eius sicut flamma ignis, sicut dicitur *Apoc.*1.c. Quorum intuitus necessariò dissoluit glaciem peccatorum. Vnde *Psal.* 67. Sicut fluit cera à facie ignis,&c. Secundò respicit pœnā infligendo. *Exod.*14.f. Iámq; aduenerat vigilia matutina, & respiciēs Dominus super castra Ægyptiorū interfecit exercitum eorum. *Habac.*1.d. Quare non respicis super iniqua agentes. Tertiò respicit occulta cordiū considerando, *Cant.* 2.c. En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quartò respicit eius opera acceptando. *Gen.*4.a. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius. Quintò respicit gratiam inspirando, [illegible] .24. Respice in me & miserere mei. Sextò approbādo, *Habac.*1.c. Oculi tui mundi sunt & non poteris respicere ad iniquitatem, id est approbare. Iam enim non esset summè bonus. Item nota quod sicut dicitur, quod contraria contrariis curantur: Ita humilitate Mariæ curata fuit plaga acquisita per superbiam Euæ. Item fortis clauus retunditur fortiori clauo. Superbia fuit clauus animæ primæ mulieris infixus, sed humilitas fuit fortior, & repulit illum. Sequitur.

d Ecce enim,&c.] q.d. magnifico quia respexit bumilitatem meam. Et meritò [enim] quia.

e Ex hoc,] id est ex humilitate. Vel, [ex hoc,] quod respexit.

f Beatam me dicens] id est beatitudinem meam prædicādo dilatabunt. g Omnes generationes,] id est omnes gentes, s. Iudæorum & gentium, vel virorum & mulierum, vel diuitum & pauperum Angelorū & hominum, quia omnes per ipsam salutare beneficiū acceperunt. Homines reconciliationem, Angeli reparationē. Christus enim Dei filius, operatus est salutem in medio terræ, id est in vtero Mariæ, quæ quadam mirabili terræ proprietate medium appellatur. Ad illam enim respiciunt, & qui habitant in cælo, & qui habitant in inferno, id est in limbo, & qui habitāt in mundo. Primi vt resartiantur, secundi vt excipiantur, tertij vt reconcilientur. Ex hoc ergo beatam te dicent omnes generationes ô beata virgo, quia omnibus generationibus vitam, gratiā, & gloriam genuisti. Mortuis vitam, peccatoribus gratiam, miseris gloriam. Ideo dicitur *Iudith.*15.c. Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificētia populi nostri: quia fecisti viriliter. Primum est vox Angelorū, quorum ruina per eam reparata est. Secundum est vox hominum, quorum tristitia per eam lætificata est. Tertiū est vox mulierum, quorum infamia per eam deleta est. Quartum est vox mortuorum existentium io limbo, quorum captiuitas per eam redempta est & reducta. Item nota quòd est quadruplex generatio temporalis. Prima sine patre & sine matre, qua natus est Adam *Gen.*1.d. Secunda de patre sine matre qua nata est Eua, *Gen.*2.d. Tertia de patre & matre, qua natus est Abel, *Genes.*4.a. & alij post eum. Quarta de matre sine patre, qua natus est Christus. De qua dicitur *Gen.*15.c. Quarta generatione reuertentur huc, scilicet, filij Israel de Ægypti captiuitate in terram promissionis computatione facta secūdum tribum Leuiticam. Leui enim genuit Caath, Caath Amram: Amram Aaron, Aaron autem genuit Eleazar. Caath cum Leui ingressus est in Ægyptum, Eleazar cum patre suo Aaron egressus est de Ægypto. Quatuor igitur generationes sunt à Leui exclusiuè vsque ad Eleazar inclusiuè, scilicet, Caath, Amram, Aaron, Eleazar, quæ omnes beatificant Mariam mysticè intellectæ. Caath enim interpretatur dolens, vel dolans, & significat pœnitentes siue incipiētes. Amram interpretatur populus excelsus, & significat proficientes. Aaron interpretatur mons robustus, & significat perfectos. Eleazar interpretatur separatio Domini, & significat iam beatos. Omnes isti beatā dicunt Mariam. Mundus autem illos dicit beatos qui diuites sunt. Vnde *Psal.*143. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed Propheta dicit. Beatus populus cuius Dominus Deus eius. Multò beatiorem virginem, cuius Dominus filius eius. Omnes dicunt beatū illum, à quo beneficia recipiunt, ideo nos omnes debemus dicere beatam virginem, quia ab ea multa recepimus beneficia, maximè quatuor, scilicet, pretium nostræ redemptionis, 1. *Cor.*5.c. Medicamentum nostræ ægrotationis, *Eccle.*38.a. Viaticum nostræ peregrinationis, *Ioan.*6 c. Præmium nostræ retributionis, *Gen.*15.a. *Isa.*62.d. Sequitur.

Quadruplex generatio.

Duodecim magna fecit Dominus virgini Mariæ matri suæ.

h Quia fecit mihi magna,] *Gloss.* Quia in me carnem assumpsit, & me à peccatis mundauit, & dona Spiritus sancti mihi contulit. Possumus autem videre duodecim magna, quæ fecit ei Dominus. Primum fuit in vtero matris sanctificatio. Secūdum Angeli salutatio. Tertium gratiæ plenitudo. Quartum filij Dei conceptio. Quintum fœcunda virginitas. Sextum virginalis fœcunditas. Septimum honorata humilitas. Octauum obedientiæ promptitudo. Nonum fidei deuotio. Decimum est prudens verecundia. Vndecimum verecunda prudentia. Duodecimum dominium cæli, *Gen.* 30.b. Dixit Lia. Hoc pro beatitudine mea; beatam quippe me dicent omnes mulieres. i Qui potens est,] essentialiter, quia per se, & ex se omnia potest. *Rom.*11.d. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Hic verè potens est, quia de paruis, & infimis magnos facit, & fortes, 1. *Reg.*2.b. Pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.

a Et sanctum nomen eius] *Psal.* 110. Sanctum & terribile nomē eius. Sanctum verò dicitur ab effectu, quia participes sui facit sanctos, id est firmos, mundos, sanguine tinctos, sine terra. Sanctus enim secundùm *Isidorum* dicitur quasi sanguine tinctus vel firmus, vel mundus vel agios, id est sine terra, *Isa.* 47.a. Redemptor noster Dominus exercituum, nomen illius sanctum, vel sanctus Israel. Et inuocatio huius nominis, sicut dicit *Gloss.* participes facit sanctitatis. *Ioel.* 2. g. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Sequitur.

& a sanctum nomen eius. Et b misericordia eius † à c progenie in d progenies: timētibus e eum. f Fecit potentiam in brachio suo, g dispersit h superbos i mēte cordis sui. k Deposuit potētes l de sede: m & exaltauit humiles.

a'. † in progenies.

b Et misericordia eius, &c.] Secunda pars cātici, in qua B. Virgo post singulare beneficiū sibi singulariter impensum cōmemorat generale beneficiū Dei, toti generi humano communiter impensum. Et procedit ascendendo secundum ordinem charitatis, quæ semper bona communia propriis anteponit: vt dicit *Aug.* super illud Apostoli, 1. *Cor.* 13.b. Charitas non quærit quæ sua sunt. Dicit ergo. [Et misericordia eius] in me inchoata, dilatatur, & cōtinuatur, multiplicatur. c A progenie] Iudæorum. d In progenies] gentium id est in omnes progenies mundi quas credituras præuidit. Et hoc est quod subdit. e Timētibus eū] nō mundū, non diabolū, *Matt.* 10.d. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Illis enim facta est misericordia in effectu, *Malac. vlt.* a. Vobis timētibus nomen meū orietur sol iustitiæ & sanitas in pennis eius, *Act.* 10.e. In veritate cōperi: quia non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente qui timet Deū acceptus est illi. *Eccl.* 15 a. Qui timet Deū faciet bona. Et notatur hic misericordia Dei: continua multa & magna. Continua, quia ex quo incœpit à B. Virgine, non desinit misereri: & hoc notatur per geminationem dictionis *Ps.* 76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordias? q.d. non. Multa est, quia sæpe offensus indulget, & omnibus omnia dimittit, qui veniam petunt. *Ps.* 118. Misericordiæ tuæ multæ Domine. Item. Secundùm multitudinē miserationū tuarum, &c. Magna, quia quantumcunque magna fuerit offensa, indulget si ex corde venia petatur. *Ps.* 50. Miserere mei Deus secundū magnā misericordiā tuam. *Thren.* 3.e. Misericordiæ Dei, est, quòd non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Alia littera habet hic: [In progenies & progenies?] Et idem erit sensus.

Psal. 14. Sequitur. f Fecit potentiam, &c.] Quoniam vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas: Ideò commendata misericordia Dei in timentibus eum, commendat virgo prudens iustitiam in contemptoribus, ostendens quid mereatur, & quid fiet illis, dicens: [Fecit potentiā in brachio suo,] id est potenter per filium operatus est, per quem omnia creauit & recreauit & glorificabit, potestates aereas debellauit. Dicitur autē filius brachiū patris, quia sicut à corpore exit brachiū & à brachio manus, ita à patre filius, & à filio Spiritus sanctus, *Eccl* 36.a. Glorifica manum & brachium dextrum: Item quia per ipsum operatur pater: est autem filius vt brachiū figuli qui vasa gloriosa de luto fingit, *Eccl.* 38.d. Figulus sedens ad opus suum, in brachio suo formabit lutū, & ante pedes suos curuabit virtutē suam. Item vt brachium pugilis, qui pugnando brachiū Regis Ægypti, id est diaboli cōfregit, *Ezech.* 30.f. Fili hominis brachium Pharaonis Regis Ægypti confregi, &c. Item vt brachium nutricis ad portandum paruulos, *Isa.* 40.e. In brachio suo congregabit agnos, &c. *Osea* 11.a. Ego quasi nutritius Ephraim in brachiis meis portabam eos & nescierunt quòd curarem eos. Item fecit ipse filius potentiam in brachio suo in cruce extento, quia diabolum superauit, captiuos de inferno liberauit & electos omnes ad superna leuauit, *Psalm.* 135. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum, & eduxit Israel de medio eorum in manu potenti & brachio excelso. De tertio dicitur *Ioan.* 12.e. Cum exaltatus fuero, &c. *Isa.* 53.a. Brachiū Domini cui reuelatum est? Sequitur. g Dispersit superbos id est dispergi dimisit. i Mēte cordis sui] id est voluntatū, ac sensuum diuersitate. Sicut enim multitudinis credentium est cor vnum & anima vna, *Act.* 4.f. sic superborum contrariæ sunt voluntates, & sensus diuersi, *Prou.* 13.b Inter superbos semper iurgia sunt. Vnde rectè significatur per cinerem *Exod.* 9.b. vbi dicitur: Tulerunt Moyses, & Aaron cinerem de camino, & steterunt coram Pharaone, & sparsit illum in cælum Moyses, factáque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus & iumentis. Cælum est dignitas ecclesiastica. Cinis ergo in cælum spargitur, quando homo qui cinis est, dignitatem ambit ecclesiasticam, & inde quasi vesica vento inflatur. Vel sic. g Dispersit] Dominus id est ab inuicem separauit, vel, [dispersit,] id est exules à regno diuisit.

h Superbos mente cordis sui] q.d. nō dico superbos in exteriori habitu, sed superbos mente cordis sui, id est, qui habent superbiam in voluntate interiori. Sæpe enim apparet superbia in lōgis & pretiosis vestibus, nec est tamen in mēte, & sæpe in curta tunica est lōga superbia. Vnde nota, quod est duplex superbia, interior, s. & exterior, sicut duplex humilitas, *Eccl.* 19.d. Est qui nequiter se humiliat & interiora eius plena sunt dolo, *Gen.* 11.b. Diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem, & idcirco vocatū est nomen loci illius Babel: quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Item Dominus dispergit luxuriosos, id est luxuria dispergit illos Domino permittente, non tantum mente cordis, sed etiam passione corporis. Vnde *Ps.* 82. Disperierūt in Endor, qui interpretatur fons generationis. Similiter auaritia dispergit auaros Domino permittente, & mente & corpore. *Exod.* 5.b. Dispersus est populus per vniuersam terram Ægypti ad colligendas paleas. Et rectè dicitur auarus dispersus, quia cuilibet rei quam possidet, dat vnam partem cordis sui. *Eccl.* 10.b. Auaro nihil est scelestius, in vita enim sua proiecit intima sua, id est, cor suum, *Ps.* 21. Effusus sum sicut aqua & dispersa sunt omnia ossa mea. Sicut enim de aqua nihil remanet cum effunditur, ita de corde suo nihil remanet auaro: sed totum effunditur exterius super rebus suis. Sequitur.

k Deposuit potentes de sede] id est deponet 1. *Machab.* 2.g. Gloria peccatoris stercus, & vermis.

m Et exaltauit] id est exaltabit. n Humiles] *Gloss.* Superbi sunt qui supra modum se extollunt, id est potentes, quia non in Dei, sed in sua virtute confidunt, qui deponuntur, quia omnis, qui se exaltat humiliabitur, &c. *Mat.* 23. *Ias.* 18.c. *Mysticè.*] autem exponitur sic. k Deposuit potentes de sede] id est dæmones eiecit de cælo. *Mystice.*

m Et exaltauit humiles,] id est homines loco eorum sublimauit. *Eccl.* 10.b. Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Inde est quod dæmones ita inuident hominibus, quia tenent per humilitatem locum eorum quem amiserunt per superbiam. Item K Deposuit potentes] id est Iudæos.

l De sede] literalis intelligentiæ in qua quiescebant non inuestigantes spiritualem intelligentiam, & quasi magistri docebant. Vnde *Matth.* 23.a. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi.

m Et exaltauit humiles,] id est, gentiles ob humilitatem ad spiritualem intelligentiam, & prædicandum fidem euangelicam sublimauit, *Eccl.* 10.c. Radices gentium superbarum arefecit Deus, &c. *Matth.* 21.g Auferetur à vobis regnum & dabitur genti facienti fructum eis. Hoc significatum est, 1. *Reg.* 4.c. vbi dicitur quod Eli sacerdos non poterat videre lucernam spiritualis intelligentiæ, & cecidit de sella capta arca, id est finito sacerdotio, *Heb.* 7.b. Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis trāslatio fiat. Item K Deposuit potentes de sede,] sicut Paulum superbientem de legali doctrina: m Et exaltauit humiles] id est, ipsum humilem iam factum ad prædicandum fidem Euangelij sublimauit.

Moraliter] Potentes sunt, qui non in Dei, sed in sua virtute confidunt. De quibus *Isa.* 59.a. Confidunt in nihil, & loquūtur vanitates. Humiles sunt qui se nihil reputant, & in solo Deo confidunt. Illos igitur deponit, id est deiicit Dominus, hos verò exaltat, *Luc.* 18.c. Omnis qui se exaltat humiliabitur, &c. *Eccl.* 4.d. Melior est puer pauper, & sapiēs Rege sene, & stulto, qui nescit præuidere in posterū. Quia & de carcere catenisque interdum quis egreditur ad regnum, & alius natus in regno inopia consummatur. *Iob* 12.d Effundit despectionem super Principes, & eos qui oppressi fuerant releuans. Ideò dicit *Isa.* 5.e. Væ qui potentes estis ad bibēdum vinum. Hoc modo Dominus deposuit Saul de sede regali & exaltauit Dauid humilem. Vnde 1. *Reg.* 15.f. Dixit Samuel ad Saul, scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Similiter deposuit Sobnam opositū de summo sacerdotio, & exaltauit Eliachim. Vnde *Isa.* 22.f. Expellā te de statione tua, & de ministerio tuo deponam *Moralit.*

A ponam te, &c. Sequitur. ᵃ Esurientes impleuit bonis, &c.] *Mystice*:]Gētiles, vel omnes iustitiam, & gloriam desiderantes. ᵇ Bonis] non dicit quibus, vt intelligatur omnibus, gratiæ, glori æ, spiritualis intelligētiæ, *Mat*.5.a. Beati qui esuriūt & sitiunt iustitiā.4.*Reg*.4.a. Eliseus repleuit vasa vacua nō pauca. 1.*Reg*.2.a. Repleti ptius pro pauibus se loeauerût,&c. *Prou*.13.d. Iustus comedit, & replet animā suā, vēter autem impiorū insaturabilis. Vnde sequitur. ᶜ Et diuites,] Id est superbos: Vel diuires ad literam. ᵈ Dimisit inanes,] id est vacuos omni bono, & fraudatos à spe sna, *Iob*. 14 c. Homo cum dormierit non resurget, &c. *Sap*.5.c. Spes impij, quasi lanogo est qoæ à vento tollitur, & tanquā spuma gracilis dispergitur, & ranquam fumus qui à vento diffusus est, *Apoc*.3.c. Tu dicis, quia diues sum, & locupletatus, & nullios egeo, &c. Et meritò dicuntur inanes, qnia terreni sunt. Terra autem est ioanis, & vacua. *Gen*.1.a. *Ierem*.4.f. Aspexi terrā, & ecce vacua erat. Item quia auari. Anarus autē non implebitur pecunia, *Eccl*.5.b. Et constat quod nec alia re potest impleri, quia nihil aliud amat & seipsum euiscerat amore pecuniæ, vt ea repleat arcam, *Eccl*.10.b. Nihil est scelestius quàm amare pecuniā, hic enim, &c. Sequitur. ᵉ Suscepit, &c.] Hæc est tertia pars cantici, in qua agit gratias virgo de inenarrabili beneficio incarnationis populo Israelitico specialiter, sed toti humano generi exhibito, dicens: Suscepit Israel,] Id est populus Iudaicus. ᶠ Puerum suum] Id est Iesum sibi promissum & sibi exhibitum specialiter, *Matt*.15.c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. [Poerum] dicit, non Dominū, quia venit ministraturos oon dominaturus, *Matt*.20.d. filius hominis non venit mioistrari, sed ministrare. *Isa*.9.b. Puer oarus est nobis, &c. ᵍ Memorari misericordiæ suæ] Id est sibi promissæ & exhibitæ, *Isa*.63.b. Miseratiooum Domini recordabor. Vel sic.

ᵃ Esurientes impleuit ᵇ bonis, & ᶜ diuites dimisit ᵈ inanes. ᵉ Suscepit Israel ᶠ puerum suum: † ᵍ memorari misericordiæ suæ. Sicut ʰ locutus est ad patres nostros: ⁱ Abraham & semini eius † in ᵏ sæcula. Mansit ˡ autē Maria cū illa quasi mensib. tribus, ᵐ & reuersa est in domū suam. ⁿ Elisabeth autem impletū est tēpus pariendi & peperit filium

al. † Recordatus.

al. † vsq; in sæculum

ᵉ Suscepit Israel puerum suom,] id est populum Iodaicū, vel magis populum Christianom fide videntem Deum:

Ad
- Sanandum, vt medicus infirmum. Vnde *Eccles*. 38.a. Honora medicum propter necessitatē: etenim illum creauir Altissimus.
- Docendum, vt magister discipulum. *Io*.13.b. Vos vocatis me magister, & Domine & bene dicitis: sum etenim. *Ps*.93. Qui docet hominem scientiam. Et alibi: Beatus homo quem ro erudieris Domine, &c.
- Regendum, vt gobernator regit nauem. *Ps*.22. Dominus regit me & nihil mihi deerit.
- Pascendum, vt pastor pascit gregem. *Ioan*.10.c Ego sum pastor bonus, *Isa*.40.c. Sicut pastor gregem suum pascet, &c.
- Lauandum pollutum, *Apoc*.1.b. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccaris nostris in sanguine suo.
- Soluēdum vinctum de carcere peccati, & inferoi, & illuminandum cæcum. *Ps*.145. Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos.
- Ditandum paoperem, 2. *Cor*.8.b. Propter nos egenus, &

pauper factus est, &c. 1.*Reg*.2.b. Dominus pauperem facit, & ditat. Pauperem facit pecunia, & ditat gratia, pauperem facit spiritu proprio, & ditat Spiritu sancto, pauperem facit ad modicum, & ditat in æternum. His modis, [suscepit Dominus Israel puerum suum] Id est seruum suum. Vnde *Psal*. 118 Suscipe Domine seruum tuum in bonum. ᵍ Memorari misericordiæ suæ,] Id est, promissionis suæ misericorditer factæ, & misericorditer adimpletæ, *Habac*.3.a. Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. Sequitur. ʰ Sicut locutus est, &c.] Id est sicor promisit misericordiam patribus nostris id est promisit se daturum, & missorum filium. Promisit inquam & specialiter. ⁱ Abraham & semini eius,] Id est imitatoribus eius. *Rom*.9.b. Non qui filij carnis, &c. Et nota quòd memorans patres quibus facta est reuelatio salutis, specialiter & nominatim exprimit Abrahā, quia ei specialiter facta est promissio de Christo ex eo nasciuro. *Gen*.18.b. 21.a. 22.c. Item vidit tres & vnum adorauit, quem per spiritum intellexit genere figurā filij Dei incarnādi. Ideo & specialiter exprimitur, quia primus apertè prædicauit fidem: Vnde etiam dicitur pater fidei nostræ. ᵏ In sæcula,] quia gloria illa nullo fioe claudetur, vel semini duratura in sæcula. Vnde hoc quod dico [In sæcula] dupliciter construitur, id est bis sumitur, sic.

ᵍ Memorari misericordiæ,] dico durantis. ᵏ In sæcula,] id est in æternum.

ʰ Sicut locutus, &c.] Id est sicut promisit patribus nostris quòd haberent eam in sæcula. Posset enim rem iugem habere & nō iugiter, & hoc non esset magnum. Vnde est sensus: Memor misericordiæ suæ in sæcula, id est æternaliter. Promisit enim antiquis patribus & seminibus eorum, id est successoribus eorum in fide æternam hæreditatem, & promissio soluitur eis in æternum, quia & hîc per fidem & in futuro in re. Sequitur.

ˡ Mansit autem, &c.] Maria ascendit in montana, vt obsequium cognatæ præberet prægnanti, & mansit cum ea vsq; dum pareret, & obsecuta est ei. Nec fuit causa tantæ moræ exhibitio obsequij, sed etiam profectus matris & paruuli, vt dicit *Beda in Glo*. Nam eum in primo aduentu virginis propherauit Spiritus sancti inspiratione, cōstat eos multū profecisse ea diurna eius mansione. Tunc quæritur secundum Glo. Nunquid creuit charitas Ioaoois in vtero? Sol. Quoad robur aucta est ei virtus, & simpliciter merito Mariæ vtriusq; charitas creuit: Dicit ergo: [Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus] Id est vsque ad natiuitatem Ioānis. Sexto enim mense conceptionis eius ascendit, & nono mense natus est Ioannes, quo nato regressa est in domum suam. Vnde sequitur.

ᵐ Et reuersa est, &c.] Post partum eius: Ad hoc enim iuerat vt ministraret Elisabet in partu eius.

Mysticè:] Maria stella maris, Prælatus, qui debet cum subditis manere tribus mensibus, documentis imbuendo, exemplis confortaodo, temporalibus fouendo. Vnde Petro dictum est ter: Pasce oues meas. *Ioan*. *vlt*.c. Postea verò debet reuerti in domum suam, ne propter aliena negotia, sua negligere videatur. *Gen*.30.d. Iustum est vt aliquando prouideam domui meæ. *Act*.20.f. Attendite vobis, & vniuerso gregi. *Mysticè.*

Item Maria in montanis tribus mensibus morari, est animam fidelem in alto contemplationis perseuerare, quousq; in ea omnino defecerit amor mundi, amor sui, & amor suorū. Siquidem mensis dicitur à mene quod est defectus. Et hoc est quod dictum est Abrahæ. *Gen*.12.a. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & vade in terram quam monstrauero tibi. Sequitur:

ⁿ Elisabeth autem impletum est, &c.] Prosequitur Lucas de partu Elisabeth, & natiuitate præcursoris: & est Elisabeth datiui casus. Et nota vsum scripturæ, quæ vtitur verbo impletionis in tribus, in ortu bonorum, in obitu, in actu, vt ex verbo impletionis notet in bonis esse plenitudinem perfectionis. Et hæc tria distinguuntur *in Gloss*. De ortu, *inf*. 2. a. Impleti sunt dies Mariæ, &c. De actu. 3.*Reg*.6.b. Impleuit Salomon ædificare domum. De obitu, *Genes*.25.a. Defunctus est Abraham plenus dierum. Sed videtur contrarium huic quod dicitur *in Gloss*. In bonorum tantum ortu, &c. *Genes*.15.d. Nondum completa sunt peccata, *Isa*.1.d. Manus vestræ plenæ sunt sanguine. Responsio. Tantum in ortu bonorum, id est nō in ortu malorum. Non enim vtitur scriptura verbo impletionis in ortu vel obitu malorū, nec frequenter in opere, vt per hoc notet eos inanes, & vacuos in fructu boni operis.

Δ Et audierunt

Moraliter.] ⁿ Elisabet autem impletum est, &c. Elisabeth interpretatur Dei mei saturitas, & significat Ecclesiam, quæ interim in præsenti pane fidei sustentator, tandem pane apertæ visionis plenius satianda, sicut dicitur in *Psalm*.16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Tempus pariendi illi impletum est in apertione lateris Christi. Ante siquidem conabatur ad partum, sed non erat ei virtus pariendi, sicut dicitur *Isa*.37.a. Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi. *Osee* 9.d. Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arētia. Et si quis nascebatur abortiuus erat, quia ad inferos descendebant omnes ante Christi aduentum. *Moralit.*

Vnde *Iob* 3.b. Quare non in vulua mortuus sum? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem cū regibus, & & consulibus terræ, aut sicut abortiuum abscōditū

& non subsisterem

A a E audierunt vicini & cognati eius, &c.] dando ei filium, *Mat.*11.b.Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Ab eo enim cœpit tempus gratiæ, & misericordiæ.

b Et congratulabantur ei] de tanto dono. Ioannes gratiam noni testamenti inchoatam significat, & inde est quod temporalis eius natiuitas celebratur, & non alterius cuiuslibet sancti.

Et *a* audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiã suam cùm illa & *b* congratulabantur ei. Et *c* factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum, & *d* vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius dixit: Nequaquam sed vocabitur Ioannes.

• non sobsisterem. Sed cùm apertum fuit latus Domini, tunc virtus pariendi filios viuos data est ecclesiæ: Nam à sanguine emanante de latere Christi baptismus virtutẽ suã habuit, qui est quasi matrix Ecclesiæ, in qua filij generantur. Vnde *Zachar.*13.a. In die illa erit fons patẽs, i. latus Domini apertũ: domui Dauid, id est, ecclesiæ, in ablutionem peccatoris, & mẽstruatæ, id est actualis, & originalis peccati. Et hoc est quod dicitur *in ead.*15.a. In die illa exibunt aquæ de Ierusalem, medium earum ad mare occidẽtale, & medium earum ad mare nouissimum. Ibi ergò virtus pariendi collata est Ecclesiæ: Ideò dicit *Isa.*60.a. Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Est autẽ multiplex partus Ecclesię. Primus per baptismum: secundus per pœnitentiam: tertius per votũ siue ingressum religionis: quartus per ordinationẽ: quintus per promotionem: sextus per martyrium. Hi sunt significati per sex filios Liæ: Quorum primus est Ruben, qui interpretatur filius visionis, & significat martyres, qui de fide ad visionem per martyrium generãtur, à quibus incepit Ecclesia, sicut ab Abel primo martyre. Ruben dedit mãdragoras, Liæ id est martyres contulerunt tẽporalia ecclesiæ. Sed Lia dedit Rachel, id est Ecclesia dedit religioni. Antequam mãdragoras haberet Lia, tota sollicitudo Iacob, id est prelatorũ erat circa Rachelem, id est, circa contẽplatiuam. Sed misera Rachel pro mãdragoris Liæ dedit licentiã Iacob intrandi ad Liam. Ad impletionem temporis pariendi baptizatos, tria requiruntur: Intentio, forma verborũ, & elementum, *Mat.vlt.*d. Ite baptizate, ecce intentio, in nomine Patris & filij & Spiritus sancti, ecce forma verborum, *Ioa.*3.a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c. ecce elementũ. Iste partus figuratus fuit in transitu maris rubri, *Exod.*14.c. Inchoatus in baptismo Ioannis, impletus est in baptismo Christi. Item ad impletionem tẽporis pariendi pœnitẽtes, tria requiruntur: Contritio, confessio, satisfactio: De quo *Ioan.*16.c. Mulier cum parit tristitiam habet, cũ autẽ peperit iam non meminit pressuræ, quia natus est homo in mũdum. Tristitia dicit contritionem, partus confessionẽ, quæ peccata latẽtia perducit in lucem, natus homo dicit satisfactionem. Item ad impletionem tẽporis pariendi claustrales, tria requiruntur. Votum castitatis, votum paupertatis, abrenunciatio propriæ voluntatis, id est votum obedientiæ, quæ significantur in tribus factis Ioseph. Primum est, quando mulierem impudicam contempsit, *Gen.*39.b. Secundum quãdo pallium abiecit, id est temporalia. *Exod. cap.* c. Tertium quãdo in carcere inclusus fuit sub alterius potestate, *Eodem cap.*d. Vnde Iacob dixit benedicens ei: *Gen.*49.c. Filios accrescens Ioseph, filius accrescens. Ter dicitur accrescens, bis explicitè, semel implicitè, Ioseph enim accrescens interpretatur. Ter enim accrescit aliquis, quando intrat in claustrum. Primò subijciendo carnem per voluntatem castitatis explicitè. Secundò contemnendo mundum explicitè. Tertiò deponendo seipsum per abrenuntiationem propriæ voluntatis, sed hoc implicitè, quia in voto obedientiæ occultæ abrenunciatur propria voluntas. Item ad impletionẽ temporis pariendi ordinatos, tria requiruntur, s. ætas, scientia, morum honestas. Et cũ hæc tria habet ordinandus, tunc impletum est tẽpus pariendi. Contra illos qui ante tempus pariuntur in ordinibus dicit *Ezech.*16.a. In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, per ætatis maturitatẽ, nec ẽs sale salita, per scientiæ sufficiẽtiã, nec inuoluta pãnis per morum honestatẽ. Item ad impletionẽ tẽporis pariẽdi prælatos, tria requirũtur, s. vitæ sanctitas, scientiæ sublimitas, & iustitiæ zelus. Cùm hæc tria habuerit quis, tunc poterit cũ Ecclesia parere in prælationẽ, ante nõ. Ideò multi nascũtur abortiui in mundum, quia ante tẽpus pariuntur. Alij n. nascũtur sine manu dextera, i. sine operandi virtute. Alij sine pede dextro, i. sine charitatis affectu. Alij sine lingua, i. sine gratia prædicandi. Alij sine oculo dextro, i. sine cognitione spiritualiũ. De quibus *Zach.*11.d. O pastor, & idolũ derelinquẽs gregẽ, gladius super brachium eius, & gladius super oculum eius dextrum: brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur, *Isa.*56.d. Speculatores eius cæci omnes, &c. *Ioan.*9.a. Quis peccauit, hic aut parentes eius vt cæcus nasceretur in prælationẽ? Respõde secure hic & parentes eius, id est qui eũ promouerũt. Itẽ ad impletionẽ tẽporis pariendi martyres, tria requiruntur, s. contemptus sui, firmitas fidei, causa. Non enim pœna, sed causa martyrem facit, *Heb.*11.f. Sancti per fidem, &c. Sic patet moraliter quod dicitur: Elisabeth impletum est tempus pariendi & peperit. Sequitur.

F *Moralit.*

Multiplex est partus Ecclesiæ.

a Et audierunt vicini,] id est, Angeli & alij sancti qui congratulantur aliquo sex dictorum modorum. *Inf.*15.a. Quis ex vobis homo habens centum oues, & si perdiderit vnam ex illis nonne, &c. *Ruth* 4.d. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei dicebant, natus est filius Noemi. Et nota *Glos.* Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune bonum est. Iustitia enim communis virtus est, & ideò in ortu iusti futuræ vitæ insigne, id est iudicium præmittitur, &c. Simile *Gen.*2. *Gloss.* Iustitia quæ significatur per Euphraten, quia circuit omnes virtutes, nõ dicitur ire cõtra aliquã regionẽ. Sequitur. *c* Et factum est in die octauo, &c.] secũdum mandatum Domini, *Gen.*17.b. Infans octo dierũ circũcidetur in vobis, omne masculum in generationibus vestris, tam vernaculus, quam emptitius circumcidetur. Fiebat autem circuncisio in remediũ cõtra originale peccatum, sicut modo baptismus. Vnde *Beda.* Idem salutiferæ curationis remedium conferebat circumcisio suo tẽpore, quod nunc baptismus tẽpore gratiæ reuelatæ. Sed quare Ioãnes fuit circũcisus, quæ fuit in vtero sanctificatus? Respõsio. In exẽplum, & quia lex nondum cessauerat: vnde tenebatur adhuc mãdato Domini. Iesus autẽ circumcisus fuit, quia venerat legẽ implere, *Mat.*5.b. Et in signum spiritualis circũcisionis, quæ fit interius in corde spiritualiter, & in omni sensu. *Deut.*10.d. Circũcidite præputiũ cordis vestri & ceruicẽ vestrã durissimam ne induretis amplius, *Ierem.*4.a. Circumcidimini viri Iuda, &c. *d* Et vocabãt eum, &c.] Rectè autẽ post circũcisionẽ imponitur nomẽ, ad innuẽdum quòd omnes qui vere circumcisi fuerint, scripti sunt in libro vitæ, & nominati apud Deum & non alij. Vnde diues non nominatur, sed Lazarus *Inf.*16.e. Octo autẽ dies circumcisionis sunt octo virtutes quibus perfectè circũciditur interior homo. Prima dies est fides, quæ illuminat. Secũda est fortitudo, quæ roborat. Tertia prudentia, quæ eligit bonũ, & reprobat malũ. Quarta abstinẽtia, quæ corpus solidat. Quinta patiẽtia, quæ in aduersitate conseruat. Sexta pietas, quę bona sua alijs cõmunicat. Septima amor fraternitatis, quæ bonis aliorum congaudet. Octaua charitas, quæ totum consumat, & in hac imponitur nomen. De his .2. *Pet.*1.b. Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autẽ scientiã, in scientia abstinentiam, in abstinẽtia patientiam, in patientia pietatem, in pietate fraternitatis amorem, in amore fraternitatis charitatem.

Octo dies circumcisionis quid significet.

Mysticè.] sicut dicit *Gloss.* per circuncisionẽ resurrectio domini figuratur, quia & octaua die, id est, post sabbatum facta est, &c. id est post septem dierum vitam octaua Resurrectionis. *Mysticè.*

Mysticè: Per illos qui filio nomen patris imponunt, significantur illi qui iustificationem operibus legis attribuunt, nõ gratiæ Dei, de quibus Roman.10.a. Iustitiam suam statuere volentes, &c. *Moralis.*] isti qui vocant puerum natum nomine patris sui, significant quosdã qui volũt vt filij patres suos etiã in illicitis imitẽtur, sicut dicitur *Ezech.*16.e. sicut mater, ita & filia eius, 3. *Reg.*12.d. Pater meus cecidit nos flagellis. *e* Et respondẽs mater eius, &c.] sicut ab Angelo erat prę-nũciatũ. *Isa.*49.a. De ventre matris meæ recordatus est nominis mei, i. dedit mihi rem nominis huius Ioannes, i. gratiã. Sed quomodo sciuit mater prænunciatũ ab angelo? Vir enim eius mutus effectus nõ poterat ei indicare. Sol. In *Gloss.* Spiritu prophetiæ didicit, quod nõ didicerat à marito, non poterat ignorare prænunciatũ, id est, nomen filij sui Zachariæ ab Angelo prænunciatum quæ prophetabat Christum. Moraliter.] Sic boni parentes non debent sustinere, vt filij eos male imitẽtur, sed debent eos tradere sanctis viris bonis exercitiis imbuendos, & si boni fuerint, non sibi, sed gratiæ Dei ascribãt. *Moralit.*

a Dei ascribant. a Et dixerunt ad illam: quia nemo,&c.] Pleonasmus est,vel idioma hebræum. Vel ita continua, q.d. non vocabitur ita, vel mirum est quod dicis. b Quia nemo est,&c.] sic mali vicini, vel mali consiliarij arguunt bonos parentes,si filios suos sanctificari, & religioni studere faciãt, & non mundanis lucris. Sequitur. c Innuebant autem patri eius.] Id est quibusdã nutibus ei significabãt.

d Quem vellet vocari eum.] Ex hoc patet quòd Zacharias propter hæsitationem non solum loquelam, sed etiam auditum amiserat: si enim audire posset verbo dicerent & non nutu. e Et postulans pugillarem,] à pugno pugillus: Vnde pugillaris, lapis tẽtus pugno, vel tabula parua, quę pugno capi poterit, & hoc videtur innuere. *Gloss.* Vnde etiam in vulgari Romanorum, pagillar est tabula ad scribendum, dicitur etiam aliquando pugillaris, calamus quo scribimus. f Scripsit dicens,&c.] Non dico erit, quia hoc nomen ei iam impositum est à Deo. h Et mirati sunt vniuersi] de conuenientia inter patrem, & matrem, *Eccl.*25.a. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir, & mulier sibi benè consentiens.

Moraliter.] g Ioannes est nomen eius] q. d. quicquid boni habet quod est dignum nomine, à gratia Dei habet. h Et mirati sunt] sic mirantur multi quando filij inducuntur ad bonum aliquod sicut ad religionem vel aliquid tale à parẽtibus suis. Sequitur. i Apertum est autem ilicò os eius] id est Zachariæ: & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.] *Amb.* Iam soluit fides linguam quam incredulitas ligauerat. *Beda in originali.* Quoniam vox clamantis in deserto est nata: meritò lingua parentis est soluta. Nec enim eum silere à laudibus decebat, qui verbi pręconem sibi natum gaudebat. Item *Amb.* Nemo desperet, nouit Dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. *Ierem.*18.b. si pœnitẽtiam egerit gens ista à malo suam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui, vt facerem ei.

Moraliter.] i Apertum est ilicò os,&c.] Nato Ioanne, id est gratia Dei data, vel opere bono facto, aperitur os prædicatoris, quod ante gratiam & opera bona clausum est. Sola enim gratia Dei vel desiderium gratiæ Dei os aperit ad prædicãdũ. Vnde *Ps.*118. Os meũ aperui, & attraxi spiritum, &c. Sunt autẽ quinq; quæ claudũt os prædicatori. Primum est peccati cõsciẽtia. *Ezec.*16.g. Et scies quia ego Dominus, vt recorderis, & confundaris, & non sit tibi vltra aperire os præ confusione tua. *Isa.*6.b. Væ mihi quia tacui. Secundũ est ignorantia *Eccl.*20.a. Est tacens non habens sensum loquelæ. *Isa.*56.d. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes multi non valentes latrare. Tertium est timor potestatis. *Ezec.*13.a. Non ascendistis ex aduerso, neq; opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini. Et super hoc iactat se diabolus irridẽs prædicatores huiusmodi. *Isa.*10.d. Vniuersam terram ego congregaui & non fuit qui moueret pẽnam, & aperiret os, & ganniret. Quartum est malitia populi. *Ezech.*3.g. Linguam tuam adhærere faciã palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Quintum est immemoria beneficiorum Dei. *Psal.*136. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Sed hæc omnia obstacula remouet gratia siue sapientia cum datur homini. Vnde *Sap.* 10.d. Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium facit disertas. Sequitur. k Et factus est timor, &c.] Timor admirationis propter ea quę facta sunt in ortu Ioãnis: Vel timor pœnalis horroris. Vidẽtes enim sacerdotem virum religiosum propter hæsitationem tam grauiter punitum, timebant sibi omnes, scientes, quia non esset tutum offendere Deum. l Et super omnia montana Iudææ, &c.] de natiuitate Ioãnis & restitutione loquelæ Zachariæ. Sic miracula Dñi, & profectus proximorum sunt diuulganda ad Dei honorem, & fratrum ædificationem. *Tob.*12.b. Sacramentum regis abscõdere bonum est, opera autem Dei reuelare honorificum est. Item *in eod.*13.a. Confitemini Domino filij Israël, & in conspectu gentium laudate eum, quoniam ideò dispersit vos inter gentes quæ ignorant eum, vt vos enarretis mirabilia eius.

m Et posuerunt, &c.] miraculum quod euenerat considerantes, & euentum tacitæ rei præstantes. n Dicentes supple intra se vel vnus ad alterum. o Quis putas puer iste erit?] hæc est quæstio plebis. Cui quadrupliciter respondetur. Angelus respondet: Hic erit magnus coram Domino, *sup. eod.* b. Item pater respondet: Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, *Inf. eod.* g. Item ipsemet Ioannes respondet. Ego vox clamantis in deserto. *Ioan.*1.c. Item ipse Dominus: Quid existis in desertum videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquã Prophetam: Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam. *Matth.*11.b. In responsione Angeli notatur, in Ioanne vitæ sanctitudo, in responsione patris, sapientiæ perfectio, in responsione propria, perfecta humilitas, & eloquentiæ promptitudo, in responsione Domini, testimonium bonum, & officij celsitudo.

p Et enim manus Domini] id est potestas vel virtus siue protectio.

q Erat cum illo.] Vnde in persona eius dicit. *Isa.*49.a. Sub vmbra manus suæ protexit me. Dicitur manus Domini quandoque potestas: vt *Ierem.*18.a. sicut est lutum in manu figuli, sic vos in manu mea estis domus Israël. Quandoque pœna. *Iob* 19.d. Manus Domini tetigit me, id est pœna. Quandoque accipitur pro protectione gratiæ Dei, vt hic: Manus Domini erat cum illo. Sequitur.

r Et Zacharias pater eius impletus est,&c.] ecce restituitur Zachariæ loquela, non sola, sed superadditur prophetia. In quo sicut innuit *Gloss.* deprehenditur immensitas diuinæ liberalitatis, quæ ablata in duplum restituit, loquendi facultatem reddidit, & prophetiã superaddidit. Sic Salomoni petenti sapientiam ad regendum populum suum, dedit illam, & diuitias atque potentiam 3.*Reg.*3.b. Sed quid est quod dicit *Gloss.* quod loquela sola ablata est ei cum ei etiam auditus sit ablatus? Responsio. Sola dicitur respectu prophetiæ. Item nõta quod & Elisabeth impleta Spiritu sancto prophetauit, sed paucis, & in domo, Zacharias verò multis verbis vsus est, prophetando, siue prædicando, quia ordo disciplinæ exigit, vt mulier pauca loquatur, & magis velit discere quàm docere. Vnde 1.*Cor.*14.g. Mulieres in ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. 1. *Timoth.*2.c Mulier in silentio discat cum omni subiectione, &c. Et est rectus ordo, quia prius repletus est spiritu sancto, postea prophetat. Sic Apostoli prius replentur Spiritu sancto, postea mittuntur prædicare vbique. *Inf. vlt.* g Sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. *Act.*2.a. Repleti sunt omnes Spiritu sancto & cœperunt loqui.

s Benedictus Dominus Deus Israël,&c.] Istud canticum diuiditur in duas partes. In prima agitur de beneficio incarnationis, passionis, resurrectionis, toti generi humano communiter collato. Pro omnibus enim natus & passus est Dominus, & pro omnibus resurrexit quantum in se fuit. In secunda parte agitur de beneficio præcursori specialiter illato, ibi. [Et tu puer, &c.] Primò igitur agens gratias de communi beneficio, dicit.

s Benedictus Dominus Deus Israël,&c. Benedictus] est vel sit, id est omni gratiarum actione prosequendus.

t Dominus] omnium, iure possessionis.

v Deus] omnium, iure creationis. Sed: [Dominus Deus Israel,] iure beneficij specialis. *Deut.*32.a.

Aliter legitur, & magis specialiter. f Benedictus Dominus,] id est, gratiarum actione prosequẽdus, & pro actis, & pro agendis. Pro actis, quia dum oraret Zacharias pro populi liberatione, datus est ei præcursor liberationis. Pro

Et a dixerunt ad illam. b Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. c Innuebant autem patri eius, d quem vellet vocari eum. Et e postulans pugillarem f scripsit, dicens: g Ioannes est nomen eius. Et h mirati sunt vniuersi. i Apertum est autem ilicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et k factus est timor super omnes vicinos eorum, & l super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc. Et m posuerunt omnes, qui audierant in corde suo, n dicentes: o Quis putas puer iste erit? p Etenim manus Domini q erat cum illo. Et Zacharias pater eius impletus est Spiritu sancto, & prophetauit, dicens: f Benedictus t Dominus v Deus Israël:

Moralit.

Moralit.

Quinq; sunt quæ claudũt os prædicatori.

G

Aliter.

a Nunquid

o agendis

quia *a* visitauit & *b* fecit redemptionem plebis suæ. Et *c* erexit *d* cornu salutis *e* nobis, in *f* domo Dauid pueri sui. Sicut *g* locutus est per os sanctorum, qui *h* à sæculo sunt Prophetarum eius. *i* Salutem ex inimicis nostris, & de *k* manu *l* omnium

Δ Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? Possedit vt Dominus, fecit & creauit, vt Deus: Dominus dicitur vt timeatur, Deus vt honorificetur. *Malach.*1.b. Si ego Dominus, vbi timor meus? Si ego pater, vbi honor meus?

a Quia visitauit] mundum longa infirmitate tabescentem, carnem assumendo, tanquam pixidem plenam omni genere medicinæ, quia mundus omni laborabat infirmitate. *Eccles.* 43. c. medicina omnium in festinatione nebulæ.

b Et fecit redemptionem plebis suæ.] Nondum suæ, quia iam adhuc erat peruersa, sed quoniam redimendo fecit suam sanguinem, scilicet, suum pro ipsa fundendo, & sic visitando in incarnatione, & redemptionem faciendo in passione, plebem fecit suam, 1. *Pet.* 1. d. Non corruptibilibus auro, & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati, & immaculati Christi Iesu. *Psal.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo.

Aliter. ⊖ agendis. *a* Quia visitauit,] id est, visitabit in proximo nascendo, præteritum ponit pro futuro: Et repetē [Israël.]

Dominus visitauit plebem suā multipliciter. *b* Et fecit] id est, faciet. Parum differt à primo. Cætera non mutantur. Nota, quia visitauit Dominus plebem suā in primo aduentu, vt medicus infirmum. Vnde *Aug.* Magnus venit medicus, quia magnus vbique iacebat ægrotus. *Eccles.* 38. a. Honora medicum propter necessitatem. *Matt.* 9. b. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Medicus quandoque lenitiua, quandoque pungitiua apponit, sic Dominus quandoque oleum suauis consolationis, quandoque vinū mordacis increpationis apponit vulneribus sauciatis. *Luc.* 10. c. Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones. Et *inf.* f. Et appropians Samaritanus alligauit vulnera eius infundens oleum, & vinum. Quandoque etiā ignem alicuius grauis tribulationis adhibet Dominus. Vnde *Greg.* Ignem tribulationis admouet, vt in nobis rubiginem vitiorum purget. Item visitauit vt Doctor discipulum, docendo, corrigendo, *Psal.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. *Isa.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, id est, correctio leuis de incendio charitatis. Item visitauit plebem suam, vt pastor gregem, *Ezech.* 34. c. Visitabo oues meas sicut visitat pastor gregem suum. Item visitauit plebem suam, vt sponsus sponsam. *Iudic.* 15. a. Post aliquantulum temporis cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson inuisere volēs vxorem suam & attulit ei hœdū de capris, id est, peccatorum exprobrationem: Item visitauit plebem suam, vt legatus prouinciam. *Abdiæ* 1. a. Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit. *Isa.* 60. d. Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam: Item visitauit plebem suam, vt vinitor vineam suam. *Psalm.* 76. Respice de cælo, & vide & visita vineam istam, &c. Item visitauit, vt paterfamilias operarios suos. 1. *Reg.* 17. b. Dixit Isai ad Dauid, visita fratres tuos si recte agant, & cū

Psal. 105. quibus ordinati sunt disce. Sic Booz visitauit messores suos. *Ruth* 2. a. Et *Habac.* suos. *Dan.* 14. ¶ Qualibet istarum visitationum gloriatur nos visitatos Zacharias, *inf. eodem.* Visitauit nos oriens ex alto. Hoc etiam rogauit Dauid vbi dixit. Visita nos in salutari tuo. Omnibus his modis debet Episcopus visitare episcopatū suū, & Archidiaconus archidiaconatum.

Quatuor pertinent ad officium visitationis. In cuius visitatione quatuor possunt notari, quæ pertinent ad officium visitationis. Primum est corrigere excessus subditorum. *Psal.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Secundum est consolari pusillanimes. *Isa.* 40. a. Alia editio: Consolamini sacerdotes populum Domini, *Isa.* 51. a. Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius. Item *Isa.* 61. a. Vt consolarer omnes lugentes, & ponerem, &c. Et de ista visitatione dicit *Iob* 10. c. Vitam, & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritū meum. Tertium est prædicare. Vnde *Psalm* 64. Visitasti terram, & inebriasti eam. *Gloss.* Verbo prædicationis. Quartum est causas audire, & decidere, secundum quod dicitur *Isaiæ* 60. d. Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. *Iac.* 1. d. Religio munda, & immaculata apud Deū patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatū se custodire ab hoc sæculo. Sequitur.

c Et erexit] hic prophetat Zacharias de resurrectione, sicut supra de incarnatione, & passione. Tria siquidem verba ponit, per quæ hæc tria beneficia tangit, scilicet incarnationē, passionem, resurrectionem. Nam visitauit nos per incarnationem, fecit redemptionem in passione, erexit cornu salutis nobis in resurrectione. Nomine cornu tria significātur. Primum, firma celsitudo salutis, secundum est Christus: tertium, regnum Christi. Vnde tripliciter exponitur. Primò sic.

c Et erexit] Dominus Deus Israël.

d Cornu salutis,] id est, firmam celsitudinem salutis, quia cornu & solidum est, & in altiori parte animalis positum.

e Nobis,] id est, ad vtilitatem nostram.

g In domo Dauid pueri sui,] id est, in Iudæa, vbi natus, vbi passus, vbi resurrexit. Vnde *Psal.* 73. Operatus est salutem in medio terræ. Secundò sic.

c Et erexit] Dominus Deus, id est, in carne apparere fecit. Item [erexit] in Cruce, in Resurrectione.

e Nobis] credentibus & non aliis. Vnde 1. *Pet.* 2. b. Vobis honor credentibus non credentibus autē lapis offensionis & petra scandali.

d Cornu salutis] id est, Christum potenter operantem salutem. Dicitur autem Christus cornu, quia sicut cornu nec caro est nec os, sed medium, sic Christus nec homo, nec Deus tantum, sed mediator Dei, & hominum. 1. *Tim.* 2. b. Vnde dicit Gigas geminæ substantiæ, id est, verus Deus, & verus homo. De hoc cornu dicitur in *Psalm.* 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. *f* In domo Dauid pueri sui] id est, in familia Dauid de cuius stirpe natus est Christus secundum carnem. Tertio modo exponitur sic. *c* Erexit cornu salutis nobis,] id est, regnum Christi in æternum durabile. *f* In domo Dauid pueri sui,] id est, in Ecclesia. Per cornu intelligitur regnum æternum: per carnem regnum temporale, quia sicut cornu durius est carne, sic regnum æternum durius est, id est, fortius temporali. Vnde ad significandam firmitatem æterni regni, Dauid & Salomon, sunt vncti cornu olei, id est, oleo posito in cornu 1. *Reg.* 16. c. 3. *Reg.* 1. f. vt ipsa soliditas vasis exprimat dignitatem, & regnum Christi, de ipsis nasciturū æternum esse. *Dan.* 7. d. Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur: Item *in eod.* f. Cornua decem sunt decem reges. Saul verò 1. *Reg.* 10. a. fuit vnctus lenticula olei, id est, oleo posito in lenticula, quod vas est fragile vitreum, vt ipsa fragilitas vasis exprimeret fragilitatem, & ruinam regni Saulis. Sequitur. *g* Sicut locutus est, &c.] In hoc notatur fidelitas qua promissa compleuit *Ps.* 144 fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Et alibi: *Ps.* 88. Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Continua sic [Erexit] inquam [sicut locutus est per os Prophetarū eius qui à sæculo sunt] id est ab initio mūdi cœperunt esse. Per os enim Adam, Abel, Noë Abraham, Moysi & aliorū locutus est Deus Et dicit per os, nō per ora, ad innuendū quod eodē spiritu & eadē intētione loquebantur omnes. *Isa.* 30. a. Os Dñi nō interrogauerūt, id est, prophetas. *Isa.* 58. d. Os Dñi locutum est, id est, prophetæ. Et non solum per ora eorum locutus est, sed etiā per facta. *Os.* 12. c. In manibus prophetarum assimilatus sum, id est, per opera eorū prænūtiatus vel præfiguratus. Vnde & potest aliter legi. *g* Sicut locutus est &c.] id est sicut promiserat per prophetas suos, & sicut locutus est per eos qui fuerūt. *h* A sæculo] i. sæculi initio, vt ita distinguatur inter prophetas, & eos qui fuerunt à sæculo. Nā neq; prophetæ fuerūt à sæculi initio, qui de Christo prophetauerūt verbis, prophetauerunt de eo tamen patres primi factis. Nam in factis eorū præfiguratum est mysteriū incarnationis, & passionis, vt in facto Abel: Noë rexit arcā in fluctibus, & Christus Ecclesiā in turbationibus sæculi. Per prophetas ergò intellige quoslibet scriptores veteris testamenti. Sequitur. *i* Salutem ex inimicis nostris] Repete erexit, id est, liberationē ex inimicis, vel, id est, salubriter nos eripuit ab inimicis nostris, id est, à dæmonibus, peccatis, & malis hominibus, siue carne, mundo, diabolo. *Ps.* 89. Domine refugium factus es nobis. *Isa.* 4. b. Super omnem enim gloriam protectio, & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu. *k* Et manu] id est, potentia. *l* Omnium qui oderunt nos] eripuit nos supple, vel erexit nobis salutem. Idem est. Iste autem versiculus. Salutem ex inimicis, &c. explanatio est superioris versiculi, in quo breuiter idem promiserat, [Et erexit cornu, &c.]

Ad faciendam

a Ad faciendam misericordiam, &c.] Determinat expressius, quod *suprà* dixerat: [Sicut locutus est,] quasi dicat, locutus est, & erexit salutem nobis [ad faciendam misericordiam cum patribus nostris,] idest, vt faceret misericordiam suam cum eis, eos, scilicet, à limbo liberando, & secum in gloriam transferendo. De qua misericordia dicitur *Zach.* 9. c. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Vel sic: [Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris] promissam, idest, vt impleret misericorditer promissionem patribus nostris factam, id est, Abraham, Isaac, & Iacob, & aliis de liberatione nostra per Christum implenda. *Tit.* 3. b. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. *b* Et memorari,] id est, vt memorem se ostenderet. *c* Testamenti sui sancti,] idest, firmæ promissionis suæ, siue pacti, quod pepigit antiquis patribus. *Psalm.* 103. Memor fuit in sæculum testamenti sui verbi, quod mandauit in mille generationes. *d* Iusiurandum, &c.] Sic continua. Et item erexit nobis cornu salutis ad faciendum [iusiurandum quod iurauit.] Hoc est contra Hæreticos qui damnant iuramentum. *e* Ad Abraham patrem nostrum.] *Genes.* 12. a. 15. b. 22. d. In te benedicentur omnes tribus terræ. Item per memetipsum iuraui dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me benedicam tibi, &c. *Ierem.* 11. a. Ego ero vobis in Deum, vt suscitem iuramentum, quod iuraui patribus vestris daturum me eis, terram fluentem lacte, & melle. Iurauit inquam. *f* Daturum se nobis, id est, quod daret se nobis per carnem, vel per fidem. Item vt daret se nobis famelicis in cibum. *Ioan.* 6. f. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et qualis cibus, determinatur. *Sap.* 16. c. Paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Item vt daret se nobis ægrotis in medicamentum. *Eccles.* 24. d. Ego quasi fluuius Dorix, quod interpretatur medicamentum generationis. Et dicitur fluuius quia sanguis, & aqua, lacrymæ, & sudor, quæ fluxerunt de sacro eius corpore, quasi quatuor flumina Paradisi fuerunt medicina totius generis humani. *Ecclesiast.* 38. a. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Item vt daret se nobis captiuis in pretium quo redimeremur, 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno. Item vt se daret nobis pauperibus in refugium. *Psalm.* 9. Factus est Dominus refugium pauperi, &c. Item vt daret se nobis electis in præmium *Gen.* 15 a. Ego sum merces tua magna nimis. *Isa.* 9. b. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Potest & aliter construi.

Gl. 12. c.

a Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari,] id est, ad memorandum, & implendum.

d Iusiurandum testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.] Iurauit dico. *f* Daturum se nobis,] id est, quod ipse daret, vel quod daturus esset. Sequitur. *g* Vt sine timore, &c.] Sic continua, & ordina. Promisit patribus misericordiam, & fecit nobis implendo: [Vt] nos [liberati de manu inimicorum nostrorum sine timore seruiamus illi in sanctitate, & cæt.] Sine timore seruili, vel mundano, vel humano, 2. *Paralip.* 20. d. O Iuda & Ierusalem nolite timere. Alius est timor, scilicet, filialis, in quo seruiendum est Deo. *Psalm.* 2. Seruite in Domino in timore. *Prouerbior.* 28. b. Beatus homo qui semper est pauidus.

h De manu inimicorum nostrorum,] id est, dæmonum. Est autem triplex manus dæmonum: Prima est potestas nocendi eorum: De qua *Iob* 1. c. Ecce in manu tua sunt omnia, quæ possidet.

Digiti huius manus sunt potestas
- Mira faciendi, vt de virgis serpentes: *Exod.* 7. b.
- Se transfigurandi, 2. *Cor.* 11. c.
- Corpus affligendi. *Iob* 1. b.
- Incautos decipiendi, 3. *Reg.* 22. d. Quis decipiet Achab regem Israel?
- Animas in inferno vexandi. Et hoc etiam *Apoc.* 11.

Secunda manus est suggestio eorum: De qua *Psalm.* 35. Et manus peccatoris non moueat me, &c.

Digitis huius manus sunt tentatio.
- Leuis & occulta
- Leuis & aperta
- Grauis & occulta
- Grauis & aperta
- Quintus omnino non tentari, quæ grauissima est tentatio, vt dicit *Augustinus.*

Psal. 90. Non timebis à timore nocturno.

Tertia manus est cætus malorum: De qua *Iob* 9. c. Terra data est in manus impij, &c.

Digiti huius manus sunt.
- Pagani.
- Iudæi.
- Hæretici.
- Tyranni.
- Hypocritæ.

qui oderunt nos. Ad *a* faciendam misericordiam cum patribus nostris, *b* & memorari testamenti sui sancti. *d* Iusiurandum quod iurauit ad Abraham *e* patrem nostrum *f* daturum se nobis. Vt *g* sine timore *h* de manu inimicorum nostrorum liberati *i* seruiamus illi. In *k* sanctitate, & *l* iustitia *m* coram ipso *n* omnibus diebus nostris. Et *o* tu *p* puer *q* propheta Altissimi vocaberis, præibis *r* enim ante faciē Domini *s* parare *t* vias eius.

i Seruiamus illi,] quia dignum, & iustum est, æquum & salutare. Dignum, quia pater est. Iustum, quia Deus est. Æquum, quia nobis seruiuit. Salutare, quia benè remunerat seruientes sibi. Seruiamus igitur illi tanquam filij patri. Item tanquam serui Domino. *Malach.* 1. b. Si ergo pater ego sum, &c. Item quia prior seruiuit nobis per suos, per sua, & per se. Per suos Angelos quos nobis ad custodiam deputauit. *Isa.* 62. b. Super muros tuos, &c. Per sua, id est, cælum, & terram, solem, lunam. *Matth.* 5. g. Qui facit Solem, &c. Per se. *Isa.* 43 d. Seruire me fecistis in peccatis vestris. *Psalm.* 80. Manus eius in cophino seruierunt. Item quia benè remunerat. *Ioan.* 17. d. Volo pater, &c. *Isa.* 65. c. Ecce serui mei comedent, &c. Sequitur.

k In sanctitate, & iustitia, &c.] Ecce modus seruiendi Deo. [In sanctitate] per munditiam interiorem: De qua *Hebr.* 12. d. Sequimini pacem cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum. *Modus seruiendi Deo.*

l Et iustitia] per bonam operationem. *Psalm.* 16. Ego autem in iustitia apparebo in conspectu tuo.

m Coram ipso] per rectam intentionem, non in conspectu hominum tantum. *Hebr.* 12. d. Gressus rectos facite pedibus vestris. *Glossa*, id est, rectam intentionem adhibete operibus vestris. *Matth.* 5. b. Sic luceant opera vestra coram hominibus. *n* Omnibus diebus nostris] per continuationem & perseuerantiam. *Hebr.* 12. b. In disciplina perseuerare. *Tit.* 2. d. Sobriè, piè, & iustè viuamus in hoc sæculo. *Matth.* 10. c. & 24. b. Qui perseuerauerit, &c. *o* Et tu puer, &c.] Hæc est secunda pars cantici, in qua agit Zacharias de beneficiis sibi, & filio suo specialiter collatis. Et apostrophat sermonem suum ad filium. Nec mirum si Sacerdos, & Propheta sermonem dirigit ad infantem octo dierum, quia qui salutationem Virginis intellexit in vtero matris eodem spiritu iam natus potuit intelligere verba patris. Dicit ergo. [Et tu,] per Angelum nunciatus, miraculosè conceptus, in vtero sanctificatus, cum gaudio vniuersarum gentium natus O. *p* Puer] à puritate, ab humilitate, à liberalitate,

q Propheta Altissimi vocaberis,] antonomasticè. *Ierem.* 1. b. Prophetam in gentibus dedi te. *Matth.* 11. b. Quid existis in desertum videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam.

r Præibis enim ante faciem Domini,] priùs nascendo, sicut Aurora ante Solem. De qua *Iob* 38. b. Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti Auroræ locum suum?

s Parare,] id est, ad parandum.

t Vias eius] duplicem. Vnam per quam ipse venit ad nos, scilicet, misericordiam: Et aliam per quam nos imus ad ipsum, scilicet, pœnitentiam. De quibus *Psalm.* 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. Primam parauit baptizando, secundam prædicando. *Matth. capitulo* 3 a. Pœnitentiam agite. *Malach. capitulo* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Primò ne sit tortuosa per obliquam intentionem. *Isaia capitulo* 30. e. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Secundò ne sit montuosa per superbiam, & ambitionem. *Isa.* 60 d. Præparate viam populo, planum facite iter. Tertiò ne sit lapidosa per impatientiam, vel detractionem. *Ierem.* 50. d. Tollite de via lapides. *Eccles.* 21. b. Via peccantium complanata

lapidibus. Quarto ne sit lucrosa per luxuriam. Vnde Psal. 68. Eripe me de luto, vt non infigar. Habac. 3. d. Viam fecisti equis tuis in luto aquarum multarum. Quintò ne sit spinosa per auaritiam. Prouer. 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. Item nota, quod ex eo, quod hic dicitur: [Præibit] præit in profestis diebus vnus cæcus euangelium, in figura Ioannis, qui fuit præcursor primi aduentus. In festis verò per quæ significatur gaudium æternum, duo cæci præcedunt in figura Eliæ, & Henoch. Præuenient enim Elias & Henoch secundum aduentum, in quo suos recipiet ad festum æternum, & indeficiens. De primo Malach. cap. 3. a. Ecce mitto Angelum meum, &c. De secundo Apocal. 11. a. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia in conspectu Domini terræ stantes. Sequitur.

De pœn. dist. 3. c. adhuc.

Ad a dandam b scientiam c salutis plebi d eius in e remissionem peccatorum eorum. f Per viscera misericordiæ g Dei nostri, in h quibus i visitauit nos k oriens ex alto. l Illuminare m his qui in n tenebris, & in vmbra mortis sedent, o ad dirigendos pedes nostros in viã pacis. p Puer autẽ crescebat, & q confortabatur spiritu, r & erat in desertis vsq; in diem ostensionis suæ ad Israël.

a Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.] Sic continua: Præibis, inquam. [Ad dandam,] per ministerium prædicationis, non vendendam. Matth. 10. a. Gratis accepistis, gratis date.

b Scientiam,] non pecuniam. Prouerb. 3. b. Beatus homo qui inuenit sapientiam. [Scientiam,] non sæculi, non carnis, non diaboli, sed.

c Salutis.] Iacob. 3. p. Non est ista sapientia desursum descendens, &c. Item [Salutis,] nõ corporis quam docet Hippocrates, sed animæ quam docet Christus. Eccles. 30. c. Salus animæ in sanitate iustitiæ, & melior est omni auro, & argento. Sap. 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei. Isa. 5. d. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, &c. Osea 4. b. Quia tu repulisti scientiam, &c. Nota quod ad commendationem nominis Iesu, quod interpretatur Saluator, ter facit mentionem in cantico suo de salute: Primò, ibi [Et erexit cornu salutis.] Secundò, ibi [Salutem ex inimicis nostris. Tertiò hic [Ad dandam scientiam, &c.] Sequitur.

d Plebi eius,] id est, electis qui libenter audiunt, non irrisoribus, vel detractoribus, qui contemnunt. Matt. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, &c. Eccles. 37. d. Vir sapiens, id est, Christus, plebem suam erudit, per se, & per suos. Et ne putaretur fortè esse promissum de temporali salute, ideo addit.

e In remissionem peccatorum eorum,] obtinendam, scilicet, per quam sanatur anima, & sic habet veram salutem. Isa. 43. d. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: Quæ remissio fit omnibus, non meritis ipsorum, sed.

f Per viscera misericordiæ,] id est, per intimam pietatem, & misericordiam.

g Dei nostri,] id est, filij Isa. 9. b. Filius datus est nobis. B. Bernard. Et ideo totus in nostros vsus expensus. Dan. 9. c. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Isa. 63. e. Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum, &c. Coloss. 3. b. Induite vos, sicut electi Dei viscera misericordiæ, &c.

h In quibus,] id est, per quæ viscera.

i Visitauit nos.] carne assumpta.

k Oriens ex alto,] verbum patris veræ lucis aperiens ortum Zachar. 6. c. Ecce vir oriens nomen eius dicit de filio. Visitauit, inquam. l Illuminare,] id est, vt illuminaret, quia ipse est lux. Ioan. 8. b. Ego sum lux mundi.

m His] acquisitiuè. Ioan. 9. g. Ego in iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.

n Qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent.] Sensus est, vt illuminet corda ipsorum qui in longa peccatorum, & ignorantiæ cæcitate sunt depressi. Vnde in hoc intelligitur illuminatio cordium, quæ illuminatio fit per fidem. Isa. 9. a. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, &c. Iob 28. a. Lapidem caliginis, & vmbram mortis, &c. Gregorius in Moral. Triplex est vmbra mortis. Prima est obliuio: De qua Iob 3. a. Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis Gloss. id est, obliuio, quæ delet memoriam, vt mors peccatum. Secunda mors corporis. Psalm. 22. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. Tertia peccatum, siue imitatio diaboli, quia sicut de corpore nascitur vmbra, sic de imitatione diaboli peccatum. Iob. 3. a. Obscurent eum tenebræ, &c. o Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.] Hic intelligitur illuminatio operum. Et est rectus ordo. Prius illuminantur corda, postea diriguntur opera. Exod. 25. d. Inspice, & fac. Isaia 45. b. Suscitaui eum ad iustitiam, & omnes vias eius dirigam. Isa. 26. c. Domine dabis pacem nobis: Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Isa. 27. b. Faciet pacem mihi, &c. Isa. 57 d. Creaui fructum labiorum pacem. Iob. 34. d. Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? Nota in laudibus matutinis canitur illud cãticum de ortu luciferi, scilicet, Ioannis, qui præuenit solem iustitiæ. In sexto officio, id est, in vesperis propter beneficia sextæ ætatis hymnus B. Virginis. In completorio, propter septimam quiescentium, Simeonis euntis ad quietem. Sequitur.

1. Reg. 2. c.

p Puer autem, &c.] Hucusque fuerunt verba Zachariæ, quæ sequuntur verba sunt Euangelistæ. Dicit ergo: [Puer autem crescebat] corpore.

q Et confortabatur Spiritu,] Sancto, quia proficiebat in gratia Spiritus sancti. r Et erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israël.] Dicitur quod vigintiquinq; annis fuit Eremita. Beda. Prædicator pœnitẽtiæ futurus aspera solitudinis elegit, vbi primæuam ætatem transegit, vt iuuenis liberiùs ab amore mundi auditores suos reuocaret.

EXPOSITIO. CAP. II.

FActum est autem, &c.] In primo cap. Lucæ, Primò agitur de conceptione Præcursoris. Secundò, de conceptione Saluatoris. Tertiò, de ascensu B. Virginis in montana, & de cantico eius, & regressu eius in domum suam. Quartò, agitur de ortu præcursoris, & circumcisione eiusdem, & nominis impositione, & cantico Zachariæ. In hoc secundo capitulo incipit Lucas narrare per ordinem natiuitatem Saluatoris. Et primò, ostendit quando & vbi natus est Saluator, scilicet, in Bethlehem, vbi præmittitur qua occasione venerit B. Virgo in Bethlehem, eo videlicet, quod de domo, & familia Dauid esset Ioseph vir Mariæ matris Domini. Secundò de angelica annunciatione pastoribus facta, & cantu Angelorum audito, & de visitatione pastorum qui Dominum visitauerunt, secundum quod ab Angelis fuerunt edocti, ibi. [Et pastores erant.] Tertiò de pueri circumcisione, & matris purificatione, ibi. [Et postquam consummati sunt.] Quartò, de Simeonis, & Annæ prophetatione, ibi: [Nunc dimittis seruum tuum.] Quintò, de ascensu Mariæ, & Ioseph in Ierusalem, vbi puerum amiserunt, & post triduum inuenerunt, & de profectu pueri, ibi [Et cum factus esset annorum duodecim. Fuit autem natus Dominus Imperante Augusto sub quo duodecim annis circa tempus natiuitatis Christi videlicet ante, & post, tanta fuit pax in toto orbe, vt ad literam videretur impletum, quod prædixit Isa. 2. b. Conflabunt gladios suos in vomeres, &c. Et in hac pace fecit edictum Augustus, vt totus orbis describeretur, mittens per vniuersas regiones præpositos, generale promulgans edictum, vt de singulis ciuitatibus, & villis, & oppidis ad ipsas ciuitates pertinẽtibus, in qualibet ciuitate Præsides ad suam præsentiam conuocarent omnes, & vnusquisque pro capite suo, id est, pro inscriptione capitis solueret vnum nummum argenteum, & profiteretur ore se esse subditum Romano imperio, & nomen vniuscuiusque, & accepta pecunia scriberentur, & scripta deferrentur Romam, & coram Augusto legeretur scriptura, vt ita sub certo numero posset comprehendere, primo quotus esset numerus regionum, & per numerum regionum sciret numerum ciuitatum, & sic numerum personarum. Huiusmodi ergo subiectionis exhibitio dicitur professio, quia sic ore, & opere profitebatur quilibet se subditum Romano Imperio. Dicitur etiam descriptio, quia nomina regionum, & ciuitatum, & personarum profitentium scribebantur. Tunc etiam primum, sicut dicit Gloss. facta est Iudæa stipendiaria Romanis, à tempore autẽ Pompeij fuerat tributaria. Vel fortè quia cõstitutio tributi

buri facta sub Pompeio non diu stetit propter imminens bellum inter ipsum, & Iulium, sed quæ fiebat sub Augusto. Ideo dicit *Gloss.* Tunc primum stipendiaria, &c. quia accipiebantur tributa à Iudæis, & dabantur in stipendium Romanis militibus. Voluit autem Dominus tempore descriptionis nasci, ad innuendum, quod apparitutus erat in eatue, qui suos ascriberet in æternitate, sicut dicit *Gregorius*. A De qua descriptione dicitur *Ioã. cap.* 10. c. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Voluit autem Dominus tempore pacatissimo nasci, triplici ratione. Primò, ad figurandum, quod ipse erat qui pacem reformaturus erat inter Deum, & hominem, inter homines, & homines, inter Iudæum, & Gentilem, inter hominem, & Angelum. Fecerat siquidem pacem in cælo, & venit facere eam in terra. Vnde *Iob.* 25. a. Qui facit concordiam in sublimibus suis. Secundò, ad ostendendum, quòd ipse erat amator pacis, quam summopere quæsiuit etiam vsque ad sanguinis effusionem. Vnde. In pace factus est locus eius. Vnde in Natali Domini nullus debet odium in corde tenere. Tertiò, vt discipuli quos ad prædicandum missurus erat quocunque vellent securè transire possent. *Isa.* 19. d. Erit in die illa via de Ægypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Ægyptum, &c. Licet autem tempore prædicationis Apostolorum tanta pax non erat, tamen aliqua illius pacis vestigia supererant. Cùm autem tanta pax esset, potuit ista descriptio fieri. Nota etiam, quòd Saluator noster quadragesimosecundo anno Augusti Cæsaris natus est: In principio cuius regni apparuerunt tres soles in Oriente, qui paulatim in vnum solare corpus redacti sunt, ad significandum, quod fides trini, & vnius Dei toti mundo manifestanda esset. Et in natiuitate Domini Stella creata est, quæ Magis apparuit, Romæ templum pacis corruit, fons olei erupit, Cæsar præcepit, ne quis eum Dominum vocaret, Angelus apparuit pastoribus, multitudo Angelorum laudantium fuit. His visis accedamus ad literam. Dicit autem.

CAP. II.

Factum *a* est autem in diebus illis, *b* exiit edictũ à Cæsare Augusto, vt describeretur *c* vniuersus orbis. Hæc *d* descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant *e* omnes vt profiterẽtur singuli in suam ciuitatem. *f* Ascendit autem

a Factum est autem in diebus illis,] quibus crescebat Ioannes, vel quibus Maria in domum reuersa est post tres menses quibus cum Elisabeth mansit.

b Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.] *Interlin.* aliam ponit literam. [Vt censum profiteretur vniuersus orbis terræ,] id est, dando censum, vel censu, id est, in datione census. Quasi hyperbolicè videtur esse dictum, [vniuersus orbis] quia pro maiori parte dictum est: Nunquam enim omnes gentes subditæ fuerunt Romano Imperio. Et ad mysticum intellectum referendum est, vt per generale Imperium Augusti præfiguraretur generale Imperium Christi. Nulla enim natio est in qua aliquis non profiteatur Christum: Nec de Augusto, ita fuit verum ad literam. Omnes etiam descripti sunt in libro Dei, sed quidam ad gloriam in pagina prædestinationis, alij ad gehennam in pagina reprobationis. *Eccles.* 32. b. Quæcunque trades munera, & appende; datum verò, & acceptum omne describe.

d Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino.] Nota, quia ante hanc descriptionem videtur fuisse quædam particulares descriptiones: Nam rex quidam Ægyptius Alexander fecit describere capita hominum in regno suo. Vnde secundùm *Iosephum*, hæc descriptio dicta est prima, non quòd fuerit prima, sed quia prima generalis, id est, prima inter generales, in quibus omnes soluebant denarium. Erant autem aliæ speciales pertinentes ad allodia, in quibus qui plus tenebant de allodio, plus soluebant de censu, & præter hoc exigebatur denarius argenteus ab vnoquoque pro capite suo. Alius est sensus secundùm *Bedam*, secundum quem non dicitur hæc descriptio prima in respectu, sed nomen ponitur pro aduerbio. vt sit sensus: [Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino,] id est, tunc primum facta est quando Cyrinus missus est à Cæsare in Syriam censor patrimoniorum. *Gloss.* Censor patrimoniorum, id est, allodiorum. Non enim exigebat, nisi de allodiis, vt si quis haberet terrã suam sub feudo, vel sub censu diffinito, responderet ei à quo habebat. Si autem haberet in allodio, cogebatur respondere [illegible] Romano, & sic tantum erat Censor, id est, Iudex patrimoniorum, vel allodiorum, vt iudicaret quantum tributi singuli Iudæorum deberent soluere secundùm quantitatem patrimoniorum. Et est intelligendum de speciali patrimonio Iudææ, quia Iudæa specialiter tunc constituta est tributaria. Quia enim generaliter exigebatur ab omnibus, scilicet, nummus argenteos nouæ monetæ, exigebatur pro professione non pro tributo, scilicet, vt profiterentur se subditos Romano Imperio. Augustus ergo mittens Præsides ad describendum orbem, primò misit Cyrinum in Syriam, in qua est Iudæa, & præcepit, vt exigeret tributa à Iudæis, & secundum quantitatem patrimoniorum, maior vel minor erat exactio tributorum, ita fortè, vt vnusquisque de singulis libris quas habebat, redderet nummum, & præter hoc tributum exigebatur à Iudæis generalis professio, scilicet, denarius. Vnde descriptio illa generalis incepit à tributo Iudææ, & inde processit per vniuersum orbem. Tertius sensus est, sed parum differens secundum *Glos.* quæ talis est. Syria in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus totius terræ. Census ergo in medio terræ primum exigitur, vt inde postea vsque ad fines terræ exigeretur, & redderetur, quasi dicat, ideo inchoata est descriptio à Syria, quia est vmbilicus nostræ terræ habitabilis. Et est quasi alia sententia, vt sit prima quasi, id est, primò incepta in medio terræ. Vnde bene inceptum est in medio, vt inde fieret progressus vndequaque.

Nota [*Mysticè*,] quod quadruplex est descriptio, qua Deus describit electos. Prima per prædestinationem: De qua *cap. Ioã.* 10. c. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Isa. cap.* 4. a. Et erit omnis, qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Ierusalem. Secunda est per gratiæ infusionem: De qua 2. *Corinth. cap.* 3. a. Epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Tertia per prædicationem. *Matth. cap.* 13. g. Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Quarta erit per glorificationem. *Apoc. cap.* 14. a. Vidi supra montem Sion agnum stantem, & cum eo centum quadragintaquatuor millia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. De his quatuor dicitur *Roman. cap.* 8. f. quos prædestinauit, hos, & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit. Hanc quadruplicem descriptionem facit Cyrinus Præses Syriæ, id est, Christus rector, & iudex ecclesiæ. Cyrinus enim interpretatur hæres, vnde significat Christum. De quo *Matth. cap.* 21. d. Hic est hæres, venite occidamus eum. *Roman.* 8. c. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Iesu Christi. Syria interpretatur sublimia, & significat Ecclesiam, quæ in sublimitate virtutum posita est. *Matth. cap.* 5. b. Non potest abscondi ciuitas supra montem posita. Denarius qui pro censu redditur, significat Decalogum legis, in quo vultus regis, id est, agnitio Dei inuenitur. Vnde *Psalm.* 118. A mandatis tuis intellexi. Ab hoc censu nullus excipitur, quia sine obseruantia Decalogi nullus saluatur. *Matth. cap.* 19. b. Si vis ingredi ad vitam serua mandata. Sequitur. *e* Et ibant omnes, vt profiterentur, &c.] in qua oriundus erat. — *Mysticè.*

Mysticè.] id est, in suam Ecclesiam in qua debet quilibet profiteri, id est, confiteri laudes, & peccata. Contra Clericos qui in suis nunquam aut rarò confitentur. — *Mysticè.*

f Ascendit autem] secundum situm loci.

Mysticè. *f* Ascendit autem, &cæt.] Per hoc significatur, vt dicit *Gloss.* ascensus prælatorum, qui debent ascendere de Galilæa, id est, de mundi volubilitate, in Bethleem id est, in quietem contemplationis vbi est veri panis refectio. Est autem triplex ascensus prælati. Primus est per pœnitentiam, quod notatur per hoc, quod Ioseph ascendit cum Maria vxore sua, quam debet habere sociam prælatus vsque ad mortem. Vnde *Iosue cap.* 2. b. Præcepit Ragab exploratoribus, vt ascenderent in solarium, & operuit eos stipula, id est, pœnitentia. 2. *Reg. cap.* 15. f. Ascendit Dauid clivum oliuarum scandens, & flens nudis pedibus ince- — *Mysticè.* — *Triplex ascensus Prælati.*

A a Et Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth,] vbi conceptus est Christus. a In Iudæam ciuitatem Dauid,] vt Iudæam, sit adiectiuum. d Quæ ciuitas [vocatur Bethlehem, eò quòd esset de domo, & familia Dauid.] e vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.] Eleganter Euangelista historiographi more procedit. Qui enim historicè describit contractua emptionum, & has omnes circumstantias debet describere, scilicet, nomen Consulis sub quo emptio contracta est, & tempus in quo facta est, & locum, & testes, vt hæc sint signa, & indicia contractæ emptionis. Bene ergo Euangelista describens Christi natiuitatem, quæ emptio fuit, imò redemptio nostra, in signum eius, & iudicium hæc omnia determinauit. *Gloss.* Vocabulum siue nomen Imperatoris, & Præsidis, summam census, potestatem gentis, id est, multitudinem populi, diem, id est, tempus, locum, id est, Bethlehem, causam quare illuc venerat Ioseph cum Maria, scilicet, vt profiteretur. Testes sunt Apostoli, *infrà 9.a* & 10.a. Qui significauerunt Euangelium, id est, signis, & miraculis confirmauerunt.

a & Ioseph à Galilæa de ciuitate b Nazareth in c Iudæam ciuitatem Dauid, quæ d vocatur Bethlehem, eò quòd esset de domo, & familia Dauid, vt e profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. f Factum est autem cùm essent ibi, g impleti sunt h dies† Mariæ, vt pareret, & i peperit filium suum primogenitum, k & pannis eum inuoluit, l & reclinauit eum in † præsepio, quia nó m erat ei locus in diuersorio.

al. non habet † *Mariæ*

al. † *præsepe.*

Mysticè. ⊖ dens, & operto capite. Secondus est per contemplationem, quod significatum est per ascensum Petri. *Act.* 10.b. vbi dicitur: Ascendit Petrus in superiora domus, vt oraret: Et hic dicitur, quòd Ioseph ascendit in Bethlehem, id est, in contemplationis refectionem. Tertius ascensus est per prædicationem. *Isa.* 40.b. Ascende tu qui euangelizas Sion. Et significatur per ascensum Angelorum in scala quam vidit Iacob: *Genes.* 28.c. b De ciuitate Nazareth.] Nazareth interpretatur flos. Bethlehem, interpretatur domus patris. De odore floris in refectionem panis, sic de flore ad fructum ascendere debemus, id est, de proposito ad opus, 1. *Reg.* 14.b. Ascendit Ionathas manibus, & pedibus reptans, & armiger eius post eum. *Amos* 9.b. Qui ædificat ascensionem suam in cælo, &c.

e Vt profiterentur, &c.] *Gloss.* Vbi profitentur iustus, & virgo Christi, nisi vbi Christus nascitur, scilicet, in pacato corde? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: *Deut.* 30.c. quasi dicat, per exteriorem professionem quam faciebant Ioseph, & Maria in Bethlehem vbi Christus natus est corporaliter, exprimitur spiritualis professio voti virginalis quam vterque fecerat ibi vbi Christus nascitur spiritualiter, id est, in corde pacato, & postea vterque expressit ore, quia prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, id est, cum verbum Dei, id est, propositum est in corde tuo, prope est, vt sit in ore: Sequitur.

f Factum est autem cum essent ibi impleti sunt dies Mariæ, vt pareret.] Euangelista tempus, & locum in quo peperit, & reclinatorium in quo puerum editum reposuit diligenter ad instructionem nostram prosequitur, vt exemplo Christi, & parentum eius de paupertate instruamur.

h Dies Mariæ,] id est, tempus partus Mariæ Dies dicitur, quia tunc ortus est sol super terram, *Psal.* 103. Ortus est sol, & congregati sunt. Quia autem sub Cæsare nasci voluit, eius humilitatem commendat, qui cùm esset Dominus omnium alij subijci non dedignatus est, *inf. eod.* g. Et erat subditus illis. *B. Bernard.* Quis? quibus? Deus, hominibus.

g Impleti] qui prius erant vacui. *Iob* 7.a. Menses vacuos ego habui, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Sed per Christi aduentum omnia sunt impleta. *Galat.* 4.a. Vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum. Tunc fuit lex impleta. *Matth.* 5.b. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vterus Virginis impletur, *sup.* 1.c. Aue gratia plena Cor humanum repletum est. *Ioan.* 1.b. gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *Psalm* 32. Misericordia Domini plena est terra. Sequitur.

i Et peperit filium suum primogenitum.] *Beda.* Non post quem alius, sed ante quem nullus: in quo eliditur hæresis Heluidij. *Bern.* Considera quod in Bethlehem Iudæ Christus nascitur, & sollicitus esto quomodo Bethlehem Iudæ inueniaris. Bethlehem Iudæ es, si corde credas ad iustitiam, ore autem confitearis ad salutem. Bethlehem, interpretatur domus panis. Iudas confessio: Iustitia in corde est panis quem Deus esurit. Item iste panis munditia est. Vnde Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Item *Cant.* 2.d. Qui pascitur inter Lilia. Bethlehem ergo se exhibet, qui Deo præparat munditiam in corde. k Et pannis eum inuoluit.] Pondus est in verbo, pannus enim vilitatem, & vetustatem notat. Vnde pauperes dicimus pannosos, qui multiplicitatem pannorum inutilium consuunt. *Philip.* 2. a. Habitu inuentus, vt homo. *Iob* 38.a. Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vuluà procedens, cum nubem ponerem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Mare est Christus, à quo omnia flumina gratiarum. *Eccles.* 1.b. Omnia flumina intrant in mare, &c. Hoc mare conclusit ostiis Deus Pater, quia certos terminos prædicandi ei assignauit. *Matth.* 15. c. Non sum missus, nisi ad oues quæ perierant domus Israël, &c. Nubes caro eius. *Isa.* 19.a. Ascendit Dominus super nubem leuem. Caligo, paupertas, & vilitas eius. *Isa.* 53.a. Non est ei species, neque decor.

l Et reclinauit eum in præsepio,] vt cibum iumentorum Homo enim iumentum factus est. *Psalm.* 48. Homo cum in honore esset non intellexit, &c. Ideo Dominus factus est fœnum, quod est cibus iumentorum. i. caro. *Isa.* 40.b. Omnis caro fœnum. *Bern.* Si rex est, vbi Aula regia, vbi Thronus regius, vbi curiæ regalis frequentia? Matris præsentia. Nota quod non legitur eum tetigisse, & hoc propter reuerentiam pueri quem sciebat de Spiritu sancto conceptum esse.

Mysticè.] Ponitur in præsepio, id est, corpus Christi super altare. m Quia non erat ei locus,] supple alius [in diuersorio] *Glos.* Eget loco, vt nos in cælis habeamus mansiones. Secundum aliam *Gloss.* ideo in via nascitur, quia viam nobis ostensurus erat. Vnde locus natiuitatis conuenit nato: Ipse enim est via: *Ioan.* 14.a. Tertiò, in diuersorio, ideo nascitur, vt nos doceat, non palatia, sed diuersoria in hoc mundo quærere. *Tullius.* Commorandi nobis natura diuersorium non habitandi dedit, 4. *Reg.* 4.b. Diuertebat ad eam, vt comederet panem, 3. *Reg.* 18.c. Deus vester forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere. *Genes.* 42.c. Apertóque vnius sacco, vt daret iumento pabulum in diuersorio. *Isidorus.* Diuersorium dicitur, quia ibi diuersi conueniunt. Secundùm *Bedam*, quia diuersa habet orificia, id est, ora. Est enim platea vacua inter duos vicos habens introitum, & exitum ad vtrumque vicum, & propter intemperiem aëris cooperta, vt in festiuis diebus ciues ibi conuenirent ad confabulandum, & colludendum. Et dicit *Ioannes Chrysostom.* quod propter multitudinem eorum qui conuenerant causa faciendæ professionis, non inuenerunt sibi domum hospitalem, sed nocte illa in diuersorio manserunt, & ibi peperit, & puerum editum reclinauit in præsepe. Quòd autem repositus dicitur inter bouem, & asinum, non multum, inquit, de auctoritate habetur. Volunt tamen quidam referre ad prophetiam qua dictum est: Bos cognouit possessorem suum, &c. *Isa.* 1.a. Et *Habac.* 3.a. in medio duorum animaliũ cognosceris. Et de asino quidem probabile est, quod adduxerit eum Ioseph, super quem sederat sponsa prægnans, & parauit ei præsepe in alia parte diuersorij. De boue autem non multum probabile est, nisi forte habuerit eum quis venalem. Et diuersorium mysticè significat Ecclesiam, quæ quodammodo media est inter mundum, & Paradisum, &c.

Tullius de senectute.

Præsepe Domini:
- Ecclesia. *Isa.* 1.a. Bos, id est, Iudæus cognouit possessorem suum, & asinus, id est, Gentilis conuersus præsepe Domini sui, &c.
- Sacra Scriptura. *Prouer.* 14.a. Vbi non sunt boues præsepe vacuum est, id est, vbi non sunt expositores litera vacua est.
- Crux Domini, in qua cibus Angelorum factus est cibus iumentorum. *Iob* 39.b. Nunquid volet Rhinoceros seruire tibi, id est, Christus, aut morabitur ad præsepe tuum, id est, quod pro te subiit?
- Claustrum, 3. *Reg.* 4. c. Habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorũ currilium,

& duodecim millia equorũ equestriũ. i. quadraginta millia ecclesias

Ecclesias clericorum sæcularium, & duodecim millia claustra virorum claustralium, &c.

a Et pastores erant in regione eadem.] *Moraliter. Ecclesiast. cap. trigesimosecundo*, a. Rectorem te posuerunt, &c. Iuxta turrim quandam inter Bethleem, & Ierusalem, vbi Iacob rediens à Mesopotamia moratus est cum grege suo vbi Rachel mortua est, & sepulta. Et dicitur torris gregis: *Gen. cap. trigesimoquinto*, c. Et *Michææ cap. quarto*, c. Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, &c.

sorio. Et *a* pastores erant in regione eadem *b* vigilantes, & *c* custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et *d* ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, *e* & claritas Dei circumfulsit illos, *f* & timuerunt timore magno. Et dixit illis *g* Angelus: Nolite timere: *h* Ecce enim † euangelizo

b Vigilantes,] primo pro se, & postea custodientes, &c. *Act. cap. vigesimo*, f. Attendite vobis, & vniuerso gregi, &c.

c Et custodientes vigilias noctis super gregem suum] non alienum, de quo non requiretur ratio. *Ierem.* 13. d. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum, *infra.* 16. a. Redde rationem villicationis tuæ, non alienæ. Et expone de quadroplici grege tuo, id est, animarum, virtutum, cogitationum, operum.

Mystice. *Mysticè*. Per istos pastores significantur boni prælati, qui super grege suo custodiendo peruigilant diligenter tanquam reddituri rationem pro grege. Vnde *Hebr. cap. decimotertio*, c. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: Ipsi enim peruigilant quasi rationem, &c. Vel dicit *Chrysostomus*. O prælate tanto igni submittis caput tuum, miror si quem contigerit saluari de his qui principantur in tantis minis. & tanta pigritia: Video tamen currentes, & sponte se proijcientes in pericula. *Sap. cap. sexto*, a. Durissimum iudicium in his qui præsunt, fiet. Sed hoc de malis pastoribus dicitur. De bonis, *Prouer. cap. duodecimo*, b. Nouit iustus animas iumentorum suorum, viscera autem impiorum crudelia. *Prouer. cap. vigesimoseptimo*, d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera: Non enim habebis iugiter potestatem, &c. Meritò autem illa hora vigilare dicuntur pastores, quia natus erat summus pastor, qui de suis ouibus vsque ad vltimum exiget rationem, cum venerit greges suos visitare, dicens cuilibet pastori, & dicturus in die iudicij: Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? *Ierem. cap. decimotertio*, d. *3. Reg. cap. vigesimo*, g. Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Debent igitur vigilare pastores à quibus tam districta ratio requiretur, & maximè, quia lupi insidiantur gregi, id est, dæmones non dormiunt, *1. Pet. cap. quinto*, b. Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, &c. Item quia præceptum est eis. *Mat. cap. decimotertio*, d. Videte, vigilate, & orate. Item *ibidem*. Et ianitori præcepit, vt vigilet Item quia vigilantibus promittitur merces, *infra cap. duodecimo*, f. Beatus ille seruus quem cum venerit Dominus, inuenerit sic facientem, id est, vigilantem. Item quia incertum est de aduentu furis, vel Domini. De fure *inf. cap. duodecimo*, e. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret vigilaret vtique, &c. De Domino. *Matth. cap. vigesimoquinto*, a. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam.

Quatuor sunt vigiliæ. Sunt autem quatuor vigiliæ noctis. Conticinium, intempestum, gallicantus, antelucanum. De quibus dicitur *Marci cap. decimo tertio*. d. Vigilate ergo, nescitis enim, quando Dominus domus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane. In prima vigilauerunt Patriarchæ super gregem Domini vsque ad Moysen. In secunda duces, & iudices vsque ad Dauid. In tertia reges & prophetæ vsque ad captiuitatem Babylonicam. In quarta sacerdotes vsque

Quatuor sunt noctes. nunc. Sunt similiter quatuor noctes in quibus vigilandum est. Prima est malorum tyrannorum persecutio: De qua *Cant. cap. tertio*, à. In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea. Secunda peccatum. *Psalm.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Tertia dæmonum tentatio. *Iob cap. trigesimo*. c. Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt non dormiunt, &c. Quarta quælibet tribulatio. *Isaiæ cap. decimoquinto*, a. Nocte vastata est Arnon, quæ interpretatur arca mœroris, vel maledictio, id est, peccatrix anima. In prima nocte vigilandum est super gregem Dominicum, ne diripiatur ab Hæreticis, à tyrannis, à falsis fratribus, ab Antichristo, & antichristianis. Primi siquidem conantur auferre fidem, secundi substantiam, tertij mores, quarti vitam. In secunda nocte vigilandum est similiter super gregem virtutum, ne diripiatur à quadruplici genere vitiorum. Quorum primum est noxia delectatio, secundum ad opus explendum deliberatio, tertium tenax consuetudo. Quartum desperatio. Et significantur per erucam, locustam, bruchum, & rubiginem. De quibus dicitur *Ioel. capitulo primo*, a. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Eruca est morosa delectatio, locusta volitans deliberatio, bruchus consuetudo, rubigo desperatio. Item in tertia nocte vigilandum est super gregem cogitationum, & affectionum, ne diripiatur à quadruplici genere tentationum, id est, leui, & occulta, leui & aperta, graui & occulta, graui & aperta. De quibus *in Psalmo nonagesimo*. Non timebis à timore nocturno, à sagitta, &c. Item in quarta nocte vigilandum est super gregem operum, & locutionum, ne diripiatur à quacunque tribulatione, vel aduersitate, siue inferatur à Deo, siue à proximo, siue à diabolo, siue veniat à seipso. Hæc sunt quatuor cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israël, & Ierusalem, vt dicitur *Zachar. capitulo primo*, d.

al. † annuncio

d Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos.] Nota sicut dicit *Beda*. Et concipiendum, Mariæ. *supra capitulo primo*, c. & conceptum, Ioseph: *Matth. capitulo primo*, d. Et natum Dominum, hic ciues cæli testantur, vt & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori seruitium impendant.

e Et claritas Dei circumfulsit illos,] id est, ex omni parte illorum fulsit, siue radios sui luminis aspersit, vt sit pondus in verbo, nec tale inuenitur in tota serie veteris testamenti. Et nota, quia verbo, & luce astruitur ortus Domini, quia ipse est, & verbum, & lux. *Ioann. capitulo primo*, b. Verbum caro factum est, &c. *Ioann. capitulo octauo*, b. Ego sum lux mundi. Et nota, quia dupliciter honorantur pastores vigilantes, consortio, & allocutione angelorum, & claritatis diuinæ illustratione. Vnde *Beda*. Vigilantibus pastoribus apparet Angelus, & eos claritas circumfulget, quia illi præ cæteris sublimia videre merentur, qui fidelibus sollicitè præsunt, super quos diuina gratia largius coruscat, *1. Timoth. capitulo quinto*, c. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. *Daniel. capitulo duodecimo*, b. Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, &c. Tunc claritas aliquem circumfulget, cum retro per iustitiam punit mala præterita, ante per prudentiam cauet futura, à dextris per temperantiam non dissoluitur per prospera, à sinistris per fortitudinem non frangitur per aduersa. Vel claritas illum circumfulget, qui non solum videt pericula, quæ habet ante oculos, sed etiam ea quæ habet ad dorsum, nec solum ea, quæ habet à sinistris, sed etiam ea quæ habet à dextris. Quidam vident solum pericula, quæ habent ante oculos: Mortem habet ante oculos senex, vel infirmus, sed sanus, & iuuenis habet post dorsum quasi in insidiis. Vnde *Seneca*. Iuuenes habent mortem à tergo, & senes ante oculos. Quidam timent pericula solum à sinistris, id est, ab aduersitate, cum tamen maius sit periculum in prosperitate. Vnde. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.

f Et timuerunt timore magno.] Sic Manue exterius ad visionem Angeli dixit: Morte moriemur, quia vidimus Dominum: *Iudic. cap.* 13. d. Sic mulieres, *Marc. vlt.* b. In quo apparet liquidè quantum sit diminuta dignitas hominis per peccatum, qui creatus est ad Dei visionem, & non potest sustinere Angelicam.

g Et dixit illis Angelus, nolite timere, &c.] Hic est mos boni Angeli perterritos consolari. *Marc. vlt.* b. Nolite expauescere. E contra mos mali Angeli est territos magis terrere. Vnde in aduentu mali semper crescit timor, in aduentu boni semper decrescit, sicut dixit *Gregorius*.

h Ecce enim euangelizo vobis, &c.] Triplici ratione, primo nunciatur pastoribus natiuitas Saluatoris. Prima est,

quia pauperes erant, & propter pauperes venit ipſe in mũdum, & ipſorum eſt regnum cælorum: *Matth. 5. a.* *Pſalm. 11.* Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam dicit Dominus. *Iſaiæ 61. a.* Ad euangelizandum pauperibus miſit me: Secunda, quia ſimplices erant, & innocentes, & tales facilitet obediunt, & credunt, quod dicitur eis. *Prouerb. 14. b.* Innocens credit omni verbo. Et hic dicitur. Et venerunt feſtinantes, &c. Tertia ratio eſt myſtica, ad innuendum, quod prælatis, & doctoribus Eccleſiæ quorum typum gerunt iſti paſtores, vigilantibus ſuper gregem ſuum, reuelat Dominus primo ſe, & ſecreta ſua, vt ipſi aliis reuelent, ſicut montes primò rapiunt radios ſolis orientis. *Pſalm. 71.* Suſcipiant montes pacem populo.

al. † nobis

Infra eod. c.

vobis *a* gaudium magnum, *b* quod erit omni populo, quia *c* natus eſt † vobis hodie Saluator *d* qui *e* eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. *f* Et hoc vobis ſignum: *g* Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in † præſepio.

al. † præſepe.

Gaudiũ magnũ quadruplici ratione.

a Gaudium magnum] dicitur quadruplici ratione. Prima, quia natus eſt hæres in regno eccleſiæ. *Michea 1. d.* Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Mareſa, id eſt, in amaritudine: Loquitur toti Eccleſiæ: Sic Abraham, & Sara lætati ſunt de ortu Iſaac. *Geneſ. 21. a.* Dixit Sara: Riſum fecit mihi Dominus. Secunda, quia natus eſt Eccleſiæ propugnator, qui deuicto hoſte abſtulit opprobrium de Iſrael. *Iſa. 25. c.* Opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra, *1. Reg. 17. c.* Dixit Dauid: Nunc vadam, & auferam opprobrium populi. Vnde Angelis quærentibus. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Reſpondit: Ego qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum ad ſaluandum. *Iſ. 63. a.* Tertia ratio eſt, quia natus eſt Saluator perditorum, ſicut dicit hic angelus: Et *Zachar. 9. b.* Exulta ſatis filia Sion, Iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Quarta ratio eſt, quia ſalus venit omni populo: Vnde ſequitur:

b Quod erit in omni populo] non ſolùm multis, vt in natiuitate Ioannis, *ſupra 1. a.* Et multi, &c. Vel, [Omni populo,] id eſt, Eccleſiæ de omnibus populis colligendæ.

c Quia natus eſt vobis hodie Saluator,] vel [nobis,] quia conſortio hominum implendus eſt numerus Angelorum. [Hodie] dicit, cum nox eſſet, quia gaudium venerat nunciare. Vnde non pro qualitate temporis dictum eſt hoc, ſed pro qualitate rei, quia enim rem lætam nunciabat, conuenientius dicit hodie, quàm nocte, cùm ſit vna dies naturalis dies, & nox. Vbi enim de triſtibus agitur, ſolet fieri mẽtio de nocte, vt in negatione Petri, & egreſſu Iudæ: Et *Matt. 26. c.* omnes ſcandalum patiemini in me in hac nocte. Alia ratio eſt, quia ſol iam ortus erat ſuper terram, vnde erat vere dies, ideo in nocte illa celebrat eccleſia ſolemniter miſſam. *Pſal. 138.* Et nox ſicut dies illuminabitur. Item. Et nox illuminatio mea in deliciis meis.

d Qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.] Sic ordina ad literam.

e Natus eſt nobis Saluator in ciuitate Dauid,] id eſt, in Bethleem. Vnde Dauid natus eſt.

d Qui,] ſcilicet, Saluator.

e Eſt Chriſtus Dominus,] id eſt, vnctus Dominus, manſuetus, ſcilicet, & benignus. Per hoc enim, quod Chriſtus ſonat vnctus, notatur dignitas eius, quia ſolum vngebantur reges, & ſacerdotes. Ipſe eſt ergo rex, ſiue Meſſias de quo prophetatum fuerat.

f Et hoc vobis ſignum,] quod natus ſit.

g Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio.] *Gloſſ. Bernard.* Signum ſalutis eſt fidelibus humilitas Saluatoris, quæ eſt oppoſita ſuperbiæ, per quam mors in mundum intrauit, quaſi dicat aliquis, quare tota dic facis mentionem de humilitate Chriſti? quia ſignum eſt ſalutis adipiſcendæ, vel acquirendæ. Tanta enim Chriſti humiliatio, argumentum eſt dandæ nobis ab eo ſalutis, ſignum eſt ſalutis nobis acquirendæ, id eſt, exemplum eſt nobis, & Indicium qua via debeamus quærere ſalutem. Nam per ſuperbiam ſalutem amiſimus, ideo neceſſe eſt, vt ſi redire volumus, per oppoſitam viam redeamus, id eſt, per humilitatem. Et huic ſententiæ magis congruit finis *Gloſſ.* Nota quòd tria ſigna dat Angelus paſtoribus, per quæ poſſent Dominum inuenire, ſcilicet; puritatem, paupertatem, humilitatem Puritas intelligitur per infantem. Paupertas per pannorum inuolutionem. Humilitas per præſepis reclinationem. *Bernard.* In ſignum ſunt poſiti panni tui Domine Ieſu, ſed in ſignum cui à multis hodie contradicitur. Multi quippe vocati, ſed non multi electi, & ideo nec ſignati. Certum ſignum eſt, quod aliquis ſit de populo Saluatoris, cum Chriſti humilitatem imitatur. Vnde: Tu populum humilem ſaluum facies. Tria prædicta ſigna quærit populus in vicariis Chriſti, ſed non inuenit. Vnde *Pſal. 73.* Signa noſtra non vidimus, &c. Hæc ſigna terribilia ſunt multis, cùm tamen per hæc inueniatur Dominus. Vnde *Pſalm. 64.* Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terram à ſignis tuis. *Ioan. 3. d.* Teſtimonium eius nemo accipit, id eſt, pauci, qui autem acceperit ſignauit, id eſt, ſigno oſtendit, quia Deus verus eſt, qui hæc ſigna dedit per Angelum. De his ſignis dicit *Eccleſ. 36. b.* Innoua ſigna, & immuta mirabilia. Innouata fuerunt hæc ſigna natiuitatis in paſſione, quia in natiuitate fuit infans, in paſſione clamans. In natiuitate pannis inuolutus, in paſſione veſtibus nudatus. In natiuitate reclinatus in præſepio, in paſſione affixus in patibulo. Immutata fuerunt, & mirabilia, quia ibi ortus eſt Sol in media nocte, hic occidit Sol in Meridie. *Amos 8. c.* Occidet Sol in Meridie. Ibi Ioſeph Deum pannis inuolutum reclinauit in præſepio, hic Ioſeph alius Deum ſindone inuolutum poſuit in ſepulchro. Ibi æternus naſcitur, hic æternus moritur. Multifariè multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouiſſimè locutus eſt nobis in filio. Locutus eſt autem in eo non loquente, cùm adhuc infans eſſet, quinque verba, ſcilicet, verbum conſolationis, increpationis, exhortationis, conſilij, eruditionis. Verbis conſolationis locutus eſt, quia ſicut dicit *Auguſtinus*, magna conſolatio eſt membris ex capite. Vnde in die Natalis legitur illud, *Iſaiæ 40. a.* Conſolamini conſolamini popule meus, dicit Deus veſter. Sed non omnes conſolatur Chriſti natiuitas. Vnde *Bernardus.* Non conſolatur Chriſti infantia garrulos, non conſolantur Chriſti lacrymæ cachinnantes, non conſolantur panni eius ambulantes in ſtolis, non conſolatur, ſtabulum, & præſepe amantes primas cathedras in Synagogis. *Bernardus.* Agnoſco certè agnoſco Ieſum magnum ſacerdotem ſordidis opertum veſtibus, pannoſos, & laborantes Chriſti natiuitas conſolatur. Quare multa hodie auro, & gemmis fulgent altaria? Et ſubiungit: Putas ad hæc diuertent Angeli, & pannoſos homines declinabunt? Si ita, cur magis paſtoribus ouium apparuere, quam regibus terræ, quam ſacerdotibus templi? Idem. Sanè ad conſolationem accedit ipſa, quæ paſtoribus vigilantibus exhibita eſt viſitatio & allocutio Angelorum Agnoſcant omnes quantum placeat ſupernis ciuibus labor cuius ſpiritualis intentio eſt, quandoquidem, & eos qui pro victu corporis corporali eos vrgente neceſſitate laborant, ſuo dignantur eloquio, & alloquio tam fœlici: Nimirum humanum in eis cognoſcunt ordinem, quo conſtituit Deus, vt in ſudore vultus ſui veſcatur Adam pane ſuo. Increpat autem Chriſti natiuitas, ſe laudantes, & ſe oſtentare cupientes. Vnde *Bernardus.* Nocte voluit Chriſtus naſci, vbi ſunt qui tam impudenter oſtentare geſtiunt ſemetipſos? Denique tacet Chriſtus, & ecce annunciat Angelus, laudat multitudo cæleſtis exercitus. Laudet te os alienum, ſileat tuum. Exhortatur Chriſti natiuitas ad pœnitentiam. Vnde *Bernardus.* Age pœnitentiam, hoc tibi prædicat ſtabulum illud, hoc præſepe clamat, hoc membra illa infantilia alloquuntur, hoc lacrymæ, & vagitus Euangelizant. *Bernardus.* O duritia cordis mei, vtinam Domine ſicut verbum caro factum eſt, ita & cor meum carneum fiat. Plorat quippe Chriſtus, ſicut cæteri, at non queritur ſicut cæteri: illi ex paſſione lugent, Chriſtus ex compaſſione Ideo lacrymæ Chriſti mihi, & pudorem pariunt, & dolorem. Ludebam ego foris in platea, & in ſecreto regalis cubiculi ſuper me ferebatur iudicium mortis, audiuit hoc vnigenitus eius, exuit ſe porto diademate, ſacco veſtitus, aſperſus cinere caput, nudus pedes, & flens, & eiulans, quod morte damnatus eſſet ſeruulus Intueor illum ſubitò procedentem, ſtupeo nouitatem, cauſam percontor, & audio quid factus ſit, adhuc ne ludam, & deludam lacrymas eius? Planè ſi inſanus ſum, & mentis inops, non ſequar eum: nec ſimul cum lugente lugebo, erit inde pudor, dolor, & timor. Vnde? Vtique ex conſideratione remedij periculi mei æſtimo quantitatem. Filius Dei

Heb. 1. a.

Et *a* subitò facta est cũ Angelo multitudo militiæ cælestis, *b* laudantium Deum, & dicentium:Gloria in Altissimis Deo;

c & in terra *d* pax hominib. bonæ volũtatis. Et *e* factũ est, vt discesserũt ab eis Angeli in *f* cælũ, *g* pastores loquebãtur adinuicẽ:

lius Dei iubetur occidi, vt vulneribus meis pretioso sanguinis illius balsamo medeatur. Agnosce homo, quàm grauia sunt illa vulnera, pro quibus nécesse est Christum Deum vulnerari. Sic medicinæ æstimatio, & timoris, & doloria exaggeratio est. Idem. Compatitur Dei filius, & plorat homo patitur, & ridebit? Consuluit etiã Christus facto, vt molestiæ præeligerentur deliciis. Vnde *Bernard.* Elegit filius Dei tempus, quod molestius est, præsertim paruulo, & pauperis matris filio, quæ vix pannes haberet ad inuoluendum, & præsepe ad reclinandum, & cùm tanta esset necessitas, nullam audio fieri pellium mentionem. Idem. Non est tale iudicium mundi, aut iste fallitur, aut mundus errat, sed diuinam falli impossibile est sapientiam. Idem. Christus vtique, qui non fallitur elegit, quod carni est molestius. Id ergo melius, id est, vtilius, id est, magis eligendum, & quisquis aliud doeet vel suadet, ab eo tanqoam à seductore cauendum est. Docuit etiam Christus in natiuitate pretiosum esse, quod à mundo contemptibile iudicatur. Vnde *Bernard.* Fortè aliquia arbitretur filio Deo sublimia esse quærenda palatia, vt cum gloria rex gloriæ susciperetur, sed non propter hoc à regalibus sedibus venit ille, horum omnium æterna in cælis affluentia suppetebat, sed paupertas non inueniebatur in eis. Hanc itaque Dei filius concupiscens, descendit, vt eam sibi eligeret & nobis quoque sua æstimatione faceret pretiosam. Adorna thalamum tuum Sion, sed humilitate, sed paupertate.

De consec. dist. 1. c. nouelle, &c. de Hymnis, & chi duo.

a Et subito facta est, &c.]exercitus. Duplici ratione, sicut dicit *Beda.* scil. ne parua videatur vnius Angeli auctoritas. Item vno euangelizante multitudo in consonam laudem prorumpit, vt & officium suum Deo impendat, & nos instruat, vt quoties sacram eruditionem fratris ore audimus, Deo laudes corde, ore, & opere reddamus. Item exercitus nominatur, qui sequebantur militiæ ducem, qui contra malignos spiritus ad tutelam nostram Angelorum ordinat exercitum.

b Laudantium Deum, & dicentium, gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominis bonæ voluntatis.] In Græco textu est, bona voluntas. Nota quòd sequitur in Hymno hoc angelico, *Hilarius* dicitur composuisse, & auctoritate Telesphori Papæ, solis Episcopis licebat incipere, quod adhuc in die cœnæ obseruatur alicubi. Symmachus verò Papa attẽdens, quod sacerdos Angelus Domini est, vt dicitur *Malach.* 2. b. & 1. *Cor.* 11. b. statuit, vt omnes sacerdotes canerent hunc Hymnum in festis. Gloria in altissimis Deo. Hic innuitur qualis sit cælestium ciuium operatio. Eorum enim operatio est assidua Dei laudatio, in quo verbo inhabitantes terram ad Dei glorificationem admonentur. Deũ autem glorificat, qui eum naturaliter laudat, qui operibus suis eum honorat, ea propter ipsum faciendo, & qui proximo suo materiam glorificandi Deum ministrat, dando ei bonum exemplum. Iuxta illud. Sic luceant opera vestra coram hominibus, &c. Et qui gloriam sibi oblatam recusat propter Deum dicens. Non nobis Domine non nobis, &c. Et hoc valde difficile. Vnde *Gregor.* Difficile est humanam gloriam non appetere, sed difficillimum est oblatam respicere Deum etiam glorificat, qui frequenter eum bonorum suorum auctorem recogitat, non seipsum. Ideo Christo nato hoc cantant Angeli, quia ipse erat patrem glorificaturus. Vnde *Ioan* 17. a. Pater glorifica filium tuum, vt filius tuus glorificet te. Meritò canitur ei Gloria in altissimis, id est, ab altissimis, id est, ab Angelis, id est, meritò glorificatur ab Angelis per reparationem Angelicæ ruinæ, & canitur, id est, nunciatur, pax hominibus cum ipsis Angelis.

Mat. 5. b.
Ps. 113.

Mysticè. *Mysticè.* Altissimi sunt, qui in vltimo gradu humilitatis sunt, & in his sedens est Dominus, & ab his laudatur. *Psalm.* 8. Ex ore infantium, &c.

Gloria {
- Alicuius magnifici latè patens præconium, *suprà* 1. e. Magnificat anima mea Dominum.
- Frequens fama cum laude. Tullius *Psal.* 33. Benedicam Dominum in omni tempore, &c.
- Ore multorum celebrata laudatio. *Psal.* 116. Laudate Dominum omnes gentes, &c.
- Clara cum laude lætitia. *Psal.* 31. Lætamini in Domino, &c.

c Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis,] qui suscipiunt natum Christum, non hi, qui audita eius natiuitate sunt turbati, & eum persecuti, vt Herodes. *Matth.* 2. e. Quia non est pax impiis dicit Dominus. *Isa.* 48. d. & 57. d. *Bern.* Angelus sic distinguit, vt Deo sit gloria, hominibus pax. Sed, quia filij Adæ cupiunt, quod Dei est, scilicet, gloriam, pacem perdunt & gloriam *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Insinuantur autem nobis duo in hoc verbo, scilicet, quis sit fructus bonæ voluntatis, & qoam facile iam sit homini pacem habere. Fructus autem bonæ voluntatis est pax. Nec est paruus iste fructus. Vnde *Gloss.* super illud. Pax super Israel. Vno verbo dicit omnia bona. Econtrario non est pax impiis, non est impius quin ad minus habeat bellum intestinum, superiore parte rationis inferiorem accusante, & condemnante. Facile etiam habetur iam pax, cum sola bona voluntas ad hoc sufficiat. Vnde *Aug.* Nihil tam facile est bonæ voluntati, quam ipsa sibi, & hæc sufficit Deo. Verissimè igitur. Angeli clamauerunt. *d* Pax hominibus bonæ voluntatis.] Et nota, quia quadruplex pax datur hominibus qua indigebant, propter quadruplicem discordiam, siue guertã, quam habebant. Prima erat inter Deum, & homines, propter præcepti transgressionem. Secunda inter Angelos, & homines, propter Adæ, & Euæ eiectionem. Vnde dicit *Greg.* Quando extranei eramus à Deo, extraneos nos Angeli deputabant, &c. Vnde qoodammodo naturam humanam despiciebant. Vnde antea se permittebant adorari ab hominibus, sed post incarnationem non, vt *Apoc. vlt.* b. & 19. b. Tertia guerra erat inter homines, & homines, propter diuersarum legum æmulationem. Quarta inter carnem, & spiritum, propter mutuam altercationem. Primò enim spiritus corrupit carnem, & nunc caro corrumpit spiritum. Venit ergo Dei filius, & satisfecit Patri pro homine, factus obediens vsque ad mortem. *Phil.* 2. a. Et facta est pax inter Deum, & homines. De qua dicitur *Isa.* 27. b. Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi. Et secundùm hoc dicitur, mediator Dei, & hominum, 1. *Tim.* 2 b. Guerram inter Angelos, & homines pacificauit, quia de ipsis hominibus ruinam Angelicam reparauit, quod ipsi rogant in *Psalm.* 50. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Ierusalem. De hac dicitur *Isaia* 57. a. Veniat pax, requiescat in cubili suo, &c. Vos autem accedite huc, id est, in cælum filij auguratricis. i. homines. Item *in eod.* d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui propè est. i. Angelo, & qui longe est. i. homini dixit Dominus. Secundum hoc dicitur Salomon. i. pacificus. Et dicit *Gloss. Bern.* Quia Deus, & homo nascitur, hominibus pax cum ipsis Angelis canitura, cum gaudio oũciatur, & gloria Deo qui ab Angelis pro nostra redemptione, & pro sua reparatione glorificatur: Item guerram inter homines, & homines pacificauit, quia omnes in vnam Ecclesiam, & fidem vnicam conuocauit. *Ioan.* 10. c. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. *Ephes.* 2. e. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Secundum hoc dicitur lapis angularis. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem. Item guerram inter spiritum, & carnẽ pacificauit in se vtrumque concorditer assumens, & pacificè gerens. Vnde *Psal.* 48. Simul in vnum diues, & pauper, i. spiritus, & caro in Christo concordes. De hac pace dicitur in *Psal.* 75. In pace factus est locus eius. *Ephes.* 2. e. Medium parietẽ maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legẽ mandatorum decretis euacuans, vt condat duos, id est, spiritum, & carnem, in semetipsum in vnum hominem faciẽs pacem. Secundum hoc dicitur Emanuel. *Isa.* 7. c. Sic plenè reformata est pax hominum per Christum. Ideo dicit *Psalm.* 11. Pax multa diligentibus legem tuam. *e* [illegible] factum est, vt discesserunt ab eis Angeli,] id est, postquam eorum aspectibus se subtraxerunt ascendentes. *f* In cælum,] consummato negorio sibi iniuncto, in quo instruitur homo, vt non cesset donec impleuerit, quod sibi iniunctum est. *Psal.* 103. Exiuit homo, id est, Christus, ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. *g* Pastores loquebantur adinuicem,] credentes verbis Angeli. Bene congruit, quod pastores præbẽt testimonium de Christo, quia ipse est agnus. Ad pastores autem pertinet de agnis, & ouibus, & huiusmodi,

Ps. 124.
Quadruplex pax.
Isa. 28. d.

A a Transeamus vsque Bethleem, & videamus hoc verbum quod factum est,] quod videre est vita æterna. *Ioan.* 17.a. Hæc est vita æterna, &c.

c Quod fecit Dominus, & ostendit nobis.] Nota quod hæc dictio (verbum) in sacra Scriptura interdum recipitur pro re digna recitatione. Vnde. Non fuit verbum in domo quod non ostenderim eis, id est, res pretiosa, dixit Ezechias. *Isa.* 39. b. Et ita potest exponi ad literam.

> a Transeamus vsque Bethleem & b videamus hoc verbum, quod factū est, c quod d fecit e Dominus, f & ostendit nobis. Et g venerunt festinantes, & h inuenerunt Mariā, & Ioseph, i & infantem positū in † præsepio. k Videntes autē l cognouerūt de verbo, quod dictū erat illis de puero hoc, m & omnes, qui audierāt n mirati sunt, & de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.

al. † præsepe

b Videamus hoc verbum, quod factum est,] id est, rem, quæ facta est.

c Quod,] id est, quam rem.

e Dominus fecit, & ostendit nobis,] per Angelos. Et de hoc non habetur aliqua *Gloss. Baruch* .3.d. In terris visus est. Aliter. b Videamus hoc verbum, quod factum est,] id est, verbum Dei, quod incarnatum est.

c Quod Dominus,] id est, tota Trinitas.

d Fecit incarnari,] id est, cuius incarnationem tota Trinitas operata est. f Et ostendit nobis.] *Glos. Bedæ.* Quod in principio erat apud patrem, factum est caro, & sic ostensum est nobis, quod in Deitate non poterat videri. 1. *Ioan.* 4.e. Deum nemo vidit vnquam. Sed nunquid potest videri verbum, quod incarnatum est? Potest vtique. *Gloss. Ambros.* quia cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod est filius Dei. c Quod Dominus,] Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. d Fecit,] id est, incarnari constituit, & sic factum ostendit. Nota etiam, quia per, [factum est,] & [fecit,] duplex insinuatur in Christo natura. Spiritualis, scilicet. & corporalis, id est, anima, & corpus vtrumque factum.

Mysticè. a Transeamus vsque Bethleem, &c.] *Mysticè.* Instruuntur hic Prælati Ecclesiæ, qui significantur per pastores, nam sicut pastores ad verbum Angeli festinantes iuerunt Bethleem, & postea redierunt ad greges suos, ita prælati aliquando debent ire in requiem contemplationis, vt ibi pane cœlesti reficiantur, & postea redire ad subditorum prouisionem. Hoc Iacob demonstrauit de Lia, transiens ad amplexus Rachel, & iterum reuertens ad Liam. Et ideo duplici nomine, id est, Iacob, & Israel appellatur.

Moralit. & Anagogicè. Moraliter, autem, & anagogice simul, per Bethleem designatur cælestis patria, quæ est domus panis, domus refectionis, quia ibi panis vitæ plenæ comeditur vsque ad satietatem. Sicut dicitur *Eccles.* 15.a. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potauit illum, *infra* 14.d. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Psal.* 83. Beati, qui habitant in domo tua Domine in sæcula sæculorum laudabunt te. Etiam ipsum laudare Deum, est comedere panem, vel gratias reddere post comestionem. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, &c. Ad hanc Bethleem triplici trāsitu peruenitur. Primus transitus est de vitiis ad virtutes, secundus de virtute in virtutem, tertius de mundo ad patrem. Et est significatus hic triplex transitus, per triplicem transitum filiorum Israel. Quorum primus fuit de Ægypto in desertum per medium maris rubri. Secundus fuit per desertum de loco ad locum. Tertius fuit de deserto in terram promissionis per medium Iordanis. Primus est transitus de statu peccati ad pœnitentiam per contritionem, & confessionem. Mare enim rubrum significat contritionem, & confessionem, per quæ transitur ad satisfactionem. Mare enim est amaritudo quæ est in contritione. Rubor est erubescentia, quæ est in confessione. Et de isto mari rubro dicitur in *Psalm.* 135. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quia tam contritio, quam confessio debet discretè, & singillatim fieri, non in vniuersali, sed in singulari, sicut fuerunt peccata. Vnde *Psalm.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum. De isto transitu *Cantic.* 3.c. Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, id est, in desertum pœnitentiæ, sicut virgula fumi, id est, humiliter, & deuote, ex aromatibus myrrhæ, & thuris. id est, cum cordis amaritudine, & orationis deuotione. Secundus transitus est per desertum pœnitentiæ, id est, profectus de virtute in virtutem. Hic est transitus de mari rubro vsque ad Iordanem, vbi occurrerunt multa impedimenta, sicut patet in *libro Numerorum.* Sed specialiter ibi tria ponuntur, quæ maiora fuerunt, scilicet, tres reges, qui transitum filiorum Israel volebant impedire. Primus fuit Edom, à quo transitum requirentes fatis rationabiliter dicebant. Obsecramus, vt liceat nobis, &c. Cui respondit Edom. Non transibitis me. *Numer.* 20.c. Secundus rex fuit Sehon Amorrhæus. Cui mandauit Moyses. Obsecro, vt transire mihi liceat, &c. *Numer.* 21.c. Tertius rex est Og, rex Basan. Cui Moyses nullum misit nuncium, quia ille occurrerat ei pugnaturus contra eum. *Numer.* 21. g. Contra primum non pugnauerunt filij Israel, sed declinauerunt, & circumeundo terram eius transierunt, sicut mandauit Dominus. Secundum autem, & tertium occiderunt. Edom, interpretatur sanguineus, & significat carnem, quæ licet transitum per se deneget, non est tamen occidenda, sed prudenter declinanda. Item per Edom significantur consanguinei, qui in multis primo impediunt ingressum in terram promissionis, & hi prudenter sunt declinandi, & per exempla sanctorum patrum. Sehon, interpretatur germen inutile, vel allocutio inutilis, & significat mundum, qui & transitum per se negat, sicut & caro. Og, interpretatur congregans seu absconditus, & significat diabolum, qui abscondita congregat, id est, peccata. De quibus dicitur in *Psalm.* 16. De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Istos duos præcipit Dominus penitus expugnari, & occidi. Et tunc sequitur tertius transitus, quo transito deserto transitur Iordanis, & intratur in terram promissionis, id est, in æternam patriam, quæ est verè domus refectionis. Iordanis, id est, humilis descensus, significat mortem per quam oportet transire antequam veniatur in Bethleem. De secundo transitu dicitur *Cantic.* 6.d. Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens. De tertio dicitur *Cantic.* 8.a. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens. Sequitur.

g Et venerunt festinantes,] pastores supple.

h Et inuenerunt Mariam, & Ioseph,] ministros natiuitatis. i Et infantem,] Christum iam hominem natum, [positum in præsepio.

k Videntes autem cognouerunt de verbo, &c.] Dupliciter potest hoc construi. Primò sic:

K Videntes autem hoc de puero cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis,] id est, cognouerunt illud, quod dictum erat eis, de verbo esse dictum, id est, de filio Dei. Et est summa. Videntes circa puerum impleta, quæ dicta erant ab angelis, intellexerunt puerum esse filium Dei. Et hæc distinctio, & sententia satis competenter elicitur ex illa *Glos. Bedæ.* Recto ordine per cognitionem natiuitatis, id est, humanitatis venerunt ad cognitionem verbi, id est, Deitatis. Aliter potest construi.

K Videntes,] carnem, quia *Gloss.* supplet, quod minus est in litera. Videntes, inquam, carnem.

l Cognouerunt de verbo,] id est, intellexerunt de filio Dei, [quod dictum erat illis de puero hoc.]

m Et omnes, qui audierant,] ab Angelis.

n Mirati sunt, & de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.] Mirantur, & de mysterio incarnationis, & de tanta pastorum attestatione, qui fingere inaudita nescirent, sed simplici facundia vera prædicarent.

Mysticè. *Mysticè.* g Et venerunt festinantes, &c.] *Beda.* Non cum desidia Christi quærenda est præsentia. *Hebr.* 4.c. Festinemus ingredi in illam requiem. *Ierem.* 48. b. Maledictus, qui facit opus Dei negligenter.

h Et inuenerunt Mariam, &c.] Maria, pœnitentia, Ioseph augmentum, id est, profectus virtutum. Cum his, & per hæc inuenitur Iesus infans in præsepio, Deus in carne quē inuenire est vitam inuenire. Vel Iesus in præsepio, est salus in sacro eloquio. *Ioan.* 5.f. Scrutamini scripturas, vbi vos putatis vitam habere.

K Videntes autem, &c.] Videntes in patria cognoscemus de puero Iesu quicquid modo audimus de eo. *Psalm.* 47. Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate Dei nostri. Imò videbimus quid dicatur nobis, 3. *Reg.* 10.a. Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui, quod media pars mihi nunciata non fuerit.

n Mirati sunt,] *tertio Regum decimo*, a Videns Regina Saba

na Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauit, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorū eius, & ordines ministrantium vestesque eorum, & pincernas, &c. non habebat, vltra spiritum. Sequitur.

a Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo.] In hoc verbo magna notatur discretio Beatæ Virginis. *Gloss. Ambros.* Maria non minus ore, quā corpore pudica, secreta, quæ nouerat nulli diuulgat, sed tacito corde serutans congruum tempus quo Deus hæc velit diuulgari reuerenter expectat. Iuxta illud *Eccles.* 3. b. Tempus tacendi & tempus loquendi. *Eccles.* 20. a. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus, lasciuus autem, & imprudens non seruabit tempus. *Iacob.* 1. e. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, &c.

a Maria autē cōseruabat omnia verba hæc, b cōferens in corde suo. Et c reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deū in omnib. quæ audierāt, & d viderant, e sicut dictū est ad illos. Et f postquā consummati sunt dies octo, vt circūcideretur, † puer

b Conferens in corde suo,] non solùm verba, sed & facta illa, quæ circa se viderat impleta, cum his, quæ in prophetis legerat implenda. Sicut enim sibi dictum erat ab Angelo. Ecce concipies in vtero, & paries filium, *supra cap.* 1. c. prædixerat. *Isa. cap. septima*, c. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Videbat se de stirpe Dauid ortam. Et hoc concordat cum Prophetis. *Isa. cap.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse. *Psalm.* 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Item in Nazareth de Spiritu sancto concepisse. Et hoc concordat cum illo. Nazareus vocabitur. *Isaiæ cap. vndecimo.* a. secundum aliam literam. Item in Bethlehem peperisse. *Micheæ cap. quinto*, a. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. Vnde hæc testimonia in diuersis prophetis legerat. Comparat ergo verba prophetarum factis, & in omnibus habet argumenta fidei. Sed si Maria à pastoribus discit, debemus à sacerdotibus discere. *Ecclesiast. cap. sexta*, d. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ eorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire. Item si Maria ante Apostoli præceptum tacet, debemus post præceptum Apostoli magis doceri, quando docere, 1. *Timoth.* 2. d. & 1. *Corinth.* 14. g. Sequitur:

c Et reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum in omnibus, quæ audierant,] ab Angelis.

d Et viderant,] in Bethlehem.

e Sicut dictum est ad illos.] *Gloss.* In hoc glorificant, quod non aliter inueniunt, quam dictum erat. Vel sicut dictum erat ab Angelis ad illos, referunt laudes, & gloriam Deo. Non quòd Angeli imperassent laudare, sed ipsi laudando offerunt formam deuotionis suæ, dum dicunt. Gloria in altissimis Deo, &c.

Moralit. *Moraliter.* Sic pastores animarum debent transire vsque Bethlehem, id est, Parisios, vt ibi pane cælestis doctrinæ reficiantur, & postea reuerti ad propria, vt oues suas reficiant pane quem Parisiis emerunt, sicut columba, quæ emissa ab arca rediit ad arcam portans in ore ramum virentis oliuæ. *Genes.* 8. b. Sed multi sunt, sicut coruus, qui emissus adhuc non rediit, fortè quia non inuenerunt Mariam stellā maris, & Ioseph augmentum virtutum, & iden, nec Iesum, & ideo si quando redeunt vacui redeunt. *Ierem.* 14. a. Maiores miserunt minores suos ad aquam, & venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, & reportauerunt vasa sua vacua. Nota *Gloss. Beda.* Sic spirituales, &c. Sequitur.

f Et postquam consummati sunt dies octo, &c.] Tertia pars cap. in qua agit Lucas de circumcisione pueri, qui licet non indigeret, voluit tamen circumcidi multiplici ratione. Prima est propter Hæreticorum confutationem, & legis defensionem. Sciebat enim futuros Hæreticos, qui legem damnarent, ideo voluit eam adimplere. *Matth. cap. quinto*. b. Non veni soluere legem, sed adimplere. *Galat. cap. quarto*, a. Misit Deus filium suum natum de muliere factum sub lege. Notandum autem, quòd secundùm *Bernard.* duas leges dedit Dominus. Vnam Adam alteram Abraham, scilicet, circumcisionem. Prima siquidem fuit ad cautelam, hæc ad medelam. *Ibi.* De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas, prohibitio facta est Adæ, ne superfluitas subintraret. Hic autem iam indocta est abscissio, vt Sacramenti remedio etiam, quod subintrauerat tolleretur. Secunda ratio quare voluit circumcidi, est propter nostram instructionem, vt sicut ipse primò circumcisus est, & postea baptizatus, ita à minoribus ad maiora ascendamus. Circumcisio enim fit in parte, baptismus in toto, *primæ Corinthior. cap. decimatertio.* c. Cùm venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est. *Galat. cap. tertio*, d. Lex pædagogus noster fuit in Christo. Tertia ratio est propter humilitatis suæ ostensionem. Vnde dicit B. *Bernard.* quod Dominus in incarnatione minoratus est paulominus ab Angelis, sed in circumcisione multominus, quia latronis cauterio est signatus. Vnde *Psalm.* 16. Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias latronum, alia litera. *Bernardus.* Vestigium nullum vulneris habens, alligaturam vulneris non refugit. Non sic impij, non sic agit peruersitas elationis humanæ. Nos erubescimus vulnerum ligaturam, qui de vulneribus interdum etiam gloriamur, qui sine peccato est, non dedignatus est se peccatorem reputari, nos, & esse volumus, & nolumus æstimari. Quarta ratio est exemplum prouocans nos ad spiritualem circumcisionem. *Deuteronom. capitulo decimo*, d. Circumcidite præputium cordis vestri, &c. Quinta ratio est, vt nobis communitatem ostenderet. Vnde *Bernardus.* Amator communitatis, & commendator quomodo illam desereret? *Hebr. capitulo secundo*, d. Qui debuit fratribus per omnia assimilari. Sexta ratio est figura generalis circumcisionis, quæ erit in die iudicij. De qua prima *Corinth. capitulo decimoquinto*, g. Cum mortale hoc induerit immortalitatem tunc fiet sermo, qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria. Vnde secundum sacros expositores, circumcisio figura fuit circumcisionis, quæ fiet cum in resurrectione circumcidemur ab omni culpa, & pœna, & circumcisionis spiritualis, quæ habet fieri in præsenti. Quæ duplex est. Vna interior, & alia exterior. Insinuantur autem nobis hæ duæ species circumcisionis, *Ezech. cap. quadragesimoquarto*, b. vbi sic legitur. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israël, eo quod inducitis filios alienos incircumcisos corde, & incircumcisos carne, vt sint in sanctuario meo. Et post. Omnis alienigena incircumcisus corde, &c, &c.

al. non habet. † puer.

[*Moraliter.*] triplex est circumcisio. Prima est nociuorum, id est, peccatorum, quæ partim est interior, partim exterior secundum diuersitatem peccatorum, secunda superfluorum, tertia necessariorum, quæ pertinent ad exteriorem circumcisionem. Prima est pœnitentium, qui se à peccatis, & circumstantiis peccatorum circumcidunt. *Ierem. cap.* 4. a. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores *Ierusalem.* Ad hanc etiam circumcisionem pertinet circumcisio aurium, narium, oculorum, manuum, & omnium membrorum. De hac circumcisione habetur, *Isa.* 33. c. Quis poterit habitare cum igne deuorante, id est, cum Deo? Deus enim ignis consumens est. Consumens, inquam, malitiæ rubiginem. Et subiungitur. Qui ambulat in iustitiis, ecce circumcisio pedum, & loquitur veritatem, ecce circumcisio linguæ, qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere. *Interlinearis*, oris, manus, & officij. Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, ille in excelsis habitabit. Hanc circumcisionem significat circumcisio præcepta Abrahæ, qui se, & filios, & familiam circumcidit. *Genes.* 17. d. Ad commendationem verò istius spiritualis circumcisionis facit, quod Dominus, ita districte voluit præceptum de circumcisione obseruari. Vnde *ibidem*, dicitur. Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo. Ideo masculos circumcidi voluit ad ostendendum, quod bona opera nostra indigent circumcisione cum non sint pure bona. Vnde *Gregorius.* Bona nostra non sunt purè bona, sed mala nostra sunt purè mala. Vnde de opera mala

Triplex circumcisio.

Deut. 4. d.

Accedamus ad litteram.

f Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer.] In natiuitate dictum est. Impleti sunt dies Mariæ, vt pareret. In circumcisione dicitur. Consummati sunt, quia in octaua resurrectionis erit consummata circūcisio ab omni corruptione, & miseria, quæ significantur per hanc carnalem circumcisionem.

Expositio litera.

Vocatum est

⊖ de opera mala non sunt circumcidenda, sed abscindenda. Vnde *Ioan. cap.* 15.a. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum, & omnem, qui fert fructum purgabit eum, vt fructum plus afferat. Secunda circumcisio, scilicet, superfluorum, est claustralium, qui omnia temporalia à se abijciunt nihil proprium retinentes. De qua *prima Timoth. cap.* 6. b. Habentes alimenta,

a vocatū est nomē eius Iesus. Quod b vocatū est ab Angelo priùs, quam

& quibus tegamur his contenti simus. *Deuteronom. cap. vigesimoprimo*, b. Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus in manus tuas, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueri͡sque habere vxorem, introduces eam in domum tuam, quæ radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem in qua capta est. Tria tanguntur hic, quæ in ingressu templi abijciuntur. Primum est cæsaries, quæ capiti adhæret, id est, sensus proprius, & propria voluntas, quæ in mente sunt, hæc abijcit votum obedientiæ. Secundum est vngues quæ magis carni adhærent, id est, concupiscentiæ carnales, quas abijcit votum continentiæ. Tertium est vestis, id est, amor, siue possessio temporalium, quod abijcit votum paupertatis. Hanc circumcisionem prohibet fieri Antiochus, id est, silentium paupertatis, *primo Machab.* 1. f. Et multi crediunt ei, qui hanc circumcisionem vertunt in præputium, pauperes sunt in sæculo, & circumcisi ab omnibus diuitijs, & intrant claustrum, vt diuites, id est, præputiati fiant. Quorum figuram gerit Sichem, *Genes. cap.* 34. e. qui circumcidit se, vt liberiùs frueretur amplexibus Dinæ, quæ interpretatur causa hæc. Contra hos, & omnes claustrales proprietarios dicit Apostolus, *prima Corinth. cap.* 7. d. Circumcisus aliquis vocatus est non adducat præputium. Etiam Abbas debet esse circumcisus. Vnde, & Timotheus antequam fieret prælatus circumcisus fuit. *Actuum* 16.a. Tertia circumcisio est Martyrum, qui propter Deum non solum nociua, non solum superflua, sed etiam necessaria à se amputant, id est, corpora sua morti exponunt. De qua *Roman. cap.* 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, &c. *secundo Machabæorum cap. septimo*, d. sic fuerunt circumcisi septem fratres. Hæc triplex circumcisio significata fuit, *Exod. cap. quarto*, f. vbi dicitur. Tulit Sephora acutissimam petram, &c. Petra acuta est pœnitentia, acutior, votum claustri, acutissima Martyrium, cuius amore abiecerunt à se Martyres præputium carnis suæ. Duplici autem ratione voluit Dominus circumcisionem fieri in membro generationi deputato. Primò, quia in illo membro concupiscentia amplius sæuierat. Secundò, ad insinuandum, quod illud membrum, quod spirituali generationi deputatum est, multum indigebat circumcisione. Membrum deputatum spirituali generationi est lingua. Nam spirituali generationi, quæ mundissima est, nobile membrum oportuit deputari. Membrum verò deputatum carnali generationi, quæ est immunda immundum est. Lingua autem multum indiget circumcisione, quia sicut legitur *Prouerbiorum cap. decimooctauo*, d. Mors, & vita in manibus linguæ. Vnde *Bernard.* Si sola vita à lingua esset, non esset circumcisio facienda, si sola mors, non circumcisione, sed abscissione opus esset. Item *Ecclesiast. capitulo vigesimasecundo*, d. Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? *Bernard* Benè dicit, signaculum certum, vt nec vitalem ædificationem clausura damnet æterna, nec rursus lætalia pernicies liberum sortiatur egressum. Octaua autem die voluit Dominus circumcidi. Primò, propter obedientiam, quia sic præceperat Dominus Abrahæ. *Genes. cap.* 17. b. Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Secundò, propter figuram quia octaua ætate fiet generalis, & vniuersalis resurrectio, quæ per hanc circumcisionem figuratur. Tertiò, in signum, quod spiritualis circumcisio habet fieri per octo virtutes. De quibus dicitur 2. *Pet. in f.* b. Ministrare in fide virtutem, &c. Quarto propter doctrinam nostram. In hoc enim docuit, quod in principio vitæ suæ debet quilibet circumcidi, & bonis moribus informari. Et hoc triplici ratione. Prima quia bona assuefactio vtilis est. *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Secunda, quia homo ab eo, quod didicit in infantia sua de facili non recedit. *Prouerb. cap.* 22. a. Adolescens iuxta viam suam, &c. Tertia, quia sicut cera mollis figurabilis est, ita infantilis ætas disciplinabilis est. *Ecclesiast.* 7.c. Filij tibi sunt erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. Item 30. b. Curua ceruicem eius in iuuentute, &c. Dies secundum *Beatum Bernard.* sunt octo. Primus est dies iustitiæ, in qua nascitur homo, quando sol iustitiæ ortus in animá peccatorum tenebras illuminat, horrendúmque Dei iudicium internis obtutibus offert, addens ad terrorem breuem dierum numerum, & finem incertum. Hæc planè vespera est, ad quam demorabitur fletus. Sed necesse est addi matutinam lætitiam, vt auditam faciat nobis Dominus mane misericordiam suam. Sic enim fit vespere, & mane dies vnus. Est autem dies ista dies iustitiæ, reddens vnicuique quod suum est, nobis miseriam, Deo misericordiam. In hac die puer nascitur. Secunda dies est prudentiæ. In hac aduertit, & de præsenti sæculo nequā fugere elegit dicens cum Propheta: Odiui Ecclesiam malignantium, &c. Sed nondum sufficit hoc. Fortè enim voluit eligere solitudinem, non satis attendens propriam infirmitatem. Ideo necessaria est tertia dies, quæ est fortitudinis. In hac die elegit congregationem, quæ pro fortitudine sua terribilis est, vt castrorum acies ordinata. Væ autem soli, quia si ceciderit non habet subleuantem se. Ideo post hoc, Odiui Ecclesiam, &c. subiungit Dauid. Lauabo inter innocentes manus meas. Illucescat inde dies temperantiæ, vt quærat quomodo refrænari possint incontinentes motus voluptatis, ceruicositas elationis. Deinde necesse est, vt elucescat dies patientiæ, per quam omnia dura, & aspera tacita amplectaris conscientia, in cogitatione tua semper partem magistri quantum potes aduersum temetipsum iuuans, & te quidem in omnibus accusare illum magis excusare laborans. Porrò iam in hoc cauendum tibi arbitror à superbia. *Psalm.* 61. Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Nonne tibi videtur occasione patientiæ tentationem surrexisse superbiæ? Ideo necessarius est dies humilitatis. Deinde dies deuotionis, in qua nihil est laboriosum, sed totum suaue. Et hic dies est paucorum. Si quis videtur hanc habere, non continuò credat sibi, necesse est, maximè si nouitius est, nec per præfatos ascendit gradus. Piua enim Dominus pusillos corde solet blanditijs allicere. Sed nouerint, qui huiusmodi sunt gratiam hanc præstitam esse non datam. Hoc autem timendum est ei, qui tanta deuotione omnia facit, ne dum sequitur affectionem, corpus destruat per immoderatam exercitationem. Ergo necessarium est lumine discretionis quæ mater est virtutum, & consummatio perfectionis. Hæc est octaua dies, in qua circumciditur puer, vt non plus nec minus fiat. At verò, quia rara ista auis in terris est, huius discretionis locū fratres in vobis suppleat virtus obediētiæ. vt nec plus, nec minus, nec aliter, quā imperatum sit faciatis.

in vtero conciperetur. c Et postquam impleti sunt dies purga-

a Vocatum est nomen eius Iesus,] id est, Saluator, ad innuendum, quod ipse circumcisos spiritualiter saluat tantum. *Genes.* 17.b. Masculus cuius præputij caro, &c. *Isa.*48. b. Israël quem ego voco, ego ipse. *Isa.*65. c. Vocabit seruos suos nomine alio.

b Quod vocatum est ab Angelo prius, quàm in vtero conciperetur.] *Ecclesi.*6.d. Qui futurus est iam vocatum est nomen eius. *Isaiæ* 62. a. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. c Et postquam, &c.] Post pueri circumcisionem, subiungit Euangelista de matris purificatione. Prætermittit autem de aduentu Magorum, qui fuit inter circumcisionem, & purificationem, quia illum plenarie prosecutus est, *Matth.* 3. Quædam enim scien-

⊖ ter prætertionis eius. d Secundùm legem

Exponamus ergo sic literam. c Et postquam impleti sunt dies purgationis eius.] *Interlin.* Mariæ, vel Domini, id est, vt intelligatur purgatio per ipsum, & ipsam paupertatem.

Moraliter. c Et postquam impleti sunt, &c.] Maria significat vitam actiuam simul, & contemplatiuam. Dicitur enim stella maris. Stella ad contemplatiuam pertinet, mare ad actiuā. Purgari autem debet actiua à sordibus operū, ab immunditia affectionum, à turpitudine cogitationum. Quæ tria dicuntur *Isa.* 1. c Lauamini, supple ab immunditia affectionum, & cum hoc mūdi estote. i. in ea perseuerate, auferte malum cogitationum vestrarum, quo ad turpitudinē cogitationū, quiescite agere peruersè, quo ad sordes operū.

* Et significat ista

Marginal notes: *Dominus octaua die voluit circumcidi propter plures rationes.* — *Psal.* 29. — *Psal.* 25. — *Eccl.* 4.c. — *Psal.* 25. — *Expositio literæ.* — *Expositio literæ.* — *Moralit.*

ter prætermittunt Euangelistæ, quæ nouerūt ab aliis tradita. Prætermittit quoq; fugā Domini in Ægyptum, quæ facta est post purificationem, postquam Herodes intellexit se illusum à Magis. Prosequitur autem de purificatione matris, non quod aliquid esset purificandum in ea, sed vt faceret secundum legis cōsuetudinem, quæ præcepit, *Leuit.12.a.* vt mulier, quæ suscepto semine pepetit masculum, immunda sit septem diebns à consortio hominum separata, & die octauo circumcidatur infantulus, & postea triginta tribus diebus maneat muliet in sanguine purificationis suæ, abstinens non à consortio hominum, sed ab ingressu templi, & sic quadragesimo die offerebatur puer in templo, & munera pro eo. Si autem fœminam peperisset, immunda erat quatuordecim diebus, & octogesimo die purificabatur simili oblatione. Patet ergo quod B. Virgo nō tenebatur lege ista, quia nō peperit suscepto semine. Vnde *Bern.* Putas, quia dicturus Moyses mulierem, quæ peperisset filium immundam esse, non timuerit super matrem Domini blasphemiæ crimen incurrere, & idcirco præmisit. Suscepto semine. Licet ergo B. Virgo necesse non habuit, voluit tamen purificari, sicut lex præcepit multiplici ratione. Primò in exemplum veræ humilitatis. Hæc enim est vera humilitas quæ non vult humilis prædicari, sed vilis reputari, vt dicit *B. Bernard.* Secundò, in cumulum obedientiæ, quæ plus facit quam teneatur facere. *Matth.5.g.* Qui petit à te da ei, & volenti mutuari à te non auertaris. *B. Bernard.* Vere B. Virgo non babes causam, nec tibi opus est purificatione, sed nunquid filio tuo opus erat circumcisione? Esto inter mulieres tanquam vna illarum, nā, & filius tuus sic est in numero puerorum. Tertiò in exemplum societatis qua voluit aliis morem gerere in licitis & honestis. Quarto in signum futuri, & faciendi. Conceptus enim Mariæ significat conceptum fidelis animæ, cuius spōsus est Christus. *Ioan.3.d.* Qui babet sponsam sponsus est. *Osea 2.d.* Sponsabo te mihi in fide. Semen sponsi est gratia qua impregnabitur anima. *Isa.6.d.* Semen sanctum erit, id quod steterit in ea. Ex hoc semine nascuntur filij. i. sancta desideria, proposita bona, opera bona. *Psal.127.* Et videas filios filiorum tuorum. Et sicut Maria voluit purificari, licet non indigeret, ita post partum bonorum operum debet se anima reputare immundam. *Iob.9.d.* Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti. Et *infrà.* Si lotus fuero, quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me.

Multiplici ratione B. Virgo voluit purificari.

tionis eius secūdū a legē Moysi b tulerunt illum in Ierusalem vt sisterent eum Domino, c sicut scriptum est in lege Domini. d Quia omne masculinū e adaperiēs vuluam f sanctū Domino

Expositio literæ.

a Secundum legem Moysi.] *Leuit.12.* b Tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino].i. offerrent, vel consecrarent. c Sicut scriptum est in lege Domini.] *Leuit.12.* Contra Hæreticos qui legem damnant. d Quia omne masculinū adaperiens vuluam.] *Exod.13.b.* Omne quod aperit vuluam Domino. *Num.18.c.* Quicquid primum erūpet è vulua. Vnde. e Adaperiens vuluam] i. primò aperiens, vel aliis aperiēs. *Deut.15.d.* Nō operaberis. *Gen.38.g.* Quare propter te diuisa est materia? *Beda.* Cōsueto natiuitatis more loquitur Euangelista, nō quia Dominus ventris hospitiū ingrediēs, vel egrediens deuirginasset. *Ezech 44.a.* Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non trāsibit per eā, quonia Dominus Deus Israël ingressus est per eā, eritq; clausa principi. d Quia omne masculinum, &c. *Gloss.* Omne primogenitum tam hominis, quam pecoris, &c. Et erant oblationes ad vsus sacerdotum, qui faciebāt redimi primogenitum hominis, & sic omne animal immundum faciebant redimi i. aliud ab eo commutari. Et intellige de illo tātum quod erat immūdum ad edendum non ad offerendum. Sequitur in *Glo.* Vt sacerdos primogenitum hominis, supple, nisi esset de tribu Leui redimi faceret, & sic omne animal immundum, &c. Cōtra *Deut.23.d.* Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis. Responsio. Intelligitur, quod hic dicitur de immundo ad edendum, sed non ad offerendum. f Sanctū Domino vocabitur] i. Domino offeretur, & sanctū erit. Vnde omne primogenitum animalium sacerdotis erat, primogenitum immundorum animaliū mutabatur in aliud, vel occidebatur, primogenitus autem Leuitarum erat Domini in perpetuū, quia reportabatur ad propria & postquā ad adultam peruenit ætatem seruiebat Domino in templo Alij primogeniti deferebātur ad templū, & offerebātur Dño, & ex ipsa oblatione fiebant Domini, sed redimebantur quinque siclis. *Exod.13.c.* & *Num. 18.c.* Vtrum autem sola primogenita offerebantur, nō habetur expressum.

a Potest esse, quod & *Moralis.*

Et significat ista triplex purgatio trium mortuorū suscitationē. Quorum primus in domo suscitatur. *Marc.5.d.* Secundus in via, *inf.7.c.* Tertius in sepulchro. *Ioan.11.f.* Hanc triplicem suscitationem facit Iesus quotidie cum à tribus peccatis mundat. Fit autem hæc purgatio per confessionem. Vnde *1. Mach.4.e.* purgatur templum per Iudam & socios eius. Item fit per tribulationē. *Malach.3.a.* Sedebit conflans, &c. Item fit per compassionem, siue eleemosynarum largitionē. *infra.11.f.* Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Item fit per timorem *Ecclesi.1.c.* Timor Domini expellit peccatū. Item contemplatiua purgatur in affectionibus, & cogitationibus tantum. Vnde *Psalm.76.* Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meū. Per hoc, quod dicit. Exercitabar, & scopebam spiritū meū, notatur purgatio affectionum, & cogitationum. *Iosue 17.d.* Non habebis sortem vnam, sed ascendes in montem contemplationis. s. & succides tibi atq; purgabis ad habitādum spatia, fugiēdo omnia mundana. b Tulerunt eum in Ierusalem, &c.] In quo datur forma parentibus, vt offerant filios suos Domino eos religiosè educando. s. in fide instruēdo, & moribus informando. *Ecclesi.7.c.* Filij tibi sunt, erudi illos, &c. *Leuit.15.d.* Docebitis filios Israël, vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis cū polluerint tabernaculum meum, quod inter eos est. *Prou.4.a.* Nam, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Sed multi potius offerunt eos diabolo ornando, & prauis studiis imbuendo. Vnde *Psal.105.* Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. Nota hic portatur Iesus in Ierusalem. Et *Matth.2.c.* portatur in Ægyptum. *Matth.4.a.* ducitur in desertum, *Exod 4.b.* portatur in montem excelsum. Item *rod.4.a.* portatur super templi pinnaculum. Ierusalem est vita contemplatiua, vbi est veræ pacis visio. Ægyptus est vita actiua, vbi est mœror, & turbatio. Vnde *Ioan.16.g.* In mundo pressuram babebitis, in me autem pacem. Et *infra.10.g.* sedet Maria secus pedes Domini, & audit eum, Martha autem sollicita est, & turbatur circa plurima. Desertum est claustrum, vbi ieiunatur, & diabolus superatur. Mons excelsus est fastigium prælationis. Pinnaculum templi est sedes magistralis. Inde enim docebant populum sacerdotes. In his igitur quinque locis est Iesus i. salus. Vnde in his locis quærendus est Iesus. Sed vide quis portauit Iesum in Ierusalem, & in Ægyptum, & in desertum, & quis in montem, & in pinnaculum. Certe Maria, & Ioseph tulerunt illum in Ierusalem, & in Ægyptum i. stella maris, & augmentum i. fides, & charitas. Spiritus autem sanctus duxit eum in desertum. In montem vero, & super pinnaculum tulit eum diabolus. Ideo timēdum est tam prælatis, quàm magistris, ne eos diabolus in montē prælationis portauerit, & istos in sedem magistralem. Vnde Maria flens, & dolens dixit ad Dominum. Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. *Ioan.20.c.f.* an super montem an super pinnaculum. Quandoq; autem etiam Dominus portat super montem, & super pinnaculum, quia aliquos facit Prælatos, & aliquos magistros. Vnde *4. Reg.2.a.* dicunt filij prophetarum ad Eliseum. Nunquid nosti, quod Dominus hodie tollet Dominum tuum à te? Et ait Ego noui, silete. Sed certè pauci possunt hoc scire. Vnde, & ipsimet filij prophetarum sublato Elia dixerunt Eliseo. Ecce cum seruis tuis sunt quinquaginta fortes, qui possunt ire, & quærere Dominum tuum, ne forte tulerit eū spiritus Domini, & proiecerit eum in vno montium, aut in vna vallium. c Sicut scriptum est in lege Domini.] Contra sciolos, qui non legem, sed sensum sibi ducem, & magistrum faciunt. *Galat.3.d.* Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Et *Matth.2.b.* Stella duxit Magos vsque ad Iesum. d Omne masculinum, &c. sanctum Domino vocabitur.] Primogenita sunt initia bonorum operum, quæ primo à vulua mentis, id est, libero arbitrio erumpunt, quæ debent Domino sanctificari, id est, eius gratię deputari. In cuius rei signum offeruntur ei primitię. *Numer. ca.18.c.* *Philip. cap.2.b.* Deus est, qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate.

D

Exod.13.a.&.34.c.

Exod. 13.a. Sanctifica

A Potest esse, quod & posterius genita offerebantur, & fiebãt quædam alteriusmodi oblationes pro eis, quam & pro primogenitis. *a* Et] supple tulerũt eum in Ierusalem, [vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini.] *Leuit.* 12. *b* Par turturum, aut duos pullos columbarum.] Hæc erat oblatio pauperum, qui non poterant habere agnum, qui erat oblatio diuitum, vt dicitur *Leuit.* 12. Erat autem vnus turtur in holocaustum, & alius pro peccato, qui cedebat in partem sacerdotis, qui orabat pro muliere, & sic mundabatur. Sed quare non dicit, pullos turturum, sicut pullos columbarum? *Bernard.* Non pullos turturum, sed iubet pullos offerri columbarum quia lasciuam auem in tali ætate offerri decuit pro saluatore, in qua luxui apta non fuit.

vocabitur & vt *a* darent hostiã secũdùm quòd dictũ est in lege Domini, *b* par turturũ, aut duos pullos colũbarũ. Et ecce homo

Moralit. *Exod.* 13.a. Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Israel tam de hominibus, quã de iumẽtis, mea enim sũt omnia. Vnde *Isa.* 26.b. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *b* Par turturum, aut duos pullos columbarum.] Hæc erat oblatio pauperum, qui non sufficerẽt offerre agnũ, qui erat oblatio diuitũ. Nota, quod quędã *Gl.* Colũba, &c. plane dicit vtrumq; oblaturũ fuisse simul s. turturem & columbã. Itẽ alia *Gl.* Moraliter, siue quis, &c. videtur velle, quod fœminæ offerrẽtur in tẽplo, sicut, & masculi, quod tamẽ nõ est verũ, quia nõ legitur, quod fœminæ præsẽtarẽtur in tẽplo. Sed moralitas laxas habet habenas, & excedit historiã. *Bern.* Quis mihi tribuat, vt oblationem meã dignetur maiestas tanta suscipere? Duo minuta habeo Domine corpus, & animã dico, vt hæc tibi perfectè possim in sacrificiũ laudis offerre Bonũ enim mihi longeq; gloriosius atq; vtilius, vt tibi magis offerar, quàm deserar mihi ipsi. Nã ad me ipsũ anima mea cõturbatur. Itẽ. Morituro Domino Iudæus mortuas hostias offerebat, sed nũc viuo ego dicit Dominus, nolo mortẽ peccatoris, sed magis, vt conuertatur, & viuat. Nõ vult Deus mortẽ meã; & nõ libẽter offero ei vitã meã? Et nota, quod tribus de causis debemus libẽter offerre vitã nostrã. Prima est, quia nõ vult mortẽ nostrã quã meruimus, quã iuste posset adiudicatus morti corã aliquo principe sæculari libẽter velle dare vitam suam. Secũda causa est quia ipse intulit nobis vitã suã. Vnde *Bern.* Cui iustius viuendũ est, quã ei, qui si non moreretur non viuerẽ? Iustè sibi vindicat vitam meam, qui pro mea posuit suam. Tertia, quia pro hac misera vita dabit nobis beatam vitam.

Libenter debemus Deo offerre vitã nostrã tribus de causis

Mysticè. *Mysticè.* Per agnũ, qui offerebatur, significatur innocentia, quã qui offerre potest Deo, reuera diues est, non vanis, sed veris diuitiis. De quibus dicitur *Prou.* 13.b. Redẽptio animę viri propriæ diuitiæ. Per colũbam, quæ gregatim volat, significatur vita actiua. Per turturẽ solíuagum, significatur vita contemplatiua. Has duas ponit Lucas ad innuendũ, quòd de vtralibet vita oblatio Deo accepta sunt ẽt. Disiunctiue autem ponit eos, nõ copulatiuè, ad innuendum, quod vtralibet sufficit ad salutẽ, & vt ostẽderet eas æqualiter placere Deo. Vnde *Beda.* Consultè Lucas vtras aues obtulerint non determinat, ne alteram vitam alteri præferat. Vtraque auis. i. turtur, & colomba gemitum habet pro cantu. Igitur per duos turtures significatur duplex gemitus contemplatiuorum. Quorum primus est gemitus amoris. *Cant.* 2.b. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Secundus gemitus est deuotionis. *Rom.* 8.e. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Per duas columbas significatur duplex gemitus actiuorum. Quorum primus est gemitus doloris pro peccatis propriis. *Psal.* 37. Afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. Item alibi. Laboraui in gemitu meo, &c. Secundus est gemitus compassionis pro peccatis, & miseriis alienis. *Thren.* 1.b. Omnes portæ eius destructæ s. Ierusalem, & ideo sacerdotes eius gemẽtes. *Iob* 26.b. Ecce gigantes. i. prælati gemunt sub aquis i. sub curis, & sollicitudinibus tẽporalibus, quibus opprimũntur actiui, & maximè Prælati. Hunc quadruplicem gemitum debet offerre pauperes, qui innocentiam offerre non possunt. Sequitur. *c* Et ecce homo erat in Ierusalem cui nomen erat Simeon] Dominus sciens multos se habere contra doctores, multos adhibuit suæ incarnationis testes. Primò Mariam, & Ioseph, secundò Angelos, tertiò pastores, deinde reges, quintò Simeonem, & Annam senes. Omnes isti nato testimonium reddiderũt.

Psal. 6.

Ioannes verò, & Elisabeth nondum nato, sed concepto testimonium suum dederunt. Prophetæ verò, & Patriarchæ ab initio mundi factis & dictis, nec conceptum, nec natum, sed concipiendum, & nasciturum, & passurum præsagiati sunt. Apostoli verò natum, passum, & glorificatum vbique prædicauerunt. Omnes isti testes fuerunt Dominicæ dispensationis. Vnde de omnibus dicit *Isa.* 43.b. Verè vos testes mei estis dicit Dominus.

erat in Ierusalem cui nomẽ *c* Simeon, & *d* homo iste iustus, & timoratus *e* expectãs cõsolationem Israël, *f* & Spiritus sanctus

d Et homo iste iustus, & timoratus.] Difficile, sicut dicit *Beda*, iustitia sine timore custoditur, non seruili, sed filiali, quia iustus quanto plus diligit Deum, tãtò solertius offendere cauet. *Ecclesi.* 1.c. Qui sine timore est non poterit iustificari. Et meritò dictus est iustus, qui potius pro videnda populi sui liberatione desiderabat vitam suam prolongari, quam pro se. Ipse enim si ad salutem propriã tantum respiceret, cuperet, dissolui, & esse cum Christo, sed optabat videre consolationem populi Iudaici, vt per Christum liberaretur à dominio Herodis. Vnde subditur. *e* Expectãs consolationem Israel,] super angustiis, & angariis quibus opprimebatur populus ab Herode. *f* Et Spiritus sanctus erat in eo.] In tribus cõmendatur hic Simeon. Quantum ad proximum dicitur iustus, quantum ad Deum timoratus, quantum ad se dicitur, & Spiritus sanctus erat in eo. In ipso autẽ datur forma cuilibet sacerdoti, qualis debeat esse. Debet enim esse homo per mansuetudinem. *Matth.* 5.a. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. i. Ecclesiam. *Galat.* 6.a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. *Psalm.* 89. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. Secundò debet esse Simeon. i. audiens mœrorem per cõpassionem. Vnde spõsus *Cant.* 7.b. dicit sponsæ suæ. i. Ecclesiæ. Oculi tui. i. sacerdotes, sicut piscinæ in Hesebon. i. in cingulo mœroris, quæ sunt in porta filiæ multitudinis: *Ezech.* 3.d. Veni ad transmigrationem, & sedi vbi illi sedebant, & mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorum. Tertiũ debet esse iustus, alioquin mansuetudo, & compassio remissionem parerent. *Sap.* 1.a. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Sed quia iustitia sine timore difficile custoditur, vt dicit *Beda*, ideo quartò debet esse timoratus. *Ecclesi.* 27.a. Si non in timore Domini tenueris te instanter cito subuertetur domus tua. Quintò debet esse solicitus pro communi vtilitate. Vnde dicitur hic [Expectans consolationem Israel.] *Act.* 20.f. Attendite vobis, & vniuerso gregi. Talis fuit Paulus, 1. *Cor.* 6. c. Cùm essem liber ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures satisfacerem. Et *alibi*. Non quod mihi vtile est, sed quod multis. Sextò debet esse habitaculum Spiritus sancti per humilitatem, quia humilibus dat gratiam Deus. *Iacob.* 4.b. Vnde dicitur. [Et Spiritus sanctus erat in eo.] *Isaiæ vlt.* a. Super quem respiciam, nisi super humilem, & quietum?

Nota in tribus commendatur Simeon.

Qualis debeat esse sacerdos.

1. *Cor.* 10.g.

c Et ecce homo erat in Ierusalem, &c.] Ierusalem, quæ interpretatur, visio patris, significat eminentiam vitæ claustralis, ex qua videri potest pulchritudo pacis cælestis, in quã ascendit populus Dei. Qui autẽ sunt in imo vitæ sæcularis, nõ possunt, quæ remota sunt videre. Simeon verò figurã tenet bonorũ claustraliũ. Et dicuntur sex hic de eo, quæ in bono claustrali debẽt esse. Primũ est, vt sit audiens tristitiã, quod hoc nomẽ Simeon sonat, quæ ad luctũ pœnitẽtialem excitãt libenter debet audire, & non quæ ad risum excitant. Beati enim sunt, non qui rident, sed qui lugẽt. In hoc ergo nomine [Simeon] insinuatur nobis amor disciplinæ. Secundum est amor obedientiæ, quod notatur, ibi [Iustus.] Vulgariter dicitur ille iustus, qui nihil vult de alieno habere. Iustus ergo est ille, qui de se quem à se alienauit cum claustrum intrauit nihil vult habere. Vnde *Bern.* Qui vestri curam semel nobis commisistis, quid rursus de vobis vos intromittitis? Tertium est timor, vnde [Timoratus] Ille Timoratus est, quẽ timor Domini occupauit, vt legitur de Christo. Et repleuit eum spiritus timoris Domini. Sequitur. *e* Expectans consolationẽ Israel]. i. quam debet expectare fidelis, qui Deum videt per fidem Non enim videtur credere, quod Deus sit Deus totius consolationis, qui de cõsolatione eius non curat, & vanas consolationes quærit, cũ hæ duæ simul non habeantur. *Bern.* Delicata est diuina consolatio, nec datur admittentibus alienã. *f* Et Spiritus sanctus erat in eo.] Hic notatur desideriũ proficiendi; quia secundũ

Mysticè.

Sex debent in bono claustrali.

Isa. 11.a.

Bern. testis

quietem? Sequitur. a Et reſponſum acceperat à Spiritu ſancto,] id eſt, occultam inſpirationem habuit, quæ certificauit eum ſuper eo quod orando petebat, ſcilicet non viſurum ſe mortem, &c. Et quærit hic *Beda*. Quomodo videtur illud, quibuſve oculis, quod cuiuſlibet oculos claudit, id eſt, mors? Reſponſio. Videtur oculis cordis per intelligentiam, oculis carnis per experientiam. Vnde videre mortem, eſt ſentire, ſiue experiri mortem. Vnde ſic exponitur. b Non viſurum ſe,] id eſt, non experturum. c Mortem] carnis. d Niſi prius videret,] oculis cordis, & oculis carnis. e Chriſtũ Domini] Meſſiam in lege promiſſum. Vnde patet quod aliud vidit oculis carnis, ſcilicet hominem, aliud vidit oculis mentis ſcilicet Deum.

erat in eo. Et a reſponſum acceperat à Spiritu ſancto, b non viſurum ſe c mortem, niſi d priùs videret e Chriſtum Domini. Et f venit in ſpiritu in g templum. Et h cùm inducerent puerum Ieſum i parentes eius, vt k facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, & l ipſe m accepit eum in vlnas ſuas, n & benedixit Deũ, o & dixit: Nunc p dimittis ſeruum tuũ Domine, ſecundum q verbũ tuũ in r pace. s Quia viderunt oculi mei t ſalutare tuũ. u Quod x paraſti y ante faciẽ omniũ populorũ. z Lumẽ ad a reuelationẽ gentiũ, & b gloriã ple-

My. ſud. ⊖ *Bern.* tellis inhabitantis, & trahentis Spirituſſancti bona voluntas eſt, ſicut apparet in velis cum ventis feruntur, ſicut bene apparet cum ventus Spirituſſancti cor hominis percurit. Vnde *Pſal.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. a Et reſponſum acceperat, &c.] Veriſimile eſt quod deſideraret videre Chriſtum ante mortem ſuam, ſic quilibet clauſtralis deſiderare debet, vt Chriſtum videat ante mortem ſuam, illa viſione, de qua dicitur in *Pſal.* 105. Viſita nos in ſalutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum. Sicut in iudicio electis Dominus videbitur blandus, malis terribilis, ita in præſenti quando cogitatur cum tremore magno. Vnde *Pſa.* 89. Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare. Quandoque vero electis ſuis videtur per fidem cum tanta eſt fiducia, vt quaſi ſint certi de ſalute ſua. Vnde *Bern.* loquens de hac viſione dicit. Subito tanta mihi de me ſuborta eſt fiducia, & infuſa lætitia, quantus certè in loco horroris non præceſſerat timor. O ſi duraſſet. Iterum, viſita me Domine. Tunc Dominus dicit animæ fideli: Salus tua ego ſum. Abſque hac viſione non exit anima omnino ſecura de carcere huius corporis, cùm neſciat vtrum exeat inde ad damnationem, vel ad liberationem. f Et venit in ſpiritu,] id eſt, inſtinctu Spirituſſancti. g In templum.] *Iſa.* 64. b Occurriſti lætanti, & facienti iuſtitiam. Sic debet iri in Eccleſiam, non ſpiritu cupiditatis, ſicut illi qui tantum propter denarios ad Eccleſias vadunt. h Et cum inducerent puerum Ieſum,] id eſt, infantem. Infantia enim vſque ad ſeptem annos protenditur. Frequenter tamen in diebus infantiæ cenſetur Chriſtus nomine pueritiæ, *ſupra eod.* e. De puero hoc, quia hoc nomen puer non tantum congruit ætati, ſed humilitati, puritati, & ſeruitio. Puer enim quaſi a puritate dicitur, & pueri ſeruientes dicuntur. Bene ergo puer dicitur, quia humiliauit ſeipſum. Item quia puritatem habuit, id eſt, peccati immunitatẽ & ineffabilẽ Deo exhibuit ſeruitutem, quia fuit obediens patri vſque ad mortem. *Iſa.* 42. a. Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum. Alia littera. Ecce puer meus. i Parentes eius] Maria, & Ioſeph pater putatiuus, *infr.* 3. e. Vt putabatur filius Ioſeph. k Vt facerent ſecundum conſuetudinem, &c.] id eſt, vt offerrent eum, & redimerent quinque ſiclis, quia primogenitus erat. *Num.* 18. e. l Et ipſe] Simeon. m Accepit eũ, &c.] id eſt, in brachia ſua, ad innuendum quod per opera bona venitur ad ſalutẽ. Nõ enim ſufficit fides habenti tempus operandi. *Iac.* 2. c. Quid proderit fratres ſi fidem dicat quis ſe habere, opera autem non habeat, nunquid poterit ſaluare eum? q. d. non. Vnde *infrà* d. dicit. Sicut corpus, ſine ſpiritu mortuum eſt, ita fides ſine operibus, &c. 1. *Cor.* 3. b. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundũ ſuum laborẽ. in *Gl.* ſuper iſtud verbum, triplex myſteriũ diſtinguitur. Per hoc enim quod ſenex accepit infantem, inſtruimur quod depoſita vetuſtate debemus induere nouitatem. Item per hoc quod vlnæ iuſti ſenis corporeæ ſuſcepti pueri teguntur, ſignificatur quod lex operienda eſt gratia Euangelica. Item per hoc ſignificatur quod mundus in peccato inueteratus, Chriſtianæ infantiæ nouitate erat induendus. Item quod Simeon Ieſum in vlnis portauit, & tenet figuram bonorum actiuorum. Maria in vtero, & tenet figuram bonorum contẽplatiuorum qui in corde Chriſtum geſtant. Ioſeph creditur eũ portaſſe in humeris in Ægyptum, & tenet figuram prælatorum, qui magis pro Chriſto laborãt, & minus eius viſione fruuntur. n Et benedixit Deũ] i. gratias reddidit de impletione promiſſi, & exhibitione Saluatoris. *Pſ.* 103. Benedic anima mea Domino, &c. Vel, Benedixit Deũ, i. canticũ cantauit Dño, quia hæc erat benedictio antiquorum patrum. o Et dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecũdũ verbum tuum in pace. Nunc dimittis,] i. dimittes, ſiue nũc potes dimittere in pace, i. nexibus corporis abſoluere, & mittere in requiem cũ patribus meis in limbo. Sicut enim à Spiritu ſancto acceperat ſe non priùs quam Chriſtum videret moriturum ita forte ab eodem ſpiritu acceperat, poſtquam eum viderat ſe non diu victurum, quaſi nunc potes dimittere. q Secundum verbum tuum,] id eſt, reſponſum quod à Spiritu ſancto accepi, quod iam impletũ eſt. Vel poteſt legi deprecatiue. p Nunc dimittis,] i. dimitte. q. d. oro Domine, vt dimittas ſeruum tuum, vt quieſcat. r In pace,] i. vt ſoluas de carcere carnis miſerum ſpiritũ diutius captiuatum. Et exquiſitè dictum eſt, dimittis. Dimitti enim propriè captiuorum eſt. q Secundum verbũ tuum. Hoc tenet muratur. Tertio modo legitur aſſertiuè. p Nunc dimittis ſeruum tuum in pace, ſecundum verbum tuum, quia completur eius deſiderium. *Prou.* 13. b. Spes quæ differtur affligit animam, lignum vitæ deſiderium veniens. *Et inf.* d. Deſideriũ ſi compleatur delectat. Hoc dicere conuenit ſanctis, qui dicunt *Phil.* 1. c. Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. r In pace.] *Eccl.* 44. c. Corpora ſanctorum in pace ſepulta ſunt. Et *Iob.* 3. b. Quare non in vulua mortuus ſum, nunc enim dormiens, &c. *Pſalm.* 4. In pace in idipſum, dormiam & requieſcam. s Quia viderunt, &c.] Sic continua. Verè reſpõſum repletum eſt: [Quia viderunt oculi mei] interiores, & exteriores. Interiores Deum, exteriores hominem, quia ipſũ quem tenebat in brachiis, verum Deum, & verum hominem credidit, & tandem viſurum ſe facie ad faciem ſperauit. *Ioan.* 8. g. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meũ. *inf.* 10 d. Beati oculi qui vident quæ vos videtis, &c. t Salutare tuum,] i. Chriſtum Saluatorem tuum. *Matt.* 1. d. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. *infrà* 9. g. Filius hominis non venit perdere animas, ſed ſaluare. u Quod] ſ. ſalutare. x Paraſti ſicut miles paratur ad bellũ, id eſt, carne quaſi armis induiſti ad debellandum aduerſarium noſtrum. Vnde *Pſ.* 34. Apprehende arma, & ſcutũ, &c. Vel ſicut paratur lucerna ad domus illuminationẽ. *Iob.* 12. a. Deridetur iuſti ſimplicitas, lampas contẽpta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum. Et nota, quia exquiſite dictum eſt, [paraſti] non paras. Si enim vſus fuiſſet verbo præſentis temporis, videretur non intelligere de primo aduẽtu in quo Deus pater parauit filium ante faciem omnium populorum. Vt autem de vtroque aduentu intelligatur, conuenientius dictũ eſt paraſti. Paraſti inquã y Ante faciem omnium populorum,] i. in conſpectu omniũ populorum, quia omnes populi deſiderabant, & expectabant. De Iudæis. *Iſa.* 64. a. Vtinam dirumperes cælos, & deſcenderes. De gentibus. *Gen.* 49. b. Ipſe erit expectatio gentium. *Aggæi* 2. b. Venit deſideratus cunctis gentibus. In vtroque aduẽtu paratus eſt ante faciẽ omniũ populorũ, i. innotuit populis per fidei cognitionẽ, & dilectionẽ. In ſecundo aduentu parabitur per manifeſtam viſionem, vt cum videat omnis oculus. *Apoc.* 1. b. *Iſa.* 52. a. Parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in conſpectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei. z Lumen ad reuelationem.] Ita iunge, quod ſalutare paraſti [lumen] i. vt eſſet lumen, quia non eſt tantum ſalutare, ſed etiam lumen. a Ad reuelationem] i. ad illuminationem, gentium. *Iſa.* 9. a. Populus gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. b Et] paraſti, vt eſſet ad [gloriã plebis tuę Iſrael] i. ad glorificationẽ, i. vt plebs Iſraelitica de eo gloriaretur. *Pſal.* 3. Suſceptor meus es gloria mea. Quod dixerat Lucas cõmuniter, diuidit per partes. Paratũ dixerat Chriſtum ante faciem omnium populorum, videlicet in lumen gẽtium, & in gloriã Iudæorum, Et rectè diuidit, dans lumen gentib & E

gloriam Iudæis, quia gentes erant in tenebris infidelitatis & ideo lumine indigebant. *Isa.* 9. a. Et Iudæi erant in confusione, & omnimoda abiectione propter legis transgressionem, & ideo gloria indigebant. Vnde *Rom.* 3. d. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Vel ideo dicit, in lumen gentium, & gloriam Israel Christum esse paratum, quia ad hoc venit in mundum, vt oculis cæcis gentilium veritas ignota reuelaretur, & Israel promissum, & desideratum excipiens gloriaretur. *Aggæi* 2. b. Veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria. Præponitur autem reuelatio gentium gloriæ Israel, quia plenitudo gentium prius introducetur quam reliquiæ Israel saluæ fiant. Vnde *Rom.* 11. d. Cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Nota illud est tertium canticorum Euangelij, cætera à prophetis ædita sunt, & ab aliis in veteri testamento. Vnde propter reuerentiam Euangelij sola hæc tria cantica stando decantamus. Sed non videtur in decantandis huiusmodi canticis ordo ab Ecclesia seruari. Præcessit enim canticum B. Virginis canticum Zachariæ, quod tamen ante illud cantatur. Si ergo quæris rationem ordinis in decantando, considera quid in singulis canticis continetur. Vnde nota quod in cantico Zachariæ dicitur. Erexit cornu salutis. Erectio autem Christi facta est in resurrectione. Ante enim iacuerat in infirmitate carnis, sed in resurrectione erectus est. Et ideo in matutinis laudibus quas in memoriam matutinæ resurrectionis mane celebramus, canticum Zachariæ decantamus. In cantico autem Beatæ Virginis mentio habetur de respectu ancillæ qui sexta ætate factus est, ideo sexta hora canticū illud decantatur, id est in vesperis. Sexta namque ætate respectus diuinæ misericordiæ factus est super ancillam id est Ecclesiam. Vnde ita exponitur. Ancillæ suæ, id est Mariæ, & Ecclesiæ. In cantico autem Simeonis fit mentio de pace, & petebat dimitti, vt requiesceret in pace, quæ pax & requies habetur in septima ætate, qua spiritus sanctorum requiescunt, de quorum corporibus etiam dicitur *Eccl.* 44. c. quia in pace sepulta sunt, in spe scilicet futuræ pacis. Nondum enim habēt illam pacem. Quoniam ergo in cantico illo mētio fit de pace quæ dabitur in septima ætate, ideo cantatur in septima hora, scil. in completorio. Septem namque sunt horæ in quibus ecclesia præsens psallere instituit in die. Iuxta illud *Psal.* 118. Septies in die laudem dixi tibi, scil. mane, quando matutinæ laudes decantantur, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, completorium. Quatuor versus illius cantici, significant quatuor dotes corporis quæ dabuntur electis in fine temporis, in cuius signum cantatur canticum istud in fine diei [lumē ad reuelationem, &c.] Nota, ab hoc verbo habuit occasionem Ecclesia, vt cum luminibus faceret processionem. Et est candela quasi quidam liber laicorum eis ostendens ista sex, scil. & qualiter ignis charitatis Christum in nostrum seruitium expendit. Vnde debemus ad hoc accendi, vt ei vicem rependamus. Item Christus illa die oblatus est qui est lumen, quod repræsentat Cæreus illa die gestatus, & oblatus. Et quia de Betlehem venerunt Maria, & Ioseph cum parentibus, & cognatis, hoc repræsentātes facimus processionem de ea. Sequitur:

bis tuæ Israel. Et *a* erat pater eius *b* & mater *c* mirantes super his quæ dicebātur *d* de illo Et *e* benedixit illis Simeon, & *f* dixit ad Mariā matrem eius: *g* Ecce *h* positus est hic in k ruinā, & in *l* resurrectionē multorum in Israël, *m* & in signū cui cōtradicetur.

a Et erat pater eius] Ioseph scil. qui nutritius pater dicitur, sicut nutrix solet dici mater.

b Et mater] Maria.

c Mirantes super his quæ dicebantur,] à pastoribus, à Simeone, ab Angelis.

d De illo] Iesu scilicet.

e Et benedixit illis Simeon,] Ioseph scil. & Mariæ. Huius benedictionis non habemus formam expressam, sed benedictio potest intelligi gratiarum actio. Sic enim benedixit creatura creatori, ipsum gratiarum actione prosequendo.

f Et dixit ad Mariam matrem eius,] Post benedictionem conuertens sermonem ad matrem prophetauit de puero, dicens. *g* Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel. *g* Hic] id est Christus, non in se tantum, sed etiam in membris suis.

h Positus est] per occasionem.

k In ruinam] non credentium. Qui enim eius resurrectioni, & prædicationi inuidētes detraxerunt, ex hoc ruinæ occasionem habuerunt. Qui verò crediderunt, & à peccatis se mundauerunt, in anima resurrexerunt. Vnde. *l* Et in resurrectionem multorum] credentium, in Israel. *Isa.* 8. c. Dominus erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel. Vel k In ruinam, stantium. i. stare se reputantium, vt Scribarū, & Pharisæorum, & eis similium. *l* Et in resurrectionem,] cadentium, i. se cecidisse reputantium. *Ioan.* 9. g. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. *Matt.* 9. b. Non veni vocare iustos, i. illos qui se reputant iustos, sed peccatores, id est illos qui se recognoscunt peccatores. Vel. *l* In ruinam] veteris hominis.

k Et in resurrectionem] noui. 1. *Reg.* 2. b. Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit veterem hominem, & ditat nouum, humiliat veterem, & subleuat nouum. Item K In ruinam] vitiorum.

l Et in resurrectionem] virtutum. Ab Adam enim vsque ad Christum regnauit peccatum, sed veniente Christo destructum est regnum peccati, & renouatum regnum virtutum. *Rom.* 5. d. Sicut per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Et sicut regnauit peccatum in morte, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam. *Isa.* 55. d. Pro saliunca ascendet abies, id est pro abiectione terrenorum, contemplatio, & exemplum bonæ vitæ, quo transfretabunt per mare huius mundi, & pro vrtica crescet myrtus, id est pro ardore luxuriæ virtus temperantiæ. *Zachar. vlt.* c. Erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini. Per equum significatur luxuria. *Ierem.* 5. c. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt. Per mulum superbia quæ sterilis est, vt mulus. Item sicut mulus natus est ex equo, & asina, ita homo ex nobili, & vili natura, id est ex corpore, & anima. Vnde sicut mulus non dicit se filium asinæ, sed equi, ita superbus homo se dicit natum de genere Dei Et verum dicit, quia creatus est ad imaginem Dei, quantum ad animam. Vnde *Act.* 17. f. Genus enim sumus Dei, &c. Sed Dominus respondet ei: *Psal.* 49. Existimasti inique, id est superbe quod ero tui similis, id est, quòd factus es ad mei similitudinem, arguam te, & statuam contra faciem tuam, id est, ostendam tibi quod es filius asinæ, i. carnis immundæ. 2. *Reg.* 18. b. Absalon sedens super mulum, i. quiescens in superbia, suspensus est per capillos, & interfectus est à Ioab per camelum, significatur auarus gibbosus, plenus bursis, & præbendis, qui non potest intrare per angustā portam. Vnde *Mar.* 10. c. Facilius est camelum intrare &c. Per asinum qui est animal stolidum, & pigrum, significatur stultitia, & pigritia. Vnde *Prou.* 24. d. Per agrū hominis pigri transiui, & per vineā viri stulti. De resurrectione autem virtutum dicitur Ioan. 11. e. Ego sum resurrectio, & vita. *m* Et in signum cui cōtradicetur.] Istud secundum *Gloss.* tripliciter exponitur, secundùm triplicem acceptionem huius nominis signum. Aliquādo enim accipitur signum pro significatione, vt circulus dicitur signū vini, i. significatio venalitatis vini. Aliquando accipitur pro miraculo, vt ibi: *Act.* 6. b. Faciebant prodigia, & signa magna in populo, i. miracula. Aliquando pro vexillo: Nam hominis vexilla quæ afferuntur in cuneis belligerantium signa debentur, quia signant, i. discernunt milites vnius partis à militibus aduersæ partis. De prima acceptione dicit *Gl.* In signum, i. in Euangelium. Euangelium enim dicitur signum, i. significatio, quia doctrina euangelica signum est metuentibus, vt fugiant à facie arcus, id est iræ Dei. Vnde *Psal.* 59. Dedisti metuentibus te significationem, &c. Illud. autem quod sequitur in Gl. In quo dicitur: *Matt.* 10. d. Veni hominē separare aduersus matrē, &c. non est *Gloss.* eius quod dictum est [signum] sed eius quod dictum est [contradicetur] quasi in Euangelio hoc dicitur: Veni hominē separare aduersus matrē, & huic verbo contradicebatur à multis, & adhuc contradicitur, quia durū videtur. De secunda acceptione dicit *Gloss.* Omnia quæ de Christo narrantur sunt signum quod natus est de virgine, quod resurrexit, quod clausis ianuis intrat, cui signū contradicitur ab infidelibus. De tertia acceptione dicit *Gloss.* Specialiter signū est fides dominicæ crucis, cui vbique contradicitur ab infidelibus. *Act.* vlt. e dicitur Paulo: Huic sectæ vbiq; contradicitur. Præter hanc.

triplicem

triplicem acceptionẽ signi quam Glossæ distinguũt, multipliciter positus est nobis Christus in signum. Positus est enim in præsepio in signum paupertatis, & humilitatis. Vnde *supra eod.* b. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Item positus est in cruce, in signum sapientiæ, & obedientiæ. *Num.* 21.e. Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo. *Ioan.* 3.b. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. *Isa.* 5.b. Eleuabit Dominus signũ in nationibus procul. *Thren.* 3.

Et *a* tuam ipsius animam *b* pertransibit *c* gladius, vt *d* reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et *e* erat Anna *f* prophetissa *g* filia Phanuel *h* de tri-

b. Posuit me quasi signum ad sagittam. Item positus est in sepulchro, in signum quietis, & contemplationis. *Matth.* 12.e. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim, &c. Item positus est in inferno, in signum charitatis. *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à domino in profundum inferni, siue in excelsum supra. Item positus est in cælo, in signum victoriæ. *Apocal.* 3.d. Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cũ patre meo. Item *Isa.* 15. d. Et erit Dominus in signum æternum quod non auferetur. Item positus est in signum, id est, in sigillum, vt in eo imprimamur per meditationem cordis, & imitationem operis. *Cant.* 8.b. Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. *Aggæi vlt.* b. Ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum. Huic signo multiplici, & vtili contradicitur hodie à multis. Vnde *Ierem.* 15.c. Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra, omnes maledicunt mihi dicit Dominus. Item positus est in signum miraculorum. Vnde *Ioan.* 3. a. Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Sed huic signo contradictum fuit à Iudæis. Vnde dixerunt *Matt.* 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Item positus est in signum similitudinis quo distinguitur familia Dei à familia non Dei. *Psal.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Sed huic signo contradicunt omnes qui in se similitudinem Dei destruunt. *Iob.* 24. b. Ipsi fuerunt rebelles luminis. Item positus est in signum cautelæ. *Psal.* 59. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Item positus est in signum rectæ viæ, sicut crux ponitur in biuijs, sic ponitur crux in Ecclesia *Isa.* 11. c. In die illa radix Iesse qui stat in signum populorum. Sequitur.

a Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.] Hoc multipliciter exponitur.

c Gladius] id est, verborum contumelia. *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus.

b Pertransibunt tuam ipsius animam,] id est, quæ est ipsius anima. Item: Gladius,] id est, passio. Sed tunc dicendum est, tuam ipsius animam, id est, animam, ipsius Christi quã reputas, & diligis, vt tuam. Et sic exponit *Chrys.* animam. Tertio modo exponitur hoc de B. Virgine sic. *c* Gladius] id est, dolor dominicæ passionis. *b* Pertransibit tuam ipsius,] id est, tui ipsius [animam] vt possessionem resoluatur in primitiuum. Quia sicut dicit *Beda*, non potuit videre filiũ crucifigi, sine affectu materni doloris, & si speraret resurrecturum, & mortem superaturum. Et dicit *Damascenus*. Dolores quos effugit pariens, hos tempore passionis Christi sustinuit. Quarto modo moraliter sic. *c* Gladius] est verbum Dei. *Ephes.* 6. e. Et gladium spiritus quod est verbum Dei, quod debet pertransire animam audientis, ita quæ faciat diuisionem carnis, & spiritus, *Heb.* 4.c. Viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus. Sed corpus diaboli ita durum est quod penetrari non potest, aut vix potest. Vnde *Iob.* 41.b. Corpus eius quasi scuta fusilia, & compactum squammis sese prementibus. Vna vni coniungitur, & nec spiraculum quidem incedit per eas. Debet autem esse iste gladius talis qualis dicitur *Apocal.* 1.d. De ore eius gladius ex vtraque parte acutus egrediebatur, id est, bis acutus. Acutus scilicet comminando, vt incutiat timorem qui reuocet à malo Acutus promittendo, vt amorem accendat qui prouocet ad bonum. *Ierem.* 23.f. Nonne verba mea quasi ignis ardens, &c. De gladio terroris dicitur in *Psal.* 7. Gladium suum vibrauit. De gladio amoris dicitur *Matt.* 10.d. Non veni mittere pacem in terram, sed gladium.

d Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.] Iuxta secundam, & tertiam expositionem; [vt] ponitur consecutiuè. Crucifixo enim Domino patuerunt iniquæ cogitationes Iudæorum, quæ vsque tunc latuerunt in cordibus eorum. Ante natiuitatem.n. Christi omnes Messiam expectabant, sed ipso nato, quidam eius magisterio adhæserunt, quidam respuerunt, & ita prauæ cogitationes eorum in Passione reuelatæ sunt. Iuxta quartam expositionem ponitur, [vt] finaliter. Ad hoc enim fit verbum ad animam, vt cogitationes, & peccata quæ in corde latent reuelẽtur per confessionem. *Cantic.* 2. c. Tempus putationis aduenit, &c. *Psalm.* 36. Reuela Domino viam tuam. Potest autem, & sic continuari.

d Vt reuelentur, &c.] Repete: Et positus, vt sit in ruinam, & resurrectionem multorum, & positus est in signum, & etiam positus est, vt reuelentur cogitationes ex multis cordibus, id est, multorum quæ prius erant occultæ, &c. Idem erit sensus semper. Sequitur.

e Et erat Anna, &c.] Post præconium viri, ponitur præconium mulieris. Nec ponuntur verba præconij mulieris, sed viri, in signum quod mulieres magis debent tacere, quàm loqui, & doceri quàm docere. Vnde 1. *Corinth.* 14.g. Mulieres in Ecclesia taceant: Non enim permittitur eis loqui. Et rectè in præconiis Christi per quem vita reddita est, coniungitur Anna Simeoni, quia per virum, & mulierem vita totius mundi perdita est. Quinque autem fuerunt Annæ. Prima mater Samuelis. 1. *Reg.* 1.c. Secunda vxor Raguelis. *Tobiæ* 7.b. Tertia vxor, vel mater Tobiæ: *Tobiæ* 1.b. Quarta filia Phanuel, vt *hic*. Quinta mater Mariæ Matris Domini: Hæc non est in canone. A multis autem commendat Lucas Annam quam inducit Domini laudatricem, in quo ostendit quod laudabilis debet esse qui vult laudare Dominum. Vnde *Ecclesiast.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Primò ergo commendat eam à gratiositate, cùm dicit. *Quinque fuerunt Annæ.*

e Et erat Anna] quæ interpretatur gratia Dei. *Prouerb.* 11. c. Mulier gratiosa inueniet gloriam. Secundò à sapientia, cum dicit.

f Prophetissa.] *Sapien.* 7. d. Sapientia in animas sanctas se transfert, & amicos Dei facit, & prophetas constituit. Tertiò, à bonitate parentum, cum dicit.

g Filia Phanuel.] *Ezech.* 16. f. Qualis mater, talis filia. Quartò, à nobilitate generis, cùm dicit.

h De tribu Aser.] *Hieronymus*. Hoc solum video in nobilitate generis appetendum, quod quasi quadam necessitate astringuntur ne à maiorũ nobilitate degenerent. Quintò à prudentia,

e Et erat Anna Prophetissa.] Nota quòd quatuor inueniũtur Prophetissæ in sacra Scriptura. Prima fuit Maria soror Moysi: *Exod.* 15.e. Secunda Delbora: *Iudicum* 4. a. Tertio Olda: 4 *Regum* 22.e. Quarta est hæc Anna. Prima legitur cantasse. *Exod.* 15. c. Sumpsit Maria prophetissa tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino, &c. Secunda legitur iudicasse. *Iudic.* 4. a. Erat Delbora prophetes vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum tempore illo. Tertia legitur indulgentiam promisisse. 4. *Regum* 22. d. Dicite regi Iuda qui misit vos: Colligeris ad sepulchrum tuum in pace. Quarta legitur Deum laudasse, hic. Confitebor Domino. Per istas quatuor Prophetissas significantur quatuor virtutes cardinales. *Quatuor Prophetissæ reperiũtur in sacra Scriptura.* *Moralit.* Maria enim interpretatur dominatrix: Hæc est fortitudo. Delbora apis? Hæc est temperantia, quæ in principio pungit, sed in fine mel, id est, dulcedinem gerit. *Hebr.* 12.e. Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Olda interpretatur discretio mea: Hæc est prudentia quæ discernit bonum à malo cum electione vnius, & fuga alterius. Anna interpretatur respondens: Hæc est iustitia quæ respõdet cuilibet reddens quod suum est. De istis quatuor Prophetissis dicitur: *Act.* 21.b. Huic id est, Philippo erant quatuor filię prophetantes. Eædem virtutes sunt significatæ per quatuor personas quæ legũtur interfuisse præsentationi Domini. Ioseph, Maria, Simeon, Anna. *g* Filia Phanuel de tribu Aser] qui beatus interpretatur, & significat beatitudinem noui testamenti, quia fuit octauus filiorum Iacob, natus scil. de Zel-

prudentia, cum dicit. a Hæc processerat in diebus multis.] Iob. 12. b. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Sextò à continentia, cùm dicit.

b Et vixerat cum viro suo annis septem, &c.] quod donum Dei est non modicum. Sap. 8. d. Sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus dederit, & hoc ipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum. Septimò, à viduitate, quæ etiã donum Dei est, cùm dicit.

al. orationib. c Et hæc vidua] erat [vsque, &c. Psal. 131.

F Viduam eius benedicens benedicam. Octauo, à gratia ieiunandi, & orandi, cum dicit.

d Quæ non discedebat de templo, &c.] Tob. 12. b. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna. Qui hæc habet potest laudare Deum.

bu Aser. Hæc a processerat in diebus multis, b & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc c vidua vsque ad annos octogintaquatuor, d quæ non discedebat de templo, e ieiuniis, & obsecrationibus f seruiens nocte, ac die. Et hæc g ipsa hora superueniens h confitebatur Domino, i & loquebatur de illo k omnibus qui expectabant redemptionem † Ierusalem. Et vt l perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam m Nazareth. n Puer autem o crescebat, p & confortabatur q plenus sapientia, r & gratia Dei erat in illo.

* pha Gen. 30 b. Per octo autem nouum testamentum intelligitur.

a Hæc processerat in diebus multis,] id est, prouectæ ætatis erat. Econtrario in multis procedunt dies qui non mouent se de loco suo. De quibus Isa. 65. d. Puer centum annorum maledictus erit. Ioel. 2. d. Computruerunt iumenta in stercore suo.

b Et vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua,] id est, à tempore amissæ virginitatis.

c Et hæc vidua] erat [vsque ad annos octogintaquatuor, &c. Quia circa templum frequens erat eam non discedere dicit, non quia ad horam non discesserit, in quo datur exemplum viduis, ne sint vagæ, sicut meretrices. Prou. 7. b. Ecce mulier occurrit ei ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas, garrula, vaga, &c. 3. Reg. 2. f. Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi, &c.

e Ieiuniis, & obsecrationibus.] Obsecratio est petitio cum adiuratione. 1. Tim. 2. a. Obsecro primum omnium obsecrationes fieri.

f Seruiens nocte, ac die] nocte orans, & die ieiunans. Et probabile est quod & eleemosynas faciebat. Psal. 41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius. g Et hæc ipsa hora] qua Simeon accepit puerum. h Superueniens confitebatur Domino] i. laudabat Dominum. Psal. 137. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei. Gl. Prophetauerat Simeon, prophetauerat copulata coniugio, sc. Elisabeth, prophetauerat virgo, prophetauerat & vidua, ne qua aut professio deesset aut sexus. Professio dicit quantum ad Annam, quæ fecerat professionem viduitatis, & Maria quæ fecerat professionem virginitatis, & Elisabeth quæ erat in professione coniugij. Sexus dicit, quia mulieres & viri de eo prophetauerunt. Sequitur in Gl. Stipendia viduitatis, &c. id est militia, quia diu militauerat in viduitate. Stipendia enim propriè militum sunt.

i Et loquebatur de illo.] Et ideo meruit ipsum videre. Luc. 24. c. Apparuit discipulis in via de se loquentibus.

k Omnibus qui expectabant redemptionem Ierusalem.] Gl. Omnibus fidelibus qui iugo Herodis alienigenæ grauati, liberationem populi, & ciuitatis expectabant, & præstolabantur per aduentum Christi in proximo redemptionem à Tyrannide aliena. Hoc quod dicitur in hac Gl. non intelligendum est ad literam, sed magis referendum est ad spiritualem intelligentiam. l Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, &c.] Perfecerunt omnia, & tunc ad admonitionem Angeli fugerunt in Ægyptum, ibi manserunt septem annis, & tandem mortuo Herode, reuersi sunt in Galilæam, & sic in Nazareth. Et nota quia sicut Euangelistæ quædam prætermittunt quæ ab aliis plenè dicta sunt sic tamen eleganter narrationem suam continuant, vt nulla prætermittere videantur. Matthæus enim plenius de fuga pueri in Ægyptum, & de reditu narrat. 2. c.

Moraliter. Moraliter. Ire in Ierusalem, est ire in cœlestium contemplationem. Reuerti in ciuitatem suam, est reuersio ad sui considerationem. Quæ fit duobus modis. Primò per beneficiorum Dei considerationem. Act. 12. b. Et Petrus ad se reuersus ait. Nunc scio vere, &c. Secundò per ... suorum in-spectionem, inf. 15. d. de filio prodigo: Ipse autem ad se reuersus ait: Quanti mercenarij, &c.

m Nazareth] Omnes perfecti debent habitare in Nazareth, id est, in flore, quia semper debent reputare se esse in principio, Eccl. 18. a. Cùm consummauerit homo tunc incipiet. Psal. 76. Et dixi nunc cœpi.

al. Israel.

n Puer autem, &c.] Hucusque agit Lucas de laudibus pueri ab Angelis, & hominibus cõcorditer, & celebriter ob gaudium natiuitatis eius decãtatis: Hîc incipit agere de gestis ipsius pueri. Et quia præmisit de his quæ gesta sunt in infantia, subiungit pauca de his quæ gesta sunt in pueritia, vt paucis de pueritia prælibatis, transeat ad illa quæ fecit in virili ætate, scil. ad miracula quæ fecit postquam baptizatus fuit. Narrat autem primo quomodo cum parentibus suis ascendit in Ierusalem iam duodenus, quibus repatriantibus remansit in templo in Ierusalem, quem post triduum redeuntes in Ierusalem inuenerunt, & hoc est de proprijs Lucæ. In quo facto instruxit nos Dominus in tribus. Primò, vt in ipsa pueritia Ecclesiam frequentemus, & laudibus diuinis intendamus. Thren. 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Secundò, vt temporalibus spiritualia præponamus. Vnde dicit. Nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse. Phil. 3. c. Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. Tertiò, quod dies festos debeamus celebrare, & in illis ad Ecclesiã ire. Et hoc triplici ratione. Primò, propter legis iussionem. Exod. 20. b. Memento vt diem sabbati sanctifices. Leuitic. 23. a. Hæ sunt feriæ Domini sanctæ quas celebrare debetis, &c. Secundò propter Domini promissioné. Isa. 56. b. Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs, & filiabus. Tertiò, propter legis cõminationem. Num. 15. d. Præcepit Dominus colligentem ligna in sabbato lapidari. Quarta etiam ratione voluit, & vult Dominus festa celebrari, vt meliùs tunc vacare possimus orationi, & contemplationi, non comessationi, & potationi. Sicut multi faciunt qui putant festorum Domini celebritatem consistere in comessationum, & ebrietatũ amplificatione, quod est magis festa violare. Vnde Thren. 1. c. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. Amos. 5. f. Odi, & proieci festiuitates vestras, q. d. non meas. Malac. 2. a. Dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum. Ideo dicitur hic quòd Iesus amissus fuit in die festo, quia multi in festiuis diebus, quando deberẽt se magis coniungere Deo per contemplationem, & orationem, amittunt Iesum, i. salutem. Quod satis bene significatũ est. Matth. 14. a. vbi legitur, quod in festo Herodis Ioannes est decapitatus. Item Gen. 40. d. legitur quod in festo Pharaonis pistor suspensus est, id est, prędicator, vel doctor qui facit panes Domini. Dicitur autem Christus puer principaliter propter quatuor. Primò propter vitæ puritatem. 1. Pet. 2. d. Qui peccatum non fecit, &c. Secundò propter humilitatem. Matth. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Tertio propter obedientiæ promptitudinem. Phil. 2. b. Factus est obediens patri vsque ad mortem. Quartò propter ministerij seruitutem. Matth. 20. d. Non venit ministrari, sed ministrare.

De festis Domini.

Nota de festis celebrandis.

Christus dicitur puer propter quatuor.

n Puer autem] ætate, dicit Gloss. Et videtur hæc Gloss. quasi respondere Gloss. superiùs positæ, in qua dicebatur, puer nõ pro ætate cum adhuc esset in infantia, sed pro puritate, hîc autẽ puer dicitur pro ætate, quia iam excesserat metas infantiæ. o Crescebat.] Gloss. Corpore. p Et confortabatur] Spiritu sancto, vel etiam spiritu suo, sicut alibi legitur. Et astitit Angelus Domini confortans eum, Christum hominem, scil. q Plenus sapientia] quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Col. 2. b. Et quod Ioan. 1. b. dicitur: Plenum gratiæ, & veritatis, hîc dicitur: Plenus sapientia. Et est sensus. Christus inquantũ puer, vel inquantũ homo, nõ inquantũ Deus, erat plenus sapientia. r Et gratia Dei erat in illo, secundũ quod homo, quia sicut dicit Beda,

Infra eodem 22. c.

idem

eodem homini Christo magna gratia donatum est, vt ex quo homo fieri cœperit perfectus esset, & Deus. In illa enim gloriosa vnione collatum est ei per gratiam, vt sit homo Deus, quæ vnio summa gratia fuit, & sic inquātum homo plenus est gratia, inquantum enim Deus, est dator gratiarum.

a Et ibant parentes eius] *August.* Latenter propter metum Archelai.

b Per omnes annos in Ierusalem] ad immolandas hostias. *Matth.* 3.a. Statim veniet ad templum suum, &c. Præceptum enim erat à Domino, vt omnis masculus de vniuersis finibus Israel, ter in anno, sc. in tribus solennitatibus se præsentaret in Ierusalem, & offerret hostias determinatas in lege. De mulieribus non est præceptum, sed si comitabantur viros suos, bonum erat. Et inde remoti interueniente necessitatis articulo, de duabus solennitatibus se poterant excusare, sed de solennitate Paschæ non poterant se excusare nisi per infirmitatem. Ideo hic specialiter dictum est.

Et a ibant parētes eius per b omnes annos in Ierusalem in c die solenni Paschæ. Et d cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, consummatisque dieb. cùm e redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. f Existimantes autē illum esse in comitatu, g venerunt iter diei, h & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et nō i inuenientes k regressi

c In die solenni Paschæ] quoniam in Pascha veniebant singulis annis. Et nota sicut dicit *Beda*, quia Lucas frequenter facit mentionem de pertinentibus ad sacerdotium, scilicet de hostiis, & huiusmodi, ideo in figura quatuor animalium congruè aptatur ei forma vituli, quia vitulus est animal hostiis deputatum. *Gloss.* Meritò, &c. Et nota, quia non dicitur conuersari circa tēplum maximè respectu aliorum de quibus tractat, quod magis versetur eius intentio circa templum, & sacrificia quam circa alia tractanda, sed respectu aliorum Euangelistarum qui pauca de his dicunt. Nota, parentes Domini spiritualiter possunt dici, vel à pareo pares, vel à pario paris. Primo modo sunt parentes Domini, omnes qui eius faciunt voluntatem. Vnde *Matt.* 12.d. Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Secundo modo dicuntur parentes Domini prædicatores, & Doctores, qui generant eum in cordibus auditorum. Vnde 1. *Corinth. cap.* 4.c. Et si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Mater eius est, qui concipit eum in corde per timorem, & parit in opere per amorem. *Isaiæ cap.* 25.d. alia littera. A timore tuo concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Sola mater sustinet dolorem in partu, non pater, non frater non soror. *Ioann. cap.* 16.e. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius. Ideo propriè mater Christi, sunt pœnitentes, pater, Doctores, & Prædicatores, frater, & soror, contemplatiui in quibus est solus affectus amoris sine dolore, & labore. Sequitur.

d Et cùm factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, consummatisque diebus.] *Gloss.* quia octonis protelabatur diebus. Hoc videtur esse falsum, quia tantum per septem dies protelabatur. *Deuteronom. capit. decimo sexto* a. Septem diebus comedes absque fermento. Solutio. In quartadecima Luna conueniebant ad vesperum, & comedebant agnum paschalem, postea peragebant septem integros dies.

e Cùm redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes, & cætera.] *Beda.* Si quæritur, quomodo potuit à parentibus obliuiscendo relinqui, qui tanta parentum prouidentia nutriebatur, respondendum est, quia filiis Israël ad festa confluentibus, vel ad propria redeuntibus, mos erat seorsum viros, seorsum fœminas choros ducentes incedere (*Zachariæ capitulo duodecimo* d. Familiæ, & familiæ seorsum, & mulieres seorsum) pueri cum quolibet parente indifferenter ire poterant, ideo Mariam, & Ioseph vicissim putasse puerum Iesum quem secum non cernebant, cum altero parente reuersum. Nota, Christus dimisit hic parentes propter scholas, & postea scholas propter obedientiam. Præponendus est ergo amor scripturarum amori parentum, & amori studij obedientia prælatorum. *Ecclesiastes capitulo quarto* d. Multò melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

f Existimantes autem illum esse in comitatu,] id est, inter eos qui similiter comitabantur:

g Venerunt iter diei.] Hoc factum est ea die, qua redierunt à Ierusalem.

h Et requirebant eum inter cognatos, & notos] id est vicinos. Hoc factum est secunda die post illam. Sed ad quid ita sollicitè requerebant? Metuebant enim ne quòd Herodes in infantia eius quæsierat patrare, tunc iam in pueritia positum inuenta opportunitate alij interficerent, id est, Archelaus, & ipsi proditores eius inuenirentur, id est, rei mortis eius essent propter negligentiam si custodiendo puero non tantam diligentiam adhiberent, quantam oporteret.

i Et non inuenientes] tertia die.

k Regressi sunt in Ierusalem requirentes eum,] & inuenerunt.

Moraliter: f Existimantes autem illum esse in comitatu, &c.] Redarguuntur hic quidam religiosi, qui de fratrum sanctitate nimium confidentes, circa se negligentes, aliis orantibus, & vigilantibus vadunt dormire, bibere, & confabulari dicentes, fratres orant pro me. Item redarguūtur quidam Prælati, qui in multitudine comitum, & equorum putant consistere honorem dignitatis, putantes se peccare contra honorem dignitatis suæ, nisi in multitudine comitum, & equorum, vel curruum ambularent. De quibus dicitur in *Ps.* 19. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Contra hoc dicitur *Deut.* 17.d. Cùm fuerit constitutus rex, non, &c. Hi requirunt Iesum inter cognatos, & notos, sed non inueniūt. Parentes Domini sūt Prælati. Cognati eorum, sunt nepotes eorū, fratres & consanguinei, inter quos reuera nō inuenitur Iesus, quia nō propter Iesum, sed propter carnis cognationem introducuntur in Ecclesiam, quasi iure hæreditario possidere volentes. Vnde dicunt in *Ps.* 82. Hæreditate possideamus Sanctuarium Dei. Et alibi de eisdem dicitur *Ps.* 93. Populum tuum humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt. Nullus debet habere hæreditatem Christi, nisi hæredes eius. Hæredes autem non sunt, nisi qui attinent ei ex illa parte vnde habet hæreditatem. Videamus igitur vnde Christus habeat hæreditatem istam, id est, bona temporalia. Certè hæc sunt patrimonium crucifixi: Dicentes igitur se esse hæredes, debent ei attinere ex parte crucifixionis: Alioquin non sunt hæredes. Vnde *Matth.* 20.c. Cum mater Ioannis, & Iacobi peteret à Domino, vt filij eius qui erant cognati Domini, sederent in regno eius, vnus ad dexteram, & alius ad sinistram, respondit eis Dominus: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? quasi dicat, nisi attineatis mihi ex parte crucis, non potestis habere hæreditatem meam quam in Cruce acquisiui. Vnde *Genes.* 48.d. Dicit Iacob Ioseph filio suo: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quā tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo, id est, in Cruce. Qui igitur non attinent Christo ex parte crucis, quales sunt qui in diuitiis, & deliciis viuunt, quo iure volunt esse participes hæreditatis. 2. *Timoth. cap.* 2.e. Fidelis sermo, si commorimur, & conuiuemus, si sustinebimus, & conregnabimus. *Threnorum. cap.* 5.a. Hæreditas nostra versa est ad alienos. 1. *Esdræ. cap.* 2.d. legitur de quibusdam qui volebant habere partem in iure Leuitico, hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eiecti sunt de sacerdotio. Multi tales inuenirentur hodie inter sacerdotes, quorum genealogiæ si quærerentur, scriptura non inueniretur, & tamen de sacerdotio non eiiciuntur. Sed timendum est ne eiiciantur in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dentium, sicut legitur *Matth.* 22.b. de illo qui inuentus est in nuptiis inter conuiuas sine veste nuptiali. Noti sunt Theologi, qui noscunt Dominum per scripturam. Sed neque inter eos inuenitur Dominus. Vnde *Iob* 19.b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. k Regressi sunt, &c.] Sic non inuenientes Iesum Prælati in sæculo, debent redire in Ierusalem, id est, ad contemplationem, & ibi eum requirere per orationem, & desiderium, donec inueniant per aliquam prægustationem, & dicant cum sponsa. *Canticor.* 3.b. Paululum cùm

 pertransissem

pertranſiſſem, inueni quem diligit anima mea, tenui & nõ dimittam eum. Sic clauſtrales extra clauſtrum in domo parentum nõ inuenientes Ieſum, debent redire ad clauſtrum, vbi reuera inuenitur. *Pſal.*131. Audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſiluæ, in clauſtris quæ ſunt in ſiluis ad literam, vt ſunt Ciſtercienſes, Carthuſienſes, & Grãdimontenſes. Sequitur: *a* Et factum eſt, &c.] Litera plana eſt. *Myſtice* ſecundùm quod dicit *Beda*. Poſt triduum reperitur in templo, vt eſſet indicium, quia poſt triduum illius triumphalis paſſionis in ſede cæleſti & honore diuinæ

Myſtice. fidei noſtræ ſe oſtenderet reſurgens qui mortuus credebatur. Item per triduum, ſignificatur triplex ſtatus Sanctorum ſ. Patriarcharum ante legem, à quibus aduentus Chriſti expectatus, non eſt inuentus. Item ſtatus Prophetarũ, & aliorum iuſtorum ſub lege, à quibus nec eſt inuentus. Item gentiliũ, & aliorum venientium ad fidem Chriſti tẽpore gratię, à quibus inuentus eſt *inf.*10.d. Multi reges, & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Item per triduum, triplex lex intelligitur. *Gl.* Pater, i. Eccleſia: mater, i. ſynagoga, per tres leges quærunt Chriſtum, & non inueniunt niſi per Euangelium id eſt per tertiam.

Moralit. *Moralis.* Poſt triduum pœnitentiæ, i. contritionem, confeſ-

26.diſt. c.qui Eccleſiaſticis ſionem, ſatisfactionẽ inuenitur Ieſus. *Exod.* 8.g. Viam trium dierum ibimus in ſolitudinem, &c.

ſunt in Ieruſalem requirentes eum. Et *a* factũ eſt poſt triduũ, inuenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorũ *c* audiẽtẽ illos, & interrogãtem. *d* Stupebant autẽ omnes qui eum audiebãt *e* ſuper prudentia, & reſponſis eius. Et *f* videntes admirati ſunt. Et dixit *g* mater

Item triduum eſt triplex cognitio quæ præcedit ad contemplationem, poſtquam inuenitur Ieſus in contemplatione. Prima dies eſt cognitio ſenſibilium, ſecunda cognitio imaginabilium, tertia cognitio intelligibilium. Poſt hanc triplicem cognitionem, ſuper omnia ſenſibilia, imaginabilia, intelligibilia inuenitur Ieſus in cõtemplatione. Sic Paulus in extaſi raptus vſque ad tertium cælum. 2. *Cor.*12. a. Item eſt alia triplex cognitio, poſtquam inuenitur Ieſus in templo, i. in corde proprio. Prima cognitio quod mũdus nihil eſt. Sicut dicitur *Ierem.*4.f. Aſpexi terrã, & ecce vacua erat, & nihili. Secũda eſt cognitio quod ipſemet nihil eſt *Eccl.*18.a. Quid eſt homo, & quid eſt gloria eius? q.d. nihil. *Pſ.*8. Quid hoc eſt quod memor eſt eius? q.d. nihil. Tertia eſt cognitio qua homo cognoſcit ſe eſſe minus quàm nihil. Scriptũ eſt enim *Ioan.*8.d. Qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Sed cõſtat quod ſeruus minor eſt Domino ſuo, & peccatum nihil, vt dicit *Aug.* Ergo quicũque facit peccatũ, minus eſt quàm nihil. Qui per hoc triduũ quærit Ieſum, ſine dubio inueniet *Iſa.*16.d. In tribus annis quaſi anni mercenarij auferetur gloria Moab, i. diaboli. Et ſic inuenitur Ieſus in tẽplo. Nota Magi inuenerunt Dominũ in domo. *Mat.*2.b. Et intrantes domum, &c. Paſtores inuenerunt in præſepio. *ſup. ead.*b. Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio. Parentes eius inuenerunt eum in templo. Hic per paſtores intelliguntur Prælati, qui ſe & alios debẽt paſcere

*Iob.*6.a. pabulo verbi Dei. Hi inueniunt Ieſum in præſepio ſacrę Scripturæ. Nunquid mugiet bos cum ante præſepe plenum ſteterit? Per Magos intelliguntur clauſtrales, ſiue cõtemplatiui, qui mundũ, carnẽ, & diabolum incantare ſapienter nouerunt. Et hi inueniunt Ieſum in domo propriæ cõſcientiæ, de qua *Sap.*8.c. Intrans in domũ meã conquieſcã cũ illa. Per parentes Ieſu intelliguntur pœnitentes, qui per timorem concipiunt Ieſum, per bonã operationẽ pariunt. *Iſa.*26.d. A facie tua Domine concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritũ ſalutis. Hi inueniũt Ieſum in templo per orationẽ, quia ſcriptũ eſt Domus mea domus orationis vocabitur. *Iſa.*56.c. *c* Audientem, &c.] Prius audit, poſtea interrogat. De quo nobis datur exẽplum, vt prius audiamus diſcẽdo, quam loqui præſumamus docendo. In quo etiam exemplũ humilitatis cunctis oſtenditur. Vnde *Gl. Beda:* Quaſi fons medius doctorum ſedet, ſed quaſi exemplar humilitatis prius interrogat, & audit quã inſtruat, ne paruuli à ſenioribus doceri erubeſcerẽt, ne infirmus docere audeat. *Rom.*15. d. Non audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chriſtus. Itẽ per hoc quod dicitur, in medio, notauit quod mediũ diligat Dñs, quia ibi ſecuritas, in extremitatib. periculũ, infãs naſcens in medio duorũ animalium reponitur, puer adoleſcens in medio doctorũ reperitur, iuuenis moriẽs in medio duorum ſuſpenditur, immortalis reſurgẽs in medio diſcipulorum pacem offert, & iuſto in medio Eccleſiæ ſapientia datur. *Ec.*15.b. In medio Eccleſiæ aperuit os eius & impleuit eum Dominus ſpiritu ſapientiæ, & intellectus.

Eſt triduum
- Legis
  - Naturali
  - Scriptę Moyſi
  - Gratiæ
- Fidei
  - Articulorum
  - Sacramẽtorũ
  - Miraculorum
- Pœnitentiæ
  - Contritio
  - Confeſſio
  - Satisfactio
- Peccati
  - Cordis
  - Oris
  - Operis
- Pacis
  - Temporis
  - Pectoris
  - Æternitatis

Sequitur. *d* Stupebant autem omnes, qui eum audiebant.] *Iſa.*52.d. Sicut obſtupuerunt ſuper eum multi, ſic inglorius erit inter viros aſpectus eius. Stupebant inquam. *e* Super prudentia, & reſponſis eius] id eſt ſuper prudentia reſponſorum eius. *Iſa.* 52.d. Iſte aſperget gentes multas, & ſuper eum continebunt reges os ſuum. *f* Et videntes admirati ſunt.] *Gloſſ.* Maria, & Ioſeph, vel quicumque alij hoc videntes. *Matth.* 17. d. Factum eſt cum conſummaſſet Ieſus verba hæc, admiratæ ſunt turbæ ſuper doctrina eius, erat enim docens eos, ſicut poteſtatem habens, non ſicut Scribæ, & Phariſæi. Sed cum vterque, ſ. Maria, & Ioſeph ſciret ipſum eſſe Deum, quo modo admirati ſunt de prudentia eius? Sol. De eius potentia vel prudentia minimè dubitabant, neſciebant tamen quæ vel quot miracula eſſet facturus, quia nondum inſtructa erat B. Virgo de miraculis. Nota *Gloſſ.* Ecce ſignum diuinitatis &c.

eius ad illum: Fili quid feciſti nobis ſic? *h* Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et *i* ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis? Neſciebatis quia in his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et ipſi *k* non intellexerunt verbum quod locutus eſt ad illos.

g Et dixit mater eius ad illum, fili quid feciſti nobis ſic] vt remaneres nobis ignorantibus?

h Ecce pater tuus] putatiuè, & ego, dolentes quærebamus te, dolentes de amiſſione Ieſu. Sed heu multi hodie plus dolent de amiſſione denarij.

i Et ait ad illos: quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis, quia in his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe,] ſcil. in locis, & in templo, & in operibus. Templum enim non minus ad ſe quam ad patrem pertinet. Hic docuit Dominus ſpiritualia temporalibus debere præponi, licet multi econtrario faciant. *Iſa.*57.a. Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo. *Bernar.* Cadit aſina, & eſt qui ſubleuet, perit anima, & non eſt qui curet. *Phil.*3.c. Omnes quæ ſua ſunt quærũt, non quæ Ieſu Chriſti.

k Et ipſi non intellexerunt verbum quod locutus eſt ad illos,] ſ. quid vellet innuere per hoc verbum. Volebat enim innuere, quòd ſicut ad patrem, ita ad ipſum pertinet templi cura, & ſpiritualium gubernatio. Vnde *Beda*. Quorum eſt vna maieſtas, eſt & vna ſedes, & vna domus, non ſolum materialis, ſed & ſpiritualis. *Ioan.*17.b. Omnia mea tua ſunt & tua mea ſunt, &c.

Dat eſſe patrem
- Sacerdos, ordo dat eſſe patrem. *Iud. c.*17.d. eſto mihi parens, ac ſacerdos.
- Nutritio. *Matth.*6.d. Scit pater veſter, quia his omnibus indigetis, &c.
- Regula, ſcilicet Abbas. *Iſa.* 51.a. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, id eſt ad B. Benedictum, vel B. Auguſtinum.
- Dogma, ſcilicet magiſter. 1. *Corin.* 4.d. Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres.
- Ætas. 1. *Timoth.*5.a. Seniorem ne increpaueris, &c.
- Natura. *Exod.*20 b. Honora patrem, &c.
- Adoptio, ſic Dauid fuit pater Nathan.
- Fabula, id eſt putatio, vt hic: Ego & pater tuus, &c.
- Virtus, boni viri, ſcilicet. *Ioan.*8.e. Patrem habemus Abraham.
- Deus miſerans eſt pater. *Marc.* 6.a. Fili remittuntur tibi peccata tua.
- Deus creans eſt pater. De his duobus vltimis *Matt.*6.b. Pater noſter qui es in cælis, &c.

Et

a Et deſcendit cum eis.] Congruè dictum eſt, deſcendit. Congruit enim & quantum ad loci ſitum, & quantum ad myſticum intellectum, verbo enim deſcenſionis exprimitur modus humiliationis.

b Et venit Nazareth, & erat ſubditus illis] In quo magiſter virtutis officiũ implet pietatis. Et nota. Ex hoc verbo *Gloſſ.* quòd pietas tribus modis accipitur. Dicitur enim pietas religio, ſiue cultus Dei quæ Græcè theoſebia dicitur. Itẽ pietas miſericordia in egenos 1. *Tim.* 4. c. Pietas ad omnia valet. Item dicitur pietas reuerentia, & obſequium quod impendimus parentibus, & hoc modo accipitur hîc. Et dicitur magiſter virtutis, id eſt virtutum, quia Doctor, & dator eſt omnium virtutum, vel virtutum, i. Angelorum, vel melius poteſt dici, vt diſtinguatur inter virtutem, & officium, vt virtus dicatur ſubiectio interior, ſcil. affectus ſubiiciendi parentibus, officium eſt exhibitio obſequij exterior. Vnde magiſter virtutis, id eſt interioris deuotionis qua debemus nos ſubiicere parentibus, implet obſequium pietatis, id eſt obſequitur parentibus in effectu, vt cuius magiſter eſt verbo, ſit magiſter exemplo.

Suprà eod. c.

Et *a* deſcendit cum eis, *b* & venit Nazareth, & erat *c* ſubditus illis. Et *d* mater eius conſeruabat omnia verba hæc in corde ſuo. Et *e* Ieſus proficiebat ætate, *f* & ſapientia, & gratia, *g* apud Deum, & homines.

c Et erat ſubditus illis.] *B. Bern.* Quis? Quibus? Deus, hominibus. In quo confunduntur quidam, maximè in clauſtris, qui Prælatis ſuis, eo quòd minus periti videntur eis ſubeſſe dedignantur. Petrus enim ſeruo pontificis amputat auriculam, id eſt, ſcientia clerico, vel monacho aufert obedientiam.

d Et mater eius cõſeruabat omnia verba hæc in corde ſuo] Conferens, id eſt, in arca memoriæ reponebat omnia, non ſolùm verba, ſed etiam facta. Verbum enim interdum ponitur pro re. Vide ergo ne reſtringas demõſtrationem tantũ ad verba quæ hic dicit, ſed ad omnia facta, & dicta quæcunque in Euangelica hiſtoria continentur, ſciens quod aliquando ſcriberentur, & ſcriptores ad eam recurrerent. *Ambr.* Maria non minùs ore quàm corpore pudica, ſecreta quæ nouerat nulli diuulgat, ſed tacito corde ſcrutans congruum tempus quo Deus hæc velit diuulgari reuerenter expectat. Et hoc eſt quod dicitur *Eccleſ.* 20. a. Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus, &c. *Eccl.* 3. b. Eſt tempus tacendi, & tempus loquendi.

e Et Ieſus proficiebat ætate.] *Greg.* Iuxta naturam hominis, de infantia ad iuuentutem procedendo.

f Et] proficiebat [ſapientia, & gratia apud Deum, & homines] Contra hoc quòd hic dicitur videtur illud: *Eccleſ.* a. b. Sapientia perſeuerauit mecum. Alia litera. Sapientia mea ſtetit. Et dicit *Hieronym.* Stetiſſe ſapientia eſt, quòd etiam in carne poſito ſibi permanſit ſapientia. Qui habet profectum in ſapientia, non ei ſtat ſapientia, qui autem non recipit profectum, nec per momenta ſuccreſcit, ſed ſemper in plenitudine eſt, iſte dicere poteſt. Stetit mihi ſapientia. Quomodo ergo dicitur Dominus profeciſſe in ſapientia? Solutio. *Gregorius*, [Proficientia, & gratia apud Deum, & homines] non per acceſſum temporis quod non habebat accipiendo, ſed dona gratiæ quæ habebat cæteris pandendo ad Dei laudem, & hominum vtilitatem, & ideo proficiebat apud Deum, & homines, id eſt & Deo, & hominibus. Deo, id eſt, ad honorem Dei, hominibus, id eſt ad vtilitatem hominum. Proficiebat enim in ſubditis qui per eius doctrinam proficiebant, & tantò amplius excitabantur ad laudes Dei, quòd ad honorem ipſius erat, & ita proficiebat Deo, id eſt, ad honorem Dei. Vnde nota quòd ſapientiæ profectus conſiſtit in vera prædicatione, profectus gratiæ in ſancta conuerſatione. Iſta duo requiruntur in doctore, & prædicatore, & Prælato. Sapientia, vt proficiat verbo, bona vita, vt proficiat exemplo.

Myſtice, autem proficere ætate, eſt creſcere in virum perfectum in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt dicitur *Eph.* 4. c. quòd eſt dilatari per charitatem, exaltari per contemplationem, profundari per humilitatem. Impeditur autẽ profectus ſapientiæ propter tria. Primum eſt voluntas, vel negligentia addiſcendi in iuuentute. *Eccl.* 6. c. Quàm aſpera eſt nimium indoctis hominibus ſapientia, & non permanebit in illa excors. *Augu.* Ad diſcendum quod opus eſt nulla mihi ætas ſera videtur, quia etſi ſenes magis decet docere, quàm diſcere, magis tamen diſcere quàm quod doceat ignorare decet. Secundũ eſt curioſitas addiſcẽdi, quia multi ſubtilia, & inutilia magis quàm communia, & vtilia, & diſcere, & docere laborant. Vnde *Act.* 17. c. Athenienſes omnes, & aduenæ hoſpites ad nihil aliud vacabant, niſi aut diſcere, aut audire aliquid noui. 2. *Tim.* 3. b. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes *Pſal.* 13. Abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. Tertium eſt defectus ætatis. *Eccl.* 25. a. Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperem ſuperbum, diuitem mendacem, ſenem fatuum, & inſenſatum. *g* Apud Deum, & homines.] *Rom.* 12. d. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. *Matth.* 3. b. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt, &c.

CAP. III.

A

h ANno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæſaris, *i* procurante Pontio Pilato Iudæam, *k* Tetrarcha autẽm Galilææ Herode:

EXPOSITIO CAP. III.

h ANno autem quintodecimo, &c.] Tertium cap. eſt, in quo Lucas prætermiſſis omnibus geſtis Chriſti à duodecimo vſque ad triceſimum annũ, tranſit ad narrationem eorum quæ fecit in tribus vltimis annis vitæ ſuæ, præmittens de prædicatione, & incarceratione præcurſoris: Non enim Dominus apertè legitur prædicaſſe, aut miracula publicè feciſſe quouſque Ioannes fuit incarceratus. Diuiditur autem illud cap. in tres partes. In prima determinat Lucas tempus, & principes ſub quibus Ioannes cœpit prædicare. In ſecunda proſequitur Lucas prædicationẽ Ioannis vſque ad incarcerationem, ibi [Et venit] In tertia agit de baptiſmo Chriſti, & eius genealogia, aſcendendo à Ioſeph viro Mariæ vſque ad Deum, ibi [Factum eſt autem cum baptizaretur.] Ad euidentiam autem primæ partis huius capituli notandũ quod Herodes Aſcalonita cùm regnaſſet in Iudæa trigintaſeptem annis, mortuus eſt, ſub quo natus eſt Dominus, qui pueros interfecit. Hic habuit ſex filios. Antipatrem ex Doſide, quem ipſe adhuc viuẽs occidit. Alexandrum, & Ariſtobulum ex Mariamne, & hos ſimiliter adhuc viuens occidit. Archelaũ ex Mathaca: Herodem Antipã, & Philippum ex Cleopatra. Tamen quidam dicunt quod Philippus fuit ex Mariamne. Mortuo ergo Herode Aſcalonita, diſſenſio fuit inter filios eius de regno habendo. Archelaus dicebat ſibi regnum deberi, & ætatis merito, & ſecundi teſtamenti voto. Antipas econtra dicebat, primum teſtamentum debere ſeruari, quia illud fecerat mentis ſuæ compos, ſecundum verò fecerat alienatus, & multa alia hinc & inde allegabant. Sed tandẽ Cæſar de conſilio ſenatus monarchiã Herodis Aſcalonitæ diſtribuit in quatuor Tetrarchias. Duas dedit Archelao, ſ. Iudæam, & Idumæam, tertiam dedit Herodi Antipæ, ſ. Galilæam, quartam dedit Philippo, ſ. Ituream, & Traconitidem regionem. Et ita Archelaus nunquam fuit Monarcha, niſi opinione vulgi, & præſumptione ſua, ſed Diarchus. Qui nono anno principatus ſui propter tyrannidem ſuam miſſus eſt Viennã in exilium, & ibi mortuus eſt. Et deinde Iudæa procurata eſt per præſides Romanos, quorum primus fuit Componius, ſecundus Marcus, tertius Annius Rufus, quartus Valerius, quintus Põtius Pilatus, de quo hic fit mentio, qui tandem Viennæ exulauit, & ibidem mortuus eſt. De Liſania verò, de quo hic fit mentio, quidam dicũt ipſum filium fuiſſe Herodis Aſcalonitæ, quidam vero filium Ptolemæi de Libano ex Alexandra ſorore Antigoni, filij Ariſtoboli, filij Alexandri, filij Ioannis. Sed cuiuſcunque filius ſit, non mutatur veritas hiſtoriæ. Et potuit eſſe quod duo fuerunt Liſaniæ, quorum alter fuit filius Herodis Magni, & de iſto hic agitur, alter nepos Hyrcani, de quo agit Ioſephus. Lucas ergo more hiſtoriographi tempus, & regemq́, & principes ſuæ narrationis determinans dicit: *h* Anno autẽ quintodecimo Imperij Tiberij Cæſaris,] qui ſucceſſit Auguſto. *i* Procurante Pontio Pilato Iudæam, qui fuit quintus poſt mortem Archelai.

K Tetrarcha autem Galilææ Herode,] qui Ioannem Baptiſtam occidit: *Matth.* 14. a. Et ſub quo Dominus crucifixus

cifixus fuit. *inf.*23.b. Nota Tetrarchia eſt quarta pars regni, à Terras quod eſt quatuor, & arcbos quod eſt principatus.
a Philippo autem fratre eius Tetrarcha Iturææ] Iſtius Philippi vaorem abſtulerat Herodes frater ſuus. *Matt.*14.a.
b Et Liſania Abilinæ Tetrarcha] Abilina regio eſt. Et dicit *Beda in Gloſſ.* Inter quos, & ipſe Archelaus decē annis regnauit, &c. Sed videtur quòd hoc ſit falſum quod dicitur hic. Cōſtat enim quòd Dominus natus fuit quadrageſimoſecundo anno regni Auguſti, & ſtatim delatus in Ægyptum propter Herodē, vbi fuit ſeptem annis, & ita habes quadragintanouem annos. Mortuo Herode ſtatim regnauit Archelaus, qui quinquageſimooctauo anno regni Auguſti dānatus eſt in exilium Lugduni, & ita non regnauit niſi nouem annis. Fortè vltra nouem annos regnauit aliquot menſes qui pro anno computantur. Sicut dicitur quod Dominus prædicauit tribus annis, & dimidio, & ibi dimidius annus dicitur illud tēpus quod eſt ab Epiphania vſque ad Paſcha. Et de tali computatione annorum ſæpe turbamur in hiſtoriis. Et dicit *Beda*, quod Archelao propter ſuperbiā remoto, regnum in quatuor Tetrarchias diuiſum eſt, vt ſic minueretur ſuperbia Iudæorum. *Prou.*28.a. Propter peccata terræ multi principes eius. Et nota quòd *Beda* Tetrarchiam largè accipit, vt ſub ea procurationem includat. Pilatus enim procurator erat, non Tetrarcha. Et hoc eſt inter procurationem, & Tetrarchiam, quod Tetrarchia iure hæreditario contingebat filium Tetrarchæ, procuratio non.
c Sub principibus ſacerdotum anna, & Caipha] qui ſibi in ſacerdotio ſuccedebant, non tamen alternatim per annos ſingulos, ſed fuerunt aliqui medij modico tempore, qui hîc tacentur, de quibus habetur in hiſtoriis. Iſti autem ambitione victi, ſacerdotium pecunis emerant à Romanis. Et erat, Anna Socer Caiphæ, vbi dicitur *Ioan.*18.c. De his duobus ſpecialiter fit mentio, quia ad Domini pertinent Paſſionem. Sed quomodo pertinet Anna ad Domini Paſſionem, qui tātùm tempore quo Ioannes cœpit prædicare ſacerdotium adminiſtrabat? Reſpondeo, quia tunc per occaſionem incepit Domini paſſio. Ex eo enim quod Ioannes prædicabat eum eſſe filium Dei, præcipue concitati fuerunt Iudæi contra Ieſum, & ita tempore adminiſtrationis Annæ incepit Domini paſſio, & conſummata fuit tēpore adminiſtrationis Caiphæ. Nominantur autē reges, & ſacerdotes, quia Chriſtus de quo principaliter intendit Lucas fuit rex, & ſacerdos. Sub his inquam Tetrarchis, & ſacerdotibus.
d Factum eſt verbum Domini] illud ſcilicet, Vade, & prædica baptiſmum.
e Super Ioannem]. i. ad Ioannem, Zachariæ filiū. Sed quare non dicit ad, cum [ſuper] ponatur pro ad? Ideo potius dixit, ſuper quam ad, vt notaret illud verbum eſſe deſuper, id eſt, à Deo. *Ioan.*3.d. Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt.
f In deſerto] in quo manebat. Vnde *ſup.*1.g Et erat in deſertis vſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.
g Et venit in omnem regionem Iordanis,]i. quæ erat circa Iordanem, vbi erat aquarum copia, iuxta Salim, vt dicitur *Ioan* 3.c. *h* Prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionē peccatorum] baptiſmum Chriſti, in quo peccata dimittebantur, quem prædicabat Ioannes. Et dicitur baptiſmus pœnitentiæ, quia tantùm pœnitentibus dabatur. Vel.
i Baptiſmū pœnitentiæ]. i. pœnitentiā ad baptiſmū, vel quæ eſt baptiſmus in remiſſionē peccatorum. Tamen nota quia baptiſmus Ioānis dicitur baptiſmus pœnitentiæ ſimpliciter hunc baptiſmum Ioannes prædicauit, & dedit. Baptiſmus Chriſti dicitur baptiſmus pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, hunc Ioannes prædicauit, ſed non dedit. In *Gloſſ.* tamen dicitur baptiſmus Chriſti baptiſmus pœnitentiæ ſimpliciter, ſed tu ſupple, in remiſſionem peccatorum.
k Sicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Iſaiæ prophetæ, &c.] Commendatur Ioannis prædicatio prophetæ teſtimonio, vt magis authentica habeatur. Et nota quia liber Iſaiæ dicitur liber ſermonum, quia moralis eſt, & quia procedit ſicut in ſermonibus, modò conſolatoriè, modò comminatoriè. Item quia loquitur ad præſentes, id eſt ad contribules ſuos, vel quia certitudinaliter loquebatur.

a Philippo autem fratre eius Tetrarcha Iturææ, & Trachonitidis regionis, *b* & Liſania Abilinæ Tetrarcha *c* ſub principibus ſacerdotum Anna, & Caipha, *d* factum eſt verbum Domini *e* ſuper Ioannem Zachariæ filium in *f* deſerto. Et *g* venit in omnem regionem Iordanis *h* prædicans *i* baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, *k* ſicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Iſaiæ prophetæ: *l* Vox clamantis in *m* deſerto, *n* parate viam Domini:

l Vox clamantis in deſerto,] q.d. Ioannes eſt, vel erit vox verbi, id eſt, Chriſti qui clamauit per Ioannem in deſerto, ad literam, vel in Iudæa deſerta, quia tūc erat peruerſa mediitas. Nota verbum dicitur exterior prolatio, interdum mentis conceptus, hoc modo dicitur Dei filius verbum, id eſt mens patris. Ioannes ergo dicitur vox verbi, id eſt præ-
cedens verbum, i. Dei *Matth.*
filium. Præceſſit enim 3.a.
Chriſtum naſcendo, *Marc.*
prædicando, baptizan- 1.a.
do, moriendo, ſed non *Ioan.*
reſurgēdo. Dicitur er- 3.a.
go vox verbi quaſi per-
ambulus verbi. Vox *Iſa.*40.c.
dicēs: [Parate via Do- *Mal.*3.a.
mini.] Vel verbi dico *Marc.*
clamantis, 1.a.

l Vox clamantis, &c.] *Moraliter*: Ioannes, in quo eſt gratia clamantis in oratione, vel confeſſione, vel prædicatione, facit obtumeſcere patrē ſuum, i. diabolum qui eum genuerat in peccatū. *Ioan.*8.f. Vos ex patre diabolo eſtis. Vel carnalem appetitum *Ezech.*16.a. Pater tuus Amorrhæus, &c. de cuius clamore dicitur: *Iob* 39.a. Clamorem exactoris non audit. Hæc eſt vox Domini ſupra aquas, id eſt, ſuper carnis concupiſcentias: Sic fuit vox Chriſti Ioannis annunciatio. Item fuit vox Chriſti ſui nominis ſcriptio, quòd ſcriptum fuit in pugillari. Sic timor vt ſtilus, in cæra, facit in corde inciſionem doloris, & tunc fit vox Domini in virtute. Tunc enim fortis armatus fortiore ſuperueniēte expellitur foras. Nam timor Domini expellit peccatum *Eccl.*1.c. De hac voce dicitur *Ioan.*5.d. Venit hora, & nunc eſt quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Item fuit vox Chriſti Ioannis natiuitas, id eſt, pœnitentis exceutis foras per confeſſionem. Ad cuius auditum multi gaudent. Vnde *Luc.*15.b. Gaudium eſt in cælo Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Et hæc eſt vox Domini in magnificentia, de qua *Cant.*8.d. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant te, fac me audire vocem tuam. Item conuerſatio Ioannis, id eſt cuiuſlibet iuſti, fuit vox Chriſti confringentis omnes ſuperbos, & deliciis affluentes, quia ſi iuſtus homo tanta pœnitentia affligitur hic, vt ſaluetur, quid faciet peccator, *Luc.*23.e. Si in viridi hæc faciunt, in arido quid fiet, id eſt, peccatore. 1. *Petr.*4.d. Si iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebūt? Ideo rectè dicitur *Matt.*11.b. Vſque ad Ioannem regnum Dei vim patitur, & violenti rapiūt illud. Hæc eſt vox Domini confringentis cedros, i. ſuperbos, Quis enim non humiliabitur quando recordatur pœnitentiæ Ioannis? *Habac.*3.a. Domine audiui auditionem tuam, & timui. Item baptiſmus Ioannis fuit vox Chriſti interius baptizantis. Vnde *Matth.*3.c. Ego baptizo vos in aqua in pœnitētiam, ipſe vos baptizabit in ſpiritu, & igni. Hæc eſt vox Domini intercidentis flammam ignis, id eſt fomitem debilitantis non penitus extinguentis. Item prædicatio Ioannis fuit vox Chriſti ſatis terribilis, quia terribilia prædicauit, quæ valde perterrent peccatores, ſcil. mortis incertitudinē, iudicij ſeueritatem, æternam damnationem. Primum cum dixit: Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt: *Matth.*3.c. Iudicij ſeueritatem, cùm dixit omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Æternam damnationem, cùm dixit: Paleas autem comburet igni inextinguibili. Hæc eſt vox Domini concutientis deſertum, i. peccatores deſertos à gratia. Item paſſio Ioannis fuit vox Chriſti animantis alios ad paſſionem. Ipſe enim Ioannes prior tranſiuit vadum martyrij, vt alij ſequerentur ſecuri. Hæc eſt vox Domini præparātis ceruos ad ſaliendum. Ideo rectè datus eſt Ioannes puellæ ſaltatrici decollandus: *Marc.*6.d. Ecce quomodo Ioannes in omnibus fuit vox clamantis, in conceptione, in ſui nominis ſcriptione, in baptiſmo, in conuerſatione, in prædicatione, in paſſione. Bene ergo dicit. *l* Vox clamantis,] id eſt Chriſti. *Ioan* 7.e. In nouiſſimo die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat: Si quis ſitit veniat ad me, & bibat.
m In deſerto] non in palatio, ibi non clamat Chriſtus, ſed Iuſtinianus, vel etiam Galenus bene auditur ibi, vel etiam Mimus, ſed Chriſto indictum eſt ſilentium: Immo quod peius eſt legitur *Ierem.*36.e. quòd cum volumen Ieremiæ allatū eſſet in palatio coram rege, ſcidit illud, & proiecit in ignem. Sequitur. *n* Parate viam Domini.] Continua ſicut ſupra. Vel ſic. *l* Vox clamantis] illud, ſcilicet [Pa-

*Ioan.*1.d. *Moralit.*

rate

clamantis, quia hic est sensus: Licet Christus hæc verba non protulerit, idem tamen prædicauit. Vnde *Glos.* Mat. 3. a. Hoc præco nunciat, quod post per se ipsa veritas, s. Agite pœnitētia. Ex quo plurimū cōfirmatur eius prædicatio. Nota Ioānes dicitur vox, quia præcessit verbum. Itē quia citò transiit gloria eius siue opinio populi de ipso. Itē quia totū quod in ipso fuit prædicatio, sicut quicquid est vocis vox est. Item quia vox est via verbi ad cor, & Ioannes fuit via Christi ad peccatorū corda. Itē quia vox significat intellectū, & Ioānes notificauit Christū. In hoc autē quod Ioannes dicitur vox Christi clamātis commēdatur in duobus. Primò in humilitate. Nihil n. est humilius voce, quæ simul incipit, & desinit esse. Secundò in Christi familiaritate. Nihil n. verbo vicinius quā vox. Itē vox Christi dicitur Ioānes, quia quicquid de ipso dicitur, significat aliquid in Christo. Verbi gratia. Annūciatio Ioānis fuit vox Christi, ita fortiter clamātis, quod facit obmurescere Zachariā, quia lex per Euāgeliū obmutuit Mat. 11. b. Lex & Prophetæ vsq; ad Ioānem. Euāgelio clamāte, lex perdidit loquelā. Sicut quādo aliquis potens altè clamat, ille qui submisse loquitur non auditur. Ec. 13. d. Diues, i. Christus, locutus est Euāgeliū prædicādo, & omnes tacuerunt, & verbū illius vsque ad nubes perducunt, pauper, i. Moyses locutus est, & dicunt, quis est hic?

Matth. 4. c. Ioannes dicitur vox.

Mmallt. ª rate viam Dōi] ad corda vestra, peccata abiiciēdo, verbū Dñi libenter audiendo, bona opera faciendo, curas mūdi fugiendo. 1. *Reg.* 7. a. Præparate corda vestra Dño, &c. Via Dñi, i. per quā Dominus venit ad peccatores, est misericordia, & iustitia. *Prou.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ. Itē via Domini, i. per quā venitur ad Dominum, est pœnitentia, & innocentia. *Isa.* 30. c. Hæc via Domini ambulate in ea. ª Rectas facite semitas eius] i. non distortas, i. cauete ne intentiones vestræ ad terrena inclinētur. Semitæ Dñi sūt cōsilia, quę rectè fiūt, cū recta intētione implētur *Ps.* 24. Vias tuas Domine demōstra mihi. & semitas tuas edoce me. ᵇ Omnis vallis] Ad literā prophetia est de secūdo aduētu. Vnde *Hieron. in l. de 15. signis*, ponit pro vno signo montium humiliationem.

Mysticè de primo aduentu. ᵇ Omnis vallis] i. populus gentilis, vel quilibet humilis. ᶜ Implebitur,] gratia & sapientia. Gratia in affectu, & sapiētia in intellectu, quia hæc duo vasa habet quilibet humilis vacua. Nihil n. se reputat scire, nihil se reputat valere, & ideo impleri debuerūt, quia mulier Elisei, i. diuina sapiētia imple omnia vasa vacua. 4. *Reg.* 4. a. ᵈ Et omnis mons & collis] i. populus Iudaicus, vel quilibet superbus. ᵉ Humiliabitur] i. euacuabitur, quia amittet gratiam, & sapiētiam si quam habet. *Pet.* 4. b. Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam *inf.* 8. c. Qui se humiliat exaltabitur, &c. *Ioan.* 9. g. In iudicium ego veni in mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæcifiant. ᶠ Et erunt praua] i. corda prauorum distorta, & incuruata ad terrena. ᵍ In directa] i. dirigētur ad cælum per desiderium æternorum. ʰ Et aspera in vias planas,] i. immites, & iracundæ mentes, per gratiæ infusionem ad mansuetudinem cōuertentur, ita vt in eis Deus vel prædicator viam planam inueniant vbi prius non potuit figere gressum propter asperitatem. *Ezec.* 36. c. Effundam super vos aquam mundā, & mundabimini, &c. Vel [Aspera erunt in vias planas] i. ea quæ prius erant eis aspera, erunt plana, & leuia ad faciendum. *Eccl.* 21. b. Via peccantium complantata lapidibus. Sed in aduentu Christi fuit tempus colligendi lapides. *Eccl.* 3. a. Vnde *Ierem.* 50. d. Tollite de via lapides, & redigite in aceruos, & sic aspera facta sunt plana. ⁱ Et videbit omnis caro, Hoc exponitur de primo, & de secūdo aduētu. Et secundum expositionem de primo aduentu, colligit omnia genera. Vnde. ᵏ Omnis caro,] i. omnis homo, Iudæus & gentilis, vir & mulier, iuuenis & senex. Et dicitur homo caro propter fragilitatē. *Gen.* 6. a. Nō permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Videbit inquam. ˡ Salutare Dei,] id est, Christum. Sic exponitur de primo aduentu. De secūdo dicit *Bern.* In hac vita omnis homo Christum videre nō potuit, sed in die iudicij in sede maiestatis, & electi, & reprobi pariter videbunt, &c. Sed contrarium videtur. *Isa.* 26. b. Tollatur impius ne videat gloriā Dei. Sol. Videbunt impij Christi humanitatem, sed non videbunt diuinitatem, quæ est gloria Dei. *Isa.* 66. g. Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea. ᵐ Dicebat ergo.] Hic locus dupliciter exponitur. Secundùm *Bedam* est increpatio impœnitentium, id est, Scribarum, & Pharisæorum, & Sadducæorum. Secundùm *Amb.* est commendatio pœnitentium. Illos enim increpat, quia sine pœnitentia ad baptismum accedebant. Alios verò commendat, quia pœnitentiam agentes accedebant ad baptismum. Et hoc est, quod hic dicitur [Dicebat ergo ad turbas] *Beda*, Pharisæorum, & Sadducæorum, qui pœnitentia, & correctione maximè indigebant. Et nota quod dicit turbas, id est, ad turbatos, & turbātes, vt sit pondus in verbo. ⁿ Quæ exibant] de ciuitatibus, & villis. ᵒ Vt baptizarentur ab eo,] baptismo ipsius, quo nec peccata dimittebantur, nec gratia conferebatur, sed erat tantum quædam præparatio ad baptismum Christi.

ª rectas facite semitas eius. Omnis ᵇ vallis ᶜ implebitur, & ᵈ omnis mons, & collis ᵉ humiliabitur: Et ᶠ erūt praua in ᵍ directa ʰ & aspera in vias planas, ⁱ & videbit ᵏ omnis caro ˡ salutare Dei. ᵐ Dicebat ergo ad turbas, ⁿ quæ exibant vt ᵒ baptizarentur ab eo. Genimina ᵖ viperarum, ᑫ quis ostendit vobis

B

Mat. 3. b.

ᵖ Genimina viperarum.] Secundùm *Bedam*, inuehitur contra Pharisæos, qui sine pœnitētia accedebant ad baptismū. Vnde dicit [Genimina viperarum,] id est, qui nati estis de viperis, & estis viperę, id est, habentes corda plena veneno nequitiæ. *Chrys.* Pulli serpentum statura breuiores sunt, venenum autem habent æquale. ᑫ Quis ostendit vobis fugere à ventura ira] id est, quomodo putatis euadere seueritatem futuri iudicij? Ventura enim ira animaduersio est vltionis extremæ, quam tunc peccator fugere non valet, qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. Vel [Quis ostendit vobis, &c.] q. d. nemo cum non pœnitetis. Sed ego vobis viam euadendi iram ostendo [Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.] Vocat autem eos viperas. Primò propter hypocrisim, quia maculosa. *Matth.* 23. d. Si fuissemus in tempore patrum nostrorum non essemus socij eorum in sanguine prophetarum, itaque testimonio estis vobisinetipsis, quia filij estis eorum, qui occiderunt prophetas, & vos implere, &c. Secundò, propter inuidiam. *Sapient.* 2. b. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, &c. Tertiò, propter detractionis venenum. *Deuteron.* 32. e. Fel draconum vinum eorū, & venenū aspidum insanabile. Quartò, propter aduentum eorum ad aquas, non euomito veneno, vt hic. Quintò, propter sacerdotes patres turbarum, qui sibilant vt susurrones. *Apocal.* 13. c. Loquebatur sicut draco. Sextò, propter terram quam manducant: *Gen.* 3. c. *Isa.* 65. d. Serpenti puluis panis eius. Secundùm *Amb.* aliter exponitur. Et est commendatio pœnitentium, quos commendat Ioānes: Et fit comparatio viperarum ad patres eorum, qui fuerunt mali, non ad filios, qui pœnitentes ad baptismum veniebant, vt sit sensus.

ᵖ Genimina viperarum] i. geniti de viperis, id est, de parentibus iniquis. ᑫ Quis ostendit, &c.] i. quis illustrauit corda vestra ad pœnitētiam per quam futuram vindictam effugiatis? q. d. sola gratia Dei. *Glos.* Quis ostēdit nisi prudentia miseratione Dei infusa, &c. Vipera vi parit, sic & peccator. *Isa.* 37. a. Filij venerunt vsque ad partum, & nō erat virtus pariendi. Et *Gloss.* Quam ad gentes transferendam prophetat *infrà* ibi. Potens est Deus de lapidibus istis, &c. Vel ideo serpentibus cōparat eos, scilicet, filios vt ostendat eos habere naturalem prudentiam prouidendi futura, in hoc, scilicet, quòd pœnitebant, & ad baptismum veniebant. Nā serpens sicut leo, aliquando in bono, aliquādo in malo accipitur in sacra Scriptura. *Matt.* 10. b. Estote prudentes sicut serpentes, &c. *Matth.* 12. c. Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Contra prædicatores blanditores.

Mysticè. ᵖ Genimina viperarum,] sunt ambitiosi, qui vi volunt in Ecclesia promoueri. Vnde in eorum partu mater eorum, id est, Ecclesia moritur, significati per Beniamin, in cuius partu mater eius mortua est: *Genes. cap.* 35. c. Per Pharisæos, qui interpretantur diuisi, significantur quidam nobiles, qui semper schismata faciunt in capitulis, dicentes illud: 3. *Regum cap.* 12. d. Non est nobis pars in domo Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Per Sadducæos qui interpretantur iusti significantur hypocritæ, qui se iustificant exterius simulatores. Vtrosque vocat Ioannes viperas, quia vtrique pacem Ecclesiæ turbant, & correctionem audire nolunt, quod peius est. *Psal.* 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ. &c. Item nota quod est triplex fuga Christi, quæ nobis proponitur in exemplum. Le-

Mysticè.

Triplex fuga Christi.

plum: Legitur enim in Euangelio ter fuisse. Primò cum ab Herode quæreretur, vt occideretur. *Matth. secundo* c. Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum, &c.

Secundò, cum à populo quæreretur, vt rex efficeretur. *Ioannis sexto* b. Iesus autem cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum solus in montem. Tertiò, cum à Concilio Iudæorum quæreretur, vt lapidaretur. *Ioan.* 8. g. Tulerunt lapides, vt iacerent in eum, ipse autem abscondit se, & exiuit de templo. In primo docet nos fugere mortem, vt nos reseruemus ad maiorem nostri, & fratrum vtilitatem. In secundo docet nos fugere sæculares dignitates, vt liberiorem habeamus Deo vacationem. In tertio docet nos fugere mala consortia, vt auferamus peccandi occasionem.

a fugere à ventura ira? *b* Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, *c* & ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham. *d* Dico n. vobis, quia *e* potest Deus de lapidibus istis *f* suscitare filioa Abrahæ. *g* Iam enim securis ad radicem arboris posita est.

Act.9.c. Primam fugam fecit Paulus per fenestram in sporta per murum dimissus, *secunda Corinthiorum decimoprimo* g. Et Dominus *inf.* 4. e. fugit cùm vellent eum præcipitare de monte. Vnde & discipulis suis dixit: *Matth.* 10. d. Si persecuti vos fuerint, &c.

Secundam fugam fecit Ioannes Baptista, cum fugit in desertum, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Et Marcus qui sibi pollicem amputauit. *Iacob.* 3. a. Nolite fieri plures magistri fratres, scientes, &c.

Tertiam fugam fecit, & docuit Paulus *prima Corinth. quinto* c. Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis. 2. *Thessal.* 3. b. Denunciamus vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè. Qui hanc triplicem fugam habet, poterit effugere iram. Et ita Dominus exemplo suo ostendit nobis.

a Fugere à ventura ira] id est, futuri iudicij vindictæ, quando nemini parcetur, sed omnibus iuxta merita sua reddetur. Ab hac ira fugere bonum est. Vnde *Iob cap.* 19. d. Fugite à facie gladij quoniam vltor iniquitatum gladius est. *Psalm.* 6. & 37. Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Qui autem vult fugere ab hac ira, oportet fugere præparatoria ad eam, id est, mundi vanitatem. In cuius rei faciendæ figuram Iacob fugit Laban. *Genes.* 31. c. *Ieremiæ* 51. a. Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam. Item carnis voluptatem. In cuius rei faciendæ figuram Ioseph derelicto pallio fugit Ægyptiam. *Genes. cap.* 39. e. *Ecclesiast.* 9. b. Auerte faciem tuam à muliere compta. Item mundi honores. In cuius rei faciendæ figuram Dominus fugit in montem: *Ioannes* 6. b. Item omne peccatum. *Ecclesiast.* 21. a. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad ea apprehendent te. Item peccatorum occasiones. In cuius rei faciendæ figurā dixit Angelus ad Loth; *Genes.* 19. d Noli respicere post tergum tuum, nec stes in omni circa regione. Sed quia multi differunt arripere has fugas. Ideo dicit Dominus *Matth. cap.* 24. b. Videte ne fuga vestra fit hyeme, id est, in senectute, vel sabbato, id est, in morte. Et quia aliqui erant qui fugere volebant iram venturam, modum fugiendi docet, inferendo, quasi si vultis fugere.

b Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ,] id est, pœnitentiam fructuosam, vt fiat in charitate. Vitis enim non facit fructum nisi prius putetur, sic nec anima nisi prius à vitiis purgetur. *Canticor.* 2. c. Tempus putationis aduenit, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes odorem dederunt. Et non solùm fructuosam, sed & dignam pro qualitate culpæ. Non enim debet esse par fructus boni operis eius, qui parum peccauit, & eius qui grauiter cecidit. *Deuteronom.* 25. a. Pro mensura peccati erit, & plagarum modus. *Apocalip.* 18 b. Quantum glorificauit se, & cæter. Et hoc patet quod pœnitentia arbor est, vel vinea, aliter enim non faceret fructum. Huius arboris radix est cordis contritio folia, oris confessio, flores, fama bonæ opinionis, fructus, opera satisfactionis. Quidam igitur faciunt pœnitentiam, sed non fructus pœnitentiæ, quia sine charitate. Quidam faciunt fructus pœnitentiæ, sed non dignos, quia non faciunt pro culpæ qualitate, aut vitium quantitate. *Romanorum cap.* 6. d. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc, &c. Sequitur. *c* Et ne cœperitis, &c.] Sic continua. Et quia peccatores estis. [Ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham] quasi dicat, nolite confidere in iustitia patris vestri Abrahæ, vel ne reputetis vos iustos, quia filij Abrahæ estis, quia non reputantur filij Abrahæ, nisi qui fidem eius imitantur. Vnde *Romanorum* 9. b. Non enim qui semen sunt Abrahæ, omnes hi filij sunt, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non omnes qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Mal.3.c. Hæc erat specialis gloriatio Iudæorum. Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Ioā.8.d. Similiter gloriantur inaniter quidam religiosi de B. Benedicto, vel Augustino: Sed illis dicitur. Si filij Abrahæ estis opera Abrahæ facite: *Ioannis* 8. e. *Isaiæ* 51. a. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos, id est, ad regulam, quam dimisistis.

d Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę] quasi dicat, nō debetis gloriari de parentela Abrahæ, quia nō qui nascuntur ex eo carnaliter, sed qui imitantur eum spiritualiter, hi filij Abrahæ sunt. Et dicitur Ioannes tunc ostendisse duodecim lapides, quos Iosue fecit asportari de Iordane in siccum, per quos benè significantur gentiles, quia sicut lapides illi de fluxu fluminis eleuati sunt ad soliditatem terræ, sic gentiles de fluxu, & varietate idolorum surrexerunt ad cultum vnius Dei, & stabilitatem fidei. Vel ideo comparantur lapidibus, quia adorantes idola lapidea quasi lapidei facti sunt, id est, insensibiles, aliquando tamen de tenebris ad lumen gratiæ educendi. Est igitur sensus.

e Potest Deus de lapidibus istis] id est, de gentilibus per istos lapides designatos.

f Suscitare filios Abrahæ,] i. imitatores fidei eius. Lapides etiam sunt laici, dicti à laos, quod est lapis, qui fuerunt aliquādo filij Abrahę, id est, imitatores B. Benedicti, vel Augustini, naturalibus filiis degenerantibus. Vnde possunt dicere illud *Rom.* 11. a. Fracti sunt rami, vt ego inserar.

g Iam enim securis ad radicem arboris posita est.] Sic cōtinua. Ideo agite pœnitentiam, & nolite dicere patrem habemus Abraham, quia [securis ad radicē arboris iam posita est] Securis est mors, arbor genus humanum, radix arboris est Adam. Iam ergo securis ad radicem arboris posita est, quia iam Adā mortuus, & nos omnes mortales fecit. *Rom.* 5. c. Vnius delicto multi mortui sunt. *Ezech.* 9. a. Ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem. & vniuscuiusque vas interitus in manu eius. Isti sex viri, sunt sex necessitates prænunciæ mortis, scilicet sitis, fames, frigus, calor, lassitudo, ægritudo, qui tenent in manu sua vas interitus, i. securim, i. mortem ad scindendam arborem. Hæ sunt sagittæ Domini: *Iob* 6. a. Item *Iob* 5. c. In sex tribulationibus, &c. Et in septima, i. in morte, &c. Item securis est vita hominis, arbor est ipse homo, radix arboris natiuitas hominis. Iam ergo securis ad radicem arboris posita est, quia ab ipsa natiuitate incipit homo viuendo tendere ad occasum. Vnde *August. in libr. de ciuitate Dei.* Quid aliud est viuere quam de vita transire? *Iob* 7. b. Dies mei velociores, &c. *Dan.* 4. b. Succidite arborem, & præscidite ramos eius. Item securis est Christus, qui velut securis tenetur ex manubrio humanitatis, & incidit ferro diuinitatis. Arbor est genus humanum, radix est finis vitæ. Cùm igitur quotidie aliqui moriuntur, quid aliud est quàm rami arboris abscinduntur? Sed cùm tota progenies cum parente tollitur, tunc arbor radicitus absciditur. Item securis est seueritas iudiciaria, arbor est homo cuiuscunque conditionis, siue religiosus, siue sæcularis, siue prælatus, siue subditus, radix arboris vita hominis. Securis ergo est ad radicem posita, quia sententia iudicis ad extirpandos infructuosos funditus est præparata 4. *Reg.* 6. a. legitur quòd ferrum de securi cecidit in aquā, id est, duritia iudicij in molliciem misericordiæ. Sed Elisæus, id est, Christus extraxit ferrum de aqua, quia iudicium sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam. *Iacob.* 2. e. *Eccles.* 11. b. Si ceciderit lignum ad austrum, id est, cælum, aut ad aquilonem, id est, ad infernum, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. *Bernard.* Si vis scire quò casura sit arbor, ramos attende, vbi maior, & ponderosior

ponderoſior ramorum copia, illic caſuram non dubites, ſi tamen ſuccidatur. Rami deſideria ſunt, ſpiritualia ad auſtrũ trahont, carnalia ad Aquilonem. Item nota quòd dicit [poſita] non vibrata, vel incuſſa. In hoc enim terret de mortis incertitudine, & conſequenter de iudicij ſeueritate, dicens.

Matth. 3.c. & 7.c. *a* Omnis ergo arbor &cæt.] Sic continua, Iam ſecuris poſita eſt: Ergo vt effugiatis ſecurim, facite fructum bonum. Enim, quia [omnis arbor]

Omnis *a* ergo arbor *b* nõ faciens fructũ bonũ *c* excidetur, *d* & in ignẽ *e* mittetur. *f* Et interrogabãt eũ turbæ *g* dicẽtes. Quid ergo faciemus? *h* Reſpondens autẽ dicebat illis: Qui habet duas tunicas det non habenti, *i* & qui habet eſcas, ſimiliter faciat.

id eſt, omnis homo ſine perſonarum acceptione: Tũc enim non accipiet perſonam Dominus, nec parcet alicui propter nobilitatem, aut diuitias, aut fortitudinem, aut ſcientiam. *Sapient.* 6. a. Potentes potenter tormenta patientur. Non enim, &c. *Prouerb.* 6. d. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ.

b Non faciens fructum bonum] id eſt, opus bonum.

c Excidetur] à vita.

d Et in ignem] gehennæ.

e Mittetur] in morte. *Ioan.* 15. a. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Poteſt etiam diſtingui ſecundum *Gloſſ.* vt dicatur.

a Omnis arbor non faciens fructum bonum.] *Beda.* Gentiles, & hypocritæ, qui nullum fructum faciunt, & hæretici, qui malũ. Sed tunc quæritur, quare potius gentiles, & hypocritæ dicuntur facere nullum fructum, quam hæretici, vel quare potius hæretici malum, quam gentiles, & hypocritæ. Non ſatis eſt perſpicuum diſtinguere. Poteſt tamen ſolui, vt dicatur gentiles ideo nullum fructum facere, quia etſi faciant, quod ſit de genere bonorum, non tamen factũt opus meritorium, & hypocritæ ſimiliter. Hæretici verò non dicuntur fructum nullum facere, ſed malum. Et dicitur hoc aggrauatio eſſe prauitatis, quia longè grauior eſt error hæreticorum, quia apertè impugnãt Eccleſiam, quam gentilium, vel hypocritarum. Quid autem talibus arboribus faciat Dominus, dicitur *Iſa.* 5. b. Nunc oſtendam vobis quid faciam ego vineæ meæ: Auferam ſepem eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, & ponam eam deſertam. *Ierem.* 2. b. Ego te plantaui vineam electam, omne ſemen verum, quomodo conuerſa es mihi in prauum vinea aliena? Nota ergo tria genera arborum, quia quædam arbores faciunt fructum nullum, quædam malum, quædam bonum, & hæ non mittuntur in ignem.

Moralit. *Moraliter*: Tres ſunt arbores ſpeciales, quarum vna habet fructus dulciſſimos, ſcilicet, ficus, alia habet fructus amariſſimos, ſcilicet, oliua, tertia fructus mixtos, ſcilicet vinea. De his tribus dicitur *Iudic.* 9. b. Venerũt ligna ſaltus ad ficum, ad oliuam, ad vitem, vt facerent aliquam earum regem, ſed noluerunt. Per ficum cuius fructus omnino dulcis eſt, ſignificantur viri religioſi ac contemplatiui, qui ſi non fecerint fructum iuxta genus ſuum, excidentur. Vnde *infrà* 13. b. Arborem fici habebat quidam, ſcilicet, B. Benedictus, vel B. Auguſt. plantatam in vinea ſua, id eſt, in regula ſua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ, id eſt, ad Abbatem. Ecce tres anni ſunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac & non inuenio, ſuccide ergo illam. Tres anni ſunt illa tria, quæ ſunt in voto, in quorum quolibet debet fructificare religioſus. Et dicitur *Matth.* 21. b. quod veniens ad ficum, non inuenit niſi folia, & maledixit ei, & ſtatim aruit. Et tamen dicit *Mar.* 11. b. quòd non erat tẽpus ficorum, in quo ſignificatur, quod omni tempore requirit Dominus fructum à religioſis. Non enim decet tantum Dominum, & tam diuitem comedere ſine fructu. *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixit: Ficus bonas, bonas valde, & ficus malas, malas valde. Quia religioſi optimi ſont quãdo boni ſunt, & peſſimi ſunt, quãdo mali ſunt. Vnde *Auguſt.* Sicut non inueni meliores, quã qui in monaſteriis profecerunt, ita non inueni deteriores, quam qui in monaſteriis defecerunt. Ficus prius facit fructum quam folia, quia religioſi cum ſilentio operantur. Sed Adam, & filij eius de foliis ficuum faciunt ſibi perizomata, id eſt, habitu religionis, & verbis bonis ſuas aperiunt turpitudines. Per oliuam, cuius fructus amarus eſt, ſed oleum medicinale, ſignificantur actiui, operibus miſericordiæ intenti, quorum cura, & ſolicitudo amara eſt propter laborem, ſed tamen medicinalis eſt propter pauperum, & miſerorum refectionem. *Ierem.* 11. c. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocauit Dominus nomen tuum. De amaritudine ſolicitudinis dicitur *infrà* 10. g. Martha, Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima. De ſuauitate refectionis dicitur *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis fratribus meis feciſtis, mihi feciſtis. Et quid ſuauius, quid dulcius quam Deum paſcere? Per vitem, cuius fructus mixtus eſt in parte dulcis, in parte amarus, ſignificantur Prælati, qui & ſuauitatem contemplatiuæ, & laborem atque amaritudinem actiuæ participant. *Eccl.* 24. c. Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris. Et mirum videtur, quod dicitur: Fructificaui odorem, ſed hoc dicitur ab effectu. Odor enim bonæ famæ prælati, fructus eſt, & refectio populi. Vnde 2. *Cor.* 2. d. Chriſti bonus odor ſumus Deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt, aliis quidem, &c. Vitis ſterilis deterior eſt omni ligno, ad nihil enim vtilis eſt niſi ad ignẽ. Sic Prælatus malus. *Ezech.* 15. a. Fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, &c. Hi tres ſunt, Noë, Daniel, & Iob. *Ezech.* 14. c.

f Et interrogabant eum turbæ.] Ex verbis Ioannis terrore percuſſi notantur qui conſilium quærunt.

g Dicentes, quid ergo faciemus] ne excidamur, & in ignem mittamur? Nota quod turbæ mouentur ex verbis Ioannis ad quærendum conſilium de ſalute ſua, ſed non Scribæ, vel Phariſæi. Vnde *Ioan.* 7. g. Nunquid ex principibus credidit aliquis in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem maledicti ſunt. Simile *Act.* 2. f. prædicante Petro dixerunt: Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ait: pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrũm in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Sequitur.

h Reſpondens autem dicebat illis, qui habet duas tunicas] id eſt, ſuperfluas [det vnam non habenti.] Interrogatus Ioãnes de ſalute obtinenda, ab operibus miſericordiæ inchoat reſponſum ſuum. Nam & de illis ſolis fiet in iudicio diſceptatio. 1. *Tim.* 4. c. Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ *infrà* 11. f. Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Dicit autem *Hieronym.* Quicquid humano vſui neceſſarium eſt, pro vna tunica habendum eſt, totum reſiduum ſuperfluum eſt, & pauperibus largiendum. 1. *Tim.* 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Quia vero tunica inter omnia indumẽta magis neceſſaria eſt, & arctius adhæret corpori, innuit Ioannes, quod etiam de neceſſariis eſt eleemoſyna facienda. *Prouerb.* 3. b. Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus. *Gloſſ. Beda.* Non ſolum exteriora, & minus neceſſaria, ſed etiam valde neceſſaria cum proximis diuidamus, vt eſcam qua viuimus, & tunicam qua veſtimur. *Iſa.* 58. c. Frange eſurienti panem tuum, &c. Item *Iſa.* 32. d. Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas. *Eccleſ.* 11. a. Mitte panem tuum ſuper trãſeuntes aquas, quia poſt multa tempora inuenies illum. *Prou.* 14. c. Qui credit in Domino miſericordiam diligit. Item *Prou.* 19. c. Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis, &c. Item notatur diſcretio in hoc, quod dicit: Qui habet duas tunicas det vnam non habenti. Menſura enim pietatis ſeruanda eſt pro poſſibilitate humanæ conditionis. Vnde *Beda.* De duabus tunicis diuidendis datur præceptum, quia etſi vna diuidatur nemo inde veſtitur. 2. *Cor.* 8. c. Non vt aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio. Notatur etiam per hoc quod dicit [Det non habenti] quod indigenti danda eſt eleemoſyna *infrà* 14. c. Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris. Item notatur, quod gratis debet dari, per hoc, quod dicit [Det] *Mat.* 10 a. Gratis accepiſtis, gratis date. *Senec.* Nihil carius emitur, quam quod precibus emptum eſt. Item ſuper prædictum verbum Ioannis dicit *Gloſ. Bedæ.* Ecce quantum valent opera miſericordiæ, quæ ad dignum pœnitentiæ fructum præ cæteris præcipiuntur. Argumentum quod præceptum eſt de tunicis. *i* Et qui habet eſcas ſimiliter faciat] *Iob* 31. b. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit ex ea pupillus, quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio. *Iob* 20. c. Non remanſit de cibo eius, propterea nihil permanebit de bonis eius.

Venerunt

a Venerunt autem & publicani vt baptizarentur] i. illi qui publica tractabant negotia, & qui regis redditus capiebāt. Publicani enim ſunt, vt dicit *Beda*, qui publica vectigalia exigebant, vel rerum publicarum vectigalia conducebant. Et in hoc notatur magna virtus in prædicatione Ioannis, qui etiam publicanos, & alios milites ad quærendum conſilium ſalutis ſuæ trahebat, & ab iniuria coercebat & ad pietatis opera compellebat. *b* Et dixerunt ad illum, magiſter quid faciemus?] Non dicunt, quid dicemus, vel quid intelligemus. Contra Clericos, qui totam curam ad diſcendum, & intelligendum applicant. Sed neque diſcere neque intelligere ad ſalutem adducit, ſed facere. Ideo dicit *Iſa.* 1. c. Diſcite benè facere. Non dicit, diſcite benè dicere, vel benè intelligere, quòd licet bonū ſit, non tamen ſufficit. *Eccl.* 3. c Quæ Deus præcepit tibi cogita illa ſemper, ad faciendum ſupple. Vnde *Pſal.* 110. Memores ſunt mandatorum, Dei ad faciendum ea. Similem quæſtionem facit alius. *Matth.* 19. b. Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Et reſpondit Dominus. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Illos autem, ſcilicet publicanos nondum hortatur ad ſua cum proximis communicanda, ſed priùs dehortatur de iniuria proximis irroganda. Vnde ſequitur.

C

23. q. 1. c. paratus, & 1. quid culpatur, & c. militare.

c At ille dixit ad eos, nihil ampliùs quàm quod conſtitutū eſt vobis faciatis] i. quantum conſtitutum eſt vobis ab imperatore accipiatis, & non amplius exigatis. Sic quilibet nō debet excedere fines mandati. *Prou.* 22. d. Ne tranſgrediaris terminos antiquos quos poſuerunt patres tui. Multi verò hoc malè cuſtodiunt, imo vix inuenitur aliquis qui cuſtodiat. *Iob* 24. a. Alij terminos tranſtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos. *Iſa.* 10. b. Mandabo illi vt auferat ſpolia, & diuidat prædam. Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius, non ita æſtimabit, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum.

d Interrogabant autem eum, & milites] ſub Romanis militantes, & patriam defendentes.

e Dicentes, quid faciemus, & nos] vt ſalui ſimus.

f Et ait illis, neminem concutiatis neque calumniam faciatis] timore vel amore.

i Et contenti eſtote ſtipendiis veſtris.] Illud eſt expoſitio præcedentis, ſcilicet, [Neminem concutiatis, &c.] Non eſt damnabilis militia, alioquin non permitteret eam Ioannes. Milites enim debent tueri patriam, ideo etiam inſtitutum eſt, vt de publico debeant accipere ſalarium, ne importunius exigerent quam oporteret. Nota quòd triplex conſilium dat Ioannes militibus, contra triplex peccatum eorum. Quorum primum eſt oppreſſio pauperum. Contra quod dicit.

g Neminem concutiatis,] vi opprimendo. *Iſaiæ cap. tertio* c. Rapina pauperis in domo veſtra, quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Secundum eſt falſi criminis impoſitio, quod ſæpè faciunt præpoſiti, & officiales ad emungendam pecuniam à diuitibus. Contra quod dicit.

g Neque calumniam faciatis,] *Oſeæ* 5. c. Calumniam patiens eſt Ephraim, quoniam cepit abire poſt ſordes. *Leuit.* 19. c. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. *Iſaia* 33. b Quis ex vobis poterit habitare cum ardoribus ſempiternis? Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere. Tertium eſt exactio. Contra quod dicit.

i Et contenti eſtote ſtipendiis veſtris,] quæ ſtatuta erant eis pro defenſione reipublicæ. *Iſaia* 3. b. Populum meum exactores ſui ſpoliauerunt. Et ſi hoc præcipitur militibus, quid clericis, qui gratis ſtipendia recipiunt de patrimonio Crucifixi? *Michææ ſecundo*, a. Violenter tulerunt agros, & rapuerunt domos, & calumniabantur virum, & domum eius Sequitur.

k Exiſtimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne ne,] id eſt, an, fortè ipſe eſſet Chriſtus, promiſſus in lege, præfiguratus à Patriarchis, prænunciatus à Prophetis. Et in hoc patet Iudæis fuiſſe notum, ſecundùm Scripturas Dominicæ incarnationis tempus adeſſe.

l Reſpondit Ioannes dicens omnibus,] non tantùm vni.

a Venerunt autem & publicani vt baptizarentur, & *b* dixerunt ad illum. Magiſter quid faciemus? At *c* ille dixit ad eos. Nihil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis faciatis. *d* Interrogabant autem eum, & milites, *e* dicentes: Quid faciemus & nos? Et *f* ait illis: *g* Neminem concutiatis *h* neque calumniam faciatis, & *i* contenti eſtote ſtipendiis veſtris. *k* Exiſtimāte autem populo, & cogitātibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne, ne fortè ipſe eſſet Chriſtus, *l* reſpondit Ioannes dicens omnibus: *m* Ego quidem aquā baptizo vos, *n* veniet autē fortior me poſt me, *o* cuius *p* nō ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorū eius, ipſe *q* vos baptizabit in *r* Spiritu ſancto *s* & igni:

D

Matth. 3. c. Marc. 1. a. Ioan. 1. d.

Ex virtute enim prædicationis, & vitæ aſperitate, & miraculoſa natiuitate, credebant multi Ioannem eſſe Chriſtum. Sed cùm dicat Lucas, quòd hæc cogitabant in cordibus ſuis, quomodo ſciuit hoc Ioannes, cùm ſolius Dei ſit cognoſcere cogitationes? Sed dicimus, quòd hoc ſciuit ex Spiritus ſancti reuelatione. Item *Ioan.* 1. b. dicitur, quòd miſſis ad eum Sacerdotibus, & Leuitis quærentibus an ipſe eſſet Chriſtus, reſpondit ad interrogationem eorum, hic verò ad cogitationem. Et vtrunque eſſe potuit, ſcilicet quòd reſpondit ad cogitata, & interrogata.

m Ego quidem baptizo vos aquā] tantùm. *Gloſſ. Amb.* id eſt, tingo corpora aqua, & inſtituo vſum baptizandi, donec veniat, qui abluat animas per ſpiritum.

n Veniet autē fortior me poſt me,] quia etſi humilis, & magnus ego reputor, ille tamen fortior, quia ille Deus. In hoc apparet humilitas, & veritas Ioannis, qui cum poſſet credi Chriſtus, noluit ſe veritatem celare. *Ioan.* 3. d. Me oportet minui, illum autem creſcere.

o Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius] i. ligaturam myſteriorum. Pleonaſmus eſt. Et eſt Idioma Hebræum. Conſueto quidem locutionis modo Ioannes humilitatem ſuam exprimit.

Myſtice.

Myſticè tamen à ſanctis exponitur, & tribus modis. Primo ſic. *p* Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius] id eſt, explicare myſterium incarnationis. Calceamentum enim eſt humanitas Chriſti. *Pſal.* 107. In Idumeam extendam calceamentum meum Deus intus latens, & calceamentum ſuſtinens eſt diuinitas. *Hebr.* 1. a. Portans omnia verbo virtutis ſuæ *Iſa.* 45. c Verè tu es Deus abſconditus. Corrigia eſt vnio diuinitatis, & humanitatis, quam explicare nemo ſufficit. *Iſa.* 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Secundo modo ſic.

p Non ſum dignus] illum diſcalceare, & ſponſam eius mihi vſurpare Et tangit hic legis conſuetudinem, quæ iubet, quòd ſi quis decederet non relicto ſemine, propinquior eius ſuſcitaret ei ſemē, quod ſi nollet, alius propinquior poſt illum diſcalcearet illum, & duceret relictam mortui in vxorem. *Deuter.* 25. b. Eſt ergo ſenſus ſecundùm iſtam expoſitionem. Nolo ſponſus credi, ſed amicus ſponſi. *Ioan.* 3. d. Qui habet ſponſam ſponſus eſt, amicus autem ſponſi qui ſtat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Tertio modo ſic.

p Non ſum dignus, &c.] id eſt, non habeo officium reſerandi ſcripturam, & portandi per mundum, quia non eſt mihi iniunctum officium prædicandi, ſed baptizandi. Econtra dicit Apoſtolus. 1. *Cor.* 1. c. Non miſit me Chriſtus baptizare, ſed Euangelizare. *Bed.* Calceamentum nuptiale, eſt Euāgelica prædicatio, qua calceati ſūt Apoſtoli Vnde *Eph.* 6. c. State ergo ſuccincti, &c. Eſt igitur ſenſus ſecundum tertiam expoſitionem: Non ſum dignus, id eſt, non ſum Apoſtolus. Sequitur:

q Ipſe vos baptizabit] id eſt, interius mundabit. *r* In ſpiritu ſancto & igni] id eſt, in Spiritu ſancto qui eſt ignis, omnem peccatorum rubiginem conſumens. *Deuter.* 4. d. Deus noſter ignis conſumens eſt. Vel. *r* In Spiritu ſancto] id eſt, per gratiam Spiritus ſancti in præſenti. *s* Et igni purgatorio in futuro. De quo 1. *Cor.* 3. c. Vniuſcuiuſque opus quale fuerit, ignis probabit. Vel. *r* In Spiritu ſancto] quantum ad baptiſmum.

s Et igne] tribulationis, quantum ad pœnitentiam. *Gregorius.* Ignem tribulationis admouet, vt in eis rubiginem peccatorum purget.

a Cuius ventilabrum in manu eius.] Dupliciter potest fieri constructio. Primò sic. Verè ipse fortior me est, quia ipse est in cuius manu est ventilabrum, id est discretio iusti examinis faciendi. Scriptum est enim, *Ioan.* 5.d. Pater non iudicat quenquam, &c Sic est ibi pleonasmus, id est, superfluitas dictionis. Secundò sic sine Pleonasmo. Verè ipse est fortior me, quia ipse est [cuius ventilabrum,] Id est, iudicandi officium sibi à Patre traditum est. *Matt.* 3. c.

al. † Purgabit

b In manu eius.] Id est, in potestate eius, q.d. & officium & potestatem habet discernendi bonos à malis, & maloa à bonis, hic merito, in futuro etiam loco, quando constituet hœdos à sinistris, & agnos à dexteris, *Mat.* 25.c. Et illis dicet. Ite, &c. Istis dicet: Venite, &c. De boc ventilabro dicitur *Ierem.* 15.b. Dispergam eos, & ventilabo in portis terræ.

a cuius ventilabrum in b manu eius, c & † permundabit d aream suam, e & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. f Multa quidem, & alia exhortans euangelizabat populo. g Herodes autem Tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, h & de omnibus malis, quæ fecit Herodes, i adiecit & hoc suprà omnia, k & inclusit † Ioannem in

c Et permundabit] Id est, purgabit à paleis.

d Aream suam, Id est, præsentem Ecclesiam, in qua sunt grana mixta cum paleis, id est, boni cum malis. Hanc mundat Dominus in præsenti crebris tribulationibus ventilando. Grana siqoidem manent in area, & paleæ vento tolluntur. Sed in futuro permundabit, id est perfectè mũdabit quádo omnino tollentur impij ne videant gloriam Dei, *Isa.* 26.b. Nec etiam bonorum consortio perfruantur. Tunc triticum id est corpus sanctorum, in horreum Domini reponetur, id est in paradisum. Vnde sequitur.

e Et cõgregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.] Potest intelligi actiuè, & passiuè, vt sensus sit. Paleæ id est, mali, igni inextinguibili, id est qui nec extinguere poterit nec extingui, tradentur perpetuo cruciandi. Ignis enim ille nec terminabitur, nec omninò terminabit illos, nec comburet. Non enim erit finis ardoris eorum. Vnde dictum est in *Psalm.* 48. Mors depascet eos, non deuorabit. Herba enim quæ depascitur non radicitus euellitur, sed semper ad corrodendum relinquitur, *Ierem.* 23 f. Quid paleis ad triticum dicit dominus? *Aug.* Si paleas sequeris, palea efficeris. Est autem & alia triplex area. Prima est conscientia, in qua est mixta palea, id est vanitas cogitationum cum tritico, id est cum veritate virtutum. Hanc permundabit Dominus in futuro, quando permanente tritico virtutum, exufflabit paleas cogitationum, *Psalm.* 145. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Modo autem dicit Rebecca, id est anima: Paleatum, & fœni apud nos multũ est: *Gen.* 24. c. Secũda area est sacra Scriptura, in qua est mixta palea cum tritico, id est, literalis intelligentia cum sensu mystico, *Isa.* 30.e. Commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Hæc area permundatur, cum sensus mysticus a littera fideliter separatur, quod est officium Prælatorum, vel Doctorum. Vnde *Matth.* 12.a. Discipuli vellebant spicas, & manibus confricabant, & grana comedebant, & paleam reiiciebant, *Osee* 9.a. Area & torcular nõ pascet eos. Tertia area est vterus beatæ Virginis, in qua fuit triticum, id est Christus sine palea peccati. De quo *Ioannes* 12.d. Nisi granum frumenti, &cæt. Et licet istud triticum natum fuerit sine palea peccati, fuit tamen acerrimè ventilatum. Vnde *Isa.* 53. b. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. De hac area dicitur *Iud.* 6 g.a. Ponam hoc vellus lanæ in area, *Cant.* 6.a. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum. Ista area permundata fuit in die Assumptionis Beatæ Virginis, quando omnis mortalitas, & corruptio ab ea separata fuit.

f Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo] ad salutem ipsorum eos instruendo.

g Herodes autem tetrarcha, &c.] sicut ait Apostolus, 2. *Cor.* 2.d. Christi bonus odor sumus Deo, & in bis qui pereunt, & in hiis qui salui fiunt. Aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis verò odor mortis in mortem. Ita fuit Ioannis prędicatio. Publicanis & militibus fuit odor vitæ in vitã, Pharisæis, & Scribis, & Sadducæis, & Herodi, & Herodiadi fuit odor mortis in mortem. Vnde hæc clausula sic continuatur. Publicani correpti ad Ioannis prædicationem, salutis consilium quæsierunt.

[Herodes autem tetrarcha, cùm corriperetur ab illo Herodiade vxore fratris sui,] quam abstulerat ei. Vnde in duobus peccabat, scilicet, in incestu, quia vxorem fratris sui viuentis habebat, & in adulterio. De hoc dictum est satis *Matth. decimoquarto.* a. & *Marc.* 6. c. Et ideò hic pertransimus.

h Et de omnibus malis, quæ fecit Herodes] dum corriperetur supple.

i Adiecit & boc suprà omnia, &c.] Alia peccata. *Matth.* 14. a. *Marc.* 6. c.

k Et inclusit Ioannem in carcerem] anticipatio est hic, quia post dicetur, quod Ioãnes baptizabit Dominum, quòd fuit ante incarceratioñẽ, sed hoc facit ad exaggerationem nequitiæ Herodis. In proximo enim dixerat, quanta fuit religio Ioannis, vt etiam Puplicani ad eius prædicationem venirent, & statim subiunxit de incarceratione eius ab Herode facta, quia corripiebat eum de sceleribus eius, *Amos* 5, c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. *al.* † eũ.

Potest hic quæri, quare post prædicationem Ioannis non subiungit de prædicatione Christi, & miraculis.

Sicut enim post natiuitatem Ioannes subiungit de natiuitate Christi, sic post eius prædicationem debuit primò subiungere de prædicatione Christi, quare ergò interserit de incarceratione Ioannis ante miracula Christi? Solutio, vt ostendat se non descripturum miracula Christi, nisi quæ facta sunt post incarcerationem Ioannis.

Quod enim dictum est de his, quæ fecit, cum esset duodennis, non fuerant ibi aliqua miracula, sed gesta, & miracula prioris anni. Ioannes dixit mutationem aquæ in vinum & alia.

Et nota *Gloss.* antequam Lucas aliquid narret, &c. 2. *cap.* In qua *Gloss.* reddit causam quare incarcerationem Ioannis præmittit miraculis Christi. Et est summa, quòd ideò præmittit, vt ostendat se descripturum miracula tantùm eo anno gesta, quo Ioannes captus est, vel punitus, id est, decollatus, quia in principio anni captus est, in fine decollatus. Sed hoc videtur esse falsum, non enim tantum describit miracula illius anni in cuius principio Ioannes est incarceratus, & in fine decollatus, sed etiam sequentis post illum, in quo Dominus est crucifixus.

Ad quod potest dici, quòd tres Euangelistæ illius anni miracula præcipuè, & plenius prosequuntur, in quo Ioannes, & incarceratus est, & decollatus, ideò supple in *Gloss.* præcipuè.

Vel aliter vt complectatur in *Gloss.* vtrunque annum, vt intelligas, quando Ioannes captus est iam aliquot dies fluxisse de Aprili, qui est initium anni secundùm legem. Annus enim legitimus incipiebat ab Aprili.

Vnde Iudæis dictum est. Mensis iste vobis principium mensium. Eodémque modo anno reuoluto quando decollatus est iã aliquot dies defluxerãt de anno sequenti, & ita nõ eodem anno captus est & punitus, & ita Lucas describit miracula vtriusq; anni. Item quæritur quare solus Ioannes describit facta ante incarcerationem Ioannis, alij autem ab incarceratione Ioannis inceperunt? Causa mystica assignatur in *Gloss.* hæc s. quia Ioannes est figura legis, & Ioãnes incarceratus, est lex incarcerata. Benè ergo Ioannes de deitate agens, principaliter incipit ante incarcerationem, vt ostendat Christum fuisse Deum ante legem incarceratam, alij autem tres, qui de humanitate agunt benè post incarcerationem incipiunt, quia non intendunt describere, nisi miracula facta post legis incarceratioñẽ. Et nota quia legis incarceratio nihil aliud intelligitur quàm corruptio per sinistram interpretatioñẽ. Est enim lex à Iudæis incarcerata, id est, in cæcitate erroris quasi tenebroso carcere inclusa. Et hæc legis incarceratio significata est per incarcerationem Ioãnis. Benè ergò tres humanitatem exprimẽtes, post incarcerationem Ioannis incipiunt, quia post prædictam legis incarcerationem, quæ significatur per incarcerationem Ioannis, Dominus euidẽter in carne apparuit, & miracula fecit, qui ante latuerat. Vnde in *Gloss.* habes. Apparentis, id est, publicè se manifestantis. Ioannes qui de Deitate intẽdit, incipit ante incarcerationem Ioannis, qui est figura legis, vt osten- *Exod.* 12. a.

dat Christum fuisse Deum ante legem, quia æternus. Sequitur.

a Factum est autem, &c.] Hæc est tertia pars capituli, in qua agitur de baptismo Christi, & eius genealogia. Vbi quæstio multiplex oritur. Prima, quare Lucas in principio libri sui non posuit genealogiam Christi, sicut Matthæus. Secunda quare Lucas texit genealogiam Christi ascendẽdo, cum

E Matthæus eam texuerat descendendo.

Matth.3.a. Mar.1.b. Ioan.1.d. *c* Tertia, quare Lucas protendit genealogiam Christi vsque ad Adam, cum Matthæus incipiat eam texere ab Abraham. Quarta, quare Lucas vtitur verbo essendi, cum Matthæus vtatur verbo generandi.

carcerem. *a* Factum est autem, cùm baptizaretur omnis populus, *b* & Iesu baptizato, *c* & orante, *d* apertum est cælum, *e* & descendit Spiritus sanctus *f* corporali specie *g* sicut columba in ipsum:

Quinta, quare Dominus voluit baptizari, cum nihil in eo purgandum fuerit. Sexta, quare cælum apertum fuerit, dum Christus baptizaretur. Septima, quare columba apparuerit super eum. Octaua, quare in baptismo tantum, & in transfiguratione audita fuerit super eum vox patris, dicens: Hic est, vel tu es filius meus dilectus. Sol. Ad primum dicimus, quòd Lucas ideò post baptismum incipit genealogiam Christi & non ante, ad innuendum, quòd per baptismum fiunt homines de genealogia Iesu Christi, Matthæus autem in principio posuit eam, vt ostenso de qua stirpe natus est Christus, patefceret legem, & prophetia impletas esse in eo. Vnde *Eccles.36.c.* Suscita precationes quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores, da mercedẽ Domine sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Ad secundum dicimus, quòd Lucas texuit spiritualem genealogiam Christi, quæ incipit à baptismo, quæ est ascensus in Deum, Matthæus verò texit carnalem Christi generationem quæ est descensus. Ad tertium dicimus, quòd Lucas vsque ad Adam extendit generationem Christi, ad innuendũ, quòd non solum filij Abrahæ, id est, Iudæi, immo & omnes filij Adam, id est, tam Iudæi quàm gentiles possunt fieri filij Dei, & ascendere cum Christo ad Deum per baptismũ. Vnde *Ioan.* 1.a. Quotquot receperũt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri: Matthæus verò qui carnalem Christi generationem texit, & Iudæis prædicabat, vsq; ad Abraham tantum extendit generationem Christi, à quo incepit discerni generatio Iudæorũ. Ad quartũ dicimus, quòd per spiritualem generationem, quæ incipit à baptismo, dicimur ad verum esse, & ideo Lucas vtitur verbo essendi, sed per generationem carnalem descẽdimus à vero esse, & ideò Matthæus vtitur verbo generandi. Ad quintum dicimus, quòd Dominus voluit baptizari quadruplici causa. Prima, vt tactus suæ carnis mundissimæ, daret aquis vim generandi, sicut dicit *Amb.* Secundò, vt exemplum omnimodæ humilitatis in se ostenderet. Vnde *Mat.3.d.* sic decet nos implere omnem iustitiam, id est, omnimodam humilitatẽ. Tertia vt figuras legis, & prophetias impletas ostenderet, 1.*Cor.* 10. a. Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari. Quarta vt alios ad baptismum inuitaret, sicut dicitur *Ioan.*13. b. Exemplum dedi vobis, &c. Non enim tãtum de lotione pedum intelligitur, immo & de alijs factis suis, quia omnis Christi actio nostra fuit lectio. Ad sextum dicimus, quod ideò in baptismo Christi cælum apertum est, vt palam fieret baptizatis aperiri Ianuã Paradisi, quæ clausa fuerat per peccatũ Adæ. Ad septimum dicimus, quod ideò columba super Christum apparuit in baptismo, vt ostẽderet baptizatos accipere Spiritum sanctum, quod etiam significat cereus ardens demissus in aquam, & in manum paruuli baptizati. Item ad ostendẽdum quod ipse erat qui baptizat in spiritu. Vnde *Ioan.*1.e. Testimonium perhibuit Ioannes dicens, quia vidi spiritũ descendentem quasi columbam de cælo, & ego nesciebam. Ad octauũ dicimus, quod ideò in baptismo audita est vox patris, & in transfiguratione, ad significandum, quod nos omnes, qui nascimur filij iræ, in baptismo simus filij Dei per gratiam, & tandem in generali resurrectione fiemus filij Dei per gloriam. His visis veniamus ad literam.

Dominus voluit baptizari quadruplici ratione.

a Factum est, &c.] Id est, multi de populo ante Ioannis incarcerationem. Vnde patet, quod per anticipationem egit superius Lucas de Ioannis incarnatione.

b Et Iesu baptizato] à Ioanne quod alij plenius dicunt. Mat. 3. d. *Marc.* 1. b.

c Et orante] Prius est baptizari, & postea orare, quia peccatorea non exaudit Deus, *Ioan.9.f. Eccl.*15.c. Non est speciosa laus in ore peccatoris.

d Apertum est cælum] Id est tantus fulgor apparuit, quod videbatur cælum esse apertum. Factus est enim circa eum splendor inæstimabilis, tanquam reseratione aëris, & firmamenti illucesceret splendor empyrei cæli, & infunderetur terris. Et in hoc notatur, quod mundi hominis oratio cælos penetrat. *Eccl.* 35.c. Oratio humiliantis se, &c. Nota in baptismo apertum est cælum per impedimenti ablationem, in passione per pretij solutionem, in ascensione per rei ostensionem.

Mystic. Per apertionẽ cæli significatur apertio sacræ scripturæ, quæ per gratiam, & per pœnitentiam, & per contemplationem aperitur, *Prou.* 27.d. Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes. &c. *Mystice.*

Chrys. Est baptismus {
- Verbo, *Ioan.*15.a. Et vos mũdi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis, &c.
- Aqua. *Ioan.*3 a. Nisi quis renatus fuerit, &c.
- Spiritu. supr. eod. c. *Act.*1.a. Ioannes baptizauit aqua, &c. 1. *Cor.*10.a. Omnes in Moyse baptizati sunt, &c.
- Igne tribulationis, *Isa.*4.b. Auferam sordes filiorũ Israel in spiritu iudicij, & combustionis, alia litera.
- Morte, id est martyrio, *Infr.*12.f. Bap-

tismo habeo baptizari, & quomodo coarctor, &c. Ibidem. *Chrys.* Quale peccatum in morte dimittitur, scit qui intelligat pro quali peccato introducta est mors.

e Et descendit Spiritus sanctus,] id est signũ Spiritus sancti, s. columba. Ab instanti enim conceptionis habuit plenitudinẽm gratiarum. Vnde motus verbi columbæ tantum conuenit. Nota spiritus descendens septem facit. Mentem renouat, *Psal.*103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, id est renouabuntur. Item à seruitute liberat, 2. *Cor.*3.d. Vbi spiritus Domini ibi libertas. Item infirmum adiuuat, *Rom.* 8.e. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Item Deo reconciliat. Vnde *Gen.*8. Columba reportat ad arcam ramum oliuæ. Itẽ gemitum suscitat, Rom.8.e. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Item ad cælum eleuat, *Ps.*54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, &c. Item cor mundat, *Ps.* 50. Cor mundum crea in me Deus, &c. Ideo dicitur *Apoc.*5.b. Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septẽ spiritibus, qui in cõspectu throni eius sunt. Nota statutum est, vt nullus baptizetur in die Epiphaniæ, nisi in necessitate, propter hæreticos qui dicebant tunc solum venire spiritum sanctum.

Quid Spiritus sanctus operetur.

f Corporali specie] *Chrys.* Non in natura, sed in specie columbæ. Non enim fuit incolumbatus, nec aliter fuit Spiritus sãctus in illa columba quam in qualibet alia creatura, sed ad aliud, fuit vera columba, non ficta. Vnde *Interl.* Quia Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, &c. *Sap.*1.b.

g Sicut colũba in ipsum.] In natura enim diuinitatis à mortalibus non potest videri. Et nota quod in Apostolos descẽdit Spiritus sanctus in linguis igneis, in Christum autem in specie columbæ, quia in Apostolis erat aliquid purgãdum, & illuminandum, sed in Christo nihil fellis, aut defectus erat. Quæritur etiam quid factum sit de illa columba, vel vnde venerit. Et dicimus quod tunc de nouo creata fuit, & expleto ministerio suo in præiacentem materiam redacta, sicut stella, quæ duxit magos. Sed quare hoc? Et dicimus, quod duplici ratione fuit redacta in præiacentem materiam. Prima ne ab hominibus adoraretur, sicut Iudæi serpentem æneum adorabant, propter quod Ezechias fregit illũ, 4. *Reg.* 8.a. Secunda ad ostendendum, quod ad hoc solum creata fuit, & fuit vera columba, non phantastica, ad significandum, quod nihil fictum fuit in Christo.

Moraliter.] In isto significatur, quod in illos descendit, imò est spiritus sanctus, qui habent columbæ proprietates. Quarum prima est, quod caret felle, secunda quòd nõ lædit ore, tertia quòd non nocet vngue, quarta quod puro grano pascitur, quinta quod alienos nutrit pullos, ut suos, sexta quia gemitum habet pro cantu, septima quia residet super aquas, vt vmbra visa fugiat accipitrem, octaua quia gregatim volat, vna quia in petra nidificat, decima quia citò volat. In primo commendatur mãsuetudo, quæ omnem amaritudinem *Moralit.*

pellit à corde-

pellit à corde, *Heb.* 12.d. Ne qua radix amaritudinis sursum germinãs impediat. Seruat etiam cor in sua dignitate. Vnde *Greg.* Mansuetudo imaginem Dei in nobis seruat, quã iracundia dissipat. *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia. Et ibi In *Gloss. Greg.* In secunda commẽdatur modestia, quæ est oris custodia, & omne verbum malum intrare, vel exire non sinit, *Eph.* 4. g. Omnis sermo malus de ore vestro nõ procedat. In tertia commendatur innocentia, quæ custodit manus ab omni iniuria, & nocumento, *Psal.* 36. Custodi innocentiã, & vide æquitatem. De his tribus dicitur in *Psal.* 23. Quis ascendet in mõtem Domini, aut quis, &c. In quarta cõmendatur frugalitas, siue parsimonia, *Eccl.* 31.b. Vtere vt homo frugi his, quæ tibi apponuntur. In quinta commendatur charitas, quæ aliena bona diligit tanquam sua, *Leu.* 19. d. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In sexta cõmendatur luctus pro peccatis tã proprijs quàm alienis, qui mutabitur in gaudiũ, *Prou.* 14.b. Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, &c. *Matth.* 5. a. Beati qui lugent. In septima commẽdatur studium siue meditatio Scripturarũ, *Cant.* 5.c. Oculi eius sicut colũbæ super riuos aquarum, *Prou.* 3. a. Fili mi ne obliuiscaris legis meæ. In octaua commendatur socialitas siue concordia. *Eccl.* 25. a. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ probata sunt coram Deo, & hominibus, concordia fratrum, & amor proximorum, &c. In nona commendatur memoria Dominicæ Passionis. *Ierem.* 48.c. Estote sicut columba nidificans in summo ore foraminis. *Isa.* 2.e. Abscondere in fossa humo à facie timoris Domini. In decima commendatur contemplatio & desiderium æternorum. *Ps.* 54. Quis dabit mihi pẽnas, sicut columbæ, &c. *a* Et vox de cælo facta est,] dicens.

b Tu] non Ioannes. *c* Es filius meus] consubstantialis. *d* Dilectus. *Ps.* 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c. *e* In te complacuit mihi] in quo placitum meum hominibus ostendi. *Beda*, id est, placitum meum constitui, id est, per te facere constitui, quod mihi placet. Vel [Complacuit mihi,] id est, omnino placuit mihi, quia nihil mali in eo fuit. Et dicitur hoc ad differentiam aliorum, qui non omnino placẽt quia etiam in Angelis suis reperit prauitatem. *Iob* 4. d. Alia litera est. [Complacui.] Et hoc videtur velle *Gloss Ambros.* Non aliena in filio, sed sua laudat, q.d. quæcunque habes tu, mea sũt. *Ioã.* 17.b. Et loquitur hæc *Glos.* ad similitudinem artificis, qui sibi placet, vel displicet in imagine benè, vel malè cõposita. Itẽ [in te cõplacuit mihi] sed in Adã displicuit. Vnde postea dixit. Pœnitet me fecisse hominẽ. (*Gen.* 6.b.) Sequitur. *f* Et ipse Iesus erat Incipiens quasi annorũ triginta,] id est, erat triginta annorum, quasi incipiens trigesimũprimum annum, quod dicit, quia de trigesimoprimo anno iam habebat tredecim dies, ita exponit *August.* & *Chrysost.* Alij expositores dicunt, quod erat incipiens quasi triginta annorum, id est, quasi incipiens trigesimum annum, quia habebat vigintinouem annos plenos, & de trigesimo tredecim dies. Secundum primã opinionem prædicauit Christus duobus annis, & dimidio, vt dicatur dimidius annus illud tempus quod est ab Epiphania vsq; ad Pascha. Voluit autẽ Dominus anno trigesimo baptizari, miracula operari, Prędicationis officiũ inchoare, duplici ratione. Prima propter mysterij significationem. In triginta enim sunt ter decem, in ternario significatur fides & notitia Trinitatis, in decẽ denarius mãdatorum. In hoc ergo ostenditur, quod ille, qui nititur prædicare debet habere notitiam Trinitatis, & decalogi operationem Vnde & Ioseph trigesimo anno recepit (*Gen.* 41.f.) Ægypti gubernaculũ, & Ezechiel prædicationis officiũ & (*Ezech.* 1. a.) Dauid regnum. (2. *Reg.* 5. a.) Secunda ratio est propter nostrã instructionem, vt sc. ante virilem ætatem nemo audeat assumere officium prædicationis. Vnde *Deut.* 15.d. Non operaberis in primogenito bouis. Hic ergo numerus ad nostram instructionem ponitur, vt *infrà*, docendi Cathedram ascendere non præsumamus. Hic enim numerus obseruatus est in Leuitis, post legem in Prophetis, nisi fortè aliqui infra hunc numerum prophetauerunt dispensatoriè, vt *Ierem.* 1.b. Et *Dan.* 13. e. Obseruatus est etiam in tempore gratiæ in filio Dei, qui ante hunc numerum noluit baptizari. *g* Vt putabatur,] vel [putaretur filius Ioseph] sic cõstrue literam. Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Iesus dico, [filius Ioseph, vt putabatur.] id est secundùm opinionem hominum. *Ambr.* Quia natura non erat, sed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ desponsata erat Ioseph. Et dicit *Beda:* Non per Mariam, quæ vere genuit, sed per Ioseph, qui alienus est à generatione texitur ordo generationis. Alienus supple secundum rectam lineã. Sed quare non texitur per Ioachim patrem Mariæ, qui non erat alienus ab eius generatione? Quia sic per fœminam texeretur, quod non est consuetum. Vnde *Ambr.* In generationibus nomen viri, & persona quæritur, quæ etiam in senatu, & in reliquis curijs ciuitatum generis asserit dignitatem. *h* Qui fuit Heli] qui, scilicet Ioseph fuit filius Heli. *i* Qui.] scilicet Heli. *k* Fuit] filius [Mathat,] Ita procedendum, & intelligendum vbique.

(al. † cõplacui.)

a & vox de cælo facta est. *b* Tu *c* es filius meus *d* dilectus, in *e* te † complacuit mihi. Et *f* ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt *g* putabatur filius Ioseph, qui fuit *h* Eli, *i* qui *k* fuit Mathat, qui fuit *l* Leui, qui fuit *m* Melchi, qui fuit Iamne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nage, qui fuit Maath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathath, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph,

F

Mystice autem sicut dicit *Aug.* de concor. Euang. [Qui fuit, &c.] Istud [qui] semper fertur ad Christum secundum interpretationes nominum. *h* Qui fuit Heli] id est Deus meus, & sic de alijs. Interpretationes ergo nominum non sunt ibi positæ, quòd ibi aliquid operentur quantum ad literam, sed ne ignorentur, & vt mysticè exponantur de Christo. Quantum autem ad literam, nota quòd duo Euangelistæ texunt genealogiam, Lucas & Matthæus. Matthæus vtitur verbo generationis, s. hoc verbo genuit, vt hoc ipso ostẽdatur, quod non ponit filios nisi secundum veritatem generationis. Lucas verò nõ est vsus verbo generationis, sed hoc verbo fuit, vt per hoc ostendatur, quia non tantùm ponit filios secundum proprietatem generationis, sed etiam filios adoptionis. Et nota quod ab Abrahã vsq; ad Dauid nulla est differẽtia in Patribus ab vtroq; cõputatis, à Dauid autẽ vsq; ad Christũ differẽtia, quia Matthæus tantùm ponit filios naturales, Lucas mixtim naturales, & adoptiuos. Et nota, quod filij adoptiui large accipiũtur in *Gloss.* vt sub eis includantur filij secundũ legem. Dicitur enim tribus modis filius, s. filius naturalis, filius secundum legẽ, filius adoptionis. (*Filius tribus modis dicitur.*) Et nota, quod filij secundùm legem, vel legales dicebantur filij suscitati à fratribus sine semine defunctis fratribus. Si quis enim non relicto semine decederet, frater tenebatur suscitare ei semen & filius quem gignebat non dicebatur filius eius, sed filius fratris defũcti, & succedebat in eius hæreditatem. Filij autẽ adoptiui dicuntur adoptati in hæreditatem, & possunt adoptari etiam extranei. Item alia differentia. Lucas ideo ponit plures quàm Matthæus, quia texit genealogiam per alias personas, & potuit esse, vt illi quos cõputat Matthæus diutius viuerent, & tardiùs generarent, illi quos computat Lucas non tam diu viuerent, & citiùs generarent, vt si duo fratres simul ducant vxorem, potest fieri, vt alter diutiùs viuat & differat gignere vsque ad senium, ita quod filius quem genuit alter prius gignat aliũ filium, quàm iste gignat. *h* Qui fuit Heli] *Interl.* de verbis Aphricani sumpta, secundùm legem filius Heli, secundum carnem filius Iacob. *l* Qui fuit] Mathat. Nota ergo, quòd vt dicit Aphricanus, Mathan, & Mathat fuerunt fratres, & habuerunt vxorem Hesta nomine, de qua Mathan prius genuit Iacob, & mortuus est sine semine, quia propter vnicum filium non dicebatur quis relinquere semen. Vnde *Deut.* 25.a. Pluraliter dictum est: Si quis moritur sine liberis suscitet ei propinquior semen. Defuncto Mathan, Mathat frater eius de eadem vxore s. de Hesta genuit Heli, & ita fuerunt fratres vterini Heli & Iacob. Heli verò accepit vxorẽ, & mortuus est sine semine. De eadẽ vxore Iacob frater eius genuit filiũ Ioseph, & ita Ioseph fuit filius Iacob naturalis, filius Heli legitimus. s. secũdũ legẽ. Qui fuit Leui] quære alibi interpretationes nominũ. *m* Qui fuit

a qui fuit Iona, qui fuit Eliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit b Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit † Abraham, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit † Seruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit c Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit d Enoch, qui fuit e Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit f Dei.

al. † Abrahæ.

al. † Saruch.

Melchi, qui fuit Iamne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiæ, &c.] vsque ibi [qui fuit Ioseph.] Nota *Gloss. Ambr.* Quatuor genera virtutum (large dicitur hic virtus) cognoscimus fuisse in quatuor filiis Iacob, scilicet Leui, Simeon, Iuda, Ioseph

Gen.49. b.

quorum isti posteri sunt, id est, quos isti de quibus hic fit mentio fuerunt. Non enim isti de quibus hic fit mentio fuerunt filij Iacob nisi Iudas solus. In Iuda per figuram Dominicæ passionis mysterium prophetarum est propter formam benedictionis, qua vsus est Iacob in eius benedictione. Dixit enim sic. Iuda te laudabunt fratres tui. Et tandem subiunxit. Palliom suum tinget in sanguine vuæ, & alligabit pullum ad vineam. Etiam his verbis prophetata est passio Christi. In Ioseph castitatis exéplum, quia noluit consentire dominæ suæ. *Gen.*49.b. In Simeone vindicta læsi pudoris: *Gen.*34.d. In Leui officium sacerdotij: *Num.*3. De eius enim genere fuerunt sacerdotes. Non enim tantorum nomina Patriarcharum Lucas prætermittenda putauit, vt quia vnus omnia est Christus, id est, per omnia hic significatus vel habens omnes has virtutes. In singulis quoque maioribus, id est, in Patriarchis, à quibus descendit, genera virtutum diuersa præcederent. id est, præfiguraretur. a Qui fuit Iona. qui fuit Eliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid.] Nota, quia vtrumque congruit mysterio, scilicet quod Matthæus computat per Salomonem. Lucas per Nathan, quia per hoc ostenditur Christus fuisse, & de tribu regia, & de sacerdotali. Salomon enim fuit Rex, & Nathan Propheta, & ita quodammodò sacerdos, quia quaodam affinitatem habent Prophetia, & sacerdotium.

b Qui fuit Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, &cæt.] vsque ibi [qui fuit Cainan.] Nota quia Lucas hic sequitur æditioné Septuaginta, non Hebraicam veritatem. In *Gen.* enim 11.b. legitur quòd Arphaxat genuit Sela, vel Sale, nullo interposito, hic autem interponitur, Cainan. Idem habetur 1. *Para.* 1.b.

c Qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale.] De Mathusale credunt Hebræi, quòd post diluuium vixit duodecim annis. Fabulosum tamen videtur, cum in arca saluatus non sit, vbi nó sunt saluatæ nisi tantùm octo animæ. Potest tamen esse mysticum, licet falsum sit. Vnde *Aug.* Quia anni Mathusale vltra diluuium numerantur, licet falsũ supple, significat Christum, cuius vita ætatem nescit.

d Qui fuit Enoch,] Nota quòd cùm ascendat Lucas à Christo baptizato vsque ad Deum, ponit Henoch in septuagesimo gradu, vt per hoc mysticè significet, quòd sicut Enoch translatus est viuus in paradisum, & ibi requie fruitur vsq; dum in fine ad æternam beatitudinem transferatur, sic baptizati in morte à corpore absoluti in requiem transferuntur quæ significatur per septuagenarium. Septuagenarius enim surgit ex septenario, & denario, ideòque significat illorum requiem, qui hic implent Decalogum.

e Qui fuit Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Caioan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam.] *Beda.* Seth posterior filius Adæ non siletur. Contra. *Genes.*5.a. Adam post Seth genuit filios & filias. Sol. Non sunt nominati, de istius progenie fuit Noe, qui saluatus est in diluuio. Tota progenies Cain diluuio periit.

f Qui fuit Dei.] Nota quod vterque dicitur filius Dei, & Christus, & Adam, sed alter per naturam, alter per creationem, id est, Adam, qui & dicitur filius terræ, quia non habuit hominem patrem, sed de terra materialiter conditus. *Ose.*11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Lucas texit longum funiculum, & incipit à capite, id est, Christo 1. *Cor.*15.f. Qualis terrenus tales terreni. *Iosue.*2.d. Funis coccineus in fenestra saluauit domum. Nos autem debemus esse funambuli, id est imitari istos sanctos patres, qui in hac genealogia recitati sunt. *Eccles.*44.b. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt. Et *ins.* Laudem eorum nunciet Ecclesia. De aliis dicitur *Isa.*5.c. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis. *Prouer.*5.d. Et funibus peccatorum, &c. *Ps.*118. Funes peccatorum, &c. Nota glossã in Bedæ, quæ legitur post genealogiam. *Gloss.* Matthæus qui regiam instituit in Christo insinuare personam, &c. In hac glossa significatur triplex differentia inter genealogiam traditam à Matthæo, & traditam à Luca. Prima est, quia Matthæus ponit tantum quadraginta personas, præter Christum, Iechonia semel computato, vel quadragintaduas Christo computato, & Iechonia bis secundùm aliam opinionem, Lucas verò septuaginta septem. Secunda, quia Matthæus computat descendendo, Lucas verò ascendendo. Tertia quia Matthæus computat à Dauid per Salomonem: Lucas verò per Nathan, qui fuit filius Dauid adoptiuus. Benè autem Matthæus sub quadragenario texuit Christi generationem, quia hic numerus figurat locum, & tempus militiæ Christianæ. Componitur enim ex quaternario, & denario, quaternarius locum, & tempus exprimit. Locum, id est, quatuor partes orbis, in quarum qualibet Deo militatur ab aliquibus. Tépus, i. quatuor partes anni per quas vniuersitas voluitur, & sic quaternarius notat, quod vbique & semper Deo militatur. Denarius significat arma militantium, id est, decē præcepta, quibus armantur Christi milites contra diabolum. Quia ergò Matthæus Christum descendisse ostendit, vt esset dux nostræ militiæ, ideo sub quadragenario eius generationem comprehendit. Ideo autem descendendo, vt ostendat Christum propter peccata nostra descendisse. Ideò verò per Salomonem, vt ostenderet Christum esse de regia tribu. Et per hoc etiá innuit Christũ propter peccata nostra descédisse, quod ex eo innuitur, quia Dauid peccauit in matre Salomonis, nó quãdo eum genuit, iam enim eam traduxerat, sed prius. Ecce habes tria quibus differt Matthæus à Luca. Modò considera tria alia in quibus differt Lucas à Matthæo. Lucas ponit septuagintaseptem, quo numero omnium peccatorum remissio designatur, surgit enim ex vndenario qui est transgressionis numerus, quia denarium transcendit, nec vsque ad duodenarium peruenit, & ex septenario qui est numerus vniuersitatis.

Cõstat enim ex quaternario, qui ad corpus refertur, propter quatuor elementa, & ternario, qui refertur ad animam, propter tres vires eius. Sic ergo per hunc numerum peccatorum remissio intelligitur. *Matth.*18.c. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo etiam Lucas cõputat ascendendo, vt ostédat, quod accepta remissione peccatorum in baptismo fit ascensus ad Deum. Ideo verò per Nathan, vt ostendat Christum esse de genere sacerdotali, & insinuet, quod Christus venit nobis nunciare peccatorum remissionem, sicut nunciauit Nathan Dauid, dicens. Transtulit Deus à te peccatum tuum. Hæc in ista *Gloss.* inuenies, sed non ita seriatim. Modo prosequere *Gloss.* Matthæus, qui regiam instituit, &c. *Ins.* Præter ipsum Christum, quadraginta homines, Iechonia, s. semel computato. Illud tempus id est, pœnitentię, per laboriosam disciplinam, id est, per laboré militiæ Christianæ. Neque enim quadragintaduæ: Aduersatur alij opinioni quæ dicit Matthæũ posuisse quadragintaduas generationes, quod videtur propter tres quaterdenas, & verũ est si Iechonias bis numeretur, & Christus ibi numeretur, sed intellige eundé Iechoniã bis positum, & erunt quadragintaduæ si Christũ numeres. Qui n. faciũt quadragintaduas intelligũt duos Iechonias, vt quod dicitur Iosias genuit Iechoniã, intelligatur de patre, quid auté sequitur. Iechonias genuit Salathiel, non intelligat de præmisso Iechonia, sed de filio eius, quod alibi in tota genealogia nõ contingit. Vnde 1. ad ideo significandum, ieiunium, &c. In quo, i. in descẽsu significatur susceptio peccatorum nostrorum, i. pœnæ pro peccatis nostris. Si enim ita exponeres

2.Reg. 12.d.

vt diceres

vt diceres, nostrorum peccatorum tollendorum, nullam habetes differentiam inter Matthæum, & Lucam. Iam sequitur expositio secundum Lucam. Qui tanquam vitulus id est tanquam ille cui congruit vitulina facies. In cuius matre, id est Bersabee. 2. *Reg.* 11. a. Per cuius nominis Prophetã, id est, Nathan. Aliqui innitentes huic verbo, dixerunt hunc Nathan, qui in genealogia ponitur non esse Prophetam, sed alium Nathan, quem genuit Dauid de Bersabee, quod tamen inuenitur *in libr. Reg.* Vnde sic dixerunt. Ascendit ad Dauid per Natham, nec subsequenter ait per quem Prophetam sed per cuius nominis Prophetam, per quod innuitur hunc per quem ascendit non esse Prophetam sed nomine Prophetæ appellatum. Sed hic expone: Per cuius nominis Prophetã, id est, per quem Prophetam sic nominatum Deus peccatum illius expiauit. 2. *Reg.* 12. d. Quo in vineam Christi conducti sunt. *Mat.* 20. a. Et est hic simplex relatio, quia denarius pro præmio accipitur. Carne sacerdotis id est Christi. Iste numerus, id est septuaginta septem, &c. Item *Gloss. Bedæ.* Si intelligamus, &c. Nota, quia hic numerus, scilicet, quadraginta duo, surgit ex senario, & septenario, & ideo significat præsens tempus quo ecclesia laborat. Senarius enim pertinet ad laborem quem sustinet Ecclesia, dum in terris militat. Septenarius ad sabbatum, cuius spe laborat. Et nota, quòd idem significatum est per quadragintaduas mansiones, per quas venit populus Dei in terrã promissionis. Sicut enim postquam ventum est ad vltimam, id est quadragesimam secundam mansionem, apertus est Iordanis, & duce Iosue victis hostibus intrauit populus Dei terram promissionis: Sic postquam ventum est ad quadragesimã secundam generationem post Abraham, cuius tempore genus humanum egressum est de Ægypto, id est de tenebris infidelitatis, Christo duce veniente in carnem, aperta est ianua cæli per baptismum, qui significatur per Ioannem. *Infr. d.* Sub eiusdem numeri sacramento, id est sicut significatur per prædictum numerum, scilicet, per quadragintaduo Lethi fluuium, id est torrentem mortis.

CAP. VI.

I *a* Esus autem plenus Spiritu sancto *b* regressus est a Iordane, & *c* agebatur in desertum *d* à spiritu *e* diebus quadraginta, & *f* tentabatur à diabolo. Et nihil *g* manducauit in diebus illis, & *h* cõsũmatis illis esuriit. Dixit autem illi diabolus: Si *k* filius

EXPOSITIO. CAP. IV.

IEsus autem, &c.] Narrata Christi generatione atque baptismo, narrat consequẽter Lucas Christi tentationẽ à diabolo & eius persecutionem à Iudæis, eiusque beneficia impensa Iudæis tam in doctrina, quàm in miraculis operatis. Diuiditur autem hoc cap. in quatuor partes. In prima agitur de Christi tentatione. In secunda de Christi eruditione, quomodo, scilicet in synagoga legit Isaiam, docens prophetiam lectam in eo impletam, ibi, [Et regressus est Iesus in virtute, &c.] In tertia de eius præcipitatione, id est, quomodo Iudæi duxerunt eum in montem, vt præcipitarent eum, sed ipse aufugit, ibi [Et repleti sunt omnes in synagoga sua, &c.] In quarta de curatione dæmoniaci, & socrus Petri, & multorum aliorũ, ibi [Et in synagoga erat homo, habens dæmonium, &c.] Dicit ergò.

b Regressus est à Iordane] Iam baptizatus.

c Et agebatur in desertum] secundum historiam, quod est inter Ierusalem, & Iericho, in quo spoliatus, & vulneratus ille, qui incidit in latrones, *Inf.* 10. c.

[*Mystice.*] Id est Adam, in quo significatur, quod ad sanandum Adam venit Dominus.

d A spiritu] Satis patet à quo spiritu, ex eo, quod in proximo dictum fuerat: Plenus Spiritu sancto.

e Diebus quadraginta] naturalibus.

f Et tentabatur à diabolo: Et nihil manducauit in diebus illis.] In quo significatur, quòd testimonium ei perhiberent lex & Prophetæ, quia Moyses, & Elias tantum ieiunasse legũtur. Moyses *Exod. cap.* 34. d. & 24. d. Elias 3. *Reg.* 19. b. *h* Et consummatis illis esuriit,] quod non legitur de Moyse, vel Elia, qui tantundem ieiunauerunt, quia Dominus eos suo alloquio sustentabat.

Moraliter. c Et agebatur in desertum à spiritu.] Post baptismum ductus est in desertum Dominus, ad significandum quod qui ingrediuntur desertum religionis, priùs debent à peccatis mundari. Et sicut dubium fuit aliquibus quo spiritu Dominus duceretur in desertum, sic potest de multis dubitari. Quidam enim aliquando intrant claustrum aliquod, vt ventrem impleant: Tales ducuntur à spiritu pythonico: De quo *Isa.* 29. b. Et erit quasi pythonis de terra vox tua, & de humo mussitabit eloquium tuum. Alij intrant ex ambitione, vt promoueantur, tales agitantur à spiritu Baal. Alij intrant, vt laudentur: tales ducuntur à spiritu inanis gloriæ. Alij vt agant pœnitentiam, & Deo seruiant liberius: Hi ducuntur à Spiritu sancto. Et nota Matthæus dicit: Ductus est Iesus in desertum. Marcus: Expulit eum spiritus in desertũ. Lucas: Agebatur in desertum à spiritu. Isti ducũtur, qui spõte intrant solo amore, vt sponsi osculis, & amplexibus perfruantur. *Osee. cap.* 2. Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius. Illi compelluntur, qui infirmitate cogẽte, vel timore mortis intrant: Et hoc etiam est à Spiritu sancto. *Ps.* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, &c. *Aug.* Fœlix necessitas, quæ ad meliora compellit. Illi agitantur à spiritu, qui intrant admoniti ab aliis, quod etiam est à Spiritu sancto. *Act. cap.* 9. a. Vade in ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.

f Et tentabatur à diabolo] In quo notatur, quòd proficientibus in bonum insidiatur, & inuidet diabolus. Vnde *Eccles.* 2. a Fili accedens, &c. Item nota, quòd Dominus non in principio, sed quasi in fine pœnitentiæ tentatus est, sic aliquando diabolus in principio religionis non tentat, sed in fine quando homo credit esse securus, tunc subitò immittit tentationem. *Gen.* 3 c. Ipse insidiabitur calcaneo eius. Item nota, quòd non tentauit eum diabolus, donec in deserto fuit, *Greg.* Illos diabolus pulsare negligit, quos se quasi iure quieto possidere sentit. Item nota, tentat Deus, vt probet. *Ps.* 25. Proba me, &c. *Gen.* 25. a. Tentauit Deus Abraham, &c. Tentat homo, vt sciat. *Ps.* 94. Tentauerunt me, &c. Tentat diabolus, vt decipiat. *Actuum* 5. a. Cur tentauit Satanas cor tuum, &c.

g Et nihil manducauit, &c.] *Chrys.* Corporis est ieiunium abstinere à malis. Et *inf.* Sicut Adæ manducatio in nobis, ita Christi ieiunium in nobis. Nota tria remedia hic consequẽter posita, quæ tangit *Ambr. in Gloss.* scilicet Sacramentorum baptismatis contra originale. Desertum, contra cõcupiscentiam oculorum. Ieiunium, contra concupiscentiam carnis. Sequitur.

i Dixit autem illi diabolus] qui apparebat, & loquebatur ei in forma humana.

K Si filius Dei es, &c.] Hoc dicebat explorando, sicut quando tentauit Euam: quare præcepit vobis, &c. Nota ergo modum, & cautelam tentationis. Cùm enim triplex sit tentatio, vnicuique diuinitatis præmittitur exploratio. Dicitur autem in his tentationibus exploratio, præmissa conditio scilicet, Si filius Dei es. Nouerat quidem diabolus, sicut dicit *Ambrosius*, Dei filium in mundum venturum, sed nullatenus, quòd vsque ad assumptionem infirmitatis nostræ se humiliaret. Explorat ergo, vt verum Dei filius sit agnoscat per experientiam, tentat vt hominem illum deiiciat præcipitando in peccatum. Si enim ad eius suggestionem de lapide faceret panem, videretur sibi, quòd de facili traheret eum ad immoderatum appetitum comedendi, vel ad comedendum ante tempus. Sed cum diabolus sic explorat vt tentet, sic tẽtat, vt exploret, Dominus ecõtra sic decipit, vt vincat, sic vincit, vt decipiat.

Ecce mirabile genus, fallere sine dolo, decipit non acquiescendo explorationi, vincit non consentiẽdo tẽtationi, & iaculum hostis repellit clypeo auctoritatis. *Gloss.* Nouerat, &c. *Infr. d.* Et Deo profitetur se credere, quod est explorantis, & homini conatur illudere, quod est tentantis. Si conuerteret naturam, id est, lapidem in panem. Nota sicut dicit *Gregor.* tribus modis fit tentatio, suggestione, delectatione, consensu. Christus autem tentator suggestione sola, quia delectatio peccati mentem eius non momordit, nec illum indignum est tentari, qui occidi venerat, vt sua tentatione nostras vinceret, sicut sua morte nostram tulit. Vnde valde vtilis fuit eius tentatio. Tamen caue ne propriè accipias, *in Gloss.* suggestionem, vt intelligas primum motum, sic enim non posses dicere, quòd Christus tentatus sit suggestione, ipse enim non sensit primos motus. Suggestionem ergo largè accipe, id est, exteriorem admonitionem diaboli. Modò reuertere ad literam. *k* Si filius Dei es, dic.] Sciuit scriptum diabolus: Ipse dixit, & facta sunt Et

a dicit: a Dic lapidi huic vt panis fiat,]Hîc tentat de gula. Modus etiam tentationis congruit diabolo. Ipse n.tentat de lapide. Lapis enim duritiam diaboli significat *Iob* 41. e. Cor eius indurabitur quasi lapis. c Et respondit ad illum Iesus, scriptum est,]quasi tentatio tua est persuasio, quia agit de cibo corporis, & non de cibo mentis, cùm tamen scriptum sit *Deut.* c. 8.a.

d Quia non in pane solo viuit homo, (totus) sed in omni verbo Dei.]*Sap.* 16.d. Non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint conseruat. *Rom.* 14.c. Regnum Dei non est esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Deut. 8. a.

al. non habet † in montem excelsum.

Moralit. *Moraliter.* Sæpè proponit diabolus istam tentationem de gula religiosis. a Dic lapidi huic vt panis fiat] q. d. diu laborasti, multum ieiunasti, iam perfecisti pœnitentiam, necesse est aliquando recreari aliter deficeres. Sic nititur diabolus sub quadam specie discretionis, vel necessitatis ingerere virium voluptatis, vt dicit *Greg.* & rigorem disciplinæ claustralis conuertere in mollitiem. Quod satis bene significatum est 3. *Reg.* 21. a. Quia Achab voluit vineam Naboth conuertere in hortum olerum. Et hoc est quod dicitur *Isa.* 29. f. Adhuc in modico & in breui conuertetur Libanus in Carmel, quod interpretatur mollis vel tenellus. Præcipuè in diebus festiuis suggerit lapidem, id est, pœnitentiæ asperitatem cômutari in mollitiem causa honestatis vel societatis. Vnde & Iudæi petierunt à Pilato, ne corpora quę crucifixerunt remanerent in cruce in die festo. Hoc bene faciunt multi, quia quantulancunq; pœnitentiam faciant in aliis diebus, in festis deponunt corpora sua de cruce. Et nota, quòd dicit [dic] non dicit fac, quia multoties facit adhuc dici de aliquo frusto panis, vnnâ fieret hoc frustum Salomonis. Item dicit [Panis,] non carnis, q.d. bene potes hoc facere, quia non est peccatum comedere panem, potest etiam in bono intelligi, quod diabolus dixit, nesciens, sicut Caiphas discipulus eius. a Dic vt lapides]id est, gentiles vel quicunq; alij peccatores duri & lapidei. Panes fiat] Id est, emolescant & ecclesiæ incorporentur. Et ita factum est. Item [dic lapidi huic vt panis fiat, id est, asperitas, & duritia pœnitentiæ fiat refectio animæ. *Ps.* 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ, &c. Et *Ps.* 101. Cinerem tanquam panem manducabã. Item [Dic] vt duritia legis conuertatur in mansuetudinem & misericordiam euangelij. *Mat.* 11. d. Iugum meũ, &c. *Act.* 15 c. Hoc est iugum, &c. Item a Dic lapidi,]superfluorum ædificiorum. b Vt panis fiat,]Id est, conuertantur in refectionem pauperum, quia multi econuerso faciũt, panes pauperum vertunt in lapides ædificiorum. Vnde *Habac.* 2.e. Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est respondebit. Væ qui ædificant ciuitatẽ in sanguinibus. Sequitur. e Et duxit illum diabolus.] Quia non poterat eum diabolus in deserto vincere, ducit eum sibi, vt ipsa mutatio iuuet ad deiectionem. Quod satis bene significatum est. *Num.* 23.b. vbi Balac ducebat Balaam de loco ad locum, vt malediceret filijs Israël. Et notandus est locus in quem ductus est à deserto, scilicet. f In montem excelsum]vt locus congrueret tentationi. Similiter multi in montem prælationis ducuntur, qui in deserto claustri fuerant securi.

g Et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis:] Ecce tentatio de ambitione [Ostendit,]id est, sua ostensione expressit omnia regna mundi, id est, quædam de omnibus per quæ regnat in mundanis. Vel ostensionem intellige commendationem mũdanorum, q.d. vides quàm speciosa & pretiosa sunt ista. *Chrys.* autem *super Matthæum*, dicit sic ostendisse, sicut aliquis in eminentiori loco constitutus extendens manum ad aliquam orbis partem dicit, hæc Italia, hæc Græcia, hæc Palæstina. Item nota momentum est quadragesima pars horæ. Per momentaneam ergo visionem ostenditur momentanea potestas mundalium. b Et ait illi] diabolus.

i Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, id est, regem horum te faciam. k Quia mihi tradita sunt]ad tentandum de illis. *Gloss.* Hæc de arrogantia dicit, non quòd totus mundus sic eius sunt enim aliqui boni.

l Et cui volo do illa.]Hic mentitus est diabolus, quia omnis potestas à Deo est. *Rom.* 13. a. Nec est mirum si mentitur, quia ipse est mendax, & pater mendacij. *Ioan. cap.* 8 f.

Dei es, a dic lapidi huic vt b panis fiat. Et respondit c ad illum Iesus: Scriptum est, quia non in d pane solo viuit homo sed in omni verbo Dei. Et e duxit illum diabolus † in montem f excelsum, & g ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & b ait illi: Tibi i dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum quia mihi k tradita sunt, & cui l volo do illa. m Tu ergo si † procidens adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et n respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et o duxit illum in Ierusalem, & p statuit eum supra † pinnaculum templi, q & dixit illi: Si filius Dei es, r mitte te hinc deorsum

B

m Tu ergo si procidens adoraueris coram me, erunt tua omnia,]id est, tibi subdita, nec bene congruit, quia auaritia, de qua hic tentatio est, est seruitus idolorum, *Eph.* 5.b.

al. non habet † procidens.

Deut. 6.b

n Et respondens Iesus, dixit illi. Scriptum est, (*Deut.* 6.b.) Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.] Attende quod Dominus illi cautè responderit, & se excusauit, & ipsum suggillauit, ac si diceret: Ego sum homo, & cuilibet rationali creaturæ præceptũ est: Dominum Deum tuum adorabis, &c. & sic tu debes adorare eum sis rationalis creatura: Nec tamen sermonem dirigit ad diabolum. De suggillatione dicit *Beda in Gloss.* dicens diabolus Saluatori; hæc omnia dabo tibi, &c. econtrario audit quòd ipse magis eum adorare debeat. De excusatione habes expressum in alio Euangelista. *Chrysost.* In proprius iniuriis esse quempiam patientem laudabile est, Dei autem iniurias dissimulare nimis impium est. Item *Chrysost.* Deus diuitias dare potest, diuitiæ Deum dare non possunt. Nota, *Gloss. Beda.* Lucas sicut res gesta est exequitur, mediam ponens auaritiam, vltimam superbiam, secundum mores præsentis temporis, quia superbia, post omnes virtutes sæuit. Superbia enim prima est recedentibus à Deo, vltima accedentibus ad Deum. Matthæus non sequitur ordinem historiæ, sed tentationum Adæ. Sequitur.

al. † pinnam.

Matt. 4.a

o Et duxit illum in Ierusalem.] *Chrys.* Dixit apud se diabolus, non delectatur terrenis qui fruitur cælestibus, & ideò superatis duabus tentationibus, duxit illum diabolus in Ierusalem. Sed quomodo permisit se Dominus duci? *Chrys.* In sequente Domino non infirmitas, sed patientia est, in ducente diabolo, non virtus, sed superbia est.

p Et statuit eum supra pinnaculum templi.] Nota, quia sacerdotes volentes prædicare populo, ascendebant super pinnaculum templi, id est, super deambulatorium, quod erat super portam templi, & ascendebant super gradus in illud. Statuit ergo diabolus illum super illum locum, vbi multos seduxerat per appetitum humani fauoris, vt similiter illum deijceret, æstimans quòd demulceret eum aura humani fauoris sicut alios. *Chrysostom.* Qui gloriatur quasi consummatus, ductus est à diabolo super templum. Et *infra.* Qui non timet, non cauet, qui non cauet, supplantatur.

q. Et dixit illi: Si filius Dei es.] Hæc est exploratio.

r Mitte te hinc deorsum.] Tentatio est de inani gloria. [Mitte te.] *Gloss.* Hæc vox ei conuenit, qui omnes præcipitare satagit. In quo diabolus infirmus ostenditur, qui nulli possit nocere nisi prius ille se deorsum miserit. *Isa.* 51.g. Incuruare

Moralit. *Moraliter.* r Mitte te, &c.] Adhuc frequenter dicit idem diabolus viris religiosis, quos de altitudine contemplationis nititur deijcere in vallem mundanæ sollicitudinis, vbi multæ sordes confluunt. Vnde & Iudæi deridentes eum dixerunt. Si filius Dei est, descendat de cruce. 1. *Machabæorum vlt.* c. legitur quòd Simon Machabæus exiuit de Ierusalem, vt visitaret fratres, & receptus est in castro Doch, quod interpretatur sollicitudo, quod est primum hospitium eorum, qui recedunt à contemplatione. Sed quid accidit ei? Ptolemæus Abobi, quod interpretatur incãtator, id est, mundus occidit eum. Similiter legitur. 3. *Regum* 2. g. quod Semei egressus de Ierusalem, vt quæreret seruos suos, qui fugerant, occisus est. In bono etiam legitur.

Mat. 27 e.

r Si filius Dei es mitte te deorsũ]i. humilia te quia humilitas maximè Deo assimulat. *Eccl.* 3.c. Quãtò maior es humilia

te in

Δ curuare vt transeamus *Ioannes Chrysostomus*. Audire voluit: Mitte te deorsum, vt ostendat exaltationis exitum metuendum.

a Scriptum est enim, &c.] Nota quòd dicit *Gloss.* In omnibus tētationibus hoc agit, vt intelligat si filius Dei sit, &c. Hoc videtur non posse stare: Nullo enim modo potest præmitti hæc conditio præmissæ tentationi,

Ps. 90. nihil enim esset, dicere: si filius Dei es, dabo tibi hanc potestatem: Quomodo ergo in omnibus tentationibus hoc intelligitur: Sic fortè videtur soluendum, vt dicatur in omnibus hoc intelligi, quia in duabus ponuntur hæc verba, & in media licet non sit dictum, si filius Dei es, tamen positum est, illud, quod Dei filio congruit, scilicet adoratio. Ideo enim ait diabolus: Si adoraueris me, quia sciebat soli filio Dei esse exhibendam adorationem. Vnde putauit quòd statim prorumperet in indignationem aduersus eum, audiens eum sibi vsurpare quod eius erat. Sed Christus sic responsum temperat, vt ambiguum relinquat. Vel etiam putabat diabolus ab eo vinci, & quod pro victoria prorumperet in iactantiam, & sic ipsa victoria esset ei occasio ruinæ. [Scriptum] quasi bene potes te mittere deorsum, nihil enim tibi nocebit. [Scriptum est enim quòd Angelis suis, &c.] Hæc prophetia secundùm *Bedam*, non est de Christo, licet *Augustinus* exponat hoc de Christo, quia Christus non indiget custodia Angelorum, vnde deceptus est diabolus, sed est de viro sancto. Quæ si de Christo esset, illud etiam quod sequitur in *Psal. 90.* debuerat diabolus meminisse: super aspidem & basiliscum ambulabis & conculcabis, &c. id est super diabolum. Hoc enim veraciter exponitur de Christo: Sed diabolus de Angelorum auxilio, quasi ad infirmum loquitur, de sua conculcatione quasi tergiuersator tacet.

Scriptum est a enim, quod b Angelis suis mādauit de te, vt cōseruent te, & c quia in manibus tollent te, d ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et e respondens Iesus, ait illi: Dictum est: Non f tentabis Dominum Deum tuum. Et g consummata omni tentatione, h diabolus recessit ab illo vsque ad tempus. Et i regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, & k fama exiit per vniuersam regionem de illo.

• te in omnibus. b Quoniam Angelis suis, &c.] Angeli

Mysticè. sunt Prælati Ecclesiæ. Vnde 1. *Cor.* 11. b. Mulier velet caput suum propter Angelos. His mandauit Dominus, vt custodiant Christum, id est corpus eius quod est Ecclesia. *Isa.* 62. b. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, &c. *Cant.* 5. c. Tulerunt pallium meum custodes murorum, id est temporalia, de tunica quæ est interior habitus animæ non curantes. c Et quia in manibus tollent te] id est exemplis bonorum operum subleuabunt in cælum. Hoc mandatum est eis, sed econuerso fit. *Osee* 4. b. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum.

d Ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum] id est ne aliquis etiam minimus in via Dei offendat, alioquin si Prælatus negligens extiterit, ab eo requiretur 3. *Reg.* 20. g. Custodi virum istum, &c. *Gen.* 31. f. dicit Iacob, per quem Prælati significantur: Si quid furti peribat à me exigebas. Sequitur.

e Et respondens Iesus ait illi, dictum est:] *Deut.* 6. c.

f Non tentabis [ò homo] Dominum Deum tuum.] Hoc dictum est cuilibet homini q.d. Christus, homo sum, vnde non debeo tentare Deum, quod fit quando habet homo de consilio humano quid faciat, nec tamen vult facere: Sicut si domo iam incensa, diceret aliquis, non exibo de hac domo, modò videbo si Deus me velit conseruare: Christus enim per gradus poterat descendere. Vel vt fiat sermo ad ipsum diabolum.

f Non tentabis,] id est non tentando decipies, vel non in tentatione præualebis. Et istā expositionē vult *Interlin.* Patrē & filium, quia ego & pater vnum sumus. *Ioan.* 10 f. Nota Christum, exempla tantùm de *Deut.* 6. c. & 8. a. proposuisse, vt secundæ legis, id est, Euangelij sacramēta cōfirmet. Deuteronomiū enim dicitur quasi secunda lex. Et dicitur secunda, quia secūdò data, id est renouata & breuius conscripta, & ideò testimonia secundæ legis adduxit Dominus, vt Sacramenta secundæ legis, id est Euangelij commendet. Et sicut Dauid Goliam tribus lapidibus de torrēte prostrauit, ita Christus tribus testimoniis de rege diabolum. Et sicut dicit *Beda* hic, & *Augustinus super Genes.* in his vincitur diabolus, in quibus Adam vicit: Quem de gula tentauit. *Gen.* 3. a. dum de ligno vetito gustare rogauit. De vana gloria, dū dixit: Eritis sicut dij. De auaritia, cum dixit. Sciētes bonum & bonum. g Et consummata, &c.] *Gloss. Beda.* Nota diabolum non esse pertinacem in studio, sed cedere veræ † veritati, etsi non desinit inuidere, tamen formidat instare, ne frequentius triumphetur. Vnde dicitur: [Et consummata omni tentatione.] *Beatus Ambrosius.* Tribus tentationibus victis, omnem tentationem dicit consummatam, quia his omnium vorago vitiorum continetur, quia omne, quod in mundo est, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, 1. *Ioann.* 2. c. Quæ alius nominibus, gula, curiositas, vana gloria nominantur, &c. Curiositas hic dicitur auaritia, quia maximè curiosi sunt auari.

al. † virtuti.

Chrys. Diabolus quātum in se est aaaqua cessaret, aeu mādacat, ad adoret, aliud operatar.

Mat. 4. c. Marc. 3. a. Ioann. 6. a. Secaade part.

h Diabolus recessit ab illo vsque ad tempus.] *Beda*, passionis, quando non solum in dolis, sed aperte impugnabat.

i Et regressus est Iesus in virtute spiritus,] id est signis miraculorum [In Galilæam.] Nota, quia quæ modò prosequitur Lucas, non sunt continuè facta post ieiunium, & tentationem deserti. Prætermittit enim de primo aduentu domini in Galilæam, de quo *Ioan.* 1. Et de quibusdam miraculis factis in Galilæa, & Iudæa, quæ narrat *Ioan. cap.* 2. Quæ fuerunt media inter tentationem, & ea quæ hic dicuntur. Hic ergo agit de secundo aduentu in Galilæam Ioanne incarcerato. Sequitur.

k Et fama exiit per vniuersam regionem de illo.] *Gloss. Beda.* Non tantùm à præsentibus propter visa miracula honoratur, sed apud absentes fama diuulgatur.

Δ Et ipse *Mysticè.*

i Et regressus est Iesus.] *Mysticè*, Christus ductus fuit in desertum, quando transiuit ad gentes quæ prius erant desertum. *Isa.* 51. a. Ponet Dominus desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. *Psalm.* 64. Pinguescent speciosa deserti. *Cant.* 5. a. Veniat dilectus meus, &c. Regressus autem de deserto in Galilæam erit in fine mundi consummata tentatione diaboli, quando reuertetur ad Iudæos, vt reliquiæ Isrël saluæ fiant: *Rom. cap.* 9. f. & *Isa.* 10. e. Et rectè dicuntur Galilæi, quia sæpe rotati sunt per multas captiuitates.

Moraliter. Regressus iste Domini de deserto in Galilæam, est regressus de contemplatiua ad actiuam, de scholis ad prædicationem. *Matth.* 10. c. Quod in aure audistis, prædicate super tecta, & quod audistis in tenebris dicite in lumine. Sed dicitur, quòd regressus debet esse in virtute Spiritus. *Moralit.*

Vnde *supra* 1. b. dicitur, quòd Ioannes præcessit in spiritu, & virtute Eliæ *Act.* 4. g. Virtute magna reddebant Apostoli, &c. In hoc autem quòd in Nazareth, vbi fuerat nutritus regressus est, docet Clericos, vt aliquando redeant ad loca vbi nutriti fuerant, id est ad suas Ecclesias, quæ nutrierunt eos in scholis. *Isa.* 1. a. Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem non cognouit me, *Iob* 31. d. Si aduersum me terra mea, id est Ecclesia clamat, & cum ea sulci eius deflent, id est, subditi, si comedi fructus eius absque pecunia, & animam agricolarum afflixi pro frumento, oriatur tribulus, & pro hordeo spina. Ibi *Gregorius.* Fructus absque pecunia comedere, est ex Ecclesia sumptus accipere, sed eidem Ecclesiæ prædicationis officium non præbere.

Animas autem agricolarum affligit rector Ecclesiæ, si aliis rectè prædicantibus inuidia se mordente contradicat. Pro frumento tribulus, & pro hordeo spina oritur, cum in vltima retributione de quo remuneratio laboris quæritur, punctio doloris inuenitur. Legitur 3. *Regum* 5. c. quòd conuentio fuit inter Hiram, & Salomonem, & quòd Hiram cædebat ligna, & deferebat Salomoni, & Salomon ministrabat ei necessaria. Sic est conuentio inter clericum & Ecclesiam suam. Clericus debet Ecclesiæ spiritualia, & Ecclesia debet ei ministrare temporalia. Vnde dicit Apostolus 1. *Cor. cap.* 9. b. Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt cum altario participantur. Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de euangelio viuere.

K Et fama exiit per vniuersam regionem de illo, &c.]

A a Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus] propter miracula præcedentia, propter quæ etiam magnificabatur doctrina sua.

Et a ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus. Et a venit Nazareth vbi b erat nutritus, & c intrauit secundum d consuetudinem suam e die sabbati in synagogā & f surrexit legere. Et g traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et vt b reuoluit librum, inuenit locum, vbi scriptum erat:

a Et venit Nazareth.] Bis venit Dominus Nazareth. Primò ante Ioannis incarcerationem, & tunc non prædicauit publicè, sed aliquos ibi elegit, vt Petrum & Nathanael, & etiam aquam in vinū conuertit, sed tamen occultum tunc fuit, vt apud Ioannem legitur. C Secundò venit in Pascha, quando Ioannes decollatus est. *Matth. 13.g.* De primo aduentu loquitur *Ioannes cap.* 1. & 2. De secundo sequuntur alij. *Matth. cap.* 4. *Marc.* 6. *Luc.* 4. Historiam ergo euangelicæ narrationis, & dominicæ operationis inchoant tres euangelistæ à secundo aduentu Domini in Galilæam. Sed quia Lucas in figuris quatuor animalium figuram vituli sortitur, qui est hostia sacerdotalis, à sacerdotali officio inchoat, vt ipsa inchoatio formæ vitulinæ congruat. Incipit enim ab aduentu Domini in Nazareth, in quo intrauit in synagogam, & omnibus audientibus legit in libro Isaiæ. Hoc enim quodammodo sacerdotale est, scilicet legere, siue prædicare in Templo, vel in Synagoga. Ait ergo: [Et venit Nazareth] id est, in patriam suam. Sed quia Dominus vilipendebatur à contribulibus suis, & compatriotis, subiungit causam, dicens.

b Vbi erat nutritus.] *Gloss.* Vnde illis vilescebat. *Beda.* Propemodum naturale est, ciues ciuibus inuidere.

Gloss. Ecclesia in qua fit homo nō obliuiscitur. c Et intrauit secundum consuetudinem suam in die Sabbati in Synagogam.] Huc trahenda est illa *Gloss.* quæ superius intitulatur, scilicet Ecclesiā, in qua fit homo, non obliuiscitur. Ecclesia enim primò dicta est synagoga: In primis namque temporibus congregatio credentium in Deum dicebatur synagoga, postea dicta est Ecclesia. Et ipsa mutatio nominis innuit quandam subiectionem. Congregatio enim potest esse inanimatorum vel brutorum animantium, conuocatio non potest esse nisi rationalium. Synagogam ergo hic appellat Ecclesiam, vt sit sensus: [Intrauit in synagogā] id est in Ecclesiam Nazaræorum. Et ita primò exponetur ad litteram: Ecclesiam supple Nazaræorum, in qua fit homo, id est in qua natus est vel nutritus non obliuiscitur.

Mysticè. Vel mysticè potest exponi hoc modo: [Intrauit in synagogam,] id est, Ecclesiam, non Nazaræorum ad litteram, vt prius, sed Ecclesiam in qua fit homo quotidie, cum ab aliquo non credentium incipit incredi incarnatus. Christus enim in eo fit homo spiritualiter, à quo incipit credi eius humanatio siue incarnatio, vel in qua quilibet conuersus ad fidem, siue Iudæus, siue gentilis, qui prius erat quasi iumentum fit homo, id est rationalis. illam inquam non obliuiscitur. Vel potes dimidiare glossam, vt partim legas historicè, partim mysticè, hoc modo: [Venit Nazareth.] In qua fit homo, hoc ad litteram, quia Ecclesiam non obliuiscitur quæ significatur per Nazareth, quod interpretatur flos vel germen vel sanctitas. Visitat Deus quotidie Nazareth, id est, Ecclesiam eum facit fideles in virtutibus, siue bonis operibus floreant, germinent, fructificent.

g Secundùm consuetudinem suam die Sabbati,]Dominus non veneat vt prodesset vni, sed vt prodesset multitudini, ideò in sabbato consueuerat intrare in synagogam, & prædicare, quia tunc omnes ibi conueniebant. Vnde *Gloss. Bedæ.* Quando omnes confluebant ad legis monumenta quieto corde meditandi. Et allodit *Gloss* interpretationi: Nam Sabbatum interpretatur requies. Et nota quòd duo dicit: Intrauit synagogam, & die sabbati.

Mysticè. *Mysticè.* Per synagogam intellige ritum legalem. Per diem sabbati, cumulum cælestis gratiæ: Per hoc ergo quòd die sabbati intrauit in synagogam, significauit quòd ritus legales impleuit cumulo cælestis gratiæ in aduentu suo. Vide *Matth.* 5.b. Non veni soluere legem sed adimplere. Ad litteram, die sabbati ideo intrauit, vt doctrina ipsius audiretur à multis.

f Et surrexit legere.] *Gloss* si minori reuelatum fuerit, senior taceat. Hæc *Gloss.* nō est de aliquo ibi posito, sed subintellecto, q.d. surrexit, & ille qui legebat dedit ei locum. Et bene fecit iuxta verbum Apostoli dicentis. 1. *Cor.* 14.f. Si aliquid reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Hic Dominus lectoris officium suscepit, in quo eius humilitas notatur, quia hoc est vnum de minoribus officiis. *Ioann.* 7,b. Quomodo hic litteras scit cùm non didicerit? Hoc enim isti sciebant. *Prou.* 30,a. Non didici sapientiam, & noui scientiam sanctorum, quis ascendit in cælum atque descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis, &c.

Moralit. Virtutem bonæ vitæ sequitur odor bonæ famæ. Vnde dicit Apostolus 2. *Cor.* 2.d. Christi bonus odor sumus Deo in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt. Sicut Luna à Sole lumen recipit, sic homo ab opere bono famam bonam. *Iob* 31.b. Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare. Ibi dicit *Beatus Gregor.* Sol in fulgore, est opus in manifestatione. Lunam autem famam dicit, quæ lucens in nocte huius vitæ ex bono opere vires accipit. Vnde dicit Apostolus ad *Roman. cap.* 12.d. Prouidentes bona, &c. *Gregorius.* Subtilis viuendi modus est culmen tenere, & gloriam spernere, id est difficile est magna agere, & de magnis fiduciam non habere.

a Et venit Nazareth.] In hoc instruuntur prædicatores in duobus. Primò, vt quantumcunque profecerint in vita, vel doctrina, semper se æstiment esse in flore. Hoc est enim venire Nazareth. *Ecclesiast. cap.* 18. a. Cùm consummauerit homo tunc incipit. Et *infrà* 17.c. Cum omnia bene feceritis, &c. Secundò instruuntur in hoc, vt cum apti fuerint ad prædicandum, & instruendum alios, reuertantur ad loca in quibus vel ex quibus nutriti sunt. De hoc dictum est *suprà*.

c Et intrauit in synagogam] *Eccl.* 6.d. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ eorum ex corde coniungere. *Matth.* 18.c. Vbicunque fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, &c.

e Die sabbati.] Per hoc docens, quòd festis diebus vacandum est orationi, prædicationi, & aliis officiis diuinis. Sed multi tunc vacant potibus & comessationibus: Propter quod dicitur *Thren.* 1.c. Viderunt hostes, & deriserunt sabbata eius. *Isa. cap.* 1. d. Sabbata & festiuitates alias non feram.

f Et surrexit legere] *Isa.* 29.d. Dabitur liber nescienti literas, dicetúrque ei, lege, & respondebit nescio. Hoc iam possunt mihi dicere, qui tamen satis impudenter ingerunt se ad lectoris officium. *Apoc.* 5.c. Dignus est agnus qui occisus est accipere librum. *Isa.* 50.b. Dominus dedit mihi linguam eruditam. Hodie à multis magis clauditur liber quam aperiatur. *Matt* 23.b. Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum coram hominibus, vos enim non intratis nec introeuntes sinitis intrare. *Nehemiæ* 8.b. Legerunt in libro legis Dei distinctè & apertè ad intelligendum, & intellexerunt cum legeretur. Contra magistros, contra scholares. Sequitur.

g Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ.] *Gloss.* Traditus ab illis, &c. id est, à Prophetis, quia mysticè omnes Prophetæ tradiderunt ei libros suos, id est, quicquid in libris suis dixerunt, ei ascripserunt, quia ipse loquebatur in eis.

Vel omnes tradiderunt ei libros suos ad complendum: In eo enim omnes completi sunt

Vnde *Gloss. Ambros.* Accepit librum, supple talem, scilicet Isaiæ, in quo scriptum erat hoc, scilicet Spiritus domini, &c. vt ostendat se esse qui locutus est in Prophetis, &c. Dicendo enim proprio ore: Spiritus Domini factus est super me, quia specialiter hunc locum elegerat, ostendit se esse illum in cuius persona dixerat Isaias, & quem prædixerunt alij Prophetæ. In quo etiam ipse ostendit se esse auctorem veteris testamenti, in quo arguitur eorum temeritas, qui dogmatizabant alium Deum esse auctorem veteris testamenti, & illum dicebant esse sanguinarium & senerum alium esse auctorem noui quem dicebant esse misericordem.

Item in hoc arguitur eorum temeritas, qui dicebant initium Christi esse ex Virgine. Quomodo enim cœpit ex Virgine, qui ante Virginem de se loquebatur per Prophetas? Literaliter exponitur sic.

g Traditus est illi] id est ministris, quorum erat hoc officium.

In hoc etiā significatū est quod ei tāquam auctori traditi sunt libri à Prophetis quasi ministris. b Et vt reuoluit librū

A inuenit

a inuenit locum vbi ſcriptum erat: Spiritus Domini, &c. *Iſa.61.a.* Sed quomodo per hoc qood hunc locum ſpecialiter elegit, oſtendit ſe eſſe illum qui locutus eſt in Prophetis, ſicut dicit *Gloſſ. ſuprà.* Non enim per boc oſtendit ſe Deū eſſe, ſed hominem. Sed nota quia in *Iſaia* ante boc cap. quædam dixerat quibus ſe aſſeruerat eſſe Deum. Fuerat enim locutus de vocatione gentium ad fidem dicens: Ego Dominus io tempore id eſt poſtquam venerit ad teinpus congruum, & opportunum illius vocationis, ſubitò faciam illud, illam, ſ. vocationē, quia ergo per præcedentia aſſeruerat ſe eſſe Deum, ſubiunxit boc cap. per quod aſtrueret ſe eſſe hominem. Vnctio enim non conuenit verbo Dei, ſed homini illi. Verbum enim oon eſt vnctum Spiritu ſancto, ſed ei æquale.

Iſa. 61. al. † eo quod

D

a Spiritus b Domini c ſuper me: † d propter quod vnxit me, e euangelizare pauperibus miſit me, f ſanare contritos corde, g prædicare captiuis remiſſionem, h & cæcis viſum, i dimittere k confractos in l remiſſionem, m prædicare n annū Domini acceptum, & o diem retributionis. Et cùm p plicuiſſet librum, reddidit miniſtro,

Dicit ergo: a Spiritus Domini, id eſt ſpiritus qui eſt Dominus. Vel b Domini, id eſt patris. c Super me,] ſupple factus eſt. In hoc notantur tria, ſ. quod minor eſt ſecūdum qood homo Spiritu ſancto. Itē quod requieuit in eo Spiritus ſanctus: ſicut etiam dicitur *Iſa.11.a.* Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, &c *Ioan.1.e.* Super quem videris ſpiritum deſcendentem, &c. Item notatur quod in omnibus Spiritus ſancti exhortationibus obediuit. Habuit enim ſuper ſe Spiritum ſanctū vt auctorē & præceptorē. Sed multi ſunt qui Spiritū ſanctum non ſuper ſe habent ei obediēdo, ſed ſub pedibus malarū affectionū, & rebellium ſiue recalcitrantium voluntatum conculcando. *Heb.10.e.* Irritam quis faciens legē Moyſi, &c. Et *inf.* Et ſpiritui gratiæ contumeliā fecerit. d Propter quod vnxit me] Spiritus Domini. ſ. q. d. dico quod Spiritus Domini ſuper me, quia vnxit me. *Cant.1.a.* Vnguentū effuſum nomen tuū, *Act.4.f.* Cōuenerunt enim verè, &c. Nota quod triplex fuit vnctio in Chriſto. Prima fuit in vtero virginis in cōceptione, de qua dicitur in epiſtola ad Quirinū Epiſcopū. In vtero Virginis Chriſtus homo cōceptus eſt, ibi ab eodē Spiritu vnctus, vbi cōceptus nec ante cōceptus, & poſtmodū vnctus, ſed hoc ipſum de Spiritu ſancto ex carne Virginis cōcipi, fuit à Spiritu ſancto vngi. *Matt.1.d.* Quod enim in ea natū eſt de Spiritu ſancto eſt. Hæc vnctio conſiſtit in tribus: In naturarū admirabili vnione, in donorū plenitudine, in peccatorū immunitate. Secūda vnctio fuit manifeſtatio omniū horum in baptiſmate. Tunc enim dictū eſt ei: Hic eſt filius meus dilectus. *Matt.3.d.* Ibi ergo vnctus eſt per manifeſtationē. Vnde *eod. ſup.a.* Ieſus autem plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane. Tertia vnctio fuit, collatio ſiue gratia immortalitatis in reſurrectione. Sic ergò conſtrue. a Spiritus Domini ſuper me, & vnxit me] Hoc autē [propter quod] debet ſumi cum repetitione iliorū duorum, hoc modo. [Propter quod] i. propter quæ omnia, ſ. quæ ſubiūguntur: [Spiritus Domini ſuper me, & vnxit me] Et quod ita debeat legi habetur ex fine *Gloſſ.* illius. In ſuperioribus, &c. Et nota quod ſequitur in *Gloſſ.* Præ cæteris ſanctis vnctus eſt ſpirituali vnctione quādo in Iordane ſuper baptizatū, ſpiritus in ſpecie colūbæ deſcēdit, & manſit cū illo, &c. Spirituali vnctione, ſupple manifeſta, aliter falſum eſſet, quia in ipſa hora cōceptionis, ſicut prædictum eſt, vnctus eſt Spiritu ſancto. Itē ſicut dicunt *Beda & Amb.* Vnctus eſt virtute cæleſti, vt paupertatum conditionis humanæ theſauro reſurrectionis rigaret æterno, i. genus humanū, quod pauper erat, gratia & virtute cæleſti quæ eſt theſaurus deſiderabilis, per quā fit reſurrectio animæ quaſi imbre cæleſti rigaret. Paupertas noſtra erat quod omnes ad inferos deſcēdebamus, nūc virtutum diuitias habemus per quas ſuſcitati in anima aſcēdamus in cælos. Vel boc cōmodius approprietur gētibus, qui ſolēt dici pauperes propter penuriā legis, & prophetarū, Iudæi diuites propter eloquia legis & prophetiæ. Vnde ſequitur. e Euāgelizare pauperibus miſit me.] *Iſa.48.c.* Et nūc Dn̄s Deus miſit me, & ſpiritus eius [Paoperibus] dicit, nō diuitibus. *Ierem.4.a* Nolite ſerere ſuper ſpinas, &c. *Matt.11.a.* Pauperes euangelizantur. Modo, qui vult eſſe Euangeliſta oportet quod habeat centū libros vel alia ſuperflua. *Iſa.29.f.* Pauperes homines in ſācto Iſrael exultabunt. Alia litera habet [Ad annunciandum manſuetis miſit me.] Has duas virtutes ſpecialiter docuit Chriſtus, paupertatem ſpiritus, & manſuetudinem: *Matt.11.d.* Diſcite à me, &c. De his dicitur *Iſa. 11.a.* Iudicabit in iuſtitia pauperes & arguet in æquitate pro manſuetis terræ. f Sanare contritos corde] miſit me ſupple *Matt.9.b.* Non eſt opus valentibus medicus. Corde contriti ſunt peccatores, quos diabolus conterit ſicut vas, vt non valeant continere aquā ſapientiæ, neque igniculum charitatis. *Iſa.30.c.* Venit contritio eius, & comminuetur ſicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius teſta in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sed Dominus quaſi verus medicus tales cum pœnitentia ſanat. *Pſ.146.* Qui ſanat contritos corde, & alligat Sacramentis & præceptis contritiones eorum. Verba enim, & mandata Chriſti medicina ſunt. Vnde noſtra litera habet: vt mederer contritos corde. *Sap.16.b.* Non herba neque malagma ſanauit eos, ſed tuus Domine ſermo qui ſanat omnia. Ita exponitur generaliter de omnib. Vel poteſt ſpecialiter exponi de Iudæis pro quibus ſpecialiter venit Dominus, vt eorum ſarcinam releuaret. Erant n. onerati interius peccatis, exterius mandatis & cæremoniis innumeris. g Prædicare captiuis remiſſionem] miſit me ſupple. Captiuis inquā, à diabolo, & ligatis in vinculis peccatorum. *Pſ.115.* Dirupiſti Domine vincula mea. *Prou.5.d.* Vinculis peccatorum ſuorum conſtringitur impius. h Et cæcis viſum] *Ioan.9.g* In iudicium, veni in mundum, &c. Captiui qui pedes affectionum habent compeditos illecebris voluptatum, qui voluntatem ſuam imperio diaboli ſubiecerunt, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatē, vt dicitur 2. *Tim.2.d.* Cæci ſunt, qui intellectum per ignorantiam & infidelitatem habent obtenebratum. Chriſtus autē captiuis remiſſionem prædicat, & cæcis viſum, quia ſermo eius & affectus relaxat, & diſſoluit à culpa, & intellectos purgat ab ignorantia. *Iſa.49.c.* Vt diceres his qui vincti ſūt exite, & his qui in tenebris reuelamini Primum pertinet ad captiuos in vinculis, ſecundum ad cæcos vel cæcatos in tenebris. Et vnxit vel miſit me. i Dimittere,] id eſt, ad dimittendum. k Confractos,] poteſt exponi ſicut prius: [Contritos corde] Iudæos ſcilicet & gentiles.

l In remiſſionem.] *Gloſſ.* Gratiæ ſpiritualis, id eſt, in gratiā, per quam fit remiſſio. *Gloſſ.* Iudæis de Pharaone, gentibus de diabolo. Idem eſt ſecundum myſterium, ſed ideo dixit de Pharaone, vt alluderet illi ſupremæ captiuitati.

m Prædicare,] id eſt, vt prædicarem.

n Annum Domini acceptum,] id eſt, vt oſtenderem tempus plenitudinis gratiæ aduenisse, in quo Deus placabilis redditur hominibus pœnitentibus & gentibus conuerti volentibus. Vnde noſtra littera [Annū placabilē Domino.] De hoc tempore. *2.Cor.6.a.* Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Vnde etiam tempus gratię dicitur annus Iubilæus, id eſt, remiſſionis: Nam Iobel interpretatur remiſſio, & ideo etiam dicitur tempus acceptabile, quia ante tempus gratiæ non erat tempus acceptabile, quia tunc non participabant homines fructum orationum vel bonorum operum, quia quantumcunq; Deo ſeruiebant & ſupplicabant, omnes tamen ad inferos deſcendebant. Et miſit me prædicare.

o Diem retributionis,] id eſt, iudicij, in quo reddetur vnicuique ſecundum merita ſua.

Nota *Moraliter*, ſex enumerantur in hac auctoritate quæ debet facere prædicator. Primum eſt miſerorum cōſolatio, quod notatur ibi [Euangelizare pauperibus.] Secundum eſt pœnitentium confortatio, quod notatur ibi [Sanare contritos.] Tertium eſt captiuorum viſitatio, quod notatur ibi. [Prædicare captiuis remiſſionem.] Quartum eſt imperitorum inſtructio, quod notatur ibi [Cæcis viſum] Quintum eſt oppreſſorum releuatio, quod notatur ibi [Dimittere cōfractos.] Sextum eſt pigrorū excitatio, quod fit per promiſſiones gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro, quod notatur ibi [Prædicare annū Domini acceptum & diem retributionis.] E contrario multi faciunt *Ezech.34.a.* Quod infirmum fuit non cōſolidaſtis, quod ægrotum nō ſanaſtis, quod fractum, non alligaſtis, quod abiectum, nō reduxiſtis, & quod perierat, non quæſiſtis. p Et cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro.] *Apocal.5.b.* Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid, &c. *Iſa.34.a.* Cōplicabuntur ſicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet. *Apoc.6.d.* Cælum receſſit ſicut liber inuolutus. *Gloſſ Beda.* In hoc quod reuolutum legit ſignificat quòd Eccleſia miſſo ſpiritu, omnem veritatē docuit. *Ioan. 16. c.* *Moralit.*

Ioan. 16.c. Cùm venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Item in hoc, quod plicatum reddidit miniſtro ſignificat, quia non omnia omnibus dicenda ſunt, ſed pro captu audientium committit doctori diſpenſandū verbum. *Matth.* 24.d. *Inf.* 12.f. Quis putas eſt fidelis ſeruus, &c. Vnde etiam Apoſt. 1. *Cor.* 2.a. Nihil iudicaui me ſcire inter
D vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Et *Inf.* b. Sapientiam loquimur inter perfectos. *Dan.* 12.c. Claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum, *Iſa.* 8.c. Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis. Aperuit autem Chriſtus ſcripturam prædicando. *Apoc.* 5.c. Dignus eſt agnus, &c. Item operando. *Matth.* 5.a. Spiritum ſanctum mittendo. *Ioann.* 14.d. Paracletus autem Spiritus ſanctus, &cæt.

a & ſedit. Et *b* omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit *c* autem dicere ad illos: Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Et *d* omnes teſtimonium illi dabant, & *e* mirabantur in verbis *f* gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius, & *g* dicebant: *h* Nonne hic eſt filius Ioſeph? Et *i* ait illis: Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura teipſum.

a Et ſedit.] Per quod innuitur, quod ſtando legerat, ſtare autē laborem, & pugnam, & erectionem ad cælum, & terræ conculcationem importat, ſed poſtea ſedit, quia poſt expletionem officij reddetur requies. Primò ſurrexit, librum aperuit, ſtetit, legit librum, plicuit, miniſtro reddidit, ſedit: ſic prædicator verbi primò debet ſurgere à vitiis, & torpore, vt recipiat illuminationem à Deo. *Epheſ.* 5.d. Surge, &c. Deinde ſtare paratus ad pugnam. *Eccl.* 4.d. Vſque ad mortem certa pro iuſtitia, &c. Poſtea legere, id eſt, diſcere ne fiat doctor, imò diſcipulus, & poſtea operetur, & prædicet, deinde reſideat, id eſt, tranquillitate mentis expectet præmia æternæ quietis. *Apoc.* 3.d. Qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo. 2. *Tim.* 2.d. Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit.

b Et omnium, &c.] *Pſ.* 24. Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

c Cœpit autem, &c. id eſt, hodie propriis auribus audiſtis me implentem hanc ſcripturam, id eſt, Euangelizantem vobis, qui eſtis pauperes, & ſanantem omnes, quaſi dicat, ego ſum ille de quo Propheta dixit, qui omnia feci, quæ ibi dicuntur. Vel ſicut dicit *Beda*: In hoc impleta eſt, quia ſicut ille prædixerat, magna faciebat, & maiora euangelizabat, ſcilicet, gloriam.

d Et omnes, &c.] id eſt, multi de omnibus. Quidam enim de eodem populo dicebant: Nonne hic eſt filius fabri? Nō enim intelligendum eſt hoc dictum ab illis, qui teſtimonium tulerant, licet videatur dici, ſed de aliis de eodem populo, ſecundum regulam Tieonij. *Beda*. Teſtabantur vt ipſe dixerat eum eſſe, de quo Prophetæ cecinerant, verè Spiritus ſancti gratia perunctum, verè ſe pauperes, cæcos, captiuos, contractos illius egere ſuper omnia muneribus. *Prou.* 28.e. Vir fidelis multum laudabitur, qui autem feſtinat ditari, nō erit innocens. *Prou.* 10.b. Memoria iuſti cum laudibus, nomen impiorum putreſcet, id eſt, fœtet.

e Et mirabantur.] *Eſther* 15.d. Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena eſt gratiarum.

f In verbis, &c.] Non dicit, in gratia verborum. Multi enim habent gratiam verborum, quia expediti ſunt ad loquendū, quod & quomodo volunt, ſed non habent verbum gratiæ, quia non gratiam dare, ſed contumeliam dicere ſtudent. *Epheſ.* 4.g. Omnis ſermo malus de ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.

g Et dicebant] ſcribæ, & Phariſæi inuidentes. *Chryſ.* Similis eſt natura infidelitatis terræ arenoſæ, quæ quantamuis pluuiam ſuſceperit, ſemper aret. *h* Nonne hic eſt, &c.] *Chryſ.* Tantò debuerunt plus mirari. Regula Tieonij eſt hic. Alij enim teſtimonium perhibebant mirantes, alij conuitiabantur inuidentes: Plebs laudabat, ſcribæ & Phariſæi inuidebant, & detrahebant. Vnde *Beda*. Magna cæcitas, cum quem verbis & factis Chriſtum agnoſcunt ob ſolam generis notitiam contemnunt, quia apud ſe nutritum & per ætatum tempora profeciſſe viderant. *Mat.* 13.g dicit: Nōne hic eſt fabri filius, nōne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioſeph, & Simon, & Iudas, & ſorores eius nōne omnes apud nos ſunt? *Marc.* 6.a. Nōne hic eſt faber filius Mariæ frater Iacobi, & Ioſeph, &c. Simile 1. *Reg.* 10.b. Videntes omnes qui nouerant eū heri, & nudiuſtertius, quod eſſet cū prophetis, & prophetaret, dixerūt adinuicē, quænā res accidit filio eius nūquid & Saul inter Prophetas? Tamē iſti ſcribæ, & Phariſæi verū dicebāt neſciētes, quia ipſe eſt faber, & filius fabri, qui fabricatus eſt Aurorā, & Solē. Et ſicut faber diuerſi generis vaſa facit, ita Dominus diuerſi generis homines in mūdo cōſtituit 1. *Cor.* 12.d. quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primò Apoſtolos, ſecūdò prophetas, tertiò doctores. Et 2. *Tim.* 2.e. In magna domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea, ſed & lignea. *Iſa.* 22.g. Suſpendā ſuper eū omnē gloriā domus patris eius, vaſorū diuerſa genera. Itē ſicut faber operatur ſpiritu, i. inſufflatione. Habet enim folles quibus cōflat, & ignē quo materiā purgat: ſic Deus pater operatur Spiritu ſancto per quem peccata in baptiſmo cōdonat, & ignē tribulationis quo examinat. *i* Et ait illis.] Nota hoc, quod hic interſerit Lucas poſt lectionem Iſaiæ, factū eſſe in Nazareth, ſed lōgè poſt, quod euidēter oſtēditur ex hoc verbo. Quāta audiuimus, &c. Nondū enim fecerat illa famoſa miracula in Capharnaū, quæ obiecerūt ei in hac parabola. Caue ergo ne intelligas hac obiectionē cōtinue factā poſt lectionē. Vnde nota, quod Dominus ſæpe veniebat in Nazareth, & redibat Capharnaū, & multa miracula faciebat in Capharnaum, pauca in Nazareth. Cùm ergo quadā die veniret de Capharnaum in Nazareth, ipſi auditis famoſis miraculis frequenter ab eo factis in Capharnaum indignati ſunt erga eū. Ipſe autē intuēs corda eorū ait: Forte dicetis mihi hanc ſimilitudinem, & forte obiecerūt ipſi: Medice cura teipſū, ac ſi dicerent: Tu qui curas alienigenas, cura compatriotas, quod ſubſequenter exponitur, cum dicitur: Quanta audiuimus, &c. Illa ergo pars de lectione Iſaiæ, quæ præceſſit, & ſequēs de obiectione parabolæ, ſunt de propriis Lucæ, quia neutrum illorum in alio euangeliſtarum inuenitur. Licet ergo non ſit factum continue quod in eis continetur, ea tamen continuauit Lucas, quia vtrumque de propriis eius eſt, & eodem loco facta ſunt. ſ. in Nazareth: hoc eſt quod hìc dicitur. Et ait illis, &c. Patet ex prædictis. *Beda*. Eadem dementia vocant fabrum, & medicū irridendo, ſed veritas latet. Faber enim fuit Dominus in mundi creatione, ſed medicus in recreatione. *Beda*. Per fabrum Chriſtum creatus es, vt eſſes, per medicum Chriſtum recreatus es, vt poſt vulnera ſanus eſſes. Quidquid autem debet facere bonus, & ſapiens medicus, ipſe fecit. Primò ægrum viſitauit, vt *ſuprà* 2.g. Viſitauit nos oriens ex alto. *Aug.* Magnus venit medicus, quia magnus vbique iacebat ægrotus. Secundò infirmitatem ſuam infirmo oſtendit. *Ioan.* 9.g. In iudicium ego veni in mundum, vt qui non vident videant. *Iſa.* 26 b. Domine exaltetur manus tua, vt non videant, & confundantur. *Pſalm.* 68. Videant pauperes, & lætentur. *Ierem.* 31.d. Poſtquam oſtendiſti mihi percuſſi femur meum. E contrario multi faciunt. *Thren.* 2 e. Prophetæ tui viderunt tibi falſa, & ſtulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Viderunt autem tibi aſſumptiones falſas, & eiectiones.

Tertiò dietam impoſuit, ieiunia, & abſtinentias. *Ezech.* 4.e. Cibus tuus quo veſceris erit in pondere viginti ſtateres in die, à tempore vſque ad tempus comedes illud. Qui hanc dietam non ſeruat morietur cum Sodomitis, de quibus *Ezech.* 16.f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſaturitas panis, ſuperbia, & abundantia, &cæt. Quartò dedit ſpem ſalutis. *Pſalm.* 118. In quo mihi ſpem dediſti. Quintò dedit medicinam purgatiuam, id eſt, dolorem, & amaritudinem de peccatis, & timorem de pœnis æternis. *Threnor.* 3.b. Repleuit me amaritudinibus, & inebriauit me abſinthio. *Malach.* 3.a. Purgabit filios Leui. Sextò dat alteratiuā, id eſt, gratiam, quæ alterat voluntatem. *Pſal.* 1[illegible] Mutabis eos, & mutabuntur. *Gal.* 2.d.

Viuo autem ego, iam non ego. Septimò d[illegible] præſeruatiua contra recidiuum. *Ioan.* 5.c. Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Hoc verè poteſt dici ſacerdoti, vel prædicatori, qui eſt, vel eſſe debet medicus animarum, de quo *Pſalm.* 87. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? *Ierem.* 8.g. Nunquid reſina non eſt i[illegible], aut medicus non eſt ibi? *Eccleſ.* 38.a. H[illegible] medicum propter neceſſitatem: Huic re vera e[illegible] ædificauerit, poteſt dici: Medice cura te ipſum primò, quam alios. *Rom.* 2.e.

Rom 2.c. Qui alium doces teipsum non doces. *Eccl.*34.a. Ab immundo quid mundabitur? *Gregor.* Sordes tergere manus non valent, quæ lutū tenent. Ideò dicitur *Nehem.*12.c. Mundati sunt sacerdotes, & Leuitæ, & mundauerunt populum.

a Quanta audiuimus facta in Capharnaū, fac & hic in patria tua.] In hoc aperitur quid præmissa similitudo velit, quasi dicat, non credi-

De incredul. c. & si Christus.

tous, quòd certa fuerit fama quam audiuimus eum nihil apud nos vult tale facere, quibus conuenientius talia erant impendenda beneficia, quia vnusquisque potius debet esse beneficus compatriotis, quam alienigenis. Quod quare Dominus nō fecerit *Marc.* 6.a. ostendit, & excusat Dominum, dicēs: quòd non poterat ibi aliquā virtutem facere nisi paucos infirmos sanabat & mirabatur, &c. id est habitum mirantis prætendebat. Non poterat, id est non volebat, vel non poterat de iustitia, quia non poterat de iustitia, nisi quod debet. *b* Amen dico vobis, &c.] *Gloss. Bedæ*, q.d. ideò non operor inter vos, quia vos increduli, non quia patriam oderim cui beneficium natiuitatis meæ contuli. Non solùm Dominus, & caput Prophetarum, qui à Moyse Propheta nominatur, *Deut.*18.d. Sed Elias, & cæteri Prophetæ minores minùs in patria, quàm in cæteris ciuitatibus sunt honorati, 1.*Reg.*25.b. Quis est Dauid, & quis est filius Isai? Quia propemodum, id est, ferè naturale est ciues ciuibus inuidere. Nōn enim considerant præsentia viri opera, non virtutem, sed fragilem recordātur infantiam i. Vnde facilius promouentur hodie in terra aliena, quam in sua, *Gen.*37. affligitur Ioseph in terra sua à fratribus suis, & exul promouetur in Ægypto, *Gen.*40. Vnde etiā dicitur Abrahæ, *Genes.*12.a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciam te in gentem magnam. Maria & Aaron contra Moysen rixantur, cui obediunt alieni, *Num.*12.a. Item Dathan & Abiron inuidentes ei murmurabant contra ipsum. *Num.*16. a.c. In veritate dico vobis.] Exemplo probat, quod dixerat. Dixerat enim Dominus, quòd nullus Propheta acceptus est in patria sua, non propter malitiam Prophetarum, sed propter inuidiam proximorum, propter quod Prophetæ plura operati sunt in aliena patria, quam in sua. Et hoc ostendit duorum prophetarum eximiorū exemplo, i. Eliæ, & Elisei. Legitur enim 3 *Reg.*17.d. quod tempore famis nullum inuenit Elias in patria sua, id est in Iudæa, qui eum hospitio reciperet, quia nullus dignus erat eum reficere, & ab eo refici, sed missus est ad viduam Sareptanam. Item legitur 4.*Reg.* 5.d. quod multis leprosis existentibus in Iudæa, nullus sanatus est, sed solus Naaman Syrus, ille curatus est ab Elisæo, quia deuotè quæsiuit: sic Dominus inter suos pauca miracula fecit, plura verò apud extraneos. Hoc est quod hic dicitur. In veritate dico vobis, &c. id est in diebus quibus prophetauit Elias, vel quibus mira fecit, vel quos illis faciebat quos ad videndum Deum conuertebat. Vnde etiam hoc ipso, quod dicitur in diebus Eliæ, notatur quod opera Eliæ dies erant spiritualiter videntibus, i. eis, qui intelligebant per gratiam Dei desuper datum ei esse, vt talia operaretur. *d* Quando clausum est, &c.] sicut Christus prædicauit tribus annis, & dimidio, sic Antichristus: Ideo hoc numero, fidei & infidelitatis tempora designantur. Vnde *Gloss.* Et aperiebatur cælum videntibus diuina mysteria, claudebatur, quando fames erat, quia nulla erat cognoscendæ diuinitatis vbertas. Alludit *Gloss. historiæ*, quod apertio cæli, quando, s. ad litteram, infusa est pluuia terræ ad Eliæ petitionem, significat reuelationem secretorum Dei factam his, qui visis operibus Eliæ illuminati luce fidei: Clausio cæli tempore famis, significat ignorantiam fidei.

e Et ad nullam illarum] viduarum, scilicet, existentium in Israël.

f Missus est Elias nisi in Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam] 3.*Reg.*17.b.

h Et multi leprosi erant in Israël sub Elisæo Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus] 4.*Reg.*5.d.

Mystice. *Mysticè.*] Per viduam Sareptanam significatur gentilitas à Domino viduata, ad quam missus est verus Elias, id est, Christus, Iudæa indigna inuenta. Similiter per Naamam leprosum, significatur gentilis populus, qui repudiatis Iudæis aqua baptismatis est mundatus à lepra infidelitatis.

a Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Ait autem: *b* Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In *c* veritate dico vobis multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israël, quando *d* clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & *e* ad nullam illarum missus est *f* Elias, nisi in *g* Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam. Et *h* multi leprosi erant in Israël sub Eliseo Propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et *i* repleti sunt omnes in synagoga, ita hæc audientes. Et *k* surrexerunt, & eiecerūt illum extra ciuitatem, & *l* duxerunt illum vsque ad supercilium montis, supra quē ciuitas illorum erat ædificata,

Moralit. *Moraliter*] autem, per viduam, & leprosum, significantur laici peccatores, diuersorum peccatorum generibus maculati, qui sæpe deuotius recipiunt verbū Dei, quàm Clerici, etiam quam religiosi. Per cælum autem significatur sacra Scriptura, quæ sub littera celat mysterium. Quæ clauditur propter peccata hominum tribus annis, & mensibus sex, quando nec fides, quæ per tres annos significatur, nec misericordia prædicatur, quæ per sex menses, & ideò fit fames. Vnde *Os.* 4.a. Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra, *Amos* 8.d. Mittam famem in terra, &c. Clauditur autem cælum tam propter peccata prædicantium, quàm propter peccata audientium, *Leu.* 26. e. Si non obedieritis mihi, addam correctiones vestras septuplum propter peccata vestra, & conteram superbiam duritiæ vestræ, daboque cœlum desuper sicut ferrum, & terram æneam. Item *Deut.* 28. b. Sit cælum quod supra te est æneum, & terra quam calcas ferrea. E

g In Sarepta Sidoniæ.] Sarepta, incendium, vel angustia panis interpretatur: Sidon venatio inutilis, per quæ rectè significatur mundus venationi inutili deditus, id est, lucris, & negotijs terrenis, incendium carnalis concupiscentiæ patiens. Sed ad hanc mittitur Elias, id est, prædicator, quia talibus debet prædicari. *Matt.* 9. b. Non veni vocare iustos, sed peccatores.

h Et multi leprosi,] id est, peccatores. Peccatum enim lepra dicitur quia inficit, *Eccl.* 13.a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea, & qui communicat superbo induet superbiam. Item, quia faciem interiorem hominis deformat vsque ad membrorum mutilationem, *Ezechiel* 23. d. Ponam zelum meum in te, quem exercebunt tecum in furore Chaldæi, nasum tuum, & aures tuas præcident. Item, quia incurabilis est *Ierem.* 30. c. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, ad alligandam curationem tuam vtilitas non est tibi, id est, in te. Multi sunt hodie leprosi in Israel, id est, in Ecclesia, & tamen nemo mundatur nisi Naaman, qui decor interpretatur, & significat confitentes, *Psalm.* 103. Confessionem, & decorem induisti. *Isa.* 34.a. Decor Carmeli datus est ei. Sequitur.

i Et repleti sunt omnes in synagoga, ita hæc audientes.] scilicet quòd indigni erāt, vt coram eis faceret miracula. *Tullius de vera amicitia*: Assentatio amicitiam, veritas odium parit. *Eccl.* 19.b sicut sagitta infixa femori canis, sic verbum correctionis, scilicet, in corde stulti.

k Et surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem] *Prou.* 15. Non amat pestilens eum, qui se corripit, *Eccl.* 20.a. Quā bonum est correptum manifestare pœnitentiam, sic enim effugies voluntarium peccatum.

l Et duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eū.] *Beda.* Peiores discipuli Iudæi, diabolo magistro.

Contra Iob 41.d. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Solut. Inter circunstantias necessario magis aggrauat factum, quā voluntas, illa tamen peior simpliciter.

Ille vero ait. Mitte te deorsum, *Matth.* 4. a. Isti facto mittere conātur Sed illorum mente mutata, vel subito obstupefacta descendit, quia adhuc illis locum pœnitētiæ reseruat, & quia nondum venerat hora Passionis, nec elegerat hoc genus mortis. Ad litteram, locus ille dicitur saltus vsque in hodiernum diem. Et refert *Beda*, quòd cum Dominus de manibus eorum elapsus de rupe ascendisset, & sub rupe vellet latere, rupis ad tactum dominicæ Passionis sobter fugit, & quendam sinum effecit, id est, quandam concauitatem. Et sicut testantur, qui viderunt, adhuc apparent vestigia rugarum vestis in rupe, & etiam vestigia pedum eius.

Moraliter.] Heu quàm multi præcipitant Iesum de supercilio montis, omnes, scilicet qui in sublimitatibus dignitatum positi salutem perdunt, 1. *Timoth.* 5. d.

Nemini

Nemini cito manum imposueris, *Prouerb.* 4 d. Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.

Nota quidam eijciunt Dominum extra ciuitatem ad præcipitandum, alij ad lapidandum, alij ad crucifigendum. Primi sunt ambitiosi, qui de culmine dignitatis quam appetunt in seipsis præcipitant Iesum, *Isa.* 14. c. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo, veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci.

vt præcipitarent eum. Ipse *a* autem transiens per *b* medium illorum ibat. Et *c* descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibique *d* docebat illos sabbatis. Et *e* stupebant in doctrina eius, quia in *f* potestate

Secundi sunt detractores, & maledici, qui Iesum lapidant in omnibus bonis, *Ioan.* 8. g. Tulerunt lapides Iudæi, vt iacerent in Iesum, *Act.* 7. g. Eijcientes eum extra ciuitatem lapidabant. *Ioan.* 10. f. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod illorum me lapidatis? Tertij sunt obstinati, & in malo perseuerantes, & hypocritæ omnes, *Heb.* 6. a. Rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Omnes hi dicunt illud, *Infr.* 19. c. Nolumus hunc regnare super nos. Et de his tribus simul dicitur *Matt.* 20. c. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Sequitur.

a Ipse autem transiens,] ab eis, *Ioan.* 10. g. Quærebant Iudæi eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum, *Ioan.* 7. g. Quare non adduxistis illum? *Ioan.* 8. g. Tulerunt lapides, vt iacerent in eum, Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

Mystice. [*Mystice.*] Iste transitus significat recessum à Iudæis, & transitum ad gentes, *Ierem.* 12. b. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.

b Per medium illorum ibat.] *Prouerb.* 12. b. Effugiet iustus de angustia. Per medium præcipitantium itur per consilij maturitatem, *Prouerb.* 13. c. Astutus omnia agit cum consilio, *Eccles.* 37. c. Ante omnem actum consilium stabile. Per medium lapidantium itur per mansuetudinem, *Psalm.* 37. Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Per medium crucifigentium itur per fidem, & patientiam, *Luc.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

c Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ.] Istud non continuatur proximo.

Constat enim, quòd in præcedenti parte cõtinetur, quòd Dominus erat in Nazareth, & postea in Galilæa. Non ergò staret, quod in *Gloss.* dicitur: Deseruit Iudæam, cum iam deseruisset, & mansisset in Nazareth, secundum præcedentia, propterea continuabis istud illi superius posito: Regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, scilicet, incarcerato Ioanne, cui continuatur hoc. [Et descendit in Capharnaum.] Quod autem est interpositum, parenthesis est, nec in hoc loco factum. Nunc autem redit ad rectum ordinem, dicens: [Et descendit, &c.] *Beda.* Non indignatione commotus, nec scelere offensus, nec iniuria violatus Iudæam deseruit, sed memor clementiæ, nunc docendo nunc liberando, nunc sanando plebis corda in fide demulcet.

Moralit. [*Moralit.*] Capharnaum interpretatur villa pulcherrima, vel villa pinguedinis, & significat animam viri religiosi, quæ pulchra fuit in peccatorum remissione, pulchrior in virtutum operatione, pulcherrima in gloriæ prægustatione. Vel certè pulchra est in egressu mundi, pulchrior in ingressu claustri, pulcherrima in progressu boni.

Vel aliter. Pulchra in abiectione mondi, pulchrior in subiectione sui, pulcherrima in dilectione Dei. Et propter hoc dicitur *Cant. cap.* 4. b. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

Hæc eadem dicitur villa pinguedinis, in triplici pinguedine impinguata: Quarum prima est pinguedo charitatis, de qua *Ierem. cap.* 31. c. Inebriabo animas sacerdotum pinguedine. Secunda est pinguedo deuotionis, de qua *Psalm.* 19. Et holocaustum tuum pingue fiat. Tertia est pinguedo contemplationis, de qua *Iud. cap.* 9. b. Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur, & homines? *Gen. cap.* 27. d. Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam. Hac triplici pinguedine debet pinguescere anima cuiuslibet religiosi.

Vnde *Psalm.* 64. Pinguescent speciosa deserti. Prouenit autem pinguedo ex fertilitate pascuorum. Propter quod dicit Dominus *Ezech. cap.* 34. d. In pascuis vberrimis pascam eas, in montibus excelsis Israël erunt pascua earum, id est, in altis regionibus.

Hæc villa habet tres vicos, id est rationabilem, concupiscibilem, irascibilem: De quibus dicitur *Tob. cap.* 13. d. Ex lapide candido, & mundo plateæ eius sternentur, & per vicos eius alleluia cantabitur.

In hanc villam pulchram, & pinguem frequenter, & libenter descendit Dominus, ibique docet in sabbatis, id est, in pace temporis, & pectoris.

Et quid docet? Veritatem, quantum ad rationabilem, *Ioan. cap.* 16. c. Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Bonitatem, quantum ad concupiscibilem, *Psal.* 142. Doce me facere voluntatem tuam. Humilitatem, quantum ad irascibilem, *Matt.* c. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Per humilitatem possidetur cælum.

Vnde *Matt.* 5. a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Per mansuetudinem terra, *Matth.* 5. a. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Vnde patet, quàm vtilis est doctrina huius magistri. Propter quod dicit *Psalm.* 33. Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. Et *Psalm.* 118. dicit: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce. Bonitatem propter concupiscibilem, disciplinam propter irascibilem, scientiam propter rationabilem. Sequitur.

d Ibique docebat illos sabbatis.] In sabbatis docebat Dominus, & sanabat frequentius triplici ratione.

Dominus docebat, & sanabat in sabbatis triplici ratione.

Prima est, vt ostenderet se non esse sub lege, sed supra legem, qui hoc faciendo non soluebat legem, *Matt.* 12. a. Dominus est filius hominis etiam sabbati, *Ioan.* 7. e. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur sabbatum, mihi indignamini, qui totum hominem sanum feci in sabbato.

Secunda ratio est, vt ostenderet nouam creaturam ibi incipere vbi vetus desijt, id est sabbato, *Gen.* 2. a. Die septimo requieuit ab omni opere. Et in hoc ostendit se esse auctorem Veteris, & Noui Testamenti, & omnium creatorem, qui opera operibus iunxit, *Ioan. cap.* 5. c. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. In sabbato requieuit ab opere creationis, & in sabbato incepit opus recreationis.

Tertia est, vt pluribus proficeret, quia plures tunc conueniebant. Et in hoc exemplum dedit prædicatoribus, vt in Ecclesia, & diebus solemnibus magis intendant prædicationi. Propter hoc, & propter quasdam alias rationes vellet diabolus, quod nunquam esset festum.

Vnde filij eius dicunt in *Psalm.* 73. Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra, *Baruch.* 1. c. Legite librum istum quem misimus ad vos recitari in templo Domini in die solemni, id est, in die opportuno. Alia ratione libenter vellet diabolus, quod multi essent festi dies, quia tunc multi conueniunt, vt multa faciant peccata. Et ideo dicit Dominus *Isa.* 1. d. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri.

e Et stupebant in doctrina eius] doctrina dicitur quasi doctio trina, id est de trinitate. *f* Quia in potestate erat sermo ipsius.] Triplici ratione dicitur sermo Domini esse in potestate. Prima, quia poterat augere, minuere, & mutare quod volebat in lege, vt dicit *Beda.* Vnde *Deut. cap.* 33. a. In dextera eius ignea lex, i. in eius potestate. *Matt.* 7. d. Tunc erat docens, sicut potestatem habẽs. Hæc potestas soli Christo erat specialis. Secunda quia verba sua virtutem propriam habebant. *Ps.* 67. Dedit voci suæ vocem virtutis. Et hæc similiter specialis. *Ierem.* c. 23. f. Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus cõterẽs petras? Tertia, quia opere adimpleuit quod docuit. Hæc debet esse generalis cuilibet prædicatori. Vnde *Beda.* Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet operatur. *Eccl. cap.* 8. a. Sermo illius potestate plenus est, *Prouerb. cap.* 15. c. Sermo opportunus optimus est, 1. *Cor.* 3. d. Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. *Beda.* Qui facto destruit quod prædicat, contemnitur. *Greg.* Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.

Et in

erat sermo ipsius. Et in *a* synagoga erat homo habens dæmonium immundum, & *b* exclamauit voce magna, dicens: Sine, *c* quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? *d* venisti perdere nos? *e* scio te, quia sis *f* sanctus Dei. Et *g* increpauit illum Iesus *h* dicens: Obmutesce, & *i* exi ab illo. Et *k* cùm proiecisset illum dæmonium in medium, *l* exiit ab illo, nihilq; eum nocuit. Et *m* factus est pauor in omnibus, & colloquebatur ad inuicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in *n* potestate, & virtute *o* imperat immundis spiritibus, & exeunt? *p* Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. *q* Surgens autem Iesus de Synagoga introiuit in domū Simonis: Socrus autē Simonis tenebatur magnis febribus, & *r* rogauerūt illū pro ea.

Quarta pars.

a Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum] ab effectu, sicut mutum, quia mutum facit quem possidet. *b* Et exclamauit,] id est, extra clamauit [voce magna dicens: Sine,] id est, dimitte nos. *c* Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene?] *Eccles.* 13. c. Quæ communicatio sancto homini ad canem, aut quæ pars bona diuiti ad pauperem. *Ierem.* 23. f. Quid paleis ad triticum dicit Dominus. 2. *Cor.* 6. d. Quæ conuentio Christi ad Belial, quasi dicat, nulla est. Est autem aliquid vtrisque, sicut dicit *Gloss.* dæmonibus tormenta, & Christo gloria. Quod autem confitentur Iesum, bonæ naturæ est, quæ est in ipsis, quod verò aduersantur, malæ voluntatis est. Vnde *Augustin.* Bona natura, quæ Deum confitetur, mala operatio diaboli, quæ Deo aduersatur. Hæc autem coniunctio: Iesu Nazarene, primò inuenta est à diabolo. Vnde *Beda.* Nomen Iesu Nazareni ab Euangelista diabolus primus dixisse inducitur, quia est huius impudentiæ, vt inter homines aliquid priùs vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat, quo errorem suæ potestatis incutiat. In *Genes.* 3. a. etiam diabolus primus Deum nominauit, dicens: Quare præcepit vobis Deus, &c Eritis sicut Dij, &c. Summa huius est, quod diabolus gaudet in nouitate, & studet semper in adinuentione nouitatis, vt sic homines circumueniat, vt allectos iocunditate nouitatis faciliùs in errorem inducat. Vnde primus inuenit hanc iuncturam: Iesus Nazarenus. *d* Venisti perdere nos. Scio,] id est, vehementer opinor. *e* Quia sis sanctus Dei.] Nunquam enim verè sciuit diabolus ipsum esse filium Dei vsque in diem Passionis. 1. *Corinth.* 2. b. Quem nemo principum huius sæculi, id est, dæmonum cognouit: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi suggessissent.

Moralit. *Moraliter.* *a* Et in synagoga, &c.] Adhuc in qualibet congregatione est semper aliquis dæmoniacus ad bonorum exercitium. Vnde *Iob* 1. b. Quadam die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos, & Satan. *Ioan.* 6 g. Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Item ebrij, & auari, dæmoniaci sunt propriè ligati vinculis. Ille ebrietatis, ille solicitudinis, vt non possit ire ad Ecclesiam, vel ad loca sancta, nec in cælum mente.

b Et exclamauit.] Clamat diabolus, quando acriter tentat. Sed vir iustus clamorem eius non audit, quia suggestioni eius non consentit. Vnde *Iob* 39. a. dicitur de onagro. Clamorem exactoris non audit. Peccator verò dæmonium habens, clamat per peccati sui euidentiam. *Genes* 18. c Clamor Sodomorum, & Gomorrheorum multiplicatus est. *Isa.* 3. b. Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Sequitur. *g* Et increpauit illum Iesus.] Nota diabolus confessus est Dominum, & quia inuitus, & quasi per violentiam confessus est, Dominus eum arguit, quia vt dicit *Beda* extorta confessio meritum non habet. *h* Dicens obmutesce.] Nolebat etiam à diabolo nominari. *Eccles.* 15. c. Non est pretiosa laus in ore peccatoris. *Psalm.* 49. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. Et rectè imponit ei Dominus, primò silentium, quia per eius linguam venit mors in orbem terrarum. *Sap.* 11. c. Per quæ peccat quis, per hæc, & torquetur. Et quia posset silere ad tempus, ideo subiunxit. *i* Et exi ab illo,] vt non habeas ampliùs in eo potestatem. *Chrysost.* Non orat, non inuocat, non exorcizat, sed imperat, vt Deus. *k* Et cùm proiecisset illum dæmonium in medium,] id est, coram hominibus, qui præsentes erant. *l* Exiit ab illo nihilque illum nocuit] nullum membrum amputauit, *Marc.* 1. c. dicitur. Et discerpens eum, &c. Et est ibi idem discerpere quod hîc proiicere. Diabolus quando compellitur exire ab obsesso, consueuit aliquod nocumentum inferre, nec sine membri mutilatione, vel euulsione consueuit exire: Sed modò nihil tale fecit, & licet eum proiecerit in medium tamen nihil illi nocuit. Vnde turba pro tam integra sanatione admirans in quæstionem prorumpit. Et hoc est, quod sequitur. *m* Et factus est, &c.] res digna verbo, scilicet, de tam integra sanatione. *n* Quia in potestate, & virtute,] id est, in virtuosa potestate, vel in potestatiua virtute. *o* Imperat immundis, &c.] *Gloss.* Non vt homines, qui in verbo Dei eiiciunt, *infra* 11. c. sed propria potestate virtutes operatur.

p Et diuulgabatur fama, &c.] *Prouerb.* 15. d. Fama bona impinguat ossa, id est, monachos. *q* Surgens autem, &cæt.] Hic præposterat Lucas ordinem historiæ. Dicitur enim *Matth.* 8. a. quòd post descensum de monte sanauit leprosum, postea Petri socrum, tertiò dæmoniacos. Ratio autē præposterationis triplex est: Alia literalis, alia mystica, alia moralis. Literalis est, quia historiam gestorum, & dictorum Domini eo ordine narrabant Euangelistæ, quo ipse Dominus inspirabat eis. Intentio enim omnium erat ostendere Christum esse Deum, ad quod nihil facit ordo historiæ. Sicut ergo cuique sunt reuelata, ita & in stilo scribebat quilibet, licet longè ante, vel post facta sint, semper tamen intercedunt aliquæ causæ quare ordinem mutent, quas aliquando ponunt expositores, aliquando subticent. Mystica ratio est quam tangit *Beda*, vt primò lingua serpentina concludatur, per quam primò mors intrauit in mundum, deinde fœmina sanetur, quæ primò seducta fuit à serpente, tertiò vir leprosus curetur, qui voci coniugis malè acquieuit. Moralis tertio est, vt à minoribus ad maiora proficere nos doceat. Maius enim est febrē, & lepram curare, quàm dæmones eiicere, vt dicit *Beda*, quia dæmones eiicere possunt homines, vt legitur *Act.* 19. Febrem autem, & lepram curare solius Dei est.

Mysticè. Per Synagogam congregatio malorum, qui erunt in fine mundi designatur, qui sunt quasi aceruus lapidum, quia sine cæmento charitatis: Contra illud Apostoli, *Ephes.* 4. a. Supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem Spiritus sancti in vinculo pacis. Item quia vnus alium premit: Contra quod dicitur, 1. *Thessa.* 4. b. Ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum. *Eccles.* 21. b. Stupa collecta Synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Per domum Simonis, & per socrum Petri, idem significatur, scilicet, circumcisio. Per vxorem Petri significatur Ecclesia, cuius pastor fuit Petrus, cuius mater fuit Synagoga, quæ magnis febribus tenebatur, quia inuidiæ æstibus laborabat, frigus infidelitatis primò patiens. Duo enim sunt in febre peccati, frigus & calor, & ideo duo sunt in pœna. *Iob* 24. c. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Introitus ergo in domum Simonis, & sanatio socrus eius, significat reditum fidei ad Iudæos, & conuersionem eorum in fine mundi. De quo *Isa.* 10. e. In veritate reliquiæ conuertentur, reliquiæ, inquam, Iacob ad Deum fortem. Dicit ergo.

q Surgens autem Iesus de Synagoga introiuit in domum Simonis: Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.] *Ambros.* Febre, libido flagrantior est. *Ecclesiast.* 23. c. Anima calida quasi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glutiat.

r Et rogauerunt illum pro ea.] In quo datur nobis forma pro infirmis orandi. *Iacob. vlt.* d. Orate pro inuicem, vt saluemini. Alij Euangelistæ. *Matth.* 8. b. *Marc.* 1. c. non dicunt, quod rogassent. Item quare non rogauerat Petrus pro socru sua? Quære mysterium. *Beda.* Modò Saluator rogatus, modò non rogatus curat, ostendens se contra vitiorū quoque passiones, & precibus fidelium semper annuere, & ea nonnunquam, quæ ipsi in se non intelligunt, vel intelligenda dare, vel piè petentibus etiam non intellecta dimittere, vt. Delicta quis intelligit? ab occultis meis, &c. Summa huius *Glos.* est quod Dñs quædam miracula facit rogatus, quędam non rogatus, per quod mysticè significatur, quia quædam peccata dimittit rogatus, quædam non rogatus, quæ

enim memoriæ non occurrunt, vel ad memoriam reuocat, vel non rogatus condonat. *a* Et ſtans ſuper illam.] Neminem ſanat Dominus niſi ſtet ſuper eum, id eſt, niſi timentem ſe. Super eum namque ſtat Dominus, qui timet eum. Vnde *Malach.* 4. a. Vobis timentibus Deum orietur ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. *b* Imperauit, [vt Dominus] ſebri, & dimiſit illam, & continuò ſurgens miniſtrabat illis.] Per ſurgens innuitur ſanitas corporis, per miniſtrabat, ſanitas mentis. Perfecta enim datur ſanitas à Domino: Sic qui curatur à ſebre peccati, ſtatim debet Domino, & eius diſcipulis miniſtrare, quod eſt ſignum perfectæ curationis. *Roman.* 6. d. Sicut exibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. *c* Cùm ſol autem, &c.] Dominus intrans domum Simonis cum ipſo Simone, & duobus filiis Zebedæi, ſicut habetur in alio Euangeliſta, ſanauit ſocrum eius ſebricitantem, & in die illa paucos ſanauit, ſed inclinato die poſt occaſum Solis ſanauit multos: Vnde dicit [Cum Sol autem occidiſſet, &c.] Per quod multitudo infirmorum. *d* Variis languoribus] per quod diuerſitas morborum, ad literam, myſticè, id eſt, peccatis. *Iſa.* 53. b. Verè languores noſtros ipſe tulit. *e* Ducebant illos ad eum: At ille ſingulis, &c.] vel [eos] per hoc facilitas curæ.

Et *a* ſtās ſuper illam, *b* imperauit ſebri, & dimiſit illam, & continuò ſurgens miniſtrabat illis. *c* Cùm ſol autē occidiſſet, omnes qui habebant infirmos *d* variis languoribus, *e* ducebant illos ad eum: At ille ſingulis manus imponens curabat eos. Exibant *f* autem dæmonia à multis, clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non ſinebat ea loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtū. Facta *g* autē die, egreſſus ibat in deſertum locum, & *h* turbæ requirebant eum, & *i* venerunt vſque ad ipſum, & *k* detinebant illū *l* ne diſcederet ab eis. *m* Quibus ille ait: *n* Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare *o* regnū Dei, quia ideo *p* miſſus ſum. Et *q* erat prædicans in ſynagogis Galilææ. *CAP.* V.

FACTVM *r* eſt autem cùm *s* turbæ irruerent in eum, vt *t* audirent verbum Dei,

Myſticè. *Myſticè.* Solis occubitus eſt paſſio Chriſti poſtquam plures ſanauit dæmoniacos, quàm ante. Vnde *Iudic.* 16. g. Multò plures interfecit Samſon moriens, quàm ante viuus occiderat.

Moralit. *Moraliter.* Per occaſum Solis ſignificatur occaſus mundanæ proſperitatis, poſt quam multi ſanantur ſpiritualiter, qui Sole proſperitatis lucente grauiter infirmantur. Quod ſatis benè ſignificatum eſt *Matth.* 27. f. vbi dicitur, quod poſt Solis obtenebrationem multa corpora eorum, qui dormierāt ſurrexerunt. Notantur autem hîc tria, ſcilicet, multitudo infirmorum, per hoc quod dicit.] Omnes qui habebant infirmos.] Item diuerſitas morborum, per hoc quod dicit [Variis lāguoribus.] Facilitas curæ, per hoc quod dicit. [Singulis manus imponens curabat omnes.] Manuum autem impoſitio, ſignificat cooperationem liberi arbitrij, quæ requiritur in noſtra ſanatione. Vnde *Auguſt.* Qui creauit te ſine te, non iuſtificat te ſine te. 1. *Cor.* 3. b. Dei ſumus adiutores. Significat etiam manuum impoſitio, gratiæ dationem, per quam fit ſanatio, & datur poteſtas benè operandi, 1. *Cor.* 15. b. Non ego, ſed gratia Dei mecum.

f Exibant autem dæmonia à multis, clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei: Et increpans non, &c.] id eſt, ſuſpicabantur [ipſum eſſe Chriſtum.] Simile *Act.* 16. d. de Pythoniſſa. Sed quare hoc cùm dicat Apoſtolus, *Phil.* 1. c Siue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Item, *infrà* 9. f. Ioanni imponenti ſilentium, qui non ſequebatur eos, dixit Dominus: Nolite prohibere, qui enim non eſt aduerſùm vos, pro vobis eſt. Solutio. Hîc eſt diſtinguendum: Nam quidam ſunt, qui malè viuunt, & benè docent, vt mercenarij, hi ſibi nocent, ſed aliis proſunt. Vnde *Auguſtinus*, *in libro Proſperi.* Benè loqui, & malè viuere, nihil aliud eſt, quàm ſe ſua lingua damnare. Talibus non eſt imponendum ſilentium, & de talibus agitur, *infrà* 9. Alij ſunt, qui malè viuunt, & falſa docent, vt Hæretici: Et tales prohibendi ſunt, & de talibus agitur hîc. Tales enim aliquando veris immiſcent falſa. Vnde *Ioan.* 2. b. Omnis homo, &c. *Iſa.* 1. f. Caupones tui miſcent aquam vino. Et *Beda.* Ideo prohibet loqui, ne dum aliquis audit vera prædicantem, ſequatur poſtea errantem. Improbus enim magiſter veris falſa permiſcet, vt ſpecie veritatis fraudis teſtimonium obtegat. Literalis ratio quare Dominus noluit, vt diabolus eum prædicaret ſumitur ex hac *Gloſſ.* ſcilicet, ne fortè audientes eum homines modò prædicare veritatem, deinceps acquieſcant ei prædicanti falſitatem. Si enim primò ſcirent per eum Chriſtum eſſe Dei filium, putarent in omnibus veracem eſſe. Hic enim eſt mira praui ductoria, vt per appoſitam veritatem palliet admixtam falſitatem.

g Facta autem die egreſſus ibat in deſertum locum.] Litera patet. [*Myſticè.*] *Beda.* Manifeſtata luce reſurrectionis à credentium turbis requiritur, in gentiumque deſerto inuentus ne abeat retinetur. *Cant.* 3. b. Paulùlum cum pertranſiſſem inueni quem diligit anima mea, tenui nec dimittam eum. Myſtice.

h Et turbæ requirebant eum,] per fidem. *i* Et venerunt vſque ad ipſum,] per ſpem. *k* Et detinebant illum] per charitatem. *l* Ne diſcederet ab eis.] *Zachar.* 8. d. Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, fimbriā viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiſcum.

A

m Quibus ille ait, quia & aliis ciuitatibus.] Pleonaſmus eſt, & eſt idioma Hebræum. Vel ſi vis potes, ita continuare: Non poſſum diutiùs manere vobiſcum.

n Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare.] In hoc reprehenditur pigritia multorum, qui ſemper in vno loco morantur quaſi ciues. *Marc. vlt.* d. Illi verò profecti prædicauerunt vbique.

o Regnum Dei.] Ad literam, id eſt, qualiter perueniatur ad regnum. *Matth.* 4 c. Pœnitentiam agite. Vel, [regnum,] id eſt, ſacram Scripturam, quæ docet regnare, & ire ad Deū. *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei. Sed multi euangelizant contra regnum Dei: De quibus *Pſalm.* 118 Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non, vt lex tua.

p Quia ideo miſſus ſum.] *Iſa.* 61. a. Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, ad annunciandum manſuetis miſit me.

q Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ.] Quiddā commune hic ponit, quod non ſpecialiter ponitur in aliquo Euangeliſtarum. Galilæa rota interpretatur. Synagogæ Galilææ, ſunt congregationes ſæcularium, quibus etiam prædicandum eſt, quia bonis prædicandum eſt, & malis, vt mali ad bonum, & boni ad melius prouocentur.

EXPOSITIO. CAP. V.

FActum eſt autem, &c.] Hoc cap. quarto Chriſti miracula continet, & Scribarum, ac Phariſæorum confutationem: Vnde diuiditur in quinque partes. In prima agitur de miraculoſa piſcium captione. In ſecunda de leproſi curatione, ibi [Et factum eſt cùm eſſet.] In tertia de paralytici ſanatione, ibi [Et factum eſt in vna dierum.] In quarta de Matthæi vocatione, ibi [Et poſt hæc exiit.] In quinta de Scribarum, & Phariſæorum confutatione, ibi [At illi dixerunt.] Dicit ergo: *r* Factum eſt autem] Et notā, quod iſtud quod hîc dicitur non continuatur præcedēti, quia in iſta prima parte agit etiam Lucas de ſecūda vocatione Andreæ, & Petri. Vnde patet hoc factum eſſe ante incarcerationem Ioannis, nam prima, & ſecunda vocatio fuit ante incarcerationem Ioannis. Prima quando primò vocauit eos, poſt quam vocationem ad propriu negotia redierunt. *Ioan.* 1 f. Secunda in familiaritatem, vt hîc. Tertia quando vocauit eos in Apoſtolatum. *Matth.* 4. d. Et tunc firmiſſimè adhæſerunt ei, nec poſtea dimiſerunt. Cùm ergo hoc longè conſtet ante incarcerationem Ioannis factum, non poteſt continuari præcedentibus, quia non eſt ſeriatim interſertum. Quædam *Gloſſ.* tamen videtur continuare, & planè veritati obuiare. *Gloſſ.* Qui magna fecit in terra tranſit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. Per hoc quod dicit tranſit, videtur continuari præcedenti, ideo intellige verba poſita in deſignatione temporis confuſi, vt ſit ſenſus: Dominus qui quandoq; magna fecit in terra, quandoq; tranſiit ad mare. *s* Cùm turbæ, &c.] i. currerent ad eū viſis miraculis: Quidā enim currebant vt miracula noua viderent, hi curioſi Alij vt ſanarentur, hi prouidi. Alij vt obſeruarent, hi inuidi. Alij, *t* Vt audirent, &c.] ſicut hîc dicitur hi ſtudioſi.

hi studiosi. In hoc ergo significatur seruens desiderium audiendi verbum Dei. *Amos* 8. d. Mittam in terra famem, id est, desiderium. *a* Et ipse stabat secus stagnum Genesareth.] *Beda.* Idem est mare Galilææ, mare Tyberiadis, stagnum Genesareth. Mare Galilææ dicitur à prouincia adiacente. Mare Tyberiadis dicitor à Tyberiade ciuitate quam ædificauit Herodes in honorem Tyberij iuxta locum ipsū. Stagnum Genesareth dicitur à proprietate lacus, quasi generans auras. Fit autem lacus iste ex reflexione Iordanis, & vodis ebullientibus, primo motu vndarum ex se generat auram quandam, quæ in littore sentitur. Dicitur autem mare secundùm ritum Hebræorum, qui omnem aquarum congregationem, siue dulcium, siue salsarum vocant mare.

b Et vidit duas naues.] Vna erat Petri, alia Zebedæi, [stantes secus stagnum.] *e* Piscatores autem descenderant] à naue in littus. *f* Et lauabant retia] supple & plicabant: Quando enim piscatores lauant retia, solent ea plicare. Et hoc innuit *Gloss. mystica*: Lota retia plicat, &c.

Mysticè. *Mysticè*. Per stagnum Genezareth significatur mundus, non à stando, quia transit mundus, & concupiscentia eius, 1. *Ioa.* 2. c. sed ab aquarum collectione, quia aquæ multæ, populi multi. *Apocal.* 17. d. Vnde rectè dicitur stetisse secus stagnum, non in stagno post resurrectionem, quia iam stabilis, & impassibilis erat. Vel iuxta *Gloss. secūd.*, stagnum significat legem, extra quam iam erat Dominus, quia legalia iam cessare incipiebant. Duæ naues, sunt duo populi, Iudaicus, scilicet, & Gentilis, quos vidit Dominus, quia de vtroque populo aliquos vocauit. Modò prosequere literam. *a* Et ipse stabat secus stagnum Genesareth,] id est, extra fluxum mortalitatis, iam factus immortalis, vel, id est, extra legem [*Mysticè*,] per stagnum Genesareth, &c. *b* Et vidit] visu misericordiæ: De quo *Ioan.* 1. g. Vidi te sub ficu. *c* Duas naues] duos populos, vel duas vitas. *d* Stantes secus stagnum.] *Moraliter*] autem, stagnum Genesareth significat diuitiarum terrenarum abundantiam, quæ auras inanis gloriæ, & superbiæ, & rixæ, atque discordiæ generant ex se. Propter quod dicit Apost. 1. *Tim.* 6. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Vbi dicit *Gloss.* Vermis diuitum superbia. Rectè Hebræi istarum aquarum congregationem vocant maria, quia non est in eis nisi amaritudo, sicut dicit *Gregorius*. Nam cum labore acquiruntur. *Eccles.* 4. b. Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis. Item cum timore possidentur. *Iob cap.* 15. c. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cū pax sit semper insidias suspicatur. *Prouerb.* 10. d. Pauor his qui operantur malum. *Leuit.* 26. f. In regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis. Item cum dolore deseruntur. Vnde *Ecclesiast.* 6. c. Est & alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuitiæ congregatæ in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Non in stagno, sed secus debet stare prædicator, sicut Iesus. Vnde *Gregorius*. Qui carnalibus actibus adhuc incubat, vitam aliorum spiritualiter instituere necesse est erubescat. *Psalm.* 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, non in decursu, 2. *Timoth.* 2. a. Nemo militans, &c. *Phil.* 3. c. Quæ retrò sunt obliuiscens, *infrà* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. Duæ naues sunt duæ viæ eundi ad Deum, scilicet, innocentia, & pœnitentia. Et qui non fuerit ingressus in vnam istarum, peribit in mari, qui autem ingressus est in alteram, videat vt benè se regat, ne sit sicut gubernator sopitus: De quo dicitur *Prouerb. cap.* 23. d. Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi gubernator sopitus amisso clauo. Nauim primam ingressus est Iesus, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *Isaiæ ca.* 53. c. Vnde ipse dicit: Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Nihilominus, & secundam fuit ingressus, nec ante mortem egressus fuit eam. *Phil. cap.* 2. a. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Item duæ naues sunt duæ viæ hominum, scilicet, via mandatorum, quæ est omnium, quia qui per hanc non incedit, deuiat: De qua *Psalm.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Alia est via consiliorum, quæ est claustralium, siue perfectorum, quæ est nauis Simonis, id est, obedientis, quam ascendit Dominus, quia consilia impleuit. Vnde *Prouerb. cap.* 8. b. Ego in consilio habito. Piscatores sunt doctores Ecclesiæ, siue prædicatores. *Matth.* 4. d. Faciam vos fieri piscatores hominum. Vnde tales fructuosius piscantur homines, quam pisces. *Ierem.* 16. c. Mittam eis piscatores multos, & piscabuntur eos. Retia sunt Scripturæ, siue etiam verba sacræ prædicationis. *Eccles.* 6. c. Iniice pedem tuum in compedes illius, id est, sapientiæ. Pisces sunt homines. *Habac.* 1. a. Faciet homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem. Mare est mundus, vt dictum est, quia tumet per superbiam, seruet per auaritiam, spumat per luxuriam. Nauis petri est Ecclesia, in principio, & in fine stricta, in medio lata: De qua *Matth.* 14. c. Nauicula in medio mari iactabatur fluctibus. *Versus*. Ecclesiam naue rego, mihi climata mundi. Sunt mare, scriptura, retia, piscis, homo. Et secundùm hoc prosequere mysterium, quia litera plana est, *e* Piscatores autem descenderant] ab eo quod erant per gratiam, in id quod erant per naturam, id est, in considerationem vilitatis, & fragilitatis humanæ. *Ierem.* 18. a. Descende in domum figuli. *Marc.* 13. b. Videte vosmetipsos. *f* Et lauabant retia.] Lauare retia, est maculas peccatorum, quæ in piscatione, id est, in prædicatione contrahuntur, aqua contritionis delere. De qua lotione dicitur *Prouer.* 25. a. Aufer rubiginem de argento. Lotio autem ista debet esse à tribus propriè, scilicet, à quæstu temporali, ab inani gloria, à verbo adulationis. Vnde 1. *Thess.* 2. a. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neque in occasione auaritiæ Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam. Et miro modo sequitur post descensum lotio, quia ex consideratione propriæ vilitatis vitatur peccatum. Vnde *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis. *Eccles.* 10. b. Quid superbis, &c. *Hieronym.* Facile contemnit omnia, qui semper se cogitat moriturum. Item *Gloss.* Lota retia plicat doctor, qui intermisso prædicandi officio, quod alios docuit ipse implere satagit. *g* Ascendens autem, &c.] Nauis Simonis, vt dictum est, Ecclesia est Petri regimini commissa. *Matth.* 16. c. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum, id est, Ecclesiæ gubernacula. Quæ rectè dicitur vna, quia omnium qui verè sunt in Ecclesia, i. re, & nomine, est vnum cor & vna anima, sicut dicitur *Act.* 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, i. vna voluntas, & vnus sensus. In hanc nauim ascendit Dominus, quando primos fideles vocauit. *h* Rogauit eum à terra.] *Gloss.* ab amore terrenorum. *k* Reducere pusillum] nauem Ecclesiæ, pœnitentiæ, mentis humanæ. Fauorabilis est hæc petitio. Vnde & ipse nauem suam, id est, crucem non in terra, sed in aëre. *i* A terra] triplici, scilicet, interiori, exteriori, inferiori. Interior est propria voluntas, exterior carnalis voluptas, inferior terrena cupiditas: De qua *Apoc.* 8. d. Væ væ væ habitantibus in terra. *Zach.* 2. d. O ò ò fugite de terra Aquilonis *Ierem.* 22. g. Terra, terra, terra audi sermonem Domini. Item quod primò rogat Dominus nauem reduci pusillum à terra, tria significat, sicut dicit *Beda*. Primum, quod temperatè vtendum est verbo prædicationis ad turbas: Non enim statim prædicandum est peccatoribus, quod penitus relinquant mundum, sed pusillum, id est, paulatim ab amore terrenorum retrahendi sunt. Secundò significatur, quod prius in proximis regionibus prædicandum est, quod significatur, per [pusillum] & postea in remotioribus, quod significatur, per [duc in altum.] Vnde Apostolis primò dicitur: Reducite pusillū à terra: Deinde adiungitur [duc in altum,] & hoc est, quod primò dictū est Apostolis: Manete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Postea dictum est: Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Tertiò significatur, quod primò dicenda sunt nouitiis leuia, & postea profunda. Vnde Apostolus loquēs nouitiis dicebat. Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non escam. 1. *Cor.* 3. a. *Hebr.* 5. d. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est, perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habēt sensus ad discretionem boni, & mali. Item nauis Simonis est Crux Domini, quam ascēdit propria voluntate, non coactus. *Isa.* 53. c. Oblatus est, quia ipse voluit. Comparatur autem Crux naui propter quatuor. Primò, quia sicut naui transitur de vna ripa maris ad alte-

Retia dicuntur quasi retinentia.

& *a* ipse stabat secus stagnū Genesareth. Et *b* vidit *c* duas naues *d* stantes secus stagnū, *e* piscatores autē descēderant, & *f* lauabant retia. *g* Ascēdēs autē in vnā nauim, quæ erat Simonis, *h* rogauit eū à terra *k* reducere pusillū.

Hieron. in prologo Bibliæ, c. 8.

Reducere ad literā, ne turba intraret cum eo in nauem.

Crux cōparatur naui propter quatuor.

ram, ita

ram, ita Cruce de miseria mundi ad gaudia cœli. Vnde, *infrà vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam? *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū cælorum. Secundò, quia nauis in principio, & in fine stricta est, & in medio lata: Sic Crux Domini in principio, id est, in capite stricta fuit, quia non habuit vbi caput reclinaret, sicut dicitur *Matth.* 8. e. Volucres cæli, &c. In fine similiter. i. in pedibus stricta fuit, ita vt vnus pes super aliū poneretur. In medio lata fuit: Vnde expansis manibus in Cruce pependit. De arctatione dicitur, *Infrà* 12. f. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsq; dum perficiatur? De latitudine dicitur, *Isa.* 25. d. Extendet manus suas sub eo sicut extendit natans ad natandum. Tertiò, quia in naui, quæ transit mare est cibus aridus, & potus: Et Christus in Cruce cibum amarum, & aridum, & potum amarissimum habuit: Vnde *Psal.* 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quartò, quia in naui transeunte mare sustinentur multæ angustiæ Sic & Christus in Cruce opprobria multa, & dura tormenta sustinuit. Vnde in Cruce positus dicit *Thre.* 1. d. O vos omnes qui transitis per viam, &c. His igitur quatuor rationibus, Crux Christi comparatur naui, id est, propter officij similitudinem, propter facturæ assimilationem, propter cibi, & potus amaritudinem, propter angustiarum perpessionem: Quas recolens sponsa dicit, *Cant.* 1. d. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. De quo *B. Bernard.* Ego fratres ab ineunte mea conuersione pro aceruo meritorum quem mihi deesse sciebam, hunc fasciculum colligere curaui, & inter vbera mea collocare, collectum ex omnibus infirmitatibus, & anxietatibus Domini mei. Primum quidem infantilium illarum necessitatum, deinde laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in ieiunando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremò periculorum in falsis fratribus, conuitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, exprobrationum, clauorum, horúmque similium, quæ in salutem nostri generis in silua euangelica copiosissimè legitur pertulisse. Hanc nauem ascendit Christus ad mandatum patris, & ideo dicitur, nauis Simonis, vel quia obedientibus proponitur in exemplum. Vnde *Matth.* 16. d. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. De hac naui docuit Dominus turbas quasi de cathedra magistrali. Vnde 2. *Reg.* 23. a. Dauid sedens in cathedra sapientissimus inter tres. Docuit autem quatuor magis facto quàm verbo. Primò obedientiam. *Hebr.* 5. c. Didicit obedientiam ex his, quæ passus est. Quod exponit *B. Bernard.* Didicit in corpore obedientiam ex his, quæ passus est in capite. Nam illa mors, illa Crux, opprobria, sputa, flagella, quæ omnia caput tuum Christe pertransiit, quid aliud corpori tuo, id est, nobis, quàm præclara obedientiæ documenta fuerunt? Secundò docuit patientiam, & humilitatem. *Matth.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Prouer.* 19. b. Doctrina viri, &c. Tertiò docuit charitatem perfectam, orando pro inimicis, cum dixit: Pater ignosce illis, &c. *infrà* 23. e. Quartò perseuerantiam. *Iacob vlt.* c. Sustinentiam Iob audistis, & finem Christi vidistis, id est, finalem perseuerantiam. Item caro Christi, & B. Virgo, & pœnitentia, & Ecclesia, & mens humana dicitur nauis, sed de his omittamus. Sequitur. *a* Et sedens docebat de nauicula,] & ideo efficax instructio. *b* Turbas] non Principes, non Scribas, non Pharisæos. *Psal.* 33. Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. *c* Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, duc in altum] nauem Ecclesiæ, pœnitentiæ, mentis humanæ. Nauis enim securior est in medio maris, quàm iuxta litus. *e* Et laxate retia vestra,] id est, in prædicationibus vestris infirmis condescendite. Nec dicit [laxate] tantùm, sed *f* In capturam.] Multi enim laxant rigorem Scripturæ, non in capturam, sed in deceptionem. Vel si in capturam laxant retia, id est, explicant Scripturas, hoc faciunt in capturam non piscium, id est, hominum, sed ranarum, id est, diuitiarum, vel dignitatum: De quibus dicitur *Isa.* 59. a. Telas araneæ texuerunt. *Osee* 8. b. In aranearum telas erat vitulus Samariæ. Item *Isa.* 19. b. Mœrebunt piscatores, & lugebūt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete. Et *infrà*. Qui faciebant lacunas ad capiēdos pisces, id est, sermones obscuros. *Habac.* 1. d. de diabolo. Immolabit sagenæ, & sacrificabit reti suo, quia in ipsis incrassata est pars eius.

Et *a* sedens docebat de nauicula *b* turbas. Vt *c* cessauit autē loqui, dixit ad Simonē: *d* Duc in altum, & *e* laxate retia vestra in *f* capturam. Et *g* respondens Simon, dixit illi: Præceptor *h* per totam noctem laborantes nihil *i* cepimus, in *k* verbo autem tuo *l* laxabo rete. Et cùm *m* hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. *n* Rumpebatur autem rete eorum:

Mysticè. *d* Duc in altum] ad Christum ascendentem in cælum. *e* Et laxate retia vestra in capturam.] Transeat ad gentes prædicatio. *Psalm.* 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem. Retia sicut dicit *Beda*, & *Ambros.* sunt verborum complexiones, & dicuntur quasi retinentia. Vnde verba prædicatorum benè dicuntur retia, quia in eis quasi quibusdam laqueis capiuntur homines, & retinentur. Vtuntur enim quasi quibusdam complexionibus in modum disputantium hinc inde reducendo auctoritates veteris, & Noui Testamenti. Licet etiam aliis dicatur, vt laxēt retia, tamē soli Petro dicitur [duc in altu] per quod significatur, quod sicut soli Petro præcipitur, vt ducat nauem in altum, ita solis excellentioribus præcipitur, vt prædicent profunda mysteriorū. Sequitur. *g* Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor.] Dominus dixerat Petro. [Duc in altum, &c.] Petrus ad verbum Domini humiliaos se respondit, dicens, quia totam noctem labori dederat, & operam inutilem, sed tantū in verbo, id est, in virtute verbi eius, adhuc laxaret rete. Et est planum ad literā. Vnde prosequere *Mysticè*, & *Moraliter*. *h* Per totam noctem] i. per veterem legem [laborantes.] Lex vetus nomine noctis intelligitur. Vnde habetur *Genes.* 1. b. Posuit Deus duo luminaria magna In firmamento cæli: l. luminare minus, vt præesset nocti i. Moysen, vt præesset legi. & luminare maius, vt præesset diei, i. Christum, vt præesset Euangelio. [*Mysticè*,] ergo dicit Petrus. *h* Per totam noctem laborauimus,] i. cæremonialia inutiliter executi sumus. Vnde dicit. *i* Nihil cepimus,] i. nullum duximus ad vitam. *Heb.* 7. c. Lex neminem ad perfectum adduxit. *k* In verbo autem tuo,] id est, in virtute verbi Dei. *l* Laxabo rete] prædicationi. *Iob* 18. b. Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. [In verbo tuo] dicit, non meo: Contra illos qui fabulas suas narrant in prædicatione, vel sibi ascribunt quod legunt, & prædicant. De quibus dicitur *Ierem.* 23. e. Propheta qui habet somnium narret somnium, & qui habet sermonē meum loquatur sermonem meum verè. *m* Et cùm hoc fecissent, &c.] Pisces sunt, qui hanc vitam enauigant. Item pisces dicuntur curiosi. *Prouerb.* 11. a. Expectatio solicitorum peribit. Nota *Gloss. Beda*. Nisi in verbū id est, interiori inspiratione, gratiæ supernæ, laxata fuerint, id est, emissa, instrumenta disputationum, id est, verba prædicatorum, qui vtuntur quibusdam complexionibus in morem disputantium, frustrà, id est, inutiliter, prædicator vocis suæ iaculum mittit, id est, suam vocem, quæ est iaculum, vel sagitta vulnerans corda auditorum, quia frustrà laborat exteriùs lingua Doctoris, nisi mentem interiùs præparet gratia Redemptoris, quia fides populorum non in sapientia verbi compositi, sed diuinæ vocationis munere prouenit. O vacua præsumptio, ó humilitas fructuosa, qua Petrus se humilians laxat retia in verbū Domini capit piscium multitudinem. Vnde apparet, quàm fructuosa sit humilitas, vnde admirando dicit *Glossator*: O humilitas fructuosa. Qui nihil ante ceperāt, magnam in verbo Dei concludunt multitudinem. Per contrarium intellige, infructuosa præsumptio. Si enim prædicatores de se præsumāt, vel aliquid eloquētiæ suæ ascribāt, nullos capiunt, i. ad fidem conuertunt. Sequitur. *n* Rumpebatur autem rete eorum.] *Beda.* Rumpitur rete præ multitudine piscium, quia modò cū electis tot reprobi intrāt, quod ipsam Ecclesiam hæresibus scindāt. Hìc aliter intelligitur ruptio retis, quàm in alia *Glos.* In Ecclesia circūcisionis, &c. Hæretici rete rumpunt, qui concutiunt latera matris Ecclesiæ, & eam hæresibus, & scandalis scindunt. Rumpitur rete, sed non labitur piscis, quia Dñs suos etiam inter persequentium scandala seruat. [*Moraliter.*] Per malam vitā prædicatoris rumpitur rete prædicationis, & fit inutile. *Greg. super Ezec.* Ad hoc, vt seruetur veritas prędicādi, tenenda necesse est altitudo viuendi. *Beda super Exod.* Qui ad sacerdotium

Mysticè. B

Glos. De professoribus domum Spiritus sancti, i. de excellentioribus sacramētis. *In peccato prædicatei, vel per totā vita istā studētes, & legētes.*

Mysticè. *Nihil, i. temporalia. Iob. 4. f. Absconditi sunt, i. terrena, & ecce vacua erat, & nihil.*

Expositio Gloss. Beda.

Moraliter.

cerdotium magisteriumque pupuli promouetur, primò eius opera cognoscantur, vt dum hoc, quod foris patet omnibus irreprehensibile patuerit, integritas cordis, & sinceritas fidei probetur. Item sicut dicit *Interl.* ille rumpitur, qui diuitias, & paopertatem nou sustinet. *Gregor.* Pusillauimitatis est, non posse sustinere diuitias, impatientiæ est non posse sustinere paupertatem. *Prouerb.* 30. b. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria. *Philip. vlt.* c. Scio, & abundare, &c. Sequitur. *a* Et annuerunt, &c.] Duæ naues, sunt duæ vitæ, actiua, scilicet, & contemplatiua. Actiua intenta prædicationi petit sororis orationibus adiuuari. Tunc enim proficit prædicatio, quando Martha prædicat fideliter, & Maria orat instanter, *inf.* 10. g. Domine non est tibi curæ, &c. *Prouerb.* 18. d. Frater, qui iuuatur à fratre, &c.

al. non habet † penè.

& *a* annuerunt sociis, qui erant in alia naui, vt venirent, & adiuuarent eos. Et *b* venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, *c* ita vt † penè mergerentur. *d* Quod cùm videret Simon Petrus, *e* procidit ad genua Iesu, dicens: *f* Exi à me Domine, quia homo peccator sum. *g* Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium quam ceperant. *h* Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi, qui erāt socij Simnois. Et *i* ait ad Simonem Iesus: Noli timere, *k* ex hoc iam homines eris capiens. Et *l* subductis ad terrā nauibus, *m* relictis omnibus secuti sunt eum.

b Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas.]

Mysticè. *Mystice*,] id est, Ecclesiam de gentibus, & Synagogam, id est, primitiuam Ecclesiam de Iudæis conuerterunt.

c Ita, vt penè mergerentur.] Ecclesia enim primitiua de Iudæis, & gentibus collecta, multis tribulationibus premebatur, sed non submergebatur, quia nunquam defecit. Et dicit *Beda in Gloss.* Hæc impletio vsque ad finem sæculi crescit, &c. *d* Quod cum videret Simon Petrus,] scilicet, quod cepisset tantam multitudinem piscium ad primum verbum Domini. *e* Procidit ad genua Iesu, dicens, exi,] id est, recede. *f* A me Domine, &c.] q. d. non sum dignus cohabitare tecum. *Gregor.* Imò si te peccatorem consideras, oportet, vt à te Dominum non expellas. *August.* Vt † piscatur loquitur Petrus, Deum, & Dominum salutis secum habebat & ei dicebat. Exi à me Domine, stultè, & simpliciter locutus est, ac si infirmus medico accedenti, & eum curare volenti diceret. Exi à me, quia ægroto. *f* Exi à me.] *Beda.* Non tamen exiuit Dominus, quia non deseruit humilitatem. Excusatur Petrus non studio malitiæ, sed ex humilitatis affectu hoc dixisse. [Stupor enim circumdederat eum, & omnes, qui cum illo erāt in captura piscium, quā ceperāt.

al. † peccator

Moraliter. *Moraliter.*] *d* Quod cum videret Simon Petrus.] Simon Petrus, non dicit Petrus Simon, quia non scientia obedientiā, sed obedientia generat scientiam. *Psal.* 118. A mandatis eius intellexi. *e* Procidit ad genua Iesu] Sic prædicator, post captionem multorum hominum debet se humiliare, *infrà* 18. c. Cum omnia bene feceritis, &c. Item debet Christo totum ascribere, nihil sibi. Hoc est enim procidere ad genua. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, adsumus? *f* Exi à me.] *Matt.* 9. a. Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. 3. *Reg.* 17. d. Ingressus es ad me, vt rememorarentur peccata mea. *g* Stupor autem, &c.] *Ierem.* 5. g. Stupor, & mirabilia facta sunt in terra, prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applauserunt manibus, & populus meus dilexit talia. Duæ autem tanguntur causæ stuporis. Prima est ex consideratione dominicæ pietatis, *ibi*. [Quod cum videret Simon Petrus.] Secunda ex consideratione propriæ fragilitatis, ibi. [Exi à me, &c.] Sequitur. *h* Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi,] circumdederat stupor supple, [qui erant socij Simonis.] Tales etiam debent esse socij Simonis, quia in obedientia concurrere debent simul liberum arbitrium, & gratia Dei, 1. *Cor.* 15. b. Non ego, sed gratia Dei mecum, 1. *Cor.* 3 b. Adiutores Dei sumus. *i* Et ait ad Simonem Iesus, noli timere:] Humilitas Petri, quæ licet fuerit erronea, tamen quia quodammodo ex pio timore processit, meretur Domini piam consolationem. Nota *Gloss.* *Beda.* Non recedit Iesus, quia Petrus dixerat. Exi à me Do-

Expositio G. Beda. mine, sed Dominus ab eo non recedit, sed ad littus perducit, id est, ad soliditatem fidei, non modo, sed postea cum electus est in Apostolum, & viuificandi potestatem tribuit, id est, potestatem ligandi atque soluendi. In quo, &c. id est, in hoc ipso, quod Dominus propter errorem Petri ab eius consolatione non desistit, datur exemplum doctoribus, quod non propter peccata subditorum vel timiditatē propriæ conscientiæ dimittere debent munus ecclesiasticum, id est, officium prædicationis. Sequitur. *k* Ex hoc iam homines eris capiens.] *Beda.* Nondum in Apostulatum eligitur, sed prædicitur, quod aliquando eligendus. Vnde nota, quòd tres fuerunt vocationes Apostulorum. Prima in simplicem notitiam. *Ioan.* 1. c. Secunda in familiaritatem, vt hîc. Tertia in Apostolatum *Matt.* 4. d. Item dicit, [homines,] non aurum, non argentum, non præbendas, non laudes hominum, 2. *Corinth.* 12. e. Non quæro, quæ vestra sunt, sed vos. *Isa.* 13. d. Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient. *Ierem.* 16. d. Mittam ad vos piscatores. *Iob* 12. c. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt ea pisces maris, id est, prædicatores. Prædicator debet esse, vt Ioseph, qui congregauit triticum, vt omnes Ægyptius subiiceret regiæ seruituti. *Genes.* 47. e. Sequitur.

Matth. 4. a. Marc. 1. b.

l Et subductis ad terram nauibus.] *Gloss.* Quia adhuc habent voluntatem redeundi. Post istam enim vocationem, adhuc redierunt ad propria, sed in tertia vice, vel vocatiune, perfecte ei adhæserunt. Vnde tunc non est dictum. Subductis ad terram nauibus, sed:

m Relictis omnibus secuti sunt eum.] Hoc fuit adimpletum in tertia vocatione. Aliter reuera non possent eum sequi, nisi omnia reliquissent. Vnde *infra* 14. g. Omnis ex vobis, qui non renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Ideo dicit Petrus. *Matt. cap.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Vbi dicit *Beatus Bernard.* Rectè Petre fecisti, quia currentem sequi non poteras oneratus, qui exultauit, vt gigas ad currendam viam. Sequentes Dominum omnia relinquunt duplici de causa. Prima, vt in eo omnem sufficientiam ostendant, quia ipse est omnia in omnibus, 1. *Corinth. cap.* 15. d. *August.* Diues est Christiana religio, quæ in omnium possessore omnia possidet. *Beatus Bernardus.* Non est inutilis commutatio pro Christo omnia reliquisse, nam cum eo donantur omnia, & vbi apprehenderis eum, erit vnus ipse omnia in omnibus. Secunda causa est, vt ei vicem rependant, quia ipse omnia reliquit suo modo propter eos. *Ierem. cap.* 12 b Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. [Relictis omnibus,] retrahentibus, retardantibus, retinentibus. Retrahentia sunt diuitiæ temporales, delitiæ, sæculi dignitates, & huiusmodi, quæ mundi sunt, quæ multus retrahunt, & resilire faciunt à bunu proposito, tantum præsentia diligentes, futura verò non timentes, nec sperantes. De quibus dicitur *Sap.* 2. a. Dixerunt impij apud se cogitantes non rectè, exiguum, & cum tædiu est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus, &c. *Isaiæ cap. vigesimosecundo*, c. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, ex toto. *Numer. cap.* 32. d. Non quicquam quærimus trans Iordanem, id est, post mortem, quia iam habemus possessionem nostram in orientali eius plaga, id est, in præsenti vita. Retardantia, sunt filij, parentes, consanguinei, vxores, carnales amici. Quod significatum est, *Gen.* 24. f. vbi de famulo Abrahæ, qui iuerat pro quærenda vxore Isaac, legitur. Surgens mane locutus est puer, dimitte me, vt vadam ad Dominum meum. Responderúntque fratres, & mater puellæ. Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. Item *Genes. cap.* 31. c. Laban insecutus est fugientem Iacob, & quantum potuit retardauit. Item *Iudic. cap. decimonono*, a. Mansit gener in domo soceri tribus diebus comedens, & bibens cum eo familiariter, die autem quarto de nocte consurgens proficisci voluit, quem retinuit Socer, & ait ad eum. Gusta priùs pusillum panis, & conforta stomachum, & sic proficisceris, tantum retinuit, quod in via mortua est vxor Leuitæ. Ideo dicitur *Ecclesiast. trigesimoseptimo*, a. Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. *Hieronym.* Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem,

a hæc crudelitas pietas est. Retinentis, sunt stulta securitas, qua aliquis credit se esse in securo statu, vel timor perseuerandi, vel corporis debilitas. Quæ bene significantur, 2. Reg. 19. f. per Berzellai, cui dixit Dauid. Veni mecum, vt requiescas securus in Ierusalem. Et ait Berzellai ad Regem. Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascendam cum rege in Ierusalem? Obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea. Ita dicunt multi quando verus Dauid vocat eos ad ascensum melioris vitæ. Sufficit nobis status noster, bene sumus, bene possumus sic mori. De his tribus generibus vinculorum dicitur Isa. 52. a. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Item Isa. 58. b. Solue fasciculos deprimentes. Hieronym. ad Paulinum Hærenti in salo nauiculæ, funem magis præscinde, quam solue.

C Matth. 8. a. Marc. 1. d. al. † venisset in vnam.

Et a factum est cùm † esset in vna b ciuitatū, c & ecce vir plenus lepra, & d videns Iesum, e & procidens in faciem suā, f rogauit eū g dicens: h Domine si vis potes me mundare. Et i extendens manum k tetigit eū Iesus, dicens: l Volo; m Mundare. Et n confestim lepra discessit ab illo. Et o ipse præcepit

Secunda part. a Et factum est, &c.] Hæc est secunda pars cap. in qua agitur de curatione leprosi. Quod miraculum secundum Lucam quarto loco ponitur non secundùm ordinem historiæ, sed potius secundùm mysterij rationem. Legitur enim Matt. 8. a. quod cum descendisset Dominus de monte vbi elegerat Apostolos, & fecerat sermonem dicens. Beati pauperes, &c. inter montem, & Capharnaum occurrit ei leprosus, & sanauit eum, postea ingressus Capharnaum intrauit Synagogam, & sanauit dæmoniacum, tandem in hospitio socerum Simonis febricitantem. Lucas autem vltimo ponit primum miraculum, potius insistens mysterio, quam ordini historiæ. Sicut enim Deus primo die diuisit lucē à tenebris, sic Lucas primo narrat dæmonium ab homine separatum. Secunda autem die fecit firmamentum, & Lucas secundo dicit socrum Simonis ad firmitatem salutis reductam. Tertia die congregauit aquas in vnum, & Lucas tertio loco narrat multitudinem piscium captam. Quarta die fecit luminaria, & quarto loco narrat leprosum curatum, quod cæteris miraculis clariùs elucescit. Et per hoc ipsum ostenditur gratia esse supra legem, quod post datam discipulis nouam legem in monte sanatur leprosus à Domino, qui non poterat sanari per legem: Istud ergo dicitur quartum signum secundum ordinem Lucæ. Dicit ergo. [Et factum est cùm esset in vna,] vel, [cùm venisset in vnam ciuitatum,] scilicet, Capharnaum, quæ dicitur ciuitas sua. Matth. 9. a. b Et ecce vir plenus lepra,] id est, valde leprosus, vt maius appareat miraculum. d Et videns Iesus, & procidens in faciem suam.] Tria notat, cognitionem, humilitatem, confusionem. f Rogauit eum,] non confidens de meritis. g Dicens Domine si vis potes me mundare] Ambros. super hunc locum. Videns, quod dubitari non potest, quia voluntas Dei potestas est, voluntati potestatem tribuit, nec quasi incredulus dubitat, sed suæ colluuionis, id est, indignitatis in quam ciderat conscius, non præsumit, id est, non confidit de meritis.

Mystice. Mystice e Vir plenus lepra,] significat genus humanum diuersorum peccatorum maculis infectum, quod per extensionem manus, id est, per verbi Dei incarnationem à lepra spirituali sanatum est. Specialiter autem lepra, significat peccatum carnis, multiplici ratione. Prima est, quia per totum corpus diffunditur. Num. 12. d. Ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra. 1. Cor. 6. d. Qui fornicatur in corpus suum peccat. Secunda, quia consumit totum hominem, & quicquid boni habet. Iob 31. b. Ignis est vsque ad consumptionem deuorans. Tertia quia fœtet. Eccl. 9. b. Omnis mulier quæ fornicaria est, quasi stercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Quarta, quia sitire facit. Isa. 6. d. Multitudo eius siti exaruit. Quinta, quia membra aufert, scilicet, oculos intelligentiæ. Iudic. 16. a. Samson excæcatus est propter meretricem. Item aures obedientiæ, nares discretionis, capillos bonæ cogitationis, barbam fortitudinis, supercilia sanctæ indignationis, manus bonæ operationis, pedes sanctæ affectionis, linguam confessionis, & orationis ac prædicationis, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Ecclesi. 15. c. Sanatio ergo leprosi est curatio generis humani, vel cuiuslibet peccatoris. Dicit ergo. a Et factum est cum esset in vna ciuitatum,] per quam significatur Ecclesia, vbi est ciuium vnitas. b Et ecce vir plenus lepra.] Per virum notat peccandi potentiā per plenus peccatorum multitudinem, per lepra peccati

Lepra significat peccatum carnis.

diffamationem. d Et videns Iesum,] oculo fidei, quæ purificat cor. Act. 15. b. e Et procidens in faciem,] per humilitatem, & discretionem. Mali enim retro corruunt, sed boni in faciem. f Rogauit eum,] post, quia oratio humiliantis se nubes penetrat. Eccl. 35. c. g Dicens,] corde, & ore h Domine si vis potes me mundare.] q. d. de potestate nō dubito, sed de voluntate non quia immisericors sis, sed quia ego indignus. Iob. 23. c. Anima eius quæcūque voluit fecit. Sequitur. i Et extendens manum.] Raban. Extensio manus miserationis prætendit affectum.

De pietate dist. 5. c. voluisset

k Tetigit eum.] Non quin sine tactu sanare posset. sed vt indicet se non subiectum legi, quę prohibet tangere leprosum, & extra castra manere. Leuit. 14. Chrys. Elisæus noluit videre Naaman leprosum legem obseruans. Christus tangit, quia legi non subiacet. Nec enim timuit Dominus contagium propter contactum leprosi. Sap. 7. d. Attingit vbique propter suam munditiam, & nihil inquinatum incurrit in eam. Tetigit ergo eum. l Dicens, volo.] In hoc pietas. Chrysost. Infirmitas animæ non est miseranda, sed odienda.

Gloss. Nō timet contagio, id est contactum leprosi qui reputatur immunditia secundum legem, id est, nō timet munda præcepta legis, quia pœnes eū est auctoritas mutandi.

m Mundare] In hoc maiestatis potentia, quia dixit, & facta sunt. Nota, sicut dicit Ambros. Eo modo sanat Dominus quo obsecratur, scilicet, eodem ordine verborum quo leprosus rogat. Vel eodem ordine, scilicet, verbo, volūtate, opere. Verbo, in [dicens,] volontate, in [volo,] opere, in [mundare.] Item nota tria. Tetigit, volo, mundare. Tetigit, in hoc humilitas, volo, in hoc pietas, mundare, in hoc potestas. Item tetigit, volo mundare, hæc tria sunt contra tres hæreticos. Vnde Ambros. & Beda. Tetigit propter humilitatem, vt nos doceret nullum spernere pro aliqua corporis maculatione. Iob 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis. Tangit non indignatus, imperat non diffisus, adhibet operis testimonium. Volo dicit propter Fotinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. Fotinus dicebat Deum seuerum esse, eo quod vindicaret peccata patrum in filios vsque in tertiam, & quartam generationē, & quia percipiebat aliquando lapidari colligentem ligna sabbato. Per hoc ergo, quod ait volo, arguitur Fotinus, scilicet, hæreticus. Hoc enim verbo affectus pietatis exprimitur. Per hoc, quod imperat dicens, mundare in eo potentia exprimitur, in quo arguitur Arrius, qui asserebat Christum non esse Deum naturaliter, sed puram creaturam, & ita impotentem. Per hoc, quod tangit, arguitur Manichæus, qui asserebat eum habere corpus phantasticum. Tangit autem propter quinque rationes. Prima propter suam humilitatē. Secunda propter exemplum, vt, scil. doceret nullum propter maculam corporis esse spernendum. Tertia propter hæresim confutandam, vt dictum est. Quarta propter suæ potentiæ demonstrationem, vt, scilicet, per hoc ostenderet se non esse subiectum legi, quæ prohibet leprosum tangi. Ipse autem tetigit sine sui contaminatione, vt dictum est. Quinta, vt sic ostenderet tempus gratiæ iam venisse, & legalia cessare, &c.

Extendit Dominus manum suā ad
- Percutiendum. Isa. 9. c. Adhuc manus eius extenta, & populus non est reuersus ad percutientē.
- Dandum. Prou. 31. c. Manum suam aperuit pauperi, &c. Psal. 144 Aperis tu manum, &c.
- Dimittendum. Iob 5. c. Extende paululum manum tuam, &c.
- Retribuendum. Psal. 54. Extendit manum suam in retribuendo.
- Amplectendum. Prouerb. 1. c. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret.
- Patiendum. Isa. 25. d. Extendet manus suas sub eo, sicut natans ad natandum

n Et confestim lepra discessit.] Ambros. Nihil medium inter opus, & præceptum, quia in præcepto est opus. Sap. 16. b. Non herba, neq; malagma, sed omnipotens sermo tuus Domine, qui sanat omnia. Psal. 147. Velociter currit sermo eius. Dixit enim & facta sunt. Beda. Vbi leprosus mundatur non exprimitur locus, vt ostendatur non vnum populum alicuius specialis ciuitatis, sed omnium populos fuisse [illegible] natos, id est, de omnibus aliquos. o Et ipse præcepit illi vt nemini diceret.] Illud est non præceptum, propositum tamen in forma

A men in forma præcepti. Si enim præceptum fuisset, arguendus esset trangressionis, si cootra Domini præceptum miraculum diuulgaret. Sic ergo intelligendum est. [Præcepit,] id est, forma præcipiendi vsus est. Vsus est enim verbo imperationis dicens. Vide nemini dixeris. *Matth.* 8. a. Ac si diceret, euidens est in te restitutio sanitatis, ipsa euidentia sanitatis sufficit ad manifestationem miraculi sine tua prædicatione. *Beda.* Non erat necesse, quod sermone iactaret, quod corpore præferebat Lucas, aut prætermisit hoc verbum. Vide nemini dixeris, quod Matthæus ponit. *Gloss.* Docet non diuulganda esse nostra beneficia. Et est, summa, quod Dominus prohibet, quod nemini dicat, non quod manifestatio miraculorum ei displiceat, sed vt declinandi fauorem humanum nobis exemplum præbeat. Sed premenda, id est, subticenda supple intuitu humani fauoris. Non enim prohibetur operis exhibitio, sed inanis gloriæ intentio. Vt non solum à mercede abstineamus, pecuniæ, sed etiam gratiæ, id est, laudis humanæ. Iactantia vitata, quasi dicat, summopere vitanda est arrogantia. Qui enim gratiam in beneficiis deuitat, omnia vitia facile declinat. Et hoc est, iactantia vitata facit ne lepra, id est, aliquod vitium, vel etiam fauor humanus possit transire in medicum, id est, in illum, qui bene alios instituit, vel alio modo eis beneficia impertitur. Ideo etiam imperatur silentium, quia meliores putat, qui fide magis spontanea, quam qui speratis beneficiis credidissent, quasi dicat, ideo Dominus imperat fieri silentium, ne alij audientes miraculum spe similis beneficij traherentur ad fidem, & non gratis. Dominus autem mauult, vt veniant ad fidem propria voluntate ducti, quam beneficiis excitari. *a* Sed vade, ostende te sacerdoti.] Leprosi non, nisi ad arbitrium sacerdotum eiiciebantur extra castra, nec sine eorum arbitrio in commune consortium admittebantur, ideo præcepit ei Dominus vt ostendat se sacerdotibus, id est, iuxta decretum legis faciat oblationes pro restitutione sanitatis, &c.

Matth. 9.d. Marc.3. a. Luca. 6.a.

- Præcipit non dicere, sed ostendere propter
  - Humilitatem, vt sacerdotes honoraret:
  - Vtilitatem, vt videntes, id est, credentes saluaret.
  - Inexcusabilitatem, vt videntes, & non credentes iustè damnaret.
  - Veritatem, vt legem non frangeret, quæ sic præcipit.
  - Eruditionem, vt iactantiam fugere doceret.
  - Potestatis ostensionem, vt non legis ordine, id est, per sacramenta legalia, sed gratia sanatum leprosum ostenderet, &c.
  - Rei manifestationem, quia non erat necesse, vt sermone iactaret, quod corpore præferebat.
- Quandoque proponitur.
  - Præceptum in forma præcepti. Honora patrem tuum. *Exod.* 20. b.
  - Præceptum non in forma præcepti. Non fornicaberis. *Exod.* 20. c.
  - Non præceptum in forma præcepti. *Matth.* 8. a. Vide nemini dixeris.
- Item est præceptum.
  - Propriè executionis obligans ad agendum. *Exod* 20. c. Non facies furtum, &c.
  - Minùs propriè probationis obligans ad volendum. *Genes.* 22. a. Immola mihi.
  - Impropriè instructionis non obligans

sed docens ad sciendum, vt hic, & *Matth.* 8. a. Vide nemini dixeris, &c. Sequitur. *b* Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in testimonium illis.] Istud pluribus modis construitur. Primò sic *a* Ostende te sacerdoti in testimonium,] tuæ sanationis, vt ipsa ostensio sit iudicium sanitatis. *b* Et offer illis.] Repete, in testimonium tuæ sanationis, i. vt ipsa oblatio sit testimonium, & signum tuæ sanitatis, siue curationis. Aliter construitur hæc dictio, [illis,] cum dictione, [testimonium.] Et est sensus. *c* In testimonium illis]. i. vt illorum testimonio mundus habeatis. Vel. [In testimonium illis,] acquisitiuè. i. in testimonium salutis eorum si credant, vel damnationis si non credant. *Beda.* Pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & sextarium olei. Mysticus sensus est. Torta panis, soliditas dilectionis. Duo turtures, gemitus contritionis. Sextariom olei, pietas compassionis. *b* Offer pro emundatione tua, &c.] fieri oblationes ab eis, qui sanabantur à lepra, vt hoc esset. *c* Illis in testimonium] i. vt ipsa oblatio si spiritualiter se offerrent esset testimonium, quod sanati essent à lepra spirituali i. à peccato, *Matt.* 8. a. Offer munus tuum, qood præcepit Moyses. Munus, scilicet, cordis, veram contritionem, munus oris, veram confessionem, munus operis, veram satisfactionem. *d* Perambulabat autem magis sermo,] sanitatis. s. & doctrinæ. *e* De illo,] quia quanto magis fugit aliquis laudes hominum, tanto amplius laudes sequũtur. Similiter est de dignitatibus huius mundi. Et in hoc vtrumque assimilatur vmbræ, quæ fugit sequentem, & sequitur fugientem. *Eccles* 11. b. Si securus fueris, non apprehendes, & non effugies si præcurreris. *f* Et conueniebant turbæ multæ, vt audirent, &c.] Primo dicit, [audirent,] postea [curarentur,] quia sermo Domini curat. *Sap.* 16. b. Non herba, neque malagma, &c. *g* Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.] Post miraculorum operationem fugit in desertum, vt doceat de bene gestis non gloriam hominum, quærere, sed Deo laudes, & gratias referre. Item, quod sanat, & orat duplicem naturam declarat. *Beda.* Sanat, vt Deus, orat, vt homo. Item, quod in vrbe sanat, in deserto orat, vtramq; vitam informat. Vnde *Beda.* Quando orat Theoricam vitam, quando sanat actiuam informat. Item sanat, & orat, per hoc instruens, vt tu pro cura proximi amorem Dei, vel pro amore Dei curam proximi non derelinquas.

Moraliter.] Secundùm *Bedam.* In desertum secedit, & orat, qui exurgentem strepitum vitiorum premit, & quoddam sibi secretum cum Domino intra se quærit, vbi cum illo exteriore cessante tumultu, per interna desideria similiter loquatur. Quidam quæsiuit à quodam patre. Quid faciam, vt saluus sim? Qui respondit. Fuge homines, & tace. *Ezech.* 34. f. Qui habitant in deserto securi dormient in saltibus, & ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, scilicet, Monachos, & deducam imbrem in tempore suo, & pluuiæ benedictionis erunt. *Psalm.* 54. Elongaui fugiens, & mansi in solitudine. *Moralit.*

h Et Factum est in vna dierum, & Iesus sedebat docens.] Non dicit vni. *Matth.* 9. a. *Marc.* 2. a. Matthæus dicit, in ciuitate sua. Marcus, in Capharnaum. Nec est contrarium. Capharnaum enim dicitur ciuitas Domini, vel quia est in regione in qua natus est, id est, Galilæa. Vel dicitur ciuitas eius, non propter nationem, sicut Nazareth, sed propter miraculorum illostrationem, quia multis eam illustrauit miraculis. Dicitur ergo ciuitas Domini ad distinctionem regionis Gerasenorum in quam transfretauerat post præmissa miracula, & inde redierat in Galilæam, & venerat in Capharnaum, vt habetur in Matthæo, sed Lucas hic prætermittit. Sequitur. *Tertia part.*

i Et erant Pharisæi sedentes, & legisdoctores, qoi venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, Ierusalem, & virtus,] id est, misericordia. *k* Domini erat ad sanandum eos,] id est, quosdam eorum, qui venerant. *l* Ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum, &c.] vsque ibi, [cum lecto in medium ante Iesum.] Litera plana est. *Mystice.* *m* Paralyticus,] est quilibet peccator. Sed proprie peccatum luxuriæ dicitur Praralysis animæ. *Ierem.* 31. d. Vsque quo dissolueris delitiis filia vaga? *Ezech.* 7. e. Omnes manus *Mysticè.*

illi, vt nemini diceret, *a* sed vade ostende te sacerdoti, *b* & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in *c* testimonium illis. *d* Perambulabat autem magis sermo *e* de illo, *f* & conueniebant turbæ multæ, vt audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. *g* Ipse autem secedebat in desertum, & orabat. Et *h* factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et *i* erant Pharisæi sedentes, & legisdoctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ & Ierusalem, & virtus *k* Domini erat ad sanandum eos. *l* Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat *m* paralyticus, & quærebant eũ inferre, & po- D

Matth. 9.a. Marc.2.a.

nere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrēt præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. *a* Quorum fidem, vt vidit, dixit: *b* Homo c remittuntur tibi peccata tua. Et *d* cœperunt cogitare Scribæ, & Pharisæi dicētes. *e* Quis est hic, qui loquitur blasphemias? *f* Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt autem *g* cognouit Iesus cogitationes eorū, *h* respondens dixit ad illos, *i* Quid cogitatis in cordibus vestris? *k* Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, *l* an dicere, surge, & ambula? Vt *m* autē sciatis, quia *n* filius hominis habet potestatē in terra dimittendi peccata, *o* ait Paralytico: Tibi *p* dico, *q* surge,

Pusillanimis dicitur Paralyticus propter quinque.

Δ dissoluentur, & genua fluent aquis. Magis proprie pusillanimis dicitur Paralyticus propter quinque. Primò, quia tremulus. *Dan.* 5. g. Compages renum eius. i. Balthasar dissoluebantur, & genua collidebantur, Balthasar. i. absorbēs diuitias. Secundò, quia insensibilis. *Ierem.* 5. a. Percussisti eos, & non doluerunt, &c. Tertiò, quia dissolutus. *Isa.* 35. a. Confortare manus dissolutas & genua debilia roborate. *Ierem.* 38. a. Occidatur homo iste, de industria enim dissoluit manus virorum bellantium. Quartò, quia piger. *Prou.* 21. d. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. *Prouer.* 19. c. Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet. Quintò, quia ineloquens, *Isa.* 29. a. Erit, quasi Pythonia de terra vox tua, & de humo eloquium tuū mussitabit. Lectus in quo iacet, est torpor vel carnalis voluptas. Viri portantes sunt Ecclesiæ doctores, qui Paralyticū debent ad cælestia subleuare, & ante Iesum ponere, monendo ipsum, vt pœniteat, & satisfaciat, & intercedendo ad Iesum, vt indulgeat, & sanet. Notantur autē hîc tria officia prælatorum. Quorum primū est portare patiendo, compatiendo, subueniendo. *Galat.* 6. a. Alter alterius onera portare. Secundum est ad Deum subleuare increpando, exhortando, intercedendo. Tertium est inferre. i. intra ecclesiam ferre, & proponere ante Iesum per consolationem, per eruditionem, per reconciliationem. Multi vero prælati magis student efferre subditos. i. ferre extra ecclesiā per excōmunicationē, quā inferre, sicut dicitur *Ioan.* 16. a. Absque synagogis faciēt vos. Et *eod.* 9. e. Iam conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur eū Christum, extra Synagogam fieret. Tectū dicitur obseruantia consiliorū, ad quod debēt ascendere portitores, & leuare infirmos. *Matth.* 24. b. Qui in tecto est nō descendat. Itē tectū dicitur sublimitas sacræ Scripturæ. s. sensus allegoricus, & anagogicus, siue etiam mysticus, ad quē debent ascendere portitores. i. Prælati, & secum trahere paulatim infirmos erudiendo ipsos. Itē tectum literalis sensus sacræ Scripturæ, qui tegit mysticum, & moralē. Supra quē debent ascendere prælati, & leuare infirmos, vt perueniant ad sensum mysticum, & moralē. Item tectum dicitur caro qua tegitur anima. Supra quā debēt ascendere prælati, domando ac spiritui subiiciendo, & sic post se trahere infirmos. Sic faciebat ille bonus portitor Paulus. 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meū, &c.

Matth. 9. a.

Aliter.

Aliter. Paralyticus est animus dissolutus. Quatuor portitores sunt quatuor virtutes Cardinales, quæ semper eleuant animum ad superna, & inferūt ante Iesū. De quibus dicitur *Zach.* 1. d. Ostendit mihi Dominus quatuor fabros, & dixi. Quid isti veniunt facere? Qui ait dicēs. Hæc sunt cornua, quæ ventilauerūt Iudā per singulos viros. Lectus in quo iacet Paralyticus est caro, in qua iacet torpens animus. Tectum est charitas, quia est eminentior pars spiritualis ædificij cuius fundamētum est fides, paries, spes, tectum, charitas. Tegulæ tecti sunt opera charitatis. Et per tegulas intromittitur infirmus ad Iesum, quia per opera charitatis venitur ad salutem. Vnde de Cornelio, *Act.* 10. a. legitur, quod per opera venit ad fidem. i. ad fidei distinctionem. Turba impediens triplex est. s. turba strepens interius s. cogitationum, & desideriorum. De qua dicitur *infrà* 8. g. Turbæ comprimunt te. Item turba inquietans exterius curarum, & sollicitudinum. De qua dicitur *inf.* 10. g. Martha Martha, &c. Item turba circumstans vndique cognatorum, & nepotum. De qua dicitur *Iob* 21. a. Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. Hæc triplex turba impedit Paralyticum, ne ante Iesum inferatur, hic, & *Matth.* 9. a. Languidum ne Iesum agnoscat. *Ioan.* 5. b. Cæcum increpando, vt taceat. *Matth.* 20. d. Zachæo obstando ne Iesum videat, *infra* 19. a. Retardans parētes adire Iesum. *Marc.* 3. d. Differens suscitationem mortuæ. *Matth.* 9. e. Protogans cæci illuminationem: *Marc.* 8. e. Volens Iesum rapere in regem. *Ioan.* 6. b. Sic exponitur *Mystice.* Sequitur. *a* Quorum fidem, vt vidit.] *Gloss.* Non Paralytici, qui sensu carebat. *b* Dixit,] quasi discretiuè dicit, ac si diceret, tu homo purus es, ego Deus sum, qui peccata remitto. *c* Remittuntur tibi peccata tua] *Matt.* 9. a. dicitur. Confide fili remittuntur tibi peccata tua. *Aug.* Vtrumque dixit Iesus, quod vterq; Euangelista testatur. Sed homo peccat, filio remittuntur peccata. *Gloss.* Multum valet cuiusque fides propria, cum per alienam fidem homo interius exteriusq; sit saluatus. *Beda.* Quia pro culpa animi etiam corpore infirmabatur, ideo sanaturus corpus prius sanat animam.

Chrys.

Non vbique à laborantibus quæris fidem puta tamen insaniam. E

d Et cœperunt, &c.] Ad fidem portantium Paralyticum Dominus respiciens, primò sanauit Paralyticū in anima remittendo ei peccata, quia causa exterioris morbi erat infirmitas animæ. Sanaturus ergo morbum, primo sanat causam morbi. Sed Pharisæi audientes eum dicentem. [Remittuntur tibi peccata,] indignati arguunt eum de blasphemia tanquam sibi vsurpet, quod solius Dei est, quia solius Dei est dimittere peccata. Nota ergo, quia non errant in confessione oris, quia confitentur solum Deum dimittere peccata, errant autem in infidelitate cordis, quia nō credunt hominem illum Deum esse. Dominus autem misertus erroris eorum, ex duobus se asserit Deū esse, & sic peccata posse dimittere s. quia nouit eorum conscientias, & quia iam sanauit Paralyticum in corpore quē sanauerat in anima. Solius enim Dei est scrutari renes, & corda, vel facere opera miraculosa. Quoniā ergo cogitationes intuetur, & Paralyticum sanat in corpore, satis probat eis, quia potest peccata dimittere. Hoc est, quod dicitur hic. [Et cœperūt cogitare Scribæ, & Pharisæi, dicētes, &c.] Blasphemat, qui quod Dei est vsurpat, *Chrys.* Multi Deum cogitantes vlcisci proprias complent passiones. *e* Quis est hic, qui loquitur.] *Chrys.* Prope nihil loquitur, sed æmulatores aliorum insidiantur beneficiis. *Eccles.* 13. d. Pauper locutus est, & dicunt, quis est hic? Et si offenderit subuertent illum. *f* Quia potest dimittere peccata, nisi solus Deus?] *Is.* 43. d. Ego sum, qui deleo iniquitates propter me. *g* Vt autem cognouit Iesus cogitationes eorum.] *Chrys.* Et hoc solius Dei est, scire cogitationes. *h* Respondens dixit ad illos, quid, &c.] *Chrys.* Si non esset Deus respondisset, sicut Ioannes. Non sum ego Christus, vel Deus. *i* Quid cogitatis,] mala, [in cordibus vestris?] *Chrys.* Mansuetudo omnium potentior est. *Prou.* 16. d. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, &c. *k* Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata] i. peccata solo dicto dimittere. *Beda* Quod solus, qui dimitto noui, quasi ego solus noui, quod istorū sit facilius. *l* An dicere surge, & ambula?] i. corporaliter curare, quod & vos videre potestis? q. d. vtrumq; est mihi facile. *Hieronym.* Vtrum sint Paralytico peccata dimissa, solus nouerat, qui dimittebat, surgere autem, & ambulare omnibus manifestum erat, qui videbant. Fit ergo visibile signum, vt probetur inuisibile. *Chrys.* Paralysim corporis soluit, & animæ, vt ostendat se vtriusq; conditorem. Vnde sequitur. *m* Vt autem sciatis.] Verba sunt Christi. *n* Quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait Paralytico, tibi dico surge, &c.] Sic construe. *m* Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata,] & sunt verba Christi dirigentis sermonem ad eos. *p* Tibi dico surge,] statim conuertit sermonem ad eum. Hoc. *o* Ait Paralytico.] Verba sunt Euangelistæ. Aliter. *m* Vt sciaris, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata,] id est, ego habeo potestatem dimittendi peccata, qui sum filius hominis. Et tunc. *o* Ait Paralytico, dico tibi surge,] vt quod sequitur, [dico tibi,] sit *Gloss* eius, quod præcedit, [ait Paralytico, filius hominis habet potestatem,] non tamen

Matth. 9. a. *Marc.* 2. b.

Δ quia filius hominis

Moraliter. *q* Surge,] dicitur sedenti, iacenti, dormienti. Sedet autem homo per consensum, iacet per operationem, dormit per consuetudinem. De sedente dicitur in *Psal.* 126. Surgite postquam sederitis, &c. De iacente dicitur *Iosue* cap. 7. c. Surge cur iaces pronus in terra? De dormiente dicitur. *Ephes.* 5. d

Moralit.

Δ quia filius hominis, sed quia filius Dei, quia idem est filius, & Deus. Item non dicit accepit, sed habet, vt ostendat se æqualem patri. Sequitur.

a Tolle grabatum tuum.] *Hieronymus.* Vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis, scilicet, grabatum in quo diutiùs decubuisti.

al. † lectum *al.* non habet † & ambula

c Et ambula, & vade in domum tuam. Et confestim surgens coram illis, &c.] *Beda.* Magna virtus verbi, sine mora imperium salutis comitatus ipsū verbum supple. *g* Et stupor,] admirationis de nouitate miraculi.

a tolle † *b* grabatum tuum † & *c* ambula *d* & vade in *e* domum tuam. Et confestim *f* consurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum.

h Apprehendit omnes, & magnificabant Deum.] Viso miraculo conuertuntur ad laudem tantæ maiestatis.

i Et repleti sunt timore dicentes, quia vidimus mirabilia hodie.] Sicut dicit *Ambros.* adhuc erant increduli, & ideo timebant, nam si crederent non timerent, sed diligerent. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem seruilem, scilicet, 1. *Ioan.* 4. d.

Moralit. * tur *Ephes.* 5. d. Surge, qui dormis. Surgere ergo est triplex peccatum dimittere.

a Tolle.] In peccato duo sunt. In actione delectatio, post actionem pœnitentia. Et in verbo tollendi duo similiter, remotio, & portatio. Vnde notabiliter dicit.

a Tolle,] id est, peccatum delere, & pœnam sustine.

b Grabatum.] Grabati nomine significatur caro. Nam sicut æger in grabato iacet, sic peccator in carne, dum eius concupiscentiis fauet. *Amos* 3. d. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filij Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato: quasi dicat: luxuriosi vix possunt ad hoc induci, vt aliqua bene agant, vel saltem in extremo vitæ suæ obediant. *Psalm.* 40. Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Item vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. *Ioan.* 5. b. dicunt Scribæ, & Pharisæi: Non licet tibi tollere lectum tuum, quia sabbatum est, id est, non licet abstinere à carnali voluptate, quia festum est. Similiter dicitur de Iudæis, qui Dominum crucifixerunt. *Ioan.* 19. f. Iudæi quoniam Parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur crura eorum.

c Et ambula,] de bono in melius proficiendo, vel locum peccati fugiendo. *Genes.* 19. d. Loth egresso de Sodomis dicitur. Noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione. *d* Et vade in domum tuam,] id est, in Ecclesiam per Sacramentorum perceptionem, quia omnes, qui extra fuerint peribunt. *Genes.* 7. d. Omnes, qui extra arcam inuenti sunt diluuio perierunt. Et *Exod.* 9. f. Quicquid fuit in agris grandine percussum periit. Quicquid extra domum inuentum est gladio interiit. Vel.

e In domum,] id est, in cælum per iugem meditationem. *Prouerb.* 1. b Frustra iacitur rete, &c. Ibi *Bern.* Facile vitat laqueos in terris, qui semper habet oculos in cælis. Vel. [In domum,] id est, in propriam conscientiam non alienam, per sollicitam discussionem. *Sap. cap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam, id est, non cursitabo per aliorum conscientias, quia dicitur *Ecclesiast.* 26. d. Vita nequam hospitandi de domo in domum. Item *Ecclesiast.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi. Item *Ecclesiast.* 32. c. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduocare, & age conceptiones tuas. [In domum tuam,] vtilitatem ac fragilitatem corporis considerando. *Nahum* 3. c. Intra in lutum & calca, subigens tene laterem. Breuiter ergo dicitur Paralytico. Surge, peccatum deserendo, tolle grabatum, carnem affligendo, ambula, bene operando, vade in domum tuam, vilitatem propriam considerando, quod multum valet ad conseruationem humilitatis. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

f Et confestim consurgens coram illis,] vt sicut coram omnibus peccauerat, coram omnibus pœniteat. Quod est contra multos, qui non erubescunt peccare publicè, & tamen publicam pœnitentiam nullo modo facere volunt. De reliquo planum est. Sequitur.

Quarta pars. K Et post hæc exiit, &c.] Quarta pars, in qua de vocatione Matthæi agitur, quæ reuera facta fuit ante sanationem Paralytici, quod patet per hoc, quod Lucas *infrà* 6. c. dicit duodecim Apostolos in monte electos quando fecit sermonem illum Beati pauperes, &c. Vnde patet recapitulationem esse, quòd hic dicitur de vocatione Matthæi. Et ita dicit *Augustinus.* Et nota, quòd Marcus & Lucas vocant eum Leui subticendo nomē eius vsitatum, id est, Matthæum. Idem enim est Leui, & Matthæus. Et hoc faciunt propter reuerentiam Apostoli, ne quodammodo diffamarent eum, quia si poneretur nomen, quod omnibus erat notum, quodammodo diuulgarent crimen eius notorium. Ipse enim erat exactor publicorum vectigalium, & omnibus erat notum, quod dicebatur Matthæus. Vnde subticent nomen eius, quod erat quasi infame, propter reuerentiam Apostoli. Matthæus autem in principio sermonis sui, accusator est sui, vnde Matthæum se nominat, quod facit Matthæus, vt nemo de salute desperet pro peccatorum immanitate, cum ipse de publicano Apostolus, de Telonario sit Euangelista factus.

Et *g* stupor *h* apprehēdit omnes, & magnificabāt Deū: Et *i* repleti sūt timore dicentes, quia vidimus mirabilia hodie. Et *k* post hęc *l* exiit, *m* & vidit *n* Publicanum nomine Leui *o* sedentem

F

Matth. 6. *a.*

Mystice. Electio Matthæi significat electionem gentium, quæ prius lucris temporalibus inhians, postea Dominum in sua domo sedula deuotione refecit. *Mysticè.*

Moraliter] autem Matthæi vocatio est peccatoris conuersio, quia sicut Matthæus post vocationem non est reuersus ad pristinum officium, sic peccator conuersus non debet reuerti ad peccatum dimissum. Sed quærit aliquis quare Petrus rediit ad officium suum post vocationem, & Matthæus non? Ad quod dicimus, quod officium Petri absque peccato impleri poterat, sed officium Matthæi, aut vix, aut nunquam sine peccato poterat exerceri. *Eccles.* 26. d. Difficile exuitur negocians à negligentia sua, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et sicut Matthęus conuiuium fecit Domino post vocationem suam, ita peccator post conuersionem suam in domo sua facit conuiuiū Christo. In quo quatuor principaliter apponuntur ei. Primum est aqua lacrymarum, & vinum compunctionis. Secundū panis hordeaceus, id est, amara recordatio peccatorum. Tertium lac, id est, dulcedo pietatis. Quartum butyrum, id est, pinguedo charitatis. Hæc quatuor apposuit Abraham Angelis, *Genes.* 18. a. Modò prosequere literam. *Moralit.*

K Et post hæc exiit, & vidit Publicanum nomine Leui sedentem in Telonio, &c.] Quantum ad literam non videtur bene dici. [Post hæc.] Nam si diceretur. Factum est in illis diebus, vt frequenter alibi solet dici, aliquo modo posset stare, quod autem dicitur, [post hæc,] non videtur stare posse cum constet, quod curationem huius Paralytici longè præcesserit vocatio Matthæi, qui electus fuerat cum aliis in monte. Ergo ante vocatus, postea inter montem, & Capharnaum sanatus est leprosus, postea in Capharnaum in Synagoga dæmoniacus, postea socrus Simonis in hospitio, postea transfretauit in regionem Gerasenorum, & ibi fecit quædam miracula, postea rediit in Capharnaum, & sanauit hunc Paralyticum. Nota ergo, quia de vocatione repetit, vt commodius transeat ad aliud, scilicet, ad conuiuium solemne, quod fecit ei Matthæus in domo sua. Quod ergo dicitur de vocatione recapitulatio est, quod autem de conuiuio sequitur rectè historiæ prosecutio. Et potest sic ordinari litera. [Et post hęc, fecit ei Leui conuiuium magnum in domo sua.] Modò reuertere retrò, quia.

l Exiit,] id est, exierat Dominus ante de iustitia ad misericordiam.

m Et vidit,] id est, viderat oculis misericordiæ. *Eccl.* 34. c. Oculi Domini in diligentes se. *Sap.* 4. d. Respectus eius in electos eius, *inf.* 22. g. Conuersus Dominus respexit Petrum, &c. Nec mirum. Si ad respectum Solis soluatur gelicidium aquæ, cur ad respectum Christi peccatorum montes non defluant? *Isa.* 64. a. Vtinam cælos dirumperes, & descenderes, &c. *n* Publicanum nomine Leui.] Leui interpretatur assumptus per gratiam de sterquilinio peccatorum. *Psalm.* 17. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. *o* Sedentem,] non est referendum ad situm corporis, sed vsualis locutio est, sicut solet dici, per biennium sedit ibi. Et dicit *Gloss. Interlinearis.* [Sedentem,] id est, pertinaciter lucris inhiantem.

Δ *o* Ad Telonium.]

a Ad Telonium.] Telonium eſt domus in qua ſoluuntur tributa ſiue vectigalia. Magis propriè dicitur Telonium menſa in qua computantur vectigalia. Telos græcè, vectigal Latinè.

b Et ait,] id eſt, dixerat [illi.] c Sequere me. *Chryſoſtomus.* Hunc ſicut Paulum non deſiſtentem à malia vocat. Item *Chryſoſt.* Quare de vocatione aliorum Apoſtolorum tacet niſi Petri, & Andreæ, & Ioannis, & Iacobi, & Philippi, & Matthæi? Quod nec Telonio aliquid deterius, nec piſcatione aliquid vilius. His igitur oportebat credere, eum præclara narrarêt. [Sequere me.] *Beda.* Non lucra. *Iob.* 23. c. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. d Et relictis omnibus, propriis, ſcilicet, & alienis rebus, de quibus Dominis ſuis debuit reddere rationem, ſed propter promptitudinem obedientiæ rationes vectigalium incomputatas reliquit. Quia ergo reliquit vectigalium adminiſtrationem, meruit dominicorum talentorum fidelis fieri diſpenſator. *Matth.* 24. d. Quis putas eſt fidelis ſeruus, & prudens, *infrà* 14. e. Quis putas eſt fidelis diſpenſator. De talentis autem habetur *Matth.* 25. b. Et *infrà* 19. c. Vel aliter. [Et relictis omnibus,] ſicut *ſuprà*, retrahentibus, retardantibus, retinentibus.

al. murmurauerunt — *Matth. 9. b.* — *Marc. 2. c.* — *53. q. 4. c. infideles.* — *Aliter.*

e Surgens,] abiiciendo terrena deſideria. f Secutus eſt eum,] vt ferrum adamantem. *Ioan.* 12. b Cum exaltatus fuero à terra, &c. Porphyrius hæreticus atq; Iulianus arguunt in hoc loco, vel imperitiam hiſtorici mentientis, vel ſtultitiam eorum, qui ſtatim ſecuti ſunt Saluatorem, quaſi quemlibet hominem vocantem irrationabiliter. Quibus reſpondet, *Hieron. in originali ſuper Matthaeum.* Tantæ, inquit, virtutes tantaque ſigna præceſſerunt, quæ Apoſtoli antequam crederent viderunt, quod minimè dubitare potuerunt. Certè fulgor ipſe, & maieſtas Deitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat ex primo aſpectu ad ſe poterat trahere videntes. Sic etiam in magnete lapide hæc eſſe via dicitur vt annulos, & ſtipulas, & feſtucas ſibi copulet, quantò magis Dominus rerum omnium ad ſe trahere poterat quos volebat. Patet iam ordinatio literæ ſecundum hiſtoriæ proſecutionem. Modò proſequere literam, ſecundum quod iacet.

g Et fecit ei conuiuium magnum Leui,] aſſumptus.

Moralit. h In domo ſua,] ad literam. [*Moraliter.* In domo ſua,] id eſt, in corde ſuo. *Apoc.* 3. d. Si quis aperuerit mihi intrabo, & cœnabo cum illo. *Iob.* 1. a. Filij Iob faciebant conuiuia per domos, vnuſquiſque in die ſua, & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, id eſt, infirmos corde, ore, opere, vt comederent, & biberent cum eis. *Eſther viii.* d. Quartadecima die, id eſt, Decalogum, & Euangelium implentes celebrauerunt conuiuia cum gaudio, partes ſibiinuicem mittentes maiores minoribus. [Magnum,] dicit, quia in tantum, quod etiam de reliquiis comedunt Angeli, *infrà* 15. b. Gaudium eſt Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, &c.

i Et erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant diſcumbentes,] & pœnitentes exemplo Matthæi, veniam peccatorum ſperantes. Hos inuitauit Matthæus, vt ſocios haberet in pœnitentia, quos ſocios habuit in culpa. *Apoc.* 22. d. Sponſus, & ſponſa dicunt, Veni, & qui audit dicat, Veni. *Exod.* 26. Cortina cortinam trahit.

Publicani dicebantur, quo publice peccabant, vel quia recipiebant publica vectigalia, vel quia merces ſuas vendendo omnibus publicabant ſunt mercatores.

k Et murmurabant Phariſæi, & Scribæ eorum dicentes ad diſcipulos eius, &c. *Ambroſ.* Dupliciter peccant, quia putant ſe iuſtos cùm ſint ſuperbi, & illos reos, cum iam pœniteant. *Matth.* 9. b. dicunt. Quare cum Publicanis, & peccatoribus manducat magiſter veſter? Et certè non iam cum eis, quàm ipſos ſpiritualiter manducabat. *Geneſ.* 27. b. Affer mihi duos hœdos optimos, vt faciam eſcas patri tuo quib. libenter veſcitur. *Chryſoſt.* Niſi ſuſtineat medicus ſaniem laborantium, non eruet eos à morbo.

m Et reſpondens Ieſus dixit ad illos, non egent, qui ſani ſunt medico.] Phariſæi particulam interrogationis ſubiice-

tem a ad Telonium. b & ait illi: c Sequere me. Et d relictis omnibus e ſurgens f ſecutus eſt eum. g Et fecit ei conuiuium magnum Leui in h domo ſua, i & erat turba multa Publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant diſcumbentes. Et † K murmurabant Phariſæi, & Scribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius. l Quare cum Publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis? Et m reſpondens Ieſus dixit ad illos. n Non egent, qui o ſani ſunt medico, p ſed qui male habent. q Non enim veni vocare iuſtos, r ſed peccatores in pœnitentiam. At illi s dixerunt ad eum: t Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, u & † obſecrationes faciunt, ſimiliter, & Phariſæorum, tui autem edunt, & bibunt? x Quibus ipſe

bant. l Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?] ſupple, & vos facitis iuſtos, & non nobiſcum, qui iuſti ſumus? Huic extremæ parti primò reſpondet Dominus dicens.

n Non egent, &c.] quaſi dicat, vobiſcum, manducare recuſo, veſtrámque cohabitationem declino, quia. o Qui ſani ſunt,] id eſt, reputant ſe ſanos, id eſt, iuſtos, per arrogantiam de ſe præſumentes, ſicut vos qui de iuſtitia veſtra gloriamini.

n Non egent medico.] Et hoc dici *Gloſſ.* Ideo vos declino, quia putatis vos non indigere. *Ioan.* 9. g. Quia dicitis, videmus, peccatum veſtrum manet. p Sed, qui malè habent,] quaſi dicat, ideo manduco cum publicanis, & peccatoribus, quia malè habent, id eſt, reputant ſe malè habere, id eſt, infirmos eſſe, id eſt, quia non diffitentur ſe peccatores eſſe, egent medico. Vnde dicit *Beda.* Hos iuuo, quia pœnitendo dant locum gratiæ.

5. q. 1. c. multi. — *De pæn. diſt. 5. c. Eccleſia. & diſt. 3. c. adhuc.* — *al. † obſeruationes* — G

q Non enim, veni,] quaſi dicat, declino vos. [Enim,] quia [non veni vocare iuſtos,] id eſt, de iuſtitia præſumentes.

r Sed peccatores,] id eſt, qui non diffitentur peccata ſua, & conuerti volentes ad pœnitentiam.

Myſticè. Per hoc, quod publicani, & peccatores cum Domino manducant, Phariſæi, & Scribæ non, ſed eſuriunt, ſignificantur duo. Alterum in ſtatu huius vitæ, alterum in futuro. Phariſæi namque, & Scribæ gerunt figuram Iudæorum, qui in hac vita famem patiuntur. Iudæus namque ad menſam ſedet, & eſurit, id eſt, Scripturas habet, ſed non intelligit. Nos autem ſpiritualiter reficimur, qui ſpiritualiter Scripturas intelligimus. Vel Phariſæi detractores, gerunt figuram reproborum, qui epulantibus in regno Dei fidelibus, in inferno torquebuntur. *Iſa.* 65. c. Ecce ſerui mei comedent & vos eſurietis, ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis, ecce ſerui mei lætabuntur, & vos confundemini. Vocat autem Dominus ſe medicum. Et verè eſt medicus, qui mirabili genere medicaminis ſanauit genus humanum. Non enim eſt auditus medicus ipſo excepto, qui propriis vulneribus ſanauit ægrotos. *Iſa.* 53. b. Vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. *Chryſoſtomus.* Niſi ſuſtineat medicus ſaniem laborantium, non eruet eos à morbo. De hoc medico *Eccliſ.* 38 a. Honora medicum propter neceſſitatem, etenim illum creauit Altiſſimus. *Ierem.* 8. g. Nunquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt ibi? Sequitur.

s At illi dixerunt ad eum, quare, &c.] *Matth.* 9. b. dicit ipſos diſcipulos Ioannis hoc quæſiſſe. Sed ſciendum, quod vtrique quæſierunt. *Auguſt.* Diſcipuli Ioannis tribus de cauſis reprehendendi ſunt. Primò, quia de ieiunio ſe iactabant. Secundò quia Chriſtum quem magiſter eorum, id eſt, Ioannes commendauerat, calumniabantur. Tertio, quia Phariſæis quos magiſter eorum Ioannes condemnauerat, familiares erant. Dicunt ergo Domino. *Quinta pars.*

t Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter,] id eſt, ſæpè.

u Et obſecrationes faciunt, ſimiliter, & Phariſæorum, tui autem edunt, & bibunt?] Verum erat, quia illi ieiunabant, & iſti comedebant, non tantùm corporaliter, ſed magis ſpiritualiter, quia illi inuidia tabeſcebant, iſti carne, & ſanguine Chriſti reficiebantur, & conſolatione interna ciúſque colloquio. Vnde tunc ad literam impleta fuit propheria *Iſa.* 65. e. Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis, &c.

x Quibus ipſe ait, nunquid, &c.] Phariſæis ſiue diſcipulis Ioannis Domino obiicientibus, quod diſcipuli eius non ieiunarent, ſed comeſſationi operam darent, & eſſent, quaſi epulones, Dominus ex verbis Ioannis magiſtri eorum reſpondet eis, qui dixit *Ioannis cap.* 3. d. Qui habet ſponſam ſponſus eſt, vt facilius inclinaret eos ad ſe, & vt apertiùs conuinceret de ſuperſtitione, & falſa iuſtitia eorum, & diſcipulos redderet excuſatos. Diſcipuli enim Ioannis, & Phariſæi frequenter ieiunabant.

y Vnde vnua

ait. *a* Nunquid potestis filios sponsi *b* dum cum illis est sponsus facere *c* ieiunare? *d* Veniēt autem dies, *e* cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, *f* tunc ieiunabunt in illis *g* diebus. *h* Dicebat autē, & similitudinē ad illos: *i* Quia nemo commissuram *k* à vestimēto nouo immittit in *l* vestimentū vetus, alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo.

Matth. 9.b. Marc. 2. c.

a Vnde vnus dicit, *infrà* 18.b. Ieiuno bis in sabbato. Et super hoc arguebant discipulos Domini qui non ieiunabant. Excusat autem eos Dominus, probans quod non debet eis indici ieiunium, distinguens ieiunium: Duplex est enim ieiunium, corporale, & ieiunium spirituale. Item corporale duplex. Vnum bonum, aliud malum. Malum est, quod fit ex mala causa, scilicet, auaritia, vel hypocrisi, vel leccacitate, vel huiusmodi. Bonum consistit in vno, scilicet, in abstinentia ciborum corporalium. Et fit pro duobus. Pro absentia corporali sponsi, Sic ieiunabant antiqui expectantes primum Christi aduentum, fuerunt enim in mœrore, & afflictione expectantes Messiam futurum. Hoc etiam ieiunio vsa est Ecclesia, excepto illo modico temporis in quo spōsus corporaliter conuersatus est cum ea. Item pro absentia spirituali, quæ fit pro quolibet peccato mortali. Sic ieiunant peccatores pœnitentes. Hoc ieiunium vocatur ieiunium mœroris. Vnde *Matth.* 9.b. Nunquid possunt filij sponsi lugere quamdiu sponsus est cum illis? Vocatur & alio nomine in sacra Scriptura, ieiunium veteris vitæ, vel quia semper fit pro vetustate peccati, vel quia habuit initium à veteri testamento. Item ieiunium spirituale duplex est. Vnum malum, quo ieiunatur à bono, de quo *Isaiæ* 65.c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Aliud bonum, & commendabile, quod fit pro vno, id est, pro desiderio æternorum. Et consistit in duobus, scilicet, in abstinentia ciborum corporalium, & in abstinentia delectationum temporalium, siue contemptu mundi. Sæpè enim rapitur animus humanus in extasi contemplationi vacans, & adeo iocūdatur, quòd præ dulcedine contēplationis obliuiscitur necessariorum, quia iocunditas contemplationis quodammodo prægustat suauitatem futuræ beatitudinis, & dicitur ieiunium istud ieiunium exultationis. Primum ieiunium, scilicet, corporale repræsentat Ecclesia in Quadragesima, & in aliis temporibus afflictionis, quando non cantatur alleluia. Secundum ieiunium, id est, spirituale repræsentat Ecclesia in septimana Pentecostes, quando frequenter cantatur alleluia. Probat ergo Dominus, quod neutro istorum ieiuniorum debebant Apostoli ieiunare. Ieiunium quidem mœroris non erat eis indicendum adhuc, quia præsentiam sponsi vtramque habebant, sed post Passionem ieiunabant sublata præsentia corporali, & iterum post Ascensionem expectantes visitationem spiritualem. Sicut Ecclesia modò ieiunat expectans venturi iudicis præsentiam corporalem, sicut etiā antiqui patres expectabant in carne venturum. Item ieiunium nouæ vitæ, siue exultationis non erat eis imponendum, nec in parte, nec in toto, quia adhuc rudes erant, nec poterant adhuc omnino cœlestibus inhiare, & à corporalibus abstinere. Et primò ostendit, quod istud ieiunium non est eis imponendum in parte, per exemplum commissuræ noui vestimenti: Quia sicut particula noui vestimenti si assuatur veteri, non conuenit, sed & scissuram facit: sic si aliqua pars ieiunij exultationis, scilicet, continuum ieiunium à cibis corporalibus, quale fuit ieiunium Iudith 8. a. Et Annæ, *suprà*, 2. e. non conuenit hominibus adhuc veteri vitæ deditis, & scissuram facit, si aliquid noui hominis habebant, amittunt. Secundò ostendit, quòd nec in toto est eis indicendum istud ieiunium, per exemplum vini noui, & vtris veteris. Erant enim Apostoli adhuc quasi vtres veteres, vinum nouum contemptus mundi, vel abstinentia vniuersalis ab amore rerum temporalium. Sicut enim vinum nouum si ponatur in vtres veteres effunditur, & vtrea dirumpit, sic si tale ieiunium Apostolis rudibus iniungeretur, non esset vtile, sed Apostolos dirumperet, & bono, quod habebant, priuaret. Et hoc est.

a Nunquid potestis filios sponsi.] Supra se medicum vocauit, hic sponsum, quia animam, quam curat sibi desponsat. b Dum cum illis est sponsus] corporaliter, & spiritualiter.

c Facere ieiunare?] *August.* id est, ieiunio mœroris affligi? *Chrysost.* Triste est ieiunium, non naturæ, sed his qui philosophari nolunt. Illis enim qui volunt philosophari voluptuosum est. *Isaia.* 58. b. Nunquid hoc est ieiunium. *Matth.* 6. c. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, &c.

Filios sponsi vocat Apostolos imitatores Christi, & ab eo in vera fide generatos. De quo *Ioan.* 3. d. Qui habet sponsam sponsus est. Et *Isa.* 61. d. Quasi sponsum decorauit me corona. Item *Isa.* 66. c. Si ego qui aliis generationem tribuo sterilis ero? quasi dicat, non ero. d Venient, &c.] Passionis vsque ad resurrectionem, & iterum Ascensionis vsque ad Pentecosten.

Matth. 12.b. Marc. 2.d.

e Cum ablatus, &c.] vt quando mortuus, & sepultus fuit, tunc enim fuerunt in mœrore donec reddita fuit corporalis præsentia in die resurrectionis. Item post Ascensionem ablatus fuit corporaliter tantùm, & tunc iterum fuerunt in mœrore, & timore donec per Spiritum sanctum consolationem receperunt. f Tunc ieiunabunt, &c.] ieiunio mœroris. *Con.* sic distinguit, & bene. [Tunc] tempore Passionis, scilicet, & post Ascensionem, [ieiunabunt] ieiunio mœroris. Et, g in diebus illis,] scilicet, post Resurrectionem, & post Spiritus sancti missionem, ieiunabunt ieiunio exultationis renouati in vitam spiritualem. Et hoc videntur innuere duæ *Interlin.* Prima est super hoc: [Tunc ieiunabunt.] *Gloss.* In humilitate tribulationis. Secunda: Ab amore mundi, nō solùm à cibis, refertur ad hoc: [In illis diebus.] Similiter & in *Gloss. marginali.* Cùm ablatus fuerit sponsus, potest referri ad illam literam: [Tunc ieiunabunt. Quo dono percepto, refertur ad illam literam: [In illis diebus.] Sic & anima cùm aufertur ei sponsus spiritualiter per peccatū, debet flere, & dolore donec reddatur ei sponsus. Vnde *Ioel.* 1. b. Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ. *Ruth* 1. d. Non vocetis me Noëmi, quod est pulchra, sed vocate me Marath, quod est amara, quia amaritudine repleuit me omnipotens: Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus. Anima enim sine Deo vacua est, quia animam Deo capacem nihil potest replere, quod Deo minus est, vt dicit *August.* h Dicebat autem, &c.] quare, scilicet, nondum conueniat Apostolis ieiunium, scilicet, exultationis. i Quia nemo, &c.] Hic ostendit, quod non debet eis indici adhuc ieiunium exultationis, siue nouæ vitæ. Et per primam similitudinem ostendit, quod nec in parte indicendum est eis, per secundam quod nec in toto. Et est progressus talis. Sic enim particula nouæ vitæ imponeretur Apostolis adhuc in vetustate manentibus, id est, in veteri consuetudine imbutis, ipsa noua doctrina scinderetur, id est, diuideretur in se, nec eius particula vetustati congrueret, vt si quis commissuram, id est, particulam separet à nouo panno, vt assuat veteri, scissura fit in nouo, & veteri, quia nouus veterem suo pondere rumpit. Dicit ergo: [Quia nemo commissuram,] id est, particulam ablatam. K A vestimento nouo.] *Gloss.* id est, à ieiunio vitiorum.

Gloss. Sponsus Christus sponsa Ecclesia, de hoc sancto cōnubio Apostoli sunt creati per lauacrum regenerationis, &c. Ad Titum 3. Ex hac Gloss. habetur authoritas, quod Apostoli fuerunt baptizati, de quo tamen solet dubitari.

l Immittit in vestimentum vetus, alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo,] sumpta, scilicet, *Gloss.* quia incipit displicere etiam si ante placuerat, quasi dicat, ideo nouitas non est admiscenda vetustati, quia ipsa nouitas introducta statim rudibus, & antiqua consuetudine imbutis incipit displicere. *Beda* Veteri vestimento comparantur discipuli, qui adhuc sunt vetus homo, quibus nouus pannus, i. aliqua particula nouæ vitæ non debet immitti, quod si fit, etiam ipsa noua vestis, id est, doctrina nouæ vitæ quodammodo scinditur, cuius particula quæ ad ieiunia ciborum valet importunè traditur, cum illa doceat generale ieiunium, non à concupiscentia ciborum tantùm, sed ab omni lætitia temporalium delectationum. Cuius generalis ieiunij illa pars, quæ ad cibos pertinet, non debet impartiri hominibus adhuc veteri consuetudini deditis, quia, & illis videtur quasi scissio fieri, & ipsi vetustati non conuenit, quia timendum est ne per nimiam austeritatem etiam fidem quam habebant amittant, quia non debent misceri actus veteris, & noui hominis. Non enim placet sponso discolor vestis. Vnde Apostolus, *Ephes.* 4. f. Exuite veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum cum actibus suis. Sed caue ne intelligas Apostolos esse in vetustate peccati mortalis. Non enim credo, quod in huiusmodi vetustate tunc essent, sed in vetustate consuetudinis, quod satis determinatur *in fine Gloss.* Vetustatem hanc intellige consuetudinem quorundam legalium, & obseruationem

Quia nō credu, quod noua doctrina ex parte imponēda sit alicui, nisi ex toto imponatur ei. Vnde Apost. Col. 3. b. Exuite veterem hominē scil. rustic. alioquin Interlin. incipit displicere.

obſeruatiooem ſabbati, & quod conſneoerunt frequentet mandueare, non ieiunare: Vnde eis non erat imponenda abſtinentia eiborum, quia rudes à conſuetudine diffieile auelluntur, quia abhorrent, & refugiant tantum auſteritatem. *Moraliter.* In boe datur forma Confeſſoribus, & Prælatia, quod de nouo egreſſis à peeeato, non eſt iniungenda grauis pœnitentia, triplici ratione: Primò ne timore grauia pœnitentiæ reſiliant à bono propoſito. Seeundò ne contemnant, & peecent contemnédo pœnitentiam. Tertiò ne ſcandalizenrur, videntes illos qni talem pœnitentiam iniungunt, nihil tale faeere. Vnde *Matth.* 23.a. Arguit Dominus tales: Super eathedram Moyſi ſederunt Seribæ, & Phariſæi, quæ dieunt faeite, ſecundùm vero opera eorum nolite facere, dicunt enim, & non faciunt, imponunt enim onera grauia, & importabilia in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Item *Matt.* 18.a. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis qoi in me eredunt, &e. Ibi *Gloſſ.* Puſilli non ſunt ſeandalizandi, ſed vt creſcant nutriendi. *Ioan.* 11.f. Soluite eom, & ſinite abire. Primò ergo debet auferri vetuſtas peceati, & poſtea paulatim debet iniongi pœnitentia, quæ facit ad renouationem hominis, *Zachar.* 3.b. Ecce abſtuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatoriis. *Geneſ.* 41.b. Totonderunt Ioſeph, & veſte mutata præſentauerunt regi. Et hoc tutum eſt contra rigorem, & auſteritatem Prælatorum, & Confeſſorum. De quibus *Ezech.* 34.a. Quod infirmum erat non eonſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis, & quod fractum non alligaſtis, & quod abiectum non reduxiſtis, & quod perierat non quæſiſtis, ſed cum auſteritate, & potentia imperabatis eis, & diſperſæ ſunt oues meæ. Item hoc eſt contra duplieea, qui veſtem exterioris eonuerſationis ex nouo, & veteri panno conſuunt: Contra illud, *Deuteron.* 22.b. Non indueris veſtimento, quod ea lana linóque conteatum eſt. Sequitur.

Moralit.

Matth. 9.c. Marc. 2.d.

Et *a* nemo mittit vinom nouū in vtres veteres, alioquin rumpit vinom nouum vtres, & ipſum effundetur, & vtres peribunt. Sed *b* vinum nouum in vtres *c* nouos *d* mittendum eſt, & vtraque conſeruantur. *e* Et nemo bibens vetus *f* ſtatim *g* vult nouum, dicit *h* enim vetus melius eſt.

Hæc ſunt quinque talenta prælatorũ quæ debent ſubditis miniſtrare, ſc. ſtatorum conſolatio, iuſ morũ inſtitutio, ſacramẽtorũ diſpenſatio, verbi diuini prædicatio, orationũ deuotio.

a Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres, &c.] Hic probat Dominus, quòd ieiunium exultationis, ſiue nouæ vitæ, non erat Apoſtolis indieendum ea toto, quia adhue rudes erant, & ideo quaſi vtres veteres, qood patet ea Petri negatione, & filiorum Zebedæi petitione. Vnde indicto tali ieiunio deficerent, & ieiunium iniunctum irrituio eſſet, vel fortè nociuum Prima pars huios ieiunij pertinet ad exteriores obſeruantias, vnde per veſtimentum ſignificatur, quod deforis tegit. Secunda pars pertinet ad obſeruantias interiores, & ideo per vinum, quod mente n lætificat deſignatur. Et eſt hoe exemplum contra duo genera hominum. Primò contra illos qui habent vinum diuinæ ſcientiæ quo alios inebriant, & ipſi vitam veteris hominis ducunt. De quibus dicitur *Rom* 2.d. Qui prædicas non furandum furaris? Qui dicis, non mœchandum, mœcharis? Qoi abominaris idola, ſacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Secuodò contra illos qui in peccato manentes audiunt ſaeram Scripturam. Ipſi enim volunt ponere vinum nouum in vtres veteres, quod non poteſt eſſe, nee decet, quia in maleuolam animam non introibit ſapientia: *Sap.* 1.a. Item *Eccleſ.* 21.e. Cor fatui quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam non tenebit. Item eſt contra doctores qui nouis & rudibus ſecreta Seripturarum myſteria pandunt. Vnde *Rabanus.* Caoendom eſt doctori, ne animæ nondum innouatæ, ſed in vetuſtate malitiæ perdurantl nooorum myſteriorum ſecreta committat. Dicit ergo: [Et nemo mittit vinum nouū in vtres veteres, alioquin rumpit vinum nouum vtres, & ipſum effundetur, & vtres peribunt.] *Beda.* Veteribus vtribos etiam comparantur Apoſtoli, qui vino nouo, id eſt, ſpiritualibus præceptis facilius dirumpuntur quàm contineant. *b* Sed vinum nouum,] Reſponder Anthypophoræ, quæ poſſet ei fieri. Deus erat & in momento poterat eos innouare ex toto, & ad tale ieiunium exequendum idoneos reddere, ideo occurrit oſtendens non ſic eſſe faciendum, qnia qui conſueuit vetera, non ſubitò, ſed paulatim promouendus eſt ad maiora. Nec dum etiam erat tempus innouationis Apoſtolorum: Ipſi enim, ſicut dicit *Beda*, erunt noui vtres, cum poſt Aſcenſiooem accepto ſpiritu, deſiderio conſolationis eios, & orando, & ſperando innouabuntur. Dicit ergo: [Sed vinum nouum,] id eſt, oouæ vitæ ieiunium. *c* In vtres nouos,] id eſt, Apoſtoloa in reſurrectione Domini, & Pentecoſte innouatos.

d Mittendum eſt,] id eſt, eis indicendum, [& vtraque cooſeruantur.] *e* Et oemo bibens vetus,] id eſt, nemo veteri conſuetudine imbutus. *f* Statim,] id eſt, ſubito. *g* Vult nouum,] id eſt, nouam omnino ingredi conſuetudinem. *h* Dicit enim, vetus melius eſt,] id eſt, placet ei magis priſtina conſuetudo. Per veterem pannum, & vtres veteres intelliguntur etiam, ſicut dicit *Hieronym.* Scribæ, & Phariſæi. Per nouum autem pannom, vel nouum vinom, intelliguntur præcepta Euangelij, ac ſi diceret Dominus Scribis, & Phariſæis: Ideo declino veſtram conuerſationem, & vos non inſtruo, quia nouus pannus non eſt aſſuendus veteri, nec vinum nouum mittendum in vtres veteres, i. nouitas præceptorum Euangelij non eſt commonieanda vobis antiqua legalium conſuetudine imbutis, ne maior ſeiſſura fiat, ſi doctrina Euangelica legali admiſceatur, quia vtraque ſeinderetur, &c.

CAP. VI.

A *Matth. 12. a. Marc. 2.d.*

FACTVM eſt *i* autem in ſabbato ſecundo primo

EXPOSITIO CAP. VI.

FActum eſt autem in ſabbato, &c.] Supra redarguit Dominus vanam ſuperſtitionem Seribarum, & Phariſæorum qui contra Domini diſcipulos indignabantur, eò quòd non ieiunarent frequenter, ſicut Ipſi, & diſeipoli Ioānis, excuſans diſeipulos duplici ſimilitudine: Adhuc in principio huius cap. excuſat Dominus diſcipulos ſuos ſuper alia indignatione Phariſæorum. Diuiditur autem iſtud cap. in ſex partes. In prima ponitur reſponſio Domini pro diſeipulis contra Phariſæos indignantes ſuper ſpicarum vellicatione, & confricatione, quę videbatur ipſis Phariſæis ſabbati violatio. In ſecunda parte ponitur manus aridæ ſanatio facta in alio ſabbato, propter quod & contra Dominum indignati ſunt Phariſæi, ibi [Factum eſt autem & in alio ſabbato.] In tertia ponitur ſermo Domini habitus poſt noctis orationem, & duodecim Apoſtolorum electionem in monte ad diſeipulos, & ad turbas, in qua pauperibus conſolationem, & econtra diuitibus imprecatur æternam damnationem, ibi. [Factum eſt autem in illis diebus.] In quarta ponitur exhortatio Domini ad diſeipulos ſnos, in qua inuitat eos ad culmen perfectionis, ibi [Sed vobis dico.] In quinta ponitur hypocritarum redargutio, qui cùm pleni ſint peccatis grauioribus leuiora in fratribus aſperè reprehendunt, in quo oſtendit Dominus, qood peccator peccatorem non valet iuſtè corrigere, ibi. [Quid autem vides.] In ſexta bonos auditores verbi aſſimilat ſibi Dominus, malos verò diabolo, ibi. [Omnis qui venit ad me, &c.] Dicit ergo.

i Factum eſt autem in ſabbato ſecundo primo.] Hoc tribus modis exponitur. Primò ſic: [Factum eſt in ſabbato ſecundo primo,] id eſt, in ſabbato ſecundo à primo, id eſt, ſequente præcedens ſabbatum. In præcedenti enim ſabbato intrauit ſynagogam vbi ſanauit dæmoniacum, *ſupra cap. quarto*, f. In ſequenti ibat per ſata, vbi Apoſtoli vellebant ſpicas. Secundò ſic. [Factum eſt in ſabbato ſecundo primo,] id eſt, in ſabbato Euangelico legali prælato. Et dicitur ſabbatum Euangelicum primum reſpectu legalis ſabbati, & dignitate, & tempore. Dignitate, quia ſabbatum Euangelicum eſt feriare à vitiis, legale verò ſabbatum eſt feriare ab operibus ſeruilibus. Tempore, quia prius fuit obſeruatum ab antiquis patribus, quàm legale fuerit inſtitutum. Vtroque modo [Secundo primo] ſunt duæ dictiones. Tertiò ſic [Factum eſt in ſabbato ſecundo primo,] id eſt, in ſabbato Euangelico, quod eſt ſecundum, & primum. Primum quia ante legale ſabbatum à patribus obſeruatum. Secundum, quia poſt legale à Chriſtianis quaſi nouiter obſeruatum, & in Euangelio quaſi nouiter inſtitutum. Statutum enim erat, & præceptum ſabbatum Euangelicum, quod eſt ceſſare à vitiis, ſed naturaliter tantùm. Vnde antiqui ductu naturalis rationis hoc

obſer-

obſeruabant, poſtea verò ſtatutum erat, & præceptum dic Saluatoris in Euangelio, & ita Saluatoris ſabbatum pectoris poteſt dici, primoprimum, inquantum eſt naturale, & ſecundoprimum ioquantum eſt Euangelicum, & ſic eſt vna dictio compoſita ex obliquo, & recto.

a Cùm tranſiret per ſata] Dominus, vellebant diſcipuli eius ſpicas] Hoc enim licitum erat ſecundum legem. *Deut.* 23. d. Si intraueris ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres, falce autem non metes. Hoc autem faciebant diſcipuli fame vrgente, quia non habebant ſpacium manducandi propter hominum frequentiam. In quo facto duo notantur, ſc. quod Prælati, & prædicatores debent poſtponere corporalem refectionem propter populi eruditionem. Item quòd poſt eruditionem populi non debent quærere lauta cibaria, ſed comedere grananter, quæ inueniunt in domibus ſacerdotum. *Inf.* 10. a. Edentes, & bibentes, quæ apud illos ſunt. b Et manducabant confricantes manibus. *De conſ. diſt. 5. c. diſcipulos.*

Cũ trãſiret per ſata vellebãt diſcipuli eius ſpicas, b & mãducabant confricantes manibus. c Quidam autẽ Phariſæorũ dicebant illis: Quid facitis, quod nõ licet in ſabbatis? Et d reſpondens Ieſus ad eos dixit: e Nec hoc legiſtis, quod fecit Dauid, cùm † eſuriret ipſe, & qui cũ eo erãt, f quomodo intrauit *al. † eſuriſſet.*

Myſticè. Myſticè. Per Apoſtolos deſignantur Prælati Eccleſiæ; & prædicatores. Et hoc generale eſt vbique, quia electi, quia edocti, quia miſſi. Per agrum ſiue per ſata, ſignificatur mundus, multis hominum generibus quaſi multis granorum generibus ſeminatus. Vnde *Ioan.* 4. e. Leuate oculos veſtros, & videte regiones, quia iam albæ ſunt ad meſſem. Spicæ ſunt homines: In ſpica enim ſunt duo, ſc. granum, & palea: Et in homine duo, ſc. corpus, & anima. Per ſata tranſeunt prædicatores, quando tranſeunt per mundum prædicantes, & cõfeſſiones hominum audientes. Spicas vellunt, mentes hominum à terrenis ſeparando. *Ier.* 15. d. Si ſeparaueris pretioſũ à vili, quaſi os meum eris. *Leuit.* 23. d. Feretis manipulos ſpicarum primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem qui eleuabit faſciculum coram Domino. Itẽ ſpicas confricant manibus, pœnitentiam imponendo, non ſolùm verbo, ſed etiam exẽplo, vt per pœnitentiã quaſi per confricationem palea ſeparetur à grano, i. vitium à virtute. Vnde *Beda apud Marc.* 2. & *Matt.* 12. Diſcipuli præcedentes Dominum hoc egiſſe referuntur; quia neceſſe eſt vt doctoris ſermo præcedat, & ſic cor auditoris gratia supernæ iuſtificationis illuſtret. Deinde poſt confricationem manducant, id eſt, Eccleſiæ incorporãt in eorum conuerſione delectando. Hic enim eſt rectus ordo: Primum eſt auulſio à terrenis, ſecundum confricatio pœnitentiæ, & tribulationis, tertium eſt incorporatio. Eccleſiæ. Vnde *Act.* 10. b. Macta & manduca. Spicæ virides non poſſunt fricari, niſi priùs igne torreantur, nec homines agere pœnitentiam niſi à peccatis ſeparentur antequam comminatione extremi iudicij, vel igne tribulationis exurantur. *Leuit.* 2. d. Si obtuleris munus primitiarũ frugũ tuarũ Dño de ſpicis adhuc virentibus, torrebis eas igne, & confringes in modum farris, & ſic offeres primitias tuas Dño, fundens ſuper eas oleum, quaſi temperamentum comminationis. Item per ſata ſignificantur hominum corda: per ſpicas ſignificãtur virtutes. Vnde *Gen.* 41. a. Septem ſpicæ pullulabant in culmo, vno i. in Chriſto, in quo fuit, & eſt omniũ virtutum plenitudo plenè, & pulcherrimè, aliæ quoque ſeptem tenues & percuſſæ vredine oriebãtur de ſtipula, quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt, quæ ſunt ſeptem criminalia peccata, quibus virtutes deſtruuntur. Per ſata vadunt prædicatores, corda hominum diligenter conſiderando. Spicas vellunt, virtutes à terrena intentione ſeparando. Confricant, omnia opera ſua dijudicando, vt *Iob* 9. d. Verebar omnia opera mea. Et *Iudic.* 6. b. Gedeon excutit, & purgat frumẽta, vt fugiat Madian, i. diabolum. Manducant in bonis operibus delectando. *Pſ.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. Item per ſata ſignificatur ſacra Scriptura, quæ multis ſententiis quaſi multis ſeminibus eſt ſeminata. Spicæ ſunt diuina eloquia, palea hiſtoriæ, & granum ſpiritualis intelligentiæ continentia. Et per hæc ſata vadunt prædicatores in ſcripturis ſtudendo, meditando, legendo. Vnde *Ioan.* 5. f. Scrutamini ſcripturas in quibus vos putatis vitam habere. Spicas vellunt, dum ſententias potiores eligunt. Manibus confricant, dum opere, & exemplo verum à falſo, bonum à malo diſcernunt. Manducant, dum ſentẽtias veras memoriæ commendant. De illis ſpicis præcipitur in lege, vt meſſores eas non colligant, ſed pauperibus colligendas relinquant. *Leuit.* 23. d. Poſtquam meſſueritis ſegetem terræ veſtræ, non ſecabitis eam vſque ad ſolum, nec remanentes ſpicas colligetis, ſed pauperibus, & peregrinis dimittetis eas. Vnde & Booz præcepit meſſoribus ſuis, vt ex induſtria relinquerent ſpicas, quas Ruth colligere poſſet abſque rubore. Et doctores Eccleſiæ multa inexpoſita reliquerunt, non verecundantes ſi minores poſt eos poſſunt aliquid de ſuo ingenio exponendo inuenire. Vnde Moyſes dicit *Num.* 11. f. Quis tribuat vt omnis populus prophetet? *Dan.* 12. b. Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Non eſt prætereundum, quòd ſabbatis dicuntur diſcipuli ire per ſata, & vellere ſpicas: *Marc.* 2. d. Quia in quiete, & pace ſtudendum eſt in Scriptura. *Eccl.* 38. c. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu ſapientiam percipiet. Sequitur. *Ruth 2. f.*

c Quidam autem Phariſæorum dicebãt illis, quid facitis quod non licet in ſabbatis,] ſecundum præceptum legis: *Exod.* 16. & 35. Super Marcum habetur, quod erat ſabbatũ, & Neomenia ſimul, quia erant calendæ cuiuſdam menſis. Quia autem dicitur [ſabbatis] pluraliter, fortè ad illud poteſt referri, quia erat duplex ſabbatum, id eſt, ſabbatum, & Neomenia. Per iſtos ſignificantur illi qui doctores, & prædicantes reprehendunt, quia in feſtis diebus ſtudent, cùm tamen Ioannes in Dominica die viderit Apocalypſim ſuam, vt dicitur *Apoc.* 1. c. Nota quod Matthæus, & Marcus, dicũt, hæc ipſi Domino fuiſſe obiecta. Sed à diuerſis, & ipſi Domino, & diſcipulis potuerunt obiici, & cuicumque obiectum ſit ad ipſum maximè pertinet. Si enim tranſgrediuntur diſcipuli, videtur in eum culpa redundare, qui habet eos corrigere. *Iſa.* 11. a. Arguet in æquitate pro manſuetis terræ, id eſt reſpondebit pro diſcipulis. Vnde ſequitur.

d Et reſpondens Ieſus ad eos dixit: Nec hoc, &c.] Tripliciter excuſat Dominus diſcipulos ſuos. Primò per famis neceſſitatem, ponens exemplum de Dauid qui erat inferior Apoſtolis. Secundò, per ſacerdotis diſpenſationem, qui erat inferior Chriſto. Vnde dicit: Quia Dominus eſt filius hominis etiam ſabbati. Nota ergo cùm Dauid fugeret à facie Saul, venit in Nobe ciuitatem, & intrauit domum Achimelech ſacerdotis, & cum vrgeretur fame petiit ab eo panes propoſitionis quos non licebat edere, niſi ſolis ſacerdotibus, quos, & dedit. Si ergo Dauid excuſatur propter famis neceſſitatem, & ſacerdotis diſpenſationem, quantò magis Apoſtoli debent eſſe excuſati propter famis neceſſitatem, & Chriſti diſpenſationem?

Tertia excuſatio eſt. *Matth.* 12. a. per miſericordiæ prælectionem. Vnde inducit illam auctoritatem *Oſea* 6. c. Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Dicunt autem quidam, quòd Achimelech diſpẽſauit cum Dauid, qui erat ſũmus ſacerdos: Neceſſitas enim ſola non excuſat ſine diſpẽſatione. Idem dicunt de Matathia qui pugnauit in ſabbatis. 1. *Mach.* 2. e. Vnde Leo Papa. Vbi neceſſitas fuerit ad vtilitatem Eccleſiæ, qui poteſtatem habet, ea diſpenſet. Sed *B. Bern.* diſtinguit tria. Quædam primæ neceſſitatis, vt vota quæ cuique neceſſaria facit propria in promittendo voluntas. Quædam ſecundæ neceſſitatis, vt præcepta, quæ neceſſaria facit præcipientis auctoritas. Quædam tertię neceſſitatis, vt ea quæ Dominus docuit in ſermone ſuo in monte, quæ facit neceſſaria præcepti dignitas. In primis poteſt diſpenſare ille qui præeſt ex cauſa, aliter non. Vnde *Bernard. de Conſideratione.* Non ſum tam rudis, vt ignorem vos diſpenſatores eſſe poſitos, ſed in ædificationem non in deſtructionem. Vbi neceſſitas vrget excuſabilis eſt diſpenſatio, vbi vtilitas prouocat diſpenſationem, laudabilis eſt diſpenſatio, vtilitas dico communis, non propria, vbi nihil horum eſt, non eſt diſpenſatio, ſed crudelis diſſipatio. Dicitur ergo.

e Nec hoc legiſtis, quod fecit Dauid cùm eſuriret ipſe, & qui cum eo erant.] 1. *Reg.* 21. b.

f Quomodo intrauit in domum Dei,] id eſt, Abiathar, vel Achimelech pro ipſo, quia non legitur ipſe Dauid intraſſe. *Gloſſa* dicit *ſuper Matth. cap. duodecimo.* Quòd hoc factum eſt ſub Achimelech. *Marc. cap ſecundo*, dicit quòd hoc factum eſt, ſub Abiathar. *Chryſoſtomus* ſoluit dicens, quòd Binomius erat. Vel aliter, ambo tunc aderant præſentes, Achimelech pater, & Abiathar filius eius, ſed Abiathar

maioris dignitatis erat sub Dauid, quam fuisset Achimelech sub Saule, ideo Dominus tacit mentionem de ipso.

a Et panea propositionis sumpsit,]id est, qui proponebantur coram Domino singulis sabbatis, vt legitur *Leuit.* 23. a. Et *Exod.* 25. c.

b Et manducauit, & dedit eis qui cum ipso erant, quos nō licebat mãducare nisi tantum sacerdotibus,] secundum legem *Leuit.* 24. b. Tamen lex nolebat aliquos perire. *Beda.* Si Dauid, & Achimelech probabili excusatione famis, legia mandatum transgredientes † non reprehenduntur, cur eandem in Apostolis nō probatis famem, id est, famis excusationem? Fames enim probandã non est Alia est *Gloss.* hic dubitabilis. *Ambrosius.* Magna hospitalitatis gratia, proposito periculo mortis, non declinat hospitem animus sacerdotis. Ex hoc videtur, quòd Achimelech sciebat Dauid esse fugitiuum, quòd falsum est, quia Dauid dixerat ei, quòd Saul miserat eum. Respondeo, proposito, id est, imminente, imminebat enim ei periculum mortis, licet ipse ignoraret: Vnde & paulo post interfectus est, & sacerdotes alij in Nobe à Saule.

Matth. 12. a. Marc. 2. d.

† supple superficialiter nō simpliciter, omnia enim lex data est cum exceptione necessitatis.

in domũ Dei, *a* & panes propositionis sumpsit, *b* & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant, quos non licebat manducare, nisi tantùm sacerdotibus. Et *c* dicebat illis, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati. *d* Factum est autem, & in alio sabbato, vt intraret in synagogam, & doceret. Et *e* erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem Scribæ, & pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum. *f* Ipse verò sciebat cogitationes eorum, *g* & ait homini qui habebat manum aridam: Surge

e Et dicebat illis, quia Dominus est filius hominia etiam sabbati,] quasi non sunt arguendi, quia vellunt spicas in sabbato, quia auctoritate mea hoc faciunt, qui sum Dominus sabbati. *Matth. cap.* 12. a. Sacerdotes Sabbatum violant. *Ioan. cap.* 7. e. Si circumcisionem accipit homo, &c. *Marc.* 2. d. Sabbatum propter hominem factum est. *Chrysost.* Cur ergo punitur qui ligna legit: *Numer.* 15. d. Quia si leges in principio essent contemptæ, vix essent postea custoditæ.

Secunda pars.

d Factum est autem, &c.] Secunda pars cap. in qua agitur de curatione manus aridæ quam curauit Dominus in Synagoga coram omnibus in alio sabbate, propter quòd sacerdotes, & Pharisæi indignati sunt contra eum, sicut in præcedenti sabbato indignati fuerant contra discipulos qui spicas vellebant in sabbato. Dicit ergo. Factum est autem, & in alio sabbato, vt intraret in Synagogam, & doceret. Propter duo docet, & curat Dominus in sabbato, scilicet propter insinuandum spirituale sabbatum, & propter celebriorem populi conuentum: Sicut hi quibus venandi ars vbi feras, aut volucres, aut pisces abundare didicerunt, ibi retia tendunt.

e Erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida, obseruabant autem Scribæ, & Pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum.] Si curaret arguerent eum de sabbati transgressione, si non curaret, accusarent eum de crudelitate, vel imbecillitate.

f Ipse verò sciebat cogitationes eorum.] vt Deus 1. *Reg.* 16. b. Homo videt ea, quæ parent, &c.

g Et ait homini qui habebat manum aridam, surge & sta in medium.] vt omnes videant infirmitatem, & laudent Deum de beneficio sanitatis.

Mysticè.

e Et erat ibi homo.] *Mysticè*, Sicut dicit *Beda*, homo iste significat humanum genus, in fœcunditate boni operis arctactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quam sanauit innocens manus in Cruce extensa. Per hoc etiam, quòd homo habens manum aridam erat in Synagoga, mysticè innuitur, quia quantò prudentiores, tantò aridiores, id est, magis steriles à fructu boni operia: Et hæc sententia redundat super capita sua. Vnde *Beda.* Vbi donum maioris scientiæ, ibi transgressor maiori subiacet culpæ. Homo iste, sicut dicit *Hieronymus*, significat auaros qui nolentes dare volunt accipere: Contra illud *Ecclesiast. cap.* 4. d. Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta. Notandum autem, quòd quidam habent cor aridum sine deuotione, siue affectione, sine compassione, sine bona cogitatione: In quorum persona loquitur Dauid, vbi dicit: Percussus sum, sicut fœnum, & aruit cor meũ, quia oblitus sum comedere panem meum. Alij autem habent linguam aridam quantum ad bonas locutiones, quia nec orant, nec prædicant, nec confitentur, nec exhortantur alios ad bonum, nec Deum laudant in Ecclesia cantabo cum alijs. *Threnorum cap.* 4. a. Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti. *Isaia cap.* 41. d. Egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt, lingua eorum in siti aruit. Alij habent manum aridam, non sinistram, sed dexteram, quia ad mala opera facienda sunt potentes, bona autem facere nolunt. De quibus dicitur *Zachar. cap.* 11. d. Brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur. Inuidi habent cor aridum, detractores habent linguam aridam, auari habent manum aridam, & hoc, vel quia nihil dant, vel quia parum dant, vel quia cum tristitia, & litigio dant. Donum eorum sine condimento est. *Ecclesiast. cap.* 20. b. Datua insipientis non erit vtilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt, exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius inflammatio est. *Ecclesiast. cap.* 18. c. Datum indisciplinati tabescere facit oculos. Et *supra* b. In omni dato ne des tristitiam mali verbi. Alij sunt toti aridi, & in corde quantum ad bonas cogitationes, & in lingua quantum ad bonas locutiones, & in manu quantum ad bonas operationes: De quibus dicitur in *Psal.* 21. Aruit tanquam testa virtus mea. Testa tota arida est. Et alibi. *Psal.* 101. Et ossa mea, sicut cremium aruerunt. Et alibi. *Psal.* 128. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur per mortem, exaruit per inuidiam in corde, per detractionem in lingua, per auaritiam in manu, de quo non implebit manum suam qui metet, id est Christus in die iudicij. Tales sunt, sicut arbores aresactæ in radice, & in stipite, & in ramis, quia sine succo, sine fructu, sine foliis sunt. *Marc.* 11. c. Cum mane transirent Iesus, scilicet, & discipuli eius, viderunt ficum aridam factam à radicibus. Arescit autem arbor propter quatuor.

B

Mat. 12. a Marc. 3. a

Primò propter decorticationem: sic homo propter sui ostentationem. *Ioel.* 1. b. Gens ascendit super terram meam, fortia & innumerabilis, posuit vineam meam in desertum, ficum meam decorticauit. Et postea sequitur: Vinea confusa est, ficus elanguit, malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt.

Secundò propter aquæ defectionem: sic homo propter doctrinæ defectum *Amos* 4. a. Pars vna ciuitatis complura est, & pars super quam non pluit, aruit.

Tertiò propter radicis corrosionem: Sic homo aliquando propter detractionem arescit à bono. Quòd significatum est in *Iona* 4. e. per hederam virentem, & vermen, corrodentem per hederam enim, quæ viret in hyeme, significantur boni, qui gaudent in aduersitate; per vermem, significantur detractores, qui corrodunt radicem, id est, peruertunt intentionem, & sic arere faciunt hederam, quia bonos quandoque cessare faciunt à bono. Vnde dicitur, ibi: Lætatus est Ionas lætitia magna super hedera, & præparauit Dominus vermem in ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit.

Quartò propter euulsionem, aut frequentem transplantationem: Sic homo propter status sui frequentem mutationem *Iob* 14. b. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit. Sic multi semper putant, quòd si mutarent statum suum melius se haberent: Sed arbor antiqua post transplantationem, aut vix, aut nunquam rursus virescet. Ab ista ariditate spirituali sanat Dominus per tria, quæ sunt in littera:

Primum est contemptus terrenorum, & cœlestium appetitus, quod notatur vbi dicit: [Surge.] Nam qui surgit à terra, sursum se eleuat. *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis. Secundum est cessatio à peccatis, quòd notatur, ibi [Sta in medium] *Isa.* 1. e. Quiescite agere peruersè. *Nahum* 2. c. State state, & non est qui reuertatur. Tertium est bona operatio, quod notatur ibi [Extende manum tuam.] Dicit ergo.

d Factum est autem, &c.

b Surge] id est terrena contemne, cælestia quære, & à peccato quiesce.

Vnde

Et

Chryſ. Quid ſabbato opus eſt ei qui ſemper feſtū facit? Hoc eſt feſtū ſi intendamus ſpiritualia, & ſecedant terrena, & ita nihil afferimus qui anxii cōgregamur, ab his qui in luto, & latere operabātur in Ægypto. Quid enim eſt aliud aurum, quā lutum. Matth. 22.a. Marc.3.

a Vnde & Dominus poſt reſurrectionē ſuam ſtetit in medio diſcipulorum, & oſtendit eis vulnerum cicatrices.

a Et ſurgens ſtetit, ait autem ad illos Ieſus, interrogo vos ſi licet ſabbato benè facere an malè?] *Beda.* Non eſt auctor mali Deus, ſed quos non ſaluat perdere dicitur. Vnde exponit, quod dicitur. b Animam ſaluam facere,] id eſt, hominem curare Nomine animæ, ſicut dicit *Beda*, totus homo ſignificatur, vt *Deuter.* 10. d. Iacob intrauit in Ægyptum cum ſeptuaginta animabus. c An perdere] id eſt, non curatum dimittere. Aliter exponitur ſolùm de ipſa anima. Vnde dicit *Beda.* Corpus curaturus de animæ ſaluatione interrogat, quia illa miracula propter animæ ſalutem faciebat, & ipſa ſanatio manus, ſalutem animæ ſignificabat. Senſus eſt, ſanaturus manum, ideo de ſalute animæ fecit mentionem, vt oſtendat ſe non ſanare corpora, niſi pro ſalute animarum, vt ſcilicet curati ad fidem conuertantur, & alij audientes, & videntes miracula. Vel ideo, quia ſanatio manus aridæ, ſignificat animæ ſanationem per illicitam excuſationem à bonis gratuitis areſactæ, quæ ſanatio facta eſt per extenſionem manuum Chriſti in Cruce. Quærit ergo Dominus: Si licet [animam ſaluam facere an perdere.] *Gloſſ.* id eſt, à perditione ſaluam non facere, gratiam, ſupple apponendo? Sicut enim defectus gubernatoris euertit nauem, ita gratiæ ſubtractio, id eſt, non appoſitio. d Et circumſpectis omnibus,] quaſi iratus illis obmuteſcentibus. e Dixit homini, extende manum tuam, & extendit, & reſtituta eſt] ſanitati [manus eius] quia ſtatim Dei imperium ſequitur miraculum. h Ipſi autem repleti ſunt inſipientia] id eſt, inuidia, quæ facit inſipientes. i Et colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Ieſu,] id eſt, quomodo eū perderent. *Ambroſ.* Quia ſolo liuore permoti ſunt non illis culpa fuit, vel hominem manum extendere, vel Ieſum ſanare, ſed magna inſipientia de nece eius tractare, cuius beneficiis plurimum indigebant.

> & ſta in medium. Et a ſurgens ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus: Interrogo vos ſi licet ſabbato benè facere an malè, b animam ſaluam facere c an perdere? Et d circumſpectis omnibus dixit e homini: f Extende manum tuam. Et g extendit, & reſtituta eſt manus eius. Ipſi h autē repleti ſunt inſipientia, i & colloquebantur adinuicē quid nā facerēt de Ieſu. K Factū eſt autē in illis l diebus, m exiit in mōtē n orare & erat pernoctās in oratione Dei.

Myſticè. ☉ a Et ſurgens ſtetit.] Velox & perfecta obedientia nō quærit inducias faciendi pœnitentiam. *Eccleſ.* 5. b. Non tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem. f Extende manum tuam.] *Deut.* 15.b. Non obdurabis cor tuum, neque manum contrahes, ſed aperies eam pauperi. g Et extendit & reſtituta eſt] ſanitati. Ecce affectus eleemoſynæ ſcilicet reſtitutio ſanitatis, non tantum corporalis, ſed magis ſpiritualis. *Dan.* 4. e. Redime peccata tua eleemoſynis. *Tob.* 4. b. Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animas ire in tenebras. *Eccl.* 29 e. Conclude eleemoſynā in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Veruntamen extenditur manus ad Deum propter puram orationem. *Thren.* 3. e. Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum, &c. 1. *Tim.* 2. c. Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus. *Exod.* 17. e. Cùmq; leuaret Moyſes manus ſuas vincebat Iſrael. Item ad proximum etiam inimicum liberandum. *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. *Matth.* 5. g. Benefacite his qui oderunt vos. *Prou.* 25. c. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, &c. Item extendi debet manus ad pauperes extraneos, non tantùm vicinos. *Deut.* 15. b. Non obdurabis cor tuum, neque, &c. *Iſa.* 11. a. Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas, ſcilicet ſuper pauperes peregrinos. Dare enim vicinis tantùm aliquando inanem gloriam habet *inf.* 14. c. Cùm facis prandium, aut cœnam noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neq; vicinos. 3. *Ioan.* 1. b. Chariſſime facis fideliter quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos. Multi Prælatorum neſciunt extendere manum ſuā, quia neſciunt, & nolunt dare beneficia, niſi conſanguineis, & nepotulis, vel ſeruientibus ſuis. De Domino verò dicitur *Prouerb.* 31. c. Manum ſuam aperuit inopi. & palmas ſuas extēdit ad pauperem. i Et colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Ieſu.] Sic multi offenduntur, quia alij benefaciunt. Tales de lumine Solis excæcantur. Vnde *Amos* 8. c. Occidet Sol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis. Tales ſunt, ſicut bufones, qui odore vinearum moriuntur. Et ſimiles Iudæ, qui odore vnguenti mortuus eſt

ſpiritualiter, vnde Maria reuixit: *Ioan.* 12. a. K Factum eſt autem, &c.] Tertia pars vbi agitur de electione duodecim Apoſtolorum per recapitulationem. Ante enim prædicta miracula electi fuerunt Apoſtoli, & ſermo factus eſt ad eos in monte, vt patet *Matth.* 5. a. Recapitulat ergo Lucas, vt aliquid addat. Alij namque electionem Apoſtolorum in ſupercilio montis aſſerunt factam, iſte quaſi de proprio addit de pernoctatione Domini in oratione. Orauit enim nocte, quæ præceſſit electionem Apoſtolorum, non tanquā potens ſibi præſtare, quòd orabat, ſed inſtruit te, quia non niſi præmiſſa oratione facienda eſt electio in Eccleſia. Omnis enim actio Chriſti, inſtructio eſt Chriſtiani. Dicit ergo Lucas: Factum eſt autem in illis, &c. Intellige antequam hæc fierent. Vel l In illis diebus] quibus, ſcilicet prædicabat, & miracula faciebat.

Tertia pars.

2.q.7.c. plerumque

m Exiit] à ciuitate vel à turba. n In montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei,] non ſæculi. Itē non pro ſe quaſi indigēs, ſed pro me quaſi clemens. *Ambro.* Quid te pro tua ſalute oportet facere, quando Chriſtus pro te pernoctat in oratione? Præſcribitur autem nobis forma orandi, quam debemus imitari. Primò vt pro aliis oremus. Vnde *Iacob vltimo* d. Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Secundò, vt tempore orationis à turba nos ſeparemus. *Matth.* 26. d. Sedete hic donec vadam illuc, & orem. Tertiò, vt pro æternis oremus, ſuppeditantes nobis mūdum & carnem, hoc enim ſignificat altitudo mōtis. Item fiducialiter ſine hæſitatione, hoc ſignificat firmitas montis. *Iacob. cap. primo* a. Qui indiget ſapientia poſtulet eā à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei: poſtulet autem in fide nihil hæſitans, &c. Item mons non colligit ſordes, in quo notatur, quòd mūda debere eſſe mens orantis, aliter, non exauditur. *Iſa.* 1. d. Cum multiplicaueritis orationem nō exaudiam, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item nocte orauit quia nox ſecretior, ideo orationi aptior. *Pſ.* 118 Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, &c. Et alibi. *Pſal.* 41. In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam, id eſt, opera miſericordiæ, & nocte cāticum, i orationem. *Thren.* 2. f. Conſurge lauda in nocte, in principio vigiliarum effunde ſicut aquā cor tuum, &c. Item de nocte infeſtat acriùs princeps tenebrarū, & ideo magis inſtandum eſt tunc orationi. *Pſ.* 100. In matutino, officio ſe. interficiebam omnes peccatores terræ. Item in nocte orandum, vt vitetur hypocriſis. *Matth.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcōdito, &c. Itē in nocte orauit, quia in nocte aduerſitatis recurrendū eſt ad ſuffragiū orationis. *Inf.* 11. b. Quis veſtrū habebit amicum, & non ibit ad illum media nocte aduerſitatis, ſe. *Iſa.* 21. b. Anima mea deſiderauit te in nocte. Sequitur.

Gloſſ. qui Deum, orando, &c. Nota, quòd Dominus in monte orat, per hoc innuens, quod qui orando petit cæleſtia, ille orat in monte, qui autem petit temporalia orat in infimis, ſiue valle. Et iuxta hoc nota, quòd in littera dictum eſt in oratione Dei, quia Deum orabat; & quæ pertinent ad Deum petebat, non quæ ad ſæculum. Item per hoc, quòd elegit diſcipulos in monte, indicat, ab ipſo loco, quod eminentiam vitæ debent habere qui in Eccleſia eliguntur. *Gloſſ.* Mons in quo, &c. Altitudinem ſignificat iuſtitiæ, id eſt, eminentiam virtutum, & & bonorum operum: Ne in infimis remaneant, id eſt, ne operentur infima, id eſt, temporalia, ſed alta, id eſt cœleſtia. Item *Gloſſ.* Apoſtolos præeminentius, &c. Montes, id eſt, Apoſtoli, pacem, id eſt, verbum pacis, id eſt, verbum Euangelij. Sic & Moyſes, quaſi turbæ remanent in imo, ſoli Apoſtoli aſcendunt ſupercilium montis, in quo monſtratur altitudo intelligentiæ in eis, & infirmitas capacitatis in turbis. Solus. Leguntur enim Ioſue, & Aaron aſcendiſſe vſque ad terminos montis, qui erant in latere, ſed ſolus Moyſes cacumen aſcendit.

Et cum *a* dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit, *b* duodecim ex ipsis *c* quos, & Apostolos nominauit: *d* Simonē *e* quem cognominauit Petrum, *f* & Andreā fratrē eius: *g* Iacobū *h* & Ioannem, *i* Philippum, & *k* Bartholomæum, *l* Matthęum, & *m* Thomā, *n* Iacobū *o* Alphęi, & *p* Simonem qui vocatur Zelotes, *q* Iudam Iacobi, & *r* Iudam *s* Scarioth, qui *t* fuit proditor.

a Et cum dies factus esset vocauit discipulos suos] non se ingerunt: *Hebr.* 5.a. Nec quisquam sumit sibi honorem, &c.
b Et elegit duodecim ex ipsis] Iste numerus sacratus est in Euangelio propter numerum Apostolorum, sicut denarius sacratus est in lege propter decalogum. Dicitur autem sacratus propter significationem duorum numerorum ex quibus surgit. sc. ternarij, & quaternarij. In hoc ergo numero electi sunt, vt per hoc mysticè significaretur, quod fidem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi climata essent delaturi, vel vt fide Trinitatis insigniti, quatuor mundi partes illuminarent. Hi enim sunt duodecim horæ diei totum mundum illuminantes: *Ioan.* 11. b. Item hi sunt duodecim Patriarchæ, i. principium spiritualis generationis: *Genes.* 29. & 30. Item hi sunt duodecim principes tribuum: *Num.* 2. præcepta salutaria promulgantes. Item hi sunt duodecim fontes in Elim: *Exod.* 15. d. doctrina salutari mundum irrigantes. Item hi sūt duodecim lapides pretiosi in veste sacerdotali: *Exod.* 28. c. vitæ sanctitate splendentes. Item hi sunt duodecim panes propositionis: *Leuit.* 24. a. pane verbi Dei Ecclesia nutrientes. Item hi sunt duodecim explorantes terræ promissionis: *Num.* 13. a. viam vitæ alijs ostendentes. Item hi sunt duodecim lapides altaris: *Exod.* 24. a. fidem dominicæ Passionis prædicantes. Item hi sunt duodecim vituli quos Moyses immolauit Domino: *Exod.* 24. b. seipsos Domino sacrificantes. Item hi sunt duodecim lapides eleuati in Iordane: *Iosue* 4. a. duodecim articulos fidei prædicantes. Item hi sunt duodecim boues sub mari æneo 3. *Reg.* 7. d. baptismi gratiam nunciantes. Item hi sunt duodecim leones in throno Salomonis, 3. *Reg.* 10. c. aduersarijs fidei viriliter resistentes. Item hi sunt duodecim portæ ciuitas prophetiæ: *Ezec.* 48. d. potestate clauium regnum cœlorum nobis aperientes. Item hi sunt duodecim fundamenta ciuitatis supernæ: *Apoc.* 21. f. Ecclesiam precibus, & meritis suis, & doctrina sustentantes. Item hi sunt duodecim stellæ in corona sponsæ: *Apoc.* 12. a. morum honestate Ecclesiam ordinantes. Hos ergo elegit Dominus.

c Matth. 10. a. Marc. 3. c. Act. 1. b.

c Quos & Apostolos nominauit,] sc. missos. *Rom.* 10. e. Quomodo prædicabunt nisi mittantur. 1. *Mach.* 4. e. Elegit Iudas Sacerdotes sine macula habentes voluntatem in lege Dei, & mundauerunt in sancta.
d Simonem,] supple vocauit. Simon, obediens. *e* Quem cognominauit Petrum] ad differentiā Simonis Chananæi. Petrus cognoscens, quia ex obedientia cognitio. *Psal.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Gloss. Beda.* Cognominauit, non modò primū, sed longè prius, cum ab Andrea adducto dicitur: Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus: *Ioan.* 1. f. &c. Nota quod hæc *Gloss.* videtur contraria textui: *Marc.* 3. c. Ibi enim habetur planè in litera: Et imposuit Simoni nomē Petrus, in electione, quando elegit eū Apostolū cum alijs: Hic habetur in *Glos.* quod non primò cognominatus est Petrus, sed cùm adductus est ab Andrea dicente: Vidimus Messiam. Sed quia melius est literæ adhærere, & glossam exponere, quam econuerso, sequamur literam, dicentes, quia in electione primò cognominatus est Petrus, & exponamus *Glos.* quæ dicit, non modò primum cognominis, &c. i. non modò primū facta est mentio huius cognominis, sed quando adductus est ab Andrea, quando dictum est ei à Domino: Tu vocaberis Cephas, i. Petrus: Tunc enim facta est mentio huius cognominationis, non impositio, sed tantùm impositionis prædictio. *Marc.* 3. c. imposuit. *Matth.* 16. c. confirmauit. Cùm necesse haberet, q.d. propter mysterium, quòd nō hoc nomine antea vocaretur. Ecce finis glossæ concordat veritati literæ Marci. Et nota, quòd commutatum est nomen, vt ex ipsa commutatione sacramentum Petræ, id est, firmitas innueretur, vt per hoc intelligeretur, quia de obediente fieret firmus. Sequitur.
f Et Andream fratrem eius,] scil. vocauit. Nota quòd numerus Apostolorum ponitur combinando, super hoc tamen non habetur causa ab expositoribus assignata. Andreas virilis, vel respondens pabulo, fortitudo enim soror est obedientiæ. *Prou.* 21. d. Vir obediens loquetur victorias.
g Iacobum] supplantator, paupertas, scilicet.
h Et Ioannem] gratia charitas, scilicet.

i Philippum] os laudis, id est, affabilitas: *Eccles.* 4. a.
k Et Bartholomæum] suspendens aquas, id est, continentia.
l Matthæum] assumptus, vel additus, id est, socialitas.
m Et Thomam] abyssus, id est, humilitas. *Glos.* B. Matthæus comparat suo Thomæ in ordine humilitatis causa sese supponit cum à cæteris Euangelistis sit prælatus, scil. *Marc.* 3. c. *Luc.* hic. Comparem intellige ratione combinationis. Et est summa, quod Marcus & Lucas considerantes excellentiam Matthęi, quia fuit Apostolus, & Euangelista, præponunt eum Thomæ, & ipse Matthæus humilitatis causa se postponit ei.
n Iacobum] luctator, id est, patientia.
o Alphæi] docens, vel fugitiuus.
p Et Simonem,] donens tristitiam, scil. spes, [qui vocatur Zelotes. *q* Iudam Iacobi,] per quem confessio laudis, qui etiam dicitur Coreulus, Lebeus, Thadeus.
r Et Iudam Scarioth] per quem confessio peccati.
s Scarioth] memoria mortis.
t Qui fuit proditor.] Argumentum, quod propter occultum peccatum, quòd scit Prælatus, vt Deus, non debet aliquem repellere de beneficio.

Moraliter. a Et cùm dies, &c.] In hoc loco datur forma electionis faciendæ. Omnia enim quæ sunt necessaria ad electionem canonicam celebrandam hic determinātur. Primū est, quod debet esse circūspecta, vt melior, & vtilior Ecclesiæ eligatur, quod notatur, ibi: [In illis dieb. exijt in mōtē,] vnde potest longè lateq; circumspici. *Deut.* 3. c. Ascende cacumen Phasge, & oculos tuos circumfer ad Occidentem, & ad Aquilonem, & Austrum, & Orientem. Sed multi hodie in electione nō in mōte sanctitatis, sed in valle vilitatis existentes, tantùm se, vel cognatos, aut familiares suos respiciunt, & illos nomināt, cū tamē dicatur *Exod.* 25. b. quòd Cherubim se respiciebāt mutuò versis vultibus in propitiatorium, i. in Christū. *Iob* 39. a. dicitur de onagro: Circūspicit montes, i. viros sanctitate sublimes, & virentia quæq; perquirit, vt s. de bonis melior eligatur. Hoc n. dicit nomen electionis: Eligere enim est extra alios aliquem legere, sicut dicit *Damascenus*. Vnde *Cant.* 5. c. dicitur ad sponsam: Qualis est dilectus tuus ex dilecto ò pulcherrima mulierū, qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Sed hodie non de bonis melior, sed de malis peior eligitur frequenter. In quo eligentes similes sunt dæmonibus, qui peiorem diabolum sibi caput constituerunt. Et *Iudic.* 9. b. dixerunt omnia ligna siluarum ad rhamnū, veni, & impera super nos. Econtrario dicitur Moysi. *Exod.* 18. d. Prouide tibi de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & cōstitue ex eis tribunos, & cēturiones, & quinquagenarios, & decanos, id est, Archiepiscopos, & Episcopos, & Archidiaconos, & Decanos. Itē debet esse libera, non coacta, vel conductā prece, vel minis, vel pretio, vel timore, quod notatur cùm dicitur: Exijt in montem, &c. vbi est libertas aëris, & spatij, vbi nihil impedit visum, aut gressum. 1. *Reg.* 11. d. Perrexit omnis populus in Galgala quod interpretatur collis præputiorum, vel reuelatio, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino. Item oratio debet præmitti ad Deum, quod notatur, ibi: Et erat pernoctans in oratione Dei, oō in collisione, vel in colligatione mutua. Ideo autem oratio debet præcedere electionem, quia solus Deus videt corda hominum, & scit quis sit idoneus. Contingit enim sæpè, quòd ille qui austerus, vel fatuus appareret exterius in facie, benignus, & sapiens sit interius in corde. Vnde dicitur *Eccl.* 13. d. Vestigium boni cordis, & faciem bonam difficile inuenies, & cum labore. Vnde & Samuel volenti inungere primogenitum filium Isai, eo quòd magnus, & elegans esset, dixit Dominus, ne respicias vultū eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniā abieci eum, nec iuxta hominum intuitum ego iudico: Homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1. *Reg.* 16. b. Et *Eccl* 11. a. dicitur. Non laudes virum in specie sua, nec spernas hominem in visu suo. Ideo semper orandus est Dominus ante electionē, vt ostendat quis sit idoneus. Vnde *Act.* 1. 1. d. cum Apostoli vellent eligere vnum Apostolum loco Iudæ orantes dixerunt:

Moralis. De electione facienda.

Domine

b Domine qui nosti corda omnium, ostende nobis quem elegeris ex his. Sed hodie frequentius præmittitur fraudulenta collisio quam deuota oratio, & ideo plures per collisionem in fraudem eliguntur, qualicumque electione quā per orationem. Vnde dicit Dominus *Osea* 8. a. Ipsi regnauerunt & non ex me, principes extiterunt & non cognoui.
1. q. 7. c. plerúque Ideo debet fieri in die, non in nocte, quia qui malè agit odit lucem. *Ioan.* 3. c. Quod notatur ibi [Et cum dies factus esset.] Et non quolibet die, sed die assignato, quod notatur per hoc quod dicit singulariter. [Et cum dies factus esset.] Toto tempore ante debet Ecclesia esse in oratione Dei, sicut hic dicitur. [Erat pernoctans in oratione Dei.] Item die assignato debent venire Canonici ad electionem purè propter Deum, quod notatur ibi. [Vocauit Dominus discipulos suos.] Sed certè hodie multos vocat propria ambitio, multos carnalis affectio, multos pecunia, multos inuidia. Vnde potest dici illud: *Matth.* 24. c. Vbicumque fuerit corpus Episcopi mortui, illuc congregabuntur & Aquilæ, id est, Canonici, vt sibi vel suis rapiant dignitatem. *Isaiæ* 34. c. Occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum, illic congregati sunt milui alter ad alterum. Dæmonium interpretatur scientia. Et tunc currunt scioli, qui propter suam scientiam ambiunt promoueri. Sed scientia minimum est inter illa tria, quæ faciunt hominem idoneum eligi, scilicet vita, zelus, scientia. Sed heu hodie de his tribus nulla fit mentio siue inquisitio, sed magis si est nobilis genere, si bonus manducator, si strenuus bellator, & huiusmodi, quæ significantur per onocentauros. Per pilosos significantur papelardi, qui simulant sanctitatē, & per hoc volunt promoueri. Per miluos, qui mures & extalia animalium rapiunt, significantur aduocati & pueri, qui etiam illuc conueniunt ad litigandum, alter contra alterum. Vnde *Isaiæ cap. tertio* a. Vnusquisque ad proximum suum tumultuabitur, puer contra senem, ignobilis contra nobilem, apprehendet enim vir fratrem suum, &c. Item debet eligi de Canonicis Ecclesiæ si est ibi idoneus, quòd notatur ibi. [Et elegit duodecim ex ipsis quos & Apostolos nominauit.] Vnde *Act.* 1. d. Oportet ex his viris, qui nobiscum sunt congregati, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. *Osea cap.* 2. c. Dabo ei vinitores eius ex eodem loco. *Deuter. cap.* 17. c. constitues regem eum quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Item formicæ formicam eligunt sibi ducem, & apis apem, & grues gruem. Item qui eligitur debet esse de discipulis Domini. Vnde dicitur. Vocauit discipulos
Quinque faciunt discipulum. suos & elegit ex ipsis. Quinque verò faciunt discipulum Domini.

Primum humilitas. *Matth.* 15. a. Discite à me, &c.

Secundum charitas *Ioan. capit.* 13. d. in hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

Tertium adiectio carnalis affectionis ad parentes suos, *Infrà* 14. f. Si quis venerit ad me, & non oderit patrem suum & matrem, &c.

Quartum est promptitudo exponendi se morti pro fratribus *Infrà* 14. f. Qui non baiulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus.

Quintum est abrenunciatio omnis cupiditatis, *Infrà* 14. g. Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Item debet esse Apostolus, id est, missus ad ministrandum, non ad dominandum. *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos, &c. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet, &c. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Sequitur.

a Et descendens cum illis de monte, &c.] Electurus Apostolos ascendit in montem, docturus turbas descendit in campum. In quo mysticè innuitur infirmitas capacitatis turbarum, quæ sublimia intelligere non sufficiunt. Ostendit ergò in hoc Dominus quod perfectioribus sunt altiora dicenda, minoribus leuiora. Vnde 1. *Corinth.* 2. a. Non iudicaui me scire inter vos nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. *Hebr. cap.* 5. d. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est, perfectorum autem est solidus cibus. Vnde rarò legitur turba Dominum in montem sequi, vel quòd Dominus aliquos infirmos in monte sanauerit, sed post sanationem quandoque leguntur secuti Dominum in montem. Sic & nos extinctis motibus illicitis, luce scientiæ illustrati, culmen virtutum possumus attingere. Instruit etiam hic Dominus Prælatos & prædicatores, vt aliquando ascendant in montem contemplationis oraturi, & sibi, & Deo vocaturi. Aliquando descendant in campum turbis prædicaturi. Vnde *Ioan.* 1. g. Videbitis cælum apertum & Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis. *Greg.* Prædicatores priùs in contemplatione hauriunt, quòd postmodum aliis in prædicatione effundunt. Item discipuli promoti, cum Domino descenderūt in campum, & ibi steterunt cum turba, sic promoti in dignitatibus debent descendisse ad turbas per compassionem & humilitatem, & stare cum illis per bonæ vitæ conformitatem. *Ecclesiast.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. *Seneca.* Omnia sint intus dissimilia frons populo conueniat. *Psalm.* 103. Ascendunt montes & descendunt campi, in locum, &c. *Ecclesiast.* 3. c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Ad talem Prælatum libenter veniunt subditi, & libenter audiunt, & libenter confitentur ei. Quod significatur per hoc quod subditur. [Et turba discipulorum, & multitudo plebis, &c.] *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Item notandum est quod dicitur:

> Et *a* descendens *b* cum illis de monte *c* stetit in loco campestri, & *d* turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis *e* ab omni Iudæa, & Ie-

c Stetit in loco campestri,] qui est locus communis, sic Prælatus in loco communi debet stare vt possit ab omnibus qui eo indigent facilè inueniri. *Cantic.* 2. a. Ego flos campi. *Deuteron.* 16. d. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populo iusto iudicio. Dicit ergo:

a Et descendens de monte,] quò ascenderat oraturus & Apostolos electurus.

b Cum illis] quos scilicet vocauerat. Et sciendum quod Dominus dicitur ascendisse in montem vt doceret. *Matth.* 4. a. Item vt se transfiguraret. *Matth. cap.* 17. a. Item vt oraret. *Matth.* 26. d. Item dicitur ascendisse desertum, vt diabolum superaret. *Matth.* 4. b. Item dicitur ascendisse asinam, vt humilis appareret. *Matth.* 21. a. Item dicitur ascendisse Crucem, vt omnes ad se trahendo exaltaret. *Ioan.* 12. e. Item dicitur ascendisse in cælum, vt nobis locum præpararet. *Ioan.* 14. a.

c Stetit in loco campestri.] *Chrysostomus.* Nemo potest in valle stare & de monte loqui, sed aut vbi stas, inde loquere, aut vnde loqueris ibi sta. Et ita primò debet populus se considerare qualis sit, postea qualem habeat sacerdotem. Nunc autem seipsum non videns, semper iudicat de moribus sacerdotum.

d Et turba discipulorum eius & multitudo copiosa plebis] stetit supple cum eo, vel sedit circa eum, sicut solet fieri ad sermones.

e Ab omni Iudæa & Samaria & Ierusalem & maritima & Tyri & Sidonis] supple à partibus. Caue ne intelligas maritimam illam, quæ est iuxta mare Galilææ, siue stagnum Genesareth, & ab eo sic dicitur, sed de remota maritima intelligēdum est, quæ est iuxta Tyrrhenum mare, in quo sunt Tyrus, & Sidon. *Gloss. Beda.* Non à proximo mari Galilææ, quia hoc non miraculi loco poneretur, quasi hoc non esset miraculosum, si de parua maritima confluerent ad Dominum. Et nota quia miraculum propriè dicitur quod præter naturæ cursum euenit. Interdum tamen miraculum dicitur quodlibet insuetum vel inusitatum, licet præter naturam non eueniat, & hoc modo accipitur hic. Sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus & Sidon comprehendi poterant. Sed quia ciuitates sunt gentium, consultè nominatim ponuntur, vt quanta sit virtus Christi intimetur, quæ etiam exteras ciuitates excitat. Quasi responsio est ad hoc quod posset obiici. Posset enim dici cùm in maritima misceantur Tyrus & Sydon, quare postquam dixerat, à maritima, addit Tyri & Sidonis? Et hæc est ratio quæ subiungitur *in Gl.* quòd illæ ciuitates ideo suis nominibus exprimūtur, quia sunt ciuitates gentium, & ex hoc ipso euidentius appareat virtus Christi, quæ remotissimas ciuitates alienigenarum excitat. Ad nos non iuit Dominus, sed ipsi venerunt ad Dominum, vt magis confunderentur Iudæi.

rusalem & maritima & Tyri & Sidonis, *a* qui venerãt vt *b* audirent eum & *c* sanarentur *d* a lãguoribus suis. Et *e* qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. Et *f* omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus *g* de illo exibat & sanabat omnes. Et ipse *h* eleuatis oculis in discipulos suos dicebat: *i* Beati pauperes, quia vestrum est regnũ Dei. B Beati *k* qui nũc *l* esuritis *m* quia saturabimini. Beati *n* qui nũc fletis, quia *o* ridebitis. Math. 5. a.

a Qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis.] Sicut dicit *Rab.* quidam sequebantur Dominum ad informationem, vt discipuli, quidam ad curationem, vt infirmi, quidam ad obseruationem, vt inuidi, quidã ad refectionem, vt famelici, quidam ad videndum noua, vt curiosi. De Iudæa & Ierusalem veniunt discipuli confitentes, de Samaria veniunt Pharisæi inuidentes & obseruantes, de maritima veniunt infirmi salutem quærentes, de Tyro famelici esurientes, de Sidone curiosi noua venantes. *b* Vt audirent eum] *Chrysost.* Si iustitiam facere non vis, vt quid prædicatorem iustitiæ audis? Quare magistrum vocas, cuius non vis esse discipulus? *c* Et sanarentur.] Benè dicit, quia ex auditu verbi Dei datur sanitas. *Psal.* 106. Misit verbum suum & sanauit eos. *Sap.* 16. Non herba neq; malagma, &c. *d* A languoribus suis,] corporalibus & spiritualibus. *e* Et qui vexabantur à spiritibus immundis;] ab effectu, curabantur. *f* Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus] curationis. *g* De illo exibat] tanquam de fonte riuulus, & sanabat omnes.

Mysticè. *Mysticè.* Sicut dicit *Beda*, tangit Christum, qui fideliter credit in eum. Hæretici autem comprimunt eum. Vnde dixisse legitur turbæ comprimenti se. Quis me tetigit? De cu-
Inf. 8. f. iusmodi tactu, id est tactu infidelitatis dictum est Magdalenæ. *Ioan.* 20. d. Noli me tangere, &c. q. d. ei Dominus. Nondum enim perfectè de me credis. Item *Exod.* 19. b. Bestia quæ tetigerit montem lapidabitur. Item *Beda*. Tangitur à Christo qui confirmatur ab illo. Qui sic tangit & tangitur, spiritus ipsius virtute sanatur. Sequitur: *h* Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat. Beati, &c.] Omnibus loqui volebat: tamen specialiter in discipulos oculos leuat, vt attentiùs audiant & altiùs intelligant. Et eleuatio etiam oculorum significat, quoniam erat de cælestibus locuturus, sicut oris apertio. *Mat.* 5. a. significat, quoniam erat profunda, tamẽ apertè docturus. Vtrum autem fuerit idem sermo qui narratur hic & qui narratur *Matth.* 5. a. dubitatio est. Quidam dicunt quod fuerunt duo Vnus solis discipulis in mõtis cacumine sedendo factus, quem narrat Matthæus. Alius postea in campo siue planitie montis ad omnes, & hunc fecit stando, quem narrat Lucas. Alij dicunt quod tantùm vnus fuit sermo. Turbis enim irruentibus ascendit Dominus in supercilium montis, vbi vocatis ad se discipulis elegit ex eis duodecim quos Apostolos nominauit. Deinde descendit cum illis in quandam planiciem eiusdem montis, & stetit ibi donec turbæ congregatæ essent, quibus congregatis sedit, & accesserunt ad eum propinquiùs discipuli, & tunc fecit sermonem suum discipulis & turbis pariter, quẽ narrant Matthæus & Lucas diuerso ordine, sed eadem rei veritate. Nota etiam quòd Matthæus plenariè ponens sermonem habitum ad discipulos, secundum aliam opinionem, ponit octo beatitudines. Lucas ponens sermonem habitum ad turbas, ponit tantum quatuor, quibus in *Gloss.* eleganter adaptantur quatuor cardinales virtutes. In his etiam quatuor quas ponit Lucas, intelliguntur illæ quatuor quas tacat. Dicit ergo. *i* Beati pauperes,] reb. & spiritu. Reb. per omnimodam abdicationem, vt Apostoli, vel ad minus per omnimodam subiectionem, vt Patriarchæ. Spiritu per voluntatis propriæ abiectionem, & sensus singularis depositionem. Tales sunt beati, quia eis ad votum succedit quod amant, i. ipsa paupertas voluntaria, quam securè & quietè possident quantũ & quamdiu volunt. Vnde dicit *Senec.* Paupertas est bonum sine calumnia. Item beati sunt qui iam habent in se stolam corporis glorificati. Sunt enim impassibiles tam ad verba quàm ad verbera per omnimodam sui abiectionem. Hæc est vera paupertas quæ nihil habet, neque cor, neque corpus, neque res de quarum amissione doleat. *Gregor.* Qui nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mũdo quod pertimescat, & ideo nihil est ei molestum. Tales sunt verè monachi in claustro Domini Vnde quia regnũ Dei claustrum Domini est, rectè dicit. Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei, sicut monachorum est claustrum. Item sunt agiles per obedientiæ promptitudinem. De qua dicit *Aug.* Verus obediens mandatum nõ procrastinat, &c. Item sunt subtiles per dignitatum & honorum abrenunciationem. Item sunt lucidi per mundanæ curæ depositionem, quæ nigrum facit. His ergo & talibus dicitur. [Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.] Et meritò, quia regnum mundi contempserunt. Item ipso iure paupertatis. Omnis enim domus Dei vbicumque sit pauperum est, & omnia bona eius. Item quia regnum Dei, & etiam ipsum Deum possidet pietas quæ est mater pauperum, quod inde apparet quia ipsũ vendidit pro redemptione captiuorum, ipsum spoliauit pro induitione nudorum, ipsum assauit in Cruce pro refectione egenorum. Item titulo emptionis, pretio iam soluto. *Matth. cap.* 19. d. Omnis qui reliquerit, &c. Quia igitur talium est regnum Dei, oportet vt qui vult habere emat ab illis: *infrà* 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Nota sicut innuitur in *Gloss.* temperantia congruit paupertati. Consilij enim in coercendis illecebris, quia cùm se & sua abdicat, prauas delectationes in se refrænat, quæ & facit cordis munditiam. Vnde in hac beatitudine intelligitur illa sexta beatitudo quam ponit Matthæus: Beati mundo corde. Sequitur.

k Beati qui nunc] id est ad modicum, esuritis.

m Quia saturabimini] in æternum.

l Esuritis.] Ad litteram, id est, fame & siti carnis lasciuium castigatis in via.

m Quia saturabimini,] pane vitæ & intellectus in patria. vnde *Psal.* 16. Satiabor cùm apparuerit gloria tua, *infrà* 14. a. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Isaiæ cap.* 55. d. Omnes sitientes, &c. *Ioan. cap.* 7. f. Qui sitit, &c. *Chrysost.* Non omnes vocat ad potum, sed sitientes. Item [Beati qui nunc esuritis] iustitiam, dicit *Glo.* id est, vitæ rectitudinem. [Quia saturabimini] id est, implebitur desiderium vestrum. Vnde *Psal.* 156. Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, quæ desiderat, scilicet, bonis cœli. Non solùm vitæ propriæ rectitudinem esurire debemus, secundùm omnium & maximè peccatorum. Nam Dominus cùm vidit ficum sterilem statim esuriit. *Matth.* 21. b. Sic nos cùm videmus peccatorem, debemus esurire eius salutem. Et beatus talis stomachus, qui sic esurit, quia Dominus dat escam esurientibus. Hac fame mortui sunt omnes amici Dei. Hac etiam fame Balaam mori volebat, qui dixit *Numer.* 22. b. Moriatur anima mea morte iusto- Psal. 115.
rum. Siquidem pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Hanc famem habent omnes viri prædicatores, sicut scriptum est. Famem patientur vt canes & Psal. 58.
circuibunt ciuitatem. Nunquid nunc hanc famem habebat rex opulentissimus, qui dicebat. Defectio te- Psal. 118.
nuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Est autem tota esuries humani cordis de duobus. Intellectus siquidem esurit veritatem, & affectus esurit bonitatem, quibus vterque replebitur in futuro. Vnde *Isa.* 65. e. Serui mei comedent & vos esurietis. In hac beatitudine intelligitur quinta beatitudo quam ponit *Matth.* 5. a. scilicet. Beati misericordes, *Gloss.* Qui enim comparantur aliis & miserentur & tribuunt sua non quærentes aliena: Ecce Iustitia quæ congruit esurientibus eam, quæ etiam facit misericordem. *Ambros.* Qui esurit esurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iustus, æqualem se inferioribus præstat, dolum excludit, veritatem requirit. In hac *Gloss.* satis patet qualiter se continent ad inuicem iustitia & misericordia. Sequitur.

n Beati qui nunc fletis,] de præsenti miseria. *o* Quia ridebitis,] de dilatatione bonorum. *Ioan.* 16. c. Tristitia vestra, &c. *Isa.* 60. a Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Ista tria dona sunt contra tria vitia. Paupertas contra auaritiam, esuries contra luxuriam, luctus contra superbiam. Et nota ordinem: Pauperes esuriunt, esurientes flent. Nota ergo quod donum luctus est quasi probatica piscina, in qua lauantur hostiæ antequam domino offerantur. Quinque porticus habens, quia quinque sunt genera lacrymarum. Primæ sunt pro incolatu huius miseriæ, & hæ potant sitientem animam. Secundæ sunt pro

errore propriæ culpæ

errore propriæ culpæ, & hæ lauant immundum. Tertiæ ſunt pro horrore gehennæ, hæ humectant aridam. Quartæ ſunt pro deſiderio patriæ, hæ rigant iam fœcundam. Quintæ pro miſeriis proximorum, hæ charitatem demonſtrant. De primis dicitur in *Pſal.* 79. Potum dabis nobis in lacrymis in menſura. De ſecundis. *Pſalm.* 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum lacrymis meis. De tertiis. *Pſalm.* 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis. De quartis. *Pſalm.* 40 Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. De quintis *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo, &c. *Chryſoſtomus*. Beati qui lugent ſua peccata, ſed beatiores qui aliena. Et *infrà*. Quamdiu charitas Sanctorum ad peccatores eſt, & luctus eſt. Harum lacrymarum eſt triplex efficacia in Deum. Prima eſt inebriatio. *Iſa.* 43. d. Adipe lacrymarum tuarum inebriaſti me. Secunda eſt punctio. *Gloſſ. ſuper Tobiam*. Oratio Deum lenit, lacryma cogit. Hæc vngit, illa pungit. Tertia eſt violentia. *Pſalm.* 38. Auribus percipe lacrymas meas. Ibi *Auguſt.* Violentæ ſunt in precibus lacrymæ. *Raban.* Semper luctus inter duas lætitias conſiſtit, mundi præcedentem & cæli propinquantem. Beatus cui temporalis triſtitia præcurrit æternam lætitiam. Item *Raban*. Quatuor modis fit planctus Sanctorum. Cùm & propria peccata deplorant, cùm in infernum cadentes plangunt, cùm in peccatis viuentes lugent, cùm pro deſiderio regni gemunt. Et quatuor ſpecies lacrymarum natura continet. Sunt enim humidæ, vt abluant ſordes peccatorum, & reſtituant perditum baptiſmum. Sunt ſalſæ, vt carnis fluxum & dulcedinem temperent voluptatum. Sunt & calidæ, vt præualeant contra infidelitatis frigus. Sunt & puræ, vt mundatis priſtinis erroribus, in puram reſtituant conuerſationem. Notandum etiam quòd prudentia congruit flentibus, id eſt, dolentibus, dum conſiderat infœlicitatem huius vitæ, & fœlicitatem futuræ. Prudentia enim dicitur quaſi prouidentia. Ille autem ſibi ſapienter prouidet, qui huius vitæ miſerias attendit. Quæ etiam facit pacem pectoris, quæ eſt ſeptima beatitudo, quam
Mat. 5. *a.* ponit Matthæus, dicens. Beati pacifici, &c. Sic ergo patet qualiter illa intelligatur in hac tertia quam ponit Lucas hic.

Luctus
- De malo præſentis miſeriæ, — quod eſt { Ionatum nobis. / cõmiſſum à nobis / amiſſum à nobis.
- De malo vitæ,
- De deſiderio patriæ,
- De peccatis propriis, — quod facit beatum.
- De peccatis alienis, — quod facit beatiorẽ.
- De detrimento virtutum,
- De incolatu ſæculi. — Irriguũ inferius *Ioſ.* 15. d.
- De dilatione cæli. — Irriguum ſuperius.

Conſolatio
- De peccati plena remiſſione. *Iſa.* 56. c. Adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos, &c.
- De vera retributione in reprobis. *Iſa. vlt.* g. Erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni.
- De liberatione præſentis miſeriæ. *Apocal.* 21. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis ſanctorum.
- De adeptione cæleſtis patriæ. *Matth.* 25. b. Euge ſerue bone *Iſa. vlt.* d. Gaudete cum ea gaudio vniuerſi qui lugetis ſuper eam, &c.

Verſus.
Fle ſi lætari, ferui ſi vis dominari.
Da ſi ditari, ieiuno ſi ſatiari.

Sequitur. *a* Beati eritis cùm vos oderint, &c] id eſt, cum homines corde, ore, opere vos perſecuti fuerint, non merito peccatorum veſtrorum, ſed propter filium hominis, id eſt quia in ipſum creditis & ipſum prædicatis, beati eritis ſupple ſi ſapienter & æquanimiter & lætanter ſuſtinueritis. Hi enim ſunt tres digiti, de quibus dicit *Iſa.* 40. c. Quis appendit tribus digitis molem terræ? Primi quidem parentes vendiderunt regnum cælorum pro lenocinio vnius pomi. Iſti verò redimunt pretio odiorum, contumeliarum, iniuriarum. Iſti quidem cum Chriſto comedunt in vigilia, & ideo cum eodem comedent in feſto. In hac vigilia comeditur panis arctus & bibitur aqua tribulationis, ſicut dicitur *Iſa.* 30. e. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem. In feſto verò omnia pinguia & omnes deliciæ comedentur. Vnde *Iſa.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguiũ, &c. Iſti ſunt ſocij paſſionum in via, ideo erunt & conſolationum in patria. Scriptum eſt enim 2. *Corinth.* 1. b. Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis, *infrà* 22. c.

Vos eſtis qui permanſiſtis mecũ in tentationibus meis, &c Ideo dicit *Eccleſiaſt.* 6. a. Si poſſides amicum, in tentatione poſſide illum. Ad iſtos deuolutum eſt onus cæleſtis hæreditatis, id eſt, præſentes tribulationes, quaſi neceſſe eſt vt ad ipſos deuoluatur ipſa hæreditas. Iſti ſoluunt debitum quo obligata erat cæleſtis hæreditas vnde ipſorum eſt eorum.

Beati *a* eritis cùm vos oderint homines *b* & cùm ſeparauerint vos & *c* exprobrauerint & *d* eiecerint nomen veſtrum tãquam *e* malum propter filiũ *f* hominis.

Ergo, Beati eritis cum vos, &c. Adam ſiquidem peccauit corde, ore, opere & ideo cæleſtem hæreditatem tripliciter obligauit, i. odiis, contumeliis. Corde peccauit nimis vxorem amando, & ideo induxit ſuper nos odium Dei, Angelorum, & hominu. Peccauit ore, pomum comedendo, & ſe malè excuſando, & induxit ſuper nos obligationem contumeliarum. Peccauit opere ſiue manu pomum accipiendo, & obligauit nos moleſtiis & iniuriis. Dicit ergo:

a Beati eritis cùm vos oderint homines] corde.

b Et cum ſeparauerint vos,] opere, pellendo, ſci. de Synagogis. Vndè cùm receſſiſſet Iudas proditor à ſocietate, dixit Ieſus. Nunc clarificatus eſt filius hominis.

c Exprobrauerint] ore, vos, id eſt, nomen Crucifixi vobis. *Ioan.* 13. *d.* Hoc enim improperabant fidelibus in primitiua Eccleſia, quòd adorarent crucifixum. Vel, exprobrauerint vos, ſicut ipſum Chriſtum & Ioannem Baptiſtam *Matth.* 11. e Venit Ioannes non manducans neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: ecce homo vorax & potator vini. *Ioan.* 15. e. Non eſt ſeruus maior Domino ſuo. Si me perſecuti ſunt & vos perſequentur.

d Et eiecerint nomen veſtrum,] Chriſtianum, ſcilicet. Sæpè enim nomen Chriſtianum vſque adeo in defectum venit vt nemo auderet illud confiteri. *Beda*. Quantum ad Iudæos & Gentiles nomen Chriſtianum ſæpe abraſum à memoria & ab omnibus eiectum eſt Vel, Eiecerint nomen veſtrum,] id eſt, vos Chriſtianos à ſocietate ſiue collegio ſuo. *Ioan.* 9. e. Iam enim conſpirauerant Iudæi vt ſi quis confiteretur eum Chriſtum, extra Synagogam fieret. *Iſa. vlt.* b. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum eius, dixerunt fratres veſtri odientes vos & abiicientes propter nomen meum, &c.

e Tanquam malum.] 1. *Cor.* 4. Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus. Eiecerint inquam.

f Propter filium hominis,] i. eius amore, eius pretio, eius vice. *Beda*. Cuius nomen veſtrum facitis cognomen, quia à Chriſto dicuntur Chriſtiani. Item, Propter filium hominis, nulla alia de cauſa. Nota etiam quia in hac beatitudine, quæ hîc ponitur, intelligitur ſecunda beatitudo quã ponit Matthæus, ſ. Beati mites. Fortitudo enim congruit huic beatitudini quæ hîc ponitur, quæ etiam facit manſuetudinem. *Matth.* 5. *a* Mitis enim eſt, qui nullis mouetur moleſtiis. Fortis eſt, qui vincit iram, & alios motus animi. *Prouerb.* 16. d. Melior eſt patiens viro forti. Laudabilius eſt ſeipſum vincere, id eſt, proprios motus animi reprimere, quàm alium vincere, &c.

Si beati { Pauperes / Eſurientes / Flentes / Patientes } ergo miſeri
- Amantes diuitias. *Prou.* 13. a. Eſt quaſi diues cum nihil habeat, & eſt quaſi pauper, &c. *Eccl.* 31. a. Qui aurum diligit non iuſtificabitur. *Iob* 37. d. Ab Aquilone aurum venit. *Ierem.* 1. c. Ab Aquilone pandetur omne malum. Ergo vnde aurum inde malum, &c.
- Comeſſatores. *Prou.* 23. c. Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec &c.
- Riſores. *Iac.* 4. c. Miſeri eſtote & lugete *Iac.* 5. a. Plorate vlulantes in miſeriis veſtris, &c.
- Impatientes. *Iacob.* 5. c.

Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerunt. *Prouerb.* 13 b. Qui

 pauper eſt

pauper est increpationem non sustinet. Sequitur. a Gaudete in illa die, &c.] Tribus mudis hortatur Dominus discipulos suos ad sustinentiam aduersorum: Primò per ostensionem præmij, vbi dicit [Ecce enim mercea vestra.] Secundò, per exẽplũ Prophetarum, vbi dicit [Secundum hæc enim.] Tertiò, per pœnæ commutationem, cum dicit [Verumtamen, &c.] Dicit ergo.

a Gaudete in b illa die & b exultate, c ecce enim merces vestra multa est in d cælo. Secundũ hæc e enim faciebant Prophetis patres eorum. f Verumtamẽ g væ h vobis diuitibus qui i habetis cõsolationẽ k vestrã.

13.q.1. c. quod Christus.

a Gaudete, interiùs propter stolam animæ.

b In illa die,] sc. præsẽtis tribulationis, quæ illuminat vt collyriũ. Apoc.3.d. b Et exultate] exteriùs, propter stolam corporis. Non est hoc datum omnibus scilicet gaudere in tribulatione, sed quibusdã & paucis, de quibus dicitur, Act. 5.g. Ibant Apostoli gaudentes. Phil. 1. d. Donatum est vobis pro Christo, non solum, &c. c Ecce enim merces, &c.] Ideo gaudete, enim, quia merces vestra multa est, & magna. Magna pretiositate, multa innumerositate. Psal. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ.

d In cælo] in loco tuto, & amœno & quieto. Isa.32.d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Matth. 6. c. Thesaurizate vobis thesauros in cælo. Item magna est merces, quia pro paupertate temporali, quæ est modica & momentanea dabitur regnum æternum, pro fame horaria, satietas perennis, pro luctu momentaneo lætitia sempiterna, pro vilitate modica, gloria perpetua. Psal.126. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris. Gen. 15. a. Ego sum merces tua magna nimis. 2.Cor. 4.d. Id quod est in præsenti momentaneum & leue, &c. Item multa est merces, quia duodecim sunt gaudia Paradisi significata per duodecim fructus, de quibus dicitur Apocal.22. a. Sapient. cap. 3.a. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Beda, Inter odia cordium, inter probra linguarum, inter manus persequentium, lætiori corde versamini intuitu supernæ mercedis. Gregor. Consideratio præmij minuit vim flagelli. Sequitur.

e Secundùm hæc enim, &c.] Aug. Exemplo Prophetarum temperat rigorem tribulationis. q. d. non est nouum si vos qui estis serui mei patimini à Iudæis, quia Prophetæ mei propter eandem causam passi sunt à patribus eorum. Et si illi qui non habuerunt exemplum, constantes fuerunt in tribulationibus, & vos qui iam habetis exemplum constantiores esse debetis. 2. Tim 3. c. Omnes qui piè volunt viuere in Christo persecutionem patientur. Dicit ergo, Secundùm hæc enim, &c. Sic continua; Ne turbemini si vos persequantur. Enim, quia, secundùm hæc faciebant Prophetis qui timore non deficiebant à veritate, patres eorũ. Sequitur

f Verumtamen væ vobis diuitibus.] Lucas ponens temperatum sermonem ad turbas, licet admixti erant discipuli, quasi per antithesim quatuor promissionibus opponit quatuor comminationes. Sicut enim quatuor beatitudines posuit quatuor virtutibus respondentes, ita ponit quatuor væ quatuor vitiis respondentia:

Primum est contra cupiditatem diuitum, quòd opponitur paupertati.

Secundum est contra voluptatem Epicureorum, quòd opponitur Esuriei.

Tertium est contra vanitatem lætantium, quòd opponitur luctui.

Quartum est contra placentiam mundi, quòd opponitur vilitati siue contẽptui. Matthæus octo ponit beatitudines, & octo væ, non tamen in eodem cap. sed postea 23. Lucas verò tantum quatuor beatitudines ponit, & quatuor væ, sed reducuntur octo beatitudines ad quatuor, sicut ex præmissis patet. Aliter etiam reducuntur, sed parum differenter. Nam paupertas continet mansuetudinem. Qui enim verè pauper est, nihil habet vnde dolere valeat, & ideo nec irritat nec irritatur, quòd est mansuetudinis. Item esuries cũplectitur misericordiã. Nam qui esurit, esurienti cõpatitur, & compatiendo largitur, quod est misericordiæ, vt dicit. Ambr. Item luctus continet munditiã cordis. Nam lacryma pro peccatis propriis & alienis oculũ mundificat rationis. Item sub vilitate & contemptu comprehenditur pacificatio & patientia, quæ sunt duę vltimæ beatitudines in Matthęo. Nam qui verè contemnit & se, & mundum & etiam se contemni patitur, pacem habet & patientiam. Referuntur etiam hæ quatuor beatitudines ad quatuor virtutes cardinales, vt dicit Ambros. Nam paupertas temperantiam, esuries iustitiam, luctus prudentiam, contemptus fortitudinem gignit. Sed quare non ponuntur in Matthæo statim post beatitudines, sicut sua væ, respondentia sicut in Luca: Responsio, quia in Matthæo loquitur perfectis, qui non indigent comminatione, quia perfecta charitas foras mittit timorem. 1.Ioan.4.d. In Luca verò loquitur imperfectis, quibus necessaria est comminatio pœnæ, quia timor Domini expellit peccatum. Eccl.1.c. Et initium sapientiæ timor Domini. In eod.b. Dici ergo.

Amos 6.a.

g Væ] id est, æterna damnatio parata est,

h Vobis diuitibus,] qui amatis diuitias tẽporales siue terrenas, vt iniquè habetis, vel habere cupitis, vel vos diuites reputatis, tumentes & alios contemnentes, vel speratis in diuitiis Iac.5.a. Agite nũc diuites, plorate & vlulate in miseriis, quæ euenient vobis. Eccl.5.b. Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. Item Eccl.5.c. Quid prodest possessori, nisi quod cernit oculis suis diuitias? Item Prouer.11.d. Qui confidit in diuitiis suis corruet. 1.Tim.6.d. Nolite sperare in incerto diuitiarum. Et bene dicit. [Væ] quod est interiectio, & non dicit, æterna damnatio diuitibus quod tamen idem est. Sed interiectio significat affectum mentis, nomen verò conceptum. Ad innuendum ergo quòd diuites iam per affectum non solùm per intellectum sentiunt in se quod passuri sunt in inferno, ideo dicit væ. Vnde Ierem. 2. d. Scito & vide quàm malum & amarum est te dereliquisse Dominum Deum tuum. Sed quia multi habent diuitias, qui in eis nullum habent solatium, nec amorem ad eas, qui scilicet, habent vt dispensatores, & ad hoc custodiunt tantùm vt bene dispensent, ideo subdit.

i Qui habetis consolationem vestram] Gloss. contra necessarias temporis miserias. Miseriæ enim temporales necessariæ, id est vtiles sunt ad coërcendas carnis illecebras.

k Vestram] non diuinam, i. quam quæritis & amatis vobis, & ideo væ vobis. Consolatio enim talis via est ad perpetuũ cruciatum, sicut econtrario tribulatio temporalis via est ad æternam consolationem. Vnde infra 16.g. dicit Abraham diuiti in inferno: Fili recordare, &c. nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Siquidem calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hoc, & facta est commutatio, quia tristitia pauperis versa est in gaudiũ, & gaudium diuitis in mœrorem. Vnde dicit Iac.4.c. Lugete diuites & estote miseri, quia risus vester vertetur in luctum, & gaudium in mœrorem. Væ ergo vobis diuitibus, quia perdetis vsum temporalium quem nunc diligitis, scilicet præsentem consolationem. Sunt autem tria quæ istam consolationem operantur, diuitiæ, deliciæ, & honores. Omnis enim consolatio mundi ad hæc tria refertur. Hi sunt tres consolatores Iob, de quibus dicit 16.a. Consolatores onerosi omnes vos estis, qui onerant consolatum onere grauissimo, scilicet, desolatione æterna. Hæc est consolatio somniantis quam habent diuites huius mundi. De qua dicitur Isa.29.c. Sicut somniat sitiens & bibit, & postquam fuerit expergefactus lassus adhuc sitit, & vacua est anima eius. Sic erit, &c. Psalm.85. Dormierunt somnum suum, &c. Et alibi. Psalm.72. Velut somnium surgentium Domine in ciuitate tua Imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Optimè dicit imaginem, quia sicut somnians non videt res, sed Imagines rerum, & tamen credit se videre res, ita diuites credunt se habere diuitias veras, cùm tamen non habeant nisi imaginatiuas siue phantasticas diuitias. Est etiam diuitibus triplex væ in præsenti. Væ laboris in acquirendo, væ timoris in custodiendo, væ doloris in deserendo. Et propter hoc fortè dicitur Apoc.8.d. Væ væ væ habitantibus in terra. Et hoc triplex væ perpetuabitur in inferno, quia erit ibi labor sine requie, timor sine spe, dolor sine consolatione, & ideo non dicit, est vel erit.

B. Bern. Delicata est diuina consolatio, nec conceditur admittentibus alienam.

Psal.74.

Mystic. Sicut dicit Gloss. per diuites intelligũtur Iudæi de diuitiis legis gloriantes, siue hæretici siue Philosophi, qui de sapientia sua & torrente eloquij sui confidentes veritatẽ expositionis vilipẽdũt, & secũdũ regulas philosophicas de Christi generatione & aliis fidei articulis nitũtur discutere. Quibus in futuro erit væ, cùm manifestũ erit eos errasse, & thesauros iniquitatis, qui non proderunt sibi collegisse. Sequitur.

Mystic.

à se. Sequitur. *a* Væ vobis qui saturati estis] s. crapulæ & ebrietati vacatis. Contra quod dicitur *infrà* 21. f. Videte ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate. *b* Qoia esurietis æternaliter. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Ideo etiam væ his in præsenti, quia talis saturitas aufert somni requiem. *Eccles.* 5. c. Saturita diuitis non sinit eum dormire. Itē quia sanitatem aufert. *Iob* 20. b. Cùm [saturatus fuerit arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Item quia pudicitiam aufert. *Hieron.* Venter vino æstuans cito despumat in libidinem. *Ierem.* 5. b. Saturaui eos & mœchati sunt. Item quia famem parit æternam. *Isa.* 65. c. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis', &c. Et hanc rationem assignat hic Dominus quasi fortissimam, quia totum damnum hominis est fames æterna, id est defectus boni æterni. Item [Væ vobis qui saturati estis,] desideriorum vestrorum adimpletione & peccatorum delectatione, qoia talis saturitas corrumpit palatum aoimæ, & aufert saporem cælestium ciborum. *Prouer.* 27. a. Anima saturata calcabit fauum. Item, Væ vobis, qui saturati estis] carnibus draconum, id est defectibus & vitiis aliorum detrahendo. *Iob* 19. d. Quare me persequimini sicut Deus & carnibus meis saturamini? *Prou.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum. Sequitur. *c* Væ vobis qui nunc ridetis] de mundi fœlicitate nunc in modico. *Roma.* 6. d. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nuuc erubescitis? *d* Qoia lugebitis & flebitis] de inferni calamitate. *Prou.* 14. b. Risus dolore miscebitur. *Eccl.* 7. a. Cor sapientis vbi tristitia, scilicet, in præsenti, cor stultorum vbi lætitia. Item, Væ vobis qui ridetis, nimia facilitate, quia lugebitis in inferno, cogente necessitate. *Eccles.* 19. d. Risus dentium & ingressus hominis enunciant de illo. Item, Væ vobis qui ridetis, cum oimia dissolutiooe, [quia lugebitis,] in inferno oris opilatione, sicut dicitur in *Psal.* 106. Iniquitas opilabit os suum. *Eccles.* 21. c. Fatuus in risu exaltat vocem: vir autem sapiens vix tacitè ridebit, id est rarò. Et tunc modestè, sicut *Iob* 29. d. Si quando ridebam ad eos non credebāt. Vbi dicit *Greg.* Prælatus debet se habere taliter ad subditos vt ridens timeri & iratus possit amari, nè nimia lætitia vilem vel immoderata sæuitia reddat odiosum. Itē, [Væ vobis qui ridetis] id est, gaudetis de mundi voluptatibus & risui & vaniloquiis operam datis, quia lugebitis, infernalibus miseriis subitò aduenientibus. *Iob* 21. b. Tenent tympanum, & citharam & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Item [Væ vobis qui ridetis] de mundana promotione, quia lugebitis, de inferoali demersione, quæ vos occupabit. Et quantò gradus altior, tantò casus erit profundiò. Vnde cùm lucifer dixisset: Ascendam in cælum & ero similis Altissimo, dictum est ei: Verumtamen in infernum detraheris in profundum laci. *Isa.* 14. d. Meritò illis væ, qui rident de sua suspēsione, de maris submersione, de propria illusione. Omnis enim purpura, omoe sceptrum, omnis corona illusio est & ludibrium postquam in his Domino Iesu fuit illusum. Vnde dicit *August.* Risus illorum risus est phreneticorum, sed sapientes malont se habere sanos plangētes quàm phreneticos ridentes. Vnde *Eccles.* 2. a. Risum reputaui errorem & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Dominus ter fleuisse legitur. Super Ierusalem euersione, *inf.* 19 f. Super Lazari suscitatione. *Ioan.* 11. c. Et in Cruce. *Heb.* 5. Risisse autem nunquam legitur. In quo notatur quod viro iusto, non est hic tempus ridendi, sed flendi. In futuro verò erit tempus ridēdi. Vnde *Eccl.* 3. a. Tempus flendi & tempus ridendi. Primò dicit flendi, postea ridendi *Prouer.* *vlt.* d. Ridebit in die nouissimo. Econtrario malus flebit in die nouissimo, quia risit in die primo. Fletus autem ille æternus erit duplex id est de duobos, scilicet de carentia omnis boni, & præsentia omnis mali. Hæc enim duo erunt in inferno, vt dicit *August.* Ideo dicit Dominus. Væ vobis qui nunc ridetis, quia lugebitis & flebitis. Non dicit, nunc, per quod datur intelligere in æternum. Sequitur.

Christus ter legitur fleuisse.

Væ vobis qui saturati estis quia esurietis. Væ vobis qui nūc ridetis, quia lugebitis & flebitis. Væ cū benedixerint vobis omnes homines. Secundùm hæc *f* faciebant Prophetis patres eorum. *g* Sed vobis dico *h* qui auditis: *i* Diligite inimicos vestros,

e Væ cum benedixerint vobis omnes homines] id est, cùm vobis adulatoriis fauoribus arriserint laudando in malis, sicut dicit in *Psal.* 9. Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Vel adulando in bonis, qood non est minus malum quàm vituperatio. Vnde *Sen.* Lauda parcè, vitupera parciùs. Similiter enim reprehensibilis est nimia laudatio, vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. *Prou.* 27. c. Qui benedicit proximo suo voce grandi, id est, nimia laude extollit, vel mala eius diminuendo, vel bona plus æquo laudando, de nocte consurgens, id est, circa hoc solicitus, vt est omnis adulator, maledicenti similis erit, id est, detractori, quia vel mala diminuendo confidentiam præstat, vel bona laudando intentionē inclinat, vt quod propter Deum inceperat, propter humanum fauorem finiat. Vnde *Isa.* 3. c. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Legitur *Mat.* 26. g. quod Iudæi velabant Domino faciem & dicebant, Aue Rabbi. Sic adulatores laudando excæcant. Vnde significantur per Philistæos, qui Sāsonem excæcauerunt. *Iudic.* 16. e. Cæcus bene audit quod ei dicitur sed non videt quod ei fit, sic ille qui decipitur adulatione bene scit, quod falsum est quod ei dicitur, & tamen quasi non videns libenter audit. Vnde *Horatius* dicit. Falsus honor iuuat & mendax infamia terret. Quem nisi mendosum & mendacem? Et nota quòd dicit. Cum bene dixerint vobis omnes homines. Non enim malum est benedici à bonis, sed à malis benedici, maledici est. Vnde *Sen.* dicit. Si continens es, adulationes deuita, sitque tibi tam triste laudari à turpibus quàm laudari ob turpia. Sed quæ culpa mihi si homines mihi benedicant? Nulla, si non recipio, id est, si inde non gaudeo mihi. Sed si appeto & mihi congaudeo, pecco. Præterea hominum benedictio hæc extollentiæ & ruinæ occasio est. Est etiam exinanitio & euisceratio iustorum, & laqueus quem pauci sciunt declinare, & qui declinat sapiens comprobatur. Vnde *Prouerb.* 27. c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantium.

al. pseudo

Horatius in Epistolis.

f Secundum hæc faciebant Prophetis patres eorum] supple, id est, pseudoprophetis quos adulterino fauore demulcebant, qui non prædicabant nisi pro captando humano fauore. *Glo. ss.* *Beda.* Benedicebant pseudoprophetis qui ob captandum vulgi fauorem de corde suo prophetabāt. *Ezech.* 13. a. *Ierem.* 23. c. Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem, &c. Sequitur.

g Sed vobis dico.] Locutus est Dominus ad turbas, hic conuertit sermonem ad Apostolos. Et est hæc quarta pars, in qua inuitat Dominus discipulos ad culmen perfectionis. Non enim sufficit perfectis non odire inimicum vel diligere amicum, sed oportet diligere inimicum. Et hoc est. Sed vobis dico, quasi omnibus dixi. Beati pauperes, beati esurientes, beati flentes, beati patientes. Sed vobis', specialiter, dico qui auditis, vt discipuli, ex amore & mansuetudine, vtraque aure, id est, corporis & cordis, & auditum facitis vel facere vultis. Vt sit pondus in verbo.

Quarta pars.

h Qui auditis,] id est, intelligitis & intellectum facere vultis.

i Diligite inimicos vestros] Loquitur hic Dñs perfectis, nec solū huius temporis sed etiā primitiuis' perfectis quos instruebat, s. Apostolis, qui per patientiam tormentorum & proprij sanguinis effusione erant Ecclesiā fundaturi. Quædā ergo quæ hic dicuntur, congruunt primitiuis perfectis, quædā etiā imperfectis, quædam perfectis huius temporis. Vnde notanda est

i Diligite inimicos vestros,] actiuè, id est, qui vobis inimicantur non vos ipsis. Sicut enim amicus dicitur, qui amat & qui amatur, sic inimicus qui odit & qui oditur. Sed propriè amicus est qui amat & inimicus qui odit, & sic accipitur hic. Inimici autem diligendi sunt, quia ad Deum ire compellunt, sicut dicit *Gregor.* Mala quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt. Item quia faciunt exire à peccato & quandoque à mundo. *Exod.* 12. e. Vrgebant Ægyptij populum exire de terra velociter. Item quia seruiunt sicut instrumenta fabrilia vasis fabrilibus. Nam illorum beneficio formantur. Vnde *Aug.* Quod lima ferro, quòd fornax auro, quòd flagellum grano, hoc tribulatio iusto. Item sicut dapifer seruit prandentibus. Qui enim iniuriam vel contumeliam irrogat, dapes patientiæ, seu mansuetudini ministrat. Sic seruiuit Esau, Iacob. *Gen.* 25. c. Maior seruiet minori. Sic stulti seruiunt sapientibus. Vnde *Prou.* 11. d. Qui stultus est

Expo. literæ.

a Vnde notanda est hic, quædam distinctio perfectorũ. Sūt n.aliqui quos contemplatiuos dicimus, qui omnibus omnino postpositis, nudi nudum Christũ sequuntur, & est sũma perfectionis eorum, habere vitam in patientia & mortē in desiderio. Sunt & alteriusmodi perfecti, s. Prælati maiores, qui non teneotur habere mortem in desiderio: imo tenentur desiderare vitā pro salute & profectu subditorum, & est summa perfectionis eorũ paratos esse mori si necessitatis articulus interueniat, antequam periclitetur fides subditorum. Sont & alterius modi perfecti minores sacerdotes & diaconi, quorũ summa perfectionia est votum continentiæ. Sunt etiam perfecti coniugati quorum summa perfectionis est sibi reseruare necessaria, & omnia superflua erogare. Notandum rursus, quia in lege erat talio beneficiorũ & talio iniuriarũ. Dominus prima fronte excludit talionem iniuriarum, sed ne videatur omnino legem soluere reseruat talionem beneficiorum, & cum cumulo docet & præcipit cumulare beneficia. Iniuriis etiam præcipit reddi beneficia, vt s. iniuriis lacessiti beneficia reddamus. Et vt intelligatur quibus iniuriis, quæ beneficia reddantur, notandum quod iniuria triplex est, s. iniuria cordis, iniuria oris, iniuria operis. Iniuria operia diuiditur in iniuriam proprij corporis & in iniuriam rerum. Iniuria rerum diuiditur in iniuriam rerum necessariarum & rerum superfluarum. Iniuria cordis est odium. Huic iniuriæ debetur dilectio cordis & exhibitio beneficij exterioris, & hoc tam à perfecto quàm ab imperfecto, quia tam perfectus quam imperfectus tenetur inimicũ diligere corde, nec propter odium cordis ab exteriori beneficio debet desistere. Ecce habes quia hic quædā dicit, quæ congruunt etiam imperfectis. Iniuria oris est detractio. Cui debet duo perfectus, s. orationē † & operationē, debet. n. optare bonum detractoribus & orare vt desistant à malis. Iniuriæ proprij corporis debet patientiā sine vltione, quantũ ad primitiuos perfectos, quibus illud congruit. Qui te percusserit in dextera maxilla præbe ei & aliam. Perfecti huius tēporis non teneotur præbere aliā, sed parati esse, quia nec Christus legitur percutienti alterā præbuisse. Quib. etiā perfectis huius tēporis licita est vltio iniuriarũ proprij corporis. Alioquin minimè permitteret hoc Ecclesia Templariis & hospitalariis, qui sūt viri religiosi. De iniuria rerũ superfluarũ nemo perfectus potest aliquid impetere. De iniuria rerũ necessariarũ adhærēdũ est verbo Apostoli dicētis. Omnia mihi licēt, sed nō omnia expediūt. Dũ itaq; nullus hodie sit perfectior, vel æquè perfectus Apostolo, omnib. generaliter licet sua repetere, sed quibusdā non expedit. Sic ergo distingue. Perfectis minorib. sacerdotibus coniugatis, licet sua repetere & sub iudice, & expedit: tamen non cum lite vel cōtentione. Prælatis licet repetere sua etiam sub iudice, sed non expedit. Potius n. deberent vacare instructioni subditorum vel contemplationi. Speculatiois licet repetere sua, sed non sub iudice nec eis expedit. Ita distinguit Cant. & be e.

a benefacite his qui vos oderunt. b Benedicite c maledicentibus vobis, d orate pro calumniantibus vos. Et qui e te † percusserit in maxillam vnam f præbe illi & alteram. Et g ab

e stultus est seruiet sapienti *P. Bern.* Quid nisi seruire dicā, qui mihi caput radit vel calceamenta tergit vel terrā meam arat? Caput radit, qui temporalia tollit. Calceamenta tergit, qui verbera infligit. Terram arat, qui contumelias irrogat. Sed quia non sufficit corde diligere nisi dilectio probetur operis exhibitione, ideo sequitur. a Benefacite his qui vos oderũt] ministrādo cibũ mentis, i. doctrinam vel bonam instructionem. Ministrando etiā necessaria corporis. 1. *Ioan.* 3. d. Fratres nō diligamus verbo & lingua sed opere & veritate. Nam talis dilectio inimicũ mutat in fratrem. *Prou.* 25. e. Si esurierit inimicus tuus ciba illum, & si sitierit potũ da illi, sic &c. Quid si benefeceris inimico? Tibi amplius benefecisti quàm illi. Dando & accipiendo omnis inimicitia cōpescitur. *Hier. super epistolam ad Rom.* 12. Noli negare quod Deus negat nulli, quamuis sit blasphemus & impius, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super gratos & ingratos. Sine discretione omnib. tribuamus, non quærentes cui, sed quare demus. Quisquis. n. in quacunque necessitate moritur, qui succurrere potest si non fecerit, occidit. Docuit Dominus quid debeatur iniuriæ cordis, subsequenter ostendit Dñs, quid debeatur iniuriæ oris, dicens. b Benedicite] i. bona optare & gratias agite. c Maledicentibus vobis] Sicut Dauid Semei. 2. *Re.* 16. b. *Rom.* 12. c. Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere. 1. *Cor.* 4. Maledicimur & benedicimus, persecutionē patimur & sustinemus, blasphemamur & obsecramus. Et hoc est quòd sequitur hic. d Orate pro calumniantibus vos,] conuertendis & reconciliandis vt fratres fiant. *Greg.* Ille preces suas multum valere facit, qui eas pro inimicis effundit. Posset obiici, quare non licet inimicis imprecari, cùm prophetis hoc licuerit? Legitur enim Elias imprecatus fuisse quinquagenario 3. *Reg.* 1. b. dicens. Si homo Dei sum, &c. Ideo soluit *Beda in Gloss.* dicens, quòd non fuerunt imprecationes, cum legantur Prophetæ pro inimicis orasse, sed futurorum prædictiones. Sed quia perfectorum est non solùm orare pro inimicis, imo & paratos esse ad secundas & tertias & quartas & quintas iniurias, ideo subdit. e Et qui te percusserit in maxillam vnam, &c.] quod tribus modis exponitur. Primò sic. Qui te percusserit in maxillam vnam] i. in quamcunque partem corporis, sed maxilla ponitur, quæ est nobilissima pars. f Præbe ei & alteram] i. paratus sis sustinere percussionem aliā. Vnde *Aug.* Nũ tantùm non repercutias, sed si vult alteram ferire patienter feras. Sic exponitur conuenit istud etiā perfectis nostri temporis. Secundò per maxillam intelligitur auctoritas sacræ Scripturæ. Vnde Samson cum maxilla asini legitur occidisse Philisthæos. *Iud.* 15. c. Et secũdum hoc est sensus. e Qui te percusserit in maxillam vnā,] i. disputando vel respondendo eliserit vnam auctoritatem, appone ei alteram. Tertiò per maxillam, quæ omnibus patet & est nobilior pars corporis intelligitur aperta læsio in re digna. Vnde sensus est. Si quis improperauerit tibi quod begardus vel papelardus sis, vel stultus, quia præbendas tuas diuisisti, vel aliquid huiusmodi, percussit te in maxillā, & tu præbe ei alteram, i. paratus sis pati aliā læsionem pro cōsimili causa, vt si improperat tibi quod sis papelardus, paratus sis pati iterum si vocat te hypocritam aut furiosum. Qui talis est pacē habet cum omnibus. Vnde *Beda.* Quid tam mirum quam percutiēti præbere maxillā? imo omnis indignātis impetus frangitur, ira sedatur & per patientiam ille, qui iniuriatur ad pœnitentiā prouocatur. Et *Rab.* Perfecta pax est nullā velle vindictam. Ad hanc pacē sex gradibus ascenditur, qui tanguntur in litera hic, sed plenius *Matth.* 5. Primus est in vindicando se, non plus reddere. Secundus minus reddere. Tertius nihil reddere. Quartus æquanimiter portare. Quintus bonum pro malo reddere. Sextus ad omnem aliam iniuriam sustinendam paratum esse & de omnibus gratias agere. Hi sunt sex gradus quibus ascēditur ad thronum Salomonis. 3. *Reg.* 10. c. Item [Qui te percusserit in maxillam] id est, in præsentia tua tibi iniuriam fecerit. [Præbe ei alteram] id est, paratus sis sustinere in absentia tua aliam iniuriam. Sic Dominus *Isa.* 50. c. Faciem meam non auerti ab increpantibus, &c. *Threnorum* 3. d. Dabit percutienti se maxillā, saturabitur opprobriis. *Micheæ* 5. a. In virga percutient maxillam iudicis Israel. Hæc expositio accipitur ex illo loco. Sustinetis si quis in faciem vos cædit. 2. *Corinth.* 11. d. Ibi *Gloss.* In faciem cæditur cui in præsentia iniuria irrogatur. *Chrysostomus.* Qui repercutit legis implet mandatum, non Christi. Sed dicis, dignus est ille repercuti. Etiam, sed tu non es dignus repercutere, quia illius discipulos es, qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur. Si oculum alterius eruis, nunquid tuum recuperasti? Non, sed cum membro etiam patientiam perdidisti. Diabolus vulnera corporum propter vulnera animarum procurat. Si tu non repercusseris, ab homine quidem victus videris, diabolum autem vicisti. Sequitur. g Et ab eo, &c.] Supra monuit Dominus discipulos ad patientiam odiorum, conuitiorum, percussionum, hic armat ad patientiam iniuriarum in rebus, docens non solùm resistere iniurianti sed ablata non repetere. Licet autem imperfectis sua repetere sub iudice sine contentione & scandalo, perfectis verò non licet sub iudice, sed simpliciter possunt repetere vel maiori denunciare. Vnde *super illud 1. Corinth.* 6. b. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis, fraudem patimini? dicit *August.* Ex hoc patet quod peccatum est habere iudicium contra aliquem. Idem. Perfectis licet sua repetere simpliciter, id est sine lite, sine iudicio, sed non conuenit inde mouere causam ante iudicem. Infirmis verò licet mouere causam ante

Margin notes: *Triplex iniuria.* — *al. † orationem.* — *1. Corint. 6. c.* — *Expo. literæ.* — *Matth. 5.* g — E — *al. † percutit.* — *1. Pet. 2. d.*

nere causam ante iudicem, & iudicium habere contra fratrem, sed non contentiosè vel fraudulenter. Vnde *Versus.* Expedit infirmis licet absq; dolo sine lite: Prælatis licet hoc nõ expedit anachoritæ. Non licet vt per eum sint tres in iure petitæ. Consilium ergo dat omnibus, vt sua non repetant in iudicio, sed præceptum perfectis, id est, perfectionẽ professis. Nunquam enim iudicium sine peccato terminare potest aut raro. Vnde *Chrys.* Primò res indigna est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis sæcularis. Qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem mundi, & per dignitatem Christi propter negotium mundi. Omne iudicium irritatiũ cordis est. Si semel in iudiciũ ingressus fueris, iam non cogitas vt veritas causæ appareat, sed vt quocunq; modo victor existas. Hoc Deus illis mandat, qui magis diligunt Deũ quàm mundum. Nam qui lucrum animæ magnum æstimat, damnum rei modicũ putat. Difficile est rem dimittere, sed difficilius est de iudicio siue peccato exire. Sed si hoc præceptum est religiosis, ergo peccant mortaliter repetendo sua. Dicunt ad hoc, quòd non repetunt sua, sed bona pauperum. Sed si nõ licet repetere sua, quomodo licet repetere aliena? Item dicunt quod ante iudicẽ ecclesiasticũ possũt repetere sua, sed non ante sæcularẽ. Sed quis est iudex sæcularis? an ille qui iudicat sæcularia? Dicunt quòd hoc non est præceptum nisi illis qui ad hoc se astrinxerunt voto. Sed ad quid voto additur præceptũ? Dicũt quod tunc fuit præceptũ, sed crescente malitia mundi, permissũ est repetere sua. Sed quis potuit dispensare cõtra præceptũ Christi? Dicũt quod si non liceret repetere sua, perderet omnis religio sua omnia. Melius est perdere res quàm obedientiã & veritatẽ. Dicunt, sic periret omnis religio. Imo aliter nõ seruatur. Fugienda autẽ sunt iudicia. Primò propter honestatẽ. *Prou.* 20. a. Honor est homini, qui separat se à cõtentionibus. Secũdò propter pacis conseruationẽ. 1. *Cor.* 6. b. Iam omnino delictum est in vobis, quia iudicia habetis. Ibi *Gl.* Litigare peccatũ est eũ pax esse debeat. Tertiò propter iurgiorũ declinationẽ. *Gen.* 13. b. Ne quæso sint iurgia inter me & te, & inter pastores. *Pro.* 17. b. Sẽper iurgia quęrit malos. Quartò propter scandali vitationem. *Matt.* 18. a. Væ mundo à scandalis. Ibi *Gl.* Quantũ potes sine peccato vitare scandalum proximi debes. Quintò propter aduocatorum malignitatem. De quibus dicit *Sidonius.* Hi sunt qui causas morantur admissi, impediunt prætermissi, fastidiunt admoniti, obliuiscuntur rogati, dedignantur locupletati. Sextò, quia litigare est opus dæmonum, & homines dæmonibus assimilat, vt dicit *Aug.* Dicit ergo. *a* Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere] repugnando, vel tua auctoritate, sicut nec Dominus prohibuit in Passione. Vestimentum corporis dicitur omnis res temporalis, pro cuius ablatione non est pugnãdum, vel litigandum, sed sustinendum. *Matt.* 5. f. Qui vult in iudicio tecum contendere & tollere tunicam, dimitte ei pallium. Est autem vestimentum animæ virtutes. De quo *Eccles.* 9. b. Omni tempore sint vestimenta tua candida. Pro huiusmodi vestimenti ablatione pugnandum est vsque ad mortem. *Eccl.* 4. d. Vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Sed quia charitas non tãtum patiens est ad sustinenda damna, sed benigna ad communicanda bona sua. Ideo addit. *b* Omni autem petenti te tribue.] Manum, linguam, cor. Manum, donando. *Inf.* à 11. f. Date eleemosynam, &c. Condonando. *Inf. eod.* f. Dimittite, &c. Mutuando. *Deut.* 23. d. Fratri tuo commodabis id quod indigebit, absque vsuris. Linguam, orando. *Iac. vlt.* d. Docẽdo. *Hiero.* Non solum de eleemosynis hoc intelligitur, quia etiam diuites nec semper dare possunt, sed de pecunia quæ nunquam deficit, id est, de sapientia, quam tantò plus retines, quantò plus eam pro Deo petentibus tribuis. Corrigendo. *Eccles.* 19. c. Corripe amicum ne fortè non intellexerit & dicat, nõ feci, aut si fecit ne iterum addat facere. Cor, diligendo. *Leui.* 19. c. Compatiendo. *Iob.* 30. d. Flebam quondam super eo, qui afflictus erat & compatiebatur anima mea pauperi. Ibi *Greg.* Largiens sua ea, quæ extra se sunt, tribuit, sed qui fletum impedit aliquid de se dare videtur.] Congaudendo. *Rom.* 12. d. Gaudere cum gaudentibus. *Prou.* 4. a. Fili da mihi cor tuum. *c* Et qui aufert quæ tua sunt] i. esse dicuntur vt domus, fundus, pecunia & huiusmodi. *d* Ne repetas] cum lite aut scandalo. Sed si verè aduertis, nihil tuum est nisi peccatum. Naturalis quidẽ bona & gratuita & temporalia quæ habes Dei sunt, qui commendauit tibi. 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti. 1. *Tim.* 6. b. Nihil intulimus, &c. Si quid ergo tuum est, peccatum est. Vnde religiosi nihil dicunt meum, nisi peccatũ. *Osea* 13. c. Perditio tua ex te Israël. Ab eo ergo qui aufert quæ tua sunt, i. confessore, vel prædicatore, vel Christo, qui aufert monendo, rogando, docendo, condonando, ne repetas iterum peccando. *Eccl.* 5. b. Non adiicias peccatum super peccatum. Nota quia est persecutio ex corde, scilicet odiũ, cui opponitur, diligite. Item persecutio ex ore, scil. conuitium, cui opponitur, benedicite. Item est persecutio in corpore, cui opponitur, præbe ei alteram. Item in rebus ablatio, cui opponitur, ne repetas. Sequitur. *e* Et prout vultis, &c.] Dominus exclusa talione iniuriarum, vt dictum est, ne videatur omnino legem soluere reseruat talionem beneficiorum, & cum cumulo: præcipit enim non simpliciter beneficia reddi, sed etiam cumulari. Vnde non dicit, prout faciunt vobis homines, sed prout vultis vt faciant vobis homines, quasi cum cumulo reddite beneficia, vnusquisque enim melius vellet sibi fieri, quam fiat ei. Dicit ergo.

e Et prout vultis] voluntate rationabili siue consiliata, vt cesset in omnis obiectio. *f* Vt faciant vobis homines] quibus potest rependi vicissitudo. A Deo autem & ab Angelis multa volumus fieri nobis, quæ non possumus facere illis. Ideo bene dicit. Prout vultis vt faciant vobis homines, non Deus vel Angeli, quibus tamen redditur vicissitudo, solo charitatis affectu. *g* Et vos facite illis similiter] loco & tempore. Duo præcepta legis naturalia complectitur Lucas in hoc quod dicit. Prout vultis, &c. Vnum affirmatiuum. *Matt.* 7. b. Omnia quæcunque vultis, &c. Alterũ negatiuum. *Tob.* 4. c. Quod ab altero oderis tibi fieri, vide ne tu aliquãdo alteri facias. Hanc duplicẽ regulã dedit Deus in Paradiso monachis suis, i. Angelis & hominibus, & vult quod seruetur ab omnibus, nec aliquis absoluitur ab his regulis. Vnde omnes homines sunt regulares, nec intrabit aliquis in Paradisum nisi qui hanc regulã seruauerit, i. qui contra non fecerit, quod dico propter paruulos, qui nõ possunt eã adhuc seruare, sed dicuntur eam seruare, quia non faciunt contra. *Sen.* Ab alio expectes, alteri quod feceris. Sequitur. *h* Et si diligitis eos, qui] i. ideo quia [vos diligunt, quæ vobis est gratia?] Nulla, quia hoc est naturale. Vnde *Beda.* Amare amantem naturæ est, non amantem verò beneficij, cogere ad amorem perfectionis Christi est. Et hanc docet Dominus hic, cum dicit. Diligite inimicos vestros, benefacite, mutuum date. Hanc docet & Salomon *Prou.* 25. c. Si esurierit inimicus tuus, &c. Et tamen bonum est diligere diligentes. *Prou.* 8. b. Ego diligentes me diligo. Sed certè Dominus plus diligit quam diligatur. 1. *Ioan.* 4. b. In hoc apparet charitas Dei, non quasi nos dilexerimus eum, sed quia ipse prior dilexit nos. Dico quod nulla est gratia si diligitis diligentes vos. *i* Nam & peccatores] publicani, ethnici, diligentes se diligunt, natura duce. *K* Et si benefeceritis his qui id est, ideo quia, vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. *Chrys.* Nos igitur dicamus de Deo. Si Deus tantum iustos & amicos audit & adiuuat, quam laudem meretur bonitatis? Nonne & homines mali, &c. *l* Et si mutuum, &c.] Hoc dicit Dominus de dando mutuo. Sunt enim duo genera beneficij, vel cum beneuolè donamus quod damus, vel cum reddituro vicem commodamus. Dicit ergo. *l* Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere] id est, hoc solo, quia speratis recipere, non pro Deo datis. *m* Quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia.] *Deuter.* 15. b. Non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo eum indigere

a eo qui aufert tibi vestimentum etiam tunicam noli prohibere. Omni *b* autem petenti te tribue, *c* & qui aufert quæ tua sunt *d* ne repetas. Et *e* prout vultis vt *f* faciant vobis homines, *g* & vos facite illis similiter. Et si diligitis *h* eos qui vos diligunt quæ vobis est gratia? *i* Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si *k* benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si *l* mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ *m* gratia † est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia,

Margin notes: *Tob.* 4. c. — *Matth.* 7. b. — *Matth.* 5. f. — Iudicia sunt fugienda. — Debemus tribuere manum, linguam & cor. — *al.* † ferit. — Quadruplex persecutio.

cum indigere perſpexeris. Et *infrà*. Nec ages quippiam callidè in eius neceſſitatibus ſubleuandis. Et *infrà*. Ego præcipio tibi vt aperias manum pauperi. *Deuter.* 23.d. Fratri tuo abſque vſura id quo indiget commodabis vt bene dicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere. a Veruntamen, &c.] Poſtquam dilectionem & beneficium & peccatorum mutuum redarguit, quaſi infructuoſa, qui ſola natura duce vel cupiditate diligunt & benefaciunt. Nunc qualiter à fidelibus fructuoſè hoc fieri debeat oſtendit dicens.

a Veruntamen diligite inimicos veſtros, & *b* benefacite *c* & *c* mutuum date, nihil *d* inde ſperantes, & *e* erit merces veſtra multa, & *f* eritis filij Altiſſimi *g* quia ipſe *h* benignus eſt † & *i* pluit ſuper ingratos & malos. *k* Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt.

a Veruntamen diligite inimicos veſtros.] *Eccl.* 10.a. Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ. *Rom.* 12.d. Nulli malum pro malo, &c. *Prou.* 25.c. Si eſurierit inimicus tuus, &c. *Leuit.* 19.d. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. *Chryſ.* Odium eſt ſpiritus tenebrarum, & vbicunque inſederit, ſordidat pulchritudinem ſanctitatis. Et *infrà*. Si conſideraueris quomodo diabolus implet voluntatem ſuam per miniſterium eius, non ſolùm non iraſceris, ſed etiam miſereberis eius. Item *Chryſ.* Deus non vult eſſe amicus fidelium quandiu ipſi fuerint inimici. *Chryſ.* Si doctor memor ſit iniuriæ, ſoluitur totus Eccleſiæ ſtatus. Item *Chryſoſt.* Generaliter vniuerſis cuncta mandauit, ſed ſpecialiter ſacerdotibus. Quædam enim ſunt mandata quæ ſpecialiter ſacerdotibus indicuntur.

b Et benefacite.] Expone ſicut ſuprà.

c Et mutuum date, nihil] temporale.

d Inde ſperantes,] vltra ſortem ab homine, ſed à Deo propter quem fit, ſi bene fit mutuum, debet ſperari remuneratio *Eccl.* 29.a. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſſitatis illius. *Prou.* 19.c. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis. Item. *Prou.* 22.a. Qui accipit mutuum ſeruus eſt fœnerantis. Ergo qui miſeretur pauperis, facit Deum ſeruum ſuum. Prohibetur autem vſura. Primò, quia charitatem euacuat, cuius eſt omnia communicare. 1. *Corinth.* 13.b. Charitas non quærit quæ ſua ſunt. Secundò, quia facit Chriſtum mendacem, & Apoſtolum eius mendacem. Vterque dixit, quod granum non facit fructum niſi prius moriatur. Chriſtus *Ioan.* 12.d. Apoſtolus. 1. *Cor.* 15.e. Sed vſura multiplicat granum & denarium ſine morte interueniente. Tertiò, quia contra naturam tranſmutat ſpecies, faciens de argento aurum, de auena frumentum. Quartò, quia tempus quod eſt in ſola Dei poteſtate, vendit. Si enim dictum eſt diſcipulis. Non eſt veſtrum noſſe tempora quæ pater poſuit in ſua poteſtate, *Act.* 1.a. multò fortius dicitur vſurariis. Non eſt veſtrum vendere tempora quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Quintò, quia vſura nullum feſtum colit, quia vſura tem per operatur, ita in feſtis diebus, ſicut in profeſtis, ita de nocte ſicut de die. Vnde *Gen.* 8.d. Frigus & æſtas, æſtas & hyems, nox & dies nõ requieſcent. Peccatur autem circa mutuum tripliciter. Primò, quando non fit indigenti, *Nehem.* 5. a. Factus eſt clamor magnus populi & vxorum eius aduerſus fratres ſuos Iudæos, & erant qui dicerent, filij noſtri & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis, accipiamus pro pretio eorũ frumentum & comedamus & viuamus. Alij dicebant, mutuò ſumamus pecunias, &c. Et ſequitur ibi, quod hoc multum diſplicuerit Nehemiæ. Secundò quãdo repetitur ab indigenti, quando non poteſt reddere ſine grauamine. *Iſa.* 58. a. Omnes debitores veſtros repetitis. Ibi *Gloſſ.* Qui repetit non habentem, Deo facit violentiam. *Nehem.* 5.b. Ego & fratres mei, & pueri mei commodauimus plurimis pecuniã & frumentum, non repetamus in commune illud æs alienum, comedamus quod debetur nobis, *Exod.* 22.d. Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimẽtum, ante Solis Occaſum reddes ei, &c. Tertiò, quando commodatur res vilis vel inutilis pro bona. *Amos* 8.a. Audite hoc qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ dicentes. Quando tranſibit meſſis & venundabimus merces, & ſabbatum, & aperiemus frumentum vt imminuamus menſuram & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas, vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quiſquilias frumenti vendamus?

Vſura prohibetur multis de cauſis.

Circa mutuum peccatum multipliciter.

Argumentum quod mutuum eſt in præcepto. Deut. 23. *d. Fratri tuo abſque vſura, &c.*

e Et erit in merces veſtra multa] in cælo *Gl. Beda.* Siue enim reddat homo quod commodaſtis, reddet tamen & Deus, quo iubente feciſtis ſiue non reddat, homo ſupple, hæreditas veſtra in æternum erit. *Eccl.* 12.a. Benefac iuſto, & inuenies retributionem, & ſi non ab ipſo, certè à Deo. *Eccl.* 11.a. Mitte panem tuũ ſuper tranſeuntes aquas, quia poſt multa tempora inuenies eum.

f Et eritis filij Altiſſimi] per adoptionem. 1. *Theſſ.* 5.a. Omnes filij lucis eſtis, &c. Item filij per imitationem. *Ephef.* 5. a. Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſſimi. Item per hæreditatis æternæ adoptionem. *Rom.* 8.c. Filij Dei ſumus, ſi autem filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. De miſericordia autem quod faciat filium Dei, dicit *Eccleſ.* 4.b. In iudicando eſto pupillis miſericors vt pater, & eris tu velut filius Altiſſimi.

a'. non habet †. & plus. F

g Quia ipſe benignus eſt,] quia peccatores longanimiter expectat ad pœnitentiam vt fiant filij eius, & reuertentes clementer ſuſcipit ad veniam. Vnde *Rom.* 2.a. An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Item *h* Benignus] id eſt, largus. Quod patet ex quinque. Primò quia dat omnibus, qui volunt accipere. *Matth.* 5.g. Qui facit Solem ſuum oriri ſuper bonos & malos. Vnde hic ſequitur.

i Et pluit ſuper ingratos & malos.] *Chryſoſt.* Carnalia beneficia præſtat dignis & indignis, non gratiam ſpiritualem. Argumentum quod panes non Eccleſias. *Chryſoſt.* Verè miſericors eſt qui inimicis miſeretur. Sic Deus pluit ſuper ingratos *Rom.* 5.b. Cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. *Act.* 17.f. Dat omnibus, vitam & inſpirationem. Secundò, cognoſcitur benignus eſſe ex hoc quod dat omnibus abundanter *Iacob.* 1.a. Qui dat omnibus affluenter & non improperat. *Matth.* 25.b. Dedit vnicuique ſecundum propriam virtutem. Tertiò, quia rogat alios petere, quia vult dare. *Matt.* 7.a. Petite & accipietis. *Pſalm.* Dilata os tuum, & implebo illud. Quartò, quia dat plus quàm petatur 3. *Reg.* 3.b. Salomoni petenti ſolam ſapientiam dedit etiam diuitias. Et *ſup.* 1.a. Zachariæ petenti pacem populo, dedit & filium. *Zach.* 10.a. Petite à Domino pluuiam à tempore ſerotino, & Dominus faciet niues & pluuiam imbris. Quintò, quia gratis dat ſine ſpe remunerationis. *Iob* 35.b. Si iuſtè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Sequitur. *K* Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater, &c.] Non dicit. Eſtote potentes ſicut pater, vel ſcientes vt filius, hoc enim libenter audiretur, ſed miſericordes, vt Spiritus ſanctus. *Matt.* 9.b. Miſericordiam volo & non ſacrificium. Miſericordia peccata relaxat. *Prou.* 16.a. Miſericordia & veritate redimitur iniquitas. Item miſericordia locum præparat vnicuique in cælo quaſi oſtiaria. *Eccl.* 16.b. Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. *Ambr.* Non ſunt hominis quæ ſecum afferre non poteſt. Sola miſericordia comes eſt defunctorum. Dicit ergo. Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt. Qui miſericors eſt in expectando. *Sap.* 11.d. Diſſimulans peccata hominum &c. *Iſa.* 5.d. Expectaui vt faceret, &c. Item in recipiendo: *infrà* 15.a. Cùm adhuc longè eſſet, vidit eum pater eius & occurrens cecidit ſuper collum eius. Item in condonando: *infrà* 7.f. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtriſque. Item in reuocando. *Iſa.* 30.e. Et erunt aures tuæ audientes vocem poſt tergum monentis. Item in donando. *Pſal.* Miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe. Item in puniendo, & remunerando, quia punit citra meritum & remunerat vltra. *Iſa.* 61.a. Vt prædicarem annum placabilem Domino & diem vltionis Deo noſtro. Eſtote ergo miſericordes, & vos in expectando debitores veſtros *Matthæ.* 18.d. Serue nequam, nonne oportuit te miſereri cõſerui tui, id eſt, expectare? Item in condonando. *Matth.* 6.b. Dimittite & dimittetur vobis. Et hic idem ſubiungitur. Item [eſtote miſericordes,] infirmos viſitando, non ſolum corpore ſed etiam fide. *Roman.* 14.a. Infirmum in fide aſſumite, in cura, ſed cum pixidibus Sacræ Scripturæ. Item [eſtote miſericordes,] famem luxuriæ, & ſi[illegible] auaritiæ extinguendo. *Prouerb. cap.* 25.c. Si eſur[illegible] inimicus tuus, &c. Item à ſeruitute iracundiæ re[illegible]o. *Ephef.* 4.f. Sol non occidat ſuper iracundiam veſt[illegible] *Iob.* 37.c. Non ergo te ſuperet ira. Item nudos veſtiendo contra frigus triſtitiæ. *Iob cap.* 31.b. Si deſpexi prætereuntem eo qu[illegible] haberet indumentum & abſque operimento [illegible] non benedix[illegible] unt mihi

Pſal. 110.

benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus eſt? Item in hoſpitio cordis colligendo, cōtra inuidiæ diſperſionem, *Iſa.* 58. c. Egenos vagoſque indue in domum tuam. Item mortuos ſepeliendo, contra pompā ſuperbiæ. *Iſa.* 32. a. Erit ſicut vir qui abſconditur à vento, & celat ſe à tempeſtate. Hæ ſunt ſeptem partes miſericordiæ, contra ſeptem vitia generalia. *Verſus.* Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, cōdo. Item, [eſtote miſericordes,] vobis, à peccatis ceſſādo. *Eccl.* 30. d. Miſerere animæ tuæ placēs Deo. *Prou.* 11. c. Benefacit animæ ſuæ vir miſericors. *Eccl.* 14. a. Qui ſibi nequam, &c. Nō credo prædicatori quòd miſereatur mei qui non miſeretur ſui. Sed quia miſericordia tam poteſt eſſe in iudicando quam in largitate beneficiorum. Ideò ſubiungitur.

a Nolite iudicare, *b* & non iudicabimini. *c* Nolite condemnare *d* & non condemnabimini. *e* Dimittite, & dimittetur vobis. *f* Date, & *g* dabitur vobis. *h* Menſuram bonam & *i* confertam & *K* coagitatam & *l* ſupereffluentem *m* dabunt *n* in ſinum veſtrum. *o* Eadem quippe menſura

a Nolite iudicare.]. *Beda.* Sine miſericordia [illegible] quædam aperta. *Iacob.* c. Iudicium ſine miſericordia, &c.

b Et non iudicabimini] à Deo *Gloſſ. Beda.* Sunt quædam media, & incerta quo animo fiant, quia & bene & malè poſſunt fieri. Neſcimus etiam qualis futurus eſt, qui nunc apparet malus, de cuius correctione deſperare, & eum quaſi abiectum reprehendere temerarium eſt. Secundū hanc *Glo.* ſenſus eſt: [Nolite iudicare,] id eſt, de incertis diffinitiuā ſententiā proferre: Nolite dubia temerè diffinire. De apertis enim malis quæ bono animo fieri non poſſunt, nobis permittitur iudicare, & hoc tamen cum miſericordia, ſicut inouit *Beda in textu. Chryſoſ.* Qui non iudicat proximum propter peccatum quod fecit in ipſum, illum nec Deus iudicat propter peccatum quod fecit in ipſum. Et *Iſ.* Sed nos rogati dimittimus, & Deus antequam rogetur dimittit. Terra miniſtrare iuſſa eſt, & nō iudicare, & tu terra es. *Gen.* 3. d. Terra es, & in terram ibis. Detractor immiſericors eſt; qui indicat & mordet incautum etiam mortuum, vt hiena quæ violat ſepulcrum. Nota ergò quod non omne iudiciū prohibetur hic, ſed quoddam. Eſt enim iudicium diſcretionis, 1. *Cor.* 11. g. Si noſmetipſos dijudicaremus, &c. Item eſt iudicium computationis. *Mat.* 12. d. Regina auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam. Item eſt iudicium approbationis. *Matt.* 19. d. Sedebitis & vos ſuper ſedes, &c. Item eſt iudicium certitudinis & diffinitionis quod eſt Prælatorū. *Pſal.* 57. Rectè iudicate filij hominū. Hæc iudicia conceduntur. Item eſt iudicium ſuſpicionis, & hoc duplex. Vnum quod prouenit ex innata fragilitate, ſine cōſenſu rationis, & hoc eſt humana tentatio, de quo dicitur. 1. *Cor.* 10. c Tentatio vos non apprehēdat niſi humana. Aliud eſt cum conſenſu, de quo *Rom.* 14. a. Tu qui es, qui iudicas ſeruum alienum? Item eſt iudicium temeritatis. Et hoc eſt multiplex. Quoddam eſt vſurpatiuum, vt quando ille qui non eſt iudex iudicat. De hoc vide *Glo. ſuper Mat.* 7. Iudiciū temerarium eſt quando hi ad quod non pertinet, iudicant. Aliud eſt perniciosum. De quo *Hieron. ſuper Mat.* 7. Multi præuenti maioribus, leuiora in fratre vituperare malunt, quam emendare. Aliud eſt ſuperſtitioſum, quod poteſt dici recōuentionale, vt quando auarus iudicat alium auarum condemnando ipſum. De quo *Rom.* 2. a. In quo alium iudicas teipſum condemnas. Ibi *Glo.* Quia te non obſeruas ab his vnde alios reprehendis. Aliud eſt præceps, vt quando non obſeruato iuris ordine ſententia diffinitionis præcipitatur: ſicut Dauid qui poſſeſſionem Miphiboſet adiudicauit Sibæ. 2. *Reg.* 19. e. Hæc omnia mala ſunt & vitanda.

Multiplex iudicium.

c Nolite condemnare] Id eſt dignum damnatione iudicare. Et eſt expoſitio præcedentis. Sæpe enim in his humanum fallitur iudicium. Nam qui hodie eſt malus, ſubitò poteſt viſitari à Deo. *Eccl.* 11. e. Facile eſt in oculis Dei ſubitò honeſtare pauperem. Item *Eccl.* 18. d. A mane vſque ad veſperā immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis Domini. *d.* Et non condemnabimini] à Deo. Ille etiam aliū condemnat qui exemplo necat, & eſt malitia exemplariorū. Et ſicut peccat, qui bona vel bonos condemnat, ſic qui mala vel malos iuſtificat. *Prou.* 17. c. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum abominabilis eſt vterque apud Deum. *Iſa.* 5. e. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum.

e Dimittite, & dimittetur vobis.] Dimittite iniurias illatas vobis, [& dimittetur vobis] peccatū veſtrum à Deo, cui frequenter feciſtis iniurias. *Eccl.* 28. a. Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur? Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi ſoluentur peccata tua.

Item dimittite incarceratos liberos, & dimittetur vobis peccatum pro quo eſtis incarcerati. *Iſa.* 58. b. Dimitte eos, qui confracti ſunt liberos, & omne onus dirumpe. Item dimittite præbendas ſuperfluas, & dimittetur vobis peccatum. Item dimittite debita vobis, & dimittetur vobis à Deo, quod ei debetis. *Matth.* 6. b. Dimitte nobis debita noſtra, &c.

f Date] pauperibus temporalia.

g Et dabitur vobis,] à Deo vita æterna oratione pauperum quorum eſt, *infrà* 16. c. Facite vobis, &c. Bona eſt illa commutatio. Quandoque etiam cum vita æterna dabitur abundantia temporalis cum expedit. *Prou.* 3. b. De primitiis frugum tuarum da pauperibus, & replebuntur horrea tua ſaturitate. Item 11. d. Qui inebriat ipſe quoque inebriabitur. *Matth.* 10. b. Gratis accepiſtis, gratis date. Iſti ſunt duo ſocij inſeparabiles. Vnde in abbatiis vbi eiectus eſt, date, noluit remanere, dabitur vobis. *Auguſt.* Dicit tibi Chriſtus, da mihi, dedi tibi, habuiſti largitorem, habe debitorem, habe & fœneratorem. Nam Domino fœneratur, qui miſeretur pauperis, *Prou.* 19 c. Sequitur.

h Menſuram bonam, &c.] Iſtud poteſt continuari ad plura quæ ſupradicta ſunt, vel ad proximè poſita. Primo modo ſic: Quaſi diligite inimicos veſtros, & nolite iudicare, & dimittite debitoribus veſtris, quia ipſi *m* Dabunt,] id eſt, erunt cauſa quare Dominus dabit [in ſinum veſtrum, menſuram bonam, &c.] *Chryſoſtomus.* Superfuſa menſura datur ei, qui nec iudicat, commota autem ei, qui iudicat quidem, ſed non condemnat, bona autem ei, qui condemnat, ſed dimittit: Quoniam ſicut maior eſt menſura ſuperfuſa quàm commota, & commota quàm bona, ſic maior eſt, qui nec iudicat. Ad proximè poſitum continuatur ſic. Ita dixi: [Date] pauperibus, ſcilicet.

h Menſuram bonam] id eſt, legitimam & magnam. Sunt enim paruæ menſuræ in ciuitate, quæ propter modicitatem ſunt illegitimæ. Item bonam, quia de re bona & vtili. *Pſal.* 102. Qui replet in bonis deſiderium tuum.

i Et confertam] id eſt, plenam. Singula verba pondus habent. Poſſet enim menſura eſſe legitima, & ſemiplena propter hoc ponit vtrumque, & [bonam & confertam,] id eſt, benè plenam. Tunc enim confertur menſura, quando granum in modio manibus deprimitur. Et quod plus eſt,

K Coagitatam] id eſt, calcatam ſiue conquaſſatam. Hoc ſolet fieri cum modius hàc & illac agitatur.

l Et ſupereffluentem] id eſt, non raſilem, ſed cumulatam. Et his verbis plenitudo remunerationis exprimitur.

m Dabunt] pauperes ſcilicet quibus vos dediſtis eleemoſynas. *Beda,* id eſt, erunt cauſa vt Deus det, quia occaſio promerendi fuerunt Dabunt inquam.

n In ſinum veſtrum] In ſinum quidem non tunicæ ſed animæ. Sinus autem animæ eſt intellectus qui implebitur gloria viſionis apertæ, & affectus qui implebitur lætitia delectationis perfectæ. Septem notantur hic circa remunerationem. Primum eſt diſcretio remunerantis, quod notatur per menſuram. Secundū eſt fidelitas eius, quod notatur per bonam. Tertium eſt veritas eius, quod notatur per confertam. Quartum charitas quod notatur per coagitatam. Quintum largitas, quod notatur per ſupereffluentem. Sextum liberalitas, quod notatur per dabunt. Septimum præmij vtilitas, quod notatur per ſinum veſtrum. Item per ſinum notatur, quod præmium illud abſconditum eſt modò. *Iſa.* 64. b. Oculus non vidit, Deus, abſque te quæ præparaſti expectantibus te, &c. Item notatur ſecuritas. Nam res quæ habetur in ſinu ſecura eſt. *Iſa.* 32. d. Sedebit populus, &c. Item iuſta retributio. Nam qui in ſinu pauperis abſcōdit eleemoſynam, iuſtum eſt vt Deus abſcondat in ſinum illius eleemoſynam ſuam. *Eccl.* 29. c. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & ipſa pro te exorabit ab omni malo.

o Eadem quippe menſura.] Iſtud generaliter ſicut dicit *Beda,* de omnibus poteſt accipi, quæ mente, manu, lingua agūtur, quia ſecūdum opera ſingulorum reddit Deus: *Rom.* 2. a.

a Qua mensi fueritis,] In bono, & in malo. b Remetietur vobis.]Quantitati quippe meriti respondebit quantitas præmij, in genere, id est, magnum præmium magno merito & paruum paruo. Isa. 3. b. Dicite iusto, quoniam benè, &c. Isa. 27. b. In mensura contra mensuram. Apoc. 18. b. Quantum glorificauit se, &c. Sequitur.

Matth. 15. b. c Dicebat autem, &cæt.] Hic loquitur Dominus contra scribas & Pharisæos, sicut patet per Matt. 15. b. vbi discipuli dixerunt ad Dominum: Scitis quia audito hoc verbo, Pharisæi sunt scandalizati? Et ait Dominus: Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Contra quos dixit hoc supra: Nolite iudicare, &c. Ipsi enim hypocritæ erāt omnes alios iudicātes, & volentes esse duces aliorum cùm essent cæci. Sicut & modò multi volunt duces esse, & Prælati aliorum, qui seipsos nō vident, quia cæci sunt, & idiotæ. Contra quos dicit: Chrysostomus. Si habere ducem cæcum periculosum est cæco, multò magis velle alij ducem esse. Nota ergò quia proximè dixerat Dominus: Nolite iudicare, &c. Et nolite condemnare, &c. Deinde subiunxit. Dimittite, & dimittetur vobis. Et postea addidit: Date, & dabitur vobis, ad hæc probanda inducit duas similitudines. Et prima similitudo de ducatu cæci pertinet ad duo extrema, scilicet, ad dimissionem iniuriarum, & dationem beneficiorum. Et secunda respicit ad hoc, quod dixerat Dominus. Nolite iudicare, &c. Licet autem hæ duæ similitudines generaliter ad omnes pertineant, specialiter tamen congruunt Prælatis, qui sunt Doctores, & ductores gregum, qui cæcis subditis debent præbere ducatum. Vnde & eis specialiter congruit dimissio iniuriarum, & datio beneficiorum, alioquin non possunt cæcos subditos ducere verbo, & exemplo, immò cæci sunt cum eis. Nam si subditus iniuriatur Prælato, vel negat beneficia petenti, est cæcus, quòd si Prælatus non dimittat ei iniurias vel etiam neget beneficia petenti, iam cum eo cæcus est, & est ei occasio erroris. Respiciunt enim subditi vitam Prælatorum, & eis in erroribus se facile conformant, quia error sapientis facile trahitur in exemplum. Dicit ergò:

a qua mensi fueritis, b remetietur vobis. c Dicebat autem illis & similitudinem: d Nunquid potest cæcus cæcum ducere? e Nonne ambo in foueam cadunt? Non f est g discipulus super magistrū. h Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. i Quid autem vides festucam in k oculo fratris tui, l trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras?

c Dicebat autem, &c.] Beda, per quam inuitat ad dandum eleemosynam, & ad dimittendum iniuriam. Et hoc intelligo generaliter de omnibus, specialiter tamen de Prælatis, sicut patebit.

d Nunquid potest, &c.] Glossa Beda. Si contra violentum vel violentiam ira te cæcauerit, si contra petentem auarus eris: nunquid vitiata tua mente, vitium eius curare poteris? Non solum qui tibi iniuriam fecit, sed etiam tu, qui ferre nescis, reus eris. Et est sensus: Si quis de subditis tuis te per violentiam exasperauit, & ita vsque adeò cæcauerit oculum mentis tuæ, vt non dimittas ei iniurias: Item si petenti beneficia negaueris, nunquid tu cùm cæcus sis illuminare poteris? Sed sicut ille, ita & tu reus, id est, cæcus eris: Vnde & ducatum præbere non poteris. Si autem improbitas illius te tranquillum inuenerit, id est, mitem ad sustinendas iniurias, ipse exemplo tui ad pœnitentiam illustrabitur, & tu inde habebis coronam. Item.

d Nunquid potest, &c.] Gloss. Stultus stultum docere? q.d. non. Ex hoc ipso quòd hoc verbum docere in Gloss. ponitur, palam est, quia similitudo specialiter doctoribus congruit.

e Nonne ambo in foueam] id est, id perditionem [cadunt] q.d. sic. Isa. 24. c. Formido & fouea & laqueus super te, qui habitator es terræ. Modò reuera multi sunt cæci duces cæcorum, qui in prælationibus sunt constituti. Numer. 24. a. Dixit vir cuius obturatus est oculus. 2. Regum 5. a. legitur, quod Iebusæi posuerunt super muros Ierusalem cæcos, & claudos in despectum Dauid. Sic multi ad defensionem Ecclesiæ faciunt Prælatos cæcos scientia, & claudos virtute qui nec sciunt nec valent. Vnde Isa. 56. d. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare. Sed quid dixerunt Iebusæi ad Dauid. 2. Reg. 5. a. Non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos Et verum est hoc, quia non plenariè possidebit Christus Ecclesiam donec abstulerit desuper muros eius cæcos, & claudos. Quomodo ergò vel qualis speculator erit cæcus, & qualis ductor erit claudus? Gregorius. Dum pastor per abrupta vitiorum graditur, necesse est, vt grex in præcipitium ducatur. Sequitur.

f Non est discipulus super magistrum.] Quasi cæcus Prælatus cæco subdito ducatum præbeat, ambo ruunt, quia cæcus Prælatus cæco subdito est occasio ruinæ. Quia [non est] id est, non consueuit esse.

g Discipulus suprà magistrum,] id est Prælatum suum. Videtur enim subdito, quòd sufficiat ei si imitetur Prælatum suum.

h Perfectus autem, &c] id est Prælatus. Et ita potest istud legi, & sic erit de præcedenti similitudine, quamuis hoc non habeatur, ex Gloss. tamen legit hoc per se hoc modo.

f Non est discipulus.] Apostolus, scilicet, vel quilibet alius homo.

g Et est sensus. q.d. si Christus patienter sustinuit iniurias, & eas dimittat, non dedignentur Apostoli, vel alij eas patienter sustinere & dimittere. Chrysost. Discipulus & seruus non dicitur secundùm hominum naturam.

h Perfectus autem, &c.] Matth. 23. a. Vnus est magister vester. Ioann. 15. c. Non est seruus maior Domino suo. Matthæi 5. g.

Perfecti estote sicut pater vester cælestis perfectus est.

i Quid autem vides, &c.] Quinta pars, & respicit hæc similitudo ad id quod primò propositum est, scilicet. Nolite iudicare, &c. Dicit ergò.

i Quid autem vides festucam] Id est leuius quiddam.

K In oculo fratris tui,] q.d. cur habes oculum apertum ad iudicandum aliena crimina, & clausum ad iudicandum tua maiora? vnde sequitur.

l Trabem autem] id est grauius crimen

m Quæ in oculo tuo est] Id est intentione [non consideras: Isa. 23. a. Erubesce Sidon, &c. Ita exponitur illud secūdum quod primò expositum est: Nolite iudicare, &c. id est de incertis diffinitiuam sententiam proferre, vel nolite dubia temerè diffinire Magis autem propriè exponitur istud hic de temeraria subditorum reprehensione. Sunt enim nonnulli, qui nimis seuerè arguunt subditos, & eos exasperant, sed non castigant. Hi non sunt benigni correctores, sed acerbi reprehensores, & hoc ex odio vel ex inuidia, vel simulatione. Sed cùm hoc generaliter congruat Prælatis, qui huiusmodi sunt, qui scilicet, nimis seuerè arguunt subditos, specialiter tamen congruit hypocritis, qui alios durè arguere consueuerunt, ne aliquo videantur notabiles. Isti sunt, qui trabem non vident in oculo proprio, festucam autem vident in alieno, id est grauia in se non considerant, propter leuia alios exasperant. Et hoc mirum non est, quia ipsi habent oculum cæcatum, illi quos arguunt habent turbatum.

Trabes enim vel baculos, peccatum graue oculum cæcat, festuca, id est peccatum leue oculum turbat, non cæcat. Contra hos ergò inuenitur Dominus dicens:

i Quid autem vides festucam, &c.] q.d. tu qui habes oculum cæcatum, quomodo vides festucam eius, qui habet tātum turbatum? Chrysostomus. Laicus etsi magnum fecerit peccatum, festuca est quantum ad peccatum sacerdotum, Rom. 2. d. Qui alium doces, cur teipsum non doces? Prouer. 28. a. Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. Chrys. Si in veritate argueres vt saluares, prius teipsum saluares. Nunquid potes alij beneuolentior esse quam tibi? Eccl. 14. a. Qui sibi nequam est cui alij bonus erit? Item Chrys. Qualiter in alienis oculis vides tam parua, & in tuis tam magna transcurris? Si te magis diligis quàm proximum, quare ipsum procuras, & non prius te ipsum? Si autem te ipsum contemnis, manifestum est quod non est procuratio quòd alium iudicas: Sicut hydropicus corripit eum cui digitus tumet, ipse sui ventris immemor. Si malum est sua non videre peccata, duplex, & triplex malum est alios iudicare. Non prohibet Dominus corrigere & arguere, sed sua contemnentem alios iudicare: Hoc peccatum grauius est trabe. Item Hilarius. Vix inuenitur aliquis ab hoc vitio alienus, quia vnusquisque suis vitijs fauens aliena facilè reprehendit, & aliena grauiùs tolerando quàm

sua,

ſua, ſumit auctoritatem arguendi ſine exemplo ſuæ emendationis.

a Aut quomodo potes dicere, &c.] *Beda.* Non potes minus, vt iram in fratre emendare, donec maius, vt odium, vel inuidiam pepuleris de corde tuo. Odium, & inuidia ſũt tenebræ, quæ reddunt oculum cæcatum. *Greg.* Improbus, & imperitus eſt medicus, qui aliis mederi appetit, & proprium vulnus neſcit. *Chryſ.* Omnis ſacerdos, ſi volt docere populũ, prius doceat ſeipſum & ideò ſequitur:

a Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, ipſe in oculo tuo trabem non vides? b Hypocrita eiice primũ trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies, vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non c eſt enim arbor bona, d quæ facit fructus malos, e neque arbor mala faciens fructum bonum. f Vnaquæque enim arbor de fructu ſuo cognoſcitur. g Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam.

b Hypocrita, &c.] Hic docet Dominus ordinem mundandi alios. Primò munda te, poſtea munda alios. Aliter non mundas, ſed inquinas. *Ioan.* 8. a. Qui ſine peccato eſt veſtrûm, primus in illam lapidem mittat 2. *Reg.* 7. a. ſecundum aliam tranſlationẽ: Non ædificabis mihi domum, quia vir ſanguinum es. Ibi *Gloſſ.* Sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *Eccl.* 34. a. Ad immundo quid mundabitur; q.d. nihil. Ideò dicitur 1. *Machab.* 4. e. Elegit Iudas ſacerdores ſine macula voluntatem habentes in lege Domini, & mundauerunt, ſancta dicit ergò. [Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies, vt educas feſtucam de oculo fratris tui] *Beda.* Non eſt prius doctor aliis idoneus mederi, qui nondum ſe ſanauerit *ſup.* 4. d. Medice cura te ipſum. Poteſt tamen arguere ex officio, ſed non idoneè, quantum ad ſe ex merito. Sequitur:

c Non eſt enim arbor bona, &c.] Quia ſcribæ, & Phariſæi ſicut hypocritæ exterius oſtendebant ſanctitatem hominibus, interius autem pleni erant dolo & auaritia, & iniquitate: Ideò Dominus comparat eus arbori, quæ non à foliis, ſed à fructibus cognoſcitur qualis ſit. Communiter enim tam arbor bona quàm mala folia habet, ſic verba bona & bene compoſita, & etiam quædam opera exteriora, vt eſt ieiunium, oratio, habitus, vilitas, & huiuſmodi habent tam boni quàm mali: Vnde nec ab his diſcerni poſſunt. Sed docet *Aug.* quòd à tribus maximè cognoſcuntur hypocritæ qui videntur exteriùs boni, interiùs autem mali ſunt.

Primum eſt bonorum oppreſſio, quos opprimunt, vel perſequendo factis, vel detrahendo verbis. Omnes enim hypocritæ detractores ſunt.

Secundum eſt facilis reprehenſio aliorum, quod faciunt, vt videantur habere zelum.

Tertium impatientia in aduerſis *Suprà*: omnes enim mouentur, & offenduntur in contumelias ſibi dictas, quia gloriam quærunt, ideò dolent ad contumeliam: *Hieron.* Non quæras gloriam & non dolebis cum ingloriosus fueris. Qui laudem non appetit nec contumelias ſentit. Nõ ideò bonum te æſtimet, quia bonus prædicaris. *Sen.* Si is es, quem te multi intelligunt, introrſus bona ſpectent.

Nota etiam quòd *ſuper Matthæum* habetur quòd arbor bona, vel mala eſt ipſe homo, hic autem habetur quòd voluntas. Sed non eſt contrarium: hoc enim voluntati attribuitur per cauſam, quia ipſa eſt cauſa, quare opus hominis dicatur bonum, vel malum, vel ipſe homo dicatur arbor bona vel mala. Dicit ergò:

c Non eſt enim arbor bona,] id eſt, voluntas.

d Quæ facit, &c.] id eſt, opera mala. Arbor ergò dicitur voluntas, nihilominus poteſt dici, & ipſe homo. Vnde Græcè dicitur antropos, i. arbor conuerſa, quia radices habet ſuperiùs, id eſt, capillos in capite, id eſt, cogitationes in cælo, ſiue in Deo. *Ierem.* 17. b. Beatus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ipſius, & erit tanquam lignum, quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas. Radices ſunt cogitationes & affectiones, quæ non videntur, aquæ ſunt fluenta gratiæ, & doctrinæ humor deuotio, folia ſunt verba, cortex habitus exterior, flores fama, & opinio, fructus ſunt opera, terra plantationis Eccleſia.

e Neque arbor mala faciens fructum bonum,] eſt ſupple. In *Matth.* Non poteſt arbor mala fructus bonos facere, intellige manens mala. Sicut per ſimile oſtendit *Auguſt.* de niue, dicens: quòd non poteſt calefieri, ſcilicet manens nix, ex quo enim calefit iam eſt aqua.

f Vnaquæque enim, &c.] Hoc ſicut dicitur in *Gloſ.* Intelligendum eſt de manifeſtis. Quod enim prædictum eſt. [Non eſt arbor bona, &c.] tam de occultis quã de manifeſtis intelligitur. Sed hoc. [Vnaquæque arbor, &c.] tantum de manifeſtis intelligitur. Ex manifeſtis enim fructibus nõ occultis cognoſcuntur arbores malæ: Nec solùm à fructibus cognoſcuntur, ſed etiam à cortice, à foliis, à flore, & maximè à fructu: ſic & homo cognoſcitur à cortice id eſt, exteriore geſtu, & habitu. *Eccleſ.* 19. d. Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus: Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo. *B. Bernard.* Solent dicere homines: Nonne de veſtibus cura eſt Deo, & non magis de moribus? An fortè hæc veſtium forma deformitatis morum aut vitiorum indicium eſt. *Auguſt. in libro de ſancta virginitate.* Non improbet te vultus, non vagi oculi nec infrænis lingua, non petulans riſus non nitentes habitus, non tumidus, aut fluxus inceſſus. 4. *Reg.* 1. b. Cuius figuræ & habitus eſt vir qui occurrit vobis, & locutus eſt verba hæc? At illi dixerunt: Vir piloſus & zona pellicea accinctus renibus. Qui dixit Elias Theſbites eſt. Ecce quomodo cognouit eum Rex à cortice.

Item cognoſcitur à foliis, id eſt, à verbis. *Matth.* 26. g. Et tu Galilæus es: nam & loquela tua manifeſtum te facit. *Iud.* 12. b. Nunquid Ephrataeus es tu? Quo dicente non ſum, interrogabant eum: Dic ergò Scboleth, quod interpretatur ſpica: Qui reſpondebat Ciboleth, &c. *Ioan.* 3. d. Qui de terra eſt, de terra loquitur.

Item cognoſcitur à flore, id eſt, à fama, & opinione, quæ teuera non ſunt contemnenda. *Aug.* crudelis eſt, qui famam negligit, 2. *Cor.* 2. d. Chriſti bonus odor ſumus Deo in his, qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt. *Rom.* 12 d. Prouidentes bona, &c. Ideò dicit ſponſa *Cant.* 2. a. Fulcite me floribus. Itẽ cognoſcitur à fructu, id eſt, ab opere. *Apoc.* 14. c. Opera illorum ſequuntur illos, quaſi teſtes. *Beda.* Ieiunia & orationes & huiuſmodi ſunt ſimulatis, vt & bonis, ſed non debent oues pelles ſuas deponere, & ſi aliquãdo lupi ſe eis cõtegũt q.d. pellibus ouinis induuntur lupi, ſcilicet. Hypocritæ, ſpecie bonorum operum induti in ſuperficie, ſed non propterea debent oues ſuas deponere, id eſt, à ieiuniis, & orationibus, & cæteris bonis operibus vacare. Si enim dicat ouis, nõ induar ampliùs vellere meo, quia neſcio qua die vidi lupum indutum vellere ouino: ſtultum eſſet. *Chryſ.* Quare non dedit doctrinam qua cognoſcerentur? Quia voluit nos eſſe in agone ſemper. Sequitur.

g Neque enim, &c.] ad literam:

Myſticè, per ſpinas intelliguntur Hæretici, ſiue hypocritæ, quia ſicut de ſpinis nemo colligit fructus vbertatem, ſic ab Hæreticis nemo accipit doctrinæ veritatem.

Moraliter: Spinæ ſunt diuitiæ temporales, quæ pungunt & lacerant poſſidentem, & viam impediunt ne liberè trãſeatur, & ſuffocant ſemen verbi Dei, ne ſatum oriatur. *Mat.* 13. a. Alia ceciderunt inter ſpinas, & creuerũt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea. *Iob* 30. e. Eſſe ſub ſentibus delicias computabant. *Ierem.* 4. a. Nouate, &c. *Prou.* 24. d. Per agrum pigri hominis, &c. Per ficum autem quæ dulcis eſt, intelligitur opus miſericordiæ, quod dulce eſt, & ſuaue pauperibus. *Michea* 7. a. Ficus præcoquas deſiderauit anima mea.

Ergò de ſpinis ficus colligitur, cùm opus miſericordiæ de diuitiis oritur. Ad hoc dantur diuitiæ vt in vſus pauperum expendantur, & ſic de ſpinis ficus colligantur. Per rubum qui pungit, tribulatio, & anguſtia huius vitæ intelligitur.

Per vuam verò ſpiritualis lætitia ſignificatur. Hic ergò duo genera hominum reprehendit Dominus principaliter, qui ſuis donis abutuntur, id eſt, diuites & pauperes. Diuites de impietate, quia de ſpinis non colligunt ficus, id eſt, de ſuis diuitiis pauperibus non ſuccurrunt. Pauperes de impatientia, quia de rubo non colligunt vuas, id eſt, de tribulationibus ſuis, & anguſtiis ſpiritualem lætitiam non acquirunt. Zachæus de ſpinis ficus collegit, cùm dimidiũ bonorũ ſuorũ pauperibus dedit, & ſi quem defraudauerat reſtituit. *Infrà* 19. b.

Gloſſ. *Spina & rub. &c.* ...*in ſigne quod ſi quandoque facta vel dicta malorũ, &c. quaſi obiectio eſt prædicta, ac ſi diceretur. Nunquid ex operibus malorũ ſiue hypocritarum ſequuntur bona? Nunquid non ex opere Iudæ ſecuta eſt ſalus humani generis? Ergo hypocritæ vel quilibet mali faciunt bona. Ideo ſoluit Gloſſa quid mali non faciũt hoc, ſed fit de illis conſilio Dei.*

*inf.*19.b. De rubo verò vuas colligerunt illi, de quibus dicitur *Act* 5.g. Ibãt Apostoli gaudẽtes, &c. *Iac.*1.a. Omne gaudium, &c. E contrario quidam de ficis colligunt spinas, i. hypocritæ, qui de operib. misericordiæ, quæ faciunt sibi cõgregant diuitias & præbendas. De quibus dicitur *Matt.*6.a. Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Sequitur.

a Bonus homo, &c.] Dixerat supra arborẽ bonam fructus malos non facere, & arborẽ malam bonos, sed bona arbor bonos fructus facit & mala malos. Idem dicit hic, sed alia similitudine: idem vocans thesaurũ quod prius radicem, & id,

a Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum: Ex b abundantia enim cordis os loquitur. c Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non

quòd profertur idem quod fructum Radix & thesaurus intentio est vel voluntas, fructus, siue id quod profertur opus, vel verbum. Dicit ergò: [Bonus homo, &c.] Sic cõtinua. Ita dixi quòd de spinis non colligunt ficus, &c. sed [bonus homo de bono thesauro cordis sui] intentione cogitationis, [profert bonum,] prouentum operis, [& malus homo, &c.] b Ex abundantia, &c.] In thesauro enim cordis, si loco auri cuprum est, cuprum profertur. *Chrys.* Superemanans intus nequitia effundit extra per os verba. Et *infrà* Si tantum est in riuo, quãtum putas est in fonte? Et *inf.* Exemplum de vomente & hypocrita. *Prou.* 15.a. Os stultorum ebullit stultitiam. E cõtrario dicit iustus. Eructauit cor meum verbũ bonum. *Beda.* Per oris locutionem vniuersa quæ actu, vel cogitatu de corde proferuntur Dominus significat. Nam & verbum pro facto solet poni. Vnde. Non fuit verbum quod nõ ostenderet eis. 4. *Reg.* 20.c. *Isa* 39.b. alia translatio. Item [ex abundantia cordis os loquitur. *Interl.* Deo etsi non hominibus. Sensus est, quia ipse veraciter intelligit ex qua intẽtione verba procedãt, licet alij nõ possunt quandoque ita, vt est

Triplex thesaurus bonus. intelligere. Nota thesaurus bonus triplex. Primus est thesaurus pecuniæ, de quo *Eccl.* 28. b. Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Secundus est thesaurus scientiæ, de quo *Eccl.* 20.b. & 41.c. Sapiẽtia absconsa & thesaurus occultus, quæ vtilitas in vtrisque? Tertius est thesaurus gratiæ, de quo *Prouer.* 21. c. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Sed multi amittũt hos thesauros per insipientiam suã, aut per incautam ostensionem, vt Ezechias, *Isa* 39. c. Quid viderunt viri isti in domo tua, &c. *Greg.* Deprædari, &c. Alij amittunt per stultam absconsionem. *Eccl.* 29. b. Perde pecuniam propter fratrem, & amicum tuum, & non abscõdas illam sub lapide in perditionem. Exemplum. Alij amittunt per furum subtractionem, aut per tineæ corrosionem, aut per æruginis consumptionem. Fures dico adulatores. Tineam vanam gloriam. Æruginem inuidiã. *Mat.* 6.c. Nolite thesaurizare vobis thesauros, &c. De hoc ergò triplici thesauro potest dici: [bonus homo de bono thesauro, &c.] De primo profertur bonũ

Triplex thesaurus malus. misericordiæ, id est, eleemosyna. De secundo, bonũ doctrinæ. De tertio, bonum opus. Vnde *Mat.* 2.b. Apertis thesauris suis obtulerũt ei munera, aurũ, thus & myrrhã. Similiter est malus thesaurus triplex. Primus est thesaurus pecuniæ malè acquisitæ, vel malè retentæ. *Iac.* 5.a. Aurum vestrum & argentum æruginauit. *Ierem.* 50. f. Gladius ad thesauros eius. Secundus est thesaurus culpæ. *Rom.* 2.a. Thesaurizas tibi iram in die iræ Domini, id est, peccatum. Tertius est thesaurus erroris. *Ps.* 32. Ponens in thesauris abyssos. Malus ergò homo de primo thesauro profert ineptas expensas. De secundo malum opus. De tertio falsa dogmata, &c.

In thesauro bono habetur:
- Firmitas.
- Pretiositas.
- Secretum.
- Pulchritudo.
- Solicitudo.
- Confidentia.

c Quid autem, &c.] q.d. vos habetis folia sine fructu, id est, verba sine opere, similes salicibus quæ habent folia similia oliuis, sed fructu carent. De quibus dicitur *Iob* 40. c. Circundabunt eum salices torrentis. Sunt etiam similes struthionibus, quæ pennas habent accipitris, sicut dicitur *Iob* 39. b. Penna struthionis similis est pennis Herodij, & accipitris.

Tales sunt omnes hypocritæ, qui abundant verbis operibus vacui. De quibus dicitur *Mat.* 7.d. attendite à falsis prophetis, &c. Et nota quòd quidam semel vocant Dominum, illi videlicet, qui tantum habent eum in ore. De quibus *Isa.* 29. d. Populus hic labiis, &c. Quidam vocant bis, illi videlicet, qui credunt corde, & confitentur ore, sed opere cõtradicunt. De quibus dicitur. *Tit.* 1. b Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Alij ter vocãt id est, corde, ore, opere. De quibus dicitur 1. *Corinth.* 12. a. Nemo potest dicere, Dominus Iesus. *Gloss.* Corde, ore, opere, nisi in Spiritu sãcto. Alij autem nec corde, nec ore, nec opere vocant,

facitis quod dico: Omnis d quod venit ad me, e & audit sermones meos f & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis g est homini h ædificanti i domum, k qui fodit l in altum, m & posuit fundamentum n supra petram.

qui, sc. tantùm vana cogitant, & loquuntur, & mala semper operantur. De quibus *Isa.* 59. a. Non est qui inuocet iustitiam, nec est qui iudicet verè, sed confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates, conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Sequitur.

d Omnis qui, &c.] Hæc est tertia similitudo ad idem pertinens. Prima quidem fuit de arbore, secunda de thesauro, tertia est de ædificio. Et est hic finis sermonis sui, & cõmendatio, per quod inuitat nos ad eius impletionem, ostendens præmium implentis & pœnam contemnentis. Simile, *Apoc.* vlt. a. Beatus, qui custodit verba prophetiæ huius: Et si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas, &c. Assimilat autem Dominus in hac parabola sibi bonos auditores sermonis huius, malos verò diabolo. Et nota sicut haberi potest ex *Gloss.* triplex est architectus, scilicet, generalis, partialis, singularis tam sapiens, quàm insipiens. Generalis architectus est Ecclesiæ Christus, qui fundator est totius Ecclesiæ generalis. Partialis architectus est quilibet Prælatus, qui fundator est Ecclesiæ suæ specialiter. Singularis architectus est quilibet homo, ad quem spectat ædificium animæ suæ, debet enim fundare eam in virtutibus. Item est diabolus generalis architectus Ecclesiæ malignantium, & malus Prælatus est architectus partialis, quilibet malus est singularis architectus. Dicit ergò:

d Omnis qui, &c.] per fidem.

e Et audit sermones meos.] cum deuotione, & intelligit.

f Et facit eos,] in opere, [ostendam vobis cui similis sit] Non enim sufficit audire. *Rom.* 2.b. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, &c. *Iac.* 1. d. Estote factores verbi, &c. *Inf.* 11. Beati qui audiunt. *Chrys.* Scientia quæ ex solis dictionibus est ex ore procedit, & quæ de Spiritu sancto est de corde profertur. Et ideò spiritualis scientia non solum dicitur, sed etiam sentitur: & ideò si alios terret, ipse plus timet. Sequitur.

g Similis est homini] id est, Christo.

h Ædificanti domum,] id est, Ecclesiam. *Prou.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem, Doctorum ac Prælatorum vniuersitatem. *Chrys.* Qui ædificat se in charitate, & misericordia, ædificat supra petram Christum, Quia omne bonum Christus est.

k Qui fodit] terram abiiciendo, id est, terrenorum amorem de cordibus eorum quos ponit in ædificio. l In altum] humilitatis Vel [In altum] id est in cœlum. Vel [fodit in altum] id est locat fundamentum Ecclesiæ in profundo, vt sit immobile. Altum enim interdum ponitur pro supremo, interdum pro profundo. m Et po. fun.] fidei. n Supra petrã] i. Christum, 1. *Cor.* 10.b. Petra autem erat Christus. *Apoc.* 21.f. fundamentum primum iaspis. Secundum quod de partiali architecto legitur, tunc ponitur fundamentum pro fundatione hoc modo. m Et po. fun.] id est, fundamentum Ecclesiæ suæ. n. Supra pe.] id est, Christum. Sequitur secundum primam expositionem.

Δ Inundatione autem

Aliter legitur totum. g Similis est homini,] id est, viro iusto. h Ædificanti,] ex viuis lapidibus bonorum operum. i Domum] id est, conscientiam. *Aggæi* 1. b. Ascendite in montẽ, portate ligna & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit. K Qui fo. in al.] humilitatis vsque ad obiectionem propriæ voluntatis. Hæc enim profundissima fossio, s. voluntaris abiectio. De quo dicit quidam *inf.* 16.a Fodere non valeo, &c. m Et posuit fund.] rectæ intentionis. n Supra petram,] id est, Christum. 1. *Cor.* 3. c. Fundamentum nemo aliud potest

ponere præter

Δ *a* Inundatione autem facta] id eſt perſecutione inſurgente. *b* Illiſum eſt flumen Domui illi,] id eſt, abundantia impulſionum. *c* Et non potuit eam mouere.] Poteſt enim irruere, ſed non diruere. *Rom.* 8.g. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio an anguſtia, &c. *d* Fundata enim, &c.] *Glo.* Quod ergo cadit non ædificatur in Chriſto, intellige finaliter cadere, & ædificari. Nota ſicut dicit *Beda*: Dominus appellat hîc, inundationem fluctus perſecutionum quas alibi *Matth.* 16. c. appellat portas inferi, quandoque ſunt cauſa ruendi in infernum, ſcil. murmurantibus, qui non patiẽter ſuſtinent, ſed ſuccumbunt: ſecũdum aliam *Glo.* inundatio intelligitur diſtricta futuri iudicij examinatio quandoque vtraque Eccleſia conſummata erit, ſcil. militans & triumphans, vel Eccleſia bonorum, & malignantium, quando omnis ſuperbus, id eſt, reprobus ducetur, ſiue proiicietur in tenebras exteriores.

a Inundatione autem facta illiſum *b* eſt flumen domui illi, *c* & non potuit eam mouere. *d* Fundata enim erat ſupra firmã petram. *e* Qui autem audit, & non facit, ſimilis eſt *f* homini *g* ædificanti *h* domum ſuam *i* ſupra terram *k* ſine fundamento, in *l* qua *m* illiſus eſt fluuius, & *n* continuò concidit, *o* & facta eſt ruina domus illius magna.

CAP. VII.

Cum autẽ impleſſet omnia verba ſua in aures plebis

Aliter. ⊕ ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. *Iſa.* 28.d. Ponam in fundamentis Sion lapidem angularẽ id eſt, Chriſtum. *Prou.* 30. d. Lepuſculus plebs inualida, &c. *a* Inundatione aut. fact.] tentationum aut vitiorum. De qua *Oſe.* 4.a. Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt. *b* Illiſum eſt flumen] tentationum: de quo *Apoc.* 12.d. & miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, &c. *c* Et non potuit eam mouere] à loco ſuo, id eſt à Chriſto, de quo *Eccl.* 10.a. Si ſpiritus poteſtatem habentis, &c. Sed quare non potuit mouere? *d* Fundata enim, &c.] id eſt, ſupra Chriſtum, cui attribuendum eſt quòd non cadit. *Prou.* 10. d. Iuſtus quaſi fundamentum ſempiternum. Vnde Paulus *Rom.* 8.g. Quis nos ſeparabit, &c. q.d. nihil. *Eccl.* 26.d Fundamenta æterna ſupra petram ſolida, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ id eſt fidelis animæ. *Chryſ.* Chriſtianorum, qui ſe ædificat ſuper Chriſtum, nulla res eruere poteſt. Sequitur.

e Qui autem audit, &c.] Comparauit Dominus bonum auditoré verbi bono architecto, id eſt, ſibi, nunc comparat malum auditorem malo architecto, id eſt diabolo, quem hominem appellat, ſicut & *Matth.* 13 d. Inimicus homo hoc fecit. Dicit ergò: [Qui autem audit] exteriùs, & non facit.

f Similis eſt homini] Id eſt, diabolo.

g Ædificanti domum ſuam] id eſt Eccleſiam malignantium.

i Supra terram] id eſt, amorem terrenorum. *Chryſ.* Terra facit fructum, arena ſterilis eſt.

K Sine fundamento] id eſt, fide Chriſti. Vel aliter ſecundùm *Gloſ.*

h Domum ſuam,] id eſt, mundum in maligno poſitum. Ne intelligas autem mundum ſenſibilem in maligno, id eſt, poteſtate maligni poſitum, ſed mundum, ſcilicet, amatores mũdi. De quibus alibi: Mundus eum non cognouit: *Ioan.* 1. Et nota duo, quia diabolus ſupra terram ædificat, & ſine fundamento, quia in amorem terrenorum pertrahit, & in peccata ruere facit, quæ fundamento carent, quia non habent naturalem ſubſtantiam: Semper tamen peccatum eſt in natura bona, quia malum non poteſt eſſe niſi in re bona, Angelo vel homine. Vel ſine fundamento, id eſt, ſine fundo, vt ſpecialiter intelligatur de peccato deſperationis. Et eſt tractũ quaſi per ſimile à ſententia Academicorum dogmatizantium veritatem latere in puteo, qui caret fundo, quia quantò profundiùs inueſtigatur veritas, tantò ſecretiùs latet. Nec aliquis veritatis fundum poteſt attingere, quia inquirendo veritatem nemo poteſt terminum inuenire. A ſimili ergò, qui cadit in peccatum deſperationis, dicitur cadere in puteum ſine fundo. quia non conſtituit ſibi terminum in peccando. Sequitur.

l In qua] domo, ſcilicet Eccleſia malignantium, vel mundo.

m Illiſus eſt fluuius] concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ. *Chryſoſt.* Flumina ſunt ſæcularis ſcientiæ profeſſores, de quorum ventre flumina exeunt aquæ mortuæ.

n Et cont. conc.] Intellige concidit præſens, quia omnia in præſenti cadit, qui in ſolo Deo ſpem non ponit. Vel intellige concidit, præteritum poſitum pro futuro, vt intelligatur de caſu, vel ruina tempore iudicij futuri.

o Et facta eſt ruina domus, &c.] quia æterna. Iſtud ſimiliter exponitur de architecto partiali malo:

e Qui autem, &c.] peccatori ſcilicet. *Geneſ.* 6.a. Non remanebit ſpiritus meus in homine, &c.

g Ædificanti domum ſuam,] id eſt, conſcientiam. *Greg.* Qualis apud ſe quiſq; lateat, illata contumelia probat.

i Suprà terram,] id eſt, amore terrenorum.

l In qua illiſus eſt fluuius] tentationum.

n Et continuò concidit, [*Prou.* 10.d. Quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius, iuſtus autẽ quaſi fundamentum ſempiternum. *o* Et facta eſt ruina, &c.] *Iob* 22. c. Viri iniqui qui ſublati ſunt ante tempus ſuum, & fluuius ſubuertit fundamentum eorum, qui dicebant Deo, recede à nobis. *Chryſ.* Si fornicatus vel adulteratus fuerit Chriſtianus, ruina eſt, ſed ſurgere poteſt, ſicut Dauid, ſed ſi fidei aliquid præuaricatus fuerit, tunc eſt ruina eius magna, quia funditus ruit. Poteſt & intelligi de æterna ruina. De qua *Mat.* 25.d. Ite maledicti in ignem æternum. Nota eſt domus dæmonis, & domus hominis, & domus Dei. Domus dæmonia eſt congregatio peccatorum, vel cor cuiuſlibet peccatoris. De qua *inf.* 11.d. Reuertar in domum meã vnde exiui. Domus hominis propria conſcientia, *Sap.* 8.c. Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. Domus Dei quintuplex. Templum materiale. *Ioa.* 2.c. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Et *Mat.* 21.b. & *Marc.* 11.c. Domus mea domus orationis vocabitur. Item domus hoſpitalis. *Mat.* 26. a. Erat Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi. Item anima fidelis *Pſal.* 25. Domine dilexi decorem domus tuæ, 1. *Cor.* 3. d. Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos. Item Eccleſia militãs. *Pſ.* 92. Domum tuam Domine decet ſanctitudo. Itẽ Eccleſia triũphans. *Ioan.* 14.a. In domo patris mei manſiones multæ ſũt. Prima domus eſt omnium. Secunda pauperum. Tertia Dei. Quarta iuſtorum. Quinta beatorum. Quartæ domus, id eſt, Eccleſiæ militantis fundator & fundamentum eſt Chriſtus. Fundator quidem. Vnde *Mat.* 16. Tu es Petrus, &c. Fundamentum verò. Vnde 1. *Cor.* 3.c. Fundamentum aliud, &c. Parietes ſunt duo populi: gentiles & Iudæi, actiui & cõtẽplatiui. *Eph.* 2.c. Vt duos condat in ſemetipſum. Quatuor anguli, quatuor Euangeliſtæ. Columnæ, Prælati, *Cant.* 5. d. Crura eius columnæ marmoreæ quæ fundatæ ſunt ſuper baſes argẽteas. Oſtium Chriſtus. *Ioan.* 10. b. ego ſum oſtium. Et *inf.* Qui non intrat per oſtium, &c. Ianitores, qui ferunt claues, ſunt ſacerdotes, *Mat.* 16. c. Tibi dabo claues regni cælorũ. Feneſtræ per quas lumen intrat in domum, ſunt doctores, quas fecit Salomon in templo obliquas, id eſt, exteriùs ſtrictiores & interiùs latiores 3. *Reg.* 6.a. Nũc autem in loco lucis tenebræ intrãt in domum per feneſtras, *Ierem* 9.f. Ingreſſa eſt mors per feneſtras in domos veſtras. Cortinæ ſunt decẽ præcepta, quibus ornatur interiùs Eccleſia, *Exod* 26. a. Decem cortinas de byſſo retortas, & hyacintho, &c. Menſa, Sacra Scriptura, *Exod.* 25.c. Facies & menſam de lignis Sethim, &c. Lectus, religio ſiue clauſtrum, *Cant.* 3. c. Lectulum Salomonis, &c. Item *Cant.* 1. d. Lectulus noſter floridus. Miniſter, Prælatus, *inf.* 12.f. Quis putas, &c. Famuli, omnes iuſti, *Iob* 1. Dominus, Chriſtus, *Pſal.* 104. Conſtituit eum Dominum domus ſuæ, &c.

EXPOSITIO CAP. VII.

Cum autem impleſſet, &c.] Iſtud cap. diuiditur in quinq; partes. In prima parte ſanatur ſeruus Centurionis. In ſecunda ſuſcitatur adoleſcens, ibi [Et factũ eſt deinceps] In tertia mittit Ioannes diſcipulos ſuos ad Ieſum, & Dominus commendat Ioannem ad turbas, ibi [Et exiit hic ſermo.] In quarta increpat Dominus Phariſæos, qui eius conſilium contemnebant, Publicanis accedentibus ad baptiſmum, ibi [Et omnis populus.] In quinta laudatur peccatrix mulier rigans pedes Domini, & Phariſæus indignans redarguitur, ibi [Rogabat autem illum] Dicit ergò:

p Cùm autem impleſſet, &c.] id eſt, completo ſermone ſatis breui, ſecundùm Lucam.

q In aures] vel [In auribus plebis] ad quam deſcenderat de cacumine montis.

A a Intrauit Capharnaum.] Non ſtatim intrauit, quia antequam intraret, leproſum ſanauit, & alia fecit, quæ prætermittit Lucas.

Myſticè. *Myſticè.* Capharnaum interpretatur villa conſolationis, villa pulcherrima, villa pinguedinis. Vnde meritò ſignificat cælum empyreum, vbi pater conſolatur, qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, 2. *Cor.* 1. a. Vbi filius eſt, cuius pulchritudinem Sol, & Luna mirantur, in quem deſiderant Angeli proſpicere, 1. *Petr.* 1. c. quia ipſe eſt ſpecioſus forma præ filiis hominũ. Ipſe enim eſt candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula, *Sap.* 7. d. Immò ipſe eſt ſplendor, & figura ſubſtantiæ patris, *Heb.* 1. a. Ibi etiam eſt Spiritus ſanctus, qui eſt vnctio, qua omnia impinguantur. Hanc Capharnaum intrauit Dominus in die Aſcenſionis, prædicationis officio conſummato. Sequitur.

a Intrauit Capharnaom. b Centurionis autem cuiuſdam ſeruus c male habens d erat moriturus, e qui illi erat pretioſus. Et cùm f audiſſet de Ieſu, miſit g ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret & ſanaret ſeruum eius. At illi b cùm veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſollicitè dicentes ei: Quia dignus eſt, vt hoc illi præſtes. Diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. i Ieſus autem ibat cũ illis. Et cũ non K longè eſſet à domo, miſit l ad eum Centurio amicos, dicens: m Domine, noli vexari. n Non enim ſum dignus, vt ſub tectum meum intres,

b Centurionis autem cuiuſ.] qui gentilis erat.

c Seruus malè habens,] id eſt, infirmus.

d Erat moriturus] ſecundùm naturam.

e Qui illi erat pretioſus,] id eſt, pretio emptus, vel charus. Iſte Centurio, & alij quidam, iuſtitiam legis, quam in libris non legerant, in corde ſenſerunt: oſtendentes in ſe quoniam ſcripturæ ad præiudicium peccatorum factæ ſunt, nõ ad neceſſitatem Sanctorum, dicente Paulo. Iuſto non eſt lex poſita, 1. *Tim.* 1. b. Magiſtra enim omnis iuſtitiæ ipſa natura eſt hominum, & ſcriptura infallibilis de Deo creatura eſt omnium rerum, *Sap.* 13. b.

Myſticè. *Myſticè.* Per ſeruum Centurionis ſignificatur populus gentilis. Et rectè poſt ſermonem Domini eſt ſeruus ſanatus, quia poſt prædicationem Domini populus gentilis eſt ad fidem vocatus. Centurio ſimiliter ſignificat populum gentilem, ſed quoad maiores: ſeruus verò quoad minores & debiliores. Vnde rectè Centurio rogat pro ſeruo, quia maiores debent pro minoribus rogare.

Moralit. *Moraliter*, autem per Centurionem ſignificatur prælatus. Per ſeruum populus ſibi commiſſus, pro cuius ſalute ſpirituali ita debet eſſe ſolicitus Prælatus, vt Centurio fuit pro ſalute corporali ſerui. Contingit autem quandoq; infirmari in Capharnaum, quæ interpretatur ager pinguedinis, vel villa pulcherrima, quia abundantia temporalis, & amœnitas loci, multis eſt cauſa infirmitatis ſpiritualis, id eſt, peccati. Vnde *Ierem.* 2. d. In omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo proſternabaris meretrix *Ezech.* 16. t. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, otium & abundantia. Sequitur.

f Et cum audiſſet de Ieſu] Centurio, ſcilicet.

g Miſit ad eum ſeniores Iudæorum rogans eum] per illos [vt veniret, & ſanaret ſeruum eius.] *Chryſoſtomus*. Omnis petitio populi per ſacerdotes debet tranſmitti ad Chriſtũ, *Leuit.* 17. Matthæus dicit Centurionem acceſſiſſe. Et poteſt intelligi, quod per nuncios acceſſit nõ in propria perſona. Sicut dicitur Rex venire ad obſidendum caſtrum, licet non veniat in propria perſona, ſed quia per miniſtros. Vel ſicut dicit *Beda in Gloſſa* intelligitur de acceſſu fidei, quod dicit Matthæus. Portò Lucas ordinem, quo geſtum eſt exequitur, vt intelligere cogeremur quomodo eum acceſſiſſe dixerit Matthæus. *Matth.* 8. a. Quia vbi inuenimus diſſonantiam Euangeliſtarum in ſuperficie, cogimur quærere conſonantiam ſpiritualis intelligentiæ. Mittit autem amicos Centurio ad Dominum, ſicut dicit *Ambroſius*, quia noluit perſonaliter venire, ne ſi in propria perſona veniret ad ipſum, ipſo aduentu meruiſſe videretur obtinere à Domino, quod petebat, & Dominus præ verecundia nõ poſſet ei negare, & ita videretur Dominum grauare. Et ſecundum hoc eſt myſterium, quod ſicut Centurio, qui gentilis erat ad dominum perſonaliter non venit, ſic nos qui de gentibus ſumus Dominum in carne non vidimus, ſed ſedentem in dextera patris vidimus. *Aug. in lib. de concor. Euang.* Non eſt cõtrarium, quòd Matthæus dicit Centurionem acceſſiſſe ad Ieſum, & rogaſſe, vt veniret, & Lucas dicit eum miſiſſe ſeniores Iudæos, cum per amicos ſoleamus venire ad aliquẽ. Eſt etiam Matthæi locutio myſtica, ſecundum quam ſcriptum eſt in *Pſal.* 33. Accedite ad eum & illuminamini. Itaque venit Centurio. Dici tamen poteſt, quòd etiam corpore venit, ſed Iudæis, quaſi familiaribus Chriſti commiſit verbum, vt quotidie fieri ſolet ante potentes. Sequitur.

b At illi cùm veniſſent ad Ieſum rogabant eum, &c. Duo allegant, quare debet venire, ſcilicet dilectionem, & operationem: *Chryſoſtomus*. Non acquieuit Dominus propter ſacerdotum merita, ſed propter Centurionis fidem, vt ſciamus, quoniam in omni cauſa, non intercedentium merita, ſed interpoſitorum conſpicitur fides.

Quid primum miremur in Centurione, humilitatem, an fidem, ſapientiam ad bonitatem? Puto, quòd ille Centurio inter Dominum, & ſeruum nullam differentiam æſtimabat, quia etſi in ſæculo eſt dignitas diuerſa, eadem eſt natura. Ideò magis imaginem Dei honorabat in homine, quàm opus captiuitatis contemnebat in ſeruo. Tu pretium dediſti pro ſeruo, Deus ſpiritum plantauit in eo. Quantò ergò maior eſt ſpiritus Dei quam pretium hominis, tantò magis eſt quòd ametur, quam quòd contemnatur in ſeruo. Audiant, & ſerui. Sicut enim habent domini quòd imitentur in Centurione, ita habent ſerui quod imitentur in puero. Qualis putas erat puer, qui ſic amabatur? Non erat poſſibile, vt ſine pretio bonorum morum talem ſibi dilectionem comparaſſet. Domini ergò debent amorem ſeruis propter communem naturam, ſerui debent timorem dominis propter ordinationem diuinam. Et in ſeruis Chriſtus amatur à dominis, & in dominis Chriſtus timetur à ſeruis, *Eccl.* 6. e. Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus. Eccleſia. 33. d. Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua. Sequitur.

i Ieſus autem ibat cum illis,] Centurio per ſeniores Iudæorum rogauerat Dominum, vt deſcenderet ad ſanandum ſeruum eius, & Dominus ad petitionem eorum deſcendebat cum eis. Sed ad petitionem reguli noluit deſcendere ad ſanandum filium eius: *Ioan.* 4. g. Ad intimandum ergò nobis humilitatem, ſpontaneus deſcendit ad ſanandum ſeruum Centurionis, ad tollendam arrogantiam, & adulationem non deſcendit ad petitionem reguli, ne pro perſonatu videretur deſcendere, & ſic videretur eſſe perſonarum acceptio apud Deum. Item ne videretur diuitias honorare, & non magis naturam.

K Et cum iam non longè eſſet à domo:] Centurionis.

l Miſit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, & c.] Hic patet quod non fuerat Centurio cum ſenioribus Iudæis ad Ieſum corpore, ſed fide tantum, & deſiderio.

Myſticè. *Myſticè* Centurio iſte ſignificat, ſicut prædictum eſt, gentilem populum. Sed ſitus loci facit quandam diſtinctionem.

Per hoc enim quod Centurio habet Dominum domui ſuæ propinquum: ſignificat non quoſlibet gentiles, ſed prope Deum habentes non à via morum aberrantes, ſed rectè incedentes.

Sunt namque nonnulli gentilium, qui per viam morum rectè incedunt, & ductu naturalis rationis, quæ ſibi bona videntur, faciunt, vt Philoſophi quondam, quorum multi paupertatem, multi morum ſeruauerunt honeſtatem. Huiuſmodi ergò gentiles intelliguntur hic per Centurionem, qui eo ipſo quòd bona faciunt ducti naturali ratione, Deo appropinquant. Sed ſunt alij quibus non ſufficit, quòd contaminati ſint idololatria, niſi & defluant per vitia, qui ſignificantur per illos, de quibus alibi dicitur. Quidam ex eis de longè venerunt: *Marc.* 8. a. *Iſa.* 60. a. Filij tui de longè venient.

m Domine, noli vexari] veniendo ad domum meam corporaliter.

n Non enim ſum dignus, &c.] Secundum *Hieron.* Propter idola quæ nondum abiecerat, timens aliquid ibi eſſe, quòd oculos ſaluatoris offenderet.

Item propter priorem conuerſationem, & quia nondum imbutus erat ſacramentis. *Chryſoſtom.* Quia indignum ſe

A fecit ſuſcipiendi

feeit suscipiendi in domo, dignus factus est regno. *Aug.* dicendo se indignum, præstitit se dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intraret.

Moralit. Et nota moraliter quòd dicit [tectum,] non dicit palatium, cùm tamen esset Centurio, *Ecclef.* 29.d. Initium vitæ hominis aqua & panis & domus protegens turpitudinem. Item non dicit tecta, sed tectum singulariter, contra multiplicatores domorum *Isa.* 5. c. Væ qui coniungitis domum domum, &c. *Ierem.* 22.d. Væ qui edificat domum suam in iniustitia, &c. pingitque Synopide *Hieronymus*, id est, sanguine Christi. Sequitur.

a Propter quod & meipsum, &c.] *Beda.* Magna fides, quæ Dei dicere credit esse facere. *Amb.* Militari rumore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. Nota tria in hac *Gloss.* quæ respondet tribus positis in littera, scilicet, quòd Centurio Domino exhibet reuerentiam, vbi dicit [Non sum dignus.] In se exprimit fidei magnitudinem, vbi dicit: [Dic verbo.] Domino exhibet honorem, quando dicit: Nam & ego homo sum, &c.] Probat ergò per locum à minori, quòd Dominus potest sanare seruum suum. Et est sensus, tu sub nullius potestate es, sed super omnia, ego sub alterius potestate sum. Et sicut ego impero ministris meis, ita tu impetas Angelis, qui sunt famuli tui. Vt sicut dico vni, vade, & vadit, & alij veni, & venit, ita tu potes per ministeria Angelorum sine præsentia corporis tui imperare febri vt recedat, & recedet, & sanitati, vt veniat, & veniet. Et hoc est quod dicitur hic:

b Nam & ego, &c.] tu sub nulla [constitutus, habens &c.] secundùm antiquos [veni, & venit, &c.] ita Angeli tibi faciant.

Chrys. Commandatur in seruo:
- Humilitas, cum dicit: Non sum dignus.
- Fides cum dicit: Verbo.
- Sapientia cùm dicit: Nam & ego homo sum.
- Bonitas, quia pro seruo petit.

Sequitur. *c* Quo audito Iesus miratus est,] id est, habitum mirantis prætendit. Non enim affectio admirationis cadit in Deum, sed dicitur mirari, vt ex hoc verbo instruamur, quia debemus quadam pia admiratione moueri, cùm audimus Dei miracula prædicari.

d Et conuersus sequentibus, &c.] Intellige in Israël præsentis temporis: Inuenit enim in antiquis. Vnde non præfert fidem Centurionis fidei Patriarcharum, & Prophetarum, sed modernorum Iudæorum, qui erant peruersi. Sed nunquid beata Virgo maiorem fidem habuit? Habuit quidem. Vnde dicendum cum *Augustino*, quòd cùm de huiusmodi agitur, nullam de ea volo haberi mentionem. Sed quid de Apostolis dicetur? Dicendũ quòd non est ibi mentio de Apostolis, quia cum Domino erant, & est vsus Dominus consueto locutionis modo, vt si quis cum tribus, vel quatuor intret aliquam domum, si neminem inueniat in domo, dicit: Nemo est hic intus, licet ipse, & qui cum eo sunt, sint intus. Sic Dominus non respiciens eos, qui cum eo erant ait: [Non inueni tantam fidem in Israel] Vel sic potest exponi.

e Tantam,] id est, tam facilem. Simile, *Roman.* 1. a. Gaudeo quòd fides vestra, id est, facilitas fidei vestræ prædicatur. Ideo facilis, quia nullus homo eum docuit, nec etiam tam facilem fidem inuenit in Apostolis, tamen exclusit eos, sicut prædictum est.

f Et reuersi qui missi, &c.] Matthęus pleniùs prosequitur 8. c.

g Et factum est deinceps, &c.] Nota, quòd Lucas non sequitur hic ordinem historiæ, nec istud sequitur post illud. Sed quare miraculum de defuncto suscitato ponatur post miraculum de languido sanato, *Gloss.* reddit rationem, scilicet, quia infirmitas præcedit mortem.

a propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus vt venirem ad te, sed dic verbo & sanabitur puer meus. *b* Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alii veni, & venit, & seruo meo fac hoc, & facit. *c* Quo audito Iesus miratus est, & *d* conuersus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israël *e* tantam fidem inueni. Et *f* reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui languerat sanum. Et *g* factum est deinceps, ibat Iesus in ciuitatem, quæ vocatur Naim, *h* & ibant cum illo discipuli eius, *i* & turba copiosa. k Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ. Et *l* hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa.

Moraliter. Nam interpretatur motus, vel motio, & significat mundum motum ad pœnitentiam in aduentu Iesu, & discipulorum eius, *Matt.* 2.a. Audiens autem Herodes Rex, scilicet quòd Iesus natus esset, turbatus est omnis Ierosolyma cum illo, *Psal.* 59. Commouisti terram & conturbasti eam, &c. Vel motum pietatis Domini, quæ mouit eum ad incarnandum. Vidua est Ecclesia, quæ à sponso suo nunc peregrinatur in terra. De qua. *Psal.* 131. Viduam eius benedicens benedicam, *Iob* 29.b. Cor viduæ consolatus sum. Item *Iob* 24.a. Abstulerunt pro pignore bouem viduæ, id est Prælatum. Et *infrà* d. Viduæ non benefecit, *Baruch.* 4.c. Nemo gaudeat super me viduam, & desolatam. Et *infr.* d. Ambulate filij, ambulate, &c. Filius viduæ, populus Christianus. Hic defunctus effertur, cum peccatum consensus profert in opus. Quatuor portitores mortui, sunt quatuor affectiones, scilicet gaudium, tristitia, spes & timor. De quibus *Zach.* 1.d.

Hæc sunt quatuor cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suum. Hæc portant mortuum per abusum. Vnde *Beatus Bernar.* Amant quod non decet, timent quod non oportet, dolent vanè, & gaudent vanius. Vel quatuor portitores, sunt amor peccati, timor pœnitentiæ, spes emendæ, præsumptio de misericordia Dei. De quibus dicitur *Isa.* 5.c. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. Loculus quo effertur mortuus, est securitas stultæ conscientiæ. Iuxta hoc prosequere literam. Dicit ergò:

g Et factum est, &c.] Id est, per mundum prædicando, infirmos curando, *Matt.* 4.d. Circuibat Iesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum, &c. Super quo verbo dicit *Rab.* Circuit, vt doceat doctorem esse expeditum, & non acceptorem personarum. Ad litteram: Naim est ciuitas Galileæ, sicut dicit *Beda*, in secundo milliario montis Thabor iuxta Endor, qui est vicus grandis in quarto milliario eiusdem montis. *h* Et ibant cum illo discipuli eius.] Ergò qui iacent & non circumeunt parochias, vel diœceses, vel conscientias subditorum non sunt discipuli eius, *Prou.* 6.a. Fili mi, si spopondisti pro amico, &c.

i Et turba copiosa] Adhuc turba copiosa iret cum Iesu, si discipuli eius irent cum illo, & non dormirent in cameris vitiorum.

K Cùm autem, &c.] Per consensum efferebatur, in opus filius vnicus matri suæ. Licet enim Ecclesia collecta sit ex multis, tamen vna est, & quemlibet peccatorum deflet quasi vnicum filium. Portæ etiam per quas peccator effertur, possunt dici sensus. *Ierem.* 9 f. Ascendit mors per fenestras vestras, &c. *Eccles.* 28.d. Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia.

l Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa,] ibat supple ad litteram. *Beda.* Turba multa cum Domino, multa cum vidua, vt viso miraculo multi fiant Dei laudatores, & testes. Allegoricè. Filius vnicus matris suæ, est primus homo filius terræ. Ipse enim solus plasmatus est de terra, cæteri omnes de carne parentum. Quatuor à quibus portatur, sunt quatuor elementa, ex quibus conditus est homo. A quibus mysticè portatur, & secundum animam, & secundùm corpus. Secundùm animam portatur à terra, quando cogitat sola terrena. Secundùm corpus, quando ægrotat, & ambulare non potest. Ab aqua portatur, secundùm animam quando appetit defluere per luxuriam. Secundùm corpus, cum nimio frigore vrgetur. Aqua enim naturaliter frigida est. Ab aëre secundum animam, cum intuitu humani fauoris rapitur: Aura nihil est nisi aurium inflatio magna. Secundum corpus, quando ægrotans adeo fit inualidus, vt anhelare non possit. Ab igne portatur secundùm animam, cùm æstu cupiditatis inflammatur. Secundùm corpus, cum febricitat, & calor in eo dominatur. In huiusmodi adaptatione non quæras aliquam necessitatem: Non est enim nisi quædam elegans adaptatio,

 a Quam cùm vidisset

Δ a Quem eum, &c.] quia vidua, & quia filium amiserat vnicum quem habebat, *Eccl.* 35.c. Nō despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. *b* Dixit illi: noli flere] quia citò suscitandus est. Alioqui licet plorare. *Eccl.* 38.b. Fili in mortuum produc lacrymas, &c. *Eccl.* 21.b. Supra mortuum plora, defecit enim lux eius *c* Et accessit, & tetigit loculum.]

a Quam cum vidisset Dominus misericordia motus super eam, dixit illi: Noli *b* flere. Et *c* accessit & tetigit loculum. Hi *d* autem qui portabant, steterunt, & *e* ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et *f* resedit qui erat mortuus, & cœpit *g* loqui, & *h* dedit illum matri suæ. Accepit *i* autem omnes timor, & *k* magnificabant *l* Deum dicentes: quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia *m* Deus visitauit plebem suam. Et *n* exiit hic sermo in *o* vniuersam Iudæam de eo, & omnem circa regionem. Et *p* nunciauerunt Ioanni discipuli *q* eius de *r* omnib. his, & conuocauit duos de discipulis suis Ioannes & misit ad Iesum, *s* dicens: *t* Tu es qui venturus es: *u* an alium expectamus?

Beda. Loculus est conscientia peccatoris, quam Christus tangit tripliciter, sc. flagello aduersitatis, verbo prædicationis, gratia inspirationis. De primo dicit *Iob* 19. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia, &c. ad hunc tactum sæpè surgit mortuus. Quod significatur 3. *Reg.* 19.a. vbi ad tactum Angeli surrexit Elias. Et *Act.* 12.a Erat Petrus dormiens, &c. Signa autem huius suscitationis sunt tria, quæ significantur per tria verba quæ ponuntur hic? Resedit, cœpit loqui, dedit illum matri suæ. Per resedit, notatur contritio, vbi nōdum est statio. Per cœpit loqui cōfessio Per dedit, satisfactio. Similiter mortis spiritualis sunt tria signa. Primū est carentia motus ad bene operandum. *Exod.* 15.b. Erant immobiles quasi lapis *Ierem.* 48 b. Fertilis fuit Moab ab adolescētia sua, & requieuit in fæcibus suis. Secundum signum est carentia sensus, *Prou.* 23.d. Verberauerunt me & non dolui, &c. Tertium signum est rigor, 3. *Reg.* 13.b. Obriguit manus Ieroboam super altare. Motum aufert acedia, sensum luxuria, rigorem facit auaritia. *d* Hi autem, &c.] Portatores peccatoris, sicut dicit *Beda*, sunt immunda desideria, vel adulantium blandimenta, *Prou.* 27.c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurū, sic probatur homo ore laudātium, id est, si scoria est aduritur. Alij portatores prædicti sunt.

e Et ait, &c.] imperando [surge,] quare nominauit sic dicēdo adolescens: Propter duo. Primò vt innuatur quòd inueterati in peccatis vix resurgunt. *Prou.* 22.a. Adolescens iuxta viam suam, &c. *Isa.* 65.d. Puer centum annorum morietur. Secundò vt ostendatur quòd peccator per gratiā fit adolescens. *Rom.* 12.a. Reformamini in nouitate sensus vestri, *Psal.* 102. Renouabitur, vt aquilæ iuuētus tua, &c. Tres mortuos suscitauit Dominus. Filiā architecti. *Matt.* 9.c. filium viduæ, hic. Lazarum: *Ioan.* 11.f. Et exprimuntur hi tres *in his verbis* Mens mala mors intus, malus actus mors foris, vsus. Tumba, puella, puer, Lazarus ista notant. *f* Et resedit qui, &c.] Non statim surrexit, vt notetur difficultas surgendi à peccatis. *g* Et cœpit loqui] *Gloss.* Eis qui per peccatum luxerāt vitā reducere indicans. Et est sensus, quòd per hoc quid defunctus suscitatus incipit loqui, *Moraliter* significatur flentibus peccata vitam spirituale restitui. *h* Et dedit, &c.] datio filij defuncti matri suæ est recōciliatio pœnitētis Ecclesiæ.

i Accepit autē, &c.] Suscitauit Dominus filium viduæ defunctum, qui cum multa frequentia populi portabatur. Et quantò de eius vita desperabant, tantò amplius pro eius suscitatione Deum magnificabant. Et quantò miraculum famosius, tantò gloriosius. Similiter quantò magis desperatur de conuersione peccatoris qui ab errore conuertitur, tantò plures eodē corrigātur & pietas Domini maior intelligitur. Dicit ergò: *i* Accepit autē omnes timor] admirationis. *k* Et magnificabant scil. magnum prædicabant *l* Deum dicentes, &c.] Magnus sapientia, potentia, clementia. De primo, & secundo, *Iob* 9.a. Sapiens corde est & fortis robore De tertio, *Psal.* 144. Patiens & multum misericors. Item de paruo factus est magnus. *Dan.* 2.e. Lapis, qui percossit statuā, factus est mons magnus. *m* Et quia, &c.] vt pastor gregem, vt medicus infirmum. Secundùm *Bedam*, est visitatio duplex, scilicet visitatio incarnationis, qua semel visitauit, & visitatio quotidiana, qua per inspirationem Spiritus sancti visitauit corda fidelium. Sequitur: *n* Et exiit hic sermo] id est de hac re *o* In vniuersam, &c.] *Moraliter*: Sermo prædicatoris deberet exire de opere i. de doctrina & de vita, alioquin inefficax erit. *Greg. super Ezech.* Sermo dulcedinē non habet, quem vita reproba intra conscientiam remordet. *Prou.* 25.a. Aufer rubiginem de argento, &c. *Osea* 10.a. Vitis frondosa Israel fructus adæquatus est ei, *Act.* 1.a. Cœpit Iesus facere, &c.

p Et nunciauerunt, &c.] De hoc loco aliter sentiunt *Ambr.* & *Aug.* aliter. *Greg. super Ezech.* & *Beda*. Volunt enim *Amb.* & *Aug.* Ioan. non dubitasse nec misisse discipulos pro sua hæsitatione sed pro certificatione ipsorū discipulorū, qui quasi zelantes pro magistro suo, Christo inuidentes detrahebant. Vnde ex inuidia Ioanni dixisse leguntur: *Ioan.* 3.e Rabbi qui erat tecum trās Iordanem, &c. Non tamen ex malitia inuidebant Domino, sed ex nimio amore magistri. Sic Iosue pro Moyse zelauit *Num.* 11.f. Heldad & Medad cum prophetarent in castris, &c. Videns ergò Ioannes eos de Christo hæsitantes, nec credere ipsum esse quem prædixerunt Prophetæ, misit eos ad ipsum, vt viderent miracula facientem, vt visa attestatione miraculorum, recurrerent ad testimonia Prophetarum, & ita crederent ipsum esse Messiam in lege promissum *Greg. super Ezech.* dicit Ioānnem non dubitasse de Christi aduentu, sed de descensu ad inferos: Ideò quærit per discipulos, dicens.

t Tu es qui venturus es, &c.] q.d. es tu in propria persona, ad inferos descensurus, an alium ad hæc sacramenta missurus es? Et quia inconueniens est quòd Ioannes in aliquo articulorum fidei hæsitauerit: Est enim articulus fidei descensus ad inferos, potest dubitatio intelligi quidam horror de pietate proueniens, & fortè fuit peccatum, sed veniale, abhorrebat enim ex pietate, quòd Dei filius ad infernum descenderet. Quod ergò an descenderet dubitauit, intellige, id est ex pietate dubitare se ostendit. Et nota quòd præcedens pars in *Gloss.* continet sententiam *Amb.* & *Aug.* sequens continet sententiam *Bedæ* & *Greg.* Modò prosequere litteram.

p Et nunciauerunt Ioanni,] Iam incarcerato, *Matth.* 11.a.

q Discipuli eius] inuidentes seu dolentes, quòd Iesus plura faceret quàm magister eorum. Nunciauerunt inquam.

r De omnibus, &c.] vt cognita veritate de Iesu non ampliùs dubitarent, & ne alium à se prædicatum putarēt. *Chrys.* Ioannes fuit prouidus pater moriens, discipulos vt filios assignat fideli tutori, & ita spiritualem hominem spiritualis facile intelligit, carnalis autem non intelligit spiritualem, sed intelligitur ab eo, quia spiritualis omnia diiudicat.

s Dicens,] supple dicite hoc.

t Tu es qui venturus es,] id est, qui prædictus es, venturus, id est, quem Prophetæ prædixerunt venturum, siue Messias in lege promissus. Simile *Ioan.* 1.d. Ipse est qui post me venturus est, id est, prædictus venire post me. Item alibi. Adam est forma futuri. Vel venturus,] id est, ad inferos descensurus. Nec dubitauit hoc sibi, sed discipulis, vt dicit *Hilar.* & alij sancti. Vnde fuit dubitatio pietatis. Et est simile 4. *Reg.* 2. c Licet enim Eliseus non dubitauerit Eliam raptum, tamen ad tollendam dubitationem filiorum Prophetarum, & ad instantiam eorum misit viros, qui quærerent eū in montibus. Quod autem non dubitauerit Eliseus, satis patet ibi in littera. Tamen *B. Greg.* videtur velle quòd Ioannes dubitauit, verum Christus in propria persona descenderet ad inferos, sicut prædictum est. Fortè dubitauit an in corpore, & in anima, vel in anima tantùm descensurus esset. Hoc.n. piè potuit dubitare. *u* An alium expe.] Hoc patet ex prædictis. *Chrys.* ostendit quòd duo venturi erant, Christus, & antichristus, *Ioan.* 5 g. Ego veni in nomine patris mei & non recepistis me, si alius, &c.

Moraliter. Ioannes in vinculis Herodis, *Mat.* 11.a. Petrus in carcere ligatus catenis, *Actor.* 12.a. est gratia, vel scientia in vinculis carnis aut mundi ligata, ne proficiat aliis. *Roman.* 1. b. Qui veritatē Dei detinent in iniustitia. Vel Ioannes in vinculis est, ipse homo habens gratiam aliquam, vel scientiam in peccatis, vel in mundi curis, quibus ligatus non potest ire ad Iesum, sed mittit duos discipulos suos, id est, intellectum, & affectum, quia aliquando cogitat de Christo, & aliquando desiderat esse cū Christo, nisi omninò sit subuersus. Sed quid dicit Ioannes incarceratus? *t* Tu es qui, &c.] dubitare videtur. In deserto plenè confessus fuerat veritatem: *Ioan.* 1.d. Ecce agnus Dei, &c. In carcere Herodis Moralis.

Δ quasi dubitans

quasi dubitans dicit: tu es, &c. sic Petrus adhuc cum discipulis Iesu confessus est veritatem: Tu es Christus filius Dei viui. *Mat.*16.c. sed introductus à Ioanne in domum Pontificis coram veritatem negauit. *Mat.*26.g Et tu cum Iesu Galilæo eras? At ille negauit coram omnibus, dicens, Nescio, quid dicis? Nunc multi scholares dum sunt in deserto paupertatis, & in scholis cum sociis suis, apertè confitentur veritatem, & verbo, & exemplo, sed ditati, vel in dignitatibus promoti mutãt opinionem, & quòd prius sciebant & asserebant incipiunt dubitare, vel omninò negare. De quibus dicitur *Roma.* 1. c. Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, &c. Sic ligatum est in eis, & cum eis verbum Dei. Contra quod dicit *Paulus* 2. *Tim.* 2.b. Laboro vsque ad vincula quasi male operans, sed tamen verbum Dei non est alligatum. *Ephes.*6.d. Pro Christo legatione fungor in catena, &c. *Baruch* 3.d. Vide, quia non mortui, qui sunt in inferno quorum spiritus, &c. Sequitur.

a Cùm autem venissent ad eũ viri dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa *b* autem hora curauit multos à languoribus, & plagis, & spiritibus malis, *c* & cæcis multis donauit visum. Et *d* respondens dixit illis: Euntes renunciate Ioanni, *e* quæ vidistis, & audistis: *f* Quia *g* cæci *h* vident, *i* claudi *k* ambulãt, *l* leprosi mũdantur, *m* surdi *n* audiũt, *o* mortui *p* resurgunt, *q* pauperes euãgelizantur, & *r* beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Et *s* cum discessissent nun-

a Cùm autem venissent ad eum, &c.] *Chrys.* Qualiter Propheta magnus erat, si hoc ignorabat quod etiam multi minores sciebant, & prædixerant? *Isa.* 53 e. sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. *Zach.* 9. c. Tu quoque in sanguine testamenti. *Psal.* 2. Quare fremuerunt gentes, *Thren.* 3. f. Lapsa est in lacum vita mea. Videtur ergò *Chrys.* velle, quod Ioannes non dubitauerit.

Si voluerunt credere magistro suo poterant audire eum dæmones confitentes, &c.

Moraliter.] Ioannes Baptista est gratia baptismalis, quæ mittit ad Iesum, id est, ad salutem *Ioan.* 3. a. Nisi quis renatus fuerit, &c. *Marc. vlt.* d. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Sequitur.

b In ipsa autem hora curauit multos.] *Hieron.* Cessent verba loquantur opera. Nota ergò, quia ad verba eorum non respondens Dominus verbis, sed factis, respondet ad cogitata. Ipsi enim quæsierunt. Tu es, qui venturus es, &c. Ipse ad hoc non respondet eis verbo, sed statim videntibus illis illuminat cæcos, erigit claudos, ac si dicat, operibus credite. Ad cogitationem verò eorum respondet verbo dicens: Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, in quo tangit eos, q. d. vos inuidetis mihi, & detrahitis, & ita scandalum sustinetis in me, sed beatus qui hoc non facit. Littera plana est. *b* In ipsa autem hora, &c.] Languor dicitur quasi longus angor. Hoc est propriè peccatum acediæ, vel auaritiæ, quia vtrumque facit languere, & non de facili sanatur. *Eccles.* 10. b. Languor prolixior grauat medicum, &c. Plaga est peccatum iræ, vel inuidiæ, quæ primò plagat, & occidit subiectum proprium. *Prosper.* Impossibile est, vt iniquitas prius lædat hominem iustũ, in quem tendit, quàm cor iniustum vnde procedit. 1. *Ioan.* 3. c. Omnis qui odit fratrem suum homicida est, &c. Spiritus mali sunt malæ cogitationes, & mala desideria, quæ suggerunt dæmones. Sed ab his omnibus curat Iesus.

c Et cæcis multis donauit visum] vt se videant. Hoc est primum in conuersione, vt peccator se videat. *Ierem.* 11. a. Vide, vbi nunc prostrata sis. Vnde *Marc.* 10. g. Quid vis, vt faciam tibi? Rabboni, vt videam. *Isa.*32. a. Non caligabunt oculi videntium.

d Et respondens dixit illis: euntes renunciate Ioanni, quæ vidistis, & audistis] q. d. si essetis in prophetis periti, sciretis me esse Messiam in lege promissum per hæc signa? Hæc enim prophetauerat *Isa.* 35. b. Deus ipse veniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Vnde sequitur.

f Quia cæci vident, &c.] ad litteram.

g Pauperes Euangelizantur.] *Beda*, id est, intus illuminantur. *Hieron.* id est, Euangelio ad fidem attrahuntur, vel Euangelio instruuntur. Vel actiuè, id est, Euangelizant. Vnde *Hieron.* Et quod his non minus est, pauperes Euangelizantes commemorat. Vnde *Matt.* 5. a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, id est, sacra Scriptura, quæ dicitur regnum cælorum, quia docet ire ad regnum cælorum, *Matt.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, &c.

Moralit. *e* Quæ vidistis & audistis,] Prædicatio Christi videbatur, & audiebatur, quia faciebat, & dicebat, & ita facit, & verbo prædicat. Et nota ordinem. Primò dixit, nunciate quæ vidistis, postea quæ audistis, quia cœpit Iesus facere, & docere. Facere primò, & postea docere. *Act.* 1. a. sic omnis prædicator prius debet facere postea docere. *Iob* 39. c. Nunquid præbebis equo fortitudinem operandi, s. & circundabis collo eius hinnitum, s. prædicationis 1. *Mach.* 8. a. Elegit Iudas Eupolemũ. Ibi *Gloss.* Qui non habet charitatem, non debet suscipere legationem prædicationis. Item nota, quod dicit: Renunciate Ioanni id est, gratiæ Dei, cui attribuere debet prædicator quidquid boni facit, aut dicit. 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei sum id quod sum. Nota per sequentia, quid facit prædicatio Christi. D

g Cæci,] In temporalibus. *h* Vident] In spiritualibus. *Cant.* 5. a. Ego dormio, & cor meum vigilat. *Isa.* 32. a. Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt, & cor stultorum intelliget.

i Claudi] ad malum. k Ambulant] ad bonum. Claudus est, qui tantùm vno pede innititur terræ, alterũ suspendit à terra. Duo pedes sunt necessitas, & voluptas. Ille bonus claudus est, & bene ambulat, qui pede necessitatis tantùm terræ innititur, & pedẽ voluptatis suspensum tenet. Vnde *Ps.* 65. In flumine pertransibimus pede, ibi lætabimur in ipso. Hoc modo claudus effectus est Iacob percussus ab Angelo. *Gen.* 32. g. Sed multi sunt, qui econtrario faciunt, pedem voluptatis terræ infigunt, & pedẽ necessitatis omninò suspendunt, quia terrenis vtuntur ad voluptatẽ non ad necessitatem. Hi sunt mali claudi, hi non ambulant nisi fortè in infernum. De his dicitur *Leu.* 21. d. Qui habuerit maculam non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium eius, scilicet, si cæcus fuerit, si claudus. *Prou.* 26. a. Quomodo frustra pulchras tibias habet claudus, sic indecens est in ore stultorum parabola. Aliqui sunt, qui claudicant vtroque, quia pedem voluptatis omninò suspendunt, pedem necessitatis modicum terræ inclinant. Et hi sunt boni claudi. Hi non solùm ambulant in via mandatorum, sed currunt per viam consiliorum † *Isa.* 33. d Claudi diripient rapinam. Vel sic.

Isa. 35. b. *Tunc saliet sicut ceruus claudus.*

g Cæci] id est, qui reputant se cæcos [vident.]

i Claudi] id est qui se reputant claudos, illi ambulant.

l Leprosi sua opinione, seu reputatione [mundãtur,] vel potius mundi sunt, eo ipso enim quod immundos se reputant mundi fiunt. *Basil.* Tantò eris apud Deum pretiosior, quantò fueris ante oculos tuos despectior. Sic publicanus mundatus est, quia leprosum se esse confessus est: Pharisæus autem qui se mundum dicebat, recessit leprosus, *inf.* 18. c.

m Surdi] ad detractiones, & mundi vanitates.

n Audiunt] legem Dei, vel pauperes clamantes. *Eccl. vlt.* b. Consurgent ad vocem, &c.

o Mortui] mundo, vel peccato.

p Resurgunt,] de bono in melius proficiendo. *Isa.* 26. d. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. 1. *Cor.* 15. e. Quod seminas non viuificatur, nisi priùs moriatur. *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti, &c.]

q Pauperes euangelizantur.] *Isa.* 61. a. Ad euangelizandum pauperibus misit me. Sequitur.

r Et beatus est, &c.] *Beda.* Hic percutit nuncios. Sensus patet ex prædictis. Vel [in me] morientem in Cruce. Crux enim fuit scandalum non credentibus, ac si latenter dicat: Ego quidem patiar in Cruce, & multi scandalizabuntur in Passione mea. Sed beatus qui non patietur scandalum in Cruce, vel Passione mea. Vel [in me] id est in meis patientibus. Econtrariò infœlix est, qui fuerit scandalizatus in eo, vel in suis, *inf.* 9. e. Qui erubuerit me, &c. Sequitur.

s Et cum discessissent nuncij, &c.] Audierant turbæ Ioannem dicentem: Ecce agnus Dei, modò audierunt eum quærentem per discipulos: Tu es qui venturus es: Quia ergò ex hoc possent moueri, & putare Ioannem sibi contrarium, loquitur ad turbas de Ioanne.

Hieronymus. Quia turba circumstans mysterium interrogationis nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, vt intelligerent Ioannem non sibi, sed discipulis dubitasse,

dubitaſſe, loquit illud ad laudẽ Ioannis. Et certè ſicut Ioannes voluit diſcipulos certificari de Magiſtro, ita Magiſter voluit certificare turbam de ſuo diſcipulo i. Ioanne. *Chryſ.* Iam certificati ſunt diſcipuli Ioannis, nunc oportet ſaluari turbam. Diſcipuli enim nihil mali ſuſpicati ſunt de Magiſtro, ſed turba. Sed quare non arguit Dominus turbam, & diſcipulos Ioannis, qui Iudæos arguit? *Matt.* 9. a. Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Quia non ex malitia, ſed ignorantia errabant. Dicit ergò: [Et cum diſceſſiſſent nuncij Ioannis, cœpit dicere de Ioanne,] *Chryſ.* Blanditores in facie laudant, vel coram domeſticis, vir autem ſapiens quando laudatur in facie, flagellatur in corde.

a Ad turbas,] *Chryſ.* Sanauit turbas, quarum occulta cordis videbat, per quod probatur Deus.

cij Ioannis, cœpit dicere de *a* Ioanne ad turbas: *b* Quid exiſtis in deſertum videre, *c* arundinem vento agitatam? *d* Sed quid exiſtis videre, hominem mollibus veſtimentis indutum? *e* Ecce qui in *f* veſte pretioſa ſunt, & in delicijs, in domibus *g* regum ſunt. *h* Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plus quam Prophetam. Hic eſt *i* de quo ſcriptum eſt: k Ecce mitto *l* Angelum *m* meum ante faciem tuam, *n* qui præparabit viam tuã ante te. *o* Dico enim vobis:

b Quid exiſtis in deſertum videre?] *Beda.* Mouet quæſtionem *in Gloſſ.* quomodo turbæ exierant in deſertum videre Ioannem, cum eſſet in carcere. Sed *Gloſſ* non dicit quomodo exierunt. *Chryſoſt.* Non tunc exierant in deſertum, quia Ioannes tunc non in deſerto erat, ſed in carcere. Poteſt ergò intelligi, olim, ad literam. Vnde ſenſus eſt? Quid ex iſtis olim videre, &c. *Beda* tamen dicit quòd totum myſticè intelligendum eſt.

c Arundinem vento agitatam.] Senſus eſt, q.d. quem putatis eſſe Ioannem, ad quem videndum olim exiſtis in deſertum cùm prædicabat, nunquid putatis eſſe leuem, & inſtabilẽ in modum arundinis? *Hieron.* Nunquid exiſtis in deſertum ob hoc vt videretis hominem calamo ſimilem? *Chryſ.* Forſitan apud homines illos videbatur leuiſſimi hominis ſignum, vt modò, quaſi ſciẽs prædicaret, modò quaſi neſciẽs interrogaret, ideò dicit calamum non eſſe. Nota multa remouet Dominus à Ioanne, ſed maximè leuitatem, ſingularitatem, hypocriſim, quæ per arundinem deſignantur, & adulationem quæ per veſtium mollitiem ſignificatur. Hæc eadem debẽt remoueri à viro clauſtrali. Per deſertum enim ſignificatur clauſtrum propter tres cauſas. Prima eſt, quia deſertum medium eſt inter Ægyptum & terram promiſſionis, ſic clauſtrum medium eſt inter mundum & cælum, & per illud rectè eſt via de mundo ad cælum. *Cant.* 3. b. Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, quæ rectè tendit in cælum. Et *Pſalm.* 135. Qui traduxit populum ſuum per deſertum, Secunda, quia ibi producitur aqua de petra, id eſt, lacryma de cordis duritia, vel de Chriſti memoria, *Num.* 20 b. Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas, *Pſal.* Percuſſit petram & fluxerunt aquæ, &c. Tertia, quia ibi datur manna, id eſt, dulcedo ſpiritualis conſolationis. *Exod.* 16. a. Ecce, ego pluam vobis panes de cælo, egrediatur populus, &c. Ioannes in deſerto, eſt clauſtralis in clauſtro.

Deſertũ ſignificat clauſtrum.

b Quid ergò exiſtis videre in deſerto,] Id eſt, in clauſtro,

c Arundinem.] Id eſt hominem leuem, fragilem, hypocritam? q.d. non. Quia talis non debet habitare in clauſtro, licet multi ſuſpicentur tales eſſe clauſtrales. Contra quos dicit *Eccl.* 36. b. Qui peſſimant plebem tuam, inuenient perditionem. Dominus etiam talibus indignando dicit:

b Quid exiſtis in deſertum videre arundinem vento agitatam? Arundo exteriùs nitet, intùs vacua eſt, ſic hypocrita, ſed non ſic clauſtralis. *Pſal.* 44. Omnis gloria filiæ Regis ab intus. *Cant.* 4. a. Genæ tuæ ſicut fragmen mali punici, abſque eo quòd intrinſecus latet. Item arundo omni vento cedit, non ſic clauſtralis. *Hier.* 1. d. Dedi te in columnam ferreã. Item arundo fragilis eſt, clauſtralis fortis. *Iſa.* 40. g. Qui ſperant in Domino mutabunt fortitudinem. Nota proprietates arundinis. Longa, lutoſa, leuis, fragilis, caua, plana, ſonora; Ventis cedit, alit vermes, gracilis, prope cælum. Lectus diaboli de calamo. *Iob* 40. e. ſecundum aliam literam: Secus calamum in papyrum requieſcit. Sequitur:

d Sed quid exiſtis videre hominem mollibus veſtimentis indutum,] id eſt, adulatorem.

e Ecce qui in veſte pretioſa ſunt, & in delicijs, in domibus regum ſunt.] *Gregor.* Nota, rigida vita, & prædicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentãt mollibus induti adulãtes. Nota ergò quia adulatores ſemper ſolent eſſe in domibus regũ ſiue diuitum, vt eis adulãdo aliquid venentur. Hi ſunt de quibus dicitur *Ezech.* 13. e. Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas, id eſt, Væ eis qui adulatorijs fauoribus demulcent homines. Solent. n. ad litteram hoc facere adulatores, ſcilicet ponere puluinaria ſub capite diuitum dormientium, vt placeant eis. *Beda.* Ioannes non fuit mollibus indutus, qui vitam peccantium non blandimentis fouit ſed aſperè increpauit. *Matth.* 3. b. Genimina viperarum, &c. *Eccl.* 12. d. Verba ſapientum quaſi ſtimuli. Ioannes non fuit adulator pro dapibus, quia comedebat locuſtas, id eſt, deſtruebat adulatores.

Malach. 3. a. *Matt.* 11. b. *Marc.* 1. a.

f In veſte pretioſa,] *Hieronymus.* Nemo putet in fluxu, &c. *Gregorius.* Nemo exiſtimet in ſtudio pretioſarum veſtium deeſſe peccatum. Vnde 1. *Pet.* 3. a. Non in veſte præclara. *Sophon.* 1. b. Viſitabo ſuper omnes qui induti ſunt veſte peregrina.

g In domibus regum.] Petrus in atrio Præſidis mollis effectus flexit ſe ad vocem ancillæ. *Exod.* 10. d. Auſter, id eſt, proſperitas adducit locuſtas, quæ omnem virorem eorum deuorauit. *Oſe.* 12. a. Oleum in Ægyptum ferebat. *B. Bern. ad Eugenium Papam.* Apoſtoli fortes fuerunt in bello non molles in ſerico: ſi filius es Prophetarum, & tu fac ſimiliter. Sequitur:

h Sed quid exiſtis videre? Prophetam? vtique dico vobis, & plus quàm Prophetam] *Beda.* Officium Prophetæ ventura prædicare non etiam demonſtrare: Maior Propheta in quo finis Prophetarum *Matth.* 11. b. Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. *Chryſ.* Ioannes cæteris Prophetis ſicut proximior Chriſto tempore, ita iuſtitia. Nam multæ ſtellæ præcedunt ortum Solis, ſed nulla earum luciferi nomen accepit, quæ cum ipſa luce procedit, ſupple niſi Ioannes. *Iob* 38. d. Nunquid producis luciferum in tempore ſuo? ſic etiam religioſus debet eſſe propheta, & plus quàm Propheta, propheta, bona & vera dicendo, ſed plus quàm Propheta, maiora faciendo. Ille qui minus facit quàm dicit: eſt minus quàm Propheta, qui autem plus facit quàm dicit: eſt plus quàm Propheta. Talis fuit Ioannẽs & talis debet eſſe omnis clauſtralis. *Thren.* 3. d. Sedebit ſolitarius & tacebit, &c.

Beda. Qu[o] ne [...] ſit eum precedens, id etiam [...] demonſtrauit.

i Hic eſt, &c.] Recedentibus diſcipulis Ioannis, conuertit Dominus ſermonem ad turbas, commendans Ioannem, & commendando ipſum, appellauit eum Prophetam, & plus quàm Prophetam, quia quem Prophetæ prædixerunt venturum, ipſe præſentem digito demonſtrauit. Ad commendationem eiuſdem aliud ſubdit, ſcilicet quòd dictus eſt Angelus à Propheta *Malach.* 3. a. Et eſt commendabilis multum in hac perſona Ioannis, quia dicitur Angelus, non tamen proprietate naturæ, ſed officij dignitate: ſicut ſacerdotes dicuntur Angeli, 1. *Cor.* 11. b. Et propter Angelos, id eſt, ſacerdotes. Item *Malach.* 2. b. Labia ſacerdotis, &c. Continuatio. Vere Ioannes plus quàm Propheta eſt, quia [Hic eſt de quo ſcriptum eſt:] *Malach.* 3. a.

k Ecce mitto: [Verba ſunt patris ad filium.

l Angelum] nuntium.

m Meum ante faciem tuam,] id eſt, manifeſtationem. *Chryſoſt.* Prophetæ eſt vt de Deo prophetet. Nunquid propheta eſt vt de illo prophetet Deus? Ioannes Chriſtum dicit agnum, Chriſtus Ioannem dicit Angelum. Item *Chryſ.* Puto, ſed nõ audeo dicere quòd glorioſior eſt Ioannes quia homo fuit & propter meritũ virtutis Angelus eſt vocatus quàm ſi nomine Angelus & natura fuiſſet. Angelus. n. hoc ipſo quòd Angelus eſt, non tam eſt virtutis præmium, quã naturæ proprietas. *Greg.* Omnis etiam ſacerdos Angeli nomine cenſetur. *Malach.* 2. b. Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiam, &c. Necnon vnuſquiſque fidelis, ſi à prauitate proximum reuocat, & ad bonum exhortatur, ſcilicet, æternum regnum, vel ſupplicium erranti denuntiat, profectò Angelus Domini exiſtit, cum hæc facit. Eſto ergò Angelus Dei vt videas faciem patris, qui eſt in cælis: *Matt.* 18. b.

n Qui præparabit viam tuam ante te:] pœnitentiam prædicando, ad baptiſmum aſſuefaciendo.

o Dico enim vobis,] vt ſummam virtutum eius comprehendam.

Minor

a Maior inter natos mulierum, &c.] Non præfertur Patriarchis, & Prophetis, sed parificatur, sicut dicit *Beda*. Item nota, quia non dicitur maior simpliciter, sed additur Propheta: In Euangelio Matthæi simpliciter dicitur. Item quòd nemo sanctorum illius temporis, vel præcedentium fuerit maior Ioanne, expressum habemus: Sed an aliquis de posteris, qui secuti sunt post eum fuerit maior eo, non habemus discussum, vel ab Euangelista, vel ab aliquo Euangelistarum. Et nota, quòd mulier hic accipitur secundum idioma latinum, à fractione quasi à mollitie, vt nulla sit obiectio de filio Virginis.

Commendatur Ioannes à
- Constantia, quia non est arundo, vt hic: Et quia reprehendit Herodem. *Matth. 6. c.*
- Vita austera, quia comedebat locustas *Mat. cap. 3. a.*
- Veste aspera, quia pilis camelorum vestiebatur. *Mat. cap. 3. a.*
- Deserto, quia posset esse filius summi sacerdotis in domo Herodis, vel Pilati. *Mar. 1. a*
- Prophetiæ dono, vt hic.
- Propinquitate regis Christi, nobiliores enim solent esse propinquiores, vt *sup. 1.*
- Sua auctoritate, & gratia, vt *sup. 1. b.*

Qui autē minor est, &c.] Hoc exponitur tribus modis in *Gloss. Ambr.* primò sic [Qui autem minor, &c.] Id est, omnis sanctus, qui iam est cum Deo maior est illo, qui adhuc in mūdo est. Sed quomodo dicitur hoc, cùm adhuc nullus esset cū Deo, nemo enim ante Christum in cælum ascendit? Solut. Potest ita determinari. Omnis qui iam cum Deo est spe. Sed nunquid & Ioannes erat cum
E Deo spe? Erat vtique, sed tamen non ita certa, sicut illi, qui iam decesserant, & in sinu Abrahæ erant, de quibus hoc melius intelligitur, qui propter certitudinem, & pœnæ carentiam dicuntur esse in regno cælorum. Vel loquitur respectu sui temporis. *Ambr.* Secunda expositio *in Gl.* Vel ego quem minorē facit multorum opinio in Ecclesia sanctorum illi Prælatus sum, id est, ego qui minor sum hominum reputatione, &c.] Tertia expositio. Vel nouissimus Angelus cæli melior est quouis homine. Et tunc sensus est, quod minimus Angelorum maior erat Ioanne. Sequitur. *c* Et omnis populus, &c.] Laudato Ioanne transit ad increpandum scribas, & pharisæos, qui etiam publicanis credentibus, nec Ioannis, nec Christi prædicationem susceperunt. Dicit ergò: [Et omnis popolus, &c.] Istud potest legi tanquam à Domino continuè prolatum, vel tanquam ab Euangelista intersertum. Si legatur quasi à Domino dictum, vt adhuc Dominus immoretur in commendatione Ioannis, dicetur ita. [Omnis populus] supple Ioannem, id est, eius prædicationem olim antequā incarceraretur [Iustificauerunt, &c.] si legatur quasi ab Euangelista insertum, supplebitur, dominum. q. d. Euangelista. *c* Omnis populus audiens] dominum ita commendantem. *d* Et publicani, &c.] Id est iustum esse dixerunt, vel potiùs facto ostēderunt peccata confitendo, & baptismum suscipiendo. Non. n. Deus in se potest iustificari, sed in peccatore cum pœnitet, iustificatur. Vnde *Beda*. Qui confitetur Deo peccatum iustificat Deum, sperans ab eo veniam peccatorum. Vnde *Ios. 7. c.* fili confitere peccata tua, & da gloriam Deo. *e* Baptizati, &c.] In quo nulla gratia interius præstabatur, sed tantùm corpus exteriùs tingebatur aqua. Vnde *Mat. 3. c.* Ego quidem baptizo vos aqua in pœnitentiā. Quare ergò, vel ad quid baptizabātur? Respōdeo propter deuotionē suscipientiū, & propter assuefactionē ad baptismū Christi. Sicut. n. prædicatio Ioannis fuit via ad Christi prędicationē, sic baptisma Ioannis fuit via ad baptismum Christi. Dicitur autem baptisma Ioannis, quia quidquid ibi fiebat ipse faciebat, nō sic in baptismo Apostolorū. *f* Pharisæi autē, &c.] Id est, ad seipsos missū, vel cōtra seipsos, quia in hoc contra se fecerūt, quòd

Quarta pars

a Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista nemo est. *b* Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo. Et *c* omnis populus audiens, *d* & publicani iustificauerunt Deū, *e* baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi *f* autem, & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: *g* Cui ergo similes dicam homines generationis huius, *h* cui similes sunt? *i* Similes sunt pueris *k* sedentibus *l* in foro,

Dei consilium quod per Prophetas primò, postea per Christum, deinde per Apostolos misit non susceperunt, quo per mortem filij mundum saluare decreuit. De quo *Rom. 11. d.* O altitudo, &c. Et *Aug. in lib. Conf.* Nec satiabitur illis. d. dulcedine mirabili, considerare altitudinem consilij diuini super salutem generis humani. Sed Pharisæi ingrati istud consilium respuerunt. Vnde per *Psal. 61.* dicit Dominus. Cogitauerunt consilium meum repellere. *Prou. 1. c.* Vocaui, & renuistis, &c. [Non baptizati ab eo.] Sequitur. *g* Cui ergò, &c.] q. d. Publicani & peccatores Ioannis monita receperunt, Pharisæi & Scribæ contempserunt: Cui ergò similes sunt? Et nota quod non pueris comparantur hic Pharisæi, quia pueri hic sumuntur in bono. Intelliguntur enim hic per pueros Prophetæ, vel quilibet boni doctores. Homines ergò peruersæ generationis nō comparat sanctis viris, quia sic non argueret, vel vituperaret eos. Non est ergò comparatio inter personam, & personam, sed totum negotium toti negotio comparatur, sicut dicit quædam *Gloss. sup. Matth.* Quia sicut in illo continentur arguentes, & arguti, ita in hoc. Pharisæi ergò arguendi sunt, qui tot monita audierunt, & nihil fecerunt. Ioannes prædicauit eis austeram vitam, & verbo, & exemplo, nec crediderunt, & nihil fecerunt: Christus prædicauit eis vitam molliorem, & verbo, & exemplo contempserunt. Ideò infert Dominus. [Cui ergò, &c.] Iudaicæ, tot monita salutis audientes & non obedientes? *h* Et cui, &c.] Replicatio interrogationis innuit ipsos valde fuisse peruersos. *i* Similes sunt, &c.] q. d. Dominus, factum horum peruersorum hominum simile est huiusmodi facto puerorum ludentium & inuitantiū ad ludum alios nolentes ludere, & lamentantiū & inuitantium alios ad lamenta, & nolentes flere. Ad litteram enim sæpe ludunt pueri in foro, vel in platea, & inuitant cōpares suos ad ludum quos vident circunstare, qui nolunt eis colludere, sæpè etiā pueri flentes inuitant compares suos ad lamenta, qui tamen pro eis nolunt flere, & postea obiiciunt hoc eis. Vel potuit esse, quòd pueri haberent quædam cantica lætitiæ, & quasdam lamentationes quas cantando secundum modum cantandi tripudiabant, & quando aliqui non faciebant sic, dicebant alij pueri, nos cantauimus in hunc modum, & vos non tripudiastis illo modo, per pueros significat hic Dominus Prophetas, & Apostolos, Ioannem & seipsum propter puritatem & humilitatē. *Isa. 8. d.* Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Dominus in signū, & in portentū in Israel. Quidā illorum puerorum cecinerunt cantica lætitiæ, bona promittendo, ad gaudia inuitādo vt Dauid. Exultate Deo adiutori nostro, &c. Et *Isa. 26. a.* Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Alij lamentauerūt, ad luctum, & pœnitentiam prouocando, tristia, vel supplicia comminando, vt Ioannes. *Matt. 3. b.* Genimina viperarū quis demonstrauit vobis, &c. *Ierem. 9. a.* Super contritione, &c. Et *Thren. per totum.* Moyses cecinit benedictiones adimplentibus legem, & lamentauit maledictiones transgredientibus. *Deut. 28. Ezech. 2. d.* Vidi librum scriptum intus & foris, in quo erant scriptæ lamentationes, carmen, & væ. Isti etiam sunt, quasi pueri improperantes contribulibus suis, id est, Iudæis, quod ad eorum exhortationes nolunt gaudere, vel lamentari. Et nota, quòd est duplex via salutis, scilicet, via gaudij, & mœroris.

g Gaudendum est pro duobus, scilicet, pro liberatione animæ in præsenti, & pro spe futuræ liberationis.

Dolendum est etiam pro duobus, scilicet, pro pœna, & pro culpa. Ideò enim præcipuè debet dolere homo, quia non potest vitare culpam, saltem venialem in vita præsenti. Ad vtramque viam sæpe inuitauerunt Prophetæ Iudæos, sicut prædictum est, nec eis acquieuerunt. *Chrys.* Cum prædicat Ioannes, & non audis, quomodo suscipies inopem, qui non suscipis & Apostolum? Dicit ergò: [similes sunt pueris] *1. Cor. 14. d.* Nolite pueri effici, &c.

K Sedentibus in foro.] Forum propriè dicitur locus in quo iura dictantur, sic dictum à Phoroneo, qui primus instituit huiusmodi locum. [Sedentibus] ad docendum inscios, ad puniendum reos, ad defendendum innoxios. *Matt. 23. a.* Super cathedram Moysi, &c.

Mystice. [In foro] i. in Ecclesia vbi causæ animarum discernuntur à iudicibus, i. à Prælatis. *Deut. 17. b.* Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem, & sanguinem, & causam, & causam, & lepram, & non leprā, surge & ascende ad locū quem elegerit Dominus Deus tuus, veniésq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit

fuerit illo tempore, quæritque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Forum etiam locus est rerum venalium, ad literam, vt dicit *Aug.* & Ecclesia similiter. In ea vendunt prædicatores verbum prædicationis pro fide & pœnitentia audientium, *Luc.* 19.b. Vocatis seruis suis dedit illis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. *Isa.* 55.a. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, &c. Item in ea emitur pro paupertate regnum, pro luctu gaudium, pro fame satietas, & huiusmodi. *Matt.* 5.a. Beati pauperes, &c. Ideo dicitur *Prouer.* vlt b. Facta est quasi nauis institoria id est negotiatoris. *Isa.* 23.d. Erunt negotiationes eius, & merces eius, sanctificatæ Domino. Sed quidam sunt stulti negotiatores, quia merces pretiosas dant pro re vilissima. Hypocritæ opera misericordiæ pro humano fauore: Ambitiosi doctores laborem suum pro aliqua dignitate. Quibus dicitur *Isa.* 55.c. Quare appenditis argentum, &c. Alij sunt falsi negotiatores Hæretici, qui prauum vinum pro bono vino vendunt. *Isa.* 1.f. Caupones tui miscent aquam vino. *Ioan.* 5.b. Omnis homo &c. *Eccl.* 26.d. Difficile exuitur, &c. Modò continua literam. Similes, inquam, sunt pueris sedentibus in foro. *a* Et loquentibus, &c.] q.d. Prophetæ & doctores ad Iudæos: Cantauimus vobis tibiis enunciando promissa Dei gaudia paradisi. *Ioel.* 2.d. Canite tuba in Sion, &c. Vel. *b* Cantauimus vobis tibiis] id est nuptiale carmen cecinimus, nuptias vobis prædiximus quibus anima copulatur Deo, quasi sponsa sponso. Cantus enim huiusmodi, qui fit cum instrumentis, præcipuè in nuptiis solet fieri. *c* Et non saltastis,] mente gaudendo, & opere ad promissa currendo. *Psal.* 80. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi. *Hilar.* Quoniam ad cantantium modum saltantium modus officio corporis coaptatur, & dictum est, [cantauimus, & non saltastis] hoc est ad confessionem psallendo prouocauimus: & non obedistis coaptando vos, & conformando doctrinæ. *Isa.* 22.d. In die illa vocabit Dominus ad fletum & ad planctum, & ad cingulum sacci, & ecce gaudium, & lætitia. *Greg.* Saltant animæ quæ pennulis virtutum sublatæ per cæleste desiderium saliunt ad contemplationem, quamuis in se relabantur propter carnis fragilitatem. Ad literam, in veteri testamento solebant vti quibusdam gestibus corporis in laudes Dei, vt Dauid ante arcam. 2. *Reg.* 6.e. Sed gestus illi figurales erant. 1. *Cor.* 10.e. Omnia contingebant illis in figura. *Aug.* Saltationis verbo, non histrionis moribus sinuati corporis rotatus, sed impigri cordis deuotio, & religiosa membrorum designatur agilitas. 1. *Reg* 10.a. Cum abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamin in meridie salientes magnas foueas.

Moraliter.] Multi de facili saltant, & propter cordis leuitatem ad sonum organorum. Contra quos dicit *Iob* 21.b Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi, &c. *Isa.* 5.e. Cithara, & lyra, &c. *Chrysost.* Si non est abominabile assidere histrionibus, descende in lutum, & fac quod laudas. Et *infra.* Cur præbes honorem ei quem leges etiam Græcorum voluit esse infamem? Si famulus, aut filius dixerit turpe verbum offenderis, si scurra dixerit tibi, laudas, & lætaris, si ipse non loqueris quare audiens rides? si domum rediens hinc Dei verba non recitas, illa verò quæ in theatro. Sequitur. *d* Lamentauimus] vobis, dicunt Prophetæ, & doctores, i. ad lamenta vos inuitauimus, vel excitauimus, supplicia comminando, ad pœnitentiam inuitando: vt *Ioel.* 2.c. Conuertimini ad me, &c. Et alij. Sed stultus populus non cognouit Dominum. *Isa.* 1.a. Noluit cognoscere. Vnde sequitur. *e* Et non plorastis] de peccatis pœnitendo pro venia obtinenda, cum tamen dicat Dominus per *Ierem.* 18.b. Si pœnitentiam egerit gens illa super malo quod locutus sum aduersus eam agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem eis. *Ierem.* 8.c. Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: quid feci. *f* Venit enim Ioannes,] sicut ostendit Dominus de Prophetis, quòd contribules suos ad vtramque viam salutis incitauerunt: Ita hic ostendit de Ioanne, & de seipso: Nam Ioannes lamenta pœnitentiæ prædicans ad viam mœroris incitauit, Christus ad viam gaudij, qui non

& *a* loquentibus adinuicem, & dicentibus: *b* Cantauimus vobis tibiis, & non *c* saltastis, *d* lamentauimus, & *e* non plorastis. *f* Venit enim Ioannes Baptista, *g* neque manducans panem, *h* neque bibens vinum, & *i* dicitis, dæmonium habet. *k* Venit filius hominis manducans & bibens, & *l* dicitis: Ecce homo deuorator, & bibens vinum, *m* amicus publicanorum & peccatorum. Et *n* iustificata est sapientia ab hominib. filiis suis. *o* Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vt mandu-

al. † nō habet tibiis.

Matth. 11.c

ieiunabat, sed cum publicanis, & peccatoribus manducabat. Comessationes. n. solet comitari lætitia. *Chrys.* Venit Ioannes, q. d. ego & Ioannes contrariam alterutrum venimus viam, & idem fecimus, sicut duo venatores difficile occupabile animal amouunt vnus contra alterum stans, vt in alterum incidat. Et *inf.* Vniuersum hominum genus ieiunium laudat. Et *inf.* Christus ieiunauit per quadraginta dies. Et *inf.* Dimittens Ioannem à ieiuniis fulgere, ipse contrariam incessit viam. Et *inf.* Si bonum est ieiunium quare non creditis Ioanni? sin autem quare nō creditis Christo? Et *inf.* Qui tristem commendat, hilarem non laudat, & econuerso. *Versus*: Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi. Ideò dicit, tibicinauimus, id est, ego remissam vitam ostendi, &c. Et lamentauimus, id est, Ioannes grauem, & duram egit vitam. Dicit ergò.

al. † de facili occupa animal quod

f Venit enim, &c] quasi vnus puerorum lamentantium, exemplo abstinentiæ suæ ad pœnitentiam inuitans.

g Neque manducans panem,] *Matt.* 3. a. Ioannes habebat vestimenta de pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos suos, esca autem eius erant locustæ, & mel siluestre.

h Neq; bibens vinū] vt *sup.* 1 b. Vinum, & siceram non bibet.

i Et] quia non vultis humiliari cum illo [dicitis: dæmonium habet] sic de Christo contrariam vitam agente dixerunt Iudæi. *Ioan.* 8.f. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Sic Dauid reputatus est insanus quia ad ostia impingebat. 1. *Reg.* 21.d. sic omnis qui pœnitentiam agit, in sæculo stultus reputatur. Sed hæc stultitia bona est, quia facit sapientem. Propter quod dicit Apost. 1. *Corint.* 3. d. Qui vult sapiens esse stultus fiat, vt sit sapiens.

k Venit filius, &c.] *Beda.* Cibo & potu lætitiam futuri sæculi præsignans, vbi omnes electi continuè comedent panem vitæ, & continuè bibent aquam sapientiæ salutaris. Vnde *Isa.* 65.c. Ecce serui mei, &c.

l Et] quia noluistis lætari cum illo, sed calumniati estis [dicitis: ecce homo, &c.] *Matt.* 9. b. Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat, & bibit magister vester?

m Amicus publicanorum & peccatorum.] Et verè, quia propter illos venerat. *Matt.* 9. b. Non veni vocare iustos sed peccatores. Quos non tantùm vocare venit, sed etiam comedere, id est, sibi incorporare *Gen.* 27. b. Affer mihi duos hœdos, id est, peccatores & publicanos, & faciam escas patri tuo, quibus libenter vescitur.

n Et iustificata, &c.] q.d. quidquid vos dicatis de me: ego tamen qui sum Dei virtus, & Dei sapientia. 1. *Cor.* 1. d. Iustè facere intelligor ab omnibus iustis, quia peccatores expecto ad pœnitentiam, & reuertentes suscipio ad veniam. Sic exponitur de sapientia increata. Item sapientia creata, i. doctrina euangelica iustificatur à filiis suis, qui per opera iustitiæ sibi eam acquirunt: Iuxta illud *Eccl.* 1. d. Fili concupiscens sapientiam serua iustitiam, & habitam se habere operibus comprobant. *o* Rogat autem, &c.] Quinta pars cap. In qua commendato Ioanne commendatur Magdalena. Et nota, quod ex abrupto interserit Lucas hoc quod hic sequitur de Maria: Non. n. continuatur præcedentibus hoc, quia quasi incidenter est introductum. Et quod in Galilæa factū sit habemus expressum, quo autem tempore; vel qua ciuitate Galilææ factum sit, non habemus discussum. Quidam dicunt esse factum in Nazareth, sed non est autenticum. Sed quamuis, nec tempore, nec loco sequatur præcedentia, commodè tamen continuatur. Dñs. n. in proximo dixerat sapientiam iustificatam à filiis suis. Quod ergò proposuerat verbo ostendit exemplo in vna filiarū, s. Magdalena Nā si ante peccatrix & recenter iustificata ostēditur in hoc iustificata sapientia. i. Dei filius. Et intellige iustificata dupliciter expositum sicut prius. Rectè etiam post cōmēdationē Ioānis Baptistæ sequitur cōmēdatio pœnitētis, quia gratiā baptismalē sequitur gratia pœnitētialis. Illa in Ioāne, hæc in Magdalena cōmendatur. Et quia per amorē fatuū peccauerat: ideò de amore sācto commēdatur: vnde dicitur, Dimissa sūt ei peccata multa, quoniā dilexit multū: sed quoniam fatuæ mulieres in trib. maximè peccāt, fatuos iuuenes attrahēdo. s. oculis, capillis, & osculis. Osculis aspe-

Quinta pars.

ctus illā

ctus illicitè faciendo, & luxuriosè amando. Vnde *Isa.* 3. c. Et nutibus oculorum ibant. Et *Prouer.* 6. b. Vir inutilis graditur ore peruerso, annuit oculis. 2. *Pet.* 2. c. In conuiuiis suis luxuriantes, &c. Item capillis peccant, eos ornando margaritis, & componendo, & tingendo. Contra quod, 1. *Pet.* 3. a.

caret cum illo. Et *a* ingressus domum Pharisæi discubuit. *b* Et ecce *c* mulier, *d* quæ erat in ciuitate *e* peccatrix, vt *f* cognouit, quod Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, *g* & stans *h* retrò *i* secus *k* pedes eius, *l* lacrymis cœpit rigare pedes eius, & *m* capillis capitis sui tergebat, & *n* osculabatur pedes eius, & *o* vnguento

Mulieres subditæ sint viris suis, quarum nō sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri. 1. *Tim.* 2. c. Mulieres in habitu ornato cum verecundia, & sobrietate, & ornātes se, nō in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis. Itē osculis peccāt turpiter, & luxuriosè osculando. Vnde *Prouerb.* 7. b. Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas. Et *infrà*, Apprehensumq; deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur. Ideo tria ponit Lucas in quibus Magdalena obsequium exhibuit Christo: Nam oculus quos ad lasciuiendum, & ad videndum non videnda obtulerat, modò ad bonum vsum, id est, ad effusionem lacrymarum exhibuit. Capillis quoq; quos sæpè ad lenociniū ornauerat iam pedes dominicos tersit. Os quoq; quo sæpè non dicenda dixerat, & quo sæpè impudēter osculata fuerat, iam ad osculādos pedes dominicos humiliat: Sicq; adimpleuit ipsa illud Apostoli. *Rom.* 6. d. Sicut exhibuistis, &c. Et *Sap.* 11. e. Per quæ peccat, &c. Dicit ergo. [Rogabat autem illum, &c.] Nota inuitatus venit hic Dominus. *Sup.* 5. f. Ipsemet inuitat se cum Leui, & *infrà* 19. a. cum Zachæo: Et quid est hoc, nisi quia Dominus aliquando tribuit gratiam, aut consolationem non rogatus, aliquando rogatus. Docet etiam per hoc, quod inuitatus accessit ad prandium Pharisæi, quòd ad extraneos non debemus ire non inuitati, sed inuitati aliquādo possumus ire. Ire non vocatos est impudentiæ, nunquam ire vocatos est imprudentiæ. *Eccles.* 13. b. Aduocatus à potentiore discede, ex hoc enim magis te aduocabit, & non sis improbus ne impinguaris, & ne longè sis ab eo, ne eas, id est, vadas in obliuionem. Per hoc autem, quod cum Leui, & Zachæo inuitauit se, docet quod cum familiaribus suis potest se inuitare aliquis. Sic Dominus quolibet die imò ferè qualibet hora inuitat se, vt comedat nobiscum cum magna familiaritate. *Cant.* 5. a. Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, colūba mea, immaculata mea. *Apocal.* 3. d. Ecce sto ad ostium, & pulso, &c. Sed pauci audiunt vocem eius. Vnde conqueritur *Ioan.* 8. f. Quare loquelam meam, &c. *a* Et ingressus domum Pharisæi.] *Moraliter.* Per Pharisæum istum intelliguntur claustrales. Pharisæus enim interpretatur diuisus, & claustrales ab aliis sunt diuisi loco & merito. Præterea iste vocabatur Simon, quod interpretatur obediens, quod benè conuenit claustralibus, quia ipsi veniunt ad obedientiam. Cum talibus libenter cœnat, vel prandet Dominus *Prouerb.* 8. b. Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus. Et *infrà* d. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Sed vide cuius Simonis domum ingressus est Iesus, vt prandeat, seu cœnet. Est enim Simon Magus, Simon Cyrenæus, Simon Zelotes, & Simon Leprosus. Simon Magus est claustralis ambitiosus, vel simoniacus: Non in domo illius recumbit Iesus. Simon Zelotes est claustralis inuidus, vel iracundus: Nec in domo illius recumbit Iesus. Simō Cyrenæus, qui in angaria portauit Crucem, est claustralis, qui Crucem religionis cū murmure portat: Nec in domo eius recumbit Iesus, Simon Leprosus est claustralis, qui causa agēdi pœnitentiam claustrum intrat, & peccata sua humiliter confitetur. In domo huius recumbit Iesus. Vnde *Matth.* 26. a. Cùm esset Iesus in Bethania in domo Simonis Leprosi, accessit ad eum mulier, &c. id est, anima peccatrix habens congeriem bonorum operum cum suauitate deuotæ orationis. Alabastrum enim est congeries operum, & vnguentum oratio. De qua *Ecclesiast.* 10. a. Muscæ morientes, &c. Sequitur. *b* Et ecce mulier, &c.] Ecce notat admirationem. Et notandum, quod mirabilis erat ista mulier in peccando, sed mirabilior fuit in pœnitendo. *c* Mulier,] scilicet, Maria Magdalena. De qua *Isa.* 23. d. Sume citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita, bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. Nota quatuor in anima pœnitente. *Isa.* 47. a. Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis. Et *Isa.* 21. b. Babylon dilecta mea posita est mihi in vmbraculum, alia litera, in miraculum. Quatuor concurrunt in miraculo. Beneficium, stupor, concursus, laus Dei. *Ezech.* 36. g. Terra illa inculta, id est, Magdalena, facta est, vt hortus voluptatis. Sed vide, quod non nominatur hic, quia in peccato erat adhuc, sicut *infra* 16. e non nominatur diues. Sed in statu gratiæ iam prouecta nominatur. *Ioan.* 11. a. & 12. a. *d* Quæ erat in ciuitate,] vbi multi sunt, propter quod cōuincitur, quod multos traxerat ad peccatum. *e* Peccatrix] intellige publica, & consueta peccatis. Mos enim sacræ Scripturæ est peccatores quasi speciali vocābulo appellare peccantes publicè. *f* Vt cognouit quod Iesus, &c.] i. pixidem alabastrinam in qua erat vnguentum. *Beda.* Alabastrum genus marmoris, in quo incorrupta seruantur vnguenta. *Ambr.* Contendit præripere gratiam hospitis. Vnde nota, quia qui antiquitus suscipiebant hospites, multa eis exhibebant beneficia, abluebant enim eis pedes, ministrabant eis necessaria ipsa. Festinauit ergo Maria abluere pedes eius, vt hospitem præueniret in huiusmodi obsequiis. Vnde *Eccles.* 6. d. Si videris sensatum, euigila ad illum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. *Chrys.* Post multas mulieres accessit, post Samaritanam, post Chananæā, post Hemorrhoissam, & multas alias, & non in publico, sed in domo. *Chrysost.* Corpore non erat infirma, nec accessit corporis gratia, vt aliæ, sed pro honore Dei, & animæ directione, nec sicut ad hominē nudum accessit, neque enim capillis tersisset. *Eccles.* 17. d. Viuens, & sanus, &c. *Eccles.* 18. c. Ante languorem, &c. *g* Et stans] parata seruire Deo, quæ iacendo sæpe offenderat eū. *h* Retrò] propter verecundiam. *i* Secus] propter confidentiam. *k* Pedes eius.] *Deuter.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius, *infrà* 10. g. Sedebat secus pedes. *l* Lacrymis, &c.] *Beda.* Oculos quibus terrena concupierat, iam per pœnitentiam conuertens plorat *m* Et capillis, &c.] quos ad compositionem vultus exhibuerat. *n* Et osculabatur pedes eius.] *B. Gregor.* Ore quo superba dixerat. *o* Et vnguento vngebat.] *Gregor.* Quod sibi pro odore carnis suæ adhibuerat. Bis sicut dicit *Beda* hoc fecit: Primò hic, secūdò in Bethania. *Ioan.* 12. d. *Marc.* 14. a. *Matth.* 26. a. [*Moraliter.*] *g* Et stans, &c.] Pedes Domini sunt misericordia, & iustitia, quibus venit ad peccatores. Per misericordiam peccata dimittit, per iustitiam aliquam pœnam infligit: Quia vt dicit *August.* aut homo punit, aut Deus punit. Iuxta hos pedes stat anima peccatrix, sed diabolus vadit ante eos, quia quando Dominus intrat in animam, statim diabolus tanquam latro fugit. Vnde *Habac.* 3. a. Egredietur diabolus ante pedes eius. Retrò etiam bene dicitur stare, quia anima peccatrix à gratia præuenitur, & ab ea prosequitur. Vnde *Psalm.* 16. Sub vmbra alarum tuarum protege me, &c. Idem sunt alæ Domini, & pedes Domini. Itē per pedes, qui sunt infima pars corporis, significantur pauperes, qui sunt infimi in mystico corpore Christi quod est Ecclesia. De quibus dicitur *Nahum* 1. d. Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem, id est, Christi. Stat retrò secus pedes Domini, qui prouisionem pauperum proprio commodo anteponit: Sicut dicitur *Prouer.* 12. d. Qui negligit damnum propter amicum iustus est. Hos pedes rigat, qui pauperum tribulationibus communicat, qui illorum tristitiam suam putat, qui illis ex affectu compassionis inclinatur. Et bonum est rigare hos pedes, quia pauperes sunt terra fertilis quæ si bene rigata fuerit, & seminata, fructum reddit multiplicem. Semen est eleēmosyna, quæ iacitur in bonam terram, quando ponitur in manu pauperis, quæ stultis, qui nihil sciunt de agricultura terræ videtur amitti. Sed non est ita, imò quanto magis manet in terra, tantò amplius multiplicantur fructus. *Eccles.* 11. c. Mane semina semen tuum, &c. Et hæc etiam eleëmosynarum largitio significatur per tersionem capillorum qui corpori superfluunt. Et nota quinque officia, quæ Maria exhibuit pedibus Christi. Stetit retrò secus, rigauit lacrymis, tersit capillis, osculata fuit, vnguento vnxit. Hæc eadem debent diuites pauperibus præstare Debent secus stare, id est, parati esse pauperum prouisioni, sicut Abraham *Genes.* 18. a. Cui sedenti in ostio tabernaculi sui apparuerunt tres viri, &c. Et *Iob* 31. d. Foris non mansit peregrinus, &c. Secundò debent lacrymis rigare, id est, ex affectu cordis compati:

Moralit.

Quinque officia Maria exhibuit pedibus Christi.

compati e Sicut Paulus, 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, &c. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, &c. *Iob* 30. d. Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat. Tertiò debent capillis tergere. i. de ſuis ſuperfluis miſereri, quia non ſufficit cordis compaſſio niſi ſequatur operis ſubuentio ſi adſit facultas. *Grego.* Probatio dilectionis exhibitio eſt operis. Sed quidam non tergunt capillis ſuis pedes Domini, ſed illis potius ſuſpenduntur, ſicut Abſalon. 2. *Reg.* 14. f. Cui capilli ſemel tondebantur in anno, & vendebantur ad pondus publicum vt dicitur *ibidem.* Ad pondus publicum ſemel in anno capillos ſuos vendunt, qui frumentum, vinum, &

G alia bona ſua ſeruant, vt cariùs vendant, nec pauperibus erogant, ſicut vſurarij, & etiam quidam Canonici, qui prouentus præbendarum ſuarum ſeruant, vt cariùs vendant, & vident pauperes indigentes, nec erogant. Tales proculdubio capillis propriis ſuſpenduntur ad patibulum infernale. Ideo præcipitur *Ezech.* 5. a. Fili hominis ſume tibi gladium acutum radentem pilos, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Quartò debent oſculari. i. amare. Oſculum enim ſignum eſt amoris. Amor autem facit ne ſit grauis tribuenti neceſſitas pauperis, 2. *Cor.* 9. b. Vnuſquiſque det prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: Hilarem enim datorem diligit Deus. Quintò debent vnguento vngere. i. bonæ opinionis odore alios recreare: Sicut *Apoſt.* 2. *Cor.* 2. d. Chriſti bonus odor ſumus in omni loco. Vnguentum etiam eſt dulce verbum cum eleemoſyna. *Eccleſiaſt.* 18. b In omni dato non des triſtitiam mali verbi: Nonne ardorem refrigerat ros? *Eccleſ.* 38. a. Impingua oblationem, & da locum Medico. Sequitur. *a* Videns autem, &cæt.] Iſte Phariſæus de falſa iuſtitia. i. de putatiua iuſtitia quam ſ. putabat ſe habere, ſuperbus nulla compaſſione motus ſuæ fragilitatis oblitus, ſicut dicit *Ambroſ.* quoſdam vere hypocritas ſignificat, qui peccatores abominantur. De quibus *Iſa.* 65. a Qui habitant in ſepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem ſuillam, & ius prophanum in vaſis eorum, qui dicunt peccatori. ſ. recede à me non appropinques mihi, quia immundus es. Eſt autem in quinque reprehenſibilis iſte. Primò de præſumptione falſæ iuſtitiæ Secundò de incompaſſione. Tertiò de infidelitate, quia credidit Chriſtum ignorare qualis eſſet mulier. Quartò de proximi ſui accuſatione. Quintò de ſui ſuperioris reprehenſione i. Chriſti. Dicit ergo Lucas. [Videns autem, &c.] ſed non inuocauerat, quod melius eſſet, quia omnis quicunque inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Ioel 2. g. *b* Ait intra ſe dicens; hic ſi eſſet, &c.] vſque ibi, [quia peccatrix eſt] vnde non deberet permitti ſe tangi ab ea. *c* Et reſpondens, &c.] Dominus tanquam Deus conſcius ſecretorum cogitationi Phariſæi, reſpondit. Reputabat enim ſe eſſe iuſtum Phariſæus, & illam non eſſe dignã, quæ tangeret Dominum, ſed quæ abiicienda eſſet ab eo, & Dominum non eſſe verum Prophetam, qui illam peccatricem eſſe neſciebat. Proponit ergo ei Dominus paradigma per quod conuincitur iſte non eſſe iuſtus, quia hoſpitalitatem quam debuerat Domino nõ exhibuit. Videbatur enim ipſe diligere Dominum, quia inuitauerat eum: Ideo probat Dominus per exẽplum duorũ debitorum, quod Magdalena eum plus diligit, quàm ipſe, & ipſa digna, quæ tãgeret Dominum, & quod non abiiceretur ab eo, quia multũ dilexit, & quòd Dñs verus propheta, qui cogitationes Phariſæi nouit. Dicit ergo. [Et reſpondens Ieſus] cogitationi Phariſæi. *d* Dixit ad illum, &c.] Doceri vult, ideo vocat eum magiſtrũ, ſi ſeruire vellet, vocaſſet eũ Dominũ, ſi honorare, vel amare, vocaſſet eũ patrem. His enim tribus nominibus ſæpè vocatur. Magiſter, rationabilis, Dominus iraſcibilis, pater cõcupiſcibilis. *e* Duo debitores erant, &c.] Non videtur eſſe

Phariſæus in quinque reprehenſibilis,

vngebat. *a* Videns autem Phariſæus, qui vocauerat eum, *b* ait intra ſe, dicens? Hic ſi eſſet Propheta ſciret vtique, quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix eſt. Et *c* reſpondens Ieſus, dixit *d* ad illũ: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magiſter dic. *e* Duo debitores erant cuidam fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non *f* habentibus illis vnde redderent, donauit vtriſque: Quis ergo eum plus diligit? *g* Reſpõdens Simon dixit: Æſtimo, quia is cui plus donauit. At *h* ille dixit ei: *i* Rectè iudicaſti. Et *k* conuerſus ad mulierem dixit *l* Simoni: Vides *m* hanc mulierem? *n* Intraui in domum tuam, *o* aquam *p* pedibus meis non dediſti: Hæc *q* autem lacrymis rigauit pedes meos, & *r* capillis ſuis terſit. *s* Oſculum mihi non dediſti, hæc *t* autem ex quo intrauit, non ceſſauit oſculari pedes meos. *u* Oleo caput meum non vnxiſti, hæc *x* autem vnguento vnxit *y* pedes meos: *z* Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, *a* quoniam dilexit multum.

fœnerator, cui ſe cõparat Dominus, & etiam qui cõdonat. *f* Non habentibus, &c.] i. diligere debet ex hoc. *g* Reſpondens Simon, &c.] Nota donare interdum pro dare ponitur, interdum pro cõdonare: Hic ergo vtramq; ſignificationem importat, vt ita intelligatur, i. cui plus donauit, & condonauit. Ex hoc ergo ſẽſu verum eſt, cui plus donatur plus diligit, i. cui plus datur, & condonatur, plus diligere tenetur.

Myſticè. Duo debitores ſignificãt duos populos, Iudaicum, ſcilicet, & Gentilem. Duo etiam debitores ſunt Clerici, & laici, vel clauſtrales & ſæculares. Fœnerator eſt Chriſtus, de quo *Matt.* 25. c. Oportuit ergo te pecuniam meam committere nummulariis, vt ego veniens reciperem vtiq; quod meum eſt cum vſuris. Vterque debet fœneraturi nummum regis imagine inſignitum, id eſt, animam ſibi ad ſeruandum commiſſam. De quo *Matth.* 22. b. Oſtendite mihi numiſma cenſus: At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Dicunt ei Cæſaris. Tunc ait illis: Reddite, &c. Hoc eſt debitum commune omnibus. Sed præter hæc debet vnus quingentos denarios, & alius quinquaginta. Et certè vterque numerus per quinarió multiplicatur, id eſt, quinquies centum, & quinquies decem. Et idem per vtrumq; numerum ſignificatur ſ. officium quinque ſenſuum. Sed quod vnus numerus ſuperat alium ſignificatur, quod vnus magis obligatur, quàm alius, quia magis eſt obligatus Clericus, quàm laicus, & clauſtralis, quàm ſæcularis. Quod autẽ dicitur: Non habẽtibus illis vnde redderent, ſignificatur, quod neuter ſuis viribus poteſt implere officium ſibi cõmiſſum abſq; gratia Dei. Vnde *Ioan.* 15. a. Sine me nihil poteſtis facere. 1. *Cor.* 15. b. Non autem ego, ſed gratia Dei mecum. Sequitur. *h* At ille dixit] Dominus ſ. *i* Rectè iudicaſti.] *Beda.* Sua ſententia Phariſæus conuincitur, quia ſicut phreneticus funem portat ex quo ligatur. 2. *Reg.* 12. b ſimile. *k* Et cõuerſus, &c.] Audita ſententia Phariſæi, cui plus dimittitur plus diligit, opera mulieris confert Dominus operibus Phariſæi. Et eſt collatio quaſi per antitheſim. Ideo autem confert opera vtriuſq; inter ſe, vt hunc improbet, illum approbet, vt ex ſententia ab ipſo Phariſæo lata, ipſum arguat, & mulierem plus ipſo diligere oſtendat. Dicit ergo. [Et cõuerſus ad mulierem] non tam de corporia conuerſione intelligendum, quàm de reſpectu miſericordiæ, quia oculo miſericordiæ eam reſpexit. *l* Dixit Simoni.] *Interlin.* per iudicium, i. reprehenſionem arguit. *m* Vides hanc mulierem.] Non de corporali viſione quærit, ſed tale eſt, ac ſi diceat, debes videre, i. conſiderare opera mulieris. Et hoc eſt quod dicit *Ambroſ.* Corporaliter quidem vides, i. opera exteriora, ſed myſterium non vides, i. deuotionem quam habet mulier in ſecreto cordis. *n* Intraui, &c.] ſed non in mentem. *o* Aquam pedibus, &c.] quod modicum erat, & de facili poterat fieri. *q* Hæc autem, &c.] quod fuit opus mirandæ pietatis. *Moraliter.* *o* Aquam,] id eſt, eleemoſynam. *p* Pedibus] pauperibus. *Eccleſ.* 3. d. Sicut aqua extinguit ignem, &c. *q* Hæc autem, &c.] id eſt, compaſſa eſt ex affectu. *r* Et capillis ſuis terſit,] id eſt, ſubuenit affectu. *s* Oſculum, &c.] Notat antiquam conſuetudinem. Antiquitus enim qui ſuſcipiebant hoſpites, ſuſcipiebant eos in oſculo pacis, & in limine mutuam ſibi promittebant ſecuritatem. *t* Hæc autem, &c.] ad literam, vel moraliter, id eſt, amare pauperes. *u* Oleo caput, &cæt.] Hoc fortè tunc hoſpitibus exhibebatur, & hoc non erat magnum. *x* Hæc autem vnguento] quod carè emerat. *y* Vnxit pedes meos,] myſticè, id eſt, ſuauiter allocuta eſt. *Eccleſiaſt. cap.* 4. d. Congregationi pauperum affabilem te facito *z* Propter quod dico, &c.] *Roman.* 5. d. Vbi abundauit delictum, &cæt. *a* Quoniam dilexit multum] tenetur oſtenſiuè, vel ſignatiuè,

Myſtice.

Moralit.

vel signatiuè, non esusatiuè. In hoc etiam ostendit se Dominus scire, quæ & qualia erat intus,& exterius,cótra hoc, quod Pharisæus dixerat : Si hic esset Propheta,&c. *Gregor.* Ardor charitatis in ea rubiginem peccatorum combussit, quia peccata cremabilia sunt, & ad faciem ignis stare non possunt.

a Cui autem minus dimittitur minus diligit. *b* Dixit autem ad illam : Remittuntur tibi peccata. Et *c* cœperunt qui simul accombebant dicere intra se : *d* Quis est hic, qui etiam peccata dimittit ? Dixit *e* autem ad mulierem : Fides tua te saluam fecit : *f* Vade in pace.

Amb. Enumerantur bona peccatricis mulieris, & mala falsi iusti, id est, habentis paratiuam iustitiam. *Mrâstè*, id est, mala Iudaicæ, & Gentilis Ecclesiæ bona. Nota, quod dicit. [Remittuntur.] Nunquid non prius contrita erat ? Ergo peccata erant ei remissa: Quid ergo, quod dicit, remittuntur? Potest legi præsens pro preterito. Remittuntur, id est, remissa esse ostenduntur, sicut pœnitens primò conteritur,& in momento contritionis peccatum ei remittitur, postea confitetur sacerdoti. & tunc etiam ei remittitur, id est, remissio esse facta ostéditur. Nota etiam quòd Dominus deserit viam similitudinis. Dixerat enim Simon, quia cui plus donatur plus diligit, si ergo iuxta ordinem similitudinis procederet, diceret in hūc modum, quia plura peccata sunt ei remissa, plus dilexit: Ait autem econuerso, quia multum dilexit, remissa sunt ei peccata multa. Deserit ergo viam similitudinis, vt intelligat, quia dilectio præcedit remissionem, quia fortè putares, quod dilectio sequeretur remissionem,& non præcederet. Nota ergo quia est dilectio, quæ præcedit remissionem. & est dilectio quæ sequitur. Est enim dilectio primaria, & secundaria. Tria enim sunt in quibus prima iustificatio consistit, scilicet, primariæ gratiæ infusio. contritio cordis, peccati remissio. Prima iustificatione, cùm iustificatur impius, id est fit de impio pius, iustificari non potest sine fundamento. Primò ergo infunditur ei fundamentum. id est, fides. Sed quia fides sine charitate non iustificat, infunditur ei fides cum charitate, quàm citò gratia infunditur, tam citò conteritur, tā citò peccatum ei remittitur. Vide ergo. quia hæc tria non se præcedunt tempore, sed causa, nam infusio gratiæ est causa contritionis, cótritio est causa remissionis Sic habes, quia primaria dilectio præcedit,& contritionem, & remissionem. Est & alia dilectio, quæ sequitur remissionem, nam postquam iustificatus est homo,& remissum est ei peccatum, amplius diligit,& secundum gratiam sibi collatam operatur benè. Vnde potest intelligi hæc secúdaria dilectio operis exhibitio, quæ probatio est primariæ dilectionis. Vt ergo notaret Dominus primariam dilectionem præcedere ait, quia dilexit, scilicet, primaria dilectione, remissa sunt ei peccata. *a* Cui autem, &c.] quasi ipsa multum dilexit,& multa peccata sunt ei dimissa, sed ille [cui minus,&c.] secúdum sententiam tuá poterat etiam concludere. Ergo tu minus diligis, sed more elegantis tractatoris tacuit conclusionem, quia manifesta erat. Sed quid dicitur de B. Virg. & de aliis sanctificatis ab vtero quibus nihil omnino videtur esse dimissum? nunquid ergo B. Virgo minus dilexit, quàm Magdalena? Solutio. Magdalena plus diligit ex dimisso, B. Virgo plus diligit ex commisso. Inquantum ergo Magdalenæ plus dimissum est, plus diligit,& diligere tenetur. Cui ergo minus dimittitur. & committitur, minus diligit, id est, diligere tenetur. Soluitur etiam aliter, scilicet, de Gentili populo, & Iudaico. Plus enim debet Gentilis populus diligere, quia plus ei dimissum est, quā Iudaico, peccatum enim idololatriæ ei dimissum est,& reuera populus Gentilis magis dilexit, quàm Iudaicus. *b* Dixit autem ad illā] Dominus [remittuntur tibi peccata.] Non dicit dimitto, sed dimittuntur, vt tolleret ab eis occasionem maledicendi, aut cogitandi. *c* Et cœperunt, &c.] *Beda.* Sanata ægrota, de cuius salute alij ægrotant, quasi sanatio eius est eis occasio ægritudinis. *Aug. super Ioan.* 12. de Iuda. Iste de bono odore moritur quo alij viuunt. *d* Quis est hic, &c.] Intelligebant hoc esse opus solius Dei. Respondet *Isa.* 43. d. Ego sum ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me. Geminatio pronominis duplicem naturam in Christo ostendit. *e* Dixit autem, &c.] *Beda.* Fides saluam fecit, quia quod petiit se posse accipere nō dubitauit, quia iam spem ab illo acceperat, à quo salutem quærebat. Sed. quare potiùs hic dicit de fide, quam de spe? De vtroque potest notari dictum *in Glo.* vt repetas, non dubitauit, hoc modo : Non dubitauit, quia credidit,& etiam non dubitauit, quia sperauit, scilicet, quia iam spem,&c. *f* Vade in pace] pectoris, vt amplius habeas quietem à vitiis. *Beda.* Ne à via veritatis in viam scādali vlteriùs labaris. *Rom.* 5.a. Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum,&c.

CAP. VIII.

ET *g* factum est deinceps, & *h* ipse iter faciebat per ciuitates, & castella prædicans,& euangelizans *i* regnum Dei, & *k* duodecim *l* cum illo, & *m* mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus : *n* Maria quæ vocatur Magdalenæ

EXPOSITIO CAP. VIII.

ET factum est &c.] *Glos. Beda* continuat istud cap. non solum ad præcedens, sed à quarto incipiens continuat vsque ad decimum *infra.* Diuiditur autem istud cap. in sex partes. In prima ostendit quid fecerit Dominus post Mariæ curationem. Circuibat quidem ciuitates, & castella prædicans verbum Dei, in quo circuitu pauerunt eum cum duodecim Apostolis mulieres curatæ ab eo. In secunda paucitatem faciētium verbum Dei ostédit per parabolam seminis, cuius tres partes perierunt,& tātum quarta pars fructum fecit, ibi, [Cum autem plurima turba.] In tertia ostēdit mysterium fidei per Apostolos toti mundo reuelandum, ibi [Nemo auté,&c.] In quarta ostenditur cæcitas Iudæorum, qui tantum literæ insistunt, ibi [Venerunt autem ad illum.] In quinta dormit Iesus, surgit tempestas, euigilatur, tempestas sedatur, admirantur nautæ, arguuntur Apostoli, ibi [Factum est auté.] In sexta ponuntur tria miracula, primò liberatio dæmoniaci à legione, secúdò curatio Hemorrhoissæ, tertiò suscitatio puellæ. Hæc pars incipit, ibi [Enauigauerút autem.] Dicit ergo. *g* Et factum est deinceps] post hæc, scilicet. *h* Et ipse iter faciebat, &c.] formam dans Prælatis,& prædicatoribus, vt & ipsi discurrant prædicando, & docendo. Vnde *Chrysost.* Nos qui sumus vnius regionis pastores, singulas populi passionū species circuire debemus. Nā studiosus medicus circuit grauiter ægrotantes, & sic faciunt boni Prælati. *Psal.* 59. Famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem. *Iob* 1. a. Consurgens Iob diluculo offerebat holocausta per singulos. *Cant.* 3. a. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Item *Cant.* 5. c. Inuenerunt me custodes, qui circuierunt ciuitatem. *Prouerb.* 6. a. Fili si spoponderis pro amico tuo,& cæt. *i* Regnum Dei] dicit non fabulas Philosophorum, aut somnia fictionum. *Hieron.* Omne quod non est ad ædificationé motum in periculum vertitur audientium. *Iob* 13. a. Nunquid Deus indiget vestro mēdacio, vt pro illo loquamini dolos. Et tamen libentiùs modò auditur somnium, quàm veritas. 2. *Tim.* 4. a. Erit tempus cùm sanam doctrinam nō sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt, &c. *k* Et duodecim] supple erant. *l* Cum illo,] id est, continuè ei assistebant, cæteri veniebant, & recedebant. *m* Et mulieres aliquæ,&c.] sequebantur eum supple,& ministrabant ei necessaria. Hoc licitum erat antiquitus apud Iudæos. Docet etiam per hoc, quod Prælati debent habere secum bonos socios,& familiam curatam, maximè cú circumeunt visitando. Vnde *Psal.* 100. Non habitabit in domo mea, qui facit superbiam. *B. Bernar. ad Eugenium Papam.* Non dico te sanum dolentem latera. *Eccl.* 10 a. Secundum iudicé populi, &c. *n* Maria quæ vocatur Magdalena.] Hic ipsam proprio nomine

Gloss Beda. More Aquilæ volantis, &c. Nota ergo, quod hæc *Glo.* non sequitur ordinem euangelicæ historiæ, sed ordinem Lucæ, qui non prosequitur rectum ordinem. Et hic *Gloss.* est quasi recapitulatio totius ordinis Lucæ. Et est summa, quia sicut aquila primo pullos instruit, & assuefacit ad volādum, sic Dominus primo paulatim discipulos instruit & quodammodo dat eis alas, vt volare possint, id est, alios instruere in nido fidei. *Iob* 29. In nidulo meo moriar. In synagogis, vt *supra* 4. c. Miracula facit, vt *supra* 4. f. Turbas suscipit, vt *supra* 4. g. Instruit, vt *supra* 5. a. Discipulos facit, vt *suprà* 5. b. Elegit, *suprà* 6. c. Beneficia præstat doctrinam, scilicet, & miracula, & sanitates, vt *suprà* 7. per totum. Iam vero, id est, in *hoc cap.* prædicat. Regnum Dei, *infrà.* 9. & 10.

exprimit, cuius nomen primò scienter, quia erāt publica peccatrix, noluit exprimere, ne nomen eius infamaretur, quia hodie in Ecclesia celebre habetur. Præfertur enim virginibus in decantatione Litaniæ. Nominatur etiam post exhibita Christo beneficia, & non ante, ad innuendum, quod bona aliorum debemus enarrare, & mala tacere. Magdalon, interpretatur turris. Bene ergo dicitur Magdalena quasi turrensis, quia adhæsit turri, id est, Christo. De quo *Prouer.* 18. b. Turris fortissima nomen Domini, &c. *Cant.* 4. b. Collum tuum sicut turris Dauid. *a* De qua dæmonia septem exierant.] Vtrum hoc ita fuerit ad literam, non est discussum. Sacri expositores volunt, vt per septem dæmonia intelligantur vniuersa peccata, quia septenarius numerus est vniuersitatis. Dicamus ergo [dæmonia septem,] scilicet, vniuersitas peccatorum, seu septem criminalia, quæ septem nominibus dæmonum repertis in sacra Scriptura conueniunt, quæ sunt Diabolus, Behemoth, Leuiathā, Asmodeus, Satanas, Exterminator, Dæmon. Diabolus. *Apocalyp.* 20. a. & interpretatur deorsum fluens, & significat superbiam, quæ luciferum deiecit de cælo, & Adam de Paradiso. Vnde, *Infra* 14 c. Qui se exaltat humiliabitur. Behemoth. *Iob* 40. b. & interpretatur animal, vnde significat gastrimargiam, quæ facit hominem quasi bestiam effluentem super omnem escam sine omni discretione. Vnde *Iob* 40. b. Fœnum quasi bos comedet. *Ierem.* 50. b. Effusi estis quasi vitulus super herbam. Ideo dicit *Psalm.* 31. Nolite fieri sicut equus, & mulus quibus non est intellectus. Leuiathan, *Iob* 40. d. & interpretatur additamentum eorum, vnde significat auaritiam, quæ semper addit denarium denario, & præbendam præbendæ, domum domui, agrum agro. *Isaiæ cap.* 5. d. Væ qui coniungitis, &c. *Habac.* 2. c. Væ qui congregat, &c. Asmodeus. *Tob.* 3. b. & interpretatur factura iudicij, & significat luxuriam propter quam Dominus mundum diluuio iudicauit. *Genes.* 6. b. Cùm vidisset Dominus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam, dixit ad Noë: Finis vniuersæ carnis venit coram me. Satanas. *Matth.* 16. d. & interpretatur aduersarius plasmationi, vnde significat inuidiam, quæ semper maioribus aduersatur. *Iob* 5. a. Paruulum occidit inuidia. Exterminator. *Apocal.* 9. b. & significat iram, quæ ponit animam extra terminos suos. *Psalm.* 55. In ira populos confringes. *Iacob.* 1. c. Ira viri iustitiam Dei non operatur. Dæmon. *Matth.* 8. d. & interpretatur sufficiens iniquitas, vnde significat acediam, quæ sufficit ad puniendum hominem, cum nihil delectationis habeat. *Ecclesiast. cap.* 30. d. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Sequitur. *b* Et Ioanna] quæ fuit [vxor Chuzi procuratoris Herodis] etiam fuit cum Domino sicut Maria. [*Mysticè.*] Maria significat Ecclesiam de gentibus à sordibus mundatam, sic Iohanna eandem mysticè indicat vitio idololatriæ prius inquinatam, deinde per gratiam Christi liberatam, quia primò fuit adultera ante Christi aduentum, sed per gratiam facta est sponsa Christi. *c* Et Susanna] sequebatur eum. *d* Et aliæ multæ, &c.] id est, Christo, & Apostolis necessaria [de facultatibus suis.] Apud Iudæos non erat scandalū si prædicatores secum ducebant mulieres, quæ eis de suis facultatibus ministrabant. Vnde 1. *Corinth. cap.* 9. a. Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi sicut & cæteri Apostoli? Quis militat vnquam suis stipendiis? Verumtamen, quia hoc posset esse scandalum apud gentes, Paulus abstinuit. Vnde 1. *Corinth. cap.* 9. b. Dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant de euangelio viuere, ego autem nullo horum vsus sum. 1. *Thess.* 2. b. 2. *Thessal.* 3. c. Dominus verò accepit ministerium mulierum, dans formam prædicatoribus, quod necessaria vitæ possunt accipere ab his quibus annunciant verbum Dei. Vnde *Matth.* 10. b. Dignus est operarius cibo suo. Per istas tres mulieres significatur Ecclesia collecta ex gentibus, in qua sunt tria genera hominum saluandorum, scilicet, pœnitentes, coniugati, continentes. Maria Magdalena significat pœnitentes. Interpretatur enim Maria amarum mare, & Magdalena interpretatur turris, quia pœnitentes fortes debent esse in sustinendo amaritudinem pœnitentiæ. Vel potius quia ipsa amaritudo debet eis esse turris fortitudinis. *Cant.* 7. b. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit

Mysticè.

a de qua dæmonia septé exierāt & *b* Ioāna vxor Chuzi procuratoris Herodis, & *c* Susāna, & *d* aliæ multæ, quæ ministrabāt eis de facultatibus suis. *e* Cùm autem turba plurima conuenirent, & de *f* ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem:

contra Damascum. Ioanna vxor Chuzi, significat bonos coniugatos. Interpretatur enim Ioanna, Dominus misericors, & ad tales propriè pertinet esse misericordes, quia cum illis Dominus misericors est. Susanna significat continentes. Interpretatur enim Lilium. *Cant.* 7. b. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis: *e* Cum autem turba, &c.] *Beda* Nomine turbæ, sicut diuersitas hominum ita diuersitas innuitur voluntatum, qui diuersi diuersis causis sequebantur eum, vt dicit *Rabas.* Quidam causa recuperandi sanitatem, alij causa disciplinæ, alij vt comederent de panibus, alij vt viderent noua miracula, alij vt obseruarent eum. *f* Et de ciuitatibus, &c.] In hac secunda parte parabolicè monet Dominus discipulos suos non esse desides ad prædicandum verbum Dei, licet in paucis capiat verbum eorum, quia hoc idem sibi contigit, cuius prædicationis tres partes asserit perisse. Lucas autem breuius transit, quod secundum alium Euangelistam *Matth.* 13. a. Dominus de domo Simonis venit ad mare, & ascendit in nauiculam, & inde loquebatur turbis. Proponit ergo eis similitudinem de seminatore, qui exiit, vt spargeret semina in agro, & dum spargeret, aliud cecidit in terram bonam, aliud in terram malam. Quid autem cecidit in terram malam, aliud cecidit secus viam, aliud suprà petram, aliud inter spinas. Distingue ergo triplicem vsum malæ terræ. Semen quod cecidit secus viam, non potest nasci, quia vel pedibus transeuntium conculcatur, vel auibus degustatur. Semen quod supra petram cadit, nascitur de facili. Citius enim nascitur, quàm quod in profundo terræ iactum est, sed natum petræ collidunt & deficiente humore terræ, ardor solis statim arefacit illud. Quod cadit inter spinas nascitur, sed simul spinæ nascuntur, & pariter cum eo consurgunt, nec illud exurgere permittunt, quia suffocant illud. Comparat autem se Dominus seminanti, & verbum suum comparat semini, corda verò auditorum comparat terræ, cuius vna pars est petrosa, alia pars spinosa, alia verò lutosa, quarta pars bona. Petrosa pars terræ, significat superbos, & inuidos, & iracundos. Dura quidem petra est superbia, dura petra inuidia, dura planè iracundia. De quibus *Amos* 6. d. Nunquid currere queunt in petra equi, aut arari potest in bubalis? Terra spinosa significat auaros, & ambitiosos, & acediosos. Mala quidem spina, & fortiter radicata acedia, pungens spina est auaritia, mala spina ambitio. De quibus dicitur 2. *Reg.* 23. a. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi. *Prouerb.* 24. d. Per agrum hominis pigri, &c. Sed multi spinas istas pungitiuas æstimant molles flores, sicut dicit *Iob cap.* 30. a. esse sub sentibus delicias computabant. Terra lutosa significat luxuriosos, & gulosos Lutum quidem vile, & fœtidum est gastrimargia, vilius & fœtidius lutum est luxuria. De quo *Psal.* 17. Vt lutum platearum delebo eos. *Habac.* 3. d. Viam fecisti, &c. In his terris periit semen, quod enim in petrosam terram cadit absque humore arescit. *Iob cap.* 8. b. Nunquid virere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua? Quod cadit in spinosam, suffocatur à spinis. *Genes.* 3. b. Maledicta terra in opere tuo, &c. Quod verò cadit in lutosam terram, conculcatur ab omnibus. *Eccles.* 9. b. Mulier quæ est fornicaria quasi stercus, &c. *Isa.* 51. g. Posuisti corpus tuum, vt terram, & quasi viam transeuntibus, sicut meretrix, & ideo non potest concipere propter nimiam frequentiam transeuntium. Hæc est terra maledicta, quæ toties seminatur & nunquam facit fructum. Sed quarta pars est bona, quæ facit fructum tricesimum in bonis coniugatis, sexagesimum in continentibus, seu viduis, centesimum in virginibus, sicut dicitur *Matth.* 13. a. Verumtamen sciendum, quod tres sunt seminatores, quorum quilibet exit, vt seminet semen suū. Deus, diabolus, homo. Dei semen triplex est. Vnum increatum, secundum innatum siue concreatum, tertium inspiratum. Semen increatum est Dei filius. De quo *Genes.* 22. d. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc semen seminauit Deus pater in terram optimam, i. in beatam Mariam. De qua *Deut.* 8. b. Benedicas Domino Deo tuo pro terra optima quam dedit tibi. *Ps.* 84. Dominus dabit benignitatem, id est, filium benignum, & terra nostra dabit fructum suum. Hoc semē fuit purum sine palea, dum fuit in sinu seminatoris, i. Dei patris: Sed semen

naturæ

natum in terram natum est de terra, vestitum palea humanitatis. Vnde Paul. *Tit.* 3. b. Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei, i. humanata benignitas, quasi vestita diuinitas. Vnde in ascensione mirantes Angeli dixerunt: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, &c. Illud tamen postea fuit seminatum in alium agrū, i. in sepulchrū, aliter non fructificasset. *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti. &c. Seminatum est ergo, & excreuit seges multa, quia multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & facta est fructus terræ sublimis, vt dicit *Isa.* 4. a. quia illa corpora ascēderūt cum eo in cælum. Tertio fuit seminatum in magnum agrum, i. in totum mundum per Apostolos. *Isa.* 27. b. Egredientur impetu cū Iacob, & implebunt faciem orbis semine, & florebit, & germinabit Israel. Item semen innatū, seu concreatum, quod seminat Deus, triplex est, s. posse, nosse, velle Hoc seminat Deus in terram bonam s. in animam cuiuslibet hominis, quia vellet colligere fructū de omni homine. Posse, seminat pater; nosse, filius, velle, Spiritus S. Sed aliquod istorum seminum cadit secus viā, & à volucribus cæli comeditur: Aliud inter spinas, & à spinis suffocatur: Aliud in petrosam terram, & arescit, quia nō habet honorem. Posse, quod seminatur à patre, suffocatur à spinis, vt patet in Prælatis, quibus datū est posse, & auctoritas multa bona faciendi, & mala cohibendi, sed curis, & solicitudinibus mundi suffocatur. Vnde cū dicitur eis: Nōne haberis potestatē faciendi hoc bonum, vel cohibēdi hoc malū, respondēt, habemus, sed curæ, & solicitudines sæculi hoc nō permittunt. Et nunquid istæ solicitudines spinæ sūt? Certè sic, quia ita dicit Dominus hic, & *Matth.* 13. c. *Ierem.* 4. a. Nolite serere super spinas. Secundum semen, i. nosse, quod seminatur à filio, cum gaudio suscipitur, sed quia nō habet humorem gratiæ, & deuotionis, eo quod cadit in petrosam terram, i. in cor superbum, & indeuotū, arescit, vt patet in multis clericis, qui cū magno gaudio recipiunt scientiā, sed quia non habent humorē deuotionis, nec figunt in terrā, i. in Christum radicē intentionis, ideo arescit, & sine fructu efficitur, quia scientia sola inflat. 1. *Cor.* 8. a. Tertium semen i. velle quod seminatur à Spiritu S. quādo cadit secus via, i. circa tēporalia, quæ transitoria sūt, & caduca, comeditur à volucribus cæli. Volucres cæli sunt honores sæculi, qui velle multorū comedunt. Vult aliquis illā præbendā, illā prælaturā, illā Ecclesiā: Ecce quot aues deuorāt illud vnicū granū quod seminauerat Spiritus S. *Deut.* 32. d. Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo. Ecce potentia suffocatur in prælatis, scientia arescit in clericis, volūtas deuoratur ferè in cunctis: Vbi ergo habebit messē suā, Dominus? Posse debuit surgere in boni operatione & mali cohibitione, nosse in Dei, & sui cognitione, velle in Dei, & proximi dilectione. Sed heu nō est sic. Posse est suffocatū, nosse arefactū, velle deuoratū. Tertiū semen Dei, est semen inspiratum, i. dona, & virtutes De quo *Gen.* 26. c. Seminauit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplū. *Matt.* 13. c. Simile est regnū cęlorū homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. Nec solū dona, & virtutes sūt semina, sed quot bona tibi cōtulit Deus, tot semina iecit in te. Vide ergo quē fructum reddes ei de tot, & tantis seminibus in te iactis. Si bona terra es, reddes fructum multiplicem, & benediceris à Domino, si autem non feceris fructum, aut si malum fructū feceris, terra reproba es, & malediceris à Domino. Vnde *Heb.* 6. b. Terra sæpè venientē super se bibens imbrem. Et *f.* Cuius consummatio in cōbustionem. Ita seminat Deus agrū hominis, & tamen modicum fructum recolligit Seminauit autem, & seminat semper alium agrum magnum multiplici semine, i. mundum. Cuius semina sunt vniuersæ creaturæ, inter quæ nobilius semen est hominum multitudo, *inf.* 10. a. Messis quidem multa, operarij vero pauci. *Ioan* 4. c. Leuate oculos vestros. & videte regiones, quia iā albæ sunt ad messem, i. homines habiles ad colligendū in horreum Domini. Quot tot manipuli colliguntur de hoc agro, sed pauci reponuntur in grangiam Dei, quiā diabolus totum reportat in grangiā suā, quæ nimis magna est, in quā potest intrare plenus currus. Dilatauit n. infernus anima suā. *Isa.* 5. d. Item seminat diabolus, nō triticum virtutū, sed zizania vitiorū, & iniquarū suggestionū, quod semen nimis multiplicatur. Vnde *Matth.* 13. d. Domine nonne bonnum semē seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait: Inimicus homo hoc fecit. Item seminat homo quilibet in agro suo: Alius quidem in carne, alius quidem in vento, siue in aëre, alius verò in spiritu, & veritate. Cogitationes, locutiones, operationes sunt semina. In carne ergo seminat, qui cogitationes, & locutiones, & operationes ad carnis dirigit voluptates. Sed quā messem hic colligit, dicit Apost. *Galat.* 6. Quæ seminauerit homo, hæc & metet: Nam qui seminat in carne sua, de carne, & metet corruptionem. In vento, seu in aere seminant, qui propter fauorē humanæ laudis faciūt expensas, vel legunt, aut prædicant, vel alia opera faciunt. De quibus dicitur *Oseæ* 8. b. In vētum seminabunt, & turbinem metent. *Ierem.* 12. c. Seminauerunt triticū, & messuerunt spinas. Reuera triticū seminant. i. opera de genere bonorū, sed quia in ventum seminant, ideo metunt æternas punctiones, & conscientiæ miseræ remorsiones. *Aggæi* 1. b. Seminastis multum, & intulistis parum. s. modicum vanæ laudis, quod nihil est. *Mich.* 6. d. Tu seminabis, & non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo, mustū & nō bibes vinū. In spiritu & veritate seminat, qui omnia quæ cogitāt, quæ loquuntur, quæ faciūt, referūt ad spiritus vtilitatē, non ad carnis voluptatē, vel mūdi vanitatē. De quibus dicit *Oseæ* 10. d Seminate vobis in veritate iustitiā, & metite in ore misericordiæ. Ager iste fructū bonū reddit De quo *Gen.* 27. d. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. Hic ager fossus, aratus, fimatus, rigatus, & ideo bonū fructum, & multum, & verum facit. Longus ager aratur, sed breuis foditur: Sic dorsum Christi virgarū surculo fuit cæsum, & latus lācea perforatum, sicut dicitur *Ioan.* 19. f. Manus verò, & pedes, sicut modici agri fuerunt clauis fossi. Vnde in *Psal.* 21. Foderunt manus meas, & pedes meos. *Isa.* 2. c. Ingredere in petrā, & abscondere in fossa humo. Fimatus nihilominus fuit sputis fœtidis Iudæorum. *Isa.* 50. c. Nō auerti faciē meā ab increpationē, & cōspuentibus in me. Itē rigatus fuit rore sanguineo, *inf.* 22. e. Factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrētis in terrā: & pluuia lacrymarum, quia cum clamore valido, & lacrymis orauit. *Hebr.* 5. b. Propter hoc clamat ipse per *Ierem.* 2. f Nunquid solitudo factus sum, aut terra serotina Israeli? quasi dicat, non. Solitudo enim terra inculta est, & nullum fructum facit: Christus autem fructum multiplicem, & bonum reddit cultoribus suis. s. gaudia paradisi. *Gal.* 6. b. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitā æternā. Itē non est terra serotina, quia aliqui heri seminauerunt, & hodie messuerunt vitā æternam. *Gen.* 26. c. Seminauit Isaac, &c. Imò latro in Cruce in eadem die seminauit, & messuit. *Eccl.* 11. c. Benedictio Dei in mercedem iusti festinat, & in honore veloci processus illius. Consideret ergo quilibet in quo agro seminet semina sua. i. cogitatus, sermones, & actus suos. Si in carne metet corruptionem, si in aëre, metet turbinem, si in spiritu, metet benedictionem. Fructus enim spiritus sunt: Charitas, gaudium, pax, patiētia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. *Gal.* 5. d. Si hos fructus inuenis in spiritu tuo, in bono agro seminasti, & metes vitam æternam. Item semen est eleemosyna. Vnde *Greg.* Semen tuū est quidquid boni feceris. Et dicitur eleemosyna semē propter quinque rationes. Primò, quia debet occultari sub terra, aliter non faceret fructum. *Eccl.* 29. c. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa orabit pro te ab omni malo. *Matth.* 6. d. Te autem faciente, &c. Secundo, quia debet cōmitti terræ spinis purgatæ, & tribulis. i. pauperibus, qui nullas habent spinas. i. diuitias. *Ierem.* 4. a. Nolite serere super spinas. *Eccl.* 12. a. Da bono & non receperis peccatorem. *Tob.* 4. c. Panem tuum cum esurientibus comede. *Isa.* 58. c. Frange esurienti, &c. *inf.* 14 c. Cūm facis, &c. Tertiū, quia debet rigari rore compassionis, & hilaritatis. *Isa.* 58 c. Si effuderis esurienti animam tuam orietur in tenebris lux tua. *Thren.* 2. g. Effunde sicut aquam cor tuum. *Iob* 30. d Compatiebatur anima mea pauperi. *Eccl.* 34. b In omni dato hilarē, &c. Quartò, quia de ipsa recipitur fructus multiplex in alio anno. i. in alia vita, seu quia in hyeme seminatur. i. in præsenti vita, & in æstate colligitur. i. in futura vita. *Eccl.* 11. c. Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua. Quintò, quia tria sunt impedimenta eleemosynæ, sicut & seminis, quæ hic tanguntur. Primum est iactantiæ propriæ vētus, vel detractionis alienæ, quod notatur in semine, quod cecidit supra petrā. *Eccl.* 3. d. Cor durū male habebit in nouissimo. Secundum est luxus vitæ, quod notatur in semine, quod cecidit secus viā. *Eccl.* 51. c. Audiuit luxuriosus & displicebit ei Tertiū est amor diuitiarū, quod notatur in semine, quod cecidit inter spinas, quæ simul exortę suffocauerūt illud. *Prou.* 15. c. Iter pigrorum quasi sepes spinarum. *Ioel.* 3. d. Fons egredietur de domo Domini, & irrigabit torrentem spinarum. Est autem triplex semen quod propriè pertinet ad doctores, & prædicatores quod ipsi debent seminare in

Eleemosyna dicitur semen propter quinque rationes.

nare in agrum Eccleſiæ, qui vocatur Acbeldemach, id eſt, ager ſanguinis. Primum eſt ſemen boni operis. De quo *Prouerb.* 11.c. Seminanti iuſtitiam merces fidelis. *Eccl.* 11.c. Mane ſemina, &c. *Iacob.* 3.d. Fructus iuſtitiæ in pace ſeminatur. Secundum eſt ſemen orationis. De quo *Pſal.* 125. Euntes ibant, & flebant mittentes ſemina ſua. Tertium eſt ſemen prædicationis. De quo *Leuit.* 19.d. Agrum non feres diuerſo ſemine. Vt Hæretici, qui veris admiſcent falſa, vel mali doctores, qui bonum verbum ſeminant, & malum exemplum. Hoc triplex ſemen ſeminanauit Chriſtus homo. *Iſaiæ* 1.e. Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen quaſi Sodoma fuiſſemus.i. muti. Et de illo exponamus. *a* Exiit qui ſeminat,] id eſt, qui habet officium ſeminandi, ſcilicet, filius Dei, de ſinu patris in mundū. Vnde *Ioan.* 16. f. Exiui à patre, & veni in mundum. *b* Seminare,] id eſt, ad ſeminandum. *c* Semen ſuum] non alienum ſcilicet, exemplum, orationem, & verbum. ſ. Euangelij. *Chryſ.* Aliquando exibit, vt incidat malas herbas. Item *Chryſ.* Vnde exiit, qui vbique præſens eſt? non loco, ſed habitudine. Et quid exiuit facere? Perdere terram ſpinis plenam? Punire agricolas? Non, ſed ſeminare. Et quid igitur de ſemine iſto tres partes depereūt etiam Chriſto ſeminante? Solutio. Non eſt hoc vitio ſeminis, vel ſeminantis, ſed ſuſcipientis.i. animæ, & ita monet diſcipulos non deſides eſſe, etſi multi pereant ſuſcipiētium verbum, quia hoc, & Domino contigit qui cuncta præuidit. *Iſa.* 5.e. Triginta modij ſementis facient modios tres. Vide ergo prædicationum multitudinem, & raritatem fructus.

Matth 13.a. Marc. 4.a.

Exiit *a* qui ſeminat *b* ſeminare *c* ſemen ſuū. Et dū *d* ſeminat, aliud cecidit ſecus viā *e* & cóculcatū eſt, & *f* volucres cæli comederunt illud. Et *g* aliud cecidit ſupra petrā, & *h* natū aruit, quia non habebat humorē. Et *k* aliud cecidit inter ſpinas, & *l* ſimul exortæ ſpinæ *m* ſuffocauerūt illud. Et *n* aliud cecidit in terrā bonā, & *o* ortum fecit fructū centuplū. Hæc dicens *p* clamabat: *q* Qui habet aures audiendi audiat. *r* Interrogabant autem eū diſcipuli eius, quæ eſſet hæc parabola. *s* Quibus ipſe dixit: *t* Vobis *u* datum eſt *x* noſſe myſteriū regni Dei, *y* cæteria autē in *z* parabolis, vt *a* vidētes *b* nō videāt, & *c* audientes *d* non intelligant.

Moralis. [*Moraliter*] oportet, & prædicatorem exire. *Ierem.* 48. b. Moab requieuit in fæcibus ſuis. *Geneſ.* 12.a. Egredere de terra. *Mich.* 4.a. De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ieruſalem: Et concident gladios ſuos.i. ſubtiles quæſtiones, in vomeres.i. in groſſas prædicationes. Debet etiā prædicator, & doctor ſeminare ſemen ſuum per intellectum, & affectum, & effectum. *Geneſ.* 1.a. Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, cuius ſemen ſit in ſemetipſo. *Prouerb.* 5.c. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui deriuentur fontes tui foras, &c. *Chryſoſt.* Qui ſeminat, ſine dijudicatione mittit ſemina, ſic & prædicator Chriſti non diuidit diuitem, vel pauperem, ſapientem, vel inſipientem, ſtudioſum, aut deſidem. *Rom.* 1.b. Græcis, & Barbaris, ſapientibus, & inſipientibus debitor ſum. 1. *Cor.* 9.e. Cùm eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci. *d* Et dum ſeminat, &c].i. ſuper corda vana cogitationibus, & dæmonum ſuggeſtionibus peruia *Iob* 19.b. Venerunt latrones, & fecerunt ſibi viam per me. *e* Et conculcatum eſt] à malis cogitationibus & prauis affectionibus. *Gloſſ.* vt nec in memoria mens teneat, quod opere exercere neglexit. *f* Et volucres, &c.].i. dæmones, qui dicuntur volucres cæli, quia ſunt cæleſtis naturæ, vel quia per aera diſcurrunt. *Iudic.* 6.a. Cùm ſeminaſſet Iſrael.i. Chriſtus per ſe, & ſuos, aſcendebant Madian, & Amalech, & cæteri orientalium nationum apud eos ponentes tentoria, & ſicut erant in herbis cuncta vaſtabant. *Ezech* 39 a. Feris & auibus omnique volatili, & beſtiæ terræ dedi te ad deuorandum. *g* Et aliud, &c.].i. corda indomita, & ſuperba, nullo vomere fidei penetrata. *Chryſoſt.* Non dicit proiecit, ſed cecidit. *h* Et natum] ad horam. *i* Aruit, &c.] deuotionis, aut gratiæ. *Oſeæ* 8 b. Culmus ſtans non eſt in eo germen non faciet farinam, quod ſi fecerit alieni comedent eam. *k* Et aliud, &c.].i. in corda diuitum ſolicitudinibus, & curis lacerata, & cruentata *l* Et ſimul, &c.].i. ſolicitudines, & curæ. *m* Suffocauerunt illud.] *Beda*.i. ita occupauerunt mentem, quod verbum fructum ſpiritualem in ea facere non potuit, *Chryſoſt.* Qualiter habet rationem ſeminare in ſpinis, vel petris? Solutio. In ſeminibus quidem nullam, in animabus autē multam. Agricola inculſaretur merito, quia non poteſt de petra facere non petram, aut de via non viam, aut de ſpinis non ſpinas. In rationalibus autem poſſibile eſt de petra fieri terram pinguem, &c. *Chryſoſt.* Via deſides, petra imbecilles, ſpinæ iniqui. *n* Et aliud, &c.] id eſt, in cor humile, & concauum, quia tumor infuſa repellit, concauitas retinet. Vel in cor mite, & docile. *Iacob.* 1.d. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum. *o* Et ortum fecit, &c.] id eſt, perfectionem virtutum, quæ per centenarium numerum deſignatur. Nota multiplicem cumulum perfectionis. Eſt enim perfectio minor, maior, conſummata, quam habet, qui in vtraque vita eſt perfectus, id eſt, in actiua, & contemplatiua. *Gen.* 26. c. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum. *p* Hæc dicens clamabat,] id eſt, euidenter ad ſpiritualem intelligētiam inuitabat. Contrarium huic videtur *Iſaiæ* 42. a. Non clamabit, nec accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris. Solutio. Non clamabit clamore contentionis, ſed clamabit clamore charitatis, & deuotionis. Clamabat autem, quia ſurdis loquebatur. *Iſa.* 42. e. Surdi audite. *Ioan.* 7.e. In nouiſſimo die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat: Si quis ſitit veniat ad me, & bibat. Idem eſt, quod dicit hic. *q* Qui habet, &c.] Triplicem auditum notat hic, qui eſt neceſſarius auditoribus, ſcilicet, auditus naturæ quo verbum ſuſcipitur. Auditus intelligentiæ quo ſenſus verbi diſcernitur. Auditus obedientiæ quo res verbi efficitur. De quo *Iob vlt.* a. Auditu auris audiui te. Quidam nullas habent aures audiendi aliquid de Deo. *Ezech.* 23. d. Naſum tuum, & aures tuas præcident tibi. *Prouerb.* 28. b. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius execrabilis. Alij habent aures, ſed non habent aures audiendi, id eſt, intelligendi. *Iſa.* 42. d. Qui apertas habes aures, nonne audies? Alij habent aures audiendi, id eſt, intelligendi, ſed non audiunt, id eſt, non obediunt, vt faciant quod intelligunt. *Iſa.* 6.c. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. *r* Interrogabant, &c.] Sicut dicit *Chryſoſt.* cupientes ſcire, oportet interrogare, maximè vbi aliquid obſcurum, & difficile proponitur à magiſtro. Ideo diſcipuli non intelligentes parabolam de ſemine, interrogauerunt Dominum quærentes expoſitionem, non tamen ſtatim, ſed in domo ſoli cum illo, ſicut dicit *Marc.* 4. b. Vbi ſicut dicit *Beda*, moraliter inſtruimur, vt ſi intelligentiam diuinorum aſſequi volumus, ſepoſitis curis mundi, domum ſacræ Scripturæ ſoli cum ſolo Domino meditando, & orando intremus. *Eccleſiaſt.* 38. c. Sapientiam ſcribe, &c.

Matth. 13. b. Marc. 4. b. B

s Quibus ipſe dixit, &c.] Diſcipuli interrogantes docent auditores, vt non erubeſcant, vel pigreſcant quærere quod ignorant. Et Dominus benignè reſpondens docet doctores, vt benignè reſpondeant quærentibus. Vnde *Matth.* 10. a. Gratis accepiſtis, gratis date. Dicit ergo. *t* Vobis datum, &cæt.] Vobis qui libenter auditis, & fidem adhibetis. *Ioan.* 15. b. Omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. *Gloſſ.* Quia fideles eſtis, ſed Phariſæis incredulis ſancta non ſunt danda. *Matth.* 7. a. *u* Datum eſt] tanquam magnum donum. Magnum quidem donum eſt intelligentia Scripturæ, *infrà* 10. d. Multi Prophetæ, & reges voluerunt videre, &c. *x* Noſſe myſterium regni Dei,] id eſt, intelligentiam, ſiue occulta myſteria ſacræ Scripturæ. De qua *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei. *y* Cæteris autem] qui foris ſunt, vt ait *Marc. cap.* 4.b. qui nec intrare, nec cognoſcere curant veritatem. *z* In parabolis.] *Matth.* 7.a. Nolite ſanctum dare canibus. *Prouerb.* 18. a. Non recipit ſtultus verba prudentiæ, &c. *Eccleſ.* 21. c. Audiuit luxurioſus, & diſplicebit ei. *a* Vt videntes,] id eſt, videre ſe reputantes, vel videntes foris, humanitatem. *b* Non videant] intus diuinitatem. Vel [videntes] foris miracula [non videant] intus virtutem operantem. Item [videntes] exterius aſperitatem pœnitentiæ [non videant] interiùs gloriam conſcientiæ. *Beatus Bernardus.* Multi vident noſtras Cruces, qui non vident noſtras vnctiones. *c* Et audientes] foris verbum. *d* Non intelligant] intus ſpiritualem ſenſum. *Iſa.* 6. c. Audite audientes, & nolite intelligere. Nota quod idem ſignificatur per audientes, & per videntes, & per videant, & intelligant. *Chryſoſt.* Meretricalia carmina, & narrationes negotiorum ſæcularium, ſiue rumorum, lutum ſunt, ſiue ſordes aurium noſtrarum, quæ claudunt auditum

ditum verbi Dei. Imò omoi ſorde difficilius obtutant mentis auditum vſura, motoum, vel ſimilia. *a* Eſt autem hæc parabola.] Nota quod Dominus hanc parabolam ideo diſcipulis expoſuit, vt ſe myſticè loqui oſtenderet, & myſticè expooendi Scripturas exemplum daret. *Gloſſ. Beda.* Nota hanc eſſe primam, &c.

Eſt *a* autem hæc parabola. *b* Semen eſt verbum Dei. *c* Qui *d* autem *e* ſecus viam, hi ſunt qui audiunt, *f* deinde *g* venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. Nam *h* qui ſupra petram, *i* qui cum audierint cum gaudio ſuſcipiunt verbū & hi radices nō habent, *k* quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *l* Quod autem in ſpinas cecidit hi ſunt qui audierunt, & à ſolicitudinibus, & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur, & non referūt fructum. *m* Quod autem in bonam terram, hi ſunt *n* qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. *o* Nemo *p* autē lucernā accendens *q* operit eam vaſe, *r* aut ſubtus lectum ponit, *ſ* ſed ſupra candelabrū ponit, vt *t* intrantes videāt lumen.

Matth. 13. c. Marc. 4. b. al. † quod al. † quod

Ne vel aliud, vel plus, vel minus intelligere velimus, id eſt, contrarium, vel ſuperfluū. *Deuter.* 4. a. & 12. d. Non addetis ad verbum quod locutus ſū vobis. *Iob.* 29. d. Verbis meis addere, &c. *Prou.* 30. a. Ne addas quidquam. *Eccleſiaſtic.* 18. a. Non eſt minuere. *Apoc. vlt.* d. Si quis appoſuerit ad hæc, &c. Ideo nullus Expoſitorū auſus eſt manum apponere, vt aliquid adderet Dominicæ expoſitioni, qoia ipſe Dominus eam expoſuit. *b* Semen eſt verbum Dei.] De quo *Ierem.* 31. c. Seminabo domum Iſrael, & domum Iuda ſemine hominum, & ſemine iumentorum, id eſt, ſapientum prædicatione, & inſipientium, tamen ruſtici melius ſeminant, quàm reges. *c* Qoi autem ſecus viam, &c.] Nota quia hic eſt duplex litera. Nam in primis duabus clauſulis in qoibuſdam libris eſt [qui] in aliis libris eſt [qood] ſicut in duabus extremis. Modò legè, [Qui] hoc modo. [Semen eſt verbum Dei] quod ſeminatur in cordibus hominum. *d* Autem] ſed illi homines, ſcilicet, qui ſeminantur. *e* Secus viam ſunt, qui audiunt] exteriùs ſenſu corporis. Nam ſeminari æquiuocum eſt: Nam terra ſeminatur, id eſt, ſemen iactum ſuſcipit, & ſemen ſeminatur .i. in agro ſpargitur. Hoc eſt qood dicitor. *e* Qoi aotem ſecus viam] ſupple ſemioaotur, id eſt, homines, qui ſemen verbi Dei ſuſcipiunt in cordibus quaſi ſemen quod ſpargitur ſecus viam. Et oota, quod dicitur [Secus viam] non in via veritatis, aut pœnitentiæ. Vel, [Secus viam,] id eſt, iuxta tranſitum muodi, non ſeparati à mundo. Sequitur. *f* Deinde,] id eſt, poſtquam audierunt. *g* Venit diabolus] per multiplices ſuggeſtiones, [& tollit verbom de corde eorom, ne credentes ſalui fiant.] *h* Nam qui ſuprà petram] ſupple ſeminantur, ſicut prius: Hi ſunt. *i* Qui cum aodierint com gaudio ſuſcipiunt verbum, & hi radices non habent:] *Iob.* 15. d. Non mittet radicem io terram, auferetur ſpiritu oris ſui. *Sap.* 4. a. Adulterinæ plaotationes non dabunt radices altas. *Beda.* Multi audientes diſputationem contra auaritiam, vel luxuriam, dicunt contemptores ſæculi, & caſtos homines eſſe beatos, ſed vbi ſpecies concupiſcibiles eorum obtutibus præſentantur, mox recedit ab eis quidquid rectè cogitauerunt. Vnde ſequitur. *K* Quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.] *Eccleſiaſtic.* 18. d. A mane vſque ad veſperam immutabitur tempus. *l* Quod autem in ſpioas cecidit, hi ſuot qoi audierunt, &c.] vſque ibi, [& non ferunt froctum.] *Rom.* 6. d. Quem fructum, &c. Sic conſtrue. Semen eſt verbum Dei, [quod cecidit in ſpinas, & hi] qui ſuſcipiunt ſemen cadens in ſpinis [ſunt] illi [qui audierunt, & à ſolicitudinibus, &c.] Similiter leges ſequentem clauſulam. Et ad hunc modum poteris legere [quod] ſi fueris in duabus primis clauſulis. Poſſet quæri, cum diuitiæ poſſeſſores ſuos oblectent, & voluptatibus reſoluant, quare per ſpinas ſignificentur? Reſpondet *Beda.* Quia eum aculeis curarum poſſeſſorum mentes coofodiunt, quæ auidè quæruntur, ſolicitè ſeruantur.

Verſus.

Diues diuitias non congregat abſque labore:
Nec tenet abſque metu, nec deſerit abſque dolore.

Suffocatur autem ſicut dicit *Gregorius* & *Beda*, quia voluptates, & diuitiæ ſuis importunis cogitationibus guttur meotis ne boûum deſiderium ad cor poſſit intrare quaſi aditum vitalis flatus ſtrangulant. Nota qood dicitur ſuffocare, quaſi ſob faucibus occare. Eſt autem quaſi metaphoricè dictum, quia ſicut per ſuffocationem gutturis ſuffocatur ſpiritus, id eſt, ſub faucibus occatur, & arctatur ne poſſit exire, ſic amor diuitiarum guttur mentis ſuffocat, & claudit ne bonum deſiderium poſſit per illud intrare. Item nota verſos de ſpinis.

Verſus.

Serpentina domus, laceras, odioſa colono.
Horrida, denſa, tenet, viget, ardet, ſpina cruentat.

Ierem. 12. c. Non eſt pax vniuerſæ carni, ſeminauerunt triticum, & meſſuerunt ſpinas, &c. *Iſa.* 32. c. Super humum populi mei, &c. *Iſa.* 33. b. Spinæ cōgregatæ igni comburentur. Sequitur. *m* Quod autem in terram bonam.] Conſtrue ſicut prius in bonos, ſcilicet, auditores, qui verbum Dei audite ſaraguot, & in ventre memoriæ recondunt, & ſic opportuno tempore fructuo operationis proferunt, inter proſpera, & aduerſa ſæculi huius patientes. *n* Hi ſunt qui, io corde bono & optimo audieotes verbum retinent, & fructom afferunt in patientia.] *Iacob.* 1. a. Patientia opos perfectom habet, *Infrà* 22. d. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. *o* Nemo autem lucernam, &c.] Tertia pars cap. in qua oſtenditur myſterium fidei quod multis occultum eſt, per Apoſtolos reuelandom. Vnde cootinuatur ei quod dictum eſt, vt *ſupra eodem.* Vobis datom eſt noſſe myſteriom regni Dei, non qoidem vt abſcondatis, ſed vt manifeſtetis. *p* Autem,] id eſt, quia [nemo, &c] Comparat aotem lucernæ verbum prædicationis, qoia ſicut in lucerna duo ſunt, lux & teſta, ſic in verbo prædicationis duo ſont, ſenſus ſpiritualis, & hiſtoria. *Prouerb.* 6. c. Mandatum lucerna eſt, & lex lux. Et ſicut lucerna illuminat domum, ita verbum prædicationis Eccleſiam. *Pſalm.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Candelabrum autem dicit Eccleſiam. De quo *Exod.* 25. c. Facies candelabrom ductile ex auro puriſſimo. Facies & ſeptem locernas, & pones ſuper caodelabrum, vt luceant ex aduerſo, id eſt, peccatoribos, qui ſunt ex aduerſo. *Zachar.* 4. a. Vidi, & ecce candelabrum aureum totom, & lampas eius ſuper caput ipſius, id eſt, Chriſtus. De quo dicitur *Iſa.* 62. a. Saluator eius, vt lampas accenditur. Vas dicit timorem humanum, vel mundanum? Lectum carnis voluptatem, ſub quibus non debet abſcondi lucerna, quia nec timore mortis, nec amore carnis debet abſcondi verbum prædicationis. *Prouer.* 11. d. Qui abſcondit frumentom maledicetur in populis *Eccleſiaſt.* 29. b. Nec abſcondas pecuniam ſub lapide io perditionem. Nam *Matth.* 25. c. reprehenditur ſeruus, qui abſcondit in terra pecuniā Domini ſui. Hoc eſt ergo quod dicit. [Nemo lucernam accendens.] id eſt, nemo habens ſcientiam, & gratiam prædicandi. *q* Operit eam vaſe,] id eſt, timore, vel cupiditate, ſeu negotio ſæculari. *Matth.* 10. d. Nolite timere eos, qoi occidunt corpus. 2. *Timoth.* 2. a. Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis. *Deuter.* 20. b. Quis eſt homo, qui plaotauit vineam, & necdum fecit eam communem de qua veſci omnibus liceat? vadat, & reuertatur, &c. Quis eſt homo formidoloſus, & corde pauido? vadat, & reuertatur, &c. Tales quidem non ſunt idonei, ad præliandum, ſcilicet, cupidi, & timidi. *r* Aut ſubtus lectum ponit] Lectum, ſcilicet, deſidiæ, vel contemplationis, vel carnalis delectationis. Hæc enim tria, ſcilicet, deſidia, contemplatio, carnalis delectatio, nomine lecti intelliguntur. De primo dicitur *Prouer.* 26. c. Sicut oſtiom vertitur in cardine ſuo, ita piger in lecto ſuo. De ſecundo dicitor *Matth* 24. d. Duo in lecto, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. De tertio dicitur *Matt. cap.* 9. a. Surge, tolle lectum tuum. Qoi ergo timore mortis, vel implicatione negotij ſæcularis prædicationem dimittit, ſub vaſe abſcondit lucernam, qui verò deſidia, vel contemplatione, vel carnali voluptate dimittit, ſub lecto abſcondit. Et vterque malè facit habet officium, vt eſt Prælatus, vel ſacerdos, vel doctor, vel prædicator.

49. diſt. c. 1. §. gibboſus.

C

Tertia pars.

ſ Sed ſupra, &c.] id eſt, in manifeſto. *Matth.* 10. c. Quod in aure auditis prædicate ſuper tecta.

t Vt intraotes videant lumen] doctrinæ, & vitæ. Vita debet audiri io doctrina, & doctrina debet videri in vita. *Apoc.* 1. c. Conuerſus ſum, vt viderē vocem. *Habac.* 2. a. Scribe viſum, &c. Ille propriè ſuper candelabrum lucernam ponit,

qui quod ore docet in Ecclesia, per vitæ altitudinem ostendit. *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende, &c. *Matth.* 5. b. Sic luceat lux vestra. i. doctrina, coram hominibus, vt videant opera vestra bona, nõ tantùm audiant vera. Doctrina sine vita est lucerna sine oleo. Et quidam. Lingua magniloqua, manus otiosa, doctrina lucida, & vita tenebrosa, res est monstruosa. Item lucerna est Christus. 3. *Reg.* 3. a. Non poterat Heli videre lucernam antequam extingueretur. i. Iudæus cognoscere Christum antequam moreretur. Candelabrum est Crux super quam positus fuit Dominus quando fuit crucifixus. Sub vase, vel sub lecto lucernam ponit, qui timore, vel voluptate à prædicatione Dominicæ Passionis desistit. *Iob* 16. d. Terra ne operias sanguinem meum. Item, lucerna est intentio, *Inf.* 11. c. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Hanc sub vase, vel sub lecto, & non super candelabrũ ponit, qui in opere, vel prædicatione sua ad temporalia cõmoda, vel carnalia oblectamenta non ad Christum intentionem reflectit. *Matth.* 6. a. Amen dico vobis receperunt mercedem suam. a Non enim, &c.] quasi anthypophora est. Ipsi enim possent ei obiicere, immò debemus occultare verbum Dei, quia viles reputamur, & abiecti, & non audemus apparere in conspectu nobilium. Ad hoc ergo obuiat Dominus q. d. non propter malã opinionem quam de vobis habent debitis desistere, quia licet modo viles appareatis in facie hominum, tamen quid sitis innotescet operationem miraculorum in vita præsenti, & præcipuè in regno Dei, cum Dominus reuelabit abscondita tenebrarum. 1. *Cor.* 4. a. Dicit ergo. [Non enim, &c.] supple adhuc in vita præsenti, & tunc præcipuè cum Dominus reuelabit abscondita cordiũ. i. cum omnia erunt manifesta. Aliter. a Nõ enim est occultum] de actibus nostris, vel aliorũ. b Quod non manifestetur.] *Soph.* 1. c. Scrutabor Ierusalem in lucernis. c Nec absconditũ] de intentionibus, & cogitationibus. d Quod nõ cognoscatur.] 1. *Cor.* 4. a. Veniet Dominus & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia cordiũ. *Prouer.* 26. d. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in consilio. *Ierem.* 20. c. Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur. e Et in palam veniat.] *Dan.* 7. c. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. f Videte ergo] quandoquidem scientiæ lumen accepistis ad alios illuminandos. Videte ergo, &c.] i. quàm diligenter, & qua intentione, quasi dicat Dominus, attentiùs, & diligenter audite, qui enim alios debent instruere studiosiùs debent audire, & magis laborare. g Qui enim habet] supple desiderium, seu amorem verbũ audiendi. h Dabitur illi] sensus intelligendi. *Eccl.* 6. c. In omni animo tuo accede ad illam. i. sapientiam, & manifestabitur tibi. Item qui habet iustitiam vitæ, dabitur ei intelligẽtia Scripturæ. *Psal.* 96. Lux orta est iusto. Et alibi. A mandatis tuis intellexi. Item qui habet voluntatem benefaciẽdi, dabitur ei facultas bene proficiendi. *Phil.* 2. c. Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere. Item qui habet gratiam, dabitur ei gloria. *Psalm.* 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus. i Et quicunque non habet] amorem verbi. i Etiam quod putat, &c.] i. sensus intelligendi, siue intelligentia quam ex naturali ingenio se posse habere putat, quia etsi naturali ingenio, vel studio suo aliquid intelligat, hoc est, licet aliquam habeat scientiam, nullam tamen veræ sapientiæ dulcedinem gustat, quæ dicitur quasi sapore. *Eccles.* 6. c. Sapientia doctrinæ secundum nomen eius, & in multis non est manifesta. Item qui non habet exercitium doctrinæ, aufertur ab eo intelligentia. *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. *Chrysost.* Quomodo procedit? Si enim tollitur ab eo quomodo non habuit? aut si non habuit quomodo tollitur ab eo? Sed ita procedit: Qui habet aliquem intellectum, & non facit cum illo iustitiã operantem ad gloriam Dei, sed è contra circa res terrenas occupat eum, habens non videtur habere, quia quantũ ad Deum nihil habet, qui Deo nihil fert: Sicut homo cujus oculi iniquitatem vident, ipse videns quantum ad Deum cæcus dicitur esse. *Isa.* 42. c. Quis cæcus nisi qui venundatus est sub peccato suo? Nota quod dicitur in *Gloss.* Ingeniosus negligendo sapientia vera se priuat, quia quamuis habeat scientiã, non tamen habet sapientiam, quæ verè sapientia dicitur quasi à sapore, & iocunditate: Qui enim negligit operari bene, nec delectatur in eo quod scit. Sed quid est, quod Deus pigris, & negligentibus audire verbum Dei, sæpe acumen, & subtilitatem ingenij præstat, & studiosè audientibus negat? Vt hoc istis sit materia laboris, & coronæ amplioris, illis occasio pœnæ iustioris. Vnde *Beda.* Ideo desidiosus ingenium sæpe accipit, vt de negligentia iustiùs puniatur, qui scire contempsit, quod sine labore assequi potuit, & aliquando studiosus tarditate intelligentiæ premitur, vt eò maiora præmia inueniat quo studiosiùs elaborat. 1. *Cor.* 3. b. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Item nota, quod hoc quod hic dicitur, potest intelligi specialiter dictum Apostolis, & Iudæis, vt quod dictũ est: Qui habet dabitur ei, referatur specialiter ad Apostolos, quod autem dictum est: Qui autem non habet, &c. referatur specialiter ad Pharisæos. Sed generaliter de omnibus potest intelligi. Sequitur. k Venerunt autem, &c.] Quarta pars cap. vbi quod dixerat verbo ostendit mystico exemplo, scilicet, quod Iudæi soli litteræ adhærentes etiam sensum quem videbantur habere amittent. Vnde *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, &c. Et non solum Iudæi, sed omnes Iudaizantes: De quibus dicit *Iob* 30. a. Egestate, & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, & miseria. & mandebant herbas, & cortices arborum. Et sicut dicit *Chrysost.* quia diabolus vidit, quod Christus persuadebat populo, quod esset filius Dei, introduxit parentes eius carnales, vt per illorum contemplationem diuinitatis eius obscuraret naturam. Et cùm non possent intrare ad eum, venit vnus quasi diaboli aduocatus, qui humano ore verba diabolica loqueretur. [Mater tua, &c.] Tunc Iesus quasi aspiciens ad hominem, sed verè diabolo loquebatur: Quæ est mater mea, &c. non spernens, neque erubescens carnalem generationẽ, sed volens præponi spiritualem generationem carnali. [*Allegoricè.*] Mater Iesu, synagoga, fratres, Iudæi, qui veniunt vsque ad ipsum, sed non intrant, quia litteræ insistentes, spiritualem intelligentiam non habent. [*Moraliter.*] autem mater Iesu, est omnis qui verbo, vel exemplo in cordibus proximorũ generat Deum. Frater autem est, qui facit voluntatem patris, qui in cælis est. Et sicut tunc diabolus per præsentiam parentum carnalium voluit obscurare diuinitatem Christi, & impedire eius prædicationem, sic modò multorum Prælatorum obscurat dignitatem, seu sanctitatem per amorem parentum quos adducit ad illos, vel de nouo inuenit. Multi enim clerici sunt, qui nullos habent parentes quamdiu pauperes sunt, sed quàm citò promouentur in aliquam dignitatem incipiunt venire ex omni parte parentes. Vnde miratur *Is.* 66. c. Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens simul? Et *infrà* f. Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & carrucis ad montem sanctum meum. i. ad Ecclesiam, vel ad domum Episcopi. Sed quid dicit Ecclesia super hoc. *Isa.* 49. f. Quis genuit mihi istos, ego sterilis, & non pariens, & istos quis enutriuit? ego destituta, & sola, & isti vbi erant, ante. s. promotionem Episcopi? Sed certè bonus Prælatus facit, sicut Christus fecit, spiritualem cognationem præponit carnali, maximè in beneficiorũ collatione: Sicut dicit *Psal.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. Alioquin incurrit illam maledictionẽ, *Abac.* a. c. Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Quare autem spiritualis cognatio debeat præponi carnali, dicit *Chrys.* Carnalis cognatio non volentibus nobis, neque scientibus contingit, nullus enim elegit cuius sit filius, aut cognatus. *Iob* 38. c. Sciebas quando nasciturus esses? Spiritualem autem cognitionem vnusquisque sibi acquirit, & ita in cognatione spirituali est nihilominus Maria, quæ per gratiam fidei credendo facta est mater Christi. Dicit ergo. k Venerunt, &c.] i. cognati [eius.] l Et non poterant, &c.] Sic turba carnalium cogitationum, aut sæcularium negotiationum impedit ire ad Iesum. Vnde nota: Turba retardat parentes adire Iesum, vt hic, & *Marc. cap.* 3. d. Item impedit cæcum ne Iesum cognoscat. *Ioan.* 5. b. Item obstat Zachæo, ne videat Iesum *infrà* 19. a.

a Non enim est occultum quod b non manifestetur, nec c absconditum quod d non cognoscatur, & e in palam veniat. f Videte ergo quomodo audiatis. g Qui enim habet h dabitur illi, & i quicunque non habet i etiam quod putat se habere auferetur ab illo. k Venerunt autem ad illum mater, & fratres eius, & non l poterant adire eum præ turba.

Matth. 10. c. *Marc.* 4. c.

Matth. 12. d. *Marc.* 3. d.

Quarta pars.

Allegoricè.

Moralit.

D. Et a nunciatum est illi: b Mater tua & c fratres tui stant d foris volentes te videre. e Qui respondens dixit ad eos: Mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt. f Factum est autem in vna dierum, & ipse g ascendit in nauiculam, & h discipuli eius, & i ait ad illos. K Transfretemus trans stagnū. Et ascenderūt. l Nauigantib. autē illis obdormiuit, & m descendit procella venti in stagnū, & † n cōplebantur & o periclitabantur. p Accedentes autē suscitauerunt eum, dicentes. Præceptor, perimus. At q ille surgens increpauit ventum, & r tempestatem aquæ, & s cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit t autem illis, Vbi est fides vestra? u Qui timentes mirati sunt adinuicem, dicentes. x Quis putas hic est? Quia & ventis y imperat & mari z &

al. † cōpellebantur.

Inf. 19.a. Item viam præcludit ferentibus paralyticum. *Marc.* 2.a. Item differt suscitationem mortuæ puellæ. *Matth.* 9.e. Item prorogat illuminationem cæci. *Marc.* 8.c. Item vult Iesum rapere in regem. *Ioan.* 6.b. Item comprimit & affligit Christum, *Inf. vod.* g. a Et nunciatum est illi.] *Chrys.* Venit aliquis, i. diaboli aduncatus qui hoc ei nunciaret. b Mater tua & fratres tui stant foris volentes te videre.] *Mystice.* Mater.] Synagoga est. *Mystice. Matth.* 8.c. *Marc.* 4.d. c Fratres.] Iudæi. *Iob* 30.d. Frater fui draconum, &c. d Stant foris,] in litera sola confidentes. Vel Prælati & subditi in temporalibus ibi volentes videre Iesum, nec tamen volunt intrare. *Prou.* 13.a. Vult & non vult piger. e Qui respondens dixit ad eos, mater mea, &c.] *Rom.* 2.b. Non auditores legis sed factores iustificantur apud Deum. *Ioan.* 13.b. Si hæc scitis, beati eritis si feceris ea, *inf.* 11.d. Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud.

Quinta pars. f Factum est autem.] Quinta pars, in qua mare & venti compescuntur, & Apostoli arguuntur quod præsente Domino timuerunt. Sed non est mirum si tunc timuerunt, qui postea pluribus visis miraculis eum dimiserunt, sicut dicitur *Iob* 19.b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me tempore, scilicet, passionis, de qua mysticè hic agitur sub typo naniculæ. Verum autem hæc transfretatio discipulorum siue nauigatio & Domini obdormitio continuè sequatur post prædicta, non habetur expressum ab Euangelista. Sed quomodo intromisit, eleganter dictum est. [Factum est autem in vna dierum.] In hac autem transfretatione agit Christus opera, quæ ipsum verum Deum & verum hominē probant. Per obdormitionem. n. veritas humanæ naturæ in eo euidenter apparuit. Per sedationem ventorum & tempestatum potentia Deitatis innotuit. *Mystice.* Mare mundum exprimit inter prospera & aduersa fluctuantem, qui tenebrosus est quantum ad prosperitatem, in qua minus sibi homo prouidet, & amarus quantum ad aduersitatem. Nauis quia discipuli feruntur inter procellas maris, significat crucem, cuius triplici beneficio de huiusmodi naufragio enauigat Ecclesia ad portum æternæ beatitudinis. Nam per passionem redimitur, per fidem passionis fundatur, vexillo crucis munitur. Discipuli cum eo ascendentes nauem, significant, omnes vestigia Christi sequentes. Vnde *Matth.* 15.d Si quis vult venire post me, &c. Tribus autem modis tollitur crux Christi. Vel per compassionem proximi. Vnde Apostolus. 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, &c. Vel per martyrij tolerantiam. Vel per propriæ carnis macerationem. Nauigantibus igitur discipulis. i. fidelibus quibusque fluctus sęculi calcantibus & ad portum æternæ beatitudinis tendentibus Spiritus sancti flatu vel proprio conatu, vt sit gratia Spiritus S. quasi pro velo, liberum arbitrium quasi pro remo. His nāq; duobus nauis impellitur, Dominus obdormit in Cruce. i. tēpus Dominicæ Passionis aduenit. Cui congruit quod *Marc.* 4.d. dicit, hoc nocte factum, mysticè significans Occasū veri Solis ipso in naui dormiēte. Procellæ in mare descendūt, quia eo in Cruce mortuo, persecutiones in discipulos insurgunt, & in Ecclesia scandala emergunt, de eius morte discipuli turbabantur timentes ne resurrectio differretur, quod si fieret, fides in perpetuum periclitaretur. Nemo enim crederet hominem mortuum Deum esse, nisi cito resurgeret. Tempestatem aquæ facit cessare, quia rabiem Iudæorum morti eius insultantium resurgens labefacit. Discipulos timentes in naui de fidei modicitate Dominus arguit, quodammodo eis prædicens quod post resurrectionem increpando ait. (*Infr.* 24.d.) O stulti & tardi corde ad credendum, &c. Dicit ergo. f Factum est autem in vna dierum,] notabili & venerabili. g Et ipse,] personaliter non per vicarium, [ascendit in nauiculam]. i. in crucem, cuius beneficio ad littus cælestis patriæ peruenitur. In qua Christus vnà cum suis passus est. Vnde sequitur. h Et discipuli eius.] *Matt.* 16.d. Qui vult venire, &c. *Sap.* 14.c. Exiguo ligno committunt homines animas suas & transeuntes mare per ratem liberati sunt.

Beda. Cum Iesu nauem ascendit, qui signo dominicæ Crucis imbutus sæculū relinquere disponit. i Et ait ad illos, transfretemus trans stagnum, & ascenderunt] in mare vel stagnū ad transfretandum. *Moraliter.* K Transfretemus trans stagnum] id est transeamus mundum mentis contemplatione, (*Moralit.*) sicut aquila, quæ vltra mare contemplatur escam suam, sicut dicitur *Iob* 39.d. In arduis ponet nidum suum Aquila, scil. & inde cōtemplatur escā suam, id est, Christum, & de longè oculi eius prospiciunt. Ad hunc transitum spiritualem inuitat nos Dominus, cum dicit. [Transfretemus trans stagnum] id est transeamus mūdum mente, vel etiam corpore deseramus quod esset perfectius. (*Matth.* 8.c. *Marc.* 4.d.) *Matt.* 4.d. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. *Eccles.* 43.c. Qui enauigant mare, id est, calcant mundum, enarrant pericula eius. Per stagnum autem significatur mundus, quia semper stat in malo. Vnde 1. *Ioan.* 5.d. Mundus in maligno positus est. Per ventos autem significantur mundi vel carnis vel cordis vel dæmonum vanæ tentationes. De quibus dicitur *Dan.* 7.a. Ecce quatuor venti cæli pugnabant in magno mari, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari. *Iob* 1.d. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus. Ibi *Greg.* In domo mentis vehemens ventus quatuor angulos concutit, cum fortis tentatio quatuor virtutes quatit. Sequitur. l Nauigantibus autem illis obdormiuit.] In quo facto verus homo monstratur. *Mysticè* dormiuit in Cruce. *Psal.* 3. Ego dormiui & soporatus sum & somnum cepi. m Et descendit procella venti,] scilicet, tentationum seu afflictionum aut persecutionum, [in stagnum.] Sic Christus si obdormiat in corde tuo per torporem aut teporem, statim descendit procella cogitationum, sicut in poto frigido vbi fuit aliqua pinguedo congregantur muscæ, sed tunc oportet concutere potum & diffugient muscæ. *Genes.* 15.c. Abraham abigebat aues, &c.
n Et complebatur.] Ad literam nauicula fluctibus. *Mysticè*, id est, Ecclesia persecutionibus. o Et periclitabantur,] discipuli in naui. Nota *Gloss. Beda.* Merito turbatur nauis, in qua proditor est cum bonis, & qui suis meritis firmi fuerant turbantur alienis, quia quandoque propter merita malorum turbantur boni, quasi dicat, discipulis nauigantibus vacillat nauis fere vsque ad submersionem. Et non mirum est cum inter discipulos esset proditor, id est, Iudas, qui iam proditione nequitiam animo conceperat, quod inde patet, quia in *Gloss.* dicitur proditor, non quia futurus, sed quia iam esset, quia neminem damnat Deus, id est, peccati arguit antequam peccet. p Accedentes autem,] precibus & desideriis atque suspiriis, [suscitauerunt eum, dicentes, præceptor perimus.] q At ille surgens increpauit ventum,] id est, diabolum. r Et tempestatem aquæ,] id est, tribulationis. De qua *Psal.* 68. Non me demergat tempestas aquæ. s Et cessauit] tempestas, [& facta est tranquillitas.] *Eccles.* 39.c. In verbo eius stetit aqua, sicut congeries, & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum, quoniam in præcepto illius placatior fit. *Ierem.* 5.e. Qui posuit arenam terminum mari, id est, tribulationi præceptum sempiternum. *Iob* 38.a. Quis conclusit ostiis mare. Et *infra.* Posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc venies & non procedes amplius. t Dixit autem illis, vbi est fides vestra?] quasi dicat, si haberetis fidem non timeretis, sed potius ventos & mare placaretis, *infrà* 17.b. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c. u Qui timentes mirati sunt adinuicem dicentes, quis putas, &c.] *Beda.* Non discipuli, sed nautæ mirantur & alij qui in naui erant. Vnde *Matth. cap.* 8.d. Porro homines illi mirati sunt, dicentes, qualis est hic? Quod & si discipulos dicimus fuisse turbatos, merito & ipsi homines sunt appellati. x Quis putas est hic, quia & ventis,] *Mystice*, id est, dæmonibus. y Imperat & mari.] *Beda*, mundanæ motioni. z Et obediunt ei,] velint, nolint, ad literam. Ex hoc quod hic dicitur. Venti & mare obediunt

mare obediunt ei, quidam Hæretici dogmatizauerunt esse sensibilia, quorum error arguitur in *Gloss. Beda.* Sũt enim insensibilia, sed Deo sunt sensibilia, quoniã sustinent eius nutum & imperium sicut animata, & de his operatur ad nutum suum sicut de illis, in quo facto verus Deus mõstratur. *a* Enauigauerunt

Sexta pars, autem.] Sexta pars cap. in qua tria miracula Christi ponuntur. Primò liberatio dæmoniaci, secundò curatio Hemorrhoissæ, tertiò suscitatio puellæ. Per quæ tria peccata principalia designãtur, scil. superbia, luxuria, auaritia, ad quæ venit curanda filius Dei in mundum. Con-

obediunt ei. *a* Enauigauerunt autem *b* ad regionem Gerasenorum *c* quæ est contra Galilæam. Et cùm egressus esset ad terram, *d* occurrit illi vir quidã qui habebat dæmonium *e* iam tẽporibus multis, & *f* vestimẽto non induebatur, *g* neque in domo manebat *h* sed in *i* monumentis. Is vt vidit *k* Iesum, procidit ante illum & *l* exclamãs *m* voce magna dixit: Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi? *n* Obsecro te, ne me torqueas. *o* Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. *p* Multis. n. temporibus arripiebat illũ, *q* & vinciebatur catenis & *r* compedibus custoditus & *s* ruptis vinculis *t* agebatur

tra quæ tres virtutes secum attulit, humilitatem, contra superbiam, paupertatem, contra auaritiam, virginitatem & vitæ asperitatem, contra luxuriam, Vnde *Thren.* 3.e. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij & fellis, Primò autem ponitur liberatio dæmoniaci, nam per dæmonium superbia significatur, quæ est primum vitium. Et rectè per dæmonium superbia designatur. Interpretatur enim dæmonium sufficiens iniquitas, & superbia principium est & origo omnium iniquitatum. Vnde *Tob.* 4.c. Superbiam nũquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas, In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Item *Eccl.* 10. b. Initium peccati omnis superbia. Item dæmonium interpretatur omnis scientia, & scientia quando est sine charitate, superbiam generat. Vnde 1. *Cor.* 8.a. Scientia inflat, charitas autẽ ædificat. Facit etiã insanire scientia aliquando sicut dæmonium. *Act* 26.f. Insanis Paule, &c. Præterea, dæmoniũ facit hominem denudare se, sic superbia denudat superbum per iactantiam & ostentationem. *Ierem.* 50.c. Primus comedit eum Rex Assur, nouissimus excoriauit eum Nabuchodonosor Rex. *Is.* 39.a. Lætatus est super eis Ezechias Rex, & ostendit eis, &c. Item dæmoniacus se reputat sapientem, & omnes alios reputat stultos, sic superbus. *Eccles.* 10.a. In via stultus. i. superbus stans in altum cum sit ipse insipiens omnes stultos æstimat. Itẽ dæmoniacus omnes despicit & deridet, sic superbus. *Prou.* 14.a. Ambulans recto itinere & timens Deum despicitur ab eo qui infami graditur via. Gerasa interpretatur colonum eijciens, vel aduena, vel appropinquans, & significat mundum, qui adueniente Domino, colonum suum. i. diabolum à se eiecit. Vnde *Ioan.* 12.e. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, & ita aduena. i. peccator, qui prius longè erat à Deo, factus est appropinquans. Vnde *Ephes.* 2. Iam non estis hospites & aduenæ, &c. Dicit ergo. *a* Enauigauerunt autem,] discipuli. s. cum Iesu. *b* Ad regionem Gerasenorum,] per quam significatur mundus, vt dictum est. *Eccles.* 43.e. Qui nauigant mare enarrant pericula eius. Ad literam, sicut dicit *Beda.* Gerasa ciuitas est Arabiæ inferioris, non illius, de qua Magi iuxta montẽ Galaad vbi Iacob comprehensus est à Laban. *Gen.* 31.d. in tribu Manasse, non longè à stagno Tyberiadis. Vnde sequitur. *c* Quæ est cõtra Galilæam, & cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam.] *Matth.* 8.d. dicit quod duo occurrerunt ei. Ad hoc dicit *Ambros.* quod vnus erat clarior & famosior pro quo maximè dolebat illa regio, & quo sanato fama exiuit latior, & hunc solum cõmemorat *Luc.* & *Marc.* 5.a. Matthæus verò vtrumque commemorat. Et vtrobique mysterium est idem. Nam sicut per vnũ significatur populus Gentilis, ita & per duos. Per vnum quidem propter vnionem in errore, per duos vero, quia de duobus filiis Noe. i. Cham & Iaphet prodierunt. Et vnus & duo sanantur, quia populus Christianus, qui à gentibus venit & vnus est & duo, vnus est propter fidei vnitatem. *Act* 4.f. Multitudinis credentium. 1. *Cor.* 9.d. Omnes quidem currunt, &c. *Ioan.* 5.a. Vnus descendit in piscinam & sanabatur. Duo propter geminum mandatum charitatis, vel propter actiuos & contemplatiuos. *Moralit.* Per vnum dæmoniacum, qui occurrit Iesu, significatur peccator astutus, qui occurrit prælato suo volenti sanare ipsum, quadrupliciter. s. per appellationem, per munerum largitionem, per falsam excusationem, per similium vel maiorum criminum oppositionem. Nam cum Prælatus vult corrigere peccatorem clericum,

Gloss. Beda. Gerosa ciuitas est, &c. Ab ipso pene mundi exordio, intellego post diluuium, vsq; à tempore Saruch proaui Abraha pullulauit idololatria. Quibus primi prodierunt, &c. Argumentum quod Adam habuit virtutes ante casum. Hæc festa, i.l est, vel virtus Filio, infra 15. Moralit.

statim appellat dicens cum Paulo. *Act.* 25.c. Cæsarem appello, & Prælati de facili deferunt appellationi. Respondit. n. sicut Festus respondit Paulo. Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Item per munera occurritur aliquando Prælato & derelinquitur correptio. *Eccl.* 20.d. Exenia & dona excæcant oculos iudicũ & quasi mutus in ore auertit correctiones eorũ. Itẽ per falsum excusationem. *Iob* 31. d. Si abscõdi quasi homo peccatum meum, &c. Per similium, vel maiorum criminum oppositionẽ. *Eccles.* 32.c. Homo peccator vitabit correptionem, &c. Dicit ergo. *d* Occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium.] Alienus modus habendi sicut homo febrem habet. *e* Iam temporibus multis,] in quo notatur peccati diuturnitas. Vnde etiam maius ostenditur miraculum. *Senec.* Peccata senum prædicantur in quid. *f* Et vestimento,] virtutum. s. [non induebatur,] De quibus *Eccl.* 9.b. Omni tẽpore vestimenta tua sint candida. *Apoc.* 16.c. Beatus qui vigilat & custodit vestimẽta sua ne nudus ambulet & videant turpitudinem eius. *g* Neque in domo manebat.] i. in ratione seu in scientia. *Prouerb.* 27. c. Expellit hominẽ de domo stillicidium, fumus, litigiosa mulier. *Prouerb.* 7.b. Meretrix garrula & vaga quietis impatiens nec valens in domo consistere pedibus suis. *h* Sed in monumentis,] vt duceret diabolus hæresim quod animæ fiunt dæmones. *Moralit.* *i* In monumentis]. i. in fœtore malitiæ vel cum peccatoribus. *Baruch.* Quid est Israel quod in terra inimicorum es: inueterasti in terra aliena coinquinatus es cũ mortuis, deputatus es cum descendentibus in infernum. *Psal.* 67. Qui educit vinctos in fortitudine, &c. *k* Is vt vidit Iesum procidit ante illum,] inuitus non ex humilitate. *l* Et exclamãs,] coactus non spõtaneè. *m* Voce magna dixit. Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei Altissimi?] q. d. nulla concordia mei & tui, ideo non venisti pacificè. *Hil.* Non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timet eius præsentiam. Et in hac dæmonis confessione confunditur Arrius & Iudæi. Arrius. n. dicit Christum esse puram creaturam, & diabolus Dei filium cõfitetur, Item Iudæi dicunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmones, & diabolus dicit, nihil sibi & illi cõmune. 2. *Cor.* 6.d. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et quo ad hoc peiores sunt Arrius & Iudæus quam diabolus. In hoc autẽ notatur quod superbus vel peccatur sciolus non vult recipere correctionem à Prælato. *Eccl.* 21.b. Qui odit correctionem vestigium est peccatoris. *n* Obsecro te ne me torqueas.] Fortè ex præsentia Christi sentiebat tormentũ. Vel hoc erat ei tormẽtum, cessare à læsione hominis & exire ab homine. *o* Præcipiebat. n. spiritui immundo vt exiret ab homine.] Sed exeundo peccauit diabolus, ergo præcepit vt peccaret Solut. Nõ sequitur. Vel dic quod exire nõ est peccatum ei, sed cum peccato. *Moralit.* Spiritus immundus cui præcepit ab homine exire est sapientia carnis, sapientia mundi, sapientia vanitatis quæ homines faciunt immundos, de quib. dicitur *Iac.* 3.d. Non est ista sapiẽtia de sursũ descẽdens, sed terrena, animalis, diabolica. *Apoc.* 16.a. Vidi de ore pseudoprophetarum exire tres spiritus immundos in modũ ranarũ, sunt enim, &c. *p* Multis. n. tẽporib. arripiebat illũ] i. diu fuerat in eo, ideo cum maiore difficultate exibat. *Beda.* Tantò facilius iugũ diaboli rũpitur, quanto citius eius dominium euitatur. *Eccl.* 5.b. Ne tardes conuerti ad Dñm & ne differas de die in diem. *q* Et vinciebatur catenis & compedib. custoditus,] ad literam. *Mysticè*, catenæ quib. dæmoniacus erat ligatus, significant leges quibus gentium populus vtebatur. Habuit. n. proprias leges quib. ruptis effrænata libertate in quælibet scelera raptabantur. Dicit ergo. *q* Et vinciebatur catenis, præceptis. *r* Et compedibus] prohibitionibus [custoditus.] *s* Et ruptis vinculis,] præceptorum & prohibitionum. *Ierem.* 5. g. Ecce hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. *t* Agebatur à dæmonio in deserto.] *Allegoricè. Ambros.* in loca spiritualium virtutum infœcunda, sicut profugus à lege, discretus à prophetis, remotus à gratia. In talem locum libenter ducit diabolus. *Deuter. cap.* 31. b. Inuenit eum in loco horroris & vastæ solitudinis. Interrogauit

Matth. 8. d. Marc. 5. a.

E

Moralit.

Moralit.

Mysticè.

litudinis. *a* Interrogauit autẽ, &c.] Vnus dæmoniacus, ille .s. de quo agit Lucas, quia erat celebrioris famæ, grauius vexabatur, & dæmon vexans eũ rogabat Dñm vt nõ torqueret eũ. Dñs exaudita petitione eius quærit ab eo quod sit nomen eius. Quærit autem non quasi ignorãs, sed quia in præfato dæmoniaco nouerat esse multitudinẽ dæmonũ, vult extorquere
Marc. 5. a. ab eo confessionẽ multitudinis, vt audita liberatione dæmoniaci ab obsessione tãtæ multitudinis, maior appareat virtus liberantis. Vnde dicit. [Interrogauit autẽ illũ Iesus, dicens. Quod tibi nomen est? At ille dixit, legio.] Non erat legio nomen diaboli, nec respondit diabolus interrogationi Dñi, sed. q. d. frustrà vis me eijcere, quia plures sumus, & si vnus exit, alij remanebũt. Quodãmodo etiã arguit Dñm ex responsione sua cum dicit, [legio.] q. d. legio sumus i. multi sumus, & multitudinis nõ est quærẽdũ nomẽ. *c* Quia intrauerũt dæmonia multa in eũ.] Verba sunt Euangelistæ q. d. Euangelista, idem dicit, legio sumus. [Quia, &c.] Similiter confessor genus & nomẽ peccati debet inquirere à peccatore, nõ primò nominare, ne fortè addisceret quod prius nesciebat. In quo arguũtur quidã confessores, qui dicunt confitentibus fecisti hoc peccatũ aut illud, & nimis inquirentes quandoq; faciũt nouos peccatores, quos debebant facere nouos homines. *Deut.* 24. b. Cũm repetes à proximo tuo rẽ aliquã quã debet tibi, non ingredieris domũ eius vt pignus auferas, sed stabis & ille proferet tibi quod habuerit. *b* At ille dixit, legio. Similiter respõdit quidã qui postea factus Episcopus cuidam qui quærebat ab eo, quot præbẽdas haberet, & in quot Ecclesiis esset beneficiatus, & respõdit, quid vultis: Legio mihi nomẽ est. Multi possũt adhuc respõdere similiter. *Apoc.* 13. d. Faciet omnes habere characterẽ bestiæ in manu dextera, aut in frõtib. suis, & ne quis possit emere vel vẽdere nisi habeat characterẽ nominis bestiæ aut nomẽ aut numerũ nominis eius. *c* Quia intrauerũt multa.] Multa dæmonia in vno homine, sũt multa peccatã in peccatore. Vnde *sup. eod.* a. de Magdalena de qua exierãt septẽ dæmonia. *Gl.* i. vitia vniuersa quib. plena fuerat. Sed cũ multa dæmonia essẽt in vno solo homine quare nõ fuerũt in vno porco solo? Respõsio. Vt plus nocerẽt intrauerũt in multos porcos, sed plures in vno homine, vt magis torquerẽt. Vel quia vnus diabolus nõ poterat expugnare hominẽ, ideo plures venerũt simul. Itẽ multa dæmonia in vno homine, sũt multæ scientiæ, quæ ipsũ faciũt insanire, sicut dixit Rex Agrippa Paulo, *Act.* 26. f. Sequitur. *d* Et rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent.] Nouerant enim dæmones in secundo aduentu Dñi se mittendos in gehennam, nec nouerant istam coniecturãdo vel futura prædiuinando, sed ex testimoniis prophetarũ. *Zach.* 13. a. Spiritũ immundum auferam de terra, 3. *Reg.* 5. a. Non est Satan, &c. *Nahum* 1. d. Non adijciet vltrà vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit. Item videtur quod dæmones se humiliauerunt Domino rogando ipsum. Contra *Psal.* 73. Superbia eorũ qui te oderunt ascendit semper. Item *Isa.* 14. d. Ascendam in cælũ, &c. Vbi dicit *Gloss.* quod adhuc idem sibi arrogat. Ergo nunquã se humiliat aliquid rogando Dominum. Solut. Ista rogatio non fuit nisi desiderium nocendi, & exprobrandi hominib. ex quo oriebatur timor amittendi potestatem hoc faciendi & descendendi in infernum, quæ duo exprimuntur hĩc per verbum rogandi. *e* Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte.] *Marc.* 5. dicit porcos circa montem fuisse. *Aug.* De tanto grege alij in monte, alij circa montẽ. Erant enim duo millia, vt dicit Marcus. *f* Et rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi.] Non ergo poterant nocere porcis nisi permissi, multo fortiùs nec hominibus possunt nocere sua potestate. Vnde *Isa.* 50. g. dicunt dæmones homini: Incuruare, vt transeamus. *Hieronym.* Non est timendus hostis, qui non potest vincere nisi volentem. *Beda.* Nisi qui more porci vixerit, diabolus in eum potestatem non accipit, nisi fortè ad tentandum, vt dicit *Ambrosius*, vt patet in Iob. Item nota quòd non nisi præmissa petitione permittit Dominus dæmones in porcos ingredi, in quo significatur quod neminem damnat nisi ipse prius meruerit. Dominum ad sui

à dæmonio in deserta. *a* Interrogauit autem illum Iesus, dicens. Quod tibi nomen est? *b* At ille dixit. Legio. *c* Quia intrauerunt dæmonia multa in eum. *d* Et rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent. *e* Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in mõte, & *f* rogabant eũ vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. *h* Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos, & *i* impetu *k* abiit grex *l* per præceps in *m* stagnum, & *n* suffo-

damnationem prouocauerit. Vnde habes de primis parentibus: & manibus & pedibus sibi mortem accersierunt. *Sap.* 1. d. Multi dicunt Prælato sicut diabolus dixit Domino. Si tu eiicis nos à dæmoniaco, ibimus in porcos, id est, si tu auferas à nobis fornicarias erimus adulteri vel fortè peiores. Si auferas negotiatio- *Matth.*
nes erimus vsurarij, *8. d.*
quasi necesse sit ipsos *Marc.*
esse malos, & nihil sit *6. b.*
medium inter duo mala. *Isa.* 24. c. Qui fugerit à facie formidinis cadet in foueam, &c. *g* Et permisit illos] intrare in porcos. *Chrysost.* Quare fecit quod dæmones rogauerunt? Responsio. Non persuasus ab eis. Sed propter tria. Primò vt ostẽderet hominis dignitatem, quia propter duos homines duo millia porcorum perire voluit. Hæc est ratio *Hieron.* Secunda est, quia domini porcorum meruerunt amittere porcos, quia nimis diligebant eos. Item vt porcorum perditio fieret dominis & aliis salutis occasio. Hæc est ratio *Bedæ.* Damnificauit ergo dominus dominos porcorum, sed in temporalibus commodis prætulit hominum commodum quod ex præcipitatione porcorum in mare secutum est. Pastores enim nunciabant hominibus ciuitatis, & audito miraculo multi crediderũt. *h* Exierunt ergo dæmonia ab homine & intrauerunt in porcos.] *Chrysost.* Qui porcini sunt homines ab actionibus dæmonũ facile capiuntur. *i* Et impetu abiit grex, [porcorum, per præceps] i. valde præceps, vt sit vna dictio, vel possunt esse duæ dictiones. *k* In stagnum & suffocatus est] i. submersus. *Ambr.* dicit, per porcos significari homines lutulentis actibus deditos .i. luxuriosos, in quos dæmones maximè recipiũt potestatem propter peccati vtilitatem, & quantò peccatum vilius est, tantò diabolo gratius est. Vnde *Iob* 40. c. dicitur de Behemoth. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Et meritò per porcos significantur luxuriosi. Porci enim non delectantur nec quiescunt nisi in luto, sic & luxuriosi. Vnde 2. *Pet.* 2. d. Contigit illis illud veri prouerbij. Canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. *Prouer.* 11. g. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Quia sicut sus in lutum figeret circulum aureũ si haberet in naribus, ita luxuriosus pulchritudinem quam Deus dedit ei figit in lutum luxuriæ, & de dono Dei Deum infestat. Vnde *Ezech.* 16. b. Perfecta eras in decore meo quem posuerant super te, & habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo. Sunt autem tria genera porco- *Triplex*
rum. Sunt enim porci domestici, porci siluestres, qui vocan- *genus*
tur apri, porci spinosi. Porci domestici sunt publici forni- *porcorũ.*
carij. Porci siluestres, qui de die latent in silua, & de nocte exeunt, sunt sacerdotes fornicatij & hypocritæ, qui in die latent, sed nocte faciunt quæ non conueniunt. *Ioan.* 3. c. Qui malè agit odit lucem & non venit ad lucem vt non arguantur opera eius. *Ephes.* 5. c. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est dicere. Porci spinosi sunt Sodomitæ qui ex obliquo ex se sagittas detractionis emittunt, contra canes qui insequuntur eos. i. contra prædicatores. *Psalm.* 57. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. Et ideo quia pauci sunt qui velint sustinere detractiones, pauci sunt qui hoc vitium persequantur, quod inter omnia magis displicet Deo. Vnde *August.* Quia propter hoc vitium quasi erubescens filius Dei humanam naturam, ferè desiit assumere ipsam. *Genes.* 18. c. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam, &c. Vbi dicit *Greg.* Quanta enormitas vitij quæ scientem omnia dubitare coëgit?

△ Secundum leges falsi *Exposi-*
Dicit ergo. *i* Et impetu.] *Origen.* Virtus lenta, vitium præ- *sio litte-*
ceps. *k* Abiit grex,] porcorum, id est, luxuriosorum, qui *ra.*
sicut porci adinuicem congregantur vt faciant, quæ non conueniunt, sicut dicitur *Rom.* 1. d.

l Perpræceps,] nullo ordine obseruato, ideo ibunt, imò *Iob 50.*
præcipitabuntur in locum vbi nullus ordo, sed sempiter- *d.*
nus horror inhabitat. *m* In stagnum,] id est, in infernum. *Apocal.* 20. d. Qui non est inuentus in libro vitæ spiritus, missus est in stagnum ignis. *n* Et suffocatus est,] morte subita

a Secundum leges falſi monetarij morte plectuntur. Ergo & tales qui monetam ſummi regis falſant. Relinquunt enim fabricam naturalem maris in fœminam, quæ eſt coniunctio naturalis. Vnde *Geneſ.* 1.d. Maſculum & fœminam, &c. & benedixit eis, dicens. Creſcite & multiplicamini. Iſti autem ſe inuicem turpiter abutentes, genus humanum, quantum in ipſis eſt diminuunt: & ideo econtrario ſunt maledicti. *Geneſ.* 49.a. dicitur [*Ruben.* Effuſus es ſicut aqua, non creſcas. *Leuit.* 18.d. Cum maſculo non commiſcearis coitu fœmineo, quia abominatio eſt. *Thren.* 5.c. Adoleſcentibus impudicè abuſi ſunt, &c. *Inflammatur.* Si vir nubat in virum inſurgant leges, armentur iura, vltore gladio feriantur. *Geneſ.* 19.c. Pluit Dominus ſuper Sodomam, & Gomorrham ſulphur & ignem à Domino de cœlo. Iſtud peccatum maximè aſſimulatur gehennæ. Nam in gehenna tria ſunt, ſcilicet, odor fœtoris, vermis rodens, flamma vrens. Sic & hoc peccatum fœtet per infamiam, rodit per cauteriatam conſcientiam, vrit per malam concopiſcentiam. Vnde *Pſal.* 10. Ignis, ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. *Rom.* 1.d. Tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum, &c.

Matth. 8.d. Marc. 5.b.

... catus eſt. Quod vt *a* viderunt factum qui paſcebant, fugerunt & nunciauerunt in ciuitatem & in villas. *b* Exierunt autem videre quod factum eſt, & *c* venerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem *d* ſedentem *e* à quo dæmonia *f* exierant veſtitum *g* ac ſana mente *h* ad pedes eius, & *i* timuerunt *k*. Nunciauerunt autem illis & qui viderant quomodo ſanus factus eſſet à legione. Et *l* rogauerunt illum omnis multitudo regionis Geraſenorum, vt diſcederet ab ipſis, quia timore magno tenebantur. Ipſe *m* autem aſcendens nauim, *n* reuerſus eſt. *o* Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant vt cum eo eſſet. Dimiſit autem eum Ieſus dicens. *p* Redi in domum tuam, & *q* narra quanta tibi fecerit Deus. *r* Et abiit per vniuerſam ciuitatem prædicans quanta illi feciſſet Ieſus. *s* Factum eſt autem cùm rediiſſet Ieſus, excepit illum turba. *t* Erant enim ...

o te ſubita corruens. *a* Quod vt viderunt factum, qui paſcebant] porcos, [fugerunt] paſtores, ſcilicet, [& nunciauerunt in ciuitatem & in villas.] Sic hodie multi paſtores, id eſt, Prælati fugiunt à Ieſu per malam vitam, & tamen nunciant prædicando & docendo. *Matth.* 23.a. Super cathedram Moyſi, &c.

b Exierunt autem videre quod factum eſt.] Exierunt, inquam, de ciuitate & de villis in quibus paſtores fugientes nunciauerunt. Sic multi etiam ad prædicationem malorum conuertuntur ad pœnitentiam, & veniunt ad Ieſum, id eſt, ad ſalutem. Et ideò rectè comparantur campanæ, quæ alios ad Eccleſiam vocando, ipſa nunquam intrat, ſed magis vocando conſumitur. Vnde 1. *Corinthior. cap.* 13.a. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.

c Et venerunt ad Ieſum & inuenerunt hominem,] myſticè, id eſt, pœnitentem.

d Sedentem,] per humilitatem & ſui conſiderationem.

e A quo dæmonia,] id eſt, peccata.

f Exierant veſtitum,] virtutum veſtimentis.

g Ac ſana mente,] per fidem. *Act.* 15. b. Fide purificans corda eorum.

h Ad pedes eius.] *Deuter.* 33.a. Qui appropinquant pedibus eius. Similiter Magdalena curata ſedebat ad pedes eius, *infra* 10 g.

i Et timuerunt,] timore admirationis.

k Nunciauerunt autem illis & qui viderant quomodo ſanus factus eſſet à legione.] Tales congruè poſſunt nunciare, quia de viſis fertur teſtimonium, non tantum de auditis. *Act.* 4.d. Non poſſumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Heu modò loquuntur multi quæ nec audierunt nec viderunt. 1. *Ioan.* 1.a. Quod audiuimus & vidimus oculis noſtris quod perſpeximus, &c. Dominus etiam dicit *Ioan.* 3.b. Nos quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, quaſi dicat, alij non ſic.

l Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Geraſenorum, vt diſcederet ab ipſis, quia timore magno tenebantur.] Vel reuerentiæ ſeipſos reputantes indignos eius præſentia, vt Petrus, *ſupra* 5.b. Exi à me Domine, quia, &c. Et ſicut vidua, 3. *Reg.* 17.d. Nonquid veniſti ad me vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? Vel timore mundano, timentes ne ſicut in porcis damnificauerat eos, ita in aliis rebus damnificaret. *Iob* 21.b. Qui dixerunt Deo, recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus. Hoc dicunt multi Deo, non in ſe, ſed in ſuis membris quæ fugant à ſe. *Matth. cap.* 25. d. Quod vni ex minimis meis feciſtis, &c.

m Ipſe autem aſcendens nauim reuerſus eſt.] *Chryſoſtomus.* Reliquit eis paſtores, doctores, ſcilicet, porcorum & curatos. *n* Reuerſus eſt,] ſupple in Iudæam, acquieſcens precibus eorum. Sed quare fecit hoc Dominus cùm infirmi, id eſt, peccatores erant, & ita Medico indigebant, ſicut ipſemet Dominus dicit *Matth.* 9. a. & *ſuprà* 5. f. Non egent, qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habent? Sed dicimus quod propter tria acquieuit eis. Primò, quia ſi remanſiſſet non acquieſcerent ei, & peiores efficerentur & pepercit eis. Secundò vt pluribus locis prædicaret & miſertus eſt aliis. Tertiò vt exemplum daret prædicatoribus, vt quando non proficiunt in vno loco, tranſeant ad alia loca.

Marc. 1. b. Matt. 9. c. Matth. 5.c.

Allegoricè. Tranſitus Domini de Galilæa in terram Geraſenorum, ſignificat tranſitum Domini primum de Iudæis ad gentes. Tunc enim tranſit Dominus de Iudæis ad gentes de terra natiuitatis in terram alienam. Reditus autem Domini de terra Geraſenorum in Galilæam, ſignificat reditum fidei de gentibus ad Iudæos in fine, poſtquam intrauerit plenitudo gentium. Vnde *Iſa.* 10.e. Si fuerit populus meus, &c. Allegoricè.

o Et rogabat illum,] ſcilicet, Ieſum, [vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo eſſet. Dimiſit autem eum Ieſus dicens, redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecerit Deus.] Sed quare non voluit Dominus vt veniret ſecum? Similiter *Matth. cap. octauo,* c. repulit quendam qui volebat eum ſequi? Reſpondeo. Illum de Matthæo repulit, quia volebat eum cauſa cupiditatis ſequi. Vnde Dominus dixit ei: Vulpes foueas habent & volucres cœli nidos, id eſt, doloſitas latet intus, & elatio nidum ſuum fecit in corde tuo, filius autem hominis non habet in te vbi caput ſuum reclinet. Iſti autem non conceſſit vt eum ſequeretur, triplici ex cauſa. Prima, vt iactantiam vitari doceret, quia ſi curatos circumduceret ſecum, videretur captare fauorem humanum. Secunda, vt ille compatriotis ſuis infidelibus exemplum credendi præberet. Tertia, quia plus poterat proficere prædicando aliis quàm Chriſtum ſequendo. Vnde dictum eſt. [Narra quanta tibi fecerit Deus.] Sic multi in principio conuerſionis ſuæ ſtatim vellent cum Domino eſſe. Vel per carnis diſſolutionem cum Paulo, *Philip. cap. primo,* d. Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Vel per contemplationem cum Petro. *Matth.* 17. a. Bonum eſt nos hic eſſe, faciamus tria tabernacula. Sed Dominus dicit ei:

p Redi in domum tuam,] id eſt, inquire conſcientiam tuam & conſidera fragilitatem tuam.

q Et,] poſtea, [narra,] prædicando aliis. [Quanta tibi fecerit Deus,] à peccatis liberando, ſcientiam conferendo. *Pſalm.* 50. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me, & ſic docebo iniquos vias tuas. Sequitur:

r Et abiit per vniuerſam ciuitatem prædicans quanta illi feciſſet Ieſus.] In quo patet eius obedientia & fidelitas, quia honorem Dei, & aliorum vtilitatem quærebat.

s Factum eſt autem cùm rediiſſet Ieſus,] trans fretum ad Iudæam, [excepit illum turba.] Hoc eſt, quòd in fine mundi multitudo Iudæorum qui adhuc expectant Meſſiam, per fidei confeſſionem recipiet Chriſtum. *Oſea cap. quarto*, b. Dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege & ſine Principe & ſine ſacerdotio & ſine altari, & poſt hæc reuertentur filij Iſrael & quærent Dominum Deum ſuum. Sic prædicatorem ſi poſt ſanationem ſuam rediret in domum ſuam, & poſtea narraret prædicando beneficia Dei, multa turba reciperet.

t Erant.n.omnes expectantes eũ.] *Gen.* 22.a. Expectate hic cum aſino.

cum aſino. *b* Et ecce venit vir.] Poſt reditum Domini in Galilæam addit Lucas de ſuſcitatione filiæ Archiſynagogis, & in medio de ſanatione mulieris Hemorrhoiſſæ. Et quāuis hæc fortè non ſibi continuentur, eleganter ſibi continuantur quantum ad myſterium. Lucas autē potiùs quærit continuationem myſterij quàm hiſtoriæ. Quia ergo hæc myſteria confinia ſunt, eleganter, continuauit ea Lucas. Dicit ergo. [Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipſe princeps Synagogæ erat.] Hic nominatur Iairus cuius filia ſananda erat. Similiter *Ioan.* 11. f. nominatur Lazarus ſuſcitatus. Et aliàs Lazarus mendicus, *inf.* 16. e. ſed diues non nominatur. Similiter, *ſup. eod.* d. non nominatur dæmoniacus ſanatus. Quare hoc? Sol Poteſt dici quòd per illos qui nominantur in ſacra Scriptura ſignificātur cauſæ propter quas homo eſt nominabilis. Per illos verò qui non nominantur, ſignificantur cauſæ propter quas homo non eſt nominandus. Vel poteſt dici, quòd ideo quidam nominantur & quidam non, vt oſtēdatur ſemper cauſa ſpiritualis ſubeſſe quare ſic fiat. Nihil enim fit vel dicitur, maximè in Euangelio ſine cauſa. Hic autem Iairus nominatur, quia maximus erat inter doctores Iudæorum, & magnum exemplum fuit aliis ſua conuerſione. *f* Et cecidit ad pedes Ieſu, rogans eum vt intraret in domū eius.] *Chryſoſt.* Quid ſi non intraret? *Chryſoſt.* Senſibilibus rebus indigent, qui groſſiùs diſpoſiti ſunt.

a omnes expectantes eum. Et *b* ecce venit *c* vir, *d* cui nomen Iairus, & *e* ipſe princeps Synagogæ erat, & *f* cecidit ad pedes Ieſus *g* rogans eum vt intraret in domum eius, quia *h* filia vnica erat illi *i* ferè annorum duodecim, & hæc *k* moriebatur. Et contigit dum *l* iret, à turbis

h Quia filia vnica erat illi ferè annorum duodecim.] Quia vnica, ideo magis diligebat eam, vnde & magis dolebat de infirmitate eius.

k Et hæc moriebatur,]id eſt, laborabat ad mortem. *Matth.* 9. c. dicit. Filia mea modò defuncta eſt. Sed non eſt contrarium, quia pro diuerſis temporibus loquuntur Matt. & alij duo. Matthæus loquitur ex tēpore quo Iairus venit ad Dominum, alij pro tempore quo receſſit à domo ſua, quando adhuc viuebat filia, ſed in extremis erat. Vnde voluit vt ſi mortua eſſet, ſuſcitaret eam, ſi nondum mortua, ſanaret illam.

Myſticè. *Myſticè.* Iairus ſignificat Prælatum Eccleſiæ. Tum propter officij dignitatem. Erat enim princeps Synagogæ. Tum propter nominis interpretationem. Interpretatur enim illuminatus vel illuminans. Et Prælatus priùs debet eſſe illuminatus à Deo per gratiam & intelligentiam, & poſtea illuminans alios per doctrinam & bonam vitam. Vnde Prælatis dicitur *Matth.* 5. b. Vos eſtis ſal terræ, & vos eſtis lux mundi. Et in *Pſal.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Filia eius, plebs ſubdita. *Eccl.* 7. c. Filiæ tibi ſunt ſerua corpus illarum. Et *infrà parum.* Trade filiam tuam & grande opus feciſti, & homini ſenſato da illam. Benè docetur in hac auctoritate Prælatus cui debeat dare parochias ſuas, & quòd non debet vendere nec retinere, ſed dare. Sed quid fecit Iairus? Moriente filia iuit ad Ieſum, cecidit ad pedes eius, rogauit pro illa vt ſanaret eam. Sic Prælatus pro quolibet ſubdito infirmantē vel moriente vel mortuo, debet orare humiliter & perſeueranter, & ſine dubio impetrabit. Vnde *infrà* 11. a. Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, &c. Et ſequitur. Amen dico vobis ſi perſeuerauerit pulſans, ſurget & dabit ei quotquot habet neceſſarios. Amicus iſte eſt Chriſtus, ad quem debet ire Prælatus, cùm amicus, id eſt, ſubditus venit ad eum de via, id eſt, cùm venit ad notitiam eius peccatum ſubditi. Et debet petere tres panes, id eſt triplicem gratiam, ſcil. operātem, cooperantem & perſeuerantem. Operantem quæ iuſtificat, cooperantem quæ adiuuat, perſeuerantem quæ conſummat. Vel per tres panes, veniam, gratiam & gloriā. Vel per tres panes, veniam peccatorum, notitiam credendorum, gratiam faciendorum. Sic Moyſes cùm peccaſſet populus ſuus perſeueranter orauit pro ipſo. Vnde *Exod.* 32. g. Obſecro Domine, peccauit populus iſte peccatum magnum, feceruntque ſibi deos aureos, aut dimitte illis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Sic *Dan.* 6. d. Auertatur obſecro Domine ira tua, &c. Sic Paul. *Rom.* 9. a. Triſtitia mihi magna eſt & continuus dolor cordi meo: optabam enim, &c. Modò autem liberè peccat populus & miſerè moritur, & non curat Prælatus. Vnde *Iſa.* 57. a. Iuſtus perit, &c. *B. Bern.* Cadit aſina, &c. Item *Iſa.* 64. c. dicit populus cōtra Prælatum. Iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerunt nos, & non eſt qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat & teneat te. Rectè ergo dicitur hîc.

a Erant enim omnes expectantes eum] id eſt, Ieſum, id eſt ſalutem.

b Et ecce,] admiratiuum, & demonſtratiuum ad oculum.

c Vir] non puer, non mulier, non adulter, non meticuloſus, ſed [vir] tempore, coniugio, ſexu, virtute vir eſto. *Iſa.* 4. a. In die illa apprehendēt ſeptem mulieres virum vnum, id eſt, ſeptem virtutes ſcilicet paupertas, manſuetudo, luctus, iuſtitia, miſericordia, munditia, pax. Vel vniuerſitas anguſtiarum & dolor pro ſe & pro ſuis. *Iſa.* 53. a. Deſiderauimus eum deſpectum & nouiſſimum virorum, virum dolorum & ſcientem infirmitatem. Talem Prælatum deſiderant ſubditi, quia talis bene ſcit compati & affectu & effectu. Talis erat Paulus. *Cor.* 11. f. In labore & ærumna, in vigiliis multis, &c.

d Cui nomen Iairus] id eſt, illuminatus & illuminans. Hoc debet eſſe nomē Prælati, quia nominabilis debet eſſe in vita & doctrina. *Exod.* 33. d. Inueniſti gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine. Item *Exod.* 35. d. Vocauit Dominus ex nomine Beſeleel, &c.

e Et princeps Synagogæ erat,] id eſt Eccleſiæ. Et meritò. Talis enim debet præeſſe Eccleſiæ, non pueri vel idiotæ. Sed heu temporibus noſtris impleta eſt prophetia *Iſa.* 3. a. Auferet Dominus à Ieruſalem & Iuda validum & fortem, &c. Et *infrà.* Dabo pueros principes eorum, &c.

f Et cecidit ad pedes eius.] In hoc notatur humilitas & contemplatio boni Prælati, qui cadens per humilitatem, pedes Chriſti, id eſt, diuinitatem & humanitatem diligenter contemplatur. *Deut.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina eius. Et bene coniunguntur humilitas & contemplatio, quia virtus humilitatis aperit oculos cōtemplationis. Vnde *Num.* 24. c. Dixit auditor ſermonum Dei, qui nouit doctrinam Altiſſimi, & viſiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos.

g Rogans eum vt intraret domum eius] id eſt, Eccleſiam, ſiue plebem ſibi commiſſam. In quo notatur charitas & ſolicitudo prælati, qui diligenter rogat pro populo ſuo, optās ei Ieſum, id eſt ſalutem æternam.

h Quia filia vnica erat illi,] id eſt, vnica Eccleſia chara, vt filia, non ſubiecta vt ſerua.

i Ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur.] In hoc notatur patientia Prælati, qui non ſtatim in ſubditos peccantes fulminat, ſed patienter ad pœnitentiam expectat. Duodecima enim hora eſt vltima hora diei. Vnde quod duodecimo anno moriebatur, ſignificat peccatum vſque ad ſeniū. *Iſa.* 46. b. Vſque ad ſenectam ego ipſe, & vſque ad canos ego portabo.

Moraliter. Iairus eſt ſpiritus illuminatus à gratia, & illuminans totam animam. *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Item *Pſalm.* 118. Faciem tuam illumina, &c. Groſſa littera anima, eſt Chriſti imago & ſimilitudo, ſed diabolus quandoque carbone ſuperſcribit. Filia eius eſt caro. *Eccl.* 42. b. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam. *Iudit.* cap. 11. f. Heu me filia mi decepiſti me, & ipſa decepta es, aperui enim os meum, & aliud facere non potero niſi, ſcilicet, immolem te Deo, quòd fit ieiunando, vigilando, orando, manibus laborando, diſciplinas recipiendo, & huiuſmodi. Hæc filia infirmatur, cum ad peccandum ſollicitatur. Tunc Iairus, id eſt ſpiritus, debet orare pro ipſa, quæ ſi mortua fuerit etiam ſuſcitatur, ſi ille perſeuerauerit orans. Et bene dicitur eſſe duodecim annorum, quia tunc incipit caro moueri ad peccandum. Sequitur. Moralis.

l Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur.] Ieſus comprimitur à quatuor turbis. Nam in Eccleſia comprimitur à turbis Hæreticorum, tyrannorum, falſorum Chriſtianorum. Item in capitulis, à turbis Aduocatorum, malorum Theologorum, nobilium Canonicorum. Item in clauſtris, à turbis diſſidentium fratrum, inobedientium, murmurantium. In corde comprimitur, à turbis malarum cogitationum, prauorum deſideriorum, curarum temporalium, blaſphemiarum, iniquarum ſuggeſtionum, quas ingerunt dæmones inuidentes nobis pacem pectoris, quam non habent. Sequitur.

a Et mulier quædã erat in fluxu sanguinis, &c.] Nota quod Dominus suscitaturus filiam archisynagogi in eundo sanat Hemorrhoissam, vt fidem faciat Iairo de filia sua suscitanda sicut Gabriel annũciaturus Virginem parituram, prænunciauit Elisabeth sterilem conceptuam & parituram, vt partus sterilis esset argumentum partus Virginis. De hac muliere dicit *Eusebius in Ecclesiastica hist. lib.* 7. quod postquam sanata est fecit statuã ad imaginem Christi in curia sua, quæ vestem habebat, & in veste fimbrias insculptas vt viderat Christum habere, & hanc habebat in magna reuerentia. Contigit autem quod herbæ sub illa statua crescentes, quæ ante nullius virtutis erant, cum ad fimbrias statuæ attingerent, tantæ virtutis erant, vt multi infirmi inde sanarentur. *Ambros.* videtur velle quod illa mulier fuit Martha soror Mariæ. Vnde dicit *in tractatu de Salomone.* Christus largum sanguinis fluxum siccauit in Martha, & dæmones expulit de Maria.

Matth. 9.c. Marc. 5.c.
al. fil- lis.5.d. c.ad eius
De pæ. dist 3.c. inter hæc bir- cum.5.

comprimebatur. Et a mulier quædam erat in fluxu sanguinis b ab annis duodecim, quæ in c medicus erogauerat omnem substantiam suam, d nec ab † vllo potuit curari: e accessit retro & tetigit f fimbriam vestimenti eius: g & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et h ait Iesus. Quis est qui me tetigit? i Negantibus autem omnibus dixit k Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt & dicis, quis me tetigit. Et dixit l Iesus. Tetigit me m aliquis. n Nam & ego o noui virtutem p de me exisse.

Allegoricè. * *Allegoricè.* Filia Iairi est plebs Iudaica. Mulier Hemorrhoissa est Gentilitas, quæ dum Iesus prædicaret Iudæis occurrit ei per fidem & ante sanata est. Vnde *Beda.* Dum ad sanandum puellam, i. Synagogam carne assumpta properat filius Dei, mulier, i. Ecclesia de gentibus congregata, quæ interiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis, præripit fide salutem. Et bene dicit, paratã aliis, quia ad Iudæos specialiter venit. Vnde *Mat.* 14.c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. *Isa.* 9.b. Verbũ misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Ibi *Gl.* Misit Dominus verbũ, i. filium in Iacob, i. in populum Iudæorum, & cecidit in Israel, quia gentes eum receperunt. Rectè autem annis duodecim dicitur passa, quot annorum erat puella, quia ex quo Synagoga cœpit Deo famulari, cœpit gentilitas idololatria maculari. Et parum ante. Hæc mulier omnem substantiam suam medicis erogauit nec curari potuit, quia gentilitas vires naturalis ingenij in Philosophorum disciplinis expendit, qui rectè viuendi præcepta se dare hominibus promittebant, nec à peccatis poterant liberare. Sed ad tactum fimbriæ Iesu est sanata, quia per fidem humanitatis Christi est à peccatis mundata.

Moralit. *Moraliter.* Mulier Hemorrhoissa est manifestus peccator. Puella in domo mortua est occultus peccator. Sanguis in corpore est peccatum in corde. Sanguinis fluxus est peccati actus. *Thren.* 1.g. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. *Isa.* 59.b. Pedes eorum ad malũ currunt & festinant vt effundant sanguinem. Quid est ergo quod priùs sanatur Hemorrhoissa in publico, quàm puella mortua in domo: nisi quòd sæpe faciliùs curantur peccatores aperti quàm occulti? Vnde *Prou.* 28.b. Qui abscondit scelera sua nõ dirigetur, qui autẽ, &c. *Isa.* 47.a. Denuda turpitudinẽ, &c. *Mich.* 4.d. Venies vsque in Babylonem, & ibi liberaberis. *Psal.* 82. Imple facies eorum ignominia, &c. Dicit ergo.

a Mulier quædam erat in fluxu sanguinis,] id est, peccator aliquis in peccato manifesto.

b Ab annis duodecim]. i. longo tempore. Ecce duo scilicet peccati manifestatio, & peccandi consuetudo, quorum vtrũq; peccatũ aggrauat, & tamẽ quia peccatũ manifestum est, citiùs curatur. *Isa.* 1.e Si fuerint peccata vestra vt coccinũ quasi nix dealbabuntur, i. si fuerint manifesta, citò sanabuntur. Vel, duodecim annis, quia talis peccat contra Decalogũ legis Moysi & contra legem naturæ, & contra legem Euangelij. *Isa.* 24.a. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum.

c Quæ in medicos, &c.] *Beda.* Medicos dicit, siue falsos Theologos, siue Philosophos legumq; sæcularium doctores, qui multa de virtutibus promittũt, sed nullum animabus remedium conferunt. In hos medicos omnem substantiam suam expendit, qui vires naturales ingenij in studio Philosophorum & legum sæcularium consumit. Quibus dicitur *Isa.* 55.a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus, &c. *Ier.* 22.f. Omnes pastores tuos pascit ventus

Infra. 15.a. id est, vanitas Philosophorum seu loquacitas legum. *Osea* 12.a. Ephraim pascit ventum. Hi significantur per filium iuniorem, qui omnem substantiam suam consumpsit cum meretricibus, i. Philosophis, & legib. viuẽdo luxuriosè, cupiens implere ventrem suum de siliquis porcorũ *Prou.* 10. a. Qui nititur mendaciis hic pascit ventos, idem sequitur aues volãres, i. volatiles & vanas rationes. d Nec ab vllo potuit curari] quia nec Philosophi nec leges peccata curant, sed aggrauãt. Vnde *Marc.* dicit 5.c. Deterius se habebat. e Accessit retrò] i. considerauit vitam præteritam quam expenderat in peccatis, & in vanis, & erubescens resiliit à peccato. *Ierem.* 2. e. Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris, &c. G

f Et tetigit fimbriam vestimenti eius.] Vestimentum Christi est caro eius. *Isa.* 63. a. Quis est iste qui venit de Edom, i. de mundo, tinctis vestibus. *Glos.* i. mẽbris corporeis sanguine tinctis in Cruce. Fimbria quæ est finis vestimenti, est Passio Christi Tangere ergo fimbriam vestimenti Christi est credere & imitari passionem Christi, & ex hoc tactu est omnis peccati curatio. *Zach.* 8.d. In diebus illis apprehẽdent decem homines fimbriam viri Iudæi dicentes, ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est. *Num.* 15. d. Vt faciant sibi fimbrias per angulos quatuor palliorum ponentes in eis vittas. Itẽ vestimẽtũ Domini est charitas perfecta. Fimbria vestimenti est aliquod mandatorum. Tangere ergo fimbriã vestimenti Domini est aliquod mandatorum etiam minimum adimplere Et hoc etiam narrat *Matth.* 5.c. Qui fecerit vnum de mãdatis istis minimis & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vnde & hic sequitur. g Et cõfestim stetit fluxus sãguinis eius,] i. cessauit peccatũ. Est autem duplex fluxus sanguinis. Vnus menstrualis, per quem significatur peccatũ ex infirmitate, de quo *Leuit.* 15.c. Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur, & immunda erit vsque ad vesperum. Alius est cõtinuus, per quẽ significatur peccatũ ex certa malitia. De quo *Leuit.* 15. d. Mulier quæ sanguine fluere non cessat quamdiu huic passioni subiacebit immunda erit. *Ierem.* 2.e. Omnes qui quærunt eam, in menstruis inuenient. Sequitur.

h Et ait Iesus. Quis est qui me tetigit?] Non quærit Dominus quis eum tetigerit, eo vt ipsum aliquid lateat, sed vt ad eius interrogationem mulier ipsa se confiteatur tetigisse, vt quanta sit eius fides euidentiùs appareat. i Negantibus autẽ omnibus,] i. omnibus dicentibus se non tetigisse eum, K Dixit Petrus & qui cum illo erant, præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt,] quasi multi sunt qui tetigerunt & dicis: Quis me tetigit. Nota licet Petrus non intelligat mysterium, verba tamen eius congruunt mysterio. Nam turbæ quæ non tangunt, sed cõprimunt, sunt Hæretici, turbarum nomine meritò designati, quia sunt mentis cæcitate turbati, qui hæresibus & scãdalis Dominũ comprimũt, dum vnitatem Ecclesiæ scindunt. Catholici tangunt non comprimunt, quia non eorum vita grauatur sicut vita infideliũ. Hæretici ergo qui comprimunt tangentes malo tactu, non tãgunt bono tactu, sicut vidẽtes, i. qui vidẽtur videre, nõ vidẽt, & audientes non audiunt, vt dicitur *Isa.* 6.c. Vnde Mariæ dicitur *Ioan.* 20. d. Noli me tãgere tactu corporali, quo etiam indigna es, quia nõ tangis me tactu spirituali, i. tactu fidei, nondum enim ascendi ad patrem meũ, supple in corde tuo. l Et dixit Iesus. Tetigit me aliquis, nam & ego noui virtutem de me exiisse] id est, effectum virtutis scil. sanationem. Hæc virtus rectè dicitur à Christo exiisse, non ex illa, quia ex sola misericordia sua sanat Dominus infirmitates nostras, non ex meritis nostris. Vnde *ad Titum* 3. b. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Vel sic. m Aliquis me tetigit] quasi de tactu corporis non quæro, sed tactu fidei. Nam, &c. Simile *Ioan.* 11.b. Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo eĩ discipuli eius, Domine si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt quod de dormitione somni diceret.

n Nam & ego.] Verè tetigit me aliquis tactu fidei. Nam & ego, ad tactum quendam spiritualem.

o Noui virtutem] supple Spiritus sancti. p De me exiisse] id est, miraculosam operationem factam per Spiritumsanctum, quasi

sanctum, quasi ad tactum mulieris spiritualem noui me operatuo esse in spiritu animæ sanationem, quia iam sanata est interiùs per fidem, & corporaliter à fluxu sanguinis.

a Videns autem, &c.] Iesum. Sed quomodo vidit hoc mulier? Respondeo, quia respexit eam Iesus & dixit ei: Confide filia, fides tua te saluam fecit, sicut dicit *Matt.*

b Tremens venit, & procidit ante pedes eius.] Ex verecundia & reuerentia timuit, ex fide venit, ex humilitate procidit.

c Et ob quam, &c.] id est, morbum coram omnibus propalauit. Et ita quatuor notantur, quæ requiruntur in verè pœnitente, sc. timor, fides, humilitas, confessio. Timor peccatum fugat, fides cor purificat, humilitas Deo reconciliat, confessio Deum glorificat. De primo *Eccles.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. De secundo. *Act.* 15. b. Fide purificans corda. De tertio. *Iacob* 4. b. Deus humilibus dat gratiam. De quarto *Iosue* 7. c. Fili da gloriam Domino Deo, & confitere atque indica mihi quid feceris.

Vidēs *a* autē mulier quia nō latuit, *b* tremens venit & procidit ante pedes eius, *c* & ob quam causam tetigerit eum indicauit *d* coram omni populo, & *e* quēadmodum confestim sanata sit. At *f* ipse dixit illi: Filia, *g* fides tua te saluam fecit. *h* Vade in pace. *i* Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem *k* Synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. *l* Iesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantū & salua erit. Et cum *m* venisset ad domum, non permisit intrare secum quenquam, nisi Petrū & Iacobū & Ioannē, *n* & patrē, & matrē puellæ. *o* Flebant autē omnes, & plāgebāt illā. At *p* ille dixit: Nolite flere: non est *q* mortua puella sed *r* dormit. Et *s* deridebant eum, *t* scientes

d Coram omni populo.] *Chrys.* Cur non permisit eam latere ne videretur gloriari. Propter quinque: Primò soluit timorem ne furti se arguat. Secundò, commendat fidem. Tertiò publicat fidem eius alteris. Si latenter recessisset his laudibus caruisset. Quartò, ostendit se scire omnia. Quintò, confortat Archisynagogū, ideo & morè captat, sicut *Ioan.* 11. *e* Et quemadmodum, &c.] Sed quomodo sciuit hoc mulier tam cito, cùm huiusmodi morbus aliquando cesset ad tempus? Respōdeo quod sensit se roboratam & leuem, quasi nunquam fuisset infirma, quod non potuit facere cessatio temporalis, vel etiam curatio naturalis, sed tantùm miraculosa siue gratuita.

f At ipse dixit illi, filia] *Beda*, per fidem.

g Fides tua te saluam fecit.] *Chrys.* Fides filiam fecit.

h Vade in pace.] Idem dixit *suprà* 7. g. Magdalenæ sanatæ. Simile. *Ioann. cap.* 8. b. Vade & iam amplius noli peccare.

i Adhuc illo loquente, venit quidam,] de domo Iatri ad ipsum qui erat cum Domino.

k Principem Synagogæ, dicens ei, quia mortua est filia tua noli vexare illum.

Mysticè. *Mysticè.* Iste nuncius significat omnes illos qui credunt Iudæos à Deo destitutos vt recuperari nō possint: Ideo dicunt non esse orandum pro illis ideo dicit: Noli vexare illū. Sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. *Mat.* 19. d. *inf.* 18. e. Sic multi putant vexare Dominum frequenter orando, vel parum vel nunquam orant. Deus verò orationibus non fatigatur, sed peccatis. *Isa.* 43. d. Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.

l Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere] timore diffidentiæ, sed, crede tantùm, & salua erit.

m Et cùm venisset, &c.] Hos tres similiter tantùm elegit Dominus interesse suæ transfigurationi. *Matt.* 17. a. Et orationi: *Matth.* 26. d. Et puellæ suscitationi. Quare hoc? Respondeo. Primò propter eminentiam quam habebant. Hæc ratio est *Chrys.* Vnde & *Hieron.* dicit. In tribus vocatis ostenditur priuilegium dignitatis eorum. Secundò, vt tribus idoneis testibus, mundus credat. Item propter fidem Trinitatis. Hæc est ratio *Bedæ*. Tertiò, quia per hos tres significātur omnes status electorum. Per Petrum clerici, per Iacobum laici, per Ioannem religiosi. Vel significantur per Petrum incipientes, per Iacobum proficientes, per Ioannem perfecti. Vel sicut dicunt alij, per Petrum qui habuit vxorē significantur coniugati, per Iacobum continentes, per Ioannem Virgines.

n Et patrē, &c.] *Ambr.* Quod paucos arbitros resurrectionis puellæ acciuit, significat quòd à paucis continuò credita est resurrectio eius, id est, puellæ vel Christi.

Mysticè. *Mysticè* autem quinque personæ quæ interfuerunt suscitationi puellæ scilicet Petrus, Iacobus, Ioannes, mater & pater puellæ, significant quinque quæ concurrunt in iustificatione peccatoris. Petrus fidem, Iacobus spem, Ioannes charitatem, pater sacerdotem, Mater Ecclesiam. Vel per Petrum significatur peccati cognitio, per Iacobum cordis contritio, per Ioannem gratiæ infusio, per patrem satisfactio, per matrem confessio. Per puellam verò mortuam rectè significatur peccator. Et hoc quinque sationibus.

Prima, quia à Deo, qui est vita separatur. *Isa.* 59. a. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deū vestrum. *Osee* 7. d. Væ eis, quia recesserunt à me.

Secunda, quia non sentit flagella Domini. *Prouer.* 23. d. Traxerunt me & non sensi, verberauerunt me & non dolui.

Tertia quæ fœtet per infamiam. *Ioel.* 2. c. Ascendet fœtor eius & ascendet putredo eius, quia superbe egit. *Ioan.* 11. c. Domine iam fœtet, quatriduanus enim est in monumento, id est quatuor habens peccata scilicet cordis, oris, operis, consuetudinis.

Quarta ratio est, quia vermibus conscientiæ roditur. 1. *Mach.* 2. g. Gloria peccatoris stercus, & vermis. *Ierem.* 2. d. Arguet te malitia tua. *Sap.* 17. c. Cū sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem.

Quinta ratio est, quia sepelitur per contemptum aut desperationem. *Thren.* 3 f. Lapsa est in lacum anima mea, & posuerunt lapidem super me. *Prou.* 18. a. Peccator cum venerit in profundum peccatorum, contemnit.

o Flebant autem omnes & plangebant illam.] Dominus cum paucis arbitris intrauit domum Archisynagogi. Erant autem ibi plurimi flentes & plangentes super puellam defunctam, quos eliminauit, quia indigni erant videre miraculum, cùm potiùs deriderent quàm crederent. *Matth.* 9. c. Eiecit tibicines, &c. Inuenit enim Dominus tibicines iuxta morem terræ lamentabile carmen cantantes, quia Iudæi in funeribus propinquorum multam adhibebant diligentiam & faciebant magnas expensas, ita quod, vt tradit *Iosephus*, multi depauperati sunt pro expensis funerum. Sed omnem turbam exclusit Dominus retinens tantum secum prædictos quinque *Eccl.* 22. a. Supra mortuum plora, defecit enim lux eius, & super fatuum plora, defecit enim sensu.

p At ille dixit: Nolite flere] 1. *Thess.* 4. d. Non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent.

q Non est mortua puella] supple mihi.

r Sed dormit] mihi id est æque facile possum eam à morte suscitare quasi à somno. *Beda.* Mortua quidem erat hominibus qui suscitare non possunt, non Deo, cui anima viuit, & caro suscitanda quiescit. Dormit. *Chrysost.* Portus trāquillus est mors, plena enim malis est præsens vita. *Psalm.* 114. Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Deus beneficium vocat, & tu luges? *Ioan.* 11. b. Lazarus amicus noster dormit, &c.

s Et deridebant eum.] Causam subdit quare Dominus exclus erit eos.

t Scientes quia mortua esset.] *Moraliter.* Sic mali derident bonos, & diuites huius mundi pauperes huius mundi. *Moralit.* *Iob* 12. a. Deridetur iusti simplicitas lampas cōtempta apud cogitationes diuitum. *Ierem.* 20. b. Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. Et tamen licet Dominus derideretur, non tamen destitit à bono proposito, sic boni cum deridentur à malis, non debent desistere à bono proposito, vel bene incepto, quia per hoc eorum meritum duplicatur. *August. in libro Prosperi.* Omnes qui in Christo volunt piè viuere, necesse est, vt ab impiis & dissimilibus patiantur opprobria, & despiciantur tanquam stulti & insani, qui præsentia bona perdant & inuisibilia ac futura perquirant. Sed hæc despectio & irrisio in ipsos impios retorquebitur, cum & abundantia eorū in egestate & superbia transierit in confusionem. *Prou.* 19. d. Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

A a Ipse autem, &c.] id est, puellæ. b Clamauit dicens: Puella surge.] Quare clamauit, maximè cum sit scriptum de illo *Isa.* 42. a. Non clamabit neq; accipiet personam, &c. Respondeo. Ideo clamauit vt ostenderet se propria virtute mortuam suscitare, non occulto maleficio. Similiter clamauit: *Ioan.* 11. f. in Lazari suscitatione. Significatur etiam in clamore miraculi magnitudo. Quod autem dicit *Isaias*. Non clamabit, intelligitur de clamore contentioso.

c Puella surge.] *Marci* 5. d. dicitur: Talitha cumi, quòd interpretatur puella surge. Quod autem ab Euangelista interpretatur: Tibi dico, fortè non est de verbis Domini.

quia mortua esset. a Ipse autem tenens manum eius b clamauit, dicens c Puella surge. Et d reuersus est spiritus eius, & surrexit continuò, & e iussit illi dare manducare. Et f stupuerunt g parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent, quod factum erat.

d Et reuersus est, &c.] vt hoc esset indicium veræ suscitationis: Nam pleriq; magicis artibus suscitant mortuos ponendo quosdam characteres sub ascellis, id est, scribendo quasdam literas, & faciunt ambulare & confabulari, sed nō possunt facere vt manducent. Iussit ergo illi dare manducare, vt dicit *Ambrosius*, ad testimonium vitæ, vt non phantasma sed veritas crederetur.

Mysticè. *Mysticè*. a Ipse autem tenens manum.] Nota quòd nisi Dominus teneat manum synagogæ, ipsa non potest à morte resurgere, quia manus Iudæorum plenæ sunt sanguine. Ipsi enim dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros, id est pœna sanguinis Christi redundat in filios eorū.

Moralit. *Moraliter*: Meritò tenet manum suscitando, quia propter opera manuum suarum fuerat mortuus peccator. Vnde *Psal.* 9. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. *Isa.* 1. d. Manus vestræ sanguine plenæ sunt, id est peccato. Sed tangit Dominus manum, id est mundat opera, & ita suscitat peccatorem. *Psal.* 72. Tenuisti manum dexteram meam, &c. *Psal.* 143. Emitte manum tuam de alto, &c. *Marc.* 5. c. Domine veni, & impone manum super eam, vt sana sit, & viuat.

e Et iussit illi dare manducare.] Nota reuertentes ad Christum fide surgunt, in bonis operibus ambulant, cælesti pane satiantur. Primum est surgere, i. peccata dimittere, terrena despicere, cælestia desiderare. Hæc tria importat verbum surgendi. *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis, & exurgere à mortuis. Secundum est ambulare, bonis operibus insudare. *Ma* .9 a. Surge & ambula. Tertium est manducare panem doctrinæ, panem Eucharistiæ, panem gloriæ. Primus panis reficit intellectum. *Eccl.* 15. a. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Secundus pascit affectum, *Psal.* 103. Panis cor hominis confirmet. *Gen.* 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, i. in deuotione mentis tuæ. Tertius viuificat, imò beatificat vtrumq; id est intellectum & affectum: *inf.* 14. d. Beatus qui manducabit panem istum. Hi sunt tres panes quos petit amicus ab amico, id est, vir iustus à Christo: *inf.* 11. a. Amice accommoda mihi tres panes. Sequitur[

f Et stupuerunt] stupore admirationis.

g Parentes eius, &c.] Propter duo, id est, propter Mysteriū & exemplum. Propter mysterium, quia secreta culpa secreta indiget pœnitentia. *E* .7. d. De negligentia tua purga te cū paucis. Et publica culpa, publica indiget pœnitentia. 1. *Tim.* 5. d. Peccantem coram omnibus argue, &c. Item propter exemplum, vt in magnis factis doceat fugere gloriam. *Eccl.* 9. c. Non zeles gloriam, &c.

EXPOSITIO CAP. IX.

CONuocatis autem Iesus, &c.] Nonum cap. quod diuiditur in decem partes. In prima mittuntur duodecim Apostoli in prædicationem. In secunda ponitur falsa opinio Herodis in Iesu, ibi[Audiuit autem] In tertia ponit miraculum de quinque panibus & duobus piscibus quibus maximam turbam satiauit, ibi[Et assumptis illis] In quarta quærit Iesus quid de ipso sentiant homines, & etiam ipsi Apostoli, ibi[Et factum est cùm solus esset.] In quinta inuitat Apostolos ad sui imitationem, ibi[Dicebat autē ad omnes] In sexta ponitur transfiguratio Iesu, ibi[Factum est autem post hæc] In septima sanatur à dæmone puer quem non potuerant sanare Apostoli, ibi [Factum est autem in sequenti die] In octaua prædicit Dominus Apostolis Passionē suam ibi[Ponite vos in cordibus vestris] In nona prohibēt discipuli dæmones eiicere non sequentem eos, & petunt vindicari in illos qui nō receperūt eos, & super vtroq; increpātur à Domino ibi[Respōdēs autē] In decima repellitur quidā ne sequatur, alter inuitatur, vt sequatur, ibi[Factū est autē ambulātibus.] Dicit ergo. b Conuocatis.] Sed occurrit duplex quæstio. Prima cum sint tres vocationes Apostolorum. Vna scil. in cognitionem, de qua *sup.* 1. f. Secunda in familiaritatem, de qua *suprà* 5. b. Tertia in discipulatum, de qua *Mat.* 4. d. *Marc.* 1. b. *sup.* 6. c. Quæritur de qua vocatione hic dicatur. Secunda quæstio est, quare duodecim tantū vocauit. Respōdeo ad primā quæstionem, dicens, quòd non loquitur hic Lucas de aliqua trium vocationū, sed de quadam priuata qua vocauit eos ad se, vt mitteret in prædicationē, data potestate prędicādi, & miracula faciendi ac dæmones expellēdi. Ad secūdum dicimus quod Dominus septuaginta duos discipulos habuit, quos misit in mūdū prędicare regnum Dei, vt dicitur *inf.* 10. a. Et præter hos habuit duodecim quos Apostolos nominauit, vt dicitur *sup.* 6. c. Septuaginta duos autē discipulos misit, quia tot erant linguarum genera. Duodecim autē Apostolos elegit duplici ratione. Prima est, quia duodenarius constat ex ternario, & quaternario: Vnde per hunc numerum ostenditur, quòd per illos Apostolos erat vocaturus ad fidem Trinitatis homines de quatuor partibus orbis. Secunda ratio est, quia duodenarius constat ex duplicato senario. Senarius autem est perfectus numerus. Vnde per duodecim duplex perfectio designatur, vitæ sc. & scientiæ, siue operis, & sermonis, quæ in ipsis fuit, & requiritur in omni Prælato & prædicatore qui eorū vicē & officium gerunt. Hi autem duodecim proprijs nominibus nominantur: *Mat.* 10. a. duplici ratione, vt dicit *Hieron.* Primò vt post hos, qui pseudo futuri erant excluderētur. Secundo vt tam nomina eorum quàm sibi credentium in libro vitæ scripta esse ostenderentur. Vnde *inf.* 10. dicitur: Gaudete quia nomina vestra scripta sont in libro vitæ. Dicit ergo. Conuocatis autem, id est, simul vocatis ad se & ad vnum officium pariter exercendum. Vel, Conuocatis, id est, simul interiùs & exteriùs vocatis.

CAP. IX.

b CONuocatis autem i Iesus k duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia dæmonia: A item virtus ad

i Iesus.] Hic nominatur Iesus, non magister, non Dominus, quia non ad docēdū principaliter, neque ad dominandum, sed ad saluandū corpora, & animas misit Apostolos.

K Duodecim Apostolis dedit, &c.] In quo differunt virtus & potestas? Respondeo. Virtus est in miraculis faciendis, potestas in dæmonibus eiiciendis.

b Conuocatis autem, &c.] *Moralit.* Per duodecim Apostolos significantur Prælati & prædicatores atq; doctores, qui debēt esse duodecim, i. perfecti vita & scientia, quod significant cornua mitræ Episcopalis. 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnē populum, ecce videtis quē elegit Dominus quod non sit ei similis in omni populo. *Greg.* Tātū debet distare à plebe vita præsulis, quātū differt à grege vita pastoris. *Isa.* 40. b. super mōtem excelsū, &c. In huius rei figurā pater duodecim Patriarcharū duplici nomine, i. Iacob & Israël appellabatur: *Gen* 32. f. Et princeps Apostolorū similiter duplici nomine appellatur: Simū & Petrus: In altero vita, in altero sciētia cōmendatur. Vita verò præcedere debet. Vnde *Eccl.* 1. d. Fili concupiscens sapiētiam serua iustitiam. *Aug. in lib. Prosperi.* Talis est sine opere intelligētia, qualis est sine timore sapiētia, cum scriptum sit: Initium sapientiæ timor Domini. Hi debent esse conuocati, i. pariter & cōcorditer ad officiū prælationis aut prædicationis, siue magisterij vocari, non intrusi violenter, aut seipsos ingerentes impudenter. *Heb.* 5. a. Nemo assumit sibi honorē, &c. *Ps.* 134. Qui vocat nubes ab extremo terræ. *Amos* 5. c. Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen est eius. *Rom.* 8. f. Quos prædestinauit, &c. Dicit ergo. h Conuocatis autem,] id est, concorditer & ad vnum vocatis. i Iesus duodecim, &c. dæmonia] eiicienda & coërcenda. Sunt autem tria dæmonia quæ debent

* eiicere Prælati

Item virtus ad sustinendum grauia, potestas ad faciendum ardua.

a Et vt, &c.] id est, longos & inueteratos morbos quos uec poterant physici sanare. *Chrys.* Velut quosdam pullos molles ad volandum adducit. Primum interim medicos corporum facit, postea, committens eis animæ directionem.

Matt. 10.a. Marc. 6.b. b Et mittit il.] *Chrys.* Non ab initio misit illos, sed postquam viderunt paralyticos curatos & mortuos suscitatos.

& vt a languores curarent. Et misit b illos c prædicare d regnum Dei, & e sanare infirmos.

c Prædicare regnum Dei] i. Euangelium quod docet regnare hic & ire ad regnum Dei. *Mat.* 21.d. Auferetur à vobis regnum Dei. Vel regnum Dei, i. vitam beatã. Et est congruus ordo. Primo enim oportuit eis dare virtutem, i. potestatem faciendi miracula, eiiciendi dæmones, curandi languores, vt exhibitio miraculorũ attestaretur magnitudini promissorum. Vnde *Hieron.* Quia hominibus rusticanis & absque eloquij venustate pollicentibus regnum cælorum nemo crederet, dat eis potestatem miracula faciendi. *Aug.* Vt fidẽ daret verbis virtus ostensa, & noua facerent qui noua prædicarent. *Eccles.* 36.a. Innoua signa & immuta mirabilia. Et nota, quod dicitur regnum Dei Ecclesia militans. *Mat.* 13.f. Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mari. Item Ecclesia triumphans. *Matth.* 13. f. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro. Item gratia *inf.* 17. e. Regnum Dei intra vos est. Item vita beata. *Ioan.* 3.a. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest intrare regnũ Dei. Item sacra Scriptura. *Matt.* 21.d. Auferetur à vobis regnum Dei. De quolibet regno potest hoc intelligi. e Et sanare infirmos.] Differt infirmitas & languor. Nam languor est morbus inueteratus. Vnde dicitur quasi longus angor. *Eccl.* 10. b. Languor prolixior grauat medicum. f Et ait, &c.] *Chrys.* Cur hoc præcepit? Propter tria. Ne sint suspecti quasi ambitiosi. Ne sint soliciti quasi pusillanimes: Nihil enim ita facit gaudere, vt à solicitudine erutum esse. Vt virtus mittentis emineat. Vnde *inf.* 22.d. Quãdo misi vos sine sacculo & sine pera: numquid defuit vobis? h Neque virgam.] Idem dicitur: *Matth.* 10.b. Sed *Mar.* 6.b. dicitur: Nihil tuleritis in via nisi virgam. Item *infrà* 22.d. dicitur. Qui habet sacculum tollat & peram similiter. Hic autem vtrumque prohibet. Sol. Ad primum dicimus, quod nomine virgæ aliquando significatur potestas accipiendi necessaria vitæ, & sic accipitur in *Marco*, quia hanc potestatẽ dedit Dominus discipulis suis quando misit illos. Vnde 1. *Cor.* 9.b. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. Et *Mat.* 10.b. Dignus est operarius cibo suo. Hac potestate poterant vti vel nõ vti discipuli prout eis videbatur expedire ad cõmodum animarum. Vnde *Aug.* Quando aliquid præcipitur à Deo & non fit, inobedientiæ culpa est, cum verò potestas datur licet non vti, & quasi de suo iure cedere. Item nomine virgæ accipitur aliquando solicitudo vitæ, siue solicitudo acquirendi. Item cõfidentia auxilij humani: Sic accipitur hic, & in *Matthæo*. Neutrũ enim habuerunt Apostoli scil. vitæ solicitudinem, vel humani auxilij confidentiam, imo vtrunque prohibuit Dominus hîc per hoc quod dixit: Neque virgam. De primo dicitur *Matth.* 6. d. Nihil soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini. De secundo *Ierem.* 17. a. Maledictus homo qui confidit in homine, &c. *Isa.* 31. a. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis, &c. Est ergo sensus. Neque virgam. Ac si diceret Dominus. Præcipio vt tollatis virgã, i. permitto potestatẽ accipiẽdi necessaria, prohibeo ne tollatis virgam, i. prohibeo solicitudinem acquirendi, vel in auxilio humano cõfidere. Sic patet solutio ad primum. Ad secundum dicitur quod duplex fuit missio discipulorum. Vna ante Domini mortem, de qua hic agitur, & *Matt.* 10. & *Marc.* 6. Alia post Domini resurrectionem, de qua agitur *Matth. vlt.* d. & *Marc. vlt.* d. Tempore primæ missionis erat pax & nulla persecutio, imo libẽter audiebantur discipuli, & satis inueniebant necessaria vitæ, & ideo tunc præcepit, vt nihil ferrent secum. Tempore autem secundæ missionis erat grauis persecutio contra discipulos, & ideo tunc permisit ferre secum vitæ necessaria. Vnde *Beda* dicit. Non eadem viuẽdi regula persecutionis qua pacis tempore discipulos Dominus informauit. Itẽ per hoc quod virgam prohibet, incitamenta iurgiorum & instrumenta amputat vltionum. *Rom.* 12. d. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Dicit ergo. g Nihil tuleritis in via, neque virgam] ad defendendum. Vel sic prius expositum est.

i Neque peram] ad victum reseruandum.

k Neque panem] ad manducandum.

l Neque pecuniam] ad victum, & vestitum emendum.

Et f ait ad illos. Nihil g tuleritis in via, h neq; virgã, i neque perã, k neque panem l neque pecuniã: Δ Neque duas

Moralit. * eiicere Prælati, & prædicatores atque doctores. Primò à se, postea ab aliis. Primum est dæmonium sæuum. *Mat.* 8.d. Secundum dæmonium immundum. *Marc.* 1 e. Tertium dæmonium mutum *infrà* 11 b. Primum significat superbiam quæ est sæua nimis, quia omnes vult sub se comprimere & omnibus imperare. Hoc dæmonium eiicitur per mansuetudinem & humilitatem. Vnde *Matt.* 11.d. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Secundum significat luxuriam, quæ immunda est nimis & hominem facit immundum. Iuxta illud *Ioel.* 1.d. Computruerunt iumenta in stercore suo. Hoc dæmonium eiicit carnis afflictio, i. ieiunium, oratio, vigiliæ & huiusmodi. *Eccles.* 31.a. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. *Mat.* 9.e. Hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione & ieiunio. Tertium dæmonium significat auaritiam quæ reddit hominem mutum. Vnde *Eccle.* 20.d. Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correctiones eorum. Hoc dæmonium eiicit paupertas, quæ omnia quæ mundi sunt abiicit: Iuxta documentum *Ioan. in prima Canon. ep.* 2. e Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Igitur Prælatus, prædicator & doctor spiritum suum humilians, carnem affligens, mundum contemnens, potestatem habet super omnia dæmonia. Et hanc potestatem offert nobis Ieremias *Thren.* 3.e. vbi dicit in persona Domini: Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij, & fellis. q.d. accipe potestatem super omnia dæmonia eiicienda: aut etiam coërcenda. Sed hodie non possunt Prælati aut prædicatores aut etiam doctores eiicere dæmonia Quare? Quia ipsi dæmonia habẽt sicut dicitur in *Psal.* 96. Omnes dij gentium dæmonia. Et non potest dæmon eiicere dæmonem, sicut dicitur *Mat.* 12. b. Vnde *Act.* 19.b. Faciebat Deus virtutes quaslibet per manum Pauli super languidos, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Tentauerunt autem quidam de circumeuntibus Iudæis inuocare super eos qui habebãt spiritus malos, nomẽ Domini Iesu, dicentes, Adiuro vos per Iesum quem prædicat Paulus. Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis? Et insiliẽs homo in eos qui habebat dæmonium pessimum, dominatus eorum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent. Sequitur. a Et vt languores curarent,] i. illos qui diu fuerant in peccatis. *Eccl.* 10 b. Languor prolixior grauat medicũ, breuẽ languorem præcidit medicus. b Et misit illos prædicare] aliter non debent ire. *Rom.* 10.c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? *Ierem.* 23.d. Ipsi currebant & ego non mittebam eos. d Regnum Dei] non regnum mundi, quòd prædicant ambitiosi, & si nõ verbo, tamen facto. *Ioan.* 18.g. Regnum meum non est de hoc mundo. e Et sanare infirmos,] in anima, non carne. Frequenter enim infirmitas carnis vtilis est ad sanitatem animæ recipiendam. *Ioan.* 11.a. Domine quem amas infirmatur? Dixit autẽ Iesus eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei. *Eccl.* 31.a. Infirmitas grauis sobriam facit animam.

f Et ait ad illos, nihil tuleritis in via.] Meritò tale mandatum recipiunt qui alios ad contemptum mundi hortantur. *Beda.* Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus non ferat.

h Neque virgam,] id est, instrumenta defensionis aut impugnationis. i Neque peram, &c.] Tria sunt genera necessariorum, quo ad victum, scilicet cibus, & illud quo cibus emitur, & illud vbi custoditur. Hæc tria prohibet hic. Per panem omnem cibum, per pecuniam omne illud quo emitur, per peram illud in quo reponitur seu custoditur. Et sic omnem solicitudinem temporalis vitæ tollit à prædicatoribus, & Prælatis. *Hieron.* Hic arguit Dominus Philosophos, qui vulgò appellantur Bractopolitæ, qui cõtemptores sæculi, & omnia pro nihilo ducentes, cellarium secũ vehunt. Tales sunt omnes hypocritæ, mundum contemnunt verbo & habitu, sed necessaria vitæ copiosè volunt habere *al.* †Bactropetitæ.

a neq; duas tunicas habeatis. Et in quácúq; b domú intraueritis ibi manete, & c inde ne exeatis. Et d quicúq; non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam e puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. f Egressi autem g circuibát per castella h Euangelizantes & curantes vbique. i Audiuit autem Herodes Tetrarcha k omnia quæ fiebant ab eo,

A a Neque duas, &c.] Vnam tempore frigoris, alteram tempore æstatis. *Hieron.* Hoc non dicit in Scythiæ frigore vt quis vna tunica cótentus esse debeat, sed quod in tunica vestimentú intelligamus, ne alio vestiti aliud nobis futurorum timore reseruemus. *Beda* simplex vestimentum est, quicquid necessarium est alicui secundum qualitatem loci, vel temporis, duplex est quod extra necessitatem est.

b Et in quamcunque, &c.] *Gloss.* Quamdiu in illa ciuitate prædicabitis, id est ne cursitetis per domos & inuiolabilis hospitij iura mutetis &c. Nota quod dicitur inuiolabilis. Antiquitus enim erat opprobriú mutare hospitiú. Ná si ille qui intrauerat exiret, imputaretur eius leuitati. Si ille qui receperat eú expelleret, imputaretur eius crudelitati. Vnde Dominus præcipit Apostolis vt antequam villas intrarent præmitterent nuncium qui diligenter inquireret quod hospitiú acciperent, vt mutandi hospitij occasionem auferret. Et si fortè esset ibi vir religiosus amator hospitalitatis, eius hospitium intrarent. Vnde *Matt.* 10.b. In quamcunque ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete.

d Et quicunque, &c.] id est, etiam minima itineris & laboris quem pro eis sustinuistis exponite in testimonium maioris damnationis si non receperint vos, vel maioris amoris si receperint. Vel [Puluerem excutite,] id est, ab eis qui prædicationem contemnunt nihil terrenum recipite. Dupliciter ergo potest intelligi quod dictum est: [In testimonium,] scilicet in testimonium inutilitatis, vel in testimonium indignitatis. Ac si dicerent Apostoli, ad vos vsque fatigati sumus, prædicauimus & nihil profecimus: Excutimus ergo puluerem qui inutiliter adhæsit pedibus nostris, vt ipsa excussio sit testimonium, quod labor noster fuit inutilis, & hoc testimonium sit super vos. Vel in testimonium indignitatis, ac si dicerent Apostoli: Nos excutimus puluerem, vt ipsa excussio pulueris sit in testimonium vestræ indignitatis, quia nec puluerem à vobis retinemus; Indigni enim estis à quibus aliquid recipiamus.

f Egressi autem] Apostoli, circuibant per castella Euangelizantes, &c.] *Marc.* 6.b. dicitur quod & oleo vnguebát multos ægros & sanabantur, quia vnctio infirmorum introducta est ab Apostolis.

Moraliter. * a Neque duas tunicas habeatis] id est, cordis duplicitatem. *Eccl.* 2.c. Væ duplici corde & peccatori terram ingredienti duabus viis. *Iacob.* 1.b. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis *suprà* 3.d. Qui habet duas tunicas, &c.

b Et in quamcunque, &c.] si voluerit vos recipere.

c Et inde ne exeatis] causa quærendi melius hospitium & quamdiu prædicabitis in illa villa. Hoc dicit propter pseudo, qui cursitabant de domo in domum, quia hospes semper in aduentu lautius procuratur. *Eccl.* 29.d. Vita nequam hospitandi de domo in domum.

Mystice. e Puluerem pedum, &c.] *Mystice*: Puluis in pedibus prædicatorum est vana gloria in affectibus eorum ex profectu prædicationis, vel ira ex contemptu. Puluis vanæ gloriæ excutitur ex consideratione sui. *Mich.* 6.d. Humiliatio tua in medio tui. *Eccl.* 10.b. Quid superbis terra & cinis? puluis iræ excutitur ex Christi consideratione: Nam si eum non receperunt, non debet indignari discipulus si non recipiatur, *Matth.* 10.c. Non est discipulus super magistrum. Secundum *Ambros.* præcipit Dominus vt excutiant puluerem, id est vt non communicent peccatis illorum. Alibi præcipit vt aboleant puluerem, id est venialia peccata proximorum, cú ait *Ioan.* 13.b. Et vos debetis alter alterius lauare pedes. Debet enim prædicator venialia subditorú abolere, & ea quasi sua portare, oratione, compassione. 2. *Cor.* 11.g. Quis infirmatur, &c.

f Egressi autem] ab amore sui, ab amore parentú, ab amore mundi. *Genes.* 12.a. Egredere de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui.

g Circuibant per castella] non tantùm per ciuitates. *Cant.* 7.d. Egrediamur in agrum, commoremur in villis.

h Euangelizantes, &c.] sine personarum acceptione. *Iac.* 2. a. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidé Domini nostri Iesu Christi. *Marc.* vlt.d. Prædicate Euangelium omni creaturæ. Sequitur. i Audiuit autem.] Hæc est secunda pars cap. in qua recitatur falsa opinio Herodis de Iesu: Nam propter diuersos rumores hominum prius hæsitauit an esset Elias: Postea credidit, quòd esset Ioannes Baptista, qui surrexisset à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo, vt dicitur *Matth. cap.* 14. a. Et licet hoc fuerit factum vltimo anno prædicationis Domini, tamen hic interseritur à Luca. Vnde patet quod Euangelistæ non seruant ordinem historiæ, sed sicut inspirabantur à Domino ita narrabant & scribebant. Sed quærit *Chrysostomus*. Quare non audiuit ab initio Herodes? Respondet. Qui in potentatibus sunt, tardè addiscunt, & non multam curam faciunt addiscendi. Dicit ergo. Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo. Hic est Herodes Antipas sub quo passus est Dominus & Ioannes decollatus, & fuit filius Herodis Ascalonitæ sub quo natus est Dominus & pueri occisi. Tertius Herodes fuit Agrippa, qui occidit Iacobum, & Petrum incarcerauit, filius Aristobuli fratris illius Herodis Tetrarchæ. Dicitur autem Tetrarcha à tetras quod est quatuor, & Archos quod est princeps, id est, princeps in quarta parte regni. Ná mortuo Herode Ascalonita qui erat rex, diuisum est regnum eius in quatuor Tetrarchias. Archelaus habuit duas, Philippus tertiá, iste Herodes quartam: & ideo

Secunda pars.

Moraliter. i Audiuit autem Herodes, &c.] Herodes interpretatur glorians in pellibus. & significat litteratum superbum qui gloriatur in pellibus quaternorum vel librorum suorum, quia sunt benè postillati & benè emendati. De quibus potest intelligi illud *Heb.* 11. g Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, &c. Benè dicit, egentes, quia quaterni pleni sunt, sed corda vacua. 1. *Tim.* 6. Si quis aliter docet non acquiescens sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, superbus & nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, &c. Contra quos *Deuteronom.* 30. c. Iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, non tantùm in quaterno. Item *Deuteronom. cap.* 6. b. Erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & ligabis ea quasi signum in manu tua. Item *Prouerbiorum cap.* 3. a. Circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, quę sunt intelligentia capax, & memoria tenax. Hic Herodes rectè dicitur Tetrarcha, quia tantum quartam partem regni sacræ Scripturæ possidet.

Moralit.

Prima pars est intelligentia, quæ habetur in corde.

Secunda pars est doctrina, quæ habetur in ore.

Tertia pars est bona vita, quæ habetur in opere.

Quarta & minima pars est Scriptura, quæ habetur in codice. Hanc habet Herodes, & ideo Tetrarcha dicitur. Hic Herodes Philippo fratri suo aufert vxorem suam. Philippus, id est, os lampadis, Christus est, de quo dicitur *Isa.* 62. a. Egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Eius vxor est gloria. Vnde 1. *Corinth.* 11. a. Gloria viri mulier, id est, vxor eius. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Hic Herodes incarcerat Ioannem, quando malis exemplis doctrinæ gratiam offuscat. Vel Ioannem incarcerare est scientiam in quaternis, & quaternos in arca recludere. *Roman. ca.* 1.b. Qui detinent veritatem Dei in iniustitia. Hic Herodes dicitur hic audire & hæsitare, quia quantò plus audit, tantò plus dubitat. Vnde 2. *Timoth. cap. tertio* b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Item semper audit & nunquam docet, vel facit audita. Vnde verè potest dicere illud satyricum: Semper ego auditor tantùm, nunquam ne reponam. *infra* 11.d. Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud. Non sicut Herodes in codice, sed in corde & opere. Dicit ergo. Audiuit autem Herodes Tetrarcha, id est clericus glorians in pellibus, id est in quaternis.

K Omnia quæ fiebant ab eo] i. à Iesu cuius facta narrantur in Scriptura, nó tamé ad sciédú, sed magis ad imitandum. *Exod.* 25 d Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte, i. in Sacra Scriptura monstratum est. *Ioan.* 13.b. Exemplú dedi vobis, vt quemadmodú ego feci, ita & vos faciatis.

* 2. *Timoth.* 3.d.

a quartam:& ideo dicitur Tetrarcha. a Et hæſitabar, &c.] In principio propter diuerſos rumores hæſitauit,ſed poſtea firmato animo, dixit ipſum eſſe Ioannem: Matt.14.a. Marc.6. b. In hoc etiam confunditur inuidia Iudæorum, qui Chriſtum negant ſurrexiſſe, tot miraculis approbatum, & hic alienigena Ioannem, qui nullum miraculum fecit, vt dicitur Ioan. 10. g. confitetur ſurrexiſſe.

b A quibuſdam verò] ſupple dicebatur.

c Quia Elias apparuit] non dicit, ſurrexit, quia non eſt mortuus, ſed in paradiſum tranſlatus. 4. Regum. 2. b.

d Ab aliis autem] dicebatur, quia propheta, &c. id eſt, Eliſeus.

& a hæſitabat, eo quòd diceretur à quibuſdam quia Ioannes ſurrexit à mortuis, a b quibuſdam verò quia c Elias apparuit, d ab aliis autem quia Propheta vnus de antiquis ſurrexit. Et e ait Herodes. f Ioannem ego decollaui, quis eſt autem iſte de quo ego audio talia? Et g quærebat videre eum. Et h reuerſi Apoſtoli † narrauerunt illi quæcunque fecerunt. Et i aſſumptis illis k ſeceſſit ſeorſum in locum deſertum l qui eſt Bethſaidæ. Quod cumm cognouiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illũ, & n excepit illos & o loquebatur illis de re-

Matth. 16. b. Aut vnum ex prophetis. Gloſſ. id eſt, Eliſeum qui dicitur de antiquis, ad differentiam Iſaiæ, Ieremiæ, & aliorum. Sed quare de illis tribus magis credebatur quod Ieſus eſſet vnus illorum quam de aliis: Reſponſio. De Ioanne credebatur propter ſanctitatem, & quia idem prædicabat: Agite pœnitentiam. Matth. 3.a. & 4. c. De aliis duobus, quia mortuos ſuſcitauerunt ſicut Ieſus. Item iſti tres baptiſmum Chriſti præfigurauerunt. Ioannes baptizando, Elias & Eliſeus Iordanem diuidendo. 4. Reg. 2. c.

e Et ait, &c.] Chryſ. Quam magnum quid eſt virtus: Ioannem defunctum formidat, & præ timore de reſurrectione philoſophatur. Virtus apud malos etiam eſt admirationibus & laudibus digna.

g Et quærebat videre eum] vt fortè ſi ipſe ſit Ioannes poſſit agnoſcere.

h Et reuerſi, &c.] ſupple inſuper & mortem Ioann. Et hac de cauſſa aſſumptis diſcipulis ſeceſſit in locum deſertum: A Vnde ſequitur.

Moralit. * 2. Tim.3.d. Omnis Scriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, & arguendum, & corripiendum, & erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus, non tantùm ad verbum. Sequitur.

a Et hæſitabat eo, quòd diceretur à quibuſdam, &c.] Per iſtos ſignificantur inuidi, qui quando non poſſunt veritatem alicuius boni negare, eo quòd manifeſta ſit: diminuunt vel inuertunt, vel offuſcant. Sapient. cap. 4. c. Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum ſine malitia, id eſt, intentionem, quæ eſt ſine malitia.

f Ioannem ego decollaui.] Ioannes eſt vir iuſtus, in quo eſt gratia. Caput eius eſt Chriſtus. Ioannes ergo decollatur, quando mortale peccatum perpetratur, per quod Chriſtus amittitur. Iſaiæ 59. a. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum Hoc autem facit Herodes, id eſt, gloria pellium, id eſt, quaternorum. 1. Cor.5. b. Qui habes quod non accepiſti, &c. Eccl.13.d. Pauper locutus eſt, & dicunt quis eſt hic.

h Et reuerſi Apoſtoli, &c.] Reuerti ad Chriſtum & nunciare quod factum eſt, eſt de factis Deo gratias agere, & totum virtuti eius attribuere. Et ſic debent reuerti prædicatores & Prælati peracto officio ſuo. Iob 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi adſumus? Item debent reuerti per contemplationem, vt in ipſo fonte contemplando hauriant quod iterum prædicando effundant. Eccl. 1, d. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Ezech. 1. d. Ibant animalia & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Greg. ſuper Iob 38. Sancti à viſu Dei propter nos exeunt, ſed mox ad contemplationem recurrunt, aliter prædicatio ſiccaretur, quia ibi ſumunt, quod propinant.

Tertia pars. A Vnde ſequitur. i Et aſſumptis, &c.] Hæc eſt tertia pars cap. in qua ponitur miraculum de quinque panibus & duobus piſcibus, quibus turbam maximam Dominus ſatiauit, quia per hoc miraculum confutantur falſæ opiniones de ipſo in parte præcedẽti proximo recitatæ. Ad hoc enim recitantur miracula Chriſti, id eſt, ad errorum illuminationem & fidei confirmationem & morum informationem. Quia vero Apoſtoli redeuntes de prædicatione, nunciauerunt ei quod Herodes decollaſſet Ioannem, ſtatim aſſumptis diſcipulis receſſit de Iudæa in deſertũ iuxta Bethſaidam in Galilæam: Non quidem timore mortis, ſed propter tria, vt dicit Hieron. Primò propter miſericordiam parcens inimicis, id eſt Iudæis, ne homicidium ipſius iungerent homicidio Ioannis: Nouerat enim Iudæos ſitire ſanguinem ſuum: ideo timebat ne quia Herodes virum ſanctum occiderat, inde ſumpta occaſione manus iniicerent in eum, & ſic duplex homicidium perpetrarent. Secundò propter doctrinam dans exemplum vitandæ temeritatis. Matt.10.c. Si perſecuti vos fuerint, &c. Tertiò propter experientiam, vt ſcilicet probaret fidem ſequẽtium. Sed quare non receſſit antequã Apoſtoli nunciarent ei mortem Ioannis? Chryſoſt. Vt carnis veritatem monſtraret, & vt doceat. Carnis quidem veritas in hoc monſtratur, quia naturaliter mortem horruit, non tamen modò pro timore mortis aufugit. B

Myſticè, autem per hunc ſeceſſum, ſignificatur receſſus Chriſti à Iudæis ad gentes, quæ ſignificantur per deſertum. Vnde Iſa.54. a. Multi filij deſertæ magis quam eius quæ habebat virum. Dicit ergo. Myſticè.

i Et aſſumptis illis,] id eſt diſcipulis audita morte Ioannis.

K Seceſſit ſeorſum, &c.] Videtur Lucas hic eſſe Marco contrarius, cum dicat Marcus, quia completa refectione aſſumpſit Dominus diſcipulos, vt ſederet cum eis de loco ad Bethſaidam. Vnde locum patet deſertum non eſſe Bethſaidæ: Videtur etiam contrarius eſſe Ioanni, cum huiuſmodi refectionem dicat factam eſſe iuxta Tyberiadem. Solutio. Quia dicitur locus deſertus eſſe Bethſaidæ, non intelligitur dictum propter loci vicinitatem, ſed quia pertinet ad eius iuriſdictionem. Vnde Interl. dicit, pertinens, id eſt ſubditus eius iuriſdictioni. Quod autem ſequitur in Interl. & vicinus, caue ne intelligas de vicinitate loci.

Moraliter autem per deſertum ſignificantur peccatores deſerti à gratia Dei, ad quos debent prædicatores declinare, quod notatur per hoc quod dicitur hîc.

i Et aſſumptis illis] id eſt diſcipulis.

K Seceſſit in deſertum locum.] Matth.9.b. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Ezech.34.d. Quod perierat requiram, &c. Et hoc idem ſignificatur per hoc quod ſequitur. l Qui eſt Bethſaidæ] quæ interpretatur domus pecudum ſeu domus venatorum. Domus pecudum eſt congregatio peccatorum, ad quam debẽt ire venatores, id eſt prædicatores, & facere domum ſuam. Matth.24.c. Vbicumque fuerit corpus, id eſt cadauer peccatoris, congregabuntur, & Aquilæ, id eſt prædicatores. Non ſunt boni venatores, qui non vadunt vbi feræ ſunt. Ierem.16.d. Mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte ſuperbiæ, & de omni colle auaritiæ, & de cauernis petrarum, id eſt de peccato luxuriæ. Sequitur. m Quod eum, &c.] Turbæ, id eſt minores ſequuntur Dominum, & tales ſaluantur. Matt.19. b. Sinite paruulos venire ad me, &c. Maiores vero non ſequuntur, ſed perſequuntur eum quantum poſſunt. Vnde recte ſignificantur per Herodem, qui in pueris perſecutus eſt Chriſtum. Vnde B Bern. Herodiana malitia eſt naſcentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad ſalutem pertinens, ſi quid religionis oritur, quicunque reſiſtit, cum Herode naſcentem perſequitur Saluatorem. n Et excepit illos,] fatigatos obuiam veniendo illis. Sap.6.b. Inuenitur ab his qui quærunt illam, præoccupat enim eos, &c. Dominus condeſcendens infirmitati turbarum ad literam, de medio deſerti in quo erat proceſſit eis obuiam, ne fatigarentur per innia deſerti. Nota etiam quia vbi Lucas dicit [Secutæ ſunt illum] alius Euãgeliſta addit, pedeſtres, quo verbo in turbis feruentius deſiderium exprimitur. o Et loquebatur, &c.] Beda, non de ſæcularibus. Econtra Ioan. 3.d. Qui de terra eſt, de terra loquitur. Iſa 29.b. Erit quaſi pythonis, id eſt, ventriloqui de terra vox tua. Eſt autem triplex regnum Dei de quo debet loqui prædicator & doctor vbique, ſcilicet regnum Sacræ Scripturæ. De quo Matth.22.a. Simile eſt regnum cælorum homini regi. Item regnum gratiæ, de quo infra 17.e. Regnum Dei intra vos eſt. Item regnum gloriæ, de quo Ioan.3.a. Niſi quis renatus fuerit, non poteſt intrare in regnum Dei.

Δ a Et nos qui, &c.] Ecce triplex opus miſericordiæ quod Dominus faciebat in iſtis. Primò fatigatos recepit, ſecundò inſcios docuit, tertiò ægros curauit, & tandem famelicos ſatiauit. Per hoc docens nos quid agere debeamus quia omnis Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. *Ioan.* 13.b. Exemplum dedi vobis vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. De primo dicitur *Heb* 13.a. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci. De ſecundo, *Matth. vlt.* d. Euntes docete omnes gentes. De tertio. *Matth.* 10.a. Infirmos curate. De vltimo. *Iſa.* 28.e. Hæc eſt requies mea, reficite laſſum. Primum præcipitur religioſis, ſecundum Theologis, tertium medicis, quartum Prælatis. Nota etiam quod turbæ ſtudioſè Dominum ſequuntur & à Domino curantur. Vnde inſtruimur, quod qui vult ſanari à Domino, ſtudioſè ſequatur eum. Vnde *Amb.* Non otioſis, id eſt otio torpentibus, non in ciuitate ſynagogæ, id eſt, in infidelitate ſynagogæ manentibus, vt in malo accipiatur, vel ſæcularis dignitatis reſidentibus, id eſt in ambitione dignitatum, ſed inter deſerta Chriſtum quærentibus, cæleſtis gratiæ alimonia impertitur, id eſt qui ſtudioſè eum quærunt, & qui libenter verbum Dei audiunt & auditum non faſtidiunt. Et nota quod congrue præcedit paſſio Ioannis turbarum refectionem, quia defectus legis præcedit Euangelicam prædicationem. Item nota congruum ordinem. Præcedit enim mulieris curatio *ſupr.* 8 g. poſtea Apoſtolorum miſſio: deinde ſequitur turbarum refectio. Et hic ordo myſterio congruit, quia primo Eccleſia in anima ſuſcitatur, deinde prædicatores ad eam mittuntur, qui veram ei nunciant refectionem verbi Dei. b Dies autem, &c.] Contra ſenes, qui tarde recipiunt audire Theologiam & facere pœnitentiam. *Ierem.* 6. a. Væ vobis quia declinauit dies, quia longiores factæ ſunt vmbræ veſperi.

gno Dei, & a eos qui cura indigebant, ſanabat. b Dies autem cœperat declinare. Et c accedentes duodecim dixerunt illi. d Dimitte turbas vt euntes in caſtella villaſque quæ circa ſunt, diuertant & inueniant eſcas, quia hic in loco deſerto ſumus. Ait e autem ad illos: f Vos date illis

Myſticè. *Myſticè.* Declinata die reficit Dominus turbas, quia circa finem ſæculi, poſt mortem ſuam Dominus gentiles per Apoſtolos pane ſpirituali pauit. Et nota ordinem myſterij. Turbæ, prius verbis & doctrina curantur, poſtea reficiuntur. Qui ordo myſterio cõgruit. Prius enim peccata remittũtur, & deinde cibus dominicæ carnis, & ſanguinis participatur.

Myſticè. *Moraliter.* Declinata die culpæ, de quo *Ierem.* 20.d. Maledicta dies, &c. Dandi ſunt panes verbi Dei vel dominici ſacramenti in deſerto pœnitentiæ conſtitutis. Vnde Iudæis non datur manna ante deſertum. *Exod.* 16.a. Ecce ego pluam vobis panes de cælo. Item Elias in deſerto paſtus ab Angelo pane & aqua. 3. *Reg.* 19.b. Diſcipuli autem qui dicunt [Dimitte turbas, &c.] ſignificant Prælatos negligentes, qui permittunt ſubditos ſuos ire ad vana ſpectanda, vel clericos ſuos ad ſciẽtias vanas. Sed Dominus dicit illis: Vos date illis manducare. 1. *Petr.* 5.a. Paſcite qui in vobis eſt gregẽ Domini. *Ioan* 21.c. dicitur Petro ter: Paſce, paſce, paſce: Exẽplo, verbo, temporali ſubſidio. Sed econtra fit à multis. *Zach.* 11.a. Paſce pecora occiſionis quæ qui poſſederant occidebant & non dolebant, & vendebant ea, dicentes benedictus Dominus, diuites facti ſumus. *Ezech.* 34.b. Non quæſierunt paſtores gregem meum ſed paſcebant ſemetipſos, & greges meos non paſcebant. Dicit ergo. Dies autem, &c. Sequitur. c Et accedentes duodecim, &c.] *Pſal.* 77. Nunquid panem poterit dare, aut parare menſam in deſerto? Propter hoc ducit in deſertum. Moralitas patet. Vel aliter. d Dimitte, &c.] Hoc dicunt praui conſiliarij Prælatis tempore cariſtiæ, vt dimittant pauperes quos prius ſuſtentabant, & minuant familiam ſuam. Et multi libenter acquieſcunt ſub falſo pallio prouidentiæ, ſuæ auaritiæ conſulẽtes, quia vt dicitur *Ierem.* 6.c. Omnes auaritiæ ſtudent à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum. Sed bonus Prælatus re vera dicit, ſicut Iacob *Gen.* 49.a. Simeon & Leui fratres vaſa iniquitatis bellantia, in conſilium eorum non veniat anima mea. e Ait autẽ ad illos,] Dominus, vos date illis mãducare. In Ioãne dicitur, Dominus locutus eſſe Philippo, & Philippus ei reſpõdiſſe. Potuit eſſe quod Philippus ei reſpõdit primo, & alij poſtea. Hoc quod hic dicitur ad literã intelligitur. Sed myſticè hic inſinuat Dominus quod eorum doctrina in ſpirituali cibo reficiendi erant omnes hodie namque eorum doctrina reficimur.

Moralit. *Moralit.* e Ait autem ad illos] i. Ieſus ad Prælatos. f Vos date illis] id eſt, pauperibus. g Manducare] qui habetis bona eorum. Et ad hoc. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, &c. *infra* 12. f. Quis putas eſt fidelis diſpenſator, &c. h At illi dixerunt: non ſunt, &c.] Sic fuit ad literam. Litera ſatis facilis eſt.

g manducare. At illi h dixerunt. Non ſunt i nobis plus quam quinque panes & duo piſces, niſi k fortè nos eamus & l emamus in m omnem hanc turbam eſcas. Erant n autem ferè viri quinque millia. Ait o autem ad diſcipulos ſuos. Facite illos diſcumbere p per conuiuia q quinquagenos,

Myſticè. *Myſticè.* i Non ſunt nobis pluſquam, &c.] id eſt, non ſunt nobis redditus ſufficientes. Ita ſe excuſant multi Prælati, immo ſuam auaritiam, ſicut illa mulier cui dixit Elias: Affer mihi obſecro buccellam panis in manu tua, quæ reſpondit, viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lechito. 3. *Reg.* 17. b. Vel de pane ſpirituali dicit Dominus Prælatis & omnibus curatis: Vos date illis manducare. *Iſa.* 21. d. Occurrentes ſitienti ferte aquam qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Non ſunt nobis pluſquam, &c. Hoc eſt quod dicunt excuſantes ſe, modicam ſcientiam habemus, non ſufficimus prædicare. *Prouerb.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Si dixeris vires non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis, &c.

k Niſi fortè nos eamus,] Pariſios ad ſcholas.

l Et Emamus] vigilando, & ſtudendo, & audiendo.

m In omnem hanc turbam eſcas,] id eſt ſcientiam vnde poſſumus paſcere omnes qui veniunt ad ſermonem.

n Erant autem fere viri quinque millia.] Per quos ſignificantur quinque genera hominum, qui veniunt ad ſermonem, quidam vt doceantur ſcire, quidam vt doceantur viuere, quidam vt videantur boni eſſe, quidam obſeruandi gratia, alij cauſa ſocietatis & conſuetudinis. Item nota myſterium. Quinarius eſt numerus quinque ſenſuum.

Myſticè. *Myſticè.* ergo per quinque millia intelliguntur, qui in ſæculari habitu quinque ſenſibus licitè vtuntur: Vnde quinque panibus reficiuntur, id eſt, præceptis legis moralibus inſtruuntur, qui dicuntur legali timore comprimi, id eſt, timore quem lex incutiebat. Timor enim incutiendus eſt rudib. & imperfectis. Per quinque ergo millia ſignificãtur, qui ſolum legis præcepta obſeruãt. Per quatuor autem millia qui ſeptem panibus reficiuntur: *Matt.* 15.d. ſignificantur perfecti qui doctrinam Euangelicam implent in conſilijs. Et nota quod quinque millia dicuntur ſuper fœnum diſcubuiſſe *Ioan.* 6. b. ſed quatuor millia in alia refectione ſuper nudam terram, & plus eſt terram premere, id eſt, terrena omnia cõtemnere, quam ſuper fœnũ iacere, id eſt, mollibus delectari. o Ait autem, &c.] *Myſticè*, ad menſam Sacræ Scripturæ vt comedant & bibant. Comedant vbi difficilis eſt Scriptura, bibant vbi facilis. *Cant.* 5. a. Comedite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi. *Chryſ.* Coquorum ars nuſquam vtilis eſt, ſed corpori & animæ valde nocens, mater ægritudinum, & paſſionum. p Per conuiuia] i. ordinatè & diſtinctè, vt ſingulis porrigatur ſecundum capacitatem eorum. *Prou.* 5.c. In plateis aquas tuas diuide. *Pſal.* 111. Diſperſit dedit pauperibus. *Prou.* 15.a. Labia ſapientum diſſeminabunt ſcientiam. q Quinquagenos.] *Marc.* 6. f. habetur per centenos. Vtrunque potuit eſſe. Et ibidem habetur per contubernia, id eſt, prout erant contubernales, i. de eadẽ ciuitate. Quinquagenarius numerus eſt remiſſionis & quietis, quia in quinquageſimo anno debita remittebãtur & terra quieſcebat. Vnde per hoc quod reficiendi iubentur diſcumbere quinquageni, ſignificatur quòd auditores verbi Dei debent vacare curis mundanis. Vnde *Eccl.* 38.c. Sapientiã ſcribe in tempore vacuitatis. Itẽ quod remittere debent iniurias ſibi illatas vt eis remittat Deus. *Mat.* 6. Dimittite & dimittetur vobis. Item per quinquagenos, ſignificãtur in pœnitentia manentes. Vnde Pſalmus quinquageſimus, pœnitentialis eſt. Quod autem in alio Euangeliſta dicitur: centeni, ſignificãt illos qui in vita perfecti ſolum vitã æternam

Δ deſiderant. Et ita

desiderant. *a* Et ita fecerunt] discipuli, scilicet sicut præcepit Dominus. [Et discumbere fecerunt omnes.] Sequitur. *b* Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, &c.] Non leguntur ibi carnes fuisse. *Hilarius.* Quinque panes sunt quinque libri Moysi, quia ea operibus legis tanquam ea pane erat vita. *Beda.* Hos quinque panes accepit Dominus, non nouos creauit, quia veniens in carne non alia, quæ prædicta essent prædicauit, & opere impleuit. Vnde *Matth.* 5. b. Non veni soluere legem, sed adimplere.

al.† discubuerunt.

al. † illis

a& ita fecerũt. Et† discũbere fecerũt omnes. Acceptis *b* autem quinq; panib. & duobus piscib. *c* respexit in cælũ *d* & benedixit illos, *e*& fregit *f* & distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et *g* manducauerunt omnes, qui saturati sunt Et *h* sublatũ est, quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim.

Per hoc etiam Manichæum confundit, qui dicit quinque libros Moysi non esse à Deo. Vnde *Chrys.* Quare non creauit nouos panes? Quia sciebat futuros Marcionem, & Manichæum. Similiter *Ioan.* 2. b. Vinum non creauit, sed aquam in vinum mutauit. *August.* Quinque panes, quinque libri Moysi, duo pisces, Prophetiæ, & psalmi, austerum legis saporem temperantes, quia dum erudiunt populum de promissione Dominicæ Incarnationis, nouæ gratiæ dulcedine pascunt, quasi in virtute aquæ spem confouentes humanæ vitæ. *Genes.* 40. c. Vidi somnium, quòd tria canistra farinæ haberem super caput meum, & in vno canistro, quòd erat excelsius portare me omnes cibos regios, qui fiunt arte pistoria auesque comedere ex eo. Primum canistrum lex, secundum prophetæ, tertium psalmi, in quibus sunt omnes cibi regij, vnde soliloquia appellantur. Farina est subtilis doctrina, quæ in his est, ex quo comedunt aues, id est, viri contemplatiui. Sed hoc timendum est legentibus psalmos, quia ille qui portabat hoc canistrũ tertio die post narrationẽ somnij suspensus fuit, sic qui psalmos narrant, vt somnia, & quasi fabulas, suspenduntur. *Psal.* 119. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Sed secundum *B. Bernard.* Quinque panes sunt, contritio cordis, confessio oris, ieiunium, eleemosyna, & oratio. Et quia hæc dura sunt, ideo dicuntur hordeacei. *Ioan.* 6. a. Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Duo pisces sunt, vnus exempla confessorum, hic est lixus, alius exempla martyrum, hic est assus. Hi duo pisces dant saporem quinque panibus. Vnde *Gregor.* Si exempla antiquorum patrum recolimus, nihil graue est, quòd sustinemus. Item quinque panes sunt cognitio sui, pudor commissi, dolor amissi, timor iudicij, dolor inferni. Duo pisces sunt spes, & fides, quę prædictos panes comestibiles faciunt per saporem quem apponunt. Quis enim illos panes comederet, nisi de venia, & gloria speraret? Et quomodo speraret, nisi Dominum benignum crederet? Et rectè fides, & spes pisces dicuntur, quia sicut pisces priùs exquamantur, & postea manducantur, ita fides, & spes euacuabuntur antequam plena satietas habeatur.

Moralit. *Moraliter.* Dominus dat quinque panes, id est, quinque sensuum refectionem. Dat enim præsentia quasi panem, quo satiatur visus, omnia vana esse, & caduca cognoscens. *Eccles.* 1. d. Vidi cuncta, quæ sunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas. *Ierem.* 4. f. Aspexi terram, & ecce vacua erat. Hoc pane satiatus erat Dauid cùm dicebat, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Item dat præterita tãquam panem quo satiatur auditus, cum audit non esse, quæ fuerunt. Vnde *Ps.* 77. Quanta audiuimus, & cognouimus ea. Item dat futura tanquam panem quo saturatur odoratus, id est, timorem. Vnde *Iob.* 39. c. Procul odoratur bellum, id est, diem iudicij quem timet antequam veniat. Item dat bona spiritualia, & promittit cælestia quo satiabitur gustus in futuro, hic autem prouocatur. *Psal.* 33. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Item saturatur tactus per flagella. Vnde *Cant.* 5. b. Venter meus, id est, conscientia mea intremuit ad tactũ eius, id est, ad flagellum Domini, reputans illud mihi accidere pro peccatis meis. Duo pisces sunt cognitio illuminãs intellectum, & dilectio inflammãs affectum. Cognitio tribus primis panibus dat saporem, quia cognitio præsentia intelligit, futura præuidet, præterita recordatur. Dilectio verò duobus vltimis dat saporem, quia qui diligit Deum prægustatione bonorum cælestium etiam in flagellis Domini delectatur. Vnde 2. *Cor.* 12. c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. *Iob* 6. b. Qui cœpit ipse me conterat. *c* Respexit in cælum.] Quare? *Chrys.* Docet nos antequam tangamus mensam gratias agere. Item docet totum Deo ascribere. Vnde *Hilarius* Respexit in cælum honorem patris à quo erat confessus, vt qui adessent intelligerent à quo tãtæ virtutis assumpsit effectum, dirigentes, & ipsi illuc oculos mentis. Item vt ostenderet à Deo omne bonum esse. *Iac.* 1. c. Omne datum optimum, &c. *Ioel.* 1. d. Omnes bestiæ agri quasi area sitiens imbrem susceperunt à te. *d* Et benedixit illos,] scil. panes prius. *e* Et fregit,] postea q. d. cum Dominus frangeret panes, miraculosè multiplicati sunt in seipsis sine aliqua extrinsecus addita substantia.

Mystici *Mysticè.* Fractio panis est expositio legis, quæ dum exponitur multiplicatur. In lege enim *Exod.* 20. c. dicitur: Non Mœchaberis, quòd non solum de actu, sed de voluntate intelligitur. Vnde hoc præceptum Dominus in Euangelio, ita frangendo multiplicauit, nihil tamen aliunde, quam de suo apposuit. Sed de suo addidit dicens: *Matt.* 5. e. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. Et hoc intelligitur de carnali fornicatione. De eodem præcepto amplius addidit dicens: Si oculus tuus dexter scandalizat te, &c. id est, amicos tuus, quem quasi oculum diligis, &c. Hoc intelligitur de spirituali fornicatione. Nam spiritualiter fornicatis, si te amici dilectio, vel persuasio ad idololatriam impellat. Item *Matt.* 19. b. Qui dimissam à viro ducit mœchatur. Sic ergo ex hoc præcepto: Non mœchaberis, multa surgunt præcepta quasi multiplicia fragmenta.

Moralit. *Moraliter.* Ille primo benedicit, & postea frangit, qui prius facit bonum, & postea docet illud. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere, & docere. Hinc est, quòd in principio mensæ datur benedictio. Vnde 1. *Tim.* 4. b. Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Hinc est, quòd in principio sermonum petitur oratio auditorum. *Col.* 4. a. Orate pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. *Esther* 14. d. Tribue Domine sermonem compositum in ore meo. *f* Et distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas.] Per hoc notatur, quòd prædicator debet vti expositione Sacræ Scripturæ facta per sanctos. *Chrys.* Apostoli paucos panes habuerunt, & hos libenter dederunt. *Tob.* 4. b. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem exiguum, &c. *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt, nam anima, quæ benedicit impinguabitur, &c. Qui autem abscondit frumenta, &c. In *eod.* c.

g Et manducauerunt omnes, & saturati sunt,] quod non facit scientia sæcularis, sed magis inflat. *Aggæi* 1. b. Comedistis, & non estis satiati, bibistis & non estis inebriati. *Isa.* 55 a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus. *Infrà* 16. c. Filius prodigus cupiebat implere ventrem suum de siliquis porcorum, quod non potest esse. Sed contra *Psal.* 21. Edent pauperes, & saturabuntur, &c. *Prou* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. *h* Et sublatum est, quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.] 4. *Reg.* 4. g. Comederunt & superfuit. *Ambr.* Cur quinque millibus hominum plus redundat, quatuor verò minus? *Matth.* 15. d. Quia quatuor millia triduo cum Christo fuerunt, & ideo ampliùs cælestis pabuli acceperunt. Illis ergo qui sunt modicæ capacitatis plura supersunt intelligenda, quàm illis, qui sunt altioris intelligentiæ, sed tamen aliqua.

Moralit. *Moraliter.* Per fragmenta significantur subtiliora, & secretiora Scripturæ, quæ à rudibus capi nõ possunt. Nec sunt negligenda, sed à perfectioribus diligẽter colligenda. *Exod.* 12. b. Si quid residuum fuerit igne comburetis. Hæ sunt micæ, quæ cadunt de mensa Domini, quas catelli comedunt: *Matt.* 15. c. id est humiles. *Prou.* 11. a. Vbi humilitas, ibi sapiẽtia. Hæ sunt spicæ quas Apostoli manibus confricant, & manducant: *Matt.* 12 a. Per duodecim cophinos significantur duodecim Apostoli, & eorum successores, i. prædicatores. Cophinis enim stercora deportantur ad mundandam domum. Et hoc propriè est officium prædicatorum stercora deportare, i. peccata eiicere, vt mundetur domus Dei, id est anima, vel Ecclesia. *Isa.* 49 b. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israël conuertendas. Nec debet erubescere prædicator de tali officio, quòd est curare latrinas, quia idem officium habuit filius Dei. Vnde *Psalm.*

Manus

M[an]us eius in cophino seruierunt. *Isa.43.d.* Seruire me fecistis in peccatis vestris, &c. Sequitur. *a* Et factum est, &c.] Quarta pars. Hæc est quarta pars, in qua quid de se ipso sentiāt Apostoli quærit, vt vera responsione eorū, falsæ vulgi opiniones destruantur. Lucas nō dicit in quo loco fecerit Dominus hāc quæstionē, cōtinuat tamen eam sic refectioni, quasi cōtinuè secuta sit post refectionem. *Matth.* autem 16.b. dicit, quod facta est in partibus Cæsareæ Philippi iuxta locū vbi Iordanis oritur, (Matth. 16.) vt dicit *Hieron.* ad radicē mōtis Libani *Matt.* 8.c. dicit quod facta est in via cum Dominus veniret in partes Cæsareæ Philippi. Potuit autē eadem iterari, & hæc facta est statim post refectionem, & postea in via. Vel quod hic dicitur nihil repugnat quin facta fuerit semel tātùm in via, sed Lucas quasi breuiloquus alia, quæ facta sunt inter refectionem, & aduentum Domini in partes Cæsareæ Philippi prætermittens, tantū facit mentionē de interrogatione facta in via. Per hanc interrogationē, quam fecit discipulis innuitur, quod Prælati, aut prædicatores parati debent esse quotiescūque, & vbicunq; interrogantur de fide: Nam hæc interrogatio fuit de fide *1.Pet.3.c.* Parati semper ad satisfactionem poscenti vos rationē de ea quæ in vobis est fide, & spe reddere. *Malac.2.b.* Labia sacerdotū custodiūt scientiā, &c. *Aggæi 2.c.* Interroga sacerdotes legē. Dicit ergò: Et factū est cùm solus esset. Fugerat enim facto miraculo, quia volebant eum rapere, vt facerent eum regem, sicut dicitur *Ioan.6.b.* videbatur enim eis, quod sub tali rege egere non possent. *Chrys.* quanta gastrimargiæ tyrannis, nō vltrà vendicant legē, & sabbata, omnia eiecta sunt ventre eis repleto. Fugit etiam, vt doceret de factis propriis non quærere gloriam hominū. Vnde *Aug. super Ioan.* Fugit Dominus ad exēplum fugiendæ vanæ gloriæ, & insinuans, quod altitudo sua nō potest intelligi. *b* Orans.] *Chrys.* Pro illis quos pauerat, vt & discipuli eius sibi interroganti verā professionē proferrent de eo quis esset. *c* Erant cum illo, &c.] Quomodo ergo solus? Respōdeo, sine turba, vel primo fuit solus in oratione, postea venit ad discipulos quos dimiserat. Aliqui mouēt hanc quæstionē taliter, quomodo potuit esse solus in via cum essent cum eo Apostoli? *Aug. in lib. de concor. euang.* dicit, quod hæc quæstio potest mouere illum qui nunquā orauit in via. Christus enim solus potuit orare. Hæc tamē quæstio hic nō habet locū, non enim erāt cum eo discipuli, quādo orabat, sicut prædictū est, & sicut in *Ioan.6.* legitur. Nota *Gloss. Amb.* Post miraculū autē, &c. *Inf.* Ipse autē solus orat patrē. Possunt.n. sancti, &c. Quasi hæc duo quātū ad mysteriū cōiuncta sunt, licet disiuncta sint quantū ad historiā. Sed mysticè sancti possunt esse cū Domino.i. ei adhærere fide, & dilectione, ita tamē quod ipse solus sit cum orat, quia solus paterna nouit arcana, ita solus, quod orandū nouit orat. *Rom.8.c.* Nescimus quid oremus prout oportet. Sequitur *ibid.* Cū discipulis autē nō reperitur orasse, &c. Contra. Imo dicitur hic: Factū est autē cum esset solus erant, & discipuli eius cum eo. Itē *Matth.26.d.* Respondeo, ad primū dicendum, quòd facto miraculo panum ascendit in montē solus, & ibi solus orauit, vt dicitur *Ioan.6.b.* Postea verò venit ipse ad discipulos qui iam ascenderant nauiculā ex eius iussione, vt dicitur *Matt.14.c.* Ad secundum dicendum, quod quādo Dominus orauit in monte, assumptis Petro, Iacobo, & Ioanne, separauit se ab illis per iactū lapidis, vt dicitur *inf.* 22.d. Sequitur. *d* Et interrogauit illos] intellige longè post orationē, & post reditū ad eos. *e* Dicens, quem me dicunt esse turbæ?] Bene dicit turbæ, quia varias de Christo habebant opiniones. Seorsum autē vult audire sententiam turbarū, & seorsum discipulos, ne videantur discipuli sententiā habuisse à turbis. Sic debet Prælatus quærere à collateralibus suis. Sed de cætero nō haberet præbendam, qui diceret veritatem, si quis diceret ei, tu es Herodes, aut Pharao occidens seu mergens pueros in aquis diuitiarum, præbendas eis conferendo, statim exiret aulam qui vult esse pius, id est verax. *Prou.29.b.* Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios. *Matth.11.a.* Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. *f* At illi respōderunt, &c.] supple dicūt aliqui te esse. *g* Alij autē Eliam, alij verò, quia Propheta, &c.] i. Eliseus, vel Ieremias. *Amb.* Opinio de Ioanne ideo fortasse erat, quia in matris vtero positus Domini præsentiam sentiebat. *sup.1.d.* De Elia, quia raptus est ad cælum *4.Reg.2.b.* Et venturus creditur. *Malach. vlt. d.* De Ieremia, quia in matris vtero sanctificatus est. *Ierem.1.b.* *Hieron.* Quærenti quare hæc opinio fuerit de Elia, vel Ieremia, vel Ioanne, respondemus quia alienī erroris non est nostrū reddere rationem. (Matt.16 d. Marc.8 d.) *h* Dixit autem illis, vos autē] qui non estis de turbis. *i* Quem me esse dicitis, &c.] *Ambros.* Non populi expectans sententiam, sed suam promit. *Beda.* Vnus pro omnibus, & præ omnibus, quia senior & princeps Apostolorum. *k* Dixit Christum Dei.] *Hilarius.* Fides Petri Dei filium, & hominem videns, vtrumque complexus est, dicens Christum Dei. *l* At ille increpans eos præcepit ne cui dicerent hoc dicens, quia, &c.] Septem rationes assignat *Amb. in Gloss.* quare prohibuit Dominus discipulis ne dicerent ipsum esse filium Dei. Prima vt falleret mundi principem. Secunda, vt doceat humilitatem. Tertia, vt vitet iactantiam. Quarta, ne adhuc rudes discipuli maioris prædicationis mole premerentur, quia si ante resurrectionem filium Dei esse prædicarent, incumberet eis probatio, & nescirent hoc probare, quia rudes erant, nondum roborati virtute Spiritus ex alto, nondum eis suggesserat omnia. Post Ascensionem verò accepto Spiritu sancto ad id probandum, plura habuerunt argumenta, scilicet quia resurrexit, & quia ascendit. Vnde quinta ratio est, quia peracto Passionis sacramento opportunius prædicabitur filius Dei cùm iam fuerit immortalis. Sexta, quia tunc non prodesset eū publicè prædicare filium Dei quem mox visuri essent flagellatum, & crucifixum. Septima, tunc prohibentur euangelizare Dei filium, vt postea euangelizent crucifixum. *m* Quia oportet filium hominis multa pati.] Ergo qui non patitur multa non est filius hominis, nec similis filio hominis. *inf. vlt. d.* Nonne oportuit Christum pati, &c. *n* Et reprobari à senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis.] Ab istis qui erant in lege honorabiliores plura passus est Dominus à quibus potiùs debuit honorari. *o* Et occidi, & tertia die resurgere.] *Osea 6.a.* Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos.

Et factū *a* est cùm solus esset *b* orās, *c* erant cū illo, & discipuli, *d* & interrogauit illos, *e* dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi *f* respōderunt, & dixerunt Ioannem Baptistā, *g* alij autē Eliam, alij verò quia Propheta vnus de prioribus surrexit. Dixit autē *h* illis: Vos autē *i* quē me esse dicitis? Respōdens Simon Petrus, dixit: Christum *k* Dei. At *l* ille increpās eos præcepit ne cui dicerent hoc, dicens, quia *m* oportet filium hominis multa pati *n* & reprobari à senioribus & Principibus sacerdotum, & Scribis, & *o* occidi, & tertia die resurgere. Dicebat *p* autem ad omnes: Si quis *q* vult post me venire *r* abneget semet-

p Dicebat autem, &c.] Quinta pars cap. Postquam discipulos de passione sua præmonuit, docet eos generaliter (Quinta pars.) quid faciendum sit tempore pacis, quid tēpore persecutionis. Tempore pacis caro est ieiuniis, & vigiliis, & huiusmodi refrænanda. Tempore persecutionis morti, si necesse est, exponenda est anima. Vnde *Beda.* Sicut persecutionis tempore ponenda est anima, ita in pace sunt desideria terrena refrenanda, vt quantò videtur homo securior, tantò sit ad sui custodiam solicitior. Nota tamen, quòd ea quæ hic dicuntur, quantum ad mysterium omnibus congruunt, quantum ad historiam specialiter inuitat primitiuam Ecclesiam ad tolerantiam martyrij. Vnde dicit: Dicebat autem ad omnes. *Chrysost.* Agonotheta si amicum habet, non vult eum gratia coronare, sed pro propriis laboribus, & propter hoc maximè, quia diligit eum.

q Si quis vult] quasi dicat nullum cogo, sed voluntariè venientem illum suscipio. Vnde *Chrys.* Si quis aurum daret, aut thesaurum proponeret, non vocaret cum violentia, sed voluntariè currerent homines, multò magis quæ sunt in cælis. Si.n. natura rerum non persuadet tibi currere, nec digna es accipere, ideo non cogo, sed si quis vult venire post me hunc voco. Dicit ergo: [Si quis vult post me venire,] non post mea. *Eccl.31.b.* Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit. Item post me venire, non præire, vt Petrus. *Matth.16.d.* Vade post me Satana. *r* Abneget semetipsum.] i. pro me vitam propriam vilipendat.

A Et tollat Aliter exponitur. *r* Abneget semetipsū] i. vetustatē suā abiiciat, & seipsum excedat, vt sic ad Deū accedat: Aliter nō potest quis ad Deū ascēdere, nisi super seipsū ascēdat. Sicut aliquis non potest (Aliter.)

o rem.

ipſum, & *a* tollat *b* crucē *c* ſuā *d* quotidie, *e* & ſequatur me. *f* Qui n. voluerit animam ſuam *g* ſaluam facere *h* perdet † eā. Nam qui perdiderit animam ſuā propter me *k* ſaluam faciet illam. *l* Quid enim proficit homini ſi lucretur vniuerſum mundum, *m* ſeipſum autem perdat, *n* & detrimētum ſui faciat? Nam qui *o* me erubuerit, *p* & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cùm *q* venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum Angelorum. *r* Dico autem vobis verè ſunt *s* aliqui hic *t* ſtantes, qui non guſtabunt mortem *u* donec videant regnum Dei.

a Et tollat crucem ſuam quotidie,] id eſt, martyrium ſubeat. *Chryſ.* Non dixit, neget ſed abneget, parua hac additione multā oſtendens ſuperabundantiam vſque ad quantum oportet abnegare ſe, ſcilicet vſque ad mortem eaprobrabiliſſimam. Sic exponitur quantum pro tempore martyrij. *e* Et ſequatur me.] *Chryſ.* Sunt qui diabolum ſequuntur & patiuntur propter ipſum, & animas tradunt, & quam verendum eſt Chriſti profeſſoribus non eamdem oſtendere fortitudinē.

al. t illā. *Aliter.* Θ rem quæ ſupra ſe eſt localiter attingere, niſi ſupra ſeipſum aſcendat. Vnde *Gloſſ.* Niſi quis, &c. *Col.* 3. b. expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis. Item, Abneget ſemetipſum, ſe, ſua, ſuos: Hoc innuitur per duplex pronomen, & ſyllabicam adiectionem. Vel ſenſum, affectum, & intellectum. *Chryſ.* Abneget, nihil commune habeat ad ſeipſum, & ſicut alio faciente ſic diſponatur. *a* Et tollat] ſupra ſe pro cæleſtibus, non trahat iuxta terram pro temporalibus. Item. Tollat, ſpontaneus non portet inuitus. *Matt.* 11. d. Tollite iugum meum ſuper vos. *b* Crucem] mortificationis, & compaſſionis tempore pacis, crucem paſſionis tempore perſecutionis. *Gal.* 2. d. Chriſto cōfixus ſum cruci. *c* Suam] non alienam. *Gal.* 6 b. Vnuſquiſq; onus ſuum portabit. *Chryſ.* Suam dicit, ne putes Chriſti crucem ſufficere ſine tua. *d* Quotidie] i. perſeueranter. *Matt.* 10. c. qui perſeuerauerit vſq; in finem hic ſaluus erit. 1. *Cor.* 15 d. quotidie morior propter gloriā veſtrā fratres. *Chryſ.* Nullus verecundetur crucem, circumferamus eā vt coronā: Etenim omnia quæ ſecundum nos ſunt per crucem perficiuntur regeneratio, conſecratio. Propter hoc in domo & in muris, & in ianuis, & in rationibus, & in mente ſcribamus eam. Item

2. Cor. 4. c Galat. 5. d. *Chryſ.* Non ſimpliciter digito crucem inſignire oportet, ſed electione, & fide. Si ita inſignaueris vultus tuo, nullus prope ſtare poterit dæmonum videns enſem in quo vulnus accepit. Et ita crux dæmones non terribiles, ſed contemptibiles facit. *e* Et ſequatur me] faciendo, quod facit, vel ſuſtinendo, quod ſuſtinet ex charitate. *Chryſ.* Sobrietatē, & manſuetudinem oſtendere, & omnem patientiam, hoc eſt ſequi Chriſtū, vt oportet. Quidam portant crucem propter ambitionē, & ſignificantur per Abſalon ſuſpenſum in quercu. 2. *Reg.* 18. c. *B. Bernard.* O ambitio ambitioſorum crux, quomodo omnes torques, & omnibus places? Alij portant propter laudē hominum, vt hypocritæ, ſignificati per piſtorem Pharaonis. *Gen.* 40. d. Alij propter erubeſcentiam, vel inuidiam ſignificati per Amā: *Eſther* 7. d. Alij inuiti, ſignificati per Simonē Cyrenæum: *Matth.* 27. d. alij cum murmuratione, ſignificati per latronem ſiniſtrum. *inf.* 23. e. nullus iſtorum ſequitur Dñm, ſed tamen ille qui propter Dei gloriam, & ſalutem propriam, & proximi vtilitatem. *Eccl.* 23 d. gloria magna eſt ſequi Dñm. Adam per eſum ligni tria perdidit. Libertatem, quia qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: *Ioan.* 8. d. Itē fœlicitatē, quia miſeros facit peccatum populos: *Prou* 14. d. Item dignitatē, quia ſi ſtetiſſet futurus erat comes Angelorū ſine morte media. Hæc tria docet hic Dñs recuperari ſi volumus. Libertatem, cùm dicit: Abneget ſemetipſum. Fœlicitatē, cum dicit: Tollat crucem ſuam. Dignitatē, cùm dicit. Et ſequatur me. *Greg. in Gl.* Niſi quis à ſemetipſo deficiat, ad eum qui ſuper ſe eſt non appropinquat. Itē nota breuiter in his tribus verbis: Abneget, tollat, crucem, & ſequatur me, eſt perfectio Chriſtianæ religionis, quaſi dicat, declinet à malo & faciat bonum, & hoc ex charitate. Hoc vltimū dico propter quoſdam Philoſophos qui mundum contemnebant, ſed non ex charitate: Ideo duobus præmiſsis addendum eſt tertium, ſcilicet ſequi Dominum. Item abneget ſe in proſperitate, tollat crucem in aduerſitate patienter ſuſtinendo, & ſequatur Dominum in vera dilectione. Sequitur. *f* Qui enim voluerit, &c.] Duobus modis exponitur hoc. Primū ſic: Qui voluerit animam ſuam,] id eſt, vitam præſentem. *g* Saluam facere] id eſt, in præſenti cuſtodire, martyrium declinando, vel corpus ſuum in pœnitentia non macerando. *h* Perdet eam] in futuro, id eſt, animam ſuam. Et eſt ſimplex relatio: Qui voluerit ſeruare vitam perdet vitam, ſcilicet qui voluerit ſeruare temporalem perdet æternam. Secundò ſic. *f* Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere,] in futuro.

h Perdet eam] ſc. vitam præſentem, i. perditioni exponet in præſenti propter Deum. *Act.* 20. e. Paratus ſum non ſolū alligari pro Chriſto, ſed & mori, nō enim facio animam meam pretioſiorem me. *i* Nam qui perdiderit animam ſuam propter me,] i. vitam præſentem perditioni expoſuerit. *K* Saluam faciet illam] i. animam propriè ſumptam. *Hilarius ſuper Matt.* 16. Frumentum ſi ſeruas perdis, ſi ſeminas renouas. *Chryſ.* In præliis ſenſibilibus qui paratior eſt ad occiſionem probior eſt, & hoſtibus terribilior, quamuis rex nō poſſit eū ſuſcitare poſt mortem, quantò magis hic vbi tanta ſpes reſurrectionis eſt. Sed nos ſumus ſimiles his qui metalla fodiunt ſuo periculo, ſed aliorum vtilitate. Marc. 8. d. D Matth. 16. d. Marc. 9. e. *l* Quid enim, &c.] Continua, quaſi dicat Dominus, pro me debetis animam ponere tempore perſecutionis, & debetis etiam vitare lucra temporalia: Quid enim proficit homini ſi lucretur vniuerſum mundum? *Chryſ.* Milites ſuos, quid ea quæ cauponum ſunt tractamus? *m* Seipſum autem perdat] ſecundum quod rationalis homo eſt deditus ſenſualitati. *Chryſ.* Si videris famulum in deliciis teipſum in malis quid lucraris? Et ita nihil ad dominam non lætantem ancillæ proſperitas, id eſt carnis. *n* Et detrimentum ſui faciat?] q. d. nihil ei prodeſt, imo nocebit ei, quia quanto ditior fuerit, magis torquebitur in morte, & grauius punietur in inferno, quia magnæ diuitiæ non poſſunt haberi ab homine abſque peccato. Vnde *Aug.* Omnis diues, aut iniquus, aut iniqui hæres, i aut malè acquiſiuit, aut male poſſidet. *Eccl.* 11. b. Si fueris diues non eris immunis à peccato. *Iob* 17. d. Diues cùm dormierit nihil ſecum auferet, aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet. *Pſal.* 48. Ne timueris cùm diues factus fuerit homo, quoniam, &c. 1. *Tim.* 6. b. Nihil intulimus in hūc mundum, haud, &c. Ideo dicit *Iſid.* Si haberes ſapientiā Salomonis, ſi pulchritudinem Abſalonis, ſi fortitudinē Samſonis, ſi longæuitatem Henoch, ſi diuitias Anchi, poteſtatē Octauiani, quid prodeſſet tibi ſi tandem caro daretur vermibus, anima dæmonibus cū diuite crucianda ſine fine? *Aug. in lib. Proſperi.* Multa nos in facultatibus noſtris habere ſuperflua probabimus, ſi neceſſaria ſola retineamus, nam vana quærentibus nihil ſufficit, alienorum verò quodammodo detentor eſt, qui profutura pauperibus inutiliter retinet. *o* Nam qui me erubuerit] id eſt, erubeſcibilia de me confiteri noluerit. *Beda.* Non ſufficit ad probationem fidei vox profeſſionis, quam defendit à verecundia profeſſio generalitatis. Summa eſt, quod nō ſufficit ea confiteri, quæ omnes generaliter confitentur. Nam generalitas ab eis erubeſcentiam excludit: Nunquam fuit erubeſcibile confiteri Deum vnum, ſed quandoque fuit erubeſcibile confiteri Deum trinum, & humanatum: Hæc ergo erubeſcibilia confitenda ſunt. *p* Et] qui ſupple erubuerit, meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet. *Gloſſ.* id eſt abiiciet, per ſimile, id eſt expellet conſortio bonorum. *q* Cùm venerit in maieſtate ſua, &c.] in ſecundo aduentu, quando veniet cum poteſtate magna, & maieſtate, vt dicitur *Matth.* 24. c. Et Angeli, & Apoſtoli, & omnes ſancti cum eo. *Iſa.* 3. c. Veniet Dominus ad iudicium cum ſenibus populi ſui. *Beda.* Sunt qui dicunt, nos non erubeſcimus Deum confiteri. Sed ad probationem fidei non ſufficit vox confeſſionis dum dedignantur iniurias tolerare, dum erubeſcunt ſi iurgium contigerit priores ſatisfacere. *Chryſ.* Si ſufficeret fides cordis quare creaſſet Deus os? *r* Dico autem.] Quia inuitauerat Eccleſiam ad tolerantiam martyrij proponit ei ſolatium refrigerij, quia enim durum erat tolerare martyrium, condignum erat, ſi ſubderet ſolatium. Eccleſia enim prius patitur martyrium, deinceps habitura refrigerium. Vnde tranſiuimus per ignem, & aquam, & induxiſti nos in refrigerium. Promittit ergo eis dicens: Dico autem vobis verè ſunt aliqui, &c. Verè ſunt, quia habent eſſe naturæ ſine diminutione, & eſſe gratiæ cum bona voluntate, & viuaci ratione.

s Aliqui] *Chryſ.* Non deſignat eos ex nomine, ne cæteri humanum quid patiantur. *t* Hic ſtantes qui non guſtabunt mortem] temporalem, quæ eſt quaſi quidam guſtus reſpectu mortis æternæ. *Ambroſ.* A ſanctis mors quaſi libando guſtatur, vitam verò poſſident in futuro. *u* Donec videant

rant regnū Dei.] *Gloss.* Glorificationem corporis in transfiguratione in mōte, i. quandā imaginariā repræsentationem futuræ beatitudinis. Vel, Regnū Dei, i. Ecclesiā regnantē, & dilatatā. Quidā enim ex his hoc viderūt, s. Ioānes, qui multo tempore post omnes alios vixit, & vidit Ecclesiæ dilatationem. *a* Factū est autem, &c.] Sexta pars cap. iu, qua ponitur Christi transfiguratio. Et congruo ordine, quia in præcedenti parte inuitauit Dominus discipulos ad sui imitationem, vt sicut

Sexta pars.

D Factū est autē post hæc verba *b* ferè dies octo. *c* & assūpsit *d* Petrū, & *e* Iacobū, & *f* Ioannē, & *g* ascēdit in mōtē, vt oraret. Et factū est *h* dū oraret, species vultus eius altera, & *i* vestitus eius al-

B. Bern. Cogitantia est improuidus animi aspectus ad euagationem pronus. Meditatio, est studiosa mentis intentio circa aliquid inuestigandum diligēter insistens. Contemplatio, est libera mentis perspicacia in sapiētia specula cum admiratione suspēso.

ipse positurus erat animā suā pro ipsis, ita & ipsi parati essent animā morti exponere pro ipso. Quod quia durū videbatur infirmis, eorū infirmitatē confortat gloriæ suæ demōstratione. Visa enim specie futuræ gloriæ licet in transitu, fortiores tamē redduntur videntes cōtra aduersa. Promisis autē eis ibi: Verè sunt aliqui, &c. Hic autē exoluit eis promissum. Dicit ergo. Factū est autem, &c. *Chrys.* Disputans de gehenna, & regno, regnū ostendit gehennā non addit. Factū est autē post hæc verba, quæ prædicta sunt, s. Verè sunt hic aliqui, &c. *b* Ferè dies octo.] *Matt.* 17. a. & *Marc.* 9. a. dicunt: Post sex dies, ab illo, s. die quo promisit discipulis: Dico autem vobis, verè sunt hic aliqui, &c. Sed *Matt.* & *Marc.* tantū sex dies medios numerāt: Lucas verò addit, & primum in quo promisit & vltimū quo persoluit, ideo dicit [ferè.] Et vtrobique idem mysterium designātur, an *Matth.* & *Marc.* post sex mundi ætates quiescendū esse ab omni labore significāt, per hoc, quod dicunt: Post sex dies: Lucas verò octaua ætate innuit resurgendū. Sed quærit *Chrys.* Quare tantum expectauit ducere Dominus discipulos in montē? Vt vehementiùs desiderarent ostensionem, quæ licet corporalis, tamen concupiscentiam habebat. *c* Et assumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem.] *Chrys.* Quare hos elegit præ cæteris? Propter eminentiam. Et *Hier.* In tribus vocatis Apostolis ostenditur priuilegium dignitatis. Et hoc dicunt tres *Interl.* *d* Petrum] qui claues cælorum accepit. *Matt.* 16. c. *e* Iacobum] qui primus solium sacerdotale accepit. *f* Et Ioannem] cui mater committitur: *Ioan.* 19. c. *Beda.* Tres tantùm ducit, quia multi vocati, pauci vero electi: *Matth.* 20. b. Et qui fidē sanctæ Trinitatis inuiolatam seruant æterna merentur visione lætari. De Petro, & Ioanne non est quæstio, sed de Iacobo videtur ambiguum, quia dicit *Interl.* Qui primus solium sacerdotale accepit: Ergo iste fuit Iacobus Alphæi qui fuit Episcopus Ierosolymitanus. Idem dicit *Aug. sup. epist. ad Gal.* Cōtra *Matt.* 17. a. dicit Iacobum & Ioānem fratrem eius: Ergo fuit Iacobus Zebedæi. Sol. *Amb.* vocat solium sacerdotale cælum, quod est solium sacerdotale, i. veri sacerdotis, s. Christi, qui omnes suos facit, & reges, & sacerdotes: *Apo.* 1. b. quò inter Apostolos primus ascendit Iacobus Zebedæi. *Act.* 12. a. Et dico primus inter Apostolos, quia Stephanus ante omnes Apostolos per martyriū intrauit in regnū cælorum. Alij appellāt soliū sacerdotale martyrium. Et eodem modo verum est, quia primus inter Apostolos Iacobus Zebedæi martyrium subiit. *g* Et] assumptis illis, ascendit in montē, vt oraret.] Locus solitarius aptus est orationi. *h* Et factum est, &c.] i. alterata. *Ierem.* Non substantiam carnis amisit, sed gloriam futuræ resurrectionis ostendit. *i* Et vestitus eius, &c.] *Gloss.* Sicut sol. *Matt.* 17. a. *Chrys.* Tantum splendoris apparuit, quantum poterant ferre. De ista trāsfiguratione Domini variæ sunt opiniones, qualiter, s. tanta gloria immortalitatis potuit apparere in corpore Domini adhuc mortali. Sed breuiter dicendum: Credendum enim est, quod sicut post resurrectionem miraculosè ostendit cicatrices in corpore immortali, ita miraculosè ostendit gloriam immortalitatis in corpore mortali. *Moraliter.* Transfiguratio Christi significat hominis transfigurationē triplicem, ad quam nos inuitat hic, & ideo tantùm secū tres discipulos assumpsit, corā quibus trāsfiguratus est. Prima est susceptio pœnitentiæ, per quā fit transitus de statu culpæ ad statū gratiæ. Hæc est incipientiū. Secūda est profectus iustitiæ, per quā fit trāsitus de virtute in virtutē: Hæc est proficientiū. Tertia est inquisitio contemplationis, per quā fit transitus de mundo ad claustrū: Hæc est perfectorū: In prima transfiguratur bestia in hominem. In secūda transfiguratur puer in senē. In tertia trāsfiguratur homo in Angelum. Quælibet istarū trāsfigurationū fit post octo dies. Primus dies primæ trāsfigurationis est status sui consideratio. Hæc est prima dies mundi, in qua fit chaos, i. cōfusio mentis. Secundus dies est cordis contritio. Et hæc est secunda dies mundi, in qua fit firmamentum

Hic cōpetenter potest legi illa Gloss. Potest esse fictius, &c.

Gl. Apostol. dat signū de cælo, vt fides eorum augeatur, stribu tentātibus dare noluit, vt in durarētur. Matth. 12. e.

Moralit. Nota, quia nec numerus testium, nec locus ipse in quo trāsfiguratio facta est, à mysterio vacat.

diuidens aquas ab aquis. Tertius dies est bonum propositū. Et hæc est tertia dies mundi, in qua aquæ inferiores congregantur in vnum, & vocantur maria. Quartus dies est oris cōfessio. Et hæc est quarta dies mūdi, in qua fiunt in cælo luminaria per confessoris instructionem. Quintus dies est operis satisfactio. Et hæc est quinta dies mundi in qua fiunt pisces maris, & aues aeris. i. amari cordis gemitus, & deuotæ orationes, quæ sunt partes satisfactionis. Sextus dies est cautela prouidentię contra recidiuū, & diaboli astutias, quia Pharao contēptus surgit in scandala, & persequitur filios Israel de Ægypto in terrā promissionis fugientes. Et est hęc sexta dies mundi in qua fit homo rationalis. Septima dies est contemptus omnium terrenorū. Et hæc est septima dies mundi, in qua Dñs requieuit ab omni tempore, quod patraras. Octauus dies est mentis securitas, cordis iocunditas, cōscientiæ trāquillitas. Quæ seinuicē cōplectuntur hoc modo: Secura iocunditas atque tranquillitas. Item iocunda securitas, atq; tranquillitas. Itē tranquilla securitas atq; iocunditas. Et in hac die transfiguratus est homo, & Dñm transfiguratū videt. Octo dies secundæ transfigurationis, sunt octo virtutes, quarum administratio est vera transfiguratio. Vnde 2. *Per.* 1. b. ministrate in fide vestra virtutem, in virtute scientiā, in scientia abstinētiā, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate fraternitatis amorē, in amore fraternitatis charitatē. In hac vltima die transfiguratus est homo, & vidit Dñm trāsfiguratum coram se. Vnde dicit Petrus *in eo cap.* Hæc si vobiscū adsunt non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Dñi nostri cognitione. Octo dies tertiæ trāsfigurationis sunt octo genera cognitionum. Primum est in sensu secondum imaginationem, quæ vtitur mundo ad Dei cognitionem tanquam speculo, vt quādo cōsiderat creaturas mūdi, & in illis speculatur potentiam, & sapientiam & clementiā creatoris cū admiratione, & veneratione. De qua loquitur *Apost. Rom.* 1. c. inuisibilia Dei, &c. *Sap.* 14. b. A magnitudine speciei, & creaturæ poterit cognoscibiliter creator horum videri. Secundū est in imaginationē, & secundum imaginationem, quę nō mūdo, sed mundi imagine vtitur, vt speculo ad Dei cognitionem, & admirationem, vbi mens liberè huc illucque discurrit quo in hoc speculi genere cogitatio, & admiratio rapit. Ad hoc genus pertinent imaginariæ visiones prophetarum. Tertium formatur in imaginatione secundū rationem, quod fit quando ratio imaginationis quæritur, & cum admiratione inuenitur. Quartum formatur in ratione secundū imaginationē, quod fit quando per rerū visibiliū similitudinem in rerū inuisibiliū speculatione ratio subleuatur. Quintū formatur in ratione secundū rationē, quod fit quādo ex quibusdā cognitis alia incognita ratiocinādo colligit mēs humana. Sextū est suprà rationē, nō tamē pręter rationē, quādo s. animus per mētis subleuationē cernit, quod naturæ metas trāscendit, & ei quod per intelligentiæ aciem cernitur ratio acquiescit. Septimum est supra rationē, & cōtra rationem. Hæc est speculatio fidei. Octauum est extasis, siue raptus, vbi diuina reuelata facie cū quodam tamen nubilo speculantur. In hoc genere transfiguratus Iesus in monte conspicitur cum attestatione Moysi, & Eliæ, i. scripturarum auctoritate attestante, sine quibus suspecta esset homini reuelatio. Hic ad tonitruū diuinæ vocis auditor cadit, i. humana ratio deficit, & sensus atque memoria. Vnde dicitur *Mat.* 17. a. Audientes discipuli ceciderūt in faciē suam. Per casū trium discipulorum, sensus, memoriæ, rationis defectus significatur, ibi moritur Rachel in partu Beniamin. *Gen.* 35. c. Rachel, interpretatur videns principium, hæc est ratio. Beniamin filius dexteræ, intuitus contemplationis. Ibi Paulus lucis circumfulgentia excæcatur: *Act.* 9. b. Vnde dicitur *Mat.* 17. a. Quòd patre loquente nubes lucida obumbrauit eos. Nubes propter mētis reuerberationē, lucida propter intelligentiæ illustrationem. Dicit ergo. *a* Factum est autem, &c. assumpsit Petrum, & Iacobum, Ioannem,] per hos tres

h Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera.] Sic cuiuslibet orantis veraciter facies alteratur, quia ipsa oratio pars est spiritualis transfigurationis, vt diximus. *Exod.* 34. d. Ignorabat Moyses, quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. Duo cornua, quæ assumit homo in oratione, sunt contemptus terrenorum, & desiderium æternorum. *i* Et vestitus eius albus refulgens.] Mysticè. Species vultus Christi est diuinitas. *Exod.* 33. d. Videbis posteriora mea,

Expositio litteræ

Mysticè.

res, omnes electi ſignificantur. Per Petrum coniugati, per Iacobum continentes ſeu pœnitentes, per Ioannem virgines ſeu clauſtrales. Hos ſolos aſſumit in montem, & ducit in montē, quia hi ſoli ſaluabuntur, & in montem gloriæ deducentur. *Exod.* 15. c. Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, &c. *Ezech.* 14. f. Si fuerint hi tres viri in medio eius, Noe, Daniel, Iob. ipſi, &c. Petrus, Prælati, Iacobus, actiui, Ioannes, contemplatiui. Item per hoc innuitur, quòd qui vult transfigurari in monte gloriæ, oportet quòd habeat ſecum Petrum, id eſt, cognitionem Dei, ſui & proximi. Cognitio Dei cauet deſperationem, cognitio ſui vitat præſumptionem, cognitio proximi mouet ad compaſſionem. Item oportet, quòd habeat Iacobum, id eſt, luctam, contra mundum, contra carnem, contra diabolum. *Exod.* 3 f. Scio quòd Rex Ægypti non dimittet vos, niſi in manu valida. Nec Iacob Angeli benedictionem habuit, niſi poſt luctam: *Gen.* 32. g. 2. *Tim.* 2. a. Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Item oportet, quòd habeat Ioannem, id eſt, gratiam, ſine qua nec cognitio, nec lucta aliquid valet. Vnde 1. *Cor.* 13. a. ſi habuero prophetiam, & nouerim myſteria omnia, & omnem ſcientiam, etſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem, &c. Et *infra*. Si diſtribuero omnes facultates meas, &c. Et ſi tradidero, &c. Hoc quoad luctam. Item per hoc, quod dicitur: Aſcendit in montem, vt oraret, innuit quòd qui vult efficaciter orare debet mentem ad ſuperna leuare, & gloriam non mundo, ſed in cælo quærere. *Coloſſ.* 3. a. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, &c.

bus refulgens. Et *a* ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyſes, & Elias viſi in maieſtate, *b* & dicebant exceſſum eius, *c* quem completurus erat in Ieruſalem. *d* Petrus verò, & qui cum illo erant, *e* grauati erant ſomno. Et *f* euigilantes viderunt *g* maieſtatem eius, *h* & duos viros, qui ſtabant cum illo.

Myſticè. mea, faciem autem meam videre non poteris. Veſtitus eius eſt humanitas, *Iſa.* 63. a. Quare rubrum eſt indumentum tuum, &c.

Moraliter. Species vultus Chriſti eſt cœtus Prælatorum, qui in oratione debent fieri, ſicut Sol feruentes, & lucentes, *Eccl.* 27. b. Homo ſenſatus in ſapientia manet, ſicut Sol. *Eccleſ.* 8. a. Sapientia hominis lucet in vultu eius. Veſtitus eius eſt cœtus omnium iuſtorum, quibus quaſi veſtimento vario veſtitur Dominus, Martyres ſunt veſtis rubea: Confeſſores veſtis lucida: Virgines veſtis alba. *Iſa.* 49. e. Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus velut ornamento veſtieris. Eſt & Dominus veſtis iuſtorum. *Gal.* 3. d. Quotquot baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. *Iob* 40 a. Eſto glorioſus, & ſpecioſis induere veſtibus. Eſt autem veſtitus Domini albus per innocentiam, refulgens per bonum exemplum. *Iob* 15. b. Quis eſt homo, vt immaculatus ſit, & vt iuſtus appareat natus de muliere? *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Sequitur. *a* Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem, &c.] id eſt, in transfiguratione, vel in loco in quo apparuit maieſtas Dei, non quòd ipſi in maieſtate apparuerunt. De Moyſe, & Elia variæ fuit opiniones, quomodo apparuit anima in ſuo corpore, vel alieno. *Rab.* Tua mens tantum ex conſortio corporis inuenitur in loco. Ioannes Scotus Elias non in ſuo corpore, nou in aliqua ſenſibili materia aliunde aſſumpta apparuit, ſed quadam ineffabili virtute ſoli Deo cognita, inuiſibilis ſpiritus viſibilis factus eſt. Aliter *Ambroſ. Gloſſ.* Sciendum non corpora, vel animas Eliæ, & Moyſi apparuiſſe, ſed ex aliqua ſubiecta creatura illa corpora fuiſſe formata. Poteſt etiam credi angelico miniſterio illud factum eſſe, vt Angeli eorũ perſonas aſſumerent. *Chryſ.* Nulla anima in inferno locata inde exiuit, niſi Chriſto ad inferos deſcendente: Itaq; credibile eſt animam Lazari ad inferos nõ deſcendiſſe iam ſuſcitandi. Sed quare hos magis aſſumpſit, quàm alios? *Chryſ.* Quia dixerat: ſi quis vult poſt me venire tollat Crucem ſuam, Moyſen, & Eliam qui pro plebe ſe tradiderant in medium ducit. Etenim ad tyrannos vterq; liberam præſentiam habuit, & pro ingratis hominibus vterq; idiota, vterq; renuncians poſſeſſionibus. *Hieron.* Dat Dominus ſignum de cælo, Elia inde deſcendente quo aſcenderat, & Moyſe ab inferis reſurgente, quo deſcenderat. *Iſa.* 7. b. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. Ecce multæ rationes quare cum Domino apparuerunt Moyſes, & Elias. Prima, quia pro plebe ſe morti expoſuerunt. Secunda, quia ſimplices fuerunt, Tertia, quia omnibus abrenunciauerunt. Quarta in teſtimonium, alter de cælo, alter de inferno, tertius teſtis fuit de terra, ſ. Apoſtoli. Et omnes illi veniēt ad iudiciũ, de cælo, de inferno, de mũdo. *Phil.* c. 2. b. Vt in nomine eius omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Quinta ratio eſt, quia turbæ dixerant Chriſtum eſſe, alij Eliam, alij Ioannem Baptiſtam, *ſup. eodem.* Sexta, vt appareat ſeruorum, & Domini differentia. Septima, quia dicebant Chriſtum eſſe transgreſſorem legis quaſi inimicum Moyſi, & ideò legiſlator Moyſes, & legis zelator Elias quaſi teſtes, & amici eum eo apparuerunt. Octaua, quia volebat Apoſtolos fieri manſuetos, vt Moyſes, & zelantes, vt Elias. Nona, vt diſcerent Apoſtoli ipſum Chriſtum mortis, & vitæ habere poteſtatem, ideò vnus viuus, & vnus mortuus cum eo apparuerunt. Decima, vt oſtenderetur Chriſtus moriturus, & iterum victurus, ideò vnus viuus, & alter mortuus apparuerunt. *Apoc. cap.* 1. d. Ego ſum viuus, & fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum. Vndecima, vt nos ſi voluimus eſſe cum eo in monte ſimus viui, & mortui ſimul, viui Deo, mortui mundo. *Coloſſ. cap.* 3. a. Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in Deo. Duodecima, quia vterque orauit pro peccatoribus, & perſecutoribus ſuis. Moyſes: *Num. cap.* 12 d. Elias 3. *Reg.* 18. g Tertiadecima, quia Moyſes, & Elias omnes regeneraturos ſignificant, Moyſes mortuus, iam mortuos Elias viuos illos qui viui reperientur. Quartadecima, quia ſignificant duas regenerationes. Moyſes enim aquaticus interpretatur, & ſignificat illam, quæ fit in aqua baptiſmi. Elias interpretatur aſcendens Dominus, & ſignificat ſecundam, quæ fiet in fine mundi, in qua omnes boni aſcendent cum Dominō. Quintadecima, vt doceret quales ſocios debent habere Prælati. *Pſalm.* 100. Ambulans in via immaculata, &c. *Seneca.* Cum his verſare qui te meliorem facturi ſunt.

b Et dicebant exceſſum eius,] Id eſt excellentem eius humilitatem, qua vſq; ad mortem Crucis ſe humiliauit. *Threnorum capit.* 3. c. Recordare paupertatis, & transgreſſionis meæ.

c Quem completurus erat in Ieruſalem,] vt ſic impleretur illud propheticum: Operatus eſt ſalutem in medio terræ.

d Petrus verò, & qui cum illo erant grauati erant ſomno] Forte cum eo pernoctauerant in oratione. Secundum *Chryſoſt.* & *Ambroſ* ſomnum vocat Lucas reuerberationem ſeu repreſſionem oculorum diſcipulorum ex ſplendore incomprehenſibilis claritatis demonſtratæ. Vnde *Chryſoſt.* Oculi ex ſuperabundantia luminis obtenebrantur. Et Philoſophus Excellentia corrumpit ſenſus. In quo notatur fragilitas humanæ conditionis, quam per peccatum primorum parentum incurrit. Vnde *Gregorius.* In quantam miſeriam cecidit homo, lumen ad quod natus eſt videre non poteſt. Dicit ergo:

e Grauati erant ſomno,] id eſt depreſſi nimio ſplendore demonſtratæ claritatis.

f Et euigilantes, id eſt à Domino confortati, qui erant tens, vt dicit *Matt.* 27. b.

g Viderunt maieſtatem eius] id eſt formam glorificatam ipſius Chriſti. *Chryſ.* Si voluerimus, videbimus, & nos Chriſtum multò ſplendidius, quàm tunc illi. Tunc venit cũ Moyſe & Elia, poſt veniet cum milibus angelorum, & plebium non nube ſuper caput eius, ſed cælo contracto, ſicut vela iudicis retrahuntur, vt poſſit aditi tempore cauſarum.

h Et duos viros qui ſtabant cum illo] viderunt ſupple. *Glo. Elias* Prophetarum eximius, &c Contra *in Prolog. Pſal.* Dauid Prophetarum eximius. Reſpondeo. Dauid eximius, prophetiæ ſublimitate, regia dignitate, vera humilitate. Elias eximius vitæ aſperitate, vitæ diuturnitate, redarguendi auctoritate ſeu audacitate, &c.

Myſticè. *e* Grauati erant in ſomno] ſomnus eſt vita præſens qua grauantur oculi interiores, quia corpus quod corrũpitur aggrauat animam. *Sap.* 9. c Ab hoc ſomno euigilatur homo cùm moritur, & tunc poteſt videre maieſtatē Dei, ante nõ *Exod.* 33. d. Non videbit me homo, & viuet, id eſt dum viuit vita præſenti. *Cant.* 2. c. En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, 1. *Cor.* 13. videmus nunc per ſpeculũ in ænigmate, tunc autē facie ad faciem. Item ſomnus eſt mors ſpiritualis qua homo

moritur mundo, in quo anima euigilat per cælestem contẽplationem. *Cantic.* 5.a. Ego dormio, mundo, scilicet, & cor meum vigilat Deo scilicet. In hoc somno grauantur oculi, aliquando præ nimia claritate visorum. Sicut enim ad literã tantum splendorem non sustinent oculi corporis, sic in deitatis contemplatione deficit fragilis acies humanæ mentis.

Et *a* factum est cum discederent *b* ab illo, *c* ait Petrus ad Iesum: *d* Præceptor bonum est nos hic esse, *e* & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnũ Moysi, & vnum Eliæ: *f* Nesciens, quid diceret. Hæc *g* autem illo *h* loquente, facta est nubes, & *k* obumbrauit eos, *l* & timuerunt *m* intrantibus illis in *n* nubem. Et *o* vox facta

Vnde *Isa.* 38.c. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Tamen in hoc somno videtur maiestas. Vnde *Psal.* 126. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini, &c. Vel, somno grauantur, id est, grauamen somni sustinent vt per hoc significetur, quia post somnum id est quietem corporum in sepulchris, Dei maiestatem intuebuntur. [Et duos viros, &c.] Hoc erit in resurrectione, quia tunc perfectè videbunt quomodo lex, & Prophetiæ impleta sunt in Christo, vt nec vnum iota remanserit inexpletum, *Mat.* 5.b. Donec transeat cælum, & terra, iota vnum aut vnus apex nõ præteribit à lege donec omnia fiant. Item: Non veni soluere legem, sed adimplere

a Et factum est cum discederent] Moyses scilicet & Elias.

b Ab illo] id est Christo.

c Ait Petrus ad Iesum] stupefactus, nec aduertens, quòd illi discessissent.

d Præceptor bonum est nos hic esse.] *Chrys.* Quia audiuit eum moriturum in Ierusalem, ideò dicit: Bonum est nos hic esse: Non enim audebat manifestò dicere: Propitius esto tibi, quia redargutus fuerat super hoc *Matt. cap.* 16.d. Item *cb* 13. Caue ne quæras, quam circumspectus, quòd quàm ardens circa Christum erat Petrus. dicit *Interl.* Non improbum Petri votum, sed inordinatum, quia non in carne mortali intratur ad gloriam.

Moralit. *Moraliter.*] *Beda.* Qui ad montana conscenderat, non vult amplius ad terrena descendere, sed semper in sublimi perseuerare. Ex quo patet, quòd nunquam montana cælestia conscendit, qui terrenis negotiis libenter incumbit, *Inf. eod.* g Nemo mittens manum ad aratrum, &c. Multi etiam claustrales, postquam semel culmen contemplationis ascenderunt, & aliquid de cælestium sapore gustauerunt, postea nolunt ad laborem actiuæ descendere. Quos significat Petrus dicens: Bonum est nos hic esse sed nesciebat quid diceret, quia aliquando oportet ad actiuam descendere propter proximum. *Num.* 32.b filij Ruben voluerunt remanere vltra Iordanem, sed Moyses respõdit illis: nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis, scilicet, in otio contemplationis?

e Et faciamus, &c.] *Chrys.* Timens Petrus increpari præmittit: Si vis: *Mat.* 17.a. *Amb.* Impiger operarius continuum obsequi ministerium pollicetur dicens: Et faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, & vnũ Eliæ *Gl. Amb.* Quomodo noscunt quos ante nõ viderunt? Per maiestatem super eos venientem, sicut in futura resurrectione vnusquisq; alterũ cognoscet, & desiderat alter in altero per charitatẽ intelliget. Nesciens] Petrus, s. quid diceret: Tria tabernacula facit, qui legẽ & prophetas, & Euangeliũ diuidit. Et mala facit, quia Petrus nesciebat quid diceret: *Beda.* Adhuc hodie imperitiæ notatur quicunq; legi, prophetis, & euãgelio tria tabernacula facere cupit, cũ huiusmodi nequaquã valeãt ab inuicem separari. *Hieron.* Vnum tabernaculum est Euangelium, si tria facere cupis, fac vnum quasi tria Patri, & Filio & Spirituisancto. Arrius tria faciebat, tres gradus ponens in Trinitate. Vnde cum prius in ecclesia diceretur: Gloria patri, gloria filio, gloria Spiritui sancto, ne saperet illud arrianum, statutum fuit, vt diceretur: Gloria semel, patri & filio, & spiritui sancto.

Moralit. *Moraliter* autem tria tabernacula in nobis facimus, si posse nostrum Patri, nosse Filio, velle Spiritui sancto præparamus ad inhabitandum, *Ioan.* 15.a. Si quis in me manserit, &c.

f Nesciens quid diceret] quasi ebrius de vna gutta vini cælestis, quam biberat, vel viderat, volebat facere tres tabernas, in quo innuitur liberalitas, & largitas paradisi, quia Petrus non sibi, sed aliis vult ædificare 1.*Cor.* 13.b. Charitas nõ quærit quæ sua sunt. Nesciebat etiam Petrus quid diceret: quia speciem gloriæ, quam viderat, veram gloriam æstimabat, *Isa.* 64.b. Oculus non vidit, &c. Item nesciebat quid diceret, quia regnum Dei in terra possidere putabat, *Ioan.* 18. g. Regnum meum non est hinc. Nota *Gloss.* Tres testes habemus de terra, Apostolos, tres de cælo, Moysen, & Eliam, & ipsum patrem, &c. Contra Moyses in inferno erat, & Elias in terrestri paradiso. Sol. De cælo, id est, aliunde, quam de terra, Moyses in inferno erat, Elias tamen quodammodo de cælo, quia raptus est in cælum. Sequitur in [illegible] Cum soleat sufficere testimonium trium, & hic est testimonium plurimorum, *Deut.* 19. d. In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.

g Hæc autem, &c.] Petrus nesciens quid diceret, ait: [Faciamus tria tabernacula, &c. Dominus autem statim obũbrauit eos nube lucida, ad differentiam nubis æthereæ, quæ solet aera obumbrare. Ideò autem obumbrauit eos, vt ex ipsa obumbratione nobis ostenderet Petrum errasse, ac si apertè diceretur ei: Tu erras qui materiale tabernaculum quæris in æterna beatitudine, vbi sancti non materialibus, sed spiritualibus tabernaculis sunt protegendi, id est, sola protectione Spiritus sancti, quæ significata est per nubis obumbrationem.

Vnde & virgini dictum est, suprà *infrà* d. Spiritus sanctus superueniet in te. & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Hac sola obumbratione proteguntur sancti in æterna beatitudine, quia non erit ibi materiale tabernaculum. In cuius [illegible] significatione Ioannes refert se vidisse, *Apoc. cap.* 21.a. Ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendentem de cælo, &c. Et *inf.* g. Et templum non erat in ea, quia Dominus Deus omnipotens est templum illius. In quo significatũ est, quod in æterna beatitudine non erit templum, nisi spirituale. Vnde *Gloss. Bruo.* Quia materiale tabernaculum quæsiuit, nubis accepit obumbraculum, vt discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria sanctos esse protegendos. Dicit ergò Lucas. [Hæc autem illo,] id est, Petro.

h Loquente facta est nubes] supple lucida.

k Et obumbrauit eos,] quia tantum fulgorem non poterant sustinere, quantum viderunt in transfiguratione. Quod ergò dicit Interl. quia maiori luce suffudit, sic intellige, & continua hoc modo.

i Facta est nubes.] supple lucida. Et verè lucida, quia maiori luce suffudit non maiori, quàm fuit in transfiguratione sed maiori, quàm prius, vel quam solet habere nubes ætherea. Nota in nube sæpè legitur Dominus apparuisse. *Exod. cap.* 19.b. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, &c. Item *Isa. cap.* 19.a. Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum, &c. *Act. cap.* 1.a. Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. *Ps.* 96. Nubes & caligo in circuitu eius. Item *Ps.* 103. Qui ponis nubem ascensum tuum, &c.

[illegible] sæpe legitur apparuisse in nube.

Mysticè.] In illis auctoritatibus per nubem significatur caro Christi, triplici ratione. Prima est, quia à maiori oritur nubes, & caro Christi de Maria 3. *Reg. cap.* 18.g. Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis. Secunda, quia nubes ardorem solis mitigat per sui interpositionẽ, & caro Christi iram patris compescuit per suam oppositionem, quia in se sustinuit ictus. *Isa. cap.* 53.b. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Tertia, quia à nube pluuia emanat, & à carne Christi duplex pluuia emanauit. Pluuia aquæ ad nostram ablutionem, & pluuia sanguinis ad nostram redemptionem. *Ecclesiast. cap.* 43.c. Medicina omnium in festinatione nebulæ. Quarta etiam ratio est, quia sicut sol sub nube absconditur, ita Christus in carne, *Isa.* 45.c. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.

Mystice. Per nubem significatur caro Christi.

Moralit. *Moraliter* autem per nubem significatur hic gratia regenerans, *suprà cap.* 1.d. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Hæc nubes obumbrat, dum Petrus loquitur, quia dum prædicator loquitur, gratia Dei cordibus subditorum frequenter infunditur, *Act. cap.* 10.g. Adhuc Petro loquente cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, &c. *l* Et timuerunt] Apostoli his visis.

m Intrantibus illis] quinque, Moyse, scilicet, & Elia, & Apostolis. *n* In nubem] id est, dum à nube protegerentur.

o Et vox facta est de nube dicens, &c.] id est, quando fuerunt sub nube, audita voce patris timuerunt de insolita visione, & etiam ceciderunt, vt dicitur *Matth.* 17.a. Sed cum eadem

eadem vox audita fuerat in baptismo: *Matth.* 3. d. quare hic & non ibi timuerunt, & ceciderunt Apostoli? *Chrysostom.* respondet, quia altitudo montis, & solitudo, & silentium, & transfiguratio horrore plena erant hic. *Greg.* In quantam miseriam cecidimus, qui ipsum bonum ferre non possumus, ad quod creati sumus *Dan.* 10. b. Vidi visionem hanc grandem, & non remansit in me fortitudo.

a Hic,] non Moyses, non Elias. *Hieronimus.* Moyses & Elias sunt serui, qui nobiscum debent in cordibus Domino tabernaculum præparare, & ideò dicit discretiuè: [Hic est filius meus dilectus. *Chrysostomus.* Dilectus, quia ὁμογνώμων, id est, eiusdem mentis.

Matth. 3. d. Marc. 1. b.

est de nube dicens: Hic a est filius meus dilectus, ipsum b audite. Et dum c fieret vox, inuentus est Iesus solus, d & ipsi tacuerunt, e & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his, quæ viderant. f Factum est autem in sequenti die g descendentibus illis de monte, occurrit † illi turba multa: Et h ecce vir de turba exclamauit, dicens. i Magister

b Ipsum audite,] non alium. Et reuera alius non est audiendus, nisi dilectus à Deo. Nota *Gloss.* Vox patris, &c. Et est summa, quia in Baptismo, & in monte mysterium Trinitatis ostenditur, ex quo nobis mysticè insinuatur, quia sicut in Baptismo confitemur Trinitatem, sic in resurrectione intuebimur. Item in Baptismo Spiritus sanctus in columba, in transfiguratione in nube apparuit, in quo insinuatur, quia sicut hic Trinitatem confitemur in simplicitate, ita eam contemplabimur manifesta veritate. Et nota, quia duplex fuit visus nubis: Nam in nube tanquam in subiecta creatura Spiritus sanctus apparuit, & de nube vox patris intonuit.

c Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus,] vt sciretur, de quo facta est vox, & quia ipse est sufficientia omnium, 1. *Cor. cap.* 15. d. Ipse est omnia in omnibus. *Beatus Bernardus.* Rationabili, plenitudo lucis, concupiscibili, abundantia suauitatis, irascibili, multitudo pacis, & quia euanuit vmbra legis, & prophetiæ, lumen veræ intelligentiæ apparuit, &c.

Mysticè. *Mysticè.*] Per hoc, quòd in transfiguratione, modò tres, modò vnus tantùm videtur, significantur duo, sicut in *Gloss.* ostenditur. Per hoc, quòd primò tres, postea vnus Christus videtur, significatur mysticè, quia omnes fideles in fide Christi vniuntur. Vel per hoc, quòd primò vnus, postea duo, deinde vnus videtur, significatur mysticè, quia Christus fuit in lege, & Prophetis tanquam caput legis, & Prophetarum, & in ipso Christo consummantur, & sic à Christo incipiunt, & in Christo desinunt, *Rom. cap.* 10. a. Finis autem legis Christus est, &c.

d Et ipsi tacuerunt.] *Chrysost.* Difficile est silere, quod delectat.

e Et nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his, quæ viderant.] Domino iubente, vt nemini dicerent, donec à mortuis resurrexisset, vt dicit *Matth.* 17. b. Sed quare præcepit hoc Dominus? Triplici ratione. Prima, ne gloria futuri regni præostensa incredibilis esset propter ignominias in ipso futuras. Secunda, ne apud rudes sequens crux scandalum faceret. Tertia, vt doceret nos neminem laudare, dum viuit, *Ecclesi.* 11. d. Ante mortem ne laudes quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir, *Ecclesiast.* 3. b. Est tempus tacendi, & tempus loquendi. *Hieronymus.* Vtique doctoris est auditorum considerare personas, ne prius irrideatur, quàm audiatur. Quarta ratio est moralis, quia non debent Christum prædicare transfiguratum, qui nondum sunt transfigurati, qui non ostendunt in se videndum, quod dicunt audiendum, 1. *Corinth.* 15. f. Sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cælestis. Sequitur.

f Factum est, &cæt.] Lucas præterit hic aliqua, quæ ponit *Matth.* 17. Sed hoc facit causa breuitatis. Quia autem discipuli nunc cum Christo ascendunt in montem, nunc descendunt de monte, significat, quod doctores, & Prædicatores, & Prælati, nunc debent ascendere ad culmen contemplatiuæ, nunc descendere ad laborem actiuæ, *Ioan.* 1. g. Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super filium hominis, *Psalm.* 103. Ascendunt montes, & descendunt campi, id est, prædicatores, qui in ascensu contemplationis sunt montes, in descensu actionis sunt campi. Determinat autem *Beda* satis breuiter officia contemplatiuæ, & actiuæ dicens: quòd Dominus in monte orauit, & docuit, maiestatem suam monstrauit, patris vocem Apostolis pandit, descendens à turba excipitur, miserorum fletu pulsatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos spiritus expellit: Etiam Apostolis descendētibus turba multa occurrit. Similiter si doctores, & prædicatores vellent descendere per humilitatē, multi occurrerent illis.

Vnde *Psal.* 143. Inclina cælos tuos, & descende. Sed quia semper stant in alto per elationem, vel per ambitionem, aut per curiositatem, ideò pauci occurrunt eis, & pauciores cōuertuntur, vel sanantur ab eis. Nec legitur Dominus in monte aliquos sanasse. E

Matth. 17. c. Marc. 9. c.

Dicit ergò: [Factum est autem in sequenti die,] non post transfigurationem, sed post ascensum in montem.

al. illis.

g Descendentibus illis de monte occurrit illi turba multa.] *Rab.* Quia alij sequebantur Dominum causa disciplinæ, & doctrinæ, vt discipuli: Alij causa inuidiæ, & obseruationis, vt Scribæ, & Pharisæi: Alij causa curationis, vt infirmi: Alij causa curiositatis, id est, causa videndi noua miracula, vt leues, & curiosi: Alij causa experientiæ, volētes experiri, vtrum verum esset, quod de ipso dicebatur: Alij causa ventris, quia comedebant de panibus, vt pauperes, & egeni: Alij causa societatis aliorum, vt pueri: Alij causa pietatis, vt mulieres, quæ ministrabant ei, & discipulis.

h Et ecce vir de turba exclamauit,] Id est, ex corde clamauit.

i Dicens: Magister.] Sic vocat eum quia credebat eum esse purum hominem. Vnde *Chrysost.* Valde infirmus fuit hic homo, vt patet ex multis.

A Obsecro

Moralis. h Et ecce vir, &c.] *Moraliter.* Vir iste cuius filius erat infirmus significat Prælatum, qui debet esse vir id est maritus, non adulter, quærens fructum non voluptatem, *Phil.* 4. d. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Item debet esse vir, id est masculus, non fœmina, vt possit generare etiam alios per prædicationem, & doctrinam, 1. *Cor.* 4. d. In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Item debet esse vir ætate, non puer. *Philosophus.* Nemo iuuenes eligit sibi duces. Sed heu, & pueri, & fœminæ iam regnant in ecclesia. *Isa.* 3. a. Dabo pueros Principes eorum, &c. Item debet esse vir à virtute, id est, virtuosus, non timidus. Timiditas enim Prælatorum iustitiam aufert, *Eccles.* 7. a. Noli quærere fieri iudex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, *Deut.* 20. b. Quis est formidolosus, & corde pauido, vadat & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse perterritus est. Filius huius viri est populus subditus, qui est lunaticus, secundùm *Matth.* 17. c. Surdus & mutus, secundum *Marc.* 9. c. Dæmoniacus, secundùm Lucam hic. Per lunaticum significantur instabiles, & auari, qui sicut Luna mutantur. Vnde *Ecclesiast.* 27. b. Stultus vt Luna mutatur, *Iob* 14. a. Et nunquam in eodem statu permanet. Lunatici incremento Lunæ insaniunt, sic auari incremento temporalium. *Prou.* 1. d. Prosperitas stultorum perdet eos. Per surdum significantur inobedientes. *Ecclesiast.* 12. b. Obsurdescent omnes filiæ carminis. *Isa.* 42. c. Quis surdus, nisi ad quem nuncios meos misi? Per mutum significantur qui nec laudes, nec peccata confitentur. *Ecclesiast.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Isa.* 56. d. Vniuersi canes muti. Per dæmoniacum significantur superbi, qui per superbiam de cælo corruunt. *Isa.* 14. c. Quomodo cecidisti de cælo lucifer qui mane oriebaris, &c. Pro isto filio rogat pater, id est Prælatus dicens.

i Magister obsecro te respice in filium meum.] In quo verbo notantur tria bona, quæ sunt in bono Prælato. Primum est reputatio insufficientiæ suæ, per hoc, quòd vocat eum magister. *Ecclesiast. cap.* 3. c. Quantò magnus es humilia te in omnibus. Secundum est fides in Deum, per hoc, quòd dicit, obsecro te. Tertium est pietas in proximum, per hoc, quòd dicit, respice in filium meum. Prælatus enim omnes subditos suos quasi filios debet diligere. Dicit ergò:

h Vir de turba] Id est cum subditis, & inter subditos manēs *Eccl. cap.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis, &c.

A a Obsecro respice in filium meum] Respectu misericordiæ: De quo Sa 3.c. Gratia Dei, & misericordia eius in sanctos eius, & respectus super electos illius.

b Quia vnicus est mihi] Ideò plus diligendus à me, & citius sanandus à te.

c Et ecce spiritus] id est dæmonium.

d Apprehendit illum, & subitò clamat] filius meus, scilicet, vel spiritus clamat, i. filium meum clamare facit. e Et elidit, & dissipat eum cũ spuma] id est tam grauiter elidit eum, quòd spumare facit. f Et vix discedit,] id est, vix cessat à vexatione, & elisione. g Dilanians eum] Mat. 17.c. Dicit quòd lunaticus erat. Dæmon enim ex industria vexat homines horis lunaribus, vt ita faciat eos infamare Lunam, & eius Creatorem faciat blasphemari. h Et rogaui discipulos tuos.] Beda. Latenter discipulos accusat impossibilitatis, cum impossibilitas aliquando non ad curatorem, sed ad curandum referatur. Vnde ad significandũ, quod quandoq; vitium curandi impedit curationem. Dominus ait Mat. 8.b Fiat tibi secundùm fidem tuam, ac si diceret: si non crederes infidelitas tua esset impedimentum tuæ sanationis, sup. eod. a. Dedit eis potestatem super omnia dæmonia, &c. Chrys. Infirmati sunt discipuli, sed non omnes: Columnæ enim illæ non aderant

Causa tardæ curationis:
- Infidelitas petentis. Marc. 9.d. Si potes credere, &c.
- Vitium ægri. Marc. 8.c. Homines video, sicut arbores
- Magnitudo morbi, Ioan. 11.e. Infremuit spiritu, & turbauit seipsum, &c.
- Incredulitas curatoris. Matth. 17.e. Quare nos non potuimus, &c.

Moralit. b Quia vnicus est mihi.] Contra illos qui habent plures Ecclesias: Quot enim habent Ecclesias, tot habent populos, & tot filios infirmos. Qui ergò vnum curare non sufficit, quomodo curabit plures? Eccles. 8.e. Non respondeas supra virtutem tuam, quod si spoponderis quasi restituens cogita.

c Et ecce spiritus apprehendit illum, &c.] Septem verba ponit Lucas, quorum actus significant septem effectus diaboli in peccatorem. Primò apprehendit eum per consensũ Thren. 1.a. Omnes persecutores eius apprehenderunt eã inter angustias. Secundò clamare facit per impudentiam. Isa. 3.b. Peccatum suum, sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Tertiò elidit per elationem. Ps. 101. Eleuans allisisti me. Iob 30.c Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me valdè. Quartò dissipat per auaritiam. Iob. ca. 17.c. Cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meú. Prou. 15.c. Dissipantur cogitationes vbi non est consilium. Quintò facit spumare per luxuriam. Hieronym. Venter mero æstuans, &c. Osee 10 b. Transire fecit Samaria Regem suum quasi spumam super faciẽ aquæ. Sextò vix discedit propter amorem peccati, vel peccandi consuetudinem. Vnde sup. [illegible].d. dicit [illegible]. Quantò diutius possidet, tantò difficilius recedit. Septimò dilaniat ruere faciẽdo de peccato in peccatum. Vnde Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit.

h Et rogaui discipulos tuos.] sic multi cum peccata sua non possunt negare accusant maiores suos, Gen. 3.e Mulier quam dedisti mihi, &c. Psal. 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c.

i Et non potuerunt] Matt. 17.c. Hoc genus non eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio. Vnde patet, quòd ex crapula, & ebrietate incurrerat morbum. Vnde Chrysostom. Nihil ita dæmoni est amicum, vt ebrietas, & lasciuia. Et infra. Asinos & equus moderantiæ terminum nouit, & quamuis decem cogentes fuerint non sustinet vltra bibere, vel manducare. Et eus. Caues iumentis tuis, vt eis nõ noceat superfluitas, quare teipsum æstimas viliorem? Et inf. Impossibile est latentem eius ab insania. Ierem. 8.g. Nunquid non est resina in Galaad, &c. Hieron. super Marc. 9. Non sanat oculum, quòd sanat calcaneum, ieiunio passiones corporis, oratione sanantur pestes mentis. Sequitur.

a obsecro te, respice in filiũ meũ b quia vnicus est mihi. Et ecce spiritus d apprehendit illum, & subitò clamat, e & elidit, & dissipat eum cum spuma, & f vix discedit g dilanians eum. Et h rogaui discipulos tuos vt eiicerent illum, i & non potuerũt. k Respondens autẽ Iesus dixit: O generatio infidelis, l & peruersa, m vsquequo ero apud vos, & n patiar vos? o Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, p elisit illum dæmonium & dissipauit. Et q increpauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, & reddidit illum patri eius. r Stupebant autem omnes in magnitudine Dei. s Omnibúsq; mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos t Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. u Filius enim hominis, futurum est, vt tradatur in manus hominum. At illi x ignorabant verbum istud, y & erat velatum ante z eos, vt non

K Respondens autem Iesus dixit] illis: O generatio infidelis qui non creditis, & falso arguitis discipulos.

l Et peruersa,] id est, in peiorem partem versa.

m Vsquequò ero apud vos] per corporalem præsentiam, per miraculorum efficaciã, per necessariorũ prouidentiam, per infirmitatis vestræ sustinentiam, per imperitiæ vestræ instructionem. Tot modis debet esse Prælatus cum suis subditis.

n Et patiar vos,] i. infidelitatem vestram. Beda. Non est tædio affectus Dominus, nec iratus homini, sed vitio. Sicut medicus, quando videt ægrotum contra præcepta sua agentem, increpat illum cur artis suæ industriam faciat perire, se aliud iubente, illo aliud perpetrante. Sed per istum vnum Iudæi infidelitatis arguuntur, quod notatur in hoc, quòd dicit: [O generatio infidelis, &c. o Adduc huc filium tuum. Et cum accederet,] lunaticus, scilicet. Matth. 17. Luc. 9.

p Elisit illum dæmonium, & dissipauit.] Chrys. Dimittit eum discerpi, non ad ostentationem, licet turba concurreret, sed propter ipsum patrem. Beda Nititur diabolus, vt qui opera eius dimittunt, arctiùs tentando impediat, & in periculo, si potest retineat, vel si potest vlciscatur se derelictum. Exod. 14. Pharao persequitur filios Israël de Ægypto fugientes.

q Et increpauit Iesus spiritum immundum, &c.] Nota non puerum vim patientem, sed diabolum vim inferentem increpat Dominus: sic qui peccatorem vult sanare, vitium debet arguere & depellere, hominẽ verò amando fouere. Vnde Aug. Vnus alium corrigat, & iudicet, & accuset eũ dilectione hominũ, & odio vitiorum Greg. Nos debemus naturę compassionem, vitiis destructionem, vera iustitia compassionem habet non indignationem. Debet & prædicator sanatum peccatorem reddere Christo, qui est pater pauperum. Ierem. cap. 3.b. Saltem amodò voca me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es.

r Stupebant autem omnes in magnitudine Dei,] id est, in magno opere Dei. Sic operari debet Prælatus, vt stupere faciat videntes.

s Omnibusque mirantibus, &c.] vsque ibi: [dixit ad discipulos suos] separatim. Ecce pro quorum non pro patris fide sanauerat, & vt in laude Dei credentes ampliùs proficerent.

t Ponite vos in cordibus vestris sermones illos] qui sequũtur, q.d. alij mirantur facta diuinæ potestatis quę ego facio, vos autem qui estis discipuli, & secretarij mei in mente vestra recondite facta humilitatis, quæ facturus sum pro toto genere humano. Ecce quomodo lætis tristia semper adiungit, vt cùm venerint quasi præuisa minus lædant. Octaua pa[illegible].

u Filius enim hominis futurũ est, vt tradatur in manus hominum.] Matth. 17.c. dicit, quòd hoc dixit Dominus discipulis in Galilæa, quod satis congruit mysterio. Galilæa enim, transmigratio facta interpretatur: Ideò ibi futura prædicitur transmigratio Christi, sicut in monte monstrata est gloria, suprà eodem d.

x At illi ignorabant verbum istud.] Præ nimio enim amore non poterant ipsum credere moriturum. Vnde Beda. Hæc ignorantia non tam de tarditate, quàm de amore nascitur, quia adhuc carnales, & mysterij crucis ignari, quem Deum crediderunt, moriturum credere nequeunt, id est, abhorrent. Putabant etiam, quòd figuraliter loqueretur de sua traditione, sicut sæpè ipsum audiuerant loquentem.

y Et erat velatum ante eos] velo ignorantiæ & carnalis moris, quo multi velantur, 2. Corinth. [illegible].c. Velamen ponebat Moyses super faciem suam, &c. z Vt non [illegible] illud,] id est, intelligerent, postea benè senserunt. [illegible]. Hoc

sentite

h ſentite in vobis, &c. *a* Et timebant eum interrogare de hoc verbo,] quia Petro, qui dixerat: Propitius eſto tibi Domine. *Matt.*16.d. dixit Dominus. Vade poſt me Satanas, ſcandalum mihi es.

b Intrauit autem, &cæt.] Audita morte Domini paſſi ſunt Apoſtoli aliquid humanum, vt dicit *Chryſoſt.* ſcilicet, ambitionem, aut fortè inuidiam: Vnde ſubdit Lucas de quæſtione orta inter diſcipulos de maioritate ſcilicet, quis eorum videretur aliis præferendus. Cauſæ præceſſerant, ex quibus huiuſmodi quæſtio ſi.. Viderunt enim Petrum,

> ſentirent illud, *a* & timebant eum interrogare de hoc verbo. *b* Intrauit autem cogitatio in
F cos, *c* quis eorum maio eſſet. At *d* Ieſus vidẽs *e* cogitationes cordis illorũ, *f* apprehẽdẽ, puerum *g* ſtatuit eum ſecus ſe: & ait illis:

& Iacobum, & Ioannem in montem ſeorſum ductos, ſecretumq́ue aliquod eis eſſe creditum à Domino, ſed neſciebant, quòd ſecretum eſſet, prohibuerat enim Dominus eis ſecretum transfigurationis reuelare. Quia ergò viderant illos tres, quaſi ſpeciales ſecretarios electos a Domino, & interfuiſſe ſacro arcano, putabant cęteris omnibus eſſe pręferendos. Audierant etiam claues regni cælorum Petro eſſe promiſſas. *Matt.*16.c. Et ideò putabant ipſum, & duobus, & cæteris omnibus præferendum, & ideo modo diſputant, quis videretur eſſe maior, id eſt, quis eſſet præferendus. Et nota, quia in duobus errabant, ſcilicet, in ambitione primatus, & in eo, quod putabant illum, qui modò inter eos eſſet maior cæteris, ſimiliter in regno cælorum fore maiorem, cũ iuxta verbum Apoſtoli, omnis prælatio tunc ſit euacuanda, quia ibi non erunt primates, non erunt ſubditi, erunt tamen alij aliis excellentiores, quia differt ſtella à ſtella in claritate. *1.Cor.15.f.* *1.Cor.15.f.* Hanc tamen diſputationem bis inter ſe habuerunt Apoſtoli, ſicut dicit *Beda.* Semel ante tributi ſolutionem in via, & ſemel poſtea. Quando enim viderunt Petrum Domino purificatum in tributi ſolutione, arbitrati ſunt ipſum omnibus præferendum. Et dicit *Beda.* Illi euntes diſputauerunt in via de principatu, Dominus autẽ in domo docet eos ſuperbiam in humilitatem mutare. Principes enim laborant, humiles quieſcunt. Veruntamen excuſabilis eſt Apoſtolorum diſputatio, quia non eſt de principatu terreno, ſed magis de cæleſti eorum erat contentio. Vnde *Matth.*18.a. dicitur. In illa hora acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli dicẽtes. Quis putas maior eſt in regno cælorum? Vbi dicit *Chryſoſt.* Vide quia de principatibus terrenis non contendunt, nos autem, neque ad infirmitatem eorum peruenimus. Non enim quærimus, quis maior eſt in regno cælorum, ſed quis maior eſt in regno terræ, quis copioſior, quis potentior. Et rectè ſicut tunc factum eſt inter Apoſtolos, ſic fit modò inter Canonicos: Audita enim Epiſcopi morte præſenti, vel futura, ſtatim fit diſputatio, quis eorum videatur eſſe maior, id eſt, quis ſit dignus fieri Epiſcopus. Neque fit hæc diſputatio, vt dignior eligatur, ſed quia quilibet ambit Epiſcopatum, & vellet eligi, *Eccleſiaſt.* 11. a. Multi Tyranni ſederunt in throno Epiſcopali, mortuo Epiſcopo, deſiderio tantùm, ſed inſuſpicabilis portauit diadema. Sed eo ipſo, quod quis deſiderat, & aſpirat fieri Epiſcopus indignus eſt. *Heb.* 5. a. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, &c. *Numer.* 20. d. Oſtendit Dominus Moyſi quis deberet Aaron morituro ſuccedere, ſcilicet Eleazar ipſius veſtibus indutus, id eſt, eiſdem virtutibus, ſcilicet innocentia, humilitate, patientia, charitate. Hæ ſunt quatuor gemmæ in corona Aaron. De qua dicitur *Eccleſiaſt.* 45. b. Coronauit eum in vaſis virtutis gemmia pretioſis figuratis in ligatura auri, & opere lapidario ſculptis, corona aurea ſuper mitram eius expreſſa ſigno ſãctitatis, &c. Sed vnde eſt, quòd omnes ferè volunt eſſe Prælati. cùm ipſis plus omnibus laborent & citiùs moriantur, vt dicitur *Eccleſiaſt.* 10. b. Omnis potentatus breuis vita. Et *Hieronymus ſuper Marcom* 9. Principatus, vt ingreditur ſic deſeritur, dum tenetur labitur, & incertum eſt qua die finiatur. Item in maiori periculo ſunt. Vnde *Auguſt.* dicebat fratribus ſuis, & omnibus regulam ſuam profitentibus. Non ſolum veſtri, ſed potius ipſius, id eſt, Prælati miſeremini, qui quanto in loco ſuperiore, tantò in periculo maiore: Vnde *Num.* 25. a. Tolle cunctos Prinpes populi, & ſuſpende eos in patibulis contra ſolem. Quare hoc? Quia peccauerat populus. Vbi dici *Gloſſ.* Hoc homines ſi attenderent Principatus non ambirent *B. Bern.* Age nunc, ſequere Ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Epiſcopatum aſpira, paulatim aſcendes, ſed non paulatim deſcendes. Videbam inquit Dominus, Satanam. ſicut fulgur deſcendentem de cælo. Dicit ergò: Intrauit autem cogitatio in eos. Diabolus immiſit hanc cogitationem, qui per ſuperbiam corruit, & ideò per inuidiam, quam habet noſtri ad appetitum honoris nos inclinat quantum poteſt. *Matth.*4.b. Aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde, & oſtendit ei omnia regna mundi, &c. Ibi *Chryſoſtomos.* Cùm volueris fieri magnus, & altus, & ante oculos mentis iſta vniuerſa proponis, ſcito, quòd diabolus tibi regna mundi oſtendit, ſi volueris illa conſequi, neceſſe eſt, vt diabolum adores. *Matth.* 18.a. *Marc.* 9.d.

c Quis eorum maior eſſet,] Id eſt, quis eorum eſſet præferendus. *Chryſoſtom.* Nihil eſt elatione deteriua, hæc etiam naturalem prudentiam aufert. Item *Chriſoſtom.* Bonum opus deſiderare bonum eſt, primatum autem honoris concupiſcere vanitas eſt. Primatus fugientem ſe deſiderat, deſiderantem ſe horret. Item *Chryſoſtomos.* Principes ſæculi, ideò fiunt, vt dominentur minoribus, Principes verò Eçcleſiæ, vt ſeruiant minoribus, vt ſuas vtilitates negligant & illorum procurent. Primatum ſæcularem appetere, etſi ratio non eſt, vel cauſa eſt, primatum autem Eccleſiæ concupiſcere, neque ratio eſt, neque cauſa, quia neque iuſtum eſt, neque vtile. Quis enim ſapiens feſtinet ſe ſubiicere ſeruituti, & tanto periculo, niſi fortè, qui non credit Dei iudicium, neque timet.

d At Ieſus videns,] Id eſt, intelligens.

e Cogitationes cordis illorum,] Id eſt, cauſas erroris eorum. Sciebat enim, quia propter ambitionem primatus cogitabant inter ſe quis alio eſſet maior. Deus enim non ſolum intuetur cogitationes, ſed etiam cauſas cogitationum *1.Reg.*16. Homo videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor. *Beda.* Intelligens cauſas errorum, vult deſiderium gloriæ eorum, id eſt, ambitionem primatus contentione humilitatis ſanare, vt fortior clauus fortiorem clauum retundat id eſt, humilitas ſuperbiam excludat. Et hoc contẽtione humilitatis, vt ſicut ipſi inter ſe cogitabant alter alteri præferri, ita inter ſe contendant, alter altero plus humiliari.

f Apprehendens puerum ſtatuit eum ſecus ſe,] id eſt, iuxta ſe. Puerum illum teſtantur quidam fuiſſe Martialem, qui fuit Apoſtolus, & Epiſcopus Lemouicenſis, quia prædicabat Lemouicenſibus. [Et ait illis.]

h Quicunque, &c.

Moraliter. *g* Statuit eum ſecus ſe,] Id eſt, iuxta ſe. Similiter qui vult iuxta Ieſũ collocari, oportet quòd ſit puer id eſt, humilis. *Prouer.* 29 d Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria, *Matth.* 18 a. Niſi conuerſi fueritis ab elatione, dicit. *Interl.* & efficiamini, ſicut paruuli, id eſt, innocentes, & humiles, dicit *Gloſſ.* non intrabitis in regnum cælorum, *Infr.* 18.c. Qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Sunt autem quatuordecim proprietates boni pueri, quæ ſignificantur per quatuordecim annos pueritiæ. Tantum enim durat pueritia. Prima proprietas eſt, quòd paucis contentus eſt, in hoc ſobrietas. *Eccl.*29.d. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & veſtis, & domus protegens turpitudinem, *1. Timoth.*6 b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Secunda eſt, quia ſedet in puluere, in hoc humilitas. *Iſa.*47.a. Deſcende ſede in puluere virgo filia Babylon ſede in terra. Tertia eſt, quia non ſentit motus carnis, in hoc caſtitas. De qua dicit *Greg.* *Moralis.* *Quatuordecim proprietates boni pueri.*

Caſtitas facit appropinquare Deo. *Hebr.* 12.d. Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum. Quarta eſt, quia libenter dat de pane ſuo etiã canibus: in hoc largitas. *Prou.*22.b.

Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera *ſap.*6. e. Omni petenti tribue. Quinta eſt, quòd parentibus ſtatim obedit, in hoc vera obedientia.

Auguſt. Verus obediens mandatum non procraſtinat, ſed parat aures auditui, pedes itineri, & manus operi, & ſe totum intra recolligit, vt mandatum peragat imperantia, *1. Pet.*1.c.

Sperate in eam, quæ vobis offertur gratiam in reuelatione Ieſu Chriſti, quaſi filij obedientiæ non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſideriis, ſed ſecundùm eum, qui vocauit vos ſanctũ, &c. *Eccl.*3.a. Filij ſapientiæ Eccleſia iuſtorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. *Prou.* 21. d. Vir obediens loquetur victorias.

ii 3 Sexta eſt

Δ *a* Quicunque, &c.] *Chrysost.* Frequenter Dominus patitur discipulos, nec rectè dicere, nec rectè petere, vt ex illorum culpa occasiones inueniat docendi regulam pietatis, nec est error periculosus præsente magistro. Et *infra.* O error salutaris, qui totius mundi soluit errorem. Si isti non errassent, vnde poteramus scire, quòd non omne, quòd videtur bonum, bonum est desiderare?

a Quicunque susceperit puerum istum in *b* nomine meo, me recipit. Et *c* quicunque me recipit, *d* recipit eum, qui me misit. *e* Nam, qui minor *f* est inter vos omnes, hic maior est. *g* Respondens autem Ioannes

a Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo,] id est quicunque pro me receperit humiles id est pauperes, [me recipit.] Et est sensus Quicunque pro nomine meo pauperibus benefecerit, mihi in pauperibus benefacit. *Matt.* 25.d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Vel aliter vt puer sit nomen ætatis, nec tamen fiat demonstratio ad substantiam pueri, sed ad qualitatem, hoc modo.

a Quicunque susceperit puerum istum,] & supplebis in se, id est, quicunq; puerilem innocentiam, quam habet puer iste beneficio ætatis, siue humilitatem transformauerit in se beneficio virtutis.

b In nomine meo] Id est propter me, [me recipit.] *Chrys.* Non dicit regnum recipit, sed me, quod maius est.

Versus. *Est puer incautus, simplex, humilis, citò credit.*
Non meminit læsus, timet, & tacet, estque pudicus.

c Et quicunque me recipit,] supple secundum humanitatem, & deitatem, id est, qui habet fidem vtriusque.

d Recipit eum, qui me misit,] quia idem sum cum illo.

e Nam, qui, &c.] Dominus ab ambitione primatus discipulos verbo, & exemplo reuocat, & ad humilitatem inuitat. Postquam ergò docuit eos exemplo, docet eos verbo, q. d. nolite ambire primatum, sed estote humiles. [Nam, qui minor,] Id est, humilior.

f Est inter vos omnes] ex subiectione seruitutis, hic maior est, *1. Reg.* 15.d. Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? *Chrysost.* Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrē. Non enim, qui maior fuerit in honore, ille iustior est, sed, qui iustior, ille maior. *Iob.* 22.d. Qui humiliatus fuerit erit in gloria, *Ecclesiast.* 3.c. Quantò maior es, humilia te in omnibus. Ideò dominus Papa nuncupat se seruum seruorum, quia quantò humilior est, tantò maior est in conspectu Domini.

Moralit. • Sexta est, quod amant se mutuo, in hoc mutua charitas. *Eccl.* 13.c. Omne animal diligit simile sibi, sic, & omnis homo proximū sibi. *Aug.* Vita nostra dilectio est, odiū mors hominem vincis humana fœlicitate, diabolum vincis inimici dilectione. Nihil Deo specialius est virtute dilectionis. Vnde *Ioann.* 13.d. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, &c. Septima est, quia non confidit in se, sed in patre suo, ad quem omnem clamorem reportat, in hoc confidentia in Deo. *Ier.* 17.a. Maledictus qui confidit in homine. Et *inf.* Benedictus vir, qui cōfidit in Domino, &c *Gl.* 10. In Domino confido &c. Octaua est, quòd non est solicitus de aliquo *Mat.* 6.d. Ne sitis soliciti animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini, *1. Petr.* 5.b. Humiliamini sub potenti manu Dei, omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Nona est, quia verax est, in hoc veritas, quæ falsitatem, & vanitatem excludit. *Eph.* 4.f. Vnusquisq; loquimini veritatē cum proximo suo, *Prou.* 3.a. Misericordia, & veritas non te deserant. *Prou.* 12 c. Labium veritatis firmum est in perpetuum. Decima est, quia citò placatur, & pro minimo, in hoc benignitas, quæ citò iniurias remittit. *Eph.* 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. *Matt.* 6.b. Dimittite, & dimittetur vobis, *Eccl.* 28.a. Relinque proximo tuo nocenti te &c. Vndecima est, quia personatos homines expauescit, in hoc verecundia, siue reuerentia. *Seneca.* Pueri hos amant cum quibus ludere consueuerunt, si personatos videant expauescunt. *Eccl.* 13.b. Aduocatus à potentiore discede. *Seneca.* Verecundia bonum in adolescente signum. Duodecima est, quia non pudet eum mendicare, vel rogare panem, in hoc recogitatio propriæ paupertatis. *Thren.* 4.a Paruuli petierunt panem: Tertiadecima est, quia simplex est, *Rom.* 16. c. Volo vos esse sapientes in bono, & simplices in malo. *Mat.* 10.b. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, *Prou.* 11. a. Simplicitas iustorum diriget eos. Quartadecima est, quia hilaris est. *Eccl.* 26. a. Diuitis, & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus hilaris. *Prou.* 17.d. Animus gaudens floridam facit ætatem. Hi sunt quatuordecim anni pueritiæ spiritualis, quos qui habet verè puer est. Et hunc Dominus apprehendit, & statuit iuxta se. *Isa.* 52. d. *secundum aliam translationem* Ecce puer meus exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et signāter dicit Lucas [statuit eum secus se] quia vera humilitas stabilis est, vt terra, quæ est infimum elementorum, est in medio, quasi centrum, quod est minimum. Humilitas enim fundum tenet ædificij spiritualis, & est, quasi cētrum virtutum, imò humilitas est virtus, vel circulus, cuius cētrum vbiq; est, circumferentia nusquam. Vbicunque enim sit humilis semper cor suum est in imo, & nusquam in supremo. Sequitur. *Matt.* 9.f.

g Respondens autem Ioannes.] Nota vnde hæc responsio Ioānis traxerit originem, dum Dominus argueret discipulos de primatu disputantes, inuitans eos ad humilitatem, Ioannes respondit, non Domino, sed suæ cogitationi. Audierat enim præceptū à Domino, humiles recipiendos, ideo per contrarium putat omnes nō humiles excludendos, nec tales debere vti beneficio, qui non vtebantur Christi obsequio. Videbatur ergò ei excludendum esse à beneficio discipulorum, qui non esset discipulus, vnde quendam eiiciētem dæmones prohibuit. Et errauit quia nemo à bono, quod iā in parte habet prohibendus est, sed vt proficiat adiuuādus. *Prou.* 3.d. Noli prohibere benefacere eum, qui potest, si vales, & ipse benefac. *Phil.* 1.c. Quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur & in hoc gaudeo, sed, & gaudebo. Nota quia ille, qui in nomine Christi eiiciebat dæmonia, & faciebat alia bona, potest gerere personam quorūdam malorum in Ecclesia. Sunt enim quidam mali in Ecclesia non prælati, qui in criminalibus sunt, & ideò mali sunt, tamen vt dicit *Augustinus*, à piis precibus non recedunt, nec à bonis operibus desistunt. Nec est eis prædicandum, quòd non prosint illis opera illa, quia si nō prosunt ad vitam, prosunt ad veniam. Isti à bonis, quæ faciunt non sunt reuocandi, sed ad ampliora prouocandi, & paulatim à malis trahendi. *Nota par.*

Vel potest gerere personam malorum prælatorum, scillicet mercenariorum, qui propter commoda, & lucra temporalia prædicant veritatem, nec tamē propterea prohibendi sunt,

Et nota, quia tria genera sunt, scilicet, pastores, mercenarij, lupi, pastores diligendi sunt, mercenarij tolerandi, lupi fugiendi.

Vel potest gerere personam imperfectorum. in Ecclesia, quia licet non sint Apostoli, id est, perfecti, tamen non sunt excludendi. Illas tres sententias distingue in duabus *Gloss.* Ioannes diligens Deum, &c. *Infrà.* Ideo docetur neminem à bono, quod ex parte habet arcendum esse, &c. Neminem, scilicet malum, qui non sit prælatus. Infrà in *Gloss.* Tales etiam ob aliorum salutem admittendi esse cēsentur. Tales intellige, id est, Prælati mercenarij, qui tales sunt qualis erat ille, qui in nominē Christi dæmonia eiiciebat, & tamē malus erat Ita ipsi bona, & benè dicunt, & tamen mali sūt. Tertiam sententiam distingues in illa *Gloss.* Non reprehenditur Ioannes, &c. Ioannes gerit hic Typum illorum, qui omnes sibi dissimiles putant esse malos. De quibus dicitur *Isa.* 65. a. Qui dicunt, recede à me, non appropinquea mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Rectè autem ponitur hic error Petri, & Ioannis, qui interfuerant transfigurationi Domini, ad significandum, quòd sæpè post cælestium visionem, & etiam in ipsa cælestium visione contingit errare, vel peccare. Vnde in ipsa prosecutione transfigurationis posuit Lucas errorem Petri, & post errorem Ioannis. Paulus etiam post raptum in tertium cælum, carnis stimulo, & Angelo Satanæ colaphizatur, 2. *Corinth.* 12. b. Elias etiam post mortui suscitationem, prophetarum Baal interfectionem, & ignis cælestis impetrationem, timore mulieris fugit, 3. *Regum* 17. d. & 18. f. & g. & 19. a. Vt non confidat homo de cælestium contemplatione, aut miraculorum operatione. Vtrumque enim habuit Iudas, & postea tamen tradidit saluatorem, & laqueo se suspendit. Ideò Lucas inuitans nos ad humilitatem, quæ est custos virtutum, errorem sāti discipuli, id est, Ioannis prælibans ait. *g* Respondens autem Ioannes,] supple cogitationi suæ

a

a gitationi ſoæ. *a* Dixit] ad Ieſum. *b* Præceptor.] Præceptorem vocat, quia paratns eſt facere præceptum eius.

c Vidimus quendam.] Non nominat eum, quaſi indignum. *d* In oomine tuo,] Id eſt, inuocatione nomiois tui, [eiiciétem dæmonia.] Non propter hoc bonus erat, quia etiam malis hoe datur propter aliorum vtilitatem. *Mat.* 7.c. Multi dicent mihi in die illa, Domine, Domine nonne io nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, & tunc confitebor illis, quia ounquam nouí vos. Ibi *Gloſſ.* Prophetare, virtutes facere, dæmones eiicere, interdum non eſt meriti illius, qni per hoc operatur, ſed inuocatio nominis Chriſti hoc agit ad damnationem inuocantis, vel ob vtilitatem eotum, qui vident, vel audiunt. Et licet iſti deſpiciantur, qui faciunt, Deus tamen cuius inuocatio facit honoratur.

Mat.9.f · *al.* † nos. *al.* † nobis.

a dixit. *b* Præceptor *c* vidimus quendam in *d* nomine tuo eiicientem dæmonia, *e* & prohibuimus eum, quia non ſequitur *f* nobiſcum. Et *g* ait ad illum Ieſus. Nolite prohibere. *h* Qui enim non eſt aduerſùm †vos *i* pro † vobis eſt. *k* Factũ eſt autem dum complerentur

e Et prohibuimus eom, quia non ſequitur.] te. *Rom.* 10.c. Qnomodo prædieabunt, oiſi mittantur, &c. *Pſalm* 49. Peccatori dixit Deus, &c.

f Nobiſcum,] Id eſt, ſicut nos, mente, ſcilicet, & corpore omnibus relictis.

g Et ait ad illum Ieſus, oolite probibere, qui enim non eſt aduerſum vos pro vobis eſt] vel [qui non eſt aduerſum nos, pro nobis eſt.] Duplex litera eſt ibi nos vel vos.

h Qui enim non eſt aduerſum vos] id eſt, qui non facit, vel docet contraria doctrinæ veſtræ, ſed eadem licet contraria intentione.

i Pro vobis] quia idem facit, quod vos, vt hypocritæ, & aliqnando Hæretici. Auctoritas. Cum etiam malis Deus in bonum vtatur, vt per eos, ſicut per bonos creſcat eccleſia: niſi contraria fidei prædicent errorem ſemioando, ab inſtructione nullatenus prohibeantur, quia quotum verbis, & operibus pariter proficit Eccleſia, pauci hodie doctores inueniuntur. Vnde Chriſtus. Quod dicunt facite, &c. *Mat.* 23. a. Et econtrario, qui mala facit, vel docet, licet bona intentione contra nos eſt, ſed maxime, qui male facit mala intentione, vt aperti hæretici. *Mat.* 12.e Qui non eſt mecum, contra me eſt. Nota *Gloſſ. Beda* Igitur in hæreticis maliſque Catholicis, non ſacramenta communia in quibus nobiſcum ſunt, & aduerſum nos noo ſunt, ſed diuiſionem paci veritatique contrariam qua aduerſum nos ſunt, & Dominum non ſequuntur nobiſcum, deteſtari, & prohibere debemus, qoia etſi in fide, & in doctrina idem videatur, intentione tamen, & operibus diſcrepat.

K Factum eſt aotem, &c.] Adhuc proſequitur Lucas de indiſcreto zelo Ioannis, quo & ſecundo erraoit, & volens ſe vindicare, quòd non pertinet ad prædicatorem, immò nec ad Chriſtianum. *Rom.* 12.d. Mihi vindictam, & ego retribuã *Eccl.* 28.a. Qui vindicari vult à Domino inueniet vindictam, &c.] Dicit ergò: [Factum eſt autem, dum complerentur,] id eſt, appropinquarent.

l Dies aſſumptiouis eius,] id eſt, Paſſionis, in qua vel pro qua aſſumptus eſt de mundo ad patrem. Reſurrectio etiam dicitur aſſumptio. Vnde Pſalmus vigeſimusptimus ſcribitur pro aſſumptione matutina, quia agit de reſurrectione.

m Et ipſe faciem ſuam firmaoit, vt iret in Ieruſalem,] id eſt, imperterrita mente voluit ire in Ieruſalem, vbi paſſurus erat, prius audito conſilio Pontificum, & Phariſæorum, vt eum dolo teoerent, & occiderent, nolebat palam ambulare inter eos, ſed deambulabat latenter per deſertum iuxta Ephrem. Sed modo firmata facie volebat ire in Ieruſalem. *Beda.* Obſtinata, & imperterrita mente locum in quo pati decreuerat, petiit. Obſtinatom ſumitur hic in bono, ſicut *Ruth* 1.d.

n Et miſit] Dominus, ſcilicet.

o Nuncios,] Iacobum ſcilicet, & Ioannem, vt vult *Amb.*

p Ante conſpectum ſoum] vt præparent hoſpitium.

q Et euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt præparent illi.] *Gloſſ.* hoſpitium, & ſupplet, qund minus eſt in litera.

r Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ieruſalem] id eſt prætendebat ſimilitudinem eundi in Ieruſalem, & ideò non receperunt eum, quia Samaritæ dicebant quòd locus orationis erat apud eos, & non in Ieruſalem, quapropter omnes euntes in Ieruſalem odiebant, *Ioan* 4.c. Patres oostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ieroſolymis eſt locus vbi adorare oportet.

l dies aſſumptionis eius, *m* ipſe faciem ſuam firmauit, vt iret in Ieruſalem. Et *n* miſit *o* nuncios *p* ante conſpectum ſuum, *q* & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et *r* non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ieruſalem.

Moralit.

Moraliter] Diem aſſumptioois vocat Lucas diem Paſſionis, quia Paſſio, & tribulatio, & dies eſt, quia illuminat. Vnde *Pſal.* 138. Et nox, ſicut dies illuminabitur *Iſaia* 28. e. Tantummodò ſola vexatio dabit intellectum auditui. Eſt & aſſumptio, qoia ex ea aſſumitur quis à Deo in gloria. Vnde *Pſal.* 17. Miſit de ſummo, & accepit me, & aſſumpſit, &c. Vnde & Moyſes aſſumptus ex aquis interpretatur. Dies autem aſſumptionis complentur quando tribulatio prolongatur, & tamen patienter, libenter, & lætanter ſuſtinetur. Sicut Paulus 2. *Cor.* 12.c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet io me virtus Chriſti propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, io anguſtiis pro Chriſto.

m Et ipſe faciem ſuam firmauit, &c.] ſic quilibet, qui vult ire in Ieruſalem cæleſtem, aut in clauſtrum, aut quodlibet bonum perfectum facere, debet faciem obfirmare contra impedientes, & retrahentes, qui ſunt multi. Impediunt enim & retrahunt à bono deriſores. *Pſal.* 21. Videntes me deriſerunt me. *Iob* 12.a. Deridetur iuſti ſimplicitas Ireoi detractorea. *Pſal* 37. Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. *Aug. in lib. Le Sper.* Omnes, qui in Chriſto piè volunt viuere, oeceſſe eſt, vt ab impiis, & diſſimilibus patiantur opprobria, & deſpiciantur tãquam ſtulti, & inſani. Item adulatorea. *Matth.* 18.c. Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Ibi *Gloſſ. Gregor.* Mortuos ſepelire eſt peccatores in peccato fouere. *Ezech.* 13.c. Væ, qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas. Ibi *Gloſſ Gregor.* Quiſque malè agentibus adulatur, puluillum ſub cubito, vel ceruical ſub capite ponit. *Auguſtinus in lib. Proſper.* Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. Delectat enim facere in quibus non ſolum noo metuitur reprehenſor, ſed etiam auditur laudator. Item carnales parentes. *Ierem* 12.b. Fratres tui, & domus patrì tui etiam ipſi pugnauerunt aduersùs te, & clamauerunt poſt te plena voce, ne credas eis cum locuti fuerint tibi bona. *Luc.* 23.d. Mulieres lamentabantor poſt Ieſum euntem ad crucem, ſed propter hoc non dimiſit deinceps quin iret ad crucem. Item dæmonès. *Num.* 20. & 21. Idumæi, & Amorrhæi impedierunt filios Iſraël ne tranſirent in terram promiſſionis. Contra hos omnea debet quilibet, qui vult aliquod bonum inchoare obfirmare faciem ſuam. *Ezech.* 3.b. Ecce dedi faciem tuam valentiorem, &c.

n Et miſit nuncios ante conſpectum ſuum] Ioannem, ſcilicet, & Iacobum per quos ſignificantur prædicatores, qui debent eſſe, Ioannes, id eſt, gratioſi, & Iacobus, id eſt, luctatores, & duo propter ſcientiam veritatis, & munditiam operis, vt dicit *Beda.* Et tales præmittuntur, vt præparent Domino hoſpitium in cordibus peccatorum, *Iuſt.* 10.a. Miſit illos binos, & binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem, & locum in quo ipſe erat venturus. Sic, qui vult ire in Ieruſalem cæleſtem debet præmittere nuncios ſuos, qui præparent ei locum, ſcilicet, orationem, & eleemoſynam. De primo dicitur *Pſalm.* 87. Intret oratio mea in conſpectu tuo.

Ibi *Gloſſ.* Magna virtus orationis hìc notatur, quæ quaſi quædam perſona ad Deum iotrat, & maodatum peragit, quo caro peruenire nequit. *Eccl.* 35.e. Oratio humiliantis ſe nubes penetrat, &c. De ſecundo dicitur *Prou.* 18.c. Donum hominis dilatat viam eius, & ante Principes ſpatium ei facit. *Seneca.* Aliquid quotidie aduersùs paupertatem, aliquid aduersùs mortem tibi præpara.

r Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ieruſalem.] Sic hodie, qui habet faciem euntis in cæleſtem

g Ieruſalem, à paucis recipitur, & à multis contemnitur, Gen.4 .d. Deteſtantur Ægypti omnes, paſtores ouium, id eſt cuſtodes virtutum id eſt viros iuſtos. Gen.43.g. Illicitum eſt Ægyptiis comedere cum Hebræis. Eccl.13.c. Si communicabit lupus cum agno, &c.

a Cum vidiſſent autem, &c.] ſcilicet quòd nolebant eos recipere in hoſpitium.

G

a Cùm vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus, & Ioannes b dixerunt, Domine vis dicimus, vt ignis c deſcendat de cælo, & conſumat illos. Et d conuerſus increpauit illos, & dixit: e Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. f Filius hominis g non venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. h Factum eſt autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum. i Sequar te quocunque ieris. Et ait illi Ieſus. k Vulpes foueas habent, l volucres cæli nidos:

b Dixerunt, Domine vis dicimus] id eſt vis vt dicamus.

c Vt ignis deſcendat de cælo & conſumat illos.] Hoc dixerunt non ex amore correctionis: ſed ex liuore vindictæ, & ideò increpauit eos Dominus. Dixerunt autem hoc in ſimilitudinem Eliæ, quia ſicut legitur 4.Reg.1.b. ſedẽs in vertice montis Carmeli, duos quinquagenarios ad ſe miſſos igne de cælo impetrato conſumpſit, cum tertio ad regẽ deſcẽdit. Similiter, & 3.Reg.18.legitur, ignis ad petitionem eius deſcendiſſe, & conſumpſiſſe holocauſtum, & ipſe poſt omnes Prophetas Baal interfecit. Similem vindictam modo quærebãt Apoſtol. Et dicit Amb. in quadam Gloſſ. ipſos non peccaſſe Beda autem in alia Gloſſ. vult ipſos peccaſſe. Et ſi in hoc diſſentiant, non multũ videtur inconueniens, facile tamen poteſt determinari. Amb. enim dicit. Non peccant Apoſtoli, qui legẽ ſequuntur, i. quia lege vtuntur. Lex enim vindictam quærebat, quia talio erat in lege. In hoc ergò, quod zelo legis, & intuitu iuſtitiæ vindictam quærunt, non peccant. Et hoc dicit Amb. Sciebant etiã Phinees reputatũ eſſe ad iuſtitiã, quòd ſacrilegos interfecerat. Num.25.c. Beda verò dicit eos peccaſſe in hoc, quod ex odio quæſierũt vindictã. Et ita non eſt ibi contrarietas, cum alter dicat peccatum, alter non peccatum in hoc. In hoc autem facto ſignificant Iacobus, & Ioannes quoſdam Prælatos nimis pronos ad excõmunicationes faciendas. Contra quos dicitur Matt. 13.d. Sinite vtraque creſcere vſque ad Meſſem, ne forte colligentes zizania eradicetis cum eis ſimul, & triticum. Ibi Gloſſ. Ecce longanimitas, quæ vſque ad finem neceſſaria eſt in Eccleſia 2.[illegible] .6.d. Exite de medio eorum, &c. Ibi. Gloſſ. Au[illegible] eſt facere, quod pertinet ad correctionem malorum, [illegible] tum licet pro gradu cuiuſque ſalua pace, quia tolerandi [illegible] malt quandoque pro pace Eccleſiæ, Beda. Non ſem[illegible], qui peccant eſt vindicandum, quia nonnunquam amplius prodeſt clementia, tibi ad patientiam, lapſo ad correctionem. Denique ſic Samaritani citius crediderunt [illegible] 4.f.] quibus hoc loco ignis arcetur. Sequitur.

13. q. 4. c. quod Christus, & §. prætendenti, & ea vindicta. Matth. 18.b.

d Et [illegible] uerſus increpauit illos, & dixit, neſcitis, &c.] quia v[illegible] vindictam, ideò increpauit. Primitiua enim Eccleſia fundata erat per patientiam tormentorum, vnde non erat tunc vindicandum. Similiter, nec credo placere Domino [illegible] aliqui nimis de facili volunt alios excommunicare, quod nunquam eſſet faciendum, niſi cum magna diſcretione. Eccleſ.15.e. Omne execramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus Dominum. Iſa.24.b. Maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius. Ierem 23.b. A facie maledictionibus luxit terra, Prou.26.a. Maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet.

e Neſcitis cuius ſpiritus eſtis,] id eſt cuius ſpiritu ſignati eſtis. [illegible] Perfecta virtus non habet ſtudium vltionis, nec [illegible] iracundia vbi eſt charitatis plenitudo. Beda. Cuius ſp[illegible] ſignati eſtis eius acta imitemini, nunc piè conſulentes, id eſt in præſenti patientiam habentes, Matt.11.d. Diſcite à me, &c ſed in futuro iuſtè iudicantes cum ſedebitis ſuper [illegible], & iudicabitis.

f Filius,] quaſi non debetis in præſenti vindictam petere, ſed mites eſſe. [Filius,]enim, [hominis,]quem debetis imitari.

g Non venit animas perdere, ſed ſaluare.] Ezech.33.c. Nolo mortem impij, &c. Matth.20.d. Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis. Et in hoc gerunt Epiſcopi officium Chriſti, vt ſcilicet quærant, & procurent ſalutem animarũ. Act.20.f. Attendite vobis, & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei quam acquiſiuit ſanguine ſuo, 1.Pet.2.d. Eratis, ſicut oues errantes, &c.

[illegible] pars.

[Et abierunt in aliud caſtellum.]

h Factum eſt autem, &c.] Recapitulatio eſt, quam hic facit Lucas. Quod enim hic ſequitur, non continuè poſt præcedentia eſt factum, licet continue interſertum. Lucas enim non ſequitur ordinem hiſtoriæ, ſed myſterij. Vnde non ait. Poſt hæc, ſed ait. [Factum eſt.] Ordo autem hiſtoriæ hic eſt. Poſt incarcerationem Ioannis, elegit Dominus duodecim Apoſtolos in monte, deſcendens de monte veniens Capharnaum in via ſanauit leproſum, cum introiſſet Capharnaum, ſanauit ſeruum Centurionis nocte in domo ſanauit ſocrum Simonis febricitantem, mane confluentibus ad eum turbis iuſsit diſcipulos transfretare, & tunc acceſsit ad eum vulpiloſus iſte. Et de hoc habetur Mat.8.c. Qui non acceſsit animo obſequendi, ſed animo lucrandi. Propoſuerat enim eſſe diſcipulus Domini ad tempus, vt ex diſcipulatu conſequeretur poteſtatem eiiciendi dæmones, curandi languores, vt ſic deinde lucraretur. Quamuis ergò quantum ad hiſtoriam poſt præcedentia non ſequatur, tamen quantum ad myſterium congruit præcedentibus, & eleganter continuatur. Matt.8.c

In proximo enim egerat de receptione humilium, nunc congruè ſubiungit de abiectione ſuperborum. Dominus enim ſuperbos abiicit, humiles recipit. Sicut ergò Dominus ſuſcipiẽs paruulum exemplo, docuit humiles eſſe recipiendos, ſic non accipiens vulpiloſum iſtum, ſuperbos docet abiiciendos. Et facit hic Dominus mentionem paupertatis ſuæ, quod frequenter facit. Matt.17.d. quando miſit Petrum ad mare pro ſtatere, quia non habuit vnde ſolueret tributum.

Item Marc.11.b. dicitur, Cum prædicaſſet vſque ad veſperam, circumſpiciebat, ſi quis inuitaret eum ad hoſpitium, nec inueniebat. Vnde Pſal.141. Conſiderebam ad dexteram, &c.] Dicit ergò Lucas:

h Factum eſt autem ambulantibus illis in via dixit, quidam ad illum.] Non nominet eum, quia malus erat, & cupiditatis cauſa hoc dicebat.

i Sequar te quocunque ieris. Et ait illi Ieſus. Vulpes foueas, &c.] Verbum illius videbatur bonum, ideoque Dominus non reſpondet verbo, ſed cogitato dicens.

K Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos.

Δ Filius autem hominis

k Vulpes foueas habent.]

Moralit.] Vulpes ſunt ſtultæ mulieres, in collo albæ, in dorſo rubeæ, circa pedes caudatæ. Rubore, & candore attrahunt, & aliciunt incautos, ſed cauda comburunt, quia ignis eſt in caudis earum. Iud.15.a. Cepit Samſon trecentas vulpes, caudaſque earum iunxit ad caudas & faces ligauit in medio, quas igne ſuccendens dimiſit, vt huc illucque diſcurrerent, quæ ſtatim perrexerunt in ſegetes Philiſtinorum & ſuccenderunt eas. Et non ſolam mulieres caudas gerunt, ſed etiam quidam clerici & Theologi. Ezech.13.a. Quaſi vulpes in deſerto Prophetæ tui. Cant. 2.d. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, id eſt, Eccleſias. Iſtæ vulpes foueas habent, id eſt, occultas domos, & occultos fornicatores, qui fouent eas. Moral.

Item vetulæ ſtupri conciliatrices, vulpes ſunt Prou. 22.b. Profunda fouea os alienæ, cui iratus eſt Dominus incidet in eam. Et iſtæ vulpes foueas habent, id eſt, domos ſubterraneas & occultas in quibus iniqua fiunt. Eccl. 12.d. In labiis ſuis indulcat inimicus, & in corde ſuo inſidiatur, vt ſubuertat te in foueam, id eſt, in domum vetulæ.

l Et volucres cæli nidos.] Volucres cæli ſunt clerici, qui deberent volare in cælum, ſed ipſi quaſi pulli ſine pennis virtutum tenent ſe in nidis ſuis, id eſt, in pluribus beneficiis, quæ rectè nidis comparantur, quia in alto ſunt. In hoc notatur ſuperbia clericorum beneficiatorum. Abdia 1.b. Si exaltatus fueris, vt aquila, & inter ſidere poſueris nidum tuum, inde detraham te dicit Dominus. Item ibi generantur pulli edaces, in quo ſignificatur eorum guloſitas. Item ibi fiunt ſtercora, in quo notatur eorum luxuria. Iohel. 1. d. Computruerunt in ſtercore ſuo. Item nidi molles ſunt interiùs & aſperi exteriùs, in quo notatur eorum hypocriſis. Matth. 11. e. Ecce qui mollibus, &c.

Δ Filius autem hominis

Δ *a* Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.] Exponitur dupliciter. Primò ad litteram sine omni metaphora: q.d. Dñe, erras, qui me vis sequi propter multiplicandas diuitias. Qui n. volunt multiplicare opes, id est, diuitias, non debent sequi pauperes, sed diuites, ego autem sum pauperrimus omnium animalium, vt cum quæque animalia proprias habeãt mansiones, ego nõ habeo domunculam vbi caput reclinem. *Eccl.* 36.d. Cui credit, Qui non habet nidum? & deflectens *Ierem.* 14. b. Quasi colonus factus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum. *Chrys.* Respondet Dñs ad mentem eius. q.d. quid me sequeris propter pecunias, qui vides, neq; tantum mihi diuersoriũ esse quantum auibus? Et *inf.* Ille nõ respondit, sequar te pauperẽ. Hoc n. cõcessisset, *inf.* 13.g Dicite vulpi illi. q.d. qui insidiatur mihi galli. *Mat.* 23. d. Aliter exponitur. Et sequitur idioma Palestinæ regionis, cuius est propriũ loqui per metaphoras. Ille fortè miraculorum magnitudine motus volebat eũ sequi cupidine inanis gloriæ, quod significatur per aues, & ita per illum significatur hypocritæ, & auari, & fraudulenti & inanis gloriæ cupidi, quod patet per aues, & vulpes: & per vulpes hypocritæ, auari, fraudulenti, per aues inanis gloriæ cupidi, siue elati accipiantur. Animus n. elatus quodãmo est auis, & super se volat. Est ergò sensus: [Vulpes, &c.] *a* Filius autẽ hominis, &c.] Id est, in huiusmodi vulpinosis, & fraudulentis per superbiã, & inanem gloriam elatis, non habet vbi quiescat, id est, delectetur, quia non quiescit, nisi in mãsuetis, *Isa. vlt.* a. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? [Vulpes, &c.] *Hieron.* Ille hac intẽtione volebat sequi Iesum qua Simon Magus desiderabat habere potestatem miracula faciẽdi. *Act.* 8.c. vt, s. de miraculis diuitias lucraretur. Et ideo rectè significat hypocritas, & hæreticos, qui exterius videtur sequi Iesum: Sed interius persequuntur. Vnde rectè comparantur vulpi, quæ dolosa est, & tortuosè incedit. *Mat.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, &c. Hi sunt Gabaonitæ, qui videntes filios Israel prosperari, & dominari, fœdus inierũt cum eis, sotulares veteres, & ex pitaciis consutos habentes, pànesque duros & muscidos portantes. *Iosue* 9.a. Ita Hypocritæ asperè induuntur exteriùs, & viuunt, sed cognita eorum fraude admittendi sunt, sicut aquarij, & lignarij, non sicut fratres, hæretici verò omnino destruendi.

a Filius autẽ hominis nõ habet vbi caput suum reclinet. At *b* autem ad alterum: Sequere me, *c* ille autem dixit. Domine permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum. Dixitque *d* ei Iesus. *e* Sine, vt mortui *f* sepeliant mortuos suos, *g* tu autem vade, & annuncia regnum Dei. Et *h* ait alter. Sequar te Domine, sed primum permitte mihi renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum Iesus: *i* Nemo mittens manum suã ad

Moralit. • *a* Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet,] quasi pauper homo, qui vix recipitur in hospitio, sed si diues est aperitur ei vtraque ianua. *Iac.* 2. b. Deus elegit pauperes in hoc mundo, vos autem exhonoratis pauperes, quasi electioni diuinæ rebelles. Item *in eod.* a. Si introierit in conuentum vestrum vir anulum aureum habens in veste cãdida, introierit autem, & pauper, &c. Et nota, quod dicit. [Filius hominis.] In hoc enim notatur Christi humilitas, quia ex parte inferiori nominat se, & parentelã suam. Episcopus quidam iactabat se habere decem Reges in genere suo, & computatis septem, non potuit inuenire plures, & dixit quidam: Ego scio alios tres Reges Coloniæ. *Eccl.* 10.b. Quid superbis terra, & cinis? *Esther.* 2.b. noluit indicare patriam suam, & populum. Sequitur.

b Ait autem ad alterum, sequere me.] De isto, qui hic vocatur, vt sequatur Dominum apud *Mat.* 8.c. legitur. Alius autẽ de discipulis eius ait illi, &c. Et dicunt quidam, quòd fuerit Philippus, sed non est autenticum. *Amb.* Attẽde Dominum non culpas aspernatum, sed fraudes, qui repudiat fraudulentum, elegit innocentem, &c. id est, non propter quamlibet culpam Dominus respuit, sed propter fraudem. Ex quo *Mysticè* potest intelli, quod non propter culpas veniales respuit Dominus peccatores, sed propter criminales. Et nota quòd non quemlibet eligit Dominus, sed eum, cuius pater mortuus est, id est, in quo mortuus est mundus, vel diabolus, qui dicitur pater, *Ezech.* 16.a. Pater tuus Amorrhæus. *Ioan.* 8.f. Vos ex Patre diabolo estis.

c Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrẽ meum.] *Ibid.* Nõ respuit esse discipulus, sed expleta pietate paterni funeris vult liberior sequi. Simile 3. *Reg.* 19.d. Misit Elias pallium suum super Eliseum, qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait osculer oro te patrem meum, & sic sequar te. Sic multi dicunt, disponam de patre meo, vel post mortem parentum intrabo claustrum. *Chrys.* Multi ex his, qui viuere æstimantur à mortuis nihil differunt, etsi corpus corruptum non vides, anima saniem sustinet ampliorem. Corpus enim per paucos dies fœtet, his autem est os cloacis immundius. *d* Dixitque illi Iesus, sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, &c.] Non reuocat eum à sepultura, nisi quia erant, qui sepelirent patrem eius, ideóque non vrgebat necessitas. Item nota, quia pater istius infidelis erat. Est ergò sensus. *e* Sine, vt mortui in anima, id est infideles. *De pæn. dist.* 2.c. *pennata.*

f Sepeliant mortuos] scilicet infideles alios. *Chrysost.* Nunquid non est maximæ ingratitudinis abesse cum sepelitur pater? Non prohibuit honorare parentes, sed monstrat cælestibus negotiis nihil esse præponendum. Nota duas Interlineares sibi ex æquo respondentes. *Amb.* Hoc consortibus relinquitur, id est, infidelibus, vt sepeliant infideles. Alia. Hoc mandatur electis, intellige annunciare, id est prædicate regnum Dei. *Greg.* Mortuus mortuum sepelit, quando peccator peccatorem blandimentis, & adulationibus allicit arctiùs in peccatis.

g Tu autem vade, & annuncia regnum Dei.] *Ambr.* Docet Dominus minora bona pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius enim est animas mortuorum prædicando suscitare, quàm corpus mortui in terra abscondere. *Deuter.* 33.a. Qui dixerit Patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos. *Hieron. ad Paulinum* Festina quæso, & hærenti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quàm solue. Nemo renunciaturus sæculo bene potest vendere, quæ consumpsit vt venderet. *Chrys.* Neque contingens tempus perdere oportet. Et nota, quòd dicit: [Regnum Dei,] non fabulas Ouidij, non vanitates Philosophorum, non ingenium tuum, sed regnum Dei quadruplex. Sacra scriptura. *Matt.* 21.d. Auferetur à vobis regnum, &c. Gratia *infr.* 17.e. Regnum Dei intra vos est. Militans Ecclesia. *Marc.* 12.c. Non longe es à regno Dei. Gloria. *Marc.* 10.b. Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibeatis. Talium enim est regnum cælorum. *Matt.* 11.b. Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. *In prologo biblia* c.8.

h Et alter ait, sequar te Domine, sed primum permitte mihi renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum Iesus. Nemo mittens manum suam, &c.] Per illum, qui bono affectu vult sequi Dominum, sed prius vult sepelire patrem suum. *Mysticè* instruuntur humiles recepti à Domino, quia debent eligere potiora, & postponere minora. Est enim bonũ opus sepelire, & septimum est in operibus misericordiæ, sed potius est euangelizare. Per istum verò, qui dominum vult sequi non inuitatus, sed primò vult renuntiare domui suæ. *Mysticè* instruũtur humiles recepti à Domino, qui postquam inceperunt Dominũ sequi, non debent resipiscere, vel quasi canis ad vomitum redire, ne cum vxore Loth mutentur in statuam salis. *Matt.* 24.b. Qui in tecto est non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro est, non reuertatur tollere tunicam suam. Talis cogitatio, quam reuera diabolus immittit sub quadam discretionis specie, multos auertit à bono proposito, & multis fuit occasio perditionis. *Hieron.* cuidam tali. Si habes in potestate rem tuam, vende, si non habes, proiice. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli tantum nauem, & retia reliquerunt. Et postea subdit. Facile relinquit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Hoc etiã est contra claustrales, qui sine magna necessitate frequenter visitant domos parentum suorum. *Gloss. Beda.* Si discipulus Dominum secuturus arguitur, quòd domui renunciare velit, quid fiet illis, qui nulla vtilitate sæpe visitant domos suorum quas reliquerant? Quasi si tam durè arguitur, qui nondum fuerat Dominum secutus, quid erit de regularibus illis, qui tota die quibusdam modicis occasionibus visitant domos parentum? Talibus ergo dicit Dominus. *Mysticè.* *In prologo biblia.*

i Nemo mittens manum ad aratrum] prædicationis. *Osea* 10.d. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob.

Δ *a* Et aspiciens

a Et aſpiciens verò aptus eſt regno Dei,] prædicando vel habendo 2.Timoth.2.a. Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis, Philip.3.c. Ea, quæ retrò ſunt obliuiſcens. Vel aratrum religionis, 3.Reg.19.d. Eliſæus in aratro coxit carnes, mactauit boues, id eſt, religionis votum fecit. Gloſſ. Manum ad aratrum mittit, &c. Et eſt ſumma, quia manum ad aratrum mittere, eſt per compunctionem, & dominicæ Paſſionis memoriam cor exarare. In aratro enim eſt ſtiua, lignum, ſcilicet, cui arans innititur, & aliud lignum cui vomer infigitur. Per lignum ergò cui arans innititur, intelligitur contritio cordis, per vomerem, qui terram ſcindit, intelligitur memoria dominicæ Paſſionis, quæ quodammodo cor hominis ſcindit. Nemo enim tam ſaxei pectoris eſt, cuius cor non emolliat memoria Dominicæ paſſionis. Et eam præcipuè debet homo habere in memoria, quia cùm tantum beneficium ad memoriam reducitur, ad amorem benefactoris amplius animus accenditur. Qui verò ad relicta vitia deſiderio rapitur, retrò aſpicit. Et de talibus dicitur Oſeæ 10.d. Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij. Quidam colunt agrum, ſuperbi quidam horreum, auari, quidam ventrem, luxurioſi, &c.

aratrum, a & aſpiciens retrò aptus eſt regno Dei.

CAP. X.

POſt hæc b autem c deſignauit Dominus, & d alios ſeptuagintaduos, & miſit e illos f binos ante faciem ſuam in omnē ciuitatem, & locum, quò erat ipſe venturus. Et g dicebat illis: h Meſſis quidem multa, i operarij autem pauci

EXPOSITIO CAP. X.

POſt hæc autem, &c.] In præcedenti cap. egit Lucas de miſſione duodecim Apoſtolorum, in hoc autem agit de miſſione ſeptuagintaduorum diſcipulorum, & proſequitur hic ſatis hiſtoriam. Diuiditur autem iſtud capitulum in quatuor partes. In prima docentur diſcipuli qualiter eant, & qualiter ſe habeant in prædicatione. In ſecunda agitur de reditu diſcipulorum ad Dominum, & eorum humiliatione, ne ſuperbirent de factis miraculis, ibi [Reuerſi ſunt autem] In tertia agitur de commendatione humilitatis, ibi [In ipſa hora, &c.] In quarta agitur de hypocriſis condemnatione per parabolam ſauciati, ibi [Et ecce quidam legiſperitus, &c.] Ad literam autem Septuagintaduos diſcipulos miſit Dominus, quia tot erant genera linguarum, vt ſicut prius miſerat duodecim Apoſtolos propter duodecim tribus Iſrael, ita ſecundò miſit ſeptuagintaduos propter ſeptuagintaduo genera gentium, vel linguarum. Vnde & Num 11.d. Conſtituit Moyſes ſeptuaginta viros duces populi. Item per hunc numerum oſtendit Dominus, quòd per hos, & eorum ſequaces erat annunciaturus mundo fidem Trinitatis. Sol enim per triduanum ambitum ſuum ſeptuagintaduas horas facit. Chriſtus ergo: qui ſe diem appellat, Apoſtolos autem horas, Ioan.11.b. Septuagintaduos diſcipulos ad prædicandum mittit, vt per hoc myſticè ſignificaret ſe per hunc numerum prædicantium fidem Trinitatis mundo annunciare, ſicut ſol triduanum curſum ſolet per ſeptuagintaduas horas complere. Vnde cum Dominus ambularet in Ieruſalem, diſcipuli quæſierunt ab illo, quare illuc iret, cum vellent eum occidere. Dominus autem ait: Nunquid duodecim ſunt horæ diei, qui ambulat in die non offendit. q.d. ego ſum dies, vos eſtis horæ, ſequimini me, & non inuenietis offendiculum. Nota ergò, quia vigintiquatuor horæ ſunt diei naturalis, qui numerus triplicatus facit ſeptuagintaduo, & ita dies, id eſt, Chriſtus per ſeptuagintaduos diſcipulos, quaſi per ſeptuagintaduas horas fidem ſanctæ Trinitatis mundo nunciauit, ſicut ſol per totidem horas curſum ſuum peragit. Dicit ergò:

b Poſt hæc autem,] quæ prædicta ſunt,

c Deſignauit Dominus,] id eſt, ab aliis diſtinxit. Vel, id eſt de multitudine, quaſi ſignatos elegit. Ioan.15.c. Ego elegi vos, &c.

d Et alios ſeptuagintaduos.] Matth.10.a. mittuntur duodeci n.I t ſu 9.a.ſi mitter.

e Et miſit illos, ſeptuagintaduos,

f Binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipſe venturus] Ioan. 20.c. Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. Per hoc, quòd bini mittuntur ad prædicandum, innuitur quòd debent charitate vniri, quia charitas eſt glutinum quo fideles combinantur. Vel in hoc, quòd bini mittuntur ſignificatur, quòd ſicut in arcam Noe animalia immunda bina miſſa ſunt, ſic in arcam, id eſt, in vnionem Eccleſiæ, miſſuri erant Apoſtoli, & collecturi per ſacramentum baptiſmi, & prædicationem homines à conceptione, immundos, & in peccatis defixos. Gloſſ. Bina animalia immūda prius in carnali generatione, &c.] id eſt, ſignificantia homines prius immūdus in carnali generatione, &c.

g Et dicebat illis, meſſis quidem multa] Beda. Turba credentium.

i Operarij autem,] id eſt, Apoſtoli & eorum ſequaces [Pauci.] Et eſt ſenſus. Licet multi ſint, qui fidem recipiunt, & receperunt, tamen indigent operariis, ne aues cæli ſparſa ſemina diſſipent, ſup. 8.a. Mat. 13. a. Matt. d.21.Act. c. 10 ... Matt.

Moralites.] Meſsis multa eſt populus multus. Hæc meſſis fuit ſeminata in primis patribus, irrigata in diluuio, Gen. 7. Creuit in herbam in Patriarchis ante legem, proceſſit in culmen in Prophetis ſub lege, maturauit in meſſem in Apoſtolis ſub euangelio, Ioan. 4. c. Videte regiones, quia iam albæ ſunt ad meſſem, Apoc. 14.d. Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſsis terræ. Ad hanc igitur meſſem colligendam mittuntur hic meſſores, id eſt, Prælati & prædicatores, vt falce prædicationis eā ſeparent à terrenis, & recondant in horreo Domini, Ierem. 15.d. Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. I... 2.b. Conflabunt lanceas ſuas in falces, id eſt, diſputationes, & lectiones conuertent in prædicationes. Falx recurua eſt, ſic prædicatio debet recuruari in ſe, vt prædicator ſeipſum conſideret, Iob 5. d. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis, Gal. 6. a. Conſiderans teipſum, &c. Marc. 13. b. Videte vos metipſos, E... 31. b. Intellige, quæ ſunt proximi tui ex teipſo. Item falx manu tenetur, aliter non valet, ſic prędicatio inutilis eſt, niſi opere impleatur. Greg. ſuper Ezech. Ad hoc, vt ſeruetur virtus prædicandi tenëatur neceſſe eſt altitudo viuendi, Oſeæ 10. a. Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei. Item, qui metit falce inclinat ſe, ſic prædicator debet ſe inclinare per cōpaſsionem, & humilitatem, Iob 39.a. Nunquid parturiētes ceruas obſeruaſti? Incuruantur ad fœtum, & pariunt. Ibi Gloſſ. Prædicatores ſancti, quaſi ceruæ in partus dolore ſunt, quia nunc in fugiendo in lacrymis ſeminant. Qui incuruantur, vt pariant, quia niſi ab immenſitate contemplationis æternæ ad infirmitatem noſtram deſcenderent, nunquam filios procrearent. Vnde Pſalm. 143. Inclina cælos tuos, & deſcende. Item, qui metit falce, ſi retrò aſpiciat ſeipſum vulnerat, & male ſecat, ſic prædicator, ſi ad temporalia aſpiciat, & ſeipſum vulnerat, & alios male docet ſup. 9.g. Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & Vbi dicit Gloſſ. Omnis arans ſi retrò reſpiciat, aut inutilem, aut tortuoſum facit ſulcum, aut arantium boum ſuorum veſtigia vulnerabit. Ita, &c. Phil. 3. c. Vnum quidem ea, quæ retro ſunt obliuiſcens, &c. Dicit ergo:

h Meſsis quidem multa] ſcilicet, totum genus humanum, in quo multi ſunt parati conuerti ad Dominum, ſi eſſet, qui meteret, id eſt, inſtrueret eos.

i Operarij autem pauci,] Licet locutores multi, pauci enim faciunt, quod docent. 3. Reg. 5.b. Scis, quia non eſt in populo meo vir, qui ſciat ligna ſcindere, ſicut Sidonij, dicit Salomon, id eſt, Sacram Scripturam exponere, ad ædificium faciendum Salomoni, id eſt, Chriſto. Prou. 19. d.

Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella. Contra hos dicit Iob 31. d Si fructus eius comedi abſque pecunia.

Ibi. Gloſſ. Fructus terræ abſque pecunia comedere, eſt Eccleſiæ ſumptus accipere, & eidem Eccleſiæ prædicationis pretium non præbere. 2. Theſſ. 3. c. Si quis non vult operari, nec manducet.

Gregorius. Quid ad hoc nos doctores dicimus, qui ad uentum præcurrentes Eccleſiaſticum officium ſuſcipimus, & muti panem comedimus? Beatus Bern. Venient venient ante tribunal viuentis, vbi erit pauperum allegatio dura, accuſatio grauis, quorum vixere ſtipendiis, nec diluere peccata. Geneſ. ſecundo c. Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum, Matth. 20. a. Voca operarios, & redde illis mercedem, &c. Operarios iubet vocari ad mercedem, non otioſos.

a Rogate

A a Rogate ergò,] q.d. quia operarij sunt pauci. [Ergò rogate Dominum messis,] Id est Christum.
b Vt mittat operarios in messem suam.] *Interlin.* vel vineam. [Operarios,]id est, prædicatores magis opere, quàm ore prædicantes. Efficacior est enim prædicatio operis, quàm oris, vt dicit beatus *Bern.* Est enim prædicatio gladius, qui nisi teneatur manu, non terret aduersarios.

a Rogate ergò Dominum messis, vt *b* mittat operarios in messem suam *c* Ite, *d* ecce ego *f* mitto vos, sicut *g* agnos inter *h* lupos. *i* Nolite ergò portare sacculum k neque peram, neque *l* calceamenta, & *m* neminem per viam salutaueritis.

De bonis prædicatoribus dicitur in *Psal.* 149. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij, &c. *Cant.* 3. c. Lectulum Salomonis, &c. Sed de illis, qui dicunt multa, & faciunt pauca dicitur *Psalm.* 57. Et gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit. Sed quare se vult rogari Dominus, vt mittat operarios in messem suam, immò rogat, vt rogetur, & rogat operarios, vt rogent eum? Respondeo. Per hoc ostendit desiderium suum circa animas conuertendas, quia rogat, vt rogetur. Per quod etiam ostendit desiderium prædicatorum circa salutem animarum, vt etiam rogent mitti, nec aliter debere prædicare, nisi missi *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt, &c. [Per hoc idem ostendit Dominus, quòd gratia prædicandi donum Dei est, quòd precibus datur non studio, vel ingenio humano *Iac.* 1. a. Si quis vestrum indiget sapientia postulet eam à Domino.
c Ite, ecce ego, &c.] Ego discretiuè. Dominus messem dixerat paratam, id est, corda hominum ad recipiendum verbum & ideo præceperat discipulis, vt rogarêt Dominum messis, vt mittat operarios in messem. Sed quia ipse erat Dominus messis, vt ostendatur, statim illud facit pro quo faciêdo præceperat, vt rogarent. Vnde subdit. [Ite.] Et leges ita lege: à vt dicatur iterato. Mitte nos, ergò, [Ite] Modo repete. *f* Mitto vos] inquam, sicut agnos inter lupos *Matth.* 10. b. dicit hæc verba post electionem dicta Apostolis, Lucas asserit esse dicta septuaginta duobus. Possunt ergò intelligi dicta esse vtrisque. Est tamen ibi modica mutatio verborû. Nam Apostolis dictum est. [Mitto vos, sicut oues. Septuagintaduobus discipulis. [Mitto vos, sicut agnos,] id est, tanquam simplices, & mansuetos.
h Inter lupos] inter detractores scribas, scilicet, & Pharisæos. *Chrys.* Fortior est Dei gratia, quàm rerum natura. *Chrys.* q.d. monstrabo virtutes, cum oues lupos superauerint. Chrysost. Dum fuerimus oues vincamus, etsi multi sint lupi, si autem efficimur lupi, vincimur, & cessat nobis pastoris auxilium. Non enim oues, sed lupos pascit. *Chrys.* Vnaquæque bestia vnum habet, & proprium malum, homo autem malus omnia. Nota [Ite] dicit non æquitate. *Psal.* 125. Euntes ibant, &c. *Ezech.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur, &c.
d Ecce.]In hoc notatur celeritas prædicatorum. *Isa.* 60. c. Ecce ego, mitte me. *Prou.* 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum.
e Ego,] Deus, qui vos elegi, qui vos docui, qui sum Dominus messis.
f Mitto vos] homines, seruos, discipulos, electos, ideò debetis ire. *Exod.* 3. d. Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis. Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. Mitto vos, aliter non debetis ire, *Ierem.* 23. d Non mittebam prophetas, & ipsi currebant. *Ioan.* 10, b. Quotquot venerunt, sua voluntate, non missi à Domino, fures, sunt, & latrones. [Mitto vos.] Mittit, vt aduocatos ad defendendum causam sponsæ suæ, id est, Ecclesiæ. *Isa.* 1. e. Quærite iudicium, &c. Item vt testes in causa sua, & ecclesiæ, *Isa.* 43. b Vere vos testes mei vt dicit Dominus. *Act.* 1. a. Et eritis mihi testes. Testes autem debent esse certi, iurati, non conducti, non subornati, non infames, non pueri, certi de visu, & auditu, *Matt.* 11. a. Renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis. *Act.* 4. d. Non possumus quæ vidimus, & audiuimus, &c. 1. *Ioan.* 1. a. Quod vidimus oculis nostris, &c. *Ioan.* 3. b. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Item iurati, vt nec prece, nec precio, nec amore, nec odio, nec timore dicant falsitatem, vel taceant veritatem. *Ps.* 118. Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Item non conducti mercede temporali. *Is.* 13. d. Suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, &c. *Mat.* 10. b. Nolite possidere aurû, neque argentum, neque pecuniam. Si prohibêtur habere, multò fortius accipere. Itê non subornati, lepôre verborum. *Eccl.* 4. d. Non abscondas sapientiam tuam in decore eius 1. *Cor.* 2. a. Prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, &c. Itê non infames, 1. *Tim.* 3. b. Oportet illum habere testimonium bonum ab his, qui foris sunt, vt non incidat in opprobrium, & in laqueum diaboli. Item non pueri, sed adulti. *Exod.* 26. d. Prouide de omni plebe viros sapientes, &c. Item [Mitto vos] vt cursores. Cursor autem debet habere pixidem pictam insigniis mittentis, & literas sigillatas. Pixis est cor, literæ duo testamenta, sigillum charitas, sigillator Spiritus sanctus. *Ephes.* 4. g. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis. *Ioan.* 13. d. In hoc cognoscêt omnes, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. *Cant.* 8. b. Pone me, vt signaculum super cor tuum. Pictura pixidis est paupertas, tribulatio, fames & huiusmodi, in quibus est imago Christi in terra côuersantis. *Gal.* 6. d. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, &c. Item [Mitto vos,] vt milites pugnaturos pro fratribus. *Ios.* 1. d. Transite armati, &c. *g* Sicut agnos] id est innocentes, humiles, mansuetos. *Isa.* 6. b. Arietes Nabaioth ministrabût tibi. Nabaioth propheta, i. filij prophetarum. *Cant.* 4. a. Dentes tui, id est prædicatores, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. *h* Inter lupos] *Amb.* i. hæreticos, qui gregem Domini diripere nitûtur nocte tribulationis seu aduersitatis. *Beda* dicit. Lupi sunt Scribæ, & Pharisæi, qui sunt clerici Iudæorum q.d. Lupi sunt clerici. *Soph.* 3. a. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane. *Isa.* 65. d. Lupus, & agnus pascentur simul. *Eccl.* 13. c. sicut communicabit lupus agno aliquando, &c. *Gloss.* Lupi & agni simul pascentur, & de lupis ad quos mittentur agni, conuertentur, & ita qui prius erant lupi, eodê cibo reficiêtur cum agnis, s. cibo verbi Dei. *i* Nolite ergò portare sacculum, ad reponendum pecuniam. k Neque peram a] d reponendum escam. *l* Neque calceamenta.] Omnem sollicitudinem temporalem amputat à prædicatore. Nam qui côtemptum mundi prædicant, debent, & ipsi primi contemnere. Vnde *Beda* & *Amb.* Tanta debet prædicatori esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus, etsi non præuideat sibi, tamen certissimè non defecturos sciat, id est credat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prædicet æterna, *Inf.* 22. d. Quando misi vos sine sacculo, & pera, nunquid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt: Non.
Mysticè. Pecunia in sacculo est sapientia clausa in anima, quæ nô erogatur proximo, & ideo, vel inutilis, vel noxia est. *Eccles.* 20. d & 41. c. Sapiêtia abscondita, & thesaurus inuisus &c. *Prou.* 11. d. Qui abscôdit frumenta, &c. Per peram significantur negotia seculi, sicut dicit *Amb.* quæ non debêt portare prædicatores Christi, qui contemptû mundi prædicant. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis *sup.* 9. g. Nemo mittens manû suam ad aratrum, i. prædicationis assumens officium, & respiciens retrò, aptus est regno Dei, prædicando. Per calceamenta significantur mala exempla, quæ procedunt ex malis operibus sicut calceamêta fiunt ex mortuis pellibus. *Exod.* 3. b. Solue calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. *m* Et neminem per viam salutaueritis. Ad litteram, non prohibet salutationem cum sit officium humanitatis, sed obstaculum prædicationis, & deuotionis impedimentum prohibet, i. ne causa confabulandi aliquos in via salutent, ne ipsa confabulatio eorum deuotionem impediat, & à destinato negotio retrahat. Vnde *Amb.* Festinatò iubet côscendere, ne alicuius obuij confabulatione reflectantur ab iniuncto officio, vel munere, &c. & *inf.* Vt quando mandantur diuina, paulisper sequestrentur humana. Aliter. *m* Neminem per viam salutaueritis i. nemini salutem viæ optaueritis, i. mûdanam prosperitatem, quæ multis est causa mortis. Vel [neminem per viam salutaueritis] i. nolite salutare quenquam en modo quo consueuerunt homines facere salutationes in via, i. tantum ex consuetudine non ex salutis optatione. Et hanc expositionem habes in *Gloss. Bedæ*, & *Amb.* quæ talis est. Omnis qui in via salutat, occasione itineris salutat, i. tantam ex consuetudine non ex intentione habendæ eiusdem salutis. Vel aliter. Neminem per viam salutaueritis, i. propter viam, i. propter temporalia ne prædiceris, siue nemini salutem prædicabitis occasione lucrandi temporalia sicut qui in via salutat aliquando confabulandi, vel alia causa salutat, non quòd eius saluti intendat. Hanc similiter expositionem potes habere ex prædicta *Gl.* Simile 4. *Reg* 4. c. Et si occurrerit tibi homo, ne salutes eum.

Mysticè.

A Salus autem

a Salus autem patriæ omnibus est optáda, & pro illa prædicandum. *Eccl.* 25. d. Amicum salutare ne confundaris. *Psal.* 43. Tu es Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob. *Chrys.* Non est sola salutatio, sed benedictio. Vnde episcopi scribunt. Salutem, & benedictionem. *Psal.* 128. Et non dixerunt qui prætereibát, benedictio Domini super vos, &c.

Matth. 10.b. a In quamcunque domum intraueritis,] causa hospitandi.

b Primum dicite, pax huic] id est pacem hospiti, & familiæ prædiceris, vt appareat vos esse nuncios, & baiulos pacis. *Isa.* 52. b. quàm pulchri sunt super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem. *Matt.* 5. a. Beati pacifici.

B

Matth. 10.b.

c Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra,] Id est oblatio pacis, id est si aliquis fuerit ibi

In a quamcunque domum intraueritis, b primum dicite, Pax huic domui. Et si ibi c fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin d autem e ad vos reuertetur. In f eadem autem domo manete, g edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt. h Dignus est enim operarius mercede sua. i Nolite transire de domo in domum. Et in k quamcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos, qui in illa sunt, l & dicite illis, appropinquabit in vos regnum Dei. In m quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos. Tamen n hoc scitote, quia appropinquabit regnum Dei. o Dico vobis, quia Sodomis in die illa p remissius erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi q Corozaim, væ ti-

prædestinatus ad pacem æternam habendam, suscipiet pacifice vestram prædicationem. d Sin autem] id est si noluerit aliquis audire vos, nec acquiescere vobis. e Ad vos reuertetur] id est nó erit vobis inutilis, quia prædicationis, & laboris vestri merces vobis à Deo recompensabitur. f In eadem autem domo manete.] Hic prohibet Dominus discursum prædicatorum, qui aliquando mutare solent hospitia causa ventris. *Beda.* Alienum est à prædicatore per domos cursitare, & hospitium mutare. *Eccl.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi. *Prou.* 25. c. subtrahe pedem tuum de domo proximi tui. g Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt,] non quærentes diuersa fercula. *Eccles.* a. a. Omne quod tibi applicitum fuerit accipe. 1 *Cor.* 10. f. Omne quod apponitur vobis manducate, nihil interrogantes propter conscientiã.

Matth. 10.b. g Dignus est enim operarius mercede sua,] duplici. Vna in via ad sustentationem, altera in patria ad remunerationem. *Matt.* dicit. Dignus est cibo suo, id est potestatem habet accipiendi necessaria vitæ, ab his quibus prædicat. 1. *Cor.* 9. b. Dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant, de Euangelio viuere. *Gal.* 6. b. Communicet is, qui, &c. *Deut.* 25. a. Non alligabis os bouis triturantis, &c. Vnde Diacono deferenti Euangelium, alius defert puluinar. *Cant.* 2. b. Leua eius sub capite meo. *Beda.* Qui saccum, & peram prohibuit, sumptus ex prædicatione concedit, sic tamen vt ablato cibo & potu sint contenti, i. ne quærant superflua. i Nolite transire de domo in domum.] Ideò hoc prohibet Dominus, quia sæpius mutatio hospitiorũ mutabilitatem indicat animorũ. *Amb.* Non est de domo in domum vaga facilitate demigrãdum, vt in hospitali amore seruetur constantia, ne collata amicitiæ necessitudo facile dissoluatur. Nota quod dicit, necessitudo, quadã enim necessitate astringimur erga amicos. *Eccl.* 29. d. Necessitudine domus meæ hospitio mihi factus es frater. k Et in quamcúque, &c.] *Hieron.* Quia hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnum cælorum, dat potestatem miracula faciendi. l Et dicite illis, appropinquabit in vos regnum Dei,] id est, Christus, vel vita æterna, vel sacrarum scripturarũ scientia. *Matt.* 3. a. Agite pœnitentiam, &c. m In quãcunque autẽ ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite, etiam puluerem] pedũ, [qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos, vt sic ostendatis, quòd nihil terreni commodi quæratis, sed tantũ animarum salutem 2. *Cor.* 12. c. Non quæro, quæ vestra sunt sed vos. *Hieron.* In testimonium, quòd prædicatio ipsorum peruenit vsque ad illã ciuitatem, & ita non habeat excusationem. *Ioan.* 15. d. Si non venissem, & non prædicassem eis, peccatũ non haberent, núc autem &c. Item in signum laboris inaniter expensi, Puluis enim in pedibus signum est itineris, & laboris, excussio vero significat laboris inutilitatẽ, quia inutilia solent excuti. & abijci. Item sic Excutite puluerem de pedibus vestris, id est, minima itineris, & laboris vestri, quem pro [illegible] sustinuistis exponite illis, vt si vos recipere noluerint, sit eis in testimoniũ maioris damnationis. Si autem receperint, sit maioris dilectionis occasio, & c.

Mystice.] Per pedes Apostolorum significatur affectus prædicatorum, quibus aliquando adhæret puluis vanæ gloriationis. Nemo enim tantæ est perfectionis cuius animo non surrepat aliquantula affectio humanæ laudis. De quo puluere dicitur in *Ps.* 7. Gloriam meam in puluerem deducat: aliquando puluis superbæ indignationis, aliquando puluis cupiditatis. De quo *Micheæ* 7. d. Lingent puluerem, sicut serpentes. Primus puluis adhæret pedibus prædicatorum, quando libenter audiuntur. Ex hoc enim sæpe gloriãtur. Huiusmodi puluerem Dominus excutiendum docuit, vbi pedes discipulorũ lauit, significans affectus mentium, vel puluere inquinatos. Excutitur autem puluis iste per sui cõsiderationẽ, quia nihil habet à se: etiam quod libenter auditur, *Mystice.*

C *Matth.*

non est à se, 1. *Corinthiorum. quarto.* b. Quid habes quod non accepisti, &c. *Matt.* 10. c. Non vos estis, qui loquimini, &c. *Ierem.* 9. g. Non glorietur sapiens, &c. *Eccl.* 10. b. quid superbis terra, & cinis? Secundus puluis adhæret, quãdo non libenter audiuntur. Ex hoc enim aliquando indignãtur prędicatores. Vnde *Greg.* Prædicatio vix sine aliquo admisso impletur, aut enim indignè feret si contemnitur prędicator, aut gloriatur si venerabitur. Sed hic puluis excutitur per Christi commemorationem cuius prædicatio contempta fuit. Et certe non debet indignari discipulus si contemnitur, ex quo Christus, qui est summus magister contemptus fuit. *Ioan.* 15. c. Mementote sermonis mei quem dixi vobis. Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Tertius puluis adhæret, quando prædicator doctrinam, vel prædicationem inclinat ad commodum temporale. Quem maximè excuti voluit Dominus à pedibus Apostolorum. Vnde *Matth.* 10. b. Nolite possidere aurum, &c.] Et etiam in huius signum lauit pedes eorum, *Ioan. decimotertio.* a.

n Tamen hoc scitote, &c.] quasi licet non recipiatis nos, tamen hoc annunciamus vobis, scilicet, quòd appropinquat regnum Dei. Vnde Tamen hoc scitote quia appropinquabit, &c.] id est, citò veniet dies iudicij quando regnum Dei dabitur electis, & tunc velletis vos recepisse nos.
o Dico vobis, quia Sodomis in die illa] scilicet, die iudicij.
p Remissius erit, quàm illi ciuitati.] Remissius supple in hoc, quia non intantum de inhospitalitate sunt arguen[di]. Non enim tales, & tantos hospites respuerunt, quales, & quantos Iudæi, scilicet, Apostolos, & Prophetas. Licet etiam magni peccatores fuerint, tamen prædicationem verbi Dei non contempserunt, quia nec tales prædicatores habuerunt quales Iudæi. *Ioan.* 15. d. Si non venissem, &c. 2. *Petr.* 2 d. Melius est viam, &c. *Luc.* 12. f. Cui plus committitur, & *Iacob. quarto.* d. Scienti bonum facere, & non facienti, &c.
q Vę tibi Corozaim, &c.] ad literã. Corozaim, & Bethsaida, a & Capharnaum erant

q Væ tibi Corozaim. *Mystice.*] comminatur hic Dominus clericis, & religiosis, qui duriores sunt laicis. Vnde *Isa.* 1. a. Bos cognouit, &c. *Ierem.* 5. a. Dixi forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, & iudicium Dei sui, ibo igitur ad optimates, &c. Corozaim, interpretatur mysterium meum, vel secretum mihi, & significat clericos, quibus reuelat Dominus in scripturis secreta sua. *Amos* 3. b. Nõ faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas, &c. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, &c. *Matth.* 13. b. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, Bethsaida, interpretatur domus frugum, vel domus venatorum, & significat claustrum, vbi illis, quos potest venari Dominus fruitur, quasi fruge propria, *Isaie.* 23. a. Semen Nili messis fluminis, id est, Spiritus sancti, fruges eius Tyrus interpretatur angustia, & significat rusticos, qui

A multis angustiis

& Capharnaum erant ciuitates Iudæorum, quibus comminatur Dominus, quia auditis multis prædicationibus, & visis multis miraculis Christi, non pœnituerunt de peccatis suis. In illis enim multa legitur fecisse miracula in inuio prædicationis suæ, & quia non receperunt, ideo specialiter illis cominatur.

bi a Bethsaida, b quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis olim in c cilicio, & cinere sedentes pœniterent. d Veruntamen Tyro, & Sidoni e remissius erit in iudicio quá vobis. Et f tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata, vsque g ad infernum demergeris. h Qui vos audit me audit, i & qui vos spernit, me spernit. l Qui autem me spernit spernit eum qui me misit. m Reuersi sunt autem septuagintaduo cum gaudio, dicentes: Domine, n etiam o dæmonia subiiciuntur nobis in p nomine tuo. Et q ait illis. r Videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem. s Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones,

Matthæus hic magis sequitur historiam. Lucas dimisso ordine historiæ, sequitur magis ordinem mysterij. Dicit ergo [væ tibi Corozaim] i. æterna damnatio est tibi ventura. a Væ tibi Bethsaida,] similiter. b Quia si in Tyro, &c.] Tyrus, & Sidon ciuitates erant gentilium, in quibus si prædicasset Dominus,

Matth. 10.d. Luc. 13. c.&.q.1.c. qui vos spernit.

& fecisset miracula quæ fecit in aliis, egissent pœnitētiam. Quare ergo non prædicauit eis Dominus? *Rom.* 11. d. O altitudo diuitiarum, &c. His autem prædicauit propter quatuor. Primum diuina voluntas, secundum promissi veritas, tertium latens vtilitas, quartum paucorum bonitas [veruntamen Tyro, & Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis.] Sequitur. f Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata i. famosa miraculis, & insignita. Et qui his credere noluisti, ideo [vsque ad infernum demergeris.] Vel, [exaltata] superbe resistendo meæ prædicationi, & ideo, &c.

Mysticè. a multis angustiis opprimuntur. Sidon interpretatur venatio, & significat milites, qui sunt venatores, ad literam, & per rapinam multa venantur. Et certè si istis tantùm prædicaretur, quantum prædicatur clericis, ipsi pœnitentiam agerent de peccatis suis, & plora bona facerent quàm clerici faciunt. *Matth.* 12. d. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerút in prædicatione Ionæ, & ecce plus quam Ionas hic. Idcirco [Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida,] id est, vobis ô clerici, & vobis ô religiosi. b Quia si in Tyro &c.] Nec dicit. Væ vobis Corozaim, & Bethsaida, sed diuisim [Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida,] quia singulis sua propria pœna reddetur. *Galat.* 6. b. Vnusquisq; onus suum portabit. *Matth.* 13. d. Colligite zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum. Item nota quod benè iunguntur Tyrus, & Sidon. *Beda.* Apud alios est vsus diuitiarum, diuitibus nomen tantum cedit, & solicitudo. c In iudicio, &c.] Nota tria, Cilicium, cinerem, sessionem. Hæc enim tria pœnitentibus congruunt, scilicet, vt induantur cilicio, sedeant in cinere, id est, ad terram. Non enim debent discumbere ad mensam, sed in terra habentes mantile super genua. *Hieron.* Cinis, & cilicium arma sunt pœnitentium. Per cilicium peccati memoria intelligitur. Nam punctio vestimenti reuocat in memoriam punctionem peccati, quod semper debet habere homo in memoria ad dolendum. Per cinerem, mortis memoria exprimitur. Vnde & capita pœnitentium cinere asperguntur, vt reducant ad memoriam, quia mortales sunt, & incinerabuntur. Vnde *Eccles.* 10. b. Quid superbis terra, & cinis? *Ierem.* 6. g. Filia populi mei accingere cilicio, & aspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Sessio humilitatem exprimit, quam præcipuè debet homo Christo exhibere, 1. *Pet.* 5. b Humiliamini sub potenti manu Dei, &c. e Remissius erit in iudicio quàm vobis, &c.] *infrà* 12. f. Seruus sciens voluntatem Domini, &c. f Et tu Capharnaum, &c.] Capharnaum villa pinguedinis, vel villa pulcherrima, cœtus prælatorū. *Abdiæ* 1. b. Si exaltatus fueris, vt Aquila, & inter sidera posueris nidum tuum inde detraham te. *Amos* 9. a. Si ascenderint vsque ad cælos inde detraham eos. *Iob* 20. a. Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. *Ierem.* 49. d. Qui habitas in cauernis terræ, &c. Sequitur. h Qui vos audit.] Ne videretur alicui ex præcedentibus quod illis tantùm ciuitatibus comminaretur Dominus væ æternum quæ ipsum respuerunt in propria persona, sed etiam illis qui discipulos, & alios prædicatores contemnunt, fit illa comminatio, ideo subiungit [qui vos audit me audit] qui loquor in vobis. 2. *Cor.* 13. a. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus, qui non infirmatur in vobis? i Et qui vos spernit] non recipiendo ad prædicationem, vel ad hospitalitatem, vel faciendo iniurias, vel inferendo contumelias. *Ezech.* 3. b. Domus Israel noluit audire te, quia noluit audire me. K Me spernit.] *Matth.* 25. d. Quamdiu non fecistis vni ex minimis his, nec mihi fecistis. l Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit,] quia ego & pater vnum sumus *Ioan.* 10. f. m Reuersi sunt, &c.] Secunda pars. Post prædicationem, & facta miracula reuertuntur ad Dominū. Vnde dicit: [Reuersi sunt autē septuagintaduo cum gaudio] de profectu prædicationis, & conuersione peccatorum, Gaudebant etiam de potestate miraculorum sibi collata: Vnde sequitur: n Dicentes: Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo] i. in inuocatione, & virtute nominis tui, quod non fiebat in lege, vt in nomine alicuius eiicerentur dæmones. [Moralit. :] m Reuersi sunt autem, &c.] Hic docentur prædicatores, & omnes bene agentes in tribus. Primò, vt de bono facto per eos, nō superbiant, meritis ac viribus suis aliquid ascribendo, sed reuertantur ad Dominum eius gratiæ totū attribuēdo, & gratias referēdo. *Eccl.* 1. b. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, &c. ibi *Gloss.* Vadunt fulgura, cum prædicatores miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigunt. Reuertentia vero dicunt adsumus cum non sibi, sed Dei virtutibus attribuāt quicquid se fortiter egisse cognoscunt. Talis erat *Isa.* 26 c. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Talis Dauid *Psal.* 113. Non nobis Domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriā. Talis Paul. 1. *Cor.* 3. b. Neq; qui plantat, neq; qui rigat aliquid est, sed qui incrementū dat Deus. Talis ipse Christus. *Ioan.* 7. b. Mea doctrina non est mea, &c. Secundò, vt non cessent donec perfecerint opus suū *Matth.* 10. c. Qui perseuerauerit, &c. *Galat.* 6. c. Bonum facientes non deficiamus, &c. Tertiò, vt de bono gaudeant. *Rom.* 12. d. Gaudere cum gaudentibus. o Dæmonia subiiciuntur nobis] i. sapientes Philosophi. p In nomine tuo] i. in prædicatione nominis tui, vel ad honorem nominis tui. 2. *Cor.* 10. b. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Sequitur: q Et ait illis, videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem.] *Bernar.* Age nunc, sequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira, paulatim ascendis, sed non paulatim descendes. r Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem.] Bene confitebantur discipuli in hoc. s. quod fatebantur dæmonia sibi subiici in nomine Christi: Sed quia vidit Dominus aliquātulā elationē subortam in animis eorum, ex subiectione dæmonum, & miraculis, ideo hortatur eos ad humilitatem exemplo luciferi, qui per superbiam corruit de cælo. Vnde dicit: [Videbam.] q.d. me præsente factum est. Præsens enim eram, quando Lucifer corruit. Et potest dupliciter construi quod sequitur. Primo sic: [Videbam Satanam cadentem de cælo, sicut fulgur,] id est, velociter, terribiliter, irreuocabiliter. Et est sensus. q.d. Dominus, ne superbiatis de potestate vobis data, ne cadatis, sicut Satanas. 2. *Pet.* 2. a. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciādos, supple nec vobis parcet si peccaueritis superbiendo. *Isa.* 14. c. Quomodo cecidisti, &c. *Apocal.* 12. b. Proiectus est draco ille magnus. Et *infra*. Et Angeli eius. Aliter: r Videbam Satanam, sicut fulgur] i. qui est sicut fulgur [de cælo cadentem. Fulgur enim lucidum est, & diabolus aliquando se transfigurat in Angelum lucis. 2. *Corinth.* 11. c. Item fulguri nihil resistit, & diabolo pauci possunt resistere. *Iob* 41. d. Non est potestas super terram quæ possit ei comparari. s Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones.] Serpentes. i. dæmones,

Secunda pars.

Moralit.

dæmones, qui habent venenum in ore, vt serpentes, & in cauda, vt scurpiones, quia actionem bonam nituntur corrumpere in principio & in fine. In pincipio, intentionem córrumpendo, in fine vanam gloriam suggerendo. *Apocal.* 9.d. Potestas equorum in ore eorum, & in caudis eorum. *Thren.*1.b. Facti sunt

a & supra omnem virtutem inimici, b & nihil vobis nocebit. c Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciũtur. d Gaudete autẽ quod nomina vestra e scripta sũt in cælis. In ipsa hora b exultauit in Spiritu Sancto, & dixit, Confiteor tibi K Dñs pater cæli, l & terræ quod m abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, n & reuelasti ea o paruulis. p Etiam pater, q quia sic placuit ante te. r Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et s nemo scit quis sit filius nisi pater, t & quis sit pater nisi u filius, & cui voluerit filius reuelare.

hostes eius in capite. *Genes.*3.c. Tu insidiaberis calcaneo eius. a Et supra omnem

D virtutem inimici,] quia multis aliis modis nocet. b Et nihil, &c.] Per serpentes, & scorpiones, vt prædictum est, intelliguntur maligni spiritus. *Math.*11.d. quos subiecit Dominus discipulis, ita vt ad eorum imperium ab obsessis corporibus exirent, nec etiam nocere potuerunt, vel possunt intelligi serpentes, & scorpiones ad literam, qui eis nihil nocere potuerunt, sicut nec vipera Paulo. *Actuum* 28.a. nec venenum nocuit Ioanni, sicut legitur *Ecclesiastica historia*; vnde *Marci vlt.* d. Si mortiferum quid biberint non eis nocebit. Item serpentes sunt detractores; scorpiones adulatores quos boni conculcant. *Psalm.*40. Super aspidem, &c. *Ezech.* b. a c. Fili hominis increduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas, ne timeas verba eorum. c Verumtamen, &c.] quia hoc non est à vobis. 1. *Cor* 4.b. Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Item non est gaudendum de hoc, quia hoc parum est respectu prædestinationis, de qua subditur. e Gaudete autem quod nomina vestra] quæ mundo vilescunt. e Scripta sunt] per præsentem iustitiam, ac prædestinationem in libro vitæ in cælis.] *Apoc.*19.c. Habẽs nomen nouũ scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Liber vitæ est Christus. *Apoc.*20.d Alius liber apertus est, qui est liber vitæ. Præter hũc est alius quadruplex liber, scilicet, liber naturæ. *Psal.*138. In libro tuo omnes scribẽtur. *Rom.*1 c. Inuisibilia Dei à creatura, &c. item doctrinæ. *Apoc.*5.a. Vidi in dextera sedẽtis in throno librum. *Apoc.*10.d *Ezech.*3.d. Volumine cibauit me, itẽ conscientiæ. *Dan.*7.c. Libri aperti sunt, itẽ præsciẽtiæ. Et hic duplex, scilicet, prædestinationis. *Exod.*32.g. Aut dele me, &c. Vel præsẽtis iustitiæ. *Psalm.*68. Deleantur de libro viuentiũ. Ecõntrario scribuntur mali. *Ier.*17.b. Recedẽtes à te in terra scribentur. *Ezech.*13.b in concilio populi mei non erunt, &c. *Apocal.*6.

Tertia part. Signati. g In ipsa hora, &c.] Dominus supra locutus est de subiectione dæmonum, de scriptura nominum in libro vitæ. Hic autem commendat humilitatem, quia per eam acquiritur hæc celsitudo. Vnde dicit [in ipsa autem [Hora] qua loquebatur discipulis de subiectione dæmonum, & de scriptura nominum. b Exultauit in Spiritu sancto] de salute hominum quibus loquebatur. Et dicit, [in Spiritu sancto] quia quæcunque fecit Christus, hæc fecit operatione Spiritus sancti, item in Spiritu sancto solum exultandum est, non in viribus propriis nec in aliis. i Et dixit. Confiteor tibi Domine pater].i gratias ago tibi, vel in te exulto, non in me. Et est triplex confessio s. peccati. *Iacob.* *vlt.*d. Confitemini alterutrum, &c. item fidei *Rom.* 10.b Corde creditur ad iustitiam, ore autem, &c. Item laudis, vt hîc. Et in *Psalm.*117. Confitemini Domino quoniam bonus.

Bona confessio
- Incipientis. *Iacob.* *vlt* d. Confitemini alterutrum peccata vestra, &c.
- Proficientis. *Psalm.*117. Confitemini Domino quoniam bonus, &c.
- Gratificantis. *Psal.*48. Confitebitur tibi cum benefeceris ei.
- Congredientis. *Matth.*10.d. Qui me cohfessus fuerit coram hominibus.
- Remunerantis. *Matth.*10.d. Confitebor, & ego eum, &c.

Sequitur. K Domine pater cæli, & terræ,] id est, creator illorum ad literam. *Beda* Non pater, sed creator.

Mysticè. Vel *Mysticè.* l Cœli, & terræ] i. cælestium, & terrenorum. *Ierem.*23.e. Cælum, & terram ego impleo, item [Cæli, & terræ] .i animæ, & corporis. *Isa.* *vlt.*a. Cælum mihi sedes, &c. item [cæli, & terræ].i. Ecclesiæ triumphantis, & ecclesiæ militantis. *Matth.*6.b. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. m Quod abscondisti hæc] à sapientibus, & prudentibus] sua reputatione.i. ab illis qui se reputant sapientes, vt Scribæ, & Pharisæi, & multi alij, de quibus. *Isa.* 4.c. Vę qui sapientes estis in oculis vestris. *Ioan.*5.b. Qui apprehendit sapientes in astutia sua. *Isa.*29.d. Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cũ dederint scienti literas, dicent, lege illum, & respondebit, non possum signatus est enim. *Chrys.* Sapiẽtia est non eloquia Dei scire, sed secundùm eloquia Dei viuere. Sapientia est de cęlestibus, prudẽtia de terrenis. Non autem de hoc agebat Christus gratias, quod pater ab istis abscondebat hæc, i. sacramenta suæ incarnationis, imò potius super hoc fleuit, *inf.*19.f. Videns Iesus ciuitatem fleuit super illam, dicens, si cognouisses, & tu, supple fleres, nunc autẽ abscondita sunt ab oculis tuis. De quo igitur referebat gratias? De hoc quod sequitur: n Et reuelasti ea paruulis]i. humilibus. o Paruulis.] *Amb.* Qui se exaltare non nouerunt. *Iacob.* 4.b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Ps.* 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. 1. *Cor.*1.c. Quia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Et *inf.* Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Et *inf.* Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. *Isa.* 32.a. Cor stultorum intelliget scientiam. & lingua balborum loquetur velociter, & planè. *Prou.* 9 a. Si quis est paruulus veniat ad me *Ioan.* 4. b. Puteus altus est, & in quo haurias non habes, i. humilitatem, quæ est hauritorium sapientiæ. *Prou.*11.a. Vbi humilitas, ibi sapientia. Ideo dicit *Eccl.* 5. c. Esto mansuetus ad audiendũ verbũ Dei, vt intelligas. *Beda.* Non ait insipientibus, & hebetibus, sed paruulis, i. humilibus, vt probet se tumorem damnasse non acumen. *Beda.* Humilitas est clauis scientiæ, de qua *inf.*11.g. Vę vobis Scribæ, & Pharisæi qui tulistis clauem scientiæ.i. humilitatem fidei Christianæ, qua ad diuinitatis eius cognitionem peruenire poteratis. p Etiam pater,] supple sic fecisti. q Quia sic placuit ante te] s. paruulis reuelarę mysteria Scripturarum, & à sapientibus abscondere. Nec reddit rationem quare sic fecerit, nisi voluntatẽ Dei. *Prou.*16.a. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. *Glos.*1. sola voluntate. Et certè iniustum esse non potest, quod iusto placet, vt dicit *Beda.* Itẽ iusto, i, iustificanti, i. Deo qui ex se iustus est, & suus iustificat, &c. In hoc autem dat nobis exemplum humilitatis, ne temerè discutiamus secreta Dei. *Prou* 25.c. Perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. *Eccl.*3.c. Altiora te ne quæsieris, &c. r Omnia mihi tradita sunt à patre meo.] *Chrys.* non dicit omnes, sed omnia. Hîc per omnia rationalem creaturam accipimus, non quamlibet, sed humiles tantum. Vnde *Amb.* Cum omnia sibi tradita dicit non elementa quæ ipse creauit, sed ipsos paruulos, quibus pater sacramenta reuelauit intellige. Exemplo autem ostendit quod pater humilibus reuelat sacramẽta, quę superbis abscondit, quia sibi omnia reuelauit, qui paruulus est. *Isa.*9 b. Paruulus natus est nobis. Sunt autẽ omnia tradita Christo, i. omniũ potentia, omniũ notitia, omniũ regimẽ, & gubernatio, nõ solũ ex tẽpore inquantũ homo est, sed ab æterno inquãtũ patri cõsubstantialis est, quia sicut habet à patre generationẽ, ita omnipotẽtiã & notitiã, & cooperationem, & essentiam, quia Deus est de Deo In hoc autẽ dicit se omnia habere à patre, docet discipulos vt quicquid habẽt boni, non sibi, sed Deo attribuant. *Mat.vlt.*d. Data est mihi omnis potestas in cælo. & in terra. In hoc etiã ostẽditur coæqualitas, & coomnipotẽtia. & cõsubstantialitas filij ad patrẽ. Omnipotentiã autẽ filij notificant tria s. nulla indigentia extrinseci auxilij, remotio prohibitionis extrinsecæ, remotio coactionis extrinsecæ. *Vt in*. Nõ eget omnipotẽs, nõ cogitur, aut prohibetur. Æqualitatis autẽ sciẽtiæ filij ad patrẽ signũ est mutua cognitio: De qua subdit: s Et nemo scit quis sit filius, nisi pater, &c.] Non excluditur Spiritus S. à notitia patris, & filij, sed tãtũ creaturę, quia per [nisi] fit exclusio nõ personalis, sed essentialis. Et est sensus, nisi natura, seu essentia, & ita cũ eadẽ sit essentia Spiritus S. quod essentia patris, & filij, non excluditur, sed ponitur. Sequitur. t Et quis sit pater, supple nemo scit. u Nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.] *Chrysost.* Non dicit, Matth. 11. d.

dici cui præceptom est, sed cui volueris reuelare. Et in hoc notuiut eadem voluntas patris, & filij, & ita perfectè ostenditur coæqualitas patris, & filij in potentia, in sapientia in voluntate. Item *chrys.* Philosophi de Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse confessi sunt nisi quod incognoscibilis est Deus.

Sicut qui innauigabilem Oceanum vsurpat nauigare, dum nō potest transire necesse est vt per eandem viam reuertatur, sic illi ab ignorantia cœperunt, & in ignorantiam finierunt. Et infrà. Non ad discussionem suam, sed ad honorem suum te creauit, nec iudicem te voluit esse actuum suorum, sed seruum præceptorum. *Eccles.* 3. f. Altiora te ne quæsieris, &c. Breuiter potes hic notare tria in textu, quæ sunt ad fidei nostræ roborationem, scilicet, filium omnipotentē, per hoc quod dicit. Omnia. Item à patre genitum, per hoc quod dicit. A patre. Item incomprehensibilem, sicut patrem, per hoc quod dicit. Nemo scit quis sit filius, &c. *chrys.* Incomprehensibilem naturam comprehendere non potest comprehensibilis creatura. Et infrà. Non dicit omnes Deum ignorare, sed cognitione qua ipsum eius nouit. Nullus enim scit quod etiam de filio est dicere. Dominus ergo commendauerat humilitatem conuenienter subiunxit aliqua de fide, quia per humilitatem venitur ad fidem.

Et *a* conuersus ad discipulos suos dixit. Beati *b* oculi *c* qui vident *d* quæ vos videtis. *e* Dico enim vobis quod *f* multi Prophetæ, *g* & reges *h* voluerunt videre quæ *i* vos videtis, & non viderunt, & *k* audire quæ auditis, *l* & nō audierūt. Et ecce quidā Legisperitus *n* surrexit *o* tentans illum, dicens: Magister *p* quid faciendo vitam æternam possidebo? At *q* ille dixit ad eum: *r* In lege quid scriptum est? *s* Quomodo legis? *t* Ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum

a Et conuersus, &c.] Suprà reddidit Dominus gratias patri, quia sacramenta quæ superbis abscondit, humilibus seu paruulis reuelauit. Nunc ostendit qui sunt illi paruuli, scilicet, discipuli, & sequaces eorum. Nec est contemnēda illa reuelatio, quia beatū facit, vnde dicit. *b* Beati oculi] interiores, & exteriores nō solum vestri, sed & omnium. *c* Qui vident, &c.] id est, rectè cognoscunt illa sacramenta quæ vobis paruulis sunt reuelata. Et verè beati. *e* Dico enim vobis,] paruulis quibus me, & patrem reuelaui. *f* Quod multi Prophetæ,] futura prædicentes. Hic copulat nouum testamentum veteri. *g* Et reges] se, & alios benè regentes. *h* Voluerunt videre] oculo corporali. *i* Quæ vos videtis,] scilicet, me, & miracula, quæ ego facio vobis. Et nota quod [quæ] non est ibi substantiuum tantum, sed tenetur etiā qualitatiuè [quæ videtis,] id est, qualia, & qualiter videtis. Abraham enim vidit quæ ipsi, sed non eodem modo. Vnde *Ioan.* 8. g. Abraham desiderauit videre diem meum, vidit & gauisus est. *k* Et audire, quæ auditis,] scil. doctrinam, & prædicationem meam. *l* Et non audierunt.] Reuera beati fuerunt omnes illi qui veraciter, & humiliter viderunt, & audierunt Iesum præsentialiter loquentem, & miracula facientem, quod nulli antiquorum cōcessum fuit quantiuis meriti, & tamen multum desiderabant. *Num.* 24. e. orietur stella ex Iacob, &c. Et postea. Heu qui victurus est quādo ista faciet Dominus? *Isa.* 64. a. Vtinā dirūperes cælos, &c. *Exod.* 4. d. Mitte Domine, &c. *Aggæi* 2. b. Veniet desideratus cunctis gentibus. *Cant.* 1. a. Osculetur me osculo, &c. Et 8. a. quis mihi det te fratrem meum. Et quamuis ita desiderarent, non tamen viderūt nisi à longè per quasdam species visionum. *Gen.* 18. a. Abraham tres vidit, & vnum adorauit. *Ioan.* 8. g. Abraham exultauit, vt videret, &c. *Exod.* 3. a. Vidit rubum ardentem non cōburi. *Exod.* 33. d. Moyses vidit posteriora Domini. Sic beati dicūtur Apostoli, quia viderūt Dominū præsentialiter. Beati etiā qui nō viderunt, & crediderūt. *Ioan.* 20. g. *Mysticè* etiam. *b* Beati oculi qui vidēt] in scriptura, vel per rectam intelligentiam, vel per fidem. *d* Quæ vos videtis] modo in gloria per speciē. Vnde regina Saba 3. *Reg.* 10. b. dixit Salomoni. Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui stant coram te semper & audiunt sapientiam tuam. *g* Et multi reges, &c.] istud potest dici Theologis qui multa bona audiunt, & pauca faciunt, & multi sunt in mundo reges, & comites, qui si audirent partem, plura facerent. *Isa.* 42. d. qui vides multa nōne custodies? qui apertas habes aures nonne audies? *m* Et ecce, &c.] Quarta pars cap. in qua agitur de cōdemnatione hypocrisis. Dicit ergo: Et ecce quidam legisperitus.] *Amb.* Verba legis tenens, vim legis ignorans. Vnde nō dicebatur peritus quantum ad spiritualē legis intelligētiam, sed quantū ad literalē peritiam. *n* Surrexit] vt melius audiretur, vel vt iustus videretur. *o* Tentans illum, &c.] in hoc surrexit quod magistrum fatebatur, in hoc non surrexit quod Deum tacebat. Magistrum autem vocauit nō Dominū quia doceri volebat nō seruire, & tamē nolebat esse discipulus eius quē magistrum vocabat. Vnde in principio sermonis sui suam fallaciā manifestauit. *Chrys.* Significat laudatores sanctorum non imitatores. *p* Quid faciendo vitam æternam possidebo?] *Chrysost.* Non dixit, quid credam: Prima iustitia est cognoscere Deum, nouissima facere bona opera. Et infra: Virtus faciendi, cognitio est Dei. *Ioan.* 6. d. Quid faciemus, vt operemur bona opera Dei? *q* At ille dixit ad eum? In lege quid scriptum est? Quomodo legis?] Iste legisperitus animo tergiuersandi dixerat: Dominus autē interrogat, vt ex eius responsione probetur, an iustus sit. *Matt.* 12. c. Ex verbis tuis iustificaberis, &c. *Mysticè.* Per istū legisperitū significantur arrogantes, qui sæpe sub specie humilitatis laudem venantur humanā. Vnde *Greg. super Iob* 33. Sæpe arrogantes se fugere arrogantiā simulant, & priuatè singulis quasi latenter loquūtur, vt sicut de sensu, ita de contemptu arrogantiæ glorientur. Ita facit iste legisdoctor quasi humilis interrogat, quid faciendo vitam æternam possideat. *Chrys.* Præcipuum vitium iuuenile gloriatio, qui amplius vult videri, quā esse, in tuto vult videri non esse. *Chrys.* Iuuenis hic pinguis terra erat, sed spinarum multitudo semen suffocabat. Per hoc autem quod dicit [quidam,] & non nominat ipsum, ostendit eius indignitatem. Per hoc quod dicit [surrexit,] ostenditur eius leuitas. *Greg.* Motus corporis ostendit leuitatem mentis. *Eccles.* 19. d. Ab occursu faciei cognoscitur sensatus. *p* Quid faciendo vitam æternam possidebo?] Non dicit qualiter disputando, aut qualiter loquendo, vel audiendo, cum tamen hæc bona sint, sed bona operatio necessaria est ad salutem, vbi eam necessitas non excludit. *Rom.* 2. b. Non enim auditores, &c. *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, &c. *Sap.* 10. b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Et nota quod dicit [possidebo] per quod notat vitam æternam esse hæreditatem hominum iure hæreditario possidendam, non in præsenti, sed in futuro. *Psal.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. in futuro. *r* In lege quid scriptum est?] De lege quam docebat interrogat eū Dominus, vt legis ignarū ostēdat, cuius se magistrum faciebat, & grauius puniendum, quia quod nesciebat docere præsumebat. *Iacob.* 3. a. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes, &c. *s* Quomodo legis?] Modū legēdi quærit Dominus à magistro legis, innuens non eundem modū legendi inesse omnibus magistris. Quidam enim legunt legem, seu docēt ore tantum. Vnde *Matth.* 23. a. Super cathedram Moysi, &c. Dicunt enim & non faciunt. Alij legunt, siue docent manu tātum, vt simplices iusti, & bonæ mulieres, quorum vita magistra est multis, & efficacius docent quam multi magistri. *B. Bern.* Efficacior est prædicatio exempli quàm verbi. *Act.* 21. g. Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem. 2. *Thess.* 3. d. Salutatio mea manu Pauli, &c. Alij legunt, seu docent ore, & manu, vt magistri qui faciunt quod docent. *Matth.* 5. c. Qui fecerit, & docuerit sic, &c. *Matth.* 7. d. Admirabantur omnes super doctrina eius: Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi. Hoc tertio modo non legebat iste magister legis, ideo quærit Dominus: [Quomodo legis?] i. quomodo doces discipulos tuos, qui adhuc nescis per quid veniatur ad vitam? *Matt.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *t* Ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum, &c.] Bene respondit, quod legerat, sed non quod fecerat, quod patet per hoc quod vocat eum magistrum non Deum, aut Dominum, quia nec colere, vt Deum, nec venerari, vt Dominum volebat, sed potius docere, vel doceri. Et nota Lucam ponere quatuor in modo dilectionis Dei: Tamen Moyses *Deuter.* 6. a. Et *Matth.* 22. d. non ponunt nisi tria. Sed fortè Lucas attendit quatuor rationes propter quas diligendus est Deus, & propter quamlibet, supra omnia. Prima, quia est creator ad esse. Secunda, quia conseruator in esse. Tertia, quia recreator in bene esse. Quarta, quia glorificator in optimo esse. Vel quatuor ad tria reducuntur, vt illud membrū, Ex totis viribus, referatur ad quodlibet aliorum trium

Matth. 22. d. *Marc.* 12. c.

E

Deut. 6. a.

Mysticè.

Mysticè.

Quarta pars.

quaſi modus, vt ſit ſenſus. [Diliges Dominum Deum tuum, ex totis viribus] totius cordis [ex totis viribus] totius animæ [ex totis viribus] totius mentis. *a* Ex toto corde] quia Dominus. *b* Ex tota anima] quia Deus. *d* Ex omni mente] quia tuus. Aliter exponitur. *a* Ex toto corde,] id eſt, ex

a ex toto corde tuo, & *b* ex tota anima tua, & *c* ex omnibus viribus tuis, & *d* ex omni mente tua, *e* & proximum tuum *f* ſicut teipſum. Dixitque illi. *g* Recte reſpondiſti. Hoc fac & viues. *h* Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit *i* ad Ieſũ: Et quis eſt meus proximus? *k* Suſpiciẽs autem Ieſus dixit: *l* Homo quidã *m* deſcendebat *n* ab Ieruſalẽ in *o* Iericho:

toto intellectu, vt omnis intellectus tuus
Leuit. ſubditus ſit intelle-
19.d. ctui de Deo. *b* Ex
Rom. tota anima,] id eſt,
13.c. Iac- tota voluntate, vt o-
cob. 2.c. mnis voluntas tua ſubdita ſit voluntati diuinæ. *d* Ex omni mente,] id eſt, tota memoria. Quod autem ſequitur. *c* Ex omnibus viribus tuis.] Hoc modo impletur in via, vel ſic ſecundum *Aug.* *a* Ex toto corde,] id eſt, toto Intellectu ſine errore *b* Ex tota anima,] id eſt, tota voluntate, ſine contrarietate. Ibi voluntas ſe totam colligit, vbi ei nihil eſt contrarium. *d* Ex tota mente,] id eſt, memoria ſine difficultate, vel ſine obliuione. Hæc non poſſunt impleri in via. *B. Bernar.* *a* Toto corde,] id eſt, ſapienter. *b* Tota anima,] id eſt, dulciter. *d* Tota mente] fortiter. *Chryſ.* *a* Toto corde] vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis ſit inclinatum quam Dei. *b* Tota anima] vt certiſſimum animum habeas in veritate, & firmiſſimum in fide. *d* Tota mente] vt omnes ſenſus tui Deo vacent, intellectus, cogitatio, ſapientia, memoria. Quidam ſic: *a* Toto corde,] vt omnes cogitationes in Deum dirigas. *b* Tota anima,] vt omnes affectiones ad Deum retorqueas. *d* Tota mente] vt omnes operationes propter Deum facias. *Greg.* *a* Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente,] id eſt, ſuper omnia, & eſt inculcatio verborum, quæ ſignificat excellentiam amoris. *Hugo de Sancto Victore.* *a* Ex toto corde,] id eſt, deuotione, quo ad virgines. *b* Ex tota anima,] id eſt, diſcretione, quo ad Confeſſores. *d* Ex tota mente,] id eſt, perſeuerantia, quo ad martyres. Sequitur: *e* Et proximum tuum ſicut teipſum.] *Leuit.* 19 d. Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Septuaginta. Proximum dicit *Interl.* ibi. *f* Sicut teipſum,] id eſt, ex quo, ſcilicet, ex charitatis, affectu, & effectu. Item in quo ſeipſum, ſcilicet, in Deo. Item propter quod teipſum, ſcilicet, propter Deum. Item ad quod teipſum, id eſt, ad gratiam in præſenti, & gloriam in futuro. Item quomodo teipſum, ſcilicet, ſupra res, & corpus proprium, & citra Deum. Qui ſic diligit proximum, legem impleuit. *Rom.* 13. c. *Math.* 22. c. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Nomine autem proximi intelligitur omnis homo, vt dicit Aug. Solet diſtingui ſic. Militans diligit militantem ad id ad quod ſeipſum. Triumphans diligit triumphantem in eo in quo ſeipſum. Et alternatim, militans diligit triumphantem in eo ad id quod ſe ipſum, & triumphans diligit militantem ad id in quo ſeipſum. *Epheſ.* 5. c. Viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. *Coloſſ* 3. d. Ibi *Hieronymus.* Viri diligant vxores ſuas, ſicut ſeipſos. Quæ ergo differentia inter vxoris, & proximi dilectionem? Solut. In proximo, ſicut, aduerbium eſt ſimilitudinis, in vxore verò præter ſimilitudinem dicit approbationem, & confirmationem, & indiuiſionem. *g* Dixitque illi] Dominus [rectè reſpondiſti, hoc fac & viues.] q. d. hoc doces, ſed non facis, ſi vis viuere vita æterna, hoc fac, & viues, vnde quod Dominus dicit. Rectè reſpondiſti, non factum eius, ſed reſponſum laudauit, ſicut multorum verba laudabilia ſunt, ſed facta vituperabilia. *Gen.* 27 c. Vox quidem vox Iacob, ſed manus, manus ſunt Eſau. *h* Ille autem volens iuſtificare ſeipſum,] id eſt, iuſtum demonſtrare, putans ſe ante hominem qui tantùm exteriùs videt, non ante Deum qui videt interiùs, ſtare. Et multos habet conſimiles, quibus dicitur *Matth.* 6. a. Attendite ne iuſtitiam veſtrã faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Item *Matt.* 23. c. Væ vobis Scribæ, & Phariſæi qui eſtis ſimiles ſepulchris, &c. *i* Dixit ad Ieſum. Et qui eſt meus proximus?] *Beda.* Nemo eſt proximior homini quam Deus qui intrinſecus, & extrinſecus nouit, & omnia curare poteſt. Sed omnis incredulus, vel tentator, nec Deum, nec hominem proximum habet. *k* Suſpiciens autem Ieſus dixit: Homo quidam, &c.] Legiſperitus quæſierat à Domino quis eſſet proximus. Hoc autem quærebat, vt iuſtificaret ſei[pſum, et] ſe iuſtum oſtenderet. Nam ſi Dominus reſpoderet ei. Iudæus eſt proximus tuus, ipſe ſtatim reſponderet Domino ſe d[ili]gere omnes Iudæos, & ita omnem proximum. Proximus reuera eſt omnis homo, ſed Iudæus nemine ſibi proximũ reputat, niſi Iudæum, imò de aliis nationibus omnes appellabant alienos. Et inde illa verba ſic interpretãtur: Non fœnerabis proximo tuo, i. Iudæo, ſed alieno, i. gentili, vel Chriſtiano. Dominus ergo prima fronte reſpondere poterat: Proximus tuus eſt omnis homo, ſed prælegit per quanda ſimilitudinẽ id latẽter inſinuare. Vnde primò oſtẽdit legiſperitu inimicũ proximũ eſſe inimico, vt quaſi à maiori conuincat omnẽ hominẽ proximũ eſſe omni homini. Inducit ergo ſimilitudinẽ de eo, qui deſcẽdit à Ieruſalem in Iericо, & incidit in latrones, & hoc potuit eſſe ad literã. Eſt enim ad litera inter Ieruſalem, & Iericho deſertum à latronibus frequentatũ, homines tranſeuntes interficiẽtibus: vnde etiã appellatũ eſt domin, quod interpretatur ſanguis, & videtur ſonare ſanguinis effuſionẽ. Intelligendum eſt ergo quod ille qui deſcendit de Ieruſalem in Iericho, & ſpoliatus eſt à latronibus, & vulneratus, fuerit Ieroſolymita. Sacerdos quoq; & Leuita fuerũt Ieroſolymitæ, licet hoc ex textu Euangelij non habeatur. Ex reſpõſione ergo legiſperiti arguit Dominus Samaritanum eſſe proximũ Ieroſolymitano, & ita inimicum inimico. Samaritani enim inimicabãtur Ieroſolymitanis: Nam ſicut habetur in hiſtoriis, quæcunq; aliæ gentes infeſtabant Iudæos, Samaritani adherebant eis, nec vnquam ab eorum interfectione deſiſtebant, niſi cũ non habebant opportunitatẽ. Sic ergo ex reſponſione ipſius legiſperiti probat Dominus Samaritanũ eſſe proximũ Iudæo, & ita Iudæũ Samaritano. Proximus enim relatiuè dicitur, vt dicatur proximus proximo proximus, & ſic tacitè probat Dñs quod omnis homo proximus eſt omni homini. Sed quomodo Leuita, & Sacerdos, & Samaritanus qui trãſibãt per illud deſertũ, nõ fuerũt occiſi à latronibus, ſicut ille? Fortè in ſocietate erant, & ille ſolus. Propter quod dicitur *Eccl.* 4. c. Væ ſoli. Item quomodo trãſierũt Leuita, & ſacerdos, nulla facta miſericordia, & Samaritanus qui erat alienigena, & laicus fecit in illũ miſericordiã? Reſpondeo. Iudæi naturaliter auari ſunt, & clerici auariores, quaſi conſueti ſemper accipere, & nunquam dare, & tamẽ dicitur *Act* 20. g. Multũ beatius eſt dare quam accipere, & illi, ſ. Sacerdos, & Leuita Iudæi erant, & clerici, & ideo non eſt mirũ ſi ſine miſericordia tranſierunt. Item quomodo dicitur Samaritanus alligaſſe vulnera ſauciati, & oleũ, & vinum infudiſſe, cum prius debeat infundi vinũ ad lauandum vulnera, & poſtea oleum ad mitigandum, & deinde fit alligatio? Sed poteſt dici quod multas plagas habebat ille, & quædam eſt plaga quæ non indiget lotione, hanc alligauit. Alia quæ indiget mitigatione, & non lotione, vt eſt tumor, & ſuper hanc infudit oleum. Alia quæ indiget lotione ſimul, & alligatione, & mitigatione, & ſuper hanc infudit vinum, & oleum, & poſtea alligauit. Vel poteſt dici quod Lucas non fecit vim in ordine dictionum, vel quod reſpexit myſterij ordinem, &c. *Myſticè.* Per iſtum hominem ſignificatur Adam, vel genus humanum, qui peccando deſcẽdit à ſtatu cœleſtis fœlicitatis ad miſerias, & defectus huius vitæ mutabilis, & per hoc incidit in latrones, i. in poteſtatem dæmonum ac malorum motuum, atque malorũ prælatorum, & Hæreticorum, vel malorum Theologorum. Item ſuperborum. Item detractorum. Omnes quippe iſti dicuntur latrones, vt patet in notula. Qui miſerum Adam in filiis ſuis ſpoliatum veſtimentis virtutum, & ſubſtantia rerum, & plagis multis peccatorum impoſitis ſemiuiuum relinquunt. Et hoc eſt: *l* Homo quidã] i. Adam, & in eo totũ genus humanum: *m* Deſcendebat] peccando: *n* Ab Ieruſalem] i. à paradiſo terreſtri, & ſtatu fœlicitatis, & immortalitatis. *o* In Iericho] i. in miſerias, & defectus huius vitæ mundanæ. *Myſticè.*

Et

Moraliter: *l* Homo quidam deſcendebat ab Ieruſalem in Iericho] i. à diuitiis in paupertatẽ, à proſperitate in aduerſitatẽ. Hoc quotidie fit, quia rota fortunæ cõtinue voluitur, & quidam aſcẽdunt, & alij deſcendunt. *Eccl.* 10. Sedes ducum ſuperborũ &c. 1. *Reg.* 2. a. Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & ſubleuat, pro diuerſis. Ideo dicit *Ecc.* 18. c. Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & neceſſitatem paupertatis in die diuitiarum. Et ſubdit cauſam: A mane vſq; ad veſperã immutabitur tempus, & hæc omnis *Moralit.*

citata

a Et incidit in latrones] in dæmonum potestates, qui dicuntur latrones, quia clam insidiantur.

Latrones.
- Dæmones. *Iob* 19.b. Simul venerunt latrones eius, & fecerunt, &c. *Isa.*1. f. Principes tui infideles, &c.
- Prælati mali. *Matth.* 24.a. Super cathedram, &c. *Ierem.* 7.b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista? *Ioan.* 10.a. Qui non intrat per ostium, &c.
- Theologi mali. *Rom.* 2.c. Qui alium doces, &c. *Osea* 6.d. Galaad ciuitas operantium idolum, &c.
- Hæretici. 2. *Reg.* 4.a. Duo viri principes latronum erant filio Saul.
- Superbi. 4 *Reg.* 5.a. De Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israël puellam, i. animam.
- Detractores, *Osea* 7.a. Fur ingressus est spolium latrunculus foris. Sequitur.

b Qui etiam despoliauerunt eum] i. indumenta virtutum, & immortalitatis & innocentiæ abstulerũt. Vnde *Iob* 19.d. Spoliauit me gloria mea, Dominus i. i. spoliari me permisit, & abstulit mihi coronam de capite meo, destruxit me vndique, & pereo.

a & incidit in latrones, qui b etiã despoliauerunt eum, c & plagis impositis d abierunt e semiuiuo relicto. Accidit f autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via, g & viso illo præteriuit. Similiter h & Leuita cùm esset secus locum, & i videret eum pertransiit. k Samaritanus autẽ quidam l iter faciens m venit secus eum, & n videns eum misericordia motus est. Et o appropians p alligauit vulnera eius, q infundens oleũ, r & vinum, & s imponẽs illũ in t iumentũ suũ v duxit in stabulũ, x & curã eius

c Et plagis impositis,] i. naturalibus vulneratis, & debilitatis per peccatum. d Abierunt] non cessando ab insidiis, vnde 1. *Pet.* 5.b. Aduersarius vester diabolus, &c. e Semiuiuo relicto] i. vita naturæ tantùm relicta, vitam gratiæ abstulerunt, & ita cùm priùs viueret duplici vita s. vita naturæ, & vita gratiæ, nunc vnica tantùm viuit, amissa similitudine imaginem retinuit miserandum. Vnde *Psalm.* 38. Veruntamen in imagine pertransit homo. f Accidit autem, &c.] Sacerdos legem significat, quæ descendit in mundum per Moysen. Leuita chorus est Prophetarum, qui post Moysen venerũt. Hi viderunt sauciatũ sed nulla impensa misericordia transierunt, quia lex, & Prophetæ vulnera languentis mundi, & peccata generis humani monstrauerunt, & arguerunt, sed non sanauerunt. K Samaritanus, &c. secus viam] vel [eum, & videns eum, misericordia motus est, &c.] Fortè in deserto erat ad literam stabulum, quod fecerant fortè pastores. x Et curam eius egit] i. circa ægrotum solicitus fuit, ne medici præcepta transgrederetur. Samaritanus autem qui custos interpretatur, Christus Dominus est. De quo dicit *Psal.* 126. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Et *Isa.* 21.c. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Hic descẽdit, quia propter nos in mũdum venit. *Ioan.* 16 f. Descendi à patre, & veni in mundum. Venit autem secus vulneratum, quia in similitudinẽ carnis peccati venit. *Rom.* 8.a. Mittens Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato dãnauit peccatum. Hic vidit sauciatũ oculo misericordiæ. Et alligauit vulnera eius Sacramentorum appositione. Infudit oleum prædicationis consolatoriæ. *Mat.* 4.c. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum. Vel oleum, i. spem beatitudinis æternæ, quia oleum lene quiddam est, & iocundũ vulneribus. Sic spes quandã lenitatẽ, & iocunditatẽ præstat fidelium mentibus. Vinum, infudit increpationis commiotione. *Matth.* 23. Væ vobis Scribæ, &c. Vinum mordax est vulneribus, sic terror æternæ pœnæ mordax est humanis mentibus. Vel. p Alligauit vulnera] peccata dimittẽdo, vel peccati consuetudinẽ cohibuit, vt qui alligat vulnera constringit. q Infundens oleum] gratiã conferendo. r Et vinum] spiritualẽ lætitiã tribuendo. s Super iumentum suum,] vulneratum imposuit, i. super carnem propriam vulnera nostra pertulit.

Moralit. a citata in oculis Dei. Satis benè depingitur rota fortunę. a Et incidit in latrones] i. in manum medicorum, quoad infirmitatem, & in manum diuitum, quoad paupertatem, in manum aduocatorum, quoad aduersitatem. Pauper enim indiget auxilio diuitum, infirmus auxilio, & consilio medicorum, tertius indiget auxilio aduocatorum contra aduersarios suos. Sed omnes, i. diuites mundi, & medici, & aduocati, latrones sunt, quia diuites pauperes spoliãt, & opprimunt. Vnde *Eccl.* 13.c. Venatio leonis onager in eremo, sic pascua diuitũ sunt pauperes. Similiter medici infirmos spoliant pecunia, & occidunt, quia magna salaria accipiunt, & sæpissimè nihil prosunt, imu aliquando obsunt. *Marc.* 5.c. Erat mulier in profluuio sanguinis, &c. 2. *Paral.* 16.d. Ægrotauit Asa dolore pedũ, &c. Similiter aduocati omnes quos possunt spoliant, & pauperes, & diuites. *Prou.* 21.a. Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus, & excors est, & impingetur ad laqueos mortis. Ideo de omnibus conqueritur Dominus. *Isa.* 52.b. Populum meum exactores sui spoliauerunt. Et hoc est quod sequitur: b Qui etiam despoliauerũt eum.] *Osea* 7.a. Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. 4. *Reg.* 24.a. immisit Dominus latrũculos Chaldæorũ, &c. c Et plagis impositis]. i. multiplici tristitia cordis inflicta. *Eccle.* 25.c. Omnis plaga tristitia cordis est. d Abierunt] sicut lupi satiati recedunt à cadauere. *Ezech.* 22.f. Principes in medio eius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auare sectando lucra.

e Semiuiuo relicto.] Substantia enim rerum appellatur communiter vita hominis. *Eccl.* 34.d. Panis egẽtiũ vita pauperis est, &c. *Michæa* 3.a. Comederunt carnes populi mei, &c. f Accidit autem vt sacerdos quidam descẽderet eadẽ via,] quia aliquãdo pauper, & infirmus fuit, & ideo magis deberet esse misericors: Secũdùm illud *Prou.* 19.c. Vir indigens misericors est. g Et viso illo præteriuit] nulla facta misericordia, cum tamen ideo inungantur manus sacerdotum, vt affluant misericordia. *Ecclef.* 29.d. Quæ habes in manu ciba cæteros. h Similiter & Leuita cum esset secus locum]. i. nondum promotus. i Et videret eum] pauperem, & infirmum [pertransiit :] In quo notatur auaritia omniũ clericorum, & sacerdotũ, quia nec sacerdos, nec Leuita motus est misericordia in pauperem, & infirmum. *Ier.* 6.c. Extendam manum meam super habitates terrã dicit Dominus: A minore quippe, &c. & à Propheta vsq; ad sacerdotẽ cuncti faciũt dolũ, quia ea quæ habẽt pauperũ sunt, & dolose ea retinẽt. *Eccl.* 4.a. Declina pauperi aurem tuam sine tristitia, & redde debitum. *Prou.* 28.d. Qui dat pauperi non indigebit, &c. K Samaritanus autem quidam]. i. laicus præcepta Dei custodiens. l Iter faciẽs]. i. legem quæ est via, siue iter veniendi ad Deum. *Prouer.* 14.a. Ambulans recto itinere, & timens Deum despicitur ab eo qui infami graditur via. i. custodiens legem Dei despicitur ab impiis. *Ecclef.* 1.d. Execratio peccatorum cultura Dei. m Venit secus eum] visitans corporaliter infirmos. *Iac.* 1.d. Religio sancta, & immaculata apud Deum, & patrem, &c. *Iob* 2.d. Audientes tres amici Iob omne malum, &c. n Et videns eum misericordia motus est] quod non sacerdos, aut Leuita. *Prouer.* 3.a. Misericordia, & veritas non te deserant o Et appropians] mente, & corpore, non pertransiens, sicut sacerdos, & Leuita. p Alligauit vulnera eius] necessaria tribuendo. q Infundens oleum] compassionis. r Et vinum] consolationis. Tria dicit: Appropiauit, alligauit vulnera, infudit oleum, & vinum. In primo notatur subuẽtio corporis, in secundo cõpassio cordis, in tertio consolatio oris. De primo dicitur *Isa.* 58.c. Frange esurienti, &c. De secundo in *eod. cap.* Cum effuderis animã tuã esuriẽti, & repleueris, &c. *Prou.* 21.c. Thesaurus desiderabilis, &c. De tertio, *Eccl.* 18.b. Nonne ardorem, &c. *Prou.* 31.a. Date sicerã mœrentibus &c. s Et imponẽs illum in iumentum suum]. i. portans per cõpassionem, & subuentionẽ onus eius, quia certè laici vbi clerici nihil faciunt portant onera pauperum, & infirmorũ, secũdũ quod dicit Apost. *Gal.* 6.a Alter alterius, &c. *Rom.* 12.d. Inuicem supportãtes. Vnde laicus talis vere potest dicere cum *Psal.* 72. Vt iumentum factus sum apud te, &c. Ideo dicit *Iob* 12.b. Interroga iumenta, & docebunt te, exemplo. s. melius quã clerici verbo. *Eccl.* 3.d. Quis nouit si spiritus filiorũ Adã. i. clericorũ ascẽdat sursum per elationem, vel ambitionẽ, & si spiritus iumẽtorũ. i. laicorum descendat deorsũ per cõpassionẽ, & miserationẽ? q. d. hoc nouit Dominus. u Duxit] in stabulũ. i. in domũ suã. *Isa.* 58.c. Egenos vagosq; in duc in domum tuã. Dicitur autẽ domus viri misericordis stabulum à stabilitate, quã operatur misericordia. *Eccl.* 31.b. Stabilita sunt bona illius in Domino, &c. Item quia iumẽta, & oues. i. pauperes ibi reficiuntur. *Num.* 32.c. Accedentes prope filij Ruben, scil. ad Moysen, dixerunt: Caulas ouium fabricauimus, & stabula iumentorum. x Et curam

pertulit.i.pœnam pro peccatis nostris. Vnde 1. *Pet.*2.d. qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Iumentum carnem significat, cui præsidet anima quasi iumento. Illum etiam iumento superponit, cui fidē incarnationis infundit. Stabulum in quod

egit. Et *a* altera die *b* protulit duos denarios, & *c* dedit stabulario, & *d* ait: Curā illius habe, *e* & quodcunque supererogaueris, *f* ego cùm rediero reddā tibi. *g* Quis horum triū *h* videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At *i* ille dixit: Qui fecit misericordiam in illū. Et *k* ait illi *l* Iesus: *m* Vade, & tu *n* fac similiter. *o* Factū

portauit eum, est præsens Ecclesia, in qua sancta animalia. i. fideles in præsepe sacræ Scripturæ. i. pane verbi Dei reficiuntur. Prius autem iumentum ponitur quam in stabulum ducatur, quia antequam aliquis in Ecclesiam inducatur, oportet vt prius baptizetur, & corpori Christi. i. Ecclesiæ per fidem incarnationis vniatur. Sed quia non vacabat Christo diutius in terra morari, & obsequi ægroto, quia ad patrem eum redire oportebat, ideo sequitur. *a* Et altera die]. i. post resurrectionem, vt quasi vnum diē intelligas tempus quo conuersatus est Dei filius in terra, cuius respectu dicatur altera dies tempus post resurrectionem. Nō enim præcesserat ad quid fieret relatio per alteram, nec erat mētio habita de die. *b* Protulit duos denarios, &c. stabulario] i. duo testamenta edidit, & eorum intelligentiam Apostolis dedit, vt essent stabularij i. custodes stabuli i. ecclesiæ. Stabularius etiam est prælatus cui Ecclesia est cōmissa, & illi traditur sauciatus in curam, & custodiam. 3. *Reg.* 20.g. Custodi virum istum. *Prou.*11.d. Qui suscipit animas sapiens est i. esse debet. *Prouer.*17.c. Homo stultus plaudet manibus cum spopōderit pro amico suo. Per duos denarios designantur duo testamenta, in quibus nomē regis, & imago. i. imitago continetur. In vtroque enim exemplum imitationis Christi proponitur. In duobus testamentis tota sacra Scriptura consistit, ideóque solet designari nomine arcus. In arcu enim sunt duo, lignum, & chorda. Et sicut mollities chordæ duritiam ligni inflectit, sic lenitas noui testamenti veteris austeritatem temperat, & emollit. Nam si quis colligeret ligna in sabbato, pro modico. s. delicto sine misericordia lapidaretur, modo in maximis sceleribus reis parcitur. Hos duos denarios. i. hæc duo testamenta dedit Dominus prælato ad faciendum, & docendum. *Eccl.* 45.a. Dedit Moysi Dominus cor ad præcepta, & legem vitæ, & disciplinæ docere Iacob testamētū, & iudicia sua Israel. *d* Et ait Curam, &c.] Hic patet. *e* Et quodcūque supererogaueris]. i. superaddideris. *f* Ego cum rediero reddam tibi.] Ac si diceret Dominus Apostolis, & aliis prælatis. Ego tradidi pauca vobis, sed vos pro vestræ discretionis arbitrio superaddite, & reddetur vobis merces tanquam seruis fidelibus. *Matth.*25. c. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis &c. *g* Quis horum trium, &c.] *Beda.* Iuxta literam patet quod alienigena Ierosolymitæ cui misericordiam impēdens proximior fuit quam sacerdos, vel leuita gētis eiusdē. Vnde subditur. *i* At ille dixit, &c.] *Amb.* Cognatio nō facit proximum, sed misericordia, quia misericordia secundū naturam est. Nihil enim tam secundùm naturam est quam naturæ iuuare cōsortē. Et nota quod Dominus hic aliter videtur accipere proximū quā nos soleamus accipere. In illo enim mādato. Diliges proximum, nomine proximi omnis homo intelligitur. Dominus autē hic strictè proximū accipit, vt eū proximum dicat, qui implet legē naturalem. i. qui facit alij quod sibi vult fieri. *k* Et ait illi Iesus, vade, &c.] Et cōcludit hic Dominus quod omnis homo proximus est. q. d. si Samaritanus, & alienigena tantam impendit Ierosolymitæ indigenti misericordiā, & ex hoc ei proximus fuisse creditur qui ante fuerat inimicus, & amicus proximus est amico, patet quod omnis homo proximus debet esse omni homini. Dicit ergo legisperito. *m* Vade, & tu, &c.]. i. vt vere te proximum, sicut teipsum diligere manifestes, & non

Mysticè. solum Iudæo, sed & aliis benefacias, &c. *Mysticè.* Christus noster proximus est propter naturæ conformitatem, qui vulnera nostra curauit, sicut prædictum est. Diligendus est ergo vt Deus & Dominus, & diligendus; vt proximus.

Moralit. *o* eius egit]. i. solicitè procurauit eū. Nō sicut multi, cū aliquē pauperem in domo sua receperint, quomodo postea procurentur non curant. *Iac.*2.c. Si frater, & soror nudi sunt, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis de vobis illis, ite in pace calefacimini, & saturamini, non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit vobis? *a* Et altera die, &c.] quia non semel, sed frequenter, imò semper faciēdum est opus misericordiæ in pauperes qui semper indigēt. *Ioan.*12.b. Pauperes semper vobiscū habebitis. *Deut.* 15.c. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. *Eccl.* 9.b. Oleū de capite tuo nō deficiat, i. pietas de mēte. *b* Protulit duos denarios] s. voluntatem, & facultatem. 2. *Cor.* 8. c. Si voluntas prompta est secūdum id quod habet, accepta est. *c* Et dedit stabulario] i. Christo qui est custos stabuli, & natus in stabulo: Cui datur quicquid pauperibus datur. *Matth* 25. d. Quod vni ex minimis meis, &c. *d* Et ait, curā illius habe.] Hoc est, orauit etiam pro paupere Christum, vt eius curam haberet. *Psalm.* 9. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. *e* Et quodcunque supererogaueris.] i. super me erogaueris. Sæpè enim homo incipit pauperes adiuuare, & Deus perficit quod non potest homo, i. dat sanitatem, vel prosperitatem, quod vir misericors sibi factū reputat. Vnde sequitur: *f* Ego cum rediero] ad facultatem tribuendi, vel subueniendi, i. cū locus, & tempus fuerit reddam tibi in aliis pauperibus, vel gratias referendo, & ita vir misericors se obligat pro bonis aliorū Christo. *g* Quis horū triū] i. sacerdotis, Leuitæ, & Samaritani, i. Prælatorū, clericorum, & laicorum: *h* Videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones] prædictos, i. in potestatē medicorum propter infirmitatem, in potestatem aduocatorū propter aduersitatem, in potestatē diuitum propter necessitatē. *i* At ille dixit, qui fecit misericordiam in illum] s. Samaritanus, i. laicus, non Sacerdos, non Leuita: Ideo dicet eis: Infirmus fui, & in carcere, &c Ite in supplicium æternum, &c. *Matt.*25. d. *K* Et ait illi] i. magistro legis. *l* Iesus] qui semper vult saluare. *Ezec.* 33. e. Nolo mortem impij, &c. *Ezec.*18.g. Nolo mortem morientis. 1. *Tim.* 2. b. Hoc est bonum, & acceptum coram Saluatore. *m* Vade & tu] magister legis. *n* Fac similiter.] q. d. non tantum doceas ore misericordiam, sed facias opere. *Matth.*7. c. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, &c. 1. *Corinth.* 13. a. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem nō habeam, &c. *o* Factum est autem dum irent, &c.] Nota est historia, cū Dominus ambularet de Galilæa in Ierusalē, susceptus est in hospitiū Mariæ, & Marthæ. Beneficus fuerat Dominus eis, quia septem dæmonia eiecerat de Maria, & fluxum sanguinis restrinxerat in Martha. Hæc est enim secundùm *Amb.* mulier illa Hemorrhoissa, quæ tacto fimbriæ Dominici vestimēti, à profluuio sanguinis est sanata. Propter beneficia ergo eis collata habebat familiare hospitium in domo, & in castello earum. Quando autē ista susceptio facta sit, ex serie Euangelicæ historiæ non potest haberi. Quod autem præcedentibus quantum ad historiam non continuetur, ipse *Glossator* videtur sentire. Reddit enim causam quare præcedentibus continuetur, quod non solet facere quantum ad seriem historiæ, vbi rectè aliud post aliud sequitur, sed quantum ad mysterium. Suprà inuitauit Dominus legisperitum ad dilectionē Dei, & proximi, ponens exemplum de Samaritano qui fecit misericordiam in sauciatum: Sed quia hoc exēplum tantùm ad dilectionem proximi pertinere videtur, nūc ponit aliud exēplum apertius de vtraque dilectione in duabus sororibus, quarū altera Dominū recepit hospitio s. Martha, altera recepto astitit audiendo, & iuxta pedes illius sedendo. Per istas duas sorores significantur duæ vitæ spirituales. Per Mariam sedentem, & audientem Dominū, significatur contemplatiua. Hæc quasi specialiter refertur ad dilectionem Dei, licet dilectionem proximi non dimittat s. contemplatiua quæ omnibus exterioribus postpositis, solis sponsi amplexibus, & osculis vacat, ipsum videre, & audire delectat. Per Marthā ministrantem significatur actiua, quæ quasi specialiter refertur ad dilectionē proximi, & charitate proximo sociatur. Distinguitur autem secundum officia, non secundū personas. Nemo n. est contēplatiuus qui quādoque nō fiat actiuus, & sic est referēda dilectio ad diuersitatē officiorū. Nā alia sunt officia actiuæ, alia contēplatiuæ. Officiū actiuæ est opera misericordiæ proximo misericorditer exhibere. Actiua n. esurienti panem corporalem, ignoranti panem spiritualem tribuit, errantem corrigit, proficientem adiuuat, deficientem subleuat, singulis necessaria pro posse dispensat. Officium contemplatiuæ est soli Deo vacare, de solo Deo meditari. Quæ autem sint partes, & proprietates vtriusque vitæ, & quæ sit dignior, patet in nota subiecta.

Actiuæ

Actiuæ pars { Superior { Prædicatio. Lectio. } Inferior { Exhibitio misericordiæ. Dispositio familiæ. } }

Et nota quòd lectio ad doctrinam, vel oratio ad tutelam, non est meditatio cordis. Nam lectio ad doctrinam, oratio ad tutelam, potiùs ad officium pertinent actiuæ, &c.

Contemplatiuæ pars { Superior { Consideratio supernorum. In Spiritu sancto gaudium. } Inferior { Scripturæ meditatio. Vocalis decantatio, vel laus. } }

Actiua { Feruentior, Fructuosior, Laboriosior, Periculosior, Prior } Contemplatiua { Diuturnior, Securior, Iocundior }

Versus. *Tempore, germine, caumate, prole, labore. Pratica vita præit secura, diutiua, læta.* Patet itaque, quia hoc quod dicitur præcedentibus conciouatur, non quia post prædicta sequatur quantum ad historiam. Modò prosequere literam secundum mysterium. *a* Factum est, &c. Iesus, & discipuli eius. *b* Et ipse intrauit, &c.] *Gloss.* Intrante Iesu in domum, &c. quasi, in domo quam intrat Iesus sunt duæ sorores, per quod mysticè innuitur quia si alicuius conscientiam Deus intrauit, inde prauitas vitæ si ibi fuerat excluditur, & duplex vita introducitur, scilicet actionis, & contemplationis, & inter eas esse Christus medius. i. vtriusque

a est autem dũ irent, *b* ipse *c* intrauit in quoddam castellum, *d* & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam, *e* & huic erat soror

a commu-

De B. Virgine. ⊖ *a* Factum est autem, &c.] Sed quia B. Virgo perfecta fuit in vtraque vita, ideo hoc Euangelium legitur in assumptione eius quando recepta fuit in castro Domini, quæ eum prius receperat in castello suo. Licet ergo nihil pertineat ad eam quantum ad historiam, specialiter tamen pertinet ad eam quantum ad mysterium. Ipsa est enim castellum quod Iesus intrauit. i. in quo tabernaculum posuit contra diabolum pugnaturus. In ea enim carnem assumpsit, in qua diabolum expugnauit. Ipsa est etiam quæ vtriusque vitæ officia specialiter executa est, quæ etiam opera misericordiæ misericordius exhibuit, tanquam quæ mundi redemptorem lactauit, & multam ei diligentiam in educando impendit, quæ etiam magis contemplationi vacauit. De qua dictum est. Maria conseruabat omnia verba hæc, &c. *sup.* 3. c. omnia enim verba Domini, & facta diligenter in secreto cordis reposuit, & postea scriptores euangelicos docuit. Nam Matthæus qui primus scripsit Euangelium, multa ab ea didicit, in hoc autem Euangelio multipliciter commendatur Virgo Beatissima Et quia omnia laus in fine cantatur, ideo hoc Euangeliũ in eius fine legitur, in hoc euangelio ostenditur B. Virgo. Primò priuilegiorum excellentia singularis, secundò omnium virtutum genere munita, tertiò ostenditur in studio actionis sedula, quartò in contẽplationis otio quieta, quintò in optimæ partis electione discreta, sextò in eiusdẽ inamissibili adoptione beata. Singularis excellẽtia B. Virginis innuitur ibi. Intrauit Iesus in quoddam castellum. Quoddam enim notat singularitatem, vt dicit B. *Greg.* in castello notatur virtutum munitio. In Martha studiũ actionis. In Maria otium contemplationis. Discretio electionis ostenditur ab ipso Dño dicente. Maria optimam, &c inamissibilitas adeptæ beatitudinis exprimitur vbi subiungitur. Quæ non auferetur ab ea. Beata ergo Virgo Maria dicitur quoddã castellum priuilegij singularitate castellum virtutũ munitione, Martha in actione, Maria in contẽplatione, discreta in electione, beata in adoptione, in primo est admirabilis, & venerãda, propter octo priuilegia in quibus superat omnes Sanctos, primũ est immunitas peccati, secũdũ gratiæ plenitudo, tertiũ, quid est Dei mater, quartũ, fœcunditas virginalis, seu virginitas fœcunda, ista quatuor priuilegia notantur in salutatione Angelica. Primũ in hoc quid dicitur Aue. i. sine væ. Secundũ in hoc, gratia plena. Tertiũ in hoc, Dñs tecum. Quartum in hoc, benedicta tu inter mulieres, inter quas tu sola es virgo mater. Vnde *Prou.* 31. d. Multæ filiæ congregauerunt diuitias, &c. Quintum priuilegium fuit excellentia humilitatis. De qua *suprà cap.* 1. d. Ecce ancilla Domini. Sextum fuit conceptio sine libidine, *sup.* à 1. d. Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Hæc est enim virga Aaron. *Num.* 17. a. Rubus Moysi. *Exod.* 3. c. Vellus Gedeonis. *Iudic.* 6. g. Septimũ fuit partus sine dolore. Octauum fuit gloriæ supereminẽs magnitudo, quia exaltata est super omnes choros Angelorũ. Tria quippe sunt genera sanctorũ qui habent gloriã priuilegiatam: Virgines, martyres, doctores. Et hæc tria habuit B. Virgo. Fuit enim virgo. *Isa.* 7. c. Ecce virgo concipiet, & pariet filiũ, &c. Martyr fuit. Vnde *sup.* 2. e. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Doctor, seu doctrix fuit. *Isa.* 8. a. Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filiũ. In secundo est laudabilis, & amanda. In tertio, & quarto, & quinto, & sexto, & septimo, & octauo spectabilis est, & adoranda. Quia igitur in festo Assumptionis cõsummata est gloria Virginis, recte tunc legitur hoc Euãgelium in quo sic cõmendatur. Dicit ergo: *a* Factum est autẽ dum irent] Adam, & Eua per peccatum. *b* Et ipse] Iesus. sc. *c* Intrauit in quoddam castellũ] i. in B. Virginem, in quam venit Dominus ad pugnandũ, vel potiùs ad expugnandum diabolum. Circa hoc castellum quatuor attenduntur. s. situs, & munimenta, fluuios, & alimenta. Situs castelli in alto debet esse, & B. Virgo in alto fuit fundata, ita vt omnino diabolus accedere non valeret. Vnde ipsa dicit *Eccl.* 24. a. Ego in Altissimis habito *Matt.* 5. b Non potest abscondi ciuitas supra montẽ posita. Munitio castelli in quatuor consistit: In muris, & turribus, & fossatis, & armaturis. Hæc omnia fuerũt in B. Virgine. Murus est virginitas, turris humilitas, fossatum paupertas, armatura pietas. *Cant.* 4. b. Sicut turris Dauid collum tuũ quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium. Fluuius gratiarum qui abũdanter fluit in castello isto: De quo *Psal.* 45. Fluminis impetus, &c. *Genes.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Alimenta sunt panis vitæ, de quo dicitur *Prouer.* 31. b. Facta est quasi nauis institoris, &c. Sed dicet aliquis: Non in solo pane viuit homo, multo fortius nec B. Virgo quæ est delicata puella. Et ipsa habet fructus spiritus: Ascendit enim in palmam filius eius, & apprehendit fructus eius. De quibus vtique dedit matri suæ. Fructus autẽ spiritus sunt gaudium, pax, patiẽtia, &c. *Gal.* 5. d. Fœlix castrum vbi tales fructus abundant. *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam. i. ad B. Virginẽ? Spiritus Sancti operatione facta est incarnatio verbi. *Psal.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam. i. in B. Virginem. Sequitur: *d* Et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam] i. B. Maria in vterum suum. *Ierem.* 31. d. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circundabit virum. *e* Et huic erat soror nomine Maria.] B. Virgo, Martha est, & Maria. Martha propter studium bonæ actionis, Maria propter otium sanctæ cõtemplationis. Martha fuit cum cognatæ prægnanti, prægnans, & ipsa tribus mẽsibus ministrauit. Martha fuit, quia omnia pietatis opera quæ solent aliis pauperibus exhiberi, ipsa filio suo pauperi exhibuit. Ipsa enim recepit eũ in vtero suo, quasi hospitem in domo, nudum vestiuit carne, & postea pannis inuoluit,

⊖ esurientem, &

Moraliter: *a* Factũ est autẽ dum irent, &c.] Castellum est religio in monte situm. i. in Christo. *Matt.* 5. b. Nõ potest abscondi ciuitas, &c. Murus est Abbas, & cæteri Prælati. *Isa.* 62. b. Super muros tuos, &c. Fossatũ paupertas, quod diabolus quantũ potest laborat implere, quia aliter nõ potest intrare. *Habac.* 1. c. Super omnẽ munitionẽ ridebit, diabolus. s. & cõportabit aggerẽ, & capiet eã. Fons abundãtia lacrymarum. *Zach.* 13. a. Erit fons patens domui Dauid, &c. Alimenta sunt ibi vigiliæ, ieiunium, disciplinæ, quibus caro attenuatur, sed anima impinguatur. *Psal.* 32. Oculi Domini super metuẽtes eum, &c. Turris contẽplatio. *Isa.* 5. a. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, & sepiuit eã, & lapides elegit ex ea, & ædificauit turrẽ in medio eius. In hoc castello sunt Martha, & Maria: Martha sunt officiales, qui soliciti sunt, & turbãtur circa plurima. Maria sunt claustrales, in claustro iuxta pedes Domini residentes. In hoc castellũ venit Iesus, quãdo aliquis causa hospitalitatis declinat ad domũ religiosam, & suscipitur. Vnde dicturus est in iudicio: Hospes fui, &c. *Mat.* 25. c. Dicit ergo: [Factũ est autẽ dũ irent] Iesus, & discipuli eius per mundũ in se, & in mẽbris suis. *c* Intrauit in quoddam castellum] i. in religionem, vt ibi reciperetur, & reficeretur. *d* Et mulier quædam Martha, &c.] Signanter dicitur Martha mulier, quia officiales quorum est recipere hospites, debent esse molles, & mansueti, & seduli circa hospites. *e* Et huic erat soror] non domina, nõ ancilla, quia officiales in claustris nõ debẽt esse Domini claustraliũ, nec econuerso, sed omnes fratres, quia vnus est pater Christus, vna mater *Moralit.*

cõmunis. Vel si vis potes hoc specialiter referre ad Mariã, quæ olim fuerat peccatria,& publica,sed intrante Iesu domum. i.cõscientiam eius prauitas vitæ eliminata est,& duplex vita introducta.s.actionis, & contemplationis,& nota quod dicitur in *Gloss.* Otiosa. Hoc enim est proprium nomẽ contemplatiuæ, & antiquitus Philosophi dicebantur otiosi. Vnde adhuc laici habent in vsu vt clericos appellẽt otiosos. a Quæ] sc.Maria. b Etiam sedens, &c.] status sessionis,capressio est humilitatis, & quantò est humilior, tantò fit perspicacior. Nam quantò quis amplius humiliatur, tanto amplius ei arcana Dei reuelantur, quod natura docente potes discere. Vides enim quia de montibus descendunt irrigua fontiũ ad conualles,& quanto vallis profundior, tanto plures ad eam confluunt irrigationes. Hæc expositio notatur in illa *Gloss.* Quanto humilius sedet,tãto, &c.Item *alia Gloss.* Maria sedet,&c. Distingue tres status.s. stationem,sessionem, accubitum. In statione totum corpus laborat, quia hic situs corporis laboriosus est. In sessione pars corporis superior laborat, reliqua quiescit. In cubitu totum corpus quiescit. Per stationem ergo labor actionis exprimitur quæ sudat in agone. Per statum sessionis, quies contemplationis in via,vbi non quiescit plene. Per accubitum,quies eiusdem in patria,vbi plena fruetur quiete.

c Martha autẽ satagebat,&c.]sic construe[satagebat,&c.] *Gloss.* ministrans necessaria mortali carni, qua indutus erat filius Dei. *Greg.* intenta erat Maria, &c. Et est summa,quia diuersæ sunt intentiones earum, quia altera obsequitur, vt eum reficiat, altera vt ab eo reficiatur. d Quæ stetit] Per statione labor actiuæ exprimitur. Martha stat,Maria sedet, Dominus cubat. Hæc est maior quies. Et ait]cõquerens de sorore. f Domine non est tibi, &c.] Martha gerit hic personam quorundam actiuorũ pie errantium. Sunt enim nonnulli boni in Ecclesia, qui operibus instant studiose, ignorãtes quantum bonum sit contemplatio. Nec si quis eos ad contemplationem inuitaret ei acquiescerent, quia non amplius possent facere eleemosynam, imò putarent omnes cõtemplatiuos errare. g Et respondens dixit illi Dominus: Martha,&c.] Ecce Martha volebat constituere Dominum iudicem,sed ipse iam fit aduocatus Mariæ. *Gloss.* Maria non respondet, sed causam suã tanquam otiosa iudici cõmittit. Si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. h Martha, Martha solicita es,&c.] Repetitio signum est dilectionis. Vel fortè mouendæ intẽtionis, vt audiret intentius. Vel certè, quia solicita debet esse ita de aliis, vt se non obliuiscatur. i Porro vnum est necessariũ.] *Gloss Beda* scil. Deo iugiter inhærere. *Psal.* 72. Mihi adhærere Deo bonum est. q.d. Dominus, necessaria sunt ea circa quæ laboras, sed præter illa, vnum præcipuè tibi est necessarium, s. vt vni adhæreas. De quo vno dicit Propheta. *Psal.* 26. Vnã petij à Domino hanc requiram. *Gloss.* Præponitur vnũ multis.s.adhærere Deo. Non enim à multis vnum. i.illud vnum non appetitur propter alia cum sit supremus finis, sed multa ab vno.i.alia multa appetuntur propter illud vnum. *Greg. in mor. lib* 5. Magna sunt actiuæ merita, sed contemplatiuæ potiora. k Maria optimam,&c. ab ea] in æternum. *Gloss.* ex opposito intelligitur quod à Martha auferetur pars quam elegit, quia transit labor multitudinis. i. multitudo laboris, & remanet charitas vnitatis. i. vnitas charitatis. *Beda.* Non reprehenditur pars Marthæ, quia & ipsa bona, sed [illegible] pars Mariæ, &c. Vnde nota quia non vsquequaque præferenda est actiuæ contemplatiua, alioquin sponsus in Canticis videretur iniuriari sponsæ, reuocans eam ab otio contemplationis ad laborem actionis. Sponsa enim ingressa thalamum, sponsus eam excitat dicens. Egredere. Cui ipsa respondit. Laui pedes meos,&c. Ipse tamen compellit eam egredi. Nota ergo quia contemplatiua non præfertur actiuæ quantum ad personas, imò excedentia sunt, & excessa quantum ad personas. Præfertur autem ei, quia actiua est terminabilis, contemplatiua interminabilis. Actiua enim cum vita deficit, contemplatiua post hanc vitam proficit. Quia sicut dicit *Beda*, ignis amoris qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore amplius ignescit.

nomine Maria. a Quæ b etiam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius. c Martha autem satagebat circa frequens ministerium. d Quæ stetit, e & ait: f Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet. Et g respondens dixit illi Dominus? h Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. i Porro vnum est necessarium: k Maria optimam partem elegit l quæ non auferetur ab ea.

CAP. XI.

ET m factum est cùm esset in loco quodam n orans,

Vnde *Isa.* 31.d. Cuius ignis in Sion, & caminus in Ierusalem, quasi modicus feruor est in via, immensos in patria.

⊖ tem, & sitientem lacte suo potauit, & pauit, infirmum ex infantia non solum visitauit, sed etiam fouendo, arridendo, gestando frequentauit, crucifixo quasi in carcere posito affuit, vt vere conueniat ei quod sequitur: [Martha autem satagebat, &c.] Item Maria fuit audiendo ipsum, conferendo in corde suo quæ videbat, & audiebat, eis quæ prædixerant prophetæ. Vnde sequitur. a Quæ etiam sedens secus pedes Dñi &c.] *Deut.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius,&c. d Quæ stetit] constans in fide. *Ioan.* 19.e. Maria autem stabat iuxta crucem Iesu. e Et ait: Dñe non est tibi curæ.] Quid est hoc quod Martha conqueritur de Maria sorore sua; Quæ est ista Maria quæ sororem suam reliquit in ministerio laborare? Martha est voluntas Mariæ, quæ attendens, & videns filium suum comprehendi, ligari, conspui, flagellari, irrideri, spinis coronari, crucifigi, sepeliri, inter hæc solicita, quia naturali compassione quasi satagebat eũ liberare, sed ratio soror eius contemplans diuinam voluntatem, quam sedendo iuxta pedes audierat, conformans se illi, consentiebat vt ita fieret. Sed quid respondit Dominus pro Maria? Ecce. g Et respondẽs dixit illi Dñs: Martha, &c.] Reuera solicita, & turbata fuit erga plurima B. Virgo, quãdo Herode persequente fugit in Ægyptum, quando Iudæos machinare in mortem filij sui cognouit. i Porro vnum est necessarium]. s. vt vnus moriatur pro populo, & non tota gens pereat: *Ioan.* 11. g. k Maria optimam partem elegit] consentire scilicet per omnia diuinæ voluntati. *Greg.* Quid de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, & cuius vteri corpus sibi aptabat?

De B. Virgin.

* regula. *Malach.* 2.b. Nunquid non pater vnus omnium nostrûm? a Quæ etiã sedens,&c.] Hîc describitur officium claustralium. s. sedere, tacere, meditari, audire Dñm loquentem in scriptura. & in cordibus eorum. *Iob* 4.e. Ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue, &c. *Thren.* 3. d. Sedebit solitarius, &c. *inf. vlt.* g. Sedete in ciuitatem,&c. *Eccles.* 5.c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, &c. c Martha autem satagebat,&c.] *Bern.* Fœlix domus, & beata congregatio, vbi de Maria Martha conqueritur. In pluribus fit econuerso. k Maria optimam partem elegit.] *Psal.* 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei. Quare ergo nõ omnes eligunt eam? Quia nõ sunt Dauid, vel Maria. l Quæ non auferetur ab ea,] quia nullus appellat, vt fit claustralis residens. *Psalm.* 121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem. *Matth.*

EXPOSITIO CAP. XI.

ET factum est cum esset,&c.] Superius actum est de perfectione duplicis vitæ, id est, actiuæ, & contemplatiuæ sub figura duarum sororum: Sed quia homo hanc perfectionem non potest habere à se, nisi detur à Deo, à quo est omne bonum, ideo inducit Lucas Dominum orasse, & discipulos ad orandum informasse, vt sic per orationẽ vtriusque vitæ perfectionem obtinerent: Et cum *Glossator* reddit causam quare hæc præcedentibus continuentur, non quantum ad historiam sequi videntur, sicut nec proximo præmissum. Diuiditur autem hoc capitulum in octo partes. Primò, docet Dominus formam orationis. Secundò, docet instantiam, & frequentiam orandi, ibi [Quis vestrum,&c.] Tertiò, dat fiduciam impetrãdi, ibi [Et ego dico vobis.] Quartò, eicit dæmonia, & conuincit Iudæorum inuidiam qui super hoc blasphemabant, ibi [Et erat eijciens dæmonium.] Quintò, laudatur Maria quæ talẽ filium generauit, ibi [Factum est autem.] Sextò, ostendit Dominus Iudæos perituros, nisi pœniteant duplici similitudine, ibi [Turbis autem concurrentibus.] Septimò, ostendit Dominus lumen prædicationis, nec amore vitæ, nec timore mortis esse occultandum, sed omnibus propalandum, ibi [Nemo lucernam accendit.] Octauò, arrogantiam, & superstitionem Pharisæorum, & Scribarũ redarguit, qui verę doctrinæ foris prætendunt speciem, sed malæ vitæ intus occultãt fœditatem, propter quod imprecatur eis multiplex væ, ibi [Sed væ vobis Pharisæis, &c.] Dicit ergo: m Et factum est cum esset in loco quodam,] id est, solitario, & secreto. n Orans, vt non

tantùm

tantùm verbo, ſed etiam exemplo doceret eſſe orandum, *inf.* 18. 2. Oportet ſemper orare,& non deficere.

a Vt ceſſauit] orare, vt quod docuerat exemplo, doceret & verbo. Adhuc enim rudes erant diſcipuli,& vtroque documento indigebant. *b* Dixit vnus ex diſcipulis eius ad eum : Domine doce nos orare.] *Roman. cap. octauo*, c. Quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

vt *a* ceſſauit, dixit *b* vnus ex diſcipulis eius ad eum. Domine doce nos orare, *c* ſicut Ioannes docuit diſcipulos ſuos. Et *d* ait illis: Cùm oratis dicite : *e* Pater

Mat.6.b.

c Sicut Ioannes docuit diſcipulos.] Hoc dicit, vt Dominum citiùs inclinaret ad faciendum, quod petebat, & quia non petebat niſi bonum, quia Ioannes idem faciebat. Sed quare ad *orationem magis inuitantur diſcipuli quàm ad alia opera pietatis? Reſpondeo, quia maximè placet Deo, & fugat diabolum. *Chryſoſtomus.* Solam orationem quaſi ſpirituale tributum anima offert Deo de ſuis viſceribus. Magna quippe dignitas orationis, mox vt ab ore proceſſerit, ſuſcipiunt eam Angeli manibus ſuis, & offerunt eam ante Deum, ſicut Angelus ad Tobiam dixit: Ego orationem tuam obtuli ante Deum: *Tob. cap. duodecimo*, c. Et non ſolùm magna eſt dignitas orationis, ſed & magna & multa vtilitas. Primò ignem cæleſtem impetrat, quo deſiderium accenditur. Vnde 3. *Reg. cap.* 18. f. & 4. *Reg.* 1. b. legitur quòd orauit Elias, & cecidit ignis de cælo. Secundò diabolum effugat, *primo Machab. cap. quarto*, b. Tuba cecinerunt hi, qui erant cum Iuda, & contritæ ſunt gentes, & fugerunt. Tertiò, torporem animi excitat. *Eccleſiaſt. cap. decimooctauo*, e. Ne impediaris orare ſemper. Quartò à tentatione liberat *Matth. cap. vigeſimoſexto*, d. Orate ne intretis in tentationem. Quintò veniam peccatorum impetrat. Vnde 2. *Reg. cap. duodecimo*, d. Dauid poſtquam orauit, audiuit, tranſlatum eſt peccatum tuum à te. *Hieronymus.* Oratione ſanantur peſtes mentis. Sextò, vitam ad faciendam pœnitentiam prolongat. Vnde 4. *Regum cap. vigeſimo*, a. legitur, quod Ezechiæ facta oratione additi ſunt quindecim anni vitæ. Septimò, ſanitatem corporis impetrat. *Eccleſiaſt. cap. trigeſimooctauo*, a. Fili in infirmitate tua ne deſpicias teipſum, ſed ora Deum, & ipſe curabit te. *Iacob. vltimo*, c. Oratio fidei curabit infirmum. Octauò, gratiam impetrat, *ſuprà* 1. a. Orauit Zacharias, & genuit Ioannem. Nonò, ſapientiam impetrat. *Iacob. cap. primo*, a. Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, &c. Exemplum de Salomone, 3. *Reg. cap.* 3. b. Decimò cælum claudit malis, & aperit bonis, 3. *Reg. cap.* 17. a. Et *Iacob. vlt.* d. Elias oratione orauit, & clauſum eſt cælum, & iterum orauit, & apertum eſt. Vndecimò, pacem conſeruat, 1. *Timoth. cap. ſecundo.* Obſecro primum omnium fieri orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus. Duodecimò, docet quid agendum ſit in dubiis. 2. *Paralip.* 20. c. Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te.

d Et ait illis, cum oratis, dicite] non ſolum corde, ſed etiam ore. Eſt enim oratio pius affectus mentis in Deum, oris ratione directus. Vnde & ipſa vocalis oratio ſpecialiter valet ad ſex, ſcilicet, ad memoriam ſuſcitandam. Item ad torporem, & ſomnolentiam excutiendam. Item ad deſiderium accendendum. Item ad deuotionem augendam. Item ad obſequium implendum. Item ad exemplum præſtandum.

e Pater ſanctificetur, &c.] Formam orandi breuem, & vtilem tradit hic Dominus diſcipulis : Et hoc propter quinque. Primò, vt Deus honoretur. Honor enim patri debetur, à quo incipit hæc oratio. *Malach.* 1. b. Si ego pater vbi honor meus; Secundò, vt à ſolo Deo, quod neceſſarium eſt poſtuletur, quia ipſe eſt pator ad quem pertinet cura prouiſionis. *Sap.* 6. a. Æqualiter cura eſt illi de omnibus. 4. *Reg.* 1. b. Nunquid non eſt Deus in Iſraël, vt eatis ad conſulendum Beelzebub Deum Accaron? Tertiò, vt rogatus, quod petitur largiatur. *Matth.* 7. a. Petite & accipietis. Ibi etiam *Gloſſ.* Non denegat ſe petentibus, qui ſponte obtulit ſe non petentibus. Quartò, vt quid petendum eſſet, doceret. Nam quid oremus prout oportet neſcimus. *Rom.* 8. e. Quintò, vt doceret eos ſe humiliare, quia omnis orans ſe humiliat ei quem orat. *Pſalm.* 85. Exaudi me Domine, quoniam inops, & pauper ſum ego. *Eccleſ.* 35. c. Oratio humiliantis ſe penetrat nubes. Commendatur autem hæc oratio, & præcellit in tribus, ſcilicet, in dignitate, in breuitate, & in fœcunditate. In dignitate, quia ab ipſo Domino, qui oratur edita eſt, & edocta. In breuitate, vt citò addiſcatur, & facilius memoriæ tradatur, & vt frequentiùs dicatur, vt tædium non faciat, vt de ignorantia nemo excuſare ſe valeat, vt citò exaudiendam innuat. In fœcunditate etiam commendatur, quia omnia petenda, & neceſſaria continet. Vnde ſeptem petitiones continet ſecundum Matthæũ: Septenarius autem numerus eſt vniuerſitatis.

n Sed Lucas

Aliter.

a Pater, &c.] Sed quia Iacob vidit in hac ſcala Angelos non ſolùm aſcendentes, immò etiam deſcendentes, breuiter tranſcurramus eaſdem ſeptem petitiones ſecundum ordinem deſcendendi : In quo ordine, prima eſt [Pater, &c. ſanctificetur nomen tuum] quo nomine intelligendum ſit, ex præmiſſis poteſt intelligi, ſcilicet, de hoc nomine pater, ac ſi Deo dicant fideles. Orando petimus Domine, vt nomen tuum fiat ſanctum ſiue ſanctitum in nobis. Modò enim ſumus filij adoptionis, ſed adhuc poſſumus amittere nomen filiationis: nam & Iudas fuit filius. Petimus ergo, vt immutabiliter ſimus filij tui.

o Eſt ergo

Secun'ž Chryſoſ.

a Pater, &c.] *Chryſ.* hanc orationem exponit *in originali ſuper Matthæum* ſatis moraliter, & ſatis ſubtiliter, quodlibet verbum ponderans, & exponens, hoc modo [Pater] *Chryſoſt.* Patrem ſe magis voluit dici quam Dominum, vt fiduciam daret impetrandi, quia ſerui non ſemper impetrant. Si filium Dei te credis, illa pete, quæ tibi expediunt accipere, & illum decet dare. Si carnalia petas, quomodo illa libenter præſtat, quæ etſi habeas præcipit vt contemnas [Noſter] Non dicit meus, quod ſoli Chriſto competit, qui filius eſt per naturam. Libenter audit Deus quando Chriſtianus non ſolum pro ſe, ſed pro altero orat. Pro ſe orare naturæ eſt, pro altero gratiæ. Pro ſe orare cogit neceſſitas, pro altero charitas. Dulcior autem eſt oratio ante Deum quam non neceſſitas mittit, ſed charitas fraternitatis commendat [Qui es in cælis] Erubeſcant ſe terrenis rebus ſubſternere, ſcientes ſe patrem habere cæleſtem,

h Sicut enim

Moralit.

e Pater] cuius nos filios confitemur, cui amorem, & honorem debemus. *Malach. cap.* 1. b. Si ego pater, vbi honor meus? Si Dominus, vbi timor meus? *Exod. cap.* 20. b. Honora patrem tuum [Pater] cuius eſt filios corripere. *Prouerb. cap.* 3. b. Quem diligit Dominus corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi [Pater] cuius eſt filiorum errantium miſereri. *Pſalm* 102. Quomodo miſeretur pater filiorum, &c. [Pater] qui debes filium reuertentem ſuſcipere gratulanter *infra* 15. d. Surgam & ibo ad patrem meum. Et infra. Et cum adhuc longè eſſet, &c. [Pater] qui theſaurizas filiis non filij tibi. *Galat.* 4. a. Miſit Deus ſpiritum filij ſui, &c. [Noſter] nos creans, nos recreans, nos erudiens, nos hæredes faciens. *Roman. cap.* 8. c. Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod filij Dei ſumus : Si autem filij, & hæredes, &c. *Beda* [Pater noſter] dicitur, quod commune eſt omnibus, ſed differenter [Pater] generaliter omnium per creationem. *Iſaiæ cap.* 64. c. Et nunc pater noſter es tu, nos vero lutum [Pater] ſpecialiter iuſtorum per adoptionem. *Matth.* 23. c. Vnus eſt pater veſter [Pater] ſingulariter Chriſti per generationem. *Epheſ.* 3. c. Flecto genua mea ad patrem Domini mei Ieſu Chriſti. *Ioan. cap.* 20. d. Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum. Diuiſim dixit, meum & veſtrum, vt differentiam demonſtraret [Pater noſter] ergo dicit, vt dehortetur ab elatione, ab indignitate, à perſonarum acceptione. Item vt penſemus aliam in nobis gratiam, quam in antiquis. Item vt patri filialem rependamus affectum. Item vt recordemur fraternitatem in proximum. Item vt timeamus offendere patrem noſtrum. Item vt impetrandi fiduciam habeamus. Vnde *Auguſtinus.* Cùm dicitur, Pater noſter, monetur nobilis, & diues non ſuperbire contra minores. Non enim verè poſſunt dicere, Pater noſter, niſi fratres. Cauendum eſt etiam cuique à ſordibus, ne tanto patre ſit indignus. Antiquis vt ſeruis dicitur Dominus: Vnde ſæpè dicitur in Prophetis: Hæc dicit Dominus : Nobis vt filiis dicitur Pater. Vnde *Matthæi cap. vigeſimotertio*, a. Vnus eſt pater veſter, qui in cælis eſt. Nunc per gratiam dicitur pater, in quo fiducia nobis

datur. Quid

A Sed Lucas cauſa breuitaris dimiſir duas, vt dicit *Beda*, vt patebit inferiùs. Et ſunt diſtinctæ iſtæ ſeptem petirionos ſecundnm duas vitas, temporalem. ſ. & cæleſtem, de qnibus prius actum eſt in fine cap. præcedentis. Tres primæ petitiones pertinent ad viram cæleſtem: Ibi enim conſummabuntur, ſed hic inchoantur. Tres vltimæ ad viram temporalem: Media. ſ. Panem noſtrum, &c. eſt communis, & quaſi cõfinium vtiarumque confortans, & dirigens tranſeuntem de vita temporali ad cæleſtem. Sufficientia autem petitionum ſic patet. Omnis petirio aut eſt de bono adipiſcendo, & propriè dicitur oratio, aut de malo amouẽdo, & propriè dicitur deprecatio. Omne autem bonum, aut eſt bonum cæleſte, aut ſpirituale, aut temporale. i. aut bonum gloriæ, aut bonum gratiæ aut bonum naturæ: Nam bonum fortunæ ſub bono naturæ continetur. Bonum cæleſte petitur ibi [Adueniat regnũ tuum.] Bonum ſpirituale, ibi [Fiat voluntas tua] Bonum temporale, ibi [Panem noſtrum] ſicut patebit infra. Et ita in his tribus petitur omne bonum. Item omne malũ, aut eſt præteritum, aut præſens, aut futurum. Amotio mali petitur, ibi [Dimitte nobis, &c.] Cautela cõtra futurum petitur, ibi [Et ne nos inducas, &c.] Liberatio à præſenti petitur, ibi [Sed libera nos, &c.] Septima petitio. ſ. [Sanctificetur nomen tuum] eſt quaſi confirmatio omnium. Inchoauit autem Ieſus tanquam bonus magiſter orationem ſuam à nomine patris, non à nomine Domini, quia magis amari appetit quã timeri, & pater nomen eſt amoris. Vnde *Ierem.* 3. b. Saltem amodo voca me pater meus, &c. Item vt daret orantibus fiduciam impetrandi. Vnde *B. Bern.* Oratio quæ paterno dulceſcit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum fiduciam mihi præſtat. *Iſa.* 49. d. Nunquid poteſt mater obliuiſci infantem ſuum, vt non, &c. Item vt vocantes patrem ſe filios recognoſcant, non degenerantes à tanto & tali patre qui affectu, & beneuolentia pater eſt. *Iſa.* 51. a. Attendite ad Abraham patrem veſtrum. i. Chriſtum, & ad Saram, quæ peperit vos. i. Eccleſiam. Item vt ſic excitet nos ad orandum, & honorandum ſe. *Eccleſ.* 3. b. Gloria hominis eſt ex honore patris ſui. Item vt oſtenderet vere orãtes ſe, non eſſe ſeruos quibus dantur mobilia, ſed filios quibus debetur hæreditas. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos ſeruos, &c. Matthæus apponit [noſter] Lucas non. Per hoc innuit Lucas, quod eſt pater omnium per creationem. Matthæus autem per hoc quod dicit [noſter] innuit, quod eſt pater fidelium ſpecialiter per recreationẽ. Et dicit [noſter] non meus, vt oſtenderet, quod non vnius, ſed multorum pater eſt. Prius erat pater vnius per naturam. ſ. Chriſti, ſed ex tempore factus eſt pater multorum per gratiam. Itẽ per hoc inuitat nos ad humilitatem, vt nemo ſibi applaudat de nobilitate generis. *Malach.* 2. b. Nunquid non vnus pater omnium noſtrum eſt, &c. Item per hoc inuitauit nos ad fraternitatis amorem, vt quilibet pro alio quaſi pro ſe oret. *Iac. vlt.* d. Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Item per hoc innuit Dominus, quod oratio quãto communior, tanto Deo acceptior. Vnde *Matt.* 5. g. præcepit orare pro inimicis. Item per hoc inuitauit nos ad pacem, & concordiam, quia nulla diſcordia debet eſſe inter fratres. *Geneſ.* 13. b. Ne quæſo ſit iurgium inter me, & te, fratres enim ſumus. Item per hoc inuitauit nos ad mutuum honorem, qui debet eſſe potiſſimè inter fratres, 1. *Tim.* 6. a. Qui fideles habent Dominos non contemnant, ſed magis ſeruiant, quia fratres ſunt. *Rom.* 12. c. Honore inuicem præuenientes. Item per hoc inuitauit nos ad mutuum auxilium. *Prou.* 18. c. Frater, qui adiuuatur à fratre, &c. Itẽ in hoc, quod Dominus dixit [noſter] oſtendit ſe eſſe fratrẽ noſtrum, alioquin non vere dixiſſet [Pater noſter,] Et in hoc oſtenditur noſtra nobilitas, quia fratres ſumus filij Dei. *Gen.* 45. b. Ego ſum Ioſeph frater veſter. *Matt. vlt.* b. Nũciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, vbi me videbunt. Item Matthæus addit [Qui es in cælis] Lucas non. Vterque bene facit. Lucas non apponendo innuit eum eſſe vbique per potentiam per præſentiam, per eſſentiã. Matthæus vero addit hoc propter ſeptem cauſas. Primù, vt ores in ſpiritu ſecreto, & mundo, quale eſt cælum. *Ioan.* 4. d. Deus ſpiritus eſt, & eos qui adorant eum, oportet adorare in ſpiritu, & veritate. Secundò, vt cæleſtia petas non terrena. *Ioan.* 16. e. Vſque modo non petiſtis quicquam in nomine meo, petite vt gaudium veſtrum ſit plenum. Tertiò, vt ad cæli habitaculum tendas. *Cant.* 1. a. Trahe me poſt te. Quartò, vt in altiſſimo confidas, cui aſſiſtunt Angeli. *Pſal.* 124. Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Ieruſalem. Quintò, vt ſanctum imiteris. *Leuit.* 19. a. Sancti eſtote, quia, &c. Sextò, vt oſtendatur, quod potens eſt dare, quod petitur, quaſi pater exiſtens in cellario pleno, & referto omnium bonorum affluentia. Vnde cum dicimus [Qui es in cælis] idem eſt ac ſi diceremus. Da quod petimus, quia potes. Ea enim in cellario tuo, vbi omne bonum affluit, & redundat. 1. *Tim.* 6. c. Beatus & ſolus potens rex regũ Dñs dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. *Rom.* 10. c. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Vnde ſponſa congratulans, ait *Cant.* 1. a. Introduxit me rex in cellaria ſua, exultabimus, & lætabimur in te. Item *Cant.* 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, &c. Et ſtatim videns ſuauitatis abundantiam dixit: Fulcite me floribus, ſtipate me malis. Septimò, vt oſtenderet qualis locus præparabitur nobis, & vbi. *Ioan.* 14. a. Vado vobis parare locum. *Ioan.* 17. d. Quos dediſti mihi volo, vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum. In his tribus verbis. ſ. [Pater noſter qui es in cælis] captatur beneuolentia. Primo à perſona rogati, cum dicitur, [Pater] Secundò à perſona rogantis, cum dicitur, [noſter] Tertiò à perſona aſſeſſorum cum dicitur, [qui es in cælis.] Deinde ſequuntur petitiones ſecundum Matthæum. Ipſe enim primus ſcripſit Euangelium, & ab ipſo ore Domini accepit. Erat enim vnus ex tribus ad quos habitus eſt ſermo in monte. Vnde prolixius, & diffuſius ponit Dominicam orationem: Lucas tranſit breuius, quia viderat Matthæum plenè proſecutum. Secundum Matthæum namque oratio Dominica octo partibus conſtat. Præmittitur enim captatio beneuolẽtiæ. Sequuntur ſeptem petitiones, quarum duplex eſt ordo: Vnus ſecundum quod in nobis implentur. Alius ſecundum dignitatem rerum petitarum, & hunc tenet Matthæus, & Lucas ſimiliter, quia præmittunt dignitates. Similiter fecit *Iſa.* 11. a. qui dona digniora præpoſuit, deſcendens de ſapientia ad timorem. Sic etiam fecit Moyſes, mandata de colendo Deo præpoſuit mandatis de proximo diligendo. *Exod.* 20. a. Vt autem melius videamus dignitatem petitionum, & quomodo vna oriatur ex alia, ordinem per quem in nobis implentur primo exequamur, & poſtea ad ordinem euangelicum reuertemur. Prima ergo petitio eſt [Libera nos à malo] quam ponit Matthæus, ſed Lucas tacet, quia intelligit eam ſub illa [Et ne nos inducas in tentationem.] Conſiderauit enim quia Matthæus non dixerat, & libera nos à malo, repetendo, &, ſic enim videretur facere duas petitiones repetendo copulatiuam coniunctionem: Imò ait [Sed libera nos à malo] ponendo continuatiuam coniunctionem. Vnde viſum eſt velle vnam tantum eſſe petitionem. Veruntamen iſta. ſ. [Libera nos à malo] prima eſt petitio, quia homo volens aſcẽdere in cælum, videns quia non poteſt aſcendere niſi prius fuerit liberatus à malis præſentibus, clamat orando [Libera nos à malo] multiplici, id eſt, à peccato originali, à peccato actuali, ab amore mundi, à proprio ſenſu, à propria voluntate, à diaboli poteſtate. His diſpoſitis fit homo pauper ſpiritu, quod totum fit propter donũ timoris, quia timor Domini expellit peccatum. *Eccl.* 1. c. Vnde cũ dicimus [Libera nos à malo] rogamus nobis dari donum timoris, per quod effecti pauperes ſpiritu, liberamur à malo. Et ita prima petitio petit donum timoris, quod efficit virtutem paupertatis, & expellit peccatũ ſuperbiæ, & complet ipſam primam petitionem. His autem omnibus abdicatis, inſurgũt tunc fortiores tentationes, quia Pharao cõtemptus ſurgit in ſcandala. Propter quod dicit *Eccl.* 2. a. Fili accedens ad ſeruitutẽ Dei, &c. Idcirco obtenta hac petitione, neceſſaria eſt manſuetudo, quę nec irritat nec irritatur, nec aliquibus iniuriis laceſſitur. Vnde rectè ſequitur. [Et ne nos inducas in tẽtationẽ] i. non permittas nos ſuccumbere in tentatione. i. da nobis donum pietatis per quod mites effecti contemnamus iniurias, & ſic nullis tentationibus ſuccũbamus. Sicut enim donum timoris efficit paupertatem, ſic donum pietatis efficit manſuetudinem. Et ſicut in prima petitione petitur donum timoris, ita in ſecunda petitur donum pietatis, & expellitur inuidia. Nec oramus vt non veniant tentationes, ſed ne inducamur in tentationibus, quod eſt ſuccumbere tentatori. Sed quamuis homo ſit liberatus à malo per donum timoris, & virtutem paupertatis, nec frangatur aduerſis per donum pietatis, & virtutem manſuetudinis, adhuc in multis offendit quotidie, quia nemo eſt, qui non peccet, vt dicitur 3. *Reg.* 7. e. & *Eccl.* 7. c. adeo neceſſaria eſt virtus luctus, quam efficit donum ſcientiæ quo peccata quotidiana lauantur. Vnde tertiò ſequitur. [Et dimitte nobis debita noſtra, &c.] Hoc eſt, da nobis donum ſcientiæ quo illuminati peccata, & miſerias noſtras videamus ſeu cognoſcamus, & cognita lugeamus, &

lugeamus, & sic lugentibus dimittantur, & expellitur ira. Debitores nostri sunt qui debent nobis pecuniam, vel qui fecerunt nobis iniuriam. Si debetur tibi pecunia, & perfectus es, dimitte si perit, si imperfectus es, licitè potes requirere si ille habeat vnde reddat, si autem non habet, debes dimittere. Item si fe-

a sanctificetur b nomen tuum:

cit iniuriam tibi, & veniam petit, dimitte, si non petit, adhuc corde dimitte, paratus dimittere etiam ore cum locus affuerit. Hæ tres petitiones pertinent ad vitam temporalem, quia liberatio à malis, non frangi aduersis, lugere pro peccatis quotidianis, separant nos à mundo, vel custodiunt in mundo à malo. Tres sequentes eleuant ad cælum. In prima quæ sequitur, quæ est quarta petitio ascendendo, petitur panis, quo in via confortetur viator ne deficiat. Et hic panis de cælo datur, sed in terra manducatur, & ideo illa petitio est quasi confinium congruens transeunti de vita temporali ad vitam cœlestem. Hic panis à Matthæo dicitur supersubstantialis, quia super omnes substantias, & super omnem intelligentiam est, & quia cælestis est. Vnde *Ioan. capitulo sexto*, e. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. A Luca dicitur quotidianus, quia quotidie necessarius est, & quotidie comedimus illum, quidam sacramentaliter, quidam spiritualiter, quidam vtroque modo. In Hebræo verò dicitur sogolla, id est, egregius seu peculiaris. Egregius, hoc est supersubstantialis. Pecularis, hoc est quotidianus. In græco verò dicitur [illegible] quod idem est. Per illum panem, quantò plus manducatur, fit esuries iustitiæ. Acquiritur autem per donum fortitudinis. Vnde sensus est. [Panem nostrum quotidianum,] id est, panem nostrum supersubstantialem [Da nobis hodie] hoc est, da nobis donum fortitudinis, quo tuam iustitiam esuriamus, & esurientes eodem reficiamur & roboremur, & acedia repellatur quousque esuries nostra plenius satietur, quod erit in patria, sicut dicit *Matth. cap.* 5. a. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sed nota quod hic nos suggillat Græcus dicens arguendos præsumptionis & temeritatis. Formam enim verborum ab eo in orando accepimus, qui à Deo non accepit immediatè. Eius autem verba prætermisimus, qui ab ore Domini Dominicam orationem accepit, id est, Matthæi, qui dicit supersubstantialem. Lucas verò quotidianum. In alijs verò sequimur Matthæum, & ita ex vtroque quasi conflauimus nobis Dominicam orationem. *Hieron.* Nos liberat attendens nos non esse arguendos præsumptionis, vel temeritatis. Vtrumlibet enim dicamus, congruit Hebraicæ veritati. Vbi enim Matthæus dicit supersubstantialem, Lucas quotidianum, Hebraica veritas habet sogolla, quod interpretatur egregius, vel pecularis, id est, domesticus. Matthæus ad alteram respexit interpretationē, dicens, supersubstantialem, quasi dicat, panem nostrum egregium. Lucas alteram, dicens, quotidianum, ac si diceret, panem nostrū peculiarem.

Δ Sequitur

Aliter. ⊖ Est ergo sensus. a Sanctificetur nomen tuum,] id est, da, vt nomen tuum sanctum, & firmum sit in nobis, quod non impletur nisi in patria. Quod vt fiat plenariè: Adueniat regnum tuum, id est, Ecclesia militans vniatur triumphanti, id est, Ecclesia in qua regnas per fidem, veniat ad te per speciem. Nec istud impletur nisi in patria. Vel aliter.

a Sanctificetur nomen tuum, id est, sanctum appareat in nobis per triplicem notitiam. Quarum prima est credere, quod Deus est, vt dicitur *Hebr.* 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. Secunda est, scire quid non est Deus. *Augustinus.* Si non comprehendis quid sit Deus, multum comprehendis si comprehendis quid non sit Deus.

Psal. 53. & 52. Tertia est scire quid sit Deus, & quomodo sit, quod erit quando videbimus eum sicut est. Prima liberat ab insipientia, qua dixit insipiens in corde suo non est Deus. Secunda liberat ab idolatria, quæ ligna & lapides veneratur, vt Deum. Tertia liberat ab omni miseria, hæc erit in patria. Vnde 1. *Ioan.* 3. a. Filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus. Scimus autem, &c. Ideo sequitur: [Adueniat regnum tuum,] id est, regnum veniat ad regnum. Sed hoc non potest esse nisi omnino consentiamus voluntati diuinæ, & ideo sequitur. Fiat voluntas tua, &c. Et hanc tacet Lucas, quia sub præcedenti comprehendit, vt dicit *Beda.*

Ista tertia petitio non est nisi præmissarum duarum quodammodo expositio. Ita enim exponitur [Sanctificetur nomen tuum] in anima, id est, nomen filiationis confirmetur in nobis secundùm animam, vt secundùm animam simus immutabiliter filij tui, quod iam habent sancti.

⊖ Adueniat

Secundū Chrysost. Δ Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris, sic & Christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti. Nam sicut per bonos glorificatur, sic per malos blasphematur. Vnde *Rom.* 2. d. Nomen Dei blasphematur per vos inter gentes.

a Sanctificetur oomen tuum.] Quomodo sanctificatur ab homine, qui sanctificat omnes, aut sanctum quomodo sanctificetur? Sed in se quidem sanctum est, quæritur autem vt sanctificetur in nobis, vt cum nos illum sanctificauerimus in nobis, tunc ille sanctificat nos in se. Nam qui non sanctificat Deum, non sanctificatur ab eo. Sanctificauimus autem Deum in nobis, quando scientes eum sanctum timemus, & solicitè vigilamus ne fortè violemus sanctitatem nominis eius in nobis per opera mala. Sicut qui præclara veste indutus est, fugit omnem rem sordidam ne perdat gratiam candoris eius, sic qui Christum induit: *Galat.* 3. d. Sollicitus debet esse ne contaminet eum. Ipse quidem incontaminabilis manet, tamen contaminationis iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu.

Δ Adueniat re-

Moralis. • datur. Quid enim negabit filiis qui iam dedit, quod pater est? *Hieron.* Nusquam inuenitur præceptum populo antiquo vt dicerent pater noster, aut orarent patrem Deum, sed propheta ostendit eos filios esse potuisse, si boni essent. *Isa.* 1. a. Filios enutriui, &c. Qui es in cælis, id est, in sanctis per gratiam. *Psalm.* 18. Cæli enarrant gloriam Dei. Item. Qui es in cælis, id est, in scripturis sanctis per intelligentiam. *Ioan.* 5. f. Scruramini scripturas, &c. *Genes.* 7. b. Rupti sunt fontes abyssi magnæ, id est, sacramenta Ecclesiastica apparuerunt, quia cataractæ cæli, id est, scripturæ apertæ sunt. Item. In cælis. i. in secretis. i. in sinu patris. *Cant.* 1. d. Dum esset rex in accubitu suo. Item. In cælis cælorum ad differentiam aliorum deorum, qui sunt in terra tantum. *Ierem.* 10. b. Dij qui cælos, & terram non fecerunt, pereant. *August.* Cum ad orationem stamus ad orientem conuertimus nos, vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem, id est, ad Deum se conuertere, sicut corpus conuertimus ad excellentius corpus, scilicet, cælum & partem vnde lumen venit, scilicet, orientem. *Psal.* 67. Psallite Deo qui ascendit super cælum cæli ad orientem. Pater, confortat fidem. Noster dilatat charitatem. Qui es in cælis, eleuat spem.

a Sanctificetur] in nobis per efficaciam, per perseuerantiam, per augmentum, per munditiam, per ostensionem, per confirmationem, per consummationem.

b Nomen tuum] quod est pater, vt vere filij tui, & nominemur, & simus. 1. *Ioan.* 3 a. *August.* Nomen patris in nobis est qui filij dicimur, quod petimus sanctificari, non vt ipse sanctior sit in se, sed in nobis per efficaciam, per augmentum, & per apparentiam. Item, [Nomen tuum] quod est Deus, vt à Deo simus dij. Iuxta. *Psal.* 81. Ego dixi Dij estis. [Nomen tuum] quod est Dominus, vt nos quasi boni serui te solum timeamus. *Malach.* 1. b. Si ego Dominus, vbi timor meus? *Isa.* 8. c. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationē. Pater charitatē, Deus fidē: Dominus timorem nutrit. Item, [Nomen tuum] quod est magister, vt tui solius discipuli simus firmiter, & sincere. *Matth. cap.* 23. a. Vos nolite vocari rabbi, vnus enim est magister vester. *Ioan. cap.* 9. f. Nunquid & vos vultis fieri discipuli eius, id est, Christi? Et dixerunt, &c. Item, [Nomen tuum] quod est Iesus, vt à te saluatore simus saluati. *Actuum* 4. c. Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri credentes *Isa.* 56. b. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locū, & nomen melius à filijs, & filiabus, & nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Item, [Nomen tuum] quod est Christus, vt nos veri Christiani simus. *Psal.* 104. Nolite tangere Christos meos. *Apocalyp. cap.* 2. d. Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Quodlibet istorum nominum sanctificatur in nobis, per vitæ sanctitatem, sicut econtrario blasphematur per vitæ peruersitatem. *Isaiæ cap.* 52. b. Dominatores eius iniquè agunt, & iugiter tota die nomen blasphematur.

Δ Adueniat regnum

Δ Sequitur quinta petitio : Fiat voluntas tua, &c. Et bene ſequitur. Homo enim paſtus illo pane ſuperſubſtantiali ſentiens dulcedinem cibi cæleſtis, petit, vt voluntas Dei fiat in terra ſicut fit in cælo, id eſt, ſicut fit in ciuibus cæli, ſic fiat in ciuibus terræ: Hoc eſt, vt ſicut Angeli conformant voluntatem ſuam voluntati diuinæ, ſic faciant homines. Item

a Adueniat *b* regnum tuum:

Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra, id eſt, ſicut fit in Chriſto, ita fiat in Eccleſia. Item: Sicut in cælo, id eſt, in anima viri iuſti, ita in terra, id eſt, in carne eius. Item: Sicut in cælo, id eſt, in viro ſancto, ita in terra, id eſt, in peccatore. Item: Sicut in cælo, id eſt, in ſynderesi, ita in terra, id eſt, in libero arbitrio. Hoc autem totum fit per donum conſilij, quo nobis conſulitur, vt ſimus miſericordes ſi volumus miſericordiam conſequi. Vnde ſenſus eſt: Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra, id eſt, da nobis donum conſilij, quo miſericordes effecti, tuam voluntatem impleamus in terra pro modo viæ, ſicut impletur in cælo pro modulo patriæ, auaritia relegata. Poſtquam vero homo conſecutus eſt miſericordiam, & omnino ſubiecit ſe diuinæ voluntati, ſtatim ad altiora ſuſpirat, vt ſcilicet, illum videat cuius voluntati obtemperat remotis omnibus nebulis phantaſmatum, quod non poteſt eſſe in præſenti: Ideo ſequitur ſexta petitio in qua hoc petitur.

a Adueniat regnum tuum:] vbi plenariè fit voluntas Dei. Vnde Lucas ſub hac petitione repoſuit præcedentem. Merito autem ſexto loco ponitur hæc petitio, in qua petitur viſio Dei, quia homo ſexto die conditus, ſexto die viſione Dei ſe priuauit, ſed Dominus ſexta ætate, & ſexto die ad viſionem ſuam eum reformauit, & idcirco ſexto loco poſtulat homo viſionem Dei quam ſexto die amiſit, & ſexto die recuperauit, quod fit per cordis munditiam, quam donum intellectus operatur in nobis. Vnde ſenſus eſt, [Adueniat regnum tuum,] id eſt, da nobis donum intellectus quo mundi corde effecti.

b Regnum tuum,] id eſt, te regnantem in ſanctis videamus, gulæ vitio penitus abdicato. Viſionem autem Dei, & regni eius ſequitur pax, & quies, & delectatio ſumma, quæ fit per donum ſapientiæ, quo in cognitis delectamur, quod poſtulatur, cum dicitur: Sanctificetur nomen tuum, in nobis, ſcilicet, vt tu pater noſter dicaris, & nos filij tui in æternum. Hoc eſt, da nobis donum ſapientiæ quo pacati mente filij Dei nominemur, & ſimus ſine fine, luxuriæ voluptate penitus abiecta. Ecce ſcala Iacob qua aſcenditur de terra in

Genes. 28.c. cælum. Vnde *Pſalm.* 83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum in loco quem poſuit.

Aliter. Θ *a* Adueniat regnum tuum:] in corpore, quia in reſurrectione corporum regnum veniet ad regnum. Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra, id eſt, ſicut in anima, ita & in terra, id eſt, in corpore. Ecce ſecundùm hanc expoſitionem non eſt tertia niſi prædictarum repetitio. Vnde Lucas ſtatim poſt illam petitionem [Adueniat regnum tuum] quia in via tanta neceſſarium eſt viaticum, adiunxit.

Θ Panem noſtrum

Secundū Chryſoſt. ▲ *a* Adueniat regnum tuum:] Regnum dicitur, & retributio iuſtorum pro iuſtitia, & peccatorum pro culpa. Vel regnum dicuntur ſancti. Vnde *Matth. cap.* 13. c. Colligent zizania de regno eius, id eſt, de populo Chriſtiano. Vel regnum dicitur Sacra Scriptura. Vnde *Matth. cap.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De omnibus vnus eſt intellectus. Aliud eſt regem eſſe, aliud regnare. Ecce Deus naturaliter omnium rex eſt, ſed non in omnibus regnat. Nam in iniquis hominibus diabolus regnat, qui faciunt eius voluntatem. Vnde *Epheſ. cap. ſexto*, c. Rectores mundi tenebrarum harum. Non dixit, mundi tantum, ſed addit tenebrarum. Tenebræ autem dicuntur iniqui, ſancti lux. Vnde *Epheſ. cap. quinto*, b. Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc, &c. Diabolus, & mali homines ſunt in poteſtate Dei, tamen nolunt eſſe ſub Deo, non ſunt regnum Dei. Iuſtum regnum eſt, quando & rex vult habere homines ſub ſe, & illi volunt eſſe ſub eo. Quando autem rex cogit per violentiam eſſe ſub ſe, illud quantum ad veritatem non eſt regnum, ſed tyrannis. Ideo Deus quamuis omnes habeat in poteſtate, volentes tantum recipit, vt non ſit tyrannus, ſed rex. Diabolus planè tyrannus eſt, qui & nolentes compellit ſuam facere voluntatem. Quid eſt ergo, quod dicit, quia interim duo ſunt regna in mundo, Dei & diaboli, id eſt, iuſti, & iniqui, & hic quæritur vt tollatur de medio regnum diaboli, id eſt, iniqui, & veniat regnum Dei tantummodo, id eſt, iuſti. Quod fiet tunc quando omnes iniqui cum principe ſuo mittentur in ſtagnum inferni. Sic intelligendum eſt de iuſtitia. Modo enim, & iuſtitia, & iniquitas regnant, tunc extincta iniquitate, ſola iuſtitia regnabit. Fiat voluntas tua: Nunquid non facit Deus vbique quod vult? Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. *Pſ. 113.* Sed hoc quæritur, vt in nobis fiat, id eſt, vt eam nos faciamus. Quamdiu ergo regnum mixtum eſt in terra, fit quidem voluntas Dei, ſed non ſicut in cælo. In cælo enim faciunt Angeli voluntatem Dei ſolius, non ſic eſt in terra, ſed hoc fiet in fine. Communiter autem accipi debet, quod ait. Sicut in cælo, & in terra, adueniat regnum tuum, ſicut in cælo, & in terra, fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra. Et vide quam caute locutus eſt. Non dixit. Pater ſanctifica nomen tuum in nobis, adueniat regnum tuum ſuper nos, fac voluntatem tuam in nobis, ne ſeipſum videatur in hominibus ſanctificare, aut regnum ſuum ſuper quos vult adducere, aut voluntatem ſuam in quibus vult facere, & per hoc inueniretur Deus perſonarum acceptor. Nec iterum dixit: Sanctificemus nomen tuum, ſuſcipiamus regnum tuum, faciamus voluntatem tuam ſicut in cælo, ne hominum tantummodo videatur eſſe, quod ſanctificant Deum, aut quod ſuſcipiunt regnum eius, aut quod faciunt voluntatem eius, ſed mediè dixit, & impersonaliter: Sanctificetur, adueniat, fiat, vt vtriuſque opus neceſſarium demonſtraret. Nam ſicut homo non poteſt facere bonum niſi habeat Dei adiutorium, ita nec Deus bonum operatur in homine niſi homo voluerit. Sicut nec ſemen ſine terra, nec terra ſine ſemine fructificat, ſic nec homo ſine Deo, nec Deus ſine homine iuſtitiam operatur in homine.

Δ Panem noſtrum

* *a* Adueniat regnum tuum:] Adueniat, id eſt, ad nos veniat.

b Regnum tuum] quadruplex. Scripturæ, gratiæ, militantis Eccleſiæ, triumphantis Eccleſiæ. Primum petimus venire ad nos per notitiam, per operationem. *Moral.* *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum illius. *Matth.* 18. a. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli non intrabitis in regnum cælorum. Secundum petitur venire ad nos, vt deſtruat in nobis regnum peccati. *Rom.* 6. b. Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. De quo *infrà* 17. e. Regnum Dei, id eſt, gratia intra vos eſt. Tertium petitur venire ad quartum, vt fiat vnum. *Oſea* 1. d. Congregabuntur filij Iuda, id eſt, Eccleſiæ militantis, & filij Iſrael, id eſt, Eccleſiæ triumphantis, & ponent ſibimet caput vnum. *Pſalm.* 105. Congrega nos de nationibus, vt gloriemur in laude tua. *Ioan. cap.* 10. e. Alias oues habeo, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. *Ambroſ.* Cùm dicimus: Adueniat regnum tuum, deſiderium noſtrum excitamus ad futurum regnum, vt nobis veniat, & in eo regnare mereamur. Fiat voluntas tua, quæ eſt hominum ſanctificatio, 1. *Theſſal.* 4. a. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra: Item: Fiat voluntas tua, quæ eſt peccatorum iuſtificatio, & ſaluatio. *Ioan.* 6. d. Hæc eſt voluntas patris mei, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, 1. *Timoth.* 2. b. Qui vult omnes homines ſaluos fieri. Item: Fiat voluntas tua, quæ eſt præceptorum adimpletio, ſicut dicit *Gloſſ. ſuper Matth.* 6. Voluntas Dei ſemper fit. *Pſalm.* 113. Omnia quæcunque Dominus voluit fecit, *Iob.* 23. c. Ipſe ſolus eſt, & nemo poteſt auertere cogitationes eius, & anima eius quæcunque voluit hæc fecit. Sed oramus, vt libertas noſtri arbitrij ſocietur per gratiam voluntati ſuæ, quæ eſt ſanctificatio noſtra, & vita æterna. Sicut in cælo, & in terra, id eſt, ſicut in Chriſto, ſic in Eccleſia. Item ſicut in Eccleſia triumphante, ſic in militante. Item ſicut in ſpiritu, ſic in carne. Item ſicut in Angelo, ſic in homine. Item ſicut in iuſto, ſic in peccatore. Item ſicut in ſynderesi, ſic in voluntate. Item ſicut in contemplatiuo, ſic in actiuo. Item ſicut in clauſtrali, ſic in ſæculari. Item ſicut in clerico, ſic in laico. Item ſicut in Prælato, ſic in ſubdito. Hæc eſt tertia petitio, quæ regitur, & impletur per charitatem, ſecunda per ſpem, prima per fidem. Fides prima eſt virtutum, ideo primo petitur ſanctificatio nominis patris in nobis, quod fit per fidem. Fides enim nos facit filios Dei. *Ioan. cap. primo*, a. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c. Secundò petitur aduentus regni futuri in nobis, quod fit per ſpem. Spe enim ſpe-

* ramus regnum

Aliter. ⊖ *a* Panem nostrum quotidianum, &c.]id est, quandiu sumus in hoc die, id est, in hac vita præsenti. Sed quia hoc pane sumus indigni, quamdiu sumus peccatorum sordibus inquinati.

⊖ Ideò sequitur.

Secundò Chrysost. A *a* Panem nostrum quotidianum.] Videtur, quòd qui petit [quotidianum non habeat in crastinum: Quomodo enim peteret quotidianū, vel diurnum, qui habet præparatū in quinq; vel in decem dies; Illud enim petitur, quod non habetur. Quod si est, oratio ista paucis potest cōuenire. Forsitan solum conueniebat Apostolis, qui omni tēpore vagabantur, & ipsa vagatio amplius quotidiano victu possidere nō poterat. Sed ita debemus aprare Christi doctrinam, vt omnes in ea proficiant, ne fortè communis medicina dum paucis, aut nulli prodest, inueniatur superflua, quæ ad omnium salutem est præparata. Ergò non ideò oramus panem, vt habeamus, quod manducemus, sed vt quod manducamus, de manu Domini accipiamus. Nam habere ad manducandum cōmune est inter iustos, & iniustos, & frequentius habent peccatores, quàm iusti: De mann antè Dei accipere non est commune, sed tantùm sanctorum. Præparare ergò non vetat, sed eum peccato præparare: Nam qui cum iustitia panes præparat, illi Deus dat panem quē manducat. Qui autem cum peccato, non illi dat Deus, sed diabolus: Nam omnia quidem à Deo dantur, non tamen omnia à Deo subministrantur. Vel ita, vt dum à Deo datur sanctificatus accipiatur, & ideò nō dixit: Panem quotidianum, sed addidit, nostrum, id est, quem iam habemus paratum apud nos, illum da nobis, vt dum à te datur sanctificetur, vt putà laicus offert sacerdoti panem, vt benedicat, & porrigat illi, quòd panis est, offerentis est, quòd sanctificatus, beneficium est sacerdotis. Nunquid nō sufficit dicere [Panem nostrum da nobis hodie] quare addidit [quotidianum?] Vt luxuriosos cibos compescat, vt tantum quis manducet, quantum natura exigit, non quantum lasciuia carnis impellit. Si enim tu tantum in vno conuiuio expendas, quantum sufficere poterat centum hominibus moderatè viuentibus, aut tibi ipsi centum diebus disciplinatè viuenti, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum. Christianus si possibile est pane quotidiano non plus habeat, quàm possibile uō est quantum ad possibilitatem humanam. Item quare dixit [nostrum] Propter duas rationes. Primò, quia omnia dat nobis siue arantibus, siue militantibus, non nobis solis dat, sed etiam aliis per nos. Qui ergò de laboribus suis indigentibus non præstat, non potest dicere: Panem nostrū da nobis hodie, sed mendaciter dicit: panem meum da mihi. Non enim suum tantum panem manducat, sed & alienum. Item qui iustè acquisitum panem manducat, tunc manducat, qui de peccato, alienum manducat.

c Da nobis hodie,] vt non pro crastino simus soliciti.

A Cùm enim

Moralit. *a* ramus regnum illud aliquando futurum in nobis. *Rom.* 8.e. Spe salui facti sumus. Tertiò petitur impletio voluntatis Dei in nobis, quod fit per charitatem, quæ est ordinata volunras, & impletio legis. *Rom.* 13. c. Qui enim proximum diligit, legem adimpleuit. Sanctificetur ergò fide nomē Dei, vt credat rationabilis. Adueniat regnum eius spe, vt obediat irascibilis. Fiat voluntas eius charitate, vt diligat concupiscibilis.

a Panem nostrum quotidianum] id est, necessaria præsentis vitæ, intelligentiam Sacræ Scripturæ, Sacramentum Eucharistiæ, refectionem gratiæ, firmamentum obedientiæ.

c Da nobis hodie,] id est, dum dicitur hodie. Hi sunt quinque panes quibus Dominus quinque millia hominum satiauit in deserto: *Ioan.* 6. b. De primo dicitur *Eccl.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis. Hunc etiam petimus nobis dari, quia per nos habere non possumus, in quo manifestatur nostra paupertas. *Aug.* Qui panem quotidianum petit, diues est an pauper? Hunc dat Christus nobis, & perit iterū à nobis in suis membris, ideò qui non vult pati repulsam, libenter debet dare. *Tob.* 4. b. Noli auertere faciem tuā ab vllo paupere, ita enim fit, vt nec à te auertatur facies Domini. *Aug.* Dicit Christus, da mihi ex eo, quod dedisti tibi, habuisti largitorem, habe debitorem, habe & fœneratorem. De secundo dicitur *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Et hic gratis debet dari, sicut gratis accipitur. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date. *Luc.* 6. f. Date & dabitur vobis. Quia hic panis quantò amplius datur, tantò amplius habetur. *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt.

Augustinus. Scientia nobilis thesaurus, & auarum dedignata possessorem, distributa recipit incrementum.

De tertio dicitur *Sap.* 16. e. Paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem, &c. *Genes.* 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Ioan.* 6. e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Istum dat Dominus ad viuificandum. Vnde *Ioan.* 6. e. Panis quem ego dabo, &c. Et nos debemus eum dare similiter non vendere, quia Dominus eiicit vendentes, & ementes de templo. *Ioan.* 2. c.

De quarto dicitur *Isa.* 4. a. Panem nostrum comedemus &c.

De quinto dicitur. *Ioann.* 4. e. Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me 3. *Reg.* 19. a. Respexit Elias, & ecce ad caput eius panis subcinericius, & vas aquæ, & surrexit, & comedit, & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb, quod interpretatur mensa, id est, vsque ad paradisum vbi comeditur panis gloriæ: *Isai.* 4. d. Beatus qui manducabit hunc panem in g[illegible]. *Psal.* 77. Panem Angelorum manducauit homo. Q[illegible] ibet istorum panum docet nos petere Dominus. Dicamus ergo de primo.

a Panem] id est præsentis vitæ necessitatem, non superfluitatem, non voluptatem.

b Nostrum,] nostro labore acquisitum, & nobis vtiliter comedendum, quem nemo nostrûm sibi appropriat sicut veri monachi Christi.

c Da nobis] qui etiam per nos habere non possumus.

d Hodie,] vt discretè vtamur, ad laborem parcamur, & solicitudo de crastino tollatur. *Eccles.* 33. d. Panis & disciplina, & opus seruo. *August.* Satis constat esse mendicum quem quotidie necesse est panem suum mendicare, dicendo: Panem nostrum da nobis hodie. *Chrysost.* Non pro diuitiis nec pro pretiositate vestimenti iussit nos orare Dominus, sed pro pane tātùm, non pro lascu a. Vnde patet quod nihil debet quæri in oratione, nisi quod necesse est ad salutem. Item de secundo.

a Panem] Id est Sacram Scripturam.

b Nostrum] Id est pro nobis editum, à nobis intellectum, à nobis impletum, id est, nostrum per intelligentiam, per amorem, per operationem.

c Da nobis] Id est omnibus sine acceptione personarum.

d Hodie,] Id est manifestè, & lucidè ad intelligendum. *Sap.* 6. d. Quid est sapientia, & quemamodum facta sit referam, & non abscondam à vobis Sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, &c. Item de tertio.

a Panem] sacramentalem, id est Eucharistiam.

b Nostrum nobis datum in natiuitate: *Isa.* 9. d. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Pro nobis oblatum in passione. *Isa.* 53. c. Oblatus est, quia ipse voluit [nostrum] vt simus adinuicem vniti per amorem, & ipsi per fidem.

c Da nobis] sic vnitis.

d Hodie] vt in die gratiæ sumamus illum, non in nocte peccati 1. *Cor.* 11. g. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. Item de quarto. *a* Panem] gratiæ.

b Nostrum] nobis oblatum. *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, &c. *Ioan.* 7. e. In nouissimo die magno festiuitatis, stabat Iesus & clamabat dicens: si quis sitit veniat ad me, & bibat. Idem aqua quod panis, scilicet gratia. Panis, quia confirmat, aqua, quia lauat & refrigerat.

c Da nobis hodie] id est in vita præsenti, quia qui non habet hodie, id est in præsenti gratiam, non habebit cras, id est, in futuro gloriam. *Ps.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus, *Isa.* 29. d. Habenti dabitur & abundabit. Habenti gratiam dabitur gloria, alij non. *Mat.* 22. b. Intrauit Rex vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, &c. De quinto. *a* Panem] obedientiæ.

b Nostrum] quia nostrum est obedire, Dei autem præcipere, vnde & præceptor appellatur: *Sapr.* 5. a. *c* Da nobis hodie] *August.* Domine da quod iubes, & iube quod vis. Quilibet illorum panum dicitur quotidianus, quia quotidie necessarius

Et *a* dimitte nobis peccata *b* noſtra, *c* ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. Et *d* ne nos inducas in tentationem.

● Ideò ſequitur. *a* Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobi.] Sed quia hoſtis ſemper infeſtat, cui non poſſumus ſine Deo adiuuante reſiſtere: Ideò ſequitur:

d Et ne nos inducas in tentationem,] Id eſt, induci non permittas, id eſt, ita iuues nos, vt non inducamur. Et non tantùm hoc facias nobis. Sed libera nos à malo, id eſt, à diabolo, à peccato, à mundo, à purgatorio, ab inferno. Amen, id eſt, verè vel fideliter. Verè quo ad intellectum, fideliter quo ad affectum. Idem autem Dominus in fine poſuit, Amen, quia hæc oratio potiſſimè ex intellectu, & affectu dicenda eſt. Lucas verò ſicut prædictum eſt, hanc vltimam petitionem non poſuit, quia ſub præcedenti repoſuit, vt dicit *Beda*. Per hoc enim vnuſquiſque ſe à malo liberari intelligit, quod non inducitur in tentationem. Secundùm *Bedam in Gloſſ.* Illæ petitiones diſtinguuntur hoc modo. Tres primæ pertinent ad eccleſiam triumphantem, quatuor ſequentes ad Eccleſiam militantem. Quatuor enim eorum, quæ in oratione Dominica petûtur, petit ſibi Eccleſia fieri in via dum militat. Tria petit ſibi fieri in patria vbi triumphat. Et licet tempore præcedant, quæ ſunt in via: Matthæus tamen præpoſuit petitiones, quæ implentur in patria, quia bona in patria potiora ſunt bonis viæ. Et eſt prima petitionum pertinentium ad eccleſiam triumphantem. [Sanctificetur nomen tuum.] Et expone ſicut prius. Panem noſtrum quotidianum.] Hæc eſt prima petitionum pertinentium ad Eccleſiam militantem. Et intelligitur de pane ad ſuſtentationem vitæ neceſſario & de viatico.

Vnde hoc ſecundum, quòd etiam prædictum eſt, poteſt eſſe, immò eſt communis vtrique ſcilicet viæ, & patriæ, licet *Beda* hoc non dicat. Quæritur hic, cur petitiones pertinentes ad patriam comprehenſæ ſunt ſub ternario: Reſpondeo; quia ſumma beatitudinis in patria eſt Trinitatis viſio ſiue perfruitio. Item cur pertinentes ad viam ſub quaternario? Quia forma quadrata, id eſt ſtabilitas neceſſaris eſt in huius vitæ lubrico.

Secundum Chryſoſt. Cum enim ignores ſi viues cras, qua de cauſa ita ſollicitus es? Accinctos & alatos nos vult eſſe, tantùm naturæ ſatisfacientes non luxuriæ, vel auaritiæ.

a Et dimitte nobis, &cæt.] Cum qua ſpe orat, qui inimicitiam ſeruat, etiam aduerſus ſedentem? *Eccle.* 28. a. Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam? Si ergò qui læſus eſt fruſtra orat niſi indulſerit, quomodo putas orat, qui per iniuſtitiam alios lædit, & grauat? Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in ſe, fugiunt hanc orationẽ. Stulti primum, quia non ſic orant, vt docuit Chriſtus, nec ſunt Chriſti diſcipuli. Secundò quia nec pater exaudit orationẽ, quam filius non dictauit. Cognoſcit enim pater filij ſui ſenſum, & verba non ſuſcipit, quæ vſurpatio humana excogitauit, ſed quæ ſapientia Chriſti expoſuit. Non dixit, ſicut & nos dimittemus, ſed dimittimus, vt prius dimittamus, & poſtea petamus dimiſſionẽ. Rememorat hic Dominus peccatorum, vt humiliet, iubet remittere, vt conſcientiam purget, promittit veniam, vt ſtatuat in ſpe: Te facit Dominum ſuum, ſicut decreueris inquit de eo, & ego de te decernam, tu conſeruo dimittis, ego ſeruo, tu obnoxius peccato, ego ſine peccato. Sed dicis, iniuſtè paſſus ſum hæc ſunt peccata. Si enim iuſtè, peccata non ſunt, & tu talium venis accipere remiſſionem. Poterat quidem Deus ſine hoc dimittere, ſed vult ſalſitatem noſtram repellere, & philantropiæ occaſiones ſtudet dare.

d Et ne nos inducas in tentationem.] Quia multa magnifica ſupra poſuit, nunc addit humilitatis doctrinam, vt dum dicunt: [Et ne nos inducas in tentationem,] cognoſcant ſe eſſe infirmos, & cognitio infirmitatis gloriationis cauſam extinguat. Duo ergo petimus, vt non inducat in tẽtationem, & vt inductos nos liberet de periculo tentationis. Nam ſi ſecundùm veritatem iuſtitiæ homines examinaret, nullus poſſet fieri ſaluus, ideò difficile tentat, & tandiu tentat, donec nos vincamus tentationem. Sed quandiu nos velle vincere oſtendimus, non virtutem noſtram tentat, ſed voluntatem, 1. *Cor.* 10. c Fidelis Deus, &c. Volens autem glorificare hominem, tentat eum, non vt cum magno iudicio glorificet, ſed ne ſine cauſa glorificet, docet humiliter remouere agones, non inſilire. Libera nos, à pernicioſo. Pernicioſum diabolum vocat, iubens nos ad ipſum implacabile habere prælium, & monſtrans, quòd non natura talis eſt, ſed propter abundantiam malitiæ ſic vocatur, & quia à nobis nihil paſſus nos perſequitur. Et non dixit, à malis libera nos, ſed à malo, vt non odiamus proximos cum ab ipſis mala paſſi fuerimus, ſed ab illis ad iſtum tranſponamus inimicitias ſicut ad cauſam malorum. Tuum enim eſt regnum, & virtus, & gloria Hic eſt textus. *Chryſoſt.* In vtroq; regno ad tres primas petitiones pertinent hæc tria. Ac ſi dicat quis: Non habet Deus regnum in terra? Reſpondet: Tuum eſt regnum Non poteſt Deus facere in terris, quod orans: Fiat voluntas tua. Reſpondet tua eſt virtus. Item Dei gloria eſt, ſi dimittentibus dimittat.

* neceſſarius. Et quantò plus comeditur, tantò amplius eſuritur. Eſuritur. *Eccl.* 24. c. Qui edunt me adhuc eſurient, &c. Sequitur. *Moralis.*

a Et dimitte nobis] vt liberi redeamus ad patriam, & expediti.

b Peccata noſtra] ſeu debita noſtra, ſecundum Matthæũ. Peccata ſiquidem dicuntur debita, quia peccantes faciunt debitores. Vnde *Pſalm.* 36. Mutuabitur peccator, & non ſoluet, quia non habet vnde. Hæc ſunt enim debita quibus obligata erat mulier Sunamitis. 4. *Reg.* 4. a. Nec habuit vnde ſolueret, volebat filios ſuos vendere, ſed Eliſæus, id eſt, Chriſtus dedit oleum gratiæ, vnde ſoluit, miſericordiam in alios faciendo. *Eccl.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. *Pſalm.* 71. Ex vſuris quas requirit diabolus ex hoc debito, & iniquitate, ecce ſors, redimet Dominus animas eorum, & poſtea honorabile erit nomen eorum coram illo. 1. *Reg.* 22. a. Conuenerant ad Dauid omnes qui erant in anguſtia conſtituti, &c.

c Siquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis.] *Auguſt.* Aliter nullus totius orationis eſt fructus, *ſupra* 6. f. Dimittite, & dimittemini: Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis remetietur vobis. *Eccl.* 28. a Homo homini, &c. q. d. inconueniens eſt hoc. *Matth.* 18. d. Serue nequam, &c. *Aug.* Nulla alia oratione ſic oramus, quaſi paſcamur cum Domino. Et benè poſt cibum petitur venia peccatorum, quia in cibo de facili peccatur. Vnde *Iob* 1. a. Cùm tranſiſſent in orbem dies conuiuij, mittebat Iob ad illos. & ſanctificabat eos, conſurgensq; diluculo offerebat holocauſta per ſingulos, dicens: Ne fortè peccauerint filij mei. Vbi dicit *Greg. in Moralibus.* Corpus dum refectione reſoluitur, animus ad inane gaudium relaxatur. Peccatur autem de facili in pane materiali, abuſu, voluntate, tenacitate, prodigalitate, nimia ſaturitate. *Ezech.* 16. f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, otium, &c. *De facili peccatur in pane.* In doctrinali peccatur de facili, negligentia, curioſitate, tenacitate, otioſitate. *Prou.* 11. d. Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis. *Eccl.* 26. d. Difficile exuitur negocians à negligentia ſua, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum In ſacramentali peccatur, irreuerentia, indignitate, & infidelitate 1. *Cor.* 11. g. Qui manducat indignè, &c. In omnibus peccatur ingratitudine, *Eccl.* 29. d. Paſcit Dominus, ſcilicet & potabit ingratos, & adhuc amara audiet. *Hieron.* Quaſi Dominus petat ſymbolum de pane, orandum eſt, dimitte nobis. Sequitur.

d Et ne nos inducas in tentationem,] id eſt, non permittas nos in tentatione ſuperari, ſine qua nullus probatus eſt. *Pſalm.* 25. Proba me Deus, & tenta me. *Eccleſiaſt.* 34. b. Qui non eſt tentatus pauca recognoſcit. Sed libera nos à malo.

Auguſtinus. In mala quæ nondum ſunt, non permittas nos induci, & ab eis in quibus ſumus inducti, libera nos. *Pſalm.* 68. Eripe me de luto, id eſt, peccato tenaci, & vi [illegible], vt non infigar per conſuetudinem, & obſtinationem. Amen.

Hieronymus. Hoc eſt ſignaculum orationis, id eſt, verè fideliter. Tres primæ petitiones ſine coniunctione ponuntur, quatuor vltimæ ſunt coniunctæ. Quare hoc? Quia tres primæ pertinẽt ad ſtatum vbi Trinitas erit omnia in omnibus, veritas in rationabili, ſecuritas in iraſcibili, ſuauitas in concupiſcibi. Quatuor vltimæ pertinet ad ſtatum viæ, vbi multis ſimul indigemus *ſupra* 10. g. Martha Martha ſolicita es, &c. Item via lubrica eſt, ideò firmitas coniunctionis, & ſocietatis neceſſaria eſt. *Eccl.* 4 c. Melius eſt duos ſimul eſſe, quàm vnum, &c. In patria verò nihil eſt tale, & ideò non eſt ibi neceſſaria coniunctio. Sequitur.

a Et ait

Secunda pars. a Et ait ad illos: Quis vestrum, &c.] Secunda pars, postquàm discipulis tradidit formã orãdi, subsequenter in hac parte instruit eos de instantia, & freqoẽtia oraodi, scilicet, vt nõ sit momentanea oratio, per simile pulsantis ad ostiom amici: qui importunè pulsat, & per instãtiam impetrat, quia moltò magis impetrat aliquis à Deo, si perseueranter petat ab eo. Dicit ergò:

Et *a* ait ad illos: *b* Quis vestrûm *c* habebit amicum, *d* & ibit ad illum *e* media nocte, *f* & dicet illi: Amice *g* commoda mihi *h* tres panes, *i* qooniã *k* amicus meus *l* venit de via ad me, & *m* non habeo, quod ponam ante illom. Et *n* ille deintus *o* respondens, dicat: Noli mihi molestus esse, iam *p* ostium clausum est, *q* & pueri mei *r* meeum sunt in cubili, *s* non possum surgere, & dare tibi. Et *t* ille si perseuerauerit pulsans, *v* dico vobis, & si non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, *x* propter improbitatem tamen eius *y* surget, *z* & dabit illi quotqoot habet necessatios. Et *a* ego dieo vobis:

b Quis vestrùm.] Et legitur hoc interrogatiuè. Sed *Interl.* vult, vt legatur remissiuè. [Quis,] id est, si quis, vel aliquis.

c Habebit amicom, & ibit ad illum media nocte] quãdo iam omnes dormiunt, & volunt quiescere. Hoc dicit ad innuendum, quòd qui tali hora dat, paratus est dare semper. f Et dicet illi, amice commoda mihi tres panes,] non tantum vnum.

i Quoniam, &c.] Literalis sensus satis patet.

Mysticè. b Quis vestrûm, &c.] Amicus dicitur quasi animi custos. Hic custos est Christus, qui solus animum custodit, & suum, & nostrum. *Ps.* 126. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. *Prou.* 17.c. Amicus est qui omni tempore diligit. *Eccles.* 9.b. Amicus fidelis protectio fortis, qui inoenit illom, inuenit thesaurum. Quid mirum? Quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi. *Col.* 2. a. Ideò sequitur in *Eccles.* Fideli amico nulla est comparatio, & non est digoa ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus enim fidelis est medicamentum vitæ, & immortalitatis. De quo amico dicitur hic. [Quis vestrum habebit amicum] q.d. pauci sunt qui habeant hunc amicum. Quare? Quia pauper est. *Prou.* 19.a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici eius recesserunt ab eo. Et dicit [Habebit] non habet in quo notatur longitudo amoris, quia non citò rumpitur amor eius ex parte illius. Vnde B. *Dionysius.* Benignissimus Iesus primus est in aduentu, vltimus in recessu.

d Et ibit ad illum,] mente, & desiderio.

e Media nocte,] id est, in profundo aduersitatis. *Isa.* 26. b. Anima mea desiderauit te in nocte. *Osea* 6.a. In tribulatione sua mane consurgent ad me, &c.

f Et dicet illi, amice] qui amas prius quàm ameris, 1. *Ioan.* 4. b. In hoc est charitas Dei, non quia nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos.

g Commoda mihi] ad vsuram.

h Tres panes] *Glos.* intelligẽtiam sanctæ Trinitatis. Vel [tres panes] scilicet fidem, spẽ, & charitatẽ quibus pascitur tota anima. Nã fide rationabilis, spe irascibilis, charitate pascitur concupiscibilis. De his tribus panibus dicitur 1. *Reg.* 10. a. Cûm veneris ad quercum Thabor inuenient te tres viri ascendentes ad Deum in Bethel. Vnus portans tres hœdos, alius portans tres tortas panis, alius portans lagenam vini. Item tres panea vocat tres gratias scilicet gratiam operantem, cooperantem, consummantem siue perseuerantem. Itẽ tres panes sunt rationis discretio, voluntatis rectitudo, corporis fortitudo, quos Dominos commodat ad vsuram, quam inde vult habere, scil. opera bona, vel animas ipsorum quibus commodat.

i Quoniam amicus meus] id est, cor siue animus meus.

l Venit de via ad me] Animus noster de via, id est, de inuio venit ad nos, quia toties deuiat, quoties temporalium amore inuoluitur, nec ad cælestia anhelat, & sic exorbitat. Ad nos autem venit, cum ad supernorum meditationem recorrit, & cælesti cibo satiari quærit.] Cui debemus tunc offerre tres panes, id est, ad fidem Trinitatis ipsom dirigere, & hos, à Deo debemus petere. Dicit ergò.

K Amicus meus venit ad me de via,] huius sæculi, in qua euagatur quasi fugitiuus huc atque illoc curiosè discurrẽs *Psal.* 39. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meom dereliqoit me. *Mat.* 6.b. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Ergò in multis locis, *Osea* 10. a. Diuisum est cor eorum nunc interibunt. Huius autem euagationis causa est cupiditas, vel curiositas. Cupiditas trahit cor per diuersa desideria, *Prou.* 21.d. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicqoam manus eius operari, &c. Curiositas trahit per varias cogitationes, *Iob* 17.c. Cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meum. Hunc amicum errabundum reducit ad domum, aliquando Spiritus sanctus. *Genes.* 37.c. Missus Ioseph de valle Hebron, venit in Sichem, & inuenit eum vir, id est Spiritus sanctus errãtem in agro. Aliqoando tribulatio reducit eum. *Osea* 2.b. Sepiam vias tuas spinis, &c. Et *inf.* Cadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis, qoàm nunc. Aliquando media. *Inf.* 15.c. Facta est fames valida, &c. Et *infr.* d. Surgam & vadam ad patrem meum. B

m Et non habeo, quod ponam ante illum.] scilicet, epulas consolationum, aut virtutum, quas libenter comedit cor humanum, quas nequaquam potest habere, nisi ab illo dentur ei.

n Et ille deintus] Id est Christus, qui modò deintus est, & nos desoris, sed in futuro exibit ad nos, vt nos introducat secum ad nuptias.

o Respondens dicat, ooli mihi molestus esse,] Id est, tuis precibus non debeo de cætero inquietari, quia tardæ sunt.

p Iam ostium clausum est.] Ostium, scilicet, gloriæ. *Mat.* 25 a. Media nocte venit sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Vel ostium, id est, intelligentia verbi diuini, quod Paulus sibi rogauit aperiri. *Coloss.* 4. a. Orate pronobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Ioannes verò vidit hoc ostium sibi apertum in cælo. *Apocal.* 4. a. Vidi, & ecce ostium apertum io cælo, & vox prima quam audiui, quasi tubæ loquentia mecum, dicens: Ascende hoc & ostendam tibi, quæ oportet citò fieri, noo tantum dici. Item ostium, id est, Christus, *Ioann.* 10.b. Ego sum ostium. Hoc triplex ostium clauditur peccatoribus, dum io peccato sunt, sed aperitur eisdem cum per pœnitentiam reuertũtur.

q Et pueri mei] Id est omnes humiles puritatem vitæ seruantes Vel [Pueri] id est prædicatores.

r Meeum sunt in cubili] quietis æternæ. Vel, id est, in quiete æternæ beatitudinis, quidam spe, quidam re. *Isa.* 8.d. Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Dominus, &c.

s Noo possum surgere, & dare tibi] Id est non debeo ex meritis tuis. Et hoc dicit Dominus, vt præsumptio tollatur, & desiderium amplius accendatur, quia facilitas veniæ incentiuum est delinquendi, & quia quod maiori labore acquiritur plus amatur.

t Et ille si perseueraoerit pulsans] precibus, non podore territus nec tœdio satigatus.

u Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit] amans etiam non amatus. Christus enim non amantes amat, quia semper amat. *Prou.* 17.c. Omni tempore diligit qui amicus est.

x Propter improbitatem tamen eius] Id est instantiam, & ardorem.

y Surget,] de misericordia ad miserationem.

z Et dabit illi, quotquot habet necessarios,] paoes, quia Dominus dat ad necessitatem, non ad voluptatem, vel superfluitatem sua dona.

[Et dabit illi.] *Gloss.* Vel per se inspirando, vel prædicatorem mittendo.

Hîc apertè ostendit Dominus, quòd tantum debet homo instare orationi, vt impetret apud Deum, quòd petit, & qoòd impetrabit si instet, *Isa.* 62.c. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, &c. donec ponat Ierusalem laudem in terra, 2. *Paralipomena.* 15.a.

Si quæsieritis Dominum, inuenietis, si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, *Ierem.* 59.c. Ibitis, & adorabitis me, & exaudiam vos, quæretis me, & inuenietis me, cum quæsieritis me in toto corde vestro, *Isaia* 30. e. Ad vocem clamoris tui, vt audierit respondebit tibi, &c. *Gloss.* Si digna audiri, *Isa.* 65.d. Eritque antequam clament ego exaudiam. &c.

a Et ego dico vobis.] discipulis meis.

a Petite, & *b* dabitur vobis, quærite, *d* & inuenietis, *e* pulsate, *f* & aperietur vobis. Omnis. n. *g* qui *h* petit, accipit, *K* & qui quærit *l* inuenit, & *m* pulsanti *n* aperietur. *o* Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? *q* Aut *r* piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porri-

a Petite]bonum temporis in solatium, bonum virtutis in meritum, bonum æternitatis in præmium. *Chrys.* Amauit Dominus cætera, non hominem, vt virtus eius fit ipse, & necessitate coactus roget. *b* Et dabitur vobis.] *Ioann.* 16 e. Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. *c* Quærite]viam, veritatem, & vitam. *Ioan.* 14.a. Ego sum via, veritas, & vita. *d* Et inuenietis] *Isaiæ* 55. b. Quærite Dominum, dum inueniri potest. *e* Pulsate] ad ostium misericordiæ, intelligentiæ, gloriæ, quod est Christus *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium. *f* Et aperietur vobis,] perseuerantibus, *Mat.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Item, [Petite]veniam[Quærite] gratiam.[Pulsate]ad gloriam, *Zach.*10 a. Petite pluuiam à Domino in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuias imbris, & dabit singulis herbam in agro Nix extinguit malas herbas, ecce venia, quæ petitur. Pluuia terram fœcundat, ecce gratia, quæ quæritur. Herba in agro est gloria in cælo, ad quam pulsatur. Item [Petite]sapientiam ad intelligendum, *Iac.*1.a. Si quis vestrum indiget sapientia, &c.[Quærite]gratiam ad operandum, *Ps.* 68. Quærite Dominum, & viuet anima vestra, vita gratiæ:[Pulsate]ianuam cæli ad ingrediendum, *Isa.* 26.a. Aperite portas, & ingredietur gens iusta. Item, [Petite]intelligentiam veritatis, *Ph.* 4.a Petitiones vestræ innotescât apud Deû [Quærite]vbi sit, id est in qua facultate, in quo libro, in qua auctoritate: Et ea inuenta, Pulsate:] studendo, orando, interrogando, *Col* 3. a Si côsurrexistis cum Christo, &c. Item. [Petite]incipientes[Quærite] proficientes[Pulsate]perfecti. Item[Petite]coniugati. Esther 5.b Quæ est petitio tua Esther?[Quærite,] continentes *Iudith.* 9. a. Subueni quæso Domine Deus meus mihi viduæ. [Pulsate] virgines, & martyres, quia inter virginitatem, martyrium, & ingressum nihil est medium. Item *Gloss.* *a* Petite] orando. Quærite operando, Pulsate perseuerando, *Eph vlt* c. Orantes omni tempore, &c. Quodlibet tamen istorum cuilibet potest adaptari. Item petite orando quærite ieiunando, pulsate eleemosynas faciendo. *g* Omnis.n.] ecce largitas Dei, qui dat omnibus affluenter: Iac.1.a. *Chrys.* Omnis, non dicit iustus tantum. *h* Qui petit]piè, perseueranter, pro se, ad salutem. Piè, cum fidei professione. Perseueranter, id est instanter horis & temporibus constitutis, & nihil contrarium suæ petitioni faciendo. Pro se, digno. Ad salutê, id est, illud quod iuuat ad salutem æternam consequendam, vt sunt virtutes! Temporalia enim magis aliquando nocent. *Chrys.* Si temporalia petas, quomodo ille libenter præstat, quæ etiã si habeas præcipit, vt contemnas: Hæ autem quatuor differentiæ, orationis effectum operantur, & sumuntur, *Ioan.* 15.a. Si mãseritis in me, per fidem, spem, & charitatem, quod est piè, & verba mea in vobis manserint, per rectam intelligêtiã, quod iterum pertinet ad pietatem, quicquid petieritis, vbi notatur perseuerantia propter modum, & tempus, in nomine meo, id est, ad rem nominis mei, ecce ad salutem, fiet vobis, ecce pro se. Diosyrticum enim est id est quicquid petieritis vobis fiet vobis. Bene ergò dicit: omnis enim qui petit hoc modo. *i* Accipit] illud vel æquiualens. Ergò si non accipit constat quod nô bene petit, Iac.4.a. Petitis & nô accipitis, eo quod male petatis. Nota quòd petit aliquando bonus bonum bene, vt Christus *inf.*23.e. Pater ignosce illis. Aliquando malus malum malè, vt Balaam qui mercede petiit maledicere populo Israel: *Num.*23. Aliquando bonus malum bene, vt Paulus petiit amotionem stimuli 2. *Cor.*12.c. Aliquando malus bonum male, vt Satan qui petiit vt têtaret: Iob 1.b. Item nota vt supra dixerat: Petite & dabitur vobis in futuro, s. modò dicit: Omnis qui petit accipit in præsenti, s. quia hoc ipsum quod petit bonû est, *Rô.*8.e Spiritus postulat pro nobis, id est facit nos postulare. Item in ipsa petitione dum fit, est quædã mentis iocunditas, & fiducia, sicut in operatione bona. Vnde *Ps.* 18. In custodiendis illis retributio multa. *Gloss* Quia non tantùm in futuro pro illis reddetur præmium, sed etiam hic in eorum custodia est magnum gaudium, & hæc est arrha habendi præmij. Benè ergò dicit: Accipit, q.d. verè petenti dabitur præmium in futuro, quia. *g* Omnis qui,] piè petit accipit arrham in præsenti. *K* Et qui quærit]diligêter, sapienter, perseueranter. *l* Inuenit]lætanter, patienter, velociter, quæ quæsiuit. Sed contra *Cant.*3.a. Quæsiui, & non inueni illum. Item *Oseæ* 5.b. Vadent ad quærendum Dominû, & non inuenient. Item *Ioan.* 7.e. Quæretis me, & non inuenietis. Sol. Sponsa incaute quæsiuit quando non debuit, id est, nocte, & ideò non inuenit. In *Os.* vbi non debuit, id est, in armentis. & ideò non inuenit. In *Ioanne*, qualis non debuit quia in mundo, & malitioso, & ideo non inuenit.

m Et pulsanti] fortiter, desideranter, perseueranter.

n Aperietur]fœliciter. Et non dicit, aperitur, quia manifestatio præmij in futurum seruatur. Et nota, quod cum dicitur. Petite, quærite, pulsate, non determinat quid vel ad quid, ad significandum, quòd illud quod petitur & quæritur, & ad quod habendum pulsatur innominabile est, *Isa.* 64.b. Oculus non vidit Deus absque te, &c. *Gloss. super Matthæum* 7. Petimus fide per eam ad Christum euntes, quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora, pulsamus charitate, dum laboribus insudamus, vt quod petimus, & quærimus consequamur. Primum petere debes, vt habeas, post quærere, vt inuenias, inuêta obseruare, vt intrueas. *Aug. super Matth.* 7. dicit, quod hæc tria verba, petite, quærite, pulsate, ad instantissimam petitionem referuntur. Verum dicit: Sed non excludit quin ad aliud referantur. Sequitur.

o Quis autem, &c.] *Aug.* explanat quid petendum sit, & à quo. Quid? Piscis, ouum, panis, id est, fides, spes, charitas. A quo? A patre, qui libenter dat filiis quicquid habet. Notandum ergò, quod suprà docuit Dominus, quibus verbis, & quomodo sit orandum, addit etiam pro quibus sit orandum, scilicet, pro quatuor pertinentibus ad viam, & pro tribus pertinêtibus ad patriam: Adhuc de eodem hic repetit, vt plenius, & perfectius nos instruat pro quibus bonis sit orandum. Nam bonorum, alia sunt bona temporalia, alia bona æterna. Item bonorum temporalium, alia dicuntur bona temporum, alia bona in tempore. Bona temporum dicuntur quæ secundum decursus temporum nobis ministrantur, vt fructus terræ Et hæc dicuntur bona, non nostra, quia non faciunt nos bonos, nec propriè sunt nostra, cum sint bestiis, & auibus communia. Hæc tamen possunt peti ad sustentationem, alitèr enim non peteret Ecclesia pro fructibus terræ, & serenitate aëris, & huiusmodi. Bona in tempore dicûtur vt per ea perueniamus ad beatum, quod erit sine tempore, vt virtutes. Et hæc propriè dicuntur bona nostra, quia faciunt bonos. Orandum est ergò pro bonis æternis, pro bonis temporum, pro bonis in tempore, necnon pro remotione malorum. Bona æterna dâtur in præmium, bona temporum in solatium, bona in tempore in meritum. In oratione autem Dominica docuit esse orandum pro bonis æternis, s. pro tribus pertinêtibus ad patriam. Docuit & orandum esse pro bonis temporum & pro remotione mali. Vnde patet sermonem istum non solis perfectis esse propositum, quã petunt sola bona æterna. Quod ergò minus ibi docuerat, hic supplet, s. orare pro bonis in tempore, id est, pro virtutibus, & specialiter pro tribus, scilicet, charitate, fide, spe. Per panem intelligitur charitas, quia facit fortem, *Psal.*103. Panis cor hominis confirmat, *Cant.* 8.b. Fortis est, vt mors dilectio. Item sine pane omnis mensa inops est, ita sine charitate omnis virtus vacua, 1.*Cor.*13.d Si linguis hominû loquar &c. Per lapidem significatur cordis duritia quæ côtraria est charitati, vel odium quod cor hominis indurat, & inexorabile reddit.

Patet ergò quod hîc dicitur. — *Expositio literæ.*

o Quis.] id est si quis.

p Autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?]quasi dicat, non. Litera satis patet, & mysterium ex prædictis.

q Aut] si quis petit.

r Piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem?]q.d. non. Et est hic argumentum à minori. Si à patre carnali petatis aliquid, non dabit vobis contrarium, nec patiemini repulsam: Ergo si à patre cælesti aliquid piè petatis, non patiemini repulsam.

Moraliter. Sunt etiam oua pestifera, mala exempla maiorum, *Isa.*59. a Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, & qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum. — *Moralis.*

Si ergò

bile reddit ad iniurias dimittēdas, *Ierem.* 50.d. Tollite de via lapides, id est, de corde peccata, quę ipsum cor faciunt lapideum, *Ezech* 11.d. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, *Mat.* 3.b. Potens est Deus, &c. Per piscē significatur fides. Primò, quia piscis nutritur, & generatur in aquia, & fides datur in aqua Baptismi, & nutritur in aquis *Ezech. 36. f.* doctrinæ. Itē piscis in aquia latet, & fides in Scripturis. Item piscia trahitur de locia visibilibus, & fidea est *al. † cælestis* de inuisibilibus *Heb.* 11.a. Fides est substan- *al. † lesus.* tia rerum sperandarū, argumentum non ap- *Mat. 9. d. & 12. b.* parentium. Item piscis non frangitur fluctibus, vel motibus aquæ, nec fides tribulationibus, 1. *Ioan* 4.a Hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra. *Heb.* 11.g. Alij ludibria, & verbera, &c. Item piscis est pulmentum, & fides opera cōdit, vt placeant, *Heb.* 11.b. Sine fide impossibile est placere Deo, *Ioan.* 21.b. Pueri nunquid pulmentarium habetis? Item piscis antequam comedatur exquamatur, & fides ante cæli conuiuiū exquamabitur, quia obscuritatē, & ænigma deponet, & remanebit visio sola, 1. *Cor.* 13.c. Cùm venerit quod perfectum est, &c. *Beda.* Sicut piscis sub tegmento aquarum nascitur, viuit, & alitur, ita fides, quæ est in Deum, sc. qua creditur in Deum, s. fides Christiani, nc   æi, vel gentilis, inuisibiliter in corde gignitur, inuisibili gratia Spiritus sancti per aquā Baptismi consecratur, inuisibili auxilio diuinæ protectionis ne deficiat nutritur, i. roboratur, inuisibiliū præmiorū intuitu operatur. Per serpētē venenosum significatur infidelitas, quam pro fide prædicabit Antichristus. Vnde dabit pro pisce serpentem, ideò quærit Dominus. Nūquid pro pisce serpentem dabit? q.d. non, sed Antichristus. Et multi recipiunt serpentem qui nolunt recipere piscem, 2. *Thess.* 2.c. Mittet illis Deus operationem erroris vt credant, &c. Per ouum spes intelligitur, quia in ouo nondum est fœtus perfectus, sed spes fœtus, nam fouendo speratur, sic spes nō de habitis est, sed de habēdia. Per scorpionē, desperatio, quæ à cauda pungit, id est, retrò aspicere facit ad petenda tēporalia. Præmittitur autē hīc charitas fidei, & spei, cum in Apostolo fidea vtriq; præponatur. Vide tamen quia non sibi obloquitur veritas euangelica, & doctrina apostolica. Fides in Apostolo præmittitur, quia est fundamentum, charitas in Euangelio, quia mater est aliarum.

> get illi scorpionem? *a* Si ergò vos cùm sitis mali *b* nostis boda data *c* dare filiis vestris, quātò magis pater vester † de cælo dabit spiritum bonum petentibus se. Et *d* erat † *e* eiiciens dæmonium, *f* & illud erat mutum, *g* & cùm eiecisset dæmonium, *h* locutus est mutus, & *i* admiratæ sunt turbæ. *k* Quidam autem ex eis dixerunt: In *l* Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

Moralit. *a* Si ergò, &c.] *Beda.* Malos vocat sæculi amatores, qui reuera mali sunt duplici malitia, i. pœnæ, & culpæ. Prima mali sunt, quia soliciti de acquirendo, de custodiendo, de non amittendo, *Mat.* 6.d. Sufficit diei malitia sua, *Gen.* 47.b. Diea peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali. Secunda mali sunt, quia vel malè acquirunt, vel malè expendunt, vel malè retinent, *Eccl.* 11.b. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. *Aug.* Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui, *Iac.* 4.a. Quicunq; voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituetur. Isti bona tēporalia iudicant bona, quę licet plus debito ament, & dādo minus habeant, tamen dant filiis suis, quia amant eos. Ergò multo fortius pater cælestis qui omnia bona habet, & dando non minus habet, nec nimis diligit ea, dabit ea filiis suis, quos verius diligit quàm pater carnalis, & hoc est: [si ergò vos cū sitis mali] Itē malos vocat Apostolos, qui licet boni erant in se, & aliis hominibus meliores, tamen respectu diuinæ bonitatis sunt mali, *Iob* 25.b. stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, id est, in comparatione, quātò magis homo putredo, & filius hominis vermis. *Inf.* 18. b. Nemo bonus nisi solus Deus, *Isa.* 64. b. Facti sumus, vt immundus omnes nos, omnes iustitiæ nostræ, quasi pannus menstruatæ. *Greg.* Sæpè iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia est, & sordet in districtione iudicis, quod in oculis fulget operantis. Isti similiter dant bona sibi data, seu spiritualia, seu temporalia, ergò multò fortius dabit Dominus, cum à nullo accipiat, sed omnes ab illo. Vnde omnes dant non sua, solus Deus dat sua.

a Si ergò vos cum sitis, &c.] Loquitur aliquibus qui admixti erant discipulis, vel etiam ipsis Apostolis, sicut expositum est.

b Nostis bona data] Id est, vobis ad vsum data, nec propriè vestra.

c Dare filiis vestris, quantò magis pater vester de cælo dabit spiritum bonū petentibus se] Id est Spiritū sanctum, qui est plenitudo & fons omnium bonorum, *Ps.* 103. Emitte spiritum tuum, &c. Et alibi *Psal.* 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. q.d. Dominus, si isti dant, longe magis ille dabit. Et nota quia *Mat.* 7.b. dicit: Dabit bona petentibus se: In quo ostendit Spiritum Sanctum esse plenitudinem bonorum omnium. Lucas ait: Dabit spiritum bonum, ostendens, per quem bona dantur.

d Et erat, &c.] Hæc est quarta pars cap. in qua post prædicationem, adiungit miraculorum operationem vt qui non *Quarta pars* credunt verbis, credant miraculis. Nam vt dicit *B. Bern.* Melius mouent facta quàm verba. Et *Poeta.* Segniùs irritant a- *Horatius* nimum, &c. Et sicut prædicationem calumniati sunt Pharisæi, sic & operationem. Sed vtrobique conuincit eos Dominus: Dicit ergò: [Et erat,] Continuationem notat præteritum imperfectum.

e Eiiciens dæmonium] ibi coram illis à corporibus obsessorum, quæ intrare animam nunquam possunt, nisi quando permittuntur.

f Et illud erat mutum.] *Glo.* id est mutos faciens, & cæcum vt dicit *Matth.* 12.b. Sed quare hos sensus potius quam alios impedit diabolus? *Chrys.* Odit nequitia dæmonis alterutrum ingressum per quem redituus erat, opilauit auditum, & visum, & tertium, id est linguam ne confiteatur.

g Et cùm eiecisset dæmonium locutus est mutus:] Et audiuit similiter. Vnde tria miracula simul facta sunt in eo. Cæcus vidit, mutus locutus est, & dæmō expulsus est, & dæmoniacus liberatus est.

Mystice. Dæmonium est peccatum primò à dæmone inuen- *Mystice.* tum, id est faciens mutum à confessione fidei, & peccati, *Ecclesi.* 15.c. Non est speciosa laus in ore peccatoris, *Eccl.* 17. d. A mortuo quasi nihil perit confessio, &c. Hoc dæmonium eiicit Iesus, gratiam infundendo quæ illuminat, & ora tacētia ad confessionem relaxat, & sic dæmonem effugat. Et hoc est:

g Et cùm eiecisset dæmonium] Id est peccatum.

h Locutus est mutus] *Isa.* 35.c. Aperta erit lingua mutorum, quia scissæ sūt in deserto aquæ, id est in peccatore grataævel lacrymæ. Et nota, loquela data est homini ad laudandum Deum, ad ædificandum proximum, ad accusandum seipsum. Primam loquelam aufert luxuria, *Isa.* 1.d. Cum multiplicaueritis orationem, &c. Secūdam aufert auaritia, quæ sibi soli intendit. *Mat.* 25.c. Qui autem vnum talentum acceperat abiens fodit in terram, &c. Tertiam aufert superbia, quæ non vult videri rea in aliquo, *Pro.* 28.a. Viri mali non cogitant iudicium. Ecce triplex dæmonium quod triplicem aufert loquelam, *Apoc.* 16.c. Vidi de ore bestiæ, & de ore draconis, & de ore pseudo prophetarum exire tres immundos spiritus in modum ranarum. *Zach.* 13.a. Auferam de terra prophetas & immundum spiritum. Primum dæmonium eiicitur per ieiunium. *Mar.* 9. d. Hoc genus, &c. Secundum per recordationem dominicæ Passionis, *Tob.* 6.b. Cordis piscis particula si super carbones ponatur extricat omne genus dæmoniorum. Tertium expellitur maximè per orationem, 1. *Reg.* 16.d. Tollebat Dauid citharam, &c. Nota ordinem. Primò eiicitur dæmonium, & postea loquitur mutus. *Cant.* 3.d. Surge Aquilo, & veni Auster perfla hortum meum, &c. Naturaliter omnis mutus, surdus *Isa.* 41.g. Non est annuncians, & non est prædicans, neq; audiens sermones meos, *Isa.* 41. c. Quia surdus, &c. Sequitur:

i Et admiratæ sunt turbæ,] Id est minores: Illi admirantur facta Domini, & multis fuit causa salutis admiratio. Sed maiores blasphemant: Vnde sequitur:

k Quidam autem ex eis] Id est scribæ, & pharisæi qui erant maiores synagogæ:

l Dixerunt, in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.] Nota quòd Iudæi vnius Dei cultores irrisionis causa idolum Sidoniorum qui erant eis vicini appellabāt Beelzebub, cui, scilicet, idolo dicebant præsidere principem dæmoniorum, Luciferum, scilicet. Hoc etiam eodem nomine, scilicet, Beelzebub, dictus est Deus Acharon. Nomina verò omnium idolorum à Belo habuerunt originem. Ninus enim, qui Niniuen condidit, & nomine suo denominauit

patrem habuit Belum, quem tenerrimè diligebat, pro cuius morte valde dolens fecit fieri auream statuam, quæ similitudinem eius exprimeret, quam in tanta habuit reuerentia, vt sui serui fugitiui vel quilibet facinorosi possent ad eã cõfugere, nihil amplius timerẽt vnde statim cœperunt ei thurificare, & diuinos honores exhibere, videntes quia placeret Nino. Ad huius exemplar cæteri de circumstantibus finibus in honorem patrum suorum cœperunt facere statuas aureas, & eas adorare, & sic pullulauit idololatria. Ante autem idola sortita sunt numina à Belo, vt esset, quasi vnum commune nomen omnium idolorum, sed secundum diuersa idiomata, postea variata sunt. Nam Babylonij idolum suum vocabant Beel, alij Baalim, Baal, scil. Palæstini, alii, s. Moabitæ Beelphegor Sic enim dicitur idolum tentiginis, id est Priapi. Iudæi verò ob derisionem gẽtilium appellabant idolum Beelzebub, quasi virum muscarũ. Baal enim vir, Zebub musca interpretatur, quia muscæ congregabantur super idolũ illud propter cruoris fœtorẽ immolati. Et hoc nomine vocant hic principem dæmoniorum quasi dicerent, confœderatus vel familiaris est principi dæmoniorum, & ideò consensu & auctoritate illius minores dæmones obediunt ei, vt exeant quando vult. Hoc autem ex sola inuidia dicebant qua contra ipsum ardebant. *Chrys.* Non quando magna dicebat: sed quando faciebat salutes hominum, tunc institerunt Pharisæi, & ita magis dæmones molestabantur. Item *Chrys.* Inuidia non quærit quid dicat, sed solum vt dicat. Item *Chrys.* Æmulatione non est malitia alia deterior. Adulter enim in breui complet peccatum suũ, æmulator verò nunquam quiescit. Et *inf.* sicut porcus gurgite, & dæmones iactura nostra, ita hi proximi malis lætantur, alienas calamitates propria gaudia existimantes Et *inf.* sicut Scarabæi nutriuntur stercore, ita hi aliorum infortuniis, *Iob* 5. a Paruulum occidit inuidia. Inuidia aliena bona non loquitur, ibi muta est, circa mala loquax. Ideò quando hoc euangelium legitur, cantatur de Ioseph vendito ex inuidia fratrum, in tertia dominica quadragesimæ. Ex hac Abel innocens occiditur. Ex hac Dathan & Abiron & Maria contra Moysen insurgunt. Ex hac sunt lites & bella, quia inuidia non patitur alterius præeminentiam. Ex hac fit homo imitator diaboli. Cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. *Sap.* 2. d. Vnde tunc legitur epistola ad *Eph* 5. a. Imitatores Dei estote, non diaboli.

C

Matth. 12. c. *Marc.* 3. b.

Et a alij tentantes, b signum de cælo quærebant ab eo. c Ipse autem, vt vidit cogitationes eorum, dixit d eis: Omne e regnum in seipsum diuisum desolabitur, f & domus supra domum cadet. Si g autem & Sathanas in seipsum diuisus est, h quomodo stabit regnum ipsius? quia i dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia,

a Et alij tentantes] ad probandum & decipiendum, *Matt.* 22. b. Quid me tentatis hypocritæ *Psal.* 94. Tentauerunt me patres vestri, &c.

b Signum de cælo quærebant ab eo] sicut tonitruum tempore Samuelis, 1. *Reg.* 7 c. Aut ignis emissionem tempore Eliæ, 3. *Reg.* 18. f. 4. *Reg.* 1. c. *Chrys.* Semper discere, signum est, nunquam posse proficere, sic semper testimonium quærere, signum est nunquã velle credere. Hoc proprium est Iudæorum semper quærere signa à Domino. 1. *Cor.* 1. d. Iudæi signa petunt. Abraham *Gen.* 15. b. Gedeon. *Iud* 6 g. Vnde & Dominus dixit ad Achaz. Pete tibi signum à Domino, &c. *Isa.* 7. b. Vnde etiam Petrus, quia præualuit in miraculorum operatione, ad prædicandum Iudæis missus est. Paulus verò ad prædicandum gentibus, quia præualuit in profunditate ingenij, & torrente eloquij. Isti autem qui petebant hoc signum de cælo erant Scribæ & Pharisæi. Nec tamen exhibet eis Dominus hæc signa visibiliter, quia si ea miraculosè ostẽderet, ipsi tamẽ depsauarent, & dicerent aliunde prouenire Adhuc scribæ nostri, & Pharisæi petunt signa de cælo, id est signum sublimitatis volunt habere in se, & in aliis venerantur, signa verò humilitatis, vilitatis, & paupertatis nolunt videre, ad minus in se, quæ tamen sunt propriè signa Christi nobis nati. *sup.* 2. b. Ecce euãgelizo vobis gaudium magnum, &c. & hoc vobis signum, &c. Pastores bene crediderunt huic signo, sed multi contradixerunt, & contempserunt, & adhuc faciunt, *sup.* 2. e. Ecce hic positus est, &c. *Ps.* 73. Signa nostra non vidimus, &cæt. *Matth.* 16. a. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ, id est, signum humilitatis, & vilitatis, & mortis.

c Ipse autem, vt vidit cogitationes eorum.] Intellige singulas singulorum. Possunt enim homines quasdam hominũ cogitationes cognoscere, de quibus agnoscendis Plato librum composuit, sed non singulas singulorum, 1. *Paral. cap.* 28. b. Omnia corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit, *Eccl.* 42. c. Abyssum, & cor hominum inuestigabit. Et *infrà* d. Non præterit illum omnis cogitatus.

d Dixit eis, omne regnum, &c.

Syllogismus quem fecit Dominus contra Iudæos:
- Omne regnum in se diuisum desolabitur.
- Satanas, id est regnum, in se diuisus est.
- Ergò regnum non stabit, conclusio sub interrogatione.

Quidam tentantes quærebant à Domino signum de cælo, idipsum habentes in cordibus, quod & scribæ, & Pharisæi blasphemantes, id est, in virtute dæmoniorum Dominum eiicere dæmonia mentientes. Dominus autem si diligenter attendere vellet, statim dedit eis signum de cælo, non ad verba eorum, sed ad cogitata respondendo. Vbi enim ostẽdit se nosse secreta cordis, dat euidens signum deitatis. Solius enim Dei est renes & corda scrutari, id est, cogitationes hominum intueri, *Sap.* 1. b. Cordis scrutator, 1. *Regum* 16. b. Deus intuetur cor Non ergò hic respõdet verbis signa quærentium, sed blasphemantium. Quibus obuiat dupliciter. Primò vtitur indirecta ratione, postea directa, sicut ex ipso textu Euangelij patebit. Et est indirecta ratiocinatio, cum pars aduersarij sumpta, & ad inconueniens ducta falsa esse ostenditur, & sic deinceps ad veritatẽ reditur. Procedit ergò indirectè hoc modo, vt. Si dicitis in virtute principis dæmonum eiicit alios dæmones, & sic Satanas Satanam eiicit, & si Satanas Satanam eiicit, Satanas à Satana est diuisus, & regnum eius stare non potest, & ita est inconueniens secundum eos. Cõstat ergò quod falsum est quod vos dicitis, constat ergò, quia nõ eiicio dæmones in virtute diaboli, sed in virtute Spiritus sancti. Quod autem ex diuisione dæmonum sequatur euersio regni eorum, ostendit duplici similitudine, videlicet, quia si principes regni diuidãtur inter se, regnum patitur dissolutionem, & si domus pugnet contra domum, id est, habitatores vnius domus contra habitatores alterius, tota ciuitas desolatur. Postea directè probat hoc idem. Si exorcistæ vestri, qui inter templi ministros erant minores, quibus, scilicet, maiores erant Leuitæ, & sacerdotes, in virtute Spiritus sancti eiiciunt dæmonia, multò magis l ego in virtute Spiritus sancti. Hoc est quod dicitur. a. 1. ber. mo.

e Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur] ad literam verum est. *Hieronymus.* Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur, *Osee* 10. a. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt, *Mich.* 7. b. Filius contumeliam facit patri, &c. *Prou.* 28. a. Propter peccata terræ multi principes.

f Et domus suprà domum cadet,] id est, regno diuiso, familia contra familiam insurget, *Matth.* 24. a. Surget gens contra gentem, &c.

g Si autem & Satanas in seipsum diuisus est.] Id est, regnum eius, quod est congregatio dæmonum, & malorum hominum, qui reuera nullam habent pacem adinuicem, vel concordiam, *Sap.* 4. a. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis.

h Quomodo stabit regnum ipsius] q. d. Non stabit, & ita nulla est eius potestas, & ita nec potest dæmon dæmonem eiicere, &c.

i Quia dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia.] Istud debet præcedere. Vnde sic ordina complexionem siue argumentum ex litera. Quia dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia. Satanas in se diuisus est. Modò assume. Sed omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, &c. Debuit concludere. Ergò regnum eius stare non potest. Hanc conclusionem sub interrogatione posuit dicens: Quomodo stabit regnum ipsius?

Mysticè etiam exponit istud *Gloss.* de regno Ecclesiæ, & de regno synagogæ, quorum alterum diuisum est, alterum manet indiuisum. Regnum enim legis, id est, lex ipsa à Iudæis scinditur. Caput enim legis, id est, Christum à lege diuidũt. Mystice.

Vbi nen

Vbi mentio est de Christo, verba legis calumniantur, cætera recipiont. Probat ergò regnum Ecclesiæ non esse diuisum & est quasi argumenium à destructione consequentis. Si regnum est diuisum desolatur: ergo, si non desolatur, non est diuisum. Sed regnum Ecclesiæ nũquam desolatum est, quia Ecclesia pulsantibus vndiq; molestiis semper incõcussa manet, ergò regnum eius non est diuisum, *Dan.* 2. g. Suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur. De hoc regno ait Dominus Pilato, *Ioan.* 18. g. Regnum meum non est de hoc mundo. Regnum Dei est in hoc mundo, non de hoc mundo. Hic non hinc, quia non est de amatoribus mundi huius. Seqoitur:

21. *dist.* §.1.

> Si autem *a* ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri, in quo eiiciunt? *b* Ideo ipsi *c* iudices vestri erunt. *d* Porrò si in digito Dei eiicio dæmonia, *e* profectò peruenit in vos *f* regnum Dei. Cùm *g* fortis armatus *h* custodit *i* atrium suũ, in *k* pace sunt ea quæ possidet. Si *l* autem fortior illo *m* superueniens *n* vicerit eũ, *o* vniuersa arma eius *p* auferet, in quibus confidebat, & *q* spolia eius *r* distribuet. *s* Qui non est mecum

a Si autem ego in Beelzebub, &c.] *Beda*. q.d. Si expulsio dæmonum facta per filios vestros exorcistas Deo attribuitur, & non diabolo, quare in me idem opus eandem non habet causam? Vel secundùm *Aug.* & *Bedam*. Filij eorum sunt Apostoli, qui inter alia miracula dæmones expellebant, quam expulsionem Iudæi non diabolo, sed Deo assignabant, & eandem expulsionem dæmonibus in Christo assignabant. Vnde patet quod ex inuidia mo[...]antur.

b Ideò] scilicet, quia ipsi non e[...]bolo, vt vos dicitis, ex Deo eiiciunt dæmones.

c Ipsi indices vestri erunt] scilicet, Apostoli per approbationem sententiæ. Et non tantum iudices erunt, sed & testes nequitiæ vestræ, & veritatis meæ, quia à me habent illam potestatem non à diabolo, *Isa* 43. b. Verè vos testes mei dicit Dominus. Secundum quod exponitur de exorcistis, sic dicitur.

b Ideò ipsi iudices vestri erunt] non à sessione, vt Apostoli, sed comparatione. Hoc modo iudicabunt mulierculæ reges, & imperatores, id est, comparatione operum ipsarum ipsi ostendentur damnabiles.

d Porrò si in digito Dei,] Id est, in virtute Spiritus sancti] eiicio dæmonia] q.d. Si verum est quod dico, & falsum est, quod dicitis [profectò, &c.] *Mat.* 12. c. dicit: In spiritu Dei. Idem est. Manus enim vel brachium patris dicitur filius. Vnde *Isa.* 53. a. Et brachium Domini cui reuelatũ est? *Ps.* 143. Emitte manum tuam de alto. Dicitur autem manus, vel brachium, quia per ipsum operatur. Et sicut manus vel brachiũ eiusdem est substantiæ cum corpore, ita filius cum patre. Digitus verò dicitur Spiritus sanctus, quia procedit à patre, & filio, sicut digitus à manu, & corpore. Vel propter distinctionem donorum, quæ per Spiritũ sanctum dantur hominibus, quia sicut varij sunt digiti, & vna tamen manus sic varia sunt dona Spiritus sancti, vnus tamen atque idem Spiritus. Nec obest inæqualitas digiti, & manus, licet enim maior sit manus quàm digitus, tamen quia digitus à manu est, & eiusdem substantiæ cum illa, ideò significatur Spiritus sanctus per digitum. De hoc digito dicitur *Exod.* 8. c. Digitus Dei est hic.

e Profectò peruenit] præteritum pro futuro, id est, perueniet, [In vos regnum Dei,] Id est, iudiciaria potestas, & dabitur in vos sententia damnationis pro culpa mendacij. Vel aliter.

f Regnum Dei] Id est, superna beatitudo, q.d. Si in Spiritu Dei eiicio dæmonia, iam peruenit aditus regni Dei ad Ecclesiam, quia in proximo offeretur hostia quæ aperiet ianuam regni Dei, & idipsum erit in vos, id est, contra vos, vel [regnum Dei] Id est, Christus, *Ius.* 17. e Regnum Dei intra vos est, id est inter vos.

g Cum fortis armatus, &c.] Supra probauit Dominus quod non eiicit dæmonia in Principe dæmoniorum, adhuc probat idẽ hic directe sub metaphora pugnatorum. Sicut.n. fortior vincit minus fortem, & distribuit spolia eius, sic Christus vicit diabolum, quia fortior eo, quia cum diabolus ante eius aduentum mundum possideret, ipse fortior superuenit, & ei abstulit potestatem, & spolia eius, id est, peccatores quibus Ecclesiam spoliauerat fraudulẽter, distribuit in diuersis officiis Ecclesiasticis ordinando. Vnde *Eph.* 4 b. Ascẽdens Christus in altum captiuam duxit captiuitatem dedit dona hominib. Et dedit quosdam quidem Apostolos, &c. Fortem dicit ergò diabolum, de quo *Iob* 41. d. Non est potestas super terram, &c. Sed per superbiam suam debilitatus est in tantum, vt neminem possit vincere, nisi ille velit. Vnde *Hieron.* Debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentem. Sed Christus fortior est. Vnde *Iob* 9. c. Si fortitudo, quæritur, &c. & ideò vicit eum in congressu, de quo dicit *Ierem.* 46. c. Fortis impegit in fortem, & ambo pariter ceciderunt. Sed diuersimode, quia diabolus irreparabiliter, Christus autem surrexit. Vnde *Mich.* 7. b. Non læteris inimica mea, synagoga, quia cecidi, consurgam, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est, educet me in lucem, & videbo iustitiam eius, &c. Atrium, siue castrum diaboli, erat mundus, quem tanquam Dominus ante aduentum Christi in pace possidebat nullo contradicente. Vnde *Ioan.* 14. d. Princeps mundi appellatur, sicut Dominus Antiochiæ appellatur Princeps Antiochiæ. Arma diaboli sunt diuersa genera peccatorum. Et econtrariò arma Christi diuersa genera iustorum, *Rom.* 6. c. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis, peccato, &c. Luxuriosi sunt lorica diaboli, *Eccl.* 43. c. Super omnem congregationem aquarum, id est voluptatum, requiesces, & sicut lorica induet se aqua. Galea eius in capite sunt superbi, & ambitiosi, 1. *Reg* 17. a. Egressus est vir spurius de castris Philisthiorum, &c. Arcus diaboli, sunt detractores, *Osee* 1. b. Conteret arcum Israel in valle Iezrael. Scutum eius sunt hypocritæ, *Iob* 41. a. Corpus eius quasi scuta fusilia, &c. *Psa.* 45. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni infernali.

Chrys. Dominus tres solutiones ponit:
- Exemplum regni de regno.
- Apostolorum virtutem quam non accusabant, ibi: si autem ego, &c.
- Fortitud.nem diaboli, *Iob* 41. d. Quam si diuisus esset non haberet, ibi: Cùm fortis armatus.

Dicit ergò.

g Cum fortis armatus,] Id est, diabolus his armis, quæ diximus armatus.

h Custodit] ad damnationem.

i Atrium suum.] Id est mundum sicut lupus custodit ouile ad deuorationem. Aliter enim lupus custodit ouile, aliter canis. Lupus ad deuorandum, canis ad defendendum, sic Christus, & diabolus.

k In pace sunt ea quæ possidet] i. omnes peccatores, quia illos non vult inquietare diabolus, quia sibi fauent. *Greg.* Illos pulsare negligit, quos se possidere iure quieto sentit. Ista pax guerra est mortalis. *Matth.* 10. d. Non veni mittere pacem in terram, sed gladium. Vel. [In pace.] id est in otio, quæ iterum mala pax est. Sicut vinea quæ non foditur in pace est, & deterioratur, & lorica quæ non induitur conteritur rubigine, sic anima otiosa, *Eccl.* 33. d. Multam malitiam docuit otiositas. Bonam verò pacem non habent, id est peccatoris, *Isa.* 57. d. Non est pax impiis dicit Dominus.

l Si autem fortior illo] id est Christus, de quo *Psal* 23. Dominus fortis, & potens in prælio *Chrys* Non debent hostem timere fortem qui habent principem fortiorem.

m Superueniens] id est de supernis veniens, *Ioan.* 3. d. Qui desursum venit super omnes est, *Matt.* 12. e. Alligauerit, &c. si dicis, quia fortis est diabolus, non valeo contra eum, stat aduersum te scriptura hæc, & dicit, quia mentiris, quia ligatus est aduersarius tuus.

n Vicerit enim] multiplici tentatione, viriliter resistendo, & in passione æquanimiter sustinendo.

o Vniuersa arma eius,] id est, peccatores quibus armatus erat, id est de vniuersis aliquos.

p Auferet in quibus confidebat] *Isa.* 49. g. Nunquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit? quia hæc dicit Dominus, equidem & captiuitas à forti tolletur, *Ioan.* 1. d. Ecce agnus Dei, &c. *Osee* 13. d. Diripiet Dominus thesaurum omnis vasis desiderabilis:

q Et spolia eius] id est peccatores diabolo ablatos:

r Distribuet,] id est, diuersis officiis Ecclesiasticis assignabit, sicut dictum est. *Isaia* 8. a. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe: *Chrysostomus.* Non solùm dæmones vasa sunt diaboli, sed etiam homines qui quæ illius sunt, agunt. *s* Qui non est mecum.] Id est, qui dissimilia opera

meis operibus facit. a Contra me est]id est mihi cōtrarius est. Talis est diabolus & omnis peccator. b Et qui non colligit mecum]id est sicut ego ad cultum vnius Dei, ad vnitatem fidei, ad vnitatē dilectionis Dei & proximi. c Dispergit]per hæresim & schismatū diuersitates. Hoc est officium diaboli, congregata dispergere, officium autem Christi est dispersa congregare, *Isa.* 11.c. Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Quidam enim dispersi sunt ad Orientem per nobilitatem generis, alij ad Occidentem per nimium timorem mortis, alij ad Austrum per prosperitatem, alij ad Aquilonem per aduersitatem, *Ezech.* 37.c. A quatuor ventis veni spiritus & insuffla super interfectos istos, &c. Sequitur. d Cùm immundus spiritus, &c.]Duo sunt genera tergiuersantiū siue Domino insidiantiū, proposuit Euangelista alios blasphemātes, alios signū de cælo quærentes. Blasphemantibus obuiauit dupliciter. Primò indirectè, & postea directè, ostendēs quia non eiiceret dæmones in virtute Principis dæmoniorum vel dæmonū, qui nullum habet cum eo participiū societatis, adhuc obuiat eisdem, s. blasphematoribus. Nondum enim respondet quærentibus signa, quibus etiā specialiter responsurus est. Arguit ergo scribas & pharisæos, immò omnes Iudæos propter peruersitatem ipsorum ostendens peiores esse quàm fuerunt ante legem. Ante legē enim thurificauerunt idolis in Ægypto quemadmodum Ægyptij. Tandem interuentu Moysi & Aaron seruorū suorū misertus est Dominus populi sui, dedi ei legem per quam reuocatus est à via idololatriæ siue à cultura idolorum ad cultū vnius Dei. Tandem tēpore incarnationis, non cognouit populus ille visitatorem suum, quia miluus & hirundo, & ciconia, &c. *Ierem.* 8.c. Itaque peiores facti sunt Iudæi quàm erāt ante legē, quia sicut dicit *Beda*, maior infidelitas est venientē non suscipere, quàm venturū non credere. Melius etiam est viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retrorsum, 2. *Petr.* 2.d. Inuehitur ergò Dominus contra Iudæos, ostendens quòd eos possederit diabolus ante legē, & modò pleniùs possidet, qui expulsus à Iudæis postea validius aggressus est eos, sicut Princeps expulsus ab aliquo castro obsesso, postea cū maiori fortitudine redit ad idē castrum impugnandum. Hoc autē ostendit Dominus quasi per quandā similitudinem, dicens: d Cum im. spi. exie. ab ho.] Id est à Iudæis. f Ambulat per lo. ina.] & arida, i. transiit ad gentes quæ sunt quasi riuus siccus & inaquosus, quia à pinguedine charitatis steriles, & quibusdam deuiis erroribus perambulantes. Postea verò factæ sunt aquosæ .i. fructuosæ per susceptionem fidei, & ideò in eis requiem non inuenit diabolus, vnde sequitur. g Quærens re. in eis diabolus, & non inueniens, dicit, reuertar in domum meam vnde exiui. Expulsus enim diabolus à gentibus redit à Iudæos, non cognoscentes visitatorem suum, & tunc validius aggressus est eos quàm ante. i Et cùm venerit inuenit eam scopis mundatam]Intellige prius, quia plebs Iudaica legalibus præceptis quasi virgeis instrumētis primò fuerat mandata. Scopa enim dicitur virgeum instrumentum, quo mundantur domus. l Et tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se id est vniuersitatem omnium dæmonum. Septenarius enim numerus est vniuersitatis.

al. † aduersum

Matth. 12.d.

n Et ingressi habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus,] quia Iudæi iam peiores sunt, quàm fuerunt olim in Ægypto ante legem, quia maior infidelitas est, &c. Blasphemant enim tam Christum in conuenticulis suis, quia semel in hebdomada in synagogis suis semper solent excommunicare Christianos. Aliter legitur istud de quolibet baptizato sic. d Cùm immundus spiritus exierit.]In baptismo vel pœnitentia. e Ab homine,] pompis diaboli abrenunciante.

f Ambulat per loca inaquosa]id est explorat corda fideliū ab omni malo humore siccata si quo modo intrare valeat, 1. *Petr.* 5.b. Aduersarius vester, &c. g Quærens requiē, & non inueniens, dicit, &c.]Nota quòd secundū hanc lectionem in bonum accipitur quod dictū est, [Inaquosa] siue arida, quia hæc non humectis, & aoreis notis scribuntur. Vnde diabolus dicitur habitare in locis humidis, quod ad mysticū sensum referendum est, vt per hoc significetur quod habitat in mollibus, id est, per humorem luxuriæ defluentibus *Iob.* 40. Sub vmbra dormit, in secreto calami, in locis humentibus, *Ezech.* 29.a. Draco magne qui cubas in medio fluminum. In locis verò aridis non dicitur habitare, quia non habet locum in mentibus firmis. *Prou.* 30.c. Via colubri super petrā, id est, in sicco non apparet.

† a contra me est, & b qui non colligit mecum, c dispergit. d Cùm immūdus spiritus exierit e ab homine f ambulat per loca inaquosa quærens g requiē, & non inueniens, dicit: h Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cum i venerit inuenit eam scopis k mundatā & ornatā. Tunc l vadit & assumit m septē alios spiritus secum nequiores se, & n ingressi habitāt ibi. Et fiunt o nouissima hominis illius peiora prioribus. p Factum

h Reuertar in domum meam vnde exiui] Id est ad animam, à qua per Baptismū vel pœnitentiam eiectus sui, *Isa.* 37.g. Per viam, qua venit Sennacherib per eam reuertetur, &c.] *Chrys.* A virtute desolati, dæmonum actionibus facile erunt occupabiles. i Et cùm venerit inuenit eam scopis.] Id est, baptismo vel pœnitentia, *Isa.* 14 f. Scopabo eam in scopa, &c. *Psal.* 76. Exercitabar, & scopebam spiritum meum.

K Mundatam] à vitiis, *Isa.* 1. e. Lauamini, mundi estote, sed nullo bono opere cumulatam.

m Septem alios spiritus]Id est, septem simulationes, quæ se virtutes mentiuntur, & ideò nequiores se, id est, apertis vitiis. Vnde *Aug.* Simulata æquitas, non est æquitas, sed duplex iniquitas. Tres verò sunt septenarij. Primus est bonus, qui continet septem dona Spiritus sancti, s. spiritus sapientiæ & intellectus. Secundus septenarius continet septē spiritus nequā, id est, septem vitia capitalia vel principalia, septem donis contraria, quæ sunt luxuria, quæ sapientię opponitur, gula intellectui, auaritia consilio, acidia fortitudini, ira scientiæ, inuidia pietati, superbia timori. Tertius septenarius continet septem simulationes, quas Dominus nequiores vocat ipsis vitiis manifestis, quia sub mētita specie bonitatis illaqueant imprudentes. Hæ ergo sunt. Simulatio sapientię, simulatio intelligentię, simulatio consilij, seu prouidentię, simulatio fortitudinis seu patiētię, simulatio scientiæ, simulatio pietatis, simulatio timoris seu humilitatis.

Has omnes simulationes facit hypocrisis. Vnde & Dominus septies dicit. Væ vobis hypocritæ, *Matt.* 23. Octauò addit væ, sed non ponitur ibi, hypocritæ.

n Et ingressi habitant ibi]sub protectione hypocrisis, id est, simulatæ sanctitatis.

o Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus] *Chrys.* Difficilior erit pœna posteriorum peccatorum, *Ioan.* 5. e. Sanus factus es, iam noli peccare, ne, &c. 2. *Pet.* 2. d. Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, &c.

Quinta pars

p Factum est autem, &c.] Supra blasphemauerunt Pharisæi Dominum, dicentes: In Beelzebub ipsum eiicere dæmonia, quod audiens quædam mulier, ancilla scilicet Marthæ, & Pampili viri eius, Stella nomine, non valens tantas iniurias saluatoris portare, in confusionem Pharisæorum, & in laudem filij laudauit matrem.

Communis enim est laudatio matris & filij eius. Et quia hæc mulier nec diues nec nobilis erat, sed de communi plebe, ideò hoc Euangelium communiter in profestis diebus legitur in honorem Virginis & filij eius, & Iudæorum & hæreticorum confusionem.

Commendatur autem in hoc euangelio B. Virg. particulariter, id est, in duplici parte sui corporis, scilicet in ventre & in vberibus. In ventre, quia portauit Dominum nouem mensibus & sex diebus, qui pro vno mense accipiuntur, *Sap.* 7. a. In ventre matris figuratus sum cato decem mensium tempore. In vberibus, quia lactauerunt eum. *Cant.* 4.a. Quis det mihi te fratrem meum sugentem verba matris meæ? Et in hoc confutatur Manichæus, qui dicit Christum corpus habere phantasticum, & non verum. Confutantur etiam alij hæretici, qui dicunt Dominum sibi fecisse corpus ex æthere puro, & postea se transfudisse in vterum Virginis. Quod non esse verum probatur hic per hoc quod dicit: vbera. Ex eisdem enim emanat lac pueris nutriendis, & materia germinis.

Vnde cum de lacte Virginis fuerit nutritus, sicut hic dicitur, ergò de carne eius est factus. Dicit ergò: p Factum est] autem

Mysticè.

p Factum est autē, &c.]Mysticè. Mater Christi Ecclesia. *Cant.* 1.b. Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Venter eius cœtus Prælatorum, *Cant.* 5.d. Venter eius eburneus distin-

ctus

autem cum hæc] prædicta. *b* Diceret.] Iesus Iudæis. *c* Extollens,] id est, ex corde tollens.
d Vocem] in Christi commendationem, & Iudæorum blasphemantium confusionem.
e Quædam mulier de turba,] id est, non diues, aut nobilis, sed de communi plebe.
f Dixit illi,] i. Christo, quem Iudæi blasphemauerant.
g Beatus venter qui te portauit, id est, qui ad nos te beatum portauit, vel, id est, beatum te portauit. Non enim à ventre filius, sed venter à filio beatificationis honorem suscepit, sicut vas nouum à bono vino saporem, & odorem accipit, non vinum à vase. *Cant.* 8. b. Venter tuus sicut aceruus tritici. Aceruus, quia prægnans Tritici, de quo *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti, &c. Vallatus liliis, id est, duplici castitate, interiori, & exteriori, immò quadruplici, cordis, oris, corporis, oculorum, & ciborum, & vestium. In his omnibus attenditur castitas, & luxuria. De corde, & oculis, dicit *Aug.* Impudicus oculus, impudici cordis est nuncius, 2. *Pet.* 2. c. Habentes oculos plenos adulterij, & incessabilis delicti. *Mat.* 15. b. De corde exeunt, &c. De ore, *Eph.* 5. a. [illegible]icatio & omnis immunditia, nec nominetur in vobis. De corpore, *Sap.* 4. a O quam pulchra est casta generatio, &c. De vestibus, *Isa.* 3. d. In die illa auferet Dominus ornamenta calceamentorum, & lunulas, &c. Ibi nominat Isaias viginti-vnũ ornamenta mulierum prouocantia ad luxuriam. De cibis, *Eph.* 5. d. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Dicitur autem beatus venter Virginis specialiter propter tria mirabilia, quæ in eo facta sunt. Primò, quia ibi Deus factus est homo, verbum infans, æternus temporalis, immortalis mortalis, immensus paruulus, creator creatura, *Ioann.* 1. b. Verbum caro factum est, *Ierem.* 31. d. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum, perfectum scientia, & virtute. Secundò, quia qui fecit ventrem, factus est in eodem ventre. Hoc est mirabile, sicut si quis faceret prius domum, & postea nasceretur in eadem domo. *Psal.* 86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus, *Isa.* 66. c. Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile? Tertiò, quia venter ille maius se continuit, id est, Deum, quem totus non capit orbis; *I*[illegible]. 4. c. Verè tu es Deus absconditus. Sed quare non dixit, mulier illa beata mater quæ te portauit, potius quàm beatus venter? Ad innuendum compassionem, & charitatem Virginis, quæ omnes miseros in ventre suo portat per compassionem & sua omnibus communicat per charitatem. Vnde dicitur de ea, *Cant.* 7. b. Venter tuus, sicut aceruus tritici vallatus liliis. Nota verò, quòd bis dicitur beata. Primò ab Elisabeth. *Sup.* 1. e. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. Secundò à seipsa. *Suprà* 1. e. Beatam me dicent omnes generationes. Tertiò dicitur hic venter eius beatus, propter tria priuilegia quæ habuit, vt dicit *Beatus Bernardus*. Fuit enim sine corruptione fœcunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpuera. Sequitur.

Ecloperis.

Venter Mariæ dicitur beatus propter tria.

est *a* autem cũ hæc *b* diceret, *c* extollens *d* vocem quædã mulier de turba *f* dixit illi: Beatus *g* vẽter qui te portauit, & *h* vbera quæ suxisti. At *i* ille *k* dixit: Quin *l* immò: *m* Beati qui audiũt *n* verbum Dei, & *o* custodiũt illud.

h Et vbera quæ suxisti.] Ex hoc relinquitur quòd tantum vbera virginis, & non alicuius alterius mulieris suxit. Quod figurauit Moyses qui lactari noluit ab Ægyptica muliere, vt dicunt. Quare autem hæc duo coniunxit, scilicet, ventrem, & vbera? *Gloss.* reddit rationem, quia, scilicet, ex eodem fonte procedit semen ad gignendos pueros, & lac ad nutriendos. Vtrum autem ab vberibus procedat, quære à physicis Sed quantum ad præsentem locum pertinet, ita expone. Ex eodem fonte, idest, ex carne matris.
e At ille,] id est, Iesus.
k Dixit] illi mulieri, vel omnibus.
l Quin immò.] Nota quòd hic solet fieri quædam erronea distinctio in quibusdã Ecclesiis, quæ ita distinguunt, [quin immò] vt legatur interrogatiuè. Hæc distinctio non valet. Nota ergò, quod dupliciter potest legi. Potest enim poni. [Quinimmò,] pro vna dictione, scilicet, pro immò, q. d. non tantum est beata Maria, quia me beatum portauit, immò magis est beata, quia verbum meum audit, & custodit illud. Vel ita, vt sint duæ dictiones, & hæc dictio quin nihil ibi operetur præter quam determinet, immò esse superadditiuum, non priuatiuum. Quandoque enim priuatiuum est, vt cum dicitur: Non faciam hoc, immò illud, q. d. non faciam hoc, sed illud. Superadditiuum est, vt cum dicitur: Non tantum faciam hoc, immò etiam illud. Ita ergò distingue [quin,] id est quasi non est tantum beatus venter, qui me portauit, [immò] beati qui audiunt verbum Dei, &c. Et ita quin notat immò non esse superfluum. Si enim simpliciter diceretur: Beatus venter qui te portauit, & Dominus adderet, immò beati qui audiunt, videretur, immò esse priuatiuum. Vnde tenetur hic additiuè: Et est sensus [Quin immò:] q. d. quod beatus est venter qui me portauit, & beata vbera, quæ me lactauerunt: Sed
m Beati] sunt [qui audiunt] aure cordis.
n Verbum Dei] ab ore meo, vel cuiuslibet.
o Et custodiunt] fide, & opere. *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, &c. *Romanor.* 2. b. Non auditores legis iusti sunt, &c.

Mysticè. ctus saphiris. *Ierem.* 4. c. Ventrem meum, ventrem meum doleo, *Psal.* 43. Conglutinatus est in terra venter noster. Vbera eius sunt prædicatores, qui lacte simplicis doctrinæ lactant paruulos Ecclesiæ, 1. *Cor.* 3. a. Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis non escam. *Osea* 9. d. Da eis Domine, &c. Mulier quæ Dominum laudauit, quia de turba erat, significat simplices, & minores, qui maioribus, & literatis blasphemantibus, laudant Dominum. Vnde *Psal.* 8. Ex ore infantium, &c. Propter inimicos tuos confundendos. Qui etsi aliquando lingua laudant, semper vita blasphemant, vt dicit *Aug.* Interdum autem, & vita, & lingua simul blasphemant. Dicitur ergò in laudem simplicium laicorum, qui inter clericos blasphemantes laudant Deum.
a Factum est autem cum hæc diceret,] Iesus. *c* Extollens vocem] confessionis, orationis, & laudis.
e Quædam mulier de turba] non de senioribus, *Matt.* 21. a. Turbæ quæ præcedebant, &c. *Ioan.* 7. d. & g. de turba autem multi crediderunt, & dicebant, nunquam sic locutus est homo. Et responderunt, ergò, &c.
g Beatus venter qui te portauit.] Hic est venter Mariæ, quæ interpretatur illuminata, vel illuminatrix, stella maris, vel amarum mare. Quod bene conuenit Prælatis. Primò enim oportet quòd sint illuminati, deinde illuminatores. Primò docti, postea doctores, *Matt.* 5. b. Vos estis lux mundi. Deinde oportet quòd sint stellæ, id est parui per humilitatem, lucidi per doctrinam, & bonam famam, in cælo fixi, per contemplationem. *Phil.* 2. c. Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Remoti à terra, per cõtemptum terrenorum. Deinde oportet eos esse mare, vt omnia flumina gratiarum, & scientiarum intrent in eos, & ipsi non redundent per elationem. Sicut dicitur *Eccl.* 1. b. Omnia flumina intrant in mare, &c. Item omnia flumina tentationum, & tribulationum debent intrare in Prælatos, ita tamen quòd ipsi non redundent per impatientiam, aut murmurationem. Item omnia flumina peccatorum aliorum debent intrare in eos per alueum confessionis, ita quòd ipsi non redundent per aspernationem confitentium. Item omnia flumina miseriarum omnium subditorum debent intrare in eos per alueum compassionis, ita quòd ipsi non redundent per iactantiam, aut ostentationem.
h Et vbera, quæ suxisti,] id est, prædicatores, qui lacte simplicis doctrinæ lactant Christum in paruulis, *Matt. cap.* 25. c. Esuriui, &c. *Canticorum* 4. c. Pulchriora sunt vbera tua vino.
i At ille dixit: Quin immò, beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.] Duobus modis auditur verbum Dei, scilicet, auditu interiori, & auditu exteriori. Et de vtroque dicitur *Roman.* 10. d. Fides ex auditu. Et in *Psalm.* 50 Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, *Ecclesiast.* 24. c. Qui audit me non confundetur. Tribus autem modis custodiunt. In corde, per iugem meditationem. In ore, per vtilem expositionem. In manu, per operis executionem *supra* 2. c. Maria autem conseruabat, &c. *Ioann.* 14. c. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Quidam verò custodiunt, sicut frumentum in arca, id est, in quaternis, & libris, nunquam seminantes, & nunquam inde comedentes, & ideo nunquam metent, quia nunquam metit, qui non seminat, sed potiùs maledicetur cum seruo nequam, qui abscondit pecuniam Domini sui, *Matt.* 25. c. Vnde *Prouerb.* 11. d. Maledicetur in populis, qui abscondit frumenta.

Sexta pars. a Turbis autem concurrentibus] Sexta pars. Quidam Iudæorum calumniabantur opera Domini, quibus hucusque respondit. Alij tentantes eum, signa de cælo quærebant, quibus modo respondet, ostendens nisi pœniteant in proximo perituros, si autem pœniteant, misericordiam habituros. Ponens exemplum de Niniuitis, qui peccatis suis exigentibus perituri erant. Sed
Matth. 12.a. Marc. 8.b. quia ad prædicationẽ Ionæ fecerunt pœnitentiam, ideò misericordiam inuenerunt. Et ex hoc patet Iudæos fuisse peiores Niniuitis, qui ad prædicationem Ionæ egerũt pœnitentiam, ipsi au-
3.Reg. 10.a. 2.Paral. 9.a. tem ad prædicationem ipsius filij Dei pœnitere noluerunt, sed potiùs ipsum prædicato-
8.q. 1.c. vereor. rem occiderunt. Et hoc est.

a Turbis autem cõcurrentibus cœpit b dicere: Generatio hæc generatio nequam est, signum c quærit, & signum non d dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. e Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis, f ita erit & filius hominis generationi isti. g Regina Austri surget in iudicio cũ viris h generationis huius, & i condemnabit illos, quia k venit à l finibus terræ m audire sapientiam Salomonis. Et n ecce plus Salomone hîc. Viri o Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, p & condemnabunt illam, q quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et r ecce plus quàm Ionas hîc.

a Turbis autem concurrentibus] ad audiendum verbum Dei, occasione eius quod dixerat. Beati qui audiunt verbum Dei. Vel ad videnda miracula, quæ ab eo fieri audiebant. Quidam tamen veniebant ad ipsum causa sanitatis recuperandæ, quidam causa famis pellendæ, alij causa videndi miracula, alij ad insidiandum, alij ad ministrandum, alij ad discendum.

b Cœpit dicere: Generatio hæc] Iudæorum scilicet [generatio nequam est] *Matth.* 12.e. Mala & adultera. Mala quidem propter operum peruersitatem, adultera propter idololatriam & infidelitatem, *Ezech.* 16.e. Iudicabo te iudicio adulterarum.

c Signum quærit] de cælo, scilicet, quasi illa quæ videant, non fuissent signa. *Chrys.* Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ, quæ quantamuis pluuiam biberit, semper sitit. Talis est conditio febrium.

d Et signum non dabitur ei] de cælo, quia eo indigni sunt. Discipulis verò dedit signum de cælo, quia digni erant eo, in transfiguratione, *Matt.* 17.a. Sed nunquid non *Ioan.* 12 e. Audita est vox de cælo quasi tonitruum. Item *infra* 23.f. Sol obscuratus est. Sol. Non dabitur ei, id est ad vtilitatem eius, quia visis his signis non crediderunt. Vel sic [Non dabitur ei signum] s. Deitatis meæ, id est in proprio corpore non ostẽdam eis signa Deitatis, sicut discipulis in transfiguratione, & in Ascẽsione. Nota autẽ quod in terra dedit multa signa potestatis suæ, quale fuit suscitatio Lazari. *Ioan.* 11.f. Curatio leprosi, *Matt.* 8.a & alia huiusmodi. Item infirmitatis suæ quale fuit esuries post ieiunium quadraginta dierum, *Matt.* 4.a Petrarum scissio, monumentorum apertio, *Matth* 27.f. Solis obscuratio signum fuit potestatis & de cælo. Et hoc est [Et signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ] id est non dabitur ei signum de potestate sed de infirmitate, id est humanitatis & mortis, cuiusmodi signum datum est Ionæ, quia per idipsum quod fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus significatum est, quòd filius Dei erat in corde terræ triduo mansurus.

e Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis] pœnitentiæ, & liberationis. Nota quod Ionas signum fuit Niniuitis verbo, & opere. Ipso verbo, quia viua voce significauit eis, quia subuerterentur nisi conuerterentur. Exemplum etiam fuit eis in propria persona. Ac si diceret tacite. Considerate de me, quia volui fugere à facie Domini, ne exequerer mandatum eius, ideò proiectus sum in mare, absorptus sum à ceto, ibi motus sum ad compunctionem, & assecutus veniam, & saluauit Dominus animam meam. Ita erit de vobis.

f Ita erit, & fi. ho. gen. isti.] Ionas tribus diebus fuit in vẽtre ceti, sed quia pœnituit, euomitus fuit, ita Niniuitæ in vẽtre diaboli fuerunt. sed quia pœnituerunt, euomiti, i. liberati fuerunt. Similiter Christus tribus diebus fuit in sepulchro & tertia die resurrexit. Sed Iudæi non crediderunt. Vnde patet quòd peiores fuerunt Niniuitis. Ionas enim tantum triduo prædicauit, Christus multo tempore. Item Ionas nullũ signum fecit Christus multa. Item Ionas erat alienigena, Christus indigena. Item Ionas purus homo, Christus Deus & homo. *Chrys.* Niniuitæ infra tres dies facti sunt populus Dei, qui tamẽ Prophetas nõ habuerũt, Iudæi intra tres dies crucifixionis Domini, facti sunt populus diaboli. Illi euaserunt vindictam imminentem, isti pertulerunt atrocissimam. Adhuc autem ad maiorem confirmationem ponit aliud exemplum ad idem dicens. g Regina Austri surget in iudicio.] Non mille annis ante iudicium, vt Iudæi fingunt de fabula mille annorum, sed in ipso iudicio.

h Cum viris generationis huius,] Id est, cum Iudæis. *Beda.* Ecce communis ostenditur resurrectio tam bonorum, quam malorum. i Et condemnabit illos.] De hac Regina non ambigitur, quin fuerit mulier religiosa & electa, non tamen tanti meriti, vt cum Apostolis auctoritate sit iudicatura. Vnde *Gl.* determinat. *Ionæ 3.a Matth. 12.e.* i Condemnabit illos,] non potestate iudicij, sed cõparatione melioris facti. k Quia venit] relicto suo imperio. l A finibus terræ] cum magna difficultate. m Audire sapientiam Salomonis] quem sola fama mouerat, 2. *Paral.* 9. a. Regina Saba cum audisset famam Salomonis, venit, vt tentaret eum in Ierusalem in ænigmatibus cum magnis opibus. Idem 3. *Reg.* 10. a.

n Et ecce plus Salomone hîc] Id est, inter vos. Vnde non oportebat vos ire longè ad audiendam sapientiam eius, qui plus est quàm Salomon[illegible]a Deus & homo. In septem cõdemnat Iudæos regina Austri. Primò, quia fœmina erat, & ipsi viri. Secundò, quia de longinquo venit, ipsi præsentẽ habebant. Tertiò, quia cum difficultate venit & sumptibus multis, ipsi gratis oblatum habebant. Quartò, quia reliquit imperium suum, ipsi in terra sua. Quintò, quia cum muneribus venit, ipsi beneficium Christi negauerunt. Sextò, quia ad purum hominem venit, ipsi Deum & hominem. Septimò, quia sola fama mouerat Salomonem, ipsi multis miraculis approbatum contempserunt.

o Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac] Iudaica, non ante vt mentiuntur Iudæi.

p Et condemnabunt illam] Id est, infidelitatis arguent, non auctoritate, sed facti melioris comparatione.

q Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ,] quod non fecerunt Iudæi ad prædicationem Christi. Et tamen Ionas tantùm tribus diebus prædicauit eis, Christus tribus annis. Item prædicauit peregrinis, Christus ciuibus suis. Item Ionas nullum miraculum fecit, Christus multa. Item Ionas erat purus homo, Christus Deus & homo. Vnde sequitur.

r Et ecce plus quàm Ionas hîc,] id est, in hoc loco inter vos vt nulla sit excusatio de distantia loci.

Mystica. *Myst.* Per Niniuitas & reginam Austri significatur Ecclesia, quæ constat ex duobus generibus hominum, id est, innocentibus & pœnitentibus. Innocentes per Reginam designantur, pœnitentes per Niniuitas. Per Ionam & Salomonem significatur Christus. Ionas enim donum columbæ interpretatur, Salomon pacificus, & Christus donum columbæ, id est, Spiritus sancti est. *Isa.* 9.b. filius datus est nobis. Et non tantum pacificus, imò & pax nostra quæ exuperat omnem sensum, & fecit vtraque vnum, *Eph.* 2. c.

Moraliter. Per Iudæos clerici, per reginam & Niniuitas mulieres & laici designantur. Illi de longinquis partibus cum labore multo veniunt audire sermones, isti præsentes contemnunt. Vnde *Chrys.* Regina Austri surget cum Christianis, & condemnabit eos, quia venit à finibus terræ, & Christiani nolunt de domibus suis vel de plateis vbi nihil agunt, venire vt audiant Christum. Multi etiam de Ecclesia, vbi Christus docet exeunt, & Christum docentem solum relinquunt. De hoc ergò dicit hîc.

a Turbis autem concurrentibus,] id est, mente & corpore currentibus ad Christum, & clerici iacent, & torpent in lectis suis. *Amos* 6.a. Væ qui opulenti estis in Sion, qui dormitis in lectis eburneis, &c. b Cœpit dicere, generatio hæc nequam est] *Deut.* 32. e. Generatio peruersa est, & infideles filij, *Prou.* 30. b. Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit. Generatio, &c.

c Signum quærit,] 1. *Cor.* 1. d. Iudæi signa petunt, &c. *Psal.* 64. Turbabuntur qui habitant terminos à signis, &c.

d Nisi signum Ionæ Prophetæ,] id est, Christi. Quod est triplex. Primum est paupertatis & humilitatis, *sup.* 2. b. Et hoc vobis signum, &c. Secundum patientiæ, *Ioan.* 3.b. Sicut

Moyses exal-

Moyſes exaltauit, &c.] Tertium reſurrectionis. *Pſal.* 85. Fac mecum ſignum in bonũ. Ibi *Gloſſ.* Signum in bonũ eſt reſurrectio. *Inf.* 21. e. Erunt ſigna in ſole & luna. *Chryſ.* Hæc & ad Chriſtianos pertinent. Quomodo? Viri Niniuitæ exurgent cum obaudientibus Chriſtianis, & condemnabunt eos, quia ad prędicationem Ionæ ignoti & ſemel prædicantis, cõuerſi ſunt, modò Dominus tota die clamat:
E Pœnitentiam agite, & hi à peccatis non recedunt. Sequitur. a Nemo lucernam acceo.
Mat. 5. b. Marc. 4. c. &c.] Dixerat Dominus
Septima pars. reginam Auſtri, & Niniuitas ſurgere contra
Mat. 6. c. generationem Iudæorum, & eos iudicare, non auctoritate iudicij, ſed comparatione melioris facti. Sicut ergò exemplo reginæ Auſtri & Niniuitarum prætulit Eccleſiam ſynagogæ, ita docet ſacramenta Eccleſię non eſſe admiſcenda cæremoniis ſynagogę, vt faciebant quidam hæretici, dogmatizantes, & poſt Chriſti paſſionem non eſſe ſalutem ſine circumciſione, ſabbato & Neomeniis. Id autem oſtendit per metaphoram lucernæ. Et primò oſtendit de ſeipſo, quia hoc non facit, vt auctoritate ſua oſtendat, quia nemo id facere debet, dicent.

a Nemo lucernam accendit, &c.] Lucerna proprie dicitur lux in teſta. Lucerna ergò, id eſt, lux in teſta eſt verbum Dei in natura humana. Per lucernam ergò fides incarnationis intelligitur, quaſi dicat Dominus: Ego lucernam accendo, & ſub modio non pono, id eſt, non intra anguſtos fines Iudææ coarcto, immò volo quod vbique diffundatur per omnes partes orbis. Et pono ſuper candelabrum, id eſt, Eccleſiam ſeptiformi ſpiritu illuſtratam, quia in candelabro erãt ſeptem lucernæ, quibus ſignificantur ſeptem dona Spiritus ſancti. Et quia ego id non facio: Ergò.

a Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit,] id eſt, debet accendere, & in abſcondito ponere. Quia autem prædicto modo prius de ipſo Domino legendum ſit, innuit illa Interlin. De ipſo hoc dicit. Et *Ambroſius in Gloſſ.* In ſignum huius rei etiam ſignum crucis ponitur in eminentiori parte corporis, ſcilicet in fronte. vt per hoc ſignificetur quia fides incarnationis debet poni in eminenti & omnibus manifeſtari.

Lucerna:
- Verbum Dei, *Pſal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Prou.* 6. c. Mandatum lucerna eſt.
- Prædicatores, *Phil.* 2. c. Lucetis ſicut luminaria in mundo.
- Ioannes, *Pſal.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo. *Ioan.* 5. f. Ipſe erat lucerna.
- Intentio, vt *hic*: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus.
- Dona Spiritus ſancti. *Exod.* 25. d. Septem lucernas pones ſuper candelabrum.
- Opera *inf.* 12. e. Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.
- Inanis gloria, *Iob.* 18. b. Lucerna quæ ſuper impium eſt extinguetur.
- Vel proſperitas, &c.

Aliter exponitur. Vnde nota quia hic eſt ſeptima pars cap. in qua oſtendit Dominus prædicationis lucernam non eſſe occultandam, ſed omnibus maniſeſtandam. Et cum ſit multiplex lucerna, vt patet in notula ſuperiori, de quarum qualibet poſſet exponi hoc verbum, tamen ſpecialiter de lucerna prædicationis, quæ ſicut lucerna domum, ita ipſa illuminat eccleſiam. Lucerna lumen habet in teſta, ſic prædicatio ſpiritualem ſenſum in litera. Dicit ergò:

a Nemo lucernam accendit,] ſtudendo, ſeu addiſcendo.

b Et in abſcondito ponit.] *Eccleſiaſt.* 20. d. Sapientia abſconſa &c. Doctrina ſine vita, lucerna ſine oleo. *B. Bern.* Lingua magniloqua & manus otioſa, doctrina lucida, & vita tenebroſa, res eſt monſtruoſa.

c Neque ſub modio] timoris humani, vel amoris mundani, *Matt.* 10. c. Nolite timere eos qui occidunt corpus. *Chryſ.* Modios ſupra vacuus, ſubter plenus, ſignificat mundiales. Id eſt. Modius reuerſatus eſt & terram aſpiciens, qui timore tentationis abſcondit verbum Dei, &c.

a Nemo lucernam accendit & in b abſcondito ponit, c neque ſub modio, ſed ſupra d candelabrum, vt e qui ingrediuntur f lumen videant. g Lucerna corporis tui h eſt oculus tuus. Si i oculus tuus fuerit ſimplex k totum corpus tuum, lucidum erit. Si l autem nequam fuerit, m etiam corpus tuum tenebroſum erit. n Vide ergò ne lumen, quod in te eſt, tenebræ ſint. Si o ergò corpus tuum totum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, p erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te.

d Sed ſupra candelabrum. *Beda*, id eſt ſuper Eccleſiam, in qua ſeptiformis gratia relucet. *Zach.* 4. a. Vidi & ecce candelabrum aureum, id eſt Eccleſia, & lampas eius ſuper caput ipſius id eſt Chriſtus. *Iſa.* 62. a. Saluator eius vt lampas accendatur. Et ſeptem lucernæ, id eſt ſeptem dona Spiritus ſancti ſuper caput eius. Et ſeptem infuſoria, id eſt vniuerſitas doctorum lucernis erant.

e Vt qui ingrediuntur] Eccleſiam per oſtiũ qui eſt Chriſtus. *Ioan.* 10. b. ego ſum oſtium &c. f Lumen videant bonæ vitæ, & ſanæ doctrinæ. Aliter. Lucerna Chriſtus habens flammam Diuinitatis in teſta humanitatis, quæ continet oleum pietatis: De quo dicitur *Prou.* 31. e. Non extinguetur in nocte lucerna eius. Candelabrum, Crux eſt, ſuper quod fuit poſita lucerna ad illuminationem totius Eccleſiæ. Et per hoc inuitat diſcipulos ad paſſionem, ponens ſe in exemplum. g Lucerna, &c.] Quos inſtruxerat de fide Incarnationis, inſtruit de puritate, & ſimplicitate intentionis, quæ imponit nomen operibus, dicens: [Lucerna corporis tui,] id eſt, totius operationis tuæ. Corpus enim quandoque totalitatis nomen eſt. Vnde corpus legum & canonum dicimus continere vniuerſam legem vel canones. *Rom.* 6. a. Vt deſtruatur corpus peccati, id eſt congeries. Ita corpus dicitur hic vniuerſitas operum.

h Et oculus tuus] id eſt mentis intentio. Oculus dicitur intentio, quia ſicut oculus membra ad operandum dirigit, & lucerna greſſus ad ambulandum, ita intentio congeriem operum dirigit & informat. *B. Bern.* Sanum vas & ſecretum conſcientia, & ſecretis ſeruandis idoneum, quicquid in eo repoſuero ſecurus ſum, quod non perdam, ſeruabit viuo, defuncto reſtituet. Nam quocunque ego vado, ipſa eſt mecum, ſecum deferens depoſitum quod ſeruandum accepit.

i Si oculus tuus fuerit ſimplex] id eſt intentio pura & recta ſolius Dei reſpectu.

k Totum corpus tuum] id eſt tota congeries bonorum, vt operum tuorum [lucidum erit.

l Si autem nequam fuerit &c.] *Chryſoſtomus.* Si de oculo corporali loqueretur dixiſſet: ſanus & infirmus, non ſimplex, & nequam: Quid enim ſi benignum habet oculum & infirmum? Samſon oculos amiſit ad molam, *Iud.* 16. e. Et cæcatur Sedechias in Rebblatha, quod interpretatur multa hæc 4 *Reg. vlt.* b. Nihil enim adeò contrarium eſt oculis ſicut puluis. *Chryſ.* ſicut qui graues habet oculos, ſi ponas eum in loco tenebroſo melius videt, ſi autem ponas eum in ſole nihil videt: Sic homo mundialis, qui oculum mentis terrenis deſideriis ſordidum habet, ſi ponas eum in rebus mundialibus ſapit, & aſtutus eſt, ſi autem trahas eum ad res ſpirituales nihil ſapit. 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo, &c.

Simplex ſiue plica:
- Erroris.
- Duplicitatis.
- Hypocriſis.
- Simulationis.
- Adulationis.
- Seruiendi mundo & Deo.
- Vel legi & euangelio.

m Etiam corpus tuum tenebroſum erit.] *Beda* Si peruerſa intentio præceſſerit, prauum opus ſequitur, & ſi aliquando iuſtum videatur. *Aug.* Si intentio ſordidatur appetitu temporalium, tenebræ factorum ſordidæ & valde tenebroſæ erunt, tum propter turpem & confuſum intentionis finem, tum quia operis exitus in ſe dubius eſt.

n Vide ergò ne lumen quod in te eſt tenebræ ſint:] *Beda.* Ne ipſa intentio quæ animæ lumen eſt, vitiorum tenebris fuſcetur.

o Si ergò corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum.] *Beda.* Si bonum bona intentione facis, non habens in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis.

p Erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te] hic & in futuro. *Gloſ.* *Beda.* Hæc contra hypocriſim Phariſæorum ſubdolè ſigna quærentium ſpecialiter dicta, nos iuxta moralem ſenſum inſtruunt. Sequitur.

a Et cum loqueretur, &c.] Supra contra Phariſæorum hypocriſim ſubdolè ſigna quærentium docuit Dominus intentionem cordis mundari, vt ex munda intentione munda opera quæ Deo placeant oriantur: Quo ſermone finito, adhuc tamen eo loquente nũciatum eſt ei quòd mater & fratres eius ſtarent foris quærentes loqui ei. Qui cum reſpondiſſet nuntianti, fratrem & ſororẽ & matrem ſuam eſſe omnem qui facit voluntatem patris ſui, vt dicit *Matt.*12. d. & *ſup.* 8.c. Exiens inde intrauit ad conuiuium Phariſæi. Vnde nõ dixit Lucas: Cùm loqueretur hæc, ſed, [cùm loqueretur] Innuens, quòd poſt verba dicta nuntio, intrauit ad conuiuium Phariſæi: Cuius ſuperſtitionem in ipſo conuiuio Dominus reprehendit propter duo. Primò quia mandatis Dei traditiones hominum præferebat, & diſcipulos arguebat qui mandata hominum dimittebant, & mandata Dei cuſtodiebant. Secundò, quia ſordes ſuorum cordium negligentes, ablutiones vaſorum ſummo ſtudio obſeruabant. Huic Phariſæo multi ſunt ſimiles in vtraque ſuperſtitione. In prima quidem, quia magis offenduntur, ſi quis tranſgrediatur conſtitutionem humanam, quæ tota die mutatur, quàm ſi mandatum Dei tranſgrediatur. De quibus dicitur *Matt.*23.c. Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anethum & cyminum, & relinquitis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiam & fidem, duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. In ſecunda ſuperſtitione ſunt ſimiles Phariſæis Archidiaconi, qui quaſi lotrices in ſuis viſitationibus inquirunt, ſi linea vel pallæ altaris alba ſint, de animabus autem quales ſint diſſimulando, prætereunt, magíſque puniunt tranſgreſſores ſynodalium præceptorum, quàm præceptorum Dei. *Matt.*23.c. Væ vobis ſcribæ, & Phariſæi qui mundatis quod deforis eſt calicis, & paropſidis, intus autem pleni eſtis rapina, & immunditia. Dicit ergò: [Et cum loqueretur.] Fortè de eadem ſententia de qua prius, ſed aliquo interuallo: Vel, ſicut prius dictum eſt.

b Rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe] Fortè cauſa curioſitatis, vel obſeruationis, vel hypocriſis, & ſimulationis. Sic etiam pleríque bonos inuitant ad conuiuia ſua: Vel cauſa ſimulationis, vt per hoc boni appareant. *Matt.*6.a. Attendite ne iuſtitiam veſtram, &c. Vel cauſa obſeruationis, vt reprehendant. *Eccleſ.*13.b. Ne credas multis verbis potentis, ex multa enim, &c.

c Et ingreſſus recubuit.] Sed quomodo conſenſit Dominus prandere cum tali, quem ſciebat quòd inuitabat eum malo fine? Videtur enim facere contra doctrinam ſuam. *Matt.*10.b. In quamcunque ciuitatem, aut caſtellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus ſit, & ibi manete. Reſpondeo propter tria. Primò vt exemplum daret quod à malis poſſunt accipi eleemoſynæ quæ ſunt neceſſariæ vitæ. Secundò, quia non erat apertè malus. Tertiò, quia ex præſentia ſua aliqui meliorandi erant.

d Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet] id eſt quare non lauiſſet manus [ante prandium] *Matt.*15.a. Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum? Non enim lauant manus ſuas cum panem manducant. Vbi *Chryſ.* dicit. Ab ipſa interrogatione capiuntur. Non enim dicit, legem Moyſi tranſgrediuntur, ſed traditiones quas Moyſes fieri prohibuit, *Deut.*13. Per totum. Terribiliores eſſe volebant, quia ipſi legiſlatores erant, vlciſcebantur ſua, quæ Dei erant non curantes.

e Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Phariſæi quòd deforis calicis & catini mundatis] id eſt munditiam carnis exterius obſeruatis.

f Quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina & iniquitate.] *Aug.* Hoc contra illos, qui peccata corporalia quaſi grauiſſima deteſtantur, ſpiritualia autem non. *Greg.* Peccata carnalia maioris ſunt infamiæ, ſed minoris culpæ, ſpiritualia econuerſo. [Quod autem, &c.]. *Chryſ.* Oſtendit quòd per calicem & catinum de hominibus loquitur. Et *inf.* Deus corporũ neque munditiam laudat neque ſordes cõdemnat. Pone tamen, ſi ſordes odit vaſorum, quantò magis ſordes conſcientiæ odit. Et *inf.* Non vaſa lauanda ſunt aquis, ſed conſcientia precibus.

g Stulti, nonne qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod intus eſt fecit,] id eſt, qui fecit corpus, & animã. Hoc contra Manichæos *Beda.* Quaſi, qui fecit vtramque naturam, vtramque mundare valuit. *Iſa.* 1.c. Lauamini mundi eſtote. h Veruntamen] q. d. Non oportet manus corporis lauari aqua materiali, ſi manus cordis lauantur, eleemoſynis: Nam ſicut aqua materialis mundat ſordes materiales, ita eleemoſyna mundat ſordes ſpirituales. Vnde *Eccl.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis. Sed quia homo debet primò ſibi prouidere neceſſaria, & poſtea aliis, determinat Dominus quando, & quomodo debeat fieri eleemoſyna, dicens.

Et cùm a loqueretur, b rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe. Et c ingreſſus recubuit: d Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et e ait Dominus ad illum: Nunc vos Phariſæi quod deforis eſt calicis, & catini mundatis, quod f autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate. g Stulti, nonne qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod de intus eſt fecit? h Veruntamen quod ſupereſt, i date eleemoſynam, & k ecce omnia munda ſunt vobis.

*Matt.*25. c.

12. q. c. *quia tua.* 16. q. 1. c. *decimas.* *De pœn. diſt.* 10. *medicamentum.*

h Veruntamen,] ſupple de eo, [quod ſupereſt,] victui neceſſario.

i Date eleemoſynam] id eſt, quod reſiduum eſt vltra neceſſaria victui. Idipſum conſulit Apoſtolus. 2. *Cor.* 8. c. dicens: Non vt aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio, &c. Iſtud ſimiliter intelligendum eſt de veſtimento. Vnde *ſup.*3.b. Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. Vel ſic.

f Quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina & iniquitate] non poteſtis per vos ſaluari: [veruntamen,] conſilium do [quod] ſolum [ſupereſt, id eſt, reſtat poſt tanta ſcelera, ſcilicet [date eleemoſynam] propter Deum.

k Et ecce omnia munda ſunt vobis.] Veruntamen ad hoc quòd ordinata ſit eleemoſyna & vtilis, oportet quòd incipiat à ſeipſo. Vnde *Eccleſ.* 30. d. Miſerere animæ tuæ placens Deo. Eſt autem duplex eleemoſyna. Vna ſpiritualis, qua ſubuenitur animabus. Alia corporalis qua ſubuenitur corporibus. Vtraque opus miſericordiæ eſt & bona, ſed prima melior. Fit autem vtraque eleemoſyna ſeptem modis, iuxta ſeptem opera miſericordiæ, quæ notantur hoc verſu. *Duplex eleemoſyna.*

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. *Verſus.*

De primò dicitur *Iac.*1.d. Religio ſancta, &c. *Sup.*1.g. Viſitauit nos oriens ex alto. De ſecundò & tertio dicitur *Prou.* 25.c. Si eſurierit inimicus tuus, &c. De quartò *Pr.* 24.b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, &c. *Pſal.* 25. Redime me Domine & miſerere mei. De quintò *Iſa.* 58.c. Cùm videris nudum operi eum. De ſextò, *Iſa.* 55.e. Egenos vagoſque duc in domum tuam. De ſeptimò, *Tob.*4. a. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli. Eſt autem fructus ſiue effectus eleemoſynæ multiplex. Primus eſt, quia de peccatis præteritis veniam impetrat. *Eccl.* 3.b. Eleemoſyna patris, id eſt Chriſti, non erit in obliuione: Nam pro peccatis matris reſtituetur tibi bonum, & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua. Secundus, quia à futura morte & gehenna liberat. *Tob.* 4.b. Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animas ire in tenebras. Tertius, quia abſoluit à pœna debita pro peccatis. *Dan.*4.e. Redime peccata tua eleemoſynis. Quartus ſurgit ex his tribus, ſcilicet, quòd animam mundat: Vnde hic, date eleemoſynam & ecce, &c. Quintus, quia fomitis ardorem mitigat. *Eccl.* 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua, &c. Sextus, quia gratiam conſeruat *Eccl.* 17.e. Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit. Septimus, quia diabolum expugnat. *Eccl.* 29. c. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc exorabit pro te ab omni malo. Et *infr.* Super ſcutum potentis, & lanceam aduersùs inimicum tuũ pugnabit. Octauus, quia multiplicat amicos & interceſſores *inf.* 15. c. *Multiplex effectus eleemoſyna.*

Facite vobis amicos, &c. *Act.* 9. g. Circunſteterunt eum omnes viduæ flentes, &c. Nonus, quia vitam prolongat, 1. *Tim.*4.c. Pietas ad omnia vtilis eſt promiſſionem habẽs vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. Decimus, quia Deo aſſimilat. *Act.*20. g. Ipſe dixit. Beatius eſt multò magis dare, quàm accipere. Vndecimus, quia Deum facit ſeruum ſibi. *Prou.*19.c. Fœneratur Dño qui miſeretur pauperis, qui autẽ accipit mutuum ſeruus eſt fœnerãtis. Ergò, &c. Duodecimus, quia fiduciã dat habendi gloriam. *Tob.* 4. b. Fiducia magna coram ſummo Deo eleemoſyna omnib. facientib. eam. Fit autẽ eleemoſyna *Pr.*22.*a.*

dandu, com-

a dando, commodando, dimittendo. Vnde *Beda*. Nihil maius eleemosyna, qua ex corde dimittimus quod in nos quisque peccauit. Sunt autem multa quæ ornant eleemosynam. Primum cordis compassio. *Isa*.58.c. Cùm effuderis esurienti animam tuam, &c. Secundum, dulcedo sermonis. *Eccles*.18.b. Nonne ardorem refrigerabit ros, sic & verbum melius quam datum.

Multa ornant eleemosynam.

F

Tertium hilaritas dantis. *Eccl*. 35.b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Quartum quantitas dati. *Tob*. 4. b. Si multum fuerit, &c. quintum discretio largientis. *Eccl*. 12. a. Si benefeceris, scito cui feceris, &c. Sextum velocitas dandi. *Prou*. 3. d. Ne dicas amico, &c. Septimum est rectitudo intentionis. *Matth*. 6. a. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Matth. 23.c.

a Sed væ vobis Pharisæis *b* qui decimatis *c* mentham & rutam & omne olus, & *d* præteritis iudicium & charitatem Dei. *e* Hæc autem *f* oportuit facere, & *g* illa non omittere. Væ *h* vobis Pharisæis, qui diligitis primas cathedras in Synagogis *i* & salutationes in foro. Væ *k* vobis qui estis vt monumenta quæ non parent, & *l* homines ambulantes supra nesciunt. *m* Respondens autem quidam ex legisperitis, *n* ait illi: Magister hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. At *o* ille ait: Et vobis legisperitis væ, *p* qui oneratis homines oneribus quæ *q* portare non possunt, & ipsi *r* vno digito vestro

Octaua pars.

a Sed væ vobis Pharisæis.] Octaua pars & vltima capituli vbi Dominus redarguens hypocrisim & arrogantiam Pharisæorum imprecatur eis, primò triplex væ, & post alia tria. Primum propter auaritiam, secundum propter ambitionē, tertium propter hypocrisim. Primò ergo reprehendit auaritiam, quia ipsa est radix omnium malorum, vt dicitur. 1. *Tim*.6. b. Pharisæi enim & sacerdotes occasione decimarū quas Dominus iusserat dare Leuitis ad eorum sustentationem, etiam minutissima decimabāt vel dando vel recipiendo. Erant enim inter eos quidam populares, qui dabant decimas, qui etiam de vilibus & inutilibus, scil. mentha & rutha & cymino dabant decimas pro simulatione religionis, siue pro captando fauore humano. Quidam erant sacerdotes, qui accipiebant. Vtriq; minuta decimabant, & peccata maxima negligebant. Et super hoc reprehendit eos Dominus, magis attendens, vt credo, tempora nostra quam illa: Nunc enim omnes ferè tam Prælati quam subditi, tam laici quam clerici contemptis operibus charitatis, student auaritiæ & cupiditati. Vnde *Isa*. 56. d. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. *Ierem*.6.c. A minore vsque ad maiorem, &c. De decimis autem habemus. *Exod*.22. d. *Leuit. vlt*. d. *Num*.18 d. *Deut*. 12.c.14.c.& 18.a.26.c. *Malac*.3. c. *Matth*. 23. c. & hic. Et nota quia tres erant decimationes in lege. Vna debita, quæ dabatur Leuitis de omnibus frugibus. Altera media, id est, partim spontanea, partim debita, vt illæ oblationes quæ fiebant in scenopegia, in Pascha, & in Pentecoste. Quæ ideo dicebantur mediæ, quia pro libito suo licebat eis offerre ergo quia aliqui fortè plus offerebant, cum liceret eis minus offerre, secundum hoc dicebantur spontaneæ. Quiā vero oblationem prætermittere non licebat, ideo debitæ. Quædam verò spontaneæ erant, vtpote, quæ sola gratia dabantur. In omnibus his decimationibus excedebant alios Pharisæi, sed nō intentione bona hoc faciebant. Quia ergo dixerat Dominus: Date eleemosynam & omnia munda sunt vobis, ne crederet aliquis Pharisæos qui multas eleemosynas dabant esse mundos, ostendit eos esse immundos, quia non pura intentione hoc agebant, sed ex auaritia & ambitione & pro fauore humano: Et hoc est: Sed væ vobis, q.d. Omnia sunt munda facientibus eleemosynam: Sed væ, id est, æterna damnatio imminet, vobis Pharisæis, licet multas eleemosynas detis, quia non pure datis.

b Qui decimatis] id est, decimas requiritis. Vel, Decimatis, id est, decimas datis. *Infra* 18. b. dicit Pharisæus: Decimas do omnium quæ possideo.

c Mentham & rutam & omne olus] i. quælibet minuta.

d Et præteritis iudicium & Charitatem Dei.] *Chrys*. Iudicium quantum ad iudices, charitas quantum ad priuatos. *Chrys*. In causam scribarum & Pharisæorum cadere videntur multi, qui videntur Ecclesiam honorare, auaritiam præponentes charitati, litigantes inuicem. Et *infrà*. Sicut meretrix adulterium, idipsum putat & virum.

e Hæc autem] scil. iudicium & charitatem.

f Oportuit facere] primo loco.

g Et illa] s. eleemosynas fructuum, non omittere. *Chrys*. Iustitiam, misericordiam & fidem propter suam gloriam mādauit Deus, decimas autem propter sacerdotes. Et *inf*. Sacerdotes de suo lucro solicitè agebant, de gloria Dei & salutē hominum negligebant, ideò dicit, Væ. Et *infr*. Omnes de suo honore soliciti sunt, de honore Dei nullus, suas portiones vigilanter defendunt, obsequiū Ecclesiæ non attendunt. *h* Væ vobis Pharisæis quia diligitis primas cathedras in synagogis.] Hic redarguit arrogantiam qua primatus appetunt. *Psal*.1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. *Mat*.23. Super cathedrā Moysi, &c. *Eccl*. 7.a. Noli quærere ab homine ducatum neque à rege cathedram honoris. *i* Et salutationes in foro] *Rab*. Culpa non caret si iidem in foro litibus intendunt qui in cathedra Moysi & synagogæ magistri cupiunt appellari. *Iac*.3.a. Fratres nolite plures magistri fieri. *Eccles*.7.a. Noli quærere fieri iudex, &c. *Chrys*. Vocari volunt, non esse, nomen appetunt, officium negligunt. *Exod* 20.b. Non assumes nomen tui Dei in vanum.

Matth. 23.a.

Sequitur. *k* Væ vobis, &c.] *Beda*. Hic superstitionem ipsorum doctorum redarguit, qui foris speciem rectæ doctrinæ prætendunt, fœditatem verò quā intus gerunt occultāt. Arguit ergo hic de hypocrisi. Et dicit *Chrys*. Quanta hinc Ecclesiis Dei orta sunt mala? Et ideo comminatur eis Dominus dicens. *k* Væ vobis qui estis vt monumenta quæ non parent] qualia intus sint.

l Et homines ambulantes supra nesciunt] & ideo credunt de facili doctrinæ vestræ. *Chrys*. Sepulchrum quamdiu clausum est sepulchrum videtur, si verò apertum fuerit horribile, sic simulatores quamdiu non cognoscuntur laudabiles sunt, cum autem cogniti fuerint abominabiles sunt. *Ps*. 5. Sepulchrū patēs est, &c. Nota sepulchrū dicitur quasi semipulchrum. Tales sunt hypocritæ exterius nitidi, interius fœtidi. Vnde patet quod nō sunt filij sponsæ, id est Ecclesiæ, quæ dicit *Cantic*.1.b. Nigra sum sed formosa, &c. *Chry*. Iustorum corpora templa dicuntur. 1. *Cor*.6.d. Membra vestra templum sunt spiritus sancti, &c. Corpora peccatorum sepulchra dicuntur, quia anima mortua est in corpore peccatoris. Nec enim viua putanda est, nihil viuum, id est spirituale agit in corpore. Ex motu perpenditur quod viuat animal. *Chrys*. Dic hypocrita, si bonum est bonum esse? Vt quid non vis esse quod vis apparere? Et *inf*. Quod turpe est apparere, turpius est esse. Et *inf*. Ergo aut esto quod appares aut appare quod es. *m* Respondens autem quidam, &c.] Dominus imprecatus est Pharisæis æternū væ, propter tria sicut patet ex præmissis. Audiens ego quidam ex legisperitis quia Dominus sic eos argueret, vrgente propria conscientia, non potuit continere quin Domino responderet, quasi conquerens Domino quod contumeliosa verba loquatur contra eos. Vnde Dominus quasi indignatus imprecatur etiā ipsis legisperitis væ. Et hoc est quod hic dicitur: Respondens autem quidam ex legisperitis, quem conscientia accusabat & conuincebat esse reum. *n* Ait illi: Magist. hæc di. etiam contum. no. fac.] Non faciebat contumeliam sed veritatē dicebat. *o* At ille ait. Et vobis legisperitis væ] quasi nondum specialiter & nomine expresso imprecatus fueram vobis, sed modò imprecor.

p Qui oneratis homines oneribus,] supple legis. *q* Quæ portare non possunt] i. præcipitis hominibus vt impleāt omnia legis præcepta, cum non impleatis etiam minima: Væ enim doctori qui quæ præcipit, in propria persona non facit. Ideo autem præcipiebant omnia, quia in lege continetur. *Deut*. 27.d. Maledictus qui non audierit & fecerit omnia verba legis huius. Quæ portare non possunt, quantum ad literam. De facili portantur quantum ad spiritualem intelligentiam. *Act*.15.c. Hoc est onus, &c.

r Et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas] legis, id est, nec in minimis perficitis quia lex sine gratia nequit impleri, quam non habetis, quia à me non quæritis. Gratia impetrat, quòd lex imperat. Vel, Oneratis oneribus, pœnitentiæ, quia iniungunt ita grauem pœnitentiam quòd portari non potest. Hi significantur per Roboam. 3. *Reg*.12.c. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem, &c.

non *a* tangitis ſarcinas *b* Væ vobis qui ædificatis monumenta Prophetarum, *c* patres autem veſtri occiderunt illos. *d* Profectò teſtificamini quòd conſentitis *e* operibus patrum veſtrorum, quoniam quidem ipſi eos occiderunt, vos autem *f* ædificatis eorum ſepulchra. *g* Propterea & ſapientia Dei dixit: Mittam *h* ad illos Prophetas, & Apoſtolos, *i* & ex illis occidēt & *k* perſequentur vt *l* inquiratur ſāguis omniū prophetarum, qui effuſus eſt a conſtitutione mundi à generatione iſta,

A *a* Non tangitis ſarcinas] pœnitentiæ, quam iniungitis. *Raban.* Hoc generaliter contra omnes magiſtros qui grandia docent, & minora faciunt. Similiter ſacerdotes qui grande pondus venientibus ad confeſſionem imponunt, & ſic dum pœna peccati præſentis fugitur, pœna futuri contemnitur. Si enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis quē non poteſt baiulare

G poſueris, neceſſe habet vt aut faſcem reiiciat, aut ſub pondere confringatur. Sic ille cui graue pondus impoſueris, neceſſe eſt aut pœnitentiam reiiciat aut ſuſcipiens dum ferre non poteſt ſcandalizatus amplius peccet. *Chryſoſtomus.* Si erramus modicam pœnitentiam imponentes nonne melius eſt propter miſericordiam dare rationem quam propter crudelitatem? Vbi paterfamilias largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus benignus, vt quid ſacerdos eſt auſterus? Vis apparere ſanctus? Circa tuam vitam eſto auſterus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem, & grauia facientem. Talis eſt ſacerdos qui ſibi indulget & alios grauat, quemadmodum malus deſcriptor tributi in ciuitate, qui ſe releuat & onerat impotentes. Contra hos dicitur *Deuteron. cap.* 25 c. Non habebis in ſæculo tuo diuerſa pondera, &c. *Leuit. cap.* 19. g. Statera iuſta, &c. *Prouerb. cap.* 20. b Pondus & pondus, &c. *Ioan. capitul.* 11 f. Soluite eum & ſinite abire

b Væ vobis qui ædificatis] ambitioſè ornando & ſeruando [monumenta prophetarum.] Hic arguuntur ſcribæ, & Phariſæi de vana gloria, quia omnia opera ſua faciebant ob laudes hominum. Ponitur autem exemplum de vno opere quod faciebant, in quo ſe magis culpabiles per conſequens oſtendebant. Ædificabant enim ſepulchra Prophetarum quos patres eorum occiderant. Et hoc quidem bonum erat ſed non bona intentione, nec in bono ſtatu faciebant, quia ſola laude hominum hoc faciebant & in peccatis. Erant enim patrum ſuorum imitatores factis, licet dicerent ſe non conſentire patribus in nece prophetarum. Quod aperte falſum eſt, quia ipſi occiderunt Dominum Prophetarum. Vnde *Matt. cap.* 23. d. Teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui occiderunt Prophetas, & vos implete menſuram patrum veſtrorum. Nec ſolùm propter illos ſcriptum eſt hoc, imo propter multos qui modo ſunt. *Roman.* 15. a. Quæcunque ſcripta ſunt, &c. *Chryſoſt.* Si illis ſolis dixiſſet hæc, dicta fuiſſent, & non ſcripta. Et *infrà* Patres Iudæorum mortui ſunt, filij autem viuunt, mortuorum ſanctorum coltores, & viuorum perſecutores. Fictè ſimulabant quidam ſe ob fauorem vulgi captandum, patrum ſuorum horrere perfidiam, monumenta Prophetarum qui ab eis occiſi ſunt magnificè ornando, ſed ipſo opere teſtificantur quantum paternæ nequitiæ conſentiant. Item *Chryſoſtomus.* Quidam ædificant martyria, vel violentiam faciunt aliis, ſed non gaudent martyres quando illis pecuniis honorantur pro quibus pauperes plorant. Qualis eſt illa iuſtitia numerare mortuus & expoliare viuentes? *Eccleſiaſt. cap.* 34. d. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris.

c Patres autem veſtri occiderunt illos.] *Chryſoſtomus.* Quæ eſt iuſtitia ſanctos colere, & ſanctitatem condemnare? Semper Iudæi fuerunt præteritorum & ſanctorum cultores, præſentium contemptores, quia non ſuſtinentes increpationes Prophetarum occidebant eos. Primus gradus pietatis eſt ſanctitatem colere, deinde ſanctos quia non ſancti ante ſanctitatem fuerunt, ſed ſanctitas ante ſanctos.

d Profectò teſtificamini.] *Chryſoſt.* qui eſtis filij homicidarum, eo quòd conſentitis operibus patrum veſtrorum Teſtificamini exemplo operum. Vnde *Hieronymus.* Contra voſmetipſos teſtes eſtis. Opere enim vos eſſe imitatores patrum veſtrorum teſtificamini, quorum facinora verbo deteſtamini. *Matt. cap.* 23. d. Si fuiſſemus, &c. *Chryſoſtomus.* Alter alterius culpam facilè intelligit, ſuam difficilè. Et *infrà.* Exemplum de Epiſcopis. Et *infrà.* Ille verè iuſtus & ſapiens eſt, qui ſibi iudex eſſe poteſt. Nota ergo quia dupliciter teſtificabantur ſe eſſe imitatores patrum ſuorū, in malis ſcil. quia Chriſtum & Apoſtolos perſequebantur, ſicut illi Prophetas. Item quia hoc bonum quod faciebant, ſcilicet ornando ſepulchra non benè faciebant, quia pro vana gloria.

e Quoniam quidem ipſi eos occiderunt.] Et nunc multi occidunt Prophetas, non permittentes veritatem & iuſtitiam pro qua mortui ſunt prædicari. *Iſa.* 30. b. Filij nolentes audire verbum Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre. *Matth. 23.d.*

f Vos autem ædificatis eorum ſepulchra,] ambitioſè ornando Et in hoc eſtis accuſatores paternorum facinorum. Sepulchrum dicitur quaſi ſemipulchrum, & ſignificat hypocritas, qui habent pulchritudinem exteriorē ſed carēt interiori. Sepulchra ergo ædificat, quicunque vult apparere bonus exterius, cum ſit malus interius. Dicit autem *Chryſ.* quòd ſepulchra nō ſiunt in ciuitate, ſed in inferno propriè, vbi eſt locus eorum. *Iſa.* 33. b. Contriti ſunt in Sion peccatores, poſſedit timor hypocritas.

g Propterea & ſapientia Dei dixit.] id eſt, ab æterno diſpoſuit, vel ex tempore dixit per me hominem, vel per Euangeliſtam: [Mittam, &c.] Vel [dixit] per Prophetas. Vnde *Chryſoſtomus.* Quamuis his verbis non dicat Propheta, ſenſus tamen horum verborum inuenitur. Vnde *Ezech. capitulo ſecundo*, a. Et mittam legatos ad gentes apoſtatrices. *Iſaiæ capitulo* 18. a. Ite Angeli veloces ad gentem conuulſam.

h Mittam ad illos Prophetas & Apoſtolos.] Idem eſt ergo auctor veteris & Noui Teſtamenti. Mentitur ergo hæreticus dogmatizans vetus eſſe datum à diabolo. *i* Et ex illis occident.] Vt Iacobum. *Act.* 12. a.

K Et perſequentur,] vt nō recepti ab eis, tranſirent ad gentes. *Act.* 13. g. *Matth.* 10. c. Cùm vos perſecuti fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. *Chryſoſtomus.* Verba diuina quamuis ruſtica & incompoſita, viua ſunt. *Ioan.* 6. g. Veba viua habes. Omnia autem verba ſæcularia quamuis compoſita & ingenioſa, mortua ſunt quoniam in venis non habent veritatem Dei. *Prouerb.* 10. b. Vena vitæ os iuſti. Et *infrà.* Quoties veritatem verborum gladio maligni verbi corrumpunt, occidunt Prophetas & Apoſtolos, & ſanguinem eorum verborum & veritatem effundunt, illi lapidant qui blaſphemant.

l Vt inquiratur ſanguis omnium Prophetarum qui effuſus eſt à conſtitutione mundi à generatione iſta.] *Chryſoſtomus.* Quid ergo aliorum peccata vindicat Deus in iſtis? Si ſoli paſſi ſunt talia, cum non ſoli peccaſſent, ſicut multis ſeruis peccantibus caſtigatur vnus pro ſuo peccato, & videtur pro omnibus flagellatus, quia pertulit ſolus quod & aliis eſt promiſſum. *Chryſoſtomus.* [Vt inquiratur,] quaſi dicat, vos audiſtis de Cain & de cæteris malis factam vindictam, & non eſtis per exempla eorum correcti, vnde grauiori pœna feriemini, & venient ſuper vos exempla priorum, quæ non timuiſtis. Tempore Abel iuſti, Iudæi non fuerunt, mali autem fuerunt. Quantum ad hominem, multæ ſunt generationes, quantum ad Deum, duæ, bonorum vna, altera malorum. Bonis promiſit Deus per ſingulas generationes Chriſtum venturum, præſtitit autem nouiſſimis ſanctis, ita per ſingulas generationes comminatus eſt malis, reddidit autem generationi nouiſſimæ. Nunquam talis gratia ab initio mundi data eſt hominibus qualis in Chriſto, aut talis interitus venit ſuper impios ſicut ſuper Iudæos. Sicut pij communicant meritis Chriſti, ita impij & maximè Iudæi demeritis diaboli. Diabolus autem pro omni peccato punitur quod ſuggerendo ſuum fecit, & inuidi ſimiliter quibus bona diſplicent & mala placent. Nota quia per hoc pronomen [iſta,] non fit demonſtratio ad generationem Iudæorum, quia non omnes occiſi ſunt à Iudæis, ſed *Glo.* determinat de generatione iſta, id eſt, malorum: Omnes enim mali, vna generatio ſunt, ſicut dicit *Beda.*

A ſanguine

a A ſanguine Abel vſq; ad ſanguinem Zachariæ.] Iſte Zacharias filios fuit Ioiadæ ſacerdotis, & mortuo patre ſuo occiſus eſt à Ioas rege Iſrael, quia corripiebat eum. 2. *Paral.* 24. f. *b* Qui periit] id eſt, occiſus eſt. *c* Inter altare,] holocauſtorum. *d* Et ædem] id eſt, templum. Duo erant altaria in templo. *Exod.* 30. a. Vnum incenſi interius, aliud holocauſtorũ exterius.

Matth. 23.b. *Exod.* 40. c. Inter quod templum, Zacharias occiſus eſt. Sed cur iſte ſpecialiter nominatus eſt quaſi fuerit vltimus, cùm tamen multi poſt ipſum occiſi fuerint à generatione illa ante Chriſti natiuitatem, & Chriſto nato mox pueri occiſi? Ideo iſti duo ſpecialiter poſiti ſunt, qui alter fuit laicus, alter ſacerdos, vt per eos ſignificentur duo genera martyrum, alij laici, alij diuinis obſequiis mancipati.

à *a* ſanguine Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ, *b* qui periit *c* inter altare *d* & ædẽ. *e* Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ *f* vobis legiſperitis, qui tuliſtis *g* clauem ſcientiæ, ipſi non *h* introiſtis, & *i* eos qui introibant prohibuiſtis. *k* Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt Phariſæi, & legiſperiti grauiter inſiſtere, &

e Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.] Repetit in maiorem confirmationem.

Moralit. *Moraliter.* Cain occidit Abel, id eſt, poſſeſſæ diuitiæ luctum pœnitentiæ. Cain poſſeſſio, Abel luctus interpretatur. *Suprà* 6. d. Væ vobis diuitibus, &c. Lugere enim neceſſe eſt, vel hic, vel in futuro. Boni modò lugent, ſed non debẽt in futuro ſine fine. *Ioan.* 16. d. Plorabitis, &c. Ecõtrario mali modo rident cũ mundo, ſed lugebunt in futuro ſine fine. *Prou.* 14. b. Extrema gaudij luctus occupat, &c. Item Ioas occidit Zachariam, id eſt, abundantia temporalis Domini memoriam. Ioas enim interpretatur temporalis. Zacharias, memor Domini, vel memorans Dominum. *Gen.* 40. d. Succedentibus proſperis præpoſitus pincernarum oblitus eſt interpretis ſui. *Iob* 16. d. Terra ne operias ſanguinem meum.

f Væ vobis, &c.] Hic arguit ſapientes de malo ſuo exemplo quo corrumpunt alios, qui etiam error ſapientum facile trahitur in exemplum. Sapientes autem dupliciter peccabant, & peccant adhuc. Primò quia prauis expoſitionibus aut obſcuris ianuam intelligentiæ claudunt auditoribus, & ita nec ipſi intrant nec alios ſinunt intrare in regnum cælorum, id eſt, intelligentiam ſcripturarum. Vnde *Matth.* 23. b. Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ qui clauditis regnum cælorum ante homines, &c. Secundò regnum cælorum claudunt hominibus, ſi quos verbo ædificant, exemplo ſcandalizant, & ita nec ipſi intrãt, nec alios intrare permittunt. Vnde dicit. *f* Væ vobis legiſperitis qui tuliſtis,] id eſt, abſtuliſtis.

g Clauem ſcientiæ] id eſt, humilitatem. *Prou.* 11. a. Vbi humilitas, ibi & ſapientia. *Ioan* 4. b. Puteus altus eſt & in quo haurias, &c. *Beda.* Clauis humilitas Chriſti, quam qui habent, Scripturas intelligunt. *Iſa.* 22. f. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerũ eius. Hanc legiſperiti, nec ipſi in lege ac prophetis intelligunt nec alios intelligere volunt, nec ab aliis intelligi volunt. Vnde ſequitur. *h* Ipſi non introiſtis] intelligendo.

i Et eos qui introibant prohibuiſtis.] *Chryſ.* Non dicit væ qui non aperitis, ſed qui clauditis. *Chryſ.* Lex & Prophetæ Chriſti aduentum manifeſtè prædicabant, ſed hanc ianuam intellectus prauis expoſitionibus claudebant. *Chryſ.* Clauicularij ſunt ſacerdotes. Et *inf.* Claues ſcripturarum verbum ſcientiæ quo aperitur ianua veritatis. Nota *Matth.* 23. ponit octo væ. *ſup.* ponuntur 6. cap. quatuor, hîc autem ſex.

K Cum autem hæc ad illos diceret cœperunt Phariſæi & legiſperiti grauiter inſiſtere,] id eſt, ſuſtinere. Tales enim grauius ferunt correctiones. *Eccl.* 21. b. Qui odit correctionem veſtigium eſt peccatoris.

l Et os eius opprimere] quia dixerat veritatem. Adhuc qui diceret veritatem apertè inueniret qui os eius opprimeret. Multos enim habet aduerſarios veritas, & paucos defenſores. *Iſa.* 59. c. Facta eſt in obliuionem veritas, & qui receſſit à malo prædæ patuit.

m De multis inſidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius vt accuſarent eum.] *Matth.* 22. b. Abeuntes Phariſæi conſilium inierunt vt Ieſum caperent in ſermone, præ turbis tamen inicere in eum manus apertè non audebant, &c.

Hugonis Card. Tom. VI.

EXPOSITIO CAP. XII.

MVltis autẽ turbis, &c.] Supra redarguit Dominus ſcribas & Phariſæos de multis: In hoc autem cap. inſtruit diſcipulos ſuos in multis. Diuiditur autem iſtud cap. in ſeptem partes. In prima hortatur fugere hypocriſim quæ maculat intentionem. In ſecunda hortatur fugere timorem humanum qui impedit veritatis prædicationem, ibi, Dico autem vobis amicis. In tertia dehortatur auaritiam & ſolicitudinem temporalem, ibi, Ait autem illi quidam. In quarta hortatur eos ad continentiam & ſolicitudinem ſpiritualem, ibi: Sint lumbi veſtri præcincti. In quinta hortatur diſcipulos ad tolerantiam paſſionum, agens de aduentu ad iudicium & paſſione ſua, ibi: Ignem veni. In ſexta arguit turbas, in quibus erãt Phariſæi, qui nec primi nec ſecundi aduentus Domini tempus attenderunt vel ſigna, cum ex Prophetis certum indicium vtriuſque aduentus habere potuiſſent, ibi: Dicebat autem & ad turbas. In ſeptima & vltima parte inuitat omnes ad conculcandas mundi illecebras & præſtolandum ſecundum aduentum, ibi, Cùm autem vadis cum aduerſario tuo. Dicit ergo.

l os eius opprimere *m* de multis inſidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius vt accuſarent eum.

CAP. XII.

MVltis *n* autem turbis circumſtantibus, *o* ita vt ſeinuicem conculcarent, cœpit *p* dicere ad diſcipulos ſuos: Attendite à fermento Phariſæorum quod eſt hypo- A Matt. 16. a. Marc. 8. b.

n Multis autem turbis circumſtantibus] quæ ad Dominum veniebant ex diuerſis cauſis, vt ſæpe dictum eſt.

o Ita vt ſeinuicem conculcarent.] Omnes enim volebant eſſe propinquiores ei, vel tangere eum, quia ad tactum eius multi curabantur. Vnde *ſup.* 6. c. Omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat.

p Cœpit dicere ad diſcipulos ſuos: Attendite à fermento phariſæorum quod eſt hypocriſis] id eſt, cauete ne ſitis hypocritæ ſicut phariſæi. Multiplicem etiam phariſæorum ſuperſtitionem generali nomine appellat] fermentum, id eſt, corruptionem. Dicitur autem hypocriſis] fermentum, quia minora opera facit maiora videri, & quia modica hypocriſis totam maſſam corrumpit. 1. *Corinth.* 15. b. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Dicitur autem fermentum & peruerſa doctrina ſcribarum quæ in ſuum ſaporem trahit, ſicut dicit *Hieronymus, ſuper Matth.* 16. Et ſic eſt duplex fermentum, ſcilicet peruerſitas doctrinæ, & ſimulatio vitæ. De quo 1. *Corinth.* 5. b. Expurgate vetus fermentum. Et *infra.* c. Epulemur non in fermẽto malitiæ & nequitiæ. Fermentum malitiæ eſt peruerſitas doctrinæ, quam facit cupiditas. Fermentum nequitiæ eſt ſimulatio vitæ, quam facit hypocriſis. Hoc duplici fermento tota Eccleſia Dei hodie eſt fermentata. Vnde *Oſea* 7. b. Quieuit paululum ciuitas à commotione fermenti donec fermentaretur totum. Hoc fermentum prohibetur: *Exod. cap.* 12. c. Septem diebus fermentum non inuenietur in domibus veſtris: Qui comederit, &c. Item *Exod. cap.* 23. c. Non immolabis ſuper fermento ſanguinem hoſtiæ, id eſt, peruerſe docens, & hypocrita non communicabit corpori & ſanguini Chriſti. Hoc duplex fermentum ſeruet per auaritiam. *Ierem. cap.* 20. c. Factus eſt ſermo Domini in corde meo quaſi ignis æſtuans. Item alit, id eſt, temporalibus replet. *infra.* 15. c. Filius prodigus, &c. Item ſaporem alienum dat paſtæ, ita hypocriſis & peruerſa doctrina. *Prouerbior. cap.* 9. d. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Item fermentum aceſcere facit dentes comedentium, ſic & iſta. *Ezech. cap.* 18. a. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt. Item azyma partes habet conſertas, fermentum ſeparatas, ſic iſta concordiam deſtruunt. *Michææ.* 3. b. Si quis non dederit in ore eorum quippiam, ſanctificant, &c. Item fermentum penetrat, ſic & iſta. *Eccleſ.* 24. d. Penetrabo omnes partes inferiores terræ. Item fermentum duplicis eſt ſubſtantiæ, ſic iſta duplicitatis. *Eccleſiaſt.* 2. c. Væ duplici corde & labiis &c. Item inflatiuum eſt, ſic iſta. 1. *Corin.* 8. a. Scientia inflat. Item cutem rumpit & ſaniem extrahit, ſic iſta fœdera rumpunt. Pro-

punt. *Prouerb.* 13 b. Inter superboa semper iurgia sunt. Item fermentum vas clausum rumpit, sic ista cor. *Iob.* 32. d. En
Matt. venter meus, &c. Item indurat pastam, & ista cor. *Iob.* 39. b.
10. c. Induratur ad filios quasi non sint sui. De hoc *Versus.* Feruet, alit, sapidat, acidat, liquidat, vorat, inflat. Vas clausum frāgit samem trahit, est duo, ducat.

a Nihil, &c.] quasi dicat, non debetis esse hypocrytæ sicut Pharisæi, quia veniet tempus in quo & vestra & illorum intentio omnibus manifestabitur.
11. q. 3. c. Nolite timere. 23. q. 6. in princ.

b Autem] id est quia a Nihil opertum est quod non reueletur neque absconditum quod non sciatur.] 1. *Corinth.* 4. a. Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Opertum pertinet ad cogitationes, abscondita ad opera. *Sapientiæ cap.* 6. a. Data est vobis potestas à Domino & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur.

...crisis. a Nihil b autē opertum est quod nō reueletur, neque absconditum quod nō sciatur. c Quoniam quæ in tenebris dixistis, in d lumine dicentur, & quod in e aure locuti estis in cubiculis, f prædicabitur in tectis. g Dico autem vobis amicis meis h ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & i post hoc non habent amplius quid faciant. k Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum qui l postquam occiderit, m habet potestatem mittere in gehennam. n Ita dico vobis hunc timete. o Nonne quinque passeres p væneunt dipondio,

c Quoniam quæ in tenebris, &c.] Quasi non solùm patebunt ista in futuro, sed etiam in præsenti Ecclesia. Quoniam quæ in tenebris dixistis, id est in obscuris carceribus.

d In lumine] id est, in euidenti dicentur, id est, actus vestri prædicabuntur publice in Ecclesiis. Vel sic. Nihil opertum, &c. Quoniam quæ in tenebris, &c.] id est, nihil modò timidè & quasi latenter dicitis, quod non sitis dicturi in manifesto postquam roborati eritis virtute spiritus ex alto.

e Et quod in aure locuti estis in cubiculis] id est priuatim. *Ecclesiast. cap.* 10 d. In secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti.

f Prædicabitur in tectis] id est palam. Vel sic. [Nihil opertum, &c. Quoniam quæ in tenebris dixistis,] id est, in mysterio.

d In lumine] id est apertè, id est nihil modo dicitur mysticè
Secunda quod non sit aperte dicendum. Sequitur.
pars. g Dico autem, &c.] *Beda.* Quia duo sunt genera persecutorum, vnum aperte persequentium, alterum fraudulenter blandientium, sicut contra hypocrisim, ita hic armat contra carnifices. Vnde dicit. Dico autem vobis amicis meis, qui nihil terrenum cupitis: Quia amicus huius mundi inimicus Dei constituitur. *Iac.* 4. a. h Ne terreamini ab his qui occidunt corpus] propter multitudinem vel ferocitatē eorum. *Chrys.* Omnia mala operatur timor mortis, omnia bona cōtemptus mortis. *Isa.* 51. d. Quis tu vt timeas ab homine mortali? *Ierem.* 10. a. Nolite metuere quæ timent gentes. 1. *Mach.* 1. g. A verbis viri peccatoris ne timueritis, &c. *Sen.* Mors, exilium, luctus, dolor non sunt supplicia sed tributa viuendi, quod debeo paratus sum soluere, vbi me fœnerator appellat. Sed multi cum requiruntur vt soluant debita, postulant inducias, cum tamen possint soluere statim quasi mali debitores. *Eccl.* 29. a. Multi quasi inuentionem æstimauerunt fœnus, &c. Item *Chrys.* Si propter timorem eorum qui occidunt corpus tacere veritatem impietas est, quomodo non fit impietas maior propter miserum ventrem & spem vani honoris tacere veritatem, meliorē facere gloriam panis & honoris quàm gloriam veritatis Dei. *Prouer.* 29. d. Qui timet hominem citò corruet, & qui sperat in Domino subleuabitur.

i Et post hoc non habent ampliùs quid faciant] quia animæ nihil possunt nocere. *Chrysost.* Si gratis post modicum morituri sumus, quare non & ante modicum in causa Dei cum gloria morimur, vt fiat voluntarium quod futurum est necessarium? Et *infr.* Si mutuò acceperis bouem aut equum, operaris instanter, & dicis, fortè cras tolletur à me, quare hoc non facis & in corpore? k Ostendam autem vobis quem timeatis: Timete eum] id est ei seruite in timore filiali, scilicet de quo *Eccl.* 1. b. Timor Domini scientiæ religiositas. *Chrys.* Nunc econtrario sit. l Qui postquam occiderit,] corporaliter.

m Habet potestatem mittere in gehennam] id est, in æterna supplicia. *Chrys.* Qui occidi non timet, multò magis carnalia contemnit. Et *inf.* In natura creauit timere carnalia mala, & diligere bona, vt per timorem carnalium magis timeamus spiritualia.

n Ita dico vobis, hunc] non alium [timete.] *Isa.* 51. c. Nolite timere opprobrium hominum & blasphemias eorum ne metuatis. *Isa.* 8. c. Dominum exercituum ipsum sanctificate & ipse sit pauor vester & ipse terror vester. *Chrys.* Propter animam Deus fecit corpus, & multum hanc zelat, & hanc persequitur inimicus, propter hanc venit Christus. Corpus vestimentum est animæ. Vnde 2. *Corinth.* 5. a. Nolumus expoliari sed superuestiri. Sicut ergo siquis scindat vestem alterius, ille quidem iniuriam sentit, damnum non patitur in natura. Sic anima occisionis sentit dolorem, damnum autem non patitur in natura.

o Nonne quinque passeres, &c.] Dominus discipulis suis contra rabiem persecutorum & contra tyrannos terrarum fortitudinem indixerat dicens, ne terreamini. Sed quia durum videtur homini, non timere occisorem, non timere mortem imminentem, adhuc persuadet idipsum eis. Nam quia illud abhorrere solet humanæ naturæ fragilitas & humana conditio, necessaria erit multiplex persuasio. Persuadet ergo discipulis tolerantiam mortis, & pressurarum, ex tribus.

Primò persuadet eis quod hæc timere non debent, quia non patiuntur ea præter cōscientiam & voluntatem patris sui Dei, qui circa eos talia fieri non permitteret, nisi sciret eis expedire. Tyranni quidem inferunt eis passiones contra voluntatem Dei. Non enim actiones tyrannorum approbat, sed passiones sanctorum, quæ pretiosæ sunt in conspectu eius. Secundò persuadet eis quod non debent hæc timere, quia ex his corpora eorum nihil patiuntur incommodi. Licet enim hic variis tormentis distrahuntur, & per quascunque mortes hic transeant corpora humana, non est dubium de veritate humanæ naturæ, quin totum restituatur in resurrectione.

Tertiò persuadet eis hæc ex promissione præmij. Primò ergo ostendit, quia non patiuntur hæc præter voluntatem & conscientiam Dei. Habet enim Deus in memoria passiones eorum. Quod probat ex minoribus. Si enim non sunt in obliuione vilia, multo minus pretiosa. *Glos.* Nolite timere mortē corporis, qui mori non potestis sine nutu Dei, quod in minoribus liquet. Vnde dicit: Nonne quinque passeres væneūt dipondio. *Isidor.* Dipondius dicitur quasi duo pondera, pondus autem pro libra accipitur continēs duodecim vncias, hic autem pro moneta. Nota ergo quia as solet esse nomen ponderis, quod non recipit diuisionem, non dico pro sui paruitate quod per particulas non possit diuidi, sed quantum ad nomina & pondera, quia nō sunt nomina imposita partibus eius, nec ponderatores solent illud diuidere. Ex duobus autem assibus conficitur dipondius, & hoc primum in ponderibus recipit diuisionem, sicut principium numerorum indiuisibile est scilicet vnitas, ab ea tamen surgit binarius qui diuiditur in duas vnitates. *Beda.* Dipondius est pondus ex duobus assibus compositum. Quod autem in numeris est vnum, hoc in ponderibus as, quod duo, hoc dipondius, id est, quam proprietatem habet vnitas in numeris eandem habet as in ponderibus. Item nota quod *a Matth.* 10. d.

o Nonne quinque passeres, &c.] *Moraliter* per quinque passeres significantur omnes pœnitentes, quinque sensibus corporis vtentes. Qui *Moralit.*

p Væneunt dipondio,] i. duplici pretio s. gaudio spei, quod Dominus dat in præsenti ad consolandum, & gaudio rei, quod dabit in futuro ad fruēdū & beatè viuēdum. Pro hoc duplici pretio debet se vendere quilibet pœnitens ipsi Domino. Et hoc ipse promittit *Matth.* 19. d. Omnis qui reliquerit domum, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet & vitam æternam possidebit. Vel dipundius pro quo se vēdit pœnitens, est duplex stola quam Dominus dabit omnibus pœnitentibus. *Prouerb.* 31. c. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. *Isa.* 61. c. In terra sua duplicia possi-

debent, &c.

Matth. 10.d. dicitur, Duo passeres asse væneunt, hic dicitur quod quinque væneunt dipondio. Sicut vides quod si dentur quinque oua pro obolo, tamen si quis non velit emere nisi dimidiam oholaram non dantur ei nisi duo.

a Et vnus, &c. coram Deo.] *Beda.* Sed sunt omnia sub prouidentia Dei, quantò magis nos ad imaginem Dei facti?

a & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo: b Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. c Nolite ergo timere, d multis passeribus pluris estis vos. e Dico f autem vobis. Omnis quicumque confessus fuerit me g coram hominibus, & h filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. i Qui autem negauerit k me l coram hominibus m denegabitur coram Angelis Dei. Et n omnis

Chrys. Si passer quia Dei creatura est non est in euentu, multò magis, nec iustus qui
B imago est Dei. Sed quid est quòd hîc dicitur curam esse Deu de passeribus, cum Apostolus dicat, quia nô est cura de bohus Deo. 1. *Cor.* 9. b. Vide ergo quia cura Dei dicitur scientia Dei, & sic de omnibus habet curam. Cura etiam Dei dicitur doctrina, & regula viuẽdi, & ita de solis hominibus habet curam, quia brutis animalibus nun dat curam, & præcepta viuendi. De passeribus autem posuit Dominus exemplum, quia sunt aues ciuitatenses, & notæ, & circumspectę. Dicit etiam *Rob.* quod masculi passeres nô viuunt nisi vno anno, fœminæ verò plus. Item à pueris occiduntur. Item in lege immolabantur. Vnde *Leuit.* 14.a. præcipitur vt leprosus mundandus duos passeres offerret, vnus immolatur, alter auolare dimittitur. Immolandus autem in vase fictili offerebatur, alter in eius sanguine tingebatur.

Mysticè. *Mysticè.* Passer in vase fictili oblatus, & postea immolatus, Christus est in carne fragili captus, & crucifixus. Alter passer est pœnitens in sanguine, id est, memoria, & imitatione Dominicæ passionis tinctus cum hisopo fidei, & cedro spei, & cocco charitatis, & sic viuus dimittitur auolare in agrum Ecclesiæ, vt in eo laborando proficiat ad vitam. *Psal.* 101. Factus sum sicut passer solitarius in tecto. Et alibi. *Psal.* 83. Passer inuenit sibi domum, &c.

Moralit. * debunt, &c. a Et vnus ex illis non est in obliuione coram Deo.] *Isa.* 49.d. Nunquid potest mulier, &c *Psalm.* 9 Quoniam non in finem obliuio erit, &c. *Chrys.* Si passer euentu, nec cadit, nec moritur, quantò magis homo iustus non est positus in euentu. Si sine ratione nihil agitur in his quorum pretium est vnus as, quantò magis in his quorum pretium est sanguis Christi.

Mysticè. *Mysticè*, per duus passeres secundum Matthæum, significantur corpus & anima. Et satis conuenienter per volatilia significantur quia naturaliter eis inditum est à Deo, vt volent ad sublimia. De anima constat quod naturaliter tendit ad superna. Corpori etiam datum est os sublime, vt intueatur cælum. Prosequere hoc mysticè secundum *Gloss.*

b Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.] *Beda.* Vt de massa corporis taceã. Nam & minimæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. Et persuadet eis Dominus hic ex secundo, scil. quia huiusmodi pressuris nihil incommodi patientur corpora eorum, quia omnes capilli, id est, omnes particulæ humanæ naturæ numeratæ sunt à Deo, vt nihil de veritate humanæ naturæ possit deperire. Per capillos, particulas humanæ naturæ intellige, quæ dicuntur numerari à Deo, vt per ipsum notẽtur qui sunt in Dei cogitatione, & diligenter cõseruat eos Deus. Pecunia enim ideo numeratur, vt diligentius conseruetur. Numeratio ergo nun tantum hic pro computatione accipitur, sed in numeratione duo intelliguntur, scilicet Dei cognitio, & diligens cõseruatio. Verum quidem est quod nouit numerum humani capitis capillorum, qui nouit numerum arenæ maris. *Chrys.* Christus caput, inde prodeunt capilli omnes scilicet fideles. *Chrysost.* illud numerat Deus quod vult possidere. *Num.* 1. a. non numerantur paruuli. *Eccl.* 1. d. Stultorum infinitus est numerus. *Chrys.* Fœmina sancta etsi in corpore fœmina est, anima vir est.

Moralit. *Moraliter* per capillos qui ex capite exeunt, & caput ornant, significantur cogitationes, & desideria quæ à me exeunt, & mentem ornant cum bona sunt, sed cum mala sunt, potius deturpant. Omnes ergo capilli numerati sunt, quia omnes cogitationes, & cuncta desideria nostra Deo manifesta sunt. Vnde *Sap.* 1.c. in cogitationibus impij interrogatio erit, sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur. *Heb.* 4. d. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo. Vnde *Boetius de consol. lib.* 5. *prosa* 6. Magna nobis necessitas bene agendi indicitur, nisi dissimulare velimus, cum omnia agamus ante oculos iudicis cuncta cernentis. *B. Bern.* Sicut non perit capillus de capite, sic nec perit momentum de tempore, sed heu nihil hodie vilius reputatur. Non sunt ergo vilipendẽdæ cogitationes, de quibus oportebit reddere rationem.

Aug. Ista parua noli contemnere, si contemnis quando appẽdis, expauesce quando numeras. *Gregorius.* Sic Dominus vias nostras considerat, & gressus dinumerat, vt nec minutissimæ cogitationes, ac verba minutissima quæ apud nos vsu viluerunt, eius iudicio indiscussa remaneant. Ideo dicitur *Ezech.* 5.a. Sume tibi gladium acutum radentem pilos, & duc per caput, & barbã, id est amputa à corde superfluas cogitationes, & ab ore superflua verba. His enim capillis suspensus Absalon occisus est à Ioab, id est à diabolo. 2. *Reg.* 18.d. Ideo legitur *Iudith.* 10.a. Discriminauit crinem capitis sui, & posuit mitram super caput suum. *Matt.* 10 *d. Marc.* 8.*d. De paen. dis.* 3.*c. ad huc.*

c Nolite ergo timere.] *August.* Omnem curam in eum proiicite, apud quem capillus non perit. 1.*Petr.* 5.*b.*

d Multis passeribus pluris estis vos,] id est, maioris pretij, quia rationales, quia æterni.

e Dico autem vobis, &c.] Ecce persuadet eis idipsum ex tertio, scilicet ex promissione præmij. Et quia supra docuit testificationem intentionis, & operis quod fit per fidem, & quia non sufficit sola fides cordis sine confessione oris, sicut dicitur *Rom.* 10.c. Corde creditur ad iustitiã, &c. ideo addit hîc de confessione fidei, quæ necessaria est tempore persecutionis, dicens: Dico autem. q.d. non sufficit sola fides.

f Autem] sed, dico vobis, omnis quicunque confessus fuerit me] corde, ore, opere. Hæc enim est confessio Christiana. 1. *Cor.* 12.a. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. *Chrys.* Si sufficit Christo, quia tu cognoscis eũ, etiamsi confessus non fueris, sufficiat tibi quòd cognoscat te Christus etiamsi confessus non fuerit. Et *infr.* Si sufficeret fides cordis, tantummodò cor tibi creasset Deus, nunc autem & os creauit, & quinque sensus. *Psal.* 32. In psalterio decem chordarum psallite illi, non dicit vnius.

g Coram hominibus.] *Chrys.* Non dicit, qui confessus fuerit in corde, sed coram hominibus, qui coram hominibus non confitentur, nô prodest ei quòd in corde credit, quamuis non potest fieri, vt qui ore negat corde credat. *Chrys.* habet hunc textum: Omnis qui in me confessus fuerit, &c. Et *infrà.* Non dicit, qui confessus fuerit me, sed in me, monstrans quòd non propria virtute, sed Dei adiutus confitetur. Et *infra.* De negante nô dixit, in me, sed me: Ecce præmij promissio.

h Et filius hominis cõfitebitur illum coram Angelis Dei,] scil. eum esse benedictum patris sui. *Matth.* 25.c. Venite benedicti. Videtur simile, vt qui præsentat clericum ad sacros ordines, cõfitetur eum literatum, & peritum. *Chrys.* Si magnum est testem esse Christi, quantò maius testem habere Christum. i Qui autem negauerit me.] *Chrys.* Prius dicit præmium, postea pœnam, quia paratior est ad remunerandum quàm ad puniendum. Dicit ergo: Qui autem negauerit, præ timore.

k Me.] *Gloss.* Deum, vel hominem esse.

l Coram hominibus.] *Glo.* Vbi prodesse debet mei numinis confessio. m Denegabitur coram Angelis Dei] id est, nô perducetur ad visionem patris, qua perfruuntur Sancti, *sup.* 9.c. Qui me erubuerit, & sermones meos, hũc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua, & patris. *Beda.* Sunt qui dicunt, nos non erubescimus Deum confiteri: Sed ad probationẽ fidei non sufficit vox confessionis Christianæ, dum dedignantur iniurias tolerare, dum erubescunt, si iurgium contigerit prius satisfacere.

n Et omnis, &c.] Hic est parenthesis, id est, interpositio. Inceperat enim persuadere discipulis ne timeant pressuras, idipsum amplius persuadebit, sed modicam interpositionem facit vsque ibi: [Cum autem.] Post negationem ergo Christi agit Lucas de blasphemia Spiritus sancti, quæ nec hic, neque in futuro remittitur. De qua *Esychius super Leuit.* 10. Hunc sancti patres peccatum irremissibile, & blas-

phemiam in Spirirũ sanctũ dixerunt: In sceleribus vsque in finé vitæ perseucrare, de salutesus desperare, de misericordia & putentia Dei diffidere. Ex boc verbo volunt magistri quod perseuerantia sit quasi complementum omnium specierum peccati in Spiritum sanctum. Quod etiam videtur velle *Aug. in Euchiridion*, vbi dicit: Qui in Ecclesia non cre-
Matth. 12.a dens peccata dimitti cótemnit tantam diuini muneris largitaté, & *Marc. 3.d.* sin hac mentis obstinatione diem claudit extremum, reus est illo *Matt. 10.c.* irremissibili peccato in Spiritum sanctum, *Marc. 13.b.* in quo Christus peccats non dimittit. Sed eodem modo posset dici de quolibet peccato cũ quo moritur homo quod est peccatum in Spirirũ sanctũ. *Rich. de san. Vict.* Quædã peccata hominum specialiter pertinent ad corruptelam propriã, vt ebrietas, & stupra, quædam specialiter ad proximi iniuriam, vt homicidia, furta, quædam specialiter ad contumeliam diuinam, vt blasphemia. Sed quidam blasphemat ex coactione, & hic peccat in Patrem, alius ex deceptione, & hic in Filium, alius ex sola malignitate, & hæc pessima species in Spiritum sanctum. Est autem in hoc genere sceleratissimum, & in quo malitia creuit vsq; ad summum, quando quis in vituperiis Dei delectatur & gloriatur. Quid ergo videtur aliud spiritus blasphemiæ quã affectatio & desideriũ vituperationis diuinæ? Spiritus blasphemiæ spirat ad odiũ Dei, Spiritus sanctus inspirat amoré Dei. Ex hoc ergo quod hoc malum nihil habet in se excusationis, nihil meretur recipere excusatoriæ remissionis. Peccatum diaboli inexpiabile est, quod nullo remedio expiari potest. Istud autem irremissibile, cui bene nulla relaxatio fit, quæ in peccatis actualiter similibus fieri consueuit. *Marc.* 3.d. dicitur: Qui blasphemat in Spiritũ sanctum non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. *Gloss.* odij Dei, quod nunquam excidit, sed in perpetuum esse conuenit, quia sicut nunquã excidit amor Dei, sic nunquam excidit odium Dei, & tamen charitas potest amitti, sic & odium Dei in præsenti dimitti. Sicut autem fides & spes cessabunt, sic sunt quędam mala quæ locum habent solum in hac vita, vt adulteria, furta, quædam vero in hac vita simul & in futura. Nam qui cum odio Dei ex hac vita decedit, sub eodem morbo in æternum tabescit, & sic in æternũ delinquit: & sine cessatione delinquẽdo meretur quod sine cessatione puniatur. Qui igitur reus est diuini odij, reus est æterni delicti, sed & blasphemia quæ est in Spiritum sanctum nũquã est præter odiũ Dei. Sed quare hoc peccatum dicatur irremissibile, & quot species huius peccati, alibi patet. Continua sic. Dixerat Dominus de negatione & pœna: Sed ne putaret aliquis vnam esse pœnam omnium eorum s. qui negãt ex infirmitate vel ignorãtia: vel eorum qui negant scienter & ex industria, ideo subdit. *a* Et omnis qui dicit verbum in filiũ hominis] quod fit per ignorantiam, remittetur illi. *b* Ei autẽ qui in Spiritum sanctũ blasphemauerit *Aug.* Blasphemia est per quã de Deo falsa dicũtur: Et ideo peius est blasphemare quàm peierare, quia peierando secundariè adhibetur Deus testis falsitatis, blasphemãdo de ipso Deo falsa dicuntur. *c* Non remittetur] quod impœnitens cor exigit. *Chrys.* Quid nõ dimittetur pœnitentiam agentibus? Sol super omnia hoc peccatum non ignoscibile est, quoniam filiũ quidem ignorabant quis esset Spiritus sancti autem experientiam sufficientem habebant, etenim Prophetæ facto in se spiritu loquebatur.

Peccatũ in Spiritũ sanctum.
- Obstinatio
- Impugnatio
  - Præsũptio quæ nimis ampliat misericordiã & diminuit iustitiam Dei.
  - Desperatio quæ nimis ampliat iustitiã Dei & diminuit misericordiam.
  - Veritatis agnitæ.
  - Gratiæ fraternæ vel inuidentia gratiæ.
- Spes
  - Quinta ponitũr finalis impœnitentia.

Hæ sũt quatuor species peccati in Spiritum sãctum.

a qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi? *b* ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemauerit non remittetur. Cùm *d* autem inducent vos in synagogas, *e* & ad magistratus & potestates, noli e soliciti esse *f* qualiter aut quid *h* respondeatis, *i* aut quid dicatis: Spiritus k enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. Ait *l* autem ei quidam de turba: *m* Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitque *n* ad illos: *o* Videte *p* & cauete ab omni auaritia, *q* quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ

Sequitur. *d* Cum autem, &c.] Finita parenthesi redit ad propositum, ponens consolationem contra terrores, q. d. cũ ad publicos conuentus & ante reges & præsides trahemini, nolite soliciti esse quid ad obiecta respondeatis, quia Spiritus sanctus dictabit, & calamo suo scribet in consciẽtiis vestris responsionem & mouebit intellectum vestrum & linguam. Et ideo hoc prædicit, quia terror talium conuentuum solet auferre libertatem loquendi. Dicit ergo: Cum autem inducent vos in Synagogas. *Gloss.* id est publicos conuentus in Synagogis.

e Et ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse] de hoc, scilicet.

f Qualiter] quantum ad modum proferendi. *g* Aut quid] quantum ad modum inueniendi. *g* Respondeatis] interrogantibus.

i Aut quid dicatis] volentibus discere.

K Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.] *Beda.* Voluntatem vestram pro Christo offerte, Christus vero loquetur pro se. *Hieron.* Vos ad certamen acceditis, ego prælior, vos verba editis, sed ego sum qui loquor. *Infrà* 21. c. Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere. Quod reuera impletum est in Stephano. *Act.* 6. c. *Matth.* 10. c. Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.

l Ait autem ei quidam de turba, magister, &c.] Tertia pars capituli, in qua dehortatur auaritiam. De pace supernæ Ierusalem & vnitate eiusdem tractauerat Dominus in præcedentibus vbi dixerat: Quia Dei filius cõfitebitur coram angelis Dei confitentem se. Vbi autem tractabit de vnitate, quidam rogauit eum vt conueniret fratrem eius de diuidenda sibi hæreditate. Qui redarguitur à Domino, & pro duobus, tum quia loco congruo non interserit huiusmodi quæstionem, tum quia inter fratrem & se quærit medium diuisorem, cùm pietas cognationis & vinculum sanguinis deberent ad hoc sufficere. Iste etiam arguitur à Domino quod in tali loco interserit huiusmodi quæstionem, quia vbi de vnitate tractatur, non est interserenda quæstio pertinens ad vnitatis diuisionem, qui autem cum fratre diuidit hæreditatem, inter fratrem & se quodammodo scindit vnitatem. Dicit ergo. *Tertia pars.*

m Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos?] *Ambros.* Non dignatur iudex esse litium, aut arbiter facultatum, qui viuorum & mortuorũm habet iudicium & meritorum arbitrium 1. *Cor.* 6. a. Sæcularia iudicia si habueritis, &c. Præterea diuidere communitatem, officium est diaboli, non Christi. *Osea* 13. d. Ipse inter fratres diuidet, scil. infernus scil. diabolus. 1. *Cor.* 14. g. Non enim dissensionis est Deus, sed pacis. *n* Dixitque ad illos.] *Beda.* Tam ad turbas quàm ad discipulos.

o Videte.] *Chrys.* Nemo cauet nisi videns, sed sicut vasa cæcantur ære.

p Et cauete ab omni auaritia] Sed nunquid diuidere patrimonium auaritia est? Ita quædam diuisio hæreditatis auaritiis iudicanda est, illa scilicet quæ intuitu auaritiæ fit. *Gloss. Beda.* Nemo putaret crimen esse hæreditatem diuidere, fructus in horrea congregare, sed & hoc auaritiam indicat internus iudex in quibusdam, maximè in clericis, qui habent fructus tenascentes, quorum debent esse dispensatores non domini. 1. *Corinth.* 4. a. Sic nos existimet homo vt ministros Christi. [Omni autem] dicit, quia est auaritia pecuniæ, scientiæ, & honoris. *Isa.* 33. c. Beatus qui proiicit auaritiam ex calumnis.

q Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet.] Sic ordina literã. Nõ in abundantia cuiusquã ex his quæ possidet vita eius est, spiritualis vel temporalis. Certũ enim est quod nõ propter solã multiplicem diuitiarũ abundantiã potest sibi quis vitã æternã comparare, nec etiã vitam temporalem prolongare. *Glos.* Non in solo pane, &c. q. d. aliquis: Proba quod non per abundantiam possessionũ possideat

poſſideat quis vitam æternam? Ecce probatio, quia non in ſolo pane viuit homo, &c. *Deut.* 8. a. *Matt.* 4. a. *Sen.* Quis ſit diuitiarum modus, quæris, primò habere quod naturæ eſt, ſecundò quod ſat eſt, nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de prouidenda re nimis cogitat, nullum bonum adiuuat habentem niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Sequitur.

poſſidet. Dixit *a* autem ſimilitudinem ad illos, dicens. *b* Hominis cuiuſdam diuitis vberes fructus ager attulit, *c* & cogitabat *d* intra ſe, dicens. *e* Quid faciam quòd non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit: *f* Hoc faciam. Deſtruam horrea mea. *g* & maiora faciam, *h* & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi, & *i* bona mea, & *k* dicam animæ meæ: *l* Anima, *m* habes multa bona *n* poſita in annos plurimos, *o* requieſce, *p* comede, *q* bibe, *r* epulare. Dixit *s* autem illi Deus: *t* Stulte *u* hac nocte animam tuã repetunt à te, *x* quæ autẽ paraſti, cuius erunt? Sic *z* eſt qui ſibi theſaurizat *a* & non eſt in Deum diues. Dixitque *b* ad diſcipulos ſuos: *c* Ideo dico vobis: Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid man-

o Dixit autem, &c.] *Gloſſ.* Poſt præceptum ſubdit exemplum.

b Hominis cuiuſdam, &c. attulit.] *Beda.* Si difficile putas ô homo magnificentiam diuinæ largitionis imitari, imitare, vel terram, ſi leuare ſurſum oculos non potes, ſaltem quæ ſub pedibus ſunt intuere, affer tu fructum, ſicut terra. Noli eſſe deterior inſenſibili elemento, illa fructus quos affert non ſuis vſibus vendicat, ſed tuis miniſtrat, tu verò fructus illius ſolus inuadis. Quia ſi te in tantum auiditatis morbus conſtringit, vt omnia velis tua facere, accipe adhuc ſalutare remedium. Beneficium largientis, præbenti magis permanet quam ſuſcipienti. Eleemoſyna enim ſemen eſt, ſemen autem magis ad ſeminantes quàm ad ſuſcipientis lucrum pertinet. Melius eſt in te mille filiorum, i. pauperum quos nutris quàm mille aureorum patrem dici, illi enim teſtificabunt coram Tribunal. Et *infr.* In theatris athletæ, vt laudentur expendunt patrimonium ſuum. Et nota ſicut dicit *Beda*, quia non reprehenditur iſte diues, quia terram coluerit, vel quòd in horrea fructus congregauerit, ſed quia in illis ſpem vitæ poſuit, nec pauperibus erogauit.

C

47. diſt. c. ſicut hi in titulo.

c Et cogitabat] ille diues.

d Intra ſe dicens. Quid faciam, &c.] Ecce ex nimia auaritia ſolicitudo. *Beda.* Anguſtatur ex opulentia infœlix in præſentibus bonis, infœlicior in futuris. Et *infr.* Ager ei non tam redditus largiores quàm gemitus attulit grauiores. Denique egeni vox iſta eſt.

e Quid faciam quòd non habeo quò congregem fructus meos.] Bene mentitur. *Beda.* Horrea parata, ſunt eſurientium ventres. *Prouerb.* 3. b. De primitiis frugum tuarum da pauperibus, & implebuntur horrea tua ſaturitate. *Beda*, id eſt auare tu cogitas abundantiam Dei, humanam facere penuriam. *Ambr.* Non ſunt hominis bona quæ ſecum auferre nõ poteſt, id eſt, aſportare. Vnde Philoſophus ait qui euaſerat de incendio, omnia mea mecum porto. 1. *Tim.* 6. b. Nihil intulimus in hunc mundum, &c. Sola enim miſericordia comes eſt defunctorum, id eſt, ſola opera miſericordiæ quæ hic fecerunt ſuffragabuntur eis.

f Et dixit. Hoc faciam. Deſtruam horrea mea.] Ecce ex ſolicitudine deliberatio, quia deliberat de modicis horreis deſtruendis, & de maioribus conſtruendis. Vnde dicit.

g Et maiora faciam,] Ecce nimia ſolicitudo ex auaritia. *Beda.* Quid eſt quod multis prælatus es? Non vtique ſine cauſa à iuſto Domino tibi officium tribuitur largiendi, & aliis neceſſitas imponitur indigendi. Diſpenſatorem te cognoſce, nec exiſtimes quod omnia ventri, & delitiis tuis terra producat. Et *inf.* In terribili iudicio dicetur tibi. Pecunia mea fructus mei, quid apud te vtilitatis habuere? Tu ſine dubio reſpondebis. Clauſtris validiſſimis. & ſignaculis communiui nulli quicquam tribui, quinimmo ad cuſtodiendum vigilias addidi. Et reſpondebitur tibi. Stulto conſiliario vſus es de temetipſo. Debebas dicere, Aperiam horrea, & dabo indigentibus, ſicut Ioſeph. Ex communi fonte hauriat vnuſquiſque.

h Et illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi,] id eſt, meo labore, vel propter me ſolum.

i Et bona mea, &c.] *Beda.* Hæc paſſio, id eſt, auaritia ſimilis eſt his qui gulæ tantùm indulgent, vt dirumpi cibo magis eligant, quàm alicui indulgere reliquias.

k Et dicam animæ meæ.] *Gloſſ.* id eſt, animalitati meæ.

l Anima] mea. *Beda.* Animæ loquitur ſtatim auferendæ & de opulentia.

m Habes multa bona.] *Eccleſ.* 5. d. Quid prodeſt quòd laborauit in ventum, cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in curis.

n Poſita in annos plurimos.] *Matt.* 6. d. Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum: Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi.

a Requieſce] à labore. Ecce deſidia.

p Comede, bibe] eſuriem, & ſitim pelle.

r Epulare,] magno apparatu. *Beda.* Si dici poteſt, muti animalia vox iſta eſt, ita totus animalis eſt homo, vt animam putet eſcis paſcere.

o Requieſce,] negligentia, vel deſidia.

p Comede,] gula.

q Bibe,] ebrietas. *Matth.*

r Epulare,] luxuria. *8. d.*

s Dixit autem illi Deus, ſtulte, &c.] Nota quia cum animus humanus ad vitia inclinatur, & de voluptatibus exercendis deliberat, ſæpe ſcintilla rationis quæ nec in Cain potuit extingui reclamat, & temerariis deliberationibus obuiat, & tunc dicitur Deus dicere homini, quia hoc quodammodo inſpirat homini. *Beda.* Dicere Dei ad hominem, & prauas eius machinationes ſubita animaduerſione compeſcere.

t Stulte] qui tibi longa tempora diuitiarum promittebas. *Beda.* Ipſis æternis cruciatibus maior eſt ſtultitiæ nota. Item *Beda.* Oportebat gratias agere te Deo, quòd non ipſe mendicans circumuis alienas fores.

u Hac nocte animam tuam repetunt à te.] *Gloſſ.* Exactores. *Iob* 20. d. Cùm ſatiatus fuerit, arctabitur, æſtuabit, & omnia dolor irruet ſuper eum. *Iob* 27. d. Diues cùm dormierit, &c. *Tim.* 6. b. Nihil intulimus, &c.

x Quæ autem paraſti cuius erunt?] *Eccleſiaſt. capit.* 11. c. Eſt qui locupletatur parce agendo, & hæc eſt pars mercedis illius in eo quod dicit, inueni requiem, &c. *Eccleſiaſt. cap.* 14. b. Fili ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. *Eccleſiaſt. cap.* 4. Vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrem, &c. *Eccleſiaſt. cap.* 5. b. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et *infra* c. Diuitiæ congregatæ in malum Domini ſui. *Eccleſiaſt. cap.* 6. a. Eſt & aliud malum quod vidi ſub Sole, vir cui Deus dedit diuitias, &c.

y Sic] ſtultus, & in nocte rapiendus?

z Eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum diues.] *Iob cap.* 27. b. Quæ eſt ſpes hypocritæ ſi auara rapiat, & non liberet Deus animam eius? *Iob cap.* 21. c. Quid enim ad eum pertinet de domo ſua poſt ſe? *Beda.* Tu miſericordiam in craſtinum differs, cum hodie crudelis, & immiſericors fias. *Iob* 27. c. Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta, præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentum innocens diuidet. *Beda.* Non eſt minus criminis habenti tollere, quam cum poſſis, & abundes indigenti denegare. Et *infra.* Tantorum te ſcias bona inuadere, quantis poſſis præſtare ſi velis.

a Et non eſt in Deum diues] quia diues eſt in arca, non in conſcientia. *Gloſſ. Beda.* Determinat quis dicatur diues in Deo, & quis diues in mundo. *Beda.* In Deum diues eſt, qui tranſitoria contemnit, pauperibus diſtribuit, cuius expectatio eſt Dominus. De quo ait *Pſalm.* 32. Beata gens cuius eſt Dominus Deus eius, cuius ſubſtantia, id eſt conſcientiæ poſſeſſio qua ſuſtentatur, & qua paſcitur eſt apud Deum. Et ſupple non ille cuius ſubſtantia eſt in ſacculis terræ. De quo dicitur in *Pſal.* 143. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt. *Apocal.* 3. d. Tu dicis, quia diues ſum, & locupletatus, &c. *Prou.* 13. b. Eſt quaſi diues, &c.

b Dixitque ad diſcipulos ſuos.] *Beda.* Quos ſpecialiter ad contemptum mundi inuitat.

c Ideo dico vobis, nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ,] id eſt vitæ quæ cibo ſuſtentatur, quid manducetis. Ideo. *Chryſoſtomus.* Vt quid? Vt eleemoſynas faciatis. *Eccleſiaſt.* 13. d. Bona eſt ſubſtantia cui non eſt peccatum in conſcientia. *Eccleſiaſt. cap.* 7. b. Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus Solem. *Senec.* Fames ventris non

magni conſtat, ſed ambitio. *Iſidorus.* Tota die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam veſpere ſibi delicias parat. *Hieron.* Quid prodeſt oleo non veſci & moleſtias quaſdam difficultatéſque ciborum quærere, tota hortorum cultura vexatur vt cribrario nõ veſcamur pane proh pudor, non erubeſcimus iſtiuſmodi inopias, neque tœdet ſuperſtitionis, inſuper etiam † ſamen abſtinentiæ in deliciis quærimus. *Chryſ.* Propter peccata hominũ maledicitur terra vt non germinet. *Geneſ.* 3. c. Maledicta terra in opere tuo, ſpinas & tribulos germinabit. Benedicitur autem cum bona fecerimus. *Pſal.* 84. Benedixiſti Domine terram tuam, &c. Tu ergo quære iuſtitiam & non deerit tibi panis. Propter mala opera fructus terræ ſubducitur, propter bona abundat. *a* Neque corpori] veſtro, quid veſtiamini. Duo ſunt neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ humanæ, ſcil. alimentum & veſtimentum. Vtriuſque ſolicitudinem dehortatur hic Dominus. 1. *Tim.* 6. d. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. *Chryſ.* Non dixit. Nolite laborare. *Gen.* 3. d. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Et *inf.* Soliciti eſſe vetamur, laborare iubemur. *Chryſ.* Solicitudo deſperationis eſt filia. *Prouer.* 11. b. Expectatio ſolicitorum peribit. *Chryſ.* Sed dicis: Non poſſum ſperare in Deum, cor meum non me audit. Reſpondeo. Langues, & cauſam languoris ignoras, fac bonum & non deſperabis. *Pſal.* 36. Spera in Domino & fac bonitatem. Non dicit, ſpera, tantùm, ſed additur, & fac bonitatem. Et nota quia eſt ſolicitudo ſpiritualis. Hæc præcipitur *Rom.* 12. c. Qui præeſt in ſolicitudine. Temporalis. Hæc præmittitur. *ſup.* 10. g. Martha Martha ſolicita es & turbaris erga plurima. Item curioſitatis ſiue cupiditatis. Hæc prohibetur. *Matth.* 13. c. Solicitudo huius ſæculi ſuffocat verbum. Hæc eſt mala & prohibetur ſeptem rationibus.

al. † induamini.
al. † famam.

Primò quia verbum Dei ſuffocat. *Matt.* 13. c.

Secundò, quia impedit fructum boni operis ſicut ſpinæ in agro. *Ierem.* 4. a. Nouate vobis nouale & nolite ſerere ſuper ſpinas. *Prouerb.* 24. d. Per agrum hominis pigri tranſiui, &c.

Tertiò, quia hominem illaqueat. 1. *Tim* 6. b. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationẽ & in laqueum diaboli.

Quartò, quia trahit mentem à ſpiritualibus ſtudiis. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus, &c. *ſup.* 9. g. Nemo mittens manum ſuam ad aratrum & aſpiciens retrò, &c. *Auguſt.* Amor rerum temporalium viſcus eſt alarum ſpiritualium.

Quintò, quia illuſionem ſomniorum inducit. *Eccleſ.* 5. a. Multas curas ſequuntur ſomnia.

Sextò, quia hominem interiorem excæcat. 4. *Reg. vlt.* b. Sedecias excæcatur in Reblatha, quod interpretatur multa hæc.

Septimò, quia luctum pœnitentiæ necat. *Gen.* 4. b. Cain occidit Abel. Cain poſſeſſio, Abel vero luctus interpretatur. *Ambroſius, in Gloſſ.* Indecorum eſt homini curare de cibo vel de veſte qui militat regno, id eſt, pro rege temporali ad litteram, vel pro regno æterno. Nouit rex temporalis vel æternus quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, veſtiat.

b Anima plus eſt, &c.] Continua. Nolite ſoliciti eſſe, &c. quia, [anima plus eſt quam eſca.] 1. *Cor.* 6. c. Eſca ventri, & venter eſcis, Deus autem, & hunc & hanc deſtruet.

c Et corpus plus quam veſtimentum.] Si ergo Deus dat animam & corpus ſine tua ſolicitudine, dabit cibum & veſtimentum. *Hieron.* De carnali cibo & veſtimento hoc intelligendum eſt, quia de ſpiritualibus ſemper debemus eſſe ſoliciti. *Chryſ.* Qui intelligit quid eſt homo, non deſperat de Deo, qui autem deſperat, neſcit quid eſt. Idem *Chryſ.* Si pro neceſſariis non oportet eſſe ſolicitos, qua venia erunt digni qui pro ſuperfluis neque dormiunt, ſed & aliena rapiunt? Sequitur.

d Conſiderate, &c.] Duplicem ſolicitudinem prohibuerat Dominus, id eſt, de duobus ſcil. de eſca & veſtimento. Nunc oſtendit duplici exemplo quòd non oportet eſſe ſolicitudinem de his, quia Dominus dabit, qui dat omnibus neceſſaria. Vnde *Sap.* 12. b. Non eſt alius Deus quàm tu, cui cura eſt de omnibus. Tamen contrarium videtur dicere

ducetis, *a* neque corpori quid † veſtiamini. *b* Anima plus eſt quam eſca, & *c* corpus plus quã veſtimẽtum. *d* Cõſiderate coruos quia *e* non ſeminant neque metunt, *f* quibus non eſt cellarium neque horreũ, & Deus paſcit illos. *g* Quãto magis vos pluris eſtis

Apoſtolus. 1. *Cor.* 9. b. Nunquid Deo cura eſt de bobus, q. d. non. Dicimus quòd eſt cura prouidentiæ, & eſt cura doctrinæ. Prima prouidet omnibus neceſſaria, & de illo loquitur *Philoſophus in libro Sapiẽtiæ.* Secunda procurat tantùm rationalia, & de illa loquitur Apoſtolus. *Aug. de Agone Chriſtiano.* Mundas rationales animas per ipſũ Deus curat & Angelos, cętera per ipſos gubernat. In Scripturis enim ſanctis Deus homines docet quomodo cum hominibus agant, & ipſi Deo ſeruiant. Quomodo autem agant cũ pecorib. ſuis, ipſi ſciunt vſu & peritia aut ratione naturali. Probat ergo Dñs quòd non debent eſſe ſoliciti ſuper his. Et poteſt ita colligi modus probationis. Anima plus eſt quam eſca, corpus plus quam veſtimentum. Aſſume longè inferius. Pater autẽ veſter ſcit quoniam indigetis, ſ. eſca & veſtimento. Ergo hæc omnia adiicientur vobis à patre: A maiori. Idipſum probat per ſimile à minori, & à duplici minori. Et eſt ſumma probationis hæc. Si Deus prouidet eſcam coruis, multo magis pater, quia maius eſt eſſe Deum & patrem quã eſſe Deum ita quòd non patrem. Et ſic probat, quia non debent eſſe ſoliciti de eſca, per primum ſimile ſiue exemplũ, quia ſi Deus prouidet coruis, multo fortius hominibus prouidebit quorum anima immortalis. Vnde *Chryſ.* Omnia fecit Deus propter hominem, hominem autem propter ſe. Et *inf.* Omnia fecit Deus in ſapientia, hominem autem non ſolum in ſapientia, ſed etiam ſecundum ſapientiam ſuam. Quantò ergo pretioſior creatio, tantò maior cura Deo de homine. *Chryſ.* Deus te neſciente quotidie incrementa tui corporis & ſapientiæ facit, quomodo ergo in neceſſariis tuis ceſſabit? Dicit ergo. *d* Conſiderate coruos.] *Matt.* 6. d. dicit, Reſpicite volatilia, &c. Vnde hic ponitur ſpecies pro genere, ſ. coruus pro volatili. Exquiſitius tamen dictum eſt de coruis, quoniam cùm vniuerſis volatilibus Deus eſcam prouideat, ſpiritualiter dicitur paſcere coruos, quia ſine labore parentum educantur, cum cæteris vniuerſis volatilibus labore parentum, id eſt, miniſterio cibus miniſtretur. Fertur enim eſſe natura corui, vt in ortu ſuo deſtituatur à parentibus. Videntes enim parentes corui coruum natum albeſcere, putant non ſuum eſſe fœtum, ideoque ipſum deſtituunt, nec ei prouident alitum. Interim autem donec augmententur & nigreſcant, rore cæli paſcuntur, liquore etiam tenuiſſimo nutritiuo. Hanc corui naturam & proprietatem hic nõ habes expreſſam, ſed ſuper illum locum *Pſ.* 146. Qui dat iumentis eſcam ipſorum & pullis coruorum, &c. Comparantur autem Apoſtoli ſiue ſancti volatilibus propter volatum contemplationis, quo volant in cælum. *Iſa.* 60. b. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, &c. *Iob.* 5. b. Homo naſcitur ad laborem & auis ad volandum. Coruis aut comparantur propter nigredinem exteriorem, i. carnis mortificationem, & propter vitæ longitudinem, viuunt enim per ſæcula. Corui etiã nihil in terra laborant, ſed ſolo volatu feruntur in cœlum & Dñs paſcit eos. Vnde *Pſ.* 146. Qui dat iumentis eſcam ipſorum & pullis coruorum, &c. *Iob.* 38. d. Quis præparat coruo eſcam. Sic viri ſancti nihil agunt in terra, ſed ſola contemplatione degunt in cælis, & Dñs paſcit eos. *Pſalm.* 22. Dñs paſcit me & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Dicit ergo Dominus. *d* Conſiderate coruos,] quorum anima mortalis eſt. *Chryſ.* Sed illi non laborantes inueniunt eſcas. Conſiderate inquam. *e* Quia non ſeminant neq; metunt.] *Chryſ.* Non dicit: Qui volant, quia hoc tibi eſſet impoſſibile, ſed quod nutriuntur ſine ſolicitudine, quod nobis eſſe poſſibile monſtrauerunt qui expleuerunt. *f* Quibus non eſt cellarium neque horreum, & Deus paſcit illos.] Sed cum volatilia non habeant inde ſolicitudinem neque cibi patiantur inopiam, vnde eſt quod plerunque homo cibi penuriam ſuſtinet & fame arctatur? Sol. Ex iuſto iudicio Dei, & hominũ auaritia pro pœna infligitur homini talis indigentia, quia cùm omnia communia eſſent iure naturæ, auaritia duce introduxerunt meum & tuum, & quæ Deus fecerat omnibus communia, ſibi vendicauerunt tanquam propria, volatilia verò non ſibi vendicant.

g Quanto magis vos plures eſtis illis,] propter rationẽ, propter immortalitatem quæ nobis promittitur, & quia maiori pretio empti. 1. *Petr.* 1. c. Non corruptibilibus, &c. *Auguſtin.* Homo appende te ex pretio. *Chryſ.* Neminem ſine

voluntate, &

voluntate, & iudicio Dei fames, & nuditas occidit. *Psalm.* 36. Iunior fui etenim senui, & non vidi iustum derelictum, & cætera.

Cor-uus {
- Christianus. *Cantic.* 5. c. Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus, lucens nigredo quasi vncta videtur, &c.
- Apostolus. *Psal.* 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, &c.
- Monachus niger. *Prouerbiorum trigesimo* c. oculum qui subsanuat patrem, id est, Abbatem, fodiunt eum corui de torrentibus, id est, monachi scholares, &c.
- Pœnitens. 3. *Regum* 17. a. Coruis præcepi, vt pascant te, &c.
- Monachus apostata. *Genesis capit. octauo* a. Noe, id est, requies emisit Coruum, qui non est reuersus.
- Detractor exemplo corui *Iob.* 38. d. Quis præparat escam, &c.
- Procrastinans. *Leuit.* 11. c. Omne coruini generis in similitudinem suam, &c. sed de his tribus vltimis

dicuntur versus, &c.

Cras crocitat, viuit per sæcula, non timet vngues. Pullos odit, amat nummos, oculos fodit ater.

Psal. D *Matth.* 6. d.

illis? a Quis autem vestrũ cogitando potest b adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Si c ergo neq; quod minimũ est potestis, quid de cæteris solicitti estis? d Considerate lilia quomodo crescunt. e Non laborãt neq; nent. f Dico autem vobis quia nec Salomõ in omni gloria sua g vestiebatur, sicut vnum ex istis. Si autem h fœnum i quod hodie in agro est, k & cras in l clibanum mittitur Deus sic vestit, m quantò magis n vos pusillæ fidei? Et o vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, p & nolite in q sublime tolli. Hæc r enim omnia s gẽtes mũdi quærunt. t Pater autẽ vester scit, quoniã his u indigetis.

a Quis autem vestrûm, &c.] ostenso quòd nõ debeant esse solliciti de cibo, ostendit quòd non debeant esse soliciti de vestimento, sed illam solicitudinem reseruare Deo, quia si Deus pro suæ voluntatis arbitrio quantitatem corporis humani mensurat, & augmentat, sine dubio, nec quantitatem vestis ignorat quæ necessaria est ad corporis indumentum, immò scit quot vlnis vnusquisque egeat ad corpus induendum. q. d. cui relinquetis solicitudinem corporis producendi, eidem relinquite solicitudinem corporis induendi Dicit ergo. Quis autem vestrum cogitando potest, sua solicitudine, vel sagacitate.

b Adijcere ad staturam suam cubitum vnum,] q. d. nullus nisi Deus. *Chrysost.* Sicut solicitudo corpori non potest apponere, ita nec cibum congregare. Anima autem non mutatur, corpus verò crescit, & alteratur, ideo non dicit, quis potest addere animæ, ostendens quod nec cibus auget corpus, sed Dei prouidentia. *Beda.* Illi ergo tegendũ corpus relinquite, qui illud ad hanc mẽsurã fecit peruenire.

c Si ergo neque quod minimum est, &c.] infert à minori, & arguendo eos de solicitudine vestis, tacite arguit eos, quia sunt soliciti de productione vitæ. Augmentatio corporis quasi minimum reputatur inter opera Dei respectu creationis animæ. *Gloss. Beda.* Si nec in augmentatione corporis vestri operari potestis, quæ operatio est Deo minima ad comparationem spiritualis creaturæ, quid soliciti estis de cæteris maioribus, id est, de animæ conseruatione? *Chrysost.* Escam etsi solicitus non fueris inuenies, iustitiam autem si sollicitus non fueris, non apprehendes.

d Considerate lilia, &c.] Adhuc ostendit quod non debet homo solicitus esse de vestimento, exemplo florum. Et ad probandum hoc, inducit de liliis, sicut exquisitè inductum fuit de coruis, quia sicut corui educantur, sine labore parẽtum, & ministerio, sic lilia excrescunt, sine labore humano. Per candorem quoq; lilij significatur candor æternæ beatitudinis, ac si latenter instruat eos ne sint soliciti de vestimẽto, sed potius de æterna beatitudine. Dicit ergo, considerate lilia agri, quomodo crescunt, coloribus se ornando.

e Non laborant] vt faciant sibi indumenta, neque nent. *Chrys.* Laborant ad viros, nent ad mulieres pertinet. *Exod.* 34. c. mulieres doctæ dederunt quæ neuerant. *Beda.* Quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Ipse color dicitur vestimentum floris, sicut dicitur in vulgari. Operuit illum rubor. *Psal.* 68. Operuit confusio faciem meam. Est ergo sensus. q. d. considerate pulchritudinem liliorum, cui nec etiã comparari valet purpura imperatorum, quia si tam decoro ornatu induuntur lilia quasi quodam vestis operimento, ne dubitetis quin etiam vobis Deus prouideat in vestimento. Qui enim pro veste tam speciosum dat liliis ornamentum, multo magis vobis prouidebit indumentum.

f Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua,] id est in omni glorioso apparatu suo:

g Vestiebatur sicut vnum ex istis.] Legitur enim quod Salomon summopere operam dedit ambitiosis apparatibus, & vestibus pretiosis, semper enim incedebat egregiè purpuratus, auro, & lapidibus pretiosis ornatus, & quotquot in eius comitatu erant, & equi eorum, sed licet adeo studuerit in ambitioso apparatu, nunquam tamen indutus est æquè specioso ornatu, sicut lilia. *Chrysost.* Salomoni homines ministrant vestes, Deus istis. h Si autem fœnum, &c.] Idipsum adhuc probãt per locum à minori. Et exponitur sic. Si fœnum, i. herba. i Quod hodie] viride, in agro est. Fœnum generale est nomen omnium herbarum. Vnde *Gen.* 1. a. dictum est: Producat terra fœnum, i. herbam, secundum aliam translationem. K Et cras] i. in futuro. l In clibanum mittitur,] i. in aceruum redigetur, qui habet speciem clibani: Deus sic vestit. Et nota quia cras pro futuro in Scripturis ponitur. Vnde Iacob dixit ad Laban, *Genes.* 30. e. Exaudiet me cras iustitia mea. q. d. modò iniuriaris mihi, qui tibi retines oues vnius coloris, & mihi das oues sparsi velleris, sed in futuro assequar iustitiã meã. m Quantò magis,] scilicet vestiet.

n Vos pusillæ fidei] qui de prouisione Dei dubitatis. *Matth.* 14. a. Modicæ fidei quare dubitasti. *Isa.* 40. b. Omnis caro fœnum, & omnia gloria eius quasi flos agri, &c. *Iacob.* 1. b Glorietur humilis in exaltatione sua, & diues in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit.

o Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis.] *Beda.* Non ait, nolite quærere, vel soliciti esse de cibo, vel vestimento, sed expressius quid manducetis, vel quid bibatis, vt [quid] potius referatur ad qualitatem ciborum, quam ad substantiam. q. d. nolite quærere cibos delicatos. Et sequitur in *Gloss.* In quo videntur argui hi qui spreto victu, vel vestimento corporis communi, lautiora sibi, vel austeriora præ his cum quibus viuunt alimenta, vel indumenta requirunt. *Esychius super Leuit.* 25. e. Dabo benedictionem vobis anno sexto. Cum Euangelium iubeat non cogitare de crastino, lex iubet cogitare de tribus annis. *Matth.* 6. d. Sufficit diei malitia sua.

p Et nolite, &c.] Prohibita solicitudine curiositatis, seu cupiditatis, vel superfluitatis de victu, & vestitu acquirendo, prohibet superbiam, quæ solet de istorum abundantia nasci. Vnde 1. *Tim.* 6. d. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere. Ibi *Gloss.* Vermis diuitum est superbia. Prius ergo prohibuit auaritiam, nunc prohibet superbiam, dicens. Et nolite, si hæc abundauerint:

q In sublime tolli.] *Chrysost.* Non sumus rationem daturi vtrum pauperes fuerimus, an diuites, quia hoc non est in potestate nostra, sed vtrum bene egerimus, aut malè. *Eccl.* 10. b. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo.

r Hæc enim omnia] id est vitæ corporali necessaria:

s Gentes mundi quærunt] quibus nulla est cura de futuris: Sed scilicet filiorum est quærere regnum Dei.

t Pater autem vester] qui bonis filiis viscera pietatis non claudit sicut dicitur 1. *Ioan.* 3. c. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? quasi dicat, si habet charitatem non claudit. Christus autem frater noster est, & substantiam mundi huius habet, quia Dominus omnium est, & charitatem habet, quare non claudit viscera sua à nobis. *Isa.* 49. d. Nunquid potest mulier obliuisci, &c. Dicit ergo: Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. *August.* Scit cælestis medicus quid vobis daturus est ad consolationem, quidve subtracturus ad exercitationem. Non enim homo iumento suo cibaria subtrahit sine causa. v His indigetis.] *Beda.* Non tamen in

his

his finis imponendus, sed in regno propter quod & ista. Vnde sequitur.

a Verumtamen quærite primùm regnum Dei.] *Gloss.* Æterna bona.

b Primum.] *Beda.* Omnibus præponite, in hoc sit finis, propter hoc omnia agite. *August.* Quicquid propter aliud quæritur vilius est quam illud propter quod quæritur. *Gloss. super Matt. 6.* Regnum Dei summum bonum est, & ideo quærendum. Quæritur autem fide, spe, charitate. Et sine labore potest inueniri quia prope est, *infra* 17.c. Regnum Dei intra vos est. *Chrysost.* Regnum Dei est retributio, iustitia est via par quam itur ad regnum. 1.*Paral.*28.c. Si quisieris eum inuenies, si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum. Sed quærendus est in luce gratiæ, non in nocte peccati. *Isa.*21.c. Si quæritis quærite, conuertimini & venite.

Matth. 6.d.

a Verumtamen quærite *b* primùm regnum Dei, & iustitiam eius, *c* & hæc omnia *d* adiicientur vobis. *e* Nolite timere pusillus grex, *f* quia cóplacuit patri vestro *g* dare *h* vobis regnum.

c Et hæc omnia adiicientur vobis.] *Beda.* Non dabuntur quasi propter se, sed superaddentur quasi necessaria ad illud. *August.* Hic apertè ostendit temporalia non esse petenda tanquam bona nostra, & si necessaria, regnum autem Dei petendum est, & in eo finis noster ponendus est, propter quod omnia faciamus. Vnde 1.*Co.*10.g. Omnia quæcunque facitis in gloriam Dei facite.

d Adiicientur] quasi adiectiua & accidentia. *Augustinus.* Væ qui derelinquunt te ducem & oberrant in vestigiis tuis, qui tuos pro te nutus amant & obliuiscuntur quid innuas. Nutus autem tui sunt omne creaturarum genus. Tales sunt vt pueri qui nescientes significationes litterarum, pulchras literas admirantur, & nihil aliud faciunt nisi literas admirari.

e Nolite timere pusillus grex.] *Ezech.*34. g. Vos greges mei greges pascuæ meæ homines estis, & ego Deus vester. Pusillus, sicut dicit *Beda*, dicitur vel ad comparationem maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis deuotionem, per quam humilitatem crescit Ecclesia, per quam peruenitur ad regnum. *Prouerbiorum cap.*29 d. Humilem spiritu suscipiet gloria. *infra* 18.c. Qui se humiliat exaltabitur.

f Quia complacuit,] Quasi ne dubiteris de voluntate patris: Quia complacuit patri vestro, qui etiam propter regnum adiicit temporalia. *g* Dare vobis regnum] doctrinæ, gratiæ, gloriæ.

h Vobis] & vestris similibus, id est humilibus. *Matth.*19.b. Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere, talium enim est regnum cælorum. *Beda.* Regnum quærite & de regno non diffidatis, quia pater complacita bonitate dabit vobis non vestris meritis.

i Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.] Istud tripliciter potest exponi. Iuxta primam expositionem est consilium sed minùs, iuxta secundam est consilium, sed maius. Secundùm tertiam, partim consilium, partim præceptum. Primo sic. [Vendite quæ possidetis] & omnibus venditis, de omnibus facite vnam eleemosynam. *Beda.* Non tantùm non timeatis ne propter regnum militantibus vitæ necessaria desint, sed etiam possessa vendite propter eleemosynam, quæ est via ad æternum regnum dum per eam peccata redimuntur. *Dan.*4.e. Peccata tua eleemosynis redime. Aliter.

i Vendite omnia, quæ possidetis, & omnia date, & omnibus venditis datis, propriis manibus laborate & de labore manuum eleemosynas date. Ecce consilium altius & artius. Hoc impleuit Apostolus. *Actor.*20.g. *Beda.* Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vẽdite vestras possessiones, vt omnibus vestris semel pro domino spretis, postea labore manuum operemini vnde viuatis vel eleemosynam faciatis. Item *Beda.* Qui pro cælo mũdana spernit, vendat quæ habet & distribuat, qui non est tantæ virtutis, de his quæ habet eleemosynam det. Hæc *Gloss.* diuidit, vt illud quod dictum est: Date eleemosynam, præceptum sit, quod præmittitur: Vendite quæ possidetis, consilium, & sic est tertius sensus. Sequitur.

k Facite vobis sacculos qui non veterascunt, &c.] *Interl.* satis competenter continuat istud sic, quasi dicat, date eleemosynam, & operando eleemosynas: [Facite vobis sacculos] quasi eleemosynas præmittite, vt pro vobis intercedant opes vestræ præmissæ, in thesauro cælesti reponite. [Vobis] dicit non mihi, cui non prodest, sed vobis. *Iob.* 35. b. Si peccaueris quid ei nocebis? Et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si iustè, &c. *Iob.* 12. a. Quid prodest Deo, si iustus fueris?

i Vendite quæ possidetis, & date eleemosynã. *k* Facite vobis *l* sacculos *m* qui non veterascũt, thesaurum *n* non deficienté in cælis, *o* quò fur non appropiat, neq; tinea corrũpit. Vbi *p* enim

l Sacculos,] repositiones quarum merces in æternum duret. *Eccl.*29. e. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit. Vnde sequitur.

m Qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis. *Gloss.* In spiritualibus & æternis, id est, præmium æternum. Thesaurum dico. Mat.6.c

n Non deficientem, quò fur, &c.] *Gloss.* id est, quia ibi nulla aduersus electos Dei præualebit diaboli fraus. *Augustinus.* Non iussit Dominus vt thesaurum perderemus, sed locum ostendit vbi poneremus. *Ecclesiast.* 29.b. Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas sub lapide in perditionem. *Chrysostomus.* Quæ stultitia illic relinquere tua vnde exiturus es? Quicquid pro anima tua feceris, hoc tuum est, quòd autem reliqueris perdidisti: nam quod corporaliter congregatur spiritualiter dispersum videtur, id est, perditum. Quod autem corporaliter bene dispergitur, spiritualiter bene congregatur in cælo. Vnde *Psalm.* 111. Dispersit dedit pauperibus, &c. Qui congregat in terra, non habet quod speret in cælo, vt quid enim respiciat in cælum vbi nihil habet repositum? *Psalm.* 72. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?

o Quò fur non appropiat, &c.] *Chrysostom.* Omnia bona mundi triplex interitus tollit. Aut enim ex seipsis veterascunt. *Hebr.* 8. d. Omne quot antiquatur & senescit prope interitum est. Aut dominorum luxu consumuntur, &c. *Iacob.* 4. a. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris, &c. Aut ab extraneis dolo, vi, vel calumnia diripiuntur, quia omnes fures dicuntur, qui per iniquitatem festinant aliena facere sua. *Ioan.* 10. a. Quotquot venerunt fures sunt & latrones.

Mysticè. Beda. Fures sunt hæretici & dæmones, qui ad hoc intenti sunt vt spiritualibus nos spolient. Tinea quæ latenter vestes rodit, inuidia est, quæ studium bonum lacerat & compactionem vnitatis dissipat, sicut tinea compactionem vestimentorum. Vel per tineam vana gloria significatur. *Ecclesiast. cap.* 42. b. De vestimento nascitur tinea, quæ tamen consumit vestimentum, ita vana gloria de opere bono nascitur & consumit illud. *Actor. cap.* 28. a. Cùm congregasset Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset adhæsit manu eius. Vipera, id est, vana gloria. Qui ergo facit aliquod opus bonum propter commoda terrena vel propter inanem gloriam, ædificat sibi thesaurum, non in cælo sed deficientem in terra, quia opere illo friuolam & momentaneam mercedem homo recipit. Et de talibus dicitur *Matt. cap.* 6. a. Receperunt mercedem suam, hic in præsenti. Per thesaurum intellige hîc meritum, scilicet boni operis, cuius hic recipiunt præmiũ. Aliquando etiam aliqui bona opera faciunt non intuitu fauoris humani, sed pro quadam interiori iactantia & elatione, quia placent sibi, & quodammodo efferuntur ascribentes virtuti suæ, & huiusmodi interior vana gloria magis proprie hic per tineam intelligitur. *Matth.* 6.c. Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo neque tinea demolitur. Ibi *Gloss.* Ærugo superbia, quæ decorem virtutum obfuscat. Tinea inuidia, quæ studium bonum lacerat. *August.* Cælum in hoc loco non corporale, quia omne corpus pro terra habendum est, sed spirituale accipitur. Totum mundum contemnere debet, qui thesaurizat in cælo. Vnde *Psal.* 113. Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Mysticè.

p Vbi enim est thesaurus vester, ibi & cor vestrum erit,] Non solum de thesauro pecuniæ intelligendum est, sed etiam de qualibet praua voluptate. Vnde *Gloss.* Vniuer-

salitet, & de

saliter,& de pecunia, & de omnibus voluptatibus, gulosi thesaurut est venter, vbi habet cor, & sic de aliis. *Hieronym.* cor habet gulosus in ventre, lasciuus in ludicris, amator in libidine, auarus in pecunia. Cor autem dicitur cordis meditatio. *Ecclesiast. cap.*10. a. Cor sapientis in dextra eius, id est in æternis, & cor stulti in sinistra illius, id est, in temporalibus. *Ierem. cap.*10.f. gladius ad thesauros eius qui diripientur. [Vbi enim thesaurus.] *Chrysostomus.*] Si in terra cor est deorsum, si in cælestibus est in Christo fixum. Necesse enim est, vt quò præcesserit dilectionis thesaurus, illuc & cogitationis sequatur effectus. *Deuteronom. cap.*33. d. oculus Iacob in terra frumenti, id est in cælo. *Ecclesiast. cap.*2. c. Oculi sapientis in capite eius, id est in Christo. *Prouerbiorum cap.*17. d. Oculi stultorum in finibus terræ. Sequitur.

F — *De pen. dist.* 1. *c. qui sanctus.* — *Quarta pars.*

thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. Sint *a* lumbi vestri præcincti, *b* & lucernæ ardétes in manibus vestris, *c* & vos *d* similes hominibus expectantibus Dominum suum

a Sint lumbi. &c.] Vt ad implenda consilia, & præcepta inuitatet Dominus discipulos, subdit vtilitatem quam ex impletione sunt consecuturi, quia vtilitas solet præcipuè animus humiles excitare. Sed quamuis maxima esset vtilitas, posset tamen eos deterrere difficultas, ideò ostendit facilitatem. q. d. ne videatur vobis difficile implere prædicta, quia facilè potestis implere, tantummodo habete lumbos præcinctos, & opera lucentia, sic potest continuari secundum *Gloss.* Vel aliter. Dominus inuitans discipulos ad contemptum mundi, superiùs eodem cap. monuit de auaritia, & superbia fugienda, & sic ad pietatem, & humilitatem per consequens inuitauit eos, nunc inuitat ad castitatem, & sic monet eos fugere luxuriam. Et sic plenè docet contemnere mundum, quia omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. 1. *Ioan.* 1. Dicit ergo, [sint lumbi vestri præcincti] id est motus carnalium desideriorum refrænate.

b Et lucernæ ardentes in manibus vestris,] id est, opera ardentia propter Deum, & lucentia aliis in exemplum. Lucerna enim duo facit. Ceram, siue oleum comburit, & lumen diffundit. Ad hoc ergo, vt bonum opus sit lucerna, oportet vt ardore diuini amoris fiat, & aliis præbeat exemplum.

c Et vos] quasi vt prohibitiones, & præcepta obseruetis intuitu æternorum, semper estote soliciti de aduentu redemptoris. Et hoc est [Et vos] supple sitis.

d Similes hominibus expectantibus Dominum suum] id est, sitis vigilantes, & soliciti, sicut sunt illi qui expectant Dominum suum, quando reuertatur à nuptiis. Hoc Euangelium legitur de confessoribus, quorum vitam recolit Ecclesia quasi quoddam continentiæ, & iustitiæ atque patientiæ speculum, & exemplar. Et hæc tria in tribus primis verbis huius Euangelij exprimuntur. Continentia, cum dicitur [sint lumbi vestri præcincti] iustitia, cum sequitur. Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Patientia, seu longanimitas, cum sequitur, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quando reuertatur à nuptiis. Sunt autem duo genera lumborum, quos quilibet debet in se præcingere. Sunt enim lumbi mentis, affectus, scilicet & intellectus, ex quibus cogitationes, & desideria quasi quædam soboles generantur. De quibus dicitur in *Psalm.* 37. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, id est malis desideriis, & malis cogitationibus, quibus diabolus illudit animæ, & ideò non est sanitas in carne mea. Horum lumborum cinctorium, siue repressorium est assidua meditatio legis diuinæ. Nihil enim adeò reprimit huiusmodi mentis illusiones. Vnde *Petrus ad Clementem.* Incessanter debet quisque quæ Dei sunt cogitare, & loqui, quia si in his bonis fuerit mens occupata malus non inuenit locum in mente. Vnde, & *Hieron.* ad quendam Ama studia literarum, & carnis vitia non amabis. Ad hoc monet Petrus Apostolus 1. *Petr.* 1 c. Propter quod, inquit, succincti lumbos mentis vestræ sobrij, & perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam. *Isaiæ cap.* 32. e. Accingite lumbos vestros super vbera vestra. Item sunt lumbi carnis, vbi sedes generationis, de quibus oriuntur carnales concupiscentiæ. De quibus dicitur: *Iob* 40. b. Fortitudo eius in lumbis, & virtus eius in vmbilico ventris eius. Lumbos dicit propter viros, vmbilicum propter fœminas, vt dicit *Gregor.* Horum lumborum cinctorium est iustitiæ disciplina, sicut dicitur *Isa. cap.* 11. b. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, id est, disciplina iustificans. Sint igitur his duobus cingulis lumbi vestri præcincti, vt per primum fluxus cogitationum, & desideriorum inutilium restringatur in mente, per secundum fomes concupiscentiarum reprimatur in carne. *Iob* 38 a. Accinge sicut vir lumbos tuos, & interrogabo te. *Ierem.* 1. d. Accinge lumbos tuos, & surge, & loquere. Hoc dicitur Ieremiæ, & tamen virgo erat. Vnde bene dicit hic.

Sermo de confessor. — *al. I in abis.*

a Sint lumbi vestri præcincti,] id est, ante casum concupiscentiæ cincti.

b Et lucernæ ardentes in manibus vestris.] Tria dicit quæ debet quilibet proximo suo, maximè Prælati, & prædicatores. Primum est lumen eruditionis, quod debetur ignaris. Vnde dicit [Lucernæ, id est, doctrina lucens, ita vt omnes videant. *Matth.* 5. b. Non potest ciuitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, &c. Secundum est ardor compassionis, quod debetur infirmis. Vnde dicit [ardétes.] Hoc ardore ardebat Paulus 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c. Similiter, & Elias. *Eccles.* 48. a. Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. Sic etiam Ioãnes Baptista. *Ioan.* 5. f. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Ardens per compassionem, lucens per eruditionem. *B. Bernard.* Ardere paruum est, lucere vanum est, lucere & ardere perfectum est. Tertium est subsidium manuale, quod debetur egenis. Vnde dicit: In manibus vestris. *Prouer. vlt.* f. Manus suas aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Pluraliter autem dicit [lucernæ] quæ portari debent in manibus. Prima est pura mentis intentio, quæ portatur in manu, cum bonæ intentioni opus bonum adiungitur. De hoc *supra* 11. e. Lucerna corporis tui est oculus tuus. *Gloss.* id est mentis intentio lumen est totius operationis tuæ. Secunda lucerna est verbum prædicationis: De qua in *Psal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Prouer. vlt.* e. Non extinguetur in nocte, id est aduersitate, lucerna eius. Hæc lucerna in manu portatur, quando prædicator facit quod dicit, sicut Apostolus *Rom.* 15. d. Non audeo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus. Tertia lucerna est exemplum honestæ conuersationis: De qua *Psalm.* 131. Paraui lucernam Christo meo, id est Prælato vncto. *Ioan.* 1. a. Et vita erat lux hominum. Vita inquam prædicatorum erat lux auditorum, & vita prælatorum lux subditorum. Sunt autem quatuor in lucerna quæ debent esse in vita prædicatoris, & Prælati.

Primum est testa, id est, fragilitas propriæ conditionis, quam iugiter debet habere præ oculis ne superbiat. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

Secundum est oleum, id est, conscientiæ nitor, sine quo nunquam debet esse prædicator qui debet alios consolari. Vnde *Ecclesiast. cap.* 9. b. Oleum de capite tuo non deficiat.

Tertium est ignis, id est charitas, quo totus debet ardere prædicator. Vnde *Gregor.* Qui charitatem ad proximum non habet, officium prædicationis assumere non debet. Et de hoc igne dicitur: *infra eod.* f. Ignem veni mittere in terram, &c.

Quatuor sunt in lucerna quæ debent esse in prælatis.

Quartum est lichnus, siue licinum quod igne consumitur, & significat peccata propria, quorum recordationem debet habere iugiter prædicator, ne sibi iustus videatur, & alios reputet peccatores. 1. *Tim.* 1. e. Blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus. Sequitur.

c Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suũ] id est solliciti, longanimes, & timentes. Tales enim sunt famuli qui expectant Dominum suum. Soliciti, contra negligentes prædicatores: De quibus *Ierem* 48. b. Maledictus qui opus Dei facit negligenter. Longanimes, contra pusillanimes, qui in præsenti volunt remunerari. De quibus *Matt.* 6. a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. *Eccl.* 20. b. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis est homo huiusmodi. Timens, contra præsumentes: De quibus dicitur in *Psalm.* 13. Non est timor Dei ante oculos eorum. Expectauerunt autem Dominum suum antiqui sancti venturum in carnem, vt Saluatorem. *Genes.* 49. c. Salutare tuum expectabo Domine. Expectant modò peccatores venturum in mentem, vt iustificatorem. *Ierem.* 14. b. Tibi peccauimus expectatio Israel, Saluator

noster

nostet in tempore tribulationis. Expectant omnes iusti venturum ad iudicium, vt remuneratorem, vt glorificatorem. *Sophon.* 3.d. Expecta me dicit Dominus in die resurrectionis meæ, &c. *Phil.* 3.d. Saluatorem expectamus Dominum nostrum qui reformabit corpus humilitatis nostræ, &c. Ecce triplex expectatio bona, de qua dicitur *Prouer.* 13.b. Gemma gratissima expectatio postulantis, id est Christus qui dicitur gemma, propter solicitudinem, propter virtutem, propter preciositatem. Hæc gemma fuit grata in primo aduentu, gratior in secundo, gratissima in

Matth. 24.d.

quãdo *a* reuertatur à nuptiis, vt *b* cũ venerit *c* & pulsauerit *d* cõfestim aperiãt ei. *e* Beati serui illi quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilãtes. *f* Amẽ *g* dico vobis, quòd præcinget se *h* & faciet illos discumbere, *i* & trãsiens ministrabit illis. Et si *k* venerit in secũda vigilia, *l* & si in tertia vigilia venerit, *m* & ita inuenerit, *n* beati sunt serui illi. *o* Hoc autem scitote quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique

tertio, quia tunc erit omnia in omnibus, vt dicitur. 1. *Corinth.* 15.d.

a Quando reuertatur à nuptiis,] id est, à domo nuptiarum cælestium, ad quam iuit in die Ascensionis. Duas nuptias fecit Dominus. Primas, quando sibi desponsauit humanam naturam. Istas fecit in vtero Virginis: De quibus dicitur: *Matth.* 22.a. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit filio suo nuptias. Ad istas nuptias iuit Dominus in die conceptionis, & rediit in die Ascẽsionis. Secundas nuptias fecit, quando Angelos sibi secundum naturam humanam associauit in die Ascensionis. De quibus dicitur *Apoc.* 19.b. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Ab istis nuptiis redibit Dominus in die iudicij, vel etiam reuertitur quando venit ad vnumquemque in obitu suo. De vtrisque nuptiis exponitur huc: Nam sancti patres expectauerunt cum desiderio magno reuertentem à primis nuptiis, quia tunc fuerunt liberati à limbo. *Isa.* 30.d. Beati omnes qui expectant eum, populus enim Sion habitabit in Ierusalem. [Et vos] sitis [similes] illis, [hominibus expectantibus Dominum suum.] Item sancti qui adhuc sunt in mundo vel in cælo sine corpore expectant Dominum suum quando reuertatur à nuptiis. [Et vos similes] sitis illis. *Psalm* 36. Expecta Dominum & custodi viam eius, &c. *Gloss. Bedæ.* Ad nuptias, &c. Nouus homo, id est, homo de nouo sibi Angelos copulauit, quia hoc tunc nouum fuit, vt homo in corpore humano sociaretur Angelis. Vel, Nouus homo, id est immortalis.

b Vt cùm venerit,] properando ad iudicium, scilicet generale vel particulare cuiuslibet.

c Et pulsauerit.] *Beda.* Per ægritudines quas infligit mortem propinquam designando. *Prouer.* 16.b. Nuncij mortis indignatio regis.

d Confestim aperiant ei.] *Beda*: Læti enim suscipiendo. Tales enim Domino pulsanti libenter obediunt, quia securi eum expectant, qui autem eum offenderunt & sibi sunt conscij, aperire ei formidant. *Iacob.* 5.b. Ecce iudex ante ianuam assistit. *Apoc.* 3.d. Ego sto ad ostium & pulso. *Cant.* 5.a. Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea. *Gloss. Bedæ.* Non vult aperire iudici pulsanti, qui timens videre iratum quem contempsit, de corpore exire metuit: Aperit, qui iudicem lætus & securus sustinet & de propinqua morte gaudet: Vnde subditur.

e Beati serui illi, quos cum venerit Dominus inuenerit vigilantes] i. sibi & subditis vigilanter attentos & oculos apertos in vera luce tenentes. 1. *Cor.* 15 e. Euigilate iusti & nolite peccare. *Cant.* 5.a. Ego dormio & cor meum vigilat. Nota ergo quia serui expectantes Dominum tenentur vigilare communiter, sed differenter, quia vnusquisque pro modulo suo. Nam pro modulo suo tenentur vigilare viri contemplatiui, pro modulo suo actiui, pro modo suo Prælati. Hoc distingue in *Gloss. Bedæ.* Vigilat, &c.

f Amen] id est vere beati, quia. *g* Dico vobis præcinget se] præparans se ad retributionem. *Psal.* 92. Dominus regnauit decorem indutus est, &c.

h Et faciet illos discumbere,] id est, in æterna beatitudine refoueri. *Beda.* Nostrum recumbere est in regno quiescere. *Ezech.* 34 d. Ego pascam oues meas, & ego accubare eas faciam dicit Dominus Deus.

Boëtius de consol. lib. 3. metro. 9.

i Et transiens ministrabit illis.] Quomodo ministrabit transiens, stabilis manens, & cuncta mouens? De ipso enim dicitur: Stabilisque manens das cuncta moueri. *Gloss.* soluit: Quia potest intelligi transiens in se, vel transiens in nobis: Transibit enim in se secundùm naturam humanam de loco ad locum, quia de cælo descensurus est ad iudicium in aëra super vallem Iosaphath, postea rediturus cum electis. Vel transibit cum de notitia humanitatis quam omnes habebunt in iudicio, ad deitatis notitiam electos sublimabit, & intellige notitiam ampliorem. *Glossa.* Transiens ministrabit, &c. *Ioan.* 10. b. Per me si quis introierit, ingredietur & egredietur & pascua inueniet. Ingredietur ad contemplationem diuinitatis, & egredietur ad contemplationem humanitatis, & vtrobique pascua inueniet.

Matth. 24.d. *Marc.* 13.d.

K Et si venerit, &c.] Fortè dicerent senes: Non ministrabit nobis, quia nos nimium dormiuimus, semper fuimus pigri in corpore vitiorum, non prodesset nobis modò vigilare, quia serum est, immò in quacunque ætate inuenerit seruos vigilantes, beati sunt, quia ministrabit illis. Vnde dicit: Et si venerit in secunda vigilia, id est, in adolescentia.

l Et si in tertia vigilia,] id est, in senectute, [venerit.] *Alcuinus.* Satis aliena est à fide, qui ad agendam pœnitentiam tempus senectutis expectat.

m Et ita,] id est. vigilantes saltem tunc, inuenerit?

n Beati sunt serui illi,] quos scilicet inuenerit vigilantes in prima vel secunda vel tertia vel quarta vigilia. Sed beatiores sunt illi qui semper vigilasse inueniũtur, quales sunt qui innocentiam suam vsque in senectutem custodierunt. Idem dicit *Ecclesiast. cap.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum. *Ambrosius.* Dissoluta est cogitatio de crastina conuersione cogitare, & hodiernam negligere. *Sen.* Quilibet dies vitæ nostræ ordinandus est vltimus. Et nota quia metaphoricè loquitur hic Dominus ad similitudinem excubantium in nocte, quam in quatuor partes distinguunt, & quamlibet vigiliam appellant, quia in qualibet oportet aliquos vigilare.

Prima dicitur conticinium, secunda intempestum, tertia gallicinium, quarta antelucanum. Prima vigilia est custodia pueritiæ, secunda custodia adolescentiæ, tertia custodia iuuentutis, quarta custodia senectutis. Si quis ergo primam & secundam vigiliam neglexerit non desperet, quia adhuc vsque in tertiam, moram nostram pius iudex expectat. Vnde *Isa.* 30. d. Expectat nos Dominus vt misereatur nostri, immo quod plus est, etiam in quarta vigilia, id est, in senio recipit venientem, & venit vt recipiatur. Vnde *Matth.* 14.e. Quarta vigilia noctis venit ad eos. *Marc.* 13. d. Vigilate, nescitis enim quando Dominus venit, serò an media nocte, an gallicantu, an mane. Lucas tamen non facit hic mentionem nisi de tribus vigiliis, scilicet pueritia, adolescentia, senectute, nec facit mentionem de prima, scilicet pueritia, sed de secunda scilicet adolescẽtia, quia scriptum est. *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescẽtia sua. Et per hoc quod dicitur, secunda & tertia, innuitur prima. Sequitur. *o* Hoc autem, &c.] Probat per simile exteriorum damnosum quod debeant vigilare, quia si vigilant pro terreno incommodo vitando, amplius deberent vigilare pro æterno commodo adipiscendo. Vnde dicit:] Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique illa hora quæ sibi esset suspecta. *Chrysostomus.* exponit hoc dupliciter: Primo vocat furem diabolum, domum vocat mentem quam si intrauerit per negligentiam Ianitoris, id est, rationis, spoliat domum illam vestimentis iustitiæ, auro sapientiæ, argento eloquentiæ seu innocentiæ. Vnde subdit *Chrysostomus* loquens homini sic spoliato. Nudus quid facies? Adam nudus abscondit se inter ligna, sed inuentus est, *Gen.* 3.b. Necesse est ergo vt per pœnitentiam alteras vestes tibi texas. Prima vestis gratis præstatur, secunda cum labore nimio reparatur. Igitur secundum hanc expositionem monet Dominus contra diaboli insidias vigilare. 1. *Petr.* 5. b. Sobrij estote, &c. Secundo modo vocat furem mortem siue dicem mortis, quæ occultè venit sicut fur. Vnde 1. *Thess. cap.* 5. a. Dies Domini sicut fur ita in nocte veniet. *Apoca.* 3.a. Si non vigilaueris, veniam tibi tanquam fur. Domum vocat corpus, de qua *Ierem.* 18. a. Descende in domum figuli. Et

Iob 4. d.

Iob cap. quarto, d. Qui seruiunt ei non sunt stabiles, quanto magis qui habitaot domos loteas. Fur ergo domum intrat & perfodit, quando spiritu dormiente, mors carnis habitaculum irrumpit & animam violenter extrahit. Vnde *Ierem. cap. nono*, f. Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est domos vestras. Secũdũm hãc expositionem monet Dominus cõtra mortis incertitudinem vigilare, vt quandocunque venerit inueniat nos paratos ad exitum, ita quod non oporteat perfodi domum, id est, com violentia animam extrahi, sed sponte exire 2. *Regum cap.* 4. b. Venientes Rechab & Baana, id est, mors & diabolus, ingressi sunt feruente die domum Isboseth qui dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus, id est, ratio purgans triticum obdormiuit, ingressi sunt autem domum latenter, & percusserunt eum in inguine & fugerunt. Ideo bonum est vigilanter coutra mortis incertitudinem vigilare. Vnde *Plato*. Summa philosophia est assidua mortis cogitatio. *Eccles. cap.* 18. e. Ante iudicium para tibi iustitiam. Item. *Eccl.* 38. c. Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie.

a & non fineret perfodi domum suam. Et *b* vos estote parati, *c* quia qua hora non putatis *d* filius hominis veniet Ait *e* autem ei petrus: *f* Domine ad nos dicis hanc *g* parabolam, ao & ad omnes? Dixit *h* autem Dominus: *i* Quis putas est

a Et nun fineret perfodi domom suam.] Secundum primam expositionem, id est, mentem suam, quæ perfoditur cum suggestioni consentiens virtutibus spoliatur & in vribus læditur. Secundo modo sic *Chrys.* [Non fineret] non repelleret furem à se vt non perfoderetur quasi ignorans, sed vocaretur quasi paratus ad exitum. Quando animæ peccatrices in corpore quasi in proprio domicilio delectãtur, veniens cum sententia Dei Angelus mortis perfodit corpus & animam violenter diuellit, animæ autem iustæ quæ quasi in exilio sunt, veniente sententia non perfodiuntur nolentes, sed reuocantur gaudentes.

b Et vos estote parati.] Post similitudinem supponit exhortationem *Beda* [Parati] sine macula & ruga *Ephes.* 5. f. Sicut sponsa expectans sponsum. *Matth.* 25. a. Et quæ paratæ, &c.

c Quia qua hora non putatis.] *Gloss.* Vltimam horam semper ignorari voluit Dominus, vt semper sit suspecta & ad eam semper præparemur. *Matth. cap.* 24. c. De die illa nemo scit, &c. *Eccles.* 9. c. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo & aues laqueo, sic homines capiuntur in tempore malo. Nihil certius homini morte, nihil incertius hora mortis.

d Filius hominis veniet.] *Matth.* 25. a. Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias. *August.* Paratæ suot animæ quibus conscientia dat bonum responsum. 2. *Cor.* 1. e. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. *Eccles.* 13. d. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia, &c *Greg.* O si saperes in palato cordis, quid admirationis habet, venit sponsus, quid dulcedinis, intraoerunt cum eo ad nuptias, qoid amaritudinis, & clausa est ianua, quia de cætero non aperietùr.

e Ait autem ei Petrus, Domine, &c.] Duo prædixerat Dominus, scilicet, se improuise venturum, & seruis expectantibus necessarium esse vt se præpararent. Sed quia in præparatu proposuerat multa difficilia, quædam parabolicè, quædam apertè. Dixerat enim ad hoc vt sint idoneè parati, necessarium esse eis deponere omnem solicitudinem, vendere omnia quæ possident & dare eleemosynas, facere saccolos qui non veterascunt, habere lumbos præcinctos & opera lucentia & vigilare, quærit Petros an præmissa ad omnes generaliter, an specialiter ad Apostolos sint dicta? Dominus autem ad quæstionem Petri non statim respondit, sed tamen statim innuit Petro, quia prædicta eis specialiter congruunt, quibus credita est dispensatio verbi. Postea subdit de præmio bene, & supplicio male dispensantium gregi. Qui differenter punientur, alij plus alij minus. Sicut enim differt stella à stella in claritate, ita differt reprobus à reprobo in pœna. Seruus enim sciens volũtatem Domini & non faciens vapulabit multis. Nesciens & non facieos vapulabit paucis. Postea respondet ad qoæstionem Petri, ibi scilicet. Ignem veni mittere in terram, id est, Spiritum sanctum, qui omnium corda inflammet ad impletionem prædictorum. Hoc est quod hic dicitur.

f Domioe ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes] supple, ne adhæreas sigulari tanquam vnum tantùm dixisset parabolicè, sed intellige ita.

g Parabolam hanc,] id est, hæc prædicta quæ sunt parabolice dicta. *Gloss.* Vendite, &c. hoc, scilicet, vendite non est parabolicè dictum.

h Dixit autem Domious, quis putas est fidelis dispensator & prudeos, &c.] Sermo de quolibet confessore doctore, qui commendatur hic in quatuor, quæ requiruntor in quolibet Prælato & prædicatore. *Sermo de confessore doctore.* F Primum est fidelitas, per [fidelis.] Secundum est humilitas, per [dispensator.] Tertium est discretio, per [prudens.] Quartum, charitas, per [det tritici mensuram.] Fidelitas autem consistit in tribus, scilicet, in legitima rerum Domini sui congregatione, in tuta earundem rerum conseruatione, in vtili earundem dispensatione. *De pœn. dist. 1. c. si sacerdos.* Si aliquod horum trium desit, noo est fidelitas. Res autem quas congregare debet Prælatus & prædicator Domino suo, sunt animæ subditorum, copia meritorum, scientia faciendorum & credendorum. De primo dicitur *Ezech. cap.* 34. d. Congregabo oues meas de terris & inducam eas in terram suam & pascam eas in montibus Israel. De secundo dicitur *Prouerb. cap.* 31. d. Multæ filiæ congregauerunt sibi diuitias, id est, multæ animæ copiam meritorum. *Prouerb. cap.* 6. a. Vade ad formicam ò piger, &c. De tertio dicitur *Ecclesiast. cap.* 2. b. Coaceruaui mihi argentum & aurum, & substantias regum. Primum impedit austeritas Prælatorum, quæ non congregat sed dispergit oues congregatas. *Ezech. cap.* 34 a. Cum austeritate & potentia imperabitis eis, & dispersæ suot oues meæ. Secundum impedit inanis gloria. Tertium impedit immunditia vitæ *Sap. cap.* 1. a. In maleuolam animam non introibit sapientia. *Eccles.* 47. c. Collegisti quasi aurichalcum aurum, &c. Qui ergo fidelis est Domino suo seruat illa tria, congregat fideliter, conseruat sapienter, dispensat vtiliter. Duo vltima, id est, merita & scientiam debet dispensare primis, id est, animabus, & tunc reuera fidelis erit. Debet autem esse & humilis, vt se dispensatorem non dominatorem sciat & ostendat. 1. *Pet. cap.* 5. a. Non dominantes in cleris, &c. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, &c. Humilitas autem prædicatoris in tribus consistit. Primum est de se minima & de aliis magna sentire. Secundum est seipsum & nullum alium spernere. Tertium est de contemptu gaudere. *B. Bernard.* Verus humilis non vult humilis prædicari, sed vilis reputari. Exemplum de Ioaone breuis staturæ. Hanc autem humilitatem tria nutriunt. Vnde dicit *Basilius* Tria sunt quæ radicata nutriuot humilitatem, scilicet, assiduitas subiectionis, consideratio propriæ fragilitatis, consideratio viri melioris. Item prudentia prædicatoris in tribus consistit, sicut patet in *Gloss.* Primum est, vt sibiipsi prouideat in futuro. Secundum, vt prouideat populo vtilia. *Act. cap.* 20. f. Attendite vobis & vniuerso gregi. Et 1. *Timoth.* 4. d. Attende tibi & doctrinæ, insta in illis, sic enim faciens & teipsum saluum facies & eos qui te audiunt. Tertium est vt secundum capacitatem audientium de annona verbi eis ministret. *Gregorius.* Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt & sua singulis congruenter tribuat, & tameo à communis ædificationis arte nunquam recedat. Item charitas prædicatoris aut Prælati erga subditos in tribus consistit. Primum est vt corde compatiatur miseris. Secundum vt verbo & exemplo ædificet omnes. Tertium est vt se & sua libenter pro eis tribuat. De primo, 2. *Cor.* 11. g. Qois infirmatur & ego non infirmor, &c. De secundo, 1. *Tim* 4. c. Exemplum esto fidelium in verbo & conuersatione. De tertio, *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c. Nunc lege literam.

i Quis putas, &c.] *Gloss.* Bedæ continuat sic. Quasi vobis qui dispensatores estis instituti, hoc mysterium specialius conuenit de custodia, & præparatione, vt & vos & alios præparetis in aduentum iudicis, quia pauci suot qui commissam bene administrent dispensationem. Et hoc est, [Quis putas est fidelis dispensator & prudens.] Nota quod per [quis] raritatem notat & etiam difficultatem, quã faciunt tria. Ad hoc enim vt aliquis sit bonus dispensator, tria concurrunt, scilicet, vt sit fidelis, discretus, vocatus à Domino. Fidelis, si res suas ad commodum Domini, non

ſuum diſponat. Diſcretus, ſi prout ſingulis de familia diſtribuendum eſt rectè diſcernat pro modulo ſingulorum & capacitate. A Domino vocatus, ſi non ſit intruſus.

a Fidelis.] *Beda.* Bene erogando pecuniam Domini ſui, id eſt, ad commodum Domini ſui, non ad ſuum. *Prouerb.* 20. a. Multi homines miſericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? *al. † ſuprà* 1. *Cor.* 4. a. Hic iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur.

b Diſpenſator] *Chryſoſtomus.* Plerumque ſacerdotes mali obdormire faciunt populum in peccatis, *al. † ſuprà* boni autem excitant à ſomno negligentiæ aſſidua turba doctrinæ.

a fidelis *b* diſpenſator *c* & prudens, *d* quem conſtituit Dominus *e* ſuper familiam ſuam, vt *e* det *f* illis in *g* tempore tritici *h* menſuram. *i* Beatus ille ſeruus, k quem cùm venerit Dominus inuenerit ita facientem. *l* Verè dico vobis, quia † ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum. Quia ſi *m* dixerit ſeruus ille in corde ſuo moram facit Dominus meus venire, & *n* cœperit percutere † *o* pueros & ancillas, *p* edere, & bibere, & inebriari; *q* veniet Dominus ſerui illius in *r* die qua non ſperat *s* & hora qua neſcit *t* & diuidet eum *v* partémque eius cum infidelibus ponet. *x* Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit *y* & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapulabit multis,

c Et prudens.] *Beda.* Diſcernens capacitatem ſingulorum. *Amos* 5. d. Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt. *Prouerb.* 14. d. Acceptus eſt Domino miniſter intelligens, iracundiam autem eius inutilis ſuſtinebit. *Chryſoſtomus.* Qui prudentes ſunt, difficile inueniuntur, & Deum timentes. *Et infra.* Deo conſcientia placet, hominibus ſapientia prodeſt. Si fueris quis tantùm fidelis, laicum quidem facit, ſacerdotem autem non facit.

d Quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam,] Eccleſiam, & ipſe ſe non ingeſſit. *Hebr.* 5. a. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, &c.

e Vt det] non vendat nummo humanæ laudis, aut mundanæ cupiditatis. *Matth.* 10. a. Gratis accepiſtis, gratis date. Sed non eſt ſic in omnibus, imò ſic eſt in paucis. *Malach.* 1. c. Quis eſt ex vobis qui claudat oſtia mea & incendat altare meum gratuitò? *Phil.* 2. c. Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Ideo non habent charitatem. 1. *Cor.* 13. b. Charitas non quærit quæ ſua ſunt.

f Illis,] id eſt, ſuis quibus tenetur potius quam alienis. *Prouer.* 27. d. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera.

g In tempore.] *Chryſ.* Quid eſt in tempore? *Eccleſ.* 22. a. Flagella & doctrina in omni tempore ſapientia. *Eccleſi.* 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabola. *Eccleſ.* 8. a. Omni negotio tempus eſt & opportunitas, &c. *Iſa.* 49. c. Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui, &c. *Chry.* Qui ſemper ægrotat ſemper illis ars medici optima videtur. *Et infra.* Doctrina & conſolatio ſacerdotis ſemper optima eſt, maxime autem in tempore tribulationis, ſicut naui gubernator, ſemper quidem, ſed maxime tempore tempeſtatis. *Et infra.* Nam ſemper in perſecutionibus naturalis intellectus deficit.

h Tritici menſuram.] *Grego.* Pro Qualitate auditorum menſurantur cibi diuini verbi vel exempli vel ſubſidij temporalis. *Chryſoſt.* Huic ſimiles ſunt qui pecunias habent & dant indigentibus. Etenim & tu œconomus es & diſpenſator tuarum pecuniarum non minus quam qui ea quæ ſunt Eccleſiæ diſpenſat. Tu ſi dediſti aliquid ad vſus pauperum, vis illud cum diligentia diſpenſari, Deum autem non putas cuius ſunt, vehementius expetiturum? *Et infrà.* Ne tua eſſe exiſtimes, ſua ei tribuis.

i Beatus.] *Beda.* Quaſi, pauci ſunt fideles, ille autem qui repertus fuerit fideliter annonam verbi miniſtrans & in cura gregis vigilans, æterna beatitudine glorificabitur. Et hoc eſt, [Beatus ille ſeruus] à ſeruiendo & ſeruando ſic dictus *Matth.* 25. c. Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, &c.

k Quem cum venerit Dominus inuenerit ita facientem] id eſt, fideliter, humiliter, prudenter, vtiliter triticum Domini familiæ ſuæ diſpenſantem. *Chryſ.* Hæc dicta ſunt de ſermone, de virtute, de pecuniis, & de omni diſpenſatione, quæ vnicuique commiſſa eſt. Vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet ſiue ſapientia, ſiue principatu, ſiue diuitiis, non ad nocumentum conſeruorum.

l Vere dico vobis, quia ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum] Super omnia *Beda*, cæleſtis regni gaudia, non vt ſolus ſed vt præ cæteris habeat gaudia æterna, tum pro ſua vita, tum pro gregis cuſtodia. *Chryſoſtomus.* Benè agente populo vnuſquiſque pro ſuo bono remuneratur, ſacerdos autem pro bonis omnium. Habebit enim pro bonis propriis auream & ex acquiſitione aliorum aureolam, 1. *Theſſal.* 2. d. Quæ eſt ſpes noſtra aut gaudium aut corona gloriæ? Nonne vos ante *al. † ſeruos.* Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in aduentu eius? Nota quia maior corona promittitur bonis diſpenſatoribus quàm *25. q. 4. c. ea vindicta.* aliis vigilantibus. Aliis promiſſum eſt, quia facit illos diſcumbere & tranſiens miniſtrabit illis, iſtis promittitur, quia ſuper omnia bona ſua conſtituet eos. Sicut ergo differunt in meritis, ita & in præmiis.

m Quia ſi, &c.] Hic ſubditur malè diſpenſantium, & quaſi explanat prædicta de ſeruo bono per antitheſim mali ſerui dicens. [Quia ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram *Ioan. 8. d. Quis ſa. it peccatũ, &c.* facit Dominus meus venire,] id eſt, ſi cogitauerit quod iudicium aut mors adhuc longè eſt, quod multi cogitant, & quod peius eſt cogitationi acquieſcunt. *Deuter.* 32. c. Iuxta eſt dies perditionis. *Habac.* 2. a. Si moram fecerit expecta illum, quia veniens veniet & non tardabit. *Soph.* 1. c. Iuxta eſt dies Domini. *Ezech.* 12. f Quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſrael, dicentium, in longum differentur dies & peribit omnis viſio. *Iſa.* 17. c. Manda, remanda, &c.

n Et cœperit percutere,] id eſt, ad vitia incitare vel conſcientiam infirmorum prauo verbo vel exemplo laniare. 1. *Corinth. cap.* 8. d. Peccantes in fratres & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtũ peccatis. Vel, [Percutere] ſpoliando pauperes. *Iſa.* 3. c. Quare atteritis populum meum.

o Pueros & ancillas.] *Gloſſ.* Quorum ætas vel ſexus, quanto infirmior, tanto ad ruinam facilior.

p Et edere & bibere & inebriari.] *Myſticè*, id eſt, cunctis ſceleribus & illecebris ſæculi quæ mentem errare faciunt occupari. Vel ad literam, ſi ſit deditus gulæ & ebrietati. *Eccleſ.* 19. a. Operarius ebrioſus non locupletabitur. *Iſa.* 28. b. Sacerdos & Propheta neſcierunt præ ebrietate. *Eccleſ.* 31. a. Infirmitas grauis ſobriam facit animam.

q Veniet Dominus ſerui filius] in quo, ſcilicet, ſeruo, omnes mali præpoſiti intelliguntur. Veniet, inquam.

r In die qua non ſperat,] ſcilicet, iudicij vel mortis.

s Et hora qua neſcit.] *Matth. cap.* 24. c De die illa nemo ſcit, neque Angeli niſi ſolus pater, quod ſit vt ſemper ſimus parati.

t Et diuidet eum,] *Beda.* A conſortio fidelium ſegregando & eis qui nec fidem habuerunt ſociando, quia qui non habet curam ſuorum, &c. 1. *Timot.* 5. a. *Oſea* 13. d. Infernus inter fratres diuidet. *Matth.* 25. e. ſeparabit eos ab inuicem ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Vel, [Diuidet] diabolo animam, mundo pecuniam, vermibus corpus. *Eccleſ.* 10. b. Cùm morietur homo hæreditabit ſerpentes & beſtias, & vermes.

u Partemque eius cum infidelibus ponet.] *Rab.* Quia aduentum iudicis deſperauit, quia præſentibus ſtuduit, quia commiſſam ſibi familiam ſiti & fame vexauit. Et ſi incipiens ponitur cum infidelibus, vbi ponetur qui nunquam ceſſauit? *Apocal.* 22. c. Foris canes & venefici & impudici & homicidæ & idolis ſeruientes, & omnis qui amat & facit mendacium, id eſt, hypocrita.

x Ille autem] Hic ſubditur de differentia pœnæ malorum. Et hoc eſt. [Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit] ad faciendum eam. *Prouerbiorum cap.* 16. a. Hominis eſt animum præparare, &c.

y Et non fecit ſecundum [illegible] m eius, vapulabit multis] quia deliquit in mul [illegible] us eſt viam veritatis, &c. *Sap.* 6. a [illegible] qui præſunt fiet. *Eccleſ. cap.* 1. d. Qui [illegible] n, addit & dolorem. *Iacob.* 4. d.

Iacob.4.d. Scienti bonum & non facienti peccatum eſt illi.
a Qui autem non cognouit,]id eſt,ſimpliciter ignorauit, non ea contemptu addiſcendi. Multi enim nolunt addiſcere, quia putant ſe minus puniendos ſi neſcientes peccent. De quibus, 1.*Cor*.14.g. Si quis ignorat ignorabitur. *Oſea* 4.d. Populus non intelligens vapulabit. *Gloſſa Bedæ*. Multi æſtimantes ſe minus vapulaturos ſi neſciant quod operari debeat, auertunt autem ne audiant veritatem, ſed cum poſſent ſcire ſi vellent ſtudium adhibere,

37.diſt.c. ideo 23. q.4.c. ea vindicta.

a Qui autem non cognouit *b* & fecit digna plagis *c* vapulabit paucis. Omni *d* autē *e* cui multū datum eſt, *f* multum quæretur ab eo, *g* & cui commendauerunt multū, *h* plus petent ab eo.

bere, non neſcientes ſed contemptores iudicabuntur. *Prou*. 28.b. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem,&c. 2.*Tim*.4. a. Auditum auertent à veritate. Sic ergo intelligendum eſt. [Qui autem non cognouit,] id eſt, ſimpliciter ignorauit, non ex contemptu addiſcendi.
b Et fecit digna plagis,]id eſt, peccata.
c Vapulabit paucis.] *Oſea* 13.d. Ipſe filius non ſapiens, nunc enim non ſtabit in contritione filiorum, de manu mortis liberabo eos. *Beda*. Quoad ſenſum,non quoad damnum. Mitiſſima eſt omnium pœna eorum qui præter originale nullum inſuper addiderunt. Hæc *Gloſſ*. non videtur multum pertinere ad expoſitionem eius quod hic dicitur poteſt tamen ſic continuari. Qui cognouerunt voluntatem Domini,& non fecerunt, vapulabunt multis, qui non cognouerunt vapulabunt paucis, ſed inter eos qui non cognouerunt, mitius punientur illi qui originali nullum actuale ſuperaddiderunt. Sequitur.
d Omni autem] ſiue Prælato ſiue ſubdito.
e Cui multum datum eſt] de bonis naturalibus,de bonis gratuitis, de bonis temporalibus. De his enim omnibus oportebit reddere rationem ſecundum quantitatem commiſſi. *f* Multum quæretur ab eo] in die iudicij, quando vnuſquiſque reddet rationem villicationis ſuæ, vt dicitur *infrà* 16.a.
g Et cui commendauerunt multum,] ſcilicet, diuina iudicia.
h Plus petent ab eo.] Iſtud eſt inculcatio, quia idem eſt quod prædictum eſt [Omni autem, &c.] Vnde *Beda*. Merito malus cognoſcens plus, & non cognoſcens minus vapulat quia illi plus, iſti minus commiſſum eſt,& ab omni cui plus committitur plus exigitur. Vel ita vt non ſit inculcatio ſed primum referatur ad ſubditos, ſecundum ad prælatos quia ſubditis datur, prælatis commendatur.
h Plus petent ab eo] qualis eſt omnis Prælatus, cui cum ſalute ſua committitur cura ſubditorum. 3.*Reg*.20.g. Cuſtodi virum iſtum, &c. Et hanc lectionem innuit alia *Gloſſa*. Vtrumque ordinem, &c. Sequitur.
i Ignem veni mittere in terram, &cætera.] Hic reſpondet ad quæſtionem Petri, dicens, quia prædicta generaliter omnibus congruunt, licet ſpecialiter Apoſtolis, vt dictum eſt. Vnde *Gloſſ. Bedæ*. Tu quærebas, &c. Et alia *Gloſſ*. aliter continuat, ſed ſententiam non mutat. Quaſi inuito vos, &cæt. vt in aduentu iudicis ſitis idoneè parati. Sed licet ita dixerim ad incutiendum timorem, malo tamen vt ea amore impleatis. Et eſt hic quinta pars cap. in qua hortatur diſcipulos ad tolerantiam paſſionum, timorem incutiens ex aduentu iudicis inſperato, & exemplum ponens de ſeipſo, qui pro nobis tantam ac talem ſuſtinuit paſſionem, qua quaſi igne quodam nos inflammauit ad amorem ſuum, vt pro eo nihil pati timeamus. Vnde dicit. [Ignem] amoris.

Quinta pars.

K Veni mittere in terram]ad eam illuminandam, inflammandam, & conſolandam. Hæc enim tria facit ignis. Illuminat obſcura, inflammat frigida, conſolidat mollia. Et terra obſcura erat per ignorantiam, frigida per malitiam, mollis per impatientiam ſeu per inſolentiam De prima dicitur *Oſea* 4.a. Non eſt veritas, non eſt miſericordia, non eſt ſcientia Dei in terra. *Geneſ. cap*. 1.a. Terra erat inanis & vacua,& tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, &c. De ſecundo dicitur *Ierem. cap. ſexto*, b. Sicut frigidam facit ciſterna aquam ſuam, ſic frigidam facit malitiam ſuam. De tertio, *Iſaiæ capitulo* 47.a. Non vocaberis vltra mollis & tenera. Ideo ad hæc tria facienda datus eſt Spiritus ſanctus in ſpecie ignis,id eſt,vt ignaros erudiendo illuminaret, frigidos calefaciendo inflammaret, molles & diſſolutos conſolidaret. Vnde *Thren*.1.c. Ignem miſit in oſſibus meis & erudiuit me. Item ſermo Dei dicitur ignis, quia illuminat & inflammat & conſolidat. *Ierem*. 20.b. Factus eſt ſermo Domini in deriſum & in opprobrium tota die, & dixi,&c. Item *eiuſd*.23.f. Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis ardens? Item ignis dicitur ipſa ſententia diuini iudicij, & ipſa gehenna. Vnde *Soph*. 3.b. In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. *Iſa*. 33.b. Quis

i Ignē *k* veni *l* mittere in terrā, *m* & quid volo niſi vt accēdatur? † *n* Baptiſmo *o* autē habeo baptizari,& *p* quomodo coarctor vſque dum perficiatur? *q* Putatis quia pacē veni dare in terram?

al.† Baptiſma

G

poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Huius ignis notitia ante Chriſti aduentum vel nulla vel modica erat, ideo Dei filius venit in mundum, vt hoc triplici igne totum mundum inflammaret. Vnde dicit. *Matth. 10.d.*
i Ignem]triplicem.
k Veni]carnem aſſumendo.
l Mittere in terrā]non in cælum; quia ibi ſatis abundabat.
m Et quid volo niſi vt accendatur] in cordibus peccatorum mediante ſufflatorio prædicationis, aut diuinæ inſpirationis, aut certe ſecretæ meditationis. Iuxta illud *Pſalm*. 38. Et in meditatione mea exardeſcet ignis. Vt autem facilius & amplius accendi valeat ignis iſte, id eſt, ardor charitatis in cordibus hominum, ſubiungit de paſſione ſua, quia nihil eſt quod adeo accendat ardorem charitatis in cordibus humanis ſicut mors ſiue paſſio Chriſti, quam non ſolum ſuſtinuit pro ſalute hominum, ſed etiam deſiderio deſiderauit, ſecundum quod dicitur, *infra* 22.b. Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum antequam patiar. Vnde dicit.
n Baptiſmo autem habeo baptizari, &c.] Et continuatur hoc modo: Reuera volo vt accendatur ignis.
o Autem,]id eſt, quia,&c. Vel ſic: Ita volo vt accendatur, ignis. [Autem,] id eſt,ſed vt facilius fiat: [Baptiſmo habeo baptizari,] prius,id eſt,ſanguine proprio vniuerſaliter quaſi baptiſmo perfundi. Nota quod mors Chriſti dicitur baptiſmus, id eſt, tinctio per quandam ſimilitudinem, quia ſicut lana in tinctura mergitur & pretioſior emergit, ita Chriſtus paſſus eſt mortalis, & reſurrexit pretioſior, quia immortalis. Baptiſmus etiam habet efficaciam & virtutem à Domini paſſione. Item paſſio ſiue martyrium dicitur baptiſmus, quia mundat & liberat à culpa & pœna ſicut baptiſmus. Diſtinguit autem *Chryſoſt*. ſex genera baptiſmorum: Quorum primus eſt in verbo. Vnde *Ioan*.15.a. Vos mundi eſtis,&c. Secundus eſt in aqua tantum. Tertius eſt in Spiritu ſancto tantum. De vtroque dicitur *Act*. 1.a. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizamini Spiritu ſancto,&c. Quartus in aqua & ſpiritu. Ioan. 3.a. Niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei. Quintus in igne tribulationis & pœnitentiæ. *Iſaia* 4.b. Si abluerit ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Ieruſalem lauerit de medio eius,&c. Sextus in morte, vt hic: [Baptiſmo habeo, &c.]

Sex genera baptiſmorum.

p Et quomodo, &c.] His verbis exprimitur affectus charitatis Domini erga nos: [Et quomodo coarctor vſq; dum perficiatur]ipſa paſſio, id eſt, quantum, id eſt, ex quanto deſiderio appeto & deſidero ipſam Paſſionem meam pro ſalute humani generis conſummari, q.d. multum affecto mori pro ſalute hominum. In hoc maximam oſtendit ſuam charitatem ad homines. *Ioan*.15.b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Et per hoc ad mutuæ charitatis obſequium nos inuitat, vt ſicut ipſe pro nobis, ita nos pro inuicem pati nō recuſemus. 1. *Ioan*. 3.a. In hoc cognoſcimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.
q Putatis, &c.] Hic remouet vnum magnum impedimentum, id eſt, carnalem affectum ſiue carnalem amorem qui facit concordiam in malum in pluribus operibus: Et ideo non facere,ſed deſtruere hanc pacem ſeu concordiam venit Dei filius: Sicut *Geneſ*. 11.a. legitur de volentibus ædificare turrim, quod Dominus diuiſit eos & diſperſit eos in orbem. Et hoc eſt quod hic dicitur: [Putatis quia pacem veni dare in terram.] *Chryſoſt*. Eſt pax bona, & eſt pax mala. Bona. inter fideles & iuſtos, mala inter infideles & iniuſtos, quia

fidelitas per pacem ſeruatur. *a* Non] vt ibi fiat punctus [dico vobis ſed ſeparationem.] *Chryſoſtomus*. Malum quamdiu mixtum fuerit bono, viuit & ſtat, ſeparatum cadit & moritur, & ita ſemper deſiderat diabolus ſuos infideles cum fidelibus eſſe, quia malum coinquinat bonum, non econuerſo. Vinum enim non corrumpit acetum, nec farina ſordidat lutum, sed econuerſo. (18.t.q.1.) 1. *Corinth. cap. decimaquinto*, d. Nolite ſeduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. (al. † duos) *Matt.* 10. d. dicit. Sed gladium verbi Dei, ſcilicet, de quo *Hebr. cap.* 4 c. Viuus eſt ſermo Dei, &cæt. *Ierem cap.* 48 b. Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. Sed quidam ſicut ruſtici portant hunc gladium retro pendentem ſuper dorſum. Vnde *Pſalm.* 49. Tu verò odiſti diſciplinam, & proiecisti ſermones meos retrorſum. Alij portant in ore vt laudent, vt hiſtriones. *Pſalm.* 58. Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum, &c. Alij portant inuolutum, non vt pugnent in eo, ſed vt vendant eum, vt mercatores. 1. *Reg.* 21. c. Achimelech gladium Holiæ habebat inuolutum, & quia dedit Dauid occiſus eſt à Saule. Alij portant in manibus, ad pugnandum, vt milites. *Cantic.* 3. c. Lectulum Salomonis, &c. *Rom.* 13 b. Non ſine cauſa gladium portas, &c.

b Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuiſi, tres in duo & duo in tres diuidentur.] Nec adhæreas verbo tanquam non fuerint plures vel pauciores in eadem domo.

c Pater] diuidetur [in,] id eſt, contra [filium.] Sed quomodo Dominus qui præcipit honorare parentes. *Exod. cap. vigeſimo*, b. hic videtur inhonorare, ex eo quod hic approbat ſeparationem filij à parente? Sed illud non eſt contrarium illi. Ibi enim præcipit parentes honorare ſub Deo, hic approbat ſeparari à parentibus, ſed pro Deo. *Chryſoſtomus*. Solus Deus animarum pater eſt, carnalibus patribus præbe carnis obſequium, ſpirituali verò patri animæ ſanctitatem.

d Et filius in patrem ſuum.] *Chryſoſtomus*. Non dicit ſeparare filium à patre, ſed aduerſus patrem, quia ſpiritualem dicit ſeparationem non corporalem, & ita qui longè eſt non poteſt ſtare contra.

e Mater in filiam & filia in matrem, ſocrus in nurum ſuam & nurus in ſocrum ſuam.] Hic oritur quæſtio, quia dicit eſſe in domo quinque perſonas quæ contra ſe diuidentur & tamen ſex enumerat, ſcilicet, patrem & filium, matrem & filiam, ſocrum & nurum. Reſpondet *Beda*. Quæ mater eſt filij, ſocrus eſt vxoris eius, & ſic eadem in filiam ſuam & in nurum ſuam dicitur diuiſa. Vnde quinque ſunt perſonæ, ſed ſex ſunt nomina perſonarum. *Beda*. Tres in duo, id eſt, filius & filia & nurus, in patrem & matrem, & duo in tres, id eſt, pater & mater, vbi, ſcilicet, in matre etiam ſocrus intelligitur, in filium & filiam & nurum.

(Myſticè.) *Myſticè*. Per tres ſignificantur omnes boni, qui fidem Trinitatis corde, ore, & opere confitentur. Per duo ſignificantur omnes mali, qui ab hoc ternario ſunt diminuti. Tres ergo in duos diuidentur, quia boni & mali contraria & ſentiunt & operantur & ſe inuicem perſequuntur. *Zach.* 8 b. Diuiſi omnes homines vnumquemque contra proximum ſuum. *Eccleſ.* 33. b. Intuere in omnia opera Altiſſimi, duo contra duo, & vnum contra vnum.

(Moralit.) *Moraliter*. Pater, mundus, mater, caro. *Ezech. cap. decimoſexto*, a. Pater tuus Amorrhæus, id eſt, amaricans, & mater tua Cethæa, id eſt, garrula. *Pſalm.* 26. Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me. Filius & filia diſcipuli ſeu imitatores noſtri ſunt. Vnde pater in filium & mater in filiam diuiditur, quia mundus, id eſt, amatores mundi omnes bonos perſequuntur. Et mater in filiam, quia caro, id eſt, carnales, ſpirituales impugnant & mano & lingua. *Hieronymus*. Adeo creſcit perſecutorum rabies, vt nullus ſit inter eos affectus, quorum diuerſa eſt fides. *Matth. cap. decimo*, c. Tradet frater fratrem in mortem, &c. *Michea cap. ſeptimo*, a. Omnes in ſanguine inſidiantur, vir fratrem ſuum venatur in mortem. Et *infrà*. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, &c. Vnde *Ierem. cap.* 40. Vnuſquiſque à proximo ſuo ſe cuſtodiat, &c. *Iſaiæ cap. decimonono*, a. Pugnabit vir contra fratrem ſuum.

a Non, dico vobis ſed ſeparationem. *b* Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuiſi, tres in † duo & duo in tres diuidentur. *c* Pater in filium *d* & filius in patrem ſuum, *e* mater in filiam, & filia in matrē, ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam. *f* Dicebat autem & ad turbas. *g* Cùm videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis nimbus venit, & ita fiet, & cùm auſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit, & fit.

f Dicebat autem, &c.] Sexta pars cap. vbi poſt tractatum de vtroque aduentu Domini, arguuntur Phariſæi qui ex ordine elementorum & aëris qualitate dies diſcernunt & tempora iudicant. (Sexta pars.) Vtrumque autem aduentum Domini non attendunt, quia nec primum factum credunt, nec ſecundum rectè expectant, cum tamen ex dictis prophetarum & qualitate operum Chriſti certū indicium vtriuſq; aduentus poſſent habere ſi vellent attendere. Vnde *Ierem.* 8. c. Miluus in cælo cognouit tempus ſuum, &c. (Matt. 16. a.) Sic autem Dominus Phariſæos de negligentia arguit, quod de morte & paſſione ſua inſtruit ſecundum exemplum quod ponit, ſicut planius patet. *Matth.* 16. a. vbi agitur de eodem. Dicit ergo, [Dicebat autem & ad turbas] in quibus erant Phariſæi, ſigna de cælo petentes, ſicut dicit *Matth.* 16. a. non ad credendum ſed ad tentandum.

g Cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, nimbus venit, & ita fiet, & cum auſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit & fit, hypocritæ, &cætera.] Litera patet.

(Myſticè.) *Myſticè*. Nubes caro Chriſti. *Iſaiæ cap. decimonono*, a. Aſcendet Dominus ſuper nubem leuem & ingredietur Ægyptum. Et dicitur nubes triplici ratione. Primò, quia ex rore pluuia, & ex carne Chriſti ſanguis & aqua, quæ eſt pluuia benedictionis. De qua *Ezech. cap.* 34. f. Deducam imbrem in tempore ſuo & pluuiæ benedictionis erunt. Secundo, quia nubes occultat ſolem, & caro Chriſti diuinitatem. *Iſa. cap.* 45. c. Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael ſaluator. *Habac. cap.* 3. a. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Tertiò, quia nubes de mari oritur, & caro Chriſti de Maria. 3. *Reg.* 18. a. Ecce nubecula parua quaſi veſtigium hominis aſcendebat de mari. Occaſus eſt paſſio ſiue mors Chriſti. *Pſalm.* 67. Qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus nomen illi. Quid eſt ergo nubes ab occaſu oriens, niſi caro Chriſti à morte reſurgens. Poſt aſcenſum autem nubis fuit nimbus, quia poſt Domini reſurrectionem Euangelij prædicatio toti mundo illuxit. Vnde 3. *Reg. cap.* 18. g. Ecce nubecula parua quaſi veſtigium hominis aſcendebat de mari, id eſt, de amaritudine mortis, & facta eſt pluuia grandis. Per auſtrum vero flantem, præſens tribulatio ſanctorum ſignificatur, per æſtum autem tribulatio futuri iudicij. Auſter igitur flans, ſignum eſt æſtus futuri, id eſt, præſens tribulatio ſanctorum certum indicium eſt futuræ tribulationis malorum. Si enim Dominus in præſenti non parcit bonis quin patiantur, certum eſt quod in futuro non parcet malis quin puniantur. Vnde *Prouerb.* 11. d Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator. *Iſa.* 32. c. Super humum populi mei & ſpinæ & vepres aſcendent, quanto magis ſuper omnes domos gaudij ciuitatis exultantis. 1. *Pet.* 4. d. Tempus eſt vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?

(Moralit.) *Moraliter*. Per nubem ſignificatur dolor ſeu triſtitia quæ mentem obnubulat, per occaſum verò ſignificatur caſus peccati, per nimbum pluuia lacrymarum, per auſtrum verò præſens proſperitas, per æſtum futura calamitas. Quid eſt ergo nubes ab occaſu oriens, & poſtea nimbus ſequens, niſi dolor ſeu triſtitia de peccati conſideratione proueniens, & poſtea pluuia lacrymarum ſubſequens? Et ſicut pluuia ipſius nubis obſcuritatem diſſoluit, & ſerenitatem inducit, ita lacrymæ triſtitiam mentis expellunt & conſcientiæ ſerenitatem inducunt. Vnde *Tob. cap. tertio*, d. Poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt lacrymationem & fletum exultationem infundis. Similiter flatum auſtri ſequitur feruor æſtus, quia præſentem proſperitatem ſequitur æterna calamitas. Vnde *Prouerbiorum cap. decimoquarto*, b. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Iob cap. vigeſimoprimo*, b. Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Sequitur.

Hypocritæ

a Hypocritæ faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus,] scilicet, mei aduentus.

b Quomodo non probatis,] scilicet, certis argumentis scripturarum & operum. *August.* Laudabilior est animus, cui nota est propria infirmitas, quàm qui cælorum constellationes & terrarum fundamenta scrutatur. *Isa.* 47. d. Saluent te augures cæli qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt ex ipsis annunciarēt futura tibi. *Gal.* 4. b. Quomodo conuertimini ad infirma & egena elemēta, dies obseruatis & menses & annos, & vosipsos negligitis. *Eccl.* 3. c. Quæ præcepit tibi Deus semper cogita, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.

Matth. 5.d.

> a Hypocritę faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus b quomodo non probatis? c Quid autem & a vobisipsis d non iudicatis quod iustum est? e Cùm f autem vadis cum aduersario tuo g ad principem in h via, da i operam liberari ab illo, k ne forte trahat te l ad iudicem, m & iudex n tradat te o exactori, p & exactor q mittat te in carcerē. r Dico tibi, nō exies inde donec etiam s nouissimum minutum reddas.

c Quid autem.] Viderentur excusabiles legem & prophetas ignorantes, ideo subditur per quid ostēduntur inexcusabiles, quia natura vel ratio poterat eis dicere illum esse Deum, qui faciebat etiam opera suprà hominem. *Ioan.* 15. d. Et quod post tot iniustitias sæculi, iustum creatoris iudicium esset venturum. Dicit ergo: [Quid autem & à vobisipsis,] id est, ex naturali ratione. *Eccl.* 31. b. Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

d Non iudicatis quod iustum est,] scilicet, me esse Deum, & iudicium venturum. *Michea* 7. b. Iram Domini portabo quoniam peccaui ei, &c. *Iob* 13. c. Etiam si occiderit me sperabo in eum *Iob* 6. a. Terrores Domini contra me militant.

Septima pars. e Cum autem, &c.] Septima & vltima pars, in qua inuitat nos Dominus ad conculcandas mundi illecebras, & ad præstolandum secundum aduentum Domini, monens obedire verbo Dei quod docet mundi illecebras conculcare & pacem cum omnibus habere. Vnde dicit: [Cùm autem vadis, &c,] q. d. constāt iudicium esse venturum.

Glos. Aduersarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris desideriis carnalibus, &c. 1. Pet. 2. b. Abstinete, &c. Rom. 13. a. Curam carnis, &c. Gal. 5. Desideria carnis, &c.

f Autem,] id est, ideo.

g Cùm vadis cum aduersario tuo,] id est, sermone Dei tuis carnalibus desideriis aduersanti. Vel cum quouis homine tibi aduersanti.

g Ad principem,] id est, ad Christum iudicem. De quo *Isa.* 32. b. Princeps ea quæ digna sunt principe cogitabit, & ipse super duces stabit.

h In via,] id est, in hac vita, quæ ducit ad cælum si bona est, vel ad infernum si mala. De qua *Psalm.* Reuela Domino viam tuam, id est, vitam tuam. Veruntamen triplex est via qua itur ad cælum. Prima est via innocentiæ, id est, ipsa innocentia per quam ambulant innocentes. De qua *Psal.* Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Item. Beati immaculati in via. Item *Prouerb.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ. Secunda est via pœnitentiæ, id est, ipsa pœnitentia per quā ambulant pœnitentes. De qua *Isa.* 30. e. Hæc via ambulate in ea, neque ad dexteram excedendo, neq; ad sinistram diminuendo. *Exod.* 8. g. Viam trium dierum ibimus. Tertia est via sapientiæ, id est, ipse Christus per quem venitur ad patrem. *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas & vita: Nemo venit ad patrem nisi per me. *Psal.* 106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. *Prouerb.* 4. b. Viam sapientiæ monstrabo tibi. Has vias ambulare volebat Dauid, cum dicebat: *Psal.* 24. Vias tuas Domine demonstra mihi. *Sap.* 10. b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, &c. Cum ergo vadis cum aduersario tuo ad principem in hac triplici via.

i Da operam liberari ab illo,] implendo præcepta, declinando prohibita, sperando promissiones, timendo comminationes. Qui hæc quatuor facit, securus est ab aduersario, id est, sermone diuino. De quo *Eccles.* 36. b. Extolle aduersarium & affligē inimicum, id est, exalta verbum diuinum: Et sic affliges triplicem inimicum, id est, mundum, carnem & diabolum.

k Ne forte trahat te,] id est, causa sit cur traharis.

l Ad iudicem] Christum, cui pater dedit omne iudicium, *Ioan.* 5. d.

m Et iudex,] id est, Christus.

n Tradat te] per diffinitiuam sententiam.

o Exactori,] id est, diabolo qui pœnam exigit pro culpa quam suggessit, in quo deprehenditur eius malignitas, quia culpam suggerit, & pro ea pœnam infligit. De hoc exactore. *Isa* 14. b. Quomodo cessauit exactor. *Iob* 3. c. Non exaudierunt vocem exactoris, id est, suggestionem diaboli non receperunt.

p Et exactor,] id est, diabolus.

q Mittat in carcerem] inferni. De quo *Isa.* 24. d. Congabuntur congregatione vnius fascis in lacum, & clauditur ibi in carcere [illegible] dæmones cruciant [illegible] nimas vsque in diem iudicij: Sed post [illegible] solo igne & v[illegible] animæ pariter cum dæmonibus cruciabuntur, quia tunc cessabit omnis prælatio, vt dicitur. 1. Cor. 15. c.

r Dico tibi, non exies inde donec etiam nouissimum minutum reddas,] id est, nunquam exies inde. Nota quia, [donec,] in frequentiori vsu ponitur inclusiuè, quandoque ponitur exclusiuè, vt cum dicitur: Ille nunquam pœnituit donec obiit, id est nunquam: Ita ponitur hic, scilicet, pro nunquam De hoc habes Interlin. id est, nunquam. Sed cauté intelligas quod sequitur *in Gloss. Interlin.* sicut, *Psalm.* 109. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum, ne intelligas quod ibi ponatur pro nunquam. Ibi enim ponitur pro semper, quasi: Dixit Dominus Domino meo, id est, pater filio, sede à dextris meis, id est, regna mecum, donec ponam inimicos tuos, id est, modò & postquam posuero, scilicet, semper. Ergo quasi ex opposito intellige quod sequitur, sicut, donec ponam, quasi hic ponatur exclusiuè, sicut ibi. Et sicut hic est abnegatiuum omnium temporum, ita ibi consignificatiuum omnium temporum. Hic ergo ponitur pro nunquam, ibi pro in æternum. *Gloss. Be[illegible].* Reddit semper pœnas pro peccatis patiendo, sed nunquam veniam consequendo. *August.* Donec hic non finem pœnæ significat, sed semper solues & nunquam persolues. Vnde *Chrys[illegible].* Si semel condemnatus missus fueris in carcerem, iam non solum de grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso quod locutus es sunt exigenda à te supplicia. Argumentum quod peccatum veniale punitur in inferno.

s Etiam nouissimum minutum reddas,] id est, pro minima peccatis punieris. *Mat.* 5. d. Nouissimum quadrantem. *August.* Sic solemus dicere vsque ad fæcem, cum volumus exprimere aliquid ita exhaustum vt nihil relinquatur. &c.

Aduersarius:
- Secundum Apostolum: Caro spiritui. *Galat.* 5. e. Hæc enim sibiinuicem aduersantur, &c.
- Diabolus. 1. *Pet.* 5. c. b. Aduersarius vester diabolus, &c.
- Conscientia mala. *Rom.* 2. c. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.
- Vitiorum vsus siue improbus actus. *Eccles.* 33. a. Timenti Deum non occurrent mala, scilicet, vt aduersarij eius, &c.
- Sermo Dei. *Matth.* 5. d. Esto consentiens aduersario tuo. *Mich.* 2. c. Nonne verba mea bona, &c. E contrario, &c. De quolibet potest exponi quod dicitur *sup.* Cùm vadis cum aduersario tuo.

EXPOSITIO CAP. XIII.

ADerant autem quidam, &c.] In fine præcedētis capituli docuit Dominus qualiter vnusquisq; ad aduētum iudicis se debeat præparare: Nunc ostendit omnes qui se non præparauerint esse damnandos, triplici exemplo hoc demōstrans. Primum exemplum est de Galilæis, qui se non præparauerunt, & ideo damnati turpiter perierunt. Secundūm est de decem & octo Ierosolymitis, quos turris Siloa cadēs oppressit. Tertium est de ficu sterili quam Dominus maledixit. Et hæc tria continet prima pars huius capituli. In secūda, mulier curua decem & octo annis erigitur, ibi, [Erat autem docens.] In tertia ostendit omnes fideles qui hic despecti & humiles habentur, in futuro esse exaltandos duplici similitudine. Prima sumitur à grano sinapis. Secūda à tribus satis farinæ, ibi, [Dicebat ergo, &c.] In quarta ostendit locū pœnitētiæ in die iudicij tollēdū esse reprobis, qui nūc misericordiæ tēpore conceditur cunctis pie pulsantibus, ibi [Et ibat per ciuitates & castella, &c.] In quinta ostendit Dominus se passurum in Ierusalem vbi alij prophetæ lapidati sunt & occisi, ibi, [In ipsa autem die, &c.] Dicit ergo:

a Aderant autem quidam ipso tempore] quo docebat omnes qui non se præparauerunt ad aduentum iudicis esse damnandos.

b Nunciantes illi de Galilæis.] Voluerunt fortè eum terrere. c Quorum sanguinem, &cæt.] Istud est de propriis Lucæ, quod hîc interseritur de Galilæis, & quod secundò additur de parabola fici

A & quod tertiò additur de muliere incuruata.
d. † in Transierat Dominus de Iudæa in Galilæam Ioanne incarcerato, illi Iudæis mortem minantibus sicut habetur apud alium Euangelistam. In Galilæa ergo docuerat prædicta, præmoniens quod præmunirent se homines ad præparationem secundi aduentus. Inde sumpta occasione quidam qui præsentes aderant, nunciauerunt ei mortem Galilæorum, quorum sanguinem fuderat Pilatus inter sacrificia, quasi dicat, isti non se bene præparauerunt. Non enim alia de causa nunciauerunt ei mortem istorum, nisi quia putabant istos peccatores esse grauiores omnibus aliis, ex acerbitate mortis pensantes immanitatem criminis. Dominus autem nec diffitetur peccatores eos fuisse, nec confitetur grauiores fuisse omnibus aliis. De Galilæis istis dubium est qui fuerint, quia nec Euangelica determinat historia: *Iosephus* dicit & *in historiis* habetur, quia quidam erat in Galilæa faciens se filium Dei Messiam promissum in lege, & multi de Galilæis sequebantur eum adhærentes ei quos seduxerat, & assignauerat eis diem qua erat ascensurus in cælum, videntibus illis de monte Garizim. Videns autem Pilatus, quia multos seduxerat de tetrarchia Herodis, id est, de Galilæa, timuit ne post eos seduceret eos qui erant de tetrarchia sua, scilicet, Ierosolymitas. Cùm ergo die assignato essent in monte Gariaim, & illi quos seduxerat adorarent eum & sacrificarent ei, repente superuenit Pilatus & interfecit eos inter sacrificia & inter alios occidit filium Dei. Illud aliquantulum tangit *Gloss.* modica super Euangelium vbi habetur quod ea hora pacificati sunt, Herodes & Pilatus, quando, scilicet, Pilatus misit hominem Galilæum, scilicet, Christum ad Herodem, pro reuerentia nolens iudicare hominem de tetrarchia sua, sed remittens ad eum vt iudicaret. Pro qua reuerentia Herodi exhibita ab ipso Pilato, statim pacificatus est Herodes qui molestus erat Pilato, quia occiderat homines de tetrarchia sua. Et *Act.* 5.g vbi dicitur. Post hunc exitit Iudas Galilæus in diebus professionis & auertit populum post se & omnes quotquot consenserunt ei dispersi sunt, & ipse periit. Dicit ergo.

CAP. XIII.

a ADerant autem quidam ipso † tempore b nunciantes illi de Galilæis c quorum d sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. e Et respondens dixit illis: putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis f peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, g dico vobis, h sed nisi pœnitentiam habueritis, i omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo supra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos. k Putatis, quia & ipsi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non dico vobis sed si non pœnitentiam habueritis omnes similiter peribitis. l Dicebat autem hanc similitudinem,

c Quorum,] scilicet, Galilæorum.

d Sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum] interficiendo eos inter sacrificia, sicut dictum est.

Mystice. *Mystice.* Per istos Galilæos quorum sanguis eorum sacrificiis est immixtus, significantur hypocritæ, qui sanguinem sinistræ intentionis miscent sacrificiis bonorum operum, facientes bona exterius ambitione laudis humanæ vel cupiditatis mundanæ. Contra illud *Matth.* 6.a. Nesciat sinistra tua quid faciat, &c. id est, bonum opus quod per dexteram designatur non iungatur prauæ intentioni, quæ per sinistram significatur. Hoc autem facit Pilatus, os malleatoris, id est, diabolus, qui semper intentioni operum insidiatur vt eam peruertat. Nam quicquid ex mala intentione procedit, malum est. Et ideo mors corporalis Galilæorum, mortem spiritualem hypocritarum significat, qui inter sua sacrificia moriuntur. Sequitur.

e Et respondens dixit illis. Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis] qui non ita sunt puniti.

f Peccatores fuerunt qui talia passi sunt? Non] vt hic fiat distinctio.

g Dico vobis] sed supple, quia peccatores erant nec pœnitebant.

h Sed nisi pœnitentiam habueritis.] *Gl.* Hic apertè notat esse eos peccatores.

i Omnes similiter peribitis, sicut illi decem, & octo supra quos cecidit Turris in Siloa & occidit eos.] Siloa, fons est in Ierusalem. *Isa.* 8.b. Aquæ Siloe, &c.

k Putatis quia, & ipsi debitores,] vel [peccatores fuerint præter omnes,] id est, plus quàm omnes [homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis, [sed] vos etiam, [si non pœnitentiam habueritis omnes similiter peritis] vel [simul] alia litera, & non erit locale sed similitudinis. Isti decem & octo Ierosolymitæ erât qui ad literam ædificauerunt turrim iuxta Siloam, & ruina turris oppressi sunt. Fuerunt etiã mali sicut & Galilæi, cum vtrique propter peccata sua perierũt, & in exemplum & terrorem aliorum.

Vndecim enim causis aliquis punitur præsẽti pœna. Primò ad eius purgationẽ, vt Maria soror Moysi. *Num.* 12.c. Item ad probationem, vt *Iob* 1. & 2. Item ad punitionis continuationẽ, vt Herodes, *Act.* 12.d. Item ad defensionem superbiæ, siue ad humilitatis conseruationem, vt Paulus 2. *Cor.* 12.b. Item ad Christi glorificationem, vt cæcus, *Ioan.* 9.a. Item ad posterorum exemplum, vt *Tob.* 2.b. Item ad terrorem malorum. *Prou.* 19.b. Flagellato pestilente, &c. Item ad parentum punitionem. *Exod.* 20.a Ego sum Deus zelotes. &c Item ad sobrietatem, *Eccl.* 31.c. Infirmitas grauis, &c. Item ad maiorẽ cautelam, vt pueri Sodomitæ, *Gen.* 19. qui si vixissent peiores essent & grauius punirentur. Item ad habendum memoriam Dei, vt Zacharias pater Ioannis, *sup.* 1.b. *Vndecim causis punitur aliquis.*

Vt probet, aut puniat, aut purget, aut tueatur: *Versus.*
Aut Christi pateat gloria, pœna datur:
Vt sit in exemplum terrat vel pœna parentum:
Vt sit sobria mens, cauta, memórque Dei.

Mystice. Per istos Ierosolymitas quos turris oppressit, significantur omnes reprobi, quos turris opprimet, id est, Christus, quando sententia sua cadet super eos in die iudicii, quãdo dicetur eis: Ite maledicti in ignem æternum. *Matth.* 25.d. Super quem ceciderit lapis, &c. Christus autem turris dicitur propter altitudinem & fortitudinẽ. *Prouerb.* 18.b. Turris fortissima, &c. Potest etiam nomine turris accipi superbia propter altitudinẽ quæ cadet super eos in die iudicij, qui de superbia non pœnituerunt. *Isa.* 30.f. Erunt super omnem collem riui currentium aquarum, & in die interfectionis multorum cum ceciderint turres, 2. *Cor.* 10.b. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes & omnem altitudinem: Ecce turris. Sequitur. *Mystice.*

l Dicebat autem hanc similitudinem: Arborem, &c.] Tertia est similitudo de fico sterili, per quam ostendit Iudæos & omnes peccatores citò eradicãdos nisi pœniteãt de peccatis suis. Et rectè ficui sterili comparantur Iudæi cæterique peccatores, quia foliis verborũ exuberãt, fructu verò carẽt bonorum operum, & ideo maledicti sunt à Domino, *Matth.* 21.b. Videns Dominus arborem fici vnam secus viam, venit ad eam & nihil inuenit in ea nisi folia tantùm, & ait, nũquam ex te fructus nascatur in sempiternum. *Chrys.* Sicut impossibile est arborem iuxta viam fructus vsque ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mũdum viuentem iustitiam immaculatam vsque in finem tenere. Est autem multiplex ficus, de quarum qualibet potest exponi. Est enim ficus Synagoga, vt hîc. Et *Matth.* 21.b. Maledixit Dominus ficui & aruit. Item qui recusat dignitates propter dulcedinem contemplationis. *Iudic.* 9.b. Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suauissimos, &cæt. Item charitas. *Isa.* 38.d. Iussit Isaias vt tollerent massam de ficis & cataplasmarent super vulnus & sanaretur. Item clerici boni & mali. *Ierem.* 24.a. Ecce duo calathi pleni ficis, &c. Item religio. *Ioel.* 1.b. Ficum meam decorticauit, &c. Item excusatio. *Genes.* 3.b. Consuerunt folia ficus & fecerunt sibi perizomata. Item præmium cæleste. *Matth.* 7.c. Nunquid colligũt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Item vmbra sanctitatis. *Ioan.* 1.g. Cum esses sub ficu noui te. Item bonus nouitij. *Michææ* 7.a. Præcoquas ficus desiderauit anima mea. Modò secundum *Gloss.* exponamus de prima. *Multiplex ficus.*

Arborem fici

a Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua.] Parabolicè loquitur Dominus ad Iudæos, comparans ipsos sterili ficulneæ. Et distingue inter vineam & ficum & terram. Solet enim intelligi idem per ficum & vineam.s.synagoga. Hîc autem per vineam intelligitur vniuersitas Iudæorum. De hac vinea *Isaiæ* 5.a. *Ierem.* 2.d.

B *Oseæ* 10.a. Vitis frondosa,&c.Per ficum autem intelliguntur doctores synagogæ,scilicet Scribæ & Pharisæi, qui sunt in synagoga quasi ficus in vinea. Per terram intelligitur plebs Iudaica. e Et venit] carne natus.

a Arborem fici b habebat quidam c plantatam in d vinea sua, e& venit quærens f fructum in g illa, h & non inuenit. Dixit i autem k ad cultorem vineæ. l Ecce anni tres sunt m ex quo venio quærens fructum in n ficulnea hac, & non inuenio. o Succide ergo illam, vt p quid etiam terram occupat? q At ille r respondens dixit illi: s Domine dimitte illam & hoc anno vsque dum t fodiã circa illam & mittam u stercora. Et si quidem fecerit x fructum, y sin auté in z futurum su.cides eã.

f Quærens fructum]operum,non vmbram verborum[in illa & non inuenit. i Dixit autem ad cultorem vineæ]i.ad Apostolos, & prædicatores. l Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio.] Per tres annos intellige tria tempora. s.tempus circumcisionis ante legem, ab Abraham vsq; ad Moysen.Et tẽpus legis,à Moyse vsq; ad Christum. Et tempus gratiæ.Sed per hos tres annos fructus in eis inueniri non potuit, quia nec tempore circumcisionis purificari poterant qui circumcisionem animi non quærebant. *Deut.*10.d.Et intellige de adultis.Neq;per legem sanctificabantur qui carnalia in lege tantũ sequebãtur. Nec in gratia iustificabantur qui de peccatis pœnitere nolebant,& ideo sequitur. o Succide ergo illam]i.annũcia.i. annunciate vos Apostoli quod perdituri sunt locũ & gentẽ. *Ioan.*11 f. pro quo seruando Christum occiderunt & suos. p Vt quid etiam terram occupat?] *Gloss.*Cur etiam temporali copia vtitur,quasi nec etiam dignum esset vt Iudæi in tẽporalibus abundarent. q At ille respondens illi. Dñe, &c.] Dñs dixerat cultori vineæ de sterili ficulnea succidenda. i. de synagoga euertenda, & dictum est quod per cultorẽ vineæ intelligantur Apostoli, sed quia intelligebãt.Apostoli, quia alij qui de populo suo qui modò erant ficus steriles & & infœcũdæ,quasi per fossionem & stercorationem prædicantium fierent fructiferæ ficus & fœcundæ,ideo petit cultor vineę vt differatur succisio sterilis ficulneę.i.petũt Apostoli vt differatur euulsio synagogæ. Ad eorum petitionem dilata est per quadraginta annos post Passionem Dñi.Certũ est autem quod per prædicationem Apostolorum & intercessionibus eorũ,multi de Iudæis conuersi sunt ad fidẽ.Hoc est quod hic dicitur. s Dñe dimitte illam & hoc anno]tertio s. tempore gratiæ. t Vsq; dum fodiã circa illam. *Gloss.*Donec radicem, &c. Mentem sibi demonstrat.i.quod menti prauitatem suam indicat. Sæpè enim mens prauitatem suam non attendit,sed dũ arguitur homo,redit ad conscientiam. Alia litera habet, mortem.Fossio ad litterã in imo fit. *Mysticè* ergo fossio circa sterilem ficulneam intelligitur timoris incussio quæ humiliat mentem elatam u Et mittam stercora.] Stercora mittũtur ad radicem arboris.i.ad cognitionẽ mentis. *Beda.* i. malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam,prædicando & cõmonendo. Hic per stercora intelligitur recordatio peccati, quia sicut stercoratio terram fœcundat,sic peccati recordatio animum ad compunctionẽ excitat & ita fœcundat.Ex quo enim peccati memoria mẽtem tangit statim eam compungit & de compunctione ad fructum boni operis deducit & ita fructificare facit. x Et si quidem fecerit fructum]supple reseruabitur vel dimittetur,quia est Aposiopesis, sicut vult *Gloss.* y Sin autem]. i. si non fecerit fructum. z In futurum succides eam] gladio iudicialis sententiæ feriendo,& à terra viuentium æternaliter separando,dicens. Discedite à me omnes operarij iniquitatis, *Mat.* 7. d. *Psal.* 51. Propterea Deus destruet te in finem, euellet te,&c.Et nota quia duo proponit cultor vineæ.s.facere fructum,& non facere fructũ.In altero vtitur ecliptica oratione, in quo nouerat Iudæos defuncturos, vbi.s.dicit. Si fecerit fructum.In altero autem totam texuit orationem, quia nouerat Iudæos procliuiores ad peccandum quã ad fructificandum. *Moraliter.* Ficus est claustrum quodlibet siue religio, quia sicut ficus sub vno cortice multa grana pacifice continet, ita religio sub vno iure viuendi.i.sub vna regula multos homines habet. Vnde *Psal.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo.Item folia ficus habẽt similitudinem manus humanæ,& verba claustralium debent

Si quidem duæ lectiones sunt.

Moralit.

bonis operibus informari & adæquari. *Osea* 10.a. Vitis frõdosa Israël,fructus adæquatus est ei. Sed heu,nõ sic in multis,quia multa loquuntur, & pauca faciunt. *Ierem.*8.e. Non est vua in vitibus, & non sunt ficus in ficulnea. Item ficus, vbi bona est, optima est, vbi mala,pessima, sic viri claustrales. *Ierem.*24.b.Quid tu vides Ieremia? Et dixit.Ficus, ficus bonas bonas valde, ficus malas, malas valde quæ comedi non possunt eo quod sint malæ.Vinea in qua plantata est ficus est Ecclesia. *Isa.*5.b. Vinea Domini Sabaoth domus Israël est. Dominus vineæ est Christus, quia eam plantauit. *Marc.*12 a. Vineam pastinauit homo i. Christus Ecclesiam plantauit.Cultor vineæ est cœtus doctorum,& Prælatorum,quorum officium est sarmenta amputare, vites bonas propagare, spinas euellere, bona semina plantare. Vnde *Ambros.* Nouit cultor vineæ terram excolere, qui nouit vtilia deprehendere. *Aug.in lib.contra quinque hæreses.* Vbi estis ò boni agricolæ, quid agitis, quare vacatis, videtis quod malo plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum siccate, semina bona spargite. Sed quibus hoc dico? O vbi estis fontes lacrymarum, quibus agricolis loquar. Alij sunt mortui,alij sunt fugati,terra tradita est in manus impij. *Prouer.*24.d. Per agrum hominis pigri transiui,& per vineam viri stulti,& ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ. Iuxta hoc prosequere literam a Arborem fici]i. religionem. b Habebat quidam] s. Christus. c Plantatam] per Antonium, Benedictũ,Augustinum. d In vinea sua] i.in Ecclesia sua. e Et venit quærens fructum] i.religiositatis & sanctitatis profectum. g In illa ficu.]i.in religione. h Et non inuenit] *Marc.*11.b. Cum exiret Iesus à Bethania esuriit,cúmque vidisset ficum à longè habentem folia,venit si fortè inuenisset in illa,& cum venisset ad eam nihil inuenit præter folia tãtum.i.nihil de veritate religionis præter verba & exteriorẽ habitum. 1.*Reg.*19.c. Aufugit Dauid atque saluatus est,tulit autem Michol statuam & posuit super lectum & pellem pilosam caprarum posuit ad caput & operit eam vestimẽtis, misit autem Saul, &c. Sequitur. i Dixit autem]Christus. k Ad cultorem vineæ]i.ad Prælatum Ecclesiæ. l Ecce anni tres sunt.] Tempus Antonij, tempus Benedicti, tempus Augustini. m Ex quo venio quærens fructum]operum & virtutum. n In ficulnea hac,& non inuenio.]Et quare non inuenit Christus fructum in ea? Nunquid quia malè quærit? Non, sed quia non est ibi. *Ioel.*1.b. Gens ascendet super terram meam fortis & innumerabilis, posuit vineam meam in desertum, ficum meam decorticauit, nudans spoliauit eam & abiecit.i. abiectam fecit. o Succide ergo illam]i.succidendam annuncia, quia infructuosa est. *Matth.*3.c. Iam securis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor quæ non fecerit fructum excidetur,& in ignẽ mittetur & ardet. p Vt quid etiam terram occupat?] *Ambros.* Terram occupat, qui locum quem tenet, bonis operibus non exercet, qui exemplo prauitatis impedimentum præstat cæteris. *Iob* 31.d. Si aduersum me terra mea clamat.i.parochia. Et *infra.* Si fructus eius comedi absque pecunia. Et *infra.* Pro frumento oriatur mihi tribulus,&c. *Iob* 24.b. Animæ vulneratorũ clamabunt & Deus inultum abire non patitur. q At ille]sc. cultor vineæ.i. Prælatus Ecclesiæ qui minas Domini contra populum debet precibus emollire. *Prouer.*15.a. Mollis responsio,&c. *Isa.*64.b. Non est qui inuocet nomen tuum,qui consurgat & teneat te. r Respondens dixit illi, Domine dimitte illam & hoc anno]tertio, scilicet, ad pœnitendum & fructificandum. *Isaiæ* 37.f. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, in secundo autem pomis vescere, in tertio autẽ anno seminate & metite,& plãtate vineas & comedite fructum earum. *Iob* 24.d. Dedi ei locũ pœnitentiæ & ipse abusus est in eo superbia. t Vsque dum fodiam circa illam] increpando & ab amore terrenorum reuocando. Qui enim fodit terram extrahit & fossam facit, id est, humilitatem. *Ezech.*8.d. Fili hominis fode parietem & ingredere, & vide abominationes pessimas quas isti faciunt.

u Et mittam stercora]i.abominationem peccatorum eius,

reducam ad mentem ipsius. Peccata enim stercora dicuntur propter fœtiditatem & vilitatem, quæ tamen si ad radicem arboris mittantur, id est, ad mentem peccatoris reuocentur, fœcundatur arbor. *Amos* 4. c. Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum ad nares vestras & non redistis ad me: Immò multi irascuntur si fortè aliquis prædicando vel legendo tangat peccata eorum & reputant cótra se dictum quod dictum est pro eis, immò pro omnibus in
C communi. *Exod.* 5. d. dixit populus ad Moysen & Aaron. Videat Deus & iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone & seruis eius. De his stercoribus dicitur *Threni. cap.* 4. a. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. [Et si quidem, &c.] Expone sicut prius. Sequitur.

a Erat autē *b* docés in *c* synagoga eorum *d* sabbatis. Et *e* ecce mulier quæ habebat *f* spiritum infirmitatis *g* annis decem & octo. Et *h* erat inclinata, *i* nec omnino poterat sursum respicere. *k* Quam cùm vidisset Iesus, *l* vocauit ad se, *m* & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et *n* imposuit illi manus, *o* & cófestim erecta est, & *p* glorificabat Deum. *q* Respódens autē Archisynagogus indignans, *r* quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ. Sex dies *s* sunt in quibus oportet operari. In his ergo venite & curamini, & non in die sabbati.

Secunda pars. *a* Erat autem, &c. Secunda pars vbi mulier curuata erigitur. Ad literam, dæmon incuruauerat hanc mulierem, qui ante Christi aduentum supra genus humanum maximam habebat potestatem. Alios enim apertè paralysi percutiebat, alios incuruabat, & diuersimodè humanum genus impugnabat. Vtrùm autem hoc continuè factum sit, scilicet, post prædicta, non potest haberi certum ex alio Euangelista, quia est hoc de propriis Lucæ. Lucas vero multa sibi continuat pro mysterio, quæ non sibi continuantur quantum ad historiam, quod si non continuetur præmissis quantum ad seriem historiæ. Ad idem enim mysticè referuntur succisio ficulneæ sterilis, & erectio mulieris incuruatæ, id est, ad synagogam. Nam sicut succisio ficulneæ significabat aliquos de Iudæis esse excidendos, sic erectio mulieris aliquos erigendos esse, quia sicut per ficulneam succisam præfigurabatur extirpatio synagogæ, ita per mulierem erectam liberatio reliquiarum eius. Vel alia ratione sequitur hæc pars post primam. In prima siquidem sub similitudine ficus actum est de maledictione & reprobatione synagogæ, hic autem sub specie sanatæ mulieris agitur de Ecclesiæ institutione. Sicut enim ficus synagogam, ita mulier significat Ecclesiam. Rectè autem post decem & octo annos erigitur mulier, quia per obseruantiam Decalogi ad fidem resurrectionis quæ octaua ætate fiet, erigitur Ecclesia in præsenti per gratiam & in futuro erigetur per gloriam.

Moralit. *Moraliter* autem per istam mulierem significatur qualibet mens auara, quæ à rectitudine sua incuruata ad terrena per amorem nimium inclinatur. Et iuxta hoc exponatur litera. Dicit ergo.

a Erat autem] Iesus, scilicet.

b Docens fidem & mores.

c In synagoga eorum] vbi erat locus publicus & communis, non in latebris & cauernis, vt hæretici. *Ioan.* 18. d. Ego semper docui in synagoga, & in templo quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.

d Sabbatis] quia tunc plures conueniebant ad sermonem, & in figuram quod anima quæ per verbum prædicationis à terrenis ad cælestia erigitur, ad quietem æternitatis perducitur:

e Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis] ad literam, id est, infirmitatem ex spiritu maligno sibi procuratam. Vel, *ita alia*.

f Spiritum infirmitatis,] id est, cupiditatis, quæ est grauis infirmitas animæ. Est enim spiritualis febris corporali contraria. In corporali namque febre prius est frigus & postea calor, in spirituali econtrario, quia cupiditas prius habet calorem in acquirendo, post frigus timoris de amittendo. *Genes.* 8. d. Frigus & æstus non requiescent.

g Annis decem & octo,] id est, tribus temporibus Dominicæ visitationis. Senarius enim significat perfectionem, qui multiplicatus per ternarium reddit decem & octo. Vnde significat omnes illos qui tribus temporibus, id est, ante legem, sub lege, sub Euangelio perfectionem operum habuerunt. Sed in his tribus temporibus fuit aliqua mulier in hac febre, quæ inclinauit eam. Vnde sequitur.

h Et erat inclinata] ad terram. Hanc inclinationem procurat diabolus quantum potest. *Isa.* 51. g. Dixerunt animæ tuæ, incuruare vt transeamus. *i* Nec omnino poterat sursum respicere] sed semper in terram ad modum pecudis, quia quodammodo typum pecudis gestat, qui semper terrenis inhiat. *Matth.* 6. c. Vbi est thesaurus tuus, &c. *Prouerb.* 17. d. Oculi stultorum in finibus terræ.

k Quam cum vidisset Iesus.] *Gloss.* prædestinando per gratiā.

l Vocauit ad se] illustrādo per doctrinam.

m Et ait illi, mulier dimissa es ab infirmitate tua,] id est, tuo merito tibi inflicta. Vel [Tua,] id est, qua tu bene vteris. Multi habent infirmitatem non suam, quia nō suo merito sibi inflictam, aut quia non bene vtuntur ea, aut quia murmurant, & impatientes sunt.

n Et imposuit illi manus.] *Beda.* Spiritualibus bonis adiuuando, id est, gratiam bene operandi contulit.

o Et confestim erecta est.] *Beda.* Ad glorificandum Deum. *Act.* 2. a. Factus est repente de cœlo sonus, &c. Ibi *Glossa.* Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Nota quatuor, vidit, vocauit, dimisit, erexit. Vidit per prædestinationem. *Sap.* 4. c. Misericordia est in sanctos eius, &c. Vocauit per prædicationem. *Prouerb.* 1. c. Vocaui, &c. Dimisit per iustificationem. *Matth.* 15. c. Dimitte eam, &c. Erexit per magnificationem. *Leuit.* 26. b. Ego Dominus qui confregi catenas, &c. Hæc quatuor respondent quatuor verbis Apostoli. *Rom.* 8. f. Prædestinauit, vocauit, iustificauit, magnificauit, id est, magnificabit. Et licet in Apostolo ponatur verbum præteriti temporis, intelligendum est futuri. Sequitur.

p Et glorificabat Deum.] *Gloss.* vsque in finem perseuerando in bonis operibus. Hæc est enim glorificatio Dei, bona conuersatio viri iusti. 1. *Corinth.* 6. d. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. Sequitur. *Deut.* 5. b

q Respondens, &c.] Moyses legislator prohibuit non operationem sabbati, sed determinauit dicens. Omne opus seruile non facies in eo, neque tu neque filius, &c. *Leuit.* 23. a. Ideo non coquebant panes, quia non tantum peccata dicta sunt opera seruilia, sed & quædam alia. Vnde 1. *Reg.* 8. c. dictum est de Saule. Faciet filias vestras focarias, vnguentarias, panificas. Opera enim coquinæ seruilia sunt. Ignorabat ergo Archisynagogus determinationem à Moyse, quæ non nisi semel vel bis posita est à Moyse, vbique tamen subintelligenda, quia non prohibuit Moyses hominem curari in sabbato, sed seruilia opera fieri. Dicit ergo, [Respondet autem Archisynagogus indignans] vt æmulator literæ legis, sicut Paulus *Galat.* 5. c. Abundantius æmulator existens paternarum traditionum.

r Quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ] comminando & terrendo ac dehortando.

s Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, non in die sabbati.] Quod si esset æger ipse Archisynagogus diceretne nolo curari hodie? Certè non. *Matth.* 12. a. Non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt, id est, se dicunt esse. Adhuc indignantur & dolent multi archisynagogi, quia Iesus curat in sabbato. *Act.* 4. a Loquentibus illis ad populum videlicet Petro & Ioanne, superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & Sadducæi dolentes quod docerent populum, &c.

Moraliter. Sex dies quibus operari oportet, sunt sex opera misericordiæ, in quibus oportet nos in hac vita exerceri, vt sic ad sabbatum æternæ quietis possimus peruenire. Vnde *Leuit.* 23. a. Sex diebus facietis opus, dies septimus, quia sabbatum requietionis est, vocabitur sanctus omne opus non facietis in eo, intelligendum est seruile. *Marc.* 2. b. Sabbatum propter homines factum est, non homo propter sabbatum. Ibi *Gloss.* Ita sabbatum custodire præceptum est, vt si necessitas fuerit, non sit reus quia violauerit. Sabbato circumcidere non est prohibitum quia necessarium. Vnde *Ioan. cap. septima*, c. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, &c. Iosue muros Hiericho septem diebus circuit. *Iosue cap. sexto.* b. Machabæi in sabbato pugnauerunt. 1. *Machabaeorum cap.* 2. e. Sed quod non est lici- *Moralit.*

est licitum in lege, necessitas licitum facit. a Respondens] cogitatis, quæ videbantur religiosa in superficie, & intuitu legis dicta, [Respondens autem ad illum Dominus dixit. Hypocrita, vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum, aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?] *Beda*. Merito hypocritam vocat, qui cum magister plebium videri appetat, sanationem hominis nō veretur postponere curæ pecoris.

D *Isa. 57. a.* Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. *B. Bernardus.* Perit anima, & non est qui curet, eadit asina, & est qui

Mystice. subleuet. *Mysticè.* In his duobus animalibus vocatio duorum populorum significatur. Per bouem qui ruminat, & vngulam findit, significatur Iudaicus populus, per asinum populus gentilis. Hi duo populi absoluti vinculis peccatorum, per Apostolos adaquare ducuntur, quia sacræ Scripturæ potu contra sitim, & æstum sæculi refrigerantur. *Isa. 1. a.* Bos cognouit possessorem suum, &c *Isa. 32. d.* Beati qui seminatis super omnes aquas innectentes pedem bouis, & asini.

batl. a Respondens autem ad illum Dominus dixit. Hypocritæ, vnusquisque vestrū sabbato non soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? b Hanc autem filiam Abrahæ qum alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Et c cùm hæc diceret, d erubescebant omnes aduersarij eius, & e omnis populus f gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebant ab eo. g Dicebat ergo: h Cui simile est regnum Dei, & i cui simile esse æstimabo illud? k Simile est grano sinapis, quod l acceptum m homo n misit in o hortum suum, & p creuit:

b Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas, ecce decem, & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati?

Mystice. *Mysticè. Filia* Abrahæ est Ecclesia de vtroque populo collecta, quæ à vinculo peccatorum quo eam Satanas alligauerat, soluta quotidie per discipulos Domini ad fontem Dominicum ducitur adaquanda. Et ita est idem bouem, & asinum à præsepio solui, quod est filiam Abrahæ ab inclinatione noxia erigi. Vnde *Psal. 115.* in persona Ecclesiæ dicit. Dirupisti vincula mea. *Isa. 52. a.* Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Filia etiam Abrahæ est quæcunque fidelis anima. Sequitur.

c Et cum hæc,] manifestè vera, & ad salutem populi pertinentia [diceret.]

d Erubescant omnes aduersarij eius,] id est, Scribæ, & Pharisæi, qui ei ex sola aduersabantur, & cum apertæ veritati non poterant contradicere, nec propter inuidiam volebant credere.

e Et omnis populns,] id est, minores quos ambitio, vel inuidia non affligebat.

f Gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.] Et ita est hodie, quia maiores, dico quo ad plures, veritati aduersantur cui minores aggaudent, vnde *Isa. 59. c.* Corruit veritas in plateis, & æquitas, &c. *Mysticè*, per illos qui de

Mystice. miraculis Saluatoris erubescunt, & veritati contradicunt, significantur Iudæi, qui semper fuerunt rebelles veritati. Vnde *Iob 24. b.* ipsi fuerunt rebelles lumini, nescieruot vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Per alios verò qui miraculis Christi aggaudent, significantur gentiles, qui Iudæis excæcatis ad fidem venerunt. Vnde illi ficui sterili, & maledictæ assimilantur, isti vero ad filiam Abrahæ pertinent de sua expectatione Deum glorificantem, & ideo grano synapis comparantur in parabola consequenti.

Tertia pars. g Dicebat ergo, &c.] Tertia pars, in qua ostendit Dominus per similitudinem grani synapis, sanctos qui hic humiles, & despecti habentur, in futuro esse exaltandos. Iuxta illud quod dicitur *infrà 18. e.* Qui se humiliat exaltabitur. Vnde nota quod cum Dominus prædicta diceret erubescebant omnes aduersarij eius, scilicet, Scribæ, & Pharisæi, sed gaudebant simplicitatis amatores. Videns ergo Dominus eos gloriosis operibus aggaudentes, ad eorum instructionem subdit parabolam de grano sinapis. In quo tria notantur ad

Mystice. ædificationem. Granum enim sinapis quantum offert se humanis aspectibus, vile est, modicum est, contemptibile est. Sed si teratur, feruidum habet saporem, ita quod odor feruoris eius diffunditur. Item cum seminatur in arborem magnam excrescit, & dilatatur in ramos, ita quod in eis requiescunt aues. Tria ergo sunt quæ notantur in grano sinapis. Quia vile est visui repræsentatum, feruet attritum, exaltatur seminatum. In his ergo tribus, mysticè instruuntur humiles, & simplices, quia per humilitatem, & fidei denotionem exaltabuntur in regno Dei. Et nota quia propriè parabola, vel similitudo dicitur, vbi res rei, vel negotium tantum negotio comparatur: Negotium dico quod vel fit, vel fiet. Quandoque autem comparatur negotium negotio, non quod fuerit, vel sit, vel futurum sit, sed comparatur tali negotio si fieret, vt habebis in sequenti parabola, & talis propriè parabola dicitur. Secundum *Raban.* Granum sinapis est corpus Christi seminatum in agro, id est, in Virginis vtero, absconditum in horto, id est, in sepulchro, quod creuit resurgendo, ramos expandit, prædicatores per mūdum dispergēdo. Secundum. *Hieron.* Granum sinapis est notitia Scripturarum, seu prædicatio Euangelij, quæ docet venire ad regnum Dei: vnde & regnum cælorum dicitur, *Matth. 21. d.* Auferetur, &c. Item secundum *Bedam*, granum sinapis dicitur fides, per quam venitur ad regnum. Quæ bene comparatur grano sinapis, quia ei conueniunt tres proprietates assignatæ grano sinapis. Primo enim fuit vilis, modica, contemptibilis, quia incœpit ab infinitate: Congruum enim erat vt primitiæ prædicationis ab humanitate Christi inciperent, vt sic quasi à pedibus vsque ad caput ascenderet prædicatio: Exemplo Mariæ Magdalenæ, quæ primo vnxit pedes, postea caput: Per infirmitatem enim surgimus ad maiestatem. Sed licet in principio modica fuerit, tamen post resurrectionem, & ascensionem, odorem suum, id est, famam, & bonam opinionem, vbique terrarum diffudit. Item granum sinapis integrum non sentitur, sed tritum vim suam effundit, sic fides in pace non apparet, sed trita aduersis, id est, in pressuris sanctorum feruorem suum ostendit. In hoc enim præcipuè apparuit feruor fidei, quod sanctos ad pressuras animabat. Item granum sinapis venenum expellit, & caput purgat, & fides peccatum expellit, & mentem purificat. *Act. 15. b.* Fide purificans corda eorum. Item granum sinapis secundum *Ambros.* dicuntur martyres, sicut granum frumenti dicitur Christus. *Ioan. 12. d.* Nisi granum frumenti, &c. Item secundum *Chrysost.* granum sinapis dicuntur discipuli, qui hic sunt modici, & despecti, sed virtus eorum magna. *Daniel. 4. b.* legitur de arbore magna quam vidit Nabuchodonosor in somniis, in cuius ramis quiescebant aues, sicut & in ista in quam creuit granum sinapis. Sed illa potest significare doctrinam hæreticorum, quæ est deciduа. Vnde ibi vigil, id est, Christus descendens de cælo dixit: Succidite arborem. Hîc autem significat sacram Scripturam, seu doctrinam Catholicorum, quæ exterius vilis videtur, sed interius maximam virtutem habet, quam exposita demonstrat. Et iuxta hanc acceptionem exponemus totam parabolam.

Matth. 13. d. Marc. 4. c.

g Dicebat ergo] Dominns, scilicet, populo gaudenti.

h Cui simile est regnum Dei,] id est, sacra Scriptura, quæ regnare docet, id est, triplex regnum regere, id est, regnum manus, cuius ciues sunt opera, regnū oris, cuius ciues sunt verba, regnnm cordis, cuius ciues sunt cogitationes, & desideria, de quibus *Psal. 67.* Regna terræ cantate Deo.

i Et cui simile esse æstimabo illud] Primò dicit. Cui simile est, postea dicit. Cui simile æstimabo illud, vt ostendat nihil esse assimilandum alicui nisi ei cui in veritate est simile.

k Simile est grano sinapis] propter vilitatem, & paruitatem exteriorem, & virtutem interiorem.

l Qnod acceptum,] id est, acceptabile habens.

m Homo,] id est, Christus humilis & mansuetus.

n Misit] per se, & discipulos suos.

o In hortum suum,] id est, in Ecclesiam. De quo *Cant. 5. a.* Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructū, &c. *Eccles. 24. d.* Rigabo hortum plantationum, &c. Vel sic.

l Qnod acceptum] à Christo:

m Homo] recipiens [misit in hortum suum] i. recondidit in cor suum, vbi crescunt germina virtutum. *Psal. 118.* In corde meo abscondi eloquia tua. Secundum primam expositionem dicitur [acceptum] ab excepto, tas. Secundū secundam, ab accipio, accipis. p Et creuit] granum sinapis. i. sacra Scriptura in toto mundo per prædicationem, vel in corde cuiuslibet per cognitionem, & operum multiplicationem.

Et factum

a Et factum est in arborem magnam,] id est, fructiferam, & vbi sunt folia cum fructu. *Ezech.* 47.c. Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius.

b Et volucres cæli,] id est, spirituales viri.

c Requieuerunt in ramis eius,] id est, sententiis eius. De quibus *Eccl.* 1.c. Radix sapientiæ timere Deum, rami enim illius longæui. Et notandum est quod dicit [requieuerunt] iugiter meditando, memoriter retinendo, opere adimplendo. Sequitur.

a & factum est in arborem magnã, & b volucres cæli c requieuerũt in ramis eius. Et d iterum dixit. e Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile f est fermento g quod acceptum h mulier i abscondit in farinæ sata tria:

d Et iterum dixit. Cui simile, &c.] Hic subdit Dominus aliam parabolam quasi aliam medicinam, tanquam bonus medicus habens varietatem medicinarum pro varietate morborum, oportebat enim vt magnus esset medicus, sicut magnus ægrotus. *Hieron.* Pro varietate morborum varia sit medicina. q. d. ideo subdit hanc parabolam, vt pro varietate, &c. Nota ergo quia illud non solet frequenter fieri, neque factum est ad literam quod mulier aliqua posuerit fermentum in tribus satis farinæ simul, sed tale negotium fit in Ecclesia, quod comparabile est tali negotio si fieret. *Beda.* Satum ad literam genus est mensuræ iuxta morem Palestinæ, modium, & dimidium capiens.

Mysticè. *Mysticè* exponitur hoc, & multipliciter. Primò per hanc mulierem Ecclesia intelligitur, quæ mater est, & filiis prouidet materno affectu. Per farinam intelliguntur fideles, qui etiam sunt Ecclesia, qui bene farinæ comparantur, quia sicut granum inter duas molas atteritur, & attritum in farinam redigitur, vt de eo fiat panis, sic fideles inter molam superiorem, & inferiorem debent poni, vt fiant de vnione panis, id est, Ecclesiæ quæ est vnus panis. Mola superior, spes, inferior, timor. De qua dicitur *Psalm.* 2. Seruite Domino in timore. Et beatus qui semper est pauidus. Ergo inter duas molas, id est, inter timorem, & spem, debet homo poni, quia & Deum debet timere, & in spe futuræ beatitudinis exultare. Per fermentum solet intelligi corruptio, quia fermentum est pasta vetus ex vetustate corrupta, & in acredinem versa, quæ reliquam massam corrumpit, & in acredinem vertit. Hic autem per fermentum charitas intelligitur, quia feruentes animos reddit, sicut fermentum reliquam massam calefacit. Per tria sata farinæ intelliguntur tria quæ continentur in præcepto dilectionis Dei, scilicet, diligere toto corde, tota anima, tota virtute. Tria ergo sata farinæ possunt dici tres modi diligendi Deum, id est, ex toto corde, id est, sapienter ex tota anima, id est, dulciter, ex tota virtute, id est, fortiter, secundum quod exponit *B. Bernard.* In his tribus satis farinæ fermentum absconditur, dum charitatis actus, vel sanctæ doctrinæ, quæ etiam fermento comparantur, adimpletio, his tribus modis continetur, secundum quod dicitur *Rom.* 13.c. Plenitudo legis est dilectio. Dicamus ergo.

Prouer. 31.c.

e Cui simile, &c.] id est, charitatem, vel sanctam doctrinam, quæ regnare faciunt.

f Simile est fermento,] quod eleuat pastam, & sapidam facit, sic charitas, & sancta doctrina mentem eleuant, & sapidas faciunt ei præsentes tribulationes. *Deuter.* 33.c. Inundationes maris quasi lac sugent.

g Quod acceptum] à Deo siue à gratia Dei, quia tale fermentum, id est, charitatem non nisi à gratia Dei habet, à quo est omne bonum. *Iacob.* 1.e.

h Mulier,] Ecclesia, vel quælibet anima fidelis quæ potest dici mulier propter mansuetudinem, & fœcunditatem, & pariendi, id est, bene operandi difficultatem. *Ioan.* 16.c. mulier cum parit tristitiam habet. &c.

i Abscondit in farinæ sata tria.] *Chrysostomus.* Non dicit

Aliter. i Abscondit, &c.] Item tria sata farinæ sunt tres vires animæ, scilicet, rationabilis, concupiscibilis, irascibilis, in quibus fermentum absconditur, cum charitas, & doctrina totis viribus adimpletur. Vel sic. In his tribus mulier fermentum abscondit, dum anima per rationem prudenter agenda à non agendis discernit, per concupiscentiam agenda concupiscit, per iram non agendis irascitur. His enim quasi tribus dotibus dotata est anima humana, vt per rationem virtutes à vitiis discernat, per concupiscentiam virtutum desiderio ferueat, vitiis per iram succenseat. Item hæc tria sata farinæ, sunt tria quæ sunt in homine, scilicet, corpus, anima, & spiritus. 1. *Thess.* 5.d. Et per animam intelligitur sensualitas, per spiritum ratio, non enim intelligendum est de illo spiritu visibili quem dicunt Philosophi vehiculum animæ. *Mysticè* ergo, mulier in tribus satis farinæ fermentum abscondit, cum homo in se carnem, & sensualitatem rationi in vehiculo dilectionis concorditer vnit, vbi licet caro, siue sensualitas rationi submurmuret, non tamen recalcitrat: Nunquam. n. homo tantam habet pacem pectoris in hac vita, quin contra rationem sentiat submurmurationem carnis, tamen dicitur habere pacem pectoris, licet caro remurmuret, sed non recalcitret. Sicut rex dicitur habere pacem in regno suo, licet multos habeat murmuratores, si nullos obuiantes. Item tria sata farinæ, sunt tres partes Scripturæ, secundum *Hilar.* scilicet, lex, prophetæ, & Euangelium. In quibus fermentum absconditur, quia in his tribus charitas, & sapientia docetur, & continetur. Vel aliter secundum *Hilar.* qui dicit sic. Dominus fermento se comparat, quem acceptum mulier, videlicet synagoga, per iudicium mortis abscondit, arguens legem, & prophetas ab Euangelio dissolui. Ipse autem farinæ mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, & Euangelij æquitate coopertus, omnia vnum facit, vt quod lex instituit, Prophetæ nunciauerunt, idipsum Euangelij prædicationibus explicatur: Fiunt namque per Dei spiritum eiusdem virtutis, & sensus nihilque aliud ab alio mensuris fermentatum dissidens reperietur. Farina secundo dicitur sacra Scriptura, quia reficit legentes. Item fermentum ex farina vim non speciem generi suo præstat, Christus quoque ex patribus æqualis corpore, diuinitate incomparabilis præminebat. Item secundum *Ambr.* Mulier, Ecclesia cuius farina nos sumus, Dominum Iesum vt fermentum in interioribus nostris abscondit, donec ex calor cælestis sapientiæ obdolcat. *Gloss. Ambr.* Mulier Ecclesia cuius farina nos, &c. & nos etiam sumus Ecclesia, sed secundum diuersas considerationes intellige distinctionem inter nos, & Ecclesiam, quasi inter matrem, & filios. Item tria sata farinæ sunt tres status Ecclesiæ, seu triplex genus hominum saluandorum, scilicet, Noë, Daniel, & Iob. *Ezech.* 14.c. id est Prælati, vel contemplatiui, continentes, & coniugati. In quibus fermentum absconditur, quia in his, & ab his charitas adimpletur. Per Noë qui arcam rexit tempore diluuij, significantur Prælati, per Daniel continentes, per Iob coniugati. Item tria sata sunt tria genera meritorum, seu præmiorum, seu fructuum, scilicet, tricesimus, sexagesimus, centesimus. Et in his satis fermentum absconditur, quia in his tribus totum charitatis præmium continetur: *Matth.* 13. c. Item tria sata sunt tres filij Noë, Sem, Cham, & Iaphet, *Genes.* 6. a. & omnes qui ab his duxerunt originem, id est, totum genus humanum. Et in his satis fermentum abscondit mulier, quia toti mundo prædicauit, & prædicat Ecclesia charitatem. *Marc. vlt.* d. Prædicate Euangelium omni creaturæ. Item secundum *Beatum Hieronymum*: Farina est diuinitas: Tria sata tres personæ, quia mensurabiliter est eloquendum de his. In quibus fermentum absconditur, quia charitas in tribus personis plenius continetur, & habetur *Genes.* 18. a. Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera tria sata similæ commisce. Vel etiam secundum hoc per fermentum intelligitur fides. In tribus ergo satis farinæ mulier fermentum abscondit, quia Ecclesia in tribus personis fidem suam ponit, vt totum fermentetur, id est, quasi in vnum fermentum redigatur, ne scilicet, fides extendatur vsque ad tres Deos, sed tres personas vnius deitatis esse cognoscat. Secundum *Beatum Bern.* Mulier est Maria, fermentum fides eius, tria sata, tria in persona Christi, scilicet, caro, anima, & diuinitas, a siue antiquum,

Mysticè.

Mat. 13.c

Moraliter. Mulier, id est, prædicatores, propter fœcunditatem. Tria sata, vita, sapientia, eloquentia. In his debent abscondere fermentum, id est, charitatem, vt ex ipsa tria prædicta calefaciant. Et dicit *Chrys.* de primis prædicatoribus, id est, Apostolis sic. Si homines duodecim totum orbem fermentauerunt, excogita quanta est nostra malitia, qui tot sumus, & nec subditos corrigere possumus, quos oportebat decem mundis sufficere: Si dicis illi Apostoli fuerunt, nunquid de cælo descenderunt? nunquid Angeli fuerunt? Et *infrà.* Si daretur tibi optio mortuum suscitare, vel pro Christo mori, vtrum eligeres? *Osee* 7. b. Quieuit ciuitas paululum à commixtione fermenti, &c. Sequitur.

Moralit.

a Et ibat

dicit miscuit, sed abscondit. *a* Donec fermentaretur totum,] id est, donec tota charitas fermentetur, id est, omnino ferueat. Hic enim feruet aliquantulum, sed in futuro tota fermentabitur, id est, tota in Dei amore accendetur, vt nihil diligatur nisi Deus. Charitas enim in via ignis modicus est, in patria erit caminus. *Beda.* Tandiu charitas in mente recondita crescere debet, donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat, & recolat, quod hic incipitur, in alia vita perficietur.

E *Matth. 9.d.*

a donec fermentaretur totum. Et *b* ibat per ciuitates, & castella docens, & iter *c* faciens in Ierusalem. Ait *d* autem illi quidam: *e* Domine, si pauci sunt qui saluantur? *f* Ipse autem dixit ad illos. *g* Contendite *h* intrare *i* per angustam portam, k quia multi, dico vobis, *l* quærent intrare, & nõ poterunt. *m* Cùm autem intrauerit *n* paterfamilias, & *o* clauserit ostium, & *p* incipietis foris stare, & *q* pulsare ostium, *r* dicentes: Domine aperi nobis.

Aliter. Matth. 9.b. A siue antiquum, nouum, & æternum. Supra expositum est, quod per mulierem intelligatur Ecclesia, per fermentum charitas. Quædam autem *Interlin.* aliam faciunt sententiam, sic [fermento] *Interlin.* Sancta doctrina [Mulier] *Interlin.* sapientia, id est, Christus qui est sapientia patris [Abscondit] *Interlin.* commendat Christus, scilicet, hominibus, &c. Et intelliguntur per tria sata, homines de tribus filiis Noe disseminati. Sequitur in *Interlin.* Quos eadem Ecclesia ad fidei vnitatem colligit. Ecce ex hoc etiam verbo videtur potius esse de prima sentẽtia, secundum quam mulier intelligebatur Ecclesia, sed non est, quia sic potest intelligi. Quos ecclesia colligit, id est, Christus in Ecclesia.

a Donec fermentaretur totum,] ad vtramlibet prædictarum expositionum potest hoc satis bene continuari, quasi Ecclesia abscondit fermentum, id est, charitatem in tribus satis, vt expositum est diuersimodè. Vel Christus commendat sanctam Ecclesiam hominibus.

a Donec fermentaretur totum,] id est, donec tota charitas fermentetur, &c. sicut prius.

Quarta pars. A *b* Et ibat per ciuitates, &c.] Quarta pars, vbi ostendit Dominus locum pœnitentiæ auferendum reprobis, qui nunc conceditur electis. Ideo dicit Dominus, *Ioan. 9.a.* Operamini dum dies est. Dicit ergo [& ibat per ciuitates, & castella docens, &c.] *Gl.* Vbique indifferẽter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentium quærens. Per ciuitates, quo ad maiores, per castella, quo ad minores. Et est hoc contra pigros prædicatores, qui tantũ in vno loco prædicant, aut in nullo. *Matth. 4.c.* Circuibat Iesus totam Galilæam docens in synagogis. *Rab.* Circuit, vt doceat doctorem esse expeditum, & non acceptorem personarum. *Chrys.* Studiosus medicus circuit grauiter ægrotantes. *Prouerb. 6.a.* Si spoponderis. &c.

c Et iter faciens in Ierusalem,] id est, ad visionem æternæ pacis. Sic enim, id est, docendo vbique itur in patriam, sed oportet adiungere opus quod per ambulationem designatur. *Matth. 5.c.* Qui fecerit, & docuerit, hic vocabitur magnus in regno cælorum. Vel, [Docens, & iter faciens in Ierusalem,] id est, docuit iter facere in Ierusalem, sicut prius. Item, [docens] Verbo [faciens] exemplo.

d Ait autem illi quidam, Dõmine, &c.] Dominus prædicauerat de regno Dei simplicibus, libenter, & attentè audientibus. Et quia salutem prædicabat, prorumpit quidam in quæstionem, quærens an multi, an pauci sint saluandi. Dominus autem respondit, quia pauci, & hi non sine labore. Ideo consulit, vt laborent intrare per angustam portam.

e Domine, si pauci sunt qui saluantur,] respondet Dominus. *Matth. 20.b.* Multi sunt vocati, pauci verò electi. Sicut omnes canonici vocantur ad electionem, sed tantùm vnus eligitur. *1. Corinth. cap. 9.d.* Omnes quidem in stadio currunt, sed vnus accipit brauium. *Matth. 7.b.* Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam. *Gloss.* Verè pauci, &c. Quia nisi mentis intentio ferueat, vnda mundi, id est, voluptas, prosperitas, vel aduersitas, non vincitur, per quam anima ad ima semper reuocatur. Ad similitudinem illius qui mergitur in aqua, quem aqua deprimit nisi enitatur. Item *Interlin.* Tamen amantibus, & cæt. respondet *Gloss.* ad obiectionem quæ poterat fieri. Possent enim dicere, quandoquidem difficile est, &c. potest vnus deterrere difficultas. Ad hoc respondet *Gloss.* quia huiusmodi difficultatem vertit charitas in facilitatem.

f Ipse autem, &c. illos,] Vnus quæsierat, & Dominus respondet ad omnes, quia ille vnus pro omnibus quæsierat quod Dominum non latuit. Dicit ergo.

g Contendite] sine contentione.

h Intrare] ad vitam æternam.

i Per angustam portam,] id est, per ieiunia, & labores. *Actor. 14.d.* Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum, quasi dicat, vere pauci saluantur, & illi cum magnis laboribus. *Matth. 7.b.* Angusta est porta, & arcta via, &c. pauci sunt qui inueniunt eam. Et pauciores qui intrant per eam. *Michea 6.a.* Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Et mirum est, quia omnes credunt se de illis paucis, & tamen nolunt ire per viam quæ ducit ad portam. *Prouerbiorum cap. decimotertio*, a. Vult, & non vult piger. *Chrysostomus.* Nisi ambulauerit quis per viam, non potest peruenire ad portam. Si nec fuisti, nec es in via iustitiæ, & putas te cognoscere Christum, mentiris: Sicut qui mel audit esse dulce, non gustat, nomen mellis scit, gratiam autem saporis ignorat. [Per angustam portam.] *Chrysostomus.* Porta angusta, Christus. *Ioan. 10.b.* Ego sum ostium quod non potestis penetrare sine humilitatis ratione. Et *infra.* Christus in se non recipit, nisi qui se exuerint à peccatis, & deposuerint omnem sarcinam mundi, & facti fuerint subtiles, & spirituales. Diabolus latus est, quia apud illum omnia sine lege, Christus angustus, quia omnia sub lege consistunt. Et *infra.* Voluntas malorum lex est ipsorum. *Sap. 2.c.* Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ. Contendite:

k Quia multi dico vobis] salutis, & præmiorum amore prouocati:

l Quærent intrare, & non poterunt] itineris asperitate perterriti. Vel, [Quærunt intrare, & non poterunt,] quia vel male, vel tarde quærunt. *Iacob. 4.a.* Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. *Osea 5.b.* In gregibus suis, & in armentis suis vadunt ad quærendum Dominum, & non inuenient.

m Cum autem.] q. d. moneo vos, vt contendatis intrare, dum adhuc tempus, & locus est pœnitentiæ, quia in futuro non erit tempus, aut locus intrandi, quia sera erit tunc pœnitentia. Claudetur enim ianua misericordiæ, deinceps non reserabilis. *Matth. 25.a.* Quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias. Dicit ergo: [Cùm autem intrauerit] in domum suam finito iudicio.

n Paterfamilias,] id est, Christus, cuius familia sunt omnes electi. *Iob cap. 1.a.* Vir erat in terra Hus, nomine Iob, & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & fuit possessio eius septem millia ouium, id est, omnes innocentes, & tria millia camelorum, id est, omnes pœnitentes, quingenta quoque iuga boum, id est, omnes Prælati, & quingentæ asinæ, id est, omnes subditi, & familia multa nimis, scilicet, omnes boni tam homines quam Angeli.

o Et clauserit ostium,] id est, introitum paradisi, vt de cætero nemo introeat, *sup. 11.b.* Noli mihi molestus esse, iam ostium meum clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili. Vel ostium prædicationis, de quo *Coloss. 4.a.* Orantes simul, & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, quod claudetur omnino in die iudicij. *Ierem. 31.f.* Non docebit vir vltra proximum suum, & vir fratrem suum, omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum.

p Et incipietis foris stare.] *Apoc. vlt. c.* Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes.

q Et pulsare ostium.] *Chrysost.* Nihil proderit diligentia, quam generat timor, non fides.

r Dicentes: Domine aperi nobis.] Multi pulsant studendo, orando ad ostium sacræ Scripturæ, quibus dicitur: Nescio vos, quia non pulsant bene viuendo, neque recta intentione. Quicunque enim sacram Scripturam audit, debet intendere, primò Dei honorem, secundò suam rectificationem, tertio proximi ædificationem. Si autem aliud intendit, verbi gratia, honores, vel diuitias, vel aliquid huiusmodi, curua, & vana est intentio. Vnde *B. Bernardus.* Scire vt sciaris, vanitas: scire vt scias, curiositas: scire vt ædificeris prudentia,

prudentia, vt ædifices, charitas. Sed quia non sufficit pulsare, ideo sequitur.

a Et respondens, &c.] Sub hypothesi intelligendum est. q. d. si isti pulsarent ad ostium paradisi, diceret eis Dominus, non nuui vos. Simile *Matth.* 25. a. Nouissimæ veniunt, & reliquæ virgines dicentes. Domine Domine aperi nobis, & ille respondens ait. Amen dico vobis, nescio vos, contra *Iob* 12. c. Ipse nouit decipientem, & eum qui decipitur. Sol. omnes cognoscit notitia simplicis cognitionis. *Matth.* 7. d. sed tantùm bonos notitia approbationis. De prima loquitur Iob, de secunda dicitur hîc & in Matthæo. Vnde 1. *Cor.* 8. a. Si quis diligit Deum hic cognitus est ab eo. 2. *Tim.* 2. c. Nouit Dominus qui sunt eius, omnes alios dicitur non cognoscere, id est, reprobare. *Iob* 8. d. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet, non noui te.

F

Psal. 6.

Et respondens a dicet vobis: b Nescio vos vnde sitis. c Tunc d incipietis dicere, e manducauimus coram te, & bibimus, & in f plateis nostris docuisti. Et g dicet vobis: Nescio vos vnde sitis. h Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi i erit fletus, & stridor dentium, k cùm videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, l & omnes Prophetas in regno Dei, vos m autem expelli foras. n Et venient ab Oriente, & o occidente, & aquilone, & austro, & p accumbent in regno Dei. Et q ecce sunt nouissimi qui erant primi, r & sunt primi qui erant nouissimi. In s ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi & t vade hinc, quia u Herodes

b Nescio vos vnde sitis.] *Beda*. Fidei, & dilectionis meæ characterem non approbo apud vos. Secundum hanc *Gloss.* potest exponi tantum de infidelibus. Vt sit sensus, non approbo, id est, iam non inuenio. Vel de malis Christianis, & tunc ponetur approbo in propria significatione, quasi in vobis quidem fidei meæ sacramenta inuenio, sed ea non approbo in vobis, quia verbo tenus ea seruastis [nescio vos] *Chrys.* q. d. imaginem meam cognosco in vobis. Et *infra*. Non potestis meorum militum stipendia accipere, qui Tyranni vexilla portatis, item *Chrys.* q. d. nolo vos cognoscere, non propter extraneas personas, sed propter odibiles malitias. *August*. non nouit eos Dominus apud quos characterem fidei, & dilectionis non inuenit.

c Tunc] *Chrysost.* in sua die, quando opera loquentur, & ora tacebunt.

d Incipietis dicere, &c. & bibimus.] Coram te, id est, in atrio templi, de victimis oblatis, vel te præsente, cum turba de quinque panibus multiplicatis. *Ioan.* 6. b. Sed neutrum prodest quia nihil dabant. *Iob* 20. c. non remansit de cibo eius, propterea nihil remanebit de bonis eius. *Psal.* 75. Dormierunt somnum suum, &c.

f Et in plateis nostris docuisti.] *Gloss.* quasi vicini tui fuimus, & inter nos conuersatus es. *Beda*. Non festiuitatum epulatio iuuat, quem fidei pietas non commendat. Quidam enim in hoc gloriātur, quia in festiuis diebus lautius comedunt, delicatiùs viuunt, sed hoc commendabile non est, nisi pauperes de residuo sustententur. Sequitur in *Gloss.* Non scientia scripturarum notum Deo facit, quem operum iniquitas indignum ostendit. Vnde nihil ei proderit quod in plateis eorum docuit, ex quo ipsi mali fuerunt.

Moralit. e Manducauimus coram te & bibimus.] *Mystice*, coram Domino manducare, & bibere est pabulum sacræ Scripturæ, vel Sacrosanctæ Eucharistiæ suscipere. Scriptura enim vbi difficilis est, cibus dicitur, nec potest manducari nisi prius exponendo frangatur. *Matth.* 14. b. Acceptis Iesus quinque panibus, & duobus piscibus aspiciens in cælum, benedixit, & fregit, & dedit discipulis, discipuli autem dederunt turbis. Vbi autem facilis est, nec indiget expositione, dicitur potus, quia de facili absorbetur. Multi manducant, & bibunt coram Domino, quia occulta, & aperta scripturarum studendo intelligunt, vnde & grauius damnabuntur *Iacob.* 4. d. Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Sic etiam multi comedunt sacrosanctum panem Eucharistiæ, & bibunt sanguinem Domini coram eo, quibus dicetur, nescio vos, quia indigne comedunt. 1. *Cor.* 11 g. Probet seipsum homo, &c.

g Et dicet vobis, nescio vos vnde sitis.] Non intelligit Dominus linguam Barbarorum.

h Discedite à me omnes operarij iniquitatis,] quia iniqui nec post mortem desinunt esse iniqui, quia etsi peccare non possunt, peccandi propositum tenent, qui autem in proposito mendax est, nunquam desinit esse mendax, nec post morte in. Nam mors animam à carne separat, sed anima propositum non amittit.

i Ibi erit fletus, & stridor dentium.] Duplex pœna infernis notatur hic: Ardor, vnde fletus: algor, vnde stridor. *Iob* 24. c. Ab aquis niuium transibunt ad calorem nimium. Item fletus erit ex dolore quod sero pœnituerunt, stridor ex indignatione quod ita fuerit. Item flebunt oculi, quia in vanis fuerunt vagi, stridebunt dentes, quia edaces fuerunt. Vnde per hęc duo notantur duo genera culparum, pro quibus puniuntur. s. concupiscentia oculorum. i. auaritia, quæ per fletum, & gulositas, siue garrulitas, quia collactanea vitia sunt, quæ per stridorem dentium designantur. Item fletus prouenit deintus, stridor deforis: vnde per fletum significatur tormentum animæ, per stridorem tormentum corporis. Item per fletum oculorum, & stridorem dentium, vera resurrectio corporum designatur. k Cum videritis Abraham, & Isaac, & Iacob,] à quibus carnis non fidei successionem trahitis. His tribus primo, & specialiter facta fuit promissio de filio incarnando, ideo nominibus propriis exprimuntur, per quos etiam tres virtutes theologicæ, scilicet, fides, spes, charitas designantur, sine quibus nemo saluatur.

Matt. 8. b

Matt. 10. b.

l Et omnes Prophetas in regno Dei,] quiescentes supple.

m Vos autem expelli foras.] *Apoc. vlt.* c. Foris canes, &c.

n Et venient ab Oriente.] *Act.* 7. e. Æthiops eunuchus.

o Et occidente, & aquilone, & austro,] quia ex omni parte mundi venient aliqui.

p Et accumbent in regno Dei] manducaturi, *inf.* 22. c. Vos estis qui permansistis mecum in tribulationibus meis, & ego dispono, &c.

Moralit. Ab Oriente veniunt, qui ex consideratione natiuitatis humiliantur. Ab aquilone, qui aduersitate vrgente compunguntur. Ab austro, qui fauente prosperitate vacant operibus pietatis. *Isa.* 11. c. Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terrę. *Isa.* 43. a. Ab Oriente adducam, &c. Item ab Oriente veniunt nobiles, ab occidente ignobiles, ab austro diuites, ab aquilone pauperes: Nam de his omnibus aliqui saluabuntur. *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. *Gloss.* Ab occidente portæ tres, per quas intrantes regnum, scilicet, occultæ afflictiones; humiles confessiones, secretæ orationes. Ab aquilone portæ tres, per quas intrant patientes, dum subtrahitur quod delectat, imponitur quod affligat, intentatur quod terreat. Ab austro portæ tres, per quas intrant pœnitentes, dum prauitas voluntatis, longinquitas consuetudinis, naturæ fragilitas superatur. Ab Oriente portæ tres, per quas intrant comparantes regnum Dei, scilicet, opera misericordiæ, exercitia iustitiæ, studia sapientiæ. Moralit.

q Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi,] vt Iudas.

r Et sunt primi qui erant nouissimi,] vt latro. *Hilar.* Iudæi qui primi fuerunt vertentur in caudam, & gentiles qui fuerunt nouissimi erunt in caput. *Deuteron.* 28. d. Aduena qui tecum moratur ascendet super te, ille erit in caput, & tu eris in caudam. *Beda*. Multi prius seruentes, & postea torpent, & multi prius frigidi, subitò inardescunt. *Chrysost.* Qui stat videat ne cadat, nec desperemus qui cecidimus, sed dicamus: Nunquid qui cecidit non adiiciet, vt resurgat? *Mich.* 7. b. Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Item primi in sæculo erunt nouissimi in iudicio, & nouissimi in sæculo erunt primi in iudicio, & in cælo. *Matth.* 19. d. Vos qui secuti estis me, &c. *Ecclesiast.* 11. c. Mane in loco tuo, facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem. *Chrysost.* Sicut in corona, nec initium est, nec finis, ita inter sanctos in illo sæculo nemo primus, nemo nouissimus Sequitur. s In ipsa die, &c.] Quinta pars Quinta pars.
vbi ostendit Dominus se passurum in Ierusalem, vbi & alij Prophetæ sunt occisi. Dicit ergo: In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi. Aliqui forsitan eorum bono zelo, alij probantes verum metu corporis finem suæ doctrinæ imponeret. t Exi, & vade hinc,] de Galilæa, scilicet, vbi dominatur Herodes, & transi in alium locum vbi non habet potestatem. u Quia Herodes vult te occidere.

dere]Dominus transiuit de Iudæa in Galilæam incarcerato Ioanne,& in Galilæa multos habuit detractores, qui fortè ex inuidia dicebant ei,vt exiret de Galilæa,quasi dicerent, Herodes occidet te, sicut Ioannem.

Moraliter. *Moraliter.* Herodes occidit pueros, *Matt.*2.c. occidit Iacobum, incarcerauit Petrum. *Act.* 12. a. Decollauit Ioannem, *Mat.* 14. a. Persecutus est puerum nostrum in Ægyptum, *Mat.* 2. c. nunc vult occidere adultum. Interpretatur autem Herodes pelliceus,id est, dolosus, & significat iniquos principes&prælatos, qui Iesum,& in se, & in membris, & vi, & dolo persequútur. Vnde *B. Bern.* Patet quantum noceat iniqua potestas, quomodo caput impium subiectos quoq; suæ conformat impietati. Misera planè ciuitas in qua regnat Herodes: quoniam Herodianæ particeps erit malitiæ: Herodiana verò malitia est, nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergò ad salutem pertinens, si quid religionis oritur, quicunq; resistit, cum Herode nascentem persequitur Saluatorem. Sed quare vellet Herodes Christum occidere? Fortè quia vt dicitur *in libro qui dicitur, Vnum ex quatuor*, continuè ante hoc dixerat. Elias iam venit, & fecerunt in eo, &c. Tunc intellexerunt discipuli quod de Ioanne Baptista dixisset: & sic crimen Herodis publicabat.

G vult te occidere. Et *a* ait illis. *b* Ite & dicite vulpi illi: *c* Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie,& cras, *d* & *e* tertia die consummor. *f* Veruntamen oportet me hodie, & cras, & *g* sequenti die ambulare, *h* quia non capit *i* Prophetam perire extra Ierusalem.

Versus. *Ascalonites necat pueros, Antipa Ioannem:*
Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum.

Dies:
- Christus, *Ioan.*11.b. Nonne duodecim sunt horæ diei?
- Maria, *Ps.* 18. Dies diei eructat verbum.
- Gabriel.
- Sanctus quilibet, *Ps.* 95. Anountiate de die in diem salutare eius.
- Tẽporis, *Gen.*1.a. Factũ est vespere,& mane dies quintus.
- Pœnitentiæ, *Rom.*13.d. Nox præcessit dies autem, &c.
- Iustitiæ, *Psalm.*41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, *Ioan.* 11. b. Qui ambulat in die non offendit, &c.
- Gloriæ, *Ps.*83. melior est dies vna in atriis tuis, *Zach.*14.b. Et erit dies vna quæ nota est Domino.
- Pectoris, *Psal.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi, *Exod.* 20. b. Memento vt diem sabbati sanctifices, &c.
- Terrenæ prosperitatis, *Iob* 3.a. pereat dies, &c.
- Pascha, *Ps.*117. hæc est dies quam fecit Dominus, &c.
- Tempus gratiæ, *inf.*19.f. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, &c.

Sequitur. *a* Et ait illis. Ite,&c.]id est, Herodi qui comparabilis est vulpi propter fraudulentiam suam. Et nota vulpes dolosa est,& fœtens, latet in foueis, tortuosè incedit, magnam caudam habet qua tegit vestigia sua ne appareãt. Sic mali Principes,& Prælati dolosi sunt, *Ierem.*6. e. A maiore vsq; ad minimum cuncta faciunt dolum. Item fœtent infamia. *Isa.*24.a. Furor super vniuersam malitiam eorum, &c. & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. Item latent in foueis insidiando simplicibus, *Psal.*9. Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis,&c. Item tortuosè incedunt quia non rectè viuunt, nec recta faciunt, *Isa.*27. a. In die illa visitabit Dominus,&c. Item magnam habent caudam sociorum qui cooperiũt turpitudines eorum, *Isa* 9.c. disperdet Dominus ab Israel caput,& caudam incuruantem,& deprauãtem die vna. Item vulpes habitant in desertis, & Prælati propter auaritiam visitant frequenter abbatias, *Ezech.*13.a. Quasi vulpes in desertis,&c. Item caudam habet albam, pallet autem in gutture, sed posteriora rufa. Itẽ vulpis dicitur hæreticus quia transgreditur doctrinam à patribus datam, *Nehem.*4.a. si ascenderit vulpes, trãsiliet murum eorum lapideum. Item hoc idem dicitur de trãsgressore Ecclesiasticæ, vel claustralis obedientiæ, quæ fit per ascensum superbiæ, & dignitatum. Item detractor qui Neophytos,& infirmos rodit, *Cant.* 2.d. Capite nobis vulpes paruulas, &c. benè dicit paruulas, quia detractio est ex inuidia, de qua *Iob* 5.a. Paruulum,&c. Itẽ auarus qui se incaueat in terrã, *Ps.*62. Introibunt in inferiora terræ, partes vulpium erunt, quasi participes rapinantium. Item comedit gallinas, hic est ecclesiæ persecutor, vel gulosus. *Thren.*5.d. Propter montem Sion, quia disperiit, vulpes ambulauerunt in eo. Hoc præcipuè potest dici contra eos qui luxuriosè viuunt de patrimonio Crucifixi.

c Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras.] Redde aduerbia verbis, hodie eiicio, cras perficio,& ponẽtur, hodie,& cras pro primo, & postea, alioquin non esset grammatice dictum, vt sit sensus: Primò eiicio dæmonia, postea perficio sanitatem.

e Et tertia die consummor.] Dominus hic ambigue locutus est,& huic quod hic dicitur exponendo ad literam, nemo expositorum apposuit manum: sic tamen exponi potest, q.d. Dominus: Herodes deliberat de morte mea, sed inanis est deliberatio, quia non est in manu eius mors mea, quia nemo tollet animam meam à me, sed ego pono eam, & sic moriar.

b Ite & dicite illi: Ecce,] quasi in imminenti est mors mea, quod notatur per aduerbium demonstratiuum [ecce,] quod notat imminentiam.

c Hodie dæmonia eiicio] Iam quasi primo die mortis meæ ad infernum descendens, dæmonum potestatem deiiciam, captiuos qui ibi tenentur educam.

d Et cras sanitates perficio] quasi eductos in crastino pristinæ sanitati restituam, quasi reddendo sanitatem homini quã perdiderat, dum paradisi ianuam ei apertam esse ostendam. Vel ponendo eos in extremis maris, id est in paradiso terrestri, qui ad literam est in extremitate orbis ad orientem. Vel in extremis maris, id est infra amplissimos fines sæculi, vbicumq; locorum mihi placuerit, quia terra habet quandam circumuolutionem maris, quæ dicitur extrema maris.

e Et tertia die consummor,] Id est, tertia die resurgam consummatus, id est glorificatus gloria immortalitatis indutus.

f Veruntamen] quasi ipse putat me sub eius dominio moriturum, sed sicut incertus est ei mortis meæ modus, ita locus: Non enim moriar in eius tetrarchia, imò locus in quo moriar distat ab hoc loco itinere trium dierum. Et hoc est quod dicit: [Veruntamen oportet me hodie,& cras,] id est, in secunda die.

g Et sequenti] Id est tertia [die ambulare] quia ad literam ibat in Ierusalem.

h Quia non capit] Id est non conuenit:

i Prophetam perire extra Ierusalem.] Et ponitur [capit,] absolutè, vel id est, non capiet Herodes me Prophetã perire, id est ad pereundum extra Ierusalem. Et nota quia vocat Dominus se prophetam, licet sit dominus. Vnde Moyses *Deut.*18.c Prophetã suscitabit vobis Deus de fratribus vestris. &c. *Heb.*13.b. Iesus vt sanctificaret per suum sanguinẽ populum, extra portam passus est, exeamus igitur,&c. Item sic exponitur: Hodie, & cras,&c. secundum *Bedam*. Hodie, siue prima dies est abrenuntiatio vanitatis, in hac dæmonia eiiciuntur. Secunda amor, & cognitio veritatis, in hac sanitas perficitur. Tertia vltima glorificatio in qua Ecclesia cõsummabitur. Prima est dies pœnitẽtiæ, secunda iustitię, tertia coronæ, *Ioan.*2.d. Soluite templum hoc, &c. Item prima dies lex naturalis, secunda dies lex Moysi, tertia dies est lex euangelij, *Os.*6.a. Viuificabit nos post duos dies,& tertia die suscitabit nos. Item prima dies contritio, secundã confessio, tertia satisfactio. Prima dies dęmonia, id est peccata à corde eiicit, secunda medicinã sanatiuam apponit, tertia sanitatem consummat, *Exod.*5.a. Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in solitudinem. Itẽ prima dies bona cogitatio, secũda bona locutio, tertia bona operatio, *Ion.*3.b. Adhuc tres dies,& Niniue subuertetur, alia litera Item prima dies cognitio veri, secunda amor boni, tertia detestatio mali, *Gen.*40.c. Tres dies adhuc sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui. Item prima dies, bona cõuersatio, secunda quieta contemplatio, tertia vera prædicatio, *Mat.*15.d. Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum. Item prima dies ieiuniũ, secunda oratio, tertia eleemosyna. *Tob.*12.b. Bona est oratio cum ieiunio,& eleemosyna. *f* Veruntamẽ,&c.] q.d nec mali principes, nec mali prælati, quorũ figura est Herodes, poterũt impedire meã intẽtionem qua intẽdo, vt expulsis dæmonibus homines vanitates relinquãt. Item vt recepta sanitate iuxta præcepta mea viuant. Item vt glorificati corpore, & anima ad cõsortium Angelorũ perueniãt. Hæc tria intendit Christus, vt homines declinent à malo per pœnitẽtiam, & hæc est prima dies. Itẽ vt se exerceant in bono per iustitiã,& hæc est secunda dies. Item vt consummentur in cælo per gloriã,& hæc est tertia

a Ierusalẽ, Ierusalem quæ *b* occidis Prophetas: & *c* lapidas eos qui mittũtur ad te. *d* Quoties volui cõgregare *e* filios tuos, *f* quẽadmodum auis *g* nidũ suum sub pennis, & noluisti? *h* Ecce *i* relinquetur vobis *k* domus vestra *l* deserta. *m* Dico autem vobis: quia nõ videbitis me donec veniat cùm dicetis, benedictus qui venit in nomine Dñi.

dies. Sequitur. *a* Ierusalem, Ierusalem, &c.] Prædixerat de morte sua in Ierusalem futura, per quam Ierusalem erat destruenda, præuidens ergò euersionem more pij patriæ prorumpit in planctum, nec plangit ruinam murorum, vel ædificiorum, sed potiùs ruinam animarum. Geminatur autẽ Ierusalem triplici ratione. Primò quia Prophetas, & Dominum prophetarum occidit, *Matth.* 23. d. Secundò, quia sanctos dupliciter lapidauit, scilicet spiritualiter & corporaliter. Tertiò, quia duplicem pœnã promeruit, præsentem euersionem, & futuram damnationem. Loquitur autem metonymicè, ponens cõtinens pro contentis, q. d. O vos Ierosolymitæ [ecce relinquetur domus vestra.] Sed interserit causam duplicem euersionis eorum, scilicet quia sanguinarij, & quia inuidi. Nam & sanguinem Prophetarum effundebat, & saluti conuersorum inuidebant, & forte etiam propter hoc geminatur Ierusalem. Et hoc est [Ierusalem, Ierusalem, &c.] id est qui occidistis & lapidastis prophetas, & ita sanguinarij sitis sanguinem prophetarum sitientes.

Mystice. Vel *b* Occidis Prophetas] veritatem nuntiantes. Modò pauci nuntiant veritatem, & ideo pauci occiduntur, *Ps.* 73. Iam non est Propheta, &c. *Isa.* 9. e. Propheta docens mendacium, ipse est cauda, tegens turpitudinem magnatũ, *Ierem.* 6. c. à Propheta, &c. *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto, &c.

c Et lapidas] cordis duritia à te repellis, *Deut.* 9. c. Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit, *Act.* 7. f. Dura ceruice, & incircũcisi auribus & cordibus, vos sẽper Spiritui sancto restitistis. Adhuc quotidie Prophetæ lapidantur in Ierusalem, & Ierusalem, non solum lapidibus detractionũ, qui sunt durissimi lapides, sed etiam lapidibus afflictionũ, de quibus dicitur *Exod.* 19. b. Omnis qui tetigerit montem, morte morietur, manibus non tangens eum, sed lapidibus opprimetur. Sed quod peius est, multi Prophetæ lapidibus stercorum, id est diuitiarum tẽporaliũ in Ierusalẽ lapidãtur, *Eccl.* 22. a. In lapide luteo lapidabitur piger & omnes, &c. Fortè lapides torrentis nõ fuerunt ita dulces Stephano, sicut istis dulces lutei lapides. Sed certè scriptum est *Mat.* 21. d. Qui ceciderit super lapidem confringetur, &c. *Ps.* 101. Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius, &c. Sequitur.

d Quoties volui, &c.] Ecce ostendit quòd inuidi. Nec est intelligendum quòd Dominus voluerit, & ea renitente non fecerit, sed quotquot congregauit. Dicit ergo [quoties volui congregare] In vnitate fidei per meos.

e Filios tuos] id est Prophetarum, & Patriarcharum hæredes.

f Quemadmodum auis] Aquila, vel gallina, vel pellicanus vel nycticorax, vel passer protegit.

g Nidum suum sub pennis, & noluisti] q. d. Ego volui & tu noluisti, & quotquot cógregaui, te nolente feci, sicut & modo &c. In hoc autem quod dicit [quoties volui,] Innuit se frequẽter misisse prophetas ad ipsam Ierusalem instruendã, quos ipsa lapidauit, vel occidit, vel repulit. Cõparat se Dominus aui, & respondet hæc comparatio prædictæ qua Herodem comparauerat vulpi. Sicut enim vulpes insidiatur auibus, sic Herodes Christo, & nota quinq; aues quibus Dominus comparatur, scilicet aquilæ, gallinæ, pellicano, nycticoraci, passeri, aquilæ, propter volatus altitudinem, propter oculorum acumen, propter nidi sui collocationem, propter pullorum educationem & eruditionem. Dicitur enim quòd cum videt plumescere pullos suos, conuertit eos ad solem, & illos qui irreuerberata facie contemplãtur solem, nutrit, & ad volãdum erudit, *Deut.* 32. b. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, &c. *Iob.* 39. d Nunquid ad præceptũ tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum. In Petris manet, & in præruptis silicibus commoratur atq; inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, & de longè oculi eius prospiciunt, pulli eius lambunt sanguinem, sic Christus in altum volauit in ascensione super omnes angelos. *Ps.* 17. Ascendit super Cherubin, &c. Item clarè videt, quia omnia, & vbique videt *Eccl.* 23. c. Oculi Domini multò plus lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominũ. Item nidum suum, id est, Ecclesiam in firmo collocauit s. in seipso. *Mat.* 16. c Et super hanc petram, &c. *Ps.* 83. Turtur inuenit sibi nidum, vbi reponat pullos suos. Item pullos suos, id est, electos nutrit pane gratiæ & doctrinæ, & Eucharistiæ, & erudit ad volandum. *Deut.* 32. b. Circunduxit eum & docuit, & custodiuit quasi pupillã oculi sui. Dicitur etiã quod aquila stans in alto immobilis, videns pisces in mari natãtes, subitò descẽdit, & pertrahit ad litus: Sic Christus in cælo exaltatus homines in mundo fluctuantes oculis misericordiæ aspicit, & ad litus æternæ securitatis pertrahit. *Ioan.* 12. e. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsũ. Itẽ gallinæ cõparatur. *Mat.* 23. d. Primò, quia pullos vagantes ad cibum voce congregat: sic Christus *Isa.* 45. d. Congregamini, & venite, & accedite simul qui saluati estis de gẽtibus. Secundò, quia cuiuslibet auis pullos sibi suppositos quasi proprios diligit, & nutrit: sic Christus Iudæos, gẽtiles, hæreticos conuersos, materna pietate diligit, & nutrit, *Mat.* 11. d. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, &c. Tertiò, quia gallina sic afficitur ad pullos suos, vt ipsis infirmantibus infirmetur: sic Christus. *Isa.* 53. b. Verè languores nostros ipse portauit, &c. Item gallina pullos suos alis protegit contra miluum: sic Christus suos brachijs extensis in Cruce protegit contra diabolum. *Deut.* 32. b Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Item gallina præ clamore raucescit: sic Christus. *Ps.* 68. Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Item pellicano comparatur. Pellicanus enim dicitur rostro pullos suos occidere & triduo lugere, & post rostro sanguinẽ suũ fundit, vnde illi reuiuiscunt: sic Christus rostro prædicationis peccatores occidit, & triduo luxit, quia ter Dominus plorauit. Super Lazarum: *Ioan.* 11. e. Super ciuitatem. *Inf.* 19. f. In Cruce: *Heb.* 5. b. Et tunc sanguine suo effuso, pullos suos viuificauit Vnde *Deut.* 32. f. Ego occidam, & viuere faciam, &c. Itẽ pellicanus habitat in solitudine: Et solus Christus natus est de virgine. Hæc est enim gloria eius singularis. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo Item comparatur nycticoraci, quia nycticorax nocte quærit escam, & habitat in domicilio. id est, in ruinosa domo: sic Christus in præsenti venatur escam sibi, & habitat in domo pauperum. *Eccl.* 29. d. Melior est victus pauperis sub tegmine asserum quàm epulæ splẽdidæ in peregre &c. Itẽ passeri comparatur, quia passer auis fugax est, & in tecto nidificat: Et sic Christus fugiens in cælo habitat. De his tribus dicitur in *Ps.* 101. Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio: Vigilaui, &c. Sequitur:

Christus quinque auibus comparatur.

h Ecce [in breui, & in euidenti.

i Relinquetur vobis] à Deo quem reliquistis, auxilium subtrahente.

k Dominus vestra] id est, templum & ciuitas.

l Deserta] Dei auxilio, Angelorum præsidio, habitatorum numero. Hoc fecerunt Romani propter peccatum crucifixionis Domini.

Moraliter. *k* Domus tua,] id est, conscientia quæ deserta relinquitur, quando per peccatum virtutibus spoliatur. *Isa.* 1. b. Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ sunt igni. — Moralit.

m Dico autem vobis, quia nõ videbitis me, donec veniat] hora [Cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.] Dominus de Galilæa ibat in Ierusalem, & non legitur regressus in Galilæam. Sed quia non legimus laudes in hac forma Domino decantatas à Galilæis, sed à pueris Hebræorum in ramis palmarum: *Matth.* 21. a. Cogimur mysticè intellectum exponere. Et dupliciter. Primò ita: Non reuertar amplius ad vos secundùm hominem, nec videbitis me donec veniat hora iudicij, in qua dicetis: ille qui venit in nomine Domini, id est, ad glorificandum nomen patris sui, scilicet, Christus, quem nos insensati derisimus, ille erat benedictus id est, Deus.

Aliter vt ponatur donec pro nisi, quasi: Non videbitis faciem, id est, deitatem meam in iudicio, nisi hic videritis me per fidem, id est, nisi credatis me esse illum benedictum, qui venit in nomine Domini, id est, filium Dei patris à patre.

Vel, id est, nisi pœnitentiam egeriris, & confessi fueritis, me Dei filium, non videbitis faciem meam in die iudicij, quàm soli boni videbunt. *Isa.* 26. b. Tollatur impius, &c. Humanitatem autem videbunt omnes, & boni & mali, *Apocal.* 1. b. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, &c.

EXPO-

EXPOSITIO CAP. XIV.

ET factum eſt cum,&c.] Iſtud cap. diuiditur in quinque partes. In prima ſanatur hydropicus ſabbato, & conuincuntur obſeruatores Domini de auaritia,& ſabbati violatione,de qua Dominum accuſabant. In ſecunda arguuntur Scribæ & Phariſæi de ſuperbia, quia in conuiuiis locum ſuperiorem eligebant, & docentur alij, quem locum eligere debeant ad conuiuiū inuitati. Ibi:[Dicebat autem, & ad inuitatos.] In tertia docet quales perſonę debeant inuitari,ibi:[Dicebat autē & ei.] In quarta oſtēdit Dominus quales excludentur à cœna Domini,& quales recipientur, ibi[Homo quidam.]In quinta docet Dominus qualiter, & quā pertè debeat apperi regnum Dei, vbi fiet conuiuium inuitatis, ibi:[Ibant autem turbæ , &c.] Dicit ergo : a Et factum eſt, &c.] Non fercula voluptatis,ſed panem neceſſitatis.

A

al. non habet Ieſus. al. ſacerdotum.

CAP. XIV.

ET a factum eſt cùm intraret † Ieſus in domum cuiuſdam principis † Phariſæorum ſabbato b manducare panem , c & ipſi d obſeruabant eum. Et e ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et f reſpondens Ieſus dixit g ad legiſperitos , & Phariſæos , dicēs:Si h licet ſabbato curare? At illi i tacuerūt. Ipſe k verò apprehēſum ſanauit eū l ac dimiſit. Et m reſpondēs ad illos , dixit : n Cuius veſtrûm o aſinus aut bos in puteum cadet , & non continuò p extrahet illum die ſabbati ? Et non q poterant ad hæc reſpondere illi. r Dicebat autem & ad inuitatos,

Myſticè. Mystice. Domus Principis ſacerdotum eſt Synagoga. Nam Princeps ſacerdotum Moyſes eſt. Hanc domum intrauit Ieſus,quando carne aſſumpta venit in mundum. b Manducare panem]id eſt,obediētia & pœnitentia Iudæorum delectari. c Et ipſi]Phariſæi. d Obſeruabant eum] ſi ſabbatum ſolueret,id eſt,ex inuidia inſidiabantur ei,ſi poſſent eum in aliquo accuſare. Sed fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum. Prou.1.b.Et ſicut tunc factum eſt Domino,ſic fit modò diſcipulis eius,ſecundum quod dicitur Ioan.16.c.Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur , ſi ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt. e Et ecce homo,&c.]quia non erat repoſitus in camera , ſed in domo communi. Iſidorus. Proprium hydropici eſt, vt quantò plus bibat , tantò plus ſitiat. Vnde rectè ſignificat auarum , qui quantò plus habet , tantò plus cupit habere. Eccl.5.b. Auarus nō implebitur pecunia Eccl.14. a. Viro cupido , &c. Et dicit Beda. Vitium quod iſte geſtabat in corpore,Phariſæi geſtabant in corde,id eſt,auaritiam, & ideò coram ipſis curauit eum corporaliter , vt hoc exemplo diſcerent curari ſpiritualiter. Per hunc etiam ſignificantur luxurioſi,quia ſicut hydropicus, quantò plus bibit,tātò plus ſitit,ita qui ſe luxuriæ immergit , amplius eam appetit. f Et reſpondens Ieſus] Inſidioſis obſeruatoribus , i. cogitationibus eorum,quæ ſibi ſoli patebant. Iuxta illud. 1.Reg.16 b. Homo videt,&c. g Dixit ad legiſperitos , &c.] qui maximè inuidebant ei,& obſeruabant eum , vt ſua reſponſione confutaret. Gloſſ. A legiſperitis , legis iudicium quærit. h Dicens ſi licet ſabbato curare] Opera charitatis facere ſine ſabbati violatione? Dominus in ſabbatis libētius & frequentius docebat & curabat duplici ratione. Vna eſt,vt plures lucrifaceret,quia tūc plures conueniebant. Secūda propter ſpirituale ſabbatum,ad quod docendo, & ſanando inuitabat. Sed Scribæ & Phariſæi infirmorum ſanationem dicebāt ſabbati violationem,ex inuidia malè interpretantes illam legem Leu.23. a. Sex diebus facietis opus,&c. Adhuc hodie multi,aut inuidia, aut auaritia dictāte,malè interpretātur ſcripturas,vt vel alios mordeant,vel ſua vitia tegant:vel aliquod emolumentum acquirant. Contra primos dicitur Gal.5.c. Quia ſi inuicem mordetis,&c. Greg. Nazianzenus. Omnes ex hoc docti,& Catholici volunt videri,ſi alios reprehendamus, & illos ſolos optimos iudicamus, quicūq; poterūt de fratribus latiùs, & acerbiùs obtrectare,vel certè,qui ſubtiliter, vel figuraliter momorderunt. Contra ſecundos,qui ſ. malè exponūt ſcripturas,vt tegant peccata ſua. Iſa.9.c. Propheta docens mendacium , &c. Contra tertios : Ezec.13.c. Violabant me , &c. Mich.3.b. Hæc dicit Dn̄s ſuper prophetas qui ſeducunt , &c. i At illi tacuerunt,]quia quicquid dixiſſent contra eos eſſet. Si enim dicerent:quòd licet,quare ergò obſeruant?ſi non licet,quare ipſi pecora ſua curāt? Eccl.20. Eſt tacens nō habens ſenſum loquelæ. k Ipſe verò, &c.]coram Phariſæis , quia ſicut ille hydropiſi corporali laborabat , ita ipſi ſpirituali, id eſt , auaritia grauius laborabant. Mat.23.c. Væ vobis Scribæ,& Phariſæi hypocritæ, qui eſtis ſimiles ſepulchris dealbatis ,&c. l Ac dimiſit] Gl. abire ſanatum corporaliter,vt ſe transferret ad ſalutem animarum. m Et reſpondens ad illos] inſidioſos obſeruatores. n Dixit , cuius , &c.] Hîc arguit eos de violatione ſabbati,& tacitè de auaritia,dicens[cuius veſtrûm]Pluraliter dicit[veſtrum]vt per hæc innuat eos omnes auaritia laborare. o Aſinus aut bos in puteū cadet &c.] Beda,nō animali,ſed ſuæ auaritiæ cōſulēs. p Extrahet illū die ſabbati.]nō intelligens in hoc violentiā ſabbati. q Et] ſic conuicti[non poterant ad hoc reſpondere illi.

Myſticè. Matth. 12.c. Marc.3. a. Sup.6 b.

Myſticè. Per aſinum ſtultus quilibet , per bouem ſapiēs deſignatur. Vnde Deut.22. b. Non arabis in boue ſimul, & aſino. Ibi Gl. id eſt fatuum ſapienti in prædicatione non ſociabis , vt æquali poteſtate verbum Dei annuncient. Per puteū ſignificatur luxuria, ſeu carnis cōcupiſcētia. Vnde Prou. 23.c. Fouea profūda eſt meretrix,& puteus anguſtus aliena. Aſinus ergò,& bos in puteū cadit,quia tā ſapiēs quàm ſtultus in luxuriā aliquando ruit. Exēplū in Salomone , de quo Eccl.47.c. Collegiſti,&c. Eccl.7.d. Inueni amariorē morte mulierē quæ laqueos venatorū eſt,i. dæmonū,& ſagena cor eius. Sagena omnes piſces,& magnos,& paruos capit,ſic mulier ōnes. Eccl.9.b. Propter ſpē mulieris multi perierūt. Quid autē ſit faciēdū,cū ceciderit bos, vel aſinus in puteū. Nō eſt ibi dimittēdus,ſed cōtinuò extrahēdus: Exod.23.a. Si occurreris boui inimici tui aut aſino erranti , reduc ad eum.

B

Commonia accidētia hydropici:

- Tumor corporis,in quo ſuperbia notatur, quæ ſanatur per repreſſionem humilitatis, quod ſignificatum eſt. Iud.8.a. quia Gedeone humiliter reſpondente ad viros Ephraim,dicitur:Cū locutus fuiſſet requieuit ſpiritus eorum , quo tumebant contra eum,&c.
- Fœtor oris,peccati infamia. Iſa.34.a. De cadaueribus eorum aſcendet fœtor,&c.
- Sitis auaritiæ. Iob 18.b. Exardeſcet cōtra eū ſitis.
- Genitalium inflatio, id eſt luxuria. Col.2.d. Inflatus ſenſu carnis ſuæ.
- Pigrities pedū, id eſt affectus ad bonum pigreſcentes. Tit.1.c. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ,ventres pigri. Sap.15.d. Pedes eorū pigri ad ambulandum.
- Spiritualium compreſſio per quam inuidia,quę bona comprimit,ne cōmunicentur,cōtra quod Sap.7.b. Quam ſine fictione, &c. Prouer.14. d. Putredo oſſium inuidia.
- Cutis infectio,i. exterioris conuerſationis deformitas Bern. Hæc forma veſtium,deformitatis mentium,& morum eſt indicium,&c.

r Dicebat autē.]Secunda pars,in qua conuictos de auaritia, & ſabbati violatione,videns quomodo de primis accubitibus obtinēdis laborarent,inuitat eos parabolicè ad humilitatē. Vel poſtquam Phariſæos ſuperbos arguit,ſimplices qui aderant ad idem cōuiuiū inuitati de humilitate inſtruit tāquā idoneos,& inſtructione ſua dignos. Et nota quia humilitas propriè dicitur virtus euangelica,i. verbis & exēplis in Euāgelio ſpecialiter inſinuata: Cōmendata quidē eſt in veteri teſtamento. Vnde & Dominus legitur dixiſſe de Dauid: Inueni virū ſecundū cor meū propter eminētiā humilitatis, quā habuit. Sed ſpecialiter in euāgelio Nā magiſter humilitatis,verbo humilitatē inſinuās ait: Diſcite à me, quia mitis ſū & humilis corde. Mat.11. d. Et alibi. Si quis percuſſerit te in maxillā,&c. Mat.5.f. Eandē inſinuauit facto:quia de paupercula Virgine natus,in præſepe reclinatus,& ſicut in omnibus ſuis patet: Infert ergò hic de humilitate, proponēs eis exemplū humilitatis in quodā facto. Et hæc inſtructio exēplum eſt,non parabola propriè. Parabola.n. proprie dicitur, vbi res rei comparatur , vt regnum cælorum grano ſinapis. Poteſt tamen hoc exemplum dici parabola , quāuis hîc Dominus parabolicè nō loquatur: Ideò.ſ. quia propriè non inuitat Dominus ad ſectandam humilitatem in hoc facto, vt exemplo eius in omnibus factis humilitatem exhibeamus Nam ſi ideò parabola dicitur , quia myſticè exponitur, ſicut videtur innuere Interl. ſic omnis hiſtoria poteſt dici parabola. Hoc eſt ergò , quod dicit. r Dicebat autem & ad inuitatos]ab ipſo principe Phariſæorum.

Secūda pars.

a Parabolam] istam. *Glo.* ordinaria, aliud mysticè significantem. b Intendens] Id est intelligens c Quomodo primos &c.] id est quo modo ad hos laborarent, scilicet. Vel [Intendens, &c.] Id est per doctrinam suam mysticè intendens persuadere, quomodo in Ecclesia debeamus sedes eligere. Ideò superiores personæ in humilioribus sedibus sedent, id est remotioribus ab altari, quæ tamen ex vsu modo reputantur digniores.

a parabolam, b intendens quomodo primos accubitus eligerent, d dicens ad illos: Cum e inuitatus fueris ad nuptias, non f discumbas in primo loco, g ne fortè h honoratior te sit i inuitatus k ab illo, l & m veniens is, qui te & illum vocauit, n dicat tibi, o da huic locum, p & tunc q incipias cum rubore nouissimum locum tenere. r Sed cùm vocatus fueris s vade t recumbe in nouissimo loco, vt cum u venerit qui te inuitauit, dicat tibi: x Amice y ascende superiùs. Tunc z erit tibi gloria coram simul discumbentibus, quia omnis qui se a exaltat, b humiliabitur, & c qui se humiliat exaltabitur.

d Dicens ad illos: Cum inuitatos fueris, &c.] prosequere literam, quæ plana est. *Mysticè.* Mysticè. Nuptiæ sunt Christi, & Ecclesiæ coniunctio. De quibus *Apocal.* 19. b. Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit se byssino splendenti, & candido. Byssinum enim sunt iustificationes sanctorum. *Greg.* Nuptialis thalamus est virginalis vterus, de quo *Ps.* 18. In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Sed quare vocantur nuptiæ? *Chrys.* Vt nihil sit triste, nihil calamitosum. Has nuptias celebrauit Deus pater, quando humanam naturam suo filio copulauit, *Mat.* 22. a. Simile factum est regnum cælorum homini Regi, id est Deo patri, vt dicit *Gl.* qui fecit nuptias filio suo. Ad has nuptias inuitantur, quicunque ad fidē Christi inuitantur. In his nuptiis conuiuiū fuit, & adhuc est, doctrina Euangelij. Vnde *Chrys.* Conuiuium nuptiale est doctrina iustitiæ. Multas enim proprietates habet sermo ad escam. Sicut enim qui non masticat cibum, non sentit eius saporem, ita verbum quod audimus nisi masticauerimus tractantes, non intelligemus verbi virtutem. Ideò manna interpretatur, quid est hoc, vt quotiescunque audimus quæramus, quid est hoc. Itē quod masticatum est mittitur in stomachum, id est in memoriam, aliter non prodest, *Leu.* 11. d. Animal quod nō ruminat immundum est, & ille homo immundus est apud Deum, qui non recordatur, & retractat aliquādo quod audit. Ad has nuptias vellet Dominus omnes venire, & inuitat, *Prou.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domū, & excidit columnas septē, immolauit victimas suas, & miscuit vinum, & proposuit mensam suā, & misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem: *Matt.* 22. a. Misit Rex seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. *Apoc.* 19. b. Beati qui ad cœnā nuptiarum, &c. Ad has nuptias non solum inuitat nos Dominus, sed qualiter recumbere debeamus ostendit dicens.

e Cùm inuitatus fueris ad nuptias] Id est cū vocatus à Christo per inspirationem, vel prædicationem exteriorem vnitati ecclesiæ sociatus fueris f Non discumbas in primo loco] Id est nō te extollas præ cæteris de scientia vel de meritis gloriando, *Eccl.* 6. a. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, *Eccl.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquā, nec in die honoris tui extollaris, *Eccl.* 3. e. Quantò magnus es, &c. g Ne fortè] quia potest contingere, quod. h Honoratior te] id est Deo inuitāti gratiosior, etsi aliis sit occultus i Sit inuitatus] Id est ad fidem vocatus. k Ab illo,] i à Deo, qui omnes vocat, aut per inspirationem, aut per prædicationem, aut per flagellorum visitationē, aut per beneficiorum collationem. Et hoc facit quia vellet omnes homines saluos fieri, 1. *Tim.* 2. b. Hoc enim bonum est, & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri. Et tamen pauci veniunt, *Mat.* 20. b. Multi sunt vocati, pauci verò electi. l Et] tunc, id est cum te extuleris, id est meliorē cæteris reputaueris. m Veniens is, qui te, & illum vocauit,] Id est Deus qui corda singulorum ac me ita intelligit. Iuxta illud *Prou.* 16. a. Spirituum ponderator est Dominus. n Dicat tibi,] interius occultè, vel exterius manifestè. Sæpè enim Deus videns aliquem de se præsumentem, & se alij præferentem, per misericordiam ei intimat, quòd ille cui se præfert, ei præferendus est, vt reuocet eum ab errore suo. o Da huic locum.] *Gloss.* id est intellige te minorem, & alios maiores ac meliores. *Eccl.* 3. c. Quantò magnus, &c. p Et tunc,] Id est, quando cognoueris meliora de aliis, quibus te prius meliorem putabas. q Incipias cum rubore, &c.] Id est, tunc confunderis, quia te aliis prætulisti, *Eccl.* 13. Attende ne seductus in stultitia humilieris, &c. *Prou.* 29. c. Vidisti hominem velocem ad loquendum, &c. r Sed cùm vocatus fueris] & veneris ad nuptias, id est, ad fidem Incarnationis, vel certè ad conuiuiū sacræ lectionis, vbi panis vitæ proponitur, & aqua sapientiæ propinatur, secundùm quod dicitur *Eccl.* 15. a. Cibauit illū pane vitæ, & intellectus, & aqua, &c. s Vade] proficiendo. t Recumbe in nouissimo loco] te minorem omnibus reputando. Hoc non faciunt qui in Ecclesia appetūt dignitates prælationū, aut in claustro se reputant sanctiores, aut in scholis sapientiores, volentes audiri, & nunquam audire, contra quos *Eccl.* 31. b. Supra mensam magnam, &c. Itē *Eccl.* 7. a. Contra primos. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est, & penes Regem noli velle videri sapiens: *Prou.* 25. a. In loco magnorum ne steteris, &c. Sæpè enim qui triginta annis, vel eo ampliùs mansit in claustro, reputat se meliorem eo, qui recenter intrauit, sed quādoque puer intrat claustrum, qui prima die seruentior est eo. De tali dicitur: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, s. tam subitò cōuerso, & feruente. u Vt cùm venerit] in morte, vel ad iudicium vel quotidie per inspirationem] qui te inuitauit, dicat tibi.] x Amice] qui amaris, & amas semper, *Prou.* 17. c. Qui omni tempore diligit amicus est. y Ascende superius] in præsenti ad maius meritum, in futuro ad maius præmiū, 1. *Tim.* 3. c. Qui benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Vel [Dicat tibi, &c.] id est, ex humilitate amicum te recognoscat, qui ex præsumptione prius aliis postponebat. Dominus enim semper exaltat humiles, & deiicit superbos, sicut dicit B. virgo *sup.* 1. e. Deposuit potentes, &c. *Eccl.* 10. e. Memoriam superborum perdidit Deus, &c. *Iac.* 4. b. Deus superbis resistit, &c. z Tunc erit tibi, &c.] Id est, id eadem fide manentibus, vel eandem lectionem audientibus, vel in eadem beatitudine quiescentibus, qui omnes cum admiratione glorificabunt te prius humiliatum, dicentes: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, &c. *Esther* 6. e. Hoc honore condignus est quemcunque, &c. *Prou.* 19. d. Humilem spiritu suscipiet gloria. Et vtitur Dominus verbo futuri temporis, dicens [erit] ex quo instruit te, ne quæras hic mercedem.

C

Mat. 23. b. *Inf.* 18. c.

Inf. 15. b.

Ps. 133.

a Quia omnis, &c.] Istud est conclusio parabolæ, quasi diceretur ei, ad quid induxisti hanc parabolam, ad ostendendum, quia [omnis qui se exaltat] de se præsumendo. b Humiliabitur] id est, vilis reputabitur à Deo, etsi nō coram hominibus. c Et qui se humiliat exaltabitur] à Deo. *Prou.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, id est, humiliatio. Exemplū de Lucifero: *Isa.* 14. c. Et humilem spiritu suscipiet gloria, *Prou.* 29. d. Exemplum de Dauid, qui minimus inter fratres factus est Rex Israël, 1. *Reg.* 19. c. Et de Saule dicitur 1. *Reg.* 15. d. Nonne cum paruulus esses, &c. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos suos, &c.

Conuiuium
- Misericordiæ pro Deo, vt hic, *Isa.* 58. c. Egenos vagosque, &c. *Tob.* 2. a. Vade & adduc aliquos, &c.
- Familiaritatis, in hoc bonum naturæ, *Iob* 1. a. Faciebant conuiuia, &c. *Gen.* 43. d. Ioseph præcepit dispensatori domus suæ dicens: Introduc viros, &c.
- Mercimoniæ, hoc indifferens, vnde hic: Noli vocare, &c. 2. *Reg.* 3. d. Fecit Dauid Abner, & viris eius, qui venerant cū eo conuiuium. Et dixit Abner ad Dauid: Surgam, & congregem, &c.
- Gastrimargiæ, hoc malum, *Rom.* 13. d. Non in comessationibus & ebrietatibus. *Iac.* 5. a. Epulati estis super terrā, &c. *Inf.* 16. e. Homo quidam erat diues, *Prou.* 23. e. Vacantes potibus, & dantes symbola, &c.
- Dolositatis, 2. *Reg.* 13. e. Fecerat Absalon cōuiuium, 1. *Machab. vlt.* e. Surrexit Ptolemeus, &c.
- Iactantiæ, *Marc.* 6. c. De Herode, *Dan.* 5. a. Balthasar rex fecit conuiuium grāde, &c.

Dicebat

Tertia pars. a Dicebat autem, &c.] Tertia pars, in qua docet Dominus, quales personæ debeant inuitari. *Gloss.* Secundum ordinem literæ postquam monuit inuitatos qualiter debeant accumbere, monet & inuitatorem quos debeat inuitare, ne temporalis expensio bonorum quam facit, in vacuum cedat, id est, non ad meritum vitæ æternæ, vel forsan augmentet peccatum, sed ita expendat temporalia vt per hæc pateat via ad æterna. Vnde hic docet ordinem charitatis, *Cant.* 2. a. Ordinauit in me charitatem. Hoc est, quod hic dicitur [Dicebat autem & ei qui se inuitauerat.] *Gloss.* principi Pharisæorũ, &c.

a Dicebat autem & ei, qui se inuitauerat: Cùm b facis prandium, c aut cœnam, d noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, e neque cognatos, f neque vicinos, neque diuites, g ne fortè, & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. h Sed cùm facis conuiuium voca pauperes, i debiles, k claudos, & l cæcos, & m beatus eris, quia n non habẽt † retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in † resurrectione iustorum. Hæc o cùm audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno

al. † Vnde retribuét. *al.* † retributione

D

b Cum facis prandium] quacunq; hora diei. c Aut cœnam] vespere. d Noli vocare, &c.] supple tantum, quia amici sunt, vt non tollat substantiam, sed causam.

e Neque cognatos,] id est, carnali affectu, vel cognatione coniunctos.

f Neque vicinos neque diuites] propter hoc, quòd diuites.

g Ne fortè, &c.] *Beda.* Non ait: Et fiat tibi peccatum, sed retributio fiat. *Quinq; euacuant bonum opus.* Quinq; tangit quæ euacuant bonum opus merito, scilicet naturalis amicitia, sãguinis cognatio, carnalis affectio, laudis ambitio, mercenaria intentio. Primum tangit ibi [Noli vocare amicos,] id est, aliquos tantum intuitu naturalis amicitiæ: Non quia hoc malũ sit, sed quia præmio caret apud Deum, *Mat.* 5. g. si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Secundum tangit ibi [Neque cognatos] Hoc iterum prohibet, non quia malum sit, sed quia præmio caret apud Deum. Tertium tangit ibi [Neq; fratres] Et hoc similiter non malum est, sed præmio caret. Propter hæc duo dicitur *Mat.* 12. b. Extende manum tuam. Quartum tangit ibi [Neque vicinos] Hoc malum est. Multi enim dant eleemosynas vicinis suis, vt laudentur tãquam boni. Propter hoc dicitur 3. *Ioan.* b. Charissime fideliter agis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, *Eccl.* 11 a. Mitte panẽ tuũ super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. Quintũ indifferens est, & tamen plus habet mali quàm boni, & tangitur ibi [Neque diuites,] *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, & egenos, non diuites, vagosq; induc in domum tuã. Prohibet etiam Dominus conuiuia diuitum, propter superfluitates, detractiones, confabulationes, & cæteras inhonestates, quæ ibi solent fieri, *Prouerb.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum nec in comessationibus, &c. *Inf.* 17 e. Homo quidam erat diues, qui epulabatur quotidie splendidè. Docet etiam mysticè in hoc, non irritare conuiuantes, ne fiat litigium, *Eccl.* 31. e. Noli prouocare diligentes in vino, multos enim exterminauit vinum.

h Sed cùm facis conuiuiũ voca pauperes] à quibus in præsenti nihil potes expectare.

i Debiles, claudos, & cæcos] id est, qui non habent vnde sibi possint præparare, nec etiam valent laborare.

m Et beatus eris] *Eccl.* 9. d. Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore Dei sit tibi gloriatio, *Tob.* 2. a. Cum esset dies festus Domini, & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade & adduc aliquos de tribu nostra timẽtes Deum vt epulentur nobiscum, *Eccl.* 12. a. Da misericordi & ne suscipias peccatorem. *Eccl.* 10. c. Noli despicere iustum hominem pauperem, & noli magnificare virum peccatorem diuitem.

n Quia non habent] vnde possint supple [retribuere tibi: retribuetur enim tibi] à Deo, scilicet, [In resurrectione iustorum vel [Retributione] *Eccl.* 12. a. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si nõ ab ipso, certè à Deo. Et nota, quòd non faciunt sancti mentionem de resurrectione reproborum, licet tamen vera sit eorum resurrectio sicut saluandorum. Sed ideò non faciunt de ea mentionem, quia non curant de ea.

Moralit. *Moraliter.* h Cum facis prandium aut cœnam, &c.] Conuiuium potest dici oratio, vbi homo interior reficitur, licet exterior ieiunet, immò ipsum ieiunium hominis exterioris est refectio interioris, secundum quod dicit Apostolus, 2. *Cor.* 4. d. Licet is, qui foris est noster homo corrũpatur, &c.

Ipsa etiã oratio de macie corporis impinguatur. Vnde *Hier.* Macra est oratio, quã macies corporis nõ impinguat. Oratio verò quæ fit pro bonis viæ, dicitur prandiũ illa verò quę fit pro bonis patriæ, dicitur cœna, quia post prãdium restat cœna, post cœnã verò nullũ restat conuiuium. Vel prandiũ est oratio diei, cœna verò oratio noctis, sicut innuit [*Gloss.* Prandium ergò, vel cœnam facere, est ad orationem accedere. Quales ergò debeat vnusquisque ad suum conuiuium inuitare, docet hic Dominus dicens cuilibet.

h Cum facis prandiũ aut cœnam] Id est, cũ accedis ad orationem, vt reficiaris pane lachrymarum, & inebrieris vino compunctionis. d Noli vocare amicos tuos, &c.] Id est noli orare tantùm pro amicis, & cognatis, & iustis, qui sunt diuites in virtute, sed etiã pro inimicis, & peccatoribus, qui sunt pauperes apud Deum. Pro his magis orandum est, quia magis indigent. Et hæc oratio potior est apud Deum. Vnde *Mat.* 5. g Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui facit solem suum, &c. In hoc multi deficiunt, quia tardò pro inimicis, & peccatoribus, orant, sed pro amicis, & viris sanctis, & pro seipsis, quod idem est, ac si quis reliquias mẽsæ suæ mitteret Regi, vel comiti. Dominus orauit pro inimicis in Cruce, *Inf.* 23 e. *Isa.* 53. d. Sic etiam Stephanus pro lapidantibus se, *Act.* 7. g *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, &c. Et hoc est quod subdit Dominus.

h Sed cum facis conuiuium voca pauperes] Id est peccatores, Et postea diuidit in tres species scilicet.

i Debiles] Id est peccantes ex impotentia.

k Claudos] Id est peccantes ex malitia, qui habent pedem intellectus sanum, sed pedem affectus infirmum.

l Et cæcos,] Id est, peccantes ex ignorantia. Sequitur.

o Hæc cum audisset, &c.] Dominus instruxerat inuitatorem suum de modo inuitationis, vt quoscunq; inuitaret, ex misericordia inuitaret, & dixerat pro tali inuitatione reddendã esse mercedẽ in resurrectione: Vnde quidam ex eis qui intererat cõuiuio, hoc simpliciter intelligẽs putauit, quòd quasi æqua vice redderetur ei merces, vt pro refectione egenorũ, quos ex misericordia reficeret in præsẽti, in futuro reficeretur alimonia corporali. Vnde ait [Beatus qui mãducabit panem in regno Dei,] Dicit ergò: [Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui mãducabit panẽ in regno Dei,] quia hoc ipsum manducare panem est esse beatum. *Aug.* Hic errauit Cerinthus hæreticus quia Adam iussus est manducare: *Gen.* 2. e. De omni ligno paradisi comede, &c *Beda.* Pánis in regno cælorũ non est corporalis iuxta Cerinthũ. Iste ex hoc errauit, quia putauit homines immortales resurrecturos, non tamen sine corporali alimonia victuros, sumens argumentum ex primis parentibus, qui in primaria conditione creati sunt immortales, tamen cibi alimonia egentes. Sed reuera errant huiusmodi, nõ attendentes, quia longè aliter erunt homines immortales in resurrectione, quam ante peccatum fuerunt immortales, id est potentes non mori. Intelligitur autem non de pane materiali, vt mẽtitur Cerinthus hæreticus, sed de pane cælesti, & spirituali, qui est ipse filius Dei. Vnde *Ioan.* 6. e. Ego sum panis viuus qui de cælo descẽdi. Vnde verba ista trahẽda sũt ad aliũ sensũ quã fortè habuerit ille, qui hoc ait, vt dicatur [Beatus erit, qui mãducabit panẽ in regno Dei] Id est Christũ supple eo modo manducationis, de quo dictũ est: *Ioan.* 6. si quis mãducauerit, &c. Nota ergò quod iste panis tripliciter mãducatur, dupliciter in via, & simpliciter in patria. In via siquidẽ manducatur sacramentaliter, id est sub sacramẽto quod commune est bonis, & malis. De qua mãducatione dicitur 1. *Cor.* 11. g. Probet seipsum homo, &c. Itẽ in via mãducatur spiritualiter à verè credẽtibus in eum. Hoc enim est mãducare eum spiritualiter, vere credere in eum, quod conuenit tantum bonis, & se corpori eius mystico incorporare. Est enim corpus Christi materiale, quod sumpsit de virgine, & corpus Christi mysticum. Item econtrario est in manducatione spirituali, & in actuali. Qui enim cibum actualem manducat, cibũ sibi incorporat, qui autẽ cibũ spiritualẽ

spiritualiter manducat, iocorporat se ipsi cibo, id est mystico corpori, id est fit de vniooe Ecclesiæ. De hac mãducatione dicitur *Ioan.6.e.* Si quis manducauerit ea hoc pane, viuet in æternum. *Beda.* Si qois incarnationis Sacramento perfectè incorporatus, diuinæ maiestatis visione frui meruerit, hic æterna beatitudine gaodebit. Sacramento, intellige, id est, rei saeramenti, scilicet vnionis Ecclesiæ Dei. At a ipse d ait ei. Homo Et nota, quòd Sacramentum Eucharistiæ propriè dicitur Sacramentum incarnationis. Tertio modo manducatur in patria, quod fit videndo facie ad faciem, & contemplari, quod est frui Dao. De hac manducatione dicitur *Eccl.24.c.* Qui edunt me, adhuc esurient. &c.

Psalm. 126.

Pania
- Doloris & pœnitentiæ. *Psal.41.* Fuerunt mihi lacrymæ meæ. Item: Surgite cùm sederitis qui manducatis panẽ doloris, *Gen.21.b.* Abraham dedit Agar panem pœnitẽtiæ, & vtrem aquæ, & abiit in desertum.
- Laboris. *Gen.3.d.* In sudore vultus tui, &c. *Psalm.117.* Labores manuum tuarum, &c.
- Verbi Dei. *Thren.4.a.* Paruuli petierunt panem, &c.
- Diuinæ consolationis, *1 Reg.30 c.* Cum Ægyptius comedisset panem, reuersus est spiritus, &c.
- Eucharistiæ, *Ioan.6.e.* Panis quem ego daho, &c.
- Contemplationis *Genes.49.c.* Aser pinguis panis eios, & præbebit delitias regibus.
- Refectionis æternæ, vt hic: Beatus qui manducabit panẽ in regno Dei. Sed multi sunt qui non possunt veoire de vno pane ad alium.

Sequitur. a Ar ipse diait ei: Homo quidam.]

Mysticè iste homo quidam, est Christus Dominus, qui homo, vel hominis filius vult appellari, cum tamen sit Deus & Dei filius, in confusiouem multorum, qui cùm sint inferiores genere, volunt tamen denominari ab accidente, & tamen dicit Philosophus, quòd difficile est denominationem conuerti. Cùm enim sint filij fabrorum, vel carpentariorum volunt appellari nepotes Episcoporum, vel Archiepiscoporum, si aliqui sint, vel fuerint in tota parentela eorum etiã ù remotis. Soli Papæ solet mutari nomen cum fit Papa: Nũc autem si vnus fiat Episcopus, toti progeniei mutatur nomen suum, quia ipso episcopante tota sua progenies episcopatur cum illo. Vnde *Isa.66.c.* admirans de tam subita, & de tot filiorom generatione, ait: Nunquid parturiet terra in die vna aut parietur gens simol, quia parturiuit, & peperit Sion filios suos? Immò etiam ipsa Ecclesia admiratur tam subitum partum: *Isa.49.f.* Quis genuit mihi istos, ego, &c. Dicitur etiam [homo quidam] Id est vnus, non multiplex, vt põposi. Item vnus, non diuisus, contra cupidos, & ambitiosos, quorum cor in tot partes diuisum est, quot honores, aut quot præbẽdas habere cõcupiscunt, ideò vicini sunt morti. *O.10.a.* Diuisũ est cor eorũ, nũc interibũt. Itẽ dicitur [homo quidã] Id est singularis conceptus sine semine patris, natus sine dolore matris, immunis à peccato, mortuus pro peccato. Iste homo fecit cœnam, non vnam tantum, sed triplicem & quãlibet magnam, & ad quãlibet vocauit multos, & multipliciter, scilicet per inspirationem, per prædicationẽ per flagella, per beneficia. *Prou.1.c.* Vocaui, & renuistis, extendi manũ meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consiliũ meum, & increpationes meas neglexistis. Prima cœna est doctrina euangelica. Secunda sacrosancta Eucharistia. Tertia vita beata. De prima dicitur *Isa 21.h.* Pone mensam, &c. Et dicitur magna propter quatuor. Primò, qoia Dominus cœnæ magnus est, scilicet Christus. Secũdò, quia conuiuæ magni, scilicet omnes qui aodiunt theologiam, *Eccles.9.d.* Viri iusti sint tibi conuiuæ. Tertiò, quia seruitores sunt magni, scilicet Doctores Theologi, de quibus dicitur, *3. Reg.10.a.* Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, &c. Quartò, quia fercula sunt magna, quæ ibi apponuntur, scilicet quatuor sensus sacræ scripturæ, id est historicus, tropologicus, allegoricus, Anagogicus. *Prou.8.a.* Intelligite paruuli astutiam, aodite quam de magnis locutura sum. Hanc cœnam fecit Dominus in monte Thabor, vbi vocatis discipulis proposuit eis septem inter fercula satis bona. Primum est paupertas, secundum est mansuetudo, tertium luctus, quartum iustitia, quintum misericordia, sextum cordis mũditia, septimũ pax. O quam fœlices sunt, qui illis ferculis satiaotur. Sed certè multis apponuntur, qui nec modicum gustant de illis. Multi etiam cũ vocantur ad cœnam, vt comedant de illis ferculis, nolunt

Prima cœna

venite, excusantes se sicut hic dicitur. Alius villam emit, hic est ambitiosus. Alius iuga boum emit quinque, hic est curiosus. Alius vxorem duxit, hic est luxuriosus. Hæc tria, scilicet ambitio dignitatum, curiositas vanitatum, amor voluptatum ita replent multos, vt prædicta fercola fastidiant manducare. Vnde dicunt: Deest panis, nõ sunt aquæ, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo: *Numer.21.b.* Hanc cœnam impediunt tria, maximè Parisiis. Primum est frequens congregatio magistrorum, propter quod multæ lectiones, & disputationes omittuntur. Secundum est, quòd de cœna fit prandium. Nam post auditum sacræ lectionis vadũt multi ad lectionem scientiæ sæcularis, vbi quasi suffocati à nimio vino obdormiunt in morte, sicut dicitur *Ier.51.g.* Inebriabo magistratus eius, & dormient somnum sẽpiternum, & non expergiscentur. Quod satis elegaoter significatur *Iud.4.c.* vbi legitur, quòd Iahel aperuit vtrem lactis, & dedit Sisaræ ad bibẽdum, & operuit eũ pellibus, & dormientem occidit clauo tabernaculi per tempora fixo vsque ad terrã. Per lac, quod de carne mulgetur, significatur scientia sæcularis. Iahel autẽ interpretatur ascensio, & sigoificat Ecclesiasticam dignitatem. Sisara verò interpretatur visio æquitatis, & significat illos, qui dicũt se aodire scientias sæculares, vt videant æquitatem. Sed quidquid ipsi dicant, Iahel propinat eis. Tertium impedimentum est indiscreta dispensatio verbi Dei, quia vbi magis est necesse, nolunt venire ad prædicandum, vel ad docendum. *Thren.4.a* Paruuli petierunt panem, &c. Item *Threnor.2.d.* Paruoli dixerunt matribus suis, id est, Prælatis, vbi est triticum, & vinum cum deficerent quasi vulnerati in plateis. Hæc tria impedimenta illius cœnæ tangit Apostolus *1. Cor.11.c.* Vobis conuenientibus in vnum iam non est dominicam cœnam manducare: Ecce primum. Vnusquisq; enim cœnam suam præsumit ad manducandum: Ecce secundum: Alius quidem esurit, alius verò ebrius est: Ecce tertiom: Secundam cœnam fecit Dominus in die cœnæ in Ierusalẽ in cœnaculo magno strato, sicut dicitur *inf.22.b.* Vbi discumbẽs cũ discipulis suis proposuit eis quatuor fercula satis bona, & benè parata. Primũ fuit panis Azymus. Secundum, Agnus typicus. Tertium lactucæ agrestes. Quartum, caro sua, & sanguis suus. Per hæc quatuor significantur alia quatuor fercula multò meliora, & Domino chariora. Primum est vitæ puritas, quæ pane azymo designatur. Secundum, perfecta humilitas, quæ per agnũ anniculum significatur. Tertium, vera obedientia, quæ figuratur per lactucas agrestes. Lactuca enim tenera est, & feruens, & talis debet esse obedientia. Quartum, cõsummata charitas, quæ per corporis & sanguinis dispẽsationem significatur: iuxta illud *Ioan.15.h.* Maiorem hac dilectionem &c. Primum opposuit nobis Dominus nobiscum cõuersando. Secundum discipulorum pedes lauando. Tertium, Crucem ascendendo. Quartum in omnibus factis & dictis suis, quia quidquid fecit, & dixit, totum fuit plenum charitate. Hæc quatuor fercula requiret Dominus à quolibet nostrũ secundum qood dicitur *Prou.23.a. iuxta aliam editionem.* Ad mensam diuitis sedisti, scito quoniam talia oportet te præparare. Primi ferculi duplex est præparatoriũ. s. odiũ peccati & amor virtutum, qui hæc duo habet, purè viuit. Secundi ferculi similiter duplex est præparatorium, s. cõsideratio humanæ conditionis, quæ tã vilis est in principio sperma fœtidum, in medio vas stercorum, in fine esca vermium, & cõsideratio melioris. Vnde *Greg.* Sicut incentiuum elationis est consideratio deterioris, ita cautela humilitatis est consideratio melioris. Tertij ferculi similiter duplex est præparatoriũ, s. imperãtis auctoritas, & rei imperatæ vtilitas. Quarti ferculi similiter est duplex præparatorium, s. consideratio beneficiorum Christi, quibus meruit diligi, & consideratio præmiorum, quæ promittit diligentibus se. *1. Cor.2.c.* Oculus non vidit, &c. Manducationem huius cœnæ impediunt tria, s. peccati conscientia, sumentis irreuerentia, superioris prohibitio. Propter quæ dicit Apostolus *1. Cor.11.g.* Probet seipsũ homo, &c. Hæc cœna dicitur magna, sicut & prima, propter quatoor. Primò, quia Dominus magnus, s. Christus. Secũdò quia cõuiuæ magni, s. omnes fideles, qui dignè accipiunt. Tertiò, quia seruitores magni, s. Angeli qui credũtur assistere, & seruire sacerdoti, & omnibus communicantibus in hac cœna. Quartò, quia fercula apposita magna sunt, scilicet corpus, & sanguis ipsius Domini, *Prou.23.a.* Quando sederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ suot posita ante faciem tuam. Tertiam cœnam faciet Dominus io cælo omnibus amicis suis, sicut dicitur *Isa.25.c.* Faciet

Primam cœnam impediunt tria.

De secunda cœna.

Secundã cœnã similiter impediunt tria.

Tertia cœna.

ciet Dominus omnibus popolis, in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuiũ vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Hæc cœna dicitur magna, sicut & aliæ duæ propter quatuor. Primò, quia Dominus magnus est, scilicet Architriclinus, id est, Deus trinitas. Secundò, quia magni, & multi conuiuæ, s. omnes electi. Tertiò quia magnus est ibi seruitor, scilicet Christus, *suprà* 12. e. Beati sunt serui illi, quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes: Amen dico vobis, qoia faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Qoartò, quia magna fercula, scilicet, gaudia æterna: De quibus *Isa.* 51. d. Venient in Sion laudantes, & lætitia sempiteroa super capita eorum, gaudium, & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor, & gemitus. Hanc cœnam impediunt tria, s. macula peccati, debitũ pœnæ, defectus charitatis, quæ est vestis nuptialis, sine qua nemo recipitur in nuptiis. Vnde *Mat.* 22. b. Quomodo huc intrasti nõ habens vestem nuptialem? Sunt autem octo propter quæ quælibet istarum cœnarum debet placere inuitatis, quæ tangit Dominus: *Ios.* 22. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Primum est seruitoris nobilitas, quod tangitur per hoc, quod dicitur: Ego. Secundũ est ordinata ferculorum positio, quod tangitur vbi dicitur: Dispono. Tertium est conuiuarum honestas, quod tangitur ibi: vobis. Quartum est vultus hilaritas, quod tangitur ibi: Sicut disposuit mihi. Quintum est inuitantis auctoritas, quod notatur ibi: Pater meus. Sextum est mensæ fœcũditas, quod notatur ibi: Super mensam meã. Septimum est loci amœnitas, quod tangitur ibi: In regno. Octauum est loci securitas, quod tangitur ibi: Meo. Prima cœna manducatur in scholis. Secunda in Ecclesiis. Tertia io cælis. De qualibet igitur istarum cœnarum dicit Lucas [Homo quidam] Sed exponamus de tertia. *Gloss.* sic cootinuat ad præsens: Quasi vere beatus, qui contedet panem in regno Dei, sed dediti vitiis terrenis, vel curiositati, vel voluptatibus huius mundi, non comedent. Vnde subditur parabola. *a* Homo quidam, scilicet Christus, sicut prius expositum est.

Tria impedimenta tertiæ cœnæ.

a quidam b fecit cœnam magnã, & c vocauit multos: Et misit d seruum suum e hora cœnæ f dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia, Et g cœperunt simul omnes excusare. h Primus dixit ei: Villam i emi, & k necesse habeo l exire, & m videre illam: n Rogo te habe me excusatum. Et o alter dixit: p Iuga boum emi quinque, & eo q probare illa: Rogo te habe me excusatum.

b Fecit cœnam magnam,] id est parauit omnibus refectionem æternam, quia ianuam regni aperoit, *Mat.* 22. a. habetur de prãdio, & aliud ibi per prandium quàm hic per cœnam. Per prandium enim ibi intelligitur præsens refectio viatici, à qua multi exclouduntur. Vnde ille exclusus est, qui non habebat vestem nuptialem Per cœnam hic intelligitur refectio æternæ beatitudinis, qua satiabontur electi gustantes, & vidẽtes quàm suauis est Dñs. Ad hanc inuitantur omnes, & veniunt aliqui libenter, aliqui inuitantur, & non veniunt, alij veniunt tracti. Rectè [Cœnam] quia in vespere, id est, in vltima ætate dormitante Moyse, id est, deficiente lege Vnde Ioanne incarcerato, cœpit Dominos prædicare. Vnde dicunt discipuli, *Inf. vlt.* e. Mane nobiscum Domine, quoniam, &c.

c Et vocauit multos] ad cœnam. Nota *Glos. Beda.* Verbum incarnatum, &c.

d Et misit seruum soom] *Gl.* id est, ordinem prædicatorum, qui censentur nomine serui singulariter, quia omnes cooueniunt in idipsum.

e Hora cœnæ,] id est vltima ætate siue in fine sæculi, 1. *Cor.* 10. c. Nos sumus in quos fines sæculi deuenerunt, 1. *Ioan.* 2. c. Audistis quia Antichristus venit, nunc autem Antichristi multi facti sunt, vnde scimus, quia nooissima hora est.

f Dicere,] id est ad dicendum [Inuitatis vt venirent, quia iam parata sunt omnia, &c.] Fercula primæ cœnæ parata sunt præsto est paupertas, præsto est & mansuetudo, & luctus, &c. Sic & fercula aliarum cœnarum parata sunt, quia filios Dei omnia parauit. Per ipsum iam patet introitus regni cælorum: *Ioan.* 14. a. Vado vobis parare locum, & si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam, &c.

g Et cœperunt omnes simul excusare] qui venire noluerunt. Et pro maiori parte dictum est, sicut dicitur: Omnes curruut ad bellum, multis tamen remanentibus. *Greg.* Excusat omois qui plus terrena quàm cælestia diligit, etiamsi ad cælestia se tendere dicat, hoc omnes dicimus. *Ambr.* Ideò se excusant, quia nemini intercluditur regnom, nisi quem suæ vocis professio excludit. Iotellige professio exterior, vel ioterior. Nemo eoim excluditur, nisi pro peccato exteriori, vel interiori.

h Primus dixit ei: Villam, &c.] Qoasi multi ad cœnam dominicam inuitati eius epulas fastidiunt, alij detenti superbia vitæ, alij curiositate, alij carnis voluptate. Primam excusationem refert *Aug.* ad superbiam vitæ. In emptione enim villæ ootatur acquisitio dominij: Qui enim villam emit hominibus appetit dominari, & præesse, quod ex radice superbiæ procedit. Ac si dicat, malo dominari in terrenis quam venire ad cœnam æternam *Eccl.* 8. b. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Dicit ergò:

Prima excusatio.

i Villam emi] id est appetitum dominandi habui, vel dominatum ipsum multo labore acquisioi, vel pretio animæ meæ comparaui. Quiconque enim dominatum appetit, animam suam perdit, quia gratiam amittit, quæ est vita animæ. Hanc villam emit Lucifer, quia pro dominatione quam appetiit, regnum æternum amisit. Similiter primus homo dominari voluit, & in seruitutem omnium, & etiam pulicum cecidit, qui Dominus omnium factus fuit.

k Et necesse habeo] ambitione cogente, quæ non potest coram Domino permanere, nec in cælo habitare.

l Exire] ab æternorum contemplatione, & mei consideratione. Omnis enim superbus extra se est, quia supra se est *Psal.* 130. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui, &c.

m Et videre illam] totum studium ad illam applicare. Hoc enim est superborum, s. toto studio laborare ad hoc, qood possint dominari. Vel per villam potest iotelligi solicitudo oecessariorũ corporis, vt nõ videarur se excusare per superbiam, sed per solicitudinem necessariorum corporis, id est, victualium. Ac si dicat, habeo mihi villam emere, id est, terrenam substantiam comparare ad necessitatem corporis. *Greg.* Villam exit videre, qui sola exteriora cogitat propter substantiam, id est corpus, & totum studium ad illam applicat. Et hoc est, quòd ab amatoribus muodi prius quæritur, scilicet substantia corporis, id est necessaria corpori.

n Rogo te habe me excusatum.] *Interl.* Ora pro me, quia homo peccator sum, *supra* 5. b. In superficie verborum prætendit humilitatem, vbi dicit [Rogo,] Sed ex superbia venire contemnit. *Greg.* Dum dicit: rogo te, habe me excusatum, humilitas sonat in voce, dum venire contemnit, superbia in actione.

o Et alter dixit: Iuga boum emi quinque.] Excusatio istius refertur ad concupisceotiã oculorum vnde curiositas procedit. Quidam sunt qui temporalibus deliciis delectati, omnia quæ vident, concupiscunt. Iste ergò dum ad cœnam æternam iouitatur, prætendit excusationem dicens:

Secunda excusatio.

p Iuga boum emi quinque,] id est, curiositatem quinque sensoum inuestigando vana, multo labore acquisiui, q. d. potius solicitus sum de his, quæ per quinque sensus administrantur, id est de exterioribus, quæ curiositatem faciont, quam de cœna æterna. Tales io cœno temporalium quasi sues nutriuntur, & dominicam cœnam fastidiunt, cœnum cœnæ præferentes. Tales frequeoter in tantam decidũt curiositatem, vt potius scrutentur vitia aliena qoàm soa. Nam curiosus etiam est, qui vitam aliorum inoestigat, & sua interiora ignorat. *Greg.* Curiosus animus, quantò est peritus alieoi, tantò est ignarus sui, *Eccl.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi sui. *Prouer.* 27. b. Domum fratris tui ne ingrediaris. Quinque autem sensus per quinque iuga boom bene intelliguntur quia ad terrena nos trahunt, vt circa ea versemor, sicut boues terram versantes. Ideò etiam per iuga significantur, quia sicot in iugo sunt boues combiuati, ita vnusquisque sensuum habet duo membra officio suo deputata. Duæ enim sunt aures, duo ocoli, duæ nares, in gustu etiam duo instrumenta, lingua & palatum, in tactu gemina voluptas carnis interiùs, & exteriùs.

q Et eo probare illa.] Nota, quòd ipsum verbum istius exprimit vitium eius, quia probatio ad curiositatem pertinet. Tales habent quinque ioga, sed Christum vnum, *supra* 10. g. Vnum est necessarium. [Rogo te habe me excusatum.]

Tertia excusatio. *a* Et alius dixit, vxorem duxi]id est carnalem voluptatem, propter quam multi à regno excluduntur. De hac vxore dicitur *Prou.* 27.c. Tecta perstillantia in die frigoris & litigiosa mulier comparantur.

b Et ideò non possum venire.] Excusatio istius refertur ad concupiscentiam carnis. Iste etiam non rogat excusari, quia solus peccatum carnis non palliatur in confessione. Huic loco adhærent Hæretici, qui nuptias damnant, quia excusatio istius reprobatur, qui se excusat per coniugium. Hoc dupliciter soluitur. Primò, quia non reprehenditur coniugium simpliciter, sed in comparatione, vt sic ostendatur virginitas ei præferenda. Vnde *Ambr.* Coniugium non reprehenditur, sed integritas ad maiorem honorem vocatur. Vel ideò redarguitur excusatio eius qui se excusat per coniugium, quia multi contrahunt, id est ducunt matrimonium, non causa prolis, sed causa explendæ libidinis. Vnde *Gloss. Be. e.* Quia multi non propter fœcunditatem, sed propter desideria carnis vxores ducunt, & ideò per rem iustam, id est per coniugium iustum carnalis voluptas designatur, propter quam carnalem, scilicet, voluptatem, ad cœnam Dei studiosiùs recusat venire.

E

Et *a* alius dixit: Vxorem duxi, *b* & ideò non possum venire. Et *c* reuersus seruus nuntiauit hæc Domino suo. Tunc *d* iratus paterfamilias, dixit *e* seruo suo: Exi *f* citò in plateas, *g* & vicos ciuitatis, *h* & pauperes, ac *i* debiles, *k* & cæcos, *l* & claudos introduc huc. Et *m* ait seruus: Domine *n* factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et *o* ait Dominus seruo: Exi in *p* vias & sepes:

Allegoricè. [*Allegoricè*]secundum *Amb.* Per primum, qui ait. [Villam emi]Intelliguntur gentiles, immoderato affectu temporalibus inhiantes. Secundus qui ait, [Iuga boum emi quinque] significat Iudæos iugo legis pressos. In qua lege sunt quinque iuga, i. mandata decem, vel quinque libri Moysi, qui duplicantur in spiritu, & litera. Per tertium qui ait, [Vxorem duxi] Intelliguntur Hæretici, qui semper attentant rigorem fidei, sicut mulier prima attentauit virum, & reduxit. Solent etiam mulieres se ornare, & artificiosè ficititium sibi colorem apponere, vt ita fallant oculos intuentium, sic Hæretici solent verba ornare quibusdam verbis phaleratis, & falsitatem palliare, vt seducant corda simplicium, affectantes falsum decorem, non pulchritudinem interiorem, de qua dicitur: *Psal.* 44. Omnis gloria filiæ Regis ab intus.

Versus.
Vxor, villa, boues cœnam clausére vocatis:
Mundus, tur, tato, tanam clausére renatis.

Sequitur. *c* Et reuersus seruus, &c.] Parata cœna, id est aditu paradisi reserato misit paterfamilias seruum, id est, Christus chorum prædicatorum dicere inuitatis, vt venirent, quia parata sunt omnia. Iam aperta est regni ianua, & non venerunt inuitati, alij detenti superbia vitæ, alij curiositate, alij carnis voluptate. Quod postquam renuntiauit chorus prædicatorum Christo, iratus est paterfamilias. Et est anthropospathos, id est humana protestatio. In Deum enim non cadit motus iræ, sed dicitur irasci, quia opera facit, quæ congruunt irato. Audito enim quòd primò inuitati venire contempserant, quasi iratus misit seruum, vt in vicos & plateas exiret, & quoscunque inueniret compelleret intrare. Dicit ergò: [Et reuersus, &c.]

Moralit. *Moraliter.* Seruus id est prædicator post inuitationem, id est, prædicationem, debet reuerti ad Dominum per gratiarum actionem, & ad se per sui considerationē. Primò debet reuerti ad Deum, vt ei non sibi attribuat fructum prædicationis. Ad se verò debet reuerti, ne de fructu suæ prædicationis superbiat. De primo dicitur *Iob* 38.d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi adsumus? Ibi *Gloss.* Vadunt fulgura, cum prædicatores miracolis coruscant: reuertentia dicunt assumus, cùm non sibi sed Deo tribuunt, quicquid se fortiter egisse cognoscunt, *Eccl.* 1 b. Ad locum, vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. De secundo dicitur: *Act.* 12 b. Petrus ad se reuersus ait, nunc &c. *Iob* 5.d. Visitans speciem tuam non peccabis.

d Tunc iratus paterfamilias,]id est, Christus, cuius familia sunt omnes electi, qui irascetur malis in die iudicij, *Isa.* 28.f. Irascetur Dominus vt faciat opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Irascetur autem de illorū ingratitudine, & laboris sui frustratione, *Isa.* 49.a. Ego dixi, in vacuum laboraui, siue causa, & vanè fortitudinem meam consumpsi. *Psal.* 29. Quæ vtilitas in sanguine meo, &c.

e Dixit seruo suo. Exi citò in plateas]id est, ad illos qui sunt in via lata, & spatiosa, quæ ducit ad mortem: *Mat.* 7.b.

g. Et vicos ciuitatis,]id est, ad illos quos rerum temporaliū coarctat inopia, *Cant.* 3 a. Circuibo ciuitatem per vicos, & plateas quærens quem diligit anima mea. Quidam sunt, vt innuitur in *Glos. Amb.* & vt dicit *Aug.* qui vagantur per campos licentiæ, putantes licitum quicquid est libitum, qui laxas sibi fecerunt habenas, effrænata libertate vtentes, frænum cōtinentiæ arcentes. Isti vocantur de latitudine voluptatum ad arctiorem vitam, isti significantur per eos, qui vocantur de plateis: Per eos verò, qui vocantur de vicis, moraliter intelliguntur illi, qui penuria necessariorum arctati, intrant claustrum, & ita ad Deum conuertuntur. Vicus enim arctior est quàm platea, quia inter domos, quæ sunt altrinsecus, non est nisi strata angusta, vt possint homines commeare. Vnde benè per vicum angustia paupertatis exprimitur, tales enim veniunt coacti. Sequitur.

h Et pauperes, &c.] *Matt.* 9.b. Non veni vocare iustos, &c. [Pauperes]spiritu, vel sui reputatione, *Prou.* 13.a. Est quasi pauper cum in multis diuitiis sit.

i Ac debiles]ad malum, vel ad bonum sui reputatione, *Isa.* 40.g. Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem malam, in bonam debilitatem, 2.*Cor.* 12.d. Cùm infirmor, tunc potens sum 1.*Reg.* 30.d. Dereliquit me Dominus meus, quia ægrotare cœpi, &c. *Gloss.* Christus manu fortis quos despectos à mundi gloria reperit, in suum amorem conuertit, & cibo pauit. Vel coniunge illa duo [Pauperes ac debiles,] i. pauperes debiles, id est, humiles, ad differentiam superborum pauperum.

k Et cæcos]id est, simplices idiotas, qui lumen ingenij non habent, vel qui se reputant nihil scire, *Ioan.* 9.g. Si cæci essetis, peccatum non haberetis, nunc autem quia dicitis videmus, peccatum vestrum manet.

l Et claudos]gressus suos in bonum dirigere per se insufficientes. Vel [Claudos]idest, qui bona sciūt, sed mala faciūt, vel qui simul bona, & mala faciunt 3. *Reg.* 18. d. Vsquequò claudicatis in duas partes? Vel [Claudos] sui reputatione, *Isa.* 35. b. Tunc saliet sicut ceruus claudus, *Matth.* 9.b. Non veni vocare iustos, sui reputatione, sed peccatores, *Ezech.* 34. a. Quia abiectum, &c. *m* Et ait seruis,]id est, ordo peccatorū. *n* Domine factum est vt imperasti, & adhuc locus est]id est, multos quales dixisti, vocauimus, sed isti non implent locum conuiuij tui.

o Et ait Dominus seruo: Exi in vias, & sepes.] Secundum *Amb.* per illos qui vocantur de viis, significantur illi, qui licet adhuc sint extra viam, quæ ducit ad vitam, tamen quodammodò in viam se præparant. Nam prope viam est, qui habet iam voluntatem benefaciendi, qui nullis cupiditatibus suggillatur, de quo scilicet nō triumphat cupiditas. Per eos qui de sepibus vocantur significātur illi qui mala à bonis secernunt, & tentationi diaboli munimen fidei & patientiæ opponunt, *Eccl.* 46. d. Vbi nō est sepes diripietur possessio. *Chrysost.* Christus via est generalis, *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. Puto quòd & sancti, qui ducūt ad Christum, viæ sunt, *Thren.* 1. a. Viæ Sion lugent, &c. Item diabolus, publica via est ad mortem, & viæ eius sunt professiones huius mundi, professio philosophiæ, professio militiæ, professio ludorum, quæ omnes ducunt ad diabolum, *Matth.* 16. c. Et portæ inferi non præualebunt aduersùs eam. Dicit ergò: *p* Exi in vias,] id est, cuiuslibet conditionis homines voca ad fidem. Item castitas via, fornicatio via est. Illa ad Christum, ista ad diabolum. Item omnia opera nostra sunt viæ, siue in cælum, siue in infernum, *Job* 31. a. Vias meas ipse considerat.

f Exi citò, &c. *Allegoricè.*] Distinguuntur hic duo genera hominum, videlicet ciues, & agrestes, vt per illos qui vocātur de vicis, & plateis intelligātur Iudæi tanquam ciues, id est, legem ac prophetas, & eloquia Dei habētes. Per eos quē de viis & sepibus intelliguntur gentiles, quasi inculti, & agrestes, id est, legem, & Prophetas, & eloquia Dei ignorātes. Ciuium enim est nosse legem, & prophetas, & instituta, agricolarum ignorare. Ad Iudæos primò misit Dominus prædicatores, scilicet Apostolos, qui multis de Iudæis conuersis redeuntes ad Dominum dixerunt. *Alleg.*

n Domine factum est, &c.] quia primitiua Ecclesia de Iudæis, iam intrauit. Sed adhuc vacant loca ad mensam tuam, vt adhuc possit introduci Ecclesia de gentilibus.

Compelle

a ipſe conſiderat. a Et compelle intrare.] Dominus quoſdam compellit, quos, ſcilicet, aduerſitate, vel infirmitate, vel paupertate, vel tentatione ad pœnitentiam vocat. *Aug.* Fœlix neceſſitas, quæ ad meliora compellit. *Senec.* Infirmitati meæ gratias ego, quę cogit me non poſſe, quod non debeo velle.

& a compelle intrare, vt b impleatur domus mea. c Dico autem vobis, quòd nemo virorum illorum, d qui vocati ſunt e guſtabit cœnam meã. f Ibant autem turbæ multæ g cum eo, h & conuerſus dixit ad illos. Si i quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & k matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, l adhuc autem, & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et m qui nõ baiulat crucem ſuã, n & venit poſt me, o non poteſt meus eſſe diſcipulus.

Allegorice. a a Compelle intrare,] ſupple pauperes & debiles, cæcos, & claudos. Hoc enim iterato intelligendum eſt, quia tales de vtroque populo vocati ſunt. Hoc quod ſequitur vtrique expoſitioni conuenit, ſcilicet, & allegoricæ, & primæ.

F

Matt.12.d. b Vt impleatur domus mea.] *Gloſſ.* Numero prædeſtinatorum fidelium qui numerus inexpletus non remanebit. Quia nouit Dominus, qui ſunt

2.Tim.2. a eius, *Apoc.* 6. c. Tempus adhuc modicum eſt, donec impleatur numerus conſeruorum eorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi.

c Dico autem vobis, quòd nemo virorum illorum,] excuſantium, ſcilicet.

d Qui vocati ſunt] ſupple, & noluerunt venire

e Guſtabit cœnam meam,] etiamſi per ſeram pœnitentiam aliquando intrare quærant, *Mat.* 25. Diſtinguuntur ergò tria genera vocatorum. Quidam veniunt ſed coacti, qui ſcilicet tertiò ſunt vocati, quod notatur per hoc, quod dictum eſt, [compelle.] Alij venire contemnunt, vt qui primò ſunt inuitati. Alij inuitantur, & ſpontanei veniunt, ſcilicet ſecundò vocati. Item primò & ſecundò inuitati in hoc conueniunt, quòd vtrique ſunt peccatores, ſuperbi, ſecundò vocati humiles. Hanc conuenientiam, & differentiam aſſignat quædam *Gloſſ.*

Quinta pars. f Ibant autem turbæ, &c.] Quinta pars, vbi docet Dominus quàm ſincero amore debeat appeti regnum Dei, vbi fiet cæna, de qua *ſup.* actum eſt. Vnde turbæ, quæ ſequuntur eum euntem in Ieruſalem, ſignificant illos, qui vel inuitari, vel compulſi veniunt ad cœnã, & tota intentione imitantur Ieſum in Ieruſalem, id eſt, ad æternæ pacis viſionem præcedentem. Vnde *Mich.* 2. d. Ingredientur portam, & tranſeunt per eam, & Rex eorum tranſibit coram eis, & Dominus in capite eorum. Dicit: [Ibant autem turbæ multæ captæ dulcedine prædicationis, & miraculorum. *Ioan.* 6 g. Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes.

g Cum eo] deſcendente à domo conuiuij. Proficiſcens enim Dominus Ieruſalem, ad petitionem Principis Phariſæorum qui eum ad conuiuium inuitauerat, in domum eius declinauit, de conuiuio verò proficiſcebatur iter deſtinatum. Vidẽs autem Dominus turbas ſequẽtes ſe, inſtruit eas de modo ſequendi, immò in turbis non verè ſequentibus inſtruit veros ſequaces, qui regia via incedunt, Chriſtum ſequentes paſſibus operum, non paſſibus corporum. Inſtruit ergò Dominus generaliter omnes, qui ſunt in via ad patriam tendentes. Et eſt hic ordo doctrinæ. Primò docet cauere ea, quæ poſſunt eſſe impedimento viam ingredientibus. Secundò addit de ſuffragiis, quæ ſunt neceſſaria venientibus. Tertiò agit de lege quę propoſita eſt, & data peruenientibus. Addet adhuc neceſſarium hæc omnia implentibus, ſcilicet, miſericordiam Dei, vt his omnibus impletis, dicant: Serui inutiles ſumus, vt poſtquam impedimẽta abiecerint, ſuffragia comparauerint, legem viantibus propoſitam conſeruauerint, tandẽ implorent ſpeciale ſuffragium ſcilicet Dei miſericordiam, quę eſt vnicum, & ſingulare refugium. Primum ergò inſtruit de vitandis impedimentis, quia maximum eſt vianti noſſe impedimenta multiplicia, id eſt, exteriora & interiora, quæ sũt impedimenta arduæ viæ ducentis ad vitam. Nec ſufficit abiicere exteriora, niſi abiiciantur interiora, ideò Dominus nõ tantum ait. Odit patrem ſuum, & matrem, ſed addidit, adhuc, & animam ſuam. Et quia multa ſunt impedimenta exteriora, hortatur Dominus, ſcilicet abiicere grauiora, ſcilicet carnales affectus, qui pręcipuè homines retrahunt ab ardua via. Legitur enim de multis quos non terrebat anguſtia preſſurarum, reuocabat tamen eos à Martyrio affectus vxorum & matrum oſtendentium eis vbera. Vnde multi parati Martyrio, retinebantur carnali affectu, vel cura vxoris, vel liberorum. Hæc ergò ſunt præcipua impedimenta exteriora ſcilicet carnales affectus. Ideò Dominus ſpecialiter docet ea amputanda, & ſimiliter interiora, ſcilicet, deſideria carnis. Dicit ergò: h Et conuerſus dixit ad illos] qui ſequebantur eum. i Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum.] *Chryſ.* Non ſimpliciter iubet odiu habere, quia hoc valde iniquum eſt, ſed ſi voluerit plus me diligi, in hoc odio habeatur. k Et matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores.] Id eſt eorum vitia, & carnales affectus.

l Adhuc autem & animam ſuam,] Id eſt vitæ animalis deſideria, ſiue concupiſcentiam, [non poteſt meus eſſe diſcipulus] De primo dicit *Chryſ.* Omne, quod de terra ſuſcipimus in terra dimittitur, nemo recordatur carnalem affectũ, cum de carne receſſerit. De ſecundo dicitur *Eccl.* 18. d. Poſt concupiſcentias tuas non eas, &c. *Greg.* Tunc bene animam noſtram odimus, cum eius carnalibus deſideriis non acquieſcimus, ſed reluctamur, & frãgimus, *Ioan.* 12. d. Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. *Iſa.* 49. Sanctificate eum, qui deſpicit animam ſuam, *Iud.* 5. c. Zabulo & Nepthalim obtulerunt animas ſuas morti in regione Merome, quæ interpretatur ſublimitas, aut celſitudo id eſt religio. Item de primo dicit *Greg.* Simul, & odiſſe, & diligere poſſumus, vt & cognatione coniunctos, & noſipſos ex præcepto diuino diligamus, & quos in Dei via aduerſarios patimur odiamus. De quo odio dicitur in *Pſal.* 138. Perfecto odio oderam illos. Ibi *Gloſſ.* Hoc eſt perfecto odio odiſſe, vt nec propter vitia homines odias, nec propter vitia homines diligas. Item *Beda.* Diligamus parentes, quòd sũt, odio habeamus quòd in Dei itinere nobis obſiſtunt *Exod.* 32. f. Occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum, i. affectum carnalem eorum extinguat in ſe. *Chryſ.* In illis eſt ſanctum obedire, quæ non nocent pietati. m Et quia non baiulat, &c.] Quia non ſufficit vitare impedimenta ſi deſint ſuffragia, ideò ſubiungitur hic quoddam ſpeciale ſuffragium, in via, ſ. baiulatio Crucis. Si quis enim vult tutus incedere per viam in qua ſunt latrones, defert ſecum ſigillum Imperatoris ſui, & ita multoties tutus incedit, ita cum nobis contingat tranſire viam plenam offendiculis, ſ. viam regiam, per quam debemus ſequi Regem noſtrum præambulum noſtrum non poſſumus tuti tranſire ſine Imperatoris noſtri ſigillo, i. ſine Crucis vexillo, quod ſemper in periculis prætendimus. Crucem autem portat, qui pro Chriſto ſanguinẽ ſuum effundit. Præter hunc modum duobus modis baiulatur Crux, ſicut dicit *Greg.* Vel cum per abſtinentiam caro affligitur vel per compaſſionem proximi animus affligitur. Debemus enim crucifigere mẽbra noſtra, manus ne ad percutiendũ moueri poſſint, vel ad ſanguinem effundendum, ſicut ille qui habet manus affixas cruci nõ poteſt eas mouere, & ita cætera membra. Debemus quoq; nos crucifigere proximis cõpatiendo, quia mala proximorũ ſunt ſtrixoriũ ſanctorũ, *Iob* 30. d. Flebã quondã ſuper eo, qui afflictus erat, &c. *Gloſſ.* Plus eſt de ſeipſo dare quã de ſuis: & plus eſt cõpaſſio, quàm datũ. Dicit ergò [Et qui non baiulat crucẽ ſuam] *Chryſ.* Suam, non meam, ne putes Chriſti crucem ſufficere ſine tua. Item *Chryſ.* Crucem tollit, qui paratus eſt ad omne periculum propter Deum, ſicut Paulus, *Act.* 21. c. Ego autem nõ ſolum alligari, &c. *Beda.* Crux à cruciatu dicitur, quæ ſemper eſt portanda, vt amor Chriſti oſtendatur, 2. *Cor.* 4. c. Mortificationem Chriſti Ieſu ſemper in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu, &c. *Chryſ.* Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam, vt coronam. Etenim omnia, quæ ſecundum nos ſunt per crucẽ perficiuntur, regeneratio, conſecratio, propter hoc in domo, in ianuis, in muris, in frontibus, & in mente ſcribimus eam.

Quando igitur ſigillaris, excogita cauſam, & conditionem crucis. Empti enim eſtis pretio magno, dicit Apoſtolus 1. *Cor.* 6. d. *Auguſtinus.* Pretium crucem dixit, nec ſimpliciter eam digito inſigniri oportet, ſed prius electione cum multa fide. Si ita inſignieris viſui tuo, nullus dæmonum prope ſtare poterit, videns enſem quo plagam accepit. Si enim loca horreſcimus, in quibus inciduntur damnati, excogita qualiter patitur videns arma quibus Chriſtus caput eius abſcidit. Crux dæmones, non terribiles, ſed contemptibiles facit.

n Et venit, &c.] benè operãdo. o Nõ poteſt meus eſſe diſcipulus.] *Greg.*

18. q. 1. c. §. 1.

Matth. 10. d. Marc. 8. d.

a pulus.] *Greg.* Nisi quia à semetipso deficiat, & eū, qui super est nō appropinquat, nec valet apprehēdere, quod supra ipsum est si nesciat mactare, quod est. *Iud.* 5.b. Qui propria volūtate obtulistis vos discrimini, benedicite Domino, qui ascēditis super nitētes asinos, & sedetis supra in iudicio, & ambulatis in via, loquimini, i. vos, qui carnē vestrā mortificatis, & vosipsos iudicatis, & in via virtutū proficitis loquimini, id est prædicate vel docete.

scipulus. a Quis enim ex vobis b volens c turrim ædificare, d nonne prius e sedens f computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum, g ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, h omnes qui † vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit cōsūmare. i Aut quis rex

al. † viderint.

a Quis enim &c.] Dominus turbis sesequētibus & ipsis omnibus existentibus in via, & ad patriā festinātibus, dedit documentum de

G

vitandis impedimētis, necnon, & de suffragiis viæ. Sed quia nō sufficiunt præmissa, nisi perseueremus, subdit de lege perseuerantiæ, sine qua nulla virtus coronatur, secundū quod dicitur 1.*Cor.* 9.d. Omnes qui in stadio currūt, &c. Vnus, i. perseuerās. Nec solùm hortatur de perseuerantia, verùm etiā de cautela, quæ pernecessaria est viantibus, ne dū in via sunt, ardua supra vires aggrediātur, sed pro modulo virtū suarū sese intra se metiantur. Aliqui enim minus cauti vitā austeriorē eligunt, ad quam sustinendā insufficientes, in medio viæ deficiūt. Inducit ergò Dominus similitudinē per quam instruit de vtroq; de perseuerantia, s. & de cautela. Sicut enim aliquis turrim ædificaturus si prouidè agat præmeditatur secum, & tacitè cōsiderat, si sufficiant ei opes ad ædificij consummationē, ita vnusquisq; antequam aggrediatur ardua debet præmeditari si sufficiēs sit ad vitā arctiorē. Loquitur ergò Dominus per simile ædificantis. Et meritò, quia mundū cōtemnere, parētes odire, seipsum abiicere, est ædificiū construere, per quod ad cælum ascenditur. Differt autē ædificiū spirituale, & terrenū, sicut dicit *Beda*. Nā ad corporale ædificiū necesse est diuitias cōgregare, ad ædificiū spirituale dispergere. Vnde *Ps.* 111. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum sæculi. Est autem turris mala, & turris bona. Turris mala triplex. Prima turris Babel: *Gen.* 11.b i. superbia. Secūda turris Ægypti Magdalū. *Exod.* 12.a.i. luxuria. Tertia turris lignea super elephantem. 1.*Mach.* 6.d.i. spes in pecunia seu auaritia. *Isa.* 2.c. Dies Domini super omnem turrim excelsam. Istæ turres non sunt ædificandæ, sed diruendæ, & ideò de his nō sumitur similitudo. Est autē turris bona multiplex. Prima est spes in Deū proueniens ex bonis mentis. *Psal.* 60. Spes mea Deus turris fortitudinis. Sumptus ergò ad ædificandū hanc turrim sunt propria merita bona, 2.*Parol.* 14.b. Dixit Aza Iudæ. Ædificemus, &c. Sūptus non habet, sed ex alienis expensis vult ædificare hanc turrim, qui bona nō exercens, cōfidit in alienis precibus, & meritis, quoniā spes talium frustrabitur. Et hoc est, quod dicitur *sup.* 13.a. quòd turris cecidit super decem, & octo Siloa, *Eccl.* 21.b. Qui ædificat domum suā impendiis alienis, quasi qui colligit, &c. Item sumptus non supputat, nec habet, qui tantùm in suis operibus confidit, & non plus in Dei misericordia, quia ipsa dat sumptus bono ædificatori. 1.*Esd.* 6.a Sumptus de domo Regis dabuntur, 1.*Machab.* 10.d. Ad ædificanda, vel restauranda opera sanctorum sumptus dabuntur de ratione Regis, id est Dei. Item sumptus habent, sed non ædificant turrim spiritualem, qui bona naturæ, vel fortunæ expendunt in negotiis carnis, vel diaboli, vel mundi. Est etiam turris bona secunda, scil. turris Dauid, id est humilitas, *Cant.* 4.b. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Tertia turris eburnea, id est castitas, *Cant.* 7.b. Collum tuum, sicut turris eburnea. Quarta turris Libani, id est innocentia, *Cant.* 4.b. Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Quinta turris gregis, id est charitas fraterna. *Mich.* 4.c. Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, vsque ad te veniet. Sexta turris vineæ, i. defensio Ecclesiæ. *Isa.* 5.a. Plantauit Dominus vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius. Septima turris verbum, id est sacræ doctrinæ, *Cant.* 8.c. Ego muros & vbera mea, sicut turris. Octaua turris fortitudinis, id est, Christus, *Prou.* 18.b. Turris fortissima nomen Domini. De his turribus dicitur in *Ps.* 121. Fiat pax in virtute tua, & abūdantia in turribus tuis. Licet ergò hæc parabola de qualibet istarum turrium posset exponi, tamen dicemus hic turrim, virtutum congeriem seu vitæ sanctæ altitudinem, quæ multis sumptibus, & laboribus ædificatur, per quam solā ascenditur in cælum. Dicit ergo. a Quis enim,] q. d. Ita debetis odire parentes, & vosipsos abiicere, & mundum contemnere, & crucem baiulare, quia ita consummatur ædificium, per quod venitur ad regnum. Quod patet [Quis enim,] id est, aliquis, [ex vobis,] Et notat quis raritatem sicut ibi. Quis ascendet in montem Domini.

Est turris mala, & turris bona.

b Volens ædificare turrim], Id est, virtutum congeriem, vel vitæ sublimitatem. *Aug.* Fundamentum est fides Christi. Vnde 1.*Cor.* 3. c. Fundamentum aliud nemo, &c. Parietes sunt spes & timor, qui è regione consurgunt, & æqualiter, nam si alter amplius, solueretur ædificium, *Eccl.* 2.b. Qui timetis Dominum sperate in illum, q. d. ædificate vtrumque parietem. Tectum superius est charitas. De quo *Mat.* 24.c. Qui in tecto est non descendat, &c.

c Turrim.] *Gloss.* Humilitatis, quæ bene turri comparatur, quia quantò quis humilior, tantò excelsior, quanto minor in oculis suis, tantò maior in oculis Dei.

d Nonne priùs sedēs,] id est, à mundi tumultibus quiescens. Qui enim sæcularibus negotiis se implicat, non militat expedite. Vel.

e Sedens, id est, seipsum considerando humilians. *Isa.* 47.a. Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis.

f Computat sumptus, qui necessarij sunt,] id est considerat diligenter quibus operibus, quibusue laboribus possit constitui ædificium quo perueniatur ad regnum. Et ponit *Gloss.* tria, quæ sunt principalia in hoc ædificio. Primum est eleemosynarum largitio. *sup.* 11.f. Date eleemosynam, &c. Secūdum, contemptus sæculi, *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere, 1.*Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Tertium est præparatio animæ contra aduersa mundi, quia semper mundus persequitur contemptores suos. Vnde & Pharao persequitur Israel fugiētem. *Exod.* 14. b. *Eccl.* 2.a. Fili accedens, &c. Vel. [Computat sumptus si habeat ad perficiendum,] id est, priùs considerat vires suas vtrum sufficere possit ad hoc quod inchoare proponit, *Eccl.* 18.c. Ante iudicium interroga teipsum. & in conspectu Dei inuenies propitiationem. [Computat] *Glo.* quia omne, quod agimus præuenire per studium considerationis debemus, *Prou.* 4 d. Oculi tui, &c. Contra, *Prou.* 22. d. Vidisti virum velocem, &c. Solut. Velocem, id est, strenuum & solicitum, & solertem, sic non excluditur consilium. *Philosophus.* Priusquam incipias consulito, sed postquam consulueris maturè facto opus est.

g Ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere,] non habens consummationem operum, quæ fidei conueniunt.

h Omnes, qui vident,] Vel, [viderint,] id est, inuiderint, scilicet, insidiatores inimici nostri carnales, vel spirituales. *Beda.* Maligni spiritus, inimici nostri, qui de nostro defectu gratulantur, & irrident deficientes. Vnde *Amb.* In omni, quod agimus occultos aduersarios considerare debemus, qui nostris operibus insidiantur, & nisi contra eos vigilemus, patimur irrisores, quos habemus ad malum persuasores, *Psalm.* 24. Deus meus in te confido non erubescam, neque irrideant me inimici mei, &c. Omnes enim tam boni, qui mali Angeli conspiciunt nos laborantes. Illi, id est, boni de bono gratulantur, de malo, quasi dolēt; mali verò de bono tristantur, de malo irrident, 1.*Cor.* 4.b. Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Mundo, id est, amatoribus mundi, qui sedulò circunspiciunt viros religiosos, vt si in aliquo deprehendant lapsum eorum, statim insultent, & dicant. Hypocrita erat iste. Angelis, malis. De his dicit. [Omnes, qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.] Sequitur.

i Aut quis, &c.] Hic docet Dominus quartum, quod necessarium est viantibus, scilicet, de imploratione misericordiæ Dei, sine qua inutilia sunt prædicta. Nullus enim saluari posset, nisi Deus misericorditer ageret cum eo. Posita ergo similitudine de turre ædificanda, supponit hic aliam similitudinem de Rege pugnaturo. In qua duo ostenduntur. Primum est, quod pugnando oportet peruenire ad regnum, quia vita nostra militia est, *Iob septimo.* a. Militia est vita hominis super terram, *secundo Timoth. secundo.* a. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Secundum quod nullus per sua merita potest peruenire ad regnum,

a nisi

A nisi iustitia Dei per misericordiam temperetur, quia omnis homo in comparatione Dei imperfectus est. Vnde *Iob* 4. d. Nunquid homo comparatione Dei iustificabitur? q.d. non. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem, *Ps.* 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, *Isa.* 64. c. Facti sumus, vt immundus omnes nos, &c. *Gregor.* Sæpe iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta iniustitia est, & sordet in districtione iudicis, quod in oculis fulget operantis. Ideò dicit *Iob* 9. d. Verebar omnia opera mea. Quia ergò de altitudine meritorum locutus fuerat, ne crederet aliquis per hæc posse ascendere in cælum, ideò de seueritate iudicis adiungit dicens: [Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem.] Regem dicit quemlibet sensus suos, & membra tam hominis interioris, quàm exterioris bene regentem, & peccata grauiter punientem. De quo *Prou.* 20. b. Rex, qui sedet in solio iudicij, intuitu suo dissipat omne malum. Alium Regem dicit Christum, de quo *Isa.* 33. d. Deus Rex noster ipse veniet, & saluabit nos. Rex igitur contra alium Regem committit bellum, quando aliquis ex meritis suis se posse saluari confidit. Sed necesse est, quòd omnis talis victus succumbat, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, *Rom.* 8. d. *Iob* 9. a. Verè scio, quòd non iustificetur homo compositus Deo, si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Vnde *Psal.* 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi.

iturus committere bellum aduersus alium regem? a non sedens prius cogitat, si b possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? c Alioquin d adhuc illo longè agente, e legationem mittens f rogat ea, quæ pacis sunt. Sic g ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. h Bonum est sal. Si i autem sal quoque k euanuerit, in l quo condietur? m neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, n sed foras mittetur. o Qui habet aures audiendi, p audiat.

a Nonne sedens, &c.] Sicut priùs docuit præmeditari ad cauendam irrisionem inimici, ita & nunc docet præmeditari ad impetrandam misericordiam Christi. Vnde *Prouerb.* 4. d. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.

b Si possit cum decem millibus, &c] *Beda.* Cùm decem millibus occurrit Deo, qui offert ei opera decem mandatorum in solo opere ea adimplendo. Sed Dominus cum viginti millibus venit, quia non solùm de opere exteriori, sed etiam de intentione rationem exigit. Vnde *Ps.* 44. Intende prosperè, procede, & regna. Vel certè cum viginti millibus veniet, quia plura pro nobis, quàm nos pro ipso fecerimus se fecisse ostendet, & plura mala sustinuisse. *Mich.* 6. b. Quid dignum offeram Domino. Curuabo genua mea Deo excelso, id est, interius, & exterius me illi humiliabo.

c Alioquin,] id est, si videt se insufficientem, & quòd non potest Deo ex æquo occurrere.

d Adhuc illo longè agente,] id est, mortem, vel iudicium propter pœnitentiam differente, *Sap.* 12. b. Bonæ spei fecisti filios tuos, quoniam iudicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

e Legationem mittens] orationum, suspiriorum, lacrymarum, bonorum operum.

f Rogat ea, quæ pacis sunt,] id est, reconciliationis, *Ps.* 121. Rogate, quæ ad pacem sunt Ierusalem, id est, animæ. Multi enim rogant, quæ ad pacem sunt carnis, quæ est mala pax. De qua dicitur *Matt.* 19. d. Non veni pacem mittere in terrã id est, in carnem. Pacem verò animæ illam quærit, & expectat à nobis Dominus, *Isa.* 27. a. Quis dabit me spinam, & veprem, &c. Et *inf.* Faciet mihi pacem, &c. *Beda.* Mittere legationem ad faciendam pacem, nihil aliud est quàm omnibus renuntiare. Vnde infert.

g Sic ergò omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus.] Nota vnde infertur. Duo proposita sunt in præmissa similitudine, scilicet, ædificare turrim, & cõputare sumptus. Duo similiter proposita sunt in secunda, scilicet sedere, occurrere, siue pacẽ facere, & mittere legationem. Sume ergò vnum de vtraq; parabola, & concurrent illa duo, quæ proposita sunt, s. ædificare turrim, & computare sumptus. Duo in secunda, s. pacem facere, & legationem præmittere. Idem est enim ædificare turrim, & pacem facere, & esse discipulum Christi. Qui enim turrim humilitatis ædificat, & pacẽ pectoris habet discipulus Christi est. Similiter idem est pręparare sumptus, vt in spirituali ædificio expendat, & præmittere legatus, scilicet pauperes quos facit amicos de mammona iniquitatis, ille omnibus renuntiat. Est ergò sensus: [Sic ergò, &c.] q.d. ex quo non bene turrim ædificat, qui sumptus non præparat, nec securè occurrit, qui legatos non præmittit, ergò nec potest esse meus discipulus, qui non renuntiat omnibus. Vnde Petrus, qui volebat esse discipulus eius, dicit *Matt.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, &c. Vbi *B. Bernard.* Rectè fecisti Petre, quia sequi non poteras oneratus cursu, qui exultauit vt gigas ad currendam viam. *Prouer.* 4. b. Currens nõ habebis offendiculum. *Beda.* Hoc distat inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia, quia renuntiare omnibus conuenit omnibus, qui licitè mundanis vtuntur sic tenent, quæ mundi sunt, vt tamen propterea non teneantur à mundo. Relinquere verò omnia, perfectorum est, qui omnia temporalia abijciunt propter Deum.

Chrysost. Melius est in rebus mansuetudinem videre quàm in verbis, Matth. 5. b. Marc. 9. g.

Quid distet inter renunciare, & relinquere.

h Bonum est sal] Dixerat Dominus neminem posse fieri discipulum suum, nisi renuntiaret omnibus. Vnde posset aliquis dicere, quod non sit bonum esse discipulum Christi, quia non est bonum omnibus renuntiare, ideò ostendit, quod vtrumque bonum est, scilicet renuntiare omnibus, & discipulum Christi esse, his verbis [Bonum est sal] id est bonum est omnibus renuntiare, & discipulum Christi esse. Sal enim tria facit. Primò terram facit sterilem, & ideò salem esse est omnibus renuntiare. Item sal carnes à corruptione conseruat, & saporem dat cibis, sic Christi discipulus à corruptione peccati cauere docet, & exemplum benefaciendi præbet, & ideò salem esse, & discipulum Christi esse, *Matt.* 5. b. Vos estis sal terræ, id est condimentum Ecclesiæ. *Aug.* Sicut non est cibus aptus sine sale, ita sermo non est vtilis sine documento Apostolicæ sapientiæ, *Iob* 6. a. Nunquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? q.d. non. Ideò *Leu.* 2. d. Præcipitur in omni sacrificio sal offerri. *Chrys.* Sal carnem tenet ne putrescat, putridam autem seruare non potest.

Quid faciat sal.

i Si autem sal quoque] id est prædicator.

k Euanuerit] cupiditate effluens, vel timore succumbens vel errore subuersus, vel comminatione perterritus, vel prosperis eleuatus, vel aduersis depressus, vel curiositate seductus, sicut illi de quibus dicitur *Rom.* 1. c. Euanuerunt in cogitationibus suis.

l In quo condietur,] ipsum sal. *Augu.* Si doctor saporem sapientiæ amiserit, per quem fatuitas eius emendabitur? q.d. per nullum, quia non recipit correctionem. *Eccl.* 12. c. Quis medebitur incantatori à serpente percusso? Sal infatuatum colorem seruat, saporem perdit, sic Prælatus *infra* 17. g. Memores estote vxoris Loth. Vel. [In quo condietur] Ecclesia, quæ debet condiri vita, & doctrina maiorum.

m Neque in terram, &c.] Per terram significantur hic boni, bonis operibus fœcundi. Per sterquilinium significantur mali, qui in se inutiles, & fœtidi sunt, sed tamen alijs prosunt, quos persequendo faciunt fœcundos. Vel per sterquilinium peccatores, qui memoria peccati resipiscunt. Est ergò sensus: quòd Prælatus, aut prædicator, aut etiam doctor infatuatus nec bonis, nec malis est vtilis, sed magis inutilis. *Ezech.* 15. a. Fili hominis quid fiet de ligno vitis? Ecce igni datum est in escam, vtramque partem eius consumpsit ignis. Nunquid non vtile erit ad opus etiam cum esset integrum, &c.

n Sed foras mittetur,] id est à dignitate sua deponetur, *Isa.* 22. f. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Vel. [Foras mittetur] id est à consortio electorum excludetur. *Apoc. vlt.* c. Foris canes, & veneficí, &c.

o Qui habet aures audiendi] quibus verbum Dei percipere possit.

p Audiat.] *Beda.* obediendo, & faciendo, quæ didicit. Triplex auditus innuitur hic, scilicet, auditus sentiendi, auditus intelligendi, auditus obediendi. *Iob vlt.* a. Auditu audiui te, &c.

EXPOSITIO

EXPOSITIO CAP. XV.

ERant autem, &c.] Supra inſtruxit Dñs turbas in multis, inter quæ docuit, quod renuntiatis omnibus poteſt quis fieri eius diſcipulus, & de diſcipulatu promoueri ad Apoſtolatū, quaſi vicē Apoſtoli habeat factus doctor aliorum, hoc eſt ſal bonum. Sed ne ad hanc ſublimitatē prouectus ſibi videretur eſſe in tuto, conſequēter addidit Dominus de ſale infatuato. Matth. 5. Poſtquā enim peruentum eſt ad vitæ eminētiam ſummā debet adhibere diligentiā, ne in Apoſtaſiā cadens fiat ſal infatuatum, quia cùm debeat condire alios, nō erit vnde accipiat condimentū.

CAP. XV.

E a Rant autē appropinquātes b ei publicani d peccatores, vt e audirēt illū. Et f murmurabāt g Phariſæi, & ſcribæ, b dicentes: quia hic peccatores recipit, i & manducat cum illis. Et k ait ad illos parabolam iſtam, l dicens: m Quis ex vobis homo, n qui habet centū oues, o & ſi perdiderit vnam ex illis,

Audiētes autē publicani, & peccatores dominicā doctrinam ſequebātur eum, & Dominus benignè recipiebat eos, quia ſæpe conſueuerat recipere peccatores, nō tantū doctrina, ſed etiā in mēſa, ſicut legitur, quod leue fecit ei conuiuiū in domo ſua, cui interfuerūt publicani & peccatores. Phariſæi autem de putatiua iuſtitia præſumentes, putabant peccatores indignos cohabitatione ſua, ideò nolebant eis cohabitare. Cœperunt ergò murmurare tacitè Dominū arguētes, quod peccatores reciperet, qui dedignabantur ex hoc quo deberent gaudere. Sed falſa iuſtitia non cōpaſſionem, ſed dedignationē habet, vt dicit *Greg.* Hæc autem murmuratio Phariſæorū facta eſt poſt egreſſum de cōuiuio. ſ. ante præcedentia, quāuis præcedentibus cōtinuata. Et certū eſt, quod Lucas multa cōtinuat Myſticè, quæ ſibi nō continuātur hiſtoricè, quia licet nō proſequatur ordinē hiſtoriæ, ſequitur ordinē myſterij, quia hoc, quod hic dicitur quaſi per Antitheſim reſpōdet præcedēti. Prædixit enim de futura ruina iuſtorū, hîc autē de erectione peccatorum, quia ſicut iuſtus per inertiā poteſt cadere, & per peccatū repelli à Deo & fieri ſal infatuatū, ſic per pœnitentiā peccator reſurgēs à Deo recipitur, & fit ſal Deo acceptū, ideò hic poſt eiectionē infatuati ſalis, cohors pœnitētiū admiſſa deſcribitur, propter quod Phariſæi indignantur, ſed cæleſtis medicus nulli ſpē veniæ negat. Vnde ad eos reuocādos, tres per ordinē parabolas ponit. Ouis, drachmæ, filij. Parabolā ouis, cōtra ſuperbiā, drachmæ, cōtra auaritiā, parabolā filij cōtra luxuriā ubiiciēs, & ſic ab omni peccato reuocat eos, quia omne, quod eſt in mūdo, aut eſt cōcupiſcentia carnis, &c. 1. *Ioā.* 2. c. Vnde illud capitulū diuiditur in tres partes. In prima obiicitur parabola ouis contra ſuperbiā Phariſæorū. In ſecūda obiicitur parabola drachmæ cōtra auaritiā eorūdē, ibi: Aut quæ mulier. In tertia obiicitur parabola filij cōtra luxuriā eorūdē, ibi: Homo quidā habuit, &c. Dicit ergo:

a Erant autem, &c.] corpore, & corde. b Ei] id eſt Chriſto. c Publica ni.] Publicani, Hebræū nomen tunc in vſu erat. *Gloſſ. Beda*, qui publica vectigalia exigunt, vel cōducunt, & qui lucra ſæculi per negotia ſectantur. Exigunt, vt pedagiū, vel Telonæū. Conducunt, vt veniant in domos eorū quibus debentur. Et qui lucra ſæculi, &c. i. quicunq; ſequuntur negotia, vel lucra, quæ nō poſſunt exerceri ſine peccato. d Et peccatores] i. publicè peccātes, quia hic eſt vſus ſacræ Scripturæ, vt ſimpliciter peccatores appellet publicos. Vnde *ſup.* 7. f. Mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, i. publica peccatrix. Itē peccatores, re, & ſui reputatione. Tales enim ipſe quærit. *Matt.* 9. b Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Appropinquantibus autē Chriſto corde, & corpore veniā poſtulādo, appropinquat, & ipſe gratiā infundēdo. Vnde *Iac.* 4. b. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. Sed multi ore tantū appropinquant, & corde elongant. Et talibus nō appropinquat Deus, ſed elongat *Ierem.* 12. a. Prope es tu Domine ori eorū, ſed longè à renibus eorū, *Iſa.* 29. d. Populus hic labiis, &c. Ad quid autē appropinquāt peccatores ſubdit. e Vt audirent illū] verbū enim illius medicinale erāt cōtra omnē morbum ſpiritualē & etiā corporalē *ſup.* 6. c. Deſcendēs Ieſus de monte, ſtetit in loco cāpeſtri, & turba diſcipulorum eius, & multitudo copioſa, qui venerant, vt audirent illū, & ſanarentur à languoribus ſuis *Sap.* 16. b. Neq; herba, neq; malagma ſanauit eos ſed ſermo tuus Domine, qui ſanat omnia. f Et murm.] ex indignatione. g Phar. & ſcrib.] qui deberent cōgaudere, & compati illis, cum eſſent magiſtri in lege, & iuſti crederētur à populo. Sed falſa iuſtitia non compaſſionem, ſed dedignationem habet. Dupliciter autē peccabant iſti Phariſæi. Primò, quia ſe reputabant iuſtos, cùm eſſent ſuperbi. Secundò, quia illos credebant reos cum iā pœniterent. b Dicen. &c.] quaſi contrarius eſt legi quæ hoc prohibet, quæ ſeparabat Iudæos à cohabitatione aliarum gentium, *Deut.* 7. a. Non inibis fœdus cū eis, nec miſereberis earum, neq; ſociabis cum eis coniungia. i Et manducat, &c.] corporaliter, ſed manducat eos ſpiritualiter, id eſt, ſibi incorporat. Et de hoc indignantur etiam noſtri ſcribæ, & Phariſæi, *Mat.* 9. b. Factum eſt diſcumbente Ieſu in domo multi publicani, & peccatores veniebāt, & diſcumbebant, cum Ieſu, & diſcipulis eius, & videntes Phariſæi diſcipulis eius dicebant. Quare, &c. k Et ait ad illos parabolam iſtam] vnum prætendem exterius, & aliud ſignificantem interius. l Dicens: quis ex vobis homo, &c.] Iſta parabola dupliciter introducitur. Primò, vt tantùm ſit introducta ad reprimendam ſuperbiam Phariſæorum, qui dicentes proximos errare dedignabantur à via erroris eos reuocare. Quos arguit Dominus per parabolam introductam. Si enim pius paſtor intantum ſe humiliat, vt ouem errabundam ad ouile dignetur reducere, imò propriis humeris reportare ad gregem, longè magis ipſi debent proximos errantes reuocare. Alia *Gloſſ.* aliter introducit hanc parabolā vt nō continuetur ſpecialiter proximæ murmurationi Phariſæorum, ſed toti dominicæ doctrinæ ab illo loco. Cum inuitatus fueris. Nam in multis inſtruxerat Dominus turbas, & diſcipulos. Sed, quia in lubrico huius vitæ nemo poteſt eſſe quin lubricet pes eius, ſępè ideò inſufficiēs eſt impletio prędictorum ſine miſericordia. Et ideò Lucas ſubdit tres parabolas ad miſericordiam ſpectantes, ſ. quibus inſinuatur quā miſericorditer agat Deus nobiſcum, vt, ſ. ſperemus de miſericordia Dei quaſi de vnico refugio. Item nota, quia perdita oue centeſima dimittit paſtor nonagintanouem, ſicut mater decem habens filios, ſi decimus ægrotat, magis eſt ſolicita de eo, quàm de alijs nouem, non tamen plus illum diligit, ideò diſtingue inter affectum charitatis, & effectū. Non enim de affectu charitatis eſt, quòd de ægro magis eſt ſolicita quin maiori affectu diligat aliquos aliorum, de effectu tamen charitatis eſt, quia licet aliquos aliorum maiori affectu charitatis diligat, charitas tamen id efficit, vt quia videt hunc ægrotantem, magis de eo ſit ſolicita. *Ber.* Meliori maior affectus, magis indigenti, maior tribuendus effectus.

50. diſt. cap. quia ſanctitas tua. 26. q. 7. c. pœnitentem. De pœn. diſt. 1. c. ſerpens, &c. importuna. Sup. 14. b

Myſticè.] Homo iſte Chriſtus eſt mitis, & manſuetus. Vnde *Mat.* 11. d. Diſcite à me, quia mitis ſum, &c. Oues eius ſunt omnes tam Angeli quàm homines, qui dicuntur centum, id eſt, nonagintanouem, & vna. Nonagintanouem, ſunt nouem ordines Angelorum, vna eſt homo. Deſerti autem nomine ſignificatur cælum, quia ab Angelo peccante derelictum, vna igitur ouis de centum periit, quando homo primò peccauit. Vnde *Pſ.* in perſona primi hominis. Erraui, ſicut ouis quæ periit. Sed ad hanc ouem quærendam, & reducendam venit paſtor, quia propter hominem reuocandum venit Chriſtus in mūdum, *Ioan.* 16. f. Exiui à patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Quia inuenta oue, id eſt, homine reparato per pœnitentiam, rediit Chriſtus ad cælum, vbi conuocat amicos ſuos, id eſt, Angelos ad congratulandum ſuper oue inuenta, quia ipſos Angelos facit gaudere Dominus de homine reparato. Et ita manifeſtè redarguit Scribas, & Phariſæos, qui de hoc murmurabāt, quòd Dñs cū peccatorib. manducabat. Hoc eſt ergò, quod dicit. m Quis ex vobis homo] eſt, id eſt, aliquis ex vobis homo eſt, ſ. Chriſt. qui ex vobis eſt quia verus homo eſt, ſicut nos, & omnes defect. humanos propter nos patiēs præter ignorantiam, & peccatum. Vnde *Deut.* 18. c. Prophetā de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, id eſt, verum hominem ſuſcitabit tibi Dominus tuus, ipſum audies.

Myſticè. Pſal. 118.

n Qui habet centum oues,] id eſt, Angelos, & homines, quos condidit innocentes, *Pſal.* Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius, *Ezech.* 34. g. Vos greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Pſal. 94.

o Et ſi perdiderit vnam ex illis, nonne, &c.] quaſi dicat: Vos murmuratis, quia recipio peccatores, ſed ego nō veni, niſi vt diſperſos, & errantes colligam, ſicut vnuſquiſque veſtrum aberrantem ouem reducere ad ouile laborat. Et ſi ob hoc nemo veſtrum reprehenditur, multò magis, nec ego debeo reprehendi, qui hominem errantem reduco multò meliorem oue. Vnde *ſupra decimotertio* c. Cum Archiſynagogus indignatus fuiſſet de hoc, quòd Dominus ſabbato curaſſet mulierem

A rasset mulierem, dixit ei Dominus. Hypocrita vnusquisque vestrûm, &c. Hanc filiam Abrahę, id est, Christi, q. d. magis oportuit, quàm bouem. Vnam igitur ouem Dns perdidit, quando homo pascua vitæ peccando reliquit. Et Dns nonagintanouem in deserto reliquit, quia nouem ordines Angelorum in cælo dimisit, vbi, & ipse cum eis remansit, quia vbique est cum sit Deus, sed dicitur dimisisse, sicut pastor oues in ouili, quasi tutò, & vadit, vt requirat errabundam. Dicit ergo.

a Nonne dimittit nonagintanouem in deserto, *b* & vadit ad illam, quæ perierat donec inueniat illam? Et *c* cùm inuenerit eam imponit in humeros suos *d* gaudens, *e* & veniens domum *f* conuocat *g* amicos, & vicinos, di- *h* cens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat. *i* Dico vobis, quod ita gaudiū *k* erit in cęlo super vno peccatore pœnitentiā agente, quam super nonagintanouem iustis, qui nō indigent pœnitētia. *l* Aut quę mu-

a Nonne dimittit, &c.] *Beda*, i. in cælo, quod desertum est ab homine peccante, nō, quia cælum adhuc habitaret, sed quia habitaturus erat si nō peccaret, sicut quis dicitur amittere, quod nōdū habet, sed habiturus erat, ab Angelo autem propriè desertum est, qui inde corruit. *b* Et vadit ad illum, &c.] Iuit Christus ad quærendum ouem, quando carnem assumpsit, quæsiuit pœnitentiam prædicando, miracula faciendo, inuenit quando aliquis conuersus est ad pœnitentiam. *Ezech.* 34. c. Ecce ego requiram oues meas, & visitabo eas, sicut pastor visitat gregem suum. *c* Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos.] *Beda*. Ouem Christus in humeris suis posuit, quia humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit i. asportauit, siue abstulit. Vel peccata nostra, i. pœnam pro peccatis nostris ipse portauit. Vnde 1. *Petr.* 2. d. Peccata nostra ipse pertulit super lignum in corpore suo, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati sumus. *Isa.* 53. b. Verè languores nostros, &c. Non deberet ergo aliquis erubescere ipsum portare. 1. *Cor.* 6. d. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. *Amb.* Humeri Christi, Crucis brachia sunt, illic peccata mea deposui, in illa nobilis patibuli ceruice requieui. *d* Gaudens,] de humani generis liberatione, de hostis superbi superatione, de Angelicæ ruinæ reparatione, de mandati patris adimpletione. *e* Et veniens domum,] id est, in cælum empyreum in die Ascensionis.
f Conuocat] id est, simul vocat, non vocaliter, sed realiter.
g Amicos, & vicinos] suos, i. Angelos, qui amici dicuntur, quia eius voluntatem incessanter custodiunt, & quia ipse eis sua secreta reuelat. *Ioan.* 15. b. Vos amici mei estis si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Et *infrà*. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunq; audiui à patre meo nota feci vobis. Vicini, quia immediatè eius claritate fruuntur. *Mat.* 18. b. Angeli eorum semper vident, &c. *h* Dicens illis, congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.] Mihi dicit, non oui, ex quo apparet quantum de hominis reparatione gaudeat. Item, mihi, non oui, quia ipsa se sua culpa perdidit, ego mea gratia ipsam inueni, & præterea salus nostra gaudium eius est. *Nehem.* 18. c. Gaudium Domini est fortitudo nostra. *Chrys.* Si Deus lætatur in paruo hoc inuento qualiter tu contemnis, quæ Deo sunt studiosa?
i Dico vobis, quod ita gaudium.] *Chrys.* Gaudium, id est, applausus, id est, solicitudo, sicut pater filio ægro curā quęrit. *k* Erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia.] Per nonagintanouem iustos, qui non indigent pœnitentia, sicut innuit *Beda*, intelliguntur Sancti Angeli qui nunquam peccauerunt, super quibus gaudium est in cælo, sed maius super vnius peccatoris conuersione, quia maius est impium iustificare, quàm iustum creare, & conseruare, vtrumque tamē æqualis potentiæ est, sed illum maioris misericordiæ, & maioris gaudij, id est, applausus, & exultatione. Sed si Angeli ita gaudent de conuersione vnius peccatoris, quātò magis nos gaudere debemus, qui homines, & peccatores sumus. Et sicut dicit *Ambr.* Multum debet hoc nos accendere ad probitatem, vt agamus, quod illis gratum sit: quorum affectare patrocinium, & offensam timere debemus. *Origen.* Deo, & Angelis occasionem lætitiæ damus, cùm in terris ambulantes conuersationem habemus in cælis. Et *suprà*. Per Angelos, qui conuertuntur ad Deum, festiuitas oritur Deo, lætificat eum † infimus cùm sit summus. Nota ergo, quòd secundùm aliam *Glos.* per nonagintanouem iustos intelliguntur iusti simpliciter, de quibus gaudium est Angelis Dei, sed maius de peccatore conuerso. Nec tamen est hoc generale, quod hic dicitur. Non

al. † impudicus.

enim de quolibet peccatore pœnitentiam agente maius gaudium est, quàm de Sanctis. Nullus enim peccator est de cuius conuersione tantum esset gaudium, quantum est de Ioanne Baptista qui sanctificatus est ab vtero. Intelligendum est ergo indefinite de quibusdam iustis, & de quibusdam peccatoribus ad pœnitentiam cōuersis. Sunt enim multi in innocentia permanentes, pauca tamen bona facientes, qui rebus licitis liberè vtuntur, ab illicitis abstinentes, & quia videntur esse in tuto, quia non faciunt mala, pigri sunt ad bona. Est etiam peccator, qui ad pœnitētiam conuertitur, & ideo conteritur & tanto feruore charitatis accenditur, vt maius sit gaudium de eo, quā de multis huiusmodi iustis, & conuersus ad pœnitentiam, plura facit bona, quàm tales multi. Sicut multi in prælio sunt, qui nec fugiunt, nec fortiter dimicant, vnus est, qui fugit, sed post fugam strenuè agit, iste magis diligendus est à duce exercitus, quàm illi omnes. Sequitur: B

l Aut, quæ mulier, &c.] Secunda pars cap. vbi ponitur parabola drachmæ contra auaritiam, & negligentiam Scribarum, & Pharisæorum, qui Dominum arguebant de hoc, quòd peccatores ad conuiuium, & colloquium recipiebat. Et malè. Si enim mulier aliqua drachmam perditam cum tanta diligentia quærit, & de inuentione tantum gaudet, quòd etiam ad congratulandum conuocat amicas, & vicinas suas, multò fortius filius Dei hominem perditum debet summa diligentia quærere, & de inuentione gaudere. Et sicut nemo murmurat contra mulierem quærentem drachmam perditam, sic nemo deberet murmurare contra Dominum quærentem hominem peccatorem, sed potiùs congaudere inuentori, & inuento, sicut amicæ, & vicinæ congratulantur mulieri super inuentionem drachmæ, &c. *Secunda pars*

Mysticè. Mulier est Dei sapientia. De qua *Prouerb.* 14. a. Sapiens mulier ædificat domum suam. Drachma drachmæ secundum *Bedam*, est nummus habens certam quantitatem, & regis impressam imaginem, & superscriptionem. Drachma drachmatis nomen est ponderis. Didrachma continet duo drachmata. Per drachmas autem significantur hic Angeli, & homines; quia regis sui, id est, Dei imaginem habent sibi impressam, scilicet in ratione, differenter, quia Angeli alterum tantum habent, scilicet imaginis impressionem, nos autem vtrumque habemus, & imaginis impressionem, & nominis superscriptionem, nam à nomine regis nostri denominamur. A Christo enim Christiani dicimur. Vnam igitur drachmam perdidit mulier, quando homo à Deo peccando recessit, sed mulier ad quærendam drachmam lucernam accendit, id est, Dei sapientia ad quærendum hominem in carne apparuit. Lucerna enim est lux in testa, id est verbum in carne. Tunc lucerna ⊙ luxit, quando *Mysticè.*

l Aut, quæ mulier, &c. *Moraliter.*] Per mulierem significatur Prælatus propter tria. Primò propter sedulitatem. Vnde *Prou.* 6. a. Si spopondisti pro amico tuo, incidisti in manus proximi tui, discurre, &c. Item *Prouerb.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Nō enim habebis iugiter potestatem. Secundò, propter fœcunditatem. Vnde *Isa.* 66. c. dicitur de Prælato. Nunquid ego, qui alios parere facio ipse non pariam? si ego, &c. q. d. non ero sterilis. *Moralit.*

Tertiò propter pariēdi difficultatem. *Ioan.* 16. e. Mulier cùm parit, &c. Per drachmam verò significatur quælibet anima Dei imagine insignita, quæ etsi per peccatum deturpatur, non tamē annihilatur. Vnde *Psal.* 38. In imagine pertransit homo. Quod autem dicitur *alibi*. Imaginem ipsorū ad nihilum rediges, intelligitur de imagine fictionis, quam fingit homo in corde suo, vel de imagine acquisitionis, siue adeptionis, quā malè viuendo acquirit homo, non de imagine creationis, ad quam, vel in qua creatus est homo: 1. *Cor.* 15. f. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cælestis. Lucerna autem est verbum prædicationis. *Psal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumē, &c. Dicit ergo. [Quæ mulier,] id est, aliqua mulier, id est,

• luxit, quando Christus inter homines claruit. *Matt.* 5.b. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed supra candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Ibi *Gloss.* Sicut lucerna Christus, ita candelabrum est Crux super quam erat leuandus. Et ita secũdum hoc, idem est mulier, & lucerna, nisi quòd mulier dicitur simplex Dei sapientia, lucerna verò dicitur sapientia incarnata. Aliter lucerna dicitur doctrina prædicationis. Vnde *Prou.* 6. c. Mandatum lucerna est; & lex, lux. Hanc igitur lucernam accendit Iesus, quando legem exponendo illuminauit. Domum autem euertit, quãdo corda hominum prædicando de peccatis suis turbauit. Et sic drachma reperitur, dum similitudo Dei in homine reparatur. Amicæ, & vicinæ sunt supernæ seu Angelicæ potestates, quæ de vicino Deum contemplantur, & ei amicabiliter famulantur. Quas ad congratulandum super drachma inuenta conuocat, quia de reparato homine ipsas lætificat. Vnde dicit.

i Ita dico vobis, &c.] Decem autem drachmas dicitur habere mulier, quia Dei sapientia nouem ordines Angelorum & hominem ad imaginem, & similitudinem suam condidit. Sed vnam perdidit, quando homo peccauit. Et hoc est.

a Aut, quæ mulier] q.d. quæuis mulier si amisisset vnam de decem drachmis diligenter quæreret eam donec inueniret, & super inuentione eius gauderet. Sic Dei sapientia, id est, Christus hominem perditum diligenter quæsiuit donec inuenit, & super inuento gaudet, & Angelos gaudere facit. Vnde *Is.* 44.d. Iubilate extrema terræ, resonate montes laudationem, quia redimit Dominus Iacob, id est, hominem, & Israel gloriabitur, id est Angeli.

Moralit. • aliquis Prælatus. b Habens decem drachmas,] id est, decem animas sibi ad regendum commissas. c Si perdiderit drachmam vnam] id est, vnam animam sibi commissam. d Nonne accendit lucernam,] prædicationis, orando, meditando, sanctè viuendo. Oratio enim, & sancta conuersatio ac pia meditatio, accensio est prædicationis. Vnde *Psal.* 38. Et in meditatione mea exardescet ignis, id est verbum. *Ierem.* 23.f. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis? Idem *Ierem* 5.d. Ecce dedi verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna.

e Et euertit domum.] Ad literam, ea quæ sunt in domo. *Moraliter*, id est prædicando circuit parochiam suam. *Psal.* 47 Circundate Sion, & complectimini eam, &c. *Cant.* 3. a. Surgam, & circuibo ciuitatem. *Gloss.* Domum euertit, quando conscientias hominum de reatu suo perturbauit, id est, comminatione pœnæ æternæ perterruit, quia plerique hominum non putabant se damnandos æternaliter pro peccatis, & sic deterriti pœnituerunt, & sic drachma est inuenta, id est imago Dei in homine reparata. f Et quærit diligenter donec inueniat] drachmam perditam, id est reducat animã peccatoris. Hic describitur diligentia boni Prælati, qui pro vna anima, ita solicitus est. Et quid mirum? Dominus pro ea sanguinem suum fudit. E contrario reprehenditur negligentia mali Prælati, qui non quærit perditas oues. *Ezec.* 34.b. Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerso colle excelso, & super omnẽ faciem terræ dispersi sunt greges mei, & non erat, qui requireret, &c.

g Et cùm inuenerit conuocat amicas, & vicinas] id est, supernas potestates.

h Dicens, congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Ita dico vobis gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitẽtiam agente.] Ista satis patent ex prædictis. *Greg.* Pœnitentiam agere est perpetrata mala plangere & plangenda non perpetrare. Ex quo verbo volunt quidã dicere, quòd vera pœnitentia non possit iterari, sicut nec baptismus. Certum est autem, quia pœnitentia iteratur præter solennem, & hoc in quibusdam Ecclesiis. Ideo sic intelligendum est, non perpetrare, id est non velle perpetrare. Sequitur.

Tertia pars. K Ait autem. Homo quidam, &c.] Tertia pars cap. Suprà posuit Dominus duas parabolas. Vnam ouis contra superbiam. Alteram drachmæ contra auaritiam. Hic ponit tertiam filij prodigi, cõtra luxuriam. Pastor ouem propriis

a lier b habẽs drachmas decem si c perdiderit drachmam vnam, d nonne accendit lucernam, e & euertit domum, f & quærit diligenter donec inueniat? Et g cum inuenerit conuocat amicas, & vicinas, h dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmã, quã perdideram. i Ita dico vobis, gaudiũ erit corã Angelis Dei super vno peccatore pœnitẽtiam agẽte. Ait autẽ: l Homo quidã m habuit duos filios n & dixit adolescentior ex illis

humeris reportauit, quia Christus pœnam pro peccatis nostris in se suscipiendo nos ad vnitatem fidei reuocauit. Vnde *Is.* 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Mulier drachmam quærendo inuenit, quia Ecclesia prædicatione, & oratione, & exemplo nos adiuuit. Filius prodigus per se rediens, à patre honorifice recipitur, quia Deus peccatorẽ per pœnitentiam reuertentem clementer suscipit, & honorat. *Matth.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Et tangitur hic triplex via reuertendi ad Deum. Prima est passio Domini, secunda merita seu suffragia Ecclesiæ, tertia propria pœnitentia. Certè hæ sunt tres dietæ, de quibus dicitur *Exod.* 5.a. Deus Hebræorum vocauit nos vt eamus viam trium dierum, &c. Oui nos comparat Dominus, vt sciamus nos esse hostiam immolandam. *Rom.* 12. a. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentẽ, sanctam, Deo placentem. *Psal.* 43. Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus, sicut oues occisionis. Item drachmæ nos comparat vt recognoscamus nos esse pretium suæ Passionis. 1. *Corinth.* 6.d. Vel ideo nos comparat drachmæ, vt sciamus nos habere pretium, quo possumus emere regnum cælorum, scilicet bona gratuita, & bona naturalia, secundùm quæ facti sumus ad imaginem, & similitudinem Dei. Item filio nos comparat, vt sciamus nos fore hæredes regni cælorum. *Rom.* 8.c. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quòd sumus filij Dei, si autem filij, & hæredes. In duabus primis parabolis ostendit Dominus quantum ipse cum Angelis gaudeat de salute pœnitẽtium. In hac tertia non solum gaudium ostendit, sed & murmur inuidentium reprehendit. Item sic possunt ordinari istæ tres parabolæ adinuicem. Primus homo quãdo peccauit factus est ouis perdita, siue errabunda, & errando offendit. Et quia offendit indigebat reconciliari Deo per sacrificium. Ideo primò ponitur parabola de oue. Et Christus factus est ouis in sacrificium propter hominẽ. *Is.* 53. b. Omnes nos, quasi oues errauimus, & Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. Item quando homo peccauit vendidit se diabolo, & indiguit pretio quo redimeretur, ideo Christus factus est pretium, siue drachma. Qui enim fecerãt hominem ad imaginem suam, factus est, & ipse ad imaginem hominis quem quærebat. *Eccl.* 36. a. Innoua signa, & immuta mirabilia. Ideo ponitur secũda parabola de drachma. Item homo quando peccauit factus est filius prodigus, dans seipsum pro modico, & gratiam Dei, & etiam ipsum Deum, propter quod filius Dei factus est filius hominis prodigus, dans seipsum pro homine prodigo. Vnde 1. *Cor* 6.d. Empti estis pretio magno, &c. Et ideo tertiò ponitur parabola de filio prodigo.

Mysticè. *Mysticè,*] autem in hac parabola exprimitur vocatio gentium, & reprobatio Iudæorum. Communiter significatur hic electio humiliter pœnitentium, & reprobatio arrogantium. *Iacob.* 4.b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, &c. *Psal.* 137. Dominus humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Homo autem iste, Deus est. Duo filij sunt duo populi. Maior filius est Iudaicus populus, vel iustus superbus. Minor filius, gentilis populus, vel peccator humilis. Minore filio redeunte, maior murmurat, quia de salute gentium Iudæi indignantur, & de bono peccatorum hypocritæ offenduntur. Vnde *Mat.* 9.b. indignantes Iudæi, quòd Dominus cum peccatoribus manducaret, dicebant. Quare cum publicanis, &c. Dicit ergo.

l Homo quidam,] id est, Deus, qui diligit, vt pater omnes quos creauit. *Sap.* 11. d. Diligis omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti

m Habuit duos filios] duos, scilicet populos, quos diligit pater, quasi filios.

n Et dixit adolescentior patri,] id est, gentilis populus, vel peccator humilis.

o Pater da mihi, &c.

Moralis *Moraliter,* l Homo quidam habuit duos filios] qui sunt • duo genera

C

patri. *a* Pater *b* da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ me contingit. Et *c* diuiſit illis ſubſtantiā. Et *d* non poſt multos dies, *e* cōgregatis omnibus *f* adoleſcētior filius *g* peregre profectus eſt in *h* regionem longinquam, *i* & ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſè. Et *k* poſtquā *l* omnia conſummaſſet, *m* facta eſt fames valida in *n* regione illa, & *o* ipſe cœpit egere.

a Pater, da mihi, &c.] ſubſtantia patris, quam diſtribuit filiis eſt quicquid boni habet homo, ſiue naturale, ſiue gratuitum. Sed bonum naturale eſt portio, quæ datur omnibus, de qua dicitur,

b Da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ me contingit] id eſt, dimitte me ſeoſu proprio, & voluntate propria me regere.

c Et diuiſit illis ſubſtantiam,] omnibus bona naturalia concedendo. *Eccl.* 15. c. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. *Matt.* 5. g. Qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, id eſt, beneficia ſua tam temporalia, quàm naturalia omnibus impertitur.

d Et non poſt multos dies] ab inſtitutione generis humani, imo ferè ſtatim poſt creationem hominis.

e Congregatis omnibus] id eſt, conſideratis propriis viribus, & in illis confidens.

f Adoleſcentior filius] id eſt, gentilis populus, vel quilibet malus.

g Peregrè profectus eſt] non locum, ſed animum commutando, quia nō locis, ſed actionibus elongamur à Deo, qui vbique eſt. Item [Peregrè profectus eſt] per viam latam, & ſpacioſam, quæ docit ad mortem, vt dicitur *Matt.* 7. b. *Oseæ* 2. b. Sepiam viam tuam ſpinis. *Eccleſ.* 21. b. Via peccantium complantata lapidibus. *Sap.* 5. a. Laſſati ſumus, &c.

h In regionem longinquam,] id eſt, vſque ad Dei obliuionem, quæ eſt regio peccatorum. De qua *Iſa.* 9. a. Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis. *Prouer.* 15. d. Longè eſt Dominus ab impiis. *Mich.* 4. c. Nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vſq; ad Babylonem, ibique liberaberis. Gentilis etiam populus in regionē longinquam abiit, id eſt, ſe à Deo elongauit, ad idola declinauit, opus manuum ſuarum adorauit, in quo deprehenditur mira temeritas gentilium. Mirum eſt enim, quòd naturalis ratio potuit adeo excæcari, quòd opus manuum ſuarum Deum putaret.

i Et ibi diſſipauit ſubſtantiā ſuam viuendo luxurioſè.] Acceptam à patre ſubſtātiam diſsipauit, id eſt, ratione, memoria, & ingenio cæteriſq; naturæ dotibus ſibi traditis abuſus eſt. Luxuria enim conſumit omnia bona naturæ, quia naturales vires corporis eneruat, rationē turbat, ingenium hebetat. *Iob* 31. b. Ignis vſque ad conſumptionem deuorans. *Prou.* 29. b. Qui nutrit ſcortum perdet ſubſtantiam. *Prou.* 21. c. Qui diligit epulas in egeſtate erit, &c.

K Et poſtquam conſummaſſet,] id eſt, conſumpſiſſet. *Sap.* 3. d. Nationes iniquæ diræ ſunt conſummationis.

l Omnia.] *Gloſſ.* Ornamenta naturæ, id eſt, poſtquam abuſus eſſet bonis naturalibus.

m Facta eſt fames valida] bonorum operum atque virtutum, & verbi Dei. *Amos* 8. d. Mittam famem in terram, &c. *Iob* 30. a. Egeſtate, & fame ſteriles, &c. *Deuter.* 8. a. Non in ſolo pane, &cæt. *Gloſſ.* Quod de terra eſt terreno alitur cibo, anima vero verbo Dei. 4. *Regum* 8. a. Vocabit Dominus famem, &c. Conſumptis bonis naturalibus inutiliter, paſſus eſt populus gentilis inediam trium. Suſtinuit enim famem verbi Dei, famem virtutum, famem bonorum operum. Non enim fuit, qui inſinuaret ei fidem vnius Dei, vel qui reficeret eum cibo interiori, ſcilicet virtutum, vel exteriori exemplo bonorum operum. Vel poteſt exponi hoc de prodigo, & luxurioſo. Qui enim prodigaliter, & luxurioſè viuit ſemper eget, quia naturæ modicum ſat eſt, voluptati nihil.

n In regione illa.] exilij diſsimilitudinis. *Gloſſ. Prouer.* 6. c. Paululum dormies, &c.

o Et ipſe cœpit egere,] virtutibus, earum ſonte relicto. Merito ergo eget, qui Theſauro ſapientiæ diuitiarumque cæleſtium altitudinem reliquit. *Prouerbiorum tertio*, d. Egeſtas à Domino in domo impij. *Prouerbiorum decimotertio*, e. Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam. *Prouerb.* 19. c. Anima diſſ uta eſuriet. *Prouerbiorum* 14. d. Miſeros facit populos peccatum. *Beda.* Omnis locus ab- A ſente pat e penuria

Moraliter * duo genera hominum. Quidam enim occupantur circa ſtudia contemplatiuæ, hi ſunt filius maior natu. Alij occupantur circa exercitium actiuæ, & hi ſunt filius minor natu. Licet enim exercitia actiuæ priora ſint, quam ſtudia cōtemplatiuæ, vnde, & Iacob priùs duxit Liam, quam Rachelem, tamen quò ad ordinem dignitatis prior eſt cōtemplatiua, vnde Rachel prius fuit promiſſa. Et hoc eſt, quod dicitur *Prou.* 4. d. Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos, id eſt, cognitio actionem. Pater horum Chriſtus eſt, qui dicitur virtus, & ſapientia. 1. *Cor.* 1. d. Virtus pertinet ad actiuam, ſapientia ad contemplatiuam. Iſte ſolus propriè pater eſt, à quo omnis paternitas nominatur in cælo, & in terra. *Eph.* 3. c. Portio ſubſtantiæ, quæ contingit minorem filium, i. actiuum eſt donum ſcientiæ, quo regitur actiua Portio, quæ contingit maiorem filium, i. contemplatiuum eſt donum ſapientiæ quo regitur contemplatiua. Filiis ergo ſuis diuidit pater ſubſtantiam, quādo Deus hæc dona diſtribuit. Vnde 1. *Cor.* 12 a. Alij datur per ſpiritum ſermo ſapiētiæ, alij ſermo ſciētiæ per eundem ſpiritū. Non eſt bonū iſtos fratres ſeparare, quia væ ſoli, nam ſi ceciderit non habet ſubleuantem ſe, & ſi dormierint duo ſouebuntur mutuo. *Eccl.* 4. c. Et *Prou.* 18. d. Frater, qui iuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. Contemplatiua enim eſt, quaſi oculus, actiua, quaſi pes, vel manus 1. *Cor.* 12. c Non poteſt dicere oculus manui, opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarij. Quod autem filius adoleſcentior dicit patri, vt det ei portionem ſubſtantiæ, quæ eum contingit, ſignificat, quòd aptitudo vniuſcuiuſq; requirit, vt ipſi detur, quòd eius aptitudini congruit. Sic intelligitur illud *Matt.* 25. b. Diuiſit illis talenta vnicuique ſecundum propriam virtutem, i. ſecundum propriam aptitudinem. Sic patres ſpirituales debent imponere vnicuiq; officium, quòd magis ei congruit, aſſignātes ei, qui ſcit cantare officium cantandi, ei qui ſcit prædicare, officium prædicandi, & ſic de aliis, & illis, qui prudentiores ſunt in agēdis negociis gerenda committantur negotia, illis, qui apti ſunt contemplationi, committi debet ſtudium contemplationis. Et hoc eſt quod *Gen.* 33. a. diſtinguuntur tabernacula ancillarum Rachel, & Liæ. Sed, quam periculoſa ſit actiua apparet per hoc, quod dicitur. Et nō poſt multos dies.] In actiua enim duo ſunt, ſ. labor, & cotagium. Vnde Lia interpretatur laborioſa, & lippa eſſe deſcribitur. Vnde experti ſordes actiuæ non libenter redeunt ad illam ſi ſemel fuerint ſeparati, *Cant.* 5. b. Laui pedes meos, quomodo, &c. Exui tunicam meam, i. exteriorem occupationem, quomodo induar illa: Odioſa eſt hæc tunica expertis. *Iudæ.* 1. g. Odientes eam, quæ carnalis eſt maculatā tunicam. Et nota, quod dicit. Non poſt multos dies, &c. Poteſt enim aliquis per aliquot dies gerere occupationem actiuæ, & quoquo modo peccatum effugere, ſed non diu, ſicut tunica non poteſt diu indui ſine pollutione. Bene ergo dicitur. Et non poſt multos dies adoleſcentior filius cōgregatis omnibus, id eſt applicitis omnibus viribus, & ſenſibus ſuis. *g* Peregrè profectus eſt in regionem longinquam] Regio animæ eſt cælum, à quo peregrè proficiſcitur, qui terrenis negotiis occupatur. De hac peregrinatione dicitur *Eccl.* 29. d. Minimū pro magno placeat tibi, id eſt modico ſis contentus, & improperium peregrinationis non audies.

i Et ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſè.] Subſtantia patris diſſipatur, quando quis dono ſciētiæ, quod datur ad bene viuendum abutitur, vel in prudentiam carnis, aut mundi, aut diaboli commutatur. De qua dicitur *Iac.* 3 d. Non eſt ſapientia iſta de ſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Sequitur.

K Et poſtquam conſummaſſet omnia, facta eſt fames, &c.] Hic oſtenditur effectus peccati, & maxime luxuriæ, quæ omnia bona naturalia, gratuita, & temporalia conſummit per quæ ſubſiſtit anima, & ideo dicontur ſubſtantia. Naturalia conſumit corrumpendo, gratuita auferendo, temporalia annihilando.

o Et ipſe cœpit egere,] omni bono eius conſompto. Signanter dicit. [Cœpit egere,] quia ſemper renouatur fames luxuriæ, ſicut viatoris labor poſt modicam quietem. *Oseæ.* 4. c. Comedent, & non ſaturabuntur, fornicati ſunt, & non ceſſauerunt. Ibi *Gloſſ. Hieronym.* Vires fornicantium deficiunt

Et a abiit, & b adhæsit vni c ciuium regionis illius, d & misit illum in villam suam, vt e pasceret porcos. Et f cupiebat implere ventrem suũ de siliquis quas porci manducabant g & nemo illi dabat. †h Ipse autẽ in a se reuersus dixit: k Quanti mercenarij in l domo patris mei m abundant panibus, n ego autem

al. †In se autẽ.

D

A fame patie penuria est. a Et abiit.] Glos. & hoc sponte.
b Et adhæsit, quasi inuitus.
c Vni ciuium regionis illius,] id est, diabolo, qui excellentia prauitatis princeps mundi vocatur. Ioan. 14. d. Nota quod primò dicitur, abiit, postea adhæsit. Homo enim ex propria voluntate primò diabolo se subiicit. Diabolus enim non habet ficultatem, vt hominem sibi subiiciat, nisi homo de propria voluntate eius laqueo se astringat. Vnde Isa. 51. g. dicitur ex persona diaboli Incuruare, vt transeamus. Sed postquam laqueo diaboli astringitur, quasi inuitus ab eo retrahitur. Postquam enim diabolus aliquem vinculauit, & quasi inuiscauit pennas eius ne possit volare, quasi adhæret ei coactus.
d Et misit illum in villam suam] id est, mundi cupiditatibus subiugauit. Vnde sup. 14. d. vnus de vocatis se excusat dicens. Villam emi, & necesse habeo, &c.
e Vt pasceret porcos] id est, dæmones, qui more porcorum peccatorum sordibus delectantur. Quos pascit, qui ea in quibus gaudent dæmones operatur, quia qui sic operatur, immolat eis seipsum Habac. 1. d. Immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, &c. Item sicut porcus in cœno delectatur, sic dæmones in cruore idolis immolato, imo potiùs in morte offerentium. Misit ergo diabolus gentilem populum in villam, id est in seruitio suo mancipauit, vt pasceret porcos, id est, reficeret dæmones seipsum eis immolando.

Porcus
- Dæmon. Hic Glos.
- Luxuria. Psal. 16. Saturati sunt porcina. Alia littera.
- Insidiator. Matt. 7. b. Nolite spargere margaritas vestras ante porcos ne conuersi dilacerpant vos.
- Cupidus. Matt. 8. d. Mitte nos in gregem porcorum.
- Sapientia sæcularis. Prou. 11. c. Circulus aureus in naribus suis, &c.
- Apostata. 2. Petr. 2. d. Sus lota in volutabro luti.

f Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant] Siliqua genus est leguminis. Alibi habetur, quod est fructus arboris, & est legumen concauum habens follea, sicut faba, vel pisa.

Myst. Mystice.] Per siliquas porcorum, cibus dæmonum, id est, vitia, vt ebrietas, fornicatio, & huiusmodi, in quibus delectantur dæmones. Sæpe enim cibum dicimus in quo dele-
Ioã. 4. f. ctamur. Vnde in Euangelio. Cibus meus est, vt faciam voluntatem Patris mei. Et pœnitens in Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die nocte. Gl. Beda. Cibus dæmonum est ebrietas, &c. Quæ blanda sunt, i. quibusdam blanditiis alliciunt. Sed eis nõ potest saturari, quia voluptas sẽper habet famẽ sui, i. voluptas sẽper expetit voluptatem. Aug. Siliqua est genus leguminis sonoris follibus, & vacuis, quod magis ventrem oneret, quàm reficiat. Vnde satis rectè significat scientias sæculares, vel carmina Poetarum, suauitate sterili resonantes inflantes magis, quàm reficientes. 1. Cor. 8. a. Scientia inflat. Vel diuitias terrenas, quas porci, i. auari, & cupidi libenter manducant, nec tamen satiantur. Eccl. 5. c. Auarus non implebitur pecunia. g Et nemo illi dabat] quasi gentilis populus perciperet prophetis cibum salutarẽ, i. cibum fidei, & nemo eorũ illi dabat. Vel aliter Nemo illi dabat, quia cum diabolus aliquẽ suum facit, vltra diuitiarum abundantiam non procurat, sciens eum esse iam mortuum, h Ipse autem] in hoc filius iam esuriens. i In se reuersus dixit.] Aug. Ab Deo in se reuertitur, qui à se recessit. Isa. 46. c. Redite præuaricatores ad cor, & recordamini prioris sæculi quoniam ego sum. Act. 12. b. Petrus ad se reuersus, &c.
k Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus] q. gentilis populus. Multi ex Iudæis pro mercede temporali seruiunt, & bonis temporalibus affluunt. Glo. Beda. Quanti ex Iudæis ob præsentia bona tantum legem custodiunt & non ex dilectione. e Ego autem, &c. in idololatria omni veritate destruor. Secũdum hanc Glossã. mercenarij sunt omnes Iudæi, pro temporalibus seruientes, qui in domo Dei abundant panibus, i. rebus temporalibus vel legalibus institutionibus. Aliter autem mercenarij sunt omnes tam clerici, quàm prælati, qui non quærunt in Ecclesia salutem animarum, sed laudem popularem, vel commoditatem temporalem. De quibus dicitur Ioan. 10. b. Mercenarius, & qui non est pastor, &c. inf. Et non pertinet ad eũ de ouibus, sed de lana, & lacte benè pertinet ad eum. Vnde Ezec. 34. a. Fili hominis propheta de pastorib. Israel. Lac comedebatis, &c. In hoc ergo differt pastor à mercenario, quia pastor salutẽ animarũ quærit, nõ cõmodũ tẽporale. Vnde 2. Cor. 12. c. Nõ quęro, quę vestra sũt, sed vos. Mercenarius autẽ nõ quęrit animas, sed res, vel laudes, vel honores, licet aliquãdo simulet se quærere fructũ animarũ, & nõ curare de tẽporalib. Vnde B. Bern. ibi ostendit, quã difficile distinguatur inter bonos pastores, & mercenarios, dicit. Habent sanã doctrinã in ingressu, mũdã conuersationem in progressu, amant, & quærunt pacem Ecclesiæ vtiliter, & viriliter Ecclesiasticis implicantur negotiis nõ refugiunt grauedines oneris. Sed hæc omnia, quia ambiunt gloria honoris. Sępè etiã pascuntur pane lacrymarũ iuxta illud. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus. Frequẽter. n. hoc accidit, quod mercenarij, i. mali in oratione etiã secreta lacrymantur, & filij. i. boni siccis oculis, & arido corde orant. Vnde magis operãda est in oratione attentio, quã lacrymæ etiã quã deuotio, quia attẽtio sine deuotione valet, deuotio autẽ sine attentione nihil prodest. Hi mercenarij beneficia Ecclesiastica possident, & tamen de animabus nõ curant. Alij vero, qui zelum habent ad iustitiam nihil habent in Ecclesiis, quia prælati libentius dant Ecclesias, & præbendas illis, qui temporalia benè conseruãt, quã illis, qui salutem animarum procurant. Similiter canonici libentius eligunt in Episcopos illos, qui sapientia mundi pollent, quam qui sapientiam cæli habent, cum tamẽ dicatur. Sap. 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest sapientia Dei. Dicit ergo aliquis de istis mercenariis.
K Quanti mercenarij,] i. qui solam mercedem quærunt.
l In domo patris mei] id est: in Ecclesia Dei.
m Abundant panibus,] i. Ecclesiasticis redditibus. n Ego autem,] qui verè

* cantium deficiunt, sed desideria inardescunt. Sequitur.
a Et abiit, & adhæsit vni ciuium regionis illius.] In regione peccati tres sunt ciuitates, s. cõcupiscẽtia carnis, cõcupiscẽtia oculorũ, superbia vitæ. In qualibet sũt multi ciues. Quot sunt luxuriosi, & gulosi, tot sũt ciues in prima. Quot autem sunt auari, & cupidi, tot sunt ciues in secũda. Quot autem sũt superbi, & ambitiosi, tot sunt ciues in tertia. De istis ciuitatib. dicitur Ierem. 14. d. Relinquite ciuitates, & habitate in petra, i. in Christo habitatores Moab. Vni ergo ciuiũ adhæret homo, quando plus vni vitiorũ intẽdit, quã aliis. Primò dicit, abiit, postea, adhæsit Abire est peccatum peccato addere, vel de specie vna peccati ad aliã transire De primo dicitur. Ier. 2. g. Quã vilis facta es nimis iterãs vias tuas. De secundo Osee 4. a. Sanguis sanguinem tetigit. Iteratio peccati inducit consuetudinem, consuetudo vero facit firmiter adhærere Sequitur. d Et misit illum, &c.] Per hoc patet cui ciui adhæsit, s. spiritui luxuriæ, cuius villa est carnalis voluptas. In qua pascit porcos, qui motus nutrit immundos benè comedendo & bibendo, diu dormiendo, molliter vestiẽdo Ephe. 4. d Nolite inebriari vino in quo est luxuria.

Moralis. Tres ciuitates in regione peccati.

f Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, &c. Siliquæ quibus porci pascũtur sũt tẽporalia in abũdãtia quorum immũdi motus nutriuntur. g Et nemo illi dabat,] quod suit ad bonum suum. Vnde sequitur. h Ipse autem in se reuersus dixit.] Hic describitur ordo reuertendi ad Deum. Primum est reuerti ad se, deinde videre defectum suum, & abundantiam aliorum, deinde arripere iter ad patrẽ, & tũc pater occurrit. Tunc autẽ reuertitur peccator ad se, quando incipit cogitare de se, & cõsiderare statum suum in quo est, & in quo fuit. Ad quod monet Dominus per Isa. 46. c. Redite præuaricatores ad cor. Eccl. 32. c. Præcurre prior in domum tuam, & ibi age conceptiones tuas. Tunc autem videns turpitudinem suam, & indigentiam suam ait.
K Quanti mercenarij &c. Mali mercenarij sunt, qui bona opera faciũt intuitu terrenæ mercedis, vel humanæ laudis, sicut auari, & hypocritæ. De quibus dicitur Sap. 2. d. Excæcauit illos malitia sua, nescierunt sacramẽta Dei, neq; mercede iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerũt honorem animarum sanctarum. De his etiam dicitur Matt. 6. a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Hi autem non satiantur in domo patris panibus, quia cõmodum temporale, & fauor humanus,

A aotem, qui verè filius. a Hîc fame perea]in Scholis, nihil habeos de Ecclesia. Vel hoc dicit Christus: Ego autem hic, id est, in Ecclesia, vbi fuot tales mercenarii, & non veri pastores. b Fame]id est, defectu verbi Dei, & boni exempli. c Pereo]in membris. *Amb.* 8. d. Mittam famem in terrã, &c.] Potest etiam exponi de bonis mercenariis, qui scilicet *Alter.* futuræ mercedis intuitu Domino famulantur, quos Dominus in Ecclesia pascit gratiæ, & doctrinæ suæ alimentis. Filius vero prodigus est, qui circa vanitates Philosophorũ vitam suã expendit, & ideo fame perit, quia scientia illa cũ sit vana non reficit. Dicit ergo talis se errasse cognoscens: Quanti mercenarij in domo patris mei panibus abundant]gratiæ & doctrinæ veræ reficientis. Ego autem hic, id est, circa vanam philosophiam.

a hîc b fame c pereo: d Surgã e & ibo f ad patrẽ meum, g & dicam illi: h Pater i peccaui in k cælum, l & coram te, m & iam non sum dignus vocari filius tuus, n fac me sicut vnum de mercenarijs tuis. Et o surgens p venit ad patrem suum. Cùm q autem adhuc longè esset, vidit r illum pater ipsius, s & misericordia motus est, & t accurrens u cecidit super collum eius,

b Fame pereo]id est, defectu gratiæ, & doctrinæ. *Prou.* 13. d. Multi cibi in noualibus patrum, & aliis congregantur absque iudicio. d Surgam] per pœnitentiam qui iacui per culpam, & ignauiam in grabato malæ voluptatis. *Mat.* 9. d. Surge tolle lectum tuum, & vade in domum tuã: *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis. e Et ibo] per affectum in operationem bonam. Vel [Et ibi]fide, & opere. f Ad patrem meum]id est, Christum à quo longè recessi per malã vitam. *Cant.* 3. a. Surgam & circuibo ciuitatem quærens quem diligit anima mea.

g Et dicam illi: pater, &c.] Videtur temeraria deliberatio istius qui deliberat se dicturum Deo, tanquam id Deo possit insinuari, vel notificari. Sed non temere deliberat, quia etsi præcedat in pœnitente motus cõtritionis, adhuc tamen expectat Deus vocem confessionis. h Pater] ex natura condita, & ex substantia aliquando habita. i Peccaui] malè viuendo, inaniter studendo. K In cælum] quod amisi per culpam, quod nõ quæsiui per stultitiã meã. Vel [In cælum]i. coram angelis, & sanctis, qui sunt in patria, quia Deus vult eos cognoscere. l Et coram te]qui omnia vides. *Heb.* 4. d. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo. *Prou.* 16 a. omnes viæ hominũ patent oculis eius. Vel [Corã te]intus corde, vbi tu solus vides. 1. *Reg.* 10. b. Homines vident, ea quæ parent, Deus autem intuetur cor. Vel.

K In cælum]i. contra dona cælestia, scil. dona Spiritus sancti mihi collata, quæ per peccata imminuta sunt. m Et iam non sum dignus vocari filius tuus,] quia offendi te patrem meum peccando, & homagium diabolo faciendo, & ita de filio factus sum seruus, quia qui facit peccatum, seruus est peccati *Ioan.* 8. d. n Fac me sicut vnum de mercenariis tuis.] Non audet dicere, sicut vnum de filiis tuis, quorum sunt omnia, quæ patris sunt, sed sicut vnum de mercenariis, qui pro mercede futura seruiunt, de quibus *Iob* 7. a. Militia est vita hominis super terram, & sicut mercenarij dies eius. Non dicit, fac me vnum de mercenariis tuis, sed sicut vnum, quasi restatur se nec promeruisse, vt sit mercenarius, nisi dignetur eum pater facere mercenarium. o Et surgens] Sicut deliberauerat, ita implet. p Venit ad patrem suum] id est, venire cœpit. q Cùm autem adhuc longè esset]in regione peccati. *Psal.* 118. Longè à peccatoribus salus. *Isa.* 57. d. creaui fructum labiorum pacem, pacem his qui longè, & pacem his qui propè. r Vidit illum pater ipsius] oculis misericordiæ. *infrà* 22. g. Respexit Dominus Petrum, & fleuit amarè.

s Et misericordia motus est.] *Beda.* Dum pro homine redimendo verbum in carne misit, quod est maxima misericordia, per quam omnis miseria releuatur. *Thren.* 3. c. Misericordiæ Dei est, quia non sumus consumpti. t Et accurrens cecidit super collum eius.] *Amb.* Accurrit, ne quis impediat venientem. In occursu †præscientia, in amplexu clementia demonstratur. Accurrit autem Dominus per gratiam præuenientem, cecidit super collum per gratiam comitantem, osculatur per gratiam subsequentem. Brachium autem suum, id est, filium humiliauit Deus pater in amplexu filij reuertentis. Et hæc humiliatio est filij gloriatio, & nostra exaltatio, & inimici deiectio. *Eccl.* 36. b. Glorifica manum, & brachium dextrum, effunde iram, extolle aduersarium, & affige inimicum. *Gloss. Ambros.* Pater super filij collum cecidit, dum leue iugum suæ dilectionis sibi posuit.

al. † præsentia.

Et oscu-

uor homanus, non est panis, sed ventus. *Osee* 12. a. Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum. Ideo dicitur *Isa.* 55. a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus. *Moralit.* Boni autem mercenarij sunt, qui bona faciunt intuitu futuræ beatitudinis. Hi sunt Issachar, qui interpretatur merces: De quo *Gen.* 49. c. Issachar asinus fortis, vidit requiem, quod esset bona, & terram, quòd optima, & supposuit humerum suum ad portandum. Filij autem sunt, qui tantum propter amorem Dei bona faciunt. Vtrique abundant panibus in domo patris, sed filij magis: Ipsa enim opera panes sunt. Opera pœnitentiæ sunt panes subcinericij: De quibus 3. *Reg.* 19. a. Inuenit Elias ad caput suum panem subcinericium, & vas aquæ. Opera misericordiæ sunt panes de simila qui oleo consperguntur: *Leuit.* 2. b. Sequitur,

d Surgam, & ibo ad patrem meum.] Surgere est mentem ad cælestia erigere. *Col.* 3. a. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. Ire ad patrem, est bonum velle, & bonum facere propter Deum. Primus pes est voluntas, secundus operatio. De quibus *Ezech.* 1. b. Pedes eorum pedes recti.

g Et dicam illi, pater peccaui in cælum, & coram te.]Peccat in cælum, qui terrena præponit cælestibus, & transitoria æternis, quia quantũ in ipso est ponit terram super cælũ, cum dicat Salomon *Prou.* 45. a. Cælum sursum, & terra deorsum. De hoc dicit pœnitens. Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? q. d. cur reliqui tam magnum pro tam modico? Quia autem additur.

l Et coram te]aggrauat peccatum. Maior enim contemptus videtur esse peccare libere coram rege, quam si occulte peccetur. Propter hoc dicit *Boetius.* Magna nobis, nisi dissimulare velimus indicta est necessitas probitatis, cum omnia agamus ante oculos iudicis cuncta cernentis. *Boetius de consolat. 5. prosa 6.*

m Et iam non sum dignus vocari filius tuus,] quia deturpaui in me imaginem tuam, & ideo indignus sum hæreditare. *Eccles.* 10. d. Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum. Tria notantur per ordinem, ex quibus integratur pœnitentia, scilicet contritio, confessio, satisfactio. Contritio per hoc, quod dicit: Surgam & ibo. Surgit & vadit. qui de peccato conteritur, quia recedit à malo, & appropinquat bono. Vnde *Eph.* 5. d. Surge qui dormis, &c. *Cant.* 3. c. Surgam, & circuibo ciuitatem. Confessio notatur per hoc, quod additur: Et dicam illi, pater peccaui. *Isa.* 43. d. Narra si quid habes, vt iustificeris, &c. Satisfactio notatur per hoc, quod sequitur.

n Fac me sicut vnum de mercenariis tuis] qui vsque modo fui mercenarius diaboli, vt operando in vinea tua, & in agro tuo, merear æternam mercedem apud te. De hoc dicitur *Isa.* 16. d. In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab, id est diaboli, cuius gloria est hominem opprimere seruitute peccati. Sed hæc gloria auferetur in tribus annis, id est in tribus partibus pœnitentiæ; quæ sunt quasi anni mercenarij. Nota tres personas. Seruum, mercenarium, filium. Seruus est qui solo timore abstinet à peccato. Mercenarius est qui intuitu mercedis seruit. Filius est qui solo amore seruit, & cauet offensam. Dominus autem ordinate promouet suos. De seruis facit mercenarios, de mercenariis facit filios. Vnde sequitur.

o Et surgens venit ad patrem suum]iam factus filius.

q Cum autem adhuc, &c.] Hic notatur ordo quo Deus venit ad peccatorem, secundum proprietatem, & similitudinem vulturis, qui primò videt cadauer à longè, deinde aduolat, postea insidet, tandem incorporat: Ita facit hic Dominus: Cùm adhuc longè esset filius prodigus in regione peccati.

r Vidit illum pater ipsius]oculis pietatis.

s Et misericordia motus est,] id est, miseria cordis ipsius pœnitentis.

t Accurrens,] vt vultur aduolans alis misericordiæ, & veritatis, quia vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas.

u Cecidit super collum eius,] quasi vultur cadaueri insidens.

Osculatus

A a Et osculatus,&c.]Cant.1.a. osculetur me osculo oris sui. Beda.Rediēs osculū charitatis è patre accipit, dū per gratiā certificatur de indulgētia. Gen.27.d.accede ad me,& da;mihi osculū fili mi.Acceßit & osculatus est eū,statimq; vt sensit vestimentorum eius fragrantiā.i. famā bonorū operū, &c.

Collum {
- Scriptura.Can.4.b. sicut turris Dauid collum tuum, &c.
- Patientia.Ierem.27.a.Fac tibi vincula, & catenas,& pone in collo tuo.
- Prædicator.Cant.1.c.collum tuum, sicut monilia.
- Mens sub iugo diaboli.Isa.52. a. Solue vincula colli tui.
- Superbia.Iosue 10.e.Ponite pedes vestros super colla regum istorum, id est quinque sensuum.
- Ambitio.Leuit.11.c.Cygnus, &c.quia quærit prædam de profundo. Iob.15.c.Cucurrit aduersus eum erecto collo,&c.Gracile collum habet, bene cantat. Leo habet grossum.
- Pœnitētia.Iob 39.e.Nunquid præbebis equo fortitudinē, aut circumdabis collo eius hinnitum.i. confessionem circūstantiarū.

b Dixitq; ei filius,] in Ecclesia cōstitutus incipit cōfiteri peccata,quia confessio peccati initium est recōciliationis ad Deū. Isa.43.d. Narra si quid habes, vt iustificeris, &c. c Pater peccaui,&c.] quia cœlestem Ierusalem reliqui. d Et coram te,] quia te deserto idola colui. e Iam non sum,&c.] quia gratiam, quæ facit filium, per culpam meā amisi. Non dicit, quod conceperat.s. Fac me sicut vnum de mercenariis tuis. Suscepto.n. osculo patris, iā dedignatur fieri mercenarius,quia potest esse filius,multo magis dedignatur esse seruus. Distat autem inter seruum, & mercenarium, & filiū. Seruus.n.est qui timore pœnæ abstinet à peccato. Mercenarius est,qui spe remunerationis seruit. Filius,qui solo amore patris facit bonum, & declinat à malo. f Dixit autē pater ad seruos suos] i.angelos, vel Apostolos seu quoscunque prædicatores, qui sont coadiutores eius in excolendo vineam.i. Ecclesiam 1.Cor.3.b. Dei adiutores sumus. g Citò proferte,] i.proferendam seu restituendam promittit. h Stolam primam.] Stola,ad literā genus est longæ vestis. Primam. Argumentum,quod pœnitentia restituit innocētiā & omnia. Mysticè. In creatione duplici stola indutus est homo.s.stola animæ,& corporis.i.innocētia animæ, & immortalitate quodammodo corporis. Ab vtraque exutus est per peccatum.Si ergo intelligitur de stola corporis, vidēs Dominus Gētilē populum,ita humiliari,& venire ad fidem.dicit seruis suis.i.prædicatoribus. g Citò proferte stolam primā,]i.manifestate ei, quod immortalitatē corporis in qua primus homo quodāmodo cōditus fuit est habiturus.Si autem intelligatur innocētia animæ idē est ac si dicat eis,per pœnitētiā ei restituite innocētiā. i Et induite illū,] i.induēdum immortalitate ostēdite.q.d. certificate illum de gloria immortalitatis animæ,& corporis perpetuo possidēda. K Et date]illi,anulum in manu eius,] i.docete eū habere fidē in opere.Fides.n. per se non sufficit, quia fides sine operibus mortua est: Iac.2.d.Similiter opus sine fide nō sufficit,quia sine fide impossibile est placere Deo: Heb.11.a.Nota anulo despōsatio fit:integer,paruus,pretiosus,lucēs,gēmatus, sigillat,digito fertur manus sinistræ secūdum lapidarios,dextræ secūdum Ecclesiā. Versus. Anule despōsas pretiose, pusille sigillas:Clare teres dextrum digitum, gēmate venustas. l Et calceamēta in pedes]i.sanctorum exēpla in affectū,& intellectum eius. Exo.12.b.calceamenta habebitis in pedibus,tenentes baculos in manibus. Ierem.2.e. Prohibe pedem tuum à nuditate. Cant. 7.a.quam pulchri sunt gressus tui,&c. Isa.33. c. Munimenta saxorum sublimitas eius. Gloss.hîc : Ne coluber inuadat, vt super scorpiones eat. Mar.16. d.Et sup.10. c. Dedi vobis potestatem &c. Vt ei conueniat:Quam speciosi pedes, &c.Isa.52. b. m Et adducite vitulum saginatum, & occidite]i. prædicate eis Christi Passionem. Beda. Christus vitulus saginatus omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mundi salute sufficiat 1. Ioan. 1.a.Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm sed & pro totius mundi. Gen.18.a. Tulit Abraham vitulū tenerrimum,&c. n Et māducemus, & epulemur.] Pluraliter dictum est, in quo notatur, quia salus peccatorum refectio est Dei,& sanctorum : Beda. Non solum filius,pro quo vitulus occisus est reficitur,sed & pater,& serui eius,quia refectio Dei,& sanctorū est salus peccatorū. o Quia hic filius &c.]per infidelitatem, vel quamlibet aliā iniquitatem. Peccatum enim mors est animæ. Sap.1. c. Deus mortem non fecit. Gloss.id est, peccatum. q Et reuixit] per fidem. Habac.2.a. Iustus ex fide sua viuet. r Perierat] recedendo à consortio iustorum. s Et inuentus est,] redditus matri Ecclesiæ.

u Et cœpe-

a & osculatus est eū.Dixitq; b ei filius: pater c peccaui in cœlū d & corā te: Iā non sum dignus e vocari filius tuus. Dixit f autē pater ad seruos suos: g Citò proferte h stolā primā, i & Induite illū, k & date annulum in manum eius, l & calceamenta in pedes eius, & m adducite vitulum saginatum, & occidite: Et n manducemus, & epulemur, o quia hic filius meus p mortuus erat, & q reuixit, r perierat, s & inuentus est.

a Osculatus est eū,] quasi vultur cadauer incorporans sibi.In hoc,quod dicitur[Vidit]notatur gratia præueniēs qua respicit peccatores. Iob 39.d.In petris manet, & in præruptis silicib.cōmoratur.In hoc,quod dicitur[Accurrens] notatur gratia coadiuuās,siue cooperās,quæ non patitur moram,vel dilationē.Sicut.n. cū nutrix videt putrū inualidū conari ad ambulandū,statim accurrit ne cadat,ita Deus cū aliquis nititur per liberū arbitriū ambulare ad eū,statim Deus accurrit per gratiā. Iob 14.d. Operi manuū tuarū porrige dexterā. In hoc,quod dicitur : Cecidit super collū eius,notatur gratia conseruās, qua fouet, & amplectitur pœnitētē duobus brachiis charitatis. Læua est dimissio culpę,dextera promissio gloriæ. Os.11. a. Ego quasi nutritius Ephraim in brachiis meis portabam eum. Isa. 40. c. In brachio suo cōgregabit agnos, &c.In hoc,quod dicitur : Osculatus est eum,notatur gratia consummans,siue perficiēs, quia osculum est signum perfectæ reconciliationis,& pacis, & dilectionis,& ideo vltimo ponitur,quia non habebitur,nisi post tres gratias prædictas. Quod benè figurat est.2.Reg.14 g.vbi legitur, quod Absalō non fuit admissus ad osculum patris, nisi post tres annos.In osculo coniunguntur labia osculantium.Duo autē sunt labia animæ pœnitentis,s.confessio peccati,& confessio laudis.Ps. 74.Confitebimur tibi Deus,cōfitebimur.Similiter duo labia Dei miserentis s.remissio culpæ,& promissio vitæ. Remissio culpæ coniungitur confessioni peccati,promissio vitæ confessioni laudis.Istud osculum desiderat anima.Cant.1.a.Osculetur me, &c. Sequitur. f Dixit autem pater, &c.] Serui patrisfamilias sunt Angeli, qui dolent de lapsu filiorum. Vnde Isa.33.b.Angeli pacis amare flebunt.Et gaudent de reparatione lapsorum. supra eod. b. Gaudium est in cælo, &c. Custodiunt etiam filios. Isa.62. b. Super muros tuos Ierusalem, &c. Defendunt & ab Angelis malis Psal. 90. Angelis suis mandauit de te, &c. Et in omnibus his sunt serui. Heb. 1. d. Omnes sunt administratorij spiritus, &c. Serui etiam sunt ministri Ecclesiæ, de quibus.3.Reg.10.b. Beati viri tui, & beati serui tui, &c.Horum officium est confitentes absoluere,i absolutos ostendere,& hoc est proferre primam stolam.Non n. dicuntur dare primam stolam,sed proferre.Dare quidē primam stolam est peccata dimittere, proferre verò est ex officio absolutum ostendere. Et date annulū in manum eius,] per quam significatur gratia operandi,quæ rectè sequitur stolam primam.Nā primo remissio peccati, deinde operatio boni Isa.1.c.Quiescite agere peruersè,discite benè facere. l Et calceamēta,&c.]per quod significatur patiētia in perferendo aduersa,quia non sufficit gratia benè operandi,nisi adsit gratia mala perferendi. Vnde comedentes agnū paschalem describuntur calceamenta habere in pedibus & baculos tenere in manibus : Exod. 12.b. Calceamenta muniunt pedes contra duritiam viæ,& ideo rectè significāt patientiam seu gratiam perferendi aduersa,baculus verò significat gratiam operandi bona. Sequitur. m Et adducite,&c.] In vitulo saginato notatur hilaritas,& iocunditas conscientiæ,quæ est ex pinguedine virtutum Prou.15.b. Secura mens quasi iuge conuiuium. Vitulus saginatus occiditur, vt comedatur,quod fit quando de pinguedine gratiarū,nulla permittitur gloria dominari.Vnde Ps 28. Et confringet Dominus cedros Libani.Cedrus Libani est elatio de candore virtutis, quam confringit Dominus incutiendo timorem, vel infligendo dolorem. Vnde sequitur. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani,quod conuenit cū eo, quod hîc dicitur[Et occidite]s.vitulum saginatum. n Et manducemus,& epulemur] id est, gaudeamus. o Quia hic filius,] olim per gratiam, & semper per naturam. p Mortuus erat] per peccatum. q Et reuixit] per pœnitentiam. r Perierat,] per infidelitatem. b Et inuentus est,] per fidei restitutionem.

Et cœpe-

a Et cœperũ]omnes,epulari]i.gaudere. Hatum epulatum ſeſtiuitas non ſolum io terra, ſed etiam in cælo celebratur. b Erat autẽ ;&c.[In parabola de duobus filiis iam tantum proceſſum eſt, quod filius ille prodigus de regione longinqua venit ad patrem, i. Gentilis populus veniat ad fidem, quem pater prima ſtola induit, vt immortalitatẽ animæ ei reſtituat, annulum dedit,i fidem infudit,calceamenta dedit, i. ipsã fidem operibus muniuit,vitulum ſaginatum occidit, i. Gentilis populus Euchariſtiam in Saerameoto ſuſcepit. Hucuſque proſecuta eſt parabola de filio iuuiore,proſequitur deiucepa de filio ſeniore,per quem myſtice Iudaicus populus intelligitur. De quo *Exod.* 4. f. Filius meua primogenitus Iſraël. Hic non longè à patre receſſerat, quia idola nõ colebat,tamen non in domo erat,quia interiora legis myſteria nõ penetrabat, ſolo ſenſũ literali contentus. Vnde *Matt.*12.d. Pater tuus,& mater tua,i. Iudęus,& Synagoga foris ſtãt,quærentea te. Erat autẽ in agro,i. inteotus terreno negotio, terrena operans, & terrena expectans. Nota tamẽ,quia iu proſecutione parabolæ de Iodaico populo, loquitur de eo,ſecundum diuerſa tempora, & ſecundum diuerſas perſonaa, *ſecundum regulam Ticonii*: Modo.n. loquitur de Iudaico populo ſecundũ ſtatum quorundam qui ſunt inter moderuos Iudæos ,qui altius perſcrutantur Propbetas,& ad ſpiritualẽ intelligẽtiã aliquatenos accedũt,modo ſecondũ ſtatũ eorũ qoi Chriſti aduentũ pręceſſerunt,nec idola coluerũt,modo ſecũdũ ſtatũ eorũ qui fuerũt tẽpore Chriſti,ſ.Scribarũ,& phariſæorũ,modo ſecũdũ finales qui cõuertẽtur ad prędicationẽ Eliæ, & Henoch. Nec mirũ ſi ſecundũ tot diuerſitates loqoitur de eodẽ populo,quia ſic etiã cõſueuimus de populo Romano loqui,ſ.modo ſecũdũ eos qui leges, & iura inſtituerũt,quod factũ eſt ſub Romulo,& Numa Põpilio,modo ſecũdũ eos qui inſtituerũt cõſules,quod factũ eſt ſub Bruto, vbiq;tamẽ loqoimur de eodẽ popolo. Diſtingue ergo diligẽter in proſecutione parabolæ, quando loquitur de Iudaico populo ſecũdũ hũc ſtatũ, qoando ſecũdũ illũ, alioquin errares. Primò ſermo eſt de Iudęis qui sũt in agro,i. in cortice & nõ in domo,i iu ſpirituali intelligẽtia,quorũ tamẽ nemo idola colit,quia poſt incarnationẽ nemo idola coluit. Dicit ergo: Erat autẽ filius eius ſenior,i. populus Iudaicus. c In agro]nõ in domo,quia interiora legis non penetrãt: Et boc quo ad plures. d cũ veniret,&c.]Hoc legitur de Iudęis ſecũdũ ſtatũ quorũdã de illo populo qui aliquãtulũ ad ſpiritualẽ intelligẽtiã accedũt. Illi audiũt ſymphoniã, & chorum. i. prædicatores Euãgelij ſibi cõſonãtes,i. cõcorditer vnũ prędicãtes. g Et vocauit vnũ de ſeruis,& interrogauit, &c.]id eſt conſulit aliquem a de Prophe-

Et a cœperũt epulari. b Erat autẽ filius eius ſenior in agro. c & cũ veniret, d & appropioquaret domui, f audiuit ſymphoniam, & chorũ, g & vocauit h vnũ de ſeruis, i & interrogauit quæ hæc

Secundũ Chryſoſt. b Erat autem filius eius, &c.]Secundùm *Chryſ.* Doo fratres ſont ordo clericorom,& cætus laicorum. Senior. i. ſapiẽtior, & honorabilior eſt ordo clericorum. Minor frater eſt cætus laicorum qui virtutom ſuatum ſubſtantiam totam luxurioſè viuẽdo conſũpſit, ſed pœnitentia ductus redit ad patrem,qui eum cũ gaudio ſuſcipiens, & amplexans ducit in domũ,dona plurima eidem conferens. Vnde frater ſenior, i. clericus qui inde lætari debuerat contriſtatur inuidia concitante. De qua *Baſil.* Inuidia ſępè inter ipſa fraternę germanitatis iura graſſatur. Et ſicut rubigo propria frumẽti corruptio eſt, ita & amicitiarum propria corruptela peſtis eſt inuidiæ. Sic fratres Ioſeph ſeruum fecerunt. Et *ſup.* Inuidus quantò plura fuerit conſecutus, tantò maioribus incendiis conflagrabit, &c. Sicut ærugo ferrum, ita inuidia animum in qua eſt interrimit, & cõſumit. Dicit ergo: Erat autẽ filius eius ſenior,i. clericus. c In agro]terrenæ negociationis,quæ ſecũdum *Aug.* damnabilis eſt in clerico,ſicut vſura in laico. Vnde *Chryſ.* Qui voluerit eſſe mercator proiiciatur de Eccleſia: Dicente propheta: Quia nõ cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini. Et 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo,&c. Sicut.n. qui ambulat inter duos inimicos, ſine obloquio eſſe non poteſt, quia neceſſe eſt, vt iſti de illo, vel illi de iſto malè loquantur,ſic qui emit, & vendit, ſine periurio eſſe non poteſt *Eccl.* 26. d. Duæ ſpecies mihi difficiles, & periculoſæ apparuerunt, difficile exuitur negotians à negligentia ſua,& non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorũ. Item *Eccl.* 27. c. Sicut in medio compaginis lapidũ palus figitur,ſic & inter medium emptionis,& venditionis angoſtiabitur peccatis. Item *Chryſ.* Non poteſt ad bouum proficere, quod congregatur in malo. Sicut.n. com cribratur triticũ,tandẽ nihil remanet in cribro,niſi puluis & ſtercus,ſic ſubſtantia negotiatorũ iu emptione, & venditione perit, & nihil remanet oiſi peccatũ. Vnde *Eccl.* 27. a. Sicut in percuſſura cribri remanebit puluis, ſic aporia homiols in cogitatu illius. Egò oſtendam qui nõ ſunt negotiatores, vt intelligas omues alios eſſe negotiatores. Quicunq; rẽ cõparat,non vt integrã, vt immutatam vendat,ſed vt opus faciat ex eã, ille uon eſt negotiator, quia uõ tã rẽ veodit, quam artificiũ, vt faber nõ vendit ferrum,ſed artificiũ. Hic eſt ille qui *ſup.* 14. d. agrum emit,& quinq; iuga boum, & duxit vxorẽ, propter quod non venit ad nuptias,ad quas fuerat inuitatus. Et hic ſimiliter nõ vult Intrare ad conuiuiũ. Sequitur. d Et cùm veniret]ſenior filius. e Et appropinquaret domui] i. Eccleſiæ in qua videt peccatores ad pœnitentiã recipi. f Audiuit,&c.] i. legis,& Euãgelij prædicationẽ conſonã. Ad literã, ſymphonia proprìè dicitur coocors melodia hominũ cantantiũ: Vnde & locus iu quo cantant,chorus dicitur. *Hieron.* Symphonia eſt collatio quorũcunq; ſonorũ,chorus vocũ. Per ſymphoniã ergo legis prædicatio per chorũ verò Euangelij prædicatio figuratur. De hoc ergo indignãtur clerici,quod lex,& Euãgeliũ cõcorditer laicis prædicatur. *Act.* 13. g. diſſeminabatur autẽ verbũ Dei à Paulo,& Barnaba per vniuerſam regionẽ: Iudæi autẽ excitauerũt perſecutionẽ in Paulũ, & Barnabã, & eiecerũt eos de finibus ſuis. 1. *Theſſ.* 2. d. Deo nõ placẽt,& omnib. hominib. aduerſantur,prohibentes nos gentibus loqui, vt ſaluæ fiãt, vt impleãt peccata ſua ſemper. Poteſt etiã ſic exponi. d Et cũ veniret,]minor filius, i. laicus de regione diſſimilitudinis pœnitẽs de peccatis. e Et appropinquaret,&c.]Eccleſię,incipiẽs eſſe de illa, numero,& merito per peccati deteſtationẽ,& virtutis amorẽ. f Audiuit,&c.]ſicut prius. g Et vocauit]ſenior frater.ſ. h Vnũ de ſeruis]patris ſui. i. vnũ de libris ſanctorũ legendũ accepit. i Et interrogauit quæ hæc eſſent] ſcrutatur in illo libro, quæ ſunt feſta Eccleſiæ de profectu laicorum. ⊕ Vel

Moralit. * a Et cœperunt]omnes[epulari]i. gaudere. b Erat autem filius eius,&c.] Sicut diximus, ſenior filius,ſunt cõtemplatiui, qui longo ſtudio contemplationis intenti ſuæ fragilitatis obliti, aliquando erga lapſos, & infirmos plus debito inueniuntur auſteri. Iſte rectè deſcribitur eſſe in agro. Sicut enim ager dicitur exercitium actionis, ita & ſtudium contemplationis dicitur ager. In primo quidem affectus, iu ſecundo verò excollitur intellectus. Et de primo dicitur *Prou.* 24. d. diligenter exerce agrum tuum. De ſecundo verò dicitur *Gen.* 24. g. exiit Iſaac ad meditandom in agro. Sequitur. d Et cum veniret,&c.]Domus hæc eſt Eccleſia, iu qua ſunt, & fortes, & infirmi,& ſtantes, & lapſi, ſicut in Bethania dicitur fuiſſe Maria,& Martha,& Lazarus: *Ioan.* 11. a. Ad hanc domom appropinquat, qui de ſtudio contemplationis veniens in Eccleſia diuerſos ſtatus conſiderat. Videt enim ibi ſtantes,& lapſos reparatos. Per † miſericordiam, de quorũ reparatione non modicum gaudet Eccleſia: Vnde dicitur, quod ille audiuit ſymphoniam,& chorum. Sonus ſymphoniæ fit in regytatione, chori autem ſonus fit in concordia multarum vocum. Vnde ſymphonia ſignificat gaudium de reditu peccatoris, chorus verò ſignificat gaudium de conſono ſtatu bonorum. Nonnulli autem videntes iu Eccleſia gaodium eſſe, non attendunt cauſam gaudij, vnde admirantur,& ex admiratione interrogant: Vnde ſequitur. g Et vocauit]ille ſenior filius[vnum de ſeruis,& interrogauit, quæ hæc eſſent.] Hæc ioterrogatio magis eſt admirationis, quã dubitationis. In hoc aotem eſt admiratio, quod Eccleſia magis videtur gaudere de reparatione lapſorum, quam de ſtatu innoceutium, cum maius bonum ſit ſeruare innocentem, quam poſt lapſum reuerti. Seruus autem qui ſuper hoc interrogatur, eſt ordo prædicatorum ſeu cœtus doctorum, à quibus cauſa admirationis, & dubitationis quæritur *Mala.* 2. b. Labia ſacerdotis, &c. Ideo autem magis gaudet Eccleſia de reparatione lapſorũ, quia magis de lapſu eorũ doluit. Sicut quãdo nauis proxima fuit periculo,& poſtea ſalua recipitur, maius gaudiũ eſt de illa, quã de omnibus aliis quæ proſperè peruenerunt ad portũ, licet alia plus valeant, & plus amentur. Sicut meſſores gaudent cum euaſerint pluuias,& grandines immiuentes. Sic victores erepta præda hoſtibus. Vnde *Iſa.* 9. a. Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, &c. Sed quia prædicator, aut doctor cauſam gaudij non ignorat, reſpondit ſeruus. Vnde ſequitur

al. † pœnitentiam.

A de Prophetis, subtilius inspiciendo, ac si quærat ab eo, quid est, quod ita spiritualiter solennizat Ecclesia, quibus solennijs videt se non interesse. Vel per symphoniam, & chorum potes intelligere concordiam diuersarum virtutum, & ætatum in Ecclesia. Et interrogat vnum de seruis, i. vnum de prodentibus Christianis, quid hoc sit. a Isque] i. propheticus sermo.

b Dixit illi, &c.] id est Gentilis populus.
d Venit] ab extremis terræ, s. de longinqua
G regione peccati. Isa. 42.b. Laus eius ab extremis terræ. e Et occidit pater tuus, &c.] i.

essent. a Isque b dixit illi: Frater c tuus d venit, e & occidit pater tuus f vitulū saginatū, quia g saluū illū recepit. h Indignatus est autem, & i nolebat introire. Pater k ergo illius l egressus m cœpit rogare illum. At n ille respondés dixit patri suo. o Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam p mandatum tuum præterivi, q & nunquā dedisti mihi hœdū vt cum r amicis meis epularer.

Christū mori permisit. g Quia saluū illū recepit] i. saluum illū reciperet. Ad hoc enim Deus pater filiū morti tradidit, vt populus saluaretur. Rom. 4.d. Qui traditus est propter delicta nostra & resurrexit propter iustificationem nostram.

Secundū Chrys. st. o Vel ad literā, vnus interrogat alium quid sit hoc, quod ita modo publice prædicatur vbique. De hoc admirantur clerici, & dicunt quod vilescit prædicatio, quia frequēs, sed si vilescit, apud eos vilescit. Apud laicos enim non vilescit, sed proficit, quia multi conuertuntur ad pœnitentiā, & cognoscunt peccata, quæ prius nesciebant. a Isque] i. liber assumptus, vel socius vocatus. b Dixit illi] i. clerico vocanti, & admitanti. c Frater tuus] i. Gentilis, vel laicus. d Venit] ad fidem, vel pœnitentiā de regione peccati. e Et occidit pater tuus] i. Deus. f Vitulum saginatum,] i. Christū omni spirituali virtute optimum. g Quia saluum, &c.] sicut prius.
Sequitur secundum primam expositionem. Seqoitur secundùm primam expositionem. h Indignatus est autem,] maior frater de hoc, quod pater pro reditu minoris filij faciebat conuiuium. i Et nolebat introire,] ad conuiuium ex inuidia, & indignatione. Sic Iudæi indignabantur, quod Iesus cum gentibus manducaret. Specialiter intelligitor hoc de his qui fuerunt tempore Christi. s. Scribis, & Pharisæis, qui indignabantur, quod cum Publicanis, & peccatoribus manducaret. Adhuc etiam de salute gentiū indignatur Iudæus, nec vult in Ecclesiam intrare, vel ad spiritualem legis intelligentiam, sed semper foris in litera, & extra Ecclesiam manet vsque ad finem, quādo Christus per prædicationem Eliæ, & Henoch egredietur ad Iudæos, & introducet in Ecclesiā, iuxta quod dicitur Malach. vlt. b. Ecce ego mittā vobis Eliam prophetam antequam, &c. Vnde hæc clausula, quæ sequitur exponitur de finalibus Iudæis. k Pater ergo illi.] i. Christus pater Iudæi, & Gentilis. l Egressus cœpit rogare illum,] s. finales Iudæos, quos rogabit Dominus in fine per prædicatores: Nam modernos Iudæos nō, qoia nemo eis prædicat, nec vocantur modò ad fidem. Ad quod significandum in festu Epiphaniæ subticetur inuitatorium, quia Psalmus ille pertinet ad vocationem fidei. Vel sic. K Pater ergo illius] i. Christus. l Egressus] de sinu patris in mundum. m Cœpit rogare illum,] per se, & Apostolos, vt inuitaret ad nuptias. Iob 19 c. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi, ore proprio deprecabar illum.

n At ille respondens dixit patri suo, ecce, &c.] Hoc de illis Iudæis intelligitur qui idola non coluerunt. Isti ergo indignantes de vocatione gentium, dicunt, quid est, quod ita gentes recipis, quæ ad idola declinauerunt, non autem abijcit, qui nonquam mandatum præteriuimus de vno Deo colendo. Gloriantur ergo de iostitia ad literam executa, qui tamen apertæ iustitiæ Dei obuiabant, quia inuidebant aliorum saluti, & immisericordes erant, quia colligentes ligna in sabbato lapidabant. Dicunt ergo. o Ecce tot annis seruio tibi,] iustitiam legis sectando. p Et nunquam mandatum tuum præteriui] quod est de vno Deo colendo. Vnde iactantia est, & non veritas. Rom 2.d. Qui in lege gloriaris per præuaricationem legis Deum inhonoras. Hieron. Non mirum si patri mentitur, qui fratri inuidet, cum & in iudicio impudentius mentientur dicentes: Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, &c. Matt. 10.c.

q Et nunquam dedisti mihi hœdum] id est te in sacramento ad refectionem nonquam mihi dedisti, quem hœdum, id est legis prophanatorem, & peccatorem reputaui. Ioan. 9.c. Nos scimus quia hic homo peccator est. Et intelligitur hoc de persona crucifigentium, scil. principum, & plebis. Vel, Nunquam dedisti mihi hœdum, id est peccatorum exprobrationem. r Vt cum amicis meis epularer] i. cum Angelis, & Apostolis qoi de peccatorum conuersione lætantur. sup. eod. b. Gaudium est in cœlo, &c. Vel sic, ac si dicant ex inuidia. q Nunquam dedisti] i. Prophetam, vel sacerdotem aliquem qui sine morte sua à Romano Imperio liberaret, & pro gentibus idololatris tuum filiū immolasti. r Vt cū amicis meis,] i. dæmonibus qui vitiis amicantur, epularer. Nota, vt consecutiuum non causatiuum, ac si dicat, tu nunquam dedisti mihi hœdum, & cum amicis meis epulabor: Sicut dicitur: Lex subintrauit, vt superabundaret delictum. Iniustè conqueritur Iudæus quia non solum pro gentibus, sed & pro Iudæis tradidit pater filium inf. Ioan. 5. a. ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tamen, sed & pro totius mundi. Item potest hoc verbum esse viri iusti quasi de Domino conquerentis, qui aliquando peccatori compunctionis, & deuotionis gratiam tribuit, & viro iusto cordis duritiam, & mentis ariditatem. Vnde dicit. o Ecce tot annis seruio tibi] in te, & in tuis. In te, aduersa propter te æquanimiter, libenter, gaudenter sustinendo, sicut dicit Psal. 43. Propter te mortificamur tota die, &c. In tuis, septem opera misericordiæ exhibendo, quæ sunt vestire nudos, potare sitibundos, cibare famelicos, visitare infirmos, redimere captiuos, recipere peregrinos, sepelire mortuos. Versus. Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. q Et nunquam dedisti mihi hædum.] Hæc est altera pars iustitiæ, quæ est declinare à malo. q. d. propter te declinaui à malo, & feci bonum: Et nunquam dedisti mihi hœdum, id est, peccatorum exprobrationē, & cordis compunctionem. r Vt cum amicis meis epularer,] in cælo, vbi omnes

Rom. 5.d.

Versus.

Moralit.

* a Isque dixit illi, &c.] Et hoc est, quod dicitur Eccl. 43. c. Qui nauigant mare enarrant pericula eius. Sequitur.
b Indignatus est autem, &c.] Tales quia videtur eis, quod de ipsis, i. de statu eorum magis esset gaudendum, aliquando iudignantur, sicut ille. i Et nolebat introire,] i. alijs congaudere. Intrare enim in domum gaudij, est gaudio aliorū communicare. Vnde Eccl. 7.a. melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Tamen vbi est bona causa gaudij, gerendus est mos alijs. Vnde Rom. 12.d. Gaudete cū gaudentibus, &c. Indignatio autem homini solet prouenire ex quatuor, s. ex consideratione sui status. Item ex consideratione fraterni lapsus. Item ex collatione meritorum. Item ex ignorantia diuinorum iudiciorum. Ex consideratione namque sui status, quandoque nascitur elatio mentis, & etiam iactantia oris. Vnde Pharisæus dicebat: inf. 18.b. Gratias ago Deo, &c. Item ex consideratione fraterni lapsus oritur contemptus, vt patet in Pharisæo, qui dicebat supra 7.f. Hic si esset Propheta, sciret, &c. Item ex collatione meritorum oritur inuidia. Exemplum habemus Mat. 20. b. de operarijs qui murmurabant dicentes: Hi nouissimi, &c. Item de ignorātia iudiciorū Dei nascitur pura admiratio. Vnde Rom. 11.d. O altitudo diuitiarum, &c. Primis dicit Apostolus 1. Cor. 10. c. Qui se existimat stare videat ne cadat, &c. Secundus dicit Michææ. 7. b. Non læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. Eccl. 8. a. Non despicias hominem auertentem se à peccatis. Tertiis dicit ipse Deus Mat. 20. b. Amice non facio, &c. Quartis dicitur Eccl. 3. c. Altiora te ne quæsieris. Sequitor. K Pater ergo illius, &c. In hoc ostenditur officium boni prælati seu solicitudo, qui tales debet blandis exhortationibus inducere ad ea, quæ sunt charitatis, & compassionis. n At ille respondens dixit patri suo, ecce tot annis, &c.] Hic patet qualiter collatio meritorum parit arrogantiam, & inuidiam. Plus placoit Deo illa vox minoris: Pater peccaui, &c. Quod autem sequitur, p Et nunquam mandatum tuum præteriui,] falsitas est, & iactantia, quia non est sanctus qui faciat bonū, & non peccet, vt dicit Eccl. 7.c. Prou. 20.b. Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? q. d. nullus, quia in angelis suis etiam repperit prauitatem: Iob. 4.d. Vnde 1. Ioan. 1.c Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, &c. Sequitur.
q Et nunquam dedisti mihi hœdum.] Nota quibusdam dat Dominus hœdum, id est, remissionem culpæ, quibusdam dat agnum, id est, conseruationem innocentiæ, quibusdam vitulum saginatum, id est, abundantiam spiritualis lætitiæ. Primum magnum, secundum maius, tertiū maximum, iste ergo quasi paruum reputans secundum donum,
* & quod-

A vbi omnes electi pariter epulabuntur. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, & bibent, & lætabuntur, &c. Sequitur.

a Sed postquam filius tuus, &c.] Incipit accusare fratrem suum in sui excusationem, quòd facit ex inuidia. Vnde *Basilius.* Vultures suaues odores transuolant, in tetris nidoribus resident. Item muscæ omisso sano corpore, sicubi vulnus est, conueniunt: Ita & inuidi si quid bene gestum est, illud non vident, nec retractant, sed quod male gestum est hoc ventilant in notitiam aliorum. Dicunt ergo Iudæi ex inuidia: Sed postquã filius tuus hic qui deuorauit substantiam suam, temporalem, & spiritualem.

a Sed postquã filius tuus hic, qui deuorauit substantiã suã *b* cum meretricibus, *c* venit, *d* occidisti

b Cum meretricibus,] carnalibus, vel spiritualibus, qui scilicet fornicatus est spiritualiter à vero sponso recedens colendo idola: Interdum enim fornicatio pro quolibet peccato generaliter ponitur, vt *in Psal.* 72. Perdea omnes, qui fornicantur abs te.

c Venit] per fidem, vel per pœnitentiam rediit ad te, secundum quòd sunt verba † viri iusti.

al. Iudæi.

d Occidisti illi] id est, occisum propter illum ostendisti.

e Vitulum saginatum,] i. Christum. Ecce quanta dementia, & cæcitas Iudæorum, Christum venisse confitentur, & tamen salutem respuunt: Vel secundum, quod sunt verba iusti loquentis de peccatore.

d Occidisti, &c.] sicut prius.

e Vitulum saginatum,] id est, Christum, dando illi compunctionem, & deuotionem in recordatione Dominicæ passionis, quod non datur omnibus: Multi enim etiam iusti recordantur corde sicco, & arido Dominicam passionem, dolentes, quòd non possunt habere deuotionem. Aliquando autem qui fuerunt magni peccatores statim ad memoriam Dominicæ passionis liquefiunt in deuotionem. *Threnorum* 3. c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Vel.

d Occidisti illi], id est, ad illius vtilitatem.

e Vitulum saginatum,] i. occidisti in illo totam lasciuiam carnis, quod multoties non fit iustis, Vnde *Iob.* 30. c. Conquerendo dicunt: Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, scilicet motus carnales, non dormiunt, & in multitudine eorum consumitur vestimentum meum, id est, caro mea.

f At ipse] scilicet Dominus.

g Dixit illi,] i. Iudæo, vel viro iusto de cordis ariditate, vel carnis lasciuia conquerenti. Posset etiam pater ei dicere, mentiris, sed ex benignitate parcit ei, ad perseuerantiam, & ad profectum inuitando, dicens.

h Fili tu semper mecum es] per obseruationem iustitiæ, licet ego sim absens per subtractionem præsentiæ, vel quo ad defectum deuotionis internæ.

i Et omnia mea] bona gratiæ, & gloriæ.

k Tua sunt] quædam spe, quædam re. 1. *Cor.* 3. d. Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia. n. vestra sunt. Paulus & Apollo ad magisterium. 1. *Cor* 3. b. Ego plantaui Apollo rigauit. Mundus in ministerium. *Deut.* 4. c. Quæ Deus creauit in ministerium cunctis gentibus. Vita ad laborandum. *Iob.* 5. b. Homo nascitur ad laborem. Mors ad humiliandum 2. *Cor.* 4. c. Mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Præsentia ad sustentationem in seruitio Dei. *Psal.* Omnia subiecisti sub pedibus eius. Futura ad fruitionem in regno Dei *Matth.* 25. b. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, &c. *Rom.* 8. f. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit? quasi dicat imo. Item quilibet sanctorum qui sunt in patria, potest illud dicere alteri.

i Omnia mea tua sunt] quia bonum Petri, Lini est ad gaudendum, quia tantundem gaudet de bono eius, sicut de suo, quia bonum filij dicitur esse patris, quia ita gaudet de eo, sicut esset suum, & ita singula sunt omnium, & omnia singulorum. Vel ita, vt istud, omnia, colligat genera non singula, vt ita loquatur homini Deus, dicens: [Omnia mea tua sunt] quia non sunt, nisi tria genera rerum, scilicet superiora, & æqualia, & inferiora. Superiora sunt tres personæ, quæ nostræ sunt ad fruendum. Æqualia Angeli, qui nostri erunt ad continuandum. Inferiora dæmones, qui nostri erũt ad dominandum. *Beda.* Sicut cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. *Hieronym.* sic exponit *in Gloss.* Omnia mea tua sunt, pro maiori parte dictum est, sicut dicitur: Omnes homines castri huius currunt ad bellum, multi tamen remanent. Multa ponit de hoc exempla, vt in *Psal.* 13. Omnes declinauerunt, &c. Certum est quia nõ omnes Iudæi declinauerunt, imo aliqui in fide remanserunt, vt Apostoli. *Ioan.* 10. b. Omnes quotquot venerunt fures sunt, i. ferè omnes. 1. *Cor.* 9. d. Omnia omnibus factus sum, id est, ferè omnia. *Phil.* 2. c. Omnes quæ sua sunt quærunt, id est, ferè omnes. A simili dicitur: [Omnia mea tua sunt,] quasi non Angeli, sed lex, & Prophetæ, quia legẽ, & Prophetas dedit A Deus

illi *e* vitulũ saginatum. At *f* ipse *g* dixit illi: Fili *h* tu semper mecũ es: *i* & omnia mea *k* tua sunt.

Moralit.

• & quodammodo de eodem superbiens dicit: [Nunquam dedisti mihi hœdum] quasi dicat, nunquam feci, vnde debeam veniam impetrare. Certe magna iactantia est, sed maior est ingratitudo. Oblitus enim est, quòd maius dederit ei scilicet agnum, id est conseruationem innocentiæ, quam modo amisit indignando contra fratrem, & contra patrem. Vnde addit.

a Sed postquam filius tuus, &c.] In duobus videtur arguere patrem.

Pri-mò, qu[…] fi[…] digno non dederit, quod debuit. Vnde dixit. Nunquam dedisti mihi hœdum, &c.

Secundo, quòd fratri suo indigno dedit, quod non debuit. Vnde dicit: Sed postquam filius tuus, &c. Ex hoc apparet, quod Dominus lapso, & per pœnitentiam humiliato, maiorem gratiam cumulat quandoque, quam illi qui nunquam cecidit, vt patet in Paulo, & Petro, & Magdalena. Vnde *Rom.* 5. d. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, &c. Hoc idem plerunque fit in monasteriis, quia Abbas illis qui post lapsum emendabiliter conuersantur, & quod male fecerunt strenuè emendauerũt, maiora committit. Vnde sæpe illi qui sibi videntur maioris meriti, quia nunquam ceciderunt, murmurant contra Abbatem, sicut iste contra patrem. Hoc autem facit Abbas, quia sæpe contingit, quòd illi qui non ita ceciderunt, negligentes sunt, & alij qui post lapsum redierunt magis sunt studiosi. Vnde *Gregor.* Quidam sunt iusti, qui tantò minus se exercent in bonis operibus, quantò se minus obligatos sentiunt in malis grauioribus. In isto, & similibus eius multa notantur reprehensibilia. Primum est improperium seruitij sui, cum dicit: [Ecce tot annis seruio tibi,] quòd non congruit bono viro. Vnde *Eccl.* 20. b. Datum insipientis non erit tibi vtile, oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit, &c. Dominus econtrario. *Iac.* 1. a. qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Secundò, iactãtia, cùm dicit, Nunquam mandatum tuum præteriui. Contra quod dicitur *Prou.* 18. d. Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat, &c. Tertiò ingratitudo, cum dicit: Nunquam dedisti mihi hœdum. Contra quod dicitur *Eccl.* 29. c. Bona repromissoris, &c. Quartò, stulta indignatio, cùm dicit: [Sed postquam filius tuus, &c.] Dedignatur vocare fratrẽ, quasi fraternæ charitatis oblitus, in quo valde ostenditur alienus à charitate & humilitate Christi. De quo dicit Apostolus: *Hebr.* 2. c. Propter quam causam non confunditur vocare fratres, &c. Quintò, contemptus, cùm dicit: Hic [ ] quasi despectiuè ostendens. Demonstratio enim ipsa notabilem facit illum qui ostenditur. Propter quod dicitur *Isa.* 58. c. Si desieris digitum extendere, & loqui quod non prodest, &c. Sextò, stultum improperium, cùm dicit. Deuorauit substantiam suam, &c. Contra quod dicitur *Eccl.* 8. a. ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei, &c. Septimò, inuidia, cùm dicit: Occidisti vitulum, &c. Videtur enim dolere de hoc, quod frater suus præfertur in hoc ei. Cõtra quod dicitur *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Sequitur. [*f* At ipse dixit illi, fili tu semper mecum es.] In his verbis ostẽditur differentia inter lapsos qui reparantur, & semper stantes. Circa illos permutatur dolor in gaudium, quia sicut de lapsu nouus dolor est, ita de reditu nouũ gaudiũ. Circa istos vero continuatur gaudium, quod notatur per hoc, quod dicitur: Fili tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Et licet de istis non fit nouum gaudium, tamen plus diliguntur & beatiores sunt. Vnde 3. *Regum* 10. b. Beati viri tui, &c.

• Epulari

a Deus iustis. Isto modo potest dici, quod particularis enunciatio habet vim ferè vniuersalis, quamuis eo modo posset dici quod dicitur ab Apostolo, Deus omnia nobis dedisse, quia filium suum vnigenitum dedit pro nobis: *Rom.* 8.f. In hunc mundum nihil ei negat quem ad esum vituli saginati inuitat. *a* Epulari autem, &c.] in conuiuiis solemus gaudere. In hoc exprimitur gaudium, quod est in regno Dei, quia sicut in inferno erit fletus, & stridor dentium, & omnimoda angustia, sic in regno Dei omnimoda lætitia. Vnde *Beda in Gloss.* Sicut enim cupiditas, &c. *b* Quia frater tuus] licet peccauerit. *Malach.* 2.c. nunquid non vnus pater omnium nostrûm est? Quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrem suum? *c* Mortuus erat,] per peccatum. *Sap.* 1.c. Deus mortem non fecit, &c. *d* Et reuixit,] per gratiam. *e* Perierat,] per seipsum. *Psal.* 118. Errauit sicut ouis, quæ periit. *f* Et inuentus est] in meipso. *sup. eod.* b. Inueni ouem, quæ perierat. Hucusque expositio huius parabolæ secundùm *Gloss.* vbi etiam aliqua apposuimus.

a Epulari autem, & gaudere oportebat, *b* quia frater tuus hic *c* mortuus erat, *d* & reuixit, *e* perierat, & *f* inuentus est.

Moralit. Differentia inter epulari & gaudere. * *a* Epulari autem, & gaudere oportebat.] Epulari pertinet ad mensam, & significat interiorem animæ refectionem, gaudere ad musica instrumenta, & significat exteriorem exultationem. De vtraque dicitur in *Psalm.* 41. In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. Causam autem gaudij ponit, eum dicit. *b* Quia frater tuus, &c.] signanter verò dicit: [Frater tuus,] non filius meus. Sic enim expressiùs commendat communionem gaudij, & magis inuitat ad congaudendum. Sic Dominus dixit ad Moysen, *Exod.* 32.b. Descende, peccauit populus tuus. Et Moyses ad Dominum: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum. Sic vterque vtrunque ad compassionem populi inuitat. In his autem duobus: [Mortuus erat, & perierat] ostenditur, quòd peccatum est, & mors, & perditio. De primo dicitur *Rom.* 6.d. Stipendia peccati mors. De secundo, *Osee* 13.c. Perditio tua Israël, supple ex te est, & tantummodo in me auxilium tuum, &c.

EXPOSITIO CAP. XVI.

Dicebat autem, & ad discipulos suos, &c.] Quia Pharisæi superbi, & auari pœnitentibus veniam, & egentibus eleemosynam denegabant, ideo nunc de pœnitentia, nunc de eleemosyna sermonem conficit Dominus. In præcedenti autem cap. actum est de pœnitentia vbi redarguit Dominus Pharisæos murmurantes de hoc, quod pœnitentes recipiebat ad colloquium, & conuiuium. In hoc cap. Pharisæis audientibus inuitat discipulos suos ad eleemosynam faciendam. Et recto ordine post pœnitentiam agit Dominus de eleemosyna, quia per pœnitentiam est homo sibi propitius, per eleemosynam proximo. Et ordo charitatis requirit, vt quilibet primò se diligat. *Eccl.* 30.d. Miserere animæ tuæ placens Deo. Nam quomodo alteri bonus est qui sibi nequam est, dicit *Eccl.* 14. q. d. nulli. Item per pœnitentiam culpa, per eleemosynam pœna relaxatur, & prius est culpa, quàm pœna. Item pœnitens iustè misericordiam expectat à Deo, qui misericordiam facit proximo, & ideo, vt pœnitentia sit fructuosa, post pœnitentiam agit de misericordia seu eleemosyna. Ad quam faciendam, inuitat duplici parabola. Vna de villico iniquo; altera de diuite purpurato. Diuiditur autē hoc cap. in tres partes. In prima monet ad misericordiā, & corripit auaritiam, docens amatores pecuniæ, Deum amare non posse. In secunda, quia disputando contra auaritiam videbatur contra legem multa dixisse, vbi multi diuites Deo placuerunt, ostendit conuenientiam, & differentiam legis, & Euangelij, ibi [Audiebant autem.] In tertia ostendit per parabolam Lazari, & diuitis fructum eleemosynæ: Nām si diues dedisset Lazaro eleemosynam, fuisset cum eo receptus in cælo, sed quia non dedit, sepultus est in inferno, ibi [Homo quidam erat diues, &c.] Dicit ergo.

g Dicebat autem, & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat villicum,] id est, dispensatorem, siue œconomum. Villicus enim propriè dicitur custos villæ, œconomus vero familiæ dispensator.

A Et hic

Moralit. *h* Homo quidam erat diues, &c.] *Mysticè.* Per villicum qui est custos villæ, & pastor pecorum, intelligitur prælatus, qui est custos Ecclesiæ, & pastor animarum. Vnde *Act.* 20. f. Attendite vobis, & vniuerso gregi in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Commendat autem Dominus istum in nouem, in quibus imitandus est spiritualiter, non in fraude, quam fecit cōtra Dominum suum, & tamen multo plures imitantur eum in fraude, quam in illis nouem. Primum est in quo commendat eū Dominus, quia præuidit villicationem suam esse finiendam. *Nota nouem in quibus imitandus est villicus iniquitatis spiritualiter.*

CAP. XVI.

Dicebat g autē, & ad discipulos suos: *h* Homo quidā erat *i* diues, qui *k* habebat villicū,

A

Vnde dixit: Dominus meus aufert à me villicationem. Sic quilibet Prælatus debet præuidere prælationem suam cito esse finiendam. *Prou.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera? Non enim habebis iugiter potestatem. *Eccl.* 10. b. Omnis potentatus vita breuis. Secundū est, quia præcogitauit quomodo sibi succurreret in futurum. Vnde dixit. [Quid faciam, &c.] Sic omnis prælatus deberet facere, id est, sibi in posterum prouidere. *Prou.* 6. a. Vade ad formicam ô piger, &c. quæ congregat æstate, quod comedat hyeme, scilicet. Tertium est, quia cōsiderauit statum suum, & posse suum. Vnde dicit: [Fodere non valeo. &c.] Sic Prælatus debet posse, & statum suum attendere. *Iob.* 5.d. Visitans speciem tuam, &c. *Galat.* 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. Quartum est, quia amicitiam proximorum iudicauit esse remedium malorum. Vnde dixit: [Scio quid faciam, &c.] Sic Prælatus contra mala sibi imminentia debet quærere amicitiam pauperum, scil. omnium. Vnde *inf. eod.* c. Facite vobis amicos, &c. Quintum est, quia Dominum suum largum prædicauit, cuius bona largiter dedit, & debita condonauit. Vnde dixit: Quantum debes, &c. Sic Prælatus non debet esse auarus in dando, vel condonando, cùm Dominus suus, id est, Christus in vtroque sit largus. *Iac.* 1.a. Qui dat omnibus affluenter, & non improperat. *Supra.* 6. f. Dimitte & dimittemini, date & dabitur vobis. Sextum est, quia dedit exemplum aliis prouidendi sibi in posterum, & considerandi statum suum. Vnde dicit: [Laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia, &c.] Vnde statim infert: [Et ego dico vobis, &c.] Sic Prælatus debet aliis dare bonum exemplum. *Mat.* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus, &c.

Septimum est, quia discreuit inter dona Domini. Plus enim de oleo, quàm de tritico condonauit. Vnde dixit: Scribe quinquaginta. Sic Prælatus discernere debet inter dona Dei, & ea discretè distribuere indigentibus secundum gradus, & necessitates eorum, *Psal.* 111. Dispersit dedit pauperibus, &c.

Octauum est, quòd cautionem, & scripturam receperat à debitoribus de bonis traditis eis. Sic Prælatus sub testimonio scripturæ debet tradere bona Domini sui. *Ierem.* 32. c. Appendi argentum in statera, & accepi librum possessionis signatum, &c. *Iob* 31.d. Librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum.

Nonum est, quia sciuit, & professus est se habere Dominum. Vnde dixit: [Dominus meus aufert à me villicationem, &c.] Sic Prælatus licet aliis præsit, debet tamen scire se habere Dominum superiorem cui reddet rationem villicationis suæ in die iudicij, quando dicetur ei: Vbi est grex qui datus est tibi, &c. *Ierem.* 13.d. Et ne intelligas de grege pecorum, dicit *Ezech.* 34.g. Vos greges mei, greges pascuæ meæ homines estis. Propter hæc nouem laudat Dominus villicum, & tamen iniquum vocat, in quo docet nos non omnia debere vituperare, quæ sunt in homine vituperabilia, sed ita laudare, vt mala detestemur, & econuerso. Dicit ergo. *h* Homo quidam erat,] id est, Christus vnus, non multiplex, vnde in modico hospitio potest recipi, quod est contra Prælatos pomposos, qui tantam pompam ducunt, quòd vix inueniunt hospitium, quod capiat eos. *Amo.* 6.a. Væ qui opulenti estis in Sion, &c. Domum Israel, id est, Ecclesiam.

i Diues] non pecunia, quia de illa parum, aut nihil habuit. Vnde: Pauper & inops ego sum, sed misericordia, in qua multum abundauit. *Psal.* 144. Patiens & multum misericors. *Psal.* 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. *Prouerb.* 3.b. In sinistra illius diuitiæ, & gloria.

k Qui habebat villicum] i. vi[...] Ecclesiæ custodem, s. quemlibet Prælatum. Vnde *Cant.* 1. Posuerunt me custodē

in vineis

Δ a Et hic diffamatus est apud illom quasi dissipasset] malè congregando, vel stultè seruando, vel infideliter expendendo, oona ipsiua. Vnde *Gloss.* Dissipatio est, quando male congregarur, vel non bene expendirur. Per hoc potest haberi, quia de mystico est, non enim sd litteram dissipatur pecunia si malè congregatur.

b Et vocauit illum] vt redderet ei rationem vilicationis suæ, & vt sciret ipse an verum esset quod audiebat de illo. In quo ostenditur, quod non est facile credendum dicenti malum de alio. *Gen.* 18. c. Descendam & videbo, &c. Et 1. *Ioan.* 4. a. Nolite omni spiritui credere.

c Et ait illi, quid hoc audio de te, redde rationem villicationis,] id est, dispensationis, tuæ.

a & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius b & vocauit illum, c & ait illi: Quid hoc oudio de te? d Redde rationem villicationis tuæ: e Iam enim f nó poteris villicare. Ait g autem villicus intra se: h Quid faciam, i qoia Dominus meus aufert a me villicationem? k Fodere non valeo, l mendicare erubesco. m Scio quid faciam, vt n cum amotus fuero à villicatione recipiant me in o domos suas. p Conuocatis itaque singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: q Centum cados olei. r Dixitque illi: s Accipe caotionem tuam, t & sede citò, u scribe qoinquaginta.

e Iam enim non poteris villicare,] post redditam computationem. Ostendit neminem esse puniendum prius, quàm fuerit conuictus, aut confessus.

g Ait autem villicus] timore perterritus, intra se.

h Quid faciam.] *Gloss.* vt pœnas euitem.

i Quia Dominus meus aufert à me villicationem, fodere non valeo, mendicare erubesco.] Incipit deliberare: Et est summa deliberationis, quia Domino nesciente dimitit debitoribus psrtem debitorum, vt amissa villicatione recipiant eum. Dicit ergo.

m Scio quid faciam] tempore huius villicationis.

n Vt cùm amotos fuero à villicatione, recipiant me in domos suas] illi quibus misericordiam impendero.

p Coouocatis itaque singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo, quantum debes Domino meo? At ille dixit, centum cadoa olei.] *Beda.* Cados Græcè, Amphora Latioè, continens vrnss tres. Corus modiis triginta impletur. *Isidorus.* Vrna mensura est, quam quartarium vocant: Propriè autem est vas ad cinerea mortuorum. De coro *Ezech.* 45. d. r Dixitque illi, accipe cautionem tuam,] id est, chartam in qua cautum, id est, scriptum erat debitum. Charta enim pro cautione dabatur. Et cautio à cauendo dicitur.

t Et sede citò scribe quinquaginta,] dimidiam partem dimittit.

Δ Deinde

Mystic. ⊕ in vineis, vineam meam non custodiui.

a Et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius,] id est, popolum sibi commissum malo exemplo corropisset, & bona eius violenter auferendo dispersisset. *Ierem. cap.* 12. c. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam. Item *cap.* 50. a. Grex perditos, &c.

b Vocauit illom,] Dominoa villicum, timorem æternæ damnationis incutiendo, vel flagellis atterendo, vel beneficira attrahendo, aut per prædicarores monendo. His enim quatuor modis vocat Dominus. *Prouerb. cap.* 1. c. Vocaui & renoistis, &c. *Iob* 19. c. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi.

d Redde rationem villicationis tuæ,] id est, dū viuis cogita qualiter debeas operari, & regere gregem tuum, alioquin in die iudicij oportet te reddere computum, & rationem

Triplex quæstio fiet Prælatis in die iudicii.

vitæ, & administrarionis tuæ. Tunc enim quæretur à quolibet Prælaro triplex quæstio. Prima erit. Amice quomodo huc intrasti, id est, in prælationem. *Mat.* 22. b. Quis te introduxit? Numious vel Christus. Ad quid venisti? Ad honores, vel ad onus. Per quam portam intrasti? Charitatis aut copiditatis. Ego enim sum ostium: *Ioan.* 10. b. Et si per me intrasses, vtiqoe ego scirem. At ille obmutuit, qoia non cogitauerat de ista quæstione, & non poterat respondere in tantis scholis improuisus. Secunda quæstio erit: Quomodo vixisti? scilicet sicot Episcopus, aut sicut rosticus, sicut homo, vel sicut eqous, sicut pastor, vel sicut pecus? Hanc quæstionem recitat *Isa.* 22. e. Quid tu hic, aut quasi quis hic? *Zach.* 11. d. O pastor, & idolum. *Ezech.* 34. a. Væ pastoribus Israël qui pascebant semetipsos. Nec ad istam quæstionem datur ibi responsio. *Iob* 9. b. Si repentè interroget, quis respondebit ei? Tertia qoæstio erit. Quomodo rexisti? In quibus pascuis gregem meum pauisti, qoomodo à lopis, & latronibus custodisti, quantas vigilias, & labores pro grege meo sustinuisti? Hanc quæstionem recitat *Ierem.* 13. d. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum, quid dices cùm visitauerit te Dominus? Qoæret enim gregem suum. *Ierem.* 33. b. Adhuc trāsibunt greges ad manum numerantis. Neqoe etiam ad hanc quæstionem ponitur responsio ibi, id est, in Ieremia. *Iob* 9. d. Non possom ioetuens respondere. Hanc triplicem quæstionem fecetuot exploraroores de Dan sacerdoti Michæ: *Iudic.* 18. a. Dicentea: Qois te huc adduxit? quid hic agis? quaro ob causam venire voluisti? Et satis competit respoosio eius Prælatis nostri temporis. Hæc & hæc ioquit præstitit mihi Michas, & mercede me conduxit, vt sim ei sacerdos. Pauci enim hodie gratia seruiunt Deo in prælatione. Vnde *Malach.* 1. c. Quis est io vobis qui claudat ostia mea, & incendat altare meom gratuitò? quasi dicat vel nulli, vel pauci sunt. B

e Iam enim] à tempore mortis.

f Non poteris villicare] quia deìnde cessabit omnis Prælatio 1. *Cor.* 15. c. Cùm tradiderit Christus regnom Deo patri, & cùm euacuauerit omnem principatum, & potestatem. *Eccl.* 41. a. O mora, quàm amara est memoria tua.

i Quia Dominus meus aufert à me villicationem] i. prælationis administrationem: Quam aufert Dominua in morte cuiuslibet, & in iudicio plenius auferet per ostensionem: Tunc enim deponentur Prælati qui nunc ponuntur: Modò est tempus positionis, tunc dicetur, cedat tempus. *Eccl.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, &c.

k Fodere non valeo.] Tunc nemo valedit fodere, id est, operari salutem suam. Nunc est tempus operandi, tunc erit tempus recipiendi. *Eccles.* 9. c. Quodcunque potest manua tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, &c. *Ioan.* 9. a. Me oportet operari opera eius, qoi misit me donec dies est, venit nox quando nemo potest operari.

l Mendicare erubesco, & tamen necesse erit ei tunc alienum suffragium implorare, qui non habebit suum, sicut fatuæ Virgines. *Matth.* 25. a. *Prou.* 20. a. Propter frigus piger arare noloit. *Eccl.* 40. d. Fili in tempore vitæ ne indigeas, melius est enim mori, quàm indigere.

o In dooios suaa] Oportet ergo, quòd clerici qui modò recipiunt multorum eleeoiosynas, multas babeant domos in cælo, in quibus recipiant illos qoi bona illa, quæ habent contolerunt. Sed quid faciet qui ibi nullam ædificaoit?

p Conuocatis itaque, &c.] Sic Prælatua debet conoocare singulos peccatores qui sunt debitores Domini soi: Iuxta quod dicitur *Matt.* 6. b. Dimitte oobis, &c. & eorom indigentiam ex parte aliqua releuare. Debet etiam interrogare singulos quantum debeant Domino. *Prou.* 27. d. Diligeoter agnosce vultum pecoris tui.

q Centum cados olei,] id est, opera pietatis, quæ ministerio quinque sensuum exhibentur, per pœnam pro omissione. s Accipe cautionem tuam,] id est, sacram Scripturam, io qua cauetur de contractibus inter Deum, & homioem. *Deut.* 4. d. Caue ne qoando obliuiscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum.

t Et sede citò,] per tui humiliationem. *Isa.* 47. a. Descende sede in puluere.

u Scribe quinquaginta] l. fac vt habeas debiti tui remissionē, quæ per quinquaginta significatur, & scribēdo acquiritur. Qui enim scribit, literas propria manu facit. Vnde scribere est scripturā opere adimplere. 1. *Cor.* 16. d. Salutatio mea manu Pauli. Item per hoc, quod dimidiam partem dimittit, instruimur quod qui nō poterit releuare necessitatē proximi ex toto, releuet saltem ex dimidia parte, vel in quinta. Per hoc etiam instruimur, qood iustitia nostra debet abundare plus, quàm Scribarum, & Pharisæorū, vt cùm ipsi dederint

⊕ decimas,

a Deinde alij dixit : Tu verò quantum debes? Qui ait centum b coros tritici. Ait illi : c Accipe literas tuas, & d scribe octoginta. Et e laudauit Dominus villicum iniquitatis, f quia prudenter fecisset, g quia filij huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt : Et h ego vobis dico : i Facite vobis amicos de k mammona iniquitatis, vt cum l defeceritis m recipiât vos in n æterna tabernacula o Qui fidelis est in minimo p & in maiori q fidelis est:

a a Deinde alij dixit, tu verò quantum debes? qui ait, centum corostritici: Ait illi: Accipe literas tuas,] quod suprà dixerat cautionem, nunc dicit literas. d Scribe octoginta] quintam partem dimittit. e Et laudauit Dominus villicum iniquitatis] i. villicum iniquum, non de fraude, sed de prudentia, i. de prouidentia. f Quia prudenter fecisset] i. quia sibi prouiderat in posterum. Et ideo probatio est à minori, & quasi in contrarium, nam si ille qui sibi prouidit de re minima, commendatus est à Domino suo, longè amplius commendabitur qui in re maxima sibi prouidet. Item si fraudulentius, longè amplius commendabitur qui sibi prouidet legitimè. g Quia filij huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua,] carnali, [sunt. Beda. Cuius quisq; opera agit, eius & filius dicitur : Vnde filij sæculi dicuntur, id est tenebrarum, & filij lucis, id est æternæ visionis.

Mystic. o decimas, nos dare debeamus dimidia bona nostra.

b Centum coros tritici] id est, prædicationem verbi diuini, qua reficiuntur populi. Per oleum quippe opera pietatis designantur, quæ debent laici qui bona temporalia à Domino receperunt pauperibus ministrare. Vnde Matth 25. a. dicunt quinque fatuæ Virgines prudentibus. Date nobis de oleo vestro. Per triticum vero designatur verbum Dei quo reficiuntur animæ. Prou. 9 d. Quid est bonum eius, &c. Hoc debent clerici, qui scientiam receperunt à Domino, vt eam laicis prædicando ministrent. sup. 12. f. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, &c. Ioel. 1. d. Demolita sunt horrea, id est libri, vel corda, dissipatæ sunt apothecæ, i. scholæ, vel Ecclesiæ, quoniam confusum est triticum, id est verbum Dei adulteratum. Apoc. 6. b. Bilibris tritici denario vno 4. Reg. 7. a. Modius similæ, &c. c Accipe literas tuas, &c.] Literæ sunt Decretales, quæ nihil aliud sunt, quam quædam côpilatio literarû, quas Dominus iubet accipi manu, & scribere octoginta, quia qui facit ea, quæ continentur in literis istis, posset ad octo beatitudines peruenire. Multi sciunt, & audiût literas istas, sed pauci faciunt. Ideo dicit Psal. 70. Quoniam non cognoui literaturâ, introibo in potêtias Domini. Alia translatio habet. Quonia non cognoui negotiationê, quia illa literatura hodie facta est negotiatio. Propter quod dicit Apostolus. 2. Cor. 3. d. Litera occidit. Iosue 15 b. Qui percusserit Cariatsepher, quæ ciuitas literarû interpretatur, i. Decretales, habebit Azam filiâ meam vxorem, quæ interpretatur furor, vel furibunda, cepitque eâ Othoniel, i. respôdens Deo, i. Papa, qui reuera percussit eas, quia omnes Decretales in vnû redegit, vnde multi quasi furibundi côtra ipsum insaniunt. Osee vlt. a. Tollite vobiscum verba, &c. e Et laudant, &c.] Hæ sunt indulgentiæ Pontificum etiam malorum, quæ laudantur à Domino. Sed ei qui debebat oleum, i. laico, multû dimittitur, ei verò qui debet triticum, s. verbum Dei, parum. s. clerico. Indulgentiæ enim parum prosunt clericis, quia côtemnunt eas, nec quærunt, sed laicis multum prosunt qui in eis confidunt. g Quia filij huius sæculi.] Filij sæculi sunt amatores sæculi, filij lucis sunt amatores cæli. Illi sunt prudêtiores in generatione sua carnali, quàm isti in sua spirituali. Diligentius enim & ardentius student clerici ad prudentiam sæcularem, quàm spirituale. Sed quomodo vident clarius filij tenebrarum quâ filij lucis, cùm nihil videri possit, nisi in luce? Respondeo. Bubo & murilegus clariùs vident in nocte, quàm homines, non literas ad legendum, sed mures ad capiendum. Sæcularia enim grossa sunt, & palpari possunt etiâ de nocte, spiritualia autem subtilia sunt, & vix videri possunt etiam luce. Sequitur. h Et ego vobis dico, facite vobis amicos] Angelos, scilicet & omnes sanctos. k De mammona iniquitatis,] i. de pecunia tam corporali quàm spirituali inæqualiter possessa, eam indigentibus distribuendo. Scientia enim, & virtus est pecunia, quæ quantò plus distribuitur, tantò amplius crescit. Et ipsa distributio acquirit amicitiam Angelorum Dei. Prouer. 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt nô sua, & semper in egestate sunt. Et hanc pecuniâ præcipit etiam Dominus ad vsuram dari. l Vt cum defeceritis] à vita, vel à meritis propriis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vel sic. i Facite vobis amicos] pauperes s,

Et dicit Glos. Non quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos in æterna tabernacula recipere. Non ergo leccatores. k De mammona iniquitatis.] Iste locus aliquos subruit in gehenna, scil. malè intelligentes, adhærent enim huic loco, rapientes, & de rapina eleemosynas facientes, cùm habeat auctoritas, quia idem est eleemosynam facere de rapina pauperis, & mactare filium in conspectu patris : Non est ergo intelligendum, de mâmona iniquitatis, i. pecunia iniquè acquisita, & iniusto titulo possessa. Sed intellige, de mammona iniquitatis, i. de diuitiis, quæ solent facere iniquos. i. solent esse materia iniquitatis. Vel potest sic exponi : De mammona iniquitatis, i. de diuitiis iniquè acquisitis, vel iniquè retentis, eas restituendo. Aug. Omnis diues, aut iniquus, aut iniqui hæres. Vel, Iniquitatis, i. inæqualitatis. Simile Eccl. 41. Melior est iniquitas viri, i. actiua, quam mulier benefaciens, i. contemplatiua. Nota etiam, quod quandoque inuenitur mammona mâmonæ primę declinationis, quâdoque mammon mammonis tertiæ. Et volunt quidam distinguere, vt mammona mammonæ, nomen sit diuitiarum. Mammon mammonis, nomen sit dæmonis, qui præest diuitiis, i. qui decipit per diuitias, quia singuli dæmones habent officia sibi deputata. Et est magistralis distinctio. Glos. Beda. Mammona lingua Syrorum, diuitiæ iniquitatis, quia de iniquitate collectæ sunt, i. quæ collectæ sæpe faciunt iniquos. Beda in hom. Mammon lingua Punica lucrum dicitur. Sequitur. l Vt cum defeceritis] sicut prius. m Recipiant vos] pauperes scil. i. sint causa, vel occasio quare recipiamini. n In æterna tabernacula.] Chrys. Si gloriosum est recipere pauperes corporaliter pauperes, quantò magis spiritualiter indigentes. De his tabernaculis dicitur Num. 24. a. Quàm pulchra tabernacula tua Iacob. Sequitur. o Qui fidelis, &c.] Loquês Dominus de pecunia egenis eroganda contra auaritiam Pharisæorum, dederat similitudinem in contrarium: Si enim commendatus est à Domino qui sibi prouidit fraudulenter, longè ampliùs commendabitur qui sibi legitimè prouidebit. Quia ergo promiserat in parabola de dispensatione pecuniæ corporalis, subdit sine parabola de dispensatione pecuniæ spiritualis, id est, de talentia scientiæ verbi Dei quæ sunt eroganda subditis. Et est quasi Anthypophora, id est, responsio ad tacitam obiectionem. Quia. n. loquebatur de eroganda pecunia, posset dicere Petrus, vel aliquis aliorum: Nos non habemus pecuniam. Et ipsi reuera poterant se excusare, quia nec etiam, quæ proiiciebantur ad pedes eorum dispensabant. Imo sicut habetur in actibus Apostolorum, elegerunt septem Leuitas, qui ea dispensarent, vt ipsi prædicationi liberè vacarent. Possent ergo dicere Apostoli. Nihil ad nos de pecunia eroganda. Immo multum ad vos dicit Dominus, vt per idipsum insinuetur vobis, quia si fideles fuistis in dispensatione munerum, &c. Vnde in epistola ad Timotheum & ad Titum, hoc præcipuè consideratur circa Episcopum eligendum, an fuisset fidelis in dispensatione rei familiaris. Dicit ergo: Qui fidelis est in minimo, id est, in carnalibus in vsus fratrum bene espensis. p Et in maiori fidelis est,] id est, in spiritualibus erogandis. Matt. 25. b. Ibi Gloss. Gregorii. Pauca sunt bona præsentis vitæ quamuis multa videantur, quia non sine alicuius molestiæ admixtione sunt, multa autem bona æterna, quæ sunt sine omni corruptionis molestia. Vel sic, vt legatur, in, pro pro, quasi, dicat Dominus Apostolis, Verè debetis laborare, vt fideliter dispenseris pecuniam spiritualem, quia. o Qui fidelis est in minimo,] id est, pro minimo, id est, qui fidelis à Domino reputatur pro dispensatione minorum, amplius reputabitur fidelis pro dispensatione maiorum. Vnde Glos. Beda. Si iniquitas bene dispensata vertitur in iustitiâ, quâto magis † epulæ diuini sermonis in quo nulla est iniquitas bonum dispensatorem leuant in cælum. Et est sensus: Si pro diuitijs, quæ solent facere iniquos, bene dispensatis, iustus reputatur quis à Domino, quantò magis, &c. Item alia Gloss. Beda de eadem expositione. Qui fidelis est in minimo,] id est, pro pecunia bene erogata, multò magis. al. † epistolæ.
p Et in maiori,] id est, pro maiori.
q Fidelis est,] id est, reputatur à Domino. Item [Qui fi-

C
14. q. 5. c. qui habetis.

Δ delis

delis est in minimo, &c.] i. qui minimam Ecclesiam vel administrationem fideliter regit, & maiorem fideliter reget, adquam prouchi meretur. *Isa.* 60.d Minimus erit in mille, &c. 1. *Tim.* 3.c. Qui benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Sequitur. *a* Et qui in modico iniquus est & in maiori iniquus est] i. qui in scientia sæculari vel philosophica est infidelis, & in spirituali scientia seu Theologia erit infidelis. Vel qui in pecunia corporali pauperibus diuidenda est infidelis, & in pecunia spirituali diuidẽda erit infidelis. Vnde *Gloss.* Qui non dat fratribus ad vtendum quod à Deo omnibus est creatũ, iniquus erit in spirituali pecunia diuidenda, vt non pro necessitate, sed pro personis in accipiẽdo personas Domini diuidat doctrinam, quia qui non dat minus, quomodo libenter dabit maius? Nisi fortè quis æstimet maius pecuniam corporalem quàm spiritualem. Argumentum est quod auarus non potest esse bonus prædicator, quia nõ habet viscera charitatis. Iuxta illud, 1. *Ioan.* 3.c. Qui habuerit substantiam huius mundi & viderit fratrem suum egentem & clauserit, &c. *Greg.* Qui charitatem ad proximũ non habet, officium prædicationis assumere non debet. *Ambros.* Auaritia tentat vt seruiamus idolis. *Iob* 24.b. Inter aceruos eorum, i. pauperum meridiati sunt, qui, &c. Sequitur. *b* Si ergo in iniquo mammona,] i. in diuitiis in quibus præest iniquus mammon, vt de eis teneret homines, [fideles non fuistis] *c* Quod verum est,] i. veræ vitæ gaudia vel virtutes quibus ad vitam venitur, [quis credet vobis?] Sensus est, s. si in falsis diuitiis non fuistis fideles, quis dabit vobis veras diuitias? q.d. nullus. Vnde *Glos.* Si diuitias carnales, quæ labuntur non benè dispensatis, veras & æternas diuitias quis dabit vobis? *d* Et si in alieno fideles non fuistis.] *Beda.* Alienum est à vobis quicquid sæculi est, quia præter naturam, quia ad hoc nõ sumus nati. Præter naturam, i. præter id ad quod natus est homo, i. creatus s. vt Deum cognosceret, cognitum diligeret, dilecto frueretur. *e* Quod vestrum est.] *Beda.* Ea quæ propriè homini deputata sunt, sc. bona spiritualia & æterna, [quis dabit vobis?] q. d. nullus. Sequitur. *f* Nemo seruus, &c.] Continuatio. Ideo hortor ad liberaliter erogandum pecuniam egenis, ne apponatis cor diuitiis, & ita sitis serui earum & nõ sitis serui Dei, quia. [Nemo seruus potest duobus dominis,] inter se dissidentibus seruire,] quia duobus dominis quorum alter sub altero esset, benè posset quis seruire, sed omnino contrariis non potest. Deo s. qui vult bonum, & diabolo, qui non vult nisi malum. Ecce quàm contrarij sunt. *g* Aut enim vnum,] id est, diabolum, [odio habebit.] *h* Et alterum,] i. Deum. [diliget,] quia nihil medium. *i* Aut vni] sc. diabolo, adhærebit. *K* Et alterum contemnet,] scil. Deum, cuius mandata postponit, etsi diligat naturaliter. Et nota quia non ait, aut vnum diliget, & alterum odiet, quia nemo diabolum diligit, quia hostem generis humani non posset natura humana diligere. Item duo Domini sunt Deus & pecunia. *Beda.* Corripiens auaritiam dicit amatores pecuniæ Deum amare non posse, qui ergo Deum amat contemnit pecuniam. *Chrysost.* Qui non facit eleemosynas nec cor habet in cælo, neque spem in Deo, neq; mentem mundam & spiritualem, nec potest corpus suum seruare sine peccato. Nota quia duo Domini quibus non potest simul seruiri, sunt vitia & virtutes, cælestia & terrena, Deus & diabolus, vera gloria & vana gloria, caro & spiritus. Multi tamen sunt qui vtrisq; seruire laborant. De quibus dicitur 4. *Reg.* 17 g. Fuerunt gentes Deum timentes, & nihilominus idolis seruientes. *Sophon.* 1. b. Disperdam eos, qui iurant in Dominum & iurant in Melchon. *Eccl.* 2. c. Væ duplici corde, & labiis scelestis & manibus malefacientibus & peccatori terram ingredienti duabus viis. Istis dicitur 3. *Reg.* 18.d. Vsquequò claudicatis in duas partes? Si Dominus, &c. Si Baal, &c. Vtrumque enim sequi impossibile est. *Isa.* 28.e. Coangustatum est stratum, &c. 1. *Cor.* 10.e. Non potestis mensæ Domini participes esse & dæmoniorum. *Leuit.* 19. d. Veste in quæ ex duobus texta est non indueris. 2. *Cor.* 6. d. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et sicut nemo potest duobus dominis seruire, ita nec duabus dominabus, id est, duabus præbendis, imò multo minus. Quis enim vnus existens, diuersorum corporum pars est? Vna auis quomodo potest duobus nidis incubare simul? Vna rota quomodo potest duobus curribus inseruire? Vnus bos quomodo portabit duo iuga simul, quomodo arabit? Reuocans ergo Dominus à curiositate & solicitudine huius vitæ, dicit. [Nemo potest, &c.] Huius autem impossibilitatis quatuor sunt rationes. Prima est contrarietas officiorum, quia Dominus vult sibi seruiri dispergendo. Vnde *Psal.* 111. Dispersit, dedit pauperibus. *Matth.* 19.c. Si vis perfectus esse, &c. Diabolus vero & mundus vult sibi seruiri congregando. Sicut patet in diuite, *supra* 12.c. qui dixit. Destruam horrea mea, &c. *Exod.* 5.b. Dispersus est populus per vniuersam terram Ægypti ad colligendas paleas. Item seruitium Dei est in exercitio virtutum, *suprà* 1.g. Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. *Psalm.* 2 Seruite Domino in timore. Seruitium verò diaboli est in opere vitiorum, *suprà* 15.c. Filius prodigus adhæsit vni ciuium, id est, diabolo, qui misit illum in villam suam, vt pasceret porcos, id est, motus immundos, seruiendo gulæ & luxuriæ. Item diabolus præcipit statuas adorari. *Dan.* 3.a. Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream, &c. & præco, &c. Deus verò vult eas confringi. *Deuter.* 12.a. Dissipare aras & confringite statuas. Secunda ratio est diuersitas locorum. Diabolus enim in loco immundo habitat. *Iob* 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus, sicut porcus. Dominus verò habitat in montibus sicut ceruus. *Psal.* 112. Qui in altis habitat & humilia respicit in cælo & in terra. *Cant.* 2.b. Ecce iste venies saliens in montibus, transiliens colles. Vnde Dagon & Arca Domini simul esse non poterant. 1. *Reg.* 5.a. Arca Domini, Christus est. Nam in arca erat manna, & tabulæ, & virga, id est, dulcedo charitatis, rectitudo iustitiæ, discretio sapientiæ. 1. *Corinth.* 1. d. Prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Tertia ratio est diuersitas ministrorum: Dominus enim vult habere ministros vnius compositionis. *Psalm.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. *Prouerb.* 31.e. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. Vnde Regina Saba super omnia mirata est officia ministrorum Salomonis & vestimenta eorum. 3. *Reg.* 10.a. & 2. *Paralip.* 9.a. Diabolus autem vult habere seruientes diuersorum habituum. Vnde Rex filiorum Ammon præcidit seruis Dauid vestes vsque ad nates, & rasit dimidiam barbam. 2. *Reg.* 10. a. Vult etiam diabolus seruientes habere monoculos. Vnde 1. *Reg.* 11.a. dixit Naas Iabitis. In hoc feriam vobiscum pactum, &c. Quarta ratio est vnitas temporis, quia vterque Dominus vult sibi seruiri toto tempore. De diabolo dicitur *Ierem.* 16. c. Seruietis diis alienis qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. De Domino, *suprà* 1. g. Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Sed multi conantur contra hanc impossibilitatem, volentes arare in boue & asino, quorum alter est mundus, alter immundus contra legis prohibitionem. *Deuteron.* 22. b. Non arabis in boue simul & asino. *l* Non potestis.] Hic exponit, qui sint duo domini, dicẽs. [Non potestis Deo seruire & mammonæ,] id est, dæmoni, qui præest diuitiis, non quia potestatem habeat dare illas cui voluerit, sed quia aliquando permittitur tentare per ipsas. Seruit autem quis diuitiis auarè acquirendo, quod est nequitia. *Ecclesiast.* 10. b. Auaro nihil est scelestius: hic enim animam suam venalem habet, proiecit enim intima sua in vita sua, id est, virtutes. Nam sicut amissis visceribus corpus deficit, sic amissis virtutibus anima non viuit. Et sicut vno viscere corrupto, omnia corrumpuntur, sic vna virtute perdita, omnes perduntur. Item seruit quis diuitiis, cupidè retinendo, quod est homicidium. *Prouerb.* 28.b. Qui coaceruat diuitias vsuris, & fœnore liberali in pauperes, id est, in mortem pauperum vel contra pauperes congregat eas. Vnde pauperes fame & egestate afflicti clamant. *Apocal.* 6.c. Vindica Domine sanguinem nostrum de manu diuitum, qui permittunt nos fame cruciari. *Psalm.* 9. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, &c. Nec dicit, nemo potest seruire Deo in diuitiis, sed & diuitiis. Potest enim quis seruire Deo in diuitiis, acquirendo propter Deum vt habeat vnde subueniat paupe-

&e qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si b ergo in iniquo mãmona fideles non fuistis c quod verũ est, quis credet vobis? Et si in d alieno fideles nõ fuistis, quod vestrũ e est quis dabit vobis? f Nemo seruus potest duobus Dominis seruire, g aut enim vnũ odiet, & h alterum diliget, i aut vni adhærebit, k & alterum contẽnet. l Non potestis Deo seruire & mammonæ.

Matth. 6.c.

D

Hebr. 9.a.

niæ pauperibus. *Ephes.* 4. f. Qui furabatur iam non furetur, &c. Item seruit quis in diuitiis propter Deum & proximum perdendo. *Eccl.* 19. b. Per de pecuniam, &c. Nouait, habere diuitias, sed seruire. Seruit qui diuitias custodit, vt seruus; sed qui seruitutis excussit iugum, distribuit vt Dominus.

D Qui mammonæ seruit, illi vtique seruit, qui merito suæ peruersitatis rebus istis Præpositus, Princeps à domino huius mundi dicitur. *Ioan.* 14. d. a Audiebat autem omnia, &c.] Secunda pars, in qua ostendit Dominus conuenientiam, & differentiam legis & Euangelij. *Supra* autem 14. arguit eos Dominus de superbia, in proximo de auaritia. Intelligentes ergo prædicta esse dicta à Domino in sugillationem eorum, deridentem eo & duplici de causa. Tum quia contra amorem diuitiarum loquebatur, & quia contra legem loqui videbatur, quæ promittebat terrena. Tum quia inutiliter & quasi superfluè imperaret facere eleemosynas, cum sine eius præcepto subuenirent proximis egentibus. Quia ergo disputans contra auaritiam, videbatur diuitias reprobasse quas lex suis obseruatoribus promittebat, ideo occurrens Dominus ostendit quod lex amisit statum suum. Nam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, qui est finis legis & initium gratiæ, qui pœnitentiam & vitæ austeritatem verbo & exemplo docuit arripere propter cælestia tantùm. Vnde Iudæi indignantes deridebant eum. Ait ergo. a Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant auari, & ideo dolebant, & indignabantur quod contra diuitias disputaret. Sicut modò indignantur multi contra illos, qui loquuntur contra multitudinem præbendarum, quia vel ipsi habent vel habere volunt. *Gregor.* Omnes suis vitiis fauent. b Et deridebant illum.] *Iob* 12. a. Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. c Et ait illis, vos estis qui iustificatis vos,] quasi arguitis me de peccatorum susceptione. Sed magis vos arguendi estis de simulatoria abiectione, qui quasi sub specie recti peccatores abiicitis vt videamini iusti esse. d Coram hominibus.] Contra quod dicit Dominus. *Matth.* 6. a. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. *Rom.* 10. a. Ignorantes Dei iustitiam, &c. Hoc faciebant Pharisæi quasi ex quadam seueritate, quæ comes est iustitiæ. e Deus autem nouit corda vestra.] 1. *Reg.* 16. b. Homines vident ea quæ parent: Deus autem intuetur cor. *Prouerb.* 16. a. Spirituum ponderator est Dominus. f Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.] *Prouerb.* 16. a. Abominatio Domini est omnis arrogans. *Psal.* 137. Alta à longe cognoscit. *Isaiæ* 2. c. Incuruabitur altitudo virorum. 1. *Cor.* 3. d. Sapientia huius mundi stultitia est. 1. *Corinth.* 1. d. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, &c. *Psal.* 112. Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, &c. *Prouerb.* 11. a. Vbi humilitas ibi sapientia. *Beda.* Vestra altitudo displicet Deo, & in hoc nec defendaris vos per legem, quia lex vestra iã amisit statum. Vnde subdit. g Lex, &c.] quasi vos arguitis & deridetis me, quia prædico contemptum terrenorum, cùm lex promittat, sed iam cessant legis promissa. Quia Lex,] vbi, scilicet, temporalia dabantur, [& Prophetæ vsque ad Ioannem.] Potuit autem Dominus dicere. Lex & Prophetæ vsque ad me, quia ipse finis fuit legis, sicut dicitur *Rom.* 10. a. Sed æquipollenter ait. Vsque ad Ioannem, quia fuerunt contemporanei. Et est. Lex vsque ad Ioannem, quia vsque ad Ioannem locum habuerunt legis promissa. Sed Ioannes primus statim in initio prædicationis suæ cœpit euacuare illa. Cuius prædicatio inchoat in hunc modum. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum, quasi de cætero non promittuntur terrena, sed regnum cælorum. Et consonat Christus Ioanni. Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Similiter vsque ad Ioannem prophetia, quia cæteri prophetæ ante Ioannem prænunciauerunt Christum venturum, Ioannes nun prænunciauit, sed præsentem digito demõstrauit, & ita vsq; ad Ioannẽ prophetia. Nota quia cessãt in lege ceremonialia sacrificia. Itẽ figuralia, vt circũcisio, & similia. Itẽ prædicatiua Christi. Itẽ iudicialia rigoris, promissiones terrenorũ. Non cessant autẽ historialia, moralia, significantia morum & factorum, vt thus, vestis, &c.

Matth. 11. b. *Secunda pars.*

Matth. 3. a.

Matth. 5. a.

a Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erãt auari, b & deridebant illũ. c Et ait illis. d Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, f Deus autem nouit corda vestra, g quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deũ. h Lex & prophetæ vsq; ad Ioannem k ex eo i regnum Dei k euangelizatur, l & omnis in illud vim facit.

- Altitudo bona
  - Dei
    - Potentiæ. *Ps.* 11. Secũdum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.
    - Sapientiæ. *Rom.* 11. d. O altitudo. *Psal.* 143. Emitte manum tuam de alto.
    - Bonitatis. *Eph.* 4. b. Ascẽdẽs Christus in altũ captiuã duxit, &c.
  - Hominis
    - Nobilitas spiritualis. *Ps.* 81. Filij excelsi omnes, &c.
    - Virtus. *Psalm.* 112. Quis sicut Dñs Deus noster qui in altis habitat.
    - Sapiẽtia. *Eccl.* 7. c. Sapientia confortauit sapiẽtem, &c. *Sap.* 8. b. Habebo propter hanc claritatem ad turbas.
    - Fortitudo. *Psal.* 90. Qui habitat in adiutorio Altissimi. *Isa.* 33. c. Munimẽta saxorũ sublimitas eius.
- Altitudo mala
  - Diaboli. *Isa.* 14. d. Exaltabo solium. Et *infrà*. Ero similis Altissimo.
  - Hominis
    - Prosperitas. *Psal.* 55. Ab altitudine diei timebo, &c.
    - Proteruia. *Iob* 39. c. Cum tempus fuerit in altũ alas erigit. *Prou.* 14. d. Qui impatiens est, &c.
    - Extollentia. *Abdiæ* 1. b. Si exaltatus fueris, &c.
    - Ambitio. *Ierem.* 49. d. Arrogantia decepit te, &c. *Exod.* 20. d. Non ascẽdes per gradus ad altare, i. dignitatem. Gradus sibi facit qui pecunia, vel precibus vel amicis progreditur.
    - Superbia. *Ps.* 74. Nolite in altum extollere cornu vestrum, &c.
- Altitudo indifferens.
  - Nobilitas carnis. *Isa.* 5. c. Incuruabitur
  - Potentia prælationis altitudo, &c.
  - Diuitiæ. *Ps.* 137. Alta à longè cognoscit.

Sequitur. h Ex eo,] i. à tempore eius. i Regnum Dei] i. vita æterna, gratia interna, Euangelica Scriptura. k Euangelizatur] i. prædicatur. l Et omnis,] supple tendens, in illud vim facit] sc. propriæ naturæ. Aliter enim nemo peruenit ad regnum cælorum. *Phil.* 4. c. Omnia possum in eo qui me confortat. *Chrys.* In gratia Dei omnia possumus, siue gratia nihil. Et est triplex vis facienda s. in aggrediẽdo, in patiẽdo, in reprimendo. Quia arduum est quod aggreditur & suprà hominem, & quia vix homo aggredi potest vt faciat vim naturæ suæ, quia difficile terrenus aspirat ad cælum. Postquam autem aggressus est, multos habet detractores, vnde oportet vt vim faciat in patiendo, vt s. frontem suam induret contra detractores patienter sustinẽdo ipsos. Adhuc autẽ incumbit, vt sibi vim faciat in seipso reprimendo, i. in carne propria, quia potius est timendum ab homine domestico, quia nulla pestis efficacior ad nocẽdũ, familiari inimico. Hæc est caro, quæ nisi reprimatur lasciuit. Duplicẽ vim distinguit *Beda in Glos.* dicens. Magna vis est cum terra genitus cælũ quærit possidere per virtutem, quod nõ potuit tenere per naturã, cũ linguas etiã deridentiũ contẽnit, sicut Dominus irrisus à Iudæis vel Pharisæis. Tertia vis distinguitur in illa *Glos. Amb.* Omnis qui vim facit, &c. Itẽ expone sic. Vim facit sibi carnali, carnem spiritui subiugando. *Matt.* 11. b. Regnum Dei vim patitur & violẽti rapiunt illud. Super quod verbũ dicit *B. Bern.* Quatuor sunt genera hominũ regnũ cælorũ possidentium. Alij namq; violenter rapiunt, alij mercãtur, alij furantur, alij compelluntur ad illud. Rapiunt qui relinquũt omnia & sequũtur Christũ, vt boni religiosi. Mercantur qui dant in præsenti tẽporalia pauperibus, vt in futuro recipiãt ab eis æterna quæ nõ nisi per eos mererẽtur habere. Vnde *sup. eod.* c. Facite vobis amicos, &c. Necesse est n. omnes, qui in futuro iudicio examinãdi sunt vel esse iudicis amicos vel apud iudicem habere amicos intercessores. Habent ergo primũ locũ beatitudinis qui intercedũt, secũdũ verò hi pro quibus intercedũt. Furãtur, qui bona occul-

A tẽ faciunt, laudem humanam vitantes, ſolo diuino teſti-
Luc.23.f. monio contenti. Hic eſt latro, qui pendet cum Dño à dexteris. Cui dicitur. Hodie mecum eris in Paradiſo. Compellũtur intrare pauperes neceſſarij, quos hic ignis paupertatis Deo diſpenſante probat, ne in futuro ignis iudicij damna-
Mat.5.b. biliter premat. Hi nimirum variis neceſſitatibus & oppreſſionibus afflicti compelluntur intrare. Vnde *ſuprà* 14. e. Exi citò in vicos, &c. Item [vim facit, &c.] *Gilb.* Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu S. *Rom.* 14. c. Quod ſi non potes rapere vel emere, ſaltem vim patere, & ingredere, vel compulſus. Ab Oriẽte enim portæ tres comparãtibus regnum cœlorum, per opera miſericordiæ, per exercitia iuſtitiæ, per ſtudia ſapientiæ. Ab Occidente portæ tres, furantibus per occultas affectiones, per humiles confeſſiones, per ſecretas orationes. Ab Aquilone portæ tres, patiẽtibus dum ſubtrahitur quod delectat, impunitur quod affligit, quod terreat intẽtatur. Ab Auſtro
al. facientibus. portæ tres † compulſis, dum prauitas voluntatis, longinquitas conſuetudinis, naturæ fragilitas ſuperatur. Patet itaque regnum cælorum. Et ſimiliter homines infernũ mercantur, rapiunt, furantur, & cõpelluntur intrare. Puſillanimitas cogitur, intemperans animoſitas rapit, iniquitas cõparat, fatuitas oleo carens furatur. Igitur in ſumma, quidam rapiũt, vt perfecti, vita & ſigno. De quibus *Gen.* 49. b. Catulos leonis Iuda, ad prædã aſcendiſti fili mi. Et *ibid.* d. Beniamin lupus rapax mane capiet prædã & veſpere diuidet ſpolia. Alij furantur, vt qui latenter carnem ſuam macerãt & affligunt & ſub mollibus aſperis induuntur. De quibus *Mat.* 6. e. Cum ieiunas vnge caput tuum, &c. Alij emunt, vt illi, qui largas eleemoſynas largiuntur & abſtinent à peccatis. De quibus *Iſa.* 55. a. Omnes ſitientes, &c. *Aug.* Vnde habeo. Et quid? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, vilitate gloria, dolore gaudium, labore requies, morte vita. *Hilar.* Vel dicitur regnũ cælorum vim pati, quia gloria Dñi Iſrël patribus debita, à Prophetis annũciata, à Chriſto oblata, fide gentium occupatur & rapitur, dum per pœnitẽtiam quam Ioannes prædicauit reuiuiſcunt, ad cæleſtem patriã quaſi in alienum locum penetrãtes. *a* Facilius eſt, &c.] Diſputans Dominus cõtra auaritiã Phariſæorũ perſuaſerat eis, vt facerent amicos ſibi de mammona iniquitatis. Phariſæi autem auari deridebãt eum tanquã legis ignarum, quæ obſeruatoribus ſuis promittebat bona terrena, quę ipſe prohibebat congregare, vnde videbatur vel ignorare legem vel præterire. Ad eorum irriſionem reſpõdet Dominus dicens, lex vtiq; promiſit obſeruatorib. ſuis bona temporalia, ſed ad tempus, i. vſq; ad Ioannem. Nam ibi legalia ceſſauerunt i. terminum habuerunt, nec deinceps promittuntur temporalia, ſed æterna. Et quia dixerat. Lex & Prophetę vſque ad Ioãnem, ne videretur ibi ponere terminum legis & ita deſtructor eſſet legis oſtendit ſe non ſoluere legem, ſed adimplere: & quamuis figuræ legis ceſſauerunt, non ideo legem ceſſare, dicens, facilius eſſe huius mundi maiora elementa perire quam modica legis præcepta. Et hoc eſt. [Facilius eſt autem cęlum & terra præterire, &c.] quaſi vos arbitramini me deſtructionem, ſed impoſsibile eſt legem deſtrui. *b* Aut] i. quia [facilius, &c.] Et poteſt dupliciter legi quod dictum eſt, [facilius, &c.] Si enim propriè accipiatur [pręterire] pro deſinere eſſe, tunc intelligitur hyperbolicè dictum, ſicut dicitur. Frigidius glacie pectus amãtis erat. Si autẽ accipiatur [præterire] ſicut ibi. Cælũ & terra tranſibunt, i. ſpecies eorũ mutabitur, tunc ponetur cõparatiuum abuſiuè. [Facilius,] i. poſsibilius eſt hoc quã illud, i. hoc eſt impoſsibile, iſtud, nõ. Sicut dicitur. Iſte eſt prudentior aſino. *c* Quam de lege vnum apicem cadere,] i. ſine effectu cõpletionis eſſe. *Matth.* 5. b. Amen dico vobis, donec cælum & terra tranſeat, iota vnum aut vnus apex nõ præteribit à lege donec omnia fiãt. Et nota quia nõ ait, quàm vnã literã, ſed expreſsius ait, quã vnum apicẽ, vt expreſsè oſtenderet nec etiã minimũ mãdatum legis prætereri. Apex enim propriè dicitur ſummitas literæ, quæ apponitur ad decorẽ ipſius literæ, & eſt quaſi minimum quidda in litera. *Rab.* Cælum & terra tranſibunt per cõmutationem innouationis depoſita priori forma, manente priori ſubſtantia. Sed verba Domini ſine effectu cõpletionis nullo modo tranſibunt. *Pſal.* 118. In æternũ Domine permanet verbũ tuum. *Matt.* 24. c. Cælum & terra tranſibũt, verba autẽ mea nõ tranſibunt. *Iſa.* 51. b. Cæli ſicut fumus liqueſcẽt, & terra ſicut veſtimentum atteretur, ſalus autẽ mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea nõ deficiet. Sequitur. *d* Omnis
Matth. 5.e. & 19.b. qui dimittit, &c.] Hic oſtẽdit Dominus quod nõ eſt cõtrarius legi nec deſtructor ipſius, ſed potiùs cõfirmator. Et cõtinuatur ſic. Quaſi vos arbitramini me deſtructorẽ legis, ſed in hoc præcepto apparet, quia legẽ non ſoluo, imò quæ in lege minus plenè dicta ſunt ſuperadditionibus Euangelij ſuppleo. Hoc enim præceptũ eſt quaſi minus plenè in lege datum, & Moyſes propter duritiã Iudæorũ permiſit eis dimittere vxores dato libello repudij ob multa. ſ. ſi inuenirẽt eã corruptã vel fœtidã, vel non bene ſibi miniſtrãtẽ: Dominus autẽ præceptũ hoc in Euãgelio plenius tradidit, omnino prohibẽs diuortiũ ab vxore. Vnde dicit. [Omnis qui dimittit vxorẽ ſuã.] *Matt.* 5. e. dicit. Excepta fornicationis cauſa. *e* Et ducit alterã mœchatur, & qui dimiſſã à viro ducit mœchatur.] Ambroſ. aliter videtur exponere. q. d. *d* Omnis qui dimittit vxorẽ ſuã]. i. ſibi congruã ſecũdum legẽ. ſ. vxorem eiuſdẽ cultus. *e* Et ducit alterã.] vt ſi Iudæus ducat Chriſtianã, vel ecõuerſo. *f* Mœchatur] ſpiritualiter, nõ enim eſt matrimoniũ in diſpari cultu. *Gl. Ambr.* Nõ omne cõiugiũ i. non omnis cõiunctio perſonarũ eſt à Deo. Nõ enim gẽtilis Chriſtianæ copulatur, cũ lex prohibeat. *Deut.* 7. a. Vbi impar cultus cõiugũ, lex Dei nõ eſt. Cõtra, 1. *Cor.* 7. b. Si quis frater habet vxorẽ infidelẽ nõ dimittat eã. Sol. Ibi agitur de ante co- *Moralit.*
pulatis, hic de copulatis in impari cultu. *Moralit.* *d* Omnis qui dimittit vxorẽ ſuã, &c.]. ſ. ſpiritualẽ. i. Eccleſiã ſiue parochiã. *e* Et ducit alterã,] pinguiorẽ, quia pro pinguiori mœchatur. Ergo multi mœchãtur, quia multi dimittũt Eccleſias pauperes, vt habeant ditiores, quia Moyſes permiſit hoc. *Matt* 19. a. Moyſes ad duritiã cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores. Sequitur. *g* Homo quidã, &c.] Tertia pars, in *Tertia pars.*
qua oſtẽditur virtus eleemoſynæ, & dãnum auaritiæ, exẽplo ſeu parabola diuitis & Lazari. Vbi etiam perfectio Euãgelij reſpectu legis demonſtratur. In lege enim rapina dãnatur nõ tenacitas. Nec etiã nomine expreſſo ibi prohibetur, ſed nomine furti intelligitur omnis illicita vſurpatio rei alienæ. Non enim rapinam conceſſit qui furtum prohibuit. In Euangelio vero qui ſua nõ tribuit cõdẽnatur. Sic ergo ſupplet Dominus in Euangelio quod minus dictum erat in lege. Et hoc eſt quod dicitur *Matt.* 5. b. Non veni ſoluere legem ſed adimplere. Poteſt autem hæc parabola cõtinuari tam ad literam imminentem quàm ad ſupra poſitæ parabolæ cõcluſionem. Dixerat enim in proximo. Lex & prophetæ vſq; ad Ioãnem, vbi oſtendit iam ceſſare ſtatum legis, vbi promittebantur minora, & ſuccedere ſtatũ Euangelij, vbi maiora. Et quòd maiora promittebantur, oſtẽdit per parabolã propoſitam de diuite, qui cruciabatur in inferno, non quia rapuiſſet aliena, quod prohibitum eſt in lege, ſed quia non dederat ſua, quod præceptum eſt euangelio. Vnde patet maiora præcipi in Euangelio, quàm ſub lege, quia maius eſt erogare ſua, quã non rapere aliena. De hac continuatione *Glo. Beda.* In lege non tenacitas eſt, &c. Vel ad concluſionem ſupra poſitæ parabolæ poteſt trahi ad id quod dictum eſt. Facite vobis amicos, &c. quaſi niſi feceritis, ſimiliter continget vobis ſicut contigit huic diuiti. Vnde *Gl. Beda.* Contra deriſores auaros, &c. Ex hoc ipſo etiam quod Lazarus nomine exprimitur, potiùs videretur eſſe narratio rei geſtæ. Vnde in *Gl.* Et magis videtur narratio quã parabola, ſupple tantum. Fuit enim parabola quæ tamen fieri potuit. Dicit ergo. *g* Homo quidam, &c.] Non deſignatur ex nomine diues, ſed pauper. Cuius quatuor aſſignantur rationes. A Prima ponitur

> *a* Facilius eſt *b* autẽ cælũ & terram præterire, quàm *c* de lege vnum apicem cadere. Omnis qui dimittit *d* vxorem ſuam, & *e* ducit alteram, *f* mœchatur, & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur. *g* Homo quidam

E

Myſticè. *g* Homo quidam, &c.] Diues indutus purpura & byſſo, ſignificat populum Iudaicum exterius vitæ cultum habentẽ, & legis acceptæ diuitiis & deliciis vtentem ad nitorem, non ad vtilitatem. Lazarus vlceribus plenus, ſignificat Gẽtilem populum, peccatis plenum. Cupit autem de micis cadentibus ſaturari, ſed nemo illi dabat, quia Iudaicus populus de lege ſuperbiens non vult Gentilem populum ad legis cognitionem admittere. Canes lingentes vulnera, ſunt prædicatores curantes prædicando peccata. Et ſic canes in bono accipiuntur. Accipiuntur etiam in malo, ſcilicet, adulantes, qui peccatores in errore fouent, dum fauent eis. Cætera inueniuntur *in Gloſſ.* *Moraliter.* *g* Homo quidam erat diues.] Nota ſunt diuitiæ temporales. De *Moralit.*

A Prima ponitur *in Glos.* ad innuendum, scilicet, quod diuites apud Deum sunt ignoti, & pauperes noti. *Iacob.* a.b. Nonne elegit Deus pauperes in hoc mundo, diuites in fide & cohæredes regni, quod promisit Deus diligentibus se? Secunda ratio est, ad ostendendum quod ipse est contrarius mundo, qui non nouit nec reputat nisi diuites. *Eccle.* 13.e. Sicut execratio est superbo humilitas, sic abominatio diuitis pauper.

a erat diues qui b induebatur purpura & bysso,

Tertia ratio est, quia diuites huius mundi non quærunt nisi nomen. *Genes.* 11.a. Venite ædificemus nobis turrim cuius culmen pertingat vsque ad cælum, & celebremus nomen nostrum in vniuersas terras. *Psalm.* 48. Vocauerunt nomina sua in terris suis. Et quia in hoc peccant, in hoc puniuntur, & ideo tacetur nomen eorum. *Sap. cap. vndecimo*, c. Per quæ quis peccat, &c. Quarta ratio est, ad significandum quod diuites nomen suum quod hic habuerunt amittent, & pauperes inuenient. *Prouerb.* 10.b Memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet, id est, deficiet. *Isa. cap.* 56. b. Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, & nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Sequitur.

a Erat diues.] Dupliciter dicitur diues habere vel amare diuitias. Primo modo non reprobat Deus diuites. *Iob* 36.a. Deus potentes non abiicit cùm & ipse sit potens. *Genes.* 13. a. Erat Abraham diues valde, non sibi sed pauperibus. Vnde interpretatur pater multarum gentium, id est, pauperum, qui sunt multi. *Iob* 29.c. Pater eram pauperum. Secundo modo reprobat Deus diuites, & abiicit à regno suo. *Matth.* 19.e. Facilius est camelum intrare per foramen acus quàm diuitem intrare in regnum cælorum. 1. *Timoth.* 6. b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & in desideria vana & inutilia, quæ mergunt homines in interitum. Signanter autem dicit mergunt, quia diuites ad modum naufragantium, quod tenent vix dimittunt.

b Qui induebatur purpura & bysso.] *Beda.* Purpura est color regii habitus è conchis marinis ferro circumcisis emissa. Soli enim Reges vel Imperatores hoc genere vestis vtebantur. Et latet piscis inter conchas marinas, de cuius sanguine tingitur purpura. Byssus sicut dicit *Beda*, genus est lini candidissimi & mollissimi, & tantùm nascitur in Ægypto, sicut dicitur. Arguitur autem hic diues. Primò de auaritia, vnde dicitur. [Diues.] *August.* Omnis diues aut iniquus aut iniqui hæres. Item de luxu vestium, vnde dicitur. [Induebatur purpura & bysso] Item de gula, vnde dicitur. [Epulabatur quotidie splendidè] Item de immisericordia vnde dicitur. [Et nemo illi dabat.] Item de loquacitate, vnde dicitur. [Vt refrigeret linguam meam.] Luxus vestium duo vitia comprehendit, scilicet, inanem gloriam, quod notat, [purpura,] & mollitiem carnis, quod notat [byssus,] genus lini candidissimi quod iuxta carnem habetur, purpura verò exteriùs ostentatur. *Gregorius in Homel.* Si cultus subtilium pretiosarumque vestium in culpa non esset, nequaquam sermo diuinus tam vigilanter exprimeret, quod diues purpura & bysso indutus in inferno sepultus esset. Arguitur autem quis de luxu vestium, propter quinque, id est, sumptuositatem, multiplicitatem, curiositatem, indecentiam, ostentationem. Sumptuositas respicit pretium, vnde dicitur vestis pretiosa. De qua *supra* 7.d Quid existis in desertum videre hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in pretiosa veste sunt & in deliciis, in domibus regum sunt. Indignum quidem est putridum cadauer pretiosa veste ornari, vnde possent multi pauperes sustentari. *Eccles.* 11. a In vestitu ne glorieris vnquam. *Gregorius.* Nemo pretiosis vult indui vbi à nemine possit videri. Plus diligunt alios quàm se, qui tanto pretio pascunt oculos alienos. Excusatur tamen vestis multiplex pretiosa, propter consuetudinem, vt variorū Episcoporum in Teutonia, propter dignitatem personæ, vt grisium & purpura Papæ, propter necessitatem, vt monachi non habentes aliam, propter cautelam, vt quando aliquis magnus vult pro bono latere, vt Sebastianus. Multiplicitas respicit numerum. Habent enim multi mutatoria vestium iuxta numerum dierum, & de pauperum nuditate non curant. De quibus *Iob* 24.b. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, vel à tollentes. *Hieronym.* Aliena rapere conuincitur, qui vltra necessitatem sibi retinere comprobatur. Contra quos dicitur *Iacob.* 5. a. Vestimenta vestra à tineis, &c. Curiositas respicit studium. Multi enim magis student ad ornatum vestium, quam virtutum. Contra quos dicitur *Matth.* 6. d. De vestimentis quid solliciti estis. Respicite, &c. *Gregorius super Luc.* 7. Nemo putet in luxu & studio vestium deesse peccatum. Alioquin de asperitate vestium non laudaretur Ioannes. Indecentia respicit ordinem & statum personæ, quia non decet clericum vestiri vt militem, non dicam meretricem vel histrionem. Vestis enim militaris, aut meretricia vel histrionalis aliena est à clerico. *Deuter.* 22. a. Non induetur mulier veste virili, neque vir veste fœminea: abominabilis enim est qui facit hoc. *Sophon. cap. primo*, b. Visitabo super viros indutos veste peregrina. Ostentatio respicit vanitatem & laudem, cum potius sit vituperium. Oportet enim ouem de lana gloriari non te, & vermem de serico. *Gregorius.* Nemo vestimenta præcipua nisi ad gloriam quærit, vt honorabilior habeatur. *Boëtius.* Gemmarum fulgor oculos trahit, sed si quid est in hoc splendore præcipuum, gemmarum est. Purpuram autem, & byssum nominat Dominus, non solùm quia delicata, & sumptuosa sunt, sed propter latens mysterium. Purpura enim sanguine tingitur, & significat beneficia Ecclesiastica Christi sanguine comparata vel de sudore pauperum acquisita. Multi enim ea vnde pauperes deberent viuere, ponunt in vestibus suis pretiosis. *Ierem. cap.* 2. g. In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentum. Byssus verò propter candorem significat innocentiam, quam allegant

Boëtius de cōsol. lib. 3. *Prosa* 5.

a quibus. *Psal.* 61. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Item diuitiæ spirituales, id est, dona & virtutes atque scientiæ. De quibus *Prou.* 8.b. Mecum sunt diuitiæ & gloria, scilicet, nitor conscientiæ, opes superbæ & iustitia. Superbæ, sācta superbia, quæ facit ire sursum & indignari peccatis. Thesaurus istarum diuitiarum est timor. *Is.* 33.a. Diuitiæ salutis sapientia & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Et sicut nullus debet superbire de temporalibus diuitiis propter casus, qui de facili possunt contingere, nec pauperi insultare, quia qui modo est diues cras erit pauper, & econuerso. Similiter contingit in diuitiis spiritualibus, quandoque qui de virtutibus & scientia extollitur, cadit in aliquod graue peccatum, ita quod postea nunquam resurgit, & alius qui diu fuit in peccatis postea pœnitet & perseuerat in bono Exēplum de Iuda & Paulo. Primi sunt præsciti, significati per Iudam, secundi prædestinati, significati per Paulum. Primi significantur per diuitem, secundi per Lazarum. Item per diuitem significantur superbi prælati, per Lazarum subditi, vel quilibet peccatores peccata sua humiliter confitentes. Ideo Lazarus nominatur, & diues non, quia nouit Dominus, qui sunt eius. 2. *Tim.* 2. c. Bonos finaliter nouit ex nomine. *Exod.* 33.d. Ego noui te ex nomine. Malos autem finaliter non nouit. Vnde *Matth.* 7.c. Quibusdam dicentibus. Domine Domine, in nomine tuo prophetauimus & virtutes multas fecimus, respondebit. Non noui vos Signanter ergo dicitur. *Moralit.*

a Erat diues,] per præteritum imperfectum, quia talis, qui non est finaliter bonus imperfectè est diues, quia eius diuitiæ prætereunt & pereunt.

b Qui induebatur purpura & bysso.] Purpura vestis est Regia, & sanguine tingitur, ideo significat iustitiam, quam debent Prælati in viros sanguinum exercere, id est, in peccatores. Vnde *Cant. cap. septimo*, e. Caput tuum vt Carmelus, comæ tuæ sicut purpura Regis iuncta canalibus. Caput est mens, quæ debet prudenter circumcidi à prauis cogitationibus & malis desideriis. Comæ, cogitationes sunt & affectiones. Purpura Regis, rigor iustitiæ. Canalia quæ est vas aquæ, est humilitas, in qua sapientia continetur. *Prouerb. cap. vndecimo*, a. Vbi humilitas ibi sapientia. Et sicut purpura ponitur in canali vt tingatur, ita iustitiæ rigor debet misericordiæ sociari, vt iustitia per misericordiam condiatur. Byssus quia candida est, significat continentiam. *Apocal.* 19. b. Datum est ei, vt se operiat byssino splendenti & candido. Vnde frequenter misericordia iustitiæ sociatur in scriptura. *Prouerb. cap. vigesimo*, d. Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius. Et debent semper coniungi in illis, qui sunt reges, i. in Prælatis & confessoribus. Quia ergo quidā prælati confessores de continentia clari rigidè obiurgāt & exasperant peccatores peccata sua confitentes, benè dicitur.

c Qui induebatur purpura & bysso] i. candore continentiæ & rigore

b centiam, quam allegant ad palliandam iniquitatem suam. Dicunt enim quod ea causa rationabili hoc faciunt, vt innocentes videantur. Item Christo illusum est in purpura, & veste alba, vt legitur *Matth. capitulo vigesimoseptimo*, c. & *infrà cap. vigesimotertio*, b. Similiter isti & sibi & Christo illudunt in purpura & bysso. Sed certè purpura, quæ tingitur sanguine, conuertetur illis in sanguinem, quia sanguis culpæ requirit sanguinem pœnæ. *Oseæ cap. quarto*, a. Sanguis sanguinem tetigit. *Isaiæ capitulo nono*, a. Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem & cibus ignis. Et candor byssi conuertetur in obscuritatem abyssi. Nunc vestiuntur bysso, tunc vestientur abysso. *Exodi cap. decimoquinto*, a. Submersi sunt in mari, id est, in amaritudine peccatorum, abyssi operuerunt eos, id est, operient.

a & epulabatur quotidie splendidè. Et b erat c quidam mendicus d nomine Lazarus, e qui iacebat ad ianuā eius f vlceribus plenus,

a Et epulabatur quotidie splendidè.] Ecce voracitas. Epulatio est comestio lætitiæ sociata verè vel vanè. Verè *suprà* 15. g. Epulari oportebat & gaudere. Vanè. *Iacob.* 5. a. Epulati estis & in luxuriis enutriti. Et de ista dicitur hic. [Epulabatur quotidie splendidè.] Verumtamen est splēdor mensæ, quem non sibi sed aliis, id est, pauperibus facit misericordia. De quo *Eccles.* 31. c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, &c. Iste splendor consistit in faciei hilaritate, & eleēmosynarum largitate. 2. *Cor.* 9. b. Non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim, &cæt. Item est splendor quem sibi soli facit luxuria. *Zachar.* 7. b. Nunquid non vobis comedistis & vobismetipsis bibistis? Iste splendor extenditur non solùm ad fercula artificialiter præparata, sed etiam ad vasa argentea & aurea & supellectilia candida, ad luminaria multiplicata. De hoc loquitur *Lucanus*.

Lucan. lib. 4. O quæsitorum terra pelagoque ciborum Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ. *B. Bernard.* Cæterum voluptas gutturis quæ hodie tanti emitur vix duorum obtinet latitudinem digitorum. Huius tam modicæ partis tam exigua delectatio, quanta paratur solicitudine, quantam denique molestiam parit? Vnde quidam leccator dixit. Vtinam haberem collum gruis. Sequitur.

b Et erat quidam mendicus.] Diuiti adiungitur pauper, quia vterque alteri confert, & vterque à Domino est. Voluit enim Dominus alios pauperes, alios diuites esse, vt illi sustinendo, isti largiendo proficerent in virtute. *Prouerb.* 22. a. Diues & pauper obuiauerunt sibi, vtriusque operator est Dominus. Item *Prouerb.* 29. b. Pauper & creditor obuiauerunt sibi, & vtriusque illuminator est Dominus. Lazarus est pauper, diues est creditor. Habebat enim quod credere poterat Lazaro si vellet.

d Nomine Lazarus.] *Gloss.* Pauper humilis per approbationem ex nomine scitur. Vnde & Dominus ait Moysi. Noui te ex nomine.

Exod. 33. d. *Bernard.* Quantos Lazaros hodie videris. & plus de equorum phaleris quàm de proximorum miseria cogitatis. Pater Abraham dic sententiam. At ille, pro malis præsentibus nunc consolatur Lazarus pro bonis præsentibus diues cruciatur. Aggrauatur autem peccatum & auaritia diuitis. Primò in hoc quod dicitur:

c Quidam mendicus,] id est, vnus. Qui enim vni non dabat, multominus daret multis, *infrà Ioan.* 3. c. Qui habuerit substantiam, &c. *Eccles.* 4. a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam & redde debitum. Secundò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quod dicitur, non pauper, sed [mendicus.] Sunt enim pauperes, qui non sunt mendici, quia non pulsant, & ideo non ita excitant pietatem. Clamor enim pauperis multum quandoq; excitat pietatem diuitis. Propter quod dicit *Ecclesiast.* 4. a. Clamorem contribulati ne despexeris. Tertiò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quod additur.

e Qui iacebat ad ianuam eius.] Nam quomodo quæreret absentem, qui non respiciebat ante ianuam suam iacentem? O quam dissimilis erat, *Iob capitulo trigesimoprimo*, d. Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit. Quàm dissimilis etiam Abraham, qui stabat in ostio tabernaculi, vt susciperet peregrinos. *Genes. cap. decimooctauo*, a. Et super illud, *infrà* 14. e. Coegerunt eum, dicit *Gregor.* Hospites & peregrini non solum vocandi sunt ad hospitium, sed trahendi. Notatur etiam hic arrogantia diuitis, qui non tantùm mendicum non reficiebat, nec etiam eum videre sustinebat, & ideo non permittebat eum iacere intra ianuam, ne videret eum. Et dicit *Chrysostomus* super hunc locum. Iacebat ante ianuam Lazarus, vt crudelitate diuitis in suo corpore demonstraret. Iacebat ante ianuam, vt diues dicere non posset, non vidi, in angulo fuit, aspicere non potui. Iacebat ante ianuam, vt diues eum videret exiens, & reuertens. *Gloss. Beda. Gregorius.* In vna re duo iudicia Dei explentur. Ex visione pauperis diuiti non miserenti cumulus damnationis infertur, & rursum ea visione diuitis tentatus quotidie pauper probatur, quem ad ipsius probationem paupertas simul & ægritudo & visa diuitis copia & nulla sibi adhibita consolatio, afficiunt. Vnde multa erant huius pauperis consolatoria, sicut & aliorum pauperum sunt multa. Quartò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quod dicitur.

f Vlceribus plenus.] Solent enim vlcera infirmorum visa magis prouocare affectum intuentium. A quibus qui auertit oculos impius est. *Ecclesiast. cap. quarto*, a. Oculos tuos ne transuertas ab vllo paupere. *Prouerb. cap. duodecimo*, b. Viscera impiorum crudelia. Super hunc locum dicit *Petrus Rauen.* Auribus diuitis obduratis, nihil esset vnius vox clamantis. Vnde Dominus ad aperiendum cor eius, totum corpus pauperis vulneribus operuit, vt quot essent vulnera, tot essent ora clamantia. *Gloss. Ambros.* Huius vlcera, &c. Vnguentatosque conuiuas, tangit consuetudinem quarundam terrarum, in quibus pro balneis vtuntur vnguentis. Sequitur.

A Cupiens saturari.

Moralit. * riæ & rigore iustitiæ. a Et epulabatur quotidie splendide,] ante casum. Virtutes enim & dona sicut sunt vestimentum, ita sunt cibus & refectio animæ. Vestimentum enim exteriùs ornat, *cibus interius reficit, & virtus exteriùs ornat per bonam conuersationem, & sic est vestimentum, & interiùs reficit per deuotionem & sic est cibus. Per primum placet homo hominibus, per secundum placet Deo. Vtrumque est necessarium, propter quod dicit Apostolus 2. *Corinth. cap. octauo*, d. Prouidemus enim bona, &cæt. [Quotidie,] dicit, quia singulæ virtutes propriam illuminationem & refectionem habent. Vnde *Iob. cap.* 1. a. Ibant filij Iob, & faciebant conuiuia per domos vnusquisque in die suo. Ibi *Gregorius.* Vnusquisque in die suo conuiuium facit, dum vnumquodque donum, mentem propria illuminatione pascit & reficit. Vnum diem habet timor, maiorem diem pietas & maiorem scientia, adhuc maiorem consilium, & sic de aliis. Vnde *Ecclesiast. cap. trigesimotertio*, a. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, &c. [Splendidè] dicit, quantum ad exterioris exempli exhibitionem. *Matth.* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c.

b Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.] Sicut diximus, Lazarus pauper & mendicus, figura est peccatoris, tamen prædestinati. Et dicitur mendicus, non solùm pauper. Mendicus enim est qui quærit ostiatim, & hic est peccator, qui quærit suffragia Sanctorum, & consilia peritorum quibus exeat à peccato. Vnde *Ecclesiastici cap. sexto*, d. Si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum, &c. Quidam autem sunt pauperes, non mendici. Isti sunt pauperes superbi. De quibus *Ecclesiast. cap. vigesimoquinto*, a. Tres species, &c. Item quidam sunt mendici non pauperes, qui dicuntur trutanni. Isti sunt hypocritæ & falsi claustrales, qui videntur pauperes spiritu & rebus, & non sunt, sed habent proprium in rebus, in sensu, in voluntate. Vnde significantur per Achor. *Iosuë cap. septimo*, d. qui furatus est de anathemate Iericho ducentos siclos argenti & pallium coccineum & auream regulam. Furtum siclorum pertinet ad proprietatem rerum. Furtum pallij coccinei pertinet ad proprietatem sensus, quo palliantur peccata, quæ per coccinum significantur. Iuxta illud *Isaiæ cap.* 1. c. Si fuerint peccata vestra, vt coccineum, &cæt. Furtum regulæ aureæ pertinet ad propriam voluntatem, quæ regulatur, quando ex toto subiicitur voluntati Prælati.

e Qui iacebat ad ianuam eius.] Iacere ante ianuam alicuius, est coram eo, quem iustum reputat se humiliare. Sicut de publicano legitur, *infrà* 18. c. qui non audebat etiam oculos leuare in cælum, &c.

f Vlceribus plenus,] & ideo misericordia indigens & me-

a cupiẽs ſaturari *b* de micis quæ cadebant de menſa diuitis, & *c* nemo illi dabat. Sed & *d* canes veniebant & lingebant vlcera eius *e* Factum eſt autem vt *f* moreretur mendicus & *g* portaretur ab Angelis in ſinũ *h* Abrahæ.

A *a* Cupiens ſaturari.] In hoc ſames pauperis demonſtratur, & peccatum diuitis aggrauatur. *Iſa.* 58.c. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſque, &cæt. *Eccleſ.* 4.a. Animam eſurientem ne deſpexeris, & ne exaſperes pauperem in inopia ſua. *Gloſſ Gregor.* Si qua reprehenſibilia videmus in pauperibus non debemus deſpicere, quia fortaſſè quos morũ infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis curat.

b De micis quæ cadebant de menſa diuitis]Et in hoc etiam aggrauatur peccatum diuitis. Si enim peteret pauper delicias, nõ eſſet audiẽdus. *Prouerb.* 19.b. Non decẽt ſeruum deliciæ, id eſt, pauperem. *Auguſtin. de verbis Domini.* Non cogantur diuites pauperum cibis vti, vtantur conſuetudine infirmitatis ſuæ, & doleant ſe aliter non poſſe, quia ſi conſuetudinem mutant, ægrotant, edant ſuperflua, dent pauperibus neceſſaria, edant precioſa, dent pauperibus vilia, & quidem pauperum ſunt reliquiæ, non deliciæ, non oblectamenta, ſed fragmenta. *Iob* 22.b. Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem. O diues, econtrario *Iob*, 31.b. Si negaui pauperibus quod volebant, & cor viduæ expectare feci?

c Et nemo illi dabat,] nec Dominus neque famulus. Crudelis Dominus, crudelem habet famulum. *Eccleſ.* 10.a. Secundum iudicem populi, & ſic miniſtri eius. *Chryſoſtomus.* Infœlix, & ſi Dei præcepta non conſideras, ſaltem miſeræ conditionis tuæ, & time ne tu talis efficiaris. *Iob* 5.d. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis.

d Sed & canes veniebant & lingebant vlcera eius.] Hos nec ipſe poterat remouere à ſe, nec viſitator erat, qui remoueret. Tria notantur hic contra diuitem, ſecundum *Petrum Rauen.* Primum eſt, quod canes ſunt mitiores pauperi quã diues. Vnde dicit. canes pauperis vlcera curant magiſterio naturæ, diues pauperem negligit natura accuſante. Secundum eſt, quod diues eſt mitior canibus ſuis quàm pauper. Vnde dicit. Diues miſer, ſi pauperi micam non dediſti, ſaltem quare canes abigere neglexiſti? Sed canes tui mitiores te, imò tu immitior eis, & mitior canibus tuis quàm pauperi fuiſti. Canes tui aliquando pinguia, ſed nec micam de menſa tua pauper recepit. Tertium eſt, quod pauper largior fuit canibus diuitis, quàm diues ipſi pauperi. Vnde dicit. Diues pauperem de micis cadentibus non paſcit, & pauper canibus diuitis de carnibus ſuis humanus exiſtit, & miro modo pauper canes diuitis ſuis vulneribus paſcit in vulnus diuitis. Sequitur.

e Factum eſt autem vt moreretur mendicus.] Non dicit, mortuus eſt mendicus, quia talium mori, non eſt mors, ſed tranſitus ad vitam. Vnde *Sap.* 3.a. Viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace, id eſt, in ſinu Abrahæ. Dicit autem.[Factum eſt vt moreretur mendicus.] A quo factum eſt? A Deo vocante ad gloriam & à miſeria liberante. Vnde poteſt dicere. *Pſalm.* 122. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt, &c.

g Et portaretur ab Angelis,] quia fortè non habuit alios portitores. *Petrus Rauen.* Non dedignantur eum portare Angeli, cui priùs miniſtrabant. *Heb.* 1.d. Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, &cæt. *Baruch.* 5.e. Exierunt à te pedibus ſuis ducti ab inimicis, adducet autem illos Dominus ad te portatos in honorem ſicut filios Regum. *Petrus Rauen.* Meritò pauperi angelica deputantur officia cui tam crudeliter denegata ſunt humanitatis obſequia.

h In ſinum Abrahæ.] Tradunt ſancti ad literam, quia in loco pœnarum eſt pars ſuperior, quæ ora inferni dicitur, id eſt, extremitas, ſicut oram veſtimenti dicimus extremitatem. Tradunt etiam quia pars illa ſuperior aliquantulam modicam habet lucem. Cui tamen videtur obuiare quod ait *Iob* 17.b. In tenebris ſtraui lectulũ meum. Ibi enim quieuit *Iob* cum cæteris ſanctis. Sed locum illum dicit tenebras non ſimpliciter, ſed reſpectu viſionis Dei. Locus ille ſinus dicitur pro quiete vel pro tranquillitate, vt ſinum maris dicimus locum in mari ſecretum ventis & tempeſtatibus minimè peruium. Et licet ibi requieuerint cæteri ſancti, ſicut Abraham, ſpecialiter tamen dicitur ſinus Abrahæ, eo quod Abraham fuit prima credendi via, & primus apertè prædicauit fidem vnius Dei. Sed ad literam ſinus Abrahæ intelligitur pars ſuperior inferni. *Myſticè* autem ſinus Abrahæ intelligitur requies beatorum. Vnde oramus animas defunctorum collocari in ſinu Abrahæ, id eſt, in requie beatorum. Dicit ergo : *Myſticè.*

h In ſinu Abrahæ,] id eſt, in loco quietis. In ſinu quidem abſcondit & fouetur res : ſic animæ ſanctæ in quiete abſconduntur, ne diabolus tangat eas, vel videat ad nocendum. Ibi ſecuræ ſunt ab omni turbine & tempeſtate, ſicut res in ſinu. *Iſa.* 4.b. Super omnem gloriam protectio, & tabernaculum in vmbraculum diei ab æſtu.

d bonitate, vlcera enim quæ exterius in cute virus oſtendunt, peccata ſunt per confeſſionem aperta, & iſtorũ maximè eſt miſerendum, qui peccata propria confitentur. Illi enim ſanari appetunt, qui vulnera detegunt & oſtendunt. Vnde *Boetius.* Neceſſe eſt vt vulnus detegas, ſi operam medicantis expectas. *Prouerb.* 28. b. Qui abſcondit ſcelera, &c. *Moraliter.*

a Cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis.] Fercula plena ſunt diuitum, ſed micæ ſunt pauperum, de quibus *Ioan.* 6.b. Colligite quæ ſuperauerunt fragmenta, &c. *Matth.* 15.c. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt, &c. Menſa diuitis eſt Scripturarum opulentia & virtutum, de qua debent micæ ſeu reliquiæ aliquæ ad infimos & pauperes redundare. Iuxta illud Apoſtoli, 2.*Cor.* 8 c. Veſtra abundantia, &c. *Ierem.* 31.c. Inebriabo animas ſacerdotum, &c. Vna mica huius menſæ eſt affectus compaſſionis, quam omnis diues libenter debet dare pauperibus, ſicut Apoſt. 2.*Cor.* 11.g. Quis infirmatur, &c. Alia eſt affectus congratulationis. De qua *Rom.* 12. c. Gaudere cum gaudentibus. Tertia eſt verbum piæ cõſolationis aut conſilij vel ſuſtentationis. De primo dicitur *Iob* 29.d. Cùm ſederem quaſi rex, &c. *Eccl.* 18.b. Nonne ardorem, &c. De alijs duobus dicit *Iob* 29 c. Oculus fui cæco, quantum ad conſilium, & pes claudo, quantum ad ſuſtentationem. Quarta mica eſt verbum doctrinæ & inſtructionis. Quinta eſt exemplum ſanctæ conuerſationis. Sexta ſubſidium corporalis ſuſtentationis. Et de his tribus dicitur Petro. *Ioan.* 21.d. Paſce, paſce, paſce agnos & oues, i. maiores & minores. Sed quia pauci ſũt qui iſtas micas fideliter dent pauperibus, ideo ſequitur.

c Et nemo illi dabat,] quod prouenit vel ex nimia guloſitate vel nimia cupiditate. Nimis guloſus eſt diues, qui totum comedit, & de cuius copia nihil ad pauperes peruenit. De quo *Eccl.* 11. c. Inueni mihi requiem & nunc manducabo de bonis meis ſolus. Econuerſo *Iob* 31. b. Si comedi buccellam meam ſolus. Auarus autem aut nullas micas facit, aut vendit eas, ideo nemo illi dabat. *Matth.* 10.a. Gratis accepiſtis, gratis date, &c. 1. *Tim.* 6. d. Præcipe diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, &c.

d Sed & canes veniebant & lingebant vlcera eius.] Sicut diues ſignificat Prælatos immiſericordes, ſic canes iſti ſignificant miniſtros manſuetos, quos aliquando contingit inuenire in domo diuitis, id eſt, in Eccleſia ſeu monaſterio duri Prælati. Hi vlcera pauperis lingunt, dum infirmis obſequium pietatis impendunt. Habet autem canis in ore latratum, in dentibus morſum, in lingua medicamentum. Sic bonus Prædicator, & bonus Confeſſor & quilibet ſpiritualium bonorum adminiſtrator, debet habere hæc tria. Latratus eſt verbum exhortationis. *Tit.* 2. d. Hæc loquere & exhortare. Sed de malis canibus dicitur *Iſa.* 56.d. Speculatores, &c. Morſus eſt verbum obiurgationis ſeu increpationis, quod aliquando neceſſarium eſt. 2. *Tim.* 4.a. Argue, increpa, obſecra. Linguæ medicamentum eſt verbum conſolationis *Eccl.* 36. d. Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis & miſericordiæ. *Prouerb.* 12. c. Lingua ſapientum ſanitas. *Pſal.* 67. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo. Ecce quod Lazarus inuenit canes diuitis meliores quã ipſũ diuitem. In quo ſignificatur quòd infirmi & pauperes ſpirituales, i. peccatores in Eccleſia Dei aliquando inueniunt prædicatores & confeſſores ſimplices meliores ſibi quã diuites Prælatus. *Eccl.* 9 b. Melior eſt canis viuus leone mortuo. Canis viuus eſt prædicator bonus. Leo mortuus, prælatus ſuperbus & auſterus. De quo *Eccl.* 4. d. Noli eſſe ſicut leo in domo tua euertens domeſticos tuos, &c.

e Factum eſt autem] à Deo. *f* Vt moreretur mendicus,] id eſt, peccator morte ſpirituali, qua quis moritur peccato & incipit viuere Deo. Vnde *ſupra* 15. g. Mortuus fuerat & reuixit. *Coloſſ.* 3. a. Mortui eſtis, &cæt. *g* Et portaretur

ab Angelis

a Mortuus eſt autem & diues, & b ſepultus eſt in inferno. c Eleuans autem oculos ſuos d cùm eſſet in tormentis,

Δ bernaculum in vmbraculum diei ab æſtu, & in ſecuritate & in abſconſione à turbine, & à pluuia. *Coloſſ.* 3. a. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. *Pſal.* 30. Abſcódes eos in abſcondito faciei tuæ. Item ibi fouentur animæ quaſi priùs confractæ. Vnde Dominus ſe comparat gallinæ, quæ ſub alia fouet pullos ſuos. *Matt.* 23. d. Vnde & ſecundum *Damaſcenum*, Deus triplicem habet interpretationem. Interpretatur enim currens, quod pertinet ad patris potentiam. Videns, ad filij ſapientiã: Fouens ad Spiritus ſancti bonitatem. Illa autem quies dicitur ſinus Abrahæ potius quàm aliorum, quia ſicut dictum eſt, primus prędicauit fidem, & etiam propter officium hoſpitalitatis. Vnde *Petrus Rauen.* Parum ſe beatum crederet Abraham, ſi in ſuperna gloria à pio ceſſaret hoſpitalitatis officio. Eſt autem multiplex ſinus, in quo mali modò fouentur, & ideo non merentur foueri in ſinu Abrahæ. Primus eſt voluptatis, de quo *Prouerb.* 5. d. Quare ſeduceris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius? Aliena, eſt caro quæ animam quæ de cælo eſt trahit ad terram vnde ipſa eſt, & ſic alienat à Deo. Secundus ſinus eſt cupiditatis: de quo *Prouerb.* 17. de Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij. Tertius eſt ſinus vanitatis, de quo *Ezech.* 43. d. In ſinu eius erat cubitus, & definitio eius vſq; ad labium. Cubitus eſt menſura perfecta. Vnde cubitus eſt in ſinu eius, qui opinione ſua ſibi videtur eſſe perfectus. Et definito vſq; ad labium, quando verba iactantiæ de ſua perfectione profert. *Exod.* 4 b. Cùm miſiſſet Moyſes manum ſuam in ſinu ſuo protulit leproſam. Quartus ſinus eſt impotentiæ, de quo *Iob* 31. d. Si abſcondi, quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniquitatem meam. Quintus eſt negligentiæ, de quo 3. *Reg.* 3. c. Tulit filium meum de latere meo & poſuit in ſinu ſuo, ſuum autem filium qui erat mortuus poſuit in ſinu meo. Per iſtas mulieres ſignificantur Prælati, qui in ſinu negligentiæ filios ſuos quos deberent fouere per diligẽtiam, opprimunt per negligentiam. Sextus ſinus eſt malæ conſcientiæ, de quo *Iſa.* 65. a. Remetiar opus eorum primum in ſinum eorum. De bona verò conſcientia dicitur *Iob* 19. d. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.

a Mortuus eſt, &c.] Præterito perfecto vtitur Dominus, ad innuendum quod diues perfectè eſt mortuus non vna ſed triplici morte. Prima eſt culpæ, qua Deus ſeparatur ab anima. Hac mortuus fuit diues dum viueret. De qua dicitur 1. *Timoth.* 5. a. Vidua, id eſt, anima à Chriſto ſeparata, in deliciis viuens mortua eſt. Secunda eſt naturæ, qua ſeparatur anima à corpore. Tertia eſt gehennæ, qua ſeparatur anima à gloria. De his duabus dicitur *Apocal.* 20. d. Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis, hæc eſt mors ſecunda. Hoc eſt triplex væ, de quo *Apoc.* 8. d. Væ, væ, væ, habitantibus in terra.

b Et ſepultus eſt in inferno.] *Iſa.* 14. c. Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum. *Iob* 21. b. Ducũt in bonis dies ſuos, &c. ſcilicet, in inferno ſepeliuntur. In hoc cœmeterio ſepeliuntur parochiani diaboli, in cælo verò ſepeliuntur parochiani Chriſti. Cognoſcitur autem de quolibet cuius parochianus ſit, eius, ſcilicet, à quo baptizatus eſt, & cui decimas & primitias reddit, à quo audit miſſas & horas. Qui baptizatur aqua pœnitentiæ, eſt parochianus Chriſti. *Ioan.* 3. a. Niſi quis renatus fuerit, &c. Qui autem baptizatur in aqua concupiſcentiæ, parochianus eſt diaboli. *Exod.* 1. d. Præcepit Pharao omni populo dicens, quicquid maſculini ſexus natum fuerit in flumen proiicite. Ibi character Chriſti imprimitur, de quo *Ezech.* 9. c. Omnem ſuper quem videritis Tau, ne occidatis. Hic verò imprimitur character diaboli, de quo *Apoc.* 13. d. Ne quis poſſet emere vel vendere niſi, &c. Item qui primitias & decimas, id eſt, initia operum & conſummationem reddunt diabolo, eius parochiani ſunt, vt diues iſte. Item qui miſſas diaboli audiunt, eius parochiani ſunt. In miſſa Chriſti panis tranſſubſtantiatur in Corpus Chriſti. Similiter in miſſa diaboli, panis tranſſubſtantiatur in corpus diaboli. Quis panis iſte? *Iſa.* 65. d. Serpenti puluis panis eius, id eſt, homo leuis & diſſolutus, qui tranſſubſtantiatur in corpus diaboli, dum peccando fit membrum eius. Item horæ diaboli ſunt vanæ cantilenæ: quas qui audit, parochianum diaboli ſe oſtendit & ideo in morte ſepelietur in eius cœmeterio, id eſt, in Inferno. Sequitur.

c Eleuans autem, &c.] Proſequitur Dominus parabolam de diuite, dicens quia de loco pœnarum, id eſt, de inferiori parte inferni, vidit Abraham & Lazarũ in ſinu eius. Quinque autem notantur hic ad literam. Primò ſtatus diuitis & Lazari permutatio, cum dicitur. [Eleuans autem oculos ſuos.] Secundò, tormentorum cumulatio, cum dicitur: [Cum eſſet in tormentis vidit Lazarum.] Tertiò, diuitis vana præſumptio, cùm dicit [Pater Abraham miſerere mei.] Quartò ſtulta petitio, cùm dicit [Mitte Lazarum.] Quintũ pœnæ ad culpam conueniens ordinatio, cum dicit [Vt refrigeret linguam meam, &c.] Fuit autẽ permutatio ſtatus quũ ad tria, ſcilicet quò ad locũ. Lazarus enim ſurſum erat, diues deorſum. Ecõuerſo fuerat ante: Nam diues ſedebat ad altam menſam: Lazarus iacebat ad ianuam. Et hoc eſt quod dicitur *Prou.* 14. c. Iacebunt mali ante bonos, & impij ante portas iuſtorum. Item *Prou.* 29. d. Super-

Δ bum ſequitur

* ab Angelis in ſinum Abrahæ.] Hoc iterum factum eſt à Deo. Sinus Abrahæ eſt pax & quies conſcientiæ vel tranquilitas vitæ contemplatiuæ. *Hebr.* 1. d. Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, &c. Vel Angeli dicuntur ſacerdotes, qui ad hoc debent iuuare. De quibus 1. *Cor.* 11. b. Mulieres velent caput ſuum propter Angelos, id eſt, propter ſacerdotes. Item Angeli ſunt orationes, eleemoſynæ, ieiunia, diſciplinæ, & omnia bona merita, quæ ſunt quaſi nũcij noſtri ad Deum. Nam & ipſe mittit aliquando nuncios ſuos ad nos, ſcilicet, inſpirationes, conſolationes, gaudia, timores, deſideria bona, & huiuſmodi. Nuncij noſtri ſunt aſcendentes, ſui verò deſcendentes. Vnde Iacob vidit in ſcala Angelos aſcendentes & deſcendentes. *Geneſ.* 28. c. Ab his Angelis portatur mortuus in ſinum Abrahæ, quia per hoc peruenit peccator pœnitens ad pacem conſcientiæ, & aliquando ad tranquillitatem vitæ contemplatiuæ. Sinus autem non poteſt fieri niſi duo concurrant, ſcilicet, ampla veſtis & cingulum ſic pax conſcientiæ vel tranquillitas vitæ contemplatiuæ nõ poteſt fieri niſi duæ virtutes concurrant, ſcilicet, charitas quæ eſt ampla veſtis animæ, de qua *Matth.* 22. b. Quomodo huc intraſti: Et continentia quæ eſt cingulum carnis, de quo *ſuprà* 22. c. Sint lumbi, &c. Veruntamen eſt ſinus Moyſi & ſinus Abrahæ. Sinus Moyſi qui fuit legiſlator eſt latitudo intellectus, quam facit ſcientia. Sinus Abrahæ eſt latitudo affectus, quam facit virtus. Non dicitur quod Angeli portent in ſinum Moyſi, quia inde extrahitur manus leproſa, quæ ſana intrauerat: *Exod.* 4. b. In quo ſignificatur quòd ſcientia inflat, 1. *Cor.* 8. a. In ſinum verò Abrahæ portant Angeli, ſed non niſi pauperem ſpiritu & mortuum mundo. Moriatur ergo anima mea morte iuſtorum, &c. *Num.* 23. b. Moralit.

a Mortuus eſt autem & diues,] id eſt, iuſtus ſuperbus, vel Prælatus auſterus morte culpæ, de qua *Pſalm.* 33. Mors peccatorum peſſima.

b Et ſepultus eſt in inferno,] id eſt, in profundo peccatorum demerſus. Nam peccatum talium grauiſſimum eſt, & vix aut nunquam reſurgunt. Quod ſignificat caſus luciferi, de quo *Iſa.* 14. d. Ad infernum detraheris ad profundum laci. De hoc inferno dicit *Pſal.* 6. In inferno quis confitebitur tibi. Igitur non glorietur diues in diuitiis ſuis, vt dicitur *Ierem.* 9. g. id eſt, non ſuperbiat continens de continentia ſua, neque iuſtus de iuſtitia ſua quia citò poteſt mori. 1. *Cor.* 10. c. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat.

c Eleuans autem] diues depauperatus.

d Oculos ſuos cùm eſſet in tormentis,] id eſt, in flagello conſcientiæ, quod fit ex tribus funiculis. Quorum primus eſt conſideratio damni. Tolerabilius enim ei eſſet, diuitem id eſt, iuſtum non fuiſſe, quàm à tantis diuitiis cecidiſſe. Et ex hoc quod videt ſe tot diuitias amiſiſſe, magis affligitur & torquetur. Vnde *Iob* 3. d. Quare miſero data eſt lux, id eſt, cognitio ſuæ miſeriæ. *Sap.* 5. b Quid profuit vobis, &c. quaſi dicat, nihil niſi pœnam, & tormentum. Secundus eſt condemnatio proprij iudicij, quia conſcientia ipſum accuſat & condemnat. *Rom.* 2. c. Teſtimonium reddente, &c. *Sap* 4. d. Venient in cogitatione, &c. Tertius eſt timor periculi, certus eſt homo cùm ceciderit de pœna æterna, ſi in hoc deprehendatur. Vnde dicitur *Sa* . 18. c. Cùm ſit timida nequitia dat teſtimonium condemnationi. Semper enim præſumit ſæua, perturbata conſcientia.

Qq 4 * Vidit Abraham

A bum sequitur humilitas, id est, deiectio, & humilem spiritu suscipiet gloria. Item quò ad delicias. Solebat enim Lazarus esse in tormentis, diues in delicijs, nunc autem econuersò. Et hoc est quod dicitur *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Item quò ad dignitatem: Solebat enim Lazarus mendicare à diuite: nunc autem econtrario. Et sicut diues non audiebat Lazarum, ita nec ipse modò auditur. *Prouerb.* 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse quoque. &c. Secundò, notatur tormentorum eius cumulatio, cùm dicitur.

vidit a Abraham à longè, & c Lazarum in sinu eius, & d ipse clamans dixit: e Pater Abraham miserere mei, & f mitte Lazarum, vt intingat extremū digiti sui in aquam, vt g refrigeret linguam meam, h quia crucior in hac flama. Et dixit illi i Abrahā,

a Cùm esset in tormentis, &c.] *Greg.* Diues tamen Abraham fuerat, qui Lazarum in sinu habebat. Et nota quod reprobi à longè sunt ab electis & loco & merito, quia vltra non possunt habere locum merendi. Nec est hoc ad releuationem doloris, quòd Lazarum videt in gaudio, sed magis ad cumulum damnationis, sicut non est ad diminutionem gaudij, sed potiùs ad augmentum quòd Lazarus videt diuitem in tormentis. Vnde *Greg.* Credendum est quod ante retributionem extremi iudicij iniusti in requie quosdam conspiciant, vt eos videntes & conspicientes in gaudio, non solùm de suo supplicio, sed etiam de illorum bono crucientur. Iusti verò in tormentis semper iniustos intuentur, vt hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer euaserunt. Vt ergo peccatores in iudicio ampliùs puniantur, & eorum vident gloriam quos contempserunt, & de illorum pœna torquentur quos inutiliter amauerunt. De hoc etiam *Isa.* vlt. g. Egredientur & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me. Cadauera dicit corpus & animam reproborum quæ sunt data vermibus custodienda. *Eccles.* 10. b. Cùm morietur homo, &c. Tertiò, notatur eius præsumptio, cùm dicitur.

d Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei.] Hæc est illa sera pœnitentia in qua fatuæ Virgines clamant. Aperi nobis: *Matth. cap. vigesimoquinto*, a. Modò vocat patrem, quem noluit imitari. *Petrus Rauen.* Si pius, si hospitalis in pauperes fuisses, filius Abrahæ esses. Qui genitoris opera non facit, negat genus, dicente Domino: Si filij Abrahæ estis opera Abrahæ facite. *Ioan.* 8. c. Quartò, notatur stulta petitio, cùm dicit:

f Et mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam.] *Petrus Rauen.* Adhuc diuitem sua malitia non deserit, qui non se ad Lazarum duci postulat, sed ad se Lazarū vult deduci. Vnde & quò: Ad infernum de gremio patris, ad profundum chaos de solio sublimi, ad stridorem tormentorum de sancta quiete, & tanto silentio beatorum. *Chrysol.* Quondam Lazarum videre dedignabaris, & nunc digitum eius desideras. Item *Chrysost.* Qui in pretiosis excessit in culpa, vilissima petit in pœna. *Beda.* Qui micas panis de mensa cadentes Lazaro non dedit, de extremo eius digito aquam in ore suo cupit distillari, & qui minima non dedit, in inferno minima quærit. Quintò, notatur pœnæ ad culpam conueniens ordinatio cùm dicit.

g Vt refrigeret linguam meam.] *Gloss. Bedæ*: in qua ampliùs patior [quia crucior in hac flamma.] Petebat de digito Lazari madefacto distillari guttam aquæ in os suum vt esset refrigerium linguæ. Certum est quia anima diuitis erat in inferno & cruciabatur diues iste in lingua, scilicet, pro loquacitate, quia in mensa loquacitati operam dedit. In multiloquio autem non deest peccatum. Vnde *Beda.* In hoc nota, quia sicut mos est etiam inter conuiuia loquacitati studuit. *Augustinus.* Quomodo intelligitur, lingua, flamma, sinus Abrahæ, & huiusmodi, vix à mansuetis, à contentiosis nunquam inuenitur. [Vt refrigeret linguam meam, &c.] Hæc dicit *Petrus Rauen.* Si iam te possidet totum ignis inferni, quare solius linguæ desideras æstibus subueniri? An quia lingua magis vritur, magis ardet, quæ pauperi insultauit, quæ misericordiam denegauit? Hæc præcedit ad iudicium, quæ præcessit ad peccatum, hæc primò degustat cruciatus, quæ pretiosos cibos & odorata pocula degustauit. *Sap. cap. vndecimo*, c. Per quæ peccat quis, &c. Item qui minima negauit, minima petit & negantur ei. Vnde *Gregorius.* Diues ille qui mensæ suæ minima dare noluit, in inferno positus vsque ad minima petenda peruenit. Nam guttam aquæ petit, qui micam panis negauit.

Et hoc est quod dicitur *Prouerb.* 28. d. Qui dat pauperi non indigebit, qui despicit deprecantem sustinebit penuriam. *Petrus Rauen.* Quid est diues, vbi sunt torcularia tua & horrea? Item quid est quod dicis, vt intingat extremum digiti sui in aqua, & non magis vt afferat aquam? Ergo iuxta te est aqua, quare ergo non sumis? Quia vinctæ sunt manus tuæ. Et meritò, quia soluis in debilitatem manibus Lazari subuenire contempsisti, [Linguam.] *Ierem.* 48. c. Descende de gloria, sede in siti habitatio filiæ Dibon, id est, sufficiens ad intellectum. Sequitur. G

i Et dixit illi Abraham: Fili, &c.] Hunc diuitem appellat Abraham filium: Vnde patet eum filium Abrahæ secundùm carnem fuisse, id est, Iudæum. Hinc etiam habetur auctoritas, quod mali faciunt aliqua bona meritoria temporalis præmij, sed non æterni. Econtrario boni aliqua mala quibus merentur pœnam temporalem & non æternam, vt iste

a Vidit Abraham,] id est, Deum patrem omnium, & receptorem bonorum. *Moralit.*

b A longè] quia peccatum longè facit hominem à Deo. *Psalm.* 118. Longè à peccatoribus salus. *Isa.* 59. a. Iniquitates vestræ, &c.

c Et Lazarum in sinu eius.] Hoc additur ad augmentum & cumulum tormentorum eius. Sicut enim in inferno magis dolebunt reprobi, quia videbunt bonos in gloria, ita peccator qui per superbiam cecidit à statu fœlicitatis, & amisit diuitias quas habebat, & videt illum qui prius fuit magnus peccator in sinu Abrahæ, id est, in statu gratiæ in pace conscientiæ, & tranquillitate vitæ contemplatiuæ, magis torquetur.

d Et ipse clamans] ore, tacens corde.

e Et dixit, pater Abraham miserere mei] peccatum dimittendo.

f Et mitte Lazarum vt intingat extremum,] id est, extremitatem [digiti sui in aquam, &c.] id est, concede mihi minimum meritum eius ad meum refrigerium. Nec orat diues vt ducatur ad Lazarum sed quod Lazarus ad ipsum veniat, in quo significantur quidam peccatores qui cùm in peccatis suis remaneant, alios pro se orare implorant, & ipsi seipsos iuuare nolunt. Sed sicut diues manens in inferno nihil impetrauit, ita qui remanent in peccato nihil impetrant apud Deum, quia peccatores non exaudit Deus. *Ioan.* 9. f. Isti sunt similes fatuis virginibus, quæ nolentes emere oleum, dixerunt aliis. Date nobis, & dictum est eis: Ite, &c. *Matth.* 25. a. quasi dicat, si vultis iuuari ab alijs vel à Deo, vosipsi coadiuuate. 1. *Cor.* 3. b. Dei coadiutores sumus. Debet ergo diues laborare vt veniat ad Lazarum, non tantùm rogare vt Lazarus veniat ad ipsum. Cùm autem digitus sit Spiritus sanctus, vt dicitur *Exod.* 8. c. quid est extremum digiti nisi gratia in extremis? Vnde extremum digiti intingitur in aqua & datur petenti, cum peccatori datur finalis seu in fine gratia. Iste quidem digitus habet tres iuncturas, siue tres partes. Prima pars est gratia iustificans, secunda est gratia conseruans, tertia est gratia consummans, id est, finalis. Multi non multum curant de primis duabus, sed tertiam postulant quantum possunt, id est, bonum finem, seu finalem gratiam: Hoc enim est petere extremum digiti. Sic petiit Balaam non pœnitens: Moriatur anima mea, &c. *Num.* 23. b. Sed dicit *August.* Non potest bene mori, qui malè vixit.

g Vt refrigeret linguam meam,] quæ continuò motu agitata quasi rota inflammatur. Vnde *Iacob.* 3. f. Lingua nostra ignis est, &c. A gehenna, id est, à diabolo, vel à propria concupiscentia: ideo bene indiget refrigerio.

h Quia crucior in hac flamma.] Est duplex flamma. Vna præsens, scilicet, flamma malæ concupiscentiæ. Altera est flamma gehennæ. De quibus *Isa.* 50. d. Ambulate in flammis quas succendistis vobis, ligna, id est, peccata congerendo, & adipem voluptatum desuper infundendo. *Ierem.* 7. d. Filij colligunt ligna, &c. *Ecclesiast.* 23. c. Homo nequam in ore, &c. Ambulare in flammis est de flamma ad flammam transire de flamma concupiscentiæ ad flammam gehennæ. i Et dixit illi Abraham,] id est, Deus qui loquitur homini intus in conscientia & foris in Scriptura.

Fili recepisti bona

A non æternam, vt iste Lazarus. Vnde *Beda*. Nota quòd diues iste aliquid boni habuit, ex quo bonum transitorium in hac vita recepit, & Lazarus aliquid mali habuit, sed ignis inopiæ purgauit. Hæc sententia videtur terribilis, & præcipuè illis qui in vita sua bona recipiunt, quia iocundius viuunt quàm alii homines. Hanc enim videtur Abraham causam damnationis huius diuitis dicere, quia recepit bona in vita sua. Et nota quia *Beda* adhæret verbo [recepisti.] Propriè enim dicitur quis recipere quod pro mercede capit. Ac si diceret Abraham diuiti. Tu quidem fecisti aliqua bona quibus temporalium affluentiam meruisti, & mercedem in vita tua recepisti. Item nota quòd in hoc quod dicit.

a Fili b recordare, quia c recepisti bona in d vita tua, & e Lazarus similiter mala. f Nunc autem hîc consolatur, g tu verò cruciaris. Et in his h omnibus inter nos & vos chaos i magnū firmatum est, vt hi qui k volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc trāsmeare.

a Fili] incutit ei dolorem. Vnde *Petrus Rauen.* Tu vocas me patrem, & ego voco te filium, vt tu grauiter doleas perdidisse ad quod natus es, quod tibi gratia dederat & natura, voco te filium, vt in me maneat patientia mea, & tua maneat in te pœna. O quantus erat dolor, quando delebitur nomen filij ab eis quod in octaua circumcisionis recipiendum erat, & transibunt à nomine ad quod debuerunt transire. Sicut dicitur *Exod.* 30. b. Hoc dabit omnis qui transit ad nomen. Item in hoc quod dicit.

b Recordare quia recepisti bona in vita tua] auget afflictionem. Hoc est enim quod maximè cruciat damnatos, scilicet, præteritarum deliciarum recordatio, quas mallent non habuisse. Vnde *Boëtius*. Infœlicissimum genus infortunii est fuisse fœlicem. Item in hoc quod dicit.

d In vita tua] senouat dolorem. Dolent enim reprobi in inferno, quia vixerunt sibi non Deo. *Eccles.* 11. d. Ne laudaueris hominem in vita sua. Secundum *Gloss. mysticam* videtur posse mutari constructio, vt sic dicatur.

c Recepisti bona in vita tua.] q.d. recepisti bona tua, id est, quæ putabas tuam beatitudinem. Sic mali recipiunt bona in vita, id est, quæ videntur eis bona, sed iusti non recipiunt bona, id est, quæ reputent vel quæ videantur eis bona, quia non recipiunt ea pro recompensatione meritorum. Leguntur enim quidam & Abraham & Isaac, & alii in bonis temporalibus abundasse, non tamen pro recompensatione meritorū sunt eis collata à Deo, sed gratis. Sequitur.

e Et Lazarus similiter mala.] Quia sicut diues ex aliquo merito bona in vita sua recepit quæ cum vita transierunt, ita Lazarus ex aliquo demerito mala in vita sua recepit, quæ cum vita sua finita sunt.

f Nunc autem hîc consolatur,] æterna consolatione pro breui & momentanea tribulatione. 1. *Cor.* 4. d. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis, &c. Nunc sunt ei nuptiæ architriclini, in quibus aqua doloris versa est in vinum gaudii, & consolationis. *Ioan. cap. secundo.* b. Hoc est quod dicitur *Ioan.* 16. d. Tristitia vestra vertetur in gaudium, &c. *Chrysost.* Si ægrotamus, si pauperes sumus, gaudeamus, accipiamus mala in vita nostra, vt postea recipiamus bona.

g Tu verò cruciaris] æterno cruciatu pro modica voluptate. *Gregorius*. Momentaneum est quod delectat, sed æternum est quod cruciat. *Prouerb.* 14. b. Risus dolore miscebitur & extrema gaudii luctus occupat. Ecce qui fuit in deliciis temporaliter, nunc est in pœna æternaliter. Hæc mutatio miro modo figurata est, *Genes.* 48. e. vbi dicitur, quod Iacob manum dexteram posuit super minorem filium Ioseph, qui erat ad sinistram suam, & econuerso manum sinistram posuit super maiorem filium qui erat ad dexteram suam. Per dexteram in scriptura significatur prosperitas, per sinistram verò aduersitas. Et certè, qui sunt hic in aduersitate propter Deum, erunt in futuro in prosperitate. Et econuerso, qui sunt hîc in prosperitate, erunt in futuro in aduersitate. Nunc enim Dominus crucifixus stat ad occidentem vocans peccatores ad pœnitentiam, sed tunc vertet se ad Orientem ducens suos ad gloriam, & ita qui modo sunt in dextera, erunt in sinistra, & econuerso. *B. Bernard.* O quantos Lazaros, &c.

h Et in his omnibus, &c.] Nota quia Abraham iam ostenderat eum talem esse, cui non deberet subueniri, modò ostendit quia non potest ei subuenire & si vellet, quia forsitan adhuc diues instanter rogaret, nec clamare desisteret, quasi dicat, Abraham: Recepisti bona in vita tua, in voluptate temporalium spem posuisti, dedisti operam ambitiosis & superfluis ornatibus & comessationibus, & vaniloquiis, quia Epulones solent dare operam loquacitati, & ita multa sunt quæ me excusant ne subueniam tibi, quia talis es cui non debet subueniri. [Et in his omnibus] id est, inter hæc omnia quæ me excusant, vnum est, quod omnino me absoluit, scil. quia nullo modo possum tibi subuenire.

i Quia magnum, &c.] scilicet, impossibilitas commeandi, quia nemini de nobis est facultas commeandi ad vos, vel econuerso. Notatur & hîc distantia locorum secundùm differentiam meritorum. Quod significatur *Exod. octauo*, f. vbi dicitur: Ponam diuisionem inter populum meum & populum tuum. Hæc diuisio fuit in terra Gessen, vbi erant filij Israel, vbi erat semper lux & pax: in terra verò Ægypti semper erant tenebræ & tumultus. Vel istud chaos dicitur ex vna parte inflexibilis iustitia Dei: ex altera parte immutabilis exigentia meritorum, scilicet, quia nec ibi possunt mereri vitam æternam, nec boni mortem æternam. Hæc confusio non est in hac vita. Nam & boni possunt fieri mali, & mali boni. *Ambros.* Inter pauperem & diuitem chaos est, quia post mortem nequeunt mutari merita. Vnde sequitur.

K Vt hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare,] id est, si vellent non possent. Et nota quia principium *Gloss. Gregor.* Sicut reprobi, &c. innuere videtur quòd electi qui vident reprobos in tormentis compatiuntur eis. Quod stare non potest, quia id ipsum eorum beatitudinem offuscaret: Non enim potest esse compassio miseri sine angustia animi. Item si ex affectu compassionis condescenderent, non in omnibus voluntati diuinæ concordarent. Nota ergo quia *Gloss.* seipsam determinat, finis principium. Quia ergo dicitur in principio, volunt, sed non possunt, intelligendum est, volunt de natura, non tamen simpliciter volunt, sicut Angeli de natura possunt peccare, id est, in ea natura creati sunt in qua possunt peccare nisi confirmarentur, ita electi ad reprobos de natura transire volunt, id est, in natura humana compassionem habuerunt: & adhuc haberent nisi adeo Dei iustitiæ astricti essent. Licet ergo electi naturaliter sint misericordes & cōpassibiles, tamen erunt adeo coniuncti diuinæ iustitiæ & conformes diuinæ voluntati, vt nulla compassione ad reprobos moueantur. Modò potest esse transitus de malis ad bonos, & de bonis ad malos, tunc nullus erit transitus. Nūc enim dicitur Dominus transire percutiens Ægyptios. *Exod.* 12. d. Tunc immobilis erit censura iustitiæ Dei. Vnde *Isaiæ* 30. g. Erit transitus virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum. Et de bonis dicitur. *Ioan.* 16. e. Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

A Et ait diues ad Abraham.

Moralit. • a Fili recepisti bona] fortunæ, bona naturæ, bona gratiæ.

d In vita tua] quibus malè vsus es superbiendo.

e Et Lazarus similiter mala] culpæ, quibus bene vsus est pœnitendo, & confitendo, & mala pœnæ, quibus bene vsus est se humiliando & patienter sustinendo.

f Nunc autem hîc consolatur] in sinu Abrahæ, id est, in pace conscientiæ vel tranquillitate vitæ contemplatiuæ, ad quem locum peccator peracta pœnitentia portatur ab Angelis, vt prædictum est. *Isa.* 61. a. Dabo oleum gaudij pro luctu & pallium laudis pro spiritu mœroris.

g Tu verò cruciaris] in inferno, intus, scilicet, conscientia flagellante. Et meritò talis sine misericordia cruciatur, quia noluit ipse cùm posset indigenti pauperi misereri. *Mat.* 18. d. Serue nequam, &c.

h Et in his, &c.] id est, magna distantia præmiorum iuxta distantiam meritorum. Diues, quia de bonis Domini superbiuit, demersus est infernum: Lazarus verò, quia de peccatis suis humiliter pœnituit, sublimatus est in cælum. *Iob.* 28. a. Lapidem caliginis & vmbram mortis, id est, reprobos, in peccatis induratos, diuidit torrens pœnitentiæ vel diuinæ sententiæ, à populo peregrinante, scil. ab electis: qui se reputant peregrinos in mundo. Vnde 2. *Corinth.* 5. b. Quamdiu sumus in hoc corpore, &c. *Heb.* 13. e. Non habemus hic manentem, &c. Benedicit [Firmatum est vt hi, qui volunt, &c.] quia nō possunt post mortē merita permutari.

• Et ait: Rogo ergo te pater

a Et ait. b Rogo ergo te pater, vt c mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt teſtetur illis, ne & ipſi veniant in húc locũ tormentorum. Et dait illi Abraham e Habent Moyſen & Prophetas, audiant illos. f At ille dixit. Non pater Abraham, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. g Ait autem illi. Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.

A a Et ait] diues ad Abraham. b Rogo ergo te pater,] ex quo nemo ex vobis poteſt huc venire. c Vt mittas eom,] ſcilicet, Lazarum [in domum patris mei, &c.] Non eſt credendum quòd hoc dicat ex charitate, quam ante non habuit, & conſtat quòd nec modo habebat. Vndedicit Auctoritas. Non pôteſt quis poſt mortem illum quem prius habuit immutare affectum. Hoc igitur dicebat ex timore pœnæ: Sciebat enim quod ex conſortio fratrum in pœna, augeretur pœna ſua. Vnde *Beda*. Seruatur diuiti & cognitio pauperis quem deſpexit, & memoria fratrum quos reliquit, vt diuiſa gloria deſpecti, & de pœna inutiliter amotorum amplius torqueatur. Et notantur hic multa ad literam. Primò, importunitas diuitis reſpectu Abrahæ quem iterum fruſtra ſolicitat. Secundò, eiuſdem diuitis crudelitas reſpectu Lazari, quem perit exire de requie, qui ſemper fuit in labore. Nec eſt credendum quòd veller Lazarus ſuſcitari ad vitam mortalem, cùm Dominus fleuiſſe legatur quando Lazarum ſuſcitauit iterum moriturum. *Ioan.* 11.c. Tertiò, notatur in fratribus diuitis cõformitas culpæ, ſicut naturæ, per hoc quod dicit [Habeo enim quinque fratres.] Ideo fortiran quinque, quia quinque ſenſuum voluptatibus intendebant fratres eius, ſicut ipſe prius. Sic mulier Samaritana dicit ſe habuiſſe quinque viros. *Ioan.* 4.c. Et qoidem alius emiſſe quinque iuga boum, *ſupra* 14.d. Quartò, notatur, quud fratres diuitis nondum emancipati erant à patre iniquo, per hoc quod dicit [In domo patris mei.] Et quomodo mitteret Abraham ad tales ſeruom Domini, qui non recipit niſi derelictos à patre? Vnde *Pſalm.* 26. Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me. Quintò, notatur diuitis fatuitas, qui non putabat eos fore ſocios in pœna, qui fuerant ſocij in culpa. Sicut enim ſocij paſſionum ſunt & ſocij conſolationum, vt dicit Apoſtolus, 2.*Cor.* 1.b. ſic ſocij culpæ ſecuodum iuſtitiam Dei erunt ſocij pœnæ. *Ecclef.* 13.c. Omnis caro ad ſimilem ſibi coniungetur. Sextò, notatur timor ſeruilis adhuc eſſe in diuite: non enim dicit vt teſtetur illis ne peccent, vel vt pœnireant, ſed vt teſtetur illis, ne & ipſi veniant in locum tormentorum.] Bene dicit locum tormentorum: Ibi enim omnia genera tormentorum ſunt congregata, ſicut aquæ maris in alueo ſuo. *Ecclef.* 1.b. Omnia flumina intrant in mare. Septimò, notatur cumulus ſupplicij, per hoc idem: Nouum enim genus tormenti eſt ſolicitum eſſe de parentibus ſuis. Vnde præter propria tormenta dupliciter torquebatur diues, & quia videbat Lazarum in gloria quem malè deſpexit, & quia timebat de ſupplicio fratrum quos malè amauit. Iſtam pœnam portabunt ſecum in inferno Prælati, ſcilicet, ſolicitudinem parentum, quos malè amant. *Gregorius*. Vt peccatores in ſupplicijs amplius torqueantur, eorum videbunt gloriam quos contempſerunt, & de illorum pœna torquebuntur quos inutiliter amauerunt. Sequitur de reſponſione Abrahæ. d Et ait illi Abraham, &c.] In qua primùm notatur manſuetudo ſua. Non enim reſpondit ſicut iratus, noli mihi moleſtus eſſe, ſed vtens manſuetudine ſua docuit quid deberent facere dicens. e Habent Moyſen, &c.] Nam Moyſes docet moralia quæ ſunt facienda: Prophetæ tradunt myſtica quæ ſunt intelligenda. Per hoc idem notatur commendatio & concordia legis & Prophetiæ. Vnde & in transfiguratione Domini ſociantur Moyſes & Elias. *Matth.* 17.a. Sed adduntur Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt ſignificetur noui, & veteris Teſtamenti concordia. Item audit Moyſen, qui implet mandata. Audit Prophetas, qui credit prænunciata. Qui autem nolunt aodire, nec eorum oratio audietur, *Prouerb.* 28.b. Qui declinat aurem ſuá ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. f At ille, &c.] Iſte diues ex ingenio ſuo alios iudicat, recolens, quia dum vixit noluit audire Moyſen & Prophetas, & putat fratres ſuos eſſe ſimiliter obſtinatos. Itẽ notatur in hoc ſtultitia diuitis & omnium mundanorum. Putant enim plus eſſe credendum mortuis quàm viuis, vel quàm Scripturis, ſimiles Saul qui per pythoniſſam petiit ſuſcitari Samuelem à quo requireret veritatem. 1.*Reg.* 28.b. Contra illud *Iſa.* 8.d. Nunquid non populus à Deo ſuo requiret viſionem pro viuis & mortuis, &c. g Ait autem, &c.] Per locum à maiori terminat Abraham reſponſionem, quia maior eſt auctoritas Moyſi & Prophetarum, quàm alicuius mortui, & ideo ſi illos non audiunt, nec mortuum. Et quod verum dixerit Abraham; patet, quia aliquis ex mortuis imò primogenitus mortuorũ, id eſt, Chriſtus reſurrexit, & tamen non eſt creditum ei. Vnde *Chr.* Chriſtus à mortuis reſurrexit & quæ mala in inferno erant nunciauit. Deſcendit & de cælo & quæ bona ibi erant prædicauit, nec eſt creditum ei. Introducitur etiam mortuus loquens. *Eccleſ.* 38.c. Memor eſto iudicij mei, ſic erit & tuum, mihi heri & tibi hodie. Narrantur etiam mortui apparuiſſe quibuſdam Domino facientes. Vt magiſtro Selloni apparuit quidam diſcipulus ſuus indutus capa de pergamento, exterius ſcripto & interius ardenti & ſtatim iuit ad religionem dicens.

Linquo coax ranis, cras coruis, vanaque vanis: **Verſus.**
Ad logicam pergo, quæ mortis non timet ergo.

a Et ait: Rogo ergo te pater, &c.] Diues de pauperatus prius vocauit Abraham patrem: Nunc dicit ſe habere fratres in domo patris ſui. In quo oſtenditur peccator duos habere patres, ſcilicet, Deum qui eſt pater omnium ſecundùm generationem naturæ, ad quem quotidie clamamus: Pater noſter qui es in cælis, *Matth.* 6.b. Et diabolum qui eſt pater malorum ſecundum generationem culpæ. Vnde *Ioan.* 8. f. Vos ex patre diabolo eſtis. Omnes igitur boni ſunt tantùm de vna domo, & vnius patris, ſcilicet, Dei, & omnes mali ſunt de duabus domibus & duorum patrum. Sunt enim de domo Dei patris, cuios ſunt filij ſecundùm naturam, non ſecundùm imitationem. Sunt etiam de domo diaboli, cuius ſunt filij ſecundùm imitationem, non ſecundum naturam. Et in vtraque domo habet diues iſte fratres multos. Omnes enim boni qui ſunt in domo Dei, fratres eius ſunt ſecundũ naturam. Item omnes mali qui ſunt in domo diaboli, fratres eius ſunt, id eſt, ſimiles in culpa. *Eccleſ.* 34.d. Qui effundit ſanguinem & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Sed cũ plurimi ſint fratres in hac domu, quare dicit quinque? Fortè ad innuendum quod ab operib. miſericordiæ diminuti ſunt que per ſenarium deſignantur. *Mat.* 25.c. Vel ideo quinq; quia voluptati quinq; ſenſuũ deditι ſunt ſicut ipſe. d Et ait illi, &c.] Lex Moyſi dat præcepta & prohibitiones, Prophetæ faciunt promiſſiones & cõminationes. Igitur audire Moyſen, eſt ſeruare mandata legis & prohibitiones cauere. Audire Prophetas, eſt timere comminationes, & amplecti promiſſiones. Sic Dñs diſcipulis euntib. in Emaus interpretabatur Scripturas, incipiens à Moyſe & Prophetis, *inf. vlt.* d. f At ille, &c.] Duo genera prędicatorũ diſtinguuntor hic. Quidã ſunt ſæculares in mundo conuerſantes, & hi ſigificãtur per Moyſen & Prophetas. Sic. n. per Moyſen mandata & prohibitiones, & per Prophetas cõminationes & promiſsiones ſignificantur, ita & illi qui prędicant & docent iſta. Alij ſunt religioſi clauſtrales lege viuẽtes, & hi ſignificãtur per mortuos. Primò miſit Deus Moyſen & Prophetas, i. ſæculares prædicatores. Sed mundus non credidit eis, dicẽs ſe potius velle credere factis quã verbis, nolle audire prædicatores qui non faciunt quod docẽt non attendens quod Dñs dixit, *Matth.* 23.a. Super cathedram, &c. Volens ergo tollere omnem excuſationem & occaſionem murmurandi, miſit poſtea mortuos, id eſt, fratres minores, & fratres prædicatores, qui ſunt mortui mundo. Vnde *Col.* 3.a. Mortui eſtis & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Hos petiit mundus, & hoc eſt quod dicit [Non pater Abrahã ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos pœnitentiam agent.] Sed quia mundus etiam per iſtos mortuos parum proficit: ideo ſequitur [Ait autem illi,] Abraham, ſcilicet, [ſi Moyſen & Prophetas non audiunt, &c.] Et hoc eſt quod dicit *Matth.* 11.c. Venit filius hominis manducãs & bibens & dicunt, ecce homo vorax & potator vini: Hoc eſt quod diues non vult audire Moyſen & Prophetas. Item venit Ioannes non manducans neq; bibens, & dicunt, dæmonium habet. Per quem Ioannem ſignificaotur illi mortui. Vnde omnes communiter dicunt. Dñe quia credidit auditui noſtro, quaſi dicat, nullus vel rarus. *Iſa.* 53.a.

Moralit.

a Et ad diſcipulos

EXPOSITIO CAP. XVII.

CAP. XVII.

Et *a* ad discipulos suos ait. Impossibile est, vt non veniant scandala *b* Væ autem illi per quem veniunt.

Et ad discipulos suos ait, &c.] Dominus disputans de auaritia Pharisæorum & de pecunia eroganda pauperibus, prædicauit eis contemptum terrenorum. Pharisæi autem quos Dominus tangebat irridebant eum, ex eo sumentes occasionem irrisio-
A nis, quia lex obseruatoribus suis diuitias promittebat, quas ipse despiciendas esse docebat, quasi dicerent:
Matth. 18. c. quandoquidem lex ita magnificat temporales diuitias, vt eas obseruatoribus suis pro mercede promittat, ergo tu arguendus es qui ita vilipendis eas. In tantum autem irridebant eum vt quidam de pusillis qui aderát scandalizarentur, & verba eius vilipédeerét, & ita mortaliter peccabant. Cum enim audimus aliquem nobis aliqua prędicantem & videmus doctores quos arbitramur peritos, doctrinam eius irridere & paruipendere, statim doctrina eius in negligentiam cadit. Videns ergo Dominus pusillos scandalizatos irrisione Pharisæorum, imprecatur væ æternum Pharisæis, loquens specialiter Apostolis. Ideo autem specialiter dirigit sermonem ad Apostolos loquens de scandalo infirmorum, vt quasi tacitè exhortetur eos ad fortiter scandala sustinenda, q. d. permittite infirmos scandalizari, vos autem ne huiusmodi irrisionibus blasphemantium moueamini quas vobis incumbit tolerare, quia impossibile est ne veniant scandala. Diuiditur autem istud cap. in sex partes. In prima imprecatur Dominus væ Pharisæis pusillos scandalizantibus. In secunda ostendit quomodo potest scandalum euitari ibi. [Si peccauerit in te, &c.] In tertia parte, quia dixerat *suprà*. Qui fidelis est in
Supra 16. b. minimo & in maiori fidelis erit, & Apostoli in minimo iam fuerant fideles, id est, in contemptu terrenorum: ideo postulauit sibi fidem augeri, vt in maiori fideles inueniantur, & Dominus determinat qualem fidem debeant habere ibi [Et dixerunt Apostoli,] In quarta monet ne quis de operibus suis glorietur ibi [Quis autem vestrum] & ita inuitat ad humilitatem per quam fides augetur. In quinta reprehenditur ingratitudo nouem leprosorum, qui sanati nullas gratias retulerunt ibi. [Et factum est dũ irent.] In sexta determinat diem secundi aduentus omnibus esse incertum, & qualis sit futurus status hominum ostendit, ibi [Interrogatus autem.] Dicit ergo.

a Et ad discipulos, &c.] *Chrys.* Insusceptibile. [Vt non veniant scandala.] *Beda*, id est, offendicula. *Chrys.* Si omnes correcti essent nunquid non argueretur sermo hic? Nequaquam, neque enim dictus esset. *Chrysost.* Quid sunt scandala? Prohibitiones rectæ viæ. Et *infrà*. Non quia prædixit hoc fit, sed quia futurum erat esse propter hoc prædixit. *Num.* 31. *Glossa. Origen.* Scandalum est vbi rectè ambulanti deceptio ad peccandum subiicitur. Et *suprà*. Longè grauius est causam peccati præbere quàm peccare. *Matth.* 18 a. Necesse est vt veniant scandala. 1. *Cor.* 11. d. Necesse est hæreses fieri, vt qui probati sunt, &c.

b Væ autem illi.] Nota quod scalon, vel scandalon Græcè, Latinè dicitur vel obex ad quem offendimus in via, non præuidentes pedibus nostris, vel læsio ipsa qua in offendendo lædimur, vel ruina ipsa. Vnde *Versus*: Scandalon, æquiuocum, obex, impactio, casus. Hic autem accipitur pro ruina, vel casu, vbi dicitur [Væ autem illi per quem scandala veniunt,] id est, væ illi qui proximum in mortale peccatum ruere facit. Si quis enim proximum faciat venialiter peccare, non propter hoc minatur ei Dominus væ æternum. *Hieronymus*. Sicut ignem calere, niuem verò frigere, ita necesse est, vt iniquitas erroribus plena scandala pariat, perfectorum verò charitas pietatis operibus luceat. Verumtamen quia nulla necessitas cogit humana corda esse iniqua, quæ tamen quia iniqua sunt, scandala mouent, ideo væ illi cuius vitio veniunt. *Chrysost.* Venire quidem scandala necesse est, perire autem non est necesse: sicut si dicat medicus. Sequitur:

c Vtilius est illi, &c.] Nota quia lapis molaris non hîc pro mola accipitur, sed pro quolibet grandi lapide, & significat hîc comparatiuum idem quod positiuum sui contrarij, cum minùs aduerbio. Et loquitur iuxta morem Palestinæ regionis, in qua infligebatur hæc pœna parricidarum, vel quibuslibet facinorosis. Non enim talis pœna infligebatur nisi propter facinora, id est, propter grauiora scelera, quæ non esset fas dicere, vel cogitare. Et erit sermo de innocenti, quasi minus inutile esset innocenti homini pœnam subire & ita obire quàm fratris scandalo mortem æternam mereri. *Beda.* [Lapis.] Secundum ritum Prouinciæ vbi erat ista pœna criminum, vt ligato saxo in profundum demergeretur. Et verè est vtilius innoxium grauissima pœna vitam finire, quàm lædendo fratrem mortem mereri perpetuam. Mat. 9. f.

c Vtilius, est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quam vt *d* scãdalizet vnum de pusillis istis. *e* Attendite vobis.

Alia *Gloss. Beda.* Vtilius est illi, id est, multù melius pro culpa breuem recipere pœnam, quàm æternis cruciatibus seruari, quasi vtilius est alicui subire temporalem pœnam sufficientem ad delendam culpam, quàm pro scandalo fratris reseruari ad æternam pœnam. Et ponitur comparatiuum electiuè, non sicut prius, quasi hoc est vtile, sive bonum, illud non. *Chrysostomus.* Si natura esset mala, superflua esset custodia.

d Quam vt scandalizet, &c.] *Beda.* Magnus enim moueri non potest, id est, qui magnifici animi est, & robustua de facili non mouetur. Item [Vtilius, &c.] Secundum *Hilarium* sensus est. Melius est Christiano per cuius scandalum fratres sui vel subditi sibi pereunt, si paganus esset, quia non tantam pœnam pagani patiuntur in inferno, quãtam falsi Christiani, *Roman. cap. decimoquarto*, d. Malum est homini qui per offendiculum manducat, bonum est non manducare carnem & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur. *Gloss.* Offendit qui à fide discedit, scandalizatur qui tristatur, infirmatur qui dubitare incipit. 1. *Corinth. cap. octauo*, d. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. *Chrysostomus.* Si membra abscidimus cum incurabiliter se habuerint, & reliquis obfuerint, multò magis in amicis hoc facere oportet. *Chrysostomus.* Nihil ita nociuum est vt conuersari cum perniciosis. Item *Beda.* Nota quod inquantum sine peccato potes vitare scandalum proximi, debes, quod si de veritate est, pro scandalis veritas relinqui non debet. Sensus est, Dominus expressè ostendit quàm mortale sit scandalizare proximum, scilicet, ei præbere occasionem ruinæ, id est, mortalis peccati. Ergo summopere vitandum est scandalum proximi, inquantum sine peccato potest vitari. Si enim scandalizaretur proximus pro veritate, non propterea cessandum est à veritate. Est autem veritas triplex, scilicet, doctrinæ, vitæ, iustitiæ. Si habeam veram vitam & scandalizetur proximus, nisi furer, vel rapiam, non pro eius scandalo cessare debeo à veritate vitæ. Item si sanè doceam articulos fidei & inde scandalizetur, non desistam à veritate doctrinæ. Item si sedeo iudex & scandalizetur, quia non parco ei in iudicio, non desistam à veritate iustitiæ.

Iustitiæ, vitæ, doctrinæ scandala cedunt. Versus.

Item nota *Gloss. Bedæ.* Vel per lapidem molarem sæcularis vitæ labor & circuitus exprimitur, per mare damnatio extrema. Quicunque ergo speciem sanctitatis habens, verbo vel exemplo cæteros destruit, melius esset ei vt sub exteriore habitu, id est, sæculari ad mortem terrena acta constringerent, quia si solus caderet tolerabilior eum pœna cruciaret. Nota ergo mola semper in circuitu agitur. Per molæ ergo circuitum sæcularis vitæ ambitum siue rotam, id est, volubilitatem, per proiectionem in mare, æternam damnationem intellige. Et erit sermo de nocente, & ponetur comparatiuum sicut prius. Vtilius, id est, minùs inutile. Et est summa, quia melius est, id est, minus malum peccare mortaliter in sæcularis vitæ habitu quàm in religioso habitu. Qui enim peccat in habitu sæculari damnabitur, qui autem in religioso habitu peccat multos malo exemplo lædit, quia error talium facile trahitur in exemplum. Item *Gloss. Beda.* Pusillia non ætate, sed fide, & animo, qui occasiones quærunt quomodo scandalizentur. Est enim familiare exemplum. Sæpe enim qui in claustro est quærit occasionem exeundi: Ideo oportet nos his consulere ne occasione nostri recedant à fide & salute. Sequitur.

e Attendite vobis,] quasi ex quo adeo damnabile est scandalizare proximos, ergo summa diligentia cauete ne proximis scandala inferatis, vel potiùs scandala illata dimittatis. Vnde sequitur.

a Si peccauerit, &c.

Secunda pars. A a Si peccauerit, &c.] Secunda pars, in qua docet Dominus quo ordine debeamus scandala vitare, s. si neminem lædimus verbo vel facto, si peccantē zelo iustitiæ corrigimus, si pœnitenti dimittimus quod deliquit in nos. *Tres gradus correctionis.* Ordinem autem corrigendi prætermittit Lucas, quem *Matth.* plenius docuit, 18. *cap.* tres ponens gradus correptionis. *Matth. 18. b.* Primus est amore reuocare peccantem, quod fit quādo conuenitur singulariter, & dulciter admonetur vt cesset.

> Si a peccauerit in te b frater tuus, c increpa illum, d & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si e septies in die f peccauerit in te & g septies in die cõuersus fuerit ad te, dicens, pœnitet me, dimitte illi. Et h dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si i habueritis fidē sicut granum sinapis k diceretis huic

Vnde *Gal.* 6. b. Fratres si præoccupatus fuerit homo, &c. *Eccles.* 19. c. Corripe amicum tuum ne fortè non intellexerit, & dicat non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere. Secundus gradus est timore reuocare, quod fit quando adhibentur testes *Leuit.* 19. d. non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue, ne habeas super illo peccatum. Tertius gradus est pudore reuocare quod fit quando vitatur vt ethnicus. *Tit.* 3. c. Hominem hæreticum post primam & secundam admonitionē deuita, sciens, &c. Et ita tres species correctionis, prima amoris, secunda timoris, tertia pudoris. *In correctione peccatur quatuor modis.* Peccatur autem in correctione quatuor modis. Primò per indiscretionem, vt si quis manifestet crimen quod probari non potest, vel incorrigibilem corrigat, vel cùm sit ipse indignus & in eodem vitio denotatus, quod significatur per Ozam. 2. *Reg.* 6. b. Secundò, per indignationem, quod significatur per Mariam quæ ex indignatione corripuit Moysen: *Num.* 12. a. Tertiò, per derisione, quod significatur per Cham, qui patrem nudatum derisit: *Genes.* 9. d. Quartò, per inordinationem, vt si crimen manifestetur sine præadmonitione, quod significatur per Ioseph, qui fratres suos de crimine pessimo accusauit: *Genes.* 37. a. Veruntamen non facit contra ordinem correctionis, quia tali reuelat, qui potest prodesse & non obesse, vt dicit *August. super Leuit.* 5. a. *ibi*: Si peccauerit anima. Quando autem debeat fieri correctio & *Versus de correctione.* quando non, & qualis, notatur his versibus. Vtilis, expediēs, facilis, processus honestus: Non spes, non testes, præsul scit, plebs, monachus sum. Dicit ergo. a Si peccauerit in te.] id est, contra te verbo, vel facto iniuriando, & hoc, vel in persona sua, vel coniuncta, vel in fama, vel in rebus. b Frater tuus,] id est, quicunq; homo qui potest scandali materiam ministrare, quia nec Deus nec Angelus potest. Vel, [In te,] id est, ex te sciente. Sic exponit *Aug. super* 1. *Tim* 5. d. Peccantem coram omnibus argue, qui debet, inquit, si in te peccauerit, & respondet tu scis quia peccauit. c Increpa illū] primò in secreto. *Aug.* Si publicè argueris non eris correctior sed proditor. Ideo enim corripiendus est frater seorsum, ne si semel pudorem amiserit permaneat in peccato, & si te audierit lucratus es animam eius, si autem non correxerit se, adhibe duos testes vel tres qui prodesse possunt & non obesse, & ad quorum notitiam peruenit peccatum illius. Et si tunc non correxerit se, dic Ecclesiæ, id est, Prælato, vel publicè coram omnibus arguatur, & si etiā tunc nō correxerit se, vita eum vt ethnicum & publicanum. Hunc ordinem docet Dominus *Matth.* 18. b. Et certè sicut homo tenetur ad dilectionem proximi, ita & ad correctionem. Vnde *Gregor.* Si proximos nostros sicut nos diligere debemus, restat vt eorum peccatis sicut nostris irascamur. Item *Beda.* Ita peccat qui peccantem videns tacet, sicut qui peccanti non indulget. Ideo dicit *Ecclesiast.* 4. c. Ne reuerearis proximum in casu suo nec retineas verbum in tempore salutis. *Prouerb.* 9. b. Noli arguere derisorem, &c. 2. *Tim.* 4. a. Argue, increpa, obsecra cum omni patientia. *Chrysostomus.* Oportet peccatoribus dicere quæ fecerunt, sicut fit ebriis post ebrietatem. Ita fecit Abigail, Nabal. 1. *Reg.* 25. f. Secundum quosdam quinque sunt casus in quibus non habet locum hoc mandatum. Primus est, cum non est spes correctionis. Vnde *Hieronymus*. Frustra niti & nihil aliud quàm odium quærere extremæ dementiæ est. Secundus est, cum timetur defectus probationis. Tertius est, cum Prælato tanquam iudici notum est idem peccatum. Quartus est, cum meliori operi vacat, vel æquè bono. Quintus, cùm multitudo vel potestas est in causa. 2. *Corinth.* 6. d. Exite de medio eorum. Ibi *August.* Exire de medio eorum est facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusque salua pace. Quantum licet, quia facta correctione in priuato, licet non corrigatur correptus, sustinendus est quandoque. Pro gradu cuiusque, quia correptor attendere debet vtrum prosit sua correptio erga personam corripiendam. Salua pace, quia tolerandi sunt mali pro pace Ecclesiæ. d Et si pœnitentiam, &c.] *Beda.* Ne vel nimis difficilis venia, vel nimis remissa sit indulgentia, quasi dicat, dimittendum est petenti veniam, & non nisi petenti, quia si non dimitteres petenti, austeritas esset, vel seueritas, si dimitteres non petenti videretur esse remissio, id est, dissolutio animi, & quodammodo alios ad peccandum incitares. e Et si septies in die.] *Chrysost.* Non numerum ponit, sed quod infinitum continuè & semper est. f Peccauerit in te.] *Ambrosius.* Si enim in Deum, non erit nostri arbitrij. Vnde 1. *Reg.* 2. e. Si peccauerit vir in virum placari ei potest Deus: Si autem peccauerit vir in Deum quis orabit pro eo? g Et septies in die, &c.] Septies: intellige, id est, quocunque genere peccati, & quocunque tempore peccauerit in te. [Dimitte illi.] *Beda.* Solet vniuersitas septenario designari. Præcipitur ergo vt omnia peccata dimittantur. *Chrysostomus.* Et si septuagies septies dimiseris, tamen gutta aquæ ad pelagus, immò multò magis deficit tua philanthropia ad infinitam bonitatem Dei. *Prouerb.* 24. b. Septies cadit iustus & resurgit. Septies in fratrem peccat quis, animæ intellectum seducendo, affectum corrumpendo, corpus affligendo, necessaria auferendo, sua non communicando, famam lædendo, malo exemplo corrumpendo. Sequitur. h Et dixerunt Apostoli.] *Tertia pars.* Tertia pars cap. in qua ostendit Dominus cuiusmodi fidem debeant habere, vel postulare Apostoli, scilicet, humilem & feruentem. Nec continuatur istud proximo dicto, sed supra dicto. Cum enim suprà dixisset Dominus: Qui in minimo fidelis est & in maiori fidelis erit, Apostoli qui in minimo, id est, in contemptu terrenorum fideles extiterant, sua derelinquendo, in maiori postulant sibi fidem. *August.* id est, in dispensatione donorum spiritualium quæ habebant. Vnde dicitur [Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus, si habueritis, &c.] Dominus instruens Apostolos, imò in Apostolis eorum posteros docuerat de duobus, de pecunia eroganda pauperibus, & de dimittendis iniuriis. Quoniam autem Apostoli incidenter quæsierant augmentum fidei instruit eos Dominus, quomodo poterit in eis fides augeri, scilicet, si sit humilis & feruens. Feruor autem fidei in duobus consistit, scilicet, in tolerantia pressurarum, & perseuerantia, quemadmodum in his duobus consistit strenuitas fortis athletæ vel viatoris, siue agricolæ. Non enim iudicatur strenuus in pugna, si postquam viriliter egit in duobus, vel tribus ictibus quiescat, sed pro duobus, scilicet, quia sustinet ictus viriliter, & quia perseuerat finaliter, sic fides alicuius non iudicatur feruens, nisi pro fide fortiter aduersa perferat, & finalem habeat perseuerantiam, vt semper continuando opus operi addat. Dicit ergo. i Si habueritis fidem sicut granum sinapis,] id est, humilem exteriùs & feruentem interiùs, quæ, scilicet, in facie hominum humilis appareat & intus in pectore ferueat & aduersitatibus trita feruentior fiat. k Diceretis huic arbori moro, eradicare & transplantare in mare, & obediet vobis,] id est, quælibet impossibilia, & miraculosa facietis, quia talem fidem habenti sæpe etiam inanimata obediunt. *Beda.* Species pro genere ponitur, quia fides consummata etiam elementis imperare potest. Non enim promittit eis specialiter posse arbores eradicare, vel montes transferre, quia hoc de paucis sanctorum legitur quod transtulerint montes. De Gregorio Nazianzeno legitur, quia cùm vellet ædificare basilicam in angulo maris, erat ei mons impedimento, & pernoctauit in oratione, & mane inuentus est mons de loco proprio intantum separatus, vt libera haberet spacia ad basilicam construendam. Etiam *in vitis Patrum* legitur de quodam Eremita, quod in medio horto eius erat lapis pergrandis nocens oleribus, quem precibus amouit. Et nota quòd Lucas non continuauit hoc in loco suo. In Matthæo enim positum est post sanationem lunatici qui oblatus est Apostolis nec eum potuerunt sanare, præsentatus est Domino & sanatus ab eo. Et Apostolis quærentibus quare non poterant eiicere dæmonem, Dominus incœpit B

minus incepit in eis arguere fidei modicitatem. Et tunc dixit eis. Si haberetis fidē, sicut granum sinapis, diceretis huic monti, &c. ibi dicit, huic monti, hic, huic arbori moro, & idem mysticè intelligitur per montem, & morum scilicet diabolus. Per morum ergo mysticè significatur diabolus, & sex rationibus. Primò, quia morus fructus prius virides, & rubeos habet, postea nigros, sic diabolus primò suggerit bona, & postea mala, more scorpionis. Sic etiā Hæretici qui sunt membra diaboli. *Ioan.* 2.b. Omnis homo, &c. Secundò, quia fructibus mori insidet molestudo muscarum, sic operibus diaboli multitudo immundarum cogitationum, quæ orationis suauitatem auferunt, & mentem maculant. *Eccl.* 10. a. Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Vnde etiam princeps dæmonum Beelzebub appellatur, id est, vir muscarum. *Matth.* 12. b. vbi dicitur. Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Tertiò, propter altitudinem. Morus enim alta est, & diabolus superbus. *Isa.* 14. d. Ascendam in cælum, &c. Quarto, quia fructus mori manus tangentium inquinat, sic societas malorū qui sunt fructus diaboli. *Eccles.* 13. a. qui tangit picem, &c. Quintò, quia vinum mori citò inebriat, sic suggestio diaboli *E* *h*.5.d. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. *Prou.* 20. a. Luxuriosa res est vinum, &c. Sextò, quia folia mori pascunt vermes, sic suggestiones diaboli terrenos, i. cupidos, & auaros pascunt. *Iob* 24.d. Dulcedo illius vermes, non sit in recordatione, sed cōteratur quasi lignum infructuosum. Hanc morum meritò fidei suæ leguntur sancti ab obsessis corporibus eiecisse ad literam, & spiritualiter. Et hoc est, & si habueritis, &c.

Morus significat diabolum sex rationibus.

a Moro] id est, diabolo. *Matth.* 17.c. & 21.c. dicitur. Diceretis huic monti, &c. Et idem est, sicut dictum est, mons, & morus scilicet diabolus.

b In mare.] Per mare potest accipi amaritudo inferni vel cor peccatoris. De primo *Iosuē* 3. d. Aquæ quæ inferiores erant in mare solitudinis quod nunc mare mortuum vocatur descenderunt. De secundo. *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Sequitur.

Quarta pars.

c Quis autem vestrum, &c.] Quarta pars cap. in qua monet Dominus ne quis de suis operibus glorietur. Et benè sequitur ad præcedens cap. vbi ad perfectionem fidei inuitauit, per quam fiunt miracula, & ideo monet modò ne quis de illis operibus quasi suis glorietur, sed quanto fides est excellentior in virtutibus, tantò sit intus conscientia humilior in suis cogitationib. 1. *Cor.* 10. d. Qui gloriatur in Domino glorietur, &c. Dicit ergo. Quis autem vestrum habens seruū, &c. egresso de agro, &c. transi, à labore. *Gregor.* Nihil valet quod laboras, si cessas.

K Recumbe] ad mensam.

l Et non] potiùs, dicat, ei [para quod cœnem, &c.] *Iacob.* 5. b. Ecce agricola expectat, &c. *Eccles.* 20. b. Hodie fœneratur quis.

p Nunquid habet gratiam seruo illi, &c. imperauerat.] Intellige quasi de indebito, q. d. non habet gratiam dominus seruo, quia non facit pro eo indebita. *Gloss.* q. d. quid mirum si facit seruus quod debet, cuius est laborare, & seruire assiduè.

q Non puto.] *Beda.* Si homo ab homine seruo non vniforme, sed multiplex ministerium exigit, nec gratiam habet, quantò magis vos, qui sine me nihil potestis facere *Ioan.* 15. a. nō vnius vsum operis, vel laboris exercere debetis, sed semper nouis studiis augere priora. *Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus, &c. Nec iactetis vos quod benè seruistis. Vnde sequitur. *r* Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, &c.] Docet ne mentiri? Absit. *Ps.* 76. Dixi nunc cœpi. *Eccl.* 18. a. Cùm cōsūmauerit, &c. *s* Inutiles] intelligi Deo *Iob* 35. Si iustè egeris quid donabis ei? Vel, inutiles, &c i. insufficientes.

Moraliter.

t Quis autem vestrum, &c. *Mysticè.* Seruus arans, vel pascens est prædicator, vel Prælatus qui arat dum cōfessat. *Osee* 10. d. Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos. *Suprà* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. *Eccl.* 38. e. Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in baculo, stimulo boues agitat. Pascit autem dum prædicat. Vnde Petro dictū est: Pasce oues meas: *Ioan. vlt.* c. Ager est Ecclesia. De quo *Cant.* 7. d. Egrediamur in agrum. Seruus in agro laborat, dum Prælatus, aut prædicator in Ecclesia prædicat, aut confessat. Postea verò de agro regreditur, quando intermisso opere prædicandi, vel confessandi, intus in conscientiam suam rediens, sua facta, & dicta pertractat. Ad hoc significandum, scil. quod prædicator, siue Prælatus de otio contemplationis debet egredi ad laborem actionis, baculus pastoralis in anteriora extenditur, idem in se redit, & in superiori parte reflexus est, ad significandum quod de labore actionis debet reuerti ad otiū contēplationis. Et hoc est quod dicitur *Prou.* 24. d Diligēter exerce agrum tuum, i. Ecclesiam, & postea ædifices domum tuam, i. conscientiam tuam. Vnde Iacob postquam pauit oues Laban viginti annis, cum omni labore, & sollicitudine dixit: Iustum est, vt aliquādo prouideam domui meæ: *Gen.* 30. d. Regressus autem seruus in domum, non statim iubetur à Domino suo recūbere ad mensā, sed priùs ministrare, & parare quod cœnet Dominus eius, & postea iubetur manducare, quia prædicator, aut Prælatus post labore prædicationis, & cōfessionis, nō statim interna, vel æterna iocūditate fruitur, sed oportet priùs vt cōsciētiā suam mūdet, & humiliet, in qua Dominus libenter cœnat. Vnde *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium, &c. Et nota quod dicitur *in G* Ad curiam consciētiæ, i. ad conscientiam, quæ est curia regis nostri, in ea enim sedet rex noster. Dicit ergo: *a* Quis autem vestrum] id est, Christus: De quo *Ioan.* 1. d. Medius vestrum stetit quem vos nescitis. *d* Habens seruum,] id est, Prælatum Ecclesiæ sibi seruientem, vel seruire debentem. *e* Arantem] id est, confessantem. Qui enim arat laborat, & terrā vertat, & postea seminat, ita qui confessat. *Iob.* 1. e. Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos. *Eccl.* 6. c. Quasi is qui arat, & qui seminat accede ad sapiētiam. Sed dicitur *Prou.* 20. c Propter frigus piger arare noluit. At literam, propter frigus multi Prælati nolunt audire confessiones. Sequitur. *f* Aut boues] id est, simplices, aut pigros.

g Pascentem] verbo doctrinæ, & exemplo bonæ vitæ. *Zachar.* 11. a. Pasce pecora occisionis quæ qui possederant occidebant. Et postea sequitur: Assumpsi mihi duas virgas, s. vitam, & doctrinam, alteram vocaui decus, i. vitam, & alteram funiculum, i. doctrinam, quæ debet mensurari, & paui gregem. Hic nota moralitatem de Doeg. 1. *Reg.* 21. b. Erat autem in tabernaculo, &c. Doeg, Interpretatur motus, vel mortuus, vel solicitus, & significat Episcoporum consanguineos qui de eius sanguine mouentur, vel sapientes in temporalibus: Qui vtrique mortui sunt spiritualiter, & tamen potentissimi pastorum Saul. Hi pascunt mulas steriles, mutilas, s. personas. *Iob* 24. d. Pauit sterilem, &c *h* Qui regresso de agro] actiuæ laboriosè ad domum contemplatiuæ quietæ. *i* Dicat illi statim,] scil. omnino cessa à labore. *K* Recumbe] ad mensam internæ, vel æternæ refectionis. *l* Et non dicat] ei potiùs, para quod cœnem, cordis munditiam, humilitatem, iustitiam. *Eccl.* 18. b. Ante orationem præpara animam tuam. *Ier.* 5. b. Ecce merces operationum, &c. Sequitur:

m Præcinge te] interius cingulo fidei, exterius cingulo pœnitētiæ, seu iustitiæ. *Isa.* 11 b. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides, &c. *Iob* 38. a. Accinge sicut vir lumbos tuos, &c *Ierem.* 1. d. Accinge. *Sup.* 12. e. Sint lumbi vestri, &c. *Prou.* 30. b. Gallus succinctus, &c. 3. *Reg.* 18. g Manus Domini facta est super Eliam accinctusque, &c.

n Et ministra mihi] & meis verbum, exemplum, teipsum. Hæc tria debet quilibet prædicator ministrare Christo, quia ipse hæc eadem ministrauit nobis. Vnde *Matth.* 20. d. Non veni ministrari. *Gl.* id est, temporaliter dominari, sed ministrare. *Gl.* prædicando, miraculis admonendo, animam quam pro vobis accepi impendendo. Qui hæc tria ministrauerit Christo in hac vita, & Christus ministrabit ei in gloria. *Sup.* 12. e. Beati serui quos cum venerit Dñs, inuenerit vigilantes: Amen dico vobis quòd præcinget se, &c. *o* Et post hæc in

arbori *a* moro eradicare, & transplantare in *b* mare, & obediet vobis. *c* Quis autem vestrum habens seruum *e* arantem *f* aut pascentem boues, *h* qui regresso de agro *i* dicat illi statim, transi, & *k* recumbe, *l* & non dicat, para quod cœnē, & *m* præcinge te, *n* & ministra mihi, donec manducem, & bibam, *o* & post hæc tu manducabis, & bibes? *p* Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? *q* Non puto. Sic *r* & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui *s* inutiles su-

C

ficientea. Vnde *Beda*. Quia honorum noſtrorum operum non indiget Deus, vel quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, &c. *Rom.* 8.d. a Quod debuimus facere fecimus.] *Beda*. Qui venit miniſtrare, & non miniſtrari noa debitores ſibi fecit, ne noſtris operibus confidẽtes, ſed eius examen expauentes, omnibus quæ præcepta ſunt expletis, nos imperfectos eſſe cognoſcamus quãdiu à Deo peregrinamur. 2. *Cor.* 5. b *Iſa.* 64.c. Vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ quaſi pãnus mẽſtruatæ. *Greg.* Sæpe iuſtitia noſtra ad examẽ diuinæ iuſtitiæ deducta, iniuſtitia eſt, & ſordet in cõſpectu diſtricti judicis quod in oculis fulget operãtis.

mus, quod a debuimus facere fecimus. Et b factum eſt dum

Verſus. Θ manducabis, & bibes] ipſum Dominum. *Eccl.* 24.e. qui edunt me adhuc eſurient, &c. *Beda*. Poſtquam tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ ſapientiæ dapibus reficieris[ſerui,] quia empti pretio magno. 1. *Cor.* 6.d. 1.c. Non corruptibilibus, &c.

a Quod debuimus, &c.] Tria debemus facere quæ pro nobis fecit Dominus. Omnia bona mundi contempſit, & ſic contennenda eſſe oſtendit. Item omnia mala ſuſtinuit, & ſic ſuſtinenda docuit. Item in vtroque perſeuerauit, & ſic perſeuerantiam docuit. *Matth.* 10.c. Qui perſeuerauerit, &c. Hæc tria immediatè ordinant ad regnum cælorum, i. iuſtitia, patientia, perſeuerantia. De iuſtitia quidem dicitur *Matt.* 6. d. primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. De patientia dicitur *Mat.* 5.a. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c. De perſeuerantia autẽ dicitur *Mat.* 24.b. Qui perſeuerauerit vſque in finẽ, &c. b Et factum eſt.] *Quinta pars.* Quinta pars, in qua poſt parabolam quæ inuitat ad humilitatẽ, & perſeuerantiam, reprehendit Dominus ingratitudinem leproſorum, qui ſanati ab eo nullas gratias retulerũt. In prima parte oſtenditur quod non ſolùm fides, ſed fides ſimul & òpera ſaluãt, vnde *Iac.* 2.e. Quid proderit fratres ſi quis dicat ſe habere fidem, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides ſaluare eum? q.d. nõ, quia fides, ſine operibus mortua eſt. Littera plana eſt. *Myſticè.* Leproſi ſunt hæretici. Nam ſicut leproſi varios colores habẽt in eodem corpore, ſic hæretici varios errores miſcent in eadẽ prædicatione. Vnde *Iſ.* 1.c. Caupones tui miſcent aquã vino. Decem dicuntur, quia peccant contra Decalogum. Hi ſtant à longè, quia ſeparati ſunt ab vnitate Eccleſiæ. Leuant vocem clamentes. Ieſu præceptor miſerere noſtri, quia neceſſe eſt, vt tales magno clamore interpellẽt, vt ad formam ſalutis redeant per cognitionem præceptoris. Quos videns Ieſus intuitu pietatis præcepit, vt irent, & ſe oſtanderent ſacerdoti, proprium confitentes errorem. Qui dũ irent, mundati ſunt, quia ſola cõtritio cũ propoſito confitendi, & ſatisfaciendi mundat à culpa Vnde *Pſ.* 31. Dixi confitebor, &c. Vnus autẽ regreſſus, gratias agit cadens in faciem ſuam, per quem deſignatur vnitas Eccleſiæ, quæ ſola de perceptis beneficijs gratias Deo refert, in faciẽs cadens, i. de peccatis perpetratis prudẽter erubeſcẽs. Qui enim in faciẽ cadit, præuidet vbi cadat, qui autẽ cadit retrò, nõ præuidet ruinam ſuam. Nouem verò qui non redierunt ad gratias peragendas, ſignificant ingratos beneficiorũ Dei, qui benè dicuntur nouem, quia per vnitatem ſubtractã à decem, i. à perfectione Decalogi deficiunt. Horũ ingratitudinẽ Dominus reprobat, dũ alienigenã commẽdat, & hos ſibi ignotos oſtenditur dũ requirendo dixit. Et nouem vbi ſũt, &c. *Moralit.* b Et factum eſt] Ieſus ſalutaria, vel Saluator interpretatur, & ſignificat vnumquemque qui ſuã, & aliorũ ſalutem quærit, & operatur. Ieruſalem autem interpretatur viſio pacis, & ſignificat Eccleſiã triũphantem, vbi cõſummata dilectio affectum, & immediata viſio pacificat intellectũ, ex quibus naſcitur quoddam inæſtimabile gaudiũ mentis, quod dũ intrinſecus præ ſui nimietate retineri nõ poſſit, exterius prorũpit in laudem. Vnde *Aug. in fine, de ciuitate Dei.* Ibi vacabimus, & videbimus, videbimus, & amabimus, amabimus, & laudabimus. Ecce quod erit in fine ſine fine. Samaria autẽ cuſtodia interpretatur. Galilæa verò tranſmigratio facta, ideo per mediã Samariã, & Galilæã tranſit Ieſus, dũ vadit in Ieruſalẽ, quia quilibet volẽs peruenire ad cæleſtẽ beatitudinem, oportet vt tranſmigrando mundũ cuſtodiam cordis, & ſenſuum habeat. Vnde *Pro.* 4.d. Omni cuſtodia ſerua cor tuũ. Item Samaritani Dominũ euntem in Ieruſalem noluerunt hoſpitio recipere. *ſup.* 9.f. Item Deum ſimul, & idola coluerunt. Item Galilæi duxerunt Chriſtum in ſupercilium montis, vt eũ præcipitarẽt. *ſup.* 3.c. Interpretatur etiam Galilæa rota. Eſt autẽ triplex rota. *Triplex rota.* Prima eſt ſolicitudo mũdana qua rotantur auari de proſperitate in aduerſa, de ſummis ad ima, de lætis in triſtitiã, & econtrario relabentes. *Eccl.* 33. a. Præcordia fatui quaſi rota carri, & cogitatio illius quaſi axis verſatilis, qui ſtridet, niſi vnctus fuerit pinguedine terrenorum. De hac rota *Prouer.* 20. d. Diſſipat impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem. Vbi dicit alia litera: Ventilator eſt impiorum rex ſapiens, & immittit in eos rotam malorum, id eſt, mundanorum ſolicitudinẽ, vt diſtendantur in ea. Iſti voluuntur in futuro rota ſuppliciorum de pœna ad pœnã, ſicut modò voluitur rota negotiorum de cura ad curã. 1. *Reg.* 25.e. Anima Domini mei Dauid ſit cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium, & anima inimicorum eius rotabitur quaſi impetu, & circulo fundæ. Quòd autẽ Galilæa interpretatur reuelatio, refertur ad hoc quod quidã peccata ſua ſine pudore denudant. De quib. dicitur *Iſa.* 3.b. Peccatũ ſuũ quaſi Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt. *Oſee* 7.a. Reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ. Secunda rota eſt caro noſtra, quę ad modũ rotæ circulariter fertur. Nã ad terram regreditur vnde progreditur. *Gen.* 3.d. Terra es, &c. De hac dicitur *Eccl. vlt.* e. Conteratur hydria ſuper fontem, & cõfringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Ciſterna quæ continet aquas non naturales eſt huius ſæculi profunditas, de qua cũ labore magno extrahũtur aquæ deliciarum, quæ antequã perueniãt ad os putei, i. vſq; ad perfruẽdũ rota frãgitur, i. caro moritur, & ſic omnis labor fruſtratur, & vtinã ſpiritus redeat ad Dominũ qui dedit illũ. Tertia rota eſt dignitatũ ambitio, quę quantò magis eleuatur à poſteriori, tãtò amplius demergitur in parte anteriori. Vnde *Pſ.* 72. Deiecisti eos dum alleuarentur. *Iob* 30.c. Eleuaſti me, & quaſi ſuper vẽtum ponens eliſiſti me valide. De iſta dicitur *in Pſ.* 82. Deus meus pone illos, vt rotã. Et *Iſa.* 19.c Miſcuit Dominus in medio eius ſpiritũ vertiginis, & errare fecerũt Ægyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius. Quid eſt ſpiritus vertiginis, niſi ambitio dignitatis, quæ errare facit totã Ægyptũ, i. totũ mundũ ad modum ebrij: Benè ergo dicitur Ieſus trãſire per Samariã, & Galilæam, vadens in Ieruſalem, vt ad eius exemplum qui ad æternæ pacis viſionem venire deſiderat. conſortium peccatorum pertranſeat, & rerum temporalium volubilitati non ſe immiſceat. Et hoc eſt. Et factũ eſt dum iret Ieſus, i. homo quærens ſalutem. c In Ieruſalẽ] i. in æternam beatitudinem. d Tranſibit per mediã Samariam, & Galilæam] i. relinquet mundi, & carnis concupiſcentiam, & ſæculi vanitatem. Signanter autem dicit[per mediam Samariam, & Galilæam] in quo oſtenditur quod viri ſancti etſi animo recedunt à malis, loco tamen & corpore aliquando neceſſe habent habitare cũ illis. Et hoc magni meriti eſt, ſ. benè viuere inter malos. *Phil.* 2. b. Sitis ſimplices, & ſine querela filij Dei ſine reprehenſione in medio nationis prauæ, & peruerſæ. Sic Loth inter Sodomitas, & & Abraham inter Chaldæos innocenter vixerunt.

iret in c Ieruſalẽ, d tranſibat per mediam Samariam, & Galilæã.

Moralit. Etiã hic oſtenditur duplex via ad vitam æternã. Vna communis quæ eſt omnium, hæc eſt Samaria, i. cuſtodia præceptorũ. Alia eſt ſemita, quæ eſt perfectorũ, hæc eſt Galilæa, i. adimpletio conſiliorũ Interpretatur enim tranſmigratio facta, quod conuenit perfectis, qui de præceptis ad conſilia ſeruanda tranſmigrant. Per hæc duo ſiquidem itur in Ieruſalem. *Prou.* 3. e. Cuſtodi legem meam, atque conſilium meum, ecce Samaria, & Galilæa, & erit vita animæ tuæ, ecce Ieruſalem. Per primam vadunt actiui, qui præcepta cuſtodiunt. *Prou.* 4.a. Cuſtodi præcepta mea, & viues. Per ſecundam contemplatiui, qui de carne migrant ad ſpiritum, de ſpiritu ad Deum. Vnde & Galilæa interpretatur reuelatio, quia in tali tranſmigratione Deus reuelatur. *Matth.* 16.c. Beatus es Simon Bariona, quia caro, &c. Præponitur autem Samaria Galilææ, quia per exercitia actiuæ tranſitur ad ſtudia contemplatiuæ. *Ecc.* 1.d. Fili concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiam Ideo prius coniungitur Liæ Iacob, poſtea Rachel: *Gen.* 29.d. Quòd autem dicitur[per mediam] ſignificat, quod non tota vita danda eſt actiuæ, nec tota contemplatiuæ, ſed medium inter vtranque tenendum eſt. Sic Iacob nunc ad Liam, nunc ad Rachel declinabat, & Moyſes modò in valle cum populo, modò in monte cum Domino erat.

Et

Et *a* cùm ingrederetur quoddã caſtellum *b* occurrerunt ei decem viri leproſi. *c* Qui ſteterunt à longe, *e* & leuauerunt vocẽ dicentes: Ieſu præceptor *g* miſerere noſtri. *h* Quos vt vidit, dixit: *i* Ite, *k* oſtendite vos ſacerdotibus. Et *l* factum eſt dum irent,

a Et cùm ingrederetur quoddã caſtellum] i. ſecretum conſcientiæ. *b* Occurrerunt, &c.] id eſt, decem tranſgreſſiones quas vident qui caſtellum conſcientiæ intrant. Vnde *Exod.* 38. a. ponitur in introitu tabernaculi labium æneum cum baſe ſua de ſpeculis mulierum. *c* Qui ſteterunt à longè,] in hoc ſignificatur humilitas pœnitentis qui ſe reputat indignum accedere ad Ieſum. Sicut de publicano legitur, *infrà* 18. c. Publicanus ſtans à lõgè percutiebat, &c. *e* Et leuauerunt vocẽ, &c.] in hoc ſignificatur intentio doloris de corde vſque in vocem prorumpens. *Pſ.* 129. De profundis clamaui ad te Domine. *Iud.* 21. a. Leuauerunt filij Iſrael vocem, & magno vlulatu cœperunt flere dicentes, quare factum eſt hoc malum, vt hodie vna tribus auferatur à nobis. *f* Dicentes, Ieſu præceptor] in hoc quod præceptorem vocant, de præceptorum tranſgreſſione ſe accuſant, q. d. decem præcepta ſumus tranſgreſſi, & propter hoc facti ſumus leproſi. *g* Miſerere noſtri] curando à lepra

Aliter. peccati. Aliter. *a* Et cum ingrederetur quoddam caſtellum] quod erat inter Galilæam, & Ieruſalem, i. clauſtrum, ſeu religionem, quæ eſt media inter mundum, & paradiſum, vbi paupertas eſt foſſatum, quod quãto profundius eſt, tantò caſtellum fortius eſt. Item turris eſt humilitas quæ quantò altior, i. profundior, tantò ſecurior. Itẽ murus eſt patiẽtia, quæ ſuſtinet ictus. Sed, heu quod dicitur: *Habac.* 1. c. Ipſe, id eſt, diabolus, ſuper omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eã. Aggerem comportare, eſt tempo-

Proprietates tempo- ralia multiplicari. Vnde *Apoc.* 12. d. Draco poſt mulierem fugientem in ſolitudinem miſit fluuium, i. abundantiam temporaliũ, ingredientibus hoc caſtellum, occurrunt decem leproſi, vt ſanentur. Per leprã, ſignificatur peccatũ. Lepra enim hominem fœtidum facit, & ſanis intolerabilem, ſic peccatum hominem fœtidum facit, & iuſtis abominabilem. Vnde *Oſea* 9. c. vbi loquitur de peccatoribus dicit: Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt. Item lepra facit hominem æſtuare, ſic peccatum. *Eccl.* 23. d. Anima calida quaſi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glutiat. Item lepra quantò reprimitur ſtudioſius, tantò tandẽ ebullit turpius, ſic peccatum quantò diutius occultatur, tantò turpius apparebit in die iudicij coram Deo, & Angelis, & omnibus ſanctis. Item lepra deformat hominẽ, & membrorum officio venuſtateq; priuat, ſic peccatum deformat hominẽ interiorem. Vna igitur lepra, vnum peccatũ, duæ lepræ, duo peccata. Specialiter autem decem lepræ ſunt decem peccata ſpecialia. Prima lepra eſt Simonia. Hæc eſt lepra Giezi 4. *Reg.* 5. g. Iſte Giezi famulus Eliſei fuit, vnde ſignificat officiales, & collaterales Prælatorum. Sicut enim Giezi munera recepit Domino ſuo ignorante, ita ſocij prælatorum Dñs ignorantibus ſæpè recipiunt munera ab eis quos faciunt promoueri. Secũda lepra eſt proprietas. Hæc eſt lepra Naaman Syri. De quo dicitur inter cætera notabilia, quod erat vir potẽs, & diues, ſed leproſus, & quod per eũ fecerat Dominus ſalutem in Syria, quia tales nonnunquam Eccleſias liberant ab vſuris, & idcirco præficiuntur. Huic verò dicitur, vt in Iordane lauetur, & ſanabitur, i. ad Chriſti exemplũ depauperetur, & humilietur, qui non habuit etiam vbi caput reclinaret. *Matth.* 8. c. *Ioan.* 14. d. Venit princeps mũdi huius, & in me non habet quicquam. Tertia lepra eſt inobedientia. Et hæc eſt lepra Simonis, *ſup.* 7. f. qui murmurat contra Prælatum ſi quãdo infirmo, vel nouitio ſe magis familiarem exhibeat, dicens. Hic ſi eſſet Propheta, &c. Quarta lepra eſt ambitio. Hæc eſt Oziæ regis. 2. *Paral.* 26. d. Qui interpretatur videns Dominum, vel fortitudo Domini. In quibus tanguntur duæ cauſæ propter quas ſolet aliquis dignitates ambire ſ. aut quia ſciens, hoc eſt videns Dominum, aut quia potens, hoc eſt fortitudo Domini. Quinta lepra eſt murmuratio contra ſuperiorem. Hæc eſt lepra Mariæ, quæ contra Moyſen murmurauit. *Num.* 12. a. Propter Æthiopiſſam, quod fit quando ſubditus murmurat contra Prælatum propter grauem pœnitentiam, vel obedientiam ſibi iniunctam. Sexta lepra eſt inanis gloria. Hæc eſt lepra manus Moyſi. *Exod.* 4. b. Quæ in ſinu munda fuit, ſed extracta apparuit leproſa, ſic opus dum eſt abſconditum eſt mundum, dum manifeſtatur frequenter contrahit lepram. Ideo dicitur *Matth.* 6. a. Neſciat ſiniſtra tua, &c. Aliæ quatuor lepræ ſignificantur 4. *Reg.* 7. a. Per quatuor leproſos qui ſedebant in introitu portæ Samariæ, id eſt clauſtri. Prima lepra eſt accedia, quæ quinque vlcera facit, id eſt ſomnolentiam, de qua *Prou.* 19. c. Pigredo immittit ſoporem. Item negligentiam, de qua *Ierem.* 48. b. Maledictus qui facit opus Domini negligenter. Contra quod dicitur *Heb.* 6. c. Non ſegnes efficiamini. Item pigritiam. *Prou.* 26. c. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ſic &c. Item otioſitatem, quæ eſt origo omnis malitiæ. *Eccle.* 33. d. Multam malitiam docuit otioſitas, &c. Item timiditatem. *Prouer.* 18. b. Pigrum D deiicit timor. Secunda lepra eſt peccatum gulæ, quod quinque alia vlcera, ſiue veſicas facit. Primò egeſtatem *Prouer.* 21. c. Qui diligit epulas in egeſtate erit, & qui amat, &c. Itẽ fatuitatem. *Iſa.* 28. b. Sacerdos, & Propheta neſcierunt præ ebrietate. Item infirmitatem. *Eccl.* 37. d. In multis eſcis erit infirmitas. Item cordis grauitatem. *inf.* 21. f. Attendite ne grauentur corda veſtra, &c. *Oſea* 4. c. Vinum, & ebrietas auferunt cor, &c. Item ſacræ orationis indignitatem. *Heb.* 13. b. Habemus altare, &c. Tertia lepra eſt auaritia, quæ alia quinque vlcera facit. Primò inuidiam. *Socrates.* Fœlicitas ſemper inuidiæ ſubiecta eſt, ſola miſeria caret inuidia. *Prouerb.* 28. d. Vir qui feſtinat ditari, & aliis inuidet, &c. Item rixam. *Geneſ.* 13. b. Erat ſubſtantia eorum multa nimis, &c. Item ſuperbiam. 1. *Tim.* 6. d. Diuitibus huius ſæculi præcipe, &c. Ibi *Gloſſ.* Vermis diuitum ſuperbia. Item luxuriam. *Eccl.* 47. c. Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & inquinaſti, &c. Item iram diuinam. *Oſea* 12. d. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis. *Iſaia* 57. d. Propter iniquitatem auaritiæ eius iratus ſum, & percuſſi eum. Quarta lepra eſt peccatum ſuperbiæ, quæ ſimpliciter occupat, vt dicit *B. Bernard.* Dupliciter in corde, dupliciter in ore, tripliciter in corpore. Duplex lepra cordis eſt propria voluntas, cui recta fronte contraria eſt charitas, quæ Deus eſt, & proprium conſilium, quod eſt illorum qui zelum Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam, ſequentes errorem ſuum, nullis acquieſcentes conſiliis, vanitatis defenſores, inimici pacis, charitatis expertes, vanitate tumentes, placentes ſibi, magni in oculis ſuis, ignorantes Dei iuſtitiã & ſuam ſtatuere volentes. *Rom.* 10. a. Duplex lepra oris, eſt verbum iactantiæ, & verbum impatientiæ. Triplex lepra corporis eſt in proprietate poſſeſſionum, hæc eſt lepra domus, in gloria veſtium, hæc eſt lepra veſtis, in voluptate corporum, vt in balneis, vel vnguentis, hæc eſt lepra cutis. Ab hac lepra ſeptemplici mundat ſeptena merſio in Iordane, id eſt in Chriſti humiliatione: Nam paupertas eius purgat auaritiã poſſeſſionum, panniculi eius, gloriam veſtium, paſſiones eius, corporis voluptatẽ, manſuetudo, impatientiam: humilitas, iactantiam: obedientia eius, propriã voluntatẽ, ſubiectio qua parentibus ſubditus fuit, & eorum conſilio acquieuit, lepram proprij conſilij purgat. Et hoc eſt quod dicitur Naaman leproſo. 4. *Reg.* 5. c. Vade, & lauare ſepties in Iordane, &c.

c Qui ſteterunt à longè,] quia longè à peccatoribus ſalus. Quod autem dicitur: [Steterunt,] in bono accipitur, id eſt, peccatis ſuis finem impoſuerunt. *e* Et leuauerunt vocem] ab imo cordis.

f Dicentes, Ieſu, &c.] Ieſum vocant, & præceptorem, innuentes eum nihil, niſi ſalubria præcipere, & ſe velle obedire.

h Quos vt vidit,] intuitu pietatis, ſicut Petrum. *inf.* 22. g. *Sap.* 4. c. Reſpectus eius in electos illius. *Hebr.* 4. d. Omnia nuda ſunt oculis eius ad quem nobis ſermo. *i* Dixit, ite] à contritione ad confeſſionem, & in illa *k* Oſtendite vos ſacerdotibus] quorum eſt diſcernere inter lepram, & leprã: *Leuit.* 14. a. Hic eſt ritus leproſi quando mundandus eſt, adducetur ad ſacerdotem, &c. *Eccl.* 17. c. Cognoſce iuſtitiam, & iudicia Dei, & ſta in ſorte propoſitionis, & orationis altiſſimi Dei, in partes vade ſæculi ſancti cum viuis, & dantibus confeſſionem Deo, & ne demoreris errore impiorum, ante mortem confitere, &c.

l Et factum eſt dum irent, mundati ſunt] quia in ipſo propoſito confitendi mundatur lepra peccati, &c. *Pſal.* 31. Dixi confitebor, &c. & tu &c. Tres partes pœnitentiæ tanguntur hic Contritio cordis, per [ite] quia ſi anima à peccato recedit, ad Deum accedit. *Cant.* 4. b. Ibo mihi ad montem myrrhæ. Confeſſio per [oſtendite vos.] ſatisfactio per [dum irent.]

Itent.] Scquitur. a Vnus autem ex illis,] vnus non multiplicatus,à fructu frumenti,vini,& olei, i. abundantia temporalium,quæ iter ad Dominum intercludit, & laudem excludit. Isa.58.c. Viam manus tuæ inuenisti,propterea non rogasti. Grego. Qui felicitatem quæsitam in terris inuenit, auctorem qui eam tribuit, non requirit. b Vt vidit,&c.] non dicit, quia mundus esset, sed quia mūdatus est, suæ mundationis recognoscens auctorem Iesum, & non à seipsū habere munditiam. Prou. 20. b. quis potest dicere mundum est cor meū? q. d. nullus. c Regressus est,&c.Deum] Magna vox, magni-

mundati sunt. Vnus a autem ex illis vt vidit, quia b mundatus est, c regressus est cū magna voce magnificans Deū. Et d cecidit in faciem e ante pedes eius, gratias agens: & f h c erat Samaritanus. g Respondens autem Iesus dixit. Nonne decem mūdati sunt, & h nouem vbi sunt?

tudinem gaudij, & gratiarum de magnitudine misericordiæ,& de sanatione magnæ miseriæ significat. Psal.148. Magnus Dominus, & magna virtus eius. Eccle. 43. d. Admirabilis magnificentia eius, & quis magnificabit eum sicut est ab initio? d Et cecidit in faciem.] Beda. Cadit in faciem, qui de perpetratis malis erubescit, quasi ipso casu erubescentiam suam exprimit: ibi enim cadit homo,id est se cadere ostendit, vbi confunditur, id est in conscientia. Qui in faciem cadit, videt quò cadat, ex quo prudentia notatur. Qui retrò cadit,non videt. 1. Reg.4.d. de Heli. Et Iudæi Ioan. ..a Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliaur se in his visibilibus, vt ad inuisibilia erigantur. Mali retrò cadūt, quia cadunt in inuisibilibus.vbi non vident quid eos sequatur, id est non præuident suam ruinam. e Ante pedes eius, gratias agens.] Ante pedes Iesu cadit, qui eius diuinitatē, & humanitatem credit, qui se infirmum recognoscit, qui nihil sibi attribuit, sed quicquid habet, ab eo se habere intelligit. De. 17.33.a Qui appropinquat pedibus eius, accipiet de doctrina eius. Vel ante pedes cadit, qui beneficium suæ mundationis Christi Passioni attribuit.

f Et hic, &c.] de illo populo ad literā[Samaritanus]id est, custos donorum Dei,quæ benè custodit qui totum Deo, & nihil sibi attribuit. Et talis potest dicere cum Psal. 58. Fortitudinem meam ad te custodiam Tria legitur Dominus commendasse in Samaritanis. Primum est conuersionis facilitas. Ioan. 4.d. De Samaritana, quæ audito Domino reliquit hydriam. Secundum est compassionis pietas, sup.10.f. de Samaritano, qui infudit vinum, & oleum vulneribus fauciati. Tertium est gratificationis humilitas, vt iste qui gratias egit. g Respondens autem Iesus dixit. Nonne decem mundati sunt.] Decem dicuntur, quia homo in operibus Dei est decima creatura. Vnde significatur per decimā drachmam, quam inuenit mulier, & per ouem centesimam sup.15. b. nouem autem primæ creaturæ, sunt nouem ordines Angelorum, decima est homo, vndecima creatura irrationalis, duodecima creatura insensibilis, ideo homo decimam præcipitur dare Deo, tam temporalem quàm spiritualem. Mal.3.c. Inferte omnē decimam in horreum meū. Nouem ergo leprosi sunt qui decimas non persoluunt. h Et nouem vbi sunt,] non quærit ex ignorantia qui omnia antequā fiat nouit, sed hoc ipso mysticè insinuat, quia ingratos reputat ignotos. De baptizatis etiā hodie videtur hoc, quod quasi nouem partes pereūt per ingratitudinem, & de pœnitentibus similiter. Matt.20. b Multi sunt vocati, pauci verò electi. i Non est inuentus, &c.] Dominus quærit inter nos si quis gratus est. Ierem.5.a. Quærite in plateis Ierusalem an inueniatis virum facientem iudicium, & quærētem fidem. k Nisi hic alienigena] id est aliunde genitus, scil. de cælo, non de terra Hebr.11. c. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti. Et inf. Confitentes quia peregrini, & hospites sunt super terram. Psal.118. Incola ego sum in terra. Item alienigenam vocat, quia de carnali ad spiritualem, de terrena ad cælestem transiuit generationē. Ioan.3. a: Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ex hac generatione habet homo perseuerantiā in bono, vnde 1.Ioa.5.d. Scimus quod omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tanget eum. Inter cætera quæ in isto commendantur. Primum est, quod dicitur, vnus, in quo duplicitas condemnatur, & laudatur simplicitas. Item condemnatur cupiditas, quæ vnitatem cordis dispergit per multa, & commēdatur charitas, quæ cor dispersum colligit in vnum. Secundū est, quod regressus est, vt gratias referret de accepto beneficio. l Et ait illi: Surge, vade.] Surge, credēdo: Vade operādo. Vel, Surge, incipiendo: Vade proficiendo. Vel, Surge, per mali declinationem: Vade, per boni operationem. Vel, Surge, de peccato ad gratiam. Vade, de virtute in virtutem. Eph. 5. d. Surge qui dormis. Surge qui cecidisti: Vade qui stetisti. Surge, confortare ad bona facienda. Vade promouēre ad meliora. Beda. Quia infirmitatem suā cognoscēs, humiliter ante Deum iacuit diuina consolatione surgere ad fortiora opera, & ire crescendo vsque ad perfectionē iubetur. m Quia fides tua te saluum fecit.] Beda. Quæ fides s. ad agendas gratias inclinauit. Econtra perfidia illos dānat, qui de acceptis beneficiis sunt ingrati. n Fides tua] quasi non solùm gratia mea. Sed quare alij ingrati non sunt puniti? Quia misericordia expectat ad

i Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic k alienigena. Et l ait illi: Surge, vade: m quia n fides tua te saluum fecit. o Interrogatus autem à Pharisæis, quando venit regnum Dei? p Respondens eis, dixit: q Non venit regnū Dei cum obseruatione. E

pœnitentiam. o Interrogatus autē, &c.] Sexta pars cap. Nota, quia Dominus ad literam ibat in Ierusalem, & quia ibi erat caput regni, putabant ad literam Pharisæi, quòd postquam venit in Ierusalem vellet manifestare se esse regem, & discipuli putabant quòd post resurrectionem statim manifestaret gloriam regni, & liberaret regnum Iudæorum à seruitute Romanorum, & à tributo. Intelligebant enim quidam ex Pharisæis hunc esse Messiam in lege promissum, quem adhuc expectabant restituturum regnum, quia iam penitus erat destructum, & ad alienigenam translatum. Videntes ergo ascendentem eum in Ierusalem, vbi erat caput, & sedes regni, putauerūt ideo ascendisse, vt illud restitueret, & ideo ponunt ei hic quæstionem de restitutione regni. Nec solùm Pharisæi, sed etiā hoc ipsum de ipso sentiebant quidam de discipulis. Vnde inf. vlt.c. Nos autē sperabamus, quod ipse redēpturus esset Israël. Sed hæc interrogatio quæ hic fit, magis est de die iudicij etiam secundū respōsionē Domini. Vnde est hic sexta pars, vbi ostenditur dies secundi aduentus omnibus esse incerta. Vnde Hieron. Nulli sanctorum Angelorum, neq; alicui sanctorū hominū huius diei notitiā concessum est habere, quod solus Pater, & filius, & Spiritus sanctus, id est, vnus Deus in sua scientia incognitum aliis seruat. Matth.24.c. De die illa, & hora illa nemo scit, neque Angeli cælorum. &c. Quod ideo fit, vt quilibet se præparet, & viuat quasi quolibet die iudicandus. Vnde Hieron. Quilibet dies vitæ nostræ ordinandus est vltimus. Væ n. illi qui finem vitæ simul ponit, & luxuriæ. Amb. Diem mortis suæ nemo scit, in qua qui paratus inuenitur in die iudicij paratus inuenietur. Greg. Qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit. Semper ergo diem extremum debemus metuere quam nunquam possumus præuidere. Quia igitur Pharisæi credebant, vt veniente Domino in Ierosalē statim regnum Dei manifestaretur, ideo interrogāt quando veniet regnum Dei, i. dies iudicij. Et hoc est, [Interrogatus autem à Pharisæis quando venit regnum Dei,] i. dies iudicij, in quo regnum Dei manifestabitur cunctis. Propter quod aduentus Domini fulguri comparatur. Matth. 24. b. Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsq; in Occidentē, sic erit aduentus filij hominis. Vel, Regnum Dei, dicitur Christus regnans, sicut dicit Beda, qui etiam tunc manifestabitur. Vnde Psalm. 17. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. B. Bern. Qui modò ignoratur iniuriam patiens. Hanc interrogationem faciunt discipuli. Matth. 24. a. Et idipsum ostendit Lucas vbi ponit responsionem Domini ad discipulos. Chrys. Viator libenter interrogat vbi sit mansio. Mercenarius frequenter computat quando annus compleatur. Agricola semper tempora messis expectat. Mulier prægnans semper de decimo mense cogitat. Sic & serui Dei libenter de consummatione requirunt. Iob 7. a. Sicut ceruus desiderat vmbram, & mercenarius finem operis sui præstolatur, sic ego habui menses vacuos, &c. p Respondens eis.] In hoc docet nos respondere etiam malis. Prou. 26. a. Responde stulto iuxta stultitiam suam, &c. q Dixit, non venit regnum Dei cum obseruatione,] supple temporis, quia quando veniet, neque ab Angelis, neque ab hominibus potest obseruari, id est sciri, quia omnes ignorant diem illum. 1. Thessal.5. a. Dies Domini,

Sexta pars.

Inf. at.

Domini, sicut fur ita in nocte veniet. *Apoc.* 3. a. Veniam ad te, sicut fur, &c. *Apoc.* 16. c. Ecce venio, sicut fur. *Act.* 1. a. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, &c. nunquam enim determinatum est, nec lectū de hora, vel die iudicij in qua manifestabitur regnum Dei *a* Neq; dicent] id est, dicere poterunt. *b* Ecce hic aut, ecce illic] q.d. non solum tempus aduentus Domini ignoratur, imo & locus determinatus nescitur. *Gloss.* Neque scitur locus determinatus. Contrà, *Ioël.* 3. d. Disceptabo cum eis in valle Iosaphat.

tione *a* neq; dicēt *b* ecce hîc aut ecce illic. *d* Ecce n. regnū Dei intra vos est. Et *e* ait ad discipulos suos *f* Venient dies quando desideretis *g* videre vnum *h* diē filij hominis, *i* & nō videbitis. Et dicēt *k* vobis. *l* Ecce hîc, & ecce illic. *m* Nolite ire, *n* neq; sectemini. Nā *o* sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cęlo sūt

Sol. in aere iudicabit, sed in qua parte aëris, nō est determinatum. Vel potest dici quod Iosaphat sumitur hic appellatiue, scil. pro sua interpretatione, id est, iudicium Domini. Vnde sensus est. In valle Iosaphat, id est, in valle iudicij Domini. *Mystic.* *a* Neque dicent, ecce hic] Christus apud Donatistas. *c* Aut ecce illic] apud Arrianos, aut quoslibet alios. *Matth.* 24. b. Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. *d* Ecce enim regnū Dei intra vos est.] Hoc potest exponi de Pharisæis. Et tunc ponitur intra pro inter, q.d. Dominus, [regnū Dei intra vos est] id est, inter vos. Nā pauci fideles in quibus, & à quibus iam incipit regnum meum inter vos. Vnde *Glos.* ecce enim non poterit obseruari, quia regnum meum non est corporale, vt putatis, sed spirituale, quod fide iam cœpit. Vel [regnū Dei intra vos est] id est, Christus inter vos est. *Ioan.* 1. d. Medius vestrum stetit quem vos nescitis, vel de discipulis potest legi. Et sic ordinetur ad literam, & ait ad discipulos suos.

d Ecce enim regnum Dei intra vos est,] id est, Deus in cordibus vestris regnat. *Beda.* Regnum Dei seipsum dicit intra ipsos positum, id est, in cordibus eorum qui crediderunt regnātem. *August.* Christus in corde tuo, fides in corde tuo. Item [regnum Dei] id est, bona conscientia, quæ habet tres ciuitates. *Rom.* 14. c. Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto, item regnum gratiæ habet alias tres ciuitates, gratiam operantem, cooperantem, consummantem. Item regnum Scripturæ habet alias tres ciuitates, allegoriā, tropologiam, anagogen. Historia enim non est ciuitas, sed suburbium cuiuslibet ciuitatis. Item regnum gloriæ habet tres ciuitates, apertam visionem, consummatam dilectionem, securam apprehensionem. Sequitur, *e* Et ait ad discipulos, &c.] Nota quod magis temperatè respondet discipulis quàm Pharisæis, illis enim respondet omnino negando, istis affirmando, non tamen determinat horam aduentus, vt incuteret omnibus timorem imminentis iudicij. *Glos.* Quos etiam scil. discipulos intelligimus de aduentu suo quæsisse, vt dicitur *Matth.* 24 a. Et isti sunt Petros, & Iacobus, & Andreas, & Ioannes, vt Marcus testatur 13. a. Dicit ergo. *f* Venient dies] persecutionis quadruplicis. Quarum prima tyrannorum, secunda hæreticorum, tertia falsorum Christianorum, quarta erit persecutio Antichristi conflata ex omnibus. De qua dicit *Matth.* 24. b. Erit tribulatio magna qualis nunquam fuit ab initio mundi vsq; modo neque fiet, & nisi, &c. istæ quatuor persecutiones figuratæ sunt *Dan.* 7. a. per quatuor bestias. Quarum prima est similis leænæ, & significat Tyrannos propter crudelitatem. Secūda similis vrso, & significat Hæreticos propter pilositatem. Tertia similis pardo, & significat hypocritas propter varietatem. Quarta non habet nomen, & significat Antichristum. De qualibet istarum potest exponi [venient dies quando desideretis,] scilicet cum eritis inter pressuras.

g Videre vnum,] id est, continuum.

h Diem filij hominis] scil. diem gloriæ, in qua nulla est tenebrarum interpolatio, nulla miseriæ, vel doloris recordatio. De qua dicit *Psalm.* 83. Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Et *Zach.* 14. b. Erit dies vna quæ nota est Domino, neque dies, neq; nox, & in tempore vesperi erit lux. Huius diei præsentiam desiderant Sancti qui hic tribulationes pro Christo patiuntur. De malis verò dicitur *Amos* 5. c. Væ desiderantibus diem Domini. Ad quid eam vobis? Dies Domini ista tenebræ, & non lux. *Glos. Beda.* Vel sic potest accipi, &c. Hæc *Gloss.* innuit aliam sententiam, & exponitur aliter quàm suprà dictum est. *f* Venient dies quando desideretis, &c. hominis] id est, filium hominis saltem in vna die, quasi quādo inficient Hæretici doctrinam fidei catholicæ, & contaminabunt, vt iterum vno die filius hominis descenderet ad terram in carnem, & veritatem fidei demonstraret, desiderabunt fideles, si fieri posset ita desiderabunt, sed qui semel exhibuit præsentiam suam, non amplius exhibebit, quia coruscatio euangelicæ prædicationis, id est euangelica prædicatio totum orbem vbique terrarum illustrans sufficit ad manifestationem fidei. Vnde sequitur.

o Nam sicut fulgur, &c.] quasi in modum fulguris coruscantis per vniuersum orbem fertur fama filij hominis per euangelicam prædicationem. *i* Et non videbitis] tunc, sed postea diem gloriæ quam desiderans. *Matt.* 24. b. *Marc.* 13. c.

K Et dicent vobis] pseudoprophetæ in illa pressura tribulationis.

l Ecce. &c.] *Chrysost.* Venerunt multa *l* verba mandacia dicētia, ego sum Dei verbum Christus, & hoc fuit signum expugnationis Ecclesiæ, quod & factum est sub Arrianis. Item *Chrysost.* Venient in nomine sponsi. 1. *Thess.* 4. vt castitas sponsæ probata teneatur. Matrona quam nullus malus interpellat, nescitur an sit casta. *Isa.* 28. d. Qui crediderit non festinet. Ecce hic, ecce illic. *Gloss.* id est in hac persona, vel in hoc tempore est Christus. Ita dicent pseudoprophetæ tempore persecutionis, de die illa incerta vos certificare promittentes. Et quo ad hanc expositionem est illa pars *Interlin.* scilicet in hoc tempore est Christus. Item multi hæretici fuerunt, & futuri sunt, sicut dicit *Beda*, qui se Christos asserēt. Ita fuit ad literam. Refert enim *August.* quòd paucis diebus ante natiuitatem suam, quidā professus est se esse Ioan. Baptistam, & postea deprehensus est, & professus est se esse Christum. De hac sententia est alia pars *Interlin.* scilicet in hac persona. Dicent enim, hæc persona est Christus. *Beda in Glos.* Multi Hæretici fuerunt, & futuri sunt qui se Christos assererent, quorum primus, Simon Magus, vltimus Antichristus. Primus, id est, in primitiua Ecclesia præcipuus, sicut in finali Ecclesia erit Antichristus maximus. Vnde & hæresis Simoniaca in catalogo hæresū ponitur prima. *Hieron.* Qui etiam se magnam Dei virtutem dicebat: Hoc quoque inter cætera in suis voluminibus scriptum dimittētes: Ego sum speciosus, ego sum Paracletus, ego sum omnipotens, ego sum sermo Dei, ego sum omnia Dei. Sequitur. *m* Nolite, &c.] Præmonuit eos Dominus vt caueant sibi tempore persecutionis ne à pseudoprophetis decipiantur. Et continua sic. Ita dicent vobis, sed vos, Nolite ire cū illis, i. ne acquiescatis eis, vt credatis quod dicunt. *n* Neque sectemini] vitam eorum, supple licet miracula faciant. *Matt.* 24. b. Si quis dixerit vobis, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere, surgēt enim pseudo-Christi, & pseudo-prophetæ, & dabont signa magna, & prodigia. *Chrys.* Qui peccat, sensus eius cum sit tenebrosus non intelligit qui sunt serui Dei, & qui diaboli.

o Nam sicut, &c.] q.d. nolite credere pseudoprophetis de secundo aduentu Domini, quia ille aduentus repentinus erit, quia citò, & in ictu oculi fiet resurrectio mortuorum. Item improuisus, id est, nulli præcognitus, & cùm erit, ita manifestus erit quod nullus poterit ignorare. Vnde & fulguri comparatur. Primò propter manifestationem. *Isa.* 40. b. Videbit omnis caro salutare Dei nostri. *Chrys.* Coruscatio non indiget præcone, sed in momento. & in thalamis, & in domibus, & per vniuersum orbem monstratur, ita erit ille aduentus propter fulgorem gloriæ. Secundò propter subitationem. 1. *Thessal.* 5. a. Cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Tertiò, quia nulli parcet. *Sap.* 6. a. Non subtrahet personam cuiusquam Dominus qui est dominator omnium, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. Quartò, quia scindet, id est separabit. *Matth.* 25. c. Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos abinuicem, sicut pastor separat hœdos ab agnis. *Chrysostomus.* Dominus non hîc historiam posuit, sed prophetico more prædixit, & non separatim, quæ signa ad destructionem Ierusalem, quæ ad consummationem mundi pertineant, vt eadem intelligantur. Hæc tria nota in fulgure, quia repentè cadit, improuisè manifestè: [Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo in ea quæ sub cælo sunt fulget, ita erit filius hominis,] subitus, & corusċus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quia iudicis fulgure penetretur.

penetretur. a In die sua] omnes dies sui sunt. Vnde *Psal.* 73. Tuus est dies, & tua est nox, &c. Sed illa dies specialiter dicitur sua, id est sibi soli nota. Item suis desiderata. Item quia tunc omnino fiet eius voluntas. Item quia tunc erit nota omnibus sua maiestas *Matth.* 24. c. Videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maie-

F *Matth.* 24. b. state. *Chrys.* Homo circa mortem phantasias videt, sicut mundus in exitu suo multos patietur errores. b Primum autem, &c.] Nota quod Dominus in prædicatio-

> fulget, ita erit filius hominis in a die sua. b Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari c à generatione hac. Et d sicut factum est in e diebus Noe, f ita erit

ne sua consueuit læta tristibus, & tristia lætis admiscere, ne prorumperent in nimiam tristitiam, & ita in desperationē vel in nimiam lætitiam, in quam sæpe prorumpunt homines videntes stabilem exultationem. Quia ergo prædixerat de maiestate filij hominis in qua apparebit subdit de eius humilitate. Vnde *Beda in Glo.* Loquens de gloria. Item *Beda.* Ita clarus veniet, sed ad hanc claritatem oportet venire per passionem, & si diligitis hāc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. *Act.* 14. d. per multas tribulationes, &c. *inf. vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati, &c. Dicit ergo [primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac] Iudæorum, scilicet à qua debuit honorari pro multis beneficiis sibi impensis, inter quæ potissimum fuit quod ex ea carnem sumpsit. *Deuter.* 32. c. Generatio praua, atque peruersa est, & infideles filij. *Prou.* 30. b. generatio quę patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit, generatio, &c. Vel.

c A generatione hac] id est peruersa, vt non fiat determinatio substantiæ, sed qualitatis. *Beda.* Non tantum Iudæorum, sed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Christus in suo corpore, quia semper vsque ad tempus iudicii e-tit Ecclesia inter malleū. & incudem. *Ps.* 128 Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Et adhuc fabricant, & fabricabunt. Sequitur.

d Et sicut factum est, &c.] Suprà ostendit Dominus diem aduentus sui fore subitum, & incertum per fulguris similitudinem, adhuc ostendit per duas similitudines, vnam sumptam à Noe, alteram à Loth. Legitur enim *Gen.* 6. c. quòd Noe fabricante arcam, & prædicare futurum diluuium hominibus nolentibus credere, & vacantibus ludis, & voluptatibus, subitò venit diluuium, & submersit omnes quos reperit extra arcam, ita erit aduentus Domini vacantibus hominibus ludis, & voluptatibus, subitò veniet Dominus ad iudicium, & quoscunque reperiet extra Ecclesiam, condemnabit. 1. *Thess.* 5 a. Cùm dixerint pax, & securitas, &c. Similiter legitur *Gen.* 19. d quòd in diebus Loth dum homines Sodomitæ biberent, & ederent, & ædificarent, descendit ignis, & sulphur de cælo, & perdidit omnes, sic erit aduentus Domini, quando homines non aduertent. Vnde 2. *Petr.* 2. a. Si originali mundo non pepercit Dominus. Sed nostra translatio habet. Si enim Deus Angelis, &c.

Mysticè. *Mysticè.* Noë significat Christum. Interpretatur enim requies, & in solo Christo vera requies inuenitur. *August. in libr. confess.* Inquietum est cor nostrum Domine donec venerit ad te. *Matth.* 11. d. Tollite iugum meum super vos & discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. *Ioan.* 16. g. In mundo pressuram habebitis, &c. In facto etiā suo Noe significat Christum. Noe enim per lignum, & aquam saluauit genus humanum, & Christus per Crucem, & Baptismum. *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Per arcam significatur Ecclesia, quia sicut tempore diluuij omnes, qui extra arcam inuenti fuerunt perierunt, ita in die iudicij quotquot extra Ecclesiam inuenientur peribunt Factura etiam arcæ conuenit Ecclesiæ. *Genes.* 6. c. Fac tibi arcam de lignis læuigatis, mansiunculas in ea facies, & bitumine extrinsecus, & intrinsecus linies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius Ligna læuigata ex quibus fit arca, sunt viri sancti, ex quibus fit Ecclesia, plani sine omni offendiculo, vt ad tactum, vel visum eorum nemo possit offendi. Sicut dicit *B. Bern. de Sancto Malachia.* Prima fuit virtus corporis sui, quod ita compositè semper agebat, vt nihil posset inueniri in eo quod posset offendere intuentes. Sic Iacob lenis fuit, id est, bonus: Esau verò hispidus i. mali: *Gen.* 27. b. 1. *Cor.* 10. g. Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, sicut ego. Item quadrati, quadratura virtutum, & ideo difficile mobiles, sicut quadratum. Mansiunculæ sunt di-

> g & in diebus filij hominis. h Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, vsque in i diem qua intrauit Noë in arcā, & k venit l diluuium, m & perdidit omnes

uersa genera hominum, vel diuersa genera meritorum. *Ioan.* 14. a. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Bitumen quod ligna compaginat, est charitas sanctorum indissolubilis. *Cantic.* 8. c. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Extrinsecus liniens per operis exhibitionem: Intrinsecus verò per cordis compassionem. Istos duos modos charitatis distinguit *B. Bernard.* scilicet affectualem, & effectualem. *Isa.* 58. c. Cum effuderis esurienti animam tuam, ecce affectualis, & animam afflictam repleueris bonis, ecce effectualis. Prior est melior, quia omnis gloria eius filiæ regis ab intus *Psal.* 44. Longitudo Ecclesiæ est à primo iusto vsque ad vltimum. Trecenti cubiti, sunt tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia. Latitudo est à primo malo vsq; ad vltimum iustum. Quinquaginta cubiti, sunt iniuriarū remissio. Altitudo est à primo actiuo vsque ad vltimum contemplatiuum. Triginta cubiti sunt fides Trinitatis virisque necessaria. Fenestra per quam omne beneficium lucis veniebat in arcam, est Virgo Maria, per quam omne bonum venit in Ecclesiam. *Eccl.* 24. c. In me gratia omnis viæ veritatis, &c. Ostium arcæ, Christus est, vel certè vulnus lateris eius per quod egressus est pietatis suæ ad nos, & ingressus nostræ miseriæ ad ipsum, quo aperto apparuerūt viscera misericordiæ Dei nostri, & efluxit ad nos gratia salutaris. Vnde *S. Bern.* Clauus penetrans, clauis reserās factus est mihi. *Ioan.* 19. f. Vnus militum lancea latus eius aperuit, & exiuxerūt sanguis, & aqua. Sed ne auctoritas huius apertionis, & eius vtilitas penes impiū fore credatur, dicit *Eccl.* 44. b. Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum, manus Excelsi aperuerunt illum. Cubitus consummationis est perfectio Christi, in qua consummatur Ecclesia. Dicit ergo.

d Et sicut factum est] incredulis.

e In diebus Noe] fabricantis arcam, & prædicantis diluuium.

f Et erit] impiis.

g Et in diebus filij hominis] ad iudicium venientis. Quid ergo facerent homines in diebus Noe, & quid facerent in diebus Domini determinat dicens: h Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias] id est, vacabant comessationibus, & ebrietatibus, & luxuriis, cum deberent ieiunare, & lugere, quia appropinquat diluuij tempus, i. iudicij, & nescitur quando veniet *Isa.* 22. d. Vocabit Dominus in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum facci, & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinū, comedamus, &c. *inf.* 21. f. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, &c. Nota quod hęc non fuerunt præcipuę causę diluuij, sed ponit minores causas, & tacet maiores. Et nota quod hæc licita sunt, sc. comedere, & bibere, vxorem ducere, nec licita arguuntur, sed illicitus vsus licitorum. Sæpè enim in comedendo, & bibēdo excedimus, & inter epulas per cachinnos & risus effluimus. Quāuis etiā licitū sit vxorē ducere, potest tamē aliquis abuti vasculo vxoris suæ, & esse vehemens amator eius, & ita quodammodo adulter. Sed licet grande peccatū sit illicitus vsus istorū, tamē paruū est respectu flagitiorū, pro quibus maximè periit diluuio genus humanū. Sicut ergo faciebant in illis dieb. ita & faciēt homines tēpore iudicij *Chrys.* Hic ostēdit, quod cū venerit Antichristus, incōuenietes voluptates apponētur iniquis, & de propria desperabūt salute, tunc erūt gastrimargiæ, & crapulæ. Et quādiu ita faciēt homines, ostēdit dicēs: i Vsq; in diem qua intrauit Noe in arcam,] i. vsquequò Dominus ad iudicium veniet. k Et tūc [venit] id est, veniet: l Diluuium] ignis. m Et perdidit omnes,] id est, perdet omnes quos reperiet extra Ecclesiam. *Beda.* Noë arcā, &c. Et assignat *Glossator* causā quare Dominus tale exēplum specialiter induxerit, q. d. *Glossa* : Bonum est exemplū, quia hodie ita fit, sicut fiebat in diebus Noe. Nam Noë modo

modo fabricat arcam, id est, Christus Ecclesiam, & ingredietur consummatam. Sed dum fabricatur arca, multi luxuriantur, qui peribunt diluuio, id est, punientur æterno supplicio. Sequitur. a Similiter, &c. Loth] Secundum exemplum ad idem. Primum sumitur de *Gen. 6.* istud sumitur de *Gen. 19.* vbi legitur, quòd Loth Sodomitas monente, vt cessarent à sua stultitia, id est, à suo peccato, videbatur illis quasi ludens loqui, & dum non aduerterent, pluit Dominus sulphur & ignem, & perdidit omnes Sodomitas, & ciuitates eorum. Sic faciet Dominus de mundo & amatoribus eius.

a Similiter sicut factū est in b dieb. Loth. c Edebāt & bibebāt, d emebāt, & vēdebāt, e plātabāt, & ædificabāt. f Qua die autē exiit Loth à Sodomis, g pluit h ignē & sulphur de cælo, i & omnes perdidit: secūdū hæc erit, l qua die filius hominis reuelabitur. In illa † die m qui fuerit in tecto, & o vasa eius in domo p ne descendat tollere illa, q & qui in agro similiter r nō redeat retrò.

Mysticè. *Mysticè.* Sodoma est mundus, mutus ad confessionem peccati, & laudis. Interpretatur enim Sodoma muta. Loth verò interpretatur declinans & significat populum electorum qui inter Sodomitas, id est, reprobos vt aduena moratur, & quantum valet eorum peccata declinat, & ideo sine ipso pereunt Sodomitæ. Iustum est enim vt qui non fuit socius in culpa, non sit socius in pœna. *Isa. vlt.* g. Et erit mensis ex mense, i. defectus pœnæ ex defectu culpæ. Hoc autē notādum est in vtraque similitudine, quod prætermissis magnis sceleribus sola illa commemorantur, quæ quasi nulla peccata, vel leuia putantur s. edere, & bibere, & nubere, vēdere, & emere, plātare, & ædificare, vt intelligas quā graui pœna puniuntur magna peccata, cùm ista necessaria immoderatiùs acta, igne, & sulphure puniantur. Dicit ergo [similiter sicut factū est] Sodomitis incredulis. b In diebus Loth] monentis eos, vt cessarent à tanta nequitia. Et quid factum fuerit, determinat. c Edebant & bibebant] indebite, hoc ad vitium gulæ pertinet, quòd ideo magis periculosum est, quia ab humana necessitate sumit initium. Vnde *Greg.* Omnes suis vitiis fauent, & quod ob carnis voluptatē faciunt,
Sex modis fit gulæ. ad necessitatis referunt actionem, & sub infirmitatis velamine vitium voluptatis excusant. Fit autē sex modis hoc vitium, vt dicit *B. Greg.* Primò, quādo præuenitur hora s. tertia. *Eccl.* 10. c. Væ terræ cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. *Isa.* 5. c. Væ qui consurgitis mane, &c. *Act.* 2. b. Non sunt hi ebrij cùm sit hora diei tertia. Non enim licitum est ante tertiam manducare, vel bibere, nisi cogente infirmitate. Sic peccauit Ionathas, qui ante terminum à patre constitutum mel comedit. 1. *Reg.* 14. d. Secundò fit, cùm nimis frequenter comedit, vel bibit aliquis. Semel in die comedere est vita Angelica, bis vita humana, pluries vita brutorum, quorū Deus venter est, & gloria in confusionem. *Phil.* 3. d. Qui seminat in carne sua, & ideo de carne metet corruptionem. *Gal.* 6. b Tertiò, fit quando aliquis nimis ardēter comedit, sicut Esau qui pro lenticula dedit primogenita. *Gen.* 25. d. *Aug.* Malo comedere agnum cum Christo quam lenticulam cum Esau, non enim substantia cibi, sed auiditas sumendi est in culpa. Vnde *Rom.* 13. d. Curam carnis ne feceritis in desideriis. Quartò, fit, quando aliquis nimia delicata, vel nimis delicate præparata sumit cibaria, vt diues epulo. *sup.* 16. e. De hoc *Prou.* 29. c. Qui delicatè à pueritia sua nutrit seruum, &c. Quinto modo fit, quando nimis sumptuosa cibaria comedit quis. *Hier.* Non sit tibi curæ de quam pretiosis cibis, stercora conficias. *Sen.* Non fames ventris magnò constat, sed ambitio. *Ecc.* 6. c. Omnis labor hominis in ore eius, &c. Sexto modo fit, quando in nimia quātitate sumuntur cibaria. *Hier.* O infælices qui intelligitis vos maiorem famē habere quàm ventrē, *inf.* 21. f. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra in crapula, &c. Sequitur. d Emebant, & vendebant] dolosè, intelligendum est. Et hoc pertinet ad vitium auaritiæ. *Eccl.* 26. d. Difficile cauitur negotians à negligentia. Item *Eccl.* 27. a. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic & inter medium emptionis, & venditionis angustiabitur peccatis, Intelligendū est negotiator. Sequitur. e Plantabant, & ædificabant] diu putantes viuere, cùm mors esset iuxta, *sup.* 12. c. Stulte hac nocte, &c. Tales plantatores magis cogitant de filiis quomodo relinquāt eos diuites, quā de anima sua quomodo saluetur. *Ecc.* 2. a. Ædificaui mihi domos, & plātaui vineas, & feci hortos, &c. *Am.* 5. e. Domos quadro lapide, &c f Qua die autē exiit Loth à Sodomis] i. iustus de medio malorū. g Pluit] Dñs i. Christus specialiter, quia naturam quā assumpturus erat polluerunt. *Gen.* 19. c. Pluit Dñs super Sodomā, & Gomorrham sulphur, & ignem à Domino de cælo, i. filius à patre. Idem est quod hic dicitur [Pluit] i. abundanter emisit Dominus. h Ignem, & sulphur de cælo,] i. sulphureum ignem qui ardet, & fœtet, sicut hoc peccatum, vt pœna respondeat culpæ. *Is.* 27. b. In mensura contra mensuram, &c. *Ezech.* 38. g. Ignem, & sulphur pluam super eum, & exercitum eius. *Apoc.* 19. d. Viui missi sunt in stagnum ignis, & sulphuris. Talis est ignis inferni. Vnde *B. Bern.* Flamma gehennalis morā non sustinens execrabilē istam præuenit tollere nationē, necnon etiam tellurem ipsam, vtpote consciam tantæ confusionis absumpsit ignis, & spiritus procellarum. Et attende quatuor in hoc execrabili peccato, scil ardorem immoderatum. Magis enim exardent in masculos quam in fœminas. *Psal.* 57. Alienati sunt peccatores à vulua, &c. *Rom.* 1. d. Masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserunt desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Item fœtorem. *Isa.* 34. a. Interfecti eorum proiicientur, & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. *Ioel.* 2. e. Ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius. Ascēdet dicit, quia in altis hominibus regnat hoc peccatū, propter quod magis dolendum est. Item renacitatem: Dicitur enim quod qui semel inciderit, vix potest curari. Vnde legitur *Gen.* 14. b. quod vallis siluestris vbi habitabāt Sodomitæ, habebat multos puteos bituminis, quod est glutinum tenacissimum. Item contagium, propter quod maximè declinanda est societas talium. Vnde Loth egresso de Sodomis dixerunt Angeli, ne staret in omni circa regione, tanquam ex praua vicinitate infecta. i Et omnes perdidit.] *Isa.* 33. b. Proiecit Dominus ciuitates, quia non reputauit homines. Quia reuera non sunt homines, qui hāc turpitudinem operantur. K Secundum hæc erit] i. ita subitum, & ineuitabile. 1. *Thess.* 5. a. Cum dixerint pax, &c. *Chrys.* Non dixit, cum erit pax, sed cùm dixerint, lasciuia enim & non pax erit his qui insensibiliter depositi sunt. l Qua die filius hominis reuelabitur] id est, in die iudicij, quando veniet in potestate magna, & virtute, vt dicitur *Matth.* 24. e. qui primò venit in humilitate multa, &c. *Phi.* 2. b. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. m In illa die, &c.] Non exponit hoc *Gloss. ad literam*, sed hic est sensus: Tā subitus erit aduentus ad iudiciū, quod Domino ad iudiciū veniente, si quis esset supra tectū domus non haberet spatiū descendēdi, & asportandi sua. Secūdū *Gloss.* sic continua. In illa die, Hucusque ostendit Dñs quod regnū Dei, i. Christus nō venit cum obseruatione, sed insperatus veniet, nūc ostendit à qualibus aduentus eius debeat expectari, s. ab illis qui mūdum, & ea quæ mūdi sunt carnēque, & eius cōcupiscentias reliquerunt sine spe redeūdi, ad quod inuitat exēplo Loth, & vxoris eius. Vnde dicit. In illa die, nō in ipsa die aduētus qua iudex veniet, sed ante intelligendū est, quia superfluum esset monere, vt quia tunc descēdat, quia tam repentè fiet, vt nec etiā posset si vellet. Est ergo sensus. In die illa, s. qua vēturus est, i. modò ante illū diē. n Qui fuerit in tecto,] i. qui carnem, & eius cōcupiscētias excedit animo, vt omnes iusti qui carnē suā crucifixerunt cum vitiis, & cōcupiscentiis, vt dicitur *Gal.* 5. d. Tectum superior pars domus est: Ergo qui in illa die fuerit in tecto, i. supra carnē. o Et vasa eius in domo] fuerint supple, i. res, s. diuitiæ & possessiones quæ sunt in mundo quę iā reliquit. p Ne descendat tollere illa,] i. nec mēte, nec corpore reuertatur ad illa. Ad literam prophetat quod tā arcta erit obsidio ciuitatis Ierusalē obsessæ à Romanis, quod nemo volet se includere in ciuitate pro aliqua necessitate. Similiter imminente iudicio futuro, necesse erit cuilibet, vt nihil de mūdo secū tollat, ne quasi fur cū furto inueniatur. *Ioan.* 14. d. Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quicquā. 1. *Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum, &c. *Gen.* 12. a. Egredere de terra tua, i. affectu carnali, & de cognatione tua, i. amore parentū, & de domo patris tui, i. de mūdo. q Et qui in agro] fuerit, supple: r Similiter nō redeat retro.] In agro dominico est, qui est in Ecclesia, sicut Prælatus, aut prædicator, cuius officium est istum agrū excolere, malas herbas extirpare, & bonas plantare. Vnde *Ierem.* 1. b. Ecce constitui te super gentes, & regna, vt euellas, &c. De isto dicitur *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri, &c. Exempli geminatio, fugiendi celeritatem insinuat. *Prou.* 6. a.

al. hora. G

Eruere quasi damula de manu, & quasi auis de insidiis aucupis. *Zach.* 2. b. O, o, o, fugite de terra Aquilonis. *a* Memores, &c. Loth] Exemplo confirmat quod dixerat, s. quod non est redeundú ad mundú semel pro Christo derelictum, vxor enim Loth egressa de Sodomis, quia retro aspexit, versa est in statuam salis, de quo fit condimentum, quia exemplo suo docet omnes ne similia faciant. *sup.* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. *Phil.* 3. c. ea quæ retrò sunt obliuiscès, ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum ad destinatú persequor ad brauium æternæ vocationis. Nota, Loth vocans, vxor verbositas, visa Sodoma vertitur in sal. i. reprehensionem, & accidit quod vulgò dicitur, totum perditum est propter sal. Sequitur. *b* Quicunque quæsierit, &c.] Huc dupliciter exponit *Aug. super Ioan.* 12. Primò est sensus, vt fiat simplex relatio, quicunque quæsierit, id est voluerit.

Genes. 19. c. *Matth.* 16. d. *Marc.* 8. d. *Matth.* 24. d.

a Memores estote vxoris Loth. *b* Quicunque quæsierit *c* animá suam *d* saluam facere *e* perdet illam. Et *f* quicúque perdiderit illam, *g* viuificabit eam. *h* Dico vobis in *i* illa nocte *k* erût duo in lecto vno, *l* vnus assumetur *m* & alter relinquetur. *n* Duæ erunt molentes in vnum *o* vna assumetur, *p* & altera relinquetur *q* Duo in *r* agro, *s* vnus assumetur, *t* & alter relinquetur. *u* Respondentes *x* dicunt illi: Vbi Domine? *y* Qui dixit eis: *z* Vbicunque fuerit corpus, *a* illuc congregabuntur & Aquilæ.

c Animam suam] i. præsentem vitam. *d* Saluam facere] i. quicunque tempore persecutionis negauerit Christum pro vita temporali seruanda. *e* Perdet illam] non vitam corporalem, sed vitam simpliciter, siue animam ipsam à qua est vita. q. d. quicunque voluerit saluare, siue seruare vitam, perdet vitam, quicunque voluerit seruare vitam temporalem, amittet æternam. Vel sic. *b* Quicunque quæsierit animam suam, &c.] salute æterna. *e* Perdet illam] i. perditioni exponet propter Christum. *Act.* 20. e. Vincula, & tribulationes Ierosolymis me manent, sed nihil horum vereor, nó enim facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodò consummem cursum meum, & ministerium verbi quod accepi à Domino, &c. *f* Et quicunque perdiderit illam,] i. perditioni, seu tribulationi propter Christum exposuerit. *g* Viuificabit eam] i. vita æterna dignam efficiet. Alius Euangelista addit: Propter me. *Matt.* 10. d. qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Propter me dicit, quia multi perdunt eam propter mundum, vel propter carnem, qui postea non inueniunt eam. *Prou.* 12. d. qui negligit damnum propter amicum iustus est. Et *Gloss. Bedæ* supplet hîc, Qui propter Christum perdiderit vitá, exurgente Christo, i. ad iudiciú prodeunte illic liberá inueniet. *Chrys.* Neq; enim si propter Christum mortuus non fueris, immortalis eris, neque si propter Christum non proieceris pecunias, ferens eas abibis, hoc expetit à te, quod & eo non experente dabis. *h* Dico vobis] Præmisso de signis antecedêtibus iudiciû, adiungit Dominus de côsequentibus, & concomitâtibus iudicium. Vt autem præmuniat omnes, dicit de tribus generationibus, quosdam saluandos, quosdam damnandos in aduentu Domini, & ideo nullus debet se reputare securum. *Prou.* 28. c. Beatus vir qui semper est pauidus. Per iacentes in lecto designantur contemplatiui, qui in otio contemplationis, quasi in lecto quiescût. Per molentes in mola, intelliguntur coniugati. Mola enim in circuitu voluitur, ideo per molam fortunæ volubilitas exprimitur. Sæpè enim coniugati in fortunæ rota, & volubilitate versantur. Nam iuxta verbum Apostoli, coniugatus diuisus est, vt partim seruiat Deo, partim mundo, incûbit enim ei solicitum esse de vxore, & liberis. Per laborantes in agro intelliguntur Prælati. Hi sunt Noë, Daniel, & Iob, de quibus dicitur *Ezech.* 14. e. si fuerint tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob, ipsi, &c. Prædicit ergo Dominus hic quia tempore finalis persecutionis de quolibet statu aliqui saluabuntur, aliqui dânabuntur. Et nota quia auctores cûsueuerunt appellare aduétum iudicis, diem vnû. Vnde *Soph.* 1. d. Dies illa dies iræ, &c. Et in Euágelio. De die illa nemo scit. Dies auté dicitur pro manifestatione, quia tunc omnia manifesta erunt, & conscientiæ singulorû parebût singulis. Vnde *Dan.* 7. c. Antiquus dierum sedit, &c. Dominus hic vocat noctem pro horrore tribulationis, quæ iudicis aduentû præcedet. Tanta namque erit tribulatio tempore Antichristi, vt si fieri posset mouerentur etiam electi. Dicit ergo. *i* In illa nocte] i. in illa terribili, & tenebrosa tribulatione. *k* Erût duo, &c.] i. in claustro, vel contemplationis otio. Duo verò, non dicit dualitatem personarum, sed diuersitatem affectionum, seu intentionum. *l* Vnus assumetur,] ad gloriá, vt sit pondus in verbo talem Deus assumet, id est ad se sumet. *m* Et alter relinquetur] ad pœnam. Hi sunt duo passeres, quorum alter occiditur, alter auolare permittitur: *Leuit.* 14. a. *Chrys.* Mihi videtur quod in nocte erit aduentus. Item *Chrys* Monstrat quòd nec omnes diuites pereunt, nec pauperes saluantur vniuersi, sed ex his, & ex illis saluantur, & pereunt. *n* Duæ erunt molentes in vnum.] *Matth.* 24. d. In mola vna, per quá significatur solicitudo temporalis, quæ pertinet ad coniugatos, qui in fœminino genere designantur, vt aliis esse subiecti ostendantur, vel propter infirmitatem, & fœcunditatem vocat fœminas. Ad hanc molam positus est Samson: *Iudic.* 16. e. derisionem sui, & excæcationem. Interpretatur autem Samson Sol eorum, & significat Theologum, vel virum religiosum, qui circa curas negotiorum temporalium excæcatur, imò occiditur. Vnde legitur *Iud.* 9. g. quod mulier, i. cupiditas fragmen molæ desuper iaciens, Abimelech interfecit. Non autem omnes qui ad hanc molam sunt occiduntur, imò quidam saluantur, vt qui legitimè vtuntur matrimonio, & temporalia possident quasi non habentes, ea bene administrando, & ad æterna suspirando, vt Abraham, Isaac, Iacob, Iob, & consimiles. Ideo sequitur. *o* Vna assumetur] ad gloriam. *p* Et altera relinquetur] ad pœnam æternam, illi s. qui in incerto diuitiarum spem ponunt. Nota est mola virtutis. *Deut.* 24. b Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam, &c. Item status coniugatorum, vt hic. Item occupatio terrena. *Isa.* 47. a. Tolle molam, & mole farinam. Item oppressio. *Isa.* 3. c. Facies pauperum commoliris. Item pœna grauissima, *sup. eod.* a. Mola asinaria circa collum. Item effœminatio. *Iudic.* 16. c. Clausum in carcere molere fecerunt, hæ, id est, fornicariæ. Sequitur: *q* Duo] non homines, sed duo genera prælatorum, aut prædicatorum, quidam boni, quidam mali, erunt. *r* In agro,] id est, in Ecclesia, quam ad modum agri oportet excoli, & arari aratro prædicationis, & seminari semine verbi Dei, & boni exempli. *Prou.* 31. b. Considerauit agrum fortis mulier, i. sapientia Dei, & emit illum pretio sanguinis sui 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno. In hoc agro crescunt lilia virginum, violæ confessorum, rosæ martyrum, obsequia obedientium. Et breuiter extra hunc agrum nihil fructiferum crescit. *Gen.* 27. d. Ecce odôr filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. *s* Vnus assumetur] ad gloriam, qui propter Deum in agro fideliter laborauerunt. 1. *Tim.* 3. c. Qui bene ministrauerint gradum bonum sibi acquirent. *Matth.* 25. b. Euge serue bone, & fidelis, quia, &c. *t* Et alter relinquetur] ad pœnam æternam, vt qui male, aut negligenter administrauerunt. *Ierem.* 24. b. Maledictus qui opus Dei facit negligenter. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri, &c. *u* Respondentes,] Apostoli dubitantes de verbo Domini. *x* Dicunt illi: vbi Domine.] *Beda*: Assumentur, supple, vel relinquentur. *y* Qui dixit eis, vbicunque, &c.] Discipuli duo quærunt, scilicet relinquentur, vel assumentur. Sed Dominus vnum respondet, reliquû subticet, quia ex altero patet: Dicit enim electos assumendos in cœlo, dans intelligere reprobos relinquendos in inferno. Dicit ergo: *z* Vbicunque fuerit corpus,] Christus in corpore humano, Christus Deus, & homo, non vmbra corporis, sed verum corpus: *a* Illuc congregabuntur Aquilæ] i. sancti, secundum vtrumque statum Aquilæ comparabiles. Nam in præsenti statu carné Dominica reficiuntur, sicut Aquila carnibus vescitur, & in futuro statu renouabûtur, sicut Aquila post senium reiuuenescit. *Beda.* Vbi fuerit Dñs corpore, congregabûtur electi, qui eius Passionem humiliter imitando, tanquam de carne eius satiantur, quorum per resurrectionem renouabitur, vt Aquilæ iuuentus. *Iob* 39. d. Vbicunque fuerit cadauer, statim adest. *Iob* 6. d. Sicut Aquila volans ad escam. *Chrys.* Aquilæ, Angeli, Martyres, Sancti. *Ambros.* Nonne tibi videntur Aquilæ circa corpus, Maria Magdalenæ, Maria Iacobi, & Salome circa sepulchrum? Sed sacerdotes moderni, tanquam milui, aut vultures ad cadauera mortuorum congregantur. *Isidorus.* Vultur dicitur, quasi vultum habens tortuum, in quo significatur praua intentio Sacerdotum. *Iob* 28. a. Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis.

Matth. 24. c. *Mat.* 24. c. *Multiplex mola.*

E X P O-

EXPOSITIO CAP. XVIII.

DIcebat autē,&c.]Supra dixit Dominus de omni genere hominum,quosdā saluandos,quosdam damnandos. Vnde nulli certa est salos sua : iuxta qood dicitur *Eccl.* 9. 2. Nemo scit vtrum amore, vel odio dignus sit, supple finali: Ideo quid faciendum sit in hoc dubio, & incetto docet hîc A Dñs, s. sêper orandum.

*Eccl.*18. *1.Thess.* 5.c. Diuiditur autem hoc cap. in quatuor partes. Io prima docet orare perseueranter, per parabolam viduæ, & iudicis. In secunda docet orare humiliter, per parabolam publicani, & Pharisæi, ibi [Dixit autē & ad quosdam, &c.] In tertia ostendit quales pertineant ad regnum suum s. pueri, & quales non s. diuites, ibi [Afferebant,&c.]In quarta ostendit viam per quam venitur ad regnum,s.passionem per quam & ipsemet iuit,ibi[Assumpsit autem Iesus, &c.] Et notandum est, sicut dicit *Beda*, quod Dominus aliquando ponit parabolas secundum similitudinem vbi persona personæ comparatur, vt *Matt.*21.c.de homine qui habuit duos filios, qui Dei personam gerit. Aliquando autem ponit parabolas per similitudinem, vbi non persona personæ comparatur, sed magis negotium negotio, vt hic de iniquo iudice, qui personam Dei nullatenus tenet, tamen per factom suum, factum Dei conijci potest. Vel sic dicamus, proponit Dominus parabolas qoandoque per simile, qoandoque per contrarium. Hic enim est probatio in contrarium, & à minori, ac si diceret, si iudex iniustus ita precibus assiduis vincitur, longè magis Deus iustus precibus deuotis flectetur. Dicitur ergo. *a* Dicebat autem, &c.] Dominus. *b* Et parabolam ad illos] de iudice, qua ad orandum inuitabat. *c* Quoniam oporret semper orare] ad declinanda prænunciata incommoda, scil. prædicanda iudicium. *Hieron.* Frequens oratio vitiorum impugnationem extinguit 1. *Thess.* 5.c Sine intermissione orate. *Eccles.*18. c. Non impediaris orare semper,& non verearis vsque ad mortem iustificari. Contra *Eccl.* 7.b. Non iteres verbum in tua oratione. *Matt.* 6.b. Orantes nolite multum loqui: Quomodo ergo diu orabimus, si nec multa dicimus, nec dicta iteramus? Sol. Semper ponitur hîc pro numero vniuersitatis, i. pro septenario, vt sit sensus: Oportet semper orare, i. septies io die. Septem namque horæ specialiter sūt institutæ ad orandum in die, & cum vnaquæque specialem habeat causam suæ celebrationis, tamen hoc generaliter intuetur Ecclesia, vt quia non potest semper orare, saltem oret septies, ac si dicat, quia non possum semper orare, faciam quod possum, orabo saltem sub numero vniuersitatis. Vel quod dictum est: Oportet semper orare, referendū est ad id quod ait Apostolus: Sine intermissione orantes. Sine intermissione orat, qui bene operari non cessat. Oratio enim est quasi nuncius quidam, & interpres voluntatis nostræ, quem ad Deum dirigimus, & hoc sêper facere debemus. Hos duos modos tangit *Beda in Gloss.* dicens. Semper canonicis horis quotidie secundum morē Ecclesiæ, i. ab Ecclesia regulariter institutis, vel quia iustus secundū Deum omnia gerit, vel dicit. Semper orat qui semper agit bona, nec desinit orare nisi cū desinit iustus esse. Sequitur. *d* Et non deficere.] *Eccl.*3.a. Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, & continebit se à peccatis, & in oratione dierum exaudietur, i. diu, cōtra acediam. *Eccl.* 35.e. Qui adorat Deum in oblatione suscipietur, & deprecatio illius vsq; ad nubes propinquabit. *e* Dicens] Dominus, supple. Modò incipit parabola. *f* Iudex quidam erat, &c.] *Iob.*21. b. Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? *Iob.* 22. c. Qoasi nihil posset omnipotens æstimabant eum, &c. *Eccl.*8.c. Quasi vmbra transeant, qui nō timent faciem Domini. *Eccl.*7. c. Qui rimet Deum nihil negliget. *g* Et hominem non reuerebatur.] *Ezech.* 3.b. Omnis domus Israel attrita fronte est, & duro corde. *Ierem.* 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Duo excludūtur ab isto iudice, quæ maximè faciūt à peccato declinare, s. timor Dei, & pudor hominum. De timore Dei: *Eccl.* 1. e Timor Domini expellit peccatum. De pudore hominum dicit Philosophus, Erubuit, salua res est. Et *Eccl.* 26.c. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. *h* Vidua aotem quædam erat in ciuitate illa,& veniebat ad eum,]quia ad ipsum pertinet defendere personas miserabiles. *Isa.*1.e. Quærite iudicium, subuenire oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

i Dicens]vidua illa. *k* Vindica me de aduersario meo,& oolebat per multum tempus.] *Isa.*1. f. Pupillo non iudicant, causa viduæ noo ingreditur ad eos. *Ierem.* 5.g. Causam viduæ nō iudicauerunt,&c. *Eccl.* 35.c. Nonne lacrymæ viduæ,&c.

l Post hæc autem dixit intra se]victus improbitate viduæ. B

m Etsi Deum non timeo nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua vindicabo illam.] Simile *supra* 11.b. Et si perseuerauerit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens eò, quòd amicus eius sit, propter importunitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

n Ne in nouissimo veniens suggillet me, &c.] Io *Gloss.* habetur apertiùs: Ne iterum, & iterum veniens suggillet me, &c. Et est alia litera. Et nota originem huius verbi, suggillare. Nam quantum ad absolutionem vocabuli dicitur suggillare quasi subgulare, & est tractum à lamiis, quæ paruulos quos suffocāt sub gulis incidunt, & sanguinem sugunt, vt verè sit idem suggillare, quod suffocare, quasi dicat, iudex, ne suggillet me, id est, ne clamore suo, & multitudine verborum suffocet me, & cogat obmutescere. Iste enim propriè suggillatur, qui verbis, vel rationibus hinc inde arctatur, vt obmutescere cogatur, ne possit vel audeat verbum proferre. *Gloss.* Suggillo à suggero tractum est à lamiis, id est strangulo. *Chrysost.* Suggillare est quasi strangulare. Nota lamiæ sunt dæmones nocte strangulantes. *Thren* 4. a. Lamiæ nudauerunt mammas, lactauerunt catulos suos. Hæc vidua typum gerit cuiuslibet animæ fidelis, vel Ecclesiæ generalis, quæ desolata à sponso videtur, qui tamen in secreto curam eius gerit, præsentia corporis absens, sed virtute diuinitatis, & gratiæ largitate præsens. De qua dicitur *Iob* 24.a. Abstulerunt pro pignore bouem viduæ, id est Prælatum Ecclesiæ, quo habito securi sunt dæmones de habenda plebe. Item in *eodem* d. Pauit sterilem, quæ non parturit, & viduæ non benefecit. Sterilem dicit carnem, & vidoam aoimam. Vel sterilem dicit congregationem hominum iontilem, viduam dicit Ecclesiam, cui multi clerici, & canonici nihil boni faciunt, pascentes inutilem congregationem clericorum, & famulorum. In oratione istius viduæ, planè ostenditur virtus, & efficacia humilis, & perseuerantis orationis. Impossibile enim est talem orationem non exaudiri. *Ecclesiast.*35.c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec, Altissimus aspiciat, & Dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium. [Ne in oouissimo veniens, &c.] *B. Bernard.* Venient, venient ante tribunal Christi, vbi erit pupillorum accusatio grauis, allegatio duts, quorum vixerunt stipendiis nec diluerunt peccata. Sequitur.

o Ait autem Dominus, audite quid iodex iniquitatis dicit.] *Chrysostomus.* Non iudex talis, fide dilectionis carens, tædio compulsus, sed actio eius hic potest laudari, quia si iste quocunque animo vltus est viduam, Deus iustus maximè vlciscetur suorum iniuriam, immo prauorum malitiam. *Roman. cap.* 12. d. Mihi vindictam, & ego, &c.

p Deus autem noo faciet vindictam electorum suorom clamantiom ad se die ac nocte,] quasi dicat, immo faciet. *Psal.*119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. *Apocal.*6.c. Vsquequo Domine sanctus & verus,&c. *Psalm.*78. Vltio sanguinis,&c. *Iob* 35.d. Omnipotens singulorum causas intuebitur. *Item* 36 a. Iudicium pauperibus tribuit, non aufert à iusto oculos suos.

q Clamantium ad se die ac nocte.] *Isaie cap.*21. c. Ad me clamat ex Seir, custos quid de nocte, custos quid de nocte, & dixit,&c.

CAP. XVIII.

a DIcebat autem *b* & parabolā ad illos, quoniā *c* oportet semper orare *d* & non deficere, *e* dicens: *f* Iudex quidā erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, *g* & hominē non reuerebatur. *h* Vidua autē quædā erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum *i* dicens: *k* Vindica me de aduersario meo: Et nolebat per multum tēpus. *l* Post hæc autem dixit intra se: Et si *m* Deum non timeo nec hominem reuereor, tamē quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illā, *n* ne in nouissimo veniēs suggillet me. Ait *o* autē Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit. *p* Deus autē nō faciet vindictā electorū suorum *q* clamantium ad se die ac nocte:

Et patientiam

a Et patientiam habebit in illis]q.d.non *Eccl.*35.d. Dominus iudicabit iustos, & faciet iudicium, & fortissimus non habebit in illis patientiam. Ex *Gloss.* obiicitur hic. Cùm iusti moneantur orare pro persecutoribus, quid est, quod sancti viri orant in persecutores suos vindicari? Hoc rationabiliter potest quæri saltem de his, qui sunt in via, qui enim in patria sunt, astricti sunt iustitiæ Dei. Solut. est, quod sancti viri salua iustitia de ipsis postulant vindictam, vt pereant, i. impij esse desinant: Iuxta quod dictum est. Verte impium, & non erit *Prou.* 12.a. Vel salua iustitia orant, vt flagellentur, & sic à nequitia resipiscant.

a & patientiā habebit in illis? b Dico autē vobis, quia citò faciet vindictā illorū. c Verūtamē filius hominis veniēs putas inueniet fidē in terra? Dixit d autē & e ad quosdā qui in se cōfidebant f tanquā iusti, g & aspernabātur cæteros h parabolā istam, dicens: Duo homines i ascenderunt in templum, vt k orarent, l vnus Pharisæus, & alter Publicanus. m Pharisæus stans, hæc n apud se orabat: o Deus gratias ago tibi, p quia non sum sicut cæteri hominum q raptores, iniusti, r adulteri

b Dico autem, &c.] *Deut.*32.f. Sanguinem seruorum suorum vlciscetur. *Beda.* Vt vel potestas malorum minuatur, ne tentationi succumbant, vel ipsi ita fortes efficiantur, vt pati non desistant, vel mali conuertantur. c Veruntamen] q.d. vindictam faciam cum venero iudicare oppressores iustorum, veruntamen illi, s. electi pauci erunt, & tepidi tempore iudicij, quia tunc refrigescet charitas multorum, & Dominus ad iudicium veniens vix inueniet fidem in terra. Vnde dicit [Veruntamen filius, &c.] De perfecta fide dicit, id est cum dilectione. q.d. pauci sunt boni, & tunc erūt pauciores. *Ierem.*7.f. Periit fides, ablata est ab ore eorum. *Psal.*11. Saluum me fac Domine quoniam defecit sanctus. *Habac.*1.d. Totum in hamo subleuabit. *Mich.*7.a. Væ mihi quia factus sum sicut qui colligit, &c. *Osea* 8.b. Deuoratus est Israel. *Isa.* 17.a Brachium eius spicas leget. Et nota quia [putas] non opinionem, aut dubitationem Dei notat hic, sed duritiæ, & infidelitatis hominum increpationem significat. Sequitur.

Secunda pars, d Dixit autem, &c.] Secunda pars cap. in qua docet Dominus orare humiliter. Cùm enim præcedentem parabolam Domini terminasset in fide, videri posset alicui, quod sola fides sufficeret ad salutem, ideo ostendit in hac parabola plus valere apud Deum humilitatem orationis quam habuit publicanus quàm fidei iactantiam, quam habuit Pharisæus. Vnde dicit. [Dixit autem] Dominus, scilicet. e Ad quosdam qui in se,] i. in suis meritis, confidebant. f Tanquam]non verè iusti] cùm nullam haberent iustitiam, quia non habebant humilitatem sine qua nihil placet Deo. Vnde *Greg.* Eam quippe quam non inuenit humilem veritas fugit mentem. *Idem.* Qui virtutes sine humilitate congregat, quasi puluerem in ventum portat. *Prou.*11.d. Qui confidit in diuitiis suis corruet. *Hier.*48.b. Pro eo quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, &c. *Rom.*10. Iustitiam suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.

g Et aspernabantur cæteros] cùm tamen ipsi parua bona facerent, quia confidebant in se. Necesse est enim vt qui in se confidit, alios contemnat. *Eccl.*4.c. Ne reuerearis proximum in casu suo. *Rom.*14.a. Qui non manducat, manducantem non spernat. h Parabolam istam dicens: Duo homines]nomen rei, sed non rem nominis æqualiter participantes Vterque fidelis, sed vnus verbo tenus, alius facto.

i Ascenderunt in templum,]in monte situm. Vnde septem erant gradus per quos ascendebatur in templum, vt dicitur *Ezech.*40.d. Per quos significantur septem dona Spiritus sancti, vel septem virtutes, tres Theologicæ, & quatuor cardinales, & septem opera misericordiæ:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Versus. Per quemlibet istorum trium septenariorum ascenditur in cæleste templum. K Vt orarent.] Ad hoc debet quilibet ascendere ad ecclesiā, i. ad orandum non ad videndum mulieres, vel praua, & vana colloquia faciendum, quod tamen multi faciunt. Vnde conqueritur Dominus *Matt.*21.b. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem, &c. *Aug.* Nemo in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. *Act.*3.a. Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. l Vnus Pharisæus & alter Publicanus.] Pharisæus dicitur quasi diuisus. Erant enim Pharisæi diuisi ab aliis propter traditiones proprias, quas faciebāt, & propter arctiorem vitam, siue ob religionem quandam quam habebant. Habebant enim in manu & in fronte membranulas in quibus erat scriptus decalogus. Habebant etiam spinas ligatas in fimbriis palliorum, vt cum pungerentur statim recordarentur legis. Vnde significant hypocritas, qui habent sacrarum exercitium literarum, quod significatur in membranis & diuinorum memoriam præceptorum ad faciendum ea, quod significatur in spinis, qui cum appareant exteriùs sancti, interiùs sunt immundi, sicut dicitur *Matth.* 23.c. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intùs verò sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia. Publicani dicebantur exactores publicorum vectigalium, quæ officis sine peccato, aut vix aut nunquā exerceri possunt. Vnde hic publicanus significat apertè malos, qui facilius, & frequentius conuertūtur ad Dominum quam fictè boni, quos significat Pharisæus. m Pharisæus stans.] Ipse situs corporis exprimit elationem mentis, i. superbiam. *Isaiæ* 49.f. Vultu in terra demisso adorābunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. *Isa.* 60.c. Venient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum. n Hæc apud se orabat] tanquam sibi placens *Greg.* Oratio hominis placentis sibi non ascendit ad Deum. *Rom.*15.a. Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Contrarium faciebat Pharisæus & adhuc faciunt hypocritæ, & tamen ibidem sequitur. Vnusquisque vestrum placeat proximo suo in bonum ad ædificationem: Etenim Christus non sibi placuit. o Deus gratias ago tibi, quia, &c.] *Greg.* Si reprehenditur qui superbè gratias agit, quid ergo ille qui impugnat gratiam? Duæ sunt partes iustitiæ, s. declinare à malo & facere bonum. Ille Pharisæus, vt perfectè iustus appareat, de vtraque gratias agit. Et primò de prima, quæ est declinare à malo, dicens p Quia non sum sicut cæteri hominum] id est, sicut cæteri homines. q. d. cæteri homines sunt peccatores, ego solus sum iustus. *Beda.* Quid est cæteri homines nisi omnes præter ipsum, &c.

q Raptores iniusti.] Rapina attenditur in violenta occupatione rei alienæ, iniustitia verò attenditur in propriæ rei detentione, & pauperibus non erogatione. De raptoribus verò dicitur *Leuit.* 11.c. Aliecum & accipitrem non comedes iuxta genus suum, i. raptoribus non consenties, nec eos imitaberis. Iuxta genus suum dicit, quia duo sunt genera accipitrum, siluestre s. & domesticum. Siluestris sibi soli, domesticus verò non sibi, sed Domino suo rapit Sic sunt duo genera raptorum, quidam sibi solis rapiunt, vt auari, alij non sibi, sed Dominis suis, vt officiales, & baliui. De primo dicitur: *Eccl.* 4.b. Vnus est, & non habet secundū, non fratrem, non filium, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis. *Eccl.*11.c. Est qui locupletatur parcè agendo, &c. De secundo dicitur *Habac.*2.b. Væ ei qui multiplicat nō sua. Quis autem sit amborum exitus dicitur *Prou.*21.b. Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudiciū. *Isai.* 14.b. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum. Et *inf.*a. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum, subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes q.d. non cessauit exactor in culpa, ideo nō cessabit tributum in pœna. Quamdiu durabit vestis, durabit tinea, quamdiu erit cadauer, erunt vermes, quamdiu erit anima, erit ignis cuius ipsa est materia. De iniustis verò qui sua conseruant, & pauperibus non erogant, dicitur *Eccl.*5.c. Est alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. *Prou.* 28. b. Qui congregat diuitias vsuris, & fœnore liberali, in pauperes eas congregat, id est contra vel per pauperes.

r Adulteri] Adulter est, qui dimissa vxore sua alij fœminæ copulatur, vel si alterius vxorem cognoscat. Fit enim adulterium quandoque ex vna parte tantum, quandoque ex vtraque, & tunc est maius peccatum. Et de hoc dicitur *Eccl.* 23.c. Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnit in animam suam. Et *inf.* d. Mulier omnis relinquens virum suum peccabit, statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege Altissimi incredibilis fuit, secundò virum suum dereliquit, tertiò in adulterio fornicata est, & ex alio viro sibi filios statuit.

Velut

a Velut etiam hic publicanoa.] Ecce Phariſæus conſiderat, quæ habet, & quæ publicanua non habet: Hinc præcipuè oritur in nobis ſuperbia, quia conſideramus, quæ nos habemua bona, & quæ alij non habent, cum econtratio fieri deberet. Et dicit [hic] deſpectiuè ſeo irriſoriè. *Eccl.* 7.b. Ne irrideas hominem in amaritudine aoimæ, eſt enim qui humiliat, & exaltat circunſpector Deus. Sufficiēter commendat ſe Phariſæus, qui dicit ſe nec
C apertum, nec occultū eſſe peccatorem: Cootra hoc quod dicit *Ecc.* 7. a. Noo te iuſtifices apud Deum, quoniam cognitor cordis ipſe eſt *Prouerb.* 18. c. Ioſtus prius accuſator ſui eſt. Item *Prouerb.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuuio, eatraneus, & noo labia tua. *Beda.* Meliorum virtutibus inſpectis humiliemur, vt dicat vnuſquiſque: Domine non ſom ſicut cæteri ſerui tui, caſti, ſobrij. Vel per Phariſæum iſtum oegotiatores ſæculi deſignaotur, qui ſub ſpecie negotiationis multa doloſè, & iniuſtè acquirūt. *Eccl.* 26. d. Difficile exuitur oegotians, &c.

a Velut etiam hic publicanoa. *b* Ieiuno bia in ſabbato, *c* decimas do omuiom quæ poſſideo. Et *d* publicauus à longè ſtans *e* nolebat, nec oculoa ad cælum leuare, *f* ſed percutiebat pectus ſuum dicens: *g* Deua propitius eſto mihi peccatoti. Amē *h* dico vobis, deſcendit hic iuſtificatus in i doıoum ſuam ab illo, *k* quia omnis qui ſe exaltat humiliabitut, *l* & qui ſe humiliat exaltabitut. *m* Afferebant autem ad illū, & *n* infantea, vt eos tāgeret.

b Ieiuno bis in ſabbato,] Hactenoa egit gratiaa de prima parte iuſtitiæ, id eſt, quia malum non fecit. Nunc agit gratias de ſecunda, id eſt, quod bonum fecit, dicens [Ieiuno bis in ſabbato,] id eſt, in Hebdomada. Nomine ſabbati ſeprimana cenſetur, qoæ tota ſecundum Hebræos à ſabbato denominatur. A ieiunio ſioe abſtineotia ſe commendat, quia ieiuoium peſtem cotporis ſanat, vt dicit *Hieron.* De quo dicit *Ambr.* Vide quanta ſit virtua ieiunij, vt ſputo ſuo ieiunus homo ſerpentem interficiat, multo fortius ſpiritualem. *Aug.* Eua quamdiu abſtiouit virgo fuit, & in paradiſo permanſit, ſed quam citò præceptuio abſtinentiæ violauit, libidinis corruptionem ſenſit, & à paradiſo eiecta fuit. Poſtea commendat ſe ab eleemoſyna dicena.

c Decimas do omnium quæ poſſideo.] Do dicit, cum deberet dicere reddo, quia debentur ex præcepto Domini. *Malach.* 3.c. Inferte omnem decimam in horreum meum, &c. *Aug.* Redde decimas, aliter deduceria ad partem decimam Angelotum, quæ de cælo cecidit in infernum. Decimā debet homo dare, quia eſt decima creatura. Primæ enim nouem creaturæ, ſunt nouem ordines Angelorū, decima autē creatura eſt homo. Eſt autem decima quaſi cenſus Deo debitus pro cæleſti hæreditate. Et certè qui oon reddit cenſum, meritò perdit agrum. Quantum autem Deo diſpliceat, qui noo reddit ei decimas, dicit *Malac.* 3. b. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me. Et dixiſtis, in quo configimus te? In decimis, & primitiis, quas non redditis ſupple. Vnde ſequitur: In penuria voa maledicti eſtis. Hic Phariſæus typus eſt ſuperborum, qui ſe de bonis ſuis iactare conſueuerunt. Vnde *Greg.* ſuper hunc locum, quatuor ſpecies tumoris diſtinguit. Prima eſt, cùm quis bonum quod habet, à ſe habere æſtimat, vel qui bonum, quòd facit ſibi attribuit, vt Nabuchodonoſor. *Dan.* 4.f Nonoe hæc eſt Babylon magna quam ego ædificaui, &c. Contra hanc dicitur 1. *Cor.* 4 b. Quid habes quod non accepiſti, &c. Secunda eſt, cum homo bonum quod habet à Deo quidā ſe habere confitetur, ſed pro meritis ſuis. Contra quod dicit Apoſtolus 1. *cor.* 15.b. Gratia Dei ſum id quod ſum. Tertia eſt, cùm homo ſimulat ſe habere bonum quod non habet, quod eſt vitium hypocritarum. Et hæc iactantia rapina eſt, qui enim auidus eſt laudis, rapit opinionem ſanctitatis. Vnde *Iob.* 27. b. Quæ eſt ſpes Hypocritæ ſi auarè rapiat, & non liberet Deus animam eios? Quarta eſt, cum deſpectis cæteris appetit homo ſingulariter videri habere, quod habet. Hac ſpecie tumoris laborat hic Phariſæus. Qua etiam laboraſſe videtur Elias 3. *Reg.* 19. e. vbi dicit: Prophetas tuos occiderunt & remanſi ego ſolus, cùm tamen plures remanſiſſent qui non curuauerunt genua ſua ante Baal, vt *ibidem* dicit Dominus. Sequitur,

d Et publicanua à longè ſtans] quòd eſt ſignom humilitatis, quam operatur conſideratio propriæ infirmitatis. *Iob.* 5. d. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis *ſap.* 5. b. Exi à me Domine, quia homo peccator ſum.

e Nolebat nec oculos ad cælom leuare.] Sicut cantatur de Dauid 2. *Paral. vlt.* Peccaui ſuper nuoıerum arenæ maris, & multiplicata ſunt peccata mea, & noo ſom dignus videre altitudioem cæli præ multitudine iniquitatis meæ. Hic dicit *Beda.* Sicut humilis noo audet appropinquare, vt Deus appropinquet, ita noo aſpicit vt aſpiciatur, &c. Summa eſt: Qui ad Deum aſcendere formidat ex humilitate, Deus ad eum accedit, conſcientiam premit, id eſt humiliat, ſed ſpem ſubleuat, mentem ad Deum erigendo. *Iob* 22.d. De pœn. Qoi declinauerit oculoa ſuoa ipſe ſaluabitur. dist. 1. c. *Beda.* Nolebat oculos ad cælum leuare, quis aliquòd perſectum eſt, vt quando. cælum poſſet ad ſe inclinare.

f Sed percutiebat pectus ſuum dicēs: Deus, &c.] Tria ootantur in pectoris percuſſione. *Matth.* 23.*b.* *Sap.* 14.*c.* Eſt enim ibi læſio, per quam ſignificatur contritio, & ſonua, per quem ſignificatur confeſſio, & manua appoſitio, per quam ſignificatur ſatiafactio. Hæ ſunt trea partea pœnitentiæ, quæ eſt via redeundi ad Deum: De qua *Exod.* 5.a. Deus Hebræotum vocauit, &c. Debet autem eſſe diſcreta tota pœnitentia. Vnde per pectos diſcretio deſignatur. Propter quod præcipitur in lege, vt pectus cum armo cedat io partem ſacerdotis, qui debet præ cæteris diſcretione vigere. Præter hæc etiam in pectoris tunſiooe dimittuntur venialia, quæ octo modis, ſiue octo remediis dimittuntur, id eſt cōfeſſione oris, pectoris tunſione, aquæ benedictæ aſperſione, cordis contritione, dominica oratione, Crucis ſignatione, ſacra Communione, iniuriarum condonatione. Vnde *Verſus.* Confiteor, tundo, reſpergor, cooteror, oro: Sigoor, edo, dono, (id eſt condono,) per quæ veoialia pono. *Eccl.* 28.a. Relinque proximo tuo nocenti te, &c.

g Deus propitius eſto mihi peccatori] Hæc eſt breuis oratio, & valde vtilis [Deua] qui ſolus potes [propitius eſto mihi peccatori.] *Beda.* Peccatuio ſuum agnoſcit, vt Deua ignoſcat. Non dicit peccanti, ſe peccatori, vt grauiùs ſe accuſet. *h* Amen dico vobis, deſcendit hic iuſtificatua] nondum forſan planè. Iam enim à culpa, ſed nondum forſao à pœna. Argumentum quod aliorum contomeliæ non iuſtificant. *i* In domum ſuam ab illo] id eſt, plus qoam ille. Vel [ab illo,] id eſt, ad comparationem illius. Simile *Ierem.* 3.d. Iuſtificauit animam ſuam aduerſatrix Iſraël, comparatiooe præuaricatricis Iudæ. *Ezech.* 16.f. Iuſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus. Et *inf.* *n.* Iuſtificatæ enim ſunt à te.

K Quia omoia qui ſe exaltat, &c.] Poſita Phariſæi & publicani controuerſia, ponitur iudicis ſententia, vt caueatur ſuperbia. Et continoa ſic. Quare deſcendit hic ioſtificatus, &c. Quia omnia qui ſe exaltat humiliabitur, *ſup.* 14.c. Idem & *Matth* 23.b. *Bern.* Ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur. Ante ruinam, &c. qoaſi ruinam præcedit exaltatio. Vel poteſt exponi ante pro ad, quia cor hominis exaltatur, & intumeſcit ante ruinam, & ad ruinam, & tumor ſuperbiæ quaſi præſagium eſt ruinæ. Solet enim homo intumeſcere propinqua ruina. *Prou.* 16.c. Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltabitur ſpiritus.

l Et qui ſe humiliat exaltabitur. *Iob* 22.b. Qui humiliatos fuerit in gloria erit, & qui inclinauerit oculos ſuoa ipſe ſaluabitur, &c. *Eccl.* 20.b. Eſt propter gloriam minoratio, & eſt qui ab humilitate leoabit caput.

m Afferebant autem, &c.] Tertia pars. Data ſententia Domini ſuper controuerſia Phariſæi, & publicani, offeruntur *Tertia pars.* paruuli magiſtro humili ad benedicendum, vt oſtendatur quod tales pertinent ad eius regnum, tamen illi qui obtulerunt putabant, quòd continentia corporalis magis placeret ipſi quàm munditia mentis. Vnde *Chryſ.* dicit. Pueros caſtitate mundoa obtulerunt, putabant enim vt tantum corpore mundos laudaret, & noo voluntate, cum tamen econtra ſit. Vnde *Pſal.* 44. Omnis gloria filiæ regis abintua, &c. per oblationem ergo infantium ſignificatur, quòd omnes illi qui ad eius regnum pertinent ſint infantea, oon ætate, ſed virtutis ſimilitudine. Vnde *Matth.* 18.a. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicot paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Et hoc eſt [Afferebant autem ad illum] homines regionis illius.

n Et ioſantes vt eoa tangeret.] *Ierem.* id eſt vt manu, & voce *Dominus* eis benediceret. Nota verò, quòd Dominua tribus modis *tribus* tangit. Primò flagellando. *Iob* 19.c. Miſeremini mei, &c. *modis tangit.*

Secundò

Secundò interius conſolando. *Dan.8.e.* Cùm loqueretur ad me prolapſus ſum pronus in terram, & tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo. Tertiò, beneficia conferendo. *Gen.27.c.* Accede huc fili mi, vt tangam te. Horum puerorum creditur Martialis vnus fuiſſe. Sequitur.

al. † Quos.

† *a* Quod cùm viderent diſcipuli increpabant illos, *b* Ieſus autem conuocans illos dixit: Sinite pueros venire ad me, & *c* nolite vetare eos. *d* Talium eſt enim regnum Dei. *e* Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer *f* non intrabit in illud. Et *g* interrogauit eum quidam princeps, dicens. *h* Magiſter bone, quid *i* faciens vitam æternam poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus;

Matt.19.d. Marc.10. D

a Quod cùm viderent diſcipuli, increpabant illos] *Beda*, Non, quia nollent infantes manu, & voce ſaluatoris benedici, ſed quia putabant eum importunitate offerentium poſſe laſſari. Vnde videtur innuere. *Beda*, quòd non poterat laſſari Dominus. Contra *Ioan.4.a.* Ieſus autem fatigatus ex itinere ſedebat. Solut. Fatigatus fuit, & laſſus multoties ſed non ad ſimilitudinem hominum, quia illi neceſſitate, iſte ſola voluntate qui aſſumpſit talem naturam qua poſſet fatigari. Vel laſſabatur, vt homo non vt Deus. Secundùm *Ambroſ.* & *Bedam.* Apoſtoli videntes paruulos de gentibus Domino offerri, intelligebant in hoc facto ſalutem gentium præfigurari. Increpabant ergo eos, per idipſum oſtendentes, quia primò vellent populum ſuum ſaluari, & poſtmodum gentem introduci, vtriuſque enim ſalutem optabant. Vnde & pro muliere Chananæa oraſſe leguntur, quæ gentilis erat: *Matt.15.d.*

b Ieſus autem conuocans illos dixit: Sinite pueros venire ad me.] *Prouer.9.a.* Si quis eſt paruulus veniat ad me. *Iſa.* *v.t.a.* Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu? *Prouer.3.d.* Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt, &c. *B. Bern.* Herodiana crudelitas, & Ægyptiaca malitia eſt naſcentem perſequi Saluatorem, & allidere paruulos Iſraël.

c Et nolite vetare eos] *Augu?*. Nemo prohibeat languidos venire ad medicum. *Chryſoſtomus.* Si ſancti futuri ſunt, quid vetatis filios ad patrem venire? Si peccatores futuri ſunt, vt quid ſententiam damnationis profertis antequam culpam videatis? Quales modò ſunt meum eſt, quales futuri ſunt ipſorum eſt. Quod meum eſt honorate, quod ipſorum erit miſerebimini.

d Talium eſt enim regnum Dei.] Talium, id eſt innocentiam puerilem imitantium. *Hieron.* Non ait, iſtorum, ſed talium, vt oſtendat non ætatem, ſed mores regnare. q.d. humilium eſt regnum cælorum. *Matth.5.a.* Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Siue regnum cælorum dicatur gloria, ſiue gratia, ſiue ſapientia. *Prouer.* 11.a. Vbi humilitas ibi ſapientia. *Prouer.29.d.* Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. *I acob.3.b.* Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Rectè autem per pueros, humiles deſignantur, quia ſunt paucis contenti. *Eccleſ.29.d.* Initium vitæ hominis aqua, & panis & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Item in imo ſeu in puluere ſedent. *Iſ.47.a.* Deſcende ſede in puluere. Item ſine malitia ſunt. *1.Corinth.14.d.* Malitia paruuli eſtote. Item ſimplices ſunt, id eſt ſine duplicitate. *Prouerb.3.d.* Cùm ſimplicibus ſermocinatio eius. *Sapient.1.a.* In ſimplicitate cordis quærite illum. Item innocentes ſunt. *Iob 22.d.* Saluabitur innocens, ſaluabitur autem munditia manuum ſuarum. Item verecundi ſunt. *Seneca*, Verecundia bonum in adoleſcente ſignum. *Eccl.26.c.* Gratia ſuper gratiam mulier ſancta, & pudorata. Item ſine ſolicitudine ſunt. *Matth 6.d.* Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis. Item non ſeruant iram. *Epheſ.4 e.* Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Item largi ſunt. *Prouerb.22.b.* Victoriam & honorem acquirit, qui libenter dat munera. *Galat.2.d.* Tradidit ſemetipſum pro me. Item veraces ſunt. *Apocal.14.a.* In ore ipſorum non eſt inuentum mendacium. *Epheſ.4.f.* Deponentes omne mendacium loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo. Item non pudet eos mendicare panem. *Thren.4.a.* Paruuli petierunt panem, &c. Item caſti ſunt *1.Timoth 5.d.* Teipſum caſtum cuſtodi. *Matth.19.b.* Sunt Eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum. Item ſunt obedientes. *Epheſ.6.a.* Filij obedientes eſtote parentibus veſtris. *Eccleſiaſt.3.a.* Filij ſapientiæ Eccleſia iuſtorum, & natio illorum obedientia, & dilectio, Item promiſſionibus hilareſcunt. *Num.14.c.* Paruulos introducam in terram, quæ vobis diſplicuit. Item amant ſe mutuò. *Eccleſ.13.c.* Omne animal diligit ſibi ſimile. Item non confidunt in ſe. *Ierem.17.a.* Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachij ſui. Item clamorem referunt ad parentes, vt vindicent eos. *Eccleſiaſt.28.a.* Qui vindicari vult à Domino inueniet vindictam. Item homines perſonatos expaueſcunt. *Seneca.* Pueri hos amant cum quibus ludere conſueuerunt. Item diligunt pulcra veſtimenta. *Eccleſiaſt.9.b.* Veſtimenta tua omni tempore ſint candida. Item citò plorant, & rident. *Eccleſiaſtic.3.a.* Tempus flendi, & tempus ridendi. *Ioan. cap.16.d.* Plorabitis & flebitis vos, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Qui has viginti puerorum proprietates haberet, reuera ipſius eſſet regnum cælorum.

Proprietates puerorū.

e Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer,] id eſt, quicunque innocentiam quam habet puer beneficio ætatis, ſibi nõ comparauerit merito virtutis.

f Non intrabit in illud] *Hebr.11.b.* Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator ſit. *Beda* exponit hoc moraliter, intelligens per regnum Dei doctrinam Euangelicam, per quam venitur ad regnum Dei. Hanc ergo iubemur accipere ſicut pueri, id eſt, ſine contradictione, & ſimpliciter, ſicut puer non contradicit magiſtro ſuo, ſed ex ſimplicitate acquieſcit. *Eccleſ.5.e.* Eſto manſuetus ad audiendum. *Iac.1.c.* In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.

g Et interrogauit eum quidam princeps dicens: Magiſter &c.] Non eſt loco ſuo poſita hæc principis interrogatio, & Domini reſponſio. Legitur autem *Marc.10.c.* quia Dominus erat in domo, & docebat, cùm egreſſus in via eſſet, acceſſit ad eum quidam qui propoſuit ei huiuſmodi quæſtionem. Et quem Lucas dicit principem, *Matth.19.* dicit adoleſcentem. Lucas autem, licet hoc poſt præcedentia non ſit ſecutus, eleganter tamen præcedentibus continuauit. In præcedentibus namque tradiderat doctrinam imperfectionis, poſt quam congruè ſequitur doctrina perfectionis, ad quam pertinet quod hìc ſubditur: Vnde congruè præcedentibus annexum eſt. Docuerat enim Dominus de fide, vbi dictum eſt de grano ſinapis: Addidit etiam de modo orandi, & de humilitate, quæ omnia tenentur habere etiam imperfecti. Tenentur enim fidem habere, & orare, & humiles eſſe: Quod autem ſequitur ſolis congruit perfectis. De hoc principe ſiue adoleſcente diſſentire videntur *Amb.* & *Hieron.* & *Beda.* *Ambr.* enim & *Hieron.* improbant eum, planè aſſerentes, quod acceſſerat animo tentandi, non diſcendi. Quod ex duobus aſtruunt, ſcil. ex verbo Domini ipſum arguentis, vbi dicit: Quid me dicis bonum, & in eo etiam, quod audito conſilio Domini, contriſtatus eſt. *Beda* verò approbat eum, dicens, quod ſimpliciter acceſſerit. Quod ex eo probat, quia *Mar.10.c.* dicitur intuitus eum fuiſſe Ieſus. Non enim dicitur Deus intueri niſi quos reſpicit oculo miſericordiæ, ſicut dicitur intuitus Petrum fuiſſe Ieſus, id eſt, oculo miſericordiæ reſpiciens. Planè ergo diſſentire videntur. Sed potuit eſſe, vt in primis modo tentantis acceſſiſſet, poſtea ex verbis Ieſu animum humiliaſſe. & ſic vterque poteſt verum dixiſſe, ſecundùm diuerſos ſtatus vnius actionis. Vel fortè fuerunt diuerſi: Nam *Hieron.* videtur loqui de illo de quo dictum eſt *Marc.10.* de quo non agitur hìc.

h Magiſter bone] *Chryſ.* Significat laudatores ſanctorum, non imitatores.

i Quid faciens vitam æternam poſſidebo.] Secundum *Ambroſ.* & *Hieronym.* eſt hęc verſuta interrogatio, & ideo ſubtiliter ei reſpondet Dominus, arguens eum de duobus, ſcil. & quia loquitur contra rei veritatem, & contra conſuetudinem loquendi. Quia ergo iſte vocauerat eum magiſtrum bonum, & non Deum, vel Dei filium, oſtendit Dominus quemlibet ſanctum hominem comparatione ſui non eſſe bonum. Vnde *Iob 25.a.* Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo? Item *Iob 4.d.* Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur? quaſi dicat, non. Ibi enim dicit *Gloſſ.* Humana iuſtitia diuinæ comparata iniuſtitia eſt: Et hoc eſt:

Quid me

a Quid *b* me dicis bonum? *c* Nemo bonus niſi *d* ſolus Deus. *e* Mãdata noſti? Nõ *f* occides, *g* nõ mœchaberis, nõ *h* furtũ facies, non *i* falſum teſtimonium dices: *k* honora patrẽ tuũ, & matrem. *l* Qui ait: Hæc omnia cuſtodini à iuuẽtute mea. *m* Quo auditon Ieſus ait ei: *o* Adhuc vnũ tibi deeſt: *p* omnia quæcunq; habes vende *q* & da *r* pauperibus, *s* & *t* habebis theſaurum in cælo, *u* & veni, ſequere me. His *x* ille auditis contriſtatus eſt:

a Qoid me dicis bonnm,]id eſt, quàm rem bonam me dicis eſſe? q.d. non ſum talis bonus, vt putas, aliquis bonus homo non Deus. In hoc ergò cõtra rei veritatem loquitur, appellans eum magiſtrum bonum, & nõ Deum, quia magiſtrum bonum dicit, putans eum purum hominem eſſe: Ideóq; Dominus arguit eum dicẽs. [Qoid me dicis bonum,] cùm [nemo bonus] ſit [niſi ſolus Deus,] id eſt, niſi ſolus homo Deus, vt ſ. per nemo excludantur ſoli homines, non Angeli. Solus namque Deus verè bonos eſt, id eſt, Chriſtus ſolus à conceptione immunis à peccato. Ita arguit eum Dominus, quia loquitur cõtra rei veritatem. Et ſecundum hoc iſte poteſt eſſe ſenſus [Quid] id eſt, cor. *b* Me dicis bonum] cũ non credis eſſe Deum? De hoc ergò arguit eum, quia non credit eum eſſe Deum, *Mat.* 19. dicit Dñm reſpondiſſe. Quid me interrogas de bono. Et vtrunq; reſpondit Dominus, vt dicit *Aug. de concor. Euang.* vt alterum referatur ad illud: Quid boni faciã, alterum ad illod: Magiſter bone. Vel ſic [Quid] ſ. cur [me dicis bonum] quem nõ vis imitari in bono, vel quẽ bonum ſentire non potes? q.d. bonus ſom, ſed non tibi, quia non ſentis, *Pſ.* 33. Guſtate & videre quoniam ſuauis eſt Dominus, ideſt, dulcis 1. *Pet.* 2. a. In eo creſcatis in ſalutem, ſi tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus. Et ſecũdũ hunc ſenſũ loquitur contra loqnẽdi conſuetudinẽ, q.d. Dominus, quid me dicis bonum cum non ſim tibi. Nam ſecundum loquendi vſum non conſueuimus dicere bonum, vel malum, niſi in reſpectu. Vnde dicimus, quia pœna æterna mala eſt, quia mala patientibus licet in ſe bona. Et ſecundum hãc expoſitionem erit hoc ſolum de reprehenſione. *a* Quid me dicis booũ,] nec quod ſequitur annectetur, ſicut prius. Modò reſume ſecundùm *Bedom* [Et iuterrogauit, &c.] Reddit cauſam *Beda in Gloſſ.* quare quæſierit iſte. Et eſt ſũma, quia Dominus locurus fuerat parabolicè dicens. Quicunq; nõ acceperit regnum Dei, ſicot puer, &c. Iſte autem ex ſimplicitate non intellexerat, ideò quærit apertè ſibi dici [Magiſter bone quid faciens vitam æternam poſſidebo?] Nõ dicit, quid dicens vel quid audiens, ſed quid faciens vitam æternã poſſidebo, quia non audiendo, vel loquendo, ſed magis faciendo acquiriror regnum cælorum, *Joan.* 6. d. Qoid faciemus, vt operemur opera Dei bona, *Iac.* 1. d. Non auditores verbi, ſed factores, *Rom.* 2. b. Non enim auditores legis iuſti ſunt apod Deũ, *Mat.* 19. b. Noſti mandata, hæc fac. & viues [quid me dicis bonum] Arguit eum, quia non confitetur eũ Deum vel Dei filiom, non quia dicit eum bonum magiſtrum. Vnde *Joan.* 13. b. Vos vocatis me magiſter, &c. Sequitur. *c* Nemo bonus] eſſentialiter, vel ex ſe, vel effectiuè, vel perfectè. *d* Niſi ſolus Deos] qui eſſentialiter & ex ſe bonus eſt, quia ſua bonitas eſt ſua eſſentia, & nõ ab alio habet bonitatẽ, ſed alij ab eo, & ideò ex ſe, & affectiuè boous eſt, & nõ alij. Itẽ nihil mali, vel defectus, aut diminutionis eſt in ipſo, & ideò perfectè bonus eſt, omnis autem creatura imperfectionem habet, & diminutionẽ, quare patet quòd ſolus Deus bonus eſt, vt diximus, eſſentialiter, ex ſe, effectiuè, perfectè, & omne bonum ab ipſo ſolo eſt tanquam riuulus à fonte, *Iac.* 1. c. Omne datum optimum & omne domum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum *e* Mandata noſti] enunciatiuè, & interrogatiuè poteſt legi. De notitia mandatorum qoærit Dominus, vt ſatisfaciat interrogationi illius, quam interrogauerat [Quid faciẽs vitam æternam poſſidebo?] q.d. notitia & obſeruantia mandatorum ducit ad vitam æternam. Vnde *ſup.* 10. c. Hoc fac & viues, *Prou.* 4. a. Cuſtodi præcepta mea, & viues. Et *inf.* c. Cuſtodi ea in medio cordis tui. vita enim ſunt inueniẽtibus ea, & vniuerſæ carni ſanitas. Hoc neſciuit Hippocrates. *Iſa.* 58. a. Scire vias meas volunt quaſi gens, quæ iuſtitiam fecerit. In hoc etiam qoòd quærit: Noſti mandata, innuit quòd debemus magis ſtudere ad notitiam mandatorum quàm aliorum, quæ non ſunt, tam neceſſaria ad ſalutem, *Eccl.* 3. c. Altiora te ne quæſieris & fortiora te ne ſcrutereris, ſed quæ præcepit Deus cogita illa ſemper. *f* Non occides] manu, vel mente, vel beneficij ſubtractione. *Aug.* Paſce fame morientem, quem ſi non paueris occidiſti.

g Non mœchaberis] effectu vel affectu *Mat.* 5. d. Dictum eſt antiquis. Non mœchaberis, ego autem, &c. *h* Non furtũ facies] rem alienam inioriosè contrectando, non parentibus occultè ſubtrahẽdo, *Prou.* 28. d. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, vel à matre, &c. *i* Non falſum teſtimonium dices,] *Prou.* 19. b. Falſus teſtis non erit impunitos. *k* Honora patrem tuum, & matrem] q.d. noſti hæc mandata? Vel remiſſiuè, [Honora patrem tuum, & matrem] reuerendo, obediendo, ſubueniendo, *Eccl.* 3. a. Qui bonorat patrẽ ſuum, vita viuet longiore, & qui obedit patri refrigerabit matrem. Item *eod.* b. qui timet Dominum honorat parẽtes, & quaſi Dominis ſeruiet his, qui ſe genuerunt. *Ambr.* Primus gradus pietatis eſt iſte: Nam hos auctores tibi voluit eſſe Deus, honora obſequiis, abſtineas à contumeliis, quia nec vultu lædenda eſt pietas parentum. Eſt autem honor noo ſolum honorificentiæ, ſed & largitatis, quæritur quare nõ hic ponit tria mandata? primæ tabulæ. Item quare non duo vltima de concupiſcentia. Itẽ quare conuerſo ordine pooit hîc quinq; quia primum de ſecunda tabula eſt: Honora patrem, &c. Ad primum dic, quod Dominus reſpondet ad interrogata quærentis. Quid faciendo, &c. non dicit: quid credendo, tria autem prima mandata plus ſunt ad fidem quàm ad opera. Præterea, vt dicit *Mat.* 10. c. Iſte adoleſcens erat, vnde inſtruendus erat io actiua. Ad ſecundum, quòd duo vltima comprehendit ſub ſecundo & tertio poſito, ſ. Non mœchaberis, non furtum facies, &c. quia iam expoſuerat *Mat.* 5. e. Qui viderit mulierem, &c. Ad tertium, quòd lex vetus finaliter erat ad cohibendum manum ſeruorum, noua principaliter ad informandum animum, & manum filiorum, & ideò hic vltimò ponit affirmatiua mandata, qoia & Matthæus ponit vltimò hoc: Dilige proximum tuum, &c. Et ſic fit *Tob.* 4. c. Quod ab alio oderis fieri, &c. vt *Mat.* 7. b. Omnia quæcunque vultis &c.

l Qui ait: hæc omnia cuſtodini à iuuentute mea.] *Hieron.* Mentitur. Si enim proximum ſuom diligeret ſicut ſeipſum non eſſet triſtis cum ſua pauperibus dare iuberetur. *Chryſ.* Natiuitas Iudaici populi, exitus de Ægypto, iuuentus ex tempore Moyſi, *in Pſ.* 50 Deus docuiſti me à iuuentute, & vſque nunc, id eſt tempore Regum, & vſque ad ſenectam. Et *inf.* donec anunciem brachium tuum, id eſt Chriſtum. *m* Quo audito] id eſt ciũs reſponſione accepta. *n* Ieſus ait ei] Ieſum congruè nominat, non Dominum, quia ſaluare vult *o* Adhoc vnum tibi deeſt] *Glo* Ad perfectionem. Et diſtinguont quidam hic perfectionem, ſ. quæ congruit contemplatiuis, & clauſtralibus, & de hac dicitur hic. Sed Prælatis congruit animam pro ouibus ponere in articulo neceſſitatis, diaconibus, & ſacerdotibus, qui non ſunt Prælati ; congruit continentia, coniugatis habere vitam in patientia, & mortem in deſiderio. Sed reuera ſumma eſt perfectio, relinquere omnia vnde dicit: *p* Omnia quæcunq; habes] non partem. *q* Vende & da paoperibus] Da gratis, liberè. libenter, non vende, non tarda, non triſtare 2. *Cor.* 9. b. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. *r* Pauperibus,] non diuitibus, *Iſa.* 58. c. Frange eſurienti panem tuum *ſup.* 14. d. Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris.

ſ Et ſic dando. *t* Habebis theſaurum in cælo.] non in terra. *Chryſ.* Quid terræ tradis aurum? Videturne tibi terra dignior dominatore? *Mat.* 6. c Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra vbi erugo, & tinea, id eſt inuidia & vana gloria demolitur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo vbi, &c. *Iſa.* 45 a. Dabo tibi theſauros abſconditos, *Deut.* 33. c. Qui inundationem maris qoaſi lac ſugent, &c. *Iob* 22. d. Dabit pro terra ſiliceam, & pro ſilice torrentes aureos.

u Et veni] credendo, operando, [ſequere me] *Beda.* Non ſufficit relinquere ſua niſi, ſequatur Dominum imitando.

x His auditis contriſtatus eſt.] *Beatus Hilarius.* Hæc eſt triſtitia, quæ mortem operatur *ſecunda Cor.* 7. c. Hæ ſont ſpinæ, & tribuli, quæ ſemen Dei ſuffocauerunt, *Matth.* 13. c. Lætitia cordis eſt bonam conſcientiam habere ad Deum, *Prou.* 15. b Secura mens quaſi iuge conuiuium, &c. Et quare triſtis erat.

Exod. 20. c. Matth. 19. c. Mar. 10. c.

c4.q.c.t. — *al. ✝ſecundæ* — *Matt. 19. c.*

a Quia diues erat valde.]*Beda.* Poſſidens cum amore. *Beda.* Facilius ſacculus contemnitur quàm voluntas. Multi enim diuitias relinquunt amore Dei, dolentes tamen & flẽtes, licet enim proximum diligant, ſeipſos iure magis diligunt &
al. rapiunt ideò ſuis vſibus diuitias potiùs cupiunt quàm aliis, quibus tamen totas diſtribuunt monente Deo quem ſibi præferunt.
Sic martyres carnem ſuam nimirum, quam
E
Mat.19. e. Marc. 10. c. diligunt inuiti martyrio tradunt, ſed tamen propter dominũ tradere nõ dubitant. Vnde:
Psalm. 55. Eũtes ibãt, & flebant, &c b Vid. &c.]ex reſpõſione Domini quam tamẽ quæſierat, & vera & vtilis erat. Sic multi cõſiliũ quærũt aliquãdo de ſtatu ſuo vel de vita, & cùm datur eis ſanũ, & bonum cõſiliũ contriſtantur, ſi nõ placet. De quibus dicit Salomõ: *Prou.* 18.a. Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ſuo. *Chryſ.* dicit, quòd ille adoleſcens ſignificat laudatores ſanctorum nõ imitatores. Multi enim commendãt vitam iuſtorum, ſed nolunt viuere ſicut iuſti. Sicut Balaam: *Num.* 23. b. Moriatur anima mea morte iuſtorum, &c. c Dixit] Dominus, [. d Quam difficile, &c.] i. cum amore poſſident, & in eis confidunt. e In regnum Dei intrabũt] nec impoſſibile, ſed difficile ait, quia difficulter diuitiæ cõtemnuntur. Et ſi licitum ſit diuitias habere, ſed non amare, tutius eſt tamen & maius, nec habere, nec amare. *B. Bern.* Excuſant ſe aliqui dicẽtes: Abrahã, Iſaac & Iacob terrenas diuitias habuerunt, ſufficit eſſe ſicut illi fuerunt: Quid reſpondebimus nouis imitatoribus ſanctorum veterum? Imponant vitulos ſuper altare, & hircos immolent, hoc.n. fecit Abrahã, & patres quibus meliores nõ ſumus. Sed dicunt vbi reuelata veritas, iſta trãſiere. Quid igitur ſi ipſas tẽporales diuitias vmbram fuiſſe dixerimus futurorũ? Deniq; quid niſi terrena poſſidẽt quibus ſola terrena promiſſa ſunt? *Beda.* Difficile diuitiæ contẽnuntur, ſed de omnibus tutius eſt diuitias nec habere, nec amare. Habere enim periculoſum eſt, quia aditũ regni reddit difficilẽ. Vnde hic dicitur, Quàm difficile, &c. Amare verò pernicioſum eſt, quia aditũ regni facit impoſſibilem, *Eccl.* 5. b. Qui amat diuitias fructum nõ capiet ex eis 1. *Tim.* 6. b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Habere igitur & amare diuitias, malum eſt auari; non habere & amare, malum eſt cupidi; habere & non amare, bonum eſt ſæcularium iuſtorum: non habere, & non amare, bonum eſt clauſtralium perfectorum. Sequitur. f Facilius, &c.]hĩc, [facilius] non ponitur comparatiuè propriè quia ſic oporteret, vt res poſitiui conueniret vtriq; termino comparationis, ſed alteri magis. Item non ponitur electiuè, quia ſic oporteret, vt res poſitiui remoueretur ab vno, & poneretur in alio. Ponitur igitur abuſiuè. Vnde sẽſus eſt; [facilius] id eſt minus difficile, id eſt minus impoſſibile. Vnũ.n. impoſſibile aliquando videtur magis impoſſibile alio. Hoc enim poteſt ratione argui, vt cũ magis impoſſibile ſit hominẽ aſinũ eſſe quàm aſinum eſſe equum, quia accommodatior eſt natura aſini equo, quàm natura hominis aſino. Itaq; cum impoſſibile ſit camelum tranſire per foramẽ acus, & impoſſibile ſit diuitem, id eſt amatorem diuitiarum, id eſt cũ amore diuitiarum in regnum Dei intrare, magis impoſſibile eſt hoc quàm illud, quia illud poteſt Deus facere, non lædendo iuſtitiam, hoc nequaquam, imò non poteſt Deus facere, vt aliquis cum amore diuitiarum intret, quia ad hoc, quòd camelus intret per foramen acus repugnat tantùm natura, ad hoc autẽ quod diues intret in regnũ Dei, repugnat natura ſimul & iuſtitia, & culpa. Vnde *B. Bern.* Camelus vnũ ſolũ põdus habet diues duo, vnum terrenarum poſſeſſionum, aliud peccatorum. Primum in morte deponitur. Vnde *Iob.* 1. c. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc 1. *Tim.* 6 b. Nihil intulimus in hunc mundum haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus, *Eccl.* 5 c. Diuitiæ cõſeruatæ in malũ domini ſui, pereũt enim in afflictione peſſima. Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic & reuertetur, & nihil auferet ſecũ de labore ſuo. Exẽplũ de magno Saladino. Aliud põdus velit nolit moriẽs retinetur, niſi ante mortẽ depoſitum fuerit per confeſſionem. Vnde *Heb.* 12. a. Deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatũ per patientiam curramus ad propoſitũ nobis certamẽ, *Eccl.* 17. c. Ante mortem confitere, à mortuo enim quaſi nihil perit confeſſio. Veruntamen hoc exponitur multipliciter. Eſt enim acus inſtrumentum quo conſuuntur veſtes. Secundum hoc ſenſus eſt, [Facilius eſt, &c.]id eſt, minus impoſſibile, vt prædictum eſt. Et dicit *Beda* rationem *in Gloſſ.* qui multiplicandis diuitiis incumbunt alterius vitæ gaudia contẽnunt. *Greg.* Tunc rectè nos habuiſſe diuitias oſtendimus, cum ablatas æquo animo toleramus. *Chryſ.* Dicunt nobis Chriſtiani, ſi noluiſſet nos Deus habere diuitias, nõ creaſſet eas. Sol. Creauit vt haberentur, non vt haberent, *Pſ.* 75. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt, &c. *Chryſ.* Dicunt nobis Iudæi, ſi voluiſſet Deus legem contemni, non cum tanta diligentia tradidiſſet. Sol. Non vult contemni, ſed intelligi ſpiritualiter. Item ſicut dicunt quidam, & fortè eſt verum, licet non ſit autenticum, quòd acus eſt quædam porta in Ieruſalem, ſic dicta propter paruitatem, & quia inferior erat omnibus, non poterãt per eam cameli tranſire niſi exonerari. Et ſi vera eſt iſta narratio, tunc propriè ponetur: Facilius. Et eſt ſenſus [Facilius eſt camelum per foramẽ acus], id eſt per aperturam illius portæ [trãſire, quàm diuitem intrare in regnum Dei] facilius dicit, id eſt, minus difficile, tamen poſſibile, quia camelus exoneratus, & inclinatus poterat tranſire per illam portam, oneratus nunquam: Sic diues depoſito amore diuitiarum, & humiliatus poteſt intrare in regnum Dei, aliter non. Et certè difficilius eſt diuitem deponere amorem diuitiarum, quam camelum exonerari. Itẽ acus eſt Chriſtus, vt dicit *Chryſ.* Rectus vt acus, cuius prima pars ſubtilis eſt, & acuta non perforata, ſed perforans, & ſignificat Diuinitatem, quæ impaſſibilis eſt, poſterior pars groſſa eſt, & perforata, & ſignificat humanitatem, quæ paſſa eſt. Hæc acus reſarciuit tunicam noſtræ mortalitatis, quæ in Adam ſciſſa fuerat per peccatum, & dirupta. Hæc acus conſuit carnem ſpiritui & Iudaicum populum gentili, & ruptã amicitiam Angelorum, & hominum copulauit. Vnde *Exod.* 26. a. dicitur: quòd cortinæ tabernaculi factæ erãt opere plumario, id eſt, acuali. Foramen huius acus eſt Paſſio Chriſti. Vnde *Cantic.* 2. d. Veni columba mea in foraminibus petræ. *Ierem.* 48. e. Eſtote quaſi columba nidificans in ſummo ore foraminis. Et ſecundum hoc ſenſus eſt.

f Facilius eſt camelum,]id eſt. quemlibet ſe peccatis onuſtum reputantem.

g Transire] in vitam æternam.

h Per foramen acus,]id eſt, per fidem, & imitationem Paſſionis Chriſti.

i Quàm diuitem,]id eſt, diuitiis ſpiritualibus ſe abundare reputantem, vel de temporalibus ſuperbientem,] intrare in regnum Dei.]Iuxta hanc expoſitionem per camelum intelligitur peccator, quia ei conueniunt proprietates cameli, quas ponit *Chryſ.* In camelo enim gibbus videtur erectus, eſt autem depreſſio *Luc.* 14 e. Qui ſe exaltat, &c Item dorſum eſt ſella, & ſarcinam tenet, *Pſ.* 128. Suprà dorſum meum fabricauerunt &c. Item impoſſibile eſt collum erigere, cum vult, ſicut poſſunt cætera animalia prona *ſup.* 13. b. Erat mulier quæ habebat ſpiritum, &c. Item impoſſibile eſt erecto collo aſpicere deorſum, &c. *Iob* 6. c. Inuolutæ ſunt. Item crura corpus excedũt in longinquum, & ita peccatores maiora proponunt quàm ſunt, & ita vt ſemper videãtur eſſe maiores quàm ſunt, *Mat.* 24. b. Væ prægnantibus, &c. Item ſemiplena eſt in eo munditia, quia ruminat. *Leu.* 11. a. *Iob* 39. c. Terram vngula fodit. Itẽ pes mollis eſt, & amplectitur terram, non diſſipat vt vngulata animalia, ſed concordat, & ſic per camelum poteſt intelligi quilibet peccator ſicut dictum eſt, vel ſpecialiter gẽtilis populus. Camelus enim habet mẽbra enormia, & quandam gibboſitatem, quæ in gẽtili populo vitiorum exprimit enormitatem. Foramen acus, arcta via quæ ducit ad vitam. Vnde ſecundùm hoc eſt ſenſus. f Facilius, &c.]id eſt, facilius eſt gẽtilem populum ſe humiliare ad aggrediendum viam vitæ arduam, & anguſtam, quàm diuitem, id eſt, Iudæum de meritis glorianteṁ, vel diuitem propter eloquia legis, & Prophetarum, ad ſalutem habendã humiliari. Item camelus in bono poteſt accipi. Illud enim animal humiliat ſe ad onera portanda, & ſi ponatur virgula ſuper genu eius, ſtatim flectit genu. Camelus iſte Chriſtus eſt, ſponte humiliatus ad ſuſcipienda onera noſtra, *Iſa.* 53. b. Verè lãguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Foramen acus eſt anguſtia Crucis. Per acum enim pũgitiuam, pũctiones, & aculei Paſſionis exprimũtur, per quã tranſiuit Chriſtus, vt nos tranſiremus poſt ipſum, *Mich.* 2. d. Diuidet, & tranſibunt per portam, egredientur per eam, & tranſi-

tranſibit Rex coram eis. Iuxta hoc ſenſus eſt, [Facilius eſt, &c.]id eſt, facilius eſt Chriſtum pati, quàm diuitem cõuerti ad Chriſtum. Sequitur. *a* Et dixerunt qui] hæc [audiebant] admirantes, & ſtupefacti. *b* Et quis poteſt ſauus fieri?] Quia intelligunt Dominum diuites appellare amantes diuitias, aliter ſcientes plures
Mat. 19. d. Marc. 10. d. eſſe pauperes, ideò hîc quærunt: Quis poteſt &c. cum ferè omnes habent, vel amant diuitias. *Aug.* Cũ plures ſint diuites quam pauperes, non hoc dixiſſent Apoſtoli, niſi in numero diuitum intellexiſſet cunctos, qui diuitias adipiſci vellent. *c* Ait illis, &c.] vt ſ. per ſe à ſuis cupiditatibus diuites conuertantur. *d* Impoſſibilia.] *Chryſoſt.* Hoc dicit, vt bonitatis illius inueſtigabile pelagus humana æſtimatio non apprehendat, ſed victa miretur.

Et *a* dixerunt qui audiebant: & quis poteſt *b* ſaluus fieri? Ait illis: *c* Quæ *d* impoſſibilia ſunt apud homines, *e* poſſibilia ſunt apud Deum. Ait *f* autem Petrus: *g* Ecce nos dimiſimus omnia *h* & ſecuti ſumus te. *i* Qui dixit eis: Amen dico vobis; *k* nemo eſt qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multò plura in hoc tempore, & in ſæculo futuro vitam æternam. *l* Aſſumpſit autẽ Ieſus *m* duodecim, *n* & ait illis:

e Poſſibilia ſunt apud Deum]cui nihil eſt impoſſibile *ſu*. 1. d. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbũ. *Gen.* 18. b. Nũquid Deo quicquã eſt difficile? Sed obiicitur. Diuitẽ manentẽ diuitẽ ſaluari impoſſibile eſt apud Deũ, & apud homines, diuiſim verò, poſſibile eſt, & apud Deum, & apud homines. Sol. Apud homines impoſſibile eſt, vt diues pauper, & ſuperbus humilis fiat, quia homo ſpiritus eſt vadens, & non rediens, ſed apud Deum non eſt impoſſibile. Vnde *Beda*. A cupiditate terrenorum ad charitatem æternorum Deus poteſt conuertere, & ſuperbos humiles facere, & ſic poteſt diuites ſaluare nõ manentes diuites, ſed qui fuerunt diuites. *f* Ait autem Petrus, Ecce nos dimiſimus omnia.] de diuitibus dederat Dominus ſententiã, quia facilius eſt camelum per forame acus tranſire quàm diuitiarum amatores regnum Dei intrare. Petrus ecõtrario, quia pauper erat, nõ de diuitibus, ſed de pauperibus vult audire ſententiam, vt in vtroq; id eſt, in amatoribus diuitiarum, & contemptoribus earum audiamus ſententiam diuinã. Sed quia Petrus quærit ſentẽtiam circa paucos, quia tantùm circa diſcipulos, ideò de omnibus contemptoribus diuitiarum pro Chriſto profert Dominus ſententiam generalem, quia multò plura accipiẽt in vita præſenti, & in futuro vitam æternã. Dicit ergò: *g* Ecce nos dimiſimus omnia.] Quæ omnia? Nauem & retia tãtùm. Vnde ergò iactat ſe Petrus? Reſpondeo, quia voluntatem habendi omnia dimiſit. Vnde confidenter dicit: Reliquimus omnia, quia cum pauca reliquiſſet Petrus voluntatẽ omnium dimiſerat. Vnde *Greg.* Grandis fiducia, Petrus piſcator erat, diues non erat, victum manu, & arte quærebat, & tamen confidenter dicit: Nos di-
Eccl. 1. a. 1. Cor. 15. d. miſimus omnia. Super alium Euangeliſtam habetur in *Gloſ.* quòd omnia reliquerat, & omnia ſibi retinuerat. Illa omnia reliquerat, de quibus ait Salomon. Omne quod eſt ſub ſole, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Illa omnia ſibi retinuerat, de quibus dicitur: quia Deus eſt omnia in omnib. *Bern.* Rectè Petre, & non ad inſipientiam tibi, quia currentem ſequi non poteras oneratus, qui exultat, vt gigas ad currẽdam viam, *Prou.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. Item *B. Bern.* Omnia reliquerunt Apoſtoli non tantum poſſeſſiones, ſed etiam cupiditates, & eas maximè. Plus enim mundi concupiſcentia quàm ſubſtantia nocet. Et hæc fugiendarum diuitiarum cauſa præcipua eſt, quia aut vix, aut nũquã abſq; amore valẽt poſſideri. Limoſa enim & glutinoſa eſt ſubſtãtia mundi, & cor humanum omnibus, quæ frequentat facile adhæret. Fœlices tantùm liquet eſſe qui exonerati ſunt, & ſequuntur Dominum expediti. Arctiſſimum enim foramen nos expectat, & quem ſequimur ſi cõſequi volumus, per anguſtam portam ingredi neceſſe eſt, id eſt, per foramen acus, quòd ſarcinas non admittet. *h* Et ſecuti ſumus te.] Hoc ideo additur, quia aliqui gentilium validiùs contempſerunt terrena quàm Chriſtiani, qui tamen non ſunt Chriſtum ſecuti, & ideò addit quod eſt perfectius [Et ſecuti ſumus te] ſ. greſſu corporis, & affectu cordis, & imitatione operis, & aſſimilatione virtutis, quod perfectius eſt. Multi enim Philoſophi diuitias contempſerunt, ſed nihil profuit eis, quia non ſecuti ſunt Chriſtũ, id eſt in virtutibus imitari. Ideò dicitur Petro: ſequere me: *Ioan. vlt.* g. *Eccl.* 23. d. Gloria magna eſt ſequi Dominũ, *Ierem.* 17. c. Ego non ſum turbatus te paſtorẽ ſequẽs. *Ioan.* 8. b. Qui ſequitur me non ambulat in tenebris. Ideò dixit quidã *Mat.* 8. c. Domine ſequar te quocunq; ieris. *i* Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo, &c.] q.d. non tantùm de vobis Apoſtolis loquor, ſed de omnibus. Quia. *k* Nemo eſt qui relinquit domum, &c.] Id eſt ſpiritualia, quæ plura ſunt terrenis, non numero, ſed merito & dignitate. Eſt ergò ſenſus. Quicunq; diuitias temporales, & affectus carnales propter me dimiſerit, multò plura recipiet in futuro, & etiam in præſenti In præſẽti quidẽ pro vno fratre carnali relicto, recipiet multos fratres ſpirituales qui veriùs diligũt quã carnales, quia longè amplior eſt copula animarum, quàm corporum, vnde & liberiùs omnia ſua ſibi communicant, & ita pro vna domo recipit multò plures, ſicut patet in religioſis, quia omnia ſunt iuſtorum. Vnde *Aug.* Habe charitatem, & omnia tua ſunt, 1. *Cor.* 3. d. Omnia veſtra ſunt, vos autẽ Chriſti. Item in præſenti recipitur pro temporalibus relictis prægustatio futuræ iocunditatis, quæ in cẽtuplo plus valet, quã omnia temporalia. Vnde *Marc.* 10. d. ait: Accipiet cẽties tãtũ nunc in tempore hoc. Et hoc eſt quod dicitur *Gen.* 26. c. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplũ, benedixitq; ei Deus, & locupletatus eſt. Item in futuro recipiet præmium gloriæ, multò maius merito, & melius omni re temporali *ſup.* 6. f. Menſuram bonam, & conſertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. *Chryſ.* Pater diabolus, mater ignorãtia, fratres & ſorores ſocij, & ſociæ erroris, hi relinquendi ſunt, quia aliter nõ habetur vita æterna, *Matt.* 10. d. Qui amat patrem, & matrem pluſquam me, non eſt me dignus. Item *Chryſ.* Aſſiduè diabolus ex ſemine interdicti erroris generat filios, & filias, & ita ager, profeſſio, aut dignitas vnde viuit. Sequitur. *l* Aſſumpſit autem, &c.] Quarta pars, in qua oſtenditur, per quam viam venitur ad regnum, quia in præcedenti oſtenſum eſt, quales pertineant ad regnum, ſ. pueri, id eſt innocentes. Via igitur per quam venitur ad regnum, eſt paſſio Chriſti, per quã ipſe aſcẽdit. Vnde *inf. vlt.* d. Nõne oportuit Chriſtũ pati. &c. Hoc autem eſt generale in omnibus Euãgeliſtis, poſt miraculorum magnificẽtiã, Paſſionis ignominiam, & poſt vitæ æternæ gloriam ſupponere, quod fit ne diſcipuli ſubita Chriſti perſecutione viſa perturbati retrò abirẽt Et quia magis turbat dolor inopinatus animã quàm præuiſus, & ideo ſæpe eis prædixit. Sed quia idipſum ſæpe dixerat generaliter diſcipulis, modò dicit ſpecialiter duodecim, quos elegerat, tanquã ſecretarios. Dicit ergò [Aſſumpſit, &c] Id eſt Saluator ſaluãdi habens cõſuetudinem. *m* Duodecim] Apoſtolos per quos vniuerſitas ſaluandorum deſignatur propter partes ſeptenarij, id eſt tria, & quatuor, ex quibus ſurgũt duodecim, quibus Dominus reuelat myſteriũ conſilij ſui, ſicut dicitur *Ioan.* 15. b. Iã nõ dicã vos ſeruos, quia ſeruus neſcit quid faciat Dominus eius, vos autẽ dixi amicos, quia, &c. Vnde ſequitur hîc. *n* Et ait illis] ſecretò, vt dicit *Mat.* 20. e. Propter quatuor. Primò propter vitandũ ſcandalũ puſillorũ qui de eius paſſione citò poſſent ſcandalizari, ſicut Petrus, quia audita eius paſſione dixit ei: Abſit Domine hoc à te: *Mat.* 16. d. Secũdò propter exẽplũ, vt. ſ. tu veniẽs ad clauſtrũ, nõ multis reueles, ſicut inſalutato, & ignorante Labã Iacob aufugit, *Gen.* 31. c. Vnde *Eccl.* 37. a. Noli conſiliari cum ſocero tuo, & à zelantibus te abſconde conſiliũ, omnis conſiliarius prodit cõſiliũ. ſed eſt conſiliarius in ſemetipſo. De hoc dicit *B. Bern.* loquẽs in perſona mundi. Noli inquit præcipitãter agere, diu cõſidera, diligẽter intuere, magnum eſt, quod proponis, & opus habẽs magna deliberatione, experire quod poſſis, amicos conſule, ne poſt factũ pœnitere cõtingat. Hæc eſt ſapiẽtia mundi, animalis, terrena, diabolica, inimica ſalutis, ſuffocatrix vitæ, mater tepiditatis eius, ſ. quæ Deo ſolet vomitũ prouocare. Cùm enim Dei verbum eſſe non dubites, quid opus eſt deliberatione? Vocat magni conſilij Angelus, quid ergò adhuc conſilium præſtolaris? Quis enim ſapientior, & fidelior illo? Ab ore putei gehennæ eripior, & conſilium petam? Amicum conſulat, qui non legit: Inimici hominis domeſtici eius: *Mich.* 7. b. Tertiò propter documentũ, vt, ſ. oſtẽdat, quòd nõ ſint paſſim omnibus reuelanda cõſilia. Vnde *Eccl.* 6. a. Multi pacifici ſint tibi, & conſiliarius ſit tibi vnus de mille. Quartò propter hypocriſim contemnẽdã, quæ cum vadit ad crucẽ nõ ſecretò, ſed publicè hoc cunctis prædicat. Vnde *Mat.* 6. a. Cũ facis eleemoſynam, &c. In hoc etiã, quod duodecim tãtũ hoc dixit, notatur quod ſolis perfectis ſunt

Right margin notes: 28. q. 1. c. 1. — Matth. 10. c. Marc. 19. c. — *Quarta pars*

pādenda secreta. Per duodecim enim significatur perfectio. *Multiplex perfectio.* Est autem multiplex perfectio, scilicet Prælationis, *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c. *Ioan.* 10. b. Bonus pastor, &c. Item ordinis, *Exod.* 28. g. Fœminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suæ. Item professionis. *Hebr.* 5. d. Perfectorum est solidus cibus 1. *Cor.* b. Sapientiā loquimur inter perfectos.

P *Matt.* 20. c. *Marc.* 10. c.

a Ecce *b* ascendimus *c* Ierosolymam, *d* & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. *e* Tradetur enim *f* gentibus, & *g* illudetur, & *h* flagellabitur, & conspuetur. Et *i* postquam flagellauerint occident eum, & *k* die tertia resurget. Et *l* ipsi nihil *m* horum intellexerunt. *n* Erat autem verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur; *o* Factum est autem, cùm appropinquaret Iericho:

Item securitatis *Phil.* 1. d Cupio dissolui, &c. *Prou.* 28. a. Iustus quasi leo confidēs &c. Item sufficientiæ, *Mat.* 5. g Estote perfecti sicut pater &c. *Ps.* 16. perfice gressus meos in semitis tuis, &c. Itē cognitionis, 1. *Cor.* 13. e. Cùm venerit quod perfectum est, &c. Item comparationis, *Gen.* 6. b. Noe perfectus in generationibus suis. Item apprehensionis, *Iob.* 11. b. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsq; ad perfectum omnipotentem reperies, *Ps.* 138. Imperfectum meum viderunt oculi tui, &c. Item naturalis, *Ezech.* 28. c. Perfectus decore in delicijs paradisi Dei fuisti. *a* Ecce] In præsenti, contra differentes, *Eccl.* 5. b. Noli tardare conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. *q* Ascendimus] spontanei, & sani, contra illos qui differunt poenirentiam vsque ad mortem, *Eccles.* 39. a. Sapiens cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum, &c. *In libro Prosperi.* Remedia conuersionis ad Deū nullis sunt contagionibus differenda, ne tēpus correctionis tarditate pereat. Qui enim pœnitenti indulgentiam promisit, dissimulanti diem crastinum non spopondit *Chrysost.* Ascendimus non trahimur, nemo n. vocat, nemo compellit. Igitur cum videris eum in Cruce pendentem, ne æstimes purum hominem, nam cùm posse mori est hominis, tamē velle mori non est hominis, *Isa.* 53. c. Oblatus est quia voluit. *c* Ierosolymam,] quæ locus est Passionis, quā prædicit, vt ex præscientia intelligatur eius diuinitas, & minus timeatur præuisa aduersitas *Chrys.* Aduersitas quæ subitò venit, nimiū grauis est, quam verò præcognoscimus, & expectamus, leuior inuenitur. *d* Et consummabuntur, &c.] *Isa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus, *Ierem.* 11. d. Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Et arguuntur hic hæretici dicentes: Vetus Testamentum datum esse à Principe tenebrarum, iudicantes auctorem Veteris Testamenti seuerum, & Moysen sanguinarium, & Christum, contrarium legi prædicasse, quia lex sine misericordia puniebat Arguuntur etiā Pagani insultantes Christianis, & Deū eorū de temeritate arguentes, & si non peccaret non veniret in Ierusalem vbi occisus est, quasi non esset præscius suæ mortis. *e* Tradetur. n.] à Iudæis. *f* Gentibus,] Pilato, s. & ministris Romanorum, *Gen.* 37. f. Fratres Ioseph tradiderunt eum Ismaelitis. Et *Iud.* 16. e. Vxor Sāsonis, id est, synagoga tradidit eum Philistæis, *g* Et illudetur] *Chrys.* Deludunt verbum veritatis, qui simulant se sequi, & de eo disputant sine timore Dei, non proposito inueniendæ veritatis, sed studio subuertendæ. Item *Chrys.* Traditus est Christus à Iudæis gentibus, & nunc etiam traditur ad deludendum. Christus enim verbum est veritatis. Et quando vides scripturas Prophetarum, & Euangelij traditas in manus falsorum sacerdotum & scribarum, nō intelligis, quia verbum veritatis traditum est Principibus iniquis & Scribis? *Thren.* 3. b. Factus sum in derisum tota die, &c. *h* Et flagellabitur & conspuetur] *Isa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me, *Iob.* 30. *b* Longè fugerunt à me, & faciem meam conspuere non verentur. *i* Et postquam, &c.] *Chrys.* Verbum veritatis ausi sunt interficere cruce verbi mendacis. K Et tertia die resurget.] *Beda.* Vt tam cita resurrectio euacuet scandalum Crucis, *Os.* 6. a. Viuificabit nos post duos dies, & in tertia die suscitabit nos, id est, suscitandos ostendet per resurrectionem. De hac materia habetur *Mat.* 16. e. 17. b. 20. e. *Marc.* 8. d. 9. b. 10. e *Sup.* 9. c. & hic. Et nota quia dicuntur hic quinq; illata Dño à Iudęis, quę vsq; hodie quasi continuè inferuntur eidē in membris suis. Traditur enim, illuditur, flagellatur, cōspuitur, occiditur, & hoc à summis sacerdotibus. Traditur verè gentibus cum regnum Ecclesiæ seu gregis dominici traditur peruersis, vel apertè malis. Vnde conqueritur Dauid. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt, &c. Et Dominus ipse dicit. Traditus sum, & non egrediebar. Qui verò tradiderunt, dicit ipse Pilatus: *Ioan.* 18. f. Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Postea illuditur, quia populus traditus eruditione fraudatur, & decipitur, non solū ab hæreticis, qui intrant Ecclesiam propter defectum, & negligentiam Prælatorum, sed etiam ab ipsis prælatis, *Ierem.* 50. a. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, 2. *Pet.* 3. a. Venient in nouissimis diebus illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, *Prou.* 3. d. Illusores ipse deludet, &c. Deinde verò flagellatur Dominus, quia populus angarijs & iniurijs opprimitur vndique. Vnde *Ps.* 37. Ego autem in flagella paratus sum. Et alibi, *Ps.* 72 Et fui flagellatus tota die, &c. Postea conspuitur, quia cultus eius vilipenditur, & cultores eius si qui boni sunt vbique confutantur, *Iob* 30. b. Faciem meam conspuere non verentur. Ibi *Gloss.* Faciem eius conspuere, est iustos etiam in præsentia confutare, & in eorum contumelias verba fluxa quasi fluentes saliuas mittere. Et postmodum occiditur, quia charitas populi per malum exemplum maiorum perditur, & fides peruerso dogmate corrumpitur. Deus autem charitas est, 1. *Ioan.* 4. e. Et fides in corde tuo, Christus est in corde tuo, & ita Christus occiditur cum charitas, & fides in populo perditur. *l* Et ipsi] s. Apostoli. *m* Nihil horum intellexerunt] tunc. Et assignatur triplex causa *in Gloss* quare non intellexerunt. Prima est, quia adeo tenerrimè eum diligebant, vt nec eorum aures mortem eius audire sustinerent. Secunda, quia Deū esse credebant, & ideò vix poterat credere eum moriturū. Tertia, quia putabant eum loqui parabolicè, iuxta morem regionis. *n* Erat autem, &c.] Vbicunque enim aliquid de sua Passione loquebatur Dominus, ipsi putabāt dictum allegoricè seu parabolicè. Vnde *Beda.* Quem maximè videre desiderant, eius mortem audire non poterant. Iudæi verò benè intelligebant eum, quia hoc dicebat, quod ipsi facere cogitabant. Sequitur. *o* Factum est autem, &c.] Hic prætermittit Lucas de petitione matris filiorum Zebedæi, quæ putans Dominum statim regnaturū in terra, petiit, vt duo filij eius sederent iuxta ipsum, vnus ad dexteram, & alius ad sinistrā. Hoc autem habetur *Mat.* 20. c. & *Marc.* 10. e. Qui econtrario prætermittunt ingressum Domini in Iericho, & cæci illuminationem, & progressum per Iericho, & Zachæi vocationem seu conuersionem, quod Lucas hîc determinat. Prætermittit autem Lucas curationem duorum cæcorum in exitu de Iericho, quod Matthæus & Marcus ponunt. Marcus tamen de vno facit mentionem, quia famosior erat. In canone tamen Marcus, & Lucas conueniunt in illuminatione cæci. Sed hoc dicitur propter similitudinem operis, non propter identitatem. Quare autem Dominus venerit in Iericho, dicit *Hieronymus* quia scilicet multi latrones erant in Iericho, qui homines descendentes à Ierusalem in Iericho interficiebant, vel vulnerabant, & ideò Dominus venit Iericho, vt vulneratos sanaret, & multam turbam secum traheret, quod & fecit, sicut narrat *Matthæus* 20. d. & *Marc.* 10. g *Mysticè.* Per Iericho significatur mundus, qui *Mysticè.* sicut Luna mutatur 1. *Cor.* 7. f. Præterit figura huius mundi, *Eccl.* 27. b. Stultus vt Luna mutatur, id est, mundus Per cæcū significatur genus humanum, quod per peccatū Adæ vtrūque oculum amisit, iacens in tenebris culpæ, & ignorantiæ. Iesus autem venit Iericho, quando Christus factus est homo. Et tunc cæcus illuminatus est, quia genus humanum fidei cognitionē recepit. Vnde *sup.* 2. c. Nunc dimittis seruum tuū, &c. Et in hoc docuit Dñs Prælatum descendere vsq; ad defectus, & miserias sustinendas pro salute infirmorū. Hoc autem notabile est, quòd Dominus in introitu Iericho vnum solum sanauit, in exitu verò duos, quia plures post ascensionem, & egressum à mundo sanauit quàm ante. Et hoc est quod dicitur: *o* Factū est autē cum appropinquaret Iericho] Iesus, s. id est, veniret in mundū in se humanos suscipiens defectus, hoc enim sonat Iericho, i. Luna quæ semper est mutabilis. Sic & tu appropinqua Iericho, id est, teipsum humilia, & annihila propter ipsum, *Phil.* 2. a.

Hoc senti-

Hoe sentite in vobls quod & iu Christo Iesu, qui cum, &c.
a Cæcus quidam,]idest, genus humanum, vel peecaior quilibet veræ cognitionis lumine carens, & tenebras culpæ, & ignorsutiæ patiens.
b Sedebst] terrenis amure iphærens. Cæcus verò dicitot propriè, aptus nstus videre, non videns. Lapis enio non dicitur cæcus etsi nou videat, sic Isicus propriè non debet diei cæcus sed eleiieus. *Isa.* 42. d. Quis cæcus nisi seruus meus? *Matth.* 15. b. Sinite illus, cæci sunt, & duces cæcorum, 2. *Pet.* 1. b. Ministrare io fide virtutem, & cæt. Coi non præsto sunt hæc, cæcus est.

G
Matth. 10. d.
Marc. 10. g. De pen. dist. 1. s. no- lu:sent.

a cæcus quidam *b* sedebat *c* secus viam *d* mendicans. Et *e* cùm audiret turbam prætereuntem, *f* interrogabat quid hoc esset. *g* Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Et *h* clamauit dicens: *i* Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui *k* præibant increpabsot eum, vt taceret. *l* Ipse verò multò magis clamabat, Fili Dauid miserere mei.

c Secus viam] *Chrys.* Iuxta veritatem. Vnde *Beda.* Cæcus sedet secus vism, dum incipit eredere in ipsum, qui dicit: Ego sum vis, veritas, & vita. *Ioan.* 14. a.
d Mendicans,]id est, rogsns. Qui ideò rogsuit, quis cæcitatem, & psupertatem suam cognouit. Multi enim sunt cæci, & pauperes, & superbi, qui mendicare erubescunt, quis seipsos non cognoscunt, *Apoc.* 3. a. Dicis quòd diues sum, & locupletatus. & nullius egeo, &c. *Eccl.* 25. d. Tres species udiuit anima mes, & sggrauor valde animæ illorum, *Ioan* 9. g. Si cæci essetis, id est, vos esse cæcos cognosceretis, peccstum non hsbereris, nune autem quia diciris, videmus, peccstum vestrum manet. [Mendicans, &c.] Nota quia sutiqui psuperes non erant ita importuni, sicut moderni, qui ore silebant, & mano dieebant, vnde dicebantur mendici, quasi manu dieentes:
e Et cùm audiret turbam prætereuntem] quæ sequebatur Iesum, quidã vt miracula noua viderent, id est, curiosi, quidam vt obseruatent, vt mslitiosi, quidam vt de psnibus mãducarent, id est, mercenarij, quidam vt ssnarentur, quorum alij boni, alij msli, quidam vt doeerentur, vt discipuli, quidsm vt obsequerẽtur, vt religiosi. Omnis autem hæc turbs sequens, bonitati, & studiositati eius attestatur. Vnde *Chrys.* Testimonium studiosi agricolæ est messis fœcunda, & assidui Doctoris signum Ecclesia plens, *Prou.* 14. a. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est, vbi autem apparent plorimæ segetes, manifesta est fortitudo bouis. Item *in eod.* d. In multitudine populi dignitss Regis, &c.
f Interrogabat quid hoe esset,]quis scire desiderabat. Multi sunt qui nunqusm interrogant. Quare? Quia scire oon eursnt. Boni discipuli signum est libenter interrogare. *Ecclesiast.* 6. d. In multitudine Presbyterorum prudentium sts &c.
g Dixerunt autem ei quòd Iesus Nazarenus trsnsiret]cuius odorem senserat, sed non viderat. Nszarenus enim interpretstur floridus, *Cant.* 2. a. Ego flos campi, id est, rosa, quæ erescit in Iericho, *Eccles.* 24. b. Et quasi plantatio rosæ in Iericho. *Chrysost.* Rosa antequsm videstur sentitur. Notãdum autem est quòd dieitur Iesus trãsire. Et reuera multis transit, qoia tempus ss lutis, sine sslute transit eis. Propter quod dicit Apostolus, 2. *Cor.* 6. a. Ecce nune tempus sceeptabile, &c.
h Et elamauit dieens: & cæt.] *Chrysostomus.* Nihil solutum babebat nisi voeem, & ideò qui pedibus non potest, voce sequitur:
i Iesu fili Dauid miserere mei, & qui,] *Amb.* Homo pto hominibus factus, miserere bominis.
k Et qui præibant increpsbant eum vt taceret, ipse verò multò] *Beda.* Qui Iesum venientem præeunt significant tumultus csrnalium desideriorum, vel suggestionum dæmunum, vel turbsm persecutorum. Secundum *Ambrosium*, Quæ mentem hominis sæpè perturbsnt, & orationem impediunt, ne à Domino audiatur. *Thren. cap.* 3. c. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio, *Isa.* 59. a. Peccsta vestra diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & sbsconderunt sseiem eius à vobis, ne exaudiret. Et hoe est, quod dicitur hic [Increpsbant eum vt taceret. Ipse verù multò magis clamsbat.]
Moraliter etiam iuxta literam, præcuntes, & paupetem increpantes, sunt mundi sspientes, & cullaterales magnstũ, qui psuperes sugsut, & prohibẽt ne ante dominus suos appareant, vel sliquid ab eis petsnt. Vnde *Chrys.* Fstus sapientis hominum existimat iniuriã pati magnos viros, si à paupetibus hunorentur. Quis enim psuper audet diuitem publicè salutare?

m Stans autem Iesus *n* iussit illũ adduci ad se. Et *o* cùm appropinquasset, interrogauit illum dieens: Quid tibi vis faciam? At *p* ille dixit: Domine vt *q* videsm: Et *r* Iesus dixit illi: Respiec, fides tua te saluum fecit. Et *s* confestim vidit, & sequebatur illum *t* magnifieans Deũ. Et *v* omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

l Ipse verò multò magis clamabat, fili Dauid miserere mei] *Chrys.* Tslis est natura fidei, quantò plus vetatur, eò magis aecenditur, propter quod serui Dei in persecutioulbus non vincuntur. Et *infrà.* Virtus fidei iu periculis secura est, in securitate perielitatur. *Ambros.* Opurtebat tandiu clamare, donec resistentis sibi turbæ strepitum vinceret, id est, tam perseueranter orando, pulsando intendere, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, & ipsorum hominum csrnslium turbsm, studia spiritualia impedientem, fortissims intentione superaret.
m Stsns autem Iesus.] Nots quia transeuudo audit, stando sanat, per quod significatur, quia secundùm naturam, quæ fuit in motu, & in transitu, id est, nsturam humanam, quæ fuit subiects mutabilitati, nubis compssus est, secundùm eam verò usturam, in qua manet stsbilis, nos sansr, id est nobis gratiam præstsr. Vnde *Beda.* Iesus transiens cæcom sudit, &c.
n Iussit illum adduci ad se.] *Hieron.* Quis cæcus, sequi uon poterat, stat Dominus, & vuesri iubet ne turba prohibeat. Sie debent sseere magnates, stare scilicet & voeare ad se pauperes, vt sudiant eorũ querimonias, & sscisnt iustitiã. *Eccl.* 4. a. Declins psuperi sine tristitis aurem tuam, & redde debitum tuum, id est iustitism, vel eleemusynam, & responde pacificè iu mansuetudine.
o Et eum appropinqusset, ioterrogauit illum, dieens, quid tibi vis fsciam?] Nun ex ignorantia quærit, sed ideò vt rogetur, vt mentem sd orstionem exeitet.
Item *Ambrosius.* Interrogst vt eredamus, non uisi confitentem posse saluari Et est srgumentum quod non sufficit cordis contririo, nisi addatur oris confessio. Et verum est, si quis tempus habet. *Chrysostomus.* O Domine quid interrogas quod ipse oculis vides? Infirmitas clamat, quid voeem perquiris: Respundet. Non quæro prupter passionem, sed propter fidem. Tu Domine occultorum es cognitor, & nescis? Scio, sed volo, vt procedst, & eoufiteatur, *Rom.* 10. b. Corde eteditur ad iustitiam, ore autem confessio fit sd sslutem.
p At ille dixit: Domine vt videam.] *Chrys.* Modò oon dieit: Fili Dauid, sed Domine, q.d. filius Dauid cæcos illuminare nõ potest, filius autem Dei potest. Ideò interrogo quid vis? Tunc ille dixit, non fili Dsuid, sed Domine volo vt videsm. Quandiu dixerar, fili Dsuid, suspensa est sanitas, mox vt dixit: Domine, infuss est.
q Vt videam] lumeo cæli, sine quo nemo gaudet, *Tob.* 5. b. Qusle gaudium erit mihi, qui lumeu cæli non video? *Ecclesiast.* 11 c. Dulce lumen & delectabile oculls videre solem.
r Et Iesus dixit ei: Respice, fides tus te saluum fecit.] *Act.* 15. b. Fide purificsns cords eorum.
s Et confestim vidit, & sequebstur illum.] *Chrys.* Bunum munus obtulit Christo. Quale; Sequebatur eum.
t Magnifiesns Deum,] *Psalm.* 33. Magnificate Dominum mecum, *Ecclesiast.* 43. d. Benedicentes Dominum, exaltste illum, qusntum potestis, msior est enim omni laude.
v Et umnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo] congratulans sanitsti cæci. Vnde patet, quòd compatiebstur infirmitati illius. *Roman.* 12 d. Gaudete eum gsudentibus, &c. Vel etiam Deum laudabat pro magnitudine fidei sibi inspiratæ, cuios merito impetrauit lumen, &c.

CAP. XIX.

ET *a* ingressus perambulabat *b* Iericho. Et *c* ecce vir nomine Zachæus, & hic erat Princeps publicanorum, *d* & ipse diues. Et *e* quærebat videre Iesum, quis esset, & non poterat præ turba, *f* quia statura pusillus erat. Et *g* præcurrens *h* ascendit in arborem sycomorum, vt *i* videret illum, *k* quia inde erat transiturus. Et cùm *l* venisset ad locum, *m* suspiciens Iesus, vidit *n* illum, *o* & dixit ad eum: Zachæe festinans descende, quia *p* hodie in *q* domo tua oportet me manere.

EXPOSITIO CAP. XIX.

ET ingressus, &c.] Historia continuatur, vt patet. Continentia verò cap. talis est. Tres sunt partes cap. in prima ostenditur quòd camelum transire per foramen acus, id est habentem diuitias intrare in regnum cælorum, est possibile apud Deum, licet impossibile sit apud homines, per exemplum Zachæi, qui recepto Domino in domo sua, diuitias malè acquisitas restituit, & residuum in eleemosynas dedit, & ita camelus gibbum deposuit. In secunda parte ostenditur per parabolam nobilis & seruorum plus placere Deo pœnitentia peccatorum, quàm iustitia superborum, ibi [Hæc illis audientibus.] In tertia parte agitur de ascensu Christi in Ierusalem super asinam, quam sibi duo discipuli de itinere missi adduxerunt, & de eiectione ementium & vendentium de templo, ibi [Et his dictis, &c.] In prima igitur parte huius cap. diuites ad restitutionem & pœnitentiam inuitantur, exemplo Zachæi, qui iustus consilio, vel iustificatus festinans interpretatur. Nam qui consilio Domini credit, festinat iustificari. *Eccl.* 5. b. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Dicit ergò: *a* Et ingressus perambulabat,] In Græco transibat. *b* Iericho] Id est per Iericho ambulabat. Est autem Iericho vrbs, quam Iordane transgresso subuerterunt Iudæi, *Iosue* 6. d. Rege eius interfecto. Pro qua extruxit aliam Ahiel de Bethel 3. *Reg.* 16. g. quam Dominus sua præsentia, vt hìc dicitur illustrauit, quam etiam postea Romani subuerterunt. Pro qua etiam ædificata est tertia, quæ vsque hodie manet, vbi vtriusque vrbis destructæ vestigia cernuntur, & significat mundum quem perambulauit Dominus, vt & tu perambules non adhæreas per amorem. *Isa.* 52. d. Recedite, recedite, exite inde, pollutũ nolite tangere, exite de medio eius. Si ita facerent saluatores, id est Prælati & prædicatores mundi diuites sequerẽtur eos. Vnde *Isa.* 45. e. Viri sublimes ad te transibunt tuique erunt, & post te ambulabunt *c* Et ecce vir nomine Zachæus, & hic erat princeps publicanorum.] Qui publica vectigalia recipiebant, & mundi lucra sectabantur per fas & nefas. *d* Et ipse diues.] Ergò iniquus. *Aug.* Omnis diues vel iniquus, vel iniqui hæres. *Eccl.* 11. b. Si fueris diues non eris immunis à peccato. Peccat enim omnis diues, vel malè acquirendo, vel malè retinendo, vel male erogando. *e* Et quærebat videre Iesum quis esset, & non poterat præ turba.] Nota, turba impedit languidum ne sanitatem recipiat, *Ioan.* 5. b. Item increpat cæcum, vt taceat, *sup.* 18. g. *Mat.* 20. d. Item paralyticum excludit ne ante Iesum veniat, *Marc.* 2. a. Item parentes retardat ne Iesum adeant, *Marc.* 3. d. Item puellæ mortuæ suscitationem procrastinat, *Mat.* 9. c. Item cæci illuminationem protrahit, *Marc.* 8. c. Item Iesum in Regem rapere laborat, *Ioan.* 6. b. Item Iesum affligit, & comprimit, *sup.* 8. g. Item Zachæo obstat ne Iesum videat vt hìc. *f* Quia statura pusillus erat.] *Gloss.* Non malitia, sed fide. 1. *Cor.* 14 d. Malitia paruuli estote non sensu. *g* Et præcurrens] *Eccl.* 32. c. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduocare &c. *h* Ascendit in arborem sycomorum.] Nota quia sycomorus ficui similis est in trunco, in ramis, in omnibus, exceptis foliis, in quibus est ficui dissimilis, & moro similis. Vnde sycomorus dicitur quasi ficut morus. *Iosephus* tamen dicit, quod & probabile est, quia arbor ista dicitur sycomorus, id est ficui & moro similis, sed ex vitio Scripturæ inoleuit, vt dicitur sycomorus, & latinè dicitur celsa. Nam sycomorus Græcum est, & interpretatur ficus fatua. Sycos Græce, ficus, moros, fatuus Sycomorus autem moro similis est in foliis, sed altitudine præstantior, equos præseruans ne infundantur, mollis & infructuosa, & interpretatur ficus fatua, & significat Crucem, quæ vt ficus dulciter pascit. Vnde *Galat.* 6. d. Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, sed sicut ficus fatua deridetur. *Iob* 12. a. Deridetur iusti simplicitas, 1. *Cor.* 1. d. Nos autem prędicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, &c. Hanc sycomorum ascendit Zachæus pusillus, id est humilis Christus. *i* Vt videret illũ] id est, videri faceret, & nobis de fructibus eius daret, *Cant.* 7. c. Ascendam in palmam & apprehendam fructus eius. Item sycomorus pœnitentiam vel religionem significat, quæ reuera est ficus quia dulcis, sed fatua reputatur. *Amos* 7. d. Armentarius ego sum vellicans sycomoros, *Isa.* 9. e. Sycomoros succiderunt, id est, humiles religiosos, sed Cedros immutabimus, id est, nobiles & superbos. Hanc autẽ immutationem facit abundantia temporalis. Vnde 2. *Paral.* 9. g. Tantam copiam argenti præbuit Salomon in Ierusalem, quasi lapidum, & Cedrorum tantam multitudinem, velut sycomororum. Hanc sycomorum ascẽdit Zachæus pusillus, id est, religiosus humilis, vt inde videat Iesum, id est, vitam consequatur æternam, quæ consistit tota in visione Iesu, *Ioan.* 17. a. Hæc est vita æterna &c. Ascẽditur autem ad hanc sycomorum tribus gradibus. Quorum primus est abrenunciatio propriæ volũtatis, quod facit votum obedientiæ. Secundus est abrenũtiatio proprietatis, quod facit votum paupertatis. Tertius est promissio omnimodæ castitatis, quod facit votum continentiæ. Sed hos præcedũt alij tres gradus, quos oportet prius ascendere. Quorum primus est contemptus sui. Secundus est obliuio parentum. Tertius est odium mundi. Vnde Abrahę dictũ est *Gen.* 12. a. Exi de terra tua, id est, carne tua, hic est primus gradus, & de cognatione tua, hic est secundus, & de domo patris tui id est, mũdo, hic est tertius, & vade in terram quã monstrauero tibi, id est, in religionem. Hi sunt sex gradus, quibus ascenditur ad thronũ Salomonis, 3. *Reg.* 10. c. Thronum fecit sibi Rex Salomon de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus. *k* Quia inde erat transiturus.] Fortè arbor non erat in via, sed causa euitandi turbam, sicut sæpè facimus, diuertit Dominus per agrum, & Zachæus hoc nouerat. Hoc est: [Inde erat trãsiturus] i. ex illa parte vbi erat sycomorus. In quo significatur transitus de Iudæis ad gentes, vel de mundo ad patrem per Crucem, seu pœnitentiam, seu religionem mediam. Hæc est scala quam vidit Iacob, *Gen.* 28. c. quæ attingebat à terra vsque ad cælum. *l* Et cùm venisset ad locum] ad quem sæpè venit Iesus, quotiescunque scilicet, claustralibus vel pœnitẽtibus sui præsentiam vel prægustationem concedit, *Ioan.* 18. a. Egressus est Iesus trans torrẽtem Cædron vbi erat hortus in quem introiuit ipse & discipuli eius: Sciebat autẽ Iudas qui tradebat eum locum, quia Iesus frequenter conuenerat illuc cum discipulis suis. 4. *Reg.* 4. b. Animaduerto quòd vir Dei sanctus est iste qui transit per nos frequenter, faciamus ergò ei cœnaculum paruum, & ponamus in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum, vt cùm venerit ad nos, maneat ibi. Cœnaculum paruum est religio humilis, de quo *Act.* 1. b. Cum introissent in cœnaculum, ascenderunt superiora vbi &c. Lectulus est quies contemplationis, de quo *Cant.* 1. d. Lectulus noster floridus. Mensa est refectio lectionis, de quo *Ps.* 22. Parasti in conspectu meo mensam, &c. *Isa.* 21. b. Pone mensam, contemplare in specula. Item in hoc lectulo cubat Dominus & in hac mẽsa comedit. Vnde *Cant.* 1 b. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi cubas, vbi pascas in meridie. Sella est discretio iudicij. *Prou.* 20. b. Rex, qui sedet in solio iudicij intuitu suo dissipat omne malum. Cãdelabrum est illuminatio fidei, de quo *Zach.* 4. a. Vidi, & ecce candelabrum totum aureum, & lampas super caput eius, id est, charitas, & septem lucernæ super illud, i. septem opera misericordię. Vbi hæc quatuor sunt, illuc libẽter & frequẽter venit & manet Dominus. *m* Suspiciens Iesus] id est sursum aspiciens. *n* Vidit illum,] à terrenis eleuatum ad cælestia suspensum. *Iob* 7 c. Suspendium elegit anima mea. *o* Et dixit ad eum: Zachæe festinans descẽde] qui ascẽdisti à contemplatiua ad actiuam. *Eph.* 4. b. Qui descẽdit ipse est & qui ascendit, &c. Item descende à consideratione diuinorum, ad considerationem tui. *Ierem.* 18. a. Surge descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. *p* Quia hodie,] id est, tempore gratiæ. *q* In domo tua] id est in mẽte tua, oportet me manere.] Domine Deus meus quàm pulchrè oporteret ornare, & præparare domum, in qua oportet recipi regem gloriæ, *Psalm.* 91.

A

Amos 7. d. Gl. Sycomorus est rubus afferens mora quæ pastorum famem depellit & folia esuriem pecorum.

Psalm. 91. Domum tuam Domine decet sanctitudo, id est, sanctitatis assuetudo. Sed quomodo recipiet talem hospité in domo sua, qui nunquam habitat in ea? aut quomodo veniet hospes talis in domum nó præparatam, aut in qua non est Dominus hospitij? Multi etiam recipiunt Dominum in domo sua, qui postea turpiter eiiciunt eum, vel nihil dant ei comedere, vel bibere vnde oportet eum exire. Vnde *suprà.* 7. g. Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, &c.

Et *a* festinans descendit, & *b* excepit illum gaudens. Et cùm *c* viderent, omnes murmurabant dicentes: quòd ad hominem peccatorem diuertisset: *d* Stans autem Zachæus dixit ad † Dominum. *e* Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait *f* Iesus ad eum. Quia hodie *g* salus domui huic facta est, *h* eo quòd & ipse *i* filius sit Abrahæ.

Mysticè B *al.* † Iesum.

Mysticè. Per Zachæum significatur populus gentilis, per domum eius, Ecclesia de gentibus, in quam intrauit Dominus synagoga relicta. Vnde *Mat.* 23.d. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *a* Et festinàs descendit]

Mysticè. *Mysticè.* Huius descendere, & ascendere est gentilis populus qui erat in arbore, id est, in fide Crucis, & à fide Crucis ad fidé Resurrectionis, & Ascésionis venit, vnde ait Apostolus 2. *Cor.* 5. d. Et si nouimus Christum secundum carnem, id est passibilem & mortalem, sed (pro tamen) iam nó nouimus, quasi ante Passionem passibilem eum nouimus, & mortalem sed post Resurrectionem immortalem, & impassibilem, & ita de fide Crucis processimus ad fidem Resurrectionis, de fide mortalitatis ad fidem immortalitatis. *b* Et excepit, &c.] 2. *Cor.* 9. b. Hilarem datorem diligit Deus, &c.

Recipitur Dominus in domum
- Materialem, in membris *Mat.* 25. e. Hospes fui, &c. *Isa.* 58. c. Egenos vagosque induc in domum tuam.
- Religionis. *Ps.* 92. Domum tuam Dñe decet sanctitudo. Item *Psalm.* 47. Deus in domibus eius cognoscetur. Quomodo? Per hospitalitatem. Domino non præsente nihil datur famulis, etiam per ministros eius.
- Templum. *Isa.* 56. c. domus mea domus orationis vocabitur, *Ps.* 25. Domine dilexi decorem domus tuæ.
- Cor hominis, 1. *Cor.* 6. d. An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti?
- Animæ. *Sap.* 7. d. In animas sanctas se transfert, &c.
- Conscientiæ. *Prou.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, &c.
- De hac eiicitur litigiosa mulier, &c. *Prou.* 27. c. & 19. b.
- Gloriæ, *Ioan.* 14. a. In domo patris mei mansiones multæ sunt, &c.

c Et cum viderent, &c.] *Mat.* 9. b. Videntes Pharisæi dicebant discipulis eius, quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? *Aug.* Vnus malus numeratur inter Apostolos, vt discamus malos tolerare, ne corpus Christi diuidamus. *Beda in Gloss.* Manifestum est Iudæos semper gentes odisse, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersus Petrum dicitur, quare introisti ad gentes præputium habentes? *Act.* 11. a. Hoc dictú est Petro à Christianis qui conuersi erant de Iudæis. Ex hac *Glossa. Beda* volunt quidá quod Zachæus fuerit gentilis. *d* Stans autem Zachæus dixit ad Dominum. Ecce, &c.] Stans id est, in bono quod cœperat firmiter persistens, non turbatus ex calumnia Iudæorum, qui eum vocauerunt peccatorem. Sic quilibet verè pœnitens nó cadit sed stat ad contumelias, immò gaudet ex ipsis, *Act.* 5. g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Sic Dauid non cecidit ad verba contumeliosa Semei. Vnde 2. *Reg.* 16. b. Dimittite, vt maledicat mihi Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Dauid, &c. Et *infrà.* Dimittite eum, &c. Nota *Gloss. Beda.* Aliis calumniantibus hominem peccatorem, ipse Zachæus stans, id est, in ea quam cœperat fidei veritate persistens, nó solum se ex peccatore conuersum, sed etiam inter innocentes probat conuersatum, cùm etiam ante conuersionem innocenter vixit, &c. Istud planè falsum videtur, & obloqui Glossis præcedentibus, sed de Zachæo dicatur, quia multos defraudauit, sicut ex Glossis præcedentibus haberi potest. Sol. Intellige duplicem conuersionem Zachæi, s. primá quádo dimidium bonorum. &c. & defraudata restituit. Secundà quando Domino penitùs adhæsit, inter quas aliqua mora intercessit. Quod ergò dicitur, ante conuersionem innocenter vixisse, de omnimoda conuersione intelligendum est. Antequam n. Domino penitus adhæreret, & in collegio discipulorum ambularet innocenter vixit, scilicet, ex quo primò conuersus est ad Dominum, & vouit quod dimidiú bonorum daret, & fraudata restitueret. In *Gloss* enim dicitur quòd relictis omnibus secutus est Christum. *e* Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.] Ad literam dimidiam partem bonorum suorum pauperibus dedit, & ablata siue defraudata secundum legem in quadruplum restituit, postea, vt tradunt, secutus est Dominum, & fuit in collegio discipulorum. Notatur autem hîc quadruplex conditio pietatis, scilicet, vtilitas, celeritas, largitas, dignitas. Vtilitas per euidentiam demonstrationis significatæ per hoc aduerbium. [Ecce] Debent enim opera pietatis sic fieri propter Deum, vt sint in exemplum aliis. Vnde *Matth.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Celeritas notatur per hoc quod dicit [Do] non dabo, *Prou.* 3. d. Ne dicas amico tuo vade, &c. *Eccles.* 4. a. Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustiati. Largitas notatur per hoc, quod dicit [Dimidium bonorum meorum.] *Tobiæ* 4. b. Si multum tibi fuerit, &c. *Mat.* 19. e. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus.

Et nota quòd dicit [bonorum] contra illos qui dant pauperibus deteriora.

Item [meorum] non aliorum, contra vsurarios, & raptores, & clericos, qui etiam ea quæ Christi sunt, nolunt ei dare, *Prouer.* 3. b. Honora Dominum Deum tuum [de tua substantia, &c. dignitas pietatis notatur in hoc quòd dationem præponit redditioni: Prius enim est reddere malè acquisitú, & deinde dare residuum pauperibus: Item vt notet pietaté excellere iustitiam, prius dixit: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & postea addit: Et si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum, *Iacob* 2. c. Misericordia superexaltat iudicium. Quadruplum autem reddere se promittit ponens finitum pro infinito, id est, multò plura.

In quo notatur quod plura possidebat iustè acquisita quam iniustè. Vel fortè ideò dicit quadruplum, quia lex dicit: Si quis furatus fuerit ouem reddat quatuor: *Exod.* 22. a. Sed dicitur *Prou.* 6. d. Non est grandis culpa, si quis furatus fuerit, supple respectu adulterij, furatur enim vt esurientem repleat animam, deprehensus quoque reddet septuplum. Sed glossandum est, septuplum, id est perfectè. Vel fortè secundum temporum, & morum varietates variæ dabantur leges. Tempore Moysi, pro vna oue iubentur reddi quatuor, sed quia fures inualuerunt tempore Salomonis, præcepit pro vna re furata reddi septem.

Moraliter: Autem quadruplum reddit, qui à Deo petit veniam orando, & confitendo, & læso satisfacit ablatum restituendo, & veniam postulando, & seipsum punit, atque iustificat pro peccato, quod fecit, ieiuniis, & vigiliis, & similibus affligendo. Item proximum quem facto suo scandalizauit, pacificat, & reducit per eleemosynas, & alia bona publicè faciendo. *Moralit.*

f Ait Iesus ad eum, quia hodie] id est in tempore gratiæ.

g Salus huic domui facta est.] Videtur esse pleonasmos in hoc quòd dicitur [quia] sed supple, & non erit pleonasmos, vt dicas verum, vel manifestum est, [quia hodie, &c.] propter hoc verbum legitur hoc Euangelium in dedicationibus Ecclesiarum. Vnde Salomon in dedicatione templi dixit: Si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cælo, 3. *Reg.* 8. d.

h Eò quod & ipse] scilicet, Dominus domus. Et est pondus in verbo, q. d. ipse qui fuerat peccator, vt intelligas per hoc quod non solum perseuerantes in iustitia, verumetiam recenter iustificati, filij promissionis sunt. *i* Filius sit Abrahæ.] *Beda.* Non carne sed fide, quia sicut Abraham iussu Dei patriam ob spem futuræ hæreditatis deseruit: *Gen.* 12. a. Sic & iste qui thesaurum in cælo acquirit spe: *Matt* 6. c. *Rom* 9. b. Neque qui semen sunt Abrahæ omnes sunt filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij promissionis sunt, æstimantur in semine. *Ioan.* 8 e. Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.

Mysticè. Beda. Salus, quæ olim domus Iudæorum implebat, hodie, id est in tempore gratiæ populo gentium illuxit, eò quòd & ipse populus credendo sit Abrahæ filius.

a Venit enim] *Beda.* Etiam murmurantibus sua mysteria nõ dedignatur exponere, qui propter pœnitentiam peccatorũ suscipiendã maximè ipse venerit in terram, vbi & se appellat filium hominis, vt insinuet nobis dispensationẽ suæ pietatis. *Matt.9.b.* Non veni vocare iustos sed peccatores. Dicit ergò :

a Venit enim filius hominis quærere, & saluũ facere quod b perierat. c Hæc d illis e audientibus, f adiciens dixit g parabolam, h eo quòd esset prope Ierusalem, i & quia existimarent quòd k confestim regnum Dei l manifestaretur. Dixit ergo. Homo quidã nobilis m abiit in regionem longinquam n accipere sibi regnum, o & reuerti. p Vocatis autem decem seruis suis dedit eis decem mnas,

a Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere.] Ideo appellatur Iesus. *Matt.1.d.* Et vocabis nomẽ eius Iesum, ipse enim saluũ faciet populum suum à peccatis eorum. b Quod perierat] Hod idem deberent facere vicarij eius. i. Episcopi. Hoc enim est officium eorũ s. saluum facere populum & ideò dicuntur Episcopi. i. superintendentes. Sed multi non faciunt hoc. Vnde conqueritur Dominus, *Ezech.34.a.* Quod infirmum fuit non consolidastis & quod ægrum, &c. Sequitur. c Hæc illis, &c.] Secunda pars, in qua suscepta & cõmendata pœnitentia diuitis publicani, docet Dominus per parabolam nobilis & seruorum plus placere sibi pœnitentiam peccatorum quàm iustitiam superborum. Sic gentiles de ignorantia legis humiles magis placuerũt Christo quàm Iudæi de sua iustitia præsumentes. Et quia discipuli audita Passione & resurrectione Domini, putabant ipsum mox regnaturum in terra, ideò hanc eorum ignorantiam illuminans, ostendit quod fides regni sui primò prædicabitur per totum mundum, & postea regnabit in cælo iudicio consummato. Duplici ergò de causa introducitur hæc parabola, s. vt Iudæorum arrogantiam reprimat, ostendens se magis approbare gentium pœnitentiam quam Iudæorum falsam iustitiam. Quorum reprobatio ostẽditur in fine parabolæ, vbi præcipit ciues suos interfici, nolentes eum super se regnare. Item introducitur ad tollendam temerariam discipulorum opinionẽ, sicut dictũ est: Dicit ergò : c Hæc i. quæ dicta d Illis i. discipulis. e Audientibus vtraque aure, id est corporis & cordis, i. intellectu, & affectu. f Adiciens] prædictis, quia adhuc ignorantes erant in multis. g Dixit pa.] Ideo parabolicè loquitur illis quia adhuc minus capaces erant. Vnde indigebant parabolarum, i. similitudinum congruarum introductione *Psal. 77.* Aperiam in parabolis os meum, *Eccl.39.b.* Occulta prouerbiorum exquiret sapiẽs, & in abscõditis parabolarũ conuersabitur: Est autẽ parabola, vt dicit *Hieron.* rerum in natura discordãtium sub aliqua similitudine facta comparatio. h Eo quòd es. pro. Ierem.] s. in Bethania, in quam venerat de Iericho, & hoc fuit sabbato ante ramos palmarũ, in domo Simonis leprosi. Vel in via, de Bethania in Ierusalẽ, & secundũ hoc erat tunc Dominica in ramis palmarũ, quãdo misit de Betphage duos discipulos qui adducerẽt ei asinã, vt legitur *Mat.21.a.* Sed quæ causa est hæc quod erat prope Ierusalẽ, vt ideò loqueretur parabolicè? Respõdeo [Eo] non est causale, sed concomitatiuũ, i. prope erat Ierusalem, & parabolicè loquebatur. Vel ideò loquebatur parabolicè, quia prope erat Ierusalem, vbi moriturus erat in proximo, & à discipulis diuidendus, non amplius locuturus eis sic. Vnde *Ioan.16.f.* Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. venit hora cùm iam nõ in prouerbiis loquar vobis, sed palam. Vel ita, vt is sit sensus, & fortè verior [Eo quod esset prope Ierusalẽ] quia quantò amplius appropinquabat, tãtò magis in hac opinione discipuli errabant, s. quòd post resurrectionẽ mox in terra regnaturus esset. Vnde subiũgitur. i Et quia exist.] discipuli. i. k Quod con. re. De mani.] quòd statim post resurrectionẽ regnare in aurea Ierusalem, quam dicũt Iudæi futuram, in qua mille annis erunt in magna gloria, & postea viui trãsferentur in gloriã, De qua dicitur *Tob.13.d.* Beatus ero si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndã claritatem Ierusalem, portæ Ierusalem ex saphiro & smaragdo ædificabuntur, &c. In hac Ierusalem putabant discipuli Dominum regnaturum statim post suam resurrectionem. Sed quia fabula est & nõ veritas quicquid ipsi Iudæi de hac aurea Ierusalem dicũt, ideo Dñs discipulorum ignorãtiam illuminat, ostendens prius fidem toto orbe prædicandam, & postea veniet regnum suum, non in terrena Ierusalem, sed in cælesti. Sequitur. l Dixit er. Ho. qui. nobilis] *Eccl.10.d.* Beata terra cuius Rex nobilis est, &c. *Prou. vlt.c.* Nobilis in portis vir eius.

Mysticè. Homo iste nobilis, Christus est, secundum vtrãq; naturam suam nobilis. Vnde cæcus, *sup.18.g.* Iesum filiũ Dauid vocauit, nobilitatem vtriusq; naturæ breuiter comprehendens. Christus autem secundum naturam diuinam vbique est præsens, & vbique in sua proprietate, tamen quando venit in mundum, id est, quando in carne assumpta in mũdo apparuit dicitur peregrè profectus in regionem longinquã. Vnde *Ioan.* 1.a. In propria venit, & sui eum non receperunt, *Ierem.* 14.b. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manẽdum: quare futurus es in terra velut vir vagus? Dicitur autem abiisse in regionem longinquã id est, ad gentes, quæ longè sunt ad litteram, quia Iudæa in medio terræ habitabilis, & gentes ad litteram longè sunt à medullio orbis. Item secundum humanam naturam quasi peregrinus. *Mysticè.* *Mat. 25. b.* *Marc.13. d.*

m Abiit in regionem longinquam] In die Ascensionis, quando carnem de loco proprio, id est, de terra sublimauit in cælum, quod est propriè locus spirituũ. *Prou.7.c.* Non est vir in domo sua, id est, Christus in Ecclesia visibiliter seu corporaliter, abiit via longissima, s. in cælum quod multum distat à terra, sacculum pecuniæ secum tulit, id est, corpus suũ glorificatum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, verè in die plenæ lunæ reuersurus est in domũ suam, id est, in fine sæculi omnibus consummatis. *Chrys.* Si Christus præsens videretur, opus nostrum non videretur esse in fide, sed in oculis. Nam seruus fidelis domino absente probatur. Item *Chrys.* Ad patrem iturus peregrè se iturum dicit propter charitatem sanctorum, cùm magis sit peregrè esse in mundo, sicut ait: Incola ego sum in terra. Quare autem iuit subiungit. *Col. 3.a.*

n Accipere sibi] & suis [regnũ] quod sibi & suis promeruit patiendo. Vnde *sup.* 12.d. Nolite timere pusillus grex, quia, &c. *Mat.5.a.* Beati pauperes spiritu, &c. Hoc est pretium huius regni, s. paupertas voluntaria. Vnde *Aug.* loquens in persona Christi, ait. Venale habeo. Quid? Regnum cælorũ. Quo emitur? Paupertate regnũ, labore requies, dolore gaudiũ, vilitate gloria, morte vita. o Et re.] In fine, quando omnis Israël saluus erit, *Rom.11.d.* p Vocatis au. dec. seruis de. eis de. mnas, &c.] *Mat.25.b.* dicitur. Homo peregrè proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinq; talenta s. scientiã exteriorum ministerio quinque sensuum comparatam & exercendam. Et hæc triplex est scilicet vel politica in ciuium, vel domestica in familiæ, vel priuata in sui ipsius regimine. Alij duo, id est, intellectum & operationem. Alij vnum scilicet intellectum. Secundũ Matthæum ergò fuerunt octo talenta, & tres serui. Lucas verò mutat numeros & põdera, dicens quod vocauit decem seruos, & dedit eis decem mnas, singulis scilicet decẽ, vel cuilibet vnam, non determinatur vtrum, sed idem est mysteriũ quia mna decem drachmas appendit, secundum *Beda.* Dicit enim in *Gloss.* quia mna est pondus decem drachmarũ. Alibi habetur, quia pondus est centum drachmarum. Sed secũdũ diuersas gentes maius & minus potest esse hoc pondus, sicut talentum legale maius est quàm forense, & talentũ templi maius vtroque, *Ezech 45.d.* Quindecim sicli & viginti quinque & viginti, mnam faciunt. *Isib. lib. 20.* Mna in ponderibus centum drachmis appenditur. Idem autem significatur per decem drachmas quod per decem mnas, scilicet, spiritualis intelligentia legis, quæ decem mandatorum obseruantiam docet. Decem igitur mnas dat Dominus, quando legis intelligẽtiam administrat, sicut fecit Apostolis post resurrectionem. Vnde *inf. vlt.g.* Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas. Qui etiam per denarium cõgruè significantur, quia de Iudæis decalogo subiectis electi sunt ad prædicandũ. Non enim aliquis legitur electus fuisse nisi de Iudæis. Et dedit decem mnas, in quibus sunt centum drachmæ. Per mnas siue talenta intelligitur notitia Scripturarum Apostolis data. Per centesimum perfectio vitæ exprimitur. Dedit ergò eis decem mnas, vt intelligerent Scripturas ad perfectionem vitæ æternæ inuitantes.

Item per decem mnas obseruantia Decalogi designatur, ad quam ipsa intelligentia ordinatur. Nam propter obseruantiam datur intelligentia Vnde in *Psalm.* 102. Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Idem ergo intelligitur per mnas Lucæ, & per duo talẽta Matthæi, scilicet intelligen-

intelligentia, & operatio. Et per hæc duo intelliguntur sciẽtia, & virtus, quorum altero, id est, scientia perficitur intellectus, altero, id est, virtute perficitur affectus. Per decẽ verò seruos, vniuersitas prædicatorum, & Prælatorum accipitor, qui dicuntur serui à seruiendo, & à seruando. A seruiendo quidem, quia debent seruire omnibus,

& *a* ait ad illos. Negotiamini *b* dum venio. *c* Ciues autem eius oderant eum, & miserunt legationem post illum dicentes. *d* Nolumus hunc regnare super nos. Et *e* factum est vt rediret accepto regno, *f* & iussit vocari seruos quibus dedit pecuniam,

& hoc est officium eorum, non dominari, 1. *Pet.* 5. a. Non dominantes in clero, *Mat.* 20 d. Scitis quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos, non charitatem. Non ita

C

erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister. Item à seruando dicuntur serui, quia debent seruare gregem Domini sibi commissum. 3. *Reg.* 20. g. Custodi virum istum, &c. 2. *Tim.* 1. d. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in vobis. Hos seruos vocat Dominus tripliciter, scilicet interiùs per inspirationem, exteriùs per admonitionem, superiùs per officij impositionem. Aliter nemo debet exercere istud officium, nisi vocatus, *Hebr.* 5. a. Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret, *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? q. d. non debent. Hoc est quod dicitur hic [vocatis autem] illo triplici modo, qui dictus est [seruis suis,] id est, prædicatorib. & Prælatis, vt seruent, & seruiant, *Rom.* 4. c. Qui vocat ea, quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, id est, indifferenter vocat magnos, & paruos, nobiles, & ignobiles ad officium prælationis, & prædicationis. Vnde 1. *Cor.* 1. Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles [dedit illis] gratis, vt ipsi similiter gratis darent, *Mat.* 10. a Gratis accepistis, gratis date [decẽ mnas,] id est, legis intelligentiam, ad operandum, & docendum, *Mat.* 5. c. Qui fecerit sic, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum,

a Et ait ad illos: Negotiamini.] Eleganter dictum est, negotiatio enim est commutatio dati, & accepti: Ac si diceret legem populo erogate, ab eo fidei confessionem accipite, necnon & morum probitatem quasi vsuras exigite. Hæc est bona negotiatio, & bona vsura, de qua *Prou.* 19. c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. sed multi per negligẽtiam peccant in ista. Vnde *Eccl.* 26. d. Difficile exuitur negotians, &c. Multi etiam istam negotiationem spiritualem cõmutant in temporalem *Ose.* 11. d. Circumdedit me Ephraim in negotiatione sua. *Naum* 3. d. Plures fecisti negotiationes tuas quàm sint stellæ cæli.

b Dum venio,] id est, donec reddam rationem quæsiturus ab vnoquoque de talento sibi commisso. Nemo enim est, qui non habeat talentum Domini, id est, aliquam gratiam, qua debet vti in obsequium Dei. Etiam familiaritas magnatum talentum Domini est, paupertas etiam, infirmitas, diuitiæ, & quicquid est in vsum Domini datum est.

c Ciues autem eius oderant eum, &c.] Ciues sunt Iudæi ex quibus est Christus secundùm carnem, *Roman.* 9. a. qui Christum oderunt, non solum præsentem, sed etiam mortuum. Vnde & sepulchrum custodiri fecerunt. Post resurrectionem etiam immortalem persecuti sunt in Apostolis. Ciues etiam dicuntur omnes amatores mundi. Nam mundus dicitur ciuitas. *Ose.* 6. c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine. Item *Osee* 11. c Deus ego, & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem. Et hi ciues oderunt, & odiunt Christum, non enim simul potest amari Christus, & mundus, imò necesse est, qui amat vnum, odit alterum, *Iacob.* 4. a. Quicumque voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei constituitur, *Ioann.* 1. a. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mũdus eum non cognouit. Vnde dicit.

d Nolumus hunc regnare super nos,] Iob. 24. b. Ipsi fuerunt rebelles lumini. Sic multi nolunt Iesum regnare super se, scilicet, aliquem qui salutem quærat animarum, dicentes: Nolumus habere papelardum Prælatum. *Ioan.* 19. c. Non habemus Regem nisi Cæsarem.

e Et factum est, vt rediret, accepto regno iussit vocari seruos, quibus dedit.] In potestate possidendi, & conferendi, cui voluerit. *Beda.* Hoc erit, quando ille qui humilis apparuit in manifestissima claritate iudicaturus aduenerit. Redibit autem Dominus personaliter, i. corporaliter in die iudicij, & tunc multi qui modo videntur magni doctores, pro-

vt *g* sciret *b* quantum quisque negotiatus esset. *i* Venit autem primus, dicens *k* Domine, mna tua *l* decem mnas acquisiuit. Et *m* ait illi: Euge bone serue, *n* quia in modico fuisti fidelis, *o* eris potestatem habens supra decem ciuitates.

pter negligentiã suam inter indoctos reputabuntur. Et econtrario multi simplices propter bonæ conuersationis meritum inter doctores coronabuntur. Qui enim recepit Prophetam in nomine Prophetæ, id est, quia Propheta Domini est, mercedem Prophetæ *Matth.* 25. *b.* accipiet: *Matt.* 10. d. Quotidie etiam redit Christus spiritualiter, quia Ecclesiam peregrinantem in terra inspirando visitat, & vni pecuniam ad negotiandum tribuit, & ab altero de commissa ratione exigit, vnum fideliter laborantem maiori gratia donat, alium torpentem increpat, alium mundana sectantem, bonis traditis spoliat.

f Iussit vocari seruos quibus dedit pecuniam, vt sciret.] *Beda*, i. vt sciri faceret. Simile *Gen.* 22. c. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, i. cognoscere te feci. Qui enim omnia nouit, non ideo vocat seruos vel positurus est cum eis rationem, quòd eum aliquid lateat, sed vt idipsum omnibus innotescere faciat. Hoc fiet in extremo examine, cum omnia quæ fecerunt singuli singulis erunt nota, exceptis peccatis mortalibus, vt tradunt Sancti, quæ per conuenientem satisfactionem sunt deleta. *Beda.* Tunc omnium opera, & cogitationes omnibus palam ostendentur, *Dan.* 7. c. Consilium sedit & libri aperti sunt 1. *Cor.* 4. a. Nolite iudicare ante tempus, quoadusque, &c. Dicit ergò:

g Vt sciret] id est sciri faceret.

h Quantum quisque negotiatus esset.] *Beda.* Vt simul & de iudicantibus iudicaret. *Supra* 16. a. a Redde rationem villicationis tuæ. *Chrysost.* Gratia fidei talentum est, bonis quidem ad salutem, malis verò ad præiudicium, vbi inexcusabiles sunt.

i Venit autem primus, dicens: Domine, &c. Venit.] *Greg.* id est ad reddendam rationem se præparauit, vel qualiter cõputum redderet cogitauit, & ordinauit, scilicet operibus misericordiæ intendendo. Vnde *Psal.* 111. Iocundus homo qui miseretur, & commodat, disponet sermones suos in iudicio. Ad respondendum, *Habac.* 2. a. Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem meam, & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Certè dicetur tibi: Esuriui, sitiui, nudus fui, & huiusmodi. Et tu para vt possis respondere: Et *Matth.* 25. *c.* ego dedi tibi manducare, & bibere, & te vestiui, sicut *Iob* 31. b. Si comedi buccellam meam solus, &c.

K Domine mna tua.] Tua dicit non mea, contra inanem gloriam, 1. *Cor.* 15. b. Non ego, sed gratia Dei mecum.

l Decem mnas acquisiuit,] i. multos ad custodiam Decalogi negotiando in tua mna, id est prædicando inclinaui.

m Et ait illi: Euge bone serue. *Beda.* Non tua quæreos, sed quæ Dei. *Phil.* 2. c. Omnes quæ sua sunt quærunt.

n Quia in modico fuisti fidelis.] Modicum est, sicut dicit *Beda*: quicquid in præsenti recipimus donorũ, ad comparationem futurorum. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus 1. *Cor.* 13. b. *Beda.* Fidelis est seruus qui nõ adulterat verbum Dei, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquitur. Pauci sunt modò ita fideles, *Prou.* 20. a. Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? *o* Eris potestatem habẽs supra decem ciuitates] i. glorificaberis pro omnibus quos prædicãdo ad custodiam Decalogi adduxisti, & illis quasi præpositus eris. Vnde 1. *Thes.* 2. d. Quæ est spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriæ: Nonne vos ante Dominũ Iesum? Hic etiam in præsenti meretur promoueri, qui bene vtitur verbo Dei, *Isa.* 60. d. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimã. 1. *Tim.* 3. c. Qui bene ministrauerint, gradũ bonum sibi acquirent. *Eccl.* 7. c. Sapientia cõfortauit sapientem super decem Principes ciuitatum. In *Matt.* 25. dona, siue commissa differentia sunt, & lucra, sed præmium idem, hic commissa non differunt, sed lucra, & præmia. Simile *Matt.* 13. Bona terra nõ fecit eundem fructum seminatori, sed tricesimum, sexagesimum,

mum centesimum. *Chrysost.* Hic ab vno capite diuersi facti sunt, quæstus, & ideò non eisdem præmiis potiti sunt, ibi econtrario, ideóque corona est æqualis.

Euge {
Exultatorium, *Ezech.* 25.a. Pro eo quod dixisti: Euge euge super sanctuarium meum, quia pollutum est.
Insultatorium, *Psal.* 34. Dilatauerunt super me os suum, dixerunt: Euge euge, &c.
Adulatorium, *Psal.* 39. Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi: Euge euge.
Adiuratorium, *Ezech.* 26.a. Euge confractæ sunt portæ populorum.
Applausorium siue commendatorium, *Matt.* 25. b. & hic. Euge serue bone & fidelis, &c.
}
Et hoc est contra quosdam, qui etiam post benefacta redarguunt, & increpant seruientes, *Eccl.* 7.c. Ne lædas seruum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.

Et a alter venit, dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et b huic ait: Et tu esto supra quinque ciuitates. Et c alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua quam habui d repositam in sudario: e Timui enim te, quia homo austerus es, g tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit h ei: De ore tuo te iudico, serue nequam: k Sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui & metens quod non seminaui: Et l quare non dedisti pecuniam meam ad mensam,

a Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas,] Minus lucratus est iste, quàm primus. Quare hoc? Dicit *Chrys.* Paterfamilias omnibus seruis suis annonam præstat, sed non negotia sua. *Amb.* Ex vna mna facit quinque, qui morali scientia, quinque sensus corporis castificat, & informat. b Et huic ait: Et tu esto supra quinque ciuitates.] *Beda.* Quinque ciuitates, quinque sensus. *Isa.* 19.c. Quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan. *Gloss.* hic, i. ex earum animarum, quas imbuisti fide & conuersatione magnus sublimísque esto, & non tantùm de tuis, sed de auditorum profectibus honoreris, quia propriis meritis reddetur prædicatori aurea, pro subditorum profectu aureola. c Et alter venit dicens. Domine, &c.]

Mysticè. *Mysticè.* Primus seruus est ordo doctorum, seu prædicatorum missus prædicare Iudæis, qui mnam negotiaturus accepit, quia vnum Deum, vnam fidem, vnum baptisma iussus est prædicare. Et decem acquisiuit, quia populum Iudaicum sub legis Decalogo constitutum in fide Christi sibimet sociauit. Alter seruus est ordo prædicatorum missus ad gẽtes instruendas & conuertendas, qui similiter vnam mnam accepit, quia idẽ quod primus prædicauit. Et iste quinque mnas acquisiuit, quia gentilem populum voluptati quinq; sensuũ deditum ad fidẽ Christi vocauit. Hi duo serui, i. hi duo ordines prædicatorũ sunt significati per duos discipulos, qui pullum & asinum Domino adduxerunt. *Matt.* 21.a. Nam per pullum gentilis populus, per asinũ Iudaicus designatur: & dicit *Chrys.* Quòd hi duo fuerunt Philippus & Petrus. Nam Philippus postea Samariam *Act.* 8.b. Petrus verò Cornelium quasi pullum asinæ adduxit *Act.* 10.e. Primus super decẽ ciuitates constituitur, & secundus super quinq; quia vtrique prædicatores de gratia cõuersorum à se remunerabuntur, & gloriabuntur. Et nota quia cũ decẽ missi sunt, tres tantũ redeunt Domino reddituri rationẽ. Tertius autem seruus qui pecuniã in sudario abscõdit, significat modernos prædicatores, siue clericos, qui idonei ad prædicandũ, officiũ prædicãdi vel penitus suscipere renuũt, vel susceptũ negligẽter exercent carnis voluptati vacantes. De quibus *Ierem.* 48.b. Maledictus qui opus Dei facit negligenter. Magis maledictus est qui omninò facere renuit cum posset, & sciret. Vnde *in ead. cap.* statim sequitur. Et maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine, i. à peccati reprehensione. Causam autem vtriusq; subiungit *ibid. Hieron.* dicens statim: Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua requieuit in fæcibus suis, & non est transfusus de vase in vas. Sicut Paulus qui de vase persecutionis factus est vas electionis. *Act.* 9.e. Et hoc est: Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua quã habui repositam in sudario. Mnam in sudario quasi in gausape reponũt qui laboris immensitate deterriti prædicationem omittunt, tantùm conscientiæ suæ cõsulentes, in persona sua castè & religiosè viuentes, & de aliis omninò solicitudinem deponentes. Gen.4.b Isti decepti sunt, quia quæretur ab eis. Vbi est frater tuus? Et certè quia abscondunt, ideò maledicentur in populis. *Prou.* 11.d. Qui abscõdit frumenta maledicetur in populis. *Chrys.* Abscondit talentum suum in terra, qui accipiens notitiam Christi, contemnit vitam spiritualem, & terrenis actibus vel deliciis obtinit. Item *Chrys.* Qui peccat, non abscondit sed corrumpit. Si ergò in tenebras exteriores mittitur, qui fructum non fecit, in quales tenebras sunt ituri, qui ipsum talentum fidei peccando perdiderunt? d Repositam, in sudario] *Eccl.* 29.b. Perde pecuniam propter fratrem, & amicum tuum lucrandum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Item *Eccl.* 20.d. & 41.e. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Nulla. *Exod.* 16. e. Manna absconditum computruit. Mna in sudario & frumentum in horreo non crescit, sed perit, seminatum autem crescit. *Prou.* 15.a. Labia sapientum disseminabunt scientiam, cor stultorum dissimile erit, id est, euersum, id est, acutũ sursum & gracile. e Timui enim te.] *Chrys.* Dum vult vnum excusare peccatum, addit duo, *Eccles.* 29 b. Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. f Quia homo austerus es.] Mentitur. *Matt.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. *Chrys.* Austeritas non contemnitur, sed timetur, qui autem timet placare festinat. Et notã austeritatem in duobus, quæ sequuntur. g Tollis quod non posuisti, & metis, quod non seminasti] *Matth.* 25. c. dicitur: Metis vbi non seminasti. *Amb.* id est, Præcidis falce iudicij eos quibus legem non cõmisisti, id est, aliquos de gentibus quibus non est prædicatum præcidis, & damnas. Et congregas, vbi non sparsisti, id est, saluas & colligis in horreo tuo eos quib. legem non dedisti, id est, aliquos de gentibus, quosdam enim de gentibus in regnum suum colligit, quos tamen per prædicationem in fide non plantauit, quia aliqui gentilium saluati sunt quibus non est prædicatum, vt Iob. *Chrys.* Si metit vbi nõ seminat, ergò magis vult metere vbi seminauit. Hic valde timendum est clericis, & maximè Theologis, qui tam frequenter & tam diligenter seminantur semine verbi Dei, & in lectionibus, & in prædicationibus, & in disputationibus fortè perdunt tres partes seminis, sicut dicitur *Matt.* 13. c. vtinam quarta fructificaret. *Heb.* 6. b. Terra super se venientem sæpè bibens imbrem, &c. Metit etiam pœnam vbi seminauit culpam, sed ipsi, *Ose.* 8.b. Ventum seminabunt & turbinem metent.

D

h Dicit ei, de ore tuo te iudico] *Iob.* 15.a. condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua respondebunt tibi. i Serue nequam.] In duobus deprehenditur seruus iste arguendus, s. in transgressione & in præsumptione. Nam & mandatũ Domini præteriit, dicens: Negotiamini dum venio, & Dominum superbè accusare præsumit, dicens eum austerè & importunè vsuras exigentem. Et huiusmodi temeraria excusatio, potius est accusatio. Dicit ergò Dominus arguens seruũ: [De ore tuo te iudico serue nequam.] Et verè nequam, in duobus. *Beda.* Qui piger ad exercendum officium, superbus ad accusandum Domini iudicium, *Prou.* 6.b. Vsquequo piger dormis, & 24.b. Erue eos qui ducuntur ad mortẽ. *Chrysost.* Verè nequam, quia largitatem Domini quasi violentiã accusauit. k Sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminaui: Et quare, &c.] Quod putaueras pro excusatione dixisse, vertitur ei in culpã, quasi si me ita durum & crudelem noueras, quare ista cogitatio non incussit tibi timorem, vt scires me mea diligentiùs quæsiturum. *Greg.* Nota quòd piger seruus inertiam non excusat, sed superbit calumniando Dominum, & dicit se prudenter fecisse, ne dum lucra quæreret aliena, periclitaretur etiam de sorte propria. Et vocat eum durum, cui tamen non seruit ad lucrum. Cui similes sunt in Ecclesia, qui melioris vitæ vias aggredi metuunt, & tamen iacere in ignauia non verentur, & cùm se peccatores considerent, sanctitatis vias arripere timent, quorum Petrus adhuc infirmus speciem tenuit, cum viso piscium miraculo, dixit: Sup.5.b. Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Et addit Gr. Immò, peccator es, Dominum non repellas à te. Quod faciunt illi qui videntes se infirmos, nolunt ad meliora progredi, peccatores quidẽ se fatentur, & Dominum repellunt. Verba sunt *Greg.* l Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam?] *Beda*, id est, Euangelicam prædicationem promptis paratísque fidelium cordibus non intimasti? [Meam,] dicit, non tuam: Non enim est verbum prædicatoris, sed

toris, sed Dei, *Mat.* 10.c. Non vos estis qui loquimini. Item, 1. *Pet.* 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei, id est, Dei sermonem non suum se proferre fateatur. *Chrys.* Putas quòd in terribili iudicio stabit peccator, & talia dicet? Absit, maximè cùm non æstiment prudentes, personale tunc fore iudicium vt per singulos Christus interroget, peccator autem respondeat, sed verius est, quod ait Apostolus, *Roman.* 2. c. Quia in cogitationibus suis iudicabitur vnusquisque testimonium reddente conscientia, & cogitationibus inuicem accusantibus, aut defendentibus.

at. † illud. Matt. 13. & 21. c. Mart. 4. & sup. c. c.

& *a* ego veniens cum *b* vsuris vtique exegissem † illam. Et *c* astantibus dixit: *d* Auferte ab illo mnam, & *e* date illi, qui decem mnas habet. Et *f* dixerunt ei: Domine habet decem mnas. *g* Dico autem vobis, quia omni habenti *h* dabitur, & abundabit, *i* ab eo autem qui non habet, & quod *k* habet auferetur ab eo. *l* Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se *m* adducite huc, & interficite ante me. Et *n* his dictis *o* præcedebat ascendens Ierosolymam. Et *p* factum est, cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam *q* ad montem, qui vocatur Oliueti,

a Et ego veniens,] s. merita discutiens. Nota, venit Dominus in mundum per carnis assumptionem ad saluandum, *Ioan.* 12.g. Non veni vt iudicem mundum sed vt saluificem. Item in mentem per gratiæ infusionem ad iustificandum, *Iob* 9. b. Si venerit ad me non videbo eum. Item in fine sæculi per meritorum discussionem ad iudicandum, *Ioan.* 16. b. Cùm venerit ille, arguet mundum. *Chrys.* Solet venire Dominus ad Christianos quibus gratiam dedit suæ cognitionis, & ponit rationem cum eis, *Mich.* 6. a. Iudicium Domini cum populo suo, & cum Israël diiudicabitur, *Ezech.* 20. f. Educam vos in desertum populorum, & iudicabor vobiscum ibi facie ad faciem, *Ier.* 25. f. Iudicium Domini cum gentibus, iudicatur ipse cum omni carne, *Isa.* 44. d. Reduc in memoriam & iudicemur simul, &c. *Isa.* 41. a. simul ad iudicium propinquemus.

b Cum vsuris exegissem illum.] Bona vsura est salus hominum. Hanc Dominus libenter exigeret de verbo prædicationis, *Eccl.* 29. a. Qui facit misericordiam fœneratur proximo, *Ier.* 15. e. Non fœneraui nec fœnerauit mihi quisquam *sup.* 6. e. Peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia. Hic autem multò maiora recipiuntur. Vnde distinguit *Beda*, duplicem vsuram *in Gloss.* pretium verbi Dei est fides, bona operatio vsura. Vel vsura dicitur quod per industriam suam, & laborem exercitij intelligit, præter illa, quæ à doctoribus accepit. *Chrysostomus.* Qui seminandi causa semen accipit, & tempore seminationis non seminat, damnum facit Domino: & si semen custodierit, tantum, quantum poterat lucrum facere, si opportuno tempore seminasset.

c Et astantibus dixit, &c.] Posita duplici culpa inutilis serui, id est, torpore & superbia, subdit de eius duplici pœna. Vna est in præsenti, scilicet amissio talenti commissi, id est, intelligentiæ, quam amittit, quia nullum ex ea saporem percipit, nec virtutis meritum aliquod acquirit. Alia erit in futuro, quia proijcietur in tenebras exteriores. Ideò dicitur *Apoc.* 3 c Tene quod habes, ne alius accipiat coronã tuam, id est, sine te habeat, *Prou.* 20. c. Tolle pignus ab eo, qui spospondit pro extraneo. Sic multi gratiam quã habent amittunt, quia ea vti negligunt, vel abutuntur. Contra quod dicitur 1. *Cor.* 15. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Et hoc est.

c Et astantibus,] id est, Angelis vel prædicatoribus. *d* Dixit: Auferte ab illo mnam,] id est, auferendam intelligentiam propter abusum vel negligentiam prædicit.

e Et date illi qui habet decem mnas,] id est, intelligentiam illius augendam dicite, qui bene vtitur illa intelligentia quam habet. Sic spiritus Domini recedens à Saul, dirigitur in Dauid, 1. *Reg.* 16. c. *Gloss. Beda.*

Mysticè. *Mysticè.* Cùm omnis Israel saluus erit, tunc omnis plenitudo spiritualis gratiæ, quam modò torpenter exercemus, doctoribus illius tẽporis abundanter conferetur. Nota quia hæc *Gloss.* non exponit litteram, sed est quasi nota extrinsecus, quasi per illum, cui aufertur mna: intelliguntur fideles moderni quibus modica gratia cõfertur, per habentem decem mnas, cui vna dari præcipitur, intelliguntur finales fideles, quibus gratia cumulabitur, quia nisi eis gratiæ cumulos adderetur, tantò persecutionum impetu premerentur, quòd nec possent resistere: Et si glossam de litera velis elicere, oportebit vt ita construas: veniens cum vsuris, cùm priùs diceretur: Exegissem cum vsuris. q. d. Dominus ego tunc veniam ad finales fideles cum vsuris, i. cum multiplici gratia.

f Et dixerunt ei, Domine habet decem mnas,] ac si dicerent ad literam, superfluum est dare, quia satis habet.

g Dico autem vobis, quia omni habenti.] *Beda*, id est bene vtenti eo quod habet.

h Dabitur,] id est, augmentabitur, [& abundabit.]

i Ab eo antè qui non habet,] id est qui non bene vtitur eo, quod habet, i. scientia sibi à Deo data. *k* Et quod habet, auferetur ab eo.] Ad litteram multoties contingit, quod primò sapientes postmodũ fiunt stulti, quia fortè non bene vsi sunt sciẽtia sibi à Deo collata, nec in ea laborauerunt, prout oporteret, vel aliis communicauerunt. Hoc est talentum, quod potiùs multiplicatur erogatum quàm reseruatum. Vnde à quodam comparatur vomeri, qui repositus in domo rubiginatur, sed cum assiduè exercetur in proscindendo terram, quasi examinatur, sic est de scientia. [Et quod habet.] *Matt.* 25. c. Et quod videtur habere. *Chrys.* Multi videntur aut mãsueti aut humiles esse, sed quia non sunt hoc propter Deum, videtur quidẽ esse bonum eorum, non autem est, quia quod non est ex fide peccatum est, *Rom.* 14. d. *Hieron.* Eleganter inquit. Quod videtur habere auferetur, ab eo: Quisquis enim sine fide Christi est, ei debet imputari quòd male eo vsus est. Item sic. [Habenti] desiderium audiendi, [dabitur,] sensus intelligendi, *Eccl.* 6. d. Si dilexeris audire sapiens eris. Itẽ [habenti] iustitiam [dabitur] sapientia, *Eccles.* 1. d. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi. Item [habenti] voluntatem benefaciendi, dabitur facultas perficiendi, *Phil.* 2. b. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Item [habenti] bona opera [dabitur] bona intelligentia, *Psal.* 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Et alibi, *Psal.* 118. A mãdatis tuis intellexi. Item [habenti] gratiam [dabitur] gloria, *Psal.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Tunc, [abundabit,] in omni bono, *Iob* 5. d. Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo, *Psalm.* 121 Fiat pax in virtute tua & abundantia in turribus tuis.

l Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se:] id est Iudæos qui dixerunt, Regem non habemus nisi Cæsarem, & omnes nolentes conuerti ad Christum; de quibus *Iob* 22. c. Qui dicebant Deo: recede à nobis, & quasi nihil posset facere Omnipotens, æstimabant.

m Adducite huc & interficite ante me.] Argumentum contra hæreticos, qui dicunt quòd non licet interficere quenquam aliquo casu. Per istum autem nobilem significatur hic Christus. Sequitur.

n Et his dictis, &c.] Tertia pars cap. vbi agitur de ascensu Domini in Ierusalem, in qua eiecit ementes & vendentes de templo. Finita enim parabola iuit Ierusalem, vt ostenderet præmissam parabolam de eius, scilicet Ierusalem euentu fuisse dictam, quæ ipsum noluit super se regnare, & etiam occidit, propter quod periit. Dicit ergò. [Et his dictis] In Iericho vel in via. *Tertia part.*

o Præcedebat ascendens Ierosolymam] vbi in proximo erat passurus. Iste fuit vltimus aduentus in Ierusalem. Et sicut ad passionem præcessit suos, sic & ad gloriam, *Mich.* 2. d. Ascendit pandens iter ante eos. Sic bonus Prælatus debet præcedere populum per bonum exemplum, & populus sequi per imitationem, *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit ante eas vadit & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius.

p Et factum est cum appropinquasset] Iesus [ad Bethphage & Bethaniam.] Non facias vim in ordine. Primò autem venit in Bethaniam, scilicet, sabbato ante ramos, quando factum est ei solemne conuiuium, cui interfuit Lazarus, in crastino veniens Ierosalem transiuit per Bethphage.

q Ad montem, qui vocatur,] supple mons [Oliueti.] *Hieronymus.* Bethphage viculus est Sacerdotum, in monte Oliueti, quia sacerdotes extra ciuitatem vicos habebant ad alenda pecora sua. Et interpretatur Bethphage domus buccæ. Bethania villa est in latere eiusdem montis, & interpretatur domus obedientiæ. Has duas villas visitauit

Dominus aſcendens in Ieruſalem, quia multi erant ibi credentes in eum & imitaturi ipſum. Hæ duæ villæ, ſcilicet, Betphage, & Bethania bene in monte Oliueti ſunt poſitæ, quia pia confeſſio & obedientia, quæ per illas myſticè deſignantur, ab ipſo Domino ſunt in nobis, qui eſt mons Oliueti, id eſt ſpirituali vnctione nos recreans. Oleum enim etia facit, illuminat, recreat, & ſanat. Sicut ergò oleum fatigatos recreat, ſic Spiritus ſancti gratia à laboribus confortat. Nota etiam quòd Dominus die illa, ſcilic. Dominica palmarum, vt volunt alij,

miſit *a* duos diſcipulos ſuos, dicens: *b* Ite in caſtellum quod *c* contra vos eſt. In *d* quod introeuntes, *e* inuenietis *f* pullum aſinæ *g* alligatum *h* cui nemo vnquam hominum ſedit,

tres domos adiit, per quas ſignificantur tria loca, quæ fre-
Matth. quenter inuiſit, & omnes diſcipuli eius debent libenter
21.a. inuiſere & inhabitare. Prima eſt Betphage, id eſt, domus
Marc. buccæ, id eſt, ſchola Theologiæ. Secunda eſt Bethania, id
11.a. eſt, domus obedientiæ, id eſt, clauſtrum. Tertia eſt templum, id eſt, Eccleſia. In hac inuenit Dominus ementes, & vendentes columbas, id eſt dona Spiritus ſancti. *Matt.* 21.b. Domus mea domus orationis vocabitur. Item ſicut dicit *Gloſſ. Ambroſ.* Venit ad montem Oliueti, vt nouellas Oliuas in ſublimi virtute plantaret, id eſt, ſe plantaturum oſtenderet. Nouella plantatio Oliuarum myſticè intelligitur conuerſio gentilium.

a Miſit duos diſcipulos ſuos, dicens: Ite, &c.] *Chryſoſt.* Petrum & Philippum, quorum alter, id eſt, Philippus Samariam, Petrus Cornelium quaſi pullum aſinæ adduxit. Probabiliter ergò creduntur iſti duo miſſi à Domino, qui poſt ſunt ad prædicandum gentibus deſtinati. Incertum eſt tamen an dicatur de Philippo Diacono, an de Philippo Apoſtolo. Creduntur tamen propter myſterium fuiſſe Petrus & Philippus.

b Ite in caſtellum] id eſt in Ieruſalem, quam deſpectiuè, vel ex indignatione pro morte Chriſti vocat caſtellum, ſicut *Iſa.* 22.a. dicitur vallis viſionis. Vel dicitur caſtellum, id eſt locus munitus viris, armis, eſcis, contra Deum.

c Quod contra vos eſt] id eſt, coram vobis ex propoſito ad literam, quia contra me eſſe dicitur quod coram me eſt.

d In quod introeuntes inuenietis pullum aſinæ al.] Aſina iſta, vt dicunt quidam, erat communibus vſibus pauperum deputata, fortè ad portandum aquam, quia ciuitas arctabatur penuria aquæ, & erat extra ciuitatem in biuio alligata, quaſi ante ianuam cuiuſdam, vt cuicunque eſſet neceſſaria, ſi ibi eam inueniret inde aſſumeret, & qua die eam haberet ad vſus proprios, ei daret victualia. Hæc aſina habebat pullum, qui ad eoſdem vſus nutriebatur. Hunc iubet Dominus adduci. Et nota quòd ſolus *Matt.* 21.a. facit mentionem de aſina, alij tres Euangeliſtæ, ſcilicet, *Luc.* hic. *Marc.* 11.a. *Ioan.* 12.b. ſolum pullum commemorant. Et dicit *Beda*, rationem. Hi tres euangelium Græcè ſcripſerunt, Matthæus verò Hebraicè ſcripſit, qui aſinam ſolutam, & adductam refert, vt Hebrææ genti ſi pœnituerit non deſperandam monſtraret eſſe ſalutem.

h Cui nemo vnquam hominum ſedit.] *In Gloſſ.* adhuc adduntur duo, ſcilicet, quòd nemo eum infrænauerat, nemo indumenta contulit. Ac ſi dicat, nemo eum ſtrauerat, id eſt, ei ſtramenta ſiue ſubſellia impoſuerat.

a Soluite

Myſticè. Myſticè. *b* Ite in caſtellum, &c.] Caſtellum vocat Ieruſalem, quia murata & munita armis & viris contra Ieſum, & ſignificat mundum, Chriſto & diſcipulis eius oppoſitum, armis, viris, eſcis, muris contra Deum munitum. Ad quem mittit Dominus duos diſcipulos, id eſt prædicatores, vita & ſcientia decoros, charitatis vinculo coniunctos, charitatem geminam prædicaturos, duos populos ad Chriſtũ vocaturos mente & corpore mũdos. Sed videte vnde miſſi fuerint. Certè de monte Oliueti. Oliua enim ſignum eſt victoriæ, & pacis. Vnde columba ad arcam rediens in ſignum pacis, & reconciliationis ramum Oliuæ reportauit in ore, vt dicitur *Gen.* 8.b. Mons igitur Oliueti eſt cumulus pacis, quam prædicatores debent in ſe habere, & aliis nuntiare. Vnde *Iſa.* 57.d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem his, qui longè & pacem his qui propè & ſanaui eum. *Iſa.* 52.b. Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantis pacem, &c. Item per montem Oliueti ſignificatur cumulus medicinæ ſpiritualis. Nam oleum medicinale eſt. Laudabilis & medicus, qui gratis ſanat, laudabilior, qui inimicum propriis ſumptibus ſanat, ſuperlaudabilis eſt, qui de ſuo ſanguine conficit medicinam. Hoc fecit Ieſus. Vnde *Eccl.* 38.a. Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Item per montem Oliueti ſignificatur cumulus pietatis, quam habere debent ſuper omnes homines prædicatores & Prælati. Vnde *Sap.* 6.f. dicitur eis: Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt.

Moraliter. Caſtellum eſt cor peccatoris, rationibus & excuſationibus, quaſi muris & propugnaculis munitum. Propter quod dicit Dominus per *Pſalm.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam. Ad hoc caſtellum mittit Dominus diſcipulos, *Iſa.* 40.a. Loquimini ad cor Ieruſalem, & aduocate eam. Duo diſcipuli quos mittit Dominus, ſunt timor & amor. Timor ſoluit aſinam, amor adducit. Aſina eſt ſtulta anima, pullus malus affectus. Dicit ergò: Moralit.

b Ite in caſtellum,] id eſt, in mundum.

c Quod contra vos eſt,] id eſt, contrarius vobis, quia vos prædicatis paupertatem, vilitatem, aſperitatem, mundus verò prædicat diuitias, honores, & delicias. Vnde 1 *Ioan.* 2.c. Chariſſimi nolite diligere mundum, quia omne quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ, quæ non ex patre ſed ex mundo eſt, &c.

d In quod introeuntes] corpore vel animi conſideratione, non amoris affectione.

e Inuenietis] quærendo diligenter.

f Pullum aſinæ] populum peccatorem, ſiue ſpecialiter populum gentium, ignobilem, immundum, & cætera quæ ſupponuntur in notula ſequente.

Chryſ. hoc animal:
- Ignobile, id eſt, humile propter Deum.
- Immundũ eſt, id eſt, vile propter Deum.
- Præ cæteris iumentis irrationale, id eſt, ſimplex.
- Oneriferum, id eſt, patiens propter Deum.
- Stultum, id eſt, manſuetum propter Deum.
- Infirmum, id eſt, innocens.
- Tardum eſt, id eſt, maturum.
- Iacet in ſterquilinio, id eſt, continens.
- Veſcitur tardiùs, id eſt, abſtinens.
- Horrendæ vocis eſt, id eſt, gemens.
- Crucem habet in pelle, i. pœnitens.
- Generat mulos mixtus equabus alterius ſpeciei. In quo laudabilior eſt quibuſdam viris, quia non mutant ſpeciem, ſcilicet, prædicans ſeu docens.

Nota iſta per hos *Verſus.* Eſca, cubile, pigrũ, crux, vox, mens, ſarcina, proles: Immundus, retro fortis, laſciuus aſellus. *Ch.* 1. *Cor.* 1.d. Infirma mundi elegit Deus, & ignobilia & contemptibilia & ea quæ non ſunt. Et *inf.* Inuenta eſt irrationabilitas eorum eſſe ſimplicitas, & eorum ſtultitia manſuetudo: Nam ſimplicitas ſine ratione irrationabilitas eſt, & manſuetudo ſi non ſit propter Deum, ſtultitia eſt. Et *inf.* Infirmitas, innocentia, ignobilitas, humilitas inuenta eſt: Nam innocentia ſine Deo infirmitas æſtimatur, & humilitas non propter Deum ignobilitas indicatur. Et *inf.* Patientia irrationabilis oneriſera æſtimatur. *Chryſ.* Aſina Iudæa, quæ ſecundum Deum magiſtra eſt gentium, *Iſa.* 1.g. *alia litera.* Vocaberis ciuitas iuſtitiæ & magiſtra ciuitatum.

g Alligatum] funiculis peccatorum. *Prou.* 5.d. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. *Chryſ.* Antequam peccemus, liberi ſumus, ſed ſi ſemel operibus diaboli nos obligauerimus, iam noſtra virtute euadere non poſſumus, ſed ſicut naui fracto gubernaculo illuc fertur vbi tempeſtas voluerit, ſic homo perdito auxilio gratiæ Dei, non facit quod vult, ſed quod diabolus vult. Item exemplum de populo eligente & Rege electo. Item pullus aſinę alligatus eſt affectus animæ triplici vinculo ligatus, quod eſt laſciuia iuuentutis, ſanitas corporalis, proſperitas mundialis, *Eccl.* 4.c. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Tamen duo dicti diſcipuli ſoluunt, id eſt, timor & amor.

h Cui nemo vnquam hominum ſedit] id eſt, nullus rationalis doctor frænum correctionis impoſuit, quo gulam & linguam reſtringeret, & in viam arctam reduceret, qua itur ad vitam. *Iob.* 11.c. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri ſe liberum natum putat.

e Soluunt

A a Soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, quare soluitis, sic dicetis ei, quia Dominus operam eius desiderat] non propter equitandi voluptatem, sed propter mysterij significationem.

Mysticè. Θ a Solute illum] comminando. *Iob* 39. a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? *Matth.* 18. c. Quæcunque solueritis super terram, &c. b Et adducite] consolando. *Isa.* 60. c. Auferetur à te fortitudo gentium, & reges earum adducentur. c Et si quis vos interrogauerit quare soluitis, &c.] i. si

F quis in prædicatione aliquod impedimentum opposuerit, non desistatis à prædicatione. Sed d Sic dicetis

a Soluite illum, b & adducite. Et si c quis interrogauerit quare soluitis, sic d dicetis ei, quia e Dominus f operam eius desiderat. g Abierunt autē qui missi erant, & h inuenerunt sicut dixit illis stantem pullum. i Soluentibus autē illis pullum, dixerūt domini eius ad illos: k Quid soluitis pullū? At illi l dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum m ad Iesum. n Et iactantes o vestimenta sua supra † pullum imposuerunt Iesum. p Euntes autem illo, substernebant vestimenta sua in via. q Et cùm appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudētes laudare Deū voce magna super omnibus quas viderāt virtutibus, r dicentes: s Benedictus t qui venit u rex in nomine Domini,

ei] id est contradicenti. e Quia Dominus] omnium, cui omnes seruire debent, quia sua sunt omnia, non solum asina & pullus. Vnde *Chrys.* Ne dicatis, Dominus noster, vel Dñs iumētorum, sed Dominus simpliciter omnium. Nā peccatores conditione quidem mei sunt, voluntate autem sua diaboli. f operā eius desiderat] sicut priùs. Sequitur. g Abierunt autem qui missi erant] discipuli sc. vel mysticè prædicatores, non excusantes se vel murmurantes, sed facile obedientes. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, i. prædicatores & ibunt, & reuertentia dicent tibi adsumus? q. d. non, sed ego. h Et inuenerunt sicut dixit illis, stantem pullum.] *Mat.* 20. a Quid hic statis tota die otiosi. *Act.* 1. b. Viri Galilæi quid statis, &c. i Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos:] Pluraliter dicit, [domini,] quia ad cōmunes vsus erat deputatus, sicut dictū est. Sed hoc nō videtur verū, quia sic nullū haberet Dominū, & propterea sine contradictione possent tunc accipere discipuli, sicut & alij pauperes. Sed fortè nō erat nisi pauperum illius ciuitatis. Vel sic expone, [Dñi] i. custodes. Per hoc autem quod multos dicitur habere dominos, significatur quod populus vel animus peccator non vni vitio, sed pluribus erat subiectus antequam cōuerteretur. *Isa.* 26. c. Domine Deus noster, Domini possederūt nos absq; te. k Quid soluitis pullū.] *Prou.* 3. d. Noli prohibere benefacere eū qui potest, si vales & ipse benefac. l At illi dixerūt quia Dominus eū necessariū habet. Et duxerunt illū] non contradixerūt Domini. Et dicit *Chrys.* virtus Christi præparauit dominis cor ad dandum ignotis. m Ad Iesum.] *Chrysost.* Quia vocari sumus Dei est, quod autem digna vocatione viuimus, nostrum pariter & Dei est. n Et iactantes] discipuli, quia de turbis nondum sermo præcesserat. o Vestimenta sua suprà pullum imposuerunt Iesum.] *Chrysost.* Vestes, mandata. *Beda.* Doctrina virtutum. *Apoc.* 16. c. Beatus qui custodit, &c. *Eccles.* 9. b. Omni tempore sint vestimenta tua candida, &c. Hic potest fieri distinctio, vt dicatur iactantes vestimenta super pullum, vel imposuerunt Iesum suprà pullum. Et vtraque distinctio sana. *Chrysost.* Mansueti debent mansuetum portare. *Isa. vlt.* a. *secundum aliam translationem*: Super quem requiescet spiritus meus, &c. Item *Chrysost.* Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius: Nō sedet in curru aureo purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, qui pectus habet plenum gloriæ iactātia, qui procul odoratur bellum & gaudet ad vocem tubæ, & cum viderit sanguineam pugnā, dicit, benè factum est. Non habet in circuitu splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, vt non propter potentiam timeretur, sed propter mansuetudinem amaretur. *Zach.* 9. c. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: Ecce rex tuus veniet tibi iustus & Saluator, ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ. Et *infrà.* Et potestas eius à mari vsque ad mare & à fluminibus vsque ad fines terræ: Tu vero in sanguine, &c. *Genes.* 49. b. Ipse expectatio gentium, ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi asinam suam. Nunc autem vicarij eius super palefredos nitentes, imò super dextrarios deauratos equitant. *B. Bernard.*

Dicite pontifices, in † fræno quid facit aurum? *Zach.* 14. d. In die illa erit quod supra frænū equi est sanctum Domino. Persius Sat. 2. Sed si Heraclius nō potuit intrare cūm equo in Ierusalem terrenam, quomodo illi in cælestem? Item *Chrysost.* Peccatores equi diaboli, sancti dicuntur equi Christi. Diabolus sessor instigat per deserta facinorum, per fornicationes, per auaritias, & cæt. Christus dirigit per plana iustitiæ, castitatis & humilitatis, &c. Ergo equitatus diaboli perditio est, equitatus Christi salus, vnde Habacuh 3. b. Qui ascendis super equos tuos & equitatus tuus sanitatis. p Euntes autem illo, substernebant vestimenta sua in via.] Alij etiam ramos de arboribus, secundum alios Euangelistas. Et nota mysterium. Per proiectionem vestimentorum factam ab Apostolis, intelligitur martyrium, per proiectionem vestimentorum factam à turbis, intelligitur mortificatio carnis, quia minores siue imperfecti, non exponunt propria corpora martyrio, sed in hoc sequuntur vestigia martyrum, quod carnem mortificant. *Mysticè* ergo Apostoli vestes in via sternunt. i. propria corpora martyrio exposuerunt, & sic abiecerunt vestimenta, quia caro quasi vestis est animæ. Vnde *Gloss.* Dum populus gentium, &c. In alia *Gloss.* habetur quod significetur per proiectionem factā à turbis. Iuxta alios Euangelistas, non discipuli, & cæt. Et cautè intelligas quod dicitur, non discipuli i. alij. q. d. non est dictum, de discipulis & tamen factum est à discipulis, sed alij substituerunt quod iste pro compendio dixerat. *Chrys.* Apostoli posuerunt vestimenta sua super iumenta, cæteri sub pedibus, quia mandata Apostolorum veneramur, traditiones Iudæorum vel legis calcamus. Item vestimenta sua in via sternunt qui per abstinentiam corpora sua domāt, vt Domino iter ad mentē suam præbeant. *Isa.* 40 Parate viam Domini, &c. Item vestimenta sua in via sternere, est corpora sua martyrio exponere, & sic post Dominū, ad Dominū ire. *Eccles.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominū. Item vestimēta sua in via sternere, est sequentibus bona exempla relinquere. Sic Elias pallium suum reliquit Eliseo id est charitatis exemplum. 4. *Reg.* 2. c. Et de Eleazaro dicitur, 2. *Machab.* 6. f. Fortiter vitam excedendo, &c. adolescentibus exemplum forte relinquam. q Et cùm appropinquaret iam ad descensum montis, &c.] vsq; ibi. [super omnibus quas viderant virtutibus] i. miraculis, & maximè de resurrectione Lazari, quæ nuper facta erat: Nam & propterea venit ei obuiam turba, quia hoc signum factum audierant ab eo, *Ioan.* 11. f. Laudant etiam de signis & doctrina quæ fecit eum ascendit ad diem festum scenopegiæ, quod Ioannes narrat, *cap* 5. a. Tunc enim sanauit languidum, qui erat circa piscinam. r Dicentes] turbæ, scilicet. s Benedictus.] *Beda*, Ab omni peccato immunis singulariter, & immunes faciens. u Rex.] Ecce vocant eum regem, qui tamen proxime sunt eum occisuri, & idipsum est in testimonium damnationis eorum. t Qui venit in nomine Domini] i. in nomine patris, quod est filius. *Ioan.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei. i. vt verus filius, & non accipitis me, si alius venerit in nomine suo. s. Antichristus, illum accipietis. Item [In nomine Domini] nō sui, sic venit Christus, quia non suum sed patris honorem quæsiuit *Ioan.* 8. f. Ego honorifico patrē meum, vos autē, &c. Ego gloriā meam nō quæro, &c. Item [In nomine Domini]. i. in virtute Domini. i. patris, in qua venit Christus, quia eadē est virtus patris & filij, imò ipse est virtus patris. 1. *Cor.* 1. Item [In nomine Dñi]. i. ex nomine Domini. i. missus à Domino vt A seruus.

Matth. 21. a. Marc. 11. c. Ioan. 12. b.

al. † sacro

al. † illum

q Et cū appropinquaret, &c.] *Mysticè*, ad descensum montis Oliueti appropinquauit Dominus, cum se vsque ad nostræ carnis infirmitatem humiliauit ex misericordia Et tunc turbæ descenderunt cum eo & eum pariter laudauerunt, id est, humili confessione sub eius voluntate se posuerunt: Secūdum quod docet Petrus, 1. *Pet.* 5. b. Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in die visitationis. Similiter si Mysticè.

a seruus. *Isa.49.a.* Seruus meus es tu Israël, quia in te glorificabor. Reuers magna est gloria Domini talem habere seruum. Et econtra, magna est gloria serui talem habere Dominum. Vnde postea sequitur. Parum est tibi vt sis mihi seruus, ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas? a Pax in cælo & gloria in excel.] Quædam *Glo.* hic vult hæc specialiter esse dicta, scil. [Pax in cælo & gloria in excel.] In Matthæo autem & in Marco bis dicitur, Osanna, & ad

a pax in cælo & gloria in excelsis. Et quidam b Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister c increpa discipulos tuos. d Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi e tacuerint, lapides clamabunt. Et vt f appropinquauit videns g ciuitatem h fleuit super illam, dicens: i Quia si cognouisses, & k tu quidem in l hac die tua, quæ m ad pacem tibi,

Osanna dupliciter potest referri quod hic dicitur [pax in cælo & gloria in excelsis.] Sed melius est vt intelligantur vtraque à turbis dicta, quia vtraq; in euangelio dicuntur, sed quod vnus Euangelistarum dicit, alter subticet pro compendio. Et nota quia Domino nascente, Angeli cantauerunt. Pax in terra, modò ad Passionem Domino eunte cantant homines: Pax in cælo, quia tunc veniebat pax in terram, nunc autem vadit in cælum per Passionem. Quare? Vt sic pacificaret homines & Angelos. *Colloss.* 1. c Pacificans per sanguinem Crucis eius siue quæ in terris siue quæ in cælis sunt. *Ephes.* 2. c. Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Sed vtrique tam Angeli quàm homines dixerunt: Gloria in excelsis, quia solum cælũ locus est gloriæ & terra miseriæ. Et ideo sicut in cælo non est miseria, ita in terra nulla debet quæri gloria. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo, id est, terreno, sed tantùm cælestibus. *Ioan.* 5. g. Quomodo potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis? Frequenter etiam vt dicit *Gloss. Beda*, ingressus est Dominus ciuitatem Ierusalem, sed non cum his laudibus, non rex vocatus, quod semper fugerat. *Ioan.* 6. b. nisi modò cum ascendit passurus. Quod ideo factum est, vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam, quia iam tempus Passionis instabat. *Chrysostomus.* Ergo si eos prouocauit, fecit eos innoxios. Absit, excitauit non vt facerent quod ante noluerunt, sed vt possent facere quod prius volebant, facultas eis data est non mutata voluntas. Vel excitaret, id est, excitari permitteret. Vel excitaret, id est, aliquid faceret vnde occasionaliter excitata fuit. Et intelligit, vt, consecutiuum non causatiuum. Nam si scienter & ex industria eorum sibi suscitaret inuidiam, excusabiles essent.

Mystice. ⊖ Prælati qui sunt in terra vicarij Christi descenderent per humilitatem, turbæ cum eis descenderent per imitationem. Ideo clamat *Isa.* 64. a. Vtinam disrumperes cælos & descenderes, à facie tua montes defluerent, id est, Prælati se humiliarent. Sed certè ipse descendit, & adhuc montes non defluunt. Ideo imprecatur eis Dauid 2. *Reg.* 1. d. Montes Gelboe, nec ros nec pluuia, &c. Notandum etiam quod Dominus non legitur alibi equitasse nisi modò, nec etiam modò equitauit sed asinauit, & tamen in eadem hebdomada ignominiosa morte est condemnatus. Quid ergo de vicarijs eius, qui cum tanta equorum multitudine equitant contra legis præceptum? *Deut.* 19. d. Cùm fuerit constitutus rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum equorum numero subleuatus. *Amos* 6. a. Væ vobis qui opulenti estis in Sion, id est, in Ecclesia, & confiditis in monte Samariæ, id est, in prælatione Ecclesiæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israël. Nota etiam quod ideo Dominus voluit post gloriam transitoriam sibi exhibitam citò pati, vt ostenderet gloriam mundi viam esse ad passionem. *Prouer.* 14. b. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et econtrario passiones mundi via sunt ad gloriam. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes, &c. Sequitur. b Et quidam Pharisæorum de turbis] i. qui erant inter turbas nõ vt Dominũ laudarent, sed potiùs vt deprauarent. Vel ita distingue [Et quid. Phar. de turb. dixer. ad illum]. s. quod increparet eos. Vnde dicunt c Magister increpa discipulos tuos]. i. turbas laudantes vel Apostolos turbas ad laudandum instruentes. *Matt.* 21. b. dicunt. Audis quid isti dicunt? *Chrys.* Et vos videtis quæ ego facio. d Quibus ipse ait, dico vobis.] *Chrys.* q. d. esto, mea culpa est quod isti clamãt, nunquid mea culpa est quod propheta hoc ante prædixit. Ex ore infantium & lactentium? e Quia si hi tacuerint lapides clamabunt.] Primò, vt legatur [si] temporale, ad literam Apostoli omnes in morte Christi nec ausi sunt eum profiteri esse Deum, timentes mortem, & tunc lapides clamauerunt admirantes & prædicantes mortem eius, quia scissio petrarum & apertio monumentorum mundi Dominum ostenderunt euidenter. Vnde *Matth.* 27. f. Petræ scissæ sunt & monumenta aperta. Vel quantum ad mysticum intellectum legetur [si] conditionale, q. d. si Apostoli tacebunt, lapides clamabunt, i. si Iudæi à laudibus Christi sileãt, gentes lapideæ deposita carnis duritia, laudes eius prædicabunt. Et ita factum est quia mortuo Domino Iudæi tacuerunt muti effecti à laude Dei, & lapides id est, gentiles lapidei clamauerunt laudes, & prædicauerunt fidem. *Matth.* 3. Potens est Deus de lapidibus, &c. Sic modò clericis tacentibus, lapides, i. laici clamant per campos, per villas laudes Christi. *Rom.* 11. d. Cæcitas cecidit in Israël, i. in clero s. vt plenitudo gentium, i. laicorum subintraret in locum eius. *Isa.* 23. a. Erubesce Sidon, i. clerice, ait mare, i. laicus. f Et vt appropinquauit, &c.] Dominus cum laudibus occurrentium intrans ciuitatem, præuidens eam in vltionem sanguinis sui funditus euertendam, cum in tanta gloria susciperetur, in medio exultationis interseruit lamentationem. Ideo Ecclesia in ramis palmarum in commemorationem huius facti, post illam gloriosam profectionem eleganter interserit passionem. Nec solum introductum est hoc in Ecclesia propter dominici facti repræsentationẽ, sed etiã vt per ipsum moraliter nos instruat Ecclesia, quod in quantacunq; gloria sit aliquis, non est gaudendum, quia extrema gaudij luctus occupat. Præuidens ergo Dominus euersionem vrbis imminentem, pietatis affectu flet super eam dicẽs, quia si ipsa præscia esset suæ desolationis & ruinæ, ipsa etiam fleret. Et hoc est quod dicit [Et vt appropin.] Iesus ciuitati, non solum corporis gressu, sed potiùs compassionis affectu. Sed inutiliter, quia ciuitas non appropinquauit illi per pœnitentiam. *Iacob.* 4. b. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. g Videns ciuitatem] miserationis aspectu. *Sap.* 4. e. Gratia Dei & misericordia in sanctos eius, & respectus super electos illius. h Fleuit super illum, dicens: Quia, &c.] Ter legitur Dominus fleuisse. Hic pro peccatis alienis, & hæ sunt lacrymæ compassionis. Item *Ioan.* 11. e. pro incolatu huius miseriæ, & hæ sunt lacrymæ compunctionis. Item *Heb.* 5. b. pro dilatione patriæ, & hæ sunt lacrymæ deuotionis. Nos habemus quartum pro proprijs, & hæ sunt lacrymæ contritionis. De primis *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum. De secundis & tertijs *Iosue.* 1. b. Terram arentem dedisti mihi, dicit Axa, Caleb, id est, anima Christo, deditque ei Caleb irriguum superius & irriguum inferius. De quartis. *Psalm.* Lacrymis meis stratum meum rigabo. Hæc sunt quatuor flumina quæ irrigant paradisum, id est, animam vel Ecclesiam, quæ ab vno fonte exeunt, id est, à gratia Dei. *Genes.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. i Quia si cognouisses] ruinam quæ imminet. k Et tu] *Gloss.* supplet quod minus est in litera, scilicet, fleuisses, quæ modò exultas. Et potest esse pleonasmos quod appositum est [quia.] Vel supple aliquid ex continuatione & non erit pleonasmos, quasi meritò fleo [quia si cognouisses & tu.] *Ierem.* 8. c. Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. l Et quidem] siue [equidem in hac die sua] qua lætaris & gaudes & tibi, non Deo viuis, & ideo tua est dies, non Dei. In hac, inquam, die transitoria, supple habes vel sunt tibi ea. m Quæ ad pacem tibi] temporalem & transitoriam faciunt scilicet, diuitiæ, deliciæ & honores mundani, sanitas corporalis, & amicorum atque parentum carnalium copia, & huiusmodi, quæ pacem temporalem faciunt sed spiritualem auferunt. *Iob* 21. a. Quare impij viuunt, sublimati, sunt confortatique diuitiis semen eorum, &c. Et *inf.* b Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Hæc est mala dies, & mala pax. De die dicit *Ierem. cap.* 19. e. Diem hominis non desideraui. Item *Ierem.* 20. Maledicta dies in qua natus sum, &cæt. Idem habetur *Iob cap.* 4. a. De pace verò illa, habetur *in*

Psalm.

Pſalm. 72. Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. *Ezech.* 13. b. Prophetæ deceperunt populum meum, dicentes, pax, pax, & non eſt pax, pax cum carne, pax cum mundo, & non eſt pax cum Deo.

a Nunc autem] tempore lætitiæ tuæ. *b* Abſcondita ſunt ab oculis tuis] ſupple mala imminentia tibi, quæ ſequuntur in

G

litera, quæ ſi præuideres non rideres, ſed lugeres. Sicut dicere conſueuimus his quos in proſperis florere videmus, ac ſi dicamus, modò habetis diem veſtrum, ſed neſcitis quid pariat craſtina dies. *Eccleſ.* 41. a. Memento quæ ante te fuerunt, id eſt, peccata quæ feciſti, & quæ ſuperuentura ſunt tibi, id eſt, ſupplicia æterna. Aſcondita ſunt, inquam, ab oculis tuis quæ ſequuntur, ſcilicet.

> *a* nunc autem *b* abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia *c* venient dies in te & *d* circundabunt te inimici *e* tui *f* vallo & *g* circundabunt te & *h* coanguſtabunt te vndique *i* & ad terram proſternent te, *k* & filios tuos qui in te ſunt. Et non *l* relinquent in te lapidem ſuper lapidem, *m* eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. Et *n* ingreſſus in

c Quia venient dies in te,] id eſt, contra te. *Beda.* Ecce pœnam quam imminentem ignorat.

d Et] pro id eſt, [circumdabunt te inimici tui.] *Beda*, Romani principes.

f Vallo.] Ad literam dicuntur Romani tres aggeres feciſſe circa Ieruſalem capiendam.

g Et circumdabunt te, & coanguſtabunt te] quaſi [vndique] eris obſeſſa.

i Et ad terram poſternent te & filios tuos qui in te ſunt,] id eſt, ciues tuos, alios occident, alios captiuabunt.

l Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem] quaſi funditus euerteris. Et ſubdit cauſam euerſionis.

m Eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ,] id eſt, viſitatorem tuum. *Ierem.* 8. c. Miluus in cælo cognouit tempus ſuum, &c. Vel, [Tempus viſitationis tuæ.] *Beda.* Quo Deus viſitat, vel miraculo vel præcepto. Ad literã factum eſt ſicut Dominus prædixit, quia Ieruſalem funditus euerſa eſt, non reædificanda in æternum, iuxta vaticinium, *Iſa.* 5. b. Diripiam maceriam eius, & erit in conculcationem. Poſt euerſionem quidem Romanorum, poſtquam redierunt Romam, Iudæi, qui in ſpeluncis & ſiluis latuerãt, redierunt ad ciuitatem ſuam, & cœperũt venerari loca sãcta & reædificare, quod audiẽtes Romani miſerunt Ælium Hadrianum, qui funditus eam euertit, ita quod lapis ſuper lapidem non remanſit, & datum eſt edictum à Romanis, ne quis Iudæorum intra matioas partes habitaret. Poſtea Ælius ædificauit modicam ciuitaticulam vbi moderna ciuitas eſt ſita, & à nomine ſuo Æliam denominauit, & longo tempore ſic dicta eſt. Conſtat ergo primitiuam vrbem non eſſe reædificatam, cum in alio loco Ælius ædificauerit & nomẽ mutauerit. Et quod in alio loco ſita ſit quàm illa primitiua, apparet ex hoc, quia locus in quo crucifixus eſt Dominus & hortus in quo ſepultus eſt, modò ſunt in medio ciuitatis, & tunc erant extra, ſicut & patibula furum in quibus rei ſuſpenduntur modò ſunt extra ciuitatem.

Myſticè. *Myſticè* exponitur hoc. *d* Et circundabunt te] O Eccleſia. *e* Inimici tui.] *Gloſſ.* Romani principes. *f* Vallo,] id eſt, auaritiæ profunditate.

g Et circundabunt te] muro malitiæ. De quo in *Pſal.* 17. In Deo meo transgrediar murum.

h Et coanguſtabunt te vndique] ex auaritia & malitia, omnes opprimendo, tam maiores quàm minores, hoc eſt vndique. *Ezech.* 22. f. Principes eius in medio eius, ſcilicet, Ieruſalem, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem & perdendas animas & auarè ſectando lucra.

i Et ad terram proſternent te] calumnias faciendo. *Mich.* 3. d Væ qui ædificatis Sion in ſanguinibus, &c. Et poſtea infert. Propter hoc cauſa veſtri Sion quaſi ager arabitur & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, id eſt, ſine cæmento charitatis, vnus opprimens alium. Sed *Gloſſ.* *Beda* exponit hoc moraliter de anima. *Beda.* Quod Dominus ſecundum hiſtoriam, &c. Et eſt ſumma. Quaſi Dominus quotidie flet ſuper Ieruſalem, non in ſe ſed in membris ſuis, dum viri ſancti plangunt peccata malorum, quia quaſi frixoria ſanctorum ſunt peccata impiorum: Quia ſicut cremium in patella frigitur, & areſcit frixum & deſiccatur, ita charitas propter proximorum peccata miro motu anguſtiatur, qui tamen peccatores neſciunt cur plangantur, ſed ducunt dies lætos in abundantia temporalium, quiã promptuaria eorum plena, &c. Sed tali animæ dicit Dominus.

c Venient dies] mortis, ſcilicet, [in te] quando dæmones animam à corpore extrahent vel extractam rapient. Vnde *ſup.* 12. Stulte, &c.

d Et circumdabunt te inimici tui,] id eſt, dæmones.

h Et coanguſtabunt te,] id eſt, omnia peccata tua ante oculos tuos replicabunt in ruam condemnationem, & confuſionem. *i* Et ad terram proſternent te,] quia caro in puluerem redigetur, & anima in infernum detrudetur in ſocietatem dæmonum, vt pariter cum eis damnetur. *k* Et filios tuos,] id eſt, opera tua vel imitatores tuos tecum adducent, vt ſint ſocij in pœna, qui fuerunt in culpa. Matth.

l Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem,] id eſt, 24.a. cogitationem ſuper cogitationem quæ contra te non adducatur. *Sap.* 4. d. Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi, & traducent ipſos ex aduerſo iniquitates illorum. Qui enim prauis cogitationibus alias ſuperaddit, quodammodo lapidem ſuper lapidem ponit. Sed omnis talis plantatio ſiue ædificatio, quia non plantauit eam Deus pater, eradicabitur. *Gregor. in moralibus.* Quomodo anguſtæ viæ erunt vndique reprobis. Superiùs erit iudex iratus, ſubtus horrendum chaos, à dextris peccata accuſantia, à ſiniſtris infinita dæmonia ad infernum trahentia, intus conſcientia vrens, foris mundus ardens. Miſer peccator ſic deprehenſus quò effugiet? Latere erit impoſſibile, apparere intolerabile. Si quæris, quis te accuſet? Dico totus mundus, quia offenſo Creatore omnis creatura habet perditum odio. Ecce qualem obſeſſionem habebit peccator, & hoc ideo, quia non cognouit tempus viſitationis ſuæ, quo, ſcilicet, Deus aliquando viſitat, præcepto, ſcilicet, mittendo prædicatores, aliquando flagello, quia grandinat vineas malorum & necat armenta vt ita reſipiſcant, aliquando etiam miraculo, vt in primitiua Eccleſia. Item: [Non relinquent in te lapidem ſuper lapidem] ruinam turrium & domorum atque caſtrorum, quæ faciũt clerici & Prælati de patrimonio Crucifixi: Prophetat hic Dominus, & ita fiet ſine dubio, quia verus Propheta eſt Dominus. *Amos* 3. c. Circuimietur terra, id eſt, Eccleſia & extrahetur fortitudo tua ex te, & diripientur ædes tuæ. Et poſtea dicit: Amputabuntur cornua altaris & cadẽt in terram, & percutiam domum hyemalem cum domo æſtiua, & peribunt domus eburneæ & diſſipabũtur turres multæ dicit Dominus. Vbi dicit hoc Dominus? *Marc.* 13. a. Vides has omnes magnas ædificationes. Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur. Sed non ſine malo eorum qui ædificauerunt. *Habuc.* 2. c. Lapis de pariete clamabit contra eos qui poſuerunt eum in muro, cum deberent dare pauperibus, quia erant de patrimonio Crucifixi, & lignum quod eſt iunctura ædificiorum reſpondebit, væ qui ædificat, id eſt, væ ei qui me ædificauit. Sequitur.

Marc. 13.a. Ioan 2.c.

n Et ingreſſus, &cæt.] *Beda.* Poſt enumerata mala, ingreſſus in templum eiicit vendentes & ementes, per hoc innuens quod ruina populi maximè ex ſacerdotum culpa fuerit. Dum enim vendentes & ementes percutit, oſtendit vnde radix perditionis proceſsit. Et hoc eſt [Et ingreſſus in templum.]

Moraliter. Primò declinauit ad Eccleſiam docens nos ſimiliter facere. *Matth.* 6. d. Primum quærite regnum Dei. Moralit. *Chryſoſtomus.* Proprium erat boni filij, vt veniens primò ad domum curreret patris. Et *infrà.* Tu autem imitator Chriſti factus, cùm in aliquam ingreſſus fueris ciuitatem, primum ante omnem actum ad Eccleſiam curras. Item *Chryſoſtomus.* Bonus medicus ad originem Paſsionis intendit. Nam ſicut de templo omne bonum egreditur, ſic de templo omne malum procedit. Et ita cor & ſtomachus in corpore Eccleſiæ ſacerdotes intelliguntur. *Iſa.* 1. b. De regibus, Omne caput in dolore, de ſacerdotibus autem, Omne cor in triſtitia, qui ſi peccauerint totus populus conuertitur ad peccandum. Vnuſquiſque enim Chriſtianus pro ſuo peccato reddet rationem, ſacerdotes autem non tantùm pro ſuis ſed & pro omnium ſubditorum peccatis. Quemadmodum enim videns arborem pallentibus folijs marcidam, intelligis quòd aliquam cauſam habeat circa radicem, ita cùm videris populum indiſciplinatum, ſine dubio cognoſce, quod ſacerdotium eius non eſt ſanum.

a Cœpit eiicere vendentes in illo & ementes.] *Hieron.* Ardore Spiritus sancti concitatus. Vnde *Psal.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. Alia vice eiecerat similiter, quia post miraculum mutationis aquæ in vinum, pascha sequenti, quod solus Ioannes narrat 2.c. De hac autem vltima eiectione quæ fuit in dominica palmarum loquuntur tres simul euangelistæ, *Matth.* 2., b. *Mar. c.* 11. b. *Lucas* hic. Ad literam in primo atrio templi fecerant loca venalia, vbi venditores & emptores erant, quod fecerant fieri sacerdotes ex cupiditate, vt, scilicet, aduenientes haberent paratum quod offerrent, sicut alibi parati sunt burgenses qui mutuant ad vsuras, vt aduenientes paratum habeant quod tribuant libenter accipientibus Vtrobique auaritia sacerdotum reprehenditur. Vnde *Matth.* 21. b. Intrauit Iesus in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes & ementes & mensas nummulariorum. Ibi *Gloss. August.* Altaria Dei sic vocat propter auaritiam sacerdotum. Quæ tanta erat, vt dicit *Hieronymus*, quod ipsimet vendebant animalia & columbas, quas pauperes emebant ad offerendum, vt venditas postea reciperent oblatas Et quia aliqui non habebant vnde emerent, Ideo posuerunt ibi nummularios, à quibus mutuò acciperent pecuniam, qui quoniam non audebant proximis commodare pecuniam cum supererogatione vsurarum, saltem commodabant eis sub nomine collibiorum. Et dicuntur collibia, munuscula fructuum. Et hos etiam eiecit Dominus. Ista auaritia sacerdotum quotidie crescit, vnde tota ecclesia destruitur & polluitur. *Ierem.* 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Ezech. cap.* 22 c. Ecce complosi manus meas super auaritiam tuam quam fecisti. Loquitur ad Ierusalem, id est, Ecclesiam. Vnde sequitur. Coniuratio Prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens capiens que prædam animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt. Sacerdotes contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Principes eius quasi lupi rapientes prædam. Quia ergo volebat Dominus eiicere de Ecclesia sua omnem auaritiam, de templo mercatores & nummularios eiicit *Zachar. vlt.* d. Non erit vltra mercator in domo Domini. *Chrys.* Qui voluerit esse mercator, proiiciatur ab Ecclesia, dicente Propheta. Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini. Sicut enim qui ambulat inter duos inimicos, sine maliloquio esse non potest, quia necesse est vt vel isti de illo, vel illi de isto malè loquantur, sic qui emit & vendit sine periurio esse non potest Vnde *Eccles.* 26. d. Difficile exuitur negotians à negligentia sua, &c. *Beda.* In templo emunt, qui quod facere debent contemnunt, & à patronis peccata redimunt. *Mysticè* verò, ementes & vendentes in templo sunt simoniaci, qui sacramenta aut beneficia ecclesiastica sub pretio ponunt emendo vel vendendo, & illi eiecti sunt de Ecclesia, si non numero tamen merito. Vnde *Versus.*

Qui sacra venundant vel pro sacro pretium dant.
Hi procul expulsi sunt de fune flagello.

Leuit. 10. a. Arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis imposuerunt ignem, & incensum desuper offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat, egressusque est ignis à Domino & deuorauit eos & mortui sunt. *Matth.* 10 a. Gratis accepistis gratis date. Dicit ergo.

a Cœpit eiicere vendentes in illo & ementes, dicens illis. Scriptum est.] *Isa.* 56. c. [Quia domus mea.] Hic apertè ostendit se Deum, quia templum solius Dei est. Et tradunt sancti, quia quidam fulgor luminosus, quidam, scilicet, splendor inæstimabilis egrediebatur de oculis eius, ita vt nemo auderet eum intueri, ita vt omnes inuitos eiiceret, nec auderent ei resistere. b Domus orationis est.] *Chrys.* In Ecclesia Dei non debent esse nummi nisi spirituales qui Dei imaginem habent, non qui portant imaginem terræ. *Aug.* Nemo in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est. vnde, & nomen accepit. c Vos autem fecistis illam speluncam latronum.] *Beda.* Quia ad huc residetis in templo, vt vel ibi dantes munera corporaliter persequamini. *Mich.* 3. b. Si quis non dederit in ore, &c. vel spiritualiter dantea

templum, a cœpit eiicere vendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea b domus orationis est, c vos autem fecistis illam speluncam latronū. Et erat quotidie docens in templo. Principes d autem sacerdotum & e Scribæ & f principes plebis g quærebant illum perdere, & non h inueniebant quid facerent illi. i Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

CAP. X X.

ET k factū est, in vna dierū l ducēte illo populū in m tē-

necetis. *Nehemiæ vlt.* d. Recordare Domine Deus meus aduersùs eos qui polluunt sacerdotium iusque sacerdotale & leuiticum. *Ierem.* 7. c. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit Dominus. *Osee* 6. c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine & quasi fauces virorum latronum, &cæt. Et *infrà.* In domo Israël, i. in Ecclesia vidi horrendum, ibi fornicationes Ephraim, id est, rapina & vsura, ex quibus vbertas. *Isa.* 1. f. Principes tui infideles, socij furum. *Hieronym.* Caueamus ne ab illis accipiamus munera qui de lacrymis pauperum congregant diuitias ne simus socij furum. *Moraliter.* Secundum *Gloss. Bedæ,* domus Dei est conscientia fidelium, quam facit speluncam latronum, qui relicta simplicitate sanctitatis, illud meditatur agere vnde proximum innocentem possit lædere. Sed econtra Dominus mentes fidelium ad cauenda mala erudit, sequitur [Et erat quotidie docens in templo.]

d Principes autem sacerdotum,] scilicet, qui toti præerant Synagogæ. e Et Scribæ] qui doctores legis dicuntur. f Et principes plebis,] id est, minores sacerdotes. g Quærebant illum,] scilicet, Iesum [perdere.] *Beda.* Quia quotidie docebat in templo & eiiciebat latrones, & recipiebat laudem turbarum, ideo certè non potuerunt eum sustinere, quia arguebat opera eorum mala. *Sap.* 2. c. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis & contrarius est operibus nostris, &c. Illi etiam adhuc quotidie perdunt & occidunt Christum, nō semel sed sæpius in cordibus hominum per mala exempla. *B. Bernard.* O bone Iesu totus mundus videtur contra te coniurasse, & hi primi sunt qui videntur regere populum, dirigere principatum. 1. *Esd.* 9. a. Non est separatus populus Israel, id est, Clerici & sacerdotes & Leuitæ à populis terræ, id est, à laicis, & de abominationibus eorum commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum, manus etiam principum, & magistratuum fuit in transgressione hac prima. h Et non inueniebant quid facerent illi,] id est, causam mortis non inuenerunt in eo. *Beda.* Ideo non poterant illum perdere, quia timebant tumultum populi. Vel ideo volebant eum perdere, quia neglecto suo magisterio, totum populum videbant ad eius doctrinam confluere. Vnde sequitur.

i Omnis enim populus suspensus erat audiens illum,] id est, intentè audiebat illum. *Iob cap.* 7. c. Suspendium elegit anima mea, id est, sursum pendere non deorsum in cloaca. *Chrysostomus.* Quando boni laudantur, mali inuidia cruciantur. Et *infrà.* Inuidia sibi soli nociua est, alterum enim non grauat, sed commendat. Vnde *Seneca* dicit. Vtinam inuidi oculos haberent in omni ciuitate, vt fœlicitatibus omnium torquerentur.

EXPOSITIO CAP. X X.

ET factum est in vna die, &c.] Hoc cap. totaliter est de Iudæorum confutatione. Et diuiditur in quinque partes. In prima versutam interrogationem eorum sua interrogatione elidit, vt sic vel suo silentio vel sua sententia condemnentur. In secunda ponit parabolam vineæ, vbi Iudæos impietatis arguit, & regnum à Iudæis transferendum ad gentes ostēdit, ibi [Cœpit autem dicere.] In tertia Pharisæos & Herodianos missos à principibus sacerdotum ad obseruandum Iesum, ipsemet respondendo confutat, ibi [Et quærebāt principes.] In quarta errorem Sadducæorum eorum interrogationi respondens elidit, ibi [Accesserunt autem quidam.] In quinta ostēdit illum quem Iudæi Messiam expectant, non solum hominem, sed & verum Deum esse, ibi [Dixit autem ad illos.] Dicit ergo. K Et factum est in vna dierum] vel in ipsa die palmarū, vel in crastinum post maledictionem ficus, vt quidam dicunt. l Docente illo populum] Non sacerdotes aut scribas, qui nolunt docere veritatem, sed magis docere errorem. *Iob* 24. c. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. m In templo] non in occulto. *Ioan. cap.* 18. d. Palam locutus sum mundo, ego sem-

plo *a* & Euangelizante, conuenerunt *b* principes ſacerdotum & ſcribæ cũ ſenioribus, & *c* aiũt dicẽtes ad illũ: Dic nobis in qua poteſtate hæc *d* facis, *e* aut quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatẽ? *f* Reſpondens autem Ieſus dixit ad illos: Interrogabo vos, & ego vnũ verbum. *g* Reſpõdete mihi: Baptiſmus Ioãnis de cælo erat, *h* au ex hominibus? At illi *i* cogitabãt *k* intra ſe dicẽtes: Quia ſi dixerimus: De cęlo, dicet: Quare ergo nõ credidiſtis illi. Si *l* autẽ dixerimus ex hominibus, *m* plebs vniuerſa lapidabit nos: Certi sũt n. Ioãnẽ Prophetã eſſe. Et *n* reſpõderũt ſe neſcire vnde eſſet. Et *o* Ieſus ait illis: Neq; ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. C Cœpit *p* autem dicere ad plebẽ *q* parabolã hanc: *r* Homo

ſemper docui in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. *a* Et Euangelizante] illo [conuenerunt] non vt docerentur cum populo, ſed vt docentem occiderent. *b* Principes ſacerdotes, & ſcribæ cum ſenioribus,] qui ei potiſsimè inuidebant, quia videbant ſe per illum contemni. Vnde *Chryſoſt.* Dicebant ſacerdotes apud ſe: Nos fuimus columnæ templi, & ecce ſuper illum tota modò recumbit Eccleſia. Nos fuimus tacentium Scripturarum quaſi lingua viſibilis, & ecce ille reſonat in medio templi, & nos contempti quaſi cithara diſsipata tacemus. Nos fuimus patres, modò ille generat filios, & nos ſteriles ſumus. *c* Et aiunt, &c.] Ex hoc patet, quia dubitabant an eſſet Dei filius. *Beda.* De Dei poteſtate dubitant, & ſubintelligi volunt diaboli eſſe. Vnde dicunt. [In qua poteſtate.] *Chryſoſt.* An Beelzebub. *Matth.* 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. *d* Hæc facis.] *Chryſoſt.* q. d. tu de ſacerdotali familia non es, ſenatus tibi hoc non donauit, nec Cæſar: Ergo. *e* Quis eſt, &c.] *Dan.* 7. c. Poteſtas eius, poteſtas æterna. *Roman.* 13. a. Omnia poteſtas à Deo. Ipſi autem ſciebant teſtante conſcientia eorum, quod ipſi non ex Deo, ſed magis ex diabolo faciebant, quod faciebant, & ideò eum conſimilem ſibi putant. Vnde *Chryſoſt.* Omnis homo ſecundùm ſe æſtimat alterum, fornicatius neminem putat eſſe caſtum, caſtus non facilè de fornicatione ſuſpicatur, ſuperbus neminem putat humilem, humilis neminem putat ſuperbum: Sic qui non ex Deo ſacerdos, nullius ſacerdotium putat ex Deo. Vnde putas fieri, vt inuicem ſe contemnant ſacerdotes, niſi quod per ambitionem facti ſacerdotes, omnes tales æſtimant quales ſunt ipſi. Sacerdos qui ſecundùm Deum eſt, omnem ſacerdotem timet offendere. *f* Reſpondens autem, &c.] quia non ad diſcendum, ſed ad fallendum interrogauerant eum ſacerdotes, ideo noluit eis reſpondere planè, ſed eis prudenter reſpondendo ſilentium impoſuit, iudicans eos indignos fuiſſe ſua reſponſione. Vnde *Chryſ.* Quid prodeſt cæco monſtrare pulchritudinem, interrogãtem oportet docere, tẽtantem retundere. Sic etiam Dominus reſpondit diabolo tentatori. Cùm enim dixiſſet: Si filius Dei es mitte te deorſum: Scriptum eſt enim quoniam Angelis ſuis, &c. Ait illi Dominus: Scriptum eſt, non tentabis Dominum Deum tuum, *ſup.* 4. a. Item non erat conueniens, vt ſanctum daret canibus, & margaritas ſuas ſpargeret ante porcos, quia hoc prohibuit ipſe *Matth.* 7. a. Vnde *Chryſ.* Quia ipſe dixit: Nolite ſanctum dare canibus, non decebat, vt ipſe tranſgrederetur præceptum quod poſuit. *Pſal.* 148. Præceptum poſuit, & non præteribit. Item ſecretum non eſt reuelandum extraneis. *Iſa.* 24. e. Secretum meum mihi, ſecretum meũ mihi. In hoc etiam inſtruit nos Dominus poteſtatem noſtram potiùs tacere, quàm oſtendere. *Prou.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum. Item ideo non reſpondit eis, ſed interrogauit, vt per eorum reſpõſionem ipſos confutaret. Vnde *Beda.* Poterat aperta ratione tentatorum calumniam confutare, ſed prudenter interrogat, vt vel ſuo ſilentio ſicut factum eſt, vel ſua ſentẽtia condemnentur, ſcilicet, ſi eã proferrent. Item ideo non reſpondit, quia minus capaces erant, & quia indigni erant. Vnde *Gloſſ. Beda* Propter duas cauſas veritas quærentibus eſt abſcondita: Vel quia minus capaces ſunt ad audiẽdum. Vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, &c. *Ioan.* 16. e. Vel quia ex odio, vel contemptu quærunt. Vnde dicitur: Nolite ſanctum dare canibus. *Mat.* 7. a. Vel ideo non dixit in qua poteſtate hoc faciebat, quia Ioannes hoc dixerat eis, quẽ ſciebant eſſe Prophetam, & tamẽ ex inuidia non credebant. Dicit ergo. *g* Reſpondete mihi, &c.] i. ex ſtatuto Dei. *h* An ex hominibus,] id eſt, ex hominum fictione. Ipſa opera, & verba Ioannis oſtendebant, quod de cælo erat, quoniam tãtum de cæleſtibus loquebatur. *Ioan.* 3. d. Qui de terra eſt de terra loquitur, qui de cælo venit ſuper omnes eſt. *i* At illi cogitabant] non inuenientes reſponſionem pro ſe. *k* Intra

ſe, &c.] mihi teſtimonium perhibenti? *Ioan.* 5. f. Et reuera ipſi non crediderunt Ioanni. Vnde *Matt.* 11. b. Venit Ioannes non manducans, neque bibens & dicunt dæmonium habet. *l* Si autem, &c.] q. d. ſi ex inuidia iſtius etiam Ioanni derogauerimus. *m* Plebs vniuerſa lapidabit, &c.] imò fuit plus quam Propheta, & reuera ſolus Ioannes eſt Propheta. *Greg.* Officium prædicandi aſ- B
ſumere non debet, qui charitatem ad proximum non habet. Et *Beda.* Timentes lapidationem, ſed magis timentes veritatis cõfeſſionem. *n* Et reſponderunt, &c.] *Chryſo.* Mendacia ſi non habent quem decipiant ipſa ſibi mentiuntur. Vnde *Pſal.* 26. Mentita eſt iniquitas ſibi. *o* Et Ieſus, &c.] *Beda.* Non dico vobis quod ſcio, quia non vultis fateri quod ſcitis. Sequitur. *p* Cœpit autem, &c.] Dominus fleuerat ſuper ciuitatem præuidens eius captiuitatem, necnon & cauſam ruinæ ſubiunxerat, auaritiam. ſ. ſacerdotum. Sed quia interſerta quæſtio ruperat eius doctrinam, ideo per obiectam quæſtionem cui non audẽt reſpondere confutauit eorum interrogationem, imponens eis ſilentium. Finito ergo hoc incidẽti, hoc enim quaſi incidens fuit in doctrina Domini. ſ. propoſita ab eis interrogatione, & dominica obiectione, redit Dominus ad doctrinã propoſitã, ſubdẽs aliam cauſam ruinæ Ieruſalẽ. ſ. mortẽ ſuã. In vltionem enim ſanguinis eius deſtructa eſt à Romanis, & funditus euerſa. Hanc autẽ cauſam euerſionis per ſubiectam parabolã oſtendit. Et hæc eſt ſecunda para cap. in, qua Iudæos arguit impietatis. Hoc autẽ fecit Dominus, vt ipſi pœniterent de malo ſuo, & ipſe de ſuo propoſito ſimiliter pœniteret. i. ſententiã commutaret, ſecundum quod dicitur *Ier.* 18. b. Si pœnitentiã egerit gens illa de malo ſuo, agã & ego pœnitentiã ſuper malo quod locutus ſum, vt facerem ei. Dicit ergo. [Cœpit autem, &c.] quæ eum libenter audiebat. *Eccleſ.* 32. a. Vbi non eſt auditus non effundas ſermonẽ. *q* Parabolam hanc]. i. ſimilitudinẽ aliud ſignificantem. Sed quare ad plebem, cum de ipſis principibus ſacerdotum malè loqueretur? nobis enim non licet cum loquimur laicis mala loqui de clericis, vel econuerſo, quia ex tali prædicatione nulla ſequitur vtilitas, ſed potius ſcandalum. Reſpondeo. Principes ſacerdotũ populum corrumpebãt, ideo vt caueret ſibi populus, quales erant ipſi principes ſacerdotũ oſtendit Dominus. Præterea ipſi principes præſentes erãt in templo. *r* Homo quidam, &c.] *Myſticè.* Iſte homo, Deus pater eſt. Vnde *Chryſ.* Nemo æſtimet Chriſtum ideo habuiſſe humanã naturam tantum, quia dictus eſt homo: Nam & pater dictus eſt homo, vt ſic filius liberaretur à blaſphemiis hæreticorum. Vinea eſt Eccleſia de multis hominibus quaſi de multis vitibus cõgregata. De qua *Iſa.* 5. b. Vinea Domini ſabaoth domus Iſrael eſt. Hanc vineã pater plantauit, quãdo ad fidẽ homines cõgregauit. *Iſa.* 5. a. Facta eſt vinea dilecto meo in cornu filio olei, & ſepiuit illã, & elegit lapides ex ea, & plãtauit vineam electã, & ædificauit turrem in ea, &c. Sepes eſt cuſtodia Angelorũ. Lapides quos elegit ex ea ſunt Iudæi, gẽtiles, hæretici, & omnes infideles quos proiecit Dominus de Eccleſia. Turris eſt lex, de qua dicitur *Cant.* 4. b. Sicut turris Dauid collũ tuum, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortiũ. Torcular eſt Crux, vbi preſſus eſt botrus ille quẽ duo viri in vecte detulerũt ad populũ in deſerto. *Num.* 13. e. *Iſa.* 63. a. Torcular calcaui ſolus. Coloni quibus vineam locauit Dominus, ſunt ſacerdotes Vnde *Chryſ.* Coloni quidẽ aũt ſacerdotes, qui curã populi ſuſceperunt ad magnã gloriam, vel ad grande periculum. Ad gloriam ſi diligenter, ad periculum ſi negligenter egerint. Si enim qui procurationẽ ſuſcipit terrenorum debet timere periculum pro negligẽtia eum ſeruit potenti, quantò magis, qui de manu Dei ſuſceperunt animas ſanctas. Et ne ſacerdotes viderentur aliquid pro Deo feciſſe cùm ſuſcipiunt animarum curam, ideo addit *Chryſ.* Non ſacerdotes præſtant Domino docentes populum eius, ſed Deus ſacerdotibus committendo populum. Mercedem enim doctrinæ acquirere non poteramus niſi procuratio populi nobis commiſſa fuiſſet. Et ſicut colonus

quamuis de suis obtulerit munera, non sic placat dominum suum, sicut si de vinea sua redditus offerat, ita Sacerdos nō tantum placet Deo propter iustitiam suam, quantum si populum sanctitatem Dei duceuerit. Item *Chrysost.* Sacerdos non tantum placet Deo propter suam iustitiam, quantum pro populi sanctitate, quia sua iustitia vna est, populi autem multiplex. Et hoc est.

a quidam *b* plantauit vineam & *c* locauit eam colonis, & *d* ipse peregrè fuit *e* multis tēporibus. Et in *f* tēpore illo misit *g* ad cultores *h* seruū, vti de fructu vineæ darēt illi. *k* Qui cæsum *l* dimiserūt eū inanē. Et *m* addidit alterum seruū mittere. Illi *n* autem hunc quoq; cædētes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et *o* addidit tertiū mittere, qui & illū vulnerātes eiecerūt.

a Homo quidam,] id est, Deus pater. *b* Plantauit vineam] id est, construxit Ecclesiam. *Jerem.* 2. d. Ego te plantaui vineam electam, omnem semen verum. *c* Et locauit eam colonis,] id est, sacerdotibus colendam commisit: Quoniam quidam hora prima, alij hora tertia, alij hora sexta, & nona, alij vndecima ad colendam hanc vineā sunt conducti, vt dicitur *Matth.* 20. a. *d* Et ipse peregrè fuit] in cælo secundùm carnem, quæ de terra est. *e* Multis temporibus] vsque ad diem iudicij, & tunc veniet quærere fructum vineæ suæ. *Isa.* 5. a. Plantauit vineam electam, & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruscas. *Beda* dicit, quod peregrè fuit, qui vbique præseus est, quia vinitoribus liberum operandi reliquit arbitrium. *Eccles.* 15. c. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. *Ambr.* Qui vbique præsens est diligentibus se præsentior est, negligentibus abest, & longo tempore absuit, propterea videretur exactio. Nam quò indulgentior libertas, eò inexcusabilior est peruicatia. *f* Et in tempore illo] vindemiæ colligendæ, non collectæ, quia nulla, vel modica fuit, vt dicit *Hieronymus*. *g* Misit ad cultores,] id est, ad sacerdotes, & alios Prælatos, qui sūt coltores vineæ Domini, idest, Ecclasiæ quam tamen non colunt. Vnde *Augustinus in lib. contra quinque hæreses.* Vbi estis ô boni agricolæ? quid agitis? qoate vacatis? videtis quo malo plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit? Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum siccare, semina bona spargite. Sed qoibus hoc dicu? O vbi estis fontes lacrymarum? Quibos agricolis loquar? Alij sunt mortui, alij sunt fugati, terra tradita est in manus impij, vt dicit *Iob* 9. c & *Prouerb.* 24 d. Per agrum hominis pigri, id est, per episcopatum, siue parochiam sacerdotis pigri, transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, id est, peccata luxuriæ, & operuerunt superficiem eius spinæ, id est, peccata auaritiæ. Hoc autem totum est propter negligentiam, vel malitiam colonorum, id est, Sacerdorum, & Prælatorum. Vnde *Ierem.* 23. d. Egressa est pollutio à Prophetis Ierusalem super omnem terram. *h* Seruum,] id est, prædicatorem aliquem, vel legatum. *Abdiæ* 1. a. Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit. *B. Bernard.* d. Eunt & redeunt legati, quid autem boni fecerint nō audiuimus. Fortè audiuissemus nisi pro auro Hispaniæ salus hominum viluisset. Ad quid autem misit seruum dicit. *i* Vt de fructu, &c.] Secundùm *Hieron.* fructus vineæ est obedientia Ecclesiæ, quam debet dare seruo Domini, id est prædicatori, secundum quod legitur *Iob* vlt. c. Venerunt ad Iob omnes fratres sui, & vniuersæ sorores eius, & vniuersi qui nouerant eum priùs, & dederunt ei vnusquisque ouem vnam, & inaurem vnam, id est, vitæ innocentiam, & obedientiam. *k* Qui cæsum] verbis, aut verberibus.

l Dimiserunt eum inanem,] id est, vacuum sine fructu. *Ierem.* 14. a. Maiores miserunt minores suos ad aquas, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua, & confusi sunt contumeliis, & afflicti sunt iniuriis. *Chrysost.* Qui seruis facit iniuriam, Dominum inhonorat. *m* Et addidit alterum, &c.] Hic bonitas, & patientia Dei notatur, quia passus iniuriam non cessat à beneficiis. Vnde *Chrysost.* Homo si passus iniuriam semel fuerit, minuitur eius affectus, si iterum, magis minuitur amicitia, vel certè non crescit, Dei autem misericordia quantò amplius offendebatur à Iudæis, tantù augebatur. *n* Illi autem, &c.] 1. *Cor.* 4. b. Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos, quia spectaculom facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. Et *inf.* c. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. *o* Et addidit, &cæt.] *Hebr.* 11. d. Alij ludibria, & verbera experti sunt, insuper & vincula, carceres, lapidati sunt, &c. *sup.* 6. d. Beati eritis cùm vos oderint homines, &cæt. Aliter & magis secuudùm intentionem literæ potest hîc sumi mysterium, vt per vineam intelligatur Synagoga ante aduentum Christi. *Isa.* 5. b. Vinea Domini sabaoth domus Israel est. *Psalm.* 79. Vineam de Ægypto transtulisti. Hanc vineam, id est, Synagogam plantauit Dominus. Vnde seqoitur: Eiecisti gentes, & plātasti eam. *Chrysost.* Excidit primum infructuosas arbores, id est, Amorrhæos. Item posuit in ea colonos, id est, Iudæos, qui seipsos excolerent. Vnusquisque enim debet esse colonus animæ suæ, & ei virtutes inserere, vitia extirpare. Tales coloni significantur in alia parabola per operarios conductos. Hora prima intelliguntur illi, qui seipsos excolere incipiunt in ætate primæua, scilicet, in pueritia: Alij differunt vsque ad adolescentiam, alij vsque ad decrepitam ætatem. Sed quia Dominus dicturus est in parabola, quia coloni cognouerunt hæredem, ideo per colonos necesse est intelligere ipsos etiam doctores synagogæ. Peregrinatur autem Dominus à nobis, vel ab ipsis Iudæis, quamdiu sustinet, nec peccata vlciscitur. Primus autem seruus quem misit Dominus ad cultores vineæ est Moyses legislator, qui vineam, id est, synagogam quadraginta annis in deserto excoluit, nec tamē sub eo fructificauit, quem cæsum dimiserunt, id est, ipsum exacerbauerunt vsque adeo, vt cùm Dominus promitteret se daturum aquam de petra, ipse Moyses dubitaret, & inanem dimiserunt. Vnde *Psal.* 105. Irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini. Item: Vexatus est Moyses propter eos, id est, Iudæos, & maximè propter maiores, qui contra ipsum murmurabant. Vnde *Num.* 16. f. Murmurauit omnis multitudo filiorum Israel contra Moysen, & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini. Secundus seruus est Dauid psalmista, qui post Moysen colonos vineæ psalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, vel distinguebat, sicut in psalmis exponitur, vt per modulationem psalmodiæ, quæ fit tactu manuum intelligatur bona operatio, per citharæ dulcedinē carnis mortificatio. Sed etiam istum seruum contumeliis affecerunt. Vnde 2. *Reg.* 16. b. Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial, reddidit Dominus sanguinē vniuersum domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo. Item 2. *Reg.* 20. a. Indignata est tribus Ephraim, quæ erat potentissima, & dixit: Non est nobis pars in domo Dauid neq; hæreditas in filio Isai. Item 3. *Reg.* 12. d. Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Ac si dicerent, cum filio cuiusdam rustici. Et multis aliis contumeliis affecerunt eum, & inanem dimiserunt, quia nihil pro eius admonitione fecerunt. Tertius seruus est chorus Prophetarum, qui populum Iudaicum corripiebant, & quæ mala essent ventura vineæ prædicebant. Sed & istum seruum occiderunt. Isaiàm enim serrauerunt, Ieremiam lapidauerunt, Ezechiel excerebrauerunt. Sed quid fecerunt isti serui sic afflicti, & affecti? Nunquid vineam dimiserunt, aut contra persecutores suos murmurauerunt, aut malum imprecati sunt eis? Certè non, imò pro vinea rogauerunt, & pro persecutoribus suis, nobis prædicatoribus dantes exemplum. De Moyse legitur *Exod.* 32. c. quòd dixerit Domino: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum quem eduxisti de terra Ægypti? Et iterum: Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum maximum feceruntque sibi deos alienos, &c. Et Dauid similiter orauit pro vinea sua, dicēs: Deus virtutum conuertere, &c. Item Samuel Propheta. 1. *Reg.* 12. d. Absit hoc peccatum, &cæt. Et tamen proiecerunt illum à dominio suo. Sic etiam Paulus pro Iudæis qui eum persequebantur orabat. Vnde *Rom.* 9. a. Optabam anathema esse, &c. [*Moraliter*] autem vinea est anima. Cultor vineæ est quilibet homo, qui debet esse cultor, & custos animæ suæ. Vnde *Cant.* 1. b. Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui. Tres serui à Domino missi, sunt bona cogitatio, sanctum desiderium, bonum propositum. Sed hi serui occiduntur, cum per contraria suffocantur. Vel contumeliis afficiuntur, cum dæmonum suggestionibus, vel prauorum consiliariorum monitionibus retardantur. Filius autem qui vltimò mittitur, est gratia quæ facit filium. Sed occiditur, cum peccatum mortale

Mystice per vineam intelligitur Synagoga.

Moralit.

mortale admittitur. *Ierem.* 11. d. Mittamos lignum in panem eios, id est, peccatum in gratiam, & eradamus eum de terra viuentium. 1. *Thessal.* 5.d. Spiritum nolite extinguere. Sequitur. *a* Dixit autem Dominus vineæ.] Mysticè, id est, Deus pater. *b* Quid faciam? Non quærit, quia dubitet, sed vt me instruat in faciendis deliberare, & quærere consilium. De primo *Prouerb.* 4.d. Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedát gressus tuos. De secundu. *Eccles.* 32. d. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. *c* Mittam filium meum dilectum.] *Chrysost.* Nó cum sententia vltionis, sed cum patientia veniæ. Mittam, inquam, ad vineam excolendam. *Isaie.* 5. b. Quid est quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci? *Ioan.* 3. b. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. 1. *Ioan.* 4.b. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt nos viuamus per eum. *d* Forsitan cùm hunc viderint verebuntur.] Forsitan, non dicit hic dubitationem loquentis, sed libertatem eorum de quibus fit locutio, quasi dicat, in eorum arbitrio est vtrum reuereantur, vel non. Ex isto tamen verbo insultat *Augustinus* hæreticis, & suggillat eos, volentes arguere filium non esse scientem omnia, & ita non esse Deum, quia ipse ore proprio fatetur se nihil scire de die illa. Hic ex persona patris dicitur: Forsitan verebuntur filium meum: Ergo pater fatetur ore proprio se dubitare: ergo non est sciens omnia, & ita non est Deus. Quidquid ergo dicit *Augustinus*, dicitur in defensionem & excusationem patris: ego idipsum dicam in defensionem & filij: Ita obuiat *Augustinus* hæreticis.

Dixit *a* autem Dominus vineæ. *b* Quid faciam? *c* Mittam filium meum dilectum, *d* forsitan cū hunc viderint verebũtur. *e* Quē cùm vidissent coloni, *f* cogitauerunt intra se, *g* dicentes: Hic est hæres. *h* Occidamus illum, vt nostra fiat hæreditas. Et *i* eiectum illum extra vineam *K* occiderunt. *l* Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? *m* Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineā aliis. *n* Quo audito, dixerunt illi: Absit. *o* Ille autē aspiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: *p* Lapidem quē reprobauerũt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

e Quem cum vidissent coloni,] id est, principes sacerdotum, & Scribæ, & Pharisæi antiqui, & moderni, quibus cōmissa erat vinea excolenda. *f* Cogitauerunt intra se] non quomodo reciperent, & honorarent dominum suum, sed qualiter occiderent. *Ioan.* 11.f. Collegerunt principes sacerdotum consilium aduersus Iesum. *Chrysost.* Hæc cogitatio est omnium sacerdotum carnalium, qui non sunt soliciti quomodo populus viuat, sed quid in Ecclesia offeratur.

g Dicentes: Hic est hæres] non patri mortuo succedens, sed cum patre immortali totaliter possidens vineam, quam pater plantauit per ipsum, & possidet cum ipso, non duo Domini, sed vnus. *Isa.* 5. a. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. *h* Occidamus illum, vt nostra sit hæreditas,] id est, vt plebs nobis obediat, & nos dominemur in ea. Hoc enim quærebant principes sacerdotum, vt populus, qui post Dominum ibat, eis & non Domino obediret, *Ioan.* 11.f. Quid facimus, quia hic homo signa multa facit: si dimittimus eum, &c. Et apparet ex hoc loco, sicut etiam dicit *Beda*, quod Iudæi non per ignorantiam, sed per inuidiam tradiderunt Iesum. Contrarium tamen videtur, 1. *Corinth.* 2.b. Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Item *Act.* 3.c. Nunc scio fratres, quod per ignorantiam fecistis sicut & principes vestri. Sed dicimus, quod ibi est regula Ticonij, quidam per ignorantiam, quidam per inuidiam occiderunt, cum scirent ipsum esse Messiam in lege promissum. De quibus *Genes.* 37. d. Ecce somniator venit: venite occidamus eum. *Sap.* 3. e. Circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, &c. *i* Et eiectum, &cæt.] id est, extra Ierusalem. *Hebr.* 13. b. Extra portam passus est, exeamus igitur, &cæt. K Occiderunt.] *Marc.* 12.a. mutat ordinem dicens: Occiderunt & eiecerunt extra vineam. Et nec ipsa mutatio ordinis à mysterio vacat, sed in hoc pertinacia eorum ostenditur, quia etiam occisum à se eiecerunt cum Apostolos ad gētes transire compulerunt. Secundum autem ordinem, qui hic ponitur, notatur, quia à cordibus Iudæorum prius est eiectus, deinde Cruci addictus. *l* Quid ergo, &c.] Ipse Dominus respondet. *m* Veniet, & perdet, &c.] *Matth.* 21. d. dicitur, quod Scribæ quibus Dominus loquebatur dixerunt hoc, scilicet, malos malè perdet. *Marc.* 12. & *Lucas* hîc, videntur velle, quod ipse Dominus dixit hoc. *Augustinus de concordia Euangelistarum* dicit, quod hoc dixit Dominus & quædam pars Iudæorum non intelligens parabolam, Scribæ verò intelligentes parabolam, dixerunt: absit. *Chrysost.* aliter soluit dicens, quod Iudæi ore dixerunt, absit, corde verò dixerunt, quod malos malè perderet. Vnde Lucas ponit responsionem oris: Matthæus vero ponit responsionem cordis.

n Quo audito dixerunt illi,] id est, Scribæ intelligentes parabolam, [absit.] Hoc dixerunt ore, nec est intelligendum, absit, vt occidatur, sed absit, vt vinea aliis detur, intelligunt enim vineā ad gentes transferendam, & hoc calumniantur. Quod ergo dicitur in Matthæo, & dixerunt, accipiendum est pro cogitauerunt: Non enim verbo capresserunt, sed cogitauerunt, quod malos malè perderet, veniens & vineam aliis daret. Et licet verum haberent in conscientiis, quia grauabat eos, expressè negauerunt, dicentes: Absit. Vnde dicit *Chrysost.* Lucas responsionem oris posuit [absit.] Matthæus verò responsionem cordis. Et *infrà.* Posuit Deus quendam spiritum scientiæ boni, & mali in hominibus, vt quotiescunque peccamus, ille in silentio quasi factum nostrum accuset, & tacitè loquatur ad animam dicens: malum est hoc, & hoc bonum. Et *infrà.* Intus autem discussa conscientia per spiritum confitetur quod fecit. Vnde *Sap.* 1.c. In cogitationibus impij interrogatio erit. Ecce seruus deprehensus in furto, si interrogas vtrum dignius sit cædi, dicit: non, conscientia tamen confitetur. Et *infrà.* Frequenter Scriptura cogitationes cordis exprimit quasi dicta sermonis. *Iob* 21.b. Qui dicunt Deo, recede à nobis. *Psalm.* 93. Pupillos occiderunt, & dixerunt, non videbit Dominus. *Ecclesiast.* 23.c. Delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Item *Chrysost.* Super illud verbum: Malos male perdet, dicit. Claritas veritatis violentiam fecit, ne possent celare, sicut sole sub nube constituto non est dubium, quod dies est, sed virtus solis penetrantis. Et *infrà.* Væ animæ quæ sibi defensorem conscientiæ non præparat in diem iudicij, datur enim nobis exemplum per hoc iudicium, vt consideremus futurum. Sequitur.

o Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est, &c.] quasi dicat, si non datur aliis, id est, gentibus, quomodo implebitur prophetia quæ prædixit, Christum à Iudæis reprobandum, & ad gentes transferendum, vt vniantur duo parietes in ipso quasi lapide angulari, quasi dicat, oportet vineam transferri, & prophetiam impleri. *Chrysostomus*, quasi dicat. Si non intelligitis parabolam, intelligite hanc scripturam. Et *infrà.* In quo ponetur ædificio? Nunquid in vestro, à quo reprobatus est? Non. Ergo aliud ædificium futurum, vestrum autem contemnendum. Ad literam istud prædixit prophericè? Non enim ipse ædificauit templum, nec tempore suo fuit ædificatum, sed cum ædificaretur à Salomone, fuit allatus lapis magnus à loco vbi lapides poliebantur, nec est inuentus ei locus in toto ædificio, & ideo quasi reprobatus ab ædificantibus dicitur. Sed tandem in summo inuentus est locus idoneus in coniunctione duorum parietum, & ideo dicitur angularis. Vnde per illum lapidem significatur Christus, qui duos populos, & duo testamenta quasi duos parietes in se vno coniunxit. Vnde *Ephes. cap.* 2.c. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. De hoc lapide dicitur *Iob* 38.a. Quis demisit lapidem angularem? *Isa.* 28.d. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretiosum in fundamento fundatum.

p Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.] Quos supra vocauit colonos, hic vocat ædificantes, id est, Scribas, & Pharisæos, qui videbantur ædificare plebem. Vel etiam Prælatos, qui Ecclesiam, seu plebem quasi agrum excolere deberent, ad ferendos fructus bonorum operum, & construere quasi domum, vt inhabitet Deus. Ecclesia ager est in actiuis, domus in contemplatiuis. 1. *Corinth.* 3.b. Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. *Chrysost.* Ædificatores lapides nodosos dolant, vt cohæreant, & conueniant aliis, ita doctores vitia quasi nodos increpationibus virtutis circumcidere debent. Vnde putas

C

lites in Eccleſia, inimicitias, altercationes, niſi propter auaritiam, propter vanos honores? Item meliores lapides extra ſunt in ædificio, & aſpiciuntur, ita in Eccleſia debet eſſe.

a Omnis qui ceciderit, &c.] lapis, ſcilicet, [comminuet illum.] Differentiam peccatorum oſtendit hic Dominus.

Omnis *a* qui ceciderit ſupra illum lapidem conquaſſabitur: ſupra quem autē ceciderit cōminuet illum. *b* Et quærebant principes ſacerdotū, *c* & Scribæ *d* mittere in illū manus illa hora, & *e* timuerunt populum. *f* Cognouerunt enim quod ad ipſos dixerit ſimilitudinē iſtā. Et *g* obſeruantes *h* miſerunt inſidiatores, *i* qui ſe iuſtos ſimularent, vt *k* caperent eum in ſermone, & *l* traderent eum principatui, & poteſtati præſidis. Et *m* interrogauerunt illum dicentes: *n* Magiſter ſcimus, quia rectè dicis, & doces, & non *o* accipis perſonā, *p* ſed viā Dei in veritate doces; *q* Licet nobis tributum dare Cæſari, an non?

D Nam quidam cadunt ſuper lapidem, ſuper alios cadit lapis. Super lapidem cadit, qui peccat venialiter, nec tamen fundamentum euertit. Iſte concutitur, id eſt, aliquantulum læditur, qui ſuper fundamentum fidei ædificat lignum, fœnum, ſtipulam. Super illum autem cadit lapis, qui fundamentum euertit mortaliter delinquendo. Hi conquaſſantur, & non penitùs conteruntur, quia adhuc per patientiam expectantur. *Rom.* 2. a. Ignoras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. Hanc diſtinctionem non habetis ex *Gloſſ.* quæ tamen aliis duobus modis diſtinguit, vt per eum qui cadit ſuper lapidem intelligas fidelem peccantem, per eum ſuper quem lapis cadit infideles intelligas, ſcilicet Iudæos, paganos, hæreticos. Hi penitus conterentur, quia nihil boni habent quo valeant remunerari. *Seo.* Qui fidem perdit nihil retinet. *Chryſ.* Aliud eſt confringi, aliud comminui. Quod conſtingitur aliquid de eo remanet, quod comminuitur in puluerem reuertitur. Item quod cadit ſuper lapidem ipſum ſe frangit ad lapidem. Et fortiter cadit propter duas cauſas, vel quia altum, vel quia ponderoſum, id eſt, vel propter magnitudinem peccati, vel propter magnitudinem dignitatis. Et *infrà.* Chriſtianus peccans non tantum perdit quantum poteſt perdere Chriſtus, ſed quantum ſe ipſe per opera ſua perdiderit. Et *infrà.* Qui de alto cadit, ruina eius vbique auditur. Et *infrà.* Super eos, qui non crediderunt caderit lapis. Et *infrà.* Hi pereunt quantum poteſt perdere Chriſtus. De quibus *Pſalm.* 1. Non ſic impij non ſic, ſed tanquam puluis, &c. Item per eum, qui ſuper lapidem cadit, intellige illum, qui in præſenti Deum offendit, & læditur ne rectè ambulet: per eum ſuper quem lapis cadit, intelligas fidelem illum quem Dominus ad iudicium veniens in gehennam obruet, vnde tunc penitus conteretur. *Matt.* 25. d. Ite maledicti in ignem æternum. *Iſa.* 30. c. Subitò dum non ſperatur veniet contritio eius, & comminuetur ſicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius teſta in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sequitur.

b Et quærebant, &c.] Tertia pars in qua finita parabula vineæ probantur vera eſſe, quæ dixerat, ſcilicet, ſe eſſe hæredem, principes verò ſacerdotum eſſe colonos, qui ipſum quærunt interficere, ſed timore populi non audent per ſe, vnde per præſidem tentant id facere, vt quaſi immunes à morte Chriſti videantur. Miſerunt ergo principes ſacerdotum, & Scribæ quoſdā Phariſæos, & quoſdam milites Herodis ad Ieſum, vt interrogarent eum an Iudæi deberēt dare tributum Cæſari, & ſi diceret non, milites Herodis caperent eum quaſi contrarium Cæſari, ſi diceret ſic, quaſi legi contrarius à populo cōdemnaretur. Sed Dominus prudenter reſpondendo ipſos confuſos remiſit. Vnde dicit *Chryſ.* Stulti ſunt, qui Deum in verbo capere volunt. *Prouer.* a. b. Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum. Hoc eſt quod dicit. [Et quærebant, &c.] quorum locum modò tenent Epiſcopi. *c* Et Scribæ] quorum locum tenent magiſtri.

d Mittere in illum manus illa hora,] qua dicebat veritatē de ipſis, quia nemo eſt hodie, quia velit audire veritatē de ſe, ſed magni nullo modo ſuſtinent hoc, & ſi fortè aliquis dicat veritatem de ipſis, omnes conueniunt aduerſùs eum quaſi coniurati. *Pſal.* 2. Aſtiterunt reges terræ, &c.

e Et timuerunt populum,] qui, ſcilicet, ſuperuenerat ad ſolemnitatem illam, quem plus timebant, quam populum ciuitatis. Ecce peruerſio ordinis Eccleſiæ. Epiſcopi enim & magiſtri dati ſunt populo quaſi duces, & rectores, vnde populus debet reuocari à malo, timore Epiſcoporum, nūc autem ipſi Epiſcopi reuocantur timore populi à malo, nūc autem ab omni, quia multa mala adhuc faciunt, ſed plura facerent ſi populum non timerent. Sic vadit currus ante boues. Ideo dicit *Iſaia* 23. a. Erubeſce Sidon ait mare. Quare autem vellent mittere manus in illum determinat.

f Cognouerunt enim, &c.] Hoc eſt quod diximus, quia ideo mouebantur contra ipſum, quia dicebat veritatem de ipſis. *Amos* 5. c. Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati ſunt.

g Et obſeruātes,] principes ſacerdotum & Scribæ, id eſt, occultè inſidiantes.

h Miſerunt inſidiatores,] ſcilicet Phariſæos cum Herodianis, vt dicitur *Marc.* 12. a. *i* Qui ſe iuſtos ſimularent,] vt tantò liberiùs deciperent quantò minùs apparerent. *Iob* 36. b. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei. *Prouerb.* 11. b. Simulator ore decipit amicum ſuum, iuſti autem liberabuntur ſcientia.

K Vt caperent, &c.] id eſt, vt aliquid ab eo velut ignorante extorquerent, vnde argui poſſet. De facili capitur homo in ſermone. *Iacob.* 3. a. Qui non errat in verbo, hic perfectus eſt vir. Hic eſt ſolus Chriſtus, qui eſt verbum, & ideo non poteſt errare in verbo. *Ioan.* 17. c. Sermo tuus veritas eſt.

l Et traderent, &c.] Herodes, ſcilicet, qui diebus illis erat Ieroſolymis, vt purificaretur circa Paſcha, & mundus intereſſet feſtiuitati. Poſſet diſtingui, vt per principatum, intelligeretur Pilatus, qui reuera habebat principatum, ſcilicet, quandam poteſtatem ſibi commiſſam à Romanis. Erat enim procurator non Tetrarcha. Sed *Gloſſ. Interlin.* tantùm exponit de Herode, &c.

m Et] pertinaces in malitia [interrogauerunt illum, &c.] *Chryſ.* Malitia confunditur aliquoties, corrigitur autem nunquam. Et *inf.* Sicut qui vult claudere aquæ currentis meatum, aliunde ſemitam rumpit, ita malitia. Vnde dicunt:

n Magiſter ſcimus, &c.] Primò laudant, & blandiuntur, vt tanquam à ſimplici, & idiota extorqueant ab eo ſecretum cordis ſui, putantes, quòd velit eos habere diſcipulos. Sed fruſtra, quia non quærebat laudes hominum. *Chryſoſt.* Hæc eſt prima hypocritarum potentia, ſimulata laudatio. Sicut qui tantum non poteſt viribus ſubiugare, mollibus manibus fricat ceruicem eius, vt per blandimenta comprehendat. *Prouerb.* 27. c. Qui benedicit amico ſuo voce grandi de nocte conſurgens, maledicenti ſimilis erit.

o Et non accipis perſonam] hominis, id eſt, non exorbitas à veritate pro perſonatu. *Chryſoſt.* Non times prælatam perſonam, ſed indiſcretè dicis veritatem maioribus, & minoribus.

p Sed viam Dei] triplicem [in veritate doces.] Prima eſt virtutum rectitudo. *Prouerb.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ. Secunda, mandatorum cuſtodia. *Pſal.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Tertia pœnitentia. *Iſa.* 30. e. Hæc eſt via ambulate in ea. Primam docuit Dominus. *Matth.* 5. a. Beati pauperes ſpiritu. Secundam docuit. *Matth.* 19. c. Si vis ingredi ad vitam ſerua mandata. Tertiam. *Matth.* 4. c. Cœpit Ieſus prædicare, & dicere: Agite pœnitentiam.

q Licet nobis tributum dare Cæſari, an non?] Hæc quæſtio emerſerat inter Iudæos, ſcilicet, an ſoluendum eſſet Romanis tributum. Inſinuauerant enim Phariſæi, & Scribæ, & ſpecialiter Eſſæi, qui viri religioſi erāt, indignum eſſe, quod populus peculiaris Domini deberet ſoluere tributa regi terreno, cùm Dominus eis impoſuerit ſua vectigalia, ſcilicet, primitias, & decimas, & oblationes, & hoſtias. Et intantum hoc perſuaſerunt, vt negaretur tributum Romanis, & pro eo miſſi ſunt ſpecialiter Titus, & Veſpaſianus à Nerone ad euertendam Ieruſalem. Super hoc emerſerat quæſtio in diebus illis, vt alij dicerent non eſſe ſoluendum tributum Romanis, alij dicerent eſſe ſoluendū, eo quòd eſſent defenſores totius orbis. Volunt ergo à Dno extorquere non eſſe ſoluendum tributum Romanis, vt ſic videatur auctor huius ſeditionis. Loquitur autem Lucas de tributo illo quod dicitur cenſus capitis, ad quod omnes tenebantur, quod primù inuentum fuit ſub præſide Syriæ Cyrino, vt dicitur *ſup.* 2. a. Exiit edictum à Cæſare Auguſto, &c. *Mora.*] ante Cæ- *Moralit.*
ſar interpretatur poſſeſſor principatus, vel poſſidens principes, vel ſaccus byſſinus. Iuxta primam interpretationē Cæſar ſigni-

ſat ſignificat diabolum, qui quaſi Deus voluit poſſidere priocipatum. Vnde dixit *Iſa*.14.d. Aſcendam ſuper altitudinem oubium, ſimilis ero Altiſſimo. Iuxta ſecundam interpretationem ſignificat mondum, ſiue mundi gloriam, quæ hodie omnes ferè principes poſſidet quaſi ſeruos. Ideo occiſus fuit Ioãnes, quia dixit vni principi, id eſt, Herodi: Non licet tibi habere vxorem fratris tui, id eſt, gloriam, quæ eſt ſolius Christi. *Iſa*. 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Iuxta

a Conſiderans autem dolum illorum, dixit *b* ad eos: Quid me tentatis? *c* Oſtendite mihi denarium. *d* Cuius habet imaginem & inſcriptionem? *e* Reſpondentes dixerũt ei: Cæſaris. Et *f* ait illis:

tertiam interpretationem ſignificat carnẽ, quæ dicitur ſaccus. *Aggæi* 1.b. Qui congregauit mercedes miſit eas in ſaccum pertuſum. Et *in Pſalm*. 29. Conſcidiſti ſaccum meum, &c. Huic triplici Cæſari multi ſoluunt tributa, & tamen nõ licet. Omnes ſuperbi de feudo ſuperbiæ quod tenent à primo Cæſare, reddunt ei triplex tributum, ſcilicet, arrogantiam, iactantiam, indignationem. Secundo Cæſari ſunt tributarij omnes auari, cui reddunt triplex tributum de feudo auaritiæ quod tenent ab eo, ſcilicet, proditionem, inquietudinem, impietatem. Tertio Cæſari, id eſt, carni ſunt tributarij omnes luxurioſi, & guloſi, cui reddunt quadruplex tributum de duplici feudo quod tenent ab eo, id eſt, gulæ & luxuriæ, ſcilicet, ineptam lætitiam, inconſtantiam, ſcurrilitatem, præcipitationem. Sed certè ab hoc triplici tributo nos liberauit Dominus. A primo quidem per exemplum humilitatis, à ſecondo per doctrinam charitatis, à tertio per virtutem caſtitatis. A primo naſcendo humiliter, à ſecundo prædicando vtiliter, à tertio moriendo viriliter. Vnde 2. *Reg*.8. a. Tulit Dauid frænum tributi de mano Philiſtiim. *Iſa*.14. b. Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum, contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos.

a Conſiderans autem, &c.] qoo aliud in corde habebant, aliud in ore prætendebant. Vnde *Pſal*.117. Circumdederunt me ſicut apes, id eſt, mel habentes in ore, aculeum, & venenum in dorſo. *b* Dixit ad eos: Quid me tentatis.] Increpatio eſt, non interrogatio. *Chryſ*. Reſpondet non ſecundum verba eorum blandè, ſed ſecundum conſcientias aſperè. *Prou*.26.a. Reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur *c* Oſtendite mihi denarium] qui pro cẽſu ſoluitur, qui, ſcilicet, valebat decem vſuales nummos, vel curſales, & habebat imaginem Cæſaris inſcriptam, & nomen ſuperſcriptum. Iſte propriè denarius dicebatur, nummus enim à nummiſmate dicitur, ſcilicet, ab illa impreſſione, quæ fit inter cuneos. *d* Cuius habet, &c.] *Beda*. Non de ignorantia interrogat, ſed vt competẽter ad eorum verba reſpondeat. *e* Reſpondentes dixerunt ei: Cæſaris,] ſcilicet, Tiberij priuigni Auguſti Cæſaris, ſub quo paſſus eſt Dominus, qui natus eſt ſub Auguſto. *Beda*. Decimooctauo anno Tiberij paſſus eſt Dominus, nunc ergo habebat denarius imaginem Tiberij Cæſaris inſcriptam, qui tẽpore Auguſti habebat eius imaginem ſibi impreſſam, ſicut & hodie rege defuncto mutatur moneta. *f* Et ait illis: Reddite ergo.] *Beda*, tributum, vel pecuniam. *g* Quæ ſunt Cæſaris Cæſari.] *Rom*.13. b. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c. *Chryſoſt*. Non eſt hoc dare, ſed reddere. Item *Chryſoſt*. Cum audis [Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari] illa ſcito eum ſolum dicere, quæ in nullo nocent pietati, quia ſi aliquid tale, non adhuc Cæſaris, ſed diaboli eſt vectigal. *h* Et quæ ſunt Dei Deo.] *Beda*. Decimas, & victimas. *Chryſoſt*. Nummiſma Cæſaris eſt aurum, nummiſma Dei eſt homo. In ſolidis Cæſar videtur, in hominibus Deus agnoſcitur. Vel per ſimile loquitur Dominus, quaſi ſicut Cæſari reddendus eſt nummus, ſic anima Deo eius imagine inſignita. Secundum *Ambroſ*. Alia imago Dei, ſcilicet, anima, alia mundi, ſcilicet, pecunia: Quæ ideo imago mundi dicitur, quia per eam quis amator mundi ſit agnoſcitur: Omnis enim amator pecuniæ amator eſt mundi. Si ergo obiectio eſt: Cum Chriſtus non habuit pecuniam quare ſoluerit eam? Quia inuenit eam in mundo, & oportebat, vt quod ſuum erat redderet mundo. Chriſtus qood mundi erat retinere noluit: tu ergo mundana abiice exemplo Chriſti, & non eris obnoxius mundano principi. Et bene quidem, ipſe ordo verborum inſtruit, ſcilicet, [Reddite quæ ſunt, &cæt.] Prius enim renunciandum eſt mundo, vt expeditiua adhæreatur Deo. Hoc eſt quod dicit *Ambroſ. in Gloſſa*. Alia imago Dei, &c. Item *Ambroſ*. Omnia renunciamus verbis, ſed non affectu: Nam cum Sacramenta recipimus renunciamus. Quàm grauia pericula promittere, & non ſoluere. Maior eſt enim contractus fidei,

Reddite ergo *g* quæ ſunt Cæſaris Cæſari, *h* & quæ ſunt Dei Deo. Et non *i* potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in reſponſo eius *k* tacuerunt. *l* Acceſſerunt autem quidam Sadducæorum

quam pecuniæ. Item nota. [*Moraliter*.] In denario ſunt quatuor, ſcilicet, veritas materiæ, grauitas ponderis, imago regis, ſuperſcriptio literalis. Sic in anima ſunt quatuor, materia, pondus, imago, ſuperſcriptio. Materia animæ eſt, vt ita dixerim, nihilum, pondus eſt affectio mentis, imago eſt bonitas naturalium, ſuperſcriptio bonitas gratuitorũ. Ex primo habet anima humilitatem, ex ſecundo mutabilitatem, ex tertio operandi poteſtatem, ex quarto proficiendi facultatem. Eſt igitur anima denarius habens imaginem regis, id eſt, Dei naturaliter ſibi impreſſam. Vnde *Eccleſ*.17.a. Deus de terra creauit hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum. Sed quando peccat mortaliter anima, tunc ſuperinduitur imago Cæſaris, id eſt, diaboli. 1.*Cor*.15.f. Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus, & imaginem cæleſtis. In die iudicij dicet Dominus de quolibet: Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio: Si ſuperbus es, vel auarus, vel luxurioſus, neceſſe habebis reſpondere: Cæſaris, ſicut dictum eſt, & ſtatim dicetur ſententia irreuocabilis: Reddite ergo, quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.

Moralit. E

i Et non potuerunt, &c.] *Beda*. Qui credere debuerunt, mirati ſunt, quod non habent locum tentandi.

k Tacuerunt.] *Chryſoſt*. Non dicit, conuerſi ſunt, ſed tacuerunt.

l Acceſſerunt autem, &c.] Quarta pars cap. in qua poſt confutationem Phariſæorum, ponitur confutatio Sadducæorum. Erant enim tres principales ſectæ, ſiue hæreſes in Iudæis, ſcilicet, Phariſæi, Sadducæi, Eſſæi. De duabus frequenter in Euangelio habetur, de tertia ſubticetur, quia nõ detrahebant Domino, nec in aliquo obuiabant ei. Phariſæi præferebant iuſtitiam traditionum, & obſeruationum humanarum, quibus ab aliis diuidebantur, vnde & Phariſæi, id eſt, diuiſi vocati ſunt, quia non ſolùm in victu, & habitu diſtincti erant, verumetiam in ſententia. Iſti credebant reſurrectionem, tamen errabant circa illam, quia putabant poſt reſurrectionem ſe habituros vxores, & filios, & filias, & agros, & vineas, & auream Ieruſalem de cælo venturam, & poſt mille annos ſe in cælum transferendos. Altera erat ſecta Sadducæorum, qui iuſtitiam, & ſanctitatem vitæ ſimulabant, vnde Sadducæi, id eſt, iuſti appellati ſunt à populo. Hi negabant reſurrectionem, dicentes animas cum corporibus interire, ſolum pentateuchum recipientes. Ideo ad confutationem Phariſæorum confixerunt fabulam de muliere, quæ habuit ſeptem viros, quærentes cuius iſtorum eſſet poſt reſurrectionem in illis mille annis. Et non poterant Phariſæi reſpondere: Vnde pro irriſoria Phariſæorum opinione, elegans fuit Sadducæorum obiectio, quæ tamen nulla eſt Chriſtiano. Vnde Dominus reſpondit eis, oſtendens eis veritatem reſurrectionis, probans ipſam reſurrectionem per auctoritatem Veteris Teſtamenti. [*Myſticè*] per Phariſæos, & Sadducæos ſignificantur duo genera hoſtium Eccleſiæ, id eſt, hæretici, & hypocritæ. Hæretici fidem impugnant, hypocritæ mores corrumpunt. Iſti ſunt domeſtici inimici, quia intra Eccleſiam ſunt, & ideo magis nocui, ſicut dicit *Gloſſ*. 2. *Cor*.7. Nulla peſtis efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus. Vnde *Michea* 7.b. Inimici hominis domeſtici eius. Hæretici verò, quia diuiſi ſunt ab Eccleſia aliquo modo caueri poſſunt, ſed iſti non. Per Phariſæos ergo ſignificantur hæretici, qui interpretantur diuiſi: Sadducæi autem interpretantur iuſti, & ideo ſignificant hypocritas, qui ſe iuſtos ſimulant. Iſti duo hoſtes Eccleſiæ impugnant eam inceſſanter. Illi extra, iſti intus. Et de iſtis duobus dicitur *Deuter*.32.d. Foris vaſtabit gladius hæreticorum, & intus pauor hypocritarum. *Ierem*.14.d. Si egreſſus fuero ad agros, &c. *Ezech*. 7. d. Gladius foris, &c. *Thren. cap*.1. g. Foris interficit gladius. 2.*Corinth. cap. ſeptimo*. b. Foris pugnæ, intus timores. De vtriſque etiam dicitur *Matt*.7.e. Attendite à falſis prophetis, qui veniunt, &c. Dicit ergo. *l* Acceſſerunt autem quidam Sadducæorum.] *Hieronymus*

Quarta pars.

Myſticè.

a qui negant esse resurrectionem, *b* & interrogauerunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: Si frater alicuius mortuus fuerit habẽs vxorem, & hic sine † liberis fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. *c* Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam, similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen & mortui sunt. Nouissima omnium mortua est & mulier: In *d* resurrectione ergo cuius eorum erit vxor: Si quidem septem habuerunt eam vxorem. Et *e* ait illis Iesus: Filij huius sæculi *f* nubunt & traduntur ad nuptias, *g* illi verò qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent neque ducent vxores, *h* neque enim vltra mori poterunt: *i* Æquales enim Angelis sunt, & fili *k* sunt Dei cũ sint filij *l* resurrectionis:

ronymus. Vel vt per frequentiam vincerent. *Chrysost.* Vnus dies est & multa certamina, vt si ratione non possent frequentia vincerent. Et *infrà.* Quemadmodum si inueniatur vnus fortis pugnator, dum singuli viribus eum superare non possunt circumueniunt omnes. O stulti, si quis corruptibili fonte vtitur assiduè magis fontis illius vena laxatur, & vos putatis fontem viuum interrogando siccare. *Chrys.* Circumdederunt sicut multi canes vnũ leonem. Et *infrà.* Non est virtus diaboli quod homines mali sunt.

Matth. 22.c. Marc. 12.b. al.† Filiis.

a Qui negant esse resurrectionem.] *Chrys.* In omni re aut actu, agendi virtus spes est futuri, qui enim arat, arat vt metat, qui pugnat, pugnat vt vincat. Et *infrà.* Tolle ergo spem resurrectionis, & soluta est tota obseruantia pietatis. 1. *Corint.* 15. d. Quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt?

b Et interrogauerunt eũ dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorẽ, &c.] *Deut.* 25. b. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex illis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius & suscitabit semẽ fratris sui, &c. Modò prosequuntur interrogationem suam.

c Septem ergo fratres erant primus accepit vxorem, &c.] *Beda.* Potuit autem fieri vt in gente eorum hoc aliquando acciderit. *d* In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor: Siquidem septem habuerunt eam vxorem.] *Mysticè*, Frater noster est Christus: De quo *Cant.* 6. a. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ. Vxor eius est Ecclesia. Vnde *Apocal.* 19. b. Nuptiæ agni venerunt & vxor eius præparauit se. Hic frater noster mortuus fuit, & reliquit vxorem sine liberis, & ideo frater eius qui superest tenetur ei ex illa filios suscitare, alioquin frater non est. *Oseæ* 1. a. Sume tibi vxorem fornicationum & fac tibi filios fornicationum. Legitur *Genes.* 38. quod Thamar vxor filij Iudæ fornicata est quia frater viri sui defuncti nolebat eam accipere vxorem. *e* Septem ergo fratres, &c.] *Mysticè.* Septem fratres Christi sunt vniuersitas Prælatorum, qui duxerunt vxorem Ecclesiam sponsam Christi, & tamen nullos vel quasi nullos filios genuerunt Domino, vnde videtur quod omnes sint spadones qui corrumpere possunt, sed non generare. *Eccles.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. Tales autem non deberent accipere Ecclesiam in vxorem, quia prohibetur *Deut.* 23. a. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis & abscisso veretro Ecclesiam Domini. Testiculi sunt virtus & scientia, in quibus est vis generatiua. Veretrum est lingua vel eloquentia, quæ est instrumentum generationis spiritualis. Vnde sunt aliqui qui habent tantùm vnum testiculum, hi non possunt bene generare: Alij sunt qui habent duos, sed non habẽt veretrum, nec hi possunt generare: Alij sunt qui habent testiculos & veretrum, nec tamen generant, quia fundunt semen in terram, quia prædicationem vel doctrinam conuertunt ad terrenum lucrum, quod detestabile est apud Deum, & pœna dignum. Vnde *Genes.* 38. b. Dixit Iudas ad Onam filium suum, id est, Christus ad clericum, ingredere ad vxorem fratris tui & sociare illi vt suscites semen fratri suo: Ille sciens non sibi nasci filios introiens ad vxorem fratris sui, fundebat semen in terram, & idcirco percussit eum Dominus eoquod rem detestabilem faceret. Hoc est ergo quod dicit: [Septem, &c.] Nouissima etiam omnium morietur Ecclesia, quia durabit vsque ad consummationem sæculi. Sed ex quo nulli filij generantur in ea, videtur quod citò moriatur, quia illi pauci qui generantur statim incipiunt rixari. *Genes.* 25. c. Dedit Dominus conceptum Rebeccæ, sed collidebantur in vtero eius paruuli, quæ ait: Si sic mihi futurum erat quid necesse fuit concipere? Item *Beda.* Per istos septem, omnes reprobi designantur, quã tota hæc vita quæ septem diebus est, steriles ab omni bono opere sunt, quibus miserè mortuis, ad vltimum mundana conuersatio, quæ sine fructu est transibit. 1. *Corinth.* 7. f. Præterit figura huius mundi. 1. *Ioan.* 2. c. Transit mundus & concupiscentia eius. *e* Et ait illis: Iesus: Filij huius sæculi.] *Gloss.* Qui mori possunt

Mysticè.

Mysticè.

F

f Nubunt & traduntur ad nuptias.] *Gloss.* reddit caussam quare nuptiæ contrahuntur, scilicet, propter mortuorum restitutionem.

g Illi verò qui digni habebuntur sæculo illo & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores.] Nota quòd cùm resurrecturi sint omnes tam electi quàm reprobi, Dominus tantum facit mentionem de resurrectione electorum, vt amplius nos excitet ad gloriam resurrectionis. Vnde *Gloss. Beda.* Cum omnes boni & mali resurrecturi sunt. 1. *Corinth.* 15. g. Omnes quidem resurgemus, &c. & absque nuptiis mansuri, id est, vsu nuptiarum, Dominus tamen vt ad gloriam resurrectionis excitet de solis electis disserit. Si autem, &c quasi cum hoc dictum sit à Domino, scilicet, neque nubent neque nubentur, constat ergo quod corpora resurgent, alioquin inutiliter videretur dictum. Nam si solæ animæ essent post mortem, ad quid diceret, neque nubent neque nubentur: De animabus enim patebat etiam stultis, quia nubere non possunt. Sequitur.

Matth. 22. c.

h Neque enim vltrà mori poterunt.] *Chrysost.* In hoc sæculo, quia morimur, ideo nascimur, & quia nascimur, vxores ducimus, vt quod moriendo minuitur nascendo suppleatur. Tolle moriendi necessitatem & nascendi vtilitatem & nubendi causa soluta est. Nam iste mundus carnis est, ille animarum. Sicut anima in hoc mundo peregrina est, ita in illa caro. Vnaquæque res in sua patria fortior est & dominatur. Et *infrà.* Hæc diximus secundum moralem rationem, alioquin in resurrectione ipsa caro mutanda est. *Corinth. cap.* 15. f. Seminatur corpus animale, surget spirituale. *Beda.* Cum connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem, vbi ergo non est mors, neque connubia. *i* Æquales enim Angelis Dei sunt] supple, id est, similes, id est, incorruptibiles, & ingenerabiles. *k* Et filij sunt Dei.] *Beda.* Sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. *l* Cum sint filii resurrectionis] gloriosæ. *Rab.* Spiritualis nobis promittitur conuersatio. Sunt enim sicut Angeli in cælis, qui gloria resurrectionis innouati absque vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur, ad quam necesse est æqualitatem angelicæ dignitatis quisquis ascendere desiderat, minimis fratribus piè agendo condescendat. Angeli sunt alati, in quo notatur velocitas obedientiæ *Hebr. cap. primo*, d. Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, &c. Item sunt ingenerabiles, in quo munditia vitæ. *Isaia cap.* 52. d. Mundamini qui fertis vasa Domini, &c. Item semper vident faciem Dei in quo rectitudo intentionis. *Matth.* 18. b. Angeli eorum in cælis semper vident. *Chrysostomus.* Quare cum de ieiuniis aut eleemosynis cæterisque virtutibus loqueretur, nunquam Angelorum similitudinem introduxit nisi nunc? Quia omnes quidem virtutes spirituales res sunt angelicæ, præcipuè autem castitas res est angelica: Per hoc enim solum singulariter homines Angelis assimilantur, & vincitur natura virtutibus. Et *infrà.* Qui vnius masculi vel vnius fœminæ lege contentus est, mediam tenet viam, nec Angelus est, quia penitus non est separatus, nec animal est, quia vna contentus, sed est homo. Et *inf.* Per alios sensus & si fiat malum, solet tamen multoties fieri bonum per eos, tantummodo sensus ille libidinis semper in malo est. Et *infra.* Solus libidinis sensus inter animam & carnem non est communis, sed est carnis proprius & priuatus.

Quia ve-

a Qoid verò, &c.] Satisfacto quæſtioni Sadducæorum, contra eorum infidelitatem agit Dominus, probans reſurrectionem per auctoritatem Moyſi quem ipſi Sadducæi recipiebant. Poſſet autem Dominus ſi veller espreſſiora teſtimonia, & plura inducere de Prophetis, ſed noluit, duplici ratione. Prima eſt, quia Sadducæi non re-
Exod 3.b cipiunt Prophetas. Se-
Mat. 22. c. cunda eſt propter Manichæos, qui dicunt
Marc. 12. b. legem Moyſi non eſſe à Deo bono. Eſt autem probatio talis.
G Dominus dixit Moyſi, ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſed non eſt mortuorum ſed viuentium, ergo ipſi viuebant, & conſtat quod mortui ſecundùm corpus erant, ergo animæ eorum viuebant, quare patet, quod animæ non moriuntur. Conſtat ergo animas poſt mortem eſſe, alioquin Deus eſſet nihil, ſi nihil eorum poſt mortem reſtaret, vt ipſi mentiebantur. Ex hoc ſequitur quòd corpora reſurgent, iuſtum eſt enim vt ſicut animę in corporibus meruerunt vel demeruerunt, ita in corporibus remunerentur vel puniantur. Vnde 2. *Cor.* 5. b. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, &c. Ad probandum autem reſurrectionem futuram ſunt multæ auctoritates. Primo *Iſaia cap* 26. d. Viuent mortui tui, &c. Item *Ezech.* 37. a. Fili hominis putaſne ne viuent oſſa, &c. Item *Dan.* 12. a. Multi de his, &c. Item *Iob* 19. d. In nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, &c. Item *Oſea* 6. a. Poſt duos dies ſuſcitabit nos. Item *Ioan.* 5. & 6. *per totum inf. Theſſal.* 3. & 4. *per totum.* Dicit ergo.

a Quia verò reſurgent mortui.] *Chryſoſt.* Calumniatoribus oporter reſpondere auctoritatem, poſt rationem, hic fit econuerſo.

b Et Moyſes,] cuius anima Deum ſentit, & cognoſcit.

c Oſtendit ſecus rubrum,] id eſt, vbi agit de viſione rubi, ſcilicet. *Exod.* 3. b. Vel, [Secus rubum] ens ſupple, cum enim eſſet ſecus rubrum, locutus eſt ei Dominus de rubo dicens. Ego ſum Deus Abraham, &c.

d Sicut Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. *Exod.* 3. d. ſic habetur. Dixit Dominus ad Moyſen, hæc dices filijs Iſrael, Deus patrum veſtrorum, Deus Abrahã, Deus Iſaac, Deus Iacob miſit me ad vos. Sed quare potius iſtos, quã alios nominauit, cum ſit omnium Deus? Propter tres rationes. Prima, quia iſtis tribus ſpecialiter facta eſt promiſſio de filij incarnatione, & vita æterna habenda. Secunda, quia in his tribus commendantur, & ſignificantur tres virtutes theologicæ, id eſt, fides, ſpes, charitas, per quas venitur ad reſurrectionem. Per Abraham fides, per Iſaac ſpes, per Iacob charitas, vt dicit *Gloſſ. ſuper Matth.* 1. Tertiò, quia iſti magis famoſi erant apud Iudæos, & ideo ſpecialiter placuerunt. *Chryſoſt.* Arguit quod non legebant. Et *infrà.* Ex diligentia lectionum naſcitur ſcientia Dei, ignorantia autem negligentiæ filia eſt. Item *Chriſ.* Talis eſt ſcriptura nolenti viuere ſecundum Deum, quemadmodum ſi quis agricolæ non habenti voluntatem pugnandi exponat bellicam diſciplinam. e Deus autem non eſt mortuorum ſed viuorum,] quia non eſt Deus non exiſtentium.

f Omnes enim,] quorum Deus & Dominus eſt.

g Viuunt ei.] *Beda*, vera vita. h Reſpondentes autem, &c.] Primò tentauerunt Phariſæi capere Dominum in ſermone, poſtea Sadducæi, & vtroſque confutauit. Videntes ergo Scribæ quod ſatisfecerat quæſtioni Sadducæorum quæ impugnabat eorum ſententiam, quia videbatur ſouere partem illorum, cœperunt eum commẽdare, nihil amplius quærentes. Commendabant tamen ſub dolo. Iam enim in eum conſpirauerant de morte eius deliberantes. Vnde patet inuidos rationibus poſſe argui, & conuinci, ſed difficile ab inuidia quieſcere, & hoc eſt. [Reſpondentes autem quidam Scribarum] gaudentes quod impoſuiſſet ſilentiũ Sadducæis quibus ipſi neſciebant reſpondere. i Dixerunt. Magiſter bene dixiſti, & amplius non audebant.] *Chryſoſt.* Confuſio multorum facta eſt diſciplina cunctorum. k Eum quicquam interrogare.] Tamen auſi fuerunt ipſum comprehẽſum apertè tradere poteſtati Romanæ. Sic facit inuidia, vbi non poteſt occultè apertè nocet. *Chryſ.* Per ſeruos diaboli actuſque eorum, ipſius habitudinem deſcribamus. In primis grauis, & inſufferibilis eſt impetus eius, quem ſi quis fortl animo ſuſtinuerit, poſtea inueniet eum debiliorem: in tertio magis infirmũ. Vnde puto in perſecutionibus Chriſtiani ſi in primis non denegauerit, nullis poterit poſtea vinci doloribus, quia diabolus non tantum virtutis quantum terroris habet. Sequitur

a Quia verò reſurgent mortui, & b Moyſes c oſtendit ſecus rubum, d ſicut dicit Dominum Deum Abraham & Deum Iſaac & Deum Iacob. e Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuorum. f Omnes enim g viuunt ei. h Reſpondentes autem quidam Scribarũ i dixerunt: Magiſter bene dixiſti. Et ampliùs nõ audebãt keũ quicquã interrogare. Dixit l autẽ ad illos: m Quomodo dicunt Chriſtũ filiũ eſſe Dauid, & ipſe n Dauid dicit in libro Pſalmorũ: o Dixit Dñs p Domino meo, ſede q à dextris meis,

l Dixit autem ad illos, quomodo, &c.] Probata reſurrectione
Matth. 22. d. mortuorum, & impoſito ſilentio Phariſæis,
Marc. 12. d. ne aliquid vltra obijcerent, Dominus videns eos tacentes, ob-
Pſ. 109. ijcit eis de ſuo Meſſia, quem purum hominem expectant. Vnde probat Dominus ſecundum eos quod non poteſt ſtare prophetia Dauid: Aut enim ſecundum opinionem eorum mentitus eſt, aut perperam locutus. Ad quod probandum inducit Dominus hunc verſum: [Dixit Dominus Domino meo, &c.] Hoc enim ipſi exponunt de Meſſia q. d. Dauid.

o Dixit,] creator cæli, & terræ. p Domino meo] i. Meſſiæ: Et ita mentitus eſt Dauid, quando enim hoc dixit, non erat Meſſias, ergo non erat Dominus eius. Item quando veniet Meſſias non erit Dauid: ergo nunquam vel erit vel fuit Dominus Dauid. Item cum Meſſias futurus eſſet de ſemine Dauid, & ita filius eius perperam loquitur Dauid. i. contra loquendi conſuetudinem, ſolent enim filij patres vocare Dominos & non econuerſo. Ergo quantum ad intellectum eorum mentitus eſt, & perperam locutus, ſed quantum ad intellectum Chriſtianorum verum locutus eſt Dauid vocans Meſſiam Dominũ ſuum: ergo Meſſias maior erat Dauid. Sed nullus homo purus fuit maior Dauid, qui erat rex totius Iſrael: ergo Meſſias non eſt purus homo: ergo eſt Deus, & homo: ergo mentiuntur Scribæ dicentes Chriſtum ſiue Meſſiam eſſe purum hominem. Hoc eſt ergo quod dicit.

m Quomodo dicunt,] Scribæ, [Chriſtũ filium eſſe Dauid,] tantum & non Dei. *Chryſ.* Hanc interrogationem non ſolum contra Iudæos, ſed etiam contra hæreticos poſuit. Nam ſecundũ carnẽ verè filius Dauid erat. Dominus autem ſecundum diuinitatem: & ita Dominus eſſe nõ poteſt niſi qui nobiſcum eſt vel ante nos: Chriſtus autem ſecundum carnem poſt Dauid fuit: ſecundũ diuinitatẽ ante. n Et ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorũ,] quos edidit edoctus à Deo, vt ipſe dicit: Audiam quid loquatur in me Dñs Deus. o Dixit dominus Domino meo] i. Deus Meſſiæ ſiue Chriſto. q Sede à dextris meis,] quaſi æqualis mihi. Et ita per hoc quod Dauid vocat eum Dominum ſuum, & per hoc quod Deus dixit ei: Sede à dextris meis patet quod ipſe nõ eſt purus homo, quia nullus purus homo Dominus eſt tanti regis vt erat Dauid, maximè ſecundum opinionem Iudæorum. Nec etiam purus homo ſedet à dextris Dei: Vnde etiam patet Pſal. 84.
quod verum dixit Dauid, inquiens. o Dixit Dominus,] id eſt, pater. p Domino meo,] id eſt, Chriſto, qui reuera tunc fuit Dominus, quia tunc erat, & Deus erat, & reuera fuit filius Dauid, & verus homo de ſemine Dauid, & ita & verus Deus, & verus homo. Eleganter ergo Dominus doctrinam euangelicam conſummaturus, ponit ſummam fidei noſtræ, i. oſtendit Chriſtũ verum Deum, & verum hominem. Vnde *Gloſſ. Ambr.* Conſummaturus præcepta Dominus, in fine teſtamenti ſui fidem concludit, &c. Nota quod dicitur. In fine teſtamenti. i. euangelicæ doctrinæ, quæ ſecundum Lucã hîc conſummatur, quia nihil de doctrina euangelica reſtat, niſi quod in proximo ſequitur de iuſtitia. Statim enim ſequuntur ſigna euerſionis Ieruſalem, & iudicij, quæ non ſunt de doctrina euangelicæ prædicationis, poſtea ſequitur hiſtoria Paſſionis. Et nota, quod doctrina euangelica ideo teſtamentum dicitur, quia in ea hæreditas æterna promittitur, & velut in teſtamento quaſi quædam filiis proponuntur. Dicunt autem Iudæi, Eliezer ſeruum Abrahæ feciſſe huuc Pſalmum de victoria Abrahæ, cũ rediret de cæde qua- Geneſ.
tuor regum. q. d. Eliezer. o Dixit Dominus] i. creator. 14. c.
p Domino meo] i. Abrahæ. q Sede à dextris meis, &c.] quaſi ego ſubijciam tibi hoſtes tuos. Iſtud fabula eſt. Vnde ſpiritualiter, & vere exponamus, quod dicitur hic. o Dixit Dominus Domino meo,] id eſt, pater genuit filium, qui eſt Dominus meus duplici dominio, id eſt, creato, & increato. q Sede à dextris meis,] id eſt, genuit ſibi æqualem.

Verbum

Verbum autem sedendi tria notat circa illum cui dicitur, sede, scilicet, post laborem quiescere, post seruitium aoutegnate, & in occulto esse, & iudicem fore. *Ioan. cap. quinto*, d. Pater noo iudicat quemquam sed omne iudicium dedit filio. Lucifer ante laborem, & seruitium & antequam in publicum venisset, voluit sedere, dicens. Super astra cæli exaltabo solium meum, & sedebo. *Isaia cap. decimoquarto*, d. ideo corruit in infernum. Vnde *B. Bernard.* O impudens, & imprudens, millia millium ministrabant ei, & decies millies centenæ millia assistebant ei, & tu aliis stantibus & ministrantibus solus sedere præsumis. Sedet autem filius ad dexteram patris, id est, æqualis ei inquantum Deus. Item fruitur potissimis bonis eius, & potissimo modo inquantum homo. [Dixit Dominus.] *Gloss.* Illud dicere est æqualem filium sibi generare Domino, non secundum quod de eo natus, sed secundum, quod de patre fuit semper. Contra Christus secundum, quod homo Dominus est totius Ecclesiæ, & ita etiam Dominus Dauid. Solutio. Dupliciter potest solui. Potest enim dici, quod non tunc erat Dominus Dauid secundum quod homo, quia non tunc erat homo. Vel potest accipi secundum pro quia, verè quidem & propriè Dominus est secundùm quod homo, quia secundum naturam humanam nos sanguine suo redemit, & sumus serui eius emptitij, non tamen Dominus est quia homo est, quia Dominus esset, licet non esset homo. Et quamdiu sedebit?

Matth. 22.d.
Marc. 12.b.

a donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *b* Dauid ergo Dominum illum vocat, & quomodo filius eius est; *c* Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à Scribis *d* qui volunt ambulare in stolis, & *e* amant salutationes in foro, & *f* primas cathedras in synagogis, & *g* primos discubitus in conuiuiis. *h* Qui deuotant domos viduarum *i* simulantes longam orationem:

a Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,] id est, donec omnes rebelles & inobedientes tibi subiugauero, vel bona subiectione, vt credant volentes te verum Deum & hominem, vel mala, vt in die iudicij puniantur, & credant inuiti. [Donec ponam, &c.] Huic verbo adhærent hæretici, quod per se filius impotens sit subiicere inimicos. *Beda* soluit *in Gloss.* Quia à patre, &c. Per pedes Christi significatur humanitas eius, & diuinitas. Humanitas quidem propter inferioritatem, diuinitas verò propter portationem, quia sicut pedes portant corpus, ita diuinitas omnia sustinet, & portat. Vnde *Hebraeor. cap. primo*, a. Portans omnia, verbo virtutis suæ. De hoc dicitur. 1. *Cor. cap. decimoquinto*, d. Oportet illum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. Item *Hebr. cap. decimo*, c. Sedet ad dexteram Dei de cætero expectans donec ponantur inimici eius sub pedibus eius. Sed nunquid postea non sedebit? Respondeo. Donec, exclusiuè ponitur, non inclusiuè. Simile *Matth. cap. primo*, d. Accepit Ioseph coniugem suam, & non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum, id est, nunquam. Per pedes etiam Christi significantur prædicatores, qui portant eum per mundum. Vnde *Nahum cap. primo*, d. Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem. His pedibus subiecit Dominus omnia. Vnde *Psalm.* 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. *Isaia vlt.* a. Cælum sedes mea est, terra autem scabellum pedum meorum. Sed in futuro subiiciet Dominus plenius omnia, his pedibus, cum fuerint cum eo iudices tyrannorum, qui modò opprimunt eos. *Malach. vlt.* a. Egrediemini & salietis sicut vitulus de armento, & calcabitis super impios cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. Sequitur.

b Dauid ergo Dominum illum vocat, & quomodo filius eius est] si est purus homo? Ecce ad obiectionem Domini nihi respondent. Non est ergo credendum Iudæis, qui fabulantur de Eliezer, quia si in Hebræo esset hæc expositio non silerent legisperiti.

c Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis, attendite à Scribis.] Duplici ratione iubet discipulos suos cauere à Scribis, pecuniæ & vanæ gloriæ cupidis. Prima, ne eorum simulatione decipiantur. Secunda, ne eorum exemplo ad amorem temporalium inflammentur. *Ecclesiast. capitulo decimotertio*, a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea, & qui communicat superbo induet superbiam. 1. *Cor.* 15. d. Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sed quare præsenti omni populo mala dicebat de Scribis, qui erant doctores legis? Respondeo, quia Scribæ decipiebant populum, & quia ipsi Scribæ præsentes erãt. Erant autem Scribæ omnes hypocritæ, sanctitatem exteriùs simulantes, propter quod facilius decipiebant, quia meliùs credebatur eis à populo. Vnde sequitur.

d Qui volunt ambulare in stolis,] id est, volunt in publicum procedere in cultioribus indumentis, quia indumentum corporis signum est indumenti cordis. *Eccl.* 19. d. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. *Augustin. in regula.* Non affectetis vestibus placere, sed moribus. *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. Et quare. *Eccles.* 42. c. De vestimentis procedit tinea. i. vana gloria. Erant autem stolæ camisiæ lineæ, & longæ quibus Scribæ vtebantur vt sanctiores viderentur.

e Et amant salutationes in foro,] id est, volunt salutari in foro, scilicet, in loco publico: prius tempore, altiori voce, inclinato capite. Vnde in duobus arguit eos Dominus hic vel ex duobus. Primò, quia huiusmodi apperunt ad propriam gloriam quæ tamen debentur eis ex ordine officij.

Salutationes primæ {
- Tempore prius.
- Voce alta.
- Corpore flexo.
- Inclinato capite.
- Loco publico, &c.

Vnde *Beda.* Non gradum, sed animum redarguit. Secundò, quia litibus fori intererant, qui de lege populum docere debebant. Vnde *Hieron.* Non culpa caret eum in foro litibus interesse, intellige, nisi trahat eum necessitas, qui in cathedra Moysi magister vult appellari. 1. *Cor.* 6. a. Sæcularia iudicia si habueritis inter vos contemptibiles, &c.

f Et primas cathedras in synagogis.] *Chrysost.* Qui male sederit in ea, iniuriam facit cathedræ. *Ecclesiast.* 7. a. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris.

g Et primos discubitus in conuiuiis.] Sed quare primi sedere volebant, id est, in capite mensæ? Vt domini viderentur, & primas appositiones haberent. Vnde nec sibi inuicem deferebant, *suprà* 14. b. Intendens Iesus quomodo primos accubitus eligerent, dicebat parabolam: Cùm inuitatus fueris, &c. Et *in eodem.* Non discumbas in primo loco. *Chrysostomus.* Quidam qui in nouissimo loco recumbunt, videntur sibi mentis elatione in cornu recumbere. Et *infrà.* Sine causa loco se humiliat qui corde se præfert. Et *suprà*: Aliam iactantiam humilitatis acquirit. Et *infrà.* Non solum corpore in nouissimo iaceamus, sed etiam animo, vt nouissimos omnium nos iudicemus. *Eccles.* 19. d. Est qui nequiter se humiliat.

h Qui deuorant domos viduarum,] quæ habent affectum religionis, & præ simplicitate fœminea nesciunt sibi præcauere. Vnde *Chrysostom.* Sexus mulierum incautus, & mollis est, virilis autem sexus cautior & durior est: Ideo impostores sanctitatis circa mulieres se constringunt vel constituunt, maximè cum viduis propter duas causas, quia dare possunt, & decipi. 2. *Timoth.* 3. a. In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati. Et *infrà.* Speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem abnegantes, & hos deuita, ex his enim sunt qui penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. *Chrysost.* Dum Iudaicos sacerdotes confundit, Christianos monet non permanere cum viduis ampliùs quàm cum cæteris, quia si voluntas mala non est, suspicio tamen mala est.

i Simulantes longam orationem,] vt sanctiores appareant & dona ampliora reciperẽt & quasi boni patroni laudarentur. De quibus dicit *Beda in Gloss.* Quorum oratio fit in peccatum, vt non solum pro aliis intercedere non possint, sed nec sibi ad salutem proficere, imò pro ipsis orationibus magis damnabuntur. Et intellige, id est, pro talibus, vt per nomen potiùs notetur qualitas siue modus orationis, quã essentia. Alij sic dicebant, pro ipsis orationibus, id est, pro promissione ipsarum orationum, quia scilicet, fraudulenter promittebant se pro simplicibus viduis oraturos. *Chrysostom.* Auaritiam vestram religionis colore depingitis, & diabolo Christi arma præstatis, vt armetur iniquitas

dum pietas

dum pietas æstimatur, *Osea* 4.b. Peccata populi mei comedent sacerdotes,& ad iniquitatem subleuabunt animas eorum, *Marc.*12. d. dicit: Deuorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis, Modò verò deuorant sub obtentu nullus orationis, sed violentia, & apertæ prædationis. Vnde *Isa.*3.c. Vos depasti estis vineam meam,& rapina pauperis in domo vestra, *Michaa* 3. a. Audite Principes Iacob, & duces domus Israël, Episcopos, & Archi-
A diaconos dicit: Qui violenter tollitis pelles desuper eos. Contra tales pastores dicit *Ezech.* 34. b. Non quæsierunt pastores greges meos,&c. *Zach.* 11. a. Pastores eorum non parcebant eis, & ego non parcam illis, 2. *Mach.*4.c. Sacerdotes non iam circa officium altaris dediti, &c.

Hi *a* accipient damnationem maiorem.

CAP. XXI.

RESpiciens *b* autem vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites: Vidit *c* autem, & quandam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo. Et dixit: *d* Verè dico vobis: quia vidua hæc pauper plus, quàm omnes misit: *e* Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei, hæc autem ex eo, quod deest illi, *f* omnem victum suum, quem habuit misit. Et *g* quibusdam dicentibus de templo quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit:

a Hi accipient damnationem maiorem.]Comparatio non fit ad aliquid quod hic præcesserit, sed ad id quod dicitur in alio Euangelista respicit, vbi dicitur: quòd quidam orabant prolixè in angulis plateaRū solo intuitu fauoris humani, & terrenæ vtilitatis, & hi quidem damnationem merebantur, sed isti maiorem, qui prolixè orant, & intuitu fauoris humani, & terrenæ vtilitatis. Vnde.[Hi accipient damnationem maiorem]quàm illi, qui amant in angulis stãtes orare, quia illi non quærunt nisi gloriam hominum, isti autem gloriam & pecuniam quærunt. De quibus *Iob* 36. b. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei.

EXPOSITIO CAP. XXI.

RESpiciens autẽ vidit,&c.]*Suprà* probauit Dominus auctoritate Dauid se esse Deum, & non purum hominem: Nunc ostendit idem per effectum scientiæ, qua cognouit corda, & intentiones offerentium in templo. Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes. In prima ponitur viduæ pauperis commendatio per quam Ecclesia de gẽtibus figuratur. In secunda prædicitur ciuitatis, & templi Ierusalem pariter,& mundi euersio,& signa præcedentia communiter assignantur *ibidem*, ibi.[Et quibusdam dicentibus.]In tertia monet discipulos suos Dominus esse attentos cõtra mala imminentia, ibi.[Attẽdite autem vobis,&c.]Dicit ergò:

b Respiciens autem Iesus vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites.]Dicitur autẽ gazophylacium arca foramen desuper habẽs, in quam templi donaria mittebantur, quæ 3.*Reg.*16.d.dicitur Musach sabbati, *Matth.* 27.a. dicitur Corbonaa 4.*Reg.*12.b.dicitur gazophylacium. Item gazophylacium dicitur porticus, in qua erat arca illa. Vnde *Ioan.*8.c.Hæc locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Et dicitur gazophylacium à Gazis, idest, diuitiis,& phylaxe quod est seruare. Item domus Leuitarum, & sacerdotum iuxta templum in superiori parte ad oriẽtem dicebantur gazophylacia, *Ezech.*42.b. Item locus vbi referebantur decimæ, *Nehem.*10.d.

[*Moraliter*] autem gazophylacium Dei, est manus pauperis, vel Dei memoria, in qua omnium merita reponuntur in fine remuneranda. In hoc gazophylacium quidquid posueris, centuplum inuenies. Iuxta illud *Matth.* 19. d. Omnis qui reliquerit domum, aut agros propter nomen meum, cẽtuplum accipiet,& vitam æternam possidebit, *Gen.*26.c. Seminauit Isaac in terra illa,& inuenit in ipso anno centuplū. Modò pauci volunt seminare in hac terra, quasi sit sterilis. Vnde conqueritur Dominus *Ierem.* 2. f. Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina?

c Vidit autem, & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo,] quasi ærea minuta, & erit minuta substantiuum, vel ærea minuta, id est, minima ærea, vt sit æra substantiuum, quia vtrumlibet potest esse substantiuum.

d Et dixit: verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plus, quã omnes misit]aduerbialiter, id est, copiosiùs, id est, ex maiori affectu, igitur plus in merito, vel plus proportione residui, & sic nominaliter.

e Nam,]non est casuale, sed ostensiuum, quòd, scilicet, illa totum suum misit. *e* Nam omnes hi ex abundanti sibi miserũt in munera Dei, hæc autem ex eo quod deest illi]Id est quãuis deest illi: Et est fortè idioma Hebræum.

f Omnem victum suum quem habuit misit.] *Chrys.* Nullus dicat: nõ possum facere. Potes. Non es vidua illa pauperior, non es Petro,& Ioanne rusticior. Et *suprà*. Talenta sunt vniuscuiusque virtus, siue, præeminentia, siue in pecunia, siue in doctrina, siue in qualicunque tali negotio. Et *infra*. Nihil ita est B
Deo amicum sicut ad communem vtilitatem viuere. Item *Chrysostomus* Dominus ait: Nondum dedisti quantum illa, quæ duos obolos submisit, neque dimidium. *Hieronymus*. Non quantum, sed ex quanto desiderio dederis considerat Deus, *Gen.*4.a. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius, *Tob.*4.b. Si multum tibi fuerit, &c. *Eccl.*7. a. Ne dicas in multitudine munerum meorum respicit Deus, &c. *Deut.* 32.e. Nonne hæc condita sunt apud me, &c. *Gloss.* In iudicio proferenda *Iob* 14 d. Signasti quasi in sacculo delicta mea.

[*Moraliter.*]Vidua est anima mundo quondam sociata per amorem, modò separata ab eo per contemptum: Et celebratum est diuortium inter ipsos à summo Pontifice, id est, Christo,& iam quasi mortuum sibi reputat, vt Paulus *Gal.* 6.d. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. De hac vidua dicit *Iob* 24.d. Pauit sterilem, & quæ non parit, id est, carnem, & viduæ non benefecit, id est animæ, *Eccles.* 35.c. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam eius descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas, id est, super eum, qui pascit sterilem,& ipsi non benefacit. Duo minuta, quæ ista vidua mittit in gazophylacium Dei, sunt affectus compassionis,& effectus miserationis. Vel verbum,& datum quæ debentur pauperibus, & aliquando plus valet bonum verbum, quàm magnum datum, *Eccl.*18.b Nonne ardorem,&c. Nonne ecce verbum,&c. *Eccl.* 4.a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacificè. Hæc dicuntur minuta si in humilitate sunt facta,& tunc Deo sunt accepta & magna reputata. Vnde sequitur.

d Verè dico vobis, quia vidua hæc, &c.

Mysticè] Vidua est Ecclesia, cuius maritus, id est Christus adhuc peregrinatur in cælo. De qua dicitur *in Ps.*131. Viduã eius benedicens benedicam, Et *Iob.* 29. b. Cor viduæ consolatus sum. Duo minuta, quæ ipsa ponit in gazophylacium, sunt fides, & operatio. Vel Dei, & proximi gemina dilectio, quæ consideratione sui minuta sunt, sed in conspectu Dei magna sunt. Ideò dicitur *Matth.* 6.a. Nesciat sinistra tua, &cæt. Alioquin Dominus non videt. Martinus dedit dimidiam chlamydem, & Dominus totam vestem sibi datam refert, dicens: Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit Mysterium satis patet *in Glo.* Sequitur: *g* Et quibusdam dicentibus, &c.] Secunda pars, in qua post oblationem, & commendationem viduæ, in qua Ecclesia gentium designatur, supponitur templi destructio futura, per quod synagogæ reprobatio figuratur, sicut patet *in Glo.* Et hoc est.[Et quibusdam dicentibus de tẽplo, quòd bonis lapidibus,& donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis,]supple destruentur, 2.*Cor.* 4. d. Hæc quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. Vel sic.

A *a* Hæc quæ

g Et quibusdam dicentibus, &c.] *Moraliter.*] autem destructio templi, religionis,& Ecclesiæ desolatio,& deiectio est, quæ iam pro magna parte destructa est: Non quoad lapidum, & reddituum multiplicationem, sed quoad morum sanctitatem, & fidei deuotionem. Vnde *Chrys.* Ædificium quidem templi stat, sanctitas autem cecidit. Sed templum hominum ædificium lapidum est, templum Dei congregatio electorum est. Vnde 1.*Cor.*3. d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et quia hodie Prælati,& clerici ferè omnes plus curant de lapidibus, quàm de animarum ædificatione, ideò in breui Ecclesia destruetur. Vnde *Michaa* 3. d. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in aceruum lapidum erit. Et hoc est, quod dicitur: [Et quibusdam dicen-

a Hæc quæ videris, venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.] *Glo.* De ſignis docet, de tempore non putat intimandum, *Act.* 1.a. Non eſt veſtrum noſſe tempora, &c. Sic conſtrue. [Venient dies, in quibus nõ relinquetur lapis ſuper lapidem,] ſupple de omnibus his [quæ] vos hic [videris, &c. Quadrageſimoſecundo anno poſt Paſſionem Domini factum eſt hoc à Romanis.

Hæc a quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. b Interrogauerunt autem illum dicentes: c Præceptor quando hæc erunt, & quod ſignum cùm fieri incipiet? d Qui dixit: videte ne ſeducamini. e Multi n. f venient in nomine meo, dicentes: quia ego ſum, & g tempus h appropinquauit. i Nolite ergò ire poſt illos. Cum k autem l audieritis prælia, & m ſeditiones n nolite terreri. o Oportet n. primum hęc fieri, ſed nondum p ſtatim finis.

Moral. t. a tibus de tẽplo, quod bonis lapidibus, & do-
Matth. 24.a. nis ornatum eſſet] In his duobus commendatur ornamentum Eccleſiæ, ſcilicet, magnitudine lapidum, & multitudine reddituum. Vnde ille bonu Prælatus dicitur: qui beneſcit ædificare, & redditua multiplicare, & ideo non iã eligentur Epiſcopi vel Abbates, ſed latomi, & negotiatores. Contra latomos Prælatos dicitur *Ier. cap.* 22.d. Væ qui ædificat domum ſuam non in iuſtitia ſed in iniuſtitia, quia panem pauperum murat in lapides. Hi ſunt peiores diabolo, qui dixit Domino: Dic vt lapidea iſti panes fiant, *Matt. cap.* 4. a. Contra negotiatores, dicitur 2. *Tim.* 2.a. Nemo militans Deo, &c. *Pſal.* 70. Quoniam non cognoui negotiationem introibo in potentias Domini, id eſt, in prælationes. Sed certè modò dicitur: nihil ſcit de bonis ſæcularibus, ideò non eſſet bonus Prælatus. Et de hoc conqueritur Dominus, *Oſe.* 11.d. Circumdedit me Ephraim in negotiatione ſua, & in dolo domus Iſrael. Ornamenta verò Eccleſiæ quibus multiplicandis, & cuſtodiendis deberẽt intendere Prælati, ſunt morum honeſtas, fidei puritas, orationis deuotio, hoſpitalitas, doctrina, confeſſio, & huiuſmodi Lapides verò ſunt bonæ perſonæ, & religioſæ, quos non ſolum quærere, ſed etiam magno pretio emere deberẽt Prælati, vt eas poſſent in ſuis Eccleſiis collocare, 1. *Pet* 2.a. Ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domos ſpirituales, *Apoc. cap* 21.e. Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata, & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Portæ ſunt Prælati, margaritæ virtutes.

a Non relinquetur domus, &c.] Ruinam turrium, & Palatiorum & lericorum minatur Dominus, quod & olim per Prophetas prædixerat, *Amos cap.* 3.d. Percutiam domum hyemalem, &c. *Iſa. cap.* 2.c. Dies Domini ſuper omnes colles eleuatos. Sequitur:

b Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor quando, &c.] *Beda.* Quia laudantibus ædificationes templi prædixerat omnia deſtruenda, diſcipuli, ſicut Marcus ait, *capit.* 13.a. ſcilicet, Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas ſeparatim quærunt tempus, & ſigna prædictæ deſtructionis Ieruſalem, & ſecundum M[illegible] 24.b. ſigna vltimi aduentus ad iudicium. Dominus autem ſigna exponens, de tempore ambiguos relinquit, quia nouit idipſum expedire eis. Sed quia nouerat ante euerſionem ſuperuenire in Eccleſia Pſeudo, qui falſo dogmatizarent, & errores in Eccleſia diſſeminarent, prædicantes diem iudicij imminere, ideò præmonet, & præmunit Dominus Apoſtolos, vt ſibi præcaueant, ne falſis errorum dogmatibus acquieſcant, quia primò præcedent ſigna, quæ ponuntur. Hoc eſt, quod dicitur:

c Præceptor quando hæc erunt, & quod ſignum cùm fieri incipient?] *1. Cor.* 1.d. Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam. Quaſi diſcipuli non ſolum ſignum deſtructionis templi, ſed & conſummationis ſæculi quæſierunt, vt dicitur, *Matth.* 24.a. Sciebant enim, quòd tunc fiet omnibus plena remuneratio. Vnde *Chryſ.* Omnibus laborantibus dulcia eſt finis: Viator libenter interrogat vbi eſt manſio, mercenarius frequenter computat, quando annus completur, agricola ſemper tempora meſſis expectat, mulier prægnans ſemper de decimo menſe cogitat, ſic & ſerui Dei libenter de conſummatione requirũt, quia vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum, *Matt.* 6.c. *Iob* 7.a. Sicut ceruus deſiderat vmbram, &c. Sed de malis, & otioſis dicitur *Amos* 5.c. Væ deſiderantibus diem Domini, ad quid, &c.

d Qui dixit: videte ne ſeducamini] id eſt ne quis perſuadeat quaſi hæc mox ſint futura. *Chryſ.* Duo reſpondet, de futuro præmonet quaſi præſcius Deus, de præſenti monet quaſi benignus magiſter, *Marc.* 13.a. Videte ne quis vos ſeducat, 2. *Theſſ.* 2.a. Ne quis vos ſeducat, quoniam niſi venerit diſceſſio.

e Multi enim] ante completionem horum.

f Venient in nomine meo, dicentes: quia ego ſum,] Chriſtus ſupple. g Et] dicentes: quia [tempus,] iudicij vel libertatis, & pacis.

h Appropinquauit] quaſi iam prope eſt, *Marc. 13.c.* 1. *Ioan.* 4.a. Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum, *Sap.* 4.a. C
Multigena impiorum multitudo non erit vtilis. Imminente excidio ciuitatis, & etiam tempore Apoſtolorũ multi fuerunt hæretici, & Pſeudo, qui dixerunt ſe eſſe Chriſtos, & tempus libertatis, ad diem Domini appropinquare, & multas alias falſitates. Contra quos diſputat Apoſt 2. *Theſſ.* 2. Quorum primus, id eſt, maximus fuit Simon Magus, qui dicebat, & in ſuis voluminibus reliquit ſcriptum, vt dicit *Hieronymus*: Ego ſum ſpecioſus, ego ſum paracletus, ego ſum omnipotens, ego Dei omnia, ego ſum ſermo Dei. Vnde *Actuum* 8. b. Vir quidam nomine Simon, dicens ſe eſſe aliquem magnum, cui auſcultabant omnes à minimo vſq; ad maximum, dicentes: hic eſt virtus Dei, quæ vocatur magna, ſicut Apoſtolus dicebat Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, 1. *Cor.* 1. d. Refert etiam *Ioſephus* alium Simonem fuiſſe in campis Iezrael, qui prædicabat ſe eſſe Chriſtum, & in proximo liberaturum Iudæam à tributo Romanorum. Legitur etiam quòd cum eſſent filij Herodis Romæ, & ibi diſceptarent de regno, erant quatuor in Iudæa, quorum vnuſquiſq; ſe eſſe Chriſtum prædicabat. Sic circa finem mundi erunt multi Hæretici: Multi dico, & numero hominum, & numero hæreſum, plurimos ſeducentes, quorum Princeps erit antichriſtus, ſicut Simõ primus fuit in primitiua Eccleſia. Vnde in catalogo hæreſũ primò ponitur ſimonia hæreſis. Sed quare imminente exeidio ciuitatis, & mundi pullulant hæreſes. *Chryſ.* Quando domus incendio corrumpitur, mox latrones ſurgunt, & irruunt, vt rapiant, ſic quando caſus Iudæorum ſpecialiter, vel Chriſtianorũ generaliter fieri cœpit, omnes dæmones inſurrexerunt per miniſtros ſuos quærentes qui perdant. Vnde *Pſ.* 103. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſiluæ. Itẽ homo circa mortem phantaſias videt, ſic & mundus in exitu ſuo multos patietur errores.

i Nolite ergò ire poſt illos] id eſt, acquieſcere illis. Tamen multi abibũt poſt illos. Vnde *Matth.* 13.a. Multi veniẽt in nomine meo, & ſeducent multos. Simon enim multos ſeducit: Pauci enim hodie ſunt beneficiati niſi per Simonem. Quia vel prece carnali, vel ſeruitio temporali, vel intuitu ſanguinis, vel timore Principis, vel ſpe temporalis emolumenti. Item Antichriſtus multos ſeducit, id eſt, amor dignitatum Chriſto contrarius. Chriſtus enim quæſitus ad regnum fugit, *Ioan.* 6. b. Quæſitus ad Crucem, & mortem ſe obtulit, *Ioan.* 18.b. Ambitioſus ecõtrariò Chriſtus in vna perſona duas vel tres naturas habuit, ambitio in vna ſubſtantia plures congerit perſonams, 1. *Ioan.* 2. c. Nunc Antichriſti multi ſunt.

K Cum autem, &c.] *Beda.* Hæc ad literam à Paſſione Domini in Iudæa abundauerunt, quibus ne territi Apoſtoli Ieruſalem, & Iudæam deſerant admonentur, quia non ſtatim finis, ſed poſt quadragintaduos annos. *Chryſ.* Non poteſt eſſe ſignum quod ſemper fuit in vſu: Nam bella hæc corporalia ſemper fuerunt, & erunt, loquitur carnaliter de bello Iudaico, ſpiritualiter autem de bellis Hæreticorum in fine. Dicit ergò:

K Cùm autem] ante exeidium.

l Audieritis prælia] quæ ad hoſtes.

m Et ſeditiones] quæ ad ciues.

n Nolite terreri] quaſi ne propter iſta de Iudæa aufugiatis per quadragintaduos annos prædicaturi.

o Oportet enim, &c.] *Amb* De ſignis docet, de tempore non putat intimandum, *Matth.* 18.a. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala.

p Sed nondum ſtatim finis,] id eſt, finalis euerſio Iudææ.

Moraliter.] K Cum audieritis, &c.] Duo genera tentationum tãgit hic Dominus. Bella ſunt ad exteros hoſtes, ſeditiones ad do- *Moralit.*

ad domeſticos ciues. Hoſtes exteri ſunt hæretici, ciues domeſtici ſunt falſi Chriſtiani. Illi fidem, iſti mores impugnāt: Signanter autem dicit: [Cùm audieritis,] non videritis, aut ſenſeritis. Auditus enim præliorum non multum terret, aut lædit, & ſancti ſine terrore & læſione ſuſcipiunt ſiue ſuſtinent tētationes. Vnde

a Tunc dicebat illis: *b* Surget gens contra gentem, & *c* regnum aduerſùs regnum, & *d* terræmotus *e* magni erunt per loca, & *f* peſtilentiæ, *g* & fames, *h* terroréſque de cælo *i* & ſigna magna erunt. *k* Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus ſuas, & perſequentur tradentes in ſynagogas, & cuſtodias *l* trahentes ad reges, & præſides propter nomen meum.

Chryſ. In auditione ſeu corporalium, ſeu ſpiritualium præliorum imperterribiles manent, quia ea quæ ſūt in mundo, non poſſunt nocere eis, qui ſunt extra mundum:

Mat. 24. a. Marc. 13. b. Sicut qui eſt in tabernaculo, ſonum quidem tempeſtatis audit, ipſe autem flatum non ſentit. Hoc eſt quod dicitur *Prouerb. cap.* 28. a. Fugit impius nemine perſequente, iuſtus autem quaſi leo confidens abſq; terrore erit, *Matt.* c. 10. d. Nolite timere eos qui corpus occidunt, &c. *Inf.* 12 d. Nolite timere puſillus grex. *Prou. cap.* 12. c. Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit. Sequitur.

a Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, &c.] Signa ponit communia deſtructionis Ieruſalem, & conſummationis ſæculi: quorum alia ſunt de cælo, alia è terra, alia ab elementis, alia ab hominibus. Verbi gratia: [Surget gens contra gentem:] Ecce ſignum ab hominibus. [Et terræmotus magni erunt:] Ecce ſignū à terra. [Peſtilētiæ, & fames] Ecce ſignum ab elementis. [Terroreſque de cælo.] Hæc omnia finem ſæculi præcedent, & deſtructionem Ieruſalem præceſſerunt. Vnde dicit *Ioſephus* quòd imminente deſtructione Ieroſalem, ſtella ſimilis gladio per annum pependit ſuper Ieruſalem, & currus & equites armati in aere pugnantes, & vitula inter manus immolantis peperit agnum. De huiuſmodi etiam portentis, legitur 2. *Machab.* 5. a. Dicit autem *Chryſoſtomus*: quòd non ſunt omnia hæc ſigna ad manifeſtationem. Nam bella corporalia ſemper fuerunt, & fames, & terræmotus. Nec poteſt eſſe ſignum rei futuræ, quod ſemper eſt in vſu, ſed quod nouum fit, illud dicitur ſignum. Sicut ergò fuit Ieruſalem corporalis, quæ iam expugnata eſt, ſic eſt & altera ſpiritualis, id eſt, Eccleſia Chriſti, quæ tentatur quotidie, & in fine tentabitur. Vnde ſigna quæ Dominus dicit, ſunt ſpiritualiter intelligenda, & carnaliter. Ergò ad vtrumque porrige mentem qui audis. Dicit ergò:

b Surget gens contra gentem] laici contra clericos, canonici contra canonicos, *Iſa. cap.* 3. a. Corruet populus, vir ad virum, vnuſquiſque ad proximum ſuum, tumultuabitur puer contra ſenem, ignobilis contra nobilem. Item *Iſa.* 9. d. Vnuſquiſq; carnem brachij ſui vorabit, Manaſſes Ephraim, &c.

c Et regnum aduerſùs regnum,] id eſt, Eccleſia contra Eccleſiā, vel clauſtrum aduerſus clauſtrum. *Iſa.* 19. a. Concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios, & pugnabit vir contra fratrem ſuum, & vir contra amicum ſuum, ciuitas aduerſùs ciuitatem, regnum aduerſùs regnum, *Zach.* 8. b. diuiſi omnes homines, vnumquemq; cōtra proximum ſuum, *Oſea* 10. a. Diuiſum eſt cor eorum, &c. *ſup.* 11. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, &c.

d Et terræmotus] *Iſa.* 24. d. Agitatione agitabitur terra, ſicut ebrius, voment enim peccatores.

e Magni erūt per loca.] *Greg.* Prius corda hominum & poſt elementa turbantur, vt cum rerum ordo cōfunditur, ex qua re tribulatio veniat, monſtretur. Terræ commotio eſt à vera fide ſeparatio, vel à bonis moribus alienatio. Primum eſt in hæreticis, ſecundum in hypocritis. Vel certè terræ cōmotio eſt Eccleſiæ perturbatio, quæ fit per aduocatos, qui pacē Eccleſiæ turbant. *Eccl. cap.* 28. b. Lingua tertia multos commouit & diſperſit illos de gente in gentem. Et *inf.* c. Qui reſpicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat, 2. *Paral.* 15. b. Non erit pax egrediendi vel ingrediendi, ſed terrores vndiq; in cunctis habitatoribus terrarum: Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas cōtra ciuitatem, quia Dominus cōturbabit eos in omni anguſtia, vos autem confortamini & non diſſoluantur manus veſtræ: erit enim merces operi veſtro. *Apoc. cap.* 8. b. Accepit Angelus thuribulum & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram, & facta ſunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus magnus. Quatuor autem ſunt quæ turbant Eccleſiam Dei modo. Hæretici, ſchiſmatici, hypocritæ, aduo-

Quatuor ſunt quæ turbant Eccleſiam.

cati, *Prou.* 30. c. Per tria mouetur terra, & quartum quod ſuſtinere non poteſt: Per ſeruum cùm regnauerit, per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo, per odioſam mulierē cum in matrimonio fuerit aſſumpta, & per ancillam cùm fuerit hæres dominæ ſuæ.

f Et peſtilentiæ,] id eſt mali exempli pernicies, & erroris peſtifera prædicatio. *Ezech. cap.* 5. d. Famem congregabo ſuper vos & conteram in vobis baculum panis, & immittam in vobis famem, & beſtias peſſimas vſque ad internecionem, & peſtilentia, & ſanguis tranſibunt per te.

g Et fames] audiendi verbum Dei, *Amos* 8. d. Mittam famē in terram, non famem panis, &c.

h Terroreſque de cælo] vnde deberet eſſe conſolatio. Ecce omnia elementa quaſi in vltionem auctoris ſui conſurgunt, *Sap.* 5. d. Pugnabit pro eo orbis terrarum. *Sap.* 16. c. vindex enim eſt orbis iuſtorum.

i Et ſigna magna erunt.] *Gloſſ.* Conſtat hæc omnia contigiſſe tempore Iudaicæ ſeditionis, ante vltimam Prouinciæ euerſionem. Hæc *Gloſſ.* innuit ea quæ dicta ſunt ad literam fuiſſe poſt Paſſionem Domini, quæ etiam erunt ante conſummationem ſæculi. *Chryſoſtomus.* Quomodo facta eſt fames verbi in Chriſtiano populo, quomodo comprehenderunt eos peſtilentiæ vitiorum, quanti facti ſunt terræmotus turbationum. Et *infrà.* Gens quibus odio ſunt patres noſtri, hæreſes ſunt. Et *infrà.* Alij dicunt, ſe neque manducare, neque bibere, ſed pendere in aere, alij veſtiti ciliciis, circūdari cathenis, ſociis ſibi dæmonia commouētes, & quia gratiam Dei non habent, patrocinio dæmonum commendantur. Et *infr.* Quem ex parte non moueat Antichriſtus faciēs opera Chriſti, & antichriſtiani officia explentes Chriſtianorum, hæc ſurſum ſunt ſigna, id eſt, in eis, qui ſunt ſurſum, id eſt ſupra alios [Surget gens contra gentem, &c.] *Glo. Gregorii.* Horum alia è cælo, &c. *Greg.* Omnia quæ ad vſum vitæ præſentis accipimus, vertimus ad culpam, tranquillitatem humanæ pacis in vanam ſecuritatem, peregrinationem terræ pro habitatione diliximus patriæ, ſalutem corporum redigimus in vſum vitiorum, vbertatis abundantiam, non ad neceſſitatem carnis, ſed ad peruerſitatem intorſimus voluptatis, ſerenitatem aeris cogimus nobis ſeruire ad amorē delectationis terrenæ. Iure igitur nos omnia feriunt, quæ ſimul ſubiecta vitiis noſtris ſeruiebant, vt quot in mundo habuimus gaudia, tot poſtmodum ſentiamus tormenta, *Sap.* 16. d. Omnis creatura tibi factori deſeruiens exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos, & cæt. *Infra.* Ecce perturbatio hominum, quia aboſi ſunt pace, *Geneſ.* 16. d. Hic erit ferus, manus eius contra omnes. Ecce reſpectus iræ deſuper, quia in hoc oſtendetur Deus iratus, quòd mouebit terram, quæ naturaliter eſt immobilis. Peſtilentiæ, inæqualitas corporum, peſtis eſt morbus latè peruagans omnes inuoluēs, quaſi à paſtu nociuo herbæ. Ecce inæqualitas aeris. Sed nonne ex inæqualitate aeris proueniunt peſtes, quare ergò ſic diſtinguit? Solutio, quia ſæpe à diabolo veniunt, *Nahum* 3. a. Væ ciuitas ſanguinum. *Gloſſ.* Quandoque in morbo corporis flagellum diaboli ſentitur. Immittitur enim aliquando, non à natura elementorum, ſed à diabolo percutiente, vel regius morbus, vel hydropis, vel labor calculi, & huiuſmodi. Sequitur:

K Sed ante hæc omnia.] Prædixit Dominus ſigna præcedentia euerſionem Iudææ, hîc oſtendit cauſam, ſcilicet quia poſt mortem ſuam præcones nominis ſui impia crudelitate vexabunt. Et hoc eſt [ſed ante hæc omnia iniiciēt vobis manus ſuas, & perſequentur tradentes in ſynagogas, & cuſtodias] & ideò vos beati, 1. *Pet.* 3. c. Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis, ſed [quid patimini propter iuſtitiam, beati, *Mat.* 5. a. Beati eſtis cùm vos oderint homines & perſecuti vos fuerint. Sed non omnibus datum eſt hoc, ſcilicet pro Chriſto pati perſecutionem, *Phil.* 1. Vobis donatum eſt pro Chriſto non ſolum, &c.

l Trahentes ad Reges, & Præſides propter nomen meum,] *Mat.* 10. c. Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum, quod prædicatis. Et quod eſt illud nomen quod prædicatis? *Gen.* 32. g.

Cur quæris nomen meum quod est mirabile: Est enim Tetragrammaton.

a Continget autem vobis in testimonium.] Quasi vos sustinebitis huiusmodi pressuras, sed idipsum vobis erit in testimonium damnationis eorum, & exemplum bonorum. Damnationis inquam illorum, qui vos persequuntur, vel

D eorum, qui vos audire noluerunt, vel videntes imitari noluerunt. Afflictio enim iustorum, vt dicit *Gregorius*, bonis est in adiutorium, malis in testimonium, vt inde reprobi sine excusatione pereant, vnde exemplum bene viuendi capiunt electi, *Zach.* 3 c. Audi sacerdos magne, tu & amatores tui, qui tecum sunt, quia viri portendentes vos estis. Vel. [Contingct vobis in testimonium,] id est, propter testimonium veritatis, vel in testimonium meæ charitatis, & vestræ obedientiæ, & solicitudinis, qui misi vos ad ipsos vocandos, & noluerunt venire. *Ierem. cap. 7 f.* Misi ad vos omnes seruos, meos Prophetas per diem consurgens diluculo, & mittens, & non audierunt me.

a Contingct autem vobis in testimonium. *b* Ponite ergò in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. *c* Ego enim dabo vobis os, & *d* sapientiam, *e* cui non poterunt resistere, & *f* contradicere omnes aduersarij vestri.

b Ponite ergò in cordibus vestris, non præmeditari, quemadmodum respondeatis,] id est, qualiter, vtrum ornatè, vel inornatè, ne videamini testes subordinati à sensu carnis, vel mundi, *1. Corinth.* 2. a. Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, &cæt. Contra hoc quod hic dicitur *Isa. cap.* 45. d. Annuntiate, & venite, & consiliamini simul. *Gloss.* Vt omnes per mundum euntes, idem annuntietis. *Exodi capitulo quarto.* c. Ego ero ero in ore tuo. Vnde sequitur hic.

c Ego enim dabo vobis os,] Id est, verba, *Isaia cap.* 45. d. Ego sum, qui loquor iustitiam, &cæt. *Matthæi cap. decimo.* c. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini, non enim, &cæt. *Beda.* Nolite terreri, vos ad certamen accéditis, sed ego prælior, vos editis verba, sed ego sum, qui loquor, *Exod. cap.* 14. d. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Et sicut organum modulationem emittit, secundum quòd temperatur ab artifice, sic prædicator loquitur, secundùm quod temperatur à Christo, *Isaiæ cap.* 16. d. Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, quæ non sonat nisi secundùm quòd temperatur.

d Et sapientiam] vt sapientia cordis os regat, & doceat, & os sapientiam cordis aliis manifestet, & communicet, *Eccl.* 21. c. Os sapientis, &c.

e Cui non poterunt resistere] verberibus.

f Et contradicere,] verbis [Omnes aduersarij vestri] Multi sunt aduersarij veræ prædicationis verbi Dei, maximè autem detractores, & luxuriosi. De primis *Prou. cap.* 9. b. Noli arguere derisorem ne oderit te. *Ibidem*: Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriã facit. De aliis *Eccle. cap.* 21. c. Audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proiiciet illud post dorsum suum. De vtrisque *Matt.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus, &cæt.

g Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis,] Qui deberent iuuare, & defendere. Hoc autem subditur ad exaggerationem pressurarum. Molestius est enim ab eo supplicium pati, à quo debuit accipere beneficium.

Vnde maior erit dolor, quàm si extranei hoc facerent. *Ps.* 54. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique &cæt. Tu verò homo vnanimis, &c. *Beda.* Maius tormentum est, cum aliquis ab illis patitur, de quibus præsumebat, id est, bene sperabat, quia cum damno corporis mala patitur amissæ charitatis, id est, præter damnum corporis quòd sustinet, dolet de amissa dilectione consanguineorum. *Michææ capit. septimo* a. Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum venatur ad mortem, &cæt Et *inf.* Nolite credere amico, &cæt. *Ierem.* 9. b. Omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Sed quomodo est amicus, si fraudulenter incedet, aut quomodo fraudulenter incedit, si est amicus? Respondeo. *Eccl. cap.* 6. b. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die tribulationis. *g* Et morte afficient ex vobis.] *Gloss.* Quosdam. *Chrysostomus.* Facientes persecutiones, quomodo hæc legere non erubescunt?

i Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Hominibus, id est, humanum sapientibus. Omnes amatores mundi odiunt Christum, & seruos eius, quia prædicant contemptum mundi *Iacob.* 4. a. Quicunque voluerit esse amicus huius mundi, inimicus Dei constituitur. *Chrysostomus.* Mira virtus Christi, & fortitudo, Apostolorum à gentibus habebantur odio, vt Iudæi, à Cæsare abigebantur, vt seditiosi, à Iudæis lapidabantur, vt legis inimici, contra Apostolos omnes præliabantur, Princeps, dux, idiota, plebs, infinita millia Iudæorum tunc cœperunt Romani, & duodecim viros inermes non superauerunt. Duo sunt necessaria docenti, vt fide sit dignus, scilicet, vt diligatur ab his quos docet, & vt tempus sit liberum à tumultu, omnia autem tunc contraria fuerunt.

g Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & *h* morte afficient ex vobis. Et *i* eritis odio omnibus hominibus propter nomẽ meũ. Et *k* capillus de capite vestro nõ peribit. In *l* patientia vestra *m* possidebitis animas vestras.

k Et capillus de capite vestro non peribit,] id est, qualibet particula, quæ erit de veritate humanæ naturæ: Et est probatio quasi à minori.

Vel aliter potest exponi, & erit metaphora. [Capillus de capite vestro non peribit] Quia dura sunt, quæ dixerat de afflictione, ideò hic subdit gaudium de resurrectione, quando fiet plena remuneratio. Est ergò sensus. [Capillus, &c.] quasi nõ solum facta vestra, & dicta Deus remunerabit, sed nec modica cogitatio in vobis irremunerata remanebit, vnde *Ps.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi, id est modicæ cogitationes, vt dicantur reliquiæ à modicitate non à paucitate.

l In patientia vestra possidebitis animas vestras] quasi dicat, hæc prædicta sustinebitis, sed in his: id est, inter hæc maxima patiẽtia opus est. Vnde in omnibus habete patientiam quia in ea.

m Possidebitis animas vestras,] id est, eritis Domini, & possessores animarum vestrarum, vt si animæ vestræ passiones abhorreant, tamen eas rationis arbitrio regatis, & ad patiendum inducatis, *Rom. cap.* 2. c. Testimonium reddente illis conscientia. Contra *Gloss.* In illa die cogitationes accusabunt animas, vel defendent. Non vtique illæ cogitationes, quæ tunc erunt, sed quæ nunc sunt. Nota duæ virtutes maximè sunt necessariæ prædicatoribus, scilicet, sapientia, & patientia. Nam per sapientiam respõdetur verbis, per patientiam verberibus. In his duobus interrogamur prædicatores, sicut & ipse Dominus, *Sapien. cap.* 2. d. Contumelia, & tormento interrogemus eum: sic & tu. Hæ enim sunt duæ alæ, quæ datæ sunt mulieri, id est, Ecclesiæ, vt fugeret in desertum à facie draconis. *Apoc. cap.* 12. d. Veruntamen, quia patientia radix est, & custos omnium virtutum, etiam sapientiæ, Vnde *Prou. cap.* 19. b. Doctrina viri per patientiam noscitur: Ideò de ipsa dicit *Glossa Gregorij.* Patientia est radix, & custos omnium virtutum. Contra: Imò fides, vel humilitas. Solutio. Radix prima pars arboris est, & infima, & arborem firmam tenet, ne cadat. Fides prima, humilitas secunda, patientia tertia.

l In patientia vestra possidebitis animas vestras] id est, custodietis, *Prou. cap.* 15. d. Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis.

Gregorius. Dum nobisipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus, *Prou. cap.* 16. d. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium.

Gregorius. Vera patientia est, quæ ipsum amat quem portat: Nam tolerare, & odisse non est virtus, sed velamen furoris. Quantum lata mens fuerit per amorem, tantum erit, & patiens per longanimitatem. Tantum portat quisq; proximum, quantum amat ipsum.

Hieronymus. Tripliciter exercetur patientia. A proximo enim sustinemus persecutiones, damna, & contumelias: Ab aduersario, tentamenta: A Domino autem flagella. Sine ferro esse martyres possumus, si patientiam in animo seruamus. Sequitur:

a Cum

a Cùm autem, &c.] Hucusque dixit Dominus, quæ futura erant Ierusalem per quadragintaduos annos à sua Passione: Hic autem finalem desolationem, quæ facta est per Romanos exponit, dicens: [Cum autem videritis circundati ab exercitu Ierusalem,] id est, cùm videritis Ierusalem obsessam.

c Tuoc scitote, quia appropinquauit desulatio eius]id est instat euersio eius.

a Cùm autem videritis circundari ab exercitu b Ierusalem, c tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius. d Tunc e qui in Iudæa sunt f fugiant ad montes, & g qui in medio eius discedant, & qui in regionibus non intrent in eam, quia h dies vltionis i hi sunt, vt impleantur omnia quæ scripta sũt. Væ k autẽ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit l enim pressura magna super terram, & ita populo huic. Et m cadent in ore n gladij, & o captiui ducentur in omnes gentes. Et Ierusalẽ calcabitur à gentibus p donec impleantur tempora nationum.

d Tunc,] id est, in proximo tempore ante obsidionem, dum adhuc fugere licebit, quia primò transit Romanus exercitus per Iudæam, & ciuitates multaa euertit.

e Qui in Iudæa sunt fugiant ad montes,] quasi non veniant in Ierusalem.

g Et qui in medio eius]sunt [discedant, & qui in regiunibus, non intrent in eam.] *Hieronymus.* Ad literam tanta fuit vrbis obsidio, & tam arcta, quòd nulli erat licitum intrare, vel exire de ciuitate.

h Quia dies vltionis] sanguinis Domini.

i Hi sunt, vt impleantur omnia quæ,] Inde, [scripta sunt] *Matth. cap.* 5. b. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. *Beda.* Ecclesiastica historia narrat Christianos, qui in Iudæa erant imminente excidio ab Angelo monitos fuisse, & trans Iordanem in ciuitate Pella donec desolatio Iudææ impleretur habitasse. Hæc omnia mysticè intelliguntur de Ecclesia, quæ pro magna parte destruitur per Romanos. Vode & Petrus ad Clementem, abominationem desolationis exponit exercitum Romanorum, vt dicit *Chrysostomus super Matthæum cap.* 24. Dicit ergò:

Mysticè. a Cùm autem videritis circumdari ab exercitu] Romanorum.

b Ierusalem,] id est, Ecclesiam, quæ modò circumdata est satis à pueris Romanorum. Iam enim ferè in omni Ecclesia sunt Romani constituti Canonici, & non solum magni, quod toletabile est, sed pueri Romanorum, qood execrabile est.

c Tuoc scitote, quia appropinquauit desolatio eius]id est Ecclesiæ. Nihil enim adeò destruit Ecclesiã Dei, sicut qood pueri in Ecclesiis dominantur, *Isa. cap.* 3. c. Ecce Dominus dominator exercituum auferet à Ierusalem, & à Iuda validum, & fortem, & robur panis, & omne robur aquæ, & fortem, &c.

d Tunc qui in Iudæa sunt]id est, in Ecclesia, vbi est confessio veritatis.

f Fugiant ad montes]id est, ad claustra, vt ibi saluentur latentes, *Genes. cap.* 16. p. Non stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, *Isaiæ cap.* 2. a. Venite ascendamos ad montem Dei Horeb, & ad domum Dei Iacob, id est, luctatorum.

g Quia dies vltionis,] *Isa. cap.* 34. b. Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom, quia dies vltionis Domini annus retributionis iudicij Sion, id est, Ecclesiæ.

K Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.] De signis quæ præcesserunt euersionem Ierusalem quædam exposuit Dominus, & vltimò posuit euidenter iudiciũ destructionis, scilicet, obsidionem: adhuc prosequitur de obsidione, dicens: quia tẽpore obsidionis erit væ prægnantibus, id est, in vtero habentibus, & nutrientibus paruulos iã natos, quia præ sarcina filiorum fugere non poterunt, & capientur. Vel per prægnantes, & nutrientes intellige quoslibet habentes quælibet fugæ impedimenta, vt sit sensus: Væ erit illi, qui aliqua impedimenta habebit ne fugere possit. Litera patet.

Mysticè. *Mysticè*] autem. K Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus]id est, mortis, vel iudicij tempore propinquãte. Prægnantes autem sunt omnes terrenas diuitias concupiscentes, & nondum habentes, cum autem pepererint, id est, habuerint, adiiciunt lac, vt crescat. *Amos* 1. d. Super trib. sceleribus filiorum Ammon, &c. *Aug. de verbis Domini.* Quando concupiscit quis rem alienam, anima sua quasi cõcepisse videtur, quam rem si per aliquam nequitiam potuerit obtinere, quasi natum filium osculari, & nutrire cognoscitur. Vis concupiscendo impregnari? Concupisce vitam æternam, & intus erit paruulus tuus. Item prægnantes sunt pondere peccatorum graues, superbia turgentes. Item propositum boni habentes, sed nondum perficientes. De quibus *Isa. cap.* 37. a. Filij venerunt vsque ad partum, & virtus non est pariendi. Nutrientes verò sunt omnes diuitias habitas auare custodientes. Item peccata sua palliantes, excusantes, defendentes. Item propositi, vel voti sui exitum differentes. Omnibus his væ in diebus illis, 4. *Reg.* 15. c. Percussit Manahen Thapsam, & omnes qui erant in ea, & terminos eius de Thersa: Noluerunt enim aperire ei, & interfecit omnes prægnantes eius. Manahen interpretatur cõsulens, vel consolatio, id est Christus. Thersa pulchra, mundus. *Ierem.* c. 31. b. Congregabo eos inter quos erunt cæcus, & claudus, & prægnans, & pariens simul. E

l Erit enim pressura magna super terram,] *Ioan. cap.* 16. g. In mundo pressuram habebitis. *Anselmus.* O angustiæ, hinc erunt accusantia peccata, inde terrens iustitia, subtus patẽs horridum chaos inferni, desuper iratus iudex, intus vrens conscientia, foris ardens mundus, iustus vix saluabitur, constrictus vbi latebo? quomodo parebo? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Illud desiderabo, & nusquã erit, istud execrabor, & vbique erit.

m Et cadent in ore]id est, in consumptione.

n Gladij,]sententiæ diuinæ, *Iob cap.* 19. d. Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum gladius est, *Deut. cap.* 32. f. Gladius meus deuorabit carnes.

o Et captiui ducentur in omnes gentes, & Ierusalem calcabitur à gentibus.]Iam calcatur Ierusalem, id est, Ecclesia à gentibus incircumcisis carne, & corde, *Psalm.* 78. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, &cæt. *Ezech. cap.* 44. c. Hæc dicit Dominus Deus: Omnia alienigena incircumcisus carne, & incircumcisus corde non ingredietur sanctuarium meum.

p Donec impleantur tempora nationum.] *Beda*, id est donec plenitudo gentium intrauerit, vt sic omnis Israel salua fiat, *Rom. cap.* 11. d. & quasi ad solum propriæ natiuitatis gauisurus redeat, id est ad fidem. Vel ad literã potest intelligi, quia tempore Antichristi sunt habitaturi Iudæi Ierusalem, & reædificaturi templum vnum, sicut dicunt quidam, & legitur Antichristus sessurus in templo. 2. *Thess.* 2. a. Quid autẽ impletis temporibus nationum, & omni Israele saluato sequatur, Dominus ex ordine ponit: Nam & hoc secundum *Mat. cap.* 24. a. Apostoli quæsierunt, non solum tempus euertendi templum, sed etiam signum aduentus eius, & consummationis sæculi. Vnde sequitur:

q Et erunt signa, &c.] Hucusque posuit Dominus signa euersionis Ierusalem, hic autem ponit propria signa aduentus sui ad iudiciũ, & cõsummationis sæculi. *Hieronymus* verò dicit se inuenisse *in libris Hebræorum*, quindecim signa præcedentia diem iudicij. Vtrum autem dies illi quibus fiẽt illa, continui sint futuri an interpolati, non exprimit. Prima die eriget se mare quadraginta cubitis super altitudinẽ mõtium, stans in loco suo, quasi murus. Secunda, tantum descendet, vt vix intueri possit. Tertia, omnes marinæ belluæ apparentes supra mare, dabunt rugitus vsque ad cælum. Quarta, ardebit mare, & aquæ omnes. Quinta, herbæ, & arbores dabunt rorem sanguineum. Sexta, ruent ædificia. Septima petræ adinuicem collidentur. Octaua, generalis fiet terræ motus. Nona, æquabitur terra. Decima, exibunt homines de cauernis, & ibunt velut amentes, & non poterunt mutuò loqui. Vndecima, surgent ossa mortuorum, & stabunt super sepulcbra. Duodecima, cadent stellæ. Tertiadecima, morientur homines viuẽtes, vt cum mortuis resurgant. Quartadecima, ardebit cælum, & terra, id est, superficies aeris, & terræ. Quintadecima, fiet nouum cælum, & noua terra, & resurgent omnes. Hæc eadem signa ponit *Magister in historiis.* Quædam illorum in euangelio leguntur, vt hic, duplici ex causa. Prima est vt boni accelerent iter suum. Secunda, vt mali perterriti resipiscant, & redeant.

A Dicit ergò: *a* Et erunt signa in sole, &c.] *Ioel.* 2. g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, *Isa. cap.* 24. d. Erubescet Luna, & confundetur Sol cum regnauerit Dominus exercituum, &c. q. d. confundetur ex rubore propter peccata vestra.

b Et in terris pressura gentium,] hoc tempore Antichristi.

Isa 13. *b. Ioel.* 3. *d.* *c* Præ confusione sonitus maris & fluctuum,] quia mare confundetur, id est omninò peribit, & hoc cum fragore inteoso. Quod autem aquæ omninò pereant, habetur *Apoc.* 21. a. *Beda* Prænuntiat hoc quòd Ioannes inter cætera sæculi miracula habiturum mare conspexit, *Apocalyp.* 21. a. id est, annihilandum, cum dicit: Et mare iam non est. *Gregorius.* Confusio maris, & fluctuum necdum noua exorta est, sed cum multa prænunciata completa sunt, dubium non est, quin sequantur etiam pauca quæ restant, quia sequentium rerum certitudo est præteritarum exhibitio.

a Et erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis, *b* & in terris pressura gentium, præ *c* confusione sonitus maris & *d* fluctuum:

A Arescentibus

Mysticè. *Mysticè.* *a* Et erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis.] Sed Christus est. De quo *Malach.* vlt. a. Vobis timentibus nomē meum orietur Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, id est, in brachiis in Cruce extensis. Luna est Ecclesia, quæ à Christo illuminatur, vt Luna à Sole, *Apocal.* 12 a. Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta Sole, id est Ecclesia informata Christi cōuersatione. Stellæ sunt singuli fideles, *Iud.* 5. c Stellæ manentes in ordine suo & cursu pugnauerunt cōtra Sisaram. *In Sole Christo quatuor signa leguntur fuisse.* In hoc Sole Christo quatuor signa leguntur fuisse, scilicet, obscuratio, percussio, statio, retrocessio. Obscuratio solis fuit in Verbi incarnatione, tūc enim quasi sol sub nube latuit, & ita quodammodo obscuratus fuit. De qua *Apoc.* 6. d. Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus. Dicitur autem saccus, quia Deus pater omnes thesauros suos recondidit in eo, sicut bonus mercator in vili sacco reponit merces suas pretiosas. Cilicinus autem dicitur, propter vitæ asperitates, & vilitates assumptas. De quo dicitur in *Psal.* 29 Conscidisti saccum meum, non solum aperuisti, sed etiam conscidisti, vt thesauri in eo absconditi, & aromata ibi reposita largiter effunderentur nobis. Istum saccum consuerunt Angelus & Maria, & ipse Christus. Primum punctum fecit Angelus, dicens: Aue gratia plena. Secundum addidit Maria respondens. Quomodo fiet istud. Tertium superaddidit Angelus quasi acum reddens Mariæ. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et ipsa illi acū reiiciens, apposuit quartum, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et statim Dominus apposuit manum vniens sibi saccum humanitatem, & consutus est saccus. Vnde *Iob* 16. c Saccum consui super cutē meā. Non dicit sui, sed consui, id est, inseparabiliter mihi vniui. Diuinitas enim nec à corpore in sepulchro, nec ab anima separata est in limbo. Percussio solis fuit in Christi Passione. De qua *Isa* 53. c. Propter scelus populi mei percussi eū. Sunt autem in Christo tria, scilicet, deitas, anima, caro. Deitas, nō fuit percussa, nec anima gladio, licet dolore, sola caro gladio fuit percussa, & ita quasi tertia pars solis fuit percussa. Vnde *Apoc.* 8. d Percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunę, & tertia pars stellarū. Statio solis fuit in Cruce, vbi Christus affixus stetit perseuerāter propter tria, scilicet, vt plenè de hostibus triūphatet. Vnde *Iosue* 10. c Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon, steteruntq; Sol, & Luna donec vlcisceretur se gens de inimicis suis. Itē stetit sol vt Deum patrem placaret, & nos ei reconciliaret. Vnde *Psalm.* 105. Dixit Deus, vt disperderet eos si non Moyses electus eius, &cæt. Sed quomodo stetit si confractus fuit, aut quomodo confractus fuit si stetit? Sed stetit in diuinitate, confractus in humanitate. Item stetit Sol vt diem duplicaret, id est, diem gratiæ diei gloriæ continuaret, *Iosue* 10. c. Stetit sol in medio cæli, id est in aëre pendens, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, & non fuit antea, & postea tam longa dies, *Psalm.* 118. Ordinatione tua perseuerat dies. Et *Psalm.* 95. Annuntiate de die in diem salutare eius. Quartum signum solis fuit retrocessio: Hoc fuit in resurrectione, & ascensione, quando Christus ad patrem rediit, vnde venerat. *Ioann.* 16. f. Exiui à patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. *Eccl.* 1. a. Oritur sol, & occidit, & iterū ad locum suum reuertitur, ibique renascens girat per meridiem, & flectitur ad aquilonē lustrans vniuersa, in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos regreditur. *Psalm* 18. A summo cælo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. De ista retrocessione solis, dicitur *Isa.* 38. b. Reuersus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat. Decem lineæ quas descendens transierat sol, sunt nouem ordines Angelorum, quos transiuit, quia quodammodo illis se minorem fecit. Vnde *Psalm.* 8. Minuisti eum paulominus ab Angelis, *Heb.* 2. b. Eum, qui modico quàm Angeli minoratus est videmus Iesum, propter passionem mortis gloria, & honore coronatū. Decima linea est homo, vsque ad quam descendit Sol, *Cant.* 2. b. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles: En ipse stat post parietem. Secundum signum retrocessionis Solis fuit Ezechiæ, ad tria, scilicet, ad salutem recuperandam, ad prolem generandam, ad vitam prolongandam, ita erit & tibi, si tu es Ezechias, id est, auxilium Domini Vult enim Dominus vt iuuemus cum ad salutem nostram recuperandam & ad opera bona facienda, & ad vitam æternam habēdam. Vnde Apostolus, 1. *Cor.* 3. b. Adiutores Dei sumus. Hæc eadem signa quæ in sole facta sunt, fiunt quotidie in luna, id est, in Ecclesia, & in stellis, idest, in singulis fidelibus. Percutiuntur enim prius dolore in contritione, deinde obscurantur pudore, in confessione, inde stant perseuerantes in satisfactione, & tunc demum retrocedunt redeuntes ad statum gratiæ pristinæ.

Item sol est Prælatus, qui debet esse fons totius caloris & luminis, 1. *Machab.* 6. e. Refulsit sol in clypeos aureos, id est, Prælatus in presbyteros, & resplenduerunt montes ab eis, id est, Principes sæculares, qui reuera resplenderent, si sol luceret, & clypei essent aurei. Luna est Ecclesia sicut prius stellæ sunt clerici, terra sunt laici.

In his quatuor dicit Dominus, quòd erunt signa appropinquante mundi cōsummatione. Signum in sole est obscuratio, in hoc notatur imperitia Prælatorum. Signum in luna, est sanguis, in hoc notatur carnalis amor consanguineorum. Signum in stellis est casus in terram, in hoc significatur auaritia clericorum. Signum in terra est pressura, in hoc notatur mutua oppressio laicorum. Primum est causa secundi, & tertium quarti, ideò quartum destruit tertium, & secundum primum. De duobus primis dicitur *Ioël.* 2. g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam, &c. De tertio dicitur *Matth.* 24. e. Stellæ cadent de cælo. De quarto dicitur *Isa.* 24. d. Confractione confringetur terra, commotione commouebitur terra, contritione conteretur terra, agitatione agitabitur terra, quatuor innuit genera turbationum in mundo. De omnibus prædictis quatuor dicitur *Apocalyp.* 6. d. Factus est sol niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ ceciderunt de cælo super terram, & omnis mōs, & insulæ de locis suis motæ sunt & Reges terræ. Cùm igitur hæc signa facta sint, quid restat nisi præparare se ad aduentum iudicis? Dicit ergò:

a Et erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium.] Triplex inuenitur pressura, & tribulatio generalis.

Prima fuit Tyrannorum contra martyres. Secunda hæreticorum contra confessores. Tertia est Aduocatorum cōtra simplices: De quibus dicit Salomon: *Prou.* 30. b. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, id est, dentes pro gladiis, & commandit molaribus suis, vt comedat inopes, de terra. *Ierem. nono*, b. Docuerunt linguam suam loquī mendacium. *Psalm.* 67. Dissipa gentes, quæ bella volunt. Quarta erit tempore Antichristi, contra omnes & maior aliis. Vnde *Daniel.* 7. a. Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in medio mari, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima quasi leæna, hæc est crudelitas tyrannorum. Secunda similis vrso, hæc est versutia hæreticorum. Tertia quasi pardus, hæc est varietas, & dolus aduocatorum. Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, hæc est Antichristus.

c Præ confusione sonitus maris] id est, mundi *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens quod, &c. *Ps.* 92. Mirabiles elationes maris, &c.

d Et fluctuum] id est, persecutionum, *Psalm.* 95. Eleuauerunt flumina fluctus suos, &c.

Arescentibus

a Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi.] Ariditatem appellat offuscationem, & terrorem, qua imminente iudicij articulo singuli obstupescent & turbabûtur. *Beda.* Hoc tempore Antichristi, quando erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet, vt dicitur *Matthæi cap. vigesimoprimo.* b.

c Nam virtutes cælorum mouebuntur.] Id est horrebunt. Quia sicut aliquis manens in supercilio montis, si vicum, vel ciuitatem aliquam viderit perire incendio, vel absorberi terræ hiatu naturaliter horret, licet tamen sciat, incendium ad se nô posse ascendere, ita etiam electi videntes sub se reprobos cruciari naturali quodam horrore mouebuntur. *Hieronymus.* Quid faciet virgula deserti, vbi concutitur cedrus paradisi? vel etiam *Beda.* [Virtutes cælorum,] id est, angelicæ potestates tremunt, id est, mirantur aduentum eius. Vnde *Iob* 26. c. Columnæ cæli contremiscunt, &c. *Ioannes Chrysostomus.* Si Rex terrenus processurus contra aliquem, expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus excitatur, tota ciuitas feruet, quantò magis Rege cælesti exurgenti iudicare viuos, & mortuos, angelicæ virtutes commouentur, terribiles ministri, terribiliorem Dominum præcedentes, Cherubin, & Seraphin præparatur ad sedem viuus, & rationalis thronus, nec enim potest esse res mortua, quæ baiulat vitam. Ante ipsum pro candelabris fulgura viua procedût, & pro tubis horrenda tonitrua. Verè magna vox, cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, vincula mortis dirumpit, &c. Item *Ioannes Chrysostomus.* Nec ibi erit resistendi virtus, nec fugiendi facultas, nec pœnitentiæ locus, nec satisfactionis tempus, ex angustia omnium rerum nihil remanet, nisi luctus: *Matthæi capitulo* 24. & *Zach.* 12. d. Plangent terræ familiæ. Tunc neque diuitiæ diuitibus, nec parentes pro parentibus intercedunt, nec Angeli, sicut solebant pro hominibus faciunt verbum, quia non recipit natura iudicij misericordiam.

Isa.3.c. Matt.24.c. Marc.13.c.

a arescentibus hominibus prę timore & expectatione b quæ superuenient vniuerso orbi. Nam c virtutes cælorum mouebuntur. Et d tunc videbunt filium hominis venientem in nube e cum potestate magna & maiestate. His f autem fieri g incipiétibus, respicite h & leuate i capita vestra, k quoniá appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis l similitudiné: m Vide-

d Et tunc videbunt filium hominis venientem,] ad iudicium, [In nube,] id est, in glorificata carne, *Dan. cap.* 7. d. Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, &c. *Isa.* 19. a. Ascendet Dominus super nubem leuem. Vel [In nube,] id est, cum Angelorum & sanctorum multitudine, qui venient cum eo ad iudicium, *Isa.* 3. c. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius, *Prouerbiorum capitulo.* 31. c. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Vel [In nube,] id est, in aere vbi stans iudicabit habens secum signa victoriæ, scilicet clauos, lanceam, & coronam, & crucem. Vnde *Ioannes Chrysostomus.* Crux apparebit sole lucidior existens, & non erit necessitas tunc accusationis, cum viderint Crucem, & ipsum Christum habentem in corpore suo testimonia Passionis, vt impleatur illud *Zach.* 12. d. Aspicient ad me quem confixerunt.

e Cum potestate magna, & maiestate] qui primò venit cum humilitate magna, & infirmitate, & ita qui se humiliat exaltabitur, vt dicitur *sup.* 18. c. & *Isa.* 2. d. Incuruabitur omnis sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur, *Psalm.* 9. Tunc cognoscetur Dominus iudicia faciés, qui nunc ignoratur iniuriam patiens, dicit *beatus Bern.*

Mystice. a Arescentibus hominibus præ timore, &c] Id est, ab humore gratiæ deficientibus, *Psal.* 101. Quia defecerunt, sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt: Percussus sum vt fœnum & aruit cor meum, &c.

b Quæ superuenient vniuerso orbi] *Iacob. cap.* 5. a. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris quę aduenient vobis.

c Nam virtutes cælorum mouebuntur.] Virtutes cælorum possunt dici prædicatorum: Iuxta illud *Psalm.* 32. Verbo Domini cæli firmati sunt, &c. Et hæ virtutes tempore Antichristi mouebuntur, id est, timore mortis à fide recedêt pro maiori parte, *Iob* 26. c. Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius. *Matth. cap.* 24. b. Nisi breuiati essent dies illi, &c. Sequitur. f His autem fieri, &c.] Sermo est ad electos, quasi erigite corda vestra tanquam securi, quia post mundi ruinam sequetur beatitudo vestra. Et est etiam exhortatio bonorum, & consolatio, vt cum viderint mala mundi crebrescere, erigant capita, id est intentionem & côsiderationem ad finem, vbi fiet eis æterna, & plena remuneratio pro modica, & breui sustinentia tribulationum, 2. *Corinth.* 4. d. Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum, &c. *Apoc.* 22. c. Tempus prope est, ecce venio citò, & merces mea mecum est reddere vnicuique secundum opera sua. Et hoc est. [His autem] quæ dicta sunt. g Fieri incipientibus, respicite] ea quæ fiunt & finem eorum. F

h Et leuate,] ad Deum remuneratorem, & liberatorem.

i Capita vestra] id est cogitationem & intentionem. *Heb.* 12. a. Curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum. Item *in eodem.* Recogitate eum qui talem sustinuit aduersùs semetipsum à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes.

k Quoniam appropinquat redemptio vestra,] Ipsa enim mala quæ hic sustinemus propter Christum sunt redemptio nostra, & ad hoc mittit ea Dominus nobis vt per illa nos redimamus. *Psal.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo. Suo dicit: non alieno, quia non omnibus sed amicis, & familiaribus mittuntur xenia. Sequitur:

l Et dixit illis similitudinem: Videre, &c.] Sub exemplo arboris docet cognoscere aduentum consummationis. Nam sicut productio foliorum, & fructuum signum est vicinæ æstatis, ita commotio præliorum, & hæresum, indicium est propinquæ consummationis. Item ruina mundi, signum erit proximæ beatitudinis. Et bene ruina mundi, fructui comparatur, quia fructus est bonorum. *Chrysostomus.* Sicut homo circa mortem patitur phantasias, sic mundus in exitu suo multos patietur errores. Vnde *Matth.* 24. a. Videte ne quis vos seducat, multi enim, &c. Dicit ergo:

m Videte ficulneam, & omnes arbores cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas,] *Ioannes Chrysostomus.* Quæ est hæc similitudo? Ficus bona verni temporis temperamento mollescit ad folia. Ecclesia autem cogitur miserabiliter ad mortem. Solutio. Non retulit ad afflictionem temporalem, sed profectum animarum iocunditatis exemplum.

Mystice. Per arbores significantur homines. Vnde & homo anthropos dicitur, id est, arbor conuersa, habens sursum radices, id est, cogitationes, & desideria fixa in terra viuêtium, quod significatur per capillos, qui superiùs in capite sunt quasi radices arboris. Vnde omnes homines sunt arbores paradisi naturaliter: Ibi enim primò plâtati fuerût. Sed Adam & Eua quasi insipiêtes hortulani de illa terra fertili, de illo horto irriguo nos eradicauerût, & plantauerût, in hac terra sterili & arida, id est in mundo, & ideò fructus acerbius est, & modicus, *Sap.* 4. a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt, etsi in ramis in tempore germinauerint infirmiter posita à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandû, & ad nihilum apti. Per ficulneam verò quæ sola nominatim exprimitur, significatur doctor Theologicus: Et hoc triplici ratione. Primò, quia folia fici viridia sunt, & ad similitudinem humanæ manus formata, sic verba doctoris Theologici semper virêt spiritualitate & veritate, quia nihil terreum, nihil falsum est in eis. Nã qui de terra est, de terra loquitur, qui autê desursum venit super omnes est: *Ioan.* 3. d. Sunt etiã humanis manibus similia, quia quod dicunt faciunt, *Osea cap.* 10. a. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Si ita esset in omnibus, tunc fructus eorum essent in cibum aliorum, & folia in medicinam. Iuxta quod dicitur *Ezech.* 47. c. Non defluet ex eo folium, &c. Nunc autem abundant folia in ficubus, & fructus nullus est. Vnde *Matt.* 23 a. Su-

per cathedram Moyſi,&c.Dicunt enim & non faciunt,quaſi dicat,folia habent viridia,ſed fructum putridum aut nullum. Folia autem retinent, vt faciaot inde ſibi perizomata ad tegenda pudenda, ſicut dicitur *Gen.*3.b. Cum cognouiſſent,&c. Secundò,quia ficus ex quo incipit fructificare,non ceſſat vſque ad hyemem: Sic theologus vſque ad mortem, *Pſal.* 103. Exibit homo ad opus ſuum,&c. Tertiò quia ficus com bona eſt, optima eſt, cum mala eſt, peſſima eſt. Vnde *Ierem. cap.* 24.b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi. Ficus bonas, bonas valde, &c. Quartam rationem ponit *Chryſoſtomus* dicens: Sicut impoſſibile eſt arborem iuxta viam fructus vſque ad maturitatem ſeruare, ſic difficile eſt hominem iuxta mundum viuentem iuſtitiam immaculatam vſque ad finem tenere. Recede ergò de via,& plantare in loco ſecreto. Vnde *Matth.*21.b. Videns Ieſus fici arborem vnam ſecus viam, &c. Poſſent autem dicere doctores Theologi,quòd ideò noo faciunt, quia Ieſus maledixit arborem. Ideò dicit ibi *Chryſoſtomus* Non quia maledixit arborem, ideò fructum non dedit, ſed quia oon dabat fructum,ideò maledixit ei.

a te *b* ficulneã,& *c* omnes arbores, *d* cũ producunt *e* iam *f* ex ſe *g* fructum, ſcitis *h* quoniã *i* prope eſt æſtas. *k* Ita & vos cùm videritis hæc fieri, *l* ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei. *m* Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, *n* donec omnia fiant. *o* Cælum & *p* terra tranſibunt, *q* verba autẽ mea non tranſibuot. *r* Attendite autẽ vobis *s* ne fortè *t* grauentur corda veſtra in *u* crapula *x* & ebrietate *y* & curis huius vitæ,& *z* ſuperueniat in vos repentina dies illa. Tanquam *a* laqueus enim *b* ſuperueniet in omnes, qui *c* ſedent,

a Videte]non ſolum audite.

b Ficulneam]doctorem Theologum.

c Et omnes arbores]id eſt omnes homines.

d Cum producunt,]id eſt procul ad aliorum informationem ducunt.

e Iam]quia tempus faciendi eſt.

f Ex ſe]non ſolum ex aliis,vt faciunt hypocritæ.

g Fructum]bonorum operum, per quem venitur ad æternam fruitionem.

h Scitis]id eſt ſcire poteſtis.

i Quoniam prope eſt æſtas] id eſt futurum ſæculum, in qoo cum Deo regnetis, quando erit plena ſerenitas, quia tunc tranſibunt nubila mœroris & doloris & laboris quo ad bonos, qui hic quaſi hyeme tempeſtatem & pluuiam atque grandines perſecutioonum patiuntur. *Apoc. cap.*21.a. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorom, & mors vltra non erit, &c. *Iſa.cap.*25.c. Et auferet Dominus Deus omnem lacrymam ab omni facie, &c. Illi autem qui hic habent æſtatem terræ, tranſibunt in hyemem perpetuam. Talis enim eſt natura temporis, vt hyemi ſuccedat æſtas,& æſtati hyems. *Gen.cap.*8.d. Æſtas & hyems,& nox dies non requieſcunt, *Sup.*6.d Væ vobis diuitibus,qui habetis hic conſolationem veſtram.Sequitur:

k Ita & vos cùm videritis hæc fieri] id eſt prælia, terræ motus,ſigna ſolis, & lunæ & ſtellarum, hoc eſt ficulneæ veſtræ,atque arborum fructificationem.

l Scitote quoniam prope eſt regnum Dei.] Vnde certi,& patientes expectate quæ dico vobis: Sed de quo regno Dei dicitur? Eſt enim triplex regnum Dei,ſcilicet Sacra ſcriptura,gratia,gloria. Sacra ſcriptura dicitur regnum Dei, quia docet regnare, id eſt regere regnum animæ ad honorem Dei. De hoc dicitur *Matth.*21.d. Auferetur à vobis,&c.Item gratia dicitur regnum Dei,quia facit regnare: De quo dicitur *ſup* 17.e. Regnum Dei intra vos eſt. Item gloria dicitur regnum Dei, quia in ea regnant omnes ad honorem Dei. De qua dicitur *Matth.*4.c. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum Dei. De quolibet iſtorum poteſt intelligi quod dicitur hic,ſpecialiter tamen de tertio.

m Amen dico vobis,quia non præteribit generatio hæc,] id eſt genus humanum de mortalitate ad immortalitatem. Vel,id eſt omne genus Iudæorum,qood non deficiet donec veniat dies iudicij.Et hoc eſt.

n Donec omnia fiant,]id eſt quæ dicta ſunt compleantur. *Chryſoſtomus.* Doplex eſt generatio. Vna ſcientium mala, *Prou.*30.b.Generatio quæ patri ſuo maledicit,& quæ matri ſuæ non benedicit,&c. *Matth* 12.c.Generatio praua & adultera ſignum quærit, &c. Alia patientium mala, *Pſalm.*23. Hæc eſt generatio quærentium eum, &c. De vtraque dicitur *Eccleſiaſt.cap.*1.a. Generatio præterit, & generatio aduenit.&c.

o Cælum] aëreum, de quo *Matth.cap.*13.a. Volucres cæli,&c. non æthereum.

p Et terra tranſibunt.] *Beda.* Innouabuntur depoſita priori forma, permanente autem ſubſtantia. Vnde dicitur terra in æternum ſtat: *Eccleſ. cap.*1.a. & *Iſaiæ* 65.a. Ecce ego creo nouos cælos & nouam terram, & non erunt in memoria priora, *Apoc. cap.* 21. Vidi cælum nouum & terram nouam. Primum enim cælum & prima terra abiit 2. *Pet.* 3. c. Cælos nouos & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus,&c. *Rom.* 13. *d.* 35. *diſt.* 1. *cap.*

G

q Verba autem mea nõ tranſibunt] *Rab.* Sine effectu completionis. *Auguſt.* Sermo Dei qui non tranſibit ſententias exprimit permanentes. Vnde *Matt. cap.* 5. b. Vnum iota aut apex vnus non præteribit à lege donec omnia fiant. Nomine autem cæli & terræ omnem creaturam intelligit Dominus. Sed hæc duo ponit,quia præ cæteris in rerum vniuerſitate magis ſtabilia & durabiliora videntur, ea tamen dicit tranſitura, quæ autem nunquã ſunt niſi in tranſitu,id eſt, verba, hæc dicit non tranſitura. Verba enim oon ſunt poſtquam perfecta ſunt & ita non ſunt niſi dum tranſeunt, id eſt, dum adhuc imperfecta ſunt. Ergò quaſi per antitheſim inſinuat, quia quod in rerum vniuerſitate videtur durabilius, reſpectu æternitatis, quaſi momentaneum eſt. Et econuerſo quod apud homines tranſitorium ſiue momentaneum videtur, fixum eſt, & firmum apud Deum. Nec tamen intelligendum eſt de verbis ipſis, quod dicitur, non tranſibunt, ſed de intellectu verborum, quia non tranſibit incompletus, ſicut etiam dicit *Aug.* & *Chryſ.* Quia cælum & terra ad miniſterium veſtrum facta ſunt, verba autem mea ad gubernationem veſtram, *Pſal.* 118. In æternum Domine permanet verbum tuom. Sequitur:

Gloſſ. Beda continuat. Et verba mea ita abſque dubio ſunt impleta. Videte ne contra teſtationem verborum meorũ ſitis dediti crapula & ſæcularibus curis, ſicut quidam orbis tempore imminentis iudicij, de quibus dicitur. Cum dixerint pax,&c. 1. *Theſ.* 5. *a.*

r Attendite autem vobis.] *Beda.* Si medicus vobis diceret, attendite ne quis de ſucco illius herbæ auidiùs ſumat, quia mox morietur, nonne mortem vitaretis? Nunc iubet Saluator cuſtodiam animarum & corporum, & non curatis, maior inſania eſſe oon poteſt.

ſ Ne fortè.] Libertatem arbitrij notat.

t Grauentur corda veſtra.] Noo dicit, corpora, quia aliquando grauatur corpus propter cibi groſſitiem, oon propter vitium comedentis.

u In crapula] *Eccleſ.* 37. d. Propter crapulam multi perierunt,qui autem abſtinens eſt adiiciet vitam.

x Ebrietate] *Prou. cap.* 20. a. Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas.

y Et curis huius vitæ.] Et per hæc duo tanguntur quæ dicit *Mat. cap.* 24. b. ſcilicet, orate ne fuga veſtra fiat hyeme, hoc quantum ad crapulam, vel ſabbato, hoc quantom ad curam huius vitæ, *Heb.*13.b. Optimum eſt gratia ſtabilire cor, non eſcis,quæ non, &c. *Phil. cap.* 3. d. Quorum Deus venter eſt, &c. 1. *Cor.* 6 c. Eſca ventri,&c. 1. *Cor.* 8.c. Eſca nos noo commendat Deo, *Rom.*13.d. Non in comeſſationibus, *Rom.* 14. c. Non eſt regnom Dei eſca & potus, *Rom.* 16. c. Huiuſmodi Chriſto Domino non ſeruiunt, ſed ventri ſuo, ſcilicet, Archidiacono.

z Et ſuperueniat in vos repentina dies illa.] *Aug.* Væ illi qui finem habet luxuriæ quando & vitæ. Vt dicit *Apoſt.* 1. *Theſ.* 5. a. Cum dixerint pax, &c. *Ezech.* 26.c. In terra ſedebunt, & attoniti ſuper repentino caſu, ſcilicet animi.

a Tanquam laqueus enim,] id eſt, inſperatus, & perpetuo retinens quod ſemel cepit, *Ierem.* 48. g. Pauor & fouea, & laqueus, &c.

b Superueniet in omnes,]quibus placent illecebræ huius mundi.

c Qui ſedent ſuper faciem omnis terræ.] Et qui ſunt iſti ſedentes? *Eccleſiaſt.* 50. d. Duas gentes odiuit anima mea, tertia autem non eſt gens quam oderim, qui ſedent in monte Seir, & Philiſtiim, & ſtultus populus qui habitat in Sichimis, *Apocal.* 16. b. Quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt regnum eius tenebroſum,& commanducauerunt linguas ſuas. Quidam theologi ſunt in cælo ſcripturæ, vt capiant terram † eligendo, id eſt, facile, *Pſalm. ſeptuageſimo ſecundo.* Poſuerunt in cælum os ſuum, &c. *al.* † *elingendo.*

Vigilate

A *a* Vigilate itaque omni tempore.] *Beda*: Non quibusdam certis horis vel diebus.

b Orantes vt digni habeamini, &c.] Duo monet, vigilare semper & orare. Vigilare per solicitudinem, orantes per deuotionem, *Mar.* 13.d. addit: Et videte, per discretionem.

Gregorius. Illum diē fratres ante oculos cordis ponite, & quicquid graue creditur eius comparatione leuiatur, 1. *Thessal. vlt.* e.

super faciem omnis terræ. *a* Vigilate itaque omni tempore, *b* orantes, vt digni

Sine intermissione orate, *Eccles.* 18. c. Mementote iræ in die consummationis. Vigilandum est autem omnibus, quia habitant in regione latronum, quia sunt in medio serpentum & leonum rugientium præparatorum ad escam, quia sunt in angustia castrorum vndique obsessorum, quia expectant Dominum venientem, qui dormientes increpat, & vigilantes remunerat. De primo dicitur *Mat.* 24. d. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique & non sineret perfodi domum suam, quod fit, quando suggestiones dæmonum surrepunt, & corrumpunt conscientiam, captiuantes in peccatis animam dormitantem. Quod bene significatur 2. *Reg.* 4.b. vbi dicitur: quòd Rechab & Baana ingressi sunt feruenti die domum Isboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus purgans triticum obdormiuit, & percusserunt eum in inguine, & mortuus est. Isboseth, vir confusionis interpretatur, hic est quilibet piger, & somnolentus in sui custodia. Rechab autem interpretatur extendens, vel pater mollis, & significat diabolum vitium gulæ sub paternitatis specie prætendentem. Baana filius ardoris, hic est luxuriæ appetitus qui sequitur ex illo. Ostiaria domus est ratio, qua dormiente non est mirum, si latrones intrent, & occidant Isboseth dormientem, id est, spiritum negligentem. Idem significatur per illū qui descendens de Ierusalem in Iericho incidit in latrones, qui plagis impositis abierunt semiuiuo relicto, *Sup.* 10. e. Idem significatur 4. *Regum* 5. a. vbi legitur quòd latrunculi Syriæ captiuam duxerunt puellam de terra Israel. Latrunculi Syriæ, sunt cogitationes, & affectiones atque locutiones ambitionis occultæ. Puella est fidelis anima, quæ sæpe ab his latronib. captiuatur, & abducitur de terra Israel. Ex prædictis patet, quòd quidam ab his latronibus occiduntur, alij vulnerantur, alij captiuantur. Primum facit consensus, secundum actus, tertium consuetudo. De secundo dicit *Hieronymus*. Non est securum vicino serpente dormire, id est, in cœtu hominum mundanorum propter sibilum adulationis, aut venenum detractionis. De primo dicitur *Iud.* 5. e. Quare habitas inter terminos, vt audias sibilos gregum? De secundo *Eccles.* 10. e. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit, *Eccles.* 21. a. Quasi à facie colubri fuge peccatum, etsi accesseris ad illa suscipient te, de tertio dicitur 1. *Reg.* 26. a. Quòd Saul dormiebat in tentorio & reliquum vulgus totum, ideò amisit hastam & scyphum aquæ. Quid est Saul dormiens nisi Prælatus negligens, qui dum voluptati vacat, ad idem subditos prouocat? *Ierem.* 50. b. Effusi estis, sicut vituli super herbam, & mugistis, sicut tauri.

Tales ad literam sæpe dormiunt etiam in scholis & Ecclesiis, quia cibaria delicata calida sunt & humida, in quib. viget sopor. Vnde de deo soporis, id est, diabolo dicitur *Iob* 40. e. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Isti amittunt hastam, id est, orationis gratiam, & scyphum aquæ, id est, lacrymarum donum. Legitur *Iudith.* 13. a. quòd Holofernes iacebat in lecto nimia ebrietate sopitus, & amputatum est ei caput à muliere. Holofernes interpretatur vitulus saginatus, id est, Prælatus impinguatus cui mulier, id est, caro amputat caput, id est, rationem. De quarto dicitur *sup.* 12. e. Et vos similes hominibus expectantibus Dn̄m suum. Item *Matth.* 24. d. Vigilate quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et beatus seruus quem cum venerit Dominus inuenerit vigilantem, amen dico vobis super omnia bona sua constituet eum. Et ecôtrario: Maledictus seruus quem cum venerit Dominus inuenerit dormientem. Heu quam plures inueniret hodie Dominus dormientes, si veniret, immò ferè omnes. Vnde *Matt.* 25. a. Moram autem faciente sponso dormitauerunt omnes, & dormierunt. Item *Matth.* 26. d. Venit Iesus ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, quibus tamen ante parum dixeret: Sustinete hic, & vigilate mecū. Mecum dicit: quia multi sunt qui optimè possunt vigilare per mediam aut totam noctem cum diabolo ad peccata facienda, sed cum Christo nec ad modicum possunt. Vnde ipse Dominus dicit *Matt.* 26. d. Non potuistis vna hora mecum vigilare? Sunt autem quinque causæ propter quas specialiter deberent Prælati vigilare. Prima, quia sunt vigiles obsessorum. Secunda, quia custodiunt tabernaculum Domini. Tertia, quia ducunt nauem per mare procellosum. Quarta, quia pascunt gregem in medio luporum. Quinta, quia custodiunt lectulum Salomonis. De primo dicitur *Cant.* 3. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem, *Isa.* 21. a. Clamauit leo id est Prælatus: Super speculam Domini ego sum stans, &c. Sed quid fiet de speculatore si per eius somnolentiam ciuitas capiatur aut aliquis occidatur? *Ezech.* 33. b. Si speculator viderit gladium venientem super terram & non insonuerit buccina &, populus se non custodierit, veneritque gladius & tulerit de eis animam, non dicit cappam, ille quidem in iniquitate sua captus est, &c. Et quid dicit *Isa.* 56. d. Speculatores eius cæci omnes, &c. De secundo dicitur *Num.* 1. g. Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria.

Propter quinque causas debent Prælati vigilare.

Item 2. *Paralip.* 35. c. dicitur: Ianitores per portas singulas obseruabant, &c. De tertio dicitur in *Psal.* 106. Qui descendunt mare in nauibus, &c. Mare mundus tumens superbia. Vnde *Psal.* 92. Mirabiles elationes maris.

Item spumans luxuria, *Osee* 10. c. Transire fecit Samaria Regem suum quasi spumam super faciem aquæ.

Item feruens auaritia, *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens &c. Hæc tria totum mundum occupant. Propter quod rectè dicitur mare, 1. *Ioan.* 2. c. Omne quod est in mundo, &c. Nauis est generalis Ecclesia, quæ est magna nauis. Hæc est nauis Petri, de qua dicitur *sup.* 5. a. Ascendens Iesus in vnam nauim quæ erat Simonis, &c. De hac etiam *Matth.* 14. Naues minores sunt particulares Ecclesiæ. De quibus dicitur in *Psalm.* 47. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis, id est explorantes gaudium. Hoc fecit Herodes, gloria pellis. Rector magnæ nauis est Dominus Papa. Rectores minores sunt alij Prælati qui regunt Ecclesias particulares. Timeo quod multis cōpetit illud quod dicitur *Prou.* 23. d. Eris sicut dormiens in medio maris, &c. Isti sunt significati per Ionam de quo legitur *Ionæ* 1. b. Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Quid est sopor grauis nisi voluptas carnis aut negligentia & torpor mentis, à quo euigilauit Iacob auditis rumoribus de Ioseph & gloria eius? Isti verò ad nullos sermones excitari possunt quia nolunt, nec etiā auditis rumoribus de Christo & gloria eius, sed postillāt quicquid audiunt. Sed certè si attēderent quantum malū fecit prima postilla, id est, Euæ postillantis verbum Domini, *Gen.* 3. a. Ipsi dimitterent postillas suas. Dominus dixerat Adam & Euæ: Quacunque hora comederitis, &c. Et quando diabolus dixit Euæ: Quare præcepit, &c. Respondit Eua, & addidit postillam suam: Ne fortè moriamur. Dominus non dixerat, fortè. De quarto dicitur *sup.* 2. b. Pastores erant in regione, &c. Et ideò quatuor bona de ipsis specialiter obtinentur ibidem, scilicet Angelorum consortium, & allocutio, ibi: Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos.

Item intelligitur clarificatio siue illuminatio, ibi: Et claritas Dei circumfulsit illos.

Item timoris magnitudo, ibi: Et timuerunt timore magno. Item salutis annunciatio, ibi: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, &c. Quare? Quia vigilabant super gregēm suū. Sic vigilabat Iacob, id est bonus Prælatus, qui dicit *Gen* 31. f. Fugiebat somnus ab oculis meis, quasi perterritus à suo contrario. De quinto dicitur *Cant.* 3. c. En lectulum Salomonis sexaginta fortes, &c. Lectulus Salomonis est Ecclesia, maximè quo ad contēplatiuos, in quibus quiescit & dormit Dominus, dū illos quiescere, & dormire facit somno contemplationis: De quo dicit sponsa, *Cant.* 5. a. Ego dormio & cor meum vigilat. Hunc Dominum sic dormientem custodiunt Prælati, cùm pacem Ecclesiæ, & quietem custodiunt & procurant. Sic enim fit quòd Regem dormientem custodiunt famuli vigilantes, Alioquin rei sunt apud regē, si dormiunt vel dormitant. Vnde 1. *Reg.* 26. c. dicit Dauid ad Abner & ad alios custodes Regis, quos inuenit dormientes. Viuit Dominus, quoniam filij mortis estis, &c. Propter istas quinq; causas debēt vigilare Prælati. Item, vt inimicum suum domesticum, id est carnem humilient. *Eccl.* 31. a. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Itē vt cum aliis in Ecclesia Deum laudent *Iob* 38. a. Vbi eras cum me laudarent &c. Item vt capiant prædam subditis, i. gratiam, vel veniam

vigilando

a vigilando impetrent, *Iob* 24.a. Quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum vigilantésque ad prædam præparant panem liberis, id est subditis. Ad vigilandum hoc modo nos admonet Dominus *Mar*.13.d. Vigilate;: nescitis enim, quando Dominus veniat, serò an media nocte, an gallicantu, an mane, id est, an in senectute, an in iuuentute, an in adolescentia, an in pueritia, ne cùm venerit repentè inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Ad hoc etiam nos inuitat, quod dicitur *Iob* 30.c. In persona cuiuslibet nostrum. Qui me comedunt, non dormiũt. Quomodo enim dormire possunt, qui

Ioan.3.?.

A

habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt *a* & stare *b* ante filium hominis. *c* Erat autẽ diebus docens in templo, *d* noctibus verò exiens morabatur in monte qui vocatur Oliueti. Et *e* omnis populus manicabat ad *f* eum in templo audire eum.

CAP. XXII.

A *g* Ppropinquabat autem *h* dies festus Azy-

assiduè comeduntur: exemplum de arbore cuius radicẽ corrodebant duæ bestiæ, vna alba, & altera nigra, id est dies, & nox & vnicornis expectabat, vt homo qui erat super arborem inhians paruo fauo mellis qui erat in summitate ramorum, caderet in os eius, vel in foueam profundissimam, quæ erat iuxta arborem, vbi erant aliæ bestiæ expectantes eundem hominem. Mirum esset si homo ille dormiret. Sic est de istis. Ideò dicit *Psal*.101. Vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Et *Eccl*.39.a. Iustus cor suum tradit ad vigilandum diluculo. Hoc est secundum quod præcipit hic Dominus, s. orare, dicens [Vigilate itaque omni tempore orantes] Instanter, feruenter, prudenter, humiliter, perseueranter, & pro aliis, & pro vobis. Talis enim oratio impetrat gratiam, & sibi & aliis apud Deum, *Iac*.5. d. Elias orauit & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Impetrat etiam sanitatem, *Iac*.5.c. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, & oratio fidei saluabit infirmum, *Eccl*.38.a. Ora Dominum & ipse curabit te. Item valet ad declinanda mala tam præsentia quàm futura. Vnde dicitur hic: [Orantes, vt digni, &c.] quando caueri non poterunt, nisi hic caueantur.

a Et stare] id est confidentes esse, vel securi. *Gloss*. Hæc est summa beatitudinis, in præsentia iudicis sui securum consistere.

b Ante filium hominis] iudicantis, quando terribilis apparebit malis, ita vt mallent pati quamlibet pœnam quam ipsum videre. Vnde *Apoc*.6. d. Abscondent se in petris, & speluncis montium, & dicent montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quoniam veniet dies iræ magnus ipsorum, & quis poterit stare? *Nahum* 1.b. Quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius, &c. *Malach*.3.a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Osea* 10.c. Dicent montibus, operite nos & collibus cadite super nos.

c Erat autem, &c.] vbi est locus communis, quia ibi omnes conueniunt, quod est contra hæreticos qui in locis occultis & secretis prædicant, & docent, *Ioan*.18.d. Ego palam locutus sum mundo, ego semper, &c. Ita etiam præcepit discipulis suis loqui in publico, & aperto loco, *Matt*.10. c. Quod dico vobis in tenebris, id est in parabolis, dicite in lumine, &c.

d Noctibus verò, &c.] Inuigilans orationi. In hoc ipso docens, & instruẽs nos de die instare prædicationi, & aliis operibus misericordiæ, & de nocte vacare orationi, & contemplationi, *Psal*.41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius, *Thren*.2.f. Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarũ, effunde, sicut aquam cor tuum ante conspectũ Domini, leua ad eũ manus tuas. Locus autẽ ipse ostendit qualis debet esse oratio, s. erecta sursum per rectam intentionem, & deuota, & compassione plena, hoc est enim orare in mõte Oliueti. Sed nõ vacat quod dicitur pluraliter, diebus docens, & noctibus orans, non die & nocte singulariter, per hoc innuens quod frequenter est prædicãdum, & frequenter orandum. De primo dicit Apostolus, 2. *Timoth*.4.a. Prædica verbum, insta opportunè, importunè. De secundo 1. *Thess*.5.c. Sine intermissione oràte. Et notandum est quòd dicit [diebus erat docens, & noctibus orans] quia tempore pacis & tranquillitatis est prædicandum, tẽpore aduersitatis est magis orandum. Sequitur: *e* Et omnis, &c.] id est, accelerabat mane.

f Ad eum] venire [in templo & audire illum,] quia certè talis doctor & prædicator libenter auditur qui habitat in monte Oliueti, & docet in templo, id est, qui vacat misericordiæ & doctrinæ. Vnde & Dominus ipse discipulos suos ad misericordiam inuitat, *sup*. 6.f. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est.

EXPOSITIO CAP. XXII.

APpropinquabat, &c.] Hic incipit quarta pars huius libri. Si quidem totus hic liber diuisus est in quatuor partes, præter prologum, quem ipsemet Lucas præposuit in libro suo more Prophetarum.

In prima parte agitur de conceptione, & natiuitate præcursoris, & conceptione Saluatoris, & tenet vnum capitulum.

In secunda agitur de natiuitate & baptismo Saluatoris, & tenet duo capitula.

In tertia parte agitur de Christi tentatione, prædicatione, & miraculorum operatione, & tenet decẽ & octo capitula vsq; huc. Hic incipit quarta pars, in qua agitur de Passione, & Resurrectione atq; Ascẽsione eius, & tenet tria capitula. Hoc autem primum capitulum diuiditur in septem partes. In prima præparatur Pascha Domino cum discipulis celebrandum. In secunda describitur discipulorum contentio ibi [Facta est autem & contentio.] In tertia prædicitur discipulis sua tentatio ibi [Ait autem Dominus.] In quarta ponitur ipsius Domini oratio, & discipulorum dormitio, ibi [Et egressus ibat.] In quinta ponitur captio, ibi [Adhuc eo loquente.] In sexta describitur trina Petri negatio, & eiusdem fletus, & reuersio, ibi [Comprehendentes autem.] In septima inchoata eius illusio, ibi [Et viri, qui tenebant eum.] In his septem completur istud capitulum. Dicit ergò:

g Appropinquabat autem,] dum prædicta fierent à Domino quarta feria ante diem cœnæ, congregatis Principibus Sacerdotum in domo Caiphæ, vt dicitur *Matth. vigesimo sexto*. a.

h Dies festus Azymorum qui dicitur Pascha, quod erat quintadecima Luna Aprilis. Durabat autem hoc festum septem diebus, in quibus nõ licebat Iudęis comedere fermentatũ, sed solos Azymos panes. Vnde *Exod*.12.c. Primo mense quartadecima die mensis ad vesperam comedetis Azyma vsq; ad diem vicesimum primum eiusdem mensis ad vesperam. Hoc est contra Græcos, qui dicunt, quòd Dñs confecit corpus suum de fermentato. Mentiuntur planè, quia tunc non licebat comedere fermentatum, scilicet in vespera quartæ decimæ diei primi mensis, quãdo comedebatur agnus. Vnde & *Leu*. 23.a. dicitur: Mense primo quarta decima die mensis ad vesperam Phasæ Domini est, & quintadecima die mensis huius solemnitas Domini est Azymorum. Decepti autem fuerunt Græci, & sunt adhuc per æquiuocationẽ huius nominis Pascha, putantes Pascha vbiq; poni pro agno. Vnde cum dicatur *Ioan*. 18.e. Non introierunt Iudæi in prætorium ne contaminarentur sed manducarent Pascha, & constat quòd tunc erat Parasceue, inde argumentantur Gręci, quòd die Parasceues erat quartadecima Luna, quia tunc comedebatur agnus, quem dicunt vocari Pascha ibi, & ita quinta feria ante fuit tertia decima Luna, quando Dominus fecit Pascha cum discipulis suis: Sed in tertiadecima Luna nondum erat Azyma in domibus Iudæorum, quare dicunt, quòd Dominus non cõfecit de Azymo. Vnde dicũt nos hæreticos qui conficimus de Azymo, immò dicunt quòd non conficimus. Item, quòd Dominus fecerit Pascha suũ tertiadecima Luna quando nõdum comedebatur Azyma, probãt auctoritate *Ioan*. 13. a. vbi dicitur: Ante diem paschæ sciens Iesus, &c. Ibi expressè dicitur: quod fecit cœnam ante diẽ paschę, sed dies Paschę erat quartadecima Luna, ergò Iesus comedebat pascha suum tertiadecima Luna, ergò confecit de fermentato. Hoc idem probant ratione sic Veritas debet respõdere vmbræ, sed quarta decima Luna ad vesperam immolabatur agnus typicus, ergò quartadecima Luna fuit immolatus verus agnus, id est, Christus: ergò dies Parasceues fuit quartadecima Luna. Ergò quinta feria ante fuit in tertiadecima Luna, & tunc fecit Iesus Pascha suũ, & ita videtur quod de fermentato confecit. Item mulieres parauerũt vnguẽta in die parasceues, vt dicitur *inf*.23.g. Sed si esset tũc quintadeci-

quintadecima luna, nó liceret, quia illa dies celebertima eſt vt dicitur *Lou.* 2.a. Quare dicunt quòd dies Paraſceues fuit quartadecima Luna, & ita Dominus fecit Paſcha ſuum tertiadecima Luna. In hoc conſiſtit torus error ſiue deceptio Græcorum. Qòòd aotem Græci errent, & mentiantur, patet, per hoc quod dicitur *Marc.* 14. b. Primo die Azymorum, quando paſcha immolabatur dicunt diſcipuli ad Ieſum, quò vis eamus, & paremus tibi comedere paſcha? Sed conſtat, quòd hoc dixerũt diſcipuli die Iouis antequam captus eſſet Dominus, ergò tunc immolabatur agnus, & comedebatur Azyma. Aliter non eſſet dies Azymorum. Ergò ad minus erat quartadecima Lona. Sic enim præcipitur *Exod.* 12. c. Primo menſe quartadecima die menſis ad veſperam comedetis Azyma. Item *inf. eod.* Venit dies Azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcba, & miſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c. Ergò tuoc erat quarta decima luna, & vnde vt prius, ſcilicet, quòd die Iouis quádo Dñs fecit Paſcha ſuum, fuit quartadecima Luna quando non licebat comedere fermentatum, quare patet, quòd confecit de Azyma, vnde manifeſtè errant Græci. Ad obiectiones Græcorum reſpondetur per diſtinctionem æquiuocationis huius nominis Paſcha. Dicitur enim ſeptè modis. Vno modo tota ſeptimana azymorum, id eſt, à quintadecima die Aprilis vſq; ad viceſimam primam diem eiuſdẽ menſis dicitur paſcha. Sic accipitur, *Act. cap.* 12.a. vbi dicitur: Volens poſt paſcba producere eum populo. Secundo modo dicitur hora vnius diei, id eſt, veſpera quartædecimæ Lunæ Aprilis. Sic accipitur *Exod. cap.* 12.c. & *Leu.* 23.a. Sic etiam accipitur *Ioan.* 13. a. Ante diem feſtum paſchæ. Tertio modo dicitur prima dies Azymorom, id eſt, quindecima Luna. Sic accipitur hìc. Quarto modo dicitor paſcha panes azymi, *Ioann.* 18. e. Ne contaminarentur, ſed manducarent paſcha, id eſt, panes azymos vel paſchales. Quinto modo dicitur paſcha agnos paſchalis. Sic accipitur *inf. eod.* Venit dies Azymorum, io qua neceſſe erat occidi paſcha. Sexto modo dicitur paſcha feſtiuitas epuli, 2. *Paral.* 35.c. Non fuit phaſe ſimile huic. Septimo modo dicitur paſcha ipſe Chriſtus, 1. *Cor.* 5.b. Paſcha noſtrũ immolatos eſt Chriſtus. Vnde *Verſus.*

Pascha dicitur ſeptem modis.

Hebdoma-s, hora, dies, epulæ, pecus, Azyma, Chriſtus.

Ad rationem autẽ Græcorum dicimus, quòd reuera vmbræ reſpondet veritas, quia in Paſcha typico erant duo, ſcilicet comeſtio agni, & immolatio ſeu occiſio. Immolatio agni fiebat quartadecima Luna ad veſperam, & immolatio Chriſti fuit inchoata, quartadecima Luna ad veſperam, quia tũc fuit captus Ieſus. Et ita immolatio bene reſpondet immolationi. Comeſtio verò totaliter reſpondet comeſtioni, quia ſicut quartadecima luna ad veſperam comedebatur agnus, ita Dominus corpus ſuum dedit diſcipulis manducandum, & ipſemet manducauit. Quare autem poſt paſcha typicum dedit Dominus corpus ſuum diſcipulis mãducandum, quadruplex ſolet aſſignari ratio. Prima eſt, quia per hoc oſtẽdit legalia eſſe finita, ſicut tenebra finitur luce apparente. Secũda, vt mentibus diſcipulorum imprimeretur firmiùs Dominici corporis, & ſanguinis Sacramentum. Tertia, vt vmbræ veritas reſponderet. Quarta ratio eſt ad innuendum, quod cibus iſte non eſt cibus corporis ſed mentis. Primum autem eſt quod eſt corporale, deinde quod ſpirituale, vt dicitor. 1. *Cor. cap.* 17.f. Ad aliam rationem Græcorum eſt dicendum, quod licet die Paraſceues eſſet dies feſtus azymorum, id eſt, quintadecima dies, quæ eſt celeberrima, tamen licitum erat. ſecundùm legem parare vnguenta, quia hoc non eſt opus ſeruile, ſed miſericordiæ, ſicut circumcidere licitum erat etiam in ſabbato, vt dicitur *Ioan.* 7.c. & *Mat.* 12. a. Sequitur.

Ratio quadruplex quare Dominus corpus ſuum dedit diſcipulis.

a Et quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ.] Id eſt legiſdoctores.

b Quomodo Ieſum interficerent.] In bono die, bonum opus volebant facere.

c Timebant verò plebem] quæ amabat Ieſum, & libenter audiebat eum, vnde & liberaret eum, & auferret de manibus ſacerdotum. Nec timebant ſeditionem populi ſed quod in proprias eorum perſonas fortè manũ iniiceret. Sic multi Principes etiam ſacerdotum, id eſt Epiſcopi, & ſcribæ, id eſt doctores legis, appropinquante feſto magno quærunt Ieſum interficere in ſe, & in aliis per exceſſus epulationum, & potationum. Tunc ferè omnes Principes faciunt feſtum Baal, id eſt ventris, quod non placet Deo. Vnde *Iſa.* 1.d. Iniqui ſunt cœtus veſtri, calendas, &c. Sed quid factum eſt in feſto Baal? Certè ibi mortui fuerunt omnes ſacerdotes eius. Vnde 4. *Reg.* 10.d. Congregauit Iehu omnem populum, & dixit ad eos: Acbab parum coluit Baal, ego autem ampliùs colam eum. Nunc igitur omnes Prophetas Baal, & vniuerſos ſeruos eius, & ſacerdotes ipſius vocate ad me, nullus ſit qui non veniat. Sacrificium enim grande eſt mihi Baal. Et ingreſſi ſunt templum Baal, id eſt, coquinam, vel domum refectionis, & repleta eſt domus Baal, &c. Et nullus euadat. Ita factum eſt, & ita fit hodie. Sed illi Principes Sacerdotum timebant plebem, iſti verò nec plebem nec Deum timent. Sequitur:

Matth. 26.b. Marc. 14.a.

Primo die Azymorum, quando paſcha immolabatur dicunt diſcipuli ad Ieſum, quò vis eamus, & paremus tibi comedere paſcha? … motum qui dicitur paſcha. Et *a* quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ *b* quomodo † Ieſũ interficerent. *c* Timebant verò plebem. *d* Intrauit autem *e* Satanas in Iudam *f* qui cognominabatur *g* Scarioth vnum *h* de duodecim *i* & abiit, & locutus eſt cum Principibus ſa-

al. † eũ.

d Intrauit autem,] non per eſſentiam, ſed per ſuggeſtionem, *Ioann.* 13.a. Cum diabolus iam miſiſſet in cor. *Gloſſ.* Spirituali ſuggeſtione. Ioannes dicit, quia poſt buccellam intrauit Satanas in Iudam, quod fuit longè poſt. Solutio eſt, quia & modò intrauit, & poſt, ſed prius plenè, poſtea pleniùs.

e Satanas in Iudam.] *Chryſoſtomus.* Intrauit non corpus Chriſti contemnens, ſed vecordiam proditoris deridens. Item *Chryſoſtomus.* Si ille qui cum Chriſto fuit, qui ſigna operatus eſt, qui tantam audiuit doctrinam, à phylargyria in tantum deductus eſt barathrum, multò magis vos, qui neque ſcripturas auditis, & poſſeſſionibus indeſinenter affixi eſtis, facile ab hac paſſione capiemini, & ita non eſt hæc concupiſcentia naturalis. Quæ enim naturæ ſunt, omnibus communia ſunt. Et *infrà.* Quos occupauerit, præter naturam viuere facit.

f Qui cognominabatur Scarioth] *Chryſ.* Quare dicit eius cognomen? *Hieronymus* dicit Scarioth, interpretatur memoria mortis, quia non repentè perſuaſus, ſed diutiùs meditatus ſcelus peregit.

g Scarioth,] *Supr. Matth.* 10. dicit *Gloſſ.* quod ſic, &c. Sed *ſuper Apoc.* quod de tribu Dan. Item *Geneſ.* 49. In benedictione Dan. &c. Sed iterum, contra, *Iſa.* 20.a. Væ coronæ. Ibi *Gloſſ.*

h Vnum de duodecim] *Chryſoſtom.* q.d. de primo choro erat, *Ioan.* 6.g. Nonne duodecim vos elegi & vnus ex vobis diabolus eſt, *Iob cap.* 19.c. Quem maximè diligebam auerſatus eſt me.

i Et abiit] quaſi ſpontaneus. *Beda* Non à Principibus inuitatur, nulla neceſſitate conſtringitur, ſed propria ſponte ſceleratæ mentis iniit conſilium.

k Et locutus eſt cum Principibus ſacerdotum,] qui tunc congregati erant in domo Caiphæ. Et hoc conſtat quarta feria eſſe factum. Ita enim ſe habet proceſſus rei, & veritas hiſtoriæ.

Dominus in ſabbato ante ramos palmarum fuit Bethaniæ in domo Simonis leproſi. vbi parata eſt cœna ſolennis, cui Lazarus interfuit. In craſtino, ſcilicet, in prima feria ſedens ſuper aſellum venit in Ieruſalem, & intrauit templum, & vendentes, & ementes de templo eiecit, & circa veſperam rediit ad ſuum hoſpitium in Bethaniam. Et in craſtino ſcilicet; ſecunda feria iterum rediens Ieruſalem intrauit in templum, & docebat in templo, & præſentata eſt ei adultera, & liberauit eam. De areſactione ficus, quando facta eſt, dubium eſt, ſed dicatur ad præſens actum in ſecunda feria, eſt enim dubium in prima factum ſit, an in ſecunda. Tertia feria docens in templo confutauit ſcribas, & Phariſæos. De quo *ſuprà* habuiſti. Et eadem die cùm oſtenderent ei ædificia templi, ait: Non relinquetur lapis ſuper lapidem. Et inter cætera verba doctrinæ ſuæ, ait. Amodò non videbitis me, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

Sap. 21.a *Matth.* 23.b.

Et eadem ſecundùm *Matt.* 26.a. dicitur: Scitis, quia poſt biduũ paſcha fiet, &c. Veſpere exiit cum diſcipulis in montem Oliueti, & ibi prædixit eis ſigna exterminij, & futuri iudicij, quæ præceſſerunt. Quia ergò audierant Principes ſacerdotum eum dicentem. Non videbitis amodò, &c. Putauerunt, quòd vellet ſubterfugere manus eorum, ideò congregati ſunt in atrio Caiphæ, deliberantes, quomodo eum poſſent capere, & occidere. Quos audiens Iudas, congregatos, venit ad eos, & pactum iniit cum eis de tradendo,

dendo Domino pro triginta argenteis, quorũ quilibet valebar decem denarios vsuales. Et sic magistri sui pretio damnum de effusione vnguenti super caput Domini compensauit. Et sic quarta feria ante Passionem facta est venditio, pro cuius cõpensatione eadem die ante epistolam legitur prophetia Isaiæ, in qua de venditione agitur, vbi dicitur. Ecce

Isa.65.d merces eius cum eo.

Et agitur ad litteram de mercede quam recepit Iudas pro venditione. Hinc est etiam quòd quarta feria secundum post sextam feriam obtinet locum, in ieiuniis, & afflictionibus. Nam sicut in sexta feria fuit crucifixus, ita in quarta fuit venditus. Et cum prædicto modo processerit ordo rei, quædam glossula videtur perturbare manifestam veritatem, ideóque sic debet intelligi. Hæc ante biduum, id est in ipso biduo, alioquin non constarent priora. Nam si ante bidoum paschæ facta est venditio, ergò in tertia feria, cum constet factum esse in quarta feria secundum tenorem prædictorum.

Mystice. [*Mysticè*] autem Iudas gerit typum Prælatorum & iudicom, qui Christum vendere non cessant, quia Sacramenta & beneficia eius & iudicia vendere nõ formidant. Vnde & facto & verbo frequenter dicunt. Quid vultis dare, & ego vobis eum tradam? De quibus dicitur *Mich.* 3.d. Principes eius in muneribus iudicabant, &c. *Isa.*1.f. Quomodo facta est meretrix, quæ semper vult accipere, ciuitas fidelis plena iudicij? Iustitia habitauit in ea olim, id est iusti iudices, nunc autem homicidæ. Argentum tuum, &c. Causa viduæ non ingreditur, id est animæ vel Ecclesiæ. sed tantum causa de rebus temporalibus. Sequitur:

a Et magistratibus] locutus est supple. *Chrys.* Id est ducibus exercitus, quos scilicet statuerant Romani propter seditiones frequentes Iudæorum.

b Quemadmodum illum traderet eis,] quomodo potuit sic peruerti iuxta Christum? *Chrys.* Non est conatrix Dei vocatio, nec violentiam infert consilio humano. Et *inf. Eccl.*10.a. Auaro nihil est scelestius. Ecce Iodas vendit Ioseph, *Gen.*37.e. Et Absalon prodit patrem, 2.*Reg.*15.

c Et gauisi sunt, & pacti sont pecuniam illi dare] quam acceperũt in corbonam, id est in arca vbi reponebantur obla-

Matth. 27.a. tiones sacerdorum. Vnde quando Iudas pœnitens retulit eis triginta argenteos, dixerunt: Non licet nobis mittere eos in corbonam, quia pretiom sanguinis est. *Zach* 11.c. Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. q.d. tantum dedissent ipsi pro idolo vno, quantum pro me.

d Et spopondit,] scilicet illis vendere Iesum pro pecunia.

e Et quærebat opportunitatem, vt traderet illom sine turbis. Venit autem, &c.] Dictum est *supra*, quòd quarta feria vendidit Iudas Dominum, & deinde quæsiuit opportunitatem quomodo posset eum tradere sine turbis. Nunc incipit ostendere Lucas modum, & locum & tempus, & seriem traditionis, dicens:

f Venit autem dies azymorum.] *Beda*, id est, quarta decima luna ad vesperam, quando præcipit lex eiici fermentatum à domibus, & solo azymo vesci, vt dicitur *Exod.*12 e. & *Leu.*23.a. & *Num.*18.c. *Deut.*16.b.

g In qua necesse erat occidi Pascha] id est agnum Paschalem. Sed posset aliquis dicere: Nox illa in qua immolabatur agnus dicebatur pascha, quare ergò ea noctenon est immolatus verus agnus? Solutio est. Ea quidem nocte immolatus est, id est eius immolatio inchoata est post cœnam. Nam & post propinatam discipulis Eucharistiam, egressus est in hortum, & ibi comprehensus & sic initiata est eius Passio. Istud etiam quod hic dicitur: [Necesse,] multum pro nobis est, contra Græcos, qui dicunt lunam fuisse quartam decimam in die Parasceues, & ita Dominum fuisse crucifixum quarta decima luna, pascha verò in tertiadecima luna celebrasse. Quibus obuiat, quod hic dicitur [necesse] Litera plana est.

Mysticè [*Mysticè.*] Septem dies azymorum, sunt septem virtutes, quarũ operationes sunt veteris hominis afflictiones, & noui hominis reparationes. Prima dies est timor. In hac configitur vetus homo. Vnde *Psal.*118. Confige timore tuo carnes

sacerdotum *a* & magistratibus, *b* quemadmodum illum traderet eis. Et *c* gauisi sunt, & pacti sunt pecuniã illi dare. Et *d* spospondit. Et *e* quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis. *f* Venit autẽ dies azymorũ, in *g* qua necesse erat occidi pascha. *h* Et misit *i* Petrum, & Ioannem, *k* dicens: Euntes parate nobis pascha vt *l* manducemus. At illi *m* dixerunt: Vbi vis paremus? Et dixit *n* ad eos. Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, *o* occurret vobis homo *p* amphoram aquæ portans, *q* sequimini eum in domum in quam intrat, *r* & diceris patri-

meas. Secunda est iustitia, qua tentationi peccatorum resistitur. Vnde *Eccl.* 2.a. Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & in timore, &c. Tertia est magnificentia, qua magna fiunt, *Psalm.*95. Confessio, & pulchritudo, &c. Quarta est odium vitiorum, quo peccata abominantur. Vnde Ini- *Psalm. 118.*
quitatem odio habui, & abominatus sum. Et in istis quatuor diebus omninò occiditur vetus homo. In tribus sequentibus reparatur nouus homo. Quarum prima est fides, qua incipit viuere nouus homo, *Habac.* 2.a. Iustus ex fide sua viuet. Secunda est donum scientiæ, in qua pascitur nouus homo pane lacrymarum. *Matth. 26. b. Marc.14 b.*
Scientia enim lacrymas generat. Vnde *Eccl.* 1.d. Qui addit scientiam addit & dolorem. Et *Augustinus in libro de doctrina Christiana.* Scientiæ donum non facit hominem exterius iactantem, sed interius lacrymantem. Tertia dies est spes veniæ, & gratiæ, & gloriæ, in qua consortatur, & roboratur, & perficitur nouus homo, *Rom.* 8.e. Spe salui facti sumus. Dicit ergò:

f Venit autem dies Azymorum] prima, id est, timor.

g In qua necesse erat occidi pascha quòd passio vel transitus interpretatur, id est, veterem hominem, quem timor occidit, *Eccl.* 1.c. Timor Domini expellit peccatum. Quo expulso moritur verus homo.

h Et misit] Iesus, id est, quicunque quærit salutem, & suam, & aliorum.

i Petrom, & Ioannem,] id est, cogitationes, quas generat notitia, & affectiones, quas gignit gratia.

K Dicens: Euntes parate nobis pascha,] id est, pastum seu refectionem.

l Vt manducemus.] Non dicit vt manducem solus, sicut auarus, *Eccl.* 11.c. Inueni requiem mihi & nunc manducabo de bonis meis solus. Ita dicit auarus, & nescit, quòd tempus prætereat, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & moriatur. Exemplum *sup.* 12.c. dicebat diues. Anima mea habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, &c. *Iob* 31.b. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea.

m At illi dixerunt, vbi vis paremus?] Bene quærunt isti duo nuncij, quia duo sunt loca in anima, & in vtroque potest Dominus habitare, scilicet, intellectus, & affectus. Sed intellectus locus est tumultuosus, & quasi quoddam publicum consistorium iudiciorum, vbi omnes eunt, & omnia iudicia ventilantur, & ideò non est locus aptus refectioni maximè Domino, de quo dicitur in *Psal.* 75. In pace factus est locus eius, &c.

Primò ibi volant passim muscæ morientes, id est, immundæ cogitationes. Præterea ibi non comeduntur, nisi folia volatilium cogitationum. Affectus verò est alius locus magis aptus refectioni, quia secretior est. Ibi panis charitatis abundè comeditur, & vinum deuotionis, & aqua compassionis bibitur, & ideò Dominus libenter hospitatur ibi, *Ps.* 131. Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam, 2. *Paral.* 7.c. Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Sequitur:

n Et dixit ad eos, ecce introeuntibus vobis in ciuitatem,] id est, in animam vel in Ecclesiam, extra quam non facit Dominus pascha, in quam nesciunt ire stulti, *Eccl.* 10.c. Labor stultorum affliget eos, *Psalm.*106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

o Occurret vobis homo] id est, vnus, non multiplex.

p Amphoram aquæ portans,] id est, cor deuotione, & compassione plenum. *Chrys.* Simile signum dedit Samuel Sauli, 1. *Reg.*10.a. Inuenies, inquit, hominem ascendentem habentem vtrem aquæ.

q Sequimini eum in domum,] animæ, vel Ecclesiæ, [In quam intrat.] Ad tales declinat libenter Dominus, qui portant amphoram aquæ, quia dant ei de aqua sua quam libenter bibit. 2. *Regum* 4.c. Desiderauit Dauid aquam de lacu, &c. *Ioan. cap.* 4.a. Iesus fatigatus ex itinere, &c. Sequitur:

r Et diceris patrifamilias domus] i. rationi siue libero arbitrio quod est pater,

a quod est pater, & rector familiæ domus, id est, conscientiæ. Familiam dico desideria, cogitationes, affectiones animæ, quæ omnia reguntur, & disponuntur libero arbitrio.

a Dicit tibi magister,] id est, Christus, cuius debes esse discipulus obediendo & reuerendo, & audiendo illum. *Matth.* 23. b. Vnus est magister vester, &c.

B b Vbi est diuersorium, &c.] *Ambros.* Pauperis hospitiũ amplis nobilium ædibus antefertur. *Matth.* 8 c. Vulpes foueas habẽt, &c.

Moralit. *Moraliter.* b Vbi,] id est, in qua parte animæ.

c Est diuersorium,] id est, locus secretus refectioni idoneus.

al. † Apostoli.

familias domus. Dicit tibi a magister. b Vbi c est diuersorium, vbi d pascha cum discipulis meis e manducem? Et f ipse ostendet vobis cœnaculum g magnum h stratum, i & ibi parate. k Euntes autem l inuenerunt sicut dixit illis, & m parauerunt pascha. Et cum n facta esset hora o discubuit, & p duodecim † discipuli cum eo. q Et ait illis. r Desiderio desideraui hoc s pascha manducare vobiscum t antequam patiar. v Dico enim vobis, quia ex hoc x non manducabo illud y donec impleatur in regno Dei. Et z accepto calice a gratias egit b & dixit: Accipite & c diuidite inter vos. d Dico n. vobis, quod nõ bibã de generatione vitis e donec

d Vbi Pascha cum discipulis meis,] qui sunt timoratæ mentis cogitationes, & sancta desideria.

e Manducem.] *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium & pulso, si quis, &c. Hoc idem quærit sponsa. *Cant.* 1. b. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes, &c. Comedit autem Dominus nobiscum pascha duobus modis, scilicet, de nostra pœnitentia gaudendo, & nos sibi incorporando. Et nos similiter comedamus cum eo dupliciter, scilicet, hœdum veteris hominis occidendo, & agnum noui hominis accipiendo.

f Et ipse ostendet vobis cœnaculum.] Ad literam, propter *Moralit.* æstum caloris immoderati fiebant cœnacula, id est, quædam mansiones in eminentiori parte domorum ad cœnandum aptè, vnde & nomen habent. In inferiori verò parte fiebant cubicula, id est, mansiones ad dormiendum aptè, quia de nocte est ibi frigus.

Moraliter. f Et ipse ostendet vobis cœnaculum,] id est, affectum, qui est refectorium animæ.

g Magnum] latum charitate, longum spe, altum fide.

h Stratum] humilitate.

i Et ibi parate,] non alibi. *Deut.* 16. b. Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarum, id est, virium seu potentiarum, sed in loco quem elegerit Deus, id est, in affectu sic parato vt dixi.

K Euntes autem] duo prædicti nuncij, scilicet, Petrus, & Ioannes, id est, cogitatio & affectio.

l Inuenerunt sicut dixit illis] Iesus, id est, spiritus, suam & aliorum salutem quærens.

m Et parauerunt pascha.] *Chrysost.* Miror quomodo homo ille suscepit eum, non solum quia ignotus, sed quia existimans hic inimicitias sibi affuturas. *Chrys.* Contempsit multorum odium.

Moralit. *Moraliter.* m Et parauerunt pascha,] id est, refectionem Domino & sibi, immunditias domus eiiciendo per confessionem, & postea domum sic mundatam ornando bonis operibus, aquam lacrymarum, vinum compunctionis, agnum innocentiæ, lactucas pœnitentiæ, & cætera necessaria procurando.

n Et cum facta esset hora] manducandi.

o Discubuit,] scilicet, in vespera post solis occubitum id est, præsentis prosperitatis occasum. Quamdiu enim dies est in anima, id est, lux mundanæ prosperitatis, non vult ibi Dominus manducare.

p Et duodecim discipuli cum eo,] discubuerunt ad cœnandum in eadem mensa, alij verò discipuli minores erant in alia mensa.

Moralit. *Moraliter.* p Duodecim discipuli,] id est, vniuersitas sanctarum cogitationum, & piorum desideriorum.

q Et ait illis] duodecim discipulis, id est, cogitationibus, & desideriis disciplinatæ mentis.

r Desiderio desideraui,] id est, duplici desiderio optaui.

s Hoc pascha manducare vobiscum,] scilicet, verus, & nouum. Vnde alterum desiderium est propter veteris hominis consumptionem, alterum propter noui hominis reparationem. Sicut enim ibi nouum pascha successit veteri, ita in pœnitentia nouus homo successit veteri. Et vtrumque desiderat Iesus,] id est, salus, scilicet, veteris hominis destructionem, & noui reparationem.

t Antequam patiar,] id est, antequam moriar, quia postea non potest fieri phase, id est, transitus ad Dominum. *Eccles.* 17. d. Ante mortem confitere, à mortuo quasi nihil perit confessio, &c.

v Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud,] scilicet, vetus pascha.

y Donec impleatur in regno Dei,] id est, Ecclesia. *Beda.* Non vltra Mosaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia quæ est regnum Dei spiritualiter intellectum compleatur, & cæt. id est, donec sacramentum Dominici corporis & sanguinis in veteri pascha spiritualiter intellectum ab Ecclesia celebretur.

Moraliter. v Dico enim vobis, quia ex hoc,] id est, post hanc vitam. x Non manducabo illud,] id est, non occidam veterem hominem & assumam nouum, nisi hic fiat ante mortem. *Moralit.* *Matth.* 26. c. *Marc.* 14. c.

y Donec impleatur in regno Dei.] Tunc enim erit plenum gaudium de plena veteris hominis occisione, & noui restitutione. Vsque tunc enim nec verus homo plenè destruetur, nec nouus plenè restituetur. Vnde *Rom.* 7. d. Condelector legi mentis meæ, &c. Et hæc pugna durabit inter nouum & veterem quamdiu durabit vita ista. Vnde clamat ibidem Apostolus. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sequitur.

z Et accepto calice, &c.] Dominus celebrans pascha cum discipulis suis dixerat se non manducaturum illud pascha donec impleretur, id est, donec significatum eius manifestaretur, & figura cessaret, quia hæc est impletio figuratum, scilicet, manifestatio veritatis. Sicut ergo prædixerat de agno paschali, quia non manducaret illum donec impleretur, sic & de potu id est, donec sub forma vini, & aquæ sanguis Christi ab Ecclesia generaliter sumeretur, sicut corpus sub forma panis, & sub vtraque forma totus Christus sumeretur. De cibo quidem paschali ad literam legitur *Exod.* 12. b. quia comedebant carnes agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus, id est, cum succo de lactucis expresso, in quo intingebant quasi in quodam iure. De potu autem non memini me legisse. Sed licet non legatur tamen quia non poterant comedere sine potu. Et sicut cibus erat sacramentum, ita & potus. Sicut etiam *Gloss.* *Beda* videtur hic innuere. Quod autem de calice figurali hic loquatur, patet ex eo quod ait. [Et diuidite inter vos.] Constat verò quia verum calicem, id est, calicem sanguinis sui, ille qui sanctificauit singulis propinauit. Dicit ergo.

z Et accepto calice] veteri siue figurali non consecrato. Nam de nouo consecrato dicetur postea.

a Gratias egit.] *Gloss.* supplet quod minus est in litera. Ostendit enim de quo ageret gratias, scilicet, de transitu veterum & de substitutione nouorum. 2. *Corinth.* 5. a. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Item [Gratias egit] de sui officij consummatione, de humani generis liberatione, de hostis victi humiliatione. Hoc autem fecit, vt dicit *Gregorius*, vt ostenderet quàm æquanimiter vnusquisque debet flagella propriæ culpæ sustinere, cum ipse lætanter sustinuerit flagella culpæ alienæ. Nos enim peccauimus, & ipse sustinuit pœnam. *Isa.* 53. b. Vere languores nostros ipse portauit. Quicunque igitur flagellatur à Domino, libenter debet sustinere, imò lætanter, quia per hæc flagella temporalia, vitat æterna. *Michea* 7. b. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. *Leuit.* 26. b.

b Et dixit, accipite & diuidite inter vos,] vt quilibet parum bibat, non vnus totum. In quo reprehenduntur diuites huius mundi, qui totum comedunt, & nihil vel parum dant pauperibus. Vnde *sup.* 16. c. Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur, &c.

d Dico enim vobis, &c.] Hoc exponitur quatuor modis. Primo modo ad literam. Dederat enim Dominus discipulis suis bibere. Et possent dicere, vel fortè dixerunt ei. Dedisti nobis bibere, tu quare non bibis? Et respondens Dominus ait. Nolo. [Dico enim vobis, quod non bibã de generatione vitis] i. de vino materiali. e Donec veniat regnum Dei,] id est, vsque

id eſt, vſque poſt reſurrectionem, quando ipſe venit in tegnq ſuo, tunc bibit ipſe, & comedit cum diſcipulis ſuis, vt dicit *Beda*, licet in Euangelio non inueniatur expreſſum, quod ipſe biberit. Secundo modo exponitur myſticè, ſecundum quem modum vitis dicitur ſynagoga, generatio vitis legalium obſeruantia. Et eſt ſenſus.

Matth. 26. c. Marc. 14. c. Hucuſq; bibi de generatione huius vitis, id eſt, accepta habui ſacrificia legis,

al. iteradetur amodò non bibam, id eſt, de cætero non etont mihi accepta. [Donec veniat regnum Dei,] id eſt, donec appropinquet finis muodi, quandu regnum veniet ad regnum, tunc bibam de generatione illius viris innouatæ per baptiſmum. Tertio modo ſecundum *Ambroſ.* Vitis eſt humaoa natura, generatio vitis humani generis mortalitas. De generatione buius vitis bibit Dominus, quando humanam naturam mortalem aſſumpſit. Et eſt ſenſus. [Dico vobis, quod non bibam] amodo [de generatiooe] huius [viris,] id eſt, non reſumam corpus mortale, & animam paſſibilem, [Donec veniat regnum Dei,] id eſt, donec reſumam illam immortalitatis, & impaſſibilitatis glotia innouata, quod eſt regnum Dei. Quarto modo vitis eſt populus Iudaicus, generatio vitis eſt inueterata malitia illius, de qua bibit Dominus calicem paſſionis, & in fine biber de generatione eiuſdem vitis gaudium de conuerſione illius. Vnde ſenſus eſt. [Non bibam] amodo [de generatione viris,] id eſt, non ſuſtinebo amplius à populo Iudaico anguſtias paſſionis. [Donec veniat regnum Dei,] id eſt, finis mundi, & tunc bibam de generatione huius vitis gaudium ſuæ conuerſionis.

regnũ Dei veniat. *a* Et accepto pane gratias egit *b* & fregit & dedit eis dicẽs. *d* Hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis † *e* datur. *f* Hoc facite in *g* meã cõmemorationem. *h* Similiter & calicẽ *i* poſtquã cœnauit dicens. Hic eſt calix *k* nouũ teſtamẽtũ in *l* ſan-

Moraliter. *Moraliter.* Sic oon eſt bibendum de calice donec venerit regnum Dei, id eſt, gratia Chriſti quæ regnare facit. 2. *Par. 6. cap.* 30. c Magna pars populi quæ ſanctificata non fuerat comedit phaſe, non iuxta quod ſcriptum eſt, & orauit, &c. *Eccleſiaſt.* 14. c. Parricula diei bonæ, &c. *Num.* 9. a. Quare fraudamur, &c.

a Et accepto pane, &cæt.] *Beda.* Finitis veteris paſchæ ſolemniis, tranſit ad nouum quod in ſuæ tedemptionis memoria Eccleſiam frequentare deſiderat, vt pro carne & ſanguine agni. ſuæ carnis & ſanguinis ſacramentum in panis, & vini figura ſubſtituat. Frangit, & porrigit, vt oſtendat ſui corporis fractionem non ſine ſua ſponte futuram, agit gratias de veteribus terminatis, & nouis innouandis vel incipiendis. Dicit ergo. [Et accepto pane gratias egit.] *Chryſoſt.* Erudit nos quæcunque patimur cum gratiarum actione ferre.

Quaſi in hoc quod ipſe in propria perſona frangit notat quod de propria voluntate corpus proprium fregit, id eſt, paſſioni expoſuit.

b Et fregit, & dedit eis,] gratis, non vendidit. *Matth.* 10. a. Gratis accepiſtis gratis date. Iudas vendidit eum adhuc mortalem triginta argenteis, multi ſacerdotes vendunt eum iam immortalem pro vno denario. Sed Dominus eiecit vendentes, & emeotes de templo. *Ioan.* 2. c.

c Dicens hoc] *Ambroſ.* quod ſub ſpecie panis apparet, [eſt corpus meum.] Hæc eſt ſolutio quæſtionis. *Exod. cap.* 16. d. Manhu, id eſt, quid eſt? [Hoc eſt corpus meum.] *Chryſoſtomus.* Quis paſtur propriis membris nutrit oues? Et *Infra.* Matres quandoque tradunt filios educandos, ipſe hoc non tulit, ſed quos genuit per ſemetipſum nutrit. Hic ſolet quæri, quibus verbis Dominus panem tranſſubſtantiauerit in corpus ſuum, & quando, vtrum ſcilicet, ante fractionem aut poſt Si dicatur quod his verbis confecit Dominus. [Hoc eſt corpus meum,] ſecundum hoc videtur, quod confecit poſt fractionem, quia hæc verba ſequuntur verbum fractionis, & ita Eccleſia non tenet formam Domini, Si dicatur, quod aliis verbis confecit Dominus, ex hoc iterum habeo, quod Eccleſia oon habet formam Domini in conficiendo, quod videtur inconueniens. Solut. Super hac quæſtione quadruplex eſt opinio, licet vna ſola ſit vera. Quidam dicunt, qood Dominus bis dixerit hæc verba. [Hoc eſt corpus meum.] Primò dixit ea ſecretò, & tunc confecit, & poſtea iterauit eadem verba altè, & tunc tradidit Apoſtolis formam conficiendi. Secundùm iſtos conſtruitur litera hoc modo. Accepto pane gratias egit, ſecretò dicens. Hoc eſt corpus meum. Et deinde fregit, & dedit eis iterum dicẽs. Hoc eſt corpus meum. Alij dicunt, quod Dominus tantùm ſemel dixit illa verba, & ſimul confecit, & tradidit Apoſtolis formam conficiendi. Secundùm iſtos ſic debet fieri conſtructio literæ. Accepto pane gratias egit Dominus benedicẽs panem ſigno crucis: & fregit & dedit eis, dicens. Accipite, hoc eſt corpus meum. Et hoc dicẽdo, ſimul confecit & tradidit formam conficiendi. Secundum hanc opinionem fractio panis præceſſit confectionem. Alij dicunt, quod Dominus virtute diuina ſine aliquibus verbis confecit, id eſt, panem in corpus ſuum tranſſubſtantiauit, & poſtea tradidit Apoſtolis formam conficiendi, & virtutem verbis. Secundum hos ordo literæ planus eſt. Accepto pane gratias egit conficiens ſola voluntate ſine verbis, & fregit poſtea, & dedit eis dicens. Accipite hoc eſt corpus meum. Quarta opinio eſt, quod Dominus tantùm ſemel dixit illa verba. Hoc eſt corpus meum, & quod ſimul confecit, & tradidit formam conficiendi, & tradidit virtutem verbis, & quod conſecratio panis præceſſit fractionem, & omnino ſic fecit Dominus, vt Eccleſia facit. Et ſit conſtructio literæ hoc modo: Accepto pane gratias egit Dominus dicens. Hoc eſt corpus meum quod pro vobis traderur, & fregit poſtea, & dedit eis. Hæc opinio magis placet mihi. In his igitur verbis ſolis Hoc eſt corpus meum, eſt virtus conficiendi, tamen Eccleſia addit, enim, quod tamen non eſt de ſubſtantia verborum; tamen quia Eccleſia apponit, non eſt omittendum. Solet etiam quæri, quale corpus dedit, vtrum paſſibile vel impaſſibile. Et dicendum, quod ſicut modò tale dat quale eſt, ſcilicet, impaſſibile, & immortale, ita tunc tale dedit quale etat, id eſt, paſſibile & mortale, non tamen patiebatur quando comedebatur. Item ſolet quæri, vtrum ipſemet comederit corpus ſuom, & biberit ſanguinem ſuum. Et dicit *Chryſoſt.* qood ſic, quod etiam dicit Apoſtolus *Hebr.* 2. d Pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit eiſdem. Vnde *Verſus* *Verſus.*

Rex ſedet in cœna turba cinctus duodena:
Se tenet in manibus, ſe cibat ipſe cibum.

Nota ergo quòd tunc inſtituit Dominus hoc ſacramentum, & ſic ea die inſtituta eſt Miſſa. Vnde eadem die officium Miſſæ planè celebramus eum omnibus ornamentis, & miniſtris, ita quod nihil horum deeſt quæ celebrationi Miſſæ ſoleot adhiberi, quia incongruum eſſet de ſolemnitate Miſſæ aliquid ea die prætermitti, qua inſtituta eſt. Tamen in tribus illis diebus horas diuinas, & matutinale officium ſemiplenè celebramus, quia nec more ſolito incipimus, nec more ſolito terminamus. Prætermittimus enim pſalmum. Venite exultemus Domino, & benedicamus Domino. Nota etiam, quod ea die ſit olei, & Chriſmatis conſecratio, ad repræſentandum, quod ea die ſacta eſt ab Hebræis poſtium linitio, quia ſicut ſanguine agni liniti ſunt poſtes, ita Chriſmate modò inunguntur frontes. Modò proſeqoere.

Hoc eſt corpos meum quod pro vobis,] id eſt, vice veſtri qui peccaſtis, vel pro vobis habendis quaſi pretio paſſionis meæ. *Pſalm.* 61. Pretium meum cogitauerunt repellere, &c.

e Datur.] *Iob* 31. d. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt ſaturetur. *Chryſoſt.* Amabilis fuit ſitis Iob.

f Hoc facite.] *Gloſſ.* id eſt, accipite & date, vt ponatur [hoc] diſcretiuè, quaſi hoc, & non illud.

g In meam commemorationem.] 1. *Cor.* 11. f. Quotieſcunq; manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.

h Similiter & calicem.] *Beda*, ſcilicet, illis. *i* Poſtquam cœnauit dicens, hic eſt calix.] Calix dico confirmans.

k Nouum teſtamentom.] *Beda.* Nouum dicit ad diſtinctionem veteris, quod ſanguine hircorom, & vitulorum dedicatum eſt. *Exod.* 24. a. b. Sumptum ſanguinem reſperſit Moyſes in populum, & ait. Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiſcum.

l In ſanguine meo.] *Gloſſ.* Qoia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata tolli. *Hebr. cap.* 10. a. *Chryſoſt.* Quomodo non horruerunt? Reſpondeo, qoia prædixerat hoc ſæpè. *Ioan.* 6. Item [In ſanguine meo] quem do vobis in potum ſicut corpus in cibum. *Ioan.* 6. f. Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Sed Iudas, & ei ſimiles, id eſt, auari non ſatiantur hoc cibo. *Prou. cap.* 13. d. Iuſtus comedit & replet animam ſuam, venter autem impiorum inſaturabilis. Alij ſic ordinant literam. [Hic eſt calix

in ſanguine

in sanguine meo,] id est, sanguis meos in calice,[vt fiat hypallage. Sanguis dico confirmans, [nouum testamentum.]
a Qui pro vobis,] & similibus, imò pro omnibus quoad sufficientiam, pro fidelibus solùm quoad efficientiam. 1. *Ioan. cap. secundo*, a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed pro totius mundi.

al. † tradetur.

guine meo, a qui pro vobis † b effundetur. c Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et d quidem filius hominis secundum quod e definitum est f vadit: g Veruntamen væ homini illi per quē tradetur. Et ipsi h cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset. i Facta est autē & cōtētio inter eos, quis eorū videretur esse maior. Dixit k autem eis: Reges gentium dominantur eorum, l & qui potestatem habent super eos m benefici vocantur. n Vos autem non sic:

C b Effundetur] à patre permittente, vel exponente, à diabolo suggerente, à Iuda vendēte, à Iudæo procurante, à Pilato post flagella tradente ad iudicandum & crucifigendum. Vel, [Qui pro vobis effundetur,] id est, pro salute vestra funderur. Sed tamen vnus vestrum est pro cuius salute non fundetur. Vnde subditur.

Mat. 16. b. Marc. 14. c.

c Veruntamen, &c.] Sicut de Passione prædixerat: ita prædicit de proditione. Hoc autem fecit triplici ex causa. Primò, vt ostenderet se esse Deum qui futura prævidit. Secundò, vt ostenderet se spontaneum pati, quia præcauere poterat. Tertiò, vt Iudas videns se non posse latere pœniteret propositi mali. Non tamen designauit eum Dominus ex nomine, ne manifestè correctus impudentior fieret, quod de plerisque contingit, & vt nobis exemplum daret, tripliciter autem notauit Dominus proditionem, vt melius patet in textu Matthæi. Primò generaliter, quando dixit: Vnus ex vobis me tradet. Secundò, specialiter, quando dixit: Manus tradentis me, mecum est in mensa. Tertiò singulariter, quando dixit: Tu dixisti. Item reuocauit Dominus Iudam quatuor modis, vt patet in litera. Primò per criminis expressionem, cum dixit: Qui pro vobis tradetur. Secundò per pœnæ comminationem, cum dixit. Væ homini illi. Tertiò, per corporis, & sanguinis sui communicationem. Nam Iudæ sicut aliis discipulis communicauit Dominus corpus & sanguinem suum, vt dicit *August.* licet *Hilarius* contradicere videatur. Quartò per humilem responsionem, quando dixit. Amice ad quid venisti? *Matth. cap.* 26.e. Mollis enim responsio frangit iram. *Prouerb. cap.* 15.a. Et *Ecclesiast. cap. sexto*, a. Dulce verbum multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Sed Iudam non potuit mitigare. [Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mēsa.] Vnde dictum est. Homo pacis meæ in quo sperau, qui

Psal. 40. edebat panes meos magnificauit super me supplantationem. Ecce quia post datam Apostolis Eucharistiam, statim subdit de Iuda, dicens, quia præsens erat in mensa, apertè videtur velle Lucas, quod susceptioni Eucharistiæ interfuerit Iudas, & ita susceperit, & ita volunt ferè omnes Sancti. Sed *Beatus Hilarius* hoc negat, & adhæret duobus verbis Domini. Ait enim Dominus loquens ad eos quibus calicem propinauerat. Non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei. Certum est autem quia non bibit cum Iuda. Adhæret etiam illi verbo. Qui pro vobis effundetur. Non enim loquebatur Dominus nisi de effusione efficaci.

Moralit. *Moraliter.* c Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.] Hoc similiter posset dicere hodie de multis sacerdotibus in mensa altaris. *Psalm.* 40. Homo pacis meæ, &c. *Chrysostmus.* Qui tunc fecit illa in cœna, hic & nunc operatur ea. Hæc est illa mensa, & nihil minus habet, nullus adsit Iudas, nullus auarus, qui est recedat, cum discipulis, inquit, facio pascha. Et *infrà*: Quem multam sordem in ore ferentem non sineres sordidare aurum tibi commissum. Et *infrà*. Sanguinem meum effundam prius, quàm tradam Dominicum sanguinem præter id quod dignum est. *Malach.* 1.b. Ad vos ó sacerdotes qui despicitis nomen meum, & offertis super altare meum pollutum panem. Et *infrà*, d. Mensa Domini contaminata est, & quod superponitur, &c. *Chrysost.* Quali honoratus es honore, qua potiris mensa quam Angeli videntes horrescunt, & neque sine timore respicere audent propter eam quæ inde fertur coruscationem. Sequitur.

d Et quidem filius hominis secundum,] hoc supple.
e Quod definitum est,] id est, ab æterno præuisum.
f Vadit] ad Passionem, & per Passionem ad gloriam, *infrà* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?

g Veruntamen væ homini illi per quem tradetur.] *Beda.* Exēplo Iudæ filium hominis tradit, qui illud inuiolabile Dominici corporis sacramentum violare præsumit, vel indignè sumendo, vel indignè tractando. His enim duobus modis tradit aliquis Christum. Vendit, id est, alienat à se, qui eius timore, & amore neglecto caduca amare conuincitur, & criminosa. Math. 20. b. Marc. 10. f.

h Et ipsi cœperunt quærere inter se quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.] Licet non haberent conscientiam huius facti, tamen quærebant. Vnde *Beda.* Nouerant vndecim quod nil tale cogitauerant, sed plus credunt magistro quàm sibi, & timentes fragilitatem suam anxij quærunt de peccato cuius non habent conscientiam. Sic & nos cùm peccatum confitemur, licet in nullo simus conscij, plus tamen de nobis debemus Deo credere quàm nobis. Sequitur.

i Facta est autem & contentio inter eos quis eorum videretur esse maior.] Secunda pars capituli, in qua agitur de contentione discipulorum. *Beda* dicit, quod hæc contentio habuit ortum ex eo, quod Dominus secum duxerat in montem, Petrum, & Iacobum, & Ioannem quasi aliquid secretum eis commissurus, vt dicitur *Matth. cap.* 17.a. Item quia promiserat Petro se daturum claues regni cælorum. *Matth.* 16.e. Et hoc audierant cæteri, vnde putabant vel Petrum omnibus vel illos tres cæteris esse præferendos. Et de hoc disputabant in via, vt dicitur *Marc. cap. nono*, e. Prius autem cogitauerant. Vnde *suprà* 9.f. dicitur. Intrauit cogitatio in eos quis eorum videretur esse maior. Et post cogitationem fuit disputatio, quæ vocatur hîc contentio. Postea accesserunt ad Dominum, & dixerunt ei suam disputationem vt determinaret. Vnde *Matth. cap.* 18.a. In illa hora, scilicet, post disputationem, accesserunt ad Iesum discipuli dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum? Quæ autem fuerit causa contentionis, vtrum, scilicet, ambitio dignitatis vel amor humilitatis qua tunc vnus alium præuenire honore volebat, dicit *Beda* non esse cognitum, quia potuit esse quod inter se contenderent de exhibitione reuerentiæ, quia quisque volebat alium sibi præferre ac si diceret alteri. Vos primò sedebitis. *Chrysost.* videtur dicere, quòd ambitio fuit causa. Vnde dicit. Passi sunt aliquid humanum discipuli de principatu contendentes. Sed certè ista ambitio nō fuit peccatū, quia non de principatu terreno fuit. Vnde *Chrysostomus* dicit. Vide quia de principatibus terrenis non contendunt, sed de spiritualibus in cælo, hoc autem infirmitatis erat. Nos autem neque ad infirmitatem illorum peruenimus. Non enim quærimus quis est maior in regno cælorum sed quis est maior, quis copiosior, quis potentior in regno terræ. Hoc autem prohibetur *Eccles.* 7.a. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris.

Secunda pars.

k Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum] qui subditi sunt eis, per potentiam eos humiliantes.
l Et qui potestatem.] *Gloss.* largiendi habet.
m Benefici vocantur,] id est, benefacientes. Vel, id est, beneficia conferentes.
n Vos autem non sic.] *Gloss.* Quia etiam eorum quæ distribuitis non auctores sed dispensatores estis, 1. *Corinth. cap. quarto*, a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. *Chrysost.* Principes mundi ideo fiunt vt dominentur minoribus suis, principes autem Ecclesiæ vt seruiant minoribus suis, vt suas vtilitates negligant, & illorum procurent, vt neque mori recusent pro salute eorum. Primatum sæcularem appetere, etsi ratio non est, vel causa est, principatum autem Ecclesiæ concupiscere, neque ratio est neque causa, quia neque iustum neque vtile est. Quis enim sapiens festinet se subiicere seruituri, & tanto periculo, nisi qui fortè non credit Dei iudicium, vel qui Deum non metuit impios puniturum. Item *Chrysostomus.* Quia differentia facta est in hoc sæculo, non dico sanctitatis, sed dignitatis, vt alter sit Episcopus, alter

sit clericus, alter laicus, &cæt. contumacia carnis coegit, & peruersitas mundi, & occulta operatio inimici. Et *infrà*. Reuera honores videntur esse, sed ministeria sunt. Sicut videtur honor esse oculi quod illuminat corpus, non est autem, sed ministerium, ideo Dominus corporis non magis pedem contemnit quam oculum. Item *Chrys.* Homo quod membrum habeat honorabile, & quod inhonestum cognoscit, ipsum autem membrum hoc de se non cognoscit, ne fit schisma in corpore, sic differentiam inter sanctos Christus cognoscit: cuius membra sumus omnes: ipsis autem sanctis non est concessum, vt cognoscant differentiam suam adinuicem.

a Sed qui maior est in vobis fiat sicut iunior, & *b* qui præcessor est *c* sicut ministrator. *d* Nam quis maior est *e* qui recumbit, an qui ministrat? *f* Nonne qui recumbit? *g* Ego autem in medio vestrûm sum sicut qui ministrat. *h* Vos *i* autẽ *k* estis qui *l* permansistis *m* mecũ in *n* tẽtationibus meis. Et *o* ego *p* dispono *q* vobis *r* sicut disposuit mihi pater meus *s* regnum:

a Sed qui maior est,] in virtutibus, [in vobis, fiat sicut iunior.] *Chrysostomus*. Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrem, quicumque autem desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo. *Prouerbiorum capitulo vigesimonono*, d. Superbum sequitur humilitas, id est, deiectio *Chrysostomus*. Primatus fugientem desiderat, desiderantem se horret. *Ecclesiast.* 11. b. Si secutus fueris, non apprehendes, &cæt. Est enim similis vmbræ honor mundanus, & laus popularis. Vnde *Versus*.

Si sequeris fugiet, si fugeris vmbra sequetur:
Sic captata fugit laus, & contempta tenetur.

Eccles. 34. a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, sic qui, &c.

b Et qui præcessor est,] gradu dignitatis: Fiat.

c Sicut ministrator,] humili reputatione. *Ecclesiast. cap.* 3. c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. *Num. cap.* 8. d. Erunt Leuitæ ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis.

d Nam quis maior est,] humano iudicio.

e Qui recumbit, an qui ministrat] quasi dicat, qui recumbit maior est quo ad iudicium mundi, sed quo ad iudicium Dei aliter est. Nam qui ministrat sæpe maior est apud Deum, vt patet in Christo, quem debemus sequi. Vnde *Chrysost.* Non est verus discipulus qui non imitatur magistrum, nec est vera imago quæ similis non est auctori. Et *suprà*. Domino paupertatem amante, qui diuitiarum amator est repellit à se Christi similitudinem. *B. Bernard.* Age nunc sequere ducem tuum, scilicet, Luciferum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira paulatim ascendens, sed non paulatim descendes, videbam, inquit, Dominus Satanam sicut fulgur cadentem de cælo, *sup.* 10. c.

f Nonne qui recumbit?] Ita videtur secundum iudicium sæculi, quod iudicat secundum faciem. Sed aliter est secundùm iudicium Dei, qui iudicat secundum veritatem. 1. Reg. 16 b. Homo iudicat ea quæ parent, Deus autẽ intuetur cor.

g Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat,] quasi dicat, Ego ministro vobis, qui tamen maior sum vobis. Et potest specialiter intelligi de ablutione pedum. Nota etiam quod grauiter arguendi erant, quia talis ambitio dominij non debuit esse inter discipulos, qui venerant ministrare non ministrari, tamen pius, & mansuetus Magister eos non arguit, sed eis formam humilitatis proposuit. Debet autem habere Prælatus maternam pietatem, & paternam seueritatem, ne vel nimis austerus sit, vel nimis remissus. Ministrat autem Dominus in præsenti fercula gratiæ, & in futuro fercula gloriæ, *sup.* 12. c Amen dico vobis quod præcinget se Dominus, scilicet, & faciet illos discumbere & transiens ministrabit illis. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.

h Vos autem, &c.] Dominus dixerat se ministrantẽ, nunc ostendit discipulos recumbentes, & supponit causam, quia scilicet, permanserunt cum eo in tentationibus suis. Vnde dicit: [Vos autem,] q. d. ego ministro, & vos recumbetis.

i Autem,] id est, quia.

k Vos estis qui permansistis,] id est, perfectè mansistis.

m Mecum in tentationibus meis,] id est, quas propter me sustinetis. Quas Dominus dicit suas, iuxta illud: Quod vni ex minimis meis fratribus fecistis, mihi fecistis. *Matth.* 25. d. Et *sup.* 10. c. Qui vos spernit me spernit.

o Et] ideo, [ego dispono vobis, &c.] Octo notantur in hac auctoritate quæ faciunt conuiuium laudabile. Primum, est seruitoris nobilitas & compositio. Secundum, est ferculorum ordinata positio. Tertium, conuiuarum honestas. Quartum, vultus hilaritas. Quintum, inuitantis auctoritas. Sextum, loci amœnitas. Septimum, mensæ fœcunditas. Octauum, loci securitas. Primum, notatur per [Ego.] Secundum, per [dispono.] Tertium, per [vobis.] Quartum, per [sicut.] Quintum, per [pater meus.] Sextum, per [regnum.] Septimum, per [edatis & bibatis.] Octauum, per [super mensam meã.] Nihil ergo deerit illi conuiuio, & ideo gloriosum est interesse. Et ex hoc dicitur *Isa. cap.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguiũ, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. *Esther* 1 a. Tertiò anno imperij sui fecit Assuerus grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis, &c. Dicit ergo.

Octo faciunt conuiuium.

Matth. 19. d.

h Vos autem,] discipuli mei, qui intratis scholas meas & auditis lectiones meas.

k Estis,] quia veri estis participes.

l Qui permansistis,] id est, perfectè mansistis, affectu, scilicet, & effectu, seu mente & corpore.

m Mecum,] cum quo permanere tunc non erat tutum, quia pauper erat & odiosus principibus, & Iudæis, & omnes eum persequebantur. Sed videtur quod non permanserunt cum Domino discipuli, quia fugerunt omnes ipso relicto. Vnde *Iob* 19. b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me, dereliquerunt me propinqui mei. Item *Zach.* 13. d. Percute pastorem, & dispergentur oues. Et ipsemet exponit hoc *Matth.* 26. c. de dispersione discipulorum Solutio. Mulier in breui reuersa non dicitur diuertisse. Vnde in hoc apparet Christi liberalitas, qui dicit discipulos secum permansisse perfectè quia citò redierunt. In quo etiam docet non debere improperari peccatum alicui pœnitenti. *Eccles.* 8. a. Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei. Sequitur.

n In tentationibus meis,] id est, in tribulationibus, & angustiis quibus Dominus tentat suos. *Ecclesiast.* 27. a. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. *Sap.* 3. b. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, &c. Hæ tentationes sunt via per quam venitur ad dictum conuiuium. Et per hanc intrauerunt quotquot peruenerunt ad illud. Vnde 3. *Regum cap.* 19. b. Cum surrexisset Elias comedit & bibit, & ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei Horeb: qui interpretatur mensa. Elias typum gerit hic pœnitentis qui surgit à somno peccati per timorem. Vnde *Ecclesiast. cap. primo*, c Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non potest iustificari. Deinde comedit per peccatorum recordationem. Panis autem qui comeditur est dolor. *Psalm.* 126. Surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris. Postea bibit aquam lacrymarum *Prouerb. cap. quinto*, c. Bibe aquam de cisterna tua. Cisterna est cor humile. Vnde aqua de cisterna est lacryma de corde humili effusa. Postea ambulauit per satisfactionem operis, quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id est, toto tempore vitæ præsentis in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei Horeb, vbi est iam dictum conuiuium. Sequitur.

o Et ego,] cui Angeli seruiunt, cuius pulchritudinem Sol, & Luna mirantur.

p Dispono,] id est, præparo conuiuium.

q Vobis,] qui meruistis. *Ioan.* 14. a. Vado vobis parare locũ.

r Sicut disposuit mihi pater meus,] i. hilariter, & largiter, & eodem ordine & eodem pretio. *Matth.* 20. c. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum.

s Regnum.] Hic est locus conuiuij securus & amœnus & omni bono copiosus. *Esther* 1. a. Iussit Assuerus septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat, & pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris & carbasini ac hyacinthini sustentata, &c. *Isa.* 32. d.

Isa. 32. d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis & in tabernaculis fiduciæ in requie opulenta. Vnde sequitur hic:
a Vt edatis,] panem vitæ, *sup.* 14. d. Beatus qui manducabit panem in regno Dei.
b Et bibatis,] vinum internæ, & æternæ lætitiæ. *Cant.* 5. a. Bibi vinum meum cum lacto meo. *Prouerb.* 9. b. Venite comedite panem meum, & bibite vinum meũ quod miscui vobis. *Cant.* 5. a. Comedite amici & bibite & inebriamini charissimi. *Ecclesi.* 24. c. Qui edunt me adhuc esurient, &c. *Matth.* 4. a. Beati qui esuriunt, & sitiunt, &c.

D

> vt *a* edatis, & *b* bibatis *c* super mensam meam in regno meo, & *d* sedeatis *e* super thronos *f* iudicantes duodecim tribus Israël. Ait *g* autem Dominus Simoni. *h* Simon, ecce *i* Satanas *k* expetiuit vos vt *l* cribraret sicut triticum. *m* Ego autem rogaui pro te, vt *n* non deficiat fides tua. Et *o* tu aliquando conuersus, *p* confirma fratres tuos. *q* Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et *r* ille dixit: *s* Dico tibi Petre, *t* non cantabit hodie Gallus donec ter abneges nosse me.

21. dist. c. 1. in fine. De pen. dist. 2. c. si enim, ver. Petrus De bonis munere.

c Super mensam meam] quæ omnibus & solis electis parata est. *Psalm.* 77. Nunquid & panem poterit dare aut parare mensam populo suo? Mensa metaphoricè intelligitur beatitudo æterna. Non enim ad literam erit mensa in regno Dei, quia tunc non erimus animales, id est, ciborum alimonia egentes. In hoc enim errauit Cerinthus.
d Et sedeatis,] vt iudices & assessores iudicis.
e Super thronos,] duodecim super omnes fideles qui vobis crediderunt. *Chrysost.* Omnis Christianus qui suscipit verbum Petri, thronus Petri est. *Psalm.* 121. Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.
f Iudicantes duodecim tribus Israël,] id est, vniuersos iudicandos. Quatuor enim ordines erunt in futuro iudicio. Duo saluandorum, & alij duo damnandorum. Saluandorum namque quidam iudicabunt & non iudicabuntur, vt Apostoli & imitatores eorum. Vnde *Hieron.* Omnes qui ad exemplum Apostolorum sua reliquerunt pro Christo iudicabunt cum eo. *Matth.* 19. d. Vos qui secuti estis me in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suę, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israël. Alij iudicabunt & iudicabuntur, vt illi qui temporalibus suis benè vsi sunt, quibus dicetur. Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. *Matth.* 25. c. Similiter damnandorum quidam iudicabuntur, & damnabũtur, vt mali fideles. *Ioël.* 3. a. Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis, id est, cum aliquibus eorum. Alij damnabuntur & non iudicabuntur, quia iam iudicati sunt, quia manifesta est eorum damnatio, vt infideles. *Ioan.* 3. c. Qui non credit iam iudicatus est. *Psal.* 1. Ideo non resurgent impij in iudicio, id est, vt iudicent vel vt iudicentur. Sequitur.

Isidis pri.

g Ait autem Dominus, &c.] Tertia pars capituli, in qua Dominus prædicit tentationem suam, duplici ratione. Primò ne gloriarentur, quia soli de tot millibus hominum cum Domino permansissent in tẽtationibus suis. Putarant enim procella tentationis concuti sicut alij nisi diuina gratia eos protexisset, item vt timorem incuteret. *Ecclesi.* 27. a. Si non in timore Dei tenueris te instanter citò subuerteretur domus tua. Secũdò vt redderet eos cautiores, quia iacula præuisa minus lædunt & facilius præcauentur. Et quia Petrus caput eorum erat & magis audax & plus cõfidens in se, ideo ad eum dirigitur sermo. Vnde dicitur: [Ait autem Dominus Simoni,] id est, Petro, vt sibi videbatur in omnibus obedienti. *h* Simon ecce.] id est, in proximo, & inuidenti.
i Satanas,] id est, diabolus qui omni bono aduersatur.
k Expetiuit vos,] id est, petiit & obtinuit potestatem tẽtandi vos. Nihil enim potest diabolus nisi permissus. *Isa.* 51. g. Incuruare vt transeamus, &c. *Iob* 1. b. Extende paululum manum tuam, id est, da mihi potestatem sæuiendi in Iob. Nec etiam habuit potestatem in minimam ouiculam Iob nisi permittente Domino.
l Vt cribraret sicut triticum,] id est, vos tentationibus infestaret, & ita vos concuteret sicut triticum in cribro concutitur, & mouetur. *Chrysost.* Stercus remanet in cribro, sic Iudas cum diabolo. *Amos* 9. c. Concutiam in omnibus gentibus domum Israël, sicut cõcutitur triticum in cribro, & non cadet lapillus super terram. *Ecclesi.* 27. a. Sicut in percussura cribri remanet puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. *Gloss. Beda.* Satanas, &c. Et est summa, quia non dicitur expetere bonos ad tentandum, quia hoc vocali sono petat, sed quia ad hoc feruenti desiderio anhelet: interdum enim desiderium dicitur clamor, vt de Moyse & Susanna legitur. Sequitur. *m* Ego autem rogaui,] quasi Satanas tentabit me permittente, sed non præualebit, & hoc non erit ex vobis, sed ex me qui hoc rogaui, scilicet, vt non deficiat fides tua. *Chrysost.* Pro omnibus petiit. *Ioan.* 17. b. Pater sancte serua eos in nomine tuo. Sed quare hic de solo Petro? Sol. Ostendens quod difficilior est casus eius, id est, prælati. Et *infrà.* Quare non dicit non, sed vt non. *Rom.* 16. c. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.

Matth. 26. d. Marc. 14. c.

n Vt non deficiat fides tua.] *Chrysostomus* Qualiter ergo rogauit? Sol. Non dixit Dominus, vt non neges, sed vt non deficiat fides tua, vt non finaliter pereat. *Beda,* Non ait nõ tenteris, sed, ne deficiat fides tua, vt post lapsum negationis ad pristinum statum pœnitendo resurgas. Vtile enim est sanctis propter duo tentari, vt scilicet, aliis appareat fortitudo eorum, & vt agnoscant infirmitatem suam. *Ecclesiast.* 34. b. Qui non est tentatus, &cæt. *Tob.* 12. c. Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.
o Et tu aliquando conuersus.] In hoc innuit quod aliquando negaturus.
p Confirma fratres tuos.] Argumentum quod qui non est conuersus non potest alios confirmare. *Ecclesi.* 34. a. Ab immundo quis mundabitur, & à mendace quid verum dicetur?
q Qui dixit ei, &c.] Ecce Petrus in se considerat amorem & feruorem, sed non attendit propriam infirmitatem. *Apocalyp.* 3. a. Esto vigilans & confirma ea quæ peritura erant. *Chrysost.* O Petre modò timebas ne esses traditor, & cogebas Ioannem interrogare quis esset: nunc Christo clamante toties contradicis? Vnde hoc est? à multo amore. *Hieronymus.* Auis implumis volare nititur. Item *Chrysost.* Duæ erant incusationes, & quia aliis se præposuit, & quia Christo contradixit. Non ergo credebat quod Dominus diceret verũ. Præterea si credebat hoc, reuelatus fuit ei casus suus. Sed *Genes.* 3. dicit *Gloss.* contrarium. Solut. Credebat quod Dominus diceret verum, sed non quod pro hoc. Ad aliud potest dici, quod etsi spiritus pietatis non reuelet alicui casum suum æternum, potest tamen reuelare temporalem, & eius reuelationem, 1. *Esdræ* 2. d. vbi sacerdotes non inuenerunt scripturam genealogiæ suæ. *Gloss.* Si ministri altaris in nefanda flagitia ceciderunt, non sunt digni, quod ad sacrum gradum restituantur. Ergo nec Petrus. Solut. *Esther cap.* 2. Nec habebat potestatem ad regem vltra redeundi nisi voluisset rex. *Gloss.* Sanæ fidei casus descensum honoris meretur, & non habet potestatem vltra ad regem redire nisi superna gratia visitatus in pristinæ statum dignitatis vocetur.
r Et ille dixit, Dico, &c.] *Chrysost.* Non impulit ad negationem, sed auxilio desertum dimisit, redarguens humanam naturam.
s Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me.] *Chrys.* Permittit eum cadere, erudiens in omnibus credere Christo, plus etiam quàm propriæ conscientiæ. *Chrys.* Non sufficit desiderium hominis nisi nutu superioris potiatur. *Chrys.* Qui sibi confidit, fortiorem se putat Petro. Videtur autem hoc falsum ad literam, quod hic dicitur, quia non negauit eum Petrus ter ante gallorum cantum. Responden. Ante primum gallorum cantum negauit semel Petrus, & postea bis ante secundum cantum, id est, inter primum, & secundum. Vnde *Marc.* 14. d. Priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. Quod ergo hic dicitur, sic debet exponi.
t Non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me,] id est, donec trinam negationem incohaueris. Vel, [Non cantabit,] id est, non percantabit. Vel, [Non cantabit donec, &cæt.] id est, donec trinam negationem proposito voluntatis consummes, quia voluntate trina negatio in eo consummata est antequam gallus cantaret. *Ambros.* Ita non reprehendo, quod negauit, vt laudo, quod fleuit, aliud commune contradictionis est, aliud speciale virtutis, & ideo instruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum. [*Mysticè.*] Gallus est Christus: De quo *Prouerb.* 30. d.

Prouerb. 30. d. Tria sunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit fœliciter. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum, gallus succinctus lumbos suos, & aries, nec est qui resistat ei: & qui stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime. Leo, gallus, aries: Christus est. Stultus est Antichristus. Item *Iob cap.* 38. d. Quis dedit gallo intelligentiam? Ante cantum huius galli: quid est in homine, nisi trina negatio, id est, trium virium auersio seu peruersio?

D

Et dixit *a* eis: *b* Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis: *d* nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc *f* qui habet sacculum tollat similiter & peram. Et *g* qui non habet, vendat tunicam suam & *h* emat gladium. *i* Dico n. vobis: quoniam adhuc hoc quod scriptũ est *k* oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. *l* Etenim ea quæ sũt de me, finẽ *m* habẽt. At illi *n* dixerunt: Domine ecce gladij duo hic. At *o* ille dixit eis: Satis est.

a Et dixit eis, quando misi vos, &cæt.] Dominus misit discipulos binos, & binos ad prædicandum ante faciem suam, præcipiens eis ne tollerent necessaria, sed à subditis acciperent. Nunc autem aliter præcipit: in quo nos instruit, quia pro mutatione rerum, & temporum facienda est mutatio consiliorum, & dispositio negotiorum. Et hoc est.

b Quando misi vos sine sacculo, & pera.] Quare sic misit? *Chrysostomus*. Maximam habet defensionem inopia. Inopem & nudum neque centum possunt exuere. Et *infra*. Philargyrium vniuersa contristant. Et non solum homines, sed & vermes & tineæ militant contra eum. Et quid dico vermes? ipsum tempus maximum damnum facit tali. *August.* Ostendit Dominus à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. 1. *Corinth.* 9. b. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. *Gloss.* Non eadem viuendi regula, &c. Persecutionis tempore: Tunc enim possent de rigore regulam relaxare, vt filij Ionadab imminente tribulatione habitauerunt in Ierusalem, quibus prohibitum erat habitare in ciuitate. *Ierem.* 36. e.

c Et calceamentis.] *Ier.* *Plato* dicit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis & pedum, cum hæc habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. *Exod.* 3. b. Solue calceamentum de pedibus tuis. Locus enim, &c. Idem *Iosue* 5. d.

d Nunquid aliquid defuit vobis.] 1. *Cor.* 1. a. Diuites facti estis in illo, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia.

e At illi dixerunt, nihil. Dixit ergo eis, sed nunc,] scilicet tempore persecutionis.

f Qui habet sacculum, tollat similiter & peram.] Per hæc duo intelliguntur necessaria. *Chrysostomus*. Pullos de nido educens iubet propriis vti pennis. *Ecclesiast. cap. vigesimonono*, c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conseruabit. Item pera est memoria, in qua peccata reponuntur ad pœnitentiam, & humilitatem. *Iudith cap.* 13. b. Iussit ancillæ suæ, vt mitteret caput Holofernis in peram. Item pera patientiæ 1. *Reg. cap. decimoseptimo*, e. In peram pastoralem quam habebat secum.

g Et qui non habet, &c.] Dominus distinguens regulam viuendi tempore pacis, & tempore persecutionis, cum primo misit discipulos ad prædicandum prohibuit eis sollicitudinem ne tollerent necessaria, sed ea à subditis acciperent, imminente autem tempore suæ Passionis præuidens discipulis imminere tempus persecutionis, vt potius inuenirent occisores quàm ministratores, dedit eis licentiam tollendi necessaria. Sic quoque dat licentiam tollendi gladium qui necessarius est tempore persecutionis. Et ad duo, scilicet, ad terroris incussionem, & proprij corporis defensionem. Et cùm Dominus tantùm ponat negatiuam, oportet præintelligi affirmatiuam, hoc modo: [Qui habet sacculum tollat similiter & peram, & qui habet gladium tollat, & qui non habet gladium, scilicet, [vendat tunicam suam & emat gladium.] Quia autem ita debeat præintelligi affirmatiua habes in principio *Gloss.* Gladium vel habitum sumere vel non habitum iubet emere, &c. Sed nota quia cum specialiter loqueretur Dominus primitiuæ Ecclesiæ, tamen primitiua Ecclesia non habuit gladium, nec ei congruebat in gladio decertare. Quamdiu enim Ecclesia fuit nouella, oportuit eam plantari, per duo, scilicet, per passiones & miracula. Postquam autem processu temporis prouecta est Ecclesia, iam non sunt illa duo necessaria. Sed cum primitiuæ Ecclesiæ non competat gladius, cur præcepit Apostolis tollere gladium tempore persecutionis? Vt appareret eis non defuisse facultatem defensionis, & sic Dominum sponte venire ad Passionem ostenderetur: & per idipsum misericordia eius exprimeretur. Et hoc est quod sequitur in *Gloss.* Vt sciant legentes, &c. *Ambrosius*. Cur gladium emere iubes, qui ferire prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi, nisi fortè, vt sit parata defensio non necessaria vltio, & videat potuisse vindicare, sed noluisse? Lex tamen referire me non vetat, & ideo fortasse Petro offerenti duos gladios, satis est dicit, quasi licuerit vsque ad Euangelium, vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio: item secundum aliam *Glossam* sic exponitur: *Isa. 53. d. Matth. 55. c.*

h Et emat gladium,] spiritualem, scilicet, verbum Dei De quo *Ephes. cap. sexto*, e. Gladium spiritus quod est verbum Dei, &c. Item per gladium intelligitur passio martyrij. Vnde *sup.* à, *cap.* 1. e. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Dicitur ergo cuilibet, vt emat gladium, id est, vt omnia exponat pro audiendo verbo Dei. Cuilibet etiam dicitur, vt vendat tunicam, id est, carnem propriam quæ est tunica animæ, martyrio exponatur, vt ita coronam martyrij sibi emat. Et hæc duo nota *in illa Gloss.* Est gladius spiritualis vt, &c. Sequitur *infrà in Gloss.* Denique vt scias, &c. Summa est quod de gladio passionis hic loquitur Dominus, non de gladio verbi inuitans eos ad tolerantiam martyrij. Sequitur.

i Dico enim, &c.] quasi ideo præcipio tollere necessaria, quia imminet tempus persecutionis vestræ. Et verè imminet persecutio vestra, quia ego qui sum caput vestrum, in proximo sum passurus Vnde sequitur: [Dico enim vobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est,] per *Isa.* 50. & 53. maximè.

K Oportet impleri in me, & cum iniquis deputatus est,] localiter, & causaliter, quia putabant eum reum sicut & latrones, in quorum medio crucifixus erat, *infrà proximo*. Vel [Cum iniquis.] *Beda*, id est, cum inferis, ad quos post mortem erat descensurus, vt educeret vinctos suos, id est, bonos de lacu, vbi non est aqua, id est, refrigerium aliquod.

l Etenim ea quæ sunt de me] prædicta.

m Finem habent,] id est, implebuntur.

n At illi dixerunt, Domine ecce gladij duo hic.] Materialis & spiritualis est in Ecclesia *Iudic.* 20. b. Habitatores Gabaa erant viri fortissimi, ita sinistra vt dextera præliantes. *Chrysost.* Dignum est quærere cuius gratia gladios portabant. Et *infra*. Decens est ibi gladios, id est, cultellos esse propter agnum, & mensam. Hinc fortè sumit Ecclesia materiam, & occasionem pugnandi gladio materiali. Nam aliter superflueret vnus gladius. *Eccles.* 9. d. Melior est sapientia, quàm arma bellica. *Isa.* 2. b. *Michæa* 4. b. Non leuabit gens contra gentem. *Roman.* 12. d. Non vosmetipsos defendentes charissimi. Et *infrà*. Mihi vindictam, & cæt. Item secundùm *Ambros.* duo gladij significant duo testamenta, quæ significantur per gladium bis acutum, *Apoc.* 1. *Eccles.* 28. b. Lingua tertia multos commouit, & *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus.

o At ille dixit eis satis est,] quasi dicat. Duo gladij, alter euaginatus, alter non euaginatus sufficiunt. Alter, scilicet, ad exprimendam spontaneam susceptionem passionis, & Apostolorum audaciam, & Domini misericordiam. Alter, scilicet, non euaginatus, ad ostendendum quia non quantum possunt facere sunt permissi. Nota est multiplex gladius. Est enim gladius verbum Dei, quod habetur in manu & in ore. De primo. *Psalm.* 149. Gladij ancipites in manibus eorum. *Hebræorum cap. quarto*, c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum, &c. *Ephes. cap. sexto*, c. Gladium spiritus. De secundo *Apocalyp. cap. primo*, d. & *secundo*, d. & *decimonono*, c. De ore ipsius procedebat gladius ex vtraque parte acutus. Item *Multiplex gladius.*

potestas

potestas temporalis. *Romanor. cap. decimatertio*, b. Non sine causa gladium portat. Et hîc. Vendat tunicam & emat gladium. Item potestas spiritualis. *Genes. cap. tertio*, d. Collocauit Dominus ante paradisum Cherubin, id est, scientem, & flammeum gladium, scilicet, vt arceat peccatores.

Et a egressus b ibat secundùm consuetudinem in montem † oliuarum: c Secuti sunt autem illum, & discipuli. Et d cùm peruenisset ad locum, dixit illis: e Orate, ne intretis in tentationem. f Et ipse auulsus est ab eis g quantum iactus est lapidis, & h positis genibus i orabat, dicens: k Pater si vis transfer calicem istum à me? Verum.

Item pœna temporalis, *suprà* a. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Item æterna. *Deuterō. cap. trigesimo secundo*, f. Gladius meus deuorabit carnes. Item. Si acuero vt fulgur gladium meum. Item comminatio. *Psalm.* 44. Accingere gladio tuo. Alibi. Gladium suum vibrauit. 1. *Paralip. cap. vigesimoprimo*, c. Dauid vidit Angelum stantem inter cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius. Item consolatio. *Iosue cap. quinto*, d. Vidit virum contra se stantem euaginatum gladium tenentem. 2. *Machab. cap. decimoquinto*, e. Ieremias dedit gladium aureum. Item separatio à malis. *Matth. cap. decimo*, d. Non veni pacem mittere sed gladium. *Apocalyp. cap. sexto*, a. de sessore equi rufi vt sumeret pacem de terra. Et datus est ei gladius magnus. Item studium. *Isaiæ secundo*, b. Conflabunt gladios suos in vomeres. Contra *Ioel. cap.* 3. b. Concidite aratra vestra in gladios, & ligones in lanceas. Infirmus dicat, quia ego fortis sum. Item lingua. *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus: item increpatio. *Ierem. cap.* 48. b. Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine: item pœnitentia. *Ezech. cap.* 21. c. Dupliceetur gladius ac triplicetur gladius. Et *infrà*, g. Lima te vt interficias, & fulgeas: item ipse Christus. 2. *Reg. cap.* 1. d. Gladius Saul non est reuersus inanis. *Isa* 55. d. Non reuertetur ad me vacuus. Hic est filius fabri. *Matth.* 13. g. *Marc.* 6. a. Item iudicium. 3. *Reg.* 3. Afferte mihi gladium. *Daniel.* 13. g. Manet Angelus Domini gladium habens. Bene est armatus qui habet duodecim gladios, tamen Dominus dicit satis esse duos. Sequitur.

a.† oliueti. Psalm. 7. Matth. 26. d. Marc. 14. d. Ioan. 8. a.

Quarta pars. a Et egressus, &c.] Quarta pars cap. vbi discipulis dormientibus, Dominus orare describitur, & discipulos ad vigilandum, & orandum excitare. Ne autem mortem timuisse videretur, & inuitus venisse ad crucem, ideo locum consuetum adiit, vbi posset facilius inueniri, id est, montem Olineti, vnde post resurrectionem ascendit in cælum. *Act.* 1. In quo ostendit Dominus quibus operibus ascendatur in cælum. scilicet, per vigiliam, per patientiam, per orationem, per misericordiam. In illo enim monte vigilauit, & orauit Dominus, & captus fuit atque ligatus, nec repugnauit, imò sustinuit patienter. Mons autem ipse quartam significat virtutem, id est, misericordiam. Vnde *Hieronym.* In monte Olineti tenetur Iesus, & inde ascendit in cælum, vt sciamus quia inde ascendimus ad cælos, vnde vigilamus, & oramus, & ligamur, & non recalcitramus in terra. Rectè autem post Communionem ascendit in montem Olineti, vt sic ostenderet, quod virtute dominici Sacramenti ascenditur ad cumulum gratiæ, & inde ad cumulum gloriæ quæ per oleum designatur. Nam in oleo sunt septem proprietates, per quas designantur septem partes gloriæ, id est, tres dotes animæ, & quatuor corporis. Oleum enim lucidum est in se, in hoc significatur lumen cognitionis. Item calidum est & pabulum ignis, in hoc significatur ardor dilectionis. Item vnctuosum est, & glutinosum, in hoc significatur tertia dos animæ, id est, apprehensio: item oleum supernatat, in hoc significatur agilitas: item illuminat, In hoc claritas: item morbos sanat, in hoc impassibilitas: item penetrat, in hoc subtilitas. Vnde *Isaia cap.* 61. a. Dabo eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu. Dicit ergo.

a Et egressus] de Ierusalem, & de domo vbi Pascha fecerat.

b Ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum.] Consueuerat enim singulis noctibus venire in montem Olineti causa hospitandi, quia singulis diebus circa vesperam per montem Olineti transibat in Bethaniam ad hospitiolum suum. Sed modò venit causa orandi transiens torrentem Cedron, & veniens in hortum ad radicem montis Olineti, iuxta villulam quæ dicitur Gessemani. *Matth. cap.* 26. d. *Marc.* 14.

Moraliter.] Mons oliuarum est cumulus misericordiæ, ad quem Dominus discipulos suos ducit, immò illi sponte sequuntur illum. Vnde *suprà* 6. f. Estote misericordes sicut & pater vester cælestis misericors est. Item oliua signum est patris. Vnde columba rediens ad arcam in signum pacis ramum oliuæ reportauit. *Genes.* 8. b. Vnde mons oliuarum est cumulus pacis quam vult Dominus discipulos suos habere. Vnde *Ioan.* 14. d. Pacem relinquo vobis. Item *Isa.* 57. d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, &c. *Moralit.*

E

Matth. 26. d. Marc. 14. d.

c Secuti sunt autem illum, & discipuli.] Alij nolunt sequi nisi discipuli. *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit & oues illum sequuntur. *Ioan. cap.* 8. b. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris sed habebit lumen vitæ.

d Et cùm peruenisset ad locum.] Secundum *Matth.* & *Marcum*. Iuxta villam, vel prædium, quæ dicitur Gesseman.

e Dixit illis, orate ne intretis in tentationem.] Idipsum oratur in oratione Dominica. Ne nos inducas in tentationem. Et est tractum à venatoribus, qui inducunt feras in retia, vt ita capiantur. *Beda.* Non ait, vt non tentemini, sed ne intretis in tentationem, id est, vt tentatio vos non superet, nec teneat intra suos casses, quod facit oratio. Sicut enim fur clamore audito fugit, & vicini excitantur, & veniunt ad succursum, ita clamor orationis diabolum fugat, & Angelos, & sanctos omnes ad succurrendum excitat. Vnde qui in tentatione non orat, socius est furis, & proditor Domini sui, quia videt furem, & insidias quæ parantur ad capiendum castrum eius, & non denunciat ei vel amicis eius, vt veniant, & defendant castrum domini sui. 1. *Reg. cap. vndecimo*, a. Dixerunt seniores de Iabes Galaad. Concedite nobis septem dies, vt mittamus nuncios ad vniuersos terminos Israel, etsi non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad vos. Et sequitur, quod miserunt nuncios suos ad Saul, & liberati sunt. *Matth. 6. b. Sap. n. a*

f Et ipse auulsus est ab eis,] quasi non sponte reliquerunt eum. Simile *Marc. cap.* 6. f. Coëgit præcedere transfretum. *Chrysostomus.* Consuetudo erat ei sine eis orare. In quo docemur tempore orationis quærere secretum, & fugere tumultum. Vnde *Matth. cap.* 6. a. Cùm oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Item orat secretus à discipulis, vt ostendat rationem suam distare à nostra, sicut & mortem. Ipse enim est, qui orat, & qui oratur, & ita idem est qui orat, & ad quem oratio dirigitur. Non ita est de nobis. Ipse etiam mortuus est pro culpis alienis, nos autem pro propriis.

g Quantum iactus est lapidis,] id est, tanto spatio, quo possit lapis iaci vsque ad ipsum. In quo significatur mysticè, quod ipse qui est lapis erat separandus ab eis spiritualiter, sed in proximo reuersurus ad eos, quod significat absconsio patenæ in missa, quæ primo parum absconditur, & postea reuelatur. Item lapis significat legẽ, quia lex scripta fuit in lapide. *Exod.* 31. d. Iactus ergo lapidis est directio legis in Christum. In hoc ergo, quod iactu lapidis se elongat, docet discipulos ad ipsum legis intentionem debere dirigere tanquam ad finem. *Rom.* 10. a. Finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. *Mysticè.*

h Et positis genibus.] *Beda.* Vt humilitatem mentis habitu corporis ostenderet. Et bene in oratione ostendit signum humilitatis, quia humilitas deducit orationem vsque ante Deum. *Eccles.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec Altissimus aspiciat.

i Orabat dicens, pater si vis transfer calicem istum à me.] In hoc verbo exprimitur infirmitas humanæ naturæ in Christo, & datur nobis forma orandi, & exemplũ, vt quantum possumus, cum Deo vitemus mortem, si non possumus, subiiciamus voluntatem nostram diuinæ voluntati. Exponitur autem multis modis. Primò sic: k Pater si vis, transfer calicem istum à me,] id est, Passionem. Et est ista petitio infirmæ naturæ, expressio verò rationis, ad nostram eruditionem. Et nota, quia calix dicitur scyphus quo mensuratè distribuitur vinum discumbentibus. Vnde eleganter

A nomine calicis intelligitur paſſio, quam Deus ſanctis menſuratè diſtribuit cuique pro modulo ſuo, neminem patiens affligi vltra quam ſuſtinere poſſit. Secundò exponitur ſic: [Transfer calicem iſtum,] id eſt, mortem. [A me] non vt non veniat, ſed vt citò tranſeat. Tertiò ſic: [Transfer calicem iſtum à me,] id eſt, dolorem & triſtitiam mortis, muta in gaudium immortalitatis. Quartò ſic: [Transfer calicẽ iſtũ,] id eſt, mortem iſtam. [A me,] id eſt, à meis,

a tamen non mea voluntas, ſed tua fiat. *b* Apparuit autem illi Angelus de cælo *c* confortans eũ. Et *d* factus in agonia *e* prolixius orabat. Et *f* factus eſt ſudor eius, ſicut guttæ ſanguinis *g* decurrẽtis in terrã. Et cũ *h* ſurrexiſſet ab oratione, *i* & veniſſet ad diſcipulos ſuos, inuenit eos dormientes præ triſtitia.

ſcilicet, Iudæis, id eſt, fac vt ab eis non bibam calicem iſtum. Vnde *Beda.* Orat non tam timore patiendi quàm miſericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Quaſi ſi eſt in beneplacito tuæ voluntatis, vt opereris ſalutem gentium ſine excæcatione Iudæorum [transfer à me calicem iſtum,] id eſt, à populo iſto propinandum, ne peccato mortis meæ excæcetur. Vnde quintò ſic exponitur: [Transfer calicem iſtum,] id eſt, peccatum illatæ paſſionis, [A me,] id eſt, à meis Iudæis, ſcilicet, vt non remaneat in eis finaliter, ſed per pœnitentiam deleatur. Sextò ſic: [Transfer calicem iſtum,] id eſt, paſſionem ſeu timorem paſſionis. [A me,] id eſt, à meis diſcipulis, vt, ſcilicet, non timeant mortẽ ſed audacter ſuſtineant. Septimò ſic: [Transfer calicem iſtum,] id eſt, ſcãdalum Paſſionis meæ. [A me,] id eſt, à meis diſcipulis, id eſt, fac vt non remaneat, ſed citò tranſeat. Octauo modo ſic: [Transfer calicem iſtum,] id eſt, timorem Paſſionis temporalis: [A me,] id eſt, ab omnibus qui futuri ſunt mei, vt, ſcilicet, tranſeat timor mortis, ita quod non cedant timore mortis. Iuxta tres primas expoſitiones loquitur Chriſtus homo pro ſe, oſtendens in ſe veritatem humanæ infirmitatis. Vnde *Chryſ.* Dicendo, transfer, monſtrat quod humanum eſt, dicendo, ſi vis, edocuit quod virtuoſum eſt, & philoſophum erudiuit etiam reluctante natura ſequi Deum, *Eccleſ.* 23. d. Gloſſa magna ſequi Dominum. Iuxta quinque vltimas expoſitiones loquitur Chriſtus pro membris. Vnde *B. Bernard.* Agnoſco vocem ægrotorum in medico, conſidero charitatem, ſtupeo miſerationem, expaueſco dignationem. Sequitur.

a Veruntamen non mea voluntas ſed tua fiat.] *Hieron.* In ſe reuerſus quod ex hominis perſona trepidanter renueerat, ex filij Dei poteſtate confirmat. Item *Hieron.* Vſque in finem non ceſſat nos docere, patribus obedire, & voluntatem eorum voluntati noſtræ præponere. *Act.* 9. a. Domine quid me vis facere?

b Apparuit autem, &c.] Chriſtus ex humana infirmitate horrens mortem, pro horrore mortis orauit à ſe transferri calicem Paſſionis. Sed naturalis ille horror non potuit rationem ab ordine ſuo exorbitare, id eſt, non fecit quin ratio ſemper paternæ voluntati conſonaret. Sicut aliquis in die ieiuniorum ex natura humanæ fragilitatis ſummo mane eſurit & appetit & vult comedere, idipſum tamen non vult de ratione, nec aliquo pacto id faceret. Sed quia triſti & horrenti mortem, iocunda eſt conſolatio, ideo ſtatim ſubditur conſolatio Angeli confortantis eum. Et hoc eſt, [Apparuit autem illi Angelus.] *Chryſoſt.* Propter futuros hæreticos Angelus apparuit.

c Confortans eum,] id eſt, ad modum confortantis ſe habens, aſſiſtendo ei, ſcilicet, vt forte aliqua verba conſolatoria dicendo. Et nota quia quamuis Chriſtus verus homo eſſet, nulla tamen egebat conſolatione angelica vel humana ſed totum factum eſt propter nos, Propter nos enim triſtis fuit, & propter noſtram inſtructionem conſolatus, vt per hoc ſciamus quod tribulatis pro Chriſto non deeſt diuina conſolatio. *Iſa.* 43. a. Cùm ambulaueris in igne non combureris & flamma non ardebit in te, quia ego Dominus Deus tuus, &c. *Pſal.* 90. Cum ipſo ſum in tribulatione. *Pſal.* Angelis ſuis mandauit de te, &c.

d Et factus in agonia.] Nota, quòd agonia, ſiue agon ſanctorum dicitur quoddam certamen carnis & ſpiritus, quo reluctatur caro ſpiritui & ſpiritus carni. Sine hoc agone nonquã ſunt viri ſancti in hac vita. Vnde Apoſtolus ad *Rom.* 7. d. Infœlix ego homo quis, &c. Huiuſmodi autem agonia quoſdam facit errore vel exorbitare, in quibuſdam non præualet vt eos exorbitare faciat, ſed aliquantulum retardat. Sancti enim dum in hac vita ſunt, in via ſunt & ad patriam tendunt, ſed caro reluctans ſpiritui quoſdam facit peccare mortaliter, & hos de via facit exorbitare ad inuiũ, alios facit peccare venialiter, & iſtos non facit deuiare ſed morari. In Chriſto autem neutrum iſtorum fecit, ergo nec Chriſtus in huiuſmodi agonia fuit, ideo ſupple, quaſi, vt dicas [Factus] quaſi, [in agonia.] Vel legas ſine, quaſi, ſic: [Et factus in agonia] certaminis inter ſenſualitatem & rationem. Senſualitas enim timebat mortem & volebat non mori, ratio autem volebat mori pro ſalute generis humani. Quid igitur poteſt in nobis ſenſualitas quæ in Chriſto contradicit humanæ ſaluti? *Gregorius.* In agonia factus eſt, ſignificans quod tunc anima meritò terretur quando in proximo inuenit quod in æternum mutare non poſſit.

e Prolixius orabat.] In hoc expreſsè oſtendit in ſe certamen mentis noſtræ, quia ita prolixè orabat quaſi eſſet in anguſtiis agoniæ.

f Et factus eſt ſudor eius, ſicut guttæ ſanguinis] de corpore eius deſluentes in terram. *Chryſoſt.* Vt non videretur hypocriſis prolixius orare, ſudores inſuper fluunt ſicut nimbus ſanguinis.

g Decurrentis in terram.] In terram decurrere voluit ſanguinem ſuum, vt ſic oſtenderet quòd pro terra, id eſt, pro Eccleſia & orabat & patiebatur, vt ipſam ſuo ſanguine irrigatam fœcundaret. *Iob* 16. d. Terra ne operias ſanguinem meum, & non inueniat in te locum latendi clamor meus. Et nota quòd ſanguis Chriſti quinquies legitur effuſus. Primò in circumciſione, *ſuprà* 2. c. Secundò, in oratione, id eſt, dum oraret, ſicut habes hic. Tertiò, in flagellatione, quando ſcilicet, alligatus eſt columnæ, & tantum flagellatus, vt de corpore eius pretioſiſſimus ſanguis emanaret: *Matth.* 27. e. Quartò, in crucifixione ante mortem, quando manus eius clauatæ ſunt & pedes eius clauati. *Matth.* 27. d. Quintò, in lanceatione poſt mortem, quando de latere eius fluxerunt ſanguis & aqua. *Ioan. cap.* 19. f. Prima effuſio facta eſt in exemplum noſtrum, ſcilicet, vt noxia deſideria carnis amputemus. Secunda in ſignum, id eſt, in ſignificationem: Eo enim ipſo, quod dum oraret emanauerunt guttæ ſanguinis de corpore eius deſluentes in terram, ſignificauit quod terrenitatem diſcipulorum, immò totius generis humani effuſione ſanguinis ſui ablueret. Tertia, & quarta in remedium, ſcilicet, peccatorum noſtrorum. Quinta in ſacramentum, quia per eam commendauit nobis duo ſacramenta. Sequitur.

h Et cum ſurrexiſſet ab oratione.] *Matth.* 26. d. Orauit tertiò. *Gloſſ.* id eſt, tribus vicibus.

i Et veniſſet ad diſcipulos ſuos, inuenit eos dormientes præ triſtitia.] *Hieronym.* Non ſolum corpore, ſed & mente dormiebant diſcipuli. *Chryſoſtomus.* Qui cum eo mori elegerant, nec ſimul triſtari, nec vigilare poterant. Langueſcebant enim oculi eorum negatione iam vicina, vt dicit *Beda.* Ipſe etiam ſomnus corporis vel triſtitia erat quædam præfiguratio, quod in proximo grauandi erant ſomno infidelitatis.

Myſticè.] verò dormitio Apoſtolorum ſignificat negligentiam & ſomnolentiam Prælatorum. *Iſa.* 56. d. Speculatores eius cæci omnes, vniuerſi canes muti non valentes latrare, videntes vana dormientes, & amantes ſomnia. *Amos* 6. a. Væ qui opulenti eſtis in Sion, id eſt, in Eccleſia, & cõfiditis in monte Samariæ, id eſt, in Prælatione Eccleſiæ, optimates capita populorum, qui dormitis, &c. *Prouerb.* 6. a. Fili ſi ſpoponderis pro amico tuo, &c. Lucas cauſa breuitatis multa pertranſit. Dominus enim ter orauit, & ter ad diſcipulos venit, & ſemper dormientes inuenit. Vnde *Raban.* Tribus vicibus orauit Dominus, vt & nos à peccatis præteritis veniam, à præſentibus malis tutelam, à futuris malis cautelam oremus. Item vt omnem orationem noſtram ad tres perſonas, id eſt, ad Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum dirigamus. Item vt contra tentationem triplicis peccati, id eſt, luxuriæ, auaritiæ, ſuperbiæ, clypeum orationis opponamus. Item vt virtute orationis triplicem timorem, id eſt, mortis, vilitatis, paupertatis abiiciamus. Item vt tres vires animæ attentas eſſe in oratione doceret, vt, ſcilicet, rationabilis ſolicita ſit in meditando, concupiſcibilis feruens ſit in deſiderando, iraſcibilis fortis ſic

A peccata abominan- Myſticè.

Et *a* ait illis. Quid dormitis? *b* Surgite & *c* orate, ne intretis in tentationem. *d* Adhuc eo loquente, *e* ecce turba & *f* qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim antecedebat eos & *g* appropinquauit Iesu, vt *h* oscularetur eum. *i* Iesus autem dixit illi: Iuda osculo filiũ hominis tradis? *k* Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod *l* futurum erat, dixerunt ei. Domine, si percutimus in gladio? Et *m* percussit vnus ex illis *n* seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram. *o* Respondens autem Iesus ait: Sinite vsque huc. Et *p* cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum.

A peccata abominando. Item ter orauit Dominus, vt demonstraret tria esse petenda in oratione, scilicet, peccatorum remissionem, virtutum conseruationem, gloriæ adeptionem. Seu veniam, gratiam & gloriam, item ter orauit, vt tria genera hominum orare doceret, scilicet, Noe, Daniel, & Iob 1. Prælatos, continentes & coniugatos. Omnibus enim necessaria est oratio. Vnde & hi tres describuntur orantes. *Ezech.* 14. c. Quod autem Dominus ter visitauit discipulos præ tristitia dormientes, significat quod Dominus visitando tribulatos, tria bona in ipsa tribulatione operatur in eis. Primum bonum est illuminatio mentis ad cognoscendum se *Eccl.* 34. b Qui non est tentatus, quid scit? *Iso.* 28 e. Sola vexatio dabit intellectum auditui. *Ps.* 138. Ex nox illuminatio mea. Secundum bonum est corporis excussio. *Act.* 12. a. In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus. Et ecce Angelus, &c. Tertium bonum est consulatio contra mœstitiam. *Tob.* 3. d. Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis, &c. Sequitur.

Mat. 26. e. *Marc.* 14. e. *Ioan.* 18. a.

a Et ait illis. Quid dormitis?] *Chrys.* Non increpat rursus, vt non stupefaciat stupefactos. *Prouerb.* 24. d. Vsquequo piger dormies? vsquequo de somno consurges?

b Surgite?] quia stando non iacendo pugnandum est, & tentatio pugna est. *Ephes.* 6. e. State succincti lumbos vestros in veritate.

c Et orate ne intretis in tentationem.] *Beda.* id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat. Pondus est in verbo. q. d. videte ne vos turbatio meæ passionis obruat. Item *Beda.* Apparet quia pro illis orauerat, quos modò monet orationum suarum vigilando & orando participes existere. Hæc *Gloss.* videtur consonare expositioni Hilarij, quia solus Hilarius præmissa verba in hunc modum exposuit. Transeat à me calix iste, id est, per breue tempus, & quasi in transitu sentiam mortem, vt post resurrectionem meam statim roboretur fides Apostolorum. Sequitur.

Quinta pars.

d Adhuc eo loquente, &c.] Quinta pars capituli, in qua describitur modus, & locus & tempus & ordo Dominicæ captionis, id est, quomodo, à quibus, vbi & quando captus fuit. Captus enim fuit, vt dicitur *Ioan.* 18. a. in horto trans torrentem Cedron. Traditus & venditus à discipulo suo. post osculum, vespere iam facto. Vnde dicit. [Adhuc eo loquente,] id est, discipulos suos exhortante ad vigilandum & orandum.

e Ecce turba,] cum turbine veniens, missa à principibus sacerdotum ne posset Dominus fugere aut rebellare.

f Et qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim antecedebat eos,] quasi dux exercitus. Ecce venit Iudas cum turba, quia solus familiariter consueuerat venire ad Dominum, quia mutata mente, mutatus erat status ipsius Iudæ. In reprehensionem Iudæ dicitur quod antecedebat turbam. Et si hoc in Iuda proditore reprehenditur, quantò magis in Episcopis, qui locum illius tenent, secundum illud *Psalm.* 108. Et Episcopatum illius accipiat alter. Vnde *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis, &c. ingredientes pompatice domum Israel. *Sap. cap.* 6. a. Audite reges & intelligite, &c.

g Et appropinquauit Iesu,] corpore, sed mente se elongabat. *Psalm.* 37. Et qui iuxta me erant de longè steterunt, &c.

h Vt oscularetur eum.] Consuetudo erat, vt Iudas & alij discipuli vndecumque venirent, accederent ad Dominum in osculo pacis, vt ita ostenderetur pacificus eorum accessus. Similiter & alij Iudæi consueuerant. Vnde 2. *Corinth. vlt.* d. Salutate inuicem in osculo sancto pacis. Quamuis ergo erat consuetudo, tamen dederat eis hoc signum, vt illum caperent, & tenerent quem ipse oscularetur. Osculum autem signum dedit confisus de mansuetudine eius, vt dicit *Chrysostom. Hieronymus.* Miser Iudas putabat signa quæ fecerat Saluator fieri magicis artibus, & quia fortè audierat Dominum in monte transfiguratum, timebat ne simili transfiguratione elaberetur de manibus ministrorum, dat ergo signum osculi. *Hieronymus.* Aliquid tamen habet de verecundia discipuli, quia non palam persecutoribus eum tradidit, sed per osculi signum. Sed quare suscepit Dominus osculum Iudæ, & permisit os pollutum contingere labia sua? *Hieronymus, Ambrosius, Beda.* Non vt doceat te simulare proditionem, sed ne proditionem fugere videretur, & vt prophetiam impleret, quæ dicit. Cum his qui oderunt me eram pacificus.

Ps. 119. *Matth.* 26. r. *Marc.* 14. r. *Ioan.* 18. b. 1. q. 1. c. *Pleraque* 24. q. 1. c. *Si Petrus.*

i Iesus autem dixit illi, Iuda osculo filium hominis tradis?] *Ambrosius.* Per interrogationem pronunciandum puto, quasi amantis affectu corripiat. *Hieronymus ad Rusticum monachum.* Iudas de Apostolatus fastigio in proditionis tartarum labitur, & nec familiaritate conuiuij, nec intinctione buccellæ, nec obsequij gratia frangitur, ne quasi hominem tradat quem filium Dei nouerat. *Gloss. Ambros. & Beda.* Instrumento pacis mortem irrogas, supple mihi, seruus Dominum, discipulus magistrum prodis? quasi nunquid per osculum quod est instrumentum pacis perimis ipsam pacem, dum osculo machinaris proditionem? O quam fraudulentum osculum quo traditur Iesus. Tale est osculum mundi. Illum enim solum prodit quem osculatur. 3. *Reg. cap. vigesimo,* c. Dixit Ioab ad Amasam. Salue mi frater, & tenuit mentum eius manu dextera quasi osculans eum, & percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram & mortuus est. *Prouerbiorum cap. vigesimoseptimo,* a. Meliora sunt vulnera diligentis quam fraudulenta oscula odientis. *Ecclesiast. cap vigesimonono,* b. Donec accipiant osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam, & in tempore redditionis postulabit tempus.

k Videntes autem hi qui circa ipsum erant,] id est, discipuli.

l Quod futurum erat, dixerunt ei. Domine si percutimus in gladio? Quasi, nunquid licet nobis in gladio decertare? Modò sume literam interiùs.

o Respondens autem Iesus ait. Sinite vsque huc.] quasi permittite eos vltra progredi, id est, implere voluntatem, nolite impedire. Modò reuertere.

m Et percussit vnus ex illis,] id est, primus inter eos, id est, Petrus qui plus cæteris ardebat. Vnde non expectauit responsum Domini. Sic Phinees zelo legis accensus, Iudæum cum Madianitide coeuntem, pugione perfodit absque Moysi imperio. *Num.* 25. b. Vnde & summum sacerdotium promeruit. Sic & Petrus percussit.

n Seruum principis sacerdotum & amputauit auriculam eius dexteram.] Istud fecit Petrus inter responsionem Domini, & discipulorum interrogationem. Vel etiam simul facta sunt, interrogatio, responsio & percussio, sed simul dici non potuerunt. Vnde quod sic faciendus sit ordo literæ, innuit *Beda in Gloss* Sed dicit *Interlin.* Petrus zelatus est sicut Phinees. *Num. cap. vigesimoquinto.* Sed Phinees reputatum est ad iustitiam, ergo & Petro, ergo non peccauit. Contrarium innuit *Beda in Gloss. marginali.* Solutio. In Phinees commendatur zelus & opus, in Petro commendatur zelus, sed opus sine indiscretio vituperatur vnde peccauit.

p Et cùm tetigisset auriculam eius sanauit eum.] *Ambrosius.* Iubere potuit sed operari maluit, vt cognosceremus ipsum esse qui de limo terræ corporis nostri membra variis apta formauit officiis. *Mystic.* Seruus principis est populus Iudaicus, qui in Passione Domini dexteram aurem amisit, id est, spiritualem legis intelligentiam perdidit. Iuxta quod Dominus dixerat. Auferetur à vobis regnum Dei. *Matth.* 21. d. Sinistra auris remansit seruo, id est, vtilitas literæ remansit populo Iudaico. Quod autem Dominus postea aurem restituit seruo, significat quod circa finem mundi restituetur spiritualis intelligentia populo Iudaico. Vnde *Isa.* 10. e. Si fuerit populus Israel quasi arena maris reliquiæ conuertentur ex eo, *Malach. vlt.* b. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, &c. *Moraliter* autem seruus principis *Mystic.* *Moralit.*

A significat hypocritam,

a significat hypocritam, qui cùm sit seruus Malchus, id est, rex vult appellari. Sed odiosus est Petro, vnde amputat ei autem dexteram, non sinistram, id est, auditum diuinorum, non terrenorum, Dominus autem restituit dexteram volentibus credere. Sequitur.

a Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores. *b* Quasi ad latronem existis *c* cum gladiis & fustibus. Cùm quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me, *d* sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. *e* Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. *f* Petrus verò *g* sequebatur eum *h* à longe. *i* Accen-

a Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores.] *Matth. 26.c. Marc. 14.e. Ioan. 18.d.* Nota quia principes sacerdotum & magistratus non venerunt ad Iesum, sed miserunt ministros, & sedebant in atrio Caiphæ, quia verò eorum consilio totum gerebatur, volens Euangelista exprimere eorum nequitiam dixit eos venisse ad comprehendendum Iesum. Tales autem iam veniunt ad capiendum Iesum, principes sacerdotum, id est, Episcopi & magistratus, id est, magistri & seniores, id est, consiliarij, hi qui deberent Iesum seruare & defendere verbo & exemplo, capiunt & occidunt. *Dan. Decimotertio*, a. Iniquitas egressa est de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Ierem. cap.* 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. 1. *Esdra cap.* 9. a. Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima.

b Quasi ad latronem existis cum gladijs & fustibus, cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.] Stultitiam simul & malitiam sacerdotum deprehendit hic Dominus, quia præsentem semper habuerunt eum, & modò quasi fugitiuum quærunt. Item de nocte quærunt quem quotidie audiebant docentem. Sed factum eorum conuenit tempori & personis. Ipsi enim tenebrosi, in tempore tenebroso factum faciunt tenebrosum. *Ioan. cap. tertio*, c. Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, erant enim eorum mala opera. Omnis enim, &c. *Ioan.* 12. f. Qui ambulat in tenebris nescit quò vadat. *Ioan.* 11. b. Si quis ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

c Cum gladiis & fustibus.] Hæc non sunt arma sacerdotum & magistrorum, sed quæ dicit Apostolus, *Ephes. cap. sexto*, c. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, state succincti lumbos vestros in veritate, induti loricam iustitiæ & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis extinguere omnia tela ignea nequissimi, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum Dei per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu. Item nota quia Dominus securus fuit in templo, sed in horto fuit captus, modò & in horto & in templo crucifigitur, id est, inter clericos & laicos. *Ierem. capitulo decimoquinto*, c. Omnes maledicunt mihi dicit Dominus.

d Sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum.] Sic construe. Sed hæc est hora vestra, scilicet, hora tenebrarum, id est, congrua vobis & facto vestro, & hæc est potestas vestra, scilicet, potestas tenebrarum, id est, dæmonum, quorum potestas maxima est. Sed tota expenditur in malum, ita principum sacerdorum & magistratuum templi. *Apoc.* 9. d. Potestas equorum in ore eorum est, & in caudis eorum, &c.

Sexta pars. *e* Comprehendentes autem, &c.] Sexta pars cap. vbi trina negatio Petri describitur, & eius pœnitentia sequens. Et primò ostendit Lucas quò Iudæi duxerunt Iesum comprehensum, tamen non exprimit quò primum duxerunt eum. Vnde sciendum quod primò duxerunt eum ad domum Annæ, & ibi negauit Petrus semel. Deinde duxerunt eum ad domum Caiphæ, qui habebat filiam Annæ in vxorem. Ad domos istorum duxerunt Iesum, quia isti duo erant principes sacerdotum sibi per annos singulos succedentes. Emerunt enim à Romano Præside sibi ponti-
1. Paral. 25. ficatum. Vnde nota, quòd Dauid instituit vigintiquatuor summos sacerdotes, vnus tamen erat cæteris excellentior dignitate & redditibus. Postea cum Iudæa facta est Romanis tributaria, per auaritiam emebatur sacerdotium à Romanis. Et Annas administrauerat anno præcedenti, Caiphas administrabat anno instanti. Ideo verò primò ad Annam duxerit, quia socer erat Caiphæ, & quia domus eius occurrit eis, & ne viderentur ei inferre contumeliam transeundo domum eius. Tamen illo anno tenebat administrationem pontificatus Caiphas, sicut dicitur *Ioan. cap. vndecimo*, f. Et ideo post aliquantas illusiones, Annas misit eum ad domum Caiphæ, vt ibi haberetur consilium de Iesu occidendo, vbi multipliciter est illusus Dominus, vbi Petrus bis negauit. Et hoc est. *Matth. 26. f. Marc. 14. f. Ioan. 18. b.* [Comprehendentes autem eum duxerunt ad domum principis sacerdorum:] *Gloss.* Caiphæ, qui pontificatum illius anni vel in illis annis pretio sibi emerat à Romano principe, prius tamen ad Annam, vt dicitur *Ioan.* 19. b. qui erat eius socer, & domus eius, primò occurrit eis.

f Petrus verò.] *Beda.* In hoc diuisus à cæteris.

g Sequebatur eum.] *Beda.* Hoc est deuotionis.

h A longè.] *Beda.* Hoc est timoris naturæ. Per idipsum quod à longè sequebatur, significatur quod qui longè erat corpore, in proximo longè futurus erat & mente. Vel significat Ecclesiam à longè secuturam, id est, longè aliter passuram, quia pro culpis proprijs, ipse pro alienis. *Chrysostom.* Si discipulus es, sequere magistrum, si verò hic quidem per tribulationem venit, tu verò per quietem, non adhuc eandem vadis viam.

i Accenso autem igni in medio atrio.] Nota quia atrium dicitur platea exterior sub diuo, id est, vbi erant ministri & Petrus cum eis. Seniores erant intus accusantes Dominum. *Beda super Matt.* 14. Est ignis charitatis, de quo *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Hic descendit super Apostolos Christi. *Act.* 2. a. eorum ignorantiam illuminans, peccata incinerans, tepiditatem inflammans, fragilitatem consolidans. Hæc enim quatuor facit hic ignis. Illuminat, purgat, inflammat, consolidat. Est & ignis cupiditatis, de quo *Iob* 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. Hic ignis descendet super discipulos antichristi, illos excæcans. *Psal.* 75. Supercecidit ignis & non viderunt Solem. Hic ardet in domo pontificis, vt dicitur *in Gloss.* inflammans eorum corda, qui erant in domo, *Mich.* 6. e. Adhuc ignis in domo impij & thesauri impietatis, &c. Ad hunc sedent ministri Pontificis, & Petrus in medio eorum, vbi negat Dominum. Hoc malum facit hic ignis, & multa alia mala facit Petro & socijs eius ignis iste. Primò quidem solicitudinem parit. *Ecclesiast.* 5. e. Saturitas diuitis non sinit eum dormire. Cunctis diebus, &c. Secundò, turbationem mentis operatur. *Prouerbior. cap. decimoquinto*, e. Conturbat domum suam qui sectatur auaritiam. Tertiò, proditionem animæ inducit. *Prouerbior.* 1. d. Auersio paruulorum, &c. Quartò, grauedinem mentis facit. *Genes.* 13. a. vbi nos habemus. Abraham ascendit de Ægypto diues valde, alia litera habet, grauatos vehementer. Quintò, inquinationem mentis facit. *Ecclesiast.* 13. a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea. *Habacuc cap. secundo*, b. Væ qui congregat non sua, vsquequò, &c. Sextò facit inflationem. *Iob* 20. d. Cùm saturatus fuerit arctabitur & æstuabit, &c. *August.* Diues extra plenus est, intus vacuus, carne crepat, corde mendicat. Septimò facit præcipitium. *Iob cap.* 17. b. Arctabuntur gressus virtutis eius & præcipitabit eum consilium suum, immisit enim in rete pedes suos, &c. Octauò, mentem lacerat sicut spinæ. Vnde Dominus diuitias appellat spinas. *Matth. cap.* 13. & *suprà* 8. b. Vbi *Gregorius.* Profectò spinæ sunt, quia cogitationum suarum aculeis mentem pungunt. *Iob* 30. a. Esse sub sentibus delicias computabant. *Prouerbior.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, &c. Nonò, mentem excæcat. Vnde & Tobias *cap.* 1. b. excæcatus est stercore hirundinum, id est, amore temporalium. Et Sedechias in Reblatha, quod interpretatur multa. 4. *Reg.* 25. b. *Psalm.* 5. Mane astabo tibi & videbo. Ibi *Gloss.* Non videt Deum qui terrenis inhæret. *Genes. cap.* 20. d. Saræ autem dixit Abimelech. Ecce dedi fratri tuo mille argenteos, &c. Decimò, spoliat virtutibus. *Iob.* 26. b. Nudus est infernus coram eo, id est, auarus. *Apoc.* 3. d. Dicis quia diues, &c. Vndecimò, mentem euacuat omni bono, *sup.* 1. e. Esurientes impleuit bonis, & diuites

bonis & diuites dimiſit inanes. *Iſa.* 29. c. Somniat eſuriens, &c. Duodecimò ligat hominem & non ſinit rectè ambolare. 1. *Tim.* 6. h. Qui volunt diuites fieri, &c. *Iob* 6. c. Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum, &c. Tertiodecimò dolorem

a. (atrij) & affligionem generat. *Eccl.* 5. c. Eſt & alia infirmitas peſſima, &c. Quartodecimò muiſcat pennas animæ & non ſinit volare in cælum per contemplationem. *Auguſt.* Amor rerum temporalium viſcus eſt pennarum ſpiritualium. *Gen.* 14. b. Vallis ſiluestris, id eſt, mundus, multos habet puteos bituminois. Quintodecimò multa obſtacula ponit in via cæli. *Pſal.* 136. Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos, &c. *Iob* 18. b. Abſcondita eſt in terra pedica eius, &c. *Sen.* Munera quæ fortunæ imputantur inſidiæ ſunt. Hæc mala facit auaritia, & multa alia. Sed hæc ad præſens ſufficiant. *Verſus.*

Matth. 26. Marc. 14. g. Ioan. 18. c.

Verſus.

Sollicitat, turbat, damnat, grauat, inquinat, inſlat,
Præcipitat, pungit, excæcat, nudat, inanit.
Obligat, affligit, infuſcat, ſcandala tendit.

ſo *a* autem igni in *b* medio † atrio, & *c* circumſedentib. illis, *d* erat Petr. in medio illorũ. *e* Quẽ *f* cum vidiſſet ancilla quædam ſedentẽ ad lumẽ, & *g* eum fuiſſet intuita, dixit: Et hic *h* eum illo erat. At *i* ille negauit eum dicens: Mulier, non noui illum.

Et *k* poſt puſillum alius videns eũ, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo non ſum. Et *l* interuallo facto quaſi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicẽs. Verè & hic cum illo erat, *m* nam & Galilæus eſt. Et *n* ait Petrus: Homo neſcio quid dicis.

Dicis ergo. *a* Accenſo autem igni,] cupiditatis. A quo? Certè à diabolo *Iob* 41. b. Halitus eius prunas ardere facit, &c. *b.* In medio atrio,] Caiphæ Pontificis. *c* Et circumſedentibus illis] miniſtris Pontificis, vt dicit *Marc.* 14. f. *d* Erat Petrus in medio eorum.] Bene dicit in medio, quia Petrus donis omnium communicas, certè verum eſt, & peccatis. *e* Quem cum vidiſſet ancilla.] Quærit *Beda*, quare ancilla primò prodidit Petrum, cum viri magis poſſent eum cognoſcere? Et reſpondet, vt oſtendatur etiam ſexus fœmineus peccaſſe in morte Domini, & per paſſionem eius redemptum eſſe, contra quoſdam hæreticos, qui dicunt paſſionem Domini non profuiſſe fœminis. Propter quod etiam poſt reſurrectionem primò apparuit mulieribus, vt oſtenderet Euæ præuaricationem eſſe abolitam per ſuam paſſionem. Rectè etiam principem Eccleſiæ compulit ad negationem fœmina, quæ primum hominem compulit ad tranſgreſſionem. *Ioan.* 18. c. dicit quod hæc ancilla erat oſtiaria domus Pontificis. Et quid eſt hæc ancilla niſi cupiditas? Sine cuius nutu nullus intrat oſtium principis ſacerdotum. Vnde *Iſa.* 59. c. Æquitas non potuit ingredi. Quare? Quia nihil donat. Hæc ancilla non iam famulatur in domo principis ſacerdotum ſed excluſa domina, ſcilicet, charitate, omnibus imperat & dominatur. *Eccleſ.* 10. d. Pecuniæ obediunt omnia. *Geneſ.* 16. b. dixit Sarai, princeps mea, id eſt, charitas, Abrahæ viro ſuo, id eſt, principi ſacerdotum, quia eſt pater multarum gentium, iniquè agis contra me. Ego dedi ancillam meam in ſinu ſuo, id eſt, conceſſi prouidentiam acquirendi & conſeruandi neceſſaria vitæ, quæ videns, quod concepit filium, theſaurum magnum, deſpectui me habet, iudicet Dominus inter me & te. *Galat.* 4. b. Quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius. *Prouerb.* 30. e. Per tria mouetur terra & quartum quod ſuſtinere non poteſt. Per ſeruum cum regnauerit, id eſt, auarum, per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo, id eſt, hypocritam, & per odioſam mulierem, id eſt, ſuperbiam, quæ eſt odioſa Deo & hominibus, vt dicitur *Eccleſ.* 10. a. & per ancillam cum fuerit hæres dominæ ſuæ, hæc eſt cupiditas. Quia autem hæc ancilla habitat in domo Pontificis, dicit. *Ierem.* 6. e. A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent. Dicit ergo. *e* Quem,] Petrum, ſcilicet, principem Apoſtolorum. *f* Cum vidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lumen.] Hęc ancilla odit ſedentes ad lumen. *Ioan.* 3. c. Qui malè agit odit lucem. *Prouerb.* 17. d. Munera de ſinu, id eſt, occultè accipit impius, vt peruertat ſemitas iudicij, id eſt, compendium cauſæ ad minus. *g* Et cum fuiſſet intuita.] Habet enim oculos acutiſſimos vbique terrarum porrectos. *Zach.* 5. c. Hic eſt oculus eorum in vniuerſa terra, & ecce talentum plumbi portabatur, id eſt, bulla, & ecce mulier ſedens in medio amphoræ. *h* Dixit, & hic cum illo erat,] id eſt, cum Ieſu antequam intraſſet domum principis, ſed ibi negauit eum. Vnde *Gloſſ. Ambroſ.* Non in monte, in quo, ſcilicet, cum aliis electus eſt, non in templo, in quo ſæpè orauerat, non in domo ſua negat Petrus, in qua, ſcilicet, Dominum ſæpè receperat, ſed in prætorio Iudæorum, in domo principis ſacerdotum, vbi non eſt veritas, id eſt, in cuius prætorij vel domus habitatoribus non eſt veritas, quia non ſunt veraces. Erat quidem ibi veritas perſonaliter, ſed in eis non habitabat.

i At ille negauit eum dicens. Mulier non noui illum.] Hoc eſt contra curiales. Item *Matth.* 2. a. Magi in curia caruerunt Stella. *Beda.* Quia negat obreptionis eſt, quod pœnitet fidei. *Eccleſ.* 34. e. Qui timet Deum nihil trepidabit. *Iob* 17. a. Pone me iuxta te, &c. *Chryſoſt.* Si ei adhæſerimus ſtabimus generosè. Et *infrà.* Et ſi omnibus ventis vehementius ſpirauerint tentationes, feſtuca nobis erit: & folium. *Beda in Gloſſ.* Non ſolum negat Chriſtum, &c. quaſi dicat, aliquis, Petrus non negat Chriſtum: ille enim negat Chriſtum, qui dicit Chriſtum non eſſe Deũ. Imò negat, qui enim negat ſe eſſe Chriſtianum, dicens: Non noui Chriſtum, ſatis negat Chriſtum eſſe Deum. Nemo diceret, non noui Deum. Nota quòd quidam temerè excuſant Petrum piſcatorem & idiotam, volentes conſtituere ſophiſtam, ita exponentes quod dicitur, [non noui illum,] quaſi dicat, Chriſtus filius Dei eſt ab æterno genitus à patre, quomodo autem ab æterno genitus ſit à patre, non noui. Ad hunc etiam modum exponunt quod in ſequenti dicitur. Neſcio quid dicis, id eſt, non approbo. G

k Et poſt puſillum alius videns eum dixit, & tu de illis es. Petrus verò ait. O homo non ſum.] *Aug.* Quia noxia ſunt prauorum colloquia, quæ cogunt Petrum negare Deum vel hominem ſe non noſſe quem inter condiſcipulos confeſſus fuerat eſſe filium Dei. 1. *Cor.* 15. d. Corrumpunt mores bonos colloquia praua. Nota quia de negatione Petri videntur velle tres Euangeliſtæ, Matthæus, Marcus, Lucas, quod tota facta fuerit in atrio Caiphæ, ſolus Ioannes videtur velle quod prima pars negationis facta ſit in atrio Annæ, gemina negatio facta ſit in atrio Caiphæ, & ita videtur verum eſſe ſecundum ordinem & ſeriem Euangelij. *Ioan.* 18. Vnde quod alij dicunt, intelligitur dictum præoccupando. Sed & expoſitores videntur diſſentire. Nam *Auguſt. de concordia Euangeliſtarum, & ſuper Ioan.* videtur velle quod omnes tres negationes Petri fuerint factæ in domo Annæ. Sed *Beda ſuper Lucam* & *Hieronymus ſuper Matth.* innuunt quod factæ ſunt in domo Caiphæ. Sed intellige Auguſtinum dixiſſe præoccupando, alios recapitulando.

l Et interuallo facto quaſi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens. Verè & hic cum illo erat. Nam & Galilæus eſt.] Sed nunquid & Galilæi ſicut & Ieroſolymitæ Hebræi ſunt? Vtique. Sed vnaquæque prouincia habet propria idiomata linguæ. Per iſtos duos qui Petrum negare compellunt in domo pontificis, ſignificantur miniſtri & ſocij Prælatorum, qui detrahendo de aliis & adulando ipſis, ipſos ſæpe negare Chriſtum faciunt. *Prouer.* 29. b. Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. Sed nunquid tales ſunt in domo pontificis? *Matt.* 11. b. Ecce qui mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt. Ibi *Gloſſ.* Ecce qui ponunt puluinaria ſub omni cubito, qui vitam peccantium palpant non tangunt, habitant in domibus regum. Sed vita rigida & prædicatio vera debet declinare palatia, quæ frequentant mollibus induti. *Gregor.* Ioannes Baptiſta non fuit mollibus indutus, quia vitam peccantium blandimentis non fouit, ſed aſperè increpauit & ideo habitauit in deſertis.

m Nam & Galilæus eſt.] Alij non ſunt cum Ieſu niſi Galilæi, id eſt, tranſmigrati de vitiis ad virtutes.

n Et ait Petrus, homo neſcio quid dicis.] Non eſt iſta vox qualis illa. Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ſed non ego. *Prouer. cap.* 17. c. Qui inuertit linguam ſuam incidet in malum. *Prouer. cap.* 8. b. Os bilingue deteſtor. *Iudic. cap.* 9. e. Vbi eſt nunc os tuum quo loquebaris, quis eſt Abimelech vt ſeruiamus ei? *Chryſoſt.* Non ita fuit pigritiæ Petri negatio, quantum dilectionis Dei caſtigantis eum. Sed quare permiſit Dominus Petrum negare, qui tantum diligebant eum? *Chryſoſt.* Vt confundatur Marcion, vt nemo de ſe præſumat, vt Chriſto in omnibus credat, vt alij ſibi caueant, vt confundatur eius audacia, vt diſcas aliis miſereri. *Eccleſiaſt. trigeſimoprimo*, b. Intellige quæ, &c. Marc. 54. c.

Gal. 6. a. Si

Gal. 6.a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c.

Gregorius. Peccatur {
- Ignorantia, sic Paul. 1. *Tim.* 1. c. Ignorans feci in incredulitate.
- Infirmitate, vt Pet. hîc. Vnde *Beda.* Quia Dominum Petrus negat obreptionis est, &c.
- Industria, vt Iudas. *Iob* 34. c. Quasi de industria recesserunt à me, eo, &c.

Beda & Ambros. Quidam pio erga Petrum affectu locum hunc ita interpretantur, quasi bene dixerit se illum non nosse quē nemo perfectè nouit. Iterum quod inquisitus dixerit, homo, non sum, interpretati sunt quod maluit se negare quam Christum. Quia autem ait, homo nescio, dicunt, se sacrilegia eorū nescire & reprobando damnare. Sed has expositiones, & Dominus ipse friuolas cōtestatur qui ter negandum se à Petro prædixerat, & ipse Petrus qui se nō de industria hoc locutū subsequentibus lacrymis manifestat.

Matth. 26.g. *Marc.* 14.g.

> *a* Et cōtinuò adhuc illo loquēte gallus cantauit. Et *b* conuersus Dominus *c* respexit Petrū. Et *d* recordatus est Petrus verbi Dñi sicut dixerat, quia priusquam gallus cātet, ter me negabis. *e* Et egressus foras Petr. *f* fleuit amarè. Et viri qui *g* tenebāt illū illudebāt ei *h* cædētes. Et *i* velauerunt eū, & *k* percutiebāt faciē

a Et continuò adhuc illo loquente gallus cantauit.

Moralis. *Moraliter.* Gallus est prædicator, qui cantat. 1. *Cor.* 15. e. Euigilate iusti & nolite peccare. Ad cuius etiam cantum conuertitur Dominus ad peccatorem, & tunc peccator flet amarè. Proprietates galli, quæ conueniunt prædicatori notantur his versibus.

Versus de proprietatibus galli.

Pugnat, calcar habet gallus, cristámque rubentem.
Se ferit ad cantum, scalpit, noctes ducit horas.
Oua facit vetulus, quibus exoritur Basiliscus.
Insidet Ecclesiæ, rostrum quoque tendit in auras.
Caudam sustollens habet ista notanda magister.
Gignit & ad pastum vocat, & sublime cubile.

De primo *Iosue* 1. d. Transire armati ante fratres vestros omnes fortes & pugnate pro eis, donec det Dominus requiem fratribus vestris. De secundo *Eccles.* vlt. d. Verba sapientum quasi stimuli, &c. De tertio *Iob* 39. d. Pulli eius, id est, Aquilæ lambunt sanguinem, &c. De quarto, 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meum, &c. De quinto, *Philip.* 3. b. Omnia detrimentum feci & arbitror vt stercora, &c. De sexto, 1. *Cor.* 15. e. Euigilate iusti, &c. Item *Rom.* 13. c. Hora est iam nos de somno surgere. De septimo, *Isa.* 59. a. Oua aspidum ruperunt & telas aranearum texuerunt, qui comederit de ouis eorum morietur, &c. De octauo, *Ezech.* 3. d. Fili hominis, speculatorem dedi te, &c. De nono, *Ierem.* 14. a. Onagri steterunt in rupibus, &c. De decimo, *Eccles.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. De vndecimo, *Isa.* 66. c. Nunquid ego qui alios parere facio ipse non pariam? *Iob* 38. d. Quis dedit gallo intelligentiam? De duodecimo, *Matth.* 22. a. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit, &c. De tertiodecimo, *Iob* 39. d. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, &c. Sequitur.

b Et conuersus Dominus,] à iustitia ad misericordiam. *Zach.* 1. a. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

c Respexit Petrum.] *August. de concordia Euangelistarum.* Quomodo hoc sit accipiendum diligentiùs considerandum est. Fuit enim Petrus in exteriori atrio inter eos qui se calefaciebant. Non est autem credibile quod vbi corporaliter audiebatur à Iudæis, ibi fieret illa respectio. Nam cùm dixisset Matthæus. Expuerunt in faciem eius, adiunxit: Petrus autem sedebat in atrio, quod non diceret, nisi illa cum Domino intus agerentur. Et sicut ex narratione Marci colligitur, non solùm in inferioribus, sed in superioribus domus agebantur. Nam posteaquam Marcus narrauit, secutus adiunxit, Cùm esset Petrus in atrio deorsum. Sic ergo per Marcum cōstat quod in superioribus, per Matthæum, quod in interioribus partibus domus hæc cum Domino agebantur, quomodo ergo respexit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus facta, vt ei veniret in mentem & quoties negasset & quod Dominus prædixisset, atque ita Domino misericorditer respiciente Petrum salubriter fleuit. Sicut dictum est. Respice & exaudi me, & conuertere Domine, & ita dictum arbitror: Conuersus Dominus respexit Petrum. Denique cum Euangelistæ in narrationibus suis frequentiùs soleant ponere Iesum, modò Lucas Dominum posuit dicens. Conuersus Dominus respexit Petrum, Matthæus & Marcus, quia de ista respectione tacuerunt, non verbi diuini, sed verbi Iesu Petrum recordatum dixerūt, vt ex hoc intelligamus istam respectionem à Iesu non humanis oculis, sed diuinitus factam. Adhuc idem facit *Leo Papa* dicens. Dominus Iesus qui intra pontificale concilium corpore tenebatur solo, trepidationem discipuli foris positi, diuino vidit intuitu, & pauentis animum mox vt respexit, erexit, & in fletum pœnitudinis incitauit. Sic igitur volunt sancti quod respectu misericordiæ respexit Dominus Petrum. De quo *Sap.* 4. c. Gratia & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. *Beda.* Respexit Dominus vt recordaretur Petrus, quia misericordia ad pœnitentiam vocat. *Psal.* 41. Abyssus abyssum inuocat.

Psal. 50. b. *Matth.* 26. g. *Marc.* 14. g.

d Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat, quia priusquam Gallus cantet ter me negabis.] *Chrys.* Nihil ita curat delictum, vt memoria eius continua. Et *inf.* Omninò est misericordia dignus, qui peccauit & confessus est. *Prou.* 28. b. Qui abscondit scelera sua, &c. Et *suprà.* Si nos eius non meminerimus, Deus non obliuiscetur. Et *infrà.* Si hoc non irasceris, non sapies magna, non recidiuabis. Et *infrà.* Sed sustinet anima memoriam ita amaram, cogamus eam. Melius est eam moderari nunc, quàm coram orbe vniuerso. 2. *Reg.* 12. c. Tu fecisti in occulto, &c.

e Et egressus foras Petrus.] *Victorinus.* Vt haberet locum liberum flendi.

f Fleuit amarè.] *Ambros.* Lacrymas lego, satisfactionem non lego, &c. Argumentum quod contritio tollit omnem pœnam. *Victorinus.* Egreditur Petrus foras, vt ab impiorum concilio seclusus pauidæ negationis sordes liberis fletibus abluat. Sic qui vult vitare peccata & emendare quæ fecit, debet egredi de mala societate cum qua peccauit. *Ps.* 25. Non sedi cum concilio vanitatis, &c. *Ambros.* Et veniæ fletus consulunt & verecundiæ, lacrymæ fine horrore culpam sequuntur, lacrymæ veniam non postulant & merentur. Sequitur.

g Et viri qui tenebant illum, illudebant ei.] *Abd.* 1. c. Omnes viri fœderis tui illuserunt tibi, inualuerunt aduersùm te viri pacis tuæ. *Prouerb.* 3. d. Ipse deludet illusores, &c. *Obstina pars.*

h Cædentes,] eum. *Iob* 16. d. Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis.

i Et velauerunt eum.] Velant Christi faciem, qui non permittunt sibi ostendi veritatem, neque pœnarum, neque iudicij. Velant enim faciem Domini hypocritæ. *Isa.* 29. c. Væ qui profundo estis corde, &c.

K Et percutiebant faciem eius,] quam Moyses desiderabat sibi ostendi. *Exod.* 33. c. Si inueni gratiam in conspectu tuo ostende mihi faciem tuam vt sciam te & inueniam gratiam ante oculos tuos. Dixitque Dñs. Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et Dauid. Ostende faciem tuā & salui erimus. Et Iacob *Genes.* 32. g. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. *Esther.* 15. d. Valde mirabilis es Domine & facies tua plena est gratiarum. Et tamen miseri Iudæi hanc alapis & sputis contaminauerunt. Quod ipse patienter sustinuit propter nos. Vnde *Is.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus & genas meas vellentibus faciem meā non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me *Septuaginta* dicunt. Dorsum meum posui ad flagella & genas meas ad alapas, faciem meam non auerti à conuersione sputorum. *Thre.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. *Mich.* 5. a. In virga percutiēt maxillam iudicis Israël. *Hieron.* Voluit Dominus conspui vt nos lauaret, voluit velari vt velamen culpæ & ignorantiæ à cordibus nostris auferret. In capite voluit percuti, vt caput nostrum. i. Adam restitueret sanitati. Alapis voluit cædi & verbis derideri, vt nos ei labiis & manibus, id est, verbis & operibus applaudamus, sicuti docet *Ps.* 46. Omnes gentes plaudite manibus, & *Mysticè.* Colaphi & sputa Iudæorum significant blasphemias & opprobria falsorum Christianorum, quibus incessanter Deum inhonorant. Vnde *Beda.* Qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemiis falsorum Christianorum, & qui conspuitus est saliuis infidelium, nunc vesanis opprobriis fidelium exhonoratur. Vnde *Iob* 30. b. Abominantur me & longè fugerunt à me, & faciem meam conspuere non verentur. *Prouerb.* 17. d. Nō est bonum damnum inferre iusto, nec percutere principem qui rectè iudicat. *August.* Non minus peccant qui blasphemant Christum *Mystic.*

blaſphemant Chriſtum regnantem in cælis, quàm Iudæi, qui crucifixerunt ambulantem in terris.

a Et interrogauerunt eum dicentes, propheriza, quis eſt qui te percuſſit?] quaſi hoc obiiciebant ei quod dicebat ſe prophetam. *Chryſoſt.* Diuinum illud caput percuſſerunt viri inquinati & abominabiles. Et *infrà*. Quæ nobis erit cura de reſto quo in contumeliis poſtquâ Chriſtus hoc paſſus eſt? *Hebr.* 12. a. Recogitate ergo eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus, id eſt, vilibus, aduerſus ſemetipſum, id eſt, Dei filium, contradictionē vt non fatigemini, &c. *Philip.* 3. a. Hoc ſentite in vobis. *Heb.* 13. a. Memenrote vinctorū, &c. *Iſa.* 57. a. Iuſtus perit & non eſt qui recogitet in corde. b Et alia multa blaſphemantes, dicebant in eum] *Iſa.* 1. b. Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. Iudæi dominatorem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant.

Mat. 26. g. *Marc.* 14. g.

Mat. 16. f. *Marc.* 14. f.

c Et vt factus eſt dies.] Præmiſit Lucas de prima illuſione quæ facta eſt in atrio principis ab eis, qui percutiebant faciem eius velatam illudentes ei. Fuit enim ter illuſus, non autem ſecutus eſt ordinem. Debuit enim præmittere cauſam illuſionis, quā hic ſubdit dicens. [Et vt factus eſt dies,] quia tunc maior fuit frequentia quam fuiſſet in nocte. *Gloſſ.* Vide quam ſoliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. *Iob* 17. c. Noctem verterunt in diem. *Ierem.* 9. b. Vt iniquè agerent laborauerunt. Nota quia tota nocte laborauerunt in quærendo falſos teſtes, nec teſtibus poterant eum conuincere, & arguebant eum quærentes vtrum eſſet Chriſtus. Et præterit breuiter Lucas, quia in alio Euangeliſta legitur quod ipſe princeps ſacerdotum interrogauit eum. Tu es Chriſtus filius Dei benedicti?

Mar. 14. f.

d Conuenerunt ſeniores plebis.] *Act.* 4. c. Conuenerunt verè in vnum aduerſus Dominum, &c.

e Et principes ſacerdotum & Scribæ duxerunt illum in concilium ſuum.] *Pſalm.* 21. Concilium malignantium obſedit me, &c. *Eccleſ.* 16. a. In Synagoga peccantium exardebit ignis *Ierem.* 11. d. Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, &c.

f Dicentes, ſi tu es Chriſtus dic nobis.] *Sap.* 2. d. Contumelia & tormento interrogemus eum. *Beda.* Non veritatem deſiderant, ſed calumniam parant, &c. Nota quia ſecundum alium Euangeliſtam, prolixiùs accuſabant eum, & de blaſphemia, & de calūmnia. De blaſphemia, quod ſe diceret filium Dei, quod Iudæi dicunt blaſphemiam. De calumnia, quod ſe diceret Chriſtum, ſcilicet, Meſſiam in lege promiſſum, & ita regem Iudæorum, quòd calumniati ſunt. Sed quia ſciebant quod de blaſphemia non moueretur Pilatus, cum non haberet fidem vnius Dei ſed idola coleret, ideo ſub ſilentio prætereunt verum eſſet verus filius Dei, quærentes an ſit Chriſtus, vt ſi hoc poſſent ab eo extorquere, ſtatim traherent eum ad Pilatum tanquam derogantem Romano imperio. Intelligebant enim Chriſtum purum hominem, ſic dicit *Beda*.

g Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi, ſi autem interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis.] Dixerat aliquando ſe eſſe Chriſtum & non credebant ei, imò quadam die cum hoc diceret, tulerunt lapides vt iacerent in eum. Interrogauerat etiam eos de Chriſto, *ſup.* 20. g. nec reſponderunt, cum quæreret ab eis, quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt? Reſponderunt, Dauid. Et ipſe ſtatim obiecit eis. Quomodo ergo Dauid, &c. Nec etiam eum qui innoxius erat, dimittere volebant.

h Ex hoc autem,] id eſt, ex hac paſsione & pro hac paſsione, vt ſit, [ex] temporale & cauſale ſimul.

i Erit filius hominis ſedens à dextris virtutis Dei,] ſecundùm quod homo, id eſt, in potioribus patris. Deus enim pater Chriſto ſecundùm quod homo, dedit potiora bona quàm alicui creaturæ. Vel ſecundùm quod Deus eſt, æqualis patri. *Heb.* 12. a. Qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta, &c. *Beda.* Ego, ſcilicet, quem vt hominem contemnitis, per ſupplicium crucis ero exaltatus, & habens, id eſt, apparens habere nomen quod eſt ſuper omne nomen. *Philip.* 2. b.

k Dixerunt autem omnes, tu ergo es filius Dei? Qui ait, vos dicitis.] Contra Interrogabant, non enunciabant. Vnde expone. [Dicitis,] id eſt, dicere poteſtis, interrogatione mutata in aſſertionem. Vel poteſt dici quod ſermo comicus eſt, vt ſumatur interrogatio pro enunciatione. Vel, [dicitis,] in cordibus. Vnde *Glo.* Sua ſententia damnantur, id eſt, per id quod ſentiebant.

Matth. 26. f. *Marc.* 14. f.

l Vos,] inquam, [dicitis, quia ego ſum] quamuis hîc infirmus appaream. *Beda.* Ita temperat reſponſionem, vt & dicat verum & ſermo eius calumniæ non pateat. Maluit ſe Chriſtum filium Dei probare quàm dicere, vt condemnandi cauſa tolleretur, his qui fatētur quod obiiciunt. De hoc verbo non poterant eum accuſare, ac ſi diceret. Ego nec dico nec nego, ſed vos dicitis, probate ex miraculis. Fatentur quod obiiciunt, id eſt, fatentur Chriſtum eſſe filium Dei, quod tamen obiiciunt, quaſi pro crimine, ſcilicet, quod diceret ſe filium Dei.

m At illi dixerunt, quid adhuc deſideramus teſtimonium,] quod ſe Chriſtum & filium Dei dicat?

n Ipſi enim audiuimus de ore eius.] Ipſi reuera non audierant, ſed de verbis eius violenter traxerunt. *Iob* 16. c. Suſcitatur falſiloquus contra faciem meam contradicens mihi. Iſti etiam ſunt qui rapiūt verbum de ore ſimplicium vt aduocati. *Iudi.* 12. b. Dixerunt Galaaditæ. Nunquid Ephrathæus es, &c. 3. *Reg.* 20. f. Quod acceperunt viri pro homine, &c.

eius. Et a interrogauerunt eum, dicentes: Propheriza, quis eſt qui te percuſſit? Et b alia multa blaſphemantes dicebant in eum. Et vt c factus eſt dies d conuenerunt ſeniores plebis e & principes ſacerdotum & Scribæ & duxerunt illum in concilium ſuum, f dicentes: Si tu es Chriſtus dic nobis. Et g ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi, ſi autem & interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis. Ex h hoc autem i erit filius hominis ſedens à dexteris virtutis Dei. k Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: l Vos dicitis quia ego ſum. At illi m dixerunt, Quid adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi n enim audiuimus de ore eius.

CAP. XXIII.

A

1 ET ſurgens omnis multitudo eorum p duxerunt illum ad Pilatum.

Matth. 27. a. *Marc.* 15. a. *Ioan.* 18. c.

EXPOSITIO CAP. XXIII.

ET ſurgens omnis, &c.] *ſuprà* oſtendit Euangeliſta quomodo captus eſt Ieſus, & quò ductus, ſcilicet, in domū principis ſacerdotum, vbi ipſi ſacerdotes multipliciter illuſerunt ei. Deinde verò vt ſe quaſi alienos ab eius nece oſtēderent, tradiderunt eum Romano præſidi iudicandum, & hoc oſtenditur in hoc cap. Diuiditur autem iſtud cap. in ſex partes. In prima parte traditur Ieſus Pilato, & erga eum multipliciter accuſatur. In ſecunda mittitur Ieſus ad Herodem & ab eo illuditur, & ad Pilatum remittitur, ibi, [Pilatus autem audiens.] In tertia accuſatur iterum Ieſus, examinatur, adiudicatur, & Barrabas liberatur, ibi, [Pilatus autem conuocatis] In quarta ducitur ad crucem, & deſtructionem Iudææ prædicit, cum latronibus crucifigitur, illuditur & orat, ibi [Et cum ducerent.] In quinta moritur, & ſignis factis Dei filius demonſtratur: vnde & Centurio confitetur, ibi [Erat autem ferè hora.] In ſexta & vltima parte ſepelitur Ieſus, & mulieres, quæ ſecutæ fuerāt eum vt pararent aromata reuertuntur, ibi [Et ecce vir nomine, &c.] Dicit ergo.

a Et ſurgens omnis multitudo eorum,] de domo Caiphæ, mane facto, vt dicit *Matth.* 27. a. Quia tota nocte illuſerant ei & verberauerant. *Sap.* 4. a. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis. *Iſa.* 17. d. Væ multitudini populorum multorum vt multitudo maris ſonantis. *Pſal.* 53. Alieni inſurrexerunt aduerſum me, &c. *Iob* 30. c. In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum.

p Duxerunt illum ad Pilatum,] vt iudicaret eum, & ipſi quaſi immunes viderentur. Vnde hoc fecerunt ſub vmbra ſimulatæ innocentiæ, vt per alium videretur fieri quod volebant. Et ſicut vulgò dicitur. Fecerunt de ſatuo malleum. *Geneſ.* 4. d. Sella genuit Thubalcain, qui fuit malleator. Sella interpretatur vmbra eius. Thubalcain, mutatus vel conuerſus ad vniuerſa. Malleator, hic eſt Pilatus, qui quaſi perplexitate mixtus erat, & vt multi, volebat facere ad placitum ſingulorum, defendens Dominum verbo, & ad voluntatem Iudæorum exponens tormento. Contra quem *Eccleſ.* 7. a.

Eccles.7. a Noli peccare in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum. [Duxerunt illum ad Pilatum.] *Gl.* Tradiderunt, &c. Insania. Reuera insanus est cuius consilio aliquis occiditur si se putat immunem à morte illius. Sed quare Iudæi non suffocauerunt eum clam, aut lapidauerunt sua auctoritate, sicut Stephanum. *Act.* 7.g. cum lex dicat. *Leuit.*24. c. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus? *Chrysost.* Quia volebant gloriæ eius detrahere, sed Christus eorum nequitia econtrario vsus est. Possét etiam dici quod non auderent, quia potestas translata erat ad Romanos.

Matth. 27.b. Marc.15. a. Ioan. 18.f.

a Cœperunt autem illum accusare dicentes. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. b Pilatus autem interrogauit eum dicens: c Tu es rex Iudæorum? At c ille respondens ait: Tu dicis. Ait d autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. e At illi f inualescebant, dicentes. g Commouit populum, h docens per vniuersam Iudæam, Incipiens à Galilæa vsque huc. i Pilatus autem audiens Galilæam, k interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, l remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus. m Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, n eo quòd audiret multa de illo & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. o Interrogabat autem illum multis sermonibus

a Cœperunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, &c. id est, prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.] Nota quod in tribus consistebat tota accusatio, qua accusauerunt, scilicet, quod diceret non esse soluendum tributum, quod diceret se Christum, quod diceret se filium Dei. De duobus, habetur hic. De tertio *Ioan.* 19. Vel secundum literam Lucæ, dicamus quod in tribus accusabant eum. Primò quidem quòd populum subuertebat. Secundò, quod tributum reddi Cæsari prohibebat. Tertiò, quia regem se faciebat. Sed omnia falsa erant, quia non subuertebat populum, sed docebat & dirigebat. Bona subuersione subuertebat, à malo, scilicet, in bonum. *Aggæi* 2. d. Subuertam solium regnorum & conteram fortitudinem regni gentium & subuertam quadrigam & ascensorem eius. *Ier.* 0.g. Subuertentur condensa saltus ferro. Item non prohibebat reddi tributa Cæsari, imò consuluit. *Matth.* 22. e. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. Item non se faciebat regem, quia ab æterno infectus est rex. *Ioan.* 8. g. Antequam Abraham fieret ego sum.

b Pilatus autem interrogauit eum dicens. Tu es rex Iudæorum? In tribus secundum Lucam accusauerant eum sacerdotes, & Pilatus tantum de vno interrogauit, quod nesciebat, scilicet, an diceret se esse regem Iudæorum, quia apertè sciebat alia duo esse falsa, & per malitiã fuisse obiecta. At ille respõdẽs ait, tu dicis.] Non dicit: Ego sum, ne calumniandi daret occasionem. Nec dicit: Non sum, quia falsum diceret. Sic igitur temperauit responsum, vt vtraque pars posset elici, scilicet, tu dicis, quasi dicat. Ego non dico, sed tu, & ego non nego. Vel tu dicis, id est, corde sentis. Vnde *Matth.* 27.b. Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. Et notandum est quòd sacerdoti respondens, eadem facta quæstione, respondit. Tu dixisti, vt legitur *Matth.* 26. f. Hic autem Pilato respondens dicit: Tu dicis. Quare ergo hoc? *Beda.* Sacerdos legem viderat, quæ Christum futurum prædixerat, ideo ei respondetur. Tu dixisti. Pilatus vero significat gentilitatem, quæ legis ignara, per fidem præsentem consecuta est salutem.

d Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, nihil inuenio causæ in hoc homine,] id est, nihil quare debeat mori inuenio in eo. Imminente passione, dixerat Dominus, *Ioan.* 14.d. Princeps mundi huius non habet in me quicquam, id est, diabolus, qui ante passionem erat princeps mundi, non inuenit in me peccatum. Vel potest referri ad Pilatum, quasi dominus, princeps mundi, id est, Pilatus non habet in me quicquam, id est, non inuenit in me aliquam mortis causam.

e At illi,] id est, principes sacerdotum, inuidia & malitia concitati.

f Inualescebant,] & condemnabant eum, quem Pilatus absoluebat. Vnde *Chrysost.* Pilatus mollis erat & inutilis, principes autem sacerdotum maligni.

g Dicentes. Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa.] Repete commouit [vsque huc.] Ecce dementia noui generis in Iudæis potest argui, Dominum arguunt vnde laudandus esset. *Moraliter.* g Commouit populum,] ab ignauia & malitia ad pœnitentiam & fidem. Vnde *Psalm.* 59. Commouisti terram & conturbasti eam. *Eccles.* 43. b. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirabit Notus, vox tonitrui eius verberauit terram. Fit autem talis commotio per doctrinam & prædicationem. Vnde dicit: *Moralit.*

h Docens per vniuersam Iudæa.] Torporem & otium Prælatorum & prædicatorum suggillans. *Prou.* 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum. *Matth.* 4. d. Circumibat Iesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangeliũ regni & sanans omnem lãguorem & omnem infirmitatem in populo, vbi dicit *Raban.* Circumit, vt doceat doctorem esse expeditum & non acceptorem personarum. Ibidem dicit *Chrysost.* Nos qui sumus vnius regionis pastores, singulas populi passionum species circumire debemus. Studiosus enim medicus circumit grauiter ægrotãtes. Et nos similiter facere debemus. His qui auaritia laborant, aliquem sermonem de morbo auaritiæ faciamus, ad medicamentum sanitatis illius. His qui ardentibus febribus libidinis anhelant, aliquod remedium de apotheca medicinali Apostoli proferamus. 1. *Cor.* 6.d. Omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et postea subdit. Alij medicamentum est increpatio, alij consolatio. Sequitur. B *al. Iudi gionis.*

i Pilatus autem audiens Galilæam,] id est, mentionem de Galilæa.

K Interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset,] id est, de Galilæa, quæ erat de dominio Herodis, in qua nutritus fuit, non natus. Natus enim fuit in Bethleem, quæ est in Iudæa, sed nutritus in Nazareth, quæ est in Galilæa. Quod non sine magno mysterio fieri voluit Iesus, vt diximus in primo cap. libri. *Secunda pars*

l Remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus.] Sed quare non interrogauit Pilatus Dominum super hoc, vnde accusabant eum principes sacerdotum? Quia sciebat falsum esse. Vnde quærens occasionem liberandi eum & absoluendi se, audito quod de Galilæa esset, misit eum ad Herodem, qui tunc erat Ierosolymis propter Pascha credens quod suum hominem iniustè traditum liberaret. Herodes autem non liberauit eum, sed illusit ei, & remisit. Ita ducebant & deducebant Iesum, quod nos audiuimus, & sicco corde transimus. Vnde *Chrys.* Nos hæc audientes, neque ad famulos patientiam habemus, sed siluestribus asinis plus saltamus. & pro his quæ contra nos fiunt crudeles, & inhumani sumus; pro his verò quæ contra Deum non multam facimus curam. Sed dicis, ille irritauit. Quid hoc? Etenim cum nullus incitans fuerit, & feras videmus mansuetas, ita & nos tunc solùm quiescimus, cum nullus exacuit, quid hoc est plus?

m Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde, erat enim cupiens ex multo tempore videre eum,] *Suprà* 13. f. Exi & vade hinc quia Herodes quærit te.

n Eo quod audiret multa de illo & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri] 1. *Corinth. cap.* 1. d. Iudæi signa petunt. Sed non erat Christus ioculator, quia prohibuit *Act.* 9. qui fuerant curiosa sectati. Item nullum fecit miraculum coram Herode, quia indignus erat, & quia Dominus fauorem non captat.

o Interrogabat autem illum multis sermonibus.] *Prouerbiorum cap. septimo*, c. Irretiuit eum multis sermonibus. *Prouerbior. cap. vigesimo-septimo*, c. Cor iniqui exquiret mala. *Eccles.* 13. b. Ne credas multis verbis illius, ex multa enim loquela tẽtabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis

ſconditis tuis. *a* At ipſe nihil illi reſpondebat.] Ecce interrogatus multa ab Herode, nihil reſpondet. Nec tacet, eò quòd reſpoodere timeat, ſed vt eorum accuſationem indignam reſponſinne oſtendat. Vnde *Gloſſ. Ambroſ.* Accuſatur & tacet, qui defenſione non indiget. Ambiunt defendi, qoi timent vinci. Nec accuſationem tacendo confitmat, ſed deſpicit non reſellendo id eſt, indignam reſponſionem iudicando. Quaſi reſponſio eſt ad id quod poſſet obiici, quia taciturnitas ſolet imitari confeſsionem.

At ipſe nihil illi *a* reſpondebat. *b* Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribæ *c* conſtanter accuſantes eum. *d* Spreuit autem illum *e* Herodes cum exercitu ſuo & *f* illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum

Quadruplici autem ratione noluit Dominus reſpondere Herodi. Primò, iuſtè, vt, ſcilicet, oſtenderet indignum ſua collocutione. Secundò, miſericorditer, ſcilicet, ne propter eius reſponſionem peiores fierent. Tertiò, propter exemplum, vt ſcilicet, oos doceret accuſationes melius tacendo quàm reſpondendo vincere. Suſanna enim tacuit & vicit. *Dan. cap.* 13. d. *Exod. cap.* 14. d. Vos tacebitis & Dominus pugnabit pro vobis. *Rom.* 12. d. Non voſmetipſos defendentes chariſsimi ſed date locum iræ. *Iob* 31. d. Si expaui ad multitudinem nimiam, &c. *Gregorius.* Boni non deſpecti ſua aperiunt com aliis nec proſunt, quod eſſet ſe oſtendere non prodeſſe. Vt Ieſus Herodi non quærenti profectum tacuit, & inde paſſus eſt ſe irrideri. Quartò, ne Crucis aut paſsionis vtilitas differretur. Si enim voluiſſet reſpondere, potuiſſet abſolui. *Thren. cap* 3. e. Ex ore Altiſsimi non egredientur neqoe bona neque mala. *Iſa. cap.* 53. c. Oblatus eſt qoia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. *Iſa. cap.* 42. c. Tacui, ſemper ſilui, patiens fui, vt parturiens loquar.

b Stabant autem principes ſacerdotum & Scribæ.] Sed nec his aliquid dicit.

c Conſtanter accuſantes eum,] quem debuerant excuſare, quia de genere ſacerdotali erat. Sed inuidia non cognoſcit genus. *August.* Cum per omne vitium antiqui hoſtis virus bumano cordi infuodatur, in zelo inuidiæ tota viſcera ſerpens concutit. Hæc eſt qua Cain contra fratrem ſuum Abel armatur, & filij Iacob contra Ioſeph, Babylonij contra Danielem, Iudæi contra Chriſtum. Hæc eſt vermis qui hederam Ionæ conſumit, dum aliorum proſperitati mordendo detrahit.

d Spreuit aotem illum,] qui neminem ſpernit, & in quo nihil erat ſpernendum. *Ioan.* 14. d. Venit princeps huius mundi, & in me, &c.

e Herodes cum exercitu ſuo,] reputans eum ſtultum, qui nihil diceret potenti liberare ſe, 1. *Reg. cap.* 21. d. Dixit Achis ad ſeruos ſuos, vidiſtis, &c. *Iob* 12. a. Deridetur iuſti ſimplicitas.

f Et illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum.] Domini taciturnitatem reputauit Herodes fatuitatem, ideo illudens ei quaſi fatuo, induit eum veſte alba. Et fortè hoc erat propter opprobrium & indicium fatuitatis, & ideo ſic indutum remiſit ad Pilatum. De modo tamen vel cauſa illuſionis huius nihil habemus expreſſum. Et nota quia trina legitur illuſio. Prima facta in atrio Caiphæ, quãdo percutiebant faciem eius velatam, dicentes, prophetiza, &c. Secunda à militibus Herodis, & ab ipſo Herode, quando miſſus eſt ad eum. Sed non habemus modum determinatum illuſionis. Tertia poſtquam traditus eſt militibus à Pilato ad crucifigendum, quando circumdederunt ei chlamydem coccineam. Pro hac trina illuſione recompenſamus ei in die Paraſceues trinam adorationem, ter dicentes cum geniculatione, ἅγιος ὁ θεός, Agios ô theos. Cauſa primæ illuſionis, qua illudebant ei percutienres faciem eius velatam, dicentes, prophetiza, euidens eſt. Ideo enim ſic illodebant ei, quia dicebat ſe Prophetam. Cauſa quoq; tertiæ illuſionis, qua illudebãt ei facientes ſpineam coronam, ioduentes eum chlamyde coccinea & daores arundinem quaſi pro ſceptro io manu eius nota eſt, ſcilicet, quia diceret ſe regem. Diadema enim capitis regum ſolet ſuperponi, & purpura ſolent indui & ſceptrum geſtare. De cauſa autem huius mediæ illuſionis nihil habemus. Et notandum quòd quatuor ſunt veſtes ſacerdotales, in quibus illuſum eſt Chriſto. Vna eſt amictus, hac velata fuit facies eius, *ſupra* 22. g. Secunda veſtis eſt alba, quaſi camiſia longa, hac illuſum eſt ei hic. Tertia eſt caſula purpurea, hac illuſum eſt ei *Marc.* 15. b. vbi indutus eſt purpura. Quarta veſtis eſt manipulus, & ciogulum & ſtola, quibus quaſi quibuſdam vinculis ligatur ſacerdos. Hac etiam veſte illuſum eſt Chriſto, quia ad culumnam ligatus eſt vinculis. *Matth.* 27. c. Quinta & ſexta veſtis eſt propria pontificum, ſcilicet, mitra & ſambuca, id eſt, baculus paſtoralis, in quibus etiam illuſum eſt Chriſto. Nam pro mitra coronam ſpineam, pro ſambuca habuit ſceptrum in manu, id eſt, baculum arundineum, quem Iudæi in irriſionem dederunt ei. *Matth. cap. vigeſimoſeptimo*, d. Et certè non minus illuditur ei hodie in his veſtibus quàm tunc, immò plus, quia & longiori tempore & à maiore multitudine & modo fraudulentiore. Præterea, illuſio non fuit niſi figura iſtius, qua modò illuditur Chriſto à ſacerdotibus & Epiſcopis. Vnde *Iob cap. trigeſimo*, a. Nunc autem derident me iuniores tempore, ad literam, iuuenes Epiſcopi, quorum non dignabar patres, id eſt, electores qui eos genuerunt Epiſcopos, vel potiùs, qui eos creauerunt, quia de nihilo fecerunt eos, ponere com canibus gregis mei, quorum virtus manuum mihi pro nihilo erat & vita ipſa putabantur indigni. Nunc autem qualiter in his veſtibus illudant Domino ſacerdotes & Epiſcopi videamos. Has itaque veſtes induunt, in ſignum quod in corde habent fidem & memoriam & affectum illuſionum Domini. Quando enim ponit amictum in capite, quid aliud facit niſi quia fidem & memoriam habeo, quod facies Domini mei velata fuit propter me? Et cum induit albam, quid aliud facit, niſi quia clamat ipſo facto: ſic fuit illuſum Domino meo in veſte alba? Quid clamat caſula niſi chlamydem coccineam Domini? Quid manipulus & cingulum & ſtola, niſi vincula Chriſti ſignificant? Quid mitra niſi coronam ſpineam? Quid ergo dicit mitra in capite Epiſcopi, niſi punctiones ſpinarum Domini eſſe in mente illius Epiſcopi, qui mitram habet? Quid eſt ſambuca in manu Epiſcopi, niſi baculus arundineus in manu Chriſti? Ferentes ergo talia quid oſtendunt niſi quod ſentiunt in ſe quod Chriſtus ſentit in ſe? Sicut dicit Apoſtolus *Philip.* 2. a. Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu. Cum ergo iſta habeant ferè omnes exteriùs, & nihil ſentiant interiùs, nunquid non illuſio eſt? Dicunt enim ſigno tibi compatimur, tuas illuſiones in nobiſipſis oſtendimus & eis communicamus. Quid autem chirothecæ in manibus, qoid ſandalia clamant in pedibus Epiſcoporum, niſi vulnera pedum & manuum Chriſti, quibus ſe communicare oſtendunt his ſignis? Vnde *Oſee* 12. c. Ego viſionem multiplicaui & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum. *Zach.* 13 c. Dicetur ei, id eſt, Epiſcopo, quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me. Sicut dicit Epiſcopus, ſigno ſibi aſcribens quod factum eſt in Chriſto.

Moraliter, autem amictus capitis ſignificat ſpem, quam Apoſtolus vocat galeam ſalutis. *Ephes.* 6. c. Spes autem æternorum contemptum facit terrenorum. Vnde cum ſacerdos ponit amictum in capite, ſignificat & oſtendit ſpe æternorum omnia terrena contemnere Et ſi ita non eſt, reuera illudit Chriſto, & ideo Chriſtus illudet ei. Vnde *Prouerb.* 3. d. Illuſores ipſe deludet, manſuetis autem dabit gratiam, Item alba longa & lata, mentis & carnis ſignificat caſtitatem. *Apoc.* 7. a. Vidi turbam magnam quam nemo dinumerare poterat, &c. Vbi igitur non caſtitas, alba illuſio eſt oculorum. *Prouerb.* 13. a. Qui illuſor eſt, non audit com arguitur. Item zona, manipulus, ſtola, & huiuſmodi ligamenta ſignificant præcepta & conſilia & religionem, quibus ſe obligant, quando talem ordinem aſſumunt, & ſe obligatos oſtendunt quando hæc induunt. Qui ergo præcepta atqoe conſilia & religionem ſacerdotalem non cuſtodiunt, nunquid hæc ferentes non Chriſto illudunt? *Ierem.* 5. b. Ibo ad optimates, id eſt, ad ſacerdotes, & ecce hi magis ſimul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Et ita illudunt Chriſto *Prouerb.* 9. c. Si ſapiens fueris, ſeruaos, ſcilicet, præcepta & conſilia tibimetipſi eris, ſi autem illuſor, ſolus portabis malum. Item caſula ſignificat tunicam Chriſti inconſutilem deſuper cõtextam per totum, id eſt, perfectam charitatem, quam debent habere maximè ſacerdotes & Epiſcopi. Vnde Petrus antequam curam de paſcendis agnis ſuſcipiat ter interrogatur de charitate, & ter confitetur ſe habere. *Ioan. vlt.* d. Qui igitur talem charitatem non habent, induentes *Moralit.*

casulam Christo illudunt, immò sibi. *Prouerb.* 19. d. Parata sunt derisoribus supplicia. Item mitra Episcopi significat scientiam duorum testamentorum, propter duo cornua, quam debet habere non tantum in corde per habitum, sed etiam in manu & in ore per vsum. Vnde duæ lingulæ dependent ab ipsa super humeros, quæ significant duplex documentum, scilicet, verbi & exempli. Modò apponunt Episcopi tertiam linguam, & abiiciunt istas. De qua dicit *Eccles.* 28. b. Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem. Quid igitur vult sibi mitra in capite Episcopi, nisi quia dicit, iste habet scientiam & doctrinam legis Dei, & eminentiam sanctitatis. *Eccles.* 45. b. Corona aurea super mitram Aarō, expressa signo sanctitatis & gloria honoris. *Baruch* 5. a. Circundabit te diploide Deus iustitiæ, & imponet capiti tuo mitram honoris æterni. Item baculus pastoralis in manu, significat executionem officij pastoralis. Quod consistit in tribus potissimè, quæ significantur per triplicem partem ipsius baculi. Primum est vocatio peccatorum, secundum directio vocatorum, tertium exhortatio directorum. Vnde

Versus. *Attrahe per primum, medio rege, punge per imum.*

Cum ergo hæc non faciunt Episcopi, nunquid tenentes sambucam, non illudunt? *Baruch* 6. b. Sceptrum habet vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem non interficit. Habet etiam in manu gladium & securim, se autem de bello & latronibus non liberat. Igitur illusores sunt omnes sacerdotes & Episcopi, qui hæc signa habent sine re. 2. *Pet.* 3. a. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes. Sequitur. *a* Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die.] *In fine primi Pr... iorum.* Propter id amici sunt, quia eiusdem inimici. *b* Nam antea inimici erant adinuicem,] propter necem Galilæorum, quos Pilatus occiderat, *sup.* 13. a.

Mysticè. *Mysticè.* Per Herodem populus Iudaicus, per Pilatum populus gentilis significatur. Qui prius discordes, per mortem Domini facti sunt concordes in fide. Vnde *Ephes.* 2. c. Vos qui eratis aliquando longè, facti estis propè in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraq; vnum. Et miro modo, quia Pilatus primò misit Iesum ad Herodē, & Herodes postmodum remisit ad illum, quia verbum fidei primò suscepit gentilis & enunciauit Iudæis, & in fine mundi Iudeus iterum remittet ad gentilem, quando per Eliam & Henoch multi conuertentur. Vnde *Malach. vlt.* b. Mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Item concordia Pilati & Herodis significat concordiam Hæreticorum qui adinuicem sunt discordes, sed contra Christum concordes. Vnde significantur per vulpes Samsonis, quæ caudas colligatas habent, sed facies diuersas. *Iudic.* 15. a. Item horum concordia significat concordiam canonicorum in capitulis, qui ad omne bonum faciendum adinuicem sunt discordes, sed ad occidendum Iesum, id est, ad faciēdum malum, amicissimi inueniuntur. *Eccles.* 16. a. In Synagoga peccantium exardescet ignis, & in gente incredibili exardebit ira. Synagoga peccantium sunt hypocritæ, gens incredibilis sunt aduocati. Et hi duo omnia capitula turbant. Pilatus interpretatur os malleatoris, & significat aduocatos, per quos diabolus malleat totam Ecclesiam. De quo *Ierem.* 50. d. Confractus est & contritus malleus vniuersæ terræ. Hoc dicitur quando magnus aduocatus moritur. Herodes interpretatur gloriās in pelle, & significat hypochritas, qui de attenuatione pellis & vili veste gloriantur. Hi duo adinuicem maximè diffident, & contra bonum vel in necem boni maximè concordant. *Isa.* 9. d. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Manasses Ephraim & Ephraim Manassem, & simul ipsi contra Iudam. Sequitur. *c* Pilatus autem conuo-

Tertia pars. catis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis.] Et ideo non debet condemnari à me, qui sum iudex Romanus. *Act.* 25. d. Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat. *Exod.* 23. a. Insontem & iustum non occides, quia aduersor impium. *d* Sed neque Herodes] supple inuenit aliquam causam in eo. *e* Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum,] id est, flagellatum. *f* Dimittam,] i. iudico dimittendum. *Act.* 3. c. Vos sanctum & iustum negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti. [Emendatum,] flagellis & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodò ne sitiatis innoxium sanguinem. Ideo enim flagellauit vt exsaturato eorum odio desisterent. *Chrysost.* q. d. Pilatus. Si nō vultis innocentem dimittere, saltem vt condemnatum date festiuitati. *g* Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum.] Non in quolibet festo dimittebat eis præses vnum de vinctis, sed tantùm in festo Paschæ, in memoriā liberationis de Ægyptiaca seruitute. Consueuerat enim præses Romanus eadem die qua egressi sunt de Ægypto & liberati à seruitute Pharaonia in commemorationem tanti beneficij, & ad honorem Dei sui, qui liberauerat eos, dimittere vnum de incarceratis. Et idipsum iuuat nos cōtra Græcos. Constat enim quod in quartadecima Luna ad vesperum congregati sunt omnes in Ramesse, & in crastino summo mane egressi. Ergo quintadecima Luna sunt egressi, ergo quintadecima Luna erat in die Parasceues, quia eadem die dimittebat eis vinculatum qua egressi sunt. Mentiuntur igitur Græci dicentes fuisse quartamdecimam Lunā die Parasceues. Nec hoc faciebat præses ex statuto aliquo regali, sed propter annuam consuetudinem quam nolebat infringere Pilatus, vt placeret Iudæis. Vnde *Beda.* Non imperiali legis sanctione sed annua gentis, cui per talia gaudebat placere deuictus consuetudine. *h* Exclamauit autem simul vniuersa turba] excitata à pontificibus vt peterent Barrabam. *i* Dicens. Tolle hunc & dimitte, &c.] *Iudic.* 9. c. Ligna tantum elegerunt rhamnum. *Chrysost.* Sacerdotes cum propria malitia etiam plebem corrumpunt, vt & illorum deceptionis vltionem dent vindictā. *Prou.* 29. b. Viri sanguinum oderunt simplicem, i. sacerdotes Iesum. In duobus peccauerunt illi sc. quia reum petierunt dimitti, & quia iustum petierunt damnari. *Prou.* 17. c. Qui iustificat impium & qui condemnat iustum, vterq; abominabilis est apud Deum. *Isa.* 5. c. Væ qui dicitis malum bonū, & bonum malum. *Ioi G ess.* Hoc specialiter contra Iudæos, qui Barrabam elegerunt, & Christum condēnauerunt. Generaliter ad omnes qui iniustum iustificant & iustum condemnant. *k* Qui erat propter seditionem quandam factam, &c] *Beda.* Qui pro Iesu latronem, pro saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, meritò salutē perdiderunt & vitam, & latrociniis & seditionibus intantū se subdiderunt, vt & patriam regnumq; quod Christo prætulerant perderēt, & hactenus libertatem animæ vel corporis quam vendiderant, i. alienari à se meruerant, vel dicēdo: Sanguis eius super nos, &c. *Matth.* 27. c. non reciperent. Libertatem animæ recipient, quia Elias conuertet corda patrum ad filios. *Malach. vlt.* h. Sed libertatem corporum nūquam. Vnde *Psalm.* 73. Et nos non cognoscet ampliùs. Nota *Ierem.* dicit quod idem nomen reputatur Barrabas per duo, r, & Barabbas per vnum, r, & duo, b, propter soni conueniētiam, & tamen diuersas habent interpretationes. Barrabas enim interpretatur filius magistri. Bar enim filius est, & Rabi magister. Barabbas verò interpretatur filius patris. Nam bar, id est, filius, abba pater. Et mysticè significat Antichristum, quem Iudæi præferent Christo. Vnde *Ioan. cap. quinto*, g. Ego veni in nomine patris mei & non accepistis me, si alius

Et *a* facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die, *b* nam antea inimici erant adinuicem. *c* Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego corā vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eū accusatis. *d* Sed neq; Herodes. *e* Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum *f* dimittā. *g* Necesse autem habebat dimittere eis per diē festū vnum. *h* Exclamauit autē simul vniuersa turba, *i* dicens: Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam: *k* Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem.

C

Mat. 27. b. Marc. 15. a. Ioa. 18. g. Act. 3. c.

Ad litera à p... sione ... omni... que ad ... encis ... vrbi ... sti sunt s. equentes tumultus. & sententiam ... inter Iudæos.

a Iterū autē Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Iesū. At illi *b* succlamabant, *c* dicentes: Crucifige, crucifige eum. *d* Ille autē tertiò dixit ad illos. Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiā ergo illū & dimittam. At illi *e* instabant *f* vocibus magnis postulātes vt *g* crucifigeretur, & inualescebant voces eorū Et *h* Pilatus *i* adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit *k* autē illis eū qui propter homicidiū & seditioné missus fuerat in carcerē quem petebant. *l* Iesum verò tradidit voluntati eorū. Et *m* cum ducerent eū, *n* apprehenderunt Simonē quendam Cyrenensem *o* venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.

Moralit. me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. *Moraliter.* Barrabas latro est vetus homo. Iesus est nouus homo. Vterq; vinctus est in carcere, id est, in carne, sed ille vinculis peccatorum. *Prou.* 5. d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Ille verò vinctus est vinculis præceptorum. De quibus *Eccles.* 6. d. Decor vitæ est in illa, id est, in sapientia, & vincula illius alligatura salutaris. Bonus iudex laborat vt nouus homo absoluatur, & vetus condemnetur. Sed turba econtrario clamat pro veteri liberando, & nouo condemnando. Quæ est ista turba? Certè mala societas, amor parentum, pudor humanus, infirmitas carnis, timor pœnitentiæ, amor voluptatum, suggestio diaboli, contraria consuetudo. *Exod.* 23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio sententiæ plurimorum acquiescas. *Matth.* 27. b. dicit Barrabam vinctum insignem, & significat canonicum nobilem multis beneficiis ligatum, qui reuera latro est, quia quicquid habet suprà vnum beneficium, pauperibus furatur, immò etiam illud vnum furatur, cum non facit pro illo seruitiū quod debet. Vnde furatur horas & missas quas debet Domino, & eleēmosynas, & quicquid malè expēdit vel male retinet vltra necessitatē, furatur pauperibus Vnde *Is.* 3. c. Rapina pauperis in domo vestra. Ibi *Gloss.* Nostri principes populum atterunt, cum pauperes delinquentes publicè arguunt & confundunt, diuitibus autem peiora peccantibus, nec nutum faciunt. In quorum domibus rapina pauperum est, dum Ecclesiæ opes sibi thesaurizant, & in deliciis abutuntur quæ ad sustentationem pauperum dantur, quæ sibi reseruāt vel propinquis distribuūt, & aliorum inopiam suas vel suorum diuitias faciunt Hic etiam dicitur seditiosus, qui tales dissensiones & schismata faciunt in capitolis propter suam nobilitatem. Hunc latronem, quia insignis est & bellicosus, elegit turba in Episcopum, & virum iustum pacificum derelinquūt quasi reum. Ita fit modo ferè in omnibus electionibus, latrones nobiles eliguntur, & viri sapientes & iusti postponuntur. Et hoc facit constitutio, quæ dicit vt maior pars numero obtineat in electionibus. Christus enim semper habet minorem partē numero, quia stultorum infinitus est numerus. *Eccles.* 1. d. Hoc est illud malum quod vidit Salomon. *Eccles.* 10. b. nostris temporibus futurum. Est, inquit, malum sub sole & quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. *Osea* 6. c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine, id est, nobilitate & quasi fauces virorū latronum. Item *Osea* 7. a. Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. *a* Iterum autem Pilatus locutus est ad illos volens dimittere Iesum.] *Chrys.* Quare ergo non dimisit? Non erat ei totum dimittere illum cui imponebatur quod se regem faciebat. Esto. Oportebat ergo opportunitates quærere & coniecturas, puta si exercitiū colligebat, si pecunias, si arma. Tamen multas quæsiuit occasiones Pilatus, vt cum populi beneuolentiam posset Iesum liberare, quæ tanguntur *in textu* & *in Gloss.* sed obscurè. Prima est iudicis mutatio, vnde misit eum ad Herodem. Secūda est criminis amotio, vnde dixit. [Nullam causam mortis inuenio in eo.] Tertia est pœnæ illatio, vnde dixit [Corripiam ergo illum, &c.] Quarta est personarum collatio. Cōtulit enim Barrabam latronem Christo innocenti, vt ex ipsa collatione ostenderet Christum potius dimittendū. Quinta est sentētiæ dilatio. Sæpè enim interrogauit eos quid vellent fieri de ipso, quasi de sententia hæsitaret. Vtinam iudices nostri ita curiosi essent pro pauperibus absoluendis, vbi causa eorum est iusta. *Eccles.* 4. b. In iudicando esto pupillis misericors vt pater. *Iob* 29. b. Pater erā pauperū, & causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam. *b* At illi succlamabant.] *Prou.* 15. a. Os fatuorum ebullit stultitiam. *Iob* 41. d. Feruescere faciet quasi ollam profundum mare. *c* Dicentes, Crucifige, crucifige eum.] Immanitas sceleris eorum deprehēditur quod huiusmodi genere mortis ipsum quærūt occidere Vnde duo nota in genere mortis, scilicet, quod sit morosum & opprobriosum. Vnde *Beda.* Magna crudelitas, non solùm occidere, sed etiam crucifigere quærunt, vt pedibus & manibus ad lignum confixis morte vexaretur producta In hoc notatur morosum hoc genus mortis, ne dolor citius finiretur & in cruce diu videretur. Hic notat quia opprobriosum. Ideo enim volebant vt ibi diutius penderet vt esset ei in contumeliam. *Chrys.* *Deut.* 21. d. Maledictus à Deo est qui pendet in ligno. Ideo nolunt decollari eum vel aliter mori. *Galat.* 3. b. Factus pro nobis maledictum. *Sap.* 2. d. Morte turpissima condemnemus eum. [Crucifige, &cæt.] Similiter tu clamas quotiescunque peccas mortaliter, immò quod plus est, tu ipse crucifigis. *Heb.* 6. a. Rursum crucifigentes sibimetipsis Christū & ostentui habentes. De hoc clamore dicitur *Isa.* 5. b. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce clamor & iniquitas. *d* Ille autē tertiò dixit ad illos. Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. [Corripiam ergo illum,] id est, flagellabo, [&c.] flagellatum [dimittam.] *Chrys.* Quare vult eum corripere? Vel illis gratiam facere volebat, vel iudicij stemma componere, vel Romanis legibus seruire, quæ crucifigendos iubent prius flagellari, vt sic extorqueatur ab eis si quos in scelere socios habuissēt, vel vt Iudæi pœnis eius saturati morte in illos vltra non sitirent. Ipse autem Christus flagellari voluit, vt nobis parceretur. *Isa.* 53 b. Disciplina pacis nostræ super eum. Sequitur. *e* At illi instabant.] Ecce quanta est pertinacia sacerdotum in necem Christi. *Genes.* 49. a. Simeon & Leui fratres, scilicet, Scribæ & Sacerdotes, vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, &c. maledictus furor eorū, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. *f* Vocibus magnis postulantes,] id est, rogantes, videntes, scilicet, quod aliter non possent obtinere. *g* Vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum.] *Ierem.* 12. e. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem *h* Et Pilatus,] videns, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. *i* Adiudicauit fieri petitionem eorum] Valde reprehendendus est Pilatus, quia cum per industriam suam eos esse falsos testes cognouisset, tamen precibus nefandis obtemperauit, sciens & prudens faciens contra illud, *Exod.* 23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum. *August.* Iudex nec inuidiæ cedere debuit nec timori. *Eccles.* 7. d. Noli quærere fieri iudex. Et *inf.* à. Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum, id est, non sequaris voluntatem eius. *k* Dimisit autem illis, &c.] vsque ibi, [quem petebant, scilicet, Barrabam. *l* Iesum verò tradidit voluntati eorum.] *Prouerb.* 25 d. Fons turbatus pede & vena corrupta, iustus cadens coram impio. *m* Et cū ducerent eum,] ad crucifigendum. Breuiter præterit Lucas de finali illusione, de qua apud *Matth.* legitur, & de cruce à Domino portata, quod Ioānes plenè dicit. Cùm enim duceretur Dominus ad locum patibuli, primò crucem suam portauit. Vnde *Ioan.* 19 c. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur caluariæ locum. Sed postea Simoni Cyrenensi de villa venienti obuiam eis, imposuerunt eam, qui portauit eam post Iesum vsque ad locum crucifixionis. Prætermittit ergo Lucas quomodo milites Pilati ei illuserunt, & quod Dominus portauit crucem, transiens ad angariam Simonis. Sed principium *Gloss.* supplet quod prætermittit de Cruce à Domino portata. *n* Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem.] Natione gentilis erat, sed in Ierusalem habitabat. Cyrene ciuitas est Lybiæ. *Amos* 9. b. Nunquid non Israel ascendere feci de Ægypto, & Palestinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? *o* Venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.] Non ipse sibi imposuit. *Matth.* 11. d. Tollite iugum meum super vos.

D

Matth. 27. f. *Marc.* 15. d. *Ioan.* 18. g.

Matth. 27. d. *Marc.* 15. b.

Quinta pars.

Mystice. Dominus prior portat crucem, dans in hoc exemplū. Voluit enim prius pro nobis pati, & relinquere nobis exem-

bis exemplum pro ſe patiendi. Simon Cyreneus ſignificat gentilem populum, qui obediendo factus eſt hæres Dei, & cohæres Chriſti. Vnde eſt Simon obediens, Cyrene verò hæres interpretatur. De quo *Pſalm.* 17. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, in auditu oris obediuit mihi. Et recte dicitur de villa exire, & poſt Ieſum crucem portare, quia populus gentilis, ritus gentilitatis reliquit, veſtigia Dominicæ paſſionis imitatus. Vnde 1. *Pet.* 2. d.

E

a Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebāt & lamentabantur eum. *b* Conuerſus autem ad illas Ieſus, dixit: *c* Filiæ Ieruſalem *d* nolite flere ſuper me, ſed *e* ſuper voſipſas flete & *f* ſuper filios veſtros. *g* Quoniam Ecce venient dies in *h* quibus *i* dicent: *k* Beatæ ſteriles, *l* & ventres qui non genuerunt, *m* & vbera quæ non lactauerunt.

Moralit. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt, &c. *Moraliter*, autem vt dicit *Hieronym.* In Chriſto ſignificantur illi qui ſponte crucem Domini portant. In Simone verò illi qui portant inuiti & cum murmure, qui ſunt ſimiles carro onuſto fœno & clamanti. Vnde *Eccleſiaſt.* 33. a. Præcordia fatui quaſi rota carri, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius. *Beatus Bernardus.* Væ portantibus crucem, non ſicut Saluator ſuam, ſed ſicut iſte Cyreneus alienam. Nota aliquis crucem pœnitentiæ portat, vt latro dexter, qui, ſcilicet, ſua peccata luit. *Galat.* 6. b. Vnuſquiſque onus ſuum portabit, *in.* 9. c. Si quis vult venire poſt me tollat crucem ſuam & ſequatur me. *Matt.* 16. d. Item aliquis vt latro ſiniſter, Hypocrita, ſcilicet, qui de cruce vadit ad crucem, de tormento ad tormentum. *Ierem.* 17 c. Duplici contritione contere eos Domine Deus noſter. Item aliquis, vt Simon Cyreneus, ſcilicet, acidioſus. *Eccleſ.* 6. c. Subiice humerum tuum & porta illam, id eſt, ſapientiam, & ne acidieris in vinculis illius. Item aliquis vt Chriſtus, qui, ſcilicet, aliena ſupportat mala. *Iſa.* 53. b. Verè languores noſtros ipſe portauit *Galat.* 6. a. Alter alterius onera portate, & ſic, &c. Item aliquis vt plauſtrum *Eccleſ.* 33. a. Præcordia fatui quaſi rota carri, id eſt, fortis murmurator. De virtute autē crucis dicit *Chryſoſtomus.* Si inflammatum videris cor tuum, ſigna pectus, impone crucem, recordare quæ tunc contigerunt, & ſicut puluerem proiicies omnem furorem. Tollitur etiam crux tribus modis, ſcilicet, per carnis mortificationem, per proximi compaſſionem, per ſanguinis effuſionem. Sequitur.

a Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum quæ plangebant & lamentabantur eum.] Non eadem mente ſequebantur omnes Dominum baiulantem crucem, ſed quidam vt læti aſpicerent morientem, quem viuentem oderunt, & hi deſignantur nomine turbæ, quia turbati. Alij ſequebantur vt plorarent mortuum, quem viuum dilexerunt. Et licet multi viri dolerent de nece Domini, vt Nicodemus & Ioſeph, tamen ita palam non audebant plorare & oſtendere dolorem ſuum coram ſacerdotibus, ſicut mulieres quæ apertè coram omnibus lamentabantur, quod erat ſignum firmioris & maioris amoris. Amor enim verus ſic vt ignis non poteſt abſcondi, quin ſeipſum in neceſſitate manifeſtet. Vnde ad ipſas ſolas conuerſus Dominus, quid flere debeant oſtendit, ſcilicet ſe & ſuos, qui in proximo erant à Romanis vaſtandi in vltionem Dominicæ Paſſionis. Et hoc eſt quod ſequitur.

b Conuerſus autem ad illas Ieſus] ex compaſſione, & pietate. Nam illæ Domino, & Dominus eis compatiebatur. *Chryſoſtomus.* Quem non flexiſſet turba quæ ſequebatur eum & flebat. Item in quibus plangebant, alij in his gaudebant.

c Dixit: filiæ Ieruſalem] Ex hoc patet quod non ſolùm Galilææ mulieres quæ cum Domino venerant ei adhærebant, verumetiam quædam Ieroſolymitæ erant in comitatu eius.

d Nolite flere ſuper me.] Contra. *Eccleſ.* 22 b. Super mortuum plora, defecit enim lux eius, *ſupra* 9. f. Nolite prohibere, &c. Ibi *Gloſſ.* Docetur neminem, &c. dicunt quod loquitur permiſſiuè. Vel dic: Nolite flere ſuper me, quaſi ſuper purum hominem vel quaſi inutiliter occiſum. Hinc fuit conſuetudo quibuſdam quod in Paraſceue gauderent ſicut in feſto Petri Sed tunc magis compatiendum eſt Chriſto patienti pro nobis, & quia incertus eſt nobis fructus paſſionis eius, non ſic Petri, ſed in reſurrectione Chriſti eſt gaudendum. *Pſalm.* 2. Ad veſperam demorabitur fletus & ad matutinum lætitia. *Chryſoſt.* Quidam contriſtari in peccatis ſicut luctuoſum æſtimant, ſed id diabolica eſt methodia, & oſtendit hoc Iudas, qui ſe ſtrangulauit. Propter hoc de Corintheo formidauit Apoſtolus, 2. *Cor.* 2. c. Ne fortè ampliori triſtitia abſorbeatur. Et *infrà.* Vt non circumueniamur à Satana: Non enim ignoramus cogitationes eius.

e Sed ſuper voſipſas flete,] id eſt, cauete non habeatis aliquid criminis quod vos inuoluat cum aliis in futura euerſione vrbis.

f Et ſuper filios veſtros,] id eſt, pro cæcitate filiorum, quibus etiam Chriſtus compatiebatur, pro quorum ſalute patiebatur. *Eccleſ.* 30. b. pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua & ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera eius. Multi ſunt ſimiles iſtis mulieribus, quæ alios plorant & ſe magis miſeros non plorāt, peccatis aliorum compatiuntur, & de ſuis non curant, ſicut dicit *Auguſtinus in libro confeſſionum* de ſeipſo: Flebam quondam Didonem morituram & meipſum mortuum non flebam. Et hoc prouenit ex eo quod curioſius perſcrutātur facta aliorum quàm ſua, quod eſt omnino contrarium charitati. Charitas enim incipit à ſe. Vnde *Eccleſ.* 30. d. Miſerere animæ tuæ placens Deo & contine, & congrega cor tuum in ſanctitate eius. *Beda.* Ne lamentemini me moriturum, cuius cita reſurrectio mortē ſoluere poteſt, cuius mors mortem & ipſum mortis auctorem deſtruet, vos potius veſtramque progeniem, dignis lacrymarum fontibus abluite, ne cum perfidis damnemini in vltione meæ Crucis, vel Paſſionis. Ecce filiæ Ieruſalem, id eſt, mulieres Ieroſolymitæ ſecutæ ſunt Dominum vſque ad locum crucifixionis. Hanc eorum proceſſionem repræſentat Eccleſia in proceſſionibus rogationum, & proceſſionibus quæ fiunt pro peccatis ſuis, vel etiam proximorum, repræſentantes id quod Dominus ait filiabus Ieruſalem Flete ſuper vos & ſuper filios veſtros. Ideo in huiuſmodi proceſſionibus qui baiulat Crucem debet eam accipere de altari, quia Simon Cyrenæus accepit à Chriſto, qui in ſacra Scriptura ſignificatur per altare. Si autem aliter fiat de conſuetudine, præter rationem fit.

Sap. 3. c. *Iſa.* 54. a. *Galat.* 4. d.

g Quomodo ecce venient dies,] Romanæ obſidionis, quando tanta fuit calamitas Iudæis quod fugiebant & in ſpeluncis & in cauernis montium latitabant, vbi ſiti, & fame affligebantur, ita vt mallent non eſſe, vel nunquam fuiſſe. Vnde narrat *Ioſephus* ſe cum quadraginta comitibus fugiſſe in quandam ſpeluncam, vbi inuenti à Romanis capti fuerunt.

h In quibus,] ſcilicet, quando fiet vindicta de morte.

i Dicent: Beatæ ſteriles. *Iſa.* 54. a. Lauda ſterilis quæ non paris decanta laudem, &c.

k Et ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Ad literam imminente captiuitatis articulo dicentur ſteriles, & non lactantes beatæ, quia ad fugam expeditæ, quia in captiuitatis miſeria prægnantes vel lactantes aufugere non poterunt: Hæ pro onere ventris, illæ verò pro onere pectoris.

Δ Tunc incipient

Exponit iſta *Beda*, *Moraliter* in bono. *Moralit.*

l Beatæ ſteriles & ventres qui non genuerunt,] id eſt, qui propter Deum, ſiue regnum cælorum ſe caſtrauerunt ſiue viri, ſiue mulieres poſſunt ſe caſtrare ſpiritualiter licet non corporaliter *Matth.* 19. Sunt Eunuchi qui ſeipſos propter regnum cælorum caſtrauerunt. *Iſaia* 56. b. Non dicat Eunuchus ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit Dominus Eunuchis, dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus id eſt, quam ſi haberent filios & filias.

m Et vbera quæ non lactauerunt] lacte adulationis. *Prouerb.* 1. b. Fili mi ſi te lactauerint peccatores ne acquieſcas eis. *Thren.* 4. a. Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos. Tales enim qui ſe caſtrauerunt, i. carnem mortificauerunt, vel votum virginitatis fecerūt quandoq; tentātur vel circa lapſum, quia in lubrico huius vitæ nunquam ſecura eſt religio Chriſtiana. Memores ergo ſuæ fragilitatis, ingruente articulo tentationum, montibus & collibus petunt operiri, i. meritis ſanctorum & exēplis, vel etiā orationibus protegi Et vocat ſanctos colles & mōtes, propter eminentiam ſanctitatis & conſtantiam mentis Et hoc eſt.

Δ Tunc, id eſt, tempore

A *a* Tunc incipient dicere montibus, &c.] Ac si dicerent præbete nobis tuum latibulum. Simile *Apocal.* 6. d. *Osea* 10. e. Ita exponitur ad literam. Sed etiam exponitur hoc de reprobis, quia prolata in eos sententia damnationis, petent ad literam hiatu terræ absorberi, quia vellent si fieri posset quod terra clauderet os suum. Vnde illa calamitas quam fecerunt Romani in Iudęa, significat calamitatẽ & miseriam quæ erit reprobis in die iudicij, vel etiam in die mortis. De qua dicitur *Amos* 9. a. Non erit fuga eis, fugient, & qui fugerit non saluabitur, si descenderint in infernum inde manus mea educet eos, & si ascenderint vsque in cælum, inde detraham eos, & si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti & mordebit eos, & si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio & occidet eos, & ponam oculos meos super eos in malum & non in bonum. *Gregor. in moralib.* Quomodo erunt angustæ viæ vndique reprobis: Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos, à dextris peccata accusantia, à sinistris infinita dæmonia ad supplicium trahentia, intus conscientia vrens, foris mundus ardens, miser peccator sic deprehensus quò effugies? Latere erit impossibile, apparęre intolerabile. Si quæris quis te accusat? Dico quod totus mundus, quia offenso creatore omnis creatura perditum habet odio. Ideo dicit *Sophon.* 1. d. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis, dies illa dies iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ, & clangoris. Bonum est cogitare de die illa, vt timor incutiatur. Vnde *Hieron.* Siue comedam, siue bibam, siue quid aliud agam, semper videtur auribus meis insonare illa vox terribilis: O vos mortui qui iacetis in sepulchris surgite, venite ad iudicium. *Apoc.* 6. d. Reges terræ & principes & tribuni & diuites & fortes & omnis seruus & liber, abscõdent se in speluncis & petris montium, & dicent mõtibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum & ab ira agni, quoniam venit dies magnus irę ipsorum, & quis poterit stare? Et hoc est quod hic dicitur [Tunc incipient dicere montibus, &c.] Ad literam vellent si fieri posset, quod montes & colles caderent super eos, vt non viderent Christum iratum. *Malach.* 3. a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans & quasi herba fullonũ. *Isa.* 30. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione & lingua eius quasi ignis deuorans, & spiritus eius quasi torrens inundans ex abundanti.

a Tunc b incipient dicere c montibus: d Cadite super nos, & e collibus, Operite f nos. g Quia si in viridi ligno hæc h faciunt i in arido quid k fiet? l Du-

Moralis. * *a* Tunc,] id est, tempore tentationis.

b Incipient dicere] quia tribulatio aperit os.

c Montibus,] id est, maioribus sanctis.

d Cadite super nos,] id est, vestris precibus nos defendite condescendentes nobis.

e Et collibus,] id est, minoribus sanctis, siue viuis, siue mortuis.

f Operite nos] orationibus, ne videat nos iudex iratus. *Iob* 24. b. Non habentes velamen ex se, scilicet, amplexantur lapides, id est, sanctos. *Osea* 10. c Lappa & tribulus ascẽdet super aras eorum, id est, tentatio vana super corda, & dicent montibus operite nos & collibus cadite super nos. Sequitur. *g* Quia si in, &c.] Lignum viride Christus est omnium virtutum virore vires, nihil omnino ariditatis habens quod esset dignum combustione, id est, punitione, quia peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *Isa.* 53. b. De hoc ligno dicitur *Prou.* 3. c. Lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam. Et *in Psalm.* 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. *Apoc.* 22. a Ostendit mihi flumen, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim per menses singulos reddens fructum suum. De hoc etiá ligno. *Ezech.* 47. c. Hoc lignum igne passionis cõbustum est. Similiter omnes sancti qui sunt ligna viridia similiter igne tribulationis vruntur in mundo, quia omnes qui volunt piè viuere in Christo persecutionẽ patiuntur, vt dicitur 2. *Tim.* 3. d. *Eccl.* 27. a. Vasa figuli probat fornax & homines iustos tentatio humiliationis. Modò enim tempus est tribulationis iustorum. 1. *Pet.* 4. d. Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei. Continua sic: [Quia si in viridi, &c.] Quasi verè debetis flere super filios vestros, quia si ego qui sum viride lignum, & fructuosum, patior tam grauia tormenta, ipsi patientur longè grauiora qui sunt lignum aridum & infructuosum. Vel etiam si sancti omnes per ignem tribulationis exeunt de mundo, quæ tormenta manent eos qui omni bono sunt vacui & peccatis pleni? Et hoc est [Quia si in viridi ligno] id est in Christo vel quolibet viro iusto. *h* Hæc faciunt] iniqui.

i In arido,] id est, in peccatore ab omni gratia arefacto. *Iob* 10. d. Pœnæ militant in me. In Christi curia non est miles gula, sed pœna. *k* Quid fiet,] id est, qualem & quantam pœnam sustinebunt in futuro. 1. *Pet.* 4. d. Si primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus quidem vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? *Prouer.* 11. d. Si iustus in terra recipit, quantò magis impius & peccator? Sequitur.

l Ducebantur autem, &c.] Lucas causa breuitatis aliqua prætermittit quæ alij plenius exequuntur. Duo tamen determinat, scilicet, cum quibus, & vbi fuit Dominus crucifixus, dicens quod cum duobus nequam, & in loco Caluariæ est crucifixus, quæ non carent mysterio. Cum latronibus crucifigi voluit duplici ratione. Prima est, vt propheria impleretur. *Isa.* 53. d. Et cum sceleratis reputatus est. Secũda est, vt sic ostenderet pro quibus pateretur, id est, pro peccatoribus, *Matth. cap.* 9. b. Non veni vocare iustos sed peccatores, 1. *Pet.* 3. c. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis. In Caluaria verò crucifigi voluit, vt locus damnationis de cætero esset locus glorificationis. *Isa. cap.* 60. c. Gloria Libani ad te veniet abies & buxus, & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo. Gloriam Libani, dicit lignum crucis, quod de monte Libani fuit allatum, quando Salomon ædificauit templum, vt dicitur, & vsque tunc non fuit in opus aliquod positum. Hoc tamen non est multum authenticum. Alia ligna quæ hic tanguntur fortè fuerunt ibi. *Dominus cum latronibus voluit crucifigi duplici ratione.*

Mystice. Duo latrones, sunt duo populi, qui animas suas Domino furati fuerant, inter quos Dominus crucifixus est, quia pro vtroque in cruce mortuus est. Dexter latro pœnitet & confitetur, hic est gentilis populus, qui per fidẽ passionis saluatur. Latro sinister est populus Iudaicus, qui adhuc blasphemus existit. Secundùm *Augustinum*, per duos latrones significatur totum genus humanum, in cruce tribulationis & miseriæ præsentis affixum. Sed altera pars à dextris est crucifixa. Hi sunt qui pro Cælesti gloria patiuntur. De quibus dicitur *Roman.* 8. c. Filij Dei sumus, si autem filij & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt & simul glorificemur. Altera pars crucifixa est à sinistris. Hi sunt qui pro mundi gloria vel aliqua causa terrena patiuntur. De quibus dicit Dominus, *Matth.* 6. a Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Et hoc est quod dicitur *Matth.* 24. d. Duo in agro, vnus assumetur & alter relinquetur.

Moraliter. Iesus est spiritus humanus. Duo latrones, caro & mundus. Quos secum debet spiritus crucifigere, sicut docet Apostolus *in Epistola ad Galat.* De primo 5. d. vbi dicit. Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. De secundo dicitur 6. *cap.* d. Mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Caro crucifixa est à dextris, cui dicit spiritus. Hodie mecum eris in Paradiso. Latro sinister mundus est, qui omnibus pro Christo crucifixis insultare non cessat. Tres igitur sunt cruces, scilicet, crux carnis, crux mundi, crux spiritus. Crux carnis, id est, in qua caro crucifigitur, est rigor disciplinæ. Cuius quatuor ligna, sunt quatuor partes disciplinæ, id est, vigilia, abstinentia, labor manuum, disciplinatio verberum. Crux in qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus. Quatuor brachia sunt, consideratio breuitatis mundi, contemplatio æternitatis, aspernatio terrenorum, assidua mortis cogitatio, hoc est principalius in hac cruce. Vnde *Hieronymus.* Facile contemnit omnia qui se semper cogitat esse moriturum. Crux spiritus, id est, in qua spiritus crucifigitur, est amor Dei. Brachium superius est obedientia. Brachium inferius est humilitas. Brachium dextrum est charitas. Brachium sinistrum est patientia. In hoc etiam quod in medio crucifixorũ voluit Dñs crucifigi, docet quod in medio pœnitentiũ est agẽda pœnitẽtia, & inter disciplinatos est seruãda disciplina. Aliter enim nec scãdalum aliorũ nec

A periculum proptium eſfugitur. Vnde *Sen.* Nihil tam fugiendum eſt quam diſſimilium ſocietas. *Eccleſ.*13.c. Omnis caro ad ſimilem ſui coniungetur, & omnis homo ſimili ſibi ſociabitur. In hoc ergo condemnat Dominus quorumdam ſingularitatem, imò indiſcretionem, qui aliis ieiunantibus voluns manducare, & aliis manducantibus volunt ieiunare. Quando alij dormiunt voluns vigilare, & econuerſo. Tales neceſſariò turbant ſocietatem. Veruntamen in malo non eſt tenenda ſocietas. *Seneca ad Lucilium.* Vtrumque cauendum eſt, neve ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt, recede in teipſum quantum potes, cum his conuerſare qui te meliorem facturi ſunt, illos admitte quos tu potes facere meliores. Modò proſequere literam.

cebātur autē & alij duo *b* nequā *c* cum eo, vt interficerentur. Et *d* poſtquā venerūt in locū qui vocatur Caluariæ ibi *e* crucifixerūt eum, *f* & latrones *g* vnū à dextris, & alterum à ſiniſtris. *h* Ieſus autē dicebat: Pater dimitte illis; non .n. ſciunt quid faciunt.

a Ducebantur autem & alij duo] vt hic punctus ſit. Ipſi dico.

b Nequam] quia latrones ducebantur, inquam.

c Cum eo vt interficerentur.] Hi ſunt duo incarcerati cum Ioſeph: *Geneſ.*40.a qui flagellabantur propter peccata, ſed vnus emendatur, alter ab emendatione deſtruitur. Hæc autem conſuetudo educendi reos ab antiquo inoleuit. Vnde *Geneſ.*38.f. Producatur Thamar & comburatur. Item *Leuit.*24.c. præcipitur blaſphemus lapidari extra caſtra. Et *Num.*15.d. colligens ligna in ſabbato. Sed nonne deberet hoc potius fieri in medio caſtrorum, vel ciuitatis, cum ideo puniantur vt alij terreantur? Vnde *Leuit.cap.*20.c. de illo qui reuelauerit pudenda ſororis: Occidentur ambo in conſpectu populi ſui. *Gloſſ.* vt vnius afflictio multorum ſit correctio. Solutio. Extra fiebat vbi omnes confluere poſſent, & non eſſet impedimentum ad videndum, & ne locus publicus eſſet continuus vicino horrori ſi in caſtris fieret. Fuit autem iſta eductio Chriſti figurata ante legem, ſicut dicit *Hieron.* & in lege. Ante legem per Abel: quem eduxit Cain in agrum, vbi occidit eum: *Geneſ.*4.b. Item per Iſaac quem eduxit Abraham in montem, vt eum Domino immolaret: *Geneſ.*22.b. Vel per Ioſeph, qui in deſerto Dothaim proiectus eſt à fratribus in ciſternam: *Geneſ.*37.e. In lege verò per ſerpentem æneum, quem Moyſes in deſerto ſuſpendit in patibulo: *Num* 21.e. Prophetia etiam fuit. Vnde *Deut.*28.g. Erit vita ſua quaſi pendens ante te, timebis nocte & die & non credes vitæ tuæ. *Iſa.*50.& 53. *per totum. Ierem.*11.d. Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam. *Dan.cap.*9.g. Poſt hebdomadas ſexagintaduas occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt. *Zachar.* 13.e. Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicit. His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me, id eſt, in domo Abraham, Iſaac, & Iacob. Sequitur.

d Et poſtquam venerunt in locum, qui vocatur Caluariæ.] 4. *Reg.cap.*9.g. Non inuenerunt niſi caluariam eius, &c. Caluaria eſt caput hominis mortui à carne & capillis nudatum, ſcilicet, ipſum os capitis nudatum, quale ſoles circa ſepulchra in cœmeteriis inueniri. Erat ergo locus extra ciuitatem deputatus morti damnatorum, & dicebatur locus Caluariæ, vel caluarium, vt nomine contenti continens deſignetur, quia ibi continebantur caluariæ damnatorum, qui ibi decollabantur, vel fortè ſuſpendebantur. Dixerunt autem quidam locum illum dictum caluariam propter caluariam Adæ ibi ſepulti. Sed *Hieron.* dicit tales mentiri. Vnde dicit. Dicunt quidam locum Caluariæ eſſe in quo ſepultus eſt Adam, & ideo ſic appellatum, quia ibi conditum eſt corpus eius, & hoc eſt quod Apoſtolus ait: Surge qui dormis & illuminabit te Chriſtus. Fauorabilis interpretatio & mulcens aures populi, nec tamen vera, quia Adam ſepultus legitur iuxta Hebron. *Ioſue cap. decimo quarto*, d. Sed dicit *Ambroſ. ad Rom.* quod hic ſepultus eſt Adam, vnde & depingitur ſub cruce. Sed dicimus, quod eſt Ambroſ. adoperti, & conſentimus *Hieronymo.* Item *Hieronymus.* Si Golgotha tumulus eſt Adam & non damnatorum locus, & ideo crucifigitur Dominus vt ſuſcitet Adam, quare duo latrones hic crucifiguntur? Erat autem locus ille tunc extra ciuitatem, in quo ſignificatur quod Paſſio Chriſti profutura erat, non Iudæis qui in ciuitate manebant, ſed gentibus, quæ extra erant. Similiter ſi volumus, vt nobis proſit, oportet, vt non habitemus in ciuitate mundi, ſed extra ſimus mente & deſiderio, vel corpore, vt religioſi. *Hebr. cap. decimotertio*, b. Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret populum per ſuum ſanguinem extra portam paſſus eſt: Exeamus igitur ad eum extra ciuitatem improperium eius portantes: Non enim habemus hic manentem ciuitatem, &c.

e Ibi crucifixerunt eu.] *Prouerb. cap. vigeſimoſecundo*, d. Configet eos qui confixerunt animam eius. *Zach. cap.* 12. e. Aſpicient ad me quem confixerunt & plangent. *Malach. cap. tertio*, b. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me. Et *infrà.* In decimis, id eſt, propter decimas. *Habac. cap.* 3. a. Cornua in manibus eius, &c.

Iam multi clauſtrales vix lauant crucem ſuam figi in Caluaria id eſt, in ſterili, & in arido loco. Iſa. 3x.d. Erit deſertum in Carmel. &c.

f Et latrones] accuſatiuè ſupple crucifixerunt.

g Vnum à dextris & alterum à ſiniſtris] vt communicaret Chriſtus opinioni eorum. *Ambroſ.* Execrabilis in facto iniquitas Iudæorum, quæ quaſi latronem crucifigit omniū redemptorem, bonus tamen in myſterio latro, qui inſidiatus eſt diabolo, vt vaſa eius auferret. Summa eſt, quia crucifigunt eum quaſi latronem, quem tamen neſciunt eſſe bonum latronem, quia quadam pia fraude ſurripuit vaſa diaboli, ſicut dicentes eum filium fabri, neſciebant ſe verum dicere, quia reuera fuit filius fabri, qui fabricaſset auroram, & Solem. *Apocalyp. cap. tertia*, a. Veniam ad te quaſi fur, *ſuprà* 12. e. Si ſciret paterfamilias, qua hora fur veniret, id eſt, iudex. Bonus latro, qui coram oculis rapit. *Iob cap. quadrageſimo*, c. In oculis eius, quaſi hamo capiet eum.

h Ieſus autem dicebat: Pater dimitte illis: Non enim ſciunt quid faciunt.] Quod docuit Ieſus, hoc facit, ſcilicet, orate pro inimicis. *Matth. cap. quinto*, g. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. *Iſaiæ cap.* 53. d. Ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit. Et non ſolum orauit pro inimicis, immò allegauit pro illis, ſcilicet, non enim ſciunt quid faciunt Sic & Stephanus, *Act. cap.* 7. g. Lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem, Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum, &c. Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum, quia neſciunt quid faciunt A patris autem nomine inchoauit Ieſus orationem ſuam, vt citius impetraret. *Beatus Bernardus.* Oratio quæ paterno dulceſcit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum mihi fiduciam præſtas. Vnde cum diſcipuli rogaſſent eum, vt doceret eos orare, dicentes. Domine doce nos orare, ſicut Ioannes docuit diſcipulos ſuos. Ait illis: Cùm oratis dicite, Pater ſanctificetur nomen tuum, *ſuprà* 11. a. Nota quia Lucas in figura vituli meritò pingitur, quia in principio libri ſui de ſacerdotio incipit, & hic quoque de ſacerdotio Chriſti agit, vbi dicit Chriſtum orare pro perſecutoribus. Vnde *Beda.* Quia Lucas ſacerdotium Chriſti ſcribere diſpoſuit, rectè Dominus apud Deum pro perſecutoribus iure ſacerdotis intercedit, &c. 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus, &c. *Roman.* 8. e. Spiritus poſtulat, &c. Ex hac etiam *Gloſſ.* eſt argumentum, quod ſacerdotes de iure debent orare pro perſecutoribus ſuis. *Num.* 16. d. Moyſes & Aaron orant pro perſecutoribus ſuis. Sed contra 2. *Paral. cap.* 24. f. de Zacharia, qui cum moreretur ait. Videat Dominus & requirat. Sed hoc ſoluitur per *Gloſſ.* hic ſequentem *Bedæ.* Non orat pro eis qui per inuidiam & ſuperbiam quem filium Dei intellexerunt, negant & crucifigunt, ſed pro eis, qui zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam, *Roman.* 10. a. Neſcierunt quid fecerunt. Et exauditus fuit, quia vno die crediderunt tria millia, alio quinque. *Act. cap.* 2. g. Item. 4. a. *Ioan. cap.* 17. b. Ego pro eis rogo non pro mundo, &c. Et *infrà*, c. Non pro eis autem tantom rogo, ſed pro eis qui per verbum eorum credituri ſunt in me. Contra principium *Gloſſ.* eſt hoc quod dicitur, 1. *Corinth.* 2. b. Et ſi cognouiſſent nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Solut. Intellexerunt, id eſt, vehementer ſuſpicati ſunt. Vel, id eſt, intellexiſſe reputantur, *ſup.* 12 f. Qui cognouit voluntatem, &c. *Gloſſ.* Cùm poſſent ſcire ſi vellent ſtudium adhibere, non neſcientes, ſed contemnentes iudicandi ſunt. *Ier.* 9. b. In dolo renuerunt me ſcire dicit Dominus. 1. *Ioan.* 5. c. Eſt peccatum ad mortem, & non pro illo dico, vt roget quis. Sed contra *Pſal.* 55. Pro nihilo ſaluos facies illos. *Gloſſ.* Noli deſperare quem roges, attende non pro quo roges. Solu.

Δ 2. *Tim.* 2. c.

A s. *Timot.* 2.c. Nouit Dominus qui sunt eius, & ideo scit pro quibus orandum sit, nos autem nescimus. Tamen sensus *Gloss.* est, non orat, id est, non dicitur orare, quia ipse conuertit quandoque ex Basan, id est, desperatissimos iniquorum Deus, pro iisdem tamen orat inquantum homo.

a Diuidentes verò vestimenta eius miserunt sortes. Et b stabat populus expectans, c & deridebant illum principes cum eis d dicentes: Alios saluos fecit, e se saluum faciat, si hic f est Christus Dei electus. g Illudebant autem ei & milites

Sequitur. a Diuidentes, &c.] *Ioan.* 19. d. plenius, & expressius narrat hanc historiam. *Mat.* 27. e *Marc.* 15. b. Dicit enim, quod secundum numerum suũ diuiserunt sibi milites vestimenta Iesu, ita quod vnusquisque habuit suam partem præter tunicam inconsutilem, quæ erat desuper contexta per totum. Erat enim reticulata. i. facta in modum retis, & ita non erat consuta acu, sed in superhumerali à manica in manicam panno in transuersum desuper insuta, sicut pelliceis in superhumerali à manica in manicam subsuimus latam corrigiam ad robur ipsarum pelliciarum. Tunica ergo non fuit diuisa sed sortita. Hæc autem magnum habent mysterium. Sed literam videamus primò.

a Diuidentes verò, &c.] Sic construe. [Diuidentes verò vestimenta sua] supple alia à tunica [miserunt sortes] supple super tunicam. Vel potest dici quod miserunt sortes super vestimenta sua diuisa, quia factis inde quatuor partibus, potuit esse, quod iecerunt sortem quæ pars in cuius sortem caderet. *Psal.* 21. Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. *Ambr.* Ascensurus crucem regalia deposuit ornamenta, vt scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum regem, sed in iudicio quasi victor assistit, ideo & tunc regali purpura indutus est vel veste alba.

Chrysost. In latronibus hoc nõ fecerunt. [Miserunt.] *August.* *Marc.* 15. b. Mittentes sortem super eis. Tanquam super omnibus vestib. sors missa sit, sed breuitas facit obscuritatẽ. Ac si diceret. Diuisio omniũ vestimẽtorum completa non esset, nisi sorte accepisset quis tunicam, &c.

Mystice. Mysticè, secundum *Bedam*. Vestis Domini quadripertita, est Ecclesia Christi per quatuor mundi partes diffusa, Christi nuditate induta, Christi paupertate ditata, Christi morte viuificata. Vnde *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos & reuiuiscant. 2. *Cor.* x. b. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Quod autem Ecclesia sit vestis Christi dicitur, *Isa.* 49. c. vbi loquitur pater ad filium dicẽs. Viuit Dominus quia his omnibus velut ornamento vestieris. Item *Galat.* 3. d. quotquot baptizati estis, Christum induistis, sicut tunica induit hominem. Tunica inconsutilis & indiuisa est vnitas Ecclesiæ vsque in finem sæculi duratura. *Act.* 4. f. Multitudinis credentium, &c. *Cant.* 6. c. Vna est columba mea. Hæc vnitas vinculo charitatis quasi glutino continetur, quia charitas est glutinum Ecclesiæ, significata per bitumen, quo linita est arca Noë intus & extra. Sors autem quæ hanc tunicam vni assignat, est gratia Dei, quæ hãc vnitatem integram conseruat. Rectè autem nomine sortis gratia Dei significatur. Sicut enim sors de communi consensu mittitur, & super vnum tantùm cadit, omnibus tamen satisfacit, sic gratia Dei tantùm vni datur, id est, vnitati Ecclesiæ, & in vnitate datur omnibus. Itẽ sicut sors nemini fauet pro dignitate vel personatu vel primatu, sed occulto Dei iudicio non meritis personæ cadit, sic gratia Dei nemini datur pro personatu, sed sola Dei dispositione, & occulta voluntate venit, *Ioan.* 3. a. Spiritus vbi vult spirat, & nescis vnde veniat, aut quò vadat. *Prouerb.* 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. *Eccles.* 14 c. In diuisione sortis da, & accipe. Vel super tunicam Domini sortes mittuntur à militibus, quia bona Ecclesiæ casu, & fortuna assignantur nobilibus. *Abdiæ* 1. d Super Ierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi vnus ex eis. Secundum *B. Bernard.* vestes Domini sunt misericordia, & veritas, iustitia & pax. Vnde *Iob* 29. c. Iustitia indutus sum, & vestiui me, sicut vestimento & diademate, iudicio meo. Tunica inconsutilis est Christi charitas indiuisibilis. *Genes.* 37. a. Israël diligebat Ioseph, eò quòd in senectute genuisset eum, fecitque ei tunicam polymitam. Secundum *Hieronymum*, vestimenta Christi, sunt præcepta Dei, quibus regitur corpus eius, id est, Ecclesia. *Isa.* 61. d. Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundedit me. Quatuor milites quibus diuisa sunt vestimenta, sunt quatuor genera hominum, quibus data sunt præcepta, scilicet, coniugati, viduati, prælati, religiosi. Qui omnes dicuntur milites, quia omnes militant, vel Christo, vel diabolo. *Iob* 7. a. Militia est vita hominis super terram. Item *Iob* 25. a. Nunquid est numerus militum eius. 2. *Tim.* 2. a. Labora sicut bonus miles Christi, non diaboli. Et quomodo, ipse determinat consequenter. Nemo militans Dei implicat se sæcularibus negotiis. Per tunicam inconsutilem, intellige vnitatem Ecclesiasticam, per sortes, gratiam Dei, sicut prius. Sequitur.

b Et stabat populus expectans.] Aliqui vt considerarent finem. *Sophon.* 3. b. Expecta me in die resurrectionis meæ. Aliqui vt deriderent. Vnde sequitur.

c Et deridebant illum principes] sacerdotum [cum eis,] id est, cum populo. *Iob cap. duodecimo*, a. Deridetur iusti simplicitas.

d Dicentes, alios saluos fecit.] Verum dicunt, sed nolentes, quia multos saluos fecit à culpa & pœna. Ad hoc enim venit in mundum. Vnde vocatus est Iesus, id est, Saluator. *Matth.* 1. d. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim, &c. Et in hoc verbo se damnabiles ostendunt nolentes, quia velint nolint fatẽtur quòd alios saluos fecerit, scilicet quod ægros sanauerit, & mortuos suscitauerit. Hoc enim negare non poterant. Vbi ergo occidunt quem fatentur alios saluos fecisse, se damnabiles ostendunt.

e Se saluum faciat,] id est, à cruce liberet. Ac si probabiliter dicerent, apparet quod cum alios saluos fecerit, in virtute Beelzebub hoc fecit, sicut nos dicebamus. Si enim propria virtute hoc faceret, modò seipsum saluaret.

f Si hic est Christus Dei electus,] quasi dicat, si non liberat se, non est Christus Dei electus. *Chrysost.* O inquinati, neque Prophetæ erant Prophetæ, neque iusti iusti quia non liberauit eos Deus à periculis, *Sap.* 2. d. Tentemus quæ ventura sunt illi & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus Dei filius, suscipiet illum & liberabit illum de manibus contrariorum. Sequitur.

g Illudebant autem ei & milites,] iam crucifixo, cui etiã illuserant nondum crucifixo, induentes eum purpura & coronantes eum spinis, & genua ante eum quasi ante regem flectentes, sicut narratur *Marc.* 15. b. Quæ fuit tertia illusio Christi. Ter enim & à tribus & in tribus locis fuit Christo illusum, sicut prædictum est. Primò, à sacerdotibus in domo principis sacerdotum, quando velata eius facie sputis & alapis afficiebant eum, dicentes, prophetiza, &c. Secundò, fuit Christo illusum ab Herode & exercitu eius in domo ipsius Herodis, quando induerunt eum veste alba, vt dictum est, *supra eodem*, b. Tertiò, fuit Christo illusum à militibus Romanis in prætorio Pilati, quam illusionem hic in parte tangit Lucas. Et propter hanc triplicem illusionem Christo illatam, triplex honor exhibetur ei in die Parasceue, trina genuflectione, & trina laudis decantatione. Significat autem hæc triplex illusio Christi, triplicem illusionem, qua eidem, id est, Christo illuditur quotidie. Primò, à sacerdotibus in domo pontificis. *Isaiæ cap. vigesimooctauo*, d. Audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalem, id est, in Ecclesia. Secundò, à principibus. *Psal.* 2. Astiterunt reges terræ, &c. Tertiò, à minoribus. *Ierem.* 15. c. Væ mihi mater mea, quare, &c. omnes maledicunt mihi. Attendendus est autem ordo illusionum & dignitas illusorum. Prima est illusio sacerdotum, quos Dominus super omnes homines sublimauit & honorauit, vnde honorem Christi super omnes deberent quærere & iniurias vindicare, & ipsi èconrrario priores sunt & peiores in contumeliis & illusionibus Christi. Vnde *Isaiæ cap. primo*, a. Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerũt me. *Psalm.* 108. Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi. Et tu quid Domine? Ego autem orabam. Secunda est illusio regis & principum, quos Dominus secundo loco plus sublimauit & honorauit in terra, & ipsi post sacerdotes magis dehonorant ipsum. *Oseæ* 7. b. Cœperunt principes furere à vino, extendebat manum suam cum illusoribus, id est, cum sacerdotibus. *Isaiæ cap.* 37. a. Super quem lusistis? super quem dilatastis os & eiecistis linguam? Nunquid non vos filij scelesti, &c.

A Tertia est

Δ Tertia est illusio militum, quos Dominus tertio gradu, i. post principes plus honorauit in terra, quia eos libertati donauit, vt nulla seruitute tenerentur obnoxij, sed magis essent domini aliorum: Et ipsi post principes magis offendunt, quia populum quem deberent tueri & defendere opprimunt & affligunt. Vnde *Isa.* 3.b. populum meum exactores sui spoliauerunt. Illudunt etiam aliter milites & principes Christo, quia dum orant in templo mitæ videntur deuotionis, sed tamen Dominum persequuntur & derident in membris.

a accedentes; & *b* acetum offerentes, *c* & dicentes: Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac. *d* Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis, & Hebraicis & Latinis: Hic est rex Iudæorum.

Prouer. 3.d. Illusores quoque, &c. *Isa.* 37.d. Cui exprobrasti & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuã, & leuasti altitudinem oculorum tuorum? Ad sanctũ Israël, in manu seruorum tuorum exprobrasti Domino. *V. Bern.* Totus mundus contra te coniurasse videtur bone Iesu, & hi primi sunt, qui videntur regere populum, gerere principatum. 1. *Esd.* 9.a. Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima. Nota quod præterit Lucas de celebri illusione, quæ facta est Domino pendenti in cruce, quando insultabant ei dicentes. Si rex Israel es descende de cruce & credimus tibi. Et videbatur probabilis eorum illusio. q.d. Non venisti, nisi vt Israel conuerteres ad fidem, ergo descende, & credimus tibi. Hæc illusio celebris facta est post tres supra dictas illusiones, pro quibus vt dictum est, in die Parasceues recompensamus ei trinam adorationem ante reuelationem Crucis. Pro hac autem celebri quarta illusione, reuelata cruce omnes occurrimus ad adorandam crucem. Sequitur. a Accedentes] ad Iesum corpore, sed recedentes corde. *Psal.* 37. Et qui iuxta me erant de longè steterunt. *b* Et acetum offerentes] ori eius. Hic etiam præterit quod apud Ioannem legitur, quia Dominus pendens in Cruce, ait: Sitio, & intinxerunt spongiam in aceto, & imposuerunt arundini, & ita propinauerunt ei acetum vt maturiùs expiraret. Aiunt enim physici, quod si detur acetum posito in Cruce, vel in alio patibulo, citiùs expirat. Ideòque propinauerũt ei, ne fatigaret eos diuturna expectatio mortis, quia milites crucifigentes non poterant reuerti donec obiisset. Vel acetum, i. vinum acetosum, quod fortè ideo secum portauerant, vt inde potarent crucifixos, vt citiùs morerentur, sicut dictum est. Vel fortè vinum quod milites secum portauerant ad bibendum, propter calorem corruptũ est, & acuerat, quia terra calida est, & illud propinauerunt ei, quando dixit. Sitio. *Matth.* 27.d. dicit. Dederunt ei vinum cum felle mixtum. Vnde *Habac.* 2.c. Væ qui potum dat amico suo & miscet fel. *Marc. cap.* 15.b. dicit. Vinum myrrhatum. Et *August. de concordia Euangelistarum*, glossat, id est, vinum amarissimum fortè Iudæi posuerunt ei fel & myrrham quæ amarissima sunt, quod fuit eis maxima malitia. Vnde *Bern.* Amara vitis amarum vinum facit, & propinat Iesu. Et sumitur hoc de *Ierem.* 2.e. vbi dicitur. Quomodo conuersa es mihi in prauum vinea aliena. *Psal.* 68. Et in siti mea potauerunt me aceto. *Ambr.* Acetum bibitur, & vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur. *Prouer.* 10.d. Sicut acetum dentibus & fumus oculis, &c.

Mysticè. *Mysticè.* Ipsi Iudæi erant acetum, id est, vinum acidum, quia vinea Soreth primo protulit vinum bonum in Patriarchis, sed vinum acidum in peruersa medietate. Vel etiam vinum myrrhatum sicut Marcus dicit, significat amaritudinem peccatorum, quam Iudæi obtulerunt Domino sitienti salutem eorum. Vnde *Psal.* 68. Dederunt in escam meam fel & in siti mea potauerunt me aceto. Et adhuc multi idem faciunt. Christus enim sitit vinum charitatis, & ipsi offerunt ei vinum iniquitatis. De quo *Prouer.* 4.c. Panem impietatis comedunt & vinum iniquitatis bibunt, illi, scilicet, de quibus loquimur hic, scilicet, sacerdotes, principes & milites. Sed certè, qui modò potat Iesum tali vino, potabitur ab ipso, vino iræ indignationis suæ. Vnde *Apocal.* 16.d. Babylon magna venit in memoriam ante Deum, date illi calicem vini indignationis, & iræ eius. Sequitur. *c* Et dicentes, &c.] Duo imponebantur Domino. Vnum quod faciebat se Christum promissum in lege, alterum quod dicebat se regem Iudæorum. Sacerdotes legem scientes Christo in lege promisso & expresso illuserunt. Vnde dixerunt, se saluum faciat si hic est Christus Dei electus. Milites verò legis ignari regi Iudæorum insultauerunt, quod magis videbatur esse cõtra Cæsarem. Vnde dixerunt [Si tu es rex Iudæorum, saluũ te fac,] id est, à morte te libera. Hoc suggerebat diabolus iam cognoscens mysterium crucis quod prius fuit ei occultum, quando mortem eius persuasit. Sed Dominus non acquieuit suggestioni, docens in tribulatione perseuerantiam. *b* Erat autem, &c.] *Aug.* Corde non carne: *Marc.* 15.e. dicit: Et erat titulus causæ eius inscriptus, rex Iudæorum. Et dicitur titulus causæ eius, quia continet causam crucifixionis eius, scilicet, rex Iudæorum. Hæc enim fuit vna de præcipuis causis suæ crucifixionis, quia scilicet, dicebat se regem Iudæorum. Item dicitur titulus causæ eius, quia indicat triumphum Christi & causam triumphi. Per hoc enim quod dicitur: Rex Iudæorum, ostenditur quod non in morte perdidit Dominus regnum & dominium Iudæorum, sed magis acquisiuit Verorum Iudæorum dico. Vnde & dicitur titulus triumphalis, ad differentiam aliorum. *Hieron super Psal.* 58. Eripe me de inimicis meis, distinguit triplicem titulum, id est, titulum memorialem, præconialem, triumphalem. Memorialis, est qui fit in memoriam, sicut epitaphia, quæ fiunt super sepulchra mortuorum, vt memoria eorum celebretur. Præconialis est, quid scribitur in portis nobilium ciuitatum, vel super limina domorum in laudem & præconium eorum, vt ciuitas solis. *Isa.* 19.c. vel domus Iulij, & huiusmodi. Titulus triumphalis est, qui continet causam & ordinem triumphi, qui antiquitus scribebatur in arcubus. Talis fuit hic titulus, de quo *Isa.* 19.c. dixit propheticè, erit altare in medio Ægypti, id est, crux in medio mundi, & titulus Domini iuxta terminum eius. Erat autem scriptus tribus linguis, id est, Græca, Latina, Hebraica. Licet enim essent septuaginta duæ linguæ, tamen his tantùm tribus scriptus est. Et dicit *Gloss.* causam, quia, scilicet, hæ præ cæteris eminebant. Græca eminebat propter sapientiam Græcorum, Latina propter potentiam Romanorum, Hebraica propter religionem & mansuetudinem Iudæorum. Item ideo, vt omnes qui erant tunc Ierosolymis possent legere & intelligere causam mortis Dñi. Item vt pro omnibus pati, & omnibus dominari in perpetuũ ostenderetur. Vnde cum Iudæi dixissent Pilato: Noli scribere, rex Iudæorum, &c. respõdit. Quod scripsi, scripsi. q. titulus iste quem apposui indelebilis & perpetuus est. In *Psal.* 48. *in titulo. Aug.* Tribus linguis, quasi tribus testibus titulus est approbatus, quia in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum. *Deut.* 19.d. Certum est autem hoc esse scriptum tribus linguis. f. Rex Iudæorũ. In Græco. n. scriptum est, βασιλεὺς ἐξομολογητῶν. In Hebræo, Malchus Iudæorum. In Latino, rex confitentiũ. Quod autem præcedit. f. Iesus Nazarenus, potuit tantum hebraicè scribi. Sciendum etiã, quod crux Dñi prius fuit tantum trium brachiorũ similis literæ Græcæ Tau, ita quod nihil erat super lignum transuersum, & caput Domini retrò penderet. Vnde & ait Dominus in Euangelio. Filius hominis non habet vbi reclinet caput suum. i. non habebit in cruce. Pilatus verò apponi fecit superius brachiũ & in illo ex transuerso posuit tabellam in qua scripsit titulum. Et non est mirãdũ si de diuersis lignis inueniatur crux Dominica, quia de alio ligno fuit lignum transuersum, & de alio lignũ erectum, & de alio truncus terræ infixus, cui infixum est lignũ longum. Et præter hæc ligna superposita est cauilla à Pilato, in qua posita est tabella, vbi scriptus est titulus. Hinc est quod crucibus nostris superponuntur quasi quædam paruæ cruces vt in vna cruce videantur esse quasi duæ.

Glos. Beda titulus, qui Christum regem, &c. Et *inf.* Et credere volentibus pateat, &c. Superpositus est ad hoc Deo procurante: Non tamen credo, quod Pilatus ad hoc intendebat superponere. Tamen quod Pilatus crederet in Christum innuitur, 3. *Reg.* 3. e. Postquam ego peperi, peperit & hæc. *Gloss.* Si consideres Pilatum lauantem manus, & dicentem: Mundus ego sum, &c. Et Centurionem confitentem. Verè filius Dei erat iste: Et eos qui ante Passionem per Philippum Dominũ videre desiderant, nõ ambigis primam peperisse Ecclesiam & postea natum populum Iudæorum. Ergo Ecclesia peperit Pilatum. Sol. In mysterio significabat Ecclesiam primo parete gentes, &c.

Beda. Vt omnis lingua confiteatur, &c. Philip. 2. *b. Matth.* 27. *e. Marc.* 15. *e.*

Moraliter. Crux quatuor brachiorum, significat quatuor virtutes in quibus debet extendi & crucifigi homo inte- *Moralis.*

Δ rior: Brachiu a

A tior. Brachiū inferius, est humilitas, quæ semper descendit. Brachium superius, est obedientia, quæ debetur superiori. Brachium sinistrum, est patientia in aduersis. Brachiū dextrum, est pietas in prosperis. Et de hac cruce quadrinè bri dicitur *Eph.* 3. d. In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum. Sequitur.

Matth. 27. f. Marc. 15. e.

F

a Vnus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si b tu es Christus saluum fac te ipsum & nos. c Respondens autem alter increpabat eum, d dicens: Neq; tu times Deū, e qui in eadem damnatione es. Et f nos quidem iustè, g nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit. Et h dicebat ad Iesum. Domine meméto mei cùm veneris in regnū tuum. Et dixit illi i Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. k Erat autem ferè hora sexta,

a Vnus autem, &c.] *Chrys.* Si quis solem tenebrosum æstimet, nūquid stellæ illi detraxit, vel sibi ipsi? Ita, qui malos bonos æstimant, vel econuerso, seipsos confundunt. Sed *Mat.* & *Marc.* dicunt, quod ambo blasphemabant. Et *Ierem.* soluit dicens quod Mat. & Marc. ponunt plurale pro singulari. *Ambr.* verò, & *Beda*, & *Chrys.* dicunt quod vterq; prius blasphemauit, sed visis signis dexter pœnituit, & sinistrum corripuit in blasphemia persistentem. Bene ergo potuit esse quod dexter primò fuit iniquus, sed Deo inspirante conuersus, Dominus autem non respondet sinistro latroni blasphemanti, sed dextro veniam postulanti respondit, concedens quod petebat in hoc dans nobis exēplum patientiæ, & libertatis. In hoc autem quod crucifixorum vnus blasphemat, alter supplicat, significatur quod miserorum & afflictorum, alij patienter sustinent, alij murmurant. Vnde *Matth.* 24. d. Duæ in mola, vna assumetur & altera relinquetur. Et hoc est [Vnus autem, &c.] Sequitur. b Dicēs, si tu es Christus, saluum fac teipsū & nos] salute corporali, de spirituali non curat, sic multi plus de salute corporis quā animę sūt soliciti. *Sap.* 2. b. Venite & fruamur bonis quę sunt, & vtamur creatura, &c. *Isa.* 22. b. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Non respondit autem Dominus isti latroni. Et dicit *Chrys.* Mirabilius est videre hominem conuitia passum & non motum, quàm hominem vulneratum & percussum & non cadentem. c Respondens autem alter, &c.] Hic latro factus est magister & orator. *Hieron.* In ambobus latronibus vterq; populus exprimitur, quorum gentilis adhuc blasphemat Iudæum. Hæc etiam increpatio secūdum *Ambr.* figurabat dissensionem credentium. d Dicens, neque tu times Deum] supple quē deberes timere, eò magis. e Qui in eadem damnatione es.] Vnde saltem hic deberes quærere liberationem & non deridere. f Et nos quidem iustè] patimur supplc. g Nam digna, &c.] & tamen patitur. 1. *Pet.* 2. d. Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè. Quæ enim gratia si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes patienter suffertis, hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis, quia Christus passus est pro nobis, &c. h Et dicebat ad, &c.] *Ioan* 18. g. Regnum meum non est hic. *Genes.* 40. c. Memento mei cum bene tibi fuerit. *Prouerb.* 10. b Memoria iusti cum laudibus. *Chrys. 7. mat.* Latro qui in vltima nequitia putrefactus erat, qui in occisionibus & parietum suffossionibus vitam consumpserat, tunc confessus est & regni meminit. i Et dixit illi Iesus, &c.] id est, in gaudio fruitionis, vel in aliquo loco amœno. Vel fortè cum Christo in limbo.

Taliter situantur murmurantes in tribulatione per impatientiam.

Paradisus:
- Hortus. *Genes.* 2. b. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio.
- Patria cælestis. *Apoc.* 2. b Qui vicerit dabo illi edere de ligno vitæ quod est in paradiso. 2. *Cor.* 12. a. Raptus est in paradisum.
- Scriptura. *Cant.* 5. d. Emissiones tuæ paradisus malorū punicorum cū pomorum fructibus.
- Ecclesia. *Gen.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.
- Religio. *Genes.* 13. c. Regio Iordanis vniuersa irrigabatur sicut paradisus Domini.
- Beata Virgo. *Eccles.* 24. d. Ego, sicut aquæductus exiui de paradiso.
- Timor Domini. *Eccles.* 40. d Timor Domini, sicut paradisus benedictionis.
- Gratia. *Eccl.* 40. c. Gratia, sicut paradisus in benedictionibus.

Aliqui sic distinguunt. Hodie mecum eris,] vt hic fiat distinctio, quod est esse [in Paradiso,] id est, in iocunditate & quiete. Non enim est putandū quod anima latronis trāslata sit in paradisum Adæ, vel ascenderit ad paradisum Angeli, ad quem nemo ascendit ante Christum. Et potuit esse quod per triduum illud fuit in limbo inferni. A resurrectione vero vsque ascensionem fuit in extremis maris, i infra amplissimos fines sæculi. Vel ita construe. [Hodie etiā in Paradiso] quod est esse mecum.] *Ambr.* *Gloss.* Vita est esse cum Christo, quia vbi est Christus, ibi est regnum. *Ambros.* Pulcherrimum affectandæ † conuersationis exemplum, quod tam citò latroni venia relaxatur, & vberior gratia quàm precatio. Semper enim plus tribuit quàm rogatur. Ille rogabat. Memento mei cum veneris in regnum tuū, Dominus ait hodie mecū eris in paradiso. Citò ignoscit Dominus, quia ille citò conuertitur. Sequitur. k Erat autem ferè hora sexta] Duo Euangelistæ cōueniunt in hoc, scilicet, Ioannes & Lucas, quod Dominus crucifixus sit hora sexta, solus Marcus dicit crucifixum hora tertia. De historia horę crucifixionis potiùs credimus Ioanni, qui præsens affuit, & recedentibus aliis solus cū matre Domini remansit. Quod ergo dicit Marcus, non est intelligendum de crucifixione operis, sed de crucifixione clamoris, quia hora tertia crucifixus est linguis Iudæorum inclamātium, sed hora sexta creditur eleuatus in Cruce. Neuter tamen duorum Euangelistarū simpliciter dicit hora sexta, imò hic dicitur [ferè sexta] & in *Ioan.* quasi sexta. Ideo probabiliter æstimari potest crucifixus inter tertiam, & sextam. Ideóque *Marc.* dicit factum hora tertia, alij hora sexta. Et locuti sunt secundum vsum loquendi, vt si fortè fiat seditio in ciuitate inter tertiam & sextam, si quæratur ab eo qui interfuit principiu seditionis qua hora facta fuit seditio, dicet, hora tertia, quia in eius confinio facta est. Si idem quæratur ab eo qui interfuit circa finē seditionis, dicet hora sexta. Ad hunc modū Euangelistæ locuti sunt de crucifixione Christi, quia facta est in confinio duarum horarum. Et hanc opinionem approbat consuetudo Ecclesiæ, vt potius assertio sit quàm opinio. Cum enim missa repræsentatio sit Dominicæ crucifixionis, inter horam tertiam, & sextam consueuit Ecclesia celebrare Missam, & hoc in maioribus Ecclesiis, hoc ipso insinuans inter illas duas horas factam esse Dominicam Crucifixionem. Hinc est etiā quod si quandoque pro necessitatis articulo Missa mane cantetur, vt in minoribus Ecclesiis, prius debeat decantari hora prima & tertia, vt si non repræsentet hoc Ecclesia ordine tēporis, saltem repræsentet hoc ordine officij in canonicis horis. In diebus tamen ieiuniorum hoc non obseruat Ecclesia, vt Missam celebret inter tertiā & sextā, imò differt vsque post sextam, & in quadragesimali ieiunio, quod vehementius est, differt post nonā. Vbi fortè non est alia ratio quàm gastrimargia hominū, quia si ante Missa celebraretur, statim Missa celebrata vellent homines comedere. Itē nota quod hora sexta & feria sexta & ætate sexta passus est Dominus, quia illa hora peccauit Adam. Vnde iustum fuit, vt eodem tēpore aperiretur ianua paradisi Domino moriēte, quo fuerat clausa Adam præuaricante. In hoc etiā demonstratur perfectio passionis. Vnde *Thren.* 1 d O vos omnes, &c. Item feruor dilectionis. *Apoc.* 1. d. Oculi eius tanquam flamma ignis & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti, & facies eius sicut sol in virtute sua. Item tunc est sol in declinatione, in quo significatur quod pro peccato ad quod homo declinauerat moriebatur, & Oriente sole resurrexit, quia pro hominis iustificatione surrexit.

Psalm. 76. Voce mea ad Dominū clamaui, &c. *Gloss.* Intendere Dei est dare totum quod petitur & plusquam petitur. Contra *Marc.* 5. b. Dæmones rogant, vt permittat eos intrare in porcos, quod eis tribuit & non plus. Solutio. Cum placatus dat, scil. ex misericordia, plus dat. Vnde *sup.* 10. e quærit legislator. Quis est meus proximus? Et Dominus, cum docet quia est proximus, & quomodo diligendus sit, *suprà* 1. a. Exaudita est deprecatio tua, & ecce, &c. *Isa.* 30. a. Item, 3. *Reg* 3. b. de Salomone, &c.

† *al.* conuersionis.

Vnde

Vnde *Rom.* 4.b. Mortuus eſt propter peccata noſtra & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

a Et tenebræ factæ ſunt.] *Exod.* 10.e. Extende manum tuam in cælum, & fiunt tenebræ ſuper terram Ægypti. *Sap.* 17.d. Vna catena tenebrarum omnes erant caligati.

b In vniuerſa terra.]

Et *a* tenebræ factæ ſunt in *b* vniuerſa terra vſque in *c* horam nonam, & *d* obſcuratus eſt ſol, & *e* velum templi ſciſſum eſt medium. Et *f* clamans *g* voce magna *h* Ieſus ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritũ meum.

Matth. 27.f. *Marc.* 15.d. *Origenes ſuper Exod.* dicit quod ſicut per triduum factæ ſunt tenebræ per totam terram Ægypti, non tamen in terra Geſſen vbi erant Hebræi, ſic per ſpatium trium horarum factæ ſunt tenebræ per totam Iudæam, & non alibi. Hoc ita viſum eſt Origeni, quia ſi in terra gentilium tam magnum & mirandum aliquid contigiſſet, illud in ſcripturis eorum relictum fuiſſet. In hoc autem non videtur acquieſcendum Origeni. In hiſtoriis enim dicitur contrarium. Leguntur enim tenebræ factæ Athenis, vbi tunc temporis vigebat ſtudium Philoſophiæ, & Dionyſius ſedebat magiſter in Areopago, qui erat vicus Athenis, in quo erant ſcholæ: Et quæſitum eſt ab eo à diſcipulis, vnde tenebræ illæ contigiſſent, & probatum eſt quod tunc non erat eclipſis cùm non eſſet Luna in ſynodo cum Sole. Item Luna plena erat, & eclypſis non fit niſi in nouilunio. Præterea eclipſis non durat tantum. Vnde *Chryſoſt.* Tribus horis permanſit, eclipſis in vna ſolet fieri temporis reparatione. Item in media die, quando vbique terrarum iam clara dies eſt. Item Luna fuit in oppoſita parte cæli. Item *Hieronym.* Nulli dubium eſt Lunam fuiſſe pleniſſimam Paſchæ tempore, & ne videretur fortè vmbra terræ, vel orbis Lunæ, Soli fuiſſe oppoſitus, & breues, & ferrugineas feciſſet tenebras, trium horarum ſpatium ponitur, vt omnes cauſantium occaſio tolleretur. Diligentiùs ergo perquirens Dionyſius vnde contingeret, dimetiens curſum Solis & Lunæ & aliorum planetarum, inueniens omnia repugnantia, fertur reſpondiſſe. Aut elementa mentiuntur, aut Deus naturæ patitur, & creaturæ ſuæ compatiuntur ei: Inde Sol obſcuratus eſt compatiens ſuo Creatori. Conſtituamus ergo aram illi Deo, dixerunt ipſi, & conſtituerunt. Cúmque quærerent, quid immolarent illi Deo, reſpondit, bonorum noſtrorum non eget, ſed facietis ante eius aram geniculationes, & pectorum tunſiones. Poſt multum verò temporis cùm veniſſet Paulus Athenas & prædicaſſet vnum Deum, quæſiuit vbi eſſet ara ignoti Dei, de qua famam audierat, & dixit ſe prædicare illum Deum cuius erat ara illa. Cùm ergo Athenis factæ ſint tenebræ illæ, conſtat quod non tantum in Iudæa. Sed *Gloſſ.* videtur hîc eſſe contraria: Tenebræ effuſæ ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen reſurgeret. Hæc *Gloſſ.* videtur innuere quod tenebræ tantùm ſunt ſuper Iudæos factæ, qui tunc dicebantur perfidi, ſicut adhuc. Sed dic quod *Gloſſ.* myſtica eſt, quia myſticè tenebræ iſtæ ſignificabant excæcationem Iudæorum, quam ſecuta eſt illuminatio gentium.

c Vſque in horam nonam.] Sic durauerunt per tres horas, quæ repræſentantur tribus tenebris trium noctium. Vel potius in memoriam triduanæ ſepulturæ tribus noctibus celebramus exequias Chriſti mortui, quia officium tenebrarum impropriè poteſt dici nocturnum, cum deſit inuitatorium. Neque enim in exequiis mortuorum inſtituit Gregorius decantari inuitatorium: imò de nouo eſt introductum in quibuſdam Eccleſiis, & in vſum redactum. Vnde etiam apparet, quod non ſunt nocturni, ſed exequiæ, quia monachi qui ſemper in nocturnis ſuis decantant duodecim lectiones, vel vnam ſolam, vt in æſtate, ibi conueniunt nobiſcum, nec decantant niſi nonem, quod nunquam faciunt niſi in exequiis.

d Et obſcuratus eſt Sol.] *Ierem.* 15.b. Occidit Sol cum adhuc eſſet dies. *Amos* 8.c. Occidet Sol Meridie & tenebreſcere faciam terram in die luminis. *Iob* 5.c. Per diem incurrent tenebras.

e Et velum templi ſciſſum eſt medium.] *Chryſoſt.* Prophetia futuræ deſolationis. *Hieronymus.* Compatiuntur elementa conditori ſuo. Refugit Sol, quia non poteſt videre mortem Chriſti, collaborat laboranti & blaſphemantibus ſuæ lucis beneficium retraxit. Omnis creatura compatitur Chriſto morienti: Nam Sol obſcuratur, terra mouetur, petræ ſcinduntur, velum templi diuiditur, ſepulchra aperiuntur, ſolus miſer homo non compatitur, pro quo ſolo Chriſtus patitur. *Amos* 6.b. Et nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Hanc autem ſciſſionem veli templi repræſentamus ſingulis annis cum amouemus velum, & reuelamus altaria, quæ per totam quadrageſimam ſunt velata cortina interpoſita. Et nota quia duo fuerunt vela templi, ſicut tabernaculi. *Exod.* 26. Vnum exterius in introitu ſanctorum, aliud interius in introitu Sanctiſanctorum. Vtrumque ſciſſum fuit Domino moriente. De interiori teſtatur *Hieronymus*, de exteriori *Remigius*. Et dicit *Hieronymus ad Hedibiam, quæſt.* 8. In Euangelio quod Hebraicis literis ſcriptum eſt, legimus non velum templi ſciſſum, ſed ſuperliminare templi miræ magnitudinis corruiſſe. Et *infrà*. Mihi videtur in Paſſione Domini illud velum ſciſſum, quod & in tabernaculo, & in templo poſitum fuerat, quod appellatur exterius, quia nunc ex parte videmus & ex parte cognoſcimus, &c.

Myſticè ergo veli exterioris ſciſſio eſt ænigmaticæ cognitionis euacuatio, quæ fit in morte iuſtorum, qui tranſeunt ad gloriam. 1. *Corinth. cap. decimotertio*, c. Cum venerit quod perfectum eſt euacuabitur quod ex parte eſt. Item veli interioris ſciſſio eſt Iudaicæ excæcationis terminatio, quæ in parte facta eſt iam, ſed plenius fiet in fine, quando reliquiæ Iſraël conuertentur ad Dominum vt dicitur *Iſaiæ cap. decimo*, e. Item duo vela, duo teſtamenta ſunt. Vtrumque diuiſum eſt in duas partes, id eſt, in ſenſum literalem & ſpiritualem, qui priùs erant permixti, ſed per Chriſtum ſunt diuiſi. Prius erat calix ſacræ Scripturæ in manu Domini plenus mixto, ſed Dominus inclinauit ex hoc in hoc, id eſt, ex veteri nouum, & ex figura veritatem, & ex litera occidente ſpiritum viuificantem expreſſit, ſicut mel ex fauo, & vinum ex acino: Fæcem quæ adhuc non eſt exinanita bibunt Iudæi, & hæritici, vinum merum bibunt Catholici Chriſtiani. Item duo vela, ſunt duorum peccatorum genera, ſcilicet, peccata ſpiritualia & peccata carnalia, quæ velant faciem animæ, vt non poſſit videre veritatem. Vnde clamat Eccleſia: Reuela oculos meos & conſiderabo mirabilia de lege tua. Velum interius ſignificat peccata ſpiritualis, velum exterius ſignificat carnalia peccata. Vtrumque diuiditur in duas partes, id eſt, in culpam & pœnam. Culpa noſtra fuit, Chriſtus pœnam ſuſtinuit. *Iſaiæ cap.* 43.b. Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtra, attritus eſt propter ſcelera noſtra. Nota *Gloſſ. Beda*. Hoc expirante Domino geſtum eſt, ſed Lucas præoccupat volens miraculum ſolis coniungere miraculo veli. Sciuditur autem velum, vt arca teſtamenti, & omnia legis ſacramenta quæ tegebantur, appareant, & ad gentes tranſeant. *Ioſephus* ait? Virtutes Angelicæ præſides quondam templi tunc pariter conclamaſſe: Fugiamus ex his ſedibus. Sequitur.

f Et clamans.] Hic dicit *Ambroſ.* Clamauit homo diuinitatis ſeparatione moriturus. Nam cum diuinitas mortis libera ſit, vtique mors eſſe non poterat niſi vita diſcederet, quia vitæ diuinitas eſt. Solut. Diſcederet non ab vnione, ſed à liberatione mortis.

g Voce magna] præ nimio dolore. In quo & veritas humanitatis & virtus diuinitatis Chriſti oſtenditur. Niſi enim eſſet verus homo, moriens non clamaſſet. Item ſi eſſet purus homo, moriens tam fortiter clamare non poſſet. Hoc enim eſt contra naturam aliorum morientium, qui in mortis articulo minimè poſſunt aliquando vocem emittere, in quo innuit ſe voluntariè mori. *Hebr. cap. quinto*, b. Cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. *Pſalm.* 68. Laboraui clamans raucæ factæ ſunt, &c. Et eſt forma pœnitentis expreſſa, qui moriens peccato, dolet per contritionem, clamat per confeſſionem, o[illegible]rat per ſatisfactionem, & ſic tradit ſpiritum in manus Dei. *Oſeæ capitulo duodecimo*, b. Directus eſt Iacob cum Angelo, & inualuit ad Angelum & confortatus eſt, fleuit & rogauit eum & in Bethel inuenit eum & ibi locutus eſt nobiſcum.

h Ieſus ait: Pater in manus tuas, &c.] *Chryſoſt.* Hæc vox velum ſcindit, monumenta aperit. Item *Chryſoſtom.* Vſque ad horam vltimam teſtimonium perhibet veteri teſtamento. *Beda*. Patrem inuocans, ſe filium Dei declarat, [illegible] commendans non defectum virtutis, ſed confidentiam [illegible] dem cum patre poteſtatis inſinuat. Amat enim g[illegible] to patri, in quo nos informat vt demus glo[illegible]

Dicitur dixiſſe [illegible]

A Commendans [illegible]

Et hæc *a* dicens expirauit. *b* Videns autem Centurio, quod factum fuerat, *c* glorificauit Deum, dicens: *d* Vere *e* hic homo iustus erat. Et *f* omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, *g* & videbant, quæ fiebant percutientes pectora sua reuertebantur. *h* Stabant autem omnes noti eius à longe, *i* & mulieres, quæ secutæ erant eum à Galilæa hæc videntes. Et *k* ecce vir nomine

a Commendat autem animam, iuxta quod alibi legitur: Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Qooniam non dereliinques animam meam in inferno, &c. In his autem verbis docet nos moriens magister bonus Iesus, quid faciendum sit nobis in omni periculo tentationis, & in ipso articulo mortis. Tūc enim pater vocandus est, tunc filiali amore ei medullitus adhærendum est, tunc potissimum ei spiritus commendandus est, quia tunc maximè dæmones circumeunt quasi leones præparati ad escam, vt dicitur *Eccl.* 51.a. Sed quomodo & qua fronte vocabit patrem, qui nunquam vixit vt filius? Nec tamen etiam nunc respuit Dominus audire clamantes ad ipsum, *Ierem.* 3. b. Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere, scilicet in vita tua, saltem amodo voca me pater meus, dux virginitatis meæ es tu, &c. In manus Dei patris commendat spiritum suum, qui se totum ponit in voluntate ipsius, vt verè possit dicere cum Christo: Non sicut ego volo, sed sicut tu, *Matth* 26.d. Sicut claustrales mundo morientes commendant Deo spiritum suum, id est, voluntatem suam, & sensum in manus Prælati: Et exemplo Domini non habent illum resumere vsque in diem resurrectionis. *Sap.* 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis, visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. Claustrales igitur qui faciunt suam voluntatem, & sequuntur proprium sensum, aut nunquam deposuerunt, & mendaces inueniuntur, aut Christi præueniunt resurrectionē, & antichristi sunt, 1. *Ioan.* 2. c. Sicut audistis, quia Antichristus venit & nunc antichristi multi facti sūt, vnde scimus, quia nouissima hora est.

G Mat. 17. f. Marc. 15. d.

a Et hæc dicens expirauit.] non alius extorsit. In alio Euangelista habetur: Et inclinato capite emisit spiritum. Et hanc inclinationē capitis repræsentat sacerdos vbi dicit: Supplices te rogamus, & inclinat caput ante altare. *b* Videns autē Centurio, &c.] id est, miracula facta, scilicet Solis obscurationem, terræmotum, lapidum scissionem, sepulchrorum apertionem, audiens etiam Christi morientis clamorem, credidit Christum esse Dei filium. Vnde. *c* Glorificauit Deum dicens: Verè hic homo iustus erat.] *Matt.* 27. f. dicit: verè hic homo filius Dei erat. Ex remissione enim validæ vocis, quam non possunt proferre homines in articulo mortis, cognouit ipsum potestatem habere ponendi † hominem, & ita Deum esse *Chrysost.* Semper error seipsum configit, & veritati non volens opitulatur. Item *Chrysost.* Hoc est signum Ionæ quod promiserat de cælo. *Ioan.* 8. d. Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognosceris quia ego sum. *d* Verè.] *Chrysost.* Veritas à contrariis diuulgata magis effulget.

al. tantimum.

e Hic homo iustus erat.] Vnde de ipso dixit *Psal.* 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Et nota, quia *Gloss. Beda* hinc planè vult, quòd Centurio fuit vnus de crucifixoribus. Dicebatur autem Centurio, quasi potestatem habeat super centum milites sibi subditos. Vnde alij dicuntur cēturiones, alij decuriones, alij quaterniones.

Moralit. *Moralit.* autem significat iste centurio nobiles, & potentes huius sæculi qui visa pœna, & tribulatione alicuius viri sācti, ad compunctionem, & pœnitentiam timore commouentur. Vnde *Isa.* 19. c. Erit terra Iuda Ægypto in pauorem. *Habac.* 3. a. Domine audiui auditum tuum, id est, clamorem istum & timui: In medio duorum animalium cognosceris, id est, duorum latronum. Valdè igitur surdus est, vel nimis durus, qui audita lectione Dominicæ Passionis, nec ad timorem mouetur, nec ad Dei glorificationem. *Isa.* 42. c. Surdi audite, & cæci intuemini. Notabile etiam est, quia Centurio iste confitetur eum Dei filium, sed non Iudæi. Similiter laici auditis pœnis inferni, & passione Christi, compunguntur ad lacrymas, clerici verò non mouentur, quia Balaam assuetus monstris non expauit ad vocem asinæ. *Num* 22.e.

f Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud.] Multi enim venerant de ciuitate, quia prope erat locus crucifixionis Alij ex amore & pietate, alij ex malitia & impietate, alij ex sola curiositate. Sic & modò iusti sūt spectaculum omnium, 1. *Corint.* 4. b. Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. *g* Et videbant, quæ fiebant, &c. Huiusmodi percussio pectorum, & exclamatio vocis facta à centurione, in canone repræsentatur, vbi dicit sacerdos: Nobis quoque peccatoribus: & tundit pectus, & aliquantulum extollit vocem suam. Et nota, quia alij percutiebant pectora dolentes eum iniustè occisum: Alij quia timebant eum amplius morte glorificari, illi scilicet qui consenserant in mortem eius, & eam procurauerant reuertebantur domum, viso miraculo territi. Alij non solum domum reuertebantur, sed etiam ad cor pœnitendo, vt centurio, & similes Vnde. Timentes Dominum glorificaot. Alij vt Iudæi percutientes pectora solum silētes domum redeunt, & tamen dolentes, & timebāt eum in morte amplius glorificari.

h Stabant autem omnes noti eius à longè.] *Psalm.* 87. Elongasti à me amicum & proximum, &c. Item *Psal.* 30. Qui videbant me, foras fugiebant à me, & obliuioni datus sum tāquam mortuus à corde. *Iob* 19. b. Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me. *Iob* 6. a necessatij quoque mei recesserunt à me. *Prou.* 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. *Isa* 63. a. Et de gentibus non est vir mecum.

i Et mulieres, quæ secutæ erant eum à Galilæa,] stabant supple à longè [hæc videntes.] Sed quomodo mulieres stabant à longè, cùm *Ioan.* 19. e dicat eas stetisse iuxta crucem Iesu? Ad hoc dicit *Augustinus.* Tanto interuallo aberant mulieres, vt & iuxta dici possent, quia præsto erat in conspectu earum, & longè comparatione turbæ propinquioris. Vel fortè primò fuerunt prope cum beata Virgine existentes, quando Dominus commendauit eam Ioanni, & postea longius recesserunt propter turbationem, vt melius possent videre, quæ fiebant circam Dominum. *Chrysostomus.* Discipuli fugerunt, id est, affuerunt, & omnia considerauerunt, qualiter clamauit, qualiter expirauit, qualiter petræ scissæ sunt. Et postea addit: Imitemur has mulieres ô nos viri.

Moraliter verò istæ mulieres quæ Christum sequebantur & ei necessaria ministrabant, significant Prælatos Ecclesiæ, qui matrum & nutricum spiritualium debent habere officium, & affectum, & solicitudinem. Vnde *Paulus* 1. *Thessal.* 2. b. Facti sumus paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos, 1. *Corinth.* 4. a. Sic nos existimet homo, &c. Debent etiam sequi Iesum euntem ad passionem, id est, imitari eum, vt sicut ipse pro toto populo, ita ipsi pro suo grege parati sint mori, 1. *Ioan.* 3. c. in hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis posuit animam suam, & nos debemus pro fratribus animas ponere, *Ioan. capit.* 10. b. Bonus pastor animam suam, &c. Sequitur. Moralit.

k Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio vir bonus, & iustus, &c.] Iesus emissa voce magna expirauit, & in morte sua miracula fecit, quod centurio, & alij, qui aderant ad spectaculum videntes territi redierunt, & Ioseph, & Nicodemus liberè potuerunt accedere, & deponere corpus, & sepelire. Ioseph iste nobilis erat, & diues, vt dicitur *Marc. cap.* 15. d. Et decurio, vt dicitur hic, id est, de curia, & officium curiæ tractans siue administrans, & ideo potuit habere accessum ad præsidem Romanū, quod non potuisset si esset pauper, & ignobilis. Erat autē discipulus Christi sed occultus, vt dicitur *Mat.* 27. g. Sed circa funeris extrema manifestauit discipulatum Hic accessit ad Pilatum, & audacter petiit sibi dari corpus Iesu, quo obtento sepeliuit in sepulchro

Beda. Decurio est, qui de ordine curiæ est, & officium curiæ administrat. Tamen propriè decurio est, qui habet potestatem super decem sicut decanus. Et est argumentum hic, quod religiosus in curia potest esse meritoriè quamuis dicatur: exeat aulam, &c. Sic & Nehemias erat apud Artaxerxem: *Nehemia* 2. a. *Actuum* 5. f. Gamaliel Legis doctor. *Gloss.* Remanens apud Iudæos consilio Apostolorum, vt pessima eorum destrueret consilia, & furorem eorum mitigaret. Sed vbi necessitas est, tunc se manifestat. Sexta pars.

A nouo, quod ſibi exciderat in petra, hora veſpertina paraſceuea cum Nicodemo, qui iuuit eum. Iſte Sindonem habuit, in qua corpus Domini depoſitum de cruce inuoluit. Nicodemus attulit myrrham, & aloës, quia hæc duo amaritudine ſua arcent vermes à cadaueribus mortuorum, & ea ſeruant à putredine.

a Ioſeph qui erat decurio vir *b* bonus, & iuſtus. Hic *c* non conſenſerat concilio, & actibus eorum: *d* ab Arimathia *e* ciuitate Iudææ, qui *f* expectabat & ipſe regnum Dei. Hic *g* acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu, & depoſitum, *h* inuoluit ſindone, *i* & poſuit eum in

Ideo iudicantes iſtos duos reos pro officio Dominicæ ſepulturæ, apprehenderunt Ioſeph, & poſuerunt eum in carcere, Nicodemus verò aufugit. Vnde tradunt quidam, ſed non eſt autenticum, Dominum primò apparuiſſe Ioſeph incarcerato, quia ſolus de diſcipulis erat incarceratus pro eo, licet hoc in Euangelio legatur. Sic conſtrue.

a Et ecce vir nomine Ioſeph, qui erat vir bonus, & iuſtus.] Modò ſume inferiùs literam.

Gl. Ambr. Non Apoſtoli ſed ipſe Ioſeph iuſtus & conſtans, quia vbi Apoſtoli defecerunt ipſe ſtetit, & Nicodemus in quo &c. Medium huius *Gl.* de myſtico intellectu eſt, vbi inuenitur quod iuſtum debet iuſtus ſepelire. *Iſa. 52. d.* Mundamini, qui fertis vaſa Domini: Ergo multò magis qui tāgūt membra ſancta. Vnde *Aug. de cura pro mortuis*. Non ſunt contenenda corpora defunctorum, maximeque iuſtorum, in quibus tanquam organis, & vaſis ad omnia bona opera vſus eſt Spiritus Sanctus.

g Acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu.] *Chryſoſtomus.* In mortem ſe tradidit, hoſtilitatem ad omnes ſuſcipiens. *Beda.* Si ignotus eſſet, ad principem non accederet, vt corpus impetraret. Et nota, quia idipsū, quod ſepultus eſt à Ioſeph & non ab Apoſtolis, eſt ad robor fidei noſtræ cōtra Iudæos: Si enim ſepeliſſent eum Apoſtoli, dicerent alibi aſportaſſe. Modò reſume literam interpoſitam.

c Hic non conſenſerat concilio, & actibus eorum.] Ideo tradunt quidam, ſed non eſt autenticum, quod primus Pſalmus, ſcilicet Beatus vir, &c. de iſto Ioſeph ſpecialiter ſcriptus ſit.

d Ab Arimathia ciuitate Iudææ.] Nomen eſt ciuitatis, quæ olim dicebatur Ramatha in regione Thamatica iuxta Decapolim. Decapolis regio eſt trās, Iordanē. *Gloſſ. ſuper Marc. 7. f.* Qui expectabat, & ipſe regnum Dei,] id eſt, gloriam æternam, vel dilatationē Eccleſiæ. Erat enim diſcipulus Ieſu ſed occultus vitans prius inimicitias Iudæorum, ſed in hoc extremo officio minus curat de illis.

Hinc eſt, quod nonnus miles ſor habet deponendi ſuſpēſos.

Gloſſ. Quia & ipſe diſcipulus Ieſu, ſed occultus, &c. *Amb.* Quomodo iuſtus latebram periculi timore, quæſiuit? Puto, quod ideo occultè petierit, vt corpus impetraret, non vt periculum caueret contra, *Ioan. 19. g.* Occultus autem propter metum Iudæorum. Solut. Idem dicit *Ambr.* q.d. plus timebat à propoſito impediri ſi apertè intraret ad Pilatum, quàm mori.

g Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu.] Hucuſque ſicut patet eſt ſuſpenſiua conſtructiō, & propter longam interpoſitionem appoſitum eſt hoc pronomen: [Hic.]

Myſticè.

Myſticè Ioſeph iſte eſt Prælatus, qui debet eſſe creſcēs in virtutibus & quātum ad ſe, & quantum ad alios: Iuxta illud *Gen. 49. c.* Filius accreſcens Ioſeph filius accreſcēs, & decorus aſpectu. Itē debet eſſe nobilis, animi nobilitate. Vnde *Prou. vlt. e.* Nobilis in portis vir eius, ſcilicet Eccleſiæ. Debet etiā eſſe Decurio, id eſt, officiū curiæ cæleſtis tractare & adminiſtrare. Vnde *1. Cor. 4. a.* Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Vel etiam debet eſſe decurio per impletionem decem mandatorum. Debet etiā eſſe diues diuitiis Cæli, id eſt, auro ſapientiæ, argento eloquentiæ, lapidibus pretioſis, id eſt, bonis operibus. Vnde *Prou. 3. b.* Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra eius diuitiæ, & gloria. Debet etiam eſſe diſcipulus Chriſti, id eſt, de ſchola eius, id eſt, debet eſſe mitis, & humilis quæ docentur in ſchola eius. *Matth. 11. d.* Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Debet etiam eſſe ab Arimathia, quæ interpretatur filia donationis, id eſt, vigilāa circa ſubditos ſibi datos ad cuſtodiam. Vnde *ſup. 2. b.* Paſtores erant in regione eadem vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Hic audacter poteſt petere corpus Ieſu à Pilato, id eſt, à tyrannis liberare Eccleſiam, quam ipſi multis afflictionibus crucifigunt, *Prou. 24. b.* Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. *Exod. 5. a.* Ingreſſi ſunt Moyſes, & Aaron & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Iſraël, dimitte populum meum vt ſacrificet mihi in deſerto. Sed certè modo nullus eſt Ioſeph, quia nullus Prælatus audet contradicere tyrannis. *Ezech. 13. a.* Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis murum pro domo Iſraël, vt ſtaretis in prælio in die Domini. *Iſa. 57. a.* Perit iuſtus, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, &c. *B. Bern.* Cadit aſina, & eſt qui ſubleuet, perit anima, & non eſt qui curet. *Iſa. 64. c.* Cecidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerunt nos, & non eſt qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat, & teneat te. Et hoc eſt.

Arimathia, ſuſcitans donum Domino à gratiarum actione.

Matt. 27. g. Marc. 15. d. Ioan. 19. g.

a Ecce vir nomine Ioſeph,] Vir debet eſſe Prælatus, id eſt, maritus Eccleſiæ, non adulter, quia debet quærere prolem non voluptatem, *2. Cor. 12. e.* Non quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Item debet eſſe vir, id eſt, maſculus non mulier. Item adultus non puer. Sed econtrario modò. *Iſa. 3. a.* Dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Item debet eſſe vir, id eſt, virtuoſus, non timidus, aut puſillanimis *Eccl. 7. a.* Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates, &c.

Verſus.

Tempore, coniungio, ſexu, virtute, vir eſto.

b Bonus & iuſtus,] debet eſſe Prælatus, id eſt, ſimplex, & rectus, benignus, & auſterus, pater, & mater: Iuxta *verſ.* Verbera patris habes, vbera matris habe. *Iob 1. a.* Vir erat in terra hus nomine Iob, & erat vir ille ſimplex & rectus, & timens Deum ac recedens à malo.

Vbi non eſt mulier ingemiſcit æger. Eccl. 36. d.

c Hic non conſenſerat,] malo. *Iacob cap. 3. d.* Bonis conſentiens.

d Ab Arimathia,] quæ interpretatur vigilia donationis Domini. Hæc eſt recognitio ſuorum defectuum, quæ eſt munimentum virtutum, & producit confeſſionem. Vnde ſequitur.

e Ciuitate Iudææ, qui expectabat,] per deſiderium æternorū. *Iac. 5. b.* Ecce agricola expectat pretioſum fructum, & patienter ferens donec accipiat temporaneum, & ſerotinum. Talis dignus eſt impetrare corpus Ieſu. Vnde ſequitur.

g Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu, & depoſitum,] de Cruce ſcilicet.

h Inuoluit ſindone,] munda. *Beda.* Ex ſimplici ſepultura Domini ambitio diuitum condemnatur, quia nec mortui diuitiis carere poſſunt, &c. Senſus eſt, quia arguuntur diuites dantes operam pretioſis ſepulturis, cùm corpus Domini inuolutum ſit in ſimplici tela, non in ſerico, vel purpura. Vnde inſtitutum eſt à Sylueſtro Papa, vt corpus Dominicum in altari in ſimplici tela inuoluatur, id eſt, in panno lineo ſimplici, non in ſerico, vel purpura. Hinc eſt quod corporales illæ, quæ ſupponuntur, & quę ſubſternuntur ex ſimplici tela fiant: *Verſus.*

Ara crucis, tumulique calix, lapidiſque patena:
Sindonis officium candida byſſus habet.

Chryſoſtomus. Funeris pretioſitas, violationis ſepulchrorum multoties cauſa fuit. Et *infrà.* O vana gloria quantam, & in luctu tyrannidem monſtrat. *infrà.* Si viuentes nihil iubet aliud habere, quàm tegmina, multò magis mortuos. Et *infrà.* Viuentes frigoris gratia egemus veſtimento, mortuus verò cur? *Hieronymus*, & *Beda.* In ſindone munda Ieſum inuoluit, qui pura mente eum ſuſcipit.

Sed quomodo ſimplici, cum dicatur *Ioan. 19. g.* Quod ibi fuerunt mixturæ myrrhæ, & aloes quaſi libræ centum. Item eodem: Sicut mos eſt Iudæis ſepelire. *Auguſtinus.* Non fruſtra ait, ſicut mos eſt, &c. Admonet enim in huiuſmodi officiis morem cuiuſque gentis eſſe ſeruandum. Solutio. Morem vocat moderatum vſum ſecundum eorum conſuetudinem.

Hic eſt, quod corpus Domini non recondatur in vaſo alij vſui deputato. Quid ergo de diuitibus qui dant cupas ſuas ad reponendum illud? Sol. Hoc licet, ſed primò reponatur in pixide alij vſui non deputata.

i Et poſuit eum in monumento exciſo in quo nondum quiſquam poſitus fuerat.] hoc etiā fecit pro nobis. Si enim alius ſepultus fuiſſet in eodem monumēto, diceretur eū reſurrexiſſe, non Chriſtū. Itē ſi monumentū de plurib. lapidib.

A eſſet

a esset compactum, possent dicere, quod discipuli eius suffoderant, & clam asportauerant. *Isa.* 11.c. Et erit sepulchrum eius gloriosum. *Chrysost.* Contemne diuitias, & eris diues, contemne gloriam, & eris gloriosus. Erat autem monumētum Christi quasi quædam domus rotunda in rupe excisa, tantæ altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab Oriente. Locus autem corporis sepulti erat ab Aquilone, de ipsa rupe septē pedes habens longitudinis, tribus palmis à terra eminens, à parte Meridiana omnino patens, vnde corpus inferebatur. Marmor autem in quo monumentum erat excisum erat colore rubeo, & albo permixtum, quod bene congruit innocentiæ, & martyrio Christi. *Cant.* 5.c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Item solus Dominus in tumulo includitur, id est, hîc modo inclusus legitur, quia de sola eius sepultura hic specialiter fit mentio, vt ostēdatur differre à nostra. Vnde *Beda.* Solus Dominus in tumulo includitur, vt sepultura illius, & resurrectio à nostræ fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Sepultus est, sed quamdiu voluit, resurrexit, sed quando voluit, non ita est de nobis. *Chrysost.* Malorum sepultor est diabolus non dimittens hominem iam hominem apparere, sed lignum siccum, vbi non est oculus, non manus, non pedes. Et *suprà.* Videamus caput ligatum cum inebriantur, manus videbis ventri ligatas, & constrictas auaritiæ vinculis, non enim dimittit ad eleēmosynam extendi, pedes nunquam potentes currere in domum Dei: Vermes eum comedunt, id est, animæ passiones. Et *infrà.* Mortuorum oculi etsi aperti, nihil vident. Sequitur.

monumēto exciso in quo nondū quisquā positus fuerat. *a* Et dies erat Parasceues, *b* & sabbatum illucescebat. *c* Subsecutæ autē mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilæa *d* viderunt monumentū, & quemadmodum positum erat corpus eius. *e* Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta, *f* & sabbato

a Et dies erat Parasceues.] Parasceue Græcum est, non Hebræum. Iudæi enim præter tres famosas captiuitates, quæ leguntur, per particulares captiuitates sunt dispersi, & inter Græcos diu conuersati: Ideoque multa vocabula ab eis acceperunt. Quia autem per nationes gentium fuerint vbique dispersi, & inter Græcos diu conuersati, habetur ex

Act. 2.a. *Actibus Apostolorum*, vbi dicitur: Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est. Sonat autem Parasceue, Latinè præparatio, quia ea die præparabantur necessaria sabbato, scilicet, coquebant panes quos ederent in sabbato, quia hanc prærogatiuam habuit sabbatum præ aliis solemnitatibus, vt nec etiam in eo liceret coquere panes ad edendum in ipso, vel accendere ignem in domo. Et nota, quia hic obiicit nobis Græcus, quia dicimus fuisse Lunam quindecimam in die Parasceues. Præceptum est enim in lege, quartadecima Luna ad vesperum Pascha Domini est, & in crastino solemnitas Domini est Azymorum. *Leuit.* 23.a. Ergo eadem die dicit Græcus, non præparantur necessaria, nec etiam mulieres præparant vnguenta. Sed ad hoc iam respōsum est, quia non propter aliquam solemnitatem præter sabbatum desisterent à præparatione necessariorum. Obiiciunt quoque de eo, quod sabbatum illud dicitur fuisse magnus dies sabbati. Vnde videtur, quod sabbatum illud fuit prima dies Azymorum, quæ erat præcipuè solemnis, & ita in sabbato fuit quintadecima Luna. Sed vera est opinio, quod sabbatum Azymorum, vel Pētecoste, vel Scenopegiæ magnum sabbatum dicebatur, non quod esset prima dies Azymorum, sed quia sabbatum per se magna erat solemnitas, & aliquantulum erat solemnius, quia erat vna de diebus Azymorum, quorum reuera prima, & vltima erant magis solēnes. Solet quæri, quare in die Dominicæ passionis non solemnizemus in exultatione, sed in passionibus martyrum, quia ea die videretur præcipuè exultandum, in qua sumus liberati à diabolo. Duplex est ratio. Prima est, quia recordamur Christum passum propter peccata nostra, quæ dolere, & flere debemus, & ipsi Domino patienti compati. Secunda ratio est, quia Dominus ait Apostolis: Modicum & non videbitis me, & in illo modico, scilicet, triduo passionis meæ contristabimini, mundus autem gaudebit. Ideo in illa die lætitiam, & exultationem relinquimus Iudæis. *Beda.* Parasceue est sexta feria, qua præparabant necessaria sabbato, & significat vitam præsentem, in qua oportet præparari necessaria vitæ futuræ. Vnde *Prouerb.* 6.a. Vade ad formicam ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cùm non habeat ducem nec præceptorem, nec principem, præparat æstate sibi cibum, & congregat in messe, quod comedat. Item *Prouerb.* [illegible] Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem stertit erit filius confusionis. Et nota, quod Dominus sexta feria est crucifixus, septima sepultus, octaua resurrexit: Sic & nos in præsenti vita, quæ est sexta ætas mundi, necesse est si volumus sequi Dominum, in cruce pœnitentiæ crucifigi, in septima ætate, id est, post hanc vitam corpora in sepulchris, animas in cælo quiescere, & tandem octaua ætate in corpore simul, & anima coniunctis incorruptionem æternæ hæreditatis accipere. Nota etiam quia in die Parasceues non conficitur corpus Domini in Ecclesia, sed in quinta feria duæ hostiæ consecrantur, & altera in crastinum reseruatur. Quod eleganter fit: Congruum est enim vt ea die qua veritas est exhibita, cesset omnino figura: Sacrificium enim altaris figura est, & repræsentatio Dominicæ crucifixionis. Et sicut Ioseph, & Nicodemus corpus Dominicum leguntur detulisse ad sepulturam, sic de iure corpus Dominicum à die cœnæ reseruatum, debent duo sacerdotes deferre ad altare, ad repræsentationem eius, quod factum est à Ioseph, & Nicodemo. Sequitur.

b Et sabbatum illucescebat.] Contra. Erat vespera sabbati. Sol, Luna, & Stellis iam lucentibus incipiebat sabbatum. Vel potest dici: [Illucescebat,] id est, illucere incipiebat, vt non facias vim in verbo, quia impropriè positum est. Iam enim propriè erat vespera sextæ feriæ in qua dicebant incipere sabbatum, quia præcepta est obseruatio sabbati in lege à vespera in vesperam. *Augustinus super Matthæum.* Lucescit, id est, terminatur. Vnde dicit sic: Vesper principium est noctis: Ideo non ait: Qui lucescit, sed quæ lucescit, ad intellectum relationem faciens, scilicet, ad noctem, quæ in Aurora diei Dominicæ terminatur.

c Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilæa,] vt ei ministrarent necessaria.

d Viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius.] *Chrysostomus.* Compassibile est muliebre genus, & ad propitiationem receptabilius. *Beda.* Aliis notis Iesu post depositum corpus recedentibus, solæ mulieres, quæ arctiùs, id est, teneriùs amabant, officium funeris inspiciebant, vt congruo tempore munus suæ deuotionis offerrent, expectantes, quod Iesus promiserat, scilicet, resurrectionem, & ideo primæ viderunt, id est, leguntur vidisse.

Moraliter, autem istæ mulieres, significant animas fideles, & deuotas, vt ipsemet *Beda* dicit *super Marc. cap. decimoquinto.* Quæ quantò amplius recognoscunt suam fragilitatem, quæ per sexum fœmineum designatur, tantò feruentius adhærent Domino, & ordinem passionis eius sedula intentione perquirunt, & pia diligentia pro suo modulo imitantur, 1. *Pet. cap. secundo,* d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. *Ecclesiast. cap.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum, &c. *Chrysostomus.* Forsassis vestrum aliquis vellet secundum illas effici mulieres, & pedes Iesu detinere: Potestis, & nunc quicunque vultis, non pedes, & manus solum, sed & caput sacrum detinere, terribilibus potiētes mysteriis pura conscientia. Et *infra.* Et si volueritis esse misericordes, &c. *Moralit.*

e Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta.] Contra. Erat festiuitas Paschæ, de qua *Exod. cap. duodecimo*, c. Nihil operis facietis in eo, exceptis his, quæ ad vescendum pertinent, & obseruabitis Azyma. Ergo, &c. Sol. *Gloss.* Exceptis studiis sanctarum Scripturarum, & bonorum operum.

f Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum,] id est, quieuerunt. *Beda.* Mandatum erat in lege, *Leuitic. cap. vigesimotertio*, a. vt sabbati silentium, id est, otium seruaretur à vespera vsque ad vesperam, & ideo mulieres sepulto Domino reuertentes domum quamdiu licuit parauerunt aromata, & vnguenta, scilicet, vsque ad solis occasum, & postea toto sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, & tunc recuperata licentia operandi, iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant ea, quæ parauerant, & tota nocte illa inter sabbatum, & Dominicam

parauerunt, vt venientes diluculo ad sepulchrum vngerent corpus Iesu. Sed quomodo possent vngere mulieres corpus Iesu, cum lapis grandissimus esset appositus ad ostium monumenti, & signatus, vt dicit *Matth.27.g.* Et hoc ipsum viderant mul[ieres]? Sed vis magni amoris non sinebat de huiusmodi cogitare. Erant autem istæ mulieres tres, vt dicit M[arc.16].a. scilicet, Maria Magdalenæ, & Maria mater Iacobi minoris, & Ioseph, & Simonis, & Iudæ, tertia fuit Salome, sic dicta secundum *Chrysost.* vel filia Salome, secundum alios, mater Ioannis, & Iacobi maioris.

Moralit. M[oraliter] autem per istas tres mulieres secundum *Beatum B[ern.]*, significantur in vnoquoque homine, mens, lingua, manus. Quarum quælibet habet vnguenta sua valde pretiosa. Vnguenta siquidem mentis, sunt contritio, compassio, deuotio. Vnguentum contritionis conficitur ex speciebus vilissimis, id est, propriis peccatis, quæ crescunt in horto nostro. Vnguentum compassionis conficitur ex speciebus amarissimis, i[d est], omnibus miseriis proximorum, quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur ea speciebus pretiosissimis, id est, omnibus Christi beneficiis, quæ crescunt in horto Dominico. Vnguenta linguæ, sunt oratio deuota, confessio integra, prædicatio vera. Herbæ quibus conficitur primum vnguentum, est recta intentio, firma attentio, pia affectio. Herbæ quibus conficitur secundum vnguentum, sunt pudor commissi, dolor amissi, timor iudicij. Herbæ quibus conficitur tertium vnguentum sunt fidei instructio, morum informatio, vitiorum increpatio. I-rem. 1. [Ec]ce posui te super gentes, & regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes. Vnguenta tertiæ mulieris, id est, manus, sunt septem opera misericordiæ, id est, hospitari peregrinos, potare sitientes, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, visitare infirmos, sepelire mortuos.

A Mat.b. 28.a.

quidē siluerūt secundū mādatū.

CAP. XXIV.

VNa autē sabbati valde diluculo, venerunt ad monumentum c portantes, quæ parauerant aromata, d & inuenerūt la-

Versus. C[olligo], poto, cibo, redimo, tego, visito, condo.

De istis vnguentis dicitur, *Eccles.38.a.* Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. *Genes. vlt. a.* Præcepit Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. *Cant.1.a.* Meliora sunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis. Optimis dicit, quia vnguenta primæ mulieris bona, vnguenta secundæ meliora, vnguenta tertiæ optima. Secundum *Gregor.* Mulieres sunt animæ fideles, quæ debent offerre Domino tria vnguenta, siue aromata, id est, odorem virtutum, opinionem bonorum operum, suauitatem sanctarum orationum. De quibus *Cant.4.d.* Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.

EXPOSITIO CAP. XXIV.

VNa autem sabbati, &cæt. Hoc est vltimum cap. quod diuiditur in tres partes.] In prima probatur multis argumentis veritas resurrectionis. In secunda commendatur lea, & aperitur discipulis veritas prædicationis, ibi: [Et cū manducasset.] In tertia agitur de gloria ascensionis, ibi: [E]duxit autem, &c. Notandum est autem in principio, quod resurrectio Domini nulli nota fuit, nisi post factum, in signum, quod nulli resurrectio spiritualis, quæ fit per gratiam, nisi soli Deo nota est. *Eccle.9.a.* Nemo scit an amore an odio dignus sit, &cæt. Fuit autem confirmata resurrectio Christi tribus miraculis. Primum est, quod clauso sepulchro, & integro signaculo exiuit. Secundum, quod in aduentu Angeli terra tremuit. Vnde *Psalm.75.* Terra tremuit, & quieuit cum exurgeret in iudicio Deus. Tertium est, quod Angelus terrificus apparuit. Quia autem de clauso sepulchro exiuit, significat quod de Virgine natus fuit. Vnde *August. in libro de symbolo.* Castitas vteri virginalis ornatur ea conuenientia inuiolabilis sepulchri. Terræmotus in aduentu Angeli, significat quod totus mundus mouendus erat in prædicatione Dominicæ resurrectionis. Angelorum autem aspectus, & habitus, ostendit quales debeant esse nuncij Dominicæ resurrectionis, scilicet, malis terribiles, quod notatur in fulgore, & bonis mansueti, quod notatur in niue. Quia autem Lucas de duobus Angelis loquitur, Marcus de vno solo, significat quod prædicatores Domini debent habere vnitatem fidei, & binarium charitatis.

Resurrectio Domini confirmata est tribus miraculis.

Nunc autem vide literam. a Vna autem sabbati,] id est, prima die post sabbatum, scilicet, Dominica die. Simile *Genes.1.a.* Factum est vespere, & mane dies vnus, i. primus. Sicut etiam dicitur Luna quasi lumin[um] vna, id est, prima. Et nota, quod sicut Gētiles propter reuerētiam Deorum suorū ab eis denominauerunt dies sic Iudæi à sabbato. b Valde diluculo venerunt ad monumentum,] mulieres. Idem dicit Marcus, sed aliis verbis, scil. valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum. Ioannes dicit: Vna sabbati Maria Magdalenæ venit ad monumētum cū adhuc tenebræ essēt, Matthæus dicit: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalenæ, & altera Maria videre sepulchrū. Et licet verbis discordet Matthæus ab aliis, tamen sensu conuenit, vt dicit *August.* Per vespere enim accipit Matthæus noctem, in cuius fine venerunt mulieres ad monumentum, quod innuit hoc verbum lucescit, quod est luce terminatur: Et ita in hora aduentus mulierum ad sepulchrum conueniunt omnes Euangelistæ, & omnes expositores. De hora verò resurrectionis disputatio est apud sāctos. Nam *Hieronymus* & *Ambrosius* videtur velle, quòd media nocte surrexit Dominus. Quod probant dupliciter. Primò, quia Samson media nocte tulit portas Gazæ in supercilium mōtis: *Iudic. 16. a.* vbi figurata est resurrectio Christi. Secundò, ex facto quodam Apostolorum qui instituerunt in primitiua Ecclesia, vt media nocte Dominicæ resurrectionis celebraretur Missa. *Beda* verò & *August.* dicunt, quod surrexit diluculo Dominicæ diei, quod etiam probatur per hoc, quod quadraginta horis fuit Dominus in sepulchro, scilicet, quatuor horis diei Parasceuē. Crucifixus enim fuit hora sexta, & hora nona mortuus, & ita oportuit, quod per diem sabbati integrum, & noctes sequentes integras fuerit in sepulchro. Et hoc vltimum modò tenet Ecclesia. Et quod obiicitur de Samsone, quod media nocte tulit portas Gazæ, hoc est, quod Christus surrexit nullo sciente. Simile *Matth. 25. a.* media nocte clamor factus est, ecce spōsus venit Sed adhuc obiicitur. Constat enim quod mulieres summo diluculo venerunt ad monumentum, & inuenerunt lapidem reuolutum: Ergo Dominus iam surrexerat, ergo surrexit ante diem. Sol. Summo diluculo venerunt mulieres, id est, venire cœperunt, & quando peruenerunt dies erat. Vnde Marcus dicit: Orto iam sole, intellige, id est, emittente radios in hemisphærium nostrum. Et secundum hoc fuit Christus in limbo quadraginta horis. *August. de concor. Euang.* Orto iam sole, id est, cum orbi ab Orientis parte iam illucesceret, quod non fuit vtique, nisi solis Orientis vicinitate. Eius enim vicinitate est ille fulgor qui nomine Auroræ solet appellari. Sequitur. c Portantes] secum, scilicet, mulieres, [quæ parauerant aromata, &c.]

Marc.16. a. Ioan. 20. a.

Glos. Vna sabbati, &c. *infrà.* Magnus feruor, &c. Contra *Ioan.* 20. d. Nondum ascendi ad patrem meum. *Glossa.* In corde tuo. Igitur non fuit feruór charitatis. Hic sumitur charitas pro naturali dilectione.

Diluculo.] *Chrysost.* Quotidie sæculum finite videmus, tanquam mali serui, iam albescit Aurora, & adhuc dormimus. *Rom. 13. d.* Hora est iam nos de somno surgere.

My[stice].] Per monumentum significatur hic corpus Dominicum, ad quod accedere nemo debet, nisi vna sabbati, id est, habens pacem pectoris. Et valde diluculo, id est, discussis tenebris vitiorum, & per lucem pœnitentiæ fugatis, portans aromata, id est, bona opera, & bonam famam. Qui aliter accedit, malè accedit. Propter quod dicit Apostolus, *1. Cor. 11. g.* Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat: Qui enim manducat indignè, iudicium sibi manducat, & bibit. *Genes. 3. d.* In sudore vultus tui vesceris pane tuo, id est, tibi ad salutem dato. Item, quod mulieres valde diluculo venerunt, feruorem magnum quærendi, & inueniendi Dominum indicat. *Isa. 55. a.* Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. *Matth. 7. a.* Omnis qui quærit inuenit, & qui petit accipit, & pulsanti aperietur. d Et inuenerunt lapidem reuolutum à monumento.] *Beda.* Angelus enim Domini descendit de cælo, & reuoluit lapidem: *Matth. vlt. a.* *Chrysostomus.* Post resurrectionem venit Angelus.

My[stice].

d Et ingressæ

Δ a Et ingressi non inuenerunt corpus Domini Iesu.]

Mysticè. *Mysticè.* Suprà diximus monumentum corpus Christi. Hic autem dicimus sacram Scripturam, in qua olim latuit Dominus quasi mortuus, & sepultus. Vnde *Ioan.* 5. f. Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis habere vitam. Lapis superpositus est velamen literæ ac figuratum. Vnde & lex in lapide scripta fuit. *Exod.* 31. d. mulieres sunt scholares ad studium venientes, qui videntes sacræ Scripturæ difficultatem, & sui fragilitatem, timēt accedere. Vnde dicunt *Marc.* 16. a. Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti, id est, quis aperiet nobis difficultatem Scripturæ ad intelligendum? *Apoc.* 8. a. Quis est dignus aperire librũ, & soluere signacula eius, & nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, nec subtus terram aperire librum, neque respicere illum: Et ego flebam, &c. Hoc est, quod *Thren.* 4. a. dicitur: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Tamen hic dicitur, quod mulieres inuenerunt lapidem reuolutum à monumento. Et dicit *Gloss.* quod Angelus Domini descendit de cælo, & reuoluit lapidem, per quod ostēditur qualis debet esse doctor, cuius officium est lapidem reuoluere, librum aperire, panem frāgere, id est, occulta Scripturarũ manifesta facere. Debet enim esse Angelus Domini, id est, purus vita, alatus obedientia, conspicuus scientia. *Malach* 2. b. Labia sacerdotis custodiũt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, quia Angelus Dñi exercituum est. *Mat.* 18. b. Angeli eorum in cælis semper vidēt faciem patris mei, qui in cælis est. Debet etiam doctor descendere de cælo, i. de altitudine Scripturæ, ita vt possit intelligi. *Psal.* 143. Domine inclina cælos tuos, &c. *Isa.* 94. a. Vtinam dirumperes cælos, &c. Sequitur: [Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.] Sic Iudæi, & Hæretici si scripturā ingrederentur per veram intelligentiam, Christũ non purum hominem, sed verum Deum inuenirent, *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium sacræ Scripturæ, per me si quis introierit ingredietur vsque ad contemplationem diuinitatis Christi, & egredietur vsque ad considerationem humanitatis eius, & vtrobique pascua inueniet, id est, refectionem spiritus. *Cant.* 2. a. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Ideo Iudæi, Hæretici, & etiam quidam clerici, nec refectionem spiritus inueniũt in scriptura, nec ordinē charitatis habent, quia non ingrediuntur sacrā Scripturam, sed foris in litera semper manēt. *Mat.* 12. d. Ecce mater tua, &c. Ibi *Glos.* Mater & fratres populus Iudæorum est qui Iesu intus ducēte nō possunt intrare, quia spiritualiter verba eius negligunt intelligere. Ideo dicit *Ps.* 41. Ingrediar in locũ tabernaculi admirabilis vsq; ad domũ Dei. Sequitur. b Et factum est, &c] i. de magni lapidis reuolutione, & de corporis tam venerabilis amissione. De primo stupebant, & mirabantur, de secundo dolebant. Sed sicut tentato Domino post victoriā Angeli ministrauerunt. *Mat.* 4. b. ita modò post mortem deuictam venerunt Angeli, qui non solum verbo, sed etiā habitu fulgēti nunciauerũt gloriam triumphantis. Vnde sequitur. c Ecce duo viri,] i. duo Angeli in specie virorum. d Steterunt iuxta illas in veste fulgenti.] Apparuerunt etiam in facie fulgenti, & hoc ideo per candorem vestis triumphus Christi exprimeretur, & per igneā faciem custodibus terror incuteretur. In igne n. terrorem, in candore solatium. Ergo & in ignea facie, & in veste cādida apparuisse legũtur, vt ignis terreret custodes, & candor liniret mulieres. Et quia Christus in morte triumphauerat, & sicut tunc astiterunt Angeli corpori posito in sepulchro, sic assistũt quotidie in altari corpori cõsecrato, & sacerdoti seruiunt consecranti. Vnde & in secreta nō dicit sacerdos. Amen, quia Angeli ibi respondent vbi audiunt clerici seruientes. *Mat.* 24. c. Vbicunque fuerit corpus Domini, illuc cõgregabuntur, & aquilæ, i. Angeli, solem in tota videntes, i. Christũ in æternitate. Sed oritur hîc quæstio de litera, quia Ioannes dicit duos viros istos sedentes, Lucas autem dicit eos stantes. Et hoc soluit *Chrysost.* dicens, quod Angeli primò sedebant, sed mulieribus assurrexerunt & steterunt iuxta illas. Item quæritur, vbi erant isti Angeli, aut intus in monumento, aut extra? Videtur quod intus per hoc, quod dicit Ioannes, scilicet quod vnus sedebat ad pedes, & alter ad capud. Item quod extra per hoc, quod dicit Lucas: Steterũt iuxta illas. Item Matthæus dicit, vnum sedentem super lapidem reuolutum, ergo extra. Marcus vero dicit, vnum sedētem intus. Ad hoc soluit *Hieron.* dicens, quod monumentum dicitur apud Marcum, non locus corporis sepulti, sed quædam pars maceriæ ante speluncam in quam intrauerunt mulieres, & ibi repererunt Angelos sedentes in dextera parte sepulchri, qui videntes mulieres assurrexerunt eis, & ita conueniunt omnes Euangelistæ. *Matth.* 28. a. *Marc.* 16. b. Quia autem Matthæus, & Marcus dicunt vterque vnum Angelum sedentem, & Ioannes, & Lucas dicunt duos, potest dici, quod reuera duo erant, vel plures, sed Matthæus & Marcus vnum dicunt propter vnitatem & similitudinem eorum. Dicentes autem vnum, non negant plures fuisse.

d. † Secus.

pidem reuolutum à monumento, a & ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu. Et factum b est dum mente cõsternatæ essent de istu, c ecce duo viri d steterunt † iuxta illas in veste fulgenti. Cum e timerent autem, & f declinarent vultum in terram, g dixerunt ad illas: h Quid i quæritis viuentem cum mortuis? k Non est hic, l sed surrexit.

Mysticè. Per istos duos viros custodientes sepulchrum, significantur doctores sacræ Scripturæ, qui debent esse viri, vt dicit *Hieron.* non infantes amantes temporalia. *Prou.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, &cæt. Debent etiam esse duo propter officium geminæ charitatis. Vnde *suprà* 1. a. Misit Dominus discipulos suos Binos, & Binos ante faciem suam. Debent etiam stare erecti in cælum, non iacere in terra. Vnde Angelus dixit *Iosue cap.* 7. b. Surge, cur iaces in terra? Item *Ezech.* 3. f. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, & locutus est mihi. Item debent stare iuxta mulieres, id est, proximi esse infirmis per compassionem & auxilium. *Rom.* 15. a. Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere. Item debent habere vestem fulgentem, id est, conuersationem laudabilem. *Phil.* 2. b. Sitis sine querela, & simplices filij Dei sine reprehensione in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundu verbum vitæ continentes, 1. *Pet.* 2. c. Cõuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo &c. Si tales essent doctores, omnes timerent eos, & venerarentur. Vnde sequitur. e Cum timerent autem,] mulieres scilicet. f Et declinarent vultum in terram,] præ timore, & reuerentia Angelorum quos viderant. *Leu.* 19. g Honora personam senis. *Iob* 29. d. Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum, verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meũ si voluissem ire ad eos sedebam primus, &c. Modò aliter est. *Eccl.* 10. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram quasi seruos. *Beda.* Exemplo mulierum cum appinquamus mysteriis cælestibus, cum gaudia supernorum ciuium contemplamur, ad conspectum Angelorum debemus vultum in terram humiliter declinare, terram, nos, & puluerem esse recolentes. Sic Abraham vocauit se puluerem & cinerem. *Gen.* 18. d. dicens. Loquar ad Dominum meum cum sim puluis & cinis. *Dan.* 8. e. Cùm loqueretur ad me Angelus, prolapsus sum pronus in terram. *Beda.* Nota quod sanctæ mulieres, nec in terram cecidisse, nec aliquis sanctorum in resurrectione Domini prostratus in terram adorasse legitur, vnde mos cœpit in Ecclesia paschali tempore non flecti genua in oratione, sed vultu in terram declinato orare. g Dixerunt ad illas] Angeli scilicet. h Quid quæritis?] suplean[quæritis viuentem cum mortuis?] Sic legitur sub duplici interrogatione, Vel sub vna sic: [Quid,] id est, quare. i Quæritis viuentem cum mortuis,] resuscitatum à mortuis, qui locus est propriè mortuorum? Vnde non redarguũtur, quia quærunt viuentem, sed quia cum mortuis, quia viuens non est quærendus inter mortuos. *August. in libro de symbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera? Quæritur autem à quibusdam, sed non inuenitur, quoniam vbi non est quæritur. *Osea* 6. b. In gregibus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient. *Prou.* 24. b. Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem. Contra quosdam qui bonos dicunt malos, viuos mortuos. *Isa.* 5. c. Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum, &c. k Non est hic,] id est, in monumento præsentia corporis. l Sed surrexit,] die tertia. *Osea* 6. a. Viuificauit nos post duos dies, & die tertia suscitabit nos quia resurrectio sua, causa est nostræ resurrectionis. Vnde 1. *Cor.* 15. c. Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Viuit Dominus iuramentum fuit veterum. *Galat.* 2. d.

Mysticè.

diderunt illis, *a* Petrus autem surgens *b* cucurrit ad monumentum, *c* & procumbens vidit linteamina sola posita, *d* & abiit secum *e* mirans quod factum fuerat. Et *f* ecce *g* duo *h* ex illis *i* ibant *K* ipsa die in *l* castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emaus. Et ipsi *m* loquebantur adinuicem de his omnib. quæ acciderant. Et *n* factũ est dum fabularẽtur, *o* & secum quærerent, *p* & ipse Iesus appropinquans *q* ibat cũ illis. *r* Oculi autẽ illorũ *s* tenebantur

a Petrus autẽ, &c.] & Ioan. cum eo, qui etiã præcucurrit citiùs Petro, sed posterior introiuit in monumentum. Vnde *Ioan.*20. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerũt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citiùs Petro, & venit prius ad monumentum, & cum se inclinasset vidit linteamina posita, non tamẽ introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eũ, & introiuit in monumẽtũ, & vidit linteamina. Tũc ergo introiuit ille alius discipulus qui venerat prius, & vidit, & credidit. *c* Et præcũbẽs vidit linteamina sola posita] sine corpore. *Chrys.* Quod erat signũ resurrectionis, nõ transpositionis. *d* Et abiit secũ] i. solus. *e* Mirans, &c.] Et tunc creditur quod apparuit ei Dñs. *Beda.* Ioan. cõmemorat, quod ipse, & Petrus simul cucurrerũt, & quod Petro introeũte in monumẽtũ, & vidẽte linteamina, & sudariũ, ipse Ioannes se inclinans vidit linteamina, nec prior introiuit. Sed intelligendũ est primò Petrũ procũbentem vidisse, quod Lucas commemorat, Ioan. tacet, post vero ingressũ vt diligẽtius interiora dignosceret, ingressũ tamẽ antequã Ioannes intraret. *Moral.*

Moralit. *a* Petrus surg.] à torpore & ignauia. *Eph.*5.d. Surge, qui dormis, &c. *Cant.*3.a. Surgã & circuibo ciuitatẽ, &c. *b* Cucurrit, &c.] sic currendum est ad claustrum. Contra pigros. *Hieron. ad Paulinum*: Festina quæso te, & hęrẽti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quã solue. *c* Et procũbens, &c.] sic aliquando in claustro sine re religionis potest videri solus habitus religionis, 1. *Reg.*19.c. Cũ venissent nũcij, qui quærebant Dauid, inuentũ est simulachrũ super lectũ, & pelles pilosæ caprarũ ad caput eius. Sequitur. *f* Et ecce.] Dicũt aliqui quod vnus istorũ fuit Lucas, & alter Cleophas, sed vitãdæ causa arrogantiæ de se tacet. Mos n. est scriptorib. sacræ Scripturę prę humilitate nomina sua subticere. Vnde Ioã. de se loquẽs ait. Hic est discipulus ille quẽ diligebat Iesus. *Amb.* tamen dicit in quadã ep. quod alter socius Cleophæ fuerit Ammaõ. Sed cõtra *In prol. mor. Greg.* Lucas dicit duos iuisse in Emaus, vnũ nominat, s. Cleophã se autẽ, qui reliquus fuit nõ nominat. Sed contra *Exod.*25.b. Duo circuli in altero latere. *Gl.* Marcus & Lucas, quia postea credẽtes discipuli Apost. facti sunt Sol. *Greg.* dicit, quod Lucas fuit alter, sed secũdũ quod quidã dicunt. *i* Ibãt ipsa die] resurrectionis. *l* In castel. &c.] alio nomine dicitur Nicopolis. Vnde *Hier. in epitaphio Paulæ* Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, apud quã in fractione panis cognitus est Dñs Cleophæ, domũ in Ecclesiã dedicauit. Dicitur autẽ stadiũ à stando, quia Hercules gigas ille legitur tantũ sub vno anhelitu cucurrisse, & ibi stetisse. Cõtinet autẽ stadiũ 125. passus. Quod probatur hoc modo. Stadiũ est octaua pars miliarij, vt dicit *Beda.* Miliariũ verò passus mille cõtinet, vnde, & nomẽ accepit. Et dicitur miliare dimidia leuca, vel vt aliis placet tria miliaria faciũt duas leucas. Octaua verò pars mille est 125. Vnde patet quod stadiũ 125 passus habet, & ideo 60. stadia septẽ milia passuũ, & quingẽtos cõtinẽt. Hoc est septẽ miliaria, & dimidiũ. Et benè congruit hoc spatiũ illis discipulis. Iam n. trãsierat sextũ miliare, quia certi erant de morte, quæ facta erat sexta die, transierunt & septimũ miliare. quia Christum in sepulchro quieuisse septima sabbati non dubitabant. Sed octauũ miliare nondum perfecerant, quia resurrectionẽ, quæ octaua die facta est, nondum credebant, imò adhuc ambigui erant aliquãtulũ, tamen ad fidẽ resurrectionis accedebãt. Vnde *Eccl.* 11.a. Da partem septẽ. necnõ & octo, i. crede mortẽ & sepultũ, crede, & resurrectionẽ. [*Mysticè*] ostẽditur hic distãtia, & via ab Ecclesia militãte vsq; ad triũphãtẽ. Ierusalẽ. n. visio pacis interpretatur, & significat Ecclesiã triũphantẽ, vbi ille, qui est vera pax videtur facie ad faciẽ. *Isa.*33.c. Regẽ in decore suo videbũt, i. in Deitate. 1. *Ioan.*3. a. Scimus quã cũ apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est. Emaus autẽ interpretatur mater festinãs, vel desideriũ cõsilij quod bene competit Ecclesiæ militanti. Nam ipsa mater est omnium fideliũ quos generat prædicãdo. Vnde 1. *Cor.*4.d. In Christo Iesu ego vos per Euãgeliũ genui. Itẽ balneat baptizãdo. *Matt.*vlt.d. Ite docete omnes gẽtes. &c. Itẽ educat, siue lactat informãdo & instruẽdo, & custodiẽdo, 1. *Cor.*3.a. Tanquã paruulis in Christo lac potũ dedi vobis non escã. Item festinat ad patriã quantũ potest. *Heb.*4.c. Festinemus ingredi in illã requiẽ. Dicitur autẽ Emaus alio nomine Nicopolis, i. ciuitas victoriæ, ciuitas enim in vnitas. *Act.*4.f. Multitudinis credentiũ, &c. Et ideo victoriæ, quia omnis pugna vnanimiter cõgressa parit victoriam. *Cant.*6.c. Quæ est ista, &c. Sexagiota stadia ab Emaus in Ierusalẽ, significant perfectã & integrã obseruantiã mandatorũ, per quã quasi per viã necesse est de militãte Ecclesia ad triũphantẽ venire. Vnde *Mat.*19. c. Si vis ad vitã ingredi &c. *Psal.* Viã mandatorũ tuorum cucurri. Dicit ergo. *f* Et ecce.] Euidentiã boni exẽpli significat. *Matt.*5.b. Sic luceat lux vestra, &c. *g* Duo charitate cõiuncti. *h* Ex illis,] s. Christi discipulis. *i* Ibant] pedibus mentis, & corporis. *K* Ipsa die] resurrectionis, i. pœnitentiæ, quod est contra pigros, qui tardant facere pœnitentiã. *Eccl.*5.b. Non tardes conuerti ad Dominum, &c. Sequitur. Marc. 16.c. Ps.118.

m Et ipsi loquebantur, &c.] in Ierusalem de Christo, non de vanis vel malis. *Ephes.*4.g. Omnis sermo malus non procedat ex ore vestro, &c. Et quia isti loquebantur de bonis, & de ipso, ideo Christus ipse apparuit eis. Vnde sequitur.

n Et factum est, &c.] Vulgare Romanum est, i. dum loquerentur adinuicem. *o* Et secum quærerent,] quomodo omnia facta fuissent, & quid possit esse, quod mulieres narrauerant.

p Et ipse Iesus, &c.] corporaliter & spiritualiter.

- Peregrinus
  - Christus
    - Suis hic.
    - Cælo. *Matt.*25.b. Homo peregrè proficiscens vocauit seruos suos.
    - Mundo. *Psal.* Et peregrinus filiis matris meæ. *Ioan.*1.a. In mundo erat, & mundus eum non cognouit. *Psal.*118. Incola ego sum in terra. *Iob* 19.c. Quasi peregrinus fui in oculis eorum.
  - Iustus In
    - Mundo. 2. *Cor.*5.b. Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. *Hebr.*11.c. Confitentes, quia peregrini, &c.
    - Claustro. 4. *Reg.*8.a. Vade peregrinare vbicunque repereris. Et *ib.* Peregrinata es in terra Philisthiim Sunamitis misera, vel captiua, vel mortificata.
    - Testamento. *Eccl.*[illegible] c. Hospites testamentorum, &c.
  - Peccator
    - Luxuria. *Luc.*15.c. Filius prodigus inter porcos in regione peccati.
    - Negligentia. *Genes.*15.c. Peregrinum futurum est semen tuum in terra Ægypti, id est, ignorantiæ.
    - Auaritia. *Iud.* 17. c. Adolescens de Bethlehem peregrinari voluit vbicunque sibi commodum reperisset.
    - Pusillanimitate. *Genes.*47.b. Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta anni parui, & mali.
    - Rapina. 2. *Reg.* 12. a. Cum autem peregrinus quidam, id est, diabolus venisset ad diuitem, parcens ille, &c.
    - Ira, 1. *Petr.*4.c. Nolite peregrinari in feruore, &c.
    - Odio. Romipetæ. *Exod.*23.a. Peregrino molesto non eris.
    - Superbia *Matt.*27.a. Ager figuli emitur de pecunia maledicta in sepulturam peregrinorum.

Sed Deus scit quis est bonus peregrinus. Sequitur.

q Ibat cum illis.] Apparuit autem eis Dominus pro duobus, scil. vt resurrectionem suam eis intimaret, & vt adimpleret quod promiserat. *Matt.*18.b Vbi sunt duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. In hoc ergo veracem se ostendit. & licet de resurrectione eius hæsitarent, tamen diligebant eum, ideo voluit in medio eorum corporaliter esse, & corporalem præsentiam exhibere. *r* Oculi autẽ illorũ,] interiores, & exteriores. *s* Tenebantur]

Marginal notes (left): Emaus ipsa est Metropolis ciuitas insignis Palestinæ, quæ post expugnationem Iudææ sub Marco Aurelio Antonio Principe restaurata, cũ statu mutauit, & nomen, & postea dicta est Nicopolis. — In prolog. bibliæ cap. 8. — Mysticè.

A tur] propria dubitatione. Vnde *Greg.* Sicut ipsi intus amabant, & tamen dubitabant, sic ipse foris, & præsens adest, & quis sit nõ ostendit. De se ergo loquentibus præsentiã exhibet, & de se dubitantibus speciẽ cognitionis aufert. Vnde sequitur. *a* Ne eum agnoscerẽt.] *Beda.* Nõ veritate fallente, sed ipsis nõ valentibus veritatem percipere. *Gen.* 19. dicit *Gloss.* quod percussi sunt acrisia discipuli Dñi, sicut Sodomitæ quærentes domum Loth *Sap. vlt.* c. Percussi sunt cæcitate, sicut illi in foribus iusti. Item 4. *Reg.* 6. d. Sequitur. *b* Et ait ad illos, &c. *Moraliter.*] Duplex est tristitia. Vna bona, de offenso Deo, alia mala de damno sæculi, 2. *Cor.* 7. c. Quæ secundum Deũ est tristitia, pœnitentiã operatur. *c* Et respondẽs vnus cui nomen Cleuphas.] *Ambr.* Alius vocabatur Amaon filius Rufi. Alij dicunt quod Lucas ipse. *d* Dixit ei: Tu solus pereg. &c.] Ita lege. Nũquid tu solus es peregrinus, &c.

C

a ne eum agnoscerent. Et *b* ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos confertis adinuicem ambulantes, & estis tristes? Et *c* respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit *d* ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? *e* Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt. De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta *f* potens in opere, *g* & sermone *h* coram Deo & omni populo. Et *i* quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, *k* & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël. Et *l* nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc

q. d. omnes alij nouerunt præter te. Et nota, quod eo ipso, quod eum peregrinum putant, ad literam, falluntur. Mysticè verum dicunt, quia verè peregrinus erat à mentibus eorum, qui in fide eius dubitabant. *e* Quibus ille dixit, quæ? Et dixerunt de Iesu Nazareno, &c.] *Beda.* Prophetam, & magnum fatentur, filium Dei tacent, vel quia nondum perfectè credunt, vel si credunt timent tradi in manus Iudæorum, nescientes cum quo loquebantur. Iudæi iam denunciauerant supplicium omnibus confitentibus Christum filium Dei, ideo simpliciter dicebant Prophetam, non filium Dei.
f Potens in opere.] *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. *Matt.* 5. c. Qui fecerit, & docuerit sic, magnus vocabitur in regno cælorum. *g* Et sermone.] *Eccl.* 8. a. Omne quod voluerit faciet & sermo illius potestate plenus est. *h* Coram Deo, &c.] Coram Deo per rectam intentionem, coram populo per bonam operationem. *Greg.* Per hoc, quod egimus, laudem exteriùs nõ quærimus. Sic autem sit opus in publico, quatenus intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis exhibeamus exemplum, & tamen pro intentione qua soli Deo placere quærimus semper optemus secretum.
i Et quomodo tradiderũt eum, &c.] *Ioan.* 18. f. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. *k* Et crucifixerunt eum, &c.] *Prou.* 13. b. Spes quæ differtur affligit animam. Se autem ipsos quodammodo temeritatis arguunt, quod ab eo sperabant redemptionem quem mortuum viderant, nec credebant resurrecturum, & maximè dolent eum sine culpa occisum, quem innocentem nouerant, & ex hoc tristes incedebant. *l* Et nunc super hæc omnia, &c.] q. d. hodie deberet resurgere, iuxta quod prædixit, tamẽ promissam resurrectionem tacent timentes eum cui loquebantur. *m* Sed & mulieres, &c.] Quia resurrectionem nondum celebrabant, ideo de audita fama eius potius sunt territi, quàm gauisi. *Beda.* Meritò dicuntur terruisse eos quibus de non inuento corpore plus mœstitiam addiderunt, quam de nunciata resurrectione gaudium quo recrearentur afferunt.
n Quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, &c.] scilicet Petrus, & Ioannes. Suprà singulariter dicitur de Petro, quod cucurrerit ad monumentum, hic de duobus pluraliter, & ita fuit. Sed Petrum solummodò primò commemorauit, quia primitus illi Maria nunciauit, sicut specialiter dictum fuerat ei. Dicite discipulis eius, & Petro. *Marc. vlt.* b. quia ... liter de eo dictum est, ne desperaret ex negatione. ... ita inuenium, sicut mulieres dixerunt, ipsum verò ... nerunt.] Sequitur. *o* Et ipse dixit ad eos. O ... 32. b. Stultus fatua loquetur. Et *sup.* a. Cor stul... nget sapientiam. *p* Et tardi corde, &c.] *Ecclesi.* ... rdes conuerti ad Dominum. *Chrys.* Quando contenere mortẽ poterit, qui nec alium morientẽ potest videre? *q* In omnib. quæ locuti sunt Prophetæ.] *Rab.* Moyses Israëliticos postes sanguine agni obsignauit. *Exod.* 12. d & *Ezec.* 9. b. dicit idẽ signũ in frõtib. dari. De duob. autẽ reprehendit eos Dñs, s. de stultitia, & dicitur pigritia. De stultitia quidẽ quia

facta sunt. *m* Sed, & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, *n* quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt. Et *o* ipse dixit ad eos. O stulti, & *p* tardi corde ad credendum in *q* omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ. *r* Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in *s* gloriam suam? Et *t* incipiens à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de Ipso erant. Et *u* appro-

scripturas, quæ plenè continẽt mysteriũ passionis, & resurrectionis Dñi non intellexerũt. Vnde ipse Dñs incipiẽs à lege & Prophetis interpretatus est eis Scripturas. Audierunt autẽ scripturas multoties, sed nondum intellexerãt, & ideo reprehẽsibiles erãt, sicut & multi alij, qui multa audiunt, & pauca intelligũt, & pauciora faciũt. Vnde miratur Dñs *Isa.* 33. c. Vbi est literatus, vbi est verba legis põderans, vbi est doctor paruulorum. Multi sũt literati, & multi doctiores, sed pauci ponderãt verba legis iusto pondere. Aliter. n. viuerẽt. *Isa.* 28. c. Ponam in põdere iudicium & iustitiam in mensura. De

D

pigritia verò, quia mulieribus credere noluerunt, neque his quæ à Christo audierant, vel in lege nouerant, non poterant acquiescere. Sic est modò ferè in omnibus quia & pauca sciunt, & illa pauca quæ sciunt facere negligunt. Vnde *Beda.* Hic gemina nobis humiliandi necessitas incombit, qui nec in Scripturis quantum oportet edocti, nec ad implenda, quæ nouimus quantum decet sumus intenti. Nam si Moyses & Prophetæ de Christo locuti sunt, & eum per passionem ad gloriam intraturum prædixerunt, quomodo gloriatur se Christianum esse, qui neque in Scripturis qualiter ad Christũ pertineant inuestigat, neque ad gloriam quam cum Christus habere cupit, per passionem contingere desiderat? Sequitur. *r* Nonne hæc op. &c.] Oportuit, i. opportunum fuit propter sex. Primò propter suam humilitatem, quia gloriam resurrectionis sic sibi meruit. *Phil.* 2. a. Christus factus est obediens, &c. Secundò, propter communem omnium vtilitatem, quia per mortẽ eius sumus omnes reconciliati Deo. *Rom.* 5. b. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: Tertiò, propter peccatorum immanitatem, seu debitorum quãtitatem, quæ tanta erant quòd non poterant solui minori pretio, quàm sanguine Christi. 1. *Pet.* 1. c. Nõ corruptilib. &c. Quartò propter Scripturarum indissolubilitatem, quæ hæc prædixerant nec solui possunt. *Isa.* 53. c. Tanquã ouis ad occisionem ducetur. Quintò propter exemplum, vt s. mors siue passio propter Dei gloriam, & proximi vtilitatem non timeretur. *Mat.* 10. d. Nolite timere eos qui occidunt corpus. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis, &c. Sextò vt ostenderet qualis est via ad patriam, siue ad gloriam, s. passio & ignominia, & miseria *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet, &c. *s* In gloriam suam.] Quàm fatui sunt igitur, qui putant sine passione intrare in gloriam suam. Vnde *Mat.* 20. c. cum matertera Domini petiisset ab eo, vt duo filij sui, & cognati Dñi sederent cum eo in regno gloriæ suæ, respondit Dominus eis. Nescitis quid petatis, potestis, &c. Ibi *Gl.* Nescitis, quia sedem gloriæ quæritis, quam nondũ meruistis, delectat culmẽ honoris, quos nondum exercuit vis laboris. *t* Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, &c.] *Beda. Gloss. int.* Veritas melius operando, quàm audiendo intelligitur. *Chrys.* Postquam Scripturis non creditis, ab his, qui extra fidem sunt cogimur allicere Hoc, & Deus fecit. *Ierem.* 2. c. Transite ad insulas. Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & cõsiderate vehementer, &c. *u* Et appropinquauerũt castello quo ibant, & ipse finxit, &c.] id est, prætendit habitum longiùs abeuntis. Et pulchrè se finxit ab eis elongandum corpore, qui ab eo erant elongati mente. Vnde *Greg.* Talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente, &c. Notat autem

Oportunum fuit Christum pati propter sex.

A fictio, vel

a fictio, vel fingere fragilitatem. *Psalm.* 102. Ipse nouit figmentum nostrum. Item sapientiam *Psalm.* 32. Qui finxit sigillatim corda eorum. *Ecclesi.* 19. d. Est iustus, qui inclinat faciem, & fingit se non videre quod ignoratum est. Item iustitiam. *Psalm.* 93. Qui fingis dolorem in præcepto. Item opus figuli. *Rom.* 9. d.

pinquauerunt castello quò ibant, & ipse se finxit longius ire. *a* Et coëgerunt illum, *b* dicentes: Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & inclinata est iā dies. *c* Et intrauit cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis, *d* accepit panē, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. *e* Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eū, *f* & ipse euanuit ex oculis eorū. Et *g* dixerūt ad inuicem: *h* Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dū loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Et *i* surgentes eadē hora *k* egressi sunt in Ierusalē. Et *l* inuenerunt cōgregatos vndecim, *m* & eos, qui cū ipsis erant, dicentes, quod surrexit Dominus verè, & apparuit *n* Simoni. Et *o* ipsi *p* narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo

E Nunquid dicit figmentum figulo, &c. Item simulationem. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. b. Hic autem notat fictio iustitiam, & sapientiam. Ad hoc enim finxit se velle ire longius, vt inuitarent eum ad hospitium, & inuitando mererentur, & post meritum cognoscerent eum. Simile *Marc. cap.* 6. g. Circa quartam vigiliam noctis venit Iesus ad eos ambulans supra mare, & volebat eos præterire. Ibi *Gloss.* Vt ad horam conturbati, sed continuò liberati plus liberationis suæ miraculum stuperent, & ereptori suo gratias maiores referrent. Item *Augustin. de concor. quatuor euang.* Quomodo intellexerunt Apostoli Dominum velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat, quod ad eliciendum illum clamorem valebat cui subueniri oportebat. *a* Et coegerunt illum,] licèt non cognoscerent. *Gregor.* Hoc exemplo colligitur, quod peregrini ad hospitium non solum sunt vocandi, sed etiam trahendi. *Hebr.* 13. a. Hospitalitatem nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. *Chrys.* Propterea magna merces, quia nesciens eos Angelos esse hospitauit, quia si sciuisset nil mirabile. *Beda*, Laicus si vnum, vel duos recepit, hospitalitatis præceptum impleuit. Episcopus si omnes non recipit inhumanus est. *Sap. vlt.* c. de Sodomitis. Iustè patiebantur, etenim indetestabilem hospitalitatem instituerunt. Et *infrà*. Quoniam in-
Moralit. uiti recipiebant hospites, &c. *b* Dicentes, &c. *Moraliter.*] *Ecclesi.* 12. a. Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et *infrà*. Antequam tenebrescat, &c. *Ierem.* 6. a. Væ nobis, quia declinauit dies & longiores factæ sunt vmbræ vesperi. *c* Et intrauit, &c.] Hoc contra Abbates, qui nunquam, vel rarò recumbunt cum monachis in refectorio.
Mysticè. *Ecclesi.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, &c.

d Accepit panem, &c. *Mysticè.*] Nota verbum, & ordinē verbi. Panis est verbum Dei. *Psalm.* 103. Et panis cor hominis confirmet. Panem accepit Iesus in manu, quia legem impleuit opere. *Matth.* 5. b. Non veni soluere legem, sed adimplere. Deinde benedixit orando, postea fregit exponendo, ad vltimum porrigebat illis prædicando. Hunc ordinem debet tenere prædicator, & doctor, vt primò accipiat panem addiscendo, & faciendo. *Ecclesi.* 18. c. Ante iudicium, id est, ante prædicationem vbi iudicium fit, para iustitiam tibi, & antequam loquaris disce. Secundò oret, & orate faciat, vt prædicatio sua officium, vel effectum habeat, & abundet in eo. *Esther* 14. c. Da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis, tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis. *Coloss.* 4. a. Orationi instate vigilantes, &c. Item 2. *Thessal.* 3. a. Fratres orate pro nobis, &c. Tertiò frangat, id est, minutatim exponat, ita vt paruuli possint intelligere. 1. *Cor.* 3. a. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Post hæc potest prædicare. *Matth.* 14. b. Acceptis quinque panibus Iesus benedixit, fregit, & dedit discipulis suis. Si ita facerent doctores, tunc addiscerēt auditores. Vnde sequitur. *e* Et aperti sunt oculi eorum, &c.] Quem non cognouerunt in expositione scripturarum, cognouerunt opere ipso, id est, in fractione panis. Et per hoc *Mysticè*. significatum est, quia non auditores legis, sed fa-
Psal. 118. ctores iustificabuntur. *Rom.* 2. b. *Iacob.* 1. d. Et veritas melius opere quàm verbo manifestatur. Vnde. A mandatis tuis intellexi, agendis, scilicet, non dixit mandata tua intellexi. *Ecclesi.* 1. d. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam. *f* Et ipse, &c.] *Beda* subtrahitur carnalibus oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria resurrectionis, id est, quam infirmitate cognoscere non poterant Sed quare euanuit. Vt tu non quæras laudes hominum cum benefeceris. *Matth.* 6. a. Attendite ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab illis. Item vt subtracta specie infirmitatis mens eorum eleuaretur in gloriam resurrectionis. Vnde sequitur. *g* Et dixerunt ad inuicem,] iam certi eum resurrexisse. *h* Nonne, &c.] Nota, quòd hi duo discipuli non cognouerunt Dominum duplici de causa, quia, scilicet, torpore à gemino frigore, scilicet, incredulitatis, & timoris. Erant enim increduli, & timidi. Dominus autem Ps. 104.
aperiens eis scripturas Ps. 118.
calida fecit corda eo- Ps. 119.
rum, quia verba sacræ Scripturæ sunt carbones, qui inflammant corda audientium. *Cant.* 5. b. Anima mea liquefacta est, &c. Item *Psalm.* 147. Emittet verbum suum, & liquefaciet ea. Item. Eloquium Domini inflammauit eum. Item. Ignitum eloquium tuum. Item. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad, id est, contra linguam dolosam. Sagittæ potentis acutæ, id est, prædicatores, qui sunt sagittæ pennatæ cum carbonibus desolatoriis, id est, cum præceptis sacræ Scripturæ, quæ sunt carbones igniti. *Beda*. Ex audito sermone cor prius torpore incredulitatis, & timoris frigidum igne Spiritus sancti est accensum, vt iam superno desiderio ardeat, & ad credendam veritatem se extendat, &c. Et nota, quia est multiplex ardor. Est enim charitatis ardor, *sup.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, &c. *Isa.* 6. a. Se- Ardor
raphin, id est, ardens. *Ioan.* 5. f. Ioannes erat lucerna ardens. multi-
Item naturalis dilectio. Hinc *Psal.* 7. Sagittas suas ardenti- plex.
bus effecit, id est, illis duobus effecit, id est, exposuit hoc est extra fecit. Item ira. *Ecclesi.* 18. b. Nonne ardorem refrigerabit ros? Item tentatio. *Ecclesi.* 43. c. Obuians ros, id est, gratia ab ardore vehementi. Item gehenna. *Deut.* 32. c. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit. Item pœna pro peccato temporali. *Psal.* 2. Cum exarserit in breui ira eius, beati, &c. Item tribolatio. *Eccl.* 16. a. In Synagoga peccantium exardebit ignis eius, &c. *Isa.* 30. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius.

Moraliter] per hoc, quod Dominus in via docuit, insi- Moralit.
nuat, quod nunquam, & nusquam cessandum est à doctrina veritatis. *Deut.* 6. b. Meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere. *Matth.* 5. d. Esto consentiens citò aduersario tuo, dum es in via cum eo. Sequitur. *i* Et surgentes eadem hora,] scilicet, die resurrectionis.

k Regressi sunt in Ierusalem,] 4. *Reg.* 7. b. Hæc dies boni nuncij est, si tacuerimus, & noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur. *l* Et inuenerunt congregatos vndecim.] Ergo Thomas aderat.

m Et eos, qui cum ipsis erant, dicentes, quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.] Quod apparuerit Dominus Petro hinc habemus, de modo apparitionis nihil habetur. *Beda*. Primò omnium virorum apparuit Petro quod etsi non dicit Euangelista, quando, vel vbi factum sit, tamen quia factum sit non tacet. Et dicit *Beda*. Primò omnium virorum, quia certum est eum primò apparuisse mulieribus. Item *Beda* Iam fama erat, quod resurrexerat Dominus ab illis mulieribus facta, & à Simone Petro cui apparuerat, hæc loquentes supple discipulos inuenerunt illi duo, hoc etiam ipsi prius audierant, quod surrexerat, sed timuerunt dicere in via quando tantummodo Angelos dixerunt visos à mulieribus. Ignorantes enim eum cum quo loquebantur, poterant timere ne inciderent in manus Iudæorum, si quid passim dicerent de Christi resurrectione.

n Simoni,] id est, obedienti claustrali apparet Dominus, sed noluit Simon illud narrare, nec tamen penitus tacetur. Sequitur.

o Et ipsi, scilicet, duo discipuli. *p* Narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum, &c.] Argumentum pro eleemosyna, & prædicatione. *Isa.* 58. c. Frange esurienti, &c. *Act.* 2. g. Erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis, &c. *Cant.* 4. a.

a Sicut

A Sicut fragmen mali ponici,ita genæ tuæ, id eſt,prædicatores. *a* Dum autem hæc loquuntur ſtetit Ieſus in medio eorom.] *Matth.*18.c. Vbi ſunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi ſum ego in medio eorum. Nota cum Dominus intrauit, Thomas noo erat cum eis, quando autem duo diſcipuli inuenerant vodecim congregatos, tone erat cum illis.Iotellige ergo Thomam paulò ante exiſſe cum ipſi narrarent ea, quæ geſta erant, & interim Dominus aliis apparuit, & ipſo recedente venit Thomas, ſicut dicit *Ioan.*20.f. Clauſis autẽ ianuis potuit Dñs intrare cum haberet corpus glorificatum, qualia erant corpora ſanctorum poſt diẽ iudicij. *b* Et dixit eis,] Ieſus. *c* Pax vobis.] *Chryſ.* Ideo Paulus continuè dicit.Gratia vobis,& pax. Δ

F cognouerunt eum in fractione panis. *a* Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus in medio eorũ, *b* & dixit eis: *c* Pax vobis *d* Ego ſũ, *e* nolite timere. *f* Cõturbati verò, & cõterriti *g* exiſtimabant ſe ſpiritum videre. Et dixit *h* eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? *i* Videte manus meas, & K pedes, quia ego ipſe ſum. *l* Palpate, & videte, quia *m* ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.

d Ego ſum.] *Exod.* 3.d. Ego ſum,qui ſum. *Ioan.* 8.g. Antequam Abraham fieret ego ſum. Itẽ vox eius nota erat eis. *e* Nolite timere.] *ſup.*12.d. Nolite timere puſillus grex, complacuit enim patri veſtro dare vobis regum.

- Pax
  - Bona
    - Chriſtus. *Ephes.*2.c. Ipſe eſt pax noſtra. *Mich.*5.b. Erit iſte pax Aſſyriis cum venerit in terram noſtram.
    - Æternitatis. *Ioan.*14.d. Pacem meam do vobis. *Pſal.*147. Qui poſuit fines toos pacem. *Pſal.*75. Factus eſt in pace locus eius. *Philipp.*4.b. Pax Dei, quæ eaupetat omnem ſenſum.
    - Pectoris. *Iudic.*6.e. Ædificauit Gedeon altare,& vocauit illud, Domini pax. *Pſal.*118. Paa multa diligentibus legem tuam, ideo pax nulla diligentibus mundum.
    - Congregationis. *Rom.*12.d. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habentes, *ſup.*2.b. Gloria in excelſis Deo,& in terra pax hominib. bonæ volũtatis,non malæ.
    - Mortis ſacræ, *ſup* 2.a. Nunc dimittit ſeruum tuũ Domine,ſecundùm verbum tuum in pace. *Pſalm.*4. In pace in idipſum,dormiam,& requieſcam.
  - Indifferẽs
    - Temporis. 4.*Reg.* 20.d. Sit tantùm veritas & pax in diebus meis, 4.*Reg.*9.e. Pax eſt Iehu? At ille reſpondit. Quæ pax?&c.
  - Mala
    - Conſenſus iniquitatis. *Matth.*10.d. Non veni mittere pacem,ſed gladium *Iſa.*57.d. Non eſt paa impiis.
    - Proſperitas malorum. *Pſalm.*72. Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. 1. *Theſſ.* 5.a. Cum dixerint paa,& ſecuritas,tunc repentinus eis ſuperueniet interitus.
    - Pacis ſimulatio. *Ezech.*13.b. Deceperunt populum meum dicentes,pax pax,& non eſt paa *Ierem.*6.d. Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes:Pax pax,& non erat paa.

A Hinc eſt, quod Epiſcopus, qui ſpecialiter eſt vicarius Chriſti,in primo ingreſſu ad populum,& in prima verſione in Miſſa dicit.Pax vobis,ſicut Dominus quando primò apparuit diſcipulis legitur dixiſſe.Paa vobis. Secundo autem in Miſſa ante ſuſceptionem Euchariſtiæ dicitur.Pax Domini ſit ſemper vobiſcum, quia Dominus ſecundò intrans ad diſcipulos,ſcilicet,poſt dies octo ſecundò legitur eis dixiſſe: Pax vobis.Eſt,& alia cauſa quare in Miſſa dicatur. Paa Domini,&c. vt per hoc ſignificetur, quia Paſſio Chriſti cuius ſit repræſentatio, pacem fecit inter homines, & Deum. Sed neutra iſtarum eſt ſpecialis cauſa. Non ergo, quia pro generali cõmunione, quæ fiebat in primitiua Eccleſia, quæ ſignum erat pacis, & fraternæ dilectionis introductum eſt in Miſſa oſculum pacis. In primitiua namque Eccleſia omnes quotquot intererant canoni Miſſæ, ſingulis diebus cõmunicabant, & ſi nollent cõmunicare, egrediebantur poſt offertorium, ſcilicet, poſt Miſſam cathecumenorum. Poſt inſtitutum eſt, vt ſingulis diebus intereſſent canoni Miſſæ, ſed ſolis Dominicis diebus communicarent. Poſtea reſtrictum eſt ad tres feſtiuitates, ſcilicet, vt non cõmunicarent, niſi in Natali,& in Paſcha,& in feſto Pentecoſtes. Quis autem reſtrinxerit ad vnam ſolam feſtiuitatem, ſicut fit temporibus noſtris, neſcio. Pro iſta ergo generali communione, qoæ fiebat in primitiua Eccleſia, quæ ſignum erat pacis, & fraternæ dilectionis, introductum eſt oſculum pacis, & ideo ſpecialiter dicitur:Pax Domini ſit ſemper vobiſcũ.

f Conturbati, &c.] Contra *Ioan.* 20. e. Gauiſi ſunt diſcipuli viſo Domino. Sol. Primò turbati ſunt, ſed poſtea gauiſi. Vndè *Ambroſ.* Lucas hiſtoricè ſingula proſecutus eſt, Ioan. finem expectauit, hic ſeriem. *g* Exiſtimabant ſe ſpiritum,] non carnem, [videre,] ſpiritum, ſcilicet, quem emiſerat in paſſione aſſumpto aëreo corpore. Non enim videbatur eis, quòd vera caro, quæ iacoit in ſepulchro tam citò ſurrexiſſet. Simile *Matth.* 14.c. Videntes eum ambulantem ſupra mare turbati ſunt dicentes, quia phantaſma eſt *Act.*12.c. Currens puella nunciauit Petrum ſtare ad oſtium. At illi dixerunt ad illam: Inſanis. At illa màgis affirmabat ſic ſe habere. Illi autem dixerunt: Angelus eius eſt. Nota,quia pauci diſcipulorum adhuc credebant, ſcilicet, Petrus cui Dominus apparuerat,& duo diſcipuli quibus apparuerat euntib. in Emaus alij nondum credebant. Ideo propter eorum conditionem poterant credentes turbari. Et licet Petrus crederet firmiter ſurrexiſſe, de hoc tamen poterat turbari, quoniam clauſis ianuis corporaliter intrauerat. Vnde *Beda.* Credebãt Apoſtoli,ſed tamen turbantur primò, quia opinionẽ paucorũ ſententia maioris partis excludit,&c. quaſi licet crederẽt, tamen quia plures turbabantur,quàm crederent, non dicuntur credidiſſe propter pauciores, ſed fuiſſe turbati propter plures. *h* Et dixit eis, quid turbatis eſtis. & cogitationes] falſæ, [aſcendunt in corda veſtra?] Bene dictum eſt, [aſcendunt.] Prauæ .n. cogitationes, quæ de ſuperbia procedunt in corde aſcendunt. Bene autem à patre luminũ deſcendunt,quia omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum. *Iacob.*1.c. *Matth.* 9.a. Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? *i* Videte manus meas, & pedes] meos,[quia ego ipſe ſum,palpate,& videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet ſicut me videtis habere.] *Gloſſ.* Poſt reſurrectionem in corpore ſuo Dominus duo contraria oſtendit, & corpus palpabile eiuſdẽ naturæ, vt informet ad fidẽ, & incorruptibile [?]terius gloriæ, vt inuitet ad præmium. Contra. Si duo contraria oſtendit, ergo vel falsò, vel ex falſis. Sol. *Greg.* Duo mira iuxta humanam rationem ſibi valde contraria Dominus oſtendit, quaſi dicat, non fidei ſunt mira, vel cõtraria, ſed humanæ rationi.

Myſticè. *i* Videte manus meas, & pedes,] meos, id eſt, opera, & affectus meos erga vos, & alios. Sic Prælati,& doctores alii deberent oſtendere populo opera ſua,& affectum ſuum. Sed non eſt neceſſe, quod affectus omnium videãtur, & vtinam opera multorum non viderentur. *Mat.* 23.a. Quæ dicunt facite, ſecundum autem opera eorum nolite facere. Aliter. *i* Videte manus, &c.] Sic boni manus perforatas per largitionem habent. *Myſticè.*

K Pedes,] id eſt, affectus per compaſſionem, *Pſal.* 21. Foderunt manus meas, & pedes meos, terrena aliis dando,& cor humiliando. Hæc ſunt ſigna reſurrectionis gloriæ.

l Palpate, & videte.] Quidam non permittunt ſe palpare ſed ſunt, ſicut roſtrum, quod percutit leuantem ſe. Alii abſcondunt ſe,quia forte non habent manus bonas.

m Spiritus carnem, & oſſa non habet.

Myſticè.] Oſſa Chriſti ſunt Prælati, qui ſuſtinent totum põdus Eccleſiæ ſuper ſe. *Iob* 9.b. Sub quo curuãtur,qui portant orbẽ. 1.*Reg.*2. b. Domini ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. De his oſſibus *Thren.* 1.e. Ignem miſit in oſſibus meis,& erudiuit me. Caro Chriſti ſunt ſubditi, qui portãtur à Prælatis. *Pſal.*77. Recordatus eſt, quia caro ſunt. *Iob* 19.d. Quare perſequimini me, ſicut Deus, & carnibus meis ſaturamini? dicit Chriſtus hæreticis, & Tyrannis. *Ib. inf.* In carne mea videbo Deum Saluatorem meũ. Non dicit in oſſibus. *Iſa.* 40.b. Videbit caro ſalutare Dei. Sequitur. *Myſticè.*

Δ *a* Et cum hoc

Et *a* cùm hoc dixisset, ostendit eis manus, & pedes. *b* Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi *c* obtulerũt partem piscis assi, & fauum mellis. Et *d* cùm manducasset corā eis, *e* sumens reliquias dedit eis. Et dixit *f* ad eos. Hæc sunt verba, *g* quæ locutus sum ad vos, cũ adhuc essē vobiscũ,

A *a* Et cùm hæc dixisset, &c.] Certum est; quia corpus Christi surrexit sine omni deformitate, non ergo fuerunt cicatrices in eo. Sed hoc habendum est in miraculis diuinæ potētiæ, quod in corpore immortali cicatrices ostendit miraculosè. Quare autem Dominus in corpore glorificato voluerit reseruare cicatrices, habentur quinque causæ *in Gloss.* satis apertæ. *Beda.* Vt ostensa vulnerum cicatrice infidelitatis vulnus sanaret, quas cicatrices, & tunc seruauit, & in iudicio seruaturus est. Primò ad fidem resurrectionis adstruendam. Deinde, vt patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat. *Psalm.* 83. Respice in faciem Christi tui. Tertiò vt sua morte redempti, quam misericorditer sint adiuti, propositis eiusdem mortis insinuet iudiciis. Sed postremò, vt in iudicio quam iustè damnentur impij denunciet ostensa, quam ab illis accepit cicatrice. *Zach.* 12.c. Aspicient ad me quem confixerunt. Et 13.c. Quid sunt plagæ istæ, &c. *Apocal.* 1.b. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Non ergo ex impotentia curandi cicatrices seruauit. Sed, (vt est quinta causa) perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum. *Ambrosius* addit sextam causam dicens: In quo non solum fidem firmat, sed etiam deuotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis cęlo inferre maluit, vt patri nostræ præmia libertatis ostenderet. Nota, quod dicitur *in fine Gloss.* Vt perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum, quia hoc verbum videtur sumptum ab *Ambrosio*, qui per elegans simile hoc ostendit. Accedit medicus ad militē vulneratum multiplici vulnere, ponit in optione eius quomodo velit sanari potiùs, an ita, vt appareant sine omni deformitate cicatricum vestigia, an ita, scilicet vt omnino deleātur, & nulla appareant. Si hoc, inquit, ponatur in optione militis strenui, puto, quod ipse præeliget sanari cum apparentibus cicatricum vestigiis, & sine omni deformitate, vt ipsa cicatricum eius vestigia probitatis eius sint indicia. Sic Dominus ad ostendendam victoriam suam, scilicet, quod in cruce triumpharet de diabolo, voluit reseruare cicatrices in corpore glorificato. Sequitur. *b* Adhuc autem illis non credentibus, &c.] Bonum fuit nobis, quod discipuli ita duri fuerunt ad credendum resurrectionem. Nam si citò credidissent, non ita probata fuisset. Vnde *Gregorius* super Ioannem. Quod discipuli tardè crediderunt, non tam illorum infirmitas, quàm nostra firmitas futura fuit. Nam illis dubitantibus resurrectio multis argumentis monstratur. Præbuit enim se oculis videndum, manibus contrectandum. Vnde 1. *Ioan.* 1.a. Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ. Et non solùm videri, & tangi voluit post resurrectionem, immò & conuesci, quod est probatio veræ resurrectionis. Leguntur enim magi arte magica mortuos suscitasse, vt facerent eos loqui, & deambulare, sed non poterant facere, vt comederent. Manducauit autem Dominus ante passionem cibum pro supplenda inopia, post passionem pro manifestāda potentia. Nec tunc transiit cibus in nutrimentum, sed consumptus est. Nam sicut terra arida aquam suscipit ad sui irrigationem, sic ante passionem Dominus cibum comedit ad naturæ humanæ sustentationem. Et sicut radius Solis naturali quadam potentia, & virtute caloris aquam consumit, sic potentia deitatis cibum à Christo post resurrectionem sumptum in comedendo desiccauit. Tradunt enim sancti, quia in comedendo cibus desiccatur. Sicut ergo Sol aliter absorbet aquam, aliter terra, quia ille potentia, ista indigentia, ita Christus ante resurrectionem cibum sumpsit ex necessitate, post resurrectionem consumpsit propria potestate. *August.* 13. *de ciu. Dei cap.* 22. Non potestas, sed egestas edendi ac bibēdi gloriosis corporib. auferetur. *c* At illi &c.] *Mysticè.* Piscis assus est Christus passus in fluctibus mundi, sicut piscis in fluctibus maris tunditur, igne passionis assatus in ara crucis. Ipse est & fauus mellis. Fauus enim est mel in virgine cera, & significat deitatem in carne corrupta. Piscis assus fuit Christus in Passione, fauus mellis in Resurrectione. Piscē assum igitur, & fauũ mellis offerret Christo, qui fidem Passionis & Resurrectionis firmiter tenet. Sed, quia discipuli nondum plenè solidati erant in fide, ideo partem piscis, & non totum piscem offerunt Domino. Per hoc etiam, quod piscis assus, & fauus mellis simul coniunguntur, significatur, quia illos qui hic tribulationibus pro nomine eius assantur, iucunditate æternæ beatitudinis satiabit. Item pisces in viuario, sunt religiosi in claustro, qui frequenter indigent aqua recenti, id est, doctrina, & lacrymis, alioquin moriuntur. *Isaia* 50.b. Ponam flumina in siccum, & computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti. *Exod.* 7.d. Versa est aqua in sanguinem, & pisces, qui erant in flumine mortui sunt. Pisces in mari, vel in fluuio sunt homines in sæculo, qui liberi sunt, & vadunt quòd volunt. *Habacuc.* 1.a. Facies hominis quasi pisces maris. *Matth.* 13.f. Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Sed pisciũ quidam sunt mundi secundum legem, quidam immundi. *Leuit.* 11.b. Omne quod habet pennulas aut squamas tam in mari, quàm in fluminibus, & in stagnis, comedetis, quicquid autem pennulas, & squamas non habet eorum, quæ mouentur in aquis, & viuunt, abominabile vobis execrandúmque erit. Squama significat fidem & spem, quia sicut squama piscem protegit à læsione, & munditiæ eius attestatur, & antequam piscis comedatur abiicitur, ita fides, & spes hominem protegunt à perditione, & munditiam operantur in mente. Vnde *Act.* 15.b. Fide purificans corda eorum. Et antequam homo incorporetur Christo per gloriam, euacuatur fides, & spes. Vnde 1. *Cor.* 13.c. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, id est cùm dabitur perfecta visio, euacuabitur fides, & spes. Pennula verò, quæ facit piscē saltabilē ad cælum, significat charitatē, quæ sola facit desideria sancta quibus saltatur in paradisum. Et dicit *Gloss. super Leu.* 11. quod omnes pisces, qui habent pennulas habent squamas, sed nō econuerso. Boni ergo sunt pisces squamosi, & pennati, mali verò sunt omnes alij. Hi sunt pisces, qui manducant Ionam, & volunt deuorare Tobiam. Boni religiosi significantur per piscem, qui reddidit tributum pro Christo, & pro Petro, quia ipsi supplent in corpore, quæ desunt passionum Christi. Sicut dicit Apostolus de se, *Col.* 1 d. Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia, cuius factus sum ego minister. Sed quia omnis nostra passio, vel tribulatio minor est, immo nulla respectu passionis Christi, neque est sufficiēs ad gloriam, sicut dicitur *Rom.* 8.d. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, &c. Ideo benè dicitur hic. [At illi obtulerunt ei partem piscis assi,] id est, seipsos super carbones charitatis, & passionis assatos. De quibus dicitur in *Psal.* 17. Carbones succensi sunt ab eo. Sunt autem boni etiam fauus mellis, qui licet tribulētur exteriùs dulcedine tamen æternæ iucunditatis, quam sperant reficiuntur interiùs. Vnde sponsa dicit *Cant.* 1.b. Nigra sum, sed formosa. Nigra exteriùs per æstum tribolationum, formosa interiùs per spem remunerationis, & internæ consolationis. Rectè igitur post resurrectionem comedit piscem assum, & fauum mellis, quia illos corpori suo vniet in gloria, qui exteriùs tribulantur, & interiùs gloriantur de ipsa tribulatione quam pro Christo sustinent. Sicut Paulus 2. *Cor.* 12.c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Sequitur.

d Et cùm manducasset coram eis] quia passus est corā eis.
e Sumens reliquias, dedit eis. *Mysticè.*] Reliquias passionis suæ, de quibus *Psal.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi. *Psal.* 36. Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. *Ioan.* 6.b. Colligite fragmenta ne pereant. *Psal.* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. *Psal.* 16. Reliquiæ impiorum peribunt, id est, libri. *Psal.* Diuiserunt reliquias suas paruulis suis, id est, diuitias, vel modicitatem. Item nota, quod dicit reliquias, vt saltem partem passionis Christi, vel suorum imitemur. *Tob.* 6 b. Cordis eius particulam, &c. *Col.* 1.d. Adimpleo ea, quæ desunt, &c.

f Et dixit ad eos: hæc sunt verba] id est, res verborum. Simile *Isa.* 39.b. Non fuit verbum in domo, quod non ostenderet eis, &c.

g Quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum] in eadem carne mortali. Nam, & modò cum eis erat præsentia corporali.

Ioan. 6.a. *habuit Dominus quinque panes & duos pisces, modò pisces sũt plures, quàm panes. Non debent esse carnes, quia carnibus renunciauerunt, & suas, & alienas. Nũ.* 11.b. *Pisces in Ægypto gratis comedebamus.*

41. *dist.* c.3.

Secunda pars. Mysticè.

A *a* Quoniam

quoniam *a* necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. *b* Tunc aperuit illis sensum, vt *c* intelligerent Scripturas, *d* & dixit eis. Quoniam sic scriptum est, *e* & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia, *f* & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in *g* omnes gẽtes, *h* incipientibus *i* ab Ierosolyma. *k* Vos autem *l* estis *m* testes horũ. Et *n* ego mittã *o* promissũ patris mei in vos, *p* vos autẽ *q* sedete in ciuitate *r* quoadusque induamini virtute *s* ex alto. *t* Eduxit autẽ

a Quoniã necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.] *Mat.5.b.* Vnum iota, & vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. *b* Tunc aperuit, &c.] Lucas transit breuius quod *Ioan.20.e.* explicat diffusiùs, scilicet quomodo insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritũ sanctum. Et hac inspiratione Spiritus sanctus aperuit eis vt licet essent idiotæ omnes scripturas intelligerent.

G Ideo autem specialiter inspirauit eis scripturarum notitiam, vt gentilium insaniam arguerent, & reprimerent calumniam. *Act.17.a.* Calumniantur enim adhuc gentiles Christum artibus magicis prophetasse, & miracula fecisse. Aperit ergo, vt intelligant Christum antequam natus esset de seipso prophetasse per Isaiam, & alios Prophetas, quod arte magica facere non posset. Etsi enim arte magica posset prophetare, non tamen antequam natus esset. Aperuit ergo eis intelligentiam Scripturæ, ne posset eos turbare error gẽtilium. Iudæi quoque fabulantur Christum fecisse sibi sanguinem impullutum, & intrasse in Sancta sanctorum, & de propitiatorio asportasse nomen Dei ineffabile scriptum in quadam charta, & in virtute eius fecisse miracula, sed non ita legitur de calumnia Iudæorum, sicut de calumnia gentilium. Dicit ergo. [Tunc aperuit illis sensum,] contra præsumentes de suo sensu.

c Vt intelligerẽt Scripturas.] *Beda.* Omnes ambages aufert, visus est, tactus est, manducauit. Et ne in aliquo sensus humanus ludificasse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse, quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem eum videant prophetare nõ potuisse antequam natus fuerit. *d* Et dixit eis, quoniam sic scriptũ est,] scilicet quod Christus erat passurus, & resurrecturus à mortuis die tertia. Et hoc est. *e* Et sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia.] *Osea 6.a.* Reuertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet, & curabit nos, viuificabit nos post duos dies, in tertia suscitabit nos. *f* Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum.] *Beda.* Plus proficit ad prædicandum sancti amoris conscientia, quàm sermonis exercitata scientia. Et nota, quia, & prædicatio Christi & Ioannis incepit ab eodem, scilicet à pœnitentia. *Matth.3.a.& 4.c.* Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum. Et commendat hic Ecclesiæ vnitatem, vbi dicit, quia oportet prædicari pœnitentiam omnibus gentibus. Prædicari inquam. *g* In omnes gentes.] *Beda.* Non enim in vna gente tantùm Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum. *h* Incipientibus] supple vobis prædicare.

i Ab Ierosolyma,] *Isa.2.a.* De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Vel. [Ab Ierosolyma,] id est, à Iudæa. *Act.13.g.* Vobis oportebat primum, &c. Et nota, quia à Iudæa incipiendum erat, non solum pro Iudaici populi veneratione, sed etiam pro tollenda à gentibus desperatione, vt audientes, quòd etiam Christus crucifigentibus se promitteret veniam, nullum haberent diffidentiæ locum. *Oseæ 1.a.* Dicetur eis filij Dei viuẽtis. Hinc est etiam, quod cum dicimus: Gloria tibi Domine, conuertimus faciem ad oriẽtem, quia inde venit Euangelium ad nos. *k* Vos autẽ] qui vidistis, & audistis. *l* Estis,] id est, eritis. *m* Testes horũ] quæ prædicanda sunt, quæ vidistis, & audistis. Non enim sufficit testimonium de auditu, *Act.4.d.* Non possumus, quæ vidimus, & audiuimus non eloqui. Fuerunt autem in Apostolis omnia, quæ requiruntur in testibus. Primò examinati fuerunt à Christo multis tribulationibus. *Sap.3.b.* Quasi aurũ in fornace probauit illos, &c. & accepit, id est, acceptos habuit ad testificandum. Item debent esse viri, non mulieres quæ citò & de facili corrumpuntur, vel flectuntur. Ideo dicit: [Vos,] qui estis viri, id est, virtuosi, non fœminei. *Act.1.a.* Accipietis virtutẽ superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierosalẽ, &c. Item debent esse iurati, & rogati testificari. Vnde, qui nec iuratus, nec rogatus testificatur, falsus testis est. *Prou.19.b.* Falsus testis non erit impunitus. Item oportet quod non sint infames. Vnde de eo, qui Episcopatum desiderat dicitur *1.Timoth.3.b.* Oportet illum testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt. *2.Cor.2.d.* Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo. Item debent non esse surdi per inobedientiam. *Prou.28.b.* Qui declinat aurẽ suam ne audiat legem oratio eius erit execrabilis. Item non pro se, sed præ alio debent testificari, alioquin pro se non valet testimonium. *Act.1.a.* *Ioan.7.b.* Tu de teipso perhibes testimonium, testimonium tuum non est verum. Hæc omnia habuerunt Apostoli, & ideo veri testes fuerunt. Vnde *Isa.43.b.* Verè vos testes mei dicit Dominus. *Act.10.f.* Nos sumus testes omnium, quæ fecit in regione Iudæorum. Sequitur.

n Et ego, &c.] Quasi vt sufficiatis ad testandum, [mittam] vobis auxilium. Et hoc est. [Ego mitto, id est, mittam.

o Promissum patris mei in vos.] Promissum potest teneri masculinè, & tunc debet suppleri, s. Spiritum S. Sed *Gl.* vult vt neutraliter legatur. [Promissum.] *Gloss.* Spiritus S. gratiam, quã Ipse promisit eis in nomine patris. *Ioan.15.d.* Cùm autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis à patre meo spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, &c.

p Vos autem sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto.] Nota, quia hoc dictum est die Ascensionis, & fortè hoc idem dixit die Resurrectionis. Vel probabilius est quod Lucas tanquam breuiloquus subitò transit de die Resurrectionis ad diem Ascensionis. Quod autem sequitur. [Eduxit autem eos foras,] certum est factum esse in die Ascensionis. Et nota, quod poterat Dominus si vellet statim confirmare discipulos virtute Spiritus S. ex alto. Iuxta illud *Eccles.11.c.* Facile est in oculis Domini subitò honestare pauperem. Sed distulit. Vt exemplum daret sequentibus, ne imperfecti, & ante tempus prædicare præsumant. Vnde *Eccl.3.b.* Tempus tacendi, & tempus loquendi. Ibi *Hieron.* Nihil nobis rectum videatur, nisi quod discimus, vt post multum silentium de discipulis efficiamur magistri. Disciplinæ enim Pythagoricæ est, per quinquennium tacere, & post eruditos loqui. Docemus autem in Ecclesiis, quod nescimus, omnes artes absque doctore non discimus, sola hæc tam vilis, & tam facilis est, vt præceptore non egeat. *Prouerb.18.c.* Qui prius respondet, quàm audiat, stultum se esse demonstrat. Ideo dicitur *Eccl.32.b.* Audi tacens simul, & quærens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Sedere autem in ciuitate, est mysticè, in scholis diu audire, vel in claustro studere, *Mystice.* vel intra cordis sui claustra tacitum residere, donec perfectè indutus sit scientia, & virtute, & tunc primò licet exire foras alios instruendo. Ideo dicit.

p Vos autem,] qui debetis esse testes mei, id est, prædicatores veritatis.

q Sedete in ciuitate,] id est, in scholis, vel in claustro, *3.Regum 2.g.* Semei strauit asinũ suum, & iuit ad Achis in Geth, &c. Vel [In ciuitate,] id est, intus in mente. *Beda.* In ciuitate sedet, qui intra mentis claustra se constringit, ne loquendo exteriùs euagetur, vel cum diuina virtute perfectè fuerit indutus, tunc quasi ipse à se foris exeat alios instruendo. Vnde subditur. *Semei interpretatur nomen meũ vel auditio mea.*

r Quoadusque induamini virtute,] quæ est vestis animæ, *Iudic.6.g.* Spiritus Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt sequeretur se. *Rom.13.d.* Induimini Dominum Iesum Christum, & curam carnis ne feceritis in desideriis *Iob 29.c.* Iustitia indutus sũ & vestiuit me, sicut vestimento, & diademate iudicio meo. Vnde autem deberent expectare hoc indumentum determinat subdens.

s Ex alto,] id est, à Deo. *Iac.1.c.* Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum.

t Eduxit autem, &c.] Hic prætermittit Lucas omnia, quæ *Tertia pars.* per quadraginta dies gesta sunt à Christo, quæ Ioannes pleniùs narrat. Et ipsum primum diem resurrectionis coniungit Lucas diei Ascẽsionis, significans per hoc, quod nullus

ascendet in cælum, nisi qui à peccato resurrexerit. *Eph. 5. d.* Surge, qui dormis: & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. In Bethaniã verò ascẽsurus, & benedicturus discipulos eduxit, ad significandum, quòd nemo dignus est ascẽsione, vel Dei benedictione, nisi fuerit in obedientia. Vnde *Phil.* 2. a. Christus factus est obediens, &c.

a eos *b* foras in *c* Bethaniam, & *d* eleuatis manibus suis benedixit eis: Et *e* factum est, dum benediceret illis: recessit ab eis, & ferebatur in cælum: *f* & ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem *g* cum gaudio magno. Et *h* erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum.

Explicit Euangelium secundum Lucam.

Marc. 16. b. Act. 1. b. Vel ideò ascensurus in cælum eduxit discipulos in Bethania, vt ostenderet se ascendere propter eos, qui sũt in die obedientiæ: sicut enim descendit, vt sanaret inobedientes: ita ascendit, vt secum traheret obediẽtes. Et nota, quia sicut Bethania in latere montis Oliueti est sita: sic Ecclesia in latere Christi fundata: quia de latere eius fluxerunt Ecclesiæ fundamenta, id est, duo principalia Sacramenta, scilicet, Eucharistiæ, & Baptismatis, quibus simpliciter nascitur, & ita nutritur. Christus autem mons Oliueti, de cuius vertice, id est, altitudine deitatis spiritualis vnctio † manat, id est, gratia Spiritus sancti, suos etiam illuminat, & eis pacem præstat. Ramus enim oliuæ pacem designat. Illud quoq; non vacat à mysterio, quòd Bethania quindecim stadiis distat à Ierusalem. Et potest esse triplex significatio, septem, & octo. Possunt enim significare nouum, & vetus Testamentum, vel etiam præsentem & futuram, vel septimam ætatem, & octauam. Dicit ergò:

† Tangitur, quòd ibi fructificát oliuæ.

a Eduxit autem eos] id est, discipulos.

b Foras] ciuitatem. Sic oportet exire de mundo, qui habere Dei benedictionem desiderat.

c In Bethaniam,] quæ interpretatur domus obedientiæ, quæ in monte Oliueti sita est: quia obedientia iuncta debet esse misericordiæ, & paci, quæ duo per oliuam designãtur.

d Et eleuatis manibus suis benedixit eis,] confirmans eis, quam priùs dederat potestatem benedicendi, & virtutem, *Eccl. 36. c.* Da mercedem, Domine sustinẽtibus te, vt Prophetæ tui, id est, Prædicatores tui fideles inueniãtur in sua prædicatione: & exaudi orationes seruorum tuorum: secundum benedictionem Aaron da populo tuo. *Num. 6.* d. Sic benedicetis filiis Israël, & dicetis: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Ter dicitur Dominus, quia omnis benedictio à tota est Trinitate.

e Et factum est, &c. cælum] baiulis nubibus, non ab Angelis, sed virtute propria, tamen cum Angelis comitantibus ipsum & iubilantibus. Vnde *Ps. 49.* Ascendit Dominus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ, 4. *Reg.* 2. b. Ascendit Elias per turbinem in cælum. *f* Et ipsi, & cæt. Ierusalem] vbi promissionem Patris iussi sunt expectare. *g* Cũ gaudio magno] Gaudebant enim Apostoli propter Domini sui glorificationem, propter Diaboli humiliationem, propter Iudæorum confusionem, propter generis humani factam redemptionem, propter Angelicæ ruinæ reparationem. Nota, quia discipuli secuti sunt Dominum vsque ad locum, vnde ascẽdit: & quia processerunt cum eo sequentes crucifixum: ideò Ecclesia repræsentãs hãc eorum processionem, singulis dominicis diebus præfert in processione vexillum Crucis, ac si dicat, sequar Crucifixum. Ecce quare vexillũ Crucis præfert. Sed quare refert eum Dominus, cum discipulis suis non redierit. Quia licet ascẽderit in cælum, nec redierit Dominus cum eis corporaliter; tamen ipse idẽ ait. Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi, *Matth. vlt.* d. *h* Et erant semper in templo, &c.] *Beda.* Quia Dominum post triumphum Resurrectionis cælos viderunt penetrare. Item expectãtes Domini promissionem, *sup. 12. e.* Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptiis. Nota, quia Lucas à Sacerdotio incepit, & in eodem terminat, scilicet, in laude, & benedictione Apostolorum, quod ad Sacerdotium pertinet, ergò in figura animalium sortitus est formam vituli, &c.

Postilla Domini Hugonis Cardinalis super Euangelium secundum Lucam explicit.

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS, ET DOMINI, DOmini Hugonis Cardinalis, &cæt.

In Postillam super Euangelium secundum Ioannem

PROLOGVS.

EGo ex ore Altissimi prodij, primogenita ante omnẽ creaturã: Ego feci in cælis, vt oriretur lumẽ indeficiẽs: & sicut nebula texi omnem carnem: Ego in altissimis habito, & thronus meus in colũna nubis. Verba sũt Sapiẽtiæ, i. filij: *Eccl. 24. a.* Ex quibus materia, & diuisio huius libri plenariè demõstratur. In hoc siquidẽ libro agitur de duplici processione: Vna filij, altera creaturæ, à primo fõte omniũ, i. Patre & de Resurrectione creaturæ rationalis ad ipsũ Patrem per Christũ mediatorem, secundum quod dicitur *Ioan. 14. a.* Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et meritò: sic enim conueniebat, vt sicut per Verbum Pater omnia condiderat, ita per ipsum omnia restauraret, vt dicit *Aug.* In primo igitur, quòd dicit sapientia: Ego ex ore Altissimi prodij, notatur filij generatio, & eiusdem a Patre distinctio. Per pronomen enim primæ personæ intelligitur manifestè persona filij de se loquentis. Per hãc præpositionem, ex, notantur duo, scilicet, distinctio personalis, & identitas essentialis. Cùm enim omnis præpositio sit transitiua, ex communi natura præpositionis notatur distinctio personalis inter Patrem & filium. Sed iterum, quia hæc præpositio, ex, notat habitudinem causæ essentialis, quæ saluatur in causato: ex speciali natura huius præpositionis, ex, notatur identitas essentialis inter Patrem, & filium. Per os autem Altissimi secundum propriam rationem intelligendi notatur Pater, penes quem residet auctoritas principij, per quam ipse est ens à nullo, & principium aliorum. Nec per hoc ponitur ordo in Trinitate, vt Pater sit maior, filius minor, spiritus sanctus minimus, vt mẽtiti sunt *Nestorius*, & *Arrius*, nisi fortè ordo naturæ, sicut dicit *Aug.* Qui ordo nõ ponit gradus in personis secundum essentiam; sed tantum ordinẽ personarum secundum proprietates personales, quibus personæ adinuicẽ distinguuntur: vt persona Patris sit, quæ à nullo est, & à qua aliæ: persona filij, quæ ab alio est, & à qua alia, persona spiritus sancti, quæ est ab alia, & à qua nulla: Et secundũ hũc ordinem proprietatis dicitur Pater altissimus: nec tamẽ filius, vel Spiritus sanctus inferior illo, sicut dicit *Hilarius.* Cuius ratio talis est: quia in Patre est propria notio notans dignitatẽ principij, cui nulla per correlationem respondet in filio, vel Spiritu sancto proprietas, quæ notet inferioritatem. Item per hoc, quòd ponitur ibi os cum verbo prodeũdi, cùm dicitur: Ego ex ore prodij, notatur diuina natura, prout est in Patre, secundum quàm considerationem ipsa est propriè effundens Verbum, quasi fons riuulum eiusdem naturæ. Sic enim probat *Anselmus* contra Græcos in libro de processione Spiritus sancti, vnitatem essentiæ in tribus personis, scilicet, per exemplum fontis, qui deriuatur in riuum, & colligitur in lacum, & semper manet aqua eiusdem essentiæ, vel naturæ, cùm tamen non possit dici fons est riuulus, vel lacus: vel riuulus est fons, vel lacus: vel lacus est fons, vel riuulus. Et bene dicit: Ex ore prodij, non ex natura, vel essentia, quia verbi, & Sapientiæ manifestatio propriè est ab ore. Per prodij autẽ notatur exitus verbi à Patre. Et ita in hoc verbo: Ego ex ore Altissimi prodij, notatur expressè prima pars huius libri, in qua agitur de æterna generatione filij à Patre. Per hoc, quod sequitur: Primogenita ante omnẽ creaturã, notatur quidã ordo, si tamen ordo debeat appellari, inter Verbi generationẽ æternã dicitur Patre, & exitũ creaturæ à Patre per verbũ ab æterno genitum. Æternitas enim in ratione mensuræ prior est æuo, & tempore, sicut dicit *Boëtius in libro de consolatione.* Est enim æternitas mensura sine principio & fine. Æuum est mẽsura sine fine, non sine principio. Tempus est mensura habens finem, & principium. Et sic considerata æternitas in ratione mensuræ habet quendam ordinem ad æuum, quod sua duratione includit, & æuum & tẽpus. Et hic ordo notatur per hoc nomen, primogenita: Non enim dicimus: quòd notat ordinem filij procedentis ad creaturam procedentem, sed mensuræ generationis filij ad mẽsuram temporalis processionis creaturæ à Patre per verbum. Et hoc idẽ significat hæc præpositio, ante. Non enim dicit tempus, sed æternitatis

durationem.Vnde sensus est: Ego prodij à Patre, primogenita ante omnem creaturam,id est, sum genita ab æterno, à Patre, à quo per me temporaliter processit omnis creatura. Et ita per hoc conuenienter notatur secunda pars huius libri, in qua agitur de fluxu creaturarum à Patre per verbum. Et incipit *ibi*[Omnia per ipsum facta sunt.] Per hoc,quod sequitur: Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens: notatur tertia,& quarta,& quinta,& sexta pars huius libri, in qua agitur de temporali verbi Natiuitate,& aliis tribus. Sicut enim dicit *Ioannes Damascenus*: Cœlum est continentia visibilium & inuisibilium creaturarum: Nam extra cœlum nulla creatura est;Solus Deus non includitur cœlo propter infinitatem, siue immensitatem suæ essentiæ: Ipse est in seipso modò,sicut antequam fieret mundus:& hoc soli Deo conuenit, sicut vult *Augustinus*. In cœlo igitur materiali intelligitur competenter Ecclesia,quæ claudit visibilia quantum ad partem militantem: & inuisibilia, quantum ad partem triumphantem. Ortum autem luminis in cœlo materiali videmus quadrupliciter. Primus est ortus Solis, qui ex se lumē habet & alias stellas sua claritate illuminat. Vnde per ortū Solis significatur ortus Christi tēporalis, qui ex claritate suæ Diuinitatis illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum. Item alius est ortus luminis in cœlo materiali,id est,Lunæ,quæ lumen habet à Sole,& dat ipsum aliis illuminando inferiora.Item est tertius ortus luminis in cœlo,id est,luciferi, qui habet lumen à Sole clarius cæteris stellis, quia viciniùs illuminatur à Sole: Sed non dat ipsum lumen receptum aliis, quia non illuminat irradiando inferiora, sed tamen ostendit Solem, qui illuminat orbem terræ esse in ianuis.Item est quartus ortus luminis in cœlo, scilicet,stellarum minorum, quæ quidem lumen recipiunt à Sole,sed non transfundunt aliis:sed neque,sicut Lucifer, lumē Solis vicinum esse ostendunt;sed tantùm secundum illud lumen acceptum à sole fulgent. Per hoc quadruplex lumen significantur ea, quæ in quatuor partibus continentur. Nam in tertia parte agitur de tēporali Natiuitate Christi,quæ per ortum solis significatur. Per ortū Luciferi,significatur ortus Ioannis Baptistæ, qui Christum in ianuis esse ostendit, de quo agitur in quarta parte ibi.[Fuit homo missus,&c.] Per ortum Lunæ,quæ lumen recipit,& transfundit, significatur vocatio Apostolorum,qui gratiam à Christo recepiā; transfuderunt aliis prædicando,sanando,miracula faciendo. Vnde eis dixit Dominus: Vos estis lux mundi, *Mat.*5.b.Item in eodem: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona,&c.Et de hoc agitur in quinta parte, quæ incipit *ibi*, Conuersus autem Iesus,& videns eos sequentes se, dicit eis:quid quæritis:&c.] In sexta parte agitur de prædicatione Christi,& miraculis eius,quæ communiter pertinent ad omnes homines saluandos:quod significatur in ortu stellarum,de quo dicitur *in Ps.96* Lux orta est Iusto & rectis corde lætitia,id est,fidei cognitio intellectum illuminās & affectum inflammans.Et hæc pars incipit in principio secundi capituli, *ibi*,[Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ.] De hoc quadruplici ortu luminis dicitur, *Eccl.* 43.a.Sol in aspectu annuncians in exitu. Hoc ad Christum pertinet,qui in ortu suo,quo factus est visibilis,annuntiauit diem gratiæ adesse: & in exitu, id est,in morte annuntiauit diem gloriæ vicinū adesse,qui mane habet,sed non vespere. Postea sequitur: Tripliciter Sol exurit mōtes, radios igneos in eos exufflās,& refulgens radiis suis obcæcat oculos. Montes dicit omnes fideles propter vitæ eminentiam. Obcæcat, quoad veri Solis comprehēsionem, quos omnes sol, id est, Christus exurit.Et irradiat tripliciter:quia alios irradiat, vt sint lumen habentes,& lumen maius se ostendentes;sed non aliis dantes, vt Ioannes Baptista,cuius Baptisma nullā gratiam conferebat. Alios irradiat,ita vt sint illuminati & illuminantes,vt Apostoli. Alios illuminat,ita vt sint lumen habentes,sed non illuminantes,vt simplices.Et hæc est quadruplex illuminatio,de qua dicit Apostolus, 1. *Cor.*15.e.Alia est claritas Solis,ecce ortus luminis primi,id est,Christi: Et alia claritas Lunæ,ecce lumen Apostolorum: Alia claritas stellarum,per hoc tanguntur aliæ duæ illuminationes, quæ ab inuicem distinguuntur per hoc, quod sequitur: Stella autem differt à stella in claritate:quia Ioannes lumen à Christo recipiens,ostendit lumen eius;alij verò recipientes, nihil ostendunt, sed tantùm in seipsis fulgent per fidem. Sequitur:

Indeficiens, in quo notatur, quòd non deficiet aliquod prædictorum luminum. De quo agitur in septima parte huius libri,quæ incipit 13. cap.*ibi*[Ante diem festū Paschæ,] Ibi enim incipit rogare,& facere pro constantia, & indeficientia omnium Electorum. In octaua parte agitur de Passione Christi,quod notatur per hoc, quod sequitur in themate. Ego sicut nebula texi omnem carnem, id est, virtute Diuinitatis latentis in carne, eleuaui omnem hominem à terra,id est,à terrenis defectibus:sicut nebula virtute latentis caloris & leuitatis eleuatur sursum à terra. Posteà sequitur:

Ego in altissimis habito,& thronus meus in columna nubis.Hic significatur excellētissimus status humanæ naturę, quem habuit Christus in Resurrectione, & habiturus est in iudicio,quod intelligitur per thronum.Et de hoc agitur in nona parte,quæ incipit 20.cap.*ibi*.]Vna autem Sabbati,&c. Et ita in vniuerso in nouem partes diuiditur liber iste. Prima est de æterna verbi generatione. Secunda de exitu creaturarum à Deo Creatore.Tertia de verbi Incarnatione, per quod fit exitu ille creaturarum. Quarta de Præcursore verbi,idest,de Ioanne.Quinta de vocatione Apostolorum.Sexta de doctrina.& miraculis Christi,& Apostolorum cōmuniter.Septima de confirmatione Electorum,quæ appellatur magnus sermo Domini. Octaua de Passione.Nona de Resurrectiones& apparitione. Sic patet materia & diuisio, siue continentia huius libri. Intentionem autem Auctoris,id est, Ioannis Euangelistæ, qui hunc librum scripsit, determinat *Hieronymus in Prologo*, quem toti libro præmittit,qui sequitur.

Explicit Prologus Auctoris.

EIVSDEM REVERENDIS. PATRIS, DOMINI HVGON. CARDINALIS,&c.

Prologi Sancti Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem

EXPOSITIO.

HIc est Ioannes, &c.]Iste Prologus Hieronymi diuiditur in sex partes.In prima cōmēdat Ioannē à multis gratiis,quas à Deo accepit. in secunda cōmendat eundem ab excellentia Intelligentiæ & scripturæ suæ, quæ à verbi Diuinitate& æternitate incepit, *ibi*[Deniq; manifestās,&c.] In tertia parte determinat *Hieronym.* locum vbi Ioannes scripsit Euangelium suum, & ordinem scribēdi secundum hūc in omnibus libris suis, *ibi*. [Hoc autem Euangelium scripsit.] In quarta parte ostendit *Hieronymus* prærogatiuam Ioannis in exitu à corpore respectu aliorum,qui omnes per passionem exierūt à corpore,ipse autem absque dolore, *ibi* [Et hic est Ioannes,&c.] In quinta determinat,quando scripsit hoc Euangelium Ioannes, scil. post omnes alios Euangelistas, & post reditum de exilio, *ibi*: [Tamen post omnes,&c.] In sexta ostendit,quare ipse non exposuit hoc Euāgelium,& ordinem eius ad alios libros Ioānis, *ibi*[Quorum tamen, &c.] Commendat ergo *Hieronymus* Ioannem: Primò à nomine,secundò ab officio,tertiò à dignitate.quartò à virginitate. Dicit ergò:

a Hic est Ioannes.] Hic, qui scripsit hoc Euangelium.

INCIPIT PROLOGVS S. Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem.

H*a*Ic *b* est Ioannes *c* Euangelista, *d* vnus ex Discipulis Domini, *e* qui virgo electus à Deo est.

b Est Ioannes,]idest, in quo est gratia, non solùm generalis, quæ gratum facit Deo;sed specialis,qua familiarior fuit Christi, immò & singularis:quia Virgo virginem custodiendam suscepit, & suprà pectus Domini in cœna recubuit, vbi præ cæteris aquā sciētiæ,præeminētis de Ipso fonte potauit. *c* Enāgelista,i.officium scribendi hoc Euangelium habens. *d* Vnus ex discipulis Domini.] Hic commendatur à dignitate & comitatu. Dignitas enim magna est esse Discipulum Christi;quē tamen Iudæi, & multi etiam Christiani renuunt. Vnde *infrà* 9. f. Tu discipulus illius sis; nos autem Moysi discipuli sumus. *e* Qui Virgo electus à Deo est.] Hic laudatur prærogatiua virginitatis.Et potest diuersimodè legi.Primò sic:

Quiexi-

Qui,]existens[virgo,] Ita quòd virginitas fuit aliqua ratio electionis temporalis. Et hoc dico: quia electio prædestinationis, nec causam habet, nec rationem; temporalis verò potest aliquam rationem habere, sicut diximus virginitatem, vel aliqoid tale, propter quod aliquis est idoneus, vt eligatur in discipulatum: vel potest notari tantùm concomitantia virginitatis, & electionis: nō causa, vel ratio. Vel potest sic legi. [qui electus à Deo] æterna, vel tēporali electione [virgo] i. vt permaneres virgo. Et hoc modo clectio causa est virginitatis. Et hæc expositio magis consonat ei, quod sequitur.

a quem *b* de nuptiis volentem nubere vocauit Deus. *c* Cui virginitatis in hoc *d* duplex testimonium in Euangelio *e* datur; qoòd *f* & præ cæteris dilectus *g* à Domino dicitur: *h* & huic matrem suam pendens in Cruce *i* commendauit Deus, vt *k* Virginem virgo seruaret. *l* Denique *m* manifestans in *n* Euangelio, quòd *o* erat ipse *p* incorruptibilis verbi opus inchoans, *q* solus verbum *r* carnem factum esse, *s* nec lumen à tenebris comprehensum fuisse *t* testatur.

a Quem] scilicet, Ioannem.

b De nuptiis volentem nubere vocauit Deus,] Christus scilicet, interiori & exteriori vocatione, homo exteriùs, Deus interiùs vocauit. Dicuntur autem dupliciter nuptiæ, sicut volt *Aug. in libro de bono coniugali.* Primo modo dicūtur nuptiæ contractus per verba de præsenti, ante carnalem copulā celebratus. Secundo modo dicuntur nuptiæ festum, siue conuiuium, quod post cōtractum, & ante copulam celebrant coniugati. Hoc vltimo modo sumuntur hic nuptiæ. Vnde dicunt quidam, qoòd Ioannes fuit sponsus nuptiarū, de quibus dicitur *Inf.* 2.a. Nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ. Sed hoc non est authenticum. Sed si hoc, quomodo fuit virginitas eius ratio, vel causa suæ electionis in discipulatū? Dicimus. quòd piè potest credi, quòd Ioānes ita nupsit, sicut B. Virgo f. cōmendās Deo suā virginitatem: quòd satis videtur per hoc, quòd Christus sibi B. Virginem commēdauit. Decēs enim erat, vt similis similem in virginitate, & voto custodiret, & ita nō solùm virginitas carnis fuit occasio suæ vocationis; sed virginitas carnis coniuncta voto mentis, tamen sub pia conditione. Sed tunc oritur quæstio, vtrum Ioannes habeat aureolam virginum, vel amiserit nubendo, vel nubere volendo. Et videtur: qoòd sic: quia si voluit nubere, corruptus fuit mēte, & constat, quòd aureola nō debetur soli integritati carnis, sed mentis, & carnis. Sed cōtra. Ergò eadem ratione, nec B. Virgo habet aureolam? Respondeo. Aureola virginum nihil aliud est, quàm gloria de incorruptione, siue integritate carnis, & finali integritate mentis, secundum quam membrum capiti assimilatur excellenti similitudine. Vnde credimus qoòd Ioānes si corruptus fuisset mente, etiam corruptione vitij, quòd nullo modo verum est, si pœnitens decederet cum finali continētia, mentis coniuncta carnis integritati haberet aureolam. Pœnitentia enim integrum restituit, & reparat statum mentis; integritas autem carnis irreparabilis est, vt dicit *Aug. in lib. de sancta virginitate*, ad id ergò, quod obiicitur, quòd aureola non debetur soli integritati carnis, sed carnis, & mentis, dicimus: quòd Ioannes vtramque habuit, licet integritatem mentis aliquando amiserit; sed illa tamen per pœnitentiam fuit postea reparata.

c Cui] Ioanni, scilicet.

d Datur] à Domino.

e Duplex testimonium virginitatis] duplicit, id est, mentis & carnis, & vtriusque excellentis.

f Quod & præ cæteris] discipulis.

g Dilectus à Domino dicitur.] *Inf. vlt.* Sed tamen non expressè habetur in litera, quòd præ cæteris fuerit dilectus. Sed ex hoc coniicitur, quòd sæpè replicatur. Hic est discipulus, quem diligebat Iesus. Sed contra hoc videtur esse *quædam Glos. super illud. Inf.* 21.d. Simō Ioānis diligis me plus his? Dicit enim *Glos.* Interrogas Dominus, quod sciebat. Ergò Petrus plus diligebat Iesū, ergo plus diligebatur: quia tantum, vel plus diligit Dominus, quantum diligitur. Iuxta illud *Prou.* 8.b. Ego diligentes me diligo. Item cum dicitur: Deus diligit, verbum diligendi significat diuinam essentiam, & connotat effectum in creatura. Sed constat, quòd diuina essentia nō recipit magis, vel minus; ergò ex illa parte non est distinguere inter dilectionem Ioānis & Petri: ergo est ex parte effectus cōnotati: sed effectus ille est gratia, quæ fuit maior in Petro, quia plus dilexit; ergo & Deus plus dilexit eum. Sol. Ad hoc dicimus, quòd tenera ex parte Dei nulla est intēsio, vel remissio dilectionis; ex parte cōnotati. Vnde dicūt quidā, quòd Petrus plus diligebatur à Christo, quia maiorem gratiam habuit; sed Ioannes familiarius diligebatur à Domino, quia maiorem familiaritatem Christus ei exhibuit, vnde & supra pectus eius recubuit. Alij dicunt, quòd Petrus plus diligebat Iesum & melior fuit: & Ioannes plus diligebatur, & fęlicior fuit. Alij dicunt quòd Petrus & Ioannes æqualiter diligebant, & diligebantur. Et quod dicitur Petrus plus diligere, & Ioannes plus diligi, refertur ad duas vitas per illos designatas, quarum altera, id est, actiua per Petrum designata feruentius diligit, cupiens liberari à curis, & miseriis. quibus implicatur; altera verò, id est, contemplatiua per Ioannē designata plus diligitur: quia status dignior, & melior secūdum actualem boni participationem. Aliter etiā posset dici. Nam cùm dicitur: Deus diligit Petrū, sensus est: Petrus habet gratiam Dei, quæ est effectus, vel signum increatæ dilectionis, à qua est. Est autē gratia duplex. Vna ad opera actiuæ, altera ad opera contemplatiuæ, & vtraq; manifestat increatam dilectionem. Gratia mouēs ad opera actiuæ excellit in dilectione proximi, quod est diligere Deum in imagine sua, & potest esse magis meritorium. Et hanc habuit Petrus: Vnde dictum est tertiò. Pasce agnos meos. *Inf.* 21.e. Item gratia mouens ad opera contēplatiuæ, excellit in dilectione Dei in se, quæ est gratia dignior, quia materia eius dignior est: Et hæc magis expressū signū est dilectionis increatæ, hanc habuit Ioannes. Et ita quoad primam gratiam plus diligebatur Petrus, & plùs diligebat, id est, ardentiùs: quoad secundam plus diligebatur Ioannes, & plùs diligebat, id est dulciùs & suauiùs. Et sumitur hæc *Glo. ab Aug. super Genes. 4. libro.* Sequitur.

h Et huic] scilicet, Ioanni [Deus] Christus, scilicet.

i Pendens in Cruce matrem suam commendauit] specialiter custodiendam. *Inf.* 19.e.

k Vt virginem virgo seruaret.] Non enim fuit conueniens, vt virginē, quam Magister virgo seruauerat, id est, Iesus, discipulus virgo seruaret, id est, Ioannes. Vnde cōncitur, quod Ioannes conueniebat cum B. Virgine, & in virginitate, & in voto virginitatis, vt esset omnimoda conuenientia inter virginem custoditam, & virginem custodientem. Et hoc non asserimus, quia non inuenitur in dictis Sanctorum. Potest etiā sic intelligi. [Vt virgo virginem seruaret] mutua custodia, Mater Virgo Discipulum Virginem: & Discipulus virgo Virginem Matrem. Et hoc satis consonat verbis Domini, qui dixit. *Inf.* 19.e. Mulier, ecce filius tuus: deinde dicit Discipulo, ecce mater tua. Sequitur.

l Denique manifestans.] Hæc est secunda pars Prologi, vbi Ieronymus commendat Ioannem ab excellentia sapientiæ & Scripturæ. Et tangit tria, quæ ponūtur in textu Euāgelij: Æternam generationem verbi, & temporalem, & significationem miraculi de mutatione aquæ in vinum, & per consequens aliorum miraculorum. Dicit ergo [Deniq;] Ioannes.

m Manifestans] ex modo scribendi, & ex natura materiæ.

n In Euangelio,] quod ipse scripsit. Quid manifestans?

o Quod ipse erat] id est, qualis ipse erat; id est, cuius animalis figurā ipse gerebat de illis, quæ vidit *Ezech.* 1.b. Et ipsemet. *Apoc.* 4.c. Statim enim in principio libri loquitur Ioānes de Sole æterno: per quod patet, quòd per Aquilā figuratur quæ irreuerberato intuitu respicit radios Solares. Vel sic. *m* Manifestans in Euangelio, quòd ipse erat,] Id est, qualis ipse erat, scilicet, incorruptus carne, & mente. *p* Incorruptibilis verbi opus inchoans] Per hoc enim, quod Ioannes incepit Euangelium de Christo ex illa parte, vbi omnino incorruptibilis est, ostendit, quòd & ipse incorruptus erat. Et per hoc, quod dicit [Incorruptibilis verbi] confundit errorem Arrij, qui dicebat Christum puram creaturam, & corruptibilem simpliciter. *q* Solus] Ioannes inter quatuor Euangelistas.

t Testatur verbum,] ab æterno à Patre genitum. *r* Carnem factum esse] Id est, hominem testatur, supple.

s Nec lumen à tenebris comprehensum fuisse testatur,] id est, testatur lumen, id est, Christum in mundo docentem: nec esse comprehensum, id est, receptum, à tenebris, id est, à

 tenebrosis

a Primum signum b ponens quod in c nuptiis fecit Dominus, d ostendēs, quod e ipse erat, vt f legentibus g demonstraret, quod h vbi Dominus inuitatus est, deficere nuptiarum vinum debeat: & i veteribus k immutatis l noua omnia, m quæ à Christo instituuntur, n appareant. o Hoc autem Euangelium scripsit in Asia, p postea quam in pathmos insula Apocalypsim scripserat; vt q cui in principio canonis, incorruptibile principium prænotatur in Genesi, ei etiam incorruptibilis finis per virginem, in Apocalypsi redderetur r dicente Christo. s Ego sum alpha &ω. Et hic t est Ioannes, u qui sciens x superuenisse y diem recessus sui, z conuocatis Discipulis suis in a Ephesо, per b multa signorum experimenta † promens Christum, descendens c in d defossum sepulturæ suæ locū, e facta oratione f positus est ad g patres suos, h tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen i post omnes k Euangelium scripsit l & hoc virgini m debebatur. n Quorum tamen, vel Scriptorum tēporis dispositio, o vel librorum ordinatio, ideò p à nobis per singula non exponitur, vt q sciendi desiderio † collocato & r quærentibus s fructus laboris, t & Deo magisterij doctrina seruetur.

Explicit Prologus Sancti Hieronymi.

tenebrosis Iudææ. a Primum signum.] eorum, quæ publicæ fecit, postquam cœpit prædicare.

b Ponens,] quod non alij: c Quod in nuptiis fecit Dominus.] Ioan. 2. b.

d Ostendens] Dominus, scilicet, in illo miraculo. e Quod ipse erat,] id est, quid erat, scilicet, Deus. Ex isto enim miraculo ostendit se esse Deum. Vel sic. d Ostendens] ipse Ioannes. e Quod ipse erat] ille, ad cuius nuptias Dominus fuit inuitatus. f Vt legentibus,] Euangelium hoc. g Demonstraret] Ioannes, vel Iesus h Quod vbi Dominus inuitatus est deficere nuptiarum vinum debeat] id est, iucunditas temporalis, vel lex coniugalis, q. d. In defectu vini materialis signatum fuit, quòd in Ioanne, qui Dominum inuitauerat, defecit lex carnalis. Et sicut in ipso defecit lex ista; ita deficit in omnibus, qui Dominum inuitant ad nuptias suas. i Et veteribus] sacrificiis, vel figuris. k Immutatis,] id est, in melius mutatis:

l Noua omnia] scilicet, euangelica Sacramenta in veteribus figurata.

m Quę à Christo instituuntur] Per se & Apostolos.

n Appareant] Per effectum. Leu. 26. b. Nouis superuenientibus vetera proiicietis.

o Hoc autem, &c.] Tertia pars, vbi ostendit *Hieron.* vbi, & quo ordine scripsit Ioannes Euangelium suum, scilicet, in Asia, & vltimò inter libros suos. Vnde dicit. [Hoc autem Euangelium scripsit in Asia, vbi ante exilium prædicauerat Christum filium Dei æternum esse & incorruptibilem. Sed hæretici, dum fuit in exilio, prædicauerant Christum incœpisse in tempore & omninò esse corruptibilem. Scripsit, dico. p Postea quàm in Pathmos Insula Apocalypsim scripserat] Ioannes, scilicet, Pathmos est Insula, vbi Domitianus Ioannem in exilium miserat, vbi Apocalypsim vidit, & scripsit propter eosdem hæreticos in parte, sed mortuo Domitiano, communi decreto Senatus Romani fuit reuocatus in Asiam, vbi scripsit Euangelium.

Gen. 1. a. q Vt cui in principio Canonis incorruptibile Principiū prænotatur in Genesi, ei etiam incorruptibilis finis per virginē, in Apocalypsi redderetur] Sensus est. Ideò scripserat Ioãnes Apocalypsim, vt cui incorruptibile principium prænotatur in principio Canonis, id est, in Genesi, vbi dicitur. In principio creauit Deus cœlū, & terram. Eidem incorruptibilis finis redderetur in Apocalypsi per virginē, id est, per Ioannem: Per hoc, quod dixit: Ego sum alpha & ω. principiū & finis Redderetur, inquam.

r Dicente Christo] In *Apoc. vlt.* c.

s Ego sum alpha, & ω.] Id est, principium & finis. Et per hoc non habens principium, neque finem.

t Et hic est Ioannes.] Quarta pars, vbi ostendit *Hieronym.* prærogatiuam Ioannis per modum migrationis à sæculo, quia alienus à dolore migrauit ad Dominum. Dicit ergò [Et hic est Ioannes] Hæc coniunctio [&] copulat hanc prærogatiuam prædictis. u Qui sciens] Domini reuelatione.

x Superuenisse] Id est, desuper à Deo venisse.

y Diem recessus sui,] à sæculo. In hoc etiam commendatur Ioannes, quòd præsciuit mortem suam, quod paucis datur.

z Conuocatis Discipulis suis] quibus vsque ad mediam noctem sermonem fecit.

a In Ephesо] ciuitate metropoli, quæ est in medio Asię, vt dicit *Chrysostomus*.

b Per multa signorum experimenta promens Christum] id est, manifestans, quia signa & miracula, quæ ipse Ioãnes faciebat, faciebat in nomine Christi, & ideò per omnia promebat Christum, vel per signa, quæ posuit, Christum manifestauit. Aliqui libri habent [Promerens Christum] sibi, & aliis, quibus prædicabat, qui crediderunt signis, & miraculis per eum factis. c Descendens,] finito sermone suo ad Discipulos. d In defossum sepulturæ suæ locum,] vbi nihil postea inuentum est nisi manna scaturiens, vt dicitur in legenda eius. *al. † promerens.*

e Facta, oratione,] pro se & populo.

f Positus est ad patres suos,] id est, ad Angelos, quorum incorruptionem est imitatus: & ideò patres eius fuerunt, secundum quod dicit *Greg.* in moralibus. Vnusquisque patrem habet, quem imitatur. Vel. *al. † collato.*

g Ad patres suos] id est, Patriarchas & Prophetas, quorum fidē, & morē imitatus est.

h Tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus] Ex hoc, quod dicitur hic, & ex illo quod dicitur in fine libri: Sic eum volo manere. Et quia in sepulchro non inuentū est corpus eius, arguunt aliqui, quòd Ioannes nō fuit mortuus, sed viuus translatus. Sed *Gloss. super illud*: Sic eum volo manere, dicit apertè ipsum accepisse mortis absolutionē, quod verum est, sed sine dolore. Conueniens enim fuit, vt cui non fuerat dominata concupiscentia, quæ mortem induxit, non dominaretur effectus concupiscentiæ, id est, dolor mortis. Sed eadem ratione, immò fortiori, Christus alienus fuit à dolore mortis, quia magis fuit extraneus ab omni corruptione. Sed dicimus, quòd incorruptio non fuit causa immunitatis à dolore, sed voluntas Domini, qui ipsum Ioannem à dolore mortis immunem fecit in laudem virginitatis: & pro nobis dolorem mortis Dominus sustinuit in nostram redemptionem. Vnde *Isa.* 53. b. Dolores nostros ipse tulit, &c.

i Tamen post omnes Euangelium scripsit.] Quinta pars in qua ostendit *Hieron.* ordinem huius Euangelij ad alia Euangelia, quia vltimò fuit scriptum. Licet enim præ cæteris dilectus fuerit, & tot habuerit prærogatiuas [tamen post omnes,] id est, alios tres Euangelistas.

k Euangelium scripsit] illud

l Et hoc] Id est, vltimò scribere.

m Virgini debebatur.] Non per modum obligationis, sed per modum conuenientiæ. Benè enim conueniebat, vt qui Christo fuit familiarior, & secreta ipsius pleniùs nouerat, aliorum scripta vltimus scribendo & approbaret, & omissa ab oīs suppleret.

n Quorum tamen.] Sexta pars, vbi ostendit *Hieron.* quare non exposuit hoc euangelium, nec ostendit ordinem eius ad alios libros suos, id est, Apocalypsim, & canonicas Epistolas. Vnde dicit: [Quorum tamen] q. d. *Hieron.* meritò ita scripsit Ioannes Apocalypsim & Euangelium. [Quorum tamen, vel scriptorum tēporis dispositio] id est, ratio, vel causa, qua prius scripta fuerint.

o Vel librorum ordinatio] id est, ratio ordinationis librorum Ioannis. p Ideò à nobis per singula non exponitur] i. expressa oratione. q Vt sciendi desiderio collocato, i. in loco tali sito, vt maiori desideriu sciēdi. r Et quærentibus] rationem, quare Apocalypsis vltimò ponatur, cùm primò fuerit scripta: & Euāgeliū priùs, cum vltimò fuerit scriptum. s Fructus laboris,] habiti in quærendo hanc rationem. t Et Deo magisterij doctrina seruetur] cuius solius est occulta reuelare, q. d. *Hieronymus*, non volui assignare rationem, quare Ioãnes vltimò inter Euāgelistas scripserit: & quare libri sui ita ordinentur, vt Apocalypsis vltimò ponatur, & Euangelium

priùs, cum

prius, cùm alius fuerit ordo in scribendo, duplici ratione. Primò, vt studens in quærendo moueretur. Secundò vt omnium occultorum magisterium soli Deo tribueretur. Sed quis est ille locus, vbi sciēdi desiderium collocatur? Respōdeo. *Hieron.* posuit ea, quorum ratio debet haberi, & nō dixit, quæ sit ratio, & per hoc legentis desideriū prouocatur amplius ad quærendum, quàm si posita esset. Vnaquæque enim virium animæ mouetur naturaliter in suum obiectum, verbi gratia. Rationabilis in verum, concupiscibilis in bonum, irascibilis in arduum: & quātò suum obiectum magis fuerit in alto, tantò vehementiùs accēditur, vt moueatur in illud. Ea ita cùm *Hieronymus* dixerit hoc habere, rationem, & non posuerit eam, quasi in loco altiori collocauit, & ideò rationabilis vehementiori desiderio moueatur, vt rationem hanc inueniat. Tres *Glossæ* ponuntur in libro super hunc prologum. Prima exponit illud. Quod ipse erat. Secunda exponit, quare votum nuptiarum deseruit. Tertia exponit illud: Et hic est Ioannes, &c.

Item Prologus S. Augustini in Euangelium secundum Ioannem.

OMnibus *a* diuinæ Scripturæ paginis Euāgelium excellit: *b* quia quod lex & Prophetæ futurū prædixerūt: hoc completū dicit Euangelium. *c* Inter ipsos autem Euangeliorum Scriptores † *d* Ioānes eminet in diuinorum mysteriorum profunditate, *e* qui *f* à tempore Dominicæ Ascensionis per annos sexagintaquinque verbum Dei absque adminiculo scribendi vsque ad vltima Domitiani prædicauit tempora. *g* Sed occiso Domitiano, *h* eum permittente Nerua, *i* de exilio *k* rediisset Ephesum, *l* compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna Patris Diuinitate † Christi scripsit *m* aduersus hæreticos, *n* qui eo absente irruperant in eius Ecclesias, *o* qui Christum ante Mariam fuisse negabant. *p* Vnde meritò in figura quatuor animalium, *q* Aquilæ volanti comparatur, quæ volat altiùs cæteris auibus, *r* & Solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. *s* Cæteri quippe Euangelistæ, qui temporalem Christi Natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine, *t* sufficienter exponunt; *u* & de Diuinitate pauca

al. † Ioānnes.

al. † filij

Explicit Expositio Prologi S. Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem.

EIVSDEM REVERENDISS. PATRIS, DOMINI HVGON. CARDINALIS, &c.

Prologi Sancti Augustini in Euangelium secundum Ioannem

EXPOSITIO.

OMnibus diuinæ Scripturæ paginis, &c.] Hic est Prologus Augus. in quo commendat Euāgeliū, eo quòd impletum ostēdit illud, quod prophetia futurorum prædixit. Euangelium verò Ioānis commendat specialiter in profunditate mysteriorū super cætera Euangelia. Diuiditur autem in quatuor partes. In prima ostenditur, quòd Euangelium communiter excellit omnes alias Scripturas, & Euangelium Ioannis alia Euangelia. In secunda redditur ratio, quare Ioannes Aquilæ comparetur, sc. propter materiæ altitudinem, & modum tractandi, ibi, [vnde merito, &c.] In tertia ostenditur, quare Ioannes scripsit Euangelium, scilicet, ad supplementum aliorum, qui multa, & magna omiserant, quæ Ioānes suppleuit, ibi [legerat siquidem, &c.] In quarta, & vltima commendatur Ioannes ex eo, quòd fuit euocatus à nuptiis, & quod matrem Domini custodiendam suscepit, ibi [Iste siquidem est Ioannes] Dicit ergo:

a Omnibus diuinæ, &c. excellit] dicta & gesta Christi continens, & recitans manifestè. Et patet ratio huius. Cùm vetus Testamentum, & nouum de eodem tractent, & loquantur: tamen vetus in figura, & in vmbra, nouum verò manifestè. Item vetus Testamentum futuram veritatem prædixit: nouum verò factam veritatem ostendit: & ideò nouum excellit. Sed nunquid maius est futura prædicere, quàm monstrare, vel narrare præsentia, vel præterita? Ita videtur, quia donū speciale datur ad illud, scilicet, spiritus prophetiæ, & non ad hoc. Ad hoc dicunt quidam, quòd nouum ideò dicitur excellere propter certitudinem, quia præsentia, & præterita certiora sunt, quàm futura. Sed hoc non videtur, quia futura inquantum sunt prophetata, vel prædicta à Spiritu sancto, sūt immobilis veritatis, nec solui possunt, vt dicitur *Mat.* 5. b. Ideò dicimus, quòd nouum Testamētū in hoc excellit, quia vetus Testamentum ordinatur ad nouum in quo cōpletur: & in hoc, quòd licet eadem sit veritas vtriusque; tamen nobilior est veritas in luce propria, quàm in vmbrarum obfuscatione cōsiderata. Itē quòd inter Scripturas noui Testamenti excellat Euangelium, manifestum est, quia Euangelium agit de capite: Epistolæ verò & Actus, & Apocalypsis de membris, & propter Euangelij explanationem hæc scripta fuerunt, & ideo inferiora sunt respectu Euangelij. Subdens ergò *Aug.* rationem, quare Euangelium excellit Vetus Testamētum, dicit: *b* Quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt hoc completum dicit Euangelium:] Et licet Vetus Testamentum tria contineat, id est, legem, Prophetas, & historiographa, quia gesta Patrum Christum prophetauerunt. Sed quare non facit mentionem de libris aliis noui Testamenti, quos excellit Euangelium, sicut & illos veteris Testamenti? Respondeo. Fortè *Aug.* appellat Euangeliū totum nouum Testamentū, quod fuit aditū tēpore gratiæ reuelatæ. Vel potest dici, quòd Scripturæ non habent comparationem propriè, nisi quæ loquuntur de eodem, sicut vetus Testamentum, & nouum de Christo. Illud in vmbra, istud in luce: ideò hæc habent propriè comparationē. Aliæ verò Scripturæ noui Testamenti ab Euangelio, scilicet; Epistolæ, Actus, Apocalypsis, non de Christo, sed de Ecclesia loquuntur: & ideò propriè non habent comparationē. Sequitur: *c* Inter ipsos autem Euangeliorum Scriptores] siue tantùm tres ponantur, id est, Matthæus, Marcus, Lucas: siue plures, vt Bartholomæus, & Nazaræi. *d* Ioannes] vel [Ioannis] scilicet, Euangelium [eminet in diuinorum mysteriorum profunditate] Et reddit rationem, quare Ioannes profundiùs scripsit, dicens: *e* Qui] id est, quia ille: *f* A tempore Dominicæ Ascensionis per annos sexagintaquinque verbum Dei absq; adminiculo scribendi vsq; ad vltima Domitiani prædicauit tempora.] q.d. ex quo tempore tam lōgo sine adminiculo prædicauit, probabile est, quòd pleniùs nouit facta Christi, quàm alij, qui adminiculo Scriptorum, vel relatione aliorum nouerunt facta Christi. sicut Marcus, & Lucas. *g* Sed occiso Domitiano] à Senatu Romano. *h* Cum permittente Nerua] Imperatore. *i* De exilio] vbi missus fuerat. *k* Rediisset Ephesum,] Metropolim Asiæ: *l* Compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna Patris Diuinitate Christi scripsit] hoc Euangelium. *m* Aduersus hæreticos] prædictos. *n* Qui eo absente irruperant in eius Ecclesias] prædicando errores eius. Ecclesias dicit omnes Ecclesias Asiæ, quarum ipse erat Metropolitanus, & Apostolus. *o* Qui Christū ante Mariā fuisse negabāt] hic erat error Nestorij & Claudij. Vnde meritò] Secunda pars, vbi assignatur noua ratio, quare Aquilæ cōparatur Ioannes q.d. ipse rogatus scripsit de Christi Diuinitate & coæternitate: Vnde meritò in figura quatuor animaliū, quæ vidit *Ezec.* 1. c. & Ioānes *Apoc.* 4. c. *q* Aquilæ volāti cōparatur, quæ volat altiùs cæteris auibus: sic Ioannes cæteris Euāgelistis altiùs inchoauit, i. à verbi Diuinitate; cæteri circa humanitatē magis versati sūt. *r* Solis radios irreuerberatis aspicit luminibus.] Sic Ioannes subtiliùs vidit secreta Dei. Sed tamen Philosophus dicit in libro de Animalibus, quòd hoc non est verum, nisi de vno genere Aquilæ, quod ipse vocat Herodium. Vnde etiā narrat ibidem, quòd pullos probat, cum adhuc parui sunt, trahēs eos contra rotā Solis: & si alicuius eorum oculi lachrymātur, statim proiicit illum extra nidum. Sequitur: *s* Cæteri quippe Euāgelistæ, &c.] vsq; *ibi* [quæ gessit in homine] i. existēs homo mortalis. *t* Sufficienter exponitur] tamen aliqua omiserunt, quæ Ioannes apposuit. *v* Et de Diuinitate pauca dixerunt,

dixerunt, *a* quasi animalia gressibilia cum Domino ambulant in terra. Hic *b* autem *c* pauca de temporalibus eius gestis edisserens; sed Diuinitatis potentiam sublimiùs *d* contemplans, cum Domino ad cœlum] volat. *e* Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit, cælestis haustum Sapientiæ cæteris excellentiùs de ipso Dominici pectoris fonte potauit. *f* Legerat siquidem Euangelium trium Euangelistarum, *g* & approbauerat fidem eorum, *h* & veritatem, in *i* quibus deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ, & ea maximè, quæ Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet, antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc *k* ergò quasi dimissa ab illis scribit Ioannes, quæ fecit Iesus, antequam Ioannes † clauderetur: *l* Sed maximè Diuinitatem Christi, & Trinitatis mysterium commendare curauit. *m* Tres siquidem alij Euangelistæ dicta & facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valent, copiosiùs prosecuti, circa actiuam vitam sunt versati, in *n* qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum. *o* Ioannes verò pauca Domini facta dicit: verba verò Domini, quæ Trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem insinuant, diligentiùs conscribit: & sic in contemplatiua vita virtute commendanda intentionem suam & prædicationem tenuit: in qua contemplatiua vacatur, vt Deus videatur. *p* Iste siquidem est Ioannes, quem Dominus de fluctiuaga nuptiarum tempestate vocauit: & qui Matrem Virginem Virgini commendauit.

Explicit Prologus Augustini.

dixerunt: & tamen omnia miracula, quæ ipsi narrant, sunt indicia Diuinitatis Christi.

a Quasi animalia gressibilia cum Domino ambulant in terra,] id est, terrena, id est, humana eius facta narrant.

b Hic autem,] id est, Ioannes,

c Pauca de temporalibus eius gestis edisserens, sed Diuinitatis potentiam sublimiùs,] quàm alij.

d Contemplans, cum Domino ad cœlum volat,] id est, narrat secreta eius cœlestia. Et quare Ioannes altiùs cæteris intellexerit, subdit causam dicens:

e Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit, cœlestis haustum Sapientiæ cæteris excellentius de ipso Dominici pectoris fonte potauit.] Dicunt tamen quidam, quòd non verè recubuit; sed eùm propinquiùs sederet in cœna, inclinauit se ad Iesum, & quæsiuit secretò, quis esset eum traditurus. Sed siue hoc, siue illud sit, certum est, quòd Ioannes non habuit ex ipso recubitu materiali illam prærogatiuam intelligentiæ, sed ex spirituali recubitu contemplationis, vbi caput animæ, id est, mens requiescit in iugi meditatione diuinæ Sapientiæ, quæ in pectore designatur.

al. † traderetur

f Legerat siquidem &c.] Tertia pars, vbi ostendit *Augustinus*, quòd Ioannes ad supplementum aliorum scripsit hoc Euangelium. Vnde quasi quis quæreret, quare scripserit Ioannes, respondet: [Legerat siquidem Euangelia trium Euangelistarum.] *Matth. Marc, Luca.*

g Et approbauerat fidem eorum,] scilicet, fidelitatem in scribendo.

h Et veritatem,] quia sine admixtione falsitatis dixerunt rei gestæ veritatem.

i In quibus deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ, & ea maximè, quæ Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet, antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere,] ab Herode Tetrarcha, *Matt.* 14.a.& *Marc.* 6.c. Hic distinguit *Augustinus* duo tempora Dominicæ prædicationis. Primum à Baptismo suo vsque ad Ioannis incarcerationem, in quo non palam prædicauit Dominus, nec palam miracula fecit, sed paucos Discipulos vocauit, & hoc omiserunt alij Euangelistæ. Secũdum tempus fuit à carcere Ioannis vsque ad Passionem Domini, & huius temporis facta, alij plenè narrauerunt, sed præcipuè ea, quæ pertinent ad humanitatem. Vnde vult dicere *Augustinus*, quòd in duobus suppleuit defectũ aliorum, scilicet, in miraculis primi temporis: & in his, quæ pertinent ad Diuinitatem Christi. Vnde sequitur:

k Hæc ergò, quasi dimissa ab illis scribit Ioannes, quæ fecit, antequam Ioannes clauderetur,] id est, incarceraretur.

l Sed maximè Diuinitatem Christi, & Trinitatis mysterium commendare curauit,] quod hæretici corruperant.

m Tres siquidem alij Euangelistæ dicta, & facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valent copiosiùs prosecuti circa actiuam vitam sunt versati,] quia per hæc facta actiua vita regitur, & informatur.

n In qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum.] Contra *Luc.* 10. g. Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Ergò actiua non mundat cor, sed turbat.

Item *Genes.* 29.d. Lia lippa oculis describitur, per quam actiua vita significatur. Solutio. Quidam dicunt, quòd actiua vita ratione operum mundat cor. Vnde *Augustinus super illud Psalm.* 118. A mandatis tuis intellexi, dicit: Nisi super obedientiam mandatorum, nõ venitur ad sapientiam occultorum. Dicunt etiam, quòd actiua mũdat à reliquiis peccatorum, à multitudine iniquarum cogitationum, ab instantia Dæmonum, à vanitate phantasmatum, ab affectione creaturarum, quorum etiam merito reuelantur secreta. Quòd autẽ lippitudo, & turbatio est in actiua, dicunt esse non ab ipsis operibus, sed à statu. Sed hæc omnia magis videntur effectus contẽplatiuæ, vbi præcipuè reuelãtur secreta. Vnde dicimus, quòd aliud est mundatio cordis, aliud munditia cordis.

Mundatio cordis est ab actiua, quæ per opera virtutum excidit radices peccatorum, & sic mundat cor. Munditia cordis est in contemplatiua, quæ videt Deum ad quod disponit ipsa munditia. Vnde *Mat.* 5.a. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et ita in actiua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum in contemplatiua. Sequitur:

o Ioannes verò pauca Domini facta dicit: verba verò Domini, quæ Trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem insinuant, diligentiùs conscribit, & sic in contemplatiua vita virtute commendanda, intentionem suam & prædicationem tenuit, in qua contemplatiua vacatur, vt Deus videatur.

p Iste siquidem, &c.] Quarta pars, in qua commendatur Ioannes à duobus, id est, à vocatione de nuptiis, & quia Matrem Domini custodiendam suscepit. Dicit ergò: [Iste siquidem est Ioannes quem Dominus de fluctiuaga nuptiarum tempestate vocauit, & cui Matrem Virginem Virgini commendauit.]

Prologi S. Augustini in Euang. secundum Ioannem Expositio explicit.

REVE-

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS, ET DOMINI, DOmini Hugonis Cardinalis, &c.

Postilla super Euangelium secundum Ioannem incipit.

EXPOSITIO CAP. I.

Incipit Euangelium secundum Ioannem.

CAPVT I.

a IN principio erat verbum

a IN principio,&c.] Quia Ioannes rogatu Episcoporum Asiæ hunc librum composuit contra hæreticos, coæternitatem, & substãtialitatem filij destruẽtes. Ideò in prima parte libri sui pouit quatuor propositiones. Qoarum prima est de Filij æternitate. Secunda de distinctione Filij à Patre. Tertia de consubstantialitate Filij cum Patre. Qoarta de æqualitate Filij ad Patrem. Et in bis quatuor terminatur intentio primæ partis.
A Per primam propositionẽ confutatur Nestorius, & Claudius, quorum vterque prædicabat Christum initium habuisse. Per secundam confutatur Sabellius, qui confundebat personas Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ponens tantùm differentiam nominalem. Per tertiam confutatur Arrius, qui dicebat Christum esse purã creaturam, & nullo modo consubstantialẽ Patri. Per quartam confutantur omnes simul, quia illa propositio dicit Filium esse coæternum, & consubstantialem, & coæqualem, & personaliter distinctum à Patre. *Prima propositio* Prima igitur propositio est. [In principio erat verbum] quatuor sunt hic dictiones, quarum quælibet ponderaoda est, & explananda. Et primò quæritur, quare sic incœpit Ioannes Euangelium suum, secundò quid notet hæc præpositio [In.] Ad primum dicimus quòd ideò sic incœpit, vt ostenderet conuenientiam noui, & veteris Testamenti, & quoniam sunt ab eodem Auctore, cum idem habeant principium. In quo confutatur Manichæus, qui dicebat vetus Testamentum esse à malo Deo, id est, Diabolo. Ad secundũ dicimus, quòd hęc præpositio [In] ex generali ratione præpositionis notat differentiam aliquã inter principium, & verbum: ex speciali autem ratione notat quandam continentiam mẽsurantis ad mensuratum, iuxta vnam expositionem. Iuxta aliam notat distinctionẽ personalem, & identitatem essentialem. Tribus enim modis exponitur hæc prima propositio. Primò sic. [In principio erat verbum] id est, in æternitate. Æternitas autem duo dicit. s. esse, & interminatum, id est, sine terminis, id est, sine principio, & sine fine. Quod potest dupliciter considerari, id est, secundom se, & sic non differt æternitas, siue interminatũ esse à filio: vel respectu nostri intellectus, qui omnia recipit sub mensura quadam, eo quòd sit materialis, vt dicit *Aug. super Gen. ad literam in quarto libro*, vnde non potest intelligere illam interminationem, nisi per modum mensuræ durantis, & mensurantis esse filij. Et hoc modo apprehendimus æternitatem per modum continentis secundum rationem. Et hanc continentiam, & differentiã notat hæc præpositio [In principio erat] & sic patet, quòd ibi est identitas, quo ad rem; diuersitas quo ad rationem. Et hoc accipitur à *B. Dionysio in libro de diuinis nominibus*, vbi dicitur. Proprium æternitatis est totum secundum totum metiri. Sed oritur quæstio, cùm idem sit in æternitate, & principio, quare non dixit. In æternitate erat verbum, sic enim videretur recta fronte elidere errorem Nestorij, & Claudij, qui dicebant filium habuisse initium. Ad hoc dicimus, quòd magis expressè confundit hæreticus Ioannes sic dicendo. Cùm enim dicerent dicti hæretici, Filium cœpisse ex tempore, & non esse ab æterno: tamen dicebant esse principium omniũ creaturarum, vt dicit *Chrys.* & *alij* fortè dicebant ipsum fuisse ab æterno; non tamen esse principium omnium, sed solùm Patrem, ideò non poterat elidi hic doplex error, nisi dixisset. In principio erat verbum. Ponamus enim cũ ipsis, quòd pater aliquo spatio præcessit filium: illud spatium fuit ante Filiũ, ergo Filius nõ fuit in principio, nec fuit principium omniũ: quia quod non est, nullius rei potest esse principium, quod apertè destruxit Ioãnes dicendo. In principio erat verbum: quod non fecisset ita apertè, si dixisset: In æternitate: quia possent dicere hæretici, quòd licet Filius incepisset esse post Patrem, tamen adhuc fuisset in æternitate, secundum rationem, qua æternitas consideratur, vt duratio quædam ipsius esset sine terminis. Et sumitur hæc ratio à *Chrysost. in quarta homilia super hunc librum*, vbi dicit: Dic mihi, hæretice, nonne sæcula per eum facta sunt omnia, & spatium omne? Necesse est confiteri eum, qui non insanit, quare nihil est medium Filij, & Patris: Si nihil est medium, non posterior, sed coæternus est Filius. Sed obiicit hæreticus. Si principiũ ostendit hic æternitatem, ergo cùm dicitur: In principio creauit Deus cælum, & terram, ostendit æternitatem. Sed hoc falsum, ergo nec hic ostendit eam. Et est hæc obiectio in eadem homilia. Responsio est ad hoc, quòd omnis mensura, siue temporis, siue æui, siue æternitatis non habet ex se interminationem, vel terminationem, vel permanentiam, vel successionem, nisi ab ipsis mensuratis, vnde omnis mensura sequitur proprietates mensurati. Vnde cùm dicitur: In principio erat verbum, quia statim adiungitur: Et Deus erat verbum, restringitur principium ad æternitatem, quia vt dicit *Chrysostomus*. Maximè proprium est Deo esse æternum, & sine successione. Cùm verò dicitur *Genes.* 1. a. In principio creauit Deus cælum, & terram, restringitur ad standum pro initio temporali, secundum vnam expositionem. Item quæritur, quare dixit [erat,] Δ & non

Secunda expositio est *August.* talis. a In principio erat verbum,] id est, in Patre erat Filius. Sed oritur quæstio satis difficilis, scil. quare posuit Patrem sub nomine principij, & non sub nomine Patris, vel Dei? Item quid notet hæc præpositio [in] secundum hanc expositionem. Ad primam dicimus, quòd Pater in ratione Patris ignotus erat: Vnde cùm Ioannes debuit ostẽdere Filium esse Deum æternum, & idẽ in substantia cum eo, qui est Pater, si posuisset Patrem non fuisset intellectus. Similiter nomen Dei incognitum erat multis; sed nomen principij omnibus erat notum, sicut dicit *August.* & tangitur in *Gloss. super Epistolam ad Rom.* 1. Ad secundum dicimus, quòd hæc præpositio [in,] notat identitatem essentiæ inter verbum, & principium, i. inter Patrem, & Filium, & personalem distinctionem, vt dicit *Chrysost.* & *Origen. in homilia super istum locum*. Vnde sensus est: [In principio erat verbum] i. filius erat vnius substantiæ cum eo, qui dicitur esse principium, distinctus ab eo. Tertia expositio complectitur vtramque præcedentem, & est multùm subtilior, & magis propria. *Tertia propositio.* Principium enim duo dicit: scil. ante quod nihil, & ex quo, vel post quod aliud, vel alius. Propter primum dicit æternitatem, quæ caret principio ex parte antè, & etiam ex parte pòst. Propter secundum dicit fontalem plenitudinem, ex qua est, quicquid est ab alio. Et secundum hanc expositionem hæc præpositio [in] dicit triplicem habitudinem. Prima est æqualitas mensuræ, siue mensurantis, de qua dictum est in prima expositione. Secunda est idẽtitas substantiæ filij cum Patre, de qua dictum est in secunda expositione. Tertia est identitas principij cum Patre. Vnde sensus est. a In principio erat verbum,] id est, verbum erat idem cum Patre principium: ita tamen quod propter transitionem præpositionis sit diuersitas personalis, & propter continentiam eiusdem præpositionis sit identitas proprietatis, in qua communicat Pater & Filius. Et secundum hanc expositionem sugillatur error Græcorum, qui timẽt dicere, qòòd verbum sit idem principium Spiritus sancti cum Patre. Et hæc est expositio *Chrys.* qui fuit Græcus quærentis, quare non dixit Ioannes? A principio erat verbum, sed in principio erat verbum, non nisi vt ostenderet, quia Filius erat in Patre per identitatem principij, sicut per identitatem substantiæ. Dicit enim fides Romana, quòd Pater & Filius sunt vnum principium Spiritus sancti, & vnus fons Spiritus sancti; ita tamen, quòd hoc ipsum filius habet à Patre, & ita Pater est principium sine principio; filius verò est principium de principio, vt dicit *Gloss.* marginalis. Sic igitur in vniuerso per hanc propositionem: [In principiò erat verbum] tripliciter expositã, triplex excluditur. In prima expositione monstratur verbi æternitas: Vnde sensus est: [In principio erat verbum] id est, in æternitate erat Filius: Et sic excluditur error Nesturij, & Claudij. In secunda expositione monstratur Filij cum Patre consubstantialitas: Vnde sensus est: [In principio erat verbum,] id est, in Patre erat Filius eiusdem substantiæ cum eo: Et sic excluditur error Arrij. In tertia expositione monstratur proprietatis, siue potestatis identitas Patris, & Filij: Vnde sensus est: [in principio erat verbum,] id est, idem cum Patre principium, non solùm respectu creaturarum; sed etiam respectu Spiritus sancti. Nesturius posuit filium ha-

& non fuit, vel est. Et videtur, quòd potiùs debuit ponere præsens tempus, eo quòd similius est æternitatis. Vnde licet æternitas nõ habeat differētias istas, præteritum, præsens, & futurū, tamen si necesse est eam significari sub aliqua differētia tēporis, propter nos, magis significabitur per præsens, quàm per præteritum.

Sol. In æternitate duo sunt scil. ipsum esse, & immutabilitas ipsius, — *a* & verbum *b* erat apud Deum, *c* & Deus erat verbum,

quantum ad ipsum esse bene procedit obiectio. Vnde quidā Expositorum ad hoc respicientes, dixerunt, quòd meliùs dicitur, filius semper nascitur, quàm natus est. Alij respiciētes ad immutabilitatē, dixerunt, quòd meliùs dicitur, natus est, quàm semper nascitur. Inter tēpora enim præteritum solum habet rationē immutabilitatis. Vnde *Anselmus in lib. de concordia præscientiæ & li. ar.* dicit, quod temporaliter præterita sunt ad similitudinē æterni præsentis, omnia enim immutabilia sunt. Et ita secundū hoc meliùs dicitur erat, quam est. Ratio est *Chrys. in quarta homilia.* In fine cuius ponit aliā subtiliorē rationē. Cùm n. dictū sit, quòd hęc præpositio [in] notet continentiā mensuralem respectu intellectus nostri, non respectu verbi simpliciter, & hoc verbū [erat] dicat illā mēsurā secundum id, quod est ante sumere, vt notaretur infinitas in antesumendo secundū intellectū nostrū, meliùs dixit erat, quàm est, vel fuit. Cùm enim intellectus noster accipit filiū in esse, occurrit ei aliquod pricipiū, & oportet ante illud principiū filium fuisse: & iterū si occurrat aliud principiū oportet ante illud intelligere filium fuisse, & ita itur in infinitū. Vnde dicit *Chrys.* Non dixit Ioannes principiū habuit verbū; sed in principio erat verbū, per [erat] mittens te ad sine principio intelligendū Filium. Hāc eandē rationem tangit quidā *Gloss. Aug.* dicens, quòd [erat] est tēporis præteriti imperfecti, & ideò cùm nō sit alicuius tēporis determinati, meliùs potest notare infinitatē æternitatis, quàm præsens. Iuxta hoc idem potest sumi alia ratio magis propria. Nam præteritum Imperfectum medium est inter præsens & præteritū perfectū: vnde aliquid habet præteriti, & aliquid præsentis. Præsentis habet essentiā: præteriti habet immutabilitatem. Vnde ipsum cūplectitur illa duo, quæ suprà diximus esse in æternitate, s. esse & immutabile, siue interminabile. Postea quæritur, quare potiùs dixit Ioānes. [In principio erat verbum] quàm in principio erat Filius, cùm idē sit verbum & filius? Respondeo. Multiplex est ratio huius. Prima ad tollendam carnalis generationis concupiscentiam, quam filius quodāmodo dat intelligere, & non verbum. Secunda est à proprio actu ipsius verbi, quod est exteriùs nūciare, quod erat occultū interiùs: & propter hoc venit filius, vt voluntatem Patris occultam priùs mundo manifestaret. Vnde *inf. eod.* b. Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. *Et* 15. b. Omnia, quæcūque audiui à Patre meo, nota feci. Tertia ratio est, quia in hoc libro agitur de filio Dei, secundū quod per ipsum reducitur creatura rationalis ad Patrem, tanquā ad primā similitudinē, in qua fuit ante peccatū: sed verbū est prima similitudo intellectus, qui Patri attribuitur, vt dicit *B. Anselmus*, quare cōgruentiùs ponitur verbum vt reductiuum rationalis creaturæ ad similitudinē, à qua ceciderat per peccatum. Et hoc dicit apertè *Aug. sup. Gen. ad litteram.* Sed occurrit quæstio, quare Ioannes non facit mentionē de Patre in prima propositione, cùm quidam hæretici circa ipsum errauerint, dicentes: filium non coæternum Patri, nec consubstantialē: quare videtur, quòd Ioannes statim in prima propositione debuisset occurrere. Ad quod dicimus, quod omnis error illius erat de verbo, ponens, ipsum non esse Deum: & ideò Ioānes per id, quod maximè est proprium Deo, probat ipsum verbum esse Deum. Hoc est sicut dicit *Chrys.* æternum esse, & sine principio esse, & sic rationabiliter satisfactum est vtrique hæresi. Nam cùm omnes posuerint vnum esse Deum, cuius proprium est esse æternum & sine principio, ostenso, quòd verbum est æternum, & sine principio, ostensum est, quòd ipsum est Deus idem Patri & coæternus. Et totum trahitur ex verbis *Chrys. in secunda homilia*, vbi sic dicit: Quoniam ille, id est, Pater omnibus manifestus erat, & si non vt Pater, sed vt Deus. Vnigenitus autem ignorabatur, ideò decenter eam, quæ de illo est, cognitionem confestim in initio studuit imponere his, qui nesciebant eum. Hæc est prima expositio, & est *Chrysost.*

Tertia expositio. Habere principium, Manichæus ponit duo principia: Arrius ponit filium creaturam: Sabellius cōfundit personas: Græci dicunt Filium nō esse principiū Spiritus sancti. Omnes istos hæreticos prædictos per istam propositionem. In principio erat verbum, confundit. Sequitur: *a* Et verbum erat apud Deum.] Sicut dicit *Chrys.* primum, per quod cognoscibilis est Deus, est æternum, & sine principio, & principium omnium esse, quod totum dicitur de verbo per primam propositionem, quę dicit: In principio erat verbum, vbi notatur etiam identitas substantiæ inter principium & verbum, id est inter Patrem & filium. Et ne crederet quis, quòd ita esset ibi identitas quòd nulla distinctio, vt dicebat Sabellius, adiunxit secundam propositionem, dicens: [Et verbum erat apud Deum:] Sic continuat *Chrys.* hanc propositionem præcedēti. Item quia dixerat: In principio erat verbum, ne crederet aliquis hoc dixisse Ioannem de verbo prolatili, quod trāsit, & nō mānet nec est apud aliquem, sed tantùm ab aliquo: Ideò adiunxit [Et verbum erat apud Deum.] Hæc præpositio [apud] propter generalem rationem propositionis, quæ est transitio, notat distinctionem: & per hoc etiam cogit suum casuale supponere pro alia persona à verbo, verbum autem in ratione verbi significat, vt ab alio: & ita cùm præpositio dicat habitudinem sui casualis ad præcedēs verbum, necessariù cogit præpositio suum casuale supponere pro persona Patris, ex qua est verbum. Et inde est, quòd nō potest conuerti propositio, vt dicatur, Deus erat apud verbum. Et hoc innuit *Interl.* quæ dicit, verbum erat apud Deū, vt alia persona apud aliam. Præter hoc etiam notat, [apud] Permanētiam contra motum, vel trāsitum. Notat etiam vicinitatem, seu paritatem cōtra superioritatem, & Inferioritatem: & ita notatur per præpositionē æqualitas verbi cum Patre, & coæternitas permanens [Erat,] autem significat essentiam vt actum propter verbi naturam, cuius proprium est significare, vt agere: & ideò notatur, quòd filius habet essentiam à Patre, & ita quòd Pater sit principium filij. Vnde sensus est. *Secunda propositio.*

a Et verbum] quod erat in principio. *b* Erat apud Deū, id est, coæternum & coæquale ipsi & ens & distinctum ab eo. Et ita primum [erat,] primæ propositionis dicit esse filij infinitū ex parte ante. Secundum, [erat] secundæ propositionis dicit esse eiusdem filij vt ab alio. Vnde *Chrys. in tertia homilia* dicit. Primum [erat] de verbo essendi æternaliter solùm est ostensiuū, secundū [erat] apud aliquem essendi. Et quia maximè propriū Deo est æternum, & sine principio esse, hoc primū posuit. Deinde vt non quis audiens hanc propositionem. [Et in principio] ingenitum esse dicat, confestim hoc mitigauit, antequam diceret, quid esset, dicens: quoniā apud Deū erat: & non dixit in Deo erat, sed apud Deum erat, eam quæ secūdum hypostasim est, æternitatem ostendens nobis. Et hoc est totū, quod diximus. Per hoc patet, quòd intellectus primæ propositionis intelligitur in secūda. Sic dicimus de aliis, quòd secunda propositio intelligitur in tertia quarta. Sic igitur per hanc secundā propositionem eliditur error Arrij & Sabellij, quorum prior negabat verbi cū Patre æqualitatem: alter negabat Patris & verbi distinctionē. Cōfunditur etiam Nestorius, qui dicebat filium habuisse initium, cùm sit verbum Patri coæternum. Sequitur: *c* Et Deus erat verbum.] Hæc tertia propositio sequitur ex secunda. *Tertia propositio.* Nam si verbum est æquale Deo, & coæternum, cùm nulla creatura possit ad tantam excellentiam eleuari, vt sit Deo coæqualis & coæterna, nisi sit Deus: sequitur, quòd verbum erat Deus, & Deus erat verbum. Sed surgit quæstio grauissima: Nam in præcedenti propositione, ex qua nascitur hæc, notatur distinctio per naturā præpositionis, quæ etiam cogit hunc terminum Deum stare pro persona Patris, vt dictum est: ergò si verum est, quod diximus, scilicet, quòd pręcedens propositio intelligitur in sequenti, oportet de necessitate dicere, quòd Deus, apud quē erat verbum, est verbum: & ita quòd Pater est verbū, & ita incurritur error Sabellij. Solut. Ad hoc dicimus, quòd in hoc termino, Deum, posito in secunda propositione, duo sunt secūdum rationem intelligentiæ. Sicut enim alibi dictum est, hic terminus, Deus, significat essentiam, vt suppositum; suppositum verò secundū intentionem nominis sui, non dicit nisi positum sub aliquo; illud autem sub quo, duplex est secundum rationem, s. proprietas & essentia, suppositum proprietatis est persona, suppositum essentiæ est Deus. Dico ergò cum per secūdam propositionem virtute propositionis significantis vicinitatem lateralem nō superioritatis vel inferioritatis notetur æqualitas verbi ad Patrē, & æqualitas sit aliquorū in aliquo per hoc quod est aliquorū, ponitur distinctio Patris & filij per hoc autem, quod est in aliquo, ponitur identitas, & ita nihil impedit, quin Deus, apud quem erat verbum, vt distinctum ab eo, prædicetur de verbo, vt idem cum verbo. Sequitur.

a Hoc erat

Quarta propositio. a Hoc erat in principio apud Deum.] Hoc pronomen, [Hoc,] refertur ad verbum cum omnibus conditionibus prædeterminatis. Vnde sensus est. [Hoc,] scilicet, verbum, quod erat in principio per coæternitatem; & quod erat apud Deum per distinctionem, & quod Deus erat per substantiæ identitatem. [Hoc] Inquam, verbum.

b In principio erat apud Deum,] quasi dicat, nihil aliud erat. Et sic destruitur error, qui dicit, vel dixit, verbum semper fuisse, & distinctum à

a Hoc b erat in principio apud c Deum : d Om-

Patre; non tamen Deum esse, quia virtute discretionis & identitatis pronominis non poterit hæc hæresis stare. Quæ etiam hæresis destruitur in prima, & secunda, & tertia propositione: sed malum non potest nimis destrui. Sic patet, quòd hæc quarta propositio colligit in se tres priores propositiones. Per pronomen enim, [hoc,] quod ad verbū refertur, supponitur persona Filij: Per, Principio,] notantur tria, scilicet, persona Patris, æternitas, à quo omnia. Per [in] notantur tria similiter, identitas essentiæ Patris, & Filij, conuenientia in æternitate, & in natura principij, vt scilicet, omnis processus fluens à Patre fluat à Filio, præter illum, quo ipse Filius fluit à Patre. Per, [apud Deum,] notatur æqualitas, id est, conuenientia personarum in eadem essentia. Vnde est sensus.

a Hoc] verbum sic determinatum.

b Erat in principio,] id est, idem principium de principio cum Patre, qui est principium sine principio.

c Apud Deum,] Per æqualitatem, & distinctionem. Hic terminatur prima pars huius libri. Quam tamē multæ quæstiones præcedunt, quarum quasdam hic ponimus. Prima est, quare Ioannes incipit ab æterna generatione; & alij Euangelistæ à temporali? Secunda, cùm ipse Ioannes loquatur contra hæreticos, & contra ipsos scripserit librum istū, quare non procedit probando & syllogizando, vt necessariò conuinceret ipsos? Tertia, quare ipse Ioannes faciens mentionem de Patre, & Filio, nullam faciat mentionem de Spiritu sancto in prima parte huius libri? Solutio. Ad primā dicimus, quòd creatura rationalis ceciderat in duob. à Deo, scilicet, in his, quæ sunt fidei, & in his, quæ sunt moris: Et constat, quòd ea, quæ sunt fidei, magis remota sunt à creatura rationali vulnerata, quàm illa, quæ sunt moris: quia hæc quodammodo sunt à natura; illa verò omninò sunt supra naturam: & ita vicinius est ægroto bonum moris, quàm bonū fidei: & ideò prior fuit reductio creaturæ rationalis ad Deum per mores, quàm per fidem. Vnde cùm alij Euangelistæ prius scripserint de temporalib. gestis Christi, quæ mores nostros informant, sufficienter nos ordinauerunt in moribus, & reduxerunt ad statum pristinum, quo ad partem istam: & ideò ordinatio in his, quæ sunt fidei, relinquebatur vltimo scribenti, id est, Ioanni. Hæc ratio de Glossis extrahitur, non vna, sed multis inuicem comparatis. *Chrysostom.* ponit aliam rationem in quarta homilia, dicens. Reliquis Euangelistis in his, quæ secundum carnem sunt morantibus sermonibus, timor erat, ne quidam propter hoc terrestres existētes in his remanerent solis dogmatibus. Ex hoc igitur terrestri aelo Ioannes reducens eos, qui casuri erant, & ad cœlum attrahens, decenter desuper & ab existentia æterna facit narrationis principium. Ad secundam dicimus, quòd Ioannes scripsit per modum Auctoris, cui etiam crederent ipsi hæretici: quia omnes hæretici credebant Christo, & Apostolis missis ab eo. Vnde cùm proprium sit Auctoris nulli inniti: sed ex ipsa sua auctoritate, & materię veritate, de qua loquitur, robur in dictis habere: ideò non debuit scribere Ioannes probando, & syllogizando, sicut Philosophi, quorum vnusquisque timebat ictus alterius sequētis se: & ideò necesse fuit confugere ad arma verborum, quæ consistunt in syllogismis & argumentationibus. Et habetur hæc solutio à *Chrysost. in secunda* homilia, vbi dicit: Vides prolationem & potestatem verborum multam, qualiter nihil dubitans, neque coniiciens, sed omnia enuncians loquitur: Hoc enim magnum non circumferri in his, quæ vtique dicat. Ad tertiā dicimus, quòd Ioannes agit in hoc libro de reductione creaturæ rationalis ad Patrem, & de reducente ipsam, & de dispositionibus, per quas fit reductio: & ideò necesse fuit facere mentionē de Patre, ad quem fit reductio: & de Filio, per quem fit reductio: & nō de Spiritu sācto: quia omnes dispositiones, aut sumuntur ex parte illius, ad quem fit reductio; aut ex parte illius, per quē: aut ex parte rei, quæ reducitur. Hoc autem non est silendum, quòd in hac prima parte libri quater positum est hoc verbum, [erat,] vnde cùm non sint nisi tres differentiæ temporis, scilicet, præsens, præteritum, & futurum: per hoc notauit Ioannes, quòd essentia Filij, quam copulat, [erat,] est super omne tempus, nec tempore variatur.

d Omnia per ipsum facta sunt.] Hic incipit secunda pars huius libri secundum nostram diuisionem, in qua agitur de exitu creaturarum à Patre per verbū. *Secunda pars.* Diuiditur autem hæc pars in duas particulas. In priori ostenditur, quòd omnia facta sunt per verbum. In secunda determinatur, qualiter omnia sunt in verbo, quæ incipit *ibi*, [Quod factū est in ipso vita erat.] Et] in his duobus cōtinetur tota sentētia huius secundæ partis. Ordinatur autē hæc secunda pars libri ad priorem, vt riuus ad fontē, i. vt oriens ex illa. In illa siquidē parte, i. in prima, ostensum est, quòd verbū habet rationem principij, quantum ad hoc, quòd ante ipsum nihil, & ipsum ante omnia: ratio autem principij in plus est, s. quòd ab ipso omnia. Et hoc ostēditur hic, cùm dicitur: [Omnia per ipsum facta sunt] Et sic patet, quòd hæc quinta propositio oritur à quarta, qua dictū est [Hoc erat in principio apud Deū] Nā ratio principij est, vt ab ipso omnia: & verbum erat in principio, nō trāsiens, sed permanens apud Deū, necesse est ipsum verbū habere rationem principij: quare sequitur, quòd omnia per ipsum facta sunt. Itē filius venit in mundū Patrem manifestare, qui vsq; tunc mundo fuerat ignotus, sicut dicitur: *Ins.b.* Nemo Deum vidit vnquam; sed vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, enarrauit nobis. Et quia ad hoc venit, ideò verbū dicitur, cuius ratio est secreta mētis exterius manifestare. Prima autē manifestatio Patris est in imagine prima, quæ est Filius. Secunda manifestatio est in vestigio eius, quod est secunda imago, quæ immediatè traducitur ab imagine prima, i. in creatura, quæ est à Patre per verbum. Cùm igitur in prima parte sufficienter actum sit de prima manifestatione Patris, cōsequens fuit vt in secūda parte ageretur de secunda manifestatione. Et hoc totum innuitur ab *Aug. in lib. de decem chordis, circa medium libri*, vbi dicit. Aliter imago tua est in Filio tuo, aliter in speculo. In Filio tuo est imago tua secundū æqualitatē substantiæ: in speculo autē quàm lōge est à substantia: & tamen est quædā imago tua, quamuis non talis, qualis in Filio. In Filio secundum substantiā, in creatura nō est hæc imago Dei, quæ est in Filio, quia hic est, quod Pater, i. verbū Dei, per quod omnia facta sunt. Et cōsequenter ponit satis elegans exēplum. Aliter, inquit, est imago Imperatoris in filio: aliter in solido aureo, i. in denario. Sic igitur patet ordo, & ratio ordinis huius secundæ partis ad primā. Sed anteqnā exponamus sentētiam huius partis ad primā, oritur quomodo satis probabilis, videlicet, cùm in hac parte agit Ioannes de exitu creaturarum à suo principio, quare ipse nō enumerat creaturarum species per ordinem quo factæ sunt, sicut fecit Moyses in Genesi, vbi enumerat per ordinē opera septem dierum? Ad hoc dicimus, quòd Moyses nō intendit agere de verbo æterno, nisi prout est principium omnium: & ideò principaliter intendit agere de exitu creaturarū in esse per verbum: vnde necesse fuit ipsum ordinem exitus determinare: Ioannes autē agit principaliter de reductione creaturæ rationalis ad Patrem, per verbum, per quod factæ sunt omnes creaturæ. & ideò nō debuit hic tāgi ordo exitus creaturarū à Deo, nisi in summa: sed reductionis ordo debuit seriatim ostendi, quo ad dispositiones pertinētes ad ipsum reducentē: quæ dispositiones tāguntur, & aperiuntur in propositionib. primæ & secundæ partis huius libri. Et quòd ita sit, habetur apertè à *Chrys.* in quinta homilia super librū illum, vbi dicit Moyses incipiens historiā, & cōscriptionem, quæ est in veteri Testamēto, de sensibilibus nobis loquitur, & hæc enumerat per multa. Euangelista verò hic omnia exerens vno verbo comprehēdit & illa, & ea, quæ his sunt superiora. Et dicit causam, quare sic facit. Decenter cēsuit & cognita existētia auditoribus, & ad maiorē festinans materiā & totum hunc librū instituens, non de creatura, sed de cōditione omnia producente dicere. Et ita qui bene aduertit verba *Chrys.* tres causās inuenit, quare Ioannes non enumerat hic ordinem creaturarum. Quarum prima est, quia notæ erant creaturæ factæ per verbum, & ideò non oportuit de nouo enumerare. Secunda, quia maiorem, & digniorem materiam volebat prosequi.

Tertia, quam

Tertia,quam diximus , ſcilicet, quia non intendit agere ad exitum creaturarum à Deo;.ſed de reductione earum ad Deum per verbum:& ideò conditiones verbi, non ordinem creaturarum debuit proſequi.Dicit ergò.

a Omnia]viſibilia,& inuiſibilia:ſpiritualia & corporalia, naturam ſeruantia:quod dicimus propter peccata, quæ naturam non ſeruant,ſed corrumpunt.;

a nia *b* per ipſum *c* facta ſunt, *d* & ſine ipſo *e* factum eſt nihil. Quod *f* factum eſt , in *g* ipſo *h* vita erat:

b Per ipſum,]verbum, quod erat in principio ad Deum.

c Facta ſunt ,] à Patre , vt ſic notetur per præpoſitionem ratio principij in Patre,reſpectu Filij: & identitas virtutis operãtis principij in vtroque.Nã Pater & Filius vnũ ſunt principium operãs omniũ. Et hoc apertè dicit *Anſelmus in libro de Spiritu ſancto contra Græcos* , vbi dicit. Pater fecit omnia per verbum,licet ſit eiuſdem eſſentiæ cum Patre, quia fecit omnia ſua potentia,quæ eſt idẽ Filio. Sed cùm dicat.[Omnia]nihil excipiens, nunquid in hac vniuerſali distributione includitur Spiritus ſanctus? Dicimus , quòd non, quia ſicut Pater & Filius non ſunt inter omnia,ſed ſuper omnia; ita Spiritus ſanctus non eſt inter omnia , ſed ſuper omnia, ſicut dicitur *Gen*.1.a.Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas: quare non eſt factus inter omnia, ſed factor omnium. Solet etiam quæri,quid notet hæc propoſitio.[Per,]cùm dicitur: [Omnia per ipſum facta ſunt.] Sed iã ſoluta eſt hæc quæſtio per expoſitionem , quia diximus identitatem virtutis operantis in Patre, & Filio , ita vt virtus illa ſit à Patre in Filio. Vnde *Prouer*.8.d. Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo erã cuncta cõponens. Sed oritur alia quæſtio ſatis difficilis, ſ.verũ verè poſſit dici, quòd Pater omnia fecit per Spiritum ſanctũ,ſicut per filium: Ad hoc dicitur cõmuniter, & bene, quòd verè poteſt dici, quòd Pater operatur per Spiritũ ſanctum, ſicut per Filium;ſed magis propriè dicitur Pater operari per Filiũ:quia Patri attribuitur potẽtia operandi : Filio verò ipſa operatio Spiritui ſancto conſeruatio operati. Pater propriè operatur per Filium , & in Spiritu ſancto.Sic enim differũt hæ duæ præpoſitiones[per, & in]quia[per]dicit cauſam efficientem: [In]cõtinentem, ſeu conſeruantem. Vnde *Roman*.11.d. Ex ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.Ibi *Gloſſ*. Ex ipſo dicit,propter Patrẽ, ex quo Filius:per ipſum,propter Filiũ, per quem facta ſunt omnia : in ipſo,propter Spiritum ſanctũ:quia ſola dilectione creauit, & conſeruat omnia. Poteſt etiam addi ad hanc rationem , vt dicamus cum *Aug. ſuper Gen. ad literam* , quòd [per]præpoſitio nõ ſolùm notat cauſam efficientem:Immò etiam exemplarem, quod non propriè cõuenit Spiritui ſancto,ſed tantùm Filio,qui eſt ars, in qua ſunt omnium rationes:quia ipſe eſt imago Patris perfectiſſimè indicans ſubſtantiã, & virtutem Patris. Quare patet, quòd non propriè poteſt dici Pater per Spiritum ſanctum operari:tamen ſi reperiatur alicubi, debet dici, quòd, per, non notat tunc niſi cauſam efficientem, quæ eſt ab alio. Quæritur etiam,verum propriè poſſit dici Pater operari in Filio , ſicut per Filium? Et dicimus, quòd vtrumque bene dicitur , & vtrumque reperitur. *Heb*.1.a. Nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio, per quem fecit & ſæcula. In *Pſal*.103. Omnia in Sapientia feciſti.*Coloſſ*.1.c.Omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt,& ipſe eſt ante omnes , & omnia ipſo conſtant. Et per vtramque præpoſitionem,id eſt,per,&,in, notatur identitas principij, ſiue virtutis operantis. A,verò &, ab, præpoſitio , dicit auctoritatem principij in ſuo caſuali.Ideò non dixit Ioannes: Omnia ab ipſo facta ſunt. Vnde *Hilarius*, Filius per ſe operatur,ſed non à ſe.Sequitur.

d Et ſine ipſo]verbo omnia faciente.

e Factum eſt nihil naturaliter ſubſiſtens. Peccatum verò non eſt natura ſubſiſtens , quare non eſt ab ipſo, vel per ipſum. Tamen peccatum ipſum inquantum participat communem rationem entis, eſt à Deo : Inquantum verò deficit ab ente, & non eſt à Deo , vt dicit *Anſelmus*. Et probat hoc idem *Dionyſius in libro de diuinis nominibus in capitulo de ente, vbi tractat de malo*. Sicut igitur artifex ſine arte & ſapientia ſua nihil operatur ; immò omnia per artem , & ſapientiam facit, & etiam prius in ipſa arte omnia, & conſequenter in opere:ſic Pater omnia fecit per Filium,qui eſt ars & Sapiẽtia eius,& ſine ipſo nihil facit;ſed priùs omnia fecit in ipſo, ſicut in arte,& cõſequenter omnia fecit per ipſum in opere.

Notandum autem eſt hic,quatuor quædam dici de Filio, quæ ſunt idem in re ; ſed differenti ratione, ſcilicet.Sapientia,ratio,ars,idea:& alia duo,verbum, & imago. Sapientia dicitur,prout informat,& facit ſapiẽtem. Vnde ſe magis tenet ex parte artificis habentis, & ideò nõ recipit plurale,vt dicatur,quòd plures ſapiẽtiæ rerum ſint in Filio,vel in Deo. Similiter ars dicitur eadem ſapientia prout eſt directiua operum.Vnde licet aliqualiter reſpiciat pluralitatem operũ; quia tamen omnia reſpicit in vna ratione exitus ſui, id eſt, ordinatè & ſapienter:Ideò nec ipſa ars recipit plurale. Ratio verò reſpicit finem. Vnde magis tenet ex parte rerum,& ideò recipit plurale. Idea verò dicit ſpeciem rei exemplarẽ in ipſa ſapientia. Vnde duplicem habet comparationem.Vnam ad res , quarum eſt exemplar ; aliam ad ſapientiam cognoſcentem res exemplatas. Secundum primam comparationem recipit plurale. Vnde conceditur , quòd multæ ideæ ſunt in Deo.Secundum aliam comparationem non recipit plurale. Vnde à Sanctis dicitur,quòd vna ſola idea eſt in Deo: Et neceſſe eſt dici. Cùm enim idea ſit quaſi medium inter cognoſcentem , & cognoſcibilia, neceſſariò ſequitur conditiones vtrorumque. Hæc quatuor nomina cùm reſpiciant cognitionem, eſſentialia ſunt, & conueniunt toti Trinitati ; tamen Filio appropriantur. Verbum verò & imago propriè dicuntur de Filio. Verbum enim & imago dicitur Filius , inquantum perfectiſſimè loquitur , ſeu repræſentat ſubſtantiam, & virtutem Patris,non ſolùm reſpectu creaturarum, ſed etiam reſpectu Spiritus ſancti, cuius cum Patre eſt Filius vnum principium ; alioquin non eſſet verbum, vel imago ipſius: quia non totum Patrem loqueretur Filius. Sequitur.

f Quod factum eſt in ipſo, vita erat.] Hîc incipit ſecunda particula huius ſecundæ partis: Et oritur hæc propoſitio ex primis. Nam ſi verbum erat in principio , per quod facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil, eo quòd ſit ars, & Sapientia Patris , ſequitur , quòd omnia , quæ facta ſunt, priùs fuerunt facta in eo, vt in arte,quàm ſint facta in opere. Et hoc eſt [Quod factum eſt,] Id eſt,omne factibile aliquando futurum in exiſtentia.

g In ipſo vita erat.] Id eſt, in verbo,quod eſt vita,erat ipſum vita. Summus quidem Spiritus habet in ſe omnium rationes,quæ cognoſcit.Sed eſt duplex cognitio,ſcilicet,practica & ſpeculatiua.Speculatiua cognitio eſt propria ſcientia:& hæc poteſt eſſe omnium poſſibilium, & quæ nunquam erunt.

Multa enim poſſunt fieri , quæ nunquam fient: & horum poteſt eſſe cognitio ſpeculatiua , quæ dicitur ſcientia. Practica autem cognitio eſt ſcientia beneplaciti: Et hæc eſt tãtùm eorum, quæ fient aliquando , quæ ſuprà diximus factibilia.Ratio iſtorum factibilium in Deo dicitur vita,quia vita magis ſe tenet ex parte voluntatis ſecundum nominis rationem, & rei proprietatem. Vnde etiam in nobis perfectio voluntatis dicitur vita animæ, id eſt, virtus,vel gratia; perfectio verò ſpeculatiui intellectus, propriè dicitur veritas, non vita. Secundum hanc rationem ſimilitudinis tranſumptum eſt nomen vitæ ad rationes rerum in Deo exiſtentes, & eſt tantùm eorum, quæ ſunt in eo per approbationem, vt quandoque fiant in actu. Secundum hoc vita poteſt eſſe ablatiui, vel nominatiui caſus:Et eſt idem ſenſus.

[Quod factum eſt.]In actu,[Erat in ipſo vita]ab æterno, antequam eſſet , & poſtquam eſt , & poſtquam præteriit , ſemper abſque mutatione in ipſo fuit vita. Et quòd ita debeat dici, ſumitur ab *Augustino in ſecundo libro ſuper Geneſ. ad litteram* , vbi dicit. Quia ergo nihil creari poſſet , ſiue ante tempora,quod quidem non eſt Creatori coæternum; ſiue ab exordio temporum: ſiue in aliquo tempore:cuius creandi ratio ; ſi tamen ratio rectè dicitur: non in verbo Dei, Patri coæterno coæterna vita viueret. Propterea Scriptura priuſquam inſinuet vnamquamque creaturam ex ordine, quo conditam dicit, reſpicit ad Dei verbum priùs ponens: Et dixit Deus, fiat illud. Iuxta hanc expoſitionem hæc præpoſitio, [In ,] notat continentiam effectus in cauſa exemplari extrà. Nam ſicut dicit *Auguſt. In eodem libro* , paruin aute,Omnes creaturæ ſunt in Deo creatrix eſſentia. Sic exponitur hæc propoſitio , ſecundum *Auguſt*. Secundum *Hilar*. ſic.

f Quòd factum eſt in ipſo]verbo,ſcilicet ,id eſt,Incarnatio, Paſſio, Reſurrectio, & cætera huiuſmodi.

h Vita erat,] id eſt,cauſa vitæ nobis.Vnde *infr*.11.c.Ego ſum Reſurrectio & vita. Secundum *Ambr*.ſic.*f* Quod factũ eſt in

ipſo vita ,

ipso vita,] id est, per ipsum, qui est vita. *Infrà* 14 a. Ego sum via, veritas, & vita. [Erat] antequam fieret. Erat enim in Dei præscientia, antequam fieret in existentia. Secundum *Origenem*, & *Chrysostomum*, sic exponitur & punctatur littera. [Sine ipso factum est nihil quod factum,] quod fit contra hæreticos, qui punctant litteram post [nihil] sicut *Augustinus*. Et dicunt: si [nihil factum est sine ipso, & Spiritus sanctus est aliquid, factus est Spiritus sanctus per verbum.

a & vita b erat c lux hominum,

Et hoc narrat *Chrysostomus, in quinta homilia*, vbi dicit. Sine ipso factum est nihil, quod factū est, si quid factibile est: hoc dixi per eum factum esse, puta, & si inuisibile sit, & si incorporeum, & si in cœlis, propterea non dixit: omnia per ipsum facta, sed si quid factum est, id est, factibilia: Spiritus autem sanctus non est factibilis. Sequitur secundum *Chrysostomum*. [In ipso vita erat,] quasi dicat, non est mirum, si sine ipso factum est nihil, quod factum, id est, si per eum factum est omne factibile, quia, [In ipso vita erat,] id est, prouidentia, res producendi, & conseruandi in esse ex ipso primo fonte indeficiente, & omnibus sufficiente in faciendo, & conseruando. Vnde dicit *Chrysostomus, in quinta homilia*. Deus antequam operatus esset, & postquam fecit, similiter indeficiens manet, in nullo minoratus est, nec inualidus factus ex multa conditione, sed & si quàm plures oporteret factos esse mundos tales, & si infinitos, idem manet omnibus sufficiens non ad † inducendum eos solùm, sed ad continendum eos post conditionem. Nomen enim vitæ non conditionis hic solùm est: sed & prouidentiæ, quæ est secundum permanentiam. Secundum hanc expositionem oportet dicere, quod creaturæ non fuerunt ab æterno in Deo vita. Nā si vita respicit conditionem & conseruationem rerum, quæ ab æterno nec conditæ, nec conseruatæ sunt: sequitur, quòd nec ab æterno fuerunt vita in Deo. Sed tunc surgit quæstio, secundum quam rationem vitæ, quæ est apud nos, transumatur vita ad diuinam sapientiam?

al. † cōdendum

Item quæritur, secundum quam differentem rationem vitæ accipiant Sancti has diuersas expositiones.

Item quæritur, vtrum creaturæ magis sint vita in Deo, cùm sunt actu, quam ante, vel postquam præterierint? Solutio.

Ad primum dicimus, quòd vita secundum quod est in naturis apud nos, est primus actus, & continuus animæ in corpus organicum: prima enim excitatio animati ad esse, secundum quod animatum est, est actus viuificus, continens ipsum animatum in esse per continuationem ipsius actus viuifici.

Ad vtrunque horum respexit *Chrysostomus* in sua expositione, dicens ipsam diuinam sapientiam vitam omnium, tum quia primò ducit ad esse omnia; tum quia continet in esse omnia. Et hoc est quod dicit *Chrysostomus in quinta homilia*. Nomen vitæ non conditionis hic est solùm, sed & prouidentiæ, quæ est secundum permanentiam. Et ita cùm diuina sapientia non manifestetur nobis, nisi per actus suos, vt dicit *Chrys.* debuit dici vita, quæ est primus actus, & continuus animæ in corpus suum.

Item ponatur, quòd anima sit ante corpus: adhuc dicetur, quòd anima vitā corporis, non actu: sed potentiam huius actus iam habet in se. Et iuxta hanc similitudinem transumit *Augustinus* & *Anselmus* vitam ad diuinam Sapientiam. Vnde dicunt: quòd res antequā sint in natura, sunt vita in Deo, & cùm sunt, & postquam esse desierint, eo quòd exemplar eorum apud primam causam immobile perseuerat. Et sicut non diceremus, quòd anima esset vita corporis, si nunquam viuificaret, ita non dicimus, quòd in Deo sit aliquid, vita, si ipsum nūquam erit, etiamsi possibile est ipsum fieri. Sic patet solutio ad duo prima. Ad tertium dicimus secundum *Augustinum*, & *Anselmum*, quòd res quocunque modo varientur æqualiter sunt vita in Deo. Vita enim nominat rationem æternam apud Deum immutabiliter permanentem: sed tamen Deus non semper æqualiter viuificat res: neque res semper æqualiter viuunt in Deo: quia, viuunt, & viuificat, dicunt vitam actu participatam: Hoc tamen dico sine præiudicio. Aliter etiam exponit hoc vltimum *Chrysostom.* [In ipso vita erat,] id est, ipsum, scilicet, verbum vita erat in se, sicut Pater in se. Vnde *Infrà* 5.e. Sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit filio vitam habere in semetipso. Nec per hoc ponitur aliqua compositio in Patre, vel filio, cùm non sint vita per participationem, sed per essentiam. Per primam propositionem, id est, per hanc. [Omnia per ipsum facta sunt.] confunditur Arrius, qui posuit filium esse creaturam: Non enim potest esse creatura, per quam omnis creatura facta est. Per secundam, id est, per hanc: Et sine ipso factum est nihil,] confunditur Manichæus, qui dicit corporalia sine ipso facta à malo Deo. Per tertiam, id est, per hanc: [Quod factum est, in ipso vita erat,] confunditur Nestorius, qui dicit filium habuisse initium: Nam si haberet initium, res non fuissent vita in eo, cùm ipse non esset. Multa verba diximus de verbo, quia bonum est ab hoc verbo esse verbosum, cùm non sit nisi vita, & veritas, & ratio, & sapientia. Sequitur:

a Et vita erat lux hominum.] Hic incipit tertia pars libri, in qua agitur de tēporali verbi Natiuitate. In prima siquidem parte actum est sufficienter de æterna verbi generatione. In secunda de exitu creaturæ à Patre per verbum: quare consequens vt in tertia parte ageretur de temporali verbi generatione, secundum quam facta est creatura. Habet autem hæc pars tres propositiones. Prima est de verbi Incarnatione, secunda de verbi incarnati operatione: Tertia de efficacia, & virtute Incarnationis & operis. Dicit ergò: [Et vita erat lux hominum.] Secundum hoc respondet obiectioni tacitæ, quæ posset fieri. Dixerat siquidem, quòd verbum erat vita omnium factibilium, & in verbo. Idem est vita, & lux: quare videtur, quòd similiter sit lux omnium factibilium. Et respondet Ioannes dicens: quòd non omnium est lux, sed hominum. Et est ratio dicti hæc, quia sicut lux est prima & vniuersalis species omnium formarum corporalium & principium omnis viuificationis corporalis: ita lux spiritualis est homini prima via vitæ de tenebris erroris illuminans, & viam ad inuisibilia demonstrans. *Tertia pars.*

a Et] Ita [vita] omnium.

b Erat lux hominum,] cùm hominum naturam sibi in vnitate personæ vniuit: vt infirmus oculus hominum radios sui fulgoris sustinere posset. Ante Incarnationem verò lux erat in se, & etiam Angelorum: sed non hominum, qui non poterant Solem in rota intueri: & ideò sol nube se induit, & sic factus est.

c Lux hominum,] quoniam Simeon videns Solem sub nube, cum gaudio dixit: *Lucæ* 2.e. Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei Salutare tuum: Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

Item *Psal.* 111. Exortum est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator, & Iustus Dominus, *Isa.* 9.a. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Quòd autem Sol noster suo ortu temporali viam ad lumen æternitatis ostenderit, dicitur in *Psal.* 35. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen *Isa.* 60.a. Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Item in *Psal.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Super nos dicit: nō super Angelos, quia vt dicitur *Heb.* 2.d. Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Quia satis cōueniens fuit iuxta proprietatem rerum naturalium: In speculo siquidem corporali fit reflexio luminis corporalis: ideò conueniens fuit, vt in speculo spirituali, quod est mēs humana, fieret reflexio luminis spiritualis. Quod factum est in Incarnatione verbi: Tunc enim signatum fuit lumen vultus Dei super speculum. Ante Incarnationem quasi non signata hoc lumine humana natura, trahebatur ad infernum: sed post Incarnationem, tanquam insignita signaculo Regis, ascendit in cælum. Et nota, quòd dicit: [Vita erat lux hominum] generaliter: non, Iudæorum tantùm, quia per verbi Incarnationem lex Moysi, quæ aliquod lumen erat, sed quasi clausum intra limites Iudææ, transfusa est in omnes Gentes per Christum. Et hoc totum comprehendit *Chrys.* vno verbo, *in quinta homilia* dicens. Primum quidem de conditione nos edocuit: deinde dicit bona, quæ sunt secundum animam, quæ præbuit nobis veniēs: & per vnum verbum ænigmaticè ostendit ea Euangelista dicens: [Et vita erat lux hominum.] Non dixit lux Iudæorum; sed vniuersaliter hominum. Non enim Iudæi solùm, sed & Gentiles ad hanc venerunt cognitionem: quia vera lux erat hominum, oportebat, vt tunc luceret, cum aliunde luminis auxilium haberi non poterat, & vndique tenebrarum caligo inuoluebat. Et ideò subdit,

a Et lux in tenebris lucet,] id eſt, io medio erroris. Fuit enim tempore Incarnationia caligo idololatriæ, & infidelitatia, quaſi in ſummo, & Iudæi, qui olim Deum coluerant, tunc diuiſi eraot per ſectas erroris. Vnde *Sap.* 8.e. Dum quietum ſilentinm tenerent omnia, & nox in ſuo curſa medium iter haberet, omnipotens ſermn tuus, Domine, exiliens de cælo à regalibus ſedibus venit. Ad quod etiam ſignificandum media oocte natus eſt. De hoc etiam dicitur *Iſa.* 35. d. Ecce nos nmoes, quaſi oues errauimua: vnuſquiſque in viam ſuam declinauit: & Dominus poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum. Item, [Et lux in tenebris lucet,] id eſt, in medio deſperationis. Iam eoim expertus erat homo, quòd lex naturæ non poterat liberare, neque lex Moyſi: vnde nihil reſtabat niſi deſperatio ſalutis: niſi oriens ex alto Dominus hominem viſitaſſet. Vnde *Eccleſ.* 51.b. Vita mea appropinquans erat in inferno deorſum, circumdederunt me vndique tenebræ peccatorum, ſcilicet, & non erat, qui adiuuaret, quia omne lumen extinctum erat. Aſpiciens eram ad adiutorium hominum, id eſt, Moyſi & Sacerdotum, & non erat. Memoratus ſum miſericordiæ tuæ, Domine, & cooperationis tuæ, quæ à ſæculo ſunt, quoniam eruis ſuſtinentes te, Domine, & liberas eos de manu Gentium. Item.

a & lux in b tenebris lucet: c Et tenebræ eam non comprehenderunt. d Fuit homo e miſſus à f Deo,

a Et lux] id eſt, vita & doctrina Chriſti.

b In tenebria lucet,] id eſt, inter perſecutiones, & tribulationes mundi, quæ tunc abundant, & modò magis incipiunt abundare: tamen lux iſta nihilominns lucet, & quaſi ad tempua fuit pax in mundo, nato Domino. Vnde dicitur 1. *Ioan.* 2.b. Tenebræ tranſierunt, & verum lumen iam lucet. Item.

a Et lux in tenebris lucet,] id eſt, lux in cordibus tenebroſis, *Gen.* 1.a. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritua Domini ferebatur ſuper aquas: dixit quoque Deus: fiat lux: & facta eſt lux. Item.

a Et lux in renebris lucet,] id eſt, Chriſtus inter tenebroſoa, *Epheſ.* 5.b. Fuiſtis aliqoando tenebræ; nunc autem lux in Domino. Sed quia virtus huius luminis inuincibilis eſt: idò competenter ſubiungit.

a Et tenebræ eam non comprehenderunt.] Minus dicit. & plus ſignificat, id eſt, lux omnes tenebras effugauit. Vnde *Iſa.* 42.e. Ponam tenebras coram eia in lucem: quia omnis idololatria ceſſit, tirns Synagogæ elanguit, nebula deſperationis diſparuit, perſecutionum tempeſtas ceſſauit. Sed iuxta vltimam expoſitionem oportet dicere: [Et tenebræ eam non comprehenderunt,] id eſt, Iudæi tenebroſi lucem iſtam nnn perceperunt: quia non ſunt illuminati, non propter defectum lucis; ſed propter vitium eorum, qui noluerunt oculos aperire ad lucem. Vnde *Chryſoſtomus.* Sicut ſolari radio non eſt frui, non aperientem oculos: ita nec hac claritate participare, non vehementer expandentem animæ oculum. Ne claudas ianuaa huic luci, & multa frueris voluptate. Sequitur:

Quarta pars libri.

d Fuit homo miſſus à Deo.] Quarta pars huius libri, in qua agitur de præcurſore verbi, qui hic commendatur in ſex. Primò à manſuetudine, cùm dicitur: [Homo.] Secundò ab humilitate, cùm dicitur: [Miſſus.] Tertiò ab auctoritate mittentis, cùm dicitur: [A Deo.] Quartò ab abundantia gratiæ, cùm dicitur: [Cui nomen erat Ioannes.] Quintò ab officij dignitate, cùm dicitur: [Hic venit in teſtimonium.] Sextò à laudabili fine, ſeu vtili intentione, cùm dicitur: [Vt omnes crederent per illum.] Ordinatur autem hæc paracópetenter ad præcedentia. In prima ſiquidem parte huius libri actum eſt de æterna verbi generatione. In ſecunda de exitu creaturarũ à Patre per verbum, *ibi* [Omnia per ipſum facta ſunt.] In tertia de verbi Incarnatione, *ibi*. [Et vita erat lux hominum.] Et ita dupliciter notificauit nobis Euangeliſta verbum. Primò in comparatione ad Patrem, in quo eſt. Secundò in comparatione ad creaturas, quæ ſunt ab ipſo, Sed vtroque modo incomprehenſibile erat, ideò tertiò notificauit eum, non iam vt factorem creaturarum, ſed vt factum creaturarum, id eſt, velatum creatura, id eſt, carne humana: quia quod erat, permanſit: & quod nó erat, aſſumpſit, ſcilicet, hominem, qoia verbum caro factum, vt *inf. eodem*. Sed etiam ſic non fuit comprehenſum. Vnde dictum eſt, ſupra immediatè [Et lux in tenebria lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt] licet nube carnis velatam: quia adhuc erat nimia claritas lucis, & oculi Iudæorum infirmi: ideò neceſſe fuit aliquod lumen minus præmittere, quod aſſuefaceret & præpararet oculos Iudæorũ ad ſuſceptionem magni luminis. Sicut igitur Lucifer præcedit ſolé, ita Ioannes Saluatorem. Vnde *Pſalm.* 131. Paraoi lucernam Chriſto meo. Et *Iob cap.* 38.d. Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo? Propterea, vox eſt præuia verbi, & quaſi media inter ipſum verbum, & auditores verbi. Et Ioannes eſt vox. Vnde *infrà eodem* e. Ego vox clamantis. Quare poſt verbi generationé, antequam poſſet audiri, neceſſe fuit præmittere vocem, id eſt, Ioanoem. Et ideò nunc dicitur. [Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes.] Diuiditur autem hæc quarta pars libri in tres particulas. In prima oſtenditur vtilitas, & neceſſitas teſtificationis Ioannia. In ſecunda oſtenditur differentia verbi incarnati, & Ioannis: & quod teſtimoniũ Ioannia non fuit propter Chriſtum: ſed propter populum infirmum, qui aliter non ſuſcepiſſet Chriſtum venientem, niſi priùs voce Ioannis ſibi cognita præconizatus fuiſſet, *ibi*, [Erat lux vera] In tertia proſequitur Ioannes de ipſa teſtificatione, *ibi*] Ioannea teſtimonium perhibet de ipſo & clamat.] Dicit ergò t

d Fuit homo,] manſuetus, & rationalis.

e Miſſua] non ſe ingerens, quia, quomodo prædicabunt, niſi mittantur? *Rom.* 10. e.

f A Deo] vt ipſum adorandum prædicaret. *Gen. cap.* 41.e. Fecit Pharao, id eſt, Deus Pater, aſcendere Ioſeph ſuper currum ſuum ſecundum, id eſt, Chriſtum carne indutum venire fecit in mundum præcone clamante, vt omnes flecterent genu coram eo, & Præpoſitum ſcirent eſſe vniuerſæ terræ Ægypti. Per hoc, quod dicit. [Fuit homo,] notatur naturalis conuenientia Ioannis ad populum, ad quem mittebatur. Per hoc, quod ſequitur [Miſſus à Deo] notatur conuenientia aliqua eiuſdem cum Deo, à quo mittebatur: & ita participans cũ vtriſque, id eſt, Chriſto & populo, aptus fuit, vt eſſet via Chriſti ad populũ, & populi ad Chriſtũ. Vnde de ipſo dicitur Δ *Iſa.* 40. a.

Moraliter. d Fuit homo, &c.] Hic notantur quatuor, quæ ſunt neceſſaria Prædicatori. Primum eſt auctoritas miſſionis, quod notatur, *ibi* [Fuit homo miſſus à Deo] *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? Si enim miſſio non eſſet neceſſaria, non diceret Dominus per *Ierem.* 23. d. Non mittebam eos, & ipſi currebant. Secundum eſt honeſtas conuerſationis, ſiue bona vita, quod notatur, *ibi*, [Cui nomen erat Ioánes,] id eſt, in quo erat gratia vitę, & veritatis, ſicut dicit Sapientia de ſe, *Eccleſ. cap.* 24.e. In me omnis gratia vitæ & veritatis. Si talis non deberet eſſe Prædicator, non diceret Chriſtus per *Pſalm.* 49. Peccatori autem dixit Deus; quare tu enarras iuſtitias meas, &c. *Eccl. cap.* 15.e. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Tertium eſt virtus diſcretionis vt ſciat quid, cui, quando, quomodo prædicandum: quod notatur, *ibi* [Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine.] Quidam non habentes diſcretionis lumen, perhibent teſtimonium de tenebris, vt qui prædicāt diuitias & licitam eſſe pluralitatem beneficiorum. Prædicatio Chriſti debet eſſe lumen prædicationis noſtræ: Ipſe verò prædicauit paupertatem. *Mat. cap.* 5.a. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. *Mat. cap.* 19.e. Si vis eſſe perfectus, vade, vende omnia, quæ habea, & da pauperibus, &c. *Luc.* 6.d. Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. *Mat.* 19. c. Facilius eſt camelũ trãſire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cęlorum. Quartum eſt rectitudo intentionis, quod notatur, *ibi* [Vt omnes crederent per illũ.] Hic enim eſt zelus animarũ, qui debet eſſe in intentione Prædicatoris; non lucrum temporale, vel humanus fauor. 2. *Cor.* 12.d. Ecce hoc tertiò paratus ſũ venire ad vos: & non ero grauis vobis: non n. quæro quæ veſtra ſũt, ſed vos. Dicit ergò: d Fuit homo.] nõ leo. *Eccl.* 4.d. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertẽs domeſticos tuos. *Gal.* 6.a. Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos, qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. *Eccl.* 31.b. Intellige, quæ ſunt proximi tui ex teipſo. Ideò tam frequenter dicitur Ezechieli, qui gerit formã Prędicatoris: Fili hominis. e Miſſus] non ſe ingerens. *Heb.* 5. a. Nemo aſſumit honorem; ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. f A Deo,] non à mundo. *Gal.* 1.a. Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominé, ſed per Ieſum Chriſtum. Apoſtolus idem eſt, quod miſſus.

Moralis.

g Cui no-

A *Isa.* 40. a. Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. *Malach.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Et meritò dicitur Ioannes Angelus, quia non propriam, sed mittentis causam egit. Vnde *Chrysostomus in sexta homilia.* Tu audiens, quoniam à Deo missus fuit Ioãnes, nihil de reliquo humanum esse existima eorum, quæ dicuntur ab illo: non enim quæ eius sunt, sed quæ mittentis omnia loquitur, & ideò Angelus nuncupatur: Angeli enim virtus est nihil proprium dicere.

a cui nomen erat Ioannes. Hic b venit in testimoniū, vt testimonium perhiberet de lumine, vt f omnes g crederent per illum. h Non erat ille i lux, sed vt k testimonium perhiberet de lumine.

a Cui nomen erat Ioannes] antequam mitteretur. *Isa.* 49. a. De ventre matris meæ recordatus est nominis mei, id est, in vtero matris meæ recordatus est nominis mei, id est, gratiam. Ideò dicit: [Cui nomen erat Ioannes.] Nomen, quia antequã conceptus esset, prænominatus est ab Angelo: *Luc.* 1. a. & antequam natus fuisset habuit rem nominis, id est, gratiam, quia sanctificatus fuit in vtero matris suæ. Vnde de ipso dicitur illud *Ierem.* 1. b. Priusquam te formarem in vtero noui te, etiam ex nomine: & antequam exires de vulua, sanctificaui te.

b Hic] id est, talis, scilicet, homo missus Ioannes, id est, gratiosus.

f Venit] primò in mundum, deinde in desertum, vbi ab infantia vixit, baptizans & prædicans Baptismum pœnitentiæ: deinde venit in deserto in Iudæam, vt ibi populo prædicaret. Vnde *Luc.* 3. a. Factum est verbum Domini super Ioannem filiũ Zachariæ in deserto: & venit in omnem regionem Iordanis prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Per hoc, quod dicitur: Factum est verbum Domini super Ioannem, intelligitur hæc missio Ioãnis, qua missus est à Deo ad testificandum. Nec aliter prædicabat Ioãnes Baptismum, nisi quia baptizabat in nomine venturi post se ad baptizandum & prædicandum: & in hoc ferebat ei testimonium, quòd ipse solus dimittebat peccata, & gratiam conferebat. Et hoc est: [Venit in testimonium] id est, ad testimonium perhibendum. Et quod dicit [venit] notat liberam voluntatem Ioannis, quia id, ad quod missus fuit, libera voluntate peregit. Ideò autem vixit ab infantia in deserto, vt linguam suam ad tantum testimonium seruaret impollutam, quod non potest fieri inter homines. Vnde *Isa.* 6 b. quando mittebatur in testimonium rei visæ, dicit: Væ mihi, quia tacui: quia vir polluti labij ego sum: & in medio populi polluta labia habentis ego habito, Idcirco antequam mittatur, purgãtur labia eius calculi ardentis tactu. Similiter Ieremias purgatur, antequam mittatur, sed non calculi tactu, sed manus tantùm: quia adhuc parum peccauerat in lingua, quia puer erat. Vnde *Ierem.* 1. b. Misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ioannes verò nec manu, nec calculo tangitur, quia linguam suam in deserto seruauit impollutam: & ideò idoneus fuit ad testificãdum. De quo autem deberet ferre testimonium Ioannes, ostendit Euangelista dicens.

e Vt testimonium perhiberet de lumine] id est, de Christo nato de Virgine, sicut radius nascitur à Sole sine aliquas eius corruptione, vel diminutione. Sed quid est, quod dicitur: *Infrà* 5. f. Ego autem non ab homine accipio testimonium? Ideò hæretici fortè dixerunt, quòd Ioannes non fuit homo, sed Angelus incarnatus. Sed hæresis ista eliditur per hoc, quod dictum est suprà. Fuit homo missus à Deo. Dicimus ergo, quòd in testimonio tres personæ sunt ad minus, scilicet, testificans, & cui testificatur, & pro quo testificatur. Testificans fuit Ioannes: cui testificatur, populus Iudaicus, pro quo, Christus. Testimonium igitur non propter Christi indigentiam, sed propter populi infirmitatem necessarium fuit: quia populus aliter non recepisset Christum, nisi Ioannes qui sanctitate vitæ omnes transcenderet, eum suo testimonio commendasset. Vnde illud: Ego ab homine non accipio testimonium, sic exponit *Chrysostomus*, id est, non indigeo propter me; sed condescẽdo in id humilitatis causa propter salutem vestram. Et hoc idem innuit Euangelista hic subiungens.

f Vt omnes crederent] in Christum [per illum] id est, Ioannem testificãtem, quasi dicat, non Christo fuit necessarium Ioannis testimonium propter se; sed Iudæis, qui splendorem eius non possent ferre, si immediatè & nudè venisset ad eos: ideò signanter dixit [de lumine] non de luce. Differunt enim lux & lumen, sicut fons & riuus. Lux enim est in propria natura existens: lumen actus lucis, id est, diffusio in aliquo susceptibili. Et ob hoc, vt notetur necessitas testimonij ex parte suscipientis, non ex parte lucis, dixit de lumine, nõ de luce. Et in hoc terminatur intentio primæ particulæ huius quartæ partis libri. Sed quia apud homines dignior & credibilior iudicatur ille, qui perhibet testimoniũ, quàm ille, pro quo perhibetur: ideò statim ponitur secunda pars, in qua ostenditur differentia Ioannis & Christi per proprietates vtriusque: Vnde dicit:

h Non erat ille] id est, Ioannes testificans.

i Lux] quia lux est fons omnis luminis, & illuminationis; Ioannes verò nihil habebat, nisi receptum: & ideo aliquem radium huius lucis poterat habere; sed non erat ipsa lux naturalis: erat tamen lucis illius testis, & ideò lucens luce ipsa irradiante in eum. Vnde *Infr.* 5. b. Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed quare non erat lux Ioannes, cùm de Apostolis dicatur *Matt.* 5. b. Vos estis lux mundi: Nunquid ipsi maiores fuerunt Ioanne? Constat, quòd non. *Matt.* 11. b. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Respondeo. Propriè Ioannes non fuit lux; tamen Apostoli fuerunt lux: Nam lucis est naturaliter splendorem ex se emittere, quod non conuenit Ioanni; sed tãtùm Christo & Apostolis, quorum Baptismus gratiam conferebat: Baptismus verò Ioannis non. Item Apostoli officium prædicationis habuerunt & miracula multa fecerunt, quod non Ioannes. Vnde *infrà* 10. g. Ioannes autem signum fecit nullum. Ideò suprà in prologo, Soli Christum, Apostolos Lunæ, quæ irradiat, & Ioannem, Lucifero comparauimus, qui nullos ex se radios emittit, sed tantùm fulget in se, & Solis præsentiæ attestatur. Vnde & hic sequitur. K Sed vt testimonium perhiberet de lumine] quasi dicat, Lucifer non est Sol, sed testimonium perhibet Soli: ita Ioannes non erat lux; sed ideò venit, vt testimonium perhiberet de lumine, id est, de incarnata Diuinitate. Diuinitas enim in se lux est. *Ioan.* 1. b. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Diuinitas in carne lumen. *infrà* 8. b. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris; sed habebit lumen vitæ. Lux ergo incomprehensibilis erat, maximè Iudæis infirmis & carnalibus. Vnde 1. *Tim.* 6. c. Lucem habitat inaccessibilẽ. Lumẽ verò aliquo modo incomprehensibile erat aliqua manuductione: ideo indigebãt Iudæi magisterio Ioãnis, quo paulatim subleuarẽtur ad lucis comprehensionẽ. Ioannes verò, qui spiritualis erat, nõ indigebat hominis magisterio, sed tãtùm Dei. Vnde *Chrys. in* 13. *homil.* Nimirum Ioannes qui omnibus se nudauerat sensibilibus, ipse quidem non indigebat magistris, sed de cœlis erudiebatur.

Δ Et hoc

a Cui nomen erat Ioannes,] id est, re & nomine gratiosus. *Isa.* 49. a. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. *Moralit.*

b Hic venit] propriis pedibus, non vectus equis, vel quadrigis. *Psalm.* 19. Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus.

d In testimonium] veritatis perhibendum, quod pauci faciunt. *Isa.* 59. c. Corruit veritas in plateis, & æquitas non potuit ingredi.

e Vt testimonium perhiberet de lumine] id est, de veritate, quia veritas est lumen.

f Vt omnes] non parentes, vel noti tantùm. g Crederent per illum] non ditarentur per illum. Cõtra multos Legatos, qui magis intendunt ditare parẽtes in sua legatione, quàm conuertere peccatores ad fidem & pœnitentiam. *B. Bernar.* Eunt, & redeunt Legati: quid autem fecerint boni, non audiuimus. Fortè audiuissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus animarum voluisset. Sequitur.

h Non erat ille lux.] Hoc contra illos, qui seipsos prædicãdo ostendunt. De quibus *Matt.* 6. a. Amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Non sic Apostolus. 1. *Cor.* 15. b. Ego sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

k Sed vt testimoniũ perhiberet de lumine] id est, de Christo, quasi non se, sed Christum deber prædicare. Sequitur.

A Et hoc est, quod dicitur. 1. *Cor.* 3. a. Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tamquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis nō escam: nondum enim poteratis. *Heb.* 5. d. Facti estis, quibus lacte opus est, non solido cibo. Verbum incarnatum est lac, verbum in se, solidus cibus. Similiter prædicatio Ioannis potus lactis fuit respectu prædicationis Christi, & ideò primò fuerunt nutriendi Iudæi Ioannis prędicatione, qua possent recipere

a Erat lux vera, b quæ illuminat c omnem hominem venientem in hunc mundum.

Christi prædicationem. Sed quia lumen non est lux, sed à luce, ne crederet aliquis, quòd Christus ita esset à Deo quòd non Deus, ideò sequitur.

a Erat lux vera] id est, naturalis & immutabilis, non per participationem, sed per essentiam. Veritas enim est, vt dicit *Augustinus in soliloquiis*, quo est, id, quod est, sine indiuiso esse, & quod est. Per hoc ergo, quod dicitur [Lux] notatur, quòd ipsa est naturaliter fons totius luminis. Per hoc autem, quod dicitur, [vera] notatur, quòd est immutabilis, & non per participationem; sed omnia illuminans. Vnde sequitur.

b Quæ illuminat] quadruplici lumine, id est, naturæ, gratiæ, doctrinæ, miraculorum.

c Omnem hominem venientem in hunc mundum] à principio mundi vsque ad finem. Sicut enim dicit *Anselmus in libro*, Cur Deus homo: non est credendum, quòd ex quo Deus hominem fecit ad participandum beatitudinem, vnquam fuisse tempus, in quo in mundo isto nō fuerint aliqui præparati, ad quod homo creatus est. Sed incidit quæstio: Si ipse illuminat omnem hominem, quomodo tot sunt non illuminati? Ad hoc respondetur multipliciter. *Chrysostomus in 8. homi.* respondet sic: Ille omnem hominem illuminat, quantum ad eum pertinet: Si autem quidam claudentes mentis oculos lucis radios suscipere noluerunt, non à lucis natura obtenebratio est illis: sed à malitia sua: sicut ab introitu omnibus aperto & nullo prohibente, qui voluntariè foris remanent, à propria malitia pereunt. *Augustinus* aliter respondet dicens: Ipse illuminat omnem hominem, id est, nullus illuminatur, nisi per ipsum. Et ponit exemplum. Si in aliqua ciuitate esset vnus solus Magister, qui doceret pueros, verè diceretur: iste docet omnes pueros ciuitatis, nō quòd omnes doceantur, sed quia omnes, qui docentur, per illum docentur. Item sic: Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, in quo ego sum, i. in cælestem conuersationem, de qua dicitur *Phil.* 3. d. Conuersatio nostra in cælis est. Quotquot illuc veniunt, sine dubio illuminantur à vera luce, quæ ibi abundāter irradiat. *Isa.* 18. b. Ego quiescā in loco meo, sicut meridiana lux clara est. Vel, In hunc mundum,] id est, in superiorem partem animæ, vbi est imago Dei, ibi lucet lux vera: & ideò quotquot illuc veniunt, illuminantur. Vnde *Gloss.* Omnis homo dicitur illa natura in homine, quæ ad imaginē & similitudinem Dei facta est: Alia omnia, quæ sunt in homine, inferiores partes sunt hominis & quodammodo extra hominē sunt. In illa sc. anima superiori, velut in quodam mundo superiori, vera lux lucet: & in illum mundū venientes per gratiam renascentes illuminat. Item potest intelligi de lumine simpliciter in genere: & tūc vera est propositio, sicut iacet: quia lumen naturæ ad minus habet vnusquisque: De quo dicitur *in Ps.* 4. Signatū est super nos lumen vultus tui, Domine, id est, lumen naturalis iudicij, quo per legem naturaliter nobis insitam scimus, quid faciendum, & quid non faciendum. Vel potest intelligi de illo lumine materiali: & tūc erit vera propositio, si fiat distributio pro generibus singulorum, quia illud lumē communiter datur bonis & malis, magnis & paruis. Vnde *Matth.* 5. g. Qui facit Solem suū oriri super bonos & malos. Ecce in ista propositione tanguntur proprietates Christi, sicut in præcedenti scil. Non erat ille lux, tangebantur proprietates Ioannis; vt ex vtrisque collatis ad inuicem appareat, quis fuit, qui testimonium perhibuit, quia inferior. & quis fuit, cui perhibebatur testimonium, quia superior. Vnde patet, quòd nō propter indigentiam ipsius; sed propter indigentiam Iudæorum fiebat testimonium Ioannis. Posita hac proprietate lucis, qua differt à Ioanne: & ostēso beneficio, quod ab ea receperūt homines, ponit aliam lucis proprietatē, qua generaliter se habet ad omnes creaturas, dicens. d In mundo erat] præsentia deitatis tanquam regens & continens omnia, quæ creauit. Et hoc dicit contra Donatistas, qui dixerunt ipsum esse tantùm in Africa. Contra quos est illud *Sap.* 8. a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Item *Ierem.* 23. e. Cælum & terram ego impleo. *Chrysost.* In mundo erat, sed non vt mundi contemporaneus. Ideò subdit. e Et mundus,] id est, vniuersitas creaturæ.

In d mundo erat, e & mundus f per ipsum factus est, g & mundus h eum non cognouit.

f Per ipsū factus est] quasi per Sapientiam & artē artificis, id est, Patris. Vnde *in Psal.* 103. Omnia in Sapientia fecisti, &c. In & per, hic notant quinque, vt suprà diximus. Primò ratione propositionis distinctionem personalem. Secundò, ratione speciali identitatē virtutis operatiuæ, in patre & filio. Tertiò auctoritatem in patre respectu filij. Quartò causam efficientem in filio respectu facturæ. Quinto causam exemplarem in filio respectu creaturæ factæ.

g Et mundus] id est, amator mundi.

h Eum nō cognouit] per approbationē, quia seruiuit creaturæ potiùs, quàm Creatori, vt dicit Apost. *Rom.* 1. c. Quod reuera mirū est, quia ipsius vestigium in creaturis relucet, per quod posset agnosci Deus. Vnde *Sap.* 13. a. Si virtutem & opera eius mirati sunt, intelligāt ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterat Creator horum videri. De hoc dicit *Basilius super illud Psal.* 18. Cæli, inquit enarrant gloriam Dei, non per vocis sonum, sed per operis sapienter dispositi confessionē Nō enim sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Sunt autem quidam sermones sapientiæ & rationes, quæ ante omnia inserta sunt creaturis, id est, illa ipsa ratio, per quam vnumquodque à sapientia procreatū est, & per quā etiā tacens clamat & Creatorem suum Deum cōfitetur: & ideò quot sunt creaturæ, tot sunt libri, in quibus potest legi Creator. Vnde verendum est, quod dicit: Et mundus eum non cognouit. Sed sicut dicit *Chrysostomus*. Mundus hic dicitur multitudo corrupta, & terrenis rebus liquefacta, vel labefacta, vulgaris & turbi- Moral.

* a Erat lux vera] id est, scientia & bona vita. Scientia enim sine bona vita lux est, sed vana; sed scientia coniuncta vitæ bonæ lux vera est, quæ debet esse in Prædicatore. *Mat.* 5. b. Vos estis lux mundi. *inf.* 5. f. Ille erat lucerna ardēs & lucēs. Ardens in vita, lucens in doctrina. Signum autē veræ lucis est, quòd illuminat tenebras vicinas, id est, peccatores. *sup. eod.* Vita erat lux hominum. *Mat.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Vnde & hic sequitur.

b Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,] quātum est in se, exemplo vitæ & verbo doctrinæ. *Phil.* 2. b. Sitis sine querela, & simplices filij Dei sine reprehēsione in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos luceris, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Sequitur.

d In mundo erat.] Hic exponitur de Christo: Mundus autē hic accipitur pro diuitibus, in quibus est per beneficiorum collationem; sed ipsi nō cognoscunt eum per gratiarum actionē & pauperum eius sustētationem. Propter quod prouocant Deum cōtra se. Vnde *Iob* 12. b. Abundant tabernacula prædonū: & ipsi audacter prouocant Deum, cūm ipse dederit in manibus eorū. Prædones dicit diuites, qui diuitias rapiūt, nec gratias dant Deo, nec eleemosynas pauperibus, quorum sunt ipsæ diuitiæ, & eis amissæ per manus diuitum. Hoc est ergo: In mundo erat] Christus, & est adhuc in membris suis. e Et mundus per ipsum factus est.] *sup. eod.* Omnia per ipsum facta sunt.

g Et mundus eum non cognouit.] *August.* id est, amatores mundi. Et quid mirum? Quia Dominus huius mundi, id est, nummus excæcauit eos, vt dicitur 2. *Corinth.* 4. a. *Basilius* in quodam sermone dicit de quodam diuite: Sicut hi, qui per insaniam mente translati sunt, non iam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident: ita mens auari semel vinculis cupiditatis astricta, semper aurum, semper argentum videt, semper redditus computat, gratiùs aurum intuetur, quàm Solem. Ipsa eius oratio, & supplicatio ad Deū aurum quærit, & vellet, ac optaret, vt omnia ei in aurum conuerterentur. Et ideò non est mirum, si non cognoscunt Deum: quia non habent tempus præ computatione redditaum.

* *Isa.* 2. a.

A & turbidus & insipiens populus. Qui enim amici Dei fuerũt omnes cognouerũt eũ sicut *inf.* 8.f. dicitur de Abraham. Exultauit, vt videret diem eius: vidit, & gauisus est. Et breuiter *Act.* 3.d. dicit Petrus. Omnes Prophetæ à Samuele annunciauerunt dies istos. Sed cõtra hoc videtur, quod dicitur *Mat.* 13.d. Multi Prophetæ, & Iusti cupierunt videre, quæ vos videtis, & nõ viderũt. Ex qoo habetur, quòd non omnes Prophetæ cognouerũt eum. Nec potest dici,

In *a* propria venit, *b* & sui *c* eũ *d* non receperunt. Quotquot *e* autẽ *f* receperunt eum, *g* dedit eis potestatem *h* filios Dei fieri

quòd Dominus loquitur de visione corporali: quia multi viderũt hac visione, qui nõ fuerunt Beati. Ad hoc dicimus, quòd omnes prophetæ & Iusti viderũt diẽ eius, & cognouerũt eũ, aliter enim non desiderarent eum. Vnde *Chrys.* Non vtiq; nisi scissent, eum cupiuissent. Nullus enim, quorum intelligentiam non habet, horum suscipere concupiscentiam potest. Quod autẽ obiicitur de illo verbo. Multi Propbetæ, & Iusti cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: dicimos, quòd oon intelligitur de visione corporali solùm; sed de visione corporali coniuncta spirituali: hoc mnlti desiderauerunt, quibus oõ fuit coucessum, & quoad hoc Beati fuerunt Apostoli, quibus boc fuit datum. Et dicitur hic beatitudo quies desiderij ex præsentia Christi corporali simnl & spiritoali. Mundus autem, id est, mũdi amatores corporaliter eum videruot, sed nunquam cognouerunt. Vnde *infrà* 17.d. Pater Iuste, mundus te non cognouit. Sequitur.

a In propria venit] id est, in mundum, qui suus est, vtpote ab eo factus, vel ioter Iudæos, qui sui proprij erant, vt populus pec uliaris ipsius: vel in oaturam bumanam, quam condidit, & sibi vniuit, vt omnes saluaret.

b Et sui] quicumque homines ab eo conditi, præcipuè Iudæi eius cognati.

c Eum] Conditorem suom.

d Non receperunt,] per fidem & obedientiam: qui tamen propter eos venerat eis sua daturus, non ab eis aliquid accepturus *Chrys.* Venie non vt indigens, sed vt beneficos: & tamen sui eum non receperunt, sed offenderunt & interfecerunt: & tamen eos à pœnitentia non exc udit, vt patet in Paulo. De hoc cõqueritur ipse *inf.* 5.g. Ego veni in nomine patris mei: & non accepistis me: si alius venerit in nomine soo s. Antichristus, illum accipietis. Sed quæret aliquis, quò venit Christus, qui vbiq; est, & nusquam deest? Respondeo. Venire dicit duo, sc. de loco ad locũ transire, vbi non erat priùs: vel præsentialiter apparere, qualiter non priùs. Primo modo oon potuit venire Christus, quia nusquam deest. Secundo modo venit, quia mũdo visibilis apparuit, quod non priùs. *Baruc.* 3.d. In terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est. Vnde suum venire nihil aliod est, quàm in carne visibili assumpta, mundo apparere, sicut dicit *Aug.* & *Chrys.* Et quia sic venit, noo propter suam necessitatem, sed propter nostrã vtilitatẽ, sicut dicit Apost. 2. *Cor.* 8.b. Scitis gratiã Dñi nostri Iesu Christi: quoniã cùm esset diues omniũ propter vos egenus factus est, vt illius inopia vos diuites essetis. Et ideò maior est ingratitudo, quòd sui, propter quos venerat, eũ nõ receperunt. Sed nunquid fuit in eis recipere? Videtur quòd nõ, quia habere gratiã non est in homine. Respondeo. In iustificatione duo sũt, vnũ ex parte iustificantis, s. gratiæ infusio, alterum ex parte iustificati, vel iustificandi, s. parare se ad recipiendam gratiam, i. facere, quòd gratia non inueniat in eo obicem resistentem, hoc est in potestate hominis. Hoc non fecerunt Iudæi, quod notatur, cùm dicit: Et sui eũ non receperunt, i. gratiæ obicem posuerunt. Sed quare non coegit eos Dominus, cùm posset? Respondet *Chrys.* Quia nullum vult inuitum, vel coactum Dominus habere famulum: non enim indiget nostro famulatu. Præterea, nulli eorum, qui nolunt, vim imponit, neque necessitatem: ad vtilitatem enim nostram aspicit solùm; inuitos enim trahi ad hanc

al. † neque. seruiturem par est cum eo, qui † vbique vniuersaliter seruit. Sed cur gehennam minatur: Quia & legislatores difficilia ponunt aduersus peccantes supplicia: & tamen eos nõ despicimus propter hoc, sed honoramus. Sed ne crederetur, quòd nulli recepissent eum, ideò subdit. *e* Quotquot autem] siue Iudæus, sioe Gentilis, siue nobilis, siue ignobilis, siue seruus, siue liber, siue fœmina, siue masculus, siue puer, siue senex. *f* Receperunt eum,] per fidem & obedientiam.

g Dedit eis] æqualiter sine acceptione personæ. *h* Filios Dei fieri,] per gratiam adoptionis. Ex hoc enim, quod ipse, qui naturaliter est filius Dei, factus est naturalis filius hominis, decebat, vt sua ptãte filios hominũ faceret filios Dei. Vnde *Gal.* 3.d. Omnes filij Dei estis per fidẽ, quæ est in Christo Iesu. Itẽ *Rom.* 8.c. Ipse Spiritus testimoniũ reddit Spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; si autem filij & hæredes: hæredes quidem Dei; cohæredes autẽ Christi. Et in hac hæreditate omnes facti sunt æquales, quos natura corrupta produxerat inæquales. Sed videtur, quod omnes naturaliter habuerunt hãc potestatẽ, & non à gratia datã, qua possẽt filij Dei fieri, quia dixit *Aug.* credere gratia est fideliũ; posse credere natura est omniũ. Respõdeo. Aliud est possibilitas, aliud potẽtia, aliud potestas. Possibilitas dicit potentiã materialẽ dispositã & remotã: secũdũ quã potest dici, quod homo modò habẽt possibilitatem ad immortalitatem. Potẽtia verò dicit aliquam dispositionẽ: Vnde magis vicina est; sed tamẽ adhuc possibilis ad opposita. Potestas autem dicitur, quasi potentia stans, i. determinata per speciẽ; sed tamen adhuc mobilem, & possibilem ad recessum. Vnde potestas duo dicit, potentiam & speciem. Potentia naturalis est, id est, in creatione data, s. liberum arbitrium. Species autem est fides, siue gratia superaddita potentiæ naturali. Vnde dando gratiam dedit potestatem, qua essent filij Dei, quibus debetur hæreditas; sed tamen quia adhuc habẽt homines vsum liberi arbitrij ad bonum & malum flexibilem, dum sunt in via, possunt amittere ius hæreditatis. Vnde cùm dicitur: [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] non per hoc notatur, quòd non sint filij; imò ex quo habent gratiam, iam sunt filij & hæredes. Sed quia possunt amittere ius filiationis & hæreditatis dicit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri] & non dicit. Fecit eos filios Dei. Et sic dicendo hortatur eos ad studium bonæ vitæ & perseuerantiæ in eo, quod receperunt. Vnde *Chrysostomus* dicit. Non dicit Euangelista: Fecit eos filios Dei, quia opus est studio nostro. Item notandum, quod potestas præter id, quod diximus, importat potentiæ fortitudinem. Vnde propriè non dicitur potestas aliqua potentia, nisi quando ita fortis est ad aliquod operandum, quod non possit de facili impediri: secundum quod dicitur de Domino *Matth.* 7.d. quod loquebatur tanquam potestatem habens & non sicut Scribæ & Pharisæi. Vnde in hoc, quod dicitur [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] notatur, quòd nullus potest auferre hominibus donum gratiæ acceptæ, nisi ipsimet abiiciant. Nec etiam ipse Deus, sicut probat *Anselmus in libro de libero arbitrio.* Hoc etiam dicit *Chrysostomus, in decima homilia* dicens: Dixit potestatem, ostendens quoniam potestatem hanc nullus potest auferre nobis, nisi præsumentes nosipsi auferamus. Si enim hi, qui ab hominibus Dominium aliquarum rerum suscipiunt, tantum habent robur, quantum pene hi, qui dederunt, multò magis nos, qui à Deo hoc potimur honore, si nihil hac potestate indignũ fecerimus, omnibus erimus potentiores: propterea quia omnibus est maior, & melior, qui hunc nobis tribuit honorem. Item adhuc est ratio alia, quare dixit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri] & non dixit. Fecit eos filios Dei: quia vt diximus, potestas est potentia stabilita per aduentũ † Spiritus. Vnde patet, quod non est in aliquo potestas, in quo non fuerit priùs potentia, naturalis, quæ est in hominis voluntate, vt possit fieri potestas, si non ponat obicem gratiæ Dei. Vnde cùm dicit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] notatur, quod nulli datur hæc potestas nisi volenti. Vnde *Chrysostomus.* al. † speciei.

Isa. 1.a. Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognouit.

Moraliter. *a* In propria venit, & sui eum non receperunt.] Omnia sunt Dei, vt Auctoris, cõseruatoris, gubernatoris. Sed propria eius sunt res Clericorũ & Religiosorum, maximè qui propriè sunt sui. *Deut.* 7.a. Populus sanctus es Domino, i. sanctificatus: & elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. Sed certè inter omnes hi minus Christum recipiunt; sed magis abiiciunt. *Isa.* 1 a. Filios enutriui & exaltaui; ipsi autem spreuerunt me. *Luc.* 10.c. Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit.

e Quotquot autem receperunt eum,] dignè in Sacramento; charitatiuè in pauperibus.

g Dedit eis potestatem filios Dei fieri.] *Eccl.* 4. b. Esto pupillis misericors, vt Pater; & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi.

a *Chrys.* Dicendu potestatem, ostēdit, quoniā nō simpliciter hæc gratia superaduenit, sed nobis volentibus, & studentibus: Etenim in nostra potestate, id est, in potentia nostra iacet, quod horum eligamus, id est, fieri filios, vel nō fieri. Nisi enim elegerint ipsi priùs, non superuenit donum Spiritus neque operauit aliquid. Sed quia posset quæri, quibus data

B fuerit hæc potestas,

De cons. dist. 4. c. si quis.

his, a qui credūt in nomine eius. b Qui nō ex sanguinibus, c neq; ex voluntate carnis, d neq; ex volūtate viri; e sed ex Deo f nati sunt. Et g verbū caro factum est

addit. a His, qui credūt in nomine eius,] id est, in re nominis eius. Et cuius nominis? *Gl.* Emanuel, quod est nobiscum Deus, q. d. his, qui credunt Christum esse verum Deum, & verum hominē, data est hæc potestas. Et licet multi sint alij articuli, quos credere oportet, iste tamē specialiter facit filios Dei, sicut prætactum est. Congruum enim est, vt qui credunt filium Dei esse filium hominis: ipsi propter dignitatem naturæ suæ, quam in illo adorant, fiant filij Dei per adoptionem. Posset etiam dici, quòd gratia nō facit simpliciter filios Dei; sed disponit ad hoc, vt sint filij Dei per gloriā, secundum quod dicitur *Mat.* 5. a. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Non dicit vocātur, cùm tamen haberent gratiam. Secundum hoc ratio plana est, quare dixit: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, & non dixit: Fecit eos filios Dei: quia gratiam conferendo dedit eis, quod possent fieri filij Dei, si velint conseruare & benè vti dono accepto. Quo autem ordine fiat homines filij Dei, & quomodo hæc generatio distet à carnali, ostendit Euangelista subiungens. b Qui nō ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed ex Deo nati sunt] q. d. hi, qui sunt filij Dei, non generantur sicut filij hominum, qui generātur ex commixtione sanguinum viri & fœminæ, concupiscentia vtriusq; mouente, vel concomitante actum generationis: secūdum quod dicitur *Sap.* 7. a. Figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis & delectamento somni conueniente. Quomodo igitur generantur filij Dei per gratiā adoptionis in Baptismo? Vnde *inf.* 3. a. Qui natus est ex carne, caro est: & qui natus est ex Spiritu, spiritus est. Et nota, quòd hæc præpositio [ex] aliud notat, cùm dicitur. Qui natus est ex carne; & aliud, cùm dicitur: Qui natus est ex Spiritu. Primò quidē notat materiam, secundò virtutē. Nam virtute sola Spiritus sancti fit spiritualis generatio in aqua Baptismi. Similiter est, cùm dicit [Qui non ex sanguinibus, ex] notat materiam carnalis generationis. Cùm autem sequitur [Neq; ex voluntate carnis] i. concupiscentia mulieris: Neque ex volūtate viri, hic notat [ex] causam mouentem. Sed ex Deo nati sunt, hic notat virtutem, vel operationem. De hoc dicit *Chrys. in* 10. *homil.* Vtilitatem, inquit, & humilitatem prioris partus, qui ex sanguinibus est & voluntate carnis addiscentes, & altitudinē, & & nobilitatem secundi, qui per gratiā est, cognoscentes, magnam quandam hinc de eo suscipiamus intelligentiam, & dignam doni illius, qui genuit, & multum, post hoc demonstremus studium: timor n. non paruus est, ne quando bonam hanc contaminantes stolam desidia & delictis proiiciamur ex thalamo & sponsi cubiculo. Sequitur: Et verbum caro factum est.] *Aug.* dixerat, quòd omnes, qui eū receperunt, potestatem acceperunt, vt essent filij Dei, & quòd ex Deo nati sunt, quod incredibile videtur. Ideò vt securè hoc credatur. scil. homines ex Deo posse nasci, subdit Deum ex homine nasci. Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possimus fieri filij Dei. Et hoc est [Verbum caro factum est.] Quod superius erat in id, quod est inferius, descendit, quid igitur mirum si id quod est inferius erat in id quod superius est ascendit? quasi dicat, filius Dei factus est homo: quid ergo mirum est, si homo factus est filius Dei? *Chrys.* sic continuatur. Cùm dixisset Euangelista. Quoniam ex Deo nati sunt, qui eum susceperunt: huius ineffabilis Natiuitatis & honoris ponit causam dicens [Et verbum caro factum est] Factus est enim proprius filius Dei hominis filius, vt hominum filios faciat filios Dei: Ex vnione autem humanitatis & Diuinitatis in vna persona nullo modo mutata est Diuinitas, sed humanitas mirabiliter sublimata, intantum, vt homo sit Deus: & omnes, qui fidem homini habent, fiant filij Dei. Et de hoc ponit conueniens exemplum *Chrysostomus in vndecima homilia.* Excelsum, inquit, humili adhærens, nihil læditur à sua gloria, illud verò à multa suscitat humilitate: Sicut Rex si cum paupere beneuolè loquatur, in nullo se confundit, pauperem autē ipsū apud omnes spectabilem & præclarum facit. Et si hoc est in hominum dignitate, multò magis in illa incorruptibili assumptione. Christus enim naturam suam in nullo ab hac minorauit descensione: & nos, qui semper in ignorantia sedebamus & tenebris, ad gloriam ineffabilem reduxit. Quod autem dicit, [verbum] notat assumentem naturam, quia non Pater, non Spiritus sanctus, sed tantùm filius assumpsit humanā naturam, quæ nomine carnis hic designatur: Contra quosdam hæreticos, vt dicit *Chrys.* qui dixerunt Christum non veram naturam hominis, sed phantasticam habuisse. Vnde vt veritatem humanæ naturæ in Christo exprimeret, & hanc hæresim extirparet, posuit carnē, quæ est maior pars hominis. Phantasma enim carnem & ossa non habet, sicut dicitur *infrà* 20. licet videatur homo. Item est alia ratio. Sicut enim dicit quidam Philosophus, tactus est primus sensuum, propter quem animal est animal; huius autem medium est caro. Vnde vt ostenderet veritatem & perfectionem sensibilis corporis in Christo assumptam, dixit: [Verbum caro factum est,] & non homo. Item tertia ratio. Inter membra hominis caro est pars defectibilior, & passibilior naturaliter: vnde vt ostenderet naturam humanam naturaliter passibilem & mortalem, dixit: [Verbum caro factum est.] Vnde *Anselmus in libro de veritate*, dicit contra eos, qui dicunt Christum non fuisse naturaliter passibilem: Quid si secundum rerum naturam consideres, vt cùm claui ferrei sint impressi in corpus Domini, an dices carnem fragilem non debuisse penetrari, aut acuto ferro penetratam non debuisse dolere? Et respondet ille, cui loquebatur: Contra naturam dicerem. Item quarta ratio. Sicut dicitur in alia facultate, quædam sunt formæ, quæ possunt considerari sine materia, vt magnitudo, corporeitas, & huiusmodi, quæ possunt per intellectum abstrahi à materia & motu. Aliæ sunt, quæ non possunt abstrahi, vt simitas & carneitas, quæ necessariæ subiacent mutationi & contrarietati. Vnde Ioannes vt ostenderet naturam humanam in Christo fuisse corruptibilem & materialem, signanter dixit. [Et verbum caro factum est.] Item quinta ratio.

Prima origo perditionis humanæ fuit à muliere formata ex costa Adæ, locum eius repleuit caro, vt dicitur *Gen.* 2. d. Vt igitur ostenderet Ioannes, quòd Christus ad restituendam naturam humanam in statum primum, venit in mundum, & factus est homo, maluit dicere: [Verbum caro factum est] quàm verbum homo factum est. Item per hoc ostenditur Christi compassionis immanitas. Nam inter omnia caro passibilior est. Vnde *Gen.* 6. a. Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est. Hic obiicit hæreticus: [Verbum caro factum est.] Ergo decidit in carnem, per hoc probans, quòd diuina natura mutata est in carnem. Præterea dicit hæreticus. Deus omnia potest, quæ non sunt cōtra radicem potentiæ suæ, id est, essentiam suam; sed hoc esset contra essentiam suam: quia essentia sua nullo modo esset omnipotēs, si esset mutabilis: nam mutans eam esset potentius ea. Item si esset mutabilis, cùm nihil sit melius, vel æquale Deo, nō posset mutari nisi in deterius: & ita esset peioris conditionis, quàm cætera materialia, quæ omnia possūt mutari in melius: quare patet, quòd nullo modo est mutabilis. Sed adhuc obiicitur. Omne tempus mensura est alicuius mutationis, & [factum est,] tempus connotat, & non nisi circa rem significatam: quare videtur, quòd hypostasis verbi mutationem habuit. Ad hoc respondet *Chrys.* dicens, quòd reuera [factum est] ponit mutationem, non substantiæ

a diuinæ

a His, qui credunt in nomine,] hoc addit, quia sine fide nihil placet Deo. Vnde *Heb.* 11. b. Sine fide est impossibile placere Deo. b Qui non ex sanguinibus, i. intuitu consanguinitatis. c Neq; ex voluntate carnis,] s. neq; ex amore carnali. d Neq; ex voluntate viri,] i. neque iussu, vel prece Principis. e Sed ex Deo,] s. propter Deū purè. f Nati sūt,] in beneficijs & dignitatibus Ecclesiæ, 1. *Ioa.* 3. b. Omnis, qui natus est ex Deo, non facit peccatū, 1. *Ioan.* 5. a. Omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum. *Mich.* 3. d. Audite Principes, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. Quid audient? *Abac.* 2. c. Væ qui ædificat Sion in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. *Psal.* 15. Nō congregabo cōuenticula eorūde sanguinib. nec memor ero nominum eorū per labia mea. g Et verbum caro factū est,] vt compati disceret humanæ infirmitati. *Hebr.* 4. d. Non habemus Pontificem, qui non possit cōpati infirmitatibus nostris; tētatū autē per omnia pro similitudine absq; peccato. Moralis.

Et vt

a & habitauit in nobis. b Et vidimus gloriam c eius, d gloriam quaſi Vnigeniti à Patre, e plenum gratiæ, & veritatis.

diuinæ tranſmutationem, ſed veræ carnis aſſumptionem, ſimiliter *Gal.* 3.b. Chriſtus factus eſt pro nobis maledictũ, nõ ſubſtantia trãſmutata in maledictionẽ. Hoc enim neq; Dæmones intelligerent; ſed noſtram maledictionem ſuſcipiens non dimiſit nos eſſe de reliquo maledictionẽ. Aliqui volũt trahere verbum Ioannis ad proprietatẽ dicentes, quòd debet exponi [verbum, &c. eſt] id eſt, factũ eſt, vt verbũ ſit caro: & ſic mutatio notatur circa carnem aſſumptam, non circa naturam aſſumentẽ. Sub hoc ſenſu ex vnione carnis ad verbũ fit, quòd verbũ eſt caro. Sed eadem ratione poſſet dici, caro facta eſt verbũ. Ad hoc dicimus, quòd in vnione diuinæ, & humanę naturæ facta eſt exaltatio humanitatis, cuius cauſa eſt exinanitio diuinę hypoſtaſis: ſed per hanc, verbũ caro factũ eſt, notatur exinanitio verbi; per hanc verò, caro facta eſt verbum, notatur carnis exaltatio. Vt ergo Ioãnes oſtẽderet cauſam tantæ exaltationis humanæ naturæ meliùs dixit, verbum caro factũ, i. Deus factus eſt homo, vt homo eſſet Deus, non per naturã, ſed per gratiã. Iuxta illud *Pſal.* 81. Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Quia verò diſtinctæ fuerunt duæ naturæ in perſona vna, nõ cõfuſæ, nec altera cõuerſa in reliquã; ideò ſubiunxit: a Et habitauit in nobis.] id eſt, in noſtra natura. Quod autẽ habitat in aliquo, neceſſariò diſtinguitur ab illo. Et ita ſicut per hoc [verbũ, &c. eſt] deſtruxit Ioãnes errorẽ Manichæorũ, qui dixerũt Chriſtũ eſſe phantaſticũ hominẽ, & non verũ: ita per hoc, & habitauit in nobis, deſtruxit errorem aliorum, qui dixerunt naturas in Chriſto permixtas, ſicut in electro miſcetur aurum argento, vt fiat tertia ſubſtãtia. Deſtruxit etiam errorẽ eorum, qui dixerunt naturã diuinã conuerſã in humanã. Hoc tãgit expreſſiùs *litera Græcorũ*, quæ ſic habet: Et habitauit, &c. in nobis, Tabernaculum eſt humana natura, quæ niſi remaneret diſtincta à diuina natura, non habitaret in ea tanquã in tabernaculo. Vnde *Chryſ. in* 11. *homil.* Nullum inconueniens ſuſcipiens in hac dictione, factum eſt: Non enim verſionem dicit illius inuertibilis naturæ, ſed habitationẽ: quod autem habitat, non vtiq; idẽ eſt cum habitaculo, ſed aliud: Aliud enim in alio habitat. Et ne crederetur, quòd *Chryſ.* per hoc vellet ponere diſtinctionem inter perſonã hominis, & perſonã verbi, & nõ potiùs inter naturã hominis, & naturã verbi: ideò addit. Aliud autẽ dico nõ ſecũdùm ſubſtantiam. Vnione enim & copulatione vnũ eſt Deus verbũ, & caro, nõ cõfuſione facta, nec diſtinctione ſubſtantiarũ. In hoc etiã, quod dicit, habitauit, notatur permanentia diuinæ naturæ in humana: nunquã enim facta eſt ſeparatio naturarũ, neq; fiet in æternũ. Vnde *Aug.* Qui dixerit Chriſtũ, ex quo ſemel aſſumpſit, depoſuiſſe hominẽ, anathema ſit. Et hoc ſatis elegãter dicitur *in Pſal* 64. Beatus, quẽ elegiſti, & aſſumpſiſti: inhabitabit in atrijs tuis. Atria dicit proprietates per modũ atrij circũſtantes filium Dei, in quibus ſemel collocatus nunquã poſtea fuit expulſus. Vnde *Chryſoſt.* Cõſidera metũ, horribilitatẽ, & ineffabilitatem myſterij. Semper enim filius Dei hoc habitat tabernaculũ. Carnem enim noſtrã circundedit, nõ vt rurſus eã relicturus; ſed vt ſemper eam habiturus. De hoc habitaculo dicitur *Apoc.* 21.a. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Item *Leu.* 26. b. ponã tabernaculum meum in medio veſtri. Item *Pſal.* 18. In Sole poſuit tabernaculũ ſuũ. Itẽ in hoc, quod dicit: Habitauit in nobis, notatur reparatio humanę naturę, ex cõmuni modo loquendi. Cùm enim videmus aliquas domos, vel ciuitates ruinoſas, dicimus ſtatim: nullus valẽs habitat ibi. Et è conuerſo eo ipſo, quòd videmus, vel audimus aliquẽ magnũ habitare in aliqua domo, vel ciuitate, ſtatim dicimus: quoniã ruinæ eius, ſi quæ fuerũt, ſũt reædificatæ per illũ habitatorẽ. Ita hic cũ audimus filiũ Dei habitare in natura humana, ſtatim intelligere debemus ruinas ipſius naturæ humanæ per ipſũ eſſe reparatas. Et hoc tãgit *Interlin.* dicẽs: Habitauit in nobis: & per hoc ſancti ſumus. Per hoc etiã, quod dicit: Habitauit in nobis, notatur humana natura aſſũpta, vt habitus, qui mutatur ex aſſũptione, ſed non mutat. Vnde Apoſtolus *Phil.* 2 a. In ſimilitudinẽ hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. *Magiſtri* aliter exponũt: Primò ſic, a Et habitauit in nobis,] id eſt, inter nos, vnde *Baruch* 3.d. In terris viſus eſt, & cũ hominib. cõuerſatus eſt. Item ſic: Et habitauit in nobis, per gratiã. Vnde *Pſal.* 2. Qui habitat in cęlis, *Gl.* id eſt, in ſanctis animabus. Item in hoc notatur humana natura, vt tẽplũ eius, & ipſe vt Sacerdos, vel ſanctificator ipſius. Vnde 2. *Cor.* 6.d. Vos eſtis templum Dei viui, ſicut dicit Dominus, quoniã inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ Deus, & ipſi mihi populus. Sequitur: b Et vidimus gloriam eius.] Sicut ſuprà diximus in principio huius partis. Euangeliſta intendit hic diſtinguere inter verã lucem, quæ omnes illuminat: & luces alias, quæ ab ipſa illuminantur. Et multas iam aſſignauit differentias enumerans multa propria verę lucis, quæ non conueniunt alijs, ſicut eſt, quòd illuminat omnem hominem venientem in hũc mundũ, quòd mundus per ipſum factus eſt, quòd in propria venit, quòd receptores ſuos facit filios Dei, quòd non ex ſanguinibus natus. Et quia vidit, quòd nõ poſſet omnia enumerare, quaſi ſũmatim cõcludit, dicens: Et vidimus, q.d. quid plura? Et vidimus, i. cognouimus per miracula, per vocem elapſam de cęlo, per ea, quæ facta ſunt in Paſſione, & Reſurrectione, & Aſcẽſione, & ſancti Spiritus miſſione, & Transfiguratione: c Gloriã eius] non aliorũ, quia ipſius ſolius eſt gloria. *Iſa.* 42. b. Gloriã meã alteri non dabo. 1. *Tim.* 1.d. Soli Deo honor, & gloria. Et poſſet quærere aliquis: Qualẽ gloriã? & reſpõdet: d Gloriã quaſi Vnigeniti à Patre.] Et nõ eſt hic, quaſi, nota ſimilitudinis, ſed expreſſio veritatis. Sicut cõmuniter quãdo aliquis vult deſcribere regalẽ gloriam alicuius, dicit: Ipſe incedit purpuratus, gẽmatus, multis comitatus. Et ad vltimũ omnia cõprehendẽs: vt breuiter dicã, ipſe incedit quaſi Rex, i. vt decet Regẽ. Ita hic: Vidimus gloriã eius, gloriam quaſi Vnigeniti à Patre, i. talem, & tantã, vt decet Vnigenitũ Patris. Nõ ſic vidimus gloriã aliorũ Prophetarũ, quorũ quilibet habuit gloriã in factis ſuis, & dictis, ſed nõ talẽ, qualẽ decet vnigenitũ: quia illi nihil ſua poteſtate faciebat; iſte autẽ omnia propria virtute fecit. Notat etiã, quaſi, idẽtitatẽ gloriæ Filij, & Patris, & per hoc ſuperabũdãtiã reſpectu aliorũ. *Chryſ. in* 12. *homil.* Euãgeliſta hic, quaſi, poſuit in diſſimilitudinẽ gloriæ omnipotẽtiæ, & ſuperabũdãtiã ſuper cęteros, qui omnes glorioſi hactenus apparuerũt incõparabiliter reprę ſẽtare volẽs. Nã alij quidẽ omnes, & Angeli, & Prophetæ iuſſi omnia faciebãt; ipſe verò poteſtate Regi, & Dominatori cõuenizte faciebat. Hęc autẽ gloria eſt veritatis, & gratiæ plenitudo, quæ in Chriſto integrè fuit. Vnde ſequitur. e Plenũ gratię & veritatis] ſupple, vidimus eũ, i. indeficiẽtẽ naturaliter, & fontẽ omnis gratię & veritatis, ſecũdùm quod ipſe eſt Deus. Vnde *Eccl.* 24.c. In me gratia omnis vitę, & veritatis. Omnis vitæ, & veritatis dicit: quia vita naturę, vita gratiæ, vita gloriæ. Et eſt veritas vitæ, veritas doctrinæ, & veritas iuſtitiæ: & omnis eſt ab eo, inquãtũ Deus eſt. Secũdũ quod homo etiã plenus fuit gratiæ, & veritatis: quia in ipſo vniuerſaliter, & perfectè fuerũt omnes gratię, & veritates. Omnes alij habuerũt Spiritũ ad mẽſurã: ipſe autẽ ſine menſura. Omnes alij habuerũt Spiritũ ad hoc, vel ad illud: verbi gratia, Moyſes ad mãſuetudinẽ, Dauid ad humilitatẽ, Loth ad hoſpitalitatẽ, & ſic de alijs: ipſe autẽ ad omnia plenus etiã fuit, quia cùm omnis creatura rationalis ſit creata ad cognoſcendã Dei veritatẽ, & participãdã eius bonitatẽ, nulla poteſt, vel potuit vnquã tãtam capere: Chriſtus autẽ totius Diuinitatis perfectus eſt cõtemplator, etiã ſecũdùm quòd homo. Vnde *Iſidorus*: Trinitas ſibi ſoli nota eſt, & homini aſſumpto Plenus etiã fuit gratiæ, & veritatis: quia interiùs & exteriùs fuit vniuerſaliter gratioſus, & verax. Nulla gratia, nulla veritas fuit in eo diminuta, vel otioſa. Nihil gratię vel veritati alicui contrariũ fuit in eo: ideò dicit: Plenũ gratiæ, & veritatis. Et benè dicit: gratiæ, & veritatis: Duplicem enim defe-

ctum

* Et vt carnem ſubleuaret vſque ad Diuinitatis vnionẽ. Propter quod dicitur *Pſalm.* 98. Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt. a Et habitauit in nobis,] homo cum hominibus, vt exemplo ſuæ conuerſationis nos informaret ad vitam *Baruch* 3 d. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. b Et vidimus gloriam eius,] id eſt, Diuinitatem in humanitate, in qua docuit, & miracula fecit, in qua transfiguratus eſt, & in qua ſurrexit: quoniã videre gloria eſt, *Ioſ.* 17.a. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant, te ſolum verum Deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. Ideò dicitur *Luc.* 10.d. Multi Reges, & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & nõ viderunt. Si autem ita glorioſum eſt videre eum infirmum, quid erit videre eum ad dexteram Patris ſedentem? d Gloriam] eius dico [quaſi Vnigeniti à Patre] quam nemo hominum poteſt videre, niſi bonus. *Iſaiæ* 26. b. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. e Plenũ gratiæ, & veritatis.] Plenitudini gratiæ duo opponuntur, ſc. vacuitas gratiæ, & plenitudo malitiæ. Multi habent gratiæ vacuitatẽ, non tamẽ malitiæ plenitudinẽ, qui ſ. Moralit.

ctum incurrerat homo propter peccatũ Adæ, ſ. culpã & ignorãtiã. Et ideò Chriſtus, quia venit, vt Medicus, duplex remediũ ſecũ attulit; Cõtra defectũ culpæ plenitudinẽ gratiæ: cõtra defectũ ignorãtiæ, plenitudinẽ Veritatis. Et ſic perficitur duplex pars animæ, intellectus, i. aſpectus, in quo veritas, & affectus, in qoo gratia. Item plenitudo gratiæ legis rigorẽ euacuat, plenitudo veritatis vmbrã legis exterminat. De huc dicitur *Col.*2.b. in ipſo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Mt.3.c. Marci 1. a. Luc. 3.c.

ritatis. *a* Ioannes *b* teſtimonium perhibet de ipſo, *c* & clamat, *d* dicens: *e* Hic erat, *f* quem dixi: *g* qui poſt me venturus eſt, *h* ante me factus eſt, quia prior *i* me erat. Et *k* de plenitudine eius nos omnes *l* accepimus, & *m* gratiam *n* pro gratia: *o* quia lex per Moyſen data eſt; *p* gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. *q* Deum nemo vidit vnquam:

*Ebr.*15.d. Facies tua plena eſt gratiarũ, vel [Gratiæ] propter gratuitam promiſſionem [Veritatis] propter promiſſionis impletionẽ, vel [plenũ gratiæ] ſecundũ humanitatẽ, quæ nihil meriti habebat [plenum veritatis] ſecundũ diuinitatẽ, quæ nihil vanitatis habet, aut falſitatis [plenum gratiæ] cõtra legis rigorem [Plenum veritatis,] contra legis vmbram.

Moralit. ° à peccatis ſe continent, ſed in operibus virtutum non ſe exercent: quod cauere monet Apoſtolus. 2. *Cor.* 6. a. videte, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Itẽ 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei ſum id, quod ſũ: & gratia eius in me vacua nõ fuit. Alij habent vtrumque, de quibus dicitur *Rom.* 1. d. tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum, repletos omni iniquitate. Plenitudini etiã veritatis opponuntur alia duo, i. vanitas & falſitas, ° ſicut dicit *Anſel. aut in l. de veritate*, quę in multis ſunt. Vnde *Pſ.*4. Filij hominum viquequo graui corde, &c. Quatuor vno verbo excludit Euangeliſta à Chriſto, i. gratiæ igitur vacuitatem, malitiæ plenitudinem, vanitatem, & falſitatem.

Sequitur in litera. *a* Ioannes teſtimonium, &c.] In hac parte agitur de teſtimonio Ioannis. Et primò ponitur teſtimoniũ eius in communi, ſecundò in ſpeciali. Vnde dicit, [Ioannes] Baptiſta, i. *b* Teſtimonium perhibet de ipſo] i. de Chriſto, non ſolùm nos, qui ſumus diſcipuli eius. *c* Et clamat] apertè, & liberè *d* Dicens] ad eos, qui veniebant ad eum cauſa Baptiſmi. *e* Hic] qui inter nos præſens aſtat. *f* Erat, quem dixi] i. de quo locutus ſum vobis, cùm adhuc eſſet abſens, quòd maior me eſſet, & venturus ad prædicandum, & baptizandum, & ad moriendum pro populo. Sæpè enim veniebat Ieſus ad Ioannẽ, per quẽ debuit populo manifeſtari. Et ſicut abſenti perhibebat Ioannes teſtimoniũ, quòd eſſet maior eo, & quòd eſſet filius Dei, ita & præſenti. Quod ideò faciebat Ioãnes: quia ſi tantùm præſenti perhiberet teſtimoniũ, videretur adulatio eſſe: ſi tãtùm abſenti, nunquam crederent ipſum eſſe, quem Ioannes prædicaſſet, cùm eſſet in vili, & paupere habitu: & ideò præſenti perhibuit teſtimonium, quod abſenti perhibuerat.
g Qui poſt me, &c. eſt] non in carnem, quia iam venerat, ſed ad prædicandum, & baptizandum, & moriendum, & populum liberandum, & ad perficiendum, quod Ioannes inchoauerat. Ioannes n. Baptiſmo ſuo diſponebat Iudæos; Ieſus verò Baptiſmo ſuo poſtea perfecit, & conſummauit, peccata remittens, & gratiã cõferens, quod non Ioannes.
h Ante me factus eſt] i. me dignior, & honorabilior, eo quòd Dei filius naturalis; ego verò per gratiã tantùm, & ideò ille Dñs eſt; ego ſeruus: ille Rex, ego præco. Et quia [ante] dicitur multipliciter ſ. ordine, tempore, natura, dignitate, vt determinet hanc multiplicitatem, dicit. *i* Quia prior me erat] i. honorabilior, q. d. Ioannes [ante me factus eſt] i. prępoſitus mihi, vt dignior, & melior, etiam ſecũdum quod homo: quia antequã fieret homo, erat prior, i. honorabilior, & dignior: quia filius Dei, quã dignitatẽ non amiſit. *k* Et de plenitudine,] Hoc eſt verbum Euangeliſtæ, & reſpicit illud, ſuprà [plenum gratiæ, &c.] cuius plenitudinis aliquam ſtillam habuit Præcurſor, qui teſtimonium perhibuit de illo. Et non ſolũ n. ipſe Præcurſor, immò & nos omnes diſcipuli de illa plenitudine aliquid habuimus: vnde & ipſi teſtimonium date potuimus. Et hoc eſt, quod dicit, [& de plenitudine eius nos omnes,] diſcipuli & etiam fideles omnes. *l* Accepimus] ipſo largiente, ſine ſui diminutione, ſicut de fonte pleno multa aqua accipitur, non diminuta eius plenitudine. Sed nõ hoc omnino ſimile, quia aliquid aſportatur à fõte, quod nun relinquitur in eo, licet idem ſpecie ſuccedat. In Deo autem non eſt talis ſucceſſio, quia ab eo nihil aſportatur. Ideò ponit *Chryſ.* aliud ſimile ſ. de fonte luminis, à quo multæ candelæ accenſæ non minuunt ipſius plenitudinem, ſed ſine diminutione ſui omnibus lumen ſuum communicat. Vnde ſi ita eſt in re corporali, vt poſſit diuidi in multa ſine ſui diminutione. multò fortiùs illa natura diuina ſine omni mutatione, vel diminutione communicat ſuas illuminationes omnibus ſuſceptibilibus earũ Quid autem accepimus, & qua de cauſa, aperit dicens: *m* Et gratiam pro gratia,] id eſt, gratiã accepimus gratis ab eo. Et eſt talis modus loquendi, ſicut dicitur de aliquo prodigo largitore, quod dat dona pro donis, & i. in dando non habet rationẽ, niſi quia date conſueuit, vnde dona prę teri ta prouocant ad futura. Vel ſic: *m* Gratiam] cooperantem. *n* Pro gratia] operante. Vel [Gratiam,] i. augmentum gratiæ. [Pro gratia,] i. pro vſu gratiæ, ſecundum quod dicitur *Luc.*19.d. Habenti dabitur, & abũdabit, Vel [Gratiã] patriæ. Pro gratia] vitæ, ſecundũ quod dicitur *Zach.*4.c. Exæquabit gratiã gratiæ. Vel ſecundũ *Chryſ.* [Gratiã] noui Teſtamenti. [Pro gratia] veteris Teſtamenti. Quòd autem vetus teſtamentũ dicatur, vel ſit gratia, probat *Chryſ.* ratione, & auctoritate. Ratio talis eſt. Lex naturalis fuit ante legẽ ſcriptam obligans ad hoc, vt obſeruaretur. Cum igitur Iudæi eam non ſeruauerunt, non debebatur eis, niſi pœna: quòd ergo his, qui legem conſcientiæ deleuerant, eadem rurſus in tabulis ſcripta data eſt, gratia fuit non reddita meritis. Auctoritas autẽ hæc eſt. *Pſ.*147 Nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Item *Pſal.*102. Notas fecit vias ſuas Moyſi, filiis Iſrael volũtates ſuas. Quòd autẽ nouũ Teſtamentũ ſit gratia, eadẽ ratione, & auctoritate probatur. Et huic expoſitioni cõuenit, quod ſequitur: *o* Quia lex per Moyſen data eſt,] q. d. reuera accepimus gratiam pro gratia, quod patet: Quia lex per Moyſen data eſt] gratias nõ reddita meritis & ideò fuit gratia. *p* Gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt,] i. nouum Teſtamentum, quod eſt ſecunda gratia. Et notãdus eſt ordo teſtimoniorũ, quomodo deducunt paulatim Chriſtum ad altiora. Primò enim Ioannes comparauit eum ſibi præponendo eum, vbi dixit: Ante me factus eſt, quia prior me erat. Comparauit autẽ Chriſtum ſibi, nõ quod crederet aliquam proportionẽ eſſe inter ſe, & ipſum; ſed quia ſciuit ſe eſſe magnum in opinione hominũ, & intendebat Chriſtum facere maiorẽ in opinione eorum, ſicut erat in veritate. Deinde venit Ioannes Euangeliſta, & prætulit eum omnibus tãquam ab ipſo haurientib. quicquid boni habebant. Vnde dixit: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Tertiò addit idem Ioannes, & prætulit eum Moyſi, cui nullus par, aut ſimilis reputabatur apud Iudæos, cùm dicit: Lex per Moyſen data eſt,] tanquã per miniſtrum. [Et gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt,] tanquã per Dñm. Et notatur iſta prælatio in duobus Primò in hoc, quod dicit: Lex per Moyſen data eſt: quæ neminẽ ad perfectũ duxit, vt dicitur *Heb.*7.c Immò generabat in ſeruitutem, ſicut dicitur *Gal.*4.d. Chriſtus autem fecit gratiã remittentem peccata, & recõciliantẽ Deo, & veritatẽ ſoluentem, quod vmbra promittebat, & ſoluere non poterat. Secundò in hoc, quod dicitur Moyſes dediſſe, Chriſtus autem feciſſe: facere enim maius eſt, quàm dare. Sed incidit quomodo, ſ. ratione cuius lex opponatur gratiæ, & veritati. Ad quod dicendũ, quod in lege cõmuniter accepta non erant niſi duo, ſ. figuræ, ſiue vmbræ futurorũ & quædã moralia, quæ mãſerũt, quæ cõmunia ſunt omni legi. ſ. naturæ, ſcr iptæ, & Euangelicæ. Quoad vmbram propter vacuitatẽ opponitur veritati, quoad Decalogum, qui erat moralis, opponitur gratiæ, nõ quòd Decalogus cõtrarius ſit gratiæ, ſed quia in lege Decalogũ per occaſionẽ ſequebatur præuaricario, ſicut dicitur *Rom.*7. b. Occaſione accepta peccatũ per mandatũ operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sequitur: *q* Deum nemo vidit vnquam.] Hoc eſt tertium teſtimonium Ioannis Euangeliſtæ in quo teſtatur Ieſum Chriſtum eſſe Deum. [Deum nemo vidit vnquam.] Poterant enim dicere Iudæi, nõ eſt maior Chriſtus, quàm Moyſes, quia nos vtrunque vidimus, & audiuimus. Et reſpondet Ioannes Euangeliſta: Non eſt verum, quia Deum nemo vidit vnquam,] & Chriſtus Deus eſt. Seu quærit *Chryſ.* Qualiter dicit Ioannes: Deum nemo vidit vnquam, cum multi patrum legantur eum vidiſſe? *Iſa.* 6, a. Vidi Dominum. 3. *Reg. vlt.* d. dicit Michæas: Vidi Dominum. Et multi alij. Et reſpondet *Chryſoſt.* dicens, quòd multis modis videtur Deus. Videtur enim in intellectu per creaturas. Item per fidem. Item per donũ prophetiæ. Item in raptu, vt Paulus, & Adam. Item per ſubiectam creaturam, vt Moyſes, & Iacob,

De conſecr. diſt. 3. cap. Sextam. In pœn. diſt. 1. c. Vbe-ter. De purg. poſt partũ. c. Vnic.

al. Ioannes.

Deus videtur multis modis.

Iacob,& alij Patres.item in patria facie ad faciem.1.*Cor.*13. d. Nullo iſtorum modorum veſter in ſubſtatia ſua, ſed ab actu ſuo cognoſcitur. Quod cum Patres leguntur eum vidiſſe condeſcenſionis fuit viſio non nudæ ſubſtantiæ.Si n. ipſam vidiſſent ſubſtantiam, nequaquam eam differenter conſideraſſent.

a Vnigenitus filius, qui *b* eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Et *c* hoc eſt teſtimonium Ioannis. *d* Quádo miſerũt Iudæi ab Heroſolymis *e* ſacerdotes, *f* & leuitas ad eum, *g* vt interrogarẽt eũ. *h* Tu quis es? Et *i* confeſſus eſt K & non negauit. Et *l* confeſſus eſt, quia non ſum ego Chriſtus.

C Simplex enim quædam, & infigurabilis, & incompoſita eſt. Et poſteà addit.Sed neque Angeli, vel Archangeli vident eum. Si n. interrogaueris eos, audies quidem eos de ſubſtantia nihil reſpondentes, gloriam verò ſolum in excelſis cantantes. Et ſi à Cherubin,& Seraphin concupieris aliquid diſcere, muſicam & melodiam ſanctimonij audies,& quoniã plenũ eſt cœlũ, & terra gloria eius: ſi ſuperiores inueſtigaueris virtutes, nihil aliud inuenies,quã quoniã vnũ opus eſt eis laudare Deum. Sed quid eſt,quod dicitur.1.*Ioa.*3.a.cũ apparuerit, ſimiles ei erimus:quoniã videbimus eũ,ſicut eſt? Ad hoc dicẽdũ,quod Ioãnes nõ intẽdit dicere, ꝙ nos aliquo modo cõſideremus Dei ſubſtãtiã in patria:quia hoc eſt impoſſibile omni creaturæ, vnde *Chryſ.* quod creabilis naturæ eſt, qualiter videre poterit, quod increabile eſt? q.d. nullo modo.Intẽdit ergo Ioãnes ſpeculũ,& ænigma,quia in patria per immediatã acceptionẽ luminis apertè videbimus Deũ,nõ tamẽ eſſẽtiã;ſed vt gloriã,vt bonitatem,vt veritatẽ.Sed *a* Vnigenitus filius] i. Chriſtus,qui eſt vnicus à Patre genitus æternaliter,& à matre tẽporaliter. *b* Qui eſt in ſinu patris] i.in ſecreto vidẽs eũ, vt cognoſcẽs immediatè.Sinus n.propriè eſt occultũ ſub veſtimẽto: vnde quod in ſinu eſt alicuius, nemo nouit,niſi ſit valde familiaris,& magis cõiunctis aliis, qui ea,quæ ſutis ſũt,poſsũt videre.Neq; aliquis præſumeret euertere ſignum Regis terreni,& ſcrutari,quid ibi eſt, niſi fortè vnicus filius eius:veſtes autẽ ſignum faciũt:veſtes autẽ Dei appello effectus,qui ſũt ab eo.Et quãtò quis ſubtiliores plicas harũ veſtiũ ſcrutatus fuerit, tãtò ampliùs Deũ cognoſcit. Sed quid eſt in ſinu,videre nõ poteſt,niſi qui omnes excedit Chriſtus ſ.qui eſt eiuſdẽ ſubſtãtiæ cũ Patre,& ideo videt ſubſtãtiam eius ſub veſtimẽto recõditã.Atq; per hoc oſtẽdit eſſe filius naturalis Dei Patris,quia euertere ſinũ Patris nullus ſeruorũ auderet,nec etiam multorũ filiorũ, vnus niſi vnigenitus. Quod autẽ dicit[qui eſt in ſinu Patris]& nõ qui fuit,vel qui erit,inſinuatur æternitas filij impermutabilis ante[incarnationẽ, & poſt Reſurrectionem,& in medio. Si n.dixiſſet,qui fuit,vel qui erat:crederet aliquis, quod in incarnatione receſſiſſet à ſinu Itẽ ſi dixiſſet,qui erit,crederet,quod poſt Reſurrectionem magis eſſet in ſinu, quàm priùs.Et ideò dicit, [qui eſt in ſinu,&c.]i.extrà fidelib.narrauit perfectiùs,& liquidiùs omnib aliis,quaſi ille,qui eũ viderat,& videbat. Et per hoc probat Euãgeliſta ipsũ eſſe Deũ,quia nemo.i.nullus purus homo, Deũ videre poteſt.*Exod.*33 d. Non videbit me homo& viuet. *c* Et hoc eſt teſtimoniũ Ioanis,]Hic agit de teſtimonio Ioãnis.Et ponit Euãgeliſta tria teſtimonia legis.Primũ eſt ad Phariſæos, ſecundũ ad omnes, tertiò repetitur idẽ teſtimonium ſequẽti die,quãdo Diſcipuli duo ſecuti ſũt eũ.Et ſatis cautè procedit Euangeliſta.Sciebat n. quod Ioãnes Baptiſta opinatiſſimus erat apud Iudæos: ideò ad oſtẽdendam magnificentiam Chriſti,ſæpe replicat eius teſtimonium.Vnde dicit, [& hoc eſt teſtimonium Ioannis] ſicut priora de Chriſto. *d* Quando miſerunt Iudæi ab Ieroſolymis, &c.] vbi conſilium, & iudicium habebatur:& ideò ibi erant homines ſapientiores,& aſtutiores.Et quos miſerunt? *e* Sacerdotes] ſapientes in lege, & ordine priores.

f Et Leuitas] in minoribus ordinibus ſeruientes. *g* Vt interrogarent eum] i. Ioannem. *h* Tu quis es:] Putabant n. aliqui iudæi Ioannem eſſe Chriſtum in lege promiſſum.Alij putabant ipſum eſſe Eliam propter nimiam abſtinentiam, & continentiam, & vitam ſolitariam, & liberam delictorũ reprehenſionem. Alij dicebant eum eſſe vnum ex Prophetis reſuſcitatum propter gratiã prophetiæ.Vnde omnes cõfluebãt ad eum,& baptizabãtur,etiã Scribæ,& Phariſæi.Et cùm adhuc præſẽtes eſſent,fuit & Ieſus inter alios.Vnde & Ioãnes perhibuit ei tunc teſtimonium. Quod audientes Scribæ & Phariſæi, ſcientes,quòd de paupere parentela erat,& de vili regione, i.de Galilæa, & de viliſſimo caſtello, i. de Nazareth Sciẽtes etiã Ioannẽ eſſe de magno genere,vtpote filiũ Põtificis,& maximæ vitæ,indignati ſunt,quod tã vilis deberet eis præponi.Volebãt n.Ioannẽ magis ſibi præponi, & ideò, vt deflecterent eum à teſtimonio Chriſti, miſerunt Sacerdotes,& Leuitas, qui blanditiis abſtraherent eũ à teſtimonio Chriſti. Ioannes verò nõ reſpondit quæſtionĩ eorũ,ſed intẽtioni. Ipſi enim intendebãt facere, quòd diceret ſe eſſe Chriſtũ ſed ipſe apertẽ negauit ſe eſſe Chriſtum.Et hoc eſt,quod ſequitur: *i* Et confeſſus eſt] publicè.

Et *m* interrogauerunt eum: *n* Quid ergo? *o* Elias es tu. Et *p* dixit: *q* Non ſum. *r* Propheta es tu? Et *ſ* reſpondit. Non. *t* Dixerunt ergo ei: *u* Quis es vt *x* reſponſum demus his qui miſerunt nos: *y* Quid dicis de teipſo? *z* Ait *a*: Ego vox *b* clamantis in deſerto:

K Et non negauit] veritatem: Et tãtùm valet,quantùm illud,[& confeſſus eſt.]Et tertiò dicit: *l* Et confeſſus eſt, quia non ſum ego Chriſtus,]vt quidã veſtrum opinantur, vel ad minus,vt hoc dicerem,machinantur. Et ita manifeſtè percudit corda eorũ. *m* Et interrogauerunt eũ]fraudati ab intẽtione ſua. *n* Quid ergò?] Nec expectant reſponſum huius quæſtionis:ſed ſtatim ſupponunt aliorum opinionem, dicentes: *o* Elias es tu?] Secundum *Chryſ.* non fuit alia cauſa, quare ſupponunt Eliã, niſi quia Elias apud eos maior cæteris habebatur.Secundũ Latinos verũ ideo fit, quia in illo præceſſerat figura Baptiſmi, quando diuiſo Iordane, ipſe, & Eliſæus tranſierũt.4.*Reg.*2.b. *p* Et dixit]Ioannes: *q* Nõ ſum.] Sed quomodo dicit [non]cùm Dñs dicat de ipſo *Mat.*11.b. Si vultis recipere,ipſe eſt Elias.Reſpõdeo.Sicut dicit *Dionyſius*,intellectus diuini, i. allegorici in tria diſtribuuntur, in ſubſtantiã,virtutẽ,& operationẽ:ſimiliter omnia alia.Ioannes ergò negat ſe eſſe Eliam,quoad ſubſtantiã;Chriſtus autẽ dicit ipſum eſſe Eliam quoad virtutem,& operationem.Sed quia adhuc poſſet eſſe Ioãnes aliquis de aliis eximiis Prophetis, ſupponunt tertiã quæſtionem dicentes: *r* Propheta es tu?]Secundũ *Chryſ.*quærunt de illo Propheta, quem patẽ Moyſi expectabant, de quo dicitur *Deut.*18 d. Prophetã ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris,ipſum tanquam me me audietis. Vnde *litera Græcorum* habet articulum: O Propheta es tu. q.d. nunquid tu es ille Propheta nobis in lege promiſſus?Secundum Latinos quærunt de Eliſæo,in quo figura Baptiſmi præceſſerat,ſicut in Elia, *ſ* Et reſpõdit,nõ.] Secũdũ duas prædictas expoſitiones nulla eſt hic quæſtio. Sed quædam *Gloſſ.*generaliter accipiens Prophetam,mouet quæſtionẽ, qualiter ſe negat eſſe Prophetam, cùm Chriſtus dicat ipsũ Prophetã,& plus quàm Prophetã: *Matt.*11.b. Ad hoc reſpõdet vna *Gloſſ.* dicens:quòd Ioannes loquitur cum præciſione.Vnde ſenſus eſt:Non ſum Propheta, tãtùm,ſupple.Alia *Gloſſ.*ſic dicit:Nõ ſum Propheta, quia nõ prænũcio futurum:ſed oſtendo præſentẽ. Et hæc *Gloſſ.*propriè accipit nomen Prophetæ,ſ.ad prædicentẽ futura. *t* Dixerunt ergò ei,]illi nũcij cõſiderantes, quòd nihil magnũ diceret de ſe: volentes autẽ omnibus modis ſcire, quid ſentiret de ſe,addiderunt adhuc. *u* Quis es?Hanc quæſtionem iam fecerãt, ſed dolus fecit reiterare,vnde cauſam falſam ſubiiciunt.

x Vt reſponſum demus his,qui miſerunt nos.]In hoc obſ. brant dolum. q.d. non cauſa alia quærimus, niſi vt habeamus aliquid certum,quod de te poſſimus reſpondere. Nec tamen hoc habebãt in corde, quod patet:quia ſtatim vt audierũt,quid dicebat de ſe,arguerunt eum,quare baptizaret. Vnde adhuc ſubinferunt: *y* Quid dicis de teipſo? q.d.tibi omnía credemus teſtificanti de te. *z* Ait,]Ioannes. *a* Ego vox.]Non reſpondet Ioannes propriam nominationem, neque genos,neque patriam, vt diceret:ego ſum Ioãnes filius Zachariæ,Pontificis de Ieruſalem. Et quare hoc? Quia ipſi Iudæi volebant experimentum ſumere de Chriſto,& qualiter ſe Ioannes haberet ad ipſum. Et ad hoc non potuit meliùs reſpondere,quàm ſic: [Ego vox clamantis in deſerto.] q.d.non ſum quidem Chriſtus,neq; Elias, neque Propheta; ſed ſum præco eius, qui præſens eſt, oſtendens eum, ſicut vox, oſtendit verbum. Vox cum verbo tranſit vſque ad auditum,& poſtea perit vox, & remanet verbum,ita Ioannes. Sicut ergò vox excitat auditum, vt verbum recipiatur: ita Ioannes excitauit Iudæos,vt Chriſtum reciperent. Ideò bene dicit:[Ego,]ſuo, [vox,]verbi: *b* Clamantis, in me,manente,[in deſerto.]Et quid clamantis:Hoc,ſcilicet.

a Dirigite viam Domini, id est, parate vos, vt Deos veniat ad vos. *b* Sicut dixit Isaias Propheta] *cap.*40.a. Testimonium Isaiæ inducit, qui erat apud eos excellēs Propheta, vt faciliùs persuaderet de Christo. *c* Et qui, &c. Pharisæis.] Verbum est Euangelistæ, quod inducit, vt euidentior sit Iudæorum damnatio, qui non crediderunt in Christum: quia miserunt, quos putabant fide dignos, ad Ioannē, quem fide dignissimū æstimabant. Et ita nec ex parte nūciorum est eis excusatio, quia Pharisæorū secta certissima erat. Nec ex parte illius, ad quem miserant, quia Ioannes erat fide dignus.

D

a Dirigite viā Domini, *b* sicut dixit Isaias Propheta. *c* Et qui missi fuerāt, erāt ex Pharisæis. *d* Et interrogauerūt eū, *e* & dixerūt ei: *f* Quid ergo baptizas, *g* si tu nō es Christus, neque Elias, neque Propheta? *h* Respōdit eis Ioannes, dicens: *i* ego baptizo in aqua; k medius autem vestrûm stetit, *l* quem vos nescitis. *m* Ipse est, qui post me venturus est, *n* qui ante me factus est, *o* cuius ego non sum dignus, *p* vt soluam eius corrigiam calceamenti. *q* Hæc in *r* Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. *s* Altera die vidit Ioannes *u* Iesum venientem *x* ad se, *y* & ait: *z* Ecce Agnus Dei, *a a* Ecce

d Et interrogauerunt eum,] id est, Ioannem Pharisæi missi. *e* Et dixerunt ei] audito, quòd nihil magnum de se diceret. *f* Quid ergo baptizas] tanquam habens auctoritatem baptizandi. *g* Si tu non es, &c. Propheta?] Hic exclamat *Chrysostomus*: O de amentia! ô de elatione! ô de intemperanea inuestigatione! missi estis docendi ab eo, quis esset, & vnde esset, non leges imposituri. *h* Respondit eis Ioannes dicens] non indignans, vel offensus. *i* Ego baptizo in aqua, exteriùs tantùm lauans corpus, non interiùs cor: & ideò non debetis ponere spem salutis in Baptismo meo. k Medius autem vestrûm stetit,] id est, inter vos quasi vnus ex vobis humiliter. *l* Quem vos nescitis,] id est, non cognoscitis vera cognitione. *m* Ipse est, &c.] perficiens, quod ego inchoo. *n* Qui ante me factus est,] id est, dignior, & honorabilior. *o* Cuius ego non sum dignus,] i. sufficiens, vel idoneus. *p* Vt soluam eius corrigiam calceamenti,] quod tamen est vltimum seruitium, & ad minimos pertinens. Vel [non sum dignus, &c. soluam,] id est, eius vxorem, vt sponsus accipiam, secundùm morem legis. *q* Hæc,] id est, responsio Ioannis, & interrogatio Pharisæorum. *r* In Bethania, &c. Ioannes baptizans] propter aquarum copiam & loci secretum, in quo ipse consueuerat commorari. Sed quærit *Chrysostomus*, quare Euangelista determinat locum vbi hoc factum est. Et soluit, ad hoc assignans duas rationes: Vna est, ne credatur, quòd Ioannes in occulto, vel corā paucis testimonium hoc dixerit. Alia, quia tēpore hoc, quo Euangelista scripsit hæc, adhuc multi supererant, qui interfuerāt huic testificationi. *s* Altera die] hoc est speciale testimonium Ioannis, quo Christum testificans omnibus, qui venerant ad Baptismum suum visibiliter demonstrauit. Et est hoc testimonium quasi complementum omnium testimoniorum præcedentium. Nam in illis omnibus intendit Ioannes paulatim subleuare Iudæos, vt crederent Christū esse verum Dei Filium; nunc autem per hoc testimonium manifestè determinat: vnde dicit, altera die, id est, sequenti die, posteaquam facta fuit quæstio Iudæorum per Sacerdotes, & Leuitas. *t* Vidit Ioannes] intuitu mentis, & corporis. *u* Iesum venientem] non solùm gressibus corporis, sed etiam interioris suæ contemplationis accessibus. *x* Ad se] vt Ioannes eum ampliùs cognosceret secundùm Diuinitatem, quem præsentem videbat, & demonstrabat secundùm humanitatem, & vt occasio daretur ipsi Ioanni præconizandi ipsum Iesum. *y* Et ait] Ioannes viso Iesu. *z* Ecce Agnus Dei,] i. Christus Dei Filius, qui dicitur Agnus quia Paschali Agno præfiguratus. Nam sicut sanguine illius Agni domus linitæ, sunt liberatæ ab exterminatore, *Exod.*12. ita omnes animæ fide Passiones munitæ liberantur à Dæmone. Dicitur etiam Agnus Christus Dei filius, secundùm *Chrysost.* quia excellentissimos Prophetarum, scil. Isaias eum Agno comparauit in multis locis, 16. *cap.*1. Emitte Agnum, Domine, Dominatorē terræ de petra deserti, id est, de Gentilitate, ad montem filiæ Sion, id est, ad Ecclesiam. *Ierem.*53.c. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi Agnus coram tondente se obmutescet. Item dicitur Agnus, quia innocens. *Isa.* 53.c. 1. *Pet.* 2.d. Peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. *Psal.*25. Ego in innocentia mea ingressus sum. Item quia hostia quotidiana, *Num.*28.a. Hæc sunt sacrificia, quæ offerre debetis, Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum; vnum offeretis mane, & alterum ad vesperum. Manè oblatus est in Abel, *Apocal.* 13.b. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi. Vespere fuit oblatus in seipso. Vnde *in Psalm.*29. Ad vesperū demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia, de eius Resurrectione. Item Agnus tria ministrat, scilicet, lac in potu, lanā in vestimentum, carnem in cibum. Sic Christus lac simplicis doctrinæ præbuit per se, & per suos. Per se, *Matth.*4.c. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Per suos, 1. *Corinth.* 3. Lac dedi vobis potum, non escam. Item lanam dedit, id est, indumentum virtutis, *Luc. vlt.* g. Manete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Item carnem suam dat in cibum, *infra* 6.f. Caro mea verè est cibus. His rationibus dicitur Christus Agnus, & multis aliis, quas postea ponemus in expositione morali. Sed quia nomen agni commune erat, & typico, & vero Agno, ad discernendum, de quo Agno intendit, subiungit:

Matth. 3.0. *Marci* 1.a. *Luc.*3.c.

Moraliter. *s* Altera die vidit Ioannes, &c.] Virtute sermonis datur intelligi, quòd vna dies præcessit, & altera vidit Ioannes Iesum. Ioannes interpretatur, in quo est gratia, & significat pœnitentem, in quo oritur prima dies in infusione lucis gratiæ, quæ lux obscuratur tenebris tentationum; sed posteà oritur altera dies tranquillitatis, & pacis in victoria tentationum, & tunc videt Ioannes Iesum venientem ad se quasi ad succursum. *Matth.*14. c. Quarta vigilia noctis venit Iesus ad eos ambulans supra mare. *Psalm.*41. In die, scilicet, gratiæ, mandauit Dominus misericordiam suā, id est, peccati remissionem: & nocte tentationis canticum eius: Non canticum canticorum, quod cantatur tandē post perfectam victoriam tentationum; sed canticum graduum, quod cantatur, dum de victoria tentationis gradatim ascenditur. *Cant.*2.b. Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. *Malac.* 3.a. Ecce venit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Morali.*

y Et ait] pœnitens viso Iesu, finita, vel declinante tentatione.

z Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.] q. d. in liberatione tentationū apparet bonitas, & pietas Dei. *Matt.* 14.d. Cùm ascendisset Iesus in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es. Legitur in libro de animalibus, quod ad colorem venæ, quæ est sub lingua Agni, coloratur pellis eius. Quod satis conuenit Christo, quia secundum colorem prædicationis suæ colorauit vitam, & conuersationem suam. Faciebat enim, quod prædicabat, *Act.* 1.a. Cœpit Iesus facere, & docere. *Matth.*7.d. Erat Iesus docens, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ, & Pharisæi. *Luc. vlt.* c. Iesus, qui fuit vir Propheta, potēs in opere, & sermone. *Rom.* 15.d. Habeo gloriam in Christo Iesu ad Deum: Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me efficit Christus. *Gregorius super Genes.* Ad hoc, vt seruetur veritas prædicandi, teneatur, necesse est, altitudo viuendi. Item legitur *in eodem libro*, quòd cùm natura alia animalia armauerit, vel armis corporalibus, id est, cornibus, vel dentibus, vel vnguibus, vel quadam speciali calliditate, quibus se defendant, & alia animalia impugnent: Agnus omnino sine armis lenissimus est: sic Christus innocenter, & sine læsione alicuius vixit. Vnde nec in Passione, nec in Resurrectione sua alicui nocuit. 1 *Pet.* 2.d. Cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem se iudicanti iniustè. Ideò dicitur *Isa.*13.c. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi Agnus coram tondente se obmutescet. Item dicit *Isidor. in lib. Ethymologiarum*, quod Agnus dicitur ab agnoscendo: quia in magno grege matrem suam suo balatu agnoscit, & mater ipsū: Sic Christus inter Crucis angustias Matrem agnitam studiosè Discipulo commēdauit. Sic etiam animam tribulatam ad balatum piæ orationis intùs consolando se cognoscere ostendit, *Ioan.*10.c. [illegible] cognosco oues meas, & cognoscūt me meæ. *Exod.*3[illegible] noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me: Se[illegible] 3

a Ecce qui,&c. mundi] non de loco ad locum mutãdo; sed vt non sint omnino: quod nõ poterat facere typicus Agnus. *Chrys.* Non dicit, qui tollet, vel qui tulit, quasi semper hoc faciente ipso. Secundum hanc expositionem ponitur tollere pro auferre, vel pro delere. *Isa.* 43.d. Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. Vel sic. b Qui tollit] super se. c Peccata mundi] i. omnium hominum, qui sunt, vel fuerunt, vel futuri sunt in mundo, quo ad sufficientiam. *Is.* 53.b. verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. 1. *Pet.* 2.d. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. 1. *Ioan.* 2.a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi. *Chrys.* Ille Agnus typicus nullius omnino peccatum suscepit; hic verò vniuersi orbis terrarum. *Aliqui libri* habent [Peccatum mundi.] Et dicitur peccatum mundi, vel peccatum Adæ, propter quod totus mundus cecidit: vel peccatũ originale, quod est cõmune totius mundi: quod virtute Passionis tollitur in Baptismo. Duplicis aduerbij demonstratio, duplicis naturæ Christi cognitionem factam Ioanni, & faciendam populo ostẽdit. d Hic] quẽ demonstro præsentem. e Est] immutabiliter. *Exo.* 3.d. Qui est, misit me ad vos. f De quo dixi] vobis, antequam esset præsens, istud, quod sequitur.

> a ecce qui b tollit c peccata mũdi. d Hic e est, f de quo dixi: g Post me venit h vir, qui ante me factus est, quia k prior me erat. l & ego nesciebam eũ. m Sed vt manifestetur o in Israel, p propterea veni ego in aqua r baptizans.

g Post me venit] ad prædicandum, ad baptizandum, ad moriendum, ad liberandum captiuos in Limbo. h Vir] i. Christus virore virtutum plenus. *Ier.* 31.d. Nouũ faciet Dominus super terram: fœmina circundabit virum. *Is.* 4.a. In die illa, s. Conceptionis Christi, apprehendent septem mulieres virum vnum, i. Christum. i Qui ante me factus est] i. dignior me etiam secundum humanitatem. Et meritò. k Quia prior me erat,] secundum Diuinitatem. i. honorabilior, i. maiori honore dignior. *Chrys.* verecondentur, qui in Pauli † Samosathei insaniam successerunt, ad ita manifestam veritatem resilientes. l Et ego nesciebam eum,] istud exponitur diuersimodè à Sanctis. Primò quærit *Chrys.* Si ipse nesciuit eum, quomodo potuit eum ostendere aliis? Et respondet. Ipse quidem nouit eum; sed hoc dicit, quòd non nouit eum nisi per eum, qui misit eum baptizare, ne putetur, quod ex amicitia carnali, vel familiaritate, & non potiùs ex reuelatione Dei tulerit testimonium. Sed quia hæc solutio minus sufficiens videbatur ei, aggrauat quæstionem dicens: Si ipse non cognouit eum, qualiter dixit ad eum: Ego opus habeo à te baptizari, & tu venis ad me? *Matt.* 3 d. Si enim eum non nouit, quare eum potiùs, quàm alios prohibuit? Et soluit dicens. Aliud est cognoscere simpliciter, aliud cognoscere hunc. Ioannes siquidem per ea, quæ facta sunt circa ipsum in pueritia: & per ea, quæ facta sunt circa Christum, cognouit ipsum Christum venisse simpliciter, & etiam hunc esse Christum, sed propter longam moram, quam in Heremo fecerat, sciuit quidem venisse Christum: sed nesciuit in particulari hunc esse Christum: & ideò necessarium habuit iudicium ostendens, quis esset Christus inter tot, qui veniebant ad eum. Statim autem Christus venit ad Ioannem baptizandus ab eo, descendit columba super eũ, quod vt vidit Ioannes, quasi exterritus Maiestatem, prohibuit eum, & post Baptismum digito eum demonstrauit, dicens: Ecce agnus Dei. Nihilominus tamẽ antequã cognosceret hunc esse Christum, sæpe perhibuerat de ipso testimoniũ in communi nullũ demonstrãs. Hæc solutio satis probabilis est; sed tamẽ adhuc obijcit *Chrys.* dicẽs: Si verũ est, quod de infantia Saluatoris legitur, s. quod fecit miracula in pueritia sua, quare non erat celebris fama eius, ita vt ipse Ioãnes non posset etiam nescire, & ipsi Iudæi non indigerent aliquo testificante. Et soluit dicens, quod mendacium est, quod in illo libro scribitur: longè enim fuit à diuina Sapiẽtia, vt miracula in pueritia sua faceret Christus, & phãtasiæ reputarentur. *Ier.* aliter dicit. s. quòd ipse Ioannes sciebat ipsum esse Dei filium, & natum in carne, sed nesciebat mundum per Baptismum ipsius Christi esse redemptum. Sed incidit hic duplex dubium. Vnum, quomodo dubitauit de hoc Ioannes, cum hoc sit articulus fidei, vel de articulis fidei? Aliud quia per Baptismum Christi non videtur esse redẽptio mundi, sed magis per Passionem. Sol ad primum dicendum, quòd in omni articulo proprium subiectum est Deus secũdum aliquã rationẽ, qua percipitur eius bonitas. Vnde in articulo illo de mundatione mundi, subiectum est Spiritus sanctus mundans Ecclesiam. Quòd autẽ hæc mundatio fiat in aqua trahente virtutẽ à cõtactu Dominici corporis, accedit articulo ex parte inferiori, & ideò potuit dubitari, antequã fiat. Ad aliud dicimus, quòd mundus est redemptus per Passionem Christi, quantum ad pretij solutionem, & ianuæ cæli reserationem, per Baptismum autem, quantum ad impedimenta amotionem. *Aug.* aliter exponit, dicens, quòd Ioannes sciebat Christũ esse Filium Dei, & Agnum Dei, & cætera, quæ de ipso testatus est: sed nesciuit, quòd potestatẽ Baptismi, quã aliis dare poterat, sibi retenturus esset. Et secundum hoc distinguitur triplex potestas Baptismi; s. potestas auctoritatis, quam nulli puræ creaturæ dare potuit. Et potestas excellentiæ, qua ad inuocationẽ nominis fiat mũdatio peccatorũ: Et hanc dare potuit, sed noluit: duplici ratione, quæ ponitur *in Gloss.* Prima est propter vnitatẽ Ecclesiæ, quæ sequitur vnitatẽ formæ Baptismi. Secunda est, quia si ad inuocationẽ nominis alicuius fieret mundatio peccatorũ, poneretur spes in homine: Contra illud *Ierem.* 17 a. Maledictus, qui ponit spem in homine, &c. Tertia potestas est ministerij, quã dedit aliis. Vnde secundũ *Aug.* sensus est. [Et ego nesciebã eum] baptizaturũ esse tantùm, sicut *infra* pleniùs dicetur. Expositio *Chrys.* magis tangit veritatem literæ, & ideò ipsum sequimur per totum. Vnde. [Et ego nesciebã] i. in particulari eum non cognoscebam, vel non sciebam ita planè sicut modò: Nam ex visu, & auditu corporali multum proficit cognitio Maiestatis. Vnde *Aug.* dicit: Ego nesciebam eum comparatione huius cognitionis, m Sed vt manifestetur, &c.] Litera sic ordinatur. [Sed propterea,] ego Ioannes præco. q Veni missus à Deo. r Baptizans in aqua] tantùm, non tollens peccata in spiritu. n Vt manifestetur] vsu baptizandi, & ostensione humilitatis. o In Israël] id est in populo Iudæorum. Ioannes enim non fuit

A præco

Moralit. Quinq; modis Deus remittit peccata.

• b Qui tollit peccata mundi] *Chrys.* Quinque modis Deus peccata remittit. Primò per accusatoriam cõfessionem. *Isa.* 43.d. Dic iniquitates tuas, vt iustificeris *Psal.* 31. Dixi: cõfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatẽ peccati mei Secundò per iniuriarum remissionem *Eccl.* 28.a. Relinque proximo tuo nocentis te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. *Matth.* 6.b. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Tertiò per eleemosynarum largitionẽ. *Dan.* 4.e. Redime peccata tua eleemosynis, & iniquitates misericordiis pauperum. *Eccl.* 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Quartò per continuam, seu assiduam orationem. *Iac.* 5.d. Multùm valet deprecatio Iusti assidua. *Marc.* 9.d. Hoc genus non exit nisi in Oratione, & ieiunio. *Ibi Gloss.* Oratione sanantur pestes mẽtis, i. peccata spiritualia. Quintò per ieiunium. *Ioel.* 2.c. Conuertimini ad me in ieiunio, &c. Sequitur. d Hic est, de quo dixi: post me venit, qui ante me factus est, quia prior me erat.] Hic gerit Ioannes personam quorundam Religiosorum, qui propter pigritiam, & negligentiam suam à nouitiis superãtur in obseruãtia regulari, de quibus dicitur *Sap.* 15.d. Pedes eorũ pigri ad ambulandũ. Itẽ *Ezech.* 1.d. Animalia ibant, & reuertebantur. Ibant proficiẽdo tẽpore nouitiatus, & reuertebantur postea per desidiam tẽpore senectutis, cùm deberẽt esse feruentiores. Vnde meritò significãtur illi per filios Israël, qui spatio quadraginta annorũ vix perfecerũt quinq; diætas, & vltimo anno propinquiores fuerunt Ægypto, quàm in primo. Et de his dicit *B. Bern. in 1. lib. de cõsider.* Quid poterãt proficere, qui semper reuertebãtur, dum ambularent? Hi igitur videntes nouitium in seruitio Christi feruentiorem, rectè possunt dicere. g Post me venit vir] i. nouitius, qui cõtra biformes fortunæ insultus vniformi cõstantia mentis militat præmunitus. Hic enim est vir, vt dicit *Greg. in Moral.* i Qui ante me factus est] vitæ, & cõuersationis honestate, spiritualium consolationum experientia, & etiam prælationis dignitate, & merito. k Quia prior me erat] in seruitio Dei priùs veniens, prior in choro, prior in capitulo, prior in labore, posterior in mensa, posterior in lecto: & quid mirũ si talis est prior, & fit ante te: quia tu stas; & ille currit? Vnde in persona talis loquitur Propheta: Viã mandatorũ tuorum cucurri, &c. *Psal.* 118. *Prou.* 4.b. Currens non habebis offendiculum *B. Bern.* In via Dei non progredi, regredi est. Sequitur: l Et ego nesciebã eum] i. nõ reputabam eum. m Sed vt manifestetur in Israël] i. inter vidẽtes Deum per fidem, & contemplationem. p Propterea veni ego in aqua,] lacrymarum. r Baptizans] meipsum, quia

• sæpe

A præco Christi, nisi ad Iudæos. Sed quærit *Chrys.* Quid necesse fuit Ioannē venire in aqua baptizantē, vt manifestaretur Christus, cùm sine Baptismo Ioannis per solū præconium suū potuerit eum manifestare Ioannes? Et respondet: dicens: Poterat quidē eum manifestare Ioannes suo præconio; sed eam, quæ est à cōparatione, præeminentiam suo Baptismo manifestauit.

E

zās. Et a testimoniū b perhibuit Ioannes c dicens: Quia vidi Spiritū d descendentem, quasi columbam, de cælo † e & manentem super eum: f & ego nesciebā eum. Sed qui misit g me h baptizare in aquā i ille mihi dixit: K Super quem videris Spiritum l descendentem m & manentē super eū, n hic o est, qui baptizat in p Spiritu sācto. Et q ego vidi: r & testimoniū perhibui: quia hic t est Filius Dei. u Altera die iterū stabat Ioannes, x & ex Di-

† al. & mansit.

Magnus n. habebatur Ioannes in populo qui tantæ auctoritatis fuit, quòd poterat baptizare; sed per præconium Ioānis manifestatū est, quòd Christus fuit maior, qui baptizauit in Spiritu. Et quia posset aliquis quærere, si Ioannes nesciuit Christū, quomodo testimoniū perhibuit de ipso? Et respondet Euangelista, dicens. a Et testimonium, &c. vidi] oculis exterioribus, & interioribus. d Spiritum descendentē, &c.] i. columbā in signum Spiritus sancti, non quòd tunc primò descenderit Spiritus sanctus in eum; sed vt per hoc ostēdatur Spiritum sanctū descendere super baptizatos: & vt per hoc Ioannes Christum excellentiùs cognosceret. Et sic notatur motus localis in colūba desuper veniente: & sanctificatio noua aquæ de nouo profluens à Spiritus sancto per mediū contactum sanctissimæ carnis Christi, nō in Christo, qui à primo instanti cōceptionis suæ plenissimus fuit omni gratia spirituali. Et sic patet solutio ad quæstionē, quæ solet fieri, s. quare Spiritus sanctus non descendit immediatè in aquam, quam sanctificauit, cùm suus descensus nō sit aliud, quàm aquæ sanctificatio. Et patet solutio; quia Spiritus nō sanctificauit aquam immediatè, sed per medium contactum corporis Christi. Et ideò descendit super Christum, tanquā per quem profluit sanctificatio in aquam. Hanc autē aquæ sanctificationem nihil aliud intelligo, quàm propinquā potentiam ipsius aquæ ad sanctificandum baptizatos, quæ perficitur actu, vt verbum accedat ad elementum sub debita forma: quia tunc fit actu Sacramentū, vt dicit *Aug.* Sed quæritur, quare in specie columbæ descendit Spiritus potiùs, quàm alterius animalis? Item vnde venerit, vel vnde formata fuerit? Item quò peruenit illa columba? Ad primum dicimus, quòd inter omnia animalia columba habet quandam specialē sagacitatē effugiēdi accipitres, ita etiā vt sit quoddam genus columbarū, sicut dicitur *In lib. de animalib.* quod cognoscit accipitres rapientes in arbore, & illos vitat fugiendo in terrā, vel in arborem, vel in aërem. Vnde cùm Baptismus sit prima euasio animæ de venatione Diaboli, rectè in specie colūbæ descendit Spiritus sanctus ad sanctificationē Baptismi. Hæc ratio est physica. Theologica autem ratio potest esse, quod legitur *Gen.* 8. b. scil. quòd columba retulit ad arcam ramum virentis oliuæ post decursum diluuij, in signum pacis, & recōciliationis: Ideò cùm in Baptismo cesset vniuersale diluuiū peccati, rectè descendit Spiritus super Christū in specie columbæ in signum pacis redditæ humano generi per Baptismum eius. Item licet Spiritus sanctus multa dona tribuat: tamen omnia coniunguntur in bonitate, quæ est animi dulcedo, vt dicit *Aug. super Gal.* 5. Huic autem apponitur amaritudo animi. Vnde cùm columba felle careat, ad minus in epate; congruè Spiritus sanctus fons bonitatis in specie columbæ descendit ad sanctificandum Baptismum, vbi omnia dona donantur. Ad secundum dicit *Aug.* quòd columbam illam creauit Deus tunc de nihilo, qui vniuersam mundi machinam de nihilo fecit priùs, & corpus suum sine viri ministerio in vtero Virginis fabricauit. Ad tertium dicit *Beda*, quòd sicut stella, quæ Magos duxit impleto officio suo, redacta est in nihilum, vel in primam materiam, vnde facta fuerat: sic columba ista, quæ super Christum apparuit. Quod ideò factum est, ne homines adorent eam: sicut Iudæi fecerunt serpentem æneum, quem fecerat Moyses in deserto. Sequitur. e Et manentem super eum] Quare manentem? Ad literam, vt omnibus patenter ostenderetur, quia non phantasma, sed rei veritas fuit. Sed nunquid viderunt eam omnes, qui aderant? Dicit *Chrys.* quòd non omnes viderunt columbam super Christum: sed tantùm illi, qui se dignos exhibuerunt tanta visione. Fortè omnes viderunt visu exteriori, sed non interiori. Vnde putabant phantasma esse non veritatem: & ideò testimonio alieno indiguerunt. f Et ego nesciebam eum,] esse Christum, vel quòd hoc signo cognosceretur.

g Sed qui misit me,] habitantem in eremo. h Baptizare in aqua, &c.] tantùm exteriùs lauante, non in spiritu interiùs sanctificante. i Ille mihi dixit] locutione interiori, qua Spiritus loquitur ad spiritum, cùm multi veniunt ad Baptismum tuum: Ille. K Super quem videris] vtroque visu, id est, exteriori, & interiori. l Spiritum descendentem] motu locali, quo ad speciem columbæ. m Et manentem super eum,] quoad virtutem purificātem, quę semper mā-sit in Christo, & in aqua post Baptismū Christi. n Hic] non alius. o Est, qui baptizat] i. à peccato mundat: p In Spiritu sancto,] i. per gratiam Spiritus sācti, quæ confertur in Baptismo à solo Christo, non à Ioanne, vel quocunque alio. *Is.* 43. d. Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. *Chrysostom.* Non indigebat Christus Baptismo; sed Baptismus indigebat virtute Christi: Non enim Ioannis erat dare Spiritum. Vnde baptizati ab eo dicunt: Neque si Spiritus sanctus est, audiuimus: *Act.* 19. a. Sequitur. q Et ego vidi,] vtroque visu signum, quo dixit mihi, quòd ostenderetur Christus, quod non omnes. r Et testimonium perhibui,] Iudæis. s Quia hic] non alius. t Est filius Dei,] vnicus, & naturalis, & ideò potest baptizare, i. intùs à peccato mundare, quod est solius Dei. Sed quærit *Chrys.* Vbi hoc testatus est Ioannes? Et respondet: Hæc & multa alia reliquit Euangelista causa breuitatis, quod ostenditur in fine huius libri.

Moralit. * sæpe ex visione talium nouitiorum compunguntur antiqui, & confitentur se superatos ab illis. a Et testimonium] veritatis. b Perhibuit Ioannes] antiquus claustralis. c Dicens, quia vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de cœlo, & manentem super eum.] Tria notantur hic, quę perficiunt claustralem. In columba simplicitas, in descensu humilitas, in permanentia stabilitas. Et hæc tria facit Spiritus sanctus veniens super nouitios in religione feruentes. *Iob* 26. d. Spiritus eius ornauit cælos, his ornamentis, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. *Sap.* 12. a. O quàm bonus, & quàm suauis est Spiritus tuus, Domine, in nobis. f Et ego nesciebam eum] esse talem. g Sed qui misit me baptizare in aqua] lachrymarum. i Ille mihi dixit] interiori locutione.

K Super quem videris Spiritum descendentem] per humilitatem.

m Et manentem super eum] per stabilitatem.

n Hic est, qui baptizat] seipsum Baptismo pœnitentiæ, & alios bono exemplo, i. peccatorum sordibus mundat. q Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei,] per imitationem, & hæreditatis paternæ vendicationem. *Rom.* 8. c. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; si autem filij, & heredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. u Altera die iterum stabat Ioannes. Hoc est vltimum testimonium Ioannis, quod de Christo coram multis testificatus est: tamen duo tantum de Discipulis suis secuti sunt eum, i. Christum. Qui autem sint illi duo, patebit infrà. Dicit ergo: u Altera die iterum] immediatè post præcedentem. Vnde litera *Chrys.* habet. Itaque rursus in crastinum stabat Ioannes, &c. Vbi stabat? In Bethania trans Iordanem in deserto. — Ad literam.

x Et ex Discipulis eius duo,] immò plures: Sed hi duo tantùm dicuntur stetisse cum Ioanne, quia soli audierunt testimonium eius de Christo. Alij enim quia surda aure audierunt. Nam zelotypè diligebant Ioanē in tantū, vt ex inuidia mouerent quæstiones aduersus Christū cum Discipulis

A Pharisæorum,

Moralit. *Moraliter.* u Altera die, &c.] Per Ioannem significatur Prælatus. Per duos Discipulos eius significātur duo genera subditorum, id est, Clerici, & laici. Vnde rectè dicitur: [Altera die stabat Ioannes,] per iugem sollicitudinem gregis sui, & quasi paratus ad pugnam pro gregis defensione. *Abac.* 2. a Super custodiam meam stabo, & figam gradum meum super munitionem. Tamen sunt aliqui, qui stant, sed otiosi, quos arguit Dominus *Matth.* 20. a. Quid statis hic tota die otiosi. Et *Beatus Bernard. ad Eugenium.* Euigila ad curam, & non otio torpeas, ne & tibi dicatur: Quid hic stas tota die otiosus? Multò verò minus inueniri, aut delitijs resolutum, aut resupinum pompis. Sed notandum, quòd dicit: [Stabat altera die, & iterum,] quia non continuè vacandum est alijs; sed aliquando sibi, aliquando alijs. Vnde 1.

* Timoth. 4. a.

a Pharisæorum, vt dicit *Chrys.* a Et respiciens,] Ioannes. b Iesum ambulātem,]cum aliis, qui veniebant ad ipsū. Frequēter enim veniebat Iesus ad Ioannem, vt occasionē daret ei ferēdi testimoniū de ipso: quia per Ioannem voluit Christus Iudæis reuelari, apud quos Ioannes magnus erat. c Dixit]Ioannes. d Ecce Agnus Dei]i. Christus simplex, innocēs, immolādus. De quo *Isa.* 16. a. Emitte Agnū, Domine, Dominatorē terræ. Sed quæritur, quare Ioānes non admonuit secretò, vt sequerentur Christum; Ad hoc respondet *Chry.* dicens, quod si in secreto fecisset hoc, videretur machinatio esse. Item quæritur, quare non precando rogauit eos, vt sequerentur Iesum; sed tantùm demonstrando laudauit? At hoc respondet *Chrys.* quod Ioānis intentio non fuit solum, vt sui Discipuli sequerentur Iesū; sed vt perseuerarent cum eo: si autē rogasset eos, citiùs intercessissent tanquam obsequentes alterius voluntati; nunc autem, quia sponte propria & nullis precibus moti sequuntur, non ita de facili retrocedunt. Item quæritur, quare Ioānes de Christo præsente loquatur, cùm propriū sit Prophetis loqui de futuro? Ad hoc respondet *Chrys.* dicēs, quod tria sunt genera prædicantium, Quidam prædicauerunt futurū, vt puta Prophetæ: Quidam præteritum, vt Apostoli, & sequaces eorum: Ioannes autem fuit in medio, & ideò prædicauit præsentē, quia fuit plus quā Propheta, & minus quàm Apostolus. Item quæritur, quare ita parum loquitur Ioānes Discipulis suis de Christo? Respondet *Chrys.* quia intēdebat tātùm inducere eos ad hoc, vt audirent eum, sciēs, quod postea non dimitterēt eum. Item quæritur, quare nō dixit Discipulis suis aliqua sublimia de Christo? Respōdet *Chrys.* quod ante multa sublimia dixerat Ioānes de Christo, & nullus secutus est eū: ideò nunc dicit humilia, in quibus nobis exhibuit bonitatem suam, dicēs: Ecce Agnus Dei: Et addit *Chrys.* Qui tollit peccata mūdi, sicut priùs, vt grauati peccatis hoc audientes cōfugiant ad Christū, vt infirmi ad Medicum. e Et audierunt] aure cordis magis, quàm corporis. f Eum]i. Ioānem, imò Christum in Ioanne loquentem. g Duo [Discipuli loquentem,] ratione liberata. h Et secuti sunt Iesum,] gressibus vtriusque hominis, i. interioris, & exterioris, non contemnentes Magistrum sum, sed eius testimonio vtentes. i Conuersus autem Iesus]i. retrò aspiciens ad illos duos qui sequebantur eum. k Et videns eos sequentes se] adhuc à longè, non enim audebant ingerere se. l Dicit eis] Et in hoc audaciam accedendi contulit eis. m Quid quæritis.] Non ignorans quærit, sed vt audaciam accendendi daret illis: & vt illi respondēdo aliquid lucrarētur. Sed quare nō loquitur eis asserendo, dicens, vos quæritis hoc: venite, & sic satisfaciam vobis: quia per hoc ostenderet se magis. Ad quod respōdet *Chrys.* Curatio adulti hominis nonquam fit sine vsu liberi arbitrij. Vnde vt ostenderet, quod hanc suā curationem ipsi poterant reiicere, vel iuuare ex propria voluntate, quærēdo loquitur, vt ipsi meliùs aperiant causā sui aduentus. Nec dixit Iesus, quem quæritis, sed [quid quæritis]ne se laudare, vel quærē videretur. n Qui] s. Discipuli audita tam benigna allocutione Iesu. o Dixerunt ei] concepti fiducia. p Rabbi] cuius iam nos profitemur Discipulos. Vnde sequitur. q Quod dicitur interpretatum Magister.] Nec est hoc verbum Euangelistæ, sed interpretis, quod patet, quia *Chrys.* non habet hoc. Et præterea Rabbi Græcum est. & liber iste scriptus fuit in Græco. r Vbi habitas:] Non respondet ad interrogata. Interrogauerat enim Christus, quid quærerent, nec ipsi respondent: hoc quærimus, sed iterum interrogāt: [Vbi habitas] Et hoc ideò, quia nō intrāscursu, nec in publico volebant Discipuli discere, sed in secreto, & magna deliberatione, vt Discipuli. Sed quomodo quærunt illi de habitaculo Christi, cùm ipse dicat *Matth.* 8. c. Filius hominis nō habet, vbi caput suum reclinet? Ad hoc respondendum est, quòd re vera Christus nullum habebat habitaculum; sed illi nesciebant. Vel secundum communem modum loquendi dixerunt: [Vbi habitas] id est, vbi pernoctabis in hac nocte. s Dicit eis, venite & videte.] Nō dicit: ite & cras reuertimini, & tunc loquar vobis; sed hospitium, quale habiturus erat, communicat eis. *Prouerb.* 3. d. Ne]dicas amico tuo: vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare.

...scipulis eius duo. Et a respiciēs b Iesum ambulantem, c dixit: d Ecce Agnus Dei. Et e audierunt f eum g duo Discipuli loquentem h & secuti sūt Iesū. i Cōuersus autē Iesus k & vidēs eos sequētes se, dicit l eis: m Quid quæritis? n Qui o dixerūt ei: p Rabbi, q quod dicitur interpretatū Magister, vbi r habitas? Dicit s eis: Venite t & videte. u Venerunt, & viderunt, vbi maneret, x & apud eum manserunt die illo. y Hora autem z erat quasi decima. a Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus b ex duobus qui c audierāt à Ioanne d & secuti fuerant eū.

u Venerunt. & viderunt, vbi maneret,]tanquam Discipuli parentes Magistro. x Et manserunt]ibi [die illo]illecti suauitate eloquij Iesu. y Hora autem] quando venerunt ad eū audito testimoniu Ioannis. z Erat quasi decima] Temperat se Euangelista propter tēporis fluxibilitatē, propter quam vix potest hora certè distingui. Sed videtur, quòd hoc tempus non competit testificationi, vel secutioni Discipulorū, quia tali hora sunt corpora grauata escis. Ad hoc respondet *Chrys.* dicens, quòd in tam sanctis viris, vt Christus, & Præcursor, & Discipuli eius fuerunt, nihil tale suspicandum est, quia ipsi sobriores fuerunt in vespera, quàm nos in mane: vnde omne tempus fuit eis æquale. a Erat autem Andreas, &c.] Anticipatio est, quia nondum sic vocabatur, sed postea impositum est ei nomen Petri, vt patebit infrà. b Vnus ex duobus Discipulis. c Qui audierant à Ioanne, testificante de Christo. d Et secuti fuerant eum,] ad ipsius testimonium. F

Sed quæritur *Moralis.*

* *Tim.* 4. d. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis. *Gen.* 30. d. dixit Iacob: Iustum est, vt aliquando prouideam domui meæ. a Et respiciens Iesum ambulantem, dixit: Ecce Agnus Dei] Respectus Ioannis ad Iesum, significat intentionem Prælati ad Deum, qui omnia facta, & dicta sua debet eleuare ad Dei honorem, & salutem animarum. Vnde præcipuè prædictum est Prælatis. *Matt.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Dicit autem [Ecce Agnus Dei] Non dicit aliquid magnum, aut subtile de Trinitate, & Vnitate; sed tale, quod capi potest ab omnibus *Chrys. in homil.* 18. Non ita multi adducuntur ad Iesum, cùm aliquid magnum, & excelsum de Deo dicitur, sicut eum benignum, & amicum hominum, & ad salutem audientium pertinens 1. *Cor.* 14. b. Si venero ad vos linguis loquens, quid prodero vobis, nisi loquar, aut in reuelatione, aut in scientia, aut prophetia, aut doctrina: malo loqui in Ecclesia Dei quinque verba sensu meo, quàm decem millia in lingua. e Et audierunt eum duo Discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum quia talis facilè persuadet, qui facilia, & vtilis dicit, & facit, quod dicit *Iob* 29. d. Qui me audiebant, expectabant sententiam meam, & intenti tacebant ad consilium meum. Sequitur.

i Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis]Conuersio & allocutio Iesu significat consolationem, quam sæpe Christus inspirat sequentibus se. Vnde *Sap.* 4. c. Gratia Dei, & misericordia in Sanctos eius, & respectus in electos illius. *Luc.* 22. g. Respexit Dominus Petrum; & egressus foras fleuit amarè.

m Quid quæritis,]q. d. Dominus, paratus sum dare, si aliquid petatis. *Luc.* 11. b. Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis *Ioh.* 16. e. Vsque modò non petistis quicquam: petite & accipietis.

n Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur Interpretatum Magister, vbi habitas?] Duo notantur hic. Primum quòd se Magisterio Christi omnino supponunt. Vnde dicunt [Rabbi]Secundum quod diu volunt cum eo manere. Vnde dicūt [Vbi habitas]In quo arguuntur duo genera hominum, qui volunt in pœnitentia cum Christo diu permanere. Primi sunt procrastinantes pœnitentiam vsque ad horam mortis: quia tales parum volunt morari in ea. Alij sunt, qui non volunt facere pœnitentiam perpetuam, sed temporalem. Contra primos dicitur *Eccl.* 5. b. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem; subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. De aliis dicitur: *Luc.* 8. b. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

s Dicit eis, venite]opere. t Et videte] mente. Et est rectus ordo, quia bona operatio dat intelligentiam. *Psa.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Isa.* 2. a. Venite, ascendamus ad montem Dei Oreb, id est, ad eminentiam vitæ; & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias suas.

u Venerunt, & viderunt, vbi maneret, &c.] Tria dicit, scil.

* quòd venerunt,

Quinta pars libri. Prima pars de vocatione discipulorum.

a Sed quæritur, quare nominatur Andreas, & nó alius Discipulus? Ad hoc respondet *Chrys.* quòd Andreas ideò nominatur, quia per ipsum vocatus est Petrus, de cuius vocatione dicturus erat statim Euangelista. Alius autem non nominatur, fortè, quia Ioannes fuit ille alius: & ideò propter humilitatem tacuit nomen suum. Vel fortè, quia fuit vnus de minoribus Discipulis, & non comparabilis Andreæ, qui fuit Apostolus. *a* Inuenit hic,] i. Andreas. *b* Primũ,] i. antequam alios inueniret: in quo notatur, quòd multos vocauit Andreas ad Iesum.

a Inuenit hic *b* primũ fratrẽ suũ *c* Simonẽ, & dicit ei: Inuenimus Messiã, quod est interpretatum Christus. Et *d* adduxit eũ ad Iesum. *e* Intuitus autem eũ Iesus, dixit: *f* Tu es Simon filius Iona:

c Fratrem, &c.] id est, Christum in lege promissum. Quod est, &c. *Chrys.* Hoc verbum consolati cordis est, quod ante expeditionem inuenti turbatum erat: nunc autem facti alacris, postquam apparuit, quod expectabatur, & festinans alijs tradere hæc Euangelista, i. bona nuncia, scil. inuenisse Messiam. In quo arguuntur, qui inuenta sua non communicant aliis: & qui non consolantur desolatos, cùm sint ipsi consolati, sicut dicitur 2. *Cor.* 1. a. Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt. *d* Et adduxit, &c.] sciens, quòd si tantùm posset facere, vt veniret Petrus ad Iesum, ipso audito de cætero nõ recederet ab eo. *e* Intuitus autem eum Iesus] vt ausum daret ei accedendi securius, & loquendi. *f* Dixit, tu es, &c.] Hoc, quod erat occultum, & quod nullus sibi reuelauerat, dixit, vt ostenderet se esse Deum, qui omnia nouit, ne Petrus ampliùs fluctuaret de aduentu Messiæ. *g* Tu vocaberis, &c.] Cephas Hebræum est, Petrus Græcum, agnoscens Latinum. Sed quæritur, quare Dominus isti mutat nomen potiùs, quàm Andreæ, vel alicui alij? Ad quod respondendum est, quòd nominis mutatio signum est mutationis, quæ circa ipsum Petrum futura erat. Futurus enim erat Princeps Apostolorum, quod non alij. Vnde & adhuc in ordinatione Papæ mutatur ei nomen, quod non fit alijs Episcopis. Nec etiam hic mutatur Petro nomen, sed prædicitur mutatio, sed *Marc.* 3. c. habetur de mutatione facta. *Matt.* 16. c. habetur de confirmatione mutationis factæ.

Moralit. * quod venerunt, quod mansioné considerauerunt, quod manserunt apud eum. Primum est venire ad Christum, vt ad Medicum, qui sanat, & exonerat à sarcina laboris. *Mat.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Considerare autem mansionem, est præparare hospitium cordis sui in habitaculum Dei. *Luc.* 19. a. Zachæe festinans descende, quia in domo tua oportet me manere. Manere apud Christum, est seruare mandata ipsius: *inf.* 15. h. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Cætera patent. *b* In crastinum voluit, &c.] Hic incipit secunda pars de vocatione Discipulorũ, in qua vocantur Philippus, & Nathanael frater eius. Philippus sine medio, Nathanael verò mediáte Philippo. Vnde dubitatio, seu quæstio incidit hic. In primis, quare cùm omnes alij Discipuli per aliquod mediũ fint vocati, solus Philippus fit vocatus immediatè à Christo. Item alia quæstio est, quare Christus non vocauit aliquos Discipulos, primò, cùm nullos habebat; sed tunc primo, cum per testimonium Ioannis iam aliquos habuit. Tertia quæstio est, quare de Galilæa potiùs, quàm de alia patria vocauit Discipulos. Ad primam respondet *Chrys.* multipliciter. Prima respõsio est, quia potuit esse quòd Philippus audierat à Ioãne Baptista præconium de Christo sicut, & Andreas, vel à Petro, & Andræa, quorũ cõciuis erat, vnde notitia Petri, & Andreæ, quos vidit sequentes Christum, fuit sufficiens persuasio, vt & ipse sequeretur cum eis: & ita non immediatè, sed mediatè vocatus est Philippus sicut alij. Secunda responsio *Chrys.* ad idem est, quòd Christus per se vocauit Philippum, tanquam notum, & familiarem sibi, vtpote compatriotam. Tertia responsio *Chrys.* ad idem est, ad quod solá vocem Christi Philippus secutus est Christum diuina gratia hoc operante: & ideò non est quærenda alia ratio, vbi sola gratia operatur. Ad secundam quæstioné dicendum, quòd non cõueniebat Christum propriis factis, vel dictis innotescere primò, quia suspicabilis est laus in ore proprio. Vnd *Prou.* 27. a. Laudet te alienus, & nõ os tuũ. Sed cùm fuit ab alio exaltatus, & mortificatus: tunc potuit ipse de se vera testari: & ideò tunc primò post testimonia

Secunda pars de vocatione Discipulorum.

Ioannis potuit ipse vocare alios Discipulos. Ad tertiã quæstionem dicendum, quòd Christus in omnibus factis suis voluit euacuare sapientiam mundi: & ideò de Galilæa elegit Discipulos potiùs, quàm de alia patria: quia inter omnes alias terras Iudææ ipsa habet incolas rusticiores, & simpliciores, & incompositiores, vt dicit *Chrys.* Et inter illos etiam viliores elegit, sc. piscatores, qui magis consueuerunt *al.* † cũ † de captura piscium, & fabulis, quã *al.* coeũ piscĩu fabulati. de cælestibus tractare, vt dicit *Chrys.* Ob hoc etiã voluit ipse in Nazareth educari, quæ fuit vilius castellum totius

g tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In *h* crastinũ *i* voluit *k* exire in *l* Galilæã *m* & inuenit *n* Philippũ. Et dicit *o* ei Iesus: *p* Sequere me. *q* Erat autẽ Philippus à Bethsaida ciuitate

Galilææ; vt dicit *Chrys.* vt non crederetur sermo suus esse in sapientia mundi, sed in doctrina Spiritus. Vnde Apostolus 1. *Cor.* 1. d. Videte, fratres, vocationem vestram, quia non multi sapientes, secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. Dicit ergo [In crastinum] non postquam vocatus fuit Andreas, sed postquam vocatus fuit Petrus, de quo supra immediatè habitum est.

i Voluit] ipse Iesus.

K Exire] de Iudæa, vbi fuerat cum Ioanne, qui baptizabat ibi, sicut dicitur *Matt.* 3. d. *l* In Galilæam,] terram suam, in qua fuerat educatus. Vnde & primò voluit eam visitare. *m* Et inuenit,] iam existens in Galilæa. *n* Philippum] qui sibi occurrebat. *o* Et dicit ei Iesus] i. Saluator volens saluare Philippum. *p* Sequere me] non solũ gressu corporis, sed cordis deuotione, & operis imitatione. Et statim Philippus secutus est eum gratia Christi interiùs operante in illo, sicut & in Matthæo, de cuius vocatione dicitur *Matth.* 9. a. Vidit Iesus hominem sedentem in Telonio Matthæum nomine, & ait illi, sequere me, & surgens secutus est eum. In neutro fuit Leuita, sed gratia occultè operans. Quia autem in Galilæa vocatur Philippus, significat, quòd nemo dignus est vocatione Christi, nisi qui transmigrauerit de vitiis ad virtutes. Vnde & Galilæa transmigratio facta interpretatur. Vnde *Marc. vlt.* c. dicitur: Quia præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis. *q* Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ, & Petri] Ciuitatem istorũ nominat, vt ipso nomine ostendat officium, ad quod vocantur, i. ad venationem non ferarum, sed animarum. Bethsaida enim interpretatur domus venationis. *Ierem.* 16. c. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dñs, & piscabuntur eos: & post hoc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, superbiæ, & de omni colle, auaritiæ, & de cauernis petrarũ, luxuriæ. Vnde & statim subiungit Euãgelista de venatione Philippi, qui fratrẽ suũ Nathanael primò venatus est.

a Vnde dicit.

Moraliter. *h* In crastinum voluit, &c.] Iesus Saluator interpretatur, & significat quemlibet virum sanctum, qui se, & alios saluare intendit. Qui [in crastinum] id est, transacta nocte peccati, & Sole gratiæ iam lucente. Sicut dicitur *Rom.* 14. d. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. *Moralit.*

i Voluit exire] mente & corpore.

l In Galilæam] id est, in transmigrationem, quæ est de vitiis ad virtutes, & de virtute in virtutem, donec videatur Deus Deorum in Sion.

m Et inuenit Philippum] id est, os lampadis, id est, vocem laudis humanæ, quæ transmigranti huiusmodi sæpe occurrit. De qua lampade dicitur *Iob* 41. b. De ore eius, id est, Leuiathan, lampades procedunt sicut tædæ ignis accésæ. Item *Gen.* 15. d. Apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones. Et loquitur de holocausto Abrahæ, quod hæc lampas consumpsit.

o Et dicit ei Iesus, &c.] qui se saluare desiderat.

p Sequere me] non præcede, q. d. & si laudes offerantur, nolo præcedant me, sed sequantur *infr.* 5. g. Claritatem ab hominibus non accipio.

q Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri] Bethsaida, domus venationis interpretatur: Andreas virilis: Petrus agnoscẽs: Vnde Bethsaida est Ecclesia, vel Scriptura sacra: Andreas, & Petrus Prædicatores sunt viriliter operantes illud, quod intelligunt. Cum quibus habitat Philippus, id est, laus humana, quæ talibus sæpe offertur. Vnde sequitur.

a * Inuenit

Andreæ, & Petri. *a* Inuenit Philippus *b* Nathanel, & *c* dicit ei: *d* Quam scripsit Moyses in lege, & *e* Prophetæ, *f* inuenimus *g* Iesum filium *h* Ioseph *i* à Nazareth. Et dixit *k* ei Nathanael. A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit *l* ei Philippus: *m* Veni, *n* & vide. Vidit *o* Iesus *p* Nathanael *q* venientem ad se, *r* & dicit de eo: *s* Ecce verè Israelita, in quo *t* dolus non est. Dicit *u* ei *x* Nathanael: *y* Vnde me no-

a Vnde dicit. *a* Inuenit Philippus] vt sapiens venator iam eruditus.

b Nathanael] fratrem suum in lege doctissimum. Et dicit ei:] volens communicare thesaurum inuentum. *d* Quem scripsit Moyses in lege] *Deuter.* 18.c.

e Et Prophetæ] omnes: Sed potissimè, *Isai.* 7. c. 9. b. 11 a. *Ierem.* 31. d. *Ezech.* 44. a. *Daniel.* 9. f.

f Inuenimus] studiosè quærentes.

g Iesum] De quo *Abacuch* 3. d. Exultabo in Deo Iesu meo.

h Filium Ioseph]
G non verum, sed putatiuum. Vnde *Luc* 3. e. Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph.

i A Nazareth] id est, natum de Naaareth. Et hoc non est verum, immò fuit natus in Bethleem; nutritus verò in Naaareth. Sed Philippus putabat, quòd fuisset natus in Naaareth. Nathanael verò peritissimus Scripturarum bene sciebat, quòd non de Nazareth, sed de Bethleem venturus erat Messias. Vnde *Michææ* 5. a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millib. Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël. Cùm autem duo contineat Philippi oratio, s. Christum iam venisse, & ipsum in Nazareth natum esse: Nathanael vt doctissimus in lege & Prophetis, videns ex vna parte tempus iam impletū, quo Christus debebat venire: & ex alia parte scriptum esse, quòd non à Nazareth, sed potiùs de Bethleem venit Christus, non potuit simpliciter contradicere orationi Philippi, nec simpliciter affirmare, vnde temperando responsum interrogauit. *k* Et dixit ei,] id est, Philippo (Nathanael:) A Nazareth potest aliquid boni esse? *Chrys.* Non dixit confestim Nathanael, mentiris Philippe, quia de Bethleem oportet Christum venire; sed mitem fecit refutationem. Non enim dixit nullum bonum Galilæa fert, sed interrogatiuè dixit (A Nazareth potest aliquid boni esse?) Veruntamen *quædam Glos.* dicit, quòd potest legi remissiuè sine omni interrogatione. Vt autem omnis dubitatio tollatur, & omnis contrarietas, quæ videtur esse inter glossas absoluatur, notandum, quòd aliquis potest esse dupliciter à Naaareth, scilicet, educatione, vel natione. Vnde quia *Isaiæ* 11. a. dictum est de Christo: Quoniam Nazareus vocabitur, intelligit Nathanael hoc debere accipi de educatione, non de Natiuitate. Et ideò quia Philippus verbum dubium in sua ortione deposuerat, ipse dubiè respondit. Vnde quidam Expositionem considerantes hanc dubitationem, dicunt, quòd debet legi interrogatiuè. Alij verò respicientes intellectum Nathanaelis, quo ipse intellexit Christum esse à Nazareth educatione, dicunt, quòd debet legi remissiuè.

l Dicit ei Phillippus] sciens, quòd Iesus erat Christus, vndecunque esset. *m* Veni] ad Iesum.

n Et vide] ipsum, quia ipsa visio, & auditio eius homines attrahebat ad se. Et per hoc videtur, quòd prædictus sermo magis interrogatiuè, vt dicit *Chrisostom.* quàm remissiuè, vt dicunt alij, intelligendus est. Philippus enim idiota nesciens respōdere, nec multum curans de solutione quæstionis sibi factæ, misit eum ad fontem Sapientiæ, id est, Iesum, dicens. *m* Veni] mente & corpore.

n Et vide] oculo interiori, & exteriori. Et statim venit Nathanael, quod tamē transit Euangelista causa breuitatis.

o Vidit Iesus] visiooe salubri.

p Nathanael venientem ad se] stimulatum videndi desiderio, & tractum à Philippo. *r* Et dicit de eo] Christus de Nathanael, cùm adhuc distaret, ita tamen quòd audire poterat, vt dicit *Chrysostomus* Ecce verè Israelita] id est, non solùm carne ex Israël, sed fidei & imitatione. *Roman.* 9. b. Non omnes, qui sunt ex Israël, hi sunt Israelitæ.

t In quo dolus non est] fraudis, aut simulationis. Nec per hoc negat eum Dominus esse peccatorem, sed commendat simplicitatem. Sed quare commendat eum Dominus potiùs, quàm alios? Item quare adhuc distanti Nathanaeli locutus est? Item quare non fecit eum Apostolum suum, quem ita commendauit? Item quare non dixit ei: Non est verum, quod dixit tibi Philippus, scilicet, me esse à Nazareth? Item quare dixit ei: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est, cum per hoc videatur innuere aliquem, vel aliquos esse falsos Israelitas, in quibus est dolus. Solut. Ad primum dicendum, quòd propter duo Dominus laudauit Nathanael potiùs, quàm alios. Primò propter ardens desiderium videndi ipsum Iesum, quod habuit Nathanael: quod commune fuit sibi cum alijs; sed fortè ardentius fuit in eo, quia per Scripturas nouerat tempus aduentus Christi venisse, vnde leui persuasione Philippi iuit videre ipsum. Aliud fuit, quod præ aliis habuit iugem meditationem legis, qua sciuit Christum non nasci in Nazareth; nec tamē de sua scientia superbiuit, nec Philippo falsum asserenti superbè respondit. Ad secundum dicendum, quòd ideò adhuc distanti dixit secretum eius, vt per hoc ostenderet se esse Messiam verum Deum, & verum hominem, qui nullo reuelante cognoscit occulta. Ad tertium dicendum, quòd ideò non fecit Dominus Nathanael Apostolum, quia doctissimus erat in lege, vt dicit *Augustin.* quia prædicationis suæ fructus à pluribus magis Sapientiæ eius, quàm virtuti diuinæ ascriberetur. Ad quartū dicendum, quòd ideò non dixit Dominus Nathanael, non sum de Nazareth, sicut dixit Philippus, ne sermonem altercabilem poneret inter fratres. Ad quintum dicimus, quòd ad differentiam Scribarum, & Pharisæorum, qui legem, & Prophetas nouerant, nec tamē veri Israelitæ erant; sed pleni doli, fraudis, & simulationis, dixit: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Vnde *Chrysostom.* dicit. Itaque est, & falsus Israelita, Scriba, scilicet, & Pharisæus, qui ab Herode requisitus, vbi Christus nasceretur, perhibuit testimonium ipsi, quem nondum viderat, dicens, in Bethleem Iudæ: cùm autem vidit ipsum miracula facientem, & audiuit mira loquentem, negauit se nosse, vnde esset *infr.* 9. f. Nos scimus, quòd Moysi locutus est Dominus; hunc autem nescimus, vnde sit. Sed Nathanael ita absens, sicut præsens se habuit: hic semper sciuit, & semper confessus est Christum in Bethleem nasci. Sequitur.

u Dicit ei] Christo. *x* Nathanael] audita commendatione suiipsius ab illo. *y* Vnde me nosti] in hoc ipso probat se Nathanael verum Israelitam, quia nec laudibus inclinatur ad consentiendum laudanti se; sed rectus permanens

* *a* Inuenit Philippus Nathanael] doctissimum in lege, Moralit.
& honestum in conuersatione.

c Et dicit ei, quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth] Tales etiam quærit laus humana bonos, & sapientes frequēter infestat. *Augustin.* Cùm cætera vitia in malis operibus exerceantur, vt fiant: superbia verò etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. *k* Et dixit ei Nathanael. A Nazareth potest aliquid boni esse?] Bona est interrogatio ad reprimendam laudem humanam oblatam. Nazareth n. interpretatur flos, & significat principiū bonæ cōuersationis. Vnde licet homo sit Iesus, & filius Ioseph, id est, licet sit perfectus, & se, & alios saluans; tamē debet reputare se esse in flore, id est, in principio, & adhuc periculis patere. *Luc.* 17. c. Cum omnia benefeceritis, dicite: serui inutiles sumus. *l* Dicit ei] Nathanaeli (Philippus) *m* Veni & vide] bonum, quod habet, quod fecit Diabolus, vt homo superbiat. Sequitur. *o* Vidit Iesus] id est, Prædicator. *p* Nathanael] donatum Deo, idest, pœnitentiam. *q* Venientem ad se] id est, eius consilijs, & monitis acquiescentem.

r Et dicit de eo, ecce verè Israelita, in quo dolus non est,] Hic notantur tria, quæ debent esse in verè pœnitente. Primum est veritas confessionis, quod notatur per (verè) Secundum est rectitudo intentionis, quod notatur per (Israelita) Tertium est propositum consummationis, seu perseuerantiæ, quod notatur ibi (In quo non est dolus) Ille enim in dolo pœnitet, qui in pœnitentia non perseuerat. Et talem fugit Spiritus sanctus. Vnde *Sapient.* 1. b. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, *u* Dicit ei Nathanael. vnde me nosti?] Sic debet respondere verè pœnitens omni laudanti se, non statim acquiescere. *Psal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Prouerbiorum* 1. b. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.

a permanens, verum sit Christus occulta cognoscens, inoestigat. Et quia Christus non diu volebat eum fluctuare in dubio.

a Respondit] ei, id est, Nathanaeli. b Iesus volens ipsum saluare. c Et dixit ei] adhuc dubitanti, sed quærenti, & certificari volenti.

sti? a Respondit b Iesus, c & dixit ei: d Priusquam te Philippus vocaret, e cùm esses f sub ficu, vidi g te. h Respõdit ei Nathanaël, & ait: i Rabbi, k tu es filius Dei: tu l es Rex Israel. m Respondit Iesus, n & dixit ei: o Quia dixi tibi: vidi p te sub ficu, q credis: r maius s his t videbis. Et dicit u ei: Amen, amen dico x vobis: y videbitis cælum apertũ, z & Angelos Dei ascendentes, & descẽdentes super filium hominis.

e Priusquam te Philippus vocaret] vt venires ad me.

e Cùm esses sub ficu] Ad literam sub arbore fici, locum propriũ, in quo inuentus est, & genus arboris est, qua erat determinans, quod purus homo absens scire non posset. Vel. f S[ub] ficu] Id est, in lumbis Adæ, quando comedit ficum. Vel [Sub ficu] id est, sub litera legis.

g Vidi te] id est, noui te, qualis esses, & quid ageres, vel acturus esses. h Respondit ei Nathanael. & ait Rabbi] id est, Magister, & per hoc confitetur se discipulum.

K Tu es filius Dei] Per hoc ostendit se verè Israëlitam, sicut dixerat Dominus suprà. l Tu es Rex Israel] cuius ego sum miles. Quærit autem *Chrysostomus infrà* 21. Homilia, quare Nathanael non beatificetur à Christo pro hac confessione, sicut Petrus. *Matth.* 16. c. Et videtur, quòd iste potiùs deberet beatificari, quàm Petrus, quia Petrus post multa miracula visa confessus est filium Dei esse Christum; iste verò nullo viso miraculo. Respondet & dicit, quòd licet eadem verba dixerit vterque, id est, Petrus, & Nathanael; non tamen ex eodem intellectu. Petrus enim intellexit ipsum esse Dei filium naturalem, Nathanael verò nõ nisi per gratiam specialem. Vnde Nathanaeli promittitur visio Angelorum descendentium super Christum, & ascendentium, ad probationẽ Diuinitatis Christi, quod nullo modo fieret, si plenè cognosceret Diuinitatem Christi; Petro verò nihil tale promittitur, sed super eius perfectionẽ dicitur Ecclesia ædificanda. Posset & aliter solui, quòd licet eadem fuerit Petri, & Nathanaelis confessio, non tamen idem mouens ad confessionem, sicut patet ex circumstantia literæ. Hic certa signa Diuinitatis exhibita fuerunt Nathanaeli, s. cognitio secretorum, obsequium Angelorum: In Matthæo verò magis fuit oppositum, quia cùm quidam diceret ipsum esse Ieremiam, alij Eliam, alij Ioannem Baptistam, aut vnum ex Prophetis: Petrus nullo homine persuasus simpliciter confessus est ipsum esse filium Dei. Et ideò dictum esse ei: Beatus es, Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, id est, homo, vel ratio humana; sed Pater meus, qui est in cælis. m Respondit Iesus] Nathanaeli.

n Et dixit ei] verum dicenti, sed non plenam veritatem cognoscenti. o Quia dixi tibi, vidi te sub ficu] cùm esses absens. q Credis me esse filium Dei, & Regem Israel, q.d. ex quo hoc modicum mouet te ad credendum.

r Maius] indicium meæ Diuinitatis. s His] quæ iam vidisti. t Videbis] non solùm oculis cordis; sed etiam oculis corporis. Et statim subdit, quid sit illud maius. u Et dicit ei: Amen, amen] id est, verè, & absq; omni dubio. x Dico vobis,] i. tibi & alijs. Geminare [amen, proprium est Ioannis, propter maiorem scribendi certitudinẽ. *Gen.* 41. d. Quod vidisti secundò ad eandẽ rem pertinens solidũ firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Domini, & velociùs impleatur.

Amen tenetur
- Nominaliter. *Apoc.* 3. c. Hæc dicit amen testis fidelis & verus.
- Verbaliter. *In Psalm.* 40. Fiat, fiat. In Hebræo. Amen, amen.
- Aduerbialiter. Hic: Amen, amen dico vobis, &c.

y Videbitis cælum apertum] sicut in transfiguratione, & in Baptismo.

z Et Angelos Dei ascendentes, & descendentes super filium hominis] obsequentes ei, vt Regi suo. Per ascendere, & descendere notatur frequentia obsequij. Sæpè enim tale obsequium exhibuerunt ei Angeli, sicut dicit *Chrysostomus*. Sicut post ieiunium: *Matth.* 4. b. Et post orationem in monte Oliueti: *Luc.* 22. c. Sed Euangelista causa breuitatis prætermittit ista. Sicut Iacob Patriarcha vidit scalam attingentem vsque ad cælum, & Dominum innixum scalæ, & Angelos ascendentes, & descendentes. *Gen.* 28. c. Sed cùm Angeli sint Spiritus inuisibiles, nec videri possint oculis corporalibus, credendum est, quòd in figura humana, & Iacob, & Nathanael viderunt Angelos.

a Respondit Iesus & dixit ei, priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te] Vocatio Philippi est laudatio peccatoris: ficus dulcedo peccati: Sub qua sæpè videtur peccator à Prædicatore, quæ sio sæpè est ei occasio sanitatis. Liberiùs enim peccant homines, cùm credunt se à nemine videri. Vnde *Iob* 24. c. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens: non me videbit oculus, & cooperiet vultum suum. b Respondit ei Nathanael, & ait tu es filius Dei: tu es Rex Israel] Responsio ista est gratiarum actio de hoc, quòd pœnitens extractus est à peccato. Vnde Dominus sæpè replicat Iudæis immò omnibus peccatoribus iam pœnitentibus, quòd eduxerit eos de peccato. *Michea* 6. a. Populé meus, quid feci tibi: aut in quo molestus fui tibi, responde mihi? quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis liberaui te, &c. Hæc autem gratiarum actio consistit in tribus. Primò, vt nihil sit in opere pœnitentis dissonum disciplinæ Christi. Secundò, vt sincera fides sit de Diuinitate Christi. Tertiò, vt sit fides integra de humanitate Christi. Quidam enim decepti humilitate dispensationis, errauerunt in Christi Diuinitate, vt Arriani. Alij delusi dignitate Diuinitatis, errauerunt in humanitate eius, vt Manichæi. Sed verè pœnitens vtrunque confitetur. Vnde dicit. i Rabbi] Ecce magisterium Christi, quod debet repræsentari in vita. *Moralit.*

K Tu es filius Dei] Ecce confessio veræ Diuinitatis.

l Tu es Rex Israel] Ecce confessio veræ humanitatis in qua fuit Rex Ecclesiæ. *Apocalyp.* 19. c. Ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis, & verax, & habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum: Rex Regum, Dominus Dominantium.

m Respondit Iesus, & dixit ei] Istud respondere est pœnitentem ad altiora erigere.

o Quia dixi tibi: vidi te sub ficu] id est, sub delectatione peccati. q Credis] mihi [maius his videbis] in profectu virtutum, vel in peruentione patriæ. Et quod sit illud maius, aperit. Vnde sequitur.

u Et dicit ei: Amen, amen dico vobis: videbitis cælum apertum ad vos recipiendos, si perseueraueritis in pœnitentia. *Matth.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

z Et Angelos Dei ascendentes, & descendentes super filium hominis] Hic tangitur triplex gaudium de triplici visione. Primum est de visione cæli aperti, siue cælum accipias sacram Scripturam, siue sanctam Trinitatem, quæ dicitur cælum, secundum *Bedam*, pro sui dignitate eleuatum, pro sui infirmitate à qualibet creatura cælatum, pro sui bonitate illuminatiuum. Hoc cælum modo clausum est nobis; sed aperietur, & videbimus apertum, quod erat beatitudo nostra 1. *Ioan.* 3. a. Nondum apparuit nobis, quid erimus, scimus autem, quoniam cùm apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est 1. *Cor.* 13. d. Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem. De hac visione dicit Regina Saba 3. *Regum* 10 b. Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stãt coram te semper, & audiunt Sapientiam tuam. Et hæc visio est cõmunis omnibus Beatis, siue hominibus, siue Angelis. Aliæ duæ propriè sunt hominum collectæ ex vnione diuinitatis, & humanitatis in vna persona Christi. Prima est, quòd videbimus cælũ apertum super filium hominibus, id est, videbimus totum secretum Trinitatis apertè, & perfectè cognosci ab homine Christo; Angeli autẽ nõ videbunt cognosci hoc ab Angelo. Illud. Tota Trinitas sibi soli nota est, & homini assũpto. De hac visione dicitur *Isa.* 33. c. Regem in decore suo videbunt. *Cantic.* 3. d. Egredimini, filiæ Sion: & videte Regem Salomonem in diademate suo, quo coronauit eum mater sua. Hæc est gloria hominum specialis suprà Angelos, videre hominem hominum Conditorem. Tertia visio est, quòd videbimus Angelos ascendentes, & descentes super filium hominis. Angeli autem non videbunt homines ascendere, & descendere super aliquem Angelorum. Illud autem ascendere

aſcédere, nihil aliud eſt, qoàm illum inatione recepta à Chriſto, in motũ admirstionis, & laudationis aſſurgere; deſcendere verò eſt ſub illa ſe humiliari. Hęc erit gluria ſingularis hominum reſpectu Angelorum, quod omnes Angeli erunt ſobditi homini; ſed nuu omnes homines Angelu: nec videre Angelum erit gloria hominum; ſed videre hominem erit gloria Angelorum 1. *Pet.* 1.c. In quem Angeli deſiderant proſpicere.

CAP. II.

ET *a* die tertio *b* nuptiæ factæ ſunt in Chana Gali-

EXPOSITIO CAP. II.

Sexta pars libri. ET die tertio nuptiæ factæ ſunt, &c.] Hic incipit ſexta pars huios libri, *quæ continet 12. cap. Et diuiditur cõmoniter in duas partes. In miracula & verba Chriſti. Sed iſtæ partes nõ ſeparãtur, qnia in quolibet cap. ſimul reperiũtur. Hoc autem capitulum diuiditur in tres partes. In prima parte agitur de mutatione aquæ in vinũ. In ſecunda de deſcenſu, & manſione ipſius in Capharnaum, ibi [Poſt hoc deſcẽdit] In tertia de aſcenſu ipſius in Ieruſalẽ, & eiectiune ementium, & vendentium de templo, ibi (Et prope erat) Dicit ergo. *a* Et die tertio] poſtquã exiuit de Iudęa, vbi fuerat eum Ioaune. Vel ſic (Et die tertio) i. tertio repetito, ita vt tertio notet urdinẽ, & numerũ factorũ Chriſti in vna, & eadem die, ſecũdũ triũ annorum reuolutionem. Verbi gratia. Tertiadecima die Natiuitatis Chriſti adorauerũt tres Magi Dominum: esdem die tranſactis annis triginta, baptizatus eſt Chriſtus: eadem die, anno vno reuolutu mutauit aquã in vinum. Eſt ergo ſenſus (Et die tertio) i. eadem die tertiò repetita, i. in tertia repetitioue eiuſdem diei, ſ. tertiadecima à Natiuitate. *b* Nuptiæ] i. ſolennitas, & conuiuium deſponſatiuuis. *c* Factæ ſunt in Chana Galilææ] Quidam dicũt, quòd ſponſus iſtarũ nuptiarum fuit Ioannes Euangeliſta. Sed non eſt probabile: quia iſtæ nuptiæ factæ fuerunt poſt vocationẽ Apoſtolorum, inter quos fuit Ioannes, vt patet. *Matth.* 4.d. & *Luc.* 5.b. Vnde non eſt credibile, quòd poſtea tertoceſſerit, vt vellet vxorem ducere, qui vſque tunc virginitatem ſeruauerat. Chana nomen eſt villę, in qua factæ fuerunt nuptiæ in prouincia Galilææ.

Δ Et erat

Moralit. *Moraliter.* *a* Et die tertio] Chana interpretatur zelus, vel æmulatio, ſeu poſſeſſio. Galilæa, transmigratio facta, vel reuelatio. Et cõpetit vtraq; interpretatio diuerſis ſtatib. huminum ſecũdum nuptiarum diuerſitates. Sunt n. multiplices nuptiæ. *Multiplices nuptiæ ſunt.* Primæ ſunt inter Deum, & hominẽ, vel humanã naturam factæ, quãdo Chriſtus quaſi infatuatus amore noſtro, noſtram naturã ſibi copulauit: ſicut aliquis diues homo infatuatus amore alicuius vilis ancillæ, eam aſſumit in coniugem. Iſtæ nuptiæ ſignificantur per Oſeæ, & Gomer, quæ aſſumpta interpretatur, *Oſea* 1.b. In his nuptiis duo ſunt in carne vna, i. duæ naturæ in vna Chriſti perſona. Iſtæ nuptiæ, tertia die factæ sũt. Vnde *Eſther* 1.a. Tertio annõ imperij ſui fecit Aſſuerus, qui interpretatur beatus, i. filius Dei, grande conuiuium pro nuptiis Eſther, quæ interpretatur exaltata. Hæc eſt caro noſtra. Primus annus eſt tempus ante legẽ, ſecundus tẽpus ſub lege, tertius tẽpus gratiæ. Iſtud etiã matrimoniũ ſignificatum eſt *Gen.* 28.a. vbi dicit Iſaac ad Iacob, i. Pater ad filiũ. Noli accipere cõiugẽ de genere Chanaan, ſed vade, & proficiſcere in Meſoporamiam Syriæ. Chanaan interpretatur poſſidẽs domũ, & ſignificat Angelus, quorũ naturam non aſſumpſit filius Dei. *Hebr.* 2.d. Non n. Angelos apprehendit; ſed ſemen Abrahæ apprehẽdit. Meſopotamia, interpretatur eleuatio vocationis, & ſignificat humanã naturam, quæ eleuata eſt, & aduocata, vt veniret in vnitatem perſonæ filij Dei, quia maritari nõ potuit caru gloriuſiùs. Hoc matrimoniũ initiatũ fuit in Patriarchis per promiſſionem, in Prophetis per præfigurationem, ratificatum per Angeli ſalutationẽ, conſummatũ per carnis aſſumptionem. Hæ nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ, i. in zelo reuelationis, ſiue transfigurationis: quia per hoc oſtẽſum eſt nnbis, quãtum zelum, & quantam charitatẽ haberet ad nos filius Dei, qui propter vilem ancillam aſſumendam, voluit à ſede Maieſtatis in exilium tranſmigrare 2. *Cor.* 8.b. Scimus gratiam Dñi Dei noſtri Ieſu Chriſti, qui cùm eſſet diues, propter nos egenus factus eſt: quia accepit naturam noſtram, quæ in omnibus egebat. Vnde hanc gratiam admirans Propheta quærit, *Ierem.* 14.b. Quare quaſi colonus egenus factus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? Et reſpondet alibi in perſona Domini, *Ierem.* 31.a. In perpetua charitate dilexi te: Ideò attraxi te miſerãs, quaſi dicat, quia infatuatus fui tuo amore; idcò te vilem, & abiectã mihi attraxi, id eſt, vniui. *Pſal.* 67. Ibi Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu. Ibi, i. in thalamo virginalis vteri, in qoo conſummatæ ſunt iſtæ nuptiæ. De iſto amore dicit *Bern.* O amoris vis. Amore quid violentius? Solus amor triumphat de Deo. In iſtis nuptiis ſex hydriæ in vinum de aqua mutatæ ſuot, videlicet, vmbræ legalium operum in veritatem: varietas, & multiplicitas ſacrificiorum in vnitatem, & breuitatẽ: aſperitas iudiciorum in lenitatem: ænigmata dictorũ in lucem: promiſſiones in adeptionem: ſeruitus in liberratem. Et ita aqua timoris mutata eſt in vinum amoris: quia qui priùs Decalogum implebant ex timore, modò implent ex amore.

Secundæ nuptiæ ſunt inter Chriſtum, & Eccleſiam. Vnde *Epheſ.* 5.c. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus Eccleſiam. Item *ibid.* g. Sacramentom hoc magnum eſt; ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia *Iudic.* 14. a. Deſcendit Samſon in Thamnara, id eſt, Chriſtus in mundum, vidẽſq; mulierem de filiabus Philiſtiim, i. Eccleſiam de Gentibus, & aſcendit, & nunciauit Patri ſuo, & matri ſuæ, i. Synagogæ, dicens vidi mulierem in Thamna de filiabus Philiſtinorum, quam quæſo, vt accipiatis mihi in vxorem. Iſtæ nuptiæ fuerunt initiatæ per Moyſi ſponſionem, ratificatæ per Angeli ſalutationem, conſummatæ per verbi Incarnationem. Adducta autem fuit ſponſa in dumum ſponſi in Aſcenſione Chriſti, quandu humana natura introducta eſt in palatium cæli. *Cant.* 2.a. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Sex hydriæ ſunt ſex Sacramenta gratiæ collatiua. Nam etſi ſint ſeptem Sacramenta, ſ. Batiſmus, Pœnitentia, Confirmatio, Eucharistia, Ordo, Extrema vnctio, & Matrimoniũ: ſeptimum, i. matrimonium non eſt propriè gratiæ collatiuum. Aqua iſtarũ hydriarum mutatur in vinum, quãdo gratia priùs data ad peccatorum ablutionem, poſteà mentẽ inebriat ad operum perfectionem. Et hæ nuptiæ factæ ſunt tertio die, ſicut priores, i tempore gratiæ. De quo *Gal.* 4.a. Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factũ de muliere, natũ ſub lege. Factæ etiã ſunt in Chana Galilææ, i. in zelo tranſmigrantiũ de vitiis ad virtutes, de virtute in virtutem, de terra ad cælum.

Tertiæ nuptiæ ſunt inter Deum, & animam, quæ quotidie celebrantur in conuerſione peccatorum. *Oſea* 2.d. Sponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, & miſerationibus, & ſponſabo te mihi in fide, l. in fidelitate. Hæ nuptiæ fiunt tertia die. Tres autẽ dies ſunt, contritio cordis, confeſſio oris, ſatisfactio operis. De quibus *Gen.* 40 c. Tres dies adhuc ſunt, poſt quos recordabitur Pharao miniſterij tui, & reſtituet te in gradum priſtinum. In iſtis nuptiis conuertuntur aquæ triſtitiæ in vinũ ſpiritualis lætitiæ. Sex hydriæ ſunt ſex cauſæ triſtitiæ de peccato veniẽtes. Prima eſt, qnia ſponſum ſuum offendit. Vnde *Oſea* 12.d. Ad iracundiã me prouocauit Ephraim in amaritudinib. ſuis. Secũda, qũia dotem, quam aſsignauerat ei ſpõſus, i. dona & virtutes amiſit. *Ezech.* 16.b. Perfecta eras in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus, & habens fiduciã in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuu. Tertia, quia amiſit amorem ſpõſi. *Ezec.* 16.c. Auferetur zelus meus à te te, & quieſcã, nec iraſcar ampliùs, eo quòd nõ ſis recordata dierum adoleſcẽtiæ tuæ. Quarta, quia amiſit omnes amicos ſuos. Oomnes n. Angeli, & Sancti ſpreuerunt eam, & non ſolùm ſpreuerunt eã immò facti ſunt ei inimici. *Thren.* 1.a. Omnes amici eius ſpreuerunt eam, facti ſunt ei inimici. Quinta, quia amiſit decorem ſuum. *Thren.* 1.b. Egreſſa eſt à filia Sion omnis decor eius. Sexta, quia amiſit libertatem, & incidit in viliſsimam ſeruitutẽ, ſ. diaboli, & peccati. *infrà* 8.d. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *Thren.* 1.a. Migrauit Iudas propter afflictionẽ, & multitudinem ſeruitutis. *Ierem.* 16.c. Seruietis ibi Diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Iſta ſex damna, quæ facit peccatum, ſunt ſex hidriæ, i. ſex cauſæ doloris ſignificata per ſex modios, quos dedit Booz Ruth, antequam cam duceret in vxorem. *Ruth*, 3.d. Vel aliter. Sex hydriæ ſunt ſex infirmitates ex peccato relictæ, etiam poſt gratiæ recuperationem. Prima eſt ſpiritualis guſtus inſipiditas, propter quam in principio conuerſionis etiam bona non ſapiunt, vnde nec mala malè. *Prouerbior.* 27.a. Anima ſatiata peccati acerbitate, calcabit fauum ſpiritualis dulcedinis. *Iſa.* 3.e. Væ qui dicunt bonum malum, &c. Secunda viſus ſpiritualis debilitas, propter quam homo de nouo conuerſus non videt clarè laqueos diaboli. Vnde *Marc.* 8.c. dicit ſanatus. Video homines velut arbores ambulantes.

Δ *a* Et erat mater Iesu ibi] vocata ad conuiuiú. *b* Vocatus est autem & Iesus,& Discipuli eius ad nuptias]non futuri, vt quidam dicút, sed iam vocati in discipulatum. Sed quomodo vocati sunt Iesus, & mater eius, atque discipuli ad nuptias, cùm essent pauperes, quales nó solent ad conuiuia vocari? Respondeo. Crede, quòd sponsus, & sponsa pauperes erant, & ideò pauperes inuitabant,& fortè alter coniugum erat de cósanguinitate Mariç. Christus autem voluit nuptiis interesse duplici de causa. Prima, vt gloriam suam coram multis manifestaret. Seconda, vt nuptias approbaret, contra manichæos, qui nuptiis erant contradicturi.

lææ, & *a* erat mater Iesu ibi. *b* Vocatus est autem & Iesus, & Discipuli eius ad nuptias. Et *c* deficiente vino dicit *d* mater Iesu ad eum: *e* Vinum non habent. Et dicit *f* ei Iesus: *g* Quid mihi,& tibi est,mulier? *h* Nondum venit hora mea.

c Et deficiente vino] in ipso conuiuio, quòd est signum paupertatis.

d Dicit mater Iesu ad eum] id est, ad Iesum. *e* Vinum non habent]ministri conuiuij, vel sponsus, & sponsa. Et hoc est signum, quòd Maria erat de parentela alterius côiugum, vel amborum: quia aliter non curaret de defectu vini: Et hoc mouit Beatam Virginem, vt diceret filio (Vinum nó habent) Nó quòd ipsa crederet ipsum nescire; sed vt ostenderet suam compassionem, & filij potestatem. Paupertas autem coniugum, & breuitas temporis, quo non potuit congruè mitti tunc ad vinum, mouit Virginem, vt defectum vini indicaret filio suo, quem sciebat posse supplere omnem defectum. *f* Et dicit ei] id est, matri suæ [Iesus]non offensus, vel corrigens, aut arguens matrem suam, cuius compassio grata erat ei *g* Quid mihi, & tibi est, mulier] de defectu vini, quasi dicat, cognitio huius defectus non pertinet ad me, vel ad te; sed ad illos quorum sunt nuptiæ, qui debuerant sibi de omnibus necessariis prouidisse. Sufficit ergo, vt ipsi recognoscant defectum, & sic gratia miraculi, quod petis, vt faciam, sit acceptior illis. Et ponit exemplum *Chrys.* de Medico, qui si vltrò se offerret ægroto, non multum curaret de eo ægrotus; sed cùm multis precibus ægroti se exhibet ei, tunc multâ reuerentiam exhibet illi. Mulier autem in hoc loco non mollitiei, vel fractionis nomen est; sed sexus, seu conditionis. *August.* sic exponit.

g Quid mihi, & tibi mulier]commune, id est, quid habeo à te, vnde possim hoc miraculum facere? q.d. ex te habeo, vnde pati, & mori possum, quod in Cruce recognoscam te Discipulo commendans; sed ex te non habeo, vnde possem miracula facere: & ideò in huiusmodi te non tecognosco.

h Nondum venit hora mea.] Hoc vtrique expositioni benè coniungitur. Primæ sic (Nondum venit hora mea) id est, hora, qua magis sit gratum & vtile miraculum illis, quibus postulas fieri. Non enim conditor temporum, & horarum Christus obiicitur alicui horæ, immò omni tempore est hora sua operandi, quod vult, vt dicit *Chrys.* sed tamen quoad homines vna hora competétior est alia, sicut hic vtilior hora faciédi miraculú erat post recognitioné defectus, quàm antè. Secundæ expositioni sic coniungitur. *h* Nondum venit hora mea] id est, nondum est tempus recognoscendi illud, quod ex te habeo; sed erit in Passione Euágelio prædicato.

Δ Dicit ma-

Morallr. * *Psal.* 37. Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Tertia, incertitudo sanitatis. *Eccles.* 9. a. Nescit homo, vtrum amore, vel odio dignus sit 1. *Cor.* 4. a. Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum. Quarta animi debilitas tam in faciendo bona, quàm in sustinendo aduersa. *Psalm.* 37. Dereliquit me virtus mea. Quinta, maiorum appetitus. *Prou.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sunt noxia, cupient. *Num.* 11. b, Quis dabit nobis carnes ad vescendum: recordamur pisciú, quos comedebamus gratis in Ægypto: in mentem veniunt nobis cucumeres, & pepones, &c. Hoc dixerunt filij Israel post exitum de Ægypto. Sexta, vanitas, atque contrarietas voluntatum, *Eccl.* 27. b. Stultus, vt Luna, mutator. *Prou.* 15. a. Cor stultorum dissimile erit. Istæ sex hydriæ debent impleri aqua lacrymarum, quæ statim mutatur in vinum spiritualis lætitiæ. *Prouerb.* 14. b. Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Hæ nuptiæ initiantur in inchoatione pœnitentiæ, ratificantur in profectu iustitiæ, consummantur in morte, quando iam anima non potest separari à sponso. In his nuptiis sunt tria bona matrimonij, scilicet, fides, id est, fidelitas, ne Christo dimisso adulter, id est, Diabolus admittatur ad thorum. *Isaiæ quinquagesimoprimo* b. Iuxta me discooperuisti te, & suscepisti adulterum. Item proles bonorum operum *primo Timoth. secundo* d. Mulier seducta in prævaricatione fuit; saluabitur autem per filiorum generationem. Sed væ illis matribus, quæ proprios filios occidunt recidiuando. *Threnor.* 4. b. Manus mulierum immisericordium coxerunt filios suos. Item Sacramentum, id est, inseparabilitas, vt nunquam separetur à Christo. *Osea secundo* d. Sponsabo te mihi in sempiternum *primo Corinthior. septimo* b. Præcipio, non ego, sed Dominus vxorem à viro non discedere. Quartæ nuptiæ sunt inter Christum, & virum religiosum. De quibus *secundo Corinthiorum vndecimo* a. Despondi enim vos vni viro virginem, castam exhibere Christo. *Osea* 12. d. Fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Israël in vxorem, & in vxorem seruauit. Bis dicit vxorem, quia vtramque vitam, id est, actiuam, & contemplatiuam debet habere anima veri religiosi, quæ debet Christo per matrimonium copulari, sicut Iacob habuit Liam, & Rachelem. Hæ nuptiæ factæ sunt tertio die. Tres dies; tria vota, id est, votum castitatis, votum paupertatis, votum obedientiæ. De quibus *Exod. quinto* a. Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in solitudinem, id est, in Religionem, & sacrificemus Domino Deo nostro. Item *Iosue* 2. c. Ad montana conscendite, id est, ad eminentiam religionis, ne fortè occurrant vobis reuertentes, ibique latitate tribus diebus. Istæ nuptiæ initiantur in mundi abrenunciatione, ratificantur in habitus assumptione, consummantur in professione. Sex hydriæ sunt sex opera vitæ actiuæ, id est, instantia vigiliarum, feruor orationum, largitio eleemosynarum, continuatio ieiuniorum, duritia disciplinarum, labor manuum. Sed in his Iesus adsit, & Maria, atque discipuli, id est, spes salutis, amaritudo contritionis, & disciplina conuersationis. Aqua doloris conuertitur in gaudium quietis, & contemplationis, & quantò plus ibi fuerit de aqua, tantò plus erit ibi de vino. Ideò dicit Dominus. Implete hydrias aqua. Hic enim est ordo, vt priùs laboret homo in actiua, & posteà quiescat in contemplatiua: priùs doleat, & posteà gaudeat, *Eccles.* 3. a. Tempus flendi, & tempus ridendi. Nec enim Rachel parit, donec Lia multos filios peperit. Istæ nuptiæ fiunt in Chana Galilææ, id est, in zelo, & transmigratione de mundo ad claustrum. De quibuslibet igitur istarum nuptiarum potest dici [Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ] id est, in zelo animarum, & transmigratione de vitiis ad virtutes.

a Et erat mater Iesu ibi] id est, timor Dei, qui generat, & nutrit salutem. *Isa.* 26. d. A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis. Vel mater Iesu est tenera, & pura conscientia. De qua *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus. Honor iste consistit in boni operatione, & mali declinatione. *Prouerb.* 4. a. Filius fui tenellus patris mei, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Item dicitur pater, & mater, scilicet, conscientia; sed pater ratione regiminis, mater ratione castigationis.

b Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias] Vocatio Iesu est desiderium salutis. Vnde *infrà* 4. c. Voca virum tuum. Discipuli, qui faciunt nos obtemperare Deo, sunt spes, & timor. De quibus *Matth. vigesimo primo* a. Misit Iesus duos Discipulos dicens: ite in castellum, quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum eum ea: soluite, & adducite mihi. Ista tria de necessitate veniunt, vbi est mater Iesu, id est, puritas conscientiæ. scilicet, desiderium salutis propriæ, timor Dei, & spes veniæ. Sequitur. *c* Et deficiente vino] spiritualis lætitiæ.

d Dicit mater Iesu] id est, puritas conscienti [ad eum]

e Vinum non habent] prædictarum nuptiarum conuiuæ, id est, pœnitentes, vel Religiosi. *Prou. vlt.* a. Date siceram mærentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo: bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur ampliùs. *Eccl.* 31. d. Exultatio animæ, & corporis vinum moderatè potatum. Moderatè dicit, quia nimia lætitia dissolutionem inducit.

f Et dicit ei Iesus,] Ista repulsio significat, quòd Deus aliquando non exaudit, nec dat statim, quod petitur, vt auidius petatur: & cùm exaudierit, ac petitum dederit,

* diligentiùs

Dicit *a* mater eius *b* miniſtris: *c* Quodcunque dixerit vobis, facite. *d* Erant autem ibi *e* lapideæ hydriæ *f* ſex poſitæ ſecundum *g* purificationem Iudæorum, *h* capientes ſingulæ *i* metretas binas, vel ternas. Dicit *k* eis Ieſus: *l* Implete hydrias aqua. Et *m* impleuerunt eas vſque ad ſummum. Et dicit *n* eis Ieſus: *o* Haurite nunc, *p* & ferte Architriclino. Et *q* tulerunt. Vt *r* autem guſtauit Architriclinus aquam vinum factũ, *s* & nõ ſciebat, *t* vnde eſſet; miniſtri *u* autẽ ſciebant,

A *a* Dicit mater eius] i. Ieſu, non turbata, vel irata de reſponſione filij; ſed magis confidens de poteſtate, & pietate ipſius. *b* Miniſtris,] id eſt, ſeruitoribus conuiuij. *c* Quodcunque dixerit vobis] filius meus[facite.] Ex hoc patet, quod Beata Virgo ſciebat, quid filius ſuus eſſet facturus: Et ideò fiducialiter dicit miniſtris: Quodcunque dixerit vobis,
B facite. *d* Erant autem ibi.] id eſt, in domo conuiuij. *e* Lapideæ hydriæ] i. vaſa lapidea, aquaria, ab hydor, quod eſt aqua.

f Sex poſitæ.] Quare, vel ad quid? Vt ſi aliquis conuiuantium aliquam immunditiam incurriſſet, lauaretur in eis, ſicut mos eſt Iudæorum. Vnde ſequitur. *g* Secundum purificationem Iudæorum,] id eſt, ideò poſitæ erant ibi, vt purificari poſſent immundi ſecundum morem Iudæorum. Sex autem ideò erant, quia duæ, vel tres non ſufficerent tantæ multitudini. Quærit autem *Chryſoſtomus*. Quare non ibant ad fluuium? Et reſpondet, quia longè erat à domo: Palæſtina enim paucas habet aquas. Quòd autem dicitur, [ſecundum purificationem Iudæorum] monſtrat, quòd illa vaſa nunquam erant vini receptacula, ne aliquis poſſet calumniari, quòd fœces ex vino priori relictæ in illis vaſis ex commixtione aquæ ſuperfuſæ effeciſſent vinum. Determinans autem Euangeliſta quantitatem hydriarum, ſubiungit.

h Capientes] id eſt, capere valentes. *i* Singulæ metretas binas, vel ternas.] Metreta dicitur à metron, quod eſt menſura centum ſextariorum, vt dicunt 3. *Reg.* 7. d. Mare æneum duo millia batos capiebat; metretas autem tria millia.

K Dicit eis] id eſt, miniſtris [Ieſus] rogatus à matre, & forſitan à conuiuis, quorum aliqui præconium eius à Ioanne audierant. *l* Implete hydrias aqua.] Quærit *Chryſoſt.* Quare non fecit ſignum ante impletionem? mirabilius enim eſſet ipſum vinum ex non entibus facere, quàm qualitatem commutare. Item cur aquam non ipſe deduxit, ſed miniſtris iuſſit? Ad primum reſpondet *Chryſoſt.* duas cauſas aſſignans. Prima, quia etſi mirabilius eſſet de nihilo vinũ creare: non tamen ita credibile. Secunda, vt deſtrueret errorem Manichæi, quia dicturus erat mundum, & omnia, quæ mundi ſunt, à malo Deo creata eſſe, & gubernari: qui eſt Chriſto contrarius. Vnde vt Chriſtus oſtenderet, quòd ipſe mundũ creauit, & elementa, vtitur mundana creatura, mutans naturam eius: ſi enim non eſſet ſua, non obediret ei. Item vt oſtenderet, quòd ipſe idem eſt, qui quotidie per temporum incrementa mutat aquam in vinum mediante natura vitis, & qui modò ſine cooperatione naturæ mutauit. Ad ſecundum dicimus, quòd ideò nõ ipſe deduxit aquam in hydrias, ſed miniſtris præcipit, vt imponerent: vt eos teſtes miraculi haberet. *m* Et impleuerunt eas] miniſtri [vſque ad ſummum] perſuaſi à Beata Virgine, vel à teſtimonio Ioannis præconiaantis de Chriſto. *n* Et dicit eis Ieſus iam facta mutatione. *o* Haurite nunc] cùm hora venerit. *p* Et ferte Architriclino.] Secundum *Auguſt.* Architriclinus eſt Princeps trium camerarum, vel trium ordinum menſarum à ſe altitudine diſtantium. Et dicitur ab Archos, quod eſt Princeps: & clinium, quod eſt domus, vel camera. Hic autẽ ſecundũ *Chryſ.* nõ dicitur Architriclinus Dominus, vel Princeps cõuiuij, vel domus, in qua erat conuiuium; ſed præpoſitus miniſtrantium, qui ſ. fuerat conſtitutus, vt ordinaret ſeruitores in menſis. Vnde ponit in quæſtione *Chryſoſt.* quare Ieſus præcipit vinũ ferri potiùs Architriclino, quàm alicui de conuiuis, vel ſponſo, aut ſponſæ? Et reſpondet, quòd ille cui cõmittitur cura, vel ordinario conuiuarum, non comedit vſq; poſt alios: & ideò ſobrior, & diſcretior eſt ad iudicandum de vino, quàm conuiuæ, qui iam ſunt repleti vino, & cibo, vnde illi iuſſit ferri Dominus vinũ ex aqua factũ, vt veritatẽ cognitã aliis indicaret. *q* Et tulerunt] miniſtri ſecũdũ præceptũ Dñi. Sed quare nõ præcipit Dominus miniſtris, vt narrarent Architriclino, quòd ipſe cõuerterat aquã in vinũ? Reſpõdet *Chryſ.* propter humilitatem, quia nemo humilis prædicat facta ſua. Vt autẽ guſtauit Architriclinus aquã vinum factum] i. vinum ex aqua factum. Sed ita dicit Euãgeliſta, quia ſecundũ opinionem Architriclini aqua erat nõ vinum, tamen ſecundum veritatem vinum factum. *r* Et non

ſciebat] Architriclinus. *t* Vnde eſſet] illud vinum. [Miniſtri autem ſciebant, qui hauſerant aquam.]

a Vocat Sponſum diligentiùs cuſtodiatur, & intenſiùs diligatur. *Apocal.* 3. c. Tene, quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Moralit.

a Dicit mater eius miniſtris, &c.] Miniſtri ſunt ratio, & voluntas, vnus dirigens opus, alter exequens. His dicit puritas conſcientiæ, vt faciant quidquid dixerit Ieſus, ſciens, quòd talis non poteſt non exaudiri ab eo. Vnde *Ioã.* 9. f. Si quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit Deus. *Eccleſ.* 3. a. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & in oratione dierum exaudietur. Sequitur.

d Erant autem, &c.] Iudæi, id eſt, confitentes ſunt pœnitentes, aut Religioſi. Purificatio eorum eſt ipſa pœnitentia, vel Religio. Sex hydriæ, ſex prædictæ cauſæ triſtitiæ, aqua eſt triſtitia, vinum lætitia. Per lapidem autem ſignificatur ſoliditas hydriarum. Et dicuntur poſitæ, quia quilibet debet has hydrias ſemper ponere ante ſe. *Ierem.* 31. d. Statue tibi ſpeculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam. Sequitur.

h Capientes ſingulæ metretas binas, vel ternas] hoc eſt, quia flere, & dolere debemus de duobus, & propter tria. De duobus quidem, id eſt, de peccato tranſgreſſionis, & omiſſionis. Propter tria verò, id eſt, propter damnum, quod habuimus: propter pœnam, quã incurrimus: propter Deum, quem offendimus. K Dicit eis Ieſus] i. miniſtris ſ. rationi, & voluntati. *l* Implete hydrias aqua] hoc eſt, conſiderate ſex damna peccati, & ſex infirmitates relictas etiã poſt peccatum, & dolentes plorate. *Iob* 16. c. Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt. *Pſal.* 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum. *m* Et impleuerunt, &c.] *Pſalm.* 106. Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua, id eſt, animam aridam, in exitus aquarum. *Pſal.* 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. [Vſque ad ſummum] dicit, quia nihil eſt in peccatore implorabile. *Iſa.* 1. b. A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. *n* Et dicit eis Ieſus, &c.] Architriclinus eſt Deus Trinitas, cui debet ferri aqua lacrymarũ, & pœnitẽtiæ, quia propter ipſum ſolum debet fieri pœnitentia. 1. *Corinth.* 10. g. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Multi ferunt aquam iſtam mundo, ſicut hypocritæ. Vnde dicunt allophyli *Geneſ.* 26. d. Noſtra eſt aqua. Et notandum eſt, quod dicit. [Haurite nunc.] Non enim ſemper debet homo implere hydrias ſuas aqua, ſed quandoque haurire per otium meditationis, ſicut dicit *Bernard.* Si quod viuis, & ſapis, totum das actioni, conſiderationi nihil: laudo te; in hoc non laudo: puto, quòd nemo niſi qui à Salomone non audierit: Qui minoratur actu, percipiet ſapientiam, certè nec ipſi actioni expedit conſideratione priuari.

q Et tulerunt.] In hoc obedientia rationis, & voluntatis notatur, quæ à matre Ieſu admonitæ, id eſt, à puritate conſcientiæ, nunquam præcepto Domini contradicunt. *Ioël.* *capitulo tertio* d. Per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur. Vel Architriclinus eſt ſpiritus humanus, tribus ordinibus menſarum præpoſitus, id eſt, intelligentiæ, memoriæ, voluntati. Cui fertur aqua, quando ipſe ſpiritus intelligit, & recolit cauſas fletus, id eſt, peccata ſua, & poſtea vult abſtinere à præteritis, & cauere à futuris. Sequitur.

r Vt autem guſtauit Architriclinus aquam vinum factum.] id eſt, vt ſpiritus percepit ſuauitatem gaudij poſt dolorem pœnitentiæ. *Prou. vlt.* c. Guſtauit, & vidit, quia bona eſt negotiatio eius.

s Et non ſciebat, vnde eſſet; miniſtri autem ſciebant, &c.] Iſtud neſcire nihil aliud eſt, quàm non ſentire laborem pœnitentiæ, cùm iam aqua verſa eſt in vinum ſpiritualis lætitiæ. Sed miniſtri, qui hauriunt aquam, antequam ſit mutata in vinum, benè ſciunt, quia adhuc ſentiunt laborem, & dolorem pœnitentiæ. Sed cùm ſpiritus lætitia ſpirituali perfunditur ſpe veniæ, iam nõ meminit doloris, vel laboris

a Vocat spõsum Architriclinus] mirans vini bonitatem, quod secundum naturalem ordinem primò debuit propinari. b Et dixit ei] Architriclinus sponso, credens, quod ipse ita fieri præcepisset.
c Omnis homo primum] id est, in principio conuiuij.
d Bonum vinum ponit] in mensa.
e Et cùm inebriati,] id est, repleti. f Fuerint] cibo, & poto boni vini. g Tunc id, quod deterius est] id est, minus bonum, quia propter opilationem mediæ cellulæ, ex vapore vini non percipitur qualitas vini.

qui hauserant aquam: a vocat spõsũ Architriclinus, b & dicit ei: c Omnis homo primũ d bonũ vinũ ponit: e & cùm inebriati f fuerint, tunc g id, quod deterius est. h Tu autem seruasti bonũ vinũ vsq; adhuc. i Hoc

h Tu autem seruasti bonum vinum, &c.] vsque ad finem conuiuij contra generalem cõsuetudinem, & ordinem naturalem. Et ex hoc patet, quòd optimum vinum fuit factum ex aqua. Vnde *Chrysost.* dicit, generale esse in omnibus miraculis Christi, quòd semper ad nobilius terminatur, quàm natura possit. Vnde si restituit visum, vel auditum, vel aliud membrum: meliùs facit, quàm natura fecerit priùs, vel facere possit. i Hoc fecit initium, &c.] Non dicit simpliciter primum, sed in Chana Galilææ primum.
K Et manifestauit, &c.] id est, Diuinitatis suæ potentiam.
l Et crediderunt in eum, &c.] Quidam dicunt, quòd intelligendum est de futuris: Sed Sancti magis volunt, quòd de præsentibus, qui iam credebant; sed hoc viso miraculo magis crediderunt.

Moralit. * pœnitentiæ præ delectatione, quæ prouenit ex gustu vini. *Eccl.* 1. d. Vsque in tempus sustinebit patiens, & posteà redditio iucunditatis, *infr.* 16 d. Vos autẽ contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium, id est, aqua in vinum. *Prou.* 9. b. Bibite vinum, quod miscui vobis *inf.* 16. e. Mulier cùm parit, id est, anima dum facit pœnitentiam, tristitiam habet, quia venit hora eius; cùm autem peperit, iam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Et quantò pleniores fuerint hydriæ, tantò plus erit ibi de vino lætitiæ. *Psal.* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.
a Vocat sponsum Architriclinus] id est, Christum spiritus humanus sentito gaudio spirituali. b Et dicit ei: Omnis homo, &c.] Omnis homo dicitur hic homo mundanus, & carnalis, secundum quod dicitur 1. *Corinth.* 3. a. Cùm sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secũdũ hominem ambulatis? Talis homo primò ponit sibi, & suis præsentes delectationes. f Et cùm inebriati fuerint] ipse & sui, id est, repleti gaudio præsentis fœlicitatis.
g Tunc id, quod deterius est] id est, dolor gehennæ & remorsus perpetuus prauæ conscientiæ. *Prou.* 23. d. Ne intuearis vinum, quando flauescit, cùm splenduerit color eius in vitro, ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit, vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. *Prou.* 14. b. Risus dolore miscebitur, &c.
h Tu autem seruasti bonum vinum, &c.] i. vsque in finem. 2. *Cor.* 4. d. Id quod in præsenti tribulationis nostræ est momentaneum, & leue, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Vtrumque tangitur *Luc.* 16. g. in parabola diuitis, & Lazari, vbi dicit Abraham: Recordare, fili, quia recepisti bona in vita tua: & Lazarus similiter mala, id est, tu bibisti vinum, & ipse aquam: Nunc autem hic consolatur; tu verò cruciaris, id est, ipse modò bibit bonum vinum æternæ iucunditatis; tu verò bibis aquã infernalis pœnalitatis. i Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilææ.] Sicut diximus, aqua tribulatio est, siue tristitia. Vnde *Psal.* 68. Saluum me fac, Deus, quoniã intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Vinum autem est exultatio, siue lætitia. Vnde *Eccl.* 4. e. Vinum, & musica lætificant cor. Signum autem idem est, quod manifestatio præsentiæ Christi. Vnde cùm tribulatio mutatur in exultationem, signum est, quòd Christus est præsens. K Et] in hoc [manifestauit gloriam suam] quia nihil ita ostendit præsentiam Christi esse cum homine, sicut lætitia in tribulatione. Ideò ibant Apostoli gaudẽtes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *Actuum* 5. g.

l Et crediderunt in eum Discipuli eius] id est, illi, qui sunt de schola, & doctrina ipsius, qui s. patientiam, atque lætitiam habent in tribulatione. *Matth.* 5. a Gaudete, & exultate in illa die s. tribulationis, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. m Post hæc, &c.] Secunda pars huius capituli, in qua agitur de descensu Christi, & mora eius in Capharnaum. Sed quæritur, quare descendit illuc, cùm statim oporteret eum iterum ascendere in Ierusalem, eo quod prope erat Pascha? Ad hoc respondet *Chrys.*

fecit initium signorum Iesus in Chana Galilææ, & k manifestauit gloriã suam: & crediderunt in eũ Discipuli eius. m Post hæc n descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius, & o Discipuli eius,

dicẽs, quia nolebat matrem diu circumducere, nec volebat eam solam dimmittere, quã volebat in omnibus honorare: ideò descendit illuc cum matre, vt ea ibi relicta, ipse postea ascenderet in Ierusalem. Dicit ergo. [Post hæc,] quæ facta sunt in nuptiis. n Descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius,] id est, cognati eius.
o Et Discipuli eius,] qui non erant fratres eius, vt eis ibi relictis, ipse ascenderet in Ierusalem, quia illos secum ducere non volebat modò. Ideò dimisit eos Capharnaum, vbi cum matre manere consueuit. Vnde sequitur.

A Et ibi

Moraliter. m Post hæc descendit Capharnaum, & mater eius, & fratres eius, & Discipuli eius.] Iuxta literam instruit nos moraliter de honore parentum, & cura, & procuratione eorundem: quia propter honorem matris, vt dicit *Chrysostomus*, venit in Capharnaum. *Exod.* 20. b. Honora patrem tuum, & matrem tuam, &c. *Tob.* 4. b. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: Memor enim esse debes, quæ, & quanta sit passa pericula propter te in vtero suo. *Eccli.* 3. a. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. *Augustinus in libro de decem chordis*: Ipse numerus septenarius secundæ tabulæ tanquam septem chordarum, incipit ab honore parentum. Ad parentes enim suos homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum amicitia sumit exordium. Quisquis autem suis parentibus non defert honorẽ, quibus parcere poterit? Et valet etiam ad quæstionẽ de præceptis. Item in hoc, quòd Christus iturus ad prædicandũm in Ierusalem, dimittit matrem, & fratres in Capharnaum, instruit Prædicatores vt non circumducant mulieres, nec carnali affectu se onerent. *Deuteronom. cap. trigesimotertio* a. Qui dixerunt patri, & matri, nescio vos, & fratribus, ignoro illos, & nescierunt filios suos hi custodierunt eloquium tuum. Vnde *Exod. capitulo quarto* 1. voluit Angelos occidere Moysen, quia ducebat secum filios & vxorem. Aliter exponitur. Per Capharnaum potest intelligi status Virginum, & Religiosorum. Notandum enim, quòd in hoc capitulo: Primò significatur status coniugatorum per nuptias: Posteà significatur status Virginum, & Religiosorum per Capharnaum: Status Prælatorum, & Doctorum per Ierusalem, & templum, vnde expulit ementes, & vendentes. Qui tres status significantur per Noe, Daniel, & Iob. *Ezech. capitulo decimoquarto* e. Et Petrum, & Iacobum, & Ioannem. *Matth. capitulo decimoseptimo* a. Et per lectum, & molam, & agrum. *Matth. capitulo vigesimoquarto* d. Dicit ergo, quòd Iesus descendit in Capharnaum, quod interpretatur villa pulcherrima, vel ager pinguedinis, siue ager benedictionis, & significat Religionẽ, vel statum Religiosorum qui habent pulchritudinem operis in conuersione, pinguedinem cordis in oratione, & contemplatione, & benedictionem in aliorum exhortatione, & prædicatione. Religio enim non solùm munit suos, & custodit, & ideò villa dicitur; sed etiam fructificat aliis, & ideò ager potest dici. *Cantic. cap. septimo* d. Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Et loquitur propriè, quia villa contemplationis vult habere cõmorantem: ager autem prædicationis vult habere egrediẽtem. *Ezech. capit. primo* d. Animalia ibant, & reuertebantur. *Iudic. cap. quinto* c. Stellæ manentes in ordine, & in cursu suo aduersus Sisarã pugnauerunt. Quia illi Prædicatores maximè vincunt diabolũ, qui non tantùm currunt ad prædicationem, sed stant etiã aliquãdo in ordine suo ad custodiã sui, & discussionẽ. Et talis anima est verè sposa Christi, Moralit.

* quia

a Et ibi manſerunt noo multis diebus] tunc, id eſt, illa vice. Et quare tunc ita paruam moram fecit cum matre ſua, ſubdit cauſam.

b Et, id eſt, quia. c Prope erat Paſcha Iudæorum] qoando oportebat Iudæos conuenire ad diem feſtum ſecundum præceptum *Deuter.capitulo duodecimo.*

a & ibi manſerunt non multis diebus. b Et c prope erat Paſcha Iudæorum, & d aſcendit Ieroſolymam Ieſus], & e inuenit in templo f vendentes boues & oues, & columbas, & g nummularios ſedentes.

d Et aſcendit Ieroſolymam Ieſus] vt legem impleret, quæ hoc iuſſerat: & vt multitudinem ad docendum inueniret, qui cauſa ſalutis omnium venerat., Vnde *infrà* 18.d. Ego palam locutus ſum mundo: Ego ſemper docui io Synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt. Duo ergo ſignificat, quæ obſeruanda ſunt Prædicantibus, populus, & locus.

e Et inuenit in templo.] Argumentum, quòd primò veniebat ad templum, quod eſt locus orationis.

f Vendentes boues, & oues, & columbas.] Quia quidam delungè venientes ad templum in die feſto, ſecundum præceptum *Deuteronom. cap. duodecimo* a. apta ad immolandum animalia ſecum deferre non poterant: ideò iſti talia animalia vendebant in templo: quia propter anguſtiam temporis, & multitudinem, quæ conuenerat, cariùs tunc vendere poterant. Forſitã autem iſti Sacerdotes hoc procurabant, vt haberent multas oblationes, ſecundum illud *Ezech.* 44.a. Poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in Sanctuario meo vobiſmetipſis. Boues autem, & oues, & columbas potiùs vendebant: quia hæc animalia pertinẽt ad ritum ſacrificiorum. Sed quia non omnes diuites erant, nec denarios præſtò habebãt ad emendas hoſtias: ideò alij peiori genere auaritiæ permoti fuerunt ibi, qui denarios non apertè ad vſuram commodabãt, quia hoc prohibitum fuit. *Deut. cap.* 23.d. ſed aliqua munuſcula accipiebant, facientes vſuram velatam. De quibus dicitur *Ezech. cap.* 13.c. Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis. Et illi dicuntur nummularij, quaſi largientes nummum. Et hoc eſt, quod ſequitur. g Et nummularios ſedentes] ad tabulas, vbi denarij iacebant, ſicut modo eſt Campſorum

Moralit. * quia eſt, & Lia, & Rachel; Martha, & Maria. Et talis optimam partem elegit, quia bona eſt pars actiuorum; melior contemplatiuorum: ſuperior eſt illa, quæ claudit vtrumque, ſcilicet, quæ fœcunditatem matris habet in prædicatione; & tamen puritatem virginitatis non amittit, ſed cuſtodit eam in contemplatione. Ad hunc locum deſcendunt cum Ieſu mater eius, & fratres, & Diſcipuli, qoia in Religione ſunt tria genera hominum. Maiores, vt Prælati, & coæquales, & minores. Matres facit pietas compaſſionis, & ſollicitudo educandi, & nutriendi, quæ competit Prælatis. *primo Theſſal. ſecundo.* b. Facti ſumus paruuli in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Fratres facit cõmunitas vitæ, & concordia in conuerſatione. Frater enim fratri debet per omnia ſimilari, ſicut dicitur de Chriſto *Hebræorum ſecundo* d. Debuit per omnia fratribus ſimilari. Et *Apocal.*1. c. Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno: Diſcipulos autem facit obedientia, & humilitas. *Matth.* capitulo vndecimo d. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Sequitur.

a Et ibi manſerunt non multis diebus,] quia etſi diu maneant quidam præ amore, moras non ſentiunt. *Geneſ. cap.* vigeſimonono d. videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. *Bernardus.* Quòd ſi plus vna hora portaoi pondus diei, & æſtus, præ amore non ſentio.

a Et propè erat Paſcha Iudæorum, & aſcendit Ieroſolymam Ieſus.] Iuxta litteram inſtruimur per hoc, quod intrãtes villam, primò debemus petere Eccleſiam, ſi poſſimus, vt oremus. [Moraliter] autem per hoc, quòd Chriſtus in Paſcha ſolebat aſcendere in Ieruſalem, ſignificatur, quòd in illius mentem Chriſtus aſcendit, qui eſt in tranſitu de vitiis ad virtutem, vel de virtute in virtutem: & pacificè quãtum ad alios viuit, *Sapient.* capitulo primo a. Non habitat in corpore ſubdito peccatis. *Pſalm.*75. In pace factus eſt locus eius. Sequitur.

a Et inuenit io templo vendentes boues, & oues, & columbas, & numularios ſedentes] Templum Dei eſt Eccleſia, in qua quidam vendunt, vt Giezi 4. *Reg. cap.* 5.g. Alij emunt, vt Simon. *Actuum cap.* 8.d. Et vtrique maledicti ſunt. Vnde dicit Petrus ad Simonem: Pecunia tua tecum ſit in perditionem., Tanguntur autem hic quatuor genera Simoniæ. Bos enim eſt animal ordinatum ad laborem, & ſignificat illos Simoniacos, qui promittunt, & exhibent laborioſa ſeruitia pro præbendis. Quales ſunt quidam Aduocatorum. Et hoc ſatis bene tangitur *Prouerbiorum cap.* 14. a. Vbi non ſunt boues, id eſt, talia ſeruitia laborioſa promittentes, præſepe vacuum eſt: quia illi non habent præbendas multas; vbi autem plurimæ ſegetes, id eſt, præbendæ plures, & pingues, manifeſta eſt fortitudo bouis, id eſt, labor, & ſollicitudo, quem habuerunt de habendis præbendis. Vnde dicit *B. Bernardus.* Circuit ſedulus explorator, blanditur, ſequitur, obſequitur, ſimulat, & diſſimulat, miſeráque ſuffragia mendicare non erubeſcit, manibus, & pedibus repens, ſi quo modo tandem ſeſe ingerere valeat in patrimonium Crucifixi. De talibus dicitur *Iob cap.*21. b. Bos eorum concepit, & non abortiuit: quia præbendam obtinuit, quam concupiuit. Tales boues ſunt cornupetæ, quia iſti Aduocati omnes impetunt, & nemini parcunt: Vnde magis deberent recludi, quam promoueri. *Exod. cap.* 21. c. Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudiuſtertius, & conteſtati fuerint Dominum eius, id eſt, Prælatum eius, nec religauerit eum, occideritque virum, aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & Dominum eius occident. Vnde patet multos Prælatos dignos occiſione, qui non tales coërcent, ſed magis promouent, ſicut dicitur *Ezech. cap.* 2. Poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in Sanctuario meo vobiſmetipſis, id eſt, propter ſeruitia, & commoda vobis ab eis exhibita. De talibus etiam dicitur *Oſea cap.* 12. d. Fugit Iacob in regionem Syriæ, & ſeruiuit Iſraël in vxorem, id eſt, pro vxore, & in vxorem ſeruauit. Per Iacob curiales Clerici, & Aduocati ſignificantur ſe inuicem ſupplantantes, & luctantes, vt aliquid accipiant. Vnde fugiunt à ſcholis in regionem Syriæ, id eſt, ſublimis alicuius, & magni Prælati, vt vxorem, & vxorem habeant, id eſt, præbendam, & præbendam. Iſti ſignificantur per illos, qui in templo vendunt boues, quia tales vendunt laborem ſuum, & ſeruitium pro præbendis. Alij ſunt, qui vendunt ſimplicitatem, & innocentiam ſuam ſimulatam, quæ deſignatur per oues, vt hypocritæ, qui nihil habent de oue niſi pellem. De quibus *Matth. cap.* 7. c. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, &c. Iſtud vitium intantum præualuit, vt etiam in priuatis confeſſionibus decipiant Prælatos. Et hoc ſignificatur *Geneſ. cap.* 27.c. vbi Iacob ſubornans ſe pellibus hedinis, quæ deſignant habitum pœnitentis, ſurripuit benedictionem. Et *Ioſue cap.* 9.a. Gabaonitæ obumbrauerunt ſe veteribus pannis, & panibus duris, vt haberent portionem cum filiis Iſraël. De his duobus generibus Simoniæ dicitur in *Pſal.*143. Oues eorum abundantes in egreſſibus ſuis, boues eorum craſſæ, quia tales pingues obtinent præbendas. Et per vendentes columbas ſignificantur tertij Simoniaci, qui dona Spiritus ſancti, & gratias vendunt, vt illi, qui pro quæſtu prædicant, vel dant Sacramenta. Spiritus enim ſanctus ſignificatur per columbam. Vnde *Geneſ.*8.b. Columba ramum oliuæ attulit in arcam, qui eſt ſignum reconciliationis, & pacis: quia Spiritus ſanctus affert pacem in Eccleſiam, & in animam: & dona eius reconciliant nos Deo. Per nummularios ſignificantur illi, qui vel mutuo, vel pretio emunt bona Eccleſiaſtica: vel illi, qui aliqua commutatione inhoneſta introducuntur. Sed nota, quòd nummularius duobus modis poteſt etymologyzari. Primò, quaſi nummum largiens. Secundò, quaſi nummum iuxta larem abſcondens. Secundum primum modum tanguntur illi, qui emunt redditus Eccleſiarum pretio. Vnde 2. *Macch.*4.a. Ambiebat Iaſon frater Oniæ ſummum Sacerdotium, adiitóque Rege promiſit ei argenti talenta trecenta ſexaginta. Item 2. *Paralip.*26. de Ozia, qui officium Regale commutare voluit in Sacerdotale. Secundum aliam etymologiam, qua nummularius dicitur quaſi nummum iuxta larem abſcondens, tanguntur illi, qui licet canonicè intronizati; tamen redditus Eccleſiarum non erogant pauperibus; ſed in theſauros accumulant, & abſcondunt. De quibus dicitur *Apocal.*17.b. Vidi mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine

Quatuor genera Simoniæ

A eſt Csmpſorum. *a* Et cùm fociſſet quaſi flagellum de funiculis] ad correctionem. Et ideò non gladium, vel fuſtem accepit: quia iſta magis ſunt ad vindictam, quàio ad diſciplinam.

b Omnes] qui prædicta faciebant.

c Eiecit de templo,] id eſt, de atrio templi. Fugeruot enim, vel propter percuſſionem, vel propter terrorem: quia fortè hominea non percuſſit de flagello, ſed terruit: ſed eia pecora percutiendo, & mioando expulit. Vnde ſequitur.

Et *a* cùm feciſſet quaſi flagellum de fuoiculis, *b* omnes *c* eiecit de templo, *d* oues quoque & boues: *e* nummulariorum effudit æs, & *f* menſas ſubuertit. Et his, *g* qui columbas vendebant, dixit: Auferte iſta hinc, & *h* nolite facere domom Patris mei domum negotiationis.

d Ooes qooqne, & bones] eiecit. Dicitur autem, qoòd quidam radij claritatis exibant à facite eius, quibus exterriti illi homioes fugiebant à conſpectu eius, non valentes ei reſiſtere. *e* Et nummulariorum effodit æs. Et] id eſt, qoia

f Menſas ſubuertit,] quia ſubuerſis menſis, æs, quod deſuper erat, effuſum eſt. Probabile enim eſt, quòd in pecunias manos non extenderit.

g Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte iſta hioc] hìc eſt punctum. Et nota, quòd venditores columbarum leuius tractat: quia columbas in templo circumferre non ita inhoneſtabat templom, ſicut boues, & oues, qui faciebant ſtabulum de templo. Vnde in littera Græcorum habetur. [Et eiecit tabularios, & menſularios.] Hoc autem, quod ſequitur. *h* Et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.] refertur ad omnia præcedẽtia. Vel poteſt dici, quòd tantùm refertur ad venditorea columbarum, quibus manſuetiùs loquitur, alios namque de flagello expulit. Et eſt hic argumentum, qnòd prohibendi ſunt, qui in atriis faciũt negotiationes ſuas, ad litterã, & in templia. *Iſa.* 56. e. Domus mea domus orationis vocabitur. *Auguſt.* In oratorio nemo aliquid agat, niſi ad quod factom eſt, vnde & oomen accepit. *Zach. vlt.* d. Non erit mercator vltrà in domo Domini, *Nehemiæ* 13. a. Malum mihi viſum eſt valdè, qnod

A fecerat

Moralit. * Martyrum Ieſu, id eſt, de diuitiis ſanguine Chriſti, & Martyrum acquiſitis. *Chryſoſtomus.* Diuitiaa non ideò accepiſti, vt eas ſubfodeas; ſed vt eas diſtribuas. Si vellet Deus eas cuſtodiri, nequaquam eas hominibus dediſſet; ſed dimiſiſſet vtique io terra iacentes manere. Sequitur.

a Et cùm feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes eiecit.] In hoc innuitor, quòd Prælatos omnes tales debet amouere ab Eccleſia flagello correctionis, & animaduerſionis: quia omnis Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. 1. *Mach.* 4 c. Elegerunt Sacerdotes ſine macula voluntatem io lege Dei hebentes, & mundauerunt Sancta, & lapides contaminationis proiecerunt, id eſt, non idoneas perſonas amouerunt ab Eccleſia, & bonas plantauerunt, vt de lapidibus viuis ædificetur domus Dei, ſicut dicitur 1. *Petri* 2. Narrat autem Ioſephos, quòd quando Romani vendiderunt Sacerdotium, ſtatim ignis perpetous extinctus eſt, vt habetur 2. *Machabæorum* 1. Sic quia tales hodie iotroducuntur in Eccleſiam, ignis Spiritus ſancti iam non ardet in Eccleſia; ſed refriguit charitas abundante iniquitate, vt dicitur *Matthæi* 24. b. Flagellum autem, quo tales debent eiiei, debet habere triplicem funiculum. Primus eſt charitas diligens ſalutem proximi. Secundus eſt zelus iraſcens contra vitia proximi. Tertius eſt innocentia, ſiue ſerenitas conſcientiæ, ne poſſit reprehendi de ſimili, de quo alium reprehendit. Hic triplex funiculus alligatur baculo anctoritatis: & fit flagellum, quo expelluntur minùs idoneæ perſonæ ab Eccleſia Dei. De primo dicitur 2. *Corinth.* 5. c. Charitas Chriſti vrget oos. De ſecundo dicitur *Pſalm.* 118. Vidi præuaricantes, & tabeſcebam, &c. Item *Pſalm.* 72. Tabeſcere me fecit zelus meus. Item *Pſalm.* 72. Zelaui ſuper iniquos, &c. De tertio dicitur 1. *Corinth.* 4 a. Nihil mihi conſcius ſum. Et *Matth.* 7. a. Quid videa feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo too non vides? Et 2. *Corinth.* 5. b. Scientes timorem Domini hominibus ſuademus; Deo autem manifeſti ſumus: ſpero autem & in conſcientiis veſtris manifeſtos noa eſſe. Hic eſt triplex funiculus, qui difficilè rumpitur. *Eccleſiaſt.* 4. c. Quia ſi reprehenſio Prælati ſic ſit diſpoſita, nullus ei poterit reſiſtere. *Oſeæ* 11. b. In funiculis Adam traham eos, &c. Vel aliter funiculi ſunt peccata, ſiue perplexitates peccatorum. *Pſalm.* 118. Fones peccatorum circumplexi ſunt me, quibus trahitur peccator ad infernum: Similiter perplexitatibus ligatur, ne poſſit facere bonum. *Prouerbiorum*, *capitulo quinto* d. Funibus peccatorum ſuorum quiſque conſtringitur. De his funiculus facit Dominus flagellum, quando peccatori peccata conuertit in tormentum: vt ſic ipſa peccata eum eiiciant à peccatis. Vnde *Ieremiæ capitulo ſecundo* d. Arguet te malitia tua, & auerſio tua increpabit te. Et ſecundo *Machabæor. capitulo nono.* b. de Antiocho dicitur, quòd cùm ipſe fœtorem ſuum iam ferre non poſſet, ait: Bonum eſt mortalem eſſe ſubditum Deo. Per iſtud flagellum eiicit Dominus de templo ſoo, id eſt, de corde alicuius peccatoris conuerſi ad pœnitentiam, oues & boues, & columbas, & æs. Per ouem intelligitur hypocriſis, & ſimulata innocentia. Per bouem pigritia, & immunditia. Per columbam, quæ volat, elatio, & ſuperbia. Per æs intelligitur cupiditas, & auaritia. Hæc omnia debent eiici ab anima, quæ eſt templum Dei, vt dicitur primo *Corinth.* ſexto d. Vel aliter: Oues in Eccleſia ſunt hypocritæ Sacerdotes, & ignari, quia amouendi ſunt: quia ſi cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt, vt dicitur *Matth.* capitul. decimoquinto b. Tenentur enim Sacerdotes, vt ſciant diſcernere inter lepram, & lepram, *Malach.* capitulo ſecundo b. Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam. Per boues intelliguntur illi, qui nimis inhiant terrenis laboribus, & negotiis ſæcularibus. De quibus dicitur *Lucæ*, capitulo decimoquarto b. Iuga boum emi quinque, & eo probare illa, id eſt, omnem ſenſum meum excitare in terreno labore. Secundo *Timoth.* ſecundo a. Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis. Omnes ergo tales eiiciendi ſunt. Vnde ſequitur.

d Oues quoque & boues] eiecit, ſupple.

e Et nummulariorum effudit æs, & menſas ſubuertit.] Nummularij ſunt, qui in Eccleſia quærunt, quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti, contra Apoſtolus *ad Philip.* capitulo ſecundo c. Æs eorum effundere, eſt quæſtium eis ſubtrahere: Menſas ſubuertere in quibus lucrati ſunt, eſt beneficia eis auferre. *Iob*, capitulo vigeſimo c. Diuitias, quas deuorauit, euomet, &c. Sed cauere debet Prælatus, ne illectus pecunia, accipiat ab eis partem, vt ſinat eos permanere in vitiis ſuis, & inquinare domum Dei: quia Chriſtus effudit æs eorum, non accepit. Et de boc dicit *Bernardus ad Eugenium*: Tu flagellum tenes, timeant nummularij, nec fidant in nummis ſed diffidant: abſcondant æs ſuum à te, ſcientes effundere, quàm accipere paratiorem.

f Et his, qui columbas vendebãt, dixit: Auferte iſta hinc.] Columba non habet amaritudinem fellis in epate, & non multam conſtructionem faciens in nido, & gemit pro cantu. Columbas ergo vendunt, qui gratiam manſuetudinis, vel aſperitatis vitæ, vel gemendi, & plorandi, aliquam aliam gratiam ad oſtentationem, & inanem laudem conuertunt, vt hypocritæ. De quibus dicitur *Matth.* 23. a Omnia opera ſua faciunt, vt videãtur ab hominibua. Vnde *Auguſt.* inducit hypocriſim loquentem, in libro de conflictu vitiorum, & virtutum: & dicit hypocriſis, quia nihil boni in abſcondito facis, ne à cunctis cognitus deſeraris, finge te foris eſſe, quod intùs non appetis. His dicit Chriſtus. [Auferte iſta hinc,] qoaſi dicat, in talibus intentionem veſtrã mutate, quia ſic dicit *Auguſt.* Simulata æquitas non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas. Hoc eſt crimen peſſimum, de quo accuſabat Ioſeph fratres ſuos apud patrem ſecundũ *Richardum de ſancto Victore. Gen.* 37. a. *h* Et nolite facere domum Patris mei, &c.] Tribus modis fit domus Dei domus negotiationis. Primo modo, quando perſonæ Dei tractant negotia. Et hoc eſt contra illos, qui in Eccleſia Dei, in religione maximè negotiationes exercent, & cauſas, & litigia tenent, & habent. *Pſalm.* 70. Quoniam non cognoui negotiationem, introibo io potentias Domini. 1. *Corinth.* 6. b. Iam quidem omnino delictũ in vobis eſt, eo quod iudicia habeatis inter vos. *Bernardus ad Eugenium.* Qui dicunt, quod decelſitudine ſedis ſit iudicare, & ligantes audire, puto quòd non monſtrabunt, vbi alicubi quiſpiam Apoſtolorum iudex ſederit hominum, aut diuiſorum terminorum, aut diſtributor

* terrarum

A fecerat Tobias, & proieci vasa domus Tobiæ foras de Gazophylaio. *Psalm.* 70. Quoniã nõ cognoui negotiationem, introibo in domum Domini. Et nota, quòd sicut dicit *Augustinus*, si talia prohibet Deus fieri in loco orationis, quantò magis potationes, & cætera grauiora. *Ierem.* 7. g. Posuerunt offendicula sua io domo, in qua inuocatum est nomen meum. Et *eodem* b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, dicit Dominus. Hic autem quæritur primò, quare in isto facto duriùs processerit Christus, quàm alibi: cùm tamen duriùs videator debuisse agere contra eos, quando contumeliam, & conuitium passus est ab eis, qui Samaritanum, & Dæmonium habentem eum dicebant, *infrà* 8. f. Ad hoc respondet *Chrysostomus*, quòd quia Christus in Sabbato curaturus erat, & multa facturus, quæ videbantur Iudæis contra legem esse: ideò in principio suæ prædicationis, vt remoueat hanc suspicionem, zelom assumpsit pro domo Dei: quia qui sic zelat pro domo Dei, Dominatori domus non est contrarius. Sed ne aliquis crederet, quòd illud faciendo simularet magis zelum, quàm haberet, ideò non fecit istud simpliciter, sed periculosè: quia non simpliciter eiecit, sed mensas subuertit, & argentum effudit. Si enim hypocrita fuisset, mouisset solùm; in pericula verò nõ se immisisset inter caupones furentes, & plebem negociatorum irrationabilem, quam damnificabat. Secundò quæritur, cùm bis hoc factum fecerit, & de vno illorum dicatur hic, & de alio *Matth. capitulo vigesimoprimo* b. quod istorum fecerit priùs? Ad hoc respondeo, quòd secundum textum, & secundom *Chrysostomum*, & secundum *Augustinum*, hoc, quod dicitur hic, factum est in Pascha sequenti post Baptismum Christi in initio suæ prædicationis, illud autem, quod dicitur *Matthæi, capitulo vigesimo primo*, factum est imminente tempore Passionis, quinta, scilicet, die ante Passionem suam. Tertiò quæritur de diuersitate istius facti, & illius. Hic enim habetur: Nolite facere domom Patris mei domum negotiationis: Ibi autem habetur: Fecistis illam speluncam latronum. Item hic dicit, quòd fecit flagellum; ibi de flagello non loquitur. Ad hoc dicit *Chrysostomus*, quòd Christum decuit in initio suæ prædicationis mitiùs, & modestiùs arguere: Vnde dicit Domum negotiationis; Postea verò duriùs: Vnde dixit: Speluncam latronom. Ad aliud dico, quòd potest esse, quòd vtrobique fecit flagellum, licet non legatur. Vel meliùs potest solui, quia primò, & secundò fecit flagellum; sed flagellum non exprimit in secunda eiectione, ad significandum, quòd quosdam in præsenti percotit flagello disciplinæ, secundum illud *Hebræor. capitul.* 12. b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Et *Apocalip.* 3. d. Ego, quos amo, arguo, & castigo. In futuro autem non percutit ad correctionem, sed ad perpetuam damnationem: Vnde genus flagelli non exprimit, ad significandum, quod non potest exprimi. Vel aliter potest dici, quòd in prima eiectione decuit, vt qui mansuetus fuit in verbo, esset durus in facto: vt simul essent misericordia, & veritas, quia & mansuetè eis dicit: Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis; & tamen cum mansuetudine verbi adhibuit seueritatem flagelli. *Psalm.* 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. *Prouerb.* 3. a. Misericordia, & veritas non te deserant. In secunda autem eiectione, vbi durior fuit in verbo, vocans eos quasi latrones, decuit vt mitior esset in facto: Vnde ibi non fit mentio de flagello.

a Recordati verò sunt] vel post mansuetudinem, vel tunc etiam secundum *Chrysostomum*.

b Discipuli eius] qui secum erant, non Pharisæi. c Quia scriptum est] in *Psal.* 68. d Zelus domus tuæ comedit me.] Quod quidam exponont, id est, causa meæ Passionis fuit. Sed meliùs exponitur.

e Comedit me,] id est, pungendo, vt ita facerem impulit. Vnde *Gloss. Augustini.* Bonus zelus est feruor animi, quo mens abiecto humano timore pro defensione veritatis accenditur, ab eo comeditur: qui quælibet praua, quæ viderit, corrigere satagit; si nequit, tolerat & gemit. Sed cauendum est, ne attribuatur aliquid Christo imperfectum. Sicut enim in fide Christus perfectionẽ Ipsius fidei habuit, & non imperfectionem; ita & in ira zeli non habuit turbationem, quæ imperfectionem relinquit in subiecto; sed essentiam ipsius virtutis habuit. Determinato autẽ, qualiter Discipuli deuoti se habebant ad hoc, quod fecit, determinat qualiter se habuerunt Pharisæi indeuoti, dicens.

terrarum. Stetisse denique Apostolos iudicandos, sedisse iudicantes non lego, erit illud, non fuit. In huius vitij detestationem respondit Christus cuidam. *Lucæ* 12. b. Homo quis me constituit Iudicem, aut diuisorem inter vos? Secundo modo faciunt domum Dei domum negotiationis, qui res domus Dei, ita expendunt, & dant parentibus, ac si eas negotiando acquisiuissent. Contra quos dicit *Bernard.* Moralit.

a Recordati verò sunt b Discipuli eius, c quia scriptũ est: d Zelus domus tuæ e comedit me.

Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegij crimen esse dignoscitur: Sanè patrimonia sunt pauperum facultates Ecclesiarum: & sacrilega illis crudelitate surripitur quidquid ministri, & dispensatores, non vtique Domini, vel possessores, vltra victum accipiunt, & vestitum. Tertiò domum Dei faciunt domum negotiationis, quando ad litteram in Ecclesiis tractant negotia secularia, vbi deberent attendere spiritualibus. *Augustinus.* In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est. *Genes.* 28. d. Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli, quasi dicat, non est domus mendaciorum, & nugarum, vel negotiationum. *Augustinus in sermone quodam de tenendo silentium in Ecclesia.* Quanta sollicitudine obseruamus, quando nobis corpus Christi ministratur, vt nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat: tanta sollicitudine obseruemus, ne verbum Dei, quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus, aut loquimur, de corde nostro exeat.

a Recordati verò sunt Discipuli, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.] Boni subditi quando vident dispositionẽ Prælati corrigentis, ex hoc ipso perpẽdunt, quo animo corrigat: verum, scilicet, trahat eum zelus, vel furor, vel ostentatio dominij. Hæc enim tria consueuerunt diuersos Prælatos diuersimodè mouere ad corrigendum. De furore dicitur *Iob* 16. b. Collegit furorem suum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus suis. Et *Psalm.* 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Tales enim non sibilum leuis correctionis; sed flatum furoris spirant in subditos. Et tales magis vrunt, & consumunt viorem gratiæ, & boni operis in subditis flatu suo: sicut draco, qui flatu suo vrit, & consumit, maximè herbas, id est, nouellas animas nouitiorum. Contra illos autem, qui volunt ostentare Dominium dicitur *Luca* 22. c. Reges Gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent in eos, benefici vocantur: vos autem non sic. 1. *Petr.* 5. a. Non vt dominantes in Clero, sed forma facti gregis ex animo. Et *B. Bernard. ad Eugenium.* Planum est, inquit, Apostolis interdicitur dominatus: Igitur & tu tibi vsurpare non aude, aut dominans Apostolatum, aut apostolicus dominatum, planè ab alterutro prohiberis. Si vtrumque simul habere voles, perdes vtrumque. Alioquin non te exceptum putes de numero illorum, de quibus conqueritur Deus: Ipsi regnauerunt, & non ex me. *Osea* 8. a. De tertiis, qui ex zelo, non ex furore, vel dominio corrigunt, vt dicitur hic. [Zelus domus tuæ comedit me.] Et *Isa.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, id est, correctio de incendio zeli, & charitatis, & flos de radice eius ascendet, quia talis correctio fructifera, & vtilis est. Et dicit.

c Comedit me] id est, me quasi consumpsit, sicut dicit *Psal.* 118. Tabescere me fecit zelus meus, quia istud mirabiliter cruciat, & extenuat, ad litteram, bonos Prælatos *Psal.* 118. Vidi præuaricantes, & tabescebam. 2. *Corinth.* 11. f. Præter ea, quæ extrinsecùs sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum: quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, &c. Et dicit *Gregor.* quòd nullum sacrificium ita placet Deo, sicut zelus animarum. Vel aliter. Zelus domus Dei comedit illos, qui vsque ad mortem zelant Ecclesiam Dei, qui pro Ecclesia morti, vel periculo mortis se exponunt, sicut Mathatias, & filij sui. 1. *Macb.* 2. c. Vidit Mathatias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram. Simile habetur *Num.* 25. c. de Phinees. Sic etiam exponitur de Christo.

d Zelus domus tuæ] id est, zelus, quo zelaui domum tuam: vel quo Iudæi zelati sunt in me.

e Comedit me] id est, fuit causa meæ Passionis, quia Sacerdotes ex hac eiectione zelum inuidiæ, & odium inexorabile conceperunt in Christum, propter oblationes, quas amiserunt pro hoc facto. *Zach.* 1. c. Zelatus sum Ierusalem

B a Responderunt ergo Iudæi]non verbis, sed facto ipus. b Et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?]id est, quod signum ostendis, vt per illud demonstres te babere potestatem talia faciendi in domo Domini? Hic quæritur, quare ipsi ita patienter tulerunt, præcipuè cùm auari magis offendantur de effusione rerum, quàm proprij sanguinis? Item quare non sunt offensi de hoc, quòd dixit se filium Dei, cùm dixit: Nolite facere domum Patris mei, &c. cùm *infrà* 8. g. etiam pro hoc solo voluerunt eum lapidare. Item *Matth.* 21. b. post huiusmodi factum exasperati sunt grauiter in eum, & non hic? Ad primum soluit *Chrysost.* quòd isti pro turpi lucro suo intercisio dolentes simulauerunt auaritiam, & signum in dolo quæsierunt ab eo: vt eum sic cessare facerent à persecutione eorum, & vt in signo faciendo eum occuparent. Ad aliud respondeo, quòd cùm hic diceret, Deum Patrem suum non sunt offensi: quia credebant, quòd hoc simpliciter diceret, non Patrem naturaliter, sed adoptione, vel creatione, secundum quod in *Psalm.* 81. dicitur: Ego dixi: Dij estis & filij Excelsi omnes, sed infrà, vbi innuit paritatem, & Maiestatem, intellexerunt, quòd naturalem filium se esse diceret. Ad aliud dicendum, quòd *Matth.* 21. post eiectionem negotiatorum curauit infirmos, & ideò magis inuidia moti exasperati sunt; hic autem non ita, vbi tantùm expulsi sunt, quia stupebant ad nouitatem Et quia sicut dicit *Chrysost.* aliorum beneficia magis eos exacerbauerunt, quàm propria coouitia, quia in ære superabundabant.

a Responderunt ergo Iudæi, & b dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? c Respondit Iesus, & dixit eis: d Soluite e templum hoc, & in f tribus diebus excitabo illud. g Dixerunt ergo Iudæi: h Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc: & i tu in tribus diebus excitabis illud?

c Respondit Iesus, &c.] quasi dicat, vos quæritis signum, in qua potestate hæc faciam: sed ego non do vobis signum potestatis; sed dico vobis significationem huius facti: quia sicut templum hoc materiale vos inqoinatis, & ego emundo: ita templum corporis mei vos dissoluetis, & ego resuscitabo. Sic videtur continuare *Gloss. August.* Vel aliter.

d Soluite, &c.] quasi dicat, vos quæritis signum potestatis: sed non dabo vobis sigoum nisi humilitatis, & Passionis. Et hâbetur sicut *Matth.* 12. c. Generatio praua, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Dicit ergo.

d Soluite]id est, soluetis, sicut illud *infr.* 13. c. Quod facis fac citiùs, id est, facies.

e Templum hoc,]id est, significatum per templum hoc, siue corpus meum, quod est templû Diuinitatis, quod præsens est vobis. f Et in tribus, &c.]à morte quasi à somno. Pars autem ponitur pro toto, quia non totis diebus tribus naturalibus iacuit in sepulchro; sed partem Parasceues: & illa ponitur pro tota die: & noctem & diem Sabbati, & noctem Dominicæ: & diluculo eiusdem diei resurrexit. Incidit autem dubitatio, quare Dominus non ostendit eis signum, quod petebant: Item quare dedit eis non apertum, sed ænigmaticum responsum, quod neque Discipuli intellexerunt tunc? Respondeo. Non dedit eis signum, quia dolosam eorum mentem agnouit. Alia ratio est, quia simpliciter bonû erat eripere templum Domini à tanta inhonestate, & ideò signum super hoc non oportuit dare. Tertia ratio est, quia ipse zelus sufficiens erat signum virtutis. Ad id, quod quæritur: quare eis obscurè locutus est? Dicendum, quòd ipse loquitur secundum quod competit audienti: Ipsi enim imbeciles erant ad capiendum ardua, vnde non apertè locutus est, ne nimis asperarentur contra eum. Per hoc enim, quòd dixit. [Soluite templum hoc] significat, quòd Deitas habitabat in eo. Et per hoc, quòd dicit. [Excitabo] significat virtutem Resurrectionis. Et si hæc duo apertè dixisset, quòd scilicet, esset Deus, & quòd à mortuis esset propria virtute resurrecturus, scandalizati essent: Ideò hoc ænigmaticè significauit, vt post rei impletionem esset omnibus manifestum, quod dixerat obscurum. Hæc duo ostendit similiter Paulus de Christo. *Rom.* 1. a. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex Resurrectione mortuorum.

g Dixerunt ergo Iudæi,] quia quæ spiritualiter dixerat, carnaliter intelligebant.

h Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc.] Sicut dicit *Chrysost.* & *Augustinus*, loquuntur de ædificatione facta sub Zorobabel, non de illa, quæ sub Salomone. Illa enim in viginti annis completa fuit; ista in quadraginta sex, non quòd continuè per tot annos ædificaretur; sed quia tot anni fuerunt à die inceptionis vsque ad diem consummationis. i Et tu in tribus diebus excitabis illud] quasi d. A impossibile.

* & Sion zelo ioagno. Sequitur.

a Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?] Discipuli boni pro bono habent correctionem sui Prælati; sed mali quando corriguntur quærunt signum potestatis, vel sanctitatis, vel scientiæ. Et sunt duo genera talium, qui nolunt reprehendi. Quidam enim non patiuntur se corrigi nisi ab illis, qui potestatem habent prælationis, vel auctoritatem magnæ scientiæ, & sanctitatis. Vnde *Exod.* 2. c. Quis te constituit Principem, & Iudicem super nos? quasi dicat, vbi est auctoritas potestatis, vel signum excellentis scientiæ, vel operum. Et *Genes.* 19. b. Ingressus es, vt aduena, nunquid vt iudices? quasi dicat, aduena es, & exul, nec notus auctoritate, vel scientia, vel sanctitate. Sed mirabile est, quòd tales quærunt signum, cùm nihil dicatur eis, nisi quod manifestè est verum & bonum. Vnde *Chrysostomus*. O vltima insania, signóne opus erat, vt ea, quæ malè fiebant, cessare faceret, & domum Dei eriperet à tãta verecundia? Alij sunt, qui in quibuslibet reprehensionibus quærunt, quod Prælatus idẽ faciat, quod monet fieri: & nolunt facere, nisi ille faciat. Contra quos dicit Dominus *Matth.* vigesimotertio. a. Quæ dicunt facite; secundum opera verò illorum nolite facere. *Isaiæ* quinquagesimo. d. Si non inuenitur voluntas tua, vt loquaris sermonem contra Prælatum tuum murmurando & signum operis petendo: tunc delectaberis super Domino. Ista murmuratio contra Prælatum est solùm illud, in quo inuenitur *Iob* locutus fuisse, sicutipse dicit trigesimonono d. Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem. Exponit *Gregorius*, quod dixerat, quòd iniustè, & sine causa flagellaretur: Et ita dicunt incorrigibiles homines, quando disciplinantur. Moralit.

c Respondit Iesus, & dixit eis: d Soluite] id est, soluetis. e Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.] Nos sumus templum Dei, sicut dicitur 1. *Cor.* 6. d. & 1. *Cor.* 3. d. Et *Leu.* 26. b. Ponam tabernaculum meum in medio vestri: & non abiiciet vos anima mea. Hoc templum soluimus, & prophanamus per peccatû mortale 1. *Mach.* 2. a. Templum eius sicut homo ignobilis, vasa gloriæ eius captiua abducta sunt. Et 2. *Mach.* 6. a. Templum luxuria, & comessationibus erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisque ædibus mulieres se vltrò ingerebant. Sed hoc templum in tribus diebus excitatur, id est, in triplici cognitione scilicet, peccati ad detestandum, & cauendum, proximi ad subueniendum, & Dei ad diligendum. Vel tres dies sunt dolor pro delectatione peccati, pudor pro turpitudine, timor, ne recidiuet iterum pro ipsius peccati tenacitate, & hominis debilitate. Vnde *Psal.* 37. Cor meum conturbatum est, ecce dolor: dereliquit me virtus mea, inde timor: & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum, ecce pudor: quia verecundus homo præ verecundia non audet aliquem respicere, sed suffunditur facies, & oculi pudore. Vel tres dies, contritio, confessio, satisfactio. *Gen.* 40. c. Tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum. *Ionæ* 3. b. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, id est, à peccatis conuertetur. Et sic spiritualiter reædificabitur, quia destructio peccati est ædificatio templi. g Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, &c.] Verbum est desperantium, qui non credunt, quòd vitam bonam, quam longo tempore priùs acquisierunt, & per peccatum sequens amiserũt, subitò possit per pœnitentiã restaurari: qui duri sunt ad credendum Dei misericordiam, quæ excedit omnem culpam. *Eccl.* 3. d. Cor durum malè habebit in nouissimo: & qui amat periculum peribit in illo. *Iob* 22. c. Dicebant Deo: recede à nobis, & quasi nihil possit facere Omnipotens, æstimabãt illũ. Tales n. ideò omnino expellũt à se Deũ: quia de venia obtinenda, & gratia restauranda nõ confidunt, sicut Cain. *Gen.* 4. b. Vnde *Aug. in lib. de conflictu vitiorum, & virtutum*, ponens verba desperationis, dicit a

* Ecce

A impossibile est: & ideo multò impossibilius iudicassent, si apertè aliquid spiritualiter dixisset eis. a Ille autem &c. Hæc sunt verba Euangelistæ. Et occurrit hic multiplex quæstio de litera. Prima quæstio est, secundū quā rationem similitudinis loquitur de corpore suo tanquam de templo. Secunda quæstio est, quare ipse dat eis signū de Resurrectione, licet ænigmaticè, in facto, quod respicit honestatem templi potiùs, quàm in alio? Respondeo ad primum, quia templum est habitaculum Dei, in quo, exhibet charismata deuotis: Ideò corpus Christi dicitur templum, cui

G Deitas vnita est, & in Sacramentis corporis eius, tanquā in materia quadā redēptionis nobis exhibētur dona gratiarū. Itē secundū *Glo.* sumitur similitudo ex parte fabricationis templi, quia sicut tēplum quadraginta sex annis: ita corpus Christi quadraginta sex diebus, non dico organizatū, sed de exilibus organis, quæ habuit in instanti conceptionis ad notabilem quantitatē deductū est. Item sicut in templo acceptæ sunt oblationes; ita in Christo in Passione corporis eius omnis nostra actio & oratio est accepta. Vnde & orationes finiuntur: Per Dominū nostrū Iesum Christū. Ad secūdū dicēdū, quod nihil ita ostendebat Deitatē & potestatem, sicut suscitatio sui ipsius. Hoc enim maximum est, cùm creatæ virtutis nihil post mortem in corpore remaneat: & ideò cùm immediatus auctor templi sit Deus, cùm voluit ostēdere se auctorē templi, ostendit hoc per id, quod maximè Deitatis est manifestatiuum, dicens [Soluite templum, &c.] q. d. vos quæritis signum meæ potestatis: & ego do vobis signum licet obscurum meæ Resurrectionis, per quod me Deum cognoscere poteritis, cùm me resurrexisse videritis. Et habetur simile *Ioan.* 8 d. Quando exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, per Resurrectionem s. Ad quid autem dixerit hoc, ostendit subdens. b Cùm ergo, &c.] de corpore suo, quod s. à morte soluendum erat, & à se suscitandum. Propter hoc enim prædixerat illud, vt dicti eius recordarētur, & crederent. Vnde sequitur. e Et crediderunt Scripturæ] Prophetarum, qui prædixerant Christum tertia die resurrecturum. f Et sermoni] eius, huic s. Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. g Quem dixit Iesus] prophericè. Vnde cùm prophetia habeat cognosci, cùm euenerit, post Resurrectionem hoc intellexerunt & crediderūt. Antè enim non intellexerant, quia adhuc imbecilles erāt ad intelligendum, & infirmi ad credendum.

h Cùm autem, &c.] id est, in Paschali tempore festino, vel in diebus Paschalibus festiuis. Et sic ponitur singulare pro plurali. Vel dies festus specialiter dicitur dies primus & septimus. i Multi crediderunt in nomine eius,] id est, in virtute operante miracula per ipsum.

k Videntes signa eius, quæ faciebat,] quia Iudæi signa quærunt; Græci autem sapientiam. 1. *Cor.* 1. d. Inter Iudæos autem, vt dicit *Chrysost.* quosdam rudiores signa trahebant, rationabiliores verò prophetiæ. Et illi, qui à doctrina trahebantur, potiores erant illis, qui à signis. Vnde *Ioā* 20. g. Beati, qui non viderunt & crediderunt. Vnde dicitur de Discipulis, quòd crediderunt Scripturæ & sermoni Christi: de aliis autem dicitur, quòd crediderunt signis. Sed quia non est vera fides, quæ solùm à probatione miraculorū pendebat: ideò sequitur. l Ipse autem, &c.] id est, non confidebat de eis, ita vt committeret eis secreta suæ instructionis, & vt acciperet eos in testes Resurrectionis, & huiusmodi. Vel secundum *Gloss.* [Non credebat semetipsum eis] vt familiariter habitaret cum eis. m Eo quod ipse nosset omnes] tanquam Deus. *Psalm.* 7. Scrutans corda, & renes Deus. *Prou.* 16. a. Spirituum ponderator est Dominus. 1. Reg. 16. b. Deus intuetur cor. n Et quia, &c.] quia plus scit de homine, quàm homo de se.

o Ipse enim sciebat, quid esset in homine,] id est, quid est, vel esse potest in mente hominis. *Hebr.* 4 d. Omnia nuda & aperta oculis eius, &c.

Moralit. * Ecce vt cernis, mala semper consuetudine obligatus teneris, & conaris exurgere; sed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis: Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio imminet, de præsentibus emendatio nulla succurrit, nisi vt adamarentur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri sæculi oblectationes. a Ille autem, &c. Optimum est remedium contra obiectionem desperationis, quia quod Christus dicit de

a Ille autem dicebat de templo corporis sui. b Cùm ergo resurrexisset à mortuis, c recordati sunt Discipuli eius, d quia hoc dicebat, e & crediderunt Scripturæ f & sermoni, g quem dixit Iesus. h Cùm autem esset Ierosolymis in Pascha in die festo, i multi crediderunt in nomine eius, k videntes signa eius, quæ faciebat. Ipse l autem Iesus non credebat semetipsum eis, m eo quod ipse nosset omnes, & n quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse o enim sciebat quid esset in homine.

pœnitente, hoc dicit de tēplo corporis sui, i. de membro corporis sui. Vnde quādo Christus reædificat pœnitentem, tūc reædificat, & restaurat templum corporis sui. Christo ergo non est difficile nos restaurare, cuius sumus corpus, & mēbra. Sed quia hoc peccator excæcatus non recogitat, vel intelligit, donec fuerit à peccato curatus: ideò sequitur. b Cùm ergo, &c.] nō in capite, sed in membris, quod fit in iustificatione peccatorum. c Recordati sunt, &c.] imitatores, & disciplinati correptione eius.

d Quia hoc] de corpore suo, [dicebat.] Post iustificationē enim à peccatis considerat homo, quòd Dei gratia potuit resurgere in vnitatem corporis Christi. e Etiam virtutem Dei experti, [crediderunt Scripturæ] hoc promittenti, quia in Prophetis promittit remissionē peccati. *Ezech.* 18. f. Quacunque die ingemuerit peccator, &c. f Et sermoni, quē,] quia etiam hoc promittit in Euangelio. Talis Discipulus fuit Paulus, qui dicit ad *Tit.* 3. b. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos; sed secūdum suā misericordiā saluos nos fecit. Et *Psal.* 76. Et dixi nunc cœpi. q. d. quod antè capere nō poteram, cùm eram in peccato, iustificatus capio, & intelligo. *Psal.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Isa.* 64. b. descendisti, & à facie tua montes defluxerunt, à sæculo non audierunt neque auribus perceperunt. Cùm enim Deus descendit ad cor, & infundit gratiam, defluunt montes i. peccatorum obstacula, vel motus superbiæ. Et tunc audit homo, & intelligit, & sentit, quod nunquam senserat. sc. dulcedinem, & requiē serenæ conscientiæ, & quam dulce sit seruire Christo, & facile. *Matt.* 11. d. Iugum n. meum suaue est, & onus meū leue. Ideò peccatores decipiuntur, quia non credunt, nisi amaritudinē in seruitio Christi. *Psal.* 30. Qui videbāt me foras, fugerūt à me. Sed sicut dicit *Sap.* 8. e. Nō habeat amaritudinē conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiā, & gaudiū. *Bern.* Multi vidēt nostras cruces, sed non vident nostras vnctiones. Sequitur. h Cùm autē esset Ierosolymis, &c. Quādo Iesus est in Ierosolymis in die festo: tūc multi credunt propter signa, quia quando in tempore prosperitatis Christus se exhibet hominibus beneficum: tunc Deo seruiunt, sed hoc propter signa, i. propter ipsa prospera, quæ videntur homini esse signa amoris, cùm tamen magis sint econtrario, quia dicit *Gregorius*, quod cōtinuus successus temporalium bonorum est quoddam æternæ damnationis iudicium. Tales ergo credere videntur propter signa, qui & hic volunt habere læuam prosperitatis temporalis, & in futuro dexteram æternæ iucunditatis, sicut [illegible] *Cant.* 2. b. *Psal* 48. Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei, [illegible] in die turbulento, cùm non exhibentur hæc signa, tunc recedunt sicut dicitur: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Dupliciter enim peccant, vel cum illecti prosperitate tentantur à suis concupiscentiis, vel cum tempore aduersitatis tribulationibus franguntur. Luc. 8. b.

* Hi sunt duo insultus fortunæ, sicut dicit *Gregorius*. Et *Prouer.* 1. d. Auersio paruulorum interficiet eos, id est, tribulatio, & prosperitas stultorum perdet eos, *Iacob.* 1. b. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, ecce auersio: & illectus, ecce concupiscentia. Et quia tales temporales sunt, & non stabiles, ideò sequitur.

l Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis,] quia talibus instabilibus Dominus magnam gratiam non confert, quia sunt in signis: quia non mittit nouum vinum in vtres veteres, ne rumpantur, & effundant illud, vt dicitur *Matt.* 9. c. *Eccles.* 21. c. Cor fatui quasi vas fractum, & omnem sapientiam non tenebit. m Eo quòd ipse nosset omnes,] qui nouit abscondita cordis. *Prouer.* 16. a. Omnes viæ hominum patent oculis eius, & ideò non potest falli.

n Et quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat, quid esset in homine.]

Chrysostomus.

Chrysostomus. Non indiget testibus, vt propriorum plasmatum mentes discat. Et nota, quòd non est mirum, si Christus non credit se multis, quia in omnibus inuenit fraudem, etiam in familiaribus suis. *Iob* 4. d. In Angelis suis, id est, in ministris Ecclesiæ, reperit prauitatem *Philip.* 2. c. Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi. *Prouerb.* 20. a. Multi homines misericordes vocantur; virum autem fidelem quis inueniet? *Bernardus.* Videtur, bone Iesu, aduersum te coniurasse vniuersitas Christianorum; & illi in persecutione tua primi sunt, qui in Ecclesia tua videntur primatum tenere & gerere principatum. Christus enim in confœderatis sibi non inuenit fidelitatem, nec in cognatis, nec in commensalibus. Et in his tribus præcipuè deberet inueniri fidelitas: Sed Christus in nullis inuenit. Fœderati, & pacificati cum Domino sumus in sponsione Baptismatis, vel in pacto Religionis, vel in promissione satisfactionis in confessione. Sed hæc omnia infringimus, & a fœdere Domini recedimus. *Ieremiæ* 38. f. Seduxerunt te, & præualuerunt aduersum te viri pacifici tui. Item fratres, & cogniti Domini sunt, qui participes sunt hæreditatis eius. *Cantic.* 1. b. Filij matris meæ pugnauerunt contra me, qui scilicet patrimonium Crucifixi sibi condiuidunt. Item commensales Domini sunt, qui mensæ Scripturæ, vel Altaris participant. *Psal.* 40. Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem, id est, Theologi, & Sacerdotes.

CAP. III.

a ERat b autem homo ex c Pharisæis d Nicodemus nomine, e Princeps Iudæorum. Hic f venit ad Iesum nocte, & g dixit ei: h Rabbi, i scimus, quia à Deo venisti Magister. k Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo

EXPOSITIO CAP. III.

ERat autem homo ex Pharisæis, &c.] Hic incipit tertium capitulum. Et diuiditur in duas partes principales. Prima est de Nicodemo. Secunda est de reditu ipsius Christi in Iudæam, & zelo Discipulorum Ioannis, *ibi.* [Post hæc venit Iesus, & Discipuli eius in terram Iudæam.] Prima pars diuiditur in tres partes. In prima describit Euangelista Nicodemum. In secunda ponit aduentum, & locutionem eius ad Iesum, vbi dicit. [Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, &c.] In tertia ponit responsionem Domini ad Nicodemum de tribus. Primò, de Baptismo, *ibi.* [Nisi quis natus fuerit.] Secundò de Passione & Ascensione, *ibi.* [Et nemo ascendit.] Tertiò de iudicio, & redemptione, *ibi.* Sic enim Deus dilexit mundum, &c.] Aliam partem diuidemus locu suo. Dicit ergo primò sic.

a Erat autem homo.] Dixerat in fine præcedentis capituli, quòd multi crediderunt in eum, videntes miracula, quæ faciebat; sed tamen debiles erant in fide: & ideò Iesus non credebat semetipsum eis, id est, secreta doctrinæ suæ eis non committebat. Multi ergo eorum, qui crediderunt, non vlteriùs profecerunt in fide, sed reuertebantur ad propria.

b Autem] sed [erat homo] inter eos, qui sic crediderant.

c Ex Pharisæis,] qui credunt resurrectionem; sed non vt expedit. d Nicodemus nomine Princeps Iudæorum,] id est, vnus ex Principibus. Notificat autem eum à natura. [Homo.] A professione, & facta. [Ex Pharisæis.] Ex nomine. [Nicodemus.] Ex dignitate & magisterio. [Princeps Iudæorum.] Iste est Nicodemus, qui pro Christo loquitur, *infrà* 7. g. Lex nostra non iudicat hominem, nisi priùs audierit, &c. Et qui eum sepeliuit, *infrà* 19. g. Sed quæritur, quare Euangelista ita notificat, & describit illum? Et ad hoc potest dici, quia *infrà* 7. debebat facere mentionem de ipso, vbi ipse aliis Principibus obstat, mittentibus ministros ad detinendum Christum. Vt ergo ratio sciatur, quare hoc fecit, & qualiter potuit hoc facere, describitur hic: quia magnus fuit, & instructus à Christo. Vel aliter, & puto, quod meliùs. Infrà enim dicetur, quòd multi ex Principibus crediderunt in eum; sed propter Iudæos non confitebantur, ne extra Synagogam fierent, *infrà* 9. e. Et hoc ideò, quia cùm magni essent secundum fastum mundi, gloriam ab homine quærebant: vt ergo innuat Euangelista, quæ fuerit occasio pusillanimitatis eius in fide, quam per miracula accepit, describit eum, quia Princeps erat Iudæorum, nec facilè relinquens fastum principatus. Et ideò etiam sequitur. f Hic venit ad Iesum nocte,] quia in die nõ audebat propter Pharisæos, vel quia Magister erat, palam discere erubescebat. In hoc etiam, quòd dicitur (nocte) significatur, quod adhuc erat in tenebris infidelitatis, & ignorantiæ, & adhuc tenebatur obscuritate litteræ legalis. Nox enim, vt dicit *Glos.* significat litteram legis, vel ignorantiam cordis, vel timorem de Iudæis. Et quòd adhuc esset in nocte ignorantiæ, ostenditur per verba eius, quæ sequuntur.

g Et dixit ei] non credens, quòd Deus esset, sed aliquis magnus Propheta, & amicus Dei. Et ideò sic format locutionẽ.

h Rabbi.] Confitetur ipsum non esse Deum, sed Magistrum, & se esse Discipulum. Et sic ordina litteram. (Rabbi) supple, quod est (Magister.)

i Scimus, quia à Deo venisti.] Non dicit, tu es Deus sed sicut alij Prophetæ à Deo missus venisti. Et rationem dicti inducit. (Nemo enim potest, &c.) vel aliter.

i Scimus, quia à Deo venisti Magister,] id est, quia magisterium tuum à Deo est: vel quia à Deo missus es ad docendum, quia doctrinam tuam confirmant signa.

k Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.] Item non dicit, nisi fuerit Deus, quia hoc non credebat: sed per signa, quæ vidit ab eo fieri in Pascha, eum quasi Prophetam à Deo missum credebat. Simile, *infrà* 9 i. Nisi esset hic homo à Deo, non posset facere quidquam. Sed videtur, quod falsum dicit: Multi enim mali signa faciunt. *Matth.* 7. c. Domine, nonne in nomine tuo signa multa fecimus. Respõdeo, quod nullus facit signa, nisi fuerit Deus cũ eo: sed non sequitur propterea, quod ipsi sint cum Deo: quia hominẽ esse cum Deo, ponit imitationẽ hominis ad Deum in aliquo. s. in voluntate: Deum verò esse cũ homine, secundum quod hic sumitur, nihil dicit, nisi virtutẽ Diuinitatis ostensiuam: & hanc potest etiam malus habere.

A Et ideò

Moraliter. a Erat autem homo, &c.] Nicodemus interpretatur effluxio terrenitatis. In hoc notatur cupiditas terrenorum, quia cor effluit ad terram secundum illud *Eccl.* 10. b. Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalẽ habet, quoniã in vita sua proiecit intima sua. e Princeps Iudæorum. In hoc notatur ambitio honorum, vel complacentia in honoribus. Hic venit ad Iesum, nocte,] In hoc notatur timiditas ad bonum aggrediendum. Homines enim illecti amore diuitiarum, & honorũ in cræ apertè venire ad Christum, quia pigri sunt secundum illud *Prou.* 26. c. Dicit piger, leo est in via, & leæna in itineribus. Et *Prou.* 22. b. Dicit piger, leo est foris: in medio platearum occidendus sum, quasi dicat piger: ego bene vellem agere pœnitentiam; sed timeo Diaboli tentationem, quæ significatur per leonem, vel mundanam insultationem, quæ significatur per leænam, vel carnis nimiam asperitatem, ne occidat ante tempus meum. Contra quos dicitur *Iob* 6. c. Qui timet pruinam, irruet super eum nix. Et *Eccl.* 11 b. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet. Vel aliter. f Venit ad Iesum noctc.] Et hoc significantur quidam, qui volunt habere Iesum, id est, salutem; & tamen nolunt relinquere noctem vitiorum, & inuolutationem, & obscuritatem terrenorum: qui volunt gaudere cum mundo, & regnare cum Christo. De quibus dicit *B. Bernard.* Quàm pauci, bone Iesu post te ire volunt, cùm tamen ad te peruenire quisque velit, hoc scientibus cũctis, quia delectationes sunt in dextera tua vsque in finem: Et propterea te volunt frui omnes, at non ita & imitari: conregnare cupiunt, sed non compati. Contra quos dicitur *Luc.* 16. c. Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Et *Actor.* 14. d. Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cœlorum. Quod significatur. 1. *Mach.* 10 b. vbi dicitur, quòd Alexander misit Ionathæ purpuram, & coronam auream vt dicitur, *ibi* Vt quæ nostra sunt, sentias nobiscum & serues amicitias ad nos. Talia enim mittit Christus & dat amicis suis purpuram tribulationis cum spe futuræ retributionis, quæ significatur per coronam. Corona enim non est sine purpura. 2. *Tim.* 2. c. Si compatimur, & conregnabimus. h Rabbi, scimus, quia à Deo venisti Magister] Nemo enim, &c.] Multi ratione discipulatus non trahuntur, nisi ex signis, id est, ex apertis beneficiis. Vnde ad tẽpus credunt, & in tẽpore tentationis recedunt, vt dicitur *Luc.* 8. b.

* Et Iob 4 d.

a Et ideò dicit benè. Niſi fuerit Dominua cum eo, & non dicit, niſi fuerit cum Deo.

a Reſpondit Ieſus, & dixit ei.] Voluntati Nicodemi, qui venerat, vt doceretur à Chriſto, propter quod dixerat ei: Rabbi, ſcimus, &c. Primò autem docet eum, quòd ſecunda generatio neceſſaria eſt ad ſalutem, *ibi*: Niſi quis natus, &c. Secundò de modo ſecundæ natiuitatis, *ibi*: Niſi quis renatus fuerit ex aqua. Tertiò per oppoſitum carnalis generationis ſpiritualem manifeſtat, *ibi*: Quod natũ eſt ex carne. Quartò per ſimilitudinẽ virtutis Spiritus S. oſtendit ei non eſſe mirandum, ſi aliquis naſcitur ex Spiritu ſancto, *ibi*: Non mireris, &c. Quintò adhuc admirantem, & non perfectè credentem arguit, & ad humilitatem inuitat, *ibi*: Tu es Magiſter in Iſrael, &c. Dicit ergo.

a Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen, b amen dico tibi, niſi c quis d natus fuerit dennò, e nõ poteſt videre f regnum Dei,

a Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, &c.] Et continuatur ſic ſecundùm *Chryſoſtum*. Nicodemus æſtimabat ſe magna dixiſſe de Chriſto, quia vocauerat eum Rabbi, & à Deo miſſum. Chriſtus autem oſtendit ei, quòd neque ianuam ingreſſus eſt decẽtis, & neceſſariæ cognitionis, & ideò docere eum incipit de primordiis fidei, id eſt, de Baptiſmo. Vel aliter.

b Amen, amen, dico tibi,] q.d. tu ſperas, & credis reſurrectionẽ futuram, quia Phariſæus es, & vis intrare in regnum Dei, & ideò ad me venis: & ideò doceo te viam. Et hoc eſt: Amen, amen dico tibi, niſi quis natus fuerit. Et nota, quòd bis dicit amen, ad maiorem confirmationem.

c Niſi quis,] id eſt, quilibet, vel quicunque.

d Natus fuerit denuò.] In Græco eſt, deſuper. Et dicit *Chryſoſt.* quòd hoc exponunt Græci dupliciter, quia quidam legunt, deſuper, id eſt, de cælo. Alij legunt, deſuper, id eſt, inſuper, ſiue iterum. Et ſecundùm hanc lecturam habet noſtra litera denuò, id eſt, ſecunda generatione, quæ eſt per Spiritũ viuificantem, & illuminantem.

e Non poteſt videre regnum Dei.] Sed contra. Illi, qui ſunt in inferno, vident Sanctos Paradiſi vſque ad diem iudicij. Vnde *Pſal.* 111. Peccator videbit, & iraſcetur. Et *Prouer.* 14. c. Iacebunt impij ante portas Iuſtorũ. *Luc.* 16. f. diues vidit Lazarum. Sed dicendum, quod hic eſt tranſitiua conſtructio: Non poteſt videre regnum Dei, id eſt, regnum, quod eſt Deus: Soli enim mundo corde videbunt Deum regnantem in Sanctis, vt dicitur *Matth.* 5. a. Vel, videre, ſumitur pro experiri, & frui gaudio regni Dei. *Sap.* 10. b. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei. Vel aliter poteſt legi, vt cõtinuetur ad hoc, quòd iſti nõ Deum, ſed Rabbi miſſum credebãt. Vnde dicit.

e Niſi quis natus fuerit denuo, nõ poteſt videre,] id eſt, perfecta fide cognoſcere.

f Regnum Dei,] id eſt, Deum, qui eſt regnum. Et eſt ſenſus: Tu dicis, quia veni à Deo, & quia poteſtatem miraculorum habeo à Deo, & non mihi ſufficio. Nec mirum, quia nec tu, nec alius perfectam de me vero Deo cognitionem habere poteris, niſi fueris priùs per Spiritũ regeneratus. Et hæc lectura eſt *Chryſoſt.* Et nota, quòd generaliter loquitur: Niſi quis natus fuerit: non dicit particulariter, niſi tu natus fueris. Et hoc facit duplici ratione. Prima, vt oſtendat ſe generalem Doctorem. Secũda, ne indignaretur Nicodemus, ſi ſermo doctrinæ ſpecialiter ad eum dirigeretur, quia factum magiſterij nondum depoſuerat. Obſcurè autem eum docet de Baptiſmo, ne nudam doctrinam contemneret. Item vt obſcuritas eum ſtudioſum, & inquirentem redderet, quia ſicut dicit *Chryſoſtomus*, quod manifeſtè dicitur, multoties tranſcurrit auditorem; quod autem obſcurè efficit

Δ ſtudioſum

Moralit. ¤ Et *Iob* 4. b. Tigris periit, eo quod non haberet prædam, id eſt, exhibitionem beneficiorum. *Pſal.* 73. Signa noſtra non vidimus, id eſt, beneficia modò recepimus, iam non eſt Propheta, & nos non cognoſcet ampliùs, quaſi dicat, iam non credimus ei.

a Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei.] Ad literam inſtruit Nicodemum de ſecunda generatione, quæ fit per Baptiſmum. Vnde nota, illa, quæ fiunt in prima generatione, proportionabiliter fieri in ſecunda. In prima enim primò deſcendit ſemen, ſic in ſecũda generatione per exorciſmum. Virtute enim exorciſmi quodammodo ſeparatur à mẽbris Diaboli. Vnde in exorciſmo dicitur: Exi ab eo, Spiritus immunde. *Ierem.* 31. e. Seminabo domum Iſraël, & domum Iuda ſemine hominum, ex quo, ſcilicet, ſpiritualiter generantur homines. *Aggæi* 2. d. Nunquid ſemen iam in germine eſt: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? Ex die illa benedicam, &c. Item ſemen coagulatur in embrione per Catechiſmum, maximè in adulto, qui inſtruitur & firmatur in fide. *Iob* 10. b. Nonne ſicut lac mulſiſti me, ecce exorciſmus: & ſicut caſeum me coagulaſti, ecce Catechiſmus, id eſt, confirmaſti. Deinde embrio organizatur per characteris impreſſionem. Vnde *Ioannes Damaſcenus*. Baptiſmus eſt principiũ vitæ ſpiritualis, & ſigillum & cuſtodia & illuminatio mentis, quantum, ſcilicet, ad characterem, per quẽ aptatur anima ad ſuſcipiendam gratiam: deinde infunditur anima, ſiue vita ſpiritualis per gratiæ infuſionem. Vnde ad ad hoc innuendum, deſcendit Spiritus ſanctus ſuper Dominum in Baptiſmo. *Matth.* 3. d. *Ezech.* 36. e. Effundam ſuper vos aquam mundam, &c. Et poſteà ſequitur: Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in viſceribus veſtris. Item puer animatus nutritur: ſic anima per gratiam animata & viuificata nutritur per doctrinam. *Cantic.* 7. a. Vmbilicus tuus, id eſt, Prædicatores ſicut crater tornatilis nunquam indigens poculis. Item puer in vtero mouet ſe: ſic anima per opera aſcendet de ſtatu in ſtatum, ſiue de virtute in virtutem *Pſalm.* 85. Deduc me, Domine, in via tua, & ingrediar in veritate tua. Item *Pſalm.* 83. Ibunt de virtute in virtutem, &c. *Sapient.* 10. b. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas. Sed econtrario mali non mouent ſe, quia ſunt mortui. *Exod.* 15. b. Fiant immobiles quaſi lapis. *Oſeæ* 7. c. Ephraim quaſi panis ſubcinericius, qui non reuerſatur. Item puer in vtero dum non mouet ſe, dormit: ſimiliter anima dum non mouet ſe per operationem, debet dormire per cõtemplationem: ſicut Iacob poſt laborem itineris dormiuit, & vidit Deum in ſomnis. *Geneſ.* 28. c. Et nota, quòd ſomnus dulcior eſt poſt laborem: ita contemplatio poſt operationem. *Eccleſiaſt.* 5. c. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue multum, ſiue parum comedat, de pane, ſcilicet Scripturæ, *Eccleſiaſt.* 31. c. Somnus ſanitatis in homine parco. *Prouerb.* 3. c. Si dormieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus. Et ſicut in ſomno ſolet homo aliquando videre futura, & viſiones, ſed tamen obſcurè: ita in contemplatione. *Eccleſiaſt.* 37 c. Anima ſancti viri enunciat aliquando vera plus, quàm ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum. Hæc ergo eſt Natiuitas in vtero, de qua iam diximus: quia hic omnes filij gratiæ ſunt in vtero matris Eccleſiæ. Eſt autem & alia natiuitas in morte hominis, quando egreditur ab vtero militantis Eccleſiæ, & ingreditur in triumphantem. *Deuteronom.* 32. f. Ego occidam, & ego viuere faciam. Ibi regenerati primò paſcuntur lacte humanitatis Chriſti, & pane Deitatis. De lacte dicitur *Iſaiæ* 66. d. Vt ſugatis, & delitijs affluatis ab vberibus conſolationis eius. Item *Iſaiæ eodem*. Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. De pane dicitur *Iſaiæ* 33. c. Panis ei datus eſt, aquæ eius fideles ſunt. Et ſequitur: Regem in decore ſuo videbunt oculi eius, &c. Item inueſtiuntur propriæ hæreditate; non tamen ſtatim; ſed omninò quantum ad vtramque ſtolam, cùm dicetur: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, &c. *Matth.* 25. c. Sic ergo, vt dictum eſt, fit generatio ſpiritualis. Sed nota, quòd multi ſũt abortiui fœtus. Aborſus autem contingit multipliciter. Aliquando per vitium & defectũ materiæ, quod fit ſpiritualiter, quando natus per Spiritum ſanctum moritur per culpam propriæ voluntatis, antequàm moueat ſe ad bonum opus. *Ezechiel.* 18. g. Quare moriemini, domus Iſrael? quaſi dicat, nullus cogit vos. Item aborſus fit per violentiam, quod fit ſpiritualiter per ſcandalum & læſionem fraternam. *Exod.* 21. c. Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantẽ & abortiuũ quidem fecerit, ſed ipſa vixerit: ſubiacebit damno, quantum expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicauerint. Si autem mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima. Hæc auctoritas poteſt exponi de muliere prægnante, id eſt, de anima aliqua tenera, bonum propoſitum habente, quod aliquando per rixam alterius prodit, id eſt, per mala verba, vel exempla alterius. Item aborſus fit per vitium matris, ſiue matricis, id eſt, per vitium Eccleſiaſticarum perſonarum, vel oppreſſionem earum: quia op-

A ſtudioſum, & diligentem ad quęrendum. Vnde ſequitur.

a Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex:] Non ſtatim inſurgit cótradicens, quia nó habuit impietaté inuidiæ, vt Phariſæi alij: nec ſtatim aſſentit, quia debilia in fide erat, nec obſcura dicta intellexerat, & deſiderabat iuuari: & ideò modum generationis quærit. Sed cùm ſupra dixerit eû Rabbi, & diſcipuli ſit credere dictis Magiſtri, vt dicit *Philoſophus* qualiter Nicodemus non aſſentit ſimpliciter dictis eius, quem magiſtrum proteſtatus eſt? Sol. Interrogatio duobus modis fit. Vno modo, vt contradicatur Magiſtro: Alio modo, vt dubitatio diſcipuli elucidetur circa hoc, quod Magiſter docuit, & hoc fine proponit iſte ſuam quæſtionem. Et quia nihil niſi carnalem generationem nouerat, ideò aggrauat quæſtionem, adducens inconueniens ex diſpoſitione illius, dicens.

N. † renaſci, al. † rurſus, vel iterum.

Dicit a ad eum Nicodemus: Quomodo b poteſt homo † naſci, cùm ſit ſenex? c Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ † iteratò introire & renaſci?

c Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire & renaſci?] Ecce qualiter iſtæ delirationes & quæſtiones deriſibiles format, quia ſecundùm naturalem conſequentiam excelſum dogma intelligebat, ſicut dicitur 1. *Corinth.* 2.d. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Notandum autem, quòd ſub dubio proponit manifeſtum inconueniens propter reuerentiam, quam habebat ad Chriſtum: Et quia, vt dicit *Ioannes Chryſoſtomus*, lucidiorem doctrinam inquirebat; Chriſtus autem patienter ſuſtinens eius ignorantiam, non condemnans, ſecundùm illud *Iſaiæ cap.* 42.a. Calamum quaſſatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet, benignè reſpondet, aperiens ei magis modum generationis, reducens eum, quòd non de generatione carnali loquitur, ſed de ſpirituali. Vnde ſequitur.

Δ a Reſpondit

Moralit. * primunt fœtos ſuos, ſicut dicitur de Pellicano, quòd occidit pullos ſuos roſtro ſuo: ita Prælati ſubditos mala adhortatione occidunt, aut nimia dura obiurgatione. Item per velocitaté motus pueri quandoque rumpitur maceries matricis: & ſic puer egreditur ante tempus: Sic multi per ſcandala & ſchiſmata egrediuntur ab vtero Eccleſiæ, & abortiui ſunt. *Geneſ.* 38.g. Quare propter te diuiſa eſt maceria, id eſt propter ſuperbiam & arrogantiam tuam factum eſt ſchiſma & diſcordia in Eccleſiis tua. Item *Geneſ.* 25.c. Collidebantur in vtero eius paruoli. Et ait Rebecca: Si ſic mihi futurû erat, quid neceſſe fuit concipere? vel aliter, Illi propter nimiam velocitatem exeundi abortiui fiunt, quia ita citò volunt naſci in æterna fœlicitate, quòd omninò impatientes ſunt in hac peregrinatione: quod non debet fieri, quia Sancti habent mortem in deſiderio, & vitam in patientia. *Prou.* 20.b. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, in fine benedictione carebit. Hoc eſt contra illos, qui ſtatim volût ſanctificari. Ille autem quaſi homo naturaliter naſcitur, qui patienter expectat in vtero militantis Eccleſiæ, donec tempore ſuo educatur ad patriam retributionis æternæ. *Iacob.* 5.b. Patientes eſtote, fratres, vſque ad aduentum Domini: Ecce agricola expectat pretioſum fructum terrę, patienter ferẽs, donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Nota, quidam omnino naſcuntur denuò, id eſt, ſpirituali generatione per pœnitentiam, vt ſit prima generatio per Baptiſmum; ſecunda per pœnitentiam: iſti ſunt, qui remanent in peccatis omnino. Alij naſcuntur, ſed non completè; ſed aliqua membra naſcuntur, aliqua non: ſicut illi, qui quantum ad quędam conuertuntur à ſtatu veteris vitæ; quãtum ad quędam non. 3. *Regum* 18. d. Vſquequo claudicatis in duas partes? Et *Pſalm.* 17. Claudicauerunt à ſemitis ſuis. Alij naſcuntur mõſtruosè, vt qui in natiuitate habent duo capita, vel dentes, vel aliquid tale.

a Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex? Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire, & renaſci?] Iſti difficile videtur ſenem in peccatis rurſum prouocari ad pœnitentiam, & difficile eſt in veritate quoad ipſum. Vnde *Ierem.* 13.d. Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietatem ſuam: & vos poteritis benè facere, cùm didiceritis malum. Propter hoc conſulit *Eccleſiaſt.* 6.c. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies ſapientiam. Sed in fine auctoritatis innuit Nicodemus, quòd ſi debeat renaſci, debet in ventrem matris introire, id eſt, in conſiderationem ſuæ fragilitatis, & terrenitatis, & corruptionis, quæ eſt mater noſtra, ſecundùm illud *Iob* 17.d. Putredini dixi: pater meus es: mater mea & ſoror mea vermibus. Vel in ventrem matris intrat, qui ſe Eccleſiæ per pœnitentiam reconciliat: vel qui ingreditur religionem, & committit ſe cuſtodiæ & ſolicitudini bonorum Prælatorum, qui ſunt matres ſolicitudine, compaſſione, ſupportatione, & fœcunditate. De quorum numero fuit Paulus, qui dicit *Galat.* 4.c. Filioli mei, quos iterum parturio, &cæt. Et *Actuum* 20.f. Per triennium nocte & die nó ceſſaui cum lacrymis monens vnumquemque veſtrûm. Hodie non inueniuntur tales matres, & ideò pauci ſunt filij: quia affectus filiorum conuerſus eſt in affectum terrenorum. Ideò duri ſunt ad filios, ſicut ſtruthiones. *Iob cap.* 39.b. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui. Vel aliter.

b Quomodo poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex?] Eſt quædam natiuitas, qua homo naſcitur in prælationem, qua ſoli ſenes naſci deberent in Eccleſiam Dei, id eſt, promoueri ſapientes & morigerati. *Iob cap.* 12.b. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. *Sapient. cap.* 4.b. Cani ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Ideò fortè voluit Dominus naſci in vtero perfectus ſapientiâ & virtute ſignificans, quòd tales debent naſci, id eſt, promoueri in Eccleſia. *Ierem. cap.* 31. d. Nouum faciet Dominus ſuper terram: mulier circumdabit virum, gremio vteri ſui, id eſt, Eccleſia.

Ad literam non eſt vſitatum, quòd ſenes, id eſt, bonæ perſonæ & maturæ promoueantur. Magis enim in Eccleſiis naſcuntur pueri, quàm viri. Et ſicut ſunt aliquãdo in natiuitate carnali: ſic in iſta. Dicit enim *Solinus*, quòd quidam cum dentibus acutis natus eſt. Item dicit de Craſſo, quòd in hora natiuitatis ſuæ riſit; ſed poſtea nûquam. Iterum dicit, quòd Zoroaſtes in principio natiuitatis ſuæ ſtatim cœpit ridere. Sic quidam in Eccleſia cum dentibus acutis naſcuntur, viuentes, ſcilicet, de rapina, & pauperes opprimentes ſua potentia & violentia. Dicit enim *Ariſtoteles*, quòd animalia habẽtia dentes acutos ſimiles ſunt fœtui vrſi, in quo nõ apparent niſi vngues: per quod intelligitur rapacitas, ſicut dicitur *Daniel.* 7.b. Dentes, & vngues beſtiæ erãt ferrei, comedebat, atque comminuebat, & reliqua pedibus ſuis conculcabat. Et *Ezech. cap.* 16. b. Dicitur: Tulit vnum de leunculis ſuis, Leonem conſtituit eum, qui incedebat inter Leones: & factus eſt Leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare.

Item quidam nati, id eſt, promoti, ſtatim rident, id eſt, gaudent. Vnde *Prouerb. cap.* 17. c. Homo ſtultus plaudit manibus ſuis, cùm ſpoponderit pro amico ſuo, id eſt, cùm curam animarum ſuſceperit.

Sed econtrario Eliſæus inungens Azael cœpit flere, præuidens, quòd multa mala facturus eſſet, ſicut dicitur 4. *Regum cap.* 8. d. Tales ideò flendi ſunt, quia non flent ſeipſos; ſed ſicut phrenetici rident de vinculis, & gaudent in periculis. Vnde *Zachar. c.* 11.a. Paſce pecora occiſionis, quæ qui poſſederant, occidebant, & non dolebant, & venundabant ea, dicentes: Benedictus Dominus: diuites facti ſumus. Iſti ſic ridendo naſcuntur, id eſt, promouentur: contra modum communem aliorum naſcuntur: quia ſolent paruuli flere in natiuitate, & ſunt Prophetæ ſuæ miſeriæ. Vnde *Sapient. cap.* 7. Similem vocem omnibus emiſi plorans. Ad hoc ſignificandum dicit *Iob cap.* 3.a. Pereat dies, in qua natus ſum. Et *Ierem. cap.* 20.d. Maledicta dies, in qua natus ſum. Viri enim Sancti plorant ſtatum ſuæ promotionis, quia miſeria magna eſt, & ſolicitudo, & anguſtia in ſtatu prælationis. Vnde Apoſtolus 2. *Corinth. cap.* 11. f. Præter illa, quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur, &c. Sequitur.

c Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire, & renaſci?] Si hoc fieret, multùm grauaret matrem & moreretur: Sic Monachus quando factus eſt Abbas, vel Epiſcopus, deponitur & reuertitur ad Abbatiã ſuam, & maximos facit tumultus & contentiones excitat: & ſic occidit matrẽ, id eſt, vitiat totam congregationem. Vel in bono poteſt exponi, quia quando Religioſus factus eſt Epiſcopus, & videt tribulationem ſibi imminere & tentationes, & potiùs cadit, quàm vincat, bonum eſt, vt redeat ad ventrem matris, id eſt, ad religionis quietem.

* a Reſpondit

A a Respõdet Iesus: Amẽ, amẽ dico tibi, nisi quis ren. &c.] q. d. nõ de carnali generatione loquor; sed de noua quadam generatione, quæ est per aquã & Spiritũ S. Et nota, quod idẽ est, intrare, quod supra dixerat, videre, vt dicit *Gloss.* Qui o. videt, intrat: & qui intrat, videt. Exponitur autem istud sic.

> a Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit b ex aqua, & † c Spiritu sancto, non potest introire in regnũ Dei. Quod d natũ est ex carne, caro est: & quod e natũ est ex Spiritu, f spiritus est.

De consec. dist. 4. c. cat. si-lice, & c. ubi dubite. De Bapt. c. maiores, & c. debitum, & c. se-quenti.

b Ex aqua] Baptismi exterius abluente.
c Et Spiritus S.] id est, ex gratia Spiritus S. interius mundante: & intelligitur de illis, qui habent opportunitatem Baptismi. Vel, b Ex aqua & Spiritu S.] id est, consimili regeneratione, qua renascũtur ex aqua & Spiritu S. *Aliqui libri* habent. Ex aqua & Spiritu, sine sancto. Vnde *August.* in textu non habet, sancto. Et sumitur spiritus pro gratia Spiritus S. vt priùs. Sed surgit hic duplex quæstio: Vna, vtrum ex tunc necesse fuit saluandos baptizari, quod videtur expressè dicere litera: Alia, quæ fuit ratio, vt Christus hanc nouã generationem institueret, & non potiùs sine hac homines redimeret. Ad primum dicendum, quòd post hoc verbum multi benè poterãt saluari sine Baptismo. Et quod dicit Christus: Nisi quis renatus fuerit, loquitur pro tempore illo, quãdo veritas esset manifesta, & mysteria nostræ redẽptionis essent consummata, & Sacramenta suum plenum effectum essent sortita, scilicet, post Resurrectionẽ & Spiritus S. missionem. Et loquitur etiam de habentibus opportunitatem Baptismi, quia quod futurum erat, reuelauit Discipulo suo familiariter quærẽti. Et hoc modo dicit Magister Hugo de S. Victore. Vel vt dictũ est: Ex aqua & Spiritu, id est, eodẽ, vel consimili genere renascendi. Est enim triplex Baptismus, fluminis, flaminis, & sanguinis. Ad secundum dicendũ, quòd multæ causæ consueuerũt super hoc assignari.

Aliqui. al. † Spiritu, sine sancto.

Quatuor modi generationum.

Sed hanc modò dico, quod sicut determinat *Anselmus in libro* 2. Cur Deus homo. Quatuor sunt modi generationis. Vnus de terra hominem producere, sicut Adam. Secundus de viro sine muliere hominem producere, sicut Eua. Tertius est de viro & muliere hominem propagare, sicut Abel, & hic est naturalis. Quartus est de Virgine muliere sine viro hominẽ producere: & hic fuit Christi. Modò dico sic: Primus generatus Adam de terra habuit generationem mirabilẽ, quæ de ipso fieret, quia Eua facta est de ipso. Ergo eadem ratione secũdus Adam, id est, Christus miraculosè generatus, habebit generationem nouam, quæ secundùm aliquem modum de ipso fiat. Item quia primus terrenus erat, ideò cõsequebatur, quòd generatũ ex eo esset secundum dispositionem terræ. Ergo quia secundus spiritualis fuit, consequitur, vt generatio, quæ eum concomitatur, sit secundum dispositionem Spiritus. Et hæc est causa, quare Christo conueniebat spiritualem generationem fieri. Habito autem quare secundum spiritum, quæritur adhuc, ad quid fuit necesse fieri in aqua? Respondemus cum *Ioanne Damasceno*, quòd Christus regenerãs fuit duplicis naturæ, scilicet, diuinæ & humanæ: & homo, qui regeneratur est duplicis substantiæ, scilicet, corporalis & spiritualis. Vnde conueniebat duo esse in Baptismo, quorum vnum esset visibile & corporale; aliud inuisibile, & spirituale. Corporale autẽ fuit aqua potiùs, quàm aliud elementum: quia illa propter naturam humoris lauare habet sordes. Et quia Baptismus nõ tantùm viuificat per Spiritũ, sed etiam lauat à crimine veteris vitæ: ideò conueniebat ex aqua fieri cum spiritu viuificãte. Quia autem Nicodemus de carnali generatione mentionem fecerat, ideò abducit eum ab illa dicens. d Quod natum est ex carne, caro est,] id est, carnale & mortale. e Et quod natum est ex Spiritu,] id est, ex virtute Spiritus. f Spiritus est,] id est, spirituale, secundùm quod dicitur 1. *Cor.* 6. d. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est, propter conuenientiam voluntatum in vno volito. Et est sensus: Tu, ô Nicodeme, ea, quæ dixi de regeneratione, intelligis de carnali generatione, secũdùm quam caro à carne gignitur secudùm modum suum; & ideò erras, quia ego non de illa loquor, sed de spirituali secundùm quod spiritus, id est, spiritualis homo generatur ex spiritu: quæ generatio quia spiritualis est, & ratio tua materialis est, nec perscrutationẽ suscipit nisi materialium: ideò modum huius generationis inutiliter quæris, quia si etiam exponerem, capere nõ posses. Et hoc est, quod sequitur:

A a Non mireris

a Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis &c.]

Nota, quòd licèt iste textus nõ sit trahendus à propria significatione, quia dicit *B. Gregor.* quod vbi determinatur de materia fidei expressè, illud non est trahendum ad aliquam impropriestatem propter hæreticos & contradicentes articulis: tamen quia loquimur catholicis, ex superabundanti potest dici, quòd aqua significat ablutionem pœnitentiæ, i. austeritatẽ. Sicut enim aqua Baptismi necessaria est ad salutem: ita post Baptismũ peccati necessaria est aqua pœnitẽtiæ & tribulationis, 2 *Tim.* 3. d. Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiũtur. Et *Act.* 14. d. Per multas tribulationes, &c. Et *Heb.* 12. b. Flagellat omnẽ filiũ, quẽ recipit. Et nota, quòd aqua sine Spiritu S. nõ regenerat, i. tribulatio, vel asperitas pœnitẽtiæ sine charitate nõ beatificat; sed soli illi beati, qui propter iustitiã, i. amore iustitiæ, & cũ voluntate patiuntur, 1. *Pet.* 3. c. Si quid patimini propter iustitiã, beati. *Mat.* 5. a. Beati, qui persecutionẽ patiũtur propter iustitiã: quoniã ipsorũ est regnum cœlorũ. Nõ econuerso. Itẽ nota, quòd qui nascuntur, i. qui promouẽtur, debent nasci ex aqua & Spiritu S. quia cum aqua lachrymarum & inuocatione Spiritus S. deberẽt Prælati eligi, sed magis hodie contẽdendo, quã plorando, & implorando gratiã hominũ, & nõ Dei, eligũtur, & magis est ibi malus Spiritus, quàm sanctus. *Osea* 8. a. Regnauerũt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui, *Ioan.* 10. a. Qui non intrat per ostium, &c.

Moralit.

d Quod natũ est ex carne, caro est, &c.] Hic exprimitur duplex natiuitas, carnis & spiritus, quia caro generat carnẽ, spiritus spiritũ. Ita est in Ecclesia, & non mirũ, si illi, qui promouẽtur à carnalib. sunt caro: & qui promouentur à spiritualibus hominib. sũt spiritus. Natiuitas autẽ carnis potest intelligi tripliciter secundũ moralitatem, vt sit natus ex carne, qui natus est ex carnalib. vel qui natus est secundũ reuelationẽ carnis, vel qui natus est ad voluntatẽ carnis. Primo modo nascũtur prælati, qui eliguntur à carnalibus i. à suis parẽtibus, vel à talibus personis, qui non intendunt nisi carnẽ. Et tales carnales eligunt similes sibi. Vnde *Dan.* 14. a. dixit Nabuchodonosor Danieli: Nonne videtur tibi Bel esse Deus viuens? an non vides, quanta comedat, & bibat quotidie? Tales Prælati placent carnalibus, qui satis dant eis ad comedẽdũ. *Isa.* 3. a. Vestimentũ tibi est, Princeps noster esto. De talib. 2. *Tim.* 4. a. Erit tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebũt; sed ad sua desideria coaceruabũt sibi Magistros. Cõtra quos dicitur *sup.* 1. Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt, i. promoti. Et *in Ps.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. Secundi sunt nati ex carne, qui secundũ reuelationẽ carnis non Spiritus nascuntur, sicut nepotuli Episcoporũ nascuntur, cùm ab eis in præbendis, vel prælationib. instituũtur. Et de hoc habetur *Matt.* 16. c. Beatus es, Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi. Et ideò dictum est Petro: Super hanc petram ædificabo Ecclesiã meã. Sed hodie non ædificatur in petra, sed in luto & in sanguine. Vnde *Abac.* 2. c. Væ qui ædificat ciuitatẽ in sãguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Et *Ps.* 16. dicit de talibus, qui introducũt nepotulos, vel etiã filios in Ecclesiã: Saturati sunt filiis & diuiserũt reliquias suas paruulis suis. Benè dicit reliquias, quia Episcopi repleti & suffarcinati magnis dignitatibus præbẽdas, quas deglutire, & sibi retinere non possunt, dant suis nepotibus. *Thren.* 4. a. Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos. Benè dicit, nudauerunt, quia iam apertè & sine fronte hoc faciunt. De istis etiã dicitur *Sap.* 19. b. Pro natione animaliũ eduxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarũ. Per terram & fluuium intelliguntur Prælati, terreni per cupiditatem, & fluidi per libidinẽ. Terra producit pro animalib. muscas, quando Prælatus pro bonis personis instituit malos, qui maculãt totã Ecclesiam per suã libidinosã cõuersationẽ, & pũgunt per dissensionẽ, & mel lãbunt per diuitiarũ amorẽ. Musca .n. maculat, pũgit, & lambit mel & dulcia. Itẽ fluuius eructat ranas pro piscib. quãdo à Prælatis loquaces & garruli litigatores & Aduocati promouẽtur: Rana n. loquax est. Itẽ rana linguã habet solutã ex parte vẽtris in cãna, & ex parte orificij interioris habet eam ligatã ad fauces: & significat illos, qui nõ habent linguã ad loquẽdũ, nisi de his, quę vẽtris sũt; exteriùs autẽ vitia nõ reprehẽdũt. Tertij, qui ex carne nascũtur, i. ex carnali volũtate sunt, qui prælationes non desiderant, nisi vt per redditus Ecclesiarum possint luxuriosè & voluptuosè viuere. Contra quos *sup.* 1. a. Qui non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt. d Quod natũ est ex Spiritu,]

a Non mireris, b quia dixi tibi c oportet vos nasci denuò. d Spiritus vbi e vult, spirat: & f vocem eius g audis; sed h nescis, i vnde veniat, k aut quò vadat.

Δ a Non mireris.] Admiratio est stupor de magna visione, vel imaginatione, q.d. noli anxiari tanquam rationē petēs, b Quia dixi tibi] hoc verbū. c Oportet vos] te, scilicet, & omnes generaliter [nasci denuò.] Et ita sumitur hoc materialiter. Et benè dico, ne sollicíteris super hoc, quasi sit impossibile: Quia. d Spiritus vbi vult, spirat] id est, operatur liberè, cùm sit omnipotens. f Et vocem eius audis,] id est, operationem aliquo signo aure interiori percipis, h Sed nescis, vnde veniat,] id est, qua de causa hunc sanctificet. k Aut quò vadat,] id est, ad quantum opus, vel beatitudinē gratiam cōferat. Ita legunt aliqui. Sed *Chrysost.* aliter legit, & dicit, quòd Christus dixit ei, quòd non deberet perquirere modum generationis spiritualis. Et hoc vult ei Christus ostendere in exemplo corporali, quod tamē ratione subtilitatis, aliquātulum accedit ad naturam spiritus. Vnde dicit: Non anxieris de modo generationis, quam dixi tibi, quia. d Spiritus] id est, ventus. e Vbi vult, spirat] non quòd habeat electionem, quæ est secūdùm volūtatem, sed naturalis motus eius hic voluntas dicitur, sicut econtrario dicitur *Rom.* 8.d. Vanitati subiecta est creatura non volens. e Vbi vult, spirat,] id est, liberè flat & apertè. f Et vocem,] id est, sonum [eius audis, corporalibus auribus. h Sed nescis, vnde veniat,] id est, ex quibus thesauris, quia etiā apud Philosophos difficilis est quæstio, vnde venti veniant. *Psal.* 134. Qui producit vētos de thesauris suis. k Aut quò vadat,] q.d. causam & dispositionem flatus eius ignoras, cùm tamen certissimus sis de sono. Si igitur in re corporali sic deficis, quid de modo generationis spiritualis solicitaris? quædam *Gloss.* quæ sic incipit: Vox Spiritus est vox Christi, quā audiuit Nicodemus, &c. aliter legit sic: Non mireris, si dixi, quòd iam senes existentes, iterū necesse est nasci, quia Spiritui nihil est difficile. Et hoc ideò, quia Spiritus vbi vult, spirat, id est, vbi vult, operatur: & quos vult, sanctificat, & regenerat, non distinguens, nec reputans quicquam difficile. Et puto, quòd ibi sit assignandū punctū, & deinde nonus versus incipit. f Et vocem eius audis,] q.d. ex hoc, quod vbi vult, spirat, cognoscis, quòd possunt renasci senes: sed noli quærere modum generationis huius: Quia [vocem eius audis,] id est, meam vocem ad te loquentem, quæ est vox ipsius Spiritus, quia ipse me misit, secundum quòd sum homo: sic Spiritus supponit pro tertia in Trinitate persona: vel etiam secundùm quod sum Deus: sic Spiritus supponit pro parte, quia vtrumque potest intelligi & rationabiliter. g Audis] ad te probatam.

h Sed tamen nescis,] id est, insufficiens es scire. i Vnde veniat illa, scilicet, vox mea, id est, nescis, de qua generatione loquar, quia carnalem mihi obiicis. K Aut quò vadat.] id est, qua de causa dicam, quòd necesse est nasci denuò. Hanc lecturam innuit *Gloss.* circa principium sui, licet non ita directè prosequatur. Hoc autem quod sequitur.

Δ Sic est

Moralit. a spiritus est,] id est, propter Deū, & à bonis promoti, Spirituales sunt. Optimū signum ponit spiritualis natiuitatis: qui spiritus est post natiuitatem, signū est, quòd ex Spiritu natus sit. Tria autem sunt signa Spiritus Dei. Primum est nulla re temporali includi posse. Secundum nihil familiare habere cum carne. Tertium est spiritus contrarios fugare. Primum signum spiritus habent, qui in rebus temporalibus, vel in delitiis carnalibus non delectantur. De quo signo dicitur *Sapie.* 7.c. Attingit vbique propter suam munditiam, Nihil enim valet resistere mūditiæ illius, vt claudat per affectionem. Hoc est enim ita expressum signum, quod etiam filii Prophetarum, id est, subditi videntes hoc in Elisæo, quod superferebatur aquis Iordanis, id est non mergebatur fluctibus temporalium delectationum, statim clamant sic: Quieuit Spiritus Eliæ, id est, Christi super Elisæum, id est 4. Reg. 2. c. super Prælatum Et *Genes.* 1.a. Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia spirituales viri calcāt & suppeditāt omnes diuitias & delitias. Secundum signum habent, qui carnalē affectionē ad parentes, & ad carnem propriam deposuerūt. De hoc signo dicitur *Luc. vlt.* f. Spiritus carnem & ossa non habet. Hoc signū ponit omnibus Discipulis suis *Matt.* 10.d. vbi dicit: Veni hominem separare aduersus patrem suū, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Et *Deut.* 33.a. Qui dixit patri suo, & matri suæ: nescio vos; & fratribus suis: ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierūt eloquiū tuum. Tertium signum habent, qui peccatores conuertunt. Et de hoc *Exod.* 8.e. cùm malefici deficerent, clamauerunt: Digitus Dei est hic, id est, affectus expressè indicās Spiritū Dei. Et *Iob* 26.d Spiritus Domini ornauit cælos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Ista ergo sunt tria signa, quæ qui habet, manifestè ostendit, quòd sit spiritus, & ex Spiritu natus. Sequitur.

a Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuò.] Multi mirantur, quando dicitur eis, quòd oportet eos spiritualiter renasci per aquam pœnitentiæ & tribulationis & spiritum charitatis. Signa autem huius iteratæ natiuitatis sunt proprietates paruuli. Et prima est, vt sapientiam vel astutiam malitiosam non habeat. Vnde *Matth.* 18. a. Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Secūdum est, quòd cibum paruulorum concupiscat, 1. *Pet.* 2. a. Sicut modò geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Hi sunt similes puero Iesu, de quo dicitur *Isa.* 7.c. Butyrum & mel comedet, &c. Tertia, vt omnes diligat, & inter patrem & hostem discernere nesciat. Dicit enim Philosophus, quòd puer in principio vitæ suæ de omni viro, quem videt, æstimat, quòd pater eius sit: Ita nos debemus omnes inimicos etiam quasi patres diligere. *Mat.* 5.g. Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, Sequitur.

d Spiritus vbi vult, spirat] Nota, quòd Spiritus S. spirat, & flat ad comburendum & liquefaciendum cor hominis per amorem. *Iob* 37.c. Nonne vestimenta tua calida sunt, cùm perflata fuerit terra Austro? *Psal.* 147. Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius & fluēt aquæ. Cor enim calefactū amore & desiderio cœlestis patriæ resoluitur in aquas lachrymarum pro incolatu præsentis miseriæ. Item spiritus flat ad maturandum fructus animæ. *Cant.* 4.d. Surge, Aquilo, & veni Auster, perfla hortū meum: & fluent aromata illius, sicut fructus maturi defluunt. Item spiritus flat ad irrigandum & humectandum, quia ventus adducit nubes & pluuias doctrinæ, quibus irrigatur terra sanctæ Ecclesiæ. *Psalm.* 147. Flabit spiritus eius, & fluent aquæ. *Iob* 37.b. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimæ funduntur aquæ. Item spirat ad animandum. *Genes.* 2.b. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Item spirat ad intelligendum. *Iob* 32.b. Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiā. Item spirat comminando ad terrendum. *Isa.* 2. d. Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius: quia excelsus reputatus est ipse. Item *Isa.* 58.a. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, quod non fit, nisi Spiritus S. insufflet, id est, inspiret Prædicatori, qui per tubam designatur. Omnibus modis spirat Spiritus S. quando vult, & vbi vult: quia sicut dicitur 1. *Cor.* 12.b. Diuidit singulis, prout vult. Et sequitur.

f Et vocem eius audis,] id est, prædicationem. *Matth.* 10.c. Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis. h Sed nescis, vnde veniat,] id est, à quibus recedat.

k Aut quò vadat,] id est, qui interiùs conuertantur: quia licet vox eius audiatur exteriùs; nescitur quomodo, vel quando recedat ab homine, vel veniat ad hominem interiùs. Neque scit homo qui in prædicatione vel deteriorantur, vel conuertantur: quia aliquando homo credit multum in prædicatione profecisse, & parum profecit: & aliquando parum credit, & multum profecit. Hoc est, quod dicit Apostolus *ad Roman.* 11.d. O altitudo diuitiarū sapientiæ, & scientiæ Dei quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. *Marc.* 4.c. Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet & increscat, dum nescit ille. Ita est ad literam, quod prædicatio non statim videtur fructificare, cùm auditur; sed postquam fructificat post multos dies, vel annos, Prædicatore nesciente. Vel.

h Nescis, vnde veniat,] quia nescitur tempus, vel causa aduentus eius omninò.

K Aut quò vadat,] quia nescitur causa, vel tempus recessus eius omninò. *Iob* 9.b. Si venerit ad me, non videbo eum: & si abierit non intelligam *Malach.* 3.a. Quis cogitare poterit diem aduentus eius?

a

* a Sic est

Sic *a* est omnis, qui natus est ex Spiritu. *b* Respōdit Nicodemus & dixit ei: *c* Quomodo possunt hæc fieri? *d* Respōdit Iesus, & dixit ei: Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras? *f* Amen, amē dico tibi: *g* quia quod scimus, *h* loquimur: & quod vidimus, *k* testamur: & *l* testimoniū nostrū nō *m* accipitis. Si *n* terrena dixi vobis, *o* & nō creditis, *p* quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?

▲ *a* Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu,] refertur ad præcedens secundum omnes lecturas, vno modo, q.d. sicut spiritus occultus est & inuisibilis: sic omnis, qui natus est ex Spiritu nascitur occultè & inuisibiliter. Sequitur.

b Respondit Nicodemus, & dixit ei,] id est, Iesu.

c Quomodo possunt hæc fieri,] s. quòd homo nascitur denuò? q.d. ex quo tu dicis,

B credo, sed modum inquiro. Sic B. Virgo nūcio Angeli acquiescens, modum, quo fieret, requisiuit *Luc.* 1. d. Quomodo fiet istud. Sed tamē quia Nicodemus Magister legis erat, & hoc in lege debuerat sciuisse: ideò Dominus quasi arguendo eum respondit. Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, & dixit ei,] id est, Nicodemo.

e Tu es Magister in Israel & hæc ignoras?] q.d. malè scis legem, quā doces. Sed cùm in lege modus generationis huius non sit expressus, quare redarguit eum Dominus de ignorātia modi? Respondeo quod non de ignorantia modi arguit eum, sed quia de veritate huius generationis dubitauit, eo quod nō posset capere modū. Sed quæritur, quare Dominus per modū interrogationis formauit redargutionē suam? Respondeo propter reuerentiam, quam Nicodemus habuit ad ipsum, temperauit Dominus suam redargutionem, vtens interrogatione ad eum, vt ipse respondendo mereretur maiorem certificationem. Vnde subditur.

f Amen, amen dico tibi,] adhuc ignaro scientia legis.

g Quia quod scimus] veraciter.

h Loquimur,] veraciter, ego, scilicet & Prophetæ, & Apostoli: vel ego, & Spiritus, cuius vocem audis.

i Et quod vidimus,] id est, quod certissimè scimus, sicut sciuntur res ex visu. Vel, quod vidimus, in abscondito Dei.

k Testamur] foris in mundo.

l Et testimonium nostrum] tam certum, tam verum, tam sufficiens.

m Non accipitis] licet vobis rationabiliter offeratur. Deus enim semper paratus infundere gratiam, si nō inueniret obicem. Vnde licet in homine non sit habere fidem, tamen in libertate eius est accipere oblatam, vel refutare. Sed quia Nicodemus semper habet animum suspēsum, vt audiret vnde illa generatio haberet tātam virtutem, quod inducat vitam æternam: ideò subdit Christus, dicens.

n Si terrena dixi vobis] de/ue carnalibus.

o Et non creditis] mihi per illa, quæ capere potestis.

p Quomodo si dixero vobis cælestia] quæ transcendunt intelligentiam vestram.

q Credetis] mihi per illa? q.d. nullo modo. Secundùm *Chrysost.* terrena dicit exemplum de vēto, secundùm *Aug.* autem, terrena dicit corpus suum, quod de terra suscepit. De quo locutus est supra, vbi dixit: Soluite templum hoc: & in tribus diebus excitabo illud. Vnde sensus est.

n Si terrena dixi vobis,] id est, si terreno exemplo ostendi vobis meam potestatem.

o Et non creditis] his, quæ dico.

p Quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?] i. qualiter crederetis, si posuissem exemplum cæleste & non terrenum, q.d. nullo modo. Tamen quia ille Nicodemus ex corde desiderabat

Moralit. * *a* Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu] quod nescis, scilicet, vnde veniat, aut quò vadat. Sācti quidam veniunt à cōtemplatione, & vadunt ad operationem secundùm illud *Ioā.* 10. b. Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Sed hoc Sancti per iactantiam non ostentant, imò potiùs occultant per humilitatem se, & sua bona. Vnde *Isa.* 50. b. Induam cælos, id est, cælestes viros tenebris, & ponam saccum operimentum eorum. Vel aliter.] Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu] est, spiritus, siue spiritualis, sicut dicitur *supra eod.* Quod natum est ex Spiritu, spiritus est.

b Respōdit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri?] sicut dicitur 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo nō percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, i. non intelligit spiritualem generationem, quia vult eam comprehendere per rationem. Sicut dicitur de *August.* quòd tumens de inani Philosophia volebat humana ratione comprehēdere, quod pia mens viuacitate fidei nititur comprehendere. Sequitur.

d Respondit Iesus, & dixi ei: Tu es Magister in Israel, &c.] Duobus modis attingit Magistrum appellari, & vituperabilem esse ex ignorātia. Primò, cùm Prælatus est, & habet docere alios: & tunc primò incipit discere, cùm dicitur 1. *Pet.* 3. c. Parati semper ad satisfactionē omni poscenti rationē de ea, quæ in vobis est, fide & spe. *Greg.* Turpe est tunc incipere discere, cùm debet quæstionem aliis enodare. Item *Chrysost. in homil.* 57. Inconueniens est Medicum quidem cū certitudine pro sua decertare arte, & coriarium, & textorem, & omnes simpliciter artifices; eum verò, qui Christianum se esse dicit, non posse rationem pro propria retribuere fide. Item *Bernardus ad Eugenium* tractās illud verbum *Gen.* 24. g. Egressus fuerat Isaac ad meditandum in agro. Et dicit sic: Tibi præcessisse iam meditatio debet tempus faciendi præ manibus: sic nunc hæsitare incipias id, quod sero, antè iuxta consilium Saluatoris sedisse debueras, ante æstimasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, & merita comparasse, sumptus computasse virtutum. *Eccl.* 6. a. Noli quærere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates. Alio modo debet esse Magister maximè Religiosus in via morum, qui diu fuit in Religione, vel in pœnitentia. Vnde turpe est valdè, cùm modum talis viuendi adhuc ignorat. De talibus dicitur. *Heb.* 5. d. Cùm deberetis Magistri esse secundum tempus, rursus indigetis, vt doceamini, quæ sint elementa exordij sermonum Dei, imo quod peius est, quidam quātò magis in pœnitentia fuerūt, tanto tempore miserabili magis deficiunt. Vnde 3 *Reg.* 15. c. dicitur de Asa, quòd multas fortitudines habuit, & fecit, & ciuitates extruxit, sed in senectute doluit pedes, id est, affectiones, quæ vitiantur per teporem, seu acidiam.

f Amen, amen dico tibi, quia,] nos [quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur.] Duobus modis docet Dominus testes suos, interius, scilicet, veritatem reuelando: & exteriùs exempla multa Sanctorum ostendendo. Prædicator ergo quod scit per reuelationem, & videt per exemplorum ostēsionem, debet loqui & testari. Istis etiam duobus modis docuit Dominus Ecclesiam suam. Primò per propheticas & interiores reuelationes tempore legis & Prophetarum. Secūdò per apertas operum ostensiones per Iesum Christum, & Apostolos in tempore gratiæ. Vnde *Hebr.* 1. a. Olim loquēs Deus patribus in Prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio. *Isaiæ cap.* 52. b. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse, qui loquebar ecce adsum. *Psalm.* 92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.

l Et testimonium nostrum non accipitis] Magna est huiusmodi duritia, quando testibus præordinatis à Deo non creditur de scitis, & visis: maximè autem cùm præcepta nobis testificantur, & articulos fidei: quæ quia non recipimus, maiora non committuntur. Vnde sequitur.

n Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?] id est, si prædicauero vobis præcepta terrenitati vestræ congruentia, & non credidis ea fide operante per dilectionem: quomodo crederetis mihi, vt faceretis consilia? *Prou.* 1. c. Despexistis omne consilium meū, & increpationes neglexistis, 4. *Reg.* 5. d. Si rem grandem dixisset tibi Propheta, certè facere debueras: quantò magis, quia nunc dixit tibi: lauare, & mundaberis: quia cùm consilia Dei nō sunt despicienda, multò magis nec præcepta debemus contemnere. Sed nos vtrumque contemnimus, cùm tam ægrauè nō fit ei obedire. *Matth.* 11. d. Iugum meum suaue est, & onus meum leue, 1. *Ioan.* 5. a. Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: & mandata eius grauia non sunt. Vel aliter potest exponi de Religiosis, qui tendunt ad perfectionē cōtemplatiuæ; cùm tamen segnes sint in operibus actiuæ. His ergo petentibus consolationem cælestium, potest respondere Dominus.

n Si terrena dixi vobis,] id est, opera obedientiæ, quæ terrena sunt respectu illarum spiritualium consolationum.

o Et non creditis] fide operante.

p Quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?] q. d. qui in modico fidelis est, & in maiore fidelis erit; & qui in modico iniquus est, & in maiore iniquus erit. Item *Mat.* 25. b. Euge,

A derabat doceri à Chriſto,licet nondum regeneratus,meſuit audire cœleſtia.Vnde ſequitur. a Et nemo] q. d.tu ignoras,vnde regeneratio hæc tantam habeat virtutem:& nõ ſolum hoc, ſed multa alia maiora, quorum vnum eſt hoc, quod ſequitur.Et nemo, id eſt, nullua purus homo quantũcunque ſanctus. b Aſcendit in cælum,] id eſt, exaltatus fuit in- *Eph.4.b.* tantum, vt eſſet naturaliter in dextera Dei ſedentis in cælo.

Et a nemo b aſcendit in cælum, niſi c qui de cælo d deſcendit filius e hominis, qui eſt in cælo.

c Niſi qui de cælo,]id eſt,de ſinu Patris abſcondito. d Deſcendit] in carne aſſumpta viſibilis apparendo.

e Filius hominis,qui eſt in cęlo,] id eſt, Patri æqualis, inquantum Deus.Et ſic oſtendit,quod idem eſt filius hominis & filius Dei.Neq; adhuc dicit de ſe,quòd ſit Deus expreſsè, ſed paulatim eleuat Nicodemi imperfectionem. Credito enim,quòd idẽ eſt filius hominis & filius Dei,facile erat credere,quòd ipſe erat ille filius hominis & filius Dei,propter ſigna, quæ faciebat. Vnde & Nicodemus ipſe dixit *ſup. eod.* Nemo poteſt facere hæc ſigna,quæ tu facis,niſi fuerit Deus cũ eo:& ſic iã quodãmodo certificatus eſt Nicodemus vnde tãta virtus Baptiſmi,ſcilicet,ex Diuinitate Chriſti in carne apparentis & operantis. Sed quia Nicodemus ex verbis Ieſu inciderat in aliud dubium : ideò per rationẽ iam dictã aggreditur Dominus ſoluere & illud, dicens. f Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.] *Num.21.* c. ad curandum filios Iſrael à morſibus ſerpentum ignitorum. g Ita exaltari,] id eſt, in Crucis palo extolli.

h Oportet]id eſt, opportunum & vtile eſt. i Filium hominis]i.me,inquantum ſum filius hominis,quia ex hoc habeo paſſibilitatem.Et eſt ſenſus totius verbi : O Nicodeme,dixi tibi, licet obſcurè,quòd ego ſum Deus naturaliter, virtute propria faciens miracula : nec eſt Deus mecum eo modo quo eſt cum cæteris,qui magna operantur, & ideò virtute, Paſſionis meæ per ſerpentem æneum figuratæ habet Baptiſmus talem virtutem, quòd regeneret in vitam æternam, & liberet à morſibus Dæmonum : ſicut ſerpens Moyſis liberauit à morſibus ſerpentum. Et quia Nicodemus fuit

A Magiſter

Moralit. * ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuprà multa te cõſtituam:intra in gaudium Domini tui.Qualiter autem tota anima,ita quod nihil eius extrà remaneat, intrat in gaudium cæleſtium in contemplatione, quæratur ab expertis. Sequitur.

a Et nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit, filius hominis, qui eſt in cælo.] In hoc datur nobis forma aſcẽdendi in cælum,videlicet,deſcendendo *Prou.*30.a.Quis aſcendit in cælum,atque deſcendit?*Eph.*4.b. Qui deſcendit, ipſe eſt,qui aſcendit.*Eccl.*11.a.Sapientia humiliati exaltabit caput illius.Et nota tria,quæ exigũtur ad hoc,quòd aliquis aſcẽdit in cælum nunc ſpe;& in futuro re.Primum eſt,quòd ſit filius hominis.Secũdum,quòd ſit in cælo.Tertium,quòd deſcendit de cælo.Primò filius hominis debet eſſe per prudentiã in proſperis, & per manſuetudinem in aduerſis : vel prudentia in agendis,& manſuetudo in patiendis.Homo enim eſt animal prudens & manſuetum natura.De primo dicitur *Prou.*4.d. Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.De ſecundo *Mat.*5.a. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.Secondò debet eſſe in cælo per deſiderium charitatis, & honeſtatem conuerſationis.*Phil.*3. d. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. Vnde nota,quòd Philoſophus diſtinguit, quòd quædam ſunt actiui, id eſt, operatione & ſubſtantia in æternitate,ſicut Deus:quædam verò ſubſtantia & operatione in tempore,ſicut homines terreni,quia de aliis ipſe cognoſcere nõ potuit Inter hæc ſunt duo media:Sed Philoſophus non intellexit,niſi vnũ,ſcilicet, quòd ſubſtantia eſt in æternitate & operatio in tempore, ſicut Angeli adminiſtrantes, quos ipſe vocat intelligentias. Sed quartum addimus, quod non intellexit Philoſophus, ſcilicet, quòd ſubſtantia eſt in tempore,& conuerſatione,id eſt, operatione in æternitate ſicut ſancti viri. Tertium eſt,vt poſt omnia deſcendat de cælo contemplationis ad conſiderationem ſuæ fragilitatis, ſecundùm illud *Iſa.*47.a.Deſcende,ſede in puluere. Vel deſcendere de cælo debemus, ita quod omnia dicta, & facta, & cogitata deſcendant de cælo,& menſurentur ſecundùm ea,quæ ſiunt in cælo.*Apocal.*21.c.Oſtendit mihi Dominus ſanctam ciuitatem Ieruſalem, id eſt, animam ſanctam deſcendentem de cælo à Deo, habentem claritatem Dei. Quia qui de cælo venit, debet habere ſigna cæli : ſicut qui veniunt de aliqua peregrinatione, referunt ſigna peregrinationis ſuæ. *Exod. cap.*25.d. Inſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.Sequitur.

Et f ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto : g ita exaltari h oportet filium hominis.

f Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto : ita exaltarĩ oportet filium hominis.] Et ſumitur hoc de *Num.* 21.c. Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno : qui percuſſus aſpexerit eum, viuet.Chriſtus dicitur ſerpens : quia ſicut de ſerpente fit venenum,& de ſerpẽte fit tyriaca in veneni remedium : ita facto de veneno ſerpente, id eſt, de diabolo, voluit Dominus fieri ſerpens, vt de eo fieret tyriaca contra venenum diabolĩ. Et hoc eſt, quod *Exod.* 7.b. ſerpens Moyſi deuorauit ſerpentes Magorum. *Num.21. c. Inf. 8. & 12. c.*

Item ſerpens æneus non eſt verè ſerpens, nec venenum habet, & ideò ſignificat Chriſtum, qui habuit ſimilitudinem carnis peccatricis, non carnem peccatricem. Habuit quidem veram carnem,ſed non verè peccatricem,imò peccatrici ſimilem,vt dicitur *Rom.*8.a. Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati,& de peccato dãnauit peccatum,id eſt,per tyriacam venenum expulit,& de Chriſto, qui vocatur peccatum pro ſimilitudine, damnauit diabolũ, qui peccatum dicitur veritate & origine, id eſt, valdè peccator & origo peccati.Item Chriſtus dicitur ſerpens, quia ſerpens cum magna diligentia cuſtodit oua ſua : cùm enim non indigeant,quòd foueantur;tamen ferè ſemper eſt iuxta ea,ne ab aliquo lædantur:ita Chriſtus ſuos non dereliquit, ſed ſemper cuſtodiuit & cuſtodit.*infrà*13. a. Cùm dilexiſſet ſuos,qui erant in mundo,vſq; in finem dilexit eos. *Mat. vlt.* d. Vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.Et *inf.* 14. b. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Item ſerpens veterem pellem per arctum foramẽ deponit, vt nouam accipiat:ſic Chriſtus per anguſtiam Paſſionis depoſita pelle mortalitatis recepit ſtolã immortalitatis. *Iob* 2.b.Pellẽ pro pelle,& cũcta,quæ habet homo,dabit pro anima ſua.

Item prudentia ſerpentis eſt,quòd corpus exponit pro capite,ſic Chriſtus,qui eſt Dei Sapiẽtia, factus eſt pro nobis, quaſi ſtultus ſerpẽs,& caput exponit pro corpore.Sed tamẽ ſicut dicit Apoſtolus 1.*Cor.*1.d. quod ſtultum eſt Dei,ſapiẽtius eſt hominibus. Quia dicitur *infrà* 11.g.Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo, & nõ tota Gens pereat,id eſt, expedit, vt caput ſuum exponeret pro membris.

Item ſerpens obturat aures, ne audiat vocem incãtatoris: ita Chriſtus noluit audire vocem Dæmonis cum tentantis; *Mat.*4.a.vel quotidie nos apud ipſum accuſantis,imo proiicit eum,non exaudit, ſecundum illud *Apoc.*12. c. Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum,&c.His rationibus dicitur Chriſtus ſerpens.Dicitur autem æneus propter tria.

Primum eſt,quia æs infabricabile eſt, nec poteſt domari tunſionibus malleorum;ſed tamen poliri poteſt,& ſignificat patientiam & fortitudinem Chriſti, & inuincibilitatem in Paſſionibus,quibus flecti non potuit,ſed poliri & decorari, ſicut dicitur *Heb.*2.b.Videmus Ieſum propter Paſſionẽ mortis,gloria & honore coronatũ. Et *Iſa.*63.a.Quis eſt iſte,quĩ venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua gradiẽs,&c.Ideò etiam de membris eius cantatur.

Tunſionibus,preſſuris
Expoliti lapides:
Suis coaptantur locis,
Per manus artificis.

Secundum eſt,quod æs non eſt naturæ vnius metalli, ſed diuerſæ naturæ in vnum coniunctæ. Et hoc conuenit Chriſto, qui eſt Gigas geminæ ſubſtantiæ.

Tertium eſt,quod inter omnia metalla ſonorius eſt,& cõuocat populum.Et competit Chriſto,qui prædicauit,& docuit & etiã preces & ſupplicationes ad Deum cũ clamore valido & lacrymis obtulit.*Heb.*5.b.Et clamans voce magna pretium pro nobis exoluit,vt dicitur *Mat.*27. f. Iſte ſerpens exaltatus eſt in deſerto,id eſt,crucifixus eſt in patibulo,vbi deſertus fuit à mundo, ab amicis, & etiam quodammodo à Patre ſuo. Vnde *Iſa.* 63. a. Torcular calcaui ſolus, & de Gentibus non fuit vir mecum.Item *Iob* 6.c.Ecce nõ eſt mihi auxilium in me:neceſſarij quoq; mei receſſerunt à me. Et *Pſ.*21.Quoniã tribulatio proxima eſt:& nõ eſt,qui adiuuet, &c.Et *Mat.*27.f.Deus,Deus meus, vt quid me dereliquiſti?

* a Vt omnis

a Magister in lege: ideò de lege inducit exemplũ, vt ostẽdat leg: esse vmbram huius veritatis: & ideò cessare debebat patete veritate. Ratio autem similitudinis typi ad veritatem figuratam hæc est secundùm *Chrysost.* Quia sicut serpentes venenati nocent; & serpens æneus nocumentis erat penitùs à veneno: ita & Dæmones, qui nocent veneno peccati, & malitiæ, pleni sunt; Christus autem omnino sine peccato. Serpens æneus fuit exaltatus in palo, vt aspicientes à serpentum morsibus sanarentur: ita ipsum Christum oportuit exaltari in Cruce, vt omnes aspicientes eũ aspectu fidei curarentur à morsibus Dæmonum. Unde sequitur.

Vt a omnis, qui credit in ipsum, b non pereat, sed c habeat vitã æternam. Sic d enim e Deus f dilexit g mundum, vt h filium i suum K vnigenitum l daret: vt m omnis, qui credit in eum n non pereat, sed o habeat vitam æternam.

a Vt omnis, qui credit in ipsum,] vera fide, id est, credendo vadit in ipsum, & eius membris incorporatur.

b Non pereat] morsu serpentum, id est, Dæmonum.

c Sed liberatus habeat vitam æternam] nunc in spe, tandem in re: sicut in deserto sanati intuitu serpentis vitam habebãt temporalem. Unde sicut serpens erectus fuit figura Christi: sic vita temporalis figura est vitæ æternæ. *Chrysost.* Cur non dixit manifestè: Ego debeo crucifigi? Respondeo. Quia ad veterem typum hoc transmittit, vt discas concordiã Testamentorum. Item vt scias, quòd non inuitus patitur. Item vt scias per hoc exẽplum, quòd Crux nulli nocet, sed salus est multis. Sed quia obscurè locutus est Dominus, vt palam idem faciat, replicat illud idem, assignans causam Passionis suæ effectiuam, scilicet, Patris sui dilectionem ad genus humanum. Unde dicit. d Sic enim.] *Chrysostomus.* q.d. non miretis, quòd ego debeo exaltari, vt vos saluemini. Etenim Pater ita dilexit mundum, vt pro seruis indeuotis dederit filiũ, quod non faceret quis pro amico, aut pro Iusto. Unde *Rom.* 5.a. Vix pro Iusto moritur quis: Nam pro bono forsitã quis audeat mori: Oportet igitur exaltari filium hominis. d Sic enim] tam verè, tam fideliter. e Deus] Pater, vel [Deus] Trinitas. f Dilexit] dilectione gratuita.

g Mundum,] id est, hominem ad imaginem Dei factum. Vel, mundum, simpliciter, quia omnis creatura quodammodo refloruit per Christi Passionem & Resurrectionem, absoluta ab obligatione corruptionis sibi dominantis per peccatũ Adã, licet adhuc subiaceat seruituti illius vsque ad diẽ vniuersalis Resurrectionis. Unde *Rom.* 8 d. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eã in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.

h Vt filium] non seruum, i Suum] non alienum.

k Vnigenitum] nõ de multis vnum, sed vnigenitum, ad quẽ tota spectat paterna hæreditas: qui totum Patris affectum possidet indiuisum. Cùm enim plures sunt filij, affectus Patris in plures diuisus, minor est, in singulis; sed quando est vnigenitus, tũc totus affectus Patris manet indiuisus in illũ.

l Daret] gratis in mortem, vt qui mortui sunt, reuiuiscant in æternam vitam. Unde sequitur.

m Vt omnis, qui credit in eum,] vera fide per dilectionem operante. n Non pereat] morsu serpentum. o sed habeat vitam æternam] per mortem Christi temporalem *Chrysostomus.* Vnaquæque † dilectio multam habet ostensionem. (*al.* † *dilectio*)

A Nam

Moralit. * a Vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Hoc est, quod dicitur *Num.* 21.c. Qui percussus aspexerit in eum, viuet. Respicere in eum est credere, vel Passionem eius recolere ad imitandum, secũdum illud *Heb.* 12.a. Curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in Auctorem fidei, & consummatorẽ Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit Crucem confusione contempta. Ideò crucifixus in alto loco ponitur in Ecclesiis, in signum recordationis & excitationis, vt omnes aspicientes recolant Dominicam Passionem, & sanentur percussi à serpente ignito. De quo dicitur *Deut.* 8.c. Ductor tuus fuit in solitudine, vbi erat serpens flatu adurens. Et *Iob* 41.b. Halitus eius prunas ardere facit, & de ore eius flamma egreditur. Sequitur.

Thema in Passione, vel in natali Domini.

o Sic enim Deus dilexit mundum, &c.] Thema in Passione vel in natali Domini. Et his verbis commendatur dilectio Dei ad nos & ostenditur, quanta fuerit per quinque. Primò ex dante, cùm dicitur: [Deus.] Secundò ex donatione, cùm dicitur: [Daret.] Tertiò ex eo, cui dedit, quia mundo. Quartò ex dato, quia [Filium vnigenitũ.] Quintò ex eo, ad quod datus est filius. [Vt omnis scil. qui credidit in eum, non pereat.] Primò ergo cõmendatur dilectio Dei, quia ipse Deus dedit. Quòd enim homo homini det, multa possunt esse causæ; vel quia indiget eius auxilio, vel quia optat beneuolentiam eius, vel quia possit eum damnificare: sed Deus non indiget nostro auxilio. Unde *Psalm.* 15. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. *Iob* 22.a. Quid prodest Deo, si iustus fueris; aut quid ei cõferes, si immaculata fuerit vita tua? Item *Actor.* 17.f. Deus non indiget aliquo, cùm ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia. Item nec damnificare eum possumus. *Iob* 35.b. Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Et postea subiungit. Homini qui tibi similis est, nocebit iniquitas tua, & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Patet ergo, quòd ex pura liberalitate dedit Deus. Secunda causa cõmendationis dilectionis Dei est in hoc, quod dicit: [Daret] non redderet, non vẽderet, non mutuo concederet: quia nullus meruit quod filius Dei incarnaretur. Unde 2. *Corinth.* 8.b. Scimus gratiam Domini Dei nostri Iesu Christi, quoniam propter nos, cùm esset diues, egenus factus est. Et *ad Titum* 3.b. Nõ ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam nos saluos fecit. Dedit ergo, non reddidit. Item non vendidit. Si enim opera post Incarnationem Filij facta meruissent eam, vendidisset Filium suum nobis. Sed *Iob* dicit 28.b. Nescit homo pretium eius. Et *eodem* c. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum pro cõmutatione eius. *Isaia* 13.e. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Item non concessit nobis Filium suum mutuo, sed omninò dedit. *Isa.* 9.b. Paruulus natus est nobis, & Filius datus est nobis. Et dicit *Bernardus.* Totus siquidem datus mihi, & totus in vsus meos est expensus. Unde & adhuc est in cælo agens negotium nostrum, repræsentans se Patri pro nobis in ea natura, in qua datus est nobis; ita enim assumpsit naturam nostram, quòd nunquam deposuit, nec deponet. Unde *Matt. vlt.* d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, quasi dicat, datus est nobis ad [illegible] dẽdum vsque in sempiternum. Item commendatur dilectio ex eo, cui dedit: quia mundo dedit, id est, peccatoribus & inimicis, & hominibus vilissimis. Unde miratur Propheta dicens: *Psal.* 8. Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, &c. Item *Psal.* 143. Quid est homo, quia innotuisti ei, &c. *Ierem.* 12.b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Item *Rom.* 5.b. Commendat Deus charitatem suam in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus secundum tempus. Christus pro nobis mortuus est. Et *infra.* Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Et 1. *Ioan.* 4.b. In hoc est charitas Dei, non quasi nos dileximus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos. Et *Beatus, Bernardus in libro de diligendo Deo.* Lex humana est, dilige me, & ego diligam te. Lex autem Dei est, dilige me, quia dilexi te. Hoc attendens Dauid, dixit: *Psal.* 17. Diligam te, Domine, fortitudo mea. Quartò commendatur charitas Dei in eo, quod dedit: quia filium dedit, non seruum, 1. *Ioan.* 4.b. In hoc apparuit charitas Dei nobis: quoniam Filium suum vnigenitum misit in mundũ, vt viuamus per eũ. Et *Rom.* 8.f. Proprio Filio suo nõ pepercit Deus; sed pro nobis omnibus tradidit illũ. In hoc autem apparuit abyssus dilectionis, quia non Filium tãtùm, sed vnigenitum dedit. Si enim commendatur obedientia Abrahæ, quòd obtulit Filiũ suum Isaac, *Gen.* 22.b. quãtò magis dilectio Dei commendabilis est, qui pro nobis dedit vnigenitum. Ideò dicitur *Ierem.* 6.g. Luctum vnigeniti fac tibi plãctum amarum: quia magis plangitur & lugetur, qui magis amatur. Posset autem esse, quòd aliquis haberet vnigenitum, sed odio haberet eum: & tunc non esset mirum si eum daret, sed Deus Pater diligebat eum. Unde dicitur: Filius dilectionis suæ: *Col.* 1.b. & *Matt.* 17.a. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Item si aliquis haberet vnigenitum, sed stultum & infirmum, ex eo grauaretur; vnde non esset mirum, si eum daret; sed Christus Sapientia & virtus Dei Patris est, vt dicitur 1. *Corinth.* 1 d. Et *Iob* 9.a. Sapiens corde est, & fortis robore. Quintò commẽdatur ex eo, ad quod datus est, vbi dicit: [Vt omnis, scilicet, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] In quo

Dilectio Dei cõmendatur ex quinque.

A Nam in dicendo: Ita Deus dilexit mundum, multam indicat amoris intensionem: Multum enim medium & infinitum erat inter Deum & mundum, qui immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos, qui de terra: eos, qui de cinere: eos, qui pleni erant peccatis: eos, qui indeuoti erant dilexit, & ita vt Filium suum daret, non seruû, non Angelum. Quis circa Filium tantum studium demonstrauit, quantum Deus circa seruum? Ipse enim neque Vnigenito pepercit propter nos; nos autem & pecuniis parcimus aduersum nos. Ipse dedit Filium pro nobis; nos neque argentum pro eo, sed neque pro nobis. Et quid dico pecunias, si mille haberemus animas, nonne omnes pro eo ponere oporteret? Vestes in arca deponimus: & qui hæc & alia dedit, circumquaque nudus vadit, & propter nos hoc sustinet: Esurit, vt nutriaris: nudus est, vt tibi tribuat indumenti incorruptionis materiam. Sequitur. a Non enim misit, &c.] q.d. verè ad hoc venit Filius, vt credentes in eum habeant vitam æternam, non vt pereant peccatores: Non enim venit quærere satisfactionem pro illatis contumeliis Patri suo; sed satisfacere Patri pro hominibus. In primo aduentu nô venit scrutari facta hominum, sed peccata dimittere: In secundo veniet, nô peccata dimittere, sed facta scrutari. Vnde *Soph.* 1.c. Scrutabo Ierusalem in lucernis. Modò autem non sic: [Non enim misit Deus] Pater in priori aduentu. b Filium suum in mundum] hac de causa. c Vt iudicet mundum, id est, vt opera eius discutiendo remuneret, vel condemnet modò. e Sed vt saluetur] salute gratiæ primò, & postea salute gloriæ. f Mundus per ipsum] morte condemnatum, *inf.* 12 g. Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem mûdum. Sed quia posset aliquis credere, quòd remêptio facta per Filium nihil requireret ex parte redêptis: Ideò elidens hunc errorem subdit. h Qui credit in eum] fide operante per dilectionem, quæ est fides viua. i Non iudicatur] iudicio condemnationis, quia talis fides operit, vel remouet causam iudicij, i. peccatum. Quidam etiam de credentibus nullo modo iudicabuntur; sed potiùs cum Christo Iudice iudicabunt, illi s. qui propter Christum omnia reliquerunt. *Matt.* 19 d. Amen dico vobis, quòd vos, qui secuti estis me in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim Tribus Israel. K Qui autem non credit fide viua. l Iam iudicatus est,] id est, iam habet in se causam suæ condemnationis. Simile *Gen.* 2.c. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris, i. causam necessariò moriendi habebis. Et quare hoc? m Quia non credidit in nomine Vnigeniti Filij Dei] in quo est salus. Vnde *Act.* 4.c. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Nomen Dei semper ponitur pro ipso Deo nominabili: Et idem est credere in Deo, & credere in nomine Dei. Sed quia parum, vel nihil possumus cognoscere de Deo: ideò nomen, quod inter omnia accidentia magis extrinsecum est, & minus tangit rem, ponitur pro ipso Deo. Posset etiam hoc totum intelligi de fide communiter formata, siue informi, vt sit sensus. k Qui autem non credit,] i. qui non habet fidem, qua creditur siue formatè, siue informiter. l Iam iudicatus est,] i. habet iam causam, quare non iudicetur ampliùs iudicio disceptationis, quia

A tales non

a Non enim misit Deus Filium b suum in mundum, vt c iudicet d mundum; sed vt e saluetur f mundus g per ipsum. h Qui credit in eû, non i iudicatur; k Qui autem non credit, iam l iudicatus est: quia m non credidit in nomine Vnigeniti filij Dei.

tantur duo, ad quæ datus est, ad liberationê de morte damnationis, & acquisitionê salutis vitæ æternæ. De primo dicit *Ps.* 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapso. Triplex ereptio notatur hic. A morte gehennæ, à lacrymis præsentis miseriæ, à lapsu culpæ. *Zach.* 9.c. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. De secundo, scil. de acquisitione vitæ æternæ, dicitur *inf.* à 10.b. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs habeant, quæ consistit in visione Dei. *Inf.* 17. d. Pater, quos dedisti mihi volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi. *Exo.* 33 d. Videbis faciem meam in tubi... Hæc est visio pascens, vt dicit *August. in lib. de quantitate animæ*, quæ omnes medullas animæ interiùs egreditur, & animam dulcedine reficit, & vitam indeficienter in ea conseruat, & nutrit. Possunt etiam & alia assignari, ad quæ datus est, in medicinam & in Medicum. Vnde dicit *Augustinus*. Magnus ad nos missus est Medicus, quia vbique in mundo magnus iacebat ægrotus. *Eccle.* 38.a. Altissimus de terra creauit medicinam. *Isa.* 61.a. Ad annunciandum pauperibus misit me, vt mederer contritis corde, &c. Item missus fuit in redemptionem. *Psal.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo, &c. Item in expugnatorem pro causa nostri capituli, quæ periclitabatur: nec erat, qui pugnaret pro nobis. *Isa.* 19. c. Mittet eis propugnatorem & Saluatorem, qui liberet eos. Item *Isa.* 63.a. Ego, qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Item dedit eum in seruum. *Isa.* 43.d. Seruire me fecistis in peccatis vestris. *Psal.* 80. Manus eius in cophino seruierunt. Quia in seruum datus esset, ostêdit, quando pedes Discipulorum lauit, *infrà* 13.a. Hoc enim seruorum est. *Psalm.* 104. In seruum venundatus est Ioseph. Item datus est in Aduocatum, 1. *Ioan.* 2.a. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum. Item datus est in pretium, vt essemus sui, 1. *Cor* 6 d. Empti estis pretio magno, & iam non estis vestri. *August.* Tanti emit, vt solus possideat. Item datus est nobis in clypeû & vmbraculû. *Psal.* 90. Scapulis suis obumbrabit tibi, vt susciperat, scilicet, ictus, qui super vos veniebant, secundum illud *Isa.* 53.b Disciplina pacis nostræ super eum. Item sic datus est Christus hominibus, vt sicut homo animal suum, vel excoriat, vel occidit, vel inuadiat, vel vêdit pro voluntate sua: ita homines Christum excoriauerunt, ab amicis, à rebus & vestibus in Cruce denudâdo: Vnde potuit dicere illud *Iob* 1.d. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Ita etiam & suspendentes occiderunt & vêdiderunt, & pro voluntate sua de eo fecerunt. Vnde ipse dicit: Vt iumentû factus sum apud te, q.d. Christus, ô homo, tu facis de me, quicquid vis, sicut de tuo iumento. Sed notandum, quòd adhuc quidam spiritualiter vendunt Christum, qui peccant mortaliter & pertinaciter, qui omnino sine spe Deum abnegant & contemnunt. Vnde *Amos* 2.b. Vendidit pro argento iustum & pauperem pro calceamentis. Alij Deum inuadiant, qui sic peccant vt ad pœnitentiam aliquando suspirent, & gemant, qui omninò Deum finaliter amittere non proponunt. Alij Deum excoriant in membris, vt raptores & prædones, qui pauperes atterunt secundum illud *Isa.* 3. c. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Alij Deum crucifigunt in seipsis, secundum illud *Hebr.* 6. b. Rursum crucifigentes filium Dei in semetipsis & ostentui habentes. Sequitur. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet,] id est, condemnet. Mundum] id est, homines in mundo. e Sed vt saluetur] salute gratiæ & gloriæ. f Mundus,] id est, homines in mundo. g Per ipsum] vt per Medicum. In primo enim aduentu venit Dei filius, vt Medicus ad sanandum infirmos. *Mat.* 9.b. Non est opus valentibus Medicus, sed malè habentibus: Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. *Eccl.* 24.d. Ego quasi fluuius Dorix, quod interpretatur medicamentum generationis. In secundo autem aduentu veniet iudicare bonos & malos. *Isa.* 3.c. Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicâdum populos. *Mal.* 3.a. Ecce venit, dicit Dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Ideò primus aduentus comparatur rori. Vnde *Osea vlt.* c. Ero quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. Secundus autem comparatur igni & fulguri. Vnde *Mat.* 24.b. Sicut fulgur exit ab oriête, & apparet vsque ad occidentem: ita erit aduentus filij hominis. h Qui credit, &c.] Posset autê aliquis dicere, quomodo saluat Christus? Respondet per fidê. Nam [qui credit in eû] fide operante per dilectionê. i Non iudicatur,] iudicio condemnationis, i. non habet in se causam iudicij, i. damnationis, quia talis fides purgat omne peccatum mortale. Vnde *Act.* 15.b. Fide purificans corda illorum. *Luc.* 7.h. Vade in pace, fides tua saluam te fecit. k Qui autem non credit] id est, qui discredit. Simile *Marc. vlt.* d. Qui verò non crediderit, condemnabitur. l Iam iudicatus est,] id est, iam reus est iudicij, id est, condemnationis, i. habet iam causam suæ damnationis, s. peccatum infidelitatis. Vel [Iam iudicatus est,] i. iam incipit sua dânatio. Nâ sicut dicit *Chrysost.* ipsum discredere impœnitêtium supplicium est. Extra lumê n. esse secûdum seipsum maximum habent suppliciû. Vnde *Tob.* 5. Quale gaudium erit mihi, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? m Quia non credidit in nomine Vnigeniti fil

Dei

De pug. dist. 4.c. benedictus Deus.

Psal. 72.

Matth.

A tales non ſunt digni, vt etiam ad eos dirigatur verbum Iudicis. Vnde ſuper illum verſum. Ideo nō ſurgunt impij in (*Pſalm. 1.*) iudicio, diſtinguit *Gloſſ. Greg.* quatuor ordines hominum, qui in iudicio apparebunt. Alij namque iudicabuntur, & peribunt. Alij non iudicabuntur, & peribunt. Alij iudicabūtur, & regnabunt. Alij non iudicabuntur, & regnabunt. Verbi gratia. Iudicabuntur & peribunt, quibus Dominica inclamatione dicetur: Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, &cæt. *Matth. 25.d.*

Item non iudicabuntur, & peribunt infideles. Ideò non reſurgunt impij in iudicio. Et *Roma.* b. Qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Et hic. Qui non credit, iam iudicatus eſt. Hanc enim concordiam inducit *Gregorius.*

a Hoc eſt autem iudicium, b quia lux c venit in d mundum e & dilexerunt homines f magis tenebras, quàm g lucem: h Erant enim eorum mala opera. Omnis i enim, qui male agit, k odit lucem, l & non venit ad lucem: vt m non arguantur opera eius.

Item iudicabuntur, & regnabunt, qui vitæ maculas lacrymis & eleemoſynis deterſerunt, quibus in dextra conſiſtentibus Iudex dicet: Eſuriui, & dediſtis mihi manducare, &c. *Matth. 25.c.*

Item non iudicabuntur, & regnabunt, qui præceptis conſilia addiderunt. De quibus *Iſa. 3.* c. Dominus ad iudicium veniet cum Senatoribus populi tui. Et *Prou. vlt.* c. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum Senatoribus terræ. Sequitur.

a Hoc eſt autem iudicium,] id eſt, cauſa iuſtæ condemnationis, cui iam ſubiacet omnis malus.

b Quia lux] id eſt, Chriſtus illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.

c Venit,] ſponte ſua, non tractus meritis, non compulſus viribus alienis.

d In mundum,] id eſt, mundo carne aſſumpta viſibilis apparuit.

e Et dilexerunt homines] propter quos venit.

f Magis tenebras,] id eſt, carnis delitias, & mundi diuitias, rationem obtenebrantes.

g Quàm lucem,] id eſt, quàm Chriſti prædicationem peccata arguentem, & tenebras contemnentem. Et quare hoc?

h Erant enim eorum mala opera,] inquantum eorum. *Chryſoſtomus.* Propterea torquebuntur, quoniam tenebras dimittere, & luci occurrere noluerunt. Nam ſi veniſſem, ait, iudicans, & noxas expetens factorum, dicere haberent: propter hoc reſiluimus; nunc autem veni eripere à tenebris: quis ergo miſerebitur eius, qui non vult ad lucem accedere? Nam qui in abſentia lucis ſedet in tenebris, fortaſſis habebit remiſſionem; qui autem in præſentia lucis tenebris adhæret, peruerſæ mentis & litigioſæ defert teſtificationem aduerſus ſemetipſum. Et meritò non diligunt lucem, quorum opera ſunt mala.

i Omnis enim, qui malè agit,] id eſt, qui voluptatur in malo. *Chryſoſt.* Non dicit, qui malè egit, ſed qui agit, quia ſemper vult voluptari in gurgite.

k Odit lucem,] mala opera manifeſtè arguentem.

l Et non venit ad lucem] quæ mala arguit.

m Vt non arguantur opera eius,] mala autem diligit, in quibus voluptatur. [Arguantur,] dicit, id eſt, manifeſtentur, & manifeſtata reprehendantur. *Epheſ. cap.* 5.c. Omnia, quæ arguuntur, à lumine manifeſtantur. Omne enim, quod manifeſtatur, lumen eſt. *Chryſoſtomus.* Qui malorum ſibi conſcius eſt, Iudicem fugere conſueuit, ignoſcenti verò, qui deliquerunt, occurrere ſolent. Huic igitur occur-

A rere decens erat,

(*Moralit.*) • Dei, id eſt, in Vnigenito filio Dei nominabili. Nomen autem filij Dei, in quo ſolo eſt ſalus, eſt Ieſus, in quo credere oportet. Vnde *Act. 4.b.* Non eſt in aliquo alio ſalus. Nec enim eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. *Ier. 14.b.* Tu in nobis es, Domine: & nomen ſanctum tuum inuocatum eſt ſuper nos. Huius nominis effectum exprimit Angelus, *Mat. 1 d.* vbi dicit: Vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. *Cant. 1.a.* Oleum effuſum nomen tuum.

a Hoc eſt autem iudicium,] id eſt, cauſa iuſtæ condemnationis, cui iam ſubiacent infideles, qui iam patiuntur tenebras interiores.

b Quia lux venit in mundum,] id eſt, Chriſtus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

c Et dilexerunt homines,] carnales humum ſapientes.

f Magis tenebras] frigidas & obſcuras, id eſt, peccatorum illecebras, vel ſtatum infidelitatis.

g Quàm lucem,] ſanctitatis & veritatis. Dicitur autem Chriſtus lux, quia tenebroſa illuminat, & tenebras infidelitatis & ignorantiæ fugat, *infrà* 8.b. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, *1. Ioan.* 2.b. Tenebræ (*18. q. t. pernitioſam*) transierunt, & lumen verum iam lucet. Item lux infœcunditatem frigiditatis ſanat. Nam generatio fit per influentiam lucis. Vnde *Iſa. 58.c.* Implebit Dominus ſplendoribus animam tuam, & oſſa tua liberabit: & eris quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius non deficiunt aquæ. Tria (*De offic. deleg. c. cōſuluit.*) dicit fieri à luce gratiæ, ſcilicet, liberationem à peccato, fructificationem bonorum operum, irrigationem doctrinæ quoad alios.

Primò enim duritiam ſoluit diſgregando materiam peccati, & hoc eſt oſſa liberare, deinde fœcūdat ad opera virtutum, tandem irrigat alios per doctrinam. Item lux, confuſum & inordinatum ordinat & ornat, vt dicit *Dionyſius, in Eccleſiaſtica Hierarchia.* Et ita tangitur, *infrà* 11.b. vbi dicitur: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. Qui autem ambulat in nocte, offendit: quia lux non eſt in eo. Omnes hos effectus habet lux gratiæ veniens in cor humanum. Similiter Chriſtus veniens in mundum per carnis aſſumptionem: & tamen homines magis diligunt tenebras, quæ oppoſitos habent effectus, & ideò inexcuſabiles ſunt. Quia ſicut dicit *Chryſoſtomus,* qui in abſentia lucis in tenebris ſedet, fortaſſis remiſſionem habebit; qui autem in præſentia lucis tenebris adhæret, peruerſæ mentis & litigioſæ argumentum ſecum defert. Poſſet autem aliquis quærere cauſam huius peruerſionis, ſcilicet, quare homines magis diligant tenebras, quàm lucem, cùm lux tam vtilis ſit, & tenebræ tam nociuæ. Ideò in deriſionem & verecundiam eorum dicit Dominus.

h Erant enim eorum mala opera,] & ideò tenebras diligebant. Sed videtur, quòd ideò deberent magis accedere ad lucem & diligere eam, vt ab eis poſſent liberari, & ea cauendo vitare, ſicut fecit Magdalena. *Luc. 7.f.* Quæ multas tenebras habebat, ſed ad lucem accedens depoſuit illas. Similiter multi Publicani. *Matth. 9.b.* Vnde *Chryſ.* Qui malorum ſibi conſcius eſt, Iudicem fugere conſueuit; ignoſcenti verò, qui deliquit, occurrit. Si igitur ignoſcēs venit Chriſtus, i. vt ignoſceret, huic maximè occurrere decens erat eos, qui multorum ſibi conſcij erant peccatorum? Reſpondeo. Reuera debent accedere ad lucem & ſequi eam; ſed peruerſi non faciunt, quod debent. Nam qui verè recipere vult lucem, debet abiicere tenebrarum amorem & operationem. Vnde *Rom. 13.d.* Abiiciamus opera tenebrarum, id eſt, peccata, & induamur arma lucis, id eſt, opera virtutis. Dicuntur autem peccata opera tenebrarum propter tria.

Primò, quia in tenebris fiunt. Vnde *Iob* 24.c. Oculus adulteri obſeruat caliginem.

Secundò, quia tenebras interiores efficiunt. Vnde *Pſa.* 39. Comprehenderunt me iniquitates meæ: & non potui, vt viderem.

Tertiò, quia ad tenebras exteriores peccatorum impellunt, id eſt, in infernum. *Matt.* 22 b. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores.

i Omnes enim, qui malè agit, odit lucem,] id eſt, refugit doctrinam veritatis. Vnde *Iob* 24.b. Ipſi fuerunt rebelles lumini neſcientes vias eius.

l Et non venit ad lucem,] id eſt, ad manifeſtationem.

m Vt non arguantur opera eius] ab ipſa luce. Quādo enim venit homo peccator ad lucem, i. ad Chriſti doctrinam, vel cōſiderationē, videt in ſpeculo ſuas fœditates: & ideò nō venit ad lucē. Sicut dicitur de muliere turpi, quæ nunquam ſe reſpicit in ſpeculo, quia moleſtū eſt ei ſe videre. Item ad lucē rationis, vel ſuæ diſcuſſionis, vel prædicationis, vel cōfeſſionis nō venit peccator: quia ibi eius malitia declaratur. Vnde multi nolunt venire ad prædicationē aut confeſſionē, ne peccata, quæ diligunt, vertātur eis in odium: ſicut homines, qui nō poſſunt malū audire de his, quos diligunt: nec amare eos, qui de ipſis mala dicunt. Vnde *Amos* 5.c. Odio habuerunt corripientē in porta, & loquentem perfectè abominati ſunt. *Epheſ.* 5.c. Omnia, quæ arguuntur, à lumine manifeſtantur. Omne

A rete decens erat, qui venit peccata dimittere.

a Qui autem facit veritatem,] id est, stabilia & recta opera, quæ iubet fieri veritas.

b Venit ad lucem,] non timens argui.

c Vt manifestentur opera eius,] à luce ad aliorum ædificationem.

d Quia in Deo,] id est, secundùm Dei iussionem & voluntatem, cui placet omne bonum.

e Sunt facta.] *Ephes.5.* Fructus lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate. Quærit autem hic *Chrysost.* quare Dominus cum Nathanaele lõgum sermonem non extendit, sicut cum Nicodemo? Et respondet, quia Nathanael venerat ad Iesum perfectiori animo & mansurus cum illo, & ideò breuiter persuasit illi, volens quod processu temporis plus disceret, quotidie potens quærere, quod vellet. Nicodemus verò animo imperfecto venit ad Iesum: & ideò necesse fuit ducere eum per ænigmata, ne statim prima fronte contradiceret. Nec etiam venit mansurus, sed eadem nocte recessit, & ideò multa conueniebat dici sibi.

a Qui autem facit veritatem, b venit ad lucem, vt c manifestẽtur opera eius, d quia in Deo e sunt facta. f Post hæc g venit Iesus & Discipuli eius in terrã Iudæam, h & illic † i demorabatur cum eis, & k baptizabat,

† al. morabatur.

Secunda pars. f Post hæc, &c.] Hæc est secunda pars huius cap. quæ diuiditur in duas particulas. In prima agitur de aduentu Christi de Galilæa in Iudæam. In secunda prosequitur de Ioãne & Baptismo eius, *ibi*: Erat autem Ioannes, &c. Dicit ergo.

f Post hæc,] quæ fecit Iesus in Galilæa, & Nicodemi disputatione.

g Venit Iesus & Discipuli eius in terram Iudæam,] i. in sortem Iudæ, quæ erat circa Ierusalem. Similiter accipitur Iudæa, scilicet, pro terra sortis Iudæ, *2.Paralip.20.d.* Iudæa & Ierusalem nolite timere, i. Tribus Iuda, & Tribus Beniamin. Sed quomodo venit in Iudæam post disputationem cum Nicodemo, cùm disputatio illa facta fuerit in Ierusalem: tamen non legitur, quòd in Ierusalem pernoctauerit? Vnde dici potest, in Ierusalem, id est, in confinio, vt patet *eodem suprà*. Item quare venit in Iudæam tunc, cum discipulis suis? Respondeo facta disputatione cum Nicodemo, descẽdit ipse in Galilæam videre matrem suam, & postea iterum ascendit in Iudæam, sicut innuit *Gloss.* in Iudæam autem ideò venit, quia terra illa & maximè circa Ierusalem erat populosa propter templum: & ideò decebat, vt ille, qui omnibus prodesse venerat, locum, vbi erant plures multitudines, sæpiùs visitaret. Discipulos verò ideò ducebat secum, vt ipsi per verba & exempla ipsius instruerentur.

h Et illic,] id est, in Iudæa.

i Demorabatur cum eis,] id est, cum Discipulis, vel cum credentibus Iudæis, qui erant ibi.

Infr.7.f. K Et baptizabat.] *August.* Suo Baptismo, non quo baptizatus est. Sed quomodo dicitur hic, quòd baptizabat, cùm in seq. cap. dicatur, quòd ipse Iesus neminem baptizabat. Et dicit *Chrys.* quòd Iesus neminem per se baptizabat, sed per Discipulos quorũ opus suum reputatur. Sed quæret aliquis, quare Christus non baptizaret per se? Et dicit *Chrysost.* quòd nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Vnde, quia Baptismus Iesu erat in Spiritu, decẽs erat, vt non baptizaret in illo Baptismo, in quo Spiritus sanctus nondũ dabatur. Sed ex hoc videtur, quòd Baptismo Discipulorum nõ dabatur Spiritus sanctus cuius contrariũ dicit hic *Gloss.* Ad hoc dicendum est, quòd duplex fuit Baptismus Discipulorũ. Primus fuit introductiuus & præparatiuus ad Baptismũ Christi, sicut Baptismus Ioannis: Et hoc Baptismo baptizabant modò Discipuli, sicut hic dicitur. Alius autem Baptismus Discipulorum fuit, quãdo Christus post incarcerationẽ Ioannis misit eos baptizare. Dicimus ergo, quòd in primo Baptismo nõ dabatur Spiritus sanctus, quia Discipuli nõ habebant tunc aliã rationem baptizandi, nec aliam formã, quàm Ioannes. Et nota, quòd ita sit, accipitur à *Chrys.29. Homil.* vbi sic dicit: Si quis scrutetur, quid ampliùs habebat Discipulorum Baptisma baptismate Ioannis? dicimus, quoniam nihil. Alterutra enim similiter, i. æqualiter eã, quæ ex spiritu erat, gratia expertia erant: & causa baptizandi vna vtriusque erat, scilicet, Christo adducere eos, qui baptizabantur. Et ideò dicimus, quòd in primo Baptismo Discipulorũ nõ dabatur Spiritus sanctus: in secũdo verò, quo baptizauerunt post Ioannis incarcerationem, & Christi prædicationem, dabatur Spiritus S. quia tunc vtebãtur forma tradita à Christo. Sed quæritur, quæ fuit necessitas, vt primo baptizarent Discipuli hoc Baptismo, in quo nõ dabatur Spiritus S. cùm satis per Baptismum Ioannis esset populus assuetus Baptismo? Ad hoc dicendum, quòd decens fuit, vt discipuli aliquam reuerentiam exhiberent Ioanni Baptistæ, tenẽdo formam Baptismi ipsius: & vtile etiã fuit populo, ne cõfunderetur videns subitò contraria Baptismata, & ideò conueniens fuit, vt quamdiu Ioannes vixit in mundo, nõ introduceretur noua forma Baptismi, maximè quia Christus nõdũ erat manifestus. Vñ *Aug.* dicit *in Gl. quãdo parũ, inf.* Cessãte Baptismo Præcursoris, apertè incipit Baptismus Christi. Sequitur *De consen. Euãg. 4.a. quãdo ab Ierosolymis.*

* nifestantur. Omne enim, quod manifestatur, lumen est. *Moralis.*

a Qui autem facit veritatem,] id est, opera verè stabilia & permanentia.

b Venit ad lucem,] id est, ad Christum, vel rationis discussionem, vel manifestationem: vt alij exemplo ipsius ædificentur, & Deus glorificetur, iuxta illud *Matth. cap.5.b.* Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Quare venit ad lucem?

c Vt manifestentur opera eius,] sibi, vtrum sint bona. Sic Paulus venit ad Petrum & Ioannem, & contulit cum eis de prædicatione sua, ne in vacuum cucurrisset, vt dicitur *Gal. 2.a.* Vel.

c Vt manifestentur,] aliis in exemplum ædificationis.

d Quia in Deo sunt facta,] id est, in charitate, quia Deus charitas est, vt dicitur *1.Ioan.4.c.* Vel. [In Deo sunt facta,] id est, secundum Dei voluntatem & cooperationem. Vel aliter.

a Qui facit veritatem,] vitæ, iustitiæ, & doctrinæ.

b Venit ad lucem,] gratiæ, & gloriæ.

c Vt manifestentur opera eius,] id est, auctorizentur.

d Quia in Deo sunt facta,] quod patet ex sanctitate & auctoritate eorum. Ex sanctitate enim & auctoritate *August.* patet, quòd opera eius fuerunt in Deo.

f Post hæc venit Iesus, & Discipuli eius in terram Iudæam, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat.] Iudæa interpretatur confessio, seu glorificatio, seu laudatio, & significat Ecclesiam, siue animam. Quæ tripliciter confitetur. Triplex enim est confessio. Prima de peccatis, secunda laudis, tertia gratiarum actio de perceptis beneficiis.

De prima dicitur *in Psalm.31.c.* Dixi: confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. *Iosue 7.c.* Fili, da gloriam Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quid feceris.

De secunda dicitur similiter *in Psalm. 117.* Confitemini Domino, quoniam bonus. *Eccles.51.c.* Confitebor tibi, Domine Rex, & collaudabo te.

De tertia dicitur *Tob.12.b.* Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi: quia fecit nobiscũ misericordiam suam.

De his tribus simul dicitur *Isa. 51.b.* Gaudium & lætitia inuenientur in ea, id est, in anima post peccatorum confessionem, gratiarum actio & vox laudis. In hanc igitur terram, id est, animam sic confitentem tripliciter, venit Iesus, & moratur ibi cum Discipulis, & baptizat. Venit per gratiæ infusionem: Moratur ibi per bonæ vitæ continuationem: Baptizat per cordis compunctionem & lachrymarum effusionem, quam aliquando dat Dominus post bonæ vitæ continuationem. Veniunt autem cum Christo Iesu Discipuli eius, qui cum eo, & ipse cum eis moratur, id est, motus & gestus, & actus, & sermones disciplinati & ordinati. Aliter enim non manet Iesus, id est, salus in anima, nisi firmiter custodiatur exterior sensuum disciplina. Item per Iudæam significatur Religio, in quam venit Iesus, id est, homo se & alios saluare cupiens, & ibi moratur discendo & benè viuendo, & postea baptizat plorãdo & prædicando & benè viuendo. Priùs enim debet homo in religionem venire & morari, & discere tam vitam quàm scientiam, antequam baptizet per doctrinam. Vnde *Dionysius.* Det mihi Deus primum quidem scire; deinde docere, quod expedit. Sic fecit Ioannes Baptista. Primò mansit in deserto, deinde prædicauit Baptismum pœnitẽtiæ in remissionem peccatorum, vt dicitur *Marc.1.a.* Et hoc est, quod legitur *Eccl.18.c.* Ante iudicium, id est, antequam Iudex aliorum fias, para iustitiam tibi: & antequam loquaris, disce.

A ſti. Sequitur. *a* Erat autem, &c.] Hic proſequitur Euangeliſta de Baptiſmo Ioannis, determinans locum, vbi baptizabat, & quare ibi, quia ſcilicet, abūdabat aquis, quæ neceſſariæ erant propter multitudinem populorum venientium ad ſe cauſa baptizandi. Dicit ergo: Erat autē & Ioānes baptizans in Ennō.] Sicut dicit *Beda*. Ennos hebraicè idem eſt, quod aqua. Vnde quaſi nominis interpretationem aperiens ſubdit.

Matth. 3. b. Luc. 3. b. *b* Iuxta Salim] ciuitatem, in qua regnauit Melchiſedech. *Hebr.* 7. a.

c Quia aquæ multæ erant illic,] in quibus baptizabatur populus, veniens ad ipſum. Et nunquid veniebant tot ad ipſum? Ita dicit Euangeliſta.

> *a* Erat autem & Ioannes baptizans in Ennon *b* iuxta Salim: *c* quia aquæ multæ erant illic, & *d* veniebant & *e* baptizabantur. *f* Nondum enim miſſus fuerat in carcerem Ioannes. *g* Facta eſt † ergo quæſtio ex Diſcipulis Ioannis cum *h* Iudæis *i* de purificatione

al. † autem

d Et veniebant,] ferè de tota Iudæa.

e Et baptizabantur,] ab eo in aqua tantùm: quia Baptiſma eius nullam gratiam conferebat. Et quia poſſet adhuc aliquis dubitare, quomodo, ſcilicet, Ioannes baptizaret, Ieſu baptizante: occurrit Euangeliſta dicens.

f Nondum enim miſſus fuerat in carcerem Ioannes.] Ante cuius incarcerationē non incœpit Ieſus apertè baptizare Baptiſmo ſuo, vel prædicare. Vnde *Chryſoſtomus* dicit, quod diſpenſatione Dei Ioannes citiùs traditus eſt Herodi, vt Ieſus liberiùs prædicaret, & aliam formam Baptiſmi inſtitueret. Et iterum, ne populus ampliùs confunderetur duos ſequens; ſed ad verum Rectorem ſuum penitùs conuerteretur. Sed ex hoc ſurgit dubitatio, quia ſecundum hoc videtur quòd Ioannes ſtatim debuit ceſſare à Baptiſmo & prædicatione, cùm Chriſtus incepit baptizare & prædicare. Ad hoc dicendum, quòd tribus de cauſis baptizauit, & prædicauit Ioānes cum Chriſto. Prima eſt, ne Diſcipuli Ioannis inuidia liqueſcerēt: quia qui indignabantur de exaltatione Chriſti, plus moti fuiſſent, ſi vidiſſent Magiſtrum ſuum penitùs ceſſare. Secunda cauſa & fortior eſt, quia Ioannes maioris auctoritatis erat, quàm Diſcipuli Chriſti, & ideò cùm Chriſtus nondum eſſet plenè manifeſtatus, nec volebat Chriſtus per ſe manifeſtari; expediens fuit, vt Ioannes adhuc baptizando, & prædicando teſtimonium ferret ipſi Chriſto, cuius teſtimonium inſuſpicabilius erat quia ipſe Ioannes non ſequebatur Chriſtum. Tertia cauſa eſt & fortiſſima, quia Ioannes teſtificatus fuerat de Chriſto. Vnde ſi ſtatim, Chriſto prædicante, ceſſaſſet Ioannes, putaretur eſſe ei in aliquo cōtrarius: ideo vt hanc ſuſpicionem tolleret, adhuc baptizabat. Quare autem introduxerit Euangeliſta hoc de Baptiſmo Ioannis, aperit ſubdens.

g Facta eſt ergo quæſtio ex Diſcipulis Ioannis,] defendentibus Baptiſmum Magiſtri ſui, quem putabant eſſe maiorem Chriſto: & Baptiſmum eius meliorem Baptiſmo Chriſti.

h Cum Iudæis] qui erant baptizati à Diſcipulis Chriſti. Et de quo erat quæſtio?

i De purificatione.] Id eſt, de Baptiſmo, quis, ſcilicet, eſſet melior, aut Baptiſmus Ioannis; aut Diſcipulorum Chriſti. Narrat enim *Chryſoſtomus*, quòd quidam Iudæus, vel fortè plures fuerant baptizati à Diſcipulis Chriſti: ad quos venerunt Diſcipuli Ioannis volentes perſuadere illis, quòd non eſſent baptizati bono Baptiſmo, & quòd deberent iterum baptizari Baptiſmo Ioannis: & illi non conſenſerunt eis. Et ideò facta eſt quæſtio inter eos, Diſcipulis Ioannis aſſerentibus, quòd Baptiſmus Ioannis eſſet melior; Iudæis econtra dicentibus, quòd Baptiſmus Diſcipulorum Chriſti eſſet melior. Et quia Diſcipuli Ioannis mouerunt litem, ideò conſideratè dicit Euangeliſta: [Facta eſt quæſtio ex Diſcipulis Ioannis cum Iudæis,] non ex Iudæis cum diſcipulis Ioannis.

i De purificatione,] illorum duorum Baptiſmatum. Et quia Diſcipuli Ioannis non potuerunt perſuadere Iudæis, ideò venerunt ad Ioannem inuidia liquefacti, & accuſantes Ieſum de præſumptione, vel vt ſolueret eis A quæſtionem. Vnde

Moralit. * diſce. *a* Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic.] In hoc loco gerit Ioannes typum Prælatorum, qui habent officium baptizandi, prædicandi, confeſſiones audiendi, licet pauci ac impleant iſtud officium. Baptiſmus autem iſte debet fieri in Ennon iuxta Salim. Ennon enim interpretatur fons triſtitiæ, in quo notatur abundantia & continuitas doloris, per quam fit abductio à peccatis. Vnde *Auguſtinus*: Semper de peccato doleas, & ſi non doluiſti doleas. Sed Ennon eſt iuxta Salim, quæ interpretatur vulpes, quæ eſt cauta. In quo notatur, quòd dolor de peccatis præteritis debet eſſe cum cautela de futuris, & talis pœnitentia recta eſt. Vnde *Auguſtinus*. Sic deſcribit pœnitentiam: pœnitentia eſt peccata præterita deflere, & flenda iterum non committere. Alioquin dicit *Auguſtinus*, inanis eſt pœnitentia, quam ſequens culpa coinquinat. Vnde *Eccleſiaſt*. 34. d. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio illius? Sic igitur in Ennon iuxta Salim, id eſt, in dolore continuo, & cauto propoſito fit Baptiſmus, id eſt, peccatorum abſolutio; quia ibi ſunt aquæ multæ lacrymarum, & gratiarum, quibus peccata lauantur. *Pſalm*. 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum lacrymis meis, &c. *Ezech*. 36. e. Effundam ſuper vos aquam mundam: & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Non poteſt eſſe Ennon ſine aquis multis, id eſt, dolor magnus ſine lacrymis. Fons enim triſtitiæ in lacrymarum aquas ſtillat continuè. Vnde *Iob* 16. d. Ad Deum ſtillat oculus meus. *Ierem* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die, ac nocte, id eſt, continuè. Et *infrà eodem*. Deducant oculi mei lacrymas, & palpebræ meæ defluant aquis. Quòd autem in lacrymis ſit gratia baptizans, habetur ex eo, quod dicitur *Iſa*. 38. b. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam: & ecce ego ſuper dies tuos adiiciam quindecim annos, & de manu Regis Aſſyriorum eruam te, & ciuitatem iſtam.

Tria notantur quæ facit oratio & lacryma.

Primum additio vitæ ſpiritualis.

Secundum protectio ab incurſu Diaboli.

Tertium conſeruatio pacis ad ciues. Iſtæ ſunt aquæ, quæ quantò ampliùs creſcunt, tantò magis arca Noe in ſublime leuatur. *Geneſ. cap*. 7. e. Iſtæ etiam ſunt, quæ fuerunt filiis Iſrael pro muro à dextris & à ſiniſtris. *Exod. cap*. 14 Sequitur.

d Et veniebant] Iudæi ad Ioannem in Ennon.

e Et baptizabantur] ab eo. Sic ad Prælatum, qui eſt in pœnitentia multi veniunt, & baptizantur, & mundantur ab eo: quia talis doctrina libentèr ſuſcipitur. Vnde *Greg. ſuper* [illegible]. Ad hoc, vt ſeruetur veritas prædicandi, teneatur, neceſſe eſt, altitudo viuendi.

f Nondum enim miſſus fuerat in carcerem Ioannes,] Ioannes enim incarceratus non baptizat, id eſt, Prælatus, aut Prædicator peccato ſubditus non mundat, vel ſanctificat, immò potius exemplo malæ vitæ inquinat. *Eccleſiaſt*. 34. a. Ab immundo quid mundabitur: & à mendace quid verum dicetur? *Gregorius*. In exemplum culpæ vehementer extenditur, cùm reuerentia ordinis peccator honoratur. *Beda ſuper Exodum*. Quia ad Sacerdotium, Magiſteriúmque populi Dei promouetur, primùm eius opera cognoſcantur, vt dum hoc, quod foris patet, omnibus irreprehenſibile patuerit, integritas cordis & ſinceritas fidei probetur *infrà* 8. a. Qui ſine peccato eſt veſtrûm, primus in eam lapidem mittat.

g Facta eſt ergo quæſtio ex Diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione, id eſt, de Baptiſmo Chriſti, & de Baptiſmo Ioannis, quis eſſet melior. De hoc enim Diſcipuli Ioannis zelo Inuidiæ moti contra Chriſtum contendebant cum Iudæis, qui erant baptizati Baptiſmo Chriſti, quibus ſic opponebatur. Chriſtus baptizatus eſt à Ioanne: ergo Ioannes maior eſt eo. Iudæi verò illis econtrariò opponebant, dicentes: Ioannes Diſcipulos ſuos mittit ad Chriſtum; ergo Chriſtus maior eſt eo.

Et in hac contentione ſignificatur contentio, quam ſæpe habent Diſcipuli de Magiſtris ſuis: vel homines de Regibus ſuis. Quos redarguit Paulus 1. *Corinthiorum cap*. 1. b. dicens: Significatum eſt mihi de vobis, fratres, quòd contentiones ſint inter vos: hoc autem dico, quod vnuſquiſque veſtrum dicit. Ego quidem ſum Pauli: ego autem Apollo; ego verò Cephæ; ego autem Chriſti. Mala eſt iſta contentio; ſed bona vita Diſcipuli probat bonitatem Magiſtri. Vnde illi, qui zelant pro Magiſtris ſuis, non verbis, ſed operibus

* bonis deberent

A se inflectit contra eos. a Ipsi vos mihi testimonium perhibetis] dicendo, cui testimonium perhibuisti.

b Quòd dixerim, non sum ego Christus,] quando missi fuerunt ad me Pharisæi & Sacerdotes, *suprà* 1.b.

c Sed] dixi, quia missus sum ante illum, vt præco ante Regem, vt seruus ante Dominum parare viã eius. Vnde non debetis ampliùs indignati contra eum, cuius minister ego sum. Possent autem quærere Discipuli Ioannis: Si tu es missus ante illum, quis igitur es tu: & quis est ille? Et respondit Ioannes.

Suprà 1. b. al. † quoniam.

lo. Ipsi a vos mihi testimonium perhibetis, b quòd dixerim, nō sum ego Christus; c sed † quia missus sum ante illum. d Qui habet sponsam sponsus est; e amicus autem sponsi, f qui stat, & g audit eum, h gaudio gaudet i propter vocem sponsi.

d Qui habet sponsam, sponsus est,] scilicet, Christus, cui Ecclesia desponsata est per fidem: non mihi, qui sum purus homo. Vnde *Oseæ* 2. d. Sponsabo te mihi in fide. Christus verò sponsus est, & eius sponsa est Ecclesia, credēs in eum, vt in Deum suum. *Ephes.* 5. e. Viri, diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Et *infrà* g. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Sacramentum autem hoc magnum est; ego autem dico in Christo & Ecclesia.

e Amicus autem sponsi] congaudens sponso & sponsæ.

f Qui stat] humilis, non cadit superbus. Item, qui stat, id est, quiescit tradita sponsa sponso, qui laborauit priùs, vt poneret sponsam cum sponso, id est, Ecclesiam cum Christo.

g Et audit eum] loquentem cum sponsa sua.

h Gaudio gaudet,] id est, duplex gaudium habet. Vnum de honore sponsi, & alterum de vtilitate sponsæ.

i Propter vocem sponsi,] qua sponsam alloquitur & instruit per seipsum, ad quod amicus, qui modò stat, & quiescit modis omnibus laborauit. Metaphoricè loquitur Ioannes, Christum vocans sponsum, & Ecclesiam spōsam, propter naturæ humanæ conformitatem, & amoris vnitatem, quæ est inter Christum & Ecclesiam. Item propter regiminis auctoritatem, quæ est in Christo: & prolis fœcunditatem, quæ est in Ecclesia, quæ parit & remanet virgo. Se autem dicit amicum sponsi, qui fideliter laborauit ad hoc, vt Christo coniūgeretur spōsa sua vera fide. Et quia Ecclesia iã in parte credebat in eũ, & Christus loquebatur per se ipsi Ecclesiæ, in hoc gaudebat.

Moralit. ○ fecit Elias, qui à Domino impetrauit, vt eius Spiritus duplex fieret in Elisæo Discipulo suo. 4. *Reg.* 2. b. Vbi est modò talis Elias, imò potiùs modò ad inuicem æmulantur. Et quare hoc? Certè quia non sunt Prophetæ, sed homines, id est, carnales. 1. *Corinth.* 3. a. Cùm sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis & secundum hominem ambulatis? *Psalm.* 73. Signa nostra non vidimus: iam non est Propheta.

a Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quòd dixerim, non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illũ.] Non sufficit Ioanni retundere inuidiam Discipulorum, nisi etiam se humiliaret coram eis, dicens se non esse Christum, licet putaretur à multis, sed Christi nuncium. Vnde *infrà eodem*. Illum oportet crescere; me autem minui. Ponit autem Iohanes in hac serie tres causas humiliationis suæ. Prima, quia nihil habet à se, quę notatur *ibi*. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datũ de cœlo. Et de hoc dicitur 1. *Corint.* 4. b. Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Secunda, quia nuncius est, & non Dominus, quod notatur *ibi*. Non sum ego Christus, sed missus ante illum. De hoc dicitur *Malach.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum: & præparabit viam ante faciem meam. Et *suprà* 1. a. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Tertia, quia est amicus sponsi, & non sponsus: quod notatur consequenter, cùm dicitur. Qui habet sponsam, sponsus est, &c. Ista tria debet quilibet Iustus, & maximè prælatus apud se recolere, cùm Discipuli sui, id est, opera sua bona & motus disciplinati volunt eum per occasionem extollere.

Primò debet cogitare, quia nihil boni habet à se, sed totum à Deo. *Iac.* 1. c. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum. Secundò debet considerare, quia famulus est, & non Dominus: & ita fur, & proditor esset, si bona Domini sui vsurparet. *Luc.* 12. f. Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illi in tempore tritici mensuram. Item *beatus Bernardus*. Fidelis es seruus, si de multa gloria Domini tui, & si non exeunte ex te, tamen transeunte per te, nil manibus tuis adhærere contingat.

Tertiò debet considerare, quia amicus sponsi est, & non sponsus. Vnde sequitur.

d Qui habet sponsam, sponsus est.] Sponsa Christi est gloria, quam sibi soli retinet, & nulli seruorum vult communicare. Vnde *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. 1. *Timoth.* 1. d. Soli Deo honor & gloria. Omnia alia bona communicat nobis Deus; gloriam verò sibi soli retinet. Vnde dicit Ioseph. *Genes.* 39. b. Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat, quid habeat in domo sua: nec quicquam est, quod in mea non sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quę vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum? *Marci capitulo* 6. c. Non licet tibi habere vxorem fratris tui, scilicet, Christi gloriam, dicit Ioannes Herodi. Vel aliter, sponsa Christi est Ecclesia, quam amat, vt sponsam. Vnde *Ephes. capitulo* 5. e. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt sanctificaret illam. Hanc sponsam zelat Christus quasi zelotypus, ita vt nullum permittat ei loqui. *Zacharia capitulo* 1. c. & 8. a. Zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. Hanc sponsam copulauit sibi Christus duplici copula.

Prima consistit in conformitate naturarum, de qua dicitur *Hebr. cap.* 2. d. Nusquam Angelos apprehendit; sed semen Abrahę apprehendit. *Deuteronom. cap.* 10. c. Patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegitque semen eorum.

Secunda consistit in vnitate voluntatum. De qua dicitur 1. *Corinthior.* 6. d. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. De hac sponsa generat Christus filios verbo prædicationis. Vnde *Iacob.* 1. c. Voluntariè genuit nos verbo veritatis. Ideò verbum dicitur semen. *Lucæ cap.* 8. b. Et sicut bonus sponsus exhibet sponsam suam honorabiliter in victu & vestitu: ita Christus Ecclesiam. Vnde *Ezechiel.* 16. b. Vestiui te discoloribus, & calceaui te hiacyntho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & ornata es auro & argento, similam & mel & oleum comedisti. De hac ergo sponsa dicit.

d Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.] Sponsus est Christus, vt diximus. Amici sponsi sunt Prælati, quibus commissa est custodia sponsæ, id est, Ecclesiæ. Vnde in persona eorum dicitur *Canticorum capitulo* 1. b. Posuerunt me custodem in vineis. Hi amici debent stare extenti ad superna per desiderium & spem & contemplationem. Vnde *suprà* 2. e. Altera die stabat Ioannes, & ex Discipulis eius duo. Debent etiam audire vocem sponsi, id est, præceptis Domini obedire, vt verè sint Iacob & Israël.

Tertiò debent gaudere propter vocem sponsi ad sponsam. Vnde *Cant.* 8. d. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Et de hoc debent gaudere Prælati, quia totum gaudium eorum debet esse de hoc, quòd sponsus loquitur ad sponsam, id est, Christus ad Ecclesiam. Ad quam loqitur quatuor modis.

Primò per Prædicatores, secundò per beneficij largitionem, tertiò per inspirationem, quartò per flagella. Et de his quatuor dicitur *Prouer.* 1. c. Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret: despexistis omne cōsilium meũ, & increpationes meas neglexistis. Huic quadruplici locutioni sponsi debet sponsa quadrupliciter respondere. Primæ per auditorum impletionē, secundæ per gratiarum actionem: tertiæ per consiliorum operationem, quartæ per vitæ emendationem. Vnde *Iob* 14. c. Vocabis me, & ego respōdebo tibi. Sic auditur communiter vox sponsi & sponsæ, & tunc gaudio gaudent veri amici. Vnde *Ier.* 33. b. Ecce adhuc audietur in loco isto, quem vos dicitis esse desertum vox gaudij & vox lætitiæ, vox sponsi & vox spōsæ, vox dicentium: Confitemini Domino, quoniam

a clesiæ, in hoc gaudebat Ioannes. Vnde sequitur.

a Hoc ergo] scilicet, quòd sponsus alloquitur sponsam, scil. Christus Ecclesiam: & quòd omnes ad ipsum veniunt.

b Gaudium meum impletum est] quia ad hoc ego laboraui vsque modò. Sed quærit *Chrysostomus*, quomodo nunc dicat se amicum sponsi Ioannes, qui suprà dixit. Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius? Respondet *Chrysostomus*, ideò dicit modò se amicum sponsi, quia putabant eum morderi inuidia erga Iesum; suprà vero, vbi putabatur esse Christus, dixit se indignum soluere corrigiam calceamenti eius, vtrobique succurens periculo aliorum. In hoc etiam gaudebat Ioannes, quia Christus apud hominum opinionem crescebat: & ita gaudebat de sua humiliatione & Christi exaltatione, quasi bonus & fidelis nuncius. Vnde sequitur.

Suprà 1. d.

a Hoc ergo b gaudium meum impletum est. c Illum oportet crescere, d me autem minui. e Qui desursum venit, f super omnes est. g Qui est de terra, h de terra est, & de terra loquitur. i Qui de cælo k venit, l super omnes est. Et m quod n vidit, Christus apud

c Illum opportet crescere,] in notitia & opinione populi.

d Me autem minui,] qui putabat esse Christus, oportet, vt cognoscat esse seruus. Huic autem exaltationi Christi, & Ioannis humiliationi attestatur genus mortis vtriusque, & tempus Natiuitatis. Christus enim exaltatus fuit in Cruce; Ioannes autem capite fuit truncatus. Item Ioannes diebus decrescentibus fuit natus; Christus verò diebus crescētib. Et meritò oportet illum crescere in notitia populi, quia ipse est maior omnib. in natura sui. Vnde sequitur

Cùm duplex sit natiuitas; in vtero, & ex vtero. Si intelligatur de natiuitate in vtero, consideranda sunt æquinoctia: Si verò natiuitas ex vtero, consideranda sunt solstitia. Vtrobique verum est.

e Qui desursum venit] id est, de cælo, quia cælestis naturæ est, quoad Diuinitatem.

f Super omnes est,] id est, incomparabiliter excellit omnes. Vel sic secundum *Augustinum*.

e Qui desursum venit,] id est, de altitudine humanæ naturæ, quæ fuit ante peccatum, de qua altitudine Christus assumpsit humanitatem suam, quoad immunitatem peccati, non pœnalitatis, seu passibilitatis: habuit enim humanam naturam naturaliter passibilem, sicut alij homines, sed omnino immunem à peccato omni, actuali & originali, quod non alij homines. Et quoad hoc.

f Super omnes est,] Angelos & homines, & quoad dona virtutum, quia sine mēsura recepit Spiritum; nos autem ad mensuram. Vnde *Psalm*. 44. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Quomodo autem descēderit Christus per patres, qui vtraque infectione percussi erant, hoc magis pertinet ad disputationem. Sed hoc sciendum est, quod non descendit, vt quidam hæretici dixerunt, per quandam partem naturæ humanæ, quæ remansit incorrupta, & non infecta in Adam, quæ semper descendit vsque ad Christum in sua puritate, immò tota humana natura corrupta fuit in Adam & infecta; sed in B. Virgine in abscisione particulæ, vnde formatum est corpus Christi, fuit mundata omnino à corruptione & infectione vitij, sed non pœnalitatis. Ostensa autem Christi excellentia, ostendit Ioannes suam humilitatem. Vnde sequitur.

g Qui est de terra] natus, quoad corpus: quia anima non est de terra.

h De terra est, & de terra loquitur] id est, ex se terrenus est, & ex se terrena sapit & dicit; si verò diuina sapiat, & loquatur, ex virtute diuina illuminante est. Vel sic.

g Qui est de terra] id est, de terrenis parentibus carnaliter natus, peccatum & pœnam ab eis contrahens.

h De terra est & de terra loquitur,] id est, ex se nihil sapit, nec loquitur nisi terrena. *Chrysost.* autem sic exponit.

g Qui est de terra] Id est, qui ex se infirmus est & carnalis, vt ego, dicit Ioannes.

h De terra est, & de terra loquitur] id est, talia docet, qualia decet docere terrenam infirmitatem. Vnde dicit *Chrys.* De terra se dicit loqui Ioannes, comparās doctrinam suam doctrinæ Christi. q.d. doctrina mea nihil est respectu doctrinæ Christi. Et adhuc magis expressè subiungit.

i Qui de cælo venit] id est, de sinu Patris occultè in humanam naturam.

l Super omnes est,] Angelos & homines, incomparabiliter omnes excellens, & ideo testimoniū & doctrinā eius incōparabiliter excellit testimoniū & doctrinā meā. m Et quod

o bonus, quoniam in sæculum misericordia eius, & vox portantium vota in domum Domini. Sequitur.

a Hoc ergo gaudium meum impletum est, in hoc, scilicet, quod Christus amat & alloquitur Ecclesiam. Et in hoc debet esse totum gaudium amicorum sponsi, id est, Prælatorum, scilicet, de honore & profectu Ecclesiæ. Vnde *Ioannes in tertia canonica* dicit. Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Sed certè multi de amicis sponsi magis gaudent de augmento pecuniæ, quàm de honore & profectu Ecclesiæ. *Isaia capitulo* 9. a. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Quod patet ex hoc, quòd multi recedunt ab Ecclesiis suis vsque ad tempus messium: & tunc reuertuntur, quando debent colligi messes & impleri horrea. *Prouerbiorum capitulo septimo*, c. Non est vir in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ Lunæ reuersurus. Sequitur. — Moralis.

c Illum opportet crescere,] sanoa; me autem minui. Et in hoc etiam gaudebat Ioannes, quòd fama Christi augebatur, & sua minuebatur. Modò autem pauci sunt, qui gauderent de sui diminutione pro Christi exaltatione, qui in membris suis, non in se exaltatur. Vel qui velint minui etiam in rebus suis, vt alij exaltentur in virtutibus; sed potiùs volunt omnes ferè exaltari in rebus & honoribus, vt alij diminuantur etiam in virtutibus. De quibus dicitur *Zachariæ capit. vndecimo* a. Hæc dicit Dominus, pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, venundabant ea dicentes: benedictus Deus, diuites facti sumus.

e Qui desursum venit,] id est, cuius conuersatio in cælis est, ducens vitam angelicam.

f Super omnes est,] id est, ab omnibus honoratur, & maior omnibus habetur .1. *Corin*. 2.d. Spiritualis homo omnia dijudicat: & ipse à nemine iudicatur. Vel sic.

e Qui desursum venit,] quam gratia desursum veniens illuminat.

f Super omnes est] id est, ad cœlestia, quæ suprà sunt, tendit & aspirat. *Coloss*. 3.a. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, non quæ super terram. Sic est de aqua, tantùm ascendit, à quanto descendit: similiter gratia, quæ de cælo est, facit hominem salire in cælum. Vnde *suprà* b. Aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

g Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur] id est, cuius est terrena affectio & conuersatio, cuius terrena locutio & operatio. Et à lingua cognoscitur, vnde sit homo. *Matth*. 26.g. Verè & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Legitur *Iudic*. 12. b. quod dicebant quidam Galaaditæ: Nunquid Ephrateus es? Quo dicente: Non sum, interrogabat eum. Dic ergo Sabboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat, Chebboleth, eadem littera spicam exprimere non valens. Affectio enim trahit ad se linguam: & ideò libenter & frequenter loquuntur homines de rebus, quas amant. *Isa*. 29. b. Erit quasi Phytonis de terra vox tua, & de humo mussitabit eloquium tuum. *Ieron*. Vanus sermo vanæ conscientiæ index est: quia ex abundantia cordis os loquitur. *Matth*. 12 c. Et *Basilius* dicit, quòd auarus semper redditus computat. Vnde *Luc*. 12.c. legitur. Hominis cuiusdam diuitis ager vberes fructus attulit, & cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo, quò congregem fructus meos. Et dixit; hoc faciam: destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. — Iud.

i Qui de cælo,] contemplationis, vel sacræ Scripturę, vel cœlestis conuersationis, vel Religionis.

K Venit,] in mundum causa prædicationis & ædificationis. l Super omnes est,] id est, honorabilior omnibus est. *Matth*. 11. d. Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo m Et quod vidit, & audiuit: hoc testatur.]

n Istud testimonium

a vidit, Chriſtus apud Patrem. a Et audiuit] à Patre in ſinu eius exiſtens.

b Hoc teſtatur,] mundo in humanitate exiſtens. Vnde *infrà* 8. d. Quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Secundum *Auguſtinum*. Nihil aliud vidit, & audiuit à Patre filius, niſi ſe, qui eſt verbum eius & ſplendor figuræ ſubſtantiæ eius. Verbum audit filius, & ſplendorem videt, & hoc idẽ teſtatur ipſe mundo, id eſt, ſeipſum

vidit, & a audiuit, b hoc teſtatur: & c teſtimonium eius d nemo e accipit. f Qui autem acceperit g eius teſtimoniũ, h ſignauit, i quia Deus verax eſt. k Quem n. miſit l Deus, m verba Dei loquitur.

mundo notificauit. Eſt igitur ſenſus, quòd Chriſtus ſeipſum, quem Pater loquitur, ipſe mundo notificauit. Secundum *Chryſoſtomum* autem ſenſus eſt. Quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur, id eſt, certiſſimè ſcit: ſicut certiſſimè ſcitur res, quæ videtur pariter, & auditur ab aliis. Non enim Chriſtus ignorans aliquid videndo, vel audiendo diſcit, quod doceat; ſed quod audit, & videt, teſtari dicitur, quia indubitatum eſt teſtimonium eius. Et licet tam certum ſit eius teſtimonium; tamen nemo accipit illud. Vnde ſequitur.

e Et teſtimonium eius nemo,] id eſt, rarus. Vel, Nemo, de populo ſiniſtrè, accipit. Hic tangit diſcipulos ſuos Ioannes, vt dicit *Chryſoſtomus*, qui non credebant teſtimonio Chriſti, ſed potiùs inuidebant ei, & indignabantur contra eum, ſtultè zelantes pro Magiſtro ſuo, ſicut Ioſue pro Moyſe. *Numeri capitulo* 11. f. Cui Moyſes. Quid æmularis pro me? Quis tribuat, vt omnis populus prophetet?

f Qui autem acceperit,] de populo dexterè. *Chryſoſtomus* ponit. Qui autem accepit. Et eſt litera verior.

g Eiua teſtimonium,] oblatum ſibi gratis, & rationabiliter.

h Signauit] id eſt, monſtrauit. Vel ſignauit, id eſt, ſignum in corde ſuo poſuit.

i Quia Deus verax eſt,] id eſt, verus Deus eſt ipſe Chriſtus, ſcilicet, qui de cælo venit, & qui ſuper omnes eſt, & verè Deus eſt.

k Quem enim miſit,] in muodum ad ſalutem hominum.

l Deus] Pater, vel Deus Trinitas, quæ tota Incarnationem filij operata eſt.

m Verba Dei loquitur,] à quo miſſus eſt nihil proprium loquens, ſicut fidelis nuncius nihil de ſe loquitur, niſi quæ iniunxerit Dominus ſuus. Sic Prophetæ, & Apoſtoli locuti ſunt, quæ iniuncta fuerunt, nihil de ſuo addẽtes. Verba autem Dei dicuntur intellectus reuelati à Deo ad dicendũ: vel ipſi intellectus diuini. Primo modo Prophetæ locuti ſunt verba Dei; vtroque modo Chriſtus. Qui igitur nuncio miſſo loquẽti tãtùm verba mittentis contradicit, & mittenti contradicit, quod faciebãt diſcipuli Ioan quos Ioan. in his verbis corrigere intendit. Quia ergo iam ſufficienter oſtendit

a Ioannes Chry-

* Iſtud teſtimonium certum eſt, quod fit ex viſu pariter
Moralit. & auditu. Ex viſu, ſcilicet, operum, & auditu verborum, id eſt, ille verus teſtis eſt, qui quod vidit in factis Sanctorum, & audiuit in verbis eorum.

b Hoc teſtatur,] aliis facto & verbo, vt ſicut recepit, ita reddat, id eſt, verbo & facto *inf.* 10. g. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; ſi autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite. *Iob* 42. a. Auditu auris audiui te, id eſt, verba tua; nunc autem oculus meus videt te, id eſt, facta tua: ideirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

c Et teſtimonium eius nemo accipit,] id eſt, nullus homo carnalis vult audire verba, vel attendere exempla ſpiritualis & veri Prædicatoris, *primo Corinthiorum ſecundo*, d. Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei ſunt. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur *infrà* 10. e. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me; ſed vos non creditis, quia non eſtis de ouibus meis. *Iſaiæ cap.* 53. a. Domine, qui credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Duo dicit, auditum & brachium, id eſt, verbum & opus, quibus iam non creditur. Sic filij Iſraël in deſerto noluerunt credere Ioſue & Caleph de viſis & auditis, qui terram ſanctam viderant & luſtrauerant, antequam de ipſa teſtimonium perhiberent. *Num.* 13. d.

f Qui autem, &c.] in manu per operationem, & in corde per intelligentiam, & amorem.

h Signauit] id eſt, ſigno certiſſimo demũſtrauit.

i Quia Deus verax eſt,] quia talem nuncium miſit. Per hoc enim, quòd aliquis recipit verba nunciorum ipſius tanquam vera, oſtendit, quòd ipſe loquitur veritatem per illos. Et econtrario, qui non vult recipere verba nunciorum Dei, oſtendit, quòd Deus non ſit verax. *Luc.* 10. e. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit me ſpernit. Vel. Rom 3.a.

h Signauit] id eſt, in corde ſuo ſignum poſuit.

i Quia Deus verax eſt,] qui vera loqnirur per ſuos nuncios. *Canticorum capitulo* 8. b. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum, id eſt, ſigna me eſſe veracem per amorem cordis, & oſtenſionem. Vel.

g Signauit] id eſt. ſignum habebit.

i Quia Deus verax eſt,] quia per hoc, quòd aliquis recipit teſtimonium veritatis in manu bonæ operationis, venit in certiorem cognitionem veritatis Dei. Vnde *infrà* 7. b. Si quis voluerit voluntatem meam facere, cognoſcet ex doctrina mea, vtrum ex Deo ſit. *Gregorius*. Virtutes citiùs flendo, quàm ſtudendo diſcuntur. *Pſalm.* 33. Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. Quis enim credere poſſet, quòd Deus verax eſſet dicens: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue. *Matth. capitulo vndecimo* d. Item Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt regnum Dei. *Lucæ cap.* 6. Niſi, qui guſtaſſet, & experimento didiciſſet? *Eccleſiaſt. cap.* 34. b. Qui non eſt expertus, qualia ſcit? Item quis credere poſſet, quòd tanta eſſet dulcedo in vigiliis nocturnis & pſalmodiis & diſciplinis quotidianis, niſi qui guſtauit? *Beatus Bernardus*. Multi vident noſtras cruces, qui non ſentiunt noſtras vnctiones. Idem. O pie Ieſu, ſi tam dulce eſt flere de te, quid erit gaudere de te?

K Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur,] id eſt, de Deo, & ex Deo, & propter Deum, non de mundo, non pro mundo: ſicut illi, qui pro quæſtu, vel pro laude humana prędicant, aut docent. De quibus dicitur *Mich.* 3. d. Principes eius in muneribus iudicabant, & Sacerdotes eius in mercede, & pro mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant, & ſuper Dominum requieſcebant dicentes: Nunquid non Dominus in medio noſtrum? Nunquid veniet ſuper nos mala? Hi ſunt ſimiles Balaam, qui amore muneris victus voluit prophetare contra populum Dei. Quibus imprecatur Iudas in canonica ſua, dicens: Væ illis, qui in viam Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Chore perierunt. Hi ſunt in epulis ſuis maculæ conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, nubes ſine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales infructuoſæ, &c. *Iſaiæ cap.* 5. f. Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam Iuſti aufertis ab eo. Multi ſũt Prædicatores & Doctores, qui in lectionibus, & ſermonibus, & diſputationibus non loquuntur verba Dei, ſed magis verba Philoſophorum. Tales, vt mihi videtur, magis quærunt oſtentationem, quàm ædificationem; volunt videri ſubtiles, non vtiles. *Epheſ. cap.* 5. b. Nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ, *primæ Corinthiorum* 14. b. Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? *primæ Corinthior. ſecundo*, a. Prædicatio mea, & ſermo meus non in perſuaſibilibus verbis humanæ ſapientiæ, ſed in oſtenſione Spiritus & virtutis: vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. *Iſaiæ cap.* 19. b. Confundentur, qui operantur linum, plectentes & texentes ſubtilia. *Ieremiæ capitulo* 23. f. Aſſumunt linguas ſuas & loquuntur in nomine meo mendaciter, cùm tamen lingua hominis ſit inſtrumentum ſolius Spiritus ſancti. Vnde *Pſalm.* 44. Lingua mea calamus Scribæ velociter ſcribentis, id eſt, Spiritus ſancti. *Hieronymus*. Pretioſa eſt lingua, quæ non niſi de

A Ioannes Chriſtum incomparabiliter excellere omnes, tam homines, quàm Angelos, & teſtimonium eius verius & certius teſtimoniis omnium aliorum, cauſam & rationem omnium iſtorum oſtendit ſubdens.

a Non enim,&c.]q.d. non eſt mirandum, ſi ſuper omnes eſt: Non enim ad menſuram [a], id eſt, particulariter per diuiſionem, ſed vniuerſaliter per totalitatem.

Mat. 11. d. Iur. 10. d. 1. Ioa. 5. b.

a Non enim ad menſuram b dat Deus c Spiritum. d Pater diligit filium,& e omnia f dedit in manu eius. g Qui credit in filium, h habet vitam æternam: i qui autem incredulus eſt filio, k non videbit vitam, l ſed ira Dei m manet n ſuper eum.

b Dat Deus] Pater, vel Trinitas,

c Spiritum] id eſt, dona Spiritus, Chriſto,ſcilicet,cui dedit Deus totum Spiritum ſuum,id eſt,omnem gratiam,quá dare potuit, non ſolùm quoad habitum, ſed etiam quoad actum particularium gratiarum. Sic non dedit aliis hominibus; ſed vnus fulgebat actu humilitatis,vt Dauid: alius in actu manſuetudinis, vt Moyſes: alius in actu obedientiæ,vt Abraham:alius in actu hoſpitalitatis,vt Loth: & ſic de aliis,ſecundum quod de quolibet Sancto intelligitur illud *Eccleſiaſt. capitulo* 44. c. Non eſt inuentus ſimilis illi. Hæc expoſitio eſt *Auguſtini*. *Chryſoſtomus* verò ſic exponit.

a Non enim ad menſuram]id eſt, ad proportionem aliorum.

b Dat Deus] Chriſto.

c Spiritum]id eſt,dona virtutum, quæ ſunt à Spiritu. Sed videtur hoc eſſe falſum:quia gratia Chriſti creata eſt, ergo finita & menſurata:iuxta illud *Sap.* 11. d. Omnia diſpoſuiſti in numero,pondere, & menſura.Et ſi menſurata eſt & finita, ergo proportionabilis gratiæ aliorum, cùm ſit eiuſdem generis hæc & illa. Reſpondeo. In hoc dicitur improportionabilis gratia Chriſti gratiæ aliorum, quia Chriſtus habuit ſimul omnē actum cuiuſlibet virtutis in ſummo, quod nemo alius,vel ſecundum, quod eſt animæ diuinitati vnitæ.Cauſa autem, quare tantam dederit Deus Chriſto, fuit ſola charitas Dei. Vnde ſubdit.

d Pater diligit filium,]ſuum vnigenitum ſingulariter, & ineffabiliter.

e Et] ideò,[omnia,]quæ habet.

f Dedit in manu eius,]id eſt, in poteſtate eius, vt omnia poſſit, quæ poteſt Pater: & vt ſit tantus,quantus eſt Pater. Gignendo enim æqualem ſibi dedit ei, quicquid habebat. Vnde *infrà* 17.b.dicit filius ad Patrem: Omnia tua mea ſunt, & omnia mea tua ſunt. Per hoc autem,quod dicitur:[Omnia dedit in manu eius,]id eſt. Spiritum operantem omnia, notatur,quòd filius eūdem Spiritum,quem à patre accepit, poteſt dare aliis: & ſi poteſt dare,dedit, cùm ſit benigniſſimus & largiſsimus:& ita ſicut à patre,ita & à filio eſt Spiritus ſanctus,quod negant Græci. Et quia Deus omnia dedit in manu filij, ideò.

g Qui credit in filium]fide operante per dilectionem.

g Habet vitam æternam] id eſt, pretium vitæ æternæ, ſcilicet, fidem operantem per dilectionem,cui ſuccedit viſio ſpeciei,quæ eſt vita æterna. Vnde *infrà* 17.a.Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum:& quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. *Gloſſ.* autem ſic exponit.

g Qui credit,&c.] id eſt, ipſum filium,qui eſt vita æterna *infrà* 14.a. Ego ſum via,veritas & vita. 1. *Ioan.*5.b. Qui habet filium Dei,habet & vitam:& qui non habet filium Dei, non habet vitam.

i Qui autem, &c.] ſicut vos.

K Non videbit vitam,]id eſt, filium, qui eſt vita: vel quem videre eſt vita æterna. Et non ſolùm hoc incommodum habet incredulus.

l Sed ira Dei]id eſt, mors æterna, quæ eſt ſignum iræ Dei.

m Manet]continuè, & ſine fine.

n Super eum] opprimens & ſuffocans eum.Vel iram Dei, vocat peccatum originale,& debitum pœnæ, cum qua naſcitur homo. Vnde *Epheſ.*2. a. Omnes naſcimur filij iræ. Et quia filius hanc iram non tollit ab eis, qui non credunt in eum: ideò non dicit: ira Dei venit in eum;ſed ira Dei manet ſuper eum. *Chryſoſtomus*. Non dicit, manet eum, ſed ſuper eum, q. d. nunquam deſiſtet.Et nota, quòd Ioannes ſermonem ad diſcipulos terminat in pœnam infidelitatis: ſimiliter Chriſtus ſermonem ſuum terminauit ad Nicodemū.Cuius ratio eſt,quia tā Nicodemus,quàm diſcipuli Ioannis increduli erāt Chriſto:& vtriq; vocantur ad fidē,&c.

diuinis nouit conſtruere ſermonem. Aliqui loquuntur partim verba Dei, partim verba Philoſophorum, facientes vanam prædicationem. De quibus dicit Apoſtolus. 2. *Corinthior.* 2. d. Non ſumus, ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate ſicut ex Deo coram Deo in Chriſto loquimur. 1. *Petr.* 4. c. Si quis loquitur quaſi ſermones Dei. *Deuteronom.* 4. a. Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis, neque auferetis ex eo. Sed quia bonus homo de bono theſauro cordis profert bona, vt dicitur *Matth.* 12. c. Ideò poſt locutionem ſequitur de interiore repletione. Mar. 6. ...

a Non enim ad menſuram dat Deus Spiritum]id eſt, gratiam, à qua trahit efficaciam. Vnde *Pſalmus* 97. Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. *Eccleſiaſt. capitulo* 11. a. Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent.Exponitur autem iſtud tripliciter. Primò ſic.

Deus non dat Spiritum ad menſuram,]Id eſt, non dat ſicut auarus, ſed abundanter. *Iacob.* 1. a. Si quis veſtrum indiget Sapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Secundò ſic.

Deus non dat Spiritum ad menſuram.] Quia non ad menſuram meritorum dat munera beneficiorum, vel præmiorum. *Lucæ capitulo*,6. f. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. *Beatus Bernardus*. Sume totum, quod ſum, quod viuo, quod poſſum: totum debeo pro mea creatione: quid faciam pro mea recreatione? Nam etſi ego milleſies reſpondere poſſem, quid ſum ego reſpectu Dei? *Pſalmus* 115. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. Tertiò ſic.

Deus non dat Spiritum ad menſuram] id eſt, Deus non per menſuram paſſionum dabit menſuram conſolationum. *Romanorum capitulo* 8. d. Non ſunt condignæ, vel menſurabiles paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. 2. *Corinthior.* 4. d. Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſuprà modum in ſublime æternæ gloriæ pondus operabitur in nobis. *Beatus Bernardus*. Dic nobis, Domine, quid præparas nobis? Nunquid aurum, & argentum, aut lapides pretioſos? Sed hæc vidimus, & audiuimus, & faſtidimus: hoc quærimus, hoc petimus, hoc flagitamus, quod oculus non vidit, quod auris non audiuit, quod in cor hominis non aſcendit. *Iſaiæ* 64. b. Sequitur.

d Pater diligit filium,] id eſt, filialiter ſeruientem. *Pſalm.* 81. Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.

e Et omnia dedit in manu eius. *Lucæ* 15.g. Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. 1. *Corinthior.* 3. d. Omnia veſtra ſunt; vos autem Chriſti.

g Qui credit in filium, habet vitam æternam,] quaſi filius Dei eſt vita æterna *infrà* 14.a. Ego ſum via, veritas, & vita. 1. *Ioan. capitulo* 5. b. Qui habet filium Dei, habet vitam æternam.

i Qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam,] quia fides purificat oculum mentis ad videndum vitam. 1. *Ioan. cap.* 5. b. Qui non habet filium Dei, non habet vitam. Idem autem eſt habere vitam, & videre vitam. Vnde *infrà* 17. a. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum Deum.

l Sed ira Dei manet ſuper eum.] Duplex pœna exprimitur, ſcilicet,pœna damni,quia non videbit vitam:& pœna ſenſus quia ira Dei manet ſuper eum, id eſt, vindicta. Per verbum autem manendi notatur pœnæ perpetuitas: Per, ſuper eum, notatur pœnæ grauitas. *Chryſoſtomus*. Non dicit manet eum, ſed ſuper eum,quaſi dicat, nunquam deſiſtet. *Prouerb.* 19 d. Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

EXPOSITIO CAP. IV.

VT ergo cognouit Iesus, &c.] Istud capitulum continet duas historias. Primam, scilicet, de mulieris Samaritanæ prædicatione. Secundam de filij Reguli sanatione, quæ incipit ibi. Post duos autem dies, &c. Prima pars diuiditur, in quinque partes. Primò ostenditur causa aduentus Christi in Galilæam. Secundò ostenditur opportunitas, quæ fuit ex parte Christi, qualiter intrauit in disputationē cū muliere, ibi: Venit ergo in ciuitatē Samariæ. Tertiò ostenditur opportunitas ex parte mulieris loquendi cum Iesu, ibi: Venit mulier, &c. Quartò ostenditur opportunitas ex parte vtriusque, quia & mulier sola erat, & Iesus solus, ibi: Discipuli enim eius abierant, &c. Quintò prosequitur disputationem factam inter Iesum & mulierem, ibi: Dicit ei ergo mulier illa. Continuatur autem sic ad præcedens. Dictum est suprà, quòd discipuli Ioannis contendebant cum Iudæis baptizatis à Christo de Baptismo eius: & quia Christo inuidebant, Christus cessit furori eorum. Discipuli enim Ioannis quosdam Pharisæos excitauerant contra Christum, quia Pharisæi aliqui zelabant Ioannem, quia erant baptizati ab eo, sicut dicitur *Marci capitulo primo* a. Sunt autem aliqui, qui dicunt Pharisæos hic discipulos Ioannis vocari. Sed quòd non sit verum, patet ex textu, quia dicit: Quia audierunt Pharisæi, quòd proprium eorum est, qui facto præsentes non assistunt: discipuli autem Ioannis in quæstione illa & in Baptismo discipulorum Christi præsentes fuerant, sicut patet ex suprà dictis. Dicit ergo.

A

CAP. IV.

VT *a* ergo cognouit Iesus, *b* quia audierunt Pharisæi, quòd *c* Iesus plures Discipulos facit, *d* & baptizat, quā Ioannes, *e* quanquam *f* Iesus non baptizaret, sed *g* discipuli eius, *h* reliquit Iudæā *i* & abiit iterū in *k* Galilæā.

a Vt ergo cognouit Iesus] sic, supple, ad continuationem. Ita facta est rixa de Baptismo Christi, & multitudine discipulorum eius conuenientium ad eius Baptismum: & nunciatum est hoc Pharisæis.

a Vt ergo cognouit Iesus,] id est, cognoscere se ostendit, vel cognouit per experientiam, per hoc, scilicet, quòd persequebantur eum.

b Quia audierunt Pharisæi,] zelantes Ioannem contra ipsum Christum.

c Quia Iesus, &c.] id est, quòd Christum plures sequuntur & veniunt ad Baptismum eius, quàm ad Baptismū Ioannis. Et discipuli quidem dicuntur hic omnes credentes ei, etiam isti, qui non continuè cum ipso circuibant.

d Et] quia, baptizat, plures, quàm Ioannes. Hoc narratum erat ipsis Pharisæis. Sed non erat verum. Vnde subdit

e Quamquam] id est, quamuis.

f Iesus non baptizaret] id est, non intingeret.

g Sed discipuli eius] in forma Baptismi Ioannis, sicut suprà dictum est in præcedenti capitulo, secundum *Chrys.* Sed hoc est apertè contra *Gloss.* Vt, inquam, hoc audiuit vincens in bono malum.

h Reliquit Iudæam] ad tempus.

i Et abiit iterum,] quia iam priùs ierat, quando fecit de aqua vinum *suprà* 2. b.

K In Galilæam] quæ remota erat à Pharisæis. Recessit ergo Iesus ab eis, non timoris gratia, vt dicit *Chrysostomus*, sed abscindere volens eorum liuorem & mitigans inuidiā. Item cùm posset secundum diuinitatem se tueri, & defendere ab eis etiam præsens existens cum eis; voluit tamen secedere, vt ostenderet proprietates veri hominis, cuius est mortem fugere. Sic enim voluit credi, quoniam Deus erat: ita volebat credi, quoniam ens Deus, carnem ferebat. Hæ duæ rationes sunt *Chrysostomi*. Tertia ratio est, quòd fugit in templum, vt doceret nos fugere, & cedere furori, vbi personalis est persecutio. Sed vbi grex quæritur, debet se exponere pastor pro ouibus, & murum opponere pro domo Israël. Vnde *infrà* 10. b. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Item potest addi quarta ratio: quia iam in Iudæa multi sequebantur eum, qui nondum firmiter adhæserant ei: & ideò expediens fuit recedere de Iudæa, ne illis, qui nuper crediderant, suscitaretur contradictio. Voluit autem ire in Galilæam potiùs, quàm alibi: quia ibi iam inceperat signa facere & discipulos congregare: & quia mansionarius fuit ibi & nutritus: & adhuc mater sua residere, & manere solebat in Capharnaum, vt dicit *Chrysostomi*. Sed quæritur de hoc, quia dicitur in textu: Vt ergo cognouit Iesus, &c.] Ipse enim omnia nouit, etiam secundum quod homo: nihil ergo incepit cognoscere? Respondeo. Vt cognouit Iesus, quia audierunt, &c. id est, vt factum est, quod audirent, quod quidem cognouit Iesus. Vel aliter potest solui per quoddam verbum *Augustini in fine libri octaui super Genes. ad literam.* Dicit enim, quòd Christus est verbum apud Patrem; caro apud nos: verbum caro inter Deum & nos. Et sicut ipse habuit geminam substantiam, scilicet, Patris & matris: ita characteristica idiomata habuit vtriusque, sicut dicit *Damascenus*. Dicendum ergo, quòd Christus inquantum Deus semper omnia sciuit videndo seipsum, qui est causa omnium. Inquantum autem homo, habuit vnionem cum verbo, & etiam ordinationem ad res extrà. Inquantum habuit vnionem cum verbo, sciuit omnia per contemplationem causæ primæ. Inquantum habuit ordinationem ad res extrà tanquam ad cognoscibilia quædam ab anima humana, sic didicit multa quæ priùs nesciuit illo genere sciendi: & hoc per contemplationem causarum naturalium, & immediatarum. Sequitur.

Δ Oportebat autem

Moraliter. *a* Vt ergo cognouit, &c.] In hoc datur ad literam nobis forma patienter sustinendi, & cautela cedendi furori. Sic Moyses fugit in terram Madian, cedens Pharaoni: *Exod.* 2. Iuxta illud: *Moralit.*

Dum furor in cursu est, currenti cede furori.

Sic & Dauid cessit Sauli. 1. *Regum* 21. a. Et Absalon 2. *Regum* 15. c. Et Elias fugit à facie Achab & Iezabel. 3. *Regum cap.* 19. a. *Matth. cap.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Et hoc intellige, vbi est personalis persecutio. Et nota, quòd Christus.

h Reliquit Iudæam,] id est, Clericos & Religiosos, qui ad glorificandum & laudandum Deum sunt instituti. Isti enim inuidia & contentione sua expellunt Deum à se: quia non potest pax in contentione manere. *Psal.* 75. In pace factus est locus eius.

i Et abiit iterum in Galilæam,] id est, ad simplices laicos, qui sunt in rota & volubilitate mundi. *Psalm.* 76. Vox tonitrui tui in rota. Tales enim magis timent verbum Dei. Hoc figuratum est *Ierem. cap.* 13. b. vbi dicitur, quòd lumbare Ieremiæ computruit in Euphrate, id est, in diuitiis, & deliciis computrescunt Clerici, & Religiosi. Vnde oportet, quòd assumat sibi aliud; scilicet, laicos. Facit enim Dominus, quod potest, sicut pauper homo. Vnde *Michææ cap.* 7. a. Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Item alio modo exponitur, vt per Ioannem, & Iesum significentur duo genera Prælatorum, vel Prædicatorum, & Doctorum. Quidam enim datum & lucrum requirunt: quidam fructum animarum. Ioannes est ille, qui ad gratiam hominum prædicat, vel docet. Ioannes enim interpretatur gratiosus. Tales enim libenter audiuntur: quia sicut dicitur 2. *Timoth. cap.* 4. a. Ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros prurientes auribus, & à veritate quidam auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur *Isaiæ capitulo* 30. c. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. In risu faciunt panem: quia taliter docendo acquirunt, quod concupiscunt, siue satietatem fauoris mundani, siue laudis, siue muneris temporalis. Iesus est ille, qui puram veritatem prædicat pro salute animarum. Discipuli autem Ioannis cùm vident, quod confunditur vanitas, & Iesus profecit in veritate prædicanda, inuident, & persequuntur eum. Vnde conueniens est, cùm odiosus fit prædicator ex assiduitate prædicandi veritatem, quòd cedat furori, & de Iudæa redeat in Galilæam, id est, de agro prædicationis redeat ad domum reuelationis, de sæculo ad claustrum, de aliis ad seipsum, de exercitio prædicationis ad otium & secretum contemplationis, vbi homini reuelatur Deus & suiipsius status. Galilæa enim interpretatur reuelatio. Animalia enim ibant, & reuertebantur. *Ezech.* 1. d. Et *Iob cap.* 38. d. Nunquid mittes fulgura & ibunt: & reuertentia dicent tibi: adsumus? *Iudic.* 5. c. Stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt, &c. Sed notandum, quod sequitur.

Δ a Oportebat autē, &c.] Cōsequentia talis est. Præceperat Christus, vel præcepturus erat discipulis: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū ne intraueritis. Ne ergo aliquis legēs hūc locum, reprehendat Christū eo quòd veniat contra præceptū, quod dedit: ideò præuenit Euāgelista, & ostēdit, quòd per accidēs attrahitur ad Samaritanos. Et hoc est, quod dicit. Oportebat, q.d. ipse quidē, qui voluit ire in Galilæā, sed inter Galilęā, ad quam iuit, & Iudæam, de qua exiuit, erat media Samaria.

a Oportebat autē eum b transire per mediā Samariā. c Venit ergo in ciuitatē Samariæ, d quæ dicitur e Sichar, f iuxta prædiū g quod dedit Iacob Ioseph filio suo.

Vnde. a Oportebat] i. opportunior via erat. b Eum transire, &c.] i. per quādam partem terræ Samariæ. Samaria autem ciuitas est metropolis, à qua & tota terra dicitur Samaria. Est autem Samaria ciuitas nuncupata à Samor monte quodam, in quo ædificata est. Qui mons Samor etiam dictus est à quodam possessore, eius, qui dictus est Somer, vt dicit *Chrys.* Et 3. *Reg.* 16.c. Et *Isa.* 7.b. secundum aliā literam: Caput Samorrhęorū Ephraim. Hæc autem ciuitas destructa est, & posteà reædificata est in valle, quæ nunc Sebaste dicitur, & à quibusdam Cæsarea, vt dicunt quidam. Hic autem quæritur, quare non obseruauerit illud, quod Apostolis iniunxit: In viam Gentiū ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum, &c. *Mat.* 10. a. Ad hoc potest dici, quòd illud præceptum dedit sic, vt nō ex proposito irent ad Gentiles, vel Samaritanos ad commorādum ibi; huc autem non venerunt nisi ex accidenti. Item illud mandatum dedit ad tempus, & ex causa quadā ex parte Iudæorū, vt s. faciliùs reciperent prædicationē Apostolorū, si eorum legitima custodirent, & non commiscerentur Gentilibus & Samaritanis, quos abominabātur: & ne murmurarēt, quòd relinquētes eos irēt ad præputiatos. Hæc fuit causa præcepti ad tēpus dati. Cùm ergo præceptū homini nō extēdatur in plus, nisi quantum pertingit causa ipsius: euacuata causa, euacuatū est præceptū. Et hoc fuit, quādo omnino repulerunt verbū. Vnde excusantes se Discipuli dixerunt. *Act.* 13. g. Vobis erat necesse primùm enunciare verbum Dei; sed quoniā indignos vos iudicastis: ecce conuertimur ad Gētes. Quando ergo omnino repulerunt verbū, omnino transierūt ad Gentes. In hoc autem loco, vbi non omnino repulsi sunt à Iudæis, nec omnino cōuersi sūt ad Gētes; sed in parte, & ex accidenti: sicut etiā alibi in parte & ex accidēti legitur Dominus fecisse, vt *Marc.* 7.c. de muliere Syrophænissa. Item alia mystica ratio est, quare transiuit de Iudæa per Samariam in Galilæam, quæ iterum Iudæorum terra erat: vt significaret, quòd de Iudæis veniret fides ad Gētes, & quòd Apostoli ad eos cōuerterētur: & postea cùm plenitudo Gentium intrauerit, redibit in Galilæam fides Iudæorum: quia reliquiæ Israël saluæ fient, vt dicitur *Rom.* 9. f. c Venit ergo] q.d. cùm oporteret transire de Iudæa in Galilæam per Samariam, venit in quandam, ciuitatem, regionis, Samariæ. d Quæ] ciuitas existens in regione Samariæ. e Dicitur Sichar] ab ipsis Samaritanis. Dicebatur Sichar corruptè, quia Chaldæi erant origine. Propriè autē secundū linguā Hebræam dicitur Sichē. Et est illa villa, in qua filij Iacob exercuerunt occisionem pro Dina sorore sua, sicut dicitur *Genes.* 34. d. Quæ ciuitas est. f Iuxta prædium,] i. agrum secundum *Gloss.* vel villam, secundum *Chrysost.* g Quod dedit, &c.] *Genes.* 48. d. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Et nota, quòd prædiū in possessione immobilium diuiditur contra feudum. Feudum enim est, quod accommodatur alicui secundum aliquod genus seruitij ipsi accōmodanti: & ideò subtracto seruitio, de iure subtrahitur feudum. Prædium autem habetur, vel possidetur dupliciter, vel pretio, vel bello. Vnde iam Iacob istam terram, & emerit pretio à filiis Emor patris Sichem centum agnis, vt dicitur *Genes.* 33. d. Et in bello obtinuisset, vt di-Δ citur *Gen.* 48. d.

Moralit. * a Oportebat autem, &c.] Per quod significatur, quòd qui vult ire in Galilæam, idest, in secretorum reuelationem, oportet, quòd transeat per mandatorum obseruationem. Samaria enim interpretatur custodia. *Psal.* 118. A mandatis tuis intellexi. Ibi *Aug.* Nisi per obedientiam mandatorum nō venitur ad intelligentiam occultorum. *Eccl.* 1.d. Fili, concupiscens sapientiam conserua iustitiam. Sequitur. c Venit ergo, &c.] Istud exponitur dupliciter, in bono, & in malo. In
In malo. malo sic, vt per ciuitatem Samariæ veterem conuersationē peccatorum intelligamus. Quæ benè Samaria dicitur, i. custodia, quia in ea anima obsessa à Diabolo, & possessa custoditur. *Thren.* 3.b. Cōclusit vias meas lapidibus quadris. *Ps.* 21. Circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. De hac ciuitate dicitur *Nahum* 3.a. Vę ciuitas sāguinum vniuersa mēdacij dilaceratione plena. Hanc ciuitatem ædificat ipse peccator. Vnde *Gen.* 4. c. Cognouit Cain vxorem suam, s. concupiscentiā, & cōcepit & peperit filium. Concepit prauum propositum, & peperit opus peruersum. *Ps.* 7. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Quem vocauit Enoch, quod interpretatur dedicatio, quia per opus prauum dedicat se homo Diabolo. Et ædificauit ciuitatē, quā vocauit nomine filij sui Enoch, i. veterem cōuersationē, quia à praua operatione dicitur praua conuersatio. Ad hanc ciuitatē venit Dñs, quādo dat homini gratiā aliquā gratia datā, per quā recognoscit statum suum. e Sichar] interpretatur humerus, i. labor, quia vt iniquè agerēt, laborauerunt. Vnde dicunt peccatores veterē conuersationē amārcs. *Sap.* 5.a. Ambulauimus vias difficiles, &c. f Iuxta prædium, quod, &c.] i. iuxta bonam & nouam conuersationem iustorum. Simul enim boni & mali conuersantur in hac vita. Et iunctum est granum cum palea, donec in iudicio separabuntur mali de medio iustorum, vt dicitur *Matth.* 13. g. Et comburentur * paleæ igni inextingui-

Aliter in bono. Venit ergo, &c.] Aliter exponitur in bono, vt per ciuitatem Samariæ religio intelligatur, in qua custodiuntur claustrales, sicut pretiosus thesaurus Dñi in forti loco & munito. Vnde 1. *Machab.* 4.g. Ædificauerunt montem Sion & per circuitum muros altos & turres firmas, nequādo venirent Gētes, & conculcarent eam, sicut antè fecerunt. Muri & turres sunt Prælati & Angeli, qui muniunt subditos orationibus & admonitionibus & consolationibus & prospiciunt eis, ne capiantur ad hostibus. Et nota, quòd claustrum benè dicitur ciuitas, nō solùm propter munitionē; sed etiā propter legem & Regē: quia habent vnū modum viuendi sub vna regula, & habēt etiā cōmunionē, quę insurgit per orationes contra dęmones tentantes aliquē. *Prou.* 18.d. Frater qui iuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. *Eccl.* 4. c. Melius est duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ, &c. Hęc ciuitas dicitur Sichar, quod interpretatur cōclusio: quia Religio clauditur, tanquā hortus Dñi speciosus & delitiosus. Vnde *Cant.* 4.d. Hortus cōclusus soror mea sponsa, hortus cōclusus, fons signatus. *Isa.* 51.a. Ponēt desertū quasi delitias & solitudinē eius quasi hortū Dñi. Item intercluduntur in claustro tāquā vinū in dolio, vt ibi parētur & abiiciāt omnē sordē, & ad potum Dñi reseruentur, sicut solet dici de bono vino. Recluditc id ad os Dñi Regis. *Cant.* 7.c. dicitur. Guttur tuum sicut vinū optimū dignum dilecto meo ad potandum, labiisq; & dentib. eius ad ruminadū. Item sicut spōsa recluditur in thalamo cū spōso, quia eam zelat sponsus. *Deut.* 33.b. Beniamin amantissimus Dñi habitabit cōfidenter in eo quasi in thalamo: tota die morabitur. Item sicut oues in casulis recluduntur, vt ibi spiritualiter loquantur & cantent corde Dño: secūdum illud *Ps.* 83. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. 1. *Cor.* 14.c. Psallā spiritu, psallā & mente. *Eph.* 5.d. Loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Sed nota, quòd aues non delectat sēper esse in casulis, quia semper cogitant de regressu; tamen multò meliùs habent ibi necessaria, quàm cùm erant extra. Sic est de multis claustralibus, maximè de illis, qui intrant claustrum propter paupertatem, quam in sæculo patiuntur. De quibus dicitur *Thren.* 1. a. Migrauit Iudas propter afflictionem & multitudinem seruituris, id est, propter inopiam transit ad religionem. Et sequitur ibi: Habitauit inter Gentes, id est, inter claustrales, nec inuenit requiem: quia talibus statim displicet religio. Sed timeant illi, qui cogitant de egressu: quia cattus, id est, Diabolus eis insidiatur sicut auibus, vt caput ad minus deuoret. *Gen.* 4. b. Ecce eiicis me hodie à facie terræ: & à facie tua abscondar. Vel potest dicere, qui egreditur de claustro. Et ero vagus & profugus in terra: omnis ergo qui inuenerit me, occidet me. Quilibet enim Diabolus talem percutit gladio alicuius peccati: quia tales exponunt se omni spurcitiæ. Prosequamur igitur textum. c Venit ergo] Iesus, in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, quia visitat claustrales in religione, in qua eos reclusit. *Iob* 10. c. Visitatio tua custodiuit spiritum meum. f Iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo.] Prædium istud est ara contemplationis, iuxta quam est conuersatio regularis. Omnis enim alia conuersatio licet bona, minùs tamen vicina esse solet studio contemplationis. Vnde Θ *Osee* 2. c. Adducam

A citur *Gen.* 48.d. rectè prædium dicitur. Sanè autem intelligendum est hoc, quia primò emerat eam à Rege Emor centum agnis, sed cum pro oece Sichimitarum debuerat sibi auferri, potestatiuè super ea obtinuit. *a* Erat autem, &c.] id est, quem foderat Iacob in baustum familiæ suæ & pecorum, sicut *infrà* dicitor. Ad literam autem vt dicit *Chrys.* ita diligenter determiuat hic de loco isto, vt postea quando audieris mulicrem loquentem. Iacob pater noster

a Erat autē ibi fons Iacob. *b* Iesus ergo fatigatus ex itinere *c* sedebat sic *d* super fontē. *e* Hora autē erat, quasi sexta. *f* Venit mulier de Samaria *g* haurire aquam.

dedit nobis fontem hunc, meliùs intelligas, & scias, de quo fonte loquitur, & vbi situs sit. Foos autem vt dicit *Glos.* dicitur vbicunque aqua manat de terra. Io ratione enim soontis oon est plus, nisi quòd fundat aquas: sed si in superficie terræ, tunc dicitur fōs appropriatè, vt dicit *Iosephus*; si verò in profundū, tunc dicitur puteus. Et etiam fons generali vocabulo, vt hic dicitur fons Iacob, cùm esset puteus profundus. *b* Iesus ergo fatigatus ex itinere] quia vltrà vires velociter ambulauerat. Et causa huius potest esse liuor Pharisæorū, cui se citò voloit subtrahere, & est quasi causa impellēs. Et ex alia parte salus illorum, ad quos teodebat, quibus se citiùs voluit præsentare, & est quasi causa trahens. Et tertia causa, vt daret oobis exemplum laboris iu itinere & opere prædicatioois, vt dicit *Chrysostomus.*

c Sedebat sic] id est, fatigatus.

d Super fontem] in ora fontis propter releuationem lassitudinis, & refrigerationem caloris ex aqua recenti scaturiente de terra. Vel. Sedebat sic, demonstratiuè, id est, ad hoc quod sequitur: sedebat super fontem. Vel secundum *Chrys.* *c* Sedebat sic super fontem] id est, non iu throno, non in plumari; sed simpliciter, & vt contingebat super terram. Sessio autem hæc facta est propter laborem, quia fatigatus ex itinere: vel propter æstum, quia erat hora sexta, vt dicitur cōsequenter. Vel vt expectet Discipulos, qui intrauerant ciuitatem, & vt daret occasionem & opportunitatem, vt inueniretur à muliere ventura ad hauriendam aquam. Has quatuor causas notat *Chrysost.* Exprimens ergo causam sessionis pro æstu, subdit.

e Hora autem, &c.] Ex hoc patet, quòd satis laborauerat, qui continnè vsque ad sextam, & velociter ierat. Item patet, quòd calore coofectus erat, quia tali hora iam ascendit Sol ad altiorem gradum nostri hemispherij.

f Venit mulier de Samaria] i. de ciuitate Samariæ regionis.

g Haurire aquam.] Nota qualiter describit omnes occasiones, & ex parte Christi, quia fatigatum conueniens fuit sedere; & ex parte mulieris, quæ necesse habebat aquam haurire; & ex parte loci, vbi erat fons ad quem & Christum conueniens fuit sedere propter quietem & refrigerationem, & mulieres ibidem propter potum venire. Et ita omnia concurrerunt opportunè. Item oota, quòd vbique Christus seruat pacem, quia nec ex proposito, sed quasi ex accideoti venit ad Samaritanos: nec mulier venit mandata, siue vocata; sed à casu omnia dicit facta Euangelista

A vt tollat occasionem

Moralit. * paleæ igni ioextingoibili. *Matth.* 3.c.

a Erat autem ibi fons Iacob] id est, bona temporalia, vel naturalia, quæ simul participant boni & mali.

b Iesus ergo, &c.] Iesus vadit circumiens, vt aliqoos inueniat dignos se, secundum quod dicitur *Eccl.* 14.a. In omnibos requiem quæsiui. Et *Sap.* 6.c. Dignos se circuit ipsa quærens, & io viis suis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Iesus fatigatur tripliciter: Oonere, clamore, & itioere: Onere peccatorum nostrorum, portando & expectando. Vnde *Isa.* 1.d. Laboraui sustinens. Et 46.a. Audite me, domus Iacob, & omoe residuum domus Israël. qoi portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua vsque ad senectam: ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. Ego feci, & ego feram: ego portabo & saluabo. Item fatigatur clamore, nos vocando: Reuertere, reuertere Sunamitis, &c. *Cant.* 6.d. *Psalm.* 68. Laboraui clamans: raucæ factæ sunt fauces meæ. *Prouerb.* 1.c. Vocaui, & renuistis: extendi manum meam; & noo fuit, qui aspiceret: despexistis, &c. Item fatigatur ex itinere, quia multas, & longas vias vadit: vt oos inueniat, & ad se conuertat. Prosequitur enim fugientes & amplectitur reuertentes, vt dicit *Bernar.* Viæ autem Domini, quibus vadit post nos, misericordia & veritas. Aliquos enim reuocat per opera misericordiæ & amoris: alios per viam iustitiæ, & timoris. *Psalm.* 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, &c. Iesus veniens ad cor hominis, residet super fontem, cum bona naturalia mouet, petens à nobis, vt nos petamus eum, id est, vt suæ gratiæ, quæ præsens est, habilitemus nos, & liberum arbitrium applicemus. Vel fons est bonum temporale, quod Iesus petit, quia vult, vt bene eis vtamur, & sibi in pauperibus ea erogemus. Christus ergo sedet ad fontem, sicut pauper dicitur sedere ad Eleemosynam: quia petit & pulsat, vt sibi & bona naturalia applicemus, & bona temporalia distribuamus. *Isa.* 28.c. Hæc reqoies mea: reficite lassum: & hoc refrigerium meum: & noluerunt audire. *Matt.* 25.d. Esuriui, &c. Sitiui, &c.

e Hora autem erat, quasi sexta,] quando Sol est in feruore suo, id est, peccator in ardenti desiderio peccandi. Tunc enim quandoque visitat eum Dominus. Vnde *Michææ cap.* 4.d. Venies vsque ad Babylonem, ibi liberaberis. Et *Psalmus* 67. Dixit Dominus ad Basan conuertam, conuertam in profundum maris. *Psalmus* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, posteà accelerauerunt.

f Venit mulier de Samaria haurire aquam, id est, sensualitas ad hauriendam per haustorium omnium sensuum aquam diuitiarum, vel diuitiarum, & libidinis; cùm tamen dicatur *Ecclesiastic. cap.* 1. Omnia flumina intrant mare. Et *Genes. cap.* 1. a. Congregationes aquarum appellauit maria. Et *Iosue cap.* 3.d. Aquæ inferiores descenderunt in mare mortuum. Hauritoria sunt sensus

* & membra

Aliter. ⊖ *Oseæ cap.* 2. c. Adducam eam in solitudioem, id est, in claustrum: & ibi loquar ad cor eius, subleuans eam in contemplatione ad me intelligendum. *Threnorum cap.* 3. d. Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab idolesceotia sua: sedebit solitarius, & tacebit, ecce disciplina claustralis: quia leuabit se super se, ecce contemplatio spiritualis.

a Erat autem ibi fons Iacob] quia in claustro solebat esse iuge studium Sacræ Scripturæ, vnde solebant fluere riuuli doctrinæ. Fons enim est Sacra Scriptura. *Ioel.* 3.d. Fons de domo Domioi egredietur, id est, de claustro: quia omnes Magistri magni, & expositores Sacræ Scripturæ fuerunt Religiosi, vt Ieronymus, Augustinos, Gregorius, Ambrosius, & alij multi. Et irrigabit torrentem spinarum: quia totum mundum spinosum sua doctrina fœcundauerunt. Vnde ex vicinitate fontium, qui eraot in religioombus solebant omnia loca propinqua esse virentia. Sed modò econtrario, omnes villæ propinquæ religionibus arefactæ sunt & pessimæ. Olim de fonte domus Domini irrigabantur torrentes spinarum, quando ad prædicationem *Beati Bernardi* flebant, & conuertebantur etiam illi, qui non intelligebant sermonem eius. *Gen.* 2.b. Fons egrediebatur de loco voluptatis, id est, de clausto ad Irrigandum Paradisum, id est, ipsum claustrum, qui inde diuiditur in quatuor capita, id est, in quatuor mundi climata. Vel aliter. Per fontem intelliguntur diuitiæ temporales Abbatiarum & redditus annuales. Iste fons debet esse Iacob, qoia in huiusmodi diuitiis debent exire opera actiuæ, siue opera misericordiæ, in quibus sunt quædam lucra. Propter hoc enim fuerunt eis dati tanti redditus, vt inde viuerent & misericordiæ opera facerent. Sequitor.

b Iesus ergo, &c.] Hoc est, quod Christus in pauperibus suis fatigatus ex discursu & labore & fame venit ad Eleemosynam Abbatiæ, vt de fonte bibat, id est, vt aliquid in solatium suæ paupertatis accipiat. Vnde *Eccles.* 24.a. In omnibos requiem quæsiui, & in hæreditate Domini morabor. Ita facit Dominus in paupere, discurrit per multos vicos, & cùm ibi non inueniat requiem, tunc venit ad hæreditatem Domini, id est, ad Abbatiam.

e Hora autem erat qoasi sexta,] vt notetur ardor petendi in paupere, qui sitit, & esurit.

f Venit mulier, &c.] id est, procorator Abbatiæ, qoi maximè sitit per cupiditatem: & nihil aliud intendit facere in Abbatia, quàm trahere & haurire aquam, id est, multiplicare terrenam substantiam. Hæc est Dalila, quæ interpretatur situla: quia semper sitit, quæ decipit Samsonem, & excæcat, qui interpretatur Sol eorum: quia talis procurator excæcat suum Abbatem, dicens: sic & sic debet fieri, & sic debet domus multiplicari, nec debent tot

vt tollat occasionem murmuris à Iudæis. *a* Dicit ei Iesus? Da mihi bibere.] Qoia simplex mulier erat, nec intelligere posset spiritualia dogmata, nisi per similitudines: ideò primò alloquitur eam de aqua. Quia aotem ad litteram sitiebat, sed tamen hunc potum materialem non petebat, vt dicit *Gloss.* sed ex hac occasione, quia videbatur sitire, venit ad talem locutionem, vt sub specie aquæ corporalis loquens, manuduceret mulierem in cognitionem aquæ spiritualis: Et ideò dicit ei: Da mihi bibere. Sed quæritur, qoaliter hoc petat, cùm hoc lex non permittat? Ad hoc potest dici, quòd petebat hoc, non qoia vellet bibere, sed quia hac occasione volebat in verba instructionis intrare. Vel propter mysterium, vt significaret, quòd sitit salutem; & fidē Ecclesiæ, vel animæ illius: tamen si bibisset, contra legem non fecisset Domious legis. Lex enim datur seruis, nō filiis, vel ipsis Dominis. *Chrys.* dicit, quòd quidam dicunt ideò petiuisse, quia sciebat eam non fuisse daturam. Sed obiicitur contra hoc, quia secūdum hoc in vanum petiit, nec ita petere oportuit. Vnde soluit aliter & dicit, quòd iam indifferenter abiicit obseruationes legales: Qoi enim alios inducebat ad soluēdum legalia, multò magis ipse ea transcurreret, siue solueret. Hoc enim dicitur *Matt.* 15.b. Non quod intrat in os hominis, coinquinat hominem. Sed hæc verba *Chrys.* intellige sanè, quia non omnino adhuc abiecit legalia; sed in hoc, quòd aliquando soluit, aliquando obseruauit, ostendit paulatim esse euacuanda. Item potest aliter solui, quòd in necessitate licebat etiam tempore legis soluere illa legalia, sicut patet de Dauid, qui comedit panes propositionis. 1. *Reg.* 21.b. *Matth.* 12.a. Vnde & hic potuisset à Samaritana potum recepisse in tanta necessitate, & calore. Sequitur.

b Discipuli enim eius abierant.] Sic continoa. Posset aliquis quærere, quare petiit aquam à muliere & non Discipulis iussit aquam haurire? Et ad hoc respondet, quòd non petiuit à Discipulis, quia Discipuli abierant. Et sic continua. Possent Iudæi audientes hoc factum murmurare, & quærere, quare ita sedit ibi colloquendo cum Samaritana muliere? Et ideò rationem ponit, scilicet, ipsam necessitatem quærendi cibaria ad victum. Quia.

b Discipuli eius abierant, &c.] Et hæc fuit necessaria, & rationabilis causa suæ expectationis. Sed quæritur, quare cibos à Gentibus emebant, cùm essent illiciti secundum legem, maximè cùm possent secum detulisse cibaria de Iudæa? Ad hoc dicendum, quòd nulli cibi fuerunt illiciti eis præsente Domino legis, & dispensante, & maximè in necessitate. Sed tamen non puto eos emisse cibos illicitos, quia fortè emerūt panem, & fructus, vel tale aliquid leue, quod licoit viatoribus edere, apud quascunque Gentes essent. Cibos autem secum non portabant: quia decoit eos, qui futuri erant Doctores mundi, esse attentos continuè in doctrina Christi, & attendere his, qoæ ab eo dicebantur, nec impediri cura & sollicitudine mundi, nisi cùm vrgeret necessitas. Sed quæritur, quare emerunt, & non potiùs mendicauerunt? Respondendum est, quòd noo decuit eos mendicare, quia mendicantis est omnem cibum, qui offertur, recipere, & ipsi in suspicionem venissent Samaritanis tanquam desertores legis, si ab eis cibos illicitos recepissent. Item ne videretur sub pretio poni verbum salutis, quod prædicabat Iesus. Sed adhuc quæritur, quare solus remansit? Respondemus, vt omnem homilitatem ostenderet. Item vt mulieri fiduciam familiariter cum eo loquendi & audacter quærendi exhiberet, quia cum multis oon esset ita ausa loqoi. Notandum autem, quòd secundum seriem textus hic exemplo Christi monemur ad tria. Ad laborem ad parcitatem, ad humilitatem. De primo dicitur *Iob* 5.b. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum: quia qui vult volare ad cælum, primò oportet, quòd sit homo ad laborandum. *Psal.* 72. In labore hominum oon sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ad istum laborem moneiour primò, cùm dicitur, quòd [Iesus fatigatus erat ex itinere.] Sed quia multi post laborem nimias requirunt refocillationes, & refectiones, qui plus exiguunt in feudo, qoàm impendāt in seruitio: qui etiam quod fecerunt parum, multom æstimant: & quod mutuò dederunt Domino, statim cum vsuris exiguot, secundum illud *Eccl.* 20.b. Hodie fœneratur quis & cras expetit: & odibilis est homo huiusmodi. Secundò Dominus post laborem monet nos ad parcitatem, & sobrietatem in hoc, quod fatigatus sedit supra fontem, & petit aquam ad potum, & de cibo sibi adhuc hora sexta non fuerat prouisum. Vnde dicit *Chrys.* Christus fabrilem & humidam, id est, cum labore delitiosam semper abiiciens vitam; laboriosam verò constrictam & com labore parcam inducit. Non enim subiugalibus vtitur, sed ita validè incedit, vt etiam frangatur ex itinere. Ex hoc vtique erudit, scilicet, per se operatorem esse, & post laborem non superflua petere. Ita enim vult à superfluis alienos oos esse, vt etiam ipsorum oecessariorum multa abscindamus. Propterea dicebat *Matth. cap.* 8.c. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Propterea & in montibus, plèrumque conuersatur, non in die solùm; sed etiam de nocte, & in desertis. Hoc & Dauid dicit: De torrente in via bibet. Sic ergo Christus post laborem inuitat nos ad parcitatem & vitæ aosteritatem in hoc, quod domum noo petiit, sed super fontem simpliciter sedit. In hoc etiam, quòd non vinum, sed aquam petiit. Item in hoc, quòd de cibariis præparandis non curauit, sed adhuc hora sexta erant imparati. Vnde *Chrysostomus* dicit. Ex hoc loco discimus Christi circa itinera validitatem, & circa cibaria negligentiam æqualiter superuacuè hac re vtitur, ita nimirum & Discipuli eruditi erant ea, quæ ad seipsos pertinebant, disponere. Non enim deferebant viaticula, quod patet per hoc, quod dicitur *Matth. capitulo decimo sexto* a. vbi dixit eis Dominus. Cauete à fermento Pharisæorum & Saducæorum: at il: cogitabant inter se dicentes, quia panes non accepimus. Item per hoc, quod dicitur *Matth. capitulo duodecimo* a. quòd vellebant spicas ad comedendum. Item *Matth. cap.* 21. b. dicitur, quòd propter esuriem venit ad ficum. Et dicit super hoc *Chrysostomus*. Nihil aliud per hoc nos erudit, quàm contemnere ventrem, & non studiosam

Dicit *a* ei Iesus. Da mihi bibere, *b* Discipuli enim eius abierāt in ciuitatem, vt cibos emerent.

A

* & membra. *Eccles.* 1.b. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletor. Et, *Moralit. Ouid. lib.* 1. *fastorum.*

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

a Dicit ei Iesus, &c.] q.d. citò conuertere, & me potabis, quasi dicat. Tu sitis ad culpam; & ego sitio te ad gratiam. Tu sitis tuam damnatiooem; & ego tuam salutem: Tu sitis diuitias; & ego Eleemosynas sitio, & alia bona opera. *Augustinus*. Mirum est, quòd panis esurit, & fons sitit, via lassatur: Sed hæc omnia propter nos. Vnde *Iob* 19. f. Sitio, salutem, scilicet, peccatorum. *Gen. cap.* 27. d. Cùm Isaac cibos oblatus comedisset, obtulit Iacob & vinum. Quo hausto, dixit ad eum: Accede ad me, & da mihi osculum, fili mi. Accessit, & osculatus est eom. Statimque vt sensit vestimentorum eius fragrantiam, benedicens illi ait: Ecce odor filij mei. Hic notantur quinque. Cibus, potus, osculum, fragrantia, & benedictio. Cibus boni operis *infrà eodem* c. Meus cibus est, &c. Vinum compunctionis, osculum contemplationis, fragrantia bonæ opinionis: quæ omoia merentur benedictionem æternæ retributionis.

b Discipulis enim, &c.] Discipuli Christi sunt Prædicatores disciplinati, habentes zelum animarum, quo nullum est Deo placidius sacrificium, vt dicit *Gregorius*. Qui ingrediuntur ciuitatem Ecclesiæ, vel mundi, vt cibos emant, id est, peccatores ad Christum conuertant. De qua ciuitate dicit *Psalm.* 68. Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem. Hi sunt custodes, qui circumierunt ciuitatem. *Canticorum cap.* 5. b. Et sunt exploratores: *Iosue* 2.a. Et nota, quod Dominus dicitur potare eos, qui de facili conuertuntur ad eum; eos autem comedit, qui cum difficultate. In hoc autem, quòd Dominus dicitur potare, vel puteum sitire, & Discipuli cibos emunt, notatur, quòd illi, qui immediatè conuertuntur à Domino, defacili & magis subitò conuertuntur, vt patet de Paulo, *Actor.* 9.a. Nescit enim tarda rerum molimina Spiritus sancti gratia. Qui autem per alios conuertuntur, cū difficultate maiori conuertuntur: quod facit Dominus, vt conuertentes eos maiorem mercedem recipiant.

* Dicit ergo ei

⊕ & tanta pauperibus distribui.

a Dicit ei Iesus. Da mihi bibere.] Hoc est, quando pauper petit solatium alicuius Eleemosynæ à procuratore Abbatiæ.

b Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent,] quia ille pauper, qui petit Eleemosynam, aliquando

⊕ oneratus est

A ventrem, & non studiosam eius æstimare esse ministrationem. Itinere equidem Discipulos hæc, neque deserentes, quod secum, neque quia non portabant viaticum, ideò ab initio diei de hoc sollicitos esse, sed secundum tempus, secundum quod omnes communiter pulmentum capiunt, scilicet, in hora sexta, escas tunc primò comparant. Sed nō sic facimus nos: quia mox ex lectulo surgentes præ aliis de cibo solliciti sumus, cocos, & mensæ positores vocantes, & cum multo hoc scrutantes studio. Tertiò post laborem, & parcitatem monemur ad humilitatem, ne pro prædictis erigamur; sed cum omnia bene fecerimus, nos seruos inutiles reputemus, secundum quod habetur: *Luc.* 17.c. Et *Eccles.* 18.a. Cùm consummauerit homo, tunc incipiet. *Eccl.* 43.a. Luminare, quod minuitur in consummatione. Ad hanc virtutem nos inuitat, vt dicit *Chrysostomus*, non solùm in laborando, vel in sedendo in via; sed etiam in eo, quòd derelinquebatur solus, & quòd Discipuli eius abierant, & nimirum licebat, si vellet, aut non omnes emittere, aut abeuntibus illis alios ministros habere, sed noluit: Etenim Discipulos suos, ita assuefecerat omnem tumorem conculcare. Sequitur.

> Dicit *a* ergo ei mulier illa Samaritana: *b* Quomodo tu Iudæus cū sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? *c* Non n. coutuntur Iudæi Samaritanis.

a Dicit ergo ei mulier illa Samaritana] à qua Christus potum petierat.

b Quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?] Sicut dicit *Gl.* nouit eum esse Iudæum ab habitu. *Chrysostomus* autem dicit, quòd à Schemate, & locutione, id est, à figura, & à lingua. Vnde *versus*.

Versus. *Verba, locus, tempus, habitus, caro, cultus, & esus:*
Gentibus ex reliquis discernunt Israelitas.

Verba, id est, lingua: locus, id est, patria: tempus, id est, festa temporum, quæ celebrabant. Habitus, quia vtebantur palliis quibusdam quadratis, in quorum extremitatibus erant fimbriæ, vt dicitur *Numer.* 15. d. Nec vtebantur variis vestibus, vel stragulatis. Caro, circumcisa. Cultus, id est, ritus sacrificiorum. Esus, id est, discretio ciborum. Et nota sapientiam mulieris, & benignitatem. Sapientia in hoc, quòd quærit cupiens instrui. Benignitatem in hoc, quòd non statim intrat in altercationem contentiosam, vt dicat. Væ mihi fiat, tibi dare bibere homini præliatori, & Allophylo, & inimico Gentis meæ. Et fortè in hoc trahebatur amore, & benignitate Christi aquam petentis ab ea. Vt autem innueret sapientiam in interrogando, subdit.

c Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.] Secundum *Gl.* verbum est exponentis, quare mulier prædictum verbum dixerit Christo. Sed secundum *Chrys.* verbum est mulieris, quæ reddit rationem sui dicti. Et nota, quòd mulier secundum *Chrys.* hoc dicebat, quia nolebat, quòd Christo aliquis posset obuiare, & improperare ei, quòd frangeret legē. Pro se enim non quærebat ipsa: quia non erat prohibitum Samaritanis couti Iudæis; sed econtra. Et ideò dicit: Nō enim coutuntur Iudæi Samaritanis, & non econuerso.

d Respondit Iesus, & dixit ei.] Notandus est ordo responsionum Christi ad interrogationes mulieris. Primò enim quia mulier simplex erat, habens tamen secundum aliquid fidem patrum, licet diminutè, & indistinctè, ideò Christus accipit materiam loquendi cum ea ab aqua sensibili. Sensibilia enim rudibus sunt via breuior in intelligibilia. Deinde, quòd sapienter, & benignè respondit mulier per aquam sensibilem, manuducit eam ad aliquid altius, scil. ad aquam viuam, & per consequens in cognitionem veram suiipsius. Ipsa enim primò non nouit eum, nisi tanquam Iudæorum quendam: & ideò dicit.

e Si scires donum Dei] id eū, quàm vicinum, & magnum est donum Dei, scilicet, gratia Spiritus sancti, quam paratus est dare.

f Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere,] id est, quam magnus est ille, qui potum petit à te, quasi dicat, si scires vicinitatem, & magnitudinem doni, & me esse datorem eiusdem doni.

g Tu forsitan,] quia non cogeris, in quo notatur libertas arbitrij.

h Petisses ab eo] recognoscens tuam indigentiam, & meam abundantiam, qui videor à te petere aquam.

i Et dedisset tibi,] non inueniens obstaculum doni sui in te. *k* Aquam viuam,] id est Spiritus sancti gratiam abluentem à peccatis, refrigerantem à concupiscentiis, fœcundantem in operibus bonis, viuificantem in virtute, A regen[...] nam

Moralit. * *a* Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?

> *d* Respondit Iesus, & dixit ei: Si *e* scires donum Dei, & *f* quis est, qui dicit tibi: da mihi bibere, *g* tu forsitan *h* petisses ab eo, & *i* dedisset tibi *k* aquam viuam.

] Ita quandoque dicit peccator, si conuerterem me ad Deū, quomodo acciperet ipse seruitium meum, qui tam magnus peccator sum: secundum quod dicit Petrus *Luc.* 5.b Exi à me, Domine, quia homo peccator sum. Et *Luc.* 18. c. Publicanus, nec oculos audebat ad cælum leuare. B

c Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.] q. d. quæ societas luci ad tenebras: quæ conuentio Christi ad Belial? 2. *Cor.* 6. c. Non curat Christus, & Sancti de peccatoribus, *Ioan.* 9. f. Deus peccatores non audit. Sed sicut dicit ibi *Gloss.* Vox est hæc non vncti. Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, & dixit ei. Si scires donum Dei] id est, Spiritum sanctum, siue benignitatem Spiritus sancti, dicit Dominus in corde peccatoris. *f* Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere?] id est, quàm benignus est, qui à te tuam fidem, & tuam salutē dignatur sitienter petere. Ad nos enim dicit. Si scires donum Dei, & quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere?] q. d. si scires, quàm paratus est ad dandū, & quam feruens & importunus est ad rogandum te de his, quæ sunt ad profectum tuum. *g* Tu forsitan petisses ab eo] id est, fiduciam petendi concepisses. Quis enim desperet, vbi offert se gratia, immò vbi cognouit sua petitione importuna. De prima dicitur *Prouer.* 1. c. Extendi manum meam, ad dandum, scilicet. *Heb.* 12. b. Tanquam filiis se offert nobis Deus. De secundo, quomodo, scil. rogat, dicitur *Matt.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. *Isa.* 30. e. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum mouentis. *i* Et dedisset tibi aquam viuam,] id est, gratiā, quæ lauat sordes. Vnde *Psal.* 50. Ampliùs laua me, Domine, &c. *Ezech.* 36. e. Effundam super vos aquam mundam. Et 16. b. Laui te aqua. Et *Zachar.* 13. a. Erit fons patens domui Dauid, &c. Fructificare facit. Vnde *Isa.* 45. b. Rorate, cæli, desuper, & nubes pluant Iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. *Oseæ* 14. c. Ero quasi ros, & Israël germinabit, quasi lilium. Item ardorem peccati, & sitim extinguit. *Eccl.* 18. b. Ardorem refrigerabit ros. Item *Eccle.* * 43. c. Oouians

Aliter. ☉ oneratus est filiis, ita quòd oportet eos per ciuitates discurrere, ad litteram, ad petendas eleemosynas, vel emendas pro suo seruitio, & labore.

a Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu Iudæus, cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana] quasi quomodo tu, qui es sæcularis, & extraneus, petis à me denarium, vel aliquid huiusmodi, qui sum Religiosus?

c Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis] quasi ego sum Religiosus, nihil possum dare: & tu es Iudæus, id est, tu es extraneus, tu non es mihi notus, tu non es de cognatione mea. Vnde si cognatus suus ab eo peteret, proculdubio daret, nec se de religione excusaret. Sed tamen iterum dicit Dominus.

e Si scires donum Dei] qui omni danti dat, secundum illud: Date, & dabitur vobis. *Luc.* 6. f. Et *Iac.* 1. a. Dat omnibus affluenter, & non improperat.

f Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere] quia non pauper petit, sed Christus in paupere: & Christo datur, non pauperi. Vnde *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Vnde *Ambr. super Luca* dicit, quòd pauperes exorandi sunt, vt Patroni. Vnde *Luc.* 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vnde dicitur hic. *g* Tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam] id est, orationem, vel eleemosynam, quæ extinguit peccatum, id est, tu petisses, quòd pauper reciperet à te eleemosynam, & sic daret tibi eam: quia tuus esset fructus, licet pauperis esset vsus. Vel. Aquam, id est, gratiam, vel gloriam, quam sua oratione tibi impetraret. Hic terminatur ista moralitas, quæ est de superabundanti. Cætera, quæ sequuntur, iam exposita sunt in alia expositione morali vsque ad illum locum.

☉ Dicit ei

A regeneratiuam in spem vitæ æternæ. Sequitur. a Dicit ei mulier. Domine, &c.] Mulier simplex, & deuota ad intellectum altiorem suspenditur, & quem priùs Iudæum simplicem potabat, nunc ampliùs veneratur. Vnde dicit: Domine, in quo patet eius reuerentia, & deuotio, & suiipsius erga Christum humiliatio. Sed tamen, quia adhuc infirma erat, & minus capax excelsorum. Ideò interrogando dicit.

Dicit a ei mulier: b Domine, neque in quo haurias, habes: & d puteus altus est: e Vnde ergo habes aquam viuam? f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, g qui dedit nobis puteũ, & h ipse ex eo bibit, i & filij eius, & pecora eius. k Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac, l sitiet iterum.

c Neque in quo haurias, habes, &c.] Sic & Nicodemus infirmus adhuc, & dubitans interrogabat *sup.* 3. Quomodo possunt hæc fieri? Item. Qualiter potest homo nasci, cùm sit senex? Item, Nunquid potest in ventrem matris iteratò introire, & renasci? Ista autem reuerentiùs loquitur.

b Domine, neque in quo, &c.] Item nota, quàm sapiẽter & benignè respondet. Audierat enim, quòd posset dare aquam viuã, & cùm haberet materiam dicendi aliquid peruersum, scil. si haberes aquã viuam, non bibere à me peteres: & huiusmodi, nihil tale facit, sed benignè quærens dubietatem suam exponit dicens. c Neque in quo haurias, habes] quasi non est hic aqua, nisi putei huius: & tu non habes hauritorium. Item. d Et puteus altus est] & sic aliter, nisi per hauritorium non poteris habere. Et cùm ex his optimè posset inferre, quantum ad habitudinem sumptam ex rebus: ergo non habes aquam viuam: non hoc facit; sed benignè quærit. e Vnde ergo habes aquam viuam?] Et quia nihil habitudinis videt ex parte rerum concurrentium, conuertit se ad potentiam, & dignitatem loquens. Et dicit.

f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum,] hunc, quia, supple, promittis aquam viuam, quam ille dare non potuit. Et quia posset dici, quòd alium dedit fontem, & alio meliore vsus est ipse, vel quia posset dici, quòd potuit dare meliorem aquam, sed noluit, præuenit hæc mulier, dicens.

h Et ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius,] q. d. meliorem non potuit dare, quia non habuit: si enim habuisset, non est probabile, quòd ipse, & filij eius bibissent ex isto. Sed nunquid mentitur mulier, dicens patrem suum Iacob? Absit. Sicut enim vult *Chrysostomus* ipsa ingerit se in nobilitatem Iudaicam, & totam Gentem suam. Et potest esse triplex ratio ad hoc. Prima, quia Deum Iudæorum colebant. Alia, quia beneficia Iacob experti erant cuius terram & habitationem subintrauerant. Tertia, quia ipsi de Chaldæa venerant, à qua orti sunt, sicut Abraham pater Hebræorum fuit Chaldæus, & venit de Chaldæa, & per Abraham dicit & Iacob patrem Gentis suæ tanquam nepotem existentem. Vnde sicut dicitur dupliciter frater, vterinus, & cõsanguineus: ita & pater, scil. à quo directè procedit linea Genealogiæ, vel qui est de consanguinitate patris. Et hoc modo loquitur ista mulier, dicens, Iacob patrem Gentis suæ. Et nota, quòd vbi nos habemus, pecora eius, ibi ponit *Chrysostomus*, & nutritij eius. Quia autem mulier ad altius est eleuata per aquam viuam, ideò adhuc adiungit alias proprietates aquæ, quam ipse dat, vt altiùs trahat intellectum eius: & ideò sequitur.

K Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac] visibili, & præsenti, de qua intelligis.

l Sitiet iterum, &c.] Et nota sapientiam Christi, qualiter paulatim instruit mulierem: Non enim in primis dixit mulieri: Si scires, quis est, qui dicit tibi: da mihi bibere, &c. sed expectauit mulierem loquentem, & eum, quasi Iudæum reputantem, & ita occasionem dedit ei mulier, vt significaret se esse plus, quàm Iudæum, & diceret. Si scires, quis est, &c. Et per hoc, quod magnum promittit, coëgit eam meminisse Patriarchæ Iacob, qui non talem aquam dedit, qualem iste promittit. Vnde in quæstionem eam inducit, vt quærat: Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, &c. Et ad hoc non respondet Christus, quòd maior sit, ne gloriari videretur; sed per ea, quæ sunt vtriusque hoc astruit occultè dicens: quòd Iacob dedit aquam præsentem, & non satiantem; ipse autem dat aquam satiantem, & indeficientem. Et nota, quòd comparationem facit non ab accusatione, & detractione; sed à supereminentia suæ aquæ ad illam. Non enim dicit, quòd aqua, quam dedit Iacob, nihil est: vel quòd vilis, & contemptibilis est; sed id, quod & natura testatur, ponit hic, sed l Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ.] Et hoc est cõtra illos, qui sine vituperatione aliorũ nesciũt cõ-

A parationes facere

* 43. c. Obuians eos ab ardore venienti humilem efficiet eum, id est, ardorem. Item spiritualiter viuere facit. Vnde *Ezech.* 47. b. Omnia, ad quæcunque venerit torrens, viuent. Ideo hæc aqua viua dicitur, quia viuere facit. Item aqua cibos decoquit, ita vt sint esibiles: ita gratia opera præparat, vt Deo placita sint, & etiam Sanctos facit Deo placentes. *Sapient. cap.* 7. d. Amicos Dei, & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat, id est, cum gratia. Item in aqua, id est, in gratia submergitur hostis, id est, Diabolus, & peccatum. *Psalm.* 135. Qui excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, id est, in amaritudine de peccatis. Item in aqua calida lachrymarum comburitur Diabolus, & depilatur, sicut porcus. Ibi enim amittit suos pilos, id est, suos seruos, vel suas suggestiones, quæ ibi frustrantur. *Genes. cap.* 36. c. Inuenit Anan aquas calidas in solitudine. Item aqua facit transglutire, & transire suauiter durum morsellum: ita gratia omne opus durum emollit, & cum suauitate implete facit. *Moralit.*

a Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias, habes.] Hauritorium est cooperatio gratiæ, quia etsi Dominus gratiam paratus sit dare, sicut habetur 1. *Pet.* 1. c. Sperate in ea, quæ vobis offertur, gratiam: tamen cor ad suscipiendum, & hauriendum eam oportet habere. Quia dicit *August.* Qui te creauit sine te, non te iustificat sine te, id est, nisi cooperetis. Vnde *Psal.* 80. Aperi os tuum, & implebo illud.

d Et puteus altus est] quasi difficilis est tractus gratiæ, & occultus.

e Vnde ergo habes aquam viuam?] Quasi ex quo in me non habeo voluntatem cooperandi gratiæ: & gratia difficulter, & occultè datur: & de profundis cordis oportet surgere: quomodo ergo poteris eam mihi dare?

f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob,] qui luctando, id est, cooperando extorsit benedictionem, id est, gratiam?

g Qui dedit nobis puteum,] & sic obtinendi gratiam, vel luctando nobis reliquit exemplum.

h Et ipse ex eo bibit] quia gratiam habuit.

i Et filij eius, & pecora eius,] quia motus rationabiles, siue opera contemplatiuæ, & opera actiuæ gratia reformauit. Vel meliùs.

Nunquid tu maior es patre nostro Iacob?] Ita respondet peccator, quando mouetur, vt sitiat aquam gratiæ, fontem aquæ viuæ & relinquat puteum concupiscentiæ, vel temporalis abundantiæ. Nonne antiqui patres, Abraham, Isaac, & Iacob habuerunt diuitias? nunquid tu melior es eis, qui nobis abiicere eas suades? Et hoc est. Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, id est, reliquit nobis exemplum habendi eas?

h Et ipse ex eo bibit] quia diuitias habuit.

i Et filij eius, & pecora eius,] quia omnes, & boni, & mali habebant diuitias: sapientes, & simplices, omnibus erat commune habere diuitias. De talibus, qui sic se excusant dicit *Bernard.* Excusant se aliqui dicentes: Abraham, Isaac, &c. Iacob cæterique Sancti, nunquid non terrenas diuitias habuisse leguntur? quid respondemus nouis imitatoribus Sanctorum veterum? præponant certè vitulos super altare Domini, mactent Arietes, hircos immolent, quia ad hoc Abraham fecit.

K Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac] id est, qui temporali abundantia impleri voluerit.

l Sitiet iterum.] Ita dicit Deus in corde peccatoris, vt dimittat voluntates, & diuitias, quia. *Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ, Ecclesiast. cap. quinto* c. Auarus non implebitur pecunia. *Osea cap. quarto* c. Comedent, & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt. Ibi dicit *Hieronymus*. Voluptas insatiabilis est: & habita famem, non saturitatem parit: dúmque sitim sedare cupit, sitis altera crescit. *Ierem. quinquagesimo primo* c. In calore eorum ponam potus eorum. Sitis est in febricitantibus, qui quantò plus bibunt in calore, tantò plus sitiũt: & in Hydropicis. *Ouid. lib. 3. de fastis.*

A parationes facere, quod non est faciendum. a Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum,] quia omnem sitim cupiditatis, extinguit, & nullum defectum babet. Per hoc autem significat, quòd melior sit hæc aqua, quàm aqua Iacob: & quod spiritualis sit, & non sensibilis. Priùs enim per aquam viuentem intelligebat mulier adhuc carnalis aqusm perennem, & semper scaturientem Et propter hoc hic addidit de hac aqua, non sitiet in æternum: vt non intelligat de aqua sensibili. Et etiam propter hoc subdit.

a Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, b non sitiet in æternum; c sed aqua, d quam dabo ei, e fiet in eo fons aquæ f salientis in g vitam æternam. Dicit h ad eum mulier. i Domine, k da mihi l hanc aquam, vt m nō sitiam, n neque veniam huc haurire. Dicit o ei Iesus, p vade, voca virum tuum, & q veni huc. r Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum.

c Sed aqua] i. gratia.

d Quam dabo ei, fiet in eo fons,] id est, continuè fundens, quia semper manat, nec est otiosa. Fons, dico.

f Aquæ salientis,] id est, fons, qui est aqua salire faciens, in vitam æternam. Gratia enim, quæ desursum datur, sursum ascendit, & ascendere facit: quia per gratiam venitur ad gloriam. *Psal.* 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus. Sed quæritur de hoc, quod dicitur: Non sitiet in æternum. Contrà *Matth.* 5.a. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *Eccl.* 24.c. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Solut. Sitis est appetitus frigidi, & humidi ex indigentia vtriusque. Et sic propriè sumpta siti, qui semel potatus est Spiritu, nunquam sitiet ampliùs, nisi Spiritum abiiciat, sicut qui fontem habet intus, nunquam absumetur à siti, sicut dicit *Chrysost.* Quandoque sitis dicitur appetitus frigidioris, & humidioris: vel appetitus continuandi potum in frigido, & humido. Et secundum hanc rationem potest transumi ad sitim spiritualem, & quantò plus bibit aliquis in via, tantò magis sitit. In patria autem erit appetitus permanendi in illa satietate gloriæ, secundum illud. Fruuntur, nec fastidiunt, quo frui magis sitiunt.

h Dicit ad eum mulier.] Nota, mulier audiens tantam promissionem, non est alterata, neque scandalizata: sicut Iudæi scandalizati sunt ad consimilem promissionem *infra* 6.d. Qui comederit ex carne mea, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet. Nec est dubia, sicut Nicodemus *suprà* 3.a. sed ex delectatione doni continuò credidit. Sed adhuc tamen pulsatur cogitatione carnali, & dicit.

i Domine.] In hoc exhibet reuerentiam, & confitetur potentiam dandi.

K Da mihi] qui potes.

l Hanc aquam] quæ tantæ virtutis est, vt perenniter fluat, & sitim extinguat, & vitam continuet in perpetuum.

m Vt non sitiam,] de siti materiali. Adhuc carnaliter intelligit, & cupiens exonerari laboribus tot itinerum, dicit.

n Neque veniam huc haurire.] Quia sicut dicit *Augustinus*, ad laborem eundi propter aquam quotidie indigentia aquæ cogebat: quia indigentia illa per aquam reficiebatur, non extinguebatur. Tantum autem laborem infirmitas recusabat: & ideò petit talem aquam: nondum enim intelligebat. Volens ergo, vt intelligeret.

o Dicit ei Iesus, vade, voca virum tuum, & veni huc.] Secundum *Augustinum*. Quid est, quòd dicit, voca virum tuum? An per virum suum volebat ei aquam illam dare: an quia non intelligebat, per virum suum eam volebat docere? fortè quemadmodum dicit Apostolus de mulieribus. Si quid autem discere volunt, domi viros suos interrogent. 1. *Cor.* 14.g. Sed ibi dicitur, domi viros suos interrogent, vbi nō est Iesus, qui doceat. Denique dicitur mulieribus, quas prohibebat Paulus loqui in Ecclesia. Cùm verò ipse Dominus aderat, & præsenti præsens loquebatur, quid opus erat, vt per virum eius ei loqueretur? Per virū enim non loquitur Mariæ sedenti ad pedes eius. *Luc.* 10. g. Est ergo sensus secundum *August.* p Vade, voca virum tuum] id est, intellectum tuum. ô mulier, ad te reuoca: & mihi præsens, vt intelligas, quæ dico spiritualiter, non sentias carnaliter. q Et veni huc,] id est, adesto præsens, & prope per spirituale cognitionem, quæ absens es, & remota, dum præsentia veritatis non intelligis vocem. Sed mulier adhuc carnē sapiens, carnaliter respondet: Vnde sequitur. r Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Ad literam intelligas istam mulierem non habuisse tunc virum; sed vtebatur tunc nescio quo non legitimo viro, sed adultero potiùs, quàm viro.

A Dicit ei Iesus, bene

Aliter legitur sic ab illo loco. o Dicit ei Iesus, vade, voca virum suum.] Et continuatur sic: Mulier adhuc carnaliter intelligens petit aquam, vt non sitiat. Christus autem non increpat asperè, sed instruere vult benignè, & ideò diuertit se ad loquendum de viro eius: vt per occulta, quæ ei narraturus est, intelligat eum esse Prophetam, & verba eius esse spiritualiter intelligenda, tanquam verba Prophetæ. Vel secundum *Chrysostom.* sic continuatur. De dono erat sermo, & de gratia superexcedente humanam naturam: quia igitur instabat mulier quærens accipere donum hoc. o Dici ei Iesus, vade, voca virum tuum] quasi ostendens, quem virum oporter esse participem istius doni. Et est sensus. Virum tuum, id est, virum, quo nunc vteris, tanquam tuo. Illa autem festinans accipere hoc donum, simul, & occultans rei turpitudinem, & adhuc æstimans ad hominem loqui, quem posset latere, ait: Non habeo virum. Et hoc dicebat secundum *Chrys.* quasi volens occultare adulterij turpitudinem, & mentiens. Ideò Christus eam arguit, & priora, & præsentia ostendit: nam, & priores omnes numerauit, & præsentem, qui nunc occultabatur, *Aliter.*

A redarguit,

* picis. a Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei,] quia apud me est fons vitæ. *Moralit.* *Mat.* 5.a.

b Non sitiet in æterum.] Ideò, Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; quoniā ipsi saturabuntur. Et hæc est ratio secundum *Ieronymum*, quia substantia iustitia est, quæ sanat: iniquitas autem, vel voluptas non habet substantiam: & ideò ventres deuorantium vacuos relinquit. *Prouer.* 13.d. Iustus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum insaturabilis. Et nota, quòd non dicit simpliciter, non sitiet: sed, non sitiet in æternum: modò enim habētes tantùm stillam gratiæ, sitimus; sed in æternum, id est, in futuro in æterna vita, quando torrente voluptatis suæ potabit nos, non sitiemus. Vnde *Apoc.* 7.d. Non esurient, neque sitient amplius. *Psal.* 16. Satiabor, cùm apparuerit, gloria tua. Ibi tamē erit cum satietate esuries: & sitis non defectus, sed appetitus, secundum illud: Fruuntur, nec fastidiunt. &c. Sequitur. *Psal.* 35.

c Sed aqua, quam ego dabo ei,] i. gratia, quam ego infundam in eius iustificatione, siue conuersione. e Fiet in eo fons aquæ] i. crescet semper in eo in conuersione. f Salientis] i. salire facientis. g In vitam æternam,] in morte, quia mors Sanctorum est via ad vitam. *Hebr.* 11.a. Fide Enoch translatus est, ecce magnus saltus. Prosperitas autem aquæ est, quòd tantùm ascendere potest à quanto descendit. Vnde cum gratia desursum sit, sicut dicitur Ia .1.c. Omne datum optimum, & omne donum perfectū desursum est, &c. in tantum ascendit. Pisces autem semper sequuntur libenter aquam ascendentem: ita Sancti gratia ducente ad cœlestem patriam rapiuntur. h Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam.] Sic dicit homo, quando videt effectum, & vtilitatem gratiæ; sed tamen adhuc sine principio semiplenè petit, dicens cum Propheta: Concupiuit anima mea desiderare, &c. m Vt non sitiam,] hic remouetur cupiditas cordis. n Neque veniam huc haurire] hic remouetur sollicitudo, & discursus, & labor inanis: quæ duo tollit aqua gratiæ, cupiditatem interiorem, & laborem exteriorem acquirendi. *Ps.* 118.

o Dicit ei Iesus, vade, voca virū tuum] quasi si vis recipere gratiam, recollige cor tuum ad te, reuoca rationem, vt perfectè desideres, & cum deliberatione petas. 2. *Reg.* 7.d. Inuenit seruus tuus cor suum, vt oraret oratione hac. Nunc ergo Domine, &c. *Eccl.* 30. d. Contine, & congrega cor tuum. Item *Eccles.* 32.e. Præcurre prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis, & verbo superbo. *Thren.* 3.e. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum.

r Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum.] Sic dicit, quando cognoscit rationem subiectam sensualitati: quando videt, quòd recessit animus suus à se discurrens per vanitates. Tria enim faciunt exire hominem à domo, fumus, stillicidium, & mala vxor. *Isa.* 46.d. secundum aliam litteram. Audite me, qui perdidistis cor, qui longè estis à iustitia. *Psal.* 94. Dixi semper: hi errant corde, &c. *Prouer.*

. * 30.c. Cor

A a Dicit ei Ieſus. Bene dixiſti,quia uon habeo virum.] Et ne fortè puraret mulier,quòd Chriſtus,quod priùs dixerat de viro,modò correxerit propter dictum ipſius mulieris dicentis ſe non habere virum,idcirco addit.

b Quinque enim vitos habuiſti: & nunc quem habes,] vt adulterum, non eſt tuus vir. Hoc autem uou didicerat à muliere: & ita patet, quòd & præcedens ſciebat, non à dicto mulieris, ſed à ſua Diuinitate. Hæc lectura eſt *Auguſtini.*

Dicit a ei Ieſus: Bene dixiſti, quia non habeo vitum. b Quinque enim viros habuiſti: & c nunc quem habes, non eſt tuus vir: d hoc verè dixiſti. Dicit e ei mulier: f Domine, video, quia Propbeta es tu: g Patres noſtri in monte hoc adorauerũt: & h vos dicitis, quia Ierosolymis eſt locus, vbi adorate oportet. Dicit i ei Ieſus: Mulier, crede mihi quia k veuiet hora l quãdo neque in monte hoc,neq; in Ieroſolymis adorabitis patrem.

Aliter. A redarguit, id eſt, aperuit. Vnde ſequitur. a Dicit ei Ieſus. Bene dixiſti: quia non habeo virum. Quinque enim viros habuiſti: & nunc quem habes,non eſt tuus vir.] Et qualiter bene dixerit in hoc,exponit dicens.

d Hoc verè dixiſti]id eſt, verè, & propriè dicendo,virum, verum fuit,quod dixiſti; licet ſecundum, quod mulier intellexerit,mendacium dixerit.

e Dicit ei mulier]correcta,& humiliata,& erudita.

f Domine,video quia Propheta es tu]quia dicis mihi occulta, & abſentia, quaſi præſentia eſſent cognoſcis. Hoc enim Prophetarũ eſt. Vnde 4.*Reg.*5.g. Nonne cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tibi?Et nota, quòd in hoc, quod hic dicitur,monemur ad recipiendam correctionem cum benignitate exẽplo huius mulieris. De qua dicit *Chryſoſt.* Papæ, quanta eſt mulieris prophetia, qualiter humiliter redargutionem ſuſcipit,nõ anxiata ad argutionem, neque dimittẽs Chriſtum fugit,neque contumeliam rem hanc æſtimauit eſſe; ſed admiratur magis eum,& minoratur ampliùs apud eum.Ideóque dicit:Domine, contemplor,quia Propheta es tu. Quod eſt contra illos, qui vel odiunt corripientes, vel minùs diligunt, vel fugiunt. Hæc autem mulier laudat, & extollit arguentem ſe. *Amos* 5.c. Odio habuerunt corripientem in porta,& loquentem perfectè abominati ſunt.*Prou.*15.b.Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit,nec ad ſapientes graditur.Item *in eodem.*Qui increpationes odit,morietur.Et talia ſimilis eſt Diabolo, qui eſt incorrigibilis. Incorrigibilitas enim peccatum Sathanicum eſt. Vnde *Eccl.*21.b. Qui odit correctionem,veſtigium eſt peccatoris. Habet enim characterem beſtiæ,id eſt, Diaboli, ſicut dicitur *Apoc.*13.d. Vnde Iudæis incorrigibilibus dicitur *inf.*8.f. Vos ex patre Diabolo eſtis: quia incorrigibiles erant, quia cùm Dominus eos corriperet *inf.*7.c.dicens:Quid me quæritis interficere, non ſolùm non admirantur, ſicut hæc mulier,ſed & conuitiantur,& iniuriantur.Et tamen,ſicut dicit *Chryſ.* minùs debebant iniuriari ei,quàm hæc mulier. Primò, quia Deum ſe oſtendebat, cùm mentem eorum, qua cogitabant eum occidere, ſe ſcire oſtendebat: quod non facit hic in muliere: ſed rem,quæ iam facta erat, licet occultè, & paucis ſcientibus dixit apertè.Item illi plura alia ſigna in Chriſto viderant:hæc autem nulla. Item illos Chriſtus redarguit in cõmuni,& de communi peccato; iſtam autem ſingulariter Chriſtus arguit,& de peccato ſpeciali. Non autem ita ſolẽt offendi homines communibus argui rationibus, ſicut propriis.Itẽ illos arguit Dominus de honorabili peccato,quia magnum æſtimabant, ſi Chriſtum poſſent occidere; hanc autem arguit de turpi adulterio; & ideò magis poterat offendi,& non eſt offenſa; ſed magis ſtupuit,& admirata eſt. In quo notatur eius patientia, & voluntas correctioni parata,quia non ſolùm amat correctionẽ:ſed extollit,& laudat correctorem,dicens: Video,quia Propheta es tu. Nondum Deum credit,ſed Prophetam,qui occulta noſcit.Supponens autẽ,quòd ſit Propheta,non interrogat aliquid mũdanum: neque de ſanitate corporis,neque de pecuniis, vel diuitiis; ſed de dogmatibus quærit ſtatim, & præcipuè de hoc,de quo erat dubitatio, & contentio inter Iudæos, & Samaritanos,ſcilicet,de loco orationis. Vnde dicit.

g Patres noſtri in monte hoc adorauerunt]ſcil. Abraham, & ſui,quos appellat patres,eo modo, quo dictum eſt ſuperiùs de Iacob. Et dicit *Chryſ.* quòd ille locus fuit,vbi aiunt Abraham filium ſuum obtuliſſe. *Gen.*22.b. Secundum Magiſtrum in hiſtoriis,loquitur hic de monte Garizim,in quo antiqui patres adorauerunt, Simeon,Iudas, Leui.*Deut.*11.d. *Deut.*27. Secundum alios,montem accipit generaliter pro mõtibus, quia in montibus adorauerunt & obtulerunt ſacrificia Domino, Abrahã,Iſaac,& Iacob, &c.Patriarchæ. Oſtenſo igitur,quòd patres in montibus adorauerunt, proponit mulier,id, quod Iudæi obiiciebant, includens Chriſtum inter Iudæos dicens.

b Et vos dicitis,&c.] *Chryſ.* ponit ſic. Et quomodo vos dicitis, quia Ieroſolymis, &c.] & ſacrificate, ſupple.Et ſapienter antequam proponat obiectionem Iudæorum, fortificat ſuã ex auctoritate patrum. Samaritani enim opponebant auctoritatem patrum, qui in monte adorauerunt: Iudæi verò opponebant econtrario auctoritatem legis dicentis *Deut.*12.b. Caue, ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris;ſed in eo,quem elegerit Dominus in vna Tribuum tuarũ,&c.Item 3.*Reg.*8.e.dicit Salomon. Quocunque miſerit eos,adorabunt te contra viam ciuitatis,quã elegiſti:& contra domum,quam ædificaui nomini tuo. Chriſtus autem audiens vtramque obiectionem non ſtatim ſoluit, neque à propoſito propter quæſtionem abſcedit;ſed ex ipſa quæſtione materiam ſumens non ceſſat mulierem adducere ad altius, & inſtruere.Et ideò ſequitur.

i Dicit ei Ieſus.Mulier crede mihi, quia veniet hora] qua ceſſabunt in proximo legalia. l Quando neque in monte hoc, neque in Ieroſolymis adorabitis patrem.] Et nota ſapientiam reſponſionis, quia & veritatem dixerat: & in hoc cauit, ne mulierem ipſa veritate offenderet. Si enim præfiniſſet locum orationis in templo, vt pote, quia Deus præcipit ibi orare, hoc ipſo mulier fuiſſet offenſa; ſi autem dixiſſet, quia in monte eſſet orandum potiùs,quàm in templo, veritati videretur peperciſſe, & ſuum propoſitum,ſcil. manifeſtationem ſui ad mulierem non per hoc fuiſſet conſecutus;ſed neutrũ facit,ſed ad id,quod valebat ad propoſitum,vadit dicens vtraque ceſſare in ſuo aduentu, & nihil eſſe in cõparatione doni,quod futurum erat.Vtrũq; enim fuit vmbra futuræ veritatis. Eſt igitur ſẽſus. K Quia veniet hora,&c.]q.d.huc uſque cõtrouerſia eſt inter vos de loco ora- A tionis,

* 10.c.Cor impiorum pro nihilo *Pſal.*39. Cor meum dereliquit me.*Eccleſ.*16.c. Qui minoratur corde, cogitat inania. *Moraliter.*

a Dicit ei Ieſus.Bene dixiſti,quia non habeo virum.] Multùm enim placet Deo, cùm homo recognoſcit peccatum ſuum,& cordis ſui diſcurſum intelligit, & receſſum. *Prou.*28.b. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur; qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. *Prouer.*18.c.Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Cùm autem incipit homo diſcutere ſe,& peccatũ ſuum cõfiteri:tũc Dominus ei aperit,& oſtẽdit clariùs ſtatum ſuum.Vnde ſequitur. b Quinque enim viros habuiſti] i. dilectioni quinque ſenſuum ſuccubuiſti.*Ier.*3.a. Tu fornicata es cum amatoribus multis. c Et nunc, quem habes, &c.] error, ſcil.quem ſequeris, in quem cadit homo ex præcedentibus peccatis.

Aliter moraliter. ⊖ e Dicit ei mulier,Domine, video, quia Propheta es tu.] In hoc iuxta literã inſtruimur, vt cùm ſanctitatẽ in homine videmus,eam confiteamur,& non ex inuidia impugnemus. *Eccleſ.*14.b. Nequam eſt oculus inuidi,& auertens faciem ſuam,quia.ſ.non poteſt videre bona alterius. *Sap.*2.c. Grauis eſt nobis etiam ad videndum. Item *Eccl.*31.b. Nequius oculo quid creatum eſt?Ideò ab omni facie ſua lachrymabitur,cũ viderit: quia dolet inuidus de bonis alterius,quãdo ea videt. Sequitur.g Patres noſtri in monte.&c.] In hoc inſtruimur,vt cum ſanctis,& ſapientibus viris libenter colloquamur,& conſilium de ſpiritualibus,non de temporalibus requiramus. Sicut de iſta muliere dicit *Chryſoſt.* Nihil, inquit, mundanum quærit;non enim de corporis ſanitate, non de pecuniis, non de diuitiis,ſed de dogmatibus interpellat. *Eccleſ.*8.b. Ne deſpicias narrationem Presbyterorum ſapientium,& in prouerbiis eorum conuerſare. Ab ipſis enim diſces ſapientiam,& doctrinam intellectus. Sic Salomon petiit ſibi dari ſapientiam,non diuitias, vel longitudinem vitæ.3.*Reg.*3.b. Hoc eſt, quod dicitur *Matth.* 6.d. Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Sequitur. i Dicit ei Ieſus; Mulier,credite mihi,quia veniet hora,quando neque in mõte]

⊖ hoc

Δ tionis, ſed modò in ianois eſt tēpus, quādo vbiq; erit orationis locus, & adorationis, ſecūdum illud *Mal.* 1. c. In omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio mūda: quia magnū eſt nomē meuio in gētibus. Et licet, dicat vtrumque locum ceſſandum, tamē Iudæos præfert Samaritanis dicens:

> *a* Vos adoratis, quod neſcitis: *b* nos adoramus, quod ſcimus: *c* quia ſalus *d* ex Iudæis eſt. Sed *e* venit hora, *f* & nunc eſt, *g* quādo veri adoratores *h* adorabunt Patrem in *i* ſpiritu, & *k* veritate.

a Vos.] Samaritani adoratis, quod neſcitis, id eſt, Deum quidē adoratis; ſed ex ipſo mudo adorandi oſtēditis vos neſcire eum; quia putabāt eum eſſe localem & particularem Deum, & non totius orbis Dominatorem, & ſic eum colebant, ſ. in loco particulari, in monte, ſ. quaſi non haberet alibi eandem poteſtatē exaudiendi. Et quòd putarent Deum localem, patet, quia Perſis mittētes annūciauerūt, quoniā loci huius Deus nobis moleſtus eſt. 4. *Reg.* 17 ſecundū aliā literā. Vel, adoratis, quod neſcitis: quia idola cū Deo colitis: vel quia Prophetas à Deo miſſos non recipitis, ſed tantùm legem. Sed *b* Nos] Iudæi, adoramus, quod ſcimus: quia Deū totius orbis credimus, licet ex ſpeciali cauſa in loco ſpeciali eum colamus: & idola nō recipimus, nec Prophetas ſpernimus, ſicut vos. Et numerat ſe cū Iudęis, ſecūdū *Chryſ.* propter mulierē, quę eum nihil ampliùs putabat eſſe, quàm Prophetā quendam de Iudæis. *c* Quia ſalus ex Iudæis eſt] q. d. benè dico, quòd nos Iudæi benè adoramus, quia ſalus, i. vera fides, per quam eſt ſalus, ſ. ſcire Deū, & deteſtari idola. *d* Ex Iudæis eſt,] i. prodiit toti orbi terrarum ex ipſis Iudæis: quia illinc principium habuit: quia Iudæis credita ſunt eloquia Dei, per quæ venitur ad fidē, & ſalutē, vt dicitur *Rom.* 3. a. Vel. *c* Salus] id eſt, ſpes ſalutis per Meſſiā venturū, ex Iudæis eſt, q. d. non eſt mirū, quod dico, quòd nos Iudæi adoramus, quod ſcimus: quia etiam filius Dei promiſit ſe naſciturū ex Iudæis ad ſaluandū Gētes. Vnde *Pſ.* 86. Homo natus eſt in ea. Et *Rom.* 9. a. Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecūdū carnē. Et *Mich.* 5. a. Et tu, Bethleē, terra Iuda nequaquā minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet, &c. Poſtquā autē docuit, quòd Iudęi excellebāt, quantū ad modū adorationis, oſtēdit, & hoc nihil eſſe reſpectu adorationis venturę, quando locus adorationis ampliabitur, & in corde veraciter erit Deus adorandus. Vnde dicit. *e* Sed venit hora.] Hoc dicit, quia iam incipiebant ceſſare legalia. *f* Et nunc eſt] q. d. ne æſtimes, quod in longa tempora prophetē, ſicut alij Prophetæ: quia nunc eſt hora, i. in ianua eſt, ſecundū *Chryſ.* Sed ſecundū *Aug.* ſimpliciter poteſt legi, quia aliqui iā tota mentis ſinceritate crediderant, ſicut fortè Machabæi, & Anna Propheteſſa, & Simeon, & iſti Spiritu adorauerunt. *g* Quādo veri adoratores] fideles Chriſtiani, qui dicuntur veri reſpectu Iudæorum ſimul, & Samaritanorum, quorum vtriq; in typo adorauerunt, & in vmbra: quia etiā locus orationis eorum erat Typus. Vel, veri, quia illi pro tēporalibus orabant, quæ falſa ſunt; iſti pro ſpiritualibus, & æterna, quæ vera ſunt. *h* Adorabunt Patrem,] id eſt, Deum Trinitatem, qui eſt Pater omnium. *i* In ſpiritu, & veritate] id eſt, ſpiritualiter, & veraciter, contra hoc quòd Iudęi carnalia, & vmbratilia faciebant in adorationibus ſuis. Vnde nota, quòd ſicut *ſup. eod.* quando dicit: Veniet hora, quando neq; in monte hoc, neque in Ieroſolymis, &c. Ibi ſignificat locum orationis legalem ceſſandum: ita hic cùm dicit. Venit hora & nūc eſt, quādo veri adoratores, &c. dicit carnalem cultum templi, & figuralem commutandum in verū, & ſpiritualem. Vel. *i* In ſpiritu] id eſt, in corde, non ore tantùm: quia nil valet ſtrepitus labiorum, vbi mutum eſt cor. *Iſa.* 29. d. Populus hic labiis, &c. *Iob* 14. a. Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis. *k* Et veritate] id eſt, non fictè, quia Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. b. Vel. *i* Spiritu] id eſt, voluntate. *k* Et veritate] id eſt, intellectu, vt, ſ. voluntariè, & ſpontaneè, & vt intelligat homo, quod petit. 1. *Cor.* 14. c. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Vbi dicit *Gloſſ.* id eſt, voluntate, & intelligentia. Vel. *i* Spiritu] id eſt, ſpiritualiter. Contra illos, qui orant Deum carnalia petentes, & carnaliter de Deo ſentientes, vt filij Zebedæi, qui petunt ſedere ad dexteram & ſiniſtram. Quibus reſpondet Dominus: Neſcitis, quid petatis. *Mat.* 20. c. *k* Et veritate] id eſt, verè, & perſeueranter. Contra illos, qui ad tēpus petūt, & ſtatim deficiūt. Et tales non veri, ſed vani ſunt, quia nihil habent ſoliditatis. Vel. *i* In ſpiritu] id eſt, pro ſpiritualibus donis, i. virtutibus, quæ Dominus dat in præſenti.

k Et veritate,] id eſt, pro veris, & æternis bonis. *Mat.* 6. d. Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Quòd autem talis oratio, vel adoratio Deo placeat, patet per hoc, quod ſequitur.

Δ *a* Nam, & ⊖ hoc, neque in Ieroſolymis adorabitis Patrem. Ex hoc patet, quòd locus non eſt ex ſubſtantia orationis; ſed in omni loco licet orare, ſecundum illud *Mal.* 1. c. In omni loco ſanctificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et 2. *Malac.* 5. c. Verum non propter locum Gētē, ſed propter Gentem locum Dominus elegit. Vnde *Tullius de offi.* Nō Dominus domo, ſed domus Domino eſt decoranda. Notādū tamē, quod locus ſecretus Deo, & benedictus aptior, & vtilior eſt ad orādū. Primò, quia ibi magis excitatur deuotio, & feruentior fit oratio. *Pſ.* 25. Domine, dilexi decorē domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Itē benedictio Epiſcopalis, & oratio eius maiorē efficaciam confert orationi ad imperandū, quia aſſociatur orationibus Eccleſiæ generalis. Vnde Salomō orās dixit. 3. *Reg.* 8. c Reſpice ad orationem ſerui tui, & ad preces eius, Domine Deus meus. Audi Hymnū & orationem, quam ſeruus tuus orat corā te hodie; vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hāc nocte ac die. Itē quia Dominus domum ſibi dicatam, & habitantes in ea quadam ſpeciali gratia cuſtodit, & viſitat. *Ezech.* 43. b. Fili hominis, locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum. Item locum benedictum Dæmones magis horrent; & Angeli fouent, & habitantes, & pſallentes in eo. *Pſ.* 67. Præuenerunt Principes cōiuncti pſallentib. Et *Chryſ.* dicit, quod domum, vbi poſitum fuerit † Emius, timet Diabolus, nec audet accedere, multò magis, vbi reponitur corpus Chriſti, & celebrantur diuina myſteria. *a* Vos adoratis, quod neſcitis] hoc dicit contra illos, qui Deum localem, & particularem putant, nec audire, niſi in loco, quod falſū eſt. Vnde 3. *Reg.* 8. c. Si cælum, & cæli cælorum te capere non poſſunt, quantò magis domus hæc, quam ædificaui. *b* Nos adoramus quod ſcimus.] Argumentum, quòd nihil eſt orandum indifferenter, contra illos, qui illuſiones Dæmonum pro viſionibus recipiunt: & oſſa mortuorum quorumlibet pro reliquiis venerantur. 2. *Cor.* 11. c. Ipſe Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Ille adorat, quod ſcit, qui colit, & confitetur illum, in quem vera fide credit. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Et hæc eſt ſalutifera adoratio. Vnde ſequitur. *c* Quia ſalus ex Iudæis. eſt.] Solis enim cōfitētes Deū, & peccata, ſaluantur. Et notandū, quòd de iſtis, qui contendunt de loco orationis, vel adorationis, ſignificantur quidam æmuli, & zelatores in inuicem, qui ſanctitatem loci, & habitationis ſuæ, ordinis ſui, aliis præferunt. Quidam n. ſuam religionem vocant montē per eminentiam operum. Et dicunt: patres noſtri in monte hoc adorauerunt, quaſi multi Sancti antiquitùs fuerunt in ordine noſtro. Alij dicunt. Quia in Ieroſolymis eſt locus orationis, id eſt, in viſione pacis, vbi pax eſt pectoris, vbi ſtudium viget lectionis & cōtemplationis. Tales enim dicunt, quòd ſua religio, & ordo maiorem habet pacem & vnitatē, & ſtudium, & contemplationem. Et *Pſ.* 75. dicit, quòd in pace factus eſt locus eius, id eſt, Dei, ſic eſt contentio inter æmulatores non ſpirituum, ſed laudum. Et habetur ſimile *ſuprà* 3. c. Facta eſt quæſtio ex diſcipulis Ioan. cum Iudæis de purificatione. Quib. reſpōdet Dominus, quod neq; iſte, neq; ille locus facit verum adoratorem, ſed deuotio mētis, & maceratio carnis. Vnde ſequitur. Veri adoratores, &c. *i* In ſpiritu] id eſt, in deuotione mentis interiùs. *k* Et veritate] id eſt ſeueritate, & iuſtificatione propriæ carnis exteriùs. Sic homo adorat Deum de toto ſe, ſ. de ſpiritu, & carne. De primo dicitur *Rom.* 1. a. Teſtis eſt mihi Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo. *Pſal.* 118. Anima mea in manibus meis ſemper, vt, ſ. offeram eam Deo. De ſecundo. *Rom.* 12. a Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiā viuentem, ſanctam, Deo placentem. De vtroque ſimul dicitur *in Pſal.* 15. Cor meum, & caro mea, &c. Vel. *i* In ſpiritu] quātum ad opera ſpiritualia contemplatiuæ. *k* Et veritate,] bonorum operum, quæ debent fieri ſine Hypocriſi, & ſimulatione quantum ad actiuam, vt ſimul homo habeat Lyam, & Rachel in matrimonium, ſicut Iacob *Gen.* 29. *Oſee* 12. d. Seruiuit Iſrael in vxorem, & in vxorem ſeruauit. Vel. *i* In ſpiritu, & veritate,] id eſt, in ſpiritu vero, & non ficto: quia talis ſpiritus eſt verum templum, in quo habitat Deus. Vnde *Sap.* 1. b. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Si vis ergò orare veraciter, intra in templum verum, id eſt, ad

Moralit.

al. † Thus.

A *a* Nam, & Pater tales quærit] i requirit, s. qui adorēt eum in spiritu, & veritate, quia non sacrifica carnalia placuerunt ei. Vnde *Ps.* 49. Non in sacrificiis tuis arguam te. Et super *Isa.* 1. dicit *Gloss.* quòd Deus nunquā voluit illas victimas. *Ps.* 39. Holocaustū, & pro peccato non postulasti, &c. *Psal.* 50. Sacrificiū Deo spiritus contribulatus, &c.

Nam *a* & Pater tales quærit, qui adorēt eū. Spiritus *b* est Deus, & eos, qui adorāt eū in spiritu, & veritate oportet adorare. Dicit *d* ei mulier: *e* Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cùm ergò *f* venerit, ille nobis annunciabit omnia. Dicit *g* ei Iesus. *h* Ego sum, qui loquor tecum.

D
1. Cor. 3. d. 24. q. 3. c. quida vtr. Anthropomorphita.

Chrys. Veri adoratores sunt, qui nec loco circumcludūt culturam; & Deum in spiritu colunt, sicut, & Paulus ait. *Rom.* 1. a. Cui culturam exhibeo in spiritu meo in Euangelio filij eius. Et rursus *Rō.* 12. a. Deprecor vos repræsentare corpora vestra hostiā viuētē, benè placentē Deo, rationabilē culturā vestram, idest, spiritualem, & discretam. Et conuenientiā huius adorationis ostēdit ex dispositionib. eius, qui adoratur, dicens. *b* Spiritus est Deus,] i. incorporeus. Oportet igitur eijd, quod in nobis incorporeū est, offerri, i. animā, & intellectus puritatem. Vnde sequitur. *c* Et eos, qui adorat eum in spiritu, & veritate, oportet adorare, vt spiritus, i. anima offeratur, & veraciter, i. spiritualiter, nō carnaliter, vt olim in sacrificiis colebatur. Sic exponit *Chrys.* Vel aliter. Spiritus est Deus. Potest etiā hic plus intelligi, secundum quod valet ad propositum. Vnde intelligendū est quòd sicut dicit *Boetius in princ. libri de Trinitat.*, alteritas est causa pluralitatis: & quātùm aliquid recedit ab appenditiis materialib. tantùm recedit à coarctatione loci: & cùm aliquid nō est susceptibile accidentis alterātis secūdū locum, impossibile est quòd ipsum induatur hoc accidente, quod est locus: & ideò nō est in loco aliquo ita, quòd determinet illum. Et talis est natura omnis spiritus. Non tamen nego, quin diffiniat locū. Diffinitur n. locus propriè per operationem, sicut dicit *Damascenus*, determinatur autē per distractionē partium in situ. Item spiritus inter sententia solus est, qui nullam habet materiam. Dicit autē Philosophus, quòd talia nō subiacent mutabilitati eo quod omnis mutatio est super materiā: & quātùm elōgatur aliquid à mutabilitate, tātùm recedit à vanitate. Itē spiritus est immixtus, & separatus à phantasmatibus, & nebulis concupiscentiarū. Et omnia hæc tria claudūt in hoc quod dicit: Spiritus est Deus. Et primū est contra adorare Samaritanorū, secundū contra adorare Iudæorum, tertium cōuenit cum adoratione ipsius Ecclesiæ. Et ideò sequitur. Et eos, qui adorāt eū, in spiritu, & veritate, oportet adorare Si enim intellexisset tantùm incorporeū Deum per hoc, quod dixit, spiritū, non debebat inferre, nisi quòd oportet adorare spiritu: nunc autē duo infert, quorū alterū, s. veritas duobus opponitur, sicut patet ex suprà dictis Sed videtur, quòd superfluè addat, & veritate, si intelligitur in eo, quod dicit. In spirito. Respōdemus. In eo, quod dico, eede, intelligit locū, & si apponitur, non intelligitur, eo modo hic. Ratio est, quare apponit, quia licet cùm de Deo dicatur, spiritus, omnia tria includit; non tamen omninò, & totaliter ea includit, cùm de creatura dicitur, quia tūc aliquā patitur vanitatē ex principio nihil, & ideò cùm cōueniēs fuit apponere, & veritate. Et hoc est, quod dicit *Chrys.* per incorporeū colēdus est Deus, & non iam per typū sed per veritatē. Ne igitur oues, & carnē immoles, sed totū teipsū holocaustū fac. Hoc n. est hostiā viuentem offerre. *Rom.* 12. a. Et quia ipse mulieri tam alta dicere proposuit, sicut iā patuit, ideo fidem ab ea suprà poposcit, i vt eum fide dignū crederet. Sequitur. *d* Dicit ei mulier] stupens ad ea, quæ dicta sunt, & altitudine eorum sagittata. *e* Scio] vel noui, secundùm *Chrys.* quia Messias venit, i. citò venturus est. Hæc sunt verba mulieris. Et exponit intentionem vocabuli ipse Euāgelista in Græco, dicens. Qui dicitur Christus. Et sic cedit ad verba mulieris subinferens. *f* Cum ergo venerit ille, &c] q. d. quæstioni quidē mex rationabiliter satisfecisti, sed alta sunt, quæ dicis, & de talibus nos oportet expediri per Messiam, qui venit, i. citò venturus est, & ipse de omnib. nos docebit, cùm venerit Et nota, quòd quando audiuit, quòd adorarēt in proximo sine sacrificiis, & nō in eodē loco, statim credidit, quòd hoc fiendum esset Messiæ, & ideò dicit: Scio, quia Messias venit. *Chrys* autem quærit hic, vnde Samaritanis hoc, id est, expectare aduentum Messiæ? et soluit dicens, quia Samaritani suscipientes legem Moysi ab ipsis literis

dl. † æterna.

Moysi nouerant de venturo Messia. Etenim ipse Moyses primus filium reuelauit Hoc enim. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, ad filium dictum est Et Abrahæ in tabernaculo, hoc est, qui loquebatur, filius sc. *Gen.* 18. Et Iacob de eo prophetans dixit, *Gen.* 49. b. Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de femore eius, donec veniet, qui mittendus est, &c. Item *Deut.* 18. c. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, vt me cum audietis. Et quæ secundum serpentem. *Num.* 21. c. Et quæ secundū virgā Aaron. *Num.* 17. c. Et quæ secundùm Isaac, qui natus est miraculosè. *Genes.* 18. b. Et quæ secundùm ouem, quæ oblata est pro eo, *Genes.* 22. c. Et multa alia aduentum Christi præsonant. Sed cur non dixit Christus mulieri aliquid horum de Scripturis eam instruens, sicut Nicodemo de serpente? Solutio, quia mulier indocta erat, & inexperta Scripturarum. Sequitur. *g* Dicit ei Iesus.] Quia mulier in omnib. expedita erat, si constaret ei quis esset Christus, ideò ad vltimum determinat ei dicens: *h* Ego sum, qui loquor tecum] q. d. ego sum Messias, quem tu credis venturum, qui loquor tecum, instruens te, quòd tu dicis pertinet ad Messiam, & illa statim credidit. Sed duplex occurrit dubium, s. quare nō à principio dixit ei apertè hoc, quòd in fine dixit ei post multa, s. quòd ipse erat Messias: & quare nō sic apertè loquebatur Iudæis etiam petētibus: Si tu es Christus, dic nobis palā? Ad primum dicendum est, quòd optimus est ille modus doctrinæ, qui procedit ex notiorib. ipsi discenti: & ideò paulatim per sensibilia, & per affationem oportebat mulierem venire in familiaritatem, & veritatem, vt fide dignum crederet, & ex sibi cōuenientibus certificaretur, vnde quia rudis erat non per Scripturas Prophetarum eam instruit, sed per exemplum aquæ, & per reuelationem occultorum, sc. de quinque viris, quos habuerat, & tunc deinde conuenienter seipsum Messiam dicit: si enim prima fronte dixisset se Messiam esse, videretur delirare, & ad inanem gloriam loqui, vt dicit *Chrysostomus*: Ideò paulatim eam, ita ducuit. Ad aliud etiam respondet *Chrysostomus*: sic deuotior erat mulier Iudæis, & illi quidem non pro discendo quærebant, sed pro insidiando; hæc autē ex simplici, & deuota mente quærebat, quod patet ex sequentibus, quia audiuit, & credidit, & alios in hoc piscata est, quia conciues suos ad credendum

Gen. 1. d.

Ios. 10. d.

a vocauit.

* cor tuum, & ibi clauso ostio ora Patrem tuum. *b* Spiritus est Deus.] Et tales adoratores requirit, *Prouerb.* 23. c. Fili, præbe mihi cor tuum, in hospitium, scilicet, & in templū, in quo me adores. Vnde *Augustinus*. Si fortè quæris aliquem locum altum, aliquem locum sanctum ad orandum, intùs te exhibe templum Deo. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. 1. *Cor.* 3. n. In templo vis orare, in te ora, sed priùs esto templum Dei, quia ille in templo sancto suo exaudiet orantem. Item etiam dicitur *Ierem.* 7. a. Contra illos, qui gloriantur de loco sancto, & nihil curant de animo mūdo. Bonas, inquit, facite vias vestras, & studia & habitabo vobiscum in loco isto; & nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: templum Domini, templum Domini est. Sequitur: *d* Dicit ei mulier: Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus.] Nota, quòd mulier postquam instructa est, vt adoret Patrem in spiritu, & veritate, cognoscit Messiam venisse: sic anima spiritualiter, & veraciter orationi incumbens, statim sentit Spiritus sancti vnctionem adesse. Messias enim idem est, quòd vnctus, vel vnctio: Christus enim animam, ad quam venit, vngit. *Psalm.* 44. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, &c. Vnxit enim infirmos. Vnde *Ecclesiast.* 38. a. Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. Vngit etiam Reges, & Sacerdotes. *Apocalyp.* 5. b. Fecisti nos Deo nostro regnum, & Sacerdotes. Vngit etiam nos, vt pugiles suos pro causa sua defendenda, 1. *Reg.* 18. d. Esto vir fortis, & præliare bella Domini.

Moralit.

f Cùm ergo veneris, ille nobis annunciabit omnia.] Quia vnctio docet de omnibus *primæ Ioann.* 2. d. Et *in eodem*. Vos vnctionem habetis à Sancto, & noscitis omnia. Sequitur: *g* Dicit ei Iesus: Ego sum, qui loquor tecum,] mulier, id est, id anima optante aduentum Iesu ad vngendum, & illuminandum se, statim ostendit se Iesus, & respondet testimonium conscientiæ eius, quòd ipse præsens est, qui loquitur inspirando in corde. *Bernardus*. Cùm aliquid virtutis in me sentio, Deum virtute adesse non ambigo. *Isaiæ quinquagesimo octauo*, c. Tunc inuocabis; & Dominus exaudiet: clamabis; & dicet: Ecce adsum, quia misericors

* sum

vocauit, sicut postea sequitur: Sed Euangelista interponit de reditu Discipulorum, sequens ordinem gestorum secundùm tempus, & dicens:

a Et continuò venerunt discipuli eius, de ciuitate, ad quam ierant cibos emere.

Et *a* continuò venerunt Discipuli eius, *b* & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. *c* Nemo tamen *d* dixit, quid quæris, aut quid loqueris cum ea? *f* Reliquit ergò hydriam suam mulier, & *g* abiit in ciuitatem, *h* & dicit illis hominibus. *i* Venite, & videte hominem, qui dixit mihi, *k* omnia, quæcunq; feci. *l* Nũquid ipse est Christus?

b Et mirabantur, quia cum muliere loquebatur.] Et quid mirabâtur? Dicit *Chrysostomus*: quòd mirabantur mansuetudinẽ, & humilitatem superabundantem: quoniã ita perspicuus existẽs sustinuit cum tanta humilitate mulieri loqui inopi, & Samaritanæ. Idem dicit *Augustinus*, quòd non malum suspicabantur, sed clementiam mirabantur, qua gentilem erroneam docet. Quædã *Gloss.* aliter dicit: quòd non mirabantur, quòd cum muliere loquebatur, cum quibus loqui consuerat, sed quia cum alienigena, ignorantes mysterium Ecclesiæ de Gentibus futuræ. Et licet mirarentur.

c Nemo tamen,] ipsorum discipulorum.

d Dixit:] ei.

e Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?] Non audebant enim interrogare, vt dicit *August.* timentes, ne ab eo reprehendantur, si incautè interrogauerint. *Chrys.* dicit: Ita erant eruditi discipulorum ordinem obseruare, vt formidarẽt, & venerarẽntur. Etsi enim nondum dignam de eo opinionem habebant, tamen habebant eum pro admirabili aliquo, & magno Magistro, & ideò multùm reuerebantur eum. Sed quæritur de hoc, quòd alibi inueniuntur interrogare, sicut *Mat.* 18. a. Quis maior est in regno cælorum? Et quando filij Zebedæi deprecantur, vt vnus à dextris, alius à sinistris sedeant, *Mat.* 20. c. Vt Ioannes recumbens suprà pectus Domini, quærit, quis est, qui tradet te, *infrà* 13. c. Ad hoc respondet *Chrysost.* quòd prædicta omnia tanquam ad eos pertinentia, necesse erat scrutari; hic autem nil eis intantum intereat, quod fiebat: ideò ibi quærunt, non hic. Item Ioannes post lõgum tempus, & in ipso fine hoc fecit, scilicet, interrogare, quando iã familiaris erat effectus, & confidebat in amore Christi. Modò autem non quærunt, tum propter nouitatem discipulatus, tum quia nihil ad eos pertinebat de hoc, tum propter reuerentiam Magistri. Hoc interposito de reditu dispulorum, redit ad historiam Samaritanæ, dicens:

f Reliquit ergò hydriam suam mulier.] Ita enim ab his, quæ dicta sunt à Christo, accensa est, vt & hydriam relinqueret, & necessitatem, propter quam venerat, & currens in ciuitatem omnem plebem traheret ad Iesum. Et hoc est.

g Et abiit in ciuitatẽ] Sciuit enim, quòd ipse erat Christus, & quòd acceptum erat ei, vt etiam aliquos adduceret ei.

h Et dicit illis, hominibus. Venite, & videte hominem, qui dixit mihi,] nullo sibi persuadente.

k Omnia quæcunq; feci,] id est, de omnibus maiora, quia enim ei occulta dixerat: omnia posse dicere credebat. Vel. Omnia, id est, totam seriem vitæ meæ, diu enim vixerat cum illis quinq; viris. Et nota, quòd ista mulier accipit signum euidentius deitatis, quòd fuerat in locutione, qua locutus fuerat ei Christus, vt sic alios trahat ad fidem. Et nota sapiẽtiã eius. Dicit enim: Venite, & videte, lenissimum quid persuadẽs eis, non dicit, venite, & credite. Sciebat enim, quia si venirent, eodẽ potirentur fonte, quo ipsa. Nec dicit: Venite, & videte Prophetã, sed hominem. Didicerat enim ex allocutione Christi secũ facta, qualiter paulatim, & quiescibiliter eos deberet adducere, sicut & ipsa ab homine in Prophetã est eleuata, & à Propheta in Messiã. Et quia vehemẽter ardor ipsius ipsam astrinxerat, nihil reputat etiam cũctis confiteri turpitudinem vitæ suæ, hoc solùm intendens, vt signum deitatis Christi omnibus manifestaretur. Et attende prudentiam mulieris, quia posita ratione, qualiter debeant in admirationem venire, nihil diffinit de eo, sed sub interrogatione proponens, Iudicium eis relinquit, dicens:

l Nunquid ipse est Christus,] quia hoc ipso, quòd relinquebat eis iudicium propositis his, quæ circa ipsam fuerãt

Δ magis

* sum Dominus Deus tuus. *a* Et continuò, &c.] Vbi enim Iesus habitat in corde per gratiam, oportet, quod veniant discipuli per cõuersationem disciplinatam. Discipuli enim sunt motus, & gestus, & respectus disciplinati. Vel discipuli Christi, ad literam, sunt Prælati, & Prædicatores verbi diuini. De quibus subditur. *Moralit.*

b Et mirabantur, quia cum muliere loquebatur.] Mirabantur fortè præ nouitate, ad literam. Mirabantur discipuli de hoc, quòd cum muliere inopi, & Samaritana loquebatur. Ita hodie multi mirãtur, & indignarentur, si auderet de hoc, quòd vident Dominum reuelare secreta sua simplicibus, cùm tamẽ dicatur *Prou.* 9. a. Si quis paruulus, veniat ad me, & insipientibus locuta est, &c. Et *Mat.* 11. d. Confiteor tibi, Pater Domine cæli, & terræ, quia hæc abscondisti à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et nota, quòd dicit *Chrys.* quòd mirabantur discipuli mansuetudinem, & humilitatem, quòd tam perspicuus existens sustinuit loqui mulieri inopi, & Samaritanæ. Hoc est contra illos, qui libẽter loquuntur cum diuitibus, & pauperes, & viles personas respuunt. *Eccles.* 4. a. Congregationi pauperum affabilem te facito. Et *in eodem*. Declina pauperi sine tristitia aurem tuã, & redde debitum tuum, & responde illi pacifica in mansuetudine.

c Nemo tamen dixit. Quid quæris, aut quid loqueris cum ea.] In hoc instruimur, vt nos trepidè, & reuerenter habeamus ad Magistros, & Prælatos nostros, ne passim, & indifferenter eorum dicta, vel facta mordeamus. Vnde cùm discipuli nihil interrogauerunt. Ita enim erant eruditi discipulorum ordinem obseruare, scilicet, formidare, & reuereri Magistrum. Hoc est contra illos, qui ponunt audacter os in cælum, nec verentur ferire Christum Deum innocentem, cùm tamen Dauid hoc vereatur, 1. *Reg.* 26. b. Propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini. Item *in eodem* 24. b. Percussit cor suum Dauid eo, quòd abscidisset oram chlamydis Saul.

f Reliquit ergò Hydriam suam mulier, & abiit in ciuitatẽ, & dicit illis hominibus, &c.] Hæc mulier cõuersa alios vult conuertere: & sic cortina cortinam trahit. Et, qui audit, dicat: veni, *Apoc. vlt.* d. *Chrys.* Ita accensa erat, vt & Hydriam suam, & necessitatem, propter quam venit, derelinqueret, & currens in ciuitatem omnem plebem traheret ad Iesum. A vero enim fonte hauriens fontem sapientiæ, & intellectus, contempsit sensibilem, docens nos, etsi per paruum exemplum in auditione spiritualium omnia despicere sæcularia. Quod enim Apostoli fecerunt, hæc fecit. Illi retia; hæc Hydriam: Et Euangelistarum opera facit, & non vocat vnum vel duos, sicut Andreas, & Philippus *suprà* 1. f. sed integram ciuitatem.

Moraliter,] Hydria est temporalis solicitudo, & cura, quam debet Prædicator relinquere, quia nemo militãs Deo implicat se sæcularibus negotiis, 2. *Timoth.* 2. a. Vnde *Exodi* 4. f. Moyses remisit vxorem. *Psalm.* 31. In diluuio aquarum multarum ad Deum non approximabũt. Vel Hydria ab Hydra serpente, qui semper bibit, & sitit: & eos, quos mordet, sitire facit. Hæc est cupiditas, quam relinquere debet Prædicator. Quia dicit *Gregorius*. Qui contemptum temporalium prædicat, necesse est, vt ipse prior contemnat. Et ideò Diaconus, quando vadit ad legendum Euangelium, non fert puluinar, sed alius fert ei: quia alius debet esse solicitus pro eo in necessitatibus corporis. Vnde *Cant.* 2. b. Læua eius sub capite meo, &c.

i Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunq; feci.] Sic prdicator debet inuitare ad eum, qui scrutatur renes, & corda.

l Nunquid ipse est Christus?] Sic sub dubitatione debent multa proponi, quia si affirmarentur, statim eis in principio cõtradiceretur. Et nota, quòd Prædicator de propria verecundia non debet curare: sicut hæc mulier non verecundatur dicere statum suum, quia ei dixerat Christus quæcunque fecerat. *Chrysostomus*. Poterat hæc mulier dicere: Venite, & videte hominem, Prophetantem, sed non verecundatur dicere. Dixit mihi omnia, quæcunque feci. Cùm enim ignita fuerit anima igne diuino, ad nihil eorum, quæ sunt in terra decætero inspicit, non ad gloriam, nõ ad verecundiã; sed vnius solius eius, scilicet, qui detinet eam flamma amoris. Hoc est, quod dicitur: 1. *Ioan.* 4. d. quòd charitas foras mittit omnem timorem. *Ecclesiast.* 4. c. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Item *in eodem* d. Non confundaris confiteri peccata tua.

Sequitur

magis allexit eos. *a* Et exierunt de ciuitate,] audientes excellentiam eorum, quæ dicebat mulier. *b* Et veniebant ad eum.] Vnde cùm sic voluntariè venirent, nõ decebat bonitatem Christi eos repellere, nec eos, qui sicut canes semper in rabiem cõuertebantur, semper attrahere, scilicet, Iudæos. Sed quod factum est interim, dum mulier esset in ciuitate, narrat Euangelista, in omnibus sequens ordinem temporis magis, quàm narrationis. Et ideò sequitur. *c* Interrogauerunt,] vel, interrogabant, &c. Interrogatio ista nõ est per modum dubitationis, nisi sicut dicitur in topicis, quòd dialectica propositio est interrogatio probabilis, non quòd sub dubio proponatur quantum ad inhærentiam prædicati cum subiecto; sed quia quærit consensum à respondente: ita istud nihil plus habet de natura interrogationis, nisi quia petebant, quòd comederet, & reliquerunt eius arbitrio, an vellet. Nisi fortè vellemus sequi compositionem vocabuli, vt dicamus: Interrogauerunt, id est, inter verba habita cum muliere, & illos venientes de ciuitate, rogauerunt eum discipuli, vt tantùm valeat, quantùm interim rogauerunt. *August. in Originali* habet. Interea rogauerunt. *Chrys.* autem habet, interrogabant. Et exponit sic. Interrogabant, hoc est, rogabant, vulgari eorum voce, id est, quia sic loqui consueuerunt, vnum accipientes pro alio. Videntes enim eum fatigatum ex itinere, & ex incendio æstus, quòd non iacebat, rogabant eum, neq; hoc temeritatis erat, scil. precari pro cibariis; sed amoris, & custodiæ circa Magistrum. *e* Ille autem dixit eis, &c.] *Inter.* dicit: id est, conuersionẽ Samaritanorum. Et est tropus locutionis, eo quod cibus transit in naturam comedentis, & fit in speciem corporis nutriti: sic vnus spiritus cum Deo efficiuntur conuersi, nõ natura, sed charitatis copula: & sunt etiam de corpore mystico ipsius Christi, quantum ad vegetationem. Vnde *Act.* 10. b. Macta, & manduca. Item gaudet in conuersione peccatorum, sicut comedens in cibo delectatur. Vnde peccatores dicuntur Dei venatio. *Prouerb.* 8 d. Delitiæ meæ esse cum filiis hominum. *f* Dicebant ergò discipuli adinuicem, &c.] *Aug.* Quid mirum, si mulier illa non intelligebat aquã: ecce discipuli nondum intelligunt escam, adhuc enim carnales erant. Et nota, quòd sicut dicit *Chrys.* non quærunt à Magistro, sed inter se pro reuerentia, & honore Magistri, nõ audentes interrogare, sed tamen cupientes interrogare. Sed quia Christus præsensit cogitationes, & interrogationes eorum sequitur. Dicit eis Iesus.] *Aug.* Apertè eos docent, non per circuitum, vt mulierem docuerat. *h* Meus cibus est, vt faciam, &cæt. [videlicet, vt conuertam peccatores ad eum, & hoc est opus eius, id est, ab eo mihi iniunctum. Vnde sequitur. K Vt perficiam opus eius,] id est, Patris, id est, à Patre mihi iniunctum, *Iop.* 3. b. Non misit Deus filium suũ in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. *Chrys.* Hominũ salutẽ hic cibum dixit, ostendens, quantum desiderium habet nostræ salutis. Sicut enim nobis concupiscibile est comedere: ita ei saluare nos, 1. *Tim.* 2. b. Qui vult omnes homines saluos fieri, &c. *Aug.* Quod hic efficiit, hoc priùs in muliere fiebat. Ideò dicebat. Scio, da mihi bibere. *Gloss. quædam* exponit sic. *h* Meus cibus est, vt faciam voluntatem, &c.] Voluntas Patris est, vt credatur in eum, & in filium, quem ipse misit. Opus Patris est nostra salus. Christi ergò cibus est nostra fides, & nostra salus. Facit ergò voluntatem Patris docendo credere in se in prædicatione, facit opus Patris maturando mysterium Redemptionis in Passione. Est ergò sensus. *h* Meus cibus est,] id est, mea refectio, & delectatio. *i* Vt faciam voluntatem eius, qui misit me,] id est, Patris prædicando erudiens hominem ad fidem. K Vt perficiam opus eius,] patiendo redimens ad salutem. Sed quare non dixit hoc discipulis, antequam dicerent sibi, quòd manducaret? Ad hoc respondet *Chrysostomus*, quòd hoc fecit, vt susceptibilior esset responsio per metaphoram sumptam de cibo. Quod autem sit voluntas Patris, de qua mentionem fecerat in genere, specificat, dicens.

al. † Interea rogabant.

E

l Nonne dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt; & messis venit?] Iterum hic consuetis nominibus reducit eos ad contemplationem rerum excellentium, sicut dicit *Chrysost.* Messis autem dicitur hic capitulo Samaritanorum ad credendum. Et hoc volens eis ostĕdere, accipit similitudinem à messe materiali, dicens: Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit. Et nota, quòd tempus messis computatur dupliciter. Vno modo secundùm numerum dierum consuetũ in quolibet anno, sicut dicimus, quod à Pascha, vel à Pentecoste sunt tot, vel tot menses vsque ad messem. Alio modo cõputatur ex consideratione segetum possibilium ad maturationem in tanto, vel tanto tempore, & sic loquitur hic, quasi dicat: considerate segetes, & videte, quòd vix in quatuor mensibus erunt maturæ. Et secũdùm hoc patet Hyemis tempore hoc factum esse in Nouembri, scilicet, vel Decembri, vel circa hoc, quia in Pascha offerebantur primitiæ frugum maturatum. Et ex hoc perpenditur, quòd hoc non sit factum immediatè post illa, quæ dicta sunt de eiectione ementium, & vendentium in templo, quæ facta ex in Pascha. Vel potest legi aliter, ita quòd li, [sunt,] dicat præsens confusum. *l* Nonne vos dicitis,] id est, soletis dicere,

m Quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit,] q.d. homines semper solent dicere, qui desiderant tẽpus messis: ecce messis venit. Et dicunt hoc quatuor adhuc mẽsibus intermediis, sicut modò communiter dicitur in quolibet anno circa Pascha, vel Pentecoste: ecce parũ deest vsq; ad Augustum.

a Exierunt de ciuitate, & *b* veniebant ad eum. † *c* Interrogauerunt *d* eum discipuli, dicentes: Rabbi, mãduca. Ille *e* autem dixit eis: Ego cibũ habeo manducare, quẽ vos nescitis. *f* Dicebant ergò discipuli adinuicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit *g* eis Iesus: *h* Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, *k* vt perficiam opus eius. *l* Nõne vos dicitis, quòd *m* adhuc quatuor menses sunt, & *n* messis venit?

* Sequitur: *a* Exierunt de ciuitate,] id est, de vana conuersatione, & mundana solicitudine, *Psalm.* 54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Et alibi. Accipiant in vanitate ciuitates suas. Ideò dicitur *Ierem.* 48. e. Relinquite ciuitates, & habitare in petra, id est, conuertimini ad Christum. Et hoc est, quod sequitur. *Moralit.* *Psal.* 131.

b Et veniebant ad eum,] id est, Iesum. Istæ sunt duæ partes iustitiæ. Relinquere malum, & conuerti ad bonum, sicut econtrariò peccatum est auerti à bono, & conuerti ad malũ. Sequitur. *c* Interrogabant,] id est, rogabant. *d* Eum discipuli dicentes: Rabbi,] id est, Magister, [manduca.] Et loquebantur de cibo corporali.

e Ille autem dixit eis, &c.] In hoc dat nobis formam, quòd soliciti debemus esse de cibo spirituali, id est, de conuersione peccatorum, pro eo dimitentes corporalem, sicut legitur *Gen.* 24. e. de Eliezer. Dicitur enim ibi, quòd appositus est in conspectu eius panis, & ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Item *Tob.* 7. b. Cúmq; Raguel hortaretur eos discumbere ad prandium Tobias ait: hic ego hodie non manducabo, nisi priùs petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam, 2. *Cor.* 12 e. Non quæro vestra, sed vos.

f Dicebant ergò Discipuli adinuicem. Nunquid aliquis attulit ei manducare?] Ita murmurant Clerici, & familia Prælatorum, quando vident Dominos suos tardare à comestione, & occupari in prædicatione, vel in confessionibus audiendis.

g Dicit eis Iesus. Meus est cibus, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius] In hoc instruimur, vt delectionem non in temporalibus, sed in spiritualibus quæramus. In faciendo Dei voluntatem, quantum ad nostrã custodiam. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt dicitur 1. *Thessal.* 4. a. Et in perficiendo opus eius quantum ad aliorum conuersionem. Hoc enim est opus Dei, scilicet, saluare. Vndè 1. *Timot.* 2. b. Vult omnes homines saluos fieri. Item *Psal.* 73. Operatus est salutem in medio terræ. Hæc duo dicit Apostolus 1. *Timot.* 4. d. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis: hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Sequitur:

l Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt] id est, quatuor defectus priùs sunt in Prædicatore supplendi. *n* Et,] tunc, [messis venit,] id est, fructus prædicationis. Quatuor enim defectus, quos Dei est supplere, debet homo in se recognoscere, maximè quando mittitur ad prædicandum. Vnde de tribus illorum dicit Ieremias, cùm mitteretur à Domino ad prædicandum.

A gustum. Facta autem mentione de messe, adaptat similitudinem, dicēs: a Ecce dico vobis, quasi dicat vos computatis quatuor menses vsque ad messem; ego autem vobis aliam messem albam, & paratam ostendo. b Leuate oculos vestros,] mentis, & corporis, quia iam videbat ciuitatē venientem ad eum. c Et videte] id est, discutite, & cogitatione pensare. d Regiones,] id est, plebes regionum. e Quia albæ sunt iam ad messem,] id est, quia aptæ sunt recipere fidem. Item cuius fructus congregantur in horreum Ecclesiæ. Quærit autem *Chrysost.* quare sic loquitur eis per similitudines? Et ad hoc assignat duas causas. Prima, quia mens facilius recipit, & manifestius intelligit sermonem similitudine consueta firmatum, eo quòd legat intentionem sermonis in similitudine, tanquam in Scriptura quadam, & sicut in Spiritu vidēs res magis detinet. Secunda causa est, quia dulcoratur enarratio, & permanentior fit eorum, quæ dicuntur memoria ex consonantia similitudinum congruarum. Posito autem exemplo, inuitat eos ad metendum, id est, prædicandum dicens. f Et qui metit,] falce prædicationis, à terrenis separat, & in fasciculo viuentiū per charitatē, & ecclesiasticam vnitatē colligat, mercedem accipit. Et vt magnitudinem præmij indicet, subdit. g Et congregat fructum] id est, gaudium de contemplatione Dei remunerantis laborantem in se, & in alio: quia videbimus ibi Deum in se, & in eis, qui iuxta nos. Et illi maximè dicuntur fructus alicuius, de quibus gaudet tanquam per prædicationem suam conuersis. Fructum, dico, congregat. i In vitam æternam] non transitoriam. Sed ne quis crederet messores tantùm habere mercedem, & non seminatores: ideò subdit. k Vt & qui seminat, simul gaudeat, & cęt.] Prophetæ seminauerunt, Apostoli messuerunt, & vtriq; mercedem habent, & par gaudium. Hoc autem in rebus sensibilibus non contingit, quin potiùs tristatur seminans, cùm in labores eius metens subintrat alius. Et quia duorum fecerat mētionem, scilicet, seminatoris, & messoris, adaptat sermonem prouerbialem dicens: l In hoc enim] casu, in quo loquor. m Est verbum] id est, prouerbium. n Verū,] quod à multis dicitur, hoc s. quia alios est, qui seminat; & alius, qui metit. Et est prouerbiū, quod solet dici, quando aliqui labores sustinuerunt, & alij fructum recipiunt. Hoc ergo, & nunc dicit: quoniam iste sermo bene cōpetit huic materiæ: quia laborauerunt Prophetæ; vos autem fructus, qui ex illorū laboribus apti sunt, metitis. Vnde subdit: Ego misi vos metere, &c. Alij legunt sic secundùm *Gloss.* l In hoc est verbum verum] q.d. Deus habet suus seminatores, & suos messores, & hoc idoneū est, & necessarium, quia. l In hoc,] id est, per hoc. m Est] id est, apparet. n Verbum,] Euangelij verum] quod vos Apostoli prædicatis. In hoc, inquam, apparet verum. o Quia alius est, qui seminat] id est, prædicationem inchoat, & fidem, vt Prophetæ. p Et alius, qui metit,] idest, prædicationem consumat, & populos ad fidem conuertit, vt Apostoli. Et per hoc probatur veritas Euangelij, quasi per duplex testimonium Prophetarum, & Apostolorum, quorum concors est doctrina. Prophetæ seminauerunt Iudæos, & Samaritanos: Apostoli autem messuerunt eos, id est, à terrenis separauerunt, & ad cœlestia erexerunt. Vnde sequitur: Ego misi vos, &c. Tertiò legitur ab illo loco. f Et qui metit, mercedem accipit,] gratiam in præsenti h Et cōgregat fructum] idest, in futuro cumulat suum gaudium, & præmium duraturum. i In vitam æternam] non transitoriam. Sed quia possent dicere Apostoli: Non nobis gaudium reponitur de fide credentium: Alij enim sunt, scilicet, Prophetæ, qui seminauerunt, & frustrari gaudio non possunt, sicut videmus in messe materiali, quòd si aliquis metit, & ullus seminauit, frustratur gaudio messis, qui seminauit. Si ergo illis gaudium repositum est certum, nobis potest aliquod reponi. Remouet Christus opinionem istam dicens: Vt & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Et determinans, quod obiectum est, subdit. l In hoc enim,] id est, pro

a Ecce dico vobis: b leuate oculos vestros, c & videte d regiones, e quia albæ sunt iam ad messem. Et f qui metit, g mercedem accipit, & h congregat fructum in i vitam æternam, vt & k qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim l est m verbum n verum: o quia alius est, qui seminat; & p alius est, qui metit.

tāto. m Est verbū.] i. prouerbiū, verū, quod solet dici. Quia alius est, qui seminat: & alius est, qui metit. Et est prouerbiū, quod dicitur de auaris in seminatione materiali, quia sæpè contingit, quod non metunt: sed aliquis alius nihil pertinēs a seminando. *Ierem.* 1.b. A a a, Domine Deus, &c. Ter dicit a, pro triplici defectu, sciētiæ, eloquētiæ, & vitæ. Quartus defectus est specialis gratiæ, qua indiget, vt libenter audiatur, & ei credatur. Quia dicit *Gregorius*: In vanum laborat exteriùs lingua Prædicatoris, nisi intùs coadiuuet gratia Saluatoris. Hoc quartum non est in nobis: quia quandoque deficit propter peccata audientium: Aliquando tamen deficit propter malam vitam ipsius prædicantis. *Amos* 4.b. Ego prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menses restarent vsque ad messem, id est, cùm deficeret Prædicator in tribus. Sed nota, quòd Dominus illos defectus citiùs supplet, quos homo humiliter agnoscit. Vnde sequitur: a Ecce dico vobis, leuate oculos vestros] ad orationem secundùm illud *Psal.* 122. Ad te leuaui oculos meos, &c. c Et] postmodum, videte regiones, quia albæ sunt ad messem. Primò debet Prædicator oculos leuare ad cælum in oratione, & postea ad populum respicere conuertendum in prædicatione, & merito orationis videt eum ad recipiēdum prædicationem, *Ioël.* 3.c. Mittite falces, quia maturauit messis. f Et qui metit, mercedē accipit,] id est, qui prædicat, multam habet remunerationem, quia valdè magna est messis, & pauci sunt messores, & ideò eis maior labor, & maior fructus incumbit, *Luc.* 10.a. Messis quidem multa; operarij autem pauci. Nota, quòd dicit, operarij, non, locutorij. Manu enim non lingua colligitur messis, nisi fortè miraculosè. Falcē n. prædicationis debet messor tenere in manu operationis. Illi ergo, qui prædicant, & non habent opera, falcem tenent in lingua. Et qui sic volunt metere, præsumunt, quòd Dominus pro eis faciat miracula: quia hoc non potest fieri, nisi miraculosè. g Mercedem accipit,] augmentum gratiæ in præsenti. h Et congregat fructū in vitam æternam,] gloriæ in futuro. Vel potest notari duplex præmiū: Aureæ, & aureolæ. De hac mercede dicitur *Ruth cap.* 2.a. Dixit Booz messoribus suis, Dominus vobiscum. Booz interpretatur fortis: vel in robore, & significat illum, de quo *Psal.* 23. Dominus fortis, & potens. Hic dicit messoribus, id est, Prædicatoribus suis: Dominus vobiscum, idest, ego ipse merces vestra ero. Ipsum etiā gaudium, quod habēt de conuersione peccatorum, est quædam merces eorum. *Psal.* 125. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Constat, quòd Paulus veniet cum multis manipulis, vnde & multam mercedem accipiet, *Isa.* 17.a. Et brachium eius spicas leget, 1. *Thess.* 2. d. Quæ est nostra spes, aut gaudiū, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra, & gaudium. K Vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.] Quod est, quando aliquis prædicat peccatoribus, qui tunc non conuertuntur; sed postea ad prædicationem alterius, recolentes priorem prædicationem. Tunc talis messis communis est vtriusque, scilicet, illius, qui seminauit idest, qui conuersionem inchoauit: & messoribus, id est, qui perfecit, & consummauit. Seminēt ergo omnes, quia quādoq; messem facient, *Isa.* 6. a. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, *Eccles. cap.* 11. c. Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, *Amos vlt.* d. Comprehendet arator messorem, id est, Prædicator Prædicatorem. — Moralit.

l In hoc enim est verbum verum,] id est, in hoc apparet veritas Euangelij, & firmitas.

o Quia alius est, qui seminat; & alius est, qui metit] quia magis creditur duobus, quorum vnus inchoat prædicationem, & alius perficit, quàm vni crederetur, *Deuteronom.* 19. d. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Vel.

l In hoc est verbum verum, quia alius est, qui seminat; & cæt.] id est, veritas est in hoc verbo, quod solet dici, quòd alius seminat, & alius metit: quia aliud est hoc, & illud: Ita aliud est inchoare conuersionem hominum, & aliud consummare. Vel seminare est bona opera facere in præsenti, metere est fructum recipere in futuro.

Moralit. * Aliud autem est hoc, & aliud illud, quia vnum in labore fit, & lachrymis, aliud in gaudio, *Psalm.* 125. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, 2. *Corinth.* 9. b.

A ſeminatori. Hoc etiam in propoſito verum eſt. Sed quod amplius eſt, non eſt ſimile. Et hoc ideò, quia Prophetæ non proprios agros ſeminauerunt, ſed alienos: Et bene poteſt eſſe, quòd gaudeat de remuneratione vnius agri, non ſui, ſed alterius, ſimul & ſeminatores, & meſſores diuerſi. Vt autem etiam ex facilitate laboris accèdat eos, inducit adhuc amplius. a Ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtis, quaſi dicat, Prophetæ ſeminauerunt, & præparauerunt plebem ad fructum, in quo multus labor eſt, & non tanta delectatio; ſed vos Apoſtolos ſeruaui ad meſſem, vbi multa eſt delectatio, & quies, & non tantus labor. Quod apertiùs ſubinfert. b Alij laborauerunt] Prophetæ ſcilicet, multa enim fatigatione indigebat hoc, ſcilicet, ſubmittere ſemina, & animas indoctas inducere in cognitionem Dei.

c Et vos in labores, &c.] quia iam præparatos per inſtructionem Prophetarum in horreum Domini colligitis: in quo non tantus labor eſt. Et hoc ſicut dicit *Chryſ.* ne turbentur Apoſtoli quaſi ad rem laborioſam miſſi, quia videbatur eis laborioſa res eſſe vrbem terrarũ circuire, & prædicare: & ideò oſtendit eis, quòd immò Prophetæ ad grauia miſſi ſunt; ipſi autem ad leuia. In meſſe enim cum facilitate fructus congregatur, & in vno momento area manipulis repletur, vbi non expectantur temporum verſiones, id eſt, reuolutiones, vel mutationes, & hyems, & ver, & imber: & ita in meſſe facilitas eſt, & ſecuritas, & iucunditas de præſentia fructus. In ſemine autem multus labor, diutiua expectatio, periculoſa mora propter mutationes temporum, & incertitudinem aurarum. Hanc autem facilitatem, & feſtinationem meſſis ipſa opera clamant. Vnde ſubdit Euangeliſta.

d Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum,] quos ſuprà notauerat, dicens. videte regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem. Et ſubdit cauſam trahentem eos dicens:

e Propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunque feci.] Simul audierunt mulierem, & crediderunt, vt dicit *Chryſ.* Conſpiciebant enim, quoniam nequaquam admirata eſſet ad gratiam mulier eũ, qui redargueret eius delicta, neque vt gratificaret alij, ſuã diuulgaſſet vitam. Et nota, quod laudantur Samaritani in comparatione Iudæorum, præcipuè in duobus. Vnum eſt, quia illi Chriſto ex Iudæis nato, & contribuli ſuo ad eos ſpecialiter miſſo non crediderunt: iſti autem Iudæum eũ ſcientes, quod genus hominum eis fuit maximè contrarium, tamen eũ ſuſceperunt credentes. Aliud eſt, quia illi multa ſigna videntes etiam eum, qui inter eos erat à ciuitati[illegible] us ſuis abegerunt; iſti autem non habent, niſi vnum verbum pauperis mulieris cum multa inſtantia precum ſibi attraxerunt, quod patet per hoc, quod ſequitur:

f Cùm veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eũ, vt ibi maneret. *Chryſ.* Volebant quidem continuè eum apud ſe detinere. Hoc enim oſtendit Euangeliſta in dicẽdo, quòd rogabant eum manere apud ſeipſos. Ipſe autem non eos à petitione [illegible] omnino defraudauit, nec omnino conſenſit, parcens ſcandalo Iudæorum. Vnde ſequitur:

g Et manſit ibi duos dies] tantùm, ne Iudæi haberent quid dicere, quod cum alienis ſociatus eſſet. Sed quantùm profecerint ex Verbis ipſius fontis aquæ viuæ, qui vna ſtilla à muliere percepta ſic profecerunt, oſtendit Euangeliſta ex ſequentibus, dicens:

h Et multo plures crediderunt propter ſermonem eius,] ſupple, quàm ante per verbum mulieris crediderunt. Sed nunquid ſteterunt in fide illa ſemper, quæ eſt ex auditu, & iuuatur per ſuaſionem? Abſit. Et ideò ſubdit.

i Et mulieri dicebant,] illi, qui ad verbum mulieris crediderant: Quia, iam non propter tuam loquelam credimus. Et commendantur in hoc, quod nec ſigna petierunt, nec propter Gentem ſuam ſibi odioſam eum minùs ſuſceperũt, ſed ad verbum eius ſecuturi dicunt.

k Ipſi enim audiuimus,] id eſt, efficaciam doctrinæ eius percepimus.

a Ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtia. Alij b laborauerunt: & c vos in labores eorum introiſtis. Ex d ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum e propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcunque feci. Cùm f veniſſent ergò ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et manſit g ibi duos dies. Et h multò plures crediderunt propter ſermonem eius. Et i mulieri dicebant, quia iam non propter tuam loquelam credimus: Ipſi enim k audiuimus, & l ſcimus, quia hic eſt verè Saluator mundi. m Poſt

l Et ſcimus,] certitudinem fidei, quæ maior eſt in infinitum, quam certitudo ſcientiæ: Quia hic eſt verè Saluator mundi. Nota, quod dubitando non loquuntur: Non enim dicunt quaſi dubitantes, ſicut mulier: Nũquid hic eſt Chriſtus? Nec dicunt ſuſpicamur, vel æſtimamus; ſed nouimus, vel ſcimus. Nec præcludunt alijs ſalutem, vt Iudæi, ſed omnibus largiter Saluatorem ſalutem attuliſſe denunciant, dicentes: Hic eſt verè Saluator mundi, non Iudææ tantùm. In hoc autem, quòd vocant eum Saluatorem, confitentur ſe, & omnes alios in mundo ſine ipſo perditos, & non niſi per ipſum ſaluari, ſicut dicit Apoſtolus *Rom.* 3. d. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, &c. Econtra Iudæi ſuam ſtatuere volunt iuſtitiam, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: *Rom.* 10. a. Item in hoc, quod dicunt, verè Saluator, diſcernunt eum ab alijs figuratiuis Saluatoribus, qui etiam ſaluare venerunt, ſicut Patriachæ, & Prophetæ. Omnes enim ſub illo, & adminiculando Saluatores fuerunt; hic autem ſolus verè Saluator eſt.

m Poſt duos autem dies, &c.] Hæc eſt ſecunda hiſtoria huius capituli, quę habet tres partes in genere. Prima eſt de his, quæ ſunt de aduentu Chriſti in Galilæam à Samaria. Secũda eſt de his, quæ ordinantur ad ſanationem filij Reguli, & incipit, vbi dicit: Et erat quidã Regulus, &c. Tertia eſt de effectu miraculi in eu cui fuit exhibitum, ſcilicet, de fide, & conuerſione domus Reguli, *ibi*: Iam autem eo deſcendente ſerui occurrerunt, &c. Prima pars habet quatuor particulas. Prima continet aduentum eius in Galilæam. Secunda cauſam aduentus, quare, ſcilicet tunc potiùs, quàm alio tempore venit, & incipit: Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit, &c. Tertia continet, qualiter ſuſceperunt eum ciues patriæ, & qua de cauſa in aduentu, & incipit: Cùm ergo veniſſet in Galilæã, &c. Quarta continet nomen villæ, vbi demoratus eſt, & qua de cauſa, & incipit: Venit ergo iterum in Chana, &c. Cùm igitur ſuprà dictum ſit, qualiter Samaritani volebant eum detinere aſſiduè; ſed ipſe Iudæis deferens, non moltùm ibi manſit, determinat Euangeliſta primò ſpatium temporis, quo fuit cum eis, dicens:

A Poſt quos *Moralit.*

a Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. *Galat. cap.* 6. b. Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet: quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem, &c. Bonũ igitur facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Et nota, quòd boni ſeminatores ſolent duabus manibus ſeminare. Ideò dicitur *Eccleſ.* 9. c. Quodcunque poteſt manus tua, inſtanter operare.

c Ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtis. Alij laborauerũt; & vos in labores eorum introiſtis.] Hoc poteſt dici nobis Clericis, & Religioſis. Apoſtoli enim & Martyres, & Cõfeſſores, iſti laborauerunt, qui Eccleſiam in ſanguine ſuo fundauerunt; nos autem in laboribus eorum luxuriamur, *Deut.* 6. b. Cùm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua iurauit patribus tuis, & dederit tibi ciuitates, quas non ædificaſti? domus præclaras cunctarum opum, quas non extruxiſti, ciſternas, quas non effodiſti, vineta, & oliueta, quæ non plantaſti, caue ne obliuiſcaris Domini Dei tui. Item *Ioſue cap. vlt. c.* Dedi vobis terram, in qua non laboraſtis. Sequitur.

d Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunque feci.] Nota, quòd Dominus dedit virtutem verbo mulieris, quia verecundiam omnem contempſit, & ſe vilificauit, nec vitam ſuam diuulgare timuit, ita ſi nos contemneremus noſmetipſos, credo, quod nos proficeremus. Humilibus enim datur gratia, 1. *Petr.* 4. b.

f Cùm veniſſent ergò ad illum Samaritani, rogauerunt eũm, vt ibi maneret, [illegible] propter prædicationem, quam ab eo audierant ſine quæſtu, & ſumptu. Ideò non rogantur Prælati noſtri ad manendum, quia raro prædicant, &

* mult ã

A a Poſt duos autem dies exiit inde,]id eſt, à Sichar Samariæ.

b Et abiit in Galilæam,] ſicut ordinauerat, cùm exiret de Iudæa, ſicut patet in principio capituli. Sed quia multum honorem habuerat in Iudæa, intantum, vt etiam Iudæi litigarent cùm Diſcipulis Ioannis de purificatione, & in die feſto, & iterum in Samaria pauco tempore manens multos attraxit; in Galilæa autem vbi magnum ſignum fecerat, pauci

Matth. 13.f. crediderunt: poſſet aliquis quærere, quare

Marc.6. a. nunc venit in Gali-

Luc.4. d. læam? Et ſubdit cauſam Euangeliſta, dicens. c Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit] id eſt, aſſerendo dixit:

a duos autẽ dies exiit inde, b & abiit in Galilæam. c Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit, quia d Propheta in ſua patria honorẽ nõ habet. e Dùm ergò veniſſet in Galilæã exceperunt eum Galilæi, f cùm omnia vidiſſent, quæ fecerat Ieroſolymis in die feſto. Et ipſi g enim h venerant ad diẽ feſtum. i Venit ergò iterum in Chana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et k erat quidam Regulus, l cuius filius infirmabatur Capharnaũ.

d Quia Propheta in ſua patria honorem non habet,] quaſi dicat: verum quidem eſt, quod obiter poteſt; ſed nunc viderunt ſigna, quæ feci in alia patria: & ideò non tãquam compatriotam, ſed tanquam aliquem, quem magnum alibi cognouerunt, habent honorare: & ideò nunc venio. Et hæc lectura ſumitur ex Gloſſ. & concordat textui ſequenti. Aliter legit Chryſoſtomus ſic.

b Et abiit in Galilæam,] id eſt, in partem Galilææ, ſcilicet, in Chana, non in Capharnaum, vbi conuerſatus eſt, nec in Nazareth, vbi nutritus eſt. Et ſubdit cauſam.

c Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit, &c.] Chryſ. Ideò non abiit illuc, vt non maiua eis fieret in odium. Ego autem patriam ſuam eum hic æſtimo dicere Capharnaum, ſecundum diſpenſationis rationem, vt in qua videtur plus côuerſans, & quòd ibi non ſit potitus honore. Audi eum dicentem: Mat. 11.e. Et tu Capharnaum, quæ vſque ad cœlum exaltata es, vſq; ad infernum deſcendes. Sed quæritur de hoc, quia nos videmus aliquando aliquos magis honorari in ſua patria, vbi noti ſunt, quàm in aliena, vbi peregrini ſunt. Ad hoc reſpondet Chryſ. quòd hoc raro contingit: & à raro côtingentibus non oportet tale quid generaliter prononciari. Si autem quidam in patria propria honorantur, multò magis in aliena: conſuetudo enim facilè contemptibiles facere aſſueuit. Sed aliter poteſt dici, vt videtur, quòd alius eſt honor prophetæ, & alius honor hominis. Honor hominis conſideratur ex rebus huius mũdi, ſicut ex nobilitate geniture, & ex diuitiis, & iſte maior eſt in patria, quàm in exilio. Honor autem Prophetæ eſt ex his, quæ occurrunt naturæ, & actibus miraculoſis: & hic minor eſt in patria, quàm alibi, quia compatriotæ ſemper habent reſpectum ad progenitores eius, & ſecundùm illos iudicant. Vbi autem ille reſpectus non eſt, ceſſat iudicium illud: & iudicant tunc ſecundùm ea, quæ ab aliquo vident fieri, & ſecundùm magnitudinem illorum impendunt honorem maiorem, vel minorem. Quia autem ipſe venit nunc; ideò quia Galilæi eum in alia patria magnificum viderant, & ideò ei facilius credituri erant, oſtendit Euangeliſta ex ſequentibus. Dicit enim:

e Cùm ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi,] ſupple, honorificè. Et nunquid propter nobilitatem generis? Non, ſed.

f Cùm omnia vidiſſent, quæ fecerat Ieroſolymis in die feſto:] Sicut quando aliquis in magno bonore habitus eſt alicubi, vt magnus Clericus veniẽs in patriam ſuam, propter hoc honoratur. Chryſoſtomus tamen dicit, quòd hic Galilæam non dicit patriam ſuam, immò dicit, quòd iſti Galilæi viles, & extranei ſuſceperunt eum: ſic & priùs Samaritani.

g Et ipſi enim,] Galilæi, ſicut & cæteri Iudæi. h Venerant ad diem feſtum,] curioſitate miraculorum, non voluntate audiendi prædicationem, vt dicit Gloſſ. Vel fortè, vt adorarent in die feſto ſecundùm præceptum legis: Exod. 23.b. Quia verò Chriſtus miraculum vini fecerat in Chana, & illud non multùm diuulgatum fuerat.

i Venit ergo iterum in Chana Galilææ vbi fecit aquam vinum,] id eſt, de aqua vinum, vt ſecundum miraculum ibidem faceret, vt concurrentibus miraculis, & quæ viderant in feſto, & quæ fecerat, vel facturus erat in Chana, vnum per aliud diuulgaretur, & per conſequẽs etiam miraculum facilius crederent in eum homines patriæ illius, qui minus crediderant priùs. Chryſ. tamen, qui aliam facit hic lecturam, dicit ſic. In Galilæam venit fugiens Iudæam propter liuorẽ Iudaicum. Sed in Chana propter, quid potiùs venit? Mihi videtur eam, quæ à miraculo, fidem innatam fortiorem faceret propter præſentiam ſuam, & magis eos attrahens ad fidem miraculi, & ad amorem ſui in ſponte veniendo ad eos, & in propriam quidem dimittendo patriam, illos verò prahonorando. Sed prima lectura reſpondet litteræ ſequenti, vbi dicitur. G

K Et erat quidam Regulus,] ſic dictus, vt dicit Chryſoſtomus, aut quia de genere eſſet regali, aut quia haberet dignitatem aliquam principatus, ita vocatum.

l Cuius filius infirmabatur Capharnaum.] Et dicit Ioannes Chryſ. quòd quidam putant hunc eſſe illum Centurionem, de quo habetur Mat. 8.a. quod patet eſſe falsũ. Primò, quia ille

A Chriſtum

* multa expendunt. Reliqua ſatis patent ſecundùm primam expoſitionem vſque ibi. Mortalit.

K Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum &c.] Summa huius Euangelij diuiditur in quatuor, quæ hic notãda ſunt. Quis infirmatur, vbi infirmatur, qua infirmitate teneatur, quomodo ſanatus fuerit, & quando. Quis oſtenditur, cùm dicit: [Cuius filius infirmabatur.] Vbi [In Capharnaum?] Qua infirmitate, ibi. [Reliquit eum febris] Quando, hora ſeptima? Vnum ergo quemlibet deſignat iſte Regulus, qui ſpiritualiter debet eſſe Rex. Vnde Pſ. 2. Et nunc Reges intelligite. Duo enim faciunt Regem: Vnctio & diadema. Chriſtianus autem omnis vnctus. Vnde 1. Ioan. 2.d. Et vos vnctionem habetis à ſancto. Et vngitur ad innuendum, quòd debet pugnare pro ſe, & pro regno ſuo. Vnde Iob 7.a. Militia eſt vita hominis ſuper terram. Item diadema debet habere. Diadema autem dicitur quaſi duo demens, principium & finem. Principium ad innuendum quòd nulli ſubeſt. Finem ad innuendum, quòd perpetuò non ad horam erit Rex, ſicut poteſtates quæ quaſi quolibet anno renouantur. Vnde nec ſunt, nec dicuntur Reges. Nulli ergo ſubeſt homo niſi velit, quia cor habet in libera poteſtate, ita quòd à nullo cogi poteſt. Eccleſiaſt. 17.a. Dedit homini poteſtatem eorum, quæ ſunt ſuper terram: poſuit timorem illius ſuper omnem carnem id eſt, ſuper motum, vel actum carnalem, & dominatus eſt beſtiarum, & volatilium, id eſt, motuum carnis & mentis carnalium, & ſpiritualium, ecce libertas ſiue libera poteſtas hominis, cui regnum ſuum ſubeſt. Et poſteà ſequitur: Teſtamentum æternum conſtituit cum illis, ecce regni æternitas. Hæc duo notantur in diademate: Demit enim duo, ſeruilitatem, & temporalitatem, ſiue breuitatem. Sed iſtud regnum violatur per peccatum, & diminuitur: Vnde iam homo non Rex, ſed Regulus dicitur, quod eſt diminutiuum quaſi paruuli, vel pueri, & hoc propter paruitatem regni, propter paruitatem potentiæ, propter paruitatem ſapientiæ. Propter paruitatem regni dico, quia modicum eſt, ſola, ſcilicet, longitudo hominis, quæ eſt ſeptem pedum. Vnde Eccleſiaſt. cap. 9.d. Ciuitas, pauci in ea viri, id eſt, virtutes. Philoſophus. Omnia mea mecum porto. Item propter paruam potentiam. Vnde Iſa. 1.g. Erit fortitudo veſtra, quaſi fauilla ſtupæ. Naum 3.c. Omnes munitiones veſtræ quaſi ficus cum groſſis ſuis, ſi concuſſæ fuerint, cadent in os comedentis. Ex paruitate autem potentiæ accidit, quòd occupãt alieni regnum illud, id eſt, Dæmones, vel motus carnales, Iſ. 1.c. Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant. Item dicitur Regulus propter paruitatem ſapientiæ. Sumus enim pueri ſenſibus, non malitia: & ideò non Reges, ſed Reguli ſumus. Eccleſ. cap. 10.c. Væ tibi terra cuius Rex puer eſt, id eſt, ratio puerilia ſequens puerilia, & vana. Prouer. cap. 1.e. Vſquequo paruuli diligitis infantiam: & ſtulti ea, quæ ſibi noxia ſunt, quærunt? Væ ergo tali terræ, cuius Rex puer eſt, quia tunc à ſuis, qui deberent eum defendere, diſſipatur regnum eius. Hi ſunt quinque ſenſus. Vnde 1. Machabæorum cap. 1.b. Obtinuerunt pueri eius regnum vnuſquiſque in loco ſuo, & impoſuerunt ſibi diademata, & multiplicata ſunt mala in terra. Hoc fit, quando quinque ſenſus

A Christum volentem ad se venire, rogat *manere dicens: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Iste autem ad Christum dicit: Descende, antequam moriatur filius meus. Secundò, quia illic de monte descendens Christus in Capharnaum dicitur intrasse; hic autem à Samaria in Chanam. Tertiò, quia illius puer detinebatur paralysi; huius autem filius febre.

Hic a cùm audisset, quia Iesus aduenisset à Iudæa in Galilęã, abiit b ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & c sanaret filium eius: d Incipiebat enim mori. Dixit e ergo Iesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.

a Hic cùm audisset, quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam.] Notatur modicitas, & tarditas fidei, quia non multùm laborasset, si esset longè Christus. Ideò, quia parum confidebat, quòd posset sanare; sed tamen cum propè erat propter famam.

b Abiit ad eum, & rogabat eum, vt descenderet,] corporaliter, quia non credebat, quòd secundum præsentiam Deitatis esset vbique: non enim credebat eum esse Deum.

c Et sanaret filium eius,] si posset. Et subdit causam precum.

d Incipiebat enim mori.] Sed quia Christus vidit debilitatem fidei eius, prædicit ei passionem cordis, quam patiebatur, hoc ipso increpans eum, vt salubriter confundatur, & eleuans eum in cognitionem Deitatis ipsius, cuius solius est talia scire: Et ideò sequitur:

e Dixit ergò Iesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.] Signa dicit miracula minora, prodigia maiora. Vel signa dicit miracula facta; prodigia autem prophetica dicta. Prodigium enim, vt dicit *Augustinus*: dicitur quasi proditium, quod, scilicet, porro dicat: vel porro significet, & aliquid futurum esse portendat. Vel aliter, signum respicit excellentiam virtutis operantis; prodigium autem contrarietatem eminentem à cursu naturæ, nobis consueto. Et per hoc dicit: quòd necesse fuit eos inducere in fidem, quòd ipse esset naturæ diuinæ, & supra naturam aliorum hominum. Sed quæritur de hoc, quod dicit: [Non creditis,] quia nonne fidei fuit, quòd rogauit eum, qualiter ergo dicit: [non creditis?] Ad hoc dicit *Augustinus*: quòd rogauit tentando. Dicit enim sic: Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omninò nullius fidei, sed tentare cupientem de sanitate filij sui, qualis esset Christus, & quis esset, & quantum posset. Aliter soluit alia *Gloss.* dicens: quòd aliquam fidem habuit, quòd posset sanare, cùm venit ad eum, & rogauit; sed infidelis fuit, dum absentem posse eum sanare non credidit. *Chrysostomus* autem soluit multis modis, dicens: quòd hoc non dixit, scilicet, [non creditis,] in comparatione Samaritanorum, qui sine signis crediderant. Aliter, quia hoc dicit non propter Reguli personam; sed propter ciuitatem, vnde erat, scilicet, Capharnaum. Tertiò soluit, & meliùs, quòd sicut ille, qui dicit *Marc.* 9. d. Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam; in parte credebat, & in parte nihil credebat: ita & hic credit; sed non integrè, neque sanè. Et hoc ostenditur ex eo, quod interrogauit seruos, qua hora dimisit eum febris, volebat enim scire, verum casu, vel præcepto Christi hoc factum sit, & tunc primò perfectè credidit, quando pueri dixerunt ei, non quando Christus. Si autem venit ad Christum, & rogauit Christum, licet parum crederet, nil mirabile est: assueuerunt enim patres ob nimium amorem filiorum, etiam viles, de quibus non confidunt Medicos rogare, nihil omittere volentes eorum, quæ ad procurationem & salutem filiorum pertineant.

A Si enim

Moralit. * regnant in anima, tunc disperditur regnum: *Ecclesiast.* 10. a. Rex insipiens disperdet populum suum. Et nota, quòd insipientia Regis est in tribus. Primum, quando non exercet iustitiam de malefactoribus. Secundum, quando munitiones sibi aptas non ædificat, vel ædificatas non conseruat. Tertium, quando diuitias ad pugnandum sibi non cõgregat. De primo, scilicet, de faciendo iustitiam dicitur *Prouer.* 20. d. Dissipat impios Rex sapiens, & incuruat super eos fornicem. Ergò econuerso, insipiens non dissipat impios, sed multiplicat. *Isa.* 26. d. Iustitiam non fecimus in terra, ideò non ceciderunt habitatores orbis. Item *Prouer.* 20. d. Rex, qui sedet in solio Iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Secundo insipiens est, quia non ædificat sibi munitiones: De quibus dicitur 2. *Reg.* 9. quòd septem munitiones ædificauit Salomon. Prima munitio, siue præsidium fuit Mageddo, quod interpretatur fructus cœnæ, & significat ieiunium, siue parcitatem in cibo. Parca enim cœna valde fructuosa est contra vitium gulæ, & exercitium eius, *Ecclesiast. cap.* 31. c. Vigilia & cholera, & tortura homini infrunito; somnus autem sanitatis in homine parco. Secundum præsidium est Mello, quod interpretatur plenitudo, siue adimpletio. Hæc est eleemosyna, & est contra auaritiam, & exercitium eius, *Prouerb.* 3. b. Honora Dominum de tua substantia: & de primitiis frugum tuarum da pauperibus: & implebuntur horrea tua saturitate, & vino torcularia redundabunt. Tertium est Gazer, quod interpretatur robustè consurgens, vel fortiter vigilans. Hæc est strenua operum multiplicatio, & est contra acidiam, *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum tædij, scilicet, tui, qui es strenuus in multiplicatione operum. Vnde præcipitur illis, qui timent de paralysi, vt semper moueant membrum illud. Vnde *Ecclesiast.* 6. c. Subiice humerum, & porta illam operando, & non acidieris in vinculis eius: Quartum est Bethoron, quod interpretatur domus iræ, vel domus Magistri, & significat disciplinam: & est contra luxuriam, & exercitium eius, *Prouerb.* 22. c. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam. Item *Prouerb.* 26. a. Flagellum equo, & chamus asino, & virga in dorso imprudentium. Quintum est Palmira, siue Emath, quod idem est, & interpretatur formidans eos: & significat pauorem de propriis operibus: & est contra superbiam, & inanem gloriam, *Prouerb.* 28. c. Beatus homo, qui semper est pauidus, *Iob. nono.* d. Verebar omnia opera mea, sciens, quòd non parceres delinquenti. Ibi dicit *Gregorius*. Oportet bona agere, & ab eis se in mente sollicitè custodire. In bonis enim operibus duo timenda sunt, desidia, & fraus. Desidiam facit minor amor Dei; fraudem proprius amor sui. Fit autem fraus tribus modis, cùm pro bene actis, vel tacita hominum gratia, vel fauoris aura, vel commodum aliquod temporale desideratur. Et qui hoc facit, est maledictus, *Ierem.* 48 b. Maledictus, qui opus Dei facit fraudulenter, vel negligenter, alia littera. Sextum præsidium est Balath, vel Balad, quod interpretatur lugens eos, & significat misericordiam, & compassionem de damnis proximorum: & est contra inuidiam, quæ ridet de damnis proximi, *Iob* 30. d. Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Septimum est Ezer, quod interpretatur fortitudo, & significat patientiam, vel mansuetudinem quæ omnia fortiter vincit: & est specialiter contra iram, & exercitium eius, *Prou.* 16. d. Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium: quia talis habet pugnam contra seipsum, & vincit familiarem inimicum. Habui autem in his præsidiis sunt septem dona Spiritus sancti: Et redde singula singulis. Quia autẽ ista præsidia non habemus, patet, quòd insipientes Reges sumus. Tertiũ, quod ostendit insipientiam Regis, est, quando diuitias ad pugnãdum congregat. De quibus dicitur *Isa.* 33. a. Diuitiæ salutis sapientia, & scientia timor Domini ipse thesaurus eius est. Itẽ *Prou.* 13. b. Redẽptio animæ viri, diuitiæ suæ. Quis sit filius huius Reguli videamus. Animus, siue anima potest dici filius: cuius sollicitudinẽ debet gerere pater eius, vt hæreditatẽ ei acquirat, 2. *Cor.* 12. e. Non debent filij parẽtibus thesaurizare, sed parentes filiis. Igitur thesaurizemus thesauros in cælis, sicut dicitur *Mat.* 6. c. Item pater debet filium corrigere: sic ratio animum *Heb.* 12. e. Quis filius, quem nõ corripit pater? Item debet eũ instruere: quia qui docet filium in zelum mittit inimicum, vt dicitur *Eccl.* 30. a. Sic iam per prædicta patet primum, quod diximus hic considerandum, scilicet, quis sit iste, qui infirmatur filius, scilicet Reguli. Secundum, quod notandum est, vbi infirmatur, in Capharnaum, quod interpretatur villa consolationis, vel pinguedinis. Et in hoc notatur causa morbi, id est, peccati abundãtia, scilicet, temporalis sanitas, & fortitudo corporalis, & cætera huiusmodi bona naturalia, quæ Dominus dat ad cõsolationem, & gratiarũ actionẽ; sed nos vertimus in corruptionem. P[illegible] prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. *Luc.* 6. d. Væ vobis diuitibus,

* qui ha-

A Si enim multùm confidiſſet, decebat eum, in Iudæam ad Chriſtum venire: vel etiam cùm in Galilæam veniſſet, non expectare, donec iuxta domum veniſſet; ſed in primis finibus illi occurrere. Et quòd iſta lectura, & ſolutio vltima verior ſit, patet, per id, quod ſequitur.

a Dicit ad eum Regulus: Domine, deſcende priùs, quàm moriatur filius meus.]

Dicit *a* ad eum Regulus: Domine, deſcende priùs, quàm moriatur filius meus. Dicit *b* ei Ieſus: vade: filius tuus viuit. *c* Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus, *d* & ibat. *e* Iam autem eo deſcendente ſerui occurrerunt *f* ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret. *g* Interrogabat ergò horam ab eis, in qua meliùs † habuerat. Et *h* dixerunt ei: quia heri hora ſeptima *i* reliquit eum febris. *k* Cognouit ergò pater, *l* quia illa hora erat, in qua dixit ei Ieſus: filius tuus viuit. Et *m* credidit ipſe, & domus eius tota. Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus, *n* cùm veniſſet à Iudæa in Galilæam.

al. † habuerit.

Correctus needum credit, ſed loquitur, quaſi non abſens poſſit eum ſanare, nec abſens poſſit ſcire ea, quæ circa puerum erant, & quaſi non poſt mortem poſſit eum ſuſcitare. Sed vtrumque ſimul, patrem, & filium ſanaua.

b Dicit ei Ieſus, vade, filius tuus viuit,] quaſi dicat, tu dicis: deſcende, quaſi non poſſim abſens ſanare: ideò ſtatim ſanu filium tuum ſine deſcenſu meo. Et ex efficacia verbi eleuatus in fide.

c Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus.] Iam incipit credere, vt dicit *Gloſ.* quod ſermone ſanet, & ſic meruit ille ſalutem filio. *Chryſ.* & *Auguſt.* volunt, quòd nondum omninò habuit certitudinem fidei, quia poſtea ſcrutatus eſt horam, ſcire volens, vtrum à caſu, vel ab ipſo Ieſu facta ſit ſanitas. Sed tamen.

d Et ibat,] confidens, quòd ſanatus eſſet filius. Libenter enim credit homo, cùm ſibi dicitur: quod cupit. Hic quærit *Chryſ.* quare ad ſeruum Centurionis ſponte venit: *Matt.* 8. hic autem neque vocatus abiit. Ad hoc reſpondet, quòd à Centurione fides confirmata erat, id circo & promiſit ire, vt diſcamus viri deuotionem; hic autem Regulus imperfectus erat: & ideò Dominus abſens ſanauit filium eius, vt ſi eum ad fidem Diuinitatis adduceret. Alia ratio eſt *in Gl.* quæ dicit. Ad filium Reguli nõ vadit etiam rogatus, ne diuitias honorare videatur: ad ſeruum Cẽturionis ire promittit, qui naturam hominis nõ deſpicit: In quo ſuperbiam deſtruit, quæ in hominibus non penſat naturam, ſed quæ extrà parent.

e Iam autem eo] id eſt Regulo[deſcendente ſerui occurrerunt ei.] *Gloſ.* dicit, quòd veniebant credentes. *Chryſ.* videtur velle dicere, quòd ideò occurrerunt, vt nunciarẽt, quòd ſuperflua eſſet præſentia Chriſti de reliquo. Et vtrunq; poteſt eſſe verum: quia enim ſubitò viderant cõualuiſſe eum, & ſciebant patrem ob hoc ad Ieſum iuiſſe, arguebãt ex virtute Chriſti ſanatum eſſe, eo quòd naturalis ſanitas non fiat ſubitò, & præcipuè in eo, qui laborat in extremis.

f Et nunciauerunt dicentes: quia filius eius viueret.] Non dicunt, quòd ſanatus eſſet, cùm tamen, & hoc verum fuit; ſed quia viueret, innuentes per hoc magnitudinem morbi, quòd quaſi de morte eſſet reſuſcitatus.

g Interrogabat ergo horam ab eis, in qua meliùs habuerat.] *Interl.* dicit, quòd hoc interrogat non diffidens de miſericordia Dei; deſiderat verò, vt virtus diuina ſeruorũ confeſſione plurimis innoteſceret. Et hæc *Gloſ.* ſatis videtur dicere probabiliter, quia ex magnitudine ſcire poterat, quòd naturaliter non potuiſſet filius, ita citò fuiſſe ſanatus, ſed miraculosè. *Chryſoſtomus* tamen dicit, & *Auguſtinus*, quòd nondum perfectè credebat, ſed interrogauit horam, volens experiri, vtrum caſu, vel præcepto Chriſti ſanatus ſit.

h Et dixerunt, quia heri hora ſeptima,] ſcilicet, inter ſextam, & nonam.

i Reliquit eum febris.] *Chryſoſtomus.* Non ſimpliciter, vt contingit, ſed repentè dimiſit, vt appareret non eſſe naturalis conſequentia, quod fiebat. Hoc etiam famulos ſuſcitauit ad fidem. Et nota, quòd illum, quem ſuprà viuere dixerant, hunc ſanatum à febre dicunt: Et ita patet, quòd nihil aliud per vitam intelligebant, niſi quòd magnitudinem morbi volentes innuere, ſic locuti ſunt.

K Cognouit ergò pater,] id eſt, diſcutiendo intellexit, comparans horam nunciantium horæ Chriſti prænunciantis.

l Quia illa hora erat, in qua dixit ei Ieſus, filius tuus viuit.] Et tunc ipſe à difficiliori morbo ereptus eſt. Vnde ſequitur.

m Et credidit ipſe, & domus eius tota,] viſa, & probata magnitudine miraculi. Vt autem innuat Euangeliſta, quòd ideo iam ſecundum miraculum fecit in Chana, vt etiam primum per illud ſuſcipiat diuulgationem, ſubdit: [Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus.] hic dicit tempus.

n Cum veniſſet à Iudæa in Galilæam,] quia etiam primum à Iudæa veniens fecit. *Chryſ.* tamen aliter dicit: ſcilicet, quòd Euangeliſta, vult per hoc extollere Samaritanos, & commendare, qui nullum ſignum ſuſcipientes crediderunt: Galilæi autem iam ſecundum ſignum ſuſcipientes, nõ crediderunt, niſi tantùm Regulus, & domus eius, ſicut innuit textus, &c.

Moralia. ° qui habetis hic conſolationem veſtram. Tertium eſt, qua infirmitate laboret [febri,] ſcilicet, quæ eſt immoderatus calor circa cor interiùs. Et ideò in exterioribus ſentit frigiditatem tantam, vt non poſſit manus extendere ad pauperes: vel mẽbra ad alia bona mouere. Hæc eſt cupiditas, quæ vehementer accendit cor. Ignis enim eſt, qui nunquam dicit ſufficit, vt dicitur *Prouer.* 30. c. Et ſicut eſt de febre: ita eſt de cupiditate. In acceſſu enim febrilis calor eſt immoderatus interiùs circa cor: & in exterioribus ſentit frigus, & interiùs non ſentit: ita in principio ſic cupidus intra ſe ardet igne cupiditatis; nec tamen ſentit illum calorem, quia non intelligit ſuam auaritiam; ſed frigus exteriùs, quia ſemper credit fame mori, & ſemper credit parum habere, & ea, quæ habet amittere. Vnde & manus habet frigidas, & quaſi contractas ad eleemoſynas, & alia mẽbra ad bona opera, *Iob* 15. c. Sonitus terroris ſemper in auribus illius, &c. Interiùs tamen totus ardet. Vnde *Eccleſ.* 23. c. Anima calida quaſi ignis ardens, non extinguetur, donec aliquid glutiat, *Apoc.* 16. b. Æſtuauerunt homines æſtu magno. Et nota, quòd inter omnes febricitantes, ſolus fœnerator habet continuam: Alij auari, vt raptores, & fures non habent, niſi de die in diem: vel aliquando ab anno in annum: ſicut eſt quædã febris, quæ eſt à quadrageſima die in quadrageſimam. Gulosi habent febrẽ quotidianam. Quartum eſt, quando ſanatur: [Hora, inquiunt,] [ſeptima reliquit eum febris,] quia per ſeptem ab hac febre ſanatur homo. Primum eſt difficultas peccandi, quæ procedit ex amotione occaſionis peccandi, & opportunitas, *Oſeæ* 2. b. Sepiam viam tuam ſpinis. Secundum eſt amaritudo in peccando, *Iudic.* 1. g. Arctauit Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, vt ad planitiem deſcenderent, id eſt, ad latam viam, quæ ducit ad mortem. Tertium eſt tædium peccandi, *Sap.* 2. a. Exiguum & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ. Quartum eſt horror peccandi, *Iſa.* 21. a. Horrui, cùm audirem: turbatus ſum cùm viderem. *Sap.* 17. b. Timore percuſſi illius, quæ non videbatur faciei, & æſtimabãt deteriora eſſe, quæ videbantur. Quintum eſt confuſio de peccato, *Eccleſ.* 4. c. Eſt confuſio adducens gloriam. Vnde *Philoſophus*: Erubuit: ſalua res eſt. Sextum eſt abominatio hominum, quando peccator fit opprobrium hominum, & abiectio plebis propter peccatum ſuum. *Prouer.* 29. d. Abominantur Iuſti virum impium. Septimum eſt aduerſitas, quando ei ſemper malè accidit, ex quo incepit peccare: Aduerſitas enim retrahit ad Deum, *Oſeæ* 2. b. Reuertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis, quàm nunc. Sicut econtra proſperitas auertit à Deo, *Prouer.* 1. d. Proſperitas ſtultorum perdet eos. Vnde *Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana*: Nihil infœlicius fœlicitate peccantium. Vel ſeptem horæ poſſunt dici illa ſeptem, quæ dicit Apoſtolus 2. *Cor.* 7. c. Secundum Deum contriſtari vos quantam in vobis operatur ſollicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam. Vel ſeptem horæ, ſeptem mundi conſiderationes. Prima eſt conſideratio breuitatis, ſecunda mutabilitatis, tertia infidelitatis, quarta doloſitatis, quinta malignitatis, ſexta quòd tibi aduerſatur, ſeptima quòd tibi inimicatur.

EXPOSITIO CAP. V.

A POſt hæc erat dies feſtus Iudæorum.] Iſtud capitulum poteſt diuidi in duas partes. Intendit enim Euangeliſta hic de quadam perſecutione, qua perſequebantur Iudæi Dominum. Vnde in prima parte ponitur cauſa perſecutionis. In ſecunda verò reſponſio Christi, ſiue diſputatio de cauſa illa, quæ

CAP. V.

A POſt *a* hæc *b* erat dies feſtus Iudæorum ; & *c* aſcendit Ieſus Ieroſolymam. Eſt *d* autem Ieroſolymis probatica piſcina.

incipit, *ibi*: Pater meus vſque modo, &c. Prima pars diuiditur in quinque partes. Prima continet id, quod factum eſt inter Chriſtum, & Paralyticum. Secunda diſceptationem Iudæorum cùm paralytico, & incipit *ibi*: Dicebant ergò Iudæi, &c. Tertia, admonitionem, qua admonuit Chriſtus paralyticum, ne decætero peccaret, *ibi*: Poſteà inuenit eum Ieſus, &c. Quarta, nunciationem paralytici ipſis Iudæis, quòd Chriſtum eum ſanauerit, *ibi*: Abiit ille homo, &c. Quinta continet verbum Euangeliſtæ dicentis, quòd ideò Iudæi Chriſtum perſequebantur, vbi dicit: Propterea perſequebãtur, &c. Prima pars primæ partis diuiditur in plures partes, quæ ex ordine literæ patebunt, ne nimia multiplicetur diuiſio. Ordo ad præcedens vnus eſt ſecũdum tempus. Tempus dico feſtorum: & tunc non ordinatur ad præcedens immediatè, ſed ad illum aſcenſum, de quo *ſupra* a.c. habitum. Ibi enim aſcendit in Paſcha: hic autem aſcenſus fuit in Pentecoſten, quod habetur, tum ad auctoritatem, tum per rationem. *Chryſoſtomus* enim dicit, quòd iſtud fuit in Pentecoſte. Ratio eſt ad idem. Suprà enim aſcendit in Paſcha, *Infrà* 7.a. In ſcenophegia, *Infrà* 10.e. narratur, quòd ibi fuit in encæniis. Cùm ergò per ordinem feſtorum, Pentecoſte ſit media inter Paſcha, & Scenophegiam, probabile eſt, quòd hoc feſtum fuit Pentecoſtes. Vel meliùs poteſt dici, quòd cùm in Paſcha, & Scenophegia legatur aſcendiſſe, & eodem modo præceptum ſit in lege aſcendere in Pentecoſte: probabile, quòd hæc aſcenſio de qua loquitur hic, fuit facta in Pentecoſte: quia aliàs non legitur in hoc Euangelio aſcendiſſe ad hoc feſtum, niſi hic. Aliter ordinatur ad immediatũ ſuperius. Suprà enim immediatè habitum eſt de ſanatione filij Reguli in Galilæa facta ab ipſo veniẽte de Samaria, & ſicut habitum eſt ſuprà in principio capituli præcedentis propter inuidiam Phariſæorum receſſerat à Iudæa, donec maiori teſtimonio operum ora eorum obſtrueret. Cùm igitur in Galilæa, quæ eſt prouincia adiacens Iudææ famoſum miraculum celebratum ſit, conſequebatur, vt in Iudæam ad manifeſtationem ſui rediret, vt iam omnis excuſatio tollatur Iudæis tanquam conuictis à teſtimonio operum illorum, quæ facta ſunt in partibus adiacentibus. Dicit ergò:

a Poſt hæc,] quæ ſuprà narrata ſunt.

b Erat dies feſtus Iudæorum,] Pentecoſte.

c Et hac de cauſa, aſcendit Ieſus Ieroſolymam. Et quòd feſtiuitas cauſa fuit aſcenſus, nunc patet per *Chryſoſtomum* ſic dicentem: Continuè diebus feſtis vadit in ciuitatem ob hoc quidem, vt videatur cum eis dies feſtos facere: Ecce vna cauſa. Item vt multitudinem † erudiat ſimplicem, id eſt, ad ſe trahat: maximè enim diebus feſtis hi, qui † viciniùs erant diſpoſiti concurrebant: Ecce alia cauſa, quia propter multitudinem ſimplicium modò venit, qui calumniari neſcierunt. Sequitur narratio cuiuſdam, quòd erat in Ieruſalem, ſine cuius narratione non poterat ſcire miraculum perfectè. Vnde dicit:

al. † euellat.
al. † ruſticius.

d Eſt autem Ieroſolymis probatica piſcina, &c] Probatica dicitur à probaton, quod eſt ouis: quia ibi lauabantur oues ad immolandum. Piſcina verò idem eſt, quod ciſterna quædam ampla non multæ profunditatis, ſed tamen nõ habens omninò aquam tangentem ſuperiores partes litoris, vel ripæ. Et dicitur piſcina per antiphraſim, eo quòd minimè piſces habebat, ſicut ſorores Diaboli parcæ dicũtur eo quòd nulli

Moralit. *Moraliter.* *a* Poſt hæc erat dies feſtus Iudæorum: & aſcendit Ieſus Ieroſolymam.] In fine præcedentis capituli habetur de ſanatione infirmi; hic agitur de die ſolenni. Primò igitur fit ſanatio à peccato, poſteà ſanatus debet feſtum agere, id eſt, gratias agere, & decætero feriare, & vacare, ne decætero agat opus ſeruile, id eſt, peccatum. Vnde *Inf. eod.* c. Ecce ſanus factus es, iam noli ampliùs peccare, ne deterius tibi contingat. Et tunc Ieſus aſcendit Ieroſolymam: quia tunc in anima ponit manſionem ſuam. *Sap. cap.* 1.a. In maleuolam animam non introibit ſapientia, &c. Item in die feſto, id eſt, in otio lectionis, vel contemplationis intrat ad animam Ieſus, id eſt, Sapientia ſalutaris, *Eccleſiaſt. cap.* 38. c. Sapientiam ſcribe, id eſt, tibi imprime, in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, ſapientiam percipiet, quia ſapientia replebitur.

Myſtic. *Myſtice.* Dies feſtus eſt tempus gratiæ, in quo aſcendit Ieſus Ieroſolymam, quia tunc viſitauit Eccleſiam, & exaltauit noſtram naturam.

d Eſt autem Ieroſolymis probatica piſcina, quæ cognominatur Hebraicè Bethſaida, quinque porticus habens.] Thema in quadrageſima in qualibet die, vel quando inuitantur homines ad pœnitentiam. Vnde notanda ſunt hic quatuor: Quæ ſit hæc piſcina, quæ porticus, quis Angelus, quis languidus. Thema in quadrageſimam.

Moraliter. Piſcina eſt ſacra Scriptura. Quinque porticus ſunt quinque libri Moyſi. Angelus Dei filius. Languidus humanum genus.

Moralit. *Moraliter.* etiam piſcina eſt pœnitentia. Sicut enim nihil erat dignum offerri Domino, ad litteram, niſi priùs in ea lauaretur: ita nullus eſt dignus offerri Domino ſpiritualiter, niſi priùs ſit lotus per pœnitentiam. Hoc ſignificatum eſt per mare, ſiue labium æneum, quod idem eſt: *Exod.* 30. c. Facies labium æneum cum baſi ſua ad lauandum, poneſque illud inter tabernaculum teſtimonij, & altare, & miſſa aqua lauabunt in eo Aaron, & filij eius manus ſuas, ac pedes. Quod poteſt exponi de pœnitentia, quæ dicitur mare pro amaritudine contritionis, labium pro confeſſione. Dicitur etiam æneum pro conſtantia, & fortitudine in labore ſatisfactionis. Baſis eſt reſtitutio. Labium ergo cum baſi eſt pœnitentia cum reſtitutione: quia aliter non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Illud labium ponitur inter tabernaculum, & altare. Altare eſt Eccleſia militans, in qua debemus nos offerre Deo, priùs lotos per pœnitentiam. *Romanor.* 12. a. Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, &c. Tabernaculum eſt vita æterna, ſiue cœleſtis patria, quod nequaquam transferri poterit, vt dicitur *Iſa.* 33. d. Qui ergò à militante Eccleſia volunt ire ad triumphantem, oportet, quòd per mediam tranſeant pœnitentiam. Hæc enim eſt via. Vnde *Matth.* 3. a. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Aqua ponitur in labio, quando pœnitentia fit cum lachrymis, vel cum gratia. Tunc Aaron, & filij debent lauare in eo manus, & pedes, id eſt, peccata operis, & affectionis per pœnitẽtiam diluere, maximè quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij, & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne fortè moriantur. Ideò dicit Sacerdos: Confiteor, antequam accedat ad altare. Ita & nos oblaturi, & reddituri Deo animas noſtras in morte, tanquam thymiama redolens ſuaue, debemus priùs animã à peccatis omnibus abluere. Item hæc piſcina ſignificata eſt per luterem, *tertio Regum ſeptimo.* d. Item *Eccleſ. cap.* 48. c. Ezechias muniuit ciuitatem ſuam, id eſt, Chriſtus Eccleſiam, & induxit in medium eius aquam doctrinæ, gratiæ, & lachrymarum, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum. Aqua quæ eſt in foſſa rupe, plus durat, & melior eſt: ſic donum lachrymarum gratius eſt Deo, & placidius, & diutius durat in corde duro defoſſo clauis, & lancea, & Paſſionis Chriſti memoria. Hæc piſcina erat Ieroſolymis, quia tantùm in Eccleſia facta pœnitentia eſt fructuoſa, *Iob capitulo vigeſimooctauo.* a. Auro locus eſt, in quo conflatur. Locus eſt Eccleſia, aurum fidelis anima, conflatorium pœnitentia. Et nota, quòd piſcina aquã non habet à ſe, ſed à pluuia, & vt cadat pluuia, homo non poteſt facere, ſed tantùm à Domino impetrare, *Iacob. cap.* 5. d. Orauit Elias, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Sic pœnitens à ſe non habet aquam lachrymarum; ſed precibus poteſt impetrare, *Deuteronom.* 11. b. Terra, ad quam ingredieris poſſidendam, non eſt, ſicut terra Ægypti, de qua exiſti, vbi facto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ; ſed montuoſa eſt, & campeſtris de cœlo expectans pluuiam, quam Do[illegible] us t[illegible] tuus ſemper inuiſit. Aliqui dum ſunt in Ægypto vi[illegible]

a quòd nulli parcant. a Quæ,] scilicet, piscina [cognominatur Hebraicè Bethsaida,] Latinè domus venationis, vel domus frugum, vel pecudum, vt ea significatione vocabuli daretur intelligi ipsam pertinere ad ritum sacrificiorū. De omnibus enim illis tribus fiebant sacrificia; pecudes autē ibi lauabantur.

b Quinque porticus habens.] Porticus est propriè vmbraculum, quod paratur residentibus iuxta domum, vbi communitas populi congregatur, sicut iuxta Ecclesiam, vel palatium, siue cōsistoriorum. Et hic similiter ista piscina propter virtutem curandi, quam habuit in descensu Angeli, & propter ritum sacrificiorum, quorum vtrunque communitatem populi tangebat, habebat porticus, in qua defensi ab æstu, & pluuia aduenientes discumberent. Et nota, quòd tres erant piscinæ in Ierusalem. Vna, quæ dicitur superior, quæ erat extra Ierusalem, quæ dicitur exterior, siue superior, in quam defluebat aqua pluuialis descendēs in campo. Alia, quæ dicitur inferior, quæ erat inter septa ciuitatis, in quam defluebat exterior, & etiā aqua descendens in ciuitate. Tertia erat circa templum, de qua hic loquitur: in quam defluebat pluuia ibidem descendens: Propter montuositatem enim terræ, & petrositatem erat penuria aquæ ibi, & ideò oportebat multiplicari piscinas.

quæ a cognominatur Hebraicè Bethsaida, b quinque porticus habens. In his iacebat d multitudo magna e languentium, f cæcorum, g claudorum, h aridorum, i expectantium aquæ motum.

c In his iacebat.] Verbum iacendi notat mansionem, quia non omnes iacebant; qui enim poterant, probabile est, quòd sedebant, vel stabant, parati semper ad descensum: Multitudo magna languentium. Et ne putetur, quòd piscina tātùm erat ordinata ad curam vnius infirmitatis, sicut sunt balnea naturalia, subdit.

f Cæcorum,] quibus nulla est sanitas naturalis, quia à priuatione ad habitum, vbi destructa est potentia recipiendi, non est regressio cursu naturæ.

g Claudorum] qui vitiata, siue distorta habebant membra.

h Aridorum,] quibus in musculis membrorum non tātùm est obstructus meatus spiritus; sed etiam meatus nutrimenti. Et posuit ista, quia in omnibus nulla est cura naturalis.

i Expectantium aquæ motum.] Hoc enim erat signum, quòd collata erat virtus tunc sanandi vnum. Motus autem aquæ accipitur pro motu cum strepitu magno, ita vt omnes infirmi perpenderent, etiam cæci, qui videre non poterant. *Chrys.* Claudi illum motum videre poterant; sed cæci quomodo sciebant? Fortassis à tumultu. Ne autem putaretur, quòd aqua piscinæ hanc virtutis habuerit per se, subdit:

A Angelus

Moralis. * multas habent lachrymas, maximè quando iacitur semen in eis ad fructificandum quasi in hortuio, id est, quando eis prædicatur. In prædicationibus enim plorant, quando volunt, sed quando conuersi sunt perfectè, & fiunt montuosi per opera contemplatiuæ, & campestres per opera actiuæ: tunc aquam lachrymarum non habent ad libitum, sed oratione impetrāt. Et hæc est vera gratia, *Iob.* 38.c. Quis est pluuiæ pater, vel quis genuit stillas roris? Item notandùm, quod piscina dicta est per Antiphrasin, quia piscibus caret: sic pœnitentia curiosos, & auaros non continet, quia omni curiositate carere debet: Contra quosdam, qui in pœnitentia nimis sunt curiosi, facientes peccata, vbi non sunt. Vnde non habent piscinam, sed stagnum: & ideò timendum est eis, ne immundos pisces, id est, curiositatem malam & immundam habeant. Et nota, quòd pisces, nunquam offerebantur Domino, licet aliquis esset mundus. Et hoc, quia licet sit bona curiositas aliquando, citò tamen potest degenerare in prauam.

a Quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida.] Græcè dicebatur probatica, quod interpretatur pecualis, sed Hebraicè dicebatur Bethsaida, quod interpretatur domus frugum. Per Græcos, qui Gentiles erant, peccatores intelligūtur, qui pœnitentiam reputant pecualem, id est, stultitiam; sed Iudæi veri confitentes Deum, & peccata sua: siue Hebræi, qui non habent manentem ciuitatem, vt dicitur *Hebr.* 13.c. pœnitentiam vocant domum frugum, ex quibus viuet homo in futuro: Hoc est, quod dicitur. 1. *Cor.* 1.c. verbum Crucis pereuntibus quidem stultitia est; his autem, qui salui fiunt, id est, nobis virtus Dei est.

b Quinque porticus habens.] Hæc sunt quinque, per quorum recognitionem debet peccator aggredi pœnitentiam. Primum est, quia pœnitentia omnia ablata restituit, *Gen.* 40.e. Tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum. Tres dies, tres partes pœnitentiæ, cōtritio, confessio, satisfactio. Pharao Deus Pater. Pincerna in carcere, peccator in peccandi consuetudine. Hunc ergo restituit Dominus in statum gratiæ. Vnde *Luc.* 15.c. Citò proferte stolam, & induite illum, & date annulum in manu eius, & calceamenta in pedes eius, *Psal.* 34. Domine, quando respicies, restitue animam meam, &c. Secunda porticus est cogitatio, quòd post mortem non est locus pœnitendi. *Eccles.* 9.e. Quodcunque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quò tu properas. *Infrà* 9.a. Operamini, dum dies est: quia veniet nox, in qua non licet operari. Tunc mali pœnitebunt, sed pœnitentia eorum non habebit fructum. Erunt enim, sicut arbores autumnales, bis mortuæ, quæ in autumno florent, sed nunquam faciunt fructum, *Sap.* 5.a. Gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Hi sunt, quos aliquādo habuimus in derisum, &c. Tertia porticus est cogitatio, quòd nisi pœnituerit in præsenti, pœnas exoluet æternas in futuro pro omnibus peccatis. *Hebr.* 10.f. Horrendū est incidere in manus Dei viuentis, *Sap.* 6.a. Horrendè & citò apparebit vobis. Tunc respondere non poterimus vnum pro mille, sicut dicitur *Iob* 9.a. Verè scio, quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo comparatus cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Ideò bonum est hic pacem cum Deo facere: quia non poterimus cum eo in iudicio contendere. *Luc.* 14.g. Quis Rex iturus committere bellum contra aliū Regem, non priùs sedens cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se, alioquin illo à longè adhuc agente legationem mittens, cogitat quæ pacis sunt, id est, pœnitentia, quæ reformat pacem inter Deum, & peccatorem. Quarta porticus est cogitatio, quòd fructuosius est, & leuius agere pœnitentiam statim, quàm in fine vitæ, vel quàm in purgatorio. Vnde *Ezech.* 4 b. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi. Repetitio confirmatio est, *Eccl.* 5.b non tardes cōuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, quia subitò veniet ira illius, & disperdet te. Quinta porticus est cogitatio, quòd pœnitentia prolongat vitam temporalem, quam continuatio peccati abbreuiat. Vnde *Psalm.* 54. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Et *Iob* 15.d. Antequam impleantur dies eius, peribit, & ramus eius arescet. Sed econtra per pœnitentiam prolongantur, *Isa.* 38.a. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas: ecce ego adijciam super dies tuos annos quindecim, *Psalm.* 60. Dies super dies Regis adijcies, &c. Qui ista verè consideraret, libenter ingrederetur piscinam pœnitentiæ. Sed in his iacent quidam pigritantes, scil. & timentes conuerti ad Dominum, qui cogitant de pœnitendo; sed tamen differunt, secundùm illud *Isa.* 37.a. Venerunt filij vsque ad partum: & virtus non est pariendi. Vnde dicitur hic.

Iudæ.1.d. (margin, beside "operari. Tunc mali pœnitebunt")

c In his iacebat] id est, pigritabatur.

d Multitudo magna,] quia pigrorum, & stultorum infinitus est numerus, vt dicitur *Eccles.* 1.d.

e Languentium,] per torporem, & ignauiam, *Eccles.* 10.b. Languor prolixior grauat Medicum.

f Cæcorum,] per ignorantiam, *Isa. cap.* 56. Speculatores tui cæci omnes, *Isa. cap.* 42. d. Quis cæcus, nisi seruus meus?

g Claudorum,] per vacillationem, & titubationem. Faciam, non faciam, dicit piger. Vnde *Prouer.* 13.a. Vult, & non vult piger, *Iacob.* 1.b. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. Quia claudicat. 3. *Reg.* 18.d. Vsquequo claudicatis, &c.

h Aridorum,] per cordis duritiam, quando indeuoti sunt, & incompatientes ad opera misericordiæ.

i Expectantium aquæ motum,] quia ipsi volunt, quòd gratia cogat eos, & moueat sine suo conamine. Sed dicit *Augustinus*: Qui creauit te sine te, non te iustificat sine te. Tales sunt pigri, & procrastinantes, qui iacent in torpore. Contra quos dicitur, *Ecclesiast.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet. Hi significantur 1. *Regum cap.* 29. a. P r

Eliam

A Angelus autem Domini, &c.] Antequam hoc bene intelligatur, necesse est quædam dubia supponere. Et primum dubium est, vnde venerit vis curatiua ipsi piscinæ ad descensum Angeli, & quando habuerit principium. Secundò dubitatur, an fuerit omnium membrorum cura in illa, vt etiam includantur mortui, & etiam hi, qui defectum materiæ habebant in membris, sicut cæci, qui orbi, vel orbati dicuntur, & manci, & loripedes, & huiusmodi. Tertiò quæritur, an cura illa fuerit ratione alicuius existentis in aqua, vel ratione Angeli descendentis. Quartò, quæ fuerit necessitas conuenientiæ, quòd istud fuerit in Ierusalem tempore Incarnationis, & non antè. Quintò, quem ordinem habeat ad miraculum, quòd hic recitatur, cura, quæ exhibebatur in piscina. In solutione autem omnium horum procedam coniiciendo magis, quàm asserendo. Ad primum ergò dicendum, quòd via curatiua morborum spiritualium collata est aquæ in Baptismo Christi: & hoc in coniunctione ad virtutem nominis ipsius Trinitatis, secundùm formam Baptismi, ad quem Baptismum assuefecit Baptismus Ioannis ex parte conuenientiæ in materia, & etiam in quadam forma. Tradebatur enim in nomine venturi, quæ forma ordinatur ad illam, quæ fuit post Resurrectionē, qua baptizabatur in nomine Christi. Et hoc vlterius ordinem habet ad hanc. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, secundùm quod probat *Ambrosius*. Quia igitur aqua vim curatiuam in potentia accepit in Baptismo Christi, sed oportet adhuc adduci homines à legalibus ad illum: puto, quia sicut incepit illa manuductio, quæ fuit per Ioannem circa tempus, quo Christus debuit baptizari: ita incepit alia manuductio ex parte effectus Baptismi in tempore, quo Christus baptizatus est. Et sicut ibi notatur ordo quidam formæ ad formam in eadē materia: ita hic notatur ordo effectus ad effectū in materia trāseunte ab vmbra ad veritatem. Vnde cum in Baptismo Christi notetur effectus curationis animarum, cui subest effectus curationis corporum tanquam minoris potentiæ existens: ita materiæ transeuntis ab vmbra ad veritatem est effectus curandi corpora: materiæ autem eiusdem existentis sub veritate est effectus curandi spiritum. Et sicut materia sub veritate non habet actum curationis, nisi inuocata virtute increata, & operatione illius: ita consequebatur, vt materia transiens ab vmbra fieret in actu curationis per virtutē substantiæ, quæ immediatè supponitur substantiæ increatæ, & ita per descēsum Angeli. Et quòd ita sit, probabiliter videtur ex hoc, quòd hoc nō fiebat in qualibet aqua, sed in illa, quæ vmbræ seruiebat, scilicet sacrificiis, vndè enim dicitur piscina probatica. Hoc etiam accipitur ex verbis *Chrysostomi in homil. 36.* vbi sic dicit: Primum quidem inquinamenta corporum, deinde & infirmitates diuersas per aquam facit solui. Volens enim nos Deus propiùs ducere Baptismatis dono, non adhuc inquinamenta simpliciter soluit, sed & ægritudines sanat. Propiores enim veritati imagines, & in Baptismate, & in Passione, & in aliis magis antiquis manuducere possunt. Sicut enim, qui prope Regem, his, qui à longe armigeris, sunt clariores: ita vtique, & in typis fit, & sanatiuam imponebat virtutem: vt discant Iudæi, quoniam multò magis Angelorum Dominator omnes ægritudines animæ sanare potest. Sed sicut hoc non simpliciter sanabat aquarum natura, verè enim vtique semper hoc fieret, sed in Angeli descensione: ita & in nobis non simpliciter aqua operatur, sed cùm spiritus acceperit gratiam. Ex hoc patet ferè totum, quod dixi. Conueniens enim fuit, vt esset transitus à virtute mundante sordes æstimatas, quæ non veræ erant, sicut tactus morticini ad virtutem mundantem ægritudines, & deinde ad virtutem mundantem peccata. Notandum autem, quòd sicut dicit *Magister in historiis*, de hac motione aquæ, quando inceperit, determinare incertum est; sed probabile est, quòd proximo ante aduentum Domini, siue circa aduentum, fortè circa tempora Machabæorum. Nam si antè fuisset factum, non ita esset in præcedentibus historiis prætermissum. Et fuit hoc apertum signum de aduentu Christi. Sicut enim quædam proxima signa præcedēt secundum aduentum Christi: ita & quædam præcesserunt primum. Et vide, quia non erat hora descensus Angeli in piscinam determinata, alioquin non iacerent languidi in porticibus, nec venirent, nisi circa horam determinatam.

> *a* Angelus autem Domini *b* descendebat secundùm *c* tempus in piscinam.

Tradunt autem quidam, sed non est autenticum, quòd Regina Saba vidit in spiritu in domo Nechota, id est, pigmentaria, lignum quoddam, & nunciauit Salomoni, cùm iam recessisset ab eo, quia præsentialiter ei dicere timuit, se vidisse quoddam lignum in domo saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro quo occiso perirent Iudæi, & perderent locum, & Gentem: Et certis indiciis indicauit illud Regi. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultauit illud, vbi facta est postmodum piscina. Appropinquante autem tempore Christi, supernatauit lignū, quasi prænuncians Christum, & exinde cœpit motio prædicta, vt dicunt. Ad secundum potest dici secundum quosdam, quòd non fuit omnium, sed illorum tantùm, qui sine opere creationis perfici poterant. (Textus autem videtur dicere contrarium, quia, scilicet, sanus fiebat primus à quacunque detineretur infirmitate. Et textus dicit, quòd ibi iacebant cæci. Item dicit *Chrysost.* Et ibi sanabantur claudi, & trūcati) In illis enim est quasi motus de subiectio ad subiectum virtute fortiori, quàm sit virtus naturæ: In illis autē, in quibus est creatio, sicut in orbatis, & mancis, vbi necesse est producere materiam de nihilo: & in mortuis, vbi est destructio complexionis, omninò oportet operari virtutem infinitam, qualis fuit virtus Christi: ibi enim est quasi motus de non ente simpliciter ad entitatem: quæ (cum distent infinita distantia, necesse est, quòd virtute infinita producantur. Talis autem non fuit virtus aquæ ad descensum Angeli, eo quòd ipsa ordinabatur ad fortiorem, sicut patet ex dictis. Et ex hoc etiam soluitur ad tertium, quia virtus fuit in aqua ratione contactus ad carnem Christi cum descensu Angeli, vt tradunt quidam. *Chrys.* tamen non dicit, nec alij Sancti, quòd illa aqua haberet virtutem aliquam ex cōtactu carnis Christi, nec ego credo; sed sicut *Chrys.* Angelus descendens turbabat aquam, & vim sanatiuam imponebat aquæ, nec simpliciter sanabat aquarum natura: quia tūc semper hoc fieret; sed in Angeli descensione. Vnde potest dici, quòd in aqua erat quædam potentia sanatiua materialis, & passiua; in Angelo autem quasi actiua, & completiua. Illam autem virtutem materialem habebat aqua à voluntate diuina, siue à contactu carnis Christi, siue à contactu ligni Dominici, nescio, Deus scit: quia non est scriptum, nec esset bonum somniare aliquid nouum. Quare autem vnus tātùm sanabatur, hæc est ratio secundùm *Aug.* vt vnitas fidei & Baptismi commendetur, in cuius figura præcessit hæc piscina. Ad quartum patet solutio per auctoritatem *Chrysost.* Potest etiam dici, quòd natura nostra secundum corpus in defectus corporales, & mortem inciderat per Adam, & facta est passibilis ad claudicationem, & cæcitatem, & alias prauitates membrorum; Christus autem Reparator naturæ vniuersaliter omnes defectus curauit, & hanc potentiam vniuersalis curationis ostendit in miraculis, quæ fecit. Consequebatur ergò, vt esset potentia particularis curationis, quæ introduceret vniuersalem, & hæc fuit in piscina tempore Incarnationis. Ad quintum dicendum est eodem modo, quòd Christus iuxta piscinam voluit curare, vt ostenderet virtutem curandi omnem morbum, & spiritualem, & corporalem esse in seipso introductam, cuius typus immediatus præcessisset in motu piscinæ ab Angelo. His habitis facilis est litera. Dicit enim.

a Angelus autem Domini,] reducens ad actum potentiam piscinæ.

b Descendebat,] de cœlo assumpto corpore, quo commotionem illam peragebat.

c Secundùm tempus in piscinam] quia particularis fuit curatio: Et, secundùm tempus, quia non semper; & secundùm ægritudines quia nō omnes curabat, vt videtur: & secundū personas, quia non omnes, qui descendebant, curabantur.

A Si verò *Moralit.*

* Eliam, qui proiecit se, & obdormiuit sub vmbra Iuniperi. Per Iuniperum enim significatur caro, siue corpus nostrum, sub cuius vmbra pigritamur. Sed Angelus, id est, gratia excitat nos, & inuitat ad manducandum panem subcinericium i. ad pœnitentiam, in cuius fortitudinem debemus ire vsque ad montem Dei Oreb i. vsque ad mensam æternam. Sed statim iterum obdormiuit. Sic multi, qui in Quadragesima pœnituerūt, statim in Pascha iterum in morte peccati obdormiunt.

a Angelus autem Domini secundum tempus descendebat, &c] Hæc est gratia, quæ informat pœnitentem, quæ dicitur secundum tempus descendere indeterminatè.

* quia

Si verò qværitur, quo tempore deſcendit? Dicimus, qoòd incertom erat de deſcenſu Angeli, & moru aqnæ. Quod inde perpenditur, quia languidi ſemper erant ibi, qui ad certam hora:n conuenireot tantùm, ſi ſcirent.

a Et mouebatur aqua] commotione ſonora ab omnibus perceptibili.

a & mouebatur aqua. b Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, c ſanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate. d Erat autẽ ibi e quidã homo f triginta, & octo annos habens in infirmitate ſua. g Hunc cùm vidiſſet Ieſus iacentem, h & cognouiſſet, quia i iam multum tempus haberet, dicit k ei: Vis l ſanus fieri? m Reſpondit ei languidus: n Domine, hominem non habeo, vt o cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam. p Dum venio n. ego, q alius antè me deſcendit.

b Et qui prior, &c. aquæ] ſactam per Angelum. c Sanus fiebat, à quacũq; &c.] ſed quare potiùs ſanabatur prior quàm poſterior? Puto, quòd typus veritati oon tantùm in facto debet reſpondere, ſed etiam in diſpoſitiooibus. Vnde cùm prioritatis deſcenſus notet ſperationem, & aniditatem ſanitatis, & certitudinem fidei de ſanitate io deſcendente: hæc reſpondent fidei ſanitatis, & deſiderio ſpirituali in adulto veniente in Baptiſmum, ſine quibus ſanitatem non conſequitur baptizatus. Sequitur.

d Erat autem, &c.] Ex prædictis patet ordo hnius ad præcedens, quia præcedens fuit introductiuum buius, tanqoam typus vicinus. Vnde dicit [erat autem ibi,] ſcilicet, in vno porticu piſcinæ.

e Quidam homo] non ponit nomen eius, vt innuat humilitatem eius, & paupertatem.

f Triginta, & octo annos habens in ioſirmitate ſua,] Ecce deſcribit eum à patientia in loogitudine infirmitatis. Et hæc omoia faciebant eum approximare ſaluti, quæ eſt per Chriſtum.

g Hunc cùm vidiſſet Ieſus iacentem.] Viſio hic compaſſionem notat ex conſideratis circumſtantiis infirmitatis & patientia ægroti.

h Et cognouiſſet] cognitione illa, quæ naſcitur ex ſenſibus via experientiæ.

i Quia iam multum tempus haberet,] in infirmitate, nec præteritorum aduerſitas ad impatientiam frangeret, nec futurorum incertitudo eum faceret deſperare de ſalute, ſed cum patientia expectaret.

K Dicit ei,] oon ignorans, ſed vt etiam manſuetudo infirioitatis in molli reſponſione appareat, & vt etiam ipſe ægrotus magis familiaris Chriſto fiat, & ſic citiùs credat, vnde quæſtio eſt quaſi via ad fidem per familiaritatem, & ideò dicit.

l Vis ſanos fieri?] Non dicit, vis, te curabo, qoia oihil magnum adhuc de Chriſto ſuſpicabatur; ſed in vniuerſali erigit eom ad fidem, & ſpem ſalotis. Quod & ille percipiens, non qoicquam æſtimat de ſalute, quæ eſt per Chriſtum; ſed de ea, quæ eſt de piſcina, ait. n Doioine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me io piſcinam.] q. d. vellem vtique ſaous eſſe, ſed indigentia miniſtri, & defectus propriarum virium impediunt me à ſalute. Et primum ſ. indigentia miniſtri notatur per verba, quæ dicta ſunt. Secundum per hoc, quod ſequitur, [Dum venio enim ego, alius ante me deſcendit,] Et nota, quanta deuotione captus eſt ad benignitatem ſermonis Chriſti. Statim enim eum honorans Dominum dicit, quem etiam, vt ad compaſſionem △ moueat, inducit

Moralit. * Quia non ſemper datur, & quando datur, datur occultè. *Iob* 9. b. Si venerit ad me, non videbo eum. *Eccleſ.* 9. a. Neſcit homo, vtrum ſit dignus amore, vel odio.

a Et mouebatur aqna,] Angelus mooet aquam, quando gratia compellit exire lacrymas, & mouet, & excitar in homine deuotionem. Sicut enim lotrices qoando benè volunt lauare pannos, mooent aquam, & pannos reuoluunt per eã: ita gratia facit, qoæ eſt optima lotrix. *Iudic.* 2. a. Cùm loqueretur Angelus Domini ad filios Iſraël, eleuauerũt vocem ſuam, & fleuerunt. Ecce motio aquæ. Et ſunt ibi qoinque, quæ Angelus eis improperat. Primum eſt, à quibus, & quantis malis eos Dominus liberauit, qnoniam à ſeruitute Ægypti. Secundom quæ bona eis tribuerit. Tertium oſtenſio eorum ingratitudinis, quia poſt tot beneficia non cuſtodierunt eius mandata. Qoartum offenſio Domini, eo quòd adorauerunt idola. Qointom eſt comminatio pœnæ æternæ, qnam meruerunt. Per hæc quinque mouetur aqua, & lauatur, & ſanatur anima. Sequitur.

b Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem,

&c. fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate.] Qoi volt ſaoari, oportet, quòd poſt motionem aquæ deſcendat in piſcinam, id eſt, quòd poſt deuotionem, & lacrymarum effuſionem magis, quàm antè ſe humiliet ad pœnitentiam. Non enim ille ſanatur, qni de gratia data, vel de dono gratiarum ſuperbit; ſed qui ſe homiliat, vt cũ conſummauerit homo, tunc incipiat. *Eccleſ.* 18. a. Et cùm omnia benè fecerimus, dicamus: ſerui inutiles ſumos: *Luc.* 17. c. Item *Eccleſ.* 1. b. Omnia flumina intrant mare, id eſt, gratiæ ad cor humile: & mare non redundat per oſtentationem, & iactantiam. Et nota, quòd qoi prior deſcẽdit, ille ſanatur: quia qui magis ſe humiliat, ille magis exaltatur. Item in hoc, quòd vnus, & primus ſanatur, commendantur nobis duo in pœnitentia, ſtrenuitas, & vnitas; vt homo ſit ſtrenuus io ſe, & velox, & vnus, id eſt, concors ad alios. De primo dicitur *Eccleſ.* 31. c. In omnibus operibus tuis eſto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi. De ſecundo *Act.* 4. ſ. Multitudinis credẽtium erat cor vnum, &c. Item 1. *Cor.* 9. d. Vnus accipit brauium. Sequitur: d Erat autem ibi qoidam homo triginta & octo annos habens in infirmitate ſua,] id eſt, duo minus de qoadraginta, qui numerus conſtat de quater decem, & ſignificat perſectionem operum in decem præceptis legis, & quatuor Euangeliis. A quo duos minus habet, qui charitate Dei, & proximi caret. Et ita ſecundum *Auguſt.* ille languidus ſignificat quemlibet peccatorem: Specialiter tamen ſignificat inueteratum in peccatis. De talibus enim profnodis peccatoribus ſanat Dominus aliqoando, & ad pœnitentiam vocat. Vnde *Pſalm.* 67. Dixit Dominus ex Baſan conuertam, &c. Vnde ſequitur: g Hunc cùm vidiſſet Ieſus iacentem,] id eſt, pigritantem, oculo miſericordiæ ad ſanandum. h Et cooouiſſet, qnia iam multum tẽpus haberet.] Dominus enim reſpicit ad gratiam, licet ſciat, quòd homo ſit inueteratus in culpa. *Pſal.* 6. Inueteraoi ioter omnes inimicos meos. K Dicit ei: vis ſanus fieri?] Reqoirit Dominus voluntatem hominis: quia ooo iuſtificat inuitum: oon vult enim Deus coacta ſeruitia. *Eccleſ.* 15. d. Ante hominem vita, & mors: bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Et nota, qnòd Deus primò requirit ab homioe, vtrũ velit ſaoari, vt ſic hominem accendat ad amorem ſanitatis. Et in hoc oſtendit abnndantiam ſuæ charitatis, & benignitatis: Sicut dicit *Dionyſius*. Benigniſſimus Ieſus primus eſt in acceſſu, & vltimus in receſſu. In nobis ergo eſt, ſi volumus recipere eius ſalutem, quæ præſto eſt, & quam offert Deus. 1. *Pet.* 1. c. Sperate in eam, quæ vobis offertur gratiam. Ideò dicitur *Ezech.* 18. g. Quare moriemini, domus Iſraël, quaſi ex quo præſto eſt vita, & Deus non vult vos mori etiam inueteratos io peccatis; ſed adhuc expectat, & ad pœnitentiam vocat. *Iſa.* 30. d. Propterea expectat Dominus, vt miſereatur veſtri. *Baruch.* 3. b. Quid eſt, Iſraël, quòd in terra inimicorum es? quaſi dicat, quare ibi moratis, ex quo Deus paratus eſt eripere? inueteraſti io terra aliena, coinqoioatus es cum mortuis: deputatus es cum deſcendentibus in infernum. Et licet Dominus inſtet nos de ſalute rogando; tamen nos reſpondemns ei nos excuſando: Vnde ſeqnitur:

M Reſpondit ei languidus, Domine, hominem non habeo.] Ita reſpondet peccator, Doctorem, vel Confeſſorem oon habeo.

o Vt cùm torbata fuerit aqoa, mittat me in piſcinam.] Aliqnando enim cootingit, qoòd ad motum alicuius gratiæ, homo turbatur in corde, & ſi haberet hominem, i. rationabilem, & manſuetum exhortatorem, deſcenderet io piſcinam pœnitẽtiæ, & ſanaretur ab ioſirmitate culpæ. Vnde patet, qoòd multi pereunt præ defectu boni Doctoris. *Zachar.* 10. a. Idcirco abducti ſunt, quaſi grex affligentur: quia non eſt paſtor eis. Item *Zach.* 13. d. Percute paſtorem, & diſpergentur oues. *Ierem.* 51. c. Collidam in te paſtorem, & gregem eius. Seqnitur: p Dum venio enim ego] i. dum ad gratiam me præparo, licet exiliter & pigrè, non habens doctorem. q Alius ante me deſcendit,] qui, ſcil. habet inſtructorem, id eſt, ad pœnitentiam ſe humiliat per alterius admonitionem. Vel poteſt eſſe verbum illorum, qui cõqueruntur

moueat, inducit duplicem ſuam Indigentiam, quæ prætacta eſt. Chriſtus autem oſtendens, quia non iam locum habet ſalus particularis in Typo; ſed ipſe fons ſalutis, & veritatis acceſſit. *a* Dicit ei, &c. Et ambula] & primum quidem

Mat. 9. a. Marc. 2. b. Luc. 5. c.

Chryſ. Nõ ſolùm ſanat, ſed & lectũ leuare iubet, vt & quod fiebat, credibile faceret miraculũ, & nullius æſtimet imaginationẽ, i. phãtaſiã eſſe id, quod factũ eſt. Neq; n. vtique niſi certiſſimè, & vehemẽter ei compacta eſſent mẽbra lectulum ferre poſſet. Facit autẽ hoc, vt obſtruat ora detrahentiũ miraculo. Sicut *inf.* 6. b. de panibus facit multas reliquias paniũ, ne dicatur fuiſſe phantaſticum miraculũ. Item *Mat.* 8. a. vade, oſtende te Sacerdoti. Item *ſuprà* 2. b. ferte Architriclino, &c.

in facilitate præcepti notatur infinitas virtutis in curãte. Et hoc notat *Chryſ.* in his verbis. Non Angelus eſt, qui turbat; ſed Angelorum Dominator, qui omnia operatur. Non eſt nunc dicere. Laborantem hominem non habeo: non eſt dicere, in quo venio deſcẽdere, alius ante me deſcẽdit. Et ſicut ſolares radij vnãquamq; illuminant diẽ, & non conſumuntur, nec à multa largitione minor eius fit lux: ita & multò magis ſpiritus actio in nullo minuitur à multitudine eorum, qui potiũtur ea. Infinitas autem virtutis ſignum infallibile eſt ſubſtantiæ diuinæ. Itẽ notatur, quòd ipſe eſt, qui cũ Patre & Spiritu sãcto à ſæculis omnia dixit, & facta ſunt, cuius verbo tã facilè cuncta obediunt. Hæc duo igitur vidẽtur notari in his verbis inquantum proferuntur à Chriſto, & ex modo proferendi. Tria verò notantur in ipſis, inquantum comparantur ad ægrotum iſtum. Primum eſt reſtitutio ſanitatis integræ, quod notatur, ibi: [Surge, &c.] Secundum eſt conteſtatio virium in poteſtate, quod notatur, ibi: [Tolle grabatum] Per hoc enim examinata, & conteſtata eſt tanta eſſe virtus, quæ ſufficiebat ad magnitudinem operis tanti: quæ virtus, ſic perfecta propriè poteſtas dicit. Grabatum eſt lectus tantùm habens ceruical ad reclinationem capitis. Et dicitur à graba, quod eſt caput. Tertium eſt ordinatio virtutis ſuper harmoniam membrorum, quod notatur ibi, [& ambula] Hæc enim tria exiguntur ad perfectam ſanitatem, & non plura. Primum, vt virtutem habeat. Secundum, vt ſit virtus confirmata, & perfecta. Tertium, vt corpus debite moueat in organis. Et his tribus reſpondent tria ſequẽtis per executionem operis, [& ſtatim ſanus factus eſt homo] ecce primum [& ſuſtulit grabatum ſuum] ecce ſecundũ [& ambulabat] ecce tertium. Sed incidit dubium, quare Chriſtus, non ab ipſo requirit fidem, ſicut conſueuit à quibuſdam aliis? Secundò, an iſte ſit paraliticus, de quo agitur *Matth.* 9. a. Tertiò, quare Dominus voluit in Sabbato curare eum, & etiam præcipere portare lectum, cùm Sabbatum per hoc violaretur, & Iudæi turbarentur contra eum. Ad primum reſpondet *Chryſ.* quòd ab iſto fidem non quærit, quia nihil magnum adhuc de eo audierat, vnde ad credendum induceretur. Ad ſecundum benè dicit *Chryſ.* quòd à multis perpenditur, quod non eſt idem, quæ ego relinquo lectori conſideranda ex diſpoſitionibus, & hiſtoria illius, & iſtius, quia facile eſt. Ad tertium dicendum eſt, quòd ſicut patet ex prædictis, iſtud miraculum fuit continuatio veritatis ad typum maiorem. Maior enim fuit typus, qui ægritudines corporales curabat, quàm ille, qui putatas ſoluebat tantùm immunditias. Cùm igitur iſte dignior typus ſua veritate ſit impletus, conſequenter debebat etiam tranſitus legis in cæremonialibus oſtendi, per veritatem Chriſtum, qui apparuit. Hic autem tranſitus maximè attenditur in Sabbati violatione. Iudæi enim obſeruabant Sabbatum tanquam vnum de eminentiſſimis legis. Et ideò ſequitur.

h Erat autem, &c.] cùm curauit, & quando lectum portari

Moralit. * de Confeſſoribus, qui alios recipiunt, & ſe repellunt, vel aliter, ſignificantur hic quidam, qui aliis multis intrantibus religionem retardantur præ multitudine, quia vellent ſingulares videri in ſuo facto. Sequitur.

a Dicit ei Ieſus, ſurge, tolle grabatum tuum, & ambula.] Aliquando vbi homo deeſt, vel vbi non poteſt, Deus ſupplet. Vnde & hic ſanat iſtum. Sed notanda ſunt tria, quæ dicit. *b* Surge] à peccatis recedendo. *c* Tolle grabatum tuum] delectationem peccati in onus pœnitentiæ apertè conuertendo. *d* Et ambula] ad anteriora per rectam intentionem ſe, & omnia opera ſua dirigendo. De primo dicitur *Ephes.* 5. d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, id eſt, recede à peccatis. *Geneſ.* 4. a. Alia litera. Peccaſti, quieſce. De

Dicit *a* ei Ieſus: *b* Surge, *c* tolle grabatũ tuũ, *d* & ambula. *e* Et ſtatim ſanus factus eſt homo, † *f* & ſuſtulit grabatũ ſuũ, & *g* ambulabat. *h* Erat autem Sabbatum in illa die.

ſecundo, ſcil. de onere dicitur *Eccleſ.* 33. d. Cibaria, & virga, & onus aſino; panis, & diſciplina, & opus ſeruo. De tertio, dicitur *Philip.* 3. c. Poſteriorum oblitus in anteriora me extendo, i. ad cæleſtia per rectam intentionem. Hæc tria ſimul habentur *Matth.* 9. a. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et in *Pſ.* 33. Declina à malo, ecce primum: & fac bonum, ecce ſecundum: & pro his duobus inquire pacem: & perſequere eam, pacem, ſ. æternitatis, ecce tertium, Item *Matth.* 16. d. Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, peccata abiiciendo: & tollat crucem ſuam, pœnitentiam aſſumendo: & ſequatur me, intentionẽ ad Deum dirigendo. Vel aliter per illa tria: [Surge, tolle, &c.] notãtur tria, ſtatus, onus, & progreſſus. Debet enim ſurgere, vt ſtet erectus in gratia per cõſtantiã, ne velit reſilire in illecebrã, ſecũdũ illud. 1. *Cor.* 10. c. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat, ne cadat. Debet eſſe oneratus per pœnitẽtiã. Debet progredi de opere in opus, de virtute in virtutẽ, donec perueniat ad cæleſtẽ patriã. Primũ, ſ. ſtatus reſpicit præſẽtia: ſecundum præterita, quia de præteritis agitur pœnitẽtia: tertiũ futura. Et notãdũ, quòd debemus ſurgere à terra proſperitatis, cui adhæremus per auaritiã, ſecũdũ illud *Pſ.* 43. Conglutinatus eſt in terra venter noſter. Et alibi *Pſ.* 118. Adhæſit pauimento anima mea. *Thren.* 2. c. Sederunt in terra, cõticuerunt ſenes filiæ Siõ. Item debemus ſurgere à cathedra prælationis, cui adhæremus per ambitionem, & ſuperbiam. *Pſal.* 93. Nũquid adhæret tibi ſedes iniquitatis? Item *Pſal.* Beatus vir, qui nõ abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum nõ ſtetit, &c. Item à lecto carnis, cui adhæremus per carnalẽ concupiſcentiã, ſicut puer matri adhæret per vmbilicũ. De hoc lecto dicitur hic: [Surge, tolle grabatum tuũ,] vel lectũ Sed differentia eſt: quia in lecto quieſcunt membra; in grabato caput. Vtrumq; ergo debemus tollere, & ab vtroq; ſurgere ſ. delectationes membrorum, & cordium, & vt opus vitemus, & cõſenſum. De hoc lecto dicitur *Amos* 6. b. Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Item 2. *Paral.* 16. d. dicitur de Aſa, quòd poſuerunt eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmẽtariorum, i. Dæmonum arte confecta. Item *Prouerb.* 7. c. dicit mulier fornicaria ad iuuenem: Intexui funibus lectum meum, i. voluptatibus ligantibus. *Iudic.* 16. b. Hi ſunt funes neruicij, quibus ligatur Samſon, primò quidem molles, ſed poſtea ſiccati fortiter ſtringũt *Iob* 10. b. Hi ſunt nerui teſticulorũ Leuiathan, qui ita ligant, vt non poſſit homo ſe ſoluere. Straui tapetibus ex Ægypto, i. diuerſis varietatibus vanitatum ipſa vincula decoraui l. luſibus, iocis, verbis, & huiuſmodi: quæ omnia ſunt de Ægypto, quia pertinet ad mœrorẽ: Iuxta illud. Væ vobis, qui nunc ridetis: quia lugebitis, & flebitis: *Luc.* 6. d. Dicit tamen, quia aſperſi non ſolùm lectum, ſed cubile myrrha, & aloẽ, i. diuerſis amaritudinibus, quæ quidem ſunt multæ in ipſis delectationibus, ſ. vigiliæ, labor, ſolicitudo, remorſus conſcientiæ in duplo quàm de gaudio: ideò ponit duo amara, tertium dulce, ſcilicet, cinnamomum. Veni ergò, inebriemur vberibus, &c. Verè maior pars mundi iacet in iſto lecto, intantum vt dicatur: Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo, id eſt, in lecto ſuo ſtercorato: *Ioël.* 1. d. *e* Et ſtatim ſanus factus eſt homo] à peccatis per contritionem. *Ierem.* 17. b. Sana me, Domine, & ſanabor. *f* Et ſuſtulit grabatum ſuum [per pœnitentiæ ſatisfactionem. *g* Et ambulabat] in anteriora ſe extendens per amorem cæleſtium *h* Erat autem Sabbatum in die illa.] In die gratiæ, cùm ſanatur homo, eſt Sabbatiſmus. In quo notantur tria. Primum eſt ſpes æternæ quietis, & quies pectoris: In Sabbato enim quieſcebant. *Iſaiæ vlt.* g. Erit Sabbatum ex Sabbato: quia quies æternitatis erit ex quiete pectoris. Hæc quies eſt in Chriſto, non in mundo, animæ, quæ priùs ſanata eſt à peccato, *infrà* 16. g. In me pacem; in mundo autem preſſuram habebitis. *Pſalm.* 114. Conuertere, anima mea, in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi Item in Sabbato notatur feſtiuitas, & iucunditas ſpiritualis, quæ ſequitur ex hoc, quòd anima fiduciam, & quandam ſecuritatem habet de peccatis remiſſis. *Prouerb.* 15. b. Secura mens quaſi iuge conuiuium. Tertium eſt immunitas debiti repetendi. In Sabbato enim non repetebantur debita; ita in die gratiæ, in qua ſanatur homo

* à culpa,

al. tille

esri præcepit. *a* Dicebant ergo, &c. fuerat.] Quia enim apertum erat miraculum de sanitate, & quia ipse tantùm verbis operatus fuerat sanitatem, audent forsitan Christo nihil dicere. Obstructa enim sunt eis ora veritate rei; sed ea inuidia conuertuntur ad paralyticum, & nullam mentionem facientes de beneficio, tantùm id, quod videbatur reprehensibile, prætendebant dicentes. *b* Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum,] Sed ipse paralyticus fortis factus in fide sanantis auctoritatem certissimè supponebat, & ideò quasi arguens Iudæos, quòd auderēt eū reprehendere, eo quòd obediret Christo præcipienti. *d* Respondit eis,] qui me sanum fecit, ille mihi dixit. [Tolle grabatum tuum, & ambula,] quasi dicat, insanitis. Tāta enim est potestas sanantis me, quòd omnia hæc, quę vos obseruatis, supergreditur, & non clauditur legis obseruantiis; sed & alios liberat à lege: & ideò solum dictum illius, scilicet, quia ipse dixit, est mihi ratio obediēdi. Nec quęro quicquam aliud: nec vobis obedio aliud suadentibus. Non puto, quòd quasi se excusans dixerit ista paralyticus, vt scilicet, intenderet culpam violationis Sabbati refundere in Christum; sed tamen ipsi Iudæi videntes, quòd alij obediens hæc faceret. *g* Interrogauerunt ergo eum, &c. & ambula?] Magna insania inuidiæ, lignitus habebant oculos, vt paralyticum sanum astare viderent; & tamen nihil dicentes de beneficio, sanantem tanquam purum hominem quærerent. *Chrysost.* Non dixerunt: Quis est, qui te sanum fecit; sed hoc bonum tacuerunt, quod eos torquebat: & eam, quæ æstimabatur, transgressionem in medium ducunt. Quis est, inquiunt, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula. Inuidorum est semper, quod malū æstimatur, propalare. Hoc enim dicunt non pro transgressione legis tristantes, sed sanatione paralytici inuidentes. *h* Is autem, &c. esset] Sed cùm dicatur in *Glossa super Matthæū*, quòd omnes, quos sanauit in corpore, sanauit & in anima. Et idem dicit *Chrysost.* qualiter dicit, quòd eum nesciebat, sine cuius fide sanari non poterat? Adhoc puto esse dicendum, quòd fides formata Indistincta sufficit ad iustificationem simplicium. Licet igitur crederet Incarnationem Filij Dei; non tamē oportebat, vt hunc, & nunc crederet esse Filiū incarnatum: & ideò nō obseruabat eum; sed tantùm sciuit ex beneficio, quòd virtute diuina supergrediebatur legalia. Et quia fortè aliquis crederet, quòd etiam præsentem non nosceret. Ideò subdit Euangelista. *i* Iesus autem declinauit à turba, &c. in loco,] vbi sanatus fuerat, propter spectaculum enim cōfluxerant ibi. Sed quare declinauit turbam? Respondens ad hoc *Chrysost.* assignat tres causas. Prima est, vt magis insuspicabile fieret miraculum, si eo absente diuulgaretur. Secunda est, vt minùs exasperarentur inuidia, cum non videntes, cui inuidebant. Sicut enim dicit *Chrysost.* & verum est, nouit visus solus eius, qui inuidia habetur, non paruam inuiden-

Ab aliis autem sanandis alibi fidem requirit, quia iam viderant signa, ideóq; non in initio signorum Matthæus inducit Christum dicentem, hoc .s. *Matth.* 9. d. Creditis, quia possum hoc facere; sed quādo iam multoa curauerat, tunc requirit. In *Matthæo* deniq;, & fidem huius paralytici potes videre. Audiens n. quoniā cum potestate, & iubendo diceret ei. Surge, tolle grabatum tuum, & ambula, non derisit, neq; dixit, quid hoc est; Angelus descendit, & turbat aquam, & vnum curat solū: Tu autē homo existēs in pręcepto nudo, & verbo speras magis Angelos posse: simul sunt hæc † & eleuatio, & derisio; sed horum nihil dixit, neque recogitauit; sed credidit, & fecit, quod iniunctum est ei, & sanatus est. Igitur mirabile quidē est hoc, quę autem post hoc, multò maiora erunt, insanientibus s. Iudæis & vndiq; instantibus, & accusantibus non solùm despicere insaniam eorum, sed etiam cum propalati one in medio theatro benefactorem, qui se sanum fecit, &c. prædicare, & inuerecundam obstruere linguā. Multæ ergo deinde fortitudinis esse dico hoc. Simul enim instantibus Iudæis, & dicentibus increpatiuè, & cum temeritate ei: Sabbatum est: non licet tibi tollere grabatum tuum. Audi, quid ait. Ille, qui fecit me sanum, ipse mihi dixit, &c. q.d. deliratis, & insanitis iubētea me eum, qui à longa ita & difficili me eripuit ægritudine, non æstimare Magistrum, neq; in omnibus suaderi, quæ iubeat.

†Elatio

tibus immittere scintillam. Tertia est, vt etiam ipsi Iudæi nolentes interim diuulgent miraculum, & attestentur veritati, an sit perfectè curatus, vel non. Libentiùs enim reprehendissent miraculum, quàm violationem Sabbati, si potuissent. Sed quia paralyticus ab infirmitate sanatus, non ingratus fuit de cætero, non ad abdita vadit, sed ad templum. Et ideò sequitur: *a* Postea

a Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat: *b* Sabbatum est: *c* non licet tibi tollere grabatum tuum. *d* Respondit eis: Qui me sanū fecit, *e* ille mihi dixit: *f* tolle grabatum tuum, & ambula. *g* Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: tolle grabatum tuū, & ambula? Is *h* autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. *i* Iesus autem de-

* à culpa, dimittitur etiam pœna æterna, & etiam aliquando temporalis tota. Moralit.

a Dicebant ergo Iudæi, illi, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.] Homo conuersus ad Deum, statim inuenit obstaculum. Ideò dicitur *Eccles.* 2. a. Fili, accedens ad seruitutem, &c. Statim insurgunt tentationes Dæmonum, quia Pharao contemptus surgit in scandala. Vel detractiones hominum, vel adulationes. Vnde hic Iudæi, qui interpretantur laudantes, significant adulatores, qui adulantur in aperto, & detrahunt in occulto, simul & adulatores, & detractores, vt dicit *Hieronymus*, ad modum scorpionum, qui blandiuntur, & pungunt. Isti Iudæi adulando dicunt alicui conuerso ad religionem, vel ad pœnitentiam, vel feruenti in operibus pœnitentiæ.

b Sabbatum est] dies remissionis est, dies otij, dies iucunditatis.

c Non licet tibi tollere grabatum tuum,] id est, non oportet te onerari ita operibus pœnitentiæ: Deus iam remisit omnia: non est ita durus: non delectatur in pœnis nostris. Et ita talibus verbis aliquando dissoluuntur manus bellatorum fortium. Contra quos dicitur *Isa.* 3. b. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. *Isaiæ* 35. b. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Item *Hebr.* 12. d. Remissas manus, & soluta genua erigite. Egestatem enim operata est manus remissa, vt dicitur *Prouerb.* 10. a. Vnde, & qui verè sanatus est, non consentit talibus persuasionibus blandis. Vnde sequitur:

d Respondit eis: qui me sanum fecit] Deus.

e Ille mihi dixit,] vel interiùs inspirando, vel exteriùs per vicarios suos docendo.

f Tolle grabatum tuum, & ambula,] id est, assiduus sis in onere pœnitentiæ, & semper ad meliora feruenter tende: Quia sicut dicit *Bernard.* in via virtutis non procedere, retrocedere est.

g Interrogauerunt ergo eum, quis est ille homo, qui dixit tibi: tolle grabatum tuum, & ambula?] Ita dicunt, quis est ille, qui iniunxit tibi, vel consuluit tantam pœnitentiam agere, & sic viuere, vel sic? Nec ego dico, quin discretione valdè sit moderanda pœnitentia, secundum illud *Roman.* 12. a. Rationabile obsequium vestrum: Sal enim ponitur in omni sacrificio, & cibus insipidus est sine eo: *Leuit.* 2. d. Sed hoc dico, contra quosdam eneruatores operum pœnitentiæ, qui statim Sabbatum, id est, otium arduæ contemplationis suadent, cùm magis expediret in principio studere ad vitam propriam considerandam, & deflendam. Item sunt quidam, qui ad studium vel lectionem omnino suadent, & opera pœnitentiæ negligunt, quod malum est maximè in nouitiis.

h Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset,] Nouiter enim conuersus parum scit de Iesu, & de his, quæ sunt suæ salutis; sed postmodum per experientiam discit: Quia qui non est expertus, quid scit? *Eccles.* 34. b.

i Iesus autem declinauit à turba constituta in loco.] Iesus, id est, salus recedit à turba, id est, à turbatis sollicitudine, & tumultu curarum: vel ab illis, qui sunt de turba illa malorum, quorum infinitus est numerus: *Ecclesiast.* 1. d. Accedit autem ad solitarios. Est autem triplex solitudo: Animi, eremi, & claustri. *Osea* 2. c. Adducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius. *Bernard.* Solus es, in quantacunque hominum conuerseris multitudine, tantùm si alienæ conuersationis non sis curiosus perscrutator, aut * temeratius

a Posteà inuenit eum Iesus in templo.] In quo duo notantur, scilicet, amor religionis, & orationis: & quia volebat inter multos prædicare gratiam Dei sibi factam. In templo enim multi confluebant: & etiam templum est locus religionis, & orationis. b Et dixit illi] non arguens eum de hoc, quod faciebat, sicut quidam putabat, scilicet, quòd accusaret Christum, sed expressiùs volebat sibi innotescere, & euidètius signum Deitatis ostendere per hoc, quod dicit. c Ecce] quasi omnibus patet, & contradici non potest. d Sanus factus es,] non virtute piscinæ, sed misericordia mea. e Iam noli peccare, &c.] de cætero. Et primum quidem in his verbis notatur duplex signum Deitatis Christi. Vnum, quia sciebat occultum, quod soli Deo possibile est scire, scilicet, infirmitatem illi accidisse ex peccatis. Aliud verò, quia causa non soluta impossibile est effectum destrui, ostendit quia & causam infirmitatis destruxerat, scilicet, peccatum, quod etiam testimonio Pharisæorum soli Deo est possibile. Item notatur in his verbis, quòd infirmitas sua licet esset pœna pro peccato; non tamen fuit sufficiens ad deletionem: & ideò necessarium habuit beneficium Christi. Item notatur, quòd pœna non infligitur pro peccato secundum tempus durationis ipsius peccati, nec etiam secundum tempus durationis ipsius voluntatis peccati: quia multi peccant proponentes pœnitere, licet hoc videantur dicere *sancti, Gregor. & Bernard.* sed secundum naturam ipsius peccati. Et hoc alibi, & alia vice dixi; sed auctoritatem non habui: & ideò hic pono, quod dicit *Chrysost. in 38. homilia super hunc locum.* Vbi sunt, inquit, qui dicunt: quoniam in hora vna occidi, & in breui temporis momento adulteratus sum, & immortaliter crucior. Ecce enim & hic non in tot peccauit annis, in quot cruciabatur: & tamen integram hominis vitam consumpsit in longitudine supplicij. Non enim in tempore peccata iudicantur, sed in ipsa natura delictorum. Qualiter autem intelligam verba *sanctorum Gregor. & Bernard.* alibi dixi: quia per modum adaptationis loquuntur. Item notatur, quia si iustificatus à peccato patitur recidiuum, maiorem vindictam soluit, quàm si non peccasset prius. Et hoc habetur per id, quod sequitur. f Ne deterius tibi aliquid contingat, &c.] Non enim dicit. Ne tibi aliquid mali eueniat, sed deterius. Et hoc valet ad quæstionem de reditu peccatorum, & causa est ingratitudo beneficij percepti. Et hoc patet per verba *Chrysost.* in his verbis est discere, quoniam etsi difficilem demus vindictam pro prioribus peccatis, deinde si in eadem inciderimus, multò magis difficiliora patiemur rursus, & valde decenter: qui enim neque supplicio factus est melior, vt insensibilis de reliquo, & contemptor ad maius ducitur tormentum. Sed hic surgit quæstio, vtrum omnes ægritudines sint ex peccato? Deinde si non omnes, quare quædam, & quædam non? Ad primum dicendum, quòd non omnes infirmitates, sicut dicit *Chrys.* sunt ex peccato patientis, licet ordinationem habeant omnes infirmitates, & passiones hominis ad peccatum primi parentis aliquo modo. Secundum quem intellectum dicit *Hieronymus* quòd quicquid patimur, peccata nostra meruerunt. Ad secundum videtur mihi impossibile sufficientem ponere solutionem, quia nec etiam Sancti hoc determinát, nisi quod dicitur, quod diuersimode, & diuersis causis accidunt infirmitates, sicut patet in distinctione visitata. *Iob* probat *cap. 1.* Inclinat Paulum, 2. *Cor.* 12. d. Purgátque Mariam. *Num.* 12. Sed tamen potest dici, quòd Sapientia diuina ordinans infirmitatem ad peccatum, duo considerat in patiente, infirmitatem, scilicet, & obstinationem: & tunc vult alios emendari. Vel emendationem: tunc vult ipsum patientem emendari, sicut hic, & primum exemplum fuit in Antiocho, & Herode. Quicquid enim pœnæ est in via pro peccatis inflictum, debet aliquo modo tendere ad remedium peccati, vel in se, vel in alio. † Natura enim vix est delere peccata, sicut patet. Sed tamen fateor me nescire, nec assero, quod dico. Et nota humilitatem Christi. Non enim dicit. Sanum te feci, quasi sibi aliquid attribuens, sed, [Ecce sanus factus es, &c.] Et in hoc nos instruit, cùm aliquid magnum Deus per nos operetur, nihil nobis attribuere. Propterea voluit, vt ipse paralyticus non ex sui gratia, sed ex veritate rei testimonium curationis ferret, & ideò non sibi attribuens, sed quasi de re facta loquens, dicit: [Ecce sanus factus es, &c.] Sed & ipse paralyticus non insensibilem se reddidit ad admonitionem; sed cùm prius prædicaret in vniuersali se esse curatum, nunc ipsum curantem in singulari omnibus diuulgat. Et ideò sequitur: g Abiit ille homo,] scilicet, paralyticus sanus effectus. h Et nunciauit Iudæis,] non vt accusator, sed vt Prædicator volens eos ad beneficium ipsum conuerti. i Quia Iesus esset, qui fecit eum sanum,] & non dicit quis, vel qualis Iesus magis describendus, quia ex sola nominatione propter excellentiam multorum operum, & miraculorum, & doctrinæ omnibus erat notus. Sed cùm conuicti haberent ad Christum, & admirari, & laudare in gloriosis operibus; ipsi econtra mordēt ex inuidia: quod innuens Euangelista subdit: K Propterea persequebātur Iudæi Iesū, quia hęc faciebat in Sabbato,] quasi cōtrarius esset Deo, qui requieuit in die Sabbati. Ideò etiā alius quidā eorū dixit: quòd sex sūt dies, in quib. oportet operari: in his venite, & curamini; & non in die Sabbati. Luc. 13. c.

C — clinauit à turba constituta in loco. a Postea inuenit eum Iesus in téplo, b & dixit illi: c Ecce d sanus factus es: e iam noli peccare, f ne deterius tibi aliquid cōtingat. Abiit g ille homo, h & nunciauit Iudæis, quia i Iesus esset, qui fecit eum sanum. k Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in

De pæn. dist. 2. §1 De pæn. & rem. c. cum infirmitas.

al. † naturale enim me est dolere peccata.

△ Sed

● temerarius Index. a Posteà inuenit eum Iesus in templo.] Ecce qui in turba, id est, in solicitudine temporalium perditur, in templo in oratione, & in conscientia propria inuenitur, sicut Maria, quæ Christum in turba amisit, inuenit in templo: *Luc.* 2. f. Notandum est tamen, quod non dicitur, quòd inuenerit Iesum; sed Iesus eum inuenit. Iesus enim sollicitior est in requirendo nos, & reuocando. Vnde *Psalm.* 88. Inueni Dauid seruum meum. q. d. quia quæsiui. Vnde *Ezech.* 34. c. Ecce ego ipse requiram oues meas. Moralit.

b Et dixit ei: ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.] Tria dicit. Commemorat præcedens beneficium, prohibet peccatum, comminatur supplicium. In primo allicit ad amorem, in secundo cautum reddit ad gratiæ conseruationem, ne amittatur per peccatum, in tertio incutit timorem.

Dicit ergo: c Ecce sanus factus es.] Simile *Exod.* 13. a. Mementote diei huius, in qua egressi estis de Ægypto, & de domo seruitutis. Itē *Deut.* 16. a. Memento diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. e Iam] ergo [noli peccare,] noli recidere in priorē culpam. f Ne deterius tibi cōtingat,] id est, ne recidas in maiorem pęnā. Et nota, quòd prohibet non solùm actum, sed etiam voluntatem peccandi. Sicut *infrà* 8. b. Vade, & amplius noli peccare. Qui enim recidiuat, & reuiciitur, sicut canis ad vomitum, fiunt nouissima eius peiora prioribus, vt dicitur *Matth.* 12. d. Item nota, quòd Christus dicit: [Ecce sanus factus es,] non dicit, sanum te feci, in quo monet nos fugere iactantiam de bonis operibus: contra illos, qui dicunt illud *Isa.* 10. c. In fortitudine manus meæ ego feci, & in sapientia mea intellexi. Item non dixit: Ne te deteriùs torqueam, sed [ne deteriùs tibi contingat] impersonaliter, in quo instruit nos ne arroganter loquamur, nec nostras iniurias vindicare velimus. *Roman.* 12. d. Mihi vindictam, &c. Sequitur:

Chrysostom. Hoc signum maximæ religionis. non enim secessit ad nundinas, & circumitiones, neque voluptati, & remissioni dedit seipsum, sed in templo conuersabatur, licet sentiret se sustinere Iudæorum impetum, & ab omnibus abigi inde.

g Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.] Sic & nos sanati à peccatis nostris nobis non debemus salutem nostram attribuere, sed Iudæis, id est, adulatoribus debemus respondere: quia Iesus est, qui omnia in nobis operatur. *Isaiæ* 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *Philip.* 2. b. Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate. 2. *Cor.* 3. b. Non quòd sufficientes simus aliud cogitare à nobis, &c. *Rom.* 9. d. Non est volentis, &c.

k Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato.] Nota inuidiam malorum. In hoc enim, quòd persequuntur bonos, persequuntur Iesum, secundum illud *Luc.* 10. c. Qui vos spernit, me spernit. Et *Act.* 9. a. Saule, Saule, quid me persequeris. Ad litteram autem hic Iudęi inuidebant Christo, nec dolebant tātùm de viola-

* tione

a Sed Nunquid aliquid dixerũt de hoc, quod curauit eum in die Sabbati, an tantùm instabant paralytico, quia portabat lectum. Ad hoc est dicendum, quòd sine dubio ore persequebantur eum, quia præcepit portare lectum; sed corde magis, quia curabat in die Sabbati; sed tamen ex inuidia nolebant hác causam persecutionis hic dicere, ne cogerentur etiam confiteri beneficium. Sed Euangelista malitiam eorum detegens aperit corda eorum.

Sabbato. a Iesus autem respondit eis. b Pater meus vsque c modò operatur, & d ego

a Iesus autem respondit eis,] Hic incipit secunda pars, vbi Christus disputando conuincit eos, quòd hoc non tanquam Deo contrarius; sed tanquam vnius virtutis cum Patre fecit. Et diuiditur hæc pars in tres partes. In prima ostendit Christus, quia non hoc facit contrarius Patri, sed tanquam vnius virtutis cum eo. In secunda conuincit eos, Iudæos, scilicet, ex testimonio Ioannis, & testimonio operum, & testimonio Patris. Et hæc incipit, vbi dicitur, [Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.] In tertia arguit Iudæos de incredulitate, & de causa incredulitatis, scilicet, vanagloria, vbi dicit: [Claritatem ab hominibus non accipio, &c.] Prima pars diuiditur in duas partes. In quarum prima demonstrat vnitatem virtutis operantis, in Patre, & in seipso secundum formam Dei. In secunda ostendit sibi esse collatam dignitatem iudicandi, siue potestatem iudicariam in forma serui. Et hæc incipit, vbi dicit: [Neq; enim pater iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio.] Prima pars primæ partis diuiditur in duas partes. In quarum prima ostendit vnitatem operationis ipsius, & Patris propter identitatem essentiæ. In secunda ostendit distinctionem sui respectu Patris propter proprietatem hypostaseos: ita tamen quòd vnitas virtutis operantis maneat, quæ vnitatem essentiæ concomitatur necessariò. Et hæc incipit ibi, [Respondit itaque Iesus, & dixit eis. Amen, amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, &c.] Difficilis est hæc litera, & difficilior continuatio. Et ideò necesse est ponere plures diuisiones, vt faciliùs habeatur sententia. Prima pars igitur ordinatur ad præcedens tanquam contradictio, & conuictio eorum, qui calumniantur factum, quod fecerat. Sed quia ipsi primam occasionem calumniandi sumebant ex sanctificatione Sabbati, quæ consistit in hoc, quòd in ipso cessauit Deus ab operibus sex dierum. Ideò primò in illa parte cõuincit eos, quòd Deus non requieuit simpliciter ab opere in septimo die, sed ab opere sex dierum, dicens:

b Pater meus] quem vos Deum vestrum dicitis.

c Vsque modò operatur] in natura, quia sicut dicit Philosophus in libro de causis, causæ secundæ quod sunt: & quòd causæ sunt, habent à causa prima, & nisi ipsa esset in eis continendo, & mouendo ad causationem, nec essent, nec causæ essent.

d Et ego operor,] id est, ex quo ipse operatur, cùm sim einsdem essentiæ ego cum ipso operor: & quod ego operor, & ipse operatur. Et est sensus. Patrem non reprehenditis, qui Solem mouendo, & partes mundi producit in esse. Ipso enim mouente mulieres pariunt in Sabbato, sicut in alio die, segetes crescunt, flumina fluunt, & sic de aliis. Quid ergo me accusatis, si & ego operor salutem hominis in die Sabbati? Sed quare appellat eum Patrem, cùm sciret eos ex hoc magis mordeti? Item quæ sunt illa opera, à quibus requieuit in die Sabbati, vt sic videantur etiam illa, à quibus non requieuit?

Ad primum dicendum, quòd Iudæi imponebant ei, quòd esset discordans à Deo: & ideò vt amorem suum ad Deum ostendat, & quia omnia facit secundum illius voluntatem, Patrem ponit, sicut & est in rei veritate. Veritas n. doctrinæ propter nullius scandalum est occultanda, quando vrget necessitas, sicut hic: quia calumniam faciebant ei pro bono opere. Ad secundum dicendum, quòd sunt quædam opera, quæ exiguntur ad opus naturæ, sicut productio materiæ, & ordinatio causarum, & quòd ipsæ causæ sint, & huiusmodi. Et hæc sunt opera sex dierum, si quis benè considerat *primum capitulum Genes.* Et ab his requieuit Deus in die Sabbati. Alia sunt opera, quæ currunt secundum cursum rerum in sæculo, sicut dicit *August.* in 8. *super Genes.* ad literam, scilicet, quæ habent produci de materia virtute diuina. Et hoc dupliciter, scilicet, in natura operante, sicut naturalia: vel etiam præter naturam, sicut opera miraculorum: Et ab his non requieuit, quia illa non sunt

a opera

* tione Sabbati, quantum de beneficio ægri, quia inuidi erant. Vnde nota malitiam huius peccati. Inuidus enim excæcatur de Sole, vnde deberet illuminari. Vnde *Isaiæ* 59. b. Impegimus in meridie. Æsurit ad cibum, vnde deberet saturari. *Iob* 6. a. Nunquid mugiet bos, cùm ante præsepe plenum steterit? Item inuidi mali fiunt de bono, moriuntur de sanitate, & vita contristantur de gaudio, & lætantur de dolore: vnde peruersi, & subuersi sunt, & sicut dicitur *Eccles.* 1. d. peruersi difficilè corriguntur. De istis dicit *Chrysost.* Inuidi feris sunt deteriores. Feræ enim, aut cibo indigentes, aut à nobis priùs exacerbatæ armantur aduersus nos; inuidi verò etiam benefactoribus non parcunt. Igitur feris quidem hi deteriores, Dæmonibus pares, fortassis autem, & illis deteriores. Dæmones enim ad nos homines inexpiabilem habent inimicitiam; his autem, qui eiusdem generis sunt, id est, Dæmonibus non insidiantur, sicut dicit Dominus *Luc.* 11. c. Inuidi verò neque communione naturæ verecundantur, neque etiam sibiipsis parcunt: Priùs enim suas ipsorum animas torquent, & occidunt. Et nota in hoc peccato crudelitatem, inexcusabilitatem, vniuersitatem, excæcationem. Crudelitatem, vt dictum est, quia nemini parcit, nec sibi, nec fratri, nec amico: Hæc enim interfecit Cain fratrem: *Genes.* 4. b. Esau Iacob odiuit, *Genes.* 27. g. Et Ioseph fratres sui occidere voluerunt: *Genes.* 37. d. Inexcusabilitas autem huius peccati in hoc apparet, quia sicut dicit *Chrysost.* per hoc priuatur venia hoc peccatum: Nam adulter quidem habet pro excusatione quamcumque concupiscentiam dicere, fur inopiam, & homicida furorem; tu verò, qui inuides, quam excusationem dices Deo, dic mihi? Nullam. Nusquam enim aliunde, quàm à malitia inuides sola. De vniuersitate huius peccati dicit idem *Chrysost.* Hæc passio fornicatione, & adulterio multùm est deterior: Nam hæc quidem in eo, qui egit, stat; inuidiæ verò tyrannis Ecclesias integras euertit, & orbem terrarum vniuersum læsit. Hæc homicidij mater est, hæc interfecit fratrem Cain, Esau Iacob odiuit, Ioseph fratres, & homines vniuersos diabolus occidit. *Sap.* 2. d. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, &c. Quartum, quod est in hoc peccato deterius, est excæcatio, & insensibilitas, quia non reputatur hoc peccatum. Vnde *Chrysost.* Hoc omnibus est difficilius, quod indifferens æstimatur hoc peccatum esse, & nimirum aliis est difficilius. Etsi enim miserearis, etsi vigiles, etsi ieiunes, omnibus sordidior factus es inuidens fratri. Et hoc manifestum est: Fornicatus est quis apud Corinthios quandoque, 1. *Corinth.* 5. sed incusatus est, & cito est emendatus: Inuidit Cain Abel, sed non curatus est, sed & Deo incantante, & mederi volente, vlterius magis dolebat. Sequitur:

a Iesus autem respondit eis.] Licet sæuirent, Dominus tamen benignè, & pacificè respondit eis. Vnde *Chrysost.* Non anaiè respondet, docens nos, cùm ad aliquos loquimur, non sæuire, neque clamosè loqui. Materia enim iræ clamor est. *Isaiæ* 42. a. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. *Prouerb.* 10. c. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Et aquæ Siloë fluont cum silentio, vt dicitur *Isa.* 8. b.

b Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.] Nota, quòd Deus omnia operatus est creando. *Ecclesiast.* 18. a. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Item quotidie creat nouas animas. Vnde *Isaiæ* 57. d. Spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Item *Isaiæ* 42. a. Dans flatum populo, qui est super terram, & spiritum calcantibus eam. Item operatur semper ea, quæ fecit gubernando. *Sap.* 11. d. Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur. *Ierem.* 1. c. Vigilabo ego super gregem meum conseruandum, scilicet, *Sap.* 8. a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Item operatur omnia sustentando. *Hebr.* 1. b. Portans omnia verbo virtutis suæ. Et *Plato.* Natura quidem dissolubilia; mea autem voluntate indissolubilia. Item operatur inueterata, & occidua reuocando. Vnde *Sap.* 7. d. Et cùm sit vna, omnia potest, & permanens in se omnia innouat. *Psalm.* 103. Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, &c. Item propagando, & similia ex similibus procreando. *Isa.* 66. c. Qui aliis generationem tribuo, & sterilis ero dicit Dominus. Item operatur iustificando. *Roman.* 8. f. Deus est,

Moralit.

 * qui iustificat,

Δ opera noua; cùm secundum aliquem sui modum iam præcesserunt in causis rationabilibus, operibus sex dierum, sicut dicit *Augu.* Et nota, quòd non dicit. Pater operatur per me, ne putarent Iudæi ipsum esse minorem Patre; sed quod attribuit, benè attribuit: & sic nomen Patris tantùm præponit, vt ostendat auctoritatem apud Patrem residere. Secùdum *Hilarium* debet exponi, & meliùs, qui dicit, quòd Pater operatur à seipso per se, vnum retorquens

operor. *a* Propterea ergo magis *b* quærebant eũ Iudæi interficere: *c* quia non solùm soluebat Sabbatũ, sed & Patrẽ suum dicebat Deum, *d* æqualem se faciens

ad priuationem originis, quantum ad proprietatem personalem; alterum ad sufficientiam ipsius virtutis essentialis, siue naturalis: filius operatur ab alio, scilicet, à Patre propter relationem secundum proprietatem originis, qua ad Patrem refertur; sed per se operatur propter indiuisionem virtutis naturalis, quæ vna est in tribus personis. Secundum hoc ergo is sensus est. Me accusatis de opere, in quo virtus ostenditur potentior, quàm sit virtus naturæ [sed Pater meus operatur] idem opus per se, & à se [vsque modò,] id est, semper, quantum enim est de opere, purè actiuo, quodlibet opus est æternum, non interruptum, passiuum tamen, quod habet admixtum de nihilo, incipit sub illo in tempore [& ego operor,] supple, vsque modò,] id est, sine interruptione, & æternè; sed tamen ab illo, & sic non sum ei contrarius, sed & per meipsum, vt maneam secundum essentiam indiuisus ab ipso. Si igitur ab ipso, & vnum cum eo existens operor omnia, frustrà arguitis esse contrarium, & quod eius sancta contemnam: Iudæi autem quamuis inuiti, tamen virtute sermonis intellexerunt, quòd non se filium adoptiuum diceret, vt dicebant Ariani quidam, sed naturalem; & ideò magis accenduntur. Et hoc manifestans Euangelista subiungit.

a Propterea ergo magis, &c.] quàm propter violationem Sabbati.

b Quærebant eum Iudæi]non tamen persequi, vt antè; sed [interficere.] Et subdit causam.

c Quia non solùm soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum]& non adoptiuè, vel ex gratia, sicut alij filij Dei dicuntur, sed naturaliter. Et hoc notatur per id, quod sequitur.

d Æqualem se faciens Deo,] alij enim non sunt æquales. Sed qua voce colligebant Iudæi, quòd Christus se æquaret Patri; per hoc, quod dicit [Pater meus]non poterant, quia hoc nomen, Pater, etsi teneatur personaliter; tamen Iudæi non habent notitiam personarum; sed Deum Patrem vocant creatione, non proprietate personæ: ergò idem erat secùdum eorum acceptionem Pater meus, & Creator meus; per hoc autem non æquabat se Patri Solus. *Augustinus in Originali* dicit. Non irascebantur, quia Deum diceret Patrẽ; sed quia longè alio modo, quàm homines, & quod commune erat omnium, sibi quasi proprium vendicabat dicens: Pater meus, non Pater vester: & ex eo, quòd attribuebat opera æqualiter sibi, & Patri. Hæc est sententia literæ vera. Sed quidam volunt, quòd non soluerit Sabbatum, sed secùdum opinionem Iudæorum, quod est contra *Chrysost.* quia dicit, quòd verissimè soluebat, quia aliter & ipse Christus habebat eis respondere, scilicet, vt diceret: decepti estis: non enim soluo Sabbatum; sed vobis ita videtur: nunc autem nihil tale facit, sed astruit: quia ipse non legem transgrediens operatur in die Sabbati, sed supergrediens tanquam auctor legis vnum cum Patre. Contra id verò, quod dicit Euangelista [æqualem se faciens Deo]insurgunt Ariani dicentes: Non dixit Euangelista. Æqualis ens Deo,
s. Pet. 2. d. sed se faciens æqualem. Sed conuincuntur ex his, quæ necesse est eos concedere. Dicit enim Petrus, quòd peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Inueniri non poterat, nec maius peccatũ in eo, quàm illud genus superbiæ, quòd æqualem se Deo faceret, cùm non esset, si fuit, habetur propositum. *Chrysost.* etiam arguit contra eos, in hunc modum, verè persequebantur eum Iudæi. Item hoc verum est, quòd propter hoc soluebat Sabbatum. Item hoc etiam verum est, quòd Patrem proprium dicebat Deum: quare & ea, quæ sunt deinceps, eidem consequentiæ adhærent, scilicet, quòd verè est æqualis Patri. Item hoc patet per antedicta: Non enim dixit. Pater meus vsque modò operatur, & ego ministro; sed & ego operor, in omnibus ostendens parilitatem. Item si Christus non intendisset, quòd verè esset æqualis Patri, correxisset vtique malam eorum suspicionem, & ostendisset, quòd malè intellexissent; nunc autem nihil tale facit. De minori enim suspicione correxit discipulos: *Matth.* 16. b. scilicet, quòd non loqueretur de fermento panum; sed de fermento doctrinæ pestilentis ipsorum Pharisæorum. Item ipse Euangelista correxisset, si non hoc intendisset, sicut *suprà* 2. d. cùm dicit, quòd hoc dixit de templo corporis sui. Hæc tria vltima inducit *Chrysostomus in Originali*.

Δ Respondit

* qui iustificat, *suprà* 1. a. Illuminat omnem hominem, &c. *Sapientia cap.* 7. d. Per nationes in animas sanctas se transfert. Item operator redimendo. *Psalm.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo. Item operatur glorificando, siue saluando: *Isaiæ cap.* 46. b. Ego feci, & ego feram: ego portabo, & saluabo. Item operatur condemnando. Sed illud non est proprium opus eius: Secundum illud *Isaiæ cap.* 28. f. Peregrinum est opus eius ab eo. His omnibus modis, & aliis, quibus operatur Pater, operator & Filius. Vnde benè dicit, [Pater meus vsque modò,] id est, semper, [operatur, & ego operor] cum eo. Possumus autem hæc verba, & sequentia, quæ in prima expositione exposita sunt propriè de filio Dei naturali, quodammodo quantum ad moralitatem transferre ad filium adoptiuum, qui debet operari ad exemplum Dei, vt filius imitatur Patrem, & dicere: Pater meus operatur opera misericordiæ, & ego operor similiter. In operibus enim misericordiæ debemus eum imitari. Vnde *Lucæ cap. sexto*, f. Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Item in charitate: *Ephes. cap. quinta*, a. Imitatores Dei estote, sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit vos. Maximè autem in dilectione inimicorum, quæ est magna perfectio. Vnde *Matthæi cap. quinto*, g. Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Item *in eadem*. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos. Item in patientia, & tribulationum sustinentia. *Prima Petri cap. secundo*, d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. *Iob cap. vigesimotertio*, e. Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, nec declinaui ex ea: In mari enim via eius, & semitæ eius in aquis multis, vt dicit *Psalm.* 76. Vnde sequitur:

a Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbatum, sed patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.] Malos, & inuidos grauant, & vita iustorum, & verba. Vita, scilicet, dissimilis: Vnde dicunt, quòd soluit Sabbatum. Mali custodiunt Sabbatũ in hac vita, quia nil quærũt, nisi otiari, & festiuari: & boni non cessant laborare. Mali enim hanc vitam vocant Sabbatum, quia putant eam datam ad lusum, & luxum: Sicut dicitur *Sap. cap.* 15. c. Æstimauerunt lusum vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum. Ideo dicunt *Sapientiæ cap.* 2. Venite, & fruamur bonis, quæ sunt: & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Et posteà sequitur: Quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Dissimilis ergo vita Sanctorum eos ad iram, & inuidiam prouocat. Vnde *Sapientiæ cap. secundo*, e. Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ eius. Item *secunda Corinthiorum cap. secundo*, d. Aliis sumus odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Secundum est, quòd eos offendunt verba bonorum. Vnde *Sapientiæ cap. secundo*, c. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris: Ecce dissimilis vita. Et sequitur ibi: Et improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Hoc est, quod dicitur:]Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.] Sancti enim pressi tribulatione malorum coguntur se commendare, & ad spem æternæ hæreditatis recurrere. Vnde dicunt inuicem Sancti eius. *1. Ioan. cap.* 3. a. Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit nobis, quid erimus. Scimus autem, quòd cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est. Sequitur:

* Respondit

A *a* Respondit itaque Iesus, &c.] Hæc est secunda pars huius primæ partis, in qua intendit Christus destruere hanc vltimam occasionem persecutionis. Vnde ostendit, quòd ipse diuersus in persona à Patre, in vnitate virtutis essentialis operatur omnia cum Patre, non tanquam ei contrarius. Et cùm hoc patebit, simul probatum erit, quia ipse est naturalis Filius Patris. Diuiditur igitur hæc pars in tres partes, quæ se inuicem concomitantur, & sufficiunt ad probationem propositi. In prima certificatur, quòd Filius habet virtutem acceptam à Patre per generationem. In secunda, quòd virtus illa licet per generationem participetur à Filio; tamen manet indiuisa in Patre, & Filio propter indiuisionem essentiæ, vbi dicit: [Quæcunque enim ille fecit, &c.] In tertia probatur, quòd hæc virtus est omnipotentia in Filio, sicut est omnipotentia in Patre, *ibi*: [Pater diligit Filium, &c.] Hæc enim tria, & non plura exiguntur ad probationem æqualitatis filij cum Patre. Si enim æqualis est, necesse est diuersum esse in persona, quia nihil est sibi æquale, sicut dicit *Boetius in libro de Trinitate*: Omne æquale æquali æquale est, & simile simili simile, & idem ei, cui est idem. Secundum, quod exigitur ad æqualitatem, est participatio eiusdem quantitatis, quæ in natura spiritali ad potestatem refertur, quia sicut dicit *Anselmus*, quæcunque comparantur secundum æquale, vel excellens, necesse est, quòd comparentur secundum aliquid vnum existens in vtroque: quia verò æqualitatis comparatio est in participatione eiusdem potestatis per omnia: ideò oportebat omnipotentiam etiam probari esse hanc potestatem in Filio sicut est in Patre: & ideò nec plus, nec minus induxit, quàm quod sufficienter conuincit propositum. Et sic patet ordo partium, & sufficientia. Ordo autem patet ad præcedens. Prima enim occasio persecutionis fuit ex Sabbato, secunda est ex æqualitate ad Patrem. Et secundum occasionem persequendi ordinantur disputationes contra Iudæos. Dicit ergo. *b* Amen, amen,] id est, verè, verè. Et confirmationem notat geminatio.

c Dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, &c.] Hoc exponitur de Filio inquantum Deus, & inquantum homo. Primò ergo exponamus breuiter de filio, inquantum Deus.

d Non potest filius à se facere quicquam,] id est, nihil contrarium Patri, vel alienum siue externum à Patre potest facere, in quo ostenditur æqualitas, & parilitas, & concordia. Vnde per hoc ostendit se non esse contrarium patri, sicut dicebant Iudæi, quia non obseruabat Sabbatum, sed ostendit, quòd imò concors est: quia à se nihil facit, id est, nil facit separatum, & alienum ab opere Patris.

e Nisi quod viderit Patrem facientem,] id est, nisi quod certissimè scit scientia, quæ ipse est, patrem secum operantem, quasi dicat, nihil operatur Filius sua sapientia, quod non Pater operetur eadem sapientia: vel nihil potest facere, nisi illa scientia, quam habet à Patre per generationem. Vel aliter exponitur.

d Non potest filius à se facere quicquam,] id est, nullam habet Filius potestatem, nisi quam accepit à Patre per generationem; sed à Patre habet posse, & facere, à quo habet & esse. Et ita liberi arbitrij dicit auctoritatem, secundum *August.* & *Hilar.* Vnde sequitur.

e Nisi quod viderit Patrem facientem,] id est, nihil potest à se, vel per se facere, nisi habeat à Patre, secundum modũ loquendi, secundum quem dicitur. Iste puer nihil scit facere, nisi quod videt Magistrum suum facere. Et ita loquitur Dominus condescensiuè, vt ex humilitate verborum compescat animos Iudæorum, qui scandalizabantur contra eum, quasi se efferret, & extolleret. Et licet condescensiuè loquatur, tamen loquitur verè. Per hoc enim vult significare, quòd quicquid est, & habet, habet à Patre. Vnde in hac serie vult duo ostendere de se, alta & humilia. Alta, cùm dicit: [Pater meus vsque modò operatur, & ego operor, & cæt.] Humilia, cùm dicit, [Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.] Alta iterum, cùm subdit: [Quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.] Humilia, cùm postea dicitur, [Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, & cæt.] Volebat enim, vt sic eum Patri æqualem, & coomnipotentem, & cooperatorem crederent, vt tamen auctoritatem principij in Patre crederent, & sic personas distinguerent. Vel alta ad Diuinitatem: humilia ad humanitatem possunt referri. Et nota, quòd in illo verbo præcedenti. [Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem,] tria dicuntur, quæ secundum hæreticos videntur derogare dignitati, & potestati Filij. Primum est, quod dicit, [Non potest.] Secundum, quod dicit, [A se.] Tertium, quod dicit, [Nisi quod viderit.] In his tribus insistit *Chrysost.* ostendens, quòd hoc verbum [Non potest] non est verbum imbecillitatis, sed virtutis, sicut etiam de Patre dicitur *Hebr. 6.* d. Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, &c. Item 2. *Timoth.* 2. c. Negare seipsum non potest. Hoc enim impossibile, non est ostensiuum imbecillitatis, sed virtutis, & virtutis ineffabilis, sicut cùm dicimus: Impossibile est Deum peccare, non imbecillitatem accusamus, sed virtutem testamur. Ita & hic, cùm dicit, [Non potest Filius, &c.] id est, impossibile est, & incontingibile facere contrarium Patri. Et hoc ostenditur per sequentia: [Quæcunque enim ille fecerit: hæc & Filius similiter facit,] id est, concorditer, & æqualiter ex eadem potestate. Vnde per hoc patet, sicut dicit *Chrysost.* error hæreticorum, qui malè intelligunt id, quod dicit [à se] quasi Filius sua potestate non operetur, vel libertate. Quòd enim liberè, & potestatiuè operetur, patet per hoc, quod alibi dicit *infrà* 10. d. Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam. Item *Philipp.* 2. a. Semetipsum exinaniuit, &c. Est ergo sensus.

d Non potest à se facere,] id est, nihil contrarium Patri, vel separatum potest facere, vt non priuetur potestas, vel libertas faciendi in Filio; sed contrarietas, vel separatio, secundum *Chrys.* Sed secundum *Hilar.* & *August.* priuatur principij auctoritas. Quia autem sequitur.

e Nisi quod viderit Patrem facientem] sensus est. Nisi ea scientia, quam habet à Patre: quia si intelligitur verbum sicut sonat, absurdissimum est, vt dicit *Chrysost.* Non enim dixit, quoniam quæ videt Patrem facientem, facit; sed nisi viderit Patrem facientem, non facit, omnis euextendens tempori hunc sermonem: & ita semper oportet eum discere, quod absurdum est: quia quis ita miser est, & infœlix, vt dicat Filium secundum vnamquamque diem discere, quæ oporteat facere? Qualiter enim esset illud verum. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: Et qualiter illud. Omnia per ipsum facta sunt? [Quæcunque enim ille fecerit,] quasi dicat, bene dico, quòd nihil à se, id est, nihil separatim, vel contrariè facit, sed potiùs [quæcunque ille,] id est, Pater [fecerit, hæc Filius similiter facit,] id est, ex eadem mente, & potestate, & virtute. Vnde adhuc notatur indissimilitudo, & parilitas. Si enim Pater à se, id est, sua potestate operatur: ergo, & Filius: & econuerso; aliter non similiter operarentur. Psal. 101. Sup. 1. a.

d Non potest Filius à se facere quicquam.] Hæc præpositio [à] secundum *Hilar.* notat distinctionem originis. Et est sensus: Filius non habet potestatem à se, sed à Patre; sed tamen apponit verbum facere, propter audientes. Secundum enim nostrum comprehendere nobis innotescit potentia per actum ipsius, & essentia per potentiam: quia actus sunt priùs potentiis secundum rationem. Declarat ergo, quia Filius non agit à se, & sic per consequens nec potentiam habet à se, & inde vlteriùs, nec essentiam habet à se, quæ est radix potentiæ. Nec tamen hoc dico, quia hæc tria differant in Deo, prout omnia ibi sunt, immò fides mea est, quòd vnum sunt; sed tamen differunt in ratione intelligentiæ. Et hæc diuersitas necessaria est apprehensioni intellectus materialis, quia nihil in tanta simplicitate accipit. Quia verò determinauit, quod quicquid habet per generationem accepit à Patre, consequenter determinat modum huius acceptionis, scilicet, quia

A Pater est

Moralit. • *a* Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen, amen dico vobis: non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.] Ita & nos nihil debemus facere proprium, nec auctoritate nostra, sed ad exemplar, quod nobis in monte ostensum est, i. in Christo, vel in eius Scriptura, *inf.* 13. b. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum

De consec. dist. 3. c. fin.

A Pater est principium, & Auctor omnium horum, quæ sunt Patris, & Filij. Et hoc est, quod dicitur à plerisque, quod penes Patrem est principij auctoritas. Vnde subdit: [Nisi quod viderit Patrē facientē.] Hic cautè ambulandum est in via veritatis inter duos errores, qui vix declarari possunt. Vnum præcauet *Chrys.* dicens: Christus non dicit istud ideò, quòd ipse semper noua discat, quæ nesciuit

a Quæcunque b enim ille fecerit: c hæc & d Filius similiter

ante hoc; sed condescendens Iudæis dicit. Alius error non minor isto, est, quòd dicitur, quòd nullam veritatem habet Filius; sed tantùm propter furorem Iudæorum mitigandum dictum sit, quod dicitur hic. Iterum cauendum est, ne aliquis putet, quòd loquar quærens diuersitatem rei, sed tantùm secundum rationem volo procedere, distinguendo videre, quod hic dicit audire, quod infrà ponit. Dico ergo, quòd sicut dicit *Anselmus in libro de processione Spiritus sancti*, quòd essentia Patris est in Filio per generationem Filij à Patre: essentia autem secundum diuersitatem attributorum accipit diuersitatem rationum intelligendi secundum intellectum nostrum. Sed quia nos essentiam secundum se non apprehendimus, sed secundum quod accipit rationem substantiæ in persona: ideò oportet etiam dicere, & magis propriè quo ad nos, quòd substantia est illud, quod propter diuersitatem effectuum cadit sub ratione diuersorum attributorum. Item quia substantia in persona, prout consideratur vt agens, induit rationem potentiæ, ideò necesse est intellectum nostrum quærere diuersitatem potentiæ secundum rationem penes diuersitatem effectuum, & diuersitatem attributorum ipsius substantiæ penes diuersitatem potentiæ comparatæ ad actus diuersos, vt potentia operans in nobis donum sapientiæ sit intellectus diuinus in prima Sapientia, quæ fons est nostræ sapientiæ formatus, & donum pietatis sit potentia voluntatis in bonitate primò formata, nec dico diuersificans formam à potentia secundum rem, sed secundum rationem. Sicut etiam dicit *Damascen.* quòd quædam nominant substantiam, vt est, quædam assequentia substantiam, vt sapientia, bonitas, & huiusmodi. Substantia ergo prout est affluens donum sapientiæ proprium attributum habet, sapientia prout est affluens pietatem nominatur bonitas. Substantiam autem quo ad omnia attributa trahit Filius à Patre, quia quicquid habet persona procedens, accipit ab ea, à qua procedit. Sed quia duo sunt iterum sensus disciplinabiles, sicut dicit *Philosophus*, scilicet, visus, & auditus: constat, quòd vterque istorum, quorum diuersitatem notat, minus pertinet ad hoc attributum, quod est sapientia. Sed distinguendum, quod sapientia prout est in nobis, habetur per inuentionem, & per doctrinam. Visus ergo magis deseruit potentiæ inuentiuæ ipsius sapientiæ, vt ita liceat loqui; auditus autem magis ei potentiæ, quæ per doctrinam perficitur: & ideò etiam aliquid citiùs docetur per vocem, quàm per Scripturam, licet idem scribatur, quod dicitur. Dicendum ergo, quòd substantia secundum hoc attributum, quod est sapientia, duo habet, secundum quod est in Filio. Primū est, quòd ipsa est sibi sufficiens nullo indigens ad sciēdum, & quo ad hoc est visio: quo ad hoc autem, quod est in Filio ab alio, scil. à Patre, est quasi extrinsecùs adueniens; & sic sapientia est auditio. Sed siue sic, siue sic consideretur sapientia: semper auctoritas remanet in Patre, secundum quòd cōparatur ad aliquid operandum in creatura. Et ideò substantia secundum quòd est in Patre, agens est quasi exemplar secundum rationem intelligentiæ, iuxta quod eadem substantia, & eundem effectum operatur Filius. Et quoad hoc loquitur hic dicens: [Nisi quod viderit Patrem facientem.] Infrà autem loquitur, secundum quòd refertur Filius ad Patrem in accipiendo sapientiam operantē per modum cuiusdam auditus, non prout substātia patris operans auctoritate, quasi dirigit eandem substantiam in filio operantem. Hæc autem non asserendo, sed tamen rationem intelligentiæ sumptam ex intentionibus vocabulorum sequens dico. Fides enim mea est, nullam esse in substantia diuersitatem. Est ergo sensus [Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem] i. vanè arguitis me de contrarietate ad Patrem, & inæqualitate: quia nullam habeo potentiam, nisi quam ab illo accepi per generationem, & quæ illius est. Nec hac ipsa potentia operor, nisi secundum quod auctoritas sua æternè operando quasi exemplariter generando me ostēdit mihi. Sed cùm fides Catholica non admittat ibi aliquam diuersitatem inter substantiam operantem exemplariter: & illam, quæ eadem est, & operatur idem opus sub auctoritate quasi cuiusdam exemplaris, quare Christus posuit verba, ad quæ videtur sequi diuersitas, & non potiùs probauit simplicitatem?

e facit. f pater enim diligit filium, & g omnia demonstrat ei.

Ad quod dicendum, quòd licet substantia non sit indiuisibilis; tamen effectus operati sunt multi: & cùm ipsa non cadat in intellectum audientium nisi per effectum; ideo necesse fuit, quòd secundum diuersitatem effectuum diuersitatem poneret attributorum in substantia: quia aliter non intelligeretur ab illis, qui nihil nisi materialiter intelligere possunt, vt dicit *Aug. super Genes.* Et *Dionysius in libro de cælesti Hierarchia.* Sequitur. a Quæcunque enim ille fecerit, &c.] Secunda pars. Dixit, qualiter per generationē accepit potētiam operandi, & modum accipiendi, secundum quod poterat comprehendi ab audientibus, determinauit: nūc ostēdit, quod indiuisa manet virtus in vtroque, licet in Filio sit ab alio; in Patre non ab alio, dicens: [Quæcunq; enim,] q.d. nihil facit, nisi quod illum viderit facere. b Enim] quia. c Quæcunq; ille facit] i. omne opus, quod agit Pater. c Hæc] eadem numero. d Et Filius] diuersus in persona. e Similiter facit] i. ex eadem potentia, siue virtute in numero, si tamen numerum habet aliquem, sed dubitatur, quia hoc conuenit etiam duobus, qui non eadem potentia in numero operātur. Possum enim dicere, si ego sum æqualis virtutis tecum, quòd quæcunq; tu potes, & ego possum. Igitur ex sententia ista nō habetur, nisi quòd Pater, & Filius sint eiusdem virtutis in specie, non in numero. Ad hoc dicēdum, quòd impossibile est, quòd si aliqua duo sint diuersæ virtutis, quicquid faciat vnus, idem in numero possit facere reliquus, sed verificatur pro actibus similibus in specie, vt sit sensus: Ego possum loqui & tu loqui, ego currere, & tu currere, sed impossibile est, quòd locutio mea sit eadem locutioni tuæ, nisi fuerit potentia eadem & organa voces formātia. Vnde propriè intellecta hæc propositio [Quæcunq; enim ille fecerit, &c.] nullis diuersis personis conuenit, nisi illis tantùm, in quibus manet identitas virtutis, & essentiæ, id est, diuinis. Sed adhuc intelligendū est, quòd similiter facere dicitur, quando est conuenientia in modo agendi, sicut æque potenter, & sapienter. Dicit ergo [Similiter facit] quia dixerat, quòd suam potētiam acceperat per generationem, ita quòd auctoritas respectu omnium attributorum remansit penes Patrem. Quia igitur aliquis ex hoc posset credere, quòd non æque potenter, & sapienter operatur Filius, vt Pater dicit [Similiter facit] vt hanc destruat perniciosam suspicionem. Sed quia adhuc restat ad probationem æqualitatis, sicut suprà ostendimus, vt ostendatur hæc potentia esse omnipotentia in Filio, sicut omnipotentia in Patre, infert id probans per hoc, quod sequitur. f Pater enim diligit filium] Dilectio enim filij à Patre causa est, quare communicat ei omnem suam potētiam. Vnde sequitur. g Et omnia demonstrat, &c.] sicut priùs dictum est, auctoritas est in Patre respectu omnis operis.

A Item omne

* feci, & vos faciatis. a Quæcūq; enim ille fecerit: hæc & Filius similiter facit.] Ita & nos præcepta Patris nostri filialiter impleamus, sicut & ipse Patri in omnibus obediuit, *Io.* 14.b. Si diligitis me, mandata mea seruate. f Pater enim diligit filium] quem licet diligeret, pro nobis flagellauit, vt dicitur *Isa.* 53.b. Disciplina pacis nostræ super eum. Vnde exemplo eius debemus libenter sustinere flagella Dei. *Hebr.* 12.b. Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. *Chrys.* Si omnem filium flagellat: ergo qui non flagellatur, non est filius. *Eccles.* 30. a. Qui diligit filium, assiduat illi flagella. Item *Gloss. super Hebr.* dicit. Flagellat omnem filium, etiam vnicum, qui sine omni peccato fuit. Si ergo aliquis exceptus est à passione flagellorum, exceptus est à numero filiorum. Vnicus ille de Patria substantia natus, æqualis Patri in forma Dei, verbum, quo facta sunt omnia, non habebat vnde flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui ergo filium flagellat vnicum sine peccato, relinquet adoptiuum, qui est cum peccato? Vnicus sine peccato non tamen sine flagello, exemplum dedit nobis patiendi. *Moralit.*

g Et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit] Loquitur secundum illum modum, secundum quem dicitur, quòd

* Magister

a Item omne opus diuinum regulatur Sapientia essentiali, cuius etiam auctoritas est in Patre. Demonstrare igitur opera Filio, nihil aliud est quàm Filium agere eadem opera, & eadem sapientia cum Patre: ita tamen, quòd principij auctoritas sit in Patre, ratione cuius principij Patri conuenit quasi primo loco per modum exemplaris, non ab alio traducti, demonstrare facienda, sicut patuit suprà. Sed quia quantum

quæ ipse facit, a & maiora his b demonstrabit ei opera, vt c vos d miremini. e Sicut enim Pater suscitat mortuos, f & viuificat: sic & g Filius, quos vult, viuificat. h Neque

est ex parte operis operati, operatio Trinitatis non tota est simul, nec ab æterno: ideò supponens, quòd quædam ex illa parte demonstrauit in præterito, sicut curationem paralytici. Infert etiam de futuro dicens. a Et maiora] opera [his] quæ vidistis. b Demonstrabit ei] modo suprà dicto. Et subiungit rationem, non causam finalem. c Vt vos miremini] & per admirationem credatis mihi. Tamen aliter legit *Interlin.* dicens. c Vt vos] qui non creditis, & sicut videtur vobis inconueniens. d Miremini] quia tunc miramur, cùm aliquid inconueniens accidisse videmus. Secundum autem quòd admiratio est stupor de magno phantasmate, vel apprehensio: sic admiratio est fidelium, & infidelium, & ordinatur ad faciliùs credendum ipsi operanti. Hoc autem quod dixi: quòd subdit rationem, non causam finalem: ideò dico, quia quod est æternum, nullam causam habet temporalem, vel in tempore, quamuis rationem aliquã possit habere in tempore, secundum quod exponitur ista, quòd Deus elegit Iacob propter merita. Ratio autem illa finis est, qui terminus dicitur, non causa finalis. Vel sic legatur, & meliùs, vt distinguamus, quòd opus quodammodo est in agente tanquam in causa: & actio ipsa, inquantum est ex parte agentis, æterna est, nec habet aliquam causam in tempore. Sub illa autem actione actiua purè, & æterna est actio passiua, quæ se tenet ex parte operis, & incipit in tempore: & hæc potest habere causam in tempore. Quia igitur dicitur [Maiora demonstrabit ei opera, &c.] diuidatur, vt [maiora] & hoc, quod dicit, [vt vos miremini] referatur ad actionem operis passiui, & incipientis in tempore: demonstratio verò, secundum quod abstrahitur ab omni tempore, referatur ad actionem purè actiuam, & æternam; secundum verò quòd contrahitur ad tempus futurum, etiam ipsa teneat se ex parte actionis passiuè incipientis, & sub tempore currentis. Et continuè determinat illud opus, quod est maius, dicens. e Sicut enim Pater suscitat mortuos,] id est, vitam primò mortuis influit. f Et viuificat,] id est, suscitatos in vita continet. Vita enim est continuus actus animæ in corpus, sicut dicit *Philosophus.* g Sic & filius,] id est, ex eadem potentia, & æquali sapientia, sicut suprà expositum est, similiter [quos vult viuificat.] Mirabiliter concludit omnipotentiam. Ad omnipotentiam enim exigebatur, vt omnia posset & liberè, non coactè, posset. Cùm ergo dixit, quòd omnia demonstrat ei pater, habuit, quòd omnia posset; nunc verò quia [quos vult, viuificat] habet, quòd hæc potentia sequitur voluntatem, & per consequens libertatem, quia liberrima potentiarum, & quæ non potest aliquo cogi, est voluntas. Et loquitur secundum quosdam Sanctos de suscitatione Lazari, sicut videtur dicere *Chrys.* Sed quia per sequentem litteram videtur debere legi de generali resurrectione: ideò intelligendum, quòd loquitur de suscitatione Lazari, prout est figura quædam, vel typus vniuersalis resurrectionis. Sed quare non dicit: Ita & Filius, quos vult, suscitat, & viuificat, sicut vtrumque præmiserat de Patre? Sol. Sicut de filio dicit, [Quos vult, viuificat] & supplendum est similiter de Patre, ita de filio supplendum est [suscitat] quod dicitur de Patre. Vel aliter, vt sic exponatur. e Sicut enim Pater suscitat mortuos] omnes bonos, & malos. f Et viuificat] ad gloriam bonos tantùm. g Sic & filius, quos vult, viuificat] & resuscitat, supple. Quædam lectura iacet *in Gloss.* quæ distinguit de resurrectione animarum, & resurrectione corporum: quæ non videtur mihi pertinere ad literalem sensum; sed magis tangit mysterium, & ideò huic supersedeo. h Neque enim Pater, &c.] Sequitur pars illa, vbi loquitur de collata sibi potestate iudiciaria in forma serui. Et hæc pars habet quatuor particulas. In prima determinat sibi collatam esse potestatem iudicandi, & finem huius collationis. In secunda docet, qualiter sententia illa durissima à se promulganda in iudicio vitari potest modò, vbi dicit: [Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, &c.] In tertia ostendit modum, qualiter possibile est, quòd habeat potestatem iudicandi omnem carnem simul, licet non videatur deflexa in mortem, scilicet, quia habet potestatem suscitando vocare eos ad iudicium, vbi dicit: [Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, &c.] In quarta, & vltima determinat dispositiones iudicij illius secundum ordinem, & animam Patris, & iustitiam causæ. Hæc tria enim ad rectum iudicium exiguntur, vt patebit infrà. Et hæc incipit, vbi dicit: [Non possum ego à meipso facere quicquam, &c.] Ad potestatem enim iudiciariam rectissimam non exiguntur nisi quatuor, scilicet, vt iudicans potestatem habeat, & vt iudicantibus lex detur secundum quam habent iudicare: & vt ipsi iudicandi possibiles sint ad iudicium: & vltimum vt ordo iudiciarius obseruetur in executione iudicij. Nec plura, nec pauciora exiguntur. Et secundum horum sufficientiam est sufficientia in partibus huius partis, quæ est de potestate iudiciaria, primum in prima, secundum secunda, tertium in tertia, quartum in quarta determinatur. Et qualis est ordo in his, quæ ad iudicium exiguntur, talis est ordo in partibus literæ huius. Ad ea, quæ priùs dicta sunt, ordinatur hoc modo: Dixerat, qualiter demonstrando Pater omnia, contulerat sibi omnipotentiam: & hoc secundum quod erat in forma Dei. Sed quia ipse formam serui accepit, vt esset caput Ecclesiæ, immò totius humanæ naturæ: consequebatur, vt secundum hanc formam haberet aliquam potestatem. Quia igitur ipse secundum hanc formam fuit nobis mediator, & dans formam viuendi: competebat, vt etiam ipse inter obseruantes legem, & viam ostensam diiudicaret: & ideò huius potestatem etiam accepit à Patre. Aliter etiam est manifestum, quia Iudex eiusdem debet esse naturæ cum eo, qui iudicari habet, vt ex seipso causam possit agnoscere, & naturã iudicandorum: & ideò iterum patet, quare Filius Dei homo existens iudicat. Sed nec intendo dicere, quòd Christus, inquantum purus homo, iudicandi habeat potestatem, nisi illam, quam dicunt in ministerio. Et de hac nec ipse Christus hic loquitur, licet quidam hoc dicant: Nec ego volo loqui; sed de iudicio auctoritatis respectu creaturæ, quod nihil prohibet Christum habere à Patre: sicut nihil prohibet ipsum esse principium de principio, & auctorem de auctore. Qui autem vult rationem huius intelligere, videat, quid dicit *Augu. infrà 8. super Genes.* ad literam, vbi loquitur de motu vniuersali per prouidentiam, qualiter, scilicet, ipsa prouidentia quædam mouet in natura, quædam in voluntate rationalis naturæ, quædam etiam seipsa. Ex his argui potest sic: Constat, quòd ea, quæ sunt bonorum morum, & fidei per voluntatem humanam, gubernantur à prouidentia diuina: quia illa non sunt nisi voluntariorum, licet voluntas non sit efficax in illa per se sine gratia. Cùm igitur illa sint deposita, & ordinata in mundo isto secundum statum prælationis, & subiectionis, vt conseruetur ordo viuendi: satis liquidè apparet, quòd ille, qui summus mundi Prælatus est, horum habebit exquirere rationem. Sicut enim Prælatus ad Prælatum: sic officium ad officium. Vnde cùm a ipse sit

* Magister docet Discipulum, quæ ipse debet facere. Et habetur simile *Isa. 50. b.* Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam, quasi Magister Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico. Per quod vult significare, quòd ex voluntate Patris patiebatur, & prædicabat in mundo. *Moralit.*

a Et maiora his demonstrabit ei opera] præcipiens, vt pateatur in patibulo. Vel secundum literalem sensum exponè, vt priùs, [Omnia demonstrat ei, quæ ipse facit,] id est, ab eo habet, quòd sanat, & facit curationes corporales, [Et maiora his,] id est, quàm sint curationes corporales, quas vidistis. b Demonstrabit ei opera,] scilicet, animarum resuscitationem, vel corporum, vel potestatem iudicandi. Ita.

c Vt vos miremini,] id est, possitis mirari. Vel mirati sunt post Resurrectionem, ad literam de tanta potestate miraculorum, quæ fiebant in nomine eius. Vel mirabuntur in iudicio de gloria Christi, & exultatione Iustorum, vt dicitur *Sap. 5. a.* Sequitur.

e Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, &c.] Nota in summa, quòd duo dicit hic de Filio, quòd

resuscitat,

& ipse sit superior Prælatus, tanquam Prælatus Prælatorũ, & Prælatorum, scilicet, Apostolorum, & successorum eorum est ordinem hunc dispensare, Christi erit secundum ordinem hunc exquirere rationem. Et sicut nec formam viuendi dedit, inquantum purus homo, nec redemit: ita nec inquantum purus homo iudicabit, nisi fortè illo iudiciũ, de quo dixi. Sed de hoc nihil hic intendo; sed tamen non intendo excludere Patrem, & Spiritum sanctum ab hac potestate iudicij: quod enim per appropriationem Filio conuenit, Patri non tollitur, nec Spiritui sancto. Ratio autem appropriationis patet ex rationibus inductis, & ex quibusdam, quæ infra dicentur. Iam veniendum est ad litteram, quia patet ordo, & diuisio, & sufficientia partium, & sententia. Dicit ergo.

a enim *b* Pater iudicat quemquam; *c* sed iudicium omne dedit Filio; vt *d* omnes honorificent Filium, sicut *e* honorificant Patrem. *f* Qui non honorificat Filium, non *g* honorificat Patrem, *h* qui misit illum.

b Neque enim Pater, &c.] Sic continua. q.d. non est mirum, quod dixi, quòd Filius suscitat mortuos.

a Enim,] id est, quia [neque Pater iudicat, &c.] Vel sic. Bene dixi, quòd maiora demonstrabit ei, vt vos miremini, quia iudicium ei dabit. Et hoc est [Neque enim Pater, &c.] *Chrys.* non habet [enim] sed sic habet. Pater meus non iudicat quemquam. Et respondet ei, quod suprà dixerat: Filius non potest à se quicquam facere. q.d. superiùs dixi: Filium nihil posse sine Patre: hîc dico Patrem nihil posse sine Filio, quia Pater non iudicat quemquam per se, scilicet, sine Filio, vel contrariè iudicio Filij.

c Sed iudicium omne dedit Filio,] id est, genuit eum Iudicem secum. Et hoc dico.

d Vt omnes honorificent, &c.] id est, eundem honorem, & cultum exhibeant, vt æqualis potentiæ, substantiæ, sapientiæ, & eiusdem voluntatis credant. Et notatur per [sicut] distinctio personalis contra Sabellium, sicut dicit *Chrys.* Qui enim Filium Patrem dicit, non Filium sicut Patrem honorificauit, sed totum confudit.

f Qui non honorificat Filium] sicut Patrem, supple.

g Non honorificat Patrem,] id est, dehonorat eum, & Filium. Si duobus Regibus existentibus, vnus conuitium patitur, simul, & alius conuitium patitur, & maximè si qui conuitium patitur, filius fuerit. Nam conuitium etiam patitur in armigero contumeliam passo, sed non similiter tamen, vt in filio; sed vtrubique per medium dehonoratur; sed hic non per medium, immò contemptus filij est directè sine medio contemptus Patris, quibus idem numero cultus, & honor est exhibendus.

h Qui misit illum,] id est, genuit eum aptum missioni. Vel, [Misit] in carnem. Nec per hoc intelligas motionem, vel mutabilitatem in Filio Dei, sed nouam assumptionem carnis. Vnde hoc grossiori vocabulo vtitur, duplici ratione secundum *Chrys.* Prima, vt ostendat, quòd ab alio est Filius, contra Sabellium, qui totum confundit. Secundò, vt ostendat, quòd non sit Deo contrarius, vt æstimabant Iudæi, qui dicebant. Hic non est à Deo, hic non venit à Deo. Secundum *Gloss.* sic exponitur. *f* Qui non honorificat Filium,] id est, qui non credit æqualem Patri. *g* Non honorificat Patrem,] id est, dehonorat, quia eum de impotentia, vel de inuidia notat. *b* Neque enim Pater iudicat.] q.d. ita dixi, quòd sicut Pater suscitat: ita & Filius, quos vult, viuificat: & in hoc comparo me Patri secundum æqualitatem omnipotentiæ: quia quod ipse agit, & ego ago. Sed sunt quædam, quæ mihi sic dedit, quòd aliquo modo ea agam, quo ipse non agit, ne minorem me eo putetis. *Infr.9.c.*

a Enim] quia. *b* Neque Pater iudicat quemquam,] id est, aliquem hominem proferendo sententiam. *c* Sed iudicium omne,] id est, omnis hominis iudicium, & omnem rationem iudicij [dedit filio] *Chrys.* dicit, quòd [dedit] ponitur pro genuit. Vnde dedit ei iudicium, id est, genuit eum Iudicem. Sed intelligendum est, quòd sicut dicit *August. super*: Dixit Deus: Fiat lux: *Genes.* 1. a. Et *In primo libro super Genes.* id est, verbum genuit, in quo erat, vt fieret. In verbo enim omnia fecit: & ipsum verbum est operatiuum, sicut dicit *Damasc.* Ita intelligendum est hoc, quòd Pater genuit Filium, qui secundum generationem æternam, quia ab alio est, habet rationem ordinatam ad missionem in carnem, & per consequens ad omnia, quæ filium incarnatum consequuntur, sicut quòd sit redemptor, quòd sit Iudex. Vnde dico, quòd quantum ad hunc modum, æterna generatione dedit ei iudicium, licet filius incarnatus sit Iudex. Finem autem, qui non propriè potest appellari causa finalis, sicut suprà patuit, determinat consequenter, cùm dicit: [Vt omnes honorificent filium.] Nota diligenter diffinitionem honoris, quæ ponitur à *Philosopho in Ethica.* Honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis. Reuerentia autem est resilitio à Maiestate eius, cui exhibetur in paruitatem exhibentis. Reuerentia igitur exhibetur tribus personis æqualiter, sicut vna est Maiestas, & honor vniuersaliter; sed tamen filio Iudici appropriatè; quia filij virtus circa nos fuit magis manifesta: ipse enim alligauit fortem, & vasa eius diripuit: & ipse torcular calcauit solus, sicut dicitur in *Isaia.* Et ideò virtus eius magis habet testificari à nobis, quia nobis ampliùs est exhibita. Quia verò Iudex est, vbi par Maiestas nobis ostenditur, & æqualis Maiestati Patris, licet visus sit infirmus, & iudicatus in carne: ideò conuenit ei par honor, quantum ad exhibitionem reuerentiæ cum Patre. Quantum autem ad illam partem diffinitionis, in testimonium virtutis, inquantum à nobis fit hoc testimonium, ampliùs conuenit filio, & magis appropriatè. Et quòd non loquatur, nisi quoad primam partem diffinitionis, patet ex sequentibus, cùm dicit, *Matth. 12.c.* *Isa.36.a.*

e Sicut honorificant Patrem,] id est, æqualem Maiestatem filij, & Patris profitentur ex admiratione celsitudinis, & subiectione sui, vtrique æqualiter. Hæc enim A duo habet

* resuscitat, & quòd iudicat. Resuscitat in præsenti iustificando per gratiam. Secundum illud *Roman.* 3. d. Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. Item *Roman.* 8. f. Quos vocauit, hos & iustificauit. Et hæc est resurrectio prima, de qua *Apocal.* 20. b. Beatus, qui habet partem in resurrectione prima. *Infrà* 11. c. Ego sum resurrectio & vita. Item iudicabit in futuro, omnibus secundum merita tribuendo. Vnde sequitur: *Moralis.*

c Iudicium omne dedit filio, &c.] *Ieremia* 29. f. Ego sum Iudex, & testis, dicit Dominus. *Ecclesiast. vlt.* d. Cuncta adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum. *Chrysost.* Multo nobis opus est studio in omnibus, ô Dilecti. Etenim rationem dabimus, & verborum, & rerum. Omnes enim ait *Apostolus*, repræsentari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria prout gessit, siue bonum, siue malum, 2. *Corinth.* 5. b. Hoc igitur iudicium excogitemus semper: & ita per omne tempus poterimus esse in virtute. Sic enim qui expellit ab anima diem illum, sicut equus scindens frænum, qui fertur ad præcipitia. Vnde *Psalm.* 9. Contaminatæ sunt viæ illius in omni tempore. Et causam ponit. Auferentur iudicia tua à facie eius. Qui autem habet timorem, semper sobriè incedet. Vnde *Ecclesiast.* 7. d. Recordare vltima tua: & in æternum non peccabis. *Hieronymus.* Siue comedo, siue bibo, siue quid aliud ago, semper videtur auribus meis insonare vox illa terribilis: Surgite mortui, venite ad iudicium Saluatoris. Ibi Iudicabitur non secundum allegata, sed secundum merita. Nullus enim poterit ibi allegare, vel dilationes petere. *Isaiæ* 11. a. Non secundum visionem oculorum iudicabit, &c. *Bernard.* Venient, venient ad tribunal Iudicis, vbi plus valebunt pia corda, quàm astuta verba. Sequitur.

d Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem] Filius Saluator est, vt diximus, quia resuscitat per gratiam, & Iudex est. Quæ duo notantur *Hebr.* 1. b. Purgationem peccatorum faciens, ecce primum: sedet ad dexteram Maiestatis eius in excelsis, tanquam Iudex viuorum, & mortuorum, ecce secundum. Quia ergo Saluator est, debemus eum honorare per gratiarũ actionem: quia Iudex, per reuerentiam, & timorem. De primo dicitur *Coloss.* 3. c. Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi gratias agentes Deo Patri per ipsum. Item 1. *Tim.* 1. d. Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor, & gloria. *Isa.* 42 b. Gloriam me[...]m alteri non dabo. De secundo, scilicet, de reuerentia, & [...]i-more dicitur *Isa.* 8. c. Dominum Deum exercituum, ipsum timete, & ipse timor vester.

f Qui non honorificat filium, non honorificat, &c.] q[...]ia * ho[...]or

A dnn habet reuerentia, vt.s. ex resilitione in suam paruitatem profiteatur magnitudinem Maiestatis. Sed quare dicit, quòd ad hunc finem dedit ei iudicium facere? Nonne idem honor ei deberetur, si tantùm esset Redemptor, & non Iudex? Respōdeo, quòd non: quia sicut dictum est, duo sunt in honore, & primum respicit professionem Maiestatis; redemptio autem non directè est opus respiciens potestatem; sed vel sapientiam, vel bonitatem. Cùm igitur potentia

a Amen, amē dico vobis, b quia qui verbū meū c audit, d & credit e ei, qui misit me, f habet vitā æternā, g & in iudicium non venit, sed † transit h à morte i in vitā.

al. trāsiet.

Patris nobis innotuerit in Creatione, cùm mundialem machinam de nihilo eduxit: & ratione huius sibi reuerētia debeatur, & honor, ad hoc vt filio exhiberetur, non dico, deberetur, æqualis honor, quantum ad hanc partem honoris, & necesse fuit, vt † conferretur ei opus, vel potestas operis, quæ esset declaratiua ipsius Maiestatis filij, & hæc est potestas iudiciaria. Et ideò ratione huius dicit[Vt omnes honorificent Filium]i. metu & reuerentia Maiestatem profiteantur[Sicut honorificāt Patrem.] Sicut notat æqualitatē Maiestatis professæ in vtroque.s. in Patre & Filio. Et consequēter determinat connexionem huius honoris, dicens[Qui non honorificat filium] inquantū est missus ordinare mundum secundum formam, quæ requiretur in iudicio[Nō honorificat Patrem, qui misit illum] quia missus, & mittens vnius sont voluntatis, & operis: & in misso mittens ipse contemnitur. Et *Chrysost.* dat exemplum de duobus Regibus, quorum vnus sit filius, alter pater: vbi non potest contemni filius, quin contemnatur & pater. Sed contra. Ad discretionem apprehensorum intellectu sequitur discretio motuū in affectu: sed Pater poterat discerni à Filio ab ipsis Iudæis: ergo poterat discretè honorari etiam filio non honorato: ergo videtur non bene procedere contra eos. Ad hoc est responsio: quia Pater non potest discerni à Filio, nisi secundum id, quod ad alterum est, id est, secundum relationem, quæ est proprietas personalis: & in omnibus aliis pater est in filio, & econuerso. Vnde cùm ipse loquatur Iudæis de se, inquātum per actus miraculorum eis innotuit, & doctrinæ excellentiam: & hæc ambo ad substantiam referantur, patet, quòd vnus est contemptus vtriusq; & par honor. Sed quia ipse *sup.* 3. b. dixit, quòd Pater in isto aduentu non misit eum iudicare mundum, sed saluare: ideò competenter ante illum aduentum, quādo veniet iudicare mundum, docet effugere iudicij illius seueritatem, dicens. a Amen, amen dico vobis,] Propter imbecillitatem audientium, vtitur verbo confirmationis, & etiam geminat, vt faciliùs suscipiant. b Quia qui verbum meum audit,] Necesse est enim fidem esse ex auditu verbi Christi, sicut dicit Apostolus *Rom.* 10. d. Audire enim est prima præparatio ad fidem: secundum quod fides habet adiuuari, & adminiculari per quædam præparamenta: Vnde consequenter subdit. d Et credit]fide, quæ virtus dicitur, scilicet, quæ formata est. De hac enim loquitur, quia ad hanc inuitat verbum Christi; non ad illam, quæ etiam Dæmonibus est communis. *Iacob.* 2. d. Dæmones credunt, & contremiscunt. Credit, dico, hac fide. e Et qui misit me] in legatione, qua missus sum ab eo, hoc est, qui † suscipit ea, quæ ego dico in nomine Patris mei, scilicet, me esse verum filium Dei, & venisse pro salute mundi, & cætera, quæ prædico. f Habet vitam æternam] Magnam dat remunerationem, vt sic faciliùs trahantur. Vitam autem propriè secundum indeficientiam æternitatis trahimus à filio, sicut dicit *Augustinus infrà 9. super Genes.* Sapientia enim Dei Patris Iesus Christus Filius Dei, figuratus est per lignum vitæ: *Genes.* 2 b. quòd Adæ in primo statu contulisset vitæ perpetuitatem, nisi fuisset transgressus præceptum. Nec tamen consistit istius retributio in adeptione præmij; sed etiam in declinatione duplicis mali, pœnæ, scilicet, quia. g Et in iudicium non venit.] Terribile enim erit videre Iudicem in forma serui: & ideò dicent mōtibus: Cadite super nos: *Apoc.* 6. d. *Malach.* 3. a. Quis stabit ad videndum eum? Et multò terribilius erit venire ad iudicium disceptationis cum eo. Sed nonne quidam saluandi iudicabuntur? Respondet *Beatus Bernard.* ex hoc textu sumens occasionem dicti sui, quòd iudicium illud non est vocale, sed mentale. Vnde bene concedit, quòd Sancti quidam, qui in vita imperfectorum Deo placuerunt, non iudicabunt; sed nec propriè loquendo iudicabuntur, nisi appel-

al. lcō-ferretur

al. † credit

letur iudicium, salus secundum rationes æquitatis mente expressas: Saluabuntur enim dictante eis conscientia rationem salutis eorum, quæ exprimitur in sex operibus misericordiæ: *Matth.* 25. c. Aliter potest dici, nisi prima solutio esset ita antiqua, sc. quòd fides formata, secundum quod vita eius perpenditur in operibus, gradus habet, & in quibusdā viuit in operibus præceptorum tantum, hi iudicabuntur, & saluabuntur: in quibusdā in operibus præceptorum, & consiliorum, hi saluabuntur, & non iudicabuntur, & etiam hoc secundum magis, & minus, secundum quod diuersificantur consilia. Dicendum ergo, quòd qui credit secundum virtutem fidei viuentis, in opere, vel præceptorum, vel consiliorum, effugit iudicium, quia si perfectè viuit, perfectè effugiet, si imperfectè viuit, imperfectè effugiet. Et hæc est ratio illius diuisionis, quæ consueuit poni, quòd quidam saluantur, & iudicant: quidā saluantur, & iudicantur, &c. Secundi mali euasio notatur per id, quod sequitur. h Sed transit à morte in vitam.] Per hoc enim innuitur, quòd qui non credit, transit à morte in mortē. Et hoc vel à morte pœnæ, quæ est in sententia condemnationis, in mortem gehennæ: vel à morte mortalitatis huius, in mortem condemnationis, & gehennæ. Sed qui credit transit à morte: quia non propriè moritur, qui obdormit in spe resurrectionis gloriosæ; sed transfertur, sicut dicit *Chrysost.* à mortalitate animalitatis huius. i In vitam]indeficientem, quæ influitur animabus ab ipsa contemplatione affectiua Sapientiæ diuinæ, & per animas ipsis corporibus post resurrectionem.

A Amen

* honor vnus debetur vtrique. Et nota ille dehonorat eum, qui à proprio hospitio eum eiicit, id est, à corde suo, 1. *Cor.* 3. c. Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Item 1. *Corinth.* 6. c. An nescitis, quoniam corpora vestra membra sont Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Talis ipsum mutilat, & ita eum dehonorat, non solùm expellendo ab hospitio, sed etiam mutilando. Item pedibus conculcando, id est, affectionibus vilipendendo. Secundum illud *Hebr.* 10. e. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione moritur, quantò putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, &c. Item dehonorat Dominum, qui eum à proprio dominio, & feudo proscribit, *suprà* 1. a. In propria venit, & sui eum non receperunt. *Galat.* 3. a. O insensati Galatæ, quis vos fascinauit non obedire veritati? Ante quorum oculos Christus Iesus proscriptus est, & in vobis crucifixus. Duplex ius habet Christus in nobis, hæreditarium, & emptitium, 1. *Corinth.* 6. d. Empti estis pretio magno. *Augustinus.* Tanti emit, vt solus possideat. Sequitur.

Moralit.

a Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum]interiùs inspiratum, vel exteriùs prædicatum,

c Audit]aure vtraque.

d Et credit]per auditum.

e Et qui misit me]quia fides ex auditu: *Rom.* 10. d.

f Habet vitam æternam,] id est, habet Deum in se per gratiam, qui est vita æterna. Vel, [Habet] causam vitæ æternæ, id est, gratiam. Et habetur simile *infrà* 12. g. Mandatum eius vita æterna est, id est, obseruatio mandati est causa meritoria vitæ æternæ. Secundum illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vel, [Habet vitam æternam] per spem. *Rom.* 8. e. Spe salui facti sumus. Vel, id est, certitudinem promissionis. Simile *Matth.* 5. a. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non dicit, erit, sed est. Et nota, quòd verbum Dei auditum, & creditum fide operante per dilectionem, dat vitam æternam: quia medicina est, non solùm quæ sanat à morbo, sed à morte. Vnde *Psalm.* 118. Eloquium tuum viuificabit me. Item *Psal.* 106. Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interioribus eorum. Item *Sapientia* 16. b. Non herba, neque malagma sanauit eos; sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Ideò bonum est audire sermones, & prædicationes.

Matth. 19. c.

g Et in iudicium non venit]quia talis se diiudicat per verbum, quod audit: & ideò non iudicatur à Deo, 1. *Cor.* 11. g. Si nosmetipsos diiudicaremus, &c.

h Sed transit à morte in vitam,]id est, à culpa in gratiam. Hoc est bonum Phase. Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Ille est transitus Domini.

* Amen

a Amen, amen dico vobis: quia *b* venit hora, & *c* nūc eſt, *d* quādo mortui *e* audiēt vocē Filij Dei: *f* & qui audierint, *g* viuēt. *h* Sicut n. Pater habet vitam in ſemetipſo: ſic *i* dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo. Et *k* poteſtatē dedit ei iudicium facere, *l* qnia filius hominis eſt. *m* Nolite mirari hoc: *n* quia venit hora, in *o* qua omnes, qui in monumētis ſunt, *p* audient vocem filij Dei:

A *a* Amen, amen dico vobis.] Determinata forma, ſecundum quam quidam iudicabuntur, & quidam iudicium effugient, determinat modum qualiter, ex parte iudicandorum poſſibile eſt, quòd ipſe ſit Iudex omnia carnis, ſcilicet, quòd omnes reſurgent, & aſtabunt tribunalibus eius. Et habet hæc pars tres partes. In prima oſtendit ſ[u]ſcitationem mortuorum. In ſecunda oſtendit ſufficientiam ſui ad ſuſcitationem mortuorum, & ad continendum ipſos ſuſcitatos in vita, vt poſſint digna recipere pro meritis: vbi dicit, [Sicut enim Pater habet vitã, &c.] Sed quia dixerat habere vitam per ſe, & ſic eſſe fontẽ vitæ: quia aliquis poterat dicere, quòd non erat verum, cùm eſſet mortalis: ideò ad hoc reſpondet in tertia parte dicens, [Nolite mirari hoc, &c.] Non enim plura exigebantur ad poſſibilitatem iudicij ex parte iudicandorum mortaliũ, quàm quod illi poſſibiles ſint ad vitã, & ipſe ſit potẽs dare vitam, quam per ſe habere non poterant. Et quia in forma humana iudicabit, neceſſe fuit, vt in hac forma à mortalitate reliquorũ ſe eximere. Et ſecundum hoc accipitur ſufficientia partium, & ordo. Primò enim eſt poſſibilitas recipiendi vitã, ſecundò poſſibilitas dandi, tertiò remouere errorem, qui poſſet eſſe de natura dantis vitam. Dicit ergo, [Amen, amen dico vobis,] Geminat, vt certiorẽ faciat ſermonẽ. *b* Quia venit hora,] Communiter hora ſumitur pro vltima parte temporis, ſecundum quod totum diuiditur in octo ætates. Iam enim eſt ſeptima quæ currit cum octaua. Et magis reſtringit, cùm ſubdit [Et nunc eſt.] Primum debet referri ad reſurrectionem generalem, ſecundum ad ſuſcitationem demonſtrantem ipſam reſurrectionem generalem, ſicut dicit *Dan.* id eſt, ad reſurrectionem Lazari in figura generalis.

E

d Quando mortui audient vocem Filij Dei,] *Chryſ.* Sicut in Reſurrectione, ita & nunc erit, ait. Etenim, & tunc vocem audientes præcipientem ſuſcitabimur. In iuſſione enim & buccina ait Dei, mortui in Chriſto ſuſcitabuntur, 1. *Theſſ.* 4. d. De iſta voce, & buccina ſufficiat hoc tantùm dicere, quòd vox Filij Dei nihil aliud eſt, quàm virtus cauſæ primæ, quo annuit cauſis ſecundis, & intelligentiis, quæ ſunt motrices cauſarum ſecundarum: & quo annuit cauſis particularibus, vt ſiſtant curſum naturalem, & currant ad innouationem eius, quod generando produxerant, & ad innouationem ſui in principiis, licet non in omnibus principiatis. Et hoc eſt, quod dicitur *Iob* 14. c. Antequam atteratur cælum, non reſurget. Et eſt ſententia *Beati Greg. ibidem in Gloſſ.* Sed quia vox illa eſt vox virtutis, habebit efficaciam ſuſcitandi mortuos. Et ideò ſequitur. *f* Et qui audierint viuent.] Licet *gloſſa* aliquantulum videantur aliter exponere, tamen videtur mihi, quòd reſpiciunt magis myſterium, quàm literam. Vnde dico, quòd vita hic communiter ſumitur pro vita omnium reſurgentium ſiue in pœnam, ſiue in gloriam: quia aliter non video, qualiter ordinetur ad hoc, quòd per illud probetur, quòd Chriſtus ſit Iudex viuorum, & mortuorum. Sed quia non tantùm exigitur, vt mortui ſurgant; ſed etiam vt ipſe, cuius voce ſuſcitãtur, ſit talis, vt poſſit ſuſcitare, & in eſſe continere, ſubdit. *h* Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo.] Vita ad eſſentiam refertur. In ſemetipſo autem habere vitam eſt, quòd à nulla alia eſſentia habeat vitam, & quòd ipſa ſua eſſentia ſit vita tantùm differens ratione ab eſſentia. Et quòd ita debeat exponi, probatur ex ordine vitalium rerum. Vita enim, ſicut dicit *Philoſophus*, communiter inuenta eſt in animalibus, & plantis. Sed conſtat, quòd in vtriſque eſt per participationem, ita, ſcilicet, quòd non viuit organum ipſorum à ſeipſo, ſed ab anima: quod autem dat vitam neceſſe eſt, quòd habeat vitam: & ſic anima habet vitam, & Angelus ſimiliter. Sed in hoc differt ab Angelo: quia anima communicat vitam corpori: Angelus autem non. Sed nec Angeli ſubſtantia, nec animæ eſt ſua vita. Cùm igitur in altiori natura inueniatur adhuc vita, ſcilicet, in Deo, digniori modo eſt ibi, vt, ſcilicet, ſeipſo viuat, & à ſeipſo: & quòd ipſa ſubſtantia diuina ſit ſua vita: Sequitur. *i* Sic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo.] Hoc ipſum [ſic] æqualitatem notat. Hoc autem, quod dicit [dedit] notat eum per generationem vitam hanc accepiſſe. Quo ad ſubſtantiam autem in ſemetipſo habet, id eſt, non ab alia ſubſtantia, & quòd ipſe eſt ſua vita: nec inducit vlteriùs, relinquens nobis ea hoc arguere, quia ipſe ſit fons omnia vitæ ſufficiens omne viuum in vita continere per hanc dignitatem, quæ per ſe nota eſt cuilibet: quia ſi aliquid habet aliquid eſſentialiter omnibus modis, non per participationem, ipſum eſt principium illius in omnibus habentibus illud, & ſufficiens ipſum in eſſe continere, non dubito, quòd nullus vnquam de hac dubitauit, qui rationem habet, & ex hac apertiſſimè concluditur reſurrectio, ſicut patet per antedicta, quod & Chriſtus † ſubiiciens concluſionem immediatè ſequentem ponit propoſitum dicens. *k* Et poteſtatem dedit ei iudicium facere,] quaſi dicat, ex quo ſic ſufficientem ad viuificandum Pater genuit filium, & iterum habitum eſt, quòd ipſi mortui poſſunt vitam recipere, cùm forma ſit eis poſita, ſecundum quam habent iudicari, conſtat, quòd ipſe filius habet poteſtatem iudicandi. Secundum Latinorum Sanctos aliter punctatur litera, ſed non ita bene, vt puto, vt totum, ſcilicet, legatur ſub vno puncto vſque illuc [Quia filius hominis eſt] Sic [Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt.] Et ſecundum eos legendum, vt nihil mutetur de hoc, quod diximus. Et quaſi rationem, quare Pater iudicium dedit filio, oſtendit, cùm dicit. [Quia filius hominis eſt.] Et quidam gloſſant, quia in hac forma iudicatus eſt, & ſatis congruit. Et etiam ſicut dicit *Gloſſ.* quia in hac forma Iudex videbitur à iudicandis. Species enim Diuinitatis ſolis mundis corde promittitur *Matth.* 5. a. Secundum *Chryſoſt.* ſic eſt legendum, & punctandum, vt in prima lectura dictum eſt: Et poſt incipit verſus ibi. *l* Quia filius hominis eſt, nolite mirari hoc,] q. d. licet dixerim, quòd habet filius hominis vitam in ſemetipſo, non vobis videatur hoc incredibile, ideò quia videtis eſſe hominem de homine natum, & ſic mortalem; quia non ſecundum eandem † naturam iſta Filio conueniunt. Non vos hoc, inquam, perturbet. *n* Quia venit hora.] *Interlin.* In fine ſæculi. *o* In qua omnes, qui in monumentis ſunt] qui formati fuerunt anima rationabili. *p* Audient vocem filij Dei.] Hic dicit filij Dei: quia virtutem ſuſcitandi habet à natura diuina, licet in vtraque

al. ſubiiciens.

al. ſubſtantiã

A natura

Moralit.

* *a* Amen, amen dico vobis, quia venit hora] gratiæ. *c* Et nunc eſt] non poſt aliam vitam. Tunc enim non licebit operari, vt dicitur *infrà* 9. a. Et *Eccleſ.* 9. c. Nec opus, nec ratio, nec ſcientia eſt apud inferos.

d Quando mortui] in peccatis.

e Audient vocem filij Dei] credendo.

f Et qui audierint] obediendo. *g* Viuent] & nunc, & in futuro. *Pſalm.* 67. Dabit voci ſuæ vocem virtutis. *Pſalm.* Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Sed nota, quòd hodie pauci ſunt filij Dei: quia ad eorum vocem multi mortui reſurgerent. Pauci ſunt Eliſæi: omnes ſunt Giezitæ, & ideò in mortuo non eſt vox neque ſenſus, ſicut legitur 4. *Reg.* 4. c. Non eſt vox confeſſionis, neque ſenſus contritionis, & doloris. Giezita eſt ille, qui in prædicatione aliquid proprium quærit, vel laudem, vel fauorem, vel munus aliud: qui non ſincere prædicat, ſed adulterat verbum Dei. Non eſt, qui incumbat ſuper puerum mortuum per ſollicitudinem, neque qui conformet ſe ei, & incuruet ſe per condeſcenſionem, & compaſſionem, neque qui calefaciat per beneficiorum largitionem: nullus vult dare, ſed dari: paſcere, ſed paſci.

h Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, & poteſtatem dedit ei iudicium facere, &c.] Ecce iterum dicit illa duo, quæ ſuprà dixerat de filio, quòd viuificat, & iudicat. *Iſa.* 42. a. Dedi Spiritum meum ſuper eum: iudicium Gentibus proferet. *Item ead.* In veritate educet iudicium.

m Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, &c.] De voce iſtâ habetur *in Pſalm.* 67. Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Et dicit *Gloſſ.* Virtutem reſuſcitandi corpora, 1. *Cor.* 15. g. In momento in ictu oculi in nouiſſima tuba. Et 1. *Theſſal.* 4. d. Ipſe Dominus in iuſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo,

* Et proce

natura existens resuscitet. *a* Et procedent] de monumentis cum corporibus suis.

b Qui bona fecerunt,] finaliter secundum formam à me statutam.

c In resurrectionem vitæ] quia illi à morte, qua detinebantur merito primi peccati, vitam, quam in Adam amiserant, in Filio Dei recuperauerunt, à cuius meritis valorem accepit & hoc ipsum, quod boni fecerunt.

a & procedēt, *b* qui bona fecerūt, in *c* resurrectionē vitæ, *d* qui verò mala egerunt, in *e* resurrectionē iudicij. *f* Non possum ego *g* à meipso facere quicquam. *h* Sicut audio, *i* iudico: *k* & iudiciū meū

d Qui verò mala egerunt] finaliter.

e In resurrectionem iudicij,] Ecce quod iudicium pro damnatione posuit etiam suprà sicut & hic. Hic incidit duplex dubium. Vnum, quare tantum insistit ad probandum resurrectionem? Aliud quare hoc fecit potiùs post miraculum de sanatione paralytici, quàm post aliud aliquod? Ad primum satis benè respondet *Chrysostomus* dicens, *in 39. homilia*. Continuè vertit iudicium, & vitam, & resurrectionem: quoniam hæc maximè omnium sunt, quæ inducere possunt & inflexibilem auditorem: qui enim persuasus est, quoniam, & resurget, & huic dabit noxas eorum, quæ deliquit, & si nihil aliud vidit, signum hoc suscipiens curret omnino mitem constituens sibi iudicem. Ad aliud dicendum, quòd paralysis maiorem conuenientiam habet cùm altero terminorum resurrectionis, quàm alia infirmitas: terminus enim resurrectionis vnus, est cineres ipsi; paralysis autē est infirmitas faciens distare partes compaginis, & sic accedit ad dissolutionem omnimodā: & ideo cura eius, quæ est per conglutinationem partium distantiū, typus est quidam expressus resurrectionis, quando ipsi cineres dispersi conglutinabuntur: & sic patet probabilis ratio quæsiti.

f Nunc possum, &c.] Sequitur pars vltima secundum hunc modum diuisionis, in qua ipse determinat dispositiones rectitudinis iudicij, quod exercebit in die iudicij. Et consistit hæc rectitudo in tribus. Primum est, quòd habeat potestatem iudicandi, scil. quòd sit ordinatus Iudex à Patre: & hoc primò determinat. Secundum est, quòd ipse procedat secundum iustitiam causæ: Et hoc determinat, cùm dicit: & iudicium meum iustum est. Tertium est, quòd iudicium suum concordet iudicio illius qui sibi dedit, vt esset Iudex: Et hoc determinat, ibi, quia, &c. voluntatem meam. In primo conseruatur ordo iudicij, quia Filius est iudex à Patre iudice. In secundo iustitia, quæ est executio Iudicis. In tertio satisfit animo iudicis, penes quem residet prima iudicij auctoritas. Et ex his patet ordo, & diuisio, & sufficientia partium. Dicit ergo, non possum, &c. Sic continua secundum *Chrysostomum*. Quia Prophetæ omnes, iudicium Deo patri attribuerunt; & ipse hoc dixerat, quia Pater non iudicat quemquam: ideò erant turbati Iudæi. Et vt hoc mitiget, dicit, non possum ego, filius hominis, vel etiam Filius Dei.

g A meipso facere quicquam,] id est, quicquid possum, & facere & iudicare, ab ipso possum, & ab eo per generationē accepi. Et ideò licet mihi hoc attribuam; tamen ipsum ab eisdem non remoueo: quia Ipse in me facit omnia hæc, & ego sine Patre nihil possum à meipso. Græci habent: Non possum ego ipse facere quicquam. Et quasi discretiuè legitur, vt sit sensus. Ego ipse ita quòd non Pater, non possum facere quid; sed omnia illi concordantia non contraria facio. Prima lectura verior est, vt puto. Et statim subdit modum, qualiter à patre iudicat dicens. Sed:

h Sicut audio] à patre, iudico: Audire est sapientiam Iudicij ab aliquo accipere, sicut suprà satis rationabiliter ostensum est. Tamen *Interlin.* dicit, audio, vnitatem substantiæ, idest, scio, quia non est aliud audire, quàm scire, vel esse. Hoc quidem est verum secundum rem; sed aliud est secundum rationem sumptam ex diuersitate attributorum, vt suprà patuit.

i Et] ex quo verò iudicio, sicut audio.

K Iudicium meum iustum est,] quia & secundum opera iudicandorum procedo, & secundum sapientiam æquissimi iudicis, quam à patre audiui, id est, per generationem accepi.

Moraliter. * *a* Et procedent, &c. resurrectionem Iudicij.] Ecce iterum loquitur de resurrectione, & bonorum, & malorum remuneratione. *Dan. 12. a.* Qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, &c. Hœdi enim ad pœnam; agni ad gloriam resurgent. *Iob 28. a.* Lapidem caliginis, & vmbram mortis diuidet torrens à populo peregrinante: quia torrens diuini iudicij separabit malos à bonis, qui hic sunt peregrini, & hospites super terram. *Matth. 13. g.* Tunc separabunt malos de medio iustorum. Hoc significatum est *Iosuē 3. d.* quando aquæ superiùs ascēderunt, & inferiores descenderunt in mare mortuum. *Matth. 24. d.* *De tēp. dist.5.c. fin.* Duo erunt in lecto, in agro, in mola: vnus assumetur, & alter relinquetur: quia de quolibet statu hominum erunt aliqui salui, & aliqui damnati, continentium, coniugatorum, & Prælatorum. De resurrectione autem mortuorum habetur hic expressè. Et *Matth. capitulo 22. c.* vbi Dominus disputat contra Saducæos. Item *Lucæ cap. 3. a.* Videbit omnis caro Salutare Dei. Et sumitur de *Isaia 40. b.* Item *1. Corinthiorum 15.* per totum. Et *Thessalonicen. 4. d.* Et *Roman. 8. b.* Qui suscitat Iesum à mortuis, viuificabit, & mortalia corpora vestra. Item *Iob 14. b.* Lignum habet spem, &c. Et *19. d.* Scio, quòd Redemptor meus viuit, &c. Item *Ezech. 37. c.* Item *Psal. 103.* Emittet Spiritum tuum, & creabuntur, &c. *Ioël. cap. 3. c.* Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu. Item *Isaia 26. d.* Viuent mortui tui, &c. Item *Sophon. 3. b.* Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum, &c. Item *2. Mach. 7. b.* Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. Item *in eodem 12. g.* Iudas facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri, &c.

Moraliter: In prædicto verbo notatur, quòd si qui essent veri filij Dei per imitationem, & filialem dilectionem, vocem eorum audirent etiam illi, qui sunt in monumentis, id est, profundi peccatorum, qui iam sunt sepulti in cōsuetudine peccati. *Moralit.* Potens est enim Deus de lapidibus, id est, de obstinatis peccatoribus suscitare filios Abrahæ, vt dicitur *Matth. 3. c.* Multi autem sunt tales sepulti cum Lazaro, & iam quatriduani effecti, & fœtentes, quos Dominus suscitaret; sed non est hodie Maria, & Martha, quæ clament ad Deum cum lacrymis pro morte fratris. Non est, qui fleat cum Ieremia, qui dicit *Ierem. cap. 9. a.* Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fōtem lacrymarum: & plorabo die, ac nocte interfectos filiæ populi mei? Et *in eodem 14. c.* Deducant oculi mei lacrymam per noctem, & diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est filia populi mei, plaga pessima vehementer: Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio: si introiero ciuitatem, ecce attenuati fame: pro talibus est plorandum, & orandum, vt reuiuiscant, quia ad vocem Angeli, vel filij Dei fit resurrectio mortuorum, id est, ad orationem, vel prædicationem iusti fit aliquando iustificatio peccatorum. Vnde *Ezech. 37. c.* Vaticinare, fili hominis, prædicando, scilicet, vaticinare ad Spiritum, idest, orando, scilicet, voca Spiritum sanctum, siue gratiam Spiritus sancti, & dices ad Spiritum: Hæc dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, Spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Mundus iste est quasi campus plenus ossibus mortuorum, id est, duritia peccatorum, qui sunt aridi, sine gratia Dei, & sine carnibus sanctæ affectionis, & benignitatis, & sine neruis concordiæ, & charitatis, & sine cute honestæ conuersationis. Pro talibus ossibus vaticinandum ad Spiritum, id est, orandum ad Deum, si quis esset verus Propheta, vt à quatuor ventis Spiritus veniret, idest, gratia Spiritus sancti: Quæ prouenit, & ortum habet quodammodo ex quadruplici consideratione: natiuitatis, ecce oriens: & mortis, ecce occidens: prosperitatis, ecce auster: & aduersitatis, ecce aquilo. Sequitur:

f Non possum ego à meipso facere quicquam.] Hoc est contra præsumptuosos, qui omnia à se ipso, id est, proprio consilio, & nutu volunt facere. *Eccl. 32. d.* Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Sed.

h Sicut audio iudico.] Hoc est contra præcipites in iudicijs, & sententiis dandis. *1. Timoth. cap. 5. d.* Sine præiudicio nihil facias. *Iob cap. 29. c.* Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. *i* Et iudicium meum iustum est.] Hoc est contra illos, qui munere, vel amore corrumpuntur, & corrumpunt iudicia. *Isaia cap. 1. f.* Principes tui

A sceepi. Et adhuc meliùs patet. a Quia nō quæro volūtatem meā]Discretiuè legatur. meā, i. ita nō quæro meā, quòd non quæro à Patris volūtatē, i. nō habeo illi volūtatē contrariam. b Sed]quæro facere voluntatē eius, qui misit me, Patris. Sua n. vna est cū volūtate mea: nec discordare possumus in iudicio. c Si ego, &c.] Sequitur pars illa, in qua agit de testimonio ab aliis facto de Christo. Et secundū numerū testimoniorū est diuisio partis huius. Et primò agit de testimonio Ioānis. Secūdò de testimonio operū, quod maius est, vbi dicit: Ego autē habeo testimoniū maius Ioāne. Tertiò de testimonio Patris, quod iterū maius est, quàm illa duo, vbi dicit: Et qui me misit, Pater ipse testimonium perhibuit de me. Quartò de testimonio Scripturæ Moysi & Prophetarum, quod licet nō fuerit maius simpliciter, quā testimoniū Patris, fuit tamen maius quoad Iudæos, quia plus innitebātur Scripturis illorū, quàm voci Patris. Et incipit, ibi: Scrutamini Scripturas, &c. Ex his etiā patet ordo partiū inter se: Ordinātur n. ordine rhetorico, qui fortius testimoniū & magis cōuincēs aduersariū, sēper versus finē allegationis collocāt, vt arctiùs memorię infigatur. Ad præcedens sic reducitur. Dixerat excelsa & magna de seipso: Iudæi verò au-

Inf. 8. b. diētes, sicut dicit Chrys. iā mēte cōceperāt, quod volebant ei obiicere, sed quod alibi dicūt: Tu de teipso testimoniū perhibes, testimoniū tuū nō est verū. Hāc igitur obiectionē præueniens tanquam verus Deus, qui corda intuetur, dicit.

c Si ego testimnnium perbibeo de meipso, testimonium meum nō est verū] supple, sicut vos iniqui cogitatis: quia & si ferrem testimoniū de meipso, adhuc verum esset, licet nō secūdū vestrā malā suspicionē. Et quòd ita legēdum sit, patet, quia dicit inf. 8. b. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est: Ibi n. attendit veritatē rei; hic autē suspicionē audiētium Iudæorum. Sed quia Ioannes fuit in admiratione apud eos, ideo eius testimonium inducit. d Alius est, qui testimonium perhibet de me.] s. Ioannes. Sed tamē Gl. legūt hoc de testimonio Patris, sed nō puto, quòd literā benè legant, licet posset aptari testimonio Patris. e Et scio, quia verum est testimoniū eius, quod perhibet de me: & ideò etiā ego eum veritate de me possum dicere, quæ ille testificans vobis respondit. Et vt magis conuincat eos, ostendit, qualiter ipsum Ioannem dignum fide reputabant dicens.

f Vos misistis ad Ioannem]sicut habitum est. supra 1. b. nullo vos cogente, & constat, cùm quæreretis ab eo, dignum fide habebatis, vel stultè misistis. g Et testimonium perhibuit veritati]licet satis instituerunt nuncij vestri, vt eum à veritate deflecterent. Et cùm deberet addere: Igitur debebatis ei credere, non infert hoc, sed ostēdit, quòd ipse non pro Christo testabatur, sed pro ipsis Iudæis, vt sic magis credant ei. Et ideo subdit. h Ego autem non ab homine testimonium accipio]idest, testimonio hominis nō indigeo. Aliter legit quædam Glossa dicens: Non sum contentus testimonio Ioannis; sed etiam alia induco, sed quidem nō pro me induco Ioānem, vel aliud testimonium, sed propter vos. Vnde sequitur. i Sed hæc dico, vt vos salui sitis] i. vestram salutem construo per testimonia. Vnde Chrysost. Quod dicit, tale est: Ego quidem non indigebam huius testimonio humano, Deus ens, quia verò magis ei attenditis & omnibus digniorem fide putatis, & illi vt Prophetæ occurristis: etenim ciuitas ad Iordanem effusa est; mihi autem neque mirificati credidistis, propter hoc vos reuoco testimonij illius. Sed ne dicant, quia ille quidem testatus est; nos autem non suscepimus nec fide

Δ dignum in-

* infideles socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo nō iudicāt, & causa viduæ nō ingreditur ad eos. a Quia nō quæro voluntatē meam, sed voluntatē eius, qui misit me.]Hoc est cōtra inobediētes, & homines proprię voluntatis. Et dicit Bern. quòd sola ppria volūtas ardet in inferno: tolle eā & iā nō est infernus. Matth. 26. d Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Isa. 46. d. Vocans ab oriente auē, & de terra lōginqua virū volūtatis meę, i. qui omnē voluntatem meam faciet. c Si ego testimoniū perhibeo de meipso, &c.] Hoc est cōtra gloriosos & arrogātes, qui se iactāt & cōmēdant. Prou. 18. c. Iustus priùs accusator est sui, non commendator. 2. Cor. 10. d. Non n. qui seipsum cōmendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Prou. 28. d. Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat. d Alius est, qui testimoniū perhibet de me: & scio, quia verū est testimoniū eius, quod perhibet de me.] Hoc est, quod dicitur Prou. 27. a. laudet te alienus, & nō os tuum: extraneus & non labia tua. f Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati; ego autem non ab homine testimonium accipio.]Hic instruimur etsi laudemur ab aliis; tamen propter nos hoc non affectemus. Vnde benè dicit: Non ab homine testimonium accipio, quia omnis homo mendax; Deus autem verax, cuius testimonium & laudem debemus nobis quærere. *Chrysostomus* Si laudes amamus, eas, quæ à Deo sunt, quæramus. Nam quæ quidem ab hominibus laus est, simul, & apparuit, & periit. 1. *Machabaeorum cap.* 2. g. Gloria hominis stercus & vermis est, hodie extollitur: & cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius periit. Item *Chrysostomus.* Si videri & laudari à turbis amas, attrahe plebem Angelorum, & fias terribilis Dæmonibus & humanarum laudum nullam habebis curam; sed omnia clara huius mundi ita conculcabis vt gurgitem & lutum: & videbis tunc manifestè, quoniam nihil ita animam deformat, sicut gloriam amare: Non n. est possibile, quì hanc amat, vitam viuere crucifixam. i Sed hæc dico]de mea commendatione. k Vt vos salui sitis.] Nota, quòd per textum in hoc locu instruimur, quando, & cur commendare

* nosipsos, vel

iustū est, a quia nō quęro voluntatē meā; b sed volūtatē eius, qui misit me. c Si ego testimoniū perhibeō de meipso, testimonium meū nō est verū. d Alius est, qui testimoniū perhibet de me: e & scio, quia verū est testimoniū eius, quod perhibet de me. f Vos misistis ad Ioan. g & testimoniō perhibuit veritati. h Ego autē nō ab homine testimoniū accipio; i sed hæc dico, vt k vos salui sitis.

e Si ego testimoniū, &c.] Ita in multis locis sibiipsi testatus est, vt sup. 4. d. dicit Samaritanę: Ego sū, qui loquor tecū. Et cæco dicit. inf. 9 g. Qui loquitur tecū ipse est. Et Iudæos increpās dicit. infra 10. g. Vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi Filius Dei sū. Et aliis locis similiter testatur sibi, quid est igitur, quod dicit: Testimoniō meū non est verū? vbi inueniemus veritatē, quoniā ipsa veritas dicit: testimoniū meū nō est verū. Cōtrarium dicit. inf. 8. b. Etsi ego testor de me, testimoniū meū verum est. Sol. Sicut dicit Chrys. ad intelligētiā Scripturę opus est nō immorari nudis verbis, sed cōsiderare intētionē dicētis & habitum audiētium, siue mētem auditoris & tēpora, & loca, alioquin multa sequuntur inconuenientia. Ideo n. hæretici errant. Videamus igitur hic, ad quid hęc dicta, quia magna de se dixerat Christus, debebant Iudæi subinferre: Si tu testaris de teipso testimonium

† tuum non

† tuum non est verum. Propter hoc præassumens dixit, q. d. hoc cogitatis & dicere mihi proponitis, quod non est credendum mihi, quia testor de meipso. Vnde sensus est: Testimonium meum non est verum,] vobis, siue secūdum suspicionem vestram. Secundū Glossam aliter soluitur. Si ego, homo solus: Testimonium perhibeo de meipso,] id est, gloriam appetam purus homo. Testimonium meum nō est verum, quia omnis homo mēdax, i. omnino homo, id est, purus homo, q. d. ego non habeo veritatem ab homine, sed à Deitate. Sed secundū Chrys. vt diximus, loquitur secūdum suspicionem Iudæorum: Non est verum vobis scil. in hoc, primum dissoluit eorum altercationem, dicendo, scilicet, quod erant dicti: & in ostendendo, quoniam nouit eorum ineffabilia mentis. Et in hoc ostendit primò virtutem suæ Deitatis, quia secreta cordis eorum intelligit: Deinde alias demonstrationes subdit manifestas, tres inducens testes eorum, quæ dixerat, scil. opera, quæ ab ipso facta sunt, Patris testimonium, & Ioānis prædicationem. Et primò ponit minorem, scil. eam, quæ Ioannis, dicens: Alius est, qui testimonium perhibes de me, scilicet, Ioannes.

Chrys. f Vos misistis,]q. d. nō vtiq; misissetis, si nō dignū fide opinaremini, & adhuc maius est quod offerunt ad eum non de Christo, sed de se interrogātes; quē autē in his, quæ sunt pro se ipso dignū fide reputauerunt, multò magis in his, quæ pro alio. Homines enim non ita credunt his, quæ de seipsis dicunt, vt his, quæ de aliis dicunt.

dignum iudicauimus. Ideò ſubdit. *a* [Ille] erat lucerna ardens & lucens.] Ardens quantum ad ver[itat]em vitæ, & ſeruorem exequendi ſuum officium. Lucens verò quantum ad ſplendorem famæ, & opinionis, quæ de ipſo erat. Hæc lucerna fuit accenſa in ſanctificatione, expoſita in prædicatione, extincta in decollatione, de qua dicit *Pſalm.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo, & cætera.

a Ille erat lucerna ardens, *b* & lucens.

Δ Vos

* nosipſos, vel commendari velle, & teſtimonium habere poſſumus. Primum eſt, quòd laudem, vel teſtimonium non quæramus niſi à bonis, & de veritate, & ſine placentia vana, vel corrupta affectione, & pro vtilitate aliorum, vt alij ſalui fiant. De primo dicit *Sen.* Tantum ſit tibi laudari à turpibus, quantum ob turpia. *Pro.* 1. b. ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. *Eccl.* 28. d. Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam nequam. De ſecundo, ſcilicet, quòd niſi de vero debemus velle laudari, dicitur. 2. *Cor.* 12 b. Veritatem dicam; parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id, quod videt in me, aut audit ex me. De tertio dicitur. 1. *Cor.* 4. a. Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Item *Galat.* 1. b. An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. De quarto dicitur 2. *Cor.* 12. d. factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Et poſtèa dicitur, omnia autem, chariſſimi, propter ædificationem veſtram. Sequitur.

Moralis.

a Ille erat lucerna ardens] charitate.

b Et lucens] exemplo vitæ, & apertione doctrinæ. *Eccle.* 48. a. Surrexit Elias quaſi ignis, & verbum eius quaſi facula ardebat. Priùs oportet, quòd homo ſit ignis, vt in ſe ardeat, antequam verbum eius alios comburat. *Bern.* Qui non ardet, non accendit: nuſquam carbone mortuo accenduntur alij carbones. Nota, quòd Ioannes dicitur lucerna, non ignis. Fuit enim quaſi radius Solis, non erat Sol. *ſuprà* 1. a. Non erat ille lux, ſed lucerna, ſupple, quæ habet lumen ab igne: ita Ioannes à Chriſto. *Deuter.* 4. d. Deus noſter ignis conſumens eſt. *ſup.* 1. c. Non ſum ego Chriſtus. Item Ioannes dicitur lucerna: quia ſicut lucerna debet præire Dominum: ita Ioannes Chriſtum. *Pſalm.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo. *Luc.* 2. g. Præibis ante faciem Domini parare vias eius. *Malach.* 3. a. Ecce mitto Angelum meum ante faciem meam, &c. Item lucerna oleo nutruitur, vel alio fomẽto: ſic Ioannes gratia Dei proficiebat, & confortabatur, vt dicitur *Luc.* 1. g. Puer autem creſcebat, & cõfortabatur Spiritu, id eſt, gratia Spiritus ſancti, quæ eſt nutrix Sanctorum. Vnde *ſap.* 16. d. Omnia trãſfigorata omniũ nutrici gratiæ tuæ deſeruiebant. Econtra dicitur de malis *Baruc.* 4. b. Contriſtaſtis nutricem veſtram, id eſt, repuliſtis gratiam. Item hæc lucerna fuit accenſa in Natiuitate, & in vtero, ſicut dicitur *Luc.* 1. b. Et Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ. Poſita fuit ſuper candelabrum in prædicatione, abſcõſa fuit, & recondita in carne, emuncta fuit in decollatione, non extincta. Lucerna enim licet videatur extingui, cùm emungitur; tamen clarior redditur: ſic Sancti licet tribulationibus premantur, vel morte etiam; tamen lucidiores redduntur. Vnde *Iud.* 7. f. Fractis lagunculis magis reſplenderunt lampades, & territi ſunt hoſtes. *Exo.* 1. c. Quantò magis filij Iſraël opprimebant, tantò magis creſcebant, & multiplicabantur, *infrà* 12. a. Niſi granum frumenti, &c. Ideò fides Sanctorum comparatur grano ſinapis, quod tritum maioris eſt virtutis. *Matt.* 13. d. *Greg.* Qualis vnuſquiſq; apud ſe lateat, illata cõtumelia declarat. Et nota, quòd iſta lucerna ſcil. B. Ioannes fuit ardens interiùs per charitatem, & lucens exteriùs dupliciter, quantum ad conuerſationem, & prædicationem. Vnde dicitur Luciſer. *Iob* 38. d. Nunquid producis Luciferum in tẽpore ſuo? In vita enim & doctrina alios illuminauit. Quantum ad vitam eius, & conuerſationem exteriorem notantur tria, locus ſolitarius: aſper veſtitus: inſipidus, & parcus cibus. In his dedit nobis exemplũ iſta lucerna. De primo dicitur *Luc.* 1. g. Puer creſcebat, & confortabatur Spiritu, & erat in deſertis vſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël. Et in hymno *Antra deſerti teneris ſub annis Ciuium turmas fugiens petiſti, Ne leui ſaltem maculare vitam famine poſſes. Thren.* 3. d. Sedebit ſolitarius, & tacebit. De ſecundo dicitur *Matth.* 3. a Ipſe Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. In quo confundimur de mollitie, & gloria veſtium. *Matt.* 11. a. Quid exiſtis in deſertum videre hominem mollibus indutum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt. *Chryſoſt.* Omne veſtimentum ad tres cauſas pertinet. Ad ſpeciem viſionis, tale ſeruis Dei habere non conuenit. Ad delectamentum corporis, tale ſeruientibus Deo non eſt aptum. Ad tegumentum nuditatis, tale fuit Ioannis, non de lana, ſed de pilis. Item *Chryſoſt.* Si is, qui tam purus erat, ad tam aſperam vitam ſe cogebat, quam excuſationem habebimus qui peccatorum onera portantes nos mollificamus? *Luca* 16. e. Induebatur purpura, & byſſo, &c. Contra quod dicitur *Eccleſiaſt. cap.* 11. a. In veſtitu ne glorieris vnquam. 1. *Timoth.* 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, &c. *Iſaia* 20. a. Vade, & ſolue ſaccum de lumbis tuis, &c. *Ionæ cap.* 3. c. Surrexit Rex de ſolio, & abiecit veſtimentum ſuum, & indutus eſt ſacco, &c. De tertio, ſcilicet, de parco victu, & inſipido dicitur *Matth.* 3. a. Eſca autem eius erat locuſtæ, & mel ſilueſtre. *Daniel.* 10. a. Panem deſiderabilem non comedi, &c. *Pſalm.* 101. Cinerem tanquam panem manducabam. *Ezech.* 4. b. Sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & viciam: & mitte in vas vnum, & facies tibi panes. *Eccleſiaſtici* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis: iſta pertinent ad victum, & veſtimentum: hoc ad veſtitum: & domus protegens turpitudinem, hoc pertinet ad locum. Ita ferè in omnibus religionibus fuit in initio, quòd habuerunt victum tenuem, & veſtitum aſperum, & vilem, & locum, ſiue domum pauperem, & humilem, ſed procedente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine mutantur omnia iſta, & redeunt ad formam ſæcularem. In vita *B. Bernardi* legitur. *Pſ.* 47.

Prima facie ab intro euntib. Claramuallem, per deſcenſum montis Deus in domibus eius cognoſcebatur, cùm in ſimplicitate, & humilitate ædificiorum ſimplicitatem, & humilitatem inhabitantium pauperum Chriſti vallis muta loqueretur. Sic Beatus Ioannes fuit lucerna lucens per vitam. Fuit etiam lucens per doctrinam: Docebat enim neſcientes, qui erant in tenebris ignorantiæ. Vnde habetur *Luca* 3. b. quòd docebat turbas, publicanos, milites, quid debebant facere. Item arguebat peccantes, vt Herodem. Item corripiebat obſtinatos, & rebelles, vt Phariſæos. *Mat.* 3. b. Progenies viperarum quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira? Comminabatur enim eis de præſenti dicens: Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Et de futuro dicens: Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, &c. Item erudiebat in via iuſtitiæ pœnitere volentes. Vnde *Matth. cap.* 3. e. Pœnitentiam agite, &c. Item facite dignos fructus pœnitentiæ. Hæc quatuor debet facere Prædicator: Docere, arguere, corripere, erudire: Secundum illud 2. *Timoth.* 3. d. Omnia Scriptura diuinitùs inſpirata vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum ad erudiendum in iuſtitia. Docuit autem conſtanter, & humiliter, & prudenter. Conſtanter, ſine timore. *ſuprà* 1. b. Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamat dicens: Hic erat quem dixi, &c. Ibi dicit *Chryſoſtomus.* Quid eſt, clamat? Cum fiducia, cum libertate, ſine ſubtractione prædicat. Hoc eſt, quod dicitur 2. *Timoth.* 4. a. Inſta opportunè, importunè, &c. Item dicit Paulus *Actorum cap.* 20. f. Conteſtor vos hodie, quia mundus ſum à ſanguine omnium, non enim ſubterfugi, quò minus annunciarem vobis omne conſilium Dei. Item docuit humiliter ſine elatione, quia cùm tantus eſſet, vt etiam Chriſtus putaretur: tamen dicit, non ſum Chriſtus, non ſum Elias, non ſum Propheta, non ſum dignus, vt ſoluam corrigiam calceamentorum eius. Talis eſt fidelis diſpenſator. *Bernard.* Fidelis miniſter es, ſi de multa gloria Domini tui, & ſi non exeunte ex te; tamen tranſeunte per te, nil manibus tuis adhærere contingat. Item prudenter, quia cuilibet diſtribuit ſecundum quod competebat, turbis, militibus, publicanis, Phariſæis, vt dicitur *Luc.* 3. b. &c. Talis eſt diſpenſator prudens. *Prouerb.* 14 d. Acceptus eſt Regi miniſter intelligens. Sic poteſt illud verbum exponi de Beato Ioanne, de quo ſpecialiter dixit Dominus: Ille erat lucerna ardens, & lucens: Quod debet etiam Prædicatoribus conuenire. *Auguſtinus.* Sancti Prædicatores lucernæ ſunt: quia accenſi ſunt lumine veritatis, & feruent ſpiritu charitatis, & ſuppetit eis oleum gratiæ Dei. Si non eſſent lucernæ, non diceret illis Dominus: Vos eſtis lux mundi: *Matth. cap.* 5. b. Item lucerna quandoque accenditur, quandoque extinguitur; ſed Sol ſemper manet in ſuo lumine, & calore: Ita Sancti non ſemper habent gratiam prædicandi, vel illuminandi, ſed amittunt etiam aliquando

cens. a Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius. b Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. c Opera enim, quae dedit mihi Pater, vt d perficiam ea, e ipsa opera, f quae ego facio, g testimonium perhibent de me, h quia Pater me misit. Et qui misit me i Pater ipse testimonium perhibuit de me. k Neque vocem eius vnquã audistis, l neq; spe-

A a Vos autẽ voluistis exultare ad horã in luce eius.] Hoc, quod dicit: Voluistis exultare in luce eius, ostendit, quòd susceperũt testimoniũ eius, & eũ dignum fide reputabãt. Vnde etiam non qualescumque miserunt ad eum, sed Sacerdotes & Leuitas. Hoc autem, quod dicit, Ad horam, demonstrat, quod citò ab eo recesserunt, cùm non possent eum inclinare ad id, quod volebant. Statim enim calumniam inferebant dicentes: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta. *supra* 1. d. Sed si testimonium Ioan. à quo citò recessistis, non mouet vos. b Ego autem habeo testimonium maius Ioan.] q.d. ita quidem Ioannes testatus est: [Ego autem habeo testimonium maius Ioanne] i. quod efficacius vos cogit credere me esse verum Filium Dei. Quia sicut dicit *Chrys.* non poterant quidẽ dicere, quòd nihil esset de testimonio Ioãnis, quia ad eum miserant & negare non poterant: sed possibile erat eos dicere, quis gratia testatus sit; hoc autem de operibus nullus dicere poterat: quia ipsi, qui sanabantur, etiam quelibet infamem eum conuicissent. Et ideò inducit. c Opera n. quae de. mi. Pat.] Per opera intelligit miracula, quibus nemo cõtradicere poterat. Per hoc, quod dicit: Quae dedit mihi Pater, per generationẽ, supple, intendit probare, quia illa opera non erant possibilia alicui potentiae creatae, cùm ipsa fuerint supra omnem cursum naturae. Per hoc, quod sequitur. d Vt perficiam] notatur, quod miracula data sunt ad inducendum ad fidem. Fides autem ex alia parte, qua est per auditum, iuuatur miraculis & doctrina, & huiusmodi adminiculantibus non causantibus ipsam. Et ideò subdit vltrà. e Ipsa ope.] miraculorum. f Quae ego fa.] per meipsum, quod non faciunt alij Sancti. Ideò enim dicit. Quae ego facio, cùm antè dixerit. Quae dedit mihi Pater. Sancti enim non faciunt propriè miracula, sed propter merita eorũ fiunt à Deo. g Testimonium per. de me] & hoc fortius est, quàm testimonium Ioannis. Nihil enim fortius est & incontradictibilius veritate, quae sumitur ex parte rerum. Et haec veritas est in testimonio operum; in testimonio verò Ioannis non fuit nisi veritas opinionis bonae. Cuius rei verò testimonium perhibeant opera, & etiam Ioannes, aperit, cùm subiungit. h Quia Pa. me. mi.] Et si ipse me misit, vt talia opera perficiã, frustrà vos calumniamini, quòd sim cõtrarius Patri talia opera faciens in die Sabbati. quae non nisi ab ipso possum perficere. Sed incidit hic duplex dubium. Primũ est, quia ipse non dicit, quòd opera testentur, quod sit Filius Dei, sed quod Pater misit eũ. Secũdũ est, quare nõ probat, quod par, vel ęqualis sit Patri: sed tantùm vsq. ad hoc ratiocinatione deducit quòd nõ sit Patri cõtrarius, subiicit id, quod vlterius sequitur ex his, quę proposuit. Ad primũ dicendum, quòd sicut patet ex suprà dictis, nihil ita Iudęos incitabat cõtra eũ, sicut quòd se dicebat, naturalẽ Filiũ Dei esse, cùm viderẽt eũ hominẽ esse mortalẽ, & illud nulla vi sustinere poterãt: & ideò, vt cõdescẽdat eis, non id ponit in voce; sed relinquit eis hoc arguere ex his, quę ipse dixit, & quę iam susceperãt. Ad secũdũ respõdet *Chrys.* & bene, dicẽs, vtraq; erat ab operib. discere, & quoniã nihil cõtrariũ facit, & quoniam par est ei, qui genuit, quod & praecedẽs cõstruit *inf.* 10.g. dicẽs. Si mihi nõ creditis, operib. credite, vt sciatis & credatis quia ego in Patre, & Pater in me est. Sed quia maius & dignius testimoniũ est testimoniũ Patris, quam vt vnq; istorũ & minoris suspicioni: ideò cõsequenter trãsfert se ad illud dicẽs. i Et qui mi. me. Pa. ip. te. per. de me.] Et in Baptismo. *Luc.* 3.c. Et in mõte. *Matt.* 17.a. Sed illud quidẽ, quod in mõte fuit, non audierunt; illud verò, quod in Baptismo, nõ attenderunt: & ideò non curauerunt; nihilominus tamen ipsum testimonium in se fortissimum fuit. Sed quia poterant dicere, etiam Moysi locutus est Deus, quid tu de voce ista gloriaris? praeuenit hanc eorum suspicionem dicens. k Neque vocem eius vnquam audistis,] quia nullam habet: vox enim pertinet ad indigentiam materialis naturae. l Neque speciem eius]

Moralis * gratiam, & resurgunt per poenitentiam, sed Christus non. Vnde *supra* 1. c. Super quem videris Spiritum sanctum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat. Item lucerna cùm emungitur, tunc videtur extingui, sed fortiùs accenditur: & [illegible] mortuum est in ea, aufertur: sic Sancti. Vnde 2. *Cor.* 12. [illegible] cùm infirmor, tunc potens sum. Item *ibi eodem* Virtus in infirmitate perficitur. Itẽ lucerna est lux intra vas: & si volumus, quod luceat extrà, oportet, quòd vas sit lucidũ & mundum, non obfuscatum, vel deturpatum: sic lux doctrinae fulget in honestate vitae, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccle.* 15.c. Item dicit *Aug.* quòd lucerna oleo nutritur, vento extinguitur & extincta putet: sic Praedicator nutritur oleo gratiae; sed extinguitur vento superbiae, & putet, siue foetet alijs per exemplum malae vitae. Et nota, quòd patiuntur aborsum praegnantes animae. *Infrà* 8. c. Vel potest dici, quòd lucerna est candela in vitrea, idest, fides & spes & charitas in anima. In candela enim tria sunt, lichnus & cera, & ignis. Lichnus, qui est ex multis filis, est fides, quae est ex pluribus articulis. Iste debet esse excussus ab aranis, scil. ne credat sortilegiis & documentis vetularum. Et nota, quod lichnus quantò est intra candelã profundior tãtò est candela melior: sic fides, quãtò de occultioribus est, quae sunt supra rationẽ, tantò magis meritoria est: Quia dicit *Greg.* Fides nõ habet meritũ, cui humana ratio praebet experimentum. *al.* † *Aug.* Cera, quae est ex melle, est spes, quae procedit ex puritate conscientiae. Sepum foetens est spes in carnalib. & terrenis. *Ier.* 17. a. Maledictus qui confidit in homine & ponit carnẽ brachium suum. Ignis est charitas. *Luc.* 12.f. Ignem veni mittere in terram, &c. Et sicut ignis superior est in candela: ita maior horum est charitas. 1. *Cor.* 13.d. Hunc ignem, siue hanc lucernam extinguunt tria. Ventus superbiae, siue flatus adulationis humanae, aqua luxuriae & gulae, profunda obscuritas auaritiae, sicut qui candelã in pixide poneret, statim extingueretur. Vt ergo ardeat, & luceat lucerna nostra, ab istis caueamus. Erat, inquit, lucerna ardens & lucens. Ardere debet homo charitate, lucere discretione. *Bernar.* Charitas sine discretione errat: discretio sine charitate iacet. Vel ardere in nobis, vt boni simus: lucere, vt alijs simus vtiles & proficui. *Bernar.* Lucere vanum, ardere sanctum, lucere & ardere perfectum. Quidam volũt ardere tãtùm in se: Et de talib. dicit *Iero.* Sancta rusticitas tatùm sibi prodest, & quantũ aedificat ex vitae merito Ecclesiã Christi, tãtùm nocet, si destruentibus non resistat. *In prologo Bibliae, ca.* 4. Isti sunt pigri, sicut ille, qui abscõdit in sudario pecuniam Domini sui. *Luc.* 19.c. Alij sunt, qui tantùm volunt lucere, vt hypocritae & ficti, Lux enim, quae est sine ardore, non est lux vera sed ficta, siue picta. Tales sunt sidera errantia. *Canon. Iudae.* d. Vtrunque autem debet habere sanctus Praedicator. Vnde 1. *Tim.* 4. d. Attende tibi & doctrinae, insta in illis: sic enim teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Sequitur. a Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.] Ita est de hominibus huius mundi, quãdo audiunt aliquem magnum Praedicatorem, cuius fama lucet: omnes sequuntur, sed ad horam. Talis enim est gratia mundana & fauor popularis, statim decidit: quia nõ gratia mouentur, sed curiositate. Sicut dicitur *inf.* 6.c. quòd sequebãtur Christũ propter signa, quae faciebat, i. pro curiositate signorum. Vnde significantur hic in luce eius, non in ardore. Sequitur. b Ego autem habeo testimonium maius Ioanne: opera enim, quae dedit mihi Pater, vt perficiam ea: ipsa opera, quae ego facio, testimoniũ perhibent de me.] Maius est testimonium operum, quàm hominum, etiam Sanctorum. Vnde fatuissimus est, qui credit magis de se mendacibus & falsis hominibus, quàm propriis operibus: Et talium tamẽ infinitus est numerus, quos conscientia accusat; & tamen adulatio lenit, & iustificat, ita vt contra opera propria, quorum conscij sunt, credant falsis testibus: Tales fascinati sunt. *Sap.* 4. c. Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Sequitur.

h Quia Pater misit me: & qui misit me, Pater ipse testimonium perhibuit de me, &c. Nota in summa moralitatem, vt faciliùs nos expediamus. Hic per ordinẽ ponuntur quinq; testimonia, Ioan. operum, Patris, Scripturae & Moysi. Haec quinq; si habeamus, securi esse possumus de causa nostra & de haereditate recuperanda: quia non solùm in ore duorũ, vel trium, sed etiam quatuor, vel quinque stabit nostrum verbum. Primus testis Ioannes, id est, gratia perhibet nobis testimonium de culpae remissione. Vnde dicit illud. *Sup.* 1. d. Ecce

* Agnus Dei.

ciem eius,] id est, diuinitatem. *a* Vidistis] quia inuisibilis est omni creato. Et quod legitur *in Exodo*, & *in aliis locis*, totum peractum est in subiecta creatura, sicut volt *Chrysostomus* & *August. lib.* 12. *super Genes.* vnde dicit hic *Chrysostom.* Sicut dicens, quoniam, neque vocem eius audistis, propter hoc non dicit: quoniam habet quidem vocem, sed non audibilem. Ita dicens, neque speciem eius audistis: non hoc dicit, quoniam speciem quidem habet, non autem considerabilem; sed quoniam horũ nihil circa Deũ, & ideò necesse est Glossare speciem pro Deitate. Et infrà parum continuat *Chrysostomus*, id, quod sequitur cum præcedente, sic dicens: Et quod dico hoc, ait, non solùm, neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis, immò quod plus est, licet præcepta eius credatis vos suscepisse, & detinere; tamen dico vobis, quòd ea non habetis in vobis. Et hoc est.

al. † quia vos putaria in ipsis.

ciem eius *a* vidistis. Et *b* verbum eius non habetis in vobis manens: *c* quia quẽ misit ille, huic vos non creditis. *d* Scrutamini *e* Scripturas, † in *f* quibus vos putatis vitam æternam habere.

a Et verbum eius non habetis in vobis manens,] hoc est constitutiones, legem, & Prophetas. Etsi enim Deus hæc constituit tamen apud vos non sunt.

c Quia quem misit ille, huic vos non creditis,] Si enim sursum, & vbique deorsum ducent Scripturæ, vt mihi credatis; vos autem nõ creditis, manifestum est, quoniam sermo eius destitit à vobis. Sed quia habebãt dicere: Si Moysi non est locutus Deus, quia vocem non habet: ergo eadem ratione, nec tibi testatus est. Ideò induxit.

d Scrutamini Scripturas] q.d. in illis Pater testator mihi, si eas intùs legatis. Et ideò, scrutamini, id est, diligenter inuestigate intellectum, contenti sola litera.

e Scripturas] illas.

f In quibus vos putatis vitam æternam habere.] Putatis dicit, vt ostendat, quia nihil faciebant in Scripturis, nisi tãtùm legebant literam, & ideò non habuerunt scientiam de vita æterna, sed opinionem debilem, siue putationem.

g Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me] q.d. quas vos putatis vitæ causas, illæ de me testantur. Vnde patet, quòd solum impedimentum, quòd non credatis, est in mala vestra voluntate, quia ratio Scripturarum mihi credere suadet. Et hoc est, quod sequitur.

h Et non vultis venire ad me,] q.d. Scripturæ testantur de me, & tamen per illas non vultis venire ad me, id est, credere in me. Et quanta sit malitia, ostendit per id, quod sequitur. *i* Vt vitam habeatis] quia nec magnitudo præmij potest vincere magnitudinem maleuolentiæ, quæ ex inuidia nascitur.

K Claritatem ab hominibus non accipio,] Ista est vltima pars, in qua arguit eos de incredulitate. Et diuiditur in quatuor partes. In prima ostendit, quòd amore solius veritatis, & Patris arguit eos. In secunda annunciat eis pœnam, in quam iusto iudicio Dei tradiri sunt, quia eum non receperunt, scil. quòd recipient operatorem erroris, scil. Antichristum. Et hæc incipit, vbi dicit: ego veni in nomine Patris mei, &c. In tertia ostendit eis causam obstinatæ incredulitatis eorum, vbi dicit, [quomodo potestis vos credere,] in quarta annunciat eis durissimam accusationem, qua accusabuntur apud Patrem ab eo, in quo maximè confidunt, scilicet, à Moyse, vbi dicit, nolite putare, quia ego, &c. *Chrys.* sic continuat ad præcedens. Ne putetur, inquit, hæc omnia dicere propter amorem laudis, vide quid iudicij, claritatẽ id est, laudem, vel gloriam.

l Ab hominibus non accipio,] id est, non indigeo. Non est, ait, natura mea talis, vt indigeat ea, quæ ab hominibus est, gloria. Si enim Sol à lucernali lumine nequaquam suscipit adiectionem, multò magis ego humana non indigeo gloria *m* Sed cognoui vos, quia dilectionem. &c.] quasi dicat, non vt me exaltem, ista dico vobis. Si enim tantum adlatis Deum Patrem, vt dicitis, cùm ex testimonio Ioannis, & operum, & Patris, & Scripturæ conuicti sitis me non esse contrarium Patri; nunc mihi debebatis occurrere, & cum admiratione suscipere. [Sed] ego, [cognoui vos,] quia non est ita, vt dicitis. *n* Quia dilectionem, &c.] sed omnia facitis, vt timore cordis vestri & inuidiã cũ ueletis: Sed ideò iusto iudicio trademini alij, qui *a* seducet

a Agnus Dei. Gratia eum dicit, & ostendit nos innocẽtes, facit enim redire ad statum innocentiæ. Opera laboriosa, quæ facimus, perhibent nobis testimonium de pœnæ dimissione, quia labore operum satisfacimus. *Apocal.* 14. c. Opera illorum sequuntur illos ad testandum pro ipsis: sicut opera malorum ad testandum contra ipsos. Vnde *Sap.* 4. b. Ex iniquis omnes filij, qui nascuntur testes sunt nequitiæ aduersus parentes suos. Tertius testis, id est, Pater testimonium perhibet de dilectione, & deuotione, quando homo feruidus est in oratione, & meditatione, & quasi transfiguratur in nouam formam altioris vitæ. Vnde dicit Pater ad eum *Matth.* 3. d. & 17. a. Hic est Filius meus dilectus in quo mihi benè complacui. Cum talibus enim delitiatur Dominus: *Prouerb.* 8. d. Quartus testis, id est, Scriptura testimonium nobis perhibet de iugi studio, & lectione ipsius legis diuinæ: Secundum illud *Psalm.* 1. In lege Domini voluntas eius: & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Quintus testis, scilicet, Moyses testimonium perhibet de præceptorum impletione. *Ecclesiast.* 15. d. Si volueris mandata conseruare, & conseruabunt te. Sequitur:

Moralit.

Et *g* illæ aũt, quæ testimoniũ perhibẽt de me: *h* & non vultis venire ad me, vt *i* vitã habeatis. *k* Claritatem *l* ab hominibus non accipio; sed *m* cognoui vos: quia *n* dilectionem Dei non habetis in

d Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.] Quidam non scrutantur Scripturas, non quærunt medullam Scripturæ, sed superficiem, & ideò non inueniunt Iesum, non inueniunt sapientiam, quæ est in profundo. *Psalm.* 118. Beati, qui scrutantur testimonia eius. *Prouerbiorum cap.* 3. b. Beatus homo, qui inuenit sapientiam: Quæ inuenitur in profundo Scripturæ. Scriptura enim est quasi regio metallica, vbi inuenitur aurum, vt dicit *Chrysostomus*. *Prouerbiorum capitulo* 2. a. Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. *Iob cap.* 28. c. Trahitur sapientia de occultis. *Matth. cap.* 13. f. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro. Ager est Scriptura, thesaurus est sapientia Dei, vel vita æterna, quæ ibi inuenitur. Vnde dicitur:

f In quibus vos putatis vitam æternam habere.] In Scripturis legendis, & scrutandis solùm, non est vita; sed in faciendis. *Psal.* 18. In custodiendis, id est, pro custodiendis illis retributio multa, *infrà* 13. b. Si hæc scitis, beati estis, si feceritis ea. Ideò duo dicuntur *in Psal.* 118. Beati immaculati in via, qui ambulãt in lege Domini: Ecce opus Et sequitur: Beati, qui scrutantur testimonia eius, &c. Item alibi *Psal.* 1. In lege Domini voluntas eius, ad faciendum, scilicet, & in lege eius meditabitur, ecce studium. Ideò errabant Pharisæi, qui in Scripturis legendis solùm vitam putabant habere. Vnde Iesum non inueniebant, licet ad Iesum ducerent Scripturæ. Vnde sequitur:

h Et non vultis venire ad me] per fidem operantem.

i Vt vitam habeatis,] quia ego sum vita, *infrà* 14. a. Sequitur:

k Claritatem ab hominibus nõ accipio, sed cognoui vos: quia dilectionem Dei non habetis in vobis.] Hæc est bona consideratio contra laudem humanam, vt homo non quærat laudari à peccatoribus, quos scit esse inimicus Dei, & non habere eius dilectionem. Ideò dicit *Psal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Seneca.* Tantum sit tibi laudari à turpibus, quantum ob turpia. Et nota, quod dicit: Claritatem ab hominibus non accipio. Laus enim hominum non est claritas, sed obscuratio. *Sapientiæ* 4. c. Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Homines sunt tenebrosi, vel tenebræ: & ideò claritatem non possunt conferre; sed Deus, qui est Sol, claritatem confert conscientiæ, cui testimonium reddit. *Sapientiæ* 6. b. Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia. *Malach* 4. a. Vobis timentibus Deus orietur Sol iustitiæ. Iste Sol est in homine causa generationis, quia generat in anima prolem virtutum, & bonorum operum, & illuminat conscientiam. Vnde *Sapientiæ* 4. a. O quàm pulchra generatio cum claritate. Cum generatione enim bonorum operũ est claritas conscientiæ, quia Spiritus reddit testimonium conscientiæ, quòd simus Filij Dei, sicut dicitur *Rom.* 8. c. Et hæc est gloria, quæ à solo Deo

vobis a Ego veni in nom. Patris mei, b & non accepiſtis me. Si c alius venerit in d nomine ſuo, illũ e accipietis. f Quomodo poteſtis vos credere, qui g gloriam abinuicem accipitis: h & gloriã, quæ à ſolo Deo eſt, i non quæritis? k Nolite putare, quia ego l accuſaturus ſum vos m apud Patrem: eſt, qui n accuſat vos, Moyſes, in o quo vos ſperatis. Si p enim crederetis Moyſi crederetis forſitan & mihi. q De me enim ille ſcripſit. Si r autem illius literis non creditis, s quomodo verbis meis credetis?

a ſeducet vos. Et hoc eſt, quod ſequitur. a Ego ve. in no. Pa. mei] ſicut probatum eſt ex omnibus mihi teſtimonium perhibentibus. b Et non ac. me] per deuotionem fidei. Et ideò iuſtum eſt. c Si al. ve.] ſ. Antichriſtus. d In nom. ſuo.] quod falsè vſurpabit [illum ac.] Ita legitur hæc litera ſecũdum expoſitores Latinos. Secundum Græcos iacet litera ſic. Ego ve. in nom. Patris mei & non ſuſ. me; ſi alius ve. in no. pro. illum ſuſ.] Et *Chryſoſt.* legit ſic. Antichriſtum hic ænigmaticè oſtendit, quem irrefragabilem eorum indeuotionis ponit demonſtrationem, ſi enim, ait, vt amantes Deum me perſequamini, multò magis in Antichriſto facere vos hoc oporteret. Ille enim nihil tale dicit, neq; miſſum eſſe à Patre, neque ſecundum voluntatem venire illius; ſed contrariũ omne tyrannicè ea, quæ in nullo ſibi congruunt, rapiens, & ſuper omnia Deum ſeipſum eſſe dicens, ſicut Paulus ait 2. *Theſ.* 2. b. Super omnia dictum Deum, vel culturam oſtendentem ſeipſum, quoniam ipſe eſt Deus. Hoc enim eſt in nomine proprio venire, ego autem nõ ita; ſed in nomine Patris mei veni. Et conſequenter cauſam obſtinationis eorum arguit dicens. f Quomodo poteſtis vos cre. qui glo. abin. ac.] i. qui omnia agitis propter vanam gloriam: & tamẽ dicitis, quia hoc amore Dei facitis? Et hoc expreſſiùs patet per id, quod ſequitur. h Et glo. quæ à ſolo Deo eſt, non quæ] q.d. ſi hanc veram gloriam quæreretis: tunc amore Dei faceretis, quod facitis, ſed tunc mihi crederetis. Et oſtendens, quòd omnino ſunt priuati venia, inducit etiam Moyſen accuſatorem eorum dicens. k Nolite pu. quia ego] diſcretiuè debet legi, i. ego, ita quod non alius. l Accuſaturus ſum vos apud Pa.] cuius obſequio vos facere hoc dicitis. n Eſt, qui ac. vos, Moy.] qui ante me teſtificatus iniuriam paſſus eſt in his, quæ feciſtis mihi. Et vt magis percutiat, eos inducit. o In quo vos ſperatis,] quòd, ſupple, interceſſorem habeatis. Sed vnde conſtat hoc, quòd Moyſes accuſabit eos, præcipuè cùm Chriſtus ſoluerit Sabbatum, quod Moyſes præcepit obſeruari? Ad hoc reſpondet *Chryſ.* ſic dicens: Nimirum omnia hæc deſuper habent conſtructionem. Cùm enim in confeſſionem deductũ ſit, quoniã à Deo, venit, & ab operibus, à voce Ioannis, à teſtimonio Patris, manifeſtum eſt quoniã Moyſes eos accuſabit. Quod n. ille dixit *Deut.* 18. d. nonne quoniã ſi quis venerit ſigna faciens, & ad Deũ ducẽs, & futura prædicens cum veritate, eum omni obedire ei oporret perſuaſione? Et ideò inducit vlteriùs. p Si enim cre. Moy. cre. for. & mihi.] Et hoc quod dicit, forſitan, eſt irriſio increduli, non dubitatio Dei. Poteſt etiam dici, quòd in fide ſunt duo, ſicut dicit *Aug.* ſ. cogere & aſſentire. Ad primũ poterat cogi ratio Iudæorũ. Si enim Moyſes idem dicit eũ Chriſto, neceſſe eſt, quòd ſi ratio Iudæorum inclinatur in dictum Moyſi, quòd etiam inclinetur in dictum Chriſti, aſſenſu verò illa, quæ eſt ex parte voluntatis, cùm voluntas impoſſibilium ſit, ſicut dicit Philoſophus, benè poterant inclinari ad Moyſen ita, quòd non inclinarentur ad Chriſtum, & hanc libertatem, quæ eſt in illo credere, quòd inducit ex parte voluntatis non rationis, notat hoc quod dicit fortè, quia dubium erat ſecũdum comparationem ad cauſam immediatam, non dico ſecundum comparationem ad cauſam primam: & ideò ſimul erat dubium & certum. q De me n. il. ſcri.] *Deut.* 18. c. Et in multis aliis locis. r Si au. illi. non cre.] in quo ſperatis, & in ſumma veneratione eſt apud vos, tanquam legiſlator veſter & Dux, & per quem liberati eſtis de Ægypto. s Quomodo ver. meis cre.] cùm me odio habeatis, & quæratis interficere, & dicatis Deo eſſe contrarium? Et ex hoc patet ratio & cauſa euidens, quare ipſi Iudæi præ omnibus recipient Antichriſtum, ſcil. quia ille odit Chriſtum, & Chriſto omnino erit contrarius. Vnde cùm & ipſi odiant Chriſtũ, & nihil omnino poſſint ſuſcipere amicabiliter de Chriſto, facillimè ad contrarium ipſius deuoluentur. Et nota malitiam eorum: quia cùm Chriſtus dicit, quòd Moyſes de eo ſcripſit, ſi aliquid benignitatis haberẽt, deberẽt quærere locũ Scripturæ. Sed non cupiunt diſcere, ſed victi teſtimoniis multis, quia contradicere non valebant obmutuerunt. Sicut enim dicit *Chryſ. in hom.* 41, in ſine. Talis eſt nequitia quodcunque quis dicat, vel faciat, non erigitur, ſed manet proprium venenum obſeruans.

* eſt & non ab homine. a Ego ve. in no. Pa. mei, & non ac. me] in affectu per amorem, in intellectu per fidẽ, in manu per operationem. c Si alius ve. in no. ſuo illum ac.] Alius, ſiue alienus eſt diabolus, qui recipitur contempto & repulſo Chriſto. Vnde *Iſa.* 57. b. Iuxta me diſcooperuiſti & ſuſcepiſti adulterum, dilataſti cubile tuum, & pepigiſti cum eis fœdus. Et ſubdit cauſam, quare Dominus repellitur, quia gloria mundana appetitur. Et hoc eſt. f Quomodo poteſtis vos cre.] id eſt, ad humilitatem fidei vos inclinare. g Qui gloriam abinuicem accipitis] id eſt, acceptam habetis. Ad literam, qui credebant Chriſto, deſpiciebantur ab aliis, & extra Synagogam fiebant, & ideò pauci volebant ad Chriſtum conuerti, quia amabant ab aliis honorari. Ita hodie gloria mundi omnes retrahit à ſeruitio Dei: & tamẽ maxima gloria eſt ſequi Dominum, ſicut dicitur *Eccleſ.* 23. d. Et hoc eſt, quod ſubditur. h Et glo. quæ à ſo. Deo eſt] id eſt, gloriam conſcientiæ in præſenti, & gloriam æternam in futuro, non quæritis. Hæc eſt magna inſania, gloriam hominum, quæ ſtercus, & vermis eſt, quærere; & gloriam Dei repellere. 1. *Cor.* 10. d. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et idem dicitur *Ierem.* 9. g. *Chryſ.* Si laudes amamus, eas, quæ à Deo ſunt, quæramus laudes. Nam quæ quidem ab hominibus eſt laus, qualiſcunque fuerit, ſimul & apparuerit & perit. Vnde *Pſalm.* 9. Periit memoria eorum cum ſonitu: & Dominus in æternum permanet. De hoc habes *ſuprà eodem* ſ. Ego ab homine teſtimonium non accipio. k Nolite pu. &c.] Quia multa dixerat de ſe, & nõ credebant, poterat credere quis, quòd eſſet accuſaturus, vel quòd venerit in mundum, nõ ad ſaluandum ſed ad perdendum, quod falſum eſt: quia venit quærere, & ſaluum facere, quod perierat, vt dicitur *Luc.* 19. b. Et *ſuprà* 3. b. Non miſit Deus Filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum; ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Ideò dicit: Nolite putare, quia ego accuſaturus ſum vos, id eſt, quia venerim ad accuſandum vos, apud Patrem: eſt, qui accuſat vos, Moyſes, q.d. ego nõ accuſo vos, ſed veſtra trãſgreſſio. Moyſes enim dicitur accuſare, i. trangreſſio. mandatorum legis per Moyſen datæ. Vel. k Nolite putare, &c.] q.d. non accuſo vos ſolus, ſed Moyſes mecum, id eſt, non accuſabimini in iudicio ſolùm pro cõtemptu mei, ſed pro contemptu Moyſi. Nota, quòd Chriſtus non eſt modò accuſator, ſed excuſator apud Patrem; ſecundum quod dicitur *Hebr.* 7. d. Semper viuens ad interpellandum pro nobis. Et 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud Patrẽ Ieſum Chriſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. *Bern.* Magnum habes, ò homo, acceſſum ad Deum, vbi habes Filium ante Patrem: Matrem ante Filium, Filius oſtendit Patri latus & vulnera: Mater oſtendit filio pectus & vbera. Nec poteſt fieri vlla repulſa, vbi tot charitatis concurrunt inſignia. n Eſt qui accuſat vos, Moyſes, in quo vos ſperatis] Per Moyſen intelligitur hic Scriptura, ſiue lex, quæ data eſt à Moyſe. Vnde notandum, quòd quinque habebunt mali in iudicio accuſatores, ſiue teſtes cõtra ipſos. Primus eſt Creator. Vnde *Iere.* 29. ſ. Ego ſum Iudex & teſtis, dicit Dominus. Secundus eſt creatura. *Sapient.* 5. d. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Item *in eodem.* Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Item Scriptura, vt dicitur hic: Eſt, qui accuſat vos, Moyſes, &c. Item conſcientia eſt teſtis. *Rom.* 2. c. Teſtimonium perhibente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe cogitationum accuſantium, aut etiã defendentium in die, cùm iudicabit Deus occulta hominum. Item culpa. Secundum illud *Ier.* 2. d. Arguet te malitia tua, & auerſio tua increpabit te. p Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi] Qui enim crederet Scripturæ crederet inſpirationi diuinæ, qua Deus loquitur in corde. Vnde patet, quòd qui repellunt gratiam, quia cor mouetur à Deo, non credunt veraciter Scripturæ Dei: De me enim ille ſcripſit, &c.

Moralis

Mali in iudicio habebũt quinque accuſatores.

EXPOSITIO CAP. VI.

POst hæc abiit Iesus, &c.] Ex his, quæ tradũt Auctores ordinantes Euangelicam historiam, cogimur dicere, quòd illud, quod hic dicitur, sit recapitulatio. Tempus enim Dominicæ prædicationis à Baptismo, scil. eius vsque ad suam Passionem solet diuidi in tres annos, & dimidium. Primus annus cõputatur istud spatiũ, quod fuit à Baptismo Christi vsq; ad Incarnationẽ Ioãnis, vbi est annus: & quantum est ab Epiphania, vsq; ad Pascha, pro anno dimidio computatur: secũdus ab incarceratione Ioannis vsque ad mortem eius: tertius à morte Ioannis vsque ad Passionem Domini. Tradunt itaque Auctores, vt habes *in quadam Gloss. circa principium Marci*, quòd tres Euangelistæ, facta primi anni omnino prætermiserunt. Facta quoque tertij anni, ferè omnino, de eis enim paucissima tetigerunt. Facta verò medij anni sufficienter prosecuti sunt. Ioannes autẽ, qui pro supplemẽto scripsit Euangelium, de factis medij anni, quæ alij plenè tractauerant, omnino siluit: quæ autem de primo, vel tertio fuerant ab aliis prætermissa, suppleuit. Suppleuit itaque iam de primo anno mutationem aquæ in vinum, & primam eiectionem vendentium, & alia quædam. De tertio autem anno iam suppleuit sanationem paralytici, qui languidus steterat diu ad piscinam. De qua suprà proximo. Et illuminationem cæci, de qua habebis in sequẽtibus, *inf.* 9.b. Et suscitationem Lazari, *inf.* 11.f. Vnde potest colligi, quòd recapitulatio est, quod hic dicitur de refectione quinque milliũ. Si enim præmissa sanatio paralitici iuxta piscinã facta, est in tertio anno, certum est factam esse post hanc refectionẽ, & non antè. Certum est, etiã quòd in principio tertij anni circa Pascha facta est decollatio Ioannis, cui continuata est vtraque refectio quinque millium, quam hic habes & *Matthæi decimo quarto* b. & *Marci sexto* c. & *Lucæ nono* b. Et quatuor millium, de qua habes *Matt. cap. decimoquinto* d. & *Marci octauo* a. Decollato enim Ioanne, fama Iesu ascendit statim ad Herodem, & putauit esse Ioannem, quem decollauerat dicens: Surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in illo, & quærebat eum videre, quis esset. Et hoc audiẽs Christus, abiit trans mare Galilææ, & secuta est eum multitudo quam refecit, sicut dicitur hic, & *Matthæi decimoquarto*. Cùm ergo constet hanc refectionem factam esse in principio tertij anni statim post decollationem Ioannis, manifestum est, quòd præcessit sanationem paralytici iuxta piscinam, quæ facta est in eodem tertio anno in Pentecoste, vt dictum est: & ita quod hic dicitur, est recapitulatio. Alij dicunt, & fortè veriùs, vt credo, quòd tres Euangelistæ licet satis sufficienter prosecuti sint facta medij anni, tamen aliqua prætermiserunt. Dicunt ergo præmissam sanationem paralytici medio anno factam ab aliis tacitam, & à Ioanne suppletam. Et secundum istos non est recapitulatio, sed recta historiæ prosecutio, quia secundum hoc præmissa sanatio paralytici facta est in secundo anno in Pentecoste, scil. & refectio, de qua hic sequitur, facta est in tertio anno, in principio, scilicet, ipsius anni tertij, circa Pascha scil. sequens. Istud capitulum diuiditur in tres partes principales. Primò agitur de miraculo panum, Secundò de transitu super aquas, *ibi.* Vt autem sero factum est, &c. Tertiò reprehendit Dominus †Discipulos, & instruit de cibo permanenti, *ibi.* Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, &c. Et hæc pars protenditur vsque ad finem capituli de instructione eorum. Dicit ergo.

al. turbas

a Post hæc abiit] & continuatur secundum ordinem temporis, quia prædictum signum factum est in festo Pentecostes; istud autem circa Pascha sequens. *Glossa* aliter continuat. Quia per superiora verba Christus Deitatis suæ, & humanitatis arcana monstrauit: ideò Euangelista post hæc agit de isto miraculo, in quo, quòd Deus esset, ostendit, non verbo, sed facto. *Chrysostom.* videtur sic continuare. Suprà offensi erant Iudæi de verbis eius: ideò mitigat nunc eorum furorem per suam secessionem. Vnde dicit, post hæc, quæ facta sunt.

b Abiit Iesus.] Et sicut patet *Matt.* 14. vbi agitur de hac refectione, ipse secessit de Iudæa, quia Herodes quærebat eũ, credẽs quòd ipse esset Ioannes, qui à mortuis resurrexisset. Vnde patet, quòd iam decollatus erat Ioannes circa illud Pascha, aut illud miraculum.

c Trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.] Stagnum erat dulcis aquæ, quod influitur à Iordane, sed Hebraico idiomate dicitur mare, quia congregationes aquarum appellantur maria. Dicitur autem mare Galilææ, à regione adiacente. Dicitur Tyberiadis, à ciuitate, quæ supra stagnum sita est. Dicitur Genesareth à natura loci, quia ex se vndis crispantibus generat auras. Dicitur stagnum, quia stat aqua. Et nota, quòd in hoc moraliter instruimur, vt dicit *Chrysostomus*, vt furori cedamus, sicut ipse facit. Et *suprà* 4.a. Vt cognouit Iesus, quia audierunt Pharisæi, quòd Iesus plures Discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes, reliquit Iudæam, & iuit in Galilæam. Veruntamen in Galilæam modò abiens, non ad eadem vadit loca, ad quæ priùs. Non enim in Chana iuit, vt *suprà* 4.f. sed vltra mare.

d Et sequebatur eum multitudo magna,] populorum. Et subdit causam.

CAP. VI.

POst a hæc b abiit Iesus trans c mare Galilææ quod est Tyberiadis. Et d sequebatur eum multitudo ma- A Quia

Mysticè. a Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, &c.] Christus dicitur abire trans mare, quia semper in transitu fuit in mari huius mundi. In via enim peccatorum non stetit, vel sedit, vt dicit *Psalm.* 1. sed per mare Crucis transiuit mare sæculi præsentis, & venit ad gloriam Resurrectionis. Secundum illud *Matth. cap.* 9.a. Ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatem suam. *Mysticè.*

d Et sequebatur eum multitudo magna,] quia per prædi- B cationem

Moraliter. a Post hæc abiit Iesus, &c.] Per Iesum intelligitur Prædicator, qui seipsum saluare debet per bonam vitam, & alios per sanam doctrinam: Secundum illud 1. *Timoth.* 4.d. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis; sic enim & teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Et *Iacob. cap.* 5.d. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam suam à morte, &c. Hic Prædicator refecturus plebem verbo prædicationis, primò mare huius sæculi transire debet, & elongare. De quo *Psalm.* 103. Hoc mare magnum, & spatiosum. Et ascendere in montem vitæ eminentis, & tunc sequitur eum, id est, imitabitur, multitudo magna plebis. Vnde *Genesis cap.* 12.a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam monstrauero tibi, faciamque te crescere in Gentem magnam. *Exod. cap.* 3.a. legitur, quòd Moyses pauit gregem, postquam egressus est de Ægypto, & non antè. Similiter Iacob. *Genes. cap.* 29.a. Nec legitur habuisse filios, nec pauisse gregem, donec egressus est de terra sua. Hoc est, quod dicitur: *Moralit.*

d Et sequebatur eum multitudo magna.] Similiter qui egressus esset de amore mundi, multi peccatores sequerentur eius doctrinam, & vitam. Vnde *Ezech.* 3.c. Assumpsit me Spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ: benedicta gloria Domini de loco suo. Ibi dicit *Gregorius.* Prophetam vox commotionis magnæ sequitur, quia post verbum prædicationis conuersorum, atque pœnitentium luctus audiuntur. Qui enim priùs quieti iacebant in vulnere, tacti postmodum manu medicinæ, ad salutem redeunt cum dolore. De qua commotione dicit *Psalm.* Pedes eius steterunt, & mota est terra. Et nota, quòd dicitur hic: Multitudo magna, quia multa sunt peccatorum genera. Ipse etiam peccator multiformis est, quia habet diuersas formas, siue facies deformitatum: Secundum illud *Psalm.* 81. Et facies peccatorum sumitis. Induit enim lupi formam per rapacitatem, leonis per superbiam, vrsi per crudelitatem, & ita de aliis. Sunt etiam multiformes, quantum ad diuersitatem, & multitudinem voluntatum, & affectionum. *Prouerbiorum* 13.a. Vult, & non vult piger. Item *Prouerbiorum cap.* 15.a. Cor stultorum dissimile erit. Et secundùm diuersos affectus, diuersas habent linguas, & confusas. Et hæc est confusio labiorum, de qua habetur *Genes.* 11. b. Item secundum diuersa genera peccatorum, obtinent diuersa nomina nationum. Ammonites dicitur auarus populus, scilicet, turbidus. Conturbat enim domum suam, qui sectatur auaritiam, vt dicitur *Prouer.* 15.c. Moabitis, id est, ex patre Diabolo dicitur superbus: Secundum illud, *infrà* 8.f.

A a Quia videbant signa, quæ faciebat,] id est, miracula.
b Super his] id est, de his.
c Qui infirmabantur] Isti enim curiosi, non veri sequacea. Vnde dicit *Chrysostomus*. Non erat firmæ mentis ista secutio plebis 1. *Corinthiorum cap.* 14. d. Signa infidelibus data sunt, non fidelibus. Alij sequebantur propter doctrinam, vt boni, vt *Matth. cap.* 7. d. Stupebant omnes in doctrina eius quoniam docebat eos, vt potestatem habens. Alij

al. † Abiit.

gna, a quia videbant signa, quæ faciebat b super his, c qui infirmabâtur. d † Subiit ergo in môtem Iesus, e & ibi sedebat cum Dispolis suis. f erat autem proximum pascha dies festus Iu-

propter sanitatem babendam, vt infirmi. Vnde *Marc. cap.* 6. g. Percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt io grabatia eos, qui se malè habebant, circumferre, vbi audiebaot eum esse: & quocunque introibat in vicoa, vel in illas, aut ciuitates, in plateis ponebant iofirmoa. Alij propter inuidiam, vt caperent eum io verbo, vt Pharisæi. *Luca cap.* 14. a. Ipsi obseruabant eum. Alij, vt pascerentur ab eo. Vnde *infrà eodem* c. Quæritis me, noo quia vidistis signa; sed quia ex panibus manducastis & saturati estis.

Quidam sequebâtur,
- Vt viderent noua miracula: Hi curiosi.
- Vt comederent de panibus eius: Hi gulosi.
- Vt sanitatem recuperarent: Hi infirmi.
- Vt eum in sermone caperent: Hi Pharisæi.
- Vt doctrinam eius acciperent: Hi Discipuli.

Sed quærit hic *Chrys.* Propter quid oon dicit Euaogelista illa signa, quæ sequebatur multitudo? Et ad hoc respondet, quòd iste Euangelista plus studuit enarrare sermones Domini & verba ad plebem, quàm signa. Vnde de signis vnius aoni integri non ponit oisi de paralytico. *sup.* 5. b. Et de filio Reguli. *sup.* 4. g.

d Abiit] vel, subiit, *Chrysost.* Abiit autem. *August.* Subiit ergo in montem Iesus. *Chryso. hom.* Propter quid ascendit in montem, & illic sedet cum Discipulis? Et respondet, propter id, quod debebat fieri signum. Item vt per hoc erudiat tumultus & turbationea fugere: Aptum enim quid est ad Philosophiam solitudo. Ideò sæpe solos pernoctat & orat. *Luca* 6. c. docens eum, qui ad Deom vadit locum à tumultu porum inquirere. Vnde *Eccles.* 38. c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapieotiam percipiet, &c.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis] Per boc accusatur turba de pigritia, quia Discipuli soli sequontor.

f Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.] Et dicunt quidam, quòd post hoc Pascha decollatus sit Ioannes. Sed per ea, quæ dicuntor *Matt.* 14. b. de ista refectione, patet, quòd iam erat decollatus. Propter hoc alij dicunt, quòd alia refectio est ista, de qua loquitur hic: & alia, de qua loquitur *Matth.* 14. Quia ista facta ante Pascha, vt dicitur bic; illa autem facta est post decollationem Ioannis, qui post pascha decollatus fuit, vt dicitur communiter. Sed quærit hic *Chrysost.* quare Christus non ascendit modò ad diem festum in Ierosolymam? Et respondet, quòd per hoc soloit, & docet paulatim soluenda esse legalia. Occasionem aotem secedendi sumpsit à Iodæorum nequicia, qui ei inuidebant.

Aliter. a Cùm subiectionem Apostolorum multitudo Gentium conuersa est.

d Subiit ergo in montem Iesus] quia post transitum huius maris subiit in cælum in die Ascensionis.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis,] cum Angelorum & sanctarum animarum turmia, cum qoibus ascendit. Secundum illud *Psal.* 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. *Exod.* 15. c. Introduces eos, & plantabis eos in monte hæreditatis tuæ firmissimo habitaculo tuo, quod operatos es, Domine. *Genes.* 32. c. In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior. *Isa.* 63. a. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus in Bosra?

f Erat autem proximum Pascha dies festos Iodæorum.] Per Ascensionem enim Domini fit proximus, & propinquus transitus in terram promissionis Sanctis, qui Pascha, id est, transitum habent pro festo, qui, scilicet, gaudent de morte & lugent de exilio. Secundum illud *Philippens. capitulo primo.* Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. *Iob capitulo tertio* d. Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer, cùm inoenerint sepulchrum. Ideò dicitur dies festus Iudæorum, id est, verè confitentium. Tales enim confitentur, quia peregrini sunt, & hospites super terram, vt dicitur *Hebræor. capit.* 11. c.

Moralit. * Vos ex patre diabolo estis, & desiderium patris vestri vultis facere. Philistæus dicitur gulosus, scil. potioue cadens. Et sic de aliis.

a Quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.] Talis enim Prædicator cæcos illuminat, claudoa erigit, mortuos resuscitat, & cætera signa, secuodum illud *Marc. vlt.* d. In nomine meo Dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &c. Et *Isa. cap.* 15. b. Super foramina aspidis, & in caoerna Reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Et *Iob cap.* 26. d. Spiritus Domini ornauit cœloa, & obstetricante mano eius eductus est coluber tortuosus. Primò enim oportet Prædicatorem à lacte consolationis mundanæ retrahi, & virtutibus ornari, quod idem est, quod mare Galilææ, quod dulce est, traosire, & in montem secedere, & pòst per eum potuerunt serpentes, id est, peccata à cordibus hominū euelli, & morbi sanari.

d Abiit] vel, subiit ergo in montem Iesus] quod fit, quando Prædicator, sicut dictum est, ascendit in eminentiam vitæ. Secondum illud *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende, &c.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis.] Sedere in monte est de altitudine vitæ non retroducere. Secundom illud *Iob* 27. a. Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. *Roman.* 8. g. Quis noa separabit à charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, &c. In hunc montem quidā ascendere volunt, quibus dicitur in Loth. *Genes.* 19. d. In monte saluum te fac: sed non audent. *Deut.* 5. a. Timuistis ignem, & non ascendistis in montem. Hi sunt, quos terret sonitus folij volantis: qui timent pruinam: qui trepidant, vbi non est timor: qui fingentes sibi teotationes venturas, non audent pœnitentiam aggredi. Sed nota, quòd Iesus in monte sine Discipulis non sedet: quia sic prædicator, vel Prælatus debet studere ad vitam propriam, quatenus alios non deserat, sed cum eis sit per sollicitudinem, & curam. *Actorum capitulo.* 20. f. Attendite vobis & vniuerso Gregi, in quo voa Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam. Vel aliter. Mons est altitudo contemplationis, in quem debet Prædicator ascendere cum Discipulis suis, quia in oratione, & meditatione debet omnia interiora sua colligere à vanitate sæculi, & præparare se, antequam audeat prædicare verbum Dei. *Gregorius.* In contemplatione hauriont, qood aliis per prædicationem effundunt. *Apocalypsis capitulo octauo* b. Angeli septem, qui habebant septem turbas, præparauerunt se, vt tuba canerent. Per quos intelligitur vniuersitas Prædicatorum, qui licet habeant omnem scientiam, quæ per septem tubas intelligitur; debent tamen se præparare ob reuerentiam verbi Dei.

f Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.] Tunc enim præcipuè confluunt homines ad confessionem, & transeunt de vitiis ad virtutes, cùm Prædicator priùs montem vitæ eminentis, vel arcem contemplationis ascenderit. Merito enim Prædicatorum conuertuntur multi ad Deum.

Et dicitur Pascha dies festus Iudæorum, qoia soli Iudæi, id est, confitentes peccata sua, faciunt istum transitum de membris Diaboli in corpus Christi, de culpa ad gratiam, de vitiis ad virtutes, de seruitute Diaboli in libertatem regni, de exilio vitæ præsentis ad patriam æternæ fœlicitatis.

Talis dies est dies festus Iudæorum. Homo enim, qui veraciter orè confitetur peccata sua, & quantum ad cor transit, id est, recedit à peccato, Deo & Angelis & sibi, & toti Ecclesiæ facit festum & gaudiom. *Luc. capit.* 15. b. Gau-

dium est

a Cùm subleuasset ergo oculos Iesus.] sursum, vel quia prius c... suos Discipulos ...cuos habe...at.

b Et vid...et, quia multitudo maxima venit ad eum] quæ stabat inferiùs.

c Dicit ad P...lippum, &c.] Ecce patet, de quibus tractabat cum Discipulis, de operibus, scilicet, misericordiæ. *Chrysostomus.* Hic ostenditur, quòd nunquam inaniter sedebat cum Discipulis suis, sed diligenter loquens quid ad eos, & docens, & conuertens eos ad seipsum, & consedebant fortassis, quasi in corona, adinuicem se videntes, in quo apparet eius procuratio & sollicitudo, & eius humilitas, & còdescensio. Dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Contra: Alij Euangelistæ dicunt, vt *Matthæ. capitulo decimoquarto* b. *Marcus. cap. sexto* e. & *Lucas capit. nono* b. quòd Discipuli venerunt dicentes Iesu, vt dimitteret turbas ire ad emendas escas: hic autem inducitur Philippus primò interrogatus à Iesu. Ad hoc respondet *Chrysostomus.* Mihi videntur vtraque esse vera; sed tamen non in eisdem facta temporibus: sed illa, quæ alij Euangelistæ dicunt, esse antiquiora his, quæ dicit Ioannes, quasi dicat *Chrysostomus*: primò dixerunt Apostoli ad Iesum, vt dimitteret turbas, vt dicunt alij Euangelistæ: postea autem ipse allocutus est Philippum, vt dicit ille Euangelista. Et nota, quòd Christus potiùs alloquitur Philippum: quia nouit quis Discipulorum magis indigebat doctrina: Hic enim est, qui dicit. *Infrà* 14. s. Domine, ostende nobis Patrem, &c. Propterea eum interrogando erudit dicens: Vnde ememus panes, &c. Nam si statim miraculum fecisset, non tantùm appareret: ideò cogit eum priùs confiteri inopiam, vt cognoscens, in qua necessitate erat, certiùs discat eius, quod debebat fieri, miraculi magnitudinem. Et habetur simile: *Exod. capitulo decimoquarto* a. Quia Dominus non priùs fecit signum, quàm interrogaret, quid est in manu tua? Quia enim inopinabilia, quando repentè & subitò contingunt, in obliuionem eorum, quæ erant apud nos priùs inducunt: ideò eum in confessione præsentis necessitatis illigauit, vt stupore facto ex miraculo memoriam eorum, quæ confessus est, non possit abiicere: & præterea vt à comparatione prioris status discat magnitudinem signi. Illæ sunt rationes, quare interrogauit. Tertia ratio est ad probationem ipsius: Vnde sequitur.

d Hoc autem dicebat tentans eum] id est, probans, non ignorans tamen, quid erat responsurus. Et habetur simile *Genes. capitulo* 22.a. Tentauit Deus Abraham, & dixit: Accipe filium tuum amabilem, quem amasti Isaac, &c. Et loquitur humano modo, vt dicit *Chrysostomus.* Sicut enim cùm dicitur: Scrutans corda Deus, non ignorare scrutationem ostendit, sed certissimæ cognitionis: Ita vtique & cùm dicitur, quoniam tentauit, nihil aliud significat, quàm quoniam sciebat certissimè; sed & aliud est dicere, scilicet, quoniam approbatorem eum faciebat. Est ergo sensus.

a'.b intellectus

e Tentans] id est, probans, & in certissimam sui cognitionem per hoc inducens. Et ne propter †. dictionis infirmitatem suspiceris aliquod inconueniens: ideò Euangelista subdit.

f Item enim sciebat, quid esset facturus.] Eodem modo sciebat, quid ille responsuros. Vnde non ignorando quæsiuit, sed probando.

g Respondit ei Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat: quasi dicat, nescio, vnde emantur panes, vel vnde reficiantur plebes: quia si haberemus tot panes, non sufficerent, multò minus possumus, cùm nihil habeamus. Et est verbum infirmi adhuc in fide, quia non credebat paucis tot refici posse. Determinato igitur hoc de Philippo, determinat de alio Discipulo, qui aliquantulum in fide perfectior erat. Vnde sequitur.

h Dicit ei vnus ex discipulis eius, &c.] eadem simplicitate, qua & Philippus, id est, consimili, quia vterque adhuc infirmus in fide. Et notificat istum à discipulatu, cùm dicitur, [ex Discipulis eius.] A nomine, [Andreas,] A genere, [frater Simonis Petri.] Per quod innuitur, quòd Petrus

drorū. a Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, b & vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dicit c ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? d Hoc autem dicebat e tentans eum: f Ipse enim sciebat, quid esset facturus. g Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit h vnus ex Discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri,

* dium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. *Ester cap.* 8. d. Iudæis, id est, confitentibus noua lux oriri visa est, gaudium, honor & tripudium, apud omnes popolos, vrbes & prouincias quocunque Regis iussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia & dies festus, intantum vt plures alterius Gentis & sectæ eorum religioni & cæremoniis iungerentur: Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat. Sequitur. Moraliter.

a Cùm subleuasset ergo oculus Iesus.] Primò in † prædicatione debet Prædicator oculos ad Deum dirigere: Secundum illud *Psalm.* 122. Ad te leuaui oculos meos, &c. Et postea se ad considerandum fructum subditorum conuertere. Vnde sequitur. al. tuitione.

b Et vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum.] In hoc enim instruimur, vt nec ea, quæ Dei sunt, negligamus: nec ea, quæ proximi. Vnde 1. *Corinth.* 5.c. Siue mente excedimus Deo, siue sobriè sumus, &c.

c Dicit ad Philippum, vnde ememus panes, vt manducent hi?] Quod est, quando Prædicator videns, multitudinem plebis expectantem pastum prædicationis, conuertitur ad seipsum disquirens, quid habeat in intellectu suo, quo possit populum satiare. Philippus enim interpretatur os lampadis, & significat intellectum, qui est quasi os & ianua cordis. Quia sicut homo primò cibum recipit in ore, & masticat, & posteà transmittit in stomachum, & inde nutritur: sic primò recipitur verbum in intellectu per cognitionem quasi in ore, & posteà decoquitur in stomacho affectus per amorem, & demum transmittitur ad omnia verba per operationem. Prædicator ergo loquitur ad Philippum, vnde emat panes, quando homo cogitat, quid de intellectu & studio suo non habet, vnde alios satiet, quasi dicat, hoc modo: non sufficit studium meum, vel ingenium, vnde hoc possem habere, quod sufficiat tantæ turbæ!

d Hoc autem dicebat tentans eum,] id est, probans, quia hoc debet dicere homo, non per desperationem: sed propter probationem & elationis depressionem, ne sibi attribuat, quod non habet ex se.

f Ipse enim sciebat, quid esset facturus,] ex Dei munere, cuius est panes multiplicare: sicut & Christus non habuit ab homine, quod multiplicaret panes, sed ex Deitate. Et in hoc significatur, quòd licet non satis còfidat, quòd habeat donum prædicandi, debet ingenium suum & intellectum scrutari, vt videns suum defectum confiteatur. Vnde sequitur.

g Respondet ei Philippus, ducentorum denariorum, &c.] Ita respondet intellectus hominis sibiipsi, id est, hoc intelligit homo, & cognoscit, quòd non sufficit ad prædicationem perfectio duorum talentorum, scilicet, scientiæ & eloquentiæ, nisi etiam adsit donum gratiæ diuinæ. Vnde *infrà* 15. a. Sine me nihil potestis facere. *Prouerbiorum* 22.a. Super aurum, & argentum gratia bona. Quia magis necessaria est gratia, quàm scientia, & eloquentia: & ideò super hoc esse potest accumulatiuum, quia scientiæ & eloquentiæ necessaria est additio gratiæ. *Gregorius.* In vanum laborat exteriùs lingua Prædicatoris, nisi intùs operetur gratia Saluatoris. Isti sunt tres panes, quos petere debemus ab amico. *Luca* 11.a. Amice, accommoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me: nec habeo, quod ponam ante eum. *Isa.* 3.b. In domu mea non est panis, neque vestimentum.

h Dicit ei vnus ex Discipulis eius: Andreas frater Simonis Petri.] Petrus interpretatur agnoscens, & significat fidem: cuius frater est Andreas, qui interpretatur virilis & decorus statione, & significat spem, quæ semper viriliter agit, & sursum se erigit. Quando igitur videt homo, quòd per scientiam & eloquentiam non sufficit, & de se diffidit, sperare debet, & confidere de Deo, quòd si affectuosè ad

* Deum cun

A Petrus senior erat ætate, sicut dicit *Gloss. suprà* t.

a Est puer vnus hic.] *Gloss.* Iste puer, vel vnus ex Discipulis foit, vel aliquis de turba.

b Qui habet quioqoe panes hordaceos & doos pisces] Sicut dicit *Chrysostomus*, excelsior Philippo erat in fide Andreas, sed non perfe-
Matth. 14.b. ctus. Æstimo autem,
quòd non simpliciter
Marc. diait hoc ex se, sed
6.d. quia audierat Prophe-
Luc. 9.b. tarum miracula, & signum, quod fecerat Elisæus de panibus. 4 *Reg.* 4.g. vnde & aliquantulum credens hoc commemorauit. Sed quia noo ad perfectionem fidei venerat, subdit.

Est *a* puer vnus hic, *b* qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: *c* sed hæc quid sūt inter tātos? *d* Dixit ergo Iesus: *e* Facite homines discumbere. *f* Erat autē fœnū multū in loco

c Sed hæc quid sunt inter tantos?] Hoc imbecillitatis fuit. Credebat, qoòd à paucioribus pauciora, & à pluribus plura fecerat, qui mirificabat, quod oon erat verum. Similiter enim erat ei facile & pluribus & à paucioribus facere manere panum naturam. Non eoim materia subiecta indigebat; sed ipsis creaturis vtitur ad materiam miraculorum, vt ostendat se esse auctorem eorum, contrà Marcionem & Manichæum. Ideò etiam sicut diaimus, *suprà* a. noo creauit nouum vinum, sed de aqua fecit, & hic similiter non nouos panes creat, sed multiplicat iam procreatos. Et est norabile hic, quantum ad instructionem nostram, quòd Discipuli Domini dicunent habere tales, & tam paucos panes. Vnde dicit *Crysostomus*. Discamus hinc nos, qui voluptati attendimus, quæ comedebant mirabiles viri illi, & magni, Christus scilicet, & Apostoli: & quantitarem eorum, quæ inferebantur ad mensam magnam, quia quinque tantùm: & qualitatem, qoia hordeacei, vilitatem mensæ eorum videamus, & imitemur.

d Dixit ergo Iesus] Continuatur sic. Sic desperauerat vterqoe Discipulus, vt dictum est. Quia ergo sic desperauerant, idcircò mirificaturus dicit.

e Facite homines discumbere] quasi comesturos. Idcirco enim priùs quæsierat ab eis, vt priùs confessi rei difficultatem, posteà cùm factum fuerit, magis discant Dei virtutem. Et qoia posset quis quærere de aptitudine loci ad recumbendum, ideò determinans subdit.

f Erat ao. fæ. mul. in lo.] illo, licet hoc factū sit ante Pascha.

A In terra

Moralit. * Deum cooperatur, dabit ei Dominus verbum, & verbo affectum ad populum pascendum. Remittit ergo Andreas, id est, spes hominem ad puerum id est, ad purum affectum, dicens.

a Est puer vnus hic, qui habet qoinque panes hordeaceos, & duos pisces.] Iste puer est affectus, qui semper debet recurrere ad Deum, sicut puer ad matrem. Vnde *Psalmo* 130. Sicut ablactatus est super matre sua, &c. Item *Psalmo* 122. Sicut oculi ancillæ, &c. *Psalmo* 24. Oculi mei semper ad Dominum, &c. Affectus etiam debet esse, puer, id est, purus io se sine macula per innocentiam, vel pœnitentiam. Et debet esse, vnus, quantum ad proximum per concordiam fraternam. Vel, vnus, id est, non diuisus, non discorrens per vanitates & insanias falsas, quia mens diuisa noo impetrat. Et debet esse plenus, vt habeat quinque panes hordeaceos in memoriam Passionum Domini. Qui panes quia reficiunt, & dicuntur quinqoe, propter numerum vulnerum, & hordeacei propter asperitatem tormentorum. Suadet ergo spes recurrere ad affectum, & de affectu compassionis ministrare plebi panes, id est, verba de Passionibus & volneribus Christi: Sicut Apostolus 1. *Corinthiorum cap.* 2. a. Nihil me iudicaui scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Isti panes sunt hordeacei, quia cum asperitate quadam & amaritudioe mentis debet recoli Passio Christi. Vnde *Beatus Bernardus.* Væ tibi, ô amaritudo peccatorum meorum, propter quam tollendam tantam, bone Iesu, oportuit te pati amaritudinem. *Canticorum cap.* 1. d. Fasciculus myrrhæ Dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Sed nota, quòd cum panibus adduntur pisces: quia non est amaritudo sine consolatione. *Psalmo* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum, &c. Et 2. *Corinthiorum cap.* 1. c. Sicut abuodant Passiones Christi io nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra. Et nota, qoòd nos sumus sicut pueri, qui datis sibi pane & pisce, panem reiiciunt & piscem comedunt: Ita nos quod dulce est, retinemus: quod amarum est, reiicimos. *Prouerbiorum capitulo primo* d. Mane coosurgent & ooo inuenient me, eo quòd exosam habuerunt disciplinam, quasi dicat, non habebunt piscem, id est, consolationem in me: qnia nolunt habere panem disciplinæ. Duo autem pisces, sunt spes & charitas. Spes quidem piscis marinus est, quem Petrus trahit hamo suo de mari, id est, de tribulatione, *Matth. capitulo* 17. d. Qoia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, *Roman. cap.* 5.a. Charitas verò piscis est aquæ dulcis, & piscis mundus secundum legem, qui habet pennulas benignitatis: quia benigna est in subueniendo miseris: & sqoamas patientiæ, quibus munitur. Vnde 1. *Corinthiorum* 13.b. Charitas patiens est, benigna est. De his dicit *Psalm.* 88. Ponam io mari manum eius sinistram, scilicet, spem in tribulationibus, & in flumioibus dexteram eius, scilicet, in bonis charitatem, vt sit leua sub capite, & dextera in amplexu. *Canticorum* 2.b. Et nota, quod plus debet homo comedere de pane, & vtilius est ei, quàm de pisce. Ita Dominus in præsenti plures dat tribulationes. Modò enim est tempus tribulationis. *Isaiæ cap.* 37. a. Dies tribulationis & angustiæ dies hæc. Item raro & non quotidie, sed in festiuis diebus dat pauper homo pisces familiæ suæ: Ita Christus suis non semper dat consolationes, sed rarò & in claris festis. Vnde *Bernardus.* Rara hora & parua mora. Et hoc est, vt auidiùs quæratur delectatio æterna. Vnde *Canticorum, cap.* 1.d. dicitur. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Sed non dicitur hoc de botro Cypri.

Secōdū *Bern.* Quinq; panes:
- Vilitas vestium.
- Maturitas sensuum.
- Temperantia gulæ.
- Custodia linguæ.
- Labor manuum.

Vel, Quinque panes:
- Cognitio sui.
- Pudor commissi.
- Dolor amissi.
- Timor inferni.
- Cognitio mundi.

Duo pisces:
- Fides.
- Pœnitentia.

Duo pisces:
- Fides.
- Spes.

c Sed hæc quid sunt inter tantos?] Ita dicit homo sibiipsi: Præsto sont panes, id est, Passiones Christi, sed hæc parum prosunt multis: non sufficit eis prædicatio pœnitentiæ, volunt subtilia sibi prædicari. 1. *Corinthio.* 1.d. Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Sed *Isaia* 19.b. dicitur: Confundantur omnes, qui operantur linum, plectētes & texentes subtilia. Vel aliter. Hæc quid sunt inter tantos? q.d. non valet prædicatio mea, quantumcunqne sit de bonis, nisi adsit gratia Saluatoris, quæ verba multiplicet, & efficaciam satiandi donet.

d Dixit ergo Iesus, facite homines discumbere.] Sic homo spe confortatus, & habens fiduciam io Domino, licet se insufficientem videat, tamen intellectum & ingenium suum, & affectum, & omnes sensus, & membra applicat, & præmittit quasi mioistros ad parandum mensam, sperans de Domino quòd cibum apponet & multiplicabit, secundum illud *Psalm.* 67. Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. *Marc. cap. octauo* a. Accepit Iesus septem panes gratias agēs & fregit, & dedit Discipulis suis vt apponerent turbæ. Sic Dominus prædicantibus dat septem panes, id est, vniuersam refectionem Scripturæ. Et frangit, quia Scripturam eis aperit: & hoc facit, non vt abscondant, sed vt turbæ apponant: quia qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. *Prou.* 11.d. *Tob.* 4.b. Si multum tibi fuerit, &c.

f Erat autem fœnom multum in loco.] Per fœnom intelliguntur homines carnales, vel carnalitas hominum, quia omnis caro fœnum. Ibi ergo est prædicandum, vbi sunt carnales homines & peccatores, & qui non habent panes. *Isa. 40. b.*
Contra illos, qui nolunt nisi in locis religiosis, vel Parisius prædicare, vbi nimis abundant panes. Contra quos dicitur *Isaiæ cap.* 61.a. Vt mederer contritis corde & prædicarem

* captiuis in-

A In terra enim illa circa Pascha habentur noua grana, & præcipiuntur offerri in Pascha. *Leuit.* 23.b. & posteà ponebãt falces in messe. Vnde cû collectio fœni antecedat messem, non est mirum, si tunc erat fœnum in loco, & etiam propter vicinitatem aquæ. *Chrysost.* Discipuli cum desiderio discumbere fecerunt turbas.

B *Matth. 14.b. Marc.6. f. Luc.9. b.36. dist.1. qui ecclesiastici.*

a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.] Numerus virorum ponitur ab Euangelista, ob stuporem magnitudinis miraculi. Et nota, quòd discubuerunt secũdum ordinationem Apostolorum, quibus hoc iniunxerat Dominus. Apostoli enim confestim obedierunt, & non tumultuati sunt, neque dixerunt, quid est hoc, qualiter iubet turbam recombere, nullo adhuc cibo parato; sed ante visum signis credere ceperunt, qui in initio decrediderant, & dixerant. Vnde ememus panes, &c. Hoc autem secundum *Chrysost.* lucrati sunt ex interrogatione Domini priori, & ex eo etiam, quòd ita securè nondum fractis panibus iussit eos recumbere, ac si essent omnia parata, mentes eorum suscitauerat ad fidem.

> a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit b ergo Iesus panes, & cum c gratias egisset, distribuit discũbentibus. d Similiter & ex piscibus quantum e volebat. Vt autẽ impleti sunt, dixit f Discipulis suis. g Colligite, quæ superauerunt fragmenta, ne pereant.

b Accepit ergo Iesus panes.] Iam eos multiplicauerat, secundum *Chrysost.* Dicit enim sic: Nondum panibus apparentibus miraculum fecit: vt discas, quoniam non entia, vt entia ei subsistunt, secundum illud Apostoli *Rom.* 4.c. Qui vocat non entia, vt entia: siue qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt, &c.

c Et cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus] per se & per Apostolos. Hic quærit *Chrys.* Quando paralyticum curat, non orat. *sup.* 5. b. nec quando mare compescit. *Matt.* 8.c. nec quando mortuum erigit. *Matt.* 9.c. cur ergo in panibus hoc facit? Et hoc soluit *Chrys.* Tripliciter. Primò quia per hoc vult ostendere, quòd qui comestionem incipiunt, gratias agere Deo oportet. Secùdò, quia in minoribus miraculis maximè hoc facit: vt discamus, quoniam non indigens auxilio, sed condescendens hoc facit: Si enim indigẽs in maioribus maximè hoc fecisset, vnde ex hoc, quod maiora facit cum auctoritate, ostenditur, quòd quando erat in in minoribus, hoc facit, non est indigentia, sed condescẽsionè. Tertiò soluit, quia coram turbis orat: vt ostendat, quoniam Deo non est contrarius, & per gratiarum actionem destruat suspicionem populi. Quando verò sine turbis facit aliquod signum, non ita oportet orare.

d Similiter & ex piscibus, quantum volebat.] *Chrysostomus.* Ex subiectis piscibus nunc factum est miraculum, post resurrectionem verò non de materia subiecta, sed de nihilo, *Ioh.* 21. vt sciat, quoniam neque modò indiguit materia; sed vt obstruat hæreticorum ora. Item alia ratio, quare ex subiecta materia nunc facit: vt non phãtasia esse credatur, quod factum est. Huius etiam gratia voluit fieri reliquias, & præcepit colligi & reponi. Vnde sequitur. e Vt autem impleti sunt,] id est, saturati. f Dixit Discipulis suis,] non turbis: quia Discipuli erant se. oitores. g Colligire, quæ superauerunt, fragmenta, ne pereãt.] Hoc autẽ non ad ostentationem

A & gloriam

Moralis. ¤ captiuis indulgentiam & clausis apertionem. Et *Psalmo* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum, &c. *Matth.* 9.b. Non est opus valentibus Medicus, sed malè habentibus.

a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.] Per quod significatur, quòd qui verbo Dei audiendo volunt attendere, & mensæ Domini participare, debent sensus suos arcere, & eis Dominari perfectè, vt dicit *Gloss.* Contra illos, qui veniunt ad sermones, vt videant, & videantur, & concupiscant, & colloquantur cum mulieribus. *Isaia cap.* 28. e. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.

b Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus.] Primò accipiendi sunt panes, pòst cum gratiarum actione distribuendi, vt priùs habeat verbum in manu, quàm in lingua. *Actorum primo* a. Cœpit Iesus facere & docere. Et bene distribuendo, debet priùs gratias agere, id est orare pro bonis habendis, vel gratias referre pro habitis, sicut Paulus dicens in Epistolis suis, frequenter incipit à gratiarum actione. Et nota, quòd dicit, distribuit, id est, diuersis tribuit, vnicuique secundum modum & statum suum, non vni tantùm. *Matth. cap.* 24.d. Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore.

d Similiter & ex piscibus, quàntum volebat:] Contra illos, qui inuitis prædicant, & tædio afficiunt auditores præ nimietate. *Esther* 1.b. Vinum abundans & præcipuum ponebatur: nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum. Et nota, quod dicit, similiter & ex piscibus. Non solùm panes, sed etiam pisces debet Prædicator offerre, vt aliquando dura, & cum duris consolatoria intermisceat. Possunt autem plures panes assignari, qui proponendi sunt in mensa Domini spirituali. *Nota plures panes.* Primus est memoria mortis. *Psalmus* 101. Cinerem tanquam panem manducabam, id est, incinerationem. Iste panis satiat esuriem terrenorum. Vnde *Ieronymus.* Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum. Secundus est cognitio, vel cogitatio miseriæ præsentis, qua reficitur anima, quando cogitat, quòd hoc sustinet propter peccata sua. *In prologo bibliæ.* *Iob cap.* 6.b. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Iste panis expellit famem vitæ longioris. Vnde Iob satiatus hoc pane dicit: Tædet animam meam vitæ meæ. *Iob cap.* 10. a. Et *Genes. cap.* 27. g. Tædet me vitæ meæ propter filias Heth. Tertius est recordatio vitæ præteritæ cum dolore, siuè recordatio peccatorum, quàm vilia, quàm damnosa, quàm grauia. *Psalm.* 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Et hic panis propriè est bordeaceus, repellens esuriem peccandi. *Nahum cap.* 3.b. Omnis, qui viderit te, resiliet à te. Quartus panis est pœnitentia, siue labor pœnitentiæ: De quo dicitur *Ezech. cap.* 4.c. Cibus tuus, quo vesceris, erit in pondere, quia secundum pondus culpæ debet esse pondus pœnitentiæ. Item *Isa. cap.* 27.b. In mensura contra mensuram, &c. Vel in pondere, quia pœnitentia debet fieri cum discretione. *Roman. cap.* 12.a. Rationabile sit obsequium vestrum. *Ezech. cap.* 4.d. Panem suum comedent in pondere & in sollicitudine, vt nec nimis, nec parum. Iste panis expellit esuriem voluptatis carnalis. *Ecclesiast. cap.* 11.d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ. Quintus panis est recognitio ignorantiæ vilitatis & fragilitatis propriæ. Hunc panem offert Melchisedech, id est, Christus Abrahæ, id est, cuilibet Iusto redeunti de victoria quinque Regum, id est, de subiectione quinque sensuum, qua ne homo superbiat de victoria peccati dat ei Dominus recognitionem sui. *Genes.* 14.d. *Micheæ cap.* 6.d. Humiliatio tua in medio tui. Duo pisces sunt exempla Sanctorum, quæ proponuntur: & præmia Beatorũ, quæ promittuntur. His duobus condiuntur prædicti panes, & dulciores fiunt. *Gregorius.* Facta præcedentium recolamus, & grauia nobis non erunt, quæ sustinemus. Item *Gregor.* Consideratio præmij minuit vim flagelli. Istos panes & pisces debemus comedere, & turbæ præponere ad comedendum. Secundum *Gloss.* Quinque panes sunt quinque libri Moysi. Sed de his prætermitto, quia mysterium planum est in *Gloss.* Sequitur.

Quinque panes {
- Contritio
- Confessio
- Satisfactio
- Oblatio
- Oratio

Quinque panes {
- Dolor de omisso
- Pudor de commisso
- Timor iudicij
- Horror inferni
- Timor Dei.

Pisces {
- Eliaus, exempla Sanctorum
- Assus, exempla Martyrum

Pisces {
- Propositum melioris vitæ
- Spes veniæ

e Vt autẽ impleti sunt, dixit Discipulis suis: Colligite, quæ superauerunt, fragméta, &c.] Discipuli Iesu sunt Apostolici viri Prælati,

Aliter. Aliter exponitur. f Dixit Discipulis suis: Colligire, quæ superauerunt, fragmenta, &c.] Iesus est Prædicator, vt diximus, qui postquam pauit alienos, debet pascere proprios Discipulos, id est, virtutes suas, & affectiones bonas, vel operationes, vel sensus spirituales cibo spirituali nutrire: vt quæ docuit aliis, & ipse faciat: nec saturatis aliis, ieiunus maneat. Ita enim est de dispensatoribus, quòd postquam

O aliis pa

& gloriam suam fecit, sed ad fidei confirmationem, vt fragmenta credi faciant non fuisse phantasiam. Ideo dicit *Psal.* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum, id est, mentem eorum aptabis ad fidem. Item in hoc dat exemplum non calcandi, vel respuendi reliquias post ventrem repletum. *Prouer.* 27. a. Anima satiata calcabit fauum.

a Collegerunt ergo] quia sic est eis iniunctum.

b Et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum] id est, de fragmentis, quæ residua erant.

al. † Iesus.

a Collegerūt ergo *b* & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorū ex *c* quinq; panibus hordeaceis, & duobus piscibus, *d* quæ superfuerūt his, qui mā ducauerant. Illi *e* ergo homines cùm vidissent, *f* quòd † fecerat, signum, *g* dicebant: quia hic *h* est verè propheta, qui vē turus est in mundum. *k* Iesus ergo cùm cognouisset, *l* quia venturi essent, vt *m* raperēt eū *n* & facerent eum Regem, *o* fugit iterum in montem ipse solus.

c Ex quinque panibus bordeaceis & duobus piscibus,] multiplicatis.

d Quæ] fragmenta, superfuerunt his, qui manducauerant. Et quærit *Chrysost.* cur Discipulis, & non turbis dedit cophinos portare? Et respondet. Quoniam hos maximè erudire volebat, & certificare de miraculo, qui orbis terrarum debebant esse Magistri. Multitudo enim nihil magnum fructificare debebat ex miraculis interim, sicut patet, quia cōfestim obliti sunt, & petebant aliud miraculum. Et quòd hoc fieret in eruditionem Discipulorum, patet, quia eis hoc commemorat dicens *Matt.* 16. b. Nondum intelligitis, quot cophinos sumpsistis? Hac etiam de causa tot fuerunt cophini, quot erant Apostoli, vt essent ipsis omnibus in eruditionem, Iudæ verò soli in condemnationem.

e Illi ergo homines cùm vidissent,] id est, cùm experimento cognouissent, non solùm visu, sed gusto & tactu.

f Quod fecerat, signum] id est, quàm magnum & apertum, & vtile & opportunum. Vel, Cùm vidissent, illud signum, quod fecerat, non solùm in multiplicatione panum, sed etiam in reliquiis fragmentorum.

g Dicebant quia] id est, quòd.

h Hic est verè Propheta] id est, verus Propheta, qui promittitur in lege. *Deut.* 18. c. Prophetam suscitabit tibi Dominus, &c. In cuius typo alij præcesserunt. Vnde in Græco habetur. O Propheta, cum articulo, scilicet.

i Qui venturus est in mundum,] per manifestationem, quia, iam venerat per carnis assumptionem. *Gloss.* Venturus est, id est, magnæ salutis mundo præco est futurus. Vel loquuntur pro tempore ante aduentum. Et habetur simile *Matth. cap.* 11. a. Tu es, qui venturus es, an alium expectamus: id est, tu es ille, qui prædictus est venturus Messias in lege. *Chrysostomus.* Ex hoc manifestum est, quoniam Prophetam quendam præcipuum expectabant. Idcóque alij dicebant. *infrà* 7. nunquid hic est ò Propheta. Et hi ideò dicunt in hoc loco. Hic est ò Propheta. Et nota, quòd post saturitatem confitentur ei secundum illud. Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. Vnde *Chrysostomus.* O de castrimargiæ superabundantia infinita, operatus est mirabiliora, & nusquam hoc confessi sunt, nisi quando impleti sunt!

K Iesus ergo cùm cognouisset,] quia omnia nouit, vt Deus.

l Quia venturi essent,] id est, venire proponerent, & deliberarent.

m Vt raperent eum] id est, ad se violenter traherent.

n Et facerent eum Regem,] pro miraculo panum, volentes sub hoc esse, sub quo videbantur non egere, vt dicit *Glossa.*

o Fugit iterum in montem ipse solus] à quo descenderat pascere turbas. *Chrysostomus.* Papæ! quanta est castrimargiæ tyrannis: quanta mentis est facilitas: non vltrà legem vindicant, non vltrà eis Sabbati transgressionis cura est, non vltrà zelantur pro Deo; sed omnia eiecta sunt ventre repleto, & Propheta erat apud eos, & Regem intronizare debebant. Et nota, quòd Christus fugit propter exemplum. *Gloss.* docens nos prospera mundi fugere, & contra ea orare: ideò fugit ad locum orationis in montem, scilicet, qui posteà occurrit crucifixoribus *infrà* 18. a. *infrà* 8. f. Ego gloriam meam non quæro. Item. Gloriam ab homine non accipio. *Chrysostomus* Quid vtique fugit? Erudiens nos mundanas contemnere dignitates, & ostendens, quoniam nullo indiget eorum, quæ in terra sunt. Qui enim omnia vilia elegit, & matrem & domum & ciuitatem & educationem, & vestimentorum stolam: non debebat posteà ab his, quæ in terra sunt, clarus apparere. Nam quæ quidem à cœlis erant, & clara erant & magna, & Angeli & stella, & Pater clamans, & Spiritus testans & Prophetæ à longè prædicantes. Quæ vero in terra omnia vilia elegit, docens nos contemnere ea, quæ hic sunt, & nusquam horrere, neque stupere ob ea, quæ in hac vita sunt clara; sed desidere omnia hæc, & futura amare. Qui enim admirantur ea, quæ hic sunt: non admirantur ea, quæ sunt in cœlis. Ideò & Pilato dicebat: Regnum meum non est hinc. *infrà* 18. g. Ideò ergo Christus fugit gloriam, in exemplum, scilicet, vt nos similiter faciamus. *Matth.* 10. Si vos persecuti fuerint, &c. Quia eligi in Regem, vel in Prælatum persecutio est. Vnde Philosophus. Quæ fortunæ munera putamus, insidiæ sunt. *Isa.* 31. d. Pauebunt Principes eius fugientes. Item fugit in montem, propter mysterium Ascensionis, vt dicit *Gloss.* vt significet Ascensionem suam in cœlos, vbi semper viuens interpellat pro nobis, vt dicitur *Hebr.* 7. d. Et dicitur solus ascendere: quia nullus ascendit nisi eius virtute, membrorum, scilicet, cum capite. Item ascendit in montem, propter Sacramentum significans, quòd eius altitudo non potest intelligi, vt dicit *Glossa. Psal.* 63. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. *Canticorum capitulo sexto* b. Auerte oculos tuos à me, &c. Et nota, quòd fugit ipse solus in mōtem, multis rationibus. Primò, vt ostendat solitudinem orationi & contemplationi competere. *Threnorum capitulo tertio.* d Sedebit solitarius, & tacebit, &c. Item fugit solus Discipulis nescientibus, vt ostendat, quod qui magis sunt familiares, magis persuadent honores. Ideò non consultis Discipulis fugit gloriam regni. *Mich.* 7. b. Inimici hominis domestici eius.

A Alias duas

• viri, Prælati, quorum est fragmenta colligere, id est, subtiliora Sacramēta capere, quia grossos panes, id est, grossam doctrinam debent simplicibus ministrare, vt dicit *Gl.* Fragmenta autem, id est, subtiliora & altiora, debent cophinis tradere, id est, abiectis & despectis mundo, perfectis, scilicet. Vel aliter, vt per Discipulos Christi intelligantur simplices homines & humiles, qui ferunt iugum & disciplinam Christi Secundum illud *Matth.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Fragmenta sermonis sunt quædam modica in sermone, vt fortè aliqua exempla Sanctorum, vel aliqua verba bona deuotè prolata, quæ colligere debent simplices, qui magna recolere nesciunt. Vnde dicit *Ruth* 2. a. quæ deficiens interpretatur, vel simplices homines significat, ad socrum suam: Vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium. Quod faciunt simplices homines, quando subtilitate sermonis dimittunt & verba leuia, quæ vix Prædicator visus est aduertere, attendunt & recolunt. Et istud est valdè vtile homini, vt semper habeat apud se, & recolat verbum bonum quasi cibum, vnde viuat, & morti, id est, peccato, vel tentationi resistat: Secundum illud *Psal.* 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. In corde dicit, quasi in sacculo, abscondi eloquia tua, quasi viaticum. *Ps.* .. Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, &c. *Moralit.*

ⴱ aliis pabulum ministrauerunt, pascunt seipsos. Vnde *Ecclesiast.* 32. a. Curam illorum habe: & sic considera, & omni cura tua explicita recūbe. Duodecim cophini, qui implentur sex fragmentis panum, sunt duodecim fructus, qui reportantur ex sermonib. siue prædicationibus, quos Paulus enumerat. *Galat.* 5. d. Fructus Spiritus est charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Vel in futuro reportabuntur duodecim vtilitates: Tres quantum ad tres dotes animæ; quatuor ad dotes corporis; quinque quantum ad repletionem quinque sensuum, qui hic non possunt repleri. Vnde *Eccl*[illegible] *st.* 1. b. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur: Sed ibi replebuntur. Vnde *Philip.* 4. b. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. Et 1. *Cor.* 2. c. Quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec, &c. Vel possunt hic poni duodecim fercula in mensa Dei, qui *Aliter.*

ⴱ sicut duu-

▵ Alias duas rationes ponit *Chrysostomus*. Prima, vt ostendatur: quàm grauis est, & damnosa eius derelictio, *Psal.* 72. Mihi adhærere Deo bonum est: Ergo derelinquere, vel derelinqui malum. *Ierem.* 2. d. Scito, & vide, quia malum & amarum est dereliquisse te Dominum Deum tuum. Secundò, vt maiorem amorem operetur in eis ampliùs desiderantibus, & auidiùs requirentibus amissû, & solicitiùs custodientibus inuentum. Sequitur.

Vt *a* autē sero factum est, *b* descenderunt Discipuli eius *c* ad mare. Et *d* cùm ascendissent nauim, venerunt *e* trans mare in Capharnaum: Et *f* tenebræ iam factæ erant: *g* & non venerat ad eos Iesus. *h* Mare autem *i* vento magno flante *k* exurgebat.

a Vt autem sero factum est,] ea die, qua clam Christus fugerat ab ipsis Discipulis & turbis. *b* Descenderunt discipuli eius] à Magistro relicti.

c Ad mare] Tyberiadis. Cùm enim cognouerunt se amisisse Magistrum, ad mare Tyberiadis descenderunt, & vsque ad vesperam, id est, vsque ad noctem expectauerunt eum ibi, vt dicit *Chrysostomus* venturum eum esse putantes ad se. Facta autem nocte, non vltrà sustinent, sed nauim ascenderunt, putantes trans mare eum inuenire in Capharnaum, vel in media via. Vnde sequitur:

d Et cùm ascendissent nauim, venerunt] nauigio, id est, venire cœperunt.

e Trans mare in Capharnaum] vbi credebant eum inuenire, vel in media via, quia in Capharnaum mansionarius fuerat, & habitabat frequentiùs, & mater eius & fratres. Vel secundùm *August.* Venerunt, dicit: per prolepsin, siue per anticipationem. Summatim enim proponit, quod postea explicabit, vnde posteà exponit, quid in veniendo cōtigit. Secundùm *Chrys.* plana est litera, quæ habet [veniebant] id est, in veniendo erant, siue veniendo tendebant in id, quod vltra mare erat, scilicet, ad Capharnaum. Sed quia horam ascensus nauis non determinauerat, subdit.

f Et tenebræ iam factæ erant] quando, scilicet, ascenderunt nauim: quia vsq; ad obscuram noctem expectauerant Christum, putantes eum ad se venturum.

g Et non venerat ad eos Iesus,] quem expectauerant vsque ad noctem. Et nota feruorem discipulorum in quærendo Magistrum, sicut dicit *Chrys.* Facta vespera non vltrà sustinent, vt quærant eum, tantus eos detinebat amor: Nec enim dixerūt: vespera nunc est, nec assumpsit nos: vbi nunc abibimus? periculosus est locus, & fallax tempus: sed ab amore igniti ascenderunt in nauim. Neque enim inaniter Euangelista tempus designat; sed vt per hoc calidum & feruentem eorum amorem ostendat. Quid autem in nauigando eis contigit, subdit.

h Mare autem vento magno flante exurgebat] id est, intumescebat, cùm iam essent in via.

▵ Cùm remi-

⊙ sunt duodecim panes propositionis, *Leu.* 24. a. Sequitur.

Aliter. *a* Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, &c.] Mysterium planum est secundum *Gloss.* Et incipit hic nouum miraculum, & similiter nouum mysterium. Sero mundi est post Ascensionem Christi: quia tunc lux de mundo recessit ad cælum: vel quia nos sumus, in quos fines sæculorum deuenerunt, vt dicitur 1. *Corinth.* 10. c. In hoc sero descenderunt discipuli ad mare, id est, ad laborem mundi, & regunt nauem: id est, Ecclesiam, vt ducant eam in villam cōsolationis & pinguedinis, id est, in cælestem patriam.

f Et tenebræ iam factæ erant,] quia quantò accedit finis mundi, tantò charitas frigescit, *Matth.* 24. b. crescunt errores, & crebrescunt mala.

g Et non venerat ad eos Iesus.] Boni enim etiam sunt in præsenti in tenebris ignorantiæ & miseriæ: quia nondum venit Iesus, id est, salus, quæ veniet eis in morte.

h Mare autem] id est, mundus.

i Vento magno flante] id est, omni genere tentationum & persecutionum.

k Exurgebat,] contra nauem Ecclesiæ, quæ dicitur nauis, quia in principio tempore Martyrum arcta fuit, & in fine; sed in medio est lata, quantum ad pacem, & prosperitatem: sed in medio tamen est sentina per cupiditatem. De ista naui dicitur *Prouerb. vlt.* a. Facta est quasi nauis institoris de longè portans panem suum. Mare autem dicitur mundus, quia tumet per superbiam, feruet per inuidiam, tempestat per iracundiam, submergit per acidiam, candet per auaritiam, absorbet per castrimargiam, spumat per luxuriam. Item in mari, id est, in mundo maior piscis deuorat minores. *Habacuch* 1. 2. Quare taces, impio conculcante iustiorem se, & facies homines, sicut pisces maris? Item in mari est cetus, id est, Diabolus. Dicitur de ceto, quòd esuriens aperit os suum, & odorem emittit, quo odore pisces delectati, & decepti sequentes odorem currunt in os ceti: Sic diabolus, delitias, diuitias, beatitudinem, odorem spirat delectabilem; sed mendacem, & sic multos absorbet hoc odore deceptos, nec reuomit nisi Ionam, qui interpretatur dolens, siue donatus Deo. *Iob septimo*, c. Nunquid mare sum ego, aut cetus? Vel nauis, qua transitur mare, est pœnitentia: hæc est nauis Simonis; altera nauis Ioannis est innocentia, de quibus habetur *Lucæ quinto*, a. Per alteram istarum oportet transire ad patriam cælestem. *Psalm.* 83. Non priuabit eos bonis, qui ambulant in innocentia: Sed nec eos, dicit *Bernard.* qui in pœnitentia. Hæc nauis pœnitentiæ nobis necessaria est, si in sero, id est, in tenebris huius vitæ volumus transire mare, id est, pericula huius mundi, & venire in Capharnaum, id est, ad consolationem & pinguedinem Paradisi *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, id est, pœnitentiæ, quæ parua est respectu peccatorum nostrorum, quæ fecimus: & tormentorum, quæ meruimus, & laborum, quos pro mundo, vel diabolo sustinuimus: & præmiorum, quæ expectamus. Et sequitur ibi: Et transeuntes mare, per ratem liberati sunt. Et *in eodem*: Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen natiuitatis: quia per pœnitentiam reditur ad statum innocentiæ prioris, quæ fuit semen natiuitatis spiritualis. *Sap.* 10. a. Cùm aqua deleret terram, id est, cùm delectatio subuerteret terrenos, sanauit sapientia per contemptibile lignum Iustum gubernans: quia per pœnitentiam, quam multi contemnunt, sanatur quilibet, & fit iustus. Vel Iustus antonomasticè, & singulariter Christus, qui sanauit terram per contemptibile lignum Crucis, & ipse ligno directus, & gubernatus est vsque ad littus Resurrectionis. *Lucæ vlt.* e. Nonne oportebat Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Crux enim Christi fuit sua nauis, arcta in principio, & in fine, id est, circa caput & pedes, & medio ampla: ita nauis nostra est crux nostra, id est, pœnitentia. Hæc nauis indiget remis & remige, siue rectore. Remi sunt bona opera. Manus ad remos mittit, qui manus ad bona opera extendit. Rector est discretio. *Ecclesiast.* 9. d. Ego dicebam sapientiam, id est, discretionem, meliorem esse fortitudine, Sed non sufficiunt nobis remi: quia hoc mare nimis magnum, & spatiosum manibus; sed indigemus vento, id est, gratia Dei, & tractu, id est, exemplo Christi, & Sanctorum. De primo dicit *Psalm.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. De secundo, *Cant.* 1. a. Trahe me post te, &c. *Infrà eodem* e. Nemo venit ad me, nisi Pater meus, qui misit me, traxerit eum. Item nauis quātò latior est, & longior, tantò securior: sic pœnitentia. Ideò stulti sunt, qui cùm possint habere bonam, & magnam nauem, intrant in modicam & periculosam. Sicut Loth. *Gen.* 19. c. Est ciuitas hic iuxtà, ad quam possum fugere, parua: & saluabor in ea. Item nauis, id est, pœnitentia, vel anima pœnitens debet esse clausa ad aquas inferiores, & ad superiores aperta. *Deuteronom.* 11. b. Terra, ad quam ingredietis, montuosa est, & campestris, de cœlo expectans pluuiā. Item nauigantes aliquando ascendunt, aliquando descendunt: sic pœnitentes aliquando ascendunt ad superna, aliquando descendunt ad inferna per timorem. *Psalm.* 105. Ascendunt vsq; ad cœlos, & descendunt vsq; ad abyssos. Item nauis quando ducitur velo, & vento sine labore manuum, non timet piratas; sed quando cum labore & fatigatione: sic quando pœnitentia cum fastidio agitur, timendum est à Dæmonibus *Oseæ* 7. secundum aliam literam. Fortitudo tua viri piratæ tui. Item in naui est fœtor: sic pœnitentibus debet fœtere & displicere peccatum suum *Isa.* 3. d. Et erit pro suaui odore peccati, scilicet, fœtor eiusdem. Item qui in naui sunt, vilissimas aquas bibunt, & cibos aridos comedunt, & ad mensuram: sic qui in naui arctæ pœnitentiæ sunt. Vnde Dominus in Cruce, per quam pœnitentia significatur, aceto potatus, noluit bibere, cùm gustasset, *Matth.* 27. d.

A a Cùm remigaſſent ergo,] id eſt, remis nauem impellerent.

b Quaſi ſtadia vigintiquinque, aut trigiuta] & ſic iam longè erant à terra.

c Vident Ieſum ambulantem ſupra mare] non tamen ſtatim cognouerunt, quia Ieſus eſſet, ſed putabant phantaſma eſſe, vt dicitur *Matth*, 14. c.

a Cùm remigaſſent ergo b quaſi ſtadia vigintiquinque, aut triginta, c vident Ieſum ambulantem ſupra mare, d & proximum naui fieri e & timuerunt. f Ille autem dicit eis: g Ego ſum: nolite timere.

d Et proximum naui fieri,] Ita quod ex propinqno potuerunt diſcernere, quòd non
C erat vnda maris, vel
Matth, aliquid aliud, niſi for-
14. c. ma hominis.
Marc. e Et timuerunt,]
6. g. *Matth, decimoquarto* c. dicitur: quòd turbati ſunt, & clamauerunt. Turbati autem ſunt, vt dicit *Chryſoſtomus* propter quatuor. Propter tempus, tenebroſitas enim erat, id eſt, nox tenebroſa. Et propter tempeſtatem, mare enim erigebatur. Et propter locum, quia in mari erant, & longè à terra ſtadiis vigintiquinque. Et propter inopinabilem viſum: viderunt enim eum ſuprà mare ambulantem.

f Ille autem dixit] vel [dicit eis] ita turbatis.

g Ego ſum: nolite timere] me eſſe phantaſma, quaſi dicat, non ſum

Moralit. * Oſtendens, quòd parum debet ſumere pœnitens etiam de cibis aridis, *Iſa. trigeſimo*, c. Dabit tibi Dominus panem arctum, & aquam breuem. Item nauis contra ventum, & tempeſtatem duobus maximè indiget, videlicet, ancora, & ſaburra, id eſt, pondere, ne fluctuet: Sic pœnitentia contra inſultationes diaboli indiget ancora ſpei, & ſaburra, id eſt, pondere timoris. Spes enim eſt ancora mentis. Vnde *Hebræorum ſexto* d. Firmiſſimum ſolatium habemus, quid confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut ancoram habemus animæ tutam, ac firmam. *Chryſoſtomus*. Hanc ancoram ſi non habuiſſemus olim, vtique ſubmerſi eſſemus. *Act. vigeſimoſeptimo*, e. Timentes, ne in aſpera loca incideremus, de puppi mittẽtes ancoras quatuor, optabant diem fieri. Aſpera ſunt loca inferna: puppis eſt finis vitæ: quatuor ancoræ ſunt ſpes de miſericordia præueniente, cooperante, conſummante, glorificante. Non enim in ſpiritualibus ſolùm, ſed in temporalibus, in militia, ſcilicet, in agricultura, niſi quis ſpem proponat, non tanget opera. Et nota, quòd ancora figitur in ſolo, & in arena, & non videtur multum firma: ſic ſpes Sanctorum in paupertate, & tribulatione ſtabilitur, & ideò à malis infirma videtur. *Sap*. 3. a. Etſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt. In arenis eſt abſconditus theſaurus ſalutis. *Deuteronom*. 33. c. Theſauros abſconditos arenarum. *Matth*. 5. a. Beati pauperes ſpiritu, &c. Proſperatus Iuſtus in morte ſua, id pro mortificatione ſua.

Ventus ſuperbiæ {
Charybdis, id eſt, vertigo aquæ, quæ comparatur inuidiæ.
Scilla, id eſt, rupes, vel ſcopuli, quæ comparatur iræ & odio.
Ventus mollis & lentus, & Gallicè Bonace, qui comparatur acidiæ.
}

Saburra etiam indiget, id eſt, pondere timoris, contra ventum elationis, & ne eleuetur nimis ad flatum laudis, & adulationis. *Eccleſiaſt*. 25. b. Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit. *Prouerbiorum decimoſexto*, a. Spirituum ponderator eſt Dominus. Item nota, quòd nauis aliquando periclitatur: In mari enim ſunt multa pericula, ſecundum illud *Eccleſiaſt. quadrageſimotertio*, e. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. In eo ſunt obices ſcandalorum. *Matth*. 18. a. Væ mundo à ſcandalis. Item vertigines perplexitatum, ſiue voragines. Vnde *Iſaiæ decimonono*, c. Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis. Item in eo ſunt Sirenæ allicientium voluptatum. *Geneſ. decimoquarto*, b. Vallis ſilueſtris habebat multos puteos bituminis. *Iſaiæ* 13. d. Sirenæ in delubria voluptatis. Iſtæ Sirenæ ſunt filiæ Moabitarum, quæ venerunt ad illudendum populum Iſraeliticum, *Numer. vigeſimoquinto* Item ibi ſunt ceraunia quotidianorum defectuum. Ceraunia enim ſunt pericula, vbi vtrinque eſt arena & non poteſt ſe mouere nauis: Et ex hoc accidit triſtitia ſæculi, quæ mortem operatur, vt dicitur 2. *Cor*. 7. c. Item ibi ſunt colliſiones ventorum, id eſt, diuerſitates tentationum, quæ impellunt nauem pœnitentis. Vnde *Iob primo*, d. Cùm comederent filij Iob in domo primogeniti, irruit ventus à regione deſerti, &c. Iob dolens, id eſt, pœnitens: filij eius, boni motus, & voluntates: domus, conuerſatio bona. Hæc omnia ventus tentationis deſtruit aliquando, & ipſum pœnitentem facit ruere in peccatum. *Ezech. primo*, Ecce ventus turbinis ab Aquilone, id eſt, à diabolo. *Iob vigeſimoſeptimo*, d. Tollet eum ventus vrens, id eſt, tentatio, quæ vrit viriorem, & flores pœnitentiæ. Et ſicut ſcirò venit ventus, & neſcitur vnde: ſic eſt de tentatione diaboli. Sed nota, quòd qui fundatus eſt ſuper petram, non deiicitur, à vento. Vnde dicitur *Matth*. 7. d. Venerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Sunt autem quatuor venti principales: Sic quatuor genera tentationum, quæ habentur *in Pſalmo nonogeſimo*. Non timebis à timore nocturno; A ſagitta volante, &cæt. Poſſunt autem alio modo ſumi, quàm diſtinguantur ibi *in Gloſſ*. Tentat enim diabolus pœnitentem in experiendo non expertum, dicens: Neſcit quanta, vel qualis eſt delectatio in hoc, vel in hoc: Sic tentauit Euam de pomo vetito, & inexperto. *Prouerbiorum nono*, d. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Gen. 3. a. Item tentat de dimittendo bonum inceptum, dicens: Illud melius eſt, & debes facere: & hoc dimittere. Contra quod dicit Apoſtolus. 1. *Cor*. 7. d. Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Item ſolicitudo de puſillanimitate & timore, ſi homo velit mutare vitam ſuam in melius, & multa pericula † fugiendo. (al. † fingendo.) Vnde dicit Rapſaces, *Iſaiæ cap. trigeſimoſexto*, a. Quæ eſt iſta fiducia, qua confidis: aut quo conſilio, vel fortitudine rebellare diſponis? Item *in eodem* c. Vt comedant ſtercora ſua, & bibant vrinam pedum ſuorum. Item *Prouerbiorum vigeſimoſexto*, c. & *vigeſimoſecundo*, b. Leo eſt foris, leæna in itineribus. Item tentat de differendo in poſterum bonum propoſitum. *Sophon. ſecundo* d. Vox cantantis in feneſtra, coruus in ſuperliminari. Coruus enim cantat cras, cras. *Iſa. cap*. 37. a. Venerunt filij vſque ad partum, &c. *Matth*. 24. a. Væ prægnantibus & nutrientibus, &c. Nota autem, quod ſuper omnes ventos ille, qui dicitur mollis, perículoſior eſt: ſic tentatio ea proſperitate. Contra iſtas autem tentationes facienda ſunt ea, quæ fecerunt nautæ. *Ionæ* 1. vbi dicitur, quò d vaſa proiecerunt in mari, deinde Ionam; tertiò venerunt vota, quartò immolauerunt hoſtias. Vaſorum proiectio eſt eleemoſynarum largitio, & temporalium abiectio. Proiectio Ionæ in mare eſt Filium Dei nobis in tribulatione aſſociare, vt quãdo dicimus Domino, quòd propter eum orta eſt tempeſtas: & quòd propter odium, quod habet diabolus contra Dominum, inſurgit contra nos. Vnde *Pſalmo quadrageſimotertio*. Propter te mortificamur tota die. Vouere vota eſt recurrere ad beneficium orationis. Immolatio eſt beneficium deuotionis. Fœlix, qui poteſt prædicta pericula euadere, & per nauem pœnitentiæ tranſire vſque ad Capharnaum, id eſt, vſque in Paradiſum, quæ eſt villa pulcherrima ad videndum. Vnde *Pſalmo vigeſimoquinto*. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Et eſt villa conſolationis. Vnde *Iſaiæ cap*. 25. c. Abſterget Deus omnem lacrymam ab omni facie. Et *Iſa*. 66. d. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita conſolabor vos. Sequitur:

a Cùm remigaſſent ergò quaſi ſtadia vigintiquinque, aut triginta, vident Ieſum ambulantem ſuprà mare, & proximum naui fieri.] Nota, quòd non ſtatim viderunt Ieſum, quando inceperunt nauigare, contra quoſdam præſumentes, qui ſtatim in principio pœnitentiæ ſuæ conſolationes quærunt. *Prou*. 20. c. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.

e Et timuerunt.] Timuerunt eſſe phantaſma, ita & Sancti 2. Cor.
timent in principio illuſiones Diaboli: quia Angelus Sata- 11. c.
næ transfigurat ſe in Angelum lucis. Hæc eſt differentia inter illuſiones diaboli & reuelationes Dei, ſiue apparitiones bonorum Angelorum: quia boni Angeli quando apparent, primò reddunt timoroſos, & circumſpectos, & in fine reddunt ſecuros poſt apparitionem; mali Angeli econuerſo in ipſa apparitione ſolent quaſi certos reddere, ſed poſt incertos & dubios mittere. Vnde & hic dicitur primò, timuerunt, ſed ſecuri facti ſunt à Domino, qui dixit eis.

g Ego ſum: nolite timere.] Sic & Maria primò turbata eſt in ſermone Angeli, vel in Salutatione & poſt certificata, *Luc*. 1. c. Et nota, quod ſequitur;

* Voluerunt ergo

a non sum phantasma. Et non dicit, quis sit, quia ex voce poterant eum agnoscere, vt dicit *Hieron. super Matth.* 14. Vel vt significet se esse illum, qui dicit: *Exod.* 3. d. Qui est, misit me ad vos.

a Voluerunt ergo accipere eum in nauim,] agnoscentes eum, scilicet, ex voce, & gaudentes de securitate. Vocem enim Christi statim tranquillitas secuta est secundum *Chrysostomum*. Vnde etiam sequitur.

a Voluerũt ergo accipere eum in nauim, & b statim nauis fuit ad terram, qua ibant. c Altera die d turba, quæ stabat trãs mare, e vidit, quia f nauicula alia non erat ibi, nisi g vna: h & quia nõ introisset cum Discipulis suis Iesus in nauim; sed i soli Discipuli eius abissent. Aliæ k verò superuenerunt naues à Tyberiade l iuxta locum, vbi manducauerunt panem gratias agentes Deo.

b Et statim nauis fuit ad terram, qua ibant,] quia tranquillatus est ventus, qui priùs erat contrarius. Quærit autem hic *Chrysostomus*, cur in nauim non ascendit? Et respondet, vt miraculum maius faceret, & Deitatem eis reuelaret apertiùs, duplici, scilicet, miraculo, & quia supra mare ambulabat, & mare præcepto suo sedabat. In hoc etiã fuit maius miraculum, quia extra nauim existens potestatem suam vsque ad eos, qui in ea erant, ostendebat. Hoc autem facit, vt ostendat eis, quòd cùm gratias egit in miraculo panum, nõ hoc fecit indigẽs auxilio, sed condescendens eis, ne crederent eum Iudæi contrarium Deo. Ideò permisit tẽpestatem fieri, vt eum inquirerent: & rursus quietauit, vt virtutem suam eis ostenderet. Item quærit *Chrysostomus*, quare solus & solis Discipulis apparuit supra mare? Et ad hoc respondet, quòd propter imbecillitatem turbarum, quæ nõ caperẽt tam magna, & propter eruditionẽ Discipulorũ, vt specialiora viderẽt, qui erant futuri Doctores totius orbis. Vnde seorsum Discipulis multa dicebat in doctrina, & signa specialia ostẽdebat, sicut in transfiguratione. *Matt.* 17. a. Et hic in mari. Et post Resurrectionẽ. *Infr. vlt.* Et per hæc etiam de aliis conijcimus. Item solus eis apparuit, & tunc, vt ostendat, quòd ipse solus est, qui tempestatem soluit: nec alij attribuatur, nec casu factum esse credatur. Item quæritur, vtrum hoc miraculum sit idem cum illo, quod habetur *Matth.* 14. e. De ambulatione supra mare, & tranquillitate venti facta. Ad hoc respondet *Chrysostomus* opinando magis, quàm asserendo, quòd non est idem, sed simile. Multoties enim eadem facit signa, idest, consimilia, vt minùs stupeant ex frequentia, & plùs credant. Et quòd non sit idem, multipliciter patet. Hic enim statim suasi sunt, postquam dixit eis: [Ego sum, nolite timere] Ibi verò non ita, sed dicit Petrus: Domine, si tu es, iube me venire ad te, &c. Item tunc post vocem Christi tempestas permansit, quam & Petrus timuit; hic autem cum voce Christi statim tranquillitas venit. Item ibi dicitur ascendisse in nauim. Cùm ascendisset, inquit, in nauiculam, cessauit ventus; hic autem non dicitur ascendisse in nauiculam; sed ad primam vocem eius videtur cessasse ventus. Istæ sunt rationes *Chrys.* Sed tamen communiter dicitur ab aliis, quòd idem fuit miraculum hic & ibi, sed quod ibi narratum est, non oportuit Euangelistam hic omnino totum ponere. Sequitur:

c Altera die, &c.] Nota, quòd in sequenti mane, turbæ viderunt, & considerauerũt, quòd in litore, à quo Discipuli intrauerant mare, non erat in præcedenti vespera, nisi vna nauis tantùm, in qua Discipuli transfretauerant, & quòd Iesus non intrauerat cum eis: vnde cùm transfretassent turbæ in Capharnaum, & inuenissent Iesum cum Discipulis suis, mirati sunt, & quæsierunt ab eo, quando, & quomodo illuc venerat. Et hoc est, quod dicitur hic: [Altera die] idest, crastina, secundum *Chrysostomum*.

d Turba, quæ stabat trans mare] turba, scilicet, quam pauerat Dominus, quæ adhuc stabat in loco illo, vbi Discipuli mare ascenderant.

e Vidit,] idest, considerauit, & attendit.

f Quia nauicula alia non erat ibi.] In præcedenti vespera.

g Nisi vna] in qua, scilicet, ascenderant Discipuli.

h Et] vidit, supple, [quia non introisset cum Discipulis suis Iesus in nauim] illam, quæ sola erat ibi tunc.

i Sed soli Discipuli eius abissent] sine eo, scilicet, & propter hoc turbæ remanserunt in loco illo circa mare, tum quia non habebant naues, tum quia Iesum videbant non ire trãs mare cum Discipulis, sed circa remanere.

k Aliæ verò superuenerunt naues à Tyberiade,] in crastina die, & ita habuerunt facultatem transfretandi, quam priùs non habebant per defectum nauium.

l Iuxta locum, vbi manducauerunt panem gratias agentes Deo; adhuc enim circa locum illum erant turbæ.

m Cùm ergò vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, n neque Discipuli eius, o ascenderunt in nauiculas, p & venerunt Capharnaum quærentes Iesum. Et cùm q inuenissent eum trans mare, r dixerunt ei: s Rabbi, quando huc venisti? Respondit t eis Iesus, u & dixit: x Amen, amen dico vobis, y quæritis me, non quia vidistis signa; z sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.

m Cùm ergò vidisset turba, quia Iesus non esset ibi] id est, circa locum illum citra mare [neque Discipuli eius] q. d. cùm haberent facultatem nauiũ, pro quarum defectu priùs remanserant citra mare, nec haberent Iesum, quem priùs crediderant citra mare secum remanere. Illis ergo duabus causis morę eorum euacuatis.

o Ascenderunt in nauiculas] illas, quæ venerant à Tyberiade.

p Et venerunt Capharnaum quærentes Iesum] Illuc enim sciebant Apostolos iuisse, sed de Iesu nesciebant; suspicabãtur tamen, ne & ipse mare pede transiens illuc aduenisset. Et hoc dat intelligi Euangelista, sicut dicit *Chrysostomus*, per hoc quod ita diligenter recitat, quòd turba considerauit de naui illa, in qua transierunt Discipuli, & quòd sola erat, & quòd non intrauerat cum Discipulis. Et hæc fuit causa admirationis. Vnde sequitur:

q Et cùm inuenissent eum trans mare,] in Capharnaum, scilicet.

r Dixerunt ei] blandiendo. s Rabbi, quando huc venisti] *Gloss.* qui nauem non intrasti. Et dicit *Chrys.* quòd post miraculum tam magnum transiuit super aquas: licet suspicarentur, vel possent suspicari, quòd transierat eas pede; non tamen scrutati sunt de hoc, neque quæsierunt, qualiter pertransiit, vel qualiter aduenit; sed quãdo, nisi fortè quis dicat [quãdo] positum hic pro qualiter. Et vide facilem & leuem eorum mentem. Qui enim paulò antè dicebant. Hic est ò Propheta, & volebant eum rapere & facere Regem, modò inuenientes eum nihil tale consiliantur; sed vt æstimo non vltrà de prioribus admirabantur; sed alia inquirebant, volentes rursus mensa potiri, quali & priùs. Vnde mentem eorum aperiens t Respondit eis Iesus,] non ad quæstionem eorum, sed ad intentionem. u Et dixit,] increpatiuè. x Amen, amen dico vobis] cum determinatione, & certitudine loquitur, vt ostendat, quòd certissimè sciat mentes eorum.

y Quæritis me, non quia vidistis signa,] quibus potuistis me cognoscere. z Sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis] idest, manducastis vsque ad saturitatem. q. d. nõ propter spiritum quæritis, sed propter carnem, ne oporteat vos laborare. In hoc moraliter instruimur, vt non semper blandè, sed aliquando increpatiuè loquamur. Secundum illud 2. *Tim.* 4. a. Argue, obsecra, increpa. Vnde *Chrys.* Mansuetudo & lenitas non vbiq; vtilis est; sed quandoq; percussione opus est Magistro, & stimulo vti oportet, maximè cùm deses fuerit & grossus Discipulus. *Eccl. vlt.* d. Verba sapientium quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi, &c. Et nota tres causas suæ responsionis talis, vt eos corrigat per redargutionem. Item vt eos in fidem suæ Deitatis inducat per secretorum mentis suæ indicationem. Item vt blandientibus & adulatoribus nostris nos durè respõdere doceat per suam responsionem. Secundum illud *Prouer.* 1. b. Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Item *Eccli.* 28. d. Sepi aures

a Voluerunt ergò accipere eum in nauim, &c.] Ita multi quando sciunt Iesum, volunt eum rapere sibi, sed non possunt plenè, donec veniant ad terram, id est, ad æternam patriam. In naui enim pœnitentiæ nondum est perfecta salus æternæ glorię sed proxima est: vno tantùm gradu distãt, siue vno pariete, qui rumpitur in morte. *Cantic.* 2. c. En ipse stat post parietem nostrum. Reliqua patent vsque ibi. Omne, quod dat mihi Pater, &c. *Moralit.*

A Sepi aurea tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire,& ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Ita Chriſtus fecit eis, qui voluerant eum facere Regem, & modò blandè loquebantur ei,[Rabbi,quando huc veniſti,] Reſpondit increpatiuè oſtendens, quoniam honorem, qui eſt ab hominibus, non concupiſcit, vnum inſpicit, ſcilicet, ſalutem eorum, *Suprà quinto.* f. Ego teſtimonium ab homine non accipio. *Infrà cap. octauo.* f. Ego gloriam meam non quæro.

a Operamini non cibum, qui perit; ſed qui permanet in vitam æternã, *b* quem Filius hominis dabit vobis. *c* Hunc enim *d* Pater ſignauit *e* Deus.

Sed notandum, quòd cum increpatione miſcenda eſt manſuetudo. Secundum illud *Galat. ſexto.* a. Vos, qui ſpirituales eſtis, corripite in ſpiritu lenitatis. Vnde *Chryſoſtomus.* Parcè eoa redarduit,non abuſiuè. Non enim dixit:O guloſi & ventris ſerui,tot mirificaui, & nunquam ſecuti eſtis me, neque admirati eſtis, ſed manſuetè loquitur,& quieſcibiliter.[Quæriſtis]inquit[me,non quia vidiſtis, &cæt.]quaſi dicat:non vos ſtupidos fecit miraculum, ſed venter plenus. Et hoc probatur ea reſponſione eorum. *Infrà eodem.* d. Patres noſtri manna manducauerunt, rurſus ad cibum trahentes carnalem, quod erat accuſatio, & criminatio maxima. Et nota, ſicut dicit *Gloſſ.* Tales hodie multi ſunt in Eccleſia,qui quærunt Ieſum, non propter Ieſum, vt *Gregorius* in horum perſona eos deteſtatur, qui in Eccleſia per ſacros ordines non virtutum merita,ſed vitæ præſentis ſubſidia requirunt. Tales namque non pro ſignia, ſed pro panibus Deum quærunt. *Pſalmo quadrageſimooctauo.* Confitebitur tibi, cùm beneſeceris ei. *Eccleſiaſt. ſexto,* b. Eſt amicus ſocius menſæ, *Prouerbiorum decimonono.* a. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis. *Auguſtinus.* Quàm multi hodie non quærunt Ieſum,niſi vt illis bene ſit ſecundum tempus:alius negotium habens quærit interceſſionem Clericorum: alius premitur à potentiore, & fugit ad Eccleſiam: alius vult pro ſo interueniri apud illum,apud quem parum poteſt,ille ſic, ille ſic. Impletur quotidie Eccleſia talibua: vix quæritur Ieſus propter Ieſum. Tales ſunt ſicut vulpea,quæ latent in ſabulo pœnitentiæ, & ſimulant ſe mortuas,vt poſſent aliquam auem rapere,id eſt, aliquod commodum temporale, *Ezech.*13. a.Quaſi vulpes in deſerto Prophetæ tui erant.Sequitur:

a Operamini non cibum,qui perit,&c.] Sicut dicit *Auguſtinus*:Quoniam priùs ſatiauit panibus ventres,vult ſatiare ſermonibus mentes.Vnde eis quærentibus Ieſum, non propter ſermones, ſed propter panes, primò reſpondet redarguendo, hic autem inſtruendo. Sapientis enim eſt non ſolùm eradicare vitium, ſed plantare virtutem. *Chryſoſtomus.* Poſt reprehenſiones enim adiicit doctrinam, dicens: [Operamini non cibum,qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam,]id eſt,operam dare,& ſollicitudinem,& curam impendite ad cibum ſpiritualem habendum, non corporalẽ,quem requiritis.q.d. non ad panes ſed ad ſermones meos attendite,qui ſum cibus non periens ſed permanens, id eſt, permanere faciẽs in gratia vſque in vitam æternam. De hoc cibo dicitur *Matth.* 4.a. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. *Threnorum quarto* a. Paruuli petierunt panem, & cæt. *Iſa. cap. quinquageſimooctauo.* c. Frange eſurienti panem tuum, & cæt. *Eccleſiaſt. cap.* 31. ç. Splendidum in panibus benedicent labia multorum,&c. Vel cibus,qui permanet,ſunt bona opera. Vnde *ſuprà* 4.e. Meus cibua eſt, vt faciam voluntatem eius,qui miſit me, Opera enim bona reficiunt:Quia in cuſtodiendis illis retributio multa. Secũdum hoc exponitur ſic:[Operamini non cibum,qui perit,& cæt.] id eſt, operamini opera,non quæ ducunt in perditionem,ſed quæ ducunt in ſalutem. Vel cibus permanens eſt ipſe Chriſtus. Sicut ipſe dicit *Infrà eodem.*e. Ego ſum panis viuus,& cæt. Et ſecundum hoc exponitur ſic, ſecundum *Gloſſ.* [Operamini,& cæt.] id eſt,quærite me,non propter aliud,ſed propter me.Ego enim ſum cibus permanens in vitam æternam. Vel, id eſt, præparate vos ad recipiendum corpua meum. Sed quia poſſent ſe excuſare de impoſſibilitate habendi hunc cibum, ſubdit.

b Quem Filius hominis dabit vobis.] Quod poteſt exponi de omni cibo,& ſermonis,& operis, & corporis ſui.Cibum enim ſermonis dabit prædicando, cibum operis boni, exemplum & adiumentum ad bonum operandum conferendo,cibum etiam ſui corporis dat Chriſtus,non alius per Sacerdotes,ſecundum illud *Pſalm.*110. Eſcam dedit timentibua ſe. Deinde autem, quia tam magna dixerat de ſe,ne ſcandalizentur, ad Patrem recurrit: & per hoc ſermonem ſuum credibilem reddit, dicena.

c Hunc enim,] id eſt,Filium hominis,qui hoc vobis promittit.

d Pater ſignauit] non qualiſcumque Pate, ſed

e Deus,]ideſt,ſignum ei poſuit,ideſt, proprio ſigno eum à cæteris filiis hominum diſcreuit,ſicut dicit *Pſalm.*44. Vnxit te Deus,Deua tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et eſt ſenſus.Nolite me contẽnere, quia filius hominis ſum: quia ſic ſum filius hominis,vt non ſim vnus ex vobis;ſed ſignatus à Patre & diſcretus à vobis: & ideò quærite à me cibum,non qui perit,ſed qui permanet, quia poſſum illum dare:hæres enim ſum & filius:& ideo dona mea ſunt ſtabilia. Hæc lectura eſt *Aug.Chryſoſt.* legit ſic:Filius hominis dabit vobis hanc eſcam.

c Hunc enim Pater ſigillauit Deus,] id eſt,ad hoc miſit,vt hanc daret vobis eſcam:vnde quaſi nuncius Patris habet ſigillũ Patris. Vel ſic.Credere deberis, quòd Filius hominis poſſit dare vobis hanc eſcam,quia hunc ſigillauit Deua Pater,ideſt,demonſtrauit,& reuelauit per ſuum teſtimonium, quòd ipſe eſt Filius Dei, *Mat.*3.d.& 17.a. Et habetur ſimile, *ſup.*3.d.Qui audit ſermones meos,ſigillauit, quoniam Deus verax eſt,ideſt,demonſtrauit incontradictiuè, & irrefragabiliter. Et notandum,quòd ſicut dicit *Chryſ.* quidam eorum, qui volunt pigrè nutriri,abutuntur hoc verbo: Operamini nõ cibum,qui perit,&c. quaſi Chriſtus operationẽ abſcindat:& ideò opportunum eſt contra eoa dicere: Toti enim detrahunt Chriſtianiſmo,& in pigritia cõuitium pati præparant Chriſtianos.Priùs autem dicamus pro eis.*Luc.* 10.g. Martha,Martha,ſollicita es,& turbaris erga plurima,porrò vnum eſt neceſſarium.Item *Mat.*6.d.Nolite ſollici eſſe,quid manducetis, &c.Item nolite ſolliciti eſſe in craſtinum. Neceſſarium eſt nunc omnia hæc ſoluere, non ſolùm, vt quieſcere faciamus pigritantes, ſed vt contrarium oſtendamus per eloquia Dei.1. *Theſſ.*2. b.Memores facti eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis nocte & die operantes,ne quem veſtrûm grauaremus. Item 2. *Theſſal.* 3.b. Non inquieti fuimus inter vos,neq;gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes ne quẽ veſtrûm grauaremus, nõ quaſi nõ habuerimus poteſtatem, ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos: Nam & cùm eſſemus apud vos, hoc denunciauimua vobis:quoniam ſi quis non vult operari,non manducet.Dicitur enim 1. *Theſſ.*4.c. Rogamus vos ſuperabundare & largiri, ſilere & agere,quæ propria.Item *Epheſ.*4 f. Qui furabatur, iam non furetur;magis autem laboret manibus ſuia, vt habeat,vnde tribuat neceſſitatem patienti. Item *Act.* 20. g.Quæ mihi opus erant,& his,qui mecum ſunt miniſtrauerũt manus iſtæ.Item 1.*Cor.*9 e. Quæ igitur eſt mihi merces, vt euangelizans non ſumptuoſum ponam Euangelium. Itẽ *Act.*18.a.Manebat apud Aquilã & Priſcillã,& operabatur: erãt enim tabernaculorum factores arte.Hæc ſecundùm ſeriem repugnantiam oſtẽdunt Quid igitur dicemus ad hæc? Dicimus,quòd hoc,ideſt,non ſollicitos eſſe,nõ eſt idẽ,quod nõ operari,ſed hoc ſignificat,ideſt, non affligi nimis ſecularib. rebus: Non idem eſt ſollicitudo & operatio, ſollicitudinẽ nimiã prohibet,operationẽ iubet. Præterea quod ad Marthã increpatiuè dicitur: Martha, Martha; ſollicita es, &c.hoc idẽm dicit, quia non oportet audientiæ tempus ad carnalia cõſumere.q.d.Martha,egodoctrinãs acceſſi;tu verò relinquens audientiam,circa pulmentũ ſtuduiſti. Non ergo hoſpitalitatem prohibet;ſed quòd non oporteat in audientiæ tempore circa talia occupari.Docet itaq;& hic dicẽdo: Non operamini cibum,qui perit,&c.nõ propter hoc dicit, quòd oporteat pigritari, ſed operari magis & tradere:Pigritari enim maximè cibus periẽs eſt: multã enim malitiã docuit otioſitas,ſiue pigritia.*Eccl.*c.33.d.Prçterea notandũ eſt,quòd iſti non ad ſermones intendebãt ſed ad panes:nec ſolliciti erant diſcere,quis erat,qui hoc operaretur, & qua virtute;ſed vnum ſolum volebant, ventrem, ſcilicet,voluptuosè replere,nihil laborantes. Ideò talem eſcam conuenienter vocauit cibum pereuntem dicens:[Non operamini cibũ,qui perit,&c.]q.d.nutriui corpora veſtra,vt ab hoc aliã quæreretis eſcã, quæ manet,& nutrit animam; vos autẽ

rurſus ad

a cursus ad terrenam curritis. Sequitur. *a* Dixerunt ergo ad eum,] quia intellexerunt, quòd per cibum intelligebat opus Dei.

b Quid faciemus, vt operemur opera Dei?]idest, quid obseruando poterimus implere illud preceptũ, quod dicis de operando cibo, qui non perit? Vel [Quid faciemus, &c.] id est, quid operabimur, vt opera nostra sint Deo placentia, & mereamur illum cibum, qui non perit. Et nota, quod sicut *Chrysostom.* dicit, quòd castrimargia excaecauerat eos, quia enim ad castrimargiam inhiabant, & toti saecularibus intenti erãt: ideò Christus eos multis modis ad spiritualia reuocauerat, primò arguendo, quęritis me, non quia vidistis signa, &caet. Posteà docendo, quem oportet cibum quaerere, ibi. Operamini cibum, qui non perit. Posuit etiam eis brauium dicens: Sed qui manet in vitam aeternam, & id, quod obstabat eis, curat, dicens: se esse missum à Patre. Quid igitur illi? Ac si nihil audissent, dicunt. [Quid faciemus, vt operemur opus Dei?] Hoc autem dicebant, non vt discant, & agant, sicut patet ex sequentibus, vbi manna requirunt, sed ad cibi exhibitionem tendunt, & vt saturet eos imitari, volunt. Christus verò ad fidem, & cibum spiritualem inducit. Vnde sequitur:

D

Mat. 16. a. Marc. 8. b.

Exod. 16. Psal. 77. Sap. 16. c.

a Dixerunt ergo ad eum: *b* Quid faciemus, vt operemur opera Dei? *c* Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, vt *d* credatis in *e* eum, quem misit ille. *f* Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, vt *g* videamus, & credamus tibi? Quid operaris? *h* Patres nostri manducauerunt manna in deserto, *i* sicut scriptum est: Panem de caelo dedit eis manducare. Dixit *k* ergò eis Iesus: Amen, amen dico vobis, *l* non Moyses dedit vobis panem *m* de caelo, *n* sed Pater meus dat vobis panem *o* de caelo verum. *p* Panis enim verus est, *q* qui de caelo descendit, *r* & dat *s* vitam mundo. *t* Dixerunt ergò ad eum: *u* Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit *x* autem eis Iesus: *y* Ego sum panis

c Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei,]id est, Deo placitum, vel à Deo datum, siue dandum: quia hoc non habet homo à se, sed à Deo.

d Vt credatis,]fide operante per dilectionem. *Galat. quinto*, b.

e In eum, quem misit ille,]id est, in Filium. Non dicit, vt credatis ei, vel eum; sed in eum.

f Dixerunt ergo ei: quod ergo tu facis signum, &c.] *Glo.* Quia ad fidem sui inuitabat, quaerunt signa, quibus inducantur ad credendum. Vnde *prima Corinthiorum primo*, d. Iudaei signa quaerunt. Dicunt ergo. [Quod facis signum, vt videamus,] quasi dicat: multa promittis, sed fac aliquid.

g Vt videamus,]illud, [& credamus tibi, quod operaris,] quasi dicat, tu promittis magna, immò maiora, quàm Moyses, cibum, scilicet, qui permanet in vitam aeternam. Moyses autem promisit terram fluentem lacte & melle, & huiusmodi temporalia. *Deuteronom.* 11. b. Tu verò non facis tanta, quanta Moyses. Moyses enim dedit panem de caelo; tu verò panes hordeaceos. Item ille quadraginta annis; tu verò vna die. Quasi ergo pro minimo habentes, quod fecerat Christus, quia maiora promittebat, quaerunt. [Quid facis? quid operaris.] Iteratio autem quaestionis est infidelitatis eorum expressio.

h Patres nostri manducauerunt manna in deserto.] Hic apertè ostendunt se comparare miraculum Moysi, miraculo Christi quasi minori.

i Sicut scriptum est.] *Exod.* 16. d. Et *in Psalm.* 77. Panem Angelorum manducauit homo. Et hoc est. [Panem de caelo dedit eis manducare.] Notandum, quòd signum quaerentes & dicentes. [Quod facis signum, &c.]non volunt, vt ipse eligat signum, quod faciat, sed in necessitatem putant eum mittere, vt nullum aliud faciat, quàm tale, quale factum est in progenitoribus. Propter hoc dicunt. Patres nostri mãducauerunt manna in deserto: per hoc aestimantes eum irritare, vt tale faciant signum, quod eos nutrire possit carnaliter. Multa enim alia signa facta sunt in Aegypto, & in mari, & in deserto; sed huius solùm meminerũt, quod valde concupiscebant, propter ventris tyrannidem. Et nota, quòd non dixerunt: Moyses fecit signum in deserto; tu quid facis: aestimantes percuti eum, & offendi, si ei apertè compararent Moysen. Item non dicunt: Deus fecit signum in deserto; & tu quod facis ne videantur eum exaequare Deo. Neq; Moysen inducunt, vt non videantur Christum humiliare; sed simpliciter dicunt, quod factum est in deserto, vt similia faciat. [Patres] inquiunt, nostri manducauerunt, &c. *k* Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, &c.] Poterat dicere, quoniam maiora Moyse feci nunc, non indigẽs virga, sicut ipse, neq; oratione, sed omnia faciens à me ipso, quod non fecit Moyses: sed hoc non dixit, ne eum notarent de iactantia; sed magis eos studet inducere in intellectum spiritualis escae, dicens.

l Non Moyses dedit vobis panem] verum, sed typicum, & figuratiuum veri panis.

De consecr. dist. 2. c. nec Moyses.

m De caelo,] Empyreo, sed de caelo aereo, secundũ quod dicitur: Volucres caeli comederunt illud, *Matth.* 13. a. Et *in Psal.* 17. Intonuit de caelo Dominus.

n Sed Pater meus dat vobis panem verum] Filium suum figuratum per illud manna. *o* De caelo,] missum in mundum, vt cibus Angelorum fieret cibus hominum. Ideò enim Verbum caro factum est, sicut dicit *Greg.* vt cibus Angelorum fieret cibus iumentorum. Omnis quippe caro foenum dicitur. *Isa.* 40. a. Et dicit *August.* quòd verbum, quod est panis Angelorum, conuersum est in lac paruulorum, dum descendit in carnem.

p Panis enim verus est,] cor viuificans & confirmans.

q Qui de caelo descendit.] Ille enim typicus fuit panis, non verus, qui de aëre pluit, non quòd falsum fuerit miraculum de manna; sed quia figuratiuum istius panis. Ideò de ipso dicitur *Sap.* 16. c. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de caelo praestitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.

r Et dat,] Iste panis, vel pater per hunc panem.

s Vitam mundo,] quod non manna. [Mundo,] non Iudaeis solùm, sed orbi terrarum. Nec dicit dat cibum simpliciter, sed dat vitam aliam, s. quandam & alteram. Vitam autem dicit, quia omnes erant mortui. Dat, quia gratia. Item dum dicit, dat vitam mundo, in caelum eos mittit: vt saltem dolentes, quòd alij potiuntur dono, non maneat foris.

t Dixerunt ergo ad eum,]non intelligentes, de quo pane diceret, quia intelligebant de sensibili & gustabili pane, vẽtrem lasciuire expectantes. Ad hoc enim venerant, vt dicit *Chrys.* Et propter hoc honorando & blandiendo dicunt.

u Domine, semper da nobis panem hunc]sic & mulier Samaritana dicit *sup.* 4. b Domine, da mihi hanc aquam. Et nota, quòd non dixerunt: roga, vt Pater det, sed da nobis: & tamen non dixerat: quoniam ego do; sed Pater meus dat. Ex concupiscentia enim cibi tracti eum fide dignum aestimauerunt ad exhibitionem panum. Facilè enim credit homo de his, quae placent, & conferũt sibi. Sed quia errabãt, Christus eos corrigit: & de quo pane dixerat, aperit. Vnde sequitur. *x* Dixit autẽ eis Iesus] Incoeperat eos instruere de pane spirituali; sed quia ipsi intelligebant de materiali, aperit, quòd immò de spirituali intelligendum est, qui longè melior est, eo quod reficit aeternaliter. Vnde dicit.

y Ego sum panis vitae,] *Chrys.* Incipiens eos docere de mysterijs, primùm loquitur de Deitate sua. Ego sum panis vitae. Neq; enim de corpore suo dictum est hoc. De illo enim *inf. eod.* e. dicetur. Panis, quem ego dabo, caro mea est. Etenim illa propter Domini verbum panis est. Et nota, quòd non vtitur hic testibus, sicut *sup.* 5. quia ibi accusabant, & contradicebãt; hic verò fingebant propter panes, quos sperabant. Item quia potẽs erat miraculum panum quasi testans. Et dicitur viuus ab effectu, quia viuificat. *Psal.* 118. Viuifica me secundum verbum tuum. *Genes.* 49. c. Aser pinguis panis eius praebebit delitias Regibus. Aser interpretatur beatus, & significat Christum, qui est beatitudo Sanctorum. De quo dicitur *in Psalm.* 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, &c. Et dicitur pinguis ab effectu, quia impinguat pinguedine charitatis & deuotionis. Et ipse est delitiae Regum id est, virorum spiritualium. De quibus dicitur *Prouerbiorum* 21. a. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Dei. De hoc pane dicitur *Isaia* 30. e. Panis frugum terrae

A vult non mori pro homine. Vnde *Matth.* 26.d. Tristis est anima mea vsque ad mortem.

a Sed voluntatem eius, qui misit me,] id est, Patris, qui vult me mori pro hominis redemptione. *Matth.* 66.d. Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et quæ sit illa voluntas Patris, determinat, dicens.

b Hæc est autem, &cæt.] *Chrysostomus* hic quærit, quid est, quod dicit. [Non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me?] Ergo alia est voluntas Filij, & alia Patris. Et respondet, quòd non, immò communis. Vnde sensus est, quòd non aliud quid venit acturus Filius, quàm quod vult Pater, non propriam quandam, & separatam à Patre habens voluntatem. Ne autem suspiceris aliam esse voluntatem Filij, & aliam Patris, quia dixerat. [Non vt faciam, &cæt.] Ideò subdit. [Hæc est enim voluntas, &cæt.] Et determinat voluntatem Patris duplicem. Vnam de futuro, vt saluemur per Filium; alteram de præsenti, vt credamus in Filium. Et cùm constet hoc idem velle Filium, patet, quòd communis est voluntas vtriusque, scilicet, vt nos credamus, & saluemur. Et hoc idem dicit Filius. *Lucæ duodecimo.* f. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, nisi vt accendatur? Item *suprà quinto.* d. Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat; sic & Filius, quos vult, viuificat. Ergo eadem est vtriusque voluntas. Et nota, quod dicit: [Hæc est voluntas eius, qui misit me, Patris,] non dicit. Hæc est voluntas mea. Si enim hoc dixisset, vtique despexissent quasi pro iactantia. Dicit ergo. Quoniam hæc est voluntas Patris, vt ostendat Patrem concordare suæ voluntati, & se cooperari Patris voluntati, & in hoc ostendit se non ei contrarium, sed potiùs, illos repugnare & exprobrare Patrem, qui nõ credebant Filio.

al.† enim

Non vt faciam voluntatem meam, a sed voluntatem eius, qui misit me: Hæc b est †autem voluntas eius, qui misit me, Patris, vt c omne, quod dedit mihi, non perdam d ex eo, e sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc f est autem voluntas Patris mei: qui misit me, vt g omnis qui videt Filium, & credit in eum h habeat vitã æternam: i & ego resusci-

c Vt omne, quod dedit mihi] ad custodiendum, id est, cui gratiam dedit in me credendi.

d Non perdam ex eo.] *Matth.* 18. a. Non est voluntas Dei, vt pereat vnus de pusillis. Contrà, *infrà* 17. b. Nemo ex illis perijt, nisi filius perditionis. Solut. Quosdam dat Deus per præsentem iustitiam: & illi possunt perire; alios per prædestinationem: & illi non pereunt. Vel signanter dicitur. Non perdam ex eo, quia si aliquis perditur, non ab eo perditur sed à se.

e Sed resuscitem illud in nouissimo die.] Per primum notatur vitatio mali, id est, perditionis gehennæ, per istud notatur collatio boni gloriæ. Loquitur enim de resuscitatione gloriosa, quod patet, sicut dicit *Chrysostomus*, per id, quod præcedit, & quod sequitur. Sequitur enim de vita æterna, cùm dicit. [Vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.] Præcedit enim de eiectione & perditione remouenda, cùm dicit. [Non eiiciam foras,] & [non perdam ex eo,] quod de bonis intelligitur. Mali enim eiicientur de societate bonorum in tenebras exteriores. *Matthæi vigesimosecundo.* b. & *vigesimoquinto* e. Et ibi perdentur, secundum illud *Matth.* 10.d. Timete eum, qui potest animam, & corpus perdere in gehennam. Sed quia ad resurrectionem gloriosam venitur per fidem, ideò subdit.

f Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me,] quasi non solùm vult Pater, vt saluemur per Filium; sed etiam vult de nobis, vt illam salutem mereamur credendo in Filium. Et hoc est.

g Vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum,] In præsenti.

h Habeat vitam æternam,] In futuro quantum ad animam, cui datur cognitio & fruitio Dei.

i Et ego resuscitabo eum in nouissimo die,] gloriosè, vt cum anima remuneretur & corpus. Sed videtur, quòd maledicat. [Qui videt Filium, & credit.] Immò potiùs, qui credit & videt, quia dicitur *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. Solut. Loquitur de visione corporali qui vidit Filium, miracula facientem, & credit, per hoc ductus ad fidem. Vel. Qui videt Filium & credit, id est, qui quamuis videat in carne patientem, tamen credit in eum Vel, qui videt, & credit, id est, qui videt credendo siue per fidem. Vel aliter continuatur. f Hæc est autem voluntas.] Dixerat, quòd voluntas Patris erat, vt id, quod dederat Filio, non periret, quantum ad animam, sed resuscitaretur etiam quoad corpus: & quia hoc non expresserat, neque apparuerat quid sit Patrem dare Filio, ideò explanando prædicta dicit, Hæc est voluntas Patris, vt omnis, qui videt Filium, & credit in eũ] q.d. hoc est Patrem dare, à Patre datum esse credere Filio.

h Habeat vitam æternam,] & sic nõ pereat.

i Et ego resuscitabo eum,] sicut priùs. Sed quærit *Chrysost.* Cur iterat, & ponit toties resurrectionem? Et respondet. Vt non præsentibus rebus coarctent Dei prouidentiam; sed in futurum eam extendant. Item vt illi, qui præsentibus bonis non potiuntur, pigriores non sint, nec desperent; sed futura bona expectent. Item vt mali, qui non torquentur, aliam sciant vitam, in qua torquebuntur. Ideò ergo repetit de resurrectione, vt sciamus futurum Iudicium. *Chrys.* Si auari esse voluerimus, & si rapere, & si inconuenientia quid agere: confestim diem illam in mentem mittamus, & omni fræno vehementiùs detinebit inconuenientem impetum hæc cogitatio. Dicamus ergo adinuicem & ad nosipsos: resurrectio est, & iudicium nos expectat terribile. Et si aliquem viderimus elatum, & in præsentibus bonis inflammatum: & si alium dolentem, & si pigritantem alium viderimus, & dissolutum: semper id dicamus, quoniam iudicium est, & resurrectio. Sufficiens hoc verbum omni formato magis nostram curat animam. Etenim est resurrectio, & resurrectio præest ostijs non longè, neque procul. Adhuc enim modicum quantulumcunque, qui venit, veniet, & non tardabit. *Abacuch* 2.2. Et omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, & bonos, & malos. 2.*Cor.* 5 b. & *Rom.* 14.b. Hos quidem, vt ante omnes verecundentur: illos vt ante omnes clariores efficiantur. Item *Chrys.* Sed fortassis dicet quis. Et quando erit consummatio: quando autem erit resurrectio: ecce quantum factum est tempus; & nihil tale contigit. Sed enim credite: etenim qui ante diluuium erant, talia dicebant, & deridebant Noe: & similiter tempore Loth, sicut dicitur 2.*Petr.* 2.b. & *Matt.* 24. d. ita & resurrectio erit. 1.*Thess.* 5.a. Cùm dixerint: pax, & securitas, a tunc repentinus, &c.

a debent esse stellæ & luminaria in cælo, id est, in claustro ad illuminandum eos, qui sunt in terra Ecclesiæ. Et notandum, quòd quidam cadunt de hoc cælo, quidam expelluntur, quidam descendunt. Cælum enim dicitur claustrum, quasi cæla helios, vel à celando scandalum, si accidat inter eos. Cadunt autem de hoc cælo, qui spontè exeunt. *Apoc.* 6. d. Stellæ ceciderunt de cælo super terram, sicut ficus emittit grossos suos, cùm à vento magno mouetur, id est, cùm tentatione concutitur. Et nota, quòd vnum signum finis mundi est, casus stellarum, sicut *Matt.* 24.c. Et ita etiam dicit *Ieronym.* Alij expelluntur propter facinora sua. *Apoc.* 12.b. Proiectus est ille draco magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus, & Sathanas. Et nota quatuor causas, propter quas aliquis eiicitur de claustro, & eiiciendus est: quæ notantur per quatuor nomina Diaboli, quæ ponit ibi. Per hoc enim, quod dicitur draco, quia sitit sanguinem Elephantis, notatur vnus casus, siue vna causa, propter quam eiicitur, hoc est homicidium. Alius casus est furtum, quod notatur in eo, quod dicitur serpens. Diabolus enim accepit alium habitum, i. serpentis sicut fur, & furatus est homini virtutes & Paradisum. Itẽ eiicitur propter vitiũ Sodomiæ, quod notatur in hoc, quod dicitur Diabolus, qui interpretatur deorsum fluens. Itẽ propter suscitationẽ discordiæ & schismatis, quod notatur in hoc, quod dicitur Sathanas, qui interpretatur aduersarius, siue criminator. *Leu.* 19.d. Non eris criminator, neq; susurro in populis. Alij descendũt ab hoc cælo, qui exeunt per canonicã electionẽ, & descendunt à monte contemplationis ad vallem actionis, & sollicitudinem prædicationis, sicut legitur *Exod.* 19.d. Qui descendit de monte, scil. ad docendum populum. Et isti debent descendere, vt ducant ad locum, vbi est Iesus, sicut *Matt.* 2.b. stella duxit Magos ad Iesum, & per suum descensum notificauit domum, quia propior fuit terræ omnibus alijs. Alia patent vsque ibi. Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. Moralis.

a tunc repentinus eis superueniet interitus,&c. Hoc autem fit, vt semper simus solliciti, & in ipsa securitate non confidamus. Quid dicis,ô incredule,non expectas resurrectionem futuram esse: non expectas futurum Iudicium esse? Dæmones confitentur hoc: & tu inuerecundus sis. Venisti, aiunt, ante tempus torquere nos. *Matth.*8.d. Qui verò tortionem dicebāt futuram esse, & Iudicium sciunt, & noxas, & supplicia. Item sicut in aliis Christus antecessit nos: ita & in hoc. Etenim primogenitus propter hoc dicitur ex mortuis. *Col.*1.c. Si enim resurrectio non esset, vbi iustitia Dei saluaretur, tot quidem iniquis prosperantibus; tot verò bonis contribulatis, & in tribulatione vitam dissoluentibus? Sequitur:

E

Matth. 13.e. *Marc.* 6.a. *Luc.*4.d,

tabo eum in nouissimo die. a Murmurabant ergo Iudæi de illo, b quia dixisset: ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Et c dicebant: d Nõne hic est Iesus Filius Ioseph, e cuius nos nouimus patrẽ f & matrẽ? g Quomodo ergo dicit hic: quia de cęlo descendi? h Respondit ergo Iesus, i & dixit eis: Nolite murmurare in inuicẽ. k Nemo potest venire ad me, nisi l Pater, qui misit me, m traxerit eũ: n & ego o resuscitabo eum in nouissimo

a Murmurabant ergo Iudæi de illo,] id est de Christo, id est, contra Christum.

b Quia dixisset: ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.] Hinc manifestum est, quod Paulus de Iudæis dixit: *Philippensium* 3. d. Quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum. Quando enim audierunt, quòd non manducarent panem carnalem, murmurant; quandoquidem panem dedit eis, & ventrem impleuit: tunc eum Prophetam dicebant esse, & Regem facere volebant; modò autem scandalizantur, & fabri filium vocant, & prætendunt incredulitatis velamen, excelsum, scilicet, sermonem, quia scilicet, dixerat: Ego sum panis, qui de cælo descendi. Hinc occasionem sumebant murmuris, hinc videbantur anxiari: verum non ex hoc erat; sed quia non sunt potiri mensa corporali. Si enim verè anxiarentur de hoc verbo, oportebat interrogare, & quærere, qualiter panis vitæ est, & qualiter de cælo descendit; nunc autem non hoc faciunt. Et quòd hoc non scandalizaret eos, patet per hoc, quia non cœperunt murmurare, quando audierunt verbum; sed quando viderunt, quòd non repleret ventres eorum. Item postquam dixerat: *Suprà eodem.* d. Pater meus dat vobis panem verum de cælo: Panis enim verus est, qui de cælo descendit, non murmurant, sed dicunt: Domine, semper da nobis hunc panem, non dixerunt: Roga, vt Pater det: victi enim concupiscentia cibi eum dignum fide esse æstimauerunt ad exhibitionem. Quæ igitur causa scandali eorum, & murmuris postmodum, nisi quia audierunt, quòd manducare non est, rursus decrediderunt. Et nota, quod dicit [murmurabant] non apertè contradixerunt, sed murmurabant adinuicem. Adhuc enim reuerebantur propter recens signum panum.

c Et dicebant.] *Gloss.* indignantes, & eius opprobria quærentes, in humilitate generis eius offendunt. Vnde dicitur lapis offensionis. *Isa.*8.c.

d Nonne hic est Iesus filius Ioseph.] Despectiuè loquuntur.

e Cuius nos nouimus patrem,] Ioseph, sicut dicitur *Luca* 3.e. Vt putabatur filius Ioseph.

f Matrem,] Mariam. Simile habetur *Matth.*13 g. & *Marc.*6. a. & *Luc.*4.d. Et 1.*Reg.*10.c. Quænam res accidit filio Cis? Et *inf.*8.c. Vbi est pater tuus?

g Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendi,] ex quo nos scimus generationem eius terrestrem. Et nota, quòd à duobus collatis sumunt occasionem murmuris, ex altitudine sermonis Christi, & vilitate generis. Posset eis dici: Valdè igitur mali estis, si ideò malus est, quia eum cognoscitis. Sed certè hoc, quod ipse Iesus dixit *Lucæ* 4.d. Nemo Propheta acceptus est in patria sua. Ibi *Gloss.* Propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere: non enim præsentia viri opera, non virtutem, sed teneram recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem peruenerint.

h Respondit ergo Iesus] quem nihil latet, qui abscondita cordium intuetur, sicut dicitur 1.*Reg.*16.b. & ideò scit murmur eorum occultum.

i Et dixit eis: nolite murmurare inuicem occultè, quòd non sim panis, qui de cælo descendit, quòd verè sum; sed sciatis, quòd nemo potest venire ad me, nisi à Patre tractus, & ideò vos non creditis me esse panem, quia non estis tracti à Patre. Et hoc est. k Nemo potest venire ad me] id est, credere in me.

l Nisi Pater, qui misit me, traxerit eum,] id est, nisi gratia Dei illum præuenerit, nisi Pater reuelauerit: quæ reuelatio est attractio. Et quærit hic *Chrysostomus*, cur eis dicentibus, quòd sit filius Ioseph, non respondet: non sum filius Ioseph? Et respondet, quia nondum audire poterant mirabilem partum secundum carnem, multò magis nec superiorem & ineffabilem intelligerent. Item *Chrysostomus.* Vehementer eos scandalizabat ex vili esse patre, & contingente; sed tamen non reuelauit, ne vnum scandalum destruens aliud faciat. His ergo rationibus omisit respondere his, quæ dicebant de eius generatione: & conuertit se ad confirmandum ea, quæ dixerat de dono Patris, quo venitur ad Filium: & quomodo venientes reficit, quia ipse est panis. Vnde dicit, [Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.] Hoc est, quod dixerat, *suprà eodem.* Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet, &cæt. Et est sensus. Nolite murmurare contra me de hoc, quod dixi; sed potiùs contra vos, quorum incredulitas obstinata meretur non trahi à Patre. *Chrysostomus.* Hic insiliunt Manichæi dicentes: Quoniam nihil in nobis positum est, id est, in nostra potestate. Solut. Non facias vim in verbo trahendi, non enim notat violentiam, quia dicit *Augustinus.* Cætera potest homo nolens; credere autem non potest nisi volens. Vnde *Chrysostomus.* Non quod in nobis est, destruit; sed ostendit nos auxilio indigentes: non enim tractum dicit inuitum; sed multa potitum cum pugnatione, id est, auxilio, vt sit sensus.

m Nisi traxerit,] id est, adiuuerit. Et ne putes sensibilem tractum, dicit *infrà eodem.* Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui à Deo est, &c. Et nota, quòd dicit trahit, propter duplex pondus, quod est in nobis, scilicet, pondus culpæ, de quo *Heb.*12.a. Deponentes omne pondus circumstans nos peccatum. Item pondus pœnæ, de quo *Sap.*9.c. Corpus, quod corrumpitur, &c. Et quia hoc trahere est magnæ potentiæ: ideò Patri attribuitur tractus, qui tractus non est violentiæ sed misericordiæ. Vnde *Aug.* Si Poetæ licuit dicere. *Trahit sua quemque voluptas*: non necessitas, sed voluptas: non obligatio, sed delectatio: quantò magis nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur virtute, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur vita æterna, quod totum est Christus? Da amantem & sentit, quod dico. Nota, quòd Dominus trahit ad ortum producendo. *Ps.* 21. Tu es, qui extraxisti me de ventre matris meæ. Item trahit inspirando. *Isa.*7.c. Sibilabit Dominus muscæ, &c. *Glo.* id est, inspirabit. Item trahit flagellis quasi cogendo. *Ps.* 77. Cùm occideret eos, quærebant eum. *Isa.*59. d. Cùm venerit quasi fluuius violentus, quem Spiritus Domini cogit. Item promittendo. *Isa.*1.e. Si audieritis me, bona terræ comedetis. Item de his duobus insimul dicitur *Osea* 11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Item trahit ostendendo bona sua, & prægustatione æternæ dulcedinis alliciendo, sicut trahitur musca per dulcedinem mellis. *Canticorum* 1.a. Trahe me post te, in odore vnguentorum tuorum curremus. Item trahit gratiam conferendo. *Ierem.* 31.a. In charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te miserans, id est, dans misericordiam & gratiam. Item trahit nobis inhærendo. *Infrà* 12.e. Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipsum. Sed multi sunt, sicut equi restitij, vel retrogradi, qui quantò plus trahuntur, tantò plus retrocedunt. *Psal.* 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. *Ierem.* 7. e. Facti sunt retrorsum, & non antè. *Zachar.* 7. e. Auerterunt scapulam recedentes. Et suddit, quod bonum sit venientium ad se.

Dominus trahit multipliciter.

n Et ego,] æqualis Patri.

o Resuscitabo eum in nouissimo die.] *Gloss.* Faciam eum videre, quod credidit: manducare, quod esuriit, habere, quod amauit, & desiderauit: quòd non potest esse in præsenti, vbi trahitur tantùm. Et nota, quòd dixerat Patrem trahere ad se, & neminem venire ad se, nisi per Patrem: ne propter hoc crederetur filius, non idem facere, tanquam minor,

uere, tanqnam minor: ideò de se subdit, [Et egu resuscitabo eum, &c.] *Chrysostomus*. Non 'parua filij dignitas, si Pater ducit, & ipse tesuscitat. Hoc autem dicit, non diuidens opeta sua ab operibua Patris, sed paritatem ostendens virtutis. Inculcat aurem sermonem de tesurrectione ptopter quusdam, qui de ipsa dubitabant, vt Saducæi. Et iterum ne crederent aliqui, quòd non meterentur, qui de illo pane comedetent, quia dixerat de tali, non esuriet in æternnm, & quater repetitur, propter quatuor dotes corporis [In nouissimo die,] cui non succedit noa. Vnde *Abacuch* 3. c. Sol & Luna steterunt in habitaculo suo.

Matth. 11.d. Luc. 10. d. De pu. dist. 4. c. benedictas. Sup. eod. d. De cõs. dist. 2. c. venera.

die. Est *a* scriptom in Prophetis. Et *b* erunt omnes docibilea Dei. Omnis, *c* qui audiuit à Patre, & didicit, *d* venit ad me. Non *e* quia Patrem vidit quisqnam, nisi ta *f* qui est à Deo: hic vidit *g* Patrem. *h* Amen, amen dico vobis, qni credit in me, *i* habet vitam æternam. k Ego sum *l* panis vitæ. *m* Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic *n* est panis de cælo descendens, vt si *o* quis ex ipso manducauerit, *p* non moriatur. *q* Ego sum panis viuus, *r* qui de cælo descendi. Si *s* qnis manducauerit ex hoc pane, *t* viuet in æternum. Et *u* panis, quem ego dabo, caro mea est pto mundi vita. *x* Litigabant ergo Iudæi

a Est scriptum in Propheris] Quod dixerat de tractn Patris probat, & sermonem suum fide dignum reddit per Prophetas: & ostendit etiam qualiter trahit docendo, scilicet, ne sensibilem tractum intelligas. Vnde dicit. [Est scriptum in Prophetis] de prædicto tractu Patris, sic.

b Et erunt omnes docibilea Dei,] id est, docebuntur à Deo, quod est trahi. Et sumitur hoc de *Ierem*. 31. f. Non docebit vltrà vir fratrem sunm, quia omnes cognoscēt me, &c. Et *Isa*. 54. d. Ponã vniuersos filioa tuos doctos à Domino. Et de *Ioel*. 2. f. vt dicit *Gl*. vbi dicitur. Dedit vobis Doctorem iustitiæ. *Chrysostomus*. Si omnes erunt docibilea Dei, qualiter quidam non credunt? Solui. Omnea, id est, plurea. Vel omnes, ait, eos, qui volunt. Magister enim præsidet omnibus Discipulia paratus effundere omnibus doctrinam. Simile *suprà* 1. a. Illuminat omnem bominem, &cæt. Vel, [Omnes,] id est, aliquos de omnibua, siue de omni generatione hominum. Vel, [Omnes sunt docibiles,] id est, doctrinæ Dei capaces naturaliter. Sed nonne ante erant homines docibilea Dei? Respondeo secundùm *Chrysostomum*. Tunc per homines discebant, quæ Dei erant? nnne autem per Vnigenitum, & Spiritum docet Pater. Vnde *Hebræorum primo*, a. Multifariè multisque modis olim Deua loqnens patribus in Prophetis; nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Vel. [Omnes docibiles Dei,] quia etsi homines foris loquuntur; tamen solus Deus intus sensum aperit.

c Omnia, qui audiuit à Patre, & didicit,] id est, qui audiendo didicit, id est, diuina illustratione credit in Patrem, vel cui Pater dedit gratiam, quod est trahi à Patre.

d Venit ad me] Filium per fidem & amorem, sicut dixit *suprà eod*. d. Omne, quod dat mibi Pater, ad me veniet. Sed ne quis se excuset, dicens: Nunquam vidi Patrem, qnomodo ergo disco ab eo; Ideò subdit.

e Non quia Patrem vidit quisquam,] quasi non dico hoc, quòd Pater visibilis sit alicui, vel andibilis; sed quia docet per Filium, qui eum nouit perfectè. Vnde subdit.

f Nisi is, qui est à Deo.] *Chrysostomus*. Non secundum causæ rationem dicit hic, [ex Deo,] sed secundum modum substantiæ: quia si hoc non diceret, omnea ex Deo sumus.

g Hic vidit Patrem] id est, perfectè nouit, sicut est. *Matth*. 11. d. Nemo nouit Filium, nisi Pater, &c. Et nos docet Patrem, & ideò credite, quia.

h Amen, amen dico vobia, qui credit in me] Filium, qui noui Patrem & sum ab eo.

i Habet vitam æternam,] per causam, id est, per gratiam, pro qua datur vita æterna. *Roman*. 6. d. Gratia Dei vita æterna. Vel, [Habet,] Iam in spe. *Roman*. 8. a. Vel promissionis certitudine. *Matth*. 5. a. Vel, [Habet vitam æternam,] id est, me, qui sum vita æterna. *Gen*. 15. a. Ego merces tua magna nimis. *Gloss*. Potuit dicere, habet me; sed reuelat, quid ipse sit, id est, vita æterna. Et bene dico, quòd habet vitam æternam, quia.

k Ego sum panis vitæ,] qui pasco, donec pastus iungam vitæ æternæ.

l Panis vitæ,] Intransitiuè, id est, panis vita, *Infrà*. 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. Vel transitiuè, vel effectiuè, id est, panis vitam mundo conferens in præsenti vitam gratiæ, in futuro vitam gloriæ. Vel sic.

k Ego sum panis vitæ,] id est, carnem meam in Passione mortificatam, in Resurrectione viuificana, quæ caro dignè sumpta est cibus vitæ. Vnde *infrà eodem* f. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. *Chrysostomus*. Panem vitæ, se dicit, quia nostram continet præsentem, & futuram.

m Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt.] Confirmat responsionem, quam fecerat suprà eis quærentibus signum de cælo, quale fecerat Moyses de manna: & dicit, quòd plus dat: quia iste panis dat vitam; ille non dabat. A fine ergo vtriusque cibi differentiam facit. Item [In deserto] dicit. q.d. non extensum in multum tempus, neque simul cum eis venit in terram promissionis. *Ierem*. 2. b. Item ille non descendit de cælo, sed de aëre; hic autem de cælo. Vnde sequitur:

De cons. dist. 2. c. forte. & c. venera De cons. dist. 2. c. Christus. & c. vtrum. & c. omnia.

F

n Hic,] id est, in hoc loco, [est panis, &c.] Vel, [Hic panis] qnem do, [est de cælo descendens] quem manna præfigurauit. *Chrysost*. Quia petebant panem de cælo, continuè dicit, de cælo descendi.

o Vt si quis ex ipso manducauerit,] credendo & amando, vel digne carnem eius & sanguinem sumendo.

p Non moriatur] sicut mortui sunt, qui manna comederunt. Non moriatur, dico, quia.

q Ego sum panis viuus,] id est, viuificana comedentem, quantum in me est.

r Qui de cælo descendi,] vt essem panis hominum, qui priùs eram Angelorum. *Augustin*. Quomodo sit panis, determinat, non solùm secundum verbum, quo viuunt omnia; sed etiam secundnm carnem assumptam pro mundi vita. *Chrysost*. dicit. Sufficit dicere. [Ego sum panis viuua] id est, ego dabo vobis panem viuum, quare addit. Qui de cælo descendi? Respondet, quia Iudæi facientes mentionem de manna quærebant cibnm de cælo, propterea continuè dicebat. De cælo descendi.

s Si quis manducauerit ex hoc pane] scil. si quis Eucharistiam dignè sumpserit, vel si quis Christum fide & amore sibi iunxerit, & verba eius & exempla in nutrimentum sui conuerterit. *t* Viuet in æternnm,] si in hoc perseuerauerit. Et quia adhuc vacillabãt de hoc, quomodo diceret se panẽ, & ad panes materialea vacillabant: ideò apertè dicit: *u* Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.] *Bern*. Bonus minister, qui carnem in cibum, & sanguinem ministrat in potum. *Chrys*. Vnde qualiter eos paulatim ad seipsum ducit. Hic enim seipsum ait dare, non Patrem; superiùs autem dixerat, quod Pater dat. *x* Litigabant ergo Iudæi, &c.] Semper cresit infidelitas in eis. Priùs dicuntur murmurasse; hic dicuntur litigare. Sed sicut dicit *Chrys*. Extranea quædam erat doctrina, potest quis dicere, & alterata: & ideò non fuit mirum, si litigabant. Cui respondeo, quòd hoc Ioannes ænigmaticè insinuauerat Agnum eum vocans, *sup*. 1. d. Sed neq; ita nouerunt, dicis. Et ego respõdeo, quòd nec Discipuli nouerunt, quid diceretur: & tamẽ suasi sunt, & sequebantur, & confitebantur verba vitæ æternæ eum habere. Hoc enim boni Discipuli est, non circumscrutari ea, quæ Magistri sunt, sed audire & suaderi, & congruum tempus expectare solutionis: ita & Iudæos facere oportebat. Et quòd Discipuli nescirent quid diceret de comestione carnis suæ, patet, quia nescierunt de resurrectione, *suprà* 2. d. Soluite templum hoc, &c. & tamen Scripturæ loquuntur, & Prophetæ de Resurrectione; sed quoniã hominis carnem quis manducauerit, nusquam quis dixit eorum. Item quærit hic *Chrys*. Quare Dominus hæc verba dixerit Iudæis, qui ex his scandalizantur, ex hoc enim abierunt retrò, cur ergo non sulus hoc tradidit Discipulis, sicut *Marc*. 4. d. dicitur. Seorsum autẽ loquebatur eis. Sol. Multa vtilitas fuit horum verborum, & necessitas: quia enim instabant petentes cibum corporalem, & magnificantes manna: idcirco ostendit, quòd manna

dit, quòd manna typus erat, & vmbra: Veritas autem bic præſens, ideò meminit cibi ſpiritualis. Tempua enim erat de myſteriis loqui, quia commendabat vmbram. Item quia quærebant cibum de cælo, ideò ſe oſtendit cibum eſſe de cælo. Præterea obſcuritas eorum, quæ dicuntur, ſemper erigit auditorem, & attentiorem operatur. Non ergo oportebat ſcandalizari, ſed interrogare, congruum erat, & inquirere. Si enim Prophetam eum putabant, oportebat credere, non recedere: quare illorum amentiæ ſcandalum erat, non quia eſſent indiſſolubilia ea, quæ dicebantur à Chriſto, ſi ſolutionem quæſiſſent in fide. Cauſa autem litigationis eorum erat infidelitas. Vnde dicitur: [Litigabant Iudæi adinuicem dicentes: quomodo] vel [qualiter poteſt hic] deſpectiuè [nobis carnem ſuam dare ad manducandum?] In quo patet eorum infidelitas: quia credebant, quòd loqueretur de carne ſua comedenda dentibus, & dilanianda. Nec dicunt hoc quærendo, vt diſcant, ſed deſperatiuè *Chryſoſtomus*. Cum quæſtione huiuſmodi, id eſt, qualiter intrauerit, ſimul intrat & infidelitas. Ita *ſuprà* 3.a. de Nicodemo. Quomodo poteſt homo naſci, &c. Sed ſi hoc, qualiter dicis, quare in panibus hoc non dixiſti, qualiter, ſcilicet, quinque panes in tot extendit? Quoniam ſaturationis ſolùm erant ſerui, non miraculoſæ viſionis. Sed dicis, quòd experientia eos tunc erudiuit. Et ego reſpondeo, quòd ex illa experientia oportebat illos credere eis, quæ nunc dicebat de carne ſua, ideò enim priùs mirificauit, vt per illud edocti non vltrà decrederent de his, quæ dicerentur.

adinuicem, dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Dixit *a* ergo eis Ieſus. *b* Amen, amen dico vobis, niſi *c* manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, *d* non habebitis vitam in vobis. *e* Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet

a Dixit ergo eis Ieſus.] Quia dubitabant, vel potiùs decredebant, quæ dixerat, magis affirmat, quòd ſi non eis, tamen nobis profuturum erat. Item quia dicebant impoſſibile, ideò aſſerit neceſſarium eſſe dicens:

b Amen, amen dico vobis, niſi manducaueritis,] quaſi & ſi ignoratis, quis ſit modus dandi, vel manducandi: Tamen.

c Niſi manducaueritis,] per fidem, ſecundum illud *Auguſtin.* Crede, & manducaſti. Vel. [Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.] Vitam gratiæ, vel gloriæ. Nota tria eſſe in Sacramento Euchariſtiæ. Speciem panis, corpus Chriſti verum, corpus Chriſti myſticum. Primum eſt ſignum tantùm: ſecundum ſignum, & res: tertium res tantùm. Primum ſumitur tantùm ſacramentaliter, ſecundum ſacramentaliter, & ſpiritualiter, tertium tantum ſpiritualiter. Primum & ſecundum poteſt ſumere communiter bonus, & malus: ſed malus ad mortem; bonus ad vitam. Tertium non poteſt ſumere niſi bonus. Nam corpus Chriſti myſticum manducare nihil aliud eſt, quàm fide, ſpe, & charitate vnitati Eccleſiaſticæ incorporari. Sequitur:

Tria ſūt in Sacramēto Euchariſtia.

e Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet,] Iam in ſpe, [vitam æternam.] Hic aperit, de qua vita dixerat, ne de temporali intelligerent. Superiùs autem dixerat de futuro: Viuet in æternum. Hic dicit, quod plus eſt de præſenti. [Habet vitam æternam;] quia iam habemus arram. Secundum illud *Rom.* 8.e. Spe ſalui facti ſumus. Vel [Habet vitam æternam,] nunc ſecundùm animam, cuius eſt vita Deus. Sed nec caro fraudabitur ſuo tempore remuneratione. Vnde ſequitur:

A Et ego reſuſcitabo

Moralis. *c* Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.] Quod exponitur tripliciter. [Niſi manducaueritis] ſpiritualiter, ſcilicet, per fidem. Vel vt ſumatur antecedens pro conſequenti. Niſi manducaueritis, id eſt, niſi vniti fueritis per charitatem Filio Dei, qui eſt Filius hominis, quod fit dignè manducando carnem eius ſub ſpecie panis.

d Non habebitis vitam in vobis] quia membra ſeparata à corpore non poſſunt viuere. Tertiò exponitur de illis, quæ ſe non præparant ad hoc, vt digni ſint accipere corpus Chriſti tempore ſuo, vt ſit ſenſus.

c Niſi manducaueritis,] id eſt, ad manducandum dignè præparaueritis, &c. Vnde *Numer. cap.* 9.b. Si quis mundus eſt, & in itinere non fuerit, & tamen non fecerit Phaſe, exterminabitur anima illa de populis ſuis. Per hoc duo genera tantùm excluduntur à communicatione, & omnes alij peccant mortaliter, ſi non communicant tempore ſuo.

Per immundos intelliguntur infideles, qui non ſunt de Eccleſia. Per illos, qui in itinere, cathechumeni, qui ſunt in via ad ſuſcipiendum Sacramentum Baptiſmi, & fidem. Neutri peccant, ſi non communicent, quia præceptum non extenditur ad eos. Ex hoc etiam ſumitur argumentum, quod propter aliquam immunditiam, & etiam quando homo eſt in via, ad litteram poteſt differre communionem: Ita tamen, vt poſtea non omittat eam.

Item *Exod. duodecimo.* a. Tollat vnuſquiſque agnum per domos, & familias ſuas, & nullum excludit Hebræum, id eſt, Chriſtianum.

Et propter quinque cauſas peccant, qui non communicant tempore determinato ab Eccleſia. Prima eſt, quia quantum in ipſis eſt, ſcindiunt vnitatem corporis Chriſti myſtici, id eſt, Eccleſiæ, prima Corinthiorum decimo. d. Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus. Secunda propter contemptum, quia vocati ſunt ad cœnam Domini, & nolunt venire: vnde eſt ibi contemptus. Vnde *Matth.* vigeſimo ſecundo. a. Perdidit Rex homicidas illos, ſcilicet, qui venire contempſerunt vocati. Homicidis ergo comparantur, qui ſe non præparant ad communicandum tempore ſuo. Tertia cauſa eſt, quia in hoc, quod nolunt corpus Chriſti recipere, faciunt iniuriam ipſi, qui ſemel in anno nolunt reddere procurationem Domino, quam debent ei in hoſpitio ſuo. Vnde conqueritur, *Matth.* vigeſimoquinto. d. Hoſpes fui, & non collegiſtis me. Verè enim hoſpes eſt ſub ſpeciebus iſtis quaſi ſub veſte peregrina. *Matth.* octauo. c. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput ſuum. Quarta cauſa eſt, quia ſunt violatores Teſtamenti Domini, qui nobis corpus ſuum tradidit ſumendum in commemorationem ſuæ paſſionis, 1. *Cor.* 11.f. Hic eſt calix noui Teſtamenti in meo ſanguine, &c.

Quinq; modis peccant nō communicantes ſtatutis temporibus.

Quinta cauſa eſt, quia tales à fonte plenitudinis gratiarum ſe diuidunt: & ideò non eſt mirum, ſi areſcunt. *Iob* 8.b. Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore: aut creſcere carectum abſque aqua.

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam,] *Infrà eodem.* Qui manducat me, viuet propter me, qui, ſcilicet, ſum vita viuens, & viuificans, *Infrà* decimoquarto. b. Ego ſum via, veritas, & vita. *Oſee* vndecimo. b. Memoriale tuum, id eſt, corporis, & ſanguinis Sacramentum, quod in commemorationem Paſſionis eſt inſtitutum, vt dicitur *Lucæ* vigeſimoſecundo. b. & prima *Corinthiorum vndecimo.* f. Eſt ſicut vinum de aui. quod eſt medicina & potus: quia ſanat & ſatiat, & ita vitam conſeruat, & dat, & reſtaurat. Vnde primo *Regum* trigeſimo. c. Cùm comediſſet reuerſus eſt in eo Spiritus eius, & refocillatus, qui, ſcilicet, panem, & aquam, & maſſam caricarum, & vuam paſſam comedit. Panis ſignificat corpus Chriſti, quia corroborat, & dat virtutem reſiſtendi peccato. *Pſalm.* centeſimo tertio. Panis cor hominis confirmat *Geneſ. decimooctauo.* a. Ponam buccellam panis coram vobis, & confortetur cor veſtrum. Sed *Threnorum primo,* b. dicitur: Facti ſunt velut arietes non inuenientes paſcua: abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis.

Item ditur aqua, quia ſitim cupiditatis & peccati extinguit. Hæc eſt aqua, quæ fluxit de petra Chriſto, primo Corinthiorum decimo. a. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra. Item ſignificatur corpus Chriſti per maſſam caricarum, quia mentem delectatione reſpergit, *Deuteronom. trigeſimoſecundo.* b. Vt ſugeret mel de petra, &cæt. Item ſignificatur per ligaturam vuæ paſſæ, quia compunctione mentem inebriat. Vua enim paſſa; caro Chriſti eſt paſſa. *Canticorum primo.* d. Botrus Cypri Dilectus meus mihi. Cyprus interpretatur

mœror, vel triſtitia

vitam æternam: *a* & ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die. *b* Caro enim mea verè eſt cibus, *d* & ſanguis meus verè eſt potus. *e* Qui manducat meá carnem, & bibit meum ſanguinẽ, in *f* me manet, & ego in illo.

g Sicut miſit me viuens Pater, *h* & ego viuo propter Patrẽ: *i* & qui manducat me, & ipſe viuet propter me. *k* Hic eſt panis, qui *l* de cælo deſcendit. *m* Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna, & mortui ſunt,

A *a* Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.] *Chryſoſtomus* Quia dixerat *ſup. eodem.* Non morietur in æternum: & hic ſimiliter habet vitam æternam, ne obiiciant ſicut *infra.* 8. g. Abraham mortuus eſt & Prophetæ, ſoluens hoc ponit reſurrectionem. Et ne putent ænigma eſſe, vel parabolam, quod dictum eſt, addit & hoc.

De conſ. diſt. 2. c. quia corpus &c. in quibus &c. dupliciter. &c. vtrum. & cap. in chryſo.

b Caro enim mea verè,] quaſi non parabolicè. *c* Eſt cibus] animæ. Vel [Verè,] ad differentiam typici cibi, ſcilicet manna, quod in figura huius præceſſit [Et ſanguis meus verè eſt potus.] Vel [Verè] dicitur: quia vera caro Chriſti, & verus ſanguis ſumitur ſub ſpeciebus panis, & vini in Sacraméto. Contra hæreticos, qui dixerunt, quòd id, quod ſumitur, non eſt verum corpus Chriſti, ſed repræſentatiuum. Et exponunt illud verbum: Hoc eſt corpus meum, id eſt, hoc ſignificat corpus meum, ſicut illud 1. *Cor.* 10. b. Petra autem erat Chriſtus. Contra illos dicitur: quòd caro vera & ſanguis verus ſumitur, id eſt, verè eſt cibus, quia famem pellit, & veram ſatietatem facit; cibus autem corporalis non naturam ſatiat, ſed potiùs reſocillat: Ideò non verè eſt cibus. Sequitur.

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, &c.] *Chryſ.* Hoc videtur incompactum; habet tamen multam harmoniam, id eſt, conuenientiã ad prædicta. Quia enim ſæpiùs dixerat: [Habet vitam æternam, &cæt.] probat hoc ſic. [In me manet] viuo autem ego, ergo & ille viuet. Quòd autem viuat filius, oſtendit: quia & viuit Pater in quo manet. Vnde ſubdit.

g Sicut miſit me viuens Pater: & ego viuo propter Patrem] id eſt, ſicut viuit Pater meus, qui miſit me: ita ego viuo. *Chryſoſt.* Hoc [ſicut] comparatiuum eſt & aſſimilatiuum. q. d. viuo ego, ſicut Pater. Quod autem adiecit [propter Patrem] hoc dicit, vt non ingenitum æſtimes filium, ſed à Patre habere vitam. Vnde *ſupr.* 5. e. Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo; ſic dedit & Filio, &c. *Glo.* exponit de vita, qua viuit Chriſtus homo; ſic [ſicut miſit me viuens Pater,] id eſt, me hominem fecit.

h Et ego viuo propter Patrem,] id eſt, ſicut me hominem fecit: ita vitam in me conſeruat glorioſam, & ad ipſum refero vitam meam.

i Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me] quaſi ſicut ego homo viuo propter Patrem viuum, cui vnior: ſic qui manducat me, & mihi vnitur ex me viuit, ſicut membrum iunctum corpori viuit, & ſeparatum non viuit.

K Hic eſt panis, &c.] hic filius hominis, ad cuius eſum carnis inuito.

l Eſt] ille [panis, qui de cœlo deſcendit,] id eſt, filius Dei, & ideò habet efficaciam viuificandi, quod non manna. Vnde ſequitur:

m Non ſicut manducauerunt.] Dico qui manducat me, ſed [non ſicut manducauerunt patres veſtri manna] ventre & dente. q. d. nõ ſic comedor; ſed fide & Sacramenti perceptione. Vel [Non ſicut] quantum ad efficaciam. Vnde ſequitur [Et mortui ſunt] ſed potiùs.

A Qui manducat

Moralit. * mœror, vel triſtitia, tamen compunctio illa, quæ confertur in perceptione corporis Domini, plus habet dulcedinis, quàm amaritudinis. vel acetionis, ſicut vua paſſa: & ſic reuerſus eſt ſpiritus Ægyptii, id eſt, peccatoris. Sed quid eſt, quod toties dicitur, quòd iſte cibus viuificat, quomodo ergo Sacerdotes, qui quotidie comedunt hunc panem, moriuntur ſpiritualiter, & viuunt. Et dicendum, quòd propter quatuor cauſas. Prima eſt, quia non maſticant ipſum cibum per conſiderationem pretioſitatis & ſanctitatis eius naturæ, quemadmodum debent ſumere ipſum, & vas eius eſſe, cum tamen dicatur *Prouerbiorum vigeſimotertio.* a. Quando ſederis, vt comedas cum Principe, diligenter attende, quæ ſunt appoſita ante faciem tuam cum Principe, id eſt, cum Deo Patre, vt comedas etiam ipſum Principem *Prouerbiorum vigeſimoprimo* c. Theſaurus deſiderabilis quieſcit in ore ſapientis, id eſt, in corde per diligentem conſiderationem; ſtultus autem tranſglutit illud. Alij non nutriuntur, quia non ſapit eis dulcedo huius panis: & hoc

Quare plures Sacerdotes qui quotidie communicant non ſaluentur.

aut quia habent affectum ad carnalia: & ſic habent palatum infectum: aut quia iam impleti, & ſatiati aliis cibis, cùm deberent facere ſicut illi, qui prægustant vinum ieiuni, vel poſtquam parum comederunt de his etiam, quæ faciunt ad habendum ſaporem & appetitum vini, & ideò illis, qui infecti ſunt, vel ſatiati: quia ſolum dulce nutrit: & ipſi non ſentiunt dulcedinem, non nutriuntur iſto cibo. De primis dicitur *Numer. cap.* 11. b. In mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, cepæ, & allia. Hoc dicebant faſtidientes manna. De ſecundis habetur, *Prouerbiorum cap.* 27. a. Anima ſatiata eſt: calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. Alij non nutriuntur, quia non habent vim retentiuam; ſed totum reiiciunt, & euomunt. Et hoc contingit ex duobus. Ex debilitate ſtomachi, vel ex nimia impletione, *Iſa. cap.* 28. c. Coangustatum eſt ſtratum, id eſt, cor, ita vt alter decidat: & pallium breue vtrumque operire non poteſt. *Iob cap.* 20. b. Diuitias, id eſt, corpus Chriſti, quas deuorauit, euomet, &c. quia non vult Dominus manere in ſentina Diaboli. Alij non nutriuntur, quia non habent virtutem aſſimilandi; ſed degenerat cibus in putredinem, & humorem corruptum. Hæc aſſimilatio debet eſſe in virtutibus exemplaribus, & exemplatis Chriſti, & animæ. Diuerſæ enim virtutes diuerſa ſunt membra ſpiritualis hominis *Iob cap.* 20. b. Panis eius in vtero eius vertetur in fel aſpidum. 1. *Cor.* 11. g. Iudicium ſibi manducat, & bibit.

De conſ. diſt. 2. in Chriſti. Eadẽ d. c. iunctus. & c. qui mãducat.

a Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die,] quaſi non ſolùm anima habebit vitam; ſed & corpus reſurget in gloriam.

b Caro enim mea verè eſt cibus, &c.] id eſt, habet efficaciam cibi, quia ſatiat ſpiritualiter, ſicut cibus corporaliter. De hoc pane dicitur *Dan. cap.* 10. a. Ego lugebam trium hebdomadarum dies: & panem deſiderabilem non comedi: & caro & vinum non introierunt in os meum. Tres hebdomadæ ab Adam vſque ad legem: & à lege vſque ad Chriſtum: & à Chriſto vſque ad eius Paſſionem, quando inſtituit Sacramentum hoc. *Leuitic. cap.* 26. b. Vetuſtiſſima veterum comederis, & nouis ſuperuenientibus vetera proiicietis. Vetuſtiſſima veterum ſunt corpus, & ſanguis Chriſti ſub ſpecie panis, & vini, quæ in oblatione Melchiſedech figurata ſunt. *Geneſ cap.* 14. d. Vetera autem ſunt legalia, *Geneſ. cap.* 3. d. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet,] tanquam membrum in corpore.

f Et ego in illo,] ſicut Dominus in hoſpitio, Sacerdos in templo, ſicut ſponſus in thalamo ſponſæ: Et nota, quòd vtile eſt talem hoſpitem recipere honeſtè in domum ſuam: quia ſoluit omnes expenſas totius familiæ, & dat ſingulis munera, *Sapientia cap.* 7. b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, *Prouerbiorum cap.* 4. b. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te.

Per ſumptionem enim Euchariſtiæ confirmatur, & radicatur, & multiplicatur in nobis gratia. Vnde 2. *Regum cap.* 6. Nunciatum eſt Dauid Regi, quòd benedixiſſet Dominus Obeth Edom, eo quòd recepiſſet arcam Domini, id eſt, corpus Chriſti, in hoſpitio, id eſt, in corde ſuo. *Eccleſiaſt. cap.* 4. b. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt, & quò introibit, benedicet Deus, id eſt, dilatabit & multiplicabit. *Hebræorum cap.* 13. b. Hoſpitalitatis nolite obliuiſci, per hanc enim placuerunt Angelis hoſpitio receptis. Ergo qui Deum ſuſcipiet, multò magis placebit ei, *Infrà cap.* 11. f. Dominus Lazarum ſuſcitauit, qui erat hoſpes eius: & de longinquo venit, vt eum reſuſcitaret. Idem ergo ſperet, qui ſe mortuum fuiſſe per peccatum timet: & non propter hoc dimittat ſumere, dummodo non ſit in voluntate, vel conſcientia mortalis. Item 3. *Regum cap.* 17. Elias filium hoſpitis ſui ſuſcitauit. Et ſimiliter Eliſæus 4. *Regum cap.* 4. f. Cætera ſatis expoſita ſunt in prima expoſitione, &c.

a Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. b Hæc dixit in c Synagoga d docens in Capharnaum. e Multi ergo audientes ex Diſcipulis eius f dixerunt. g Durus eſt hic ſermo. Et h quis poteſt eum audire? i Sciens autem Ieſus k apud ſemetipſum: l quia murmurarent de hoc Diſcipuli eius, dixit m eis: n Hoc vos ſcãdalizat. Si o ergo videritis Filium hominis aſcendentem, vbi erat prius. p Spiritus q eſt, qui viuificat; r caro non s prodeſt quicquam. t Verba, quæ ego locutus ſum vobis, u Spiritus & vita ſunt. x Sed ſunt quidam ex vobis, y qui non credunt. z Sciebat enim ab initio Ieſus, a qui eſſent credentes, b & c quis traditurus eſſet eum. Et d dicebat: propterea dixi e vobis, quia f nemo poteſt venire ad me,

a Qui manducat hunc panem, viuet in æternum,] in me, qui ſum vita. *Ioſ.* 14. a. *Chryſoſt.* Eadem ſæpè circumuoluit verba, vt infigat mentibus auditorum. Vltima enim quædam erat doctrina de his, id eſt, Euchariſtia, & de reſurrectione, & de vita æterna facere credere. *Phil.* 3. a. Eadem vobis ſcribere, mihi quidem non pigrum; vobis autem neceſſarium. Item toties promittit vitam, quia hoc deſiderabile hominibus, & nihil ita delectabile. Vnde & in veteri Teſtamento erat promiſſa longitudo vitæ & multi dies. *Exod.* 20. b. Chriſtus autem promittit longitudinem, ſed vitam finem non habẽtem. Item ſic promittendo oſtendit ſe reuocare ſententiam mortis datã in Adam. *Gen.* 3. c. Et nota, quòd ne intelligerent de vita præſenti ſemper duranda, ideò ponit ſimul reſurrectionem. Sequitur.

24. q. 5. o. audiuimus. *De pœn. diſt. 4. c. In ex bono.* G *De pœn. diſt. 2. c. prima.*

b Hæc] prædicta. c Dixit in Synagoga] *Chryſ.* In Synagoga ſæpè & in templo docet, propter duo. Multitudinem venari volens. Item oſtendere, quòd non eſt Patri contrarius.

d Docens in Capharnaum] vbi plurimas fecit virtutes: & ideò oportebat eum ibi maximè audiri, & credere ei.

e Multi ergo audientes ex Diſcipulis eius] carnaliter ſapientes, quaſi particulatim carnem, qua indutus erat, ſe eis diſtributurum promitteret.

f Dixerunt] inter ſe. g Durus eſt hic ſermo.

Durus ad { Audiendum hæreticis. / Credendum infirmis. / Faciendum peruerſis. / Intelligendum cunctis. }

Chryſoſtom. Quid eſt durus, aſper, laborioſus, anxietatem habens? Non quia nihil tale ibi erat: neque enim de re publica loquebatur, ſed de dogmatibus & fide. Quid igitur eſt durus ſermo? Quoniam vitam promittebat & reſurrectionem, quoniam dicebat de cælo ſe deſcendiſſe, & quoniam ſaluari impoſſibile eum, qui non manducat eius carnem? Hæc igitur, dic mihi, ſunt dura? Et quis vtique hoc diceret? Quid igitur eſt durus? Reſpondeo. Durus, id eſt, difficilè credibilis, ſuperexcedens eorum imbecillitatem & ſapiens tumorem & elationem. Æſtimabant enim eum ſupra ſeipſum loqui.

h Et] ideò dixerunt [quis poteſt eum audire?] id eſt, ei obedire, cùm ſit contra naturam carnes hominis comedere. Vel. Quis poteſt eum audire, id eſt, ſuſtinere loquentem tam alta de ſe, & magna ſuper ſe. Dicit enim ſe dare vitam, & de cælo deſcendiſſe. *Chryſ.* Pro ſeipſis dicebant excuſantes, quia debebant reſilire.

i Sciens autem Ieſus,] quem nil latet: *Hebr.* 4. d. & 1. *Reg.* 16. b.

k Apud ſemetipſum] id eſt, nullo dicente.

l Quia murmurarent de hoc Diſcipuli eius. [Murmurarent] dicit: quia ſic illa dixerant, vt ab aliis non audirentur.

m Dixit eis] quod fuit ſignum ſuæ Deitatis, occulta, ſcilicet, eorum in medium ferre.

n Hoc vos ſcandalizat,] quod dixi de carne mea, & ſanguine. Item de vitæ datione & de deſcenſu de cælo. Et ad hoc reſpondet ſic.

o Si ergo videritis, &c.] quid dicetis, ſupple? Quaſi vos ſcãdalizamini de hoc, quòd dico magna de me, & quòd deſcẽdi de cælo: quid ergo dicetis, quãdo videbitis me in cælũ aſcendere, quod maius videtur? Et nota, quòd de duobus ſcandalizabantur. Vnum erat altitudo verborum: & ad hoc reſpondet primò. Aliud erat abſurditas de carne ſua comedenda: & ad hoc reſpondet ſecundò dicens: [Spiritus eſt, &c.] Sed quærit *Chryſoſt.* quare ſic reſpondet de aſcenſu ſuo in cælo Iudæis ſcandalizatis? Videtur enim dubitationem & ſcandalum magis augere, quàm ſedare. Et ad hoc reſpondet, quòd immò, dicendo vnum ſolum magnum de ſe, magis ſcandalizaſſet: nam qui vnum quid magnum de ſeipſo loquitur, ſuſpicabilis fit quaſi fingens: qui autem tot dicit magna per ordinem, omnem tollit ſuſpicionem. Ideò non ſimpliciter dixit: quia de cælo deſcendi, ſed addit, quia eſt panis vitæ, & quòd caro eius vita eſt mundi, & ſicut miſit me viuens Pater: & ego viuo propter Patrem: & nũc vltimò dicit de aſcenſu in cœlum. Et dicit: Si ergo videritis, &c.] quaſi dicat, non fingo, quæ dico, quia vos videre poteritis, & videbunt quidam veſtrum maius de me, ſcilicet, aſcenſum in cœlum. Sic reſpondit Dominus Nathanaeli *ſupr.* 1. g. Quoniam dixi tibi: quia vidi te ſub ficu, credis: maiora his videbis, &c. Et Nicodemo *ſup.* 3. b. Nullus aſcendit in cælum, niſi filius hominis, &c. *Auguſtinus* legit ſic. *33. q. 4. c. Nabuchodonoſor.*

n Hoc vos ſcandalizat,] quod dixi de carne mea.

o Si ergo videritis filium hominis aſcendentem, &cæt.] Et eſt oratio ſuſpenſiua & defectiua, quaſi, tunc intelligetis, quia non do corpus meum per partes dilaniandum, vt putatis: quia me integrum aſcendere in cœlum poteritis videre: & ſic videbitis vos carnali intellectu deceptos. Sequitur.

p Spiritus eſt, qui viuificat,] id eſt, ſpiritualis intellectus confert vitam, quaſi dicat, ſpiritualiter oportet de me audire. Qui enim carnaliter audit, nihil proficit. Vnde ſequitur.

r Caro non prodeſt quicquam,] id eſt, carnalis ſenſus. Sed obiicit *Chryſ.* Quia, *ſuprà, eodem* dicitur. Qui manducat carnem meam, habet vitam æternam. Item. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. qualiter igitur non prodeſt, ſine qua viuere non eſt? Sol. Non de carne ſua dixit: ſed de carnali audientia. q. d. qui hæc carnaliter acceperit, in nullo ei proſunt, ſed obſunt. Aliter ſolet exponi.

p Spiritus eſt, qui viuificat] id eſt, ſpiritualis ſumptio, & Myſtica.

r Caro non prodeſt quicquam.] id eſt, ſacramentalis ſumptio tantùm, immò obeſt ſine ſpirituali. Vel. [Caro non prodeſt quicquam] ſic ſumpta, vt vos putatis. Vel.

p Spiritus] id eſt Deitas.

q Eſt, qui viuificat] animam.

r Caro] Chriſti, quamuis munda & ſancta.

s Non prodeſt quicquam,] ſine Deitate. Prima expoſitio magis reſpondet textui ſequenti.

t Verba, quæ ego locutus ſum vobis] de carne mea.

u Spiritus & vita ſunt] id eſt, ſpiritualia & vitalia ſunt: ſiue ſpiritualiter intellecta viuificant? ſed carnaliter intellecta mortificant, ſicut patet in vobis. Vnde ſubdit.

x Sed ſunt quidam ex vobis.] *Chryſ.* Dicendo, [quidam,] quoſdam Apoſtolos excepit.

y Qui non credunt,] & ita ſpiritualiter non intelligunt, quia dicitur *Iſaiæ ſeptimo* b. Niſi credideritis, non intelligetis. Et ne credatur Ieſus tunc primò, quando murmurabant ſciuiſſe eorum infidelitatem, ſubdit Euangeliſta.

z Sciebat enim ab initio Ieſus] id eſt, ab æterno, vel à principio locutionis.

a Qui eſſent credentes] Apoſtoli, ſcilicet, qui non ſunt ſcandalizati: & ſimiliter, qui erant infideles alij, ſcilicet [Sciebat, &cæt.] *Chryſoſt.* Qui non eſſent credentes: vel qui ſunt, qui non credunt.

b Et] de Apoſtolis etiam ſciebat.

c Quis traditurus eſſet eum,] ſcilicet, Iudas, qui & tunc inter ſcandalizatores erat, vt dicit *Auguſtinus*, & *Beda*, & *Chryſoſtomus*. Et nota, quòd non inaniter dicitur: [ab initio,] quaſi non poſtquam murmurauerunt, non poſtquam ſcandalizati ſunt, ſciuerat; ſed antè, quòd erat Deitatis. Vnde, & à principio locutionis dixit eis: *Suprà, eodem.* Dixi vobis, quia & vidiſtis me, & non creditis mihi: per quod oſtendit ſe ſcire occulta eorum, & futura: & quòd non loquebatur eis propter gratiam, & gloriam eorum: quia ſciebat ſe loqui non credituris.

d Et dicebat, propterea] quia quidam non credunt.

e Dixi vobis,] id eſt, prædixi.

f Quia nemo poteſt venire ad me,] id eſt, credere in me,

Niſi fuerit ei datum

a Nisi fuerit, &c.] per quod significauit, quòd non omnes veniebant. Et tetigit incredulitatem eorum: quia non meruerant, vt eis esset datum à Patre. *Chrysost.* Cùm audieris [datum] non destructionem, vel fatum æstimes; sed illud crede, quoniam qui seipsum dignum tribuit, vt accipiat, ille suscipit. Per hoc autem, quod dicit: [Nisi fuerit ei datum à Patre meo] suadet eis Patrem eius æstimare Deum, non Ioseph: & ostendit, quoniam non contingens est hoc, scilicet, credenti in eum; sed indiget Dei munere.

nisi a fuerit ei datum à Patre meo. Ex b hoc c multi d Discipulorum e abierunt retrò, f & iam non cum illo ambulabant. Dixit g ergo Iesus ad Duodecim: h Nunquid & vos i vultis abire? k Respondit ergo ei Simon Petrus: l Dñe, ad quẽ ibimus? m Verba vitæ æternæ habes: & n nos credimus; & o cognouimus, quia p tu es Christus Filius Dei. Respõdit q eis Iesus: Nõne r ego vos Duodecim elegi: & s ex vobis vnus diabolus est?

b Ex hoc,] id est, post hoc Postquam, scilicet, hoc dixerat. Vel, [Ex hoc] verbo, id est, occasione verbi, quod dixerat, scilicet, de comestione carnis suæ. c Multi] non pauci. d Discipulorum eius] qui videbantur discipuli, & verè non fuerant. e Abierunt retrò] non post Christum, sed post Satanam; non Christum imitantes, sicut Petrus, cui dicitur *Matth.* 16. d. Vade retrò Satana, &c. *Chrysost.* Benè Euangelista, non dicit recesserunt, sed [abierunt] ad ea, quæ retrorsum, id est, ab auditione, quæ secundum virtutem est, abscisi sunt, & quam habebant olim, fidem perdiderunt ad statum infidelitatis primæ reuersi: sic caro nõ prodest. [Abierunt retrorsum.] *Gregor.* Mentes carnalium bona pensare non valent, nisi quæ carnaliter vident. *Prouerb.* 18. a. Non recipit stultus verba prudentiæ, &c. In hoc adimpletum fuit illud *Isa.* 8. c. Erit vobis credentibus in sanctificationem; in lapidem autem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. Et nota, quòd quandoque propter scandalum multorum dimittenda est prædicatio, etiamsi sit ibi salus aliquorum, videlicet, si aliàs poterit fieri ita cõmodè; si autem aliàs non, & imminet salus paucorum, non est dimittendum propter scandalum multorum. Hæc causa fuit hic, quia nisi hoc dixisset Dominus, aliqui, qui ibi erant, aliàs non crederent. f Et iam non cum illo ambulabant] quia non solùm mente, sed corpore recesserunt. Sed non Duodecim hæc passi sunt, vnde merentur diuinam allocutionem specialem. Vnde sequitur. g Dixit ergo, &c.] inter quos erat & Iudas, qui quidem de scandalizatis erat, sed corpore cum aliis remansit ad insidiandum, & tradendum Christum. h Nunquid, & vos] sicut alij [vultis abire?] Et quærit *Chrysost.* quare istos modò non laudauit, quia non recesserant, neque admiratos est? Et ad hoc respondet, vt dignitatem seruet magistralem, cui non competit rogare, sed rogari. Item, ne videantur ei in morando gratiam facere. Item ne patiantur quid humanum ex laude, id est, gloriam inanem. Item quia conuenientior fuit modus iste trahendi ad se. Ostendit enim se non indigentem assecutione eorum, detinuit magis. Item nec illis blanditus est, nec recedentes accusauit manifestè ostendens, qualiter nos oportet philosophari in talibus: vt nec exultemus inaniter de accessu discipulorum, nec tristemur de recessu, quod est contra nos, vt dicit *Chrysostom.* Quia à propria possessi gloria omnia propter hanc agimus, ideoque minorari æstimamus nos, vel nostra per recessum discipulorum. Et nota, quod dicit, [Nunquid & vos vultis abire] non dixit abire: hoc enim expellentis esset, sed [vultis] quasi tollens vim & necessitatem, & verecundiæ coarctationem: Necessitare enim detineri, par est cum hoc, id est, abire. K Respondit ergo ei Simon Petrus,] vnus pro omnibus. *Chrysostomus.* Vide fratrum amatorem, amicitiæ conseruatorem, pro omni respondit collegio: non enim dixit, cognoui, sed cognouimus. l Domine, ad quem ibimus?] quasi dicat, non est similis tibi, ad quem ire velimus. *Exod.* 15. b. Quis similis tui in fortibus, Domine? *Psalm.* 70. Deus, quis similis sit tibi. *Isa.* 40. b. Cui similem me fecistis. *August.* Si vis me recedere à te, da mihi alium te, vt à te fugiam ad te. *Chrysostomus.* Multæ verbum hoc amicitiæ est ostensiuum: [Domine, ad quem ibimus,] quoniam omnibus est eis Christus honorabilior, & patribus, & matribus, & aliis omnibus: vt desistentes ab eo non reputent se alibi refugium inuenire. Et ne putes dicere, non habemus, qui vos suscipiat, subdit. m Verba vitæ æternæ habes:] ideò non possumus recedere. *Chrysost.* Etenim si non dixisset de carne sua, scandalizati essent vtique, & non acquieuissent cibo attendentes semper corporali, & terræ affixi, [Verba vitæ, &c.] ideò beati sunt, qui te audiunt. *Luc.* 11. d. Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Ecclesiast.* 48. b. Beati sunt, qui te audierunt, & in amicitia tua decorati sunt. 3. *Reg.* 10. b. Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapiẽtiam tuam. *Chrysost.* Vides, quoniam non verba illos, qui abierant scandalizabant; sed negligentia & indeuotio: Ecce enim isti cum illis audierunt, & contraria enunciauerunt. Illi cũ argumẽtationibus humanis & carnaliter omnia audiebant; hi verò spiritualiter & fidei omnia concedebant. Ideóque dixit, *suprà eodem.* Verba, quæ locutus sum vobis, Spiritus & vita sunt, id est, spiritualiter intelligenda sunt: & sic viuificat non secundum consequentiam humanam. De conf. dist. 2. c. forte. Matth. 16. c.

n Et nos credimus.] Hi enim iam susceperant fidem.

o Et cognouimus,] per fidem, scil. *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. Vel per certissima signa scimus.

p Quia tu es Christus Filius Dei.] *Chrys.* habet hic. [Filius Dei, qui viuit.] q. d. scimus, quòd potens es dare vitam, quam promittis: quia Filius es Dei viuentis. Et nota secundum *Chrys.* quòd non eadem sentit, vel dicit cum Iudæis. Nam illi dicebant: Tu es filius Ioseph; hic verò dicit: Tu es Christus Filius Dei viuentis. Et quoniam verba vitæ æternæ habes, per quod ostenditur, quòd omnia detinet memoriter, quæ dicta sunt à Magistro ipsorum recolens verborum. Dixerat enim Magister. Et ego resuscitabo eum, & habebit vitam æternam.

q Respondit, ergo,] eis [Iesus,] causa probandi & examinandi eos.

r Nonne ego vos duodecim elegi, &c.] *Chrysostom.* Quia dixerat pro omnibus. [Nos credimus, &c.] excipit à collegio Iudam. In *Matthæo* autem 16. c. laudatur Petrus, vbi non associauit discipulos confessioni: hic autem quia de omnibus dixerat. [Nos credimus,] decenter non dimittit Iudam in eorum collegio dicens. [Nonne ego vos Duodecim elegi, &c.] id est, in Apostolatum assumpsi.

s Et ex vobis vnus diabolus est?] Iudas, scilicet, *Chrysost.* Aliis recedentibus: & istis confitentibus, non blanditur Christus istis, quasi dicit, ne puteris, quòd debeam vobis blandiri, malos arguam etiam in his, quos elegi: neque timeo redargui quasi insipiens elector. Neque enim electio vi, & necessitate facit bonos: neque enim electio violenta est causa eorum, quę futura sunt; sed conuersiua, id est, hortatiua: quia enim vim non infert vocatio, multos contingit vocatos perire. Vnde manifestum est, quòd in nostra mente positum est hoc, id est, saluari & perire. *Matth.* 20. b. Multi sunt vocati, &c. [Et vnus ex vobis, &c.] *Chrysost.* Communem tunc rem constituit, dicens: [Vnus,] scilicet. Sed cur modò non quærunt Discipuli, sicut *Matth.* 26. b. Et *infrà* 13. c. Nunquid ego sum, Domine, &c. Solut. Petrus adhuc non fuit increpatus, sicut *Matth. cap.* 16. d. Vade retro me Satana: ideò hic de se non timuit: & ideò non quæsiuit. Item non dicitur hic: Vnus ex vobis me tradet, sed vnus diabolus est, quod ex qualibet ira alicui solemus dicere: ideò nescierunt, quid diceret per hoc, nisi quòd malum alicuius illorum æstimabant vituperare solum. Et nota, quòd à longè antè malitiam percutit proditoria, dicendo hic [Vnus ex vobis, &c.] sciens tamen, quòd nihil proficeret ei, sed quod suum est, agit corripiendo. Et vide sapientiam, neque manifestum eum fecit, nec latere omnino permisit hoc, ne inuerecundum faciat & litigiosior fiat. Hoc autem ne putans latere, sine timore operetur audaciam, ideò paulatim plus, & plus arguit. Primò enim eum cum aliis numerando arguit dicens. Sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Et quòd Iudam connumeraret cum eis, subdit Euangelista dicens. Sciuerat enim à principio Iesus, qui sunt, qui non credunt: & quis est, qui tradet eum. Quia verò mansit incorrectus, vehementiorem inducit redargutionem dicens: [Vnus ex vobis Diabolus est.] Et in hoc communem omnibus timorem constituit illum connumerare volens. Et de quo dixerit, aperit Euangelista, dicens.

a Dicebat autem de Iuda] filio [Simonis Scariothis.] Dicitur enim Scariothes à loco.
b Hic enim erat traditurus eum,] id est, iam dispositus ad tradendum. c Cùm,] id est, quamuis.
d Esset vnus ex Duodecim] Apostolis,

EXPOSITIO
CAP. VII.

Post hæc, &c.] In præcedenti cap. posuit Euangelista disputationem Domini ad Iudæos, propter quam multi discipulorum abierunt retrò:

a Dicebat autem de Iuda Simonis Scariothis: Hic b enim erat traditurus eum, c cùm d esset vnus ex Duodecim.

CAP. VII.

Post e hæc autem f ambulabat Iesus in Galilæam: g Non enim volebat in Iudæam ambulare, h quia quærebant eum Iudæi interficere. i Erat autem in proximo dies festus Iudæorum Scenophegia.

& Iudæi indignantes contra eum murmurabant, & litigabant dicentes: Quomodo potest hic dare nobis carnem suam ad manducandum, &c. In hoc autem capitulo subiungit Euangelista, primò de descensu Domini de Iudæa in Galilæam, ne interficeretur à Iudæis, in quo docet nos fugam cautelæ. Secundò adiunxit de incredulitate cognatorum Domini, in quo docet nos semper veritatem dicere, ibi: [Dixerunt autem. &c.] Tertiò loquitur de ascensu Domini à Galilæa in Iudæam & in templum, & disputatione eius cum Iudæis, & Iudæorum cum eo, ibi: [Vt autem ascẽderunt fratres, &c.] Quartò adiungit de dissensione turbę, cuius quædam pars dicebat ipsum esse bonum, & alia pars seductorem, ibi: [Ex illa ergo turba, &c.] Et licet hæc dictio [post] dicat ordinem & consequentiam; non tamen consequenter se habẽt ea, quæ dicũtur in hoc capitulo, ad ea, quæ dicta sunt in præcedenti; imò multum tempus fuit medium inter hæc, & illa, scilicet quinque menses. Quod probat *Chrysost.* hoc modo. Ea enim, quæ prædicta sunt, facta sunt prope Pascha, vt dicitur *in principio* 6. c. hæc autem facta sunt prope Scenopegiam, vt dicitur hic. Et de factis istorum quinque mensium nihil narrat Euangelista, nisi signum panum & locutionem Christi ad turbam: nihilominus antè ipse indesinenter faciebat signa & miracula, & disputabat cum Iudæis die, ac nocte frequenter, vt dicit *Chrysost.* Quæ tacet Euangelista, tum quia omnia non posset enarrare, tum quia ea dixit in cõsimilibus, tum quia illa maluit dicere, ex quibus querela, aut contradictio sequebatur, vt est incredulitas cognatorum Iesu. Dicit ergo. e Post hæc] quæ facta sunt suprà, non tamen immediatè, sed post quinq; menses. f Ambulabat Iesus in Galilæam] fugiens de Iudæa. Et subiungit, quare. g Non enim volebat, &c.] Non omnes, sed maiores, vt Scribæ & Pharisæi inuidia concitati, sicut fratres Ioseph ex inuidia vendiderunt eum. *Genes.* 37. f. Et Cain, Abel occidit, *Genes.* 4. b. Et Saul Dauid persecutus est ad mortem, 1. *Reg.* 19. b. Et diabolus hominem seduxit, & occidit, non ferens prosperitatem eius, & honorem. Vnde *Sap.* 2. d. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Nihil inuidia deterius & liuore, quo mors in mundum venit. Fugit autem Iesus, non timore mortis, cuius habet potestatem, vt dicit *Augustinus*, sed dat infirmis exemplum, ne eis abiiciatur latibulum, id est, quia latuerint. Vnde *Matth.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vnam, &c. Et secundum hanc doctrinam Paulus dimissus est per fenestram in sporta, vt dicitur 2. *Cor.* 11. g. Sed obiicitur contra *Gloss. August.* de litera Græcorum, quam ponit *Chrysost.* quæ talis est. [Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam: non enim habebat potestatem in Iudęam ambulare, si vellet.] Sed hoc soluit *Chrysost.* dicens, quòd Euangelista alia dicit de Iesu, quæ sunt Deitatis, vt cùm stare dicit eum in medio persecutorum, & non teneri: alia, quæ sunt humanitatis, vt cùm dicit eum non habere potestatem. Sequitur.

i Erat autem, &c.] id est, fixio tabernaculorum, quod festum faciebant Iudæi singulis annis in memoriam beneficiorum, quæ Dominus eis contulerat in deserto, vbi quadraginta annis fuerunt in tabernaculis. De quo festo habetur *Leuit.* 24. & *Num.* 28. & 29. f. Et dicitur Scenopegia dies festus singulariter, non quòd tantùm vno die fieret, imò septem; sed quasi vnus dicuntur, propter vnam festiuitatem. Simile *Num.* 8. a. Obtulerunt Duces in dedicationem altaris die, quà vnctum est, oblationem suam. Item *in eodem* g. Hæc in dedicatione altaris oblata sunt in die, qua consecratum est. In die, dicit singulariter, cùm tamen essent duodecim dies.

A Dixerunt autem

Moralitas. *Moraliter.* e Post hæc, &c.] Galilæa, quæ interpretatur rota, vel transmigratio significat ærumnas, & miserias, in quibus rotantur, & affliguntur in hac vita Sancti, qui in ea sunt exules, & peregrini. *Psalm.* 118. Incola ego sum, &c. Per Iesum intelligitur aliquis volẽs se, & alios saluare. Vnde *Philip.* 2. b. Cum metu, & tremore vestram salutem operamini. Iudæa interpretatur glorificatio, & significat adulationem, siue curiam Principum, vbi sunt adulationes. *Matth.* 11. b. Ecce qui mollibus vestiuntur, &c. Bonum est ergo homini quærenti salutem, vt magis quærat rotam tribulationis, & deiectionis, quàm Iudæam adulationis. Melius est enim habere exprobratores, quàm laudatores.

h Quia quærebant eum, &c.] id est, adulatores. *Isa.* 3. c. Popule meus, qui te beatum dicunt, &c. *Inf.* 20. e. Cùm sero esset die vna Sabbatorũ & fores essent clausæ propter metum Iudæorum, &c. *Eccles.* 28. d. Sepi aures tuas spinis.

i Erat autem, &c.] quod est fixio vmbratum, siue tabernaculorum, per quod significatur gaudium mundiale. De quo *Isaiæ* 22. d. In die illa vocabit Dominus Deus exercituum ad fletum & ad planctum, & ad caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Hoc est festum Iudæorum, id est, adulatorum, qui mollia quærunt in alimentis & pinguia in cibis. *Matth.* 11. b. Qui mollibus induuntur, &c. *Eccles.* 10. d. In risu faciunt panem & vinum. Et nota, quòd Scenopegia dicitur fixio vmbrarum. Vmbræ enim sunt temporalia, & transeuntia. *Ecclesiast.* 34 a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia, id est, ad temporalia. Vnde fatuissimi & insani sunt, qui volunt ea figere, vel qui fixa credunt. *Sap. cap.* 5. b. Transierunt omnia velut vmbra. *Iob cap.* 20. a. Gaudium hypocritæ ad instar puncti. *Item* 21. b. Ducunt in bonis dies suos, &c. Et nota, quòd vmbræ dicuntur solatia temporalium rerum, quia imaginem bonitatis habent & non veritatem. Vnde *Prouerb. vlt.* d. Fallax gratia, &c. Item pueri sequuntur vmbram, & volunt apprehendere & ludunt cum ea: sic insensati & pueri sensibus temporalia. *Prouerb.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi noxia sunt quærunt? *Heb.* 13. b. Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Item vmbra longior est vespere: sic amor temporalium Sole gratiæ occidẽte crescit, vel quia cupiditas maior est in senili ætate. Vnde *Ierem.* 6. a. Væ nobis, quia declinauit dies: quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi. Item vmbra sequitur fugientem, & fugit sequentem: sic temporalia. *Eccles.* 11. b. Si secutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris. *Greg.* Gloria huius mundi vmbræ similis est, quæ fugientem sequitur, & fugit sequentem. *Prouerb.* 13. b. Substantia festinata minuetur. Et nota, quòd vmbræ illę ad literam fiebant de salicibus infructuosis, per quas benè significantur temporalia: Secundum illud *Psal.* 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Prædicatio enim & doctrina & oratio, & cõtemplatio propter curam & sollicitudinem temporalium, suspenditur frequenter. *Iob* 40. e. Protegunt vmbræ vmbram eius, & circundabunt eum salices torrentis. Salices fructum non habent, sed virent, vnde quasi fructum promittunt, sed non soluunt: Sic diuitiæ. *Ecclesiast.* 5. c. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Item bibentes succum suum reddunt steriles à bono opere. Bibere enim est cum auiditate sibi per amorem coniungere diuitias. *Num. cap.* 5. c. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum & vtero tumescente putrescat femur. Item *in eodem.* Putrescere faciat femur, & tumens vterus tuus disrumpatur. Item salices frigidum reddunt: sic crescente cupiditate frigescit charitas. *Matth.* 24. b. Abundauit iniquitas & refrigescet charitas multorum. Item salices dantur infirmis in solatium: sic temporalia dat Dominus infirmis in solatium, sed a sanis, id est, à spiritualibus retrahit. Vnde populo Iudaico infirmo dicit *Isa.* 1. c. Si audieritis me, bona terræ comedetis, &c. Sed populo Euangelico dicit *Matth.* 19. c. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, &c. Ad hoc festum inuitant amatores mundi. Vnde sequitur.

a Dixerunt fratres

a Dixerunt autem ad eum b fratres eius: c Transi hinc, d & vade in Iudæam, vt e & Discipuli tui f videant opera tua, quæ facis. g Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hæc h facis, manifesta teipsum mundo. i Neque enim fratres eius k credebant in eum. Dicit l ergo eis Iesus. m Tempus meum nondum aduenit, n tempus autem vestrum semper est paratum. o Non potest mundus odisse vos: p Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.

Δ a Dixerunt autem ad eum,] id est, ad Iesum. b Fratres eius.] Gloss. id est, consanguinei eius, & ideò fallidientes eum. Inter quos erant Iacobus & Iudas, vt dicit Chrysost. qui miraculo vini interfuerant in Cana Galilææ, suprà 2. b. Vnde ergo eis tanta infidelitas? Chrysost. Ex optione & inuidia, id est, ex electione voluntatis propriæ, Cognatio enim consueuit in inuidia esse, apud proximos: & quia isti cognati eius erant, ideò fiducialiùs loquebantur.

c Transi hinc,] id est, de Galilæa.

d Et vade in Iudæam,] vbi est principatus Gentis, & ciuitas caput regni, scilicet, Ierusalem. e Vt & Discipuli tui,] id est, turba sequens, & tibi credens: Non enim dicit Discipulos hic Duodecim Apostolos, sed turbã sequentem, vt dicit Chrys.

f Videant opera tua, que facis] in occulto, scilicet. Hæc autem dicebant, putantes eum cupidum, vel amatorẽ esse laudis humanæ, quales ipsi erant. Vnde sequitur secundum eorum opinionem.

g Nemo quippe, &c.] q.d. nemo debet occultè operari bona, qui vult ab hominibus laudari. Ideò.

h Si hæc facis] verè [manifesta seipsum mundo] misericordiam omnibus faciendo, quæ facis in occulto. Duplici vitio se subiacere ostẽdunt illi fratres Domini. Primò enim ostendunt se gloriæ amatores, cùm dicunt, [Nemo quippe, &c.] Secundò monstrant se esse incredulos, cùm dicunt. [Si hæc facis, &c.] Vnde sequitur.

i Neq; enim fratres eius,] id est, consanguinei eius.

k Credebant in eum] cuius signum est audacia, intemperanea propalatio, vt dicit Chrys. Qui exponit hoc de propinquis cognatis Domini, inter quos ponit Iacobum & Iudam. Tamen alij Sancti exponunt hoc de remotis cognatis.

Chrys. Quia verbum incredulitatis locuti sunt, rogantes eum mirificare: Ergo multæ quidem incredulitatis erant audacia, & intemperanea propalatio. Æstimabant enim à cognatione oportere eos cum propalatione loqui. Et videtur quidem initium sermonis esse [Transi hinc, &c.] Multæ verò amaritudinis erant, quo dicebatur: Hic enim eum & formidinis & amoris gloriæ vituperant: Nam hoc quidem, id est, dicere. [Nullus quippe in occulto facit] formidinem incusantium erat simul, & suspicantium, quæ fiebant, vt non vere facta; hoc autem, id est, quærere in manifesto, esse gloriæ amorem.

l Dicit ergo eis Iesus] corripiens eos gloriæ cupidos, & incredulos.

m Tempus meum nondum aduenit,] id est, tempus gloriæ meæ manifestandæ, quale fuit tempus Resurrectionis, & Ascensionis. Chrysost. Hic mihi videtur aliquid ænigmate insinuari, fortassis enim volebant eum prodere & tradere Iudæis. Et ad hoc dicit [Tempus meum nondum aduenit,] scilicet, Tempus Crucis & mortis.

n Tempus autem, &c.] idest, vos, etsi semper sitis cum Iudæis, non interficient, eadem cum ipsis zelantes; me verò statim vellent interficere: quare vobis quidem semper est tempus coexistendi cum eis non periclitantibus; mihi autem tunc tempus erit, cum Crucis tempus institerit, cùm mori me oportuerit. Notanda est blanda Christi responsio, vt dicit Chrys. Non enim respondit: Vos qui estis, qui docetis me? Sed mansuetè respondit: Tempus meum nondum aduenit, & in hoc docemur, non indignè ferre, etsi viles existant, qui consiliantur nobis. Si enim Christus humiliter sustinuit consilia, quæ non oportebat, quo fruemur venia nos terra & cinis ad eos, qui consiliantur vtilia graues existentes? Sicut multi, de quibus dicitur Amos 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. Sequitur.

o Non potest, &c.] i. Iudæi amatores, qualiter enim odirent vos, qui eadem cum eis vultis, & pro eisdem curritis?

p Me autem, &c.] Vnde Sap. 2. a. Dixerunt impij cogitantes apud se non rectè: Circumueniamus Iustum, quoniam inutilis est nobis, & cõtrarius operibus nostris, & improperat nob. peccata legis, & diffamat in nob. peccata disciplinæ Δ nostræ. Sequitur.

• a Dixerunt ad eum, &c.] Vnde Isa. 22. d. Commedamus, & bibamus, &c. Sap. 2. b. Venite, & fruamur bonis, quæ sunt: & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis: coronemus nos rosis, antequã marcescant: nullum pratum sit, quod non pertrãseat luxuria nostra: nemo vestrum exors sit luxuriæ nostræ: vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniã hæc est pars nostra, & hæc est sors. Ita inuitant multi & maximè fratres, quia inimici hominis domestici eius: Mich. 7. b. Ipsi enim magis persuadẽt diuitias & honores tenere, vel acquirere. Sed Christus nõ acquieuit carni & sanguini. Vnde & nos similiter faciamus, sicut & Christus fecit: Ascendamus ad hoc festum die festo mediãte, vt subsidium temporalium accipiamus tantùm ad necessitatem corporis; anima verò non in eis, sed in cælestibus quærat suã delectationem. Quod significatur per claudicationẽ Iacob: Gen. 32. g. quia vno pede possumus hærere terræ. s. quantũ ad necessitates corporis, sed aliũ debemus subleuare. i. affectũ mentis. Sed peccatores omnino volunt terræ hærere & toti, nõ solùm pedibus sed & ventre & corpore. Gen. 3. c. Pectore & ventre repes. Ps. 43. Cõglutinatus est in terra venter noster. Ps. 118. Adhæsit pauimẽto anima mea, &c. Mali hoc festum Scenophegiæ totum celebrare volunt. i. fixionẽ vmbrarũ, quantũ ad cupidos: vel fixionem tabernaculorum, quantũ ad illos, qui carnem suam volũt procurare & nutrire, ac si esset semper duratura, hoc est figere tabernaculum vitam corporis velle stabilire & solidare carnẽ superfluis cibis, & potibus, & aliis delectabilibus. Sed recto Dei iudicio tãto citiùs cadit paries, sicut dicit Ecclesi. 37. d. Propter crapulam multi obierunt, &c. Ps. 54. Viri sanguinum & dolosi, &c. Iob 15. d. Antequam impleantur dies eius, peribit. Ecclesi. 31. c. Vigilia & cholera & tortura viro infrunito. Item Eccl. 37. d. In multis escis erit infirmitas, &c. Ita enim est de carne nostra, sicut de luto, vel latere, qui tunsione, vel igne solidatur, & aqua resoluitur. Vnde Nahum 3. c. Intra in lutum, & calca subigens tene laterem. Hebr. 13. b. Optimum est gratia stabilire cor, &c. l Dicit ergo eis Iesus, tempus meum non aduenit, &c.] Multi habent modò tempus suum & Sabbata sua; sed in futuro ieiunabunt & vigilabunt. Peruertunt enim ordinem. Vnde Amos 8. c. Dies festi vestri conuertentur in luctum. Idem Tob. 2. Et 1. Machab. 1. c. Thren. 1. c. Viderunt eam hostes, &c. Isa. 1. d. Neomeniam, & Sabbatum, & festiuitates alias non feram, &c. Tria dicit, quæ referuntur ad tria prædicta. Neomeniam enim obseruant, i. festum Lunæ, qui gaudent de abundantia temporali, quæ significatur per Lunam. Eccl. 27. b. Stultus vt Luna mutatur. Sabbatum. i. otium colunt delitiosi. Festiuitates alias. i. dignitates & honores superbi. Sap. 15. c. Æstimauerunt lusum vitam nostram, hoc ad delitiosos. Et conuersationem vitæ compositam ad lucrum, hoc ad auaros. Et posteà subdit de superbis. Omnes insipientes & infælices supra modum animæ suæ superbi sunt. Prouerb. 14. b. Extrema gaudij luctus occupat. Ecce vigilia post festum. Ad hoc significandum, quòd Christus per gloriam venit ad Passionem, vt dicit B. Ieron. in ramis palmarum Euangelium gaudij legitur ante Passionem. Sancti autem ecõtrario faciunt hic vigiliam; & in futuro habebunt tempus suum festiuum. Ideò dicit Christus. [Tempus meum nondum aduenit.] Sap. 3. Tanquam aurum, &c. & erit in tempore terminus eorum. Hic ieiunant vigiliam; sed in futuro comedent in festo pinguia. Psalm. 35. Inebriabuntur, &c. Matth. 5. a. Beati, qui esuriunt, &c. Dominus vult nos hic ieiunare, vt famelici meliùs comedamus in mensa sua. Isaiæ 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis, &c. Zachar. 8. d. Ieiunium quarti & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solemnitates præclaras: veritatem tantùm & pacem diligite, suprà 2. a. Implete hydrias aqua. Item, infrà 16. d. Tristitia vestra vertetur in gaudium. o Non potest mundus odisse vos; me autem odit.] * Simile, infrà 15. c. Si mundus

Moralit.

a Vos aſcēdite ad diem feſtum hunc. b Ego autem c non aſcendam ad diem feſtum iſtum: d quia meum tempus e nondū impletum eſt. Hoc f cùm dixiſſet, g ipſe manſit in Galilæa. Vt h autē aſcenderunt i fratres eius: tunc K & ipſe aſcendit ad diē feſtum l non manifeſtè; ſed quaſi in occulto. m Iudæi ergo quærebant eum in die feſto, & n dicebāt. Vbi eſt ille? Et o murmur multus erat de eo in turba. p Quidam enim dicebant, quia bonus eſt; q alij autem dicebant, non, ſed ſeducit turbas.

a Vos aſcendite, &cæt.] Dominus dat nic nobis exemplum ſuſtinendi iniſtam correctionem, qui ita benignè ſuſtinuit inſultam. *Chryſoſtomus.* Diſcamus ex his manſuetudinem, & humilitatem *Matt.* 11. d. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Etſi inardeat quis iniurians, & conuitians: non moueamur, non vlciſcamur. Etenim fera eſt † furia, fera, ſcilicet, acuta & calida, id eſt, fulminis. Incantemus igitur ſupra eam eas, quæ à diuinis Scripturis ſūt incantationes, & dicamus: Quoniam terra es, & cinis. *Geneſ. cap. tertio*, d. Et quid ſuperbit terra, & cinis, *Eccleſiaſt. cap.* 10. b. Et quoniam vbi furibondus, non eſt boniformis: Nihil enim turpius viſu furente, nihil deformios. Si verò viſu, multò magis animo. Item *Chryſoſtomus.* Sed non poſſum ferre, ait quis, eam, quæ ab amicis eſt, cōtumeliam. Cuius gratia? Nam ſiqoidem vera fuerint, & ante illum debuiſſe compungi & gratiam habere ei comprehenſionum. Si verò falſa, deride: dixit inopem, deride: dixit: pauperem, deride. *Eccleſiaſt.* 28. a. Deſpice ignorantiam proximi. Et dixit ignobilem, vel inſipientem, geme, non pro te, ſed pro illo, qui petit. *Matth. cap. quinto*, c. Qui dixeri fratri ſuo: fatue, obligatus erit in gehennam ignis. Item cùm quis coouitiatus fuerit, intellige ſupplicium, quo torquetur, & non ſolùm non habebis iram, ſed & lachrymas amittes. Neque enim aduerſus febrientero inorantem quis exacuitur, neq; aduerſus inflāmatum; ſed miſeretur omnium talium, & lachrymatur. Tale enim quid eſt anima iraſcens. *Ierem.* 9. a. Quis † dabit

† dabit capiti meo, &c. *Pſalm.* 118. Exitus aquarum, &cær. Item *Chryſoſtomus.* Si vindicare vis, ſile: & funeſtam dediſti ei plagam; ſi verò, conuitio conuitium copulas: accendiſti ignem. *Eccleſ.* 28. b. Homo iracundus incendit litem. Item *in eodem*, d. Ori tuo facito oſtia. Item *Chryſoſt.* Sed imbecillitatia ait, quis me: accoſabunt, qui adſunt, ſi ſiluero. Non eſt ita, ſed Philoſophiam tuam admirabūtur. Item ſi ad conuitium non mordeatis: tunc magis conuirianti conuitiaris; morſus aotem cogit vera æſtimari, quæ dicuntur. Propter quid enim diues audiēs, quoniam inops eſt, ridet: quoniam non cognoſcit ſibi eſſe inopiam. Si igitur ridebimus in conuitiis, demonſtrationem maximā tribuemus, quòd non conſcientiam habemus in his, quæ dicuntur. *Actorum capit. quinto*, g. Ibant Apoſtoli gaudentes, &c.

B

el. † furor

Δ noſtræ. Sequitur a Vos aſcendite ad diem feſtū hunc] vbi quę ritis humanam gloriā, & carnalia gaudia Nec eſt præceptum, quod dicit [aſcendite] ſed permiſſio, vel potiùs indictio. q. d. vos aſcendite, id eſt, aſcēdetis, qui non eſtis odioſi Iudæis. b Ego autē] qui ſum eis odioſus. c Non aſcēdam ad diē feſtum iſtum] ſupple, ſicut vos quærens gloriā: quia tēpus gloriæ meæ nondū eſt. Vel, [Non aſcēdam ad diē feſtum iſtum,] id eſt, primum, vel ſecundum, vel tertium; ſed in quarto die feſtiuitatis aſcendit. Vel, [Non aſcēdam] modò ad patiendum, ſed magis ad erudiendum. *Chryſ.* Non dicit ſimpliciter: Non aſcēdam ad diem feſtum, ſed [non aſcēdam ad diē feſtū hunc,] id eſt, vobiſcum, oſtendens ſe non indigere eis, neq; blandiri volens, ſed cōcedēs Iudaica facere. Cauſam autem, quare nō aſcendit cum eis, ſubiungit dicens. d Quia meū tempus,] id eſt, meæ crucifixionis. e Nondum impletum eſt,] vſq; in futurum Paſcha, in quo crucifixus fuit. Ante quod volebat miracula plura facere, & beneficia ſanitatū plurib. cōferre, & Diſcipolos ſuos ſolidiores reddere, & doctrinam ſuā plus manifeſtare, vt turbæ crederēt ampliores. Sed ſi tempus ſuę crucifixionis nōdum aderat, quare ergo nò aſcēdit ſecurè? Reſpōdit *Chryſ.* quòd Dominus aſcendit ſed latenter, vt oſtenderet diſpenſationē ſuæ humanitatis, quæ naturaliter formidat mortem. Conſequenter autem quando aſcendit, oſtendit fiduciam, quam habebat ex Deitate.

f Hoc cùm dixiſſet] quod præmiſſum eſt.

g Ipſe manſit in Galilæa] fratribus aſcendentibus in Iudæam ad diem feſtum, quibus dederat licētiam aſcendendi ſine eo, ne videretur eorum præſentia indigere.

h Vt autem aſcēderunt, &c.] Hęc eſt tertia pars, in qua agit de aſcēſu Domini in Iudæā, nō ad patiendum quidem, ſed ad docendū: in quo erudimur & nos poſſe formidare mortem; ſed ita vt propter hoc non dimittamos facere, quod debemos. Vnde *Chryſ.* Quę humanè à Chriſto diſpenſantur, nō propter hoc ſolùm diſpēſantur, vt incarnationem certiorem reddant; ſed vt nos erudiāt ad ſalutē. *Matt.* 10. d. dicitur: Nolite timere eos, qui occidūt corpus. Et iterum *in eodem* c. Si perſecuti fuerunt, &c. Dicit ergo: [Vt autem aſcenderūt,] de Galilęa in Iudæā, quæ in montibus eſt.

montibus eſt. i Fratres eius,] id eſt, conſanguinei. K Et ipſe aſcendit] poſtea [ad diem feſtū] quarta ſcil. die. l Non manifeſtè,] id eſt, non quærens fauorem hominum, ſed ſalutē. *Greg.* Sic fit actio in publico, quatenus intētio maneat in occulto. *Chryſoſt.* Non dicit in occulto, ſed quaſi in occulto: videbatur enim, & publicè loquebatur; ſed non eſt par venire in ſtatu ſolennitatis, & ſolennitate ſoluta. Ponit autem *Chryſ.* duplicem rationem, quare Dominus tantùm tardauit venire ad feſtiuitatem. Prima eſt, quia ſua tardatione Iudæos attentiores fecit: qui enim primis diebus quęſierūt, tepērè videntes attētiùs audierunt. Secunda ratio tardationis ſuæ eſt, vt furor Iudæorum remitteretur.

In occulto {
Propter myſterium, quia in feſtis legalibus figuratus eſt.
Propter exemplum fugiendi malos, vt dicit *Gloſſ.* &c.
Fugiens laudem.
Oſtendens ſuam humanitatem. }

Sequitur. m Iudæi ergo quærebant, &c.] quia non aſcēderat cū fratrib. ſed poſtea quarta die feſtiuitatis. n Et dicebant, vbi eſt ille,] ſcilicet, Chriſtus. *Chryſoſtom.* Sed ex multo odio & inimicitia nolebant eum proprio vocabulo nominare. o Et murmur multus erat de eo in turba] proueniens ex diuerſitate opinionum. p Quidam enim dicebant, quia bonus eſt.] Et hæc opinio vera eſt.

q Alij autem dicebant, non; ſed ſeducit turbas.] Et hæc opinio erat falſa. Prima opinio erat ſimplicium, & minorū hominum; ſecunda erat Principum & Sacerdotum. Vnde *Chryſoſto.* Æſtimo illam quidem opinionem eſſe multorum; hanc verò Principum & Sacerdotum, qui non tantùm propter præteritum ſignum de quinque panibus offenſi erant; ſed timebant, ne adhuc ibi tale operaretur. Bonum igitur dicebant à ſignis; malum verò à dogmatibus.

Δ Nemo tamen, qui eſſet

* Simile, *infrà* 15. c. Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem odio habuit. *Prouerb.* 29. b. Viri ſanguinum oderunt ſimplicem; Iuſti autem quærunt animam eius. Et nota, quòd multiplex eſt cauſa odij. Vna eſt diſſimilia vita. Vnde *Sap. cap.* 2. c. Grauis eſt nobis ad videndum: quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius. Item, *infrà* 15. e. Si de mundo eſſetis, mundus, quod ſuum erat, diligeret. Secunda cauſa eſt de peruerſitate ſua correctio. *Prouerb. cap.* 15. d. Non amat peſtilens, &c. *Amos cap.* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, &c. *Philoſophus.* Veritas odium parit. *Sap.* 2. c. Improperat nobis peccata legis, &c. Ideò dicitur hic. [Me autem odit, quia teſtimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt.] *Exodi cap.* 1. c. Oderant Ægyptij filios Iſraël & affligebant illudentes eis. In quo notantur tria. Odium cordis, angaria operis, illuſio oris. Tertia cauſa eſt contrarius ſenſus, ſiue contraria opinio: quia multi putant temporalia vtilia & ſuauia; ſed boni reputant ſtercora. *Philip.* 3. b. Item multi reputant bonos fatuos, viles, inſenſatos. *Sap* 5. a. Vitam illorum æſtimabamus inſaniam, &c.

Moralit.

A *a* Nemo tamen,] qui esset primæ opinionis *b* Palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum,] id est, Principum, & Sacerdotum, qui non solum Christum, sed omnes adherentes ei persequebantur.

c Iam autem die festo mediante,] id est, ad medietatem veniente. *d* Ascendit Iesus in templum,] id est, in atrium templi, vbi popolus poterat conuenire, scilicet, in medio quartæ diei, siue in quarta die, quæ erat media dies illius festi: Nam illud festum septem diebus agebatur.

e Et docebat,] vtens auctoritate Scripturæ. *f* Et mirabantur Iudæi;] audientes eũ literaliter, & sapienter loquentem.

g Dicentes: Quomodo hic literas scit, cùm nõ didicerit?] Hoc benè sciebãt, scilicet, quòd non habuerat Magistrum, quis cum eis educatus fuerat. *August.* Omnes admirabantur, sed non conuertebantur. Sed cum Iudæi priùs quærerent eum, quare non capiebant eum modò in medio eorum existentem, maximè cùm nullus auderet de eo loqui bonum? *Chrys.* dicit, quòd ipse tenebat impetum eorum; sed quia vt dicit *Aug.* admiratio insinuandæ veritatis est occasio. Ideò sequitur.

h Respondit eis Iesus,] saluare eos volens, & docere quomodo sciat literas, cùm non didicerit.

i Et dixit: Mea doctrina,] id est, quam doceo. *k* Non est mea,] id est, mei hominis, sed mei Dei, q.d. quòd scio illud, quod non didici, non est humanum, sed diuinum. Deus enim nihil potest addiscere, quia nihil potest ignorare. Vel, [Mea doctrina non est mea,] id est, istud, quod scio, & doceo, non habeo à meipso; sed à Patre, à quo sum. *Chrysost.* Ex hoc, quòd literas sciebat, quas non didicerat, poterant cognoscere, quòd hoc non erat humanum; sed quia ipsi stupent, & nolunt hoc reuelare, ipse respondens eorum suspicioni, mittit eos ad Patrem, dicens: [Mea doctrina non est mea; sed eius, qui misit me] in carnem, vel in mundum, vel ad prædicandum. De hoc dicitur *Prouer.* 30. a. In persona ipsius Christi: Non didici sapientiam, & noui scientiam Sanctorum. Quærit autem *Chrysost.* quare non dixit: Doctrina hæc non est mea, sed priùs dicens quoniam mea est & suam propriam faciens: tunc induxit, non est mea: qualiter ergo idem potest esse eius, & non eius? Et respondet. Eius quidem erat, quoniam non edoctus sciebãt; non eius autem, quoniam Patris erat doctrina, id est, à Patre. Filius quidem scit omnia, sed nihil discit à patre, quia discere nescientiam ponit. Sed rursus opponit *Chrysost.* qualiter hic dicit Iesus: [Mea doctrina non est mea,] sed Patris, cùm alibi dicat: Omnia, quæ Patris sũt, mea sunt; & quæ mea sũt, Patris sunt. Si enim, quia Patris est doctrina, propterea non
Inf. 17. b. est mea, falsum est illud: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt; & quæ mea sunt, Patris sunt: propterea enim, quia Patris est, deberet esse tua. Ad hoc est summa responsionis, quòd per hanc propositionem: [Doctrina mea non est mea, sed Patris.] ostẽditur vna esse doctrina Patris, & Filij; sed diuersæ personæ. Vna Patris, à quo habet Filius, quicquid habet, & quicquid est. Et idem ostenditur per illam: Omnia, quæ sunt Patris, mea sunt; & quæ mea, patris sunt. Vnde sequitur.

l Si quis voluerit voluntatem eius facere,] id est, credere in eum, & credere per virtutem.

m Cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit,] id est, sciet virtutem eorum, quæ dicuntur. Et si quis attenderit prophetiis, sciet, vtrum ego loquar secundum eas, vel non. Et hoc est, quod sequitur.

n An ego à meipso loquar,] quasi dicat, si quis est amator virtutis, & vult viuere secundum voluntatem Dei, perpendet, quòd in doctrina mea nihil est dissonum voluntati Dei.

o Qui à semetipso loquitur,] id est, aliquid proprium & separatum.

p Gloriam propriam quærit,] non Dei gloriam, nec fa-

lutem hominum, quasi dicat, qui propriam vult habere doctrinam, propriam quærit gloriam. Sed quia ego non quæro propriam gloriam, sed Patris; ideò doctrina mea non est mea propria, sed communis Patri. *August.* Ego ex Deo loquor, & gloriam Dei quæro, non meam.

a Nemo tamen *b* palam loquebatur de illo propter metũ Iudæorum. *c* Iam autem die festo mediante *d* ascendit Iesus in templum, & *e* docebat. Et *f* mirabãtur Iudæi, *g* dicẽtes: Quomodo hic literas scit, cùm nõ didicerit? *h* Respondit eis Iesus, & *i* dixit: Mea doctrina *k* non est mea; sed eius, qui misit me. Si quis *l* voluerit voluntatem eius facere, *m* cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit: an *n* ego à meipso loquar. *o* Qui à semetipso loquitur, *p* gloriam propriam quærit. *q* Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum: hic *r* verax est, & *s* iniustitia in illo non est. *t* Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? *u* Quid me quæritis interficere? *x* Respondit turba, & *y* dixit: *z* Dæmoniũ habes: *a* Quis te quærit interficere? *b* Respondit Iesus.

q Qui autem quærit gloriam eius qui misit illum,] sicut ego.
C

r Hic verax est,] in ore.

s Et iniustitia in illo non est,] id est, in opere illius, quasi dicat, illius doctrina vera est, & vita iusta, qui missus ab aliquo, quærit eius gloriam, & non propriam: Sicut Christus missus à *Inf. 8. f.*
Deo, non sui hominis, sed Dei in omnibus operibus suis gloriam quæsiuit. Christus igitur ferè vbique humilis de se loquitur, & raro sublimia. Vnde sæpè vocat se filium hominis; raro autem Filium Dei. Et ideò super locum illum, ponit *Chrysostomus*, quinque causas, quare Christus de se humilia loquitur: & vnicam, quare sublimia. Prima causa, quare de se humilia loquitur, est, vt ostendat se non ingenitum esse. Secunda, vt ostendat se non esse contrarium Deo. Tertia, vt ostendat se esse verum hominem, qui naturaliter debet esse humilis. Quarta est imbecillitas audientium, qui non possunt capere alta. Quinta est, vt doceat homines moderate de se sentire, & nihil de se dicere magnum. Alia verò de se loquendi vnam inueniet quisque causam, scilicet, naturæ magnitudinem, id est, Deitatem. Vnde & dixit *infrà* 8. g. Antequam Abraham fieret, ego sum. Et tunc fuerunt Iudæi scandalizati: quid igitur facerent homines, si sæpè fuisset de se magna locutus? Sequitur. *Quinque causæ, quare Christus se humilia loquitur. Vna causa quare Christus de se sublimia loquatur.*

t Nonne Moyses dedit vobis legem, &c.] *Chrysostomus.* Dominus consueuit malas suspiciones, quas Iudæi habebant in mente, auferre. Duo autem obiiciebant ei: Vnum, quòd Sabbatum violaret, *suprà* 5. e. Et aliud, quod faciebat se parem Deo. Paritatis suspicionem destruere noluit, quia verum erat; sed confirmauit per ea, quæ dicta sunt in *sexto capite*, vbi dixit: Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, quos vult viuificat. Hic autem de Sabbato inducit solutionem, ostendens, quòd non soluit eum secundum Moysi intellectum; sed ipsi potiùs soluerunt. Vnde dicit. [Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?] Quia lex dicit, *Exod. cap. vigesimo*, c. Non occides; vos autem quæritis me occidere, & multos alios contra legem occidistis. Vnde etsi ego solui Sabbatum sanando hominem secũdum iudicium vestrum: vos magis soluitis, hominem occidendo. Et ita transgressio mea est in salutem; vestra autem in perditionem: Ideò non potestis, qui magnam facitis transgressionem me iudicare minùs transgredientem. Vnde *suprà cap.* 8. a. Qui sine peccato est vestrũm, primus in eam lapidem mittat.

u Quid me quæritis interficere,] id est, qua de causa?

x Respondit turba,] turbans, & turbata.

y Et dixit] furore agitata.

z Dæmonium habes.] *August.* Non pertinentia ad ordinem, sed ad turbationem respondit. Hoc enim non diceret, nisi Dæmonium haberent. Vnde & *Matth.* 12 b. Dixerunt: in Beelzebub Principe Dæmoniorum eiecit Dæmonia.

a Quis te quærit interficere?] Negare conantur, quod tamen volebant, vnde & blasphemi, & mendaces sunt. Blasphemi quidem dicentes: [Dæmonium habes.] Mendaces verò dicentes: [Quis te quærit interficere.] Omnes enim quærebant eum interficere, vt dicit *Chrysost.* ad minus omnes maiores. Quia verò Dominus dixerat, quòd ipsi soluunt legem, quoniam illud ideo posset ei obiici, ostendit quòd sanando hominem non soluit ipse legem, ponens ad hoc plures rationes. Vnde sequitur.

b Respondit Iesus non perturbatus, vt illi, sed tranquillus, non reddens maledictum pro maledicto.

a & dixit eis: *b* Vnũ opus feci: & *c* omnes miramini. *d* Propterea *e* Moyses dedit vobis circuncisionem, non *f* quia ex Moyse est, sed ex *g* patribus. Et in *h* Sabbato circunciditis hominem. Si *i* circuncisionem *k* accipit homo in *l* Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi *m* indignamini, quia totũ hominem sanum feci in Sabbato. *n* Noli te iudicare secundum faciem; sed *o* iustum iudicium iudicate. *p* Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: *q* Nonne hic est, quem quærunt interficere?

A *a* Et dixit eis,] pacificus, furiosis. *b* Vnum opus feci,] sanando paralyticum in Sabbato, *suprà* 5.b.

c Et omnes miramini,] id est, tumultuamini, qui magis deberetis congaudere sanato, & laudare sanantem Deum. Hic dicit *Chrysostomus*. Vbi excusare oportet, & crimen suscipere de hoc, quod factum est, non meminit Patris; sed suam personam inducit, dicens: [Vnum opus feci.] Dimittit autem hic redarguere eos, ne faciat inuerecundiores, sed rursus pro Sabbato ponit excusationem à lege, syllogizans hoc modo. Circumcisio fit in Sabbato sine Sabbati violatione; sed curatio totius hominis est melior circumcisione: ergo potest fieri in Sabbato sine Sabbati violatione. Vel si propter circumcisionem vos soluitis Sabbatum: ergo propter totius hominis curationem possum soluere Sabbatum. Sicut ergo nemo vestrum arguitur, si circuncidat in Sabbato: ita nec ego debui à vobis iudicari, quia totum hominem in Sabbato sanaui. Et hoc sic *Chrysostomus* punctat: [Et omnes miramini, propter hoc Moyses dedit, &cæt.] *Augustinus* sic.

d Propterea,] id est, propter causam consimilem, id est, propter hominum curationem.

e Moyses dedit vobis circumcisionem,] id est, legem, in qua est mandatum de circuncisione facienda.

f Non quia ex Moyse est,] id est, à Moyse incepta.

g Sed ex patribus,] quia Abrahæ priùs data est à Deo: *Genes.* 17.b. Triplici ex causa, vt dicit *Gloss.* Primò in signum magnæ fidei Abrahæ. Secundò, vt per hanc à cæteris nationibus Iudæorum natio distingueretur. Tertiò, vt facta in virili membro, per quod creatura mortalium generatur, castitatem mentis debere obseruari indicet.

h Et in Sabbato circunciditis hominem,] si occurrat octaua dies: quod tamen iubet lex seruari. Ex hoc format syllogismum suum Dominus dicens.

i Si circuncisionem,] quæ est tantùm signum veræ salutis.

K Accipit homo in Sabbato,] quo vacare iubemini.

l Vt non soluatur lex Moysi,] quæ iubet octaua die puerum circuncidi

m Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato,] id est, totum genus humanum innouo. Vel ad literam, paralyticum corporaliter, & spiritualiter sanaui, quasi dicas, vos non dicitis, quòd lex soluatur, si circuncisio fiat in Sabbato: ergo non debetis dicere, quòd ego soluerim legem, quia sanaui totum hominem in Sabbato. Vel si circuncisionem patimini rumpere legem Sabbati, quia principalior est Sabbato: ergo & curationem totius hominis deberis pati rumpere legem, cùm sit ipsa circũcisione principalior, & melior: quia illa partis est; hæc totius hominis salus est. Item illa signum est; hæc est rei. Vnde si sustinetis solui Sabbatum, vt homo accipiat signum, id est, circuncisionem, multò ampliùs debetis sustinere solui Sabbatum, vt homo accipiat rem signi, id est, integram sanitatem. Hæc autem Sabbati solutio non est legis præuaricatio; sed confirmatio, quoniam lex præcipit hæc. Vnde *Chrysostomus*. Vides, quoniam Sabbati solutio seruatio est legis, vt si non solueret Sabbatum, necesse erat legem solui, quæ præcipit hominem Sabbato circuncidi. Iniquum enim est iudicare, quòd lex præcipiat hominem Sabbato circuncidi: & prohibeat hominem totum sanari. Vnde sequitur.

n Nolite iudicare secundum faciem.] *Augustinus*, id est, personaliter. Et quis est, qui non iudicat personaliter, nisi qui diligit æqualiter? *Chrysostomus*: [Nolite iudicare secundum faciem,] id est, secundum visum. Quid est autem, secundum visum nolite iudicare? Hoc est non à dignitate personarum; sed à rerum natura ferre sententiam. Non enim in iudicio debemus respicere personam; sed iustitiam, quam habet persona. *Exod. cap. vigesimotertio*, a. Non declinabis in iudicium pauperis. *Deuteronom. cap. primo*, c. Ita paruum, sicut magnum audietis: nec accipietis personam cuiusquam: quia Domini iudicium est. *Chrysostomus*. Hoc non his, qui tunc erant dictum est solùm; sed & nobis, vt nulla re corrumpamus iustitiam; sed omnia pro hac faciamus, siue inops, siue diues fuerit quis, non attendamus personis. Sed quia non sufficit declinare iniquitatem in iudicio; sed oportet facere, & seruare æquitatem. Ideò sequitur.

o Sed iustum iudicium iudicate,] *Augustinus*, id est, secundum veritatem rerum, qua cognita, nec me, nec Moysen damnabitis: nec me illi cõtrarium dicetis. Iustum iudiciũ est, quod solo intuitu æquitatis omnibus æqualiter secundum vniuscuiusque meritum exhibetur: quod nec amore, vel odio, vel timore personæ, vel munerum cupidine peruertitur, vel differtur. Vnde Ietro dixit Moysi. *Exod. capitulo decimooctauo*. Elige tibi viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam. & constitue ex eis Tribunos, &cæt. Potentes & timentes Deum dicit, ne timore hominum corrumpant iudicium. *Ecclesiast. capitulo septimo*, a. Noli quærere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates: ne extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua, id est, timiditate tua. Item: In quibus sit veritas, dicit, ne amore, vel odio corrumpant scientiam. Item qui oderint auaritiam, ne cupidine munerum abstrahantur à veritate. Deut.1. D

Est multiplex iudiciũ:

- Temeritatis: De quo *Matth.* 7. a. Nolite iudicare, & non iudicabimini.
- Præsumptionis: De quo *Romanorum capitulo decimoquarto*, a. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?
- Præcipitationis: De quo 1. *Cor.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare.
- Discussionis, 1. *Corinthior. cap.* 11. g. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.
- Disceptationis. *Ioël. capitulo tertio*, a. Congregabo omnes Gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis.
- Condemnationis. *suprà* 3. c. Qui non credit, iam iudicatus est.
- Contentionis. *suprà capitulo quinto*, d. Habet vitam æternam, qui in iudicium non venit.
- Excitationis. *Infrà* 9. g. In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, &c.
- Discretionis. *Psalm.* 42. Iudica me, Deus, & discerne causam meam, &c.
- Approbationis. *Matth* 19. d. Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Israël.
- Comparationis. *Matth.* 12. d. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam.
- Diffinitionis. *Ioel.* 3. e. Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu. Sequitur.

p Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis,] quibus plura beneficia contulerat, & qui sapientiores inter aliquos videbantur.

q Nonne hic est, quem] Iudæi [quærunt interficere,] quasi dicat: quærebant absentem: quare ergo non tenent præsentem? *Chrysost.* Nihil in diuinis Scripturis inaniter positum est, Spiritu enim sancto dictatæ sunt, idcirco omnia cum diligentia scrutemur. Etenim ab vna dictione licet inuenire integrum intellectum, vt hic. Cur enim adiectum est, [ex Ierosolymis?] Quia per hoc ostendit Euangelista, quoniam qui maximè potiti sunt signis, hi hominibus erant miserabiliores. Ierosolymitæ siquidem Deitatis eius maximum signum viderant; & tamen ea omnia iudicio principum corruptorum permittebant. An non magnum signum erat, quòd insanientes circumeuntes quærebant eum, vt occiderent: & modò tenentes in manibus, quiescunt? Quis extinxit insaniam eorum? Vide qualiter seipsos accusant,

a & nihil

A & nihil ei dicunt. *a* Ecce palam loquitur,] & contra ipsos. *b* Et nihil ei dicunt.] *Augustinus*. Et si occultos ad festum ascendit; tamen palam loquitur: & apparet potestas, quæ putabitur timiditas. Mirantur aliqui, qua potentia non teneretur, cuius mors tantopere quærebatur, & nondum plenè intelligentes eius esse potentiam putant esse scientiam Principum, quia cognouerunt eum esse Christum. Sed non est hoc verum: Vnde ipsi Ierosolymitæ sibimet obiiciunt, dicentes. *c* Nunquid verè cognouerunt Principes] Sacerdotum, qui tenebant primum locum in Synagoga.

Infra. 8. g. Quia hic est Christus.] q.d. Ierosolimitæ, verè Principes cognouerunt, quoniã hic est Christus: & ideò non tenent eum.]

e Sed] nos [hunc scimus vnde sit,] scilicet, de Nazareth, vnde & Nazarenos vocatus est. *f* Christus autem cùm venerit, nemo scit, vnde sit.] Vnde *Isa.* 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Sed miseri contradicunt sibi, *infrà* 9. f. vbi dicunt: Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus, vnde sit. *Chrysostomus*: O de nequitia, ô de contradictione, neque Principum sequuntur sententias; sed aliam proferunt corruptam, & propria amentia dignam.

g Clamabat ergo Iesus,] quia surdi erant.

h In templo docens,] quia stulti erant. *Isaia* 42. c. Surdi, audite: & cæci, intuemini. *Prouerb.* 1. c. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite omnium turbarum clamitat. Contrà *Isa.* 42. a. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Solutio. *Isaias* loquitur de clamore commotionis; hic autem agitur de clamore prædicationis.

i Et dicens: Et me scitis.] *Augustinus*, id est, effigiem vultus mei cognoscitis.

k Et vnde sim, scitis,] id est, parentes meos carnales cognoscitis: quod est secundum carnem, me nostis; non secundum Diuinitatem. Vnde sequitur.

l Et à meipso non veni.] Et, ponitur pro quia. Nesciebant enim ipsum esse Dei filium, nec à Patre missum.

m Sed est verus,] genitor meus. *n* Qui misit me,] in mundum.

o Quem vos nescitis.] Contrà *Infra* 8. g. Quem dicitis,
al. †Pater quia † Deus noster est. Solutio. Sciebant Deum Patrem essentialiter, sicut *infrà*; nesciebant autem Patrem personaliter, sicut hic. Sed vnde possent cognoscere Patrem, ostendit subdens.

p Ego scio eum,] quasi dicat, si vos vultis eum scire, potestis: quia ego scio eum, qui libenter docebo vos, *sup.* 6. e. Patrem non vidit quis, nisi is, qui à Deo est. *Matth.* 11. d. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius voluit reuelare.

q Et si dixero, quia nescio eum] quod est impossibile.

r Ero similis vobis mendax,] id est, ero mendax, sicut vos, quod iterum est impossibile: quia veritas non potest mentiri.

s Sed] ego [scio eum,] quod patet.

t Quia ab ipso sum,] æternaliter genitus.

u Et ipse me misit,] temporaliter in mundum. *Isa.* 61. a. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me Dominus: ad annunciandum mansuetis misit me. *Michææ* 5. a. Ex te egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.

x Quærebant ergo eum apprehendere,] irritati per hoc, quod dixerat eis, quòd nesciebant Patrem, & quòd mendaces erant. Sed qui? Non multitudo, quæ principatum non concupiscebat, neque liuore capi poterant, sed Sacerdotes quærebant eum apprehendere.

y Et,] tamen, [nemo misit in illum manus,] quia inuisibiliter furorem eorum refrænauit.

z Quia nondum venerat hora eius,] id est, opportunitas patiendi, siue hora mortis à se disposita, & ordinata. Simile *suprà* 2. a. *a* De turba autem,] licet Principes persequerentur, vt dictum est. *b* Autem,] pro sed.

c Multi crediderunt in eum,] moti prædicatione, & miraculis. Intuere, quantum est humilitatis verborum lucrum,

a Ecce palam loquitur, & nihil *b* ei dicunt. *c* Nunquid verè cognouerunt Principes, *d* quia hic est Christus? *e* Sed hunc scimus, vnde sit; *f* Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit. *g* Clamabat ergo Iesus in *h* templo docens & *i* dicens: Et me scitis, *k* & vnde sim scitis, *l* & à meipso non veni; sed *m* est verus, *n* qui misit me, *o* quem vos nescitis *p* Ego scio eũ: *q* & si dixero, quia nescio eũ, *r* ero similis vobis mendax: Sed *s* scio eũ, quia *t* ab ipso sum, *u* & ipse me misit. *x* Quærebant ergo eũ apprehendere, *y* & nemo misit in illum manus, *z* quia nõdum venerat hora eius. *a* De turba *b* autem multi crediderunt in *c* eum, & dicebant: Christus *d* cùm venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? *e* Audierunt Pharisæi turbam murmurantem *f* de illo *g* hæc, *h* & miserunt Principes: & *i* Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit *k* ergo eis *l* Iesus. *m* Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & *n* vado

quia dixerat humiliter: [Ab ipso sum, & ipse me misit: multi crediderunt in eum, Infr. 8. c.
& dicebant:] Non solùm credebant, sed confitebantur ore. *Roman.* 10. b. corde creditur ad iustitiam, &c.

d Christus cum venerit, nunquid plura E
signa faciet, quàm quæ hic facit?] Quia dicunt, [cùm venerit,] est dubitationis signũ, & non adhuc perfectæ fidei, quasi dicant: si venerit Messias, non faciet maiora, quàm iste: quia omnia, quæ dicunt de Messia, facit iste. *Isa.* 35. b. Deus ipse veniet, & saluabit nos: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet, sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum, &c. Item *Isa.* 32. a. Ecce in iustitia regnabit Rex, & Principes in iudicio præerunt: & erit, sicut vir, qui absconditur à vento, &c. Et sequitur: Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt, & lingua balburum velociter loquetur, & planè. Vel aliter.

d Christus cùm venerit:] Per synæresim, quasi dicat, turba Principibus: ponatur, quòd iste non sit Christus, sicut dicitis, [nunquid Christus plura signa faciet?] Sed quæritur, quæ signa dicunt eum fecisse; Euangelista enim nondum narrauit, nisi pauca de vino, *sup.* 2. b. Et de paralytico, *suprà* 5. b. Et de filio Reguli, *suprà* 4. g. Et de quinque panibus, & duobus piscibus, *suprà* 6. a. Solutio. Sicut dicit *Chrysost.* hinc manifestum est, quòd multa signa, quæ facta sunt, prætermittunt Euangelistæ: & de his loquuntur, de quibus Principes malignabantur. Vnde sequitur.

e Audierunt Pharisæi turbam murmurantem,] id est, murmurando contra Principes dicentem.

f De illo,] id est, Christo.

g Hæc:] Christus cùm venerit, nunquid plura signa faciet?]

h Et] ideò magis moti inuidia contra eum, [miserunt Principes,] sæculares, vel potiùs Principes Sacerdotum.

i Et Pharisæi ministros] suos, [vt apprehenderent eum.] Non enim audebant per seipsos subire periculum propter turbam. *Chrysost.* O de tyrannide, & insania Principum; magis autem, ô de amentia populi, multoties conati sunt apprehendere eum, & nequeuntes famulis hanc rem commiserunt, simpliciter furorem suum quiescere facientes. Et certè multa alibi locutus est, & in piscina, *suprà* 5. Et nihil tale fecerunt, sed quæsierunt quidem, non autem tentauerunt apprehendere: hic autem non vltra ferunt, turbam videntes attendere.

Et nota, quòd suprà Sabbati violationem prætendebant, quasi velamen inuidiæ, sed hic non possunt aliquid arguere, neque in dictis, neque in factis. Vnde patet, quòd sola inuidia mouebantur, quia scilicet, turba laudabat eum.

k Dixit ergo eis,] id est, ministris ad apprehendendum missis.

l Iesus,] potens loqui durè, potiùs humilia loquitur.

m Adhuc modicum tempus vobiscum sum.] Ac si diceret, quid festinatis me interficere, & persequi? paruum expectate tempus: & tunc sine festinatione vestra detineri sustinebo. Et nota, quod non dixit simpliciter? Hic sum, sed [vobiscum sum,] id est, ad vtilitatem vestram, quasi dicat: etsi persequamini me: paruo tamen tempore non cessabo docens, & monens vtilia. *n* Et] posteà, vel tunc, [vado ad eum, qui me misit.] Per quod ostendit, quòd non extingueretur in morte; sed per mortem iuit ad Patrem. Et in hoc ostendit, quòd indigebunt eius auxilio ad Patrem. In hoc

a autem, quud dicit: [Vado,'] ostendit, quòd voluntariè moritur,& quòd nulla facta est ei, vel fienda violentia, vel læsio ab insidiis eorum. Item in hoc etiam ostendit suam Deitatem, quia non est humanæ mentis suum obitum præscire,vel prædicere:quia nec etiam Psalmista sciebat. Vnde *Psal.* 30. Notum fac
Inf.13.b. mihi, Domine, finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt cognoscam, quomodo deficio ego. Item in hoc ostendit se Deum, quòd respondet ad intentionem eorum, & significat se scire causam aduentus eorum.

ad eum, qui me misit. a Quæretis me, & b non inuenietis: & c vbi d ego sum, e vos non potestis venire. f Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: g Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? h Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? i Quis est hic sermo: quem dixit, quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire. In k nouissimo autem die magno festiuitatis l stabat Iesus,&
m clamabat, dicens:Si quis si- F

[Adhuc modicum tempus vobiscum sum,]& tunc [vado ad eum,qui me misit,] quasi dicat, expectate parumper, & erit,quod quæritis, scilicet, mors mea. Et nota,quòd sicut dicit *Chrysostomus*, quòd per hæc verba simpliciores flexit ad misericordiam,cùm dicebat:[Adhuc modicum,&c.]Studiosiores ad audientiam animauit,quando,[modicum tempus;] doctrinæ dixit. Audaciores verò terruit per id quod sequitur.

a Quæretis me,& non inuenietis:& vbi ego sum,vos non potestis venire.] Sed vbi quæsierunt eum Iudæi;Secundum *Gloss.* & *Act.*5.f. Quando compuncti sunt de scelere mortis eius. Vel secundum *Chrysostomum*, *Luc.*53.d. Quando mulieres plangebant,& lamentabantur.Per hoc etiam conijcitur de multis aliis. Item in destructione ciuitatis à Romanis credendum est multos meminisse eius,& miraculorum suorum, & præsentiam eius optasse, vt diceret eis ventura, & oraret pro eis.

b Et non inuenietis,] in carne vobiscum, vel propitium in tribulatione,vel per gratiam in præsenti *Prouer.*1.d. Mane consurgent ad me,& non inuenient me. Alia littera: Quærent me mali, & non inuenient, quia exosam habuerunt disciplinam. Ita etiam multi hodie quærunt Iesum, sed non inueniunt: quia non quærunt Iesum propter Iesum: vel quia quærunt Iesum Nazarenum, id est,floridum. *Cant.*3.a. In lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui,& non inueni. Duo enim impediuerunt quærentem Lectulus voluptatis,& nox ignorantiæ, & infidelitatis. Item quæretis in iudicio serò pœnitentes: & non inuenietis,gloriam adipiscentes.*Matth.cap.*25.a.Domine, Domine, aperi nobis. Et sequitur ibi: & clausa est ianua. *Prouer.*1.d. Tunc inuocabunt me,& non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me,&c. Et subdit,quare non inuenient.

c Et,]id est,quia.

d Vbi ego sum,] id est, ad eandem incommotabilitatem, vel ad bonum gloriæ, in qua iam sum, qua fruebatur ille homo. Vel [sum,]id est, in proximo ero secundum hominem, vel propter vnionem verbi ille homo dicitur esse in cælo. Vnde *suprà* 3.b. Filius hominis,qui est in cælo.Ideò meliùs dicit[sum,]quàm ero,vt dicit *Gloss.*

e Vos non potestis venire.]Non dicit, poteritis,sed [non potestis,]tales,scilicet, quales nunc estis.Simile *infrà* 13.d. de Petro:Non potes me modò sequi,&c. Et nota,quòd per hoc, quod dicit: [Vbi ego sum, vos non potestis venire,] ostendit, quod non manebit in morte. Si enim maneret in morte: tunc omnes possent ire ad eum: Omnes enim illuc ibimus, 2.*Reg.*14.c. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram,&c.

f Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos,] id est, intra se,vel inter se,non ad ipsum,more suo, sicut dicit *Gloss.* verba Domini carnaliter intelligentes.

g Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum,] quasi dicant, nescimus,de qua via loquitur. Et licet nescirent;tamen aliquid, quod futurum erat, nescientes pronunciauerunt,scilicet,quod per Apostolos doceret Gentes.Vnde dicunt.

h Nunquid in dispersionem Gentium,] vel in disseminationem,] secundum *Chrysostomum*, [iturus est, & docturus Gentes?] quod quidem futurum erat. Sed quod hoc nesciendo dicerent, manifestant,cum prædictam quæstionem replicant,dicentes.

i Quis est hic sermo, quem dixit,quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire,] quasi dicat, quòd vadat ad Gentes, non vult dicere, quod nunc bene possemus ire. Eo enim tempore, quo Christus hæc verba dicebat, Iudæi vbique terrarum erant dispersi, vt dicit *Chrysostomus*. Et est notandum, quod dispersionem siue disseminationem vocabant Iudæi ipsas Gentes, quia vbique disseminatæ erant & ad inuicem mixtæ imperterritè, quia enim gens Iudæorum antiquitùs in vnum collecta erat, & non erat alibi Iudæum inuenire, quam in Palæstina, ideò Gentes vocabant disseminationem, exprobrantes. & magna gloriates in semetipsis, sed modò opprobrium idem sustinebant: Erant enim disseminati, quia vbique dispersi.Sed nota, quòd quærunt: [Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes:] Non dixerunt lædere,vel seducere Gentes, sed docere, per hoc patet, vt dicit *Chrysostomus*, quòd iam quidam eorum submiserant iram: & his, quæ dicta erant, crediderant. Nisi enim credidissent,nequaquam ita solicitè quæsissent, quò esset iturus, & quis esset sermo, quem dixerat. Illos enim, qui desiderabant eo carere, non oportebat hoc quærere, sed dicere, libenter hoc volumus, scilicet, quòd tu vadas, & quando hoc erit. Sed hoc non dicunt, quia qui priùs oderant, flexi sunt ad misericordiam, quando dixit: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & ideò quò iturus erat, quærebant. Sequitur.

k In nouissimo autem die magno festiuitatis,] id est, in vltima die.

Prima enim dies, & vltima magnæ erant, vt dicitur *Leuit. cap. vigesimo tertio*, a. Et dicitur ibidem, quòd dies octauus huius solemnitatis erat celeberrimus quoad opera seruilia: & hoc, quia tunc fiebat collecta ad sartatecta templi, & ad necessitates ministrorum, qui offerebant sacrificia. & ad eorum sacrificia. Sed verum nouissimus dies dicatur hic septimus, vel octauus, non est certum;sed probabilius, quòd octauus.

l Stabat Iesus,] erectus, vt omnes viderent.

m Et clamabat,] vt omnes audirent, sicut dicit *Chrysostomus*. Clamabat, propter turbam multam, vt omnes audirent. Item propter præsentiam suam omnibus ostendendam, ne dicerent, quòd se occultaret. Tertia ratio potest esse, vt affectum suum ostenderet. *Ieronymus* dicit *super Ionam* 3. Quòd omnis sermo Christi clamor dicitur, quia de magnis agit. Quod autem dicitur *Isa.* 42.a.Non clamabit, &c. intelligitur tumultuosè, id est, non erit clamosus, & contentiosus. Vnde ibi dicit *Gloss.* Non clamabit mitis, & mansuetus.

Et nota, quòd licet prima dies, & vltima, essent solemnes; tamen prima die non prædicauit Christus, nec secunda, nec tertia: quia nondum venerat ad festum; sed furorem eorum quiescere aliquantulum sinebat. In quarta autem die cœpit prædicare, vt se venisse ostenderet, & tunc obiicientibus respondit. Aliis autem diebus siluit vsque ad diem vltimum solemnitatis, & tunc publicè, & generaliter prædicauit omnibus, in die, scilicet, magno festiuitatis, & vltimo. Et sunt ad hoc plures rationes. Prima, quia tunc omnes feriabant, & adesse poterant. Secunda, quia sicut dicit *Chrysostomus*, medios dies magis ad voluptatem consummabant: non ergo locutus est eis debentibus ire ad voluptatem; sed iam recessuris viatica dat ad salutem. Et est hic argumentum, quòd non est bonum hominem arguere, vel monere, quando est in furore voluptatis suæ. Contra illos Prædicatores, qui volunt prædicare ad choreas, & ludos cum quadam violentia. *Isaia capitulo secundo*. Quiescite ab homine, &cæter. Sed dicitur *Ecclesiastic. capitulo octauo*, a. Omni negotio tempus est, & opportunitas. Et *Ecclesiastic. capitulo tertio*, b. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Item *Ecclesiast. cap. vigesimo*, a. Est tacens non habens sensum loquelæ: & est tacens sciens tempus apti temporis: [Clamabat,] inquam, [dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.] Non omnes vocat ad potum, sed sitientes. Vnde *Isa.*55.a.

tit, *a* venit ad me, & *b* bibat. Qui *c* credit in me, *d* sicut dicit Scriptura *e* flumina *f* de ventre eius *g* fluent *h* aquæ viuæ. *i* Hoc autem dixit *k* de Spiritu, *l* quem accepturi erant credentes in eũ. *m* Nondum enim erat Spiritus datus: *n* quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex *o* illa ergo turba, cùm audissent hos sermones eius, dicebant. Hic est *p* verè Propheta. Alij *q* dicebant: Hic est Christus. *r* Quidam autem dicebant: Nunquid *s* à Galilæa venit Christus?

A *Isa.*55.a. Omnes sitientes venite ad aquas, quasi dicat, nullum necessitate, aut vi traho; sed si quis habet desiderium multum, & exardet cupidine verbi: hunc ego voco. Esther 1.b. Non erat, qui nolentes cogeret ad bibendum, *suprà* 6. b. Ex piscibus, quantum volebat. *Chrysostomus.* Eos, qui accedunt ad prædicationem, vel fidem sitientium, desiderium oportet in eis esse: Ita enim poterunt ea, quæ dicuntur cum multa detinere custodia, nec laborauerunt ebibendo, id est, non fastidio fatigabuntur in audiendo. *Matth.* 5.a. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *Isa.* 21.d. Occurrentes sitienti ferte aquas. Aqua autem est doctrina. Vnde *Ecclesi.*15.a. Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. *Prouerbior. cap.*10.b. Vena vitæ os Iusti. Item aqua est gratia, quia communis, quia potus pauperum, 1.*Pet.* 5. b. Humilibus dat gratiam. Item fluit ad valles. *Psalm.*103. Inter medium montium, &c. Item trahit leuia, non aurum. Item sitim sedat. Et alias proprietates habes, *suprà* 4. b. Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, &c. Item in hoc, quod dicit. [Si quis,] excluditur acceptio personarum, *Act.* 10. d. Nunc comperi, quia non est acceptor personarum Deus, &cæt. Itero nota, quòd dicit: [Si quis sitit,] quod potest intelligi dupliciter. Vno modo per, [quis,] notatur paucitas, & legitur de siti iustitiæ. *Luc.cap.* 1.e. Esurientes impleuit bonis, &c. Alio modo notatur multitudo eorum, qui sitiunt. Et hæc significatio haberi potest ex modo pronunciationis: & legitur secundum hoc de siti beatitudinis: Omnes enim sitiunt beatitudinem. *Ecclesi. vlt.* d. Animæ vestræ sitiunt vehementer.

a Veniat ad me,] recedendo ab amore mundi, & se ad gratiam præparando.

b Et bibat,] credendo. Vel.

a Veniat ad me,] per fidem. *b* Et bibat,] per dilectionem, vel per Spiritus sancti receptionem.

c Qui credit in me.] *Chrys.* Ostendens, quòd de spirituali potu loquatur, nõ de corporali, dicit: [Qui credit in me,] quasi dicat, credere, est bibere. Tamen secundum *Augustinum*, credere est venire ad eum. Et dicit [in me,] non mihi, vel me. *d* Sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.] Hoc sumptum est de prouerbiis, vt dicit *Ier.* & fortè de illo loco, *Prouerb.* 5. d. Deriuentur fontes tui foras. Vel de *Prouerb.* 10.b. Vena vitæ os Iusti. Vel potest sumi de *Isaia* 58.c. Eris quasi hortus irriguus, & quasi fons, cuius non deficient aquæ. *Chrysost.* tamen aliter exponit, dicens. Vbi dicit Scriptura hoc, quod dicitur hic: [Flumina de ventre eius fluent, &cæt.] Nusquam. Quid igitur? [Qui credit in me, sicut dicit Scriptura,] credendum, supple, in me: *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, hic distinguere oportet. Quia autem sequitur.

e Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ,] siue [fontis viuentis,] verba sunt Christi, non Scripturæ. Et lege sic literam: [Flumina,] doctrinæ.

f De ventre eius fluent,] id est, de memoria, vel de corde. [Flumina,] dico, [aquæ viuæ,] vt sit nominatiui, vel potiùs genitiui, secundum *Chrysostomum*, qui habet, [fontis viuentis.] Et nota, sicut dicit *Chrysostomus*, quòd vbertatem gratiæ, & indeficientiam doctrinæ significat per hoc, quod dicit, fontem & flumina, non vnum flumen, sed ineffabilia. Item per hoc designat violentiam, & impetum doctrinæ. *Psalm.* 45. fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. *Chrysostomus.* Videbis manifestè, quod hic dicitur impletum esse, si ad Stephani sapientiam, & ad Petri linguam, & ad Pauli fluxum inspexeris: nihil enim eis resistebat, non plebis furor, non Tyrannorum insurrectiones, non Dæmonum insidiæ, non mortes quotidianæ, sed sicut flumina multo strepitu delati omnia secum trahentes abibant. *Act.* 6.c. Non poterant resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur.

f. De ventre.] id est, de mente, vel de corde. *Chrysostomus.* Ventrem cor ait, sicut alibi *Psalm.* 39. Et legem tuam in medio ventris mei, id est, cordis. Item *Ierem.cap.* 4. e. Ventrem meum doleo id est, mentem. *Ezech. cap.*3. a. Venter tuus comedet, & viscera tua replebuntur volumine isto.

Iob 32.d. plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei. *g* Fluent, quasi dicat, qui crediderit, non solùm bibet; sed etiam aliis infundet. *Prouer.*5.c. Bibe aquam de cisternis tuis, & fluenta putei tui, deriuentur fontes tui foras, &c. *h* Aquæ viuæ] vel [viuentis,] id est, viuere facientis, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. *Ezech.*47.b. Omnia viuent, ad quæ venerit torrens. *Interlin.* id est, euangelicæ doctrinæ. Simile *sup.*4.b. Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. In quo videtur vbertas gratiæ per fontem, & æternitas gloriæ. Vel, [viuentis,] secundum *Chrys.* id est, semper agentis, & scaturientis, & currentis. Spiritus enim sancti gratia cùm in mentem intrauerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neque euacuatur, neque stat. *Prouer.* 18.a. Aqua profunda verba ex ore viri. Et *Matt.*12.e. *Luc.*6.g. Ex abundantia cordis os loquitur. Sequitur.

i Hoc autem,] quod dixit, flumina de ventre eius, &c.

k Dixit,] Christus [de Spiritu sancto,] scilicet.

l Quem accepturi erant credentes in eum,] in die Pentecostes: *Act.* 1.a & 10.g. Quando post Resurrectionem eis insufflauit, *infrà* 20.e. Et est verbum Euangelistæ, qui exponit, quid per flumina Dominus intellexerit, & quando esset ille fluxus.

m Nondum enim,] quasi dicat, bene dico accepturi, quia [nondum erat Spiritus datus,] ad modum fluminis, supple, sed ad modum stillæ, vel guttæ: vel nondum sub signo visibili, vt in flatu post Resurrectionem: vel in igne post Ascensionem: vel non ad robur, vel ad constantiam fidei, & reuelationem secretorum, & notitiam omnium linguarum.

n Quia Iesus nondum erat glorificatus, Resurrectione, & Ascensione, quasi dicat, ante Resurrectionem, & Passionem, quando Christus cum Apostolis erat in carne, minus capaces erant spiritualis intelligentiæ. Item decuit, vt cùm deesset Christus, & non alius Spiritum sanctum eis mitteret loco sui. Vnde *infrà* 14 b. Ego rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis. Item decuit, vt non in tempore miseriæ suæ, sed gloriæ tanquam Rex in sua coronatione diuersa dona distribueret familiæ suæ, & militiæ suæ. *Psalm.*67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, dedisti dona hominibus. Item Christus noluit, quòd prædicaretur ab Apostolis eius gloria vsque post Resurrectionem, sicut dicit *Matt.*17.b. Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. Et ideò non oportuit, vt antè daretur eis Spiritus sanctus, qui post datus est eis ad loquendum. Duæ autem morales rationes tanguntur in *Gloss.* Prima, vt significetur, quòd charitatem non habemus, nisi à vitiis resurgamus: Ideò ergo post resurrectionem dat Spiritum, vt in resurrectione nostra flagret charitas. Secunda ratio est, vt significet, quòd qui Spiritum sanctum habent, vitam hanc præsentem habent in contemptu, & vitam futuram in spe & desiderio. *Chrysostomus* sic exponit.

n Iesus nondum erat glorificatus,] id est, crucifixus. Gloriam enim vocat crucem, quia enim inimici eramus, & peccantes, & Deo odibiles; donum autem non inimicis, sed amicis datur: oportebat priùs offerri eam, quæ erat pro peccatis, oblationem, id est, Christum in Cruce, & inimicitiam in carne eius dissolui. *Ephes.* 2. c. Et factos esse Dei amicos, & tunc suscipere donum, id est, Spiritum sanctum.

o Ex illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius dicebant,] Aliqui, scilicet. Cùm enim Christus prædicta loqueretur, nata est de illo in turba dissensio: quia aliqui dicebant.

p Hic est verè Propheta,] hi cœperant bibere; sed non plenè.

q Alij dicebant, Hic est Christus,] hi prædictis concordabant; sed perfectiores erant. *r* Quidam autem dicebant,] contrarij prædictis, qui nondum bibere inceperant. *s* Nunquid à Galilæa venit Christus?] Simile *suprà* 1.g. A Nazareth potest aliquid boni esse? Non intelligebant enim, quod dictum erat: quoniam Nazarenus vo-

A cabitur,

A cabitur,sed quod de Bethleem dictum erat : *Mich.5.a.* attendebant.Vnde sequitur.

a Nonne Scriptura dicit,quia ex semine Dauid,]sicut dicitur in *Psalm.131.* Iurauit Dominus Dauid veritatem, &c. Item *Psalm.88.* Semel iuraui in Sancto meo,&c. Item *Ierem.* 23.b. Suscitabo Dauid germen iustum.

a Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, *b* & de Bethleem castello vbi erat Dauid *c* venit Christus ? *d* Dissensio itaque facta est in turba propter eum. *e* Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, *f* sed nemo misit *g* super illum manus. *h* Venerunt ergo ministri *i* ad Pontifices,& Pharisæos, & *k* dixerunt eis *l* illi. *m* Quare non adduxistis eum? *n* Responderunt ministri : *o* Nunquam sic locutus est homo , sicut hic loquitur. *p* Responderunt ergo eis *q* Pharisæi: *r* Nunquid & vos *s* seducti estis ? *t* Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum , aut ex Pharisæis? *u* Sed turba hæc , quæ non nouit legem , maledicti sunt.

Mich. 5.a. Matth. 2.a.

b Et de Bethleem castello,vbi erat Dauid,] frequentiùs.

c Venit Christus,] sicut dicitur *Mich.5.a.* Duo dicunt , & genus & locum. Et nota, quòd quis nouerant in Nazareth fuisse nutritum locum natiuitatis non attendebant , & ideò errabant.

d Dissensio itaque facta est in turba propter euio,]id est,de eo. Alij enim dicebant,quòd erat Propheta,vel Christus: alij, quòd non de Galilæa, sed de Bethleem venit Christus. Alij dicebant, quòd Christus cùm venerit,nescimus vnde sit, sicut dicitur *sup.eod.*d. *Chrysost.* Diuersa erat mens eorum , tanquam in multitudine non ordinata. Neque enim diligenter attendebant his,quæ dicebantur à Christo , neque discendi gratia venerant , vel quærebant , propter hoc eis quærentibus : Nunquid à Galilæa venit Christus? nihil respondet , nec docet, Nathanael verò,qui magis despectiuè,& ironicè dixit,*suprà* 1.g.A Nazaret potest aliquid boni esse ? non solùm respondit, sed & laudauit , quia ipse veritatis concupitor hoc dicebat. Isti verò dicebant non volentes discere, sed euertere intendentes,quoniam Christus est : ideò ipse non reuelauit eis Scripturas, quæ de se erant. Qui enim etiam sibiipsis contraria dicebant,quia quandoque dicebant, nullus scit,vnde venit Christus : quandoque autem,quia à Bethleem : quia manifestum est,quoniam etsi Christus eis Scripturas disseruisset, aduersarentur ei.

e Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum,] peiores prædictis , quia non solùm credere nolebant , nec verbo persequi suffecit,sed opere persequi volebant.

f Sed]tamen[nemo misit,]id est,mittere potuit.

g Super illum manus,] quia nondum ipse voluit. In quo apparet malitia eorum obstinata, quia sicut dicit *Chrysost.* etsi nihil aliud esset , hoc solum sufficiens erat in compunctionem eos ducere.Sed non sunt compuncti,sicut ait Propheta : discissi sunt, & non sunt compuncti. Tale quid est enim nequitia : nulli vult credere : ad vnum conspicit solum;vt eum,cui insidiatur,interficiat.

h Venerunt ergo ministri.] Redit Euangelista ad narrandum de ministris, qui missi fuerant ad capiẽdum Christum. Et dicit,quòd conuersi ad sermonem Domini,redierunt.

i Ad Pontifices,& Pharisæos,]qui eos miserant.

K Et dixerunt eis,]id est,ministris.

l Illi]Pontifices,& Pharisæi.

m Quare non adduxistis eum,]qui ad hoc missi estis?

n Responderunt ministri,] ostendentes causam suæ conuersionis.

o Nunquam sic locutus est homo ,] purus , [sicut hic,] homo[loquitur,]quasi dicat,aliquid habet vltra hominem. Simile *suprà* 4.d.Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunque feci. Item 1.*Reg.*19.d. Misit Saul lictores,vt raperent Dauid, &c. *Chrysostomus.* Nihil veritate manifestius,nihil simplicius,nisi malignemur nos,quemadmodum malignantibus nihil difficilius. Ecce enim sapientes Scribæ, & Pharisæi, qui signa viderant, & Scripturas legerant, veritate læsi sunt, & excæcati; ministri verò , qui nihil horum viderant , ab vna locutione manucapti sunt; & abeuntes , vt eum ligarent, rediere ligati admiratione doctrinæ:nec signis eguerunt ; sed ex doctrina sola capti sunt. Vnde non dixerunt : nunquam sic mirificauit homo , sed [nunquam sic locutus est.]Sed quæritur:Cur non remanserunt cum Christo,sicut dicitur 4.*Reg.*9.d. Transi, & sequere me.Vel,cur non mansuerunt in aliquo loco,vt non venirent ad Pharisæos ? Et respondetur. Maius fecerunt: pretiosiores enim effecti sunt Christi sapientiam cum multa fiducia loquentes ad Pharisæos , qui Christum impugnabant. Vnde nota, quòd laudant doctrinam, dicentes:[Nunquam sic locutus est homo.] Non dixerunt : quoniam non potuimus eum adducere propter turbam : quamuis per hoc possent excusari ; sed suam rectam mentem ostendunt. In hoc enim non solùm Christum admirabantur ; sed & eos accusabant , qui miserant talem ligare, quem audire oportebat. Et nota , quòd isti non audierant longum sermonem, sed breuem : quia sicut dicit *Chrysostomus* , cùm mens incorrupta fuerit , non opus est longis sermonibus : Tale quid enim est veritas. Potest autem exponi sic.

o Nunquam sic locutus est homo,] id est, ita potestatiuè. Vnde *Marc.*1.c. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens , & non sicut Scribæ. Vel , [Nunquam sic,] id est, Ita doctrinaliter. *Marc. cap.* 1.c. Stupebant omnes super doctrina eius. *Matth. cap. quinto,* a. Aperiens os suum docebat eos.In apertione oris videtur facultas doctrinæ. *Prouerb.* 14.a. Doctrina prudentium facilis. Vel: [Nunquam sic,] id est, ita suauiter. Vnde *Luc.*11.d. mulier audito sermone eius, coacta est præ dulcedine dicere : Beatus venter, qui te portauit. Vnde dicit ei Sponsa. *Cant.* 4.c. Mel, & lac sub lingua tua. In melle dulcedo, in lacte facultas. Vnde : [Nunquam sic,] id est , ita vtiliter , *suprà* 6.g. Domine, ad quem ibimus ? verba vitæ æternæ habes. Vel: [Nunquam sic,] id est. ita discretè,& sapienter, quia cùm omnes insidiabantur ei , nunquam poterant capere eum in verbo.

p Responderunt ergo eis,] id est,ministris.

q Pharisæi,] cùm congruum esset eos compungi , contrarium faciunt reaccusantes eos.

r Nunquid & vos,] sicut alij de turba.

s Seducti estis ,] qui delectati estis sermonibus eius , & creditis ei ? Probant autem eos seductos, quia Maiores non credunt: Vnde sequitur.

t Nunquid ex Principibus,] Sacerdotum, [aliquis credidit in eum,aut ex Pharisæis.] quasi dicat,nullus, aut pauci. Et nota , sicut dicit *Chrysostomus* , quando dicunt : [Nunquid & vos seducti estis ?] Propter quid nullus Principum credidit in illum : nisi quia malus est: eis adhuc blandiuntur, nec duro vtuntur sermone, timentes ne prorsus abscindantur à se sequentes Christum. Item cùm congruum esset quærere, quid locutus est : & admirati ea , quæ dicta sunt: hoc non faciunt : nouerant enim , quoniam caperentur à sermone.Sequitur.

u Sed turba hæc ,] despectiuè , [quæ non nouit legem, maledicti sunt,] quia credunt isti seductori , quasi dicat, Principes non credunt ; sed isti fatui,& idiotæ: & ideò maledictione sunt digni. Sed dicit *Augustinus* , in me sit hæc maledictio. *Chrysostomus.* Hæc est vestra maior accusatio : quoniam turba quidem credidit , quæ legem nesciuit; vos autem scientes eam non credidistis : & nimirum ea, quæ sunt eorum , qui cognoscunt legem , faciebat turba: qualiter igitur maledicti sunt , vos magis maledicti , qui non obseruatis legem , nec ei creditis. *Deuteronom. cap. vigesimoseptimo* , d. Maledictus , qui non permanet in sermonibus legis huius , nec eos opere perficit : Ideò Prophetæ eos maximè accusabant. *Isaiæ cap. primo* , c. Audite Principes Sodomorum. Et *in eodem* , f. Principes tui infideles, &c. Alia litera : Principes tui non obediunt. Item *Michææ cap. tertio* , a. Nunquid non vestrum est cognoscere iudicium, qui odio habetis bonum , & diligitis malum. Ita etiam in Ecclesia , & fuit , & est , quod simpliciores sunt meliores frequenter. *Isaiæ capitulo primo* , s. Cognouit bos possessorem suum , & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognouit : *primo Corinth. capitulo* primo. d. Videte vocationem vestram : quia non multi sapientes secundum carnem , non multi potentes , non multi nobiles ; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus , vt confundat sapientes , &cætera. Vnde *Augustinus* : Surgunt idiotæ, & rapiunt regnum cœlorum : & nos cum doctrinis

nostris

nostris ad inferos demergimur. Sequitur. *a* Dicit Nicodemus ad eos,] Principes, & Pharisæos, qui se de scientia legis extollentes, turbam quasi nescientem vituperauerant.

b Ille, qui venit ad eum,] id est, Iesum. *suprà.3.a.*

Sup.3.a. Infra.9.g. *c* Nocte,] ad literam, timens sciri, & volens illuminari doctrina Christi.

d Qui vnus erat ex ipsis,] Principibus & Pharisæis; non tamen incredulus cum ipsis, & quia ex ipsis erat, ausus est, & potuit loqui. Sup.5.f. Et nota, quòd quia dixerant, quòd nullus Principum credidit in eum, ideò Euangelista designat, quòd iste vnus erat ex Principibus, qui & credidit: & alij etiam aliqui, si auderent confiteri. Vnde *inf.12.f.* Ex Principibus autem multi crediderunt in eum.

al. non habet † Scripturas

e Nunquid lex nostra iudicat, &c.] Et nota, quòd quia dixerant: Nunquid ex Principibus, &c. quasi scirent legem, & turba nesciret: ideò tangit eos primò, & mordet, dicens: [Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi priùs audierit ab ipso,] ostendens per hoc eos, neque scire legem, neque facere, qui in Christum capiendum; & occidendum impetum fecerant, antequam audissent, & examinassent eum. Hoc enim non ita apertè dicit: quia adhuc timidus erat, & vt posset eos sedare. *Chrysost.* Vide, qualiter cum pateitare, & modestia reprehendit eos. Non enim dixit: Vos autem vultis &c. interficere, & sine iudicio condemnatis hominem, vt seductorem; sed mitiùs loquitur, ne ferociores faciat, & impetum eorum abscidat. Propter hoc ad legem mittit sermonem, dicens.

f Nisi priùs audiat,] vel [audierit] ab ipso diligenter, scilicet. Vnde sequitur.

g Et cognouerit.] *Chrysost.* quasi neque audientia opus est nuda, sed diligenti. Hoc enim est: [Et cognouerit, quid faciat,] id est, quid volt, & propter quid, & in quo, verum in euersione rei publicæ, & vt inimicus faciat aliquid. *Iob.* 29.c. Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. *Act.25.e.* Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priùs, quàm is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abfoluenda crimina, quæ ei obiiciuntur, *1. Tim.5.d.* Testor coram Deo, vt hæc custodias sine præiudicio nihil faciens in alteram partem declinando. *Deut.13.c.* Quære sollicitè, & diligenter rei veritate perspecta: si inueneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores vrbis, &c.

h Responderunt & dixerunt ei,] id est, Nicodemo.

i Nunquid & tu Galilæus es,] a Galilæo seductus. Galilæus enim dicebatur Iesus, quoniam de Nazareth erant parentes eius mansione, scilicet, non originis stipite.

k Scrutare Scripturas.] cùm sis Doctor legis.

l Et vide,] id est, intellige.

m Quia à Galilæa Propheta non surgit.] Non legitur surrexisse, vel esse, tamen Dominus Prophetarum inde surrexit, qui dicitur Nazareus: *Isa.11.a.* *Chrysostomus.* Quia dixerant, quòd nullus Principum credidit, magis anxiantur contra illum Nicodemum, qui Princeps erat, & credebat: ideò vehementer inuehuntur in eum. & quasi nescienti literas sic ei loquuntur iniuriosè: [Interroga & vide, &c.] *Chrysostom.* non habet in suo libro, [Scripturas.] Item *Augustinus* non habet pro textu, sed suppleuit de expositione, quasi dicat: vade, & disce: & tunc cognosces, quòd Propheta à Galilæa non surgit. Et nota, quòd rusticè, & sine ordine, & cum furore loquuntur: Respondent enim ad ea, quæ non dixerat Nicodemus. Non enim dixerat, quòd Propheta esset; sed quòd lex non iudicat quemquam sine examinatione. Item non respondent ad ea, quæ dixerat. Quam enim consequentiam habent, dicente illo: Lex nostra non iudicat quemquam, &c. dicere illos: Nunquid & tu Galilæus es? Nullam. Poterant tamen satis se excusasse, & dixisse: Nos rectè misimus ministros ad capiẽdum eum, vt sic seorsum possemus examinare secundum legem. Vel poterant dicere, non est examinandus; sed puniendus tanquam apertus, & notorius criminosus, & nefarius. Sed hoc non dixerunt, sed rusticiùs, & iracundiùs vtuntur contradictione aduersus Nicodemum, dicentes, [Interroga & vide, &c.] Sequitur. *n* Et reuersi sunt,] nullo peracto negotio.

o Vnusquisque in domum suam,] ad literam, vel secundum *Gloss.* ad malitiam suam conuersi sunt.

Dicit *a* Nicodemus ad eos *b* ille qui venit ad eum *c* nocte, *d* qui vnus erat ex ipsis: *e* Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi *f* prius audierit ab ipso, & *g* cognouerit, quid faciat? *h* Responderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu *i* Galilæus es? *k* Scrutare † Scripturas; *l* & vide, *m* quia à Galilæa Propheta non surgit. Et *n* reuersi sunt *o* vnusquisque in domum suam.

CAP. VIII.

IESVS *p* autem *q* perrexit in montem Oliueti, & *r* diluculo *s* iterum venit in templum, *t* & omnis populus venit ad eum, & *u* sedens *x* docebat eos.

EXPOSITIO CAP. VIII.

IESVS autem perrexit, &c.] In præcedenti capitulo determinauit Euangelista, qualiter quidam voluerunt comprehendere Iesum; sed propter stuporem admirabilis doctrinæ ipsius non miserunt in eum manum: Quia verò Pharisæi redarguentes ipsos ministros, indixerunt, quòd nemo Principum, & scientium legem crederet in eum, & super hoc latenter salsificati sunt ab vno Principum, scilicet, Nicodemo: Ideò nunc non audent ipsum Iesum ad eos publicè venientem tenere; sed dolis iterum, sicut anteà insistunt. Vnde patet, qualiter istud octauum capitulum post immediatum præcedens ordinetur. Diuiditur autem in duas partes, sicut ferè totus liber, scilicet, in factum de adultera, & in disputationem, quam habuit cum Iudæis. Sic enim modus est Euangelistæ ferè in omnibus capitulis, facta disputationi præmittere. Primò ergo ponitur de iudicio adulteræ. In secunda parte ponuntur verba Christi & obiectiones Pharisæorum plures, quæ incipit, *ibi.* [Iterum ergo locutus est eis Iesus, &c.] Prima pars diuiditur in quatuor partes. Primò ostenditur, quòd Iesus vespere exiens de Ierusalem, in mane ad docendum redierit, & locus prædicationis, & multitudo populi audientis, & habitus docentis describitur. Secundò quæstio Pharisæorum de adultera recitatur, *ibi:* [Adducunt autem Scribæ, &c.] Tertiò quid egerit Dominus, & quam sententiam protulerit, respondens ad tentatores demonstratur, *ibi:* [Iesus autem inclinans se.] Quartò, quàm benignè, & misericorditer locutus sit mulieri, & de absolutione ipsius mulieris ostenditur, *ibi:* [Erigens autem se Iesus, &c.] Dicit ergo. A Luc. 21.g.

p Iesus autem,] postquam prædicauerat in Ierusalem de die.

q Perrexit in montem Oliueti,] in Bethaniam in domum Lazari, vbi deuitauit strepitus hominum: In hoc docens Apostolos, & alios Doctores, vt post prædicationem quietem contemplationis quærant.

r Et diluculo,] id est, diei luculo, id est, parua luce, scilicet, in mane ante plenum ortum Solis.

s Iterum venit, in templum, quia ibi multitudo congregabatur, & quia ibi erat locus docendi, & vt palam se Pharisæis ostenderet, quasi ipso facto de pertinacia arguat, quòd sibi insidiantur; cùm tamen non possint eum capere, nisi velit: & sic per consequens probat se esse Deum per omnipotentiam. Mos autem erat ei, vt dicit *Gloss.* de die docere in templo; vespere autem reuerti in Bethaniam, quæ est in monte Oliueti: *Matth.cap.21.x.* Et dicit, [diluculo,] in quo notatur Christi sollicitudo, & impigritia prædicandi, & opportunitas temporis ad docendum, quia magis sobrij sunt in mane. Vnde *Luc.21.g.* Omnis populus manicabat ad eum, id est, mane veniebat. Vnde sequitur hic.

t Et omnis populus venit ad eum,] tali hora, & ad talem locum, vt audirent eum docentem. Tam magnifica enim fuerant, quæ vltimò docuit, quòd etiam ipsos animos ministrorum ceperant, qui venerant ad capiendum eum: ideò adhuc populus recolens libenter eum audit. Vel potuit esse causa, quare venit ad eum populus, scilicet, disceptatio, quæ fuerat inter eos: quia alij dicebant, quia bonus est: alij verò, quia malus. Vt igitur ex verbis eius, qualis sit perpendant, currunt ad eum.

u Et sedens,] in cathedra, siue in loco ad prædicandum, vel exponendum legem deputato. Et in hoc notatur ipsius docentis benignitas: quia familiariùs se habet Doctor ad eos, quos sedens docet, quàm ad eos, quos stans docet. Vel.

u Sedens,] id est, assiduus existens.

x Docebat eos.] *Chrysostomus* Docebat & non tenebatur, quia nondum pati dignabatur.

A *a* Adducunt autem, &c.] Hæc secunda pars diuiditur in duas partes. Primò enim dicitur, qualiter accusatur mulier à Pharisæis. Secundò dicit causam, quare hoc faciebãt, ibi: [Hæc autem dicebant tentantes eum, &c.] Nota, quòd historiam istam de adultera, & à principio capituli vsque ad finem ipsius, dicunt quidam esse anticipationem. Hoc enim factum fuit, vt dicunt, in vna dierum inter receptionem Christi in ramis palmarum, & Passionem eius. Alij coniungunt hoc ad præcedentia, & sequentia, sicut etiam facit *Augustinus*, & *quædam Gloss.* & sicut textus etiam videtur sonare. *Chrysostomus* autem totum hoc, quod dicitur de adultera prætermittit: nec aliquid tangit de hac historia in originali, & continuat id, quod *infrà eod.* b. dicit: Ego sum lux mundi, ad finem præcedentis capituli. Causam autem huius prætermissionis assignat *Burgundio Iudex Pisanus, qui transtulit librum Chrysostomi in prologo eiusdem libri.* Dicit enim, quòd ista historia in libris antiquis in Græcia non inuenitur; sed nec in Ecclesia Græcorum legitur, quia putatur à quibusdam apposita, sicut fabula draconis, & Susannæ ad Danielem: Vnde Græci iudicant historiam hanc apocrypham. Sed quia sancti Latini exponunt, & quia in Ecclesia Latinorum legitur, nos etiam exponemus, respondentes Græcis, quòd potuit esse, quòd post perfectionem libri à Ioanne Euangelista est addita, & ideò non vniuersaliter est in omnibus libris inuenta: Quis enim tantæ temeritatis esse credatur, vt tanto Euangelistæ aliquid audeat addere? Dicit ergo: [Adducunt autem,] dum docebat.

Leuit. 20.b.

Adducunt *a* autem Scribæ, & *b* Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & *c* statuerunt eam in *d* medio, *e* & dixerunt ei: *f* Magister, hæc *g* mulier modò *h* deprehensa est in adulterio. In lege *i* autem Moyses *k* mandauit nobis huiusmodi lapidare: *l* Tu ergo *m* quid dicis? Hæc *n* autem dicebant tentantes eum, vt *o* possent accusare eum. *p* Iesus autem *q* inclinans se deorsum digito scribebat in terra.

b Scribæ, & Pharisæi,] quia hi regebant populum. Scribæ propter scientiam, Pharisæi propter fictam vitam. Sed cùm antè dictum sit, quòd miserunt ministros ad capiendum ipsum: quare non statim in eum miserunt manus, cùm eum viderunt? Respondeo, potuit esse, quòd timuerunt populum; & ideò publicè voluerunt eum conuincere, quòd contra legem faceret, vt haberent excusationem, præcipuè, quòd Nicodemus improperauerat eis, quòd contra legem facientes iuberent eum detineri. Sed quia Christus in multis locis mansuetudinem docuerat: ideò talem casum inueniunt, in quo vel sibi inueniatur contrarius, vel legi. Et ideò, [adducunt Scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio,] per testes, [deprehensam,] recenter. Non enim fecerat capitulum, propter quam dimittenda esset, quia ita citò post adulterium fuerat deprehensa, quòd non licuerat ei se purgare, quia reserat euidens. De qua purgatione habetur *Num.* 5.b. Vir, cuius vxor errauerit, maritúmque, &c. Nota adulterium est violatio fidei mutuæ castitatis, qua sibi maritus, & vxor vi matrimonij obligantur. Vel adulterium est diuisio corporis à suo in non suum.

c Et statuerunt eam in medio,] scilicet, populi, id est, in publico coram omnibus quasi iudicandam. Sed quare statuerunt eam in medio? Nunquid vt seruetur forma iudicij? Sed hoc non potest esse: quia Dominus non erat Iudex: sed tanquam sententiam, vel consilium ab ipso quærebant. Ideò fortè hoc faciebant, quia videbatur eis quæstio perplexa, & insolubilis: & ideò vt apertè conuincant, in medio statuerunt. Vel legatur sic.

d In medio,] scilicet, ipsorum, & tunc causa fuit, vt omnes quasi in circulo astantes omnibus responsis eius obuiarent, sicut dicit *Psal.* 118. Etenim sederunt Principes, &c.

e Et dixerunt ei,] scilicet, Christo, deprecantes, sed malitiam blanditijs, & adulationibus cooperientes. Vnde dicunt.

f Magister,] qui pietatem doces. Adulantur ei, vt non caueat sibi ab eis.

g Hæc mulier modò,] id est, recenter, ita quòd non se potuit purgare, vnde adhuc ita est.

h Deprehensa est in adulterio,] quasi dicat, non est purgata. Et supposita culpa, statim adiungunt auctoritatem legis, & faciunt etiam mentionem ipsius latoris, dicentes.

i In lege autem Moyses,] id est, Dominus per Moysen.

K Mandauit,] id est, mandatum dedit, [nobis huiusmodi lapidare.] *Leuit.* 20.b. Si mœchatus quis fuerit cum vxore proximi sui, morte moriatur, & mœchus, & adultera. Et *Deuter.* 22. d. Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur. Supposita autem allegatione legis, quærunt ab eo sententiam, dicentes.

l Tu ergo,] qui mansuetudinem doces.

m Quid dicis, super hoc,] id est, quid consulis nobis, quid determinas faciendum? Sed quare primò allegabant legem, & etiam Legislatorem, cùm intentio eorum esset eum capere in lege: & hoc melius facerent, si ei dictum legis non ostenderent? Respondeo, quia firmiter supponebant ex doctrina præcedente, quòd non condemnaret mulierem. Vt igitur apertè contra legem dicentem deprehendant, & quòd etiam se latori legis præferat, primò supponunt auctoritatem legis, & legislatoris, præcipuè propter populum astantem, qui legem nesciuit. Qua autem mente hæc dixerint, Euangelista aperit, dicens. 3.q.7.c. Postulatur

n Hæc autem dicebant tentantes eum,] id est, tentantes capere eum in alloquio.

o Vt possent accusare eum] apud eum, cui captum offerrent, scilicet, Pilatum: vel etiam apud populum, quem timentes non audebant capere eum, nullam accusationem aduersus eum habentes. [Vt possent,] inquam, [accusare eum,] vel de immisericordia, si iuberet lapidari, vel de iniustitia, & violatione legis, si iuberet dimitti. Vnde *Augustinus*. Animaduerterunt eum nimium esse mitem, & mansuetum. De illo quippe antè fuerat prædictum: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissimè: Specie tua, & pulchritudine tua, intende prosperè, procede, & regna: Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Attulit enim veritatem, vt Doctor: mansuetudinem vt liberator: iustitiam, vt cognitor. Cùm loqueretur, veritas agnoscebatur: cùm contra inimicos non moueretur, mansuetudo laudabatur. Cùm ergo de duobus illis, id est, de veritate, & mansuetudine eius inimici liuore, & inuidia torquerentur, in tertio, id est, in iustitia scandalum posuerunt. Dixerunt enim apud seipsos: verax putatur, mansuetus videtur: de iustitia illi quærenda est calumnia: Offeramus illi mulierem deprehensam in adulterio: dicamus, quid de illa in lege præceptum sit. Si eam iusserit lapidari, mansuetudinem non habebit: si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit. Vt autem, inquiunt, mansuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus est: sine dubio eam dimitti debere dicturus est: & sic eum dicemus hostem legis, & reum mortis, cum ipsa etiam adultera lapidandum.

p Iesus autem,] ostendens, quòd populi meditati sunt inania.

q Inclinans se deorsum digito scribebat in terra.] Noluit statim proferre sententiam, ne leuem eum in iudicijs arguerent: & vt doceret, quòd priùs deliberanda est, & etiam scribenda sententia, antequam proferatur. Item vt det eis tempus resipiscendi à quæstione tali. Item vt quasi animatum se respondere ostendat ad confusionem. Item scribebat in terra, ad significandum quòd ipsi, & omnes mali in terra scribuntur, non in cœlo. *Ierem. cap. decimoseptimo*, b. Recedentes à te in terra scribentur. *Psalm.* 48. Vocauerũt nomina sua in terris suis. Vel in terra scripsit, ad significandum, quòd terra in iudicio Domini afferet suum libellum conquerendo de malis, & terrenis, & testificabitur contra eos. *Sapient. cap.* quinto, d. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. *Iob cap.* trigesimoprimo, d. Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent, &c. *Ierem. cap. vigesimosecundo*, g. Terra, terra, terra, audi sermonem Domini: Hæc dicit Dominus: Scribe virum illum sterilem. *Septua. sic*: Scribe viros illos abdicatos. Item per hoc, quod digito scribit in terra, antequam proferat sententiam, significat, vt dicit *Glos.* quòd debemus nos prius digito discretionis discutere, antequam alios præsumamus iudicare. Vnde etiam dicit: [Qui sine peccato est vestrûm, primus in illam, &cæt.] Item digito scribit, vt dicit *Augustinus*, vt ostendat se datorem legis, quæ digito

A Dei

a Dei scripta est, sicut posteà ostendit custodē ipsius legis, cum dat sententiam nō contra legem, sicut illi putauerunt, sed secundū legem. In hoc etiam, quod in terra scribit ostēdit, quod sicut legem scripserat in lapide, id est, in lapideis Iudæis; ita scriberet Euangelium in terra, id est, in Gentibus, quæ fructum redderent boni operis.

al. † autem. 3.q.7.c. qui sine, &c. postulatus 32.q.6.in prin. De pæ.dis.1. c.si enim. §.rursus.

Quid autem scripserit, ad literam, non est determinatum in Scriptura, sed quidam dicunt, & credo, sicut *Augustinus*, quòd scribebat id, quod erat responsurus. Qui sine peccato est vestrum, &c. *Ambros. in quadam Epistola ad Studium*, videtur velle eum scripsisse. Terra, terra, terra, absorbe hos viros abdicatos, id est, dignè iudicandos, & sumitur de *Ierem.* 22.g. Vel in Epistola ad Irenæum. Terra, terram accusat. *Gloss.* dicit, quòd scribebat peccata eorum. Quidā dicunt, quòd scribebat quandam figuram, quam videntes recordabantur omnium peccatorum suorum. Alij volunt dicere, quòd scripsit quasdam literas, in quibus vnusquisque legit peccatū suum, ratione cuius ipse erat iudicandus. Et licet hæ literæ essent vnius significatiȝ figuræ tamen respectu huius, & illius habuerunt virtutem repræsentandi vniuersaliter vnicuique suum peccatum, secundum quod comparabantur ad diuersos legentes, sicut etiam dicitur de voce Apostolorum, quòd tantum fuit Hebraica; & tamē secundū quod proferebatur ad diuersos audientes, habuit virtutem immutandi auditum secundum diuersa genera linguarum. Et hoc videtur trahi ex hoc, quod dicit, quòd vnus post vnum exibant, quasi verecundantes, quia aliter benè potuissent respondisse Christo, se non esse in peccato criminali, quod secundum legem puniri debeat pœna mortis. Quare autem scripsit, præter prædictas causas potest hęc assignari ratio: quia noluit voce prodere peccata eorum; sed voluit, vt scripta latenter legerent, præcipuè cùm scriptura illa non fuerit communis, vt vnus ex ea legere posset peccatum alterius, sed tantum vnusquisque suum. Et in hoc docet corripientes, quantum cauere debeant, ne peccatum latens publicent, ne infament personas. Sequitur.

a Cùm ergo † perseuerarent interrogantes, b erexit se, c & dixit eis: d Qui sine peccato est vestrum, e primus in illam lapidem mittat. Et f iterum se inclinās scribebat in terra. g Audientes autem hæc, vnus h post vnū exibant, i incipientes à senioribus: & k remāsit solus Iesus, & l mulier in m medio stans.

a Cum ergo perseuerarent interrogantes eum,] eò magis instantes, quòd credebant eum non audere respondere.

b Erexit se,] fortè indicans eis, vt legerent, quod scripserat.

c Et dixit eis. Qui sine peccato est vestrum,] id est, inter vos.

e Primus in illam lapidem mittat,] quasi dicat, puniatur peccatrix secundum legem; sed non à peccatoribus, in qua seruat, & iustitiam legis, & mansuetudinem. *Augustinus.* Peruersitas rectitudini insidiatur, falsitas veritati, corruptum cor cordi recto, stultitia sapientiæ. Sed quando illa laqueos præpararent, in quos non priùs ipsi caput iniicerent. Ecce Dominus iustitiam seruat, & à mansuetudine non recedit, dicens.

d Qui sine peccato est, &c.] Hæc vox omnino iustitiæ est, puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus. Et est hic argumentum, quòd peccator in simili crimine non potest esse Iudex. Vnde *Gloss.* [Qui sine peccato est, &c.] quasi priùs sitis iusti, vt post ream puniatis. Item argumentum est, quòd qui cum peccato est manifesto, non longe, & decenter alium lapidat, scilicet, obiurgat. *Roman.* 2.a. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. Quod est contra quosdam obiurgatores aliorum, & sibi parcentes 1. *Paralypom.* 17.a. Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es. Vbi dicit *Gregorius.* Non purè maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat. *Ibidem.* Superiectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *Ibidem.* Qui carnalibus actibus adhuc incubat, vitam aliorum spiritualiter instruere necesse est, erubescat. *Idem ibidem.* Mundus debet esse à vitiis, qui curat aliena corrigere. Quod significatum est *quarto Regum secundo*, d. vbi dixit Elisæus, vt poneretur sal in vas nouum. Per sal, cuius est arcere putredinem, intelligitur increpatio, quæ non competit, nisi vasi innouato, id est, iusto. Vnde *Isaia 6.* c. Primò purgata sunt labia eius, & posteà statim cœpit increpare, dicens: Incrassatum est cor populi huius. Item *Sapien.* *primo*, a. Diligite iustitiam, in vobis, qui iudicatis terram, id est, terrenitatem in altis. *Prouerbiorum trigesimooctauo.* a. Vir pauper calumnians pauperes similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. Ex eo autem, quòd nihil dixerunt, patet, quòd ex lectione scripturæ conuicti erant, vt non possent aliquid dicere. Sed quare non dixit apertè, quòd ipse esset maior Moyse, vel quòd tentantes eum talia quærerent? Respondeo. Sicut *suprà* habitum est *quinto.* Maius testimonium fuit, quod sumebatur ab operibus, & cùm non possit alicui conuenire secretum conscientiæ nosse, nisi Deo: ideò non verbo: sed opere ostendit se nosse cogitationes cordium, & sic esse Deum, vt veritas sit incontradictibilis. Et nota, qualiter victi sunt, in quo vincere voluerunt, quia volentes ostendere Christum contrarium legi, ipsi legis destructores sunt probati. Ne autem nimiam verecundiam faciat eis, si eos respiciat, & vt eis det locum recedendi tanquam confusis, ideo.

f Iterum se inclinans scribebat in terra.] Vnde non est eadem causa secundæ scripturæ, & primæ. *Augustinus.* Dominus cùm illos telo iustitiæ percussisset, nec dignatus est eos cadentes attendere, sed auerso ab eis obtutu rursus digito scribebat in terra. Secundum hoc ergo illa auersio fuit iustitiæ, sed secundum aliam *Gloss.* fuit misericordiæ, quia dicit *Gloss.* quòd data sententia iustitiæ qua ibi conscij malorum percussi sunt, iterum scribit in terra ex amore vultum aliò vertensis, vt illis liberum exire, quos præuidebat citiùs exituros, quàm plus interrogaturos. Docet autem nos per hoc, sicut & ante correctionem alterius, ita & post nosipsos inuestigare humiliter, ne idem, vel aliud simile in nobis sit, vel etiam maius. *Isaiæ quadragesimosexto*, c. Redite præuaricatores ad cor. *Ezech. primo*, d. Animalia ibant, & reuertebantur.

g Audientes autem hæc,] quæ dixit Christus. Qui sine peccato est vestrum, & cætera, & supple, videntes, quod scripserat.

h Vnus post alium exibant,] vel, [abibant,] secundum quod successiuè fortè legerant Scripturam. Simul venerunt, sed dispersi recedunt. *Deuteronom. vigesimooctauo*, c. Per viam vnam egrediaris, & per septem fugias.

i Incipientes à senioribus,] quia primi fuerunt in fuga, qui primi fuerunt in culpa. Et dicit *Augustinus*, quòd diuina voce, quæ plena erat iustitia, quasi trabali telo percussos se inspicientes, & reos inuenientes, ita confusi recesserunt.

K Et remansit solus Iesus,] absque Pharisæis, non tamen discipulis. Dictio exclusiua non excludit, nisi contrarios Iesu, scilicet, Scribas, & Pharisæos.

l Et mulier in medio.] *Gloss.* discipulorum, [stans.] *Augustinus.* Relicti sunt duo, miseria, & misericordia. Vel.

m In medio,] populi, qui fortè remansit Pharisæis, & Scribis recedentibus. Vel medium dicitur locus, qui priùs erat medius, quando accusatores astabant. Vel. [In medio,] id est, in dubio. Nesciebat enim adhuc, quid de se esset iudicaturus. *August.* Plus credo, territa erat illa mulier, quàm antè, cùm audisset à Domino. Qui sine peccato est vestrùm, &c. Relictam enim se cum grandi peccato videbat ei, qui erat sine peccato: & ideò ab ipso se puniendam timebat. Sed quæritur, an Iudex debeat omnino immunis à peccato esse, vel etiam testis, qui accusat, vel reprehendit aliquem? Hoc enim videtur ex hoc, quod hic dicitur: & tamen, ita non tenetur hodie. Respondeo, quòd tenetur esse sine notorio criminali. Si autem non sit, nihilominus tenetur exequi officium sum. Et si non faceret, adderet peccatum peccato. Peccata autem istorum criminalia erant, & de quibus ex lege poterant condemnari ad mortem. Et fortè scriptura illa etiam testes aliquos repræsentauit: & sic planum est, quod dicitur. Ille autem, qui aduersarios eius expulerat lingua iustitiæ, leuat in eam oculos mansuetudinis suæ. Vnde sequitur.

a Erigens autem se Iesus,] de scriptura. b Dixit ei. Mulier, vbi sunt, qui te accusabant,] de adulterio? Non ignorando quærit, sed quasi, vide, quòd nullus te accusat, cum sint in consimili culpa tecum.

c Nemo te contemnauit,] id est, nemo se ad condemnandum obtulit. Sciebant enim se similiter iniquinatos, vnde confusi abierunt.

d Quæ dixit. Nemo, Domine.] Patet, quia credidit, quæ Dominum professa est, quasi dicat,

B

a Erigens autem se Iesus, dixit b ei. Mulier, vbi sunt, qui te accusabant? c Nemo te condemnauit? d Quæ dixit. Nemo Domine. Dixit e autem Iesus. Nec ego te condemnabo. f Vade, & iam amplius noli peccare. g Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens. h Ego sum lux mundi.

tu solus, qui es sine peccato me poteris damnare, vel absoluere.

e Dixit autem Iesus. Nec ego te condemnabo,] à quo te fortè damnari timuisti: quia in me peccatum non inuenisti. Vel. (Non condemnabo,) plus importat, & debet exponi per affirmationem, secundum *Gloss.* id est, absoluo. Et vt ostendat plenitudinem potestatis esse apud se, non iniungit pœnitentiam; sed tantùm cauere præcipit à futuris, dicens.

f Vade,] libera, (& iam ampliùs noli peccare,) quia per peccatum sequens secundum aliquem modum redeunt peccata præcedentia. Et nota, quòd sicut dicit *Augustinus*. Sicut suprà seruauit iustitiam: ita hic mansuetudinem, & misericordiam. Et fortè, sicut dicunt quidam, quod suprà in terra scripsit sententiam iustitiæ, antequam proferret eam, ideò secundò scripsit sententiam misericordiæ. Vel, sicut dicunt alij, quòd priùs scripsit peccata eorum, ita secundò scripsit pœnitentiam mulieris. Non est tamen certum, quid scripserit. Sed dicit *Aug.* super hoc. (Nec ego te condemnabo.) Quid est, Domine: Faues ergo peccatis? Non planè Ita attende, quod sequitur. (Vade, & iã ampliùs noli peccare.) Ergo & Dominus damnauit, sed peccatum, non hominem. Nam si peccatorum fautor esset, diceret, nec ego te condemnabo, vade, vide vt priùs, & de mea liberatione esto semper secura: ego, quantumcunque peccaueris, te ab omni pœna etiam gehennæ, & inferni terroribus liberabo. Non hoc dixit. Intendant ergo, qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem. Etenim dulcis, & rectus Dominus. Ama, quod dulcis est; sed time, quod rectus est. Tanquam mansuetus dixit, tacui; sed tanquam iustus addit, nunquid semper tacebo? Qui enim modò sustinet peccantes, iudicaturus est contemnentes, & obstinatos, *Rom.* 2. a. An diuitias longanimitatis, &c. Ignoras, &c. Tu autem secundum duritiam cordis tui, &c. Mansuetus Dominus, lõganimis Dominus, misericors Dominus, sed & iustus Dominus, & verax Dominus, largitur tibi spatium correctionis, sed tu plus amas, dilationem, quàm emendationem. Item *Aug.* in illo Propheta, in quo mihi legis, quia promisit Deus correcto indulgentiam, non mihi legis: quia promisit tibi Deus longam vitam. Item *Augustinus*. Duplici morbo homines periclitantur, & sperando nimis, & desperando pro nimiis peccatis. Primus dicit *Eccl.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, &c. Secundis dicit *Ezech.* 18. f. In quacunque die iniquus conuersus fuerit, &c. Propter illos, qui desperatione periclitantur proposuit indulgentiæ portum: propter illos, qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortis incertum. Non enim scis, quid pariat tibi crastina dies. Ideò duo dicit molieri. Contra desperationem dicit: (Nec ego te condemnabo,) Contra præsumptionem dicit. (Vade, & iam ampliùs noli peccare.) Sequitur.

h Iterum ergn locutus est eis Iesus, &cæt.] Secunda pars capituli, in qua ponitur doctrina Christi, & controuersia Iudæorum. Et diuiditur in tredecim partes. In prima parte dicente Christo, quòd sit lux mundi, arguunt eum de falsa gloriatione, quibus ostendit testimonium sui, & Patris, & quærentibus, vbi sit Pater, neque se, neque Patrem scire eos asserit. In secunda parte Euangelista locum, vbi hæc dicta sunt, determinat: & quòd eum capere non potuerunt, affirmat, ibi. (Hæc verba locutus est Iesus, &cæt.) Tertiò dicente Christo se iturum, & quærendum, & illos in peccatis morituros, ipsi æstimant eum se interfecturum, ibi, (Dicit ergo iterum eis Iesus, &c.) Quartò dicit, vnde sit ipse, scilicet, de cælo: & vnde sint ipsi, scilicet, de mundo: & ideò ipse in cælum vadit, & ipsi in mortem, ibi. (Et dicebat eis. Vos de deorsum estis, &cæt.) Quintò quærentibus eis quis sit? dicit se Principem, & Iudicem, & Doctorem, ibi. (Dicebant ergo ei. Tu quis es?) Sexto prædicit suam mortem, & quibusdam credentibus promittit veritatis cognitionem, & libertatem, ibi. (Cùm exaltaueritis, &cæt.) Septimò, quia de libertate, & genere se iactabant, ostendit eos esse seruos peccati per operationem, licet sint filij Abrahæ secundum carnem, ibi. (Responderunt ei, semen Abrahæ sumus, &cæt.) Octauò eis iterum de patre Abrahã gloriantibus ostendit, quòd non faciunt opera Abrahæ, & cæter. sed alterius patris, ibi (Responderunt, & dixerunt ei. Pater noster Abraham, &cæt.) Nonò se iactantibus quòd sint filij Dei per cultum, ostendit, quòd sunt filij diaboli, non Dei, per cultum: ostendit, quòd sunt filij diaboli, non Dei, per homicidium, & quia mendacio credunt, & veritatem verborum Dei non recipiunt, (Nos ex fornicatione non sumus nati, &cæter.) Decimò conuertentibus se ad conuitia respondet Christus se non curare de sua, sed de Patris gloria, ibi. (Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, &cæter.) Vndecimo Christus, sicut priùs promiserat credentibus veritatem & libertatem: ita hic promittit mortis euasionem, ibi. (Si quis sermonem meum seruauerit, &cæt.) Duodecimò conuitia replicant, & mortem Abrahæ, & Prophetarum opponunt, & de gloriatione arguunt, ibi. (Non cognouimus, &cæter.) Tertiodecimò Christus se non suam, sed Patris quærere gloriam replicat: & sic respondet ad conuitia eorum, & ad id, quod obiecerant de Abraham, respondet Abraham suũ aduentum desiderasse, & vidisse, & se ante Abraham fuisse: vnde, & propter hoc voluerunt eum lapidare, ibi. (Si ego glorifico meipsum, &cæter.) Aliter possumus diuidere hanc secundam partem. Et diuiditur primò in duas partes, quæ sumuntur penes numerum eorum, quibus loquitur. In prima parte disputat cum Iudæis in templo generaliter. In secunda cum his, qui iam aliqualiter crediderunt, sed non permanserunt, ibi. (Dicebat ergo quòd ad eos, qui crediderunt ei, &cæter.) Prima duas habet partes. In prima disputat de sua Deitate. In secunda de sua gloriosa Resurrectione, ibi. (Dixit ergo eis iterum Iesus, ego vado, &cæt.) Prima duas habet partes. Primò enim ostendit, quòd doctrina sua viuificatiua est, sicut Dei. In secunda verò probat, quòd ipse sibi sufficiens est ad viuificandum testimonium suum tanquam verus Deus, vbi dicit. (Dixerunt ergo ei Pharisæi. Tu de teipso testimonium perhibes, &cæt.) Prima iterum habet duas partes, quia primò innotescit beneficium luminis esse apud se. Secundò ostendit euasionem periculi & adeptionem salutis in accedentibus. Dicit ergo Euangelista. Inf. 9. a. & 12. g.

h Iterum ergo locutus est Iesus, dicens: Ego sum lux mundi.) Secundum *Chrysostomum*, qui non ponit historiam de adultera, continuatur ad fidem præcedentis capituli, vbi dicebant, quia Propheta à Galilæa non surgit. Quia ergo toties Galilæũ, & Prophetã replicabant, volens Christus eos eripere ab hac aliena suspicione, ostẽdit, quòd non est vnus Prophetarũ, sed Dominus orbis terrarũ. Vnde dicit.

h Ego sum lux mundi,] non Galilææ tantùm, non Palestinæ. Vel potest sic continuari ad immediatum præcedens. Immediatè dictum est, qualiter ex scriptura sua veritas patuit fraudulentiæ Pharisæorum: vt igitur ostendat, quòd ipse est sons huius radij, secundum quod verus Deus, dicit. (Ego sum lux mundi.) Secundum *Gloss.* autem continuatur sic. Repulsis tentatoribus sanata culpa mulieris, apertiùs subdit, quid ex Diuinitate possit. Et respondet Anthypophoræ. Posset enim aliquis quærere, quis est hic, qui etiam peccata dimittit, qui adulteram absoluit? Ideò respõdet, quia (Ego sum lux,) & ideò fugo tenebras peccati ratione lucis, id est, Diuinitatis *infra* 12. g. Ego lux veni in mundum: vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Item *infrà* 9. a. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. *secundo Corinthior. sexto*, c. Quæ conuentio lucis ad tenebras? *Habacuch* 3. a. Ante faciem eius ibit mors, quasi ante præsentiam eius per gratiam recedit peccatum, sicut tenebræ,

a Qui sequitur me, *b* non ambulat in *c* tenebris, *d* sed habebit lumen vitæ. *e* Dixerunt ergo ei Pharisæi: *f* Tu de te ipso testimonium perhibes, *g* testimonium tuum non est verum. *h* Respondit Iesus, *i* & dixit eis: Et si *K* ego *l* testimonium perhibeo de meipso, *m* verum est testimonium meum: quia *n* scio, vnde veni, & quò vado. *o* Vos autem *p* nescitis, *q* vnde venio, *r* aut quò vadam.

nebræ, ad literam, fngiunt lucem. Item. [Ego lux,] quia sicut orto Sole feræ fugiunt: sic Dæmones nato Christo fugerunt de mundo *infrà* 12. c. Nunc Princeps mundi huius eiicitur foras. Item orta luce hic per gratiam in anima, fugiunt Dæmones, & peccata. *Psalm.* 103. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Item lua colores deperditos restaurat: sic lux gratiæ similitudinem Dei in anima. *Psal.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, & cæt. Item lua viam veritatis, & iustitiæ ostendit. *Psalm.* 88. Domine in lumine vultus tui ambulabunt *infra* 12. c. Ambulate, dum lucem habetis. Item maculam peccati ostendit, quæ nocte latet *suprà* 3. c. Omnis, qui malè agit, odit lucem: & non venit ad lucem, ne arguantur opera eius. Item mercatores dolosi vendunt in obscuro, vt decipiant simplices: sic Diabolus vendit cattum in sacco. *Iob vigesimoquarto* c. Oculus adulteri obseruat caliginem. Propter has rationes dicitur Christus lua. Dicit ergo. [Ego sum lux mundi,] non Iudææ tantùm, vel Aphricæ tantùm, sed mundi totius, illuminans, scilicet, mundum luce naturæ, fortunæ, doctrinæ, gratiæ, secundum illud. Illuminat omnem hominem. [Ego] in- [*Sup. c.4.*] quit, [lua,] id est, Sol iustitiæ, licet tegat nube carnis, vt sit hominibus lux tolerabilis. *Ezechiel.* 32. b. Solem nube tegam. *Isai.* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Habitat enim lucem inaccessibilem, vt dicitur 1. *Timoth.* 6. c. Non poterat videri Sol in rota; ideò venit ad nos Diuinitas calceata, vel obumbrata. *Luc.* 1. d. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et subiungit beneficium, quod consequentur accedentea ad ipsum, dicens.

a Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.] Duplex erat tenebra, quæ fugata est præsentia Christi, scilicet, tenebra peccati, quia sicut dicit *Damascenus*, peccatum nihil aliud est, quàm tenebra intelligibilis. Secunda tenebra est obscuritas figurarum veteris Testamenti. Est ergo sensus.

a Qui sequitur me,] lucem † iussis, scilicet, & exemplis obediendo. [*al.* † *visis*]

b Non ambulat,] gressibus affectionum. Vel [Non ambulat,] id est, non viuit.

c In tenebris,] ignorantiæ, vel peccatorum. Vel sic.

a Qui sequitur me,] id est, aduentum meum in carnem credendo, & doctrinam, quam doceo.

b Non ambulat,] per obseruantias legales.

c In tenebris,] id est, obscuritatibus figurarum. [Sequitur,] inquam, non, qui præcedit, quia sicut dicit *Beatus Gregorius* Sancti, qui ante Incarnationem fuerunt, lucem desiderauerunt, sed non viderunt. Et de his dicitur *Iob* 3. c. Qui concepti non viderunt lucem. Et est simile de his, qui præcedunt lumen: quia hi licet lumen aliqualiter videant; tamen in tenebris vmbrarum ambulant: qui verò lumen sequũtur, non ambulant in tenebris, sed in lumine. Sed quia non sufficit euadere periculum, ideò infert de adeptione boni, dicens.

d Sed habebit lumen vitæ,] nunc gratiam, & in futuro gloriam. *Psalm.* 35. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Doctrina enim Christi duo facit, scilicet, illuminat intellectum, & ratione eorum, quæ docet, reficit affectum. Et dicit *Chrysostomus*, quòd per hoc, quod dicit. [Qui sequitur me, &c.] ministros laudat, & Nicodemum, qui lucem sequebantur. Item per hoc notat Pharisæos, qui in tenebris dolos complicabant. Item Nicodemo recolit verborum eorum, quæ dixerat ei, *supr.* 3. c. Qui malè agit, odit lucem.

e Dixerunt ergo Pharisæi,] hæc audientes, scilicet, quòd se lucem mundi diceret, in quo Deum se significauit, vel aliquem magnum. [Pharisæi,] quia hi propter fictionem vitæ, lux mundi esse voluerunt.

f Tu de teipso testimonium perhibes,] id est, laudem tuam prædicas, & manifestas. Et legitur interrogatiuè, & sic est indignatio: vel remissiuè, & sic est ironia, & derisio, quasi dicat, tu habes malos vicinos: quia non perhibent tibi testimonium, sed tuipse tibi.

g Testimonium tuum non est verum,] id est, suspectum est, & non pro vero habendum: quia te laudas, in tua causa non est tuum testimonium recipiendum. *Prouerb.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum, &c. Ratio dicti eorum est, quia cùm aliquis laudat seipsum, non consueuit ei credi, eo quòd natura corrupta procliuis sit ad appetitum suæ laudis. Hic exclamat *Chrysostomus*, dicens. O de insipientia, superiùs eos ad Scripturas miserat, & testimonia plura adduxerat *supr.* 5. & tamen non dicunt. [Tu de teipso, &c.] Et dicit *Augustinus*, quòd ism obliti erant præmissorum testimoniorũ. *Chrysostomos* dicit, quòd hoc dicunt obiicientes ei, quod *supr.* 5. c. dixerat. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Quid igitur Christus? Euertens id, quod dixerat superiùs, & ostendens, quoniam illud ad eos, & suspicionem eorum locutus est, qui cum nudum hominem suspicabantur.

h Respondit Iesus, & dixit eis: Etsi ego, &c.] Sed quare non instat eis Christus per Ioannem? Videtur enim, quòd possent confutari per hoc, quia *suprà in principio libri* miserunt ipsi ad Ioannem, vt testimonium ferat de seipso. Respondeo, quia intendebat manifestare eis, quòd esset verus Deus, & ideo altiùs incipit disputationem. Et hoc est.

i Et,] id est, etiam. K Si ego,] secundum quod Deus.

l Testimonium perhibeo de meipso,] id est, si sic esset, quòd ego tantùm ferrem, cùm tamen & Ioannes ferat, ad quem misistis.

m Verum est testimonium meum,] id est, insuspicabile à me, & de me perhibitum. Et huius causam subiungit.

n Quia scio, vnde veni, & quò vado.] Et hoc exponit *Chrysostomus*, dicens, quia Deus ex Deo sum, & Dei Filius: Deus autem ipse sibi fide dignus testis est. Sed ipse non totum dicit, quod est in verbis illis, & ideò accipiendæ sunt duæ *Gloss. Interlin.* [Vnde veni,] scilicet, à Patre, [& quò vado,] scilicet, ad Patrem, quasi dicat, Pater me misit in mundum, & inquantum ab eo venio non loquor, nisi quod ab eo per generationem æternam audiui: inquantum autem ad ipsum vado, non loquor, nisi quod est de eius voluntate, reducente rationalem naturam ad se per redemptionẽ in me dispositam. Cùm igitur sic inter hos duos terminos omnis mea doctrina versetur, impossibile est non esse verum meum testimonium. *Augustinus.* Prima veritas sibi testatur, sicut, & lux seipsam, & alia demonstrat. Vel aliter secundum *Glo.*

m Verum est testimonium meum,] id est, pro verbo habendum.

n Quia scio, vnde veni, & quò vado,] id est, quia Patris testimonio confirmatur, à quo missus sum in carnem, & ad quem vado per mortem. Vel aliter. Ideò pro vero est habendum, (quia scio, & cætera.) id est, quia non perhibeo testimonium, nisi de scitis. Scio enim, à quo sum: & ideò testimonium possum perhibere de mea Deitate. Item scio, quò vado: & ideò possum prædicere de mea Ascensione, sicut etiam dicit *infrà eodem* c. Ego vado, & quæretis me. Vel aliter.

m Testimonium meum verum est: quia scio, vnde veni, aut quò vado,] quasi dicat non dicerem mendacium, & illic veniens, & illuc vadens, scilicet, ad Deum verum.

o Vos autem nescitis, vnde venio, aut quò vadam,] id est, simulatis vos nescire me esse Christum, quia voluntariè malignamini. Vel.

p Nescitis,] id est, discreditis.

q Vnde venio,] id est, quòd à Patre missus sum.

r Aut quò vadam,] ad Patrem, scilicet, & in cælum ascendo. Vel. [Nescitis,] id est, ignoratis, quia damnabilis fuit eorum ignorantia. Vnde dicit *Chrysostomus*. Voluntariè aie malignamini, & scientes simulatis vos nescire. Sed contra hoc est, quod dicit Apostolus. Si cognouissent, & cæter. [*1. Cor. 2. b.*] Et *Anselm.* in 2. *libr* Cur Deus homo, dicit, quòd nullus vnquam scienter potuisset fecisse tantum nefas: Respondeo Est ignorantia voluntaria dupliciter, scilicet, quando est affectata, & hæc non est talis: & quando est vincibilis

A de facili, siue persuasibilis, & hæc ignorantia est damnabilis, sed tamen diminuens peccatum sequens, sicut habetur *ex libro Anselmi*, quia facilè scire poterant, ex doctrina, & miraculis. De hac ignorantia loquens, ait. [Vos autem nescitis; vnde venio, aut quò vadu,] quia inuidia ex parte

C eorum, & caro ex parte Christi impediuerũt cognitionem eorum, aliquo modo nescierunt.

a Vos secundum carnem iudicatis, *b* ego non iudico quemquam. Et si *c* iudico ego, *d* iudicium meum verum est: quia *e* solus non sum, sed ego, & qui me misit, Pater. Et in *f* lege vestra scriptum *g* est, quia duorum hominum testimonium verum est. *h* Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso: & *i* testimonium perhibet de me, qui me misit, Pater.

a Vos secundum carnem iudicatis, quasi, quia nescitis, vnde venio, aut quò vado, ideò secundum carnem iudicatis, hoc est, hominem purum putatis, cui in laude sua credendum non sit, & etiam damnatis. *Chrysostomus*. [Vos,] nescitis Deum, propter hoc (secundum carnem iudicatis,) scilicet, carnaliter, id est, malè. Sicut enim secundum carnem viuere, malè viuere est: ita secondum carnem iudicare, iniustè iudicare est, quasi dicat, nihil plus eo, quod videtis, vultis intelligere. Item, (secundum carnem iudicatis,) id est, secundum personarum acceptionem. *Chrysostomus*. Qui enim tot audierunt coniecturas, & redargutiones, adhuc dicunt, non est verus, & Moysen dignum fide in his, quæ de se: & in his, quæ de aliis dicunt, æstimabant; Christum autem non adhuc, hoc secundum carnem iudicare est.

b Ego non iudico quemquam.] Possent dicere, si iniustè iudicamus, vt dicis, propter quid non accusas, propter quid non conuincis, propter quid non condemnas? Et respondet, quia, (non iudico quemquam,) id est, ad hoc non veni modò in primo aduentu *supr*. 3. b. Non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum; sed vt saluetur mundus per ipsum.

c Et si iudico ego,] vel, (iudicem,) id est, etsi vellem nunc iudicare, & condemnare, possem quidem, quia, (iudicium meum verum est.) Potiùs videtur debere dicere. Iudicium meum rectum est. Sed hoc soluitur per *Anselmum in libro de veritate*, vbi dicit in fine, quòd veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. Vnde dicendum, quòd secundum hanc diffinitionem bene iudicium est verum, & est eius veritas rectitudo ipsius. Vel sic legatur.

c Etsi iudico ego,] vel, (iudicem,) id est, quando iudicabo in secundo aduentu.

d Iudicium meum verum est,] id est, iustum, & infallibile. Et ita hæc dictio, (si,) est temporalis: & hæc dictio, (iudico,) habet consignificationem temporis confusam ad futurum iudicium: secundũ quod dependet ex meritis eorum in præsenti: secundum quod dicitur de aliquo, quòd iudicatur etiam ante sententiam, quando agit aliquid, vnde iudicari habet. Vel sic secundum *Gloss*.

b Ego non iudico quemquam,] secundum carnem, id est, iniustè, sicut vos.

b Et,] id est, quia, (si iudico ego, iudicium meum verum est) id est, non secundum personarum acceptionem, sicut vestrum: nec ex dubiis, vel falsis procedens, *Isa*. 11. a. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Et subdit causam veritatis iudicij.

e Quia solus non sum,] supple, in iudicio, vel in iudicando vos, quasi dicat, si condemnarem vos, iustè hoc facerem, quia & Pater vos condemnat. Vel ideò verum est iudicium meum, (quia non sum solus,) quia verus Dei Filius sum vnum cum Patre, quasi dicat: Etsi hic sum, vt videtis; Patrem tamen non deserui: & si missus per carnem; tamen ego, & Pater simul per Deitatem. Et hoc est, quod dicit. (Solus non sum; sed ego, & qui me misit, Pater,) id est, qui me incarnari constituit, me non deseruit. Vel sic.

e Quia solus nõ sum; sed ego, & qui me misit Pater,] quasi dicat sicut nunc communia, quæ ago, illius voluntate ago tanquam mittentis: ita vos tunc mecum iudicabit vna voluntate: ideò quia eum, quem ille misit eiecistis. Et in hoc percutit eos: quia ipsi gloriabantur se obsequium præstare Deo in persecutione eius. Vnde etiam id, quod suprà dixit, sic potest exponi.

e Ego non iudico quemquam,] vt sit sensus. Pater est, quem vos Deum vestrum dicitis, qui iudicat pro me, (Ego) autem (non iudicio) nisi eodem iudico secum. Sequitur.

f Et in lege vestra scriptum est.] Hic incipit aliud argumentum. Dixerat suum iudicium esse verum de ipsis: & quia non solum Iudex erat eorum, sed & testis contra eos, ostendit, quòd verum est testimonium eius contra ipsos, quia duorum est, ipsius, scilicet, & Patris. Vel aliter dixerat, quòd verum est testimonium suum de se, & quòd verum erat iudicium suum de ipsis: ostenso ergo, de iudicio suo, quoniam verum sit, redit ad ostendendum de testimonio suo, quod probat esse verum auctoritate legis, dicens. (Et in lege vestra,) vobis à Deo data. *Deut. 17. d. & 19. d. Supr. 5. f. De testibus. c. in omni.*

g Scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est,] id est, pro vero recipiendum, non quin aliquando fallat. Et sumitur *de Deuteronom*. 17. b. & 19. d. In ore duorum, vel trium testium stat omne verbum, id est, non paucorum.

h Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso,] quasi dicat, ego sum Iudex, & testis; sed nunc etsi differo iudicium, non differo testimonium.

i Et testimonium perhibet de me, qui me misit Pater,] in Baptismo. Vel etiam Pater testatur indiuiso opere, operans cum Filio opera miraculorum, sicut ipse *supr*. 5 f. dixit. Ego habeo testimonium maius Ioanne. Opera, quæ ego facio testimonium perhibent de me, & cæt. Si ergo duobus hominibus creditur, qui possunt falli, & mentiri, quare non mihi, & Patri, vbi est stabilis veritas? Sed contra hoc obiicitur, quia lex non intelligit de duobus, quorum alter sit in causa, quia vt dicit *Chrysostomus*, cùm duo etiam alienæ rei testantur, hoc etiam duos testari. Videtur ergo, quòd Christus malè probet testimonium suum verum esse, quia erat in causa. Solutio. Pater in voce, in Scripturis testimonium perhibebat de ipso; Filius verò secundum Deitatem faciens opera, quæ nemo alius fecit: & docendo tam efficaciter, sicut nemo vnquam docuit, testimonium perhibuit sibi homini. Homo enim in causa erat, & Deitas testabatur. Sed opponunt hæretici, quòd Pater, & Filius duo sunt numero, sicut duo homines duo sunt numero. Solutio. Duo sunt in hoc testimonio, id est, duæ personæ, vt sit ibi dualitas personarum non substantiarum. Vnde propter hoc præmisit. [Non sum solus, & cæt.] quasi Pater est in me, & ego in ipso, vt notetur substantialis identitas. Sed quare non dixit eis expressè: Ego sum Deus? Ad hoc dicit *Chrysostomus*, quòd propter humilitatem fecit. *Chrysostomus* aliter legit ab illo loco.

b Ego non iudico quemquam,] vt ponatur Li, [ego,] discretiuè, absque Patre, scilicet, vel contrarium, vel separatum à iudicio Patris. Simile *suprà*. 5 e. Pater non iudicat quemquam, iudicio, scilicet, separato à iudicio Filij. Et hoc est

d Et,] id est, quia, [si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum; sed ego, & qui me misit, Pater,] quasi dicat: commune est iudicium, quorum communis est substantia: Et per hoc etiam ostendit auctoritatem iudicij sui. Non enim æstimabant dignum fide esse Filium, nisi testimonium Patris assumpsisset.

f Et in lege vestra scriptum est,] quia duorum hominum testimonium verum est. Per hoc ostendit auctoritatem suam, ostendens se non indigere alio testimonio: & ostendens, quòd nihil minus habeat à Patre, quasi dicat, apud homines duo testes requiruntur, nec alicui creditur in sua causa; sed in me non est ita. Vnde sequitur.

h Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso,] quasi dicat, non indigeo alio testimonio, sicut alij homines: sed possum testari mihiipsi. Et ne dicerent incompetens esse testimonium, dicit, quòd immò à Patre approbatur. Vnde sequitur.

i Et testimonium perhibet de me, qui me misit Pater,] quasi dicat, idem est testimonium vtriusque, in quo se ostendit consubstantialem Patri, & æqualem: & ideò suum testimonium præponit, vt ostendat coæqualitatem honoris. Sequitur.

a Dicebant ergo

a Dicebant ergo ei: Vbi b est Pater tuus? c Respondit Iesus: d Neque me scitis, neque e Patrem meum. Si me f sciretis g forsitan, & Patrem meum sciretis. Hæc h verba locutus est Iesus in Gazophylacio i docens in k templo, l & m nemo apprehendit eum: n quia necdum venerat hora eius. Dixit o ergo iterum eis Iesus: p Ego vado, & q quæritis me, & r in peccato s vestro t moriemini. u Quò ego vado, vos non potestis venire. x Dicebant ergo Iudæi: Nunquid y interficiet semetipsum, quia dicit: quò ego vado, vos non potestis venire?

a Dicebant ergo ei,] Scribæ, & Pharisæi, quia hi amplius cæteris imminebant ei. b Vbi est Pater tuus? Secundum *Augustinum*, secundum carnem iudicantes, Patrem Christi carnaliter acceperunt: sed erat homo in aperto, verbum Patris in occulto. Sed ab alia parte stupore doctrinæ, & miraculis præfocati trahebebantur ad cogitandum aliquid maius, de Patre, quàm esset Ioseph. Vnde secundum *Chrysostomum*, Sup. 7. d. scientes, vt nescientes interrogabant & vt tentantes eum. (Vbi est Pater tuus?) quasi te videmus, sed Patrem tecum.

c Respondit Iesus,] menti non sermoni eorum. d Neque me scitis,] quasi dicat, putatis me noscere, quia noscitis hominem de foris; sed tamen, quod in occulto sum, nescitis. Et ideò,

e Neque Patrem meum,] scitis, cuius, & mei eadem est substantia.

f Si me sciretis, &cæt.] *Chrysostomus*. Causam ponit nesciendi Patrem, nolle scire Filium, quasi dicat, non potestis scire Patrē sine me. Vnde etiā dicit. (Si me scitetis,) prædicto modo. g Forsitan, & Patrem meum sciretis.] Hoc autem dicit, vt vel ita eos attrahat ad sui cognitionē: quia enim dimittētes eum semper Patrem quærebant discere, dicit: nō potestis Patrem scire sine me. Item in hoc significat, quòd nō sit alterius substantiæ à Patre *Inf.* 14. b Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Vnde *Chrysostom.* Si filius solū docuisset Patrem, alterius autem substātiæ esset possibile esset eum ignorantes scire Patrem, nec sequitur; quòd scientes eum omnino scirent, & Patrem. Non enim, qui hominem scit, nouit Angelum, neque qui creaturas, nouit & Deum: multi enim creaturas nouerū, & viderunt; & Deum non viderunt. Sequitur.

al. † temperatiuum. Li forsitan non est dubitatiuum, sed † tentatiuum, vel notat facultatē liberi arbitrij quia fides non est, nisi volentis, vt dicit Augustinus. Vel secundum *Glossa* irrisiuum est, & reprehensiuum, sicut Dominus dicit seruo, forsitan tuus Dominus sum.

h Hæc verba, &cæter.] Hic determinat locum, vbi hæc prædicta dicta sunt, vt ostendat impotentiam Iudæorum, qui in publico existentem tenere nequiuerunt. Vnde dicit. (Hæc verba,) prædicta, & subsequentia, (locutus est Iesus in Gazophylacio.] In quo notatur magna eius confidētia: quia intrepidus verba Diuinitatis coram inimicis apertè loquitur, & docet. Et nota, quòd gaza, lingua Persica idem est, quòd opes. philaxè verò Græcè seruare dicitur. Gazophylacium ergo dicebatur arca quædā desuper foramen habens, posita ad dexteram ingredientibus circa altare holocaustorum: in quam mittebatur pecunia offerentium ad sarta tecta templi reparanda, & seruabatur. Et de hoc habetur. *Lucæ vigesimoprimo*, a. quòd diuites mittebant munera sua in Gazophylacium. Erat autem ibi quædam specialis arca, in qua soli Sacerdotes mittebant donaria sua, quæ vocabatur corbonan, vt habetur *Matthæi vigesimoseptimo*, a. vel corban. *Marci septimo*, h. Erat, & ibi tertia, in qua Rex, vel Principes Tribuum mittebant: quæ dicebatur Musach. Tamen quidam aliter distinguunt, quia quādoque legitur Musach Sabbati, vt *quarto Regum vigesimo sexto*, d. Et dicunt in illa arca tantùm reponi oblationes solemnium dierum: vnde dicitur Musach Sabbati, id est, arca festiuitatum. Et quia corbam votum sanat, dicunt in corbonan reponi votiua: In Gazophylacia verò aliorum dierum munera, & spontanea. Tamen quælibet earum generali nomine Gazophylacium dicebatur, & etiam locus, in quo erant positæ, vt hic, (hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio,) id est, in illo loco, in quo sitæ erant prædictæ arcæ. In *Ezechiele* autem Thalami Sacerdotum dicuntur Gazophylacia. *Ezechielis quadragesimo*, g.

i Docens in templo,] id est, in atrio templi. *Chrysostomus*. In templo loquebatur, & in ordine Magistri: quod sufficiens erat eos erigere in iram, maximè, quia hæc loquebatur super quibus mordebantur, scilicet, quia inserebat se auctoritati Patris, vt associando sibi eum, quasi socium in testando, & de seipso. Vnde hoc designans Euangelista dicit: [Hæc verba locutus est Iesus,] prædicta, scilicet, in quibus se æquabat Patri.

k In templo,] in loco publico, & in quo solebant Doctores loqui, & Magistri. & ideò magis indignabantur.

l Et,] licet in medio eorum doceret; tamen.

m Nemo apprehendit eum,] id est, apprehendere potuit, etsi vellent. Quare?

n Quia necdum venerat hora eius,] scilicet, in qua voluit crucifigi. *Chrysostomus*, id est, quia nondum erat tempus aptum secundum, quod voluit crucifigi. Simile *suprà* 7. d. Quærebant eum apprehendere. Hoc autem dicit Euangelista, sicut dicit *Chrysostomus*, vt sciamus, quia & tunc non illorum virtutis factum est opus, sed dispensationis eius. Ipsi enim & olim voluerunt; non autem præualuerunt. Non igitur, neque tunc præualuissent vtique, nisi eis concessisset. Item *Chrysostomus*. O de amentia Iudaica, ante Pascha quærentes eum, deinde in medio accipientes, & multoties tentantes detinere, & per seipsos, & per alios; & nequeuntes, neque ita eius virtutem admirabantur, nec à malitia desistebant.

o Dicit ergo iterum eis Iesus,] ad hoc, quòd intendebant eum capere, & occidere, respondet.

p Ego vado,] quasi dicat: quæritis me ad occidendum, sed (ego vado,) id est, sponte moriar, non vestra coactione *infrà* 10. d. Animam meam ponam. Et ideò vos frustrà laboratis. Item in hoc terret eos de sua Resurrectione, quasi dicat: non moriar, vt putatis, ita quòd à morte detinear; sed (ego vado,) id est, per mortem ad Patrem tendo. Et dicit, (vado,) id est, in proximo est, vt vadam. Vel quia futura sunt ei, quasi præsentia, vt dicit *Interlin.* Vel quia iam præsens erat mors eius, quantum ad iniquas machinationes Pharisæorum: quia iam conceperant mortem eius, dicit: (ego vado, & quæritis me,) odio persequentes assumptum in cælis, in Apostolis, scilicet, non vt amici habere cupientes. Vnde eis pœnam prædicit.

r Et in peccato vestro,] permanentes, peccato, scilicet, infidelitatis, & crudelitatis in Sanctos.

t Moriemini,] morte æterna. Vel.

q Quæritis me,] tempore destructionis per Romanos. *Amos* 8. d. Circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient. Vel [quæritis me,] in iudicio serò pœnitentes.

r Et in,] id est, pro. s Peccato vestro moriemini,] id est, morti æternæ trademini. Super hoc dicit *Chrysostomus*. Qui non deponit in lauacro veterem hominem, & iam iudicatus est, non solùm, quia non credit; sed etiam quia prima peccata habens abit *suprà* 7. e. Quæritis me, & non inuenietis. Et est hic argumentum, quòd potest reuelari alicui sua damnatio. Sed soluendum est, quia prophetia comminationis est hic, & est conditionalis. Vel aliter. Non reuelat alicui suam damnationē, quia loquitur multis in simul: & de quibusdam eorum dicebat, non de omnibus: & propterea ipsi non credebant ei.

u Quò ego vado vos non potestis venire,] quasi dicat: moriemini in inferno: quia ad gloriam meam non potestis venire tales, quales estis. Vel vos detinemini in morte, nec ad resurrectionem ibitis per mortem: sicut ego, & tunc securus sum à vobis. Et hoc maximè turbauit eos, cùm audirent, quòd nec morte ei nocere possent. Christus autem hoc dixit, vt faceret eos aliquid magnum de se imaginari, & verum Deum esse credere: quia illius solius est sua virtute morte non detineri, etiam cùm in morte existat. Sed quia obscurè locutus est, ideò non intelligentes, & pariter malignantes ex ipso, quia non debebant detinere.

x Dicebant ergo Iudæi,] ex conturbatione, vel omnia carnaliter sapientes, & quod dixit, non intelligentes.

y Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: quò ego vado, vos non potestis venire,] *Augustinus*. Stulta verba, & omnino insipientiæ plena, quasi si de morte diceret

Et a dicebat eis: Vos de deorsum estis; b ego de supernis sum: c Vos de mundo hoc estis; d ego non sum de hoc mundo. Dixi e ergo vobis, f quia g moriemini in peccatis vestris. Si h enim non credideritis, i quia ego sum, k moriemini in peccato vestro. l Dicebant ergo ei: m Tu quis es? Dixit n eis Iesus: Principium, qui & loquor vobis.

à non possunt eum sequi ad mortem. Dicebat ego non de morte, sed de gloria, ad quam ibat per mortem. Vel potest dici, quòd quia homo sui conseruationem desiderat naturaliter, natura prohibente, seipsum interficere non potest: & sic verum dicunt. Sed quia carnales erant, & carnaliter sapiebant. *a* Et dicebat eis Iesus: Vos de deorsum estis,] id est, carnales, & terreni estis: quod patet ex iudicio vestro: & ideò terram sapitis, quia sicut serpens terram manducatis *Genes.* 3. c. Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. *Isaia* 65. d. Serpenti puluis panis eius. *Mich. vltimo* d. Lingent puluerem, sicut serpentes. Vel sic. [Non potestis venire, quò ego vado, quia de deorsum estis,] id est, quia corda vestra premuntur onere peccatorum. Vnde *Psalm.* 37. Sicut onus graue, &c. *Exod.* 15. b. Submersi sunt, quasi plumbum, & cæter. *Chrysostomus* sic continuat, destruens eorum suspicionem: & ostendens, quoniam hæc res peccatum est, scilicet, interficere se ait: [Vos ex inferioribus estis,] quasi dicat, carnales estis: & ideò nihil mirabile est vos talia cogitare. Sed non agam quid tale, quia.

b Ego de supernis sum,] id est, Deus sum, vel à Deo missus in carnem, vel, id est, Iustus sum. Et repetit, quod dixerat aliis verbis: vel exponit, quomodo sint de deorsum, dicens.

c Vos de mundo hoc estis,] id est, de numero mundanorum, & amantium mundum. *Chrysostomus.* Mundum hic mundanas cogitationes, & carnales ait. Simile 1. *Ioan.* 2. c. Quicquid est in mundo, & cæter. *d* Ego non sum de hoc mundo.] & ideò non afficior, vt vos, scilicet, concupiscentia, & inuidia. Hæ duæ passiones impellebant Pharisæos, vt Christum persequerentur. Vel. [Non sum de hoc mundo,] id est, non hæreo mundanis per amorem: vel non sum de numero talium, qui sequuntur mundalia: vel non sum de mundo communi lege nascendi. Sed obiicit Manichæus, quòd si non est de hoc mundo, ergo non verè habuit naturam humanam, quia illa est de hoc mundo: ergo non verè fuit homo. Responsio, quòd mundus nomen est malæ affectionis, secundum quod dicitur 1. *Ioan.* 5. d. quòd mundus totus in maligno positus est. Et *eadem* 2. c. Quicquid est in mundo, &c. *Chrysostomus.* Per hoc non dicit se carnem non suscepisse, vt hæretici dicunt; sed per hoc ostendit se procul esse à mundi nequitia. Vnde, & de discipulis ait *infrà* 17. c. De mundo non sunt, non quòd carnem non haberent, sed sicut Paulus dicit. Vos in carne non estis, sed in Spiritu. *Rom.* 8. b. Et nota quòd debemus esse de cælo non de mundo: Quod pluribus signis ostenditur. Primò per sedulam meditationem, & contemplationem cælestium. Sicut ad literam dignoscitur, quòd aliquis est de ciuitate aliqua, quando in magnis festiuitatibus vadit illuc cum familia sua. Sic anima in solennitatibus maximè vacans contemplationi, ascendit in cælum cum familia bonarum cogitationum, & sanctarum affectionum. 2. *Corinth.* 3. d. Nos reuelata facie gloriam Dei speculantes, &c. *Iob septimo*, c Suspendium elegit anima mea. Item per saporem, id est, per amorem cælestium probamus nos esse in cælesti territorio: sicut de vino ostendit sapor, in qua terra creuerit. *Coloss. tertio*, a. Quæ sursum sunt, sapite, & cæt. *Phil.* 1. d. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, &c. Item per linguagium *suprà* 3. d. Quem misit Deus, verba Dei loquitur. *Matth.* 12. c. Ex abundantia cordis os loquitur. *Matth. vigesimosexto*, g. Verè & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Item *Marci decimoquarto*, g. Verè ex illis es, nam & Galilæus es. Item mores. *Phil.* 3. d. Nostra conuersatio in cælis est, id est, cælestis: quia in carne præter carnem viuere Angelica vita est *secundo Corinth. decimo*, b. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Eodem modo cognoscitur per hæc quatuor quis est de mundo. Primò per studium, & excogitationem mundanorum. *Baruch. tertio*, c. Filij Agar, qui exquisierunt sapientiam, quæ de terra est. *Luca decimosexto*, g. Filij huius sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Secundò per saporem *Philippen. tertio*, d. Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Sicut vinum sentit territorium, vel dolium: vel sicut vas vinarium dicitur sapere vinum: ita qui terrena continent, odorem eorum, & saporem reddunt. Et similiter de spiritualibus: quia *Quod noua testa capit, inueterata sapit. Romanorum octauo*, a. Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt, qui verò secundum Spiritum sunt, quæ sunt Spiritus, sentiunt. Tertiò per linguam. Loquitur enim Azoticè. *Nehemiæ* 13. d. Et filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè. *Suprà tertio*, d. Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur. *Isaia vigesimonono*, b. Et erit, quasi Phytonis de terra vox tua. Quartò per mores, *quarto Regum decimoseptimo*, f. Vsque in præsentem diem morem sequuntur antiquum, non timent Deum, neque custodiunt cæremonias eius, atque iudicia, & legem, & mandatum. Sequitur.

e Dixi ergo vobis,] quia estis de mundo, id est, peccatores infideles, terrena sapientes, depressi in peccatis.

f Quia,] id est, quòd.

g Moriemini in peccatis vestris,] infidelitatis, & crudelitatis. Vnde causam exponens, subdit. [Si enim non credideritis, &c. Vel sic. Quia dixerat, [moriemini in peccatis vestris,] ostendit, quòd hæc est prophetia comminationis, non determinationis. Vnde subdit.

h Si enim non credideritis,] cùm sufficientem habeatis persuasionem.

i Quia ego sum,] verus Deus, id est, si finaliter discredideritis.

k Moriemini in peccato vestro,] Antonomasticè, infidelitatis, id est pro eo damnabimini. Per quod innuit, quòd si vellent credere, saluarentur. Significat etiam inter eos fuisse aliquos, qui credituri erant. Infidelitatem sequitur mors, sicut fidem vita. *Habacuch* 2. a. Iustus ex fide viuit. Et nota, quòd dicit. [Moriemini in peccato vestro,] vel [peccatis,] quasi sepulti in eis, & in veteri homine absorpti. *Ezech.* 32. Descenderunt ad infernum cum armis suis, & fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum, sicut gutta inossata.

l Dicebant ergo ei,] carnaliter sapientes æternæ essentiæ ignari.

m Tu quis es?] q. d. quem facis teipsum, vt talia commineris? *Aug.* Quia dixisti: ego sum: & non addidisti, quis: dic ergo quis es, vt credamus. Et nota, quòd ad hanc quæstioné fit responsio, *Exod.* 3. d. Ego sum, qui sum; vel, qui est, misit me ad vos. *Bern.* Verum esse est, quod nec ab esse præscinditur, nec ab erit expungitur. *n* Dixit eis Iesus.] respondens ad quæstionem eorum. *o* Principium,] sum, supple, id est, æternus, ab æterno primogenitus ante omnem creaturam. *Ecclesiast.* 24. Principium viarum Dei, id est, creaturarum secundum Deitatem. *p* Qui & loquor vobis,] ex tempore factus homo ad vestram ducens instructionem. *Glos.* Factus homo propter vos, vt possitis me intelligere. Vnde duas naturas hic ostendit in se, diuinam, & humaná dignitatem. Et dignationem suam aperiens *Hebr.* 1. a. Multifariè, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit, & sæcula. Per hoc, quòd vltimò dicit, tangit rationem principij. Vel aliter secundum *Augustinum.* *o* Principium,] credite me, supple esse. In Græco enim potest esse accusatiuum, & fœminini generis, ac si diceret: veritatem, scilicet, credite me esse, qui & loquor vobis. Vel aliter, vt referatur ad superiora sic. [Nisi credideritis me.] scilicet [esse principium, & cæt.] Sed videtur incompetenter respondere ad quæstionem, qui dicebant, [quis,] quod quærit de propria nominatione, & persona: & non quid, quod quærit de essentia. Principium autem significat diuinam essentiam. Vnde *Augustinus* super hoc. [Principium, & cæt.] dicit. Ecce quod, vel quid est esse. Solutio. Quis non quærit semper propriam nominationem; sed quandoque speciem in comparatione ad proprium actum. Vnde cùm principium dicat diuinam essentiam in comparatione ad actû, propriè respondet: vnde nec ipsi posteà interrogant.

Multa

A a Multa habeo de vobis loqui,] i.vos habeo in multis accusare. b Et iodicare,] i.de multis habeo vos punire. Aliqui habent (Multa habeo vobis loqui,) quasi loquor vobis: & multa habeo loqui vobis,i. ad instructionem vestram & vtilitatem, si volueritis, io præsenti. [Et iudicare,] io futuro, id est, coodemnare, si non pœnitueritis, qoasi dicat, Doctor sum,& Iudex. Sed quia posset aliquis dicere, quare ergo oon iodicas modò? Respondet. c Sed qui misit me, verax est,]: quasi ideò noo iudico vos

D Supr.3.d.Rom.3.a.

a Multa habeo de vobis loqui, b & iodicare; sed c qui misit me, d verax est: & e ego, quæ aodiui ab eo, hæc f loquor in mundo. Et g non cognouerunt, h quia i Patrem eius k dicebat Deum. Dixit l ergo eis Iesus. Cū exaltaueritis Filium hominis, m tunc n cognoscetis, o quia ego sum, & p à meipso facio nihil: q sed sicut docuit me Pater, hæc r loquor. Et s qui t me misit u mecum est,& non x reliquit me solum: quia y ego, quæ placita sunt ei, facio sēper.

modò: quia Pater promisit in Prophetis, quòd mitteret me ad saluandum,non ad coodemnaodū in primo aduentu. Isa.61.a. Ad euangelixandū mansuetis misit me, vt mererer, &c. e Et ego, quæ audiui ab eo,] s. Patre, i. quæ cōmisit Pater mihi homini verba,s. salutis, non condemnationis, [hæc loquor in muodo.] Secundò legitur sic secundum Glos.

a Molta habeo vobis loqui,] docēdo,si credideritis; vel accusando, & arguendo,si oō crediderītis, & hoc in præsēti b Et iodicare,] in futuro. Sed non habeo hoc ex me, quòd sam Doctor, vel Iudex. c Sed, qui misit me,] in carnē, vel qui genuit me missibilem. d Verax est,] ex se. e Et ego, quæ audiui ab eo,] i.veritatē,quam habeo ab eo per generatiooem. f Hæc loquor io mundo,] i. meipsum, qui sum à Patre mundu manifesto. Idem enim est Filium audire à Patre,quod esse ab eo. Vel sic. c Qui misit me,] Pater,s. d Verax est,]in iudicādo:& qoia ipse verax est, iudicabit vos de hoc, qnod me oō audiuis. e Et,]i.quia, (ego, quæ audiui ab eo,]per generationē æternam,&c.sicut priùs. Quarto modo legitur sic secundū Chrys. [Dicebant ergo ei.Tu quis es?] Io quo appareat eorū amētia,quod post tātū tēpus,& signa, & doctrinā interrogāt.(Tu qui es.) Quid igitur Christus? (A principio,quod & loquor vobis,)q d.indigni estis audire quis ego sū:quoniā à principio est superfluū, vel inutile, quod loquitur vobis quia nō attēditis,sed omnia tētātes loquimini. Eccl.22.a. Cum dormiente,&c. Vel sic (A principio, quod loquor vobis,)i. sēper iterandum est,& reincipiendū, quod dicitur (vobis) quia non attenditis. Sicut dicitur seruo negligenti,quòd quicqoid præcipitur ei,sēper est reincipiēdū,& reiterādum. Et quia tales estis, de multis possē redarguere vos. Et hoe est,quod sequitur. a Multa habeo de vobis loqui,]redarguendo vos. b Et iudicare,] puniendo, q.d. non solū possem arguere,sed cruciare, c Sed, qui misit me, verax est,] q.d. Pater meus, non vult hnc. Non enim misit Filium suum in mondū, vt iudicet mundū, &c. supr.3.b. Si autem,qui misit me,ad hoc non misit, vt iudicem: verax autē est,quia nec fallit,nec fallitur, decenter nullū iudico nunc. e Et ego,quæ audiui ab eo,hæc loquor in mūdo] i. quæ ad salutē pertinent,nō quæ ad redargutionē iudicialē. Dicit autem hoc: nū æstimēt ex imbecillitate esse,quòd tot audiens cōtumelias ab eis, nō iudicat eos. g Et nō cognouerūt,]ex tantorum auditu. h Quia,]i.quod. i Patrem eios,]i.Christi. k dicebat Deum.] Gla. quasi cùm diceret, qui misit me, verax est,& quæ audiui ab eo, &c. nō intellexerūt,quòd de Patre diceret: adhuc habebant oculos clausos: & ideò subdit eis. l Dixit ergo eis Iesus. Cùm exaltaueritis Filiū hominis,]in Cru[ce], m Tūc,]inquā, virtute Resurrectionis,& signorū,quæ apparebunt. n Cognosceris,] i.cognoscibiliora,quā modò signa percipietis. o Qnia ego sū,] supple, Filius Dei. Et sic potest legi vniuersaliter. Tamen Glo. legit particulariter sic. m Tunc cognoscetis,] aliqui ex vobis, non omnes. o Qoia ego sum,] quasi priùs implenda est Passio per manus vestras,pòst ex vobis aliqui credēt. In quo ostendit aliquos ibi esse,qui post † Resurrectiooē suam essent crediruri,sicot ad prædicationem Petri. Act.2.g. Et vnus etiā militum clamauit post mortem eius. Verè Filius Dei erat iste. o Quia ego sum,] qui sum,i. verè, & immutabiliter. Exod.3.d. Aug. Esse est immutabilis diuinæ substantiæ. Sed ne ipse,qui loquitur, intelligeretur esse Pater, subdit. p Et à me ipsu facio nihil,] quia à me ipso non sum, sed à Patre.

Verba Euangelistæ. [Et non cognouerunt, &c.] Hic clamat Chrys. dicens. O de amentia, non deficiebat de eo loquens, & non cognouerunt sic.

al. † passionem.

Matth.27.f.

q Sed sicut docuit me Pater,]me hominem,[hæc loquor.] Vel,[me,]Filium pro æterna generatione. Et tunc idem est docere,quòd scientem generare. Vel aliter. l Cùm exaltaueritis,&c. Secundū Chrys. quia signa faciens, & docens eos nō attraxit, de Cruce loquitur de reliquo dicens [Cùm exaltaueritis Filiom hominis,]in Cruce. Sup.3.b.

m Tunc cognoscetis,] infr.12.e. Cùm exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. Passio enim est fortissimum vinculum attrahendi. Osee 11.b. In funiculis Adam, &c. Ierem.31.a. Io charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te miserans. Sed videtur, quòd debuit dicere. Cùm humiliaueritis Filium hominis, sicut Phil.2.a. Semetipsū exinaniuit,&c. Solu. In hoc,quod dicit,[exaltaueritis] ostendit genus mortis, s.quia in ligno suspensus,& eleuatus fuit,sicut dicitur suprà 3.b. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto,&c. Vel propriè dicitur exaltari,quando coronatur. Dicitur enim propriè Rex exaltari,quādo coronatur, & sceptrum ponitur io manu eius. In Passione enim est corooatus. Vode Cant.3.d. Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua, Itam Crux sceptrum regale. Isa.9.b. Factus est principatus eius super humerum eius. Sceptrum.n.significat,quòd Rex debet,& habet corripere,& coercere subditos: & Christus per Crucem Dæmones coërcuit. m Tūc cognoscetis,quia ego sum.] Chrys. q d.putaris interficiendo me liberari à me: ego autē dico,quia tunc maximè scietis, qoia ego sum gratia signorum,& Resurrectionis, & captiuitatis: quia propter mortē eius capti sunt à Romanis. [Tūc cognoscetis.] Chrys. q.d.qui curati noluistis cognoscere, cruciari scietis. Et nota,quòd nō dixit: Scietis,quia ego sum;sed,[quia ego sum,] Christus,s.& Filius Dei: & qui omnia fero, & ago, & non cōtrariè illi. Vnde propter hoc subdit. p Et à meipso facio nihil,&c.] q.d. vtrumq; cognuscetis,& fortitudinē meam, qoia nihil à morte patiar,& vnanimitatē meam ad Patrem. Hoc est,qood dicit. [A meipso facio nihil,] i.nihil contrariū Patri,sed auctoritate eius,& voluntate: quod patebit ex hoc,qood Pater vleiscetur me de vobis. Si.n.contrarius essē Deo,non tantā iram aduersum vos mouisset. Vnde Isa.53.c. Dabit perniciosos pro occisione eius. Et Dauid Psal.2. Tūc loquetur ad eos in ira sua. Et ipse etiā dicit. Matt.23.d. Derelinquetur domus vestra, i.ciuitas,deserta. Et 21 d. Malos malè perdet. Et Luc.19.d. Inimicos meos illos,qui noluerūt me regnare super se,adducite huc,& iotersicite ante me. q Sed sicut docuit me Pater,hæc loquor,]quasi Patri Deo non sum contrarius,nec in doctrina, nec in opere. supr.5.d. Pater diligit Filium: & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. Quia verò dixerat, quia à se nihil operatur, & quia Pater docuit eum, crederet aliquis, qoòd esset separatio inter Patrem,& Filium: & hoc cauens, subdit. s Et qoi,] scilicet,Pater. t Me misit,] incarnari. u Mecum est,] per Deitatem, vel per substantialem vnitatem, q.d. hoc scietis tunc, quia in nullo sum contrarius Patri, sed ei concors, & consubstantialis. Chrys. Qoia dixerat sup.[Qui misit,&c.]ne putetur hoc,quod dicit,[qui me misit,] minorationis esse, subdit,[mecum est.] Nam hoc.i.mitti,dispēsationis est;hoc autem,i.mecum Deitatis. x Et non reliquit,&c.]i.non habeo substantiam solitariam, vel singularem à sua. Vel[Non reliquit me]hominem,[solom,]sed semper fuit mecom per gratiam ad omnē actum. y Quia ego,quæ placita,&c.]in salutem humani generis, quæ est voluntas Patris, q.d. ideò nunquam à me recedit gratia,quia nunquā subintrat culpa. Ideò dicitur Isa.11.a. Requiescet soper eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ, &c. Et exponitur multis modis. Sic. [Quæ placita sunt ei,&c.]Vel,ego semper]eis[facio.]Vel, [ego sēper facio,] i.ego solus,sicut dicitur. Canonici semper celebrant ad magnū altare,i.soli Canonici. Psal.13. Non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Et nota hic quantum ad moralitatem, quatuor. Deus enim erat cum Christo,& cum homine iusto in opere. Vnde. [A me ipso facio nihil.]Item in locutione,ibi.[Sed sicut docuit me,&c.]

Chrysostomus. Inalternabilitatem substantiæ manifestat, & quoniā nihil loquitur extra paternales intelligētias.

Item in corde,ibi, [mecum est.] Item in tribulatione,ibi, [non reliquit me solum.]Et hoc quandiu homo vult facere eius voluntatem,nec repugnat voluntati diuinæ. De primo dicitur *Isa.26.c.*Omnia opera nostra operatur es in nobis,Domine, *inf.15.a.* Sine me nihil potestis facere. *Phil.2.* b. Operatur in nobis velle, & perficere,&c. De secundo *Psal.67.* Dominus dabit verbū, &c. Item *Psal.44.* Diffusa est gratia in labiis tuis.De tertio.*1.Cor.15.* b. Gratia Dei mecum. De quarto *Psal.90.* Cū ipso sum tribulatione. Sequitur. *a* Hæc illo loquente.]i. Christo.[Hæc,]s.quæ prædicta sunt. *b* Multi,]non omnes.

Hæc *a* illo loquēte *b* multi crediderunt in eū. *d* Dicebat ergo Iesus ad eos,qui crediderunt ei, Iudæos : Si *e* vos manseritis in *f* sermone meo,*g* verè Discipuli mei eritis, & *h* cognoscetis veritatem: & *i* veritas *k* liberabit vos.*l* Responderunt ei: *m* Semen *n* Abrahæ sumus, & *o* nemini seruiuimus vnquā:*p* Quomodo tu dicis liberi eritis?*q* Respondit eis Iesus: Amen, *r* amen

c Crediderunt in eum,]sed nondum perfectè *Chrys.*Quando ad humilem sermonem duxit,maximè de Passione sua,& quia Patri omnia attribuit,tunc multi crediderunt. Et hanc causam designat hic Euangelista, quare humilia loquitur, cùm dicit,quod multi crediderunt,q.d.ne turberis auditor, si humiliter loquitur, qui enim post tantam doctrinam non suasi sunt,quoniā à Patre est,decēter humilia audierunt,vt suadeantur. Et est argumentum,quòd humilis prædicatio, maximè de Passione magis prodest, quàm subtilis, vel alta. *1.Cor.2.a.*Nihil iudicaui me scire,&c. Item *1.Cor.1.c.*Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Item *1.Cor.2.a.* Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus,&c.*Isa.2.b.* Conflabunt gladios suos in vomeres. Item Sangar interfecit sexcentos vomere vno. *Iud.3.d.* Et Samson mille Philisteos prostrauit in mandibola asini, *Iud.16.c.Chrys.*[Crediderunt in eum.] Crediderunt quidem, sed non vt oportebat, quod patet , quia *inf.eod.* iniuriabotur ei. Et quòd illi sint idem, ostendit quod sequitur. *d* Dicebat ergo Iesus ad eos , qui crediderunt ei Iudæos.] Continua sic. Suprà immediatè narrauit Euangelista, quòd quidam crediderunt , sed debiliter, & ideò indigebant admonitione.Et hoc est.[Dicebat ergo,&c.] Si vos manseritis in sermone meo,] id est, in fide , quæ in vobis per sermonem cœpit esse, quia fides ex audito. *Rom.10.d.* Vel in me, qui sum sermo. *g* Verè Discipuli mei eritis,]Id est,vos esse veros,id est,firmos,& vero nomine Discipulos ostendetis.Per quod ostendit , quòd non erant verè Discipuli,id est, solidè. Propter hoc etiam dicit. [Si manseritis ,] ostendens, quòd nondum susceperant doctrinam perfectè , sed solùm attendebant his,quæ dicebantur. Item tangit eos qui *suprà 6.g.* abierunt retrò non veri Discipuli propter obscuritatem sermonis de Sacramento corporis & sanguinis. Et quia sciebat corda istorum debilia adhuc , ideò magna eis promittit, scilicet, discipulatus honorem in præsenti, & in futuro veritatis cognitionem quantum ad animam , & liberationem à corruptione quantum ad corpus. Dicit ergo. [Verè Discipuli mei eritis.]scilicet bonitatis , & iustitiæ, & veritatis. Et hoc magnum est esse Discipulum summæ veritatis. *Luc.cap.10.d.* Beati oculi,qui vident,quæ vos videtis: multi enim Prophetæ,&c.*3.Reg.10.b.*Beati viri tui,& beati serui tui hi,qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. *Matth.13.b.* Vestri autem beati oculi , qui vident,&c.

h Et,] vos , [cognosceris veritatem ,] summam. *Gloss.* sicuti est.*1. Ioann.3.a.* quam modo creditis , quia nisi credideritis in præsenti,non intelligetis in futuro,vt dicitur *Isa.7.b.* *Augustinus.* Fides est credere, quod non vides : veritas videre, quod nunc credidisti *infrà 17.a.* Hæc est vita æterna,&c.

i Et veritas liberabit vos,] à seruitute corruptionis,qua omnis creatura ingemiscit. *Romanor.8.d.* *Chrysostomus* dicit , quòd per hoc percussit eos , & humiliauit , qui tumebant de libertate, & generositate. Ideò enim promittit eis cognitionem veritatis , id est , sui cognitionem , qui est veritas.Iudaica enim Typus erant,& per hoc libertatem gratiæ contra culpam : & per hoc significat, quòd sine eo non habebant eam : & ideo offenduntur , & insaniunt statim, sicut dicitur posteà. Ideò etiam Dominus in principio dixit eis.

e Si vos manseritis,]stabiles.

f In sermone meo,]audito,licet duro.

g Verè Discipuli mei eritis ,] quasi profundam daturus sum vobis incisionem , quasi Medicus : manete tamen semper , & non concutiamini , quia per hoc volo à mente auferre tumorem, & percudibilibus sermonibus fodere animam , vt non in superficie sit fides,sed figoratur in profundum.

h Et cognoscetis veritatem.] id est ; me , qui sum veritas umbrarum legis , quasi dicat , vestra sunt Typus , & per hoc significat , quòd ignorantes erant , licet se de scientia legis iactarent : & in hoc percussit eos , & humiliauit. *i* Et veritas ,] id est , ego, qui sum veritas. *k* Liberabit vos.] à peccatis. Per hoc significat eos seruos,& in hoc etiam percussit eos. Vnde cùm deberent magis humiliari,sæuiunt, ostendentes, quòd non erant veri Discipuli. Vnde indignati.

l Responderunt ei,] illi , qui priùs crediderant, secundum *Chrysostomum* , sed secundum *Augustinum* , alij in turba, qui non crediderant,qui audito verbo indignati sunt se vocari seruos , putantes dixisse de carnali libertate.

m Semen,]id est,filij.

n Abrahæ sumus,] qui fuit libertate carnis. Genus effe-runt superbi.

o Et nemini seruiuimus vnquam.] Duo dixerat Dominus, cognitionem, & libertatem. Ad primum non respondent , sed ad secundum. Vnde quærit *Chrysostomus.* Cur non respondent ad primum , dicunt. Nunquid nunc non cognoscimus veritatem legis , & mandatorum ? Solutio. Non erit eis cura magna, nisi mundanorum. Vnde,& maximè de seruitute indignabantur.Vnde dicunt(nomen Abrahæ sumus) quasi dicat seruos nos vocasti , qui de semine Abrahæ sumus,& ingenui. Sed quid est, quòd dicunt,(Nemini seruiuimus vnquam,)mētiūtur secundum consuetudinē suā.Vnde *Gloss.*Mentiūtur.Ioseph seruiuit in Ægypto.*Gen.39.a.*Et patres seruierunt in luto. *Exod.1.c.* Et isti iidem Cæsari in tributo.*Matth.22.b.* Idē dicit *Chrysost.*Mentiuntur, quia in Ægypto seruierunt quadringentis annis, in Babylone septuaginta, sub diuersis etiā Iudicibus, modò viginti annis,modò septem,modò duob.& nūquā seruire desierunt. Tamē ideò forsitā hoc dicūt,quia nūquā seruierūt sine reclamatione, nec de iure,sed per violētiā ad tēpus.Videbatur enim eis,quòd non seruirēt,quia lex promiserat eis libertatē.*Leuit.25.f.* Seruus, & ancilla sint vobis de nationibus , quæ in circuitu vestro sunt Et posteà sequitur. Fratres autem vestros filios Israel, ne opprimatis per potentiam. Ibi habet alia litera.Non erit vectigal pendens in Israel. Potest ergo dici (Nemini seruiuimus vnquā,)i, nullius serui fuimus vnquam,&secundum hoc verū est.Si autem seruiuimus notet seruitutē per coactionem, sic seruierunt Pharaoni in Ægypto & aliis,etiā,& secundū hoc mētiūtur. Sed tamē Dominus nō redarguit eos de mēdacio:quia aliud erat in proposito,scil.persuadere , se esse verum Dei Filiū, cuius solius etiā secundum cōfessionem est peccata dimittere.

Chrys. Sunt & nunc multi , qui in indifferentibus quidem verecundantur , vt in seruitute hac ; in seruitute verò peccati non erubescunt , & eligerent vtique millies illa vocari seruitute serui , quam hac semel. Tales quidem, & erant illi Iudæi , & neque nouerant aliam seruitutem , nisi hanc. Item *Chrys.* Tales sunt Iudæorum gloriationes. Semen Abrahæ sumus , Israelitæ sumus, nusquam propriarum directionum meminerunt : ideò ad eos clamabat,dicens : Non opinemini dicere quoniam patrem habemus Abraham:*Luc.3.b.*

p Quomodo tu dicis, liberi eritis.] Extollentes generationem in nobilitate Abrahæ:ideò quasi admirando in cōuenientiam dicti Christi submiserunt.(Quomodo tu dicis: liberi eritis,) quasi quomodo tu promittis libertatem, cùm eam habeamus. Et nota,quòd non dixerat Dominus,(liberi eritis,) sed veritas liberabit vos : in quo tamen verbo non intellexerunt, nisi libertatem carnalem , cùm Dominus intelligeret de spirituali.

Ex hoc patet, quòd libertas ponitur: seruitutis.

q Respondit,&c.] exponens,quæ sit seruitus, & quæ libertas quā promisit,& ostendēs,quia est alia seruitus cui subiacebant,cui nō subiacuit Abraham. *r* Amen,amen, id est,verè,verè.Bis dicit,(amen,)propter confirmationē,& vt attentiores

tiores faciat. a Dicu vobis, quia omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati,] ex aoiore, non ex languore naturæ, dicit *Glossa*.

b Seruus est peccati,] quasi dicat, vos intelligitis male, quod dixi de seruitute carnali, quia loquor de alia: quia qui facit peccatum, seruus est peccati, id est Diaboli, vel ipsius peccati. Simile a. *Petri secundo*. d. A quo

a dico vobis, quia omnis, qui facit peccatum, b seruus est peccati. c Seruus autem non manet in domo in æternum.

quis superatus est, huius & seruus effectus est *Roman. sexto*. d. a. *Petri secunda*. d. Et nota, quia facere sumitur generaliter pro omissione, & commissione, & pro facere interiori, & exteriori, sicut etiam accipit *Ambrosius* in illa diffinitione peccati. Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Sed hic sumitur generaliter facere ad dicere, & concupiscere, & pro priuationibus horũ, tum ex parte intellectus, tum ex parte potentiæ operatiuæ, vbi fuerunt priuationes debiti.

b Seruus est peccati] *Anselmus* dicit, quòd homo habet, vnde sit seruus peccati; sed peccatum non habet, vnde dominetur homini. Et hoc satis explanat *Dionysius in libro de diuinis nominibus, in tractatu de malo*, vbi dicit quòd malum, siue peccarum nihil aliud est, nisi defectus naturalis harmooiæ modi, & commensurationis. Vnde ista seruitus non occupat uisi volentem. Necesse est enim, vt rationslis creatura, quia libertatem habet conditionis, quam quidam liberratem à coactione appellant, submittat se libera voluntate seruituti peccati, si seruire debet, sicut dicit *Anselmus in libro de libertate arbitrij*. Quòd autem peccatores sint serui peccati, & Diaboli, patet multis rationibus. Et primò, quia seruorum est multum laborare. Vnde *Ieremiæ decimosexto*. c. Seruietis Diis alienis die, ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Vnde *Exodi quinto*. Aggrauata est manus Pharaonis super Iudæos in tantum, vt de nocte coquerent lateres, & de die colligerent paleas, quia de nocte vult seruiri libidini, & de die cupiditati. *Ieremiæ nono*. b. Vt iniquè agerent, laborauerunt. Secundò, quia peccatores tanquam serui vilissimis cibis vescuntur. Vnde *Lucæ decimoquinto*. c. de filio prodigo dicitur, quòd cupiebat implere ventrem de siliquis porcorum. *Threnorum quarta* a. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Item *Iob trigesima*. a. Radix iuniperorum cibus eorum. Radix iuniperi mollis est, sed producit fruticem spinosum, sic peccatum habet mollitiem in delectatione; sed profert spinas, id est, amaritudinem mentis, & remorsionem conscientiæ, & mortem gehennæ. *Gregorius*. Radices spinarum molles, sed ex ipsa mollitie proferunt, vnde pungunt. Tertia ratio, quia nihil, quòd lucratur seruus, suum est; sed totum Domini sui: sic peccator nihil facit sibi vtile ad vitam æternam: quia Diabolus Dominus suus semper apponit aliquid de suo, propter quod totum sibi calumniatur, scilicet, malam intentionem si facit opus bonum. *Oseæ octauo* b. Culmus stans non est in eis germen nõ facit farinam: quòd si fecerit, alieni comedent eam. Culmus genus spicæ est, quæ sine grano est: Sic tales, vnde non intrabunt in horreum Domini. Item bona naturalia, & corporalia, & temporalia sua omnino dant Diabolo ad consumendum. *Oseæ septimo*. c. Comederunt alieni robur eius. Quarta ratio, quia tanquam serui reputantur viles, opprobrium hominum, & abiectio plebis. *Ieremiæ secundo*. g. Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas. *tertia Regum prima*. c. Ego, & filius tuus Salomon erimus peccatores, id est, reputabimur viles. Quinta ratio quia non possunt contrahere; sed si quandoque faciunt pactum, vt in confessione; statim Diabolus retractat per malum opus. Sexta ratio, quia non possunt condere Testamentum: Vnde videmus de multis peccatoribus, & maximè Clericis, aut moriuntur intestati, aut committuot dispensationem rerum suarum aliis. *Iob capit. vigesimoseptimo*. d. Diues cùm dormierit, nihil secum defert: quia nihil dat pro anima. *Psalm. septuagesimoquinto*. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis: quia nihil posuerunt in manibus pauperum. Septima ratio est, quia vilissima opera faciunt, & laboriosissima. Vnde *Psalm*. 80. Manus eius in cophino seruierunt. Multi de manibus suis faciunt Cophinos, colligentes stercora temporalium. Sed etiam Clerici, & Religiosi, quorum os debet esse consecratum Domino, de ipsis linguis suis faciunt cophinos, dum aliis detrahunt, vel mala dicunt. Alij de auribus, alij de oculis, &c. *Bernard*. Hæ sæculares nugæ sunt, in ore Sacerdotum blasphemiæ: Interdum tamen si incidant ferendæ fortassis, referendæ nunquam. *Bernard*. Consecrasti os tuum Euangelio: nugis iam aperire illicitum; assuescere sacrilegum est: *Malachiæ cap*. 2. b. Labia enim Sacerdotis custodiunt scientiam: & legem requirent de ore eius, non nugas profectò, vel fabulas. Verbum scurrile quod faceti vrbanive nomine colorant, non sufficit peregrinari ab ore; procul & ab aure relegandum. Fœdè ad cacninnos moueris, fœdiùs moues: porrò detrahere, an detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Tales ergo faciunt cophinos de linguis suis, & ita seruiunt in vili opere: quia sordes aliorum portant in ore. Nota Pharao, id est, Diabolus facit seruire suos in tribus. In luto, & latere: *Exodi cap*. 1. c. Et paleis: *Exodi cap*. 5. b. Per lutum intelligitur vanitas in diuitiis. Inquinant enim diuitiæ, sicut lutum. *Abacuch cap*. 2. b. Væ ei, qui multiplicat non sua: Vsquequo aggrauat contra se densum lutum? In opere lateris intelligitur nimia cura carnis. Later enim quantò plus lauatur, tantò magis sordescit. *Nahum cap*. 3. c. Subigens teoe laterem. Per paleam intelligitur vanitas superbiæ *Matthæi cap*. 3. c. Paleas autem comburet igni inextinguibili. Item in tribus oppressi sunt generibus operum, secundum *Iosephum*. In labore ædificandi, quod est superborum, qui ædificant in memoriale sui, vt *Genes. cap*. 11. a. Venite, ædificemus nobis ciuitatem, & turrem, cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen vestrum. Item *Isaiæ cap*. 22. e. Quid tu hic, aut quasi quis hic, quia excidisti tibi sepulchrum? excidisti in excelso memoriale, diligenter in petra tibi tabernaculum. Item in exportatione luti, & sordium, vt cupidi. Tot enim cophinos luti, vel sordium habes, quot præbendas. Vnde & Clerici diuites sunt vasa stercoraria. *Oseæ cap*. 8. b. Deuoratus est Israel: nunc factus est in natiooibus, quasi vas immundum. *Isaiæ cap*. 52. d. Mundamini, qui fertis vasa Domini. Item in diuisione fluuij. Fluuius est concupiscentia carnis, quam diuidunt luxuriosi per quinque sensus, vel per diuersa genera voluptatum. Ergo iam duo prima pudorem perdiderunt, vt sine rubore etiam cophini stercorum, id est, beneficia congregentur. Bene ergo dictum est: [Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati,] id est, Diaboli, vel ipsius peccati. Sequitur de littera:

Peccatores sunt serui peccati.

E

c Seruus autem noo manet in domo in æternum.] *Genes*. 21. b. & *Galath. cap*. 4. d. Eiice ancillam, & filium eius. Et nota, quòd hic vult ostendere, quòd illi non sunt de domo Dei, sicut se iactabant, id est, de consortio Prophetarum, & Patriarcharum, & cognatione sanctorum Patrum, qui fuerunt domus Dei, vt dicitur *Isaiæ* 5. b. Item per hoc significat, quòd ipsi, qui erant serui peccati, per hanc seruitutem amittebant ius cælestis hæreditatis, quæ est domus Dei. De qua *infrà* 14. a. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Item per hoc significat, vt dicit *Chrysostomus*, quod Iudæi, qui in seruitute præcepta Dei non fecerant, repellerentur à domo Dei, & Gentes eis succederent. Vnde dicit *Chrysostomus*. Per hoc paulatim legem submittit, id est, euacuat, ne enim dicant: habemus immolationes, quas iniunxit Moyses: illæ nos possunt eripere à seruitute peccati: Ideò hic dicit: [Seruus non manet in domo in æternum,] id est, non potest in ea manere, quasi dicat, omnes hoiines peccauerunt, & ita serui sunt, & ideo egent gloria Dei, id est, libertate per filium: *Rom*. 3. d. Etiam ipse sacerdos pro se offerre debet, eo quod circuodatus est, & ipse infirmitate. *Hebr*. 5. a. Ergo non potest alios liberos facere cum sit seruus. Nota ergo hic summatim expositiones plures.

c Seruus non manet in domo in æternum,] id est, vos, qui estis serui peccati, non estis de familia Dei, vt Abraham, & cæteri boni. Vel [Non manet in domo,] id est, vos non habebitis partem in regno Dei. Vel [Seruus non msnet in domo in æternum,] id est, seruitus legis euacuabitur: & filiatio per Filium inducetur: quia lex vetus non fuit imposita, nisi vsque ad tempus correctionis, sicut dicitur *Heb*. 9. c. Vel secundum *Chrysostom*. [Seruus non manet in domo in æternum,] id est, seruus, qualis fuit Moyses, vel Abraham, non habet potestatem largiendi libertatem. Hoc enim est, non

manet,

manet, id eſt, non poteſt largiri, ſicut Domini domus, ſiue lex data à ſeruo non liberos facit. Vnde in hoc oſtendit honorem Filij reſpectu Moyſi, & Euangelij reſpectu legis. Vnde & *ad Hebr.* 3. a. dicitur. Moyſes quidem fidelis in tota domo eius, tanquam famulus in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant; Chriſtus verò tanquam Filius in domo ſua. Et loquitur ibi Apoſtolus de differentia Moyſi, & Chriſti, quemadmodum, & hic ipſe Chriſtus. Vnde ſequitur hic.

a Filius autem *b* manet in æternum. Si *c* ergo Filius vos liberauerit, *d* verè liberi eritis. *e* Scio, quia filij Abrahæ eſtis; *f* ſed quæritis me interficere, quia *g* ſermo meus non *h* capit in vobis. *i* Ego, quod vidi *k* apud Patrem, *l* loquor: & *m* vos quæ vidiſtis apud Patrem veſtrum, *n* facitis. *o* Reſponderunt, & dixerunt ei: *p* Pater noſter Abraham eſt. Dicit *q* eis Ieſus: Si filij *r* Abrahæ eſtis, *s* opera Abrahæ facite.

a Filius autem] id eſt, ego, qui ſum veritas antiquæ vmbræ. *b* Manet,] in domo, [in æternum,] Notat immobilitatem noui Teſtamenti. Vel ſic.

a Filius manet] in domo [in æternum] id eſt, verus Dominus eſt domus, & ita poteſt libertatem dare. Vnde ſequitur.

c Si ergo Filius vos liberauerit] hic à ſeruitute peccati, & à corruptione in futuro.

d Verè liberi eritis,] quod non poteratis habere per ſeruum. Stabile enim eſt donum Filij, qui eſt verus hæres. Et licet ſeruus dederit hoſtias placationis; non tamen perfectæ reconciliationis; ſed hoc datur per me, qui ſum Filius. *Chryſoſt.* Per hoc oſtendit conſubſtantialitatem ſui ad Patrem, & quòd eandem habeat poteſtatem. Si enim Filius liberauit, nullus eſt, qui contradicat; ſed certiſſima eſt libertas. Deus enim, qui iuſtificat, quis eſt, qui condemnet? *Romanorum* 8. f. Item in hoc oſtendit ſe purum, & liberum à peccatis, qui ſe liberaturum alios promittit. Item per hoc dicit, [Verè liberi eritis, &c.] inſinuat libertatem, de qua gloriabantur, non eſſe veram, ſed nuncupatiuam tantùm. Hanc enim homines dant: illam Deus: & propter hoc non amplectendam. Et per hoc etiam perſuadet non confundi in ſeruitute hac terrena. Vnde 1. *Cor.* 7. d. Seruus vocatus es? non ſit tibi curæ.

e Scio, quia filij Abrahæ eſtis] ſecundum carnem, & ita liberi eſſe creditis. Sed non eſtis filij per imitationem, & ideò non eſtis liberi ſecundum mentem. Quia [Quæritis me interficere, &c.] *Chryſoſtomus.* Quia poterant dicere. Nos peccatum non habemus, & ita ſerui non ſumus, etiam ſeruitute, de qua dicis. Ideò reſpondet Dominus, oſtendens eos eſſe peccatores. Et alia peccata eorum dimittens, hoc, quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant, adducit in medium, & ait [Scio quia filij Abrahæ eſtis; ſed quæritis me interficere] quaſi dicat, ſi cognatione gloriamini, & vitam oſtendere oporteret. Quieſcibiliter, & paulatim proiicit illos à cognatione illa, & non dicit ſtatim, non eſtis filij Abrahæ iuſti; vos homicidæ; ſed non concorditer interius loquitur, [Scio, quia filij,] vel, ſemen Abrahæ eſtis,] Sed hoc eſt, quod quæritur, vnde addit redargutionem, quam intendit.

f Sed quæritis me interficere] & ita degeneres vos probatis. Sed ne poſſet dici, quoniam iuſtè hoc quærebant: ideò ſubdit cauſam.

g Quia ſermo meus non capit in vobis,] *Chryſoſtomus.* Qualiter igitur ait, *ſuprà eodem*, quòd credebant in eum? Sol. Tranſpoſiti erant rurſus, ideò & valdè eos tangit: non dicit, non capitis ſermonem meum; ſed, non capit meus ſermo in vobis. Per hoc altitudinem doctrinæ ſuæ oſtendens, quaſi dicat, vos quæritis me occidere, quia alta dico de me, cùm potiùs honorare me, & colere oporteret; vt vos illa alta poſſetis dicere. Sed quia poſſent dicere: Tu à temetipſo loqueris: ideò non capit in nobis ſermo tuus. Ideò ſubdit.

i Ego, quod vidi apud Patrem] [loquor] non à memetipſo fingo.

m Et vos, quæ vidiſtis, &c.] quaſi dicat, ſicut ego, & à verbis, & à veritate oſtendo Patrem: ita & vos à rebus. Non enim eandem ſubſtantiam habeo ſolùm, ſed eandem veritatem habeo Patri. *Auguſt.*

g Sermo meus non capit in vobis] quia non capitur à corde veſtro. Sermo enim Dei eſt, vt hamus, qui capit, dum capitur. Vnde *Iob* 40. d. Nunquid poteris extrahere Leuiathan hamo? Item ſermo Domini rete eſt, vnde deberet omnes capere. Et ideò mirum eſt, quòd illi nõ capiebantur, ſed nimis inhærebant luto. *Ieremiæ capit.* 16. c. Ecce ego mittam piſcatores multos, & piſcabuntur eos. *Thren.* 1. c. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorſum, id eſt, ad ea, quæ poſueram retrorſus. *Matth.* 13. f. Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, &c. Item *Luc.* 4. a. Duc in altum, & laxate retia in capturam, *inf.* 21. b. Mittite in dexteram nauigij rete, &c. Vel *h* Non capit in vobis,] id eſt, non conuenit, vel congruit vobis. Et ſic ſumitur *Luc.* 13. g. Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem *Gloſ.* id eſt, non conuenit. Vel [Non capit] ſecundum communem modum loquendi, quo dicitur: Res iſta non poteſt capi in arca iſta. *Eccl.* 21. c. Cor fatui, quaſi vas confractum, omnem ſapientiam non continebit. Et tamen bene deberet capere, quia [Ego, quod vidi apud Patrem] meum [loquor,] id eſt, veritatem, quæ ego ipſe ſum, manifeſto. Vel ſic: *i* Ego quod vidi, &c.] quaſi dicat, ita dicitis, quòd vos filij Abrahæ; ſed ſignũ filiationis non habetis, ſcilicet, loqui ea, quæ filius diſcit à patre. *i* Ego, quod vidi] per æternam generationem recipiendo naturam ſibiipſi in ſapientia ſufficientem.

k Apud Patrem] meum. Præpoſitio notat æqualitatem, & diſtinctionem filij à Patre.

l Loquor] in mundo. *m* Et vos, quæ vidiſtis apud patrem veſtrum] Diabolum, cuius filij eſtis imitatione, & quod eius ſuggeſtione in mentem concepiſtis, & reuoluiſtis:

n Facitis,] id eſt, opere implere diſponitis. In hoc iam innuit alium patrem, quàm Abraham, cuius filij ſunt non natura, ſed imitatione. Vnde propter hoc magis adhærent, vt ſe dicant filios Abrahæ. Et hoc eſt:

o Reſponderunt, & dixerunt ei.] *Auguſtinus.* Quia arguit eos facere mala opera patris, fatentes patrem ſuum Abraham, prouocant aliquid mali dicere contra Abrahã, vt ſit eis occaſio faciendi, quod volebant. Vnde dicunt: *p* Pater noſter Abrahã eſt,] quaſi quid contra iſtum dicis? Sed Dominus, & Abraham laudat, & iſtos degeneres probat, oſtendens de qua filiatione intelligat. Vnde ſequitur: *q* Dicit eis Ieſus: Si filij Abrahæ eſtis,] vt vos iactatis: Opera Abrahæ facite,] id eſt, factis probate vos eſſe filios veros, non verbis. Vel ſi filij eſtis eius, ſecũdum carnem, ſitis per imitationem.

A Credidit

r Si filij Abrahæ eſtis, & cæter.] *Moraliter*: Notandum, quòd Dominus oſtendit ſuperiùs per opera eorum, quòd non erant filij Abrahæ, neque filij Dei: quia filiatio probatur per operationem. Vnde dicit: [Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.] Primũ opus Abrahæ, & filiorum promiſſionis, eſt egreſſus de terra, cognatione, & domo. *Geneſ.* 12. a. Egreſſus eſt Abraham, ſicut præceperat ei Dominus. Hoc autem eſt, dimittere peccatum. Vnde *Ieremiæ* 51. a. Recedite de medio Babylonis. Et *Iſaiæ* 52. c. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Sed *Michææ capitul.* 1. c. Non eſt egreſſa, quæ habitat in exitu, quaſi dicat, licet in exitu vitæ ſuæ ſit, id eſt, in ſenectute; tamen non recedit à peccatis. Vnde *ſuprà eodem* c. In peccato veſtro moriemini. Secundum opus eſt, quòd nomen Dei inuocat, & altare ædificat. *Geneſ.* 12. c. quia debet orare, & interpellare miſericordiam Dei, & vt eum coadiuuet ad egrediendum, & gratias agere de bono propoſito dato. Vnde *Geneſ.* 8. d. Noe poſtquam euaſit diluuium, hoſtias immolauit Domino. Tertium eſt, quia Sarai diſſimulat eſſe vxorem ſuam, & habet pro ſorore: *Geneſ. capitul.* 12. c. Sarai eſt affectio, quæ omnia vult trahere ad ſe. Sed hanc debemus habere pro ſorore, & non eam cognoſcere, vt ſequamur affectionis voluntatem, nec fœcundemus eum operibus carnis. *Eccleſiaſtici* 18. d. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Quartum eſt, quòd Loth declinat: *Geneſ.* 13. c. id eſt, conſortia malorum vitat, quia qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam: *Eccl.* 13. a. Et *Pſal.* 105. Habitauerunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum. 1. *Cor.* 15. c. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Quia ex conuictu trahuntur mores. *Pſalm.* 17. Cum ſancto ſanctus

* etia, &c.

Credidit enim Abraham Deo. *Gen.* 15.b. *Rom.* 4. a. *a* Nunc autem quæritis, &cæt.] Quasi contraria opera ei facitis, in quo probamini non esse filij Abrahæ. Et dicit [quæritis] in quo notatur studium eorum. *Psalm.*13. & 52. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Hic etiam tangit corda eorum, vt ex hoc experimentum habeant, quia ipse est verus Deus, qui solus corda intuetur.

a Nunc autem quæritis me interficere *b* hominē, *c* qui veritatem vobis locutus sum, *d* quam audiui à Deo: *e* Hoc *f* Abrahā nō fecit. *g* Vos facitis opera patris vestri. *h* Dixerunt itaque ei:

b Hominem] cui compati teneretis. Et ne dicant, quia propter hoc, quod violat legem, & Sabbatum, quærunt occidere, subdit.

c Qui veritatem, &cæt. sum,] ideò debuistis grati esse, & pro veritate, & vtilitate, quia (vobis) id est, ad vtilitatem vestram loquor, in quo notatur malitia, & ingratitudo, *Psalm.*108. Pro eo, vt me diligerent, &cæt. *Psalm.*37. Retribuebant mihi mala pro bonis. *Ierem.* 17. d. Nunquid redditur pro bono malum, &cæt. patet etiam hic, quòd expresse veritatem impugnabant, & peccabant peccato in Spiritum sanctum, secundum illam speciem, quæ est impugnatio veritatis agnitæ. Sed ne dicant, quòd à se fingit, quæ dicit, quòd non sua, sed Patris auctoritate. Et hoc est.

d Quam audiui à Deo,] id est, quam nascendo accepi à Patre. *Chrysost.* Quam veritatem? Quoniam par est Patri, propter hoc eum volebant interficere, vel (veritatem) quia eos arguebat. *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, &cæt. *Prou.* 15. b. Non amat pestilens, &c. Tullius de amicitia. Obsequium amicos, veritas odiū parit. *e* Hoc] id est, consimile.

f Abraham non fecit,] cuius filios vos dicitis. Etsi enim aliquos interfecit; non tamen innocentem, & iustum. Sed est vobis alius Pater, cuius opera facitis. Vnde sequitur.

g Vos facitis opera Patris vestri,] Non dicit, cuius Patris, sed significat quòd Diaboli, & non Abrahæ. *Chrysostomus.* Quæ sunt opera Abrahæ; Mansuetudo, humilitas, obedientia, fides. Vos econtrario estis immisericordes, crudeles, infideles.

Moralit. *Moraliter.* Nota, quòd isti gerunt personam quorundam gloriantium de genere suo, cùm tamen habeant mores, & opera Dæmonum, non suorum parentum. De quibus dicitur *Osee* 9. c. Gloria eorum ab vtero, quia à tali matre: & à conceptu, quia à tali patre: & partu, quia in natiuitate mea fuit ille Episcopus, & consimila. Vel à partu, id est, à consanguinitate. Sed contra tales dicit Origen. Vilis nobilitas, quæ in locis turpibus generatur. *Iob* 17. d. Putredini dixi, & cæt. Et propter hoc dicit Dominus per *Malachiam* 2. b. Nunquid non Pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrem suum violans pactum, &c. Et *Sen.* Nobilitas nihil aliud est, quàm diuitiæ inueteratæ. *Deuter.* 33. a. Qui dixerit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, &c. His etiam dicit Dominus (si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite,) quasi dicat, si ingenui estis carne, ingenui sitis mente. Hoc etiam debet dici nobilibus, quòd habeant memoriam bonorum antecessorum suorum *Isai.* 51. a. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Sarā matrem vestram: quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. *Ieronymus.* Nihil aliud video in nobilitate appetendum, nisi quòd quadam necessitate astringat, ne à maiorum probitate degeneret. *Ecclesiastici quadragesime* c. erubescite à patre, & à matre de fornicatione, id est, propter honorem patris, & matris. Vel ne degeneretis. Vnde *Exodi vigesimooctauo.* b. Portabitque Aaron nomina eorum, id est, duodecim Patriarcharum super humerum ob recordationem, videlicet, vt non degenerent à factis eorum bonis. Hæc est tota vtilitas generositatis. Sequitur de litera.

h Dixerunt itaque ei,] iam intelligentes non de origine carnis, sed de vita hominum loqui.

A Nos

Moralit. • eris, & cæter. Quintum opus est, quod de Regibus quatuor triumphat. *Genes. decimoquarto.* c. id est Dæmonibus, vel tentationibus quatuor, quas habes *super Psalm.* 90. A sagitta volante in die, &c. Diabolus enim Iustos impugnat. *Ecclesiastici secundo.* a. Fili, accedens, peccatum relinquendo, ad seruitutem Dei, orando, sta in iustitia, carnis concupiscentias refrænando, & in timore, cautelæ cauens. s. à malorum consortio, & præpara animam tuam ad tentationem, hoc est quintum. *Ezech.* 3. c. Assumpsit me Spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ. Sextum opus est, quòd decimas dedit Melchisedech post victoriam, vt dicitur *Genes.* 14. d. & *Hebr.* 7. a. Sic nos debemus attribuere Deo victoriam tentationum. Vnde filij Israël post victoriam Ægyptiorum cecinerunt: Cantemus Domino, &c. *Exodi* 15. a. *Psalm.* 113. Non nobis, Domine, &c. *Deu* 32. d. Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte superbirent hostes eorum, & dicerent: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Septimò, offert aues, & animalia: *Genes.* 15. b. quia debet habere promptam voluntatem seruiendi Deo, & corpore, & anima post victoriam. Corpore Vnde *Rom.* 12. a. Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam Deo. Et anima. Vnde *Psal.* 118. Anima mea in manibus meis semper, id est, parata, vt offeram eam. *Sapientia* 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, sicut oblatio in manu Sacerdotis. *suprà* 4. d. Spiritus est Deus, &c. Octauò, spem prolis concipit, & Ismaëlem generat: *Genes.* 16. d. Per quam significatur timor, qui concipitur per hæc prædicta. Et bene per Ismaëlem significatur timor, quia de eo dicitur *Genes.* 16. e. Manus eius contrà omnes, & manus omnium contra eum: quia filius Dei per adoptionem timere debet omnia, tam bona, quàm mala opera, secundum illud *Iob* 9. a. Verebar omnia opera mea. Ideò dicitur *Ecclesiastic.* 1. b. Initium sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus est, & cum electis fœminis graditur, &c. Nonò, circuncidit se cum tota familia sua: *Genes.* 17. d. quod fit per circunspectionem: quia qui timet Deum, nihil negligit. *Eccles.* 7. c. Item *Ecclesiastici* 15. a. Qui timet Deum, faciet bonum. *Ierem.* 4. a. Circuncidite Domino præputia cordium vestrorum viri Iuda. Decimò cum Domino epulatur, quando inuitat Angelos ad conuiuium? *Genes.* 18. a. quod est, quando incipit delectari in Domino post hæc prædicta. *Prou.* 15. b. Secura mens quasi iuge conuiuium. In hoc conuiuio mutatur aqua in vinum, *sup.* 2. b. Hoc conuiuium parat Assuerus: *Esther* 1. a. Item *Luc.* 15. g. Epulari oportebat, & gaudere, &c. Vndecimò, duo ei secreta reuelantur, videlicet, subuersio Sodomorū, & quòd haberet filiū Isaac. Per quod intelligitur, quòd Dominus Sanctis apertiùs declarat, & pœnas malorū & gaudia sua, & suorū, Et propter hæc duo dicitur *Isa.* 24. c. Secretū meū mihi, &c. Et *inf.* 15. b. Iam nō dicā vos seruos, sed amicos: quia omnia, quæ audiui, &c. i. præmia bonorū, & tormēta malorū. Duodecimò, Sarā vxorem suā adhuc fingit sororem, quia timet Abimelech, & in occulto iocatur cum ea: *Gen.* 20. a. quia nō debemus tantum abstinere ab operibus concupiscentiæ, sed etiā à bonis corā hominibus, ne amittamus ea per inanem gloriā; sed in occulto debemus ea facere, & tunc nascitur ei Isaac, i. risus, i. spes æternorum, & desiderium, & dilectio, & Ismaël, i. timor eijcitur, quia charitas foras mittit timorem. 1. *Ioan.* 4. d. *Gal.* 4. d. Eijce ancillam, &c. *sup. eod.* Seruus nō manet in domo in æternum. Præcipitur autem Isaac, i. risus spiritualis immolari, i. reprimi, ne luxuriet per præsumptionē: *Gen.* 22. a. Vnde *Eccl.* 7. a. Melius est ire ad domū luctus, quàm ad domum conuiuij, &c. Tamen non immolatur Isaac, sed aries: quia quod spirituale est, in gaudio remanet; sed carnalitas, quæ aliquando admiscetur, & leuitas, vel ineptitudo præsumptionis mactatur. Et ita impletur, quod dicitur *Prou.* 14. b. Cor, quod nouit amaritudinē animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur alienus, vel extraneus. Et tunc moritur Sara, i. concupiscentia ex toto extinguitur, secundum illud *Gal.* 2. d. Viuo ego, iam non ego. Et deinde coniungitur Isaac cum Rebecca, i. gaudium cum patientia, vt sit voluntaria sustinentia, & expectatur in spe vita æterna, secundum illud *Iacob. vlt.* b. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat tēporaneum, i. dotē animæ, & serotinum, i. dotem corporis, quod serò datur, i. in fine. Ad vltimum iungitur Abrahæ Cethura, quæ interpretatur copulata, & significat contemplationem, quæ tanto vinculo viro contemplatiuo cōiungitur, vt nunquam recedat ab eo, sicut nec ista ab Abraham. Vnde *Luc.* 10 g. Maria optimā partē elegit, quæ nō auferetur ab ea. Et tunc moritur Abrahā carni, animo, secundum illud *Gal.* 3. a. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

a Nos ex fornicatione sumus nati,] quasi dicat, tu dicis, quòd non sumus imitatores Abrahæ. Sed hoc falsum est, quia non sumus ex idololatris; sed vnum Deum colimus, sicut Abraham. Vel sic secundum *Interlin.* Etsi non sumus omnino similes Abrahæ; tamen idololatræ non sumus, & semper vnum Deum colimus. Et hoc est.

b Vnum Patrem habemus Deum,] non plures Deos. Et nota, quia vsu Scripturarum sciebant fornicationem spiritualiter dici, cùm anima falsis Diis subiicitur, sicut habetur *Sapient. cap.* 14. b. Initium fornicationis est exquisitio idolorum. Et *Ieremiæ cap.* 3. c. Mœchata est cum ligno, & lapide. Et quia Dominus nihil dixerat contra Abraham, modò dicunt se Patrem habere Deum, vt per hoc aliquam occasionem contra ipsum inueniant. *Gloss.* Sicut præostendit de Abraham: ita nunc ostendit Deum non esse Patrem, quia non cognoscunt Filium, quem misit, nec diligunt. Vnde subditur.

a Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnum b patrem habemus Deum. Dixit c ergo eis Iesus. Si Deus Pater vester esset, d diligeretis vtique me. e Ego enim ex Deo processi, & f veni: g Neque enim à meipso veni; sed ille me misit. h Quare loquelam meam non cognoscitis? i Quia non potestis k audire sermonem meum. l Vos ex patre Diabolo estis, m & n desideria patris vestri vultis facere. o Ille homicida p erat ab initio, q & in veritate non s stetit, t quia veritas nō est in eo. Cùm u loquitur mendacium, x ex propriis loquitur:

c Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester esset,] id est, d eum tanquam Patrem honoraretis, & amaretis.

d Diligeretis vtique me,] cùm sim omnino idem Deus cum illo. Vel sic arguit. Si Deus Pater vester esset, diligeretis eum: ita cùm idem omnino sim cum eo, & diligeretis me: Sed non diligitis eum, quia non diligitis me, qui sum idem illi: Ergo non colitis eum. Et subdit duas causas, quare deberent eum diligere. Quia eiusdem substantiæ est cum Patre.

e Ego enim ex Deo processi] per generationem æternam, habens eandem essentiam ab eo. Item per missionem temporalem in carnem. Vnde subdit.

f Et veni] in mundum, in carnem, quasi dicat, si diligeritis Dominum, diligeretis & nuncium, secundum quod solet dici vulgariter. Qui me diligit, & canem meum diligit.

g Neque enim à meipso veni] tantùm, id est, non sum sine genitore, secundum quod Deus: nec inquantum homo, sine mittente [sed ille me misit,] Sed quia possent dicere: hoc nescimus, ideò ostendit, quòd per verba eius deberent cognoscere, sed nolunt. Vnde dicitur.

h Quare loquelam meam non cognoscitis,] id est, non intelligitis ea, quæ dico? Et subdit causam.

i Quia non potestis] *Chrysost.* id est, non vultis.

K Audire,] id est, cum perscrutatione intelligere, [sermonem meum,] quasi dicat, inuidia vestra, & voluntas maligna, & tetrena, est causa, quare non cognoscitis cælestia verba. *Isa.* 6. e. audite audientes, & nolite intelligere. Et subdit: Incrassatum est cor populi huius, per carnalem intelligentiam. Item simile *Act.* 7. g. vbi dicitur, quòd continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et *suprà.* Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum, scilicet, Stephanum. Vel, [Non potestis] tales, quales nunc estis, [Audire,] credere. Vel aliter, vt sit sensus, quòd non intelligebant ea, quæ dicebantur: quia nec audire ea poterant, sed cum grauitate ea audiebant. Grauis enim erat eis, & ad videndum, & ad audiendum. *Sapientiæ cap.* 2. c. Et non possunt libenter homines discere, nisi libenter audiant, & diligant Magistrum. Et nota, quòd sermo Domini requirit, vt audiatur intelligendo, & obediendo. De primo *Ecclesiastici cap.* 5. c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. De secundo *infrà cap.* 10. e. Oues meæ vocem meam audiunt. Quia verò sine contradictione probauit, quod non sunt filij Abrahæ, nec etiam Dei, & quia iam inuenerat alium eos patrem habere, quàm Abraham, vel Deum: ideò consequenter acriùs eos arguens tanquam obstinatos, apertè determinat, de quo patre intelligat, dicens.

l Vos ex patre Diabolo estis, &c.] quasi dicat, ideò me non auditis, quia ex Diabolo estis, filij eius, non nascendo, vt Manichæi dicunt, sed imitando. Vnde & alibi Iudæis dicitur. Pater tuus Amorrhæus, &c. *Ezech. cap.* 16. a. *Chrysostomus.* [Vos ex patre Diabolo estis, & desideria, [non Dei, non Abrahæ, vt vos iactatis, sed Diaboli filij estis. Et hoc probat argumentando. m Et] id est, quia: n Desideria patris vestri vultis facere] me, scilicet, occidere. Hoc enim, id est, occisiones meditari diabolicæ malitiæ est. Item mentiri diabolicum est. Item odire eum, qui non læsit, diabolicum est: quæ omnia facitis, sicut posteà ostenditur. Et nota, quòd non dicit, opera eius; sed, desideria eius vultis facere, ostendens, quoniam & ille, & hi vehementer ab occisionibus possidentur, & vehementer nocere volunt. Et quoniam inuidia erat causa, neque enim habens aliquo incusare, Adam interfecit, sed inuidens solum: ita & isti Christum: Vnde & ostendit, quæ sunt desideria Diaboli, & eorum, scilicet, homicidium, mendacium, & odium veritatis. Et vt ostendat, quòd illum imitantur, aperit qualis est Diabolus, dicens: 1. Ioā. 3. b.

o Ille homicida] spiritualis:

p Erat ab initio] hominis, scilicet, siue ex quo fuit, qui posset occidi, 1. *Ioan.* 3. b. Ab initio Diabolus peccat. *Augustinus.* Nota homicidam, non solùm, qui ferro; sed & qui verbo occidit, vt Diabolus primos parentes. Vnde *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus. Vel [Ab initio,] id est, in septenario dierum, quod dicitur quasi initium mundi, & temporis. Vel [Ab initio,] id est, initiali plaga mundi, & orientali. Simile *Genes.* 2. b. Plantauerat Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio. Vel [Ab initio] creationis suæ dictus est homicida suiipsius, quia dicitur homo: *Matthæi* 13. d. Inimicus homo hoc fecit. Dicitur enim homo ab homine deuicto, sicut Paulus sic dictus est à Paulo Sergio.

q Et in veritate non stetit,] quasi dicat, sicut homicida; ita & mendax est, quia hominem, quem occidit, mendacio seduxit, dicens: Eritis sicut Dij, &c. *Genes.* 3. a. Et ostendit radicem mendacij: t Quia veritas non est in eo,] quasi dicat, in veritate non stetit; sed in falsitate, quam homini suasit, quia falsus erat in se. Ex falsitate enim concepta in se falsitatem protulit, loquens homini per serpentem. Vnde sequitur: v Cùm loquitur mendacium] suadendo, sicut tunc homini: x Ex propriis loquitur,] quia non aliunde habet, sed à se concepit. Vel sic lege:

r In veritate non stetit,] id est, in innocentia, vel in rectitudine naturæ non permansit, vel in Deo, qui est veritas. Et hoc: t Quia veritas non est in eo.] id est, quia ipse Deus, qui est veritas, non fuit in eo, id est, quia eum repulit, & ab eo discessit. q. d. ideò rectitudinem naturæ amisit, quia à Deo, qui est veritas recessit: perdidit suam veritatem, quia à summa veritate recessit: & quia à sua veritate ceciderat, homini in rectitudine naturæ existenti inuidit, & occidit. Vnde hoc ordo verborum ostendit:

o Ille homicida erat ab initio,] & ideò homicida.

q Et,] id est, quia r In veritate] in qua fuit conditus:

s Non stetit,] quia nec diu fuit in cœlo. Et quare non stetit? Quia veritas non est in eo.] *Augustinus.* Recedendo à veritate, non habet veritatem. Vel sic:

r In veritate non stetit,] id est, à via recta, vel à Deo cecidit, vt sit liptote. Et quòd hoc verum sit, patet quotidie:

t Quia veritas non est in eo.] Semper enim decipit, quantum potest. Et benedico, quod non est veritas in eo, sed u Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur,] quia non aliunde habet, sed à se, postquam cecidit.

Vel sic: o Ille homicida,] hoc quantum ad alios; quantum ad se autem, r In veritate non stetit,] quam perceperat, secundum illos, qui dicunt, quòd creatus erat in gratuitis. Vel percepturus erat secundum horum contrarios. A. tert.

s Non stetit,] id est, non perseuerauit. Ne autem putetur quòd ideo non sterit, quia Deus sibi non dedit, subdit causam ex parte ipsius Diaboli. t Quia veritas in eo non est.] id est, in eo fuit causa defectus à veritate, non in Deo. Et sumitur hic veritas largè pro rectitudine vitæ sola mente perceptibili. Et quia defectus veritatis fuit ex parte sua: ideò suum proprium fuit mendacium. Et ideò

u Cùm loquitur mendaciū] defraudando hominem. x Ex

propriis

a cecidit à veritate, vnde subditur: a Qnia mendax est,] Et nõ solùm mendax, sed. b Et pater eius] id est, mendacij, *August.* Mendacij, quod loquitur, pater est: quia ipse genuit mẽdacium suum, & hoc est de propriis loqui, [& pater eius,] *Chrysost.* Ille enim parturiuit mendacium primus, *Genes.* 3. a. Quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij. Et ipse primò vsus est mendacio, vt proprio, nam homines vtuntur quidem, non vt proprio, sed vt alieno. *Augustin.* Diabolus mendax est, & pater mendacij. Nam tu fortè mendax es, quia mendacium loqueris, sed non es pater eius. Si enim quod dicis, à diabolo accepisti, & Diabolo credidisti; mẽdax es, sed pater mendacij non es. Ille verò, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tanquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacij, sicut Deus Pater est veritatis.

ã. q. 7. c. testes, de hæreticis, c. cùm ex iniũcto.

Aliter. ⊖ propriis] adinuentionibus, scilicet, loquitur.

a Quia mendax est,] Habitum notat: quia rectitudinem veritatis, quam semel abiecit actu, semper abiicit voluntate.

b Et pater eius,] scilicet, mendacij, quia ipse primò adinuenit illud. Sequitur.

c Ego autem, &c.] Per contrarium probat dictum suum: quia qui amant mendacium, secundum quod huiusmodi, odiunt veritatem, & ideò dicit: Ego autem si, id est, quoniã veritatem dico, &c. Et non habetis aliam causam non acquiescendi.

d Non creditis mihi,] quia, scilicet, inimici estis veritatis, & ita probatis vos esse filios Diaboli mẽdacis, non Dei. Ne autem possint dicere, quòd licet veritatem dicat; tamen non est speciosa laus in ore peccatoris, ideò præueniens hoc subdit:

Eccl. 15. c.

e Quis ex vobis arguet me de peccato] vel sic cõtinua, quia possent dicere se non esse homicidas, neque mendaces, sed ideò eum persequi, quia peccator erat, & facinorosus: ideò dicit: Quis ex vobis arguet me de peccato, q. d. quare vultis me interficere, ex quo non potestis me de peccato arguere? Vel. Quis ex vobis arguet me de peccato, sicut ego arguo vos, & patrem vestrum? Et cùm nullus possit arguere vitam quare non recipitis doctrinam? Et hoc est:

g. Si veritatem dico,] id est, me veritatem manifesto, vel veram doctrinam, vt homo.

h Quare vos non creditis mihi,] veritati, nisi supple, quia estis filij Diaboli mendacis? Vnde non ignorat, sed manifestat malitiam eorum, vt saltem confusi redeant ad veritatem, & liberentur.

i Qui ex Deo est] non natura, sed fide, & gratia.

k Verba Dei audit,] id est, amat, & cum deuotione recipit. Secundùm quod solet dici: Qui diligit Regem, diligit eius legem. Et ex hoc includit, quod intendit, scilicet, quòd sint filij Diaboli.

l Propterea vos non auditis,] id est, auditui tradere, vel obedire contemnitis.

m Quia ex, &c.] id est, quia ex Diabolo estis, non per naturam, sed per malitiam. Et hoc nõ ex parte Dei, sed ex parte vestra, qui nõ vultis esse ex Deo: quia eius gratiam, & quem ipse misit, abiicitis. *Eccl.* 3. d. Auris bona cum omni cõcupiscentia audit sapientiam. Nota, quòd hic quasi subit Dominus iudicium cum homine, dicens: e Quis ex vobis arguet me, &c.] Vnde *Iob* 31. b. Si cõtempsi iudicium subire cũ seruo meo, &c. *Isa.* 5 a. Iudicate inter me, & vineam meam, &c. *Isa.* 43. d. Reduc in memoriam, & iudicemur simul *Psal.* Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cùm iudicaris. Christus enim non potest argui de peccato, quia peccatũ nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 1. *Pet.* 2. d. *Iob* 25. a. Nũquid iustificari potest homo cõparatus Deo? Itẽ *Iob* 21. d. Quis arguet corã eo vias eius? f De peccato] auaritiæ, à quo Doctor debet se excutere, sicut Samuel 1. *Reg.* 12. a. & Moyses *Num.* 16. c. *Iob* 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, &c. Vel de peccato superbiæ, vel concupiscentiæ. Contra superbiam, & honorem dicit posteà. Inhonorastis me. Contra delectationem carnalem dicitur: Tulerunt, &c. in eum. Contra copiam & auaritiam dicitur: Nũquid tu maior es patre no-

Psal. 50.

a quia mẽdax est, b & pater eius. c Ego autem si veritatem dico, d non creditis mihi. e Quis ex vobis arguet me de f peccato? g Si veritatem dico, h quare vos non creditis mihi? i Qui ex Deo est, k verba Dei audit. l Propterea vos non auditis, m quia ex Deo non estis. n Responderunt igitur Iudæi, & dixerũt ei: o Nõne benè dicimus nos, p quia Samaritanus es tu, q & Dæmonium habes? r Respondit Iesus: Ego Dæmonium non habeo,

stro Abrahã, qui, scilicet, habuit aurũ, & boues. Nota, quòd Prædicator primò debet ostendere vitã bonam. Vnde: Quis ex vobis arguet me, &c. Et posteà debet ostendere sanam, & veram doctrinam. Vnde sequitur: Si veritatem dico, &c. Sicut *Iob* 24. d. Quis me potest arguere? Item *Iob* 6. d. Cùm nullus ex vobis sit, qui possit arguere me. h Quare vos non creditis mihi?] Propter tres rationes non credunt, quia nutriti sunt in mendaciis. Vnde sicut rusticus libentiùs comedit fabas, quàm gallinas: sic ipsi audiunt libentiùs mendacium, quàm veritatem. Vnde per contrarium dicitur *infrà* 18. g. Qui est ex veritate, audit vocem meam. Item *Numer.* 11. Iudæi repudiabant manna dulcissimum cibum, quia nutriti erant de alliis Ægypti. Secunda ratio est, quia eorum affectus est ad aliud inclinatus, & ad idem inclinat rationem, & intellectum, & ita non recipit veritatem. Vnde *Iob* 31. a. per cõtrariũ: Si secutus est oculus meus cor meũ, id est, intellectus affectum. Tertia ratio est, quia veritas contraria est eis. Accusat enim eos de malis. Vnde *suprà* 3. c. Qui malè agit, odit lucem, &c. *Matth.* 5. d. Esto consentiens aduersario tuo, id est, Scripturæ. Sequitur.

De præsump. c. nouæ. Sup. 7. c. & Infrà to. d.

n Responderunt igitur Iudæi, & dixerunt ei.] *Augustinus.* Quia conuicti sunt non esse filij Abrahæ, vel Dei, sed Diaboli, ingerunt conuitia. Et hoc est.

o Nonne benè dicimus nos,] id est, verè, & iustè.

p Quia Samaritanus es tu.] Samaritanus, id est, odiens nos, tanquam Samaritanus: & ideò talia dicis nobis.

q Et Dæmonium habes,] id est, insanus es: & ideò talia dicis de te, te exæquans Deo, quod est insanum, & absurdum. Vel, p Samaritanus,] id est, peccator, & inscius in lege. Et hoc dicunt, quia videbatur obloqui legi. q Et Dæmonium habes,] id est, arrogans, sicut diabolus. Et nota, quòd dicitur. Benè dicimus: *Chrysost.* Nusquam dicit Euangelista superiùs, quòd eum vocauerunt Samaritanum: Sed intelligendum est hoc ab eis multoties dictum esse. Item nota, quòd quasi quærendo hoc maximum conuitium dixerunt, quasi supponentes certum esse, & ideò quærunt per, Nonne, cui consueuit semper affirmatiua responderi. Sed humiliter, & patienter.

Chrys. accipit pro eodẽ Samaritanum, & dæmoniacum dicere, id est, insanum.

r Respondit Iesus,] dicens: [Ego Dæmonium non habeo.] Ad primum non respondet, attendens interpretationem, & significationem nominis, quia Samaritanus interpretatur custos, & ipse custos est. Vnde *Psalm.* 120. Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël. Et *Isaia* 21. c. Custos quid de nocte, &c. Aliud autem, vt falsum negat, sed vt patiens conuitium non reddidit, secundùm illud *Roman.* 12. d. Nulli malum pro malo reddentes, &c. Vnde hic in duobus nos instruit. Primò, scilicet, quia cùm crimen nobis imponitur, nõ debemus leui excusatione nos expurgare, ne pereat fama, quæ necessaria est propter proximum. Secundum est, quia iniuriam Dei debemus omnibus modis vindicare; nostram autem patienter tolerare. Et ideò durè reprehendit eos, cùm dicebant se esse filios Dei; hic autem remissè loquitur. Vnde *Chrysost.* Cùm dicerent *suprà eodem*: Patrem habemus Abraham, & Deum, vehemẽter eos tetigit, & increpauit; hic autem quando vocãt eum Dæmonium habentem, remisso vtitur sermone, & humili, per hoc erudiens nos, quæ ad Deum sunt vindicare: quæ verò ad nos, despicere, & non curare. Vnde *Matth.* 16. d. Vade retrò, Satana, in prioribus non increpauit. Item in hoc, quòd vnum negat, aliud non negat, dat nobis formam, quòd si improperetur nobis paupertas, vel vilitas, non debemus defendere, nec tanquam contumeliam reputare; sed si peccatum imponatur, possumus nos simpliciter, & humiliter, & benignè excusare, & defendere. *Chrysost.* Si dixerit te inopem, deride: si dixerit te pauperem, deride: si dixerit te insipientem, geme, non pro te, sed pro illo. Item Dominus non negauit se esse Samaritanum: quia omnes benè sciebant, quia Iudæus erat. Nec de hoc dubitabant, licet hoc contumeliosè dicerent. Item non reputauit hoc opprobrium, nec negauit, ne significare videretur, quòd ipsi essent despiciendi, sicut Iudæi putabant. Neminem enim despicit Christus, qui dicit: Nõ veni vocare Iustos, sed peccatores, *Matth.* 9. b.

a Sed honorifico Patrem meum,]quasi dicat,non curo de vestra contumelia,quia non curo de mea gloria, sed Patris. *Hieron.* Qui non quærit gloriam, non sentit contumeliam. Vel sic: Licet reputetis me dæmoniacum, quia Patri me cõparo,Sabbata eius violans,& me ei exæquans,& in eum blasphemem, vt dicitis; tamen non est ita, sed honorifico eũ, auctoritatem ei in omnibus attribuens.

b Et vos inhonorastis me] q. d. facio, quod debeo, Patrem honorans,ne arrogans vobis videar; sed vos non facitis, quod debetis, quia inhonorastis me per falsa opprobria, qui me debetetis honorare, saltẽ propter hoc quod honoro Patrem. Minus dicit, & plus significat, inhonorastl me, id est, contumelias intulistis. Vel aliter:

al. † gustabit.

G

a sed honorifico Patrem meum, *b* & vos inhonorastis me. *c* Ego autem non quæro gloriam meã. *d* Est, qui quærat, *e* & iudicet. *f* Amen, amen dico vobis, *g* si quis sermonem meum seruauerit, *h* mortem non † videbit in æternum. *i* Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus, *k* quia Dæmonium habes. *l* Abraham mortuus est,& Prophetæ; *m* & tu dicis: *n* si quis sermonẽ meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. *o* Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, *p* qui mortuus est? Et *q* Prophetæ mortui sunt, *r* quem te ipsum facis? *s* Respõdit Iesus: Si ego glorifico meipsum,gloria mea nihil est. *u* Est Pater meus, qui glorificat me, *x* quem vos dicitis, *y* quia Deus noster est:

a Sed honorifico Patrem meum.] *Chrysost.* in hoc,scilicet, quod dicebat non decere eos Deum Patrem vocare, homicidas existentes, Patrem honorabat.

b Et vos inhonorastis me,]quia,scilicet, honorifico Patrẽ, quasi dicat,Patri debetis noxas huius contumeliæ,quia pro illo hæc audio. Et vt quandam humilitatem prætendebat, dicit:

c Ego autem non quæro gloriam meam,]supple, nunc in præsenti.quasi dicat,licet contumelias inferatis;ego tamen non vindico eas,sicut homines gloriam amãtes, qui contumeliis illatis malum reddunt,sed Patri reseruo, secundùm illud *Roman.* 12.d.Mihi vindictam, & ego retribuam.Et hoc est, quod dicitur:

Deut, 32. 6

d Est qui quærat,] gloriam meam, Pater, scilicet.

e Et iudicet, id est, vindicet suo tempore meam cõtumeliam Et hoc dicit, vel prædicando,vel iustitiæ Patris concordando. Puniuit enim Pater peccatum eorum, in captiuitatem eos trahendo,& tullam pœnam excæcationis eis infligendo. Vel secundùm *Augustinum.*

d Est, qui quærat,&c.]Duæ sunt tentationes. Vna probationis, de qua *Deut.* 13.b. Tentat vos Deus, &c. Alia deceptionis,de qua *Iaco.* 1.b.Deus intentator malorum est.Sic & duo timores Vnus quem charitas foras mittit. 1. *Ioan.*4.d. Alter,qui permanet in sæculum sæculi, de quo in *Psalm.*18. Sic & duo iudicia. Vnum damnationis,quo non iudicat Pater, sed omne iudicium dedit filio, *sup.*5.d.alterũ discretionis. Vnde *Psal.*42.Iudica me,Deus,& discerne causam meã. Secundùm hoc dicit:

d Est] Pater [qui quærat] gloriam meam.

e Et iudicet,]id est,discernat eam à vestra:quia vos secũdùm sæculum gloriamini, ego non;sed ea gloria,quam habui apud Patrem,antequam mundus esset,quæ est ab humana inflatione discreta.

f Amen,amen dico vobis,&c.]*Chrysost.*q. d. ego non quæro gloriam meam, sed Pater, pro quo mihi infertur contumelia. Propter hoc ego omittens torquero vos modò ad admonitionem conuertor, & consilior hæc facere,ex quibus non solùm supplicium effugiatis, sed & æterna vita fruamini. Quia.

g Si quis sermonem meum seruauerit] corde per sinceram fidem,ore per intrepidam confessionem, opere per deuotam conuersationem. *Chrysostomus*: Non solum fidem, ait, sed & vitam puram. Hoc est enim seruare, in memoria recondere, & in opus transformare, secundùm illud *Psalm.* 102. Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

h Mortem non videbit,] vel gustabit in æternum, id est, non experietur. Et loquitur de morte secunda, & æterna, quæ est vera mors. De qua *Apocal. cap.* 20.b.Beati,& Sancti, qui habent partem in resurrectione prima,in his non habet potestatem secunda mors.

Nota, quia mors æterna, dum nunquam transglutitur, semper necans, semper quasi est in gustu, & nunquam in digestione:per contrarium loquitur de bonis, quia mortem non gustabunt spiritualem. Et licet boni semper vitam gustent; tamen hoc non dicit, quia mali non ita habent oculum ad adeptionẽ boni, sicut ad euasionem periculi. Et constat,quòd mali erant,quibus loquebatur. Sed Iudæi verè mortui non intelligentes mortem æternam, putant dici de morte hac: vnde irascentes respondent. Et hoc est:

i Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus,] quasi hoc tuum dictum nobis signum est:

k Quia Dæmonium habes,] id est, quia insanus es. Sed si Dæmonium habet, vt dicit *Chrysostomus*, satis seipsos reprehendunt, qui dæmoniaco tam studiosè attendunt.

l Abraham mortuus est,& Prophetæ]Prouocant eum, vt contra Abraham aliquid dicat:

m Et tu dicis, &c.] Naturalem mortem intelligunt, non de alia cogitantes. *Chrysostomus* sic legit:

n Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non considerabit.] *suprà quinto*, d. dictum est. Vitam æternam habebit: hic autem dicit: [mortem non considerabit.] In quo notatur adeptio vitæ, & euasio pœnæ. Simul autem, & per hoc ænigmaticè insinuat, quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem eius seruat, non morietur, multò magis ipse. Hoc vndique non intelligentes, & ipsi dicunt: [Nunc cognouimus, quia Dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ mortui sunt, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum.]Hoc est, qui sermonem Dei audierunt mortui sunt: & qui tuum audiunt, non morientur?

o Nunquid tu maior es patre nostro Abraham,] qui tantos fuit, vt sibi daretur primitùs circumcisio, & facta est promissio terræ promissionis, & seminis, in quo benedicentur omnes Gentes.

p Qui mortuus est,] licet tantus fuerit.

q Et Prophetæ mortui sunt,] quibus Deus locutus est per se ipsum. *Chrysostomus*: O vana gloria, rursus ad cognationem Abrahæ defugiunt,& utrumque consequens erat dicere: Nunquid tu maior es Deo, aut qui te audiunt, maiores sunt,quàm Abrahã,cui, scilicet,locutus est Deus. Sed non dicunt hoc, quia minorem esse, quàm Abraham eum reputabant.

r Quem te ipsum facis,] id est, fingis, vel prætendis, qui dicis ex tuo sermone non mori, cùm Abraham, & Prophetas scias mortuos. *Chrysostomus*: Superius dixerat, quòd mortuos erigit. *Suprà quinto*, d. Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, quos vult, viuificat: Hic autem dicit, quòd non considerabit mortem, qui credit quod multò maius erat, quàm non concedere teneri à morte, ideò magis sæuiebant. Quid igitur illi?

r Quem te ipsum facis,] & hoc iniuriosè, quasi dicat, tu gratificas tibi ipsi, & te laudas. Ad hoc igitur.

s Respondit Iesus,] referens gloriam suam ad Patrem, de quo etiam est, quòd Deus est.

t Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est,[id est,si priuatam gloriam quæro separatam à Patre, gloria mea peccatum est.

Vel aliter secundùm *Chrysostomum*, sicut illud *suprà* 5. c. Testimonium meum non est verum, ad illorum suspicionem dictum est,ita & hoc, nihil est, quoad vos, id est, pro nihilo reputatis.

u Est Pater meus,qui glorificat me]quasi dicat,vos arguitis me de insania, & de iactantia & arrogantia;sed ego non iacto me;sed Pater meus me ostendit in Baptismo: *Matthæi* 3. d. In monte: *Matthæi* 17. a. In operibus, & signis, & in Scripturis.

x Quem vos dicitis,] id est, de quo vos dicitis.

y Quia Deus noster est,] quasi non recentem Deum annuncio; sed illum, de cuius cognitione gloriari soletis. Et percutit eos hic,quasi dicat,vos dicitis vos Deum colere,& persequendo me, quos ipse me glorificet, inter vos persequimini

quimini eum. *a* Et non cognouistis eum] Patrem, vel Deum in operibus suis, quia de alia cognitione non reprehenduntur, [Non cognouistis] inquam, per fidem, quasi dicat, iactatis vos de eo, quòd Deus vester sit; sed eum ignoratis, quia ei, qui omnia pro eo & dicit, & facit, vt ipse glorificetur, iniuriamini, & missum ab eo non recipitis.

Supra 7. d. *b* Ego autem noui eum] per vnitatem notitiæ, & sapientiæ, & essentiæ. & Et quia noui, ideò à me addiscere potestis, si vultis. *Matthæi.* 11. d. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Et ne videatur esse gloriatio, quòd dicit se eum noscere, subdit:

a & non cognouistis eum. *b* Ego autem noui eum: *c* Et si dixero, quia non scio eum: *d* ero similis vobis mendax. *e* Sed scio eum, *f* & sermonem eius seruo. *g* Abraham pater vester *h* exultauit, vt videret *i* diem meum: *k* vidit *l* & gauisus est. *m* Dixerunt ergo Iudæi ad eum: *n* Quinquaginta annos nondum habes; & Abraham vidisti? *o* Dixit eis Iesus: *p* Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, *q* ego sum. *r* Tulerunt ergo lapides, *s* vt iacerent in eum. *t* Iesus autem abscondit se, & exiuit *u* de templo.

c Et si dixero, quia non scio eum,] cùm sciam.

d Ero similis vobis mendax,] qui dicitis scire, cùm nescitis, quasi dicat, hoc, quod dico, non dico pro gloriatione: sed quia hoc negare mendacium esset. *Augustinus*: Sic caueatur arrogantia, vt veritas non relinquatur. Vnde adhuc sequitur.

e Sed scio eum,] ideò me nescire non possum dicere. Ergo videtur, quòd Christus potuit mentiri. Responsio, quòd consecutio est ex impossibili, quia impossibile erat eum dicere contra conscientiam. Tamen *Anselmus* soluit, quòd si proferret orationem in se falsum significantem, quòd eo ipso, quòd ipse proferret, aliquam veritatem significaret.

f Et sermonem eius seruo,] id est, in carnem missus sum ex eius præcepto: & eius voluntatem in salute generis humani facio. Per hoc autem ostendit, quòd de scientia informata loquitur, quando dicit eos nescire Deum, quia opere repugnabat illi cognitioni. Sequitur:

g Abraham pater vester, &c.] Suprà dixerat Christus: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Contra quod opposuerant, dicentes: Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? Ad quod respondit se non dixisse illud propter iactantiam, vel inanem gloriam. Hic autem ostendit se nihilominus esse maiorem Abraham, quia [Exultauit, & cætera.] Item sicut dicit *Chrysostomus*, quia gloriabatur de Abraham. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. Et *alibi*: Nos filij Abrahæ sumus. Ideò eos alienos ab Abraham esse quia in quibus ille lætabatur, hi dolet. Vnde dicit:

h Exultauit vt videret diem meum,] id est, cum exultatione desiderauit. Exultans per spem, desiderans per rem.

i Diem meum.] *Augustinus*: Incertum est an diem temporalem, quo erat venturus in carnem, an diem æternitatis. Sed vtrumque Abraham vidit. Vnde sequitur:

K Vidit] per fidem diem Incarnationis, vel per spiritum Prophetiæ, quod significauit *Genes. vigesimoquarto*, a. vbi præcepit Eliezer, quòd poneret manum subter femur suum, & iuraret, & cætera. In hoc enim significauit, quòd aliquid sacrum in femore suo latebat, per quod iurabat, scilicet, Christus. Item per hoc, quod subter femur præcepit manum ponere, significauit, quòd Christus, qui de eo erat nasciturus, esset super omnem carnem. Hoc etiam vidit *Genesis decimooctauo*, a. vbi tres Angelos vidit, & vnum tantùm adorauit, quia Filium incarnandum in illo intellexit, per alios duos Angelos, legem, & Prophetas, prædicentes Incarnationem eius. Vnde

h Exultauit, vt videret] per speciem.

i Diem meum] diem æternitatis, quæ est ipse Christus: quia hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum, *Ioan.* 17. a.

K Vidit] per fidem.

l Et gauisus est] per spem. *Chrysostomus* dicit: Hic mihi videtur dicere eum, qui Crucis, quam in arietis, & Isaac oblatione præfigurauit. Et in hoc significauit se maiorem Abraham. Primò, quia dicit: Exultauit, vt videret, quasi studiosus fuit ad hoc pro beneficio. Item, Diem meum, tanquam maioris. Quia enim semper dicebant: Hic est filius fabri, *Matthæi cap. decimotertio*, g. *Marci cap. sexto*, a.

& nihil plus de eo imaginabantur, paulatim eos inducit ad altam mentem, quasi ad alta sentiendum de se.

K Vidit,] vel sciuit, secundùm *Chrysostomum*, id est, intellexit in oblatione arietis diem Passionis.

l Et gauisus est] pro redemptione sua, & humani generis. Per hoc ostendit Christus, quòd non inuitus venit ad Passionem, quia, scilicet, laudat Abraham, qui lætatus est in Cruce: hoc enim salus orbis terrarum erat. Similiter Paulus *Galat.* 6. d. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, &c. *7. q. 1. c. aduersitas. 23. q. 3. post princ.*

m Dixerunt ergo Iudæi ad eum, & cætera.] irati, solam in eo ætatem carnis pensantes, & diuinam naturam non considerantes.

n Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?] Videtur, quòd debuerunt dicere. Et Abraham vidit te, vel diem tuum. Sed tamen satis benè dicunt, vidisti, secundùm communem modum loquendi, id est, fuisti in tempore eius, aliter enim non vidisset eum Abraham, vt putabant.

Item nota, quòd per hoc, quod dixerat: Vidit diem meũ, significauerat se maiorem. Vnde verbum illud non sustinentes dicunt, Abraham vidisti, quasi dicant, tibi non competit, vt dicas Abraham vidisse te, sed è conuerso.

Item nota, quòd dicunt: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, & cætera. Mirum est, quòd tantum annorum numerum proferunt. Sed dici potest, quòd Dominus multum laborauerat, & terra calida est valdè, & ita consumpserat & labor, & calor, & inopia naturam eius delicatissimam, vnde & apparebat multò maioris ætatis, quàm esset. *Chrysostomus*: Quadraginta annos nondum habet, & cætera, quia quasi prope quadraginta annos iam erat Christus.

o Dixit] ergo eis Iesus, ab intuitu carnis ad Diuinitatem trahens.

p Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret,] non dicit, esset, sed fieret, quia creatura.

q Ego sum,] Non dicit, factus, sed sum: quia Creator, cuius est esse, non fieri. *Chrysostomus* quærit, cur non dicit, ego eram, sed ego sum? Respondeo, sicut Pater eius vtitur hac dictione, sum: *Exodi cap. tertio.* d. Ego sum, qui sum: Ita & ipse. Continuè enim essendi est significatiua ab omni eruta tempore, propterea & blasphemum eis videtur hoc verbum. Vnde sequitur: Tulerunt ergo lapides, & cæt. Vel sic.

q Ego sum,] id est, æternitate illum præcedo. Sum autem dicit, non fui, quia præsens tempus solum est, quod est in esse; præteritum autem fluxit in non esse, & ideò præsens magis conuenit cum æternitate, & cum immobilitate substantiæ diuinæ. Quod ipsi non sustinentes:

r Tulerunt lapides] ipsi duri, vt lapides. Et quia defecerunt verba.

s Vt iacerent in eum,] quia putabant eum dixisse blasphemiam, & quia comparabat se Abrahæ. *Augustinus*: Ad lapides currunt. Tanta enim duritia quò curreret nisi ad similes?

t Iesus autem abscondit se] vt homo humilis: quia commendanda erat patientia, non exercenda potentia, quia nõdum erant impleta omnia.

u Et exiuit de templo,] id est, de loco, vbi illi sæuiebant. *Chrysostomus*: Fugit humanè, & occultatur, & cùm sufficientem eis doctrinam iam tradidisset, & quæ sua erant, complesset, exiuit de templo, & recessit ad sanationem cæci, per omnia credi faciens, quoniam ante Abraham est. Item per hoc, quòd exiuit de templo, & iuit ad cæcum sanandum, significat, quòd de figuris Iudæorum veniret ad sanationem Gentium, vt dicit *Glossa*. Item per hoc significat, quòd Deus à lapideis cordibus recedit. Vnde *Augustinus*: Tanquam homo à lapidibus fugit: sed væ illis, à quorum lapideis cordibus Deus fugit.

EXPOSITIO CAP. IX.

ET præteriens Iesus, &c.] Hoc capitulũ continet miraculũ de cæco illuminato. Et diuiditur in nouẽ partes. Primò ponitur quæstio Discipulorũ de causa suæ cęcitatis, & responsio Domini. Secundò ponitur eius illuminatio, & modus illuminationis,

A ibi: Hæc cùm dixisset, & cætera. Tertiò admiratio, & quæstio populi, ibi: Itaque vicini, & cæt. Quartò

al. non habet Iesus.

CAPVT IX.

ET a præteriẽs † Iesus b vidit c hominẽ cæcũ à natiuitate:

ad Pharisæos adducitur, & fit dissensio inter eos de eo, ibi: Adducũt eum &c. Quintò à cęco requiritur, quid de Christo sentiat, ibi: Dicunt ergo cæco, &c. Sextò à parentibus eius requirunt, ibi: Non crediderunt ergo, &c. Septimò iterum vocant cæcum, vt peruertant, & eo veritatem respondente, & eos arguente, maledicunt ei, & eiiciunt. ibi: Vocauerunt ergo rursum, &c. Octauò eiectum Christus inuenit, & instruit, ibi: Audiuit Iesus, & cæt. Nonò Pharisæos de cæcitate reprehendit, & eis reclamantibus pro eo, quòd de cæcitate carnali intelligebant, ipse eis cæcitatem peccati ostendit, ibi: In iudicium ego in hunc mundum veni, &c. Dicit ergo:

a Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate.] Nota, quòd ea, quæ dicuntur in hoc capitulo, non post prædicta facta sunt, sed ante, vt dicũt quidam: quia sicut diximus in principio præcedẽtis capituli, illa dicta sunt per anticipationem. Glos. autẽ & Chrys. cõtinuat ista ad præcedentia, quasi eo ordine facta sint, quo dicta. Vnde nota ordinẽ. In superiori capitulo multa dixerat; in hoc autem capitulo dicta signis cõfirmat. Item superiùs furebant in eum Iudęi, ideò recedit ab eis, & cõuertit se ad operationẽ signi. Duo autem erant in Iudæis, furor sæuiendi, & duritia credendi. Et sicut dicit Chrysostomus, absentatione furorem eorum mitigat, & operatione signi duritiã mollit. Itẽ his, quæ dicta sunt, fidẽ facit per signa: & ideò facit signum non cõtingens, sed tunc primum veniens, vt dicitur infrà eod. f. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nam cæci fortè oculos aperuit quis; nati autem cæci non adhuc.

b Vidit,] Chrysost. id est, studiosè respexit, vt & Discipulis sensum tribueret. Ab hoc enim respectu studioso ad interrogationem venerunt.

c Hominem cæcum à natiuitate.] Hoc dicit ad differentiam aliorum, qui orbantur lumine.

A a Et interrogaue-

Mistic. Misticè. a Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate.] Cęcus iste significat genus hominum, vel specialiter Gentilem populum, quem Christus exiens de templo, id est, de figuris Iudæorum illuminauit. Et dicitur cæcus à natiuitate: quia omnes nascimur filij iræ: Ephes. 2. a.

Moralit. Moraliter. Per hoc, quod Christus exiens de templo, venit ad sanandum cæcum, significatur, quòd de templo ad agrum, id est, de loco contemplationis, & orationis veniendum est ad actionem, & prędicationem, vt illuminetur peccator. Gregorius: In contemplatione hauriunt, quod aliis per prædicationem effundunt, Ezech. 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur, infrà 10. b. Ingredietur, & egredietur. Et nota,

Multiplex excæcatio. quòd quidam excæcãtur de ortu, & genere suo, vnde significari possunt per hunc, qui erat cæcus à natiuitate. Quidam excæcantur abundantia temporalium, qui significantur per Tobiam, Tobiæ 2. b. qui stercoribus hirundinum excæcatus est, id est, temporalibus, quæ reputantur stercora ab hirundinibus, id est, Sanctis, Philippens. 3. b. Et nota, quòd de stercoribus calidis, quod est, quãdo inhærent per amorem. Et propter hoc dicit Psalm. 61. Diuitiæ si affluãt, nolite cor apponere. Peluis enim frigida non excæcat vrsum, sed calida. Quidam excæcantur honoribus, vnde Psalm. 48. Homo cùm in honore esset, non intellexit, quasi quia in honore non intellexit. Et tales significantur per Eli 1. Regum 3. a. Caligauerunt oculi eius, nec poterat videre lucernã Domini, id est, honorem mundi, donec extingueretur, id est, donec amitteretur. Deuteron. vltim. c. dicitur in præconiis Moysi, quòd non caligauerunt oculi eius. Quidam excæcantur longa peccatorum consuetudine, & significantur per Isaac, Gen. 27. a. Senuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre nõ poterat. Vnde de huiusmodi senio peccati dicit Psalm. 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. Et alibi Psalm. . Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem. Item Baruch cap. 3. b. Quid est, Israel, quòd in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena? Quidam excæcantur diuersis curis, & sollicitudinibus temporalium, & significantur per Sedechiam, qui excæcatus est in Reblata, quæ interpretatur multa, hæc 4. Regum. cap. vltim. b. & Ieremiæ cap. 52. b. Quidam excæcantur hæresi, vel errore, de quibus Prouerbiorum. cap. 36. c. Oculum, qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, id est, hæretici. Vnde 1. Regum cap. vndecimo, a. Naas voluit facere pactum cum filiis Israel, qui erant in Iabes Galaad, ita vt erueret oculos eorum dextros. Naas, serpentinus, id est, hæretici, qui serpunt velut cancer, qui literatos libenter excæcarent. Iabes enim, ciuitas literarum, Galaad, aceruus testimonij. Quidam excęcantur scientia sua quasi vento, quia nimis præsumunt de ea. Ieremiæ cap. decimo, e. Stultus factus est omnis homo à scientia sua. Et Romanor. cap. primo, e. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Quidam excæcantur nimiis perscrutationibus, sicut qui sufflant in puluere proprio flatu. Romanor. cap. 1. c. Euanuerunt in cogitationibus suis, obscuratum est insipiens cor eorum. Ideò dicitur Ecclesiastici cap. 3. c. Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne perscrutatus fueris. Prouerbiorum cap. 25. d. Perscrutator Maiestatis opprimetur à gloria. Isaiæ cap. 38. c. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Quidam excæcantur per zelum, qui non est secundùm scientiam, sicut dicitur Roman. cap. decimo, a. significantur per Paulum, Act. 9. b. Quidam excæcantur per iram, quia impedit ira animum, ne possit cernere verum, & significantur per Lamech: Genes. cap. quarto, d. qui interpretatur percussus, vel percutiens. Primò enim percutitur, qui alium vult percutere. Et hoc cõperit irato, quia sicut dicitur Matthæi 5. c. super illud: Qui irascitur fratri suo, &c. Ira est motus animi ad vindictam. Iste autem cęcus à natiuitate potest notare cæcos per ignorantiam innatam.

Multæ autem rationes sunt, per quas manifestum est, quòd peccatores cæci sunt: Primò quia nesciunt dirigere gressus suos. Vnde Psalm. 106. Errauerunt in inuio, & non via. Et alibi: Errauerunt in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inuenerũt. Vnde Diabolus de peccatore seruum facit, & capit stultum. Nobis enim positus est terminus, vita æterna, ad quam qui magis approximat, effugit illusionem Diaboli. Peccatores cæci sunt multis rationib.

Secundò, quia non cauent ab offendiculis, vel præcipitiis mundi, & peccati, quæ si viderent, fugerent. Naum cap. 3. b. Omnis, qui viderit te, resiliet à te. non vident, ideo cadunt per ea. Vnde offendenti dicitur: Nunquid habes oculos? Trenor. 4. d. Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum. Ita est de cæco, etiam in via plana offendit: ita peccator in Dei creatura. Sapient. cap. 14. b. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & cætera. Prouerbiorum cap. 14. c. In itinere contemptorum vorago. Isaiæ cap. 24. e. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Et erit, qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Sed Prouerbiorum cap. primo, b. dicitur: Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum. Non enim cæci sunt, nec habitatores terræ, sed cœli; ideò non capiuntur à terrenis, Philippens. cap. 3. d. Nostra conuersatio in cœlis est.

Tertiò, quia audaces sunt mali ad modum cæci equi, qui audacter impingunt in gladiũ peccati, quia non vident. Sic Balaam audacter ibat contra gladium Angeli; sed asina quæ vidit periculum, restitit. Nume. 22. c. Iob 4. b. Tigris periit eo, quòd non haberet prædam. Cùm enim deficit ei præda, exponit se periculo, & impingit in venabulum amore fœtuum suorum.

Quartò quia vnus sequitur alium in peccato, sicut cæci inuicem se sequuntur, & aliquando cadunt in præcipitium, Matth. 15. b. Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueã cadunt. Thren. 4. c. Errauerunt cæci in plateis. Et postea sequitur: Tenuerunt lacinias suas, id est, cõuersationẽ peccatorũ. Vnus enim peccator adhæret malo exemplo alterius.

Quintò, quia dicunt dextrum sinistrum, & è conuerso. Et sursum deorsum, & è conuerso. Vnde Isa. 5. c. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, &c. Sextò, quia volẽtes baculo percutere porcum, homines percutiũt: sicut fit in aggregatione porcorũ. Dominus enim dedit arma ad impugnandũ porcũ, i. Diabolum, vel peccatũ in peccatore. Sed multi quãdo debẽt in se, vel in aliis percutere peccatũ,

percutiunt

a Et interrogauerunt eum discipuli eius] non tentantes, sed dicere volentes, vnde & Magistrum vocant. b Rabbi quid] id est, in quo, vel quis peccauit, hic cæcus, aut parẽtes eius, vt cæcus nasceretur? Quia *suprà* 5. c. dixerat sanato: Ecce sanus factus es, iam ampliùs noli peccare, intellexerunt peccatũ esse causam infirmitatis, propter hoc requirũt pro quo peccato iste puniatur, suo, an propinquorum. Vel aliter etiam secundùm *Chrysostomum*.

al. † quid
24.9.3.
3.5.

a & interrogauerunt eũ discipuli eius: b Rabbi, † c quis peccauit; hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? d Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parẽtes eius; e sed vt manifestẽtur opera Dei in f illo. g Me oportet operari opera eius, qui misit me, h donec dies est. i Venit nox, k quando nemo potest operari.

c Quid peccauit, &c.] Dicit enim *Chrysostomus*, quòd sicut cùm videmus puerum mala facientem, dicimus, quid fecit puer, non interrogantes, sed aporiantes, id est, compatientes: ita & hic discipuli, non solùm interrogantes, sed aporiantes loquebantur. d Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parentes eius.] Repete, vt cæcus nasceretur, sicut vult *Chrysostomus*, & *Augustinus*, q. d. peccauerunt quidem; sed non illorum peccato factum est, vt cæcus nasceretur. e Sed] hæc est causa [vt manifestentur opera Dei,] id est, potentia Dei ad operandum. f In illo,] id est, in eius illuminatione operum manifester esse Deus, qui hoc operor. *Chrysostomus* habet hanc literam: Sed vt manifestetur gloria Dei in illo. *Chrysostomus*: De se ait, non de Patre. Illius enim gloria manifesta, quia enim audierant, quoniam Deus hominem de puluere terræ fecit, propter hoc, & hic de luto eum illuminauit. Dicit ergo, Gloria Dei, id est, mei. Vnde de se subdit: g Me oportet, &cæt.] *Chrysostomus*: Aiunt autem quidam, quòd hoc, vt, non est causatiuum, sed euentus, sicut *infrà eod.* g. In iudicium veni in mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Item *Roman.* 5. d. Lex subintrauit, vt abundaret delictum. Item *Roman.* 1. c. Deus illis manifestauit, vt inexcusabiles sint. Nota tamen, quòd li, vt, potest esse causatiuum finale. Nec facta est iniuria illi puero, si cæcus natus est propter gloriã Dei. Vnde *Chrysostomus* quærit: Nunquid sine huius supplicio nõ licebat manifestari gloriã Dei. Licebat vtique. Quid igitur multa passus est propter gloriam Dei? Solutio. Quam dicis iniustitiam, si eum omnino producere voluisset? Ego autem & beneficium eũ accepisse aio à cæcitate. Interioribus enim oculis aspexit, quod non Iudæi. Sed obiicimus de hoc, quod dicitur: Neque hic peccauit, &c. Secundùm hoc enim videtur, quòd pœna cæcitatis nõ venerit ei ex peccato. Contra quod est illud *Ieremiæ* 4. d. Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi. Et dicit ibi *Hieronymus*: Quicquid nobis accidit mali, vitij nostri est, non Dei: Intellige de malo pœnæ. Item super illud *Ieremiæ* 5. d. Percussisti illos, & non doluerunt, dicit *Gregorius*: Omnis diuina percussio, aut purgatio est nobis vitæ præsentis, aut initiũ pœnæ sequentis. Sed constat, quòd pœna, quæ est ad purgationem est ex peccato, & alia similiter, quæ est ad damnationem, ergo omnia pœna est ex peccato. Tamen contrarium videtur *Beda* dicere *super illud Marc.* 2. a. Dimittuntur tibi peccata, dicit enim sic: Quinque de causis affliguntur homines molestiis carnis: Aut propter merita augẽda, vt Iob, & Martyres. Aut propter humilitatem conseruandam, vt Paulus, 2. *Corinth.* 12. b. Aut ob peccata intelligenda, & corrigenda, vt Maria soror Moysi, *Numer.* 12. c. & paralyticus, *Marc.* 2. a. Aut ad gloriam Dei, sicut cæcus hic, & Lazarus *infrà* 11. f. Aut ad initium æternæ damnationis, vt Herodes, *Actuum* 12. d. Ergo isti cæco est malum inflictum propter gloriam Dei, & non propter peccatum suum, quod quidem verum est, sicut dicit textus. Ad illud ergo *Hieronymi* Quicquid nobis accidit, vitij nostri est, id est, peccati originalis, non merito illius, quia nihil eo demeremur, sed corruptione, vel vitij nostri est: quia nisi nos, vel Adam, peccassemus, nullam pœnam sustineremus. Ad illud *Gregorij*. Omnis diuina percussio, &cætera. dicendum, quòd omnis pœna in hac vita est ad purgationem, quantum est de intentione percutientis: & intelligitur de purgatione à quocunque peccato, vel corruptione, quæ est in quolibet Iusto; sed ex voluntate hominis peruersa fit ei ad damnationem. Ad diuisionem *Bedæ* dicendum, quòd ipse assignat secundarias causas inflictionis pœnę: *Gregorius* autem primas, & principales: & ideò non est contrarietas inter illos. Sequitur:

g Me oportet operari opera eius, qui misit me,] id est, operari ad gloriam patris, quasi dicat: iste cæcus natus est, vt gloria Dei Patris in eo ostendatur: decet enim me talia operari, in quo glorificetur Pater.

h Donec dies est,] id est, dum ego sum in mundo.

i Venit nox,] id est, persecutio Apostolorum, vel persecutio Antichristi. Vel nox, id est, mea mora & turbatio Apostolorum.

k Quando nemo potest operari] quia in tempore Passionis Apostoli nihil fecerunt prædicando, vel miraculando; sed tantùm latuerunt. *Chrysostomus* sic legit: e Vt manifestetur gloria Dei,] id est, mei, qui sum Deus. De se enim dicit, non de Patre. Vnde subditur:

g Me oportet operari opera eius, qui misit me,] id est, me oportet manifestare meipsum, & facere ea, quæ possunt me ostendere eadem cum Patre facientem, nõ talia, sed eadẽ, quod melioris est inalterabilitatis, in quo ostendit se parem Patri, & coosubstantialem. Non enim plasmauit oculos in cæco, sed neq; aperuit, sed & videre largitus est, quod argumentum est eius, quòd & animam insufflauerat. Anima enim nõ agente in oculo, oculus etsi expletus fuerit, nequaquam videbit. Sed quia non solùm tunc, sed quotidie operatur, vt credamus, subdit:

h Donec dies est,] id est, vita præsens, quasi dicat, donec licet hominibus credere in me, donec vita hæc consistit, oportet me operari. i Venit nox,] id est, futurum tempus.

k Quando nemo potest operari,] id est, credere. Non dicit, quando non possum operari, sed quando nemo

Chrysostomus: Ne enim aliquis dicat, quoniam, vt laudetur hoc facit, ostenditur, quoniam ignoscens eis omnia operatur, id est, prouidens illis, vt crederẽt, quamdium tempus est credendi.

* percutiunt naturam. Quod significatum est in Lamech, *Genes.* 4. d. qui credens interficeret feram, interfecit Cain. Sed vitia extinguenda sunt, non natura. Vnde Abrahã ex præcepto Domini arietem mactauit, sed filium reseruauit, *Genes.* 22. c. Item quidam sunt, qui in se, & in aliis deberent damnare peccatum, & malam voluntatem: & damnant naturam, & per consequens in Auctorem refundunt culpam. *Psalm.* 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c. Item dicit alibi 2. *Regum vltimo* b. Ego sum, qui peccaui, ego iniquè egi. Septimò, qui nesciunt discernere, sicut in comestione cæcorum, quando cæcus debet ponere in ore alterius, tunc ponit in aure. Sic faciunt multi in prædicatione, qui quando debent prædicare ad pastum cordium, prædicant ad pruritum aurium, & ad fauorem. *Isaiæ* 30. c. Loquimini nobis placentia, &c. 2. *Timoth.* 4 a. Ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent; ad fabulas autem conuertentur. Sed *Isaiæ* 40. a. dicitur 1. Loquimini ad cor Ierusalem, non ad aures. Ridiculum est ponere cibum in aure, & non in ore: ita ridiculum est ad fauorem prædicare, & non ad vtilitatem. Sequitur: *Moralis.*

a Et interrogauerunt eum discipuli, &c. neque hic peccauit, neque parentes eius.] Per istos Iudæos, qui cæci huius cæcitatem peccatis suis, vel parentum attribuebant, significantur quidam, qui ignorantiam aliorum peccatis eorũ attribuunt. Vel illi, qui simplices, & idiotas ita vilipendunt, ac si essent peccatores, vel in hoc culpabiles. Sed Dominus cit, quòd non peccauit, neque parentes eius.

e Sed vt manifestentur opera Dei in illo.] Quandoque enim videmus, quòd per tales, qui quamdiu fuerunt in scholis, fuerunt obtusi, facit Dominus magnum fructum. Vnde 2. *Pet.* 2. d. Correptionem habuit suæ vesaniæ subiugale mutum animal in hominis voce loquens prohibuit Prophetæ insipientiam, 1. *Corinth.* 1. d. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles, &c. Sequitur:

g Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est,] id est, quamdiu est præsens vita.

i Venit nox,] id est, mors, vel futura vita.

k Quando nemo potest operari,] id est, mereri. Præsens vita dicitur dies, & mors dicitur nox, vel futurus status,

A do nemo, quia non vltrà fides eſt, nec labores, nec pecunia. *Eccleſiaſt. 9.* c. Quodcunque ſacere poteſt manus tua, inſtaorer operare: quia nec opus, nec ratiu, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas. Fides autem dieitur opus, ſicut *ſuprà cap. 6.* Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille. Modò autem tempus eſt operandi, quia modò lux eſt. Vnde ſequitur:

Sup. 8.b. Inf. 12.g. De conſ. diſt. 4. c. ante Baptiſmū.

a Quamdiu ſum in mundo, *b* lux ſum mundi. *c* Hæc cum dixiſſet, *d* expuit in terram, & *e* fecit lutum ex ſputo, & *f* liniuit lutum ſuper oculos eius;

a Quamdiu ſom in mundo,] id eſt, vſque ad conſummationem ſæculi.

b Lus ſum mundi,] monens bonos, & terrens malos dicit *Gloſſ.* Sicut lux monet bonos operarios ad ſurgendum ad opus, & rerret ſures. Vnde *Pſal. 130.* Ortus eſt Sol, & cōgregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabūtur. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. *Eccleſiaſt. 43* a. Sol in aſpectu annuncians exitum, vas admirabile, opus Excelſi, in meridiano eſurit terram: & io coofpectu ardoris eius quis poterie ſuſtinere?

a Quamdiu ſum in mondo, &c.] *Matth. vlt.* d. Vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi, *Inf. 12.* d. Dum lucem haberis, credite in lucem

b Hæç cùm dixiſſet,] vt probaret per ſignum, qnod dixerat,

d Expuit in terram,] vel [deorſum, & fecit lutum ex ſputo,] id eſt, per admistionem ſputi fecit de puluere lutum. Et dicit *Gloſſ.* collyrium.

f Et liniuit lutum ſuper oculos eius,] id eſt, ſuper locum oculorum eius. *Chryſoſtomus*: Oſtendit Eoangeliſta, quomodo ſermonem, quem Chriſtus dixerat. Vt manifeſtentur opera Dei in illo, & cætera credi per opera fecit, oſtendens ſe Deum ex operibus. Quia eoim Deus lutum de puluere terræ fecit, faciens hominem: ideò Chriſtus lutum facit, quaſi dieat, ego ſum, qui feci Adam de luto. Hoc autem non per verba dicit, ſed per opus oſtendit, ne videatnr ſe inaniter iactare. Vnde ſignificare ſe maluit auctorē facto, quàm dicere verbo. Per hoc autem, quòd oculum reſtaurauit, ſe totius hominis Conditorem probauit, ſicut dicit *Chryſoſtomus*, vt à parte totum credatur. Etenim quæ de maiori eſt fides, etiam quod minus eſt certiorat. Creatorum enim honorabilior eſt humo: & eorum, quæ in nobis ſunt, membrorum honorabilior eſt oculus: ideò illo modo oculoa condidit in alio, ſcilicet, ſuper alia membra & ſeoſus. Etſi enim paruum eſt magnitudioe membrum hoc: in toto corpore magis neceſſarium eſt. Et hoc oſtendens Paulus *prima ad Corinthios, cap. duodecimo*, c. Si dixerit auditus, quoniam non ſom oculus, non ſum de corpore: num ideò non eſt de corpore? Item *Chryſoſtomus*; Omnia noſtra membra Dei ſapientiæ ſunt demonſtratio. Hoc enim totum gubernat corpus, hoc omni corporali pulchritudini operatur, hoc arnat viſum, hoc lucerna eſt omnium membrorum. Quod enim Sol in orbe, hoc oculus in corpore. Si extinxeris Solem, omnia perdis & turbas: ſic ſi extinxeris oculos, & pedea inutilea ſunt, & manus, & anima. Diſcedit enim cognitio, exæcatis oculis. Inuiſibilia enim Dei à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, *Roman. cap. primo*, c. Non igitur corporis lucerna ſolùm eſt oculus, ſed & animæ: Idcircò vt in quodam regali loco collocatur, ſuperiorem quietem ſentiens, & aliis ſenſibus præſidens.

Item nota, quod dicit: Fecit lutum ex ſputo. *Chryſoſt.* Cur nō aqua vtitur, ſed ſputo ad lotum faciendum? Reſpondeo. Debebat mittere ad Siloam, vt igitur nihil inſcribatur fonti, ſed diſcas, quoniam hæc, quæ ore exiuit, virtus plaſmauit, & aperuit oculos cæci, ideò expuit in terram. Item ne videretur empla-

Moralis. • quia dies dati ſuot ad operationem, & noctes ad quietem. Ita in præſenti vita debemus operari, vt poſtea io alia vita quieſcamos, & læti dormiamus. *Apocal. cap. 14.* c. A modò iam dicit Spiritos, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos. Item bonus operariua de die parùm comedit, & multū operatur, vt de nocte poſſit, & meliùs comedere, & lætiùs quieſcere. *Pſal. 127.* Labores manuum tuarom, quia manducabis: beatus es, & benè tibi erit. *Eccleſiaſt. cap. 5.* c. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat. Item *Prouerbiorum cap. tertio*, c. Quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuos. *Eccl. cap. 31.* c. Somnus ſanitatis in homine parco. *Ierem. cap. 31.* c. Somnus meus dulcis mihi.

Et nota, quòd noo eſt ſalubre dormire de die infirmis, id eſt, in præſenti vita non eſt boonm torpere, nec quietem quærere, ſed operari. *Prouerb. cap. 10.* a. Egeſtatem operata eſt manua remiſſa, &c. Item *in eodem*, b. Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt; qui autem ſtertit æſtate, filius cōfuſionis eſt. Modò ergo tempus eſt operandi, quia dies eſt, naturæ, vitæ, gratiæ, doctrinæ. Ergo dum tempus habemus, operemur boonm ad omnes, *Galat. cap. vltim.* c. Item *Eccleſiaſt. cap. 9.* Quodcunque ſacere poteſt manus toa, inſtanter operare. Et dicit: Opera eius, qui miſit me: non opera noſtra debemus agere, ſed mittentis, & ad hoootem eius. Omnes enim miſit, & maximè literatos in vineam ſuam: *Matthæi 20.* a.

a Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi.] *Suprà* 8.b. Ego ſum lux mundi. Ibi require effectus lucis.

c Hæc cùm dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, liniuit lutum ſuper oculos eius.]

Myſticè. *Myſticè*: Deus in terram expuit, cùm in mundum Diuinitas deſcendit: & ſic de ſalina lutom fecit, quando verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Saliua enim eſt Dei Sapientia, quæ ex ore Altiſſimi prodiuit, *Eccleſiaſt. cap. vigeſimoquarto*, a. Terra eſt caro Chriſti. Lutum ex ſputo, & terra, eſt Chriſtus in vtraque natura, Deus, ſcilicet, & homo. In holua fide cæcus, id eſt, humanum genus, vel Gentilis populus à cæcitate infidelitatis, & peccati liberatur. Lutum ergo ſuper oculoa haber, qui vtramque naturam in Chriſto credit, ſicut catechumeni. Sicut oon ſufficit fides ſine Baptiſmo, ideò mittitur, vt lauetur in Siloa, id eſt, in miſſo, id eſt, in Chriſto, id eſt, in Baptiſmo tradito à Chriſto: quia in Baptiſmo non aqua lauat, ſed Chriſti gratia. Propter quod & oomen piſcinæ interpretatur Euangeliſta.

Moralis. *Moraliter.* Cæcus à natiuitate, id eſt, ille, qui excedit per ſuperbiam de nobilitate ſtirpis ſuæ, illuminatur per duo, per ſputum, & lutum, ſi appooat ad oculos ſuos. Conſiderare enim debemos vilitatem ooſtram, quæ ſignificatur per ſputum; & fragilitatem, quæ ſignificatur per terram. Hæc duo ſunt collyrium oculorum, vt homo ſe videat, & cognoſcat. Vel aliter: Per ſputum intelligitur expuitio, ſiue exprobratio peccati. *Deuteronom. capitulo vigeſimoquinto*, c. Qui ducebat repudiatam, ſpuebat io faciem repudiaotis. Et *Numer. capitulo duodecimo*, d. Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, nonne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi? Quia exprobrationem peccati debet ſequi rubor pœnitentiæ, de quo dicitur *Eccleſiaſtici capitulo quarto*, c. Eſt confuſio adducena ad gloriam, & gratiam. *Eccleſiaſtici capitulo vigeſimo*, a. Quàm bonum eſt correptum manifeſtare ad pœnitentiam. Indicium pœnitentiæ eſt rubor verecundiæ. *Philoſophus*: Erubuit, ſalua res eſt. Per terram intelligitor peccatum, quia ponderoſa eſt, & frigida, & mari circundata. Sic peccatum ponderoſum eſt, & ad imum trahit, id eſt, ad infernum. *Iſaiæ capitulo vigeſimoquarto*, e. Veruntamen in profundum detraheris vſque ad fundamētum laci. *Iob cap. decimoſeptimo*, d. In profuodiſſimum infernum deſcendent omnia mea. Ideò dicitur *Hebræorum capite duodecimo*, a. Deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, & cætera. Item frigidom eſt peccatum. *Ieremiæ capite ſexto*, b. Sicut frigidam facit ciſterna aquam ſuam: ſic frigidam facit malitiam ſuam. Item mari circnmdatur, quia peccatum multis amaritudinibus reſpergitur. *Iob capitulo decimoſeptimo*, a. Peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. *Oſeæ capitulo decimoſecundo*, d. Ad iracundiam prouocauit me Ephraim in amaritudinibus ſuis. Terra autem dum eſt arida, videtur munda; ſed admixta ſputo ſordidatur. Sic quando peccatum exprobratur, apparet ſordidum. Dicit ergo.

d Expuit in terram] quod eſt, quando Prædicator deteſtatur peccatum.

e Et fecit lutum ex ſputo,] qnando ex ipſa exprobratione peccati apparet ipſa immunditia peccati.

f Et liniuit lutum ſuper oculos eius,] quod eſt, quando ipſa vilitas peccati cum diligentia magna oſtenditur peccatori,

• *a* Et dixit

A retur emplastrum de terra hanc sanitatem conferre,& ne crederetur indigentiæ gratia vsus materia luti;sed magis,vt ostenderet se esse Conditorem eũdem, qui in principio vsus est luto, iussit lauare.Vnde sequitur:

B a Et dixit ei:Vade,& laua,] vel lauare, quasi lutum ablue, & remoue, vt videas: quoniam non luto indigeo ad faciendum oculos.

& a dixit ei: Vade, b & laua c in natatoria Siloe, d quod interpretatur missus. e Abiit ergo, & lauit, f & venit vidẽs. g Itaque vicini, h & qui viderant eũ priùs, i quia mendicus erat, k dicebant: Nonne hic est, qui sedebat,& mendicabat?

c In natatoria Siloë] id est, in piscina quæ dicitur Siloe. Et nota, quòd fons est 4. Reg. 5. d. in Ierusalem [illegible] unctis horis ebulliens, cuius aqua ita recipiebatur in quadã piscina,quæ dicta erat natatoria per antiphrasim, quia nihil natabat in ea: sicut & piscina dicitur, quia caret piscibus. Sed quæritur,cur eũ nõ curat statim,sed mittit ad Siloam? Solutio *Chrysostomi*, vt discas cæci fidem, & vt destruatur Iudæorum inuidia semper derogantium miraculis. Decens enim erat omnes videre abeuntem,lutum habentem super oculos vnctum Inopinabili enim vnctione omnes cõuertit ad seipsum respiciendum. Quia enim non est facile cæcum cognoscere, postquam illuminatus est, multos facit prius fieri testes per longam viam,& diligentes inspectores inopinabilitate considerationis,vel attentiores facti nõ possint dicere:hic est:non est hic. Item per hoc vult ostendere, quòd non est alienus à lege mittens ad Siloam.Etenim multi solebant illuc mitti ad ablutionem; sed nullo potiti sunt dono.Vnde per hoc ostenditur, quòd non in fonte erat virtus;sed à Christo,cuius virtus ibi operabatur. Propter hoc Euangelista interpretationem adiecit.

d Quod interpretatur missus,] q.d.ibi misit Christus virtutem suam. Vel Christus fuit illa Siloa,id est, missus,qui ibi eum curauit.Vel Christus missus in mundum ibi eum curauit,sicut Paulus ait:Bibebant omnes de spirituali consequẽte eos petra: Petra autem erat Christus,1.*Cor*.10.a. Sicut enim spiritualis petra erat Christus:ita spiritualis Siloa erat.

e Abiit ergo & lauit.] *Chrysostomus*: Vide cæci mentem obedientem, & credentem, non excogitauit:lutum imponere, hoc magis excæcare est,nec dixit:non potuit priùs præsens curasse,& tunc misisse ad Siloam:si quam virtutem haberet præsens curasset, quod & Naaman ad Elisæum dixit 4. *Regum. cap*.5.c.Nec cogitauit, multoties ibi laui,& nullo potitus sum beneficio. Nec iterum dixit: si sputum, vel lutum tribuit videre,quid opus est Siloa?vel si opus est Siloa, quid opus est luto? sed in omnibus obediuit, & nihil scandalizabat.

Chrysostomus: Mihi videtur repentina aquæ Siloæ præsentia insinuare mysterium nobis ineffabile, quale vtique hoc inopinabile Epiphaniæ, id est, manifestationis, & præter spem omnem, id est, Incarnationem Christi: Nulli enim tunc natiuitatem sperabant.

f Et venit videns.] Non solùm fecit in eo oculos Christus,sed & visum dedit in oculis, & venas, & arterias, & sanguinem, & visum: quæ argumentum sunt, quòd Creator est animarum. *Chrysostomus*: Si quis quærit,qualiter respexit lutum deponens,nihil audiet à nobis, quàm quoniam modum nescimus; neque enim Euangelista nouit; sed ipse.qui curatus est: sed quod quidem est,nouerat;modum autem cõprehendere non potest.Hoc autem & interrogatus dixit *infrà eodem*: Lutum superposuit oculos meos: & laui, & video.Qualiter autem hoc factum est, non poterat dicere,etsi infinitè interrogauerint.

g Itaque vicini] qui eum ex cohabitatione nouerant. Sed quia aliunde magis erat notus, quàm ex cohabitatione,subdit:

h Et qui viderant eum priùs] cæcum,scilicet.

i Quia mendicus erat,] & ideò à multis notus.

k Dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat,] id est, sedens ad ostium templi mendicabat. *Chrysostomus*: Non eorum pauperum, qui circumibant;sed eorum, qui sedebant ad ostium templi erat ille: & ideò magis notus. Sed quare sanauit Dominus plures pauperes, quàm diuites? Quia aliam habent gratiam diuites, id est, opes. Vnde *Chrysostomus*: Papæ de Dei clementia ad quos descendebat, in hoc Iudæos obstruens, quoniam non præclaros,neque insignes, neque Principes eligens,sed & ignobiles eadem dignabatur prouidentia. Etenim in salutem omnium venerat,non diuitum tantùm.

a Alij dicebant

* a Et dixit ei: Vade] à peccato recedendo. Moralis.

b Et laua te in natatoria Siloë] cum dolore & lacrymis peccatum confitendo. Aqua enim lacrymarum est natatoria Siloë, quæ per interualla datur à Deo, & raro, non quotiescunque volumus, & secretò, sicut aquæ Siloë, quæ fluunt cum silentio. *Isaiæ cap*.8.b. Vnde & dicuntur aquæ Siloe, quia mittuntur à Deo: *Ieremiæ cap*. 4. d. Laua à malitia cor tuum, Ierusalem. *Isaiæ cap* 1.c. Lauamini, mundi estote. Vnde Naaman leprosus septies lauit se in aquis Iordanis, id est, in aquis gratiæ, quæ ad humiles descendunt, secundùm illud *Psalm*. 103. Inter medium montium pertransibunt aquæ, 1. *Petr.cap*.5.b.Humilibus dat gratiam.

Et nota, quòd super hoc, quod prædictum est hic: Me oportet operari opera eius,qui misit me,donec dies est,&c. dicit *Chrysostomus*, quòd propter alias proprietates diei, & noctis, vt dicit Apostolus *Roman. cap*. 14. d. Nox præcessit; dies autem appropinquauit. Diem enim vocat futuram vitam, vbi erunt omnia merita clara, vbi nihil absconditum, quod non reueletur.Noctem autem vocat tempus præsens, propter illos, qui in præsenti versantur in tenebris malitiæ, & infidelitatis, vel pro comparatione ad illam diem, id est, ad æternam diem.Et loquitur hic *Chrysostomus* de gloria, sicut nunc pro habendo lucidas domos in mundo, & benè aëri patulas, infinitas consueuimus pecunias fabricantes afflicti dare. Excogita, qualiter oportet nos non solùm pecunias, sed & corpora ipsa consumere pro ædificando nobis præclaras in cælis domos, vbi lux ineffabilis.Et ponit plures rationes, quare ibi potiùs,quàm hic debemus ædificare.

Primò, quia ibi non est inuidia, neque liuor, neque altercatio de terminorum positione; hic autem bella, & rixæ circa terminos,& parietes. Vnde *Genes.cap* 13 b. Erat substantia eorum multa, & non poterant habitare communiter: vnde & facta est rixa inter pastores gregum Abraham, & Loth. Et *Genes.cap*.26.e.Philisthiim rixati sunt pro puteis aquæ. Item *Oseæ cap*.5.e. Facti sunt Principes Iuda quasi assumentes terminum.

Secunda ratio, quia præsentes domos, & mansiones relinquere necesse est; illa autem semper remanet homini. *Deuteronom.cap*.28.c. Domum ædifices, & non habitabis in ea. *Ezech. cap*.26.e. Domos præclaras tuas subuertent.

Tertia ratio,quia præsens habitatio marcescit;illa autem manet insenescibilis. *Michææ* 1.c. Transite vobis habitatio pulcha,confusa ignominia,2.*Corinth*.5. a. Scimus,quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam;sed æternam in cælis, 1.*Petr*.1.a. Secundùm misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem conseruatam in cælis.

Quarta ratio *Chrysostomi* est, quis hanc inops non est potens fabricare, illam verò per duos obolos est fabricare, sicut vidua *Lucæ cap*. 24. a. Propterea suffocor, quoniam tot nobis propositis bonis pigritamur, & desides sumus: & qualiter quidem hic claras possideamus domos omnia agimus: qualiter autem in cælis saltem paruum habeamus domicilium,non curamus,neque solliciti sumus.

Quinta ratio, quia in loco bono, & in bona, & famosa ciuitate bonum est ædificare, non in deserto. id est,in mundo. Vnde *Chrysostomus*: Dic mihi,non velles habere domum hic, vel in deserto, vel in vus paruarum ciuitatum? Æstimo,quòd in regalissimis ciuitatibus,& vbi maior est copia. Ego autem te in ciuitatem duco talem, cuius fabricator,& conditor Deus est, *Hebr.cap*.11.c. Illic domum puræ fabricant manus.

Sexta ratio est,quis ibi est bonus Rex,& bona lex,& boni vicini,& inhabitatores. Vnde *Chrys*. Artifex est optimus, & valdè curat de his,quæ tibi prosunt, nemo tibi ædificanti inuidet. Illic verò ciues habes omnes Martyres, plebem Angelorum, & Archangelorum. Propter hoc igitur omnia in pauperes euacuemus, vt illis fruamur tabernaculis,*Luc*. 16.e.Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,&c.

fortè erant decepti similitudine, sicut & quidã dixerunt: Nequaquam, sed similis eius est, *suprà eod.* b. ducunt in medium parentes eius. A parentibus quidem volentes abortiuum facere miraculum. Sed ex hoc magis est confirmatum, quia confessi sunt, quòd filius eorum erat, & cæcus natus.

a Et interrogauerunt eos.] *Chrysostomus.* Vocantes, & statuentes in medium, vt agoniam, & timorem immitterent eis, cum multa vehementia, & furore inducunt interrogationem.

F

b Dicentes: Hic est filius vester, &c. est] Non dicunt, qui quandoque cæcus fuit, sed quem vos dicitis, &c. q. d. vos ita fingitis malignantes contra nos, & Christo applaudentes. Nec dicunt, quem vos fecistis cæcum; sed dicitis, quasi prouidistis vbique sermonem hûc. *Chrysostomus.* O inquinati, & quis vtique eligeret patet talia mentiri de filio?

De consect. dist. 4. c. cum pro paruulis.

a & interrogauerunt eos, *b* dicentes: Hic est filius vester quẽ vos dicitis, quia cæcus natus est: *c* quomodo ergo nunc videt? *d* Responderunt eis parentes eius, & dixerũt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quomodo autem nunc videat, nescimus: *e* aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: *f* ipsum interrogate. *g* Ætatem habet, *h* ipse de se loquatur. *i* Hæc dixerunt parentes eius, quoniã timebant Iudæos. *k* Iã enim conspirauerant Iudæi, *l* vt si quis eum confiteretur Christum extra Synagogam fieret. *m* Propterea *n* parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interrogate. *o* Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, *p* & dixerunt ei: *p* Da gloriam Deo. *q* Nos scimus, quia hic homo peccator est. *r* Dixit ergo ille: Si peccator est, nescio: *s* vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video. *t* Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? *u* Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: Quid iterum vultis audire? *x* Nunquid, & vos vultis Discipuli eius fieri? *y* Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu Discipulus illius sis; *z* nos autem Moysi Discipuli sumus.

c Quomodo ergo nunc videt,] si cæcus, vt dicitis, natus est? *Chrysost.* Duobus his eos in negationem inducere conantur, in dicendo scilicet: Quem vos dicitis: & in dicendo: Qualiter igitur videt modò.

d Responderunt eis parentes] eius, [cæci, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quomodo autem nunc videat, nescimus,] Mentiuntur fortè pro timore Iudæorum, vel quia nesciebant modum.

e Aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus,] benè sciebant; sed dicere non audebant.

f Ipsum interrogate,] vt instruamini ab eo. *Iosue* 7. c. quasi quid nobis calumniamini.

g Ætatem habet,] & ideò *h* Ipse de se loquatur,] quasi non est opus nos loqui pro eo, quasi pro infante. *Chrysost.* Tribus interrogationibus factis, si filius eorum esset, si cæcus natus, & qualiter respexerit. Duas illas confitetur, scilicet, quòd filius eorum esset, & quòd cæcus natus, tertiam verò non adiiciunt, scilicet, qualiter videt. Sed & hoc pro veritate factum est, vt nullus alius, quàm is, qui curatus est, & dignus fide erat, hoc confiteretur.

i Hæc dixerunt, &c. Iudæos.] Hic Euangelista opinionem eorum, & mentem in medium ducit, quia, scilicet, propter timorem hoc dixerunt. Et subdit causam timoris. *k* Iam enim conspirauerant Iudæi,] id est, conspirando statuerant. *l* Vt si quis eum confiteretur Christum, extra Synagogam, &c.] quasi ethnicus, & publicanus.

m Propterea] scilicet, ne extra Synagogam fierent.

n Parentes eius, &c. interrogate,] q. d. non est puer, neque imperfectus, sed sufficiens sibi testari.

Nam parentibus quidem dicere: Negate quia filius vester est, & quoniam cæcum genuistis, valdè videbatur derisibile esse; ipsi verò cæco sursum dicere; hoc manifesta erat inuerecundia, ideò hoc quidem non dixerunt; aliter autem illud idem argumentantur.

o Vocauerunt, &c. cæcus] quasi, quia parentes miserunt eos ad eum qui curatus fuerat, rursus vocauerũt eũ. Et nota peruersitatẽ istorum. Suprà enim quia cæcum attonitũ, & timidum facere nequiuerunt; sed videbant eũ cum propalatione benefactorem prædicãtem, venerunt ad quæcũdum ad parentes eius putantes per ipsos abortiuum facere miraculum: & quamdiu putabant parentes renuere, & negare, nihil cæco dicebant; quia verò viderunt nihil eis plus ex colloquio parentum factum esse, ad cæcum rursus venerunt.

p Et dixerunt ei, &c.] *Chrysostomus*: Manifestè quidem, & inuerecundè non dicunt: nega, quoniam Christus te curauit, sed sub velamine, & prætextu religionis hoc idem constituere volunt, dicentes: Da gloriam Deo. Et est sensus, id est confitere, quoniam hic nihil operatus est, sed solus Deus. Vel aliter:

p Da gloriam Deo,] id est, dic te mentitum fuisse de hoc, quod dixisti eum Prophetam esse, & te curasse: & sic cognosce peccatum tuum, quod est date gloriam Deo. Et habetur simile *Iosue* 7. c. Da gloriam Deo, & confitere peccatum tuum.

q Nos scimus, quia hic homo peccator est:] q. d. potes securè dicere, quòd hic non curauit te, sed Deus.

r Dixit ergo ille: Si peccator est, nescio,] id est, non diffinio modò. Et hoc dicit, vt nec os pateat calumniæ, nec veritatem celet. Vnde subdit:

s Vnum scio, &c.] Sed quærit *Chrysostom.* Nunquid timuit cæcus? Absit. Qualiter ergo, qui suprà dixerat, Propheta est, modò dicit, si peccator est, nescio? Solutio. q. d. nihil pro eo dico: nunc ipsum beneficium vos condemnat, & eum non esse peccatorem probat. Vnde dicit: Vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video, q. d. de me dico; sed ipsum opus, quod scio eum fecisse, ostendit, quòd non est peccator. Vnde per hoc insuspicabilem seipsum fecit, & testimonium incorruptum, vt non gratificans, sed à re testans.

F

t Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi?] *Chrys.* Quia nequiuerunt euertere, neque destruere, quod factum est, miraculum: rursus ad prius veniunt, secundum modum curationis circumscrutantes, quemadmodum quidam canes venatici fallaciter cõclusam bestiam vndique inuestigantes: & nunc quidem huc, nunc autem illuc circumcurrentes, ad priores redeunt sermones, & dicunt: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos, quasi, num præstigio aliquo? Sicut dicebant *Matt.* 12. b. In Beelzebub Principe Dæmoniorum, &c.

u Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: Quid iterum vultis audire?] q. d. non respondebo non attendentibus, & inaniter interrogantibus, non pro discendo, sed pro cauillando. *August.* Stomachatur iam contra duritiam eorum, & cæcos iam non ferens.

x Nunquid & vos vultis Discipuli eius fieri,] qui ita inquiritis de eo? Et supplendum est, sicut & ego volo Discipulus eius fieri. Per hoc enim quod dicit, & vos, se ipsum in Discipulorum cœtu ordinat. Item in hoc versu conuitiatus est eis, & percussit sufficiẽter: quia enim nouerat, quoniam hoc eos valdè percutiebat, tangere eos cum superabundantia voluit. *Chrysostomus.* Quod erat animæ propalantis, & rectè contemplantis eorum insaniam, & ostendentis Christi magnam dignitatem, in qua vehementer confidebat. *Chrysost.* Vides propalationem † mendici ad omnes Scribas, & Pharisæos, ita fortè & patens quid est veritas, ita imbecille mendacium. Nam veritas etsi contingentes, id est, viles assumpserit, claros victores ostendit: Mendacium verò etsi cum fortibus fuerit, qui tuentur illud, imbecilles eos monstrat.

† *al.* mẽdacij

y Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu Discipulus illius sis.] Et secundum cor suum, i. secundùm opinionem suam maledixerunt ei in hoc, quod dixerunt: Tu Discipulus illius sis, vt dicit *Gloss.* Vel aliter secundùm literam.

y Maledixerunt ergo ei.] Et hoc etiam dixerunt ei: Tu Discipulus, &c. Hic dicit *Augustinus in originali*: Maledictio hæc super nos veniat, & super filios nostros, *Genes.* 27. b. In me sit hæc maledictio, fili mi. *z* Nos autem Moysi Discipuli sumus.] In hoc volunt ostendere, quòd Christus contrarius sit Moysi, & cæcus, si Christo adhæret: sed mentiuntur, quia si Discipuli Moysi essent, Christo crederent, quem Moyses nunciauit, *Deuteronom.* 18. c. Vnde *suprà* 5. g. Si crederetis

crederitis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Causam autem subdũt, quia potiùs adhærẽdũ est certo, quàm incerto. Vnde dicunt. a Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus,]i. quod Moyses docuit, à Deo accepit. b Hũc autẽ nescimus, vnde sit,]i. cuius auctoritate dicit. & facit ea, quæ dicit, & facit *sup.* 7. d. dixerũt: Hunc scimus, vnde sit: hic dicunt se nescire.

Chrysostom. Nos nouimus, &c. non dicunt audiuimus: & tamen ea audierunt, non nouerunt.

a Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; b hunc autem nescimus, vnde sit. c Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis, vnde sit, d & aperuit meos oculos. e Scimus autẽ, quia peccatores Deus non audit; f sed si quis Dei cultor est, g & volũtatem eius facit, h hũc exaudit. i A sæculo non est auditũ, quia quis aperuit oculos cæci nati. k Nisi esset hic à Deo, l nõ poterat facere quicquã. m Respõderunt & dixerũt ei: n In peccatis natus es totus, o & tu doces nos. p Et eiecerunt eum foras. q Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras, r & cùm inuenisset eum, dixit ei: r Tu credis in filium Dei?

Sed nescire discimus, quæ abiicimus. Vel nesciebant eius Diuinitatem, vel mittentis auctoritatem dicebant se nescire: cùm tamẽ nossent eius ortum secundùm carnem. Vnde *Chrys.* Quomodo scitis quoniam Moysi locutus est Deus? A progenitoribus ait: vos ea, quæ ex auditu sunt, vt scientes certificatis; ea verò, quæ à visu, minora putatis, & nimirum illa quidem non nouistis, sed audistis; hoc autem non audistis, sed videtis. Vnde de hoc irridet eos cæcus, sicut statim dicitur. c Respondit ille homo & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis, vnde sit,]i. nescire vos dicitis. Vel nescitis, i. non creditis, vel approbatis, quòd à Deo sit, vel quòd Deus. d Et]tamen [aperuit oculos meos.] *Chrys.* Vbique signum circumuertitur, quia hoc falsificare non poterant. Ad hoc syllogizat, q.d. mirum est, quòd vos non nouistis, vnde sit, cùm tot & talia signa facit, quæ nemo quantumcunque insignis, vel illustris & glorificatus apud vos, facere potest, vel potuit. e Scimus autem quia peccatores Deus non audit,] i. merita eorum non exaudit. *Chrysost.* Quia dixerant suprà: Qualiter potest homo peccator talia signa facere, illorum assumit iudicium propriorum reminiscens verborum, q.d. opinio hæc & mea & vestra est cõmunis: in hoc permanete. f Sed si quis Dei cultor est]vel in Deum pius est per fidem. Et quia in Deum se esse pios Iudæi dicebant, adiecit: g Et voluntatem eius facit,]quia non sufficit fides sine operibus, *Iacob.* 2. d.

h Hunc exaudit.] Ex hoc intendit concludere, sed relinquit eis conclusionem, quòd ex quo eum Deus exaudiuit, non est peccator. Ad hoc facit illud *Prouer.* 15. d. Longè est Dominus ab impiis; & orationes Iustorum exaudiet. Item *Psal.* 33. Oculi Domini super Iustos: & aures eius in preces eorum. Item *Eccl.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Item *Psal.* 65. Iniquitatẽ si aspexi in corde meo, nõ exaudiet Dominus. Sed contrà 4. *Reg.* 13. a. Deprecatus est Ioachaz faciem Domini: & audiuit eũ Dominus. Et *inf.* dicitur: Verũtamen nõ recessit à peccatis Ieroboam. Item 2. *Paral.* 6. g. Si peccauerint, & orauerint, dimittas populo tuo, quãuis peccatori: Tu es enim Deus meus. Item *Interl.* dicit hic: Deus peccatores, &c. Adhuc instus, quia peccatores audit, vt Publicanũ confitentẽ, *Luc.* 18. c. Sol. Deus peccatores pœnitẽtes audit; sed peccatores manentes non audit, i. merita eorũ non exaudit; nec n. merentur exaudiri, licèt aliquãdo Dñs eis tribuat sua gratia, quod petunt. Sequitur; i A sæculo nõ est auditũ, quia quis aperuit oculos cæci nati.] Cæci forsitan aperuit quis, sed non cæci nati. q.d. res magna est & noua. Vnde, k Nisi esset hic à Deo] missus, vel aliquid diuinum habẽs.] Non poterat facere quicquã] tale, quale fc. nemo alius vnquam fecit. Simile *sup.* 3. a. Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Nec obest, quod dicitur malis, *Matt.* 7. e. Nónne in nomine tuo prophetauimus, &c. Christus. n. in potestate & propria auctoritate faciebat miracula, qualia nemo fecit; sed mali miracula faciunt ministerio. m Responderunt, & dixerunt ei.] *Chrys.* Donec expectabant eum negaturum, fide dignũ reputabant, & semel & secundò vocantes eum: quia verò veritatem locutus est in nullo confusus, quando eum maximè admirari oportebat, tunc condemnant dicentes?

Chrysost. Eleuat & extollit miraculum, dicens: A sæculo, &c. Si ergo confitemini, quòd Deus peccatores nõ audit; hic autẽ miraculum fecit, & miraculum tale, quale nullus hominum fecit: manifestum est, quòd omnia vincit virtute, & quòd maior est, quàm secũdùm hominẽ virtus.

n In peccatis natus es totus,]id est, natus es cæcus pro peccatis parentum, vt dicit *Gloss.* secundùm quod illi putabant. o Et tu doces nos]quasi indignũ est, vt tu peccator, & à peccatoribus natus doceas nos. *Chrysost.* Quid est, in peccatis natus es totus. In hoc cæcitatem exprobrant irremissè, ac si dicerẽt, à prima ætate in peccatis es tu, ostendentes, quoniam propterea factus est cæcus, quia rationẽ non habeat. Et vide qualiter falsò de arrogãtia eum notant, dicẽtes: Et tu doces nos. Quid enim dixit homo? Nõ enim propriã mentẽ exposuit, nõne cõmune iudiciũ seruatus est, dicẽs: quasi nouimus, quoniã peccatores Deus nõ audit: nõne ea, quæ ab eis dicta sunt, in medium duxit? p Et eiecerunt eum foras,] quasi non solùm conuitiati sunt, sed & persecuti sunt turpiter expellentes. *Chrysost.* Vides præconem veritatis, qualiter inopia Philosophiæ prohibitus non fuit, vel facta est prohibitio, quanta audiuit, quanta passus est, & per verba, & per operas; & qualiter nihilominus testatus est. Hæc autem scripta sunt, vt & nos imitemur. q Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras,] extra templum. r Et cùm inuenisset eum] quasi quæsitum. Hoc enim verbo innuit Euangelista, quoniam propter hoc venit, vt scilicet, ei loqueretur.

Iesu u c.

G

s Dixit ei: Tu credis in Filium Dei?] *Chrysost.* Qui propter A veritatem

Moralit. Item loquitur *Chrysost.* de studio Scripturæ, & de resistendo aduersariis fidei super illũ locũ. p Et eiecerũt eũ foras] dicẽs. Vides præconẽ veritatis, qualiter inopia Philosophiæ facta est prohibitio, vides quanta audiuit ex initio, & quãta passus est & per verba, & per opera, & qualiter testatus est. Hæc autẽ scripta sunt, vt & nos imitemur: Si enim qui mendicus erat & cæcus, qui neq; viderat Christũ, tantã continuò propalationẽ ostendit ante Christi cõsolationẽ aduersus totã plebẽ stans occisionem meditãtẽ & Dæmonium habentẽ & insanientẽ, ab ipsius voce volentes condẽnare Christum, & nõ cessit, neq; secessit, sed eũ propalatione omni eos obstruxit, & voluit eiici foras magis, quã nõ prodere veritatẽ: quãtò magis nos, qui tãto tẽpore in fide viximus, qui infinita miracula per fidẽ vidimus, qui maiora illo beneficia suscepimus, & in tãtũ vocati sumus honorẽ, omnẽ propalationẽ ostẽdere oportet aduersus aduersari os nominis Christiani, & obstruere eos. Poterimus autẽ hoc facere, si audaciã habuerimus, & Scripturis attẽderimus Et loquitur hic *Chrys.* super illos, qui nõ veniũt ad sermones, dicẽs: Si citharœdus, vel saltator nos vocauerit, omnes quidẽ currũt eũ studio, & gratiã ei de vocatione sciũt, & diei integri dimidiã partẽ consumunt illis attendentes, Deo verò per Prophetas & Apostolos loquẽte oscitamus, scalpimus, & multus æstus videtur esse. Itẽ *Chrys.* Plures multis imbribus delatis, & vẽto aquã in oculos proiiciẽte, stãt insanientes in foro, vel in theatro & frigus, & pluuiã & lutũ, nec & lõgitudinẽ viæ cõtẽnũt, & nihil eos detinet, neq; illuc ire prohibet; huc autẽ & sub tecto & in calore tardãt, & nõ cõcurrũt, & hoc inluctu animæ. Qualiter hæc tabernacula sunt dic mini? In vanitatib fortes existẽtes, in necessariis pueris sumus imbecilliores. Itẽ *Chrys.* Hæc volebã cõtinuè dicere ad vos; vereor autẽ, ne inaniter odio habear, & absq; lucro. Video n. insanientes nõ iuuenes solũ, sed & senes, super quib. maximè verecũdor, qñ video virũ à canitie reuerẽdũ cõfũdẽtẽ canitiẽ, & filiũ ad ludũ vidẽdũ supertrahẽtẽ. Quid enim derisione hac deterius? quid op[...]

Chrysost. Quis diligenter ad Ecclesiam conueniet auditurus, & si domi non legat, attendat autẽ his, quæ dicuntur, sufficiet & annus vnus in experientiam, vel peritiam seipsum constituere multam. Non enim nunc quidem has, cras autem alias legimus Scripturas, sed semper & continuè casdem.

Chrysostomus. Si aliquis aurigam, vel saltatorẽ te vocauerit, doles, & quasi opprobrium abiicis; si autem ad viles ludos traxerit te, nõ resilis; & cuius nomen fugis artis, hanc sequeris ferè vniuersam: hic autẽ & nomẽ, & rem habere debes, & esse & vocari Christianus; nec quid est, nouisti.

veritatem.& Christi confessionem opprimuntur,hi maximà honorantur.Sicut eum,qui diuitias perdit,ille inuenit:&qui animam odit,ipse est,qui amat:ita qui conuitio opprimitur hic maximè est,qui honoratur.Quod & in illo cæco factum est.Eiecerunt enim eum Iudæi ex templo, & inuenit eû Dominator templi. Eiectus est à consistorio pestilentioso, & potetua Salutari. Fortè dehonoratus est ab his, qui Christum dehonorauerant: & honoratus est ab Angelorũ Dominatore:taliq; sunt præmia veritatis. Sed quærit *Chrys.* quomodo interrogat eum,an credat post tot verba fidei ad Iudæos? Et soluit, quod non ignorans quærit de fide eius,sed laudans,& volens seipsum notum facere, & ostendens,quoniam multùm approbat eius fidem, q.d.conuiciata est mihi plebs tanta;sed nulla mihi cura illorum: vnius mihi cura est,scilicet,vt tu credas:melior est enim vnus faciẽs voluntatem Domini, quàm mille iniqui:tu,inquit,credis in Filium Dei,vt præsens, & acceptans,quæ dicta sunt? Ita eũ interrogat.Et nota,quòd in hoc trahit eum ad amorem sui ipsius. Non enim dicit,Crede,quòd seruis dici potest; sed interrogando, Credis in Filium Dei? quod amicis dici solet.

lium Dei? *a* Respondit ille,& dixit: Quis est,Domine, vt credã in eum? *b* Et dixit ei Iesus: Et vidisti eũ,*c* & qui loquitur tecum, ipse est.*d* At ille ait:*e* Credo, Domine.*f* Et procidens adorauit eũ.*g* Et dixit ei Iesus: In *h* iudicium ego in hunc mundũ veni, *i* vt qui nõ vident,*k* videant: *l* & qui vident, *m* cæci fiant. *n* Et audierunt quidam ex Pharisæis,qui cum ipso erãt, *o* & dixerunt ei: Nunquid nos cæci sumus? *p* Dixit eis Iesus:*q* Si cæci essetis, *r* non haberetis peccatum: *s* Nunc verò dicitis, quia videmus, *t* peccatum vestrum manet.

a Respondit ille,&c.eum] Secundùm *August.* iste adhuc inunctus his verbis ostendit se iam dudum cor ad credendũ paratum habuisse;sed in quẽ credere deberet,ignorasse.*Eccl.* 2.b.Qui timent Dominum,præparabunt corda sua. Secundùm *Chrysost.* videtur, quòd crederet priùs eum esse Deum, & Messiam missum; sed nõ nouerat eum secundùm faciem, Cæcus enim erat,antequam veniret ad Christum: & postquã sanatus est in Siloa,trahebatur à Iudæis,ita quod vsque modò non viderat Christũ:ideò dicit: Quis est, Domine? *Chrysost.* Desiderantis, & valdè inquirentis animæ est verbum: pro quo tot disputauit,hunc ignorat: vt per hoc discas eius amorem veritatis,qui sic pro ignorato disputabat. Nõ enim viderat eum. *b* Et dixit ei Iesus: & vidisti eum.] *Chrysost.* personaliter.Sed quia hoc adhuc immanifestum,& indeterminatum erat, manifestius induxit. *c* Et qui loquitur tecũ, ipse est.] Non dixit:ego sum, sed mediè loquitur. *d* At ille ait:Credo,Domine.]Non dixerat ei Dominus:ego sum, qui curaui te,qui dixi tibi: vade,lauare in Siloa, sed omnia illa tacẽt ait:Credis in Filium Dei. Et ille ad hoc respõdet:*e* Credo,Domine in Filium Dei.in te,scilicet,vnde qualẽ credidit, talem adorando indicat. Vnde sequitur. *f* Et procidens adorauit eum, vt Deum,& vt Filium Dei. *Chrysost.* Ne quis æstimet verbum solum esse,quod dictum est à cæco, & non rẽ,adiecit & opus,scilicet,adorationem.Item quia dixerat, credo,Domine,& non determinauerat in quem,adoratione determinat.Adorãte autem eo,*g* Dixit ei Iesus] respondens fidei ipsius cæci,& infidelitati Pharisæorum.*h* In iudic. &c. mundum veni,]id est,ad discernẽdũ humiles à superbis:credẽtes humiles ab infidelibus superbis.Sic sumitur iudicium *in Psalm.* 42.Iudica me,Deus, & discerne causam meam,&c.Iudiciũ enim dãnationis in fine fiet: vnde *supra* 8.b.ego nõ iudico quemquã,vel in iudicium, secundùm *Chrysost.* in maius supplicium,id est, in causam supplicij occasionaliter.*i* Vt qui nõ vid.]i.humiles cæci,qui se non videre putant.*k* Videant,] id est,illuminentur per me lumen.*l* Et qui vid.]id est,sapiẽtes superbi,vt Pharisæi,id est,qui per se videre putãt,& Medicum non quærunt.*m* Cæci fiant] sua infidelitate excæcentur. Vnde li [vt] dicit euentum,non causam.*Chry.* In hoc, & cæcum vehementiorem circa fidem operatus est:& eos, qui sequebantur eum, notauit.Etenim sequebantur eum Pharisæi,de quibus subditur,& audierunt quidam, &c. Sed nota, quòd illud,quod dicitur hic de Domino,vt qui non vident, &c.dicitur *Isa.*6.c.Excæca cor populi huius,& aures eius aggraua,& oculos eius claude,&c.Item *Isa* 56.b.Domine, exaltetur manus tua,vt non videant,&c.*Item* 5.c.Audi,popule stulte,qui non habes cor,qui habentes oculos non videtis,

Chrys. in iudicium i. in maius supplicium dixit,ostẽdẽs, quoniã qui condemnauerunt eum,vt peccatorẽ:ipsi sunt, qui condemnati sunt. Hic autem dixit duas responsiones, & duas cæcitates,& sẽsibilẽ, & intellectualẽ.

& aures,& non auditis.Item *Isa.*42.c.Quis cæcus,nisi seruus meus. *Psal.*68. Obscurentur oculi eorum,ne videant. *Chrys.* Hoc & Paulus dicit ad *Rom.*9.g.Gentes,quæ non sectabantur iustitiã,apprehenderunt iustitiã;Israel verò sectando legem iustitiæ in legem iustitiæ non peruenit. Item *Rom.*11.b, Israel non est consecutus;electio verò consecuta est: cæteri verò excæcati sunt, sicut scriptum est,&c. *n* Et audierunt] hoc quidã ex Pharisæis, illi, s.qui cum ipso erant.Erãt.n. quidã superficie tenus sequentes, & facilè in contrariũ transmutati, sicut & illi, qui priùs crediderunt, *sup.*6.g. & posteà abierunt. *o* Et dixerunt ei:Nunquid & nos cæci sumus,]sicut & alibi dixerunt *sup.*8.d.Nemini seruiuimus vnquam,& ex fornicatione nati nõ sumus:ita hic de cæcitate corporali intellexerũt,& in hac verecundãtur solùm. *p* Dixit eis Iesus]ostendens,quoniã melius est cæcos esse, quàm videntes. *q* Si cæci essetis,]i.cæcos,& insipiẽtes vos reputaretis: *r* Nõ haberetis peccatũ,]quia curreretis ad Medicũ,qui venit tollere peccata mũdi. *s* Nũc verò dicitis,quia videmus,]i.de sapiẽtia vos iactatis,& iustitia.Et ita. *t* Peccatũ vestrum manet,]i.cæci permanetis in infidelitate.*Chrys.* Non dixit,videtis,sed dicitis,quia videtis,sicut *sup.*8.g.Quẽ dicitis, quia Deus noster est. Hic autem quod æstimabant laudem esse magnam,hoc ostendit eis supplicium ferre: & de priori cæcitate cõsolatus est eum cæcum,q.d. ad bonum tuum fuisti cæcus;& illi ad detrimentum suum videntes.

Moralit.

* quid opere hoc turpius? Filius à patre docetur deformare seipsum. Item *Chrys.* Sed aiunt,quæ iactura est, vel quod nocumẽtum est ludos videre? Propterea gemo,quoniã neq; damnũ æstimatis rem hanc,neque sensum accipitis malorum:dedit tibi vitæ terminũ Deus ad currendum eum;tu verò inaniter consumis eã,& vanè,& in nullo vtili.Scrutatis adhuc,quod est damnum? Et si argentũ paucum cõsumpseris, simpliciter dãnum reuocas;dies autẽ tuos consumens integros in sathanicas pompas,nullũ putas facere incõueniens, cõgruo existente in Litaniis & orationibus consumere vitã tuam omnẽ:Tu verò in clamoribus,& tumultibus,& turpibus verbis,& pugna,& iucũditate intẽperanea,& operibus lasciuis vitã tuam cõsumis, & in malo tuo:& post hæc omnia interrogas, quod est damnum, nesciens, quòd nulli rei magis parcere oporteret,quàm tẽpori. Item *Chry.* Aurum si consumpseris,poteris rursus recuperare; tẽpus verò si perdideris,difficilè id resumes:paruum n.tempus est nobis vita præsens.Sequitur. *h* In iudicium ego in hunc mundũ veni, &c.]In iudiciũ discretionis,i.ad discernendũ humiles à superbis,*Iac.*4.b. Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam Dominus n.discernit bonos à malis,his dando gratiam illis non: sicut mulier discernit oues per signationem quarundã tãtùm.Vnde *Psal.*42.Iudica me,Deus,& discerne causam meam,&c.Itẽ *Psal.*4. Signatum est super nos lumen vultus tui,Domine.Sic sumitur hic,In iudicium veni,i.dando gratiam discretionis.Vnde subdit: *i* Vt qui non vidẽt,] i.se non videre reputant, videant lumine gratiæ illuminati. Vnde 1.*Cor.*1.d.Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus,vt confundat sapientes. Et hoc est: *l* Et qui vident,]i.videre se reputant: *m* Cæci fiant. *Isa.*22.g. Aperiet, & non erit, qui claudat:claudet,& non erit,qui aperiat. Aperit enim humilibus;& claudit superbis.Item *Isa.*8.c. Erit vobis in sanctificationem,in lapidem autem offensionis, & in petram scandali,&c.*Luc.*10.d.Confiteor tibi, Domine Pater cæli,& terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis.*Psal.*118. Declaratio sermonum,&c. *Prou.*9.a. Si quis est paruulus,veniat ad me,&c.Est autem multiplex iudiciũ, de quo habes *sup.*7.c.Nolite iudicare secundùm faciem,sed rectum iudicium iudicate.Ibi require.Sequitur: *q* Si cæci essetis,peccatum non haberetis.] Cæci, id est, simplices,& per ignorantiam peccantes, non habent tantum peccatum: quia scientia multùm aggrauat peccatum. *Psal.*54.Descendant

Chrysost. Morcent vos verba mea hæc, & ego volo vos detineri à dolore, qui per verba, vt ab ea, quæ per res est, deformitate eruamini.

dant in infernum viuentes,id eſt,ſcientes, 2.*Pet.*2.d. Melius eſſet eis viam veritatis oon eognoſcere, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo,quod eis traditum eſt ſancto mandato. Vnde *Gregorius*: Vbi maius eſt donum ſcientiæ, ibi tranſgreſſor maiori ſubiacet culpæ.

EXPOSITIO
CAP. X.

CAP. X.

A Men, a amen dico vobis, b qui non intrat per

A 1.q.1.§. *ordinationes.* 23.q.4.c. *tses perſonas.* *De tare pat.c.relatum.*

AMen, aoen dico vobis, qoi non intrat per oſtium, &c.] Iſtud capitulum diuiditur in duas partes principales. In prima agitur de Paſtore. In ſecunda de dedicatione templi. Prima pars diuiditur in tres partes. Primò ponitur meraphora Paſtoris & furis, oſtij, & ouilis ouium. Secundò aperit, quòd ipſe eſt oſtium, & Paſtor: & ponit proprietates Paſtoris, & furis, & mercenarij, *ibi*: Ego ſum oſtium, &c. Tertiò ponitur diſſenſio populi, *ibi*: Diſſenſio iterum facta eſt, &c. Et ſic terminatur hæc prima pars. Alia ſuo loco ſubdiuidetor. Dicit ergo:

a Amen, amen dico vobis, qui non iotrat per oſtium, &c.] Et cõtinuator ſic: ſuprà arguerat Phariſæos de cæcitate, qoi ipſum non eognoſcebant: ne ergo dicerent ipſi Phariſæi, nõ eſt hoc à noſtra cæcitate, quòd ad te non aecodimus; ſed te ut erroneum & ſedoctorem fugimus: ideò ponit differentiam Paſtoris & laceratoris, ſiue furis: & concludit per hoc, quòd non eſt erroneus, ſiue fur, ſed Paſtor. Dicit ergo:

b Qui non intrat per oſtium in ouile] vel in atrium ouium, id eſt, qui non Scripturis vtitur. d Sed aſcendit aliundè,] hoc eſt, aliam & non legitimam incedit viam.

e Ille fur eſt, & latro.] *Chryſ.* Oſtium eſt Scriptura; atrium autem, vel ouile ouiom eſt earum prooideotia. Scripturas autem vocat oſtium: Hæ enim adducunt ad Deum, & Dei cognitionem aperiunt: hæ oues faciunt: hæ cuſtodiunt oues, & lupos arcent, id eſt hæreticos. Per hoc oſtium, id eſt, per Scripturas cognoſcimus eos, qui Paſtores: & eos, qui non Paſtores. Vnde adhuc ſubdit:

f Qoi autem intrat per oſtium,] id eſt, per Scripturss in ouile ouium, & quaſi ad oues & earum prooidentiam, id eſt, qui Scripturis vtitur, & ſecundùm eas viuit & docet.

g Paſtor eſt ouium,] q.d. ego ſum Paſtor, qui ſecundùm Scripturas venio ad docendũ. Vnde propter hoc dicit *ſupr.* 5.f. Serutámini Scripturaa, &c. Et nota, quòd eùm dixit: Qui non intrat per oſtium, &c. duas poſuit oſtenſionea latronis. Primam, qooniam apertè nõ intrat. Secundam, quoniam non ſecundùm Scripturas, hoc eſt, non per oſtiũ. Item in hoc, quod dicit: Sed aſcẽdit aliunde, ſeruat metaphoram furis. Furis enim eſt ſuperſalire, & cũ periculo omnia agere. Per hoc aotẽ ænigmaticè inſinoat eos, qui ante eum fuerunt, & qui poſt eum futuri erant, Antichriſtum, & pſeudo-

christns

Alia expoſitio. Aliter. a Amen, amen dico vobis, qui non intrat per oſtium, &c.] Phariſæi iactabant ſe eſſe ſapientes, & ſcientiam legis habere: & propter hoc dicebant ſe dignos eſſe Paſtores aliotum: Sed Dominus oſtendit non eſſe Paſtores, niſi illos, qui intrant per oſtium, id eſt, per ſe, in quo percutit tam Iudæos, quam Gentiles, quàm Hæreticos, qui gloriantur de magiſterio: quia nec ſapientia, nee obſeruantia legis, nec bona vita valet quicquam præter Chriſtum, in quocunque fuerit ſiue Philoſopho, ſiue Phariſæo, qui docent beatè viuere, ſiue Hæretico ſob nomine Chriſti prædicante: ſed omnes ſine eo rapiunt, & occidunt. Dicit ergo:

b Qui non intrat per oſtiom,] id eſt, per me, in fide, ſcilicet, & charitate.

c In ouile ouium,] id eſt, ad curam, & prouidentiam ouium. Duplex eſt ingreſſus in ouile Domini, ſiue in Eccleſiam. Vnus eſt ouis, vt ſcilicet, ſit de Eccleſia. Alter eſt Paſtoris ad culmen prælationis, & regiminis, de quo loquitur hic.

d Sed aſcendit aliuode,] quoqoomodo præter Chriſtum vel non benè de eo ſentiendo, vel non eius gloriam quærendo, ſed ſuam.

e Ille fur eſt, & latro.] Fur, quia quod alienum eſt, ſoum dicit, id eſt, oues Dei ſuas facit, & commodum proprium de eis quærit, non Dei honorem. Latro, quia qood furatus eſt occidit. *Oſee* 7.a. For ingreſſus eſt ſpolians, latrunculos foris. *Iſaiæ* 1.f. Principes tui infideles ſocij furum. Et nota, quod dicit, aſcendit: Quærunt enim aſcenſum, ex alto caſuri grauius. *Chryſoſtomus*: Furis eſt ſoperſalire, & omnia cum perticulo agere. *Hieronymus*: Lætamur ad aſcenſum, timeamus lapſum: Non eſt tanti gaodij excelſa tenuiſſe, quanti mœroris eſt de excelſo occidiſſe. *Iob* 30.c. Eleuaſti me, & quaſi ſoper ventum ponens eliſiſti me validè.

oſtium in c ouile ouium, d ſed aſcendit aliunde: e ille fur eſt & latro. f Qui autem intrat per oſtium, g Paſtor eſt ouium,

Gregorius: Fugitiuæ proſperitatis aura ſubleuat: vt deterius in infimum ſternat. *Pſalm.* 72. Deieciſti eos, dum alleuarentur. Vnde *tolluntur in altum: vt lapſu grauiore ruant. Pſal.* 36. Vidi impium ſuperexaltatum, &c. *Iſa.* 14. d. Aſcendam in cœlum, &c. veruntamen in infernum detraheris. *Abdiæ* 1.b. Si exaltatus fueris vt aquila, &c.

d Aliunde,] non propter Chriſtum, neque à Chriſto vocatus. *Hebræor.* 5. a. Nemo aſſumit ſibi honorem, &c. *Matthæi* 22 b. Amice, quomodo huc intraſti, non habens veſtem noptialem, id eſt, quem uon introduxit mea charitas, ſed propria cupiditas. *Philippenſ.* 2. e. Omnes, quæ ſua ſunt, quærunt.

f Qoi autem intrat per oſtium,] id eſt, qui rectè de Chriſto ſentit, & non ſua, ſed Chriſti quærit.

g Paſtor eſt ouium] ab officio paſcendi oues: Contra illos, qui ſe, non oues paſcunt, ſicot dicitur *Ezech.* 34.b. Nota, quòd Chriſtus eſt oſtium. *Pſalm.* 117. Hæc porta Domini: Iuſti iotrabunt in eam, id eſt, per eam. Hæc porta, ſiue hoc oſtium humile eſt, ideò repelluntur ab eo ſuperbi. Vnde *Iacob.* 4.b. Deus ſuperbis reſiſtit Item anguſtum eſt, ideò arcet diuites diuitiis ſarcinatos. *Matth.* 19.c. Faciliùs eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intraxe, &cæt. Item arctum eſt, ideò arctat carnales & delitioſos, *Matth.* 7. b. Anguſta eſt porta, & arcta eſt via, quæ ducit ad vitam: & pauci ſunt, qui inueniunt eam.

e Ille fur eſt, & latro.] Sed mercenarius aliunde aſcendit; ergo fur eſt & latro. Sed contrà ſuper illud *infrà eod.* b. Mercenarius autem, & qui non eſt Paſtor, &c. dicit *Gloſ.* Mercenarius toleraodus eſt; fur verò cauendus: ergo mercenarius non eſt fur. Solutio. Nomen furis largè ſumitur, & ſtrictè. Largè dicitur fur omnis ille, qui quærit ſuum commodum, & peroertit per malum exemplum, & ſic ſumitur hic. Strictè verò dicitur fur, qui infert damnum, & peruertit per doctrinam & exemplom: ſic hæreticus eſt fur, non mercenarius & ſic ſumitur in *Gloſ.* inferiùs.

f Qui aotem intrat per oſtium] Chriſtum, [Paſtor eſt ouium.] *Auguſtinus*: Omnes, qui veritatem tenent, & docent, & in Chriſto Paſtore ſuot vnus Paſtor. Vnde nota, quòd loquens de Paſtoribus, loquitur in ſingulari: quia

omnes

Moralit. f Qui antem intrat, &c.] Item oota, quòd quatuor perſonæ hic diſtingouotur à Domino: Paſtor, fur, mercenarius, lupus. Paſtori autem bono ſe cõparans Chriſtus, formam officij ſui præbet omnibus Paſtoribus. Et tangit ſex, in quibus cõſiſtit perfectio Paſtoris. Primò, Intrat per oſtium, in quo diſtingoitur à fure, qui aſcendit aliunde. Secundò, proprias oues cognoſcit: Vnde, & cognoſco oues meas, &c. Tertiò, quia oues educit, & aotecedit: Vnde, Et cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit. Quartò, ad paſcua ducit & reducit: Vnde, Per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Quintò, vitam ſuam ponit pro ouibus: Vnde Bonus Paſtor animam ſoam, &c. & in hoc diſtinguitur à mercenario, qui fugit. Sextò, gregem ſuum congregat, ſociat, & coniungit: Vnde dicit, Alias oues habeo, &c. in hoc diſtinguitur à lupo, qui rapit, & diſpergit. Primum igitur eſt, quòd bonus Paſtor intrat per oſtium, id eſt, per Chriſtum, qui dicit; Ego ſum oſtium: Qui ergo non intrat per Chriſtum, nec per oſtium intrat. Item, Chriſtus Spiritus eſt: qui ergo intrat per carnem & ſanguinem, id eſt, per preces carnales, vel carnale obſequium, vel aliquo modo carnaliter, nõ intrat per Chriſtum. Tales ſignificantur per Petrum, *infrà.* 18. c. quem introduxit ancilla oſtiaria in atrium Pontificis, id eſt, in prælatiooem, vel beneficium: & hi neſciunt generare in Eccleſia Dei, niſi ſimiles. Vnde *ſuprà.* 3.a. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: quia nepotes ſuos & cognatos inducunt io Eccleſiam. Sed dicitur *Michææ* 3.d. Væ qui ædificatis Sion in ſanguinibus. Propter hoc *Exod.* 12.d. præceptum eſt, vt poſtes domus liniantur ſanguine Agni, quia per Agnum debent intrare, id eſt, nõ

per alienum

Christos, & Iudam, & Theodam. *Act.5.f.* Item in hoc, quod dicit [ascendit aliunde] insinuat Scribas, & Pharisæos, qui docebant mandata & doctrinas hominum, & legem præuaricabantur, vt dicitur *Mat.15. a.* a Huic] i. Pastori. b Ostiarius aperit] *Chrysost.* Nihil prohibet ostiarium hic vocari Moysen, illi n. tradita sunt eloquia Dei. *Rom. 3. a.* Hic aperit Pastori, quia Christum ostendit, & recipit. e Et oues vocem eius audiunt,] i. Pastoris, quia qui ex Deo est, verba Dei audit, *sup.8. f.* Per hoc significat, quòd nō sunt de ouium ordine ipsi Scribæ, & Pharisæi, qui eum non audiunt. d Et proprias oues vocat, &c.] id est, vocat ad gratiam, quos elegit. Et per hoc insinuat cæcum, quem quasi ouiculam suam vocauerat ad se de Iudæis. Vnde sequitur. e Et educit eas,] ad pastum verbi. Et nota, quod in hoc, quod dicit, [proprias oues,] Δ ostendit

a Huic ostiarius b aperit: & c oues vocem eius audiunt. d Et proprias oues vocat nominatim, & e educit eas.

Alia expositio. ⊖ omnes gerūt typū Christi, de ouib. autē in plurali, quia duo sunt genera ouiū. Quidā n. sūt oues Ecclesiæ tātùm per præsētē iustitiā; quidā per prędestinationē. a Huic ostiarius aperit,] i. Christus, qui se aperit, vel Scriptura, quæ ducit ad Christū, vel Spiritus sāctus, qui docet omnē veritatē, *Ioh.16.c.* *Aug.* caueamus, ne ostiariū faciamus maiorē ostio. Ostiarius idem est, & ostiū, s. Christus, ipse se nobis aperit, & Scripturam, & cælū. *Isa.22.f.* Dabo clauē domus Dauid super humerū eius, & aperiet. *Apoc.5.b.* Vicit leo de Tribu Iuda, radix Dauid aperire librū, &c. c Et oues vocē eius audiunt] à quocūq; proferatur vox, Christi est. Vnde *Mat.10.c.* Nō vos estis, qui loquimini, sed Spiritus, &c. *Chrys.* Quæ est vox Christi? Beati pauperes, &c. *Mat.5.a.* [& oues, &c. audiūt] quia Christo nō solùm viuēti obediūt, sed & mortuo. Et nota, quod dicit oues audire, quia simplices libēter audiūt verbū Dei, & obedientes sūt. *Prou.3* d. cū simplicib. sermocinatio eius. Et quia dixerat (audiūt) subdit, quomodo loquitur vocādo. Et hoc est. d Et proprias, &c. nominatim] Tria dicit hic per ordinē de Pastore. Vocat ad pręmia, educit, vel emittit à culpa, & ignorātia ante eas vadit ostēdens exēpla. Item vocat, quasi de peccato ad gratiā reuocat per pœnitētiā. Educit de gratia ad ampliorē gratiā, secūdū illud *Ps.83.* Ibūt de virtute in virtutē, &c. Ante eas vadit præparādo in cælo māsionē æternā secūdum illud, *Iof.14* a. Vado vobis p[ar]are locū. Itē Christus vocauit oues in vita sua prædicādo; secundum illud *Ps.94.* Laboraui clamans, raucæ, &c. *Cant.6.* d. Reuertere, reuertere, &c. Eduxit eas in morte rediendo de lacu miseriæ, & de luto fecis, secundum illud *Zach.9.* c. Tu, Domine, in sanguine Testamenti, &c. Ante oues fuit in Ascensione, iter in cælum pan- ⊖ dendo,

Moralit. * per alienū sāguinē, sicut illi, qui per cognatos, & cōsāguineos habēt accessū ad patrimoniū Crucifixi. Cōtra quod dicitur *Gal.1.a.* Paulus Apostolus nō ab hominib. neq; per hominē; sed per Iesū Christū. Sūt autē quidā, qui se Spirituales esse simulāt: vnde spirituales in principio vocātur; sed postea cōuertūt se ad carnē & sāguinē, i. ad nepotes. Cōtra quos dicitur *Gal.4.a.* sic stulti estis, vt qū spiritu cœperitis, nūc carne cōsūmamini. Sed reuera nunquā spirituales fuerūt, sed renardi fuerūt. Vnde nūc primò, quales ante fuerūt, ostēdūt. Vnde *Eccl.14.a.* in nouissimis manifestāt malitiā suam. *Ier.17.b.* in nouissimis suis erit eripiens. Similes quibusdam monstris marinis faciē humanam prætendentibus; sed in pisces desinunt, sicut & Simia, quæ habet faciē similē homini; sed nō posteriora. Itē Christus Spiritus, & spirituale, i. subtile corpus habet, spiritus autē, & corpus spiritusle sine omni lęsione, & violētia, & corruptione ingreditur, sicut Dñs ianuis clausis ad discipulos, *Ioh.20.e.* & sicut lux per vitrum: si ergo corrumpant vitrum Ecclesiæ, ostendunt facto, quòd nō sūt lux, nec per Christū ingrediuntur, si per violētiā introducūtur, & significātur per Sodomitas. *Gē.19.c.* iā prope erat, vt infringerent fores Loth. Et hoc ad polluendum Angelos, qui propter spiritualitatē significant Sacerdotium, vel ipsos Sacerdotes. *Malach. 2. b.* labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirent, quia Angelus Dñi exercituū est. Item *1.Cor.11.b.* Debet mu-

Eccl.20.b. est propter gloriam minoratio. Item *Eccl.12.c.* si humiliatus vadat curuus, abiice animum tuū, & custodi te ab illo. *Prouerb. 26. d.* Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septē nequitiæ sunt in corde illius. *Ezec.13.a.* Quasi vulpes in deserto, &c.

lier velamen habere super caput suum propter Angelos. Illi volūt ostium infringere, qui per suā, vel suorum potestatē, prælationē, vel aliquod beneficiū Ecclesiasticū sibi volunt vsurpare. Hi Angelos polluere volunt, qui dignitatē Sacerdotij nō verentur infamare: & hæc vera sodomia est. Cùm n. gratia non sit gratia, nisi quia gratis data: quid magis cōtrariū est gratię, quàm id, quod gratis accipiēdū, & gratis cōcedēdum est, per violentiā carnis, vel carnaliter rapere, vel emere? Quidā n. rapiunt, vt Choritę, de quib. *Num.16.b.* Idcirco fecit te accedere ad se Dñs, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiā Sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet cōtra Dñm. Quidā vsurpāt, vt Rex Ozias, qui ideò in frōte lepra percussus est, & expulsus à regno. *4.Reg.15.a.* & *2. Paral.26. d.* Quidā per potestatem intruduntur, vt Alchimus per Bachidē constitutus est in Sacerdotium. *1. Machab.7.b.* Quidam per seruitium corporale, vel pecuniale, sicut Iason, qui ambiebat summum Sacerdotium, & adito Rege promisit ei talenta argēti trecēta sexaginta, vt dicitur *2. Machab.4* a. Vnde hodie solent dicere Episcopis, si concedatis illi Decanatum illum ruralem, magis seruiet vobis, quā iste. Et sic fecisse legitur Menelaus Iasoni. *2.Mach.4.d.* Iason cōmēdatus Regi, cū magnificasset faciē potestatis eius, in semetipsū retorsit sūmū Sacerdotiū superponēs Iasoni talēta argēti trecēta.

Itē Christus est vnitas, qui ergo per scissuram, vel dissensionē obtinēt prælationē, vel beneficia, per Christū nō intrāt sed diuidunt vestem Christi incōsutilem, dū sibi partes faciūt, quod nō fecerūt milites. Ideò Ecclesia significatur per Thamar, *Gē.38.g.* quæ interpretatur amaritudo: & Ecclesia in amaritudine est in cuius vtero luctātur cōtēdētes frēs qui prior nascatur, & plerūque prior egreditur, de quo nō erat opinio, cui dicitur: Qm̄ propter te diuisa est maceria. Phares .n. prior natus est, i. illi, qui diuidūt vnitatē Ecclesię, postea Zaram, cui obstetrix ligat filium coccineū in manu: quia qui Passionem Dñi opere imitantur, tardiùs promouentur.

Item Christus charitas est, quæ nō quærit, quæ sua sunt, vt dicitur *1.Cor.13.b.* Quicūq; ergo nō quærūt lucrū animarū, sed propriū. per Christum nō ingrediūtur. *Phil.2.c.* Omnes, quæ sua sūt, quærūt. Isti potiùs sūt tōsores, quàm Pastores; Iacob Pastor erat, Labā tōsor. Vnde Iacob, i. Christus fugit, cùm Laban ad tondendas oues iuit: *Genesis 31. c.* *Matth. 22. b.* Amice, quomodo huc intrasti, &c. *Bern.* Terdictum est Petro, pasce, sed nec semel dictum est, tonde, vel mulge. Item Christus est veritas. Qui ergo intrat per simulationem, non intrat per Christum: sicut hypocritæ, qui simulant religionem habitu, & conuersatione, vt promoueātur *Eccl.37.a.* O præsūptio nequissima, vnde creata es cooperire aridā malitia, & dolositate illius? *Zach.13.b.* Cōfūdētur Prophetæ vnusquisq; in visione sua cùm prophetauerint, nec operiētur vltrà pallio saccino, vt mētiātur. Alij per alios quasi per literas cōmēdaritias intrāt, vel impetrāt beneficia. *2.Cor.3.a.* Nūquid indigemus cōmēdatitiis Epistolis, sicut quidā. Item alij per literas precatorias intrant, vt curiales per preces Magnatorū *Ps.77.* De post fœtātes accepit eū. Nō dicit, de post Reges, vel post Episcopos. Item aliqui eliguntur propter pulchritudinē suæ personæ *1. Reg.16.b.* dixit Dñs ad Samuel: Ne respicias vultum eius, neq; altitudinē eius: quoniā abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Et posteà sequitur: Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Itē alij, quia largi sunt in donis, & superflui in cōuiuiis. Vnde *Dan.14.b.* Nonne videtur tibi Bel esse viuens Deus, an nō vides quanta comedit, & bibit quotidie? Item quia dant vestes, & equos, & talia. Vnde *Isa.3.a.* Vestimentū est tibi, Princeps noster esto. Item alij propter alios comprimendos, vt filij Israel elegerunt Ieroboam, vt conculcaret Roboā. *3.Reg.12.e.* Item aliqui eligunt alius propter societatem, vel subiectionem: quia credunt eos futuros sibi sociales, vel subiectos, sicut elegerunt Abimelech spurium, *Iudic.9.a.* Item quandoque tales eligunt, per quos promoueantur ipsi, vel eorum parentes, vt *Iudic.17.a.* Impleuit vnius filij sui manū, & factus est ei Sacerdos, id est, ad vtilitatem suam. Omnes isti non intrant per ostium: & ideò fures sunt rem alienam inuito Domino cōtrectantes. Sed vtinam saltem vxores inde pascerent, sicut Iudas. Sed ipsi pascunt concubinas de bonis Christi raptas ab ouibus: De quibus *Mich. 3. a.* Qui violenter tullitis pellem eorum desuper eos, &c. Et hoc est, quod dicitur: Fur non venit, nisi vt furetur pelles, id est, temporalia, & mactet corpora, & perdat animas. Secundum est, quòd bonus Pastor cognoscit oues suas, vt diximus, quod tangitur ibi: d Et proprias oues vocat nominatim.]

ſ oſtendit ſe omnia poſſidentem cum Patre. *a* Et cùm proprias oues emiſerit] de ouili legis & figurarum ad lumen Euangelij & paſtum verbi diuini, vel de conſortio malorum, vel de maſſa perditorum.

b Ante eas vadit] dans exemplum, vel ad regnum, vel primus contra lupum, primus ad patibulum.

Et *a* cùm proprias oues emiſerit *b* ante eas vadit: *c* & oues illũ ſequuntur, *d* quia ſciũt vocẽ eius. *e* Alienum autem non ſequuntur, ſed *f* fugiunt ab eo: quia *g* non nouerunt vocem alienorum.

c Et oues illum ſequuntur quia ſciunt vocem eius] ſicut cæcus audiuit eius vocem & cognouit. Et nota, quòd cõtrariũ eius faciunt, ad literam Paſtores, quia ſequuntur oues, non præcedunt. Vnde per hoc, vt dicit *Chryſoſt.* oſtendit, quod de ſpirituali paſtu loquitur, ſicut dicit *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Oues enim ad lupos non ſolent mitti. *e* Alienum autem non ſequuntur, ſed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum,] id eſt, non recipiunt pro voce Paſtoris. Hoc autem dicit propter eos qui circa Theodam & Iudam fuerunt: Omnes enim quicunque crediderunt eis, diſperſi ſunt ab eis, vt dicitur *Actor.* 5. f. Aut propter illos, qui poſt hoc futuri erant & pſeudo Chriſti. Vt enim nõ dicerent, quòd ipſe Chriſtus eſſet vnus talium, propter hoc ſeipſum ab illis diuidit. Et primam quidem po-

Alia expoſitio. ⊖ dendo, ſecundum illud *Mich.* 2. d. Aſcendet iter pandens ante eos. Et *Heb.* 6. d. Vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech. Et nota, quòd dicit, [proprias oues,] quia eas creauit, redemit, & reformauit. *Iſaiæ* 46. b. Ego feci, & ego feram. *Pſalm.* 94. Nos autem oues paſcuæ eius. Alia litera: Oues manus eius. 1. *Pet.* 1. c. Non corruptibilibus, &c. 1. *Corinth.* 6. d. Empti eſtis precio magno. *Auguſtinus.* Tanti emit vt ſolus poſſideat. [Vocat nominatim.] Dominus dicitur Iuſtos vocare ex nomine, quia eos noſcit per approbationem. Vnde *Pſalm.* 146. Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocans. Vnde *Luc.* 16. e. diues non nominatur, ſed pauper Lazarus. *Pſal.* 15. Nec memor ero nominis eorũ per labia mea: quia vocauerunt nomina ſua in terris ſuis, & ideò non vocantur in cælis. *Gregor.* In populo plus ſolent nomina diuitũ, quàm pauperum ſciri, quid eſt ergo, quòd Dñs in Euangelio nomẽ pauperis & non diuitis dicit, niſi quòd Deus humiles nouit atq; approbat, & ſuperbos ignorat. Vnde *Luc.* 13. Neſcio vos, vnde ſitis, &c. At econtra Moyſi dicitur: Noui te ex nomine. *Exod.* 33. d. Item *Exod.* 35. d. Vocauit ex nomine Beſeleel, &c. Et 2. *Tim.* 2. c. Nouit Dominus, qui ſunt eius. *Luc.* 10. c Nomina veſtra ſcripta ſunt in libro vitæ. Idem *Phil.* 4. a. & *Apoc.* 13. b. Et educit eas de peccato ad gratiã. de virtute in virtutem, de exilio in patriam *Pſalm.* 76. Deduxiſti ſicut oues populum tuum. Item *Pſal.* 141. Educ de cuſtodia animam meam, alia litera, de carcere.

a Et cùm proprias oues emiſerit] de Ægypto, id eſt, de tenebris ignorantiæ & culpæ, ad lucem fidei & gratiæ.

b Ante eas vadit] in columna ignis & nubis, *Exod.* 13. d. ad illuminandum contra ignorantiam, & refrigerandum contra æſtum peccati. [Ante eas vadit] dans exemplum, faciens, quod docuit. *Act.* 1. a. Cœpit Ieſus facere & docere. Vel ad regnum præcedit, *Mich.* 2. d. Aſcendit iter pandens ante eos. Vel, [Ante eas vadit] primus ad tormentum, dans exemplum pœnitentiæ, vel patientiæ. Vnde 1. *Petr.* 2. d. Chriſtus paſſus eſt pro nobis vobis relinquens exemplum. *Gregorius.* Prior bibit Medicus ne medicinam abhorreret ægrotus. Vnde. *infrà* 19. d. primò Crucem ſuam baiulauit, deinde alter. *c* Et oues illum ſequuntur] quòcunque ierit: *Apoc.* 14. a. Et perſeuerando vſque in finem. *Matth.* 10. c. & 24. b. Ita & hodie ſi Paſtor præiret, grex ſequeretur, & Ducem ſequeretur miles, & caput membra. Vnde. 1. *Machab.* 5. e. Transfretauit Iudas prior & omnis populus poſt eum.

d Quia ſciunt vocem eius] Populus enim ſequitur vocem ſcitam, non auditam. Scitur autem per viſum, cùm transformatur in opus. *Exod.* 20. c. Populus videbat voces.

e Alienum autem non ſequuntur] furem, ſcilicet, qui alienus eſt à Deo vita & doctrina, vt hæreticus, vel Antichriſtus, vel Doctor malus. *f* Sed fugiunt ab eo,] id eſt, ab eius ſuaſione & imitatione.

Moraliter. *g* Quia non nouerunt vocem alienorum] notitia approbationis. Hoc-

Ouid. lib. 2. Met. Et iterum ibi [Et cognoſco oues meas] Sed multi ſunt ſicut ſtultus auriga Phaëton, de quo dicitur. *Nec retinere valet, nec nomina nouit equorum.* Sic nec ipſi niſi ſint in martyrologio pro commemoratione alicuius beneficij. Sed ſi diſpenſator domus ſummas rerum tenetur ſcire, quantò magis Sacerdos animarum, cùm ei dicatur illud. 3. *Reg.* 20. g. Erit anima tua pro anima illius. Item *Prouerb.* 27. d. Diligenter agnoſce vultũ pecoris tui, omnéſq; greges tuos cõſidera: non enim habebis iugiter poteſtatem, q. d. erit, quando dicetur tibi: Redde rationem villicationis tuæ. *Luc.* 16. *a* *Prouerbior.* 12. b. Nouit Iuſtus animas iumentorum ſuorum: quod non tantum dicitur de exteriori notitia; ſed magis de interiori, id eſt, de conſcientia, cuius eſt videre. Sed multi Sacerdotes faciem exteriorem magis intuentur, cùm nihil ad eos de illa. Contra quos dicitur *Eccl.* 9. a. Virginem ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius. Sed de interiori notitia intelligitur, vt ſecũdũ qualitatẽ animorum ſciat ſe conformare. Alij enim indigent increpatione, alij conſolatione, alij comminatione ſuppliciorum, alij dulcedine promiſſorum. Vnde *Zachar.* 11. d. Sume tibi vaſa Paſtoris ſtulti, &c. Ibi *Gloſſ.* Peram, baculum, fiſtulam, & ſibilum. Vaſa iſta prudentis & boni Paſtoris ſunt. Sed tunc dicuntur eſſe ſtulti, cùm quis dignitatem habet & eius officium non exercet. Vſus iſtorum vaſorum explanat Apoſt. 1. *Theſſal.* 5. c. Corripite inquietos, increpatione ſacræ Scripturæ: Et hoc ad pœnam pertinet Vnde Dauid quinque lapides limpidiſſimos tulit de torrente in peram, quibus Goliam proſtrauit. 1. *Reg.* 17. e. Conſolamini puſillanimes: Hoc pertinet ad ſibilum. Vnde *Zach.* 10. c. Sibilabo eis & congregabo eos. Suſcipite infirmos. Ecce baculus, quo ſenes & itinerantes, & infirmi appodiantur & fulciuntur. Non ſit ergo arundineus, quia maledicti qui baculum arundineum ponunt in Eccleſia Dei, quĩ ſuſtentare non poteſt, ſed manum perforat innitentis, *Iſaiæ* 36. b. Hic eſt Sacerdos, vel Prælatus carne fragilis: quia caro eſt, & non os, vel ſpiritus, virtute & ſcientia vacuus. Manum perforat, dum corrumpit ſubditorum opera, dum per tales Eccleſiaſtica dignitas diffamatur. Vnde *Rom.* 2. d. Nomen Dei per vos blaſphematur inter Gentes. Et ſumitur hoc de *Iſaia* 52. b. & *Ezech.* 20. b. & 36. c. vt dicit *Gloſſa.* Patientes eſtote ad omnes: Ecce fiſtula, cuius ſolatio labores releuantur. Fiſtula ergo eſt patientia, vel ſpes in patientia, quæ omnes tribulationes cum gaudio ſuſtinet, vt Iſaac copuletur Rebeccæ. Vnde *Rom.* 12. c. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc fiſtula ſonat paſtorale carmen & amatorium. Vnde *Pſal.* 137. Et cantent in viis Domini, quoniam magna eſt gloria Dei. Et *ibi*, *Pſ.* 41. In voce exultationis & cõfeſſionis, ſonus epulãtis, quod eſt dum vitã æternã, promittit. Per ſonum huius fiſtulæ completur illud: Ipſeque balantũ grex obliuiſcitur eſum. Ipſa ſonuerat in auribus Apoſtolorũ, quando obliti ſunt accipere panes, i. delectationes, vel neceſſitates etiam corporales præ æternorum meditatione, *Matth.* 16. a. Tertium eſt, quia oues præcedit, quod tangitur ibi. *a* Et cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit] quod eſt, quãdo vita & doctrina præcellit, ſicut & dignitate. Vnde 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi & altior fuit vniuerſo populo ab humero & ſurſum. Itẽ *in eodem*: Ecce videtis, quẽ elegerit Dñs, quoniã non ſit ei ſimilis in omni populo. Hinc dicitur Gadditis, *Ioſuè* 1. d Vos tranſite armati ante fratres veſtros. Item *Gen.* 49. c. Gad accinctus præliabitur ante eum. Sed heu hodie qui debent præcedere, ſubſequuntur, immò & perſequuntur. Et ſicut dicit *Hieron.* Nihil intantum deſtruit Eccleſiam Dei, ſicut Clericos laicis eſſe deteriores. *Iſa.* 24. a. Erit ſicut populus, ſic Sacerdos. Et dicit *Bern.* Et vtinam ſic, & non peior populo Sacerdos. Immò iam eſt prouerbium populi: Nonne poſſum hoc facere, cùm hoc faciat Sacerdos meus? Vnde *Ierem.* 44. e. Quòd ſi nos ſacrificamus Reginæ cæli & libamus ei libamina, nunquid ſine viris noſtris faciemus ei placentas ad colendum eam? Cælum eſt Eccleſia, vel Clerus, Regina cæli prudentia carnis & mundi & Diaboli, quæ hodie in Clero, ſicut in foro damnatur. Quid ergo eſt Reginæ placentas libare, niſi quæ carni, mundo, Diabolo placent facere? Sed mulieres, i. infirmi laici dicũt, nunquid ſine viris noſtris hæc facimus, q. d. à Prælatis huiuſmodi exemplum ſumimus, hi ſunt mercenarij, qui non præcedunt armati, nec exponunt ſe pro ouibus: hi ſunt Sacerdotes conducti mercede, falſas nuptias facientes, Sacramenta vẽdentes, à faucibus lupi, id eſt, Diaboli oues non extrahunt

quidem ponit ad differentiam, eam, quæ à Scripturis doctrinam. Nam ipse quidem per eas eos adducebat; illi verò non hinc eos attrahebant. Secudam ponit differentiam, ouium obedientiam. Nam eius vocem oues audierunt, quia ei non solùm viuenti; sed & mortuo omnes crediderunt, alios autem confestim reliquerunt, sicut Iudam & Theodam. *Actor.* 5. f. Tertia differentia est, quia illi, vt Tyranni, omnia faciebant; iste verò, vt Pastor, non Tyrannus, vel dominium quærens. Vnde fugit, ne fieret Rex, *suprà sexto.* b. Et iussit dari censum Cæsari. *Matth. vigesimosecundo*, c. Et dedit ipse, *Matth. decimoseptimo*, d. Quarta differentia est, quia ipse pro salute ouium venit, vt vitam habeant, & superbundanter habeant, ait: illi verò, & præsenti eos priuauerunt vita. Vnde dicitur posteà: Fur non venit, nisi vt mactet. Vnde ipsi prodiderunt eos, qui crediderunt eis, & fugerunt; ipse vero ista stetit generosè pro suis, vt animam suam daret. Vnde dicit. Bonus Pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Item hi quidem inuiti, & coacti, & fugientes passi sunt, quæ passi sunt; hic verò voluntariè, & desideranter. Et has differentias inferiùs dicit in textu.

B *a* Hoc prouerbium dixit eis Iesus. Illi *b* autẽ non cognouerunt, quid loqueretur eis. Dixit ergo *c* iterum Iesus: Amen, *d* amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium. *e* Omnes, quotquot venerunt, *f* fures sunt, & *g* latrones? *h* sed non audierunt eos oues. *i* Ego sum ostium. k Per me si quis introierit, *l* saluabitur, *m* & ingredietur, & *n* egredietur, & *o* pascua inue-

a Hoc prouerbium] id est, hunc obscurum sermonem, vel hunc communem sermonem, siue hanc metaphoram Pastoris, [dixit eis Iesus.]

b Illi autem] Pharisæi [non cognouerunt, quid loqueretur eis] In quo ostendunt se non esse oues. *Chrysost.* Cuius gratia obscurè loquitur eis hoc? Solut. Per hoc attentiores facere volens. Vel secundum *Glossam*, vt conuincat eos esse cæcos, qui se videre iactabant, *suprà nono*. g.

c Dixit ergo eis iterum Iesus] ea, quæ dixerat obscurè, & immanifestè, aperiens.

d Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium,] *Chrysostomus.* Ne turberis, si se dicit ostium; sed & ouem dicit se, & Pastorem. Cùm adducit nos ad Patrem, ostium vocat: cùm procurat, Pastorem. Item suprà diximus Scripturam esse ostium; hic autem dicit se ostium: quia ipse est, in quo impletæ sunt Scripturæ. Vel Scriptura est ostiũ Christi, quia per Scripturam, quasi per ostium recepta est, & introductus ad oues. Christus autem est ostium ouium, quia per Christum habent introitum ad fidem, vel Ecclesiam, vel Patrem. Item ostium dicit se, quia omnes per eum, id est, per eius fidem, & voluntatem debent intrare ad ouile ouium, id est, ad curam animarum, & ad prælationem, sicut Apostoli fecerunt.

e Omnes quotquot venerunt] & non per me.

f Fures sunt, & latrones] quia venerunt ad rapiendum, & occidendum.

h Sed non audierunt eos oues] id est, non secuti sunt eos. *Chrysost.* Non de Prophetis hoc, sicut dicunt, & hæretici. Illos enim audierunt, & per illos crediderunt Christo, quotquot crediderunt; sed de Theoda, & Iuda loquitur, & de aliis seditiosis. Item Christus laudando dicit hoc, [& non audierunt eos oues,] Nusquam autem videtur laudasse eos, qui non obedierunt Prophetis; sed magis redarguisse. Vnde patet, quòd hoc dicit non de Prophetis, sed de seditiosis.

i Ego sum ostium] Repetit, quod dixerat, vt addat.

k Per me si quis introierit, saluabitur] q. d. illi furantur & occidunt, sed ego saluo. Vnde hic ostendit differentiam sui & illorum à fine. Ipse enim est ostium, per quod intrant oues ad salutem totam. Vnde subdit.

m Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet] *Chrysostom.* Hoc in Apostolis factum est, qui cum otio, & securitate introierunt, & exierunt, vt totius Domini facti orbis

Δ terrarum,

Alia expositio. ⊖ tionis. *a* Hoc *prouerbium* dixit eis Iesus, & cæter.] id est, hanc parabolam, siue hunc obscurum sermonem, vel communem de Pastore. Et nota: prouerbium est locutio generalis, & breuis, aliud in sententia, aliud in superficie verborum continens. *Basilius.* Prouerbium est moralis eruditio, & & emendatio vitiorum, vitæ probabilis regula, humanos actus linea dirigens cautiore. Et posteà dicit. Prouerbiorum nomen in verbis vulgaribus habere consuetudo hominum solet, id est, ea, quæ ex traductione antiquitatis

loquuntur. Sed hæc vulgi est opinio, & communis; nobis autem prouerbium est sermo vtilis habens aliquid vtilitatis in aperto; plurimum autem seorsum contegens in oculto.

b Illi autem non cognouerunt, quòd loqueretur eis,] quia cæci erant.

c Dixit ergo eis iterum Iesus,] quia cæci erant, exponẽs quod dixerat:

d Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium,] id est, per quod intrant oues per fidem, scilicet, vel per quod intratur ad oues, ad curam, scilicet, ouium, & prælationem. Item ad ostium tabernaculi offeruntur hostiæ: *Leuitici* 5. a. Ita ad Christum vota, & orationes. Vnde finiuntur orationes: Per Dominum nostrum.

e Omnes, quotquot venerunt.] Respondit ad id, quod posset ei obiici: Nonne fuerunt boni Doctores, Patriarchæ, & Prophetæ, per quos multi intrauerunt, & ita fuerunt ostium? Et ad hoc dicit, quòd si boni fuerunt, ab eo habuerunt. Vnde dicit: [Omnes, quotquot venerunt,] præter me, id est, præter fidem meam:

f Fures sunt] rerum, vel bonorum:

g Et latrones,] id est, occisores animarũ, & pseudo prophetæ, & alij seductores. *Ieremiæ* 14. c. Falsò Prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis. Item *in eodem.* Visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seditionem cordis sui prophetant vobis.

h Sed non audierunt eos oues] verè, id est, non crediderunt eis veri fideles. Et nota, quòd ex hoc textu obiiciunt hæretici, quòd Moyses fuit fur, & latro, & Prophetæ: ideò nec legem, nec Prophetas recipiunt. Sed de istis non loquitur, quia isti venerunt per ostium, Christum. *i* Ego sum ostium.] Repetit, vt addat:

K Per me si quis introierit] Ecclesiam, & in ea perseuerauerit: *l* Saluabitur] in futuro.

m Et] Interim [Ingredietur] per contemplationem:

n Et egredietur] per bonam operationem.

o Et pascua inueniet] per studium, & lectionem, vel audiendo prædicationem. Vel [pascua] gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Vel secundum *Glos.*

m Et ingredietur] credendo, operando: *n* Et egredietur] ad pugnam contra hæreticos. Vel [Ingredietur] intùs bene cogitando. [Et egredietur] extra exemplo aliorum operando. Vel [Ingredietur] in Ecclesiam, vt hic viuat per fidem. Vnde post dicit: Vt vitam habeant. [Et egredietur,] de ista vita ad æternam. Vnde post: Et abundantiùs vitam habeant.

o Et pascua inueniet] ingrediens. *Psalm.* 22. In loco pascuæ ibi me collocauit. *Ezech.* 34. d. In Pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israël erunt pascua

⊖ earum,

• extrahunt clamore prædicationis. Quartum est, quòd ad pascua ducit, & reducit, vnde & dicit: *m* Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.] Prodest enim plurimùm in gregibus mutare pascua. Ad hæc ducit, & reducit, quando verbo, & exemplo instruit, vel quando diuersa Sãctorũ exempla quasi diuersa fercula proponit. Vnde Petro dictum est *infrà* 21. d. Pasce oues meas, id est, maiores verbo. Item Agnos, id est, infirmiores exemplo, quia pueri solent dicere, da exemplum, quia in eo, qui habet verba sine vita, completur illud *Prouerbiorum* 14. c. Vbi plurima verba, ibi frequenter egestas. Verba sunt folia, opera fructus. *Matthæi* 21. b. Ficus habuit folia, & non fructum. Et quilibet nutritur suo simili; magis autem simile est factum facto, quàm verbo, & ideò faciliùs ad factum inuitatur homo per factum, quàm per verbum. *Eccl.* 4. d. In lingua sapientia dignoscitur, & doctrina in verbo, & firmamẽtum in operibus iustitiæ. Meliùs etiam inuitat Medicus ad bibendũ amaram potionem, cùm ipse prior bibit, quàm cùm dicit: bibe. Et vulgariter dicitur alicubi hospitibus: Bibite priùs, & assecurate hospites vestros. Et ad eundem meliùs inuitat qui dicit: veni: quàm qui dicit, vade. Vnde *Psal.* 33. Magnificate Dominum mecum, q. d. ego sum socius. *Apocalyp. cap.* 1. c. Ego Ioannes particeps, & socius in tribulatione, & regno. Et *Exod.* 3. a. dicitur, quòd Moyses mina- *Moraliter.*

g terratum, & nullus eos eiicere potuit. a Fur,] autem (non venit, nisi vt furetur:) donatum & honorem. b Et mactet] corporaliter.

c Et perdat] quantum ad animam. Quod tunc factum est in Iuda & Theoda, omnibus occisis & perditis, *Actor.* 5.f. quasi dicat, ipsi sunt fures & latrones: ego sum ostium, id est, munimentum ouium. Item ipsi furantur & occidunt, & corporaliter, & spiritualiter hic & in præsenti; ego verò saluo & hic & in futuro. Vnde adhuc subdit.

niet. a Fur non venit, nisi vt furetur & b mactet & c perdat. d Ego veni, vt vitã habeant, & e abundantiùs habeant. f Ego sum Pastor bonus. g Bonus Pastor animam suam † h dat i pro ouibua suis. k Mercenarius autem, l & qui non est Pastor,

f Ego sum Pestor bonus.] Sicut aperuit, quid sit ostiooi: quia ipse est ostium, ita hic aperit, quid dixerit Pastor, quia ipse est Pastor. Item priùs posuit differentiam sui & furis: hic ponit differentiam sui & mercenarij, dicens.

al. † ponit. *23.q.4.c. tres.&c. quis non potest.*

d Ego veni, vt vitam babeant] in præsenti.

e Et abundantiùs habeant] in futuro. *Chrysostomus.* Dic mihi, quid est abundantius vita? Si regnunm cœlorum, sed nondum dicit hoc, immò nomen vitæ circunuoluit, quod erat eis notum.

f Ego sum Pastor bonus, &c.] Suprà posuerat differentiam sui & furis: hic ponit differentiam sui & mercenarij. Et sicut primò ostendit se Pastorem & ostium à fine & vtilitate ouium: ita ostendit hic se Pastorem à prompta voluntate standi pro ouibus. Vnde dicit.

g Bonus Pastor animam suam] idest, vitam temporalem.

h Dat,] vel (ponit) non inuitus sed libens & spontaneus.

i Pro ouibos suis] pascendis & viuificandis & erudieodis à lupo. vel aliter potest continuari etiam secundum *Chrysostomum.* Superiùs promiserat: (Vt vitam habeant, & abundantiùs habeant,) sed qoia hoc in futuro erat implendum: & ideò non credebatur ei, idcirco ponit alterum, scilicet, Crucem & mortem suam, quod citò futurum erat, vt credatur vnum ab altero, idest, vt credatur daturus vitam in futuro, qui sponte dabat vitam temporalem, & prædicebat mortem suam, quod non est puri hominis. Tertiò continuatur sic. Dixerat, (vt vitam habeant, & cæt.) sed quia vitam dedit nobis per suam mortem, ideò subdit de morte sua.

g Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis] à morte liberandis.

K Mercenarius autem & qui non est Pastor, &c.] *Chrysostomus.* Ponens ostensiones veri Pastoris, duos ponit laceratores. Vnum qui fur est, de qoo iam dixit. Alium, qui mercenarius est, de quo modò agit. Fur rapit & mactat; mercenarius autem nihil horum facit, sed facientibus non resistit. Per furem Iudam & Theodam, & similes seditiosos, per mercenarium Iudæorum, Magistros designat. Ab vtrisque se Christus distinguit. A fure, quia venit, vt vitam habeant & abundantiùs habeant. A mercenario, quia oues non deserit, sed pro eis vitam ponit. Licet enim consiliarentur eum interficere; tamen neque à doctrina cessauit, neque eos, qui credebant, deseruit; sed stetit, & elegit mori. Propter hoc toties repetit: (Ego sum Pastor bonus.)

K Mercenarius autem, & qui non est Pastor,] licet videator, sed idolum Pastoris.

△ Cuius non

Alia expositio. ⊖ earum. a Fur] autem (non venit, nisi vt furetur) alienam rem sibi vsurpando.

b Et mactet] à fide retrahando, quia fides est vita. *Abacuch* 2. Iustus in fide sua viuet.

c Et perdat] in æterna damnatione. *Ierem.* 50. a. Grex perditus factus est populus meus. Vel, (Furetur,) res: (Mactet) corpora: (Perdat) animas. Et nota, quòd in istis locis habetur de Pastoribus malis, quos vocat fures. *Zachar.* 11. d. O pastor & idolum, &c. *Ezech.* 34. per totum. *Iere.* 23. a. Væ pastoribus Israël, qui dispergont. *Ierem.* 4. d. Quasi custodes agrorum facti sunt. *Ierem.* 10. d. Non est, qui extendat vltrà tentorium meum, & erigat pelles meas: quia stultè egerunt Pastores. *Ierem.* 12. c. Pastores multi demoliti sunt vineam meam. *Ierem.* 13. d. Vbi grex, qui datus est tibi, &c. *Ezechiel.* 13. a. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis, &c. *Ierem.* 60. a. Grex perditus factus est populus meus, Pastores eorum seduxerunt eos, &c.

d Ego veni, vt vitam habeant] in præsenti vitam gratiæ.

e Et abundantiùs habeant] in futuro vitam gloriæ. *Psalmus* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. *Suprà* 1. b. De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. *Zachariæ quarto,* c. Exæquabit gratiam gratiæ eius. *Infrà* 14. d. Pacem relinqoo vobis, id est, pacis reliquias do vobis in præsenti, pacem scilicet, pectoris, pacem meam do vobis, id est, dabo in futuro pacem æternitatis.

g Bonos Pastor animã suã ponit] vel (dat pro ouibus suis.) *Chrysostomus.* Maneamus sub Pastore tali, & securi à lupo erimus. Pastorẽ enim habemus ita amãtẽ nos, vt animã pro nobis det. Cùm igitur & potẽs sit & nos tãtùm diligat, quid prohibet nos saluari? Nihil, nisi nosipsi desitierimus. *Roman.* 8.f. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Deus qui iustificat, qois est, qui cõdemnet. *Infrà* 15 b. Maiorem hac dilectionẽ nemo habet, &c. *Isa.* 53.d. Pro eo, quod tradidit in mortem animã suã, & cum sceleratis deputatus, & ipse peccatum multorum tulit. *Iudic.* 9. b. Si rectè & bene egistis cum Ierobaal & cum domo eius: & reddidistis vicem beneficiis eius, qui puguauit pro vobis, & animam suam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian, hodie lętamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis: Sin autem peruersè, egrediatur ignis ex eo, & coosumat habitatores Sichem & oppidom Mello.

f Ego sum pastor bonus.] 1. *Pet.* 2. d. Conuersi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum. *Isa.* 40. c. Sicut pastor gregem suum pascet. 1. *Pet. vlt* a. Cùm apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcessibilem vitæ æternæ coronam.

K Mercenarius autem] qui quærit, quæ sua sunt.

l Et qui non est Pastor] licet videatur. *Zachariæ vndecimo,* d. O pastor & idolom. Vel ita dicit: (Mercenarius autem & qui non est pastor,] vt per hoc significetor; quòd est quidam mercenarius, qui verè est Pastor. Et enim duplex mercenarius. Vnus bonos, qui seruit pro mercede æterna. De quo dicitur *Lucæ* 15. d. Quanti mercena-

⊖ rij in do *Moraliter.*

* bat, id est, ducebat oues ad interiora deserti. Duplex est desertum. Exterius & interius, qoia dupliciter deseritur peccatum, & dupliciter agitur pœnitentia; vel superficialiter, qoantum ad verba, vel intimè & veraciter, quantum ad cogitata & facta. Oues ergo ad ioteriora deserti ducere, est non solùm verbo, sed etiam exemplo subditos informare, & in veram pœnitentiam cordis & operis, non solùm oris inducere. Et hoc est, quod dicitur: Et ingredietur & egredietur & pascua inueniet. Ingrediuntur per factum, & egrediuntur per verbum, & pascua inueniunt, tam verbi, quàm facti. *Actor.* 1. a. Cœpit autem Iesus facere & docere. *Luc. vlt.* c. Potens in opere & sermone. Vel triplex est pastus, secundum *B. Bernard.* Prædicationis, operis & orationis. Vnde Petro dictũ est ter, pasce, exemplo, s. conuersationis, verbo prædicationis, fructu orationis. Quintum est, quòd pastor debet animã pro ouibus suis ponere, & lupo se exponere pro eis, quod tangitur ibi. g Bonus pastor animam suam dat, &c.] i. vitam temporalem pro salute animarum. Sed quomodo hoc faciunt, qui pro lucro temporalium ponunt, & animas proprias, pro quibus se exponunt? Debent etiam esse canes ad arcendos lupos: sed canes muti sunt nõ valentes latrare, vt dicitur *Isa.* 56. d. Immò quod peius est, facti sunt lupi vespertini, qui io vespere non distinguũtur à canibus. Vnde temporibus nostris, non est distinguere inter lupum & canem: & ideò magis damnosi, quia creduntur esse canes, & sunt lupi. *Ezech.* 22. f. Principes eios in medio eius quasi lupi rapientes prædam. *Sophon.* 3. a. Iudices eius lupi vespere non relinquebant in mane. *Habacuc* 1. c. Velociores lupis vespertinis. Et secundum *Aug.* dicitur lupus Aphricanus, qoi simulat vocẽ canis pastoris, & sic rapit oues. Similiter illi habent vocem Iacob, sed manus Esau ad rapiendum, *Gen.* 27. c. Item ipsi deberent esse gallinæ ad fouendum pullos, & sunt vulpes. Vnde *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto prophetæ tui Israel erant. *Threnorum vltimo.* d.

* Obtenebrati

a cuius non sunt oues propriè, b videt lupum venientē, c & dimittit oues, & d fugit: e & lupus rapit & dispergit oues. f Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, g & non pertinet ad eum de ouibus. h Ego sum Pastor bonus, i & cognosco meas, K & cognoscunt me meæ. l Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrē, m & animam meam pono n pro ouibus meis. Et o alias oues habeo, p quæ non sunt q ex hoc ouili.

a Cuius non sunt oues propriæ] per curam & solicitudinem & amorem.

b Videt lupum venientem] id est, Tyrannum, vel damnum, vel aliquod incommodum imminens.

c Et dimittit oues,] id est, exposita a malo relinquit [& fugit. Et] eo fugiente lupus rapit & dispergit oues] Et subdit rationem, quare fugit docens.

C

f Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est,] id est, quia quærit, quæ sua sunt. *Philip.* 2. c.

g Et non pertinet ad eum de ouibus] id est, quia non curat de damno ouium, vel morte, vel non sunt suæ tanquam veri Pastoris. Per quod innuit oues esse suas, & solicitudine, & curatione.

h Ego sum Pastor bonus] non fur, neque mercenarius: hoc concludit ex prædictis. Deinde, quia dixerat *suprà eodem.* Et oues vocem eius audiunt & sequuntur, ne quis dicat, quid ergo de his, qui non crediderunt? Ideò induxit.

i Et cognosco meas] id est, scio, qui à me sunt prædestinati.

K Et cognoscunt me meæ] id est, in proximo est, vt conuertantur & credāt multi. Vel loquitur de illis, qui iam crediderant, vt Apostoli, & cæcus, & alij. Hoc etiam & Paulus ait. *Romanor.* 11. a. Non expulit Deus populum suum, quem præcognouit. Cognouit enim Dominus eos, qui sunt eius. 2. *Timoth.* 2. c. Et sumitur hoc de Numeri, vt dicit ibi *Gloss.* Vel secundum *Chrysostomus* de *Deut.* 31. f. vbi dicitur: Scio cogitationes eius, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. Sed quia dixit [Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ] ne parem esse mensuram cognitionis æstimes, ideò hoc corrigit, dicens.

l Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem] quasi dicat, non est in illis & in me par cognitio, sicut in me & in Patre, quia nisi vellet nos super hoc instruere, cuius gratia hoc induxisset. Item quia in multis locis Christus seipsum ponit in ordine multorum, id est, aliorum hominum communiter, ne quis æstimaret, quòd vt homo purus ita cognosceret, ideò hoc inducit (Sicut nouit me Pater, &c.) & ita certissimè, vnde scio eum, sicut ipse me. Propterea & dixit *Matth.* 11. d. Nemo cognoscit Filium, nisi Pater: & Patrem, nisi Filius, separatam quandam cognitionem dicens. Et talem, qualem nullus alius habere potest.

m Et animam meam pono] id est, depono à carne, non tamen à verbo. Vel (animam meam pono,) i. vitam expono.

n Pro ouibus meis] *Chrysost.* Continuè, id est, sæpe: hoc dicit, vt ostendat quòd non est erroneus, sed verus Pastor: quia & Apostolus quando voluit se ostendere idoneū Magistrum, comparans se ad pseudo Apostolos, à periculis, & mortibus seipsum constituit & probauit idoneum. 2. *Corinth.* 11. e. In plagis superabundanter, in mortibus frequenter. Ita & hic Christus. Nam dicere, quoniam lux sum, vita sum, putaretur liuoris apud insipientes. Dicere ergo, mori volo, id est, animam pono, nullum liuorem habet, neque

Sap. 5. *b.* inuidiam: ideò non dicunt ei modò. Tu testaris de teipso: testimonium tuum non est verum. Multa enim ostendebat verbis procurationem, id est, solicitudinem & amorem pro ouibus, qui pro lapidantibus volebat tradere seipsum: propterea, & opportunè eum, qui de Gentibus est, inducit sermonem dicens.

o Et alias oues habeo] prædestinatas de Gentibus. p Quæ non sunt ex hoc ouili, &c.] q. d. quid miramini, si hi me debent sequi, & oues vocē meam audire, quādo. n. & alias videbitis me sequētes & vocē meā audientes, tunc stupebitis magis. q Ex hoc oui.] i. de populo, vel de ritu, & cultu regali.

Chrysostom. sic dicit [Non ex aërio hoc sunt] non turberia differentia .n. circa legem sola est, sicut Paulus ait *Galat.* 5. b. Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium.

Alia expositio.

Δ Et illas Θ rij in domo Patris mei abundant panibus. Et *Iob* 7. a. Sicut mercenarius præstolatur finem operis sui: sic & ego habui mēses vacuos

& noctes laboriosas enumeraui mihi. Item *Iob* 7. a. Sicut mercenarij dies eius. Alius est mercenarius malus, qui quærit mercedem temporalem tantùm, de quo dicitur hic. Et 1. *Timoth.* 6. b. Æstimantes quæstum esse pietatem. Et *Osea.* 2. c. Corrumpam vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, mercedes hæ meæ sunt. *Ezech.* 44. b. Posuistis custodes obseruationum mearum vobismetipsis. *Ierem.* 12. e. Seminauerunt triticum, id est, verbum Dei, & messuerunt spinas, id est, diuitias, quia pro lucro docent & prædicant. *Ecclesiast.* 10. d. In risu faciunt panem & vinum.

Mat. 11. *d. Luc.* 10. *d. De pæv. dis.* 4. §. *hanc societatem.*

a Cuius non sunt oues propriæ] scilicet, qui non amat oues, nec commodum ouium tanquam proprium. Lanam & lac habent pro suis, & non oues, id est, animas *Ezech.* 34. a. Lac comedebatis & lanis operiebamini, & quod crassatum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis.

q Videt lupum venientem] Diabolum, vel Tyrannum, vel hæreticum. c Et dimittit oues] id est, negligit earum salutem, vel localiter

d Et fugit] *Greg.* Non occurrit resistendo, vel peccata arguendo, quod est fugere. *Ierem.* 46. e. Mercenarij eius, qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul, nec stare potuerunt. *Ezech.* 13. a. Non ascendistis ex aduerso, neq; opposuistis murum pro domo Israël. Cùm tamen hoc sit officium prælati & opponere se lupo, id est, hæretico, vel Tyrāno, vel Diabolo, vel peccato. *Ierem.* 1. d. Dedi te in ciuitatem munitam. *Eccl. cap.* 7. a. Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, &c. Vnde nota, quòd Aaron se opposuit igni. *Numeri.* 16. g. & *Sapiens.* 18. d. Sed notandum, sicut dicit *Gloss.* Pastores non dicuntur fugere, si cedunt persecutioni, & seruant se ouium vtilitati, sicut Paulus 2. *Corinth.* 11. Quibus etiam corporaliter absentes, spiritu præsentes sunt, id est, spirituali solicitudine. 1. *Corinth.* 5. a. Nam etsi corpore absens sum; sed spiritu vobiscum sum.

e Et lupus rapit, & dispergit oues] Duo dicit rapinam & dispersionem. Diabolus enim aufert bonum, & dispergit ad malum. Ad diuersa mala spargit diuidens ab incommutabili bono. Hæ sunt duæ partes iniustitiæ, proiicere bonum, & adhærere malo. Vel secundum *Gloss.* lupus est Tyrannus, qui corporaliter vastat, & quantum ad hoc dicit (rapit) vel diabolus, qui spiritualiter dissipat, & quantum ad hoc dicit (& dispergit oues) Subit autem, quare fugiat mercenarius, dicens. f Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est] id est, quia quærit sua commoda.

Ezech. 22. f. Principes eius quasi lupi rapientes prædam. *Sophon.* 3. a. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane.

g Et non pertinet ad eum de ouibus] id est, non amat vtilitatem earum. *Gregor.* Fugit quia timuit, quia temporale plus æternū amauit. *Ierem.* 6. c. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Tamen dicit Apostolus. 2. *Cor.* 13. c. Non quæro vestra, sed vos. Et 1. *Cor.* 10. g. Non quæro, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. Sequitur. h Ego sum Pastor bonus, & cognosco meas, &c.] Ab hoc loco nō mutamus expositionē. Sed potest hic sumi thema in Synodo. Vnde nota tria, in quibus præcipuè attēditur bonitas Pastoris. In solertia pascendi, in diligentia custodiendi, in audacia defendendi. Solertia pascendi consistit in nouem. Primum est in dubiorum apertione: vt manifestè doceat & aperte ad intelligendum. *Prouerbior.* 14. a

* Obtenebrati sunt oculi nostri propter montem Sion quia disperiit, vulpes ambulauerūt in eo. Sextum est, quòd oues sociat & coniungit. Vnde dicit. o Et alias ou. ha. &c.] Sic debet Abbas coniungere inuicem per amorem & pacem Monachos & conuersos actiuos & contemplatiuos. Episcopus verò, Clericos, laicos, sæculares & scholares per pacem sociare, vt impleatur illud. *Osea* 1. d. Congregabuntur filij Israel, & filij Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum. Cætera omnia patent per primam expositionem.

A *a* Et illas oportet me adducere] per Apostolos. Passionem enim Domini secuta est vocatio Gentium per Apostolos. *Chrysostom.* Hic, [oportet] non est necessitatis; sed eius, quod omnino erat demonstratiuum. Item per hoc, quod dicit, [adducere] significat illos dispersos vtrosque sc. & Iudæos & Gentiles & sine Pastore. Vnde & prædicit copulationē futurā sub vno Pastore, dicens. *b* Et vocem meam audient] in Apostolis. Nec dixit, meorum, quia in ipsis ipse loquitur. *c* Et fiet vnum ouile,] i. vna Ecclesia de Iudæis & Gentibus. Et vnde sit ista vnitas, subdit. *d* Et vnus Pastor] q. d. sub vno Pastore erit vnus grex. Quod & Paulus ostendit, *Ephes.* 2. c. Vt duos cōdat in semetipsum in vnū nouū hominem. Item *in eod.* Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Sequitur. *e* Propterea me Pater diligit, quia ego pono animā meam,] i. voluntariè depono vitam, vel animam à carne, sed non à verbo; ita tamen. *f* Vt iterum sumam eā,] i. vt resurgam. Sed opponitur. Quia eadē ratione bonū opus est causa, quare dicitur Deus nos diligere; sed hoc falsum est, immò ecōuerso, quia nos diligit, bonū facimus. Itē quærit *Chrysost.* quid hoc verbo potest esse humilius, si propter nos Dominator noster amari debet, quia pro nobis moritur? Quid igitur, dic mihi: Priùs nō amabatur, sed nunc amorē incepit, & nos facti sumus amoris eius causa? Sol. Quia Deus diligit Petrū, benè operatur: & quia benè operatur, dum habet gratiā, magis deligitur à Deo, i. maior ei gratia datur à Deo, & maior gloria ei præparatur. Sed quia charitas Christi ab instanti conceptionis suæ fuit in summo, nō dilexit eū Deus magis propter aliquod opus. Dicimus ergo, quòd li, [quia & propterea,] vtrumque est ostēsiuū dilectionis, vel ita quòd li, [diligit] dicat effectum, quantum ad accelerationem Resurrectionis, quam Christus meruit humilitate Passionis, vt dicitur *Phil.* 2. b. Propter quod & Deus exaltauit, &c. Vel sic intellige. *e* Propterea me Pater diligit] i. valdè ei placet oblatio, quam ego ei offero, s. Vnde *Chrysost.* sic soluit, dicens, quòd condescensiuè loquitur, quia enim alienum dicebant à Patre & erroneum, & in perditionem illorū venisse, dicit: & si nihil aliud esset hoc saltem mihi suasit, amare vos, quia vos ita amamini à Patre, vt ego etiā propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis morior. Item per hoc intēdit cōstruere, & ostēdere, quòd nō inuitus ad hoc venit: si n. inuitus, non esset amoris factiuū, quod fiebat. Itē per hoc vult ostēdere, quòd Patri cū superabundantia hoc placet. Si vero vt homo loquitur, ne mireris: multoties enim huius diximus causam, & rursus eadem dicere superfluum est & onerosum. Et nota, quòd duo dicit: [Pono animam meam, & iterum sumam eam,] mortem voluntariam & Resurrectionem. Et ex priori secundū construit, à morte Resurrectionem à depositione animæ resumptionem, qui n. potest ponere, vel non ponere animā, potest & resumere. Quia autē in sua potestate & voluntate fit mori, ostendit, dicens. *f* Nemo] enim [tollit] i. potest tollere. *g* Eam à me.] Hoc dicit, quia benè sciebāt, quòd multoties insidiati ei nō valuerūt eū detinere: Etenim exiuit de manibus eorum millies. Vnde nota, quòd à principio suæ prædicationis nō dixit, quia tūc nō crederent, sed quādo ab ipsis rebus susceperat testimoniū, quia multoties insidiati nihil potuerūt dicere, tunc hoc dixit. *h* Sed ego pono eam à meipso,] i. mea voluntate. *Isaia* 53. c. Oblatus est, quia ipse voluit. *Iob* 7. c. Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea. Ergo electio est Crux, non coactio. Sed ne aliquis dicat: Tu dicis, quòd tu ponis animam à teipso: ita facit & ille, qui se interfecit: ideò subdit.

D [Vnum ouile & vnus Pastor.] Hoc prophetarum est *Ezec.* 37. vbi dicitur, quòd duo ligna cōiuncta sunt, &c. Et *in Ps.* 117. Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, &c. *Ephes.* 2. c. Qui fecit vtraque vnū. Item *in eodem* d. Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Item *Genesis* 49. b. Ligans ad vineam pullum suū, i. Gentilem populū sibi per fidem annectens. Christus enim est vinea. *Ioh.* 15. a. Ego sum vitis vera. Et ad vitem asinam suam, i. plebem Iudaicā. *Osea* 5. d. Cōgregabūtur filij Israel & Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum.

& *a* illas oportet me adducere, & *b* vocem meā audient, *c* & fiet vnū ouile, & *d* vnus Pastor. *e* Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meā, & iterū sumam eam. *f* Nemo tollit eam *g* à me; sed *h* ego pono eam à meipso. *i* Potestatem habeo ponendi eam, *k* & potestatem habeo iterum sumendi eam.

i Potestatem habeo ponēdi eam] idest, ego solus Dominus sum dimittendi animā, vel non dimittendi: quod nō est ille, qui interficit se: quia & alius similiter posset eum occidere. Item licet posset se occidere, nō tamen resurgere. Vnde subdit. *k* Et po. ha. ite. su. eā] in Resurrectione. Et ne putent eum in hoc Patri contrariū, & vt ostendat apud Patrem residere auctoritatem, subdit.

a Hoc mandatum *biur.* 14. a. Doctrina prudētium facilis. *Eccl.* 20. d. Sapiens in verbis producit se ipsum. *August. in libro de doctrina christiana.* — *Alia expositio. De cete. miss. in quadra.*

Quid enim prodest locutionis integritas, quam nō sequitur intellectus audientis: cùm loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur, nō intelligūt, propter quos, vt intelligāt, loquimur? Item *Aug.* Quid n. prodest clauis aurea, si aperire, quod volumus, non potest? & quid obest ligno, si potest, quando nihil quærimus nisi patere quod clausum est. 1. *Cor.* 14. b. Si incertam vocem det turba, quis præparabit se ad pugnam? Secundò consistit in cognitorum breuissima tractatione. Vnde *Aug.* Sicut ingratus est, qui incognita obnubilat: sic onerosus est, qui cognita inculcat. Vnde 2. *Machab.* *vlt.* g. Legētibus si semper exactus sit sermo, nō erit gratus. Tertiò consistit in sententiarum pondere. *Eccl.* 28. d. Verbis tuis facito stateram. Item *Ecclesiast.* 21. d. Verba sapientum statera ponderabuntur. Quartò consistit in ornatus verborum vitatione, contra illos, qui inuoluunt sententias sermonibus imperitis. *Iob* 38. a. Et *Ecclesiast.* 4. d. Ne abscondas sapientiam tuam in decore eius. *August. de doctrina christiana.* Cauendum est, ne diuinis, grauibusque se ntentiis dum additur numerus, pondus detrahatur. Numerus est proportio syllabarum, & metrorum, & huiusmodi rhetorici colores. Item *Augustinus ibidem.* In Doctoribus nostris hoc mihi plus placet, quod ibi rarissimè inuenis eos numeros. Satis enim est ei, propter quod agitur, vt verba cōgruētia non oris eligātur industria, sed pectoris sequātur ardorem. Quintò consistit in compendiositate. Vnde *Isaia* 10. f. Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. Sextò in dulcedine & suauitate loquendi, & in flectendo cum mansuetudine. *Ecclesiast.* 6. a. Verbum dulce multiplicat amicos. *Psal.* 89. Superuenit mansuetudo & corripiemur. *Augustinus.* Sicut delectatur, si suauiter loquaris; ita flectitur, si amet, quod polliceris: timeat, quod minaris: oderit, quod arguas: quod approbas, amplectatur: quod dolendum, exaggerare quod lætandum prædicas, gaudeat, misereatur eorum, quos miserendos ante oculos docēdo constituis: fugiat eos, quos cauendos terrendo proponis. Septimò consistit in electione pascuorum. *Exod.* 3. d. Cúmque minasset gregē ad interiora deserti, venit ad montem Dei Oreb, quod interpretatur mensa, quia in mensa Scripturæ reficiuntur animæ, vel in mensa gratiæ, vel gloriæ. *Ezech.* 34. d. In locis vberrimis pascam eas in montibus Israel. *Isaia* 30. e. Pascentur in possessione sua in die illa. Possessio nostra est Paradisus, id est, in sermonibus de dulcedine paradisi. Sed quidam sunt similes fratribus Ioseph, qui pascūt gregem Domini in Dothaim, quod interpretatur defectio, id est, in mundanis. *Gen.* 37. d. Octauò consistit in temporanea eductione ad pascua. Non enim semper est aptum ducere eos ad pastum. *Luc.* 12. f. Quis putas, est fidelis dispensator & prudens, quē cōstituit Dominus super familiā suā, vt det illis in tempore tritici mensuram. Nonò consistit in congrua adaquatione, quod est, quādo cū lachrymis & compassione prædicat, vel hortatur. Tunc greges adaquantur, & tunc cōcipiunt bonū propositū, videntes virgas in aqua, id est, correctionē in lachrymis & in compassione: sicut oues conceperunt, quādo adaquabantur in aspectu virgarum *Gen.* 3. g. Secūda bonitas pastoris boni in diligētia custodiēdi, quæ cōsistit in nouē. Primò infirmos consolando. 1. *Thessal.* 5. c. Cōsolamini pusillanimes: Secūdo in ægrotos sanādo, quod fit pœnitētiā iniungendo & cōfessiones audiēdo. Tunc. n. sanatur morb. *Eccl* 43. c. Medicina omniū in festinatione nebulæ. Pœnitētia dicitur nebula, quia magna videtur, sed statim disparet, & à longè videtur spissa, sed à propè quasi nulla: sic pœnitentia videtur pœnitēti. Tertiò in confractorū alligatione: quod fit prohibitiones addendo, ne eas ad occasiones peccatorum. *Ecclesiast.* 6. d. Vincula illius alligatura salutaris. Quartò in abiectorum reductione, quod fit per excommunicatorum & schismaticorum reconciliationem.

a Vnde hic.

a Hoc mandatū *b* accepi à Patre meo. *c* Dissensio iterum facta est inter Iudæus propter sermones hos. *d* Dicebant autē *e* multi ex ipsis: *f* Dæmonium habet & insanit. *g* Quid eum auditis? Alij *h* dicebant: Hæc *i* verba non sunt Dæmonium habentis. *k* Nunquid Dæmonium potest cæcorum oculos aperire? *l* Facta sunt autē encænia in *m* Ierosolymis, *n* & hyems erat.

A *a* Hoc mandatum] de omnibus prædictis, & ponendi & sumendi animam, vt dicit *Glos.* *b* Accepi à Patre meo] i. hoc h beo à Patre, à quo habeo esse. Secundum *Chrysost.* *a* Hoc mandatum] scilicet, mori pro mundo[accepi à Patre meo] Qualiter igitur dicit. *sup. eodem.* Ego pono animam meam à meipso? Solutio. Bonus Pastor non indiget incitante, vel mandato. Si verò in hominibus hoc est, multò magis in Deo. Est ergo à meipso id est, à mea voluntate, quia mihi placet. Quod autem dicit hic[Mandatum accepi à Patre meo]sensus est, id est, ei placet, quod facio. Sicut enim *sup. eo.* Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam: per hoc significatur voluntarium processum, & contrarietatis distinxit suspicionem i. placet Patri, quod animam pono: ita & hic mandatum se suscepisse à Patre, dicens, nihil aliud ostendit, quàm quod illi placet hoc, quod ego facio, vt cùm eum interfecerunt, non æstiment vt derelictum, & proditum à Patre interfecisse eum. Neque exprobrent, quæ exprobrauerunt. Alios saluauit seipsum non potest saluare. Et iterum. Si Filius Dei es, Descende de Cruce. Et notandum, quòd ne nos audientes[hoc mandatum accepi] putaremus inferioritatem, vel aliquam voluntatis diuersitatem & coactionem obedientiæ, ideò præmisit. Ego sum Pastor bonus, quasi idem cum Patre, & animam meam pono pro ouibus meis voluntariè. Suas oues dicit & suum actum: & per hoc ostēdit se Deum & voluntarium & non indigentem mandato. Vnde per hoc, quod dicitur[Hoc mandatum accepi] nihil aliud vult significare, quàm concordiam ad Patrem. Et loquitur ita humiliter & humanè, propter imbecilles auditores. Sequitur. *c* Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos] id est, occasione prædictorum, quia tenebræ lucem non comprehendunt, & aliis fuit odor mortuis, aliis odor vitæ. Et ostendit, qualis erat dissensio. *d* Dicebant autem] vel[quidem] secundum *Chrysostomum.* *e* Multi ex ipsis] Isti sunt tenebræ. *f* Dæmonium habet & insanit.] Quia enim maiora erant, quàm secundum hominem, ea, quæ dicebantur, & non communis consuetudinis: ideò dicebant eum dæmoniacum & insanum.

Sup. 7. c. & 8. f.

g Quid eum auditis] quasi insanum loquentem. Et nota, quòd quartò iam dicunt hoc ei, scilicet, quòd Dæmonium habet. Magis autem non quartò, sed multoties, quod patet *sup. 8. f.* Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & Dæmonium habes? *h* Alij dicebant] Illorum oculi iam incipiebant & aperiri. *i* Hæc verba non sunt Dæmonium habentis] i. insani, quia vtilia dicit & ordinata & secundum Scripturas. Sed quia per verba non poterant os obstruere, demonstrationem faciunt, quòd non est dæmoniacus per opera. Vnde subdunt. *k* Nunquid Dæmonium potest cæcorum oculos aperire] q. d. si non suademini verbis, saltem operibus moueamini. *Chrys.* Vides syllogismum. Si Dæmonium habentis nō sunt, maiora autē sunt quàm secūdùm hominē: manifestū est quoniam mentæ cuiusdam & diuinæ sūt hæc virtutis. Quod autē non sint Dæmonium habentis, ostēdūt per ipsa opera. Quòd autē sint maiora, quàm secundùm hominē, habēt ex verbis illorū qui dicebant: quoniā Dæmoniū habet: ideò. n. dicebāt. quia secūdùm hominē non erāt ea, quæ dicebat. Sed quæritur hic, quare Christus nihil respondet hic? Nam *sup. 8. f.* respondit. Ego Dæmonium non habeo, hic nihil respondet. Solutio *Chrysostom.* quia Christus per res i. signa tribuerat demonstrationem: cæcum. n. illuminauerat, ideò silebat de reliquo. Efficacior n. erat responsio per opera, quàm per verba. Item neq; digni erant responsione, qui Dæmonium habētem eum vocabant pro his, pro quibus eum admirari, & Deum æstimare oportebat. Item non erat opus ipsum respōdere & eos redarguere ipsis ad inuicē stantibus & arguentibus se inuicē: propterea silebat & mānsuetè omnia ferebat, non propter hoc solum, sed & nos erudiens mansuetudinem & longanimitatem omnem.

Alia expositio *a* Vnde hic. Alias oues habeo, quæ nō sūt ex hoc ouili, &c. Et *Ezec. 34. d.* Congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam. *Matth. 12. c.* Qui non colligit mecum dispergit. Et tales sunt similes Diabolo. Quintò in ouium, quæ perierant, requisitione, quod fit peccatores retrahendo à peccatis suis, & ab inferno secundum illud *Prou. 24. b.* Libera eos, qui ducuntur ad mortē. Et *Eccl. 4. b.* Libera eum, qui iniuriam patitur, de manu superbi, i. Diaboli. De his habetur *Ezech. 34. a.* Quod infirmū erat, non consolidastis: quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis & cum potentia. Sextū bonum proponendo. *Ezech. 34. d.* Quod pingue & forte custodiam. Per contrarium ibidē. Quod crassum erat, & pingue, occidebatis. Septimum est in vigilantia sollicitudinis. *Gen. 31. f.* Ego damnum omne reddebā tibi: quicquid furtiuè perierat, à me exigebas, die noctúq; æstu vrgebar & gelu, fugiebátque somnus ab oculis meis. Octauum est in subditorum diligenti examinatione. *Prou. 12. b.* Nouit Iustus animas iumentorum suorum. *Eccl. 7. c.* Pecora tibi sunt: attende illis, & si sint vtilia, perseuerent apud te. Nonum consistit in augmēti & diminutionis subditorum diligenti computatione. *Ierem. 33. b.* Adhuc transibunt greges ad manum numerantis. Pauci curant de numero subditorum; tamen Dominus requiret. Vnde *Ierem. 13. d.* Vbi est grex, qui datus est tibi? Tertia bonitas Pastoris, quæ est audacia in defendendo, cōsistit in quinque. Primum in hæreticos expugnando. *1. Reg. 17. d.* Dixit Dauid ad Saul. Pascebat seruus tuus gregem patris sui, & veniebat leo & vrsus, i. Tyrannus, vel hæreticus: & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam eruebámque de ore eorum: & illi consurgebāt aduersum me: & apprehendebam mentum eorum, i. imponebam silentium hæreticis. Secundum est, vt principibus se audacter opponat, sicut Elias opposuit se Achab pro Naboth. *3. Reg. 21. f.* Et *Eccl. 48. a.* Deiecisti Reges ad perniciem, & confregisti facilè potentiam ipsorum. Item *in eodem. b.* In diebus suis non pertimuit Principem, & potentia nemo vicit illum. Tertium est litigantes & discordes comprimendo. *Iob 29. c.* Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam. *Matth. 5. a.* Beati pacifici, &c. Quartum consistit in damnum temporale, & periculum corporale pro subditis negligendo. *Cant. 8. c.* Si dederit homo communem substantiam suam, &c. *Prou. 12. d.* Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. Quintum est infamiam malorum contemnendo pro iustitia inimicorum. *2. Cor. 6. b.* Per infamiam malorum, & bonam famam.

E

Decret. dist. 1. c. sollennitates 2.

l Facta sunt autem encænia,] Hæc est secunda pars huius capituli, quæ diuiditur in quatuor partes. Primò agitur de dedicatione templi & tempore eius. Secundò de quæstione Iudæorum subdola, & responsione Domini *ibi* [Quousque animam nostram tollis.] Tertiò de voluntate Iudæorum lapidandi Christum, & qualiter ostendit se non esse dignum lapidatione, neque blasphemum, *ibi* [Sustulerunt ergo lapides, &c.] Quartò qualiter quærerant eum apprehendere, & fugit trans Iordanem: & accedentes quidam crediderunt, *ibi* [Quærebant ergo eum apprehendere, &c.] Dicit ergo.

l Facta sunt encænia,] id est, festa dedicationis templi.

m In die.] Et dicit pluraliter, quia per octo dies festum protendebatur.

n Et hyems erat] Hoc dicit ad differentiam aliarum dedicationum, quæ nō in hyeme; sed in autumno, in mense Septembri: vel in vere, in Martio. s. fiebant. Dicit autem *Aug.* Encænia erat festiuitas dedicationis templi. Græcè enim cænon dicitur nouū, & quandocumque nouum aliquid fuerit dedicatum. encænia vocatur. Iam & vsus habet hoc verbū, si quis noua tunica induatur, encæniare dicitur. Vel encænia dicū: quasi encænea, ancos, quod est nouū, & sonat innouationes, & est [en] ibi intensiuū. Vnde dicitur ab, en, quod est in &, neos, A nouum, &

Gloss. Hyems commemoratur, vt significet Iudæos, frigidos qui non accedunt ad ignem. i. nō credūt in Christum, *Deut. 4. d.* & *Hebr. 12. g.* Deus ignis cōsumens est.

Moralit.

Moraliter. *l* Facta sunt en. in Ierosoly.] Thema in dedicatione, vel recōciliatione Ecclesiæ. *n* Et hyems erat] i. gelicidium peccatorum: per quod innuitur, quare debeāt fieri

A nouum, &c, ce, est ibi syllabica adiectio. Hoc autem festū non ad primam, vel secundam templi dedicationem spectabat, sed ad tertiam Prima n. fuit in autumno, quando Salomon dedicauit templum decima die Septembris. 3. *Reg.* 8. & 2. *Paral.* 5. *&* 6. Et vsque ad templi illius subuersionem fiebat singulis annis duo festa eodem die, dedicatio, s. & expiatio. De qua *Leuit.* 23. c. Cùm autem reædificatum fuit templum à redeūtibus à Babylone, dedicatum est in vere, duodecima die Martij, duodecima luna. 1. *Esdra* 6. Cùm autem Antiochus Epiphanes polluisset templum sordibus idolorum & prophanasset vtensilia eius, Iudas mundauit templum & restituit vtensilia eius in locis suis, & quasi dedicauit illud vicesimaquinta die casleu, id est, Decembris, vt dicitur. 1. *Machab.* 4. f. Et hæc dedicatio in diebus Domini Iesu obseruabatur in hyeme: quia & Iudas præcepit, & instituit, vt celebraretur singulis annis per octo dies. 1. *Mach.* 4. g. Et inde sumptum est, quòd dedicatio Ecclesiæ quolibet anno octo diebus seruatur. Ipse autem dies festus agebatur tempore, quo hæc dicta sunt, & facta, quæ sequuntur.

Et *a* ambulabat Iesus in *b* templo in *c* porticu Salomonis. *d* Circundederunt ergo eum Iudæi, & *e* dicebant ei: Quousque animam nostram *f* tollis

a Et ambu. Ie.] dicitur in Iudæa frequentabat Christus, quia Passio in ianuis erat. *b* In temp.] i. in loco mundorū, vbi ibant ad orationem. Similiter. *sup.* 2. c. Eiecit vendentes & ementes de templo, i. de atrio illo. Vnde magis determinat locum illum, cùm subdit. *c* In por. Sa.] Sicut dicit *Gloss.* sæpe notantur porticus templi, vt hic, in templum enim nō ascendebant, nisi ministri. Porticus autem illa dicebatur Salomonis, in qua solebat Salomon stare ad orandum: in qua porticu die dedicationis erexit columnam æream. 2. *Paral.* 6. b. super quam adorauit flexis genibus. 3. *Reg.* 8. b. cùm tamen Iudæi soleant stare, cùm orant. Simile *Act.* 3. a. *&* 5. c. Erant in porticu Salomonis. Sed contra in fine. 4. *Reg.* & *Ieremiæ in fine* habetur, quòd totum fuit destructum. Sol. Porticus Salomonis dicitur locus, in quo fuit porticus illa, in qua erexit columnam, & fortè ibi erat aliquid post destructionem Babylonicam in reparatione templi de nouo fabricatum. *d* Circundederunt ergo eum Iudæi] *Gloss.* Ecce hyems in Iudæis. In quo adimpletum est illud *Psal.* 21. Circundederunt me sicut apes. Item. Tauri pingues obsederunt me. *e* Et dicebant ei. Quousque animam nostram] id est, animas nostras. *f* Tollis] i. suspendis, dum incertos nos relinquis, nec palam dicis, vtrum tu sis Messias? Vel secundum *Bernard.* *f* Tollis] id est, perdis, dum non dicis nobis palam, vtrum sis Saluator, vt credamus.

A Si tu es

Moralis. • dedicationes, quia ad purificandū spiritum à sordibus hyemis & calefaciendum. *Cant.* 2. c. Hyems transiit, imber abiit, &c. Et nota, quòd in principio sunt peccata frigida. Vnde *Ierem.* 6. b. Sicut frigidā facit cisterna aquam, sic frigidam fecit malitiam suam. In consuetudine autem congelantur. *Eccl.* 43. c. Gelauit crystallos ab aqua. Et *Eccl.* 6. b. Sicut in sereno glacies soluentur peccata tua. Et loquitur facienti eleemosynas. Et bene comparatur hyemi status peccatorū, propter nouem causas. Prima est propter pigritiam

Status peccatorum cōparatur hyemi. hominum in hyeme. *Prou.* 20. a. Propter frigus piger arare noluit. Secunda, propter sterilitatem bonorū operum. *Eccl.* 43. c. Gelu sicut salem effundet super terram, id est, gelicidium peccatorū, super terram, liberi arbitrij, vt non fructificet, sicut nec terra salita. Tertia quia generata mortificantur in hyeme; sic bona opera per peccatū. *Ierem.* 8. e. Non est vua in vitibus, nec ficus, in ficulnea, i. nec excitatio corporis, nec dulce opus pietatis est in eis, foliū defluxit: quia nec etiā bonum verbū habet. Quarta, quia æstatis præteritæ vestigium non apparet in hyeme. *Eccl.* 43. c. Exussit desertū & extinxit viride quasi ignis, i. exemplū bonæ conuersationis. Quinta quia in hyeme sunt inundationes aquarū & torrentium: sic abundantia iniquitatum. *Psal.* 17. Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. *Osee* 4. a. Maledictum, furtum, homicidium inundauerunt. *Isa.* 8 b. Ibit per Iudam inundans, & trāsiens vsque ad collū veniet. *Psal.* 31. Veruntamen in diluuio aquarum multarū, &c. Sexta propter frequētes tribulationes instanter tentantes, sicut in hyeme est cōmotio ventī & intemperies aëris. *Isa.* 32. a. Et erit vir, sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate. Septima propter facilitatem cadendi, propter lubricum & gelu *Ieremiæ* 38. f. Demerserunt se in cæno & in lubrico pedes suos. *Psalm.* 34. Via illorum tenebræ & lubricum. Octaua propter congregationem heterogeneorum. Gelicidium n. peccati congelando animam congregat, & conglutinat eam cum temporalibus *Psal.* 118. Adhæsit pauimento anima mea: Et *alibi*. Conglutinatus est in terra venter noster. *Ierem.* 15. d. si separaueris pretiosum à vili, &c. Sicut quandoq; forte gelu res adhæret terræ & aqua in langunculа non potest exire, nisi frangatur per mortem suam. *Isa* 10. g. Dominus Deus exercituum confringet lagunculam in terrore, id est, diuitem faciet euacuare diuitias suas in terrorem mortis alterius, vel propriæ, quia tunc, velint, nolint, relinquent eas. Sicut enim vestes terræ adhærentes per gelo non possunt trahi nisi rūpantur: ita nec auari à diuitiis. Vnde *Iob* 20. b. Diuitias, quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet Deus, non per elisterium, sed sicut dicitur *Osea.* 13. c. Dirumpam interiora iecoris eorum. Nona, quia in præsenti vita congregant & multiplicant temporalia, sicut vestes solent in hyeme multiplicari & ligna, hyems enim est eis. Vnde nullus est, qui per calore abiiciat vestes, sicut Petrus, qui dicit *Matth.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, &c. Et sponsa *Cant.* 5. b. Expoliaui me tunica mea, id est, sollicitudine acquirendi temporalia. *Gen.* 13. g. Descendit Rebecca de camelo, & induit se teristro, quod est vestis æstiualis, hæc est charitas, quæ omnia ferè temporalia abiicit. His igitur nouem rationibus comparatur status peccatorum hyemi. In hoc ergo hyeme, vt, scilicet, expellatur ab anima, debēt fieri encænia, id est, templi dedicatio, quæ primò facta est sub Salomone, secundò sub Esdra, tertiò sub Iuda. Templum est fidelis anima. 1. *Cor.* 3. d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Primò ædificatur & dedicatur in Baptismo, Secundò in pœnitentia. Tertiò in gloria, vel etiam in mundatione venialium quotidiana. Primò fuit templum ædificatum à Salomone: sic in Baptismo anima accipit à Christo materiam sanctæ conuersationis, id est, gratiam, siue virtutes, 1. *Corinth.* 3. b. Dei ædificatio estis. Et hoc significatum est. 4. *Regum.* 6. a. vbi dicunt filij Prophetarum. Eamus vsque ad Iordanem, qui significat Baptismum, & tollant singuli singulas materias, & ædificemus nobis domum per bonam conuersationem Sed hoc templum destructum est à Nabuchodonosor. id est, Diabolo. Et ideò debet reædificari per Esdram, id est, per pœnitentiam. *Ezech.* 36. c. Ciuitates inhabitabuntur, & ruinosa instaurabuntur. Sed quia astra non sunt munda in conspectu Dei. vt dicitur *Iob.* 25. b. ideò oportet quotidie innouari nos per Iudam, id est, per confessionem propter venialium instantiam. Vnde *sup.* 2. a. Erant autem hydriæ lapideæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum.

Innouari debemus multis modis.
- Pelle. vt serpens, id est, conuersatione. *Matth.* 10. b. Estote prudentes, sicut serpentes.
- Plumis, vt accipiter, id est, desideriis: *Iob.* 39. e. Nūquid per sapientiā, &c. Et mutatio eius acceleratur per venenosas carnes. *Thren.* 3. d. Saturabitur opprobriis.
- Rostro, id est, verbis, vt Aquila. *Ps.* 102. Renouabitur, vt Aquila.
- Ad petram Christum. *Isai.* 6. b. labia eius mundantur calculo. 1. *Petr.* 4. c. Si quis loquitur.
- Carnibus, vt ceruus. i. viribus. *Isa.* 40. g. Mutabunt fortitudinem, & cæt. *Psal.* 41. Sicut ceruus, &c.
- Spiritu, vt homo. *Ezech.* 11. d. Spiritum nouum tribuam in visceribus eorum. *Iosr.* 13. d. Mandatum nouum. *Eph.* 4. f. Renouamini spiritu mentis vestræ, &c. *Thren. vlt.* d. Innoua dies nostros sicut à principio. Sequitur. *a* Et ambulabat Iesus in templo in Porticu Salomonis] i. in Religiosis & Clericis. Sed propter quid dicitur ibi ambulare? Quia non potest ibi sedere, sicut dicitur, quare iacet bos in prato. Vnde *Gen.* 3. b. Ambulabat ad aurā post meridiem, significans, quòd iam non habebat requiem in Adam. *Eccl.* 24. a. In omnibus requiem quæsiui.

d Circundederunt ergo eum, Iudæi, & dicebant ei. Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Isti tenent typum quorundam, qui de nouo intrauerunt religionem, vel de nouo resilierunt à peccatis, qui tentantur aliquando, & dicunt,

A a Si tu es Christus] id est, Messias venturus, quem hominem putabant, sed præ omnibus regnaturum. b Dic no. pa.] *Glo.* Non veritatē, &c. Si hoc diceret, statim caperent eum, quasi contra Augustum facientem. Si non, diceret, non ergo credatis ei. Ideò ipse responsum temperat. Vnde sequitur.

Si a tu es Christus, dic b nobis palam? c Respondit, eis Iesus: d Loquor vobis, e & non creditis. f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei: hæc g testimonium perhibent de me: sed h vos non creditis, quia non i estis ex ouibus meis. k Oues meæ vocem meã audiunt, l & m ego cognosco eas, & n sequuntur me: Et o ego vitam æternam do eis,

c Respondit eis Iesus. Loquor vobis] verba doctrinæ, quæ nemo alius vnquam locutus est: & ideò potestis me per ea cognoscere. e Et] tamen [non creditis] Verba & non solùm verba, sed & f Opera quæ ego facio in nomine Patris mei] id est, ad gloriam Patris, non meam propriam & separatam. g Hæc testimonium perhibent de me] quoniam sum Deus & Messias. Vnde *infr.* 15. d. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Vnde etiã quidam ipsorum dixerunt. *sup.* 9. c. Quomodo potest homo peccator talia signa facere? Et *sup.* 3. a. Nemo potest facere hæc signa, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. h Sed vos non creditis.] q. d. doceo secundum Scripturam, facio opera supra naturam: & tamen non creditis mihi. Vnde superfluum esset, si dicerem vobis, quod quæritis. Scio enim, quod tentando quæritis. Et subdit, cur non credant. Quia non estis ex ouibus meis] *Chrysostomus.* q. d. omnia compleui, quæ Pastorem facere oportebat; vos autem non sequimini, non quia non sum Pastor, sed quia vos non vultis esse oues. Hoc autem dicebat, vt studerēt fieri oues. Et nota secũdum *Chrysost.* ab illo loco) Circundederunt ergo eum Iudæi. Corrupta erat eorũ mens & callida, quia n. non poterant inferre calumniam operibus, insidiantur, vt capiant eum in sermonibus, ideò interrogant, vt possint capere. Et vide peruersitatem & altercationem eorum, quando concionabatur, & per sermones erudiebat; tunc dicebant, quod signum ostendis. *Sup.* 6. d. Quando alia signa facit, tunc dicebant, quod signum ostendis. sup. 6. d. Quando alia signa facit tunc ei (Si tu es Christus, dic nobis palã) Operibus clamantibus, verba requirũt: & verbis docentibus, ad opera defugiunt, ad contrarium semper stantes. Et nota, qualiter malitiam cooperiunt; præmittunt enim verba adulationis (Quousque animam nostram tollis.] Videbantur enim amoris discendi verbum & dilectionis esse cuiusdam, sicut *Matth.* 22. b. Magister scimus, quia verax es, &c. Et de septem viris mulieris. *Ibidem.* c. Eodem modo *sup.* 8. a. quando quærunt de iudicio mulieris adulteræ. a Si tu es Christus, dic nobis palam] hoc dicunt, vt eum de iactantia accusent, velut Cæsari contrarium. *Chrysost.* Sed & modus interrogationis plenus erat odio. b Dic nobis pa.] Et nimirum cum propalatione omnia dicebat in festiuitatibus assistens semper, & nihil occultè loquebatur. *infra.* 18. d. Ego in abscondito locutus sum nihil. Quòd autem non discendi sed tentandi gratia quærerent, ipsa lapidatio secuta monstrauit. Quem enim ita fide dignum esse æstimabant, vt de seipso testantem susciperent, parua quædam locutũ, confestim lapidauerunt. Item patet, quòd tentando quærebant: quia multoties hoc eis significauerat & verbis & operibus, scilicet, quòd esset Christus. *sup.* 4. d. Ego sum qui loquor tecum, dixit Samaritanæ. Et *sup.* 9. g. Et qui loquitur tecum, ipse est: & hoc dixit cæco. Et illis etiam dixit idem, & si nõ ita, sed per talia verba & per opera. Vnde patet, quòd tentando quærunt.

c Respondit eis] *Matth.* 22. b. illis quærentibus dolosè. Magister, scimus, quia verax es, &c. arguit eos durè, dicens. Quid me tentatis, hypocritæ? Per hoc ostendens, quoniam nouit abscondita mentis eorum. Hic autem nihil loquitur, per hoc erudiens nos de omnibus arguere eos, qui insidiantur, sed præ mansuetudine & humilitate, multa dissimulare. Vnde etiam *Prouerb.* 26. a. vtrumque dicitur. Et responde stulto, &c. Et nõ responde stulto. Quia ergo dementiæ erat operibus ipsum ostendentibus sermonis quærere testimonium, audi qualiter eis respondit, simul insinuans, quoniam hoc superfluè quærebant, & non discendo, & ostendens quoniam voce, quæ est per verba manifestiorem dedit vocem, scilicet, eam, quæ est per opera. Vnde dicit. d Loquor] vel (dixi vobis) multoties, scilicet, me esse Christum [Et non creditis] Et hoc per opera dixerat. Vnde subdit, quia, scilicet.

f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei] non ei contraria, vt mihi imponitis.

g Hæc testimonium perhibent de me] quasi dicat, patet, quòd superflua & subdola est vestra interrogatio: quia si operibus non creditis, qualiter verbis crederetis, in quo aperit malitiam eorũ, qui simulabant tunc à nudo eius verbo suaderi, qui tamen non sunt suasi operibus? Et subdit cur non credunt.

h Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis] quasi dicat: non est culpa in me, qui feci omnia, quæ sunt Pastoris, sed in vobis, qui non vultis esse oues.

k Oues meæ vocem meam audiunt] per fidem. l Et ego cognosco eas] per approbationem, vel prædestinationem: Sicut econtra dicitur malas nescire, *Matt.* 7. e. & 25. a.

n Et sequuntur me] per imitationem & beatitudinem, vt dicit *Gloss.* De qua beatitudine ostendit. o Et ego vitam æternam do,] vel [dabo eis] audientibus fide, & sequentibus operis imitatione. *Chrysostomus.* His promissis scalpit eos, vt eos erigat & in desiderium sui commutet. Et nota, quòd ista quatuor possunt referri ad illa quatuor *Rom.* 8. f. Quos prædestinauit, illos & vocauit, iustificauit, & magnificauit: vt prædestinatio referatur ad cognitionem, & vocatio ad auditum, & iustificatio ad secutionem, & magnificatio ad vitæ æternæ dationem. Et secundum hoc exponitur.

K Oues meæ vocem meam audiunt] qua voco eas. Et bene dicit vocem. l Et] id est, quia.

m Ego cognosco eas] id est, ab æterno præeligens: vnde & voco, quia quos prædestinaui, voco.

n Et sequuntur me] in iustitia. o Et ego vitam æternam do eis] in magnificentia. Sed quia præmium non solum est in adeptione boni, sed in euasione mali, subdit. A Et non

a Si tu es Christus] Si ita dulcis es, & tantæ consolationis, vt dicunt Prædicatores. b Dic nobis palam] per effectum. Sic enim, qui de Ægypto exierunt murmurabant: Contra quos dicitur. 1. *Corinth.* 10. b. Neque murmurantes, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. — *Moralis.*

c Respondit eis Iesus: Loquor vobis] interiùs per inspirationem, exteriùs per Scripturas & beneficiorũ largitionem.

e Et non creditis] adhuc dulcedinem mellis non sentitis, quia adhuc palatum infectum habetis. f Opera, quæ ego facio, &c.] i. miraculum, quod feci in dimittendo peccata tua, debent esse testimoniũ, quòd consolationes cõfero. Vel aliter vt sic hic prothema. d Loquor vobis & nõ creditis.] Nõ credimus autē verbis Christi propter quatuor, vel quinque. Quia nobis displicent. *Eccl.* 21. c. Audiuit luxuriosus, & displicebit ei, & proiiciet illud post dorsum suũ. Item, quia sunt cõtraria sapientiæ nostræ. 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo nõ percipit, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia est illi, & nõ potest intelligere. Item, quia de talibus non cogitamus. *Prou.* 18. a. Non recipit stultus verba prudẽtiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius. Item quia fingimus, ea dicta ad terrorem, non ad veritatem. Vnde *Ierem.* 38. a. De industria dissoluit manus virorum bellatorum. Item quia non videmus pœnas, quas comminatur. *Ierem.* 20. b. Factus sum in derisum tota die, quia omnes subsannant me, quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito: & factus est mihi sermo Domini in opprobrium & in derisum. — *Quatuor modis non credimus verbis Christi.*

f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc, &c.] q. d. non loquor tantùm verba, sed ago bona & intentione recta: & ideò recipere deberetis tale testimonium: quia hi duo, vel tres testes sufficiunt, *Deut.* 19. d. [In nomine] Domini, &c. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. h Sed vos nõ creditis, quia non estis ex ouibus meis] *sup.* 8. d. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Ibi require de hoc. K Oues meæ vocem meam audiunt.] *Psal.* 92. Nos autem populus eius & oues pascuæ eius. *inf.* 20. d. Maria audita voce Christi dicẽtis: Maria, recognouit eum, & respondit, Rabboni. *Iob* 14. d. Vocabis me, & ego respõdebo tibi. Et nota, quòd oues non respõdent, sed fugiunt ad vlulatum luporum. Vlulatus autẽ sunt tentationes Dæmonũ, vel cantilenæ & lenocinia malorum & huiusmodi. Non sunt ergo oues, qui ad hæc currunt; sed qui verbum Dei libenter audiunt. Cætera non mutantur

a Et non peribont in æterou m]etsi videantur hic perire. Per quod etiam innuit, quòd illi peribunt in æternom, qui non sunt de ouibus, & qui videntor hic non perire.

Iob 17. a. Libera me, Domine & pone me iuxta te:, & cuiusuis manus pugnet contra me. Isa. 50. c. Iuxta est qui iustificat me, quis contradicet mihi? Stemus simul: quis est aduersarius meus? accedat ad me.

b Et non tapiet eas quisquam.] Fur, vel latro non rapit, quos Dominus nouit. c De manu mea] i. potestate, vel conseruatione. q.d. noo in futuro peribunt per pœnam, nec in præseoti rapientur ad culpam. *Chrys.* Qoia Iudæi infinita faciebant insidiantes & extra Synagogam facientes, & expellentes illos,, qui Christum confitebantur, & eraor de ouibus: ideò dicit eis, quòd omnia inaniter, & vaoè machinantur, qnia in manu eius sunt ooes. Et ne pro nihilo hoc reputent, ostendit eandem esse manum suā & Patris: & ita oues sunt in manu Patris, sicut dicit propheta

Isa 49.d. In manu mea pinxi tuos parietes, alia littera. Item *Sapient.* 3.a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, &c. Dicit ergo.

& a non peribunt in æternū & b non tapiet eas quisquam c de manu mea. d Pater meus quod dedit mihi, e maius omnib. est, f & nemo potest rapere de manu Patris mei. g Ego & Pater vnū sumus. h Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum. i Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: k Propter quod eorum opus me lapidatis? l Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te; sed m de blasphemia: & n quia o tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. p Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego q dixi: Dij estis? Si r illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est & s non potest solui Scriptura, t quem Pater sanctificauit, & misit in u mundū, x vos dicitis: quia † blasphemas: qoia dixi: Filius Dei sum? Si y non facio opera Patris mei, z nolite credere mihi: Si a autē facio, b & si mihi non vultis credere, c operibus credite; vt d cognoscatis, & credatis, quia in me est e Pater, & ego in Patre. f Quærebant ergo eum apprehendere, & g exiuit de manibus eorum.

d Pater meus, qoi dedit mihi] ipsas oues.

e Maius omnibus est] id est, pnentior est omnibus ad protegeodum, quàm vos ad impugnandum, vel quàm Dæmones. Vel.

24. q. 3. c. quidā ver. arriani. d Pater meus quod dedit mihi, &c.] id est, id, quod Pater dedit mihi, id est, potestas, quam generando dedit, vel quam habeo per generationem ab eo, est super omnia,

f Et] ideò [nemo potest rapere de manu Patris mei] id est, de potestate, quæ est vna mihi & Patri, vel de me, qui sum manns Patris. *Chrysostomus.* Consequens esset dicere [Pater meus, qui dedit mihi, maius omnibus est] ideò [oemo potest rapere de manu mea] sed hoc non dixit, sed [de mano Patris mei] vt ostendat vnam esse manum Patris & Filij, & vt ostendat se non esse Patri contrarium. [Dedit mihi] loquens condescensiuè. Vnde & ne propter hoc crederetur fortificatus à Patre, quasi priùs existens [imbecillis, subdit.

g Ego & Pater vnum sumus] quasi dicat: non ideò dixi, quod nemn potest de manu mea propter virtutem Patris, quasi ego imbecillis sim [Ego] enim [& Pat vnum sumus] secundum virtutem, id est, pares in virtute. De virtute enim erat sermo vniuersus; si verò virtus eadem, manifestum est, quoniam & substantia.

h Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent enm] quasi pro blasphemia, quia dicebat æqualem se Deo. *Chrysostomus.* Si minor erat Filius Patre, multæ hoc audaciæ & temeritatis verbum [Ego & Parer vnum sumus] nihil enim aliud, quàm virtutis parilitatem ostendit: quod & intelligentes Iudæi lapides in eum iaciebant. Sed neque ita destruxit opinionem hanc parilitatis. Et nimirum si malè suspicati essent illi, oportebat eum corrigere hanc eorum suspicionem, & dicere, cuius gratia me lapidatis, non parem dixi virturem mihi & Patri; nunc aotem omne contrarium facit, & statuit magis & confirmat parilitatem. Et osteodit primò per opera, quòd non est dignus lapidatione. Et posteà dicit, qnòd non est blasphemus in verbo, quòd dixerit se vnum cum Patre. Vnde dicit.

i Respondit eis Iesus. Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo.] Bona dicit, quia omnia eius miracula cedebant ad vtilitatem, quod non miracula seductorum. [Ex Patre meo] dicit, vt mitiget eorum furorem, qui blasphemum eum dicebant. Et dicit contrarium.

k Propter quod eorum opus me lapidatis] id est, lapidibus proiicitis, quasi pro nullo debetis.

l Responderunt ei Iudæi. De bono opere non lapidamus te] *Glos.* Non possunt negare se bona accepisse; sed non possont ferre, quòd Filius Dei dicatur. Vnde subdunt.

m Sed de blasphemia] quæ est, quando quod creaturæ est, Creatori attribuitur, vel econuerso. Ipsi verò credebant eum esse puram creaturam. Vnde exponunt, quomodo sit blasphemia. n Et] pro, id est.

o Quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum] id est, fingis, vel dicis. *Augustin.* intellexerunt non posse dici [Ego & Pater vnum sumus] nisi vbi est æqualitas Patris, & Filij, quod Arrius non intellexit. Christus autem, quia vidit eos tardos, & non ferre splendorem veritatis, temperauit eoa in his verbis.

p Respoodit eis Iesus. Nonne scriptum est in lege vestra] id est, *In Psal.* 81. Largè Psalmi dicuntur lex.

q Qoia ego dixi dij estis] Tribus enim modis dicitur Deus vt dicit *Gregor.* Natura vt *Matt.* 4. b. Dominum Deum, adorabis. Et *Deuter.* 6.a. Diliges Dominum Deum tuum. Adoptione, vt. Ego dixi, dij estis, &c. Falsò, vel nuncupatiuè vt Dæmones, vel idola. *Ierem.* 10.b. Dij, qui non fecerunt cœlum, & terram pereant. *Psalm.* 96. Omnes Dij Gentium Dæmonia.

r Si illos dixit Deos, ad qoos sermo Dei factus est] id est, per gratiam reuelatus, & per fidem informatus. *al.* blasphemo.

s Et non potest solui Scriptura] id est, falsitatis argui.

t Qoem Pater sanctificauit] id est, sanctum genuit.

u Et misit in mundum] id est, eum sanctitate & sine macula originali iocarnari constituit. Vel. t Sanctificauit] id est, quem specialiter ostendit in Baptismate.

u Et misit in mundum] .i. à se missum specialiter per opera demōstrauit. Qoomodo. x Vos dicitis, qoia blasphemo, &c.] Sic ordina litterā (Quomodo) vel (qualiter vos dicitis, quia blasphemo) Ego, inquā, (quē Pater sanctificauit, & misit in mundū) Quia blasphemo, inquā, (quia Filius Dei sum) *Chrys.* Qood dicit, tale est. Si illi, qui per gratiam hoc acceperūt, non incusantur Deos se vocantes, qui à natura hoc habet, qualiter dignus est increpari? Sed ita expressè quidem nō dixit; postea verò id construxit, priùs condescendens eis, & remittens sermonē, & dicens [Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum] & in hoc mitigans furorē eorum. Et primò inducit manifestā hanc materiam parilitatis. Nam interim quidem, vt susciperetur sermo ab eis, humiliùs locutus est; postea verò ad maius, & altius sermonē reduxit, ita dicens. y Si nō fa. ope. Pa. mei] eadem, quæ Pater. z Nolite cre. mi.] quasi si solis verbis prædico, ne credatis. a Si au. fa.] Illa opera. b Et si mihi non vul. cre.] i. verbis, & innocentiæ vitæ. c Operibus cre.] .i. operibus fidem adhibere. d Vt co. & cre.] i. vt per fidem cognoscatis hoc, quod sequitur. Vel secundū *Glos.* vt merito fidei ampliùs cognoscendo opera, veniatis ad fidē Diuinitatis. *Chrys.* Vides, qualiter hoc quod dixit, cōstruit, scilicet, quod in nullo est minor Patre; sed vbiq; par; quia. n. substātiā eius videre erat impossibile, ab operum parilitate & idētitate demōstratione indiuisibilis virtutis, & quod credamus dicit. e Quia in me est Pater & ego in Patre.] q.d. nihil aliud ego, quā quod Pater, manēs tamē Filius: nihil aliud Pater, quā quod ego, manēs tamē pater: & si me cognoscit quis, Patrē cognouit, & econuerso, sicut dicitur alibi. Quī videt me, videt & Patrē meū *Ioa.* 14 b. Per hoc ergo ostēdit distinctionē personalē & vnitatē essētialē: & est idē quod id, quod priùs dixerat. Ego & Pater vnū sumus; sed expressiùs hoc dixit modo, & ex iteratione cōfirmauit, & ex pbatione propterea. Vnde & Iudæi sicut priùs desæuiūt. Et hoc est, quod subditur. f Quærebāt er. &c.] nō per fidē, sed vt occidat, vt dicit *Glo.* g Et exi. de mani.] ad literam, vel (manu) id est, potestate (eorum) vellent, nollent: in quo ostendit se Deum.

a Et abiit

a Et abiit iterum trans Iordanem] Per quem tranſitum ſignificauit receſſum de Iudæis ad Gentes.

b In cum locum, vbi erat Ioannes baptizans primùm] *ſuprà.3.e.* Decollatus erat iam Ioannes, vt dicitur *Matth. cap.14.b.*

c Et manſit illic] docens, & miracula faciens, vbi priùs Ioannes docuerat. Et nota, quòd ſicut dicit *Chryſoſtomus*, cùm Chriſtus magnū quod, & excelſum de ſe locutus fuerat, velociter recedebat, vt remitteretur eorum furor, & ſedaretur & quieſceret paſſio inuidiæ per abſentiā eius: quod & nūc fecit, ſicut habetur *ſup.8.g.* & *9.a.* & ibi dicitur, quòd exiuit de templo, & præteriens vidit cæcum, &c. Sed quæritur, cur locum, quò iuit, determinauit Euangeliſta? Et dicit *Gloſſa.* quòd per hoc oſtendebat ſe eſſe impletionem vmbræ iam ceſſantis. Ioannes enim, cuius locum prædicationis intrauit, legem ſignificat. *Chryſoſtomus* aliter ſoluit ad literam, dicens, quod locum deſignat Euangeliſta, vt diſcas, quoniam, propterea abiit illic, vt reminiſceretur eorum, quæ illic facta ſunt & dicta à Ioanne Baptiſta, & teſtimonii ipſius Ioannis de Chriſto: Ecce Agnus Dei. Vnde & venientes illic, ſtatim meminerunt Ioannis, ſicut dicitur hic.

Et *a* abiit iterum trans Iordanem in *b* eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primùm, *c* & manſit illic. Et *d* multi venerunt ad eum & dicebant: quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. *e* Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant: &

d Et multi venerunt ad eum, & dicebant: quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum] id eſt, nullum miraculum, vt dicit *Gloſ.* Et quicquid dicebat, teſtimonium perhibebat huic. Ergo huic credendum, tanquam maiori Ioanne, quia ſigna facit & tanquam teſtificato à Ioanne. Et hoc eſt [Omnia autem quæcunque, &c.] Vel ſecundum *Chryſoſtomum.* [Ioannes quidem ſignum fecit nullum] Vide qualiter complicant ſyllogiſmos indubitabiles. Ioannes quidem nullum fecit ſignum, hic autem facit: quare & hic eius præminentia oſtenditur ad Ioannem. Si igitur illo nullum ſignum faciente crediderunt, multò magis huic credendum. Et quia Ioannes teſtatus fuerat Chriſto, ne propter hoc, quia nullum ſignum fecerat, putaretur indignus ad teſtimonium enunciandum, ſubdunt.

e Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera ſunt] vel [erant] quaſi etſi ſignum nullum fecit; tamen omnia veraciter dixit, & per hoc eos attrahebant ad Chriſtum. Meminerunt enim verborum, quæ dixerat Ioannes, ipſum eſſe fortiorem ſe & lucem & vitam & veritatem, & reliqua omnia, quæ dixit. Meminerunt etiam vocis, quæ deſuper delata eſt in Iordane: & Spiritus, qui in columbæ ſpecie apparuit, quæ & oſtendit eum omnibus, & cum his etiam eam, quæ miraculis ipſius Chriſti erat, demonſtrationem conſpexerunt & ſic certiorabantur ſyllogizantes ſic. Si Ioanni credere oportebat, multò magis huic cum Ioannis teſtimonio & ſignorum. Vnde ſequitur.

f Et multi crediderunt in eum] ſic perſuaſi, ſicut dictum eſt.

EXPOSITIO CAP. XI.

g Erat autem quidam Lazarus, &c.] In hoc capitulo primò agitur de reſuſcitatione Lazari. Secundò de quorundam Iudæorum fide, viſo miraculo, & de quorundam aliorum machinatione in Chriſtum, *ibi* [Multi ergo ex Iudæis venerant] Tertiò de prophetia Caiphe, *ibi* [Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine, &c.] Quartò de fuga Chriſti & receſſu, & qualiter in Ieruſalem requirebant eum ante diem feſtum, *ibi* [Ieſus ergo iam non palam ambulabat, &c.] Dicit ergo.

g. Erat autem quidam] nobilis, & magnæ opinionis & domus eius. Et notificat eum à fama, cùm dicit [Quidam] Et à nomine, cùm dicit [Lazarus] Et ab infirmitate, cùm dicit [Languens] vel ſecundum *Chryſoſt.* [infirmans] Multùm enim diffunditur rumor, quando magni infirmantur. Et à loco, cùm dicit [A Bethania] Et quia duplex fuit Bethania. Vna circa Iordanem, de qua habetur. *ſup.* 1.d. Alia prope Ieruſalem, id determinando, ſubdit.

De caſtello Mariæ & Marthæ ſororum eius.] Et iſta erat prope Ieruſalem ſtadiis quindecim, vt dicitur. *inf. eodem c.* Et nota, quòd quia iſtæ mulieres familiariores erant Chriſto, & notiores erant in Euangelio, quia alij Euangeliſtæ agunt de eis: ideò Ioannes Euangeliſta notificat hic Lazarum per eas. Vnde ſubdit.

f multi crediderunt in eum.

CAP. XI.

ERat *g* autem quidam languens Lazarus *h* à Bethania, *i* de caſtello Mariæ & Marthæ ſororum eius. *k* Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & *l* extersit pedes eius capillis ſuis

k Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento.] *Luc. cap. 7. i.*

l Et extersit pedes eius capillis ſuis] ſicut habetur *in eodem Luc. ca. 7.* Quia enim multæ erant huius nominis, ne erremus pro nominis ſimilitudine, oſtendit Euangeliſta, quæ ſit iſta ex notiſſima actione.

A Cuius frater

Moraliter. *g* Erat autem quidam languens, &c.] Tres tanguntur perſonæ in Bethania: Lazarus, Martha, & Maria, quæ ſignificant tria genera hominum in Eccleſia: Infirmos ſiue incipientes, proficientes & perfectos. Vel Prælatos, coniugatos & Deo dicatos: qui ſignificantur per Noë & Iob & Daniel, *Ecclesiastic. cap.14.e.* Et per Petrum, Iacobum & Ioannem, qui interſunt reſuſcitationi puellæ, *Marci cap. 5. d.* Et transfigurationem, *Matth. cap. 17.a.* Item ſignificantur per illos, qui ſunt in agro & mola & lecto, *Matthæi cap.24.d.* Et nota, quòd Lazarus infirmatur, & moritur: Sic Prælati frequentiùs magis torpent in bono, & moriuntur in malo. Vnde Loth inebriatur, *Geneſ. cap.19.g.* Et Petrus negat, *Matth. cap.26.g.* Et nota, quòd ſorores eius rogant pro eo reſuſcitando, & reſuſcitatur: Sic debent plebes rogare pro Prælato ſuo. Quarum duo ſunt genera, vt virgines, aut coniugati, vel actiui & contemplatiui, quas Prælatus debet habere pro ſororibus, vt ſororiè & caſtè eas diligat, & ſe non extollat; ſed quaſi coæqualis ſit, ſecundum illud *Eccleſiaſt. cap.32.a.* Rectorem te poſuerunt, &c. Vel aliter. *Moralis.*

g Erat autem quidam languens] per torporem ignauiæ & acidiæ, vt aliquis clauſtralis. De quo languore dicitur *Eccleſiaſtici cap 10. b.* Languor prolixior grauat Medicum, id eſt, Priorem, ſiue Prælatum. *Apocalyp. ca. 3.c.* Vtinam frigidus eſſes aut calidus, &c. *Prouerbiorum cap.18.b.* Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Lazarus quidem interpretatur adiutus Domini, ſiue auxiliatus à Domino: Et ideo mirum eſt, quòd clauſtrales torpent, cùm præſto ſit eis Dominus auxiliari. *Pſal. 90.* Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione, &c. *Iſaiæ 49.c.* In tempore placito audiui te, id eſt, quando intraſti religionem. *Pſal. 68* Tempus beneplaciti Deus: & in diebus ſalutis auxiliatus ſum tui. Vnde Dominus talibus commemorat, quod pluries Abrahæ recitat: Ego ſum Dominus, qui eduxi te de Hur Chaldæorum, id eſt, de igne feruoris, id eſt, Dæmonum. Vnde ſignificantur per pueros *Daniel 3.e.* *Geneſ. 15.b.*

h A Bethania] quæ interpretatur domus obedientiæ, & ſignificat clauſtrum.

i De caſtello Mariæ, & Marthæ ſororum eius] In clauſtro ſunt quidam contemplatiui, quidam actiui. Maria enim, quæ ſedet ad pedes Domini, & audit verbum eius, vt dicitur *Luc.10.g.* ſignificat contemplatiuos. Martha autem, quæ ſatagebat circa frequens miniſterium, & ſignificat actiuos, qui olim conquerebantur de contemplatiuis. Et ſicut dicit *Bernard.* Fœlix illa domus, in qua Martha conqueritur de Maria; ſed hodie ferè infœlices ſunt omnes, quia Maria conqueritur de Martha. Et nota, quòd Lazarus eſt de domo: quia in omni domo eſt aliquis infirmus ſupportandus inter bonos: & iſte debet eſſe frater Mariæ & Marthæ, quia boni infirmos & puſillanimes debent diligere fraternè & pro eis orare. *Gal.6.a.* Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui ſpirituales eſtis, &c.

k Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento] Contemplatiui vngunt triplici vnguento, Contritionis, deuotionis, & compaſſionis, ſiue pietatis.

l Et extersit pedes eius capillis ſuis] quod eſt, quando diuites ſua ſuperflua dant pauperibus, qui ſunt membra Chriſti.

a cuius frater Lazarus infirmabatur. b Miserunt ergo sorores eius ad eum, c dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. d Audiens autem Iesus dixit eis; e Infirmitas hæc non est ad mortem, f sed pro gloria Dei, vt g glorificetur Filius Dei per † eam. h Diligebat autem Iesus Martham & i sororẽ eius Mariam & k Lazarum. Vt ergo l audiuit, quia m infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco n duobus diebus:

a Cuius frater Lazarus infirmabatur.] Maria famosior erat, ideò sine Martha hic ponitur. Et nota, quòd de ista Maria communiter habet Ecclesia, quòd sit illa peccatrix, de qua habetur *Luc.7.f.* quæ vnxit pedes Iesu. Et de qua etiam habetur *Matth.26.a.* Et hoc vult *Augustinus* & *Rab. Chrysost.* tamen super hunc locum dicit: Hic quidam dubitant, qualiter Christus sustinuit mulierem vngentem eũ, & capillis tergentem. Igitur primum quidem illud necessarium est discere, quoniam non hæc fuit meretrix illa, quæ in *Matt.26.* neque illa, quæ in *Luc.7.* Etiam illæ quidem meretrices fuerunt mulieres & multis plenæ malis; hæc autem honesta & studiosa: etenim & circa susceptionem studuit Christi. Igitur quoniam quidem non fuit hæc illa, manifestum est; sed cuius gratia, aut quis illam, quæ *Matth.26.* vel *Luc.7.* suscepit Christus, vt vngeret se, vt soluat malitiam eius, vt ostendat misericordiam suam, vt discas, quoniam non est ægritudo vincens eius bonitatem. *Ieronymus super Matth.26.* dicit: Nemo putet eandem esse, quæ super caput effudit vnguentum, *Matth.26.* & quæ super pedes, *Luc.7.* Illa enim & lacrymis lauit, & crine tersit, & manifestè meretrix appellatur, de hac autem nihil tale scriptum est.

b Miserunt ergo sorores eius ad eum,] vt se à dolore liberarent, & fratrem ab ægritudine. Sed *chrys.* quærit, cur non ipsæ relicto fratre venerunt, sicut Centurio, *Matth.8.a.* & Regulus *suprà 4.g.* sed miserunt? Respondemus, quia confidebant vehementer de Christo, & multam ad eum familiaritatem habebant. Item quia mulieres erant infirmæ, & à luctu detinebantur. Quia enim ex contemptu hoc non fecerunt, posteà ostenderunt. Tertia ratio est, quia non debent mulieres discurrere, neque vagari. Sed quò miserunt? *Augustinus* dicit quod trans Iordanem in locum vbi fuerat, sicut dicitur *suprà primo capitulo.*

c Dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur.] *Aug.* Non dixerunt, veni. Amanti enim tantummodo nunciandum fuit? Non ausæ sunt dicere: veni, & sana, sicut & regulus: nec ausæ sunt dicere ibi: iube, & hoc fiet, sicut Centurio, *Matth.8.* cuius fides commendatur. Nihil horum istæ dixerunt, sed tantummodo, [Domine, ecce quem amas, infirmatur,] sufficit, vt noueris, non enim amas & deseris. *Chrys.* Non dixerunt: Ecce Lazarus infirmatur, sed [ecce quem amas, infirmatur] in propitiationem volentes attrahere Christum per hæc verba. Adhuc enim ei, vt homini attendebant: Quod patet ex hoc, quod dicunt *inf. eod.* Domine, si fuisses hic, &c. d Audiens autem Iesus dixit eis] i. mandauit eis per nuncios. Vel [eis] i. nunciis. e Infirmitas, &c.] *Chrys.* Quia debebat illic duobus diebus manere, interim nuncios remisit hæc annunciantes; [Infirmitas hæc nõ est ad mortem] ita, s. vt remaneat in morte. f Sed pro gloria Dei.] Id est, ipsius Christi, vt manifestetur esse Deus. Vnde sequitur. g Vt glorificetur Filius Dei per eam] infirmitatem, vel mortem. à qua suscitauit eum. *Gloss. August.* [Dei.] Cuius Dei? Vt scilicet, glorificetur Filius Dei. Ecce se Deum dicit, contra illos, qui dicunt Filium Dei non esse Deum. *Chrysost.* Istud, [vt] non est causale, sed euentus, nam euenit quidem aliunde infirmitas. Vsua est autem ea in gloriam Dei. *Chrys.* Vnam gloriam dicit eius & Patris. Dicens enim, [Dei] & Patris induxit, vt glorificetur Filius Dei. In hoc autem admirandæ sunt sorores eius, quoniam audientes, quod non est ad mortem, & videntes eum mortuum non scandalizatæ sunt in contrarium re facta, sed accesserunt ad Dominum, & non æstimauerunt eum esse mentitum.

2.Tim.3.c. Omnes, qui volunt piè viuere &c. Et Tob.12.c. Et quia acceptus eras Deo, &c.

h Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius Mariam] quas tamen permisit tristari.

k Et Lazarum quem voluit infirmari & mori. *Chrysost.* Hoc dicit Euangelista erudiens nos non tristari, si qua infirmitas facta fuerit circa studiosos viros & Deo amicos. Multi enim cùm viderint aliquos ex his, qui Deo placent pati aduersa, vt infirmitatem, vel inopiam, vel aliquod tale, scandalizantur, nescientes, quòd eorum, qui Deo maximè sunt amici, est hoc, id est, pati, quia & Lazarus ex amicis erat & infirmatos est. Vnde *sup.* [Ecce quem amas, Infirmatur.]

l Vt ergo audiuit] à nunciis.

m Quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco] vbi nuncij eum inuenerunt trans Iordanem. s.

n Duobus diebus]nuncios interim remittens, qui dicerent [Infirmitas hæc non est ad mortem] Sed quare mansit? Respondet *Aug.* Distulit tunc sanare, vt posset resuscitare. *Chrysost.* plenius dicit. Mansit Christus, vt expiraret interim Lazarus, & sepeliretur, ne quis dicere possit, quoniam stupor fuit, id est, epilepsia: vel quoniam dissolutio fuit, id est, paralysis, vel subductio fuit id est, apoplexia & non mors: propterea tantùm mansit, vt dicant, quoniam fœtet.

al. Iam

A Deinde

Moralis.

* a Cuius frater Lazarus infirmabatur] peccato, vel corpore. b Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes. Domine, ecce quem amas, infirmatur] Similiter & boni claustrales pro fratre, qui est in acidia, vel peccato, debent mittere nuncium ad Dominum, id est, deuotam orationẽ, quia sicut dicit *Cassiodorus super illud Psal.87.* Intret in conspectu tuo oratio mea. Magna est virtus puræ orationis, quæ quasi quædam persona ad Deum intrat, & mandata peragit, quò caro peruenire nequit. *Eccl.35.* c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Iacob.5.c.* Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei saluabit infirmum. *Eccl.38.b.* Ipsi n. Dominũ deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & sanitatẽ propter conuersationẽ eorum. Pro se etiã debet orare acidiosus. Vnde *Iacob.5.* c. Tristatur aliquis vestrũ? oret: æquo animo est? psallat. Itẽ *Eccl.38.a.* Fili, in tua infirmitate ne despicias te ipsũ, sed ora Dominũ: & ipse curabit te. Et nota, quod dicũ [Ecce quẽ amas, &c.] Dominus n. etiã peccatorẽ fœtentẽ diligit. *Matth.9.b.* Non veni vocare Iustos, sed peccatores. *Luc.15.b.* Gaudium est in cœlo super vno peccatore, &c. *Sap.11.d.* Nihil odisti eorũ, quę fecisti, &c. Et nota, quòd est triplex amor maximus, & quolibet eorum maior est amor, quem habet Deus ad peccatorem. Est enim amor sponsi ad sponsam; sed maior Dei ad nos. Vnde *Ierem.3.a.* Vulgò dicitur. Si dimiserit vir, &c. tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. *Isa.30.e.* Erunt aures tuæ audientes verbũ post tergum monentis. Item est amor matris ad filium, quo etiã maior Dei ad nos peccatores. Vnde *Isa.49.d.* Nũquid potest obliuisci mater, &c. *Ps.86.* Memor ero Raab & Babylonis sciẽtiũ me. i. illi, qui me cognoscunt, hoc sciant. Per Raab intelliguntur peccantes ex fragilitate, per Babylonẽ illi, qui ex certa malitia. Item est amor corporis ad animam, quo maior est amor Dei ad peccatorẽ. Vnde *Ierem.12.b.* Dedi dilectam animã meam in manus inimicorum meorũ. Item *sup.10.b.* Animam meam pono pro ouibus meis. *Rom.5.c.* Commendat Deus suã charitatẽ in nobis: quia cùm adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. d Audiẽs au. Ie. di. eis. In. hæc non est ad mor. sed pro glo. Dei, vt glori. Fi. Dei per eã] Itẽ Dominus dat spẽ fratrib. pro peccatoribus, quòd eis cooperatur infirmitas in bonum, sicut dicitur *Rom.8.e.* Omnia eis cooperantur in bonum, &c. Et dicit *Glo.* Etiam casus mortalis peccati: h Diligebat au. Iesus Mar.] i. actiuos. i Et sororem eius Mariam] i. contemplatiuos. k Et Lazarum]i. peccatores & infirmos, idest Dominus libenter bonos exaudit pro eis rogantes. l Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus] Auditis nunciis, id est, orationibus non statim liberat Dominus peccatorẽ, vel tentatum; sed differt quãdoque, vt ipsa dilatio stimulet peccatorem ad conuersionem. *Roman.2.a.* An ignoras, quia benignitas ad pœnitentiam te adducit? *Baruch.2.g.* Populus enim duræ ceruicis est, in terra captiuitatis suæ redibunt ad cor suum. *Ps.15.* Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. Item quia gratior est sanitas post longam infirmitatem. *Ps.106.* Statuit procellas eius in auram, & siluerunt fluctus eius id est, tentationes: & lætati sunt, quia siluerunt. Item vt homo aliàs sit cautior contra casum: quia facilitas veniæ incentiuum est delinquendi *Isaiæ 26.b.* Misereamur impio & non discet facere iustitiam. Item *in eodem.* e. Indulsisti, Domine, Genti, indulsisti Genti. Nunquid glorificatus es?

Triplex amor.

a Deinde poſt hæc,] id eſt, poſt duos dies. b Dicit diſcipulis ſuis: eamus in Iudeam iterum.] Eos inuitat ad eundum, quia timidi erãt diſcipuli, quia eum ibi pauloante lapidauerunt. c Dicunt ei diſcipuli: Rabbi, nunc,] id eſt, paulo ante. d Quærebant te Iudæi lapidare: & iterum vadis illuc?] Sic loquuntur, ac ſi pro ipſo formidarent: tota autem formido erat, pro ſeipſis, nondum enim erant firmati.

B e Reſpondit Ieſus,] conſortans eos & audaces conſtituere volens.

f Nonne duodecim ſunt horæ diei?] Quod ſic exponitur ſecundùm *Auguſt.* quia ſe diem dicit, illos autem horas diei, quæ diem ſequuntur, non illas dies, q. d. dies continet horas, non horæ diem: ita & vos mihi non detis conſilium, ſed me ſequimini & in me ambulate, & nõ offendetis. Vel aliter. Nõne duodecim ſunt horæ diei, artificialis in æquinoctio? q. d. variæ & mutabiles ſunt horæ: dieiſic & affectus hominum, & etiam ſæpiùs in die mutatur cor hominis, quàm horæ: ſic & Iudæi poſſunt eſſe mutati à voluntate me lapidandi, & ſicut poſſum tempora mutare, ita & Iudæorum corda. Eamus ergo ſecuri. Quia.

a Deinde poſt hæc dicit b diſcipulis ſuis: Eamus in Iudæam iterum. c Dicunt ei diſcipuli: Rabbi, nunc, d quærebant te Iudæi lapidare: & iterum e vadis illuc? Reſpondit Ieſus: f Nonne duodecim ſunt horæ diei? Si g quis ambulauerit in die nõ h offendit: quia i lucẽ huius mũdi videt. Si K autem ambulauerit in l nocte, m offendit: quia lux non eſt in eo. Hæc n ait, o & poſt hæc dicit eis: p Lazarus amicus noſter dormit; q ſed vado, vt à ſomno excitem eum. r Dixerunt ergo diſcipuli eius: s Domine, ſi dormit ſaluus erit. t Dixerat autem Ieſus de morte eius; illi [illegible] putauerunt, quia de dormi[illegible]e ſomni di[illegible]

g Si quis ambulauerit in die] id eſt, in pace, ſicut ego & vos.

h Non offendit,] aliquem: & ideò ſecuri ſumus. *Chryſoſt.* legit ſic.

f Nonne duodecim ſunt horæ diei] ad literam, & in illis ſecurè vadunt homines, & ſine offenſa, ad literam. Lux enim illuminat & ſecuros reddit.

g Si quis ambulauerit in die] ad literam, non offendit. Dies enim pellit tenebras, & latrones. Et hoc eſt.

i Quia lucem huius mundi videt.] Per quod vult ſignificare, quòd eodem modo qui nihil ſibiipſi conſcius nequitię, ſed ambulat in luce conſcientiæ bonæ, nihil patietur verſutum. K Si autẽ ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non eſt in eo] id eſt, ſi malè egerit, mala patietur, q. d. non oportet nos formidare: nihil enim geſſimus dignum morte. Secundò exponit *Chryſoſtomus* ſic.

g Si quis ambulauerit, &c.] q. d. ſi ille, qui lucẽ huius mundi videt, in cautela eſt, & ſecurè incedit: multò magis qui mecum eſt, niſi fortè ſe ſubtraxerit.

n Hæc ait] ad ſecurandum eos.

o Et poſt hæc dicit eis,] vt oſtendat cauſam neceſſariam ſui aduentus.

p Lazarus amicus noſter dormit; ſed vado, vt à ſomno excitem eum.] In quo etiam conſortat eos: quia non in Ieroſolymam, ſed in Bethaniam ſignificat ſe iturum, q. d non vado rurſus in Ieruſalem diſputaturus contra Iudæos; ſed in Bethaniam amicum excitaturus: & ideò non eſt timendũ vobis. Mortem autem Lazari vocat ſomnum, ſicut *Mat. 9. c.* Non eſt mortua puella, ſed dormit. Mortuus enim erat hominibus, ſed ſibi dormiebat. Simile 1. *Theſſ.* 4. c. Nolumus vos ignorare de dormientibus.

r Dixerunt ergo diſcipuli eius,] ad id, vt intellexerunt reſpondentes.

s Domine, ſi dormit, ſaluus erit] *Auguſt.* Quia ſolet ſomnus eſſe ægrotantium ſalutis indicium. *Chryſoſt.* Hoc dixerunt volentes eum detinere, ne iret illuc, quaſi ſi dormit, non oportet ire. t Dixerat autem Ieſus de morte eius; illi autem putauerunt, quia de dormitione ſomni diceret.] *Chryſoſt.* Sed vnde putauerunt Diſcipuli, quòd de ſomno diceret? Ab eo, quod dicit: vado, vt excitem eum. Etenim amentiæ, id eſt, ſtultitiæ erat, ſi putabant ſtadia quindecim eum [illegible] ire, vt excitaret illum.

Moralis. * a Deinde poſt hæc dicit Diſcipulis ſuis, eamus in Iudæam iterum.] In quo commendatur frequentia confeſſionis. Vnde *Pſalm.* 74. Confitemur tibi, Deus, confitebimur. Bis dicit, quia ſæpè eundum eſt ad confeſſionem. Vnde & ad hoc monet hic Dominus diſcipulos, nec debent timere: quia Dominus ſemper ſocius eſt eorum in via. c Dicunt ei Diſcipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare: & iterum vadis illuc?] Ita multi ſunt, qui timent ire ad confeſſionem propter dilapidationem Iudæorum, id eſt, adulatorum, vel detractorum, qui adulando, vel detrahendo bonos impugnant. e Reſpondit Ieſus: nonne duodecim ſunt horæ diei: ſi quis ambulauerit in die,] id eſt, in me, ſiue mecum.

h Non offendit,] q. d. non timeatis alios, quia ego vobiſcum ſum.

i Quia lucem huius mundi videt,] *ſupra* 8. h. Ego ſum lux mundi, &c. Chriſtus eſt dies, vel lux, de qua dicitur *in Pſalm.* 117. Hæc dies, quam fecit Dominus. Ante aduentum eius erant tenebrę in mundo. Vnde in Natiuitate eius cantatur. Dies ſanctificatus illuxit nobis. Et ſolet quæri: quare ergo in Natiuitate nõ cantatur: Hæc dies, quam fecit Dominus: ſed in Reſurrectione? Sol. quia in Natiuitate illuxit, quaſi Aurora; ſed in Reſurrectione quaſi magna dies & præclara. De hac dicitur *Ioël. vlt.* d. In die illa ſtillabunt montes dulcedinem. Duodecim horæ ſunt duodecim Apoſtoli, quos illuminauit, & per quos etiam mundum illuminauit. Hi ſunt duodecim ſontes Elim. *Exod.* 15. d. De quibus *Iſa.* 12. b. Haurietis aquas in gaudio de ſontibus Saluatoris. Hi ſunt duodecim boues 3. *Reg.* 7. d. deferentes mare, id eſt, Baptiſmum, in quo oportet lauari eos, qui volunt intrare Eccleſiam. Hi ſunt duodecim portæ ciuitatis de ſingulis margaritis. *Apoc.* 21. f. Per doctrinam enim Apoſtolorum, & exemplum lucidum vitæ eorum ingredimur Paradiſum.

K Si autem ambulauerit,] id eſt, vixerit, vel operatus fuerit.

l In nocte] in tenebris ignorantiæ, vel peccatorum.

m Offendit, quia lux non eſt in eo,] id eſt, ego, vel gratia mea. *Pſ.* 34 a. Via illorum tenebræ & lubricum. Et *alibi. Pſ.* 81. Neſcierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant, *infrà* 12. f. Qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat. *Prouerb* 4. e. Via impiorum tenebroſa.

n Hæc ait, & poſt hæc dicit: Lazarus amicus noſter dormit.] Ita conqueritur Dominus de peccatoribus: quia dormiunt ſomno peccati, vel torporis: vocat enim eos, nec audiunt. *Epheſ.* 5. d. Exurge, qui dormis. *Prou.* 6. h. Vſquequò piger, dormis. Dormiens ſibi fingit multa mirabilia, diuitias, poteſtates & honores; ſed omnia ſomnia ſunt: ita peccator. Vnde *Pſal.* 75. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt, &c.

q Sed vado, vt à ſomno excitem eum.] In hoc poteſt percipi, qui verum amicum habent, ſi eos à peccatis excitet, in quibus dormiunt cum Diabolo. Vnde & Chriſtus venit excitare amicum ſuum Lazarum. Et nota, quòd multipliciter excitatur peccator à ſomno peccati. Quandoque ad ſtrepitum, id eſt, turbationem & tribulationem mundi. *Pſal.* 106. Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ebrius. Item clamore, id eſt, exhortatione & prædicatione. *Iſa.* 58. a. Clama, ne ceſſes. Sic Dauid excitauit Saul. *Reg.* 26. c. clamans Abner. Nunquid non vir tu es? & quis alius ſimilis in Iſrael? quare ergo non cuſtodiſti Dominum tuum Regem? Clamor eſt prædicatio, quæ debet fieri ab Abner, qui interpretatur pater lucernæ, id eſt, ad rationem quæ debet redargui, quia non cuſtodit Dominum ſuum, id eſt, ſpiritum. Tertiò excitatur in pulſu flagellorum, vel punctione. *Act.* 12. a. Percuſſóque latere Petri excitauit. *Pſalm.* 31. Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina. Sed multi ſunt lethargici, de quibus dicitur *Prou.* 23. d. Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo, & dices: verberauerunt me, & non dolui, traxerunt me, & ego non ſenſi. Tales ſõnũ morti ſociant, i. peccatũ vſq; ad ſuppliciũ continuant. — *Multipliciter excitatur peccator à ſomno peccati.*

r Dixerunt ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit, ſaluus erit.] Sicut dicunt quidam de Magnatibus, quando dormiũt in peccatis. Nolite ita durè increpare Dominum meum de præbendis ſuis, quia ſi dormit, ſaluus erit, id eſt, ex quo quieſcit in hoc, nec malam conſcientiam habet, non erit ei ad damnationem. Tales ſignificantur per Abner, qui dicit ad Dauid 1. *Reg.* 26. c. Quis es tu, qui clamas, & inquietas Dominum meum Regem? Dicunt enim. Multi fuerunt apud Dominum meũ, quia non imputabant ei hoc ad peccatum. Tales ſunt ſerui Diaboli, cuſtodientes, ne quis eum excitet

a ire, vt excitaret illum. Vtique vel itaque dicemus, quòd æstimabant hoc ænigma esse, qualia multa loquebatur.

a Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè: Lazarus mortuus est.] Et dixerat obscurè, vado, vt excitem eũ propter docẽdam humilitatem. Noluit enim se laudare apertè, quasi de potentia resuscitandi. Sed quia illi rodes, & tardi erant, nunc apertè dicit.

b Mortuus est, & gaudeo,] de morte eius.

c Propter vos,] id est, propter vtilitatem vestram.

d Vt] scilicet, credatis, ampliùs & robustiùs me esse Deum, quem nihil latet. Credatis, dicit, propter hoc, vel occasione huius.

ceret. a Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè: Lazarus b mortuus est, & gaudeo c propter vos, d vt credatis, e quoniá non eram ibi. f Sed eamus ad eum. Dixit g ergo Thomas, qui dicitur Didymus h ad Códiscipulos: i Eamus & nos, vt moriamur cũ eo.

e Quoniam non eram ibi] tamen scio, & prædico, quoniam mortuos est: & ita per hoc potestis credere me esse Deum, quia absens prædixi eius mortem.

f Sed eamus ad eum,] quia modò tempus est, vt videatis miraculum, per quod firmiùs credatis.

g Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus,] id est, geminus.

h Ad Condiscipulos: eamus & nos, vt moriamur cum eo.] *Gloss.* Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vincere, vel com eo mori. *Chrysost.* tamen dicit, qoòd iste Thomas infirmior erat cæteris & infidelior. Formidabant quidem omnes Iudæorum insultum; magis autem Thomas, idcircò & dicebat:

i Eamus & nos, vt moriamur cum eo.] Quidam quidem aiunt, quoniam cupiebat & ipse mori. Non est autem verũ. Formidinis enim fuit verbum hoc. Sed non increpatus est: supportabat enim adhuc Christus eius infirmitatem; posteà verò omnibus fortior factus est, & irreprehensibilior & calidior: Tanti est virtus Christi. Qui enim cum Christo in Bethaniam non audebat abire solus, posteà totum orbem percurrit, & in mediis plebibus occisionem meditantibus voluebatur.

K Venit, &c.] *Chrysostomus.* Venit, non per se, vltrò iuit, vt non quis suspicetur, quod factum esset: & neque ipsæ accesserunt, quæ diligebãtur; sed alij mittuntur ad vocandum eum. [Venit itaque Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.] Illa enim die, qua nunciua venerat ad Christum, mortuus fuit; posteà verò per duos dies mansit, & in quarta die venit. Vna autem die potuit venire in Bethaniam, quia parùm distat à Ierusalem. Vnde subdit.

l Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim,] quæ sunt duo milliaria minùs vno stadio. *Chrysostomus.* Hic ostenditur, quoniam moltos à Ierosolymis congruum erat adesse ibi. Vnde confestim subdit Euangelista.

m Multi autem ex Iudæis,] Ierosolymitanis, venerant ad Martham, & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.] Hoc dicit Euangelista, credere faciẽs, quoniam Lazarus erat mortuus, cuius mortis testes fuerũt tot Iudęi, qui aderãt. Sed, quæritur, quomodo cõsolabãtur Iudęi dilectas à Christo, & nimirum conspirauerant, vt extrà Synagogam fierẽt confitentes eum? Respondemus, aut propter necessitatem charitatis: aut propter nobilitatẽ earũ reuerentes: aut quia non mali erãt Iudæi, qui aderant: multi n. ea ipsis credebãt.

A Martha ergo, vt

Moralit. * dormientem in cordibus talium. *Iob* 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami. Sed econtra boni excitant eum. Vide *Iob* 3. b. Qui parati sunt suscitare Leuiathan. Sequitur.

a Tunc ergo dixit eis Iesus: Lazarus mortuus est] Sic debet dici apertè Magno peccatum suum. Sequitur.

i Eamus & nos, vt moriamur cum eo.] Pauci hoc dicont; Sed tamen Paulus hoc dicit 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Item Petrus dicit *Luc.* 22. d. Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. *Apoc.* 1. c. Socius in tribulatione & regno. 2. *Timot.* 2. c. Si commortui fuerimus, & conuiuemus. Sed multi sunt sicut filij Zebedæi, qui volunt honorem, & non dolorem,

K Venit itaque Iesus & inuenit eum qoatuor dies iam in monumento habentem.] Quatuor dies mortis sunt quatuor ætates, in quibus peccaut etiam in decrepita ætate. Vnde *Isa.* 46. b. Vsque ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. Vel quatuor dies, peccatum cordis, oris, operis & consuetudinis. Vel, quatuor dies suot secundùm *Gloss.* coatractiu peccati originalis. Omnes enim nascuntur filij iræ. *Ephes.* 2. a. Traosgressio legis naturalis, Mosaicæ & Euangelicæ.

k Venit itaque Iesus, & inuenit eũ quatuor dies iam in monumento habentem. l Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam, quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.

C

l Erat autem Bethania iuxta Ierosolymã quasi stadiis quindecim.] Per hoc significator, qoòd obedientia est prope pacem. Soli enim obedientes habent pacem pectoris, & expectant pacem æternitatis. Vel per hoc significatur, quòd claustralis vita propinqua est, & similis cælesti, & Angelicæ vitæ, sicut dicit *Hieronymus.* In carne præter carnem viuere, Angelicæ vitæ potiùs est, quàm humanæ. Quindecim autem gradus, per quos itur de Bethania ad Ierusalem, id est, de mundo; vel claustro ad cælum, sunt quindecim virtutes, quæ per quindecim Psalmos graduum designantur. Videlicet, septem dona, de quibus habetur *Isa.* 11. a. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapiẽtiæ & intellectus, &c. Et qoatuor Cardinales, de quibus habetur *Sap.* 8. b. Sobrietatem & prudentiam docet & iustitiam & virtutem. Deinde tres Theologicæ. Fides, spes, & charitas, de quibus habetur 1. *Corinth.* 13. d. Et ita habemus quatuordecim virtutes. Et quindecima est humilitas, quæ est caput & custos omniom, vt dicit *Ambrosius super Psalm.* Et *Gregorius super* 1. *Reg.* 15. Qui sine humilitate virtutes congregat, qosi puluerem in vẽtum portat. Vel quindecim stadia suot veteris & Noui Testamenti obseruantia. *Eccl.* 11. a. Da partes septẽ necnon & octo. Vel quindecim stadia, septem opera misericordiæ, quantum ad actiuam: & octo opera spiritualia quantum ad contemplationem, qoorum quatuor pertinent ad intellectum, scilicet, cognitio, meditatio, contemplatio, reuelatio, & quatuor ad affectũ, scilicet, mentalis oratio, laudatio, contritio, delectatio siue gustatio quę paucis conceditur. De qua dicit *Psal.* 33. Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.

m Multi autem ex Iudæis venerũt ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suu.] Per Martham & Mariã significantur boni actiui & contemplatiui, qui lugent de morte peccantium, & nolunt cõsolari, nisi resurgant, & habeant signum Tau in frontibus. *Ezech.* 9. b. De his dicitur *Iere.* 31. c. Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, &c. *Osee* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, &c. Iudæi, qui volunt eas consolari, sunt adulatores, qui consolationes vanas proponunt Iustis.

Vel aliter. Per Martham & Mariam significantur duo, quæ sunt in anima etiam peccatoris. Martha, interpretatur Dominans, & significat animositatem, siue generositatẽ animę, qua dedignatur quasi naturaliter esse sub seruitute Diaboli & vilitate peccati. Maria stella maris, & significat rationem, siue synderesim remurmurantem contra peccatũ, ad quam recurrens anima scit, vtrom errauerit, sicut nautæ per stellam. Hæc rogat Deom. Vnde *Romanor.* 8. c. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Per istos Iodæos significantur adulatores & consolatores mundi, & quædam vanæ cogitationes. Quando enim plangit, & dicit generositas: Tu facta es ad imaginem Dei: tu habes hæreditatem cæli. Conscientia enim dicit: Tu offendisti Deum: tu meruisti pœnam inferni, & huiusmodi. Tunc econtra dicunt vanæ cogitationes, Non oportet ita terreri: qoia multi maiores peccatores, quàm tu, fuerunt: & ita eneruantur comminationes Dei, & leniuntur timores cordis. Sed *Genes.* 37. g. dicitur: Congregatis autem cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere. Tales significantur per consolatores Iob de quibus habetur *Iob* 2. d. Ipse tamen dixit: Hæc sit consolatio mea, vt affligens me dolore non parcat. *Iob* 6. b. *Psalmo* 76. Renuit consolari anima mea. Aliter.

a Martha ergo, vt

a Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi. *b* Maria autem *c* domi sedebat. Dixit ergo *d* Martha ad Iesum: *e* Domine, si fuisses hic, *f* frater meus non *g* fuisset mortuus. Sed *h* & nunc scio, quia quæcunque popósceris à Deo, *i* dabit tibi Deus. Dicit illi *K* Iesus: Resurget frater tuus. Dicit *l* ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit *m* ei Iesus: *n* Ego sum *o* resurrectio *p* & *q* vita: *r* Qui credit in me, *s* etiamsi mortuus fuerit, *t* viuet: *u* & omnis, qui *x* viuit, *y* & credit in me, nõ *z* morietur in æternum. *a* Credis hoc? Ait illi: Vtique, *b* Domine. *c* Ego credidi, quia tu es Christus *d* Filius Dei viui, *e* qui in hunc mundum venisti.

A *a* Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi.] Sed cur non assumit secum sororem ad obuiationem Christi vadens? Respondemus. Vult, scilicet, sine turba, quod non posset, si sororem duxisset, quæ in domo tenuit turbam, singulariter Christo loqui, & quod factum est annunciare; quando verò in spem bonam eam duxit dicendo: Resurget frater tuus: tunc abiit & vocat Mariam.

b Maria autem domi sedebat.] *Chrysost.* Non quia pigrior esset, vel Martha calidior eà; sed non audierat Maria Christũ aduenire. Quare enim infirmior esset Martha, patet, quia post tot audita dicit: Domine, iam fœtet. Maria autem nihil tale locuta est, sed credidit. Hæc est Maria, de qua dicit *Luc.* 18.g. Maria optimam partẽ elegit, &c.

d Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.] Idem dicit Maria *infrà eodem.* *Chrysostomus.* Vide quanta Philosophia mulierum, quamuis infirma adhuc sit mens earum. Nos enim in luctu cùm aliquos notos viderimus, clamamus, ploramus, incidimus; sed non istæ mulieres ita, sed confestim Magistrum admirantur. Et nota, quòd istæ credebant in Christum, sed non vt oportebat. Nondũ enim cognoscebant, quòd esset Deus: quod patet, cùm dicũt. Si fuisses hic, &c. Nec quod propria virtute & auctoritate faceret signa, quæ faciebat, quod patet ibi. Sed & nunc scio, quia quæcunque popósceris à Deo, dabit tibi Deus, vt de virtuoso .n. quodã homine & approbato loquuntur, quòd oratione possit obtinere suscitationem fratris. Christus autẽ vtrunq; eas docet, scilicet, quòd tanquam Deus sit vbique, & quòd propria virtute omnia faciat. Vnde sequitur. *K* Dicit illi Iesus: resurget frater tuus] Illud euertit, quod dixerat. Quæcunque popósceris, &c. Nõ enim dicit petam; sed, resurget frater tuus. Nec dicit ei in prima fronte, ò mulier, adhuc deorsum vides: non indigeo adiutorio alio: à meipso omnia facio: nõ ita expressè dicit, ne obstaret illi adhuc hominem tantum credenti, sed medium sermonem facit. Primò, scilicet, nec nimis altum, vel nec nimis humilem, hoc, scilicet, Resurget frater tuus. Post ea verò apertiùs suam Deitatem, & auctoritatem insinuat, cùm dicit: Ego sum Resurrectio & vita, &c. Et nota, quod ambiguè dixit, resurget, non enim determinauit quando. Et ideo respondens.

l Dicit ei Martha, scio, quia resurget in resurrectione] quæ erit in nouissimo die, q.d. de illa certa sũ, sed de hac, de qua peto incerta. *Chrysost.* Vnde nouerat resurrectionem mulier? Respondens, audierat de hoc Christum loquentem, vel Prophetas audierat, & opinioni eorum adhæserat.

m Dicit ei Iesus, ego sum resurrectio & vita.] Per hoc manifestiùs ostendit suam auctoritatem, & quod non indiget alio adiutorio ad suscitandum, quia ipse vita. Dicit ergo.

n Ego sum resurrectio] id est, causa resurrectionis, q.d. possum eum resuscitare sine adiutorio.

p Et] id est, quia. *q* Vita,] sum omnia viuificans. Hoc autem non ita expressè dixit, sed insinuauit his verbis. Vel.

n Ego sum resurrectio,] id est, causa resurrectionis omniũ.

p Et vita] bonorum. Vel, *o* Resurrectio] quia reddo esse.

p Et vita] quia conseruo in esse. Vel, *o* Resurrectio,] corporum. *p* Et vita] animarum. Et est argumentum, quod resurrectio non erit omninò naturalis, nec purè opus naturæ, sed diuinæ potentiæ. Et subdit, quomodo est vita animarum dicens.

r Qui credit in me] vitam. *s* Etiamsi mortuus fuerit,] vt modo est Lazarus. *t* Viuet] vt viuit Abraham, Isaac, & Iacob, quorum Deus dicitur, *Mat.* 22. c. Et ne intelligant hoc solùm de Lazaro; subdit de omni. *u* Et omnis, qui viuit,] carne. *y* Et credit] & ita viuit mente. Vel, *x* Viuit & credit,] id est, credendo viuit. *Abac.* 2.a. Iustus ex fide sua viuit.

z Non morietur in æternũ,] & si ad tempus moriatur secũdùm carnem. Et notatur duplex fructus fidei. Adeptio vitæ, cùm dicitur: Viuet. Et euasio pœnæ, cùm dicitur: Nõ morietur. Et nota, quòd Dominus ad id, quod mulier dixerat: Scio, quia resurget, &c. respondet. Ego sum resurrectio, q.d. etiam modò per me potest resuscitari. Ad id autem, quod dixerat. Quicquid petieris à Deo, &c. respondit. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, viuet, q.d. ego sum tributor bonorum, à me oportet petere & in me credere, non me petere ab alio, vt tu credis. Item errabat mulier in duobus, vt dictum est. In hoc, quòd ipsum non esse vbique tanquam Deum æstimabat. Et ad hoc dicit: Ego sum resurrectio & vita. Si enim resurrectio est & vita, non loco circumcluditur; sed vbique assistens potest sanare. Item errabat in hoc, quod non credebat, quòd propria virtute, & auctoritate faceret signa, vel posset resuscitare fratrem, sed oratione. Et ad hoc respondet dicens Qui credit in me, &c. Item nota, quòd Dominus dedit mulieri spem de futuro, cùm dixit: Resurget, sed pleniorem, cùm dixit: Ego sum resurrectio, quia per hoc innuit, quòd & tũc posset suscitare. Item dedit ei consolationem de facto, cùm dicit. Etiamsi mortuus fuerit, viuet, q.d. non turberis, si mortuus est frater tuus; non est enim hæc mors, sed vita. Spem enim dans de futuro, interim in eo, quod contigerat consolatur. Sequitur.

a Credis hoc?] *Aug.* Sciẽs fidem eius, quærit confessionem. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, &c. *b* Ait illi: vtique, Domine,] q.d. omnia illa, quæ dixisti, credo. Quia.

c Ego credidi, quia tu es Christus,] Messias promissus.

d Filius Dei] ab æterno. *e* Qui in hunc mundum venisti] ex tempore missus ad salutem mundi. Ecce vtramque naturam confitetur, diuinam & humanam. *Chrysost.* tamen dicit. Vide mulierem adhuc deorsum inuolutam. Audiens enim: Ego sum resurrectio & vita, non dixit: ergo resuscita, vel viuifica. Sed quid? Credo quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mũdum venisti. Videtur mihi non intellexisse mulierem, quod dictum est; sed quoniam magnum quid erat intellexit; non tamen cognouit quid: propterea aliud interrogata, aliud respondit. Interim quidem hæc lucrata est, scilicet, dissoluere luctum. Talis enim Christi sermonum virtus: deuotio enim, quæ erat ad Magistrum præsentem, dolorem non valdè sentire concedebat. Oblita est ergo luctus propter deuotionem, propter sermonum virtutem, & propter spem datam de fratre. Vnde sequitur.

A *a* Et cùm hæc

a Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurit illi.] Animositas occurrit Iesu, cũ audit, quòd præsto sit Iesus, id est, salus. Spes enim hos tumores affert ei. *b* Maria autem,] i. synderesis, siue ratio. *c* Domi sedebat] quia domum cordis circumspicit, cuquerẽs & lugens. *d* Dixit ergo Martha ad Iesum.] Animositas enim proponit verbũ. *e* Domine, si fuisses hic] per gratiam. *f* Frater meus,] id est, spiritus. *g* Non fuisset mortuus,] quia tu es vita, *infrà* 14.a. Ego sum via, veritas & vita: *Isa.* 43. a. Cùm transieris per aquas, tecũ ero: & flumina non operiẽt te, id est, prospera, & flamma non ardebit in te, id est, aduersa non nocebunt. *Psal.* 65. Transiuimus per ignem, &c. Item *Dan.* 3. g. Pueri illæsi remãserunt: quia quartus erat inter eos similis Filio Dei. *h* Sed & nunc scio, quia quæcunque popósceris à Deo, id est, feceris poscere. *i* Dabit tibi Deus,] quasi etiam mortuos in peccatis potest resuscitare, *supr.* 5. d. Sicut Pater suscitat, &c. *K* Dicit illi Iesus, resurget frater tuus,] quod est, quando Dominus dat peccatori aliquam spem veniæ, & melioris vitæ. *l* Dicit ei Martha, scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die,] i. in senectute, vel decrepita ætate, quod est, quando anima sperat ad vltimum pœnitere. Sed non sufficit ei hoc, sed vult statim resurgere. Vnde sequitur. *m* Dicit ei Iesus, ego sum resurrectio & vita,] id est, causa sum resurrectionis & vitæ spiritualis, quæ est per fidem. Vnde sequitur. *r* Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.] *Abacuch* 2. a. Iustus ex fide viuit.

Moralit.

Vel secundùm *Gl.* Actiua vita primò occurrit per misericordiæ opera. Maria autem domi sedet, quia contemplatiui quietem desiderant.

Δ *a* Et cùm hæc dixisset, abiit,] iam spe exhilarata.

b Et vocauit Mariam sororem suam silentio,] id est, suppressa voce, ne alij audirent, & recederent propter odium Christi.

d Dicens, Magister adest, & vocat te.] *August.* Hoc, quod priùs causa breuitatis subticuerat Euangelista, hic supplet, scilicet, quòd Dominus Mariam vocauerit.

nisti. Et *a* cùm hæc dixisset, abiit, *b* & vocauit Mariam sororem suam *c* silentio, *d* dicens: Magister adest, *e* & vocat te. *f* Illa, vt audiuit, surrexit citò, *g* & venit ad eum. *h* Nondum enim venerat Iesus in castellum, *i* sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. k Iudæi igitur, qui erant cum ea in domo & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit, *l* & exiit, sequuti sunt eam, *m* dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. *n* Maria ergo cùm venisset, vbi erat Iesus, videns *o* eum, cecidit ad pedes eius, *p* & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. *q* Iesus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, *r* infremuit spiritu, *s* & turbauit semetipsum, *t* & dixit: Vbi posuistis eum?

f Illa, vt audiuit, surrexit citò, & venit ad eum.] *Chrysost.* Solent lugentes hunc honorem accipere, vt ad ipsas veniant consolantes, sed hæc non expectat venire ad se Magistrum, neque dignitatem seruat, neq; à luctu detenta est.

h Nondum enim venerat Iesus in Castellum, sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha] Vacantiùs enim & morosiùs ibat, vt nō videatur se iniicere signo, sed rogari ab eis. Vel hoc dicit Euangelista, vt insinuet feruorē Mariæ, quòd, scilicet, citò currebat, vt anticiparet eum venientem. Venit autem non sola, sed omnes trahens Iudæos, & valdè prudenter. Propterea & occultè dixit ad eam soror, quòd Magister eam vocabat, vt nō perturbaret cōciliū cōfidentium. Sed neque causam ipsa dixit, quare iret: in veritate enim multi recessissent; nunc verò vt ploraturam ad monumentum omnes prosequebantur eam, & per hoc credibilius factum est miraculum, & mors ipsius Lazari certior. Et hoc est, quod sequitur.

k Iudæi igitur, qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit,] de loco suo.

l Et exiit] de domo, sequuti sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Ex hoc autem videtur, quòd hæc Maria non fuit illa, de qua *Luc.* 8. f. quia si fuisset meretrix, non tot sequerentur eam. Item illa non de Bethania, sed de illa erat ciuitate, sicut ibi scriptum est *Luc.* 7. Communior tamen opinio est, quòd eadem, & verior, vt puto.

n Maria ergo cùm venisset, vbi erat Iesus] multis comitata.

o Videns eum, cecidit ad pedes eius.] Hoc non fecerat soror. *Chrysost.* Calidior hæc sorore, quia non ob turbam verecundata est ad pedes cadere, nec dimisit propter suspicionem, quam habebant Iudæi de Christo. Multi tamen aderant inimicorum, qui dixerunt *infrà eodem.* a. Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur? sed omnia proiecit humana, præsente Magistro.

p Et dixit ei, Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus,] q.d. te præsente, nulla infirmitas ausa esset apparere. Et nota, sicut dicit *Chrysost.* quòd nihil loquitur ei Christus, sicut ad sororem: turba enim aderat, & non erat tempus verborum illorum; sed condescendit, & humiliatur lachrymans, humanam naturam denudans. Quia enim miraculum magnum facturus erat, condescensione testes attrahit, vt non venationem perdat. Si enim magna dixisset tunc de se, omnes abiissent: & sic signum non vidissent. Monstrat ergo interim humanam naturam. Vnde sequitur.

q Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu,] id est, interiùs doluit, non fictè exteriùs dolorem simulauit. Vel, Spiritu, id est, voluntate, quia, scilicet, voluit.

s Et turbauit semetipsum] quem alius turbare non poterat. Et intellige de turbatione pro passione. Nam de turbatione passionis dicitur. *Isa.* 42 a. Non erit tristis, neque turbulentus. *Chrysost.* dicit, quòd fremuit, siue tegiit spiritu, id est, retinuit, siue cohibuit confusionem siue lachrymationem. Hoc enim sonat in Græco, *ἐνεβριμήσατο.* Cohibuit enim se, vt non eum lacto fieret interrogatio, de qua subditur.

t Et dixit, vbi posuistis eum?] Sed cur interrogat? Respondemus secundùm *Chrysost.* quia non vult se iniicere miraculo faciendo; sed omnia ab illis discere, & rogatus facere, vt ab omni suspicione eripiat signum. *August.* dicit, quòd nō ignorans quærit, Maria.

* fide viuit. Cætera non mutantur vsque ibi.

b Et vocauit Martam sororem suam.] Animositas enim siue generositas animæ excitat synderesim, vel rationem.

c Silentio,] quia nemo nouit hæc, nisi spiritus hominis. Vnde dicitur.

d Dicens: Magister adest,] id est, præsto est gratia & eruditio diuina. *Hebr.* 12. b. Tanquam filiis vobis offert se Deus. *Apocal.* 3. d. Ecce sto ad ostium, & pulso, &c. E

e Et vocat te,] beneficiis, flagellis, doctrinis, creaturis, & aliis modis. *Psal.* 68. Laboraui clamans, &c. *f* Illa, vt audiuit, surrexit citò,] declinando à malo. *g* Et venit ad eum,] faciendo bonum. Et dicit. Citò, quod expedit, quia sicut dicit *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. *Eccles.* 5. c. Ne tardes conuerti ad Dominum.

h Nondum enim venerat Iesus in castellum] id est, in mentem per gratiam gratum facientem: quando enim dat gratiam gratis datam, tunc vadit synderesis ad eum quadam voluntate imperfecta.

i Sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha] Donec Maria venit, Christus non procedit: ita donec amando venerit, non intrat Christus ad cor, donec amor venerit. Per Martham enim, quæ significat timorem, paratur via; sed per amorem adducitur Deus in animam.

K Iudæi igitur, qui erant cum ea in domo & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam.] Sic carnalia hominis sequuntur spiritualia, & obedit caro spiritui, quando spiritus velox & promptus fuerit ad eundum ad Deum. Sic etiam carnales homines & adulatores qui volunt retrahere à bono, & vanè consolari in malo, aliquando conuertuntur, quando vident alacritatem bonorum.

m Dicentes, quia vadit ad monumentum vt ploret ibi.] Ad monumentum debet anima, vel conscientia ire, & alios ducere, id est, ad memoriam peccatorum, vel mortis etiam corporalis: & lugere ibi pro peccatis & pro præsentibus miseriis. *Ierem.* 6. g. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum: quia repentè veniet vastator super vos. *Exod.* 12. c. Ortus est clamor maximus in Ægypto: quia non erat domus, in qua non erat mortuus primogenitus, id est, anima. *Sapient.* 18. b. Omnes vno genere mortis mortuos habebant innumerabiles: quia per peccatum omnia bona & præsentia & præterita moriuntur, vel mortificantur.

n Maria ergò cùm venisset, &c.] Hoc patet vsque ibi.

r Infremuit spiritu & turbauit semetipsum.] In hoc ostenditur compassio Domini erga peccatores. *Ezech.* 18. g. Nolo mortem peccatoris. *Ierem.* 31. d. Adhuc recordabor eius: idcircò turbata sunt viscera mea.

Vel aliter. Dominus dicitur fremere, & turbari, & lachrymari in peccatore, quando facit eum fremere pro honore peccati, turbari pro damno, & lachrymari pro macula, vel pro Dei offensa. Vel fremere toto corpore, turbari mente, lachrymari oculis.

t Et dixit, vbi posuistis eum. Vbi,] dicit, quod significat, quia nescit peccatorem. *Mat.* 7. d. *&* 25. a. Non noui vos. Vel, Vbi posuistis eum, id est, in quo vili loco, quasi considera in quantis flagitiis posuisti cor tuum. Similiter *Gen.* 3. b. Adam, vbi es? *Ier.* 3. a. Vide, vbi nunc prostrata sis meretrix. Vel, Vbi posuistis eum, quasi ego quæro eum: & ideò dic mihi. Dominus enim quærit nos quasi ouem perditam. *Psal.* 118. Quære seruum tuum. &c. Vel, [Vbi,] dicit plangendo, sicut mater requirit de filio vnico: & sponsa de marito mortuo. Vnde sequitur, quòd lachrymatus est. Vel, [Vbi,] dicit, commissum exigendo. Nobis enim commisit custodiam fratris, id est cordis. *Prouerb.* 4. d. Omni custodia serua cor tuum, &c.

Δ ignorans quærit, sed propter mysterium. Vnde *Gloss.* Qui absens sciuit mortuũ esse, scit, vbi sepultus sit; sed sic quærens significat se quasi nescire perditum hominem. Vnde dicitur. Non noui vos. *Mat* 7. d. & 25. a. Et *Genes.* 3. b. Adam, vbi es?

a Dicunt ei.] Iudæi, qui aderant.

b Veni, & vide,] non trahentes eum ad locum, quasi resuscitaturum, sed quasi ploraturum. Vnde sequitur.

a Dicunt ei: † *b* veni & vide. Et *c* lachrymatus est Iesus. *d* Dixerunt ergo Iudæi: *e* Ecce quomodo amabat eum. *f* Quidam autem ex ipsis dixerunt: *g* Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur? *h* Iesus ergo rursum fremens in semetipso, *i* venit ad monumentum. *k* Erat autem spelunca, *l* & lapis superpositus erat ei. Ait *m* Iesus: *n* Tollite lapidem. Dicit *o* ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat: Domine,

al. Domine. *c* Et lachrymatus est Iesus] humanitùs, vt dicit *Augustinus*, id est, ex humana compassione. Vel vt significaret, quãtum peccator pro se debet plorare. Vel secundùm *Beatum Bernardum* ideò plorat, quia reuocaturus erat eum ad ærumnas præsentis vitæ.

d Dixerunt ergo Iudæi] benigniores.

e Ecce quomodo amabat eum] pro quo ita plorat.

f Quidam autem ex ipsis dixerunt,] maligniores.

Sup. 9. b. *g* Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, &c.] *suprà* 9. b. Et nota, sicut dicit *Chrysostomus*. Nondum aliquod Resurrectionis à se faciendæ signum monstrauerat Christus. Neque enim ita venit ad monumentum tanquam resuscitatus; sed tantum lachrymaturus, quod significat Euangelista, cùm dicit, quòd quidam dixerunt. Ecce quomodo amabat eum. Alij autem. Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur. *Augustinus*. Potuit quidem, sed noluit: quia plus est mortuum resuscitare, quàm, ne moreretur, facere. *Chrysostomus*. Hi neque in calamitatibus malitias remittebant. Et mirum, multò mirabilius & maius est ingressam, & dominantem abigere mortem, quàm sistere venientem. Et nota, quòd confitentur, quòd aperuit oculos cæci, & congruo existente pro illo admirari inde detrahunt, vt neque vllo facto signo. Item nota, quòd euangelista corruptos eos esse ostendit, quia antequam Christus ostenderet se resuscitaturum eum, præueniunt eum accusationibus non expectantes rei finem. Christus autem non respondet eis per verba, sed per opera Diuinitatis, vt malignis maiorem verecundiam inferat, & alios ad fidem conuertat. Vnde sequitur.

h Iesus ergo rursum fremens in semetipso] ex compassione, & vt ostendat veritatem humanæ naturæ. Vel, Fremens, id est, luctum refrænans & reprimens, secundùm *Chrysostomum*.

i Venit ad monumentum,] ostensurus per miraculum veritatem diuinæ naturæ.

k Erat autem spelunca] ipsum monumentum.

l Et lapis superpositus erat ei,] id est, speluncæ.

m Ait Iesus: tollite lapidem.] Sed cur non absens vocauit eum? Item cur non lapide iniacente fecit resuscitari: etenim sola voce valuit lapidẽ amouere, qui corpus mortuum potuit mouere. Solutio. Hoc fecit, vt eos testes faceret miraculi, vt non hoc dicãt. quod & in cæco dixerant. Quoniam hic est, non est hic, *suprà* 9. b. Manus enim leuantes lapidem & ipse accessus eorum ad monumentum, testabantur, quoniam ipse est Lazarus, non alius. Nam illi quidem phantasma existimassent, aut aliud quid pro illo; nunc autem hoc, quod accesserunt ad locum & lapidem leuauerunt, & fasciatum exire viderunt & vincula soluerunt, & vestimenta, cùm quibus sepultus erat, recognouerunt, & quòd sorores semper aderant, quarum vna dixit: Dñe, iam fœtet; quatriduanus enim est: omnia hæc sufficientia erant probare signum, & obstruere ora indeuotorum. Propterea dicit eis.

n Tollite lapidem,] à sepulchro, scilicet, per hoc ostendens, quoniam eum suscitabit veraciter. Ideò etiam suorà interrogat. Vbi posuistis eum: vt illi, qui responderũt: Veni, & vide: & duxerunt eum ad monumentum, non possent dicere, quoniam alium suscitauit. Vos enim & manus, auditus & visus simul, & odoratus testãtur miraculo. Vox quidem dicens: Veni, & vide. Manus autem tollentes lapidem & fascias soluẽtes. Auditus, qui vocem audiuit. Lazare, veni foras. Visus, qui videt exeuntem de monumento. Odoratus, qui sensit fœtorem quatriduani. Sequitur.

o Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet, quatriduanus enim est.] *Anselmus*. Timebat re-Δ moto lapide

* cor tuum, &c. Vel ad literam, etiam custodiam proximi. *Eccl.* 17. b. Vnicuique mandauit de proximo suo. *Moralit.*

Vbi vox est {
- Nescientis.
- Improperantis.
- Regem sollicitè quærentis.
- Plangentis.
- Regem commissam instanter exigentis.

a Dicunt ei veni, & vide.] Ita debemus Dominum vocare ad eos, vt veniat per gratiam; & videat, id est, videre faciat per scientiam vel fidem.

c Et lachrymatus est Iesus.] Ter legitur Dominus fleuisse. Fleuit super ciuitatem. *Luc.* 19. f. Et in Passione. *Heb.* 5. b. Et hic fleuit. Ergo ter, propter tres causas. In Cruce fleuit, quia eramus ingrati eius beneficiis, & maximè beneficio Passionis. Super ciuitatem, quia incauti. Vnde ibi: Si cognouisses & tu. Super Lazarum, quia damnati. Vel ter fleuit. In Cruce, nostram culpam: super ciuitatem, nostram ignorantiam: super Lazarum, nostrá miseriam. Similiter & nos pro mortuis in peccato flere debemus, & pro nobis, & pro aliis. Pro nobis, quia amisimus Christum, qui est vita: Vnde Ruben fleuit, quando non inuenit puerum Ioseph. Ruben filius visionis, id est, intellectus, vt quolibet circumspiciens & rediens ad cor suum, fleuit, quãdo videt se verũ Iosepha amisisse. *Gen.* 37. f. Et in *eod.* g. dicit Iacob. Fera pessima deuorauit filium meum Ioseph, & scidit vestimenta sua, & fleuit sine consolatione. Flendum est etiam pro aliis, sicut & Dauid fleuit pro Saul & Ionatha. 2. *Reg.* 1. e. Pro Saul inimico, & pro Ionatha amico. Item flet pro Absalon fratricida. 2. *Reg.* 18. a. Absalon, fili mi.

d Dixerunt ergo Iudæi, ecce quomodo amabat eum.] Christus intantum nos peccatores dilexit, quòd amore nostro non solùm lachrymas; sed & vitam dedit, *infrà* 13. b. Maiorem hac dilectionem, &c. *Matthæi* 9. b. Non veni vocare Iustos, &c.

f Quidam autem ex ipsis dixerunt: non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur?] Ita dicunt quidam blasphemi: Non poterat Deus facere, quòd homo non peccaret, qui fecit, vt lucem & vitam haberet? Sic etiam dicunt multi, quando vident aliquem discretum peccare. Iste illuminabat alios spiritualiter, & quomodo se & alios non custodit à peccato? Vnde Balsam de se dicit, *Numer.* 24. c. Dixit homo, cuius obscuratus est oculus, & omnipotentis visiones videt, & cadens apertos habet oculos. Sic multi Theologi gressus suos non dirigentes, sed quasi cæci de colore disputantes.

h Iesus ergo, rursum fremens in semetipso venit ad monumentum] id est, ad cor peccatoris venit per duplicem fremitum. Bis enim fremit, significans, quòd bis fremere facit. Primò dans gratiam gratis datam, qua fremimus per attritionem. Secundò dans gratiam, qua fremimus per contritionem. *Iob* 3. d. Quasi inundantes aquæ sic rugitus meus. Et *Psalm.* 37. Rugiebam à gemitu cordis mei. Vel duplex fremitus est duplex horror, de culpa & de pœna: vel duplex refrænatio, carnis & mentis.

k Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.] Spelunca est ipsum peccatum, quod est profundum per desperationem, vel culpæ magnitudinem, angustum per conscientiæ remorsionem, fœtidum per parui exempli corruptionem, clausum est per consuetudinem, & obfirmatur per excusationem: quod est, quando lapis excusationis, & defensionis superponitur. *Thren.* 3. f. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. *Dan.* 6. e. Adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum Leonum, id est, peccatorem in profunditatem peccatorum, allatúsque est lapis vnus & positus est super os laci.

m Ait Iesus, tollite lapidem,] id est, onus legis remouete & gratiam prædicate. Ita dicit Dominus Apostolis. Vel lapidem, id est, obstinationem cordis, vel excusationem oris, quasi dicat, accusate vos per confessionem.

o Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat: Domine, iam fœtet: quatriduanus enim est.] Ita dicit animositas conuersa in pusillanimitatem ex magnitudine peccati, qua-

A muto lapide potiùs fœtorem excitari, qoàm fratrem resuscitari. *Chrysost.* Quasi impossibile æstimabat de cætero fratré resuscitari propter tempus quatridui. Et ex hoc patet, quòd noo intelligebat ea, quæ dixerat ei Christus, *suprà eodem*. Vnde.

a Dicit ei Iesua] prædicta commemurans?

b Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?] idest gloriosam operationem Dei, quæ vt Deus operavot. Sed vbi dixit ei hæc? Respondemus, intelligendum est ei suprà dixisse, & Euangelistam causa breuitatis prætermisisse, sicut & de vocatione Mariæ. Vel intelligitur in hoc, quòd dixerat *sup.* c. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet.

Gloriam Dei,] id est, resurrectionem fratris. Gloriam autem Dei de Patre ait; Discipulis autem dixit *suprà eodem* a. Vt glorificetur Filius Dei. Infirmitas enim eorum, qui audiebant, causa fuit. Noluit autem Dominus [duriùs increpare Martham, ne turbaret inspectores; sed quæ dixerat, cõmemorat, tanquam non reminiscentem.

c Tulerunt ergo lapidem,] vt iusserat.

d Iesos autem eleuatis sursum oculis] in cælum, scilicet.

e Dixit: Pater gratias ago tibi, &c. *Chrysostomus.* Interrogemus hæreticum, vtrum Christus ab oratione virtutem suscitãdi acceperit? Si hoc dixerit, qualiter igitur alia miracula sine oratione fecit, dicens: Dico tibi, Dæmonium, exi ab eo *Marc.* 1. c. Et: Volo, mundare. *Matth.* 8. a. Et surgens tolle grabatum tuum, & dimittuntur tibi peccata tua. *Matth.* 9. a. & *Marc.* 2. c. Et mari dixit: sile, & compesce. *Matth.* 8. c. Item quid habuit Christus plus Apostolis, si & ipse oratione indiguit, sicut ipsi? Magis autem, neque ipsi cum oratione omnia faciebant, sed & sæpè sine oratione mirificabant nomen Iesu inuocantes Si autem nomen eius tantam habebat fortitudinem in Apostolis, qualiter ipse oratione indigebat? Videamus autem, & quæ sit oratio.

f Pater gratias ago tibi, quoniam aodisti me.] Quis ita orauit vnquam, antequam roget quid, vt fiat? Gratias ago ait, per hoc ostendens, quòd non indiget oratione, quia omnia facit Pater, quæ vult Filius, quorum vna est meus. Vnde sequitur.

h Ego autem sciebam, quia semper me audis,] quasi dicat, oratione non indigeo ad hoc, vt fiat mea voluntas, quia vna est tibi & mihi voluntas Et hoc est.

i Quia semper me audis,] id est, nihil est contrarium mihi in te. Quare ergo formam orationis assumit? Audi, quid dicat.

k Sed propter populum, qui circumstat, dixi,] hæc, id est, propter imbecilliores & infirmiores.

l Vt] scilicet, credant, quia to me misisti,] id est, ideò oru ad te, ne credant me esse contrarium tibi, vel ne credant, quòd opus, quod facio, non sit ex Deo. Hoc enim dicere soliti erant. Non est hic homo ex Deo, &c. *infrà* 9. c. Et nota, quod non dicit: vt credant, quoniam ego minor sum: vel quòd ego non possim illud per me facere sine oratione, nec dicit: vt credant quod tu me misisti imbecillem, sed simpliciter, misisti: vt per hoc significet noo esse contrarium ei. Ostensa ergo humilitate per verba, ostẽdit potestatem per opera. Vnde sequitur.

m Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit,] vt omnes audirent.

n Lazare, veni foras.] *Chrysostomus.* Propter quid noo dixit. In nomine Patris mei veni foras? Item cur non dixit, resuscita eum, Pater. Respondemus? Hoc Sapientiæ suæ est, per verba condescensionem; per res verò potestatem ostendere. Item non dixit sic: resurge; sed, veni foras: vt viuenti enim loquitur ei, & loquitur potestatiuè. Quid enim huic potestati par est? Vnde sequitur.

q Et statim prodiit, qui fuerat mortuus.] Ecce opus attestans ei auctoritatem. Hoc est, quod dicit *Psalm.* 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Hoc est, quod dicitur *suprà* 5. c. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent.

r Ligatos pedes, & manus institis,] secundùm morem Iudæorum. Sed quomodo ligatus potuit ire, vel surgere? Respondemus: In hoc miraculum fuit.

s Et facies illius sudario est ligata,] id est, pannu inuoluta. Et sicut illam inuolutionem vocat ligationem: ita fortè institas vocat illos pannos, quibus inuoluti erant pedes, & manus.

t Dicit eis Iesus: soluite eum, &c.] Ne putaretur phantasia esse res ista: nam hoc, id est, exisse ligatum non minùs videbatur esse, quàm resuscitare: ideò iussit, vt soluant eum, vt tangentes prope eum accedentes certissimè cognoscant quoniam verè ille est.

u Et finite abire] vt ex gressu probatur verè resuscitatus. Vel hoc dicit, vt doceat fugere gloriam. Vnde *Chrysostom.* Vide inglorationem, non ducit eum, neque iubet secum ambulare, vt monstretur: facto verò miraculo alijs quidẽ est odor vitæ, aliis odor mortis.

Δ Vnde seqoitur.

• si impossibile est spiritum resurgere, cùm iam peccatum fœteat aliis per manifestationem, & quatriduanum fit per consuetudinem. De hoc fœtore dicitur *Ioël.* 2. c. Ascendet fœtor eius & ascendet putredo eius: quia superbè egit. *Amos* 4. c. Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me *Zacharia* 5. d. dicitur, quòd iniquitas deferebatur, vt ædificetur ei domus in terra Sennaar. Sennaar enim interpretatur fœtor dentium.

iam fœtet: quatriduanus enim est. Dicit a ei Iesus: b Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? c Tulerunt ergo lapidem. d Iesus autem eleuatis sursum oculis e dixit. f Pater, gratias ago tibi, quoniam g audisti me. h Ego autem sciebam, i quia semper me audis; sed k propter populum, qui circumstat dixi: vt l credant, quia tu me misisti. Hæc m cùm dixisset, voce magna clamauit: n Lazare, o veni p foras. Et q statim prodiit, qui fuerat mortuus, r ligatus pedes, & manus institis, s & facies illius sudario erat ligata. Dicit t eis Iesus: soluite eum, & u sinite abire.

E 51. q. c. Sic vero. De pen. dist. 1. §. his idem probatur, &c. qui ponitur. De sent. excom. c. à nobis. 2.

a Dicit ei Iesus, nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?] Sic erigitur pusillanimitas peccatoris, quando per fidem promittitur visio gloriæ Dei. Gloria autem Dei eius misericordia, per quam redditur famosus & laudabilis. Gloria enim est frequens fama cum laude. In hoc ergo apparet gloria eius, quia qui ita liberalis est, quòd inimicos suos conuertit ad pacem. *Isa.* 42. b Gloriam meam alteri non dabo. c Tulerũt ergo lapidem,]. quod est, quando mollitur cor per attritionem. d Iesus autem eleuatis sursum oculis.] Per hoc docet nos, quod in omnibus debemus gratias agere, postquam exauditi sumus de aliquo. Vnde dicit. g Quoniam audisti me, &c.] *Psal.* 33. Oculi Domini super Iustos, & aures eius in preces eorũ. m Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit. n Lazare, veni foras.] Per hoc docet nos, quòd antequam clamemus ad mortuos per prædicationem, clamare debemus ad Deum per orationem, vel gratiarum actionem. Et nota, quòd Dominus clamat voce magna, id est, affectuosa per Prædicatores suos. Dei magnus clamor magna gratia ad excitandum cor. Et ideò vox magna est necessaria, quia surdi sumus. Vnde *Isa.* 58. a Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam & annuncia populo meo scelera eorum, &c. o Veni,] bona faciendo. p foras,] de peccatis exeundo. Vel, o Veni foras,] peccatum confitendo.

q Et statim prodiit, qui fuerat mortous.] *August.* Dum peccator contemnit quasi sepultus iacet: quando pœnitet, surgit: qoando confitetur, prodit quasi de occultis exeũdo manifestus. Sed adhuc. r Ligatus,] est [pedes & manus institia,] id est, difficultatibus benè operandi, & benè volendi. *Prouerbiorum* 5. d. Funibus peccatorum suorum constringitur. *Psalm.* 118. Funes peccatorum circumplexi sunt me. s Et facies illius sudario erat ligata.] Per quod intelligitur obscuritas intelligendi, & cognoscendi. Ponitur enim velamen super oculos peccatoris, 2. *Corinthiorum* 3. d. Velamen positum est super cor eorum.

t Dicit eis Iesua: soluite eum, & sinite abire.] Sicut dicit *Beda* & *Augustinus*. Christus per se viuificat Iustos; ministris aotem potestatem soluendi tribuit. Vnde *Matthæi* 18. e. Quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Hæc autem sufficiant, quantum ad moralitatem huius capituli.

A Vnde ſequitur. *a* Multi ergo ex Iudæis, &c.] Secunda pars capituli. *a* Multi ergo ex Iudæis non omnes, *b* Qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant, quæ fecit Ieſus crediderant in eum,] & hi boni. *c* Quidam autem ex ipſis, &c.] Dixerunt autem, vt dicit Gloſſ. ſiue annunciando, vt crederent: ſiue prodendo, vt ſæuirent. Sed quomodo hoc factum ſit.

d Collegerunt ergo &c.] In hoc impletũ eſt illud *Gen.* 49. a. Simeon & Leui vaſa iniquitatis bellantia in conſilium eorum, &c. De Simeon Phariſæi, de Leui Sacerdotes, ſicut dicit *Ieronymus ſuper Iſaiam.* 8. c. Duabus domibus Iſrael Item *Ierem.* 11. d. Cogitauerunt ſuper me conſilia, dicentes, mittamus lignum in panem eius, &cæt. Hoc dixerunt deriſoriè, quia dixerat *ſuprà* 6. e. Ego ſum panis viuus, &c.

d Collegerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium,] aduerſus eum *Chryſoſt.* Cùm oporteret ſtupere, & admirari audito miraculo, cogitat interficere eum, qui mortuum ſuſcitauit. O de inſania, eũ, qui in aliorũ corporibus mortem ſuperauit, morti tradere æſtimabant. Et nota, quòd dicitur reſuſcitatio Lazari facta nono die ante Ramos Palmarum, ſcilicet, in feria ſexta: & Sabbato tractauerunt de morte eius: & propter hoc tunc incipit Domini Paſſio, & dicitur Dominica in Paſſione.

e Et dicebant] adinuicem.

f Quid facimus] quaſi, cur pigritamur, cur nobis non prouidemus? *g* Quia hic homo multa ſigna facit] *Chryſoſt.* Hominem adhuc vocant, qui tãtam ſuſceperant Diuinitatis eius demonſtrationem; ſed inuidia nihil videt, ſed excæcat animam *h* Si dimittimus eũ ſic] id eſt, viuentem, & ſigna facientem.

i Omnes credent in eum] & adhærebunt ei, & ſequentur eum, quaſi Regem & Meſſiam.

K Et venient Romani.] Audientes enim hoc dicent, quòd fecimus eum Regem contra eos.

l Et tollent, &c.] Id eſt, ciuitatem, & templum deſtruent.

Moraliter. *l* Tollent locum, &cæt.] Nota, quòd propter oppreſſionem, quam faciebant Romani Iudæis, facta eſt diſſenſio: ita etiam timendum eſt, ne fiat diſſenſio ab Eccleſia propter diſtractionem.

m Et Gentem] id eſt, populum occidẽt, vel captiuos ducent, vel vẽdẽt, Vel aliter. Ipſi conſpirauerãt iã ſe negaturos tributum Romanis. Dixerat autem Dominus tributũ reddendum Cæſari. *Matt.* 22. c. Item dixerat *Mat.* 5. f. Si quis percuſſerit te in vnã maxillam, præbe ei & alterã. Et ſi quis abſtulerit tibi tunicã, præbe ei & palliũ Ideò timebãt, ne veniẽtibus cõtra ſe Romanis propter negationem tributi, nullus auderet ſe defendere, & ſic tollerent locum, & Gentem. Aliter dicit *Auguſt.* Sciebant, quòd Chriſtus dicebat templum deſtruendum, & cæremonialia euacuanda: & ideò timebant, ne ſi omnes crederent in Chriſtum, nemo remaneret adiutor templi & legis, qui contra Romanos ciuitatem & templum defenderet. *Chryſoſt.* dicit, quòd hoc dixerunt Iudæi: Venient Romani, &c. non hoc æſtimantes, ſed inuidentes, & per hoc populum concutere & commouere volentes quaſi debentem periclitari à Romanis propter ſuſpicionem tyrannidis. Si enim aiunt, viderint eum Romani turbam ducentem ſuſpicabuntur nos erigi in tyrannidem, & deſtruent noſtram ciuitatem. Sed cuius gratia, dic mihi, ſuſpicarentur hoc Romani? Non deſiſtentiam à Romanis docuit: non rebellionem prædicauit: non pecunias & arma parauit: Nonne cenſum dari Cæſari conceſſit, *Mat.* 22. c. Nonne Regem facere voluiſtis, & fugit? Igitur hæc quidem dixerunt Iudæi non æſtimantes, ſed inuidentes. Sequitur.

n Vnus autem ex ipſis] Pontificibus, qui dicitur vnus: quia inuerecundior erat reliquis, & in malitia ſingularis.

o Caiphas nomine, cum eſſet Pontifex anni illius,] & ita audacior fuit, & primus in loquendo, & maioris auctoritatis fuit verbum eius.

p Dixit eis, &c.] qui de hoc hæſitatis, vel remedium apponere tardatis: Certum enim eſt conſilium.

q Quia expedit vobis, vt vnus moriatur,] id eſt, occidatur.

r Homo pro populo, & non tota Gens pereat.] à Romanis per ipſum, ſi vixerit. *Chryſoſtomus.* Quod cæteri ſub hæſitatione & in ordine conſilij propoſuerant, dicebant enim: Quid facimus, quia hic homo, &c. hoc ille inuerecundè & nudo capite; & cum crudelitate diffinitiuè clamauit: Vos neſcitis quicquam, nec cogitatis, &c. Et eſt ſenſus: Vos ſedetis, & adhuc rem ſegniùs attenditis, & neſcitis vnius hominis ſalutem contemnere pro communitate. Hoc autem pernitioſa mente dixerat, quantum ad ea, quæ intellexit in verbis: ſed verba in ore eius Spiritus ſic ordinauit, vt ad alium intellectum eſſent cõgrua. Vnde ſequitur.

a Multi ergo ex Iudæis, *b* qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant, quæ fecit Ieſus, crediderunt in eum. *c* Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis, quæ fecit Ieſus. *d* Collegerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium, & *e* dicebant: *f* Quid facimus? Quia hic *g* homo multa ſigna facit. Si *h* dimittimus eum ſic, *i* omnes credent in eum. Et *k* venient Romani, *l* & tollent noſtrum locum, *m* & Gentem. *n* Vnus autem ex ipſis *o* Caiphas nomine, cùm eſſet Pontifex anni illius, dixit *p* eis: Vos neſcitis quicquam, nec cogitatis, *q* quia expedit vobis, vt vnus moriatur *r* homo pro populo, & non tota Gens pereat. *ſ* Hoc autem à ſemetipſo non dixit; ſed cùm eſſet Pontifex anni illius, *t* prophetauit: quia Ieſus moriturus erat pro Gente. Et *u* non tantum pro Gente; *x* ſed vt filios Dei *y* qui erant diſperſi, *z* congregaret in vnum. Ab *a* illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. *b* Ieſus autem iam non in palam ambulabat apud Iudæos.

ſ Hoc autem, &c.] id eſt, quod dixit, prophetia fuit, licet non ipſe Propheta in hoc, quia non intellexit. *Chryſoſt.* Vides, quanta pontificalis poteſtatis eſt virtus; quia enim qualitercunque dignus effectus erat pontificari, & ſi indignus exiſtens re prophetauit neſciens, quæ dicebat. Ore enim eius ſolum vſa eſt gratia, ſiue Spiritus ſanctus contaminatum autem cor non tetigit. Multi denique & alij indigni exiſtentes futura dixerunt, vt Nabuchodonoſor. *Dan.* 2. c. Pharao *Geneſ.* 41. a. Balaam. *Num.* 24. a. Orietur ſtella ex Iacob. Item vides, quãta Spiritus ſancti virtus à mente pernitioſa valuit verba proferre prophetiæ plena magnæ, & mirabilis. Non paruum autem hoc erat & inimicum prophetare hæc. Hoc & alios attrahere poterat, quando viderunt, quòd propheta erat eueniſſe, aliter tamen, quàm intellexerat: quia enim mortuus eſt Chriſtus propterea à futuro ſupplicio eruti ſunt fideles. Et hoc eſt, quod dicitur.

t. q. t. f. dictũ eſt.

G *Nota ſimile ſuper Exod. 5. de Factore fecisſe nomẽ noſtrum coram Pharaone, dicit Gloſ. verum dicẽs quàm neſciens.*

t Prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro Gente] Iudaica. *Gloſſ.* Hoc tantùm dixerat Caiphas. Sed quia nouerat Euangeliſta fore alias oues, addit.

u Et non tantùm pro Gente,] id eſt, pro Iudæis.

x Sed vt filios Dei] prædeſtinatione, id eſt, Gentiles.

y Qui erant diſperſi,] per varios errores, vel voluptates, vel nationes.

z Congregaret in vnum] ouile, *ſup.* 10. c. ſub vno Paſtore. *Chryſ.* Filios Dei gentes vocat Euangeliſta, eo quod futurum erat, ſicut ipſe ait, *ſuprà* 10. c. Et alias oues habeo, &c. Quid eſt autem, quod dicit: vt congregaret. Reſpondemus, id eſt, eos, qui propè, & eos, qui longè vnum corpus fecit. *Ephes.* 2. c. & *Iſa.* 57. d. Vnde & qui Romæ ſedet, Indos membrum eſſe ſuiipſius æſtimat. Ecce vnio incomparabilis, & omnium caput eſt Chriſtus. Sequitur.

a Ab illo ergo die cogitauerunt] vel, conſiliati ſunt, ſecundùm *Chryſ.* vt interficerent eum, animati prædicto verbo Caiphæ. Sed contrà, *ſu.* 7. a. dicitur. Propter hoc quærebant eum interficere. Et, *ſuprà* 8. e. dicit eis Chriſtus. Quid me quæritis interficere: non ergo modo primo. Sol. *Gloſſ.* Ab illo die, &c. Non quin, & prius, ſed modò diffinitè. Idem dicit *Chryſ.* Priùs quidem quærebant; nunc autem & ſententiam firmauerunt, & vt proprio opere vſi ſunt.

b Ieſus autem iam non in palam apud Iudæos ambulabat] *Gloſſ.* Non quòd hoc non poſſet; ſed docet ſuos cedere furori perſequentium. Item occultat ſe, vt oſtendat ſe verum hominem. Si enim cum eis moraretur, & vi diuina ab eis eriperetur, ſolùm Deus, & non homo putaretur. Item aliquando fugit, vt credatur homo; aliquando manens ſe diuina virtute ab eis protegit, vt Deus credatur.

a Sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ehrem.] *Chrysost.* Ephrata, sed in Græco tamen habetur Ephrem.

Moraliter. *a* Sed abiit, &c.] Per hoc significatur, quòd Iudæi, id est, Clerici, & Religiosi Christum persequuntur; sed recipitur in laicis, qui sunt inculti, id est, deserti. Et dicuntur Ephrem, id est, fructuosi in operibus bonis. *Psalm.* 131. Audiuimus eam in Ephrata.

Chrysostomus. *d* Multi autem ex regione ascenderunt Ierosolymam,] purificare seipsos, cohibere, scilicet, se à mulieribus, vel ab aliis. Per hoc moraliter significatur, quòd illi, qui non purificant se in Pascha, peiores illis Iudæis videntur. Et notа etiam, quòd ante Pascha ascenderent, in quo confunduntur illi, qui differunt confiteri vsque in Parasceuem.

Matth. 26.*a.* *Marc.* 14.*a.*

b Et ibi morabatur cum Discipulis suis,] solùm. Ipsi enim permanserunt secum in tentationibus suis, vt dicitur, *Luc.* 22.c. Turbæ autem conueniebant ad diem festum. Vnde sequitur.

c Proximum autem, &c.] Iudæorum, id est, de tota Iudæorum prouincia, vel de regione, in qua erat Iesus iuxta desertum. Ter enim in anno veniebant, secundùm præceptum. *Exod.* 23.b. & *Deut.* 16.c.

d Ante Pascha] ideò, vt sanctificarent seipsos, i. sanctos, & mundos custodirent à cohabitationa mulierum. Vel purificarent se ab immunditiis, quas contraxerant, vel ex contactu menstruatæ, vel morticini, vel talibus, sicut præceptum erat. *Num.* 9. vt sic mundi comederēt Pascha. Vel secundùm *Gloss.* Vt sanctificarēt seipsos, id est, vt illius diei celebratione sanctificarentur.

e Quærebant ergo Iesum] malè & maximè Pontifices & Pharisæi. *Chrysost.* Mirabilis purificatio, cum contaminata voluntate, cum homicida mente, cum sanguinolentis manibus.

f Et colloquebantur, &c.] Maximè custodes tēpli, & Sacerdotes, & ita patet, quòd tēplum fecerant speluncam homicidij. Vnde *Ierem.* 7. b. Nunquid non spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum, &c. Idem *supra* 2.c. *Aug.* Obliti suæ sanctificationis tractant de nece Agni.

g Quid putatis,] id est, quam causam putatis.

h Quia non, &c.] q.d. quæ est causa moræ eius, scitne ipse, quòd aduersum eum sit firmata sententia? *Chrysostom.* ponit aliam literam. Putatis, quoniam non venit in festo? Per pascha insidiabantur, & tempore festi tempus faciebant occisionis, quasi hic in festo occidi eum. & cadere oportet, tempore vocante eum. O de impietate, quando ampliori opus erat religione, quando noxios oportebat dimittere: tunc innocentem venari conantur, id est capere.

i Dederant enim,] vel [autem Pontifices, & Pharisæi mandatum,] siue, [pronunciatione,] id est, sententiam, vel edictum.

k Vt si quis, &c.] ad occidendum. *Chrysostomus.* O de insania, & nimium, olim vnde apprehendere volentes non solùm non profecerunt, sed derisibiles facti sunt. Sæpè enim incidens in manus eorum effugit, & volentes eum occidere, detinet, ita vt rocere non possint, & xporiari facit virtutis demonstratione eos compungere volens, & vt cùm cœperint eum, discant, quòd non captus sit ex ipsorum fortitudine; sed ex sua concessione. Neque enim tunc capere potuerunt, cùm prope esset, scilicet, in Bethania; sed & quando comprehenderunt, proiecit eos resupinos.

EXPOSITIO CAP. XII.

IESVS ergo, &c.] Istud capitulum diuiditur in octo partes. Primò ponitur aduentus eius in Bethaniam. Secundò aduentus eius in Ierusalem, *ibi*: In crastinum autem turba, &c. Tertiò agit de desiderio Gentilium videndi Christum, & de responsione Christi ad Andream & Philippum, in qua præcidit vocationem Gentilium, & præmium, *ibi*: Erant autem quidam Gentiles, &c. Quartò de oratione Christi ad Patrem, & voce facta de cælo: non propter se, sed propter populum, *ibi*.

Pater clarifica, &c.] Quintò prædicit iudicium mundi, & tractum populum, *ibi*.

Nunc iudicium est mundi, &c.] Sextò eis obiicientibus, quòd Christus non moritur, eos de tenebris arguit, *ibi*.

Respondit ei turba, &c.] Septimò narrat Euangelista, qualiter se abscondit ab eis, significans, quoniam abscousa erat veritas ab eis per infidelitatem, sicut prædixit *Isaias*, *ibi*.

Hæc locutus est ei Iesus, &c.] Octauò ponit Euangelista verba Christi, quibus se dicit lucem, & Saluatorem, & non Iudicem, & quòd à se non loquitur, sed à Patre, *ibi*.

Iesus autem clamauit, &c.] Continet autem prima pars huius capituli aduentum Iesu Bethaniam & cœnam factam, Mariæ deuotionem in vnctione, & Iudæ malitiam simul, & responsionem Domini. Dicit ergo.

a sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, *b* & ibi morabatur cum Discipulis suis. *c* Proximum autem erat Paschæ Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione *d* ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. *e* Quærebant ergo Iesum, *f* & colloquebantur adinuicem in templo stantes: *g* Quid putatis, quia *h* non venit ad diem festum? *i* Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, vt si *k* quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

CAP. XII.

l IESVS ergo ante sex dies Paschæ *m* venit Bethaniam, vbi *n* Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. *o* Fecerunt autem ei cœnam ibi,

l Iesus ergo ante sex dies Paschæ,] id est sexto die ante Pascha, siue per sex dies ante Pascha in Sabbato, scilicet, ante Ramos Palmarum.

m Venit Bethaniam.] *Aug.* Sciens eos conspirasse, venit quasi Agnus ad victimam. *Ierem.* 4. d. Vt verum Pascha habeamus. Tunc enim erat plenitudo temporis. *Gal.* 4. a.

n Vbi Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus.] *Rab.* Ideò priùs in Bethaniam venit, vt resuscitatio Lazari altiùs memoriæ omnium traderetur, & inexcusabiles Iudæi confunderentur tractantes de morte tanti suscitatoris.

o Fecerunt autem ei cœnam ibi,] id est, in Bethania, & in domo Lazari. *Chrysost.* Manifestum est, quoniam in domo Lazari pulmentum erat: quasi enim amici & dilecti suscipiunt Iesum in hospitio. Quidam autem aiunt, quoniam in aliena domo hoc factum est. *In Matth.* autem 26.a. habetur Cùm esset in Bethania in domo Simonis accessit ad eum mulier habens alabastrum. Sed *Chrysostomus* videtur velle, quòd alia sit vnctio hic, & *in Matth.* 26. Communis autem opinio, quòd eadem sit. Nota, quòd Ioannes quantitatem exprimit, cùm dicit. Libram: Et materiam, cùm dicit, nardi. Et sinceritatem, cùm dicit, pisti, id est, non adulterati. Et pretiositatem, cùm dicit, pretiosi. *Matthæus* enim 26. exprimit vas alabastrum, &c. Et est genus marmoris cādidi & perlucidi variis coloribus interducti, quod incorrupta seruat vnguenta. Nardus autem est frutex aromatica crassa radice, sed breui, spissa, nigra & fragili, cypressini odoris folio paruo densoque, cuius acumina in aristas sese spargunt, pigmentarij autem spicas, & folia nardi

Moralit. *Moraliter.* *m* Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus &c.] Per hoc significatur, quod vbi est obedientia, vel obediens anima, est Iesus, ibi est gratia, ibi mortuus suscitatur. Item per hoc, quod Christus priùs venit in Bethaniam, antequam iret in Ierosolymam, significatur, quòd via cœlorum est custodia mandatorum. Vnde *Matth.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

o Fecerunt autem ei cœnam ibi.] Martha & Lazarus. Per Martham boni, qui non fuerunt in mortali intelligi possunt; per Lazarum illi, qui fuerunt in magnis flagitiis. Martha facit ei conuiuium in recordatione beneficiorum. Lazarus autem in contritione peccatorum. *Luc.* 5. f. Fecit ei conuiuium Leui in domo sua. Dominus autem affert etiam ibi bona sua & partem suam in symbolo. *Sap.* 7. b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, &c. Dominus enim affert cum Martha gratiam proficiēdi, cum Lazaro gratiam remissionis. *Apocal.* 3. d. Ecce ego sto ad ostium & pulso. *Luc.* 15. c. Pater

A & folia nardi celebrant. Vnde ad commendationem vnguenti, ait Marcus. Spicati pretiosi.

a Et Martha ministrabat,] non Maria, vt etiam dicitur Luc. 10. g.

b Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.] *Chrysostomus* Hoc sinceræ resurrectionis signum est, post multos dies & viuere & manducare. Hoc idem dicit *Gloss.* Et dicit *Augustinus, in libro de verbis Domini* de isto Lazaro, qui Lazarus, & Biathanatos dicebant, & multa de locis pœnalibus referebat conuiuantibus, & de tristegis inferni.

c Maria ergo accepit libram vnguenti] q. d. vna soror ministerio intendebat, altera vnctioni.

a & Martha ministrabat: b Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. c Maria ergo accepit libram vnguenti d nardi pistici pretiosi, e & vnxit pedes Iesu, f & extersit capillis suis pedes eius, g & domus impleta est ex odore vnguenti. Dicit h ergo vnus ex Discipulis eius i Iudas Scariothis, qui erat eum traditurus. k Quare hoc vnguentum l non væniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit m autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum sed quia fur erat.

d Nardi pistici pretiosi.] Pretiosum enim vnguentum fit de nardo, maximè de spicis. Vnde dicit *Marc.* 14. a. spicati, hic autem dicitur pistici à loco. Vel, Pistici, id est, fidelis non adulterati.

e Et vnxit pedes Iesu.] Hoc autem factum est in Sabato ante Ramos Palmarum. Ideò Dominus Papa in illo Sabbato lauat pedes pauperum: nec facit stationem, sed intendit operibus misericordiæ. Ideò etiam Sabbatum illud non habet proprium officium, sed de illo scribitur: Sabbatũ vacat: quia tunc nostra communicare debemus & operibus misericordiæ intendere.

f Et extersit capillis suis pedes eius,] de suo digniori honorans eius humiliora: quia quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus, 1. *Cor.* 1. d. Et sicut dicit *Chrysost.* quia credebat eum Deum. Hoc fecit.

g Et domus impleta est ex odore vnguenti.] In quo ostenditur vis vnguenti. De cuius etiam pretiositate subditur postea.

h Vnum.] *Chrysostomus.* Qualiter Matthæus dicit, quòd omnes hoc dixerunt? Solut. Et omnes, & ille, sed reliqui alia mente.

h Dicit ergo vnus ex &c.] in superficie, vel aliquando etiam intrò.

i Iudas Scariothis, &c.] qoia iã erat dispositus ad tradendum, & in proposito tradendi. Iste moritur bono odore vnguenti, de quo alij viuũt, vt dicit *Gloss.* Et *August.* Noli inuidere, & te non occidet bonus odor, 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus, aliis vitæ, &c. *Gregor.* Idem sibilus equos mitigat, canes instigat.

K Quare hoc vnguentum.] Hoc, id est, tale, siue tam pretiosum.

l Non vænit] vel, venditur [trecentis denariis, & datum est egenis.] Ecce sub prætextu & figura religionis eam increpauit, & sub forma pietatis.

m Dixit autem hoc, non quia, &c.] *Gloss.* Ne cum pauperum hæc putaremus eum dixisse, determinat Euangelista, cur hæc dixerat: Sed quia fur erat: Et ostẽdit, quomodo for. Et,] id est, quia

Moralit. * *Luc.* 15. e. Pater facit conuiuium filio prodigo. Et Ioseph fratribus. *Gen.* 43. g. Esther. 9. d. Dies epularum, atq; lætitiæ, & mittent adinuicem partes. Quod fit, quando vnus gaudet de conuersione alterius, vel quando subuenitur pauperibus per Eleemosynas.

a Et Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.] *Luc.* 22. c. Quis maior est qui ministrat, aut qui recumbit? Nonne qui recumbit. Ergo maior est in conuiuio Domini Lazarus, quàm Martha: quia peccator de magnis flagitiis conuersus magis feruet in bonum. Vnde *Rom.* 5 d. Vbi abundauit delictum, &c. Et quot peccata fecit, tot habet fercula, dolens de eis & gaudens, quia liberauit eum Dominus. Vnde *Eccl.* 43. e. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius.

c Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu.] *Mat.* 26. a. habetur, quòd vnxit caput eius: In quo significatur, quòd & deuotio habenda est, & circa Incarnationem eius, quæ significatur per caput: & circa finem, siue mortem. *Exod.* 12. a. Caput cum pedibus & intestinis vorabitis. Vel caput est Deitas, pedes humanitas, 1. *Corin.* 11. a. Caput Christi Deus. Hic autem significatur per vnguentum, deuotio mentis, siue opera deuotionis. In quibus attendenda sunt quatuor. Mensura, vnde dicitur: libram. Et humilitas, cùm dicitur, nardi. Et sinceritas, cùm dicitur, pistici. Et charitas, cùm dicitur, pretiosi. Dicit enim *Bernard.* quòd rara hora & parua mora. Vnde & aquæ Siloë non continuè fluunt, sed raró & cum silentio, vt dicit *Gloss. suprà* 9. De hoc vnguento satis habetur super *Matth.* 26. a. & *Marc.* 14. a. Vel pedes horum, sunt pauperes, de quibus subditur.

f Et extersit capillis suis pedes eius.] *Luca* 7. f. habetur, quòd rigauit pedes Domini: Qui significant pauperes. *Isa.* 40. e. Locum pedum meorum glorificabo, id est, cœnobia ditabo, in qoibus in principio fuerunt pauperes. *Isa.* 41. a. Semita in pedibus eius non apparebit, id est, nec minima peccata. Apostolus benè dicebat se pedem Domini esse, quia Dominum vehebat, 2. *Corinth.* 4. e. Mortificationem Domini in corpore nostro circumferentes. Sunt ergo pedes rigandi lacrymis compassionis, vngendi suauitate consolationis, tergendi capillis, id est, souendi eleemosynis & operibus pietatis. De primo dicitur *Isa.* 58. c. Si effuderis esurienti animam tuam, &c. compatiendo. De secundo, id est, de vnctione habetur. *Eccl.* 18. b. Nonne ardorem refrigerabit ros: sic & verbum meliùs, quàm datum? De tertio dicitur *Luc.* 11. f. Quod superest, date eleemosynam. Per capillos enim designantur temporalia. Vnde *Numer.* 8. b. præcipitur Leuitis, vt radant pilos capitis & barbæ: vt non remaneant eis, nisi radices. Habent enim reddituus renascentes.

g Et domus impleta est ex odore vnguenti.] Apostolus, 2. *Cor.* 2. d. Bonus odor sumus, in omni loco.

h Dicit ergo vnus ex Discipulis eius Iudas Scariothis, qui erat eum traditurus: quare hoc vnguentum, &c.] Ita multi murmurant contra contemplatiuos, & deuotos: & æstimant totum tempus perditum, quod impenditur deuotioni. Vnde *Matth.* 26. a. Vt quid perditio hæc vnguenti facta est?

m Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat. Ita & multi Sacerdotes plùs loquuntur de eleemosynis faciendis pro sua cupiditate, quàm pauperum vtilitate. Et nota de isto Iuda, quòd fuit fur & proditor & comedens cum Domino, confessus est, desperauit, retulit denarios ad Sacerdotes, suspensus crepuit medius. Sicut autem per Iudam, id est, per bonam confessionem fratres sui Ioseph sunt reconciliati: sic econtrariò per malam confessionem multi damnantur. Fures ergo sunt in confessionibus, qui subticent quædam peccata, vel circumstantias, quæ apertè aggrauant peccatum, ne nimis mali appareant; cùm tamen dicatur *Isaiæ* 14. e. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen. *Genes.* 31. d. dicit Iacob ad Laban: Apud quemcunque inueneris Deos tuos, necetur coram fratribus suis. Per Laban, qui interpretatur dealbatus, significatur Diabolus, qui sub specie boni tentat per idola peccata: & ille, in quo inuenientur idola in iudicio, cùm scrutabitur Dominus Ierusalem in lucernis, necabitur coram omnibus. *Psalm.* 7. Scrutans corda, &c.

Item Iudas prodit Dominum, quando veniens ad confessionem non habet propositum dimittendi peccatum. Et tales significantur *Matth.* 27. d. per illos, qoi genuflexo illudebant Dominum, & spuebant in faciem eius: quod est, quando respuunt iustitiam pœnitentiæ.

Idem Iudas confessus fuit licet falsò, cùm habebat manum in catino cum Domino, dicens: Nunquid ego sum Rabbi? Quod fit, quando vsque ad Parasceuem, vel Sabbatum, vel etiam diem Paschæ differunt confiteri, quando debent communicare. Et tales quò ad hoc peiores videntur Herode, qui per aliquos dies ante Pascha venit, vt purificaret se, & comederet Pascha. *Luca* 23. a. Et *suprà* 11. g. Ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Item Iudas desperauit, cui similis est ille, qui ostensa sibi à Sacerdote enormitate peccati sui, & quòd oportet eum dimittere peccatum

* & agere pœni-

A a Et] id est, quia. b Loculos habens,] id est, Domini loculorum custos.

c Ea, quæ mittebantur,] in loculos, portabat. *Augustinus.* Non solùm portat ministerio, sed & tollebat furto, id est asportabat. Habebat enim vxorem, & filios, sicut scriptum est de eo: Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Vxori ergo & filiis dabat ea, quæ furabatur. Et nota, quod dicit *Augustinus*: Cui Angeli ministrabant, loculos habet in sumptus pauperum condescendens infirmis. Hic autem quærit *Chrysostomus*, quare fuit commisit loculos pauperum, & dispensare fecit auarum existentem? Illud vtique dicemus: quòd ineffabilem rationem nouit Deus: Si verò oportet & nos coniicientes dicere, hoc respondebimus: Vt omnem abscidat occasionem: Non enim habebat dicere, quoniam propter desiderium pecuniæ feci proditionem; habebat enim ex loculo sufficientem concupiscentiæ mitigationem. Item *Chrysostomus.* Volens detinere nequitiam Iudæ, commisit ei loculos, auferens ab eo omnem excusationem.

d Dixit ergo Iesus, sine illam, &c.] *Chrysostomus.* Cur non arguit Discipulum pro muliere, vel cur non dixit saltem id, quod dicit Euangelista, scilicet, quòd propter proprium furtum increpabant mulierem? Solutio. Multa longanimitate conuertere eum volebat: Nouerat, quòd proditor erat, & ideò sæpè, & occultè corripuit, vt *suprà* 6. g. *August.* Nouit furem; sed non prodit, docens tolerare malos. Tantùm obsequium Mariæ commendat, ostendens, quòd esset moriturus, & ad sepeliendum aromatibus vngendus. Vnde dicit.

e Sine illam,] id est, dimitte.

f Vt in diem sepulturæ meæ seruet illud,] vnguentum, de quo Dominum vnxerat. De illo enim vnguento fortè reseruabat; nec tamen de illo Dominum vnxit. Vel, Seruet illud,] id est, consimile: Vel, illud, id est, memoriam huius facti conseruet: vt si non rem impleat; tamen deuotionem post meam mortem. Vel, Seruet illud, id est, effundat, quod est seruare: Tunc enim seruatur, & reponitur thesaurus, cùm benè erogatur. Et hoc dicit; quia dixerat Iudas: Vt quid perditio hæc, &c. Dominus enim dicit, quòd est seruatio, non perditio. *Chrysostomus* ponit aperitiùs. Dimitte eam: in diem enim sepulturæ meæ hoc fecit: Quod etiam & *Marcus* dicit 14 a. Quod habuit, id est, quod potuit, hoc fecit: Præuenit enim vngere corpus meum in sepulturam, ponendum, subaudi, vel in signum & officium sepulturæ, quasi dicat, Sine, vt faciat viuo, quod volet facere mortuo, sed non poterit. Et fortè à Spiritu sancto, licet nesciens sic præoccupauit vnctionem sepulturæ mulier. Et nota, quod dicit.

In diem sepulturæ.] *Chrysostomus.* Sepulturam dicens, proditorem rememoratus est, sed non scalpit eum redargutione, neque emollitur hoc verbo: & tamen sufficiens erat hoc verbum in propitiationem eum immittere, q. d. O Iuda onerosus tibi sum, expecta parum, & abibo. Sed nihil horum ferrum flexit, ipsa nocte, qua eum prodidit, eius pedes lauit, mensa eum eo & sale participauit, quod latrocinales etiam animos consueuit detinere, & verba alia locutus est sufficientia etiam lapidem emollire.

g Pauperes enim semper habebitis vobiscum.] Dominus ostendit mulierem esse sinendam propter pietatem, & compassionem. Hic ostendit per rationem, quia pauperes semper sunt futuri, quibus eleemosyna potest impendi. Vnde *Deuteronom.* 15. c. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Ipse verò paruo tempore erat in terris mansurus. Et hoc est.

h Me autem non semper habebitis.] *Gloss.* Corporali præsentia, & visibili.

Vel, Non habebitis.] O tu Iuda, & qui huiusmodi estis, quia si modò communicant mali Sacramentis, posteà non habebunt Deum, vt boni. Sequitur.

i Cognouit ergo turba multa ex eis.] Istud continuatur ad id, quod dicitur in principio capituli: Venit Iesus Bethaniam: [Cognouit ergo turba multa ex Iudæis] Ierosolymitanis, quia prope erat Ierusalem, & rumor de Iesu citò diffundebatur.

k Quia illic esset,] id est, in Bethaniam.

l Et venerunt non propter, &c. *Augustinus.* Curiositas hos, non charitas adduxit. Vel turba simplex, quæ credebat miraculis, veniebat propter deuotionem miraculi videndi.

a a Cogitauerunt

& agere pœnitentiam, desperat dicens: Quis posset hoc facere? Tales sunt formidosi, & timidi, qui non sunt apti in bello Domini, sicut dicitur *Deuteronom.* 20. & *Iudic.* 7. e. & 1. *Machab.* 3. g. Moraliter

Item retulit denarios Sacerdotibus dicens: Peccaui. Ita &

a & b loculos habens, c ea quæ mittebantur, portabat. Dixit d ergo Iesus: e Sine illam f vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. g Pauperes enim semper habebitis vobiscum; h me autem non semper habebitis. i Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, k quia illuc esset, l venerunt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.

aliqui dant Sacerdotibus, & pauperibus pecuniam, credentes emere impunitatem peccati *Ecc.* 7. a. B Ne dicas in multitudine munerum meorum respiciet Deus, & offerente Deo altissimo munera mea suscipiet. Matth. 26. a.

Item suspensus crepuit. Sic aliqui in pœnitentia sua per elationem suspenduntur & crepant, & interiora bona perdunt. Et de talibus dicitur *Deuter.* 21. d. Maledictus omnis, qui pendet in ligno.

a Et loculos habens, ea, quæ mittebantur portabat,] id est, asportabat. Per quem significantur officiales in religionibus, qui bona communia conuertunt in proprios vsus, vel parentum suorum. Item clerici & Sacerdotes, qui custodiunt loculos Domini, quia sunt ministri patrimonij Christi, nec sunt possessores bonorum Ecclesiæ, sed custodes: vnde fures sunt, & latrones si ea in superfluis expendant. *Bernardus.* Sanè patrimonia sunt pauperum facultates Ecclesiarum: & sacrilega eis crudelitate surripitur, quicquid sibi ministri, & dispensatores non vtique Domini, vel possessores, vltra victum accipiunt, ac vestitum: Nec enim ordinauit Deus his, qui Euangelio seruiunt, de Euangelio quærere delitias, vel ornatum, sed viuere, ait Paulus ex eo.

d Dixit ergo Iesus, sine illam, &c.] Ita dicit Dominus, noli istum contemplatiuum impedire in administratione, sed dimitte eum in contemplatione, & deuotione: quoniam veniet tempus, quando abscondar ab eo, vt non habeat † delectationem in me. Vel, [In diem sepulturæ meæ,] id est, in memoriam Passionis meæ. Dominus enim vult, quòd semper vnguentum habeamus paratum in sepulturam eius, id est, vt semper deuotionem habeamus in recordatione suæ mortis. al. † dilectionē

g Pauperes enim semper, & cætera.] id est, opera actiuæ.

h Me autem non semper habebitis.] id est, meas consolationes spirituales & visitationes. Et ideò quamdiu homo potest esse cum Rachel, sit cum ea, quia multo tempore emitur & labore, & paruo tempore tenetur, & cum difficultate impregnatur. Lia verò, id est, actiua semper est parata & fœcundatur citò. Vel, [pauperes,] id est, quinque sensus, qui semper mendicant. Vnde *Eccl.* 1. b. Non satiatur oculus visu, &c.

i Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic esset,] id est, in anima pœnitente, & obediente.

l Et venerunt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.] Sic facit Dominus, quia quando videt homines duros ad conuersionem, suscitat aliquando aliquem, qui diu fuit in magnis flagitiis, vt exemplo illius alij attrahantur. Sicut auceps auem ponit in decipula, quæ cantat & mouet alas, & volitat; vt aliæ videant, & veniant, & præcipuè aues instabiles ibi ponuntur, per quas significantur peccatores, qui totum sæculum amplexati erant. Sic etiam venatores in nemore porcum viuum capiunt, & faciunt eum clamare, & ad eius clamorem alios venientes capiunt. Ita Dominus peccatores quandoque ponit in magna pœnitentia, vel in religione, quod admirantes alij conuertuntur ad Dominum. Et tales per Samaritanam significantur, *suprà.* 4. d. Ad cuius clamorem plures occurrerunt ad fidem. Et significantur per Abner, de quo dicitur 2. *Regum.* 3. a. Pugna erat inter Dauid, id est, Christum, & Isboseth, id est, virum confusionis, id est, Diabolum.

Et Abner Princeps

A a Cogitauerunt autem,] quia scilicet, propter Lazarum veniebat turba. b Principes Sacerdorum, &c.] non solum Iesum. c Quia multi, &c.] Aug. Quia miraculum non poterant occultare, vel negare, stultè volunt occidere, quasi nō possit resuscitare occisum, qui suscitauit defunctum. Et nota, quod turba credente Principes sæuiunt. Vnde Chrysostomus. Sicut diuitiæ collum erigere faciunt; ita & principatus. Sed illæ quidem in auaritiam; hi verò in amentiam ducunt. Vide denique Iudæorum plebem sanam; Principes autem corruptos. De plebe enim dicitur frequenter ab Euangelistis: Multi crediderunt in eum. De Principibus autem contrarium. Vnde supra. 7.d. De turba multi crediderunt in eum. Et in eod.g. dicunt ipsi Principes: Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Eos, qui credebant maledictos dicebant; se autem, qui interficere studebant, prudentes. Sed & hic turba credit; Principes autem non contenti propriis malis, etiam Lazarum occidere conantur. Vnde dicitur: Cogitauerunt autem, &c. Chrysost. Esto: Christum volebant occidere, vel quia Sabbatum soluebat, vel quia seipsum Patri æqualem faciebat, vel propter Romanos ablaturos ciuitatem; sed Lazarum quare? Nunquid crimen est à Christo beneficium suscepisse? Vides igitur, qualiter eorum Principū occisiua est optio, id est, voluntas. Hic autem quæritur, quare cùm alia multa signa fecerit Christus, nullo in eos ita sæuire fecit, neque paralytici, neque cæci, sicut illud? Solut. Illud natura mirabilius erat. Item quia post multa alia factū est illud. Item quia magis inopinabile erat mortuum quatriduanum videre ambulantem & loquentem. Etsi enim alios mortuos suscitauerat; sed non sepultum & quatriduanum. Item alibi incusabant de transgressione Sabbati, vt in cæco & in paralytico, & hoc modo auertebant turbas à Christo; hic autē nō poterant criminari Sabbatum, quia tunc non erat Sabbatum, neque quoniam Deo aduersabatur, poterant dicere. Oratio enim eos obstruebat: orauit enim ad Patrem in resuscitatione eius. Quia igitur & quod semper incusabant, ablatum erat, & signum præclarum erat, ad occisionem eius, qui curatus est, prorumpunt. Ita & in cæco hoc vtique fecissent, nisi haberent incusare de Sabbati transgressione. Item alia ratio. Cæcus quidem ignobilis erat, & eiecerunt eum de templo; hic Lazarus verò insignis & nobilis, quod patet ex eo, quòd multi venerunt in consolationem sororum eius. Item quia omnibus videntibus factum est miraculum Lazari. Item hoc maximè Principes mordebat, quia instante solemnitate Paschæ, omnes dimittentes Ierosolymam ad Bethaniam concurrebant. Sequitur.

De pæ. dist. 1. c. quāta, libet.

Matth. 21. a. Marc. 11. a. Luc. 19. f.

a Cogitauerunt autem b Principes Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. In d crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festū cū f audissent, quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt Ramos Palmarum g & processerunt obuiā ei, h & clamabāt: O i sanna k benedictus, l qui venit in nomine Domini m Rex Israel.

d In crastinum autem] in Dominica die in Ramis Palmarū.
e Turba multa, &c.] secundùm legis præceptum. Exo. 23. b.
f Cùm audissent, &c] significātes eum victorem esse & Regem.
g Et processerūt obuiam ei] Chrys. Alius Euangelista dicit, quòd vestimenta etiam sternebant pedibus eius, & quòd omnis ciuitas concussa est, cùm tanto intraret honore. Sed quæritur, quomodo qui priùs non palā in Iudæam ambulabat, sed secessit in desertū, vt dicitur sup. 10.g. nunc in Ierusalem cum tanta intrat audacia? Sol. Cùm extinxisset furorem eorum in recessione, nunc sedatis eis reuertitur. Vel meliùs. Multitudo, quæ præcedebat, & quæ sequebatur, in timorem misit Principes, vt non auderent insurgere modò in Christum: Nullum enim signum ita traxit turbam sicut Lazari.

Chrysost. Ramos autem Palmarum & Oliuarum, & vestimenta substrauerunt, ostendentes, quoniam maiorem, quàm de Propheta, opinionem habebant de eo.

h Et clamabant.] Ecce patet, quòd multis modis honorant eum turbæ. Et manibus, quia afferunt ramos. Et vestibus, quia sternunt vestimenta. Et pedibus, quia occurrunt. Et vocibus, quia laudant dicentes. i O sanna benedictus, &c.] Vox eorum duo continet, orationem & laudem. Primò orant dicentes: O sanna, id est, salua, obsecro. O sanna enim, vt dicit Ieronymus, Hebræum verbum est, compositum ex integro & corrupto quasi O si, Anna. O si enim salua, vel saluifica. Anna autem est interiectio obsecrantis, sicut Papæ admirantis. Quæ quia in Latino eloquio non habetur, pro ea posuisse Ieron. videtur, obsecro. Dicit enim Ieron. quòd O sanna idem est, quod O si Anna, id est, salua, obsecro. Et est vna dictio, vt diximus, vel duæ per eclipsim, id est, per elisionem, id est, per subtractionem vnius literæ prolatæ. August. videtur velle, quòd O sanna sit vna dictio: & quòd sit interiectio obsecrantis. Dicit enim sic: Vox obsecrantis est, O sanna, sicut nonnulli dicunt, qui Hebræam linguam nouerunt, magis affectum indicans, quàm rem aliquam significans: sicut etiam in lingua latina interiectiones, vt cùm dolentes dicimus, heu! vel cùm delectamur dicimus: vah! vel cùm miramur, dicimus, ó rem magnam! tunc enim, ò, nihil significat nisi mirantis affectum. Quod ideo credendum est ita esse: quia neque Græcus, neque Latinus hoc interpretari potuit, sicut & illud Matth. 5. c. Qui dixerit fratri suo Racha. Nam & hæc interiectio esse perhibetur, affectum indignantis ostendens. Chrysost. super Matthæum dicit: O sanna alij interpretantur gloriam, alij redemptionem, alij salutifica: Nam & gloria illi debetur, & redemptio illi conuenit, qui omnes saluauit. Gregor. dicit, quòd O sanna idem est, quod salus, quasi tibi conuenit salus mundi. Hoc autem dicebant dirigendo sermonem filio Dauid, sicut habetur Matt. 21. a. O sanna filio Dauit. Et pòst conuertendo sermonem inter se dicebant.
k Benedictus] sit, vel est.
l Qui venit in nomine Domini,] id est, Dei Patris, missus à Deo, scilicet, & ideò patet, quod est.
m Rex Isrsël,] id est, Messias. Chrys. Hoc enim maximè coëgit eos credere, quoniam esset Christus, quia Deo non erat contrarius; sed se ab eo missum dicebat. Potest etiam his verbis designari laus vtriusque naturæ. Humanæ, cùm dicit: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Diuinæ, cum dicit: Rex Israel. Sequitur.

A a Et inuenit Iesus

* Et Abner Princeps erat militiæ. Isboseth, id est, aliquis magnus peccator. Et iste conuersus ad Dauid reduxit totum exercitum Isboseth ad Dauid. Vnde dixit ad Dauid: Surgam, & congregem ad te Dominum meum omnem Israel: quia per tales multi reconciliantur ad Christum.

a Cogitauerunt autem, &c.] Sic & Diabolus, & diabolici homines talem peccatorem conuersum, & iam alios conuertentem nituntur interficere. Sicut etiam habetur. 2. Reg. 3. e. quòd quando audiuit Ioab, qui interpretatur inimicus, id est Diabolus, quod Abner reconciliatus est Dauid, interfecit eum. Sequitur. Moralit.

d In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt ramos palmarum.] Per quos significantur bona opera, quæ offerre debemus Domino, quorum fructus non hic, sed in futuro expectatur. Ideò dicit Psal. 91. Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. Matth. 21. a. habetur, quòd sternebant vestimenta, &c. Et de hoc habetur ibi.

g Et processerunt obuiam ei,] cum ramis palmarum. Per quod significatur, quòd cum bonis operibus debemus occurrere Christo venienti ad iudicium. De quo occursu dicitur 1. Thessal. 4. d. Rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra. Amos 4. d. Præparate in occursum Dei tui, Israël. Sed econtra quidam fugiunt à Domino, illi, scilicet, qui scienter peccant. De quibus Iob 21. b. Qui dixerunt Domino Deo: recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, Zach. 6. c. Verterunt scapulas recedentes, & aures suas aggrauauerunt, ne audirent. Alij credunt ire recta via; sed alia via vadunt: & ideò eum non inueniunt. Et hi sunt, qui peccant ignoranter, vel non recto itinere ad eum vadunt, qui bona non bona intentione faciunt. Ideò dicitur suprà 1. c. & Isa. 40. a. Dirigite viam Domini.

h Et clamabant, O sanna, benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israël.] Iste clamor duo continet. Orationem, cùm dicunt: [O sanna,] id est, O si Anna, id est, salua, obsecro. Et laudem, cùm dicunt: [Benedictus, qui venit in nomine Domini, &c.] Ita & nos clamare debemus ad Dominum orando, & laudando,

siue gratias agendo.

A *a* Et inuenit Iesus asellum, &c.] Dixerat, quòd venit Iesus Ierosolymam: ideò redit hic ad ostendendum, quomodo venit, in asello, &c. Sed quæritur, qualiter alij Euangelistæ dicunt, quòd misit duos Discipulos, & dixit: Soluite asinam & pullum; hic autem nihil tale dicit, sed quoniam inueniens asellum sedit super eum. Sol. Vtrumque factum est; sed hic breuiter dicit, quòd alij latiùs, quomodo factum sit, narrant.

Et *a* inuenit Iesus asellum, *b* & sedit super eum, *c* sicut scriptum est. *d* Noli timere, filia Sion. *e* Ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ. *f* Hæc *g* non cognouerunt *h* Discipuli eius primum. Sed quándo glorificatus est Iesus: *k* tunc recordati sunt, *l* quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. *m* Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo *n* quando Lazarum vocauit de monumento, *o* & suscitauit eum à mortuis. *p* Propterea & obuiam venit ei turba, *q* quia audierunt eum fecisse hoc signum. *r* Pharisæi ergo *s* dixerunt ad semetipsos. *t* Videtis, quia nihil proficimus. *u* Ecce mundus totus post eum abiit.

b Et sedit super eum] *Matt.* 21. a. & *Luc.* 19. f. & *Ioannes*, non dicunt eum sedisse, nisi super pullum. *Matt.* dicit eum sedisse super asinam: secundùm prophetiam *Zach.* 9. c. in qua vtrumque dicitur: Ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et dicunt quidam, quòd licet esset breuis via; tamen fieri potuit, vt primò insedisset pullo, & fortè quia nondum domitus & lasciuus erat, descendit &, insedit asinæ. Alij dicunt, quòd potest esse, quòd super vtrumque non sedit; sed vtrumque ibi affuit, & *Matt.* vtrumque posuit pro mysterio Iudæi & Gentilis. *Chrys.* videtur velle, quod primò insedit asinæ, & postea pullo.

Matth. 21. a.

c Sicut scriptum est.] Huic facto adhibetur propheticum testimonium. *d* Noli timere,] vel secundùm *Chrys.* Lætare, filia Sion. Et potest esse hi, Sion, vocatiui casus, id est, ô Sion, vel genitiui, ô filia, quæ es in Sion, id est, in Ierusalem. In reprobo enim populo erant aliquæ filiæ, animæ, scilicet, sanctæ, oues, quæ deootè occurrunt venienti, quibus diuinitùs dicitur per Prophetam: Noli timere, vel, lætare, quasi agnoscite, quem laudatis, & ne timeatis, cùm pati videritis, quod est redemptio vestra. Quia. *e* Ecce Rex tuus venit, &c.] ad redemptionem, scilicet, non ad debellationem, *Chrys.* Quid est: Lætare valde, filia Sion? Quia omnes alij Reges Iudæorum peruersi, & valdè iniusti erant, & auari, & populum peruertebant, & delinquere faciebant, & per hoc tradi inimicis. Sed confide, ait, Propheta, hic non est talis, sed mitis, & mansuetus, quod ab asino ostenditur. Nõ enim exercitum trahens, vt Tyrannus intrabit Ierosolymam, sed asinum habens solum. Vel. *d* Noli timere, filia Sion,] vt veniant Romani, & tollant locum, & Gentem.

e Ecce Rex, &c.] quasi non venit regnaturus in regno mundi, vt per hoc debeant ei inuidere, & contra se insurgere Romani. Et nota, quòd *Zach.* 9. c. secundùm nostram literam habetur: Exulta satis, filia Sion, iubila, filia Ierusalem: ecce Rex tuus venit tibi iustus, & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Dicit autem hic *Chrysost.* quòd idem factum fuit finis, i. completio vnius prophetiæ, & principium alterius. Nam impleuit prophetiam Zachariæ, & præfigurauit rem futuram, scilicet, quód immundum Gentium genus debebat subiici iugo Christi. Vnde etiam dicit *August.* Pullus, in quo nemo sederat, populus est Gentium, qui legem non acceperat. Matthæus autem, qui scripsit Iudæis, posuit de asina, per quam significatur Synagoga. Sequitur. *f* Hæc non cognouerũt,] vel, hoc, scilicet, quod in puello sedit. *g* Non cognouerũt,] fieri, scilicet per prophetiam. *h* Discipuli eius primum,] scilicet, per Resurrectionem. *Chrys.* Nouerant quidem, quoniam scriptum erat; sed quòd propter eum scriptum esset, non nouerant. *i* Sed quando, &c.] Resurrectione. k Tunc recordati sunt] recolentes, quæ viderant, & conferentes.

l Quia hæc, &c.] id est, non alia, quàm quæ erant scripta de eo. Et dicit *Chrys.* quòd ex hoc patet, quod dicitur hic, quod plura ignorabant Apostoli: Neque enim omnia reuelabat eis. Vnde *sup.* 2. d. quando dixit, Soluite templum hoc, &c. nescierunt Apostoli, quòd de Resurrectione corporis sui loqueretur. Et *Luc.* 18. f. Erat verbum absconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur, de Resurrectione, scilicet, eius. Ideò semper dolebant, cùm audiebant de Passionibus, & erant in mœstitia, quia non nouerant ea, quæ de Resurrectione sua dicebat. Hoc enim eis occultabat Iesus, quia rudes erant, & eorũ intellectum excedebat. Sed quare non aperuit eis prophetiam de asino. Sol. Quia scandalizaret eos, si Rex exultés talia deberet pati, scilicet, sedere in asinu, & postea tradi à Discipulo, & mori. Vel aliter. Ideò eis occultauit, quia si dixisset eis: Ego sum ille Rex, de quo Propheta prædixit, nõ intellexissent de illo regno, cuius erat Rex, sed de terreno. Sequitur. *m* Testimonium ergo,] vel autem, secundùm *Chrysost.* perhibebat turba, quæ erat cum eo, in Bethania.

n Quando Lazarum vocauit de monumento,] id est, voce & præcepto suo exire fecit, *suprà.* 11. f.

o Et suscitauit eum à mortuis.] Et continuatur hoc ad præcedens sic: Iesus venit in Ierosolymam. Testimonium ergo, &c. Vel sic. Turba occurrit ei de Ierosolymis acclamans, & laudans. Sed quare? Autem, pro quia, testimonium perhibebat turba, &cæt. Vnde sequitur. *p* Propterea & obuiam venit ei turba,] ad exercitationem & testimonium illius turbæ, quæ Resurrectioni intersuerat. Et hoc est.

q Quia audierunt eum fecisse hoc,] id est, tam apertum & notabile & demonstrabile signum. *Chrysostomus.* Nequaquã enim tot ita repentè conuersi essent ad credendum, nisi per signum.

r Pharisæi ergo] vel, verò, inde turbati, quia lætabantur in eo populi.

s Dixerunt ad semetipsos,] id est, inter se, quia fortè non audebant coram turba.

t Videtis, quia nihil proficimus.] Simile dicit Caiphas *sup.* 11. f. Vos nescitis quicquam, neque cogitatis.

u Ecce mundus totus post eum abiit.] *Gl.* Omninò prophetant nescientes. *Aug.* Quid mirum, si post eum vadit mũdus, per quem factus est mundus: Secundùm hoc ergo videtur, quòd isti malitiosè hoc dicebãt. Sicut *vult Aug.* Sed *Chrys.* dicit. Videtur mihi, quòd sani erant, qui hæc dicebant, sed non audebant propalare, sed ab euentu cohibebant alios

A quasi impossibilia

* siue gratias agendo. De Primo *Psal.* 101. Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Item *Psal.* 129. De profundis clamaui ad te, Domine, &c. De secundo *Eccles.* 43. d. Glorificantes Deum, quantumcunque poteritis superualebit adhuc. *Moralis.*

a Et inuenit Iesus, &c.] Dominus equitauit asellum & asellam, id est, illos, qui infirmi sunt corpore & ætate, & paruam habent scientiam sicut asella. Quod significatum fuit 3. *Reg.* 1. e. vbi præcepit Dauid, quòd Salomon poneretur super mulam. Infirmi enim & idiotæ portant Dominũ, 1. *Cor.* 1. d. Videte vocationem vestram, fratres, &c. Dominus enim facit semper, sicut pauper homo, qui non potest habere dextrarium, id est, aliquem magnum dignitate & scientia & vita: & ideò accipit, quos potest. *Mich.* 7. a. Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Tales enim dextrarij dedignantur trahere ad quadrigam Domini, sed si rubeum pallium Episcopatus eis superponitur, colla submittunt.

d Noli timere, filia Sion] id est, fidelis anima, quæ debet esse speculatrix sui ad humiliandum, mundi ad cõtemnendum, Dei ad amandum & desiderãdum. De primo dicitur *Nahum* 3. c. Intra in lutum & calca, subigens tene laterem. De secũdo *Nahum* 3. b. Omnis, qui viderit te, resiliet à te. De tertio. Esther 15. d. Facies tua plena gratiarum. Vel, Sion, dicitur, quia speculari debet anima statum præsentem, præteritum, & futurum. *Bernar.* Vide, ô homo, vnde sis: & erubesce, vbi sis: & ingemisce, quò vadis, & contremisce.

e Ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinę.] *Matthæus* 21. a dicit, quòd etiam super asinam sedit: in quo notatur, quòd ipse lapis angularis vtrumque populum sibi coniungit: Gentilem, qui designatur per pullum: & Iudæum, qui significatur per asinam. Vel & hoc etiã designatur per hoc, quod dicitur *infrà eodem*, de Gentibus, qui venerãt ad diem festum cum Iudæis. Vel per hoc significatur, quòd Dominus in nostra natura veniet ad iudicium, quasi ascendisse dicitur. Sicut habetur *Isa.* 19. a. Ascendet Dominus super nubem leuem, &c. Sequitur.

a Erant autem quidam

A quasi impossibilia tentantes. Sequitur. *a* Erant autem quidam Gentiles ibi,] scilicet, in Ierusalem. *b* Ex his,] id est, de numero eorum. *c* Qui ascenderant, vt adorarent in die festo,] quia proselyti erant, & eadem lex erat indigenis & proselytis adorandi ter in anno. Vel secundùm *Chrysostomum*: Prope existentes, vt proselyti fiant, erant ad festum. Et nota, quòd per hoc vult Euangelista significare vocationem Gentium, & quòd totus mundus post eum vadit, sicut dixerant Pharisæi nescientes.

> *a* Erant autem quidam Gentiles *b* ex his, *c* qui ascenderant, vt adorarẽt in die festo. *d* Hi ergo *e* accesserunt ad Philippũ, *f* qui erat à Bethsaida Galilææ, *g* & rogabant eum dicẽtes: Domine, volumus Iesum videre. *h* Venit Philippus, & dicit Andreæ: *i* Andreas rursum, & Philippus dixerunt Iesu: *k* Iesus autem respondit eis, dicens: *l* Venit hora, vt clarificetur Filius hominis.

d Hi ergo] fama Christi audita. *e* Accesserunt ad Philippum.] Fortè, quia notus erat eis aliquo modo: vel quia minor, faciliorẽ habuerãt accessũ, vel à casu. *f* Qui erat à Bethsaida Galilææ,] de qua & Petrus, & Andreas, vt dicitur *sup.* 1. f. *g* Et rogabant eum, dicentes. Domine, volumus Iesum videre.] In quo præfiguratur conuersio Gẽtium per prædicationem Apostolorum. *h* Venit Philippus & dicit, vel dixit Andreæ.] *Chrysostom.* Philippus cedit Andreæ, vt ipse dicat Iesu, tanquam ante se existenti, vt rem ei communicet. Item quia audierat Dominum dicentem: In viam Gentium ne abieritis, *Mat.* 10. a. ideò timens, ne faceret contra præceptum priùs cum discipulo cõmunicans refert Magistro verbum, vterque istorum dixerunt ei. Vnde sequitur: *i* Andreas rursum, & Philippus dixerunt Iesu.] Andreas tamen principaliùs loquebatur. Vnde & *suprà* 6. a. loquitur ipse Andreas pro Philippo. *k* Iesus autem respondit eis, dicens: venit hora, vt clarificetur Filius hominis.] *Gloss.* de Iudæis erant, qui priùs clamabant: Benedictus, qui venit in nomine Domini, modò Gentiles quærunt videre. Ecce duo concurrunt parietes. *Ephes.* 2. c. Sic totus mundus post eum vadit. Dicit itaque lapis angularis. *l* Vel venit hora, vt clarificetur Filius hominis,] i. manifestetur in Gẽtibus, vel per resurrectionẽ. Nõ est autem hæc clarificatio de istis volentib. videre, sed per eos præfiguratur, & occasione eorum annunciat futurã plenitudinem Gentium, Christo in cęlis glorificato; sed hãc altitudinem glorificationis præcedit humilitas Passionis. Humilem enim spiritu suscipiet gloria, *Prou.* 29. d. Ideò sequitur: [Amen, amen dico vobis, nisi granum frumẽti, &c.] *Chrys.* sic legit: *l* Venit, hora, vt clarificetur Filius hominis,] id est, patiatur, & crucifigatur. Crucem enim gloriam vocat, ac si dicat, vt omnem tollerem indeuotionis occasionem à Iudæis, dixi vobis priùs: In viam Gentium ne abieritis. *Mat.* 10. a. ne scilicet Iudæi scandalizarentur, si viderent vos ire ad Gentes; sed quia illi permanent in suasi; Gentes verò volunt accedere: tempus est ad Passionem venire omnibus. Itẽ *Chrysost.* Indignum est volentes nõ suscipere, & insuasis assistere: quia ergo tempus erat mittendi Discipulos ad Gentes, & hoc non ante Passionẽ erat futurum, dicit: tempus est, vt glorificetur Filius hominis, id est, crucifigatur. Non enim priùs voluit eos dimittere, sed priùs dimiserunt eum: donec enim crucifixerunt eum, non dixit: Euntes docete omnes Gentes, *Matthæi vltimo*, d. Priùs recusauerunt eum, dicentes: Non habemus Regem, nisi Cæsarem, *infrà* 19. c.

A Quia

Moralis. ¶ *a* Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo.] Per hoc significantur laici peccatores, qui aliquando veniunt ad sermones, vel ad Ecclesiam, vel ad confessionem. *d* Hi ergo accesserunt ad Philippum, &cæt.] Tales si habent voluntatem videndi Iesum, id est, veniam & gratiam obtinendi, debent venire ad Philippum, id est, ad discretum Sacerdotem, & exhortatorẽ, qui sciat illos illuminare verbo & doctrina. Philippus enim interpretatur os lampadis. *Psalm.* 75. Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis. *Exod.* 20. c. Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Tales volunt, vt instruantur in præsenti ad pœnitentiam per Sacerdores, ne Dominus loquatur eis in iudicio ad pœnã: sic loquetur malis, *Matthæi* 25. d. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &cætera. Sed nota, quòd Philippus adiunxit sibi Andream, qui interpretatur virilis: vnde per eum intelligitur strenuitas benè operandi: scientia enim intelligitur per Philippum. Hæc duo necessaria sunt prædicatori volenti alios adducere ad Iesum, quod significatum est *Exod.* 3. g. quando Moyses adiunxit sibi Aaron, in quo celsitudo vitæ

significatur, qui interpretatur montanus. Bona enim vita prolocutrix est prædicatoris, sicut Aaron Moysi. *k* Iesus autem respondit eis, dicẽs: Venit hora, vt clarificetur Filius hominis] per Passionem, scilicet, & mortem. Vnde & eodem modo habent glorificari alij filij hominum, qui obscurati sunt, & denigrati per peccatum, *Roman.* 1. c. Obscuratum est insipiens cor eorum. *Thren.* 4. b. Denigrata est super carbones facies eorum. *Isaiæ* 13. b. Facies combustæ vultus eorum. Debemus ergo clarificari, sicut D olla, vel ferrum rubiginatum per confricationem, id est, per correctionem & argutionem: quod fit, si patienter sustinemus. *Prou.* 25. a. Aufer rubiginem de argento, &c. Item per fornacem tribulationis, & ægritudinis clarificamur sicut aurum, & argentum. *Ecclesiast.* 2. b. In igne probatur aurum, & argentum; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Item speculum sputo clarificatur: sic Christus sputis Iudæorum; qui tamen est speculum sine macula: *Sapient.* 7. d. Similiter contemptus & contumelia hominem clarificant: Ideò dicit *Isaia* 50. c. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Volebat enim clarificari. Item panni clarificantur lotione & conculcatione: Ita clarificatur anima per lacbrymas, per cinerem humilitatis, vel memoriam mortis colatas & depuratas. *Psalm.* 6. Lauabo per singulas noctes, &c. Item cõculcatio est carnis depressio, & maceratio & indebita hominũ dominatio & oppressio. *Malach.* 3. a. Ipse enim quasi ignis conflans, &c. *Marc.* 9. a. Vestimenta eius facta sunt splendida & candida nimis, velut nix, qualia fullo super terram nõ potest candida facere. Vestimenta Domini, sicut ibi dicit *Beda*, sunt Sancti. Vnde *Galat.* 3. d. Quotquot baptizati estis, &c. *Isa.* 49. c. Omnibus his velut ornamento vestieris. Item clarificatur vinum per quietem & residẽtiam, quod turbatur per motionem: sic anima in contemplatione. *Thren.* 3. d. Sedebit solitarius, &c. *Psalm.* 106. Turbati sunt, &c. id est, quia moti sunt. Item clarificatur moneta per vsum: sic Iustus per opus bonum in cõsuetudine deductum. *Matth.* 5. b. Sic luceant opera vestra coram hominibus, &c. *Eccles.* 9. c. Quodcunque potest manus tua, &c. Sic redditur homo clarus per bonam famam. *Seneca.* Gloria est, quæ multorum iudiciis constat: claritas, quæ bonorum. Item clarificatur homo per doctrinam apertam, & euidentem. *Prouerb.* 14. a. Doctrina prudentium facilis. *Eccl.* 4. d. Ne abscõdas sapientiam, &c. *Iob* 38. a. Quis est iste inuoluens, &c. [Amen, amen dico vobis, nisi granum, &c.] Priùs dicto de clarificatione, subdit de Passione, quia sicut dicit *August.* ad altitudinem glorificationis itur per humilitatem Passionis. *Prouerb.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Christus autem comparatur grano frumenti, quia melius est inter grana: ideò dicitur etiam, sicut malus inter ligna siluarũ, &c. *Cant.* 2. a. Et dicitur Sanctus Sanctorum, *Daniel.* 9. f. Item aliæ proprietates grani conueniunt Christo, & Iusto etiam.

Nullus ergo remurmuret contra clarificatores, id est, contra oppressores, sed patienter sustineat.

Granum:
- Ponderosum per humilitatem, in vento superbiæ non rapitur, sicut palea. *Eccl.* 22. c. Sicut paleæ in excelsis, & cementa sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt. *Iob* 28. d. Qui fecit ventis pondus.
- Fixum per geminam dilectionem, & in idem redit contra inuidiam.
- Modicas aristas habet, & habet dulcedinem similẽ per mansuetudinẽ & patientiam in persequentibus, cõtra iram. *Matt.* 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur, &c. *Eod. cap.* g. Orate, &c. *Iacob.* 1. a. Omne gaudium existimate, fratres mei, &c. Econtra, iracundi habent longas aristas, sicut hordeum.
- Forte & nutritiuum, contra acidiam. *Prouerb.* 30. d. Leo fortissimus, &c.
- Modicum & exutum à paleis per paupertatem, contra auaritiam, *Matth.* 19. c. Facilius est camelum, &c. 3. *Reg.* 18. b. Ego sum pauper & tenuis, &c.
- Siccum debet esse alioquin putresceret, per abstinentiam, contra gulam. *Ioël.* 1. d. Computruerunt iumenta, &c.
- Rubicundum exteriùs per pœnitentiam, vel martyrium; sed album interiùs, per munditiam, contra lu-

A Quia enim dimiserunt eum, propterea dicit: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: *Matth. cap.* 23. d.
a Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram,] id est, seminatum. a Mortuum fuerit,] id est, putrefactum. b Ipsum solum manet.] *Chrysostomus.* De Cruce loquitur. Vt ergo non turbentur excogitantes, quando accesserunt Gentes, tunc interfectus est, dicit se granum, quasi dicat, imò hoc ipsum maximè facit aduenire Gentes, & prædicationem augere. Item quia sermonibus non tantùm eos persuadebat, sed etiam à rerum experimento methodo id tractat, quoniam & frumentum magis fert fructum, cùm mortuum fuerit. Si igitur hoc est in semine, multò magis in me. Hunc sermonem etiã Paulus mouet, disputans de resurrectione, 1. *Cor.* 15. e.

> a Amen, amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terram a mortuum fuerit, b ipsum solum manet: c Si autem mortuum fuerit, d multum fructum affert. e Qui amat animam suam, f perdet eã: g Et qui odit animam suam in hoc mundo, h in vitam æternam custodit eam. i Si quis mihi ministrat, k me sequatur: l Et vbi sum ego, illic & minister meus erit.

c Si autem mortuum fuerit] in infidelitate Iudæorum.
d Multum fructum affert] in fide populorum. *Augustinus:* Cùm sint multa grana seminum, nulli se comparat, nisi frumento: vnde nos cœpit Ecclesiæ, de hoc solo grano confici corpus Domini. Sequitur.
e Qui amat animam suam, &c.] Prædixit suam passionem præuiam fructui, sed quia non prodest eius Passio, nisi compatientibus & imitantibus: ideò prædicta Passione subdit exhortationem ad idem, dicens: Qui amat animam suam, vero amore, id est, qui diligit commodum animæ suæ.
f Perdet eam,] id est, animam, id est, vitam. Et est simplex relatio, id est, libenter morietur cum Christo. Vel, e Qui amat animam suam,] id est, vitam in præsenti contra Christum.
f Perdet eam] in futuro. Quod magis congruit ei, quod sequitur.
g Et qui odit animam suam in hoc mundo,] id est, exponit eam morti potiùs, quàm in Deum peccet.
h In vitam æternam custodit eam.] *Isaiæ* 49. b. Hæc dicit Dominus ad contemptibilem animam, &c. Ibi habent *Septuaginta:* Sanctificate eum, qui despicit animã suam. *Chrysostomus:* Quis est, qui odit? Qui, scilicet, non cedit ei nociua iubenti. Et nota, quòd non dixit, qui non cedit, sed qui odit. Sicut enim eorum, qui odio habentur, neque vocem sustinemus delectabiliter, neque visum: ita animam, cùm iniungit contraria, cum vehementia auertere oportet. Animã autem vocat animalitatem, siue sensualitatem. Et quia sic custoditur anima, cùm perditur, sicut granum multiplicatur cùm proiicitur: ideò.
i Si quis mihi ministrat,] id est, si quis meum ministerium profitetur.
K Me sequatur,] id est, opere imitetur. *Chrysostomus:* De morte dicit, & eam, quæ per opera, est, assecutionem expetit. Decet enim ministrum sequi eum, cui ministrat. *Infrà* 13. b. & 15. c. Non est seruus maior suo Domino, si me persecuti sũt, & vos persequentur. *Eccles.* 23. d. Magna gloria est sequi Dominum. Vel, i Si quis ministrat] in dispensatione verbi.
K Me sequatur] imitatione facti, ne dicatur ei: Qui prædicas non furandum, furaris: *Rom. cap.* 2. Vel, Si quis mihi ministrat, in operatione exteriori: Me sequatur intentione interiori propter Deum faciens. *Mat.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Vel, Si quis mihi ministrat, id est, seruit in prosperitate. Me sequatur, in aduersitate. *Isa.* c. 21. d. Venit mane, & nox: si quæritis, quærite. Et quo præmio? Ecce. l Et vbi sum ego (caput) illic & minister meus erit.] Si capiti membrum hæserit ei, quia onerosa dixit, ideò præmium ponit. *Matth.* 24. c. Vbi fuerit corpus, congregabuntur, &c. *Infrà* 14. a. Accipiam vos ad meipsum. *Iob* 17. a. Pone me iuxta te. *Augustinus:* Pretium operis, quę illi ministratur,

A

Moralit. * xuriam. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Granum autem multiplicatur per putrefactionem: sic Sanctorum gloria & fama creuit per eorum afflictiones, & mortes. *Psalm.* 140. Singulariter sum ego, donec transeam. *Exod.* 1. c. Quantò plus opprimebant filios Israel, &c. Christus cecidit in terram in sepulchro, mortuus est in patibulo. Iustus cadit in terram per humilitatem, & sui considerationem, moritur per carnis mortificationem, & tunc fructificare potest in aliis per prædicationem. Dominus autem iurat; & tamen nolumus ei credere [quòd nisi granum frumenti, &c.] Theologi econtra iurant: Nisi granum frumenti eleuetur à terra per pompam, ipsum solum manet. Item dicit vsurarius, quòd nisi granum positum fuerit in arca, non fructificat. Et Dominus dicit, quòd nisi datum terræ, id est, pauperibus, non multiplicatur. *Eccles.* 11. a. Mitte panem tuum super trãseuntes aquas, &c. Sequitur.

Mat. 26. d. *Marc.* 8. d. *Luc.* 9. c. & 17. g.

e Qui amat animam suam,] id est, vitam in præsenti.
f Perdet eam] in futuro. Vnde *Chrysostomus:* Animam amare, dicit desideriis animæ conuenientia facere, & ei plus quàm oportet, deferre. *Eccles.* 18. d. Si præstes animæ suæ concupiscentias eius, &c. Vel.
e Qui amat animam suam,] id est, vitam, multiplices curas pro ea corpori adhibendo.
f Perdet eam] ad literam etiam in præsenti, quia ad literã propter cibos & fomenta & vitia multa perditur vita. *Ecclesiast.* 37. d. Propter crapulam multi obierunt. & qui abstinens est, adiiciet vitam. *Michææ* 1. b. Ponam Samariam, id est, illos, qui custodiunt corpus suum, quasi aceruum lapidum in agro. Quantò enim plures lapides ponuntur ex vna parte aceruo, tantò plures ruunt ex alia: Sic quãtò plus quis custodit se in oculis, tantò plus deterioratur in aliis mẽbris. Caro enim sicut later, qui ad ablutionẽ sordidatur: & sicut vestimentum, quod ad repositionem à tinea comeditur. Vnde *Psalm.* 101. Omnes sicut vestimentum veterascent. Eo enim ipso, quòd non vtitur quis vestimento, generat ipsum vestimentum tineas, & vermes: & sic in seipso, per seipsum consumitur in otio. *Iob* 13. d. Qui quasi putredo consumendus sum, &c.
g Et qui odit animam suam in hoc mundo,] id est, vitam temporalem, qui parata est mori pro Christo, nec reputat dãnum pro ipso. *Iud.* 5. b. Cor meum diligit Principes Israël: qui propria voluntate obtulistis vos discrimini, benedicite Domino. Item *in eodem* 5. *capitulo, paulo antè.* Qui spontè obtulistis de Israël animas vestras ad periculum, benedicite Domino. Item *Isa.* 49. b. Dominus ad contemptibilem animam, &c. Ibi habent *Septuaginta:* Sanctificate eum, qui despicit animam suam. Vel, Qui odit animam, id est, sensualitatem. *Chrys.* Qui odit animã, id est, qui non cedit ei iubenti, vel appetenti. Et nota, quòd non dixit: Qui non cedit, sed qui odit. Sicut enim eorum, qui odio habentur, nec vocẽ sustinemus delectabiliter, nec visum: ita animam, cùm iniũgit contraria, cum vehementia auertere oportet. *Roman.* 13. d. Curã carnis ne feceritis in desideriis. *Iob* 39. a. Vocem exactoris non audit. h In vitam æternam custodit eam,] id est, animam. Et est simplex relatio. Et ideò: i Si quis mihi ministrat,] id est, si quis profitetur se esse ministrum. K Me sequatur,] id est, probet hoc per effectum. *Chrysost.* De morte dicit, & eam, quæ per opera est, assecutionem expetit: Decet enim ministrum sequi eum, cùm ministrat. *Eccles.* 23. c. Gloria magna est sequi Dominũ. Vel, i Si quis mihi ministrat] per operationem. K Me sequatur] per rectam intentionem. Et nota, quòd quadruplex est via Domini, per quam oportet nos sequi eum. Prima de cælo in Virginis vterum, quando exinaniuit se. *Philippens.* 2. a. Hæc fuit via humilitatis contra superbiam. Secunda fuit de vtero Virginis in mundum, quando de ea natus est in vili tugorio, in paupere diuersorio, & pannis inuolutus in præsepio. Et hæc fuit via paupertatis contra auaritiã. Tertia in præsenti vita per multas tribulationes ad Crucem & mortẽ. Hæc fuit doloris & asperitatis cõtra luxuriam. *Ps.* 18. Exultauit enim vt Gigas ad currendam viam, hanc, scilicet, triplicem, à summo cælo egressio eius, &c. Quarta fuit de Cruce ad inferos, vnde Adã & sanctos patres reduxit ad patriam amissam. Et hæc via fuit charitatis, & misericordiæ. *Zach.* 9. c. Tu autem in sanguine Testamenti, &c. His ergo viis peractis, rediit iterum ad Patrem in cælum. Et hæc via fuit gloriæ & honoris, de qua *Psalm.* 138. Deduc me in via æterna. Qui ergo Christum per hanc viam quadruplicem sequitur in præsenti, in vltima via ab ipso deducetur, in qua sequetur Agnum, quocunque ierit: *Apoc.* 14. a. Vnde sequitur hoc de præmio.

Quadruplex est via Domini.

l Et vbi ego sum, illic & minister meus erit.] Ecce magnum præmium. *Sap.* 3. d. Bonorum laborum gloriosus est

* fructus

Δ ſtratur, eſt eſſe enm illo, ſine quo nuſquam eſt benè eſſe: & cum quo nuſquam eſt malè eſſe. Vnde & apertiùs ſubdit:
a Si quis mihi miniſtrauerit,] verè imitando.
b Honorificabit eum Pater meus,] vt ibidem ſit adoptatus, vbi eſt vnicus Filius. *Chryſoſtom.* Cur non dixit: Ego honorificabo eum? Reſpondemus, quia opinionem maiorem habebant de Patre. *Auguſtinus.* Quia dixerat: Vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit, hoc intelligitur expoſuiſſe, cùm dicit: Honorificabit eum Pater meus: nã quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt ſit, vbi eſt vnicus, non æqualis factus Diuinitati; ſed conſci arus æternitati? Sequitur.

Matth 26. d. Marc. 14. c.

> *a* Si quis mihi miniſtrauerit, *b* honorificabit eum Pater meus. *c* Nunc anima mea turbata eſt. *d* Et quid dicã? *e* Pater, ſaluifica me *f* ex hac hora. *g* Sed *h* propterea *i* veni in horam hanc. *k* Pater, clarifica nomen tuum.

c Nunc anima mea turbata eſt.] Prædicta Paſſione, vt ad eam ſuppoſita exhoratione quaſi data voce fortitudinis, ſubdit affectum noſtræ infirmitatis, quem verè ſuſcepit; ſed ex voluntate pro nobis, ne de hac infirmitate deſperemus. Vnde dicit: Nunc anima mea turbata eſt, quaſi tunc honorificabit eum Pater meus mecum; ſed nunc turbatur anima, id eſt, ſenſualitas. Simile *Matth.* 27. d. Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.
d Et quid dicam,] id eſt, quid reſpondebo vel opponam turbationi? Ecce ſcio, quid dicam, hoc ſcilicet.
e Pater, ſaluifica me ex hac hora,] id eſt, reſuſcita me: In quo docet nos, quid dicere debeamus in tribulatione: & quò confugere, ſcilicet, ad Patrem per orationem, ſecundùm illud *Pſalm.* 119. Ad Dominum, cùm tribularer, clamaui. Nec debemus petere non tribulari; ſed in tribulatione ſaluari. Vnde ſubdit:
g Sed propterea veni in horam hanc,] quaſi ſaluationem quæro, ſed Paſſionem non recuſo. Quia
h Propterea,] id eſt, ad patiendum.
i Veni in horam hanc,] id eſt, in hanc vitam, ſiue in mundum, vel in hanc opportunitatem. Et ideò:
k Pater, clarifica nomen tuum,] id eſt, me ſuſcitando, ſcilicet, quod eſt gloria nominis tui, vel me, qui ſum nomen tuum. Vel ſic legitur. *d* Quid dicam,] id eſt, quò fugiam, quem inuocem, in quem ſperem? In Patrem, qui ſaluat. Vnde: Pater, ſaluifica me ex hac hora. Vel ſic, *d* Quid dicam,] ad ereptionem, vel remedium? Dicamne hoc: *e* Pater, ſaluifica me ex hac hora,] id eſt, peramne, Pater, ſimpliciter, trãſeat à me calix & Paſſio iſta? Non. *g* Sed] pro quia: *h* Propterea] vt patiar. *i* Veni in horam hanc.] Sed hoc dicam. *k* Pater, clarifica nomen tuum,] in mea reſuſcitatione, vel Gentium conuerſione, quaſi dicat, non peto non mori; ſed reſurgere, & prædicari Gentibus. *Chryſoſtomus* ſic legit:
c Nunc anima mea turbata eſt.] Hoc quidem non videtur cohortatio Diſcipulorum ad mortem ſuſtinendam; ſed magis fugiendam. Eſt autem maximè, ne enim dicant, ipſe vt Deus exiſtens extra dolores humanos facilè de morte philoſophatur, & ſine ſuo periculo de noſtro nos admonet: ideò oſtendit, quòd in agonia eſt ipſe propter noſtram vtilitatem; tamen non renuit mortem. Hæc autem diſpenſationis ſunt, non Diuinitatis: ideò dicit: Turbata eſt, & ita turbata eſt, vt eripi quærat, ſi demum liceret fugere. Hæ ſunt naturæ humanæ imbecillitates. *d* Et quid dicam?] Loquitur ad modum turbati, & tribulati, qui dicit quærens remedium: quid faciam, quid dicam? Vel, *d* Quid dicam,] id eſt, quid peram? *e* Pater, ſaluifica me ex hac hora] Paſſionis, quaſi dicat, ita turbatur anima, id eſt, ſenſualitas, vt petat eripi. Sicut etiã alibi dicit: *Matthæi capit.* 26. d. Pater, ſi poteſt fieri, tranſeat à me calix iſte. Et eſt petitio ſenſualitatis, quam ratio poſtmodum dirigit. Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, & cætera: Sic & hic dicitur: *g* Sed propterea veni in hanc horam, vt patiar. Et ideò peto: *k* Pater, clarifica, vel glorifica nomen tuum.] *Ioannes Chryſoſtomus*, id eſt, adduc me ad Crucem: Gloriam enim Dei vocat mortem ſuam. Poſt Crucem enim & Δ per Crucem

Ma/a'it. * fructus. Ecce, ſcilicet, cum Chriſto, *Matth.* 24. e. Vbi fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ. *Infrà* 14. a. Accipiam vos ad meipſum. *Apocalyp. capitul* 3. d. Qui vicerit, dabo ei • ſedere mecum in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum

Patre meo in throno eius. *Iob* 17. a. Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me.
a Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus.] 1. *Regum* capitulo ſecundo, f. Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, ignobiles erunt. Hanc gloriam videns Regina Saba, non habuit vltra ſpiritum. 3. *Regum* capitulo decimo, a. Saba, interpretatur incenſum. Regina ergo Saba eſt anima contemplatiua, quæ in contemplatione quaſi fumus incenſi extenuato deſiderio & defectu intelligendi ea, quæ ſunt in patria, cadit in pſalmum: Vnde alia litera habet extaſim. Et nota, quod ad illam gloriam itur per miniſterium. Miniſtrare ergo debemus Chriſto, quia ipſe prior miniſtrauit. *Lucæ* 22. capit. vigeſimoſecundo, c. Ego autem ſum in medio veſtrũ. ſicut qui miniſtrat. Miniſtrauit autem nobis ſua, ſuos, & ſeipſum. Sua tripliciter, quia bona temporalia, ſpiritualia, & cœleſtia ſuis confert. *Iacob.* capitul. primo, c. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, & cæt. *Lucæ.* cap. duodecimo, e. Et tranſiens miniſtrabit illis. Suos etiam miniſtrat Angelos. Vnde dicit Apoſtolus *ad Hæbræos* capit. primo, d. Nonne omnes adminiſtratorij Spiritus in miniſteriũ miſſi propter eos, qui hæreditatem ſalutis accipiunt? Item Angelos, id eſt, Prædicatores ſuos miniſtrat. *Ieremiæ* capitulo ſeptimo, f. Miſi ad eos ſeruos meos Prophetas de nocte conſurgens, & non audierunt eos. 3. *Eſdræ* capitul. 1. f. Miſit Angelos ſuos reuocare eos: & ipſi ſubſannabãt eos. Item miniſtrauit ſeipſum. *Beatus Bernardus*: Bonus miniſter, qui carnem in cibum, ſanguinem in potum, animam miniſtrauit in pretium. Similia ergo nos oportet ei miniſtrare. *Prouerbiorum* capitulo vigeſimotertio, a. Quando ſederis, vt comedas cum Principe, & cætera. Ei ergo miniſtremus noſtra pauperibus erogando. *Lucæ* capitul. decimoſexto, c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, & cæt. Noſtros, pro Chriſto eos relinquendo, & contra Chriſtum non amando. *Matthæi* capitulo decimonono, a. Omnis, qui reliquerit patrem, aut matrem. & cætera. *Deuteronom.* cap. 33. d. Qui dixerunt patri, & matri: neſcio vos, & cæt. Itẽ noſipſos debemus ei offerre. Eſt enim quaſi Gigas, qui homines comedit. Duo autem habemus: Cor & corpus. Hæc duo paremus ei, & ſufficit ſibi. Cor autem à te petit in cibum, ſicut auis nobilis cor prædæ ſuæ. *Prouerbiorum* cap. 23. c. Fili, præbe mihi cor tuum. *Eccleſiaſtici* cap. 30. d. Splendidum cor bonum in epulis, id eſt, ad comedendum. Effunde ergo de corde tuo ſanguinem totius ſuperbiæ, inuidiæ, & rancoris. Nam caro cum ſanguine comedi prohibita eſt. *Geneſ.* cap. nono, a. & *Thren.* 2. f. Effunde ſicut aquam cor tuum. *Ieremiæ* cap. quarto, d. Laua à malitia cor tuum. Item & coque ipſum, & in aqua cõtritionis, & igne charitatis: ſecundùm illud *Pſalm.* 107. Paratum cor meum, Deus. Corpus etiam para Domino, vt ſanguinem totius carnalis voluptatis de eo auferas, & ipsũ decoquas laboribus, ſudoribus, vigiliis, ieiuniis, & diſciplinis. Hi ſunt duo hœdi optimi, quibus Iſaac libenter veſcitur; ſi tamen à Rebecca, id eſt, gratia præparentur, *Geneſ.* capit. vigeſimoſeptimo, b. Primò enim effundit ab eis Rebecca ſanguinem, id eſt, peccatum per confeſſionem: deinde aufert pellem, id eſt, veterem conuerſationem, vel mali ſpeciem. *Epheſ.* capit. quarto, e. Exuite veterem hominem. Et decoquit per charitatem. Sic ergo quilibet debet Chriſto miniſtrare hæc tria, ſua, & ſuos, & ſe: Quæ Abraham miniſtrauit Deo hoſpitio recepto: *Geneſ.* cap. decimooctauo, a. Lac & butyrum, & vitulum. Per lac intelligitur ſubſtantia temporalis, vel amor carnalis, quantum ad ſuos: per butyrum deuotio mentis: per vitulum immolatio carnis.
c Nunc anima mea turbata eſt.] Tunc honorabitur anima Iuſti, ſed hic turbatur. *inf.* 16. g. In me pacem; in mundo preſſuram habebitis. Et nota, quòd licèt ſenſualitas turbetur; tamen non vincuntur Sancti. Vnde *Matthæi* 26. d. Spiritus quidem promptus eſt; caro autem infirma.
d Et quid dicam, Pater, ſaluifica me ex hac hora.] Per hoc docet nos, quòd in turbatione recurrere debemus ad orationem. *Pſalm.* 119. Ad Dominum, cùm tribularer, clamaui. Non debemus autem petere, vt amoueatur tentatio; ſed vt anima non vincatur, ſicut *Matth.* 6. b. Et ne nos inducas in tentationem. Ideò dicit: Saluifica, non eripe.
f Ex hac hora,] id eſt, in præſenti vita, plena miſeriis, & laqueis, & præcipitiis. *g* Sed propterea veni in hanc horam,] ad patiendum & laborandum. *Iob* cap. quinto, b. Homo naſcitur ad laborem. *K* Pater, clarifica nomen tuum.]

a Venit ergo vox de cœlo:] Et b clarificaui c& iterum clarificabo. d Turba autem, quæ stabat, & audierat, e dicebat, tonitruum factum esse. f Alij dicebant: Angelus ei locutus est. g Respondit Iesus, & dixit: Non propter me vox hęc venit; sed propter vos. h Nunc i iudiciũ est mundi. k Nũc Princeps huius mũdi l eiicietur foras. m Et ego si exaltatus fuero à terra, n omnia o traham ad

A perCrucẽ hoc euenit, quòd orbis terrarum cognouit nomen Dei, non solùm Patris, sed & Filij. Sic ergo sensualitas appetebat non mori; ratio deliberabat mori: & ita sensualitas in Christo appetebat contrarium illi, quod deliberabat ratio; nõ tamen contraria erat ipsi rationi: hoc enim volebat ratio, scilicet, quòd sensualitas appeteret hoc. Vnde dicitur *suprà* 11. c. quòd turbauit semetipsum. Et hoc duplici ratione. Primò, vt ostenderet, quòd non erat extra humanas passiones. Vnde *Chrysost.* Habebat naturam Christus non volentem mori, sed præsenti adhærentem vitæ. Quemadmodum enim esurire, vel dormire non est crimen: ita neque præsentem vitam appetere. Christus autem corpus habebat à peccatis liberum; sed nõ à naturalibus necessitatibus erutum: qui nequaquã aliter corpus esset. Secundò, quia per hoc erudit nos, quòd & si turbemur in agone constituti & formidine; non tamen resiliamus à proposito.

al. † dicens. *De consecr. dist. 3. c. fin.* E

a Venit ergo vox de cœlo] in aëre formata.

b Et clarificaui] antequam mundus esset, id est, clarum genui secundùm Deitatem. c Et iterum clarificabo] in mundo secundùm humanitatem, per Resurrectionẽ & Ascensionem. Vel secundùm *Chrysostomum* [Glorificaui] in his, quæ antea facta sunt, miracula. [Et glorifiabo] post Crucem. d Turba autẽ, quæ stabat & audierat] illam vocem, e Dicebat tonitruum factum esse.] Hic visum est fortè remotis & minùs attentis, qui tantùm audierant sonum. f Alij dicebant: Angelus ei locutus est.] Isti propinquiùs erant fortè, & perceperunt, quòd vox quidem esset, non sonus tantum; sed quid significaret, nõ nouerunt: Discipuli, qui magis erant attenti, & vocem, & significationem vocis nouerunt. *Chrysost.* Vnde nouerunt tonitruum esse, vel Angelũ ei locutum, nõne aperta & benè significatiua erat vox illa? Ita, sed citò ab eis auolauit tanquam à grossioribus existentibus & carnalibus & desidiosis. Et hi quidem sonitum quasi tonitrui detinuerunt. Alij autem, qui dixerunt, quòd Angelus ei locutus est, quoniam articulata quidem erat vox, nouerunt; quid autem significaret, non nouerunt. g Respondit Iesus, & dixit: non propter me vox hæc venit; sed propter vos,] id est, propter salutem vestram, non meam. *August.* Ostendit illam vocem non sibi indicasse, quod sciebat; sed eis, quibus indicare oportebat. Sicut autem vox illa non propter eum; sed propter alios Diuinitate facta est; sic anima eius nõ propter eum, sed propter alios voluntate turbata est. Vel secundùm *Chrysost.* legitur tripliciter: Propter vos, scilicet, vt credatis, quia ex Deo sum. Qui enim à Deo glorificatur, qualiter non esset à Deo? Hoc autem dicit contra hoc, quod semper dicebant, quòd scilicet, non esset à Deo. Vel, Propter vos, q. d. vos putatis tonitruum factum, & nescitis, quid sit dictũ: quare ergo non quæritis, quid est, quod dictũ est, cùm ad vos pertineat: quia vox facta est propter vos, vt scilicet, sciatis me esse à Patre glorificãdũ. Vel sic, Propter vos, minus capaces. Humilia enim propter eos facta sunt, nõ Filio indigẽte auxilio. Sequitur. h Nunc iudicium est mundi.] *Chrysostomus*: Quam habet hoc consequentiam? Multã & valdè consonantem. Quia enim dixerat: Et glorificabo eum, ostendit & modum gloriæ. Quis est modus? Iudicabitur mundus, id est, vindicabitur, quia Princeps mundi mittetur deorsum. Vnde dicit. h Nunc,] id est, per meam mortem instantem. i Iudicium est mundi,] id est, pro mundo, quia vindicabitur mundus de Diabolo. *Chrysost.* Ac si iudicio constituto, dicatur ad diabolum: Esto, alios interfecisti propter peccatum; Christum autem propter quid? Manifestum est, quòd iniustè: quocirca per eum vindicabitur mundus. Exemplo faciam hoc manifestius: Esto, quidam Præses Tyrannus, qui omnes affligit vi manus eius infinitis malis; hic si iniustè Filium Regis interfecerit, huius mors & alios vindicare poterit. Item, esto, quis debitores expetens & feriens & in vincula mittens, si ex eadem dementia eum, qui nihil debet, in eundem carcerẽ ducat: huic, & eorum, quæ in alios fecit, dabit vindictam. Sic & in Christo factum est: Eorum enim, quæ in nos fecit Diabolus, per ea, quæ in Christũ ausus est, expetetur vindicta. Vnde ad idem subdit: k Nunc Princeps huius mundi.] id est perniciosorum. l Eiicietur foras,] vel secundum *Chrysostomum*: [Mittetur deorsum,] id est, subiicietur, qui prius dominabatur, & torquebitur. Et ne dicat aliquis: qualiter mittetur deorsum, si & te superabit & mortẽ tradet? Ideò respondet, & dicit:

m Et ego si exaltatus fuero à terra,] in Cruce.

n Omnia traham ad meipsum,] quasi dicat, etsi moriar, non tamẽ superabit. Qualiter enim eum, qui & alios trahit superaret? Quasi dicat, non detinebor morte, sed ipsa morte vincam. Vnde non dicit: resurgam, sed omnes traham, quod resurrectione plus est. Si enim dixisset: resurgam, non per hoc manifestum esset, quòd traheret; dicens autem: traham, vtrumque declarat. Omnes autem, traham, à Tyranno detentos, & nequeũtes per se effugere. *Zachar.* 9. c. Tu autem in sanguine, &c. Alibi autem vocat rapinam, quod hic vocat tractionem. *Luc.* 11. e. Diripiet spolia eius. Secundum *Augustinum* sic legitur. h Nunc iudicium est mundi,] quasi dicat, nunc patior, nunc turbor, & per hoc est iudicium mundi, iudicium, scilicet discretionis, quod est ante vltimum iudicium damnationis: quia nũc per Passionem iure diaboli destructo multi liberabuntur. De quo iudicio dicit *Psal.* 42. Iudica me, Deus, & discerne causã meam, & cæt. Et quomodo? Quia k Nunc Princeps huius mundi,] id est, Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis. l Eiicietur foras,] de cordibus homium per Passionem, & prædicationem Apostolorum. *Isaiæ* 11. b. In foramine aspidis, & in cauerna Reguli, &c. Et non solùm eiicietur ab eis; sed & mihi vnione fidei vnientur. Vnde subdit. m Et ego si exaltatus fuero à terra] in Cruce pro signo & remedio, *Numeri* 21. c. n Omnia traham ad meipsum,] id est, ad vnitatem

Suprà 9. b. & 22.

* Per hoc docemur duo petere: Saluificationem à culpa in præsenti, & claritatem in futura vita. Et de hac clarificatione habes *suprà eodem*. M 2.

a Venit ergo vox de cœlo, &c.] Per hoc significatur, quòd Iusto oranti dat Dominus gratiam, & promitit gloriam. *Psalm.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus.

d Turba autem, quę stabat & audiebat, dicebat tonitruum factum esse.] Sic dicunt multi, quando audiunt verba Domini de iudicio Domini, dicitur ad terrorem esse dicta. Talea erant illi, de quibus *Genes. cap.* 19. c. Videbatur eis quasi ludens loqui. Sed dicit Dominus *per Psalm.* 88. Verba mea non faciam irrita.

f Alij dicebant: Angelus ei locutus est.] Ita dicunt etiam multi: Iste homo spiritualis est, & loquitur cum Angelis, & ideò nescit condescendere nobis peccatoribus, ideò ita strictus est in cõsilijs suis. Vel in bono, dicunt multi, quòd gratia docet eũ, licèt alij dicãt, quòd hoc fingat ad terrendum.

g Respõdit Iesus & dixit: non propter me vox hæc venit, sed propter vos,] vt credatis, quæ dicũtur de pœnis, ne eas incurratis: & de præmiis, vt ea habeatis. *Roman.* 15. a. Quæcunque scipta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Non propter me: quia bonorum nostrorum non eget. *Iob* 22. a. Quid prodest Deo, si iustus fueris?

h Nunc iudicium est mundi,] id est, iudicium fiet pro mũdo liberando, scilicet, ab oppressore Vnde sequitur.

k Nunc Princeps huius mundi] est, Diabolus, qui dominatur malis mundo deditis. l Eiicietur foras] de cordibus hominum: vel potestate sæuiendi pro parte priuabitur per Passionem & prædicationem meam: vel per gratiam, quæ diffundetur sacco perforato carnis meæ in Passione. *Isaiæ* 11. b. Super foramina aspidis & in cauerna Reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet, id est, Christus. *Iob* 40. d. An extrahere poteris Leuiathan hamo? In quo hamo Crux est quasi virga: claui, quasi linea: Diuinitas ferrũ: caro Christi, vermis. *Psalm.* 21. Ego sum vermis, & non homo. *Ezechielis cap.* 29. a. Extraham te de medio fluminum tuorum. *Iob cap. vigesimosexto*, d. Obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. m Et ego si exaltatus fuero à terra] in Cruce, vel in cœlo. n Omnia,] genera hominum, id est, de omni genere hominum aliquos. *Suprà* 1. c. Illuminat omnem hominem. Vel, [Omnia,] quæ sunt hominis, id est, hominem in corpore, & anima. In anima per gratiam, in corpore per glorificationem extremam. o Traham ad meipsum,] id est,

a vnitate fidei, vel corporis mei, vt ſim caput, & illi membra. *Auguſtinus.* Non dicit, omnes, vt de vniuerſitate hominum accipias; ſed omnia de integritate naturæ, ſcilicet, animā & corpus. Sic ergo legitur: [Omnia] quæ ſunt hominis, id eſt, hominem in corpore & anima. In anima per gratiam; in corpore per glorificationem: quia nec capillus peribit. *Matthæi cap.* 10. d. & *Lucæ cap.* 21. a. Vel, [Omnia,] prædeſtinata ad ſalutem. Vel, [Omnia] genera hominum, ſiue in linguis omnibus, ſiue in ætatibus omnibus, ſiue in gradibus honorum omnibus, ſiue in artium licitarum & vtilium profeſſionibus omnibus, ſiue in aliis omnibus.

meipſum. a Hoc autem dicebat, ſignificans, qua morte eſſet moriturus. b Reſpondit ei turba: c Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum: d Et quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis: Et e quis eſt iſte Filius hominis?

a Hoc autem dicebat, ſignificans, qua morte eſſet moriturus,] ſcilicet, Crucis. Vnde.

b Reſpondit ei turba,] quia ſuam mortem inſinuabat.

c Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternū.] *Iſa.* 9. b. Super regnum Dauid ſedebit amodò & vſque in ſempiternum. Item *Iſa.* 9. b. Et pacis eius non erit finis. *Michææ* 5. a. Egreſſus eius ſecundùm dies æternitatis. *Daniel.* 7. d. Poteſtas eius poteſtas æterna.

d Et quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis,] quaſi dicat, contraria videntur hęc. Sed quia nōdum eſt contrarietas omnino, ſcilicet, manere Chriſtum, & mori Filium hominis, quia non eſt de eodem: ideò ſubdunt.

e Quis eſt iſte Filius hominis?] quaſi dicant, ſi ille Filius hominis de quo loqueris, eſt Chriſtus, tūc planè contraria ſūt, quæ dicis, & quæ lex dicit. Dicis enim Chriſtū mori, & lex dicit, quòd manet. Et nota, ſicut dicit *Auguſtinus*, quòd Dominus non dixerat in hoc oportet exaltari Filium hominis; ſed dixerat: Si exaltatus fuero à terra, &c. Sed frequenter dicebat ſe Filiū hominis, & memoriter hoc tenebant, & *ſup. eod.* dixerat: Venit hora, vt glorificetur Filius hominis. Hoc ergo in animo retinentes, & per hoc, quod nunc ait: Si exaltatus fuero à terra, mortem Crucis intelligentes quæſierunt & dixerunt:

c Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternū: & quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis, quis eſt iſte Filius hominis?] Si enim Chriſtus eſt, inquiunt, manet in æternum: & ſi manet, quomo exaltabitur, id eſt, crucifigetur? Hoc enim dixiſſe intelligebant, quod facere cogitabant, non ergo eis verborum illorum obſcuritatem aperuit infuſa Sapientia. Vnde nota, quòd Dominus dixit diſcipulis de morte, & *Luc.* 18. f. non intellexerunt, quia amor retrahebat eos ab hoc intellectu; ſed Iudęi intelligunt, quia malitia eos ad hoc inſtigabat. *al. tūc.*

f Dixit ergo eis Ieſus: adhuc modicum lumen] fidei, id eſt, non plenum.

i In vobis eſt] quaſi cùm intelligitis, quòd Chriſtus manet in æternum: hæc pars fidei & veri luminis per ſe non ſufficit.

K Ambulate] ergo, id eſt, proficite, & totum intelligite, ſcilicet, & Chriſtum moriturum, vt redimat: & victurum in æternum in cælo, quò perducat.

l Dum lucem habetis,] id eſt, dum Chriſtum vobiſcum habetis, qui vos plenam fidem doceat.

m Vt non vos tenebræ comprehendant] ignorantiæ, vel mortis perpetuæ, quod eſt, ſi ita intelligitis Chriſti æternitatem, vt negetis eius mortem. Ambulate ergo in luce.

n Et,] id eſt, quia:

o Qui ambulat in tenebris,] id eſt, qui viuit in tenebris infidelitatis, & erroris: & vos, qui mortem Chriſti non creditis. Vel ſicut Gentiles, qui omnino ſunt in errore.

p Neſcit, quò vadat,] id eſt, neſciens vadit ad tenebras damnationis. Sed vos.

q Dum lucem habetis] præſto, ſcilicet, gratiæ & doctrinæ, vel præſentis vitæ. Vel, Dum lucem habetis, id eſt, dum aliquid veritatis iam intelligitis de Chriſti æternitate.

r Credite in lucem,] id eſt, in me veritatem perfectè credite, addendo æternitati Paſſionem ſecundum hominem.

s Vt ſic filij lucis ſitis,] per imitationem & amorem. *Eph.* 5. c. Vt filij lucis ambulate. *Chryſoſtomus* dicit, quòd poſt quam malitiosè oppoſuerunt ei: Nos audiuimus ex lege quia Chriſtus manet in æternum, &c. ſubdunt: Quis eſt iſte Filius hominis? & hoc etiam malioſè, quaſi dicat, ne putes quòd de te hoc dicamus, & dicas, quoniam propter odium aduerſamur. Ecce enim non nouimus, de quo dicis; & tamē enunciamus veritatem legis, quæ videtur cōtraria ei, quod dicis, quòd Filius hominis debeat exaltari, id eſt, crucifigi. Quos obſtruens Dominus dicit:

f Dixit ergo eis Ieſus: g Adhuc modicum h lumē in i vobis eſt. k Ambulate, dum l lucē habetis, m vt non vos tenebræ comprehendant. n Et o qui ambulat in tenebris, p neſcit, quò vadat. q Dū lucem habetis, r credite in lucē, s vt filij lucis ſitis. t Hęc locu-

g Adhuc modicum,] id eſt, modico tempore. Et ſic ſumitur aduerbialiter, ly modicum. F

h Lumen in vobis eſt,] vel [modico tempore lux vobiſcum eſt,] per hoc oſtendens, quòd Paſſio non eſt prohibitio manendi in æternum. Ac ſi diceret, mors mea transfiguratio eſt, non deſtructio. Etenim lux ſolaris nocte non interimitur, ſed paululum recedens rurſum apparet.

K Ambulate] ergo, id eſt, in lumine fidei viuit.

l Dum lucem habetis,] id eſt, me, vel vitam præſentem. *Ioan. cap.* 9. a. Operamini, dum dies eſt.

m Vt non vos tenebræ comprehendant] mortis, vel erroris poſt meam mortem. Multi enim, imò ferè omnes poſt mortem eius omnino excæcati ſunt, licèt quidam propter ineffabilem clementiam eius ad fidem vocati ſunt.

n Et qui ambulat in tenebris, neſcit, quò vadat.] *Chryſoſt.* Quanta Iudæi nunc agunt: & neſciunt, quid agunt? Putant rectam incedere viam, & contrariam vadunt, Sabbata & eſcas obſeruantes. Ideò.

q Dum lucem habetis,] id eſt, me præſentem.

b Credite in lucem, vt filij lucis ſitis, & efficiamini,] id eſt, mei. Superiùs autem dixit, quòd non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis; ſed ex Deo nati ſunt, id eſt, ex Patre; hic autem dicitur eos generare, vt diſcas, quòd vna & eadem eſt actio Patris, & Filij. *Sup.* 1. *a.*

t Hæc locutus eſt eis Ieſus, & abiit,] vt eſſet longè ab eis corporaliter, ſicut ſpiritualiter.

Δ a Et abſcondit

• id eſt, ad vnitatem corporis mei, vt eiecto Diabolo mihi iungantur, & ſim caput, & ipſi ſint membra. Vel, Ad meipſum, in cælum, vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. *Suprà eodem*, d. Vel, Ad meipſum, id eſt, ad fidem, & amorem meum. Vel, Ad meipſum, id eſt, Paſſionem, ſiue ad patibulum. Chriſto enim aſcendente in Crucem, alij poſteà aſcēderunt. *Cantic.* 7. c. Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius. Et nota, quòd ſi Chriſtus omnia trahit, ergo qui non eſt tractus, non eſt de numero entium tantùm. *Boetius:* Mali homines non ſunt. Trahit autem Chriſtus per Crucē. Crux enim eius eſt, ſicut inſtrumentum, ſiue machina, quo ſubuehuntur, & trahuntur ligna, & lapides ad alta ædificia. Funes autē ſunt Chriſti Paſſiones in Cruce pro nobis. *Oſee* 11. b. In funiculis Adam traham eós, in vinculis charitatis. Paſſiones eius dicuntur funiculi Adæ, quia propter Adam, & genus ſuum trahendum factæ ſunt. *Ierem.* 31. a. In charitate perpetua dilexi: ideò attraxi te miſerans. Item Crux Chriſti fuit quaſi ſtatera, in quam Chriſtus aſcendens in vna lance ſe poſuit & pœnam ſuam; in alia autem poſuit genus humanum, & peccata eius. Quod autem ponderoſius fuit, minus ponderoſum eleuauit. Vnde Chriſtus deſcendit in mortem; & genus humanum eleuatum eſt ad vitam, & ad cælum. *Iob* 6. a. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas, quam patior, in ſtatera, &c. *Iſaiæ* 40. c. Qui liberauit montes in pondere, & colles in ſtatera. Hæc ſufficiant ad Moralitates huius capituli. *Moralit.*

A *a* Et abscondit se ab eis,] significans per hoc, quòd in mentibus eorum erat ignotus. Vel, Abscōdit se, & exiuit de templo. *Augustinus.* In hoc infirmitati nostræ consuluit, non potestati suæ derogauit. *Chrysostomus.* Cur absconditur, neque enim lapides leuauerunt, neque blasphemauerunt; sicut ante? Solutio. Corda nouerat, & furorem intus fæuientem, & non expectauit in opus, vt exiret. Quod insinuans Euangelista dicit:

al. Prunæ. Isa.53.a.

...tus est Iesus, & abiit, *a* & abscondit se ab eis. *b* Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, *c* vt sermo Isaiæ impleretur, *d* quem dixit: Domine, quis *e* credidit auditui nostro: *f* & brachium Domini *g* cui reuelatum est? *h* Propterea non poterant credere, *i* quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, *k* & indurauit cor eorum: *l* vt non videant oculis, *m* & intelligant corde, *n* & conuertantur, & *o* sanem eos. *p* Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & *q* locutus est de eo. *r* Veruntamen ex Principibus multi crediderunt in eum, *s* sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de Synagoga non eijcerentur. *t* Dilexerunt enim gloriam hominum *u* magis, quàm gloriam Dei. *x* Iesus autem clamauit, & dixit: *y* Qui credit in me, non *z* credit in me; *a* sed in eum, qui misit me. *b* Et qui videt me, videt eum, qui misit me. *c* Ego lux in

b Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum,] sed sæuiebant, supple. Sed quæ tanta, vel tot, quæ dimisit Euangelista: Pauca enim de multis dixit: *c* Vt sermo Isaiæ (Isa.53.a.) impleretur.] Li[vt] non dicit causam, sed euentum.

Isa.6.c. Mat.13. b. Marc.4.b. Luc.8.b. Act.28.

d Quem dixit, Domine, quis.] Et sumitur quis pro raritate, vel difficultate.

e Credidit auditui nostro,] id est, his, quæ audiuimus à te, vel quæ audierunt à nobis annunciantibus de te. Sed benè dicit: Quis credidit auditui: Fides enim ex auditu, *Roman.* 10.d. Et quis fuit auditus? Ecce. *f* Et brachium Domini,] id est, Filius, quem prædicauimus exteriùs. *g* Cui reuelatum est] per fidem interiùs? Paucis humilibus, scilicet, non superbis Iudæis.

h Propterea non poterant credere, &cæt. *Chrysostomus.* Non poterant, pro non voluerunt positum est, sicut *Mat.*19. b. Qui potest capere, capiat, id est, qui vult. Item *Chrysostomus.* Multis locis potentiam dicit electionem, vel voluntatem. Vt cùm dicit quis: Non possum amare illum. Et *suprà* 7.a. Non potest vos odisse mundus. Item *Chrysostomus.* Vehementiam voluntatis potentiam dicit, sicut *Ierem.*13.d. Si mutare potest Æthiops pellem suam, & pardus varietatem suam: & vos poteritis benè facere, cùm didiceritis malum.

i Quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum.] Ex hoc videtur, quòd infidelitatē dicat Euangelista esse à prophetia, & non econuerso. Vnde *suprà eodem.* Non credebant in eum, vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur. Solutio. Proprietates tales loquendi habet Scriptura, & oportet legibus credere: & per hoc non vult aliud, nisi repræsentare infallaciam Scripturæ: & quoniam non aliter euenit, quam dixit. Vel sic lege, & ordina literam. Propterea quia non poterāt, id est, nolebat aliquo modo credere. iterum dixit Isaias, &c. quasi quia præuidit eorum duritiam, & ideo prædixit. Vel sic: Non poterant credere, id est, moueri motu fidei, quia excæcauit oculos eorum, sicut iterum prædixit Isaias, q.d. obstinatio cæcitatis fuit non credēdi causa. Et nota, quod dicit: excæcauit, deserendo eos, vel permittendo, oculos eorum, mentales.

k Et indurauit cor eorum,] id est, indurari permisit. Et dicit duo. Cæcitatem rationis, & duritiam affectus: Vnde redde, vel responde singula, quæ sequuntur singulis præcedentibus.

l Vt non videant oculis] per fidem.

m Et intelligant corde,] intellectui iungēdo amorem, quia videre oculis, est intelligere nudā veritatē: intelligere corde, est veritati applicare cor per studium, & amorē veritatis.

n Et sic omninò [conuertantur,] id est, simul vertantur ad Deum & intellectu, & affectu.

o Et sanem eos] remittendo peccata. Et resume, vt non, vel vt aliquando sic confusi conuertantur, & sanem eos, quod impletum est in quibusdam, qui in profundis malorum peruenerunt. Vnde *Psalm.*15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, &c. Et *in Psalm.*67. Dixit Dominus ex Basan, conuertam, &c. Et determinat Euangelista tempus, quo hæc dixit Isaias, dicens:

p Hæc dixit Isaias (*cap.*6.a.) quando vidit gloriam eius,] quasi quando prædicebat Incarnationem Christi, quæ in illa visione significata est. Item etiam prædixit excæcationem Iudæorum. *Chrysostomus.* Gloriam ait visionem illam & thronum, & audire mysteria & ineffabilia, & videre Seraphin & coruscationē à throno fulgentem. Sed nota, quòd dicit: Gloriam eius: Cuius? Patris secundùm Isaiā, qualiter ergo Ioānes hæc de Filio dicit hic; Paulus autem de Spiritu sancto? Respondemus. Non vt confundentes hypostases, sed vnam dignitatem ostendentes hoc dicunt.

q Et locutus est de eo.] Quid? Hoc, quod ibi dicitur: Vidi Dominum super solium excelsum sedentem, &c. Vel id, quod sequitur: Quoniam audiui vocem dicentem: Quem mittam, & quis ibit nobis? Ecce ego sum: mitte me. Et dixit Dominus: Auditu audietis, & non intelligetis: excæcaui enim eorum oculos, &c. Sequitur:

G

r Veruntamen,] & si alij non crederent, [ex Principibus multi crediderunt in eum:] Et quia dixerat Euangelista Iudæos simpliciter nō credidisse, excipit hic quosdam. Vel possunt distingui duo genera malorum Iudæorum. Quidam enim erant peiores, qui omnino non credebāt nec confitebantur; alij erant qui credebant, sed timore confiteri non audebant. Vnde dicit: Sup.5.b. & 9.a.

s Sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de Synagoga non eijcerentur.] *suprà cap.*9.e. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur Christum, extra Synagogam fieret. *t* Dilexerunt enim gloriam hominum] quæ est in mundanis.

u Magis quàm gloriam Dei,] quæ est in confessione veritatis, vel quæ est in Cruce. Vnde dicit Apostolus *ad Gal. cap.* 6.d Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri. *Augustinus.* Ideo Crux in fronte credentium, vbi est sedes verecūdiæ, figitur, vt de nomine Christi nullus erubescat, & magis gloriam Dei, quàm hominum quærat. *Chrysostomus.* Ecce hi à fide alieni sunt per vanæ gloriæ desiderium. Ideò *suprà* 5.g. dicit: Quomodo potestis credere, qui gloriam abinuicem recipitis, &c. Ille autem timor solutus est. *Act.*6.a. quando multa turba Sacerdotum obediebat fidei.

x Iesus autem clamauit, & dixit:] Hucusque interpositum est verbum Euangelistæ de infidelitate Iudæorum: nunc redit ad verba Domini, quæ dixit rediens, postquam abscōderat se: Eis enim sedatis sua recessione, redit & loquitur humilia, dicens:

y Qui credit in me, non credit in me, &c.] Vel sic cōtinua: Quia timor prohibebat eos credere: ideò dicit: Qui credit in me, nō credit in me (tātùm) sed in eum, qui misit me, Patrem, quasi dicat, quid formidatis in me credere, in Deum peruenit fides per me, quemadmodū & infidelitas. Per hoc autem, quod dicit: Qui credit in me, &c. ostendit indissimilitudinem substātiæ sui, & Patris. Vnde non dixit: Qui credit mihi, ne quis dicat, quòd verborū gratia hoc dixit: quod & in hominibus potest dici. Qui enim Apostolis credit, Deo credit. Et ne de homine dictum putes. Qui credit in me: ideò subdit: *b* Et qui videt me, videt eum, qui misit me.] Pater enim nō est corpus, vnde loquitur de visione, quæ est per intellectum. Et in hoc etiam consubstantialem ostendit ... de ad hoc subdit: *c* Ego lux,] id est, ego, qui sum lux ... dùm Deitatem æqualis Patri. Quia enim ... [illegible] lu... bique in veteri Testamento: propterea se vocat lucem, vt Patri credamus æqualem. Ideo etiam Paulus ... eum splendorem, *Hebr.* 1. a. Vel aliter secundùm *August.* *y* Qui credit in me, &c.] Quia enim homo apparebat, & Deus in homine latebat, ne putarent eum hoc tantùm esse, quod videbant, vult se credi talem & tantum, & qualis & ... est Pater, ideo dicit: Qui credit in me, &c. id est, ... habet fidem de me. *z* Non credit in me,] id est, ... videt tātùm. *a* Sed in eum, qui misit me, id est, in ... Et si Pater est, habet Filium, ergo credit in Filiū. Sed ne quis crederet Patrem tanquam multorum filiorum ... & non per naturam, subdit. *b* Et qui videt me, videt ..., &c.

q ... si

quasi dicat, vsque adeò nihil distat inter me, & eum: vt qui videt me, videat eum. Hæc autem visio non carnalis, sed intellectualis est mundo corde: *Matth. cap. quinto, a.* Et, ac si quæreretur, quis es tu, vt credamus in te? Respondet: Ego lux, &c. Vel sic: Misit me, & ad quid? Ad illuminandum, ad saluandum, non ad iudicandum. Et hoc est: Ego lux veni in mundum, id est, ad lucendum missus sum, & illuminandum. Vnde subdit effectum lucis.

mundum veni: *a* vt omnis, qui credit in me, *b* in tenebris: nō maneat. *d* Et si quis *e* audierit verba mea, *f* & non custodierit, *g* ego non iudico eum: *h* Nō enim veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem mundum. *i* Qui spernit me, *k* & non accipit verba mea, *l* habet, qui iudicet eum. *m* Sermo, quem locutus sum, *n* ille iudicabit eum in nouissimo die. *o* Quia ego ex meipso non sum locutus; *p* sed qui misit me, Pater, *q* ipse mihi mandatum dedit, *r* quid dicam, *s* & quid loquar. *t* Et scio, quia mandatum eius *u* vita æterna est. *x* Quæ ergo ego loquor *y* sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

CAP. XIII.

ANte *z* diem festum Paschę

a Vt omnis, qui credit in me,] aperiens oculos ad lumen doctrinæ & gratiæ.

b In tenebris] ignorantiæ, vel culpæ, in quibus inuentus est.

c Non maneat] amplius; sed modò fide, postea verò plena visione illustretur. *Ephes. cap.* 5.b. Fuistis aliquando tenebræ, &cæt. Sed quia audiunt & credunt, & non faciunt: Ideò subdit.

d Et si quis audierit verba mea] exteriùs. *f* Et non custodierit] intùs ea. Vel,

e Audierit] credendo.

f Et non custodierit] faciendo.

g Ego non iudico eum] modò, licet mihi Pater omne iudicium dederit, *sup.* 5.d. Et cur non modò?

h Non enim veni, vt iudicem mundum; sed vt saluificem mundum.] quia primus aduentus non iudicij, sed misericordiæ est. *Chrysostomus.* Ne putent, quoniam propter imbecillitatem eos, qui se contemnunt, transcurrit & non iudicat, ait: Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificē mūdum: Et nota, quod suprà dixit, quòd venit lux in mundum, ad illuminandum, scilicet, hic dicit, quòd venit ad saluandum. Illuminat enim ignorantias nostras & sanat infirmitates. Sed ne propter hoc, quod dixerat, credat peccatum impunitum, ideò subdit.

i Qui spernit me,] id est, qui non credit me Deum esse, sed contemnit, quia videt hominem pauperem & mendicum.

k Et ideò non accipit verba mea] in intellectu per fidem, in affectu per amorem, in manu per operationem.

l Habet, qui iudicet eum,] de futuro iudicio dicit. Vel, Habet, qui iudicet,] id est, habet causam iudicij euidentem, *Ioan.* capitulo tertio, c. Qui non credit, iam iudicatus est. Et quis erit Iudex? *Chrysostomus.* Si Pater nullum iudicat. *Ioan.* quinto, d. & Filius non venit, vt iudicet, vt dicitur hic, quis ergo iudicat?

m Sermo, quem locutus sum.] *August.* id est, ego qui sum sermo Patris, qui etiam me sermonem loquor, id est, manifesto mundo.

n Ille iudicabit eum in nouissimo die,] quasi tunc ero Iudex, qui modo sum Saluator: & ideò iudicare poterit, quia ego Filius ex Patre. Et hoc est.

o Quia ergo ex meipso non sum locutus.] Non autem loquitur Filius ex se, quia non est ex se.

p Sed qui misit me, Pater,] id est, incarnari voluit.

q Ipse mihi mandatum dedit,] non quòd nescirem antè, sed, id est, me Sapientiam in qua sunt omnia mandata genuit. Mandatum, inquam, dedit.

r Quid dicam, & quid loquar,] id est, à Patre habeo, quod dico de credendis: & quod loquor de præceptis. Vel, Quid dicam, prohibendo mala.

s Et quid loquar] præcipiendo bona. Vel, Quid dicam, intùs familiaribus, quantum ad consilia. Et quid loquar, exteriùs omnibus, quantum ad præcepta.

t Et scio, quia mandatum eius,] id est, ego, vita æterna est. *August.* Cùm dicat mandatum Dei esse vitam æternam, & ipse sit vita æterna, *Ioan.* 17.a. apertè se dicit mandatum Dei, quasi dicat, sicut sum Iudex & damnator malorum: sic sum vita æterna bonorum.

x Quæ ergo ego loquor,] quasi vt omnes credant & curcant in hanc vitam, ideò loquor. Vel sic, Ego sum mandatum Patris: [Ergo] cùm ab ipso sum, [quæ ego loquor,] id est, qu me ipsum verbum annuncio.

y Sicut dixit mihi Pater, sic loquor,] id est, sicut verax me veritatem genuit: sic veritas me veritatem annuncio. Et sicut Pater loquitur Filio sine sono, id est, gignit: sic loquitur timentibus sine sono Filius. *Chrys.* sic legit ab illo loco:

m Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die,] quasi dicat, verba, quæ locutus sum, nunc in ordine stabunt accusatoris redarguentia, & omnem abscindentia excusationem. Vnde dicit *Io.* 15.d. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et benè dico, quòd iudicabit, & iustè, quia contempserunt non solùm me, sed & Patrem in me loquentem. Et hoc est.

o Quia ego ex meipso non sum locutus.] Hoc dicit, non potestatem sibi auferens, sed contrarietatem destruens, quasi nihil contrarium Patri locutus sum.

p Sed qui misit me, Pater] in carnem. *q* Ipse mihi mandatum dedit,] id est, placet Patri, quod facio, quasi dicat, sicut qui mandatum suscipiunt, non aliud faciunt, vel dicunt, vel transmutāt: ita nec ego. Mandatum, inquam, dedit.

r Quid dicam,] de refugiendis peccatis.

s Et quid loquar] de bonis agendis, quasi dicat, totum consonat ei, quod dico, & placet.

t Et scio, quia mandatum eius,] id est, obseruatio mandati, quod & meum est & suum.

u Vita æterna est] id est, ad vitam ducit, *Matth.* 19.c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Chrysost.* Hoc dicit contra eos, qui dicebant eum in perniciem hominum venisse, non in salutem. Et ex quo est tanta vtilitas sermonis mei, vel ex quo mandatum mihi dedit.

x Quæ ergo ego loquor vobis, sicut dixit mihi Pater, sic loquor,] id est, nihil permuto, nihil est in verbis meis, quod non placeat Patri, & quantum ad ipsa verba, & quantum ad intentionem dicendi. *Chrysostomus.* Vt omnia habens à Patre, in his, quæ humilia sunt, concludit sermonem, qui ad Iudæos, vt possit dicere in die iudicij, hanc vobis posteriorem commisi vocem.

EXPOSITIO CAP. XIII.

ANte diem festum Paschæ, &c.] In præcedenti capitulo narrauit Euāgelista ea, quæ acta & dicta sunt in Ierusalem Dominica in Ramis Palmarum: Hic transit ad ea, quæ acta sunt in quinta feria proxima ante Passionem Domini. Et diuiditur hoc capitulum in quinque partes. Primò agit de cœna cum Discipulis, & ablutione pedum.

Chrysostom. Ante diem festum Paschæ vidēs, quoniam venit hora eius, vt transeat ex mundo hoc ad Patrem, amās proprios vsque in finem mundi amauit eos.

Secundò de admonitione Domini ad eandem humilitatem, & promissione beatitudinis facientibus, *ibi*: Postquam ergo lauit, &c.

Tertiò excipit Dominus Iudam ab aliis, & notat eum multoties & verbo, & signo, non intelligentibus alij Discipulis, *ibi*: Non de omnibus vobis dico, &c.

Quartò exeunte Iuda Christus clarificatur, & Discipulos consolatur, & præceptum dilectionis commendat, *ibi*: Cùm ergo accepisset ille buccellam, &c.

Quintò Petrus quærit, quò vadat, & offert se ad sequendum: Christus autem respondet eum se negaturum, *ibi*: Dicit ei Simon Petrus, &c. Dicit ergo.

z Ante diem festum Paschæ,] id est, diem festum Paschalem, id est, ante quintamdecimam Lunam, quarta decima scilicet, Luna. Moralit.

A Sciens

Moraliter. *z* Ante diem festum Paschæ, &c. Christus in die festo patitur & transit, & pridie cœnam facit, in quo datur forma ante obitum communicandi, & [illegible] sumendi. Pascha autem, vt dicit *Augustinus*, in Græco Passionem, in Hebræo transitum sonat. Dies ergo festus debet nobis esse, cùm patimur in hac peregrinatione, vel cùm transimus in morte. Hæc est dies festus Paschæ, i. e. consola-

A *a* Sciens Iesua]noo tunc primùm,sed ab æterno.

b Quia venit hora eius,]id est,à se ordinata.

c Vt transeatex hoc mundo ad Patrem]per Crucem. Ecce veritaa illius figuræ: Pascha enim legale significaba ìstum transitum, secundùm *Augustinum*, & est Hebræum non Græcum. Sed secundùm *Ambrosium*, hoc nomen Pascha, Græcum est, & sonat passionem, qoi enim paritor, Græcè paschin dicitur. Secundùm *Ieronymum* vero Phase Hebræum sonat transitom.

a sciens Iesus,*b* quia venit hora eius, *c* vt transeat ex hoc mundo ad Patrem, *d* cùm dilexisset suos,*e* qui erant in mundo, in *f* finem dilexit eos. *g* Et cœna

d Cùm dilexisset suos,] in vita sua, suos autem dicit secundùm familiaritatis rationem.

e Qui erant in mundo,]ideò eius dilectione,& conuersatione indigebant. Vel secundùm *Chrysost.* hoc addit ad differentiam Abrahàm, Isaac, & Iacob,& aliorum, qui erant sui etiam extra mundum.

f In finem dilexit eos,] qoasi quos dilexit in vita, dilexit in morte. *Chrysostomus*: Quid est, io finem mansit? scilicet, amans continuè, & semper, quod est argumentum veri amoris. *Prouer.cap.*17.c. Omni tempore diligit, qoi verus amicus est.Vel,in finem dilexit eos,id est,omnioo,nihil derelinquens eorum, quæ facere decens esset eum, qui valdè amat.*Isaiæ cap.*5.b. Quid est,quod vltrà debui facere vineæ meæ,& non feci ei? Vel, In finem dilexit, id est, maiora in fine dilectionis signa demonstrauit, & vehementiorem amorem ostendit in ablutione pedum, & traditione sui corporis. Vnde quærit *Chrysostomus*: Cur hoc à principio non fecit? Et ad hoc respondet, quòd ea, quæ maiora sunt vltimò adiecit,vt Discipulorum intendat familiaritatem in se, & multam eis det consolationem contra ea, quæ superuenire debebant adoersa. *Augustinus* sic legit:

f In finem dilexit eos,] id est, in se, qui est finis consummans, & fecit eos transire sua dilectione. Vel, In finem, id est,in mortem, non quòd morte terminetur eius dilectio; sed in tantùm dilexit, quòd vsque ad mortem eum dilectio perduxit, *infrà* 14.b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. *Canticorum cap.*8.b. Fortis est, vt mors dilectio: Imò fortior morte. Et nota, quòd prædicta verba Ioannis: Ante diem festum Paschæ, &c. Ministrauerunt Græcis fomitem erroris. Dicont enim in Parasceue Lunam fuisse quartamdecimam, & ita in vespera ipsos fuit Pascha. Dominus autem sciens se passurum ea die in vespera antecedenti anticipauit comedere Pascha, id est Agnum, vt dicunt. Et quia ea nocte licitè potuit Dominus comedere fermentatum, quia Luna erat tertiadecima,vt dicunt; ideò de fermentato conficiunt corpus Domini. Quod si etiam verum sit, credibile est Dominum comedisse Agnum, vt præceptum erat in lege, *Exodi cap.*12.c. & azyma comedisse, & sic etiamsi constet, quod dicunt, errant consecrando fermentatum. Item *Numer.cap.*9.b. habetur casus,in quo posset differri Pascha vsque in secundum mensem, & tunc etiam fiebat in quartadecima Luna esus agni. Casum autem non inuenimus, in quo posset anticipari Pascha. Ergo probabile est, quòd Dominus non anticipauit horam à lege statutam. Item sapientes Græcorum dicunt, quòd Christus suo tempore fecit Pascha. Vnde *Chrysostomus*, qui fuit maximus inter Græcos, dicit *super Matthæi cap.* 26. Iudæi tenuerunt secundum ipsam noctem, secundum quam Pascha comedere debebant. *Idem.* Neque vtique Christus præuaricatus est tempus Paschæ: Sed illi, qui omnia audebant, tunc non comederunt Pascha, sed altera die comederunt & legem præuaricati sunt. Item per tabulam computi, si retro curratur, potest hoc probari. Item hoc probatur per verba *Marc.cap.*14. b. Et primo die Azymorum, quando Pascha immolabatur, dixerunt Discipuli ad Iesum: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Ergo quando Iesua comedit Pascha, erat prima dies, id est, prima dies, quando comedebatur Azyma, ergo Luna erat quartadecima. Sic enim dicitur *Exodi cap.*12 c. Quartadecima die ad vesperam comedetis Aayma. Item *Lucæ cap.*22. a. Venit dies Aaymorum, in quo necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum, & Ioannem, dicens: Euntes, &c. Ergo quando fecit Iesus Pascha, necesse erat occidi Pascha: ergo Luna erat quartadecima. Item Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est,& magistra conficit de azymo, quæ hoc habuit ab Apostolis,qui fuerunt cùm Domino,quando fecit Pascha,ergo conficiendum est de azymo.

Istæ rationes sunt contra Græcos, qui in tantam insaniam versi sunt, quòd non erubescunt dicere Euangelistas allos esse mentitos, qui dicunt Dominum communiter cum aliis Pascha comedisse: Ioannem verò Euangelistam dicunt correxisse eos, tanquam qui vltimò scripsit, vnde adhærent verbis Ioannis. Quorum opiniones habentur in historiis, & super quartum sententiarum: Et ideo hic prætermitti possunt. Magister in historiis: Quidam dicunt, quòd tertiadecima Luna, quarta feria, scilicet,cœnauit Dominus cum Discipulis suis, & lauit pedes eorum,quod narrat solus Ioannes, & in quartadecima Luna, scilicet, in quinta feria comedit agnum Paschalem, & dedit Discipulis corpus suum,de quo alij agunt. Sed vsus Ecclesiæ contrà est, quæ ante Parasceuen pedes pauperum lauat. Sequitor.

g Et cœna facta.] *August.* id est, parata,nondum transacta,

A* quia

* tio, vel mors festina.*Iacob.* capitulo primo ,a. Omne gaudiom existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.*Psalm.*126. Cùm dederit dilectis, & cætera. *Iob* capitulotertio, a. Gaudent vehementer, cùm inuenerint sepulchrum. *Prouerbiorum* capitulo decimoquarto, d. Sperat Iustus in morte soa. *Philipp.ens.*capitulo primo, d.Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, *Ionæ* capitulo quarto.a.Nunc,Domine, quæso,tolle animam meam à me: quia melior est mihi mors, quàm vita. Item 3. *Regum* 19. a. Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam. *Tob.* capitulo tertio,a.Fac mecum misericordiam, & præcipe in pace recipi spiritum meum,2.*Corint.*5.b Audemus,& bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Deum. Moralis

a Sciens Iesus,quia venit hora eius,] id est, à se ordinata [vt transeat.] Ordinauit enim mori in die festo Paschæ,vt veritas responderet vmbræ. Item vt in patiendo doceret nos gaudenter, & festiuè agere. Item vt ostenderet Passionem suam esse nostrum gaudium. & redemptionem. *Psalm.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo, &c. Item vt ostendat, quòd festiuitas conuertitur in luctum. ideò patitur in festo.1. *Machab.*9. d. Conuersæ sunt nuptiæ in planctum, & vox Musicorum in luctum. Item ad literam,in die festo, vt magis haberetur in spectaculo,& ludibrio:& hoc pro loco, quia in Ierusalem Metropoli,& vmbilico terræ,& profesto, ad quod omnes conuenerant. *Psalm.* 73. Operatus est salutem in medio terræ.

c Vt transeat,]quia non est morte detentus[ex hoc mundo ad Patrem.] *Augustinus*. Qui transit cum mundo, transit ad hostem;qui transit de mundo, transit ad Patrem.Ideò Sancti desiderant mortem, *Philippens.*1.d. De hoc transitu dicitur *Genes. capitulo* 32.c.In baculo meo transiui Iordanem istú, &c id est solus in Cruce.Via enim fuit ita stricta,id est, Passio tam acerba,quòd nullus potuit cum eo transire, nec eum sequi,*Psalm.*140.Singulariter sum ego,donec transeam. *Isaiæ* capitulo sexagesimotertio, a. Torcular calcaui solus. *Ecclesiast.* vii. b. Respiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. *Matth.* capitulo 26 f. Tunc relicto eo omnes fugerunt.

d Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.] In finem,id est,in consummationem,quia perfecta dilectione dilexit eos.*Psal.*118.Omnis consummationis vidi finem,latum mandatum tuum nimis, quasi dicat, consummatio est charitatis dilatatio etiam ad inimicos, *infrà* 15. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. *Bernardus*: Maiorem, Domine, habuisti,&c. Aurum enim terræ Euilath optimum est, *Genes. cap.*2.b.

g Et cæna facta cùm Diabolus iam misisset in cor, &c.] Dominus præsciens suum obitum,cœnauit cum Discipulis,sicut quando homines debent peregrinari, faciunt conuiuium amicis. Vnde *Ecclesiast.*capitulo 29. d. Transi, hospes, & orna mésam.Et benè dicitur cœna,triplici ratione,quia in vespere facta, quia specialissimis amicis exhibita,& quia delicatissimo cibo referta. Christus enim in vespere temporis,& legis,& ætatis mundi,& etiam suæ ætatis, id est, circa finem suæ vitæ hanc cœnam fecit, & nobis in vespere prosperitatis, & iucunditatis repræsentandam reliquit.

* *Psalm.*55.

A quia posteà recubuit, & buccellam Iudæ dedit. Vel, Cœna facta, quantum ad Agnum Paschalem, quia iam comederant Agnum, vt dicunt quidam. Vnde nota ordinem eorum, quæ tunc facta sunt in vespera, scilicet, ante Parasceuen. Primò enim comedit Agnum Paschalem cum Discipulis. Secùdò surrexit à cœna, & lauit pedes omnium Discipulorum & tersit. Tertiò recubuit, & docuit eos. Item & tradidit eis corpus suũ in Sacramento, etiã Iudæ. Quartò surrexit Iudas & iuit ad Principes Sacerdotum, vt venderet eis Dominum: & dum esset in via, Dominus fecit aliis sermonem illum, qui sequitur posteà, & durat vsque ad principium decimiquinti capituli: & in decimoseptimo capitulo incipit oratio illa gloriosa, quã fecit ad Patrem. Quia verò in die cœnæ dedit Discipulis potestatem conficiendi, & eos ordinauit, inde inoleuit consuetudo in Ecclesia, quòd illa die conficitur chrisma, & benedicitur, vnde inunguntur ordinandi in Sacerdotes, & baptizandi. Et quia post ordinationem Discipulorum fecit sermonem: ideò Episcopi post ordines faciunt sermonem ordinatis, vel admonitionem loco sermonis, vt dignè se custodiant, & administrent. Et quia Dominus post sermonem fecit orationem: ideò faciunt similiter Prædicatores post prædicationem. Dicit Ergo:

a Et cœna facta, cùm Diabolus iam misisset] spirituali suggestione. *Psalm.* 77. Immissiones per Angelos malos.

Quidam dicunt, quòd Diabolus immittit mala non propriè, sed immittere dicitur imaginationes imprimendo in vi imaginatiua. Item loquendo ad spiritum suo modo, & sic suggerendo mala. Et tertio modo immittendo quædam fomenta corpori, dum dormit homo ad calefaciendum, & frigefiendum: vnde quandoque subitò repetit se homo, dum euigilat, calidum aut frigidum.

c In cor] Iudæ consentiens iniquitati.

d Vt traderet eum Iudas] Filius Simonis Scariothis, qui non credebat eum esse Deum, vt dicit *Augustinus*.

e Sciens] Iesus [quia omnia dedit ei Pater in manus,] id est, omnia habentem, siue omnipotentem genuit. Vel [ei] hoc secundùm illud *Matth.* capit. 11. d. Omnia mihi tradita sunt à Patre. Et dicit [omnia.] *Augustinus*, etiam traditorem, quo vtitur, vt vult, & de malo facit bonum: omnia enim tradita sunt in vsum, mala in effectum bonum.

f Et quia à Deo exiuit,] non eum deserens.

g Et ad Deum vadit] non suos relinquens. Vel, A Deo exiuit, missus in carnem. Et ad Deum vadit, per Crucem, & mortè. Vel, A Deo exiuit, per æternam generationem. Et ad Deum vadit, per gloriosam Ascensionem.

h Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua,] id est, deponit, vt expeditiùs seruiret. Et est sensus: Quamuis Christus sciret proditoris malitiam, & suam omnipotentiam, & quòd æternus est Filius Patris secundùm Deitatem, & secundùm hominem in proximo glorificandus per Resurrectionem, & Ascensionem; nihilominus se humiliauit ad pedum ablutionem.

K Et cùm accepisset linteum præcinxit se,] ad modum seruientis. [Deinde misit aquam in peluim,] & ostendit, ad quid vtrumque fecerat, dicens:

A a Et cœpit

Moralit. * *Psalm.* 55. Ab altitudine diei timebo. *Iob* capitulo tertio, a. Pereat dies, in qua natus sum: & nox, in qua dictum est: conceptus est homo. *Ieremiæ* capitulo vigesimo, d. Maledicta dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea, & cætera. *Lucæ vltim.* e. Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Cœnam ergo istam debemus sumere in tali vespere, & postea ad somnum orationis, & contemplationis ire, non ad locutiones, & dissolutiones, vel ad alia etiam peccata maiora, quod peius est: Sicut conqueritur Dominus *Oseæ* capitulo vndecimo, b. Declinaui ad eum, vt vesceretur, non reuerteretur in terram Ægypti. Tales significantur per Iudam, qui post cœnam iuit, vt proderet Dominum. Secunda ratio, quare benedicitur cœna, est, quia seruatur specialissimis amicis. Ad prandium enim, in quo dantur grossa cibaria, id est, bona temporalia, vocantur à Domino omnes, & boni, & mali. *Matthæi* capitulo quinto, g. Qui Solem suum facit oriri super bonos, & malos.

Sed ad hanc coenam vocantur tantùm digni, & amici. *Canticorum* capitulo quinto, a. Comedite, amici, bibite, & inebriamini, charissimi. Vnde inebriatus fuit Ioannes in ista cœna, quando nesciuit ire ad lectum suum, se super pectus Domini recubuit. *Genes. cap.* 43. d. dicitur, quòd Ioseph inuitauit fratres suos in meredie: sic Christus in seruore charitatis ad hanc cœnam Discipulos vocauit. Vnde dicitur: Cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos, per hoc etiam significans, quòd in feruore charitatis debet agi hæc cœna à nobis, quia panis est filiorum, non canum. *Matthæi cap.* 15. c. Non est bonum sumere panem filiorum, & date canibus.

a facta b cùm Diabolus iam misisset in c cor, vt d traderet eum Iudas Simonis Scariothis. e Sciẽs quia omnia dedit ei Pater in manus, f & quia à Deo exiuit, g & ad Deum vadit, h surgit à cœna, i & ponit vestimenta sua. k Et cùm accepisset linteum præcinxit se. Deinde l misit aquam in peluim,

Tertia ratio, quare dicitur cœna, est, quia cibo delicatissimo est refecta, cibo filiorum, cibo Angelorum. *Psalm.* 77. Panem Angelorum, &c. *Genesis cap.* 49. Aser pinguis panis præbebit delitias Regibus: quia iste panis est Regum, non rusticorum. Item iste cibus sanus est, sed sanis. *Ecclesiast.* 15. a. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, quia illuminat intellectum, & vigorat affectum.

b Cùm Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis.] Vnde nota, quòd Iudas antequam reciperet corpus Christi, in ipsa receptione habuit propositum tradendi eum. Ita multi communicant cum proposito peccandi. *Psalm.* 49. Etenim homo pacis meæ, qui edebat panes meos, &c. Item *Psalm.* 54. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, &c.

e Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna.] Per hoc dans exemplum, quòd quantò maior est homo in potestate, quia omnia data sunt ei: & auctoritate, quia à Deo exiit: & in sanctitate, quia ad Deum vadit: tantò debet se humiliare. *Ecclesiast. cap.* 3. c. Quantò magnus es, humiliare in omnibus. *Ecclesiast. cap.* 32. e. Rectorem te posuerunt, &c. *Isa.* 44. a. Ego primus, & ego nouissimus. *Apocalyp.* 1. b. Ego sum alpha, & omega.

h Surgit à cœna.] Hoc est contra Sacerdotes, qui nolunt surgere à cœna, vel prandio suo, quando habent, vel confessiones audire infirmorum, vel viaticum eis præbere.

i Et ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, &c.] Mysterium patet in *Gloss.* Moraliter autem nota, quòd in hac cœna fecit Dominus quinque, quæ debemus imitari, sicut ipse dicit posteà: Exemplum dedi vobis, &c. Primum est, quòd surrexit à cœna: secundum, quòd deposuit vestimenta sua: tertium, quòd præcinxit se linteo: quartum est, quòd aquam misit in peluim: quintum est, quòd lauit pedes Discipulorum. Et hæc facta sunt ante institutionem Sacramenti Eucharistiæ, & ante sumptionem, in signum, quòd nos debemus hoc facere, antequam sumamus Eucharistiam. Primò enim debemus surgere à cœna nostra, id est, relinquere peccata, & quantum ad actum, & quantum ad voluntatem faciendi; aliter non possumus esse commensales Domini. 1. *Corinth.* 10. e. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum. Quod significatum est *Exod.* 16. c. vbi dicitur, quòd datum est eis manna, per quod corpus Domini significatur. Et dicitur, quòd non habuerunt manna, quousq; defecit farina, quam asportauerant de Ægypto, id est, peccatum, sicut dicit *Iosephus*. Sunt autem in mensa Diaboli diuersa fercula. Quidam ibi comedunt lutum, & fæces proprias, scilicet, carnes putridas, vt luxiosi. *Prouerbiorum* 5. b. Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena, & gemas in nouissimis, quando consumpseris carnem, & corpus tuum. Alij ibi comedunt ferrum, æs, argentum, & aurum, & ideò mirabile est, quòd dentes eorum non confringuntur. *Threnorum* 4. a. Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto. Iracundi, ibi pascuntur proprio corde, & visceribus suis. *Isa.* 9. d. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Odiosi & detractores pascuntur stercoribus humanis. Vnde obsessi in Samaria vescebantur stercoribus columbarum. * 4. *Reg.* 6. f.

Moralit. In cœna Dominus quinque fecit.

> *a* & cœpit lauare pedes Discipulorum, *b* & extergere linteo, quo erat præcinctus. *c* Venit ergo ad Simonem Petrum:

A *a* Et cœpit lauare pedes Discipulurum] incipiens à Petru, vt dicit *Augustinus*.

b Et extergere linteo, quo erat præcinctus.] Nota. Christus in Incarnatione accepit formam serui, *Philip*.2.a. in cœna formam seruuli: in Passione formam latrunis. Vnde *Isaiæ* 53.d. Et cum sceleratis reputatus est. *Chrysostomus*. Vide humilitatem, non lauit, antequam recumberet, sed illis sedentibus ille surgit, nec simpliciter lauat, sed vestimenta deponit, nec hoc suffecit ei, sed & linteum præcinxit, & ipse peluim impleuit, non alij implere præcepit, per hæc omnia docens, quòd non execrabiliter, sed cum omni desiderio oportet facere cùm benè fecerimus.

c Venit ergo ad Simonem Petrum,] quasi dicat cœpit lauare pedes Discipulurum, vt dictum est, & quando cœpit, venit ad hunc, à quo cœpit: vel quod dictum est antè, per anticipationem dictum est. Vnde sic legatur: [Venit ergo ad Simonem Petrum, & cœpit lanare pedes Discipulorum, &c.] Incipiens in Petro, vt dicit *Augustinus*. Vnde nota, quòd secundùm *Augustinum* incœpit lauare à primo Apostolorum: vt ei, qui maior erat, præcipuè darec exemplum humiliandi se: Secundùm illud *Ecclesiast*. *cap*.3.c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. Secundùm *Chrysostomum* incœpit à Iuda proditore, vt nobis ostenderet etiam inimicis officium humilitatis, & humanitatis exhibendum. Dicit enim *Chrysostomus*, sic: Mihi videtur proditoria primò lauisse pedes: Incœpit enim lauare ab vltimis, & tunc venit ad Petrum. Nam quòd aliquem ante Petrum lauerit, videtur per hoc, quod dicit: [Venit ergo ad Simonem Petrum.] Nam præmiserat, cœpit lauare. Vnde per hoc insinuat Euangelista, quòd alium aliquem antè lauit, scilicet, Iudam. Sed nun est vehemens A accusator

Moralit. • 4. *Regum cap*.6.f. *Threnor.cap*.4. a. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Sed Ezechiel noluit cibum suum desœdari stercore humano. *Ezechiel*. 4. d. Isti etiam detractores comedunt carnes humanas *Ieremiæ* 19.c. Vnusquisque carnea amici sui cumedet in obsidione, & angustia, in qua concludent eos inimici eorum, & qui quærunt animas eorum. *Prouerbiorum cap*.23.c. Noli esse in conuiuiia potatorum, neque in comessationibus eorum, qui carnes conferunt ad vescendum. *Iob cap*.31.d. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius, vt saturemur? Inuidi pascuntur alienis afflictionibus, & damnis, quasi spinis, & tribulis. Vnde *Iob cap*.30.a. Radix iuniperorum cibus eorum. Superbi, & gulosi pascuntur ibi vento. *Oseæ cap*.12.a. Ephraim pascit ventum. Sed solus acidiosus ibi tabescit ieiunus, *Iob* 30.a. Egestate, & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, & miseria. Ab hac ergo cœna surgendum est: quæ rectè cœna dicitur, quia debet esse vltimum prandium, vt amplius non redeat homo ad peccatum.

Secundum est, quòd deposuit vestimenta sua: sic nos mali speciem, vel veterem hominem, & primam conuersationem. & consuetudinem. 1. *Thessalon*.5.d. Ab omni specie mala abstinete vos. *Ephes.cap*.4 c. Deponite vos secundùm pristinam conuersationem veterem hominem, *Ionæ cap*.3. c. Peruenit verbum ad Regem Niniue, verbum, scilicet, communicationis ad rationem, & surrexit Rex de solio suo, id est, de peccato, in quo priùs gloriabatur, & lætabatur: & abiecit vestimentum suum à se, id est, peccati speciem, vel consuetudinem. Et *in Canonica Iudæ*, g. Odientes eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. Et *Genes.cap*.41.b. Protinùs ad Regis imperium, id est, ad gratiam Dei, eductum de carcere peccati totonderunt Ioseph, id est, peccatum dimisit, ac veste mutata obtulerunt ei, id est, consuetudine, vel conuersatione mutata. *Zachar*.3.b. Auferte ab eo vestimenta sordida: Et dixit ad eum, ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatoriis. Sed quidam induunt se consuetudine praua, non sicut vestimento, quod potest auferri; sed sicut pelle sua, quæ vix potest exui. Vnde *Ieremiæ* 13.d. Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas: & vos poteritis benè facere, cùm didiceritis mala. Tales raro exuunt pellem, aut nunquam, nisi ponant se in arcto religionis, vel pœnitiæ, vt sint sicut dicitur *Matthæ* decimo, b. prudentes, sicut serpentes, &c. Et sicut accipitres, qui ponũtur in mutatorio, id est, in claustro, & datur eis cibus venenosus: quia tales ideò intrant religionem, quia vident, quòd in sæculo non possunt benè deponere malam cõsuetudinẽ, & ibi vtuntur fabis, & pisis, quæ priùs reputabãe venenosa. Vnde *Iob* 6.b. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

Tertium est, quòd depositis vestimentis, debet se præcingere linteo, id est, deposita veteri consuetudine, debet indui noua, & candida. *Coloss*. 3. b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitione Dei: Aliter enim non agnoscit Deus hominem, nisi noua veste indutum. *Matth*.22.b. Amice, quomodo huc intrasti, &cæt. Hæc vestis candida est innocentia in his, qui non peccauerunt, vel pœnitentia in aliis. Hac debemus ex omni parte cingi, & indui. *Psalm*, 17. Qui præcinxisti me virtute ad bellum. Linteum enim tergit, & tegit: sic pœnitentia tergit maculam peccati, & tegit offensam Dei, ne Deus memoretur, & videat ad puniendum. *Psalm*. 31. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, id est, quorum abstersæ sunt sordes per pœnitentiam. De tegimento autem subdit: Et quorum tecta sunt peccata. *Ezech*. 10.a. habetur, quòd vir indutus lineis, id est, pœnitẽtia, accepit prunas in manibus suis de medio quatuor rotarum, id est, iram, & indignationem contra peccatum, de quatuor Euangelistis, & proiecit super ciuitatem, & succendit eam, id est, ædificium Diaboli, quod est destruendum.

Sed nota, quòd ibi erant etiam sex alij viri, qui interficiebant, sicut dicitur *Ezechiel*.9.c. Per quos significantur sex opera misericordiæ, vel sex opera disciplinæ, ieiunium, disciplinæ, vigiliæ, peregrinatio, siue de ambulatio laboriosa, opera manualia, & compunctio lachrymosa, quæ veterem hominem interficiunt.

• Quartò misit aquam in peluim, id est, compunctionem interiorem de peccatis in exteriori confessione. Et sicut peluis sine aqua parum, aut nihil valet ecõuerso: sic nec confessio sine compunctione, vel econuerso. *Threa*.2. f. Effunde sicut aquam cor tuum. Et nota, quòd sicut vrsus excæcatur, quando ponitur peluis calida, & cãdens ante oculos eius: sic Diabolus, quãdo confessio feruens, & sicut peluis est calida, & aqua: ita confessio, & compunctio lachrymosa, per quam excæcatur Diabolus. Vnde hãc aquam maximè timet Diabolus: Quod significatum est 3. *Regum* 18.g. Iunge currum, & fuge, ne te occupet pluuia, dicitur ad Achab, per quẽ Diabolus, *Iob* 28.a. Lapis solutus calore in æs vertitur, id est, cor solutum dolore, & lachrymis conuertitur ad confitendum peccatum, vel resoluitur in confessione, sicut aqua in lebete. Ecce aqua in pelui, lachryma in confessione.

Quintò lauit pedes, quia post pœnitentiam peractam, & confessionem lachrymosam ploranda sunt etiam quotidiana peccata. *Ierem*.4. d. Laua à malitia, &c. Item *Ieremiæ* 31.b. Et erit anima eorum quasi hortus irriguus, & sicut fons, cuius non deficiunt aquæ Et nota, quòd dicitur, quòd lauit pedes, minorem vim facit quis de pede, si inquinetur, quàm de alio membro: per quod significatur, quòd etiam minora peccata, de quibus parum à multis curatur, lachrymia sunt delenda. Pedes enim Discipulorum cõtrahunt sordes, quia etiam disciplinati motus mentis aliquando inquinantur, vel in extremitate intentionis aliquo puluere vanitatis surripientis. Vel aliter possunt hæc quinque exponi, vt per cœnam intelligatur studium sacræ Scripturæ. Ille ergo surgit à cœna, qui de studio assumitur ad prælationis culmen, vel prædicationis officium. Deponit vestimenta, cùm mutat mores, & conuersationem secundùm quod exigit officium. Præcingit se linteo, id est, per continentiam se restringit. Deinde ponit aquam in peluim, quod est, quando Prædicator compassionis lachrymas in prædicatione fundit. Per aquam enim intelligitur compassio: Per peluim humilis, & distincta prædicatio, & de æternis. Peluis enim habet rotunditatem, & vacuitatem in forma, & æs pro materia: sic prædicatio debet esse pro æternis, & in humilitate, & distinctè, & apertè facta: æs enim sonorum est. Vel aqua in peluim, est doctrina transformata in exempla. Hac aqua abluere debet Prælatus, vel Prædicator pedes Discipulorum, id est, sordes subditorum, *infra* 15.a. Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Vnde dicit: *a* Et cœpit lauare pedes Discipulorum, &c.] aqua, scilicet, doctrinæ, vel lachrymarum. *b* Et extergere linteo, quo erat præcinctus.] Aliter aqua parum valet doctrinę, • nisi

A satot proditoris Euangelista, ideò non nominat eum hic, sed dicit communiter: Cœpit lauare pedes Discipulorum. Item *Chryſoſt.* Etsi Petrus prior erat dignitate, tamen decens erat proditorē ante verticem, id est, Petrum recubuisse: Etenim aliunde eius stultitia ostenditur, cùm intingat enm Magistro, *Matth.* 26.

b. Et cùm redargnsus, id est, notatus à Christo, qui & intingit, &c. non compuogitur; sed Petrus quidem semel increpatus, *Matthæi*. 16.d. de cætero timuit interrogare: vnde & vtitur alio ad interrugationem, scilicet, Ioanne, *infrà eodem*, e. iste autem continuè correctus, non sentiebat. Secundum hoc ergo legitur sic: [Cœpit lauare pedes Discipulorum, &c.] ab vltimo, scilicet, à Iuda, & post Iudā [venit ad Simonem Petrum,] vt ablueret eius pedes.

B

a Et dicit ei Petrus: b Domine, c tu mihi lauas pedes? d Respōdit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modò e scies autem posteà. f Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. g Respondit ei Iesus:

a Et dicit ei Petrus:] *Augustinus*: Expauescens, quòd Deus lauat pedes homini. b Domine, tu mihi lauas pedes,] i. vis lauare? quasi dicat: non lauabis. *Chryſoſtomus*: Multam habet ostensionem hoc [tu] nec opus fuerat plus dicere, quasi dicat, tu meos pedes lauas manibus, quibus cæcos illuminasti, leprosos mūdasti, & mortuos suscitasti. Sed quæritur, cur non alius prohibuit, sed solus Petrus? Respondemus.

Augustinus: Quid est [tu] quid est, mihi? Cogitanda sunt hæc potiùs, quàm dicenda, ne fortè quòd ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.

Hoc signum erat magni amoris, & verecundiæ, & venerationis. Item *Chryſoſtomus*: Mihi videtur primò proditorem lauisse, & ille tanquam arrogans non renuit: deinde ad Petrum venisse, & per eum alios castigatos. Qualiter autem Petrus castigatus sit, subditur:

d Respondit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modò,] id est, mysterium huius rei, siue lucrum, & vtilitatem huius ablutionis.

e Scies autem posteà,] quasi posteà dicam tibi, sicut postea habetur: Exemplum dedi vobis, &c. Vel, Scies posteà, cùm à spiritu didiceris in Pentecoste.

f Dicit ei Petrus: non lauabis mihi pedes in æternum,] id est, nunquam. Et nota, quòd non dixit Petrus: Doce me, ad quid facis, & sic dimittam te; sed neque dicere sustinuit.

g Respondit ei Iesus,] terrens de periculo salutis.

h Si non lauero te,] id est, tuos pedes. *Auguſt.* Te enim pro solis pedibus dicit per synecdochen.

i Non habebis partem mecum,] in regno, scilicet, si ex cōtemptu, & rebellione, vel inobedientia, & pertinaciter recusaueris hanc ablutionem. In quo mysticè notatur, vt dicit *Gloſ.* quòd qui non est lotus per Baptismum, & confessionem pœnitentiæ, non habet partem cum Iesu. Hic quærit *Chryſoſt.* quare Dominus non dixit Petro, cuius gratia faciebat hoc, sed minas imposuit? Et respondet ad hoc, quia Petrus persuasus nō fuisset: Si enim dixisset, ego ideò facio, vt vos humilia sapiatis, promisisset se vtique Petrus humiliter sapere, vt non per hoc lauaret; nunc autem hoc dicit, quod maximè timebat Petrus, scilicet, separari ab eo: Ideò ipse quærit, *infrà eodem*, d. Domine, quò vadis. Et *Luc.* 22.d. Paratus sum tecum in carcerem, & in mortem ire. Et *ſuprà* 6.g. Domine, ad quem ibimus, &c.

l Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput.] *Auguſtinus*: Territus de Domini responsione totum se offert ad abluendum, turbatus amore, & timore, id est, turbatus timore separationis, quæ est ex amore, & desiderio coniunctionis. *Chryſoſt.* Quid hic responder calidus, & ardens, & in refutatione vehemens, & in cōcessione vehementior, alterutra enim ex amore.

p Dicit ei Iesus: qui lotus est,] à peccatis per Batismum, vel ab errore erutus per fidem.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet,] in quo tangit mysteriū suæ ablutionis, quasi dicat, ideò lauo pedes, vt significē, quod ablutì à grauibus peccatis per Baptismum, opus habēt lauare pedes, affectus à venialibus. Puluis enim adhæret pedibus Apostolorum, vt dicitur *Matth.* 10.b. Excutite puluerem pedum vestrorum. *Thren.* 1.c. Sordes eius in pedibus eius. De Christo enim solùm potest verè dici illud *Iſai.* 41. a. Semita in pedibus eius non apparebit. Et hoc modo exponitur secundùm illum *Gloſ. Auguſt.* Qui lotus est, scilicet, Baptismo, &c Ex his autem verbis intelligimus baptizatos Apostolos; etsi non legamus, vbi, vel quando.

f Sed est mundus totus] præter pedes, quibus terram tangit. Vel, Mundus totus, à peccatis mortalibus, in quo innuit, quòd alia immunditia non facit simpliciter immundum. [Et vos mundi estis] toti, scilicet, per Baptismum. [Sed non omnes,] quia Iudas fictus erat, & ideò non mundatus. *Chryſoſt.* sic legit.

h Si non lauero te, i nō habebis partem k mecum. l Dicit ei Simon Petrus: Domine, m nō tantùm pedes meos, n sed & manus, o & caput. p Dicit ei Iesus: q Qui lotus est, r nō indiget, nisi vt pedes lauet, f sed est mūdus totus.

q Qui lotus est] illa lotione, de qua dicitur *Iſa.* 1.c. Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus,] quasi dicat: non abluo vos in signum ablutionis à peccatis, quia iam mundi estis; sed in exemplum humilitatis: ideò non totum corpus abluo, quia mundi estis à peccatis, cuius signum est ablutio corporis: Sed ad illam partem descendo, quæ dehonorabilior esse putatur, id est, ad pedes, vt commendem vobis opera humilitatis. Vnde sequitur.

• a Et vos

• nisi sequatur exemplum mundæ vitæ. Pedes enim abluti, & non tersi magis vicini sunt inquinationi. Moralit.

c Venit ergo ad Simonem Petrum.] Hoc fit, quando prædicatur Clericis, vel Religiosis, qui sunt agnoscentes, & literati, & magnæ scientiæ.

a Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes?] Ita dicit Religiosus literatus contra Abbatem simplicem: vel nobilis contra ignobilem: vel Clerici magni contra simplices Correctores.

c Tu mihi lauas pedes] quasi, tu me doces? Ita etiam dicunt laici aliquando Sacerdotibus: Qui prædicas non furandum, furaris, sicut dicitur *Roman* 2. Simile *ſuprà* 9.f. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et *Eccleſ.* 34.a. Ab immundo quid mundabitur?

d Respondit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modò] i. modò nescis fructum, & mysterium correctionis.

e Scies autem posteà.] Correctio enim est sicut palma, cuius fructus dulcis editur post centum annos. *Hebr.* 12.c. Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, &c.

f Dicit ei Petrus: non lauabis mihi pedes in æternum.] Sic dicunt, qui obstinati in malitia abominantur correctiones, *Amos* 5.c. Odio habuerunt corripientem. Petrus erat oculus, & interpretatur agnoscens: Sic illi, qui sunt oculi aliorum quantum ad scientiam, minimè se permittunt tangi: sicut nec oculus permittit se tangi. Caput etiam in animalibus est membrum difficilius ad excoriandum: in quo significatur, quòd maiores isti sunt difficiliores ad recipiendum correctionem. Sed tamen eis dicitur.

h Si non lauero te, non habebis partem mecum] correctione, flagellatione, infirmitate, vel tentatione: quia sicut dicitur *Iſa.* 35.c. Non transibit per eam pollutus, & immundus. Et *Apoc. vlt.* c. Foris canes, & venefici, &c.

k Mecum] in hæreditate æterna. De temporalibus habent, sed non est pars, quia non est hæreditas, sed mobile.

l Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantùm pedes, &c.] Ecce iste non fuit pertinax. Et vtinam tales essemus ad correctionem. Et dicit ei. m Non tantùm pedes meos,] id est affectiones mentis. n Sed & manus.] id est, operationes.

o Et caput,] id est, intelligentiam, vel sensus: quia sedes omnium sensuum est in capite. Vnde triplicem significat munditiam, mentalem, corporalem, & sensualem.

p Dicit ei Iesus: qui lotus est,] id est, mundus quantum ad munditiam sensuum, & operationum.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet,] id est, affectiones, quia adhæret puluis etiā pedibus Apostolorum, & prædicantiū: quia sicut dicit *Auguſt.* veritas sine periculo auditur; sed sine periculo non prædicatur. Ideò [illegible] *Iac.* 1.c. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, & tardus ad iram. Item *Iac.* 3.a. [illegible] quis [illegible] verbo non offendit, hic perfectus est vir. • f Sed mundus est totus] quia talis immunditia, quæ surripit, non facit immundum simpliciter.

A *a* Et vos mundi estis.] Iam enim Apostoli omnem iniquitatem abiecerant ab anima, & cum sinceritate cordis erant cum eo, non quòd hostia esset oblata pro peccatis, sed quia iam fidem susceperant per Christi sermonem. Vnde, *infrà* 15 a. dicit: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis, non per hostiæ oblationem adhoc.

a Et vos mundi estis, *b* sed non omnes: *c* Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eú. Propterea dixit: nó estis mundi omnes. *d* Postquá ergo lauit pedes eorum, *e* accepit vestimenta sua. *f* Et cùm recubuisset, iterú dixit *g* eis: *h* Scitis, quid fecerim vobis? *i* Vos vocatis me: Magister, *k* & Domine; *l* & bene dicitis: *m* Sú etenim. *n* Si ergo ego *o* laui pedes vestros Dominus, & Magister, *p* & vos debetis alter alterius lauare pedes. *q* Exemplú enim dedi vobis, *r* vt quemadmodum ego feci vobis: *s* ita & vos faciatis. *t* Amen, amen dico vobis: *u* non est seruus maior Domino suo: neq; Apostolus maior est eo, qui misit illum.

b Sed non omnes] quia Iudas eum Deum esse non credebat, quem hic notat, vt conuertatur, & erubescat. Quare autem hoc dixerit Dominus, exponit Euangelista.

c Sciebat enim, quisnam esset, qui tradeset eum: propterea dixit: non estis mundi omnes.] *Chrysostomus.* Difficile est in profundum malorum venisse: de cætero enim anima quasi incorrigibilis fit. Vide enim quanto Iudas potitur auxilio; & tamen non erigitur, vt *suprà* 6. g. Vnus ex vobis Diabolus est. Hic etiam notat eum, vt erubescens confundatur, & resipiscat. Sequitur.

d Postquam ergo lauit pedes eorum,] deponens linteum.

e Accepit vestimenta sua,] id est, resumpsit, quæ priùs deposuerat.

f Et cùm recubuisset iterum] ad mensam cum Discipulis.

g Dixit eis.] Sicut priùs exemplo, sic etiam nunc verbo instituens eos Magister veritatis.

h Scitis, quid fecerim vobis,] id est, mysterium, vel lucrum eius, quod feci? Et hoc quærit non nesciendo, sed inuitando ad sciendum, quod priùs nesciebant.

i Vos vocatis me Magister] ab efficacia, & sapientia docendi.

k Et Domine] à potentia, & virtute miraculandi.

l Et benè dicitis,] quia verum est.

m Sum etenim.] *Chrysostomus Matth. cap.* 23. a. dicit: Patrem nolite vocare super terram. Et *in eodem*: Ne vocemini Magistri. Si ergo Magistrum solum dicit Patrem, qualiter dicit: Sum etenim? Solutio. In hoc ostendit se Patri consubstantialem. Et nota, quod primò dicit: Vos vocatis me Magister, & Domine, & benè dicitis. Primò enim iudicium eorum assumit. Sed ne putentur gratiæ illorum esse verba, subiungit: Sum etenim. Item per hoc, quòd ab eorum sententia inducit sermonem, facit non esse eis onerosum; quod autem inductum sermonem à se firmat, facit insuspicabilem.

n Si ergo ego laui pedes vestros Dominus] quia Deus.

o Es Magister,] quia veritas.

p Et vos debetis alter alterius lauare pedes,] ad literam, vel alter alteri officia humanitatis, & humilitatis impendere. Vel secundum. *Gloss.* alter alteri peccata dimittere, & pro inuicem orare. Hoc enim Deus fecit in exemplum humilitatis, & in typum dimittendi iniurias, & mutuò subueniendi peccantibus orando pro eis. Vnde & subdidit: Beati eritis, si feceritis ea, quod de sola ablutione pedum non dixisset. Et nota, quòd sicut dicit *Chrysostomus*, consequens erat dicere: Si ego laui pedes vestros Dominus, & Magister, quantò magis vos, qui serui estis, debetis alter alterius lauare pedes; sed hoc commisit conscientiæ auditorum.

q Exemplum enim dedi vobis] imitandæ humilitatis. Vnde subdit.

r Vt quemadmodum ego feci] humiliter, & humilitatis opus.

s Ita & vos faciatis.] *Augustinus*, manu, vel corde. *Matth. cap.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. 1. *Corinth. cap.* 5. d. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et nota, quòd humilitatem cordis excitat frequenter humiliatio corporis. Vnde *Augustinus* Qui ad pedes inclinatur, humilitas ei in corde excitatur. *Chrysostomus.* Vbi sunt, qui despiciunt conseruos? vbi sunt, qui honores expetunt? Proditoris Dominus pedes lauit sacrilegi, & furis, & in tempore proditionis: & tu magna sapis, & supercilia erigis? Pedes igitur lauemus inuicem etiam famulorum. Item *Chrysostomus.* Quem tumorem non destruet, quòd qui sedet super Cherubin pedes lauit proditoris? Tu verò homo lutum, puluis, & cinis te ipsum extollis, & magna sapis. Sed quid est, quod dicit: [Ita & vos faciatis.] Non enim idem est: Nam ipse Dominus, & Magister; nos autem conserui inuicem. Solutio. Ita, id est, cum eodem studio secundum modum vestrum. Propterea à maioribus rebus accipis exempla, vt saltem quod minus est, operemur. Æt enim Magistri Scriptores, pueris literas cum multa pulchritudine scribunt, vt saltem ad deficientiùs veniant imitatione.

t Amen, amen dico vobis, non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.] quasi dicat: ideò debetis facere, quod ego, quia

u Non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.] quasi dicat, ego Dominus, vos serui: ego Doctor habens auctoritatem, vos Discipuli missi, vel mittendi à me: & ideò sicut patior, sic & patimini: & sicut me humilio, ita vos humiliamini. Matthæi capitulo decimo, c. Non est Discipulus super Magistrum, neque seruus super Dominum. Et respondet ad hoc, quod prædixit: Vos vocatis me: Magister, & Domine. *Chrysostomus*: Quia commissurus erat eis mundum regendum,

A & vnus

* *a* Et vos mundi estis, sed non omnes.] Nota, quòd olim Ecclesia fuit munda in capite, & in membris, nisi quòd in pedibus, id est, in infirmis habuit aliquam immunditiam. Vnde Threnorum capitulo primo, c. Sordes eius in pedibus eius; sed modò in capite, & in membris multis videtur habere immunditiam. Isaiæ capitulo primo, b. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Ieremiæ capitulo sexto, c. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. *Moralit.*

c Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: non estis mundi omnes.] Familiares enim Domini, qui ei in mensa Scripturæ, & in mensa pascuæ vbertimæ, id est, Eucharistiæ, & in mensa fortunæ participant: quia habent patrimonia Crucifixi, illi sunt frequenter proditores Domini, & vendunt eum pro pecunia. Vnde *Bernardus*: Malos, qui suscipit reconciliationis officium & nomen mediatoris, proditoris scelere inimicitias cumulat: ve merisò iam non hostis, sed vt traditor iudicetur, vt Iudas, vtique non vt Saulus.

d Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua.] Per hoc, quòd Christus post lotionem induit se, & recubuit iterum, significat, quòd Prædicatores post prædicationem ad necessaria corporis possunt descendere, & vestitú & victum à subditis sumere. 1. Timor. cap. 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

f Et cùm recubuisset, iterum dixit eis: scitis, quid fecerim vobis, &c.] Per hoc, quòd Christus recumbens, eos iterum docet, significat, quòd etiam in mensa Prædicatores debent loqui de Deo, & ædificatione animarum, non de trufis, & de friuolis: Contra illos, qui ranas habent in reliquiis suis. *Exodi cap. octauo*, b. 1. *Petri* 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei. *Ephes. cap.* 4. g. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, &c.

i Vos vocatis me: Magister, & Domine: & benè dicitis: sum etenim.] Prædicator, vel Prælatus debet esse Magister verbo, & Dominus facto: Aliter enim non est Dominus Discipulorum, nisi faciat, quod dicit.

n Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, &c.] Hæc patent secundùm priorem expositionem, vbi satis habetur de humilitate. Sequitur.

t Amen, amen dico vobis,] quasi verè dico vobis, quòd ad exéplú meum debetis prædicta facere, quia *u* Non est seruus maior Domino suo, &cæt.] Et licet sic iures Dominus, vix possumus credere, quòd hoc sit verú: quia omnes volumus esse maiores aliorum, qui nolumus in verbis habere contradictores, nec in factis persecutores; ipse tamen cùm Magister esset, & Dominus, voluit habere vtrumque. Pauper fuit & in laboribus, & nos volumus ditari, & delitiari.

* Sed

A & vnus quidem maiorem accepturus erat potestatẽ, alius verò minorem: ideò hic docet eos verbo, & exemplo humilitatem: Sicut *Lucæ*, 22. c. cùm quærerent, quis eorum esset maior, omnium eorum submisit minorem.

a Si hæc scitis,] quæ feci, & doceo, id est, spiritualiter intelligitis, & benignè recipitis.

a Si hæc scitis, b beati eritis, si c feceritis ea. Non d de omnibus vobis dico: e Ego scio, quos elegerim: f Sed vt g impleatur Scriptura: h Qui manducat mecum panem, i leuabit contra me calcaneum suum. k Amodò dico vobis: priùs quàm fiat, vt cùm factum fuerit, l credatis, quia ego sum. m Amen, amen dico vobis: qui n accipit, si quem misero, me o accipit: qui autẽ me p accipit, q accipit eum, qui me misit.

b Beati eritis] dùmodo scientia non sit otiosa. Vnde subdit.

c Si feceritis ea.] *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, & non auditores tantùm fallẽtes vosmetipsos, &c. Ideò non iungit beatitudinem cum nuda scientia, sed cum operosa. Scientia enim potiùs aggrauat, si non fiat. *Iacob.* 2. c. Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari. *Lucæ*, 12. f. Seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & nõ faciens, vapulabit multis. *Eccl.* 1. d. Qui apponit scientiam, &c. *Greg.* Vbi maius est donum scientiæ, ibi transgressus maiori subiacet culpæ.

d Non de omnibus vobis dico,] id est, non omnes vos beatos dico, nec omnes vos acturos, vnde beati sitis. *Chrysost.* O de innocentia, nusquam palam proditorem redarguit, sed obumbrat rem, dans ei pœnitentiæ locum. Et ne in multis circumsistat timorem, quasi plures sint proditores, ideò subdit. e Ego scio, quos elegerim] ad permanendum, vel ad sequendum me.

f Sed vt impleatur Scriptura, &c.] Et lege sic. [Scio, quos elegerim] ad sequendum me. (Sed) vnus sequentium.

h Qui manducat mecum panem] non plures, sed vnus singulariter, in quo submittit suspitionem pluralitatis.

i Leuabit contra me calcaneum suum,] id est, conculcationem meam, & mortem machinabitur. Et hoc.

g Vt impleatur Scriptura,] id est, in hoc implebitur prophetia Dauid. [Vt] enim ponitur consecutiuè. Est ergo sensus.

i Leuabit contra me calcaneum,] id est, me calcabit, sicut equus subitò leuans calcaneum percutit. *Chrysost.* Ideò ita apertè dicit (Qui manducat mecum panem, &c.) vt faciat Iudas, quoniam non ignorat Christus eius proditionem, quod maximè sufficiens erat eum detinere à proditione, & conuertere. Et non dixit, tradet me, sed (leuabit super me recalcitrationem) vel (calcaneum) dolum, & fraudem, & occultationem insidiarum repræsentare volens. Et sumitur hoc *de Psal.* vbi alia litera habet: Dolosè aget contra me. k Amodò dico vobis priùs quàm fiat] quasi hucusque toleraui, & tacui; sed iam noto proditorem, antequam fiat, quod mox faciendum est.

l Vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum,] ille, de quo Scriptura illa prædixit.

m Amen, amen dico vobis, qui accipit,] vel [suscipit, si quem misero,] id est, recipit in hospitiu, vel credit ei.

o Me accipit,] vel [suscipit] secundum *Chrysostomum. Michææ capitulo vigesimoquinto*, d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi, &c. In quo vnitas Christi, & Ecclesiæ commendatur, non naturæ, sed gratiæ. Et ne hoc paruum credatur, subdit de Patre. p Qui autem me accipit] in membris.

q Accipit eum, qui me misit.] In quo vnitas substantiæ commendatur. Item dicitur, vt *suprà* 12. & *Matth.* 10. d. *Chrysost.* Sed quæ consequentia horum ad præcedentia? Multa quidem. Dixerat enim superiùs: Beati eritis, si feceritis ea: meo, scilicet, exemplo humiles fueritis, & patientes ad malos, sicut ego, qui proditorem patior. Quia enim debebant ire ad prædicandum per mundum, & multa mala pati: ideò eos consolatur duobus modis. Vno quidem modo per suum exemplum, quod proposuerat; alio modo per aliorum beneficium, quasi dicat, si Passionem meam semper habebitis in memoria, & mea exempla circumferentes, facilè sustinebitis mala. Præterea etiam ab aliis multam inuenietis procurationem, qui vos suscipient pro me:

a Ideò dicit.

Moralit. a Sed non sic Vrias, qui ait ad Dauid. 2. *Regum* 11. b. Arca Dei, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & Dominus meus Ioab, & serui Domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt comedam, & bibam, & dormiam cum vxore mea? non faciam rem hanc, quasi dicat, non debet esse seruus maior Domino suo. Ideò dicitur *Iudic. cap.* 9. f. de Abimelech, id est, Christo, qui accepta securi præcidit arboris ramum, id est, Crucem, impositamq; ferens humero, dixit ad socios: quod me vidistis facere, citò facite. Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes sequebãtur Ducem. C

a Si hæc sciris, beati si feceritis ea.] *Psalm.* 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, & non auditores, &c. *Gregorius.* Auctoritas vocis perditur, quando vox opere non adiuuatur. d Non de omnibus vobis dico,] quòd facturi sint ea: Operarij enim pauci, sed multi locuti.

e Ego scio, quos elegerim] paucos, scilicet, *Matth.* 20. b. Multi sunt vocati; pauci verò electi. 2. *Tim.* 2. c. Cognouit Dominus, qui sunt eius. Pauperis enim est numerare pecu, quia pauca habet pecora, vt *suprà decimo* c. Ego cognosco oues meas. f Sed vt impleatur Scriptura, qui manducat mecum panem, leuabit cõtra me calcaneum suum.] Hoc est, quod maximè offendit, & constringit homines: sic & Deum, quãdo in domesticis suis nõ inuenit fidum. *Michææ, capitulo septimo*, b. Inimici hominis domestici eius. *Prouerb. cap. vigesimo*, a. Virum fidelem quis inueniet? Duo sunt genera hominum, qui specialiter manducant de mensa Domini, illi, scilicet, qui viuunt de patrimonio Crucifixi, vt Clerici, & Religiosi, & qui viuunt de mensa Scripturæ, & Eucharistiæ, vt Magistri, & Sacerdotes. De his conqueritur Dominus hic, & *in Psalm.* 40. Et *Oseæ cap. septimo*, d. Ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam: reuersi sunt, vt essent absque iugo, facti sunt, quasi arcus dolosus. Item *Ieremiæ capitulo quinto*, b. Saturaui eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur. Item *Ieremiæ capitulo quinto*, g. Magnificati sunt, & ditati, & incrassati sunt, & impinguati: & præterierunt sermones meos pessimè. Laici enim dum peccant, malè prætereunt mandatum Domini: qui de patrimonio Christi viuunt, peiùs: sed qui scientiam, & patrimonium Christi habent pessimè. Sequitur.

a Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.] Item *Matthæi capitulo decimo*, d. vt *suprà* 12. g. necessaria ministrando, & libenter audiendo. De *primo Matthæi vigesimoquinto*, d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et dicitur vulgariter: Qui me amat, & canem meum amat. De secundo dicitur *Lucæ capitulo decimo*, c. Qui vos audit, me audit. *Ezechiel. tertio*, b. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Sed fortè respondebunt, qui eos deberent recipere, quomodo cognoscemus eos, qui missi sunt à Domino amicè? Per literas Domini, & sigillum, & scutum. Verus enim Apostolus, qui vita, & fide imitatur Dominum suum, habet hæc tria. Habet literas, id est, scientiam fidei, & doctrinam morum, quas mittit Dominus per eum ad sponsam suam. Habet & sigillum imitationis, id est, impressionem conuersationis, & vitæ bonæ. Et scutum patientiæ. Sed de sigillo dicitur: Signa nostra non vidimus, iam non est Propheta, id est, Doctor fidei, & scientiæ. De scuto patientiæ dicitur *Threnor.* 3. g. Dabis eis scutum laborem tuum. In isto scuto benè custodiuntur literæ: quia per patientiam robur habet scientia, & doctrina. Vnde *Psalm.* 91. Benè patientes erunt, vt annuncient. Sed nota, quòd scutum debet habere signum Regis, cuius sunt literæ. Scutum cum signo regio, est patientia pro Christo. Vnde 1. *Petr.* 4. d. Nemo vestrum patiatur tanquam fur, &cæt. quasi nemo habeat scutum sine signo. Et *in eodem*, c. Si exprobrabimini in nomine Christi, beati eritis. *Luc.* 6. d. Beati eritis, cùm vos oderint homines, &c. propter Filium hominis. De his tribus insimul habetur *in Psalm.* 118. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Bonitas est dulcedo animi, vt dicit *Gloss. super Galat.* 6. Hæc est, in qua debemus pati: quia cum dulcedine animi pati debemus: & hoc refertur ad scutum, disciplina ad sigillum, scientia ad literas.

A Ideò dicit. [Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.] Vel aliter. Supra promisit beatitudinem in futuro: Beati eritis, si feceritis ea. Hic autem de præsenti etiam dat consolationem dicens, & quasi iurando affirmans. [Amen, amen dico vobis, qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.] Vnde *Chrysostomus*. Omnium eis aperuit domos, vt & ex morum Philosophia, quod tangit, cùm dicit. [Si feceritis ea,] & ex eorum, qui procurát eos prouidentia, quod tangit hic. [Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.] duplicem habeant consolationem. Sequitur.

a Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & b protestatus est, & c dixit: Amen, amen dico vobis, quia vnus ex vobis me tradet. d Aspiciebant ergo adinuicem Discipuli, hæsitantes, de quo diceret. e Erat ergo recumbens vnus ex Discipulis eius f in sinu Iesu, g quem diligebat Iesus. h Innuit ergo huic Simon Petrus, & i dixit ei: k Quis est, de quo dicit? l Itaq; cùm recubuisset ille supra pectus Iesu, m dicit ei: Domine, quis est? n Respondit Iesus: o ille est, cui ego intinctum panē porrexero, p & cùm intinxisset panē, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.

a Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu,] id est, non fictiuè, sed verè. Vel [Spiritu,] id est, voluntariè, non coactus. Voluntariè enim assumpsit turbationem, ne desperet fetus turbatus necessitate. In hoc etiam, quòd turbatur spiritu, significat, quòd etiam aliquando spirituales turbantur. Vel quòd etiam spiritualiter turbari debemus, id est, pro spiritualibus damnis, non temporalibus, cùm scilicet, zizania à tritico ante messem cogitur Ecclesia separare, vt dicit *Glossa*: Causam autem suæ turbationis dicit *Augustinus in Glossa*, quòd turbauit eum imminens Passio, & proximum periculum proditoris: Sicut & *suprà* 12.d. dixit: Nunc anima mea turbata est, propinquitate, scilicet, Passionis. *Chrysostomus*, dicit, quòd quia his, quæ promiserat Discipulis proditor Iudas priuaretur: hæc cogitans Christus turbatus est. Et quòd propter illum turbatus sit, ostendit Euangelista subdens. b Et protestatus est] quod occultum fuerat.

c Et dixit: Amen, amen dico vobis, quia vnus ex vobis.] *Glossa* exiturus, secundum illud 1. *Ioan.* 2. c. Ex nobis exierunt. Dei [Vnus ex vobis.] *Glossa* numero, non vinculo spiritus [me tradet.] In hoc autem, quòd dicit. [Vnus ex vobis me tradet] in omnes constituit timorem, eo quòd non nominatim dixit. Vnde *Chrysost.* Quòd dicit. (Vnus) timorem minuit: quòd dixit (ex vobis) omnes conturbauit. Vnde sequitur.

d Aspiciebant ergo adinuicem discipuli hæsitátes, de quo diceret.] Sicut dicit *Augustinus*: Quia etsi cuique nota esset sua conscientia; alterius tamen erat ignota. *Chrysostomus*, dicit. Quòd licet nullius conscij essent mali; propriis tamen cogitationibus Christi enuntiationem credibiliorem putabant: Ideò hæsitabant adinuicem respicientes. 1. *Cor.* 4. a. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Hic autem prætermittit Ioannes quæstionem Apostolorum: Nunquid ego sum, Domine? Et qualiter etiam Dominus respondit Iudæ, quod alij Euangelistæ dixerunt.

e Erat autem,] vel [ergo recumbens vnus ex Discipulis eius.] De se quasi de alio dicit, vt gestarum rerum Scriptor, non sui prædicator, vt dicit *Glossa*.

f In sinu Iesu.] Dicit *Magister in historiis*, quòd hic non aliter creditur cubuisse, nisi quia discumbebat inclinatus ante pectus Domini. Vel secundum *Interlinearem* per sinum significat secretum. Dicitur ergo recumbere in sinu alicuius, Secretarius eius esse, secundum illud *Michææ capitulo septimo*, b. Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, &c. id est, quæ familiaris est tibi. Et *suprà primo* b. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, id est, Secretarius Patris. *Chrysostomus* dicit, quòd omnibus aliis Apostolis agoniam, & timorem patientibus, & trementibus, & Petro vertice etiam formidante, Ioannes velut voluptans recumbit in sinu Iesu, & non solùm recumbit; sed & pectori incidit. Et vt significet, quòd ex familiaritate erat ille recubitus, subdit.

g Quem diligebat Iesus] familiariùs. *Augustinus*. Diligebat non plus omnibus, sed familiariùs, vt per pacem exiret de vita, non per Passionem. Cuius causa fuit, vt dicit *Hieronymus*, prærogatiua virginitatis.

h Innuit ergo huic] Ioanni [Simon Petrus, &c.] *Chrysostomus*. Alij inuicem aspiciebant hæsitantes; sed Petrus, qui vbique feruens erat, innuit Ioanni. Quia enim increpatus fuit, vt *suprà eodem* a. in ablutione pedum: Et *Matthæi capitulo decimosexto*, d. Et vbique inuenitur ab amore impetum faciens, & comminatus est, huius gratia formidans: neque siluit, quia innuit Ioanni: neque locutus est ad Christum vel apertè, sed per medium Ioannem vult discere, quis sit proditor. Dicit ergo. [Innuit ergo huic Simon Petrus.] *Augustinus*. Non loquendo, sed priùs innuendo motu corporis, sed post idem sonu vocis. Vnde sequitur. i Et dixit ei] submissa voce, vt quæreret.

k Quis est, de quo dicit] Christus, id est, quis est proditor?

l Itaque cùm recubuisset ille suprà pectus Iesu.] Hoc est, quod suprà dixit sinum.

m Dicit ei: Domine, quis est,] qui scilicet, te tradet?

n Respondit Iesus] Ioanni submissa voce.

o Ille est, cui intinctum panem porrexero] *Chrysostomus*. Nunc Primum notabiliter redarguit Dominus Iudam, sed neque nunc nominatum. Et est modus redargutionis conuersiuus, siue hortatiuus: quoniam neque per mensam verecundatus est, eodem pane secum communicans. Vnde non solùm auditis pluribus redargutionibus Iesu, non volens auerti à traditione; sed etiam assumpsit porrectum panem: idcirco & Satanas tunc intrauit in eum. Vnde sequitur.

p Et cùm intinxisset panem dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.] *Augustinus*. Non vt quidam putant tunc corpus Christi Iuda accepit. Sciendum enim est, quòd omnibus iam distribuerat Dominus Sacramentum corporis sui, & sanguinis, inter quos & Iudas fuit. Deinde per buccellā intinctam exprimitur traditor, non tamen apertè. Panis autem intinctio significat fictionem Iudæ, qui fictus amicus venit ad cœnam. Sed quæritur, quia videtur secundum hoc, quòd Dominus prodiderit Iudam: ergo & nos similiter possumus prodere malos. Sed contrà est illud *Matthæi decimooctauo*, b. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, &cæt. Sed ad hoc soluitur, secundum quosdam: quia in hoc, quòd panem porrexit ei, non prodidit eum, quia aliis similiter fecit. Vel dicendum est, quòd siue dederit aliis intinctum panem, siue non, non prodidit eum, quia cùm Deus esset, benè sciebat, quòd Apostoli factum illud non attenderent; hoc autem nescimus, & ideò non debemus simile facere. *Chrysostomus* dicit, quòd latenter dixit Ioanni illud. (Ille est, cui ego intinctum panem porrexero,) ideò alij nescierunt. Etenim Ioannes propterea ad pectus recidens interrogat quasi ad aurem silenter vt nullus audiret, & non fieret proditor manifestus. Præterea Ioannes etiam cui Dominus dixerat, hoc non intellexit, nisi quod Dominus dicebat, quòd aliquis eorum, cui erat ita beneficus, vt panem porrigeret ad comedendum, eum esset proditurus. Ioannes autem nequaquam putauit, quòd discipulus in tantam iniquitatem exiret: quia enim procul à tali iniquitate erat, neque de aliis talia suspicari poterat. Et quia sæpè dixerat Dominus talia, vt ibi. Non de omnibus vobis dico. Et vnus ex vobis Diabolus est, vt *suprà sexto* g. Et nusquam Iudam à collegio absciderat: ideò & hic æstimauerunt de alio dici. Præterea quando dixit Ioanni. [Ille est, cui ego intinctum panem porrexero,] non dixit, quando porrigeret: nec statim post hoc verbum fortè porrexit, nec soli illi, sed aliis etiam. Item nota, quòd comedere cum homine, signum est amoris, & familiaritatis; sed buccellam ei scindere, & porrigere maioris; buccellam autem intinctam, & paratam offerre maximi. Vnde per hoc, quòd Dominus buccellam intinctam porrexit Iudæ, voluit eum trahere, & aliis Discipulis voluit proditionem occultare per signum dilectionis. Et nota, quòd quia buccellam intinctam Iudæ porrexit, inde est, quòd Eucharistia non datur intincta, & etiam pro hæresi tollenda, quæ dogmatizauit Christum esse sub vtraque specie totum simul

tum simul, ita quòd sub neutra tantùm. Sequitur.

a Et post buccellam introiuit in eum Sathanas,] id est, magis instigauit, vt Dominum traderet, quia iam habebat in proposito. *Interlinearis.* Tunc introiuit, vt plenius possideret, in quem priùs intrauerat, vt deciperet. *Augustinus* dicit, quòd hoc dicitur, quia beneficio Domini malè vsus est, & hæc præsumptio auxit peccatum. D *Chrysostomus* dicit, quòd quia ad tantum signum amoris, id est, ad porrectionem buccellæ non est conuersus à proditione: ideò, Sathanas tunc intrauit in eum, deridens eum ob inuerecundiam: Donec enim finiret collegium, non audebat Diabolus insilire in eum, sed extrorsum immitebat.

Et a post buccellam introiuit in eum Sathanas. Et b dicit ei Iesus: c Quod facis, fac citiùs. d Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. e Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd f dixisset ei Iesus: g Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum, h aut egenis vt aliquid daret. Cùm i ergo accepisset ille buccellam, K exiuit continuò. l Erat autem nox. m Cùm ergo exisset, dixit Iesus: n Nunc clarificatus est Filius hominis, o & p Deus clarificatus est in eo. Si q Deus clarificatus est in eo, & r Deus clarificauit s eum in semetipso, & t continuò clarificabit eum.

Augustinus. c Quod facis, fac citiùs.] O verbum libentius parati, quàm irati! O verbum non tam pœnam exprimens proditoris, quàm mercedem significans Redemptoris.

b Et dicit ei Iesus: quod facis,] id est, quod proponis facere, vel habes facere.

c Non præcipit, sed prædicit Iudæ malum; nobis bonum: quia hoc vult citò fieri, non tam festinando in illius pœnam, quàm in salutem fidelium. *Chrysostomus.* Non est præcipientis, neque consiliantis; sed exprobrantis, & ostendentis: quoniam ipse quidem volebat eum corrigere; sed quia incorrectè se habebat, dimittit eum. Item nota, quòd secundum *Chrysostomum*, hoc dicit. [Quod facis, fac citiùs] significans, quòd sine suo consensu non poterat eum Iudas morti tradere, sicut *suprà decimo* d. dixit: Nemo tollit animam meam à me. Quando verò voluit, tunc facile fuit: vnde & Iudas tunc potuit, qui priùs proposuerat, & non poterat. Vnde & nunc dicitur Diabolus intrasse in eum, quia nunc propositum perduxit ad effectum. Et nota, quòd hic apertiùs notauit Iudam, & altè etiam dixit verba; & tamen non intellexerunt alij. Noluit enim manifestum eum fieri, fortassis enim eum quatefecisset Petrus, & diuulsisset. Vnde sequitur.

d Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei.] Neque Petrus, neque etiam Ioannes, vt dicit *Chrysostomus*, notauerunt Iudam de proditione.

e Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas] in custodia, vt dicitur *suprà duodecimo* a. in quibus oblata seruabantur suorum necessitatibus, & aliis indigentibus.

f Quòd dixisset ei Iesus,] id est, per illa verba significaret hoc, scilicet. g Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum,] id est, ad vsum nostrum in die festo.

h Aut egenis vt aliquid daret.] *Augustinus.* Habebat enim Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc autem primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus, quòd præcepit non cogitandum esse de crastino. *Matth. cap. sexto* d. non ad hoc fuisse præceptum, vt nihil pecuniæ seruetur à Sanctis; sed ne Deo pro ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Nam & Apostolus in posterum prouidens ait: Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, vt non grauetur Ecclesia, quo veris viduis sufficere possit. *primo Timoth. quinto* c. Sequitur.

i Cùm ergo accepisset ille buccellam,] & Diabolus subintrasset fortiùs instigando, & Dominus dixisset: Quòd facis, fac citiùs, permittendo explere, quod antè non poterat.

K Exiuit continuò] de collegio.

Augustinus. l Erat autem nox.] Non congruit Sacramento: Erat enim, qui exiit filius tenebrarum faciens opera tenebrarum, *inf.* 17. b. *primo Thessal.* 5. a.

l Erat autem nox.] Tempus autem dicit Euangelista, vt discas Iudæ temeritatem, quoniam neque nox eum detinuit ab impetu; sed neque hoc, quòd sic nocte exiuit, manifestum eum fecit aliis: Etenim timore detenti, & agonia multùm tunc turbari fuerant: ideò nesciebant veram causam eorum, quæ dixerat Iesus, scilicet. Quod facis, fac citiùs. Nec aduertebant ad quid exiret tali hora. Noluit enim Dominus etiam vsque ad vltimam diem eum traducere, & propalare: hoc & nos facere oportet, nec diuulgare, nec diffamare coexistentium nobiscum peccata. Etenim & venienti ad tradendum osculum dedit, & amicum vocauit.

m Cùm ergo exisset] nox [dixit Iesus] lux.

n Nunc clarificatus est Filius hominis.] Clarificatur quis, quando macula aufertur ab eo. Ideò ergo dicit se clarificatum, quia Iudas maculatus labe peccati, ab eo erat separatus. Vnde *Augustinus.* Nunc clarificatus, quasi absente palea, iam triticum quodammodo est purgatum. Vel] Nunc clarificatus est Filius hominis,] id est, nunc figuratur clarificatio eius, in qua separatis malis manebit in æternitate cum Sanctis: Nec dicit: Nunc figurata est eius clarificatio, sed [Nunc clarificatus est,] quia talis est modus Scripturæ, quòd res significantes, quasi significatas appellat, vt. 1. *Corinth decimo* a. Petra erat Christus, non dicit figurat Christum *Matth. capitulo decimotertio* c. Bonum semen sunt filij regni. De illa autem clarificatione futura dicit. [Nunc clarificatus est Filius hominis] prophetica certitudine. Et loquitur de clarificatione cum Sanctis in æternitate separatis malis. Vel de gloriosa Resurrectione, quæ citò erat futura: ideò dicit, quia mox erat futurum. Et subdit.

o Et] id est, quia. p Deus clarificatus est in eo,] quasi dicat, ideò clarificabitur Filius hominis in æternitate, vel in proxima resurrectione, quia Deum Patrem clarificauit in sua conuersatione. Quod quasi exponens subdit.

q Si Deus clarificatus est in eo,] quia non quæsiuit voluntatem suam, vel gloriam, sed Patris. r Et Deus clarificauit,] id est, clarificabit.

s Eum in semetipso,] vt natura humana, in qua est Filius hominis, quæ à verbo æterno suscepta est, etiam immortali æternitate donetur. Et hæc clarificatio continua est.

t Et continuò clarificabit eum,] quasi dicat, non differetur Resurrectio in finem, sicut aliorum. De qua claritate, vel gloria dicitur, vt *suprà septimo* f. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Vel aliter secundum *Chrysostomum*.

n Nunc clarificatus,] vel [glorificatus est Filius hominis.] Hoc dixit, postquam exiuerat Iudas ad tradendum, per hoc volens eos cõsolari de morte sua, & suadens non solùm nõ tristari, sed & lætari: ideò & mortem suam gloriam vocat, quasi dicat, mora mea erit gloria: quia morte superare mortem, gloria magna est. Et hoc est, quod dixit, vt *suprà octauo* d. Cùm exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. o Et Deus clarificatus est in eo,] id est, sua Deitas apparebit in eius morte, cui præualebit ex Deitate. Vel [Deus clarificatus est in eo,] quia Pater per Filium missum in carnem innotuit. Vnde *suprà primo* b. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

q Si Deus] Pater [clarificatus est in eo,] id est, per Filium, vt dictum est. r Et Deus clarificauit] vel secundum *Chrysostomum*, glorificauit eum in semetipso.] *Chrysostomus* id est, per seipsum, non per alium. Et ne tædeat dilatio subdit. t Et continuò,] vel [confestim glorificabit eum,] id est, simul cum Cruce, id est, in ipsa Cruce, quasi dicat, nec differetur Resurrectio. Nec etiam solùm in Resurrectione clarificabitur, sed etiam in ipsa Passione clara apparebunt. Sol namque obscuratus est, petræ scissæ sunt, velum scissum est, & multa corpora eorum, qui dormierunt, surrexerunt. *Matth. cap. vigesimoseptimo.* f. Sepulchrum etiam signacula habebat, & custodes assidebant, & iniacente corpori lapide suscitatum est corpus. Item post quinquaginta dies Spiritus traditus est: & tunc omnes statim eum præconizati sunt. Hoc est, quod dicitur. [Glorificabo eum in semetipso, & confestim glorificabit eum,] non per Angelos, & Archangelos, neque per aliam aliquam virtutem; sed per seipsum. Omnia enim egit, quæ sunt ad gloriam

Filij Dei. Sed contrà. Filius ipse hoc egit, & se resuscitauit, quare ergo dicit de Patre hoc? Solutio. Patri auctoritatem attribuit, à quo est. Sequitur.

a Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.] Quia dixerat, quòd Deus citò clarificaturus est eum, ne putarent, quòd non vltrà iungeretur eis conuersando in terra, addit.

a Filioli, b adhuc modicum vobiscum sum. c Quæretis me, & d sicut dixi Iudæis, e quò ego vado, vos nõ potestis venire: & f vobis dico modò. g Mãdatũ nouum do vobis, vt h diligatis inuicem, sicuti dilexi vos, vt k & vos diligatis inuicẽ. In l hoc m cognoscent Δ omnes, quia

b Adhuc modicum vobiscum sum,] id est, in infirmitate carnis, sicut vos. Simile infrà dicit post Resurrectionem: Cùm essem vobiscum, in carne mortali. Vel sic continua. Dixerat se citò clarificandum in Resurrectione: ideò subdit de antecedenti, scilicet, de eius Passione citò futura. Vnde dicit. (Adhuc modicum vobiscum sum,) .i. citò moriar. Vel (Modicũ vobiscum sum,) & si non in eadem qualitate corporali, tamen in terrena cõuersatione post Resurrectionem quadraginta diebus, scilicet. Et postquam abiero.

c Quæretis me,] volentes sequi etiam moriendo. Vel (Quæretis me) ad sepulchrum. d Et sicut dixi Iudæis,] vt suprà septimo c.

e Quò ego vado, vos non potestis venire.] Sed Iudæis dixi, quòd nunquam venient ad immortalitatem gloriosam, ad quam vado.

f Et vobis dico modò,] quasi idem dico vobis, quod Iudæis, nisi quod addo [modò.] Nunc enim corruptibiles non potestis venire modò ad incorruptionem. Vel (Modò) id est, adhuc non confirmati, non potestis me sequi, id est, pro iustitia mori; sed posteà poteritis. Ideò enim dicit (modò) ne desperent de futuro. Quomodo autem idonei possunt esse, & pergere, quò ille præcessit, docet. (Mandatum nouũ do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.) *Chrysost.* sic legit ab illo loco.

a Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.] Hoc idem dixerat Iudæis, vt suprà septimo c. Ideò præmisit hic. (Filioli) vt audientes sicut dixit Iudæis, non æstiment sibi similiter dictum esse. Iudæis enim hoc dixit ad terrorem; istis autem ad consolationem, vt inopinabilia mala ventura non vos conturbent.

c Quæretis me,] id est, cùm fuero mortuus, positi in tribulatione, desiderabitis me vobiscum habere, & optabitis.
d Et sicut dixi Iudæis, quò ego vado, vos non potestis venire.] In quo ostendit, quòd mors eius translatio quædam est, & transpositio melior ad locum, corpora non suscipientem corruptibilia. Hoc autem dicit, vt amorem Discipulorum in se ardentiorem faciat. Cùm enim videmus delectissimos longè discedentes, maximè exardescimus: & cùm videmus eos abuntes in locum, in quem non possumus abire. Iudæos ergo terrens hoc dixit, vt suprà septimo c. Discipulis autem dicit ad amorem accendens.

e Quò ego vado, vos non potestis venire,] quasi dicat, talis & tam arduus est locus, vt non solùm illi, sed neque vos, qui estis dilectissimi mei, possitis ire, in quo etiam altitudinem loci, & sui dignitatem designat. Sed quare dicit hoc. (Et sicut dixi Iudæis?) Respondemus, ac si diceret: Non credatis, quoniam meum recessum prædico modò vobis coniecturando ex malis imminentibus: Iam enim longè antè hoc Iudæis prædixi, vobis audientibus.

f Et] sicut dixi, tunc eis, ita (vobis dico modò) commemorando, quod aliàs dixi, quia modò instat, & in proximo est futurum. Vel (Vobis dico modò) id est, cum aliis, sed aliter illis, & aliter vobis & alia de causa. Illis propter infidelitatem, vobis in consolationem: vt non improuisa superueniant mala. Illis ad terrorem, vobis ad amorem.

g Mandatum nouum do vobis.] Quia audientes se deseri turbabantur, consolatur eos charitatem omnium bonorum radicem, & immunitionem inducens, quasi dicat, doletis abeunte me; sed si amaueritis inuicem, fortiores eritis. Ideò dicit. (Mandatum nouum do vobis) in consolationem.

h Vt diligatis inuicem,] & sic omnia vinceritis. Fortis enim, vt mors dilectio. *Cantic. capitulo octauo* b. Dicitur autem charitas mandatum nouum, secundum *Augustinum*, non quia non sit in antiqua lege datum. *Leuit. capitulo decimo nono* d. Dilige proximum tuum, tanquam teipsum; sed quia facit hominem nouum, & expellit vetustatem. Sed ne intelligatur de dilectione naturali, quæ est inter coniuges, patres, & filios, & huiusmodi: vel de turpi, quæ est inter amatores, addit. i Sicut dilexi vos] sincera, & gratuita dilectione. Quæ dilectio Christi facit nos inuicem diligere. Vnde subdit.

K Vt & vos diligatis inuicem,] quia sua dilectio causat nostram. *Chrysostomus.* Mandatum in veteri Testamento positum, ipse fecit nouum modò, quia induxit. Sicut dilexi vos,] quasi non debitum vobis reddidi; sed ipse incepi. 1. *Ioan. quarto* b. Prior dilexit nos. Ita & nos facere oportet etiam inimicis. Vnde sequitur. l In hoc,] id est, per hoc signum, non per alia, quæ & mali habent vobiscum. m Cognoscent

* g Mandatum noum do vobis, vt diligatis inuicem.] Moral.
Hæc est via, qua imus ad Christum, & post Christum, sicut dicit *Augustinus. prima Corinth. vndecimo* d. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Et nota, quòd hic sumitur antiphona, quæ cantatur in lotione pedum in principio: & ideò ipsa lotio dicitur mandatum. Dicitur autem mandatum nouum, quia facit de veteri homine nouum; non quia de nouo datum, vt dicit *Augustinus*. Vnde 1. *Ioan.* 2. a. Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus. Et posteà: Mandatum nouum scribo. Est ergo vetus, quia ab antiquo datum. *Leuit. decimonono* d. Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Nouum, quia innouat. Vnde *Psalm.* 103. Emitte Spiritum tuum, id est, charitatem, & creabuntur, & renouabis faciem terræ: Quæ inueteratur in hyeme propter frigus, sed in feruore æstatis, id est, charitatis renouatur. Et hoc multipliciter. Renouari enim dicitur terra, quando herbæ pullulant. Vnde *Psalm.* 146. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Per herbam, voluntas faciendi opera misericordiæ: per fœnum, ipsa opera. Herba enim est, propositum bonum: fœnum ipsum opus misericordiæ, quod ministratur iumentis, id est, pauperibus in pabulum. Item renouatur per flores, id est, per orationes, & operationes contemplatiuæ. Vnde *Cant.* 2. a. Flores apparuerunt in terra nostra. Item quando folia scientiæ locutionis, & prædicationis apparent. *Prouerb.* 15. d. Iusti quasi virens folium germinabunt. Item per virorem fidei, & aliarum virtutum. *Isa.* 35. c. In cubilibus, in quibus habitant dracones viror calami, & iunci orietur. Item renouatur, quando gelicidium peccati resoluitur in aquas, id est, in lachrymas, flante austro. *Ps.* 147. Flauit spiritus eius, & fluent aquæ. Item renouatur quando aquæ occupantes agros desiccantur: aquæ, id est, delectationes carnales. *Genes.* 8. a. Adduxit Dominus spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ. Illam s. innouationem habes, vt suprà 20. e. Facta sunt autẽ encænia, &c. Item dilectio dicitur mandatũ nouum: quia semper innouari debet, & semper esse initio. Vnde *Rom.* 13. c. Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Vbi dicit *Augustin.* Sola charitas est, quæ etiam reddita semper detinet debitorem. Ad idem facit illud, quod dicit *in libro de doctrina Christiana*: Omnis res, quæ dando nõ deficit, dum habetur, & nõ datur, nondum habetur, quomodo habenda est: Talis autem ica est charitas, doctrina, & scientia. Et ponit exemplum de panibus multiplicatis à Domino. Illi, inquit, panes quinque erant, aut septem, antequam inciperent dari esurientibus: quod cùm fieri incepit, duodecim cophinos, vel sportas saturatis hominũ tot millib. impleuerunt. Eodẽ modo charitas statim, vt reddi inceperit, incipit & augeri. Hoc est maximũ debitũ, in quo omnia alia debentur: sicut ipsa est donũ, in quo omnia alia debentur. Vel etiam ideò dicitur [mandatum nouum,] quia de nouo facit, quod debitum fit donũ; & ecõuerso, quod est nouũ & mandatũ secũdũ naturã. Primũ .n. donũ, in quo alia dantur, est charitas. Ex hoc ergo, quòd charitas sit præceptũ, fit debitũ donum, & econuerso. Item dicitur [mandatum nouum] quo ad modum diligendi, vt dicit *Chrys.* qui est (sicut dilexi vos.) Iste modus non fuit expressus in veteri Testamẽto, vt poneretur vita pro proximo. 1. *Ioan.* 3. c. In hoc cognoscimus charitatem Dei: quoniam ille animã suam posuit pro nobis: & nos debemus animas pro inuicem ponere. Et de hoc præcepto habetur, *infr.* 15. b. Hoc est præceptũ meũ, vt diligatis inuicẽ, sicut dilexi vos. i. intensè, gratis, sincerè, affectuosè: non verbo tantùm, sed opere, & veritate, vt dicitur 1. *Ioan.* 3. d. m In hoc co-

Terra renouatur multipliciter.

gnoscent

a omnes, a quia Discipuli mei estis,] qui vos docui, & commendaui hanc doctrinam dilectionis.

b Si dilectionem habueritis adinuicem.] *Augustinus.* Hic est enim fons, cui non communicat alienus. vt dicit *Salomon Prou.* 5. d. Et non dicit, si miracula feceritis, magis enim ædificauit Ecclesiam charitas Apostolorum quàm miracula. [In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis,] quasi vniuersi vos laudabunt, cùm viderint vos imitantes meum amorem.

gnoscēt omnes, a quia Discipuli mei estis, si b dilectionem habueritis adinuicē. Dicit c ei Simon Petrus: Domine, quò vadis? d Respondit Iesus: Quò ego vado, non potes me modò sequi; e sequeris autem postea. Dicit f ei Petrus: Quare non possum te sequi modò? g Animam meam pro te ponam.

Matth. 7. c. Nonne in nomine tuo Dæmonia eiecimus, &c. *Luc.* 10. c. Ne lætemini, quoniam Dæmonia vobis obediunt. Vnde sequitur.

c Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò vadis?] Respondet ad hoc, quod dixerat Dominus. Quo ego vado, vos non potestis venire. Multum enim mouit Petrum, quod dixerat. Vnde *Chrysostomus.* Magnum quid est amor, & igne ipso vehementius, & ad ipsum reducit cælum: & nulla est prohibitio, quæ eius promptum impetum detinere possit. Ardentissimus denique Petrus audiens, quoniam: Quò ego vado, vos non potestis venire, quid ait? [Domine, quò vadis.] Hoc autem dixit, non tam discere volens, quò iret, quàm sequi concupiscens; non est tamen ausus dicere apertè. Venio tecum, sed ait. (Quò vadis.) Christus autem non ad verba, sed ad mentem respondit. Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, quò ego vadò, non potes me modò sequi,] corruptibilis ad incorruptionem: vel adhuc infirmus ad passionem sustinendam. *Gloss.* quasi dicat, non festines modò, quia non es indutus virtute ex alto. *Luc. vlt.* g.

e Sequeris autem posteà,] quasi ne tamen desperes, quia posteà sequeris. Sed hoc non sufficit Petro, nisi sequeretur modò. Vnde subditur.

f Dicit ei Petrus, quare non possum te sequi modò?] quasi non stabit in me, quia.

g Animam meam pro te ponam,] quasi immò possum sequi: quia paratus sum pro te, & tecum mori. *Chrysostomus.* Quia audierat à Christo, quoniam maiorem hoc amorem nemo habet, insiliit, confestim insanabilis existens, & ad extremitatem, & ad consummationem amoris deuenire volens. Item nota, quòd sicut vehemens erat in amore, quòd licet Dominus bonam spem sequendi ei dedisset, tamen neque ita desiderium potuit refrænare. Audacior etiam fuit ad loquendum, quia Dñs excusserat ab eo timorem proditionis cùm dixerat. (Sequeris autē posteà.) Per hoc enim significauit,

Moralit. * gnoscent omnes, &c.] quasi dicat, per hoc mandatum seruabitis bonam conscientiam ad me, quia facietis, quod præcipio, & bonam famam ad illos, qui (in hoc cognoscent omnes,] etiam Ethnici, & Gentiles.

a Quia Discipuli mei estis, &c.] *Isaia* 61. d. Omnes, qui viderint eos, cognoscent eos: quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. Est bonum Thema ad claustrales, vel quando est discordia inter aliquos. (In hoc,) signo. Hoc est enim signum de quo dicitur *Apocal.* 7. a. Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et 2. *Timoth.* 2. c. Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc. Nouit Dominus, qui sunt eius: quomodo nescit dilectione, quia eos signauit? *Ezech.* 9. c. soli saluati sunt, qui signum Tau habebant in frontibus. Tau idem est, quod consummauit. Hæc est charitas, de qua. 1. *Tim.* 1. b. Finis præcepti est charitas. *Gloss.* Finis, id est, consummatio. *Rom.* 13. e. Qui diligit proximum, legem impleuit. Et *in eodem.* Plenitudo legis est dilectio. Hoc signum debet esse in fronte. Vult enim Dominus, quod exterius ostendatur signum dilectionis, quæ est in corde. Contra illos, qui dicunt. Ego diligo eum sed nolo loqui ei.

b Si dilectionem habueritis adinuicem.] Non dicit. Si ieiunatis, quia nec Dæmones comedunt, nec damnati. Vnde *Isaia* 65. e. Serui mei comedent, & vos esurietis, &c. Nec dicit: Si vigilaueritis, quia nec Diabolus dormit, sed semper circuit quærens, quem deuoret, sicut dicitur, *primo Petr.* 5. b. Nec dicit. Si afflicti fueritis, quia nec illi quiescunt, & mali etiam: vt iniquè agant, laborant, vt dicitur *Ierem.* 9. b. Ideo dicitur 1. *Corinth.* 13. b. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Itē nec dicit. Si miracula feceritis, quia & hoc mali faciunt. Vnde *Matth.* 7. c. Nonne in nomine tuo Dæmonia eiecimus, &c. *Chrysost.* Dimittens dicere miracula, quæ erant facturi, ab amore eos designat. Hoc enim maximè est, quod ostendit homines Sanctos: omnis enim virtutis materia amor est: per hunc maximè saluamur omnes. Hoc enim est, ait, esse Discipulum: ita vos vniuersi laudabunt, cùm viderint vos imitantes meum amorem. Item *Chrysostomus.* Miracula facere, hoc orbem terrarum induxit ad fidem, quia & amor præerat; si verò amor non esset, neque, & hoc permansisset, scilicet, miracula facere. Hoc denique confestim fecit bonos sine miraculis, & optimos, scilicet, esse omnium cor vnum, & animam vnam. *Actor.* 4. f. Si verò abinuicem discessissent, odio animæ periissent. Non illis autem hoc dicebat solùm, sed & omnibus, qui debebant credere in eum: quia & nunc nihil aliud est, quod scandalizat Gentiles, quàm quod non est amor inter Christianos. Sed vbi amorem adinuicem ostenderunt Apostoli? Respondemus. Vides Petrum, & Ioannem inseparabiliter se habentes adinuicem ad templum ascendentes. *Act.* 3. & 4. Vides, & Paulum, ita ad eos dispositum cùm venit vt videret Petrum, & Iacobum, & Ioannem. *Gal.* 2. b. Si enim alia habebant Apostoli, multò magis habebant matrem omnium bonorū amorem. Ab anima enim virtuosa hæc res vegetatur, s. amor. Vbi enim est nequitia exsiccatur hæc plāta. Cùm enim multiplicata fuerit iniquitas, frigehit amor. *Matt.* 24. b. Sed & Ethnicos non ita inducunt signa, vt vita; vitā autē nihil ita facit claram, vt amor. Miracula enim facientes multoties seductores nominauerunt; vitam autem puram reprehendere non habent. Item *Chrys.* Nihil ita conuertit Gentiles, vt virtus: nihil ita scandalizat, vt malitia. Cùm n. viderint auarum rapientem contra Deum, qui contraria iubet: & his, qui eiusdē Tribus sūt tanquā feris vtentem contra eum, qui iubet, & inimicos amare, & dicunt hoc irrationabile esse. Cùm autē viderint tremētes, qualiter suscipient eos, qui de immortalitate sunt sermones? Cùm viderint nos diligere principatum, & aliis seruientes passionibus vitiorum, firmiùs in suis remanent dogmatibus. Nos enim sumus causa manendi eos in errore: nam dogmata sua olim contempsissent, sed & nostra admirarētur; ex vita autē nostra prohibentur: nam verba quidem philosophari facile est. Multi enim & apud eos hoc fecerunt; inquirunt autem eam, quæ per opera demonstratio est. Ostende mihi, aiunt, fidem tuam per opera tua. *Iacob.* d. Cùm autem magis, quàm fera diuellimus proximorum substantias, iacturam nos vocant orbis terrarum. Nos ergo vindictam dabimus, non solùm pro quibus malè agimus, sed & quia nomen Domini per nos blasphematur. *Roman.* 2. d. & *Is.* 52. b. De pœn. dist. 2. c. qui vult,

c Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò vadis?] Sic quærit anima Iusti, vt sciat viam, qua sequatur Dominum. Vnde *Ps.* 23. Vias tuas, Domine, demonstra mihi. Et est, ac si dicat. Domine, trahe me post te, & ad te. *Cant.* 1. a. d. d Respondit Iesus, quò ego vado, nō potes me modò sequi,] quasi dicat, per tuam contemplationem non potes peruenire ad plenā fruitionē in præsenti. *Exod.* 33. d. Non videbit me homo, &c. Non videntur enim hic, nisi eius posteriora, quia exempla videmus; sed ad præmium non pertingimus. In contemplatione quidē prægustatur, sed parua est refectio in respectu, & rara hora, & parua mora. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui Dilecto meo, quod est quādo præparat se ad cōtemplationem, & habet aliquam delectationem. At ille declinauerat, & transierat, cùm anima mea liquefacta est, vt Dilectus locutus est, quæsiui, & non inueni eum, id est, delectationem, quā habui in eo in principio, modò nō inuenio. Vnde dicit illud *Iob* 30. e. Mutatus es mihi in crudelem. Tunc dicunt adolescentulæ. Quò abiit Dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum: & quæremus eum tecum? *Cant.* 5. d.

e Sequeris autem posteà,] id est, post hanc vitam, perfectè comprehendens. *Canticorum* 2. e. En ipse stat post parietem.

f Dicit ei Petrus, quare non possum te modò sequi,] id est, in præsenti tuam suauitatem pleniùs experiri? g Animam

a gnificauit, quòd Petrus nõ esset ille traditor, de quo dixerat. c Respõdit Iesus, animam tuam pro me ponea?] quasi nõ. Vel remissiuè. [Pones,] quãdoq; sed nõ mudò, quia. b Amẽ, amen dico tibi.] Iurat, vt credat, quòd tamẽ quasi impossibile reputabat Petrus. c Nõ cãtabit gallus,] bis, vt dicit Marc. 14. d. In hac nocte.

d Donec ter me neges,] vel, [negabis] i. nunc confestim negabis. Non n. multum spatium ab hora, qua Christus dixit hoc, vsque ad gallicantum. Intempesta n. hora noctis disputabat cum eis, & prima, & secunda custodia erat

Mat. 26. e. Marc. 14. d. Luc. 22. d.

A

a Respondit Iesus. Animam tuã pro me pones? b Amen, amen dico tibi, c non cantabit gallus, d donec ter me neges.

CAP. XIV.

ET e ait Discipulis suis. Non f turbetur cor vestrum. g Creditis in Deum, & in me

transiens. Vel. c Non cantabit Gallus, &c.] id est, donec trinam negationem inchoes. Et hoc dicunt Mat. & Luc. Antequam gallus cantet, ter me negabis. Sed Marc. dicit apertiùs. Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Post primam n. negationem Petri, statim gallus cantauit; sed ante secundum gallicantum iterum bis negauit. Et ita Trina negatio Petri ante primum gallicantum inchoata est, ante secundum completa.

Beda. Potest esse quòd ante primũ gallicantum totum in eius anima fuit. Moralit.

a meá pro te ponam,] quasi paratus sum deponere sensũ, & rationem, & intellectũ in contẽplatione tui: & tunc est quasi nõ esset. Tunc n deficit anima in Salutare Dei. *Aug.* Quasi animã deponit, qui perfectè desiderat. c Nõ cãtabit gallus,] i. gratia, quæ cantat, quando monet hominem ad opus, & excitat. d Donec ter me neges.] Prima negatio post contemplationẽ est per negligentiã, secunda per torporẽ, & ignauiã, tertia per implicationẽ secularium. & curã: & tũc Dñs depressam animam, quã dimisit ad sui humiliationẽ, reuocat gallo cantante, id est, gratia eam excitante, vel aliquo excitatore.

EXPOSITIO CAP. XIV.

e ET ait Discipulis suis, &c.] Facta digressione Dñs à sermone inchoato Discipulis ad prædicendũ negationẽ Petri, redit hic ad propositũ, vt consoletur Discipulos, & instruat. Vel sic continuat. Prædixerat eis Passionẽ suam suprà. Adhuc modicum vobiscum sum, &c. Et Petri negationem. Ex his autẽ possent turbari, & propter hoc duplicem ponit consolationem dicens. f Non turbetur cor vestrum,] pro mea morte, (neq; formidet,] pro Petri negatione. Tamen secundum *Aug.* & *Chrys.* nõ est de textu hoc. Neque formidet. Et subdit consolationem contra turbationem de sua Passione, primò dicens. g Creditis, &c.] quasi, si creditis in Deum, cõsequitur, vt in me, quia ego sum Deus: & ita potero me resuscitare. *Augu.* & *Chrys.* habent in textu. (Credite in Deum, &c.) Et est idem sensus. Deinde subdit cõsolationẽ cõtra Petri negationem, vel cõtra Iudæ proditionem dicens. h In domo Patris mei, &c.] quasi, quæ vobis paratæ sunt. Possent n. dicere, si Petrus te negaturus est, qui maior est omnib. quid ergo faciemus, si omnes damnabimur. Ad quod respõdẽdũ, quòd etsi ad tẽpus titubẽt; tamẽ paratæ sunt eis æternæ mãsiones. Et sicut dicit *Chrys.* sicut *sup.* 13. d. dedit ipẽ Petro, cùm dixit. Sequeris autẽ posteà: ita hic omnibus spes datur, ne putetur soli Petro facta promissio, & vt auferatur ab eis timor, quem habebat quilibet de se, quia dixerat Dominus: Vnus ex vobis me tradet. Et exponitur sic. (In domo Patris mei,) id est, in cælo Empyreo, ad literam. i Mansiones multæ sunt,] ad literam. Vnde in Hymno. Patriarcharum cunei, &c. Vel.

Moralit. f Non turbetur cor vestrũ, &c.] Et subdit consolationẽ. [Quia in domo, &c.] quasi dicat si terret tribulatio, mulceat retributio *Rom.* 8. d. Non sunt condignæ passiones, &c. 2. *Cor.* 4. d. Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis, &c. *Greg.* Consideratio præmij minuit vim flagelli 1. *Mar.* 10. b. Alexãder mittit purpuram, & coronam auream Ionathæ, &c.

h In domo Patris mei, &c.] Hortor, vt aduciaris ciuibus illius patriæ, vbi lex est veritas, lex est charitas, sanctitas, dignitas, pax, fœlicitas, vita, æternitas.

h In domo Patris mei,] id est, in eodem præmio increato quasi denario omnibus communi.

i Mansiones multæ sunt,] id est, diuersæ participationes, siue fruitiones, quia plùs, & minùs fruentur eadem beatitudine increata. Erit enim in dispari claritate par gaudium, & in pari gaudio dispar claritas. Secundum, quod dicitur. 1. *Cor.* 15. f. Stella differt à stella in claritate. Vel sic. h In domo Patris mei, &c.] id est, in Iustis, qui sunt domus Dei. Secundum illud. *Sap.* 7. d. Secũdũ aliam literam, anima Iusti sedes est sapientiæ. i Mansiones multæ sunt,] i. Diuersa

credite. In h domo Patris mei i mãsiones multæ sunt. Si k quo minùs l dixissem vobis, quia m vado parare vobis locum. Et si n abiero, o & præparauero vobis locum, p iterum venio, q & accipiam vos ad meipsum: r vt vbi sum ego, & s vos sitis.

præmia meritorum, siue diuersæ differentiæ meritorum. Alius enim sic, alius sic ibat. *Aug.* Multæ mansiones in domo Patris diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Alia enim gloria Solis, alia gloria stellarum. 1. *Cor.* 15. f. Tanquam stellæ Sancti diuersas mansiones diuersæ claritatis tãquã in cælo, sortiuntur in regno; sed propter vnum denarium nullus separatur à regno: atque ita Deus erit omnia in omnibus: vt quoniam Deus charitas est, per charitatẽ fiat: vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cùm amat in altero, quod in se non habet: non erit itaque aliqua inuidia imparis charitatis quoniam regnabit in omnibus vnitas charitatis. De ista domo dicitur *in Psal.* 83. Beati, qui habitant in domo tua Domine. Ergo ibi sunt habitacula, quia quilibet est ibi in suo ordine. Hæc sunt habitacula seruorum Salomonis, & ordines ministrantium, quæ videns Regina Saba, non habebat vltra spiritum 3. *Reg.* 10. a. Et 2. *Paral.* 9. a. *Psal.* 83. Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. *Num.* 24. a. Quàm pulchra sunt tabernacula tua, Iacob: & tentoria tua, Israel: vt valles nemorosæ: vt horti iuxta fluuios irrigui: vt tabernacula, quæ fixit Dominus: vt cedri prope aquas. *Baruch.* 3. c. O Israel, quàm magna domus Dei, &c. Sequitur.

De pæn. dist. 4. c. in domo

k Si quo minus, id est, si in aliquo minus esset, scilicet, si non ita esset, quòd in domo Patris mei mansiones multæ essent, in quibus prædestinassem vos mansuros. l Dixissem vobis, quia,] id est, quod, [vado vobis parare locum,] i. prædestinarem eos vobis modò. Sed hoc est impossibile, quòd aliquid de nouo prædestinetur: ergo restat, quòd in domo Patris mei mansiones multæ sunt. Secundò exponitur sic. k Si quo minus dixissem vobis,] id est, si non dixissem vobis, supple, dicere modò, quòd. m Vado parare vobis locum,] id est, aperire ianuam, & vos tales facere, vt sitis in illis locis, siue mansionibus. Tertio modo legitur, & veriùs. h In domo Patris mei mansiones multæ sunt,] vt *suprà*

k Si quo minùs,] i. si non essent ibi. Minùs enim positum est pro non. Ergo. l Dixissem vobis,] id est, non celassem vobis, immò dixissem, quia non sunt ibi, sed subaudi, sciatis, (quia vado parare vobis locum] Vel sunt ibi, quod patet, quia vado eas parare. Iam paratæ erant, vt dixerat prædestinatione; sed tamen adhuc parandæ erant ianuæ apertione, & meritoria operatione. *Hieronymus* autem contra Iouinianum hæreticum legit totum suprà, vnam distinctionem. Si non mansiones multæ essent apud Patrem, dixissem vobis, quia vado vobis parare locum. Hoc est, si non vnusquisq; præpararet sibi mansionem ex propriis operibus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum; meum autem non est parare, sed vestrum. Et est dictum secundum illud *Matth.* 20. c. Sedere à dextris meis, vel à sinistris non est meum dare vobis. n Et si abiero,] id est, cùm abiero per mortem. o Et præparauero vobis locum,] per ianuæ apertionem.

p Iterum venio,] ad vos in morte, vel in extremo iudicio. Et dicit, (venio,) de præsenti, quia Iudex iam ante ianuam assistit. *Iacob.* 5. b. q Et accipiam,] vel, (accipio vos ad meipsum,) in cælesti habitatione.

r Vt vbi sum ego,] caput. s Et vos sitis,] membra. *Mat.* 24. c. Vbi fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ. Simile *suprà* 12. d. Vbi ego sum, illic & minister meus erit. De quo loco dicitur 2. *Regum* 7. b. Ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabo cum eo, non turbabitur ampliùs. Vel aliter. n Si abiero,] in Ascensione.

o Et præparauero vobis locum,] in Spiritus sancti missione, quia Spiritus sanctus eos aptauit ad merendum, & parandum illam mansionem. Vel. n Si abiero, & præparauero,] id est, abeundo, & corporalem præsentiam subtrahendo

A do præparauero, quia per hoc amorē carnalē expulit ab eis & occasionē credēdi tribuit. Vnde *Aug.* Subtrahit se, & latet, vt si fides, quæ nō est de re visa: & inde est meritū fidei. *Greg.* Fides nō habet meritū, &c. *Hebr.* 11. a. Fides est substātia rerū &c. Ex hac fide viuit Iustus. *Abac.* 2. a. Et eor mūdatur, & hæc est præparatio mansionis. Itē abeundo præparauit desideriū excitādo. *Cant. vlt.* d. Euge Dilecte mi, assimilare capreæ, &c. Item pro nobis apud Patrē intercedēdo. *Hebr.* 6. d. Vbi Præcursor noster pro nobis introiuit, &c. Item *Heb.* 7. Superuiuens ad interpellandū pro nobis. Item præparauit locū in cœlo per causam in Baptismi institutione, per pretij solutionē in Passione, per effectū in Ascēsione. *Michea* 2. d. Ascendet iter pādens ante eos. Sed ne quærāt, vbi sit hoc, subdit. *a* Et quò ego vado scitis,] i. ad Patrem. *b* Et viam scitis,] id est, me, qui sum via, vel meā Passionē, per quā vado ad Patrē. *c* Dicit ei Thomas, &c.] i. terminum viæ. *d* Et qoomodo possumus, &c.] qua itur? Dominus dixit eos scire viam, & terminū viæ: quomodo ergo dicit Thomas eos nescire? Item *inf. eod.* dicit Christus. (Si cognouissetis me, &c.) Ergo neutrum cognoscebant, ergo nec viam, nec terminum viæ sciebant. Sol. Quidam erant, qui sciebāt Patrem, & filium, & credebant distinctè, & de his dicit Christus. (Quò ego vado, scitis, &c.) Alij nesciebant, vt Thomas fortè, & Philippus. Vel aliter potest dici, quod etsi scirent; tameo nesciebant se scire viam. Licet n. scirent Patrem, & Filium, & Diuinitatem, & humanitatem Filij crederent; tamen nesciebant, quod hoc vocaret viā, & terminum viæ: Christus autem ostendit, qoomodo sciont, & viam, & quò vadit. Vnde sequitur. *e* Dicit ei Iesus.] q. d. me scitis: ego sum via: ergo viam scitis. *g* Et veritas, &c.] quasi dicat, si me scitis: & ego sum veritas, & vita: tunc scitis veritatem, & vitam, ad quam vado. Ipse enim Christus, sicut dicit *Aug.* per se viam ad se veritatem, & vitam & ad Patrem, qoia cum Patre vna est veritas, & vita, vadit. Vel sic. *f* Ego som via,] per quam itur.

Moralit.] Per Thomā, qui viā sciebat; & tamē quærebat, significātur quidā scientes viā ad Deū; & tamen sēper quęrētes, & nūquā in ea currētes. De quib. Apostolus 2. *Tim.* 3. b. sēper discentes, & nunquā ad cognitionē veritatis peruenīētes. Et *Isa.* 58. a. Me etenim de die in diē quærunt, & scire vias meas volunt, &c. Sed *Ierem.* 6. d. dicitur. State super vias vestras, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona: & ambulate in ea.

Actor. 15. b. Fide purif. cordo, &c.

8. dist. c. si cōsuetudinem &c. ft.

De pæn. dist. 5. c. si enim.

tis. Et *a* quò ego vado, scitis *b* & viam scitis. Dicit *c* ei Thomas: Domine, nescimus, quò vadis, & *d* quomodo possumus viam scire? Dicit *e* ei Iesus: *f* Ego sum via, *g* & veritas, & vita: *h* Nemo venit ad Patrē, nisi per *i* me. Si *k* cognouissetis me, *l* & Patrē meum vtique cognouissetis. Et *m* amodò cognoscetis eum, & vidistis *n* eum. Dicit *o* ei Philippus: Domine, *p* ostende nobis Patrem: *q* & sufficit no-

g Et veritas, & vita,] ad quam peruenitur, vt veritas sit præmium rationis, & vita affectionis. Vel via non errans, *Psalm.* 106. Erraoerunt in inuio, & non in via. Item. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. [Veritas,] non fallens. *Prouerb.* 25. c. Dens putridus, & pedes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ (Vita) non deficiens, *Matth.* 25. de Ibunt hi in vitam æternam: Hæc pars, quam elegit Maria, quæ non auferetur ab ea. *Luca* 10. g. Item est via ducens. *Prouerb.* 4. b. Ducet te per semitas æquitatis. (Est veritas,) lucens. *Malac. vlt.* a. Vobis timentibus Deum orietur Sol iustitiæ. (Est vita,) pascens. *Psalm.* 36. Delectare in Domino, &c. Item. Inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Item (est via) in exemplo *supr.* 13. b. Exemplum dedi vobis, &c. (Veritas,) in promisso. *Psal.* 88. Quæ procedunt de labiis meis nō faciam irrita. (Vita,) in præmio. *Rom.* 6. d. Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita æterna. *Gen.* 15. a. Ego protector tuus, & merces, &c. Item missus est Christus, vt esset errantibus via, illusis veritas, mortuis vita. Item via est, qua itur: veritas, ad quam itur: vita, in qua statur. *Actor.* 17. f. In ipso enim viuimus, quia est vita: & mouemur, quia via: & sumus, quia veritas. Item sicut dicit *Augustinus*, via est sine errore quærentibus, & veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. *Deut.* 30. d. Ipse est vita tua, &c. Et cùm sim, via.

h Nemo venit ad patrē,] eū quo sū veritas, & vita. *i* Nisi per me,] viam. Exempla sui hominis sunt via ad se Deū. *Iob* 32. e. Vestigia eius secutus est pes meus: viam, eius custodiui, nec declinaui ex ea. Via n. dicitur ferrata pro clauis Crucis, dicitur signa pro ipsa Cruce, vt omnibus appareat, sicut ponuntur cruces in capitibus viarum: dicitur etiam calceata, siue lapidea pro lapidibus, quos in Christum proiecerunt.

k Si cognouissetis me, &c.] Quia dixerat nullum venire ad Patrem, nisi per se, quia est inseparabiliter idem cum Patre, ne quærerent, quis est Pater, ostendit, quod se noto cognoscit Pater, quod nondum quidam cognouerant, quos arguit dicēs. [Si cognouissetis me.] *Chrys. hom.* id est, si scitis meam substantiam, & dignitatem. B

l Et Patrem meum vtique cognouissetis,] id est, substantiam Patris, & dignitatem. Nouerant quidem eum, sed non ita, vt oportebat, nam Deum quidem nouerant: Patrem autem nondum: postea enim Spiritus sanctus superueniens in perfectam eos induxit cognitionem. *August.* dicit, quòd quidam eorum, sicut Philippus, etsi scirent istum Filium, & illum Patrem meliorem. [Et amodò cognoscetis.] Vel aliter.

h Nemo venit ad Patrem,] id est, ad Patris cognitionem, id est, nemo cognoscit eum. *i* Nisi per me,] id est, nisi meo dono, vel nisi me cognoscat. Sed me cognito, eum cognoscit: Vnde subdit.

K Si cognouissetis me,] qui idē sum cum Patre. *l* Et Patrem meum vtique cognouissetis.] In quo innuit, quòd neutrum perfectè cognoscebant. Sed ne de hoc contristentur, dat spem cognoscendi. *m* Et amodò cognoscetis eum,] id est, pleniùs in Spiritus sancti aduentu, qui inducet vos in omnem veritatem. *inf.* *n* Et,] iam, [vidistis eum,] i. cognouistis pro parte. Sed quando cognouerunt eum: Respondemus: Filius frequenter dixerat eis de Patre. Vel secundum *Chrys.* [Vidistis eum,] i. Patrem cognouistis loquentem per Filium incarnatum. Sicut enim dicitur, quòd visus est Angelus, nō ipsa Angeli substātia; sed vt illis possibile erat videre: ita hic, qui Filium vidit, & Patrem nouit. Viderunt autē eum non nuda substātia; sed carne indutū. Sed quare dicit, cognoscetis de futuro, & vidistis de præterito? Respondemus. Hæc est differentia inter videre, & cognoscere: quia eos, qui videntur, possumus videre, & ignorare: eos autē, qui cognoscuntur, non possumus cognoscere, & ignorare. Quia ergo iam viderant Filium, & Patrem in Filio, & ignorant: ideò dicit, [vidistis,] de præterito. Quia verò sine ignorātia erant cogniturí, ideò dicit, [cognoscetis,] de futuro. Et nota, quod dicit. [Vidistis eum,] i. Patrem. Vidistis n. solui peccata, quod solius Dei est, vidistis signa, audistis doctrinam: & per hoc cognouistis Dei potentiam, quæ eadem est in Patre, & Filio. Vnde in illis operibus, sicut videbatur Filius, ita & Pater. *p* Dicit ei Philippus Domine, ostende nobis Patrem.] Sicut malè intellexit Thomas, quando Dominus dixit: Quò ego vado, scitis, & viam scitis: & ideò quæsiuit, quò iret: ita iste malè intelligens, quod dixerat Dominus: Et vidistis eum, id est, Patrem, stupefactus est, cùm se Patrem vidisse nesciret, quærit.

p Ostende nobis Patrem, &c.] Vel continua sic. Dixerat Dominus. Amodò cognoscetis Patrem. Ille ergo desiderans hoc statim impleri dicit: [Ostende nobis Patrem.] *Chrysostomus* sic continuat. Dixerat Dominus: Si cognouissetis me, & Patrem meum vtique cognouissetis. Vtique, & per seipsum Patrem dicebat manifestari; hic autem Philippus conuertit ordinem, & ait. [Patrem ostēde,] ac si iam Filium nosceret certissimè. Sed Christus non assentit ei, sed ad viam reducit eum dicens: Qui videt me, &c. quasi per me cognoscitur Pater. Et nota, quod Philippus oculis carnæ volebat Patrem videre. Fortè, quia à Prophetis audierat: Vidi Dominum. *Isa.* 6. a. Sed condescensio erat hoc, ô Philippe. Vnde *sup.* 1. b. Deum nemo vidit, vnquam. Et *Exod.* 33. d. Et *sup.* 5. f. Neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis vnquam *August.* [Ostende nobis Patrem,] quasi quę maior est re.

q Ostende nobis,] quasi in eo sufficientia erit nobis. Patrem enim credebat meliorem eo, & quòd maior sufficiētia esset in Patre, quàm in Filio. Vel. [Sufficit nobis,] si ostendis Patrē, quia iam te bene cognoscimus, & ita totū cognoscimus. Vel secundū *Chrys.* qui quærit, vnde in hoc dicēdū venit Philippus? Et respondet. Dixerat Dominus. Si me cognouissetis, &c. Et Iudæis multoties dixit hoc idem. Quia igitur

a Interrogauit eum Petrus multoties. Quis est Pater, & Iudæi similiter, interrogauit & Thomas: & nullus tamen, quid esset Pater, didicit manifestè; sed adhuc ignorabatur ab eis, quæ dicebantur à Christo: ideò Philippus, vt non videatur onerosus esse, & molestare eum, post tot interrogationes eadem interrogans, dicens. [Ostende nobis Patrem] induxit, [& sufficit nobis,] quasi dicat, nil plus quæremus.

a Dicit ei Iesus,] valde increpatiuè.

b Tanto tempore vobiscum sum] docens, quæ nemo docuit: ita & faciens, quæ nemo alius fecit, in quo ostendi meam Deitatem.

Dicit *a* ei Iesus: *b* Tanto tempore vobiscum sum, *c* & non cognouistis me? *d* Philippe, qui videt me, videt & Patrem. *e* Quomodo *f* tu dicis: ostende nobis Patrem? *g* Non credis, *h* quia ego in Patre, & *i* Pater in me est? k Verba, quæ ego loquor vobis, à meipso non *l* loquor. *m* Pater *n* autem in me manens *o* ipse facit opera. *p* Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? *q* Alioquin *r* propter opera ipsa credite. Amen, *s* amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & *t* maiora horum faciet: *u* quia ego ad Patrem vado. Et *x* quodcunque petieritis †

c Et non cognouistis me,] quia nec Filium nouit, qui Patrem meliorem credit. Et verè me non nouistis: quia si me nosceretis, & Patrem nosceretis. Vnde sequitur.

d O, Philippe, qui videt me, videt & Patrem.] Non, quia alius sit Pater, & alius Filius; sed quia omnino similes: & id de duobus similibus dicitur. Si istum vidistis, & illum vidistis. Vnde *Hebr.1.a.* Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, &c. *Eccl.24.a.* Ego ex ore Altissimi prodij, id est, simillimus ei. Et cùm omnino sim similis.

e Quomodo,] id est, qua mente, vel quo animo.

f Tu dicis, ostende nobis Patrem?] quasi dicat: video, quo animo dicis, non quæris alterum similem, sed putas Patrem meliorem. *g* Non credis,] etsi nondum videas.

h Quia ego in Patre, & pater in me est?] id est, non credis consubstantialitatem mei, & Patris. [In,] enim significat identitatem substantiæ, & ita eadem sufficientia est in vtroque. Et hoc est contrarium, sicut illud *sup. eodem.* [Qui videt me, videt & Patrem.] Sed ne propter hoc credatur esse vna persona, sicut vna substantia: ideò subdit contra Sabellium.

k Verba, quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor,] quia à me ipso non sum: qui loquor, quasi dicat: sic est alter æqualis alterius; vt tamen alter sit ex altero. Vel aliter dixerat. [Non credis, quia ego in Patre, &c.] Quòd ergo ipse sit consubstantialis Patri, & Pater in eo maneat, probat per verba sua, & opera dicens: [Verba, quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor,] id est, à me homine: quia nunquam sic locutus est homo *suprà 7.g.* Ergo constat, quòd à Deitate: nec opera, supple, quæ facio, à me.

n Autem,] pro sed. *m* Pater in me manens,] id est, mihi consubstantialis.

o Ipse facit opera,] quasi dicat Deitas, quæ est eadem mihi, & Patri, operatur. Et cùm hoc sit, quòd sic Deitas operetur in me. *p* Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est.] Si enim separati essemus, nullo modo inseparabiliter operaremur. Et in hoc, quòd dicit. [Creditis] pluraliter, ostenditur non solus Philippus arguendus.

q Alioquin,] id est, si non creditis propter verba. *r* Propter opera ipsa credite,] me esse Deum, & Patri consubstantialem *sup.10.e.* Opera, quæ ego facio, ipsa testimonium perhibent de me. Secundum *Chrys.* legitur ab illo loco. *Aliter.*

b Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me, Philippe,] q.d. tanta potitus es doctrina, vidisti signa cum auctoritate, & omnia, quæ Deitatis erant propria, & quæ Pater solus operatur, s. peccata soluta, secreta cordium in medium producta, mortem, vt in Lazaro recedentem *sup.11.* f. collitionem à terra factam, vt in cæco *sup.9.b.*

Chrys. per hoc, quod dicit. [Non cognouisti me,] ostendit consubstantialitatem, deinde diuidens Hypostases ait. [Qui videt me, &c.] ne quis dicat, quòd ipse Pater sit, & Filius. Si n. ipse esset Pater, nequaquam dixisset: qui videt me, illum videt.

c Et non cognouisti me,] i. meam Deitatem non intellexisti. Nec dicit non vidisti me, quia eum viderat in carne, sed Patri æqualem nó credebat. Sed quare respondet Dominus, ita Philippo? Philippus enim quæsierat: Ostende nobis Patrem: & ipse arguit eum de hoc, quòd nó cognoscit se cùm videatur secundum consequentiã potiùs debere arguere eum de hoc, quòd non nouit Patrem. Respondemus, quòd bene dicit. (Et non cognouisti me,) vt ostendat consubstantialitatem sui, & Patris. Præterea, quia dixerat Philippus. [Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis,] & per hoc signauerat, quòd bene cognoscebat Filium: ideò respondet Dominus, quòd neque ipsum Filium cognouit, neque vidit eius Deitatem, licet viderit carne indutum: quia si Filium cognouisset, vel vidisset, & Patrem, ideò subdit. [Qui videt me,] vel, [qui vidit me, videt,] vel vidit & Patrem,] quasi dicat, neque me, neque illum possibile est videre. Philippus enim eam, quæ per visum est, quærebat & cognitionem: & quia ipsum quidem Filium vidisse se æstimabat, volebat & Patrem ita videre: ideò ostendit, quòd neque ipsum Filium vidit. Si verò aliquis dixerit visum hic cognitionem, ego non contradico; sed est sensus secundum hoc. (Qui videt me, &c.] id est, qui cognouit, & vidit meam substantiã, vidit, & substantiam Patris, in quo ostẽdit, quod est cõsubstãtialis Patri. Sed contrà *Rom.1.c.* Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur: ergo qui noscit creaturas, noscere potest Deum. Sol. Philippus hic quærit scire, non sapientiam, aut potentiam, aut bonitatẽ Patris: hanc enim sciebat per Scripturas, & creaturas; sed ipsam substantiam Dei. Ad hoc respondet Christus [Qui videt me, &c.] i. meam substantiam, videt, & substantiam Patris. Non autem, qui creaturas videt, videt substantiam Dei. Vnde nota, quòd expressionem dicit. (Qui videt me.) Non dicit cognoscit, vt ostendat se loqui de visione nudæ substantiæ, non de cognitione per effectum. *Inf.16.d. al. Patrem.*

e Quomodo tu dicis, ostẽde nobis Patrem,] me excepto, quasi sine me posset videri, vel quasi me iam videas sine ipso. *h* Non credis, quia ego in Patre,] id est, in illa substantia appareo, vel cognoscor. *i* Et Pater in me est,] id est, in eadem substantia. Ostendit autẽ consubstantialem per operum indiuisionem, dicens. k Verba, quæ ego loquor vobis à meipso,] i. separatim à Patre. *l* Non loquor,] sed Pater mecum. Vnde subdit. *n* Autem, pro sed. *m* Pater in me manens ipse facit opera.] Consequens erat, vt diceret, à me ipso non loquor, sed Pater ipse loquitur verba. Sed duo ponit, vt de doctrina simul, & signis intelligatur, vel quia ipsa verba opera sunt, sicut etiã vult Gl. Et nota, hic Patrem operari, alibi dicit se operari, vt *sup.10.g.* Si non facio opera Patris mei nolite credere mihi: & quod ostẽdit, quòd idem, & simile vterque operatur. Vnde *sup.5.c.* Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Deinde sequitur secundũ *Chrys.* (Credite, quoniã ego in Patre, & Pater in me est, alioquin propter opera ipsa credite,) q.d. oportebat vos audientes Patrẽ, & Filiũ, nihil aliud quærere ad repræsentationẽ eius, quæ secũdum substantiam est cognitionis. Si verò vobis nõ sufficit hoc ad ostẽdendũ cõsubstantialitatẽ, & identitatem honoris, saltẽ ab operibus discite identitatem. Sequitur.

s Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet,] id est, similia in genere. Priùs ostendit suam Deitatem, & æqualitatem cum Patre per opera, quæ ipse fecit; modò ostendit idem per opera, quæ aliis facere contulit, vel collaturus erat.

t Et maiora horum faciet,] quia si ipse fimbria, *Matth.9.c.* Petrus vmbra sanauit. *Actor.5.c.* In quo ostenditur potestas eius, quòd per seruos tanta potuit post mortem conferre, vt facerent in nomine eius. Et bene dico, quòd maiora his faciet. *u* Quia ego ad Patrem vado,] quasi dicat vestrum de cætero erit miracula facere, ego enim abeo. Item ideò dicit. (Ad Patrem vado,) quasi dicat, Non pereo per mortem; sed in propria manebo dignitate, & in cœlis ero. Hoc autem dicit consolans eos, quia enim tristabantur de eius morte, ostendit, quoniam manet semper, & non solùm manet; sed & maiorem per eos ostendet virtutem. Vel sic. (Ad Patrem vado,] vt mittam vobis Spiritum sanctum ad roborandum, ad miraculandum, ad docendum quid petatis.

x Et,] tunc, (quodcũque, &c.) eo suggerente, &c. Vel (Quodcunq; petieritis in nomine meo.) Quia dixerat, quòd maiora facerent,

in nomine meo, *a* hoc faciam, vt † *b* glorificetur Pater in Filio. Si *c* quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis *d* me, mandata mea *e* seruate: *f* & *g* ego *h* rogabo Patrem, *i* & alium Paracletum *k* dabit vobis, vt *l* maneat vobiscum in æternum, *m* Spiritum veritatis, *n* quem mundus non potest accipere, *o* quia non videt eum *p* nec scit eum: *q* Vos autem cognoscetis eum: qoia *r* apud vos manebit, *s* & in vobis erit. *t* Non relinquam vos Orphanos: *u* veniam

al. † clarificetur. Matth. 21.c. Marc. 11.c.

A ra facerēt, ne intelligeretur, quòd ipsi sua auctoritate facerent ostendit, quòd immò oratione, & ministerio. Ideò dicit. (Quodcunque petieritis.) Aliqui libri habent, (Patrem in nomine meo,) sed neque *Augustin.* neque *Chrys.* habet, id est, in inuocatione nominis mei, sicut quando dicebant *Actor.* 3. a. In nomine Christi Iesu, surge, & ambula.

a Hoc faciam.] Non dicit: rogabo Patrem, vt faciat; sed faciam: in quo ostendit, quòd habet potestatem. In me] id est per ea, quæ ego faciam per meos seruos, siue quæ ipsi facient in nomine Patris mei. *b* Glorificetur Pater.] *Chrysostom.* Cùm enim ostenderit Filius magna potens, glorificabitur ille, qui genuit. Nos habemus communiter in nostro textu. [Vt glorificetur Pater in Filio,] id est, vt ostendatur potestas Patris in operatione Filij, à quo habet esse, & operari. Et bene dico, quòd glorificabitur Pater per Filium: quia si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. *Chrysost.* Quare id secundò dicit? Propter certificationem promissionis, & vt ostendat quoniam ea, quæ dixit Patrem facere, vel dare ei, vt faceret, condescensionis erat: ideò repetit verbum auctoritatis dicens. (Hoc faciam.) Vel secundum quosdam superiùs habetur. (Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo.) hîc autem habetur. (Si quid petieritis me, &c.) In quo ostendit etiam coæqualitatem, quod sicut orandus est Pater: ita & Filius. De hoc habetur *Matth.* 7. a. & *Luc.* 11. b. Petite, & accipietis. Et in his promissionibus. Petite & accipietis, intelliguntur quatuor conditiones, quòd petatur ad salutem, pro se, piè, & perseueranter. Et de hoc habebitur *infr.* 16. e. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Sequitur.

d Si diligitis me, &c.] Quia dixerat: quodcunque petieritis, hoc faciam, ne æstiment sine operibus orationem valere, ideò induxit. (Si diligitis me, mandata mea seruate,) quasi dicat: tunc faciā, quod petetis, si quod iussero, feceritis. *Iacob.* 5. d. Multum valet oratio Iusti *sup.* 9. f. Deus peccatores non audit. Vel aliter. Dixero. Vado ad Patrem, quia ergo hoc audito turbati sunt, dicit. (Si diligitis, &c.) quasi dicat: turbari nunc, non est amare; sed mandata mea seruare, hoc est amoris. Et loquitur secundum *Chrysost.* specialiter de illo mandato *sup.* 13. d. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis, &c. Et exponitur sic.

e Seruate,] in memoria, scilicet, vt in lingua, & in vita *Chrysost.* Dicere, & promittere omnia huiusmodi facile est; agere verò, & non similiter est facile. Multi nunc sunt dicentes se, & amare Deum, & timere, contraria autem operibus ostendunt: Deus autem eum, qui per opera, amorem inquirit. *Titum* 1. d. Confitentur se nosse Deum, & ext. 1. *Ioan.* 3. d. Filioli, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate. *f* Et,] si hoc feceritis.

h Ego rogabo Patrem,] vel vt hoc facere possitis. (Ego rogabo Patrem.) *Aug.* In quantum homo rogat; sed in quantum Deus dat.

i Et alium Paracletum,] id est, Consolatorem, qui erit alius in persona. Vnde Li, (alium,) tenetur substantiuè non adiectiuè.

k Dabit vobis.] *Chrysostom.* Alium Paracletum dabit vobis,] id est, alium, vt me: Verecundentur ergo Sabelliani, & Arriani. Etenim mirabile sermonis hoc est, quia eas, quæ ex diametro, id est, contradictoriè stant hæreses vno ictu sustulit. Nam hoc, quod dicit, (alium,) ostendit Hypostaseos differentiam contra Sabellium. Hoc autem, id est, Paracletum, substantiæ identitatem contra Arrium. Notandum autem, quòd cùm dicit, (Rogabo Patrem,] vel Pater dabit vobis, condescensionis est sermo. Si enim dixisset, mittam, non similiter credidissent. Rogare ergo se dicit Patrem, vt fide dignam faciat promissionem. Nam quòd ipse Filius etiam Spiritum mittat, & det, sicut Pater, habetur *infr.* 20. e. vbi dicit: Accipite Spiritum sanctum. Et *supr.* 1. b. De plenitudine eius, id est, Filij, omnes accepimus. Item ipse Christus vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne. Item cùm dicitur mitti Spiritus sanctus, non derogatur eius potestati. Nam de potestate eius dicitur 1. *Corinth.* 12. b. Diuidens singulis, prout vult. Non ergo minor. Et *Actor.* 14. a. dixit Spiritus sanctus. Segregate mihi Paulum, & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. Et nimirum Deo ministrabant, antequam hæc diceret Spiritus sanctus; sed tamen cum auctoritate in proprium opus vocauit eos, non quoniam in aliud opus, quàm Dei vocabat; sed vt potestatem ostendat, & auctoritatem. Vel sic legitur.

h Rogabo Patrem] id est, me offeram ei in hostiam in Passione, quæ obtinebit vim orationis.

i Et alium Paracletum dabit vobis.] Donec enim purgati fuerint per sacrificium Crucis non missus est Spiritus sanctus, vt dicitur *suprà* 7. f. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus, id est, passus. Sed sicut *Chrysost.* dicit, quando fuit sacrificium oblatum, & peccatum solutum, & ipsi Apostoli ad pericula mittebantur, & ad agones exuebantur, oportebat eum Spiritum, qui vngebat palestrantes, venire. Sed quare non est datus statim post Resurrectionem? Vt in multo eius constituti desiderio cum multa gratia susciperent. Quandiu enim erat cum eis Christus, non erant in tribulatione: & ideò non desiderabant Spiritus aduentum, quando verò abiit denodati, & in timore multo constituti, cum multo desiderio Spiritum susceperunt.

l Vt maneat vobiscum in æternum,] quasi dicat, neque etiam post mortem absistet. *August.* [In æternum.] Hîc ad quædam, vt instruat, & alia huiusmodi faciat, pòst vt ad videndam speciem introducat.

m Spiritum veritatis,] non figuræ Typos, qui in veteri Testamento per hoc designans, quasi dicat, vbi vmbra, hîc veritas. Sed ne audientes Paracletum, aliam Incarnationem suspicentur, subdit. *n* Quem mundus non potest accipere,] id est, attractare, vt corpus.

o Quia non videt eum, nec scit eum,] id est, nesciet per visum, quasi dicat: non erit ita vobiscum, sicut ego; sed in vestris habitabit animabus, sicut posteà dicit, [& in vobis erit.] Vel aliter.

n Quem mundus non potest accipere,] vt mundum vocet perniciosos mundi. *Gloss.* [Mundus,] remanens amator mundi, cum quo nunquam est amator Dei, non potest accipere: quia Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. a. nec habitabit in corpore subdito peccatis.

o Quia non videt eum,] per fidem, non enim habet spirituales oculos: & ideò sequitur.

p Nec scit eum,] id est, non intelligit. Quia *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. *Chrys.* [Non videt eum,] quod exponendo subdit pro, id est, [neque cognoscit eum.] Quia enim sensuum apertior est visus; ideò Scriptura per visum certissimam cognitionem designat.

q Vos autem cognoscetis eum,] fide.

r Quia apud vos manebit,] non vt hospes apud alium visibiliter, ideò subdit. *s* Et in vobis erit,] id est, in animabus vestris. Vel [Apud vos manebit,] adiutor in tribulationibus exterioribus. [Et in vobis erit,] sanctificator interiùs, quasi dicat, & exteriùs muniet, & interiùs custodiet. Vel. [Apud vos manebit,] signo visibili, & in linguis & in signis. [Et in vobis erit,] inuisibiliter illuminans intellectum, & accendens affectum. Per hoc etiam, quod dicitur manere, significat, vt dicit *Chrysost.* quòd nihil patietur, neque abibit per mortem, sicut ipse. Sequitur.

t Non relinquam vos Orphanos.] Suprà consolatus est eos de suo recessu, promittens donum præcipuum, scilicet Spiritum, vnde in consolationem eorum multa dixit de Spiritu sancto: quoniam alius est, vt ego: & quoniam ad vos solos veniet, quemadmodum & ego: & quoniam in vobis manebit, sed neque ita tristitiam eorum abiecit; ipsum enim Christum volebant adhuc, & consuetudinem eius, hoc denique mitigans ait. [Neque] ego [relinquam vos Orphanos.] *Augustinus*, quasi dicat: non ita dabitur Spiritus pro me, vt vltrà non sim vobiscum. Orphani autem Græcè, pupilli Latinè. Et per hoc commemorat eis etiam quòd dixerat in principio sermonis huius eos filiolos *supr.* 13. d. *u* Veniam ad vos,] vel, [venio,] post Resurrectionem carne,

a carne,vel præsentia Deitatis semper iuuans. Matth.vlt.d. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Vel sic continua, & secundum Chrysostomum. Dixerat. [Venio ad vos,] loquo ostendebat suam præsentiam: ne ergo eandem turios quæraot qualem, & priùs, dicit. Adbuc parum est,
C & mundus me non considerat.] Et inducit. [Vos autem considerabitis me,] ac si dicat. Veniam quidem ad vos, non tamen similiter, vt priùs continuè vobiscum conuersando, sed aliquoties me ostendendo vobis. Et ne opponant: qualiter igitur dixisti Iudæis. Amodò non videbitis me? Soluit oppositionem dicens.

ad vos. a Adhuc modicum, & b mundus me iam non videt. c Vos autē videtis me, d quia ego viuo, e & vos viuetis. In f illo die g vos cognoscetis, h quia ego sū in Patre meo, i & vos in me, & k ego in vobis. l Qui m habet mandata mea, n & seruat ea: o ille est, qui diligit me. p Qui autē diligit me, q diligetur à Patre meo. r Et ego diligā eum, & s manifestabo ei meipsum. Dicit t ei Iudas, non ille Scariotes. u Domine, quid factum est x quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

a Adhuc modicum,] est, id est, restat vsque ad mortem meam. b Et,] tunc [mundus me iam non videt] quasi non ero visibilis mundo, vel mundanis. Non enim legitur malis post Resurrectionem apparuisse.

c Vos autem videbitis me,] soli, quia ad vos solos veniam, sicut ad vos solos Spiritum sanctum mittam.

d Quia ego viuo,] id est, potero apparere, & videri, quia resurgam. Augustin. Præsenti autem vtitur, quia mox futura erat eius Resurrectio. e Et vos viuetis,] ideò poteritis videre. Vel ideò dicit. [Vos viuetis,] quasi dicat, etiam viuentibus vobis apparebo, ne intelligerent tantùm de visione post mortem. Vel ideò dicit. [Et vos viuetis,] quia timebant, ne eo mortuo, ipsi etiam interficerentur. f In illo die,] Id est, in illo tempore, cùm, scilicet, resurrexero.

g Vos cognoscetis,] qui modò hæsitatis. h Quia ego sum in Patre,] quasi cùm videritis me resurrexisse, & vobis apparere: tunc scietis, quòd non sum abscisus à Patre, sed eandem habeo virtutem. Chrysost. Quare dicit, [tunc cognoscetis, &c.] Quoniam tunc viderunt eum resurrexisse, & esse cum eis: tunc certissimam fidem didicerunt: magna enim Spiritus sancti virtus erat, quæ omnia eos erudiebat.

i Et,] scietis quia, [vos in me, & ego in vobis,] per vnanimitatem, & charitatem, quasi dicat, scietis me esse vobiscum rebus ipsis prædicantibus id, quòd circa vos auxilium à me factum, inimicis subtractis, vobis propalantibus, malis superatis, prædicatione florente, vnaquaque die omnibus cedenti sermoni pietatis, id est, fidei. Et nota, quòd cùm dicitur Filius esse in Patre, [in,] dicit consubstantialitatem; cùm verò dicitur esse in eis, dicit vnanimitatem. Sed opponit Arrius, quòd secundum consequentiam videtur vniuocè sumi. Et ad hoc adducit illud, quod alibi dicit infr.17.b. Vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ad quod respondetur, quia hic est mos Scripturæ, multoties eisdem verbis in Deo, & hominibus positis non similiter vti; quia homines dicuntur Dei, & filij Dei: & vocantur eodem nomine quo & vnigenitus, nō tamē similiter. Item imago dicitur Filius, & gloria Dei: & nos, sed non similiter. Et Apostolus dicit 1.Corinth.3.d. Vos autem Christi, Christus autem Dei; non tamen similiter est Christus Dei, & nos Christi. Item infr. 20.e. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Ly sicut, non sumitur vniformiter. Vel aliter potest legi de futuro.

a Adhuc modicum,] totum tempus præsens.

b Et mundus me non videt,] quia in futuro tolletur impius, ne videat gloriam Dei. Isa.26.b.

c Vos autem,] Iusti, [videbitis me,] facie ad faciem. Matth.5.a. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. d Quia ego viuo,] vita gloriosa.

e Et vos viuetis,] mecum in gloria.

f In illo die,] quando viuetis.

g Vos cognoscetis,] apertè, quod modò creditis. 1.Cor.13. d. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum.

h Quia ego in Patre meo,] vt radius in Sole vnum cum ipso in natura.

i Et vos in me,] vt palmes in vite. infr.15.a.

k Et ego in vobis,] vt simus vnum charitate, & concordia. Deinde sequitur secundum istam expositionem.

l Qui habet mandata mea,] quasi dicat, non solùm vos Apostoli viuetis, & cognoscetis, sed & quicunque.

m Habet mandata mea,] in memoria.

n Et seruat ea,] in vita. Secundum illud Psal.102. Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Vel, (Habet,) in faciendo, (& seruat) perseuerando. Vnus enim accipit brauium, id est, perseuerans. Matth.10.c. Qui perseuerauerit, &cæt. Vel. (Qui habet,) in sermonibus, (& seruat,) in moribus. Secundum illud Roman.15.d. Nihil audeo loqui eorum, quæ per me non efficit Christus. Vel. (Habet,) audiendo (seruat,) faciendo. Secundum illud Iacob.1.d. Estote factores verbi, & non auditores tantùm. *De dil. distinct. species.*

o Ille est, qui diligit me.] Hoc enim opere probatur dilectio. Et quis fructus huius? Ecce. p Qui autem diligit me,] dilectione operosa, [diligetur à Patre meo.] Et ne credatur Pater à Filio separatim diligere, subdit.

r Et ego diligam eum,] gratiam, scilicet, augmentando, & in ea conseruando in præsenti.

s Et manifestabo ei meipsum] in futuro; quasi ad hoc diligam, vt ei manifestem meam Deitatem. Per hoc autem, quod dicit, (meipsum,) improbat Hieron. opinionem, vel potiùs errorem quorundam dicentium, quòd nullus videbit Deum, sed claritatem eius; sed Dominus dicit contrarium. Item Isa.33,c. Regem in decore suo videbunt.

t Dicit ei Iudas, non ille,] Iudas filius Simonis (Iscariotes,) sed ille, qui dictus est etiam Thadæus.

u Domine, quid factum est,] id est, quæ causa est. x Quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo.] Audiuit enim, quòd mundus non videbit eum, & quòd Spiritus sanctus non esset mittendus mundo, quærit Iudas causam huius discretionis.

A Respondet

Vel aliter ab illo loco secundum Chrysostomus. m Qui habet mandata mea, & seruat ea: ille est, qui diligit me.] Illud continuatur ad mentem eorum. Quia enim timebant, & à timore turbabantur, ideò Dominus frequenter verba talia interserit. Vnde sup. eodem. b. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et infr. eodem. Qui diligit me, sermonem meum seruabit. Et pòst. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. In hoc autem insinuat tristitiam Discipulorū de eius decessione. Dominus enim eis multa dixerat de morte sua, & ipsorū etiam, Vt cùm dixit sup.12.d. Qui odit animam suam in hoc mundo, &c. Et Matth.16.d. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Debebat etiam, & alia plura dicere de morte sua: quia ergo videbat eos turbari inconsolabiliter, & præsciebat turbandos: ideò exprobrando, & arguendo eos, toties interserit huiusmodi verba. Qui habet mandata, &c.] quasi dicat, vos æstimatis vos ex amore mei pati tristitiam; sed non tristari magis esset amoris. Vos enim turbati estis ex formidine, & trepidatione: & iste timor non est signum, quòd mandata mea recolatis. Sermo enim meus admonet vos nō timere ab his, qui occidunt corpus, Matth.10.d. Vnde non debetis tristari de mea morte, nec etiā dè vestra. Sicut enim dicit infr. eodem. Si diligeretis me, verè, scilicet, gauderetis vtique. *Aliter.*

p Qui autem diligit me,] tali dilectione, qua se morti exponat pro me. q Diligetur à Patre meo, & ego diligam eum,] quasi dicat; tristitia, qua tristamini de meo recessu, non facit vos amabiles mihi, & Patri, sed mandatorum custodia, quæ sunt de morte toleranda. s Et manifestabo ei meipsum,] quasi dicat, etsi ad tempus; tamen non in æternum coarctabitis me visione, si dilexeritis me.

t Dicit ei Iudas non ille Iscariotes, Domine, quid factum est.] id est, quæ causa est, vel quid est dictum, quod tu dicis. x Quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?] Vides à timore opilatam animam eorum confusam, & turbatam. Æstimauit enim Iudas, quòd sicut mortuos videmus in somno, ita eum debere videri. Et vide, qualiter turbatus est Discipulus, & non audet manifestè dicere, quod dicere cupiebat. Non enim dixit: Væ nobis, quoniam morieris, & tanquam mortuus nobis debes assistere in somnis; sed dixit. [Quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo,] id est, quid est hoc dictum, vel quæ est causa huius.

o a Respondit

A ª Reſpondit Ieſus, & dixit ei: ſi quis diligit, &c.] q.d. prædictæ diſcretionis cauſa eſt dilectio. Nō excludit alias virtutes, quia omnes per charitatē cōnexæ ſunt, quæ obſeruantia mandatorum

Aliter. ª Reſpondit Ieſus, & dixit ei,] cauſam huius.

> Reſpondit ª Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit ᵇ me, ſermonem meum ſeruabit

ᵇ Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit.] Ne enim æſtimarent eſſe phantaſma, cùm apparuerit eis, propterea prædicit eis, & ſuam apparitionem, & cauſam, ſcilicet, apparitionis, ſcilicet, mandatorum cuſtodiam. Propterea etiam ſimul comedit cum eis poſt Reſurrectionem. *infr.* 21. d. ne putarent eum phantaſma. Et nimirum eo adhuc exiſtente mortali æſtimauerunt eſſe phantaſma, quando, ſcilicet, apparuit eis ſuper aquas: *Matth.* decimoquarto e. Ideò ergo prædicit hic, quòd apparebit eis, & cauſam apparitionis, vt cùm apparuerit, non putent phantaſma eſſe, ſed recordētur, quod eis prædixerit. Item in hoc, quòd dicit cauſam apparitionis ad eos, excludit falſam opinionem Iudæ, qui putabat eum aſtiturum eis in ſomnis.

A Vnde

Moralit. *Moraliter.* ᵇ Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, &cæt.] Iſtud Euangelium legitur in die Pentecoſtes, Ideò proſequimur. Seruatur autem ſermo Domini in corde, ore, & opere. Vnde Deuteronom. 6. b. Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, ecce primum. Et narrabis ea filiis tuis, ecce ſecundum. Et ſequitur: Et ligabis ea, quaſi ſignum in manu tua, ecce tertium, ſcilicet, operatio. Item *Iſaia* 44. a. Iſte dicet: Domini ego ſum per prædicationem: & ille inuocabit me in nomine Iacob per orationem, ecce eos: & ille ſcribet in manu ſua Domino, ecce opus: & in nomine Iſrael aſſimilabitur, ecce cor. Item *Prouerb.* 6. c. Conſerua, fili mi, præcepta Patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Et ſubdit, quomodo: Liga ea in corde tuo iugiter, ecce primum: Et circunda gutturi tuo, ecce ſecundum: Cùm ambulaueris, gradiantur tecum, ecce tertium, ſcilicet, iter operis. *Ezech.* 1. c. Cùm ambularent animalia, ambulabant pariter, & rotæ. In corde autē ſeruatur ſermo Domini per amorem, & iugem meditationem. Vnde *Pſalm.* 1. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Deuteronom. 6. Meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens. Vel in intellectu ſeruatur per cognitionem ſine errore, in affectu per amorem ſine contradictione. Hæ ſunt duæ tabulæ cordis. Prouerbiorum tertio a. Miſericordia & veritas non te deſerant, circunda eas gutturi tuo, & deſcribe eas in tabulis cordis tui. Debet autem in corde ſuſcipi, ſicut ſurculos in trunco ad fructificandum. *Iacob.* 1. e. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum. Item ſicut theſaurus in abſcondito, ne rapiatur. Diabolus enim rapit ſemen, quod ſeminatum eſt in corde hominis, vt abſcondatur ſub terra humilitatis, vt dicitur *Matth.* 13. e. Et quòd verbum Dei ſit theſaurus, dicitur *Prou.* 20. c. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo Iuſti: & imprudens homo diſſipabit illud. Item ſicut vinum in cellario. Verbum enim Domini vinum dicitur, quia inebriat, *Cant.* 7. c. Guttur tuum, ſicut vinum optimum. Hoc vino erant inebriati Apoſtoli, quando ad vnum verbum denudabant ſe, & relinquebāt omnia, vt dicit Petrus *Matth.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia. Item verbum debet ſeruari in corde, quaſi liquor pretioſiſſimus in vaſe, ne effundatur per obliuionem, vel neglectum. *Luc.* 2. c. Maria conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo. Econtra *Eccleſiaſt.* 21. c. Cor fatui quaſi vas confractum, &c. Item ne includatur per indiſcretam taciturnitatem. *Eccleſiaſt.* 20. d. Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus: quæ vtilitas in vtriſque? *Matth.* vigeſimoquinto e. Serue male, & piger, &cæt. oportebat te pecuniam meam committere nummulariis: & ego veniens recepiſſem vtique, quod meum eſt cum vſuris. Item ne corrumpatur, vel confundatur per vaſis immunditiam, id eſt, per cordis prauitatem. *Eccleſiaſt.* 15. e. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Item cor debet ſeruare verbum, ſiue doctrinam, & ſapientiam, ſicut ſponſus nuptam, vt eam præ omnibus diligat, vt etiam nulli abuſioni ſubigat, vt ancillas, & pediſſequas eius ipſi non præponat. Sapientia enim Theologiæ debet eſſe quaſi ſponſa. *Sapient. cap.* 8. a. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. Sed quidam non diligunt eam, ſed abominantur: quia non eſt fuco colorum ornata, ſed ſufficit ſibi ipſi ſua pulchritudo: *Eccleſiaſtic.* 4. d. Non abſcondas ſapientiam in decore eius. Quidam autem abutuntur ea. Vnde 2. *Corinth.* 2 d. Non ſumus, ſicut plurimi adulterantes verbum Dei. Quidam ancillas eius, id eſt, alias ſcientias ei præponunt, quod multùm diſplicet Deo. Vnde narrat *Beatus Ieronymus in epiſtola quadam:* Miſer ego lecturus Tullium ieiunabam, poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quæ mihi præteritorum recordatione peccatorum ex intimis viſceribus fluebant. [*Boetius.* Quis has ſcænicas meretriculas ad hunc ægrum permiſit accedere, quæ dolores eius, vt videtur nullis remediis fouerunt, verum dulcibus inſuper alerent venenis] Plato ſumebatur in manibus, ſi quando in memetipſo reuerſus Prophetas legere cœpiſſem, ſermo horrebat incultus: & quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam eſſe, ſed Solis, dum ita me antiquus ſerpens illuderet, in media fermè Quadrageſima medullis infuſa febris corpus inuaſit exhauſtum. Interim parabantur exequiæ, cùm ſubito raptus in ſpiritu ad tribunal Iudicis pertrahor, interrogatus conditionem, Chriſtianum me eſſe reſpondi. Et ille, qui præſidebat, mentiris, ait, Ciceronianus es, non Chriſtianus: Vbi enim theſaurus tuus, ibi & cor tuum. Illico obmutui, & inter verbera, nam cædi me iuſſeras, conſcientiæ magis igne torquebat, illum mecum verſiculum repetens: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cœpi, & eiulans dicere: Miſerere mei, Domine, miſerere mei. Hæc vox inter flagella reſonabat. Tandem ad Præſidentis genua prouoluti, qui aſtiterant, precabantur, vt veniam tribueret adoleſcentiæ, & errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, ſi Gentilium litterarum libros aliquando legiſſem: Ego quidem in tanto conſtrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi, & nomen eius obteſtans dicere: Domine, ſi vnquam habuero codices ſæculares, ſi legero, te negaui. Inter hæc Sacramenti verba reuertor ab inferis, & mirantibus cunctis oculos aperui, tanto lacrymarum imbre perfuſos, vt etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Neque enim ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpè deludimur: Non enim liuoribus habuiſſem læſas ſcapulas, & plagas ſenſiſſem poſt ſomnium. Item verbum ſeruatur in ore, ſicut fons fluendo: *Nam vitium capiunt, ni moueantur aquæ*: ita corrumpitur ſcientia, ſi non aliis erogetur. *Iſaia cap.* 58. d. Eris ſicut fons irriguus, cuius non deficiunt aquæ *ſuprà* 7. f. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ. *Prouerbiorum* 5. d. Deriuentur fontes tui foras. Item ſeruatur, ſicut granum ſeminando. *Eccleſiaſt.* 11. c. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua. *Ierem. cap.* 31. e. Seminabo domum Iſraël & domum Iuda ſemine hominum, & ſemine iumentorum. Item ſeruatur in opere multis modis. Sicut vitis per culturam. *Iac.* 2. d. Fides ſine operibus mortua eſt. Sicut vitis areſcit ſine cultura, & deperit. *Oſeæ* 10. a. Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei, id eſt, opera reſpondent ſermonibus. Aliàs enim non eſt, niſi ſonus 1. *Cor.* 3. a Factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Item ſeruatur, ſicut vita per cibum, opus enim cibus ſpiritualis eſt. Vnde *ſupr.* 4. e. Meus eſt cibus, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me. *Gen.* 30. a. Da mihi liberos, alioquin moriar. Item debet ſeruari verbum Dei, ſicut ignis ſeruatur. Et hoc tripliciter. Primò minus circumapplicando per bonam operationem. *Luc.* 12. e. Lucernæ ardentes in manibus veſtris. *Prouer.* 6. c. mandatum lucerna eſt, & lex lux. *Pſalm.* 118. Lucerna pedibus meis, &c. 2. *Petr.* 1. d. Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco. Secundò ligna ſubminiſtrando per Crucis Chriſti, & aliorum beneficiorum recordationem. *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, niſi vt accendatur? *Leu.* 6. b. Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos abiiciens ligna manè per ſingulos dies. Tertiò ſufflando per orationem, & mediationem. *Pſalm.* 38. In meditatione mea exardeſcet ignis. Item nota ſingula verba prædictæ orationis. ᵇ Si quis diligit me, &c.] Per hoc, quod dicitur. [Si quis,] notatur amicorum verorum raritas, vt ſit ſenſus. [Si quis,] quaſi ratus eſt, ſecundum quod expoſitum eſt. *ſup.* 7. f. Si quis ſitit, veniat ad me. Item amoris communitas, vt ſit ſenſus. [Si quis,] quaſi omnibus cōmune eſt dili- **Matth. 6. c.**

gere,

a datum probatur. a Et] ideò [Pater meus diliget eum,] ita vt in eo habitet. Vnde sequitur. b Et ad eum veniemus] per gratiæ collationem. c Et mansionem apud eum faciemus,] per gratiæ conseruationem. Vel [Veniemus,] in præsenti inhabitando per gratiam. [Et mansionem apud eum faciemus,] in futuro. Et hæc mansio est visio Dei, quando manifestabit seipsum diligentibus, sed non malis, a de quibus subdit:

Aliter. a Vnde adhuc subdit. a Et Pater meus diliget eum,] quasi dicat: non solùm ego diligam eum; sed & Pater. b Et ad eum veniemus,] ego & Pater, quasi dicat: non solùm apparebo vobis exteriùs: sed & ego, & Pater veniemus ad eum per gratiam interiùs. c Et mansioné apud eum faciemus] q.d. non ad horam, sed semper adiutores aderimus, & consolatores. Vel vt legatur de apparitione Christi post Resurrectioné visibiliter. a Et Pater meus diliget eum] quasi ego diligã eum, & apparebo ei visibiliter: & Pater similiter diliget, & manifestabit se inuisibiliter. Et hoc est. b Et ad eum veniemus,] ego & Pater: sed Pater inuisibiliter, & ego etiam visibiliter. c Et mansionem apud eum faciemus,] quia Filius per dies quadraginta apparuit eis, & semper cũ Patre, cum eis mansit inuisibiliter. Secundũ illud *Matt. vlt.* d. vobiscum sum vsq; ad consummationé sæculi. Et sicut dicit *Chrys.* Dicens se manere, destruxit suspicionem somniorum a quia

a & Pater meus diliget eum, & b ad eũ veniemus, & c mansionem apud eum facie-

Moralit. * gere, & omnibus præponitur. Item amoris nobilitas, vt sit sensus: [Si quis] id est, si aliquis nominabilis, qui sit quis. *Isa.* 22. c. Quid tu hic, aut quasi quis hic? Raritas est amoris Dei, siue verorum amicorum est, quia omnes, quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi: *Phil.* 2. c. Rarus ergo est in fastigiosis, in quibus regnat amor propriæ excellentiæ. Vnde 2. *Tim.* 3. a. Erunt homines seipsos amantes. Item in ambitiosis, qui amant pecuniam. *Matth.* 6. c. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Thren.* 2. d. Effusum est in terra iecur eius, id est, amor eius. *Eccl.* 10. b. Proiecit intima sua. *Ierem.* 6. c. Omnes auaritiæ student. Item rarus est in luxuriosis 2. *Timoth.* 3. a. Voluptatum amatores magis, quàm Dei. *Chrys.* Argento & voluptate inhonorabilior nobis Deus. Etenim pro illis sustinemus pericula, insidias, vigilias, peregrinationes & infinita mala; nos autem propter Deum, nec verbum asperum possumus sustinere. *Phil.* 3. d. Quorum Deus venter est. Item communitas amoris notatur, cùm dicitur: [Si quis.] Omnibus enim se communicat, pusillis & magnis, infirmis, & sanis, diuitibus, & egenis: Non enim proprietas, nec personarum acceptio apud charitatem. *Sap.* 6. c. Dignos se circuit quærens 1. *Cor.* 13. b. Non quærit, quæ sua sunt. Item eius nobilitas notatur, cùm dicitur: [Si quis:] Est enim filia Dei, cognata Angelorum, & Sanctorum, *Sap.* 6. a. Generositatem illius glorificat, &c. Et etiam nobilitas eius attenditur, quia est illæsibilis 1. *Petr.* 3. c. Et quis est, qui vobis noceat, &c. *Roman.* 8. e. Scimus, quoniam diligentibus Deum, &c. *Deut.* 33. b. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidenter in eo quasi in thalamo, &c. Item interminabilis 1. *Corinth.* 13. c. Charitas nunquam excidit. Item irreprehensibilis 1. *Corinth.* 12. d. Adhuc excellentiorem, &c. [Diligit,] dulciter, sapienter, fortiter. *Deut.* 6. a. & *Matth.* 22. d. Diliges Dominum Deum tuum, &c. [Me,] non mea. *August.* Væ illis Domine, qui diligunt nutua tuos pro te. Sed multi sunt tamen. *Psal.* 48 Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. Item *Psal.* 103. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate; auertente autem te, turbabuntur: auferes spiritum eorum, &c. [Sermonem meum] creatum, vel me, qui sum sermo increatus, [seruabit.] Qui sermo corrigit in detestatione peccatorum, dirigit in viam præceptorum, erigit in ostensione supernorum, colligit in societate Beatorum. Dicitur autem sermo, quia serit mores in terra proscisa in contritione, comminuta in confessione, compluta in lacrymarum effusione, bene stercorata in iugi peccatorum recordatione. [Seruabit,] *Greg.* Vnusquisque nostrum requisitus, an diligat Deum: tota fiducia, & secura mente respondet: diligo. Veritas autem dicit: [Si quis diligit me, sermones meos seruabit.] Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis. Vnde 1. *Ioan. cap.* 5. a. Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus, qui dicit: quia diligo Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Nam qui per illicita desideria defluit, profectò Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit: Sequitur.

a Pater meus diliget eum.] Prouerbiorum octauo b. Ego diligentes me diligo. Et nota multiplex signum dilectionis Patris. Vnum est in Filij missione 1. *Ioann.* 4. b. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam vnigenitum Filium suum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. *Isaiæ* capitulo quadragesimo tertio c. Propter vos emisi Babylonem. Secundum in nostra anticipatione. Vnde 1. *Ioan.* 4. b. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos. Tertium in nostra attractione, & coactione, quia tot inculcat beneficia, vel infert flagella, & remedia, vt quasi cogat nos pigros venire ad se. Vnde *suprà* capitul. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum. *Ieremiæ* trigesimoprimo a. In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miserans. Quartum est in nostra adoptione 1. *Ioann.* 3. a. Videte, qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, vt Filij Dei nominemur, & simus. Quintum in cohabitatione, quia inhabitat animam tota Trinitas. Vnde 1. *Corinth.* 3. d. & 6. d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et de hoc subditur. *Multiplex signũ dilectionis Patris.*

b Et ad eum veniemus.] *Interlin.* Ego & Pater, & Spiritus sanctus. Pater venit fortem faciendo, quia ei attribuitur potentia. Filius illuminando, quia ipse est Sapientia. Spiritus sanctus charitate inflammando, quia ipse est charitas, & benignitas.

c Et mansionem apud eum faciemus,] gratiam confirmando, roborando, augmentando, perseuerantiam tribuendo. *Gregorius.* Pensate, fratres charissimi, quanta sit ista solennitas habere in cordis hospitio aduentum Dei. Certè si domum vestram quisquam diues, ac præpotens amicus intraret, omni cum festinantia domus tota mundaretur, ne quid fortasse esset, quòd oculos amici intrantis offenderet. Tergat ergo sordes praui operis, qui Deo præparat domum mentis. Ideò dicitur *Isaiæ* primo c. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. 1. *Reg.* 7. a. Auferte Deos alienos de medio vestrum, id est, de corde, quod est in medio Baalim, & Astaroth, ecce mundatio hospitij: & præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli, ecce ornatus domus duplex, scilicet, virtutis, & operis. Virtute enim cor præparatur; opere seruitur. Et nota, quòd in templo Domini, idest, in anima, sunt tria, mensa, & candelabrum, & altare. Pater enim in anima, reficit animam, & confortat sua potentia, Spiritus sanctus in altari ignem accendit charitatis, & descendit odor thymismatis, & fumus incensorum, quæ sunt desideria, & orationes Sanctorum, vt dicitur *Apoc.* capitul. 5. c. Et nota, quòd dicitur.

[Et mansionem apud eum faciemus,] id est, manebimus ibi per gratiam Contra illos, qui Dominum aliquando recipiunt, sed citò expellunt. Tria enim expellunt hominem de domo: Fumus & stillicidium, & mala vxor. Item templum Domini primò violauit Nabuzardan, id est, gula 4. *Reg. vltim.* c. Secundò Antiochus, id est, silentium paupertatis, id est, auaritia. primo Machabæorum capitulo primo, d. Tertiò Titus Rex Romanorum, scilicet, superbia destruxit funditùs. *Psalm.* 79. Singularis ferus depastus est eam. De hoc dicit *Gregorius.* In quorundam corda venit Dominus, & non mansionem facit: quia per compunctionem quidem Dei respectum percipiunt; sed tentationis tempore hoc ipsum, quòd compuncti fuerant, obliuiscuntur, sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si hæc minimè planxissent. Qui ergo Deum verè diligit, & eius mandata custodit: in eius corde Dominus, & venit, & mansionem facit: quia sic eum Diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore tempore tentationis non recedat. Ideò dicitur *Threnor.* capitulo primo c. De cœlo misit ignem in ossibus meis, quasi inossauit, & firmauit in me charitatem. Ideò etiam dicit sponsa, quia amore langueo: *Cantic.* capitulo quinto c. Quia amor in ea permanebat sine recessu, sicut & languor non recedit. Vel [Mansionem apud eum faciemus,] quia tota Trinitas ipsam mansionem, id est, mentem, quam inhabitat, ædificat. Prouerbiorum capitulo nono a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Prima columna est voluntatis diuinæ cognitio. *Romanorum* capitul. duodecimo a. Vt probemus, quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. Secunda est eiusdem voluntatis cognitæ executio.

* *suprà* 13. b.

A è quibus subdit. a Qui non diligit me, sermones meus non seruat,] & supple, non manebo in eo, nec manifestabo me ei. Et ne credatur paruus esse contemptus, si se, vel tuus sermones contemneceut, subdit auctoritatem, dicens.

Δ a Et sermonem

Aliter. ⊖ quia sumnij non est manere.

a Qui non diligit, &c.] id est, qui non seruat mandata, ostendit se non diligere me.

⊖ a Et sermo

Moralit. * *suprà* 13.b. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. *Ps.* 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. *Prouerbior. vlt.* d. Laudent eum in portis opera eius. mus. a Qui non diligit me, sermones meos non seruat.

Portas appellat diem iudicij, pluraliter, quia bonis erit porta salutis, malis autem porta damnationis. *Luc.* 12. f. Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens vapulabit multis.

Tertia columna est in ipsa executione diuinæ voluntatis repressio murmuris, vt fiat cum hilaritate, & feruore mentis. *Sapient.* 1. c. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest: & à detractione parcite linguæ, 1. *Corinth.* 10. b. neque murmurraueritis, &c. 2. *Corinth.* 9. b. Non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem n. datorem diligit Deus. Et quòd ferunt exigatur, patet per illud *Apocal.* 3. c. Vtinam calidus esses, aut frigidus, &c.

Quarta columna est celeritas alacritatis, & strenuitas. *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. *Prouerb.* 18. b. Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

Quinta est discretio in agendo. *Prouerb.* 4. d. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Rom.* 12. a. Rationabile obsequium vestrum. *Prouerb.* 1. b. Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum.

Sexta est in operando bona humilitas. *Eccl.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius.

Septima est perseuerantia, quæ consummat ædificium. *Matth.* 10. c. & 24. b. Qui perseuerauerit, &c. In hoc cubito consummata est arca: *Genes.* 7. c. Alias septem columnas require super illum locum. *Prouerb.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Sic ergo ædificatur domus Dei. Sed nota, quòd multa sunt etiam in domo Dei. Vnde per plura signa possumus scire in nobis, vtrum simus hospitium & templũ Dei an Diaboli. Domus enim Dei habet Crucem desuper exteriùs, & Crucifixum, & imagines Apostolorum interiùs, lampadem, altare & aquam benedictam: & dicuntur ibi orationes, & psalmodiæ. Crux desuper est exteriùs signũ pœnitentiæ. Crucifixus interiùs, memoria Passionis Dominicæ impressa in corde. Imagines Beatæ Virginis, & Apostolorũ, sunt exempla Sanctorum impressa in mente ad imitãdum: Lampas est fides: Altare spes, in qua offerimus sacrificium cordis contribulati: In spe enim veniæ conterimur. Ignis in altari, est charitas. Aqua benedicta est deuotionis lachryma, vel compunctionis. Sic cognoscitur Deus esse in nobis, si hæc habemus. *Psalm.* 67. In templo sancto tuo. *Apocal.* 21. a. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. *Leu.* 26. b. Ponam tabernaculum meum in medio vestrum, id est, in corde. & non abiiciet vos anima mea. Non abiiciet, dicit, quia vltimus est in recessu, 1. *Pet.* 2. a. Tanquam lapides viui superædificamini in domos spirituales. *Psalm.* 47. Deus in domibus eius cognoscetur. Quomodo per prædicta signa, primò, scilicet, quando crux, id est, iugis pœnitentia est superposita in corpore proprio, quando homo habet exteriùs signa humilitatis, & sobrietatis. Et sicut in guerris raptores non audẽt violare domos, super quas vidẽt cruces: ita Dæmones timẽt accedere, vbi vident signum pœnitentiæ. Vnde *Exod.* 12. b. Erit vobis sanguis in signum in ædibus, in quibus eritis: & videbo sanguinem, ac transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens. *Ezech.* 9. c. Super quos videritis Tau, ne occidatis. Hoc est signum, quod dedit Dominus Pastoribus, *Luc.* 2. b. Hoc vobis signum: inuenietis infantem. Vnde in quibus nullum est signum pœnitentiæ, signum est, quòd non habent signum in se. Diabolus enim in suis ponit signa sua. In aliquibus ponit aquilam: Vnde *Osee* 8. a. Aquila super domum Domini, id est, signum rapacitatis. Super alios ponit porcum, id est, luxuriæ signum, sicut est superfluus ornatus in mulieribus, quæ sunt phanum Diaboli. Vnde *Psalm.* 143. Filiæ eorum compositæ circumornatæ, vt similitudo templi. Ideò conqueruntur viri sancti, & Angeli custodes animarum per *Psal.* 73. Signa nostra non vidimus, q.d. Dæmones posuerunt sua signa, & per hoc sibi vendicauerunt possessionem Sed hoc non aduertunt miseri: si enim scirent verè, & crederent, quòd per hoc acquirunt in se dominium Dæmones, ipsi nunquam sustinerent, sicut non sustineret aliquis, quod hospitalarij ponerent crucem super domum suam quia per hoc possent eam vendicare. Et hæc est etiam ratio, quare Dæmones non sustinent prout possunt, quod Dominus ponat signum suum, id est, signum pœnitentiæ super suos, quia per hoc sciunt se eos amittere. Crux autem Domini non solùm debet esse exteriùs super domum Dei per carnis macerationem, sed & interiùs debet crux esse, vel crucifixus per compassionem. *Cant.* 8. b. Pone me, vt signaculum super cor tuum, &c. *Galat.* 6. d. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

Item imagines, id est, exempla Sanctorum debent esse ibi depicta & descripta. Vnde *Isaia cap.* 49. c. In manibus meis descripsi te, vel depinxi muros tuos, secundùm aliam literam. Econtra Diabolus in templo Domini depingit abominationes, lampadem fidei, & doctrinæ extinguit, altare destruit, & sacrificium eius, & omnia subuertit suggerendo, & nos ipsi faciẽdo. *Ezech. cap.* 8. d. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, 1. *Machab. cap.* 2. a. Templum eius, sicut homo ignobilis, id est, plenum sordibus. *Dan. cap.* 11. e. Polluent Sanctuarium fortitudinis id est, cor hominis, quo nihil fortius, si habeat charitatem, & auferent iuge sacrificium, id est, contritionem. *Psal.* 50. Cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies. Vel iuge sacrificium est confessio, quia iugiter debemus cõfiteri & conteri. Sed multi sunt, in quorum templo non fit sacrificium, vel officium, nisi semel in anno tantùm confitentur, & redeunt ad se. Sed dicitur *Daniel. cap.* 11. Quòd quando iuge sacrificium deficiet, tunc destruetur templum.

Item quorundam templum videtur esse interdictum, vel excommunicatum: quia non fiunt ibi orationes. *Psalm.* 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Sed econtra dicit *Psalm.* 5. Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Item quidam videntur excommunicati, quia nusquam sunt in templo, id est, in corde suo: etiam quando fiunt ibi orationes, non est ibi animus: quia nesciunt, quid dicunt. *Matt.* 15. a. Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me.

Item nota, quòd quorundam templum sordidatur & prophanatur multis modis, 4. *Reg.* 10. f. legitur, quòd Iehu violauit templum Baal, & fecit ex eo cloacas. Nusquam aliquis sic fuit iniquus, vt hoc faceret de templo Domini materiali; sed nos quotidiè hoc facimus de templo Domini spirituali, id est, de nobis per gulam, vel per maleuolentiam: Sicut detractores, & mundi, qui stercora aliorum, id est, peccata recipiunt per aures, & reponunt in corde, & reddunt per ora, sicut scabrones semper habent os in stercoribus. *Osea* 8. b. Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum.

Item narrat Iosephus, quòd Pompeius fecit de templo Dei stabulum equorum: & nos facimus de nobis stabulum Dæmonum per luxuriam. *Ioel.* 1. d. Computruerunt iumenta in stercore suo.

Idem etiam Iosephus narrat, quòd Ælius Hadrianus posuit idolum Iouis in templo: quod nos facimus, quando similitudinem Diaboli ponimus in nobis, id est, superbiam & inuidiam. *Ezech.* 7. d. vniuersa idola domus Israel depicta erãt in circuitu per totum, quæ sunt diuersa signa superbiæ, tam in gestibus & ornatibus exterioribus, & mentibus interioribus. Item *Ierem. vlt.* c. & 4. *Reg. vlt.* c. Legitur, quòd Nabuzardan succendit templum, quod nos facimus per auaritiam. *Mich.* 6. c. Adhuc ignis in domo impij, & thesauri impietatis, vel iniquitatis. Multi ergo sunt incendiarij Ecclesiarum Domini, id est, animarum suarum. *Psal.* 73. Incenderunt igni Sanctuarium tuum, &c. Sequitur.

a Qui non diligit me, sermones meos non seruat.] *Gregor.* Ad vosmet ergo, fratres charissimi, introrsus redite, & si Deũ verè amatis, exquirite: nec tamen sibi aliquis credat quicquid sibi animus sine † operis attestatione responderit de sedilectione Conditoris, lingua, mens & vita requiratur: nunquam est Dei amor otiosus: operatur etenim magna, si est: si verò renuit operari, amor non est. *al.* † *oris.*

⊕ a Et sermo

A a Et sermonem] vel, sermo quem audistis, à me, non est meus, id est, mei hominis: vel ego, qui sum verbum, & sermo Patris, non sum à me.

b Sed eius, qui misit me Patris,] quia sum à Patre. Et ne dicant: nos nescimus, quos sermones dixeris: ideò dicit, quòd imò benè scitis, quia iam audistis eos à me: & posteà Spiritus S. docebit eosdem & communicabit. Et hoc est, quod subdit.

al. † sermo.

D

c Hæc locutus sum vobis apud vos manens,] corporali præsentia, hæc, scilicet, mandata, quæ volo, vt seruetis.

Et † a sermonem, quem audistis, non est meus; b sed eius, qui misit me, Patris. c Hæc d locutus sum vobis apud vos manens. e Paracletus f autem Spiritus S. quem mittet Pater in g nominè meo, h ille vos i docebit omnia, K & suggeret vobis omnia, l quæcunque dixero vobis. m Pacem relinquo vobis, n pacem meam o do vobis. p Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non q turbetur cor vestrum, r neque formidet.

e Paracletus autem Spiritus S.] quasi ne obliuioni tradatis: Paracletus, &cæt. Vel sic. Etsi auferatur præsentia mea corporalis, ne timeatis: quia, Paracletus Spiritus S. quem mittet Pater, quia apud eum est auctoritas principij. Sed ne propter hoc æstimetur minoritas in Filio, subdit.

23.q.1.c. nisi bella.

g In nomine meo,] id est, ad nomen, & gloriam meam, vel mittet vobis ad inuocationem mei nominis.

h Ille vos docebit omnia] à vobis non intellecta.

K Et suggeret vobis omnia] oblita.

l Quæcunque dixero vobis,] id est, commemorabit vobis, siue ad memoriam reuocabit. Quædam enim intellecta obliuioni tradiderunt, quæ Dominus dixerat; quædam autem, nec dicendo intellexerunt: Et ideò dicit: Docebit, & suggeret. Vel.

i Docebit,] vt sciatis.

K Et suggeret,] id est, excitabit, & monebit, vt faciatis.

m Pacem relinquo vobis] quasi sic vado ad Patrem, vt Spiritum S. missurus sim: Sed interim etiam, pacem relinquo vobis. *August.* Iturus ad Patrem, pacem, scilicet, pectoris in præsenti.

n Pacem] etiam, meam pacem æternitatis.

o Do vobis.] *Aug.* perducturus ad Patrem. Et ne intelligant de pace temporis, & prosperitatis mundialis, subdit.

p Non quomodo mũdus dat, ego do vobis.] Mundus enim dat pacem turpiter: quia improperat, & sæpè eam violat. Et illa etiam pax, quã dat, non est pax. q Non turbetur,] quasi cùm Spiritum S. vobis promittam; tamen pacem etiam relinquam: Non turbetur cor vestrum, interiùs. r Neque formidet] caro exteriùs, q.d. si vadam, non turbemini: quia non vos deseram, sicut alias dixi vobis. Et hoc est.

A Audistis,

Aliter, ⊖ a Et sermo, quem audistis non est meus; sed eius, qui misit me, Patris,] q.d. non me solum non amat, sed neq; Patrem amat, qui hũc nõ audit sermonem. Si enim argumentũ amoris est seruare mandata, hæc autem mandata etiam Patris sunt: Igitur qui seruat ea, non solum Filium, sed & Patrẽ amat: & qui non seruat, non solùm Filium, sed & Patrem non amat. Sed nota, quod dicit primò: Sermones meos, & post dicit: Non est meus: Qualiter igitur suus est, & non suus? Respondemus. Suus est, quia loquitur. Non suus, id est, non proprius, quia nihil proprium, & separatum, & alienum à doctrina Patris loquitur.

c Hæc,] mandata Patris.

d Locutus sum vobis apud vos manens,] sed vos omnibus capaces non estis. f Autem,] pro sed.

e Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vos,] q.d. manifesta sunt vobis nunc ea, quæ dicta sunt à me, sed Spiritus S. eorum erit manifestus Magister. Hoc autem dicit præparans animas eorum, vt ferant generosè recessionem, vt magnorum causam futuram eis bonorum: quia nihil magnum, & excelsum poterant scire, donec, eo recedente, Spiritus veniret. Spiritum S. autem vocat Paracletum, id est, consolatorem propter continentes eos tũc tribulationes. Et quia adhuc turbabãtur excogitãtes odia, & prælia, & recessionem eius, audi, quod subdit.

m Pacem relinquo] vel, dimitto vobis, q.d. quid lædimini à mũdi turbatione, quandiu pacem habueritis ad me? Vel sic continua. Promitto Spiritum venturum, sed interim sciatis vos habituros pacem, quia non lædent vos, nec occident interim Iudæi.

n Pacem meam do vobis.] Repetitio est confirmatio, vel repetit, vt significet, quòd habebunt interim pacem exteriorem & interiorem.

p Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] Pax enim mundana in malo fit multoties, & inutilis est: & his qui habẽt, nihil profuit eis; ego autem talem do pacem, vt adinuicem pacifici sitis, & sic omnia vincetis. Et quia dixerat: Pacem dimitto vobis, quòd erat recedentis, & hoc poterat eos turbare, ideò subdit. q Non turbetur cor vestrum] de mea recessione.

r Neque formidet] de vestra morte, vel tribulatione. Partim enim ab eius dilectione, partim à præliorum formidine patiebantur.

⊖ Et ideò debetis

* a Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris,] quasi non mihi huiusmodi attribuo, quod loquor, sed Deo. Et hoc dicit, quia lætatur homo in sententia oris sui, vt dicitur *Prou.* 15.c. ne ergo credatur, quòd ideò vult sua mandata seruari quasi sua, & quasi inde quærens gloriam propriam; ideò ea non sibi, sed Deo attribuit. Sic & Prædicator debet facere, secundùm illud *Psal.* 113. Non nobis, Domine, non nobis. &c. Vnde adhuc subditur. Moralis.

c Hæc locutus sum vobis apud vos manens, Paracletus autem Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit, &c.] Quia sicut dicit *Greg.* nisi Spiritus S. cordi adsit audiẽtis, otiosus est sermo Doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docẽtis intelligit: quia nisi intùs sit, qui doceat, Doctoris lingua exteriùs in vanum laborat. Et nota, quod dicit: Docebit & suggeret. Docet veritatem: suggerit, id est, monet ad bonum, erudit intellectum, accendit affectum. Vnde *Bernard.* Spiritus S. instar apis mel, & ceram portantis habet, vnde illuminet intellectum, & accendat affectum. Et nota, quod dicuntur tria verba: Paracletus Spiritus S. in quo notantur diuersi eius effectus. Dicitur enim Paracletus, id est: Aduocatus, vt dicit *Greg.* Quia pro errore delinquentium apud iustitiam Patris interuenit, id est, interuenire facit: Secundùm illud *Rom.* 8. e. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non enim dicitur postulare tanquam minor; sed postulat, quia ad postulandum eos, quos repleuit, inflammat. Dicitur etiam Paracletus, id est, consolator, quia de peccati perpetratione merentibus dum spem veniæ præparat ab afflictione tristitiæ mẽtem leuat. Vnde cantatur: Consolator optime, dulcis hospes animæ, &c. *Prouer.* 31.a. Date siceram mœrentibus, &c. *Bernard.* Delicata est Spiritus S. consolatio, nec datur admittentibus alienam. Dicitur ergo Paracletus, id est, consolator, contra tentationem & tribulationem. Dicitur Spiritus, quia spirituales facit, contra carnalitatem. Dicitur Sanctus, quia firmat, contra pusillanimitatem. Sequitur.

m Pacem relinquo vobis,] id est, pacis reliquias do in præsenti. *Psalm.* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

n Pacem meam do vobis,] in futuro. *Gloss.* Hoc est, quod dicit Propheta: Pacem super pacem. Et sumitur fortè de *Isa.* 57.d. Vbi dicitur: Creaui fructum labiorum pacem, pacẽ ei, qui longè est, & qui prope. Vel de *Isa.* 27.b. Pacem faciet mihi, pacem faciet mihi. Vel de *Isa. vlt.* g. Erit Sabbatum æternitatis ex Sabbato pectoris. *Ephes.* 2.e. Ipse est pax nostra. Et nota, quòd tria reliquit, vel legauit Dominus specialiter Discipulis suis. Humilitatem, *suprà* 13. b. Exemplum dedi vobis, &c. Non est seruus maior Domino suo, &c. Dilectionem *suprà* 13. d. Mandatum nouum do vobis, &c. Pacem, vt hic cum dicit: Pacem relinquo vobis. Hæc tria relinquit eis, vt nullo indigerent, sed in omnibus abundarent, vt humilitas, id est, humilis opinio sui esset in rationabili: charitas, siue dilectio in concupiscibili: pax in irascibili.

Tria Do[illegible] specialiter reliquit Discipulis.

p Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] Dominus enim dat abundanter, & non improperat; *Iacob. cap.* 1. a. Sed econtrà de mundo dicitur *Ecclesiast.* 20.b. Datum insipientis non erit tibi vtile, pauca dabit, & multa improperabit.

q Non turbetur cor vestrum] ad interiores dolores.

r Neque formidet,] ad exteriores afflictiones. Vnde in consolationem subdit.

* a Audistis

a Audistis, quia ego dixi vobis :] *suprà eodem*. a.
b Vado, & venio ad vos,] quasi, si vt homo vado, vt Deus semper præsens visito, & citò veniam in morte, vel in iudicio. Et quia adhuc remanebant in turbatione, arguit eos ostendens, quòd hæc turbatio non est ex pura dilectione, sed magis ex formidine : Vnde subdit.

d Si diligeretis me,] pura dilectione, & abstracta ab omni carnalitate.
e Gauderetis vtique, quia vado,] id est, de hoc, quòd vado.
f Ad Patrem,] id est, ad Patris immortalitatem, vel ad optiora bona Patris.

a Audistis, quia ego dixi vobis b vado, c & venio ad vos Si diligeretis me, e gauderetis vtique, quia vado f ad Patrem, g quia Pater maior me est. Et h nunc dixi vobis : i priusquam fiat, k vt cùm factum fuerit, credatis. l Iam non multa loquar vobiscum. m Venit enim Princeps mundi huius, n & in me non habet quicquam. o Sed vt p cognoscat mundus quia diligo Patrem, & q sicut mandatum dedit mihi Pater, sic r facio.

g Quia Pater maior me est] homine, à quo habeo immortalitatem. Patrem enim dicit maiorem se secundùm illam naturam, secundùm quam ibat ad ipsum. Sed ne quærerent: quare prædicis nobis toties tuum recessum, cùm scias nos inde contristari? ideò subdit.
h Et nunc dixi vobis,] scilicet, quòd vado ad Patrem per mortem.
k Vt cùm factum fuerit, credatis] ex præscientia mea factum esse, & me volente : & sic credatis Deum.
l Iam non multa, &c.] Dixerat, quòd vado ad Patrem, & ne quærerent quando, determinat & dicit, quòd citò, & hoc est: Iam non multa loquar vobiscum, id est, in mortali carne vobiscum degens. Vnde subdit.
m Venit enim Princeps mundi huius,] id est, peccatorum, Diabolus scilicet, *Gloss.* vt me tradat in manus Iudæorum.
n Et] tamen, in me non habet quicquam, dignum morte, nullum omninò peccatum, q. d. suggestione Diaboli trador ad pœnam, licet non habeam culpam, 1. *Pet*. 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Sed quia posset quæri : cur ergo morieris, si non habes culpam? Respondet, quòd propter amorem Patris, & obedientiam. Et hoc est.
o Sed,] ideò morior, vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem.
p Et] quia, sicut mandatum dedit mihi, homini, vt morerer.
r Sic facio] id est, voluntariè moriens.

Aliter. ⊖ Et ideò debetis non turbari: Quoniam.
a Audistis, quia ego dixi vobis : vado] ad Patrem.
c Et venio ad vos,] id est, ad vestram consolationem veniam ad vos : ideò non timeatis de imminente tribulatione: quia veniam in auxilium & solatium. Item vado ad Patrē; ideò non turbemini de mea recessione, & morte, quia vado ad Patrem, & hoc est, quod subdit.
d Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est,] q. d. si de me formidatis, tanquam insufficiens sim mihi opitulari, saltem audientes, quia ad Patrem vado, oportet vos lætari, quoniam ad maiorem vado, & qui omnia potest soluere versuta, id est, aduersa vestra. Et loquitur condescensiuè. Apostoli enim adhuc infirmi erant, nec nouerant Resurrectionem, nec habebant opinionem de eo, qualem oportebat; sed Patrem magnum esse æstimabant, ideò secundùm opinionem eorum loquitur, consolās eos, quia ad Patrem, qui maior est, vadit. Sicut etiam *Matth*. 26. e. dicit : An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum? Hoc autem locutus est ad suspicionem eorum, qui audiebant. Non enim Angelis indigebat, sed sibiipsi poterat auxiliari, sicut patet *infrà* 18. a. Quando ad solum verbum proiecit omnes retrorsum. Vel aliter potest dici, Pater maior Filio, quia Pater : non enim contradicimus Patrem esse causam Filij per generationem.
h Et nunc dixi vobis :] quia vado ad Patrem per mortem.
i Priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis,] quasi non sciretis, nisi ego prædicerem. Nequaquam autem prædicerem, nisi cōfiderem, & scirem me morti præualere. Hoc est etiā, quod dicit *suprà eod*. Audistis, quia ego dixi, id est, prædixi vobis, vado, &c. q. d. ita vehementer confido in his, quæ fiunt malis, vt etiam prædixerit, & ita omninò parum curo de morte, & sine formidine sum, quòd præsciam eam, & non tamen caueam. Hoc autem dixit in consolationem eorum, vt & ipsi infirmi darent post consolatoria. Ergo tur-

sum dicit tristia. l Iam non multa loquar vobiscum.] Propter quid?
m Venit enim Princeps mundi huius] id est, Diabolus Princeps eorum, qui se ei tradunt, non cæli, & terræ : quia olim euertisset omnia; sed Princeps tenebrarum sæculi huius, scilicet, Princeps malorum, vt dicitur, venit, vt suggerat me interfici.
n Et,] tamen, in me non habet quicquam, id est, causam mortis, scilicet, peccatum, ecce hic tristia dicit. Posteà subdit mitigatoria.
o Sed vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, scilicet, & sicut, &c. q. d. propter amorem, & obedientiam morior voluntariè, non propter necessitatem, vel coactionem. In hoc autem Discipulorum animos resuscitat. Et nota, quòd non sufficit semel dicere : Adhuc modicum vobiscum sum, sed continuò reuoluit tristia, vt ex frequentia facilè susceptibile apud eos faciat.

Moralit. a Audistis, quia ego dixi vobis : vado,] vobis parare locum.
c Et venio ad vos,] vt assumam vos ad me ipsum. Simile habetur *suprà eod. in princ*. Non turbetur cor vestrum. Et subdit, quare non debent turbari, quia in domo Patris mei multæ mansiones sunt, quia consideratio præmij minuit vim flagelli. Et subdit: Si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad meipsum.
d Si diligeretis me, &c.] Hæc satis exposita sunt superiùs. Sed quia hoc Euangelium in die Pentecostes legitur, quando missus est Spiritus S. qui est amor, ideò in summa possūt in hoc Euangelio notari decem signa amoris. *Nota decem signa amoris*. Primum signum est, quando homo audit libenter de illo loqui. Secundùm, quando libenter, & frequenter de illo loquitur. Hæc duo exprimuntur, *ibi* : Si quis diligit me sermonem meum seruabit, memoriter tenendo, & libenter loquendo de illo, & audiendo. Vnde *Bernar*. Christus est mel in ore, id est, libenter loquitur de eo, melos in aure, id est, libenter audit, iubilus in corde, id est, libenter recolit. Vnde *Cant*. 5. b. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Et *sup*. 3. d. Amicus sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Tertium signum est, quando frequentat locum, & libenter est cum amico, *ibi* : Et ad eum veniemus & mansionē apud eum faciemus. *Deut*. 33. b. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo morabitur. *Cant*. 3. b. Tenui eum, nec dimittam. Quartum est quando assiduè cogitat de illo: Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum. *Matt*. 6. c. Quod notatur *ibi*: Qui non diligit me sermones meos non seruat, id est, non sæpè de me cogitat, qui non diligit. Vnde *Psal*. 49. Proiecisti sermones meos retrorsum. Item. *Psal*. 87. Posuerunt me abominationem sibi. Quintum, quando magis diligit datum propter illum, qui dedit, quàm propter valorem dati, quod notatur *ibi* : Et sermonem quem audistis, non est meus, &c. q. d. non debetis sermonem diligere propter ipsius vtilitatē sermonis tantùm, siue propter se, sed propter dantem. Sextū est secretorum reuelatio, *ibi* : Paracletus autem Spiritus S. ille vos docebit omnia, &c. *infrà* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, &c. Vos autem dixi amicos, quia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis. Septimum est munusculorum largitio, *ibi* : pacem relinquo vobis, &c. Sicut quando vadit sponsus in peregrinationem, & dat annulum sponsæ, dicens : Ob memoriam mei seruabis hoc. Octauum est tristitia de amici sui recessu, quod notatur, *ibi* : Non turbetur cor vestrum, quia recedo, neque formidet : quia citò redibo. Nonum signum est lætitia de exaltatione Dilecti, quod notatur *ibi* : Si diligeretis me, gauderetis, &c. quia Pater maior me est, ad cuius potiora bona vado. Decimum signum est, quando parum sibi videtur, quantumcunque fuerit diu Dilectus cum eo, quod notatur, *ibi* : Iam non multa loquar vobiscum, quasi dicat, parum mihi videtur, & vobis etiam.

EXPOSITIO CAP. XV.

SVrgite, eamus hinc.] Hic incipit decimumquintũ caput. Et melius est, vt hic incipiatur, quàm infrà, quia ibi incipius est sermo Domini. Prędicta enim discumbens diaerat, & discumbentibus, sed modò ad alium locum iuerunt, vbi sermonem consummauit,

A & orationem fecit ad Patrẽ, & diuiditur hoc cap. in sea partes. In prima parcè eos ad alium locũ traducit. Secũdò metaphorã vitis proponit, intendena eos monere, vt maneant, & non recedant à se, *ibi*: Ego sum vitis, &c. Tertiò dat præceptum charitatis, & osteodit signa suæ dilectionis, *ibi*: Huc est præceptum meum, &c. Quartò exhortatur eos multis rationibus ad sustinenda odia, & persecutiones mundi, *ibi*: Si mundus vos, &c. Quintò de peccato Iudæorum ineacusabili, *ibi*: Si nõ venissem, &c. Sextò de testimonio Spiritus S. contra Iudæos, *ibi*: Cùm autẽ venerit, &c. Dicit ergo. *a* Surgite, &c.] Et continuatur secundum *Aug.* sic: Diaerat: Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: vt ergo hoc cognoscat mundos. *b* Eamus hinc,] ad locum, scilicet, vbi sum tradendus ad mortem. Sed *Chrys.* quærit, cur locum mutauit? an timebat, ne illic veniret Iudas, & Iudæi, antequam finire potuisset suum sermonem: & ideò fugit in aliom locũ? Absit, sed paululũ respirare dat Discipulis, tremebant enim, & formidabãt, & pro tempore, quia noa erat: pro loco, quia in villa manifesta. Vnde & timore stupefacti nõ attendebãt his, quæ dicebãtur à Christo; sed semper imaginabãtor eoa, qui aggressuri erant ipsoa, & maximè, quia voa Magistri expectare faciebat mala. Dixerat enim: Adhuc modicum vobiscom sum: *sup.* 13. d. Et *sup.* 14. d. Iam non multa loquar vobiscum, venit enim Princeps, &c. Quia igitur hæc, & alia audientes, turbabantur, ducit eos in alium locum, vt quasi in tuto se esse æstimantes, cum otio audiant, & animo attẽdant: Etenim debebãt magna audituri esse dogmata, & ideò dicit: Surgite, eamua hinc. Et cùm duaisset eoa in alium locum, ait. *c* Ego sum vitis vera.] Quia iturus erat ad Passionem, ne scandalo Passioois separarentor à fide, & dilectione eius: ideò monet eos per similitudinem vineæ, ne separent se, sed maneant in eo, sicut palmes in vite. Vel secundùm *Chrysost.* Ne dicant: omnibus nos inimicos constituisti, & tunc nos deseris, & recedis, ostendit, quòd oon dimittit eos; sed ita conglutinatus eis est, vt palmes in vite, si voluerint. Item quia rudeaerant ad intelligẽdum, ideò parabolã proponit, & per ipsam parabolam vult ostendere, quòd eis, qui non attendunt his, quæ dicuntur, oon est viuere, sicut nec palmes sine vite. Item quia diaerat *supr.* 14. b. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, &c. ideò ostẽdit hic, quòd signa, quæ facturi eraot, sua virtute facerent, sicut palmes habet fructum ab humore vitis. *c* Dicit ergo: [Ego sum vitis.] *August.* Vitis dicitur per similitudinem, non per proprietatem, quemadmodum dicitur ouis, agnus, leo, petra angularis. Dicitor etiam Christus vitis, & discipuli palmites, secuodùm quod est caput Ecclesiæ, nósque membra eius, vnius, scilicet, naturæ cum palmitibus.

d Vera] ad differentiam illius vmbratieæ vineæ, quæ cõuersa est in amaritudinem vitis alienæ. *Isa.* 5. a. & *Ier.* 2. d.

Δ *a* Et Pater

Moralit. Moraliter. *a* Surgite, eamus hinc.] Surgite de fæcibus peccatorum, eamus per viam mandatorum. Surgite de cœna, eamua ad cœlum. *Psal.* 126. Surgite, postquam sederitis. Vel, Surgite, de sæculari conuersatione, ad claostralem. *Mich.* 2. c. Surgite, & ite: quia non habebitis hic requiem. Labor enim est in peccato. Vnde *Ier.* 9. b. Vt iniquè agerent, laborauerunt. *Eccles.* 10. e. Labor stultorum affliget eos, qui nesciũt in vrbem pergere. *Sap.* 5. a. Ambulauimua vias difficiles. Item in mundo, *infrà* 16. g. In me pacem; in mundo pressuram habebitis. *Iere.* 8. e. Quare sedemus? venite, ingrediamur ciuitatem munitam, religionem, scilicet, vel pœnitentiam: & sileamus ibi, id est, in claustro, vel in pœnitentia, sine murmure simus: quia Dominus noster sileto noa fecit, & potum dedit nobis aquam fellis. Alia litera habet: Et proiiciamur ibi: quia in claustro debet proprium velle abiici, & non extolli. Vnde *Psalm.* 83. Elegi abiectus esse, &c. *Ierem.* 4. b. Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, nolite stare. Sed de malia *Exod.* 15. b. Fiant immobilea quasi lapia. Sequitur. *c* Ego sum vitis vera,] quasi dicat: eis, qui surrexerint, & iuerint, dabo vinum. Viatores enim solent bibere vinum. *Matth.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. *Cant.* 5. a. Comedite, amici, bibite, & inebriamini, charissimi. *Eccles.* 24. c. Venite ad me omnes, qui concupiscitis me: & à generationibus meis adimplemini. Ipse enim dicit, se vitem, ibidem: Ego quasi vitis fructificaui. Dicitur autem Christus vitis multis rationibus. Prima est, quia sicut mediante vite, mutatur aqua in vinum: sic per Christum factum est ad literam, *suprà* 2. b. Sic etiam per ipsum aqoa carnalis sensus mutatur in vinum spiritualis intellectus: Sic etiam per ipsum aqua tribolationis, & angustiæ conuertitur in vinum iucunditatia, & lætitiæ. Vnde *infrà* 16. c. Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Psalm.* 93. Secundom multitudinem dolorum, &c. 2. *Corinth.* 1. a. Sicut abundant Passiooes Christi in nobia; ita & per Christum abundat consolatio nostra. De hoc vioo dicit *Psalm.* 103. Vioum lætificat cor hominis. *Esther* 1. b. Vinum quoque, vt magnificeotia regia dignum erat abundans, & præcipuum ponebatur. *Isa.* 55. a. Venite, emite absque vlla commutatione vinum, & lac. Seconda ratio, quare dicitur vitis, est abundantia suæ liberalitatis: Vitis enim totum dat palmiti, & nihil ab eo recipit. Sic Christus dat nobis gratis humorem gratiæ, & nihil recipit à oobis. Vnde dicit *Interlin. infrà eodem.* Ego sum vitis, totum vobis dans, nihil à vobis accipiens. *Psal.* 15. Bonorum meorum non egea. *Iob* 21. a. Quid prodest Deo, si iustua fueris? Tertia ratio est, quia sine ipso non possumus fructum facere. Vel sicut dicit *infrà eodem.* Sine me nihil potestis facere. Et de hoc habebitur posteà. Quarta ratio est, quia sicut de vite vinũ: sic de latere Christi sanguia, qui sub specie vini conficitur in altari, sicut dicitur *infrà* 19. f. Ideò non solùm dicitur vitis, sed etiam vua. Vitis enim dicitur, secũdum quod ex ipso oascitur Ecclesia, & propagatur spiritualiter. Dicitur vua, siue racemus, secundum quod natus est de Synagoga secundùm carnem, quia & ipsa dicitur vinea. *Isa.* 5. c. Vel meliùs dicitur vua, secundùm quod Beata virgo dicitur vinea, ex qua ortua est secundùm earoem. Hæc vua pressa est in torculari Crucis à Iudæis, sua autem volũtate, secundùm quod ipse dicit *Isa.* 63. a. Torcular calcaui solus. De isto torculari habetur *Iudic.* 7. g. Qood Gedeon duos reges Madian, Oreb, & Zeb interfecit. Oreb in petra, & Zeb in torculari. Per istoa duos significatur Diabolus. Dicitur eoim Oreb, id est, tentana: & Zeb, id est, rapiens, siue deuorans. Tentat enim ad culpam, & rapit ad pœnam. Gedeon, id est, Christus in petra, & in torculari Diabolum occidit. In petra notatur Christi patiẽtia, io torculari eius angustia. Per patieotiaio vicit tentatorem, per angustiam deprædatua est raptorem. Ad hæc enim duo venit ad eum Diabolus, vt tentaret eum de horrore mortis: vel fortè, vt impatientem redderet, & vt rapperet animam eius, si quid iuris in eo habere possit. Vnde ipse dicit *suprà* 14. d. Venit Princeps mũdi huius & in me non habet quicquam. Sed Christus ex patientia resistit tentationi. Vnde dicentibus membris Diaboli: Si Filius Dei es, descende de Cruce, *Matth.* 27. e. & *Luc.* 23. e. Ipse non descendit, sed patiens perstitit, & ex angustia raptorem expoliauit: quia ex angustia, siue pressura Crucis exiuit sanguis redemptionis, quo redempta est præda, quæ à prædone tenebatur captiua: Secundùm quod dicitur 1. *Petr.* 1. c. Pretioso sanguine Agni. Et 1. *Corinth.* 6. d. Empti estis pretio magno, &c. Et nota, qoòd ex vna parte corporis exiuit vinum tantùm, vt à pedibos, & à manibus; ex alia parte exiuit vinum, & aqua, scilicet, à latere, id est, sangois, & aqua. Et per hoc spiritualiter notatur, quòd Dominus quibusdam exhibet vinum; quibusdam verò vinum, & aquam, quia duæ sunt partes Ecclesiæ, vt dicit *Gloss. super illud Matt.* 12. d. Viri Niniuitę, &c. Vna, quæ peccare nescit; altera, quæ peccare desistit. Primi sunt innocentes, secundi pœnitentes. Primi designantur per Reginam Austri, de cuius peccato non legitur; secundi per Niniuitas. Primi bibunt vinum purum, quia Dominus talibos infundit, & confert spiritualius, & purius gaudium. Talibus dicit: Inebriamini, charissimi. Aliis autem dat vinum cum aqua: *Cant.* 5. quia sicut debent gaudere de venia, vt tamen semper doleant, & recogiteot prætetita malè acta. Vnde *Eccles.* 5. b. De propitiatu peccatorum noli esse sine metu. Talibus dicit: Bibite, amici. *Cant.* 5. a. *Psal.* 74. Calix in manu Domini vini, meri, quo ad primos, plenus mixto, quo ad secundos. Sequitur.

Christus dicitur vitis multis rationibus.

a Et pater

Et a Pater meus agricola est: Omnem b palmitē in me nō ferētē fructum tollet eum;& c omnem, qui fert fructum, d purgabit eum, vt e fructum plus afferat. f Iam vos mundi estis g propter sermonem, quem locutus sum vobis. h Manete in me, & i ego in vobis. k Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic l nec vos, nisi in m me mãseritis. n Ego sū vitis, o vos palmites. p Qui manet in me,& q ego

A a Et Pater meus agricola est.]cum quo ipse Filius est idē agricola, inquãtum Deus. Sed de Patre dicit condescensiuè, de quo maiorem habebant opinionem, in quo dat eis fiduciam, cùm Pater habeat eorū curam, & diligentiam. Et cùm Pater habeat eorum curam, & quòd faciant ipsi, quod ipse est, & non resupini fiant, pigris comminatur præcisionem, dicens.

b Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum] vt agricola. In quo insinuat, quòd sine operibus non possunt manere in eo; sed oportet, quòd manentes in se mandata eius faciant, & aduersa sustineant. Item in hoc notat Iudam, quòd pro infructuositate sua sit abscissus. Et quia in hoc terruerat, in sequenti mulcet, dicens.

c Et omnem, qui fert fructum,]operum adhærens viti per fidem & charitatem.

d Purgabit eum]vel, purgat, id est, excolit & germinabiliorem fecit, circumcidendo superfluitatem. Vel, Purgabit, hoc, quantum ad tribulationes eorum, dictum est. *August.* Purgabit mundando corda Spiritum veritatis & charitatis infundendo.

e Vt fructum plus afferat.]Ecce vtilitas purgationis, id est, tribulationis, in quo consolatur eos, ostendens, quòd tribulatio eorum fructuosa. Et nota, quòd non dicit purgandā vitem, siue radicem excolendam; sed, eum, id est, palmitem: & tamen radices etiam vinearum solent excoli, & terra circumfodi: quare ergo non dixit hoc de vite? Solut. Per hoc ostendit, quòd ipse sibi sufficit; Discipuli verò indigent purgatione & agricolæ auxilio. Vnde Christus non se dixit vitem, quia indigeret cultura; sed propter hoc tãtùm, vt sciãt, quoniam sine eius virtute nihil operari possunt: & quoniam eos ita vnitos esse oportet fidei eius, vt palmites viti. Sequitur.

f Iam vos mundi estis, &c.]Quia dixerat metaphoram & non expresserat, de quibus diceret: ideò non dicant, de quibus hoc dicis: & ita in sollicitudinem mittantur: ideò metaphoram ad eos aptat, dicens: Iam vos mundi estis, &c. quasi vos estis palmites, de quibus dixi. Vel ita continua. Dixerat se vitem, & agricolam Patrem: ne ergo crederetur Filius indigere cultura, sicut vitis: & non esse agricola, sicut Pater.

f Iam vos mundi estis,]id est, purgati in parte, sicut palmes.

g Propter sermonem, quem locutus sum vobis,]q.d. si Pater est agricola & purgator: & ego purgo, qui idem Deus sum cum eo. Tertiò continuatur sic. Dixerat, quòd quidam palmites abscinduntur, quidam purgantur: ne ergo credant se esse de abcissis, dicit.

f Iam vos mundi estis]quasi vos estis illi purgati & fructificantes: qui tamen purgamini adhuc, propter sermonem, quem locutus sum vobis, id est, eruti estis ab errore Iudaico & ab iniquitate per meam doctrinam, secundùm *Chrysost.* & secundùm *Aug.* loquitur de mundatione Baptismi, quæ fit per sermonem. Non dicit aquam, quia & ipsa sine verbo est aqua solùm; sed per verbum fit Sacramentum.

h Manete in me,]id est, facite, quod in vobis est, non abscindamini à me per timorem.

i Et ego in vobis,]q.d. vos estis palmites, & potestis tolli, vel dimitti in vite, si vultis; sed ego semper maneo sicut stipes manet. *Chrysost.* Vt non pro trepidatione abscindantur ab eo, laxatam eorum timore animam restringit, & sibiipsi conglutinare intendit: & ideò benignam ostendit spem, dicens. Et ego in vobis, q.d. radix quidem manet, tolli verò & dimitti palmitum est. Vel.

h Manete in me,]q.d. feci, quod in me est: Facite ergo, quod in vobis. Ego vos purgaui: vestrum est de cætero fructificare. Sed vt hoc possitis, oportet in me manere.

h Manete]ergo, in me, id est, mihi adhærete per fidem, & ne recedatis per tribulationem.

i Et ego in vobis,]id est, vobis adhærebo & subministrabo humorem. Et hoc oportet, quia.

K Sicut palmes non potest ferre fructū à semetipso, nisi mãserit in vite,]quiã per adhæsionem recipit à stipite & radice vitis humorem.

l Sic nec vos]potestis fructum facere. m Nisi in me manseritis,] fide & amore. Et hoc patet, quia. n Ego sum vitis.] id est, ad similitudinem vitis, quæ totum dat palmitibus, & nihil ab eis accipit. o Vos palmites.] Hoc dicit, vt dicit *Chrysost.* ne crederent Discipuli, quòd eorum ministerio Christus indigeret. Item vt sciant, quòd miracula non faciant, nisi eius virtute, nec alia bona. Ideo etiam quod dixerat superiùs se esse vitem, repetit propter impressionem in mente eorum & explanatione. Vnde adhuc subdit, idem, sed aliis verbis confirmat in eis, quod dixerat.

p Qui manet in me,]q.d. nō solùm vos specialiter, sed & generaliter, quicũq; manet in me, faciēdo, quod in se est, vt à me non disiungatur. q Et ego in eo,] faciendo, quod in me

Δ est, & perfi-

* a Et Pater meus agricola est.]Ager Christus. Hunc agrum coluit Pater *Gen.* 27. d. Ecce odor Filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Iste ager, siue hæc vinea præcepto & dispositione Patris fuit fossa in Passione, secundùm illud *Psal.* 21 Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. *Isa.* 2.c. Ingredere in petram, abscondere in fossa humo, 4. *Reg.* 3.e. Facite alueum torrentis huius in fossas & fossas. Item paxillata fuit, quãdo Christus ligatus est ad palum, siue ad columnam Item putata fuit in palmitū, id est, Discipulorum recessione ab eo. Ideò dicitur *Cant.* 2.c. Tempus putationis aduenit. *Mat.* 26.f. Tunc Discipuli relicto eo omnes fugerunt. *Iob* 6.c. Necessarij mei recesserunt à me. Et 19.b. Noti mei, quasi alieni, recesserunt à me. Item fleuit hæc vinea in sudore, vel ad literam, in Cruce, sicut dicuntur flere vineæ. *Heb.* 5.b. Cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est. Item propagines emisit in manuum extensione. Vnde *Isa capit.* 65.a. Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona. Item floruit in sanguinatione. Fructum tulit in animæ emissione. Emisit enim spiritum quasi nostræ redemptionis pretium & fructum, de quo fructu dicit Apostulus 1. *Corint.* 1.d. Factus est nobis Sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Moralis.

b Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; & omnem, qui fert fructum, purgabit eum. Quidam enim per tribulationem tolluntur, & abscinduntur; quidam verò purgantur: sicut vas reprobum in igne crepat: sed vas bonum ibi consolidatur. *Malach.* 3.a. Purgabit filios Leui. Non dicit filios Babylonis, quia bonos probat & examinat. *Prouer.* 3.b. & *Heb.* 12 b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Sicut ancilla lauat vas integrum, sed non confractum, immò proiicit: & sicut agricola curam habet terræ fructiferæ, & non sterilis. e Vt fructum plus afferat,]quia in tribulatione crescit fructus. Vnde *Isa.* 27. secundùm aliam literam. Tribulatio super tribulationem, spes super spem. *Iaco.* 1.a. Omne gaudium existimate, fratres mei cùm in tentationes varias incideritis. Et subdit fructum: Scientes quoniam probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habeat. f Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.]Illi igitur, qui nō possunt agere magnas pœnitētias, saltē debent libenter audire verbū Dei, & facere pro posse: quia si non possunt ferre purgationem tribulationis, possunt mundari per verbum prædicationis. Sermo enim Dei est aqua. Vnde *suprà* 7.f. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Sed quare non sunt mundi illi, qui tot audiunt sermones, maximè Theologi? Apostolì enim nō nisi per tres annos ad plus audierunt. Sed ipsi sunt sicut panni, in quibus ponuntur cineres, qui sordidantur, vnde alij lauantur. Item nota, quòd quantumcunq; sit bona lixiuia, nunquam propter hoc lauantur panni, nisi ponantur in ea, & moueãtur, & fricētur. Similiter, quia cor, i. affectionem non ponunt in verbis Domini, nec confricant ibi, ideò non lauantur. h Manete in me, & ego in vobis.]1. *Ioan.* 4.c. Deus charitas est, & qui manet in charitate &c.

K Sicut palmes, &c. sic nec vos, nisi in me manseritis,]quia aliter humorem gratiæ non recipitis. *Isa.* 59.a. Peccata vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum. Ideò dicitur *Ephes.* 3.d. In charitate radicati, & fundati. n Ego sum

A est, & perficiendo quod sibi deest. *a* Hic fert fructum multum] per me subministrantem buoiorem gratiæ. *b* Quia sine me nihil potestis facere] nec parum, vos etiam Apostoli, qui tanti estis, multò magis nec alij: & hoc est magnum damnū carere fructu. Sed ne credatur hoc sufficere in pœnam non manentium in eo, ideò vlteriùs produxit sermonem ad supplicium dicens.

in eo: hic *a* fert fructum multū, *b* quia sine me nihil potestis facere. Si *c* quis in me non manserit, *d* mittetur foras, *e* sicut palmes, *f* & arescet, *g* & colligēt eum *h* & in ignē mittent *i* & † ardet. Si *k* manseritis in me, *l* & verba mea in vobis māserint, *m* quodcūque volueritis, petetis, *n* & fiet vobis. In *o* hoc clarificatus est Pater meus, vt *p* fructum plurimum afferatis, & *q* efficiamini mei Discipuli. *r* Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos.

c Si quis in me non manserit,] quod est in libertate arbitrij, id est, si non fecerit, quod in se est, vt maneat in fide.

al. teos. al. tardent.

d Mittetur foras] id est, non excoletur vltrà manu agricolæ, & cura eius, & diligentia carebit.

e Sicut palmes abscissus proiicitur. *f* Et arescet.] *Chrysost.* [siccatur] id est, si quid habebat radicis, deponit, id est, gratiam, & denundatur ea. Et quis vltimus finis? Ecce.

g Et colligent eū.] *Gl.* messores Angeli, vt dicitur *Mat.* 13.e. *h* Et in ignem mittent] gehennæ. *i* Et ardet] vel, ardebit. *Gloss.* vel in vite sunt vel, in igne. Et nota, quòd intentio Domini est hortari Discipulos, vt non recedant ab eo tempore tentationis. Vnde ponit exemplum vitis, monet eos blandis & tristibus. Promittit enim fructum manentibus; recedentibus verò comminatur carentiam fructus, cùm dicit. Sicut palmes non potest facere fructum, &c. Et ibi. Sine me nihil potestis facere. Comminatur etiam ignis supplicium, vt *ibi*: In ignem mittent & ardet. Et quia dixerat manendum in se, ostendit, quid sit in se manere, dicens.

K Si manseritis in me,] pro id est, si verba mea in vobis mānserint.] Quærit enim Dominus eam, quæ per opera, ostensionem, quia sponte. *Aug.* Tunc verba dicuntur manere in nobis, quando facimus, quæ præcipit: & diligimus, quæ promittit, qui non facit, cum tangit, sed non cohæret.

m Quodcunq; volueritis petetis,] quia tales inquantum tales, non volunt, nisi quæ sunt salutis.

n Et fiet vobis,] etsi non alsis, pro quibus oratis. Et nota, quod præmisit meritum, sicut etiam *supr.* 14. b. dicens. Quoniam quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, induxit: Si diligitis me, mandata mea seruate. Item nota ad continuationem, quòd suprà terruerat, dicens. Si quis in me non manserit, mittetur foras, &c. ideò hic consolatur statum, subdens. Si manseritis in me, &c. Item in prædicto verbo notauit Iudam, & Iudæos insidiatores, q.d. illi ardebunt; sed vos manebitis in me, & fructificabitis. Illi ergo timere debent, & formidare: non vos, qui estis in me: Vos enim estis inexpugnabiles, quia Patri placetis. Vnde ait,

o In hoc clarificatus est] vel, glorificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis. *Chrysost.* Sermonem quem priùs dixerat: Quodcunque volueritis, petetis, &c. dignum fide facit per hoc, quod subdit. In hoc glorificatus est Pater meus &c. Si enim fructificare pertinet ad gloriā Patris, non cōtemnet Pater gloriāsuam; sed faciet, quod petitis vtile ad fructum. *Nehem.* 8.c. Gaudium Domini est fortitudo vestra. Et est sensus: In hoc glorificatus est Pater meus, &c. id est, lætatur, si in me maneatis & fructum feratis: & amat vestrū fructum. Si ergo amat vos, confidite: si est Patris gloria fructificatio vestra, nihil suspicemini, vel timeatis malitiosum. Item nota, quòd quia dixerat superiùs: Manete in me. Et iterum: Qui manet in me, & ego in eo. Et iterum: Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, & cæt. & non expresserat, manere in Patre, ne propter hoc crederent eum Patrem excludere, & minùs confiderent in Filio tanquam minus forti eos sine Patre continere, ideò dicit: [In hoc glorificatus est Pater meus,] id est, in hoc apparet gloria Patris.

p Vt fructum plurimum afferatis.] Eius enim gloria, cuius gratia vos fructum habetis: in quo ostendit, quod sicut à se, ita & à Patre habent, vnde fructificent. Per hoc etiam ostēdit, quòd non opera Iudæorum gloria sunt Patris; sed ea, quæ facturi erant ipsi Discipuli.

q Et efficiamini mei Discipuli,] q.d. fructum facere hoc est Discipulum esse. Et sicut est gloria Patris vester fructus, ita est gloria Magistri, id est, mei, cuius est donum. *Ephes.* 2. b. Dei donum est ex operibus, vt ne quis glorietur: ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Sed ne dicant, cecidimus à paternis auxilis derelicti sumus nodi, & deserti ab omnibus facti sumus: ideò subdit.

r Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos,] quasi dicat, in me aspicite,

a vitis, &c.] Hoc patet.

b Quia sine me nihil potestis facere,] nec etiam benè cogitare. Vnde 1. *Corinth.* 4. b. Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Item 2. *Corinth.* 3. b. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Item nec loqui benè est à nobis. *Prouerb. cap.* 16. a. Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam. Et *Psalm.* 44. Lingua mea calamus scribæ. *Matth.* 10.e. Non enim vos estis, qui loquimini. Item nec benè operari. *Isa.* 26.c. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *Ierem.* 10. d. Scio, Domine, quia non est in homine via eius: nec viri est, vt ambulet, & dirigat gressus suos.

Moralis. Matth. 21.c. Marc. 11.c.

B

c Si quis in me non manserit, in præsenti per fidem & constantiam in pœnitentia, vel tentatione.

d Mittetur foras] in futuro à Sanctorum societate. Erit enim cum hœdis, non cum agnis in iudicio. *Matth.* 25.c. Item *Apoc. vlt.* e. Foris canes.

f Et arescet,] id est, omni bono deficiet.

g Et colligent eum] vel, eos, per fasciculos.

h Et in ignem mittent & ardet,] secundùm illud *Isa.* 33.b. Spinæ congregatæ igni comburentur. *Matth.* 25. d. Ite, maledicti, in ignem æternum. Et nota, quòd collecti dicuntur mitti in ignem: quia corpore & anima suscitati damnabuntur. Vel collecti dicuntur, quantum ad consimiles pœnas & culpas. Vnde *Matth.* 13.d. Colligite primùm zizania, & alligatè ea in fasciculos ad comburendum. Ibi dicit *Gloss.* Non in vnum fascem, quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur. Item *Isidorus.* Consimilis culpæ reos, cōsimilis cruciatus constringet. *Matth.* 3. e. Paleas comburet igni inextinguibili. De quo igne habetur *Isa.* 66. g. Ignis eorum non extinguetur. Hoc est ergo iudicium vitis inutilis, vt ardeat, id est, prauorum Christianorum, & maximè prauorum Theologorum, qui deberent ferre vinum bonæ doctrinæ, & meliores deberent esse cæteris, & sunt peiores. Vnde *Gloss.* Sarmenta præcisa cæteris lignis viliora sunt: quia nullis vsibus deputantur; sed igni vel in igne sunt, vel in vite. *Ezech.* 15.a. Fili hominis, quid fiet de ligno vitis? Et posteà dicitur. Quomodo lignum vitis inter ligna siluarum, quod dedi igni ad deuorandum: sic tradam habitatores Ierusalem, & ponam faciem meam in eos. De igne egredientur, & ignis consumet eos.

Mali dicuntur comburendi, sicut
- Spinæ, propter auaritiæ asperitatem & compunctionem.
- Paleæ, propter superbiam & leuitatem.
- Naphta, propter inuidiam & iræ & odij discordiam.
- Sarmenta, propter sterilitatem & acidiosam fructuositatem.

k Si manseritis in me,] per amorem.

l Et verba mea in vobis manserint,] per operis expletionem.

m Quocunque volueritis, petetis, & fiet vobis.] Quia ergo nihil impetramus à Deo, ex hoc est, quia non manemus in eo, nec verba sua in nobis. Multum enim valet deprecatio Iusti, non dicit iniusti. *Iacob.* 5.d. *Isa.* 1.d. Cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, *suprà* 9 f. Deus peccatorem non audit. *o* In hoc clarificatus est Pater meus, vt plurimum fructum afferatis, & efficiamini mei Discipuli,] q.d. Deus lætatur de fructu vestro, & disciplinatu id est, de gloria vestra in futuro, & disciplina in præsenti. *Nehem.* 8. e. Gaudium Domini est fortitudo vestra.

r Sicut dilexit me Pater, & ego, &c.] Hoc patet vsque ibi. Hoc est præceptum

A me aspicite, qui amatoa sum à Patre; sed tamen patior. Neque enim quòd interficior, argumentum est, quòd noo amor à Patre: neque si vos pati, vel etiam mori permittam, argomeotum est, quòd non amen vos, vel Pater; sed potiùs signum est amoris. *Prou.*3.b. & *Heb.*12.b. Flagellat omnem filium, quem recipit.

Ex qoo ergo diligo vos.

a Manete in *b* dilectione mea, Si *c* præcepta mea seruaueritis, *d* manebitis in *e* dilectione mea: *f* sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, *g* & maneo in *h* eius

a Manete] etiam inter aduersa.
b In dilectiooe mea] id est, à me amaodo non recedatis. Qualiter autem hoc fit, subdit.
c Si præcepta mea seruaueritis] aduersa sustinendo, mortem noo timeodo, sicut dixi vobis. *Matt.*10. d. Nolite timere eos, qui occidunt corpus.
d Manebitis,] id est, ostendetis vos manere.
e In dilectione mea,] id est, mei, vt me ametis.
f Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui,] volontariè patiendo & moriendo.
g Et] per hoc, maneo, id est, manere me ostendo.
h In eius dilectione] sicut dicit *suprà* 14. d. Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem. Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. *Chrysostomus.*
h Si præcepta mea, &c. manebitis, &c.] Per hoc ostendit, qoòd si vitam osteoderint putam, oullus eos superare poterit. Et nota, qoòd humanè loquitur. Non enim Legislator sub mandato debebat poni; sed ad imbecillitatem & suspicionem audientium multa dicit: ideò ne credatur propter verba còndescensionis esse inferior, auctorabilius loqoens præmisit: Manere in dilectione mea, non dicit Patris. Secundùm *Aug.* sic legitur ab illo loco.
r Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos,] q.d. ecce plorimus fructus est vobis ex dilectione. Sed vnde dilectio? Quia priùs dilexi vos, sicut dicitur 1. *Ioan.* 4. b. Sicut dilexit me Pater, noo qoòd li, sicut, dicat æqualitatem nostræ oaturæ & suæ, sicut est in Patre & in Filio; sed conformitatem gratiæ. Et quia dilexi voa.
a Manete in dilectione mea] qoia diligo vos, id est, perseuerare in gratia, quam dedi vobis, quæ fuit effectus vestræ dilectionis. Et quomodo? Ecce
c Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea,] id est, ostendetis vos manere in gratia per bona opera, vel ipsa opera habentibos gratiam, augmentaot in eis gratiam & conseruant, sicut cibus ignis sunt ligna.
f Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione,] id est, per hoc ostendor diligi à Patre meo ego homo. Sequitur.
i Hæc locutus sum vobis,] exhortando & docendo.
l Vt gaudium meum in vobis sit] id est, gaudeam de vobis, quod est, quando gratiam præstat, q.d. hæc dixi vobis, vt maneatis in gratia in præsenti.
n Et gaudium vestrum impleatur,] in futuro, dom per gratiam venietis ad coosortium & gloriam meam, secundùm illud *Mat.*25. b. Intra in gaudium Domini tui. Item *infrà* 16.e. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit. Et vt hoc impleatur. [Hoc est præceptum meum, &c.] *Chrysostomus* legit sic.
i Hæc locutus sum vobis, &c.] Discipuli antequam scirent appropinquare Passionem Domini gaodebant in eo, & exultabant in doctrina & miraculis eius. Sed audita morte eius tristati sunt, & ampliùs etiam tristandi in eius morte: ideò Dominus in consolationem eorum, & vt prædictam tristitiam amoueret, plura locutus, & lætitiam in eis testitueret. Et hoc est, quod dicit.
i Hæc] prædicta consolatoria & mitigatoria.
K Locutus sum vobis, vt gaudium meum,] id est, gaudium in me habitum, siue quod habebatis priùs in me & de me.
m In vobis maneat,] id est, persistat, & non interrumpatur per tristitiam, nec abscìodamini à me per pusillanimitatem.
n Et gaudiom vestrum impleatur,] in futuro, gaudium in retributione, quod erit, si continuerut hic à nobis gaudium in tribulatione. *Chrysost.* Omnia bona tunc habent mercedem, cùm in finem veoerint decentem, si verò intercidantur in medio, oaufragium fit: quemadmodum nauis onusta infinitis diuitiis, si ad portum non peruenerit, sed in medio submersa fuerit pelago, nihil profuit ex multis diuitiis; sed & tantò maiorem facit calamitatem, quantò & plura habuit, & ampliores sustinoit labores: ita est de animabus, quæ io mediis excoluntor agonibus. Propterea Paulus gloriam & honorem & pacem dixit obuiatura esse his, qui secundùm patientiam bonorum operum currunt. *Romanor.* 2. b. Reddet vnicuique secundùm opera sua: his qoidem, qui secundùm patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem qoærentibus vitam æternam. Et *Matth.*10.c. & 24.b. Qoi perseueraoerit vsqoe in finem. &c. Et 1. *Corinth. cap.*9. d. Omnes quidem corrunt, sed vnos accipit brauium; ille, scilicet, qui non interrumpit cursum. Vt autem meliùs contineant gaodium in tribulatione, & sic perueniaot ad gaudium gloriæ, monet eos habere concordiam & charitatem ioter se, per qoem omnia vincent, & cootemneot adoersa. Et hoc est, qood sequitur.

dilectione. *i* Hæc *k* locutus sum vobis, vt *l* gaudium meom in *m* vobia sit, *n* & gaudium vestrum impleatur. *o* Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem,

o Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem,] in quo intelligitur dilectio Dei, sicut etiam prædixerat. Manete in dilectione mea. Vnde *Chrysostomus.* Videa Dei amorem nostro amori velut catena copulatum. Ideò quandoque duo dicuntur mandata, qoandoque vnum. Noo est enim possibile habeorem primum, noo habère secundum mandatum. Nam quaodoqoe quidem ait. In hoc pendet lex & Prophetæ. *Matth.*22.d. Qoandoque verò dicit. Quæcunque vultis, vt faciant vobis hominea, & vos eadem facite eia. Hæc est eoim lex & Prophetæ. *Matth.*7.b. & *alibi.* Plenitodo legis est dilectio *Roman.*13.e. *Item.* Omnis lex io vno sermooe impletur. *Galat.cap.*5. c. Quod & hic dicit: [Hoc est præceptum meum vt], tunc [diligatis iouicem,] quasi io isto complebitis omne præceptum, 1. *Timoth. cap.* 1. b. Finis præcepti est charitas, id est, consummatio. Et oon simpliciter amorem, sed & modum ostendit, dicens.

Δ *a* Sicut dilexi vos,] *Moralis.*

• *o* Hoc est præceptum meum, vt diligatis iouicem.] Dominus mittens Apostolos in exercitu contra Diabolum, in quo necessaria est coocordia, ne vnos prodat alium, & vt concorditer & vnanimiter aggrediantur pognam: tradidit eis præceptom dilectionis, quæ est mater concordiæ, & per consequens victoriæ: quia omois pugna vnanimiter aggressa victoriam parit. Ideò Ecclesia dicitur terribilis, vt castrorom acies ordinata. *Cant.*6.a. De qua dilectione dicitur. *Coloss.cap.*3.c. Super omnia hæc charitatem habentes, quæ est vinculum perfectionis. Ad quam tenentur specialiter, & principaliter claustrales & Religiosi. Quæ est in tribus, de quibus *Matth.*16. d. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, &c. Et *alibi*, &c. *Luc.*14.g. Nisi qui renunciaoerit omnibus, quæ possidet, &c. Se eoim & sua & suos debet abnegare homo: quia tria facit dilectio Dei, dilectio sui, dilectio proximi. Dilectio Dei facit abnegare sua. Vnde 2. *Cor.*8.b. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam cùm diues esset, propter noa egenus factus est. Sed vnum beneficium petit aliod consimile. Vnde si eum diligimus, iustum est, vt & nos propter dilectionem eius nostra relinquamus. Quod significatum est, 1. *Reg.*24.a. vbi habetur. Abiit Dauid & fugit in speluncam Odollam, quod cùm audissent fratrea eius & omnis domos patris eius, descenderunt ad eum illuc. Vode propterea exhæredauerunt se cum eo. Odolla autem interpretatur testimooij probatio. Quando enim homo sequitur Christum & exhæredat se pro eo, testimonio probat, quòd ipse diligit Deum. Sicut enim mulier habens munuscula ab adultero proiicit ea, ne displiceat viro suo: sic munera mundi proiicere debet, ne Christo displiceat, & maximè Religiosi hoc facere debeot: qoia sicut dicitur 2. *Machab.*12.g. Inueneruot sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Ianoiam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos. Et sequitur ibi, quòd omnibus manifestum factum est eos ob hanc causam corruisse. Iannia interpretatur mare, & significat mundum, cuius donaria sunt Iudæis, id est Religiosis mortifera. Vode per istos significantur illi, qoi

 • moriuntur in

a sicut dilexi vos. *b* Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animã suã ponat quis pro amicis suis. *d* Vos amici mei estis, si *e* feceritis, quæ ego præcipio vobis. *f* Iam non dicam vos seruos: *g* quia seruus nescit, quid faciat Dominus

A *a* Sicut dilexi vos,] id est, gratuito & sancto & affectuoso amore, non sicut homines inuicem se diligunt, vel naturaliter, vel carnaliter, vel vocaliter. Vnde *Augustinus*. Diffinit plenitudinem mutuæ dilectionis, quam nos habere præcipit, dicens.

b Maiorem hac dilectionem nemo habet,] id est, maius signum, vel effectum dilectionis.

c Quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis,] id est, pro illis, quos amant. *August.* q. d. hanc habui, & volo vos habere, vt sicut posui animam pro vobis: ita vos pro fratribus, vt me imitemini, sed non mihi compatemini. *Chrysost.* Per hoc ostendit, quòd hæc recessio non est odij, sed amoris, q.d. admirari & laudare oporteret, non tristari, vel tremere: quia pro vobis est, quod pono animam, *suprà* 10.b. Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis.

De pæn. dist. 2. c. *qui vult De renunc.* c. *nisi* §. *verum.*

d Vos amici mei estis.] Sic continua. Dixerat, quòd animam suam ponit pro amicis suis, possent ergo dicere: nos sumus serui, non amici, ideò dicit. Vos amici mei, &c. Vel sic, Pro amicis pono animam, quia mea Passio erit vtilis amicis tantùm, & illis, qui voluerint ad amicitiam meam reuerti: sitis ergo amici, id est, amantes me, & hoc per mandatorum obseruationem. Et hoc est, quod dicit.

d Vos amici mei estis,] id est, vos esse ostenditis.

e Si feceritis, quæ ego præcipio vobis.] Probatio enim dilectionis, exhibitio est operis, *suprà* 14.c. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Vel sic.

d Vos amici mei estis] id est, ego amo vos.

e Si feceritis, quæ ego præcipio vobis,] id est, si amatis inuicem: & alia, quæ iussero, feceritis. Et quia iam fecerant mandata & facere proponebant, subdit signa suæ dilectionis ad eos.

f Iam non dicam vos seruos,] vel, dico, sicut Iudæi, qui seruiliter fecerunt mandata Dei. Et loquitur de Apostolis pro tempore, quo fuerunt à Spiritu sancto inflammati ad amorem.

g Quia seruus nescit, quid faciat Dominus eius,] id est, secreta Domini sui. *Rom.* 8.c. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c.

Δ Vos autem

Moralit. • moriuntur in proprietate. Et habetur de hoc *Iosue* 7. a. de Achor, scilicet, quòd tulit de anathemate Iericho. Et dicitur *in eodem* 7.d. quòd tulit pallium coccineum valdè bonum, & ducentos siclos argenti, regulam quoque auream. Per quæ designantur tria genera proprietatum in Religiosis, in vestibus inordinatis, in pecunia, in libris. Dilectio ergo Dei facit huiusmodi abnegare. Dilectio sui facit, vt abneget se: sicut quando aliquis castrum habet, quod non tenet de aliquo: & diligit illud & timet perdere: quando non potest illud defendere per se accipit illud ab aliquo Potente faciens ei homagium, vt iuuet eum. Dicitur autem communiter, bonum castrum custodit, qui corpus suum custodit. Dico autem, quòd multò melius castrum custodit, qui voluntatem suam & cor custodit, quàm si non habeat, inimicus noster Diabolus nihil potest contra nos. Vnde *Psalm.* 118. Me expectauerunt peccatores, vt perderent me. *Numer.* 21. f.

Ignis egressus est de Esebon, quid interpretatur cogitatio mœroris, & flamma de Seon, quod interpretatur germẽ voluntatis. Ponat ergo claustralis castrum voluntatis in manu alterius: nunquam enim peccabit, quamdiu habebit castrum illud in alterius custodia: sed Diabolo tentanti dicere poterit: vade ad Prælatum meum, qui castrum illud possidet, & clauem habet. Sed quidam sunt, qui statim quando commiserunt suum castrum alij, & fecerunt homagium, volunt illud rehabere. De quibus *Beatus Bernardus* Quid semel vos nobis commisistis? quid iterum de vobis vos intromitteritis? Dilectio proximi facit suos abnegare, sicut quando guerram habet aliquis & timet ne amici sui aliquid amittãt, sic eum eo teneant, abiurat eos: vel facit, quòd sui se abiurent. Quod significatum est, 1. *Regum* 22.a. vbi dicit Dauid ad Regẽ Moab. Maneat oro Pater meus & mater mea vobiscum, donec sciam, quid faciat mihi Deus. Et reliquit eos ante faciẽ Regis Moab. Sic debet relinquere suos, qui vult saluari: quia amici sunt impedimento fugientibus. Vnde *Exod. cap.* 4.f. quando Moyses secum tulit vxorem suam, & filios suos, cùm esset in itinere in diuersorio, occurrit ei Dominus, & volebat eum occidere: & ideò remisit eos. Vnde & Dominus, *infrà* 19.c. Dimisit matrem & suos Discipulos, quando ascendit in Crucem: sic debet facere, qui crucem pœnitentiæ, vel religionis ascendere vult. Et hoc est, quod addit.

a Sicut dilexi vos] quia propter nos semetipsum abnegauit & sua, & suos. Semetipsum. *Philipp. cap.* 2. a. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Item sua, 2.*Corinth. cap.* 8. b. Propter nos egenus factus est. Et *super illud*, *suprà cap.* 14.d. Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, dicit *Gloss.* Noluit Dominus habere, quod perderet: pauper enim venit, ne haberet Diabolus, quid auferret. *Matth. cap.* 8. c. Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Suos etiam reliquit, & quasi abnegauit propter nos. *Matth. cap.* 12. g. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? De his dicitur *Ierem. cap.* 12. b. Reliqui domum meam, id est, cogitationem meam, meos, scilicet, dimisi hæreditatem meam, meam, scilicet, dedi dilectam animam meam in manu inimicorum eius, id est, vitam. De quo.

b Maiorem hac dilectionem nemo habet, &cæt.] Et ponuntur in hac serie signa plura dilectionis Christi ad nos, sicut in prima expositione diximus. Hoc etiam debemus facere pro Christo, vt animam, id est, voluntatem propriam deponamus pro eo, quod inter omnia difficillimum est. In hoc enim tertio signo defecerunt Magi, id est, magni & sapientes in claustro. *Exod. cap.* 8. c. Et 1. *Regum. cap.* 7. f. Tulit ergo Dauid vnum lapidem, & funda iecit & circumducens percussit eum in fronte.

Per quinque lapides quos accepit Dauid, intelliguntur quinque, quæ sunt principaliter in religione. Tres primi sunt abrenunciatio trium in voto.

Quartus lapis est cultus diuini diligens obseruantia, ad quod pertinet, quicquid constitutum est in religione de officio diuino.

Quintus est conuersationis cauta & superabundans honestas, ad quod pertinet, quicquid est in victu, vestitu, receptione hospitum, & huiusmodi. His lapidibus debet armari Dauid, id est, qui intrat claustrum pugnaturus contra Diabolum. Sed vnoistorum, id est, abrenonciatione propriæ voluntatis occiditur Philisthæus, id est, Diabolus ipse.

d Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.] De hoc dicitur satis, *suprà cap.* 14. c. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c. Et nota etiam, quòd hic ponuntur tria signa dilectionis. Primum est animæ dispositio, *ibi*: Maiorem hac dilectionem. Secundum præceptorum obseruatio, *ibi*: Vos amici mei, &c. Tertium est secretorum Domini participatio, *ibi*. Vos autem dixi amicos: quia omnia, &cæt. Primum est in patientia & sustinentia malorum, etiam mortis pro amico. Secundum in operatione bonorum. Tertium est in receptione spiritualium consolationum. De primo dicitur *Luc.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Iudic.* 5. a Qui sponte obtulistis animas vestras periculo, benedicite Deo. *Isa. cap.* 49. d. secundum aliam literam. Sanctificate eum, qui despicit animam pro amico suo. Et hæc est vera amicitia. Vnde *Ecclesiast. cap.* 22. d. A facie amici non me abscondam: & si mala mihi euenerint, per illum sustinebo. Ecce primum, scilicet, mala pati, etiam mortem pro amico. *Ecclesiast. cap.* 7. d. Mortuo non prohibeas gratiam. Secundum est mandata eius agere. Charitas enim non solùm patiens est ad sustinendum; sed benigna ad agendum. Hoc requirit Dominus, dicens. *1.Cor.* 13. *b.*

d Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego, &c.] 1. *Ioan.* 3. d. Non diligamus verbo & lingua; sed opere & veritate. Tertium est secreti amici participare. Prima duo pertinent ad meritum: hoc tertium est prægustatio præmij, quando Dominus in oratione reuelat secreta sua, & dat consolationes suas. *Osea* 2.c. Et ducam eam in solitudinem: & loquar ad cor eius. De hoc dicitur.

• *a* Vos autem

a Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo,] ego homo ad opus hominum. c Nota feci vobis] Veracissimo amicitia apparet in reuelatione secretorũ. Vnde *Amos* 3.b. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Genes.* 18. c. Num celare potero quicquam Abraham? Sed quid est, quod dicit: Omnia quæcunque, &c. Contrarium enim videtur illud *infrà* 16. c. Multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò. Solu. Sicut dicit *Chryso.* nihil aliud per hoc, id est, (omnia,) & per hoc id est, (audiui,) constituit, quam quoniam nihil alienum à Patre loquitur, sed quæ

eius. a Vos autem dixi amicos: quia b omnia, quæcunque audiui à Patre meo, c nota feci vobis. d Non vos me elegistis; sed e ego elegi vos, f & posui vos

sunt Patris: quia verò hoc maximè videtur esse Discipulorũ & amicorum, scilicet, ineffabilia, id est, secreta dicere, & hac ait digni effecti estis communione. Omnia, autem cùm dicat, quæcunque eos audire oportebat, dicit. *Aug.* dicit. Omnia, quæcunque audiui, &c. loquitur pro tempore futuro. Dicit enim se fecisse, quæ scit se facturum in Resurrectione, vbi beati erunt in anima & in corpore. Et est sensus. b Omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci]id est, nota faciam, vobis, id est, meipsum, qui sum à Patre, & in me omnia vobis reuelabo. *Interl.* sic legit. b Omnia, quæ audiui]ego homo ad opus hominum, id est, omnia necessaria vobis. Solet etiam sic exponi. b Omnia, quæcunque audiui.] id est, omnia, quæcunque vobis nota feci, audiui à Patre. Deinde ponit aliud signum, siue argumentum dilectionis suæ, dicens. d Non vos me elegistis,] priùs diligendo.

e Sed ego elegi vos,] id est, dilectioni vestræ præcucurri, 1. *Ioan. cap.* 4.b. Prior dilexit nos. f Et posui vos,] id est, plantaui in me. Et seruat adhuc metaphoram A vitis. a Vt eatis]

Aliter. Vel, e Ego elegi vos]de peccato, vel de massa malorũ, vel de Synagoga Iudæorũ separando. f Et posui vos,] in gratiam, A vel in Apostolatum.

Moralit. a Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunque audiui, &c.] Dominus enim seipsum, & omnia in se necessaria reuelat. In hoc statu amicitiæ erat *Isaias*, cùm dicebat *Isa.* 24 c. Secretum meum mihi, &c. *Psal.* 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua, &c. *Amos* 3. b. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Gen.* 18. c. Num celare potero Abraham, & *Baruch* 4.a. Beati sumus, Israel: quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis. Sed maxima ingratitudo, & proditio est, quando aliquis prodit secreta amici. Ita faciunt illi, qui diuinas consolationes in oratione recipiunt, & statim aliis ad ostentationem produnt. Contra quod dicitur *Prouer.* 25. a, Gloria Dei est celare verbum. Ideò dicebat *Isaias.* Secretum meum mihi, retinebo, scilicet. *Eccl.* 22.d. Est concordatio ad amicum, excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa, *Prou.* 20. c. Et qui reuelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis. Vel aliter possunt hæc tria assignari: vt mandatorum obseruatio pertineat ad incipientes, & est satis de decem præceptis. Consiliorum reuelatio, ad proficientes, & dicantur consilia Domini, quæ abscondita erant in veteri lege, quæ dicit Dominus *Matth.* 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. Beati qui lugent, &c. Hæc enim secreta ignorauit mundus, & adhuc ignorant mundani. Tertium, id est, animæ expositio, ad perfectos & peruenientes. Et nota, quòd circa illũ locũ loquitur *Chrys.* de amore Domini, & per contrarium de auaritia, & amore mundi dicens: Quia magnum quid est, & inexpugnabile amor, & non verbum nudum ostendamus. Per opera enim ipse Christus inimicos existentes reconciliauit: nos amici facti in amore eius: ipse incæpit; nos saltem sequamur ipsum: in proprium locum amat nos, nos saltem in id, quod expedit nobis, amemus eum: ipse inimicos existentes dilexit; nos saltem amicum existentem amemus. Sed nos contraria facimus. Propter nos enim blasphematur Deus: propter rapinas & auaritias nostras orbem terrarum assumpsit vniuersum hæc ægritudo auaritiæ, & omnium detinet animas. *Ierem.* 6. c. A minori vsque ad maiorem, &c. A Christo redempti sumus, & auro seruimus: Christi dominationem profitemur; & mammonæ omni desiderio obedimus: & genus, & delectationem, & naturam, & leges, & omnia ignoramus propter aurum. Si concupiscibile aurum honoratos facit, multò magis cælum. Sed dicet aliquis, deridetur inops, etiam si virtuosus fuerit. Sed non apud homines deridetur; sed apud insensibiles & irrationales. Ideò neq; enim si deriderent quidē te asini, & acclamarent ἄλογοι, sapiētes verò omnes laudarēt, curares; si Rex terrenus te laudaret, paruam curam haberes de hominibus vilibus, si te deriderent. Si ergo Dominator te laudat, cur cachadorũ & caponum laudationes inquiris? Item vsquequo in gurgite vertimur? vsquequo stultos & gulosos statuimus nostros Iudices & consideratores? Tales, scil. gulosi & stulti eos, qui in alea ludunt, & ebrios, & eos, qui ventri viuunt, examinare possunt; virtutem autem & malitiam neque somno imaginari possunt? Quomodo ergo tales facimus examinatores virtutis? Propterea nunquam perueniemus ad arcem virtutis, quia inexpertis & indoctis cōcedimus nostra iudicare. Illi verò non secundùm rationem, sed secundùm propriam indisplicibilitatem examinant, & iudicant.

Chrysostom. Fortè aliquis vestrum dicet, per vnamquamque diem de auaritia disputas? Vtinam & secundùm vnamquamque noctem possem hoc facere: vtinam & in forum assequentem & in mensam & vxores & amicos & filios & famulos & agricolas & rusticos & ipsum pauimentum & parietes esset possibile hanc semper resonare vocem: vt saltem parum ita remitteremus auaritias.

Item *Chrysost.* Sapientiæ & patientiæ & omnis Philosophiæ magistra nobis est inopia, quia & Lazarus cum inopia viuebat & coronatus est. *Luc.* 16. f. Et Iacob pane solo potiri cupiebat. *Genes.* 28.d. Et Ioseph in vltima inopia factus est; sed non solùm seruus erat, sed & vinctus: & propterea magis eum admiramur: & non ita eum laudamus, cùm frumentum distribuebat; vt cùm carcerem habitabat: non cùm diadema circumferebat; sed cum catenam: non cùm in throno sedebat; sed cum insidias patiebatur, & vendebatur. Sequitur. d Non vos me elegistis,]priùs diligendo.

e Sed ego elegi vos,]id est, à culpa separaui.

f Et posui vos,]id est, in statu gratiæ plantaui. • a Vt]sic, eatis, benè

Vel aliter. e Sed ego elegi vos, &c.]Prædicatores enim debent esse electi, vt cunctos in vita transcendant: & positi, id est, plantati & firmi in aduersis: vt omnia in patientia superent, & vincant. De primo dicitur 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnem populum, certè videtis, quē elegit Dominus, quòd nō sit similis ei in omni populo. De secundo habetur 1. *Thess.* 3. a. Nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi n. scitis, quòd in hoc positi sumus. Locus ergo Iustorum est tribulatio. *Eccl.* 10. a Locum tuum ne dimiseris, recedendo sc. ab eo, vel cadendo in eo, sicut malus • miles est, qui *Aliter.*

Item potest hoc esse thema in electione. e Ego elegi vos & posui vos, &c.] Eligitur quis per communem assensum, ponitur per confirmationem. Et nota, quòd quidam non eliguntur à Domino; sed à seipsis, vel se ingerunt & violenter intrudunt in prælationem, qui dicunt *Amos* 6.d. Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Alij ab homine propter commodum temporale. Vnde *Isa.* 3. a. Vestimentum tibi est, Princeps esto noster. Et *suprà* 6. b. Voluerunt eum rapere in Regem, quia saturauerat eos panibus. Alij eliguntur ex Diabolo, vt qui ex inuidia eliguntur, vt alius expellatur: Sicut Ieroboam electus fuit, & Roboam expulsus, 3. *Reg.* 12. c. Alij eliguntur à carne, quia nepos, vel cognatus: Et talis fuit Abimelech. *Iudic.* 9. a. Considerate, quia os vestrum, & caro vestra sum. Alij eliguntur à mundo: sicut Saul, 1. *Reg.* 8. dicitur, quòd quærebat asinas patris sui, & electus est in Regem. Ita multi dicunt, iste benè custodiet iura Ecclesiæ nostræ, & benè procurabit negotia nostra, benè quæret asinas, non animas: & nostra defendet, quia potens est, vel nobilis, vel magnus placitator Hi licet non directè à Domino eligantur; tamen aliquando à Domino ponuntur, quando, scilicet, confirmantur ab aliis bona intentione. Aliunde autem à Domino eliguntur aliqui, quādo ab aliis electi bona intentione, ipsam electionem habent in patientia. Sed tamen quandoque non ponuntur à Domino, vt quando cōfirmantur timore, vel precibus, quæ secundùm Deum peius est muneribus. Sed quidam à Domino & eliguntur & ponuntur. De quibus *Psalm.* 64. eatus, quem elegisti, &c. Et de his dicit. f Et posui vos,

A vitis. *a* Vt eatis] id eſt, creſcatis in virtute, ſicut dicitur planta ire, id eſt, creſcere, & propagines mittere. Vnde *Oſeæ* 14.c. Ibunt rami eius, vt Libani.
b Et fructum afferatis,] vel ſecundùm *Chryſoſt.* feratis, in operatione, ſcilicet.
c Et fructus veſter maneat] in cæleſti retributione.

Aliter. A vel in Apoſtolatum. vt *a* eatis, *b* & fructum afferatis, *c* & fructus veſter maneat,
a Vt eatis,] id eſt, extendamini per orbem vniuerſum, ſecundùm illud *Pſalm.* 79. Extendit palmites ſuos vſque ad mare.
b Et fructum afferatis,] per conuerſionem hominum.
c Et fructus veſter maneat,] id eſt, inde habeatis gaudium & præmium æternum. Vel ſecundùm *Chryſoſtom.* id eſt, ſtabilis ſit fides eorum, quos conuertitis, q. d. non ſolùm dilexi vos; ſed etiam vbique terrarum benefici palmitibus veſtris & ſtabiles faciam. Confidite ergo, quia ſi

A fructus veſter maneat,
a Vt] ſic, eatis, benè volendo.
Moralis. *b* Et fructum afferatis,] benè operando.
c Et fructus veſter maneat,] perſeuerando. Iſtud autem poteſt dici Prædicatoribus, in quo notatur, quales debent eſſe, & quid debeant agere. Quales debeant eſſe, quia debent eſſe electi, & poſiti, ſiue plantati. Electi, id eſt, ſeparati ab omni carnalitate & vanitate, plantati & firmati in veritate. Electi à malo, poſiti in bono; ſeparatum eſſe à peccato oportet, qui prædicat peccata vitanda. Vnde *Rom.* 2.d. Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, ſacrilegium facis. Item *Turpe eſt Doctori, cum culpa redarguit ipſum.* Item qui prædicat bonum faciendum, debet & ipſe facere, & in hoc poſitus eſſe. *Act.* 1.a. Cœpit Ieſus facere & docere: *Iſa.* 42.d. Qui vides multa, nonne cuſtodies? Item *Iſa.* 48.b. Infrænabo te laude mea, id eſt, prædicatione, ne intereas, id eſt, ne facias oppoſitum eius, quod prædicas. *Iob* 39.c. Circumdabis collo eius hinnitum, id eſt, prædicationem, quæ ligat hominem. *Prouer.* 6.a. Illaqueatus es verbis oris tui. *Rom.* 15.d. Nihil audeo loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus.

Aliter. Θ miles eſt, qui deiicitur ad ictum mollis caſei. Sic ergo patet, quales debent eſſe. Quid autem debeant agere, ſubditur.
a Vt eatis] ſcilicet, prædicando.
b Et fructum afferatis] per confeſſiones audiendo.
c Et fructus veſter maneat,] q. d. facite, vt ſtabilis ſit fructus conuerſorum pro eis intercedendo. Et nota, quòd dicit, eatis, in mundum, ſcilicet, ad prædicandum, ſicut Iacob miſit filios ſuos in Ægyptum propter frumentum. *Gen.* 42.a. Audiui, quod triticum venunderur in Ægypto: quare negligitis? deſcendite, & emite. Sicut etiam Moyſes miſit exploratores in terram Chanaan. *Num.* 13.b. Confortamini, & afferte nobis de frugibus terræ. Et nota, quòd Beniamin non iuit, quia iuuenis, & ei timebatur à patre. Item nota, quòd nunquam Iſaac iuit in Ægyptum; ſed Iacob iuit: in quo notatur, quòd ad prædicandum non debent mitti, niſi maturi ætate & moribus, ſiue cóuerſatione. Vnde & per Beniamin, qui non mittitur, ſed domi tenetur, ſignificantur iuuenes ætate. Per Iſaac, qui interpretatur riſus, ſignificantur diſſoluti moribus & conuerſatione. Item nota, quòd vnus è fratribus in Ægypto retinetur, aliis redeuntibus & referétibus frumentum: per quem ſignificantur quidam Prædicatores, qui conuictu ſæcularium maculantur & non reuertuntur; ſicut coruus ad cadauer illectus non rediit ad arcam. Sic ergo habes tria genera filiorũ Iacob. Vnus domi retinetur, alij miſſi fructum deferunt, quidam ab Ægyptiis detinetur. Ille, qui domi retinetur, ſignificat illos, qui officio diuino & contemplationi relinquuntur: illi, qui vadunt, & fructum afferunt, bonos Prædicatores: ille, qui remanet in Ægypto, Prædicatores ſæcularibus irretitos. Hi ſignificantur per illos tres, *ſuprà* 11. Mariam, Martham, & Lazarum. Per Mariam ſignificantur pœnitentes, vel contemplatiui. Per Martham, quæ miniſtrat, Prædicatores boni. Per Lazarum infirmum, vel ligatum inſtitis in ſepulchro carnalis voluptatis Prædicatores infructuoſi. Dicit ergo: Poſui vos, quod eſt contra illos, qui officio prædicationis ſe ingerunt. *Ierem.* 23.d. Ipſi narrabant, & non miſi eos. *Rom.* 10.c. Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? *Hebr.* 5.a. Nemo aſſumit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. *Iob* 38.a. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, &c.

a Vt eatis] quod eſt contra illos, qui in locis propinquis, & ciuibus, vbi ſunt, prædicare volunt: nec extrà procul, vbi ſunt ignota hoſpitia. Quod eſt contra illud *Matth.* 9. d. Circumibat Ieſus ciuitates & caſtella. *Ier.* 31.b. Annunciate in Inſulis, quæ procul ſunt: & dicite, &c.
b Et fructum afferatis] vel, ſecundùm *Chryſoſtomum* feratis. Quidam enim afferunt fructum ſed non ferunt, qui Deum laudant de alienis bonis. Quidam autem ferunt, ſed non afferunt, qui de bonis ſuis Deum non laudant, ſed propriam gloriam quærunt. Et ſunt ſicut pauo, omnia oua ſua, & fœtus ſuos comedit, quando poteſt: ita faciunt, qui mercedem ſuam ſtatim quærunt de ſuis operibus. Vnde *Matth.* 6.a. Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam. Debemus ergo ferre fructum operando, & alios pro poſſe ad pœnitentiam conuertendo, & fructum afferre ex omnibus laudando. *Ezechiel. capit.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur.

Vel aliter. Quidam mittunt fructum Domino; ſed non afferunt, illi, ſcilicet, qui alios ſaluantes detrimentum ſui faciunt. Sed ille affert fructum, qui ſe, & alios ſaluat. *Geneſ.* 4.a. ſecundùm aliam literam. Nonne ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti. *Gen.* 24.a. Affer mihi de venatione tua. Qui enim affert, cum te venit, quam affert. Sic docet Apoſtolus fructum afferre, 1. *Tim.* 4 d. Attende tibi & doctrinæ, inſta in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos, qui te audiunt.
c Et fructus veſter maneat] Contra illos, qui fructum, quem fecerunt, ſtatim amittunt per oſtentationem & gloriationẽ. Vnde *Pſal.* 77. Dedit ærugini fructus eorum & labores eorũ locuſtæ. *Oſeæ* 7. c. Comederunt alieni robur eius. Item *Deut.* 28.d. Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedet populus, quem ignoras.

A Vt eatis,] non dicit ſedeatis, vel iaceatis; ſed, eatis. In quo notatur labor, ad quem eliguntur. Aliter.
b Et fructum afferatis.] In quo notatur, quòd debet eſſe labor eorum fructuoſus. *Sap.* 3.d. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus.
c Et fructus veſter maneat.] In quo notatur, quod debet eſſe labor perſeuerans & aſſiduus. Ad laborem ergo fructuoſum, & continuum vocantur, qui præficiuntur, & eliguntur à Deo. Ad fructuoſum, contra illos, qui laborant in litibus & cauſis, vel in lucris, vel in peccatis. *Exod.* 10. c. Stulto labore conſumeris tu, & populus iſte, &c. *Eccleſ.* 10. c. Labor ſtultorum affliget eos. Item *Eccl.* 6.c. Omnis labor hominis in ore eius: & anima eius non implebitur bonis. Item ad continuum laborem vocantur, contra remiſſos & deſides. De quibus dicit *Pſalm.* 75. Dormitauerunt, qui aſcenderunt equos, id eſt, poſtquam dignitates obtinuerunt, cùm tamen alibi dicatur. *Pſalm.* 120. Non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael. *Act.* 13. a. Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos. In opus dicit, non in otium. Item 1. *Timot.* 3 a. Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Et dicit *Gregor. in paſtorali.* Notandum, quod illo tempore hoc dictum eſt, quòd plebibus quiſquis præerat, primus ad martyrij tormentum ducebatur: tunc ergo laudabile fuit Epiſcopatum quærere, quando per hunc quemque dubium non erat ad ſupplicia grauiora peruenire. *Iudic.* 11.a. Veni, & eſto Princeps noſter, & pugna contra filios Ammon. Ad pugnandum enim aſſumuntur, non ad pauſandum.
b Et fructum afferatis] animarum, non temporalium. *Oſeæ* 8. b In telis aranearum erat vitulus Samariæ.

Item, [Fructum afferatis,] non auferatis, vel colligatis, quia ſubditis deberent dare, non auferre. Sed multi ſunt tonſores, non Paſtores, cùm tamen dicatur Petro: Paſce oues meas, non tonde, *infrà* 21.c. Vnde Prælatis noſtri temporis potiùs debet poni in mano falx, quàm baculus paſtoralis: quia ad metendum ſunt electi, ſubditos metunt.

Vel] Fructum afferatis,] bona opera faciendo. Sed multi ſunt, qui nec alios facere permittunt bona. *Matth.* 23.b. Vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare.
c Et fructus veſter maneat,] contra quoſdam, qui in primo anno prælationis boni ſunt & feruentes, & ſolliciti circa gregem ſuum; ſed in ſecundo tepeſcunt, in tertio autem omninò tepidi facti ſunt. Et tunc inuadit Diabolus gregem. *Daniel. capitulo* 1. a. Anno tertio Ioachim

A Regis Iudæ venit

A fructus vester manet, multò magis vos. *a* Vt quodcunque petieritis, &c.] q.d. dico, vt fructum afferatis: vt sic merito operum & laborum exaudiamini. Et hoc est. Vt quodcunque petieritis Patrem, apud quem principij auctoritas. *b* In nomine meo.] Hoc dicit, ne credatur in Filio minoritas. *c* Det vobis,] vel secundùm *Chrysostomum*, dem vobis. Vnde dicit *Chrysostomus*. Eius, qui petitur est facere, vel dare: si ergo petitur Pater, qualiter Filius dat, vel facit? Respondemus. vt discas, quoniam non minor Filius, sed æqualis. Et habetur simile, *suprà* 13.b. Quodcunque petieritis Patrem In nomine meo, hoc faciam. Et nota, quòd per multa ostendit Dominus amorem suum ad eos. Primò in patiendo pro eis, quæ patiebatur tunc *ibi*. Maiorē hac dilectionē &c. Secūdò in dicēdo secreta Patris, *ibi*. Omnia, quæcunq; audiui, &c. Tertiò in præcurrēdo ad amicitiam, *ibi*: Non vos me elegistis, &c. Quartò in largiendo eis magna bona, & conseruando fructum eorum, & propagando, *ibi*: Posui vos, vt eatis & fructum, &c. Quartò in exaudiendo eorum preces & desideria, *ibi*: Vt quodcunque petieritis, &c. Ostensa ergo sua dilectione & modo diligendi nos, exigit nostram, dicens. *d* Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem] sicut ostendi vobis me diligere vos. *Chrysost.* ponit hanc literam. Hæc locutus sum vobis, vt ametis vos inuicem, q.d. hæc, quæ dico vobis, quòd, scilicet, animam meam pono pro vobis: & quòd ad vos primus cucurri, & alia signa dilectionis: non dico exprobrando; sed magis, vt in dilectionem vos inducam.

Supra 13. b. Matth. 20.c. Luc. 6.f.

vt *a* quodcunque petieritis Patrem in *b* nomine meo, *c* det vobis. Hæc *d* mando vobis, vt diligatis inuicem. Si *e* mundus vos odit, scitote, *f* quia me priorem vobis odio habuit. Si *g* de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret. *h* Quia verò de mundo non estis, sed *i* ego elegi vos *k* de mundo: *l* propterea odit vos mundus. *m* Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. *n* Non est seruus maior Domino suo. Si *o* me persecuti sunt: & vos persequentur. Si *p* sermonem meum *q* seruauerunt: & *r* vestrum seruabunt.

e Si mundus vos odit, &c.] *August.* Cur ergo se membrum supra verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non via odium mundi sustinere cum capite. Vel: Si mundus vos odit, &c.] q.d. dico, vt diligatis inuicem: etiam inimicos diligite & sufferte, scientes, quia & ego mundum dilexi, à quo tamen odia sustinui. Et hoc est; Si mundus, &c. Vel aliter. Priùs monuit eos, vt se diligerent; hic monet, vt inimicos lætanter exemplo suo tolerent. Vel sic. Priùs monuit eos ad dilectionem; sed quia charitas patiēs est & benigna: ideò monet eos hic ad patientiam. *Chrysost.* Priùs ad dilectionem induxit: deinde quia persecutionem pati à multis & exprobrari difficile erat, & sufficiens, vt animam excelsam humiliaret: & pauci existentes turbabantur plebis tantæ debentes prælium suscipere, præliuiens & resuscitans animas eorum, dicit. *e* Si mundus vos odit, scitote] id est, recogitate. *f* Quia me priorem vobis odio habuit,] q.d. non oportet dolere, sed lætari de hoc, quòd odiunt vos Iudæi, quia per hoc communicatis Passionibus. Et est argumentum amoris, scilicet, quòd me amatis, & amo vos; & econtrariò dolere vos oportebit, si diligeremini à mundo: quia hoc esset signum amoris & conformitatis mundi. Vnde subdit.

1. Cor. 13. b.

g Si de mundo fuisseris, mundus] vtique, quod suum erat, id est, sibi consonum, diligeret: quia simile applaudet suo simili, & diligit. Itaque si diligeremini à mundo per interiora offerretis signum & ostensionē, diligeret, falsa dilectione, qua se falsò diligit; sed verè odit, quia odit naturam, diligit vitium. Simile *suprà* 7.a. Non potest vos odisse mundus: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo.

h Quia verò de mundo non estis,] id est, non estis mundanis in malitia conformes.

i Sed ego elegi vos] gratis separaui.

K De mundo] de quo aliquando fuistis.

l Propterea odit vos mundus] q.d. iustitia vestra est mundanl odij causa.

m Memento sermonis mei.] *Augustinus.* Quia exemplo sui, quo alius melior non est, monuit ad ferenda odia mundi: subdit, quare eum in hoc debeant imitari: quia, scilicet, ipse est Dominus, illi serui: ideò commemorat, quod à principio sermonis eius dixerat, dicens: Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis, *suprà* 13.b. Et sicut tunc disi inuitando ad humilitatem: ita & modò dico inuitando ad sustinendam persecutionem. Et quis est ille sermo? Ecce. Non est seruus, &c. Vel Sermonis mei, illius, scilicet, superioris, scitote, quia me priorem odio habuit. Et subdit causã, quia.

n Non est seruus maior Domino suo.] Et ita, si me Dominum, persecuti sunt: & vos seruos, persequentur, in quibus etiam me persequuntur. *Chrys.* Ostendit eos zelotes sui, id est, imitatores maximè esse in hoc. Quamdiu enim fuit Christus in carne, prælium habuerunt ad eum Iudæi; quia verò translatus est ad eos, rursus venit bellum, tanquam ad hæredes & imitatores eius. Et non solùm persequentur factis; sed & insidiabuntur verbis. Vnde subdit. *p* Si sermonem meum,] qui sum Magister. *q* Seruauerunt] id est, obseruauerunt, vt s. caperent me in sermone.

r Et vestrum seruabunt,] qui estis Discipuli, id est, obseruabunt, secundùm illud *Psal.* 36. Obseruabit peccator Iustum. Hoc enim de Christo dicitur, *Marc.* 3. a. & *Luca* 14.a. Et

A illi obseruabant

A Regis Iudæ venit Nabuchodonosor Rex Babylonis in Ierusalem, & obsedit eam. *Aliter.*

a Vt quodcunq; petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.] Qui fructuosus esset in operibus, exaudiretur de facili in orationibus. *Iac.* 4.a. Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis. Et require *sup. col.* a. de hoc. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis.

d Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.] *Chrys.* Cuius gratia: vbi amorem ita extollit, quoniam In hoc est ostensio Discipulorum, hoc est, quod applaudit virtuti. Propterea & Paulus tot de eo, id est, de amore ait, 1. *Cor.* 13. tanquam Discipulus existens naturalis Christi, & experientiam ipsius accipiens. Seqoitur. *e* Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.] Nota, quòd mali odiunt bonos multis de causis. Prima, quia sunt eis dissimiles. *Sap.* 2.c. Dissimilis est aliis vita illius & immutatæ sunt viæ eius. Econtrario enim simile diligit sibi simile. *Eccl.* 13.c. Omne animal diligit sibi simile: sic & omnis homo proximum sibi. Et 27.b. Volatilia ad similia aggregantur. Et hæc causa notatur, *ibi*. *g* Si de mundo essetis, &c.] id est, similes mundanis. Secunda causa est, quia odiunt Deum eorum. Et hæc causa notatur, *ibi*. Et hæc omnia facient vobis propter nomen meum. Et *ibi*. Me priorem vobis odio habuit, 2. *Reg.* 3. a. Facta est longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saul, id est, inter familiam Dei, & familiam mundi. Tertia causa est, quia corripiuntur ab eis. Vnde *Amos* 5.c. Odio habuerunt corripientem. *Prouer.* 15.b. Non amat pestilens, qui se corripit. *Tullius.* Obsequium amicos, odium veritas parit. Quarta causa est, quia mundus videt se deseri, & despici à bonis: & ideò indignatur contra eos. *Phil.* 3.b. Omnia arbitratus sum vt stercora. *Psalm.* 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Et hæc causa notatur, *ibi*. Quia verò de mundo non estis. Non sunt enim de mundo, sed mundum despicientes relinquent. Item qui mundum dicunt esse illusorem & præstigiatorem, 1. *Cor.* 7.f. Præterit figura huius mundi. Et 1. *Ioan.* 2.c. Transit mundus & concupiscentia eius. Præstigiosè ergo prætendit mundus stabilitatem. Item quia mundum ostendunt proditorem. Vnde *Luc.* 22.e. Iuda, osculo Filium hominis prodis? Quod est, quando mundus amplectitur aliquem promouendo ad honorem. Quod significatur 2. *Reg.* 20.c. Ioab interfecit Amasam osculando. Item, quia ostendunt esse mendacem in promissis. *Prou.* 25.b. Nubes, & ventus, & pluuiæ non sequentes, vir gloriosus & promissa non complens. Propter hoc igitur sicut canes domestici extraneos dilacerant: sic mundus bonos. *Phil.* 3.a. Videte canes, videte concisionem. Mali enim sunt domestici mundi; boni autem peregrini. Vnde *Psal.* 38. Aduena ego sum apud te & peregrinus. Sequitur.

Mali odiunt bonos multis de causis.

n Non est seruus maior Domino suo] id est, non decet membrum esse delicatum sub capite spinato.

o Si me persecuti sunt, &c. Si sermonem meum seruauerunt, &c.] Hoc est, quod dicitur 2. *Reg.* 10.a. Tulit Anon seruos Dauid rasitque dimidiã partem barbæ eorũ, & præcidit vestes eorum medias vsque ad nates, & dimisit eos. Anon, qui interpretatur gratis iniquus, id est, mundus radit dimidiam partem bonorum, quia capit eos in verbis.

a illi obſeruabant eum. Et ſubdit illam conſolationem dicens. a Sed hæc omnia] odia, ſc. cordium, perſecutionem ſactorum, obſeruationem verborum. b Facient vobis propter nomen meum,] i. propter odium nominis mei, q.d. meo vobis odibunt, & perſequentur ſermonem veſtrum, quia meus eſt, contemnent

D & obſeruabant. Tantò igitur miſeriores, qui propter hoc nomen iſta faciunt: quantò beatiores, qui propter hoc nomen iſta patiútur. Sicut alibi ipſe dicit. *Matt.* 5.a. Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Secundùm hoc ſit exponitur.

a Sed hæc omnia b facient vobis propter nomen meum, c quia neſciunt eum, qui miſit me. Si d non veniſſem, & e locutus fuiſſem eis, f peccatū non haberēt. g Nunc autē h excuſationē non habent de peccato ſuo. i Qui me odit, K & Patrem meū odit.

b Facient vobis propter nomen meum] id eſt, propter amorem nominis mei, id eſt, quia me amatis, ideò vos perſequentur. Sed quare odiunt ipſi nomen tuum: vel quare nō amant te? Ecce. c Quia neſciunt eum, qui miſit me,] id eſt, non credunt me miſſum à Patre, nec habent veram fidem de Patre: quia ſi haberent, Filium non odirent. Et hoc dicit in conſolationem Diſcipulorum, quod non ſolùm Filius, ſed & Pater contumeliam patitur cum eis. Nec ſolùm Filio, ſed & Patri iniuriantur Iudæi; vnde & venia eos, & excuſatione priuans, ſubdit etiam aliam mitigationem, dicens. d Si non veniſſem, &c.] quaſi carent venia & excuſatione, quia ſcienter perſequentur veritatem in vobis. Vel ſic continua: Miſit me, dico; ſed, ſi non veniſſem, &c. Vel ſic. Dixerat generaliter. Odit vos mundus, Item vos perſequētur; ſed non ſpecificauerat de Iudæis: ideò ſpecialiter hic determinat Iudæos, ad quos miſſus eſt ipſe Chriſtus, dicēs. d Si non veniſſem,] carnem aſſumendo. e Et locutus fuiſſem eis,] docendo, tam ſignis, quàm verbis & beneficiis.

f Peccatum non haberent.] Non quòd non haberent peccatum, antequam veniſſet; ſed peccatum dicit antonomaſticè illud peccatum, quòd non crediderunt in Chriſtum. Vel, peccatum, tantùm. g Nunc autem,] quia veni, & locutus ſum eis, h Excuſationem non habent de peccato ſuo,] infidelitatis. Et nota, quòd multis modis conſolatur Diſcipulos cōtra odia & perſecutiones mundi. Primò exemplo ſui, *ibi.* Scitote, quia priorem me odio habuit. Secūdò, quia ſignum eſt iniquitatis diligi à mundo, *ibi.* Si de mundo fuiſſetis, &c. Tertiò, quia ſignum eſt virtutis odiri ab eo, *ibi*: Quia verò de mundo non eſtis, &c. Quartò, quia de iure pati debet ſeruus cum Domino, *ibi*; Non eſt ſeruus maior Domino ſuo. Quintò, quia amore ſui patiuntur, *ibi.* Propter nomen meum. Sextò, quia etiam in hoc iniuriantur Patri, *ibi.* Quia neſciunt eum, qui miſit me. Septimo, quia venia carent & excuſatione, *ibi.* Si non veniſſem, &c. Non enim parua erat conſolatio præſonare eorum ſupplicium, vt dicit *Chryſ.* Vnde adhuc ſubditur. i Qui me odit, & Patrem meū odit.] Ne enim dicerent, licet non credant in te, nec diligant; tamen credunt & diligunt Patrem: & ideò excuſabiles ſunt: zelantes enim Patrem te perſequuntur: ideò deſtruens eorum excuſationem, dicit. i Qui me odit,] ſicut Iudæi.

k Et Patrem meum odit,] id eſt, ad modum odientis ſe habet, id eſt, eum offendit, qui me offendit. Vnde inexcuſabiles A ſunt, quia & me

Moralit. a Veſtimenta eorum ſcindit, quia perſequitur eos in factis, expolians, ſc. eos rebus ſuis. a Et hæc omnia] prædicta, ſ. odia cordium, perſecutiones verborum. b Facient vobis propter nomen meum.] Hæc tria habentur *Luc.* 6.d. Beati eritis, cùm vos oderint omnes homines, & cùm ſeparauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen veſtrū, tanquā malum propter Filiū hominis. Simile *Matt.* 5.a. 1. *Pet.* 4. d. Nemo veſtrùm patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorū concupitor: ſi autem vt Chriſtianus, non erubeſcat. Item *in eod.* c. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis: quoniā quod honoris gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius Spiritus, ſuper vos requieſcet. c Quia neſciunt eum, qui miſit me] Patrem. In hoc eſt conſolatio Iuſtorum, quòd propter Filium & Patrem patiuntur: nam bona cauſa inducit conſtantiam. Vnde *Chryſ.* Sufficiens erat erigere eos, & confortari cauſa eorum, quæ in ipſos fiebant: propterea eam ſæpè reuoluit, dicens: Non cognouerunt me, & quoniā propter me facient, & propter nomē meum, & propter Patrē. Et poſteà ſubdit: Hæc, & nos in tentationibus reuoluamus, cùm à pernicioſis aliquid patimur hominibus, ad Principem noſtrū reſpicientes & conſummatorem fidei. *Heb.* 12. a. Et cōſideremus, quoniam à malis hominibus, & quoniam propter virtutem, & quoniam propter eum patimur: ſi hæc cogitemus, omnia facilia erunt & portabilia. Si enim pro amabilibus, quos patiens etiam gloriatur, propter Deum ſi quis patiatur quid, quem ſuſcipiet ſenſum? Nullum, ſcilicet, malorum. Si enim ipſe Chriſtus rem exprobrabiliſſimam, videlicet, Crucem gloriam vocabat, multò magis nos ita diſponi oportet. Vnde *Gal.* 6.d. Mihi abſit gloriari, niſi in Cruce Domini, &c. *Rom.* 5. a. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus. *Eccl.* 23.d. Magna ſequi Dominum. Item *Chryſ.* Cùm quid patimur indelectabile, non laborem, ſed & coronā oportet cogitare. Sicut negotiatores, non ſolùm pelagus, ſed & lucra reputant: ſic & nos cœlum in tribulatione: ſi oneroſum fuerit inopibus dare, traduc mentem ad meſſem ex ſemine: ſi dura videtur tibi virtus, opponas eius vultui promiſſorum magnitudinem. Item *Chryſoſt.* Qualiter non inconueniens eſt nos quidem ad menſas ſedere ridentes & voluptantes; pauperes verò per biuia tranſeuntes audire vlulantes: neque nos conuertere ad eorum vlulatum, ſed & grauari & indignari contra eos & deceptores vocare: quid dicis, ô homo, propter panem vnum quis deceptionem complicat? Vtique ait. Propter hoc ergo maximè miſericordiam conſequatur, & ab hac neceſſitate eripiatur. Si verò non vis dare, ſaltem ne conuitieris: ſi non vis ſoluere eius naufragium ne impellas in barathrum; excogita, quòd cùm expuleris inopem, qualis erit tibi Deus. Qua enim menſura menſuraueritis, remetietur vobis. *Luc.* 6. f. Excogita, qualiter pauper contritus abiit, inferiùs incuruatus lugens cum inopia etiam tuo conuitio percuſſus. Si enim etiam mendicare maledictionem vos ponitis, petentem eleemoſynam non ſuſcipere, & contumeliam ſuſcipientem abire, intuere quantam tempeſtatem, & dolorem facit: vſquequo feris aſſimilati ſumus, & naturam ipſam propter auaritiam ignoramus? Excogita diem illam, quando præſentabimur ante tribunal Chriſti, & cùm deprecabimur miſericordiam: quando & in medium ducens pauperes ſuos Chriſtus dicet ad nos: quoniam propter panem vnum, & obolum vnum tantum in animabus ipſorum pauperum feciſtis anguſtiam & fluctuationem. *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis non feciſtis, &c. Item *Chryſoſtomus.* Quam excuſationem habemus, cùm ipſe quidem nobis cœlum promittit, nos autem neque ei panem tribuimus: cùm ipſe quidem tibi Solem oriri faciat, & omnis creaturæ tribuat miniſtrationem; tu verò neque veſtimentum ei des, etiam veſtimentum ſuperfluum, neque tectum. Et quid dico, tectum, Solem, & creaturam, immò & corpus proprium tibi appoſuit, & ſanguinem pretioſum dedit; tu verò neque calicem aquæ das ei. Sed dedi ſemel, ait quis. Sed non eſt hoc miſericordia, ſcilicet, date ſemel, donec enim habens aliquid eius non ſuffeceris: nōdum omne compleſti, quia & virgines lampades habentes habebant oleum, ſed non copioſum. *Matt.* 25. a. Item *Chryſoſtomus.* Oportet, etiam ſi ex tuis tribueres, neque ita parcum eſſe; nunc autem ea, quæ ſunt Dominatoris das, cuius gratia puſillanimis ei. 1. *Paral.* 29. d. Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Item *Chryſoſtomus.* Dicam cauſam huius inhumanitatis, auaritia hæc eſt. Qui enim ab auaritia didicit lucrari, conſumere, & largiri, non nouit. Qui enim aliena rapit, qualiter ſua erogabit? Etenim canis meditans carnes guſtare, cuſtodire non vltrà poteſt gregem. Propterea tales etiam interficiunt Paſtores. Sequitur.

d Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent, &c.] Hoc eſt, contra literatos, ad quos venit Dominus per beneficia, & loquitur eis per Scripturas. Vnde improperat eis. *Prou.* 1.c. Extendi manum meam in largiendo redditus, quos habetis. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis, in Scripturis, ſcilicet. Sed timeant, quod ſequitur. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, &c.

g Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo,] quia peccata literatorum conuertuntur quaſi in peccatum in Spiritum S. eò quod videntur peccare ex certa malitia. *Luc.* 12. f. Seruus ſciens, &c. 2. *Petr.* 2.d. Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti.

a sunt, quia & me, & in me Patrem offendunt. Et adhuc ostẽdit, quòd ex malitia eum oderunt: quia non solùm verba dixit; sed opera fecit, quæ nemo alius fecit. Vnde dicit:
a Si opera non fecissem in eis.] *Gloss.* Non inter eos, vel coram eis, sed in eis: quia eos sanauit, pro quibus debuerãt eũ amare, non odisse.

> a Si opera non fecissem in eis, b quæ nemo alius fecit: peccatũ non haberent. d Nunc autem & viderunt, e & oderũt & me & Patrẽ meum. f Sed vt impleatur sermo, g qui in lege eorum scriptus est: h quia odio habuerunt me gratis. i Cùm autẽ venerit k Paracletus, l quẽ ego mittã vobis m à Patre n Spiritum veritatis, o qui à Patre procedit: p ille testimonium perhibebit de me. Et q vos r testimonium perhibebitis: s quia ab initio t mecum estis.

b Quæ nemo alius fecit,] vt quòd pauit tot millia de panibus paucis. *sup.* 6. b. quòd super aquas iuit, & Petrum ire fecit: *Matt.* 14. e. & alia huiusmodi, quæ propria auctoritate fecit.

c Peccatum non haberent.] Illud magnum infidelitatis est. *Chrysostomus.* Destruit excusationem eorum: à sermonibus enim tribuit doctrinam. Et nunquam sic locutus est homo, *sup.* 7. g. Adiecit & eam, quæ est ab operibus secũdùm legem Moysi: *Deut.* 18. Qui ab illo, qui hoc facit, & dicit, persuaderi vniuersos iussit, cùm ad pietatẽ ducat, & miracula tribuat maxima, & nõ simpliciter signa; sed quę nullus alius fecit. Et de hoc etiã ipsi fuerũt testes, dicẽtes: Nunquã sic apparuit in Israël. Et etiã: A seculo nõ est auditũ, vt quis aperuerit oculos cæci nati, *sup.* 9. f. Item de Lazaro, *sup.* 11. f. Et mirificationis modus nouus est.

Deut. 18. d. Sr tacita cogitatione responderis: quomodo possum intelligere verbum, quod non est
Mat. 9. d. locutus Dominus? hoc habebis signum. Quod in nomine Domini ille Propheta prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus non est locutus.

d Nunc aut. & vid.] illa opera.
e Et] tamẽ [oderunt me, &c.] quia impugnant veritatem, quę est eadẽ in me, & Patre, vel in quo offenditur Pater & Filius. Cõfirmat autem, quod dixerat per Scripturas, dicens.
f Sed vt, &c. Et ponitur li [vt] consecutiuè, siue euentus.
g Qui in lege eorum scriptus est,] id est, in lege eis data, vel id est, in Psalmis.
h Quia odio, &c.] id est, sine culpa mea, vel sine causa, vel sine vtilitate sua. *Augustin.* Gratis odit, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. Sic impij oderũt Christum. Sic Iusti diligunt gratis, nõ propter aliud, sed propter ipsum. *Chrysostomus* dixit causam odij, scilicet, nequitiam eorum Sed neque in hoc stat, sed & Prophetam inducit hoc idem antiquitùs resonantem, & dicentem: quoniã scilicet, oderunt me gratis. Sic & Paulus facit, *Rom.* 11. Multis enim admirantibus, quare Iudæi non crediderunt, Prophetas inducit prædicentes antiquitùs, & causam ostendẽtes, quoniam nequitia eorum, & despectio infidelitatis fuit eis causa. Sequitur.
i Cùm autem venerit Paracletus, quem ego, &c.] *Chrysostom.* Poterant dicere Discipuli, si sermonem tuum seruauerunt, & nostrum seruauerunt, vt tu dicis: si te persecuti sunt, & nos persequentur, si signa viderũt in te, quæ nullus fecit: si verba audierunt, quæ nullus dixit, & nihil profecerunt: si patrẽ tuum odiũt, & te cum illo: qualiter igitur nos immittis ad eos? qualiter nos fide digni erimus? qualiter attẽdent nobis, qui eiusdem sunt Tribus, & generis nobiscum? Vt igitur non hæc cogitantes turbentur, vide, quam inducit consolationem [cùm venerit paracletus, quem ego, &c.] quasi dicat, ille dignus fide testis erit: ideò vocat eum Spiritũ veritatis, non Spiritum sanctum. Ideò etiam dicit: [qui à Patre procedit,] quasi qui omnia certissimè nouit, sicut ipse discat, quoniam noui, vnde venio, & quò vado. Et nota verba singula.
i Cùm autem venerit] sponte, vt Deus non credatur minor, quia missus.
k Paracletus,] id est, consolator. Hoc dicit: vt sit fiducia consolationis, vel Aduocatus: vt sciãt, quod vincent in causa contra Iudæos.
l Quem ego mittam vobis.] Ecce quòd filius mittit Spiritum sanctum, sicut Pater. Vnde etiam dicitur Spiritus filij. *Galat.* 4 a. Misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, &c. Item 1. *Petr.* 4. c. Qui est eius Spiritus, super vos requiescet. Item *Roman.* 8. b. Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.
m A patre.] Filius dicitur mittere à Patre, à quo habet & esse. *Chrysostomus* non habet, à Patre, & dicit: Ecce non adhuc Pater solus, sed & Filius est, qui mittit Spiritum sanctum.
n Spiritum veritatis.] Hoc dicit; vt sit fiducia prædicationis. Vel, veritatis, contra vmbras legales. Vel, veritatis, quasi non vos decipiet.
o Qui à Patre procedit.] Ecce quòd & Pater mittit.
p Ille testimonium perhibebit de me] q. d. eadem dicet vobis, quæ ego. Per quod patet, quòd non dico hæc blandiens vobis, vel pro gratia vestra. Ille autem erit fide dignus, quia Spiritus veritatis, & à Patre procedet, & ita non fallet. Item, testimonium perhibebit de me, non solùm apud vos, sed apud Iudæos, siue contra eos manifestatione signorum, quæ in aduentu Spiritus sancti facietis in nomine meo. Vnde subdit.
q Et vos] Apostoli per eum illustrati & confortati.
r Testimonium perhibebitis] de me, quod modò non auderetis. *Isa.* 43. b. Verè vos testes mei, dicit Dominus. Et benè poteritis testimonium perhibere de me: quia audistis meam doctrinam, & vidistis vitam.
s Quia ab initio] meæ prædicationis.
t Mecum estis.] *Chrysostomus*, quasi dicat, vos habebitis credulitatem, & fide digni eritis, & per aduentum Spiritus, & quia mecum morati estis: quia non ab aliis, sed à me ipso audistis. Ex hoc enim & ipsi Discipuli certificant, & confirmant sermonem suum, dicentes: qui manducauimus, & bibimus cum illo, sicut dicit Petrus *Act.* 10. f. Dedit eum manifestum fieri non omni populo; sed testibus præordinatis à Deo, nobis, qui manducauimus, & bibimus cum illo. Item *Actuum* 4. d. Non possumus, quæ audiuimus, & vidimus, nõ loqui. Item 1. *Ioan.* 1. a. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, &c. Item *Lucas in Prologo*: Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.

• n Si opera non fecissem in eis, &c.] *Deut.* 4 a. En populus sapiens & intelligens, Gens magna: nec est alia natio tã grãdis, quæ habeat Deos appropinquãtes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Item *Deut.* 1. e. Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via, qua ambulasti. Literatos enim quasi tenẽdo manus eorũ portat: quia sine labore habent bona Ecclesiæ. Alij enim laborant, & non in labores eorum introimus, *suprà* 4. e Et ideò subdit. *Moralit.*
h Quia odio habuerunt me gratis,] id est, sine causa, quia in nullo possunt conqueri de Domino. *Isa.* 5. b. Quid est, quod ampliùs debui facere, &c.
i Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à patre, &c.] Hic notantur quædã in aduentu Spiritus sancti. Venit enim ad consolandum: Ideò dicitur Paracletus. Venit etiã ad docendum: ideò dicit Spiritum veritatis. Venit etiam ad perhibendum de Filio Dei testimonium: ideò dicit, iste testimonium perhibebit de me. Consolatur autem nos in tribulationibus nobis assistendo. Vnde *Psalm.* 90. Cum ipso sum in tribulatione. *Isaia* 43. a. Cùm transieris per aquas, tecum ero, &c. Item cùm ambulaueris in igne, non combureris. Per aquã & ignem intelligitur tentatio prosperitatis & aduersitatis. Item, *suprà* 14. b. Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Et posteà: Apud vos manebit, & in vobis erit. Item consolatur in tribulationibus refrigerium præstando. *Daniel.* 3. e. Fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Item mentem dulcedine cælesti inebriando. *Ecclesiast.* 24. b. Spiritus meus super mel dulcis. Item Ipsas tribulationes dulcedine respergendo. *Deuteronom.* 33. c. Inundationes maris quasi lac suget. Item vtilitatem ipsarum tribulationum Interiùs ostẽdendo, sicut ille qui dicebat: Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo, *suprà eod.* a. Purgabit eum vt fructum plus afferat. Item audaciam & fortitudinem præbendo, *Iob* 39. c. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum?

EXPOSITIO CAP. XVI.

HÆc locutus, &c.] In prima parte capituli dicit Dominus, quòd hæc, quæ dixerat, ſit locutus in conſolationẽ malorũ, quæ inſtãt: & ponit rationem, quare nõ antè dixerit eis. Secundo adhuc intendens eorum conſolationẽ, dicit, quòd expedit eis, vt vadat: & proponit rationes, quare expediat: quia, mittet, qui arguat mundũ pro eis, qui conſoletur eos & inſtruat: qui futura dicat, & clara miracula agas, ibi: Sed ego, & cæt. Tertiò poſt conſolationem redit ad triſtia, quæ obſcurè

A

Matth. 24. a.

CAP. XVI.

HÆc *a* locutus ſum vobis, *b* vt non ſcandalizemini. *c* Abſque Synagogis facient vos. *d* Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. *e* Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me, *f* Sed hæc locutus ſum vobis, vt cùm venerit hora eorum, *g* reminiſcamini, *h* quia ego dixi vobis. *i* Hæc autem vobis ab initio non dixi, *k* quia vobiſcum eram. *l* Et nunc vado ad eum, qui me miſit:

dicta non intelligunt, ſed eis aperit per exemplum mundanum, ibi: Modicum & iam, &c. Quartò promittit eis, quòd exaudientur in omnibus, ibi: Sed quid, &c. Quintò dicit ſe occultè & in prouerbiis fuiſſe locutum, ſed poſteà palàm loquetur: & oſtendit amorẽ Patris ad eos, ibi: Hæc in prouerbiis, &c. Sextò conſolati diſcipuli per prædicta exultant in fide eius, & ſermones eius commendant: quibus Dominus ecõtra oſtẽdit diſperſionem eorum futuram, ibi: Dicunt ei, &c. Dicit ergo: *a* Hæc locutus, &c.] Poſtquam exemplo ſuo docuit ferre odia, in quo ſciunt, quid debeãt facere, ſed non poſſunt: poſtquã promiſit etiam Spiritum, quo potuerũt reſiſtere, addit: Hæc locutus ſum vobis, de udio mei, quod eſt exemplum: & de Spiritu ſancto, quia eſt firmamentum. *b* Vt non, &c.] id eſt, vt charitate diffuſa in cordibus veſtris per Spiritum ſanctum ſit vobis multa pax & non ſcandalum in his, quæ patiemini à Iudæis. Et ſubdit, quæ. *c* Abſque Synagogis facient vos,] id eſt extra Synagogas. *Chryſoſt.* Iam enim compoſuerant, vt ſi quis eum confiteretur Chriſtum, abſque Synagogis fieret, *ſup.* 9. e. Iam enim conſpirauerant Iudæi, &c. Et non ſolùm hoc facient. *d* Sed venit, &c.] q. d. veſtram occiſionem opinabuntur rem piam, & Deo placentem. Deinde conſolationem inducit. *e* Et hæc facient, &c.] Filium, q. d. ſufficit vobis in conſolationẽ propter me, & Patrem hæc pati: propter me enim, & Patrẽ, quos ignorãt, vos perſequentur. Simile *Mat.* 5. a. Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter nomen meum: gaudete & exultate, &c. Hæc facient (enim) vobis, quia non nouerunt, &c. quaſi ex ſtulta ignorantia hoc facient. Et hoc dicit, vt minus lædat eos perſecutio illata ab eis ignorantibus. *f* Sed hæc, &cæt.] malorum, id eſt, cùm fient iſta mala. *g* Reminiſcamini, quia ego dixi vobis,] id eſt, prædixi ne ignoretis. Hæc enim viſa turbarent; ſed præuiſa patiẽter ferantur. *Chryſoſtomus* habet hanc literam. *f* Hæc locutus ſum vobis, vt cum venerit hora,] id eſt, opportunitas. Vel hora, id eſt, tempus, quo hæc implebuntur. *g* Reminiſcamini] horum, vt ab his etiam cætera credibilia æſtimetis. Non enim poteritis dicere, quando blandiendo, & adulando vobis dixerim vobis placentia, & ad gratiam locutus fuerim ſolùm: nec quoniam deceptoria vobis dixerim. Si enim deceptor eſſem, non prædixiſſem vobis hæc, quæ, id eſt, aduerſa auenient à me: propterea igitur prædixi, vt non inopinata accidentia vos perturbent. Item propter aliam cauſam, vt ſcilicet, non dicatis: quoniam non præuidi futura hæc. Mementote igitur. *h* Quia ego dixi vobis,] id eſt, prædixi, vt ſcilicet, credatis me eſſe Deum, qui hæc præſciui, & vt ſit vobis conſolatio ea præſciuiſſe, & cauſam eorum. *i* Hæc autem vobis ab initio non dixi.] quaſi dicat, modò prædico mala ventura, ſed hæc non prædixi ab initio meæ prædicationis; non quia non noueram; ſed. *k* Quia vobiſcum eram,] quaſi dicat, quia in tuto eratis, quamdiu aderam: & licitũ erat interrogare me, quando volebatis, & ſuper me prælium omne proiiciebatur: ideò ſuperfluum erat prædicere hæc à principio. *l* Et nunc] vel [nunc autem vado ad eum, qui me miſit,] & ideò modò tempus eſt prædicandi.

a Et nemo ex

Aliter, *Auguſtinus* dicit. *i* Hæc autem vobis ab initio non dixi,] non de paſſionibus, ſed [hæc] conſolatoria de aduentu Spiritus ſancti, & conſolatione. *k* Quia vobiſcum eram.] *Auguſtinus*: Et conſolabar vos mea præſentia corporali exhibita humanis ſenſibus veſtris, quam paruuli capere poteratis: ideò non oportuit, vt prædicarem vobis aduentum alterius Conſolatoris. *l* Nunc] autem [vado ad eum, qui

Moraliter. In præſenti capitulo dicitur. *l* Et nunc vado ad eum, qui me miſit.] Homo peregrinaturus familiæ ſuæ prædicit ſuum receſſum, & cõſolatur eam lugentem, & maximè tribus modis: Aut promittit ſe non ſine lucro venturum, aut per aliquem probum virum illis in omnibus prouiſurum, aut per ſeipſum incontinenti reuerſurũ. Chriſtus eſt iſte homo peregrè proficiſcens, *Matthæi* 25. b. Homo quidem peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos. Ibi dicit *Gregorius*. Quis eſt iſte homo, qui peregrè proficiſcitur, niſi Saluator noſter, qui in ea carne, quam aſſumpſit, in cælum aſcendit? Carnis namque locus propriè terra eſt, quæ quaſi ad peregrinandum ducitur, dum per Redemptorem noſtrum in cælo collocatur. Receſſurus ergo Chriſtus ſuos conſolatur hoc triplici modo. De primo ibi: Si abiero, &c. De ſecundo ibi: Arguet mundum, &c. Et ibi: Docebit vos, &c. quaſi dicat, bonus tutor vobis erit contra mundum, & Doctor, & educator. De tertio, ibi: Modicum, & videbitis me, quaſi dicat, citò redibo. Chriſtus ergo valefaciens, dicit:

Moraliter.

l Vado ad eum, qui, &c.] Vadit ad Patrem primò, quaſi de triũpho gratias acturus. Vnde *ſup.* 11. e. Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me: In quo docet nos, quòd miſſi in vineam Domini ad operandum, vel prædicandũ ſemper debemus redire per gratiarum actionẽ ad fontem omniũ bonorum. *Eccle.* 1. b. Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertũtur, vt iterum fluant. Econtra: coruus non reuertitur ad arcam; ſed columba deferens in ore ramum oliuæ: *Geneſ.* 8. c. Ramus oliuæ eſt verbũ gratiæ & miſericordiæ, quod debemus habere in ore, & ad arcam, id eſt, ad cælum, ad Noe, id eſt, ad Deum referre, & dicere: Miſericordiæ Domini, quod non ſumus conſumpti. *Thren.* 3. c. quia non defecerunt miſerationes eius. Omnia enim debemus eius miſericordiæ, & gratiæ, non nobis attribuere, ſicut Apoſtolus: Gratia Dei ſum id, quod ſum, 1. *Cor.* 15. b. Et *in eodem*: Non ego autem; ſed gratia Dei mecum.

Secundò vadit ad Patrem, quaſi amicos curiæ recommendaturus, & petitiones noſtras delaturus, & cauſam noſtram defenſurus. Vnde 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud Patrẽ Ieſum Chriſtum Iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Et *Heb.* 7. d. Saluare in perpetuum poteſt accedens per ſemetipſum ad Deum ſemper viuens ad interpellandum pro nobis.

Tertiò vadit ad Patrem loca noſtra præparaturus. Vnde *ſup.* 14. a. Vado vobis parare locum: & ſi abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipſum. Ibi require de hoc.

Quartò vadit mentes noſtras ad ſuperna eleuaturus. *Matthæi capitulo ſexto*, c. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Ex quo ergo Chriſtus, qui eſt theſaurus Sapientiæ, & gratiæ, eſt in cælis, debemus illuc mente & deſiderio eleuari, *ſuprà* 12. e. Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. *Matth. capitulo* 24. c. Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & Aquilæ. Vnde in vigilia Aſcenſionis dicit Collecta. Præſta, quæſumus, Omnipotens Deus, vt noſtræ mentis intentio, quò ſolennitatis venturæ glorioſus Auctor ingreſſus eſt, ſemper intendat: & quò fide pergit, conuerſatione perueniat.

Quintò vadit inimicos apud Patrem accuſaturus, niſi pœnituerint. Quid dicit? Hoc quod dicitur *Oſeæ* 7. d. Ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacium. Et illud *Pſal.* 108. Pro eo, vt me diligerẽt, &c. Et *ſup.* 12. g. Sermo, quẽ locutus ſum, ille iudicabit in nouiſſimo, *ſuprà* 8. c. Si iudico ego, iudicium meum verum eſt, *ſup.* 5. g. Nolite putare, quia ego accuſaturus ſim vos apud Patrem. Ego, ſcilicet, ſolus, vel ſine culpa veſtra. Vnde ſubdit *ibidem*: Eſt qui accuſet vos Moyſes, in quo ſperatis.

Sextò vadit, quaſi de victoria mercedem accepturus. *Philipenſ.* 2. a. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & cæt. *Pſal m.* 109. De torrente in via bibit,

propterea

A a Et nemo ex vobis interrogat me: quò vadis,] q.d. ex his, quæ prædico vobis ventura ita tristamini, vt nihil mihi loquamini. Vnde subdit.

b Sed quia hæc locutus sum, &c.] In extasin enim deuenerunt Apostoli, audita recessione Christi, & ventura eis tanta tribulatione: nescierunt enim, si possent viriliter ferre. *Chrysostomus.* Magna tristitiæ tyrannis violentia, & multa nobis virilitate opus est, vt resistamus huic passioni nobiliter: & quod vtile est in ea fructificantes: quod superfluum est, dimittamus.

al. l impleuit

> a & nemo ex vobis interrogat me: quò vadis. b Sed quia hæc locutus sum vobis, c tristitia l impleuit cor vestrum.

Habet enim quid etiam vtile: Nam cùm quidem peccauerimus nos, vel alij: tunc solum tristari bonum est; cùm autem in humanas necessitates inciderimus, inutilis est tristitiæ vsus. Quia igitur & Discipulos nondum perfectos existêtes huiusmodi tristitia impugnabat, vide qualiter eos dirigit per increpationé; qui enim pluries ante hoc interrogabant, sicut Petrus: Domine, quò vadis, *suprà* 13.d. & sicut Thomas: Domine, nescimus quò vadis, &c. *suprà* 14.a. & Philippus: Ostende nobis Patrem, &c. hi nunc audientes, quoniã absque Synagogis vos facient, & quoniam odient vos, & quoniam qui interficiet vos, opinabitur culturã se offerre Deo: ita ceciderunt, vt amissione locutionis detinerentur, & nihil ei loquerentur: quod eis improperans Dominus, dicit: Hæc autem vobis, & cæt. In quo etiam consolatur eos dicens eis rationem, quare hoc anteà non prædixit, & occultam eorum aperiens tristitiam: Non enim parua erat mitigatio scire eos, quoniam sciuerat Christus tristitiæ eorum superabundantiam.

d Sed ego veritatem dico vobis,] q.d. tristitia impleuit vos ex auditis; sed etsi decies millies contristemini, quod confert, audire oportet.

e. Expedit vobis, vt ego vadam,] quasi aliud est, quod vobis placet, scilicet, me adesse: & aliud quod confert, id est, me abire. Procurãtis autê est in his, quæ prosunt nõ parcere, quin dicat: in quo etiam Dominus consolatur & mitigat eos: nõ enim quæ ad gratiam vestram sunt, dico, ait; sed quæ ad profectum. Sed quæritur de hoc, quod dicitur *sup. eodem*: Hæc autem vobis ab initio non dixi, &c. Immò *Matth.* 10. b. dixit eis in initio missionis Apostolorum: Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Et *ibidem*: Tradent vos in Conciliis, & in Synagogis suis flagellabũt vos, & ad Præsides & Reges ducemini propter me. Solutio secũdùm *Chrysostomum*: Flagella priùs prædixerat, sed quòd mors eorum esset ita studiosa, vt putaretur Dei cultura, non dixerat: Hoc enim poterat eos maximè attonitos facere; sed debebant, vt impij, & nociui iudicari. Vel aliter: Illic quæ à Gẽtibus debebant pati, prædixit hic, & Iudaica adiecit cum ampliori superabundantia. Iterum: Illic prædixit futura; hic quoniam in ianuis est, edocuit.

Aliter. ⊖ do ad eum, qui me misit,] & ideò modò opus est prædicere de consolatore alia.

a Et nemo ex vobis interrogat me: quò vadis,] quasi ita palam vadam, & nullus interroget, quod visu corporali fieri cernet. Viderunt enim in nube ascendentem certi de gloria, qui priùs prædicta Passione quæsierant: Domine, quò vadis, *suprà* 13.b.

b Sed quia hæc locutus sum vobis,] me iturum à vobis.

c Tristitia impleuit cor vestrum,] quasi dicat, tunc quando videbitis ascendere, non quæretis, non dubitabitis; sed modò tristamini. *Augustinus*: Contristabatur in eis humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus. Nouerat autẽ Christus, quid eis potiùs expediret: quia visus interior ipse est vtique melior, quo eos consolaturus erat Spiritus sanctus non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum; sed seipsum credentium pectoribus infusus. Vnde subdit.

d Sed ego veritatem dico vobis,] id est, verè dico vobis. Et est quasi iuramentum.

e Expedit vobis, vt ego vadam.] *Augustinus*: Expedit vobis, vt hæc forma serui auferatur à vobis, nolo, vt semper adhuc me carnaliter diligatis, & isto lacte contenti semper infantes esse cupiatis.

f Si enim non abiero, & cætera.] id est, non eritis idonei eum recipere. *Augustinus*: Si tenera alimenta, quibus vos alui, nõ subtraxero, solidum cibum nõ esurietis; vel si carni

hæseritis, carnaliter esurietis, & capaces Spiritus non eritis.

> ⊖ Si autem abiero

• propterea exaltabit caput. *Hebr.* 2. b. Videmus Iesum Christum propter Passionem mortis gloria & honore coronatum. Septimò vadit militibus suis stipendia collaturus. *Ephes.* 4. b. Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona militibus. Et *in vã eodem.* Si abiero, mittam eum ad vos. *Moralit.*

> d Sed ego veritatem dico vobis: e expedit vobis, vt ego vadam. f Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.

a Et nemo ex vobis Interrogat me, quò vadis.] Nos debemus quærere à Domino, & quò vadit, vt perueniamus: & quà vadit, vt imitemur. Et ad hanc quæstionem respondet Dominus *suprà cap. decimoquarto*, a. Ego sum via, qua itur: & veritas, & vita, ad quã peruenitur. Sed multi sunt, qui nõ quærunt de gaudio Paradisi, nec de via mandatorum Dei. De quibus dicitur *Iob cap. vigesimoprimo*, b. Qui dixerunt Domino Deo: recede à nobis: scientiam viarum tuarum nolumus. Alij sunt, qui vtrumque quærunt; sed nõ ad ædificationem, immò ad curiositatem. De quibus dicitur *Isai. cap.* 58.a. De die in diem me quærunt, & scire vias meas volunt. Quidam autem volunt scire, quò vadit; sed non curant de via, qua vadit, sicut Philippus, *suprà cap. decimoquarto*, a. Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, &c. *Bern.* Quàm pauci, Domine, post te ire volunt, cùm tamen ad te peruenire nemo est, qui nolit. Quidam autem vtrumque volũt scire propter ædificationem: De quibus *suprà* 14.a. Et viam scitis, & quò ego vado, scitis.

b Sed quia hæc, &c.] Per hoc significantur quidam pusillanimes, qui modicum quærunt de patria, quò Dominus iuit, eo quòd modicam spem habent: & ideò nimis tristantur, & quasi tristitia absorbentur in seipsis in verbis Domini, quia timent. *Psalm.* 41. Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui. Ideò bonum est cogitare & quærere de patria, ne absorbeamur abundantiori tristitia, 2. *Cor.* 2. b. Consolemini magis, ne abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Vel in bonu.

b Sed quia, &c.] dolor, scilicet, de peccatis: In sermone enim Domini debemus concipere dolorem, & parere confessionem, & satisfactionem. *Abacuc* 3.d. Audiui, & cõturbatus est venter meus, &c. De hac tristitia dicitur 2. *Corin.* 7.c. Quæ secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.

d Sed ego veritatem dico vobis] q.d. etsi contristemini; tamen veritatem dico vobis. In quo notatur, quòd veritas nemini parcit, nec est omittenda, etsi displiceat audiẽti, seruato tamen modo & tempore & loco in dicendo, *Psal.* 39. Ecce labia mea nõ prohibebo à veritate, scilicet, dicẽda, Domine, tu scisti: iustitiam tuam non abscondi in corde meo, &c. Sed quia quidã veritatem dicunt nõ ad ædificationem aliorũ, sed propter ostentationem, vel indignationem: ideò subdit.

e Expedit vobis, &c.] q.d. de expedientibus ego loquor: Prædico enim vobis recessum meum, qui expedit vobis.

Expediebat Christum abire, vt
- Nos in hæreditatem introduceret, *Michææ* 2. d. Ascendet pandens iter, &c. *Exod.* 15.c. Introducet eos, *sup.* 11.f. Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo.
- Amorem carnalem amputaret, *sup.* 6.g. Caro non prodest.
- Desiderium accenderet.

Vnde viri Iericho sublatum Eliam ardentiùs quæsierunt, 4. *Regum cap. secundo*, c. *Cantic.* 3. a. In lectulo meo per noctem quæsiui, quem, &c. *Isa.* 26.b. Anima mea desiderauit, &c. Et subdit, quare expedit.

f Si enim] ego, [non abiero, Paracletus non veniet ad vos.] *Bernard.* Nisi carnis præsentia subtrahatur, spiritualem gratiæ plenitudinem mens occupata non admittit. Si ita est, quis audiet de cætero carnis illecebris phantasticis deditus Paracletum expectare? Quid huic sterquilinio, & illi consolationi? *secunda ad Corinthios capitul. sexto*, d. Quæ societas lucis ad tenebras: aut quæ conuentio Christi ad Belial?

Et nota, quòd carnalis effectus & turpis, gratiam expellit, sed. l carnalis & naturalis impendit, ideo ablactari nos oportet, *suprà cap.* 6.g. Spiritus est, qui viuificat: caro nõ prodest quicquam. *Isaiæ* 28.c. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditũ? Ablactatos à lacte, auulsos *al. † charitas Dei gratiam*

Sss a • ab vberibus.

a Si autem abiero, mittam eum ad vos. *b* Et cùm venerit ille, *c* arguet *d* mundum *e* de peccato, *f* & de iuſtitia, *g* & de iudicio. *h* De peccato quidem, *i* quia non crediderunt in me.

A *a* Si aotem abiero, mittam eum ad vos,] id eſt,faciã voa idoneus ad recipiendum. *Auguſt.* Hoc eſt:non poteſtis capere Spiritum niſi ſecũdùm carnem ooſſe deſiſtatis Chriſtum. 2.*Cor.*5.d.Et ſi nouerimus Chriſtum ſecundùm carnem, ſed iam oon nouimus. *Chryſoſt.* Mittam, id eſt, præparabo vos ad ſuſceptionem illius: Qualiter enim, qui vbique eſt, mittitur? Aliter autem & differentiam hypuſtaſeos oſtendit, & quæ ſit vtilitas eius aduentus,vel quis effectus,ſubdit. *b* Et cùm venerit ille,arguet,]id eſt,redarguet. *d* Mundum,] Iudæos ſpecialiter mondanos. *e* De peccato,] ſuo. *f* Et de Ioſtitia,] mea. *g* Et de iudicio]Diaboli. Et exponens, quod dixerat, ſubdit. *h* De peccato quidem,] arguet, [quia noo crediderunt in me.] *Chryſoſtomus*, quaſi dicat, non impunè agẽt Iudæi, quæ agẽt in me: quia redarguet eos Spiritus, cùm venerit,id eſt,omnem excuſationem eorum abſcindet, & oſtendet peccaſſe irremiſſibiliter. Sed quomodo redarguet? Cùm replens Apoſtolos,ſigna faciet per eos in nomi-
Matth. 3.*d.*& 17.*a.* ne meo, cùm ipſe Spiritus dabitur ab Apoſtolis me inuocato. Pater enim teſtatus eſt de me, vt in baptiſmo, & io transfiguratione; teſtabitur autem & Spiritos ſanctus.

△ De iuſtitia verò

Aliter. Secondùm *Auguſtinum* ſic legitur: *c* Arguet mundum de peccato,] quod fecerunt. *f* Et de iuſtitia,] quam omiſerunt, vel imitati non ſunt. *g* Et de iudicio,] quod nun timuerunt. Et exponendo ſubdit. *h* De peccato quidem, quia non crediderunt in me.] Ponit hoc peccatom infidelitatis ſpecialiter, quia hoc manente, cætera manent,

⊖ hoc decedente

* ab vberibus. *Hebr.*5.d. Qui lactis eſt particeps, expers
Moralit. eſt ſermonis iuſtitiæ. Sequitur. *a* Si autem abiero, mittam eum ad vos.]Hoc eſt,quod dicitur *Luc.*5.f.Date, & dabitur vobis. Date Chriſtum ſecundùm carnem: & dabitur vobis ſecundùm Spiritum. Et *Pſal.*80.Sumite pſalmum,id eſt,Spiritum ſanctum, & date tympanom,id eſt,carnalẽ affectum. *b* Et cùm venerit ille,arguet mundum.] Dicto, quòd mittet Spiritum ſanctum,determinat ad quid mittat eum, quia ad arguendũ.Sed quare noo dicitur hoc potiùs de Filio,cui attribuitur Sapientia?Sapientis enim propriè eſt argoere.Vnde *ſup. à cap.*5.d. Pater non iudicat quemqoam;ſed omne iudiciũ dedit Filio.Ergo Filius eſt Iudex, & Iodicis eſt arguere.Itẽ, *infrà cap.*13.b.Vos vocatis me,Magiſter, & Domine, & benè dicitis. Ergo ipſe eſt Magiſter, & Magiſtri propriè eſt arguere.Item cùm arguere videatur eſſe iuſtitiæ & ſeueritatis,non videtur competere Spiritui,cui attribuitur benignitas Solutio huius quæſtionis eſt,quia & Filio,& Spiritui ſancto conuenit,& qoia dictum erat de Filio,& non de Spi-
Quare Spiritus ſanctus dicitur arguere. rito ſancto: ideò dicitur hic de eo Item poteſt eſſe ſolutio huios moralis. Spiritus ſanctus enim dicitur arguere,ad innuendô, quòd & miſericordia & pietate & benignitate debemus arguere. Vnde *Eccleſ. cap.* 20. a. Quàm bonum eſt arguere,quàm iraſci.Et *Iſaiæ cap.*11.a. Egredietur virga de radice Ieſſe,id eſt, correctio de charitatis incendio. Et *Exodi cap.* 32.f. Ponat vir gladium ſuper ſemur ſoum.Ita, & redite de porta vſque ad portam per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem & amicum,& proximum ſuum, id eſt,arguat ex amore, ſicut argoeret fratrem.2. *Theſſal. cap.*3. d. Nolite æſtimare,vt inimicum;ſed corripite, vt fratrem. *Bernard.*Sic interdum opus eſt correctione paterna, ſed nun tyrannica. Alia ratio ponitor *in Gloſ.* Quia Spiritus ſanctua facit nos tales,vt poſſimus arguere. Tria enim impediũt,ne
Tria impediunt arguentem. aliquis habeat auctoritatem arguendi alium, videlicet,immunditia, ignoraotia, & timor. Hæc amouet Spiritus ſanctus:quia purgat,illomioat,& corroborat. Et ideò ſuper Apoſtolos deſcendit in ſpecie ignis,qui facit hæc tria. *Act.*2.a. Quia aotem immunditia retrahat ab arguendo,ſiue à correctione, dicit *Gregorius*. Superiectas ſordes tergere noo valent manus, quæ lutum tenent. 1. *Machab. cap.* 4.e. Elegit Iudas Sacerdotes ſine macula volontatem habentes in lege Dei ſui, & mundauerunt ſancta. *Eccl. cap.* 34. a. ab immundo quid mundabitur? *Matthæi cap.*7.a. Quomodo dicis fratri tuo:frater,ſine,eiciã feſtucam de oculo tuo:& ecce trabes eſt in oculo tuo?De ſecundo dicitur *Roma. cap.* 2. c.Qui ergo alium doces,teipſum noo doces? *Ezech.*22.f. Inter pollutum & mundum non haboerunt diſtantiam. *Matth.* 15. b. Si cæcus ducatum præbeat, &c. De tertio dicitur *Eccl.*7.8.

Noli quærere fieri Iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitatea, oe fortè extimeſcas faciem potentis. *Ieremiæ* 1.b. Ne timeas à facie eorum:quia ego tecum ſum.Item Spiritua ſanctus dicitur arguere: quia ille maximè ſe redarguit, in quo eſt gratia Spiritus ſancti.Arguit ergo mũdum,id eſt,facit hominem arguere in ſe, quod mundi eſt. *Iob vlt.* a. Auditu auris audiui te; nonc autem oculus meus videt te: idcircò ipſe me reprehendo. Ibi *Gregorius*. Quantò quis maioris gratiæ lumen recipit,tantò reprehenſibilem ſe eſſe cognoſcit.Sicut pulus apparet in radio Solis, qui non apparet io vmbra. Item Spiritus ſanctus, cui attribuitur benignitas, & amor, dicitur arguere,ad ſignificãdum,quòd magnæ miſericordiæ & amoris eſt, quando Deus arguit nos,& corripit. *Hebr.*12. b.Flagellat omnem filium,quem recipit.*Apoc.*3.d. Ego, quoa amo,arguo,& caſtigo.*Ezech.* 16.e. Zelus meus receſſit à te, &c. Dicit ergo.

c Arguet,] per rationes irreſragabiles,per perſonas viles & fragiles, per Diaboli Pœnas interminabiles.

d Mundum.] quia veritati iocredibilis. Vnde dicit.

e De peccato,] quod fecerunt. Item quia vitæ Sanctorum diſsimilis. Vnde dicit.

f Et de iuſtitia,] quam imitati nun ſunt.Item qoia nec per pœnam alterius corrigibilis. Vnde dicit.

g Et de iodicio,] quod noo timuerunt. Et formatur ſic argumentum Spiritus ſancti.Peccatũ fecit,iuſtitiam omiſit: ergo iudicium damnationis incurrit. Vel aliter formari poteſt,vt de iuſtitia ſit maior propoſitio. Dominus enim iuſtitiam Sanctorum proponit,vel iuſtitiam mandatorum,& aſſumit tranſgreſſorem:& ex hoc concludit æternam damnationem.Et hoc eſt.quod dicitur *Ezech.* 2.d. qoòd in libro erant lamentationes, carmen & væ. Dominus enim lamenta proponit:& nos ſequimur carmina, & mundi gaudia:& ideò concludit væ æternom. *Ezech.* 7.f.Fili hominis, fac concluſionem:quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Spiritus ſanctos ergo arguit de peccato iam commiſſo.Vnde dicit per *Pſalm.*49.Arguã te,& ſtatuam contra faciem tuam:quod eſt, qoando venit in cor per gratiam:vel quãdo mouet ad arguendum Prædicatoris *Spiritus* linguam.Arguit autem de peccato,& benè,propter ſex cau- *S. arguit* ſas.Prima,propter rupturam ſœderis in Baptiſmo, de quo *de peccato* *Iſaiæ Cap.* 55. a. Feriam vobiſcum pactum ſempiternum, *ex pro-* quod,ſcilicet,nonquam debemus frangere.Et nota,quòd ſi- *pter ſex* cut quando Gentiles faciebant pactum, diuidebat porcum, *cauſas.* vel aliud animal,tranſeuntes per medias diuiſiones, & dicentes,ita diuidetur, qui infringet pactum illud: ſic Chriſtus diuiſus fuit in Cruce ad confirmãdum hoc pactum.Vnde Pater loquens ad eum dicit *Iſaiæ* 42.b. Dedi te in fœdus populi.Et *Roman.*6.a. Qoicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus.Sed *Iſaiæ* 33. b. Irritum factum eſt pactum. Et ideò ſequitur:Proiecit ciuitates,non reputauit homines. Item arguit propter inobedientiam id eſt, de inobedientia & contemptu in peccato. *Iſaiæ cap* 24.c. Væ mihi præuaricatores præuaricati ſunt, & præuaricatione tranſgreſſorum præuaricati ſunt. *Prouerbiorum cap.*29.c. Seruus verbis erudiri non poteſt:qoia quod dicis, intelligit,& reſpõdere contemnit,per operis executionem. Item arguit,propter ingratitudinem. Vnde dicit per *Pſalm.* 37. Retribuebant mala pro bonis,& detrahebant mihi,&c. Et *Iudic.cap.* 9. b. Nunc ergo ſi benè egiſtis cum Ierobaal, & cum domo eios, & reddidiſtis vicem beneficijs eius, qui pugnauit pro vobis, & animam ſuam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian,& ext. cogitate,ſupple. Quartò argoit de vilitate peccati.*Roman.cap. ſexta,* d. Quem fructum habuiſtis tunc in illis,in quibus nũc erubeſcitis? Quintò de immiſericordia ſui,qoia per qoodlibet mortale interficit ſe homo. *Eccleſ. cap.* 10. d. Peccantem in animam ſuam quis iuſtificabit? Sextò arguet de cõtriſtatione Spiritua ſancti, *Epheſ.cap.* 4.g. Nolite contriſtare Spiritum ſanctum, in quo ſignati eſtis.*Hebr.*10.e. Spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Sic ergo arguit.

h De peccato quidem] commiſſo ſed quare fecerunt peccatum?

i Quia noo crediderunt in me.] Qui enim verè crederet pœnã peccantis non peccaret.1.*Ioan.vlt.* Qui credit in Deũ, non peccat.*Iſai.cap.*21.a.Qui incredulus eſt,infideliter agit.

* De iuſtitia.

A *a* De iustitia verò,] mea redarguet eos. Dixerunt enim me iniustu n, & Deo contrarium. Vnde etiam dixerunt. Nnn *Sap. 9. c.* est hic homo ex Deo. Sed Spiritus sanctus ostendet me Iustum, & ita confundet eos de iustitia mea, idest, per manifestationem iustitiæ meæ. Et per qoud argumentum? Per hoc.

q Quia ad Patrem vado,] quia ostendet Spiritus sanctus meam Ascensionem ad Patrem. Ad Patrem enim ire argumentum est irreprehensibilis vitæ. Et nun solùm vado illuc ad horam, sed manebo. Vnde subdit.

C

a De iustitia verò, *b* quia ad Patrem vado, *c* & iam non videbitis me. *d* De iudicio autem

c Et iam non videbitis me,] quia semper ero in cælis, & in mundum vltrà non redibo visibilis. *Chrysostomus*: Vide per duo hæc interemptam suspiciunem perniciosam Iudæorum, scilicet, per operationem signorum, vnde dicit: Arguet mundum de peccato. Et per esse cum Patre. Vnde. De iustitia verò, quia vado ad Patrem, &cæt. Neque enim signa facere peccatoris est: non enim potest peccator signa facere. Neque apud Deum esse & manere semper, est peccatoris. Vnde per hoc obstruit ora Iudæorũ dicẽtium: qnoniam peccator est, & quoniam non est ex Deo. *d* De iudi- A cio aurem

Aliter. ⊙ hoc decedente, cætera remittuntur. *a* De iustitia verò,] credẽtium, quam non imitantur. Et conuersus ad Apostolos, quibus loquebatur, ostendit, quæ sit ista iustitia per quam, vel de qua mundus arguitur, dicens:

b Quia ad Patrem vado, &cætera.] *Augustinus*. Mundus de peccato qnidem suo; de iustitia verò arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine renebræ. Quantum enim malum sit eorum, qui non credunt, non solùm per seipsum, verum etiam ex bono potest apparere eorum, qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse consueuit: quomodo credemns, quod non videmus? Ideò credentium iustitiam sic oportuit diffiniri, [quia ad Patrem vado, & iam nou videbitis me,] vos Apustoli, & tamen ⊖ credetis. Et

Moralit. * *a* De Iustitia verò, &c.] quàm, scilicet, non fecerunt, vel omiserunt: quod fit in præsenti, quando illuminatus aliqois per gratiam arguit in se, quòd nun fecit opera iustitiæ. Vel in futuro, quando ponet rationem cum seruis suis de talento commisso, qnando dicet villico: Redde rationem villicationis tuæ. *Luc.* 16. x. Tunc non solùm arguentur peccata commissa, sed buna omissa. Iustitia autem dicitur opus pœnitentiæ, siue iustificatio, vno modo. Iustitiam enim debemus facere de latronibus Chaldæorum, qui interpretantur feroces, & significant anaritiam. *Eccles.* 10. b. Nihil est iniqnios, quàm amare pecuniam, de quibus 4 *Regum* 24. a. Immisit Duminus latrunculos Chaldæorum, & latrũculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon, & cætera. Syria interpretatur sublimis, & significat superbiam. Et Moab, qui interpretatur ex patre, significat carnis concupiscentiam, quam trahimus à primo parente. Ammon, qui interpretatur nutriens, vel populus parcens, significat mollitiem carnis, quantum ad victum & vestitum. Isti duo cognati & fratres, Moab & Ammon, id est, luxuria & gula. *Hieronymus*: Venter mero æstuans despumat citò in libidinem. *Psalm.* 105. Fecerunt vitulum in Horeb, &c. quod interpretatur mensa, quia in mensa excitatur carnis lascinia, & concupiscentia, quæ designatnr per vitulum. *Ieremia* 5. b. Saturaui eos & mœchati sunt. De his latronibns debet fieri iustitia, in rebus, in patria, in corporibus. Vnde 1. *Esdra* 7. Omnis, qui non fecerit legem Dei tui, & legem Regis diligenter, iudicium erit de en, siue in mortem, siue in exilinm, siue in condemnationem substantiæ eius, vel certè in carcerem. Vel.

a De iustitia,] fidei, quàm ad exemplnm Sanctorum non habent, de qua *Habacuch* 2. a. Iustus autem in fide sua viuet. *Rom.* 3. d. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Vel iustitiam vocat opns cuiuslibet virtutis generaliter. Arguit ergn de iustitia, quam nõ fecerunt, & iustè propter sex causas. Primò, quia opera iustitiæ consona sunt naturæ. Vnde *Job* 31. b. Ab insantia creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Dominns enim facit nos Iudices in hac causa. Vnde, *suprà cap.* 4. c. quando Dominus exigebat à Samaritana potum, id est, opera iustitiæ, & instruebat eam, dixit ei: Voca virum tuum, id est: rationem, id est, iudica secundùm rationem tuam, vtrùm debeas facere. Secundò, quia facilis est iustitia. *Prouerbiorum cap. tertio*, c. Viæ eius viæ pulchræ, &c. Ergo faciles secundùm communem modum luquendi. *Sap. vlt.* c. Ex aqua, quæ antè erat, terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimẽto. Opera enim, quæ homini, dum erat in mortali peccato, erant difficilia, fiunt ei facilia, quando dimittit peccatum. Gratia enim, siue charitas omnia suffert & supportat. 1. *Corinth.* 13. c. Tertiò, quia in dulcedine respersa est iustitia, & ioiquitas amaritudine. *Eccl.* 6. c. Sapientia doctrinæ secundùm nomen eius est, quia sapida est bonis. Sapientia enim à sapore dicitur. *Psal.* 18. In custodiendis illis retributio multa. Quartò, quia ad faciendum opera instiriæ plures & fortiores coadiutores habemus, quàm ad faciendum malum. Vnde 4. *Regum* 6. d. Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. *Roman.* 8. f. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quintò, quia multis & apertissimis Sanctorum exemplis manifestata est nobis iustitia. Vnde *Coloss.* 1. d. Mysterium, qnod absconditum est à sæculis & generationibus; nunc autem manifestatum est Sanctis eius. Et *Ezech.* 40. f. Cælatura palmarum in fronte illius hinc & inde. Per palmam, cuius fructus in anno centesimo colligitur, instiria significatur, cuius fructus in vita æterna habetur, quo coronabuntur victores spirituales. Ista palma ante Passionem Domini fuerat depicta; sed postea cælata est & sculpta: qnia multi pro Christo expusuerunt corpora sua. Sextò, quia iustitia fructuusa est. *Osea cap.* 10. d. Seminate in veritate iustitiam, & metite in ore misericordiæ. Et 2. *Corinth.* 9. c. Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. *Hebr. cap. duodecimo*, c. Omnis quidem disciplina in præsenti videtur non esse gaudij, sed mœroris; posteà autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Rectè ergo propter has causas dicit: Arguet mundum, id est, amatores mundi.

a De institia] quam non fecerunt. Et nota, quòd subditur.

b Quia ad Patrem vado, & iam nou videbitis me.] Et ostenduntur duæ rationes, quare arguendi sunt de iustitia omissa. Prima est propter exemplũ. Vnde dicit: Quia ad Patrem vadu, per Passionem & Crucem viam faciens ad glorificationem. Ibi enim fecit & docuit iustitiam nobis. Vnde *Sapient. decimoquarto*: Benedictum lignum, per qnod fit iustitia. 1. *Petr.* 2. d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. *Iacob.* 5. e. Finem Domini vidistis. Secunda est propter præmium, ad quod iuit per iustitiam. Vnde dicit.

c Et iam non videbitis me,] q. d. iam glorificabor, & vltrà nun ero visibilis & mortalis.

d De iudicio antem,] quod non timuerunt; cùm tamen dicat *Hieronymus*: Quotiescunque diem iudicij intueor, toto corpore contremisco. *Habacuch* 3. d. Audiui, & conturbatus est venter meus: à voce contremuerunt labia mea. *Isaia* 21. a. Curui, cùm audirem: turbatus sum, cùm viderem. Debetemus autem timere iudicium, quia certum est nobis tribus modis.

Primò, quia pluries est nobis prædictum & comminatum. *Deuteronom.* 32. c. Ignis succensus est in furore meo, ardebit vsque ad inferni nouissima, &cæt. *Iob* 19. d. Fugite à facie gladij. *Ecclesiast.* 12. d. Cuncta adducet Deus in iudicium. *Isaia* 22. b. Dies interfectionis & conculcationis, & fletuum, &c. *Et* 30. g. Præparata est ad heri Tophet. Vnde dicit *Psalm.* 118. Iudicia tua non sum oblitus, quia toties recitantur.

Secundò, quia menti cuiuslibet est impressum, quòd Dens iustus est. Ergo exequetur iodicium. *Heb.* 11. b. Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibns se remunerator est.

Tertiò, quia illud iam experti sumus in parte. Quot enim tribulationes, quot infirmitates patimur, tot stillas de iudicio Dei sentimus. Si ergo tanta est stilla, quanta erit abyssus ipsius? *Psalm.* 35. Iudicia Domini abyssus multa. *Iob cap. vigesimosexto*, d. Cùm vix paruam stillam sermonum eius audierimus, qnis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? His ergo tribus modis est nobis certum iudicium Dei, scilicet, per auctoritates Scripturarum, per rationis ductum, per experimentum: ideò nobis timendum.

Secundò, timendum est, quia occultum nobis. Nihil enim certius iudicio, & nihil incertius hora iudicij, vel mortis, *prima Thessalon. cap. quinto*, x. Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet, cùm enim &c. *Nahum cap.* 1. a.

A eio autem, quia Princeps mondi huius iam iudicatua est.] *Chrysostomus*: Rursus hic eundem de iustitia reiterat sermonem, quasi dicat, per iudicium Diaboli confuodet Iudæos, dicentes me iniustum. Argumentum enim contra eos est expugnatio aduersarij, nequaquam enim peccatur existens expugnassem eum, quod neque Iostus quis hominum facere valuit. Sed quomodo potuit esse iudicatua, Diabolus? Respondemus. Per eius Resurrectionem, qoam Spiritus sanctus ostendit. Non enim valuit eum detinere in morte Diabolus, sed eum spoliauit, suos educens de limbo inferni. Vnde *Zach.* 9.c. Tu autem in sanguine Testamenti, &c. Item potestas eius extenuata fuit: quod sciunt, qui cōcolcāt eum, sancti viri. Et oota, quòd quia ipsi dicebant, Dæmonium habet, & quòd seductor est: ideò dicit, quòd de hoc confundētor, & redarguentur, eum viderint euin expulisse, & superasse Diabolum, & condemnasse.

a autē, quia Princeps mūdi huius b iā iudicatus est. c Adhuc multa habeo vobis dicere, sed d non potestis portare modò. e Cùm autē venerit ille Spiritus veritatis, f docebit vos omnē veritatē.

Aliter. o credetis. Et hæc est vera iustitia fidei, credere, quod non videtur. Tunc enim Iustus ex fide viuit, si non videt, quod credit. *Habacuch cap.* 2. a. *Hebr.* 11. a. Fides est substantia rerum sperandarum argomentum non apparentium, *infrà cap.* 20. g. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Nam & in Apostolis, qui viderunt Christum, non ea hoc laudata est fides eorum, quia credebant, quod videbant, idest, Filium hominis, sed quia credebant, quod non videbant, id est, Filium Dei.

a De iudicio aotem,] quod oon timuerunt, & tamen timere debuerunt.

b Quia Princeps mundi huius iam iudicatus est,] *suprà cap. duodecimo*, c. Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Proponit ergo causam timendi iudicium: quia Diabolo, qui erat pretiosissima creatura, non pepercit. Vnde 2. *Petr.* 2. a. Si Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reseruari, &c. exemplum eorum, qoi impiè acturi sunt, ponens. Et nota *Gloss. August.* Arguitur de peccato qui io Christum non credit, &c. Sequitur.

c Adhuc multa habeo vobis dicere, &cætera] Dixerat Dominus: Expedit vobis, vt ego vadam, quia mittam vobis Paracletum, id est, Aduocatum, qui arguet aduersarios vestros: & nō solùm hoc, sed & consulet vobis, & docebit vos. Et hoc est, quod dicit hic: Docebit vos, &cætera. Ista enim debet facere Aduocatus, hostes confutare, & suis consulere in caosa sua. Vel aliter cōtinua: Dixit quòd Spiritus sanctus arguet mundum, id est, faciet ipsos fortes & audaces ad arguendum, hic dicit, quòd facit eos prudeotes. Et hoc est, quod dicit.

c Adhuc multa habeo vobis dicere,] quasi dicat, adhuc indigetis instructiooe, & non quia insufficiens Doctor sim.

d Sed non potestis portare modò,] id est, non estis adhuc capaces.

e Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis,] quem promitto vobis. f Docebit vos omnem veritatem.] *Augustinus*: Vel sicot in nonnullis codicibus legitur: [Deducet vos in omni veritate.] vel [docebit vos omnem veritatem,] quasi dicat, confert, & expedit me abire, si demum debetis portare, cùm abiero, quæ modò non potestis. Sed quam dicit veritatem? Respondemus. [Omnem veritatem,] de me, quasi dicat, de meipso magna non loquor,

A ille autem dicet

Moralit. * Dominus in tempestate & turbine viæ eius. In turbine, quia non videtur eius aduentus. *Malach.* 3. a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Isaia* 29. b. Erit repentè cōr festim visitabitur à Domino in tonitruo, &c. Et *cap.* 30. c. Subitò dum non speratur, veniet contritio eius. Tertiò, quia est proximum, vel vicinum cùm hoc, quod est occultum. *Deut.* 32. e. Iuxta est dies perditionis. *Abd* a 1. e. & *Sophon.* 1. e. Iuxta est dies Domini magnus, &c. *Iacob.* 5. b. Ecce Iudex ante ianuam assistit. Quarto, quia generale & omnibus, & de omnibus peccatis. Iudicium enim nemini parcit, nec aliquod peccatum impunitum, vel indiscussum trāscurrit. *Roman.* 14. b. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. *Sap.* 6. b. Non accipit personam cuiusquam Deus, &cæt. Etiam Sancti hic timebunt. *Iob* 26. e. Columnæ cæli contremiscunt. Generale enim erit, quantum ad omnia, tam cogitata, quàm dicta, quàm facta. *Eccl. vlt.* d. Cuncta adducit Deus in iudicium. *Matth.* 12. c. De omni verbo otioso, &c. *Roman.* 1. b. Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum. Quintò, quia erit irreuocabile, & inexitabile. Non enim flectetur Iudex nec precibus, nec muneribus, nec allegationibus, *Prouerbiorum* 6. e. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet precibus cuiusquam, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Sextò, qoia erit infallibile. Non enim decipitur diuina Sapientia, *Hebr.* 4. d. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. *Iob* 26. b. Nudus est infernus coram eo. Septimò, quia omnibus erit euidens caosa iudicij. *Iob* 12. d. Qui reuelat profunda de tenebris. *Daniel.* 7. e. Iudicium sedit, & librà aperti sunt, *Eccl.* 11. d. In fine hominis denudatio operum illius. Et *cap.* 16. b Non dicas, à Deo abscondar, &c. *Matth.* 10. c. Nihil opertum, &c. 1. *Corinth.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniet Dominus, qui illuminabit abscōdita tenebrarum, 2. *Cor.* 5. b. Omnes oos manifestari oportet &cæt. Octauò, quia horrendum erit & terribile. *Hebr.* 10. e. Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ cōsumptura est aduersarios. Erit autem terror & horror vndique: quia desuper erit Iudex iustus iratus. *Sap.* 6. a. Horrendè & cito apparebit vobis. *Hebr.* 10. f. Horrendum est incidere, &c. *Amos* 3. b. Leo fugiet, quis non timebit? Inferiùs autem videbitur infernus accensus & præparatus. *Isa. cap.* 30. g. Præparatus est ab heri Tophet, *Matthæi cap.* 25. d. Qoi paratus est Diabolo. Exteriùs mundus ardens, *Psal.* 96. Ignis ante ipsum præcedet. Item: Montes sicut cæra fluxerunt, 2. *Pe* ... *tium.* c. Per quem cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Interiùs autem conscientia mordens & rodens. *Isaiæ vlt.* g. Vermis eorum non morietur, &c. *Sap.* 4. d. Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi.

b Quia Princeps mundi huius iam iudicatus est,] id est, Diabolus. Ostendit vnam causam timendi iudicium: quia Diabolo non pepercit, qui erat pretiosissima creatura, 2. *Pet.* 2. a. Si peccantibus Angelis non pepercit, &cætera. *Ezech. cap. vigesimooctauo*, e. In terram proiecit te, & aote faciem Regum dedi te. *Psalm. quinquagesimonono.* Dedisti metuentibus te significationem, &c. Dominus enim puniuit Diabolum, vt nos cogitaremus iudicium, & timeremus eum. Et hoc valdè vtile est nobis. *Ecclesiast. cap. vndecimo*, e. Si multis annis vixerit homo, & in omnibus his lætatus fuerit: meminisse debet tenebrosi temporis, &cætera. *Ecclesiast. cap. vigesimooctauo*, a. Memento iræ, & desine inimicari. *Eccles. decimooctauo*, e. Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in consummatione faciei. Et *cap.* 31. a. Cogitatus præscientiæ auertit sensum. *Isaia cap.* 41. f. Propè facite iudicium vestrum, dicit Dominus. *Ierem.* 15. d. A facie manus tuæ solus sedebam. *Psalm.* 17. Omnia iudicia eius in conspectu meo. Econtra dicitur de malis: Auferuntur iudicia tua à facie eius. *Prou.* 28. a. Viri mali non cogitant iudicium; qui autem requirunt Dominum, aoimaduertunt omnia. Sequitur.

c Adhuc multa habeo vobis dicere,] quæ nemo habet determinare. *Isa.* 64. b. Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti, &c.

d Sed non potestis portare modò,] quia ita sunt, & ideò non estis capaces, sed debiles sensu ad capiendum tantam iustitiam, & intelligendum. *Hebr. cap. quinto*, d. Imbecilles facti estis ad audiendum. Et posteà dicitur: Omnis, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, 1. *Corinth.* 3. a. Non potui vobis loqui tanqoam spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et *infrà*: Nondum enim poteratis intelligere, sed necdum quidem potestis, 1. *Corinthiorum* 2. d. Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, &cætera. Vel, [Non potestis portare,] quia onerosa videntur & grauia: & vos estis debiles & mammorrephi, *sup.* 6 f. Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Vel, [portare,] in corde mundo, vel fracto non reportatur, oec continetur Sapientia. Vnde *Sap.* 1. a. In maleuolam animam non introibit Sapientia. Et *Eccl.* 21. e. Cor fatui quasi vas confractum, & omnem Sapientiam oon tenebit.

e Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem,] doctrinæ, iustitiæ, & vitæ.

* 1. *Ioan.* 1. d.

A ille autem dicet excelſa, modò creditis humilia de me, tunc magna. Non eſt contrarium, quod dicitur, *ſupra* 15. b. Omnia, quæcunque audiui à Patre meo, &cæt. Eſt enim ſenſus, quòd omnia, quæ expediebant eis dicere tunc, vel quod nihil dixit contrarium Patri. Vel, [omnem veritatem] viæ & patriæ. *Auguſtinus*: Promittit totum, quod facturus erat Spiritus, non quòd in hac vita totum ſit implendum. Simile 1. *Ioan.* 2. d. Vnctio docebit vos de omnibus. Et benè dico, quòd docebit vos veritatem, non falſitatem.

De conſecr. diſt. 5. c. fu.

a Non enim loquetur à ſemetipſo; b ſed quæcunque audiet, loquetur: c & quæ ventura ſunt annunciabit vobis. d Ille me clarificabit, e quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. f Omnia quæcunque habet Pater, mea ſunt. g Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

a Non enim loquetur à ſemetipſo,] id eſt, non finget doctrinam nouam, meæ, ſcilicet, contrariam, & à mea ſeparatam. *ſuprà* 8. f. Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur. *Chryſoſt.* Quia dixerat de ſpiritu: Ille vos docebit omnia, & rememorabit, & in tribulationibus vos conſolabitur: quod ipſe Chriſtus non fecit: & quoniam expedit, vt ego vadam, & illum venire: & tunc quidem non poteſtis portare; tunc autem poteritis: & quoniam ducet vos in omnem veritatem: ne hoc audientes, maiorem Filio Spiritum æſtiment, & maiorem & perfectiorem operationem eius, quàm Filij, ideò ſubdit, *infra eodem*: De meo accipiet. Et hic: Non loquetur à ſemetipſo, id eſt, nihil contrarium, nihil proprium præter mea, ſicut de ipſo dicitur, *ſuprà* 14. b. A meipſo non loquor, id eſt, nihil ſeparatum, nihil proprium, & nihil alienum à Patre loquor.

b Sed quæcunque audiet, loquetur,] id eſt, certa & vera loquetur. Per hoc enim nihil aliud ſignificat, niſi infallaciam Spiritus, ſicut *ſuprà* 3. d. dicitur de Filio: Quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur, id eſt, quod certiſſimè nouit, *ſup.* 8. e. Quod vidi apud Patrem meum, hoc loquor. Sicut enim certiora habemus, quæ audimus à veris Doctoribus, quàm quæ finguntur: ita dicit, quòd Spiritus ſanctus audita loquetur, non ficta, vel noua. Et eſt ſenſus, quòd ea, quæ certiſſima ſunt, loquetur: & eadem, quæ filius, à quo accipiet. In quo etiam notatur ſecundùm *Auguſt.* quòd Spiritus ſanctus non eſt à ſe, ſed à Patre, & Filio. Et quia dixit: Non loquetur à ſemetipſo, propter hoc, ne crederetur non eſſe æqualis Patri & Filio, ideò ſubdit.

c Et quæ ventura ſunt, annunciabit vobis.] Per quod patet, quòd Deus eſt. Dei enim proprium eſt maximè dicere futura. *Chryſoſt.* Per hoc eleuauit Chriſtus eorum mentes. Ad nihil enim ita auidum eſt genus humanum, ſicut ad diſcēdum futura. Ideò continuè interrogabant eum: quò vadis, quæ eſt via, *ſuprà* 14. a. Et ideò ab hac eruens eos ſollicitudine, dicit, quoniam ventura eis prædicet, q. d. præmuniet vos etiam cōtra futura pericula, vt cauere poſſitis. Et non ſolùm prædicet futura, ſed & faciet ſigna. Vnde ſubdit.

d Ille me clarificabit,] per ſigna, quæ faciet fieri in nomine meo. Vel aliter continua: Futura annunciabit vt Deus, & quia non tot futura dixerat eis Filius; ſed & maiora ſigna debebāt facere adueniente Spiritu, propterea ne credatur eſſe maior Filio Spiritus, ſed æqualis, rurſus inducens, ait: d Ille me clarificabit,] id eſt, clarum eſſe, ſiue clarificatum oſtendet, inquantum ſum homo; vel inquantum ſum Deus oſtendet me æqualem ſibi & Patri. Vel, me clarificabit, id eſt, verba mea, quę nunc occulta ſunt, vobis manifeſtabit. Vnde *ſuprà* 14. d. Docebit vos omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. *Auguſt.* d Ille me clarificabit,] quia ſpirituales vos faciendo declarabit, quomodo Patri Filius eſt æqualis, quem ſecundùm carnem vt hominem nouerant. Vel, clarificabit, id eſt, timorem tollendo faciet vos declarare me, & gloriam meam toti mundo annunciare. *Chryſoſt.* d Ille me glorificabit,] id eſt, gloriam meam oſtendet. Qualiter? Quia in nomine meo dabit operationes miraculorum. Hoc eſt, quod *ſupra eodem* dicit: Docebit vos omnem veritatem de me. Nam ipſe quidem Filius ratione, qua carne indutus erat, & ne videretur ſe iactare, & propter imperfectionem Diſcipulorū, & quia nondum ipſi Reſurrectionem ſciebant manifeſtè, ideò etiam neq; à lege manifeſtè deſtitit, & inſidias Iudæorum humiliter de ſe & condeſcenſiuè loquebatur: ideò conuenienter Spiritui ſancto magna de eo dicere reſeruatum eſt. Et benè dico, quòd me clarificabit, veritatem dicendo de me, & meam doctrinam confirmando.

e Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis,] id eſt, conſonam ei dicet. Hoc enim eſt, quod dicit: De meo accipiet, id eſt, à cognitione mea, quam & ego habeo, accipiet, non vt indigens, vel diſcens, ſed vt vna & eadem exiſtente cognitione. Hoc eſt etiam, quod *ſuprà eodem* dixit: Quæcunque audiet, loquetur, id eſt, eadem, quæ ego. *Chryſoſtomus*: Nam quòd non indigeat doctrina Spiritus ſanctus: neque diſcat ab alio, ſicut nos, audi Paulum dicentem 1. *Corinth.* 2. c. Quis ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt: ita & quæ Dei ſunt, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei. Sicut igitur ſpiritus hominis non diſcens ab alio nouit, quæ ſunt ipſius: ita & Spiritus ſanctus de meo accipiet, id eſt, conſona his, quæ mea ſunt, dicet. Hoc autem dicit, vt oſtendat, quòd Spiritus ſanctus non eſt maior eo, ſed ab eo. Et quia poſſent dicere, tu dixiſti nobis, quòd ipſe eſt Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: non ergo à te accipiet, ideò ſubdit.

Matth. 11. d. Luc. 10. f.

f Omnia, quæcunque habet Pater, mea ſunt,] q. d. conſona eſt Patris & mea poteſtas & doctrina.

g Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis,] quaſi dicat, cùm eadem ſit doctrina mea & Patris, ſi Spiritus dicit ea, quæ ſunt Patris, dicit & mea. Vel, Omnia, quæcunque habet Pater, mea ſunt, i. communis eſt potentia & eſſentia mei & Patris. Communicamus etiam in ſpiratione Spiritus. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis, id eſt, de me, à quo habet eſſe, & habet annunciare. Per hoc ſignificat, quòd ſicut Spiritus ſanctus eſt à Patre, ita eſt & à Filio. Nec propter hoc eſt minor Spiritus ſanctus Filio, quia eſt ab eo, nec Filius minor Patre, quia eſt ab eo. Ideò etiam Filius non fecit tot miracula, nec tanta, quot, & quanta Spiritus ſanctus fecit per Apoſtolos, ne minor crederetur Filio ſi minora feciſſet. Et ne propter maioritatem etiam miraculorum crederetur Spiritus maior: ideò omnia in nomine Chriſti fiebant.

Et nota, quòd de poteſtate Patris nullus altercatur: ideò non oportuit in hoc inſiſtere, ſed vbique poteſtas Filij & Spiritus ſancti oſtenditur. Ideò dicitur de Filio ſpecialiter: Omnia per ipſum facta ſunt: non de Patre, quia de Patre nullus dubitat, *Pſalm.* 103. Omnia in Sapientia feciſti, id eſt, in Filio. Et *Pſal.* 32. Verbo Domini cæli firmati ſunt, & Spiritu oris eius. Hic fit mentio ſpecialiter de Filio, & Spiritu ſancto, Ideo etiam in Baptiſmo nomen filij & Spiritus ſancti aſſumitur, cùm dicitur: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vt in communione largitionis ineffabilium illorum bonorum, quæ in Baptiſmate conferuntur, communionem dignitatis noſcamus in perſonis. Quod enim Filius per ſe ipſum poſſit facere id, quod in baptizante operatur cum Patre, ſcilicet, remiſſionem peccatorum: ſimiliter & Spiritus ſanctus, audi manifeſtè *Matthæum* 9. a. Vt autem ſciatis, quoniam poteſtatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, &c. [illegible] f. Ego vitam æternam do eis. [illegible] h. Eg[illegible] tam habeant, & ſuperabu[illegible] habeant. [illegible] Sicut Pater ſuſcitat mortuos & viuificat; ſic & Filius, &c. Idem dicitur de Spiritu 1. *Corinth.* 12. a. Vnicuique datur manifeſtatio Spiritus ad id, quod conferi, ſiue ad vtilitatem, &c. Et *ſuprà* 6. g. Spiritus eſt, qui viuificat, &c. Et *Roman.* 8. b. Viuificabit per inhabitantem Spiritum in vobis. Et iterum *Roman. cap.* 8. Spiritus viuificat propter iuſtitiam. Et *Gal.* 5. c. Si Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege. Et item *Roman.* 8. c. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore; ſed accepiſtis Spiritum adoptionis.

Sup. 1. a.

Matth. 28. d.

Δ Item 1. *Cor.* 6. c,

* 1. *Ioan.* 2. d. Vnctio docebit vos de omnibus.

a Non enim loquetur à ſemetipſo; ſed quæcunque audiet loquetur.] In quo arguitur præſumptio illorum, qui nolunt audire, ſed iactant ſe de propria inuentione. *Eccleſ.* 18. c. Antequam loquaris diſce.

c Et quæ ventura ſunt annunciabit vobis,] gaudia Paradiſi ad inflammandum amorem, & ſupplicia inferni ad incutiendum terrorem, & pericula futura ad cautelam & diſcretionem.

d Ille me clarificabit, &c.] De clarificatione, quam facit Spiritus ſanctus, require *ſuprà* 13. d. Nunc clarificatus eſt Filius hominis, &c. Sequitur.

h Item 1. *Cor.* 6. c. Sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Sic ergo patet, quòd Filius, & Spiritus sanctus æquales sunt cum Patre.

Item nota, quòd quia de Patre multa audierant, nec de
D eo dubitabant, sed & filium iam viderant multa operatum; de Spiritu autem nondum quid manifestè viderant, ideò Spiritus sanctus conuenienter miracula facit, & futura prædicit, & in omnem veritatem inducit: & hoc promittit Filius. Sed ne propter hoc rursus maior æstimetur: ideò dicit, quòd quæcunque audiet, loquetur. Et iterum: De meo accipiet, &c. Item quia Dominus dixerat eis: Vnus est Magister vester Christus, *Matth.* 23. a. ne propter hoc recusent magisterium, dicit: De meo accipiet, & annunciabit vobis, quasi dicat, vna est mea & illius doctrina, & idem magisterium. Sequitur.

a Modicum *b* & iam non videbitis me: *c* & iterum modicum & videbitis me: *d* quia vadó ad Patrē. *e* Dixerunt ergo ex Discipulis eius adinuicem: *f* Quid est hoc, quod dicit nobis, modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem? *g* Dicebant ergo. *h* Quid est hoc, quod dicit nobis modicum? Nescimus, quod loquitur. *i* Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, K & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia

a Modicum, & iam non videbitis me.] Promissa consolatione Spiritus sancti, redit ad tristia de discessione sui. *Chrysost.* Dolentem animam nihil ita cruciat, vt verba tristia continuè reuoluta: cur ergo Christus toties eadem reuoluit? Hoc enim dixit *suprà* 13 d. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Et iterum *suprà* 14. b. Adhuc modicum, & mundus iam me non videt. Et *in eodem* d. Iam non multa loquar vobiscum Et hic dicit: Modicum, & iam non videbitis me. Cur toties hoc dicit? Respondemus. Per hoc examinat eos, & probat, & assuefacit eos benè in tristium auditione nobiliter ferre eius separationem. Quæ enim prædicuntur, faciliùs feruntur, cùm euenerint. Præterea si quis etiam diligenter scrutetur, videbit, quòd hoc, quod dicit: Vado ad Patrem, consolationis est. Per hoc enim ostendit, quòd non perit, sed translatio est eius mors. Præterea aliam etiam mitigationem adiecit. Non enim dixit: Modicum, & iam non videbitis me Quod exponitur primò sic:

a Modicum,] id est, paruum tempus restat vsque ad hoc, quòd patiar, & claudar sepulchro.

b Et iam non videbitis me,] id est, incipietis me non videre. Et ne credatur diu teneri ibi, subdit.

c Et iterum modicum & videbitis me,] id est, paruum tempus erit, scilicet, triduum vsquequo resuscitatum videatis. Secundò sic.

a Modicum, & non videbitis me,] id est, modico tempore abscondar ab oculis vestris, scil. per triduum.

c Et iterum modicum, & videbitis me,] id est, rursum modico tempore apparebo vobis, scilicet, per quadraginta dies vsque ad Ascensionem. Vnde subdit, quare modicum.

d Quia vado ad Patrem] in Ascensione scil. ad potiora bona Patris. Vel, ad Patrem, i. ad Patris immortalitatem.

e Dixerunt ergo ex Discipulis eius adinuicem,] quia obscurè dixerat, adinuicem, fortè cùm non audebant interrogare.

f Quid est hoc, quod dicit nobis: modicum & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem?] *August.* Illis, antequam impleretur, hoc obscurum fuit, quod nobis manifestum est, antequam impletum est.

g Dicebant ergo,] vel illi iidem, vel fortè alij hæc audientes responderunt similiter.

h Quid est hoc, quod dicit nobis modicum? Nescimus, quid loquitur.] *Chrysost.* Mirum videtur, qualiter Discipuli multoties hæc audientes, ac si nihil audissent, ita ambigût. Vnde igitur erat, quòd non intelligebant? Respondemus. Aut propter tristitiam, vt ego demum æstimo: tristitia enim auferebat à mente eorum, quæ dicebantur. Aut propter immanifestationem eorum & obscuritatem, quæ dicebantur. Videbantur enim eis contraria, quæ dicebantur, s. videbitis me, & non videbitis me. Si enim videbimus te, aiunt, quò vadis? Si verò vadis, qualiter videbimus te? Propterea dicunt: Nescimus, quid loquitur. Nam quoniam quidem abire debebat, sciuerant; ignorabant autem, quoniam post parum veniret ad eos, & appareret eis. Propter hoc increpat eos: Vnde sequitur:

i Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare.] *Augustinus*: In hoc autem ostendit se Deum, cùm sine verbis eorum intellexit dubitationem eorum. *Ieremiæ* 17. b. Scrutans corda, & probans renes Deus, 1. *Regum* 16. b. Deus intuetur cor. k Et dixit eis: De hoc quæritis Δ inter vos,

Et nota: *Augustinus* aliter legit, dicens: Meliùs æstimo sic intelligi, scil. ab illo loco. *Aliter.*

a Modicum, & iam non videbitis me,] id est, modicum est hoc totum spatium præsentis vitæ vestræ, in quo priuabimini mea visione, non quia non viderint eum post Resurrectionem, sed non talem, qualem viderant mortalem, scilicet & secum conuersantem. Vel, me, secundùm Deitatem. Et dicitur modicum hæc vita præsens cuiuslibet, secundùm illud, 1. *Pet.* 1. b. Modicum nunc si oportet contristari, &c. Item 2. *Cor.* 4. d Id, quod in præsenti est momentaneum, &c. Modicum etiam dicitur tota vita præsens, secundùm illud 1. *Ioan.* 2. c. Nouissima hora est.

c Et iterum modicum, & videbitis me.] Post vitam enim præsentem veniunt Sancti ad Dei visionem, 1. *Cor.* 13. d. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum.

d Quia vado ad Patrem.] Hoc autem refertur ad primum, non ad secundum: secundùm *August.* quasi non videbitis me post hoc mortalem, quia vado ad Patris immortalitatē. Primum autem dicit specialiter Apostolis; secundum autem communiter eis, & omnibus bonis. Et nota, quod dicit Modicum, & videbitis me, quia modico tempore, quia modicum est id, quod pro illa visione patimur. *Genes.* e vigesimonono, d. Videbantur illi dies pauci præ amoris magnitudine. *Roman.* 8. d. Non sunt condignæ passiones huius temporis, &c. *Augustin.* Hoc modicum nobis longum videtur, quoniam adhuc agitur; sed cùm finitum fuerit, tunc sentie- ☉ mus, quàm

* *a* Modicum, & iam non videbitis me,] quasi modico tempore estis in tenebris huius exilij, quo abscondor à vobis. *Moraliter.*

c Et iterum modicum, & videbitis me,] id est, modicum est, vsquequo perueneritis ad gaudium Paradisi, quasi dicat, & modicum est incolatus præsentis miseriæ, & modicum est dilatio cœlestis patriæ, 1. *Petr.* 1. b. Modicum nunc si oportet contristari, &c. Et ponitur modicum quasi breuitas temporis, & modicitas ipsius tribulationis. *Isaiæ* 26. d. Abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. *Isaiæ* 54. b. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te: in momento indignationis meæ abscondi faciem meam parumper à te. Hoc est, quod dicitur hic: Modicum, & iam non videbitis me: quia hic absconditur nobis facies eius, quia videmus per speculum in ænigmate, 1. *Corinth.* 13. d. Dicitur autem, modicum, quod patimur, & re, & tempore respectu gloriæ æternæ, *Roman.* 8. d. Non sunt condignæ, &c. 2. *Corinth.* 4. d. Id, quod in præsenti est momentaneum, & cæt. *Gregorius*: Minus tentat probatio, quàm remuneratio consolatur: & retributionis merito pondus percussionis leuigatur. Item, modicum, respectu consolationis admixtæ. *Psalm.* 90. Cum ipso sum in tribulatione. *Daniel. cap.* 3. e. Angelus Domini descendit in fornacem, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem. *Psalm.* 93. Secundum multitudinem dolorum, & cæt. 1. *Cor.* 10. c. Facit cum tentatione prouentum, 2. *Corinth.* 5. a. Sicut abundant Passiones Christi in nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra. *Isa.* 61. a. Vt consolarer omnes lugentes Sion. *Et.* 66. d. Quomodo si cui mater blandiatur, &c. Item, modicum, respectu pœnæ debitæ. *Ezech.* 4. b. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi. Item modicum, respectu pœnæ Christi, & Sanctorum. *Gregor.* Facta præcedentia recolamus: & grauia non erunt, quæ sustinemus. *Hebr.* 12. a. Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim vsque ad sanguinem restitistis, 1. *Machab.* 6. d. Ostenderunt elephantis sanguinem vuæ, & mori. *e* Dixerunt ergo ex, & cæt.] Ita multi mirantur de hoc, quod dicitur, quòd modicum est, quod patiuntur: Videtur enim eis longum, & reputant magnum. Vnde *August.* Hoc modicum longum nobis videtur,

* quoniam

A inter vos,quia dixi: modicum, & non videbitis me:&iterum modicum,& videbitis me.]Nota, quòd de tribus hæſicabant : De contradictione verborum , videbitis & non videbitis. Et de hoc, quòd dixerat, modicum. Et de conſequẽcia eius, quod dicebat : quia vado ad Patrem. Dominus autem non repetit niſi primam dubitationem: quia ea ſoluta , ſoluuntur aliæ. Vnde exponit , quod dixerat , ſcilicet , ſe moriturum , & reſurrecturum, dicens:

Ierem. 31.c. Iacob. 4.c. a Amen , amen dico vobis , quia plorabitis , & flebitis vos.] Hoc refertur ad eius mortem , quæ inſtabat , quando eum non erant viſuri.

dixi : modicum , & non videbitis me : & iterum modicum, & videbitis me. a Amen , amen dico vobis , quia plorabitis & flebitis vos ; b mundus autem c gaudebit ; d Vos autem contriſtabimini : e ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. f Mulier cùm g parit triſtitiam habet , h quia venit hora eius.

E

76. diſt. c. omnium. b Mundus autem,] id eſt, Iudæi.

c Gaudebit] de mea morte.

De conſecr. diſt. 5. c. biduo. d Vos autem contriſtabimini] non ſolùm de mea morte, ſed & de eorum exultatione. *Chryſo.* Hic eſt prædictio ſuæ mortis & Crucis,quã vult infigere in eorum mentibus. Quia enim nolebant eum mori,citò inclinabantur ad credendum, quòd non moreretur : vnde & audientes, quoniam moreretur, ambigebant, neſcientes, quid eſt hoc , id eſt,modicum: ideò primò infigit menti eorum de morte , deinde ſubdit.

e Sed triſtitia veſtra vertetur.] vel [erit in gaudium ,] in Reſurrectione , quando eum videbitis, vel in Aſcenſione, *Ieremiæ cap.* 31. e. Conuertam luctum eorum in gaudium. Volens autem oſtendere , quoniam triſtitia parit gaudium : & quoniam hæc quidem breuis eſt , lætitia verò infinita, ad exemplum venit mundanum,quod competebat illis adhuc rudibus,dicens:

f Mulier cùm parit]vel parturit,triſtitiã habet. Et vtitur parabola,qua & Prophetæ ſæpè vtuntur. Cóparat enim dolorẽ Apoſtolorũ dolori parturiẽtis propter breuitatẽ & acerbitatẽ,& propter lætitiã continuã ſequẽtem. h Quia venit hora eius]pariẽdi,vel pariẽdi. Hora enim pariendi,vel parturiẽdi A eſt deter-

Aliter. ⊕ mus, quàm modicum fuerit. Quantum autem ad hanc expoſitionem, ſequitur. f Mulier,] id eſt,anima,vel Eccleſia.

g Cũ parturit triſtitiam habet , &c.] *Aug.* Totius laboris ſui fructum Eccleſia nunc parturit deſiderãdo;tunc eſt paritura cernendo : nunc parturit gemendo;tunc paritura lætãdo : nunc parturit orando ; tunc paritura laudando. Et ideo maſculũ dicit, nõ fœminã:quia ad illũ fructũ æternæ contẽplationis cuncta officia referuntur actionis,nõ ad mollitiem ⊕ huius ſæ-

Moralit. * quoniã adhuc agitur,ſed cùm finitum fuerit,tunc ſentiemus,quàm modicum fuerit. Iſtis ergo Dominus reſpondet.

a Amen,amen dico vobis, quia plorabitis , & flebitis vos; mundus autem gaudebit : vos autem contriſtabimini,]quaſi illic agent feſtiuitatem primò, & vos vigiliam ſolennitatis.

e Sed triſtitia veſtra vertetur in gaudium ,] & eorũ lætitia, ſupple, in luctum. Sic fit de aqua vinum, *ſup.*2.b. *Pſal.* 29. Ad veſperam demorabitur fletus. *Ier.* 31.c. Conuertam luctum eorum in gaudium,& conſolabor eos,& lætificabo à dolore ſuo. Item *in eod.* b. In fletu venient, & in miſericordia reducã eos. *in eod.* c. Quieſcat vox tua à ploratu , & oculi tui à lachrymis : quia eſt merces operi tuo. *Baruch.* 5.a. Ieruſalem exue te ſtola luctus, & vexationis tuæ,& indue te decore & honore. Econtra dicitur de malis *Prouer.*14.b. Extrema gaudij, &c. Et *Iob.* 21.b. Ducunt in bonis dies ſuos,& in pũcto, &c. *Amos* 8.c. Conuertam omnes feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum.

Triſtitia veſtra
- De ſponſi ſubtractione , *Luc.* 24.c. Qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad inuicẽ ambulantes,& eſtis triſtes.
- Ex Iudæorum induratione , *Roman.* 9.a. Triſtitia eſt mihi & continuus dolor. *Ierem.* 31.c. Rachel plorans filios ſuos,&c.
- Ex patriæ dilatione & hoſtiũ inſultatione. *Pſal.* 119. Heu mihi,quia incolatus meus. &c. Et alibi *Pſ.* 41. Dũ dicitur mihi per ſingulos dies , &c,
- Ex peccatorum recordatione , *Eccleſ.* 7.a. Cor ſapientis,vbi triſtitia.

Vertetur in gaudiũ
- Reſurrectionis, vnde *inf.* 20.e. Gauiſi ſunt Diſcipuli.
- Gentium conuerſionis, *Iſa.* 54.a. Lætare ſterilis , quæ non paris. Et 61.a. Darem eis coronam, &c.
- Remunerationis, *Iſa.* 51.b. Gaudium & lætitia inuenietur in ea.
- Veniæ & remiſſionis, *Prouer.* 14.b. Cor, quod nouit,&c.

Mulier cùm parit, triſtitiam habet. Mulier dicitur Eccleſia,vel anima fidelis,multis rationibus.

Quia
- Compatiens, *Ierem.* 31.c. Rachel plorans filios ſuos,&c. *Rom.* 12.c. Flere cum flentibus,&c. *Iob* 30.c. Flebam quondam ſuper eo,qui afflictus erat,&c.
- Verecunda, *Luc.* 1.de verecundia Mariæ. *Eccl.* 26.c. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata.
- Ferax,ſiue fœcunda. *Pſal.* 127. Vxor tua ſicut vitis,&c.
- Specioſa, *Cant.* 4.b. Tota pulchra es,&c.
- Cupida & amabilis, 1. *Reg.* 1.a. Helcana diligebat Annam. 2. *Reg.* 1. Amabilis ſuper amorem mulierum.
- Subdita per obediẽtiã, *Gen.* 3.c. Sub viri poteſtate eris.
- Clauſa ſilentio, & ſenſuum cuſtodia. *Eccl.* 26.c. Mulier ſenſata & tacita,&c.
- Timens, *Eſther* 13.c. Viſo Aſſuero Regina corruit,& in pallorem colore,&c.
- Sedula, *Eccl.* 26.c. Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum.
- Mollit Herum,id eſt, Chriſtum orationibus placat.

g Cùm parit,triſtitiã habet.] Triſtitia animæ,vel Eccleſiæ comparatur anguſtiæ parturiẽtis, propter acerbitatẽ & doloris magnitudinẽ. Vnde *Thren.* 2.d. Magna velut mare contritio tua. *Ierem.* 6.g. Luctum vnigeniti fac tibi planctũ amarum. *Apoc.* 12.a. Mulier cruciatur, vt pariat. Item propter breuitatem doloris. 1. *Pet.* 1. Modicum nunc ſi oportet,&c. Item propter fructum continuè ſequentem. *Pſal.* 126. Cùm dederit dilectis ſuis,&c. *Prouer.* 20.e. Malum eſt, malum eſt,&c. Dicitur autem Eccleſia parere in Prædicatoribus, in pœnitentibus,in benè operantibus, in fideliter morientibus. Iſta enim quatuor genera ſunt matres in Eccleſia ſuorum fœtuũ. Prædicator n. ſiue Prælatus habet dolores parturientis pro bis,qui in vtero moriuntur perpetuò eiolando. Vnde *Ierem.* 4.c. Ventrem meum doleo,&c. Vnde *Ambr.* Ventrem meum doleo, vt prophetico loquar eloquio: quia quem regeneraturus eram, amiſi. Item pro his,qui in vtero collidumur. Vnde *Gen.* 25.d. Dedit Deus conceptum Rebeccæ , ſed collidebantur in vtero eius paruuli. Quæ ait : Si ſic mihi futurum erat, quid neceſſe fuit concipere? Item pro his,qui iam naſci incipiunt fortiùs clamando. *Iob* 39.a. Incuruãtur ad fœtum, & pariũt,& rugitus emittũt. *Galat.* 4.c. Filioli mei,quos iterũ parturio,&c. *Apocal.* 12.a. Mulier in vtero habẽs,& clamabat parturiẽs,& cruciatur, vt pariat. Itẽ pro his, qui à partu retrahuntur grauiores anguſtias tolerando. *Iſa.* 37.a. Venerunt filij vſq; ad partũ,& virtus nõ eſt pariẽdi. *Greg.* Penſandum eſt,quãtus ſit ſanctis Prædicatorib. dolor de cadentib. quãtus de ſtãtibus timor, quãtus feruor de cõuertendis, quanta etiã ſollicitudo: quàm fortes eſſe oporteat in præceptis, terribiles in minis,cõpatientes infirmis, blãdos in exhortatione, humiles in magiſterij oſtẽſione, infirmos in valetudine, in contemptu tẽporaliũ dãnantes. Itẽ anima pœnitẽs parturit in dolore cõtritionis,in emiſſione cõfeſſionis. Tũc enim, emittitur peccatũ,& tũc paritur ſalus & venia: ſicut eſt cõſuetudo in quibuſdã partib. quòd mulieres nõ pariũt fœtũ, niſi bufones emittãt ſimiliter. Itẽ gratia nõ paritur,vel opus gratiæ ſine peccati emiſſione per confeſſionẽ. *Iob* 26.d. Obſtetricãte manu eius eductus eſt coluber tortuoſus. Et cum hoc pariter Spiritus ſalutis. Vnde *Iſa.* 26.d. A facie tua,vel à timore tuo, Dñe cõcepimus & parturiuimus Spiritũ ſalutis. Itẽ educatur partus iſte in labore ſatisfactionis & ſollicitudine circũſpectæ conuerſationis. Itẽ parturit anima fidelis cũ clamore orationis, cũ incuruatione pietatis & cõpaſſionis, cũ dolore diruptionis carnis. Oportet n. quòd caro dirumpatur per diſciplinas & maceratione: & tũc apta eſt ad producendũ cõceptũ, i. bonũ propoſitũ in operatione. Nõ n. patitur naturæ corruptio parere quicquã boni ſine cruciatu, vnde *Gen.* 3.c. In dolore paries filios. *Apocal.* 12.a. Cruciatur, vt pariat. Sed multi cruciãtur, vt pariãt. *Ierem.* 9.b. Vt iniquè agerẽt, laborauerunt. *Eccl.* 10.e. Labor ſtultorum affliget eos. Itẽ parit fideles moriẽs, Deũ & Sãctos eos inuocãdo. *Pſ.* 16. In tribulatione mea inuocaui Dominũ. Itẽ partũ ſuum & animã Angelis obſtetricãtib. cõmendando. *Pſ.* 30. In manus tuas, Dñe,&c. Item poſt puerperiũ ſine fine cũ Dño lætãdo. *Iſa.* 51.b. Gaudiũ & lætitia inuenietur in ea. Sequitur. h Quia * venit hora

A est determinata secundùm tempus conceptus, secundùm quod dicitur *Luc.1.f.* Elisabeth impletum est tempus pariendi, &c. a Cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ] præcedentis. b. Propter gaudium, quia natus est homo,] id est, puer, [in mundum.] Et non dicit de fœmina, sed de masculo, in quo maius est gaudium. Vnde: [Cùm peperit puerum] masculum, scilicet. *Chrysost.* Non dicit, quòd non erit tribulatio ei; sed nec meminit eius, tantùm erit id, quod succedit gaudium. Ita & Apostolis fuit: ita & Sanctis erit. Vnde adaptat similitudinem, dicens: c Et vos igitur nunc quidem,] i. imminente mea morte. d Tristitiam habetis] magnam, sed breuem, sicut parturiens, & fructuosam. Vnde subdit. e Iterum autem videbo vos,] i. apparebo vobis resuscitatus. f Et gaudebit cor vestrum] cùm me videbitis. g Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.] *Augustinus.* Quia gaudium eorum est Christus, qui iam non moritur. *Chrysost.* Per hoc ostendit, quòd Christus non vltrà morietur, *Rom.6.b.* Et nota, quod dicit: Quia natus est homo in mundum: & tamen non propter hoc lætatur mulier, quia venit homo in mundum; sed quia natus est ei puer: quia si propter hoc lætaretur, nihil prohiberet in alia muliere pariente lætari: quare ergo ita dixit? Respondemus, quoniam ad hoc solùm assumpsit exemplum, vt ostenderet temporalem quidem esse tristitiam; continuum verò gaudium, & quod mors translatio est ad vitam, & quòd magnum est pressurarum lucrum; & non dixit: quoniam natus est puer, sed, [homo,] per quod insinuat Resurrectionem suam, quando natus est in regno perfectæ ætatis per pressuram transiens mortis. Item *Chrysost.* Per hoc credibilem facit Resurrectionem, ostendens, quoniam hinc abire simile est à matrice exire ad præclarum lumen.

a Cùm auté peperit puerum, iā non meminit pressuræ b propter gaudiū, quia natus est homo in mundū. c Et vos igitur nunc quidem d tristitiam habetis: e Iterum auté videbo vos, f & gaudebit cor vestrū, g & gaudiū vestrū nemo tollet a vobis. h Et in illo die i me nō † interrogabitis quicquā K Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Aliter. ⊖ huius sæculi. Et quis est ille fructus, scilicet, perpetuus, subdit.

c Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.] *Augustinus*: Ibi ergo finis, qui sufficit nobis, æternus erit: neque enim nobis sufficit finis, nisi cuius nullus est finis.

h Et in illo die] æternæ visionis.

i Me non rogabitis quicquam,] id est, nec petetis pro insufficientia, nec interrogabitis pro ignorantia, quia tunc erit plena cognitio, & sufficientia. Verbum autem Græcum, vnde hoc translatum est, scilicet, rogabitis, ambiguum est ad petere, vel interrogare. Et quocunque modo sumatur, non videtur posse exponi de Apostolis, quantum ad diem, siue ad tempus post Resurrectionem; sed quantum ad futurum: quia tunc legimus Dominum & interrogatum & rogatum. Nam interrogauerunt eum Discipuli, *Actuum 1.a.* Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel. Cùm autem iam esset in cælo, rogatus est à Stephano, *Actor.7.g.* Domine, suscipe spiritum meum, &c. *Chrysostomus* tamen exponit sic.

h In illo die post Resurrectionem [non interrogabitis quicquam.] Et exponit hoc de illis quæstionibus, quas solebant facere rudibus, & carnalibus, quasi dicat: non dicetis sicut priùs: Domine, quò vadis? *suprà 13.d.* & *14.a.* Ostende nobis Patrem, quoniam per spiritum sanctum omnem scientis cognitionem. Illa autem interrogatio *Act.1.* facta est ante Spiritus sancti aduentum. *Chrysost.* Vel, Non interrogabitis me, visibilem sicut modò; sed nomen meum inuocabitis solùm. Vnde subdit: Si quid petieritis, &c. Vel, Non interrogabitis, me visibilem, s. per intermedium, vel mediatorem non rogabitis: sicut illi, qui non audent accedere ad rogandum Dominos, sed habent mediatores, quasi dicat: sufficiet vobis nomen meum inuocare, & in eius inuocatione omnia accipietis, vel scietis. Vel, Non rogabitis quicquam, vt rogare dicat assiduitatem pro difficultate impetrandi, q.d. non oportebit vos diu rogare, sed citò impetrabitis ad solam inuocationem mei nominis. Vnde subdit.

K Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo,] id est, nomine meo inuocato, statim [dabit vobis.] *Chrysost.* Ostendit Christus nominis sui virtutem; sed demum non ipse visus, neque rogatus, sed nominatus solùm apud Patrem facit mirabiles, vt statim exaudiatur ab eo. Et vbi hoc factū est; *Act.4.f.* vbi petierunt: Respice Dñe ad m ⊕ uascorum

Aliter legitur ab illo loco secundùm *Aug.* K Amen, amē dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis,] q.d. in futuro non rogabitis, sed modò petite, & dabitur vobis, quod ad vos pertinet, etsi non omnibus illis, quibus petitis: & ideò dicitur, [vobis.] De hoc habetur *Matth. 7. a.* & *Luc.11. b.* & *sup.14. b.* Et nota quatuor conditiones, quæ intelliguntur in his promissionibus. Quòd ad salutem petatur, quod notatur *ibi*: [Si quid] & per hoc quod dicitur: [In nomine meo] æternū: Tēporale enim, quasi nullius subsistētię est. Et piè, vñ dicit, patrē, quia Filius debet esse, qui petit. Et perseuerāter, quod notatur per verbum subiūctiuū, petieritis. Et pro se, ideò dicit, vobis.

Aliter. — *al. rogabit* — *Matth. 7.c. Marc.11.c.*

A Sed, Vs- • venit hora eius.] Hora prædicantium est insatigabiliter prædicandi opportunitas, *suprà 4.e.* Videte regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem. *Matth. 9. d.* Messis quidem multa. Hora est pœnitendi pro temporis induIti breuitate. *Iob 14.a.* Breues dies hominis sunt. Hora benè agendi est pro benè operandi irreparabili licentia. Vt *Ecclesiastes 9.* Quodcunque potest manus tua, &c. Hora in pace moriendi est pro malorum & periculorum instantia. *Philip. 1.d.* Cupio dissolui, & esse cum Christo, &c.

Moralit.

a Cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium.] Parere ergo debemus, quia maledicta sterilis in lege, & maledicta ficus, in qua non inuenitur fructus, *Matth. 21.b.* Parere autem debemus masculos, non fœminas, id est, non fluxa, & mollia, & effœminata opera; sed fortia, quæ significantur per duodecim filios Iacob. Primus est Ruben, qui interpretatur visio, & significat fidem & Dei cognitionem, *1.Cor. 13.d.* Videmus nunc per speculum, &c. *Ierem.9. g.* In hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me. Hæc visio debet coarctari in Deum secundum limites Sanctorum, non extrà effundi & extēdi ad errores & sortilegia; alioquin maledicitur, *Genes. 49. a.* Effusus es, sicut aqua, non crescas. Secundus filius est Simeon, qui interpretatur audiens mœrorem, id est, timor. Auditus enim mœroris & fletus infernalis incutit timorem. *Abacuhc 3. d.* Audiui & conturbatus est venter meus, &c. Ibi enim est fletus, & stridor dentium, *Matth. 13.f.* Tertius est Leui, qui interpretatur datus, vel donum, id est, amor, qui antonomasticè dicitur donum, quia gratuitum merè. Et primò datur, & in eo omnia donantur. Habet enim omnia bona annexa: charitas enim patiens est, benigna est, &c. *1.Cor.13. b.* Et *Sap.7. b.* Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Hic amor est Sol gyrans ad meridiē; timor autē est Sol reflectēs ad Aquilonem. Huic partui amoris maximè insidiatur draco, sicut habetur *Apoc. 12. d.* Persecutus est draco mulierem, id est, animam fidelē quæ peperit masculū, i. amorē Dei fortē & insuperabilē: & misit serpens ex ore suo post mulierē aquā, tanquā flumen, vt eā faceret trahi à flumine. Hoc est, quando Diabolus homini exuto à peccatis suggerit præteritas voluptates carnales, honores sæculares, diuitias tēporales. Sic Laban, i. candor mundi persequitur Iacob fugientē, *Gen. 31. c.* Sed dicitur ibi, quòd terra adiuuit mulierē, & aperuit os suū, & absorbuit flumē, quod misit draco. Terra, i. cōsideratio mortis, quia terra sumus & in terram reuertimur. *Ieron.* Facilè contēnit omnia, qui se sēper cogitat moriturū, *Eccl.7. d.* Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. *Ei 11 d.* Malitia vnius horæ obliuionē facit luxuriæ magnæ. *Eccl.11 d.* Meminisse debet tenebrosi temporis, &c. *Isa.13.d.* Non ponet ibi tentoria Arabs. i. occidentalis: quia qui cogitat de morte, nō figit quietem suā in Babylone. Quartus filius est Iudas, i. confessio, qui primus intrauit mare rubrū, & fecit alios intrare, *Gen.49.b.* quia per cōfessionē intramus laborē pœnitētialē. Huius manus est in ceruicibus inimicorū: quia cōfessio destruit peccatū, & humiliat conceptum, secundum illud *Psal. 31.* Dixi: confitebor iniustitiam meam Domino, &c. Quintus est Dan, qui interpretatur iudicium. De his filiis Iacob, vide *Genes.49.* Sequitur.

Exod.13 d. Deut. 7.c. — *In prologo Biblię.*

K Amen, amē dico vobis, si quid petieritis Patrē in nomine meo, dabit vobis.] Nota: quatuor cōsiderāda sunt hic. Quales debeāt petere, quid, à quo, & quomodo: sed præmittit: Amē,

* amen, quod

nus eorũ, & da seruis tuis cum omni propalatione loqui, & facere in nomine tuo signa, & concussus est locus, in quo erant, &c. *a* Vsquequo non petistis, &c.] q.d. me præsentem petebatis, sed non Patrẽ in nomine meo. *b* Petite] ergo amodò in nomine meo [& accipietis] q.d. ne putetis vos derelictos, etsi non coexistam vobis, nomen. n. meum maiorem dabit vobis propalationem. Accipietis, dico, ita *c* Vt gaudium vestrum sit plenum,] quia obtinebitis, quod petetis. *Chrysostomus.* Hinc ostendit rursus, quoniam expedit eum abire, si demum hucusque nihil petierunt, sed de cætero accipient, quæcunq; petierint. Et quia coumbrata, & obscura erant, quæ dixerat, subdit.

Matth. 21.c. Marc.15. c. Sup.14. b.1.Ioan. 3.b.

a Vsq; modò nõ petistis quicquã in nomine meo *b* Petite, & accipietis, *c* vt gaudiũ vestrũ sit ple-

Aliter.

Sed *a* Vsque modò non petistis quicquam] quod aliquid sit comparatione rei permanentis, carnales enim erant. Nunc autẽ petite, hoc scil. vt gaudium vestrum, &c. *Ber.* Non est plenum gaudium, quod fletu miscetur, sicut præsens gaudium. Vnde *Prouer.* 14. b. Risus dolore miscebitur. Sed in futuro erit verum, & plenum gaudium. *Prouer.* 14. b. Cor, quod nouit ama-

Moralit.

amen, quod est iuramentum, vt de impetratione certissimus, quia dubitatio impedit orationem. *Iacob.* 1. a. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Et posteà: Non æstimet autem homo ille, quòd accipiat aliquid à Deo. Bis autẽ dicit, amen, propter duplicem certitudinem. Homines enim in promissis solent dupliciter decipere. Aut omnino non reddendo promissum, aut diminuendo. Sed Dominus, quod promittit, soluit. Vnde *Psalm.* 88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Et etiam vltra promissum reddit. Vnde *Isaiæ* 37. g. Nam dicit Dominus de Rege Assyriorum. Non intrabit ciuitatem hanc, & non faciet ibi sagittam, &c. sed cum his addidit, quòd centum octogintaquinque millia occisi sunt de exercitu eius. Similiter *Num.* 17. b. Quem ex his elegero germinabit virga eius, sed cùm hoc etiam fronduit, & floruit, & fructum fecit. Et *Luc.* 1. a. dum Zacharias orat pro populo, additum est ei de filio nascituro. Vnde dicitur ibi: Exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium. Item Salomon petiit sapientiam, & addidit diuitias, & gloriam. 3. *Regum* 3. b. *Iacob.* 1. a. Qui dat omnibus affluenter. *Ephes.* 3. d Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus secundum virtutem, quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu [Vobis] Apostolis, scilicet, & imitatoribus vestris. In hoc ostenditur, quales debent petere, credentes, scilicet, & diligentes, *suprà* 9. f. Scimus, quia Deus peccatores nõ audit; sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit: hunc exaudit, *suprà* 14 b. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Et subdit statim: Si diligitis me, mandata mea seruate. *Matth.* 15. c. Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Panem, id est, gratiam, vel vitam æternam. Si quid, id est, aliquod. In quo ostenditur, quid sit petendum, scilicet, vita æterna, quæ est quid: non temporalia, quæ nihil sunt. *Ierem.* 4. f. Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili vacua, quia nihil terrenum implet. Nihili, quia citò transit. Vnde *Bernardus*: Si quid soliditatis haberent, implerent. Nec est mirum, quia sunt vmbra, & ventus. *Ecclesiast.* 34. a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, &c. Et ideò dicitur *infrà eod.*

a Vsque modò non petistis quicquam.] Debemus ergo petere illud, quod est aliquid, de quo dicitur *Exod.* 3. d. Ego sum, qui sum: & qui est, misit me ad vos. A quo sit petendum ostenditur, cùm dicit: Patrem, non dicit, meum, vt intelligatur Pater omnium nostrum. Et hoc dicit, ad innuendum, quòd de facili impetrabimus à Patre, & quòd non dabit nisi vtile filiis. Vnde 1. *Ioan.* 3. d. Fiduciam habemus ad Deum, vt quicquid petierimus, accipiemus ab eo. Et *Lucæ* 11. b. Si quis petierit Patrem panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut si piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester cœlestis de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se.

Nota, per panem intelligitur charitas, sine qua vacua est mensa. Per piscem autem fides, quæ nutritur in aquis Baptismi, & Scripturarum. Per ouum spes, quæ producit ex se fetem quasi pullum. Ista dat Dominus: Diabolus verò dat lapidem, id est, cordis duritiam. Et panes conuertit in lapides, *Matthæi cap.* 4. a. Dic, lapides isti panes fiant, &c. Dominus autem lapides conuertit in panes. Vnde *Ezechiel. cap.* 11. d. & 36. f. Auferam à vobis cor lapideum, &c. Item dat serpentem erroris, & hæreticæ prauitatis pro pisce fidei, & scorpionem, id est, fiduciam vanam temporalium pro ouo spei æternorum. Incedit enim mundus blandè, vt scorpio, sed cauda pungit. *Prouerbiorum cap.* 11. d. Qui confidit in diuitiis, corruet. A Patre ergo Deo petendum est, qui libenter dat, & bona dat. Ideò in oratione Dominica præmittitur nomen Patris. *Matthæi cap.* 6. *Beatus Bernardus*: Vbi est illud, quod antiquitus tam frequenter, & tam terribiliter intonare solebat. Ego Dominus, ego Dominus, mihi omnino dictatur oratio, cuius principium nomen dulce paternum, sequentium petitionum obtinendarum præstat fiduciam. Quomodo sit petendum, scilicet, piè & perseueranter, & ad salutem, & pro se. Piè, sicut filij corde simplici, & intelligenti, vt cognoscamus, quod petimus per fidem, & attentionem, ne dicatur nobis illud *Matthæi cap.* 20. c. Nescitis, quid petatis. Item vt speremus nos impetraturos, & diligamus tanquam filij Patrem, à quo petimus. Hæc autem fiunt Fide, Spe, & Charitate: & hæc importat hoc, quod dico, piè, quia dicit *Augustinus in principio Enchiridion*, quòd Theosebia, siue pietas in his tribus consistit. Hoc autem notatur per hoc, quod dicitur. [Pater,] quia filius debet esse, qui petit. Item oportet, quòd perseueranter: quod notatur, cùm dicitur, [Petieritis] quod est verbum subiunctiui præteriti perfecti. *Iacob. cap. vltim.* d. Multùm valet deprecatio Iusti assidua. Item 1. *Thessalon. cap.* 5. d. Sine intermissione orate. *Ecclesiast. cap.* 18. c. Non impediaris orare semper. *Ephes. cap.* 6. c. Orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia. Et hoc oportet, quia semper habemus in curia accusatores & contradictores. Vnde *Zachar. cap.* 3. a. Et Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Propter hoc dicit *Isaiæ cap.* 62. c. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium. Et quare instanter clamandum, & petendum sit, dicitur *Lucæ cap.* 11. b. Si perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi, quotquot habet necessarios. Item petendum est ad salutem, ea, scilicet, quæ expedientia sunt ad vitam æternam, quod notatur *ibi*: In nomine meo, & cætera, quod est Saluator. Multi tamen petunt, quod impedit salutem eorum. Sicut illi, qui petunt amotionem paupertatis, vel tentationis, sicut Paulus 2. *ad Corinth. cap.* 12. c. Vel qui petunt diuitias, quæ magis sunt fomentum peccati frequenter, sicut aqua frigida febris. *Ieremiæ* 51. c. In calore eorum ponam potus eorum. *Prouerbiorum cap.* 26. c. Cùm defecerint ligna, extinguetur ignis. Propter hoc Dominus dat quandoque paupertatem, & ægritudinem quasi emplastrum mordax contra morbum peccati. Vnde *Gregorius* de Beato Benedicto qui tentatus proiecit se in spinas, dicit, quòd ibi diu volutatus toto corpore vulneratus exiit, & per cutis vulnera, vulnus sanauit mentis, quia voluptatem traxit in dolorem. Item quando homo petit potestatem, vel honorem, petit quasi gladium, sicut phreneticus. *Lucæ cap.* 22. d. Ecce duo gladij hic. Per quos significatur duplex potestas, sæcularis, & spiritualis. *Roman. cap.* 13 b. Non sine causa gladium portat. Cùm ergo potestas sit gladius, non expedit phrenetico, vel puero. Multi tamen sunt sicut Herodes, qui cultello se occidit. Et sicut pueris non est dandus cultellus, ita nec istis potestas, & maximè spiritualis, quæ quantò est subtilior, tantò est periculosior. Sed pueri libenter habent huiusmodi, ideò dicitur *Prouer. cap.* 1. c. Vsquequo, paruuli, diligitis infantiam, & stulti ea, quæ sibi noxia sunt, quærunt? Et sicut quando aliquis multos portat cultellos, signum est, quòd sit fur, & homicida. Sic ille, qui habet plures dignitates, vel beneficia, videtur esse fur, & homicida, *suprà cap.* 10. b. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Alij autem sunt, qui petunt directè contra salutem, vt habeant copiam, scilicet, alicuius peccati, sicut 3. *Regum cap.* 2. d. Adonias petiit Abisac. Vnde dixit Salomon: Contra animam suam petiit Adonias, & statim fecit eum occidi. Item petendum est pro se. Vnde dicit: Dabit vobis. Vnde non est exauditus Samuel pro Saul 1. *Regum* 16. a.

A rat. subdit. *a* Hæc in prouerbiis, &c.] id est, obscurè, & quæ non intellexistis. Et loquitur, vel de omnibus, quæ obscurè ei dixerat: vel de illis specialiter, quæ dicta sunt eis in hoc sermone, *sup.* 10.a. Hoc prouerbium dixit illis Iesus; illi autem nō cognouerūt, quid loqueretur eis. Ibi require, quid est prouerbium.

b Venit hora, &c.] q.d. erit tempus, quando scietis omnia manifestè. Et loquitur de tempore Resurrectionis: Tūc enim per quadraginta dies apparens eis, disputauit cum eis congregatis, & dicens ea, quæ de regno Dei sunt, vt dicitur *Act.* 1.a. Et est, ac si dicat, modò in timore positi non attenditis his, quæ dicuntur, sed vobis sunt obscura; tunc autem resuscitatum videntes & mecum existentes, poteritis palàm omnia discere: in quo ostendit etiam, quòd expedit eum abire. Et quia occulta tunc erunt aperta, & quia obtinebunt omnia petita, sicut dictum est, & adhuc repetit ad confirmationem dicens:

† a- atis.

nū. *a* Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. *b* Venit hora, cum iā nō in prouerbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annunciabo vobis. *c* In illo die in nomine meo petetis. *e* Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. *f* Ipse enim Pater amat vos: *g* quia vos me † amastis, *h* & credidistis, quia ego à Deo exiui. *i* Exiui à Patre, *k* & veni in mūdū, *l* iterum relinquo mundum, *m* & vado ad Patrem. *n* Dicunt ei Discipuli eius: *o* Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. *p* Nunc scimus, quia scis omnia, *q* & non opus est tibi, vt quis te interroget. *r* In hoc *s* credimus, quia à Deo existi. *t* Respondit eis Iesus: Modò creditis: *u* Ecce venit hora, *x* & iā venit, vt *y* dispergamini

c In illo die in nomine meo petetis,] id est, nomen meum inuocabitis petendo. Et ne dicerent: in nomine Patris, non tuo petendum est, ostendit, quòd ipse sufficit eis. Vnde dicit: *e* Et non dico vobis, &c.] q.d. sufficit amor meus patrocinari vobis. Hoc autem dicit, ne credāt Filium minorem Patre: & eos indigere, vt rogaret Patrem pro eis. *f* Ipse enim Pater amat vos, &c.] Continuatur autem sic: Annunciabo vobis in Patre meo palam hoc, quia, sc. ipse amat vos: vel annūciabo de Patre vobis, quasi de amico & beneuolo vobis: Ipse enim, &c. Vel sic lege: *c* In illo die in nomine meo petetis,] Patrem scilicet. Et vt fiduciam obtinendi habeant, subdit: *e* Et non dico vobis, &c.] quasi dicat, nō oportet eū rogari de vobis, quasi de inimicis: Ipse enim Pater amat vos. Et loquitur secūdùm quòd dicitur vulgariter, quòd nō oportet multùm rogare amicū pro amico. *g* Quia vos me amastis,] q.d. ipse diligentes me diligit, i. in amicitia conseruat, & in gratia augmentat. *h* Et credidistis, quia ego à Deo exiui,] i. quòd missus sum à Deo, & non ei contrarius, sicut credunt alij Iudæi. Hæc autem duo exigit à nobis Pater, amorem & fidem, affectum & intellectum. Vel, A Deo exiui, i. ab eo sum per generationem. Credidistis, dico, & hoc est verum, vnde. *i* Exiui à Patre,] per generationem. *k* Et veni in mundum,] per carnis assumptionem. *l* Iterum relinquo mundum.] per mortem & Crucem. *m* Et vado ad Patrem,] in Ascensione, i. ad potiora bona Patris, vel ad Patris immortalitatem. Et nota, quòd multùm mitigabat eos sermo Resurrectionis: ideò dicit eis Iesus, Vado ad Patrem. Per hoc enim sperabant se etiam resurrecturos in fine. Per hoc etiam in tuto erant in tribulatione, cùm scirent adiutorem in cælo se habere. *n* Dicunt ei Discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.] Nota, quòd Dominus dixerat eis tria, vnde valdè exhilarati sunt, sc. quòd Pater amabat eos, & quòd à Deo erat, & quod ad Patrem ibat. Hoc autem maximè inter alia respirare fecit, sc. quòd erant Patris amici. Vnde quia per hoc ad id, quod erat in mente eorum respondit, ideò dicunt, quòd palam loquitur. Facilè enim intelligit homo id, quod diligit audire: ideò commendando eum dicunt: Ecce

p Nunc scimus, quia scis omnia] quia scis etiam, quæ sunt in mente nostra. *q* Et non opus est tibi, vt quis te interroget,] quia scis, antequam interroget, quæ velit. Antequam enim audias, scis, quæ scandalizant nos. Quod patet, quia remedium apposuisti, & requiescere nos fecisti. *r* In hoc,] i. per hoc, quod ita scis occulta, nos interrogatus, credimus, quia à Deo existi. Et quia ista fides adhuc erat debilis, &. velut quandā gratiam tribuentes ei dixerant: Nunc scimus, quia scis omnia, &c. Ideò ostendit fidem eorum adhuc esse debilem & imperfectam. Vnde sequitur. *t* Respondit eis Iesus: Modò creditis,] i. cùm dico vobis placentia, & nondum sustinetis aduersa, creditis quoquo modo, sed non perfectè, vt putatis. *u* Ecce venit hora,] id est, appropinquat. *x* Et iam venit,] id est, quasi in ianuis est. *y* Vt disper- gamini

A nouit amaritudinem animæ suæ, &c. Et quia illud gaudium nesciunt petere nisi illuminati & edocti: ideo subdit quod edocebuntur palam, dicens: Aliter.

a Hæc in prouerbiis locutus. &c.] id est obscurè, quia animales estis. Animalis autem non percipit quæ sunt spiritus Dei: Prouerbia enim solēt homines audire, sed non intelligere. G

b Venit hora, &c.] quasi dicat dato spiritu faciam vos spirituales, vt certissima intelligentia mentis, etsi non vt in futuro Deum videatis, & patrem eiusdem substantiæ mecum reuelabo, & sic apti eritis ad petēdum. Vnde subdit. Matth. 26.e. Marc.14. 1.Zach. 13.c.

c In illo die,] dato spiritu ad illuminationem vestram. *d* In nomine meo petetis] quia me æqualem patri credetis. Et ideo nomen meum inuocabitis, quia si vt homo rogo patrem modo, vt Deus exaudio cum patre. Vnde subdit. *e* Et non dico vobis, &c.] tanquam inferior, scilicet non rogabo.

f Ipse enim pater amat vos,] quasi ita exaltabimini, & palam scietis & exaudiemini, quia pater amat vos: Quod inde patet.

g Quia vos me amastis,] ita quod li [quia] non dicat causam, sed signum. Eius enim dilectio est causa nostræ, & non econuerso. 1.Ioan.4. Prior dilexit nos.

h Et credidistis, quia à Deo exiui.] Hoc non mutatur.

i Et veni in mundum] visibiliter. Iterum relinquo mundum] corporali discessione, non gubernatione præsentiæ.

m Et vado ad patrem,] id est ad patris immortalitatem.

n Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.] Dixerat Dominus: Hæc in prouerbiis locutus sum vobis: Et venit hora, &cæt. Et loquitur de tempore post resurrectionem, quando edocti sunt à Spiritu sancto: Illi autem credentes iam se intelligere quæ dicebat, dicunt:

o Ecce nunc palam loqueris, &c.] quasi iam impletum est quod promittis. Hoc autem dicunt, quia nesciebant se non intelligere ea. Vnde August. Illa quæ Dominus scit, non intelligentibus esse prouerbia, id est occulta, illi vsque adeo nō intelligūt vt nec saltem se nō intelligere intelligant. Paruuli enim erant & nondum spiritualiter diiudicabant, quæ de rebus, non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant. Ecce enim dixerat Dominus: Vado ad patrem, quod sic intelligebant vt eum esse cum patre nescirent, nec discessisse ab eo, ergo hoc erat eis prouerbium. Vel sic lege. *o* Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis, quasi dicat, tu promittis quod palam loqueris postea, & nunc occultè, quid est ergo quod modò etiam palam loqueris? Videbatur autem eis quod palam loqueretur, quia de his maximè agebat, quæ eos audire delectabat, vt dicit Bernard. & quæ ipsi interrogare volebant, hoc ipse præueniēs vltro proferebat. Et ideo dicunt. *p* Nunc scimus, quia scis,] & noscis omnia, tanquam Deus. *q* Et non opus est tibi vt quis te interroget.] Augustinus. Videtur potius dicendum, quia nosti omnia, non est opus vt quemquam interroges, non vt quis te interroget. Qui enim scit omnia, interrogari debet, non interrogare necesse habet. Respondemus. Benè dicitur: Non opus est tibi (etsi alij) vt quis te interroget, quasi dicat, per interrogationem non est necesse vt tibi aliquis exprimat suam dubitationem, quia tu præscis quid quæsiturus velit. Alijs autem opus est interrogare, quia aliter nescirent quid quæsitor velit. *r* In hoc,] id est per hoc quod scis omnia. *s* Credimus quia à Deo existi] id est quod filius Dei es, vel quòd à Deo missus es, & non es ei contrarius, quia non reuelasset tibi secreta. Aliter. *t* Respondit eis Iesus: Modo creditis] vt paruuli, quia non estis solidati. Vnde ostendit quòd fides eorū non est solida, nec est integra. Et primo, quod non sit solida, dicens: *u* Ecce venit hora] captionis, secundùm Chrysostomum. Vel passionis, secundùm Augustinum. *x* Et iam venit,] id est prope est & in ianuis. Vel sic. *u* Venit hora] passionis. *x* Et iam venit,] captionis. *y* Vt disper- gamini

Dicit Aug. Quod intelligenti est verbum, nō intelligenti est prouerbium.

A gamini vnusquisque in propria,] q.d. vos diciris, quod creditis, & fidē perfectā vos habere putatis; sed multis indigetis aliis, vt ad perfectionē veniatis. Nūc autē nihil perfectū est in vobis, quia statim ad flatum modicum abscidemini. Et nota, quòd dicit (dispergamini vnusquisque) q. d. interim dominabitur vobis timor, vt neque simul ad inuicem possitis manere, nec simul recedere; sed quilibet fugiet in propria, id est, vbicunque poterit quilibet via sua, vel (in propria) id est, in vestræ infidelitatis timorem, vel (in propria) i. ad salutationem propriam sui. *Iob* 6. c. Fratres mei recesserunt à me. *a* Et me solum relinquatis] quasi sine adiutorio, vel solatio vestro.

b Et] tamen (non sum solus, quia Pater mecum est) quasi adiutor. *Ierem.* 20. c. Dominus mecum est, quasi bellator fortis. Et loquitur condescensiuè adhuc, ac si indigeret auxilio Patris. Et ideò subdit rationem condescensionis, dicens. *c* Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis,] id est, requiem, vt scilicet, non abiiciatis me à mente vestra, sed suscipiatis. Quia enim multa dixerat condescensiuè: ideò in fine huius sermonis dicit causam huius, quasi dicat, hæc dicuntur in vestram consolationem, & amorem, non enim trahuntur in dogmatis peruersitatem (hæc) aduersa (locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis) i. ideò ea prædixi vobis, vt contra ea muniti sitis, & à me non recedatis. *e* In mundo pressuram habebitis] q. d. non solùm mala patiemini tempore meæ mortis, quādo dispergemini; sed & semper quamdiu eritis in mundo. *f* Sed confidite] de victoria, & à lapsu resurgite, quia. *g* Ego vici mundum] *Chrysostomus*, q. d. Magistro superante inimicos non oportet Discipulos anxiari. Qualiter autē vicisti, dic mihi mādami? Dixi quidem iam, quoniam Principem eius submisi deorsum, *suprà* 12. e. Scietis autem, & posteà, quo vicerim eum omnibus, & credentibus, & locum dantibus vobis, hucusque debet protendi homilia, quia hic terminatur sermo

Aliter. e mini vnusquisq; in propria,] i. ad propriam infidelitatem redeatis, q.d. iam prope est; ita vt quod modò creditis, relinquatis, non solùm corpore me relinquentes, sed & mentis fide. Vnde, nos sperabamus, quòd esset redempturus Israel. *Luc. vlt.* c. 2. Et me solum relinquatis] *Isa.* 63. à. De Gentibus non est vir mecum. *Matth.* 26. f. Tunc Discipuli relicto eo, &c. Et *Iob* 6. c. Necessarij mei recesserunt à me. *Et* 19. b. fratres meus longè fecisti à me, &c. *b* Et] tamen (non sum solus, quia Pater mecum est.) Hic perficit fidem eorum imperfectam, q. d. vos diciris, quia à Deo exiui; sed hoc parum est, ad maius volo vos perficere, vt sciatis, quòd Pater mecum est, ne sic puteris à Deo exisse, vt puteris etiā recessisse. *c* Hæc locutus sum vobis] non solùm quæ in cœna, sed quæ ab initio vocationis. Specialiter tamē intelligitur de his, quia pro eis moriturus tāquam verba nouissima, dixit. *d* Vt in me pacem habeatis] hic pectoris, & pòst æternitatis. *August.* Rectè in hoc sermonem suum mirabilem, & prolixum consummat, in quo causam, & finem, propter quem locutus est eis, commendat, & commemorat, vt s. habeant pacem in ipso, propter quā totum agitur. Et posteà dicit, hac pace in pressuris omnibus consolamur, & hac à pressuris omnibus liberamur: propter hoc omnem tribulationem fortiter sustinemus, vt in hac fœliciter sine vlla tribulatione regnemus, & ideò merito in hanc cōclusit verba. *e* In mundo pressurā habebitis] q.d. in me habebitis pacē æternitatis, sed hic in præsenti pressuras sustinebitis. Vel sic (in me pacem habebitis) Et ne intelligerent de pace temporis, subdit (in mundo, &c.] q.d. in me est pax pectoris interiùs, sed (in mundo) turbabimini exteriùs. *f* Sed cōfidite,] non in vobis, sed in me, quia. (Ego vici mundum,] *Ierem.* 17. b. Benedictus vir, qui confidit in Domino, &c. *Augustin.* Spiritu dato, factum est in eis, quod nunc dictum est. Confidunt enim & vicerunt. In quo nisi in illo? Non enim vicisset ille mūdum, si membra eius vinceret mundus. Vnde ait Apostolus. 1. *Corinth.* 15. g. Gratias ago Deo, qui dat nobis victoriam. Continuoque subiecit. Per Dominum nostrum Iesum Christum. Qui dixerat suis. Confidite, ego vici mundum, *Apocalip.* 5. b. Vicit leo de Tribu Iuda. 1. *Ioan.* 5. a. Hæc est victoria, &c.

gamini vnusquisque in propria, & *a* me solum relinquatis, & *b* non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc *c* locutus sum vobis, vt in *d* me pacem habeatis. In *e* mundo pressuram habebitis; sed *f* confidite: *g* ego vici mundum.

EXPOSITIO CAP. XVII.

Hæc locutus est Iesus, & sublevatis, &c. Dn̄s, vt fidelis, & bonus Pastor instruxit Discipulos suos in prædicto sermone, & cōsolatus est eos: modò incipit orare: posteà ponet animam suam pro eis. Et diuiditur hoc capitulum in duas partes principales. Primò enim orat pro se ad Patrem, vt clarificetur secundum humanam naturam. Item vt clarificetur secundum diuinam. Et hoc iustum esse ostendit: quia Patrem clarificauit, & manifestauit nomen eius. Secundò orat pro membris. Sed nota, quòd primò orat pro præsentibus, vt seruet eos, vt habeant suum gaudium impletum, qui hic sustinent pro eo mundi odium, & vt sanctificet eos in veritate, ibi: (Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo.) Posteà orat pro futuris, siue pro credituris in eum, vt scilicet, vnum sint in charitate: & vt secum sint, vbi erit in sua claritate. Et hæc pars incipit, ibi: (Non pro eis autem rogo tantùm, &c.) Dicit ergo: *h* Hæc locutus est Iesus] ad Discipulos:

CAP. XVII.

A Hæc *h* locutus est Iesus, & *i* subleuatis oculis in cælū.

i Et subleuatis oculis, &c.] quasi dicat, priùs ad Discipulos, post ad Patrem loquitur: priùs docuit, pòst orauit. In quo docet post sermonem redire ad se, & ad orationem. Sed videtur, quòd oratio minùs conueniat Filio, quia videtur per hoc minor, & indigere. Solutio *Chrysostom.* Quia dixerat: [In mundo pressuram habebitis,] & per hoc animos eorum concussit, per orationem resuscitat eos rursus: tanquam homini enim interim ei attendebant, & imbecillem credebant, ideò & orat Patrem, sicut & in Lazaro fecit, *suprà* 11. e. Et dicit ibidem causam: Sed propter populum, qui circumstat, dixi, vt credant, quia tu me misisti. Item nota, quòd neque orationem vocat Euangelista rem istam, sed allocutionem ad Patrem magis esse, ait: Quid enim dicit? [Subleuatis oculis, & cætera.] Vel aliter potest dici, quia minor Patre secundum humanitatem, orat ad Deum pro hominis clarificatione: vel orat imminente Passione, non pro se quasi indigens; sed vt nobis det exemplum orandi in tribulatione. Vnde dicit *Psalm.* 116. Ad Dominum, cùm tribularer, clamaui. *Osea sexto*, a. In tribulatione sua manè consurgent ad me. Vnde *Chrysostomus.* Post prædictam admonitionem in orationem conuertitur, erudiens nos in tentationibus omnia dimittentes ad Deum resurgere, secundum illud *Psalm.* 31. Tu es refugium meum à tribulatione, & cætera. *Prouerbior decimooctauo*, b. Turris fortissima nomen Domini, &c. Ideò cùm prædixisset eis passiones venturas: in mundo pressuram habebitis: posteà orat: vt per hoc doceat, quid agere debeant in pressuris. Vnde *Matth.* 26. d. Vigilate, & orate, vt nō intretis in tentationem. *i* Et subleuatis oculis in cælum,] vt ex gestu ostendat, quòd Patrem oret, & vt nobis formam orandi daret. *Chrysostomus.* Vt stantes sursum aspiciamus, non oculis carnis solùm, sed & mentis. *Threnor.* 3. e. Leuemus corda cum manibus ad Deum, & vt curuemus genua, & terentes cor nostrum. Venit enim Christus, non seipsum ostendere solùm; sed virtutem eruditurus ineffabilem. Eum autem, qui erudit, non per verba solùm, sed per res erudire oportet. Vnde *Matth.* 5. a. Qui fecerit, & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cælorum. Et valdè conuenienter. Nam per verba quidem philosophari facile est; quæ verò per opera demonstratio, generositatis est, & magnitudinis. Sed quòd subleuauit oculos, videtur contra illud *Iob* 22. d. Qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. Et *Luca* 18. c. Publicanus stans à longè, nolebat oculos ad cælum leuare. Solutio. In eleuatione oculorum Domini intelligitur deuotio diligentis, & instruimur ad appetitum, & desiderium regni cælestis: quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: *Matthæi* 6. e. *Lucæ decimooctauo*, in depressione oculorum Publicani intelligitur erubescentia pœnitentis, & cognitio suæ fragilitatis: & hæc inclinatio commendatur in Iob. Et sicut est vitium nimis deprimere se per desperationem: ita est vitium nimis eleuare per præsumptionem. Et hæc eleuatio prohibetur: *Isaia secundo*, c. Oculi sublimis hominis humiliati sunt. Et *Prouerb.* 6. c. Sex sunt, quæ odit Dominus, & Oculos sublimes, &c. Sicut & depressio mala culpatur. *Psalm.* 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram,

a Ego te clarificaui super terrā: *b* opus consummaui, quod *c* dedisti mihi, vt faciā. Et *d* nūc clarifica me tu, Pater, *e* apud temetipsum *f* claritate, *g* quam habui, priusquàm mundus fieret, apud te. *h* Manifestaui *i* nomen tuum *k* hominibus *l* quos dedisti mihi *m* de mundo. *n* Tui erant, *o* & mihi eos dedisti,

A charitas substantialis & consubstantialis amborum, quia tota Trinitas est vnus solus verus Deus. Sed adhuc potest quæri, quare nō exprimit personam Spiritus sancti: Si enim dicatur, quòd per extrema intelligitur tanquam medium: hoc nihil videtur esse, immò potiùs ecōuerso: quia medium non potest intelligi sine extremis; extrema autem intelliguntur bene sine medio. B Potiùs ergo debuit dicere, vt cognoscant Spiritum sanctum, quàm Patrem & Filium. Solutio. Sicut dicit *Augustinus in libro de Trinitate*, siue verbo audiamus: ostende nobis Filium; siue audiamus: ostende nobis Patrem: tantundem valet, quia neuter sine altero ostendi potest. Vnum quippe sunt, sicut ipse ait: Ego & Pater vnum sumus. *suprà* 10. f. & *primo Joann. tertio* a. Videbimus eum, sicuti est in propria, scilicet, essentia, quæ vna est trium personarum. Vnde vnam videndo eodem visu numero videmus aliam; sed modò non eodem motu numero mouemur in omnes personas. Dicendo ergo, vt cognoscant te & Iesum Christum, intelligitur etiam cognitio Spiritus sancti. De Patre tamen specialiter exprimit, quia huius cognitionem vehementer desiderabant. Vnde *suprà* 14. a. dicitur: Ostende nobis Patrem. De Filio etiam exprimit, quia de ipso erat multa contradictio. De Spiritu sancto autem non exprimit, quia nondum nouerant Spiritum sanctum; sed de eo pleniùs cognituri erant per ipsum Spiritum sanctum.

Aliter. ⊖ Sed contra. *Augustinus in primo libro de doctrina Christiana* dicit: Hæc autem summa merces est, vt ipso perfruamur: Ergo fruitio est summa merces: Non ergo visio est tota merces. Item super illud *Psalm.* 146. Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus. Ibi dicit *Glos.* laudis causam: dicit. Quoniam bonus est psalmus: Hæc est tota merces laudantium, quasi dicat: ideò laudate, quoniam bonum est laudare: ipsa enim laus Dei est nostra beatitudo. Item *super Psalm.* 103. Psallam Deo meo, quandiu sum, dicit *Glos.* Psallam, quandiu sum, id est, sine fine, quia in illo fine fine sum. Hoc ideò dicit, ne putetur alius actus esse illius vitæ, quam psallere. Solutio. Visio est merces, & beatitudo nostra: similiter & dilectio & fruitio: sed quia habita visione, de necessitate ex hoc sequitur dilectio & fruitio; ideò dicitur potiùs visio merces tota. Nec excluduntur per hoc dilectio & fruitio: quia vbi vnū propter alterū vbi vtrobiq; tantùm. Ad illud: Hæc visio est tota merces dicendum, quòd totum sonat ibi in perfectionem, non in integritatem. Integritas enim mercedis complectitur visionem, dilectionem, fruitionem. Et eodem modo solue, de fruitione & de laude. Fruitio enim dicitur summa merces, quia summæ bonitatis est fruitio. Et laus dicitur tota merces, id est, perfecta, quia ex prædictis surgit, nec eā excludit. Vnde *Augustinus*. Videbimus, amabimus, laudabimus. Sed *Aug. 22. lib. de Ciu. Dei. c. vlt.* quæritur, quare nō fit dos sicut alia, cùm dicatur merces sicut alia. Ad hoc dicendum est, quòd habitus charitatis dos est; motus autem ex eo procedens est merces, quia viuit anima: sicut mulier ex dote sua habet, quòd viuat. Similiter visio habitus est dos, motus ex eo procedens est merces, & fruitio habitus hoc modo. Quia ergo laus non est habitus nec habet specialem habitum & separatum; sed est motus habitus, qui est visio. Cognito enim Deo, habilitati sumus ad Deum laudandum, quasi ex necessitate. Quia, inquam, ita est, laus non est dos, sed quasi prouentus dotis: vnde dicitur merces, sed non dos.

a Ego te clarificaui super terram] prædicando & miracula faciendo in nomine tuo, quasi dicat, dixi: vt Filius tuus clarificet te pleniùs post Resurrectionem, vel plenissimè in æterna visione. Tunc enim perfecta erit clarificatio, vel glorificatio Patris in Sanctis suis. Sed interim etiam nunc iam clarificaui te, Id est, clarificabo in mea Resurrectione & Apostolorum prædicatione. Vel, [clarificaui] in mea prædicatione & conuersatione & miraculorum operatione. *Chrysost.* (Glorificaui in terra.) Bene dixit, in terra: In cælo enim glorificatus est, vt in natura sua gloriam habens & ab Angelis adoratus, sed in Gentibus erat ignotus. Gloriam ergo hic vocat, quæ est per hominum culturam. Vnde subdit, quomodo clarificabit.

b Opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam.] *Au-*

gustin. Idem est, ac si apertè dicat: Clarificabo te Gentibus prædicando, opus consummando Passionis, quod iam factum est in prędestinatione, & pro iam facto est habendum, quia certissimè est futurum. Vel secundum *Chrysost.* opus sibi datum à Patre notat clarificare ipsum in Gentibus. Sed quomodo tunc dicit: [Opus consummaui] vel (finiui) cùm nondum esset inchoata prædicatio Gentium? Et ad hoc respondet sic: (Opus finiui) id est, quæ & mei ipsius sunt, omnia feci. Vel præteritum pro futuro dicit more Prophetarum. Vel veriùs, quia iam omne erat factum in radice. Radix enim bonorum submissa erat, ex qua omnino debebant sequi fructus.

c Quod dedisti mihi, vt faciam] sicut dicitur *Isai.* 42. b. Dedi te in lucē Gentium. Et loquitur cōdescēsiuè. i. placet Patri. *d* Et nunc clarifica me] q. d. ego te clarificaui .i. clarificabo in Gentibus, & vt clarificē te, (clarifica me, tu Pater.) Vel, (glorifica me,) quia sum obscurus & ingloriosus in terra, glorifica me in cęlo: & hoc est. *e* Apud temetipsū] resuscitatū. f. ad dexteram tuam collocando. *f* Claritate. *Chrysostomus*, incorruptione, & vt in throno sedeam regali.

g Quam habui priusquàm mundus fieret apud te] quia ab initio præordinatum est, quòd Deus sic hominem illum exaltaret. Vel potest dici, quòd petit glorificari, vel clarificari secundū Deitatem, id est, vt manifestetur eius gloria, qua ab æterno est Patri æqualis. Et est sensus. *d* Clarifica me, tu Pater] id est, ostende me clarum & gloriosum.

e Apud temetipsum] id est, tibi esse æqualem. *g* Quam habui, &c.] secundum illud *Philip.* 2. a. Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, &c. Vel sic. *d* Clarifica me] secundum hominem.

f Claritate, quam habui, &c.] secundum Deitatem, id est, sicut decet Filium Dei hominem factum clarificari, vel eandem gloriam da homini, quæ est Filij Dei. Et hoc dicit propter vnionem: Ille enim homo dicitur Deus, dicitur Creator, sicut & Filius Dei. Et ostendit meritū clarificationis suę secundum hominem, quia Patrem clarificauit. Vnde dicit.

h Manifestaui nomen tuum hominibus] Apostolis, scilicet, & Iudæis, quibus prædicaui tunc. Vel aliter continuatur secundum *Chrysostomum*. Dixerat: (Ego te glorificaui, opus finiui, &c.) ideò hic explanat, quale opus. Hoc scilicet, (manifestaui nomen tuum,) & per verba, & per res, id est, per miracula.

k Hominibus, quos dedisti mihi de mundo] quod potest intelligi de omnibus credituris. Et dicit factum, quod erat futurū certissimè. Vel specialiter loquitur de Discipulis hic, qui iam crediderāt, & per quos alij erāt credituri. Et legitur. *h* Manifestaui] iam in parte, sed posteà plenissimè manifestabo per Spiritum sanctum.

i Nomen tuum] non quòd diceris Deus, quod erat notum in Iudæis priùs; sed quòd diceris Pater meus, quod sine Filio non noscitur.

l Quos dedisti mihi] vt *sup.* 6. c. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et tamen ipse est via, sicut ipse dicit *sup.* 14. a. Sed, (dedisti,) dicit, per hoc construens duo, quòd non est cōtrarius Patri: & quòd vult Pater credi Filio.

l Quos dedisti mihi] instruendos. *m* De mundo] separatos tuo munere. *n* Tui erant] potestate, creatione.

o Et mihi eos dedisti] ad docendum, vt mihi subditi sint obedientia & fide. *Chrysostomus*. Rursus hic vnanimitatem Filij & Patris ostendit, & quoniam valdè amatus est à Patre: Qui enim eos fecit, & procurat, qualiter indiguit eos accipere à Patre? Omnia enim per ipsum facta sunt. Si verò humanè hoc vis inuestigare, & sicut sonat verbum intelligere: ridiculosum sequetur & inconueniens, scilicet, quòd Pater dans Filio desiit Dominus esse. Itē quod inconueniens etiā est, sequitur. s. quòd cùm erāt Patris, tunc imperfecti erāt; cùm verò ad Filiū venerint, tunc fieri perfecti: quia, scilicet, tunc sermonem seruauerunt, & cognouerūt omnia, quæ antè non cognouerunt. Vel sic. *n* Tui erant] per prædestinationem, *o* Et mihi eos dedisti per pœnitentiam † viuificationem. *al.* † iustificationem. Vel, *n* Tui erant] secundum Deitatem, & mei similiter. *o* Et mihi eos dedisti] mihi homini, vt in me crederent. Et non solùm hoc, immò.

a Et ſermonem tuum ſeruauerunt] Id eſt, In fide permanſerunt ſermonis tui. Vel (ſeruaucrunt) per operationem. Vel ſecundum *Chryſoſt.* a Seruauerunt tuom ſermonem] quia mihi crediderunt, & non attenderunt Iudæis. *ſupr.* 3. d.

Auguſtinus. [Cognouerunt, quia omnia, quæ dediſti mihi, abs te ſunt] id eſt, cognouerunt, qnia abs te ſum. Simol enim Pater omnia dedit, cùm genuit, qui haberet omnia.

Qoi credit, ſignauit, quia Deus verax eſt, qui, ſcilicet, permiſit per Moyſen me venturũ, *Deut.* 18. d. Et. b Nunc cognouerunt] quòd non antè. c Quia omnia, quæ dediſti mihi] id eſt, omnia, quæ doceo. d Abs te ſunt] id eſt, tua ſunt, & tibi placent. q. d. cognouerũt, quòd nihil alienum à te doceo. Et vnde hoc cognouerunt? A verbis meis: ita enim docebam eos. Et hoc eſt, quod ſequitur. e Quia verba] mea (quæ dediſti mihi) al.†meũ homini, vel mihi Filio gignendo. f Dedi eis] nihil mutando. Vnde. *ſup.* 12. g. Quæ ego loquor, ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor.

g Et ipſi acceperunt] *Auguſtinus*, id eſt, intellexerunt, atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur.

& a ſermonem tuũ ſeruauerũt. b Nunc cognouerũt, c quia omnia, quæ dediſti mihi, d abs te ſunt e Quia verba, quæ dediſti mihi, f dedi eis. Et ipſi g acceperũt, & h cognouerũt verè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me miſiſti. i Ego pro eis rogo. K Non pro mundo rogo, m ſed

h Et] ſic (cognouerunt verè, quia à te exiui] quod exponendo ſubdit (Et crediderunt) vere, ſupple [quia tu me miſiſti]. *Auguſtinus*. Cùm dixiſſet (cognouerunt verè) ne quis putaret illam cognitionem, tanquam per ſpeciem factam, non per fidem, exponendo addidit] Et crediderunt] vt ſubaudiamus verè. Id autem, quod dixerat (A te exiui) exponit dicens (Quia tu me miſiſti) in carnem. *Chryſoſtomus*. Hoc per totum ſtudebat conſtruere Euangelium, vt crederent, quoniam conſona eſt Patri ſua doctrina, & non contraria: & quoniam ab eo miſſus eſt, non à Principe Dæmoniorũ, vt Iudæi dicebant. Vel (A Deo exiui) per æternam generationem (Tu me miſiſti) temporaliter in carnem. Sed quid eſt, quod dicit (Cognouerunt verè) Nondum erant firmi in fide. Solutio. Loquitur pro tempore illo, quo illa verba, quæ Chriſtus ad aures Diſcipulorum exteriùs formauerat, Spiritus ſanctus in mentibus interiùs ſpiritualiter impreſſit. Vnde quod dictum eſt (manifeſtaui) exponitur de futuro, id eſt, manifeſtabo & alia huiuſmodi. Vnde dicit *Auguſtin.* Cognouerunt verè, & crediderunt verè, non eo, ſcilicet, modo, quem ſignificauit pauloante, cùm dixit. Modò creditis: venit hora, & iam venit, vt diſpergamini vnuſquiſque in propria, & cæt. Sed crediderunt verè, id eſt, quomodo credendum eſt inconcuſsè, firmè, ſtabiliter, fortiter. Adhuc ergo Diſcipuli tales non erant, ſed prænunciat, quales futuri eſſent. Sequitur.

i Ego pro eis rogo) Hic incipit orare pro membrorum ſuorum ſeruatione. Et rogat, vt homo, ad Patrem. Orat autem primò pro præſentibus, deinde pro futuris. Et continuatur ſic. Primò orauit pro ſe: cõſequenter orat pro ſuis. Vel ita. Iam in parte crediderunt mihi, & ſermonem tuum ſeruauerunt: ideò (ego pro eis rogo) Vel ſic. Mihi eos dediſti de mundo, ideò (ego pro eis rogo, non pro mundo) id eſt, pro mundo deditis.

m Sed pro his, quos dediſti mihi] homini: & ideò debes me audire pro eis.

n Quia tui ſunt] in quo ſignificat, quòd non ſunt ſic dati Filio, vt receſſerint à Patris dominio. Vnde & aperiens, quomodo vtriuſque ſunt, ſubdit.

o Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt] In quo oſtendit æqualitatem honoris & poteſtatis conſeruandi & gubernandi omnia, & iuſtificandi quos vult, & conſeruandi in gratia iuſtificatos. *Chryſoſt.* Quia ſæpe dixerat. Tui ſunt & mihi eos dediſti, ne quis exiſtimet recentẽ eſſe Filij principatũ, & nũc eos primò ſuſcepiſſe à Patre: ideò dicit (Mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt) q. d. cùm audieris, quoniã mihi eos dediſti, ne exiſtimes alienos eſſe à Patre; mea enim eius ſunt. Neq; audiens, quoniam tui erant, exiſtimẽt alienos tunc fuiſſe à me, quæ enim Patris, mea ſunt. Hoc & alibi oſtendens dicit. *ſup.* 16. e. Omnia, quæcunq; habet Pater, mea ſunt, de cognitione loquens: hic autem loquitur de poteſtate. Qoia ergo dicit (dediſti) cõdeſcẽſionis eſt ſermo. Et per hoc vult cõſtruere, quoniã non vt alienus à Patre veniens eos abſtulit, ſed vt proprios ſuſcepit, & quod Patri hoc placet Deinde probationem huius, ſ. quòd ſui ſunt per gratiam ponit, ſubdens. p Et clarificatus] vel, (glorificatus ſum in eis) .i. per eos, quia ipſi glorificant me credentes in me, & moriendo pro me, ſicut & pro Patre, & prædicatione me, vt Patrem. Et ſicut in nomine eius dicunt omnia fieri; ita & in nomine Filij. q Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt] q. d. etſi non appaream ſecundum carnẽ; tamẽ per hos glorificatus ſum. *Chryſoſt.* Vel ſic. q Et iam oon ſum in mundo, &c.] quaſi, qoia dimitto eoa: ideò eos tibi commendo, & rogo pro eis. Qualiter autem non ſit in mundo, ſubdit. r Et,] id eſt, quia. s Ego ad te venio] id eſt, ad immortalitatem & inuiſibilitatem. *Aug.* ſic. i Ego pro eis rogo] quos elegiſti de mundo, id eſt, pro illis, qui viount per verbum meum vocaſti. K Non pro mundo rogo] id eſt, deditis mundo. Et ne credatur dediſſe & nõ ſibi retincre, ſed amiſiſſe, ſubdit: (Quia tui ſunt.) Et oſtendit, quomodo hoc fit.

pro his, quos dediſti mihi, n quia tui ſunt. Et o mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt, p & clarificatus ſum in eis. Et q iam nõ ſum in mundo, & hi in mundo ſunt, r & s ego ad te venio. t Pater ſancte, u ſerua eos in x nomine tuo, y quos dediſti mihi, vt ſint z vnum, ſicut

o Et] id eſt, quia (mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt] id eſt, etiam omnia creatura rationalis, quæ non niſi Deo ſubditur, tam æqualiter eſt Patris & Filij. Vnde nota, quòd cùm dicit Pater ad Filium maiorem, *Luc.* 15. g. Fili, tu mecum es ſemper, & omnia mea tua ſunt: illud dictum eſt de his omnibus creaturis, quæ infrà creaturam rationalem ſanctam ſunt, quæ vtique ſubduntur Eccleſiæ Iuſtorum, ſecundum illud 1. *Corinth.* 3. d. Omnia veſtra ſunt. Hoc autem, qnod dicitur hic: (Mea omnia tua ſunt, &c.) dicitur etiam de creatura rationali, quæ non niſi Deo ſubditur. Hæc ergo cùm ſit Dei Patris, non ſimul eſſet & Filij, niſi Filius eſſet æqualis Patri. Specialiter autẽ omnes Sancti eius ſunt à quo creati, & ſanctificati ſunt. Illud autẽ, quod dicitur *ſuprà* 16. c. Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, intelligitur de his, quæ ad ipſam Patris pertinent Diuinitatem, in quibus & illi Filius eſt æqualis: Ideò dicit: De meo accipiet, id eſt, eiuſdem ſubſtantiæ mecum eſt.

De cele. Miſ. c. tam Marthæ.

p Et clarificatus ſum in eis] id eſt, clarificabor, id eſt, innoteſcã eis, ac per ipſos aliis. Dicit enim factum quod erat prædeſtinatum & mox futurum. Vnde & ſub hoc modo loquendi, ſubdit.

q Et iam non ſum in mundo.] Quod citò futurum erat, dicit iam factum. *Auguſtinus.* Loquitur humano vſu, ſicut quotidie dicimus: Iam non eſt hic, de aliquo quantociùs abituro, & maximè hoc de morituris ſolet dici. *Auguſtin.* quoniam & ipſe Dominus tanquam præuidens quid lecturos mouere poſſet, adiecit.

s Ego ad te venio] ſic exponens, quodammodo cur dixerit: (Iam non ſum in mondo, & hi in mundo ſunt) quaſi dicat, ideò egent tua conſolatione, quia triſtes manebunt in mundo diutiùs me abeunte. (Et ego ad te venio) ſic exponit, quodammodo cur dixerit, (Iam non ſum in mundo.) Commendat ergo eos Patri, quos corporali abſentia relicturus eſt, dicens. t Pater ſancte] ſine terra, & ſine culpa.

u Serua eos in nomine tuo] id eſt, ad honorem nominis tui. Vel ſecundum *Chryſoſtomum.* x In nomine tuo] id eſt, per tuum adiutorium. y Quos dediſti mihi] id eſt, quos verbis meis credere feciſti, quaſi dicat, Serua eos in gratia & in fide, in quam eos vocaſti. Et bene dicit (ſerua) quia citò bonum perditur, quod à largitore non cuſtoditur. Vnde *Pſal.* 126. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, &c. Et alibi. *Pſal.* 120. Non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael. *Iſa.* 21. c. Cuſtos quid de nocte, cuſtos quid de nocte, &c. Sic autem ſerua.

z Vt ſint vnum, ſicut & nos.] Sed ſunt vnius eſſentiæ: ergo & ipſi Diſcipuli erant vnius eſſentiæ. Vnde ex hoc verbo habuit ortum hæreſis, quæ dicebat, quoniam omnia vnum: & ideò mittebant ſibi inuicem idem verbi ſalutem. Solutio. Vt ſint vnum fide & dilectione, ſicut eo quod Pater & Filius idem ſunt, omnino in nullo diſſentiunt, neq; in voluntate, neque in opere. Vel, ſicut nos vnus ſumus, id eſt, vnius eſ-

vnius essentiæ: ita ipsi sunt vnum participatione illius essentiæ, quæ Deus est. Vel vt sint vnum participatione vnius, id est, Spiritus sancti, qui corpus Ecclesiæ compaginat, & facit vnum, & viuificat. 1. *Cor.* 10. d. Vnus panis & vnum corpus multi sumus. *Cant.* 6. d. Vna est columba mea, vna est perfecta mea. *Augustinus*, non ait, vt nobiscum sint vnum, aut vt sint vnum ipsi & nos, sicut vnum sumus nos; sed ait [Vt sint vnum, sicut & nos] ipsi vtique in natura sua sint vnum, sicut & nos in nostra vnum sumus, id est, in diuina natura, de qua alibi dicit. Ego & Pater vnum sumus.

C

& nos. a Cùm essem cum eis, b ego seruabam eos in c nomine tuo. d Quos dedisti mihi, ego custodiui: & e nemo ex eis periit, nisi f filius perditionis, vt g Scriptura impleatur. h Nunc autem ad te venio, & i hæc loquor in k mundo, l vt m habeant gaudium meum impletum n in semetipsis. o Ego dedi eis sermonem tuum, p & mundus eos odio habuit: quia q non sunt de mundo r sicut & ego non sum de mundo.

[*Sup.10.f.*] a Cùm essem cum eis] corporali præsentia. b Ego seruabam eos] ego homo eram eis instructor, & consolator. Sed non sine te. Vnde subdit.

c In nomine tuo] id est, tuo adiutorio, vel tua potentia, vel ad honorem tuũ, quasi dicat, ideò serua eos modò, cùm recedo in nomine tuo, in quo priùs eos seruabam. Sed hic possunt quæri multa. Primò, quomodo competat ei, vt roget Patrem, cùm Patri sit æqualis. Item quare ita distinguit, pro eis rogo, non pro mundo. Et ad hoc respondetur, quòd rogat Patrem, inquantum est minor Patre, id est, secundum hominem, vt dicit *Augustinus*. Sed adhuc quærit *Chrys.* Ad quid etiam secundum quod homo rogauerit Patrem, quasi nescientem, cùm non indigeret eius desiderium scire per vocalem orationem. Item quid sibi vult illa diuisio. Pro eis rogo, non pro mundo? Respondemus secundum *Chrysost.* Propter nihil aliud facit orationem, nisi vt discãt amorem, quẽ habet ad eos. Qui n. non solùm, quæ à seipso sunt, amico tribuit, sed ad alium in hoc rogat, ampliorem ostendit amorem. Ideò etiam diuisionem facit in oratione, vt notet specialitatem ad Discipulos, siue specialem amorem. Si autẽ obiicitur, quòd pro mundo orauit, cùm in Cruce pro transgressoribus orauit, vt dicitur *Isa.* 53. d. & *Luc.* 23. e. Respondendum est [Non pro mundo rogo,] i. pro mundanis finaliter nõ rogo efficaciter. Item quæritur, quid est, quod dicit (Pater sancte, serua eos) & posteà subdit (Cùm essem cum eis seruabam eos.) q. d. quia vado, tibi eos cõmendo. *Chrys.* Ex hoc videtur, quòd abiens non possit eos seruare. *August.* Item videtur significare, quòd vicissim eos seruent Pater & Filius: & quasi succedat alius, quando discesserit alius. Ad hoc respõdet *Aug.* dicẽs. Simul nos custodiũt Pater & Filius & Spiritus sanctus, qui est vnus verus Deus, sed Scriptura sic loquitur, quia nos non leuat, nisi descendat ad nos: sicut verbum caro factum descendit, vt leuaret; non cecidit, vt iaceret. Si descendentem cognouimus, cum leuante surgamus, & intelligamus. Cùm ita loquitur, debemus personas distinguere, non separare naturas. Quando ergo seruabat Discipulos suos Filius præsentia corporali, non expectabatur Pater ad custodiendum succedere Filio discedente; sed eos ambo seruabant potentia spirituali. Et quando ab eis abstulit Filius præsentiam corporalem, tenuit cum Patre custodiam spiritualem: quia & quando eos custodiendos Filius homo accepit custodiæ paternæ non eos abstulit: & cùm Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso Filio, cui dedit; sed dedit homini Filio, nõ sine Deo eodem ipso vtique Filio. *Chrysost.* etiam de hoc apertiùs dicit, quòd loquitur humanè, & quasi homo nudus propter eorum imbecillitatem. Quia enim totum credebant amittere in absentia eius corporali: ideò dicit (Pater sãcte, serua eos) vt scilicet, parum respirent audientes hæc eum dicentem & Patri commendantem. Quia enim multas ab eo consolationes audientes, non persuasi erant: ideò de reliquo Patri loquitur, eámque ad eos dilectionem ostendens, ac si diceret, quia ad teipsum me conuocas, illos serua, id est, constitue in cautela. Ego enim venio ad te. Non hoc dicit, quin abiens possit seruare; sed loquitur secundum mentem eorum, qui magis confidebant de Patre. Hoc modo etiam dixit illud [Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt] Hoc enim suspicabantur illi. Interim igitur eis condescendit. Si dixisset: Quoniam ego seruo eos, non ita credidissent, ideò ait (Pater sancte, serua eos in nomine tuo) id est, per tuum adiutorium. Et cætera similiter cõdescensiuè dicit

sicut etiam per Prophetas Deus Pater humano modo loquitur. Sequitur.

d Quos dedisti mihi, ego custodiui] instruendo, consolando præsentia corporali.

e Et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis] id est, Iudas ad perditionem prædestinatus, vt dicit *Augustinus*: Et capone, id est, præscitus. Vel.

f Filius perditionis] [*Sup.15.c.*] id est, imitator Diaboli, per quem perditio venit in mundum. Vel (Filius perditionis,) id est, perditus, id est damnatus. Et dicitur sic ad expressionem, sicut & illud. 2. *Thessal.* 2. a. Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c. *Iob* 21. d. In diem perditionis seruatur malus. Sed obiicitur de hoc, quia dicitur *suprà* 6. d. Omne, quod dedisti mihi, non perdam ex eo. Ibi neminem excipit. Solutio *Chrysostom.* Ibi intelligitur, non perdam, quantum in me est, quod & manifestiùs dicit alibi, scilicet, *sup.* 6. d. Non eiiciam eum foras, id est, non à mea causa, neque me impellente, neq; derelinquente; si verò à seipsis exiliunt & recedunt, ex necessitate non traho.

g Vt Scriptura impleatur] quæ hoc de illo prophetauit, *in Psalm.* 108. Deus laudem meam ne tacueris, &c. Et ponitur hic [vt] consecutiuè, non causaliter. Vnde *Chrysostomus*. Proprius hic Scripturæ est modus, vt causam ponere ea, quæ ex euentu contingunt: & oportet omnia diligenter inuestigare: & modum eius, qui loquitur, & materiam & leges Scripturæ, si demum non debemus paralogizari. [*Aliter.*]

h Nunc autem ad te venio] per mortem, vnde desolabuntur Discipuli mei.

i Et] ideò, quia recessurus sum corporali præsentia in consolationem eorum (hæc loquor) eis adhuc existens. k In mundo] cum eis.

l Vt] scilicet, (habeant gaudium meum impletum) vel (plenum) secundum *Chrysostomum*.

n In semetipsis] id est, vt gaudium de me habitum semper habeant, & tristitia à me non recedebant. *Chrysostomus*. Cuius gratia prædicta condescensiuè dixerit, hic aperit, scilicet, propter illorum gaudium & requiem, & vt tumultuentur imperfectiores exilientes. Vel sic.

h Nunc ad te venio] quasi ego custodiui eos, sed nũc peracta obedientia (ad te venio,) i. in proximo est, vt vadam.

i Et] interim (hæc loquor) adhuc existens in mundo.) Et ad quid (Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis) *Augustin.* Hoc gaudium est, de quo superiùs ait. Vt sint vnum, sicut & nos. Hoc gaudium suum, id est, à se in eos collatum, in eis dicit implendum, propter quod se locutum dicit in mundo. Hæc est illa pax & beatitudo in futuro sæculo. [*Sup. eod. b. & inf. eodem d.*] *Philip.* 4. b. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum Propter quam consequendam temperanter, & iustè & piè viuendum est in hoc sæculo. De hoc dicitur *suprà* 16. g. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. Et lege sic.

l Vt gaudium meum,] i. quod iam contuli eis per artam i. gratiam. m Habeant impletum] in adeptione gloriæ.

n In semetipsis] non tantùm in anima, sed etiam in corpore redundans & inundans. *Iob* 19. d. Quem visurus sum ego ipse, & non alius. Et quia dixerat (Serua eos) dicit causam, propter quam digni sunt diligẽtia Patris: quia propter sermonem eius odio habiti sunt. Et hoc est. o Ego dedi eis sermonem tuum,] id est, quod docui eos, tibi placui, & tuum fuit. p Et] ideò [mundus eos odio habuit,] i. mundani, & maximè Iudæi. Et loquitur, vt dicit *Aug.* de futuris passionibus eorum & odiis. Et cur odio habuit, adhuc subdit. q Quia non sunt de mundo] quantum ad actus malos. r Sicut & ego non sum de mundo,] i. de numero, vel de consortio malorum, q. d. ideò eos odiunt, sicut & me odio habuerunt. *suprà* 15. c. Si vos odit mundus, scitote quia me priorem vobis odio habuit. *Chrysost.* Cùm virtuosi facti persecutionem patimur à malis, ne anxiemur, neque tristemur. Talem enim virtus habet naturam, vbiq; odium parere assueuit apud perniciosos. Sed ne doleamus. Hoc enim virtutis est signum. Propterea Christus ait. Si de mundo essetis, mundus, quod suum erat, diligeret. *sup.* 15. c.

Et alibi rursus. *Luc. 6. d.* Væ vobis, cùm benedixerint vobis homines. Et *supra 7. a.* Non potest vos odisse mundus; me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo. Sed etsi mundus eos odit, *a* Non] tamen (rogo, vt tollas eos de mũdo) vbi necessarij sunt adhuc, etsi non de eo sint.

b Sed vt ser. eos à ma.] mundi. Orat verò Christus pro suis contra odia mudi. Et quare odiuntur? Quia.

c De mundo nõ sunt. si. & ego non sum de mun.] Repetit eandem sententiam, quam dixerat ad confirmationem, & vt ostendat amorem suum in commendatione eorum ad Patrem. Et est sensus. Ad nihil aliud respiciũt, nisi ad te, nihil commune ad terram habentes, cælestium facti sunt ciues. *Chrysostomus.* Longam eorum componit laudationem, scilicet, quòd nõ sunt de mundo: & quoniam ipse eos dedit: & quoniam sermonem eius seruauerunt: & quoniam propter eum odio habentur. Item quod dicit (sicut) ne tumultueris. Hoc enim non similitudinem parilitatis, vel expressionis, sicut cùm dicitur in ipso & Patre, sed dicit quãdam conformitatem imitationis; in qua tamen multa differentia est ad nos: quia ipse peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *1. Petr. 2. d.* Quomodo autem dixerit (Serues eos à malo) exponit dicens.

Non *a* rogo, vt tollas eos de mũdo, *b* sed vt serues eos a malo. *c* De mundo nõ sunt, sicut & ego nõ sum de mundo. *d* Sanctifica eos in *e* veritate. *f* Sermo tuus *g* veritas est. *h* Sicut tu me misisti in mundũ: ita & ego misi eos in mundum. Et *k* pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & *l* ipsi sanctificati in *m* veritate. *n* Non pro eis autẽ rogo tãtùm; sed & *o* pro eis, qui credituri sunt *p* per verbum eorum in me, vt *q* omnes vnum sint:

d Sanctifica eos in veritate] *Chrysostomus.* Serua eos, non solùm de periculorum ereptione, ait, sed de ea, quæ in fide permanentia. Idcirco & induxit (Sanctifica eos in veritate) tua, id est, sanctos fac per Spiritus dationẽ & rectâ dogmata, id est, erudi eos & doce veritatem, & firma eos in veritate audita. Et ne quis quæreret, de qua veritate dicat, subdit. (Sermo tuus) id est, doctrina, quam docui ex te.

g Veritas est,] id est, nullum mendacium est in eo, omnino euenire oportet, quæ dicta sunt in eo. Vel (veritas est) non vmbra, non typicum quid, neque corporeum. Hæc veritas, siue iste sermo sanctificat, id est, purgat. Vnde *sup. 15. a.* Vos mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum vobis. Et *Ephes. 5. e.* Dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt eam sanctificaret mundans lauacro aquæ in verbo vitæ.

Ephes. 5. dicitur de Ecclesia, quòd sanctificauit eam in verbo. Vel aliter.

a Sanctifica eos in veritate] prædicanda, id est, segrega eos ad veritatem prædicandam, vel munda, vel firma. Segregatos enim oportet esse & mundatos & firmatos ad hoc, vt veritas prædicetur. De segregatione habetur *Actor. 13. e.* Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. *Gal. 1. c.* Cùm autem placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret Filiũ suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus continuò non acquieui carni & sanguini. De vtero matris debet Prædicator segregari, id est, à concupiscentia abstrahi, vel ab amore carnali. *Psal. 26.* Pater meus, & mater mea dereliquerunt me. *Eccles. 47. a.* Quasi adeps separatus à carne: sic Dauid à filiis hominum. Vel resurrexit Propheta in diebus Dauid, quasi adeps separatus à carne. Ideò *Leuit. 10.* in die promotionis Aaron, mortui sunt filij eius, in signum, quod debet in Prædicatore mori carnalis affectus. Sed è contrario dicitur *Ezech. 16. a.* In die ortus tui non præcisus vmbilicus tuus. Item sanctificator, id est, mundos & purgatos oportet esse Prædicatores, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccl. 15. c.* *Isaia 6. c.* Purgata sunt labia eius. Item sanctos, id est, firmos oportet esse in veritate prædicanda. Vnde *Eccles. 7. a.* Noli quærere fieri Iudex, &c. Ideo Spiritus sactus in Apostolos descẽdit in linguis igneis, vt scirent se purgatos & fortificatos ad loquendum veritatem. *Ezech. 2. c.* Fili hominis, ne timeas eos, neque sermones eorum metuas. Et *in eodem.* Verba eorum ne timeas, & vultos eorum ne formides. Et idem dicitur *3. b. eiusdem, & Ierem. 1. b. Et Isa. 51. d.* Quis tu, vt timeas ab homine mortali? Dicit ergo.

Act. 12. a.

d Sanctifica eos] id est, firma, vel munda, vel segrega.

e In veritate] prædicanda. Et qua veritate? Sermonis tui, id est, Eu[an]gelij. Vnde subdit.

f Sermo tuus veritas est,] id est, sine mendacij deceptione Vnde cùm veritas sit in se, non debemus illud nostris mendaciis adulterare. *Iob 13. a.* Nunquid indiget Deus nostro mendacio? *2. Corinth. 2. d.* Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei. Item *2. Corinth. 1. d.* Sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo est, & non, id est, falsitas.

Vel. *g* Veritas est,] id est, stabilis. Vnde *Prou. 12. c.* Labiũ veritatis firmũ erit in perpetuum. *Mat. 24. c.* Cælũ & terra trãsibunt, verba autem mea nõ transibũt. Vel (Veritas est) ad differentiam vmbrarum in lege. *Heb. 10. a.* Vmbram habens futurorum lex non ipsam imaginem rerum. Sequitur. *h* Sicut tu me misisti in mundum] ad docendum veritatem.

35. q. 10. c. 1. De cele. misse. cum Marthe.

i Ita & ego misi eos in mundum] ad docendum, scilicet, q. d. ideò sanctifica eos in veritate prædicanda, quia ad hoc mittuntur in mundum eis inimicum & periculosum. Quod autem dicit (misi) futurum, vt factum dicit.

Chrys. Ex quo sensu dixerit (Sanctifica, & cæt.) aperit cùm dicit] Sicut tu me misisti.

Vel. *r* Sicut tu me misisti] ad reconciliandum mundum. *i* Ita & ego misi eos] ad idem. Nec dicit li (sicut) parilitatem, sed remotam similitudinem.

K Et ego] antequam mittam eos (pro eis sanctifica meipsum id est, hostiam offero tibi me in Cruce. Hostiæ enim omnes in lege sanctæ dicebantur, sed præcipuè illa dicebatur sancta, quæ Deo reponebatur.

l Vt sint & ipsi sanctificati] id est, verè & plenè mundari à peccato per affectum Passionis. *m* In veritate] non in vmbra, vel typo, sicut olim per ouem, vel vitulum sanctificabatur figuraliter, sed (in veritate) id est, per verum Agnum. Vel sic. *K* Ego me sanctifico] id est, offero me.

Moraliter. [In veritate] non in simulatione, vt hypocritæ, qui se macerant vanè. *Matth. 6. b.* Exterminant facies suas. *Ephes. 6. c.* Succincti lumbos vestros.

l Vt & ipsi sint sanctificati in veritate] id est, vt exemplo meo etiam ipsi sanctificent se, id est, offerant in veritate, non vmbratilia sacrificia, secundum illud *Rom. 12. a.* Obsecro vos per misericordiã Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiã Deo. *Ps. 43.* Quoniã propter te mortificamur tota die, æstimati sumus, &c. Loquitur autẽ de oblatione mortis, vel macerationis, quia non sine morte hostia suos effectus operatur & oblatio. Sequitur. *n* Non pro eis, &c.] Superiùs orauit pro præsentib. hic orat pro credituris. Vel secũdũ *Chrys.* sic continua. Dixerat (Pro eis ego san. me.) i. morior. Sed ne quis putet quod pro Apostolis solũ moritur, ideò induxit. *n* Non pro eis, &c.] i. morior & offero me, quia oblatio vicẽ tenet orationis. Vel (rogo) *Glos.* vt seruẽtur à malo, & vt sanctificetur, i. firmẽtur in bono. *o* Sed & pro eis qui, &c.] vsq; ad finẽ (mũdi, quia fides est in reprobis per verbũ Apostolorũ. Vnde. In omnẽ terrã exiuit sonus eorũ. *Rõ. 10. d.* Fides ex auditu. Vel (Credituri sunt) *Glos.* vsq; ad finẽ mundi, vel iam credunt, vbicunq; sunt, nõ tamen tã perfectè, vt post credituri sunt post Resurrectionẽ. Ecce magna fiducia, quòd Christus pro omnibus nobis orat. *Heb. 7. d.* Semper viuens ad interpellandum pro nobis. *Rom. 8. g.* Christus Iesus, qui mortuus est; immò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiã interpellat pro nobis. *1. Ioh. 2. a.* Si quis peccauerit, Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum. Sed quid est, quod dicit (Per verbum eorum) quia obiicitur de latrone & de Paulo, qui nõ crediderũt per verbũ Apostolorũ, & ita videtur, quòd hic nõ orauerit pro eis? Respõdemus sicut dicit *Aug.* Per ver. eo.] i. per verbum fidei, quod eorum est, nõ quod per eos tãtùm sit prædicatũ, sed & per Paulum, & & alios quoslibet, sed quia eis primitùs, & principaliter cõmissum est ad prædicandum. Hoc est verbũ fidei, verbũ Dei, per quod, vel in quod credidit latro. *Luc. 23. f.* Credidit & Paulus. *Act. 9. b.* & quicunque credidit. *Chrys.* In hoc rursus resuscitauit animos Discipulorum & confortauit, ostendens multos futuros Discipulos: vnde quod habebant præcipuũ, ostendit cõmune futurum. Et in hoc consolatur eos, ostendens ipsos salutis aliorum fieri causam. Et quid rogat?

q Vt omnes vnum sint, i. vnanimes. Quod autem *suprà totidem* de solis Apostolis, hic de omnibus simul orat.

Sicut tu

a sicut tu, Pater in me, & ego in te: vt b ipsi in nobis vnum sint: vt mundus c credat, quia d tu me misisti. Et e ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis: vt sint f vnum, sicut & nos vnum sumus. g Ego in eis, h & tu in me: vt sint i consummati in vnum: k & cognoscat mundus, quia l tu me misisti, & m dilexisti eos, sicut & n me dilexisti. o Pater, quos dedisti mihi, p volo, vt vbi sum q ego, & illi sint mecū,

a Sicut tu Pater in me] es (& ego in te) id est, sunt vnū suo modo. i. fide, expectatione, dilectione, Spiritus sancti participatione: sicut nos sumus vnum nostro modo. *Act.* 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, &c. *Chrys.* (Sicut) non certissimæ parilitatis est, sed vt omnibus possibile est, sicut cùm dicit: Estote misericordes, sicut

D & Pater vester misericors est. *Matth.* 5. g. & *Luc.* 6. f.

b Vt & ipsi in nobis vnum sint] q.d. vnum sint, id est, concordes sint inuicem, vt sic nobis vniri sint, quod aliter fieri non potest. Non enim possunt nobis vniri, si inuicem discordauerint. Vel aliter continua, vt sequens sit explanatio præcedentis q.d. rogo, vt vnum sint, id est, concordes, non in malo; sed [vt & ipsi in nobis vnum sint] *Chrysost.* Quid est (in nobis) In fide, quæ ad nos est, & dilectione.

c Vt mun. cre.] per eorum vnanimitatem. d Quia tu me misisti] Hoc est, quod dixit. *sup.* 13. d. In hoc cognoscent omnes, quia mei Discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Sed qualiter huic credit mundus, quòd à Deo sit missus? Quoniam pacis est Deus. 1. *Cor.* 14. g. Si ergo seruauerint, quæ didicerint à me, cognoscetur ab auditoribus Magister in Discipulis; si verò altercentur, non dicent pacifici Dei esse Discipulos. Non pacificum verò non confitebunt missum à te. Ecce patet, qualiter Dominus sēper intēdit ostēdere se esse ad Patrē eiusdem cōcordiæ. e Et ego claritatem) siue (gloriam) secundum *Chrys.* (quam tu dedisti mihi, dedi eis) q.d. vt mundus credat per eos, dedi eis potestatem miracula faciendi & efficaciam docendi, quam & tu dedisti mihi, insuper & concordiam amoris, siue vnanimitatem. *Chrys.* Gloriam dicit eam, quæ per signa & dogmata, & vt vnanimes sint hæc & gloria. s. vnanimitas, de qua subdit. f Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus] Hæc gloria maior est signis & miraculis. Sicut enim & Deum admiramur, quonia nō est contētio, neque discordia apud naturam illam diuinam, & hæc est maxima gloria; ita & hi, ait, ex vnitate efficiantur clari. Sed qualiter Patrem petit hoc eis dare: & ipse dicat hic se eis hanc dare claritatem? Solutio. Consolationis & condescensionis gratia petitio fit. Qualiter autem dedit gloriam in eis. s. existens & Patrem secum habens, vt eos contineat. Et hoc est. g Ego in eis (per gratiam eos vniens. Et ne insufficientem credant Filium eos continere, subdit. h Et tu] Pater (in me) per identitatem naturæ. Et ita Pater est in eis. i Vt sint consummati in vnum] Vel secundum *Chrys.* (Perfecti in vnum) id est, vt sic per me, & Patrem inhabitantes perfecti fiant in concordia. Superiùs enim dixit (vt sint vnum) sed hic plus dicit [Vt sint consummati] siue [perfecti vnum] vt non solùm habeant charitatem & concordiam; sed perfectam habeant, & continuam & perseuerantem. Et nota, quòd ab hoc inchoauit sermonem. *sup.* 13. d. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Et in hoc determinauit etiam sermonem. *sup.* 16. g. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In hoc etiam terminat istam orationem ad Patrem *infr. eod.* Vt dilectio, qua dilexisti me in ipsis sit. Et in hoc dicit consummationē & perfectionem. Hoc est quod dicit Apostolus. *Colos.* 3. c. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Et 1. *Tim.* 1. b. Finis præcepti est charitas, id est, consummatio. k Et vel [vt cognoscat mundus] per eorum vnanimitatem, vt dictum est. l Quia tu me misisti] Hoc, quod dixerat, hic repetit: vt per repetitionem certissimè ostendat quòd plus potest pax apud homines, quàm signa. m Et] vt cognoscat] quòd dilexisti eos, sicut & me dilexisti] in hoc, quod eis speciale donum tuum dedisti, scilicet, dilectionis. Vel [Dilexisti eos sicut & me dilexisti] quia sicut ego vnigenitus flagellatus sum; ita & ipsi. *Hebr.* 12. b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Hoc autem (sicut) non dicit parilitatem, sed similitudinem quandam, secundum quod hominibus competit. Vel aliter legitur ab illo loco secundum *Augustin.* c Vt mun. cre. quia tu me mi.] q.d. peto, vt sint vnum per charitatem, & peto etiam, vt mundus credat, id est, vt ipsi habeant fidem. Mundum enim hic dicit illos eosdem, quos viuendos petit, & vocat eos mundum, vel quantum ad statum præteritum, vel quia sunt de mundo, id est, viuentes in hoc sæculo. q.d. peto, vt des eis charitatem, & fidem.

e Et ego cla. quam tu dedi. mi. dedi eis] q.d. pro eis, vt homo, rogo: & vt Deus, facio, quod rogo [claritatem] immortalitatis [dedi eis] id est,] dabo tecum, vt Deus.

f Vt sint vnum] in claritate, sicut suprà in fide, & charitate [Sicut & nos vnum sumus] Et per quem erunt vnum, determinat, dicens.

g Ego in eis] per gratiam, ad quos me misisti. h Et tu in me] mundum reconcilians tibi per me. 2. *Cor.* 5. d. In quo ostendit se esse mediatorem. Neque enim hoc ita dictum est, vt tanquam Pater non sit in nobis, aut nos in Patre non simus, cùm & in alio loco dixerit. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. *sup.* 14. c. Quia ergo nunc ait [Ego in eis, & tu in me] ita dictū est ex persona mediatoris, sicut & illud. 1. *Cor.* 3. d. Vos Christi; Christus autem Dei. Quod verò addidit. i Vt sint con. in vnum] ostendit eū se perducere ad reconciliationem, quæ fit per ipsum mediatorem, vt perfecta beatitudine, cui nihil iam possit adiici, perfruamur. Vnde nota, quod supra dixit [vt sint vnum] sed hic addit [Vt sint con. in vnū] id est, per charitatem. Vel ibi [vnum] id est, in nos, qui sumus verè vnum. 1. *Corinth.* 6. d. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Sed quia ibi non solùm erit perfecta vnio charitatis, sed & perfecta cognitio veritatis: *Chrysost.* & *August.* m Vt cognoscat] subdit. Vel [vt & cognoscat mundus] id est, ipsi consummati de mundo cognoscant ibi per speciem, quod modò per fidem. Vnde quod supra dicitur. Vt credat mundus: hic autem dicitur, vt cognoscat. Hic enim credimus, ibi cognoscemus. 1. *Cor.* 13. d. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Sap.* 15. a. Nosse te sensus est consummatus. Cognoscat, dico, tūc, quod credit tunc, scilicet. l Quia tu me misisti] i. cognoscat ineffabilem charitatem, qua me misisti. Vnde sequitur.

m Vt dilexisti eos, sicut & me dilexisti] i. vt condiuiderē eis hæreditatem, quam mihi dedisti. Vnde *Rom.* 8. c. Hæredes quidē Dei; cohæredes autē Christi. Vel [Dilexisti eos] quia in Filio membra etiam eius diligit Pater. n Sicut & me dilexisti.] Non quòd æqualiter. Nō enim [sicut] semper æqualitatem significat; sed quia me, & illos, vel propter me illos, sicut dicitur, *sup.* Sicut tu me misisti in mundum: ita & ego misi eos, id est, quia tu me misisti, misi illos. Ita & hic dicitur [dilexisti eos, sicut me] id est, propter me, siue quia me dilexisti. Non enim membra Filij non diliget, qui diligunt Filium: & quia eos dilexisti, vel quia me dilexisti: ideò.

o Pater, quos dedisti mihi] consummandos, id est, quos traxisti ad me. *sup.* 6. e. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illum. Non quòd Filius non trahat etiā, sicut Pater, sicut dicitur *sup.* 12. e. Omnia trahā ad meipsum. Et 15. e. Ego elegi vos de mundo; sed loquitur inquantū homo. Vel quia in Patre est auctoritas pincipij. p Volo, vt ibi sum ego, & illi sint mecum] q.d. dilexisti eos, vt me: recipe eos mecum.

q Vt vbi sum ego] i. in cælo, vbi in carne mox futurus sum: vel hoc dicit, quia iam fruebatur. Et habetur simile *sup.* 3. b. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Dicit n. Filium hominis esse in cælo: vel propter vnitatem personæ, in qua Deus homo est, & homo Deus: vel quia ille homo fruebatur. Vel pro certitudine dicit factum, quod erat futurum de eo, quantū ad hominem. Nec est mirum, quia & hoc etiā dicit Apostolus de membris suis propter spei certitudinem. *Ephes.* 2. a. Deus, qui diues est in misericordia propter multam dilectionem, qua dilexit nos: & cùm essemus mortui peccatis, viuificauit nos in Christo, cuius gratia saluati sumus, & suscitauit, & cōsedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Ita & hic dicitur [Vt vbi ego sum] i. in cælo, vbi mox ero secundum formā serui. Vel [vbi sum ego] secundum Deitatē. Et non quæratur vbi: quia vbique est Deitas: cū quo tamen bonus quisq; est, etsi non vbique, sicut ille, sicut latroni dicit: Hodie mecum eris in Paradiso, &c. *Luc.* 23. f. Vnde & hic non satis fuit dicere [Volo, vt ibi sum ego, & illi sint] sed addidit [mecum] quia & miseri possent esse, vbi & ille est. Vnde *Psal.* 138. Si ascendero in cælum, tu illic es, &c. Quoniam quicunque

 vbicunque fuerint

vbicunq; fuerint, & ille eſt, ſed beati ſuli ſunt cum illu,qui nõ ſunt beati niſi ex eo,cum illo,qui fruũtur illo,vidẽt illũ. ſicuti eſt.1.Ioan.3.a.Mali autẽ nõ cum illo ſunt;& tamen vbi eſt ſunt.Et ſumamus quale cũq; de re viſibili,exẽplum,quã-tum ad hoe,cæcus etſi ſit, vbi lux eſt;nõ eſt tameu ipſe cum luce, ſed abſens eſt à præſenti : ita impius etſi eſſe nun poſſit, vbi Christus non ſit,tamen non eſt eum ipſu : nec boni etiã ita nunc ſunt eum eo,ſ. per ſpeciem, etſi ſint aliquo modo cum eo,ſ.per fidem. Et quod loquitur de illa ſocietate, quæ eſt per ſpeciem, aperit, cùm ſubdit.

Matth. 11.d. Luc.10.

vt *a* videant *b* claritatem meam, *c* quam dediſti mihi, *d* quia dilexiſti me ante conſtitutionem mundi. *e* Pater iuſte, *f* mundus te non eognouit: *g* Ego antem te cognoui: *h* & hi *i* cognouerunt, *k* quia tu me miſiſti. Et *l* notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio, *m* qua dilexiſti *n* me, in ipſis ſit, *o* & *p* ego in ipſis.

a Vt vi.cla.meam]vel[gloriã meam]ſecũdum *Chryſ.* Et loquitur de claritate,qua Deus eſt, quã ſoli mundo corde videbunt. *Matt.*5.a.*Iſa.*26.b. Tolletur impius,&c. Nam in futuma ſerui clarificata videbunt iudicaotẽ boni & mali. *c* Quã de.mi.] cùm me genuiſti. *Chryſ.* dare dicitur generare. *Aug.* [Vt videant]dixit,nõ vt credant : quia fidei merces eſt iſta, non fides.Si n.fides.*Hebr.*11.a.rectè diffinita eſt cognitiu rerum,quæ nõ videntur, cur non merces fidei diffiniatur viſio retum,quæ eredìtæ ſperabantur?*Chryſ.*Cur non dixit,vt participent claritatẽ, vel gloriã meã,ſed, vt videaot,vel cõſiderẽt?Reſpõdemus.Inſinuat:quòd omois requies illius vitæ hæc,eſt cõſiderare†in Filiũ Dei:hoc & glorificari facit,ſicut & Paul.dicit 2.*Cor.*3.d. Nos autẽ reuelata facie gloriã Dei ſpeculantes in eandẽ imaginem transformamur. Vt videãt, dico,claritatẽ meam. *d* Quia di.]me an.con mun.]In illo n. dilexit nos ante conſtitutionẽ mundi, & tũc prædeſtinauit, quod in fine futurum eſt mundi. q.d. quia me diligis eaput diligis,& mẽbra mea,quæ prædeſtinaui ad videndum gloriã meam. Vel ſic lege. *a* Vt vi.cla. meam, quam dedi.mihi]i. gloriam æqualem,quam ego habeu à te per generationẽ.Et videant. *d* Quia dile.me,&c.] i. videant amorem, quu sb æterno me amaſti.i. videant Spiritum ſanctũ.Vel. *a* Vt videant]delectabiliter. *b* Claritatẽ me.]i.me clarificatum ſecundum hominẽ. *c* Quam de.mi.] homini.Quia ſicut dicit *B.Bern.*plenũ prorſus omnis ſuauitatis dulcedine;videte hominẽ hominis Conditorẽ *Iſa.*33.c.Regẽ in decore ſuu videbũt Et 40.b.Reuelabitur gloria Dñi.Et 52.c.Vox ſpeculatorũ tuorũ ſeroauerũt vocẽ ad prædicandũ,vel laudandum.Et quo meritu,vel quo fine?Quia oculo ad oculũ videbũt. *Eccl.* 44.c. Pulchritudinẽ candoris eius admirabitur oculus. Sequitur. *e* Pater iuſte,&c.] Hic diſcernit credituros à non credituris.q.d. dico, vt credant, vt cognoſeant,vt videant, mũdus n.te nõ cognoqit.Vel ſic cõtinua. Ideò hoc eis ſpecialiter volo,& nõ mundo,quia hi ſoli de mundo cognouerunt te,& non mundus. *e* Pater iuſte]quẽ nullus habet accuſare. *f* Mundus te]iuſtum[nõ cognouit]*Chryſ.* Quid ſibi vult hoc:quam habet conſequentiam? Reſpondemus.Quia diecbant Iudæi ſe Deum ſcire;Chriſtum verò neſcire : ideò oſteodit neminẽ ſcire Deum Patrem,niſi qui Filium cognouerit.Ipſe n.Filius cognoſcit Patreoi,& non illi.Vnde dieit. *g* Ego autẽ te coguoſco.]*Matt.*11.d.Nemo nouit Patrẽ,niſi Filius. *h* Et hi]per me mediatorẽ. *i* Cognouerunt]te Per hoc,inquã,cognouerũt te. *k* Quia tu me miſiſti]in carnem. *l* Et notum feci eis nomen tuum] ſ.quòd Pater es:nã quòd Deus eſt,nouerant. Notum autem feei per fidem,quæ eſt ex auditu. *m* Et notum fa.]per ſpeciem,vel per Spiritus ſancti infuſionẽ. *n* Vt dilectio qua di.me]inquantum ſum homo. Vel[me]in mẽbris : quia diliguntur membra propter eum. *o* In ipſis ſit] i.vt gratiam habet iu ſe & cõeordiam.Iſte n. eſt effectus dilectionis Dei ad nos. *p* Et] ſic [ego] ſum[in ipſis]meis,vt in templo,ideò habitẽ per gratiam.*Aug.* *n* Vt dilectio,qoàm dilexiſti me] Vſitatiùs dieeret [dilectio,qua dilexiſti me.] De Græcu autem huiuſmodi locutio trãſlata eſt.Sed ſimile eſt & Latinè,ſicut dieimus, fidelem ſeruitutẽ ſeruiuit, ſtrenuam militiam militauit. Et *Apoſtolus.* Bonum certamen certaui. Vſitatiùs tamen,licet non rectiùs diceretur,bono certamine certaui. Quomodo autem dilectio,qua dilexit Pater Filium, eſt & in nobis , niſi quia membra eios ſumus, & io illo diligimur,cùm ipſe diligitur totus, id eſt, caput & corpos? Ideò ſubiungit. *p* Et ego io ipſis]tanquam diceret ; quuoiam ego ſum & in ipſis. In uubis enim tanquam Deus in templu ſuo : & aliter etiam tanquam caput in mẽbris:quia & nos ipſe ſomus,cùm ſecũdùm ho minẽ eius capitis eorpus ſumus. Ipſe.n. inqoantum homo, caput eſt. *Epheſ.* 1.d. Ipſum dedit caput ſoper omnem Eccleſiam.

al. † infinitum Deum.

Roman. 10.c.

1. Tim. 4.b.

CAP. XVIII.

HÆc cùm dixiſſet *q* Ieſus, egreſſus eſt cum Diſcipulis ſuis *r* trans *s* torrentem *t* Cedron

EXPOSITIO CAP. XVIII.

HÆc cùm dixiſſet Ieſus] Finita eſt Saluatoris oratio, incipit Paſſio. Vnde dieit. *q* Hæc eùm dixiſſet Ieſus] inſtruendo Diſcipulos, orando pro eis ad Patrem. *r* Egreſſus eſt cum Diſcipulis ſuis, &c.] Non quod ſtatim poſt hæc; ſed quia nuo ante iſta, vt dicit *Auguſtinus* Vel ſecundum *Chryſoſtom.* (Hæc locutus eſt eis] Sed quid dicis, ò Ioannes, nonne Patri loquebatur,& orabat? Propter quid igitur non dicis, quòd ceſſans ab oratione venit illuc?Reſpondemus,quooiam oratio uon fuit,ſed luquela propter Diſcipulos facta. *r* Egreſſus eſt cum Diſcipulis ſuis trans torrentem Cedrou].i. Cedroruio. Et oota, quòd Ieſus venit in villam, quæ dicitur † Geſſemani, quæ eſt ad radicẽ montis Oliueti,& eſt trans turrenreio Cedrou. Cedron autẽ genitiuus eſt pluralis græcus, qui latioè dicitur Cedrorum. Et dieitur torrens Cedrorũ pro multitudine Cedrorum circa illum locum. *In libro* 1. *Machab.*15.g. Mandauit ei ædificare Cedronem.Ibi dicit *Gloſ. Rabani*, quòd Cedron vallis eſt,vel torrẽs iuxta Ieruſalem ad orientalem plagam.Secũdùm hoc ſic legitur. *s* Trans torrentemCe.].i. qui dicitur Cedron.

A

al.† Gethſemani.

A Vbi.ſ. trans

Moralis.

Moraliter. *q* Hæc cùm dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt, &c.] Poſt verba debent ſequi opera. Et nota, quod dicitur. *r* Egreſſus eſt cùm Diſcipulis ſuis]quia grex ſequitur Paſtorem. *Iudic.*9.ſ.Dixit Abimelech ad ſocios: quod me videritis facere,citò facite, igitur certatim ramus de arboribus præcidentes ſequebantur Ducem. *s* Trans torrentem Cedron, vbi erat hortus] Volens ire in hurtum,per quem Paradiſus intelligitur, tranſit per torrentem, id eſt, per tribulationem & Crucem : quia hæc eſt via, vnde Martyres pertrãſierunt.Vt *in Pſal.*123. Torrentem pertranſiuit anima noſtra &c. *Iſa.*28. d. Flagellum inundans cùm tranſierit, non veniet ſuper nos I.tribulatio dicitur torrens,quoad bonus:quia eum impetu & citò tranſit per eos, & quaſi ad momentum. Quo ad malos dicitur fluuius: quia perẽnis eſt in abũdantia, *Iſa.* 30.g.Erit tranſitus virgæ fundatus, quia virga.i. pœna. quæ tranſit in bonis fũdatur in malis. Vnde *Iſa.*28.d. Flagellum inundans cùm tranſierit pro bonis, eritis in cõculcationem vos mali. *t* Cedron]. i. Cedrorum ab effectu, quia torrens tribulationis facit & nutrit Cedros.i. odoriferos.Vnde *de B. Andrea* cantatur. Dilexit Andreã Dominus in odorem ſuauitatis.Et magnus fuit odor Domino de B.Laurentio,qui combuſſit antemurale ſuum,vt cuſtodiret caſtrum animæ ſuę & bonum odurẽ carniũ ſuarũ ſuper ignem faceret Domino. Vnde.2.*Cor.*2.d. Deo autem gratias, qui ſemper triomphat nos in Chriſto Ieſu.i. facit triumphare in tribulationibus, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nus in omni loco:quia Chriſti bonus odor ſumus Deo. Et *Gen.* 8.d.poſt diluuium odoratos eſt Dominus odorẽ ſuauitatis de ſacrificio Noe.Itẽ tribulatio facit cedros i. imputribiles per ſanctimoniã: quia carnem arcet à putredine ſicut virga expellit tineam & vermem de veſte. Et ſicut myrrha ſeruat à corruptiooe, vnde ſignantur per myrrham *Cant.* 5. b. Manus meæ diſtillauerint myrrham primã.Prima mirrha eſt martyriũ, ſecunda eſt mortificatio pænitẽtiũ.Itẽ ſignantur per ſalem,qui arcet vermes & putredinẽ & fætorẽ. Ideò in omni ſacrificio ponẽdũ eſt ſal,quia caro noſtra nũquã eſt apta Domioi ſacrificio,niſi ſit ibi ſalis incorruptio.*Rom.*12.a.Obſecro vos,vt exhibeatis corpora veſtra, &c.*Eccl* 43.c. Gelu ſicut ſalẽ effũdet ſuper terrã.Itẽ tribulatio facit altos:quia ſuſtinẽtes eleuat ad cælũ & ad Deũ.*Greg.*Mala, quæ nos hic premont, ad Deum ire cõpellunt.*Mich.*2.c.Surgite,& ite : quia non habetis hic requiem. *Gen.*7.c Multiplicatæ ſunt aquæ & eleuauerunt arcam in ſublime à terra.Vel[Torrens Cedron]qood interpretatur, ſecundum *Gloſ.*,obumbratio eorum : quia tribolatio vmbraculum eſt homini contra æſtum diuini furoris. Vnde *Pſal.*139. Obumbraſti ſuper caput meum in die belli.

Leuit. 2.a.

* Vbi erat.

a Vbi] ſcilicet, trans torreotem in villa, ſcilicet, Gethſemani. b Erat hortus, in quem introiuit ipſe & Diſcipuli eius] Aug. Hoc, quòd oarrat Dominū ingreſſum cū Diſcipulis ſuis in bortum, oon cōtinuò factum eſt, cùm finita eſſet eius oratio, de cuius verbis ait : [Hæc cùm dixiſſet] ſed alia quædam ſont interpoſita, quæ ab iſto prætermiſſa, apud alios Euangeliſtas leguntur. Chryſoſtomus. Sed quare Dominus egreſſus eſt, & introiuit in hortum ? Reſpondemus. Media nocte vadit, & flumen pertranſit non fugiendo mortem ; ſed properaodo ad locum proditori cognitum venire, abſcidens his qui inſidiabantor, laborem, & oſtendens Diſcipulis, quoniam voluntariè venit ad mortem, quod maximè ſufficiens erat conſolari eos. Vnde & in horto quaſi in carcere conſtituit. Chryſoſt. Sed quomodo auſi ſunt eum Diſcipuli ſeqoi ? Reſpondemus. A timore eos per verba eripuerat, vt non contradicerent intrare de reliquo, ſed intrarent in hortum. e Sciebat autem.] Chryſ. Vt noo audiens hortum, occultari eum æſtimes, addit : (Sciebat autem & Iudas) ſicut alij Diſcipuli. f Qui tradebat eum] id eſt, qui in opere traditionis iam erat. g Locum] illum. Et vnde ſciebat ? h Quia frequenter Ieſus conuenerat illuc, cum Diſcipulis ſuis.] Gloſ. Vbi ipſe lupus Iudas, ſcilicet, inter oues locum prænotauerat. Aug. Ibi lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamilias conſilio toleratus didicit, vbi ad tēpus exiguum diſpergeret gregem inſidiis appetēdo Paſtorem. Chryſ. Huic manifeſtum eſt, quòd Chriſtus multoties extrà pernoctabat. Non enim ſi domi degeret in heremū Iudas profectus eſſet, ſcilicet, ad domom, putans eū illic inuenire dormiētē. Nota, quod dicit, (frequenter) non ſemel. i Cum Diſcipulis ſuis] ſingulariter (illuc) in hortum. Chryſ. Multoties cum eis conuenerat ſingulariter de neceſſariis loquens, & quæ non erat fas audire alios. Facit autem hoc in montibus & in hortis, maximè purum à tumultibus inquirens ſemper locum, vt non mens eorum impediatur ab auditione. Et de hoc habetur ſup. 10. g. abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans, &c.

Matth. 26.c. Marc. 14. e. Luc. 22.c.

a vbi b erat hortus, in c quem introiuit ipſe d & Diſcipuli eius. e Sciebat autem & Iudas, f qui tradebat eum, g locum; h quia frequenter Ieſus conuenerat illuc cum i Diſcipulis ſuis. K Iudas ergo l cùm accepiſſet cohortem, m & à Pontificibus & n Phariſæis miniſtros, o venit illuc p cum laternis & facibus & q armis. r Ieſus itaq; ſciēs omnia, quæ ventura erant ſuper eum, s proceſſit, t & dicit eis : Quem quæritis? u Reſponderunt ei : Ieſum Nazarenum. Dicit x eis Ieſus : Ego ſum. y Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum cum ipſis.

K Iudas ergo] ſciens locum. Cùm accepiſſet cohortem] à Præſide. Cohors enim noo Iudæorum, ſed militum. Chryſ. Sed qualiter ſuaſerunt cohorti? Reſpondemus. Viri milites erant & pecuniarū gratia omnia facere meditantes : Secundum illud Iſa. 1. f. Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. m Et à Pontificibus] id eſt, Principibus Sacerdotum.

n Et Phariſæis miniſtros] Iudæos. o Venit illuc cum laternis & facibus] qoia oox erat. q Et armis.] Sed Chryſoſt. Propter quid cum armis ? Quia formidant eos, qui Chriſtū ſequebantur; propterea & intempeſta nocte inſtituerūt. Vnde notandum, qualiter ſe munierunt, ſicut dicit Aug. A Præſide acceperunt cohortem, tanquā ad tenendum reum, ſeruato ordine legitimæ poteſtatis, vt nullus eis tenentibus Chriſtū auderet reſiſtere. Præter hoc etiam tanta fuit manus congregata miniſtrorum, & ſic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiā repugnaret, ſi quiſquam Chriſtum defendere auderet.

r Ieſus itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper eum proceſſit & dicit eis: Quē quæritis?] Hoc eſt, non à propalatione eorum expectauit ea diſcere; ſed imperturbatè, vt qui omnia ſciuerat, hæc ita dicebat & faciebat. ſ [Proceſsit] vt paratus mori. Iſa. 53. c. Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Ioſ. 10. d. Animam meam pono, &c.

t Et dicit eis: Quē quæritis ?] Non ignorans, quid vellent, ſed vt ſcirent eum eſſe, quem quærebant. In hoc ſignificat, quòd debemus nos offerre periculo & tribulationi, non honori. Vnde hic offert ſe, ſed ſuprà 6. b. ne fieret Rex ſe abſcondit. u Reſponderunt ei : Ieſum Nazarenum.] Ex hoc patet, quod non cognouerunt eum tunc. Chryſ. Vides virtutem eius inexpugnabilē, in medio eorū exiſtēs excæcauit oculos eorū, vt nō viderent. Quod. n. tenebræ cauſa nō erant huiuſmodi, indicauit Euang. dicens: quoniam lāpades habebāt. Sed etſi lampades non eſſent, à voce ſaltem poterant cognoſcere, maximè Iudas, qoi fuerat cum eo continuè. Etenim, & ipſe ſtabat cum eis, & nihil plus ſciebat eis; ſed & cec; dit cum eis

reſupinus. Fecit autē hoc Ieſus oſtēdens, qoniā non ſolùm cōprehendere; ſed nec videre poſſent eū in medio eorū exiſtentē ſine eius cōceſſione. Et hoc etiam patet per hoc, quia multoties aliàs miſerūt cōprehendere eū & nō voluerūt vt ſup. 7. f. & 10. g. Vnde manifeſtū eſt, quòd & nūc volēs ſe dedit. x Dicit eis Ieſus: ego ſum] quem quæritis, ecce non abſcondit ſe, ſed ſe oſtendit. y Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum cum ipſis] Gloſſ. quaſi neſcius facti eorum, Δ vel potiùs

Moralit. • a Vbi erat hortus] Poſt torreotem tribulationis venitur ad hortum cæleſtis amœnitatis. Vnde Gloſſ. Qoi in deſerto tentatus vicerat. Matt. 4. b. in horto ſuos coronat. Vnde dicit latroni. Amen dico tibi: hodie mecū eris in Paradiſo. Luc. 23. f. De cruce iuit latro ad Paradiſum. Hoc eſt, quod dicitur hic per torrentem ire ad hortū. Act. 14. d. Per multas tribulationes, &c. Pſal. 65. Tranſiuimus per ignē & aquā, &c. Iſa. 51. a. Ponam deſertū quaſi delitias, & ſolitudinem quaſi hortom Domini. Deſertum n. cōuertit Dominus in Paradiſum ad quem inuitatur ſponſa. Cant. 5. a. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa. Ingredimur autem hortū illum duobus modis. In præſenti per ſanctum deſideriū & contēplationem, ſicut Apoſtolus Philip. 3. d. Cōuerſatio noſtra io cælis eſt, Poſt hanc vitā per apertam viſionē & fruitionem. Matt. 25. b. Intra in gaodium Domini tui. c In quem introiuit ipſe] prious. d Et Diſcipuli eius] poſteā. Michæa 2. d. Aſcendet iter pandens ante eos. Hebr. 6. d. Vbi præcurſor noſter introiuit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech, Pontifex factus in æternum. Item Hebr. 10. d. Habentes fiduciā in introitu Sanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem. e Sciebat autē & Iudas qui tradebat eum locum] Diabolus autē, & mali homines ſciunt, quòd boni properāt ad Paradiſum. Sed vnde ſciunt? h Quia frequenter Ieſus conuenerat illuc cum Diſcipulis ſuis] Ex hoc, quod boni frequenter viſitant cælum, ſcitur, quòd cæleſtes ſunt. Sicut conſuetudo eſt, quòd homines vadunt, & maximè in ſolemnitatibus ad ciuitates ſuas, vnde ſunt oriundi. Ideò dicitur Col. 3. a. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, ſapite, &c. Et nota, quòd etiam Iudas eſt cum eis in conuentu, quia inter filios Iob conuiuantes affuit & Sathan. Iob 1. b. Per Iudam enim, qui interpretatur laudans, vel glorificans, bene ſignificatur Diabolus, in cuius perſona dicitur Iſa. 10. c. In fortitudine mea ego feci, & in ſapientia mea intellexi. Ipſe vult prodere & capere Chriſtum in membris ſuis, & habet multos complices. Vnde ſequitur. k Iodas ergo cùm accepiſſet cohortem] à Præſide [& à Pontificibus Phariſæis miniſtros] id eſt, familiam Principum & Prælatorum Eccleſiæ & Clauſtralium, qui deſignantur per Phariſæos.

o Venit illuc] per tales inſurgit Diabolus contra Chriſtum & membra eius. p Cum laternis & facibus & armis] Quia tribus modis impugnat Diabolus bonos. Armis indebitæ impugnatioois per potentiam. Secundum illud Sap. 2. b. Opprimamus pauperem iuſtom, & non parcamus viduæ, nec veterano, nec reuereamur canos multi temporis, ſit autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ, quod n. infirmum eſt, inutile inuenitur [Cum laternis] proditionum per doloſitatem. Laterna n. dicitur quaſi lacerna [Cum facibus] per mali exempli manifeſtationem. Vel arma pertinent ad ſuperbos. Secundum illud. Prou. 22. a. Arma & gladius in via ſuperbi. Laterna ad proſperitatem mundialem, quæ eſt quaſi lux in teſta, quia fragilis eſt & caduca, licet & lucida. Item faces pertinent ad luxurioſos, ſiue ad carnis concupiſcentiā. Vel per iſta tria notantur tria, quæ ſunt in quolibet peccato, lux & ardor & defenſio. Lucet enim & quaſi reſplendet, antequā fiat, quando, ſ. in delectatione placet. Sed ardet in operatione & cōburit hominem. Sed defenditur poſt perpetrationē, quando excuſatur peccatū. Pſal 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c. r Ieſus itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit.] Sic Iuſtus præuidens aduerſa ventura, vel tentationes per prudentiam occurrit per conſtantiam, & offert ſe ad mala ſuſtinēda per obedientiā paratā. Vnde ſequitur. t Et dicit ad eos. Quem

• quæritis

a vel potiùs,vt ſigno oſculi eum traderet. *Matt.26.e.* Vel ſecundũ *Chryſ.* hoc ideò dicit,vt ſignificaret,quòd & Iudas neſciebat eũ,ſed cũ eis cecidit reſupinus.Vnde ſequitur. *a* Vt ergo dixit eis,&c.]i.quaſi reſilierunt abeo ad vocẽ territi. *b* Et ceciderunt in terrã] *Aug.* Vbi nunc militum cohors,& miniſtri Principum, & Phariſæorũ?Vbi terror & munimen armorum? Nẽpe vna vox dicẽtis: ego ſum,tãtam turbam
B odiis ferocem,armiſq; terribilẽ ſine telo vllo percuſſit, repulit, ſtrauit. Deus n. latebat in carne, & ſempiternus dies ita membris occultabatur humanis,vt laternis,& facib. quæreretur occidendus à tenebris. Ego ſum, dicit, & impios deiecit. Quid iudicaturus faciet,qui iudicandus hoc fecit?Quid regnaturus poterit,qui moriturus hoc potuit? *Iob 26.d.* Cùm vix paruã ſtillam ſermonis eius audierimus,&c. *c* Iterum ergo,&c.]Vt bene eum cognoſcant,ne aberrent in eius captione. *d* Illi autem dixerunt,&c.] ſicut priùs. *Chryſ.* O de amentia,verbum eius miſit eos reſupinos,& neque ita conuerſi ſunt tantã eius experti virtutem;ſed rurſus inſtant eiſdem,quæ priùs. Quia igitur, quæ ſua ſunt,omnia cõpleuit, vt conuerterentur,eis tunc ſeipſum tradit.Vnde ſequitur.
e Reſpõdit]eis[Ieſus,dixi,&c.] Ne quis n.dicat,quòd ipſe eos ad hoc induxit,& quaſi coegit eos capere ſe,occurrens eis,& manifeſtans ſe eis,& in manibus eorũ ſe tradens,ideo oſtendit priùs ſigna,quæ ſufficientia erãt eos reuocare. Sed quia permanebant in malitia, tunc tradidit ſeipſum in manibus eorum dicens. *f* Dixi vobis, quia ego ſum] Ieſus Nazarenus. *g* Si ergo me quæritis,&c.] *Chryſ.* Vſque ad vltimam horam dilectionis conſeruantiam ad Diſcipulos demonſtrat, ſicut dicitur *ſup.13.a.* In finẽ dilexit eos. Si n.mei indigetis,ait, nihil vobis ſit ad hos commune: Ecce n.meipſum trado.Hoc eſt,quod *ſup.10.b.* dixit.Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis,i.ſe exponit pro eis,vt occidatur. *h* Vt impleretur,&c.] *ſup.17.c.* *i* Quia quos dediſti,&c.] Perditionẽ autem non hanc dicebat Chriſtus, quæ eſt mortis;ſed illã æternam. Euãgeliſta verò etiã de præſenti morte id accepit.Vel ſicut dicit *Aug.* de perditione æterna poteſt intelligi:quia ſi tũc morerẽtur corporaliter,perderet eos æternaliter:quia nondũ ſic in eum credebãt, quomodo credunt,qui nõ pereunt. Et nota,quòd *ſup.17.e.* fit exceptio. Nemo ex eis periit,niſi filius perditionis;hic autẽ nõ fit exceptio,quia loquitur de illis,qui remãſerant. Vel quia dicit [perdidi]vt notetur,quòd nec etiã Iudã perdidit;ſed ſeipſo periit. Hic intellige,quòd tũc ceperũt eũ,& ligauerũt oſculo accepto à proditore, ſicut dicũt Euangeliſtæ. *k* Simon ergo Petrus] ardentior cæteris Diſcipulis. *l* Habens gladiũ eduxit eũ] volẽs liberare Magiſtrũ ſuum.Sed quomodo fuit ita audax Petrus? Cõfidebat in illa voce,quam dixerat: quoniã nullus ex eis periit:& in his, quæ iã facta erãt,quia, ſ.proiecti erant in terram. *m* Et abſcidit eius auriculã dexteram] *Chryſ.* Non inaniter mihi videtur auriculam dexteram exprimere Euangeliſta ; ſed mihi videtur impetum ſignificare Apoſtoli in ipſum caput volentis percutere. Sed hic quæritur, quare non comprehenderunt Apoſtolos cum eo neque interciderunt, & maximè Petro irritante eos per ea, quæ in ſeruum fecit? Quis igitur eos detinuit? Nullus alius, niſi illa virtus, quæ proiecit illos reſupinos. Quod oſtendens Euangeliſta, ſ. quòd non illorũ meritis fuerit;ſed eius,i. Chriſti, qui cõprehenſus eſt, virtutis,& enunciationis,induxit,vt ſermo impleretur, quẽ dixit: Quoniã nullus ex eis periit.Sed iterum quæritur: qualiter Petrus,qui iuſſus eſt peram nõ habere, neque duas veſtimenta. *Matt.10.b.* gladium habet? Mihi videtur, quòd eos hoſtes formidans eum dudum præparauerat. Si verò dicis,qualiter, qui iuſſus erat alapam nõ dare, *Matt.5.f.* homicida fit. Reſpondemus,quòd maximè quidem ſe non vlciſci iuſſus eſt ; hic autem non ſeipſum vlciſcebatur , ſed Magiſtrum. Vel aliter. Nondum fuerant perfecti Apoſtoli , neque conſummati. Si verò vis videre Petrum philoſophantem, videbis poſt hæc vulneratum,& non irritatum: *Actor.4.* infinita mala patiẽtem,& humiliter ferentem.Et nota, quòd ſicut dicit alius Euangeliſta: *Luc.22.e.* Dominus ſanauit auriculam illius ab ictu. Per hoc quidem, & virtutẽ ſuam reuelans, & quòd malefacientibus benefacere oportet oſtendens. Vnde *Matth.5.g.* Benefacite his, qui oderunt vos. *n* Erat autem nomen ſeruo Malchus] *Auguſt.* Nomen illius ponit iſte Euangeliſta , quod alij tacuerunt , ſicut & Lucas ponit ſolus de ſanatione auriculæ eius. *Chryſ.* Illum autem nomine deſignat Euangeliſta : quia multum magnum fuit, quod factum eſt , miraculum : non quoniam curauit ſolùm; ſed quoniam inimicum , qui ſuper eum venerat , & paulò poſt etiam alapam daturus ei erat: & quoniam ſedauit bellum, quod ex hoc Petro, & Diſcipulis imminebat. Quia igitur hoc ita magnum erat , propterea & nomen ſanati poſuit Euangeliſta : vt illis, qui tunc legerent , vel audirent,hoc liceret quærere, & inueſtigare, ſi denum ita verè facta ſunt hæc. *o* Dicit ergo Ieſus Petro , &c.] quaſi non eſt opus defenſionis, ſed patientiæ. Et primò terruit eum, ſicut dicit alius Euangeliſta, dicens *Matth.26.e.* Omnis , qui acceperit gladium, gladio peribit,per minas feruorem eius humilians quod & in lotura pedum fecit *ſupr.13.a.* Niſi lauero te, non habebis partem mecum. Sed non minùs ſolùm impetum eius detinet;ſed & aliis verbis mitigat dicens.

Matth. 26.e. Marc.14. e. Luc. 22.f.14. q.5.c.ſi Petrus. 23.q.3.c. pro membris

Matth. 26.f. Marc.14. f.Luc. 22.f.

fis. Vt *a* ergo dixit eis:ego ſum, abierunt retrorſum , *b* & ceciderunt in terrã. *c* Iterum ergo interrogauit eos:Quem quæritis? *d* Illi autẽ dixerunt: Ieſum Nazarenum. *e* Reſpondit Ieſus: Dixi *f* vobis, quia ego ſum. Si *g* ergo me quæritis , ſinite hos abire. Vt *h* impleretur ſermo, quem dixit : quia *i* quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam. *k* Simon ergo Petrus *l* habẽs gladium eduxit eum, & percoſſit Pontificis ſeruum , & *m* abſcidit eius auriculam dexteram. *n* Erat autẽ nomen ſeruo Malchus. Dicit *o* ergo Ieſus Petro : Mitte gladium tuum in vaginam. *p* Calicem *q* quem dedit mihi Pater,non vis,vt bibam illum? *r* Cohors autem *s* & Tribunus & *t* miniſtri Iudæorum *u* comprehenderunt Ieſum , & *x* ligauerunt eum:

p Calicem] Paſſionis. *q* Quem dedit mihi Pater , &c.] Quaſi cùm reſiſtis voluntati Patris , non ſapis ea , quæ Dei ſunt. *Chryſoſt.* Per hoc autem oſtendit , quoniam non illorum mentis erat,quod fiebat ; ſed ſuæ conceſſionis,& paternæ voluntatis. Et per hoc oſtendit etiam, quòd Deo non eſt contrarius, ſed obeditor vſque ad mortem Patri. *Aug.* Quòd ſibi dicit datũ à Patre calicem Paſſionis, hoc eſt,quod dicit Apoſtolus *Ro.8.f.* Si Deus pro nobis,quis cõtra nos,qui filio proprio non pepercit;ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Sed& Filius etiam ſe tradidit [illegible] 5 a. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſeipſum pro nobis,&c.
r Cohors autem] Gentilium militum. *s* Et Tribunus] qui præerat eis. *Gloſ.* Mos enim erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent , vinctum Præſidi traderent. *t* Et miniſtri Iudæorum] qui additi erant propter fulcimentum (comprehenderunt Ieſum] Hic autẽ prætermittitur de oſculo proditoris,de quo habetur *Matth.* 26.e. *x* Et ligauerunt eum] vt impleatur illud *Iſa.53.e.* Sicut ouis ad occiſionem ducetur , &c. Solent enim ligari in tonſora. *Aug.* Comprehenderunt illum , ad quem non acceſſerunt , quoniam A [illegible] ille,
* quæritis] quaſi dicat , paratus ſum. *Pſal.107.* Paratum cor meum,Deus, paratum cor meum, &c. Vnde nota,quod ſequitur. *a* Vt ergo dixit eis , &c.] quia quando homo paratus eſt ſuſtinere iniurias pro Chriſto , tunc magis vincit: & hoſtis incidit in foueam , quam fecit.Sequitur. *Moralit.*
g Si ergo me quæritis, ſinite hos abire] In hoc forma datur Prælatis, vt tempore perſecutionis ſe exponant pro ouibus ſuis , ſicut fecit Beatus Thomas Cantuarienſis *ſupr. 10. b.* Bonus Paſtor animam ſuam ponit, &c. E contra *Ezech.13.a.* Non aſcendiſtis ex aduerſo. *h* Vt impleretur ſermo , quem dixit : quia quos dediſti mihi,non perdidi ex eis quemquam] Fœlix Paſtor, qui ſic ſollicitus de omni grege , vt neminem perdat. K Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum] Per quem deſignantur quidam Prælati habentes zelum non ſecundum ſcientiam, qui videntes Chriſtum capi in membris, ſtatim educunt gladium excommunicationis , & amputant ſubditis autem dexteram , id eſt , obedientiam aliquantulam,quam priùs habebant. Ideò. *o* Dicit] eis Dominus [mitte gladium, &c.] id eſt, reuoca ſententiã excommunicationis ſuo tempore non datam . Vnde habetur , quod durius dixit Dominus Petro , *Matth.26.* d. Omnis , qui acceperit gladium, gladio peribit. *Ierem.47.* d. Vſquequo conciderìs mucro Domini , vſquequo non quieſcis ? ingredere in vaginam tuam, refrigerare , & ſile *Ezechiel.21.g.* Mucro, mucro euagina te ad occidendum : lima te, vt inter

ticias, &

a dica ille;illi verò tenebræ permanserunt. Nec audierunt il-
lud. Accedite ad eum, & illuminamini. Sed cum cóprehen-
Psalm. derunt;tunc longiùs ab illo recesserunt, & ligauerunt eum,
33. à quo solui potiùs velle debuerant: & erant fortassis qui tūc
imposuerunt Christo vincula sua,atque ab eo postea liberati
Psal.115. dixerunt : Dirupisti
vincula mea. a Et ad-
duxerunt, &c.].i. pri-
mò antequam ad Cai-
phā. Sed propter quod
al. tau- ad Annam ? Chrysost.
té. Præ delectatione : Glo-
riabantur. n. in his,
quæ fiebant, quasi tro-
phæum statuentes. Vel
Sap.11.f. secūdum Augu.ponitur
Matth. ratio in textu,cum sub-
26.g. ditur. b Erat. n.] vel
Marc.14. [tunc socer Caiphæ]
y. Luc. ideò intelligendum est
22.f. hoc fieri Caiphæ vo-
luisse. c Qui] Cai-
phas [erat Pontifex
anni illius] Glo. Erant
n. illo tēpore duo Prin-
cipes Sacerdotum, vt Luc. 22.ait : Annas, & Caiphas, qui
vicissim annos suos agebant; sed tunc erat annus Caiphæ,&
voluntate eius primum ductus est Iesus ad Annam, nó quia
collega, sed quia socer erat,i. non pro iurisdictione,sed pro
familiaritate. Item alia ratio,quia domus eorū sic erant po-
sitæ,vt nō deberet Annas à transeuntibus præteriri,quia tur-
pe esset,si domū Annæ interpositā præterissent.Item Caiphas
voluit Christū primò ad Annā duci,vt minoris culpæ videre-
tur,si alterius quoq; Sacerdotis dānaretur sētētia. d Erat autē
&c.] sup.11.f. Expedit vnum hominē mori pro populo Chrys.
Cur reminiscitur Euāgelista prophetiæ Caiphæ? Respōdemus.
Quoniā pro salute populi hæc fiebat,& tāta veritatis est su-
perabundantia,vt & inimici ea præsonent. Ne.n.vincula eius
audiens auditor tumultuetur,recoluit prophetiæ illius:quo-
niā salus orbis terrarū mors eius fuit. e Sequebatur autē] ex
deuotione. f Iesum Simon Petrus] qui cæteris amabat ardē-
tiùs. g Et alius Discipulus] Aug. Quinam sit ille Discipu-
lus, non temerè affirmandū est,quia tacetur : solet tamē iste
Ioannes sic se significare. Chrys. Hic est ille Discipulus, qui
scripsit hæc;sed occultat se nunc eadem de causa, qua & sup.
13.c. quia magna narrat. f quoniā omnibus aliis exilientibus,
ipse sequitur. Ideò etiā Petrum sibi præponit in hoc, vt vitet
iactantiā, sed & sui ipsius coactus est meminisse nunc,vt dis-
cas, quoniam certiùs aliis narrat ea, quæ in atrio gesta sunt,
quasi intùs existens. Et vide, qualiter succedit propriā laudē
dicens. h Discipulus autem, &c.] quasi dicat nullus mire-
tur me,nec extollat, si aliis recedentibus, & Petro non in-
trante secutus sum Christum, non fuit hoc ex virilitate, vel
virtute mea; sed quia notus Pontifici. Sed quoniam & Pe-
trus intrasset,vtique si licuisset,per ea,quæ deinceps dicit,in-
dicauit : quia ab ostiaria introductus est. i Petrus autem
stabat ad ostium foris] Foris stabat, quia negaturus erat.
Chrysost. Venisse illuc amoris, non intrasse vero agoniæ
fuit, & timoris : Ideò Euangelista excusando Petrum dicit
se intrasse,quia notus erat,ad significandum, quod non ideò
intrauit, quia virtuosior Petro simpliciter; sed Petrus timi-
dior fuerat,quia ignotus erat. k Exiuit ergo Discipulus a-
lius, qui erat,&cæt.] vt introduceret Petrum. m Et] illa
[introduxit Petrum] Sed quare ip-
semet nō introduxit,sed dixit ostia-
riæ? Respondemus. Christo adhæ-
rebat,& sequebatur eum,propterea
mulieri iussit introducere illum.
Sed quid fecit mulier?Ecce quid se-
quitur. n Dixit ergo Petro ancilla
ostiaria : nunquid & tu ex Discipu-
lis es hominis istius?dicit ille:non
sum] Ecce prima Petri negatio.Et
nota,quod dicit.Non sum,Discipu-
lus, s.eius. Aug.Petrus negat Chri-
stum,cùm se negat eius Discipulum:
ita & nunc non solū negat Christū,
qui dicit eum non esse Christum;
sed etiam qui negat se Christia-

Aug. Vbi sunt verba
illa, quando ait. Qua-
re non possum te mo-
Sup.13. dò sequi ? animam
d. meam pro te ponam.
Hoccine est sequi Ma-
gistrum,se negare Di-
scipulū? Siccine pro
Domino anima poni-
tur,vt hoc ne fiat,vox
ancillæ formidetur?
Sed quid mirū?Respó-
demus. Deus vera
prædixit; homo au-
tem falsa præsumpsit.

& a adduxerunt eum ad Annam primum. b Erat † enim socer Caiphæ, qui c erat Pontifex anni illius. d Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis: quia expedit vnum hominem mori pro populo. e Sequebatur autem f Iesum Simon Petrus, g & alius Discipulus. h Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis. i Petrus autem stabat ad ostium foris. K Exiuit ergo Discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit l ostiariæ, & m introduxit Petrum. n Dixit ergo Petro ancilla ostiaria : Nunquid & tu ex Discipulis es hominis istius ? Dicit ille : Non sum. o Stabant autem serui, & ministri ad prunas, p quia frigus erat, & calefaciebant se. q Erat autem cum eis, & Petrus stans, & calefaciens se. r Pontifex ergo † interrogabat Iesum de Discipulis suis, & f de doctrina eius.

num. Dominus enim non dixit Petro, Discipulum meum
te negabis;sed me negabis. Chrysostom. Quid dicis,ô Petre?
Nonne prius dixisti : Quoniam etsi oportuerit etiam me
animam pro te ponere,ponam sup.13.d.Quid igitur factum
est, quoniam neque ostiariæ fert interrogationem ? Nun-
quid enim miles erat,
qui interrogabat? Nū-
quid aliquis eorum,
qui detinebant Magi- Matth.
strum? Sed ancilla erat 26.g.
ostiaria vilis, & abie- Marc.
cta, & neque interro- 14.g.
gatio erat stupenda. Luc.22.f.
Non enim dixit sedu-
ctoris, & nociui Di-
scipulus es, sed homi-
nis huius, quod mise-
rentis magis, & fle-
ctentis ad misericor-
diam, scilicet, illius,
siue compatientis erat.
Sed nihil horum susti- D
nuit Petrus. Hoc au- al. † in-
tem,quod dicit [Nun- terro-
quid & tu] propterea gauit.
dictum est, quia Ioannes intùs erat, ita mansuetè loquebā-
tur mulier. Sed nihil horum sensit Petrus, neque in men-
tem suscepit, neque primò, neque secundò, neque tertiò;
sed cùm gallus cantauit, sensit se errasse. Sed neque tunc,
donec Christus aspexit:& tunc fleuit amarè.Et ipse quidem
stabat calefaciens se cum seruis Pontificis; Christus autem
detinebatur intrò ligatus. Hoc autem dicimus,non Petrum
accusantes; sed veritatem eorum, quæ à Christo dicta sunt,
ostendentes.
o Stabant autem serui] Gentilium [& ministri] Iudæorum
[ad prunas.] Et subdit causam [Quia frigus erat,& calefa-
ciebant se] August. Non hyems erat; sed tamen frigus erat,
quod solet etiam æquinoctio verno aliquando contingere.
Frigus autem dicit Euangelista, vt etiam notet qualitatem
mentis eorum,id est,infidelitatem.
q Erat autem cum eis, & Petrus stans, & calefaciens se]
insensibilis ad ea,quæ fiebant Magistro,qui intùs detineba-
tur:& fortè, vel non poterat, vel non audebat intrare. Sed
prætermisso de Petro,prosequitur Euangelista de his, quæ
facta sunt circa Iesum.
r Pontifex ergo interrogabat Iesum de Discipulis suis]id
est,quot,vel quales haberet Discipulos?
f Et de doctrina eius] id est, quæ, vel qualis esset doctri-
na eius. Chrysost. O de nequitia, continuè audiens eum in
templo concionantem, & palam docentem, nunc vult di-
scere, quia nullum crimen habebat ei inferre. De Disci-
pulis interrogabat fortassis, vbi erant, & cuius gratia eos
collegit, & quid volens, & in quibus? Hoc autem dice-
bat quasi sediosum, & nouarum rerum factorem redar-
guere volens: & quasi nullus alius ei attenderet, nisi so-
li illi sui Discipuli, quos tanquam collegium aliquod per-
nitiosum reputabat, qui latenter prauam doctrinam
a sectarentur.
* ficlas,& fulgens, reuertere ad vaginam tuam. Sed di- Moralit.
cunt multi Prælati illud Ierem.48.b. allegantes. Maledictus,
qui prohibet gladium suum à sanguine. Sed ibi dicitur
gladius verbum Dei. Et Hebr.4.c. Viuus est sermo Dei,&c,
Deinde nota moraliter,quod inferiùs dicitur.
l Dixit ostiariæ, & introduxit Petrum, &c.] Non est mi-
rum, si Christum negat in curia, qui introducitur ab ancil-
la. Ingressus enim in atrium Pontificis est ingressus ad di-
gnitatem ecclesiasticas. Ancilla introducēs est caro,vel car-
nalis parentela: & qui sic per carnem intrant,fures sunt, &
latrones, vt dicitur suprà 10.a. Qui non intrat per ostium,
&c. Ipsi enim non per sanguinem Christi, quo linitum de-
bet esse ostium, intrant; sed per sanguinem proprium, cùm
tamen præcipiatur: Exod.12.d. quòd postes liniantur sangui-
ne Agni. Et ideò quia malè intrant, non est mirum,si Chri-
stum post introitum negant. Bern. qui infideliter intrat,quid
nisi infideliter agit? Ter autem negant sicut Petrus. Primò
dignitate sua oberrando. Secundò molles, & effæminatas
personas in Ecclesia collocando. Carnales enim generant,
quales,& ipsi sunt. Vnde supra 3.a. Quod natum est ex car-
ne,caro est. Tertiò negant curam subditorum negligendo.
* Sequitur.

a Respondit ei Iesus: b Ego palā locutus sum c mundo. d Ego semper docui in Synagoga, & in e templo, f quò omnes Iudæi conueniunt: g & in occulto locutus sum nihil: h Quid me interrogas? i Interroga eos, qui audierunt, quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Hæc k autem cùm dixisset, vnus assistens ministrorum, dedit alapam Iesu l dicens: Sic respondes Pontifici? Respondit m ei Iesus. Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis? Et misit n eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem. o Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. p Dixerunt ergo ei: q Nunquid & tu ex Discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum. Dicit vnus r ex seruis Pontificis cognatus eius, s cuius abscidit Petrus auriculam. t Nonne ego te vidi in horto cum illo?

sectarentur. Vnde hoc euertens. a Respondit ei Iesus, ego palam, &c.] *Chrys.* Non Discipulis singulariter in loco, s. occulto: Vnde subdit. d Ego semper docui] in Synagoga, & in aliis ciuitatibus. e Et in templo] in Ierusalem. f Quò omnes Iudæi conueniunt] i. conuenire solent. g Et in occulto locutus sum nihil.] Ad illud est idem *Isa.* 45.d. Non in abscōdito locutus sum in loco terræ tenebroso. *Matth.* 26.e. *Marc.* 14.e. *Luc.* 55.f. Sed contrà *Matth.* 10.c. Quod dico vobis in tenebris, prædicate super tecta. Item 13.e. Dimissis turbis edisserebat parabolas. Itē *supr.* 6.f. Hæc in prouerbiis locutus vobis, &c. Ergo non palam. Item *Marc.* 4.d. Sine parabolis non loquebatur eis. Respondemus secundum *Chrys.* [Nihil locutus est in occulto] eo *93. dis. c. Dominus. s. q. 7. c. præsumat.* modo, s. quo illi æstimabant, tanquam, s. seditiones faciens, vel palam loqui trepidans; sed tunc secretò loquebatur, sicubi quæ dicebantur, maiora erant capacitate auditorum. Vel [Palam locutus sum] quantum ad locum publicum, & multitudinem auditorum, licet non palam, quantum ad docendi modum, vel quantum ad intelligentiam audientium. Vnde dicit *Aug.* Ita intelligendum est eum dixisse [Palam locutus sum] i. multis audientibus, non quòd, quæ dixit palam, essent cognita turbis. Quod n. dicebat, & palā erat vno modo, & alio modo non erat palam. Palam erat, quia multi audiebant; & rursus non erat palam, quia non intelligebāt. Illud etiam, quod Discipulis seorsum loquebatur, nō in occulto loquebatur, cùm plures essent, cùm scriptū sit. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. *Deut.* 19.d. Et maximè quia ad hoc loquebatur paucis, vt per eos innotesceret multis, & prædicaretur in tectis, vt dicit *Matt.* 10.c. Sic ergo & palam loquebatur, & non palam. Ideò dicitur *Marc.* 4.b. Vt videntes non videant, & audientes nō audiant. h Quid me interrogas?] à quo veritatē audire nō desideras. i Interroga eos, &c.] q. d. Interroga magis eos, de quorum dictis non habeas inuidiam. Et nota, quòd ita temperauit responsionem, vt nec veritatem taceret, nec se defendere videretur. *Chrys.* h Quid me interrogas] de doctrina mea. i Interroga eos, &c.] etiam inimicos. Non præsumentis sunt hæc verba; sed cōfidentis in eorum, quæ dicta sunt, veritate *supr.* 5.e. Sicut n. superiùs dixit: Si ego testimoniū perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum: Ita & nunc dicit. Quid me interrogas de Discipulis meis? Non credas mihi; sed interroga eos inimicos meos, qui insidiantur mihi: eos, qui me ligauerunt: hi dicant. Hæc enim est veritatis inalterabilis demonstratio, cùm hostes quis vocat in testes. Quid ergo Princeps Sacerdotum fecit, cùm congruum esset ita admirari hanc inuestigationem? Hoc quidem non fecit ille. Sed. k Hæc cùm dixisset] Iesus [vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu] Sic impletur illud *Thren.* 3.d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. *Mich.* 5.a. Percutient maxillam Iudicis Israël. Et *Isa.* 50.c. secundum aliam litteram Dorsum meum posui ad flagella, & genas meas ad alapas. Et *Sibylla Erythrea* dicit de hoc: In manibus infidelium veniet: dabunt Deo alapas incestis manibus, ore expuent venenatos sputos. Dabit autem ad verba simpliciter sanctum dorsum, & colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quòd verbum sit Dei. Item *Iob* 16.b. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. Vnde sequitur & de opprobrio. l Dicens sic respōdes Pontifici?] *Chrys.* Quid responderat indecens? Nihil. Neque enim tanquam refutans respondere dixit: quid me interrogas? sed omnem volens tollere indeuotionis materiam. *Chrysost.* Quid hac ipsa stultius, & indeuotius? Horreas cælum, excessum mentis patiaris terra in damnatoria longanimitate, & seruorum indeuotione. Sed quid fecit Christus, potens omnia concutere, & dispergere alapa percussus? Magis loquitur verba humilia, & potentia omnem feritatem illorum exsoluere. Vnde sequitur. m Respondit ei Iesus, si malè, &c.] quasi dicat, si autem deliqui in verbo, demonstra in quo; si verò non habes in aliquo reprehendere me, quid me cædis? *Augustin.* Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? De eo. n. prædixerat Propheta. Intende, prosperè procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. *Psal.* 44. Si cogitemus, quis accepit alapam: nonne vellemus eum, qui percussit, aut cœlesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum Dæmonio volutari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna puniri? Et quid horum iubere per potentiam non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? n Et misit eum Annas, &c.] quia Princeps Sacerdotum erat illo anno, & ad eum in principio ducebatur secūdum *Matth.* 26.f. Priùs tamen ad Annam secundum Ioannē, non quia collega, sed quia socer eius erat. *Chrys.* Vides iudiciū sine iudicio, tumultus quidem plenum, & turbationis, & furoris, & confusionis. Interrogauit eum Pontifex fraudulenter, & dolosè: respondit Christus ex directo, & vt oportebat: & consequens igitur erāt, aut redarguere, aut acceptare, quod dictum est. Sed hoc non fit. Seruus autem alapam dedit. Ita nō iudicium erat, sed tyrannis, & seditio. Deinde non inuenientes, quod plus, mittunt eum ligatū ad Caipham. o Erat autem, &c.] Dictu, quòd Annas misit Iesum ad Caipham, redit ad locum narrationis, vbi reliquerat Petrum: vt explicet quid in domo Annæ de trina Petri negatione contigerat. Vnde dicit [Erat autem Simon, &c.] in domo Annæ *Glos.* Hoc & antè dixerat *supr. eodem*, sed quæ secuta sunt, adiungit. p Dixerunt ergo ei] quidam astantes. q Nunquid & tu, &c.] *Chrysost.* Papæ. quanto stupore detinebatur Petrus, qui seruidus, & furens adductóque Iesu, post tot neque mouetur de reliquo; sed adhuc calefit: vt discas, quantæ est humanæ naturæ imbecillitas, cùm Deus dereliquerat: vnde & interrogatus secundò negat. Deinde. r Dicit vnus ex seruis Pontificis cognatus eius] id est, illius serui. s Cuius abscidit Petrus auriculam] dolens in eo, quod factum est. t Nonne ego te vidi in horto cum illo?] Sed neque hortus Petrum in memoriam duxit eorum, quæ dicta sunt à Christo, A neque multa

E

Matth. 56.g. *Marc.* 14.g. *Luc.* 55.f.

Moralit. Sequitur. b Ego palam locutus sum] non in angulis. c Mundo] id est, peccatoribus. Contra illos, qui nolunt prædicare, nisi Clericis, vel Religiosis, & bonis. Vnde nota, quòd in hoc dedit nobis formam, vt non prædicemus in locis suspectis, sicut hæretici *suprà* 3.c. Qui malè agit, odit lucem. *Isa.* 45.d. Non in abscondito locutus sum, &c. Item in hoc significat, quòd nullus debet erubescere, vel timere veritatem prædicare, quam credit: ideò signum Crucis in fronte facimus. *Roman.* 1.b. Non enim erubesco Euangelium. Sequitur. h Quid me interrogas, interroga eos, qui audierunt, &c.] Iste Pontifex nolebat hoc scire, nisi à Christo: sic multi dedignantur ab hominibus discere, omnia volētes inuenire, quasi Dominus debeat eis omnia inspirare. Sed Dominus nō vult per seipsum docere omnia, neq; per Angelos, sed per homines. Et hoc propter tres causas, quas dicit *Augustinus, in primo lib. de doctrin. Christiana.* Prima est, ne humana natura vilescat: Vnde dicit: Et poterat vtique per Angelum doceri; sed abiecta esset humana conditio, si per homines Deus verbum suum hominibus nolle ministrare videretur. Secundam causam subdit. Quomodo. n. verum esset, quod dictum est 1. *Cor.* 3.d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos: si Deus de humano templo suo responsa non redderet, & totum, quod discendum hominibus tradi vellet, de cœlo atque per Angelos personaret? Hæc ergo causa est, vt ostendatur, quòd templum Dei verè est mens humana. Tertiam subdit. Deinde ipsa charitas, quæ sibi homines inuicem nodo vnitatis astringit, non haberet aditum refundendorum, & commiscendorum sibimet animorum, si homines per homines nihil discerent.

A neq; multa dilectio, quã illic per verba illa ostenderat. Si oportuerit me mori tecũ, &c. sed omnia timor eiecit, & Christũ negauit. Vnde sequitur. a Iterũ, &c.]Petrus tertiò. b Et statim gallus cãtauit] secũdò, secũdũ *Mar.* 14. g. *dat*. Ecce completa est prædictio Christi, & conuicta est præsumptio Petri. Sed quæritur. Cur omnes Euangelistæ ita cõcorditer Petri negationẽ scripserũt. Respondemus: Nõ Discipulum accusantes, sed erudire nos volentes, quãtũ malũ est nõ omnia Deo concedere, sed in seipso confidere. Sed solet quæri, in quo loco Petrus negauerit? & ad hoc potest dici, quòd secundũ ordinẽ textus illius videtur trina negatio Petri inchoata in atrio Annæ, & consũmata in atrio Caiphæ. Secũdum alios Euangelistas, qui non faciunt mentionem de Anna, videtur tota facta in atrio Caiphæ. *Aug. in l. de concor. Euag.* & etiã super illũ locũ asserit totam factã in atrio Annæ, & quæ dicta sunt inde post missũ Iesum ad Caipham recapitulando dicta. *Hieron. in Matth.* & *Beda in Luc.* videntur velle, quòd Petrus in atrio Caiphæ negauerit. c Adducunt ergo Iesum,] à b Anna, ad Caiphã in Prætorium, quod nihil aliud vult intelligi, quàm vbi Præses Pilatus habitabat, sed si ad Caiphã, quomodo in Prætoriũ. Respondemus. Forsitan aliqua causa vrgente de domo Annæ, quò ad audiendum Iesum ambo conuenerant, Caiphas perrexit ad Prætorium Præsidis, & socero suo Iesum reliquit audiendum. Vel in domo Caiphæ Pilatus prætorium acceperat, & tanta domus eius erat, vt seorsum habitantem Dñm suum, seorsum Iudicẽ ferret Pilatum. Vel verior litera est secũdũ Græcum. c Adducunt ergo Iesum à Caipha.]ad quem ductus fuerat ab Anna. d In prætorium] ad Pilatum. Et ita ad tertium Iudicẽ ducitur. e Erat autem mane]tunc dum ductus est ad Pilatum. *Chrys.* Antequam gallus cantaret ad Caiphã ducitur, mane verò ad Pilatum, per quæ mõstrat Euangelista, quoniam medium noctis totum à Caipha interrogatus in nullo redarguit: ideò & misit eum Pilato. Ea autem, quæ à Caipha interrogata sunt, tacet Euangelista iste, quia alij dixerunt. Et prosequitur ea, quæ apud Pilatum facta sunt. f Et ipsi] Iudæi, qui ducebant Iesum, & accusaturi erant eum. g Non introierunt in prætorium,] i. in habitaculum Pilati, vel in locum iudicij. Et quare hoc? h Vt non contaminarentur, &c. Pascha,] id est, mundi manducarent in festo Paschali. Vel, Pascha, i. panes Azymorum. *August.* Quæ diebus Azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum introire? O impia cæcitas, habitaculo contaminarentur alieno, & non contaminarentur scelere proprio. Alienigenę Iudicis prætorio contaminari metuebant, & fratris innocẽtis sanguinem fundere non timebant. *Chrys.* Intuere Iudæorum derisibilitatem, comprehendentes innocentem, & arma portantes in prætorium, non ingrediuntur, vt non cõtaminarẽtur, ait. Et nimirum, dic mihi, quæ inquinatio est ascendere iudicium, i. locum iudicij? Vindictam dant, qui iustitiam faciunt. Sed qui decimabant Mentham, & Anethum. *Mat.* 23. c. occisionem meditantes iniustè, non æstimabant ea hoc contaminari, iudicium verò, i. prætorium ascendẽtes contaminare seipsos putabant. Sed quid est, quod dicit, sed manducarent Pascha. Ipse enim ante vnam diem id fecerat. Respondemus. Aut totum festum dicit Pascha, aut illi tunc faciebant Pascha. Christus verò ante vnam diem id fecit, obseruans suam occasionem parasceue, sextæ feriæ, quando vetus fiebat Pascha. Hic loqui videtur *Chrysostomus* secundùm opinionem Græcorum. Sed super *Matth.* dicit planè, quòd Christus suo tẽpore fecit Pascha; sed illi, qui omnia audebant, suo tempore non fecerunt, sed intenti captioni Christi in crastinum facere reseruauerunt. i Exiuit ergo Pilatus ad eos foras] quia nolebant intrare ad eum: Christus autem erat in prætorio. k Et dixit: quam accusationem affertis &c. hũc] quem iudicatis reum mortis. *Chrysost.* Vide, qualiter, Pilatus non est particeps liuoris eorum. Videns n. cum liga-

al. † à Caipha in prætorium.

a Iterum ergo negauit Petrus: & b statim gallus cantauit. c Adducunt ergo Iesum † ad Caipham in d Prætorium. e Erat autem mane, f & ipsi non g introierunt in Prætorium, h vt non contaminarentur, sed manducarent Pascha. i Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, k & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? l Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo m eis Pilatus. n Accipite eum vos, & secundùm legem vestram iudicate eum. o Dixerunt ergo ei Iudæi: p Nobis non licet interficere quemquam; vt q sermo Iesu impleretur, r quem dixit, s significans, qua morte esset moriturus. t Introiuit ergo iterum in Prætorium Pilatus, u & vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum? Respondit, x Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit y Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? z Gens tua, & Ponti-

tum, & à tot ductũ, non æstimabat eos habere redargutionẽ inalterabilem accusationis aduersus Christum; sed interrogat quã accusationẽ affertis aduersus hominẽ hũc: inconueniens quidẽ esse dicens iudicium eos rapuisse, supplicium verò sine iudicio cõcedere illi. Respõderunt, & dixerunt ei si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eũ,] Ecce cõumbrabãt accusationem, non exprimebant aliquid mali, quia nesciebant aliquã directã accusationem. m Dicit ergo eis Pilatus, quia videbat, quòd per inuidiã tradiderũt eũ, & quòd nõ iustè posset eũ cõdẽnare. n Accipite eum vos, & secũdũ legẽ vestrã, &c.] q. d. si vos accusatis eũ de peccato legis, vel quia se Filiũ Dei fecit, vel quia dixit, possũ destruere tẽplum Dei, *suprà* 2. d. iudicate eũ secũdũ legem vestrã: quia de hoc nõ intromitto me. o Dixerunt ergo ei Iudæi, nobis non licet interficere quẽquam.] Contra *Exod.* 22. c. Maleficum non patieris viuere. Et *Num.* 31. b Cur fœminas reseruastis. Et *Deut.* 13. b. præcipitur, ne parcant malefactoribus, præsertim seducentibus à Deo suo, qualem Christum esse putabant. Respondemus secundum *Aug.* Hoc dicunt propter diei festi sanctitatem, quã celebrare iam cœperant, propter quem etiam de ingressu prætorij contaminari metuebant. Item *Chrys.* Hoc dicunt secundum tempus Paschæ. Quod enim interficiebant, monstrat Stephanus ab eis lapidatus. *Act.* 7. g. q Vt sermo Iesu impleretur,] i. & sic impletus est sermo Iesu. r Quem dixit,] i. prædixit, vt eum à Iudæis traditum Gentes interficerẽt. *Mat.* 20. c. & *Mar.* 10. e. Et tradent eum Gentibus ad illudẽdum, & flagellandum, & crucifigendum. s Significans, qua morte esset moriturus.] *Aug.* Non quòd mortem Crucis hic vellet intelligi, sed quòd eum Iudæi Gentibus essent tradituri. Vel aliter. p Nobis non licet interficere quemquam] pro hoc scelere, id est, pro crimine læsæ Maiestatis, quia negat tributa dari Cæsari, & vsurpat sibi regnum dicens se Regem. Vnde per hoc volebant innuere, quòd morte turpissima deberet mori, id est, crucifigi. Vnde dicunt: Nobis non licet, &c. q. d. hoc excedit potestatem nostram. Nobis enim non licet eum crucifigere pro tanto scelere; sed pertinet ad maiorem potestatem. q Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans, qua morte esset moriturus,] s. morte Crucis, *sup.* 12. e. Ego si exaltatus fuero à terra, &c. *Chrysost.* Crucifigi eum cupiebant, vt & modo mortis diffament eum, sicut dicitur *Sap.* 2. d. Morte turpissima condemnemus eum. Hic autem intelligendum est, quòd accusauerunt eum, sicut dicitur *Luc.* 23. a. de duobus, quòd prohiberet tributa dari Cæsari, & quòd diceret se Christum Regem. Et ideò dixerunt: p Nobis non licet interficere quemquam,] i. non secundùm nostram legem peccauit, sed commune est crimen in Imperatorem: ideò non debet iudicari secundùm nostram legẽ, i. lapidari, sed secundùm Romanorũ morem pro crimine læsæ Maiestatis puniri, i. crucifigi. t Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus] quia noluerunt eum Iudæi recipere, vt iudicarent secundùm legem suam, Intrauit vt adhuc causam discutiat, & si possit, eum liberet. u Et vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum?] *Gloss. super Marc.* 27. Primam accusationem nullam reputauit, quia fortè audierat Iesum dixisse: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. *Matt.* 22. c. *Chrys.* Sed de alia quærit, tanquam timens periclitari; si non inquireret diligenter de crimine læsæ Maiestatis. x Respondit Iesus, à temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerũt de me?] *Augast.* Sciebat vtique Dominus, & quod interrogauit ipse, & quid responsurus erat ille: sed tamen dici voluit, non vt sciret, sed vt scriberetur, quod nos scire voluit. *Chrysost.* Non ignorans Christus interrogat, sed volens à Pilato Iudæos accusari, quod & factum est. Vnde sequitur. y Respondit Pilatus, nunquid ego Iudæus sum?] vt hoc à me dixerim; sicut Iudæi quasi dicat, à me hoc non dixi; sed à Iudæis accepi, qui ideo tradiderunt te mihi. Et hoc est. z Gens tua, &

Mat. 27. b. *Marc.* 15. a. *Luc.* 23. a.

Pontifices,] id est, minores & maiores. *a* Tradiderunt te mibi] dicentes te dicere, quòd Rex sis. Oportet ergo te interrogare: *b* Quid fecisti,] q. d. ex quo tradiderunt te mihi, mei officij est quærere causam huius: quid ergo fecisti, id est, in quo peccasti, vt te traderent mihi: vel sic, quid fecisti, q. d. te tradiderunt mihi, obiicientes pro crimine, quòd te dixeris Regem esse: quod si non est, quid ergo aliud fecisti? *c* Respondit Iesus] *Chrysost.* Ad hanc quæstionem, quid fecisti, nihil respondit, sed ad primã, quia & de hoc maximè Pilatus scire desiderabat, scilicet, de regno eius. Vnde dicit.

d Regnum meum, &c.] Et quod formidauerat interim Pilatus, dissoluit, scilicet, Tyrannidis suspicionem, q. d. scilicet Rex quidem sum; sed non talis, qualem suspicaris, sed multò clarior. Et per hoc ostendit, quòd nullum ab eo factũ est malum. Et per hoc etiam, quod subdit: ego in hoc natus sum. Qui enim in hoc à natiuitate est, nullum malum operatus est. Et sic simul respondet etiam ad quæstionem, quam fecerat Pilatus, quid fecisti? q. d. nihil mali feci. Sic ergo Christus respondens, regnum meum, &c. satisfacit desiderio petentis, aufert suspicionem tyrannidis. Item innuit suam Deitatem, & quòd non est purus homo, sed Deus, & Dei Filius, & ostendit regni sui incorruptibilitatem. *f* Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtiq; decertarent, vt non traderer Iudæis.] *Chrysost.* Hinc ostendit regni terreni imbecillitatem, quoniam in ministris habet fortitudinem. Regnum verò supernum sufficiens est sibiipsi, nullo indigens ministro. *g* Nunc autem,] apparet ex hoc, quòd nullus defendit me, quòd. *h* Regnum meum non est hinc.] *Chrysost.* Ex hoc hæretici accipientes occasiones alienum esse Christum à † commercio mundi, aiunt. Quid igitur est, dicit *suprà* 1. a. in propria venit: & sui eum non receperunt? Et *ibidem.* Omnia per ipsum facta sunt. Sicut ergo cùm dicit, *suprà* 17. c. non sunt de mundo hoc, sicut ego non sum de mundo hoc, sensus est, id est, non sunt mundanis dediti, sicut nec ego: vel tendunt ad incorruptibilem, & cælestem habitationem, sicut ego. Ita & hoc, regnum meum non est hinc, id est, non est humanum, neque corruptibile. Non enim hoc dicit mundum priuans à sua prouidentia, & præsidentia, siue dominatione. Vel si exponatur de regno illo præsenti, & spirituali, quòd regnat per fidẽ in fidelibus, sic exponitur. Regnum meum,] id est, credentes in me, in quibus Rex, & Dominus sum. *e* Non est de hoc mundo,] id est, mundania non habeo. Non dicit, non est in hoc mundo, sed ex hoc mundo: quia in mundo exulant, *suprà* 17. c. Non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo. Et *suprà* 15. c. De mundo non estis; sed ego elegi vos de mundo. *f* Si ex hoc mundo esset regnum meum, &c.] quasi dicat, per patientiam ostendunt fideles esse de regno meo: sicut alij ostendunt regnum suum per violentiam, & vindictam. *g* Nunc autem regnum meum non est hinc.] Non dicit hic, sed hinc: quia fideles in mundo sunt, sed non de mundo. *i* Dixit itaque ei Pilatus: ergo Rex es tu] ex quo regnum tuum est alibi. *k* Respondit Iesus, &c.] *Aug.* Non dicit Rex sum ego, non quia se Regem confiteri timuit; sed, tu dicis, quia Rex sum ego: ita enim libratum est, vt neque se Regem neget. Rex enim est, cuius regnum non est de hoc mundo, neque Regem talem se esse fateatur, cuius regnum putaretur de hoc mundo. Talem quippè sentiebat Pilatus, cùm dicebat, ergo Rex es tu: Cui responsum est, *l* Tu dicis] ac si diceret: carnalis carnaliter dicis. Vnde excludens, quod de regno carnali intelligebat, subdit. *m* Ego in hoc natus sum,] id est, ad hoc, non in hoc, id est, in hac re natus sum, vt intelligatur de æterna natiuitate; sed in hoc, id est, ad hanc rem, non est ambiguum, vt intelligatur de temporali natiuitate, de qua subdit. *n* Et ad hoc veni in hunc mundum.]

al. † contemptione.

G Pontifices tui *a* tradiderunt te mihi. *b* Quid fecisti? Respondit *c* Iesus. *d* Regnum meum non est *e* de hoc mundo. Si *f* ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Nunc *g* autem *h* regnum meum non est hinc. *i* Dixit itaque ei Pilatus. Ergo Rex es tu? Respondit *k* Iesus. *l* Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in *m* hoc natus sum, *n* & ad hoc *o* veni in mundum, vt *p* testimonium perhibeam *q* veritati. Omnis, qui *r* est ex veritate, audit vocem meam. Dicit *s* ei Pilatus: Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum *t* exiuit ad Iudæos, & *u* dicit eis: *x* Ego nullam inuenio in eo causam. Est *y* autem consuetudo, vt vnum dimittam vobis in Pascha: *z* Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum? *a* Clamauerunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barrabam, *b* Erat autem Barrabas latro.

q. d. propter hoc natus, siue incarnatus veni in hunc mundum. *p* Vt testimonium perhibeam veritati,] q. d. veni, vt doceam veritatem, non vt regnum temporale vsurpem, & quætam terrenam dominationem, vt tu putas. *q* Veritati,] id est, mihi, qui sum veritas, *suprà* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita: ego testimonium perhibeo de me. Vel, Veritati, id est, Patri, siue promissa eius: quia prædico factum, quod Pater in Prophetis promisit futurum de me, *sup.* 17. c. Sermo tuus veritas est. Sed quia non omnium est fides, addit. *r* Omnis qui est ex veritate,] id est, qui est ex Deo Patre, vel qui amat veritatem. Matth. 27. a. Marc. 15. a.
s Audit vocem meã,] id est, credit in me, qui sum veritas, *suprà* 8. f. Qui ex Deo est, verba Dei audit, *Ecclesiast.* 3. d. Auris bona audit cum omni concupiscentia sapientiam. Vel sic.
r Qui est ex veritate.] *Augustinus*, id est, cui à veritate donatum est, id est, à me. *s* Audit vocem meam,] id est, credit in me. In quo commendatur gratia, quia secundùm propositum vocat. Et est sensus, quod donante Christo, creditur in Christum. Vel secundùm *Chrysost.* *l* Tu dicis, quia Rex sum] & ita est, quia. *m* Ego in hoc generatus sum,] ab æterno, q. d. regnum & dominationem ab æterno accepi per generationem. *Chrysost.* Si igitur Rex generatus est, ergo nihil accipiens de nouo habet regnum. Cùm igitur audieris: Dedit Filio vitam habere, & huiusmodi, *suprà* 5. e. nihil aliud quàm generationem æstima. *n* Et ad hoc,] id est, propter hoc. *o* Veni ad mundum] secundùm hominem. *p* Vt testimonium perhibeam veritati] id est, vt hoc ipsum dicam, & doceam, & suadeam omnibus. *r* Et omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam,] id est, si quis est verax, & veritatem diligit, audiet omninò me. Per hoc autem attrahit Pilatum, & suadet fieri eorum, quæ dicuntur, auditorem. Ita deniqoe, & eum cepit his verbis, vt quæreret: quid est veritas? Vnde sequitur. *s* Dicit ei Pilatus, quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, &c.] *Aug.* Non expectat responsum quæstionis quam fecerat, quid est veritas, ne mora fieret. Subitò enim, vt æstimo venit in eius mentem consuetudo, quia vnus per Pascha posset dimitti. *Chrysost.* Sciebat quidem, quòd indigebat mora interrogatio facta de diffinitione veritatis: oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum: idcircò omissa quæstione, [illegible] quod properabat, insistit. *u* Exiuit ad Iudæos [illegible] *x* Et dixit eis, ego nullã inuenio in eo causam mortis. *Chry.* Intuere, qualiter sapienter allegat pro eo. Non enim dixit, quia peccauit, & dignus est morte, donate eum de festo; sed primum eum eruens à causa omni, tunc rogat ex superabũdanti, & si nollent vt innocentem dimittere, saltem vt obnoxium donarent tempori. Ideo quoque & inducit. *y* Est autem consuetudo, vt vnum dimittam vobis in Pascha.] *August.* Quia in Pascha à seruitute liberati sunt. *Exod.* 12. in Pascha consuetudo dimittẽdi fuit eis. *Chrys.* Deinde hortatiuè dicit. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum.] *Aug.* Non potuit euelli à corde eius Iesũ esse Regẽ Iudæorũ: sicut & in scribendo titulum Iesu, tãquã ipsa veritas hoc ei fixerit, dicitur qua, quid esset, interrogauit. *a* Clamauerunt rursum omnes, dicentes, nõ hunc] dimittas, sed Barrabam. Vel quia tunc in illo Pascha primogenita Ægypti sunt occisa, sed primogenita Israel saluata in huius rei signum, vnum liberabant, & alium occidebãt in pascha. Rursum, hoc dicit, quia prius clamauerãt accusando. Si non esset hic malefactor, &c. Vel, Rursum, quia fortè vocem iterauerant eandem. *b* Erat autem Barrabas latro,] sicut dicitur *Luc.* 24. e. Qui propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium, missus in carcerem erat. Et nota, quod dicitur, vel Barrabas, id est, Filius magistri, vel Barrabas, id est, Filius Patris, sed communiùs dicitur Barrabas.

EXPO.

CAP. XIX.

TVNC *a* ergo *b* apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. *c* Et milites *d* plectentes coronam de *e* spinis *f* imposuerunt capiti eius, & veste *g* purpurea *h* circumdederunt eum, & *i* veniebant k ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et *l* dabant ei † alapas. *m* Exiuit iterum Pilatus foras, & *n* dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia nullam inuenio in eo causam. *o* Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & *p* purpureum vestimentum, & *q* dicit eis: Ecce homo. Cùm *r* ergo vidissent eum Pontifices, *s* & ministri, *t* clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis *u* Pilatus: *x* Accipite eum vos, & crucifigite. *y* Ego enim non inuenio in eo causam. *z* Responderunt ei iudæi. *a* Nos legem habemus, & secundùm legem debet mori.

al. † *palmas.*

EXPOSITIO CAP. XIX.

TVnc ergo apprehēdit Pilatus, &c.] Nota, quòd plura præterit Ioanes, quę alij Euāgelistæ dicūt, vt illud. Quoniā Pilatus audito, quòd Galilęus esset, misit eum ad Herodē: & cùm Dñs nollet ei rūdere, indutū eum veste alba, & illusum in ea remisit ad Pilatū. *Luc.* 23. a. Sed quę narrat iste Euangelista, exponamus. Dicit .n.

A *a* Tūc ergo] postquam audiuit, quòd instanter petebant Barrabam. *Matth.* 23. b. *Marc.* 15. a.

b Apprehendit, &c.] per milites, quia .n. verbis laborauerat, vt eriperet Christum, & non potuit, modò tētat eum liberare flagellis. Vnde *Chrys.* Flagellauit eum Pilatus fortassis absoluere eum volens, & mitigare Iudaicum zelū, quia .n. per priora eū non saluauit; ideò nūc flagellauit: & si quæ facta sunt à militib. dissimulat, s. chlamydem, & coronā circumponere, vt eorū molliat irā: propterea, & coronatū eduxit eū ad eos, vt cōuitiū, quod à militib. factū erat in eum videntes, paululū respirarent à passione iræ suæ, & inuidiæ & euomāt venenū. Et nota, quod dicit, flagellauit, permittēdo, vel etiā iubēdo, vt dicit *Aug.* In hoc autē impletū est illud, quod dicitur *Ps.* 34. Cōgregata sūt super me flagella, & ignoraui causā. Itē *Ps.* 37. Ego in flagella paratus sum. Et *illud Ps.* 72. Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Itē *Aug.* Impletur, quod de se prædixit, *Matt.* 20. c. Tradēt eum ad flagellādū. Occultata potētia cōmēdatur patiētia, qua Martyres informātur. Mane .n. fuit, cùm adductus est ad Prætoriū, vt dicitur *sup.* 18. e. & *Isa.* 53. b ad Disciplina pacis nostrę super eū. & 50. c. Dorsū meū posui ad flagella, & genas meas ad alapas. Per quos autē flagellauit, subdit. *c* Et milites plectētes,] i. punientes. Vel sic. *d* Plectētes coronam,] .i. componentes. *e* De spinis,] i. de iuncis marinis acutis, & ad modū spinarum pungitiuis, imposuerunt capiti eius. Primū habuit pœnam, & dolorē, s. flagellatio: secūdū habuit pœnā pro spinis, & derisionē pro corona: tertium habuit solum derisionem, & ludibrium, de quo subditur. *g* Et veste purpurea,] .i. simili purpuræ. Vnde *Matth.* 27. c. habetur: Vestem coccineā. *h* Circumdederunt eum.] *Gl.* irrisoriè, quia se Regem dicebat esse. Purpura .n. signum est Regis, vt dicitur. 1. *Machab.* 8. Vnde in alio Euangelista dicitur, quòd posuerūt in manu eius arundinē loco sceptri, vt in trib. signis regalib. illuderēt ei, in corona, in purpura, in sceptro. Et tunc adimpletum est illud *Cant.* 3. d. Egredimini, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua, i. Synagoga, quia de Salomone ad literā nō potest intelligi: quia non legitur, quòd fuerit coronatus, sed inunctus in Sion. 3. *Reg.* 1. c. *i* Et veniebant] milites, i. accedebant. k Ad eum, &c.] nō solùm signis, sed verbis illudentes. *l* Et dabant ei alapas] vel, palmas, in signum, quòd pro fatuo Rege eum habebāt, sicut solēt fatui cædi alapis. Et in hoc impletur illud *Thren.* 3. d. Dabit percutienti se maxillā. *Aug.* Dabant ei alapas. Sic implebantur, quæ de se prædixerat Christus, sicut Martyres informantur ad omnia aduersa perferenda: sic paulisper occultata tremenda potentia cōmendabatur, prius imitanda patiētia. *m* Exiuit iterum Pilatus foras,] extra Prætorium, s. vt saltem modò post flagella & ludibria satiati cessent ab eo. Et idē quòd prius allegauit, iterū allegat, s. eius innocentiā. Vnde sequitur. *n* Et dicit eis &c.] vosipsi, quia nullam inuenio in eo causam mortis, q.d. iam examinaui eum intùs: volo ergo, vt & vos sciatis exteriùs. Et quia sciebat eorum inuidiā non parcere innocētiæ, voluit eos & flagellis eius, & opprobriis saltē satiare, & sedare, ideò sequitur. *o* Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam,] in capite *Aug.* Non clarus imperio, sed plenus opprobrio. *Thre.* 3. d. Saturabitur opprobriis. *p* Et purpureum vestimentum,] in corpore. *Cant.* 3. d. Egredimini, & videte Regem, &c. *q* Et dicit eis] Pilatus [Ecce homo] qui se Regem dicit, vt diceris, q.d. sufficiat vobis pro tali verbo talia contumelia, & afflictio. Ecce, inquit, homo flagellatus, & despectus, q.d. iam parcite, etsi non sit innocens; tamen quia satis punitus. Vel sic [Ecce homo,] *Aug.* q.d. si Regi inuidetis: iam parcite, quia deiectum videtis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amaris conuiciis illusus est, alapis cæsus est: feruet ignominia, frigescet inuidia: sed non frigescit, inardescit potiùs, & increscit. Vel sic, [Ecce homo,] de quo nescitia, ne Rex fiat, q.d. paret, quòd non potest esse Rex, vt dicitis, qui sic, vt homo, flagellatur vilia. Et nota, quòd in hoc, quod dicit [Ecce homo,] significatur, quòd hominis est pati non deliciari. Et tunc impletum est illud: *Iob* 5. b. Homo nascitur ad laborem, quia tunc erat in agonia Passionis: & auis ad volatum, quod fuit in die Ascensionis. *Psal.* 86. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eā Altissimus, q.d. homo est, & Deus. Item *Isa.* 13. c. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Item *Isa.* 2. d. Quiescite ab homine, cuius spiritus, &c. *Ier.* 17. secundùm aliam literam. Homo est, quis cognoscet illum? *r* Cùm ergo vidissent eum Pontifices] quorum pręcepto adductus erat. *s* Et ministri,] Iudæorum, qui eum ligatum adduxerant, ex visu eius non compassi, sed magis instigati. Secundùm illud *Sap.* 2. c. Grauis est nobis etiam ad videndum. *t* Clamabant dicentes: crucifige, crucifige eum.] Initeratione notatur feruor occidendi. *Sap.* 2. d. Morte turpissima, &c. *Ier.* 11. d. Mittamus lignum in panem eius, &c. Et dicit: clamabant: vt non solum iteratione, sed clamore vincerent. In quo adimpletum est *Psalm.* 21. Aperuerunt super me os suum. Et *Thren.* 3. e. Aperuerunt super me os suum inimici omnes. Et *Isa.* 5. b. Expectaui, vt faceret iudicium, absoluendo me, scilicet, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Ibi *Interlin.* Crucifige, crucifige eum. Item *Ier.* 11. c. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum, ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea. *Et* 12. c. Facta est mihi hæreditas mea quasi Leo in silua, dedit contra me vocem: ideò odiui eam. *u* Dicit eis Pilatus,] quia sic instabant, vt crucifigeret. *x* Accipite eum vos, & crucifigite] Et dicit hoc ironicè, q.d. facinus est hoc facere: & vos qui soletis talia facere, facite, si vultis. Vnde hoc dicit, nō volens, vt occiderent, sed cōfundens eos: Vnde subdit. *y* Ego enim non inuenio in eo causam,] quare mori debeat. *Chrysost.* Videns Pilatus omnia inaniter fieri, ait. *x* Accipite eum vos, & crucifigite.] Vnde manifestum est, quòd etiam priora cōcessit super illorum insaniam, scilicet, flagellari, & illudi. *y* Ego enim,] ait [nullam causam inuenio in eo,] Vide per quot, & quoties excusat eum Iudex; sed canes nihil horum in verecundiam conuertit. Etenim hoc, quod dicit: Accipite, & crucifigite, execrantis verbum est, & ad rem illicitam impellentis quasi cum ironia *z* Responderunt, &c.] *Chrysost.* Ipsi quidem adduxerant eum, vt cum Præsidis iudicio damnaretur; contigit autem contrarium à iudicio, scilicet, præsidis eum absolui magis. Deinde quia confusi sunt.

F

a Nos] aiunt [legem habemus, &c.] id est, finxit, vel dixit mendaciter, q.d. blasphemus est, & pseudopropheta. Vnde dicūt, secundū legem *Leu.* 24. c. de blasphemo. *Aug.* Ecce alia maior inuidia, quia parua videbatur illicita affectatio regni: ideò imponitur ei, quod faciat se Filiū Dei: & tamen vtrūq; erat Christus, & Rex, & Filius Dei. Itē nota, quòd in principio voluerūt eum iudicari secùdùm legē pro peccato legis; sed crucifigi secùdùm Romanorū morem pro crimine læsæ Maiestatis. Sed quia Pilatus accusationē illam repulit: ideò ad legem redeunt hic dicentes: [Nos habemus legem, &c.] *Chrysost.* qualiter igitur dicente Iudice: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate, *suprà* 18 s. respondistis: Nobis non licet interficere quemquam; hic autem ad legem vestram confugistis? Et vide accusationem eorum.

Matt. 27. d.

a quia Filium Dei se fecit. Cùm b ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et c ingressus est Prætorium iterũ, d& dixit ad Iesum: Vnde es tu? e Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei f Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, g & potestatem habeo dimittere te? h Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi esset i datum k desuper. l Propterea qui m me tradidit tibi, maius peccatũ habet. n Exinde o quærebat Pilatus dimittere eum. p Iudæi autẽ clamabãt, dicentes: Si hunc dimittis, nõ es amicus Cæsaris. Omnis.n., qui se Regẽ facit, contradicit Cæsari. r Pilatus autem cùm audisset hos sermones, s adduxit foras Iesum, t & sedit pro tribunali in u loco, qui dicitur Lithostratos, x Hebraicè autem Gabba-

a Quia Filiũ Dei] aiunt, se fecit. Hoc igitur dic mihi, crimẽ est ea, qui Filij Dei sunt, agentẽ dicere seipsum Filium esse Dei? Quid igitur egit Pilatus? Timuit. Quid Christus? Siluit. Vnde sequitur. b Cùm ergo, &c.] pro importunitate eorũ, quia post verba suasionis, & flagella, per quæ crediderat eos sedare, tamẽ adhuc sæuiebant: timuit ergo magis, sed nondum consentit, vt dicit *Interlin.* Vel meliùs secundum *Chrysost.* Audiens ab eis Pilatus, quoniam Filiũ Dei seipsum fecit, timuit & formidauit, ne fortè verum esset, quod dicebatur, & videbatur sibi, quòd iniquè agerent contra eum: vnde & timebat, fauere eis in hoc; ipsi verò Iudæi qui hoc & per verba, & per signa nouerant, *23. q. 1. c. quid culpatur.* f. quòd esset Filius Dei, non horruerunt neque timuerunt, sed interficiunt: Gentilis autem timuit. Item Pilatus timuit, quia tot cœpit ei dictare, quòd reuera erat Filius Dei. Vnde de Pilati cõfessione habetur in altercatione Simonis, & Petri corã Nerone quãdo Petrus dixit ad Neronẽ: Si vis scire, bone Imperator, quæ gesta sunt in Iudæa de Iesu, accipe literas à Pon- *Epistola Pilati ad Claudiũ de morte Christi.* tio Pilato missas ad Claudium. Exemplum autem Epistolæ erat Põtius Pilatus, Claudio suo salutẽ. Nuper accidit, quod ego probaui, Iudæos per inuidiam se, suósque posteros crudeli condemnatione punisse. Denique cùm promissum patres eorum haberẽt, quòd illis Deus eorũ mitteret de cælo Sanctum suum qui eorum Rex meritò diceretur, & hunc promiserit per Virginẽ missurum ad terras. Istum itaque me Præside in Iudæam Hebræorum Deus cùm misisset, & vidissent eum cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paraliticos curasse, Dæmones ab hominibus fugasse, mortuos etiam suscitasse, imperasse ventis, ambulasse siccis pedibus super vndas maris, & multa alia mirabilia fecisse, cùm omnis populus Iudæorum hunc Dei Filium diceret, inuidiam contra eũ passi sunt Principes Sacerdotũ, & tenuerunt eum, & tradiderunt eum mihi, & alia post alia mihi mentientes de eo dixerunt eum Magum, & cõtra legem eorum agere; ego autem credidi ita esse, & flagellatum tradidi illum arbitrio eorum. Illi autẽ crucifixerunt eũ, & sepulto eo custodes adhibuerunt; ille verò militibus meis custodientibus tertia die resurrexit. Iterum autẽ exarsit inuidia eorum, vt darent pecuniam eis dicẽtes: dicite, quia Discipuli eius corpus ipsius rapuerunt. Sed cùm accepissent pecuniam, quod factũ fuerat, tacere non potuerunt: nam & illum testati sunt se vidisse, & à Iudæis pecuniã accepisse. Hoc ideò ingessi, ne quis aliter mentiatur, & æstimet credendũ esse mendaciis Iudæorum. c Et ingressus est Prætoriũ iterũ] vt secretiùs inquireret ab eo. d Et dicit ad Iesum, vnde es tu?] *Chrys.* Non vltrà interrogat eum, sicut priùs, quid fecisti? sed timore cõcussus desuper facit interrogationẽ, q.d. si tu es Christus, dic. e Iesus autẽ, &c.] Et quare nõ respõdit? Ne Passio eius impediretur. Itẽ ne Pilati peccatum aggrauaretur, si cũ postea traderet. Itẽ vt omnẽ mansuetudinẽ ostẽderet, vt prophetias de se dictas impleret. Tunc.n. impletũ est illud *Thren.* 3. c. Ex ore Altissimi non egredietur neque bona, neque mala. *Isa.* 53. c. Quasi Agnus corã tondente se obmutescet. *Ier.* 11. d. Ego quasi Agnus mansuetus, qui ducitur ad victimã. *Chrys.* ponit duas rationes huius. Vnam, quę iam dicta est, s. vt impleret illã prophetiam, *Isa.* 53. c. Non aperuit os suum in humilitate sua, iudiciũ eius sublatũ est. Aliam, quia Pilatus, vt nõ respõderet, meruit, quia priùs ei dixerat, & respõderat de hoc *suprà* 18. g. Ego in hoc, i. in regno natus, & ad hoc veni in mũdũ, & quoniã regnũ meum non est hinc. Debens igitur eum omninò eripere, & Iudæis resistere: hoc nõ fecit: ideò respõsione indignus fuit. f Dicit ergo, &c. i. crucifigendi te per me, vel ministros, vel per sententiam. g Et potestatẽ, &c.] i. dimittendi. *Chrysost.* Vides qualiter, & seipsum præcondemnauit Pilatus. Si.n. in te totum positum est, quare nullam causam in eo inueniens non absoluis? Quia igitur, & aduersus se sententiam protulit, & de potestate etiam se iactauit: ideò. h Respõdit Iesus. Nõ haberes potestatẽ aduersus me vllã,] i. quantulamcunque; i Nisi tibi, &c.] In quo humiliauit eius iactantiam de potestate, & ostendit, quòd mors eius nõ est secundùm aliorum morientium consequentiam: qui velint, nolint, moriuntur; sed sua voluntate, & Dei ordinatione. Et quia Pilatus se condemnauerat, dicens: Potestatem habeo, &c. ideò subdit. l Propterea,] quia potestatem habeo dimittere, & non dimittis.

m Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet,] i. propterea tu peccatũ habes, etsi non tantum, quantum Iudæi. Vel sic.

i Nisi tibi esset datũ.] i. concessum, vel permissum. K Desuper] i. à Deo, à quo potestas datur; sed abusio potestatis non datur, sed permittitur. *Rom.* 13. a. Non est potestas, nisi à Deo. Sed ne, quia dixit ei datum, credas à crimine erutum, subdit. l Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet,] q.d. tibi à Deo datum est hoc, i. concessum, non præceptum, sed suasione Iudæorum abuteris potestate: & ideò tu peccas; sed ipsi magis: ita oportet suppleri. Vel sic. i Nisi tibi datum esset desuper,] id est à Superiore, id est, à Cæsare, q.d. ex timore hoc facis Superioris: & ideò minus habes peccatum, quàm qui tradidit me tibi, s. Iudæorum & Pontificum cœtus, vel quàm Iudas traditor. *August.* Maius peccatum est Iudæo, qui tradidit eum inuidendo, quàm Pilato, qui exercet potestatem metuendo, non tamen Pilatus sine peccato. n Exinde,] i. ex illo tempore. Vel secundùm *August.* Exinde, i. ex hac causa, s. ne haberet peccatum occidendo innocentem, etsi minus illis inuidis. o Quærebat Pilatus dimittere eum.] *August.* Non quod tunc primum quæreret; sed si priùs volebat, modò quærebat, & plus laborabit. *Chrysost.* Stupefecit Christus Pilatum per hæc verba, & magnam tribuit excusationem non occidendi se: vnde & quærebat ampliùs eum absoluere ille. p Iudæi autem] econtrario, clamabant dicentes: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. *Chrysost.* Obstructi præcedentibus accusationibus ad publicum crimen reducunt sermonem. q Omnis enim, &c.] Quia enim crimina suæ legis aducentes nihil profecerunt, ad forinsecas leges Romanas conuertuntur malitiosè. *August.* Superiùs legem suam proposuerũt, secundum quam debet mori, quia Filium Dei se fecit; sed quia legem Gentis alienæ non timet, sed magis timet occidere Filium Dei, terrent eum à Cæsare, quem non potest vt auctorem potestatis suæ contemnere. r Pilatus, &c.] timens sibi, vt dicit *August.* & *Chrysost.* nondum tamen consentiens, sed adhuc eripere volens. s Adduxit foras Iesum,] vt adhuc visu flagellati moueantur, & flectantur. t Et sedit pro tribunali,] quasi scrutaturus rem hanc, & diligenter examinaturus: non enim audebat præterire sine examinatione saltem simulatã, cùm illi clamarent crimen læsæ Maiestatis sine intermissione. Tribunal autem est sedes Tribuni, vel Iudicis, vt dicit *Gloss.* sicut thronus, vel solium Regum, & cathedra Doctorum. Dicitur autem tribunal, quia ibi præcepta viuendi, & iura tribuuntur, vel à Tribubus denominatum est, quia ad illud Tribus conuocantur. Et est sensus: Sedit pro tribunali. Pro, id est, in iudiciaria, scilicet, sede, siue in tribunali. Vel quandóque ipse Iudex dicitur tribunal. Et tunc est sensus, id est, sedit vt Iudex, vel pro Iudice.

Chrysost. Et vbi hic à tyrannide captus est? Sed & vnde habetis demonstrare hoc? A purpura & diademate, à curru & militibus? Nonne solus semper cũ duodecim Discipulus incedebat, per omnia viliter, & humiliter transiens, & quantum ad cibum & stolam, & habitationem?

u In loco, qui dicitur Lithostratos.] Græcè, id est, iudicium vel iudiciale.

x Hebraicè atem Gabbatha,] i collis, siue sublimitas. Tamen secundùm *Isaiam*, vt dicunt, sonat varietatem pauimenti, vel varium pauimentum, nõ quòd talis sit interpretatio, sed quia talis erat locus, in quo fiebant iudicia. Et sicut

locum

locum determinauit, sic determinat feriam, & horam, subdens. *a* Erant autem Parasceue Paschæ] sexta feria in festo Paschali, siue in dieb. Azymorum. *b* Hora quasi sexta,] erat, scilicet. Vel ablatiuè. [Hora] dico existēti [quasi sexta] Nec vacat à mysterio. Sexta n. die & sexta hora redemit hominē, sexta die factus est, & quasi sexta hora peccauit. Et nota, quòd Græcia admixti Iudæi Græcis crebrò vtebantur vocabulis. Parasceue enim Græcè, præparatio latinè, vel parasceue, parans cœnam. Sic dicebant feriam sextam, quia in ea præparabant necessaria Sabbato, sicut in deserto duplum præcepit colligere manna. *Exod. 16. e.* Sed quæritur de hoc quod dicitur, quòd hora erat quasi sexta. Dicitur enim *Mat. 27. e.* quòd hora sexta tenebræ factæ sunt vsq; ad horam nonam. Quomodo ergo viderunt milites ad crucifigendum, vel quomodo est verum, quod dicitur hic, quòd hora sexta iudicatus est, si hora sexta tenebræ factæ sunt? Itē *Mar. 15. e.* dicitur: Erat autē hora tertia, quādo crucifixerunt eū. Soluitur hoc dupliciter secūdū *Aug.* vt intelligatur, quòd post quintam horā diei in principio sextæ sedit Pilatus pro tribunali, & dum duceretur Iesus, &c. gererentur completa est sexta hora, ex quo completa tenebræ fuerunt vsq; ad nonam, vt dicitur *Mar. 15.* & *Mat. 27.* Ad id autem, quòd obiicitur de Marco. Hora tertia crucifixerunt eū. Soluit *Aug.* quòd tūc crucifixus est linguis Iudæorum: quia tunc clamauerunt, crucifige, crucifige eum, & hoc expressit Marcus propter Iudæos, qui facinus interfectionis Christi in Pilatū & milites transferre conati sunt. Vel potest solui sic, sicut dicit idem *Aug.* quòd hora sexta Parasceue, i. hora sexta à præparatione Passionis Christi: Christus enim dicitur verum Pascha, vt dicit *Apostolus*, Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Præparatio autem Passionis eius incepit hora nona noctis: tunc enim videtur Principes Sacerdotum pronunciasse Domini immolationem dicentes. Reus est mortis, in hora, sc. nona noctis, vnde remanserant tres horæ vsque ad diem: & tertia hora diei crucifixus est secundum *Marcum*: & sic fuerunt sex horæ à præparatione Passionis, vt dicitur hic, & tres horæ tantùm diei, vt dicit *Marc. Hieron.* autem videtur magis cum ista vltima expositione conuenire. *Beda* autem cum prima. Tertiò soluit, quòd in medirullio tertiæ, & sextæ Dominus fuit crucifixus; sed tamen magis iuxta tertiam. Et ideò dicit *Marcus*, quòd hora erat tertia. Ioannes autē dicit quasi sexta, non dicit simpliciter sexta: ideò in Ecclesia inter tertiam, & sextam celebratur Missa. Sequitur. *c* Et dicit Iudæis, ecce Rex vester.] Vult adhuc eos flectere per pœnam eius ad misericordiā, vnde dicit, tāquam scrutaturus, & examinaturus Christum, sedit pro tribunali; sed non erat hæc eius intentio, nullam enim fecit scrutationem, sed ostendit eum, existimans mouendos eos ad compassionem. *d* Illi autem] intelligentes, quòd vellet eum liberare. *e* Clamabant, tolle, tolle] ab oculis, & visu nostro. *f* Tolle] præsentiam eius, tolle, memoriam. Et quomodo? crucifige. Vel. *f* Tolle,] i. perde, de mundo aufer eius memoriam. Vnde subdit. *g* Crucifige eum.] *Chrysost.* Continuè clamabant: crucifige, crucifige plebs inordinata Principibus corrupta. Sed cur Crucem petebant? Quia exprobrabilissima mors erat. Formidantes n. ne aliqua eius post ipsum fiat memoria, student eum ad supplicium ducere maledictum. *Gal. 3.* Quia enim timerent futura de eo, patet per ea, qud dicunt Pilato. *Mat. 27. g.* Dñe, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens: post tres dies resurgam: iube ergo custodiri sepulchrum, &c. *h* Dicit eis Pilatus Regem vestrum crucifigam?] *Aug.* Adhuc terrorem, quem de Cæsare ingesserant, superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere, dicendo: Regem vestrum crucifigam, quos de ignominia Christi mitigare non potuit. Sed nec sic vincuntur, nec verecundantur canes impudentes. Vnde sequitur. *i* Responderunt Pontifices: non habemus Regem, nisi Cæsarem. Tūc ergo] timore victus. *k* Tradidit eis,] id est, voluntati eorum. *l* Illum] innoxium, vt crucifigeretur, non vt crucifigerent. Nolebant enim eum crucifigere Iudæi, vt sic immunes viderentur à scelere. Vnde *suprà 18. f.* Nobis non licet interficere quemquam &c. *Aug.* Et nota, quod timore tradidit eum Pilatus. Quia enim profitebantur Cæsarē, apertissimè cōtra Cæsarem venire videretur, si alium Regem vellet intelligere dimittendo impunitum, quem propter hoc ausus tradiderant occidendum. Nec tamen excusatur Pilatus à crimine, quia debuit inquirere, si quam fecerat tyrannidem; sed timore Cæsaris statim sententiam protulit, quamuis Christus nec hoc pateretur: prædixit enim regnum meum non est hinc, præterea somnium vxoris debuit eum stupefacere; sed terram magis, quàm cælum respexit. *sup. 18. g.* *m* Susceperunt autem Iesum,] apparitores, s. præsidis. Vel potest etiam de Iudæis intelligi; milites enim susceperunt facto, Iudæi voto, qui totum fecerūt, quicquid, vt fieret, extorserunt. *n* Et eduxerunt,] ad mortem. *o* Et baiulans sibi Crucem.) *Gloss.* i. suo humero, vt eam commendaret imitaturis. Hic autem præterit quomodo angariauerunt quendam Simonem Cyrenæum. *Matth. 27. d.* *Chrysost.* Imposuerunt ei Crucem tanquam condemnato, non ipsi tulerunt. Etenim lignum vt prophanum vitabant, & neq; tangere sustinebant. Ita autem & in typo factum est. Etenim Isaac ligna portauit. *Genes. 22. b.* Et impletum est illud *Isa. 22. f.* Dabo clauem Dauid super humerum eius. Et *Isa. 9. b.* Factus est principatus eius super humerum eius. *p* Exiuit] extra ciuitatem. *q* In eum, qui dicitur Caluariæ locum] id est, decollatorum. Caluaria autem dicebatur, quia ibi decaluabantur capita damnatorum. Caluaria enim ad literam dicitur os capitis à carne nudatum, secundùm *Hieron.* Sed secundùm *Ambr. in Epistola ad Rom.* sic dicitur: A Caluaria Adæ ibi sepulti. *Hieron.* autem *super Matth 27.* hoc improbat, quia Adam legitur sepultus iuxta Hebron. *Iosue 15. d.* *r* Hebraicè autem Golgotha. *Hieronym.* Golgotha est Syrum, & interpretatur locus Caluariæ. Et nota, quòd Caluities propriè est hominis viui, caluaria mortui. Item dicit *Hieron.* Tradūt Iudæi, quòd in hoc loco immolatus sit aries pro Isaac. *Gen. 22. c.* *Chrysost.* Quidam aiunt Adam ibi mortuum esse, & sepultum: & Iesum in loco, vbi mors regnauit, illic & trophæum statuisse. Etenim tropheum exiuit portans, id est, Crucem suam aduersus mortis tyrannidem. Et sicut victores: ita & ipse in humeris portauit victoriæ notam, id est, signum: quod enim etsi alia mente hoc agebant Iudæi. Item nota, quòd in hoc, quòd exiuit in Caluariam, impletum est illud *Num. 19. a.* de vitula rufa, quæ ducebatur extra castra. Et illud *4. Reg. 2. d.* Ascende, calue. Per Elisæum enim designabatur Christus in Caluaria passurus. Ideò & Psalmi plures intitulantur pro filiis Chore. *August.* super hunc locum: Baiulans sibi Crucem exiuit, &c. dicit. Grande spectaculum: sed si spectetur impietas, grāde ludibrium; si pietas, grande mysterium: si spectetur impietas, grande ignominiæ documentum; si pietas grande fidei munimentum: si spectetur impietas, ridet Regē pro virga regni lignum sui portare supplicii; si pietas videt Regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat in frontibus Regum, in eo spernendis oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum. Dicturo enim Paulo: Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. *Gal. 6. d.* ipsam Crucem suam suo gestās humero cōmendabat: & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. *Mat. 5. b.* & *Luc. 13. c.* Nemo accendit lucernam.

s Vbi crucifixerunt eum,] milites facto; Iudæi lingua, & voto. *t* Et cum eo alios duos,] qui latrones erant, vt dicunt alij Euangelistæ. *u* Hinc & hinc: medium autem Iesum.] *Chrysostomus.* Crucifigunt eum cum latronibus, inuiti in hoc prophetiam implentes. Quæ enim conuitiantes inferebant, hæc veritati conferebant: vt discas, quāta est eius virtus. Prædixerat enim hoc Propheta. Quoniam cum iniquis

Marc. 15. b. Luc. 23. e. — *Mat. 27. b. Marc. 15. a. Luc. 23. d.*

tha. *a* Erat autem Parasceue Paschæ, *b* hora quasi sexta, *c* & dicit Iudæis. Ecce Rex vester. *d* Illi autem *e* clamabant: *f* Tolle, tolle, *g* crucifige eum. Dicit *h* eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? *i* Responderunt Pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo *k* tradidit eis *l* illum, vt crucifigeretur. *m* Susceperunt autem Iesum, *n* & eduxerunt eum. Et *o* baiulans sibi Crucem, *p* exiuit in *q* eum, qui dicitur Caluariæ locum, *r* Hebraicè autē Golgotha, vbi *s* crucifixerunt eum, *t* & cum eo alios duos hinc, *u* & hinc; medium autem Iesum,

1. Cor. 5. b.

Aug. Harum duarum solutionū huius difficilis quæstionis eligat lector, quam velit: vel si aliæ potuerint inueniri, cumulatiùs Euangelistæ veritatis constantia defendentur.

D Scripſit *a* autem & titulum Pilatus, & poſuit ſuper Crucem. *b* Erat autem ſcriptum: *c* Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum. Hunc *d* ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia *e* prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus eſt Ieſus. Et erat ſcriptum, Hebraicè, Græcè, & Latinè. *f* Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: *g* Noli ſcribere Rex Iudæorum, *h* ſed quia ipſe dixit: Rex ſum Iudæorum. *i* Reſpondit Pilatus. Quod ſcripſi, ſcripſi. *k* Milites ergo cùm crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius, *l* & fecerunt quatuor partes *m* vnicuique militi partem *n* & tunicam. *o* Erat autem tunica inconſutilis *p* deſuper contexta per totum.

Iniquis reputatus eſt. *Isa.* 53. d. Hoc autem procurauit etiam Diabolus, quia inter latrones coübrare voluit, quod fiebat; ſed nō valuit. Nam crucifixi ſunt tres, claruit vero ſolus Ieſus. *a* Scripſit autem, &c.] in tabula quadam. Crux n. non habebat ſuper lignum trāſuerſum aliquid; ſed habebat formam Tau, ſed Pilatus ſuperpoſuit cauillam & tabulam affixam ei, & in tabula
Mat. 27. e. *Marc.* 15. e. *Luc.* 23. e. erat titulus. Tunc impletum eſt illud *Isa.* 19. e. Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, i. Crux, & titulus Domini iuxta terminū eius. Dicūtur autem in Cruce Domini fuiſſe quatuor diuerſa ligna, & lignorum quatuor genera. Lignum, ſ. erectum & tranſuerſum, & tabula ſuperpoſita, & truncus quidam, cui infixa erat Crux, qui in rupe diffoſſus fuit. Inuenitur enim lignum Dominicæ Crucis, & palmæ, & cypreſſi, & vt quidam tradunt, oliuæ, vel pini, & cedri *b* Erat autem ſcriptum,] id eſt, ſcriptura tituli talis. *c* Ieſus Nazarenus, &c.] In quo notificatur nomine, & patria, & dignitate.

Titulus {
Triumphalis, qui de triumpho inſcribitur, vt in arca, vel fornicibus, vt hic: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum.
Præconialis, qui ad laudē inſcribitur in domo, vt huiuſmodi, Vt roſa flos florum, ſic eſt domus iſta domorum.
Memorialis, mortuorum in ſepulchra, vt huiuſmodi. Hic ſitus eſt Phaeton currus auriga paterni.

Ouid. l. 2. metamorph. Sed quare hoc ſcripſit Pilatus? *Gloſſ.* dicit, quòd operabatur diuina vis in corde neſcientis. Secundùm *Chryſoſt.* ſcripſit titulum Pilatus, ſimul & de Iudæis vlciſcens, & pro Chriſto reſpondens. Quia enim Chriſtum vt nequam tradiderunt, & hoc per conſortium latronum certiorare conabantur: vt nulli eorum liceat de cætero pernicioſas inferre cauſas, & accuſare, vt nequam, obſtruit ora eorum Pilatus per titulū, & aliorū ſimiliter detractorū, q. d. ſciatis, quòd iſte crucifixus eſt nō pro facinore, ſed quia Rex eſt Iudæorum, eum Iudæi interfecerūt, in quo etiam accuſat Iudæos, quòd proprio Regi inſurrexerūt. Item ſicut in tropheo aliquo, ita literas impoſuit claram emittens vocem, & victoriam oſtendens, & regnum, etſi non integrum, quia dicit Iudæorum, tantùm, & hoc non vna lingua, ſed tribus. Quia enim multi aderant propter feſtum, vt nullus ignoraret, omnibus, id eſt, potioribus vocibus Iudæorum turpem occiſionem Domini ſui intitulauit. Vnde ſequitur. *d* Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum,] & habuerunt legendi facultatem.
e Quia prope ciuitatem erat, &c.] *Aug.* Ideò & Iudæi, & aliæ Gentes legere potuerunt. *Aug.* Addit, Rex Iudæorum. Tribus autem linguis, quaſi tribus teſtibus, ſcribitur, vt in ore duorū, vel trium teſtium ſtet omne verbum. *Deut.* 19. d. & *Matth.* 18. b. *Auguſt.* Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebāt. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes *Rom.* 2. d. Græca propter Gentium ſapientes. Latina propter Romanos iam tunc penè omnibus Gentibus imperantes. Sed nota, quòd verum principium tituli ſcriptum fuerit tribus linguis, incertum eſt; ſed finis hic, ſcilicet, Rex Iudæorum, ſic ſcriptus eſt Hebraicè, Malachus, Iudæorum, Græcè: βασιλεὺς ἐξομολογούντων, Latinè, Rex confitentium. *Auguſt.* videtur velle, quòd tantùm finis tituli ſcriptus fuerit tribus linguis. Et nota, quod ſicut dicit *Chryſoſt.* magnum bonum diſpenſatur ex hoc titulo. Fideles enim, qui tunc fuerunt, non auſi ſunc rapere lignum propter timorem Iudæorum: & quia aliis intenti ſunt, ſ. prædicationi gentium, vnde & ſoffoſſum eſt lignum Crucis cum ſignis aliorum latronum. Debebat autem poſtmodum Crux inquiri: vt ergo inter alias cruces Crux Domini cognoſceretur, diſpenſatione Dei factum eſt, vt intitularetur. Vnde duplex ſignum dicit hic *Chryſoſt.* Vnum, ſ. quia media fuit, quod Euangeliſta non prætermiſit: Aliud quia intitulata. Aliis autem ſignis, & miraculis probata eſt, ſicut habetur in legenda de Crucis inuentione. Sed hæc duo tāgit hic *Chryſ.*
f Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum.] *Gloſſ.* Qui priùs dixerant. Non habemus Regem niſi Cæſarem. *g* Noli ſcribere, Rex Iudæorū,] ne nobis obiiciatur in culpam, & ignominiam. *h* Sed quia ipſe dixit: Rex ſum Iudæorum,] vt ei aſcribatur hoc in petulantiam & excellētiam. *Chryſoſt.* Non ſolùm viuenti, ſed & crucifixo inuidebant. Et nimirum, quid vos hic titulus lædebat? Si enim mortalis erat, & imbecillis, & extingui debebat, quid literas formidatis, dicentes: quoniam Rex eſt Iudæorum. Sed volebant, vt petulantiæ, & extollentiæ oſtenderetur crimen eſſe. Sed non conſenſit Pilatus, imò in priori mente ſtetit. Vnde ſequitur. *i* Reſpondit Pilatus, &c.] q. d. non mutabo, vel immutabiliter ſcripſi. Sicut dicit *Auguſt.* iſtud occulta vox quędam Dei Pilato intùs quodam clamoſo ſilentio perſonauit, quod multò ante in pſalmorū literis prophetatum eſt. Ne corrumpas tituli inſcriptionem. *Pſalmi* enim 56. & 57. & 58. habent hoc pro titulo. Ne corrumpas tituli inſcriptionem. *Auguſtinus.* Quid loquimini inſani? Quia ipſe dixit, &c.] Quid fieri contradicitis, quod mutare nullo modo poteſtis? Nunquid enim propterea non erit verum: quia Ieſus ait, Rex ſum Iudæorum? Si corrumpi non poteſt, quod Pilatus ſcripſit: corrumpi poteſt, quod veritas dixit? Sed quæritur, quare Dominus voluit, quòd ſcriberetur, Rex Iudæorum tantùm, nunquid enim & Gentium Rex eſt? Et ſoluitur, quòd Pilatus hoc ſcripſit ſpecialiter in confuſionem Iudæorum *Auguſt.* autem dicit, quia quòd miſſus eſt ſpecialiter ad oues domus Iſrael regēdas, & oleaſter factus eſt particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps amaritudinis oleaſtri: ideò ſpecialiter dicitur Rex Iudæorū, & vt ſignificet; quòd veri confitentes ſunt de regno, & quòd
Rō. 9. *b.* omnes Gentes fuerint Iudæi, & filij Abrahæ per fidem. Non enim filij carnis, ſed filij promiſſionis æſtimātur in ſemine. Quod enim Iudæorum, & Gentium ſit Rex, patet per illud *Ioan.* 10. c. alias oues habeo, quæ nō ſunt ex hoc ouili, &c. Et *in Pſal.* Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Siō, &c. 2. Et poſt ſubditur: Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. *Aug.* Subdit autem Euangeliſta ea, quæ geſta ſunt iuxta Crucem, cùm crucifixus eſſet dicens. *b* Milites ergo cùm crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius] ſicut faciūt, qui latrones & damnatos ſuſpendunt. Vnde patet, quòd milites tunc erant bedelli. *l* Et fecerunt quatuor partes] id eſt, diuiſerunt in quatuor partes. *m* Vnicuique militi partem.] *Aug.* Hoc apparet quatuor milites fuiſſe, qui crucifixerunt eum. *n* Et tunicam,] acceperunt, ſcilicet, ſimiliter, ſed non ſimiliter diuiſerunt, ſed ſortem miſerunt. *o* Erat autem tunica inconſutilis.] Hæc fuit cauſa, quare ſortem miſerunt, non diuiſerunt] Inconſutilis,] id eſt, non acu conſuta, ſed reticulato opere facta, & ideò ſcindi non poterat. Vel inconſutilis,] id eſt, non erat conſutibilis: quia non erat ad modum aliorum pannorum texta, ſed reticulata. *p* Deſuper contexta per totum,] id eſt, per totam partem ſuperiorem. Habebat enim pānum aliquem ex tranſuerſo ſuper humeros poſitum ad modum corrigiæ in pellicijs. Ita exponunt quidam. Vel melius dicitur [inconſutilis] quia non habebat plures ſuturas, ſicut in aliis veſtibus, vt melius aptentur, fiunt plures ſuturæ. Erat n. de duab. partibus, vel pecijs panni tantùm deſuper erat cōtextum illud indumentū, ſiue conſutum, ſicut ſunt ſcapularia noſtra, ſed fortè maius erat in longitudine, & latitudine. Et hoc videtur velle *Chryſ.* Dicit n. ſic, quòd veſtis Dñi dicitur cōtexta deſuper non inaniter additū eſt; ſed quidā quidem aiūt allegoriam per hoc oſtendi, quoniā, ſ. nō ſolū homo erat, qui crucifixus eſt; ſed & deſuper Diuinitatem habebat quaſi humanitati contextam, & vnitam, quidam ipſam ſpeciem tunicæ ad literam per hoc volunt deſignari, quia in Palæſtina duos pannos committentes ita ſubtexerunt indumenta. Et hoc oſtendit Ioannes, ſ. quoniam talis erat tunica Chriſti, per hoc, quod dicit eam deſuper cōtextam. Hoc autem mihi videtur dicere inſinuans vtilitatem veſtimentorum eius, & quoniam ſicut in omnibus aliis, ita & in ſtola pauperie dedit ſchema, id eſt, paruitatis & vtilitatis formam, & exemplum. Myſterium huius tunicæ patet in *Gloſſ.* Sequitur. *al.* l ſtola

Dixerunt

Dixerunt *a* ergo adinuicem: Non scindamus eam, sed *b* sortiamur de illa, cuius sit. Vt Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt *d* vestimenta mea sibi, & *e* in vestem meam miserunt sortem. Et *f* milites quidem † hæc fecerunt *g* Stabant autem iuxta Crucem Iesu Mater eius, & *h* soror Matris eius *i* Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum *k* vidisset ergo Iesus *l* Matrem *m* & Discipulum stantem, quem diligebat, dicit *n* Matri suæ: mulier, ecce filius tuus: *o* Deinde dicit Discipulo: Ecce Mater tua. Et *p* ex illa hora *q* accepit eam Discipulus in † sua. *r* Postea sciens Iesus, *s* quia † omnia consummata sunt, *t* vt consummaretur Scriptura dicit: *u* Sitio. *x* Vas autem positum erat aceto plenum. *y* Illi ergo *z* spongiam plenam aceto *a* Hyssopo circumponentes *b* obtulerunt ori eius. Cùm *c* ergo accepisset Iesus acetum dixit: *d* Consummatum est:

Psalm. 21. — *al. † hoc.* — *al. † sua.* — *al. † iã.* — F — *Matth. 27. f. Marc. 15. c. Luc. 23. e.*

a Dixerunt ergo, &c.] quia scissione nimis deterioraretur, & distumperetur. *b* Sed sortiamur, &c.] *Chrys.* Vide vbiq; per ea, quæ malignabatur prophetias cõpletas. Etenim hoc antè fuerat prophetatum de ipso. Et nimirum, tres erãt crucifixi, sed prophetiæ in ipso complebantur. Quare.n.non in aliis hoc fecerunt, sed in hoc solo? Vt ostendatur, quis sit ipse; tu autè attende Prophetæ. Dicit enim, quod sunt partiti, & quod non sunt partiti. Et hoc est, quod sequitur. *c* Vt Scriptura impleretur dicens, partiti sunt] non sortiti. *d* Vestimenta mea sibi] quod intelligitur de aliis à tunica. *e* Et in vestem meam] scilicet, tunicam inconsutilem, miserunt sortem. Vnde sequitur. *f* Et milites quidem hæc fecerunt] sicut fuerat prophetatum, licet nescirent. Post crucifixionem, & vestimentorum diuisionem factum est, quod sequitur. *g* Stabant autem iuxta Crucem Iesu Mater eius] quæ semper stetit: quia veriùs cæteris, quæ in se facta fuerant, agnouit. *h* Et soror Matris eius] Hæc est mater Iacobi, quam determinat à patre subdens. *i* Maria Cleophæ] filia, scilicet. *Chrysost.* Mulieres tunc Cruci assistebant, & imbecillius genus virilius tunc apparuit. Et Maria Magdalenæ. *k* Cùm vidisset ergo Iesus Matrem, &c.] Vel sic continua secundùm *Chryso.* Milites quidem hoc faciebant. Ipse verò dum crucifigeretur, Matrem Discipulo cõmendat. Et hoc [Cùm vidisset] oculo carnis, & intuitu pietatis. *l* Matrem,] quam filialiter diligebat. *m* Et Discipulum stantem, quem diligebat.] *Glo.* Præ cæteris familiariùs. Vel [Quẽ diligebat] more suo se occultat humiliter sapiẽs, si enim vellet gloriam, causam vtique adiecisset tanti amoris. Etenim credenda est magna quædam esse, & mirabilis. *n* Dicit Matri suæ, &c.] q.d. confide in eo, vt in filio, ipsum tibi pro me procuratorem, & tutorem dimitto, in quo consolatur Matrem, & honorat ipsum Ioannem, quia Dilecto, Dilectam, Virgini Virginem commendauit. *Chrysost.* Per hoc erudit nos vsque ad vltimam respirationem, omnem habere diligentiam eorum, qui nos genuerunt. Item *Chrysosto.* [Vide, filius tuus.] Papæ de honore, quanto Discipulum honorauit honore. Quia enim ipse abibat, de reliquo Matrẽ Discipulo tradidit, seu Matrem existẽtem in dolore, & procurationem quærere, decenter eam committit ei, qui diligebat eum. Et huic ait. Vide, mater tua. Hoc autem dicebat copulans eos in amorem. *o* Deinde dicit Discipulo, &c.] q.d. serua eam & procura, vt matrem, & asside. *Chrysost.* Quare alia non loquitur Discipulo, neque consolatur eum de morte sua lugentem? Respondemus: Non tempus erat tunc huiusmodi verborum, scilicet, consolationis. Præterea hoc fuit ei magna consolatio. Non enim modicum erat honoratum in honore tali, id est, eum matre affectionis accipere mercedẽ. *p* Et ex illa hora, &c.] quasi suam habens matrem. *Interlin.* [In suam] matrem. *Chrysost.* In propriam, vel in sua quasi potestate, & procuratione, & custodia, vel communione rerum suarum, tamen creditur nihil habuisse proprium; sed cùm esset B. Virgo cum Apostolis, specialem curam eius habebat. De hoc dicit *August.* super illum locum. Quid est in sua? Nonne Ioannes de illis erat, qui dixerant: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. *Mat.* 19. d. Et *Act.* 4. f. Nullus aliquid suum dicebat? An fortè, quia ibidem dicitur: Distribuebatur vnicuique, sicut cuique opus erat, intelligẽdum est distributum sic fuisse Discipulo, quod opus erat, vt illic etiam B. Mariæ tanquam matris eius portio poneretur? Magisque sic debemus accipere. *q* Accepit eam in suã] vt ad eius curam, quicquid esset ei necessarium, pertineret. Suscepit ergo eam in sua, non prædia, quæ nulla propria possidebat; sed officia quæ propria di pensatione curabat exequenda. Sed hic quærit *Chrysost.* quare aliis mulieribus, quæ astabant, nihil dixit? Respondemus. Docens nos plus aliquid præbere matribus. Sicut enim aduersantes genitores circa spiritualia neque nosse oportet: ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere ante alios: quia genuerunt, quia decem millia pro nobis sustinuerunt versuta, id est, mala. Ita etiam, & Marcionis hæretici obstruit inuerecundiam. Si enim genitus non est secundùm carnem neque matrem habuit, cur tantam circa eam solam fecit prouidentiam? *August.* Exemplo suo nos instruxit, vt à piis filiis impendatur cura parentibus, tanquam lignum illud, in quo fixa erant membra morientis, etiam cathedra fuerit Magistri docentis. Et qua doctrina didicit Paulus, quod dicit, 1. *Tim.* 5. a. Si quis suorũ, & maximè domesticorum curam nõ habet, fidem negat, & est infideli deterior. *r* Postea sciens Iesus] quia omnia disponit, quæ per nesciẽtes agit. *s* Quia iam omnia, &c.] quæ prædicta erant de eo. Præteriit, s. quod sequitur. *Aug.* [Omnia] quæ oportebat fieri, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum. *Chrysostom.* Omnia consummata, vel completa, s. quoniam nihil deficit dispensationi. Vel [omnia] tormenta, quæ ad eius Passionem pertinebant, quia omnia membra flagellata erant præter os, & linguam. *t* Vt consummaretur Scriptura] & eius similiter membrorum pœna. *u* Dicit sitio.] Hoc dicit, vt ostendat desiderium nostræ salutis. Item [Vt consummaretur Scriptura] quæ dicit. Et in siti mea potauerunt me aceto. In hoc autem, vt dicit *Chrysost.* ostendit mortem hanc nouam esse, sicut per omnia conatur ostendere. Ostenditur enim, cùm dicitur: Sciens, quia iam omnia consummata. Item, vt consummaretur, &c. quòd in potestate eius erat mori: & quòd non priùs veniret mors, quàm ipse volebat. Volebat autem, quando omnia complesset: ideò dixit *sup.* 10. d. Potestatem habeo ponendi animam meam. *x* Vas autem positum erat] ibi, aceto plenum. *y* Illi ergo,] milites, vel Iudæi, secundùm *Chrysost.* *z* Spongiam plenam aceto] quia primò spongiam infuderunt aceto. *a* Hyssopo circũponentes,] id est, circumligantes arundini. *b* Obtulerunt ori eius] per arundinem. *Aug.* In arundine factum est, vt in spongia talis potus ad Crucis sublimia leuaretur, vt alius dicit Euangelista. *Matt.* 27. f. Fuerũt, qui dicerent crucifixos citiùs mori, si acetum biberent cum felle: & ideò milites secum portasse, vt citiùs possent liberari à custodia, si citiùs morerentur, quos crucifixerant. Et hoc videtur insinuare *Chrys.* qui dicit: Spongiam deferentes aceti, ita eum potabãt, sicut condemnatis solet fieri: ita acetum offerentes, quia & Hyssopus propterea appositus erat. Potuit esse, vt alij dicunt, quòd vile vinum secum tulerant ad bibendum, & ex calore quasi acetum factum est. Vnde ad notandum eius acredinem alius Euangelista dicit, vinum myrrhatum. *Marc.* 15. b. Alius cum felle mixtum. *Matt.* 27. d. Beda dicit *in Gloss.* quadã, quæ est *super Marc.* 15. Potuit esse, vt & felle, & myrrha amarissimum redderent vinum. *c* Cùm ergo accepisset Iesus acetum,] i. cùm gustasset. Non n. accepit bibendo, vt dicit *Marcus*, sed accepit gustando, vt dicit hic. Et *Matt.* 27. d. Cùm gustasset noluit bibere. *d* Dixit consummatum est] In quo ostenditur eius potestas, & quòd voluntariè moritur, qui sic moriens loquitur: consummatũ est, quicquid, s. fieri oportebat, antequã moreretur. Vel consummatũ est, quod prophetia prædixerat in *Psalm.* 68. Dederunt in escam meam fel, &c. Vel, cõsummatum est, peccatum siue humanæ corruptionis virium, i. consumptio. Vel, Consummatum est, vt vltrà non procedat. *Isa.* 53. d. Verè languores nostros ipse tulit. Vel, Consummatum est, tormentum, quia modò in omnibus membris erat tortus. *Psal.* 68. Super dolorem vulnerum meorum addiderunt, acetum, s. Vel, Consummatum est, Testamentum: quia sicut dicitur *Heb.* 9. e. Testamentum in mortuis confirmatum est, &c. Vel, Consummatum est, quia liber Scripturæ modò primo miniatus est sanguine Christi. Non enim dicitur liber perfectus, donec rubricatus est, & miniatus. *Heb.* 9. f. Ipsum librum, & populũ aspersit sanguine dicens: Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit, &c.

a Et inclinatu,&c.]quia iam nihil reſtabat quod ante mortem fieri oporteret. Et nora, quod dicit: Tradidit Spiritum, id eſt, animam ipſemet depoſuit. *Chryſoſt.* id eſt, ſeipſum exinaniuit, non Angelis tradidit. In quo illud oſtendit *ſuprà* 10.d. Poteſtatem habeo ponendi,&c. Inclinatu capite, non enim erat affixum.

a & inclinato capite b tradidit Spiritum. c Iudæi ergo, quoniā Paraſceue erat, vt non d remanerent in Cruce corpora e Sabbato: f Erat enim magnus dies ille Sabbati, g rogauerunt Pilatum, vt frangerentur h eorum crura, i & tollerentur. k Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus eſt cum eo. Ad l Ieſum autem cùm veniſſent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; ſed vnus militum lancea latus eius aperuit, m & continuò exiuit ſanguis & aqua. Et n qui vidit, teſtimonium perhibuit, o & verum eſt eius teſtimonium. Et p ille ſcit, quia vera dicit: vt q & vos credatis. r Facta ſunt enim hæc, s vt Scriptura impleretur. Os t non comminuetis ex eo. Et u iterum alia Scriptura dicit. x Videbunt in quem

b Tradidit Spiritum] id eſt, emiſit. Vel, Tradidit, id eſt, Patri commendādo emiſit. Sicut dicitur *Luc.* 23.f. Pater, in manus tuas commendo Spiritum meum. Et nota, quòd ſicut dicit *Chryſoſt.* nos priùs expiramus, & poſteà caput decidit, ſed Chriſtus primò inclinauit caput ſua voluntate, poſt expirauit, oſtendens, quoniam omnium erat Dominus, quæ fiebant. *Matth. 27.d. Marc. 15.d. Luc. 23.f.*
In hoc autem moraliter inſtruimur ad humilem obedientiam in aduerſis. Ideò dicitur: Inclinato capite, q.d. inclino caput, quia propter obedientiam morior. *Philip.* 2.a. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, &c. *Hebr.* 5.e. Didicit ex his, quæ paſſus eſt obedientiam. Sicut dicit *Bern.* Didicit in corpore ex his, quæ paſſus eſt in capite. *Iſa.* 50.b. Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, &c. Sic ergo nos debemus inclinato capite ad obedientiam promptam emittere ſpiritum, id eſt, voluntatem propriam, vel ſenſum proprium. Item, Inclinato capite ad crucifixores, ad peccatores, vt oſtendat eis paratam indulgentiam. Ideò dixit, vt dicitur *Luca* 23.e. Pater, ignoſce illis: quia neſciunt, quid faciunt. *Iſa.* 53.d. Pro tranſgreſſoribus rogauit, vt non perirent. Item, Inclinato capite, vt oſtendat, quòd porrectas aures habet, & inclinatas ad audiendum preces humilium. Vnde *Pſalm.* 85. Inclina, Deus, aurem tuam mihi, & exaudi me: quoniam inops & pauper ſum ego. Item, Inclinato capite, ex parte matris ſuæ, q.d. per ipſam veniam petite, ipſa eſt oraculum miſericordiæ. *Bernardus.* Nihil boni nos habere voluit, quod per manus Mariæ non tranſiret. Item, Inclinato capite, quaſi ſupponens humerum ad portandum nos, & onera noſtra, ac ſi dicat, caput inclino, vt videatis me paratum ad onera veſtra portanda, & ponatis ea ſuper me. *Oſee* 11. Ego quaſi nutritius Ephraim in humeris meis portabam eos. Sequitur. c Iudæi ergo, quoniam Paraſceue erat,] id eſt, feria ſexta, in qua præparabantur neceſſaria Sabbato.

d Vt non remanerent in Cruce corpora] id eſt, cadauera eorum. e Sabbato] proximo, ne defœdaretur feſtum.

f Erat enim magnus dies ille Sabbati, & quia Sabbatum, & quia dies Azymorum. Quandocunque enim in Sabbato concurrebat aliud feſtum, dicebatur magnus dies Sabbati, præcipuè eum, & ipſum Sabbatum per ſe ſolemnius eſſet omni alio feſto, & ſtrictiùs obſeruaretur. In omni enim alio feſto parabantur cibaria, ſed non in Sabbato.

g Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur] eius præcepto.

h Eorum crura] vt morerentur citò.

i Et] mortui, tollerentur,] de ligno, ne pendentes vſque in craſtinum, vel vſque ad veſperum magnum diem ſui diuturni cruciatus horrore fœdarent. Et præcipuè præceptum erat. *Deut.* 21.d. Quando peccauerit homo, quod morte plectendum eſt, & adiudicatus morti appenſus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno. *Chryſoſt.* Qui *Matth.* camelum tranſglutiebant, & culicem tranſcolabant, audien- *23.e.* tes interficere innocentem, de die feſto diligenter ratiocinantur. Et vide, quàm validum quid eſt veritas, per ea, quæ illi ſtudent aduerſus Chriſtum, per hæc prophetia impletur quia aliorum crura fracta ſunt; Chriſti verò non adhuc, ſicut fuerat prophetarum. Vnde ſequitur.

k Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus eſt cū eo,] quia ambo adhuc viuebant. l Ad Ieſum autē cùm veniſſent, vt viderunt eum iā mortuum, nō fregerunt eius crura, ſed] tamen, vnus militum lancea latus eius, dexterum, aperuit. *Chryſoſt.* Quia mortuus erat, cuius crura non fregerunt; ſed tamen placere volentes Iudæi, aperuerunt eius coſtam lancea etiam mortuo

corpori conuitiantes: O de nequam, & ſcelerata mente. Sed ne tumultueris, neque triſteris, Dilecte: quæ enim illi à pernitioſa agebat mente: hæc pro veritate decertabant. Etenim ex hoc prophetia implebatur dicens. *Zachar.* 12.c. Videbunt, in quem confixerunt. Et non ſolùm hoc; ſed & his, qui decreditui erant, vt Thomæ, & ſimilibus fiebat fidei demonſtratio. Præterea etiam myſterium ineffabile Sacramentorum perficiebatur. Sequitur.

m Et continuè exiuit ſanguis & aqua.] Non enim inaniter hi prouenerunt fontes; ſed quia ex his vtriſque eſt conſtituta Eccleſia, ſicut ſciunt, qui Eccleſiæ myſteria nouerunt, Chriſtiani. Per aquam quidem regenerati; per ſanguinem verò, & carnem nutriti: principium illic ſuſcipiunt myſteria, vt cùm acceſſeris horribili calici, vt ad ipſa bibens conſtanter accedas. Et nota, quòd in hoc oſtendit, quòd purus homo non erat per ſanguinis, & aquæ emanationem poſt mortem. Fuit enim miraculum, & de ſanguine, & de aqua, maximè quia fuit vera aqua, & non humor aquoſus. Vnde ne hoc incredibile videatur, Euangeliſta teſtatur dicens. *De conſecr. diſt. 2. c. nō oportet &c. renera, &c. In calice. De celeb. Miſſ. c. cū Martha &c. In quadam* G *Exod. 12. g. Num. 9. b.*

n Et qui vidit, teſtimonium perhibuit,] q.d. non ab aliis audiui, ſed ipſe præſens vidi.

o Et verum eſt eius teſtimonium] & pro vero habendum, quia de re ſcita.

p Et ille] qui vidit, ſcit quia vera dicit. Et ad quid dicit?

q Vt & vos credatis.] Non dicit ſciatis, ſcit ille, qui vidit, credit ille, qui non vidit. *Chryſoſt.* Non tam propter magnitudinem miraculi hoc ita enarrat Euangeliſta; ſed vt exprimat magnitudinem conuitij, & vt præcludat ora hæreticorum, & futura præſciret myſteria, & eum, qui iacebat in eis oſtenderet theſaurum, & vt oſtendat completionem Prophetarum. Vnde ſubdit.

r Facta ſunt enim hæc,] prædicta, de quibus teſtimonium perhibeo.

s Vt Scriptura impleretur] quæ dicit *Exod.* 12.g.

t Os non comminueris ex eo,] id eſt, ex Agno. Hoc autem pertinet ad hoc, quod dixit: Non fregerūt crura eius. *Chryſ.* De eo, quod apud Iudæos Agno hoc dictum eſt, ſed propter veritatem typus præcucurrit, propterea & Moyſen in medium duxit. Quia enim vbiq; ſe in medium ducens non videbatur dignus fide, Inducit Moyſen dicens: quoniam non hoc inaniter factum eſt; ſed ab antiquo præſcriptum, & præfiguratum: & hoc facit, vt credatur. Vnde: Vt & vos credatis, &c. & per meum teſtimonium, & per conuenientiam typi ad veritatem. Et nota, ſicut dicit *Chryſoſt.* Quantum facit ſtudium, vt credatur, quod apparet exprobrabiliſſimū eſſe, & verecundum. Etenim in mortuum conuitiari corpus militem multò deterius fuit, quàm crucifigi, ſed tamen & hæc, ait, dixi, & cum multo ſtudio teſtimonium perhibui, vt credatis. Nullus igitur decredat, neq; verecundus inſpiciat, quæ noſtra: quæ enim maximè exprobrabiliſſima videntur eſſe: hæc ſunt fundamenta bonorum noſtrorum. Et notat quod *Exod.* 12.g. habetur Nec os eius confringetis. Quæritur autem contra Iudæos, quare Dominus hoc eis præcepe- *Exod. 12.* tit? Dicitur enim *ibidem.* Sic autem comedetis illum, renes *b.* veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinanter, ad innuendum, quòd erant in procinctu itineris. Sed cōſtat, quòd citiùs decoquitur quando confracta ſunt oſſa; ergo niſi intelligeretur ibi aliquid myſticum, potiùs debuit dicere, & præcipere, vt confringerent oſſa. *Num. 9. b.*

u Et iterum alia Scriptura] prophetica dicit, *Zach.* 12.c.

x Videbunt, in quem transfixerunt.] Hoc enim pertinet ad hoc, quod dixit: Lancea latus eius aperuit. Videbunt, quia poterant videre foramina lateris eius.

Vel, [Videbunt,] In iudicio, quia in ea carne eſt venturus, in qua crucifixus. *Actuum.* 1. b. Quemadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cœlum, & cætera. *Matth.* 24. c.

Videbunt

Videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, &c. Sequitur. *a* Post hæc autem,] id est, post Christi espirationem & lateris perforationem, audito, quòd iam expirasset. *b* Rogauit Pilatum, Ioseph,] & notificat illum nomine primo, & pòst à loco. *c* Ab Arimathia,] quæ est Ramatha, ciuitas Helcanæ patris Samuelis, 1.Reg.1.a. Et à fide, vel disciplina.

Matth. 27.g. Marc.15. d. Luc.23. g.

d Eo quòd esset Discipulus Iesu.] *Chrys.* Non vnus de Duodecim, sed de Septuaginta. *e* Occultus autem propter metum Iudæorum] Hoc est, quod dicitur *supr.* 12. f. De Principibus multi credebant in eum; sed propter Iudæos non confitebantur. Et quod rogauit? *f* Vt tolleret corpus Iesu,] i. vt tolli permitteret Pilatus & sepeliri. Vel, Tolleret, ipse Ioseph, id est, tollere liceret

Supra.3. a.&.7.g.

transfixerunt. *a* Post hæc autem *b* rogauit Pilatum Ioseph *c* ab Arimathia, *d* eo quod esset Discipulus Iesu, *e* occultus autem propter metum Iudæorum; vt *f* tolleret corpus Iesu. Et *g* permisit Pilatus. *h* Venit ergo, *i* & tulit corpus Iesu. *l* Venit autem & Nicodemus, *m* qui venerat ad Iesum nocte primùm, *n* ferens mixturam Myrrhæ, & Aloes, *o* quasi libras centum. *p* Acceperunt ergo corpus Iesu, *q* & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, *r* sicut mos est Iudæis sepelire. *s* Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus: & in horto monumentum *t* nouum, In quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi *u* ergo propter Parasceuen Iudæorum, *x* quia iuxta erat monumentum, *y* posuerunt Iesum.

CAP. XX.

ζ VNa autem Sabbati *a* Maria Magdalene *b* venit mane, cùm adhuc tenebræ essent, *c* ad monumentum, *d* & vidit lapidem † sublatum

g Et permisit Pilatus,] id est, concessit, vt tolleret. Et sicut dicit *Mat.* 27.g. iussit reddi corpus. Sed quomodo concessit? Quia Christo, vt innocenti condolebat: Iudæis autem indignabatur: & quia diues erat Ioseph, vt dicit *Matth.*1.c. Et erat nobilis Decurio, vt dicit *Mar.*15. d. *h* Venit ergo] ad Crucē accepta licentia à Pilato, quia notus erat ei tanquā diues & nobilis & Decurio, id est, vnus de ordine curiæ. Vel sicut dicit *Beda super Marcum*, officium curiæ administrans. *i* Et tulit,] id est, asportauit de Cruce ad monumentum corpus Iesu. Sed quia non solus fuit in hoc; sed ex socio Principe Pharisæorum audacior fuit, ideò subditur.

l Venit autem & Nicodemus,] cum eo ad Crucem, non ad Pilatum, quia non ita notus erat fortè. Et determinat de isto, quis sit, Princeps, scilicet, Iudæorum. *m* Qui venerat ad Iesum nocte primum.] *Gloss.* Non quia nocte solùm venerit, sed quia nocte primùm venit, *sup.*3.a. In quo ostenditur, iam audacior factus in Discipulo, qui modo accedit ad eū sepeliendum. Et ad quid venerit, subdit, vt inungerent & sepelirent. Et hoc est, quod dicitur. *n* Ferens mixturam Myrrhæ & Aloës,] id est, vnguentum confectum ex Myrrha & Aloe, per quod patet, quòd diues erat sicut Ioseph & deuotus, à pretiositate, scilicet, vnguenti & sepulturæ. Determinata autem materia, vel pretiositate materiæ, subdit de quātitate. *o* Quasi libras centum] id est, circiter libras centum parū plus, vel minus. Ista autē amaritudine sua vermes arcēt à corporibus mortuorum. *Chrys.* Multum pretiosam faciunt funerationem: adhuc enim vt hominem nudum eum reputabant. & ferunt aromata, quæ maximè apta sunt corpus à corruptione seruare, eo quòd nonerant imaginati eius Resurrectionem, multā tamē dilectionē demonstrabant. Vnde adhuc sequitur. *p* Acceperunt, &c.] de Cruce deponentes.

q Et ligauerunt ipsum] corpus, linteis cum aromatibus, quia & ipsa lintea fortè inunxerant, non solùm corpus. *Marc.*15.d. dicitur, quòd Ioseph mercatus Syndonē deponens eum inuoluit eum in syndone. Et potest esse vtrunque quia inuolutum syndone, quam emerat Ioseph, ligauerunt eum linteis aliis, quæ creditur attulisse Nicodemus.

r Sicut mos est Iudæis sepelire.] *Chrysost.* q.d. non vt condemnatum sepelierunt; sed sicut consuetudo est Iudæis valde honorificè, vt magnum quendam & mirabilem. *August.* Non frustrà ait, sicut mos est Iudæis sepelire, sed admonet in huiusmodi officiis morem cuiusque Gentis seruare. Determinata autem vnctione & inuolutione, determinat de loco sepulchri.

s Erat autem in loco, vbi crucifixus est,] Christus, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. *August.* Sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illū sepultus est. *Chrys.* *t* Nouum in quo, &c.] Ne alterius Resurrectio facta putetur vel dicatur. *u* Ibi ergo, &c.] id est, propter vicinitatem Sabbati, ne vesperasceret. *x* Quia iuxta, &c.] id est, prope locū Passionis, vel prope ciuitatem. *y* Posuerunt Iesum.] *Chrys.* Quia breue erat tempus: nona enim erat hora, cum moreretur Christus: deinde ad Pilatum accedentibus & corpus deponentibus decens est vesperam accedere, in quo fas non erat operari: & ideò ponunt in proximum monumentum. Item vt Discipuli facilè possent accedere, & inspectores esse eorum, quæ futura erant in Resurrectione, & non solùm ipsos; sed etiam inimicos, qui aderant tunc, testes sepulturæ fore. Hac enim de causa dispensatum est à Deo, vt & lapis superponeretur & milites custodirent in testimonium sepulturæ. Hoc enim volebat, cùm dixit, non minus quàm Resurrectionem: quia & sine hoc Resurrectio non crederetur. Item ideò propè sepultus est, vt falsus ostenderetur, qui erat de furto sermo. *Matt.vl.*g. Quia enim propè erat locus, non poterat de facili accedere fur, & maximè militibus custodientibus. Sed quæritur hic, quomodo Nicodemus & Ioseph soli sepelierunt Iesum, & nullus alius ex duodecim, neque Petrus, neque Ioannes? Si enim timebant & illi Iudæos, timebant & isti. Nam & de Ioseph dicitur hic, quod erat occultus Discipulus propter metum Iudæorum, & quòd Nicodemus formidans esset, habetur *suprà* 4.a. accessit tamen: Ioannes autem, qui præsens erat & videns eum espirasse, nihil tale ait: quæ igitur causa huius est? Solutio. Mihi videtur quòd isti diuites erant & insignes, quod patet per funerationem & per notitiam & gratiam Pilati, quam habebant saltem Ioseph. Vnde dicitur *Marc.*13. d. quòd audacter introiuit ad Pilatum: Pilatum enim non timuit; sed Iudæos timuerunt; sed tamen huc ausi sunt, & quia nobiles, & quia fortassis æstimauerunt extinctum esse furorem Iudæorum in eius morte. Legitur autem in Euangelio Nazaræorum, quòd tunc fuit captus Ioseph, & positus in carcerem: vnde primò apparuit ei Dominus post Resurrectionem in carcere, Nicodemus verò fugit in villam Gamalielis.

A Matth. 28.a. Marc. 16.a. Luc.24. a.

al. † reuolutú.

EXPOSITIO CAP. XX.

VNa autem Sabbati, &c.] In fine præcedētis cap. actum est de sepultura Dominici corporis prætermittens interea, quæ facta sunt inter sepulturam, & mane Resurrectionis: agit nunc de illis, quæ facta sunt in illo mane.

ζ Vna Sabbati] id est, prima die post Sabbatum, scilicet, Dominica. Vnde *Matth.vlt.*1. Prima Sabbati.

a Maria Magdalene,] quæ ardentior cæteris erat.

b Venit mane, cùm adhuc tenebræ essent] id est, summo diluculo, statim, s. cùm tempus operādi rediisset. *c* Ad monumentum] Dominicum. *Chrys.* Quæ multum amauit, postquam transiit Sabbatum, quiescere non sustinuit; sed venit diluculo profundo, à loco sepulchri volens aliquam inuenire mitigationem. *d* Et vidit lapidem reuolutum vel, sublatum à monumento.] Iam enim Dominus resurrexerat, sed in iacentibus & lapide & signaculis resurrexerat. Sed quia oportebat alios certificari de eius Resurrectione: ideò & aperitur monumentum, quod factum est ab Angelo, qui reuoluit lapidem ab ostio monumenti. De hora autem suæ Resurrectionis diuersæ sunt opiniones inter Sanctos. Quia dicit *Ieron.* quòd surrexit in vespere Sabbati, vt dicit *Matthæus.* Et ex hoc fuit institutum in primitiua Ecclesia, quòd vigilarent vsque ad mediam noctem in vigilia Paschæ, & tunc cantaretur Missa; sed propter fragilitatem humanam cantatur modò in vigilia Paschæ circa nonam de Resurrectione. *Ambros.* dicit quòd non vesperascente die; sed, noctis vespere Dominus surrexit. Græcus enim sermo pro vespere habet sero: sic ergo Dominus non vespertino tempore; sed sero, id est, profunda nocte surrexit. Vnde

& mulieres

A & mulieres ad monumentum potueruot accedere cuſtodibus quieſcentibus: & Principes Sacerdotum dixerunt, quia Diſcipuli eius nocte venerunt. Et pro hac opinione facit illud *Iudic.*16.a. quòd Samſon in typo Reſurrectionis media nocte ſorgens tulit portas Gazæ. *Aug.* autem dicit Dominum diluculo ſurrexiſſe, cui conſentit auctoritas illa *ſuper Matt.* quæ dicit Dominum quadraginta horas fuiſſe mortuum & (al. † amabat.) totidem diebus ante Aſcenſionem fuiſſe moratum in terra: quia quatuor horis veſpertinis Paraſceues, & triginta ſex duarum noctium & vnius diei, ſcilicet, Sabbati. Huic opinioni Eccleſia aſſentire videtur, quæ matutinas laudes pro (Pſal. 56.) Domini Reſurrectione (Pſal. 29.) celebrat. Et per Prophetam dicitur: Exurgam diluculo. Et *alibi*: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. De diuerſitate autem aduentus mulierum ad monumentum, quæ videtur eſſe in Euangeliſtis, vnde & Porphyrius irridet eos, & de apparitionibus & numero Angelorum. *Gloſſ. Aug. ſuper Matt.* plenè diffinit. Ibi require.

B

tum à monumento. *a* Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium Diſcipulum, quem † diligebat Ieſus, & dicit eis: *b* Tulerunt Dominum de monumento: & neſcimus, vbi poſuerunt eum. Exiit *c* ergo Petrus, & ille alius Diſcipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo *d* ſimul, *e* & *f* ille alius Diſcipulus præcucurrit citiùs Petro, *g* & venit primus ad monumentum. Et *h* cùm ſe inclinaſſet, vidit *i* poſita linteamina, *k* non tamen introiuit. *l* Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit *m* linteamina poſita, *n* & ſudariũ, quod fuerat ſuper caput eius, *o* non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in vnum locum. *p* Tunc ergo introiuit & ille Diſcipulus, qui venerat primus ad monumentum, *q* & vidit, & *r* credidit. *s* Nondum. n. ſciebant Scripturam, *t* quia oportuit eũ à mortuis reſurgere. *u* Abierunt ergo iterum Diſcipuli *x* ad ſemetipſos. *y* Maria autem ſtabat *z* ad monumentum foris *a* plorans.

a Cucurrit ergo ad Simonem, &c.] *Aug.* Cucurrit nunciare Diſcipulis, vt aut ſecum quærerent, aut ſecũ dolerent. *Chryſ.* Videns lapidem eleuatum non intrauit, neq; proſpexit, ſed ad Diſcipulos cucurrit, à multo amore, cum multa enim velocitate diſcere volebat, quid factum eſt de corpore. Hoc enim & curſus oſtendit & verba, quæ ſequuntur.

b Tulerunt Dominum de monumento, &c.] *Aug.* in *Græcis codicibus* additur, meum, propenſiore, ſcilicet, charitatis & famulatus affectu. *Chryſ.* Vide, qualiter nondum de Reſurrectione nouerat aliquid manifeſtum; ſed putabat corpus non reſurrexiſſe, ſed ſublatum: & vide, qualiter Euangeliſta non priuauit mulierem laudatione, neque verecundum putat ab ea didiciſſe, quæ prior etiam pernoctauit, ita vbique vendicum clarificat modum.

(*Hoc tegebat ia ea vis amoris, vel conſternatio mentis, vt non inuētum a ea crederet niſi ſublatū.*)

c Exiit ergo Petrus, &c.] *Gregor.* Illi præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amarant, videlicet, Petrus & Ioannes. Quomodo autem venerunt, regreſſus narrat Euangeliſta: Currebant autem duo ſimul.

e Et] pro ſed. *f* Ille alius Diſcipulus præcucurrit citiùs Petro] quia iunior erat, & ad currendum aptior. Sed ſi præcucurrit, quomodo ergo ſimul? Reſpondemus. *d* Simul,] in principio curſus. Vel, Simul, id eſt, vterq; cucurrit Vel, Simul, id eſt, ſimili affectu, & ſi non pari greſſu.

g Et venit primus ad monumentum.] Myſterium huius patet in *Gloſſ.* *h* Et cùm ſe inclinaſſet] vt videret, quid erat in monumento.

i Vidit poſita linteamina] ibi, & fortè ſic vidit, vt non diſcerneret linteamina à ſudario, ſed à longè album quid ibi percipit.

K Non tamen introiuit,] licet prior veniſſet, intrare non præſumpſit; ſed Simonem expectauit.

l Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum] vnde & diligentiùs ea vidit, & cognouit, quæ à longè Ioannes viderat. Vnde ſequitur.

m Et vidit linteamina poſita, quibus fuerat inuolutum corpus Dominicum. *n* Et ſudarium, quod fuerat ſuper caput eius,] quo, ſcilicet, facies & caput fuerãt inuoluta, ſicut modò dicitur ſudarium pannus, qui ponitur ſuper mortuum à capite vſque ad pedes.

o Non cum linteaminibus,] aliis, poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in vnum locum.] Hæc autem omnia erant Reſurrectionis ſignum, ſcilicet, quòd ibi remanſerant linteamina & diſtinctè, & quæ cum diligentia eſſent ſeparata. Si enim quidam corpus furati eſſent, non hoc feciſſent, vt corpus denudarent, neque Sudarium leuarent & inuoluerent, & ponerent in vnum locum ſeorſum; ſed ſimpliciter ſicut corpus inueniſſent, ſic aſportaſſent. Propter hoc & prædixit Euangeliſta, quòd cum myrrha ſepultus eſt multa, quæ plũbo non minus conglutinat corpori linteamina, vt cùm audieris, quoniam ſudaria iacebant ſingulariter, non decipiaris ab his, qui dicunt eum furto ſublatum: non enim ita inſenſatus eſſet, qui furaretur, vt circa rem ſuperfluam tantùm conſumeret ſtudium. Cur enim ſudaria dimitteret? qualiter autem milites latuiſſet hæc faciens? Etenim multum tempus oporteret conſumere in ſeparando, & ſic tardantes manifeſti facti eſſent cuſtodibus. Cur autem & linteamina ſeorſum iacent, & ſudarium ſeorſum inuolutum & plicatum? Vt diſcas, quoniam non hoc factum eſt à latronibus, qui ea, quæ ex feſtinatione relinquunt non plicant, neque eum diligentia reponunt. Sequitur. *p* Tunc ergo, &c.] & vidit apertè & diſtinctè, quod priùs viderat à longè & indiſtinctè. *Chryſoſt.* Vide, quàm intimidus eſt Euangeliſta: diligentiam enim inueſtigationis Petro teſtatur: ipſe enim præueniens Petrum & vidẽs linteamina iacentia, nihil plus percunctatur: Petrus verò, qui feruidus erat, intrans monumentum omnia inſpexit diligenter & plus vidit: & nunc Ioannes per conſiderationem Petri cõſolatus eſt: poſt illum enim intrans funebria vidit iacentia & diuiſa, ſicut & Petrus viderat. Et ſicut dicit *Chryſo.* Tunc ambo per illa ſigna conſolati ſunt de Reſurrectione. Et hoc, quod ſequitur. *q* Et vidit, &c.] reſurrexiſſe, non ſublatum furto, propter linteamina relicta & ſeparatim ordinata, quod non feciſſent fures. Credidit, dico, tunc primò: Nondum enim ſciebant, &c. Quod autem ſequitur. (al. † intumidus.)

s Abierunt ergo, &c.] expone, id eſt, ad ſua hoſpitia credẽtes eum reſurrexiſſe: & ideò nõ perſtiterunt quærentes quaſi ſublatum, ſed abierunt credentes; nondum tamen certi, ſed ſtupefacti. *Aug.* aliter exponit. *q* Et vidit,] linteamina & ſe pulchrum vacuum à corpore Dominico.

r Et credidit] non reſurrexiſſe, ſed ſublatum eſſe, vt mulier dixerat. Et vnde hoc: *s* Nondum enim ſciebant, &c.] hanc, ſcilicet.

t Quia oportuit eum, &c.] Sed nonne eis prædixerat Dominus Reſurrectionem. *Matt.* 20. c. Et die tertia reſurget? Reſpondemus. Licet apertè à Domino audiſſent; tamen propter conſuetudinem audiendi ab ipſo parabolas, non intelligebant de morte & Reſurrectione: præterea etiam rudes erant. *u* Abierunt ergo,] quaſi deſperati, cùm crederent ſublatum.

x Ad ſemetipſos,] id eſt, ad ſuos ſocios, vel ad locum, vbi habitabant. *y* Maria autem ſtabat,] id eſt, perſiſtebat.

z Ad monumentum foris] id eſt, ad oſtium, ſcilicet, monumenti, vel extra ſepta horti.

a Plorans] eius mortem & ſublationem. Sed quid eſt, quòd iſta ſtetit, & alij receſſerunt, & abierũt ad ſua? Reſpondemus ſecundùm *Aug.* Viris recedẽtib. infirmiorem ſexum fortior figebat affectus: & oculi, qui Dominũ quæſierant & nõ inuenerant, lachrymis iã vacabant, ampliùs dolẽtes, quod fuerat ablatus de monumento, quàm quòd fuerat occiſus in ligno: quoniam Magiſtri tanti, cuius vita eis ſubtracta fuerat, nec memoriam videbãt. *Gl.* vel nec memoria remanebat: & iſte dolor ibi eam retinebat. *Aug.* Huius mulieris mẽtem maior vis amoris accẽderat, quæ à monumento Domini Diſcipulis recedentibus nõ recedebat. *Chryſoſt.* ſic ſoluit. Hæc diutiùs ſtetit plorans: magis enim compaſſibile eſt quodammodo muliebre genus & ad propitiationem aptius. Illi conſiderãtes linteamina abierunt, credentes Reſurrectionem & ſtupefacti; hæc autem à ſudariis nõ intellexit Reſurrectionem: ideò plorans ſtetit. Illi quidem conſolationem habuerunt in linteaminibus ſic inuentis; illa autem non hoc intelligens ſtetit, vt ſaltem aliquam mitigationem haberet in viſione monumenti. Vnde ſequitur.

A *a* Dum ergo fleret]

A a Dum ergo fleret,] quasi sublatum. b Inclinauit se &c.] Sed quare hoc, cùm iam sciret ibi non esse? Hoc enim nunciauerat Discipulis *supra eodem* a. Tulerunt Dominum meum, &c. & propter hoc etiam plorabat, quia sublatum credebat. Respondemus. Arctabat eam dolor, & amor, sicut dicit *Augustinus*, quia nimis dolet, nec suis oculis, nec oculis † aliorum credendum putat: vel potiùs diuino instinctu hoc factum est, vt scilicet, videret Angelos, prospexit enim, & vidit. Vel secundum *Greg.* fecit secundum consuetudinem humanam: quia licet non inueniatur res, vbi esse credebatur; tamen plories ibi quæritur, Vel secundum *Chrysost.* magnum videbatur ei ad mitigationem doloris stare ad monumentum, sed vt plus requiesceret, inclinat se volens videre interiùs locum, vbi corpus fuit. Vnde & propter hoc tantum studium assidendi monumento, mercedem non paruam accepit: quod enim non viderunt Discipuli, hoc vidit mulier prima. Vnde sequitur. c Et vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.] conuenienter apparet in albis, qui nunciaturi erant gaudium Resurrectionis. *Chrysost.* Schema alacritate multa plenum erat & gratia: quia enim non erat ita excelsa mens mulieris, vt à Sudariis intelligeret Resurrectionem, sicut Petrus, fit ei aliquid plus, & videt Angelos in alacri schemate: vt ipsa interim respiret, & mitigetur à passione tristitiæ. Sed nihil tamē adhuc dicūt de Resurrectione; sed primò eā per schema præclarum & vocem compassibilem consolantur. Vnde sequitur. d Dicunt ei illi: mulier, quid ploras?] Lachrymabili interrogatione eam consolantes, & per hoc intrantes paulatim in sermonem de Resurrectione interrogando & etiam assidendo iuxta sepulchrum, ostendebant, quòd sciuerant, quòd factum erat. Propterea neque simul sedent, sed distantes à se inuicem. Quia enim mulier non ausa esset prior eos interrogare: ideò & præclaro schemate & gratioso & pia interrogatione & modo sessionis ducunt eam in allocutionem. Sedebant enim & non stabāt, vt notaretur, quòd aliquid sciebant de Christo, qui residebant. Item sedebant separati, vnus ad pedes, alius ad caput: vt notaretur, quòd quasi compatientes astabant, non insidiantes. Item ex pia interrogatione dant fiduciam respondendi. Dicunt enim. e Mulier, quid,] id est, cur ploras? Quod exponitur secundū *August.* sic. Mulier, quæ nondum credit, adhuc mulier est, adhuc corpori sexus appellatione signatur. f Quid ploras] quasi: noli plorare: prohibent lachrymas quodammodo nunciantes gaudium. At illa putans interrogare nescientes, prodit caussam lachrymarum. g Quia tulerunt Dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eum.] *Chrysost.* tamen vult quòd credens eos aliquid scire de Domino suo, respondit. Ita *August.* Dominum vocat corpus Domini sui exanime, à toto partem significās, sicut ipsum Dei Filium Iesum Christum confitemur crucifixum, & sepultum, quamuis eius tantùm sepulta sit caro. h Et nescimus] nec ego, nec Discipuli vt putabat, & fortè ita erat. Tamen *August.* habet, nescio. *Chrysost.* verò: Non noui, vbi posuerunt eum. *August.* Hæc erat maior caussa doloris, quia nesciebat, quò iret ad consolandum dolorem. Et nota, quòd non nominat, sed dicit. Tulerunt Dominum meum. Et loquitur more amantium, qui sic loquuntur, ac si omnes sciant, & diligant illud, quod ipsi diligunt. Item nota in hoc, quòd dicit: Et nescio, vbi posuerunt eum, exprimit quòd needum Resurrectionem nouit, quæ sublationem & positionem imaginatur, vt dicit *Chrysost.* i Hæc cùm dixisset,] vel hæc dicens, conuersa est retrorsum.] *Chrysost.* Quæ consequentia est ad illos loquens, nec quicquam audiens ab eis, adhuc conuertitur retrorsum? Respondemus. Mihi videtur, quòd hæc ea dicente, silenter apparens Christus post eam, obstupescecit Angelos, & illi considerantes Dominatorem & schemate & inspectione & motu assurrectionis, insinuauerunt, quoniam Dominum viderunt: & hoc mulierem vertit siue verti fecit retrorsum ad intuendum. Sed Angelis quidem ita apparuit, vt eum noscerent ex venerabili schemate; mulieri verò non ita, vt non eam ex prima parte stupefaceret visione, sed in viliori & communi schemate aliorum hominum, vnde & putat hortulanum. Et hoc est, quod dicitur.

al. † nostrū. *al.* † nescimus.

a Dum ergo fleret, b inclinauit se & prospexit in monumentum. Et vidit c duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu. d Dicunt ei illi: e Mulier, f quid ploras? Dicit eis: g Quia tulerunt Dominum meum, & h nescio, vbi posuerunt eum. i Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum, k & vidit Iesum stantem, & non sciebat, quia Iesus est. Dicit l ei Iesus: m Mulier n quid ploras? o Quem quæris? p Illa existimans, quia hortulanus est, dicit q ei: Domine, si tu r sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam. Dicit s ei Iesus: Maria. t Conuersa illa dicit ei: Rabboni, u quod dicitur Magister.

k Et vidit Iesum stantem, &c.] hortulanus, l Dicit ei Iesus,] vel redarguens eam, vt dicit quædam *Interlin.* Vel interrogans caussam doloris, vt augeatur desiderium. Mulier, quid ploras? Vel secundùm *Chrysost.* ideò interrogat, vt innuat se scire, quem, & cur plorat, & quem quærat, & vt in responsionem eam inducat. Vnde duo dicit. Quid ploras, quem quæritis, q. d. ploras pro aliquo perdito, quem quæris? Hoc & mulier intelligens non nominando Iesum quærit, sed vt sciente eo, qui interrogabat, de quo interrogatur, ait. Si tu sustuli eum, dicito mihi, &c. Vel secundùm *August.* m Mulier] quasi adhuc fragilis. n Quid ploras?] Arguendo eam alloquitur, q. d. non lacrymas nudas, sed fidem exigo: bonæ lacrymæ si Iesum agnoscas.

D

o Quem quæris] non quòd dubitet, quem requirat; sed illum quem quærat, ignorat, non enim quærit Christum, sed quem putat raptum. p Illa existimans, quia hortulanus est.] *August.* Non penitùs falsò, quia in eius mente fidem seminabat. q Dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, &c.] *August.* Nemo calumnietur, quòd hortulanum vocat Dominum, & Iesum Magistrum *infrà eod.* Hoc enim decebat honorando hominem, à quo beneficium postulabat, nec sic dicit eum Dominum, sicut illum, quem quærit sublatum. Tulerunt inquit, Dominum meum: Iesum verò agnoscens vocat Magistrum: quia recolit eum, à quo discernere humana & diuina discebat. r Si tu sustulisti eum.] *Gloss.* Non dicit quem: quia hoc in animo gerere solet vis amoris, vt quem semper cogitat, nullum alium ignorare credat. *Chrysost.* quod ex interrogatione eius conceperat, quòd aliquid sciret de eo, Ideò non nominat. Et est sensus. Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam, vel leuabo, i. si propter timorem Iudæorum leuasti eum hinc, dic mihi: & ego eum accipiam audacter. In quo ostenditur multa deuotio, & conseruatio dilectionis, etsi adhuc non habeat fidem Resurrectionis. Propterea & quod ei deerat, Dominus adiicit nominationem eius, & voce sua in cognitionē sui eam inducens. Vnde sequitur. s Dicit ei Iesus, Maria. Postquā communi nomine, eam vocauit, cùm dixit: Mulier, & non est agnitus: vocat ex nomine, ac si dicat: recognosce eum à quo cognosceris. Et nota, quòd sicut dicit *Chrysost.* priùs & visu & voce occultauerat se mulieri, sicut & Iudæis, quando volebat, præsens & loquens se occultabat. Vnde *sup.* 18. a. quando dixit. Quem quæritis: nec visum nec vocem agnouerunt, donec voluit. Hic autem, quando dixit. Maria, voce, etsi non viso se ostendit, quasi tangens eam, & increpans, vel exprobrans, quòd tam vilia de eo, qui viuebat, imaginabatur, scilicet, quòd furto esset sublatus.

t Conuersa illa] ad vocem, dicit ei: Rabboni.] *Chrysost.* non visus fuit, sed vocis recognitio.

u Quod dicitur,] id est, interpretatur, [Magister.] Verbum est Euangelistæ, verbum Hebræum exponentis per verbum Græcum, quia scripsit in Græco; sed translator Latinus, posuit verbum Latinum, Magister. Sed quæritur, quare dicitur, [conuersa,] cùm ad eum loqueretur priùs mulier, & ipse ad eam? Respondemus secundùm *Augustinum* Priùs corpore conuersa, putauit, quòd non erat, scilicet, hortulanum: nunc conuersa corde, quod erat, agnouit, scilicet, Magistrum. Sed *Chrysostomus* soluit literaliter sic. Mihi videtur, cùm dixisset mulier: dic mihi, vbi posuisti eum, conuersam eam ad Angelos, vt interrogantem quid, stupefacti sunt, deinde Christum vocantem eam, conuertisse ad seipsum ab illis, & per vocem manifestum seipsum fecisse. Si verò dixerit qui: vnde hoc manifestum est, quoniam Angeli stupefacti sunt, & propterea conuersa est mulier? Et ipse dicat vnde

manifestum est

manifestum est, quòd tetigerit eum, & prociderit. Sed sicut hoc manifestum est à dicendo, ne me tangas: ita & illud à dicendo, quoniam conuersa est. Et sicut per hoc, quod dicitur: Noli me tangere, intelligimus, quòd procidit & voluit tangere Iesum: ita per hoc, quod dicit: Conuersa, intelligimus, quòd priùs se verterat ad Angelos stupefactos. Vnde sequitur.

a Dicit ei Iesus, &c.] *Gloss.* hinc intelligitur, quòd pedes eius tangere voluit. Et subdit causam prohibitionis.

E *c* Nondum enim ascendi, &c.] Sed quæ causa est hæc? Ergo non erat

Dicit *a* ei Iesus: *b* Noli me tangere: *c* Nondum enim ascendi ad Patrem meum. *d* Vade autem ad fratres meos, & dic eis: *e* Ascendo *f* ad Patrem meum & *g* Patrem vestrum, *h* Deum meum *i* & Deum vestrum. k Venit Maria Magdalene annuncians Discipulis; *l* quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. *m* Cùm ergo sero esset die illo *n* vna Sabbatorum, *o* & fores essent clausæ, *p* vbi erant Discipuli cõgregati propter metũ Iudæorũ, *r* venit Iesus, *s* & stetit in medio, & dixit eis: *t* Pax vobis.

tangibilis ante Ascensionem, sed post? Quia ridiculum est dicere, quòd stans in terra non tangatur, & sedens in cælo tangatur. Item nonne Discipuli palpauerunt eum. *Luc. vlt.* f. Palpate, & videte. Et Thomas intulit digitum in locum vulnerum, *infrà eodem* g. Sed & ipsæ mulieres accesserunt, & tenuerunt pedes eius, vt dicitur *Matth.* 28. b. Quid est, quod
Luc. 24 f dicitur hic? Respondemus secundum *Augustinum.* Vt per tactum intelligatur fides: tactus enim maximam habet certitudinem, nec decipitur. Tangere ergo est credere. Est ergo sensus. *b* Noli me tangere,] id est, noli in me sic credere, quemadmodum adhuc sapis. Et quomodo?

c Nondum enim ascendi, &c.] in corde tuo, id est, nondum me æqualem Patri meo credidisti. Vel, *b* Noli me tangere,] id est, non es in tali statu, vt possis tangere per certam fidei cognitionem: ideò repello te à tactu corporis, quia non tangis tactu mentis. *c* Nondum enim ascendi, &c.] id est, ad Patris æqualitatem in corde tuo, scilicet. Hoc non muratur. Aut mysterium volens exprimere ita dixit.

b Noli me tangere, &c.] vt in illa fœmina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quæ in Christum non credidit, nisi cùm ascendisset ad Patrem. Vel sicut dicit *Chrysostomus*, quidam sic intelligunt: Noli me tangere, &c. Procidere & tangere pedes, aliquid petentis est: Petebat ergo mulier gratiam spiritualem & donum promissum, de quo dixerat Apostolis: Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, *suprà* 14. b. Sed quia non erat mittendus vsque post Ascensionem; ideò respondit Dominus ei: Noli me tangere, id est, procidendo ad pedes hoc donum modò petere.

c Nondum enim ascendi ad Patrem meum,] quasi dicat, nondum est tempus complendæ promissionis. Sed hanc expositionem non multum approbat *Chrysostomus*: & quia non aderat cum Discipulis, quando Dominus eis promisit Paracletum, *supr.* 14. b. & quia nondum erat tam excelsæ mentis mulier, vt talia cogitaret. Vnde sic exponit: Mihi videtur, quòd sic procidebat mulier petens & volens adhuc esse cum eo, sicut & ante mortem: nec cogitabat quid magnum adhuc de eo, s. quòd esset Deus & Patri æqualis, etsi crederet per Resurrectionem meliorem eum esse factum secundùm carnem. Ab hac denique eum auertens intelligentia, vt cum multa formidine ei loquatur, & reuerentiùs ei attendat, dicit.

b Noli me tangere,] id est, non accedas ad me, vt priùs: non enim in eisdem est tecum neque similiter debeo vobiscum esse & conuersari.

c Nondum enim ascendi ad Patrem meum.] q. d. etsi nondum ascenderim, tamen illuc propero, & vado. Eum autem, qui illuc vadit, & non vltrà cum hominibus debet conuersari, non oportet eadem videre, quæ & priùs. Et quoniam hoc est. s. quòd vult ad Patrem ascendere, manifestatur per id, quod deinceps dicitur. *d* Vade autem ad fratres meos, & dic eis: ascendo, &c.] Et nimirum non debebat abire confestim, sed post quadraginta dies: qualiter igitur hoc ait? Quia erigere vult mulieris mentem & suadere, quoniam ad cælos abiit. Et nota, quod dicit: Vade ad fratres meos, naturæ, scilicet, conformitate, familiari dilectione, hæreditatis comparticipatione. Ecce verbum pietatis & misericordiæ. Hoc est, quod dicit per *Psal.* 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis. *Rom.* 8. c. Hæredes quidem Dei, &c. *Rom.* Verbum fiduciæ est, quòd Resurrectio non solùm Discipulis, sed fratribus nunciatur.

e Ascendo ad Patrem,] id est, faciam, vt credant me æqualem Patri esse. Vel, Ascendo, id est, ascendo euò inquantum homo. *f* Ad Patrem,] in cœlum sub potioribus bonis Patris. Et loquitur de præsenti, vt erigat ad fidem mentem mulieris. Ad Patrem meum, natura.

g Et Patrem vestrum,] gratia. *h* Deum meum] quia & ego homo. *i* Et Deum vestrum,] quia vos ab errore liberauit. *Augustinus.* Non dicit communiter nostrum sed meum & vestrum, quia differenter Deum meum, sub quo & ego homo sum: Deum vestrum, inter quos, & ipsum mediator sum. 1. *Tim.* 2. b. *Gal.* 3. c. *Chrysostomus.* Quia dixit: dic fratribus meis, ne ex hoc parilitatem imaginentur, differentiam ostendit, cùm dicit, Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Ideò enim singulariter dicit Patrem meum, & secundum hominem: quia debebat sedere in throno paterno; illi verò astare. Si enim secundùm carnem frater est, sed honore multùm differt.

K Venit Maria Magdalene annuncians Discipulis] sicut præceptum est ei.

l Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi,] prædicta, quæ per me vobis mandauit. *Chryso.* Ecce quàm bonum est accessio & immoratio. Ista enim meruit ex immoratione Discipulis prima annunciare. Annunciauit autem & visum: & quia, scilicet, vidi Dominum: & verba quia hæc dixit mihi, quæ sufficientia erant eos consolari. Et quia hæc audientes Discipuli possent aut decredere mulieri, aut credẽtes dolere, quòd visu suo non fuerunt digni, & maximè cum eis promisisset, quòd eis in Galilæa appareret: ne igitur hæc recolentes anxiarentur, ideò neque vnum diem dimisit pertransire, quin appareret eis, scilicet, serò. Vnde sequitur.

m Cùm ergo serò esset die illo] quo resurrexit.

n Vna Sabbatorum,] id est, vna inter dies Sabbatorum, id est, solennium, quia tunc erant dies Azymorum.

o Et fores essent clausæ] domus, scilicet.

p Vbi,] id est, in qua.

q Erant Discipuli congregati propter metum Iudæorum,] vt ex ostiorum clausione, & plurium congregatione solatiũ haberent contra metum.

r Venit Iesus] hoc ipso die Resurrectionis.

s Et stetit in medio Discipulorum & dicit eis: pax vobis] intrans ianuis clausis. In quo ostendit, quòd corpus habebat glorificatum, quod transire poterat per corpus non glorificatum. Et quia habebat alias dotes corporis, ad quas innuendum, completorium habet quatuor Psalmos. Et nũc dimittis, quatuor versus. Et *Luc.* 6. b. ponuntur quatuor, quæ respondent quatuor dotibus ad mensuram bonam, &c. *Sap.* 3. b. Fulgebunt Iusti, &c. *Aug.* Moli corporis, vbi Diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe non ostiis apertis intrare potuit, quo nascente Virginitas Matris inuiolata permansit? Et nota, quòd quinquies apparuit Dominus illo die Resurrectionis. Primò Mariæ Magdalenæ flenti ad monumentum, quod habitum est, *supr. eod.* Secundò duabus mulieribus, dum irent nunciare Apostolis. De quo *Mat. vlt.* b. Tertiò Simoni Petro. Quartò duobus Discipulis euntibus in Emaus. Et de his duabus apparitionibus habetur. *Luc. vlt.* Quintò ipsis Discipulis congregatis in sero, de quo hic dicitur: Cùm sero esset die illo, &c.] Sed quare vsq; in vespere distulit? Respondemus secundum *Chrysost.* vt omnes inueniret: in die enim congregatos simul non inuenisset. Item per hoc in desiderium eos induxit & ex dilatione & ex timore, maximè cùm hoc accenderet eorum desiderium, quod iam eum è linteaminibus & à verbis mulierum sciebant resuscitatum. Item quia in vespere decens est magis eos timere: ideò & tunc eons[...]tur videre eum sitientes, & timidos existentes. Sed qualiter non putauerunt phantasma esse: Ianuis enim clausis intrauit & repentè. Respondemus. Ex verbis mulieris erant iam præparati. Mulier enim multam fidem in eis operata est. Præterea, mansuetum & mitem visum eis ostendit: & quia etiam multi erant non sunt ita stupefacti. Ex voce etiam pia & not[...] firmauit mentem eorum fluctuantem, dicens. *t* Pax vobis.] hoc est, ne tumultuemini, nec turbemini: ego sum, qui vobis pacem promisi. Vnde & verbi rememorat, quod ante Crucem eis dixerat: Pacem meam

In die resurrectionis Dominus quinquies apparuit.

dixerat. Pacem meam dimitto vobis, *sup.* 14. d. & iterum 16. g. In me pacem; in mundo tribulationem habebitis.

a Et cùm hoc dixisset, &c.] ne putarent esse phantasma. Non solùm auditum, sed etiam visum certificat. *Augustinus.* Ad dubitandum corda sananda, vulnerum sunt seruata vestigia. Et Expone.

a Et cùm hoc dixisset, ostendit eis *b* manus & latus. *c* Gauisi sūt ergo Discipuli viso Domino. *d* Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. *e* Sicut misit me *f* Pater, *g* & ego mitto vos. *h* Hæc cùm dixisset, *i* insufflauit, K & dicit eis. *l* Accipite Spiritum sanctum: *m* Quorum remiseritis peccata, *n* remittuntur eis: *o* & quorū retinueritis, *p* retenta sunt. *q* Thomas autē *r* vnus ex duodecim, *s* qui dicitur Didymus, *t* nō erat cum eis, quando venit Iesus. *u* Dixerunt ergo ei alij Discipuli: Vidimus Dominū. Ille autē dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, *x* & mittā digitum meū in locū clauorū, *y* & mittā manum meam in

b Manus & latus,] i. cicatrices in manibus & latere. Et sicut dicit alius Euangelista, etiam per tactū vult eos probare. *Luc.* 24. f. Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa nō habet. *c* Gauisi sunt ergo Discipuli, &c.] & cognito per vocē & visum, quòd Dominus esset. In quo implet facto, quod prædixerat verbo, *sup.* 16. e. Iterū autē videbo vos, & gaudebit cor vestrū, &c. Hæc ergo omnia ad fidem eos inducebāt certissimam. Sed quia homines erant, & Iudæos timebāt, adhuc confirmat eos. Vnde sequitur. *d* Dicit ergo eis iterum, pax vobis.] *August.* Iteratio, confirmatio est. Ipse quippe dat per Prophetā promissā pacem super pacem. *Isa.* 27. b. Vnde nota, quòd Dominus dicit bis: Pax vobis, ad significandum pacem pectoris in præsenti, & pacē æternitatis in futuro. Et ideò etiam Episcopus in Missa bis dicit: Pax vobis. Et quādo primò dicit, vertit se ad populum: quia pax pectoris Episcoporum in ministerio quandoq; nobis datur; quādo autē secūdò dicit, nō vertit se ad populū, ad innuendum, quòd Domini est, & non sui dare pacem æternitatis. *Chrysost.* ponit duas rationes, quare dicit: Pax vobis. Prima est, quia prælium implacabile habebāt ad Iudæos: ideò non semel, sed bis inducit hoc: Pax vobis, aduersans prælio, dans consolationem. Et quia hoc primum post Resurrectionem dicit verbum Discipulis: ideò & Paulus vbique ferè ait: Gratia vobis, & pax: Mulieribus autem gaudium Euangelizat Christus. *Matth. vlt.* b. Auete, quia in tristitiis genus muliebre illuderat, & quia hanc suscepit primum maledictionē, *Gen.* 3. c. In tristitia paries, &c. Alternatim igitur viris quidē propter præliū pacē; mulieribus verò propter tristitiam gaudium euangelizat. *e* Sicut me misit Pater, &c.] Postquā lætificauit eos per pacis pronūciationē & securauit, dicit eis, ad quid mittendi sunt: Sicut misit me, i. ad id, ad quod misit me, ad Passiones. *f* Pater,] qui me amat: ideò cōfidite, q. d. ea charitate vos mitto ad mala, qua Pater misit me. *Mat.* 10. b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Vel, Sicut misit me Pater, me hominē. *g* Et ego mitto vos,] i. illa me misit, & ego mitto vos, & ad idem id est, prædicandum. *Chrysost.* Hic eleuat eorum animos & ostendit eos dignos fide, qui opus Filio cōmissum debeāt & ipsi suscipere. Itē in hoc, quod dicit: Sicut misit me Pater, & tūc dat fiduciam, q. d. sicut missus à Patre omnia superaui, ita & vos missi à me. Et loquitur cū auctoritate: Et ego mitto vos. Et quia missi ad prædicādum indigēt Spiritu ad soluendum, vel ligandum: ideò subditur. *h* Hæc cùm dixisset, insufflauit] in eos, ostendēs hoc signo, quòd sicut flatus erat ab eo: ita & Spiritus S. qui dabatur in flatu, quod est contra Græcos, qui dicunt, quòd Spiritus S. non est à Filio. K Et dicit eis,] quod ostenderat signo exprimens verbo. *l* Accipite Spiritum sanctum.] *Chrysost.* Non adhuc deprecatio fit ad Patrē: vt priùs. Et ego rogabo Patrem: &c. sed auctoritate dat eis virtutē. *i* Insufflauit] enim [& dixit, accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis, &c.] Sicut enim aliquis Rex Principes mittēs dat eis potestatem & mittere in carcerē & dimittere: ita & hic. Sed quid est, quod dicit: Accipite Spiritum sanctū: ergo dedit Spiritū ante Ascēsionē. Contrà *sup.* 16. b. Nisi ego abiero, Paracletus non veniet. Respōdemus secundùm *Chrysost.* Quidā aiunt. Quoniam nunc quidē nō Spiritū dedit, sed aptos eos ad susceptionē per insufflationem construxit: si enim Angelum videns Daniel excessum mentis passus est, *Dan.* 10. quia ineffabilem illā gratiam suscipièrent in die Pentecostes, nō vtiq; passi essent, nisi priùs construxisset & fortificasset, propterea non dixit: Accipite Spiritum sanctum, sed accipite Spiritum. Et secundùm hoc non est hic de textu, Sanctum. Et posteà dicit *Chrysost.* Nequaquam tamē peccabit, qui dicit Discipulos nūc suscepisse potestatem quandam spiritualem & gratiam; sed non vt mortuos suscitent, & virtutes faciant; sed vt dimittant peccata: diuersa enim sunt charismata Spiritus sancti: ideò induxit:

m Quorum remiseritis peccata, &c.] per hoc ostendens, ad quod eis Spiritus dabatur priùs: post Ascensionem autem eis dictum est: Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos; & eritis mihi testes. *Act.* 1. a. Testes autem per signa fiebant, vnde ibi determinatur species illius dationis. Sed adhuc quæritur: Nonne hoc datum erat iam Apostolis in Petro. *Matthæi, cap.* 16. e. Quodcunque ligaueris super terram, &c. Respondemus. Potest dici, quòd ibi fuit promissio, siue prædictio huius, vel hoc illius est confirmatio. Sed tamen adhuc videtur hoc contrarium ei, quod dicitur *Isaiæ* 43. d. Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. Ibi *Interlin.* Propter me tantùm: Non ergo Apostoli remittebant peccata. Item *Oseæ* 13. c: Perditio tua, Israël: tantùm ex me auxilium tuum. Sed *Glos.* hic soluit sic: Quorum remiseritis peccata, id est, quos dignos remissione iudicaueritis, duabus, videlicet, clauibus, id est potestatis, & discretionis.

n Remittuntur eis.] Tunc enim Dominus approbat remissionem.

o Et quorum retinueritis,] id est, non remiseritis, vel per vos, vel per successores.

p Retenta sunt,] id est, remissa non sunt. Et nota, quòd ex hoc quidam errauerunt, dicentes neminem posse soluere, vel ligare, nisi habeat Spiritum sanctum, quo auctore hoc faciat: & hoc volunt habere ex ordine verborum. Ad quod dicimus, quòd & ante Resurrectionem dedit eis Dominus eandem potestatem sine insufflatione: nec tunc legitur etiam dedisse eis Spiritum. *Matthæi* 16. hic autem eam confirmauit. Præterea benè concedo, quòd qui non habet Spiritum sanctum, non potest remittere peccata, id est, qui non habet Spiritus sancti donum, scilicet, ordinis & iurisdictionis, quod est à Spiritu sancto. Vel sicut dicit *August.* Quia sola charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris participiū suorum peccata dimittit; eorum autē, qui nō sunt eius participes, tenet. Ideò postquam dixit: Accipite Spiritum sanctum, continuè de peccatorum remissione, ac detentione subiecit. Sequitur.

q Thomas autem vnus ex duodecim.] Sed quomodo erant duodecim, cùm Iudas iam suspendisset se? *Mat.* 27. a. Et *Act.* 1. c. Suspensus crepuit medius? Respondemus.

r Vnus ex duodecim,] qui fuerant, vel, ly, duodecim, refertur ad numerum prædestinationis, quia in numero duodenario prædestinati erant Apostoli. Vel, [Vnus ex duodecim,] erat, licet non essent tot, sicut aliquis dicitur esse de duodecim paribus Franciæ, licet non sint omnes, quot debent esse.

s Qui dicitur Didymus.] Nomen competit qualitati mentis. Dicitur Didymus, id est, geminus, quia dubius: dicitur Thomas, id est, abyssus, quia dubitādo profundiùs nouit, & firmiùs stetit. *t* Non erat cū eis quando venit Iesus,] in die, scilicet Resurrectionis in sero. *Chrysost.* Sed qualiter iste deerat? Fortè post dispersionē & fugam, de qua dicitur *Zach.* 13. d. Percute Pastorem, &c. nondum redierat. *Greg.* Non casu, sed diuina dispositione defuit Thomas, & audita nō credidit. Vnde palpādo se ei Dominus tribuit: quia eius dubitatione, & facta sibi probatione nulli relinquitur iā dubitare. *u* Dixerūt ergo ei alij Discipuli: vidimus Dominum; ille autē dixit eis: nisi videro in manibus eius fixurā clauorū,] id est, signa, siue cicatrices vulnerum, vt probem visu: Et non solùm hoc, sed etiam tactu. Vnde subdit. *x* Et mittam digitum meum in locum clauorum,] & in manibus scil. *y* Et mittam manum meam in latus eius, non credam.] *Chrys.* Sicut simpliciter, & citò credere facilitatis & leuitatis est. *Eccles.* 19. a. Qui citò credit, leuis corde est: ita vltra modum circum scrutari, & multū inuestigare grossissimæ mētis. Propter hoc & Thomas accusatur: quoniā Apostolis dicentib. Vidimus Dominū, non credidit; nō tamē illis decredens, quantum tem putans im-

Matth. 18. c.

Suprà 14. b.

tans impoſſibilē eſſe, ſ. Reſurrectionē. Non n. dixit: quoniam non credo vobis; ſed niſi videro, non credo. *a* Et poſt dies octo, &c.] vt priùs. *b* Et ſtetit in medio, &c.] *Chryſ.* Cùm videris decedentē Diſcipulū, excogita Dominatoris clementiam, qualiter & pro vna anima oſtendit ſeipſum vulnera habentem: & accedit vt ſaluet vnum, nimirum aliis groſſionē: quia enim groſſiſſimus fuit, idcircò eam, quæ per ſenſum groſſiſſimū quærebat, fidē, & neq; oculis credebat: nō n. dixit tantùm: niſi videro: ſed niſi rimatus fuero, ne qualitercunq; phantaſia eſſet, quod videbatur. Sed quare non ſtatim apparet; ſed poſt dies octo? Reſpōdemus, vt per illos dies à Diſcipulis audiens, in amplius accendatur deſiderium, & interim per verba eorū præpararetur ad credēdū. Sed vnde ſciuerat, quòd coſta eius aperta ei fuerat? A Diſcipulis id audierat. Qualiter igitur hoc credidit, Reſurrectionē autē nō? Quoniā hoc multū inopinabile, & mirabile erat. *c* Et dixit: pax vobis.] In prima viſitatione in die Reſurrectionis dixit bis, pax vobis; hic autē ſemel: Quare hoc? Quia per illā viſitationē ſignificatur viſitatio præſens per gratiā, in qua dat pacē pectoris, & promittit pacem æternitatis, & prægustare facit: hæc autem apparitio ſignificat apparitionē, vel viſitationē, quæ erit in octaua Reſurrectionis, in qua nū erit diſtinctio inter pacem & pacem: quia vna pax erit tantùm in ſolutione. *d* Deinde dicit Thomæ: inſer, &c.] Obtulit primò pacem omnibus; ſed

G

infirmo ſpecialiter loquitur, vt inducat ſanitatē. *Chryſ.* Vnde, qualiter nō expectat à Thoma priùs rogari, nec audire qoid tale, quale aliis dixerat: non credā niſi videro; ſed præoccupat eum, oſtendens per hoc, quoniā & cùm hoc loquebatur ad Condiſcipulos, ipſe aderat: etenim verbis vſus eſt eiſdem. Dicit n. *e* Inſer digitū, &c.] vt cognoſcas per tactū. *f* Et vide manus meas,] i. etiā conſidera per viſum. Vel, Vide, i. tange. Viſus enim pro quolibet ſenſu ſumitur. *g* Et affer manum tuam,] i. applica. *h* Et mitte in latus meum.] In replicatione iſtorum, quæ dixerat Thomas, confundit eū, & oſtendit ſe audiſſe. In hoc, quod ſequitur, arguit eum valdè increpatiuè. *i* Et noli eſſe, &c.] *Chryſ.* Vides, quoniam infidelitatis fuit ambiguitas; ſed hoc antequā Spiritū S. recepiſſet. Et nota, quod dicit *Chryſ.* Dignū eſt, inquit, hic quærere, qualiter corpus incorruptibile typos oſtēdebat clauorū, & tangibile erat mortali manu. Sed ne tumultueris, cōdeſcenſionis erat, quod n. ita ſubtile & leue erat, vt clauſis intraret ianuis, à groſſitie omniū erutum erat, ſed vt crederetur Reſurrectio, hæc oſtenduntur à Chriſto, ſ. & vt diſcant, quoniam ipſe erat, qui crucifixus erat: & non alius pro eo ſurrexit, propterea reſurgit habens ſigna Crucis, & comedit: propter hoc & Apoſtoli hoc ſignū Reſurrectionis vbiq; reuoluūt, dicētes: Qui comedimus, & bibimus cū eo, *Act.* 10. f. Sicut igitur in procellis ambulantē ante Crucē, non dicimus alterius naturæ corpus illud. *Mat.* 14. c. ſed noſtræ: ita poſt Reſurrectionē, cùm videntes typos clauorū habentē, non dicemus id corruptibile eſſe de reliquo. Propter Diſcipulum n. hæc monſtrabat, vt crederet, de quo ſubditur. *k* Reſpōdit Thomas, & dixit ei, &c.] inquantū homo. *l* Et Deus meus,] tu es ſ. Et cōfitetur non ſolùm humanitatē, ſed & Deitatē, quā credidit per Reſurrectionem. *m* Dicit ei Ieſus: quia vidiſti me] Thoma, credidiſti. *Aug.* Vidiſti, non ait, qui tetigiſti, ſed vidiſti: quia viſus eſt quodāmodò generalis ſenſus, qui de aliis quatuor dici ſolet. Vel forſitan non fuit auſus tangere, ſed aſpiciendo tantùm etiā tangendo credidit. *Chryſoſt.* Non per primum tantùm increpatus eſt Thomas; ſed & per hoc etiam cùm reſpiraſſet, certioratus dicit ei Chriſtus: *n* Quia vidiſti me credidiſti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.] Hoc enim eſt fidei, ea, quæ non videntur ſuſcipere. Eſt enim fides ſperandarum ſubſtantia rerum redargutio non viſarum. *Hebr.* 11. a. Hic autem non ſolùm beatificauit Diſcipulos; ſed eos, qui poſt illos credunt. Et nimirùm Diſcipuli viderunt & crediderunt; ſed nihil tale petierunt; ſed à Sudariis ſtatim eum, de reſurrectione ſuſceperunt ſermonem: & antequam cor-

latus eius, nō credam. *a* Et poſt dies octo iterū erant Diſcipuli eius intùs, & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, *b* & ſtetit in medio, *c* & dixit: Pax vobis. *d* Deinde dicit Thomæ: *e* Inſer digitum tuum huc, *f* & vide manus meas, *g* & affer manū tuā, *h* & mitte in latus meū: *i* & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. *k* Reſpōdit Thomas, & dixit ei, Dñs meus, *l* & Deus meus. *m* Dicit ei Ieſus: *n* Quia vidiſti me, credidiſti: *o* beati, qui nō viderunt, & crediderūt. *p* Multa quidem, & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu Diſcipulorum ſuorū, quę nō ſunt ſcripta in libro hoc. *q* Hæc autem ſcripta ſunt, vt *r* credatis; quia *s* Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei, *t* & vt credētes vitā † habeatis in *u* nomine eius.

pus conſiderarent, fidem oſtenderunt omnem. Cùm igitur dixerit quis: vellem ſecundùm tempora illa eſſe, & videre Chriſtum mirificantem; excogitet, quoniam beati, qui non viderunt, & crediderunt. Sed quæritur de hoc.

o Beati, qui non viderunt, & crediderunt.] Ex hoc videtur, quòd difficilius eſt non videre & credere, & idem dicit beati. Sed contrarium videtur, *ſuprà* 16. b. Niſi ego abiero, Paracletus nō veniet ad vos. Ibi *Interlin.* Quia non ſunt idonei Spiritum accipere, niſi eum ſecundùm carnē deſiſtant noſſe. Item ibidem *alia Gloſ.* Paracletus non veniet, vt ſcilicet, me ſpiritualiter noſcatis. Difficilius ergo erat eis ſpiritualiter noſſe, id eſt, credere, eo quòd eum videbāt: & ita videtur procedere hic à ſuperiori ad inferius affirmando. Solut. Facilius fuit Thomæ credere, quia vidit eum, & ante Paſſionem, & modò vidit & palpauit. Facilius, inquam, quantum ad hoc, quòd crederet eum reſurrexiſſe, & per Reſurrectionem crederet eius Deitatē. *Inf.* 21. g. Ad illud, quod dicitur: Niſi ego abiero, &c. dicendum, quòd alij articuli ſunt de rebus inuiſibilibus; vt quòd Deus vnus & Trinus: quòd æqualis Patri: quòd eiuſdem ſubſtantiæ, & huiuſmodi: & ad hoc præſentia eius corporalis, & conuerſatio mortalis impediebant, ne illa crederent de ipſo. Sequitur. *p* Multa quidem, & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu Diſcipulorum ſuorum, quæ non ſūt ſcripta in libro hoc,] q. d. hæc, & alia fecit. *Chryſoſt.* Quia pauciora aliis Euangeliſtis narrauit ſigna hic Euangeliſta: ideò dicit, quòd neque reliqui omnes omnia dixerunt; ſed quæ ſufficientia ſunt ad attrahendum ad fidem audientes. Vnde ſubdit.

al. † *æternā.*

Qui non viderunt.] *Aug.* Commendat fidem Gentiū; ſed pro certitudine & pro fidei Gentiū velocitate dicit factū, quod erat futurum. *Pſ.* 17. Populus, quē nō cognoui, ſeruiuit mihi.

q Hæc autem ſcripta ſunt, &c.] q. d. ſufficientia ſunt ad fidem. Sed quare nō omnia ſcripſerunt? Propter multitudinē: quia vt dicitur *inf.* 21. g. Nec totus mundus capere potuiſſet. Propterea hoc excogitauerunt Euāgeliſtæ: quoniā qui non credit his, quæ dicta ſunt, neq; pluribus attenderet; qui verò hæc ſuſcipit, ſufficiunt ei: nec aliquo alio indigebit in fidei ratione. Mihi autem videtur, quòd hic ſpecialiter loquitur de ſignis poſt Reſurrectionē: ideò dicit. In cōſpectu Diſcipulorum ſuorum. Sicut enim ante Reſurrectionē multa fecit, vt credant, quoniā Filius Dei eſt: ita & poſt Reſurrectionem, vt credant, quoniam reſurrexit: propterea addidit: In conſpectu Diſcipulorū ſuorum: quia cùm ſolis eis apparuit poſt Reſurrectionem, ſicut eis prædixerat, *ſuprà* 14. c. Adhuc modicum, & mundus iam non videt me: vos autem videbitis me. Sed quia licet corā Diſcipulis facta ſunt; ſed nō propter Diſcipulos tātùm: ideò ſubditur: Hæc autē ſcripta ſūt, q. d. facta ſunt corā Diſcipulis, ſed ſcripta ſunt pro vobis. *r* Vt credatis] vos omnes. Cōmuniter enim loquitur ad eos: *s* Quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei,] Meſſias, ſ. in lege promiſſus, & per miracula Dei Filius probatus. Et poteſt hic tāgi intentio huius operis ſpecialiter, & generaliter omnium aliorum librorum ſacræ Scripturæ. *t* Et vt credentes vitam habeatis,] æternam. Hic eſt finis vltimus. *u* In nomine eius.] *Chryſoſt.* Hoc eſt per eum. Ipſe enim eſt vita, *ſuprà* 14. a. Et ſalus. Vnde *Act.* 4. b. Non eſt aliud nomen ſub cælo, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Sed quare interſerit hoc in hoc loco, cùm videatur pertinere ad finē libri? Reſpondemus, ſicut dicit *Chryſoſt.* Loquitur hic de ſignis ſpecialiter, quæ fecit poſt Reſurrectionem coram Diſcipulis, & quia plura eorum fecit intermedio tempore prædictę apparitionis, quæ facta eſt corā Diſcipulis prima die Reſurrectionis, & octaua: & ſequētis, quæ facta eſt ad mare Tyberiadis ideò iſtud interſerit, dicens: Multa quidem, &c. quaſi dicat: ego prætermitto multa, quæ interim facta ſunt: & ad aliam vado apparitionem, quæ interim facta eſt ad mare Tyberiadis, ſecundùm *Auguſtinum* ſoluitur myſterium. Et patet *in Gloſ.*

EXPOSITIO CAP. XXI.

POsteà manifestauit se, &c.] Superiùs narrauit Euangelista apparitionem factã in prima die Resurrectionis: & eam, quæ in octaua. Hic narrat aliam apparitionem factam in die alia à prædictis, sed quota die, non est certum. Præterea aliæ apparitiones factæ sunt in Ierusalem; ista autem iuxta mare Tyberiadis in Galilæa. Item priores factæ sunt omnibus congregatis, & intùs; ista facta non omnibus, sed pluribus potissimùm ad opus scilicet, ad piscationem. Dicit ergò.

A

a Posthæc,] vel posteà manifestauit se iterum,] i. aliàs Discipulis. *Chrysost.* Quid est hoc, manifestauit se? Ex hoc manifestum, quoniam non videbatur, neque cùm descenderet, quia incorruptibile erat corpus & inuiolabile, Discipulis adhuc existẽtibus in timore, sicut & priùs.

b Ad mare, &c. vel [in mari] id est, eis existentibus in mari, & piscantibus. *Chrysost.* Vides, quoniam non continuè cũ ipsis incedit, vt antea. Apparuit enim in vespera, & auolauit: deinde rursus post octo dies, & rursus auolauit: deinde post hoc in mari, vt dicitur hic. Dicitur autem mare, quamuis sit aqua dulcis, more Hebræorum, qui omnem congregationẽ aquarum vocant mare. Dicitur Tyberiadis, à ciuitate Tyberiade, quæ sita est iuxta lacũ. Dicitur mare Galilææ, à regione adiacente. Dicitur Genesareth à natura laci, quia ex se generat auras. *Chrys.* Cuius gratia, & loci, in quo apparuit, meminit Euangelista? Vt discas, quoniam iam magnam partem timoris eorum abstulerat, vt auderent exire de domo, & extrà vadeant, non enim vltrà in domo conclusi erant, vt priùs; sed in Galileam iuerant, vnde erant, periculum declinantes Iudaicum, quod adhuc erat timoris & cautelæ. *Luc. 5. a.*

c Manifestauit autem, &c.] De cuius dubitatione habetur *suprà eodem.*

d Et Nathanaël, &c.] De quo habetur *suprà 1. f.* Frater Philippi.

e Et filij Zebedei,] Ioannes & Iacobus maior. Isti simul erãt: quia notiores fortè erãt inter se & familiares, quia erãt de eadẽ regione, vel villa propinqua, vel patria, scilicet, Galilea: vel propinqui sibi loco & habitatione. Item quia eiusdem artis piscatoriæ, scilicet, erãt Petrus & Nathanael, & filij Zebedæi: sed de Thoma nõ est certum. Item plurium nomina hic recitantur, vt per ipsos testes probetur apparitio. Præterea pro mysterio fortè recitantur eorum nomina, & numerus, quia septem fuerunt.

f Et alij ex Discipulis eius duo] quorum nomina tacentur. Et sicut videtur velle *Chrysost.* alij nominãtur, qui ierunt ad piscationem; alij verò, quorum nomina tacentur, sequebantur eos, eo quòd colligati erant sibiinuicem Discipuli, simúlque volebant considerare piscationem benè disponi.

g Dicit ei Simon, &c.] vel ad piscãdum simul cũm eo, quantum ad quosdam; vel ad videndum, quantum ad alios.

h Et exierunt] de domibus, & loco habitationis.

i Et ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prehenderunt,] quod Dei dispositione actum est, vt miraculũ sequens magis claresceret. *Chrysost.* Quia neq; Christus cum eis cõtinuè erat: neq; Spiritus sanctus datus erat adhuc, vt dãdus erat: neq; quid eis tunc commissum erat, neque quid haberent agere: ideò ad piscationem ierunt: & in nocte hoc faciebant, quia formidolosi erãt. Sed vnde habuerunt nauem? Vel à propinquis suis: vel fortè ante, cùm secuti sunt Dominum, sic reliquerant sua omnino & subitò, vt venditionem suorum vtensilium non attenderent. Sed hic dicit *Augustinus:* Quæri solet de hac piscatione Discipulorum, cur redierunt Petrus & filij Zebedæi ad id, quod fuerunt, antequam à Domino vocarentur. Erant autem piscatores, quando dixit eis: Venite post me, & faciam vos piscatores hominum: & relictis omnibus Magistro adhæserunt. *Mat. 4. d.* Item *Matthæi 19. d.* Ecce nos reliquimus omnia, &c. Quid est ergo; quòd nunc ea, quæ dimiserant, repetunt, cùm audierant à Domino *Luc. 9. g.* Nemo mittens manum suam ad aratrum,

CAP. XXI.

POsteà *a* manifestauit se iterum Iesus *b* ad mare Tyberiadis. *c* Manifestauit autem sic: Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, *d* & Nathanael, qui erat à Chana Galileæ, *e* & filij Zebedæi: *f* & alij ex Discipulis eius duo. *g* Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. *h* Et exierunt, *i* & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prehendiderunt. *k* Mane autem iam facto, stetit Iesus in litore; *l* non tamen cognouerunt Discipuli, quia Iesus est. *m* Dicit ergo eis Iesus: Pueri, *n* nunquid pulmentarium habetis? *o* Responderunt ei: non. *p* Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. *q* Miserunt ergo, *r* & iam non valebant illud tra-

& aspiciẽs retrò, aptus est regno cælorum. Quòd si hoc fecissent defuncto Iesu ante Resurrectionem, putaremus eos hoc fecisse ea desperatione illa, quæ animos eorũ occupauerat. Nunc verò post eum sibi de sepulcho redditum viuum post oblatam suis oculis & manibus videndam & palpandam carnem verã, post inspecta vulnerum loca, post acceptum eius insufflatione Spiritum sanctum, post verba etiã eius. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis, peccata remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Item subitò sunt sicut fuerunt, non hominum, sed piscium piscatores. His ergo, quos hoc mouet, respondendum est, non eos fuisse prohibitos arte sua licita scilicet, atque concessa victum necessarium quærere, & tunc, & postea sui Apostolatus integritate seruata, id est, prædicatione non omissa, si quando, vnde viuerent, aliud non haberent. Sicut & Paulus neque ab Euangello prædicando cessabat; & tamen non de Euangelio, sed de labore suo viuebat: ideò dicebat 1. *Corinth.* 15. a. Plus omnibus laboraui. Item 1. *Corinth.* 10. b. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis vestræ participant, nõ magis nos? Sed non sumus vsi hac potestate. Item *in eodem*, c. Ego autem nullius horum vsus sum. Si ergo Paulus artem, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur Doctor, nullius grauaretur auditor, quantò magis beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod nouerat antè, facere potuit, si ad præsens tempus aliud, vnde viueret, non inuenit. B *Suprà 20. c.*

Sed adhuc fortè quæret aliquis: cur non inuenit, vnde viueret; cùm Dominus promisit dicens *Matthæi 6. d.* Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis? Respondemus. Etiam hoc modo laborantibus Dominus adiecit, quæ promisit: Ipse enim pisces, qui caperentur apposuit: nec ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum, vt simul & prædicatores Euangelij sui pasceret, & Sacramentum de numero piscium commendaret. Et nota mysterium *in Gloss.* Sequitur.

k Mane autem facto, stetit Iesus in litore.] *Chrysost.* Laborantibus, & iam afflictis assistit Iesus, & non mox ostendit se ipsum. Vnde sequitur.

l Non tamen cognouerunt Discipuli, quis Iesus est:] voce enim & visu se occultauit. Loquitur enim quasi alienus, sicut patet per sequentia.

m Dicit ergo eis Iesus: pueri, nunquid pulmentarium] vel [pulmentum habetis?] *Chrysost.* Interim humaniùs loquitur, tanquam debens quid emere ab eis; vt autem innuerunt se nihil habere, iussit mitti in dexteram nauigij rete: & mittẽtes ceperunt: sic ergo paulatim intrat in miraculum faciendum, & se ostendendum. Et nota, quòd pulmentarium dici solet quodcunque panis condimentum, siue in carnibus, siue in piscibus. *Isidorus.* Pulmentum vocatur à pulte; sed siue sola puls, siue quid aliud eius permixtione sumatur, pulmentum dicitur.

n Nunquid pulmentarium habetis,] quasi habetis pisces ad comedendum, vel pisces comestibiles habetisne venales, secundùm *Chrysost.*

o Responderunt ei, non;] q. d. nihil adhuc cepimus. Ideò consequenter.

p Dicit eis: mittite in dextram nauigij rete, & inuenietis. In quo videtur, quòd prius ad sinistram miserant rete.

q Miserunt ergo] rete non quia crederent Dominum esse, qui hoc iusserat; sed quia tandiu laborantes nihil ceperant, nescientes quid possent agere, volebant, quod dixerat ille, qui loquebatur experiri.

r Et iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.] Pisces autem parauerat ibi Christus; qui eos, vt fit, mitteront, docuerat.

a Dicit ergo,&c.] quia vidit impletum, sicut dixerat, eum recognouit, hoc & Petrus cognouit, sed ad vocem Ioannis. Sequitur.

q Simon Petrus, &c.] *Chryſ.* In hoc idiomate propriorum indicant modorum Discipuli, Petrus scil. & Ioannes. Nam quidem Petrus feruentior; Ioannes verò excelsior, id est, subtilior erat. Et hic quidem † accensior, id est, feruentior; ille verò perspicacior, propterea & primus cognouit Iesum; Petrus verò iuit primus ad eum. Etenim non modica facta erant signa. Et quæ erant? Primum, quia multi capiuntur pisces, secundum quia non est rete scissum, tertium inuenisse carbones accensos, & piscem superiacentem & panem, sicut posteà dicetur. Sed priorem textum prosequamur: Simon Petrus cùm audisset quia Dominus est, audisset, scilicet, à Ioanne, & contulisset per verbum Ioannis miraculum captionis.

al. † acutior.

C

Luc.24.f.

e Tunica succinxit se, &c.] Et nolebat sic coram Domino apparere. Et misit, &c.] vt natando veniret. e Alij autem Discipuli nauigio venerunt,] quia non ita festinauerunt, vt Petrus. Sed quomodo ausus est aggredi mare natando? Immò [non enim longè erant à terra, &c.] Vel sic, Discipuli nauigio venerunt, & satis sine anxietate potuerunt expectare nauigio venire ad Magistrum, quia propè erant. Et hoc est: Non enim lõgè erant à terra, &c. Vel sic: Petrus misit se in mare. Et ne quæreret aliquis, quare non retinuerunt eum secum vt iuuaret eos ad regendum nauem, & trahendũ rete, quod ita erat plenum? Respondet quòd immò, quia nõ longè erant à terra, & ita trahendo rete & regendæ naui satis suffecerunt alij. Et hoc est. g Sed quasi cubitis ducentis] erant, scilicet, à terra: Ipsi dico. h Trahentes rete piscium.] *Chryſoſt.* Vt cognouit Petrus, quia Dominus est, omnia eiecit pisces, & retia, & præcinctus est Petrus. Vides ergo & verecundiam eius ex præcinctione, & afflictionem ex dilatione. Et nimirùm à ducentis cubitis erant, sed neque ita sustinuit naui ad eum venire, sed natans accessit, tantus erat eius ardor. i Vt ergo descenderunt] de naui, [in terram,] id est, ad litus. Et loquitur eo modo, quo solemus dicere de intrantibus nauem, quòd ascendunt nauem, & de exeuntibus, quòd descendunt. K Viderunt prunas positas,] id est, carbones accensos. l Et piscem superpositum] prunis m Et panem.] iuxta paratum. Omnia autẽ de nouo creauerat Christus. Vnde *Chryſoſt.* Non adhuc ex materia subiecta operatur, vt *ſup.6.a.* sed ad mirabilius ducit signa, vt ex nihilo faceret creaturas, per hoc ostendẽs, quoniam & cum eis materia subiecta faciebat ante Crucem, nõ ex insufficientia sua, sed propter quandam dispensationem faciebat, vt scilicet, ostẽderet se fecisse ipsi visibilia, quibus vtebatur ad miracula facienda. De hoc habetur *ſup.6.* contra hæreticos. n Dicit eis Iesus, &c.] vt coquãtur, & comedantur. *Chryſoſt.* Ne crederetur phantasma esse, quod videbãt panem & piscem: ideò iubet etiam de piscibus captis afferre. Et quia iubebat Magister, vt pisces pararentur capti: ideò. o Ascendit Simõ Petrus, & traxit,] non solus, sed auxiliantibus aliis. p Rete in terram, &c.] Ecce vnum miraculum. q Centum quinquaginta tribus.] Ecce mysterium, vt dicit *Auguſtinus.* Sicut pater in *Gloſ.* Ibid. Piscium omnium, qui in aqua viuunt, centum quinquagintatria esse genera Philosophi enumerant. r Et cùm tanti essent.] *Gloſ.* numero & quantitate, id est, tot, & tam magni. s Non est scissum rete.] Ecce aliud miraculum. Et hoc facto, & piscibus, vt iusserat, allatis & pacatis. t Dicit eis Iesus, &c.] *Auguſtinus*: prandium fecit illis septem Discipulis de pisce, quem viderũt super prunas & de pane addens, & de piscibus quos eo iubente attulerunt. Et hoc est aliud miraculum, & Resurrectionis, quòd verus homo erat, non phantasma argumẽtum, quia, scilicet,

here præ multitudine piscium. a Dicit ergo Discipulus ille, quẽ diligebat Iesus, Petro: Dominus est. b Simon Petrus cùm audisset, quia Dominus est, c tunica succinxit se: erat enim nudus, d & misit se in mare. e Alij autem Discipuli nauigio venerũt. f Nõ enim longè erant à terra, g sed quasi cubitis ducentis h trahentes rete piscium. i Vt ergo descenderunt in terram, K viderũt prunas positas, l & piscem superpositum m & panem. n Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. o Ascendit Simon Petrus, & traxit p rete in terram plenum magnis piscibus q centum quinquagintatribus. r Et cùm tanti essent, s non est scissum rete. t Dicit eis Iesus: Venite, prandete. u Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: tu quis es, scientes, quia Dominus est. x Et venit Iesus, y & accepit panem, z & † dabat eis, a & piscem similiter, b hoc iã tertiò manifestatus est Iesus Discipulis suis, cũ surrexisset à mortuis. c Cùm ergo prandissent, d dicit Simoni Petro Iesus: e Simon Ioannis, diligis f me g plus aliis? h Dicit ei: Etiã, Domine, tu scis, quia amo te.

comedit cum eis. Hoc etiam dicit *Gregor.* scilicet, quòd comedit. Vnde *Gloſ.* Hic dicitur manducasse Iesus cum pisce panem, in alio Euangelio cum pisce fauum mellis. *Luc. vlt. f.* Tamen, sicut dicit *Chryſoſt.* hic non dicit Euangelista expressè, quòd comederit, sed Lucas hoc expressè ait. *Luc. vlt.* Qualiter autem comederit, non est nostrum dicere: modo enim quodam inopinabiliori hoc fecit, non vt natura indigẽte cibis sicut ante Crucem, sed condescensione ad demonstrationem Resurrectionis facta. Verba sunt *Chryſoſt.*

D

Luc.24.f.

al. † dat.

u Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es.] Et quare? [Scientes quia Dominus est.] *Auguſt.* Tanta erat euidentia veritatis, quòd Iesus erat, vt nullus eorum auderet, non solùm negare, sed nec dubitare; & ideò non interrogare. *Chryſoſt.* Non adhuc eandem audaciam, quam ante habebant, neque enim confidebant ei loqui, vt ante; sed cum silentio & formidine siue reuerentia multa sedebant attendentes in eum: nam sciuerant quidem, quia Dominus est: propterea non interrogabant eum, tu quis es? formam autem alteratam, id est, clariorem videntes, & multa stupefactione ex claritate, scilicet, plenam, valdè erant stupefacti, & volebant aliquid de ea forma interrogare; sed formido, & scire eorũ, quòd non alter erat, sed ipse, detinebat eos ab interrogatione, sed solùm comedebant, quæ eis Dominus parauerat. Sequitur.

x Et venit Iesus,] id est, accessit. Et refertur hoc ad præcedens. Dixit eis: venite, & prãdete. Et dicendo hoc & eos vocando, etiam ipsemet venit, id est, accessit ad mensam. y Et accepit panem] quem creauerat. z Et dabat eis,] per ministerium accendens in eis amorem, etiam per hoc insinuans, quoniam ipse erat, qui antè eis in cœna ministrauerat, & qui inuicem ministrare mouerat, *ſup.* à 13. b.

a Et piscem, &c.] eis dabat, supple. Quoniam autẽ non cõtinuè conuersabatur cum eis, neq; similiter vt ante Crucem.

b Hoc iam tertiò, &c.] Et expone, tertio, id est, tertia vice, secundùm narrationẽ ipsius Euangelistæ, q.d. pluries manifestauit se Discipulis; sed alias prætermittẽs, hanc tertiò dixit. Sed contra. Imò quarta videtur apparitio etiã secũdùm eius narrationẽ. Primò enim dicit apparuisse Mariæ Magdalenæ, secũdò Discipulis, tertiò post octo dies, & quartò hic. Sol. Quarta est hic apparitio simpliciter, sed tertia est qua apparuit Discipulis. Et intellige secundùm eius narrationẽ. Vel secũdùm *Aug.* Hoc iã tertio die, nõ quantum ad ordinẽ feriarum; sed tertio die, vt computetur prima dies apparitionis dies Resurrectionis, quotiescunq; in illa apparuit: secunda dies, quãdo post octo dies apparuit Thomæ: tertia vt hic. Et est incertum, quota die hoc factum sit. Sequitur.

c Cùm ergo, &c.] vel pransissent Discipuli, scil. cum Iesu.

d Dicit Simoni Petro Iesus,] in quo dat exemplum, quod post prãdiũ nõ debebat dissolui lingua, nisi ad vtilia. Et nota, quòd specialiter loquitur Petro soli, alios præteriens. Cur hoc? Respondemus. Eximius Apostolorum erat Petrus, & os Discipulorum & vertex collegij. Ideò & Paulus ascẽdit videre Petrum præ aliis, *Gal.1.d.* Item in hoc, quod primò eum alloquitur & interrogat, dat ei fiduciam de negotiatione dimissa: & ostendit, quoniã oportet eum audire de reliquo. e Simon Ioannis,] vel Ioanna, secundùm *Chryſoſt.* filius, supple. Vnde & dicitur Bariona, *Mat.16.c.* f Diligis me, &c.] id est, quàm hæc visibilia, & terrena? Vel, g Plus his] id est, magis, quàm isti diligãt, demonstratis Discipulis, qui ibi erant. h Dicit ei, etiam, Domine, tu scis, quia amo te.] Non est ita distinguendum. i Etiam, Domine,] vt, scilicet, dixisset se diligere plus his: Hoc enim nesciebat; sed abundat etiam idiomate Hebræo. Tacens ergo, quod ignorabat, respondit, quod sciebat. De se enim dixit, de aliis tacuit, vt dicit *Augu-*

ſtinus

stinus Vel ita, Domine, amo te: & etiam tu scis, qnia amn te, q.d. etiam te testem inuoco, quia amo te. *Chrysost.* Deum testē inuocat, qui scit, ineffabilia cordis. Et nota, sicut dicit *August.* Interrogans Petrum de amore, & non alibi, vocat eum sic, Simoo Ioannis, obediens, scilicet, filius gratiæ, ad innuendum, quia quod ardentiùs cæteris diligit, & obedit, non est nisi ea gratia Spiritus sancti.

E

a Dicit ei, &c.] *August.* q. d. si diligis me, non te, pasce agnos meos vt meos, non vt tuos: gloriam meam in eis quære, non tuam: mea lucra, non tua. Hæc est probatio dilectionis, 1. *Cor.* 13. b. Charitas non quærit, quæ sua sunt. 1. *Petr.vlt.*a. Pascite, qui in vobis est, gregē Domini. Sed contra dicitur *Ezech.* 33. b. Pascebant semetipsos.

a Dicit ei. Pasce agnus meos. *b* Dicit ei iterum. *c* Simon Ioannis diligis me? Ait illi: *d* Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. *e* Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. *f* Dicit ei tertiò. Simon Ioannis, amas me? *g* Cōtristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, amas me, *h* & dixit ei: Domine, tu omnia nosti, *i* tu scis, qnia amo te. *k* Dicit ei: Pasce oues meas. *l* Amen amen dico tibi, *m* cū esses iunior, *n* cingebas te, & ambulabas vbi volebas. *o* Cùm autē senueris, *p* extendes manus tuas, *q* & alius te cinget, *r* & ducet, quò tu non vis. *s* Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deū. *u* Et cùm hoc dixisset, dicit ei: *x* Sequere me: *y* Conuersus Petrus, *z* vidit illum Discipulum, quem diligebat Iesus, *a* sequentem, *b* qui & recubuit in cœna super pectus eius, *c* & dixit: *d* Domine, quis est, qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus,

b Dicit ei iterum,] vt ea iteratione fiat impressio, quod præcipit, vt custodiendi inferatur sollicitudo.

c Simon Ioannis, diligis me.] Me addit, plus his, qu ia iam discretionē Petri probauerat in respōsione super hoc: vitauit enim arrogātiam, & temeritatē iudicandi de alio ignoto.

d Ait illi, etiam Domine, tu scis, qnia amo te.] Expone, vt priùs.

e Dicit ei iterum, pasce agnos meos,] vt priùs.

f Dicit ei tertiò, Simon Ioannis, amas me.] *August.* Interrogat, quod sciebat, non semel, sed iterum & tertiò: & tertiò audit à Petro se diligi, & tertiò iubet pascere oues. Trinæ negationi respondet trina confessio, ne minus amori lingua seruiat, quàm timori. Et sicut fuit indicium timoris negare Pastorem: sic officium amoris pascere Domini gregem.

Chrysost. Tanquam trina negatione deleta, committit ei præsistentiam fratrum, sed negationem non exprobrat, sed dicit: Si diligis me, præsiste fratribus, & feruentem amorem, quē per omnia demonstrasti, hic ostende: & animam, quam dixisti te donaturum pro me, nunc da pro ouibus meis. Tertiò autem interrogat, & tertiò eam iniungit, ostendens quāti appretiatur ouium suarum diligentiam, & quoniam hoc maximè amoris Christi signū. Per hoc ergo erudit nos, quomodo eū maximè amare oportet. Et nota, quod dicitur.

g Contristatus est Petrus, quia dixit & tertiò amas me.] *Chrysost.* Semel interrogatus & secundò, ipsum, qui occulta cordis nouit testem vocauit. Deinde interrogatus & tertiò, conturbatur rursus formidans priora. Cùm se fortem dicens ad commoriendum, corripitur, *supra* 13. d. & quia suā infirmitatem passus est: ideò & nunc timet, & ideo ad ipsum refugit.

h Et dicit ei: Domine, tu omnia nosti,] q.d. & præsentia & futura; sed ego nescio de futuris, sed.

i Tu scis, quia amo te,] in præsenti. Et vide, qualiter factus est melior Petrus, & magis sobrius, non temerarius, neq, audax contradictor, sicut priùs, cùm dixit: Etsi oportuerit me

Matth. 26.d. mori tecum, non te negabo. Propter hoc enim turbatus est, timens ne fortè æstimaret se diligere, & non diligeret.

k Dicit ei, pasce oues meas,] & exemplo & verbo, & orationis suffragio. Sequitur.

l Amen, amen dico tibi, cùm esses iunior, cingebas te, &c.] Sic continuatur. Requisita dilectione, cōmisit ei curā ouiū; hic autem prædicit ei suum martyrium: vt ostendat, quòd in his duobus probabit amorem suum ad Christum. Vel sic, Pasce oues meas, & scio, quòd pasces, quia animam pro eis pones. Et hoc est: Cùm esses iunior, &c. Vel sic, secūdùm *Chrysost.* Cùm quæsisset à Petro de eo, qui in ipsum est amore, quia Petrus conturbatus est, prænunciat ei & martyrium, quod debebat sustinere: per hoc ostendens quòd non decredens hoc ei dixerat toties, amas me, sed & valde credens, & eius, qui in eum Petrum amoris ostensionem monstrare volens, & volens etiam erudire, quo vtique modo maximè eum amare oportet, scil. pascendo oues, & pro ipsis moriendo: ideò ait: Cùm esses iunior, ætate & moribus.

n Cingebas te, & ambulabas, vbi volebas,] id est, ad libitum te cohibebas, & ad libitum te effrænem reddebas, quasi dicat, faciebas, quod volebas. *o* Cùm autem senueris, &c.] q.d. quæ non es passus iuuenis, oportet te pati senem. *Chrysost.* Dicit, cùm esses iunior: & posteà, cùm autem senueris: per hoc ostendit, quòd Petrus non erat tunc iuuenis, sed neque senex adhuc, sed vir consummatus. Sed quare meminit eum prioris ætatis, vel vitæ? Manifestum est enim, quoniam sic est in iuuene, nam in sæcularibus quidem iuuenis vtilis est & strenuus; senex verò inutilis: in meis autem non ita est, ait, sed cùm superuenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas illustrior apparebit in nullo ab ætate prohibita senili. Hoc autem dixit Christus, non obstupefaciens eum, sed magis erigens. Sciebat enim eius dilectionem. Et quoniam hoc olim parturiebat, & desiderabat bonum, scilicet, pro eo moriendi. Vnde *supra* 13.d. Quare non possum te sequi modò? Et *alibi*: Tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. Et non solùm mortem, sed & genus mortis ostendit. Quia enim Petrus semper volebat esse in eis, quæ sunt pro eo, periculis, confide ait: ita enim implebo desiderium tuum, vt quæ non passus es iuuenis, hæc te oporteat pati senem. Et hoc est: Cùm autem senueris, ad literam. *Luc. 22. d.*

E

F

p Extendes manus tuas] in Cruce, id est, crucifigeris.

q Et,] ad hnc [alius te cinget,] id est, compellet, vel vinculis, ad literam, te ligabit.

r Et ducet te, quò tu non vis,] id est, ad mortis molestiam. *Chrys.* quod dicit: Quò tu non vis, naturæ dicit compassionem & carnis necessitatem. Et quoniam inuitè separatur à corpore anima: nullus enim impassibiliter corpus deponit hoc, Deo vtiliter hoc dispensante, vt non multæ fierēt mortes violentæ: Si enim his existentibus, præualuit Diabolus infinitos ad præcipitationes & suffocationes ducere, nisi tanta esset concupiscentia animæ & corporis, pro qualibet tristitia citò vtique multi impetum ad hoc fecissent. Alias quatuor rationes habes in *Gloss.* quare relicta est pœna huiusmodi in Sanctis, quibus dimissa est culpa, scilicet, ad demonstrationem debitæ miseriæ, ad emendationem labilis vitæ, ad exercitationem necessariæ patientiæ. Et quarta est in alia *Gloss.* quia si nulla esset, vel parua molestia mortis, non esset tam magna gloria martyrij. Quod autem dixerat Dominus de Petro, exponit Euangelista, dicens:

s Hoc autem dixit, &c.] scilicet, martyrio, & quo genere martyrij, scilicet, manuum extensione in Cruce.

t Clarificaturus,] vel [glorificaturus esset Deum.] Hoc dicit, quia propter fidem eius mortuus est. *August.* Quia hac morte ostendit, quantū colendus, & amandus sit Deus. *Chrys.* Non dixit, qua morte morietur, sed glorificabit, vt discas, quoniam pati pro Christo gloria & honor est patientia.

u Et cùm hoc, &c.] q.d. ne timeas mori pro me, cum ego priùs pro te. *Eccl.* 23.d. Magna est gloria sequi Dominum. Item.

x Sequere me,] eodem genere mortis. Vel secundùm *Chrys.* Sequere me, id est, me imitare in procuratione gregis, q. d. te dimitto, vt sis loco mei, vt sis vicarius & imitator, & successor meus. *Chrys.* Si verò dixerit quis, qualiter igitur Iacobus thronum assumpserit Ierosolymorum? Illud vtique dicam, quoniam hunc, id est, Petrum orbis terrarum intronizauit Magistrum.

y Conuersus Petrus vidit, &c.] *Aug.* His dictis à Domino, cœpit ipse Iesus abire, & nondum intellecto, quod audiuit: Sequere me, cœpit Petrus incessu pedum sequi. Secutus est autem & Ioannes, qui sciebat se diligi. Et hoc est, quod dicitur hic. *z* Vidit illum Discipulum, quem diligebat Iesus.] familiariùs donauit potiori dulcedine sui amoris. *a* Sequentem] post Iesum & Petrum, ad literam. Et determinat priuilegium quoddam amoris sui.

b Qui & recubuit in cœna super pectus eius,] *sup.* 13.c.

c Et dixit] ei, id est, quæsiuit ab eo silenter suadente Petro.

d Domine, quis est, qui tradet te? Hunc, &c.] sequentem

a Dicit Iesu, Domine, hic autem quid,]sustinebit scil. pro te? Intellexerat enim Petrus, quod de sua morte ei dixisset. Beda. Quia audierat Petrus se crucifigendum, voluit etiam fratris cognoscere finem. Chrysost. Cuius gratia, vel qua de causa meminit hic Euãgelista illius accubationis super pectus Domini? Respondemus. Non inaniter, neque sine causa sed ostendens, quãtam modò Petrus habebat audaciam post negationem. Qui enim tunc nõn audebat interrogare, sed Ioanni suasit, huic & præsistentia credita est fratrum, & non solum de se, sed & de aliis Magistrum audet interrogare. Pe Ioannes quidem silet; ille verò loquitur. Et sicut in cœna nõn audens interrogare, hũnc, scilicet, Ioannem præmittit ad interrogandum: ita & nunc reddens ei retributionem, & existimans eum libenter velle interrogare de seipso, & non audere, ipse suscepit interrogationem pro eo, dicens: Hic autem quid. Item per hoc ostendit Petrus amorem, quem ad Ioannem habebat: Etenim valdè amabat eum. Et hoc ostenditur, & per hoc, quod dicitur hic, & per totum Euangelium ostenditur horum colligatio. Et in actibus Apostolorum, Act. 3. a. Petrus & Ioannes ascendebant in templum, &c. Quia igitur magna Petro Dominus & orbem terrarum commisit, & martyrium prænunciauit, & amorem testatus est ampliorem aliis: ideò volens & hunc Petrus habere socium & communicatorem præsidentiæ & martyrii, ait.

b Hic verò quid,] q. d. non eadem nobis via eueniet? Valdè enim amabat eum Petrus, & nolebat ab eo diuelli.

c Dicit ei Iesus: sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te?]Et loquitur increpatiuè. Quia enim quasi procurans eum & nolens ab eo diuelli, dixerat hoc Petrus, ideò ostendit, quòd quantumcunque amaueris; amorem tamen eius tuor excedit. Et hoc est.

d Sic eum volo manere, quid ad te]pertinet scilicet, de eo, imò ad me, q. d. etsi valdè amas eum; tamen plus ego. Item, Quid ad te, per hoc erudit nos non anxiari, neque nimis inuestigare, neque vltra ea, quæ Deo placet, quærere. Vnde: In superuacuis rebus noli perscrutari multipliciter. Quia enim semper Petrus feruidus erat & præsiliebat, abscidens eius feruorẽ, & erudiens etiam nos nihil perscrutari vltrà, quàm saluti necesse est, hoc ait; Quid ad te? tu me sequere, q. d. opus tibi commissum attende, & perfice, & exerce, & certa: quid enim ad te, & si volo eũ manere hic, & nõ mittere per orbem terrarum? tu ea, quæ tuiipsius sunt, attende, & de his sollicitus sis. Hoc autem dicebat, sicut dicit Chrys. ab intemperanti compassione, quæ ad se inuicem erat diuidens eos: quia enim debebant orbis terrarum procurationem accipere, non oportebat complexos esse de reliquo ad se inuicem: profectò enim hoc magnum esset damnum orbi terrarum. Vel secundùm August. d Sic,]id est, in pace.

e Eum volo manere,]id est, seniam finire.

f Donec veniam]ad eum remunerandum & recipiendum in æterna beatitudine.

g Quid ad te]de hoc pertinet. h Tu me sequere,]in Cru-

ad Iesum. a dicit Iesu, Domine, b hic autem quid? c Dicit ei Iesus: d Sic e eum volo manere, f donec veniam g quid ad te? h Tu me sequere. i Exiit ergo sermo iste inter fratres: k quia Discipulus ille non moritur. l Et non dixit ei Iesus: non moritur; sed sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Hic m est Discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus, quia verum est testimonium eius. n Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Explicit Euangelium secundùm Ioannem.

cis Passionẽ. i Exiit ergo sermo iste inter fratres,] id est, inter Discipulos. k Quia Discipulus ille non moritur.] Putaverunt enim Discipuli, quòd Dominus diceret eum sic debere manere, id est, semper viuere, & non esse moriturum, donec Christus veniret ad iudicium. August. Sed non erat magnum dare dilecto non mori, cum melius sit dissolui, & esse cum Christo, Philip. 1. d. Beda. Vnde quòd non esset ita intelligendum ipse Ioannes admonet, dicens:

l Et non dixit ei Iesus non morietur; sed sic eum volo manere donec veniam, quid ad te] Chrys. Dicens Euangelista opinionem Discipulorum corrigit eam tanquam nõn intelligentibus, neque conspicientibus eis, quod dixerat Christus.

m Hic est Discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus, quia verũ est testimonium eius.] Beda. Hic apertè designat suam personam ex officio, quam noluit designare ex vocabulo.

n Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror, &c.]Hic in fine ponit rationem de hoc, quòd tã pauca signa scripsit: Magis enim intendit verbis Christi, quàm signis. Et dicit, quòd nec etiam alij omnia scripserunt, quia infinita fuerunt. Vel secundùm Chrysost. sic continuatur. Quia dixerat se testimonium perhibere Christo de prædictis, ne aliquis diceret: tu enim gratificando Magistro tuo hoc dicis, non pro veritate: ideo ad vltimum dicit de signis, dicens: Sunt autẽ & alia multa, &c. quasi dicat, ex hoc manifestum est, quoniam nequaquã gratificatus sum Magistro, neque per gratiam testimonium perhibui, sed propter veritatem. Qui enim de tot signis pauca scripsi, nec & tot, quot & cæteri; sed insidias Iudaicas & lapidationes, & contumelias, odium, conuitia in medium proposui, & alia humilia de eo. & quoniam eum Dæmonium habentem vocabant, manifestum est, quoniam nequaquam gratificatus sum. Eum enim, qui gratificaretur, contrarium oportebat facere, exprobrabilissima, scilicet, occultare & clara proponere. Et nota, quòd dicit: Nec ipsum arbitror mũdum capere posse eos, qui scribendi sunt, vel scriberentur, id est, scribi possent, libros. Augustinus: Non spatio locorum credendum est mundum capere non posse quæ in eo scribi, si possent, scripta non ferret, sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent, quamuis salua rerum fide, plerumque verba excedere videantur fidem, quod non fit, quando aliquid, quod erat obscurum, vel dubium causa & ratione reddita exponitur, sed quando id, quod apertum est, augetur, vel extenuatur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quoniam sic verba rem, quæ indicatur excedunt, vt voluntas loquentis, nec fallentis appareat, qui nouit quousque credatur à quo vltra quàm credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modum & Græci & Latini hyperbolem vocant, qui & in aliis Scripturæ locis inuenitur, vt est illud Psalmi 72. Posuerunt in cœlum os suum, & verticem capilli perambulantium in delictis suis.

Explicit Postilla D. Hugonis super Euang. secundùm Ioannem.

LVGDVNI,

Sumptib. { CLAVDII PROST, ſub ſigno Occaſionis.
PETRI & CL. RIGAVD, ſub ſigno Fortunæ.
HIERONYMI DE LA GARDE, ſub ſigno Spei.
IOAN. ANT. HVGVETAN, ſub ſigno Sphæræ. } In vico Mercatorio.

M. DC. XLVI.